image
not
available

37
15 D
3

S. P. N.

CYRILLI

ALEXANDRIÆ

ARCHIEPISCOPI

OPERVM

TOMVS SECVNDVS.

Cura & Studio JOANNIS AVBERTI *Laudunensis Ecclesiæ Presbyteri Canonici, & in Schola Parisiensi Laudunensis Collegij Magistri, ac Interpretis regij.*

BIBLIOTECA VITTORIO EMANUELE IN ROMA

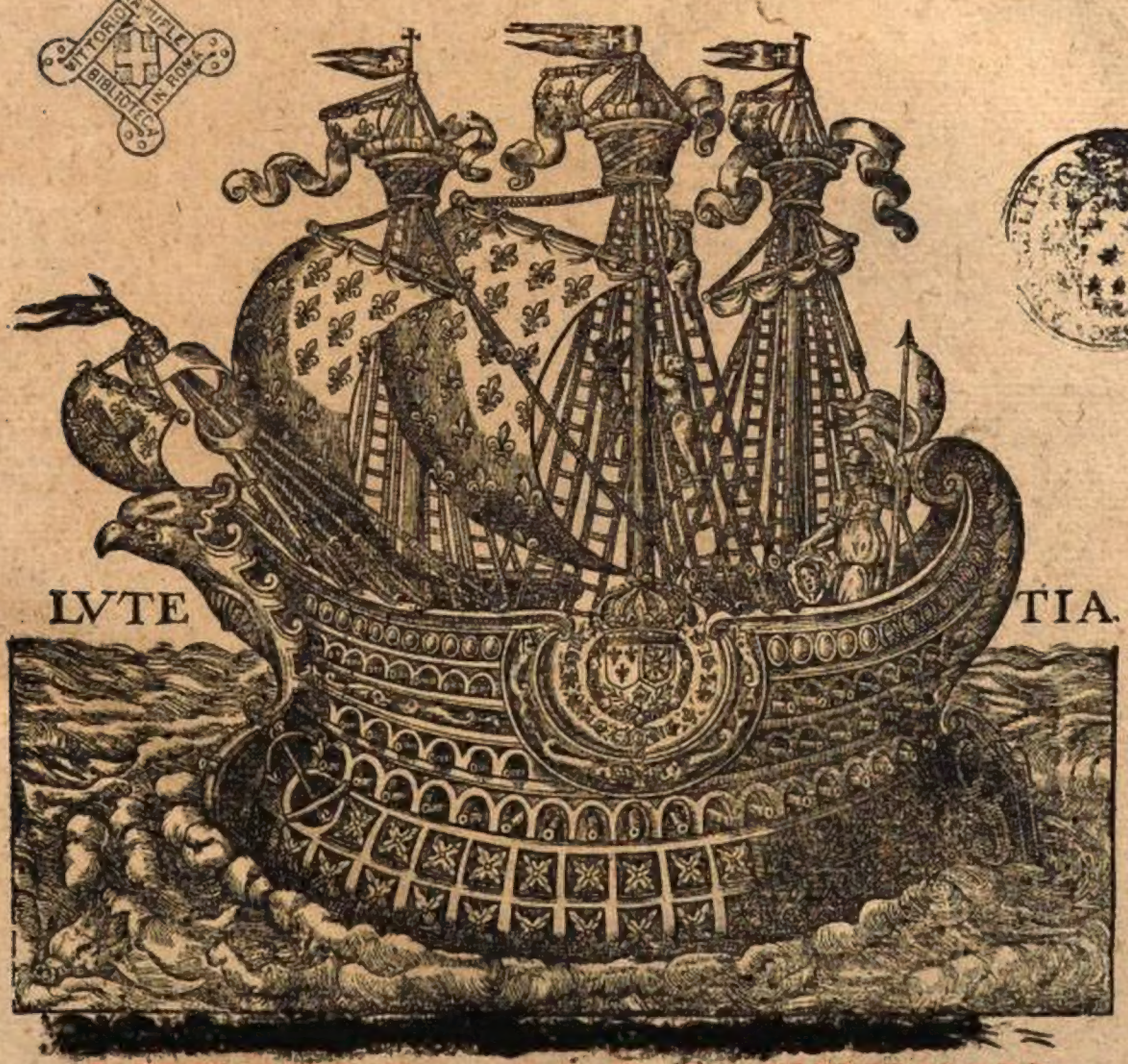

LVTETIÆ, M. DC. XXXVIII.

REGIIS TYPIS.

EX PRIVILEGIO REGIS.

Digitized by Google

37. 15. D-3

CATALOGVS
TOMI II.

Commentariorum in Esaiam Prophetam Libri V.

Digitized by Google

CATALOGVS

TOMI I.

Digitized by Google

VARIÆ LECTIONES
COMMENT. IN SOPHONIAM.

LECTORI.

HOS *in XII. Prophetas commentarios ex editione Ingolstadiana Iacobi Pontani Societatis Jesu dedimus, nec cum MSS. vllis codicibus eam conferre licuit. Itaque pauca tantum ex Commentario in Sophoniam Prophetam quæ cum vetustissimo Bibliothecæ regiæ codice collata fuerunt, hîc subiunguntur.*

Pag. 578. B. 4. hæc verba, καὶ ἀκοὴν μὴ ἀναπιμπλάμενος πνεύματος desiderantur in edit. Ingolstad.

Ibid. 9. τοῦ τε Ιούδα φημὶ καὶ τοῦ Βενιαμὶν deerant in Ingol.

Ibid. 11. καὶ τοῖς τῶν εἰδώλων ἀπάταις προσηνεγκότας delet Ingolstad.

Pag. 580. A. 7. ἀμιλλώμενος δ' ὅτου τῆς ἐκείνου δυσσεβείας d. Ing.

Ibid. B. 1. καὶ τῶν ἐκείνου ζήλων δεῖσος ἐφαστής. desunt in Ingolst.

Ibid. C. 8. ὃς πᾶσαν καταδήσας χώραν d. Ing.

Ibid. E. versu vltimo, σύνοφρυν διαπεῖσαι τοὺς ἀκροωμένους Ingolst. edit. σύνοφρυν χρὴ d. Ing.

Pag. 581. A 5. διφυᾶ τε καὶ ἀξιάγαστον ἕππον. τῶν πολιτ. d. Ingolst.

Ibid. 9. τοῖς δὲ βεβήλοις καὶ ἀσεβέσι συγκαταφθείρων τὸν βίοτον d. Ingolst.

Ibid. C. 1. τοῖς προφητ. ἐντετυγμ. οἷς καὶ ὁ θεῖος προσαπεφώ. λόγος, ἐγὼ εἶπα θεοί ἐστε, καὶ μοὶ ὑψίστου πάντ. ὑμεῖς δὲ ὡς ἄνθρωπος d. Ing.

Pag. 582. C. 4. πᾶ τῶν Ιουδαίων ἔθνη προσηκόντως desunt in Ing.

Ibid. 5. ἤγουν τοῖς τῶν εἰδώλων τιμήσασι προσοζήσας δυσωδίους.

Ibid. D. 1. ὁμοῦ δὲ τοῖς ἱερεῦσι καὶ τοῖς ὀνόμασι τοῦ Βααλ d. Ing.

Ibid D. 4. καὶ δράκοντα d. Ing.

Ibid. 8. καὶ καταυριώσῃ ἐπ' αὐτοῦ τὸν γλωσσαν def. in Ing.

Ibid. E. 9. μήτε μὴν αὐτέχεσθαι μηχανῶντες αὐτῷ desunt in Ing.

Pag. 583. A. 6. τῶν ὁσίως τεθαυμασμένων d. Ing.

Ibid. 8. αὐτοῦ τοῦ βασιλεύοντος καὶ τοῖς Ιεροσολύμοις def. in Ing.

Ibid. B. 1. καθεῖλε d. Ingol. καὶ καὶ αὐτὸς βωμοὺς, καὶ τεμένη, καὶ τὰ λεγόμενα. κατέσφαξε τοὺς ἱερ. ψευδ. οἰωνοσ. d. Ing.

Pag. 585. A. 2. ἔλοιπο ὑμᾶς, καὶ μὴν καὶ βίβλος d. Ingol.

Ibid. 8. ἡγουμένων, pro quo legerat Pontan. τελῶν τούτων d. Ing.

Ibid. 9. καὶ μόνον ῥοπὴν τῶν εἰς χεῖρα γενομένων d. Ing.

Ibid. B. 7. καὶ τῶν δόξαν καὶ προσεκκείμενα d. Ing.

Pag. 587. C. 2. ὁ πιζῶν ἀναπάσσοι σεῖβολαὶ d. Ing.

Ibid. 8. ἀγαθὸν ὄντα φύσ. τὸν δημι. d. Ing.

Ibid. D. 1. ὃ βεβηκὸς εἰσάπαν σοφὸς ἀρετὴν οὐκ ἔχοιτες, ἢ χαῖρ τοῖς εἰς ὃ ἄμεινον μεταφρομένοις ἐπαν. ασσυδαζ. ταῖς ἑαυτῶν γνώμαις, ⁊ τοῖς μεταγνώσοι καλῶμεν εἰς ἡμερότητα χρηστὸν ὄντα τῇ φύσιν, καθάπερ οἷον ἔφλω ἀρετὴν τὸν πᾶν ὅλων διακόσμου d. Ing.

Pag. 588. A. 1. ἢ τὰ ἐκείνων ἐλέσθαι ζηλῶ d. in Ingol.

Ibid. E. 6. ὁ σωτὴρ παρῆν αὖθις ἀλῶναι Ιερουσαλὴμ ὑπὸ Οὐεσπασιανοῦ καὶ Τίτου d. Ing.

Pag. 589. C. 10. Ἐπίκουρος οὗτ' ἰῶ, εἷς τὴν περὶ αὐτ. ὅτι σοφ. βεβουλῶν. d. Ing.

Ibid. D. 8. ζῶντας τε ὅτ. ἐνόμιζε ⁊ τὸν πάντα ἀληθῶς ὄντα. βίον, ἵλεώ τε ἢ ἡμῶν τὸν τῶν ὅλων ἔχειν διακόσμου, ⁊ καθάπ. καὶ ἡμῶν οὐκ ἐᾶν ἁμαρτ. ὃ φαῦλον d. Ing.

Pag. 590. E. 1. Ἀναρρίπτειν ἢ ὡς ἀνάπαυσιν ὃ τοῖς σοφ. ἐφήδεσθαι, ⁊ d. Ing.

Ibid. 8. ἢ σοὶ γε δηλοῦτ. ὅτι χρείαν ἡμέρᾳ μία σὺ ταῖς αὐλαῖς σου ὑπὲρ χιλιάδας. ἐξελεξάμην ἀναρρίπτεσθαι ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ μου μᾶλλον ἢ οἰκεῖν μοὶ ἐν σκην. ἁμάρ. d. Ing.

Cætera in Codice regio desiderantur.

FINIS.

ſocũ. 356.c
Aſini caput quinquaginta ſiclis emptum. 200.a
Aſſur, princeps huius mundi. 161.a
Aſſur, princeps terræ Babyloniæ. 198. e. eximia quæque ex Iſrael diripuit, domumque auexit. ibid.
Aſſyriorum centum octoginta quinque millia vna nocte ab Angelo cæſa. 24. implacabilis ira. 184.c.
Aſſyriorum populi intractabiles. 185. a catulis in ſyluis ſiue ſaltibus comparantur. ibid. locuſtis ſimiles. 215. a. & 215. c. & 216. c. item 221 a. ad orientem ſiti. 222. a. Damaſcum incendunt. 250. d. alienigenarum populos ferro ignique vaſtarunt. ibid.
Aſſyriorum, hoc eſt, Perſarum regio. 280. d
Aſſyrii cum copiis Iſraelem incurſarunt, & latronum more diuexarunt. 284. b. equis comparantur, 321. b. conterunt Iſraelitas. 322. c. in manus Perſarum & Medorum traditi ſunt. 463. b.
Aſtarte abominatio Sidoniorum. 3. & 78. b. Aphrodite, ſiue Venus nominata. ibid.
Auaritia, idololatria. 302. c.
Aucupes paſſerculos arboribus inſidentes miro artificio deiiciunt. 277. d
Audacia, tutamen cordis. 184. c.
Auguſtus Cæſar. 73. c
Aues quædam climatis ſui hyemem non ferentes, aliena petunt, & ſine magiſtro quid ſibi expediat, nouerunt. 137. d
Auſter ventus, aquarum venas ſub terris aſtringit. 189. a
Azael rex Syriæ, vincit tribus Iſrael. 19. b. vrbes Samariæ quam plurimas euertit, ibid. in valle Iezrael Iſraelem debellauit. 22. d. & 200. d. Hieruſalem hoſtiliter adortus. 250. a. ciuitates munitas ſuccendit igne. 255. b. paruulos alliſit, & prægnantes diuiſit. ibid.
Azarias, qui & Ozias, rex Iſrael. 7. a. ad functionẽ ſacram ſibi neutiquam conuenientem aſpirauit. ibid. punitus à Deo lepra. ibid.
Azarias, qui & Zacharias, filius Hieroboam. 7. d. Iſraelis regnum tenuit menſibus ſex. ibid. domeſticis ſuis traditus eſt iugulandus. ibid. idololatra. 19. a. regnauit in Samaria. 391. d.
Azarias ſiue Ozias gentibus infeſtiſſimus. 251. a. vir pius, & virtutis ſtudioſus. ibid. in ſuperbiæ morbum incidit. ibid. auſus eſt Deo thymiama offerre. ibid. lepra aſperſus. ibid. Hieroſolymis amandatus. ibid potens, fortis ac ſtrenuus. ibid.
Azotii Samariam & regnum Iuda fœdè laceraruntt. 245. e. Idumæorum adiutores, & militiæ ſocii. 256. e. vrbes Salomonis euertetunt. ibid. Iſraelem incurſarunt, & latronum more diuexarunt. 284. b.
Azotus Iudææ vicina & confinis. 280. c.

B.

Baal idolum filiorum Ammon. 3. c.
Baalim idola ſignificat. 50 a.
Baaſa regnauit ſuper Samariam. 457. b. aſcendit in Iudam, & ædificauit Rama. ibid. deſiit ædificare Rama, hoſtibus ſe opponens. ibid.
Babylon à Cyro Cambyſæ filio ſubacta. 29. b. & 165. b. & 294. d. confuſionem interpretantur. 432. d. immitis, & inſultatrix, & arrogans ciuitas. 461. d. & 463. a
Babylonii non permittebant lege ſanctas in diuino cultu cærimonias. 41. b. frugum copiam more beſtiarum deuorant. 43. b. per beſtias & volucres obliquè ſignificati. 50. d. Samariam vaſtant. 129. c. Hieroſolymam euertunt. ibid. in Ægyptios mouent, ac nullo negotio de illis triumphant. ibid. filii aquarum. 165, b. piſcibus timiditate haud abſimiles. ibid. omnia vaſtant. 210. e. cladem clade cumulant. ibid. crudeles. 221. d. Aquiloni viciniorem regionem, & ad orientem poſitam habitantes. 223. a. more militari lætum in victoria vociferantes. 262. c. nudi prævalent armatis. 274. c. ferro conſumunt Ephraim. 324. c. plurimas vrbes in Samaria igne ſuccenderunt. ibid. Iudæam ſubiugant, eamque depopulantur. 359. b. patria ſua relicta Hieroſolyma inuadunt. 361. d. vnà cum incolis vrbes inflammarunt. 443. d. ſuæ ipſorum facultati victoriam attribuebant, & contrà Dei gloriam ſuperbè ſe efferebant. 462. e
Bæthel, campus vanorum, hoc eſt, idolorum. 255. c. vrbs magnoperè ad impietatem detorta. 299. b.
Balaam aduerſum Iſrael vaticinium tentabat. 75. a. ariolus & augur. 447. c. à rege Moabitarum Balac mercede conductus. ibid.
Balac filius Sephor, iubet vaticinari Balaam. 75. a Moabitarum rex execrabilis. 447. c. Balaam ariolum & augurem mercede conduxit, vt Iſraeli malè precaretur. ibid.
Baſanitis regio, vbere glebæ fecunda & florida. 287. d & 468. confuſio redditur. 469. d.
Beelphegor, idem qui Priapus, à fœminis & eniratis cultus. 77. e. fœmineis vlulatibus & cymbalis, & facibus ibid. idolum Chananæorũm. 81. b. forma turpiſſima. 137. a. & 326. a.
Bel, idolum Babyloniorum. 50. b.
Benadab filius Ader rex Syriæ obſedit Samariam. 249. e & 250. a. Damaſci rex. ibid. ſocios expeditionis ſibi aſciuit triginta duos reges ſiue duces. ibid. ægrotat. 255. b
Benadad rex Syriæ ſublato Iſraele, vrbes Samariæ quam plurimas euertit, 19. b
Beniamin & Iudas non defecerunt aliis tribubus deficientibus. 5. b. ſacrificabant in templo. ibid. ſacrificabant idolis. ibid.
Beniamitæ principio ceteris tribubus ſuperiores, poſtmodum ab iiſdem vniuerſi delentur. 457. a
Berſabee vrbs in extremiis Iudææ finibus poſita. 340. b. ab Auſtro verſus mare regionem velut definiens. ibid.
Beſtiæ agri, hoſtes Iudæorum. 50. d
Beſtia feros & immites ſignificat. 66. e.
Bethel, domus Dei. 79. d. domus vituli. 144. e. & 171 c.
Bethel redditur domus Dei, 171. c
Bethlehem ciuitas tribus Iuda. 134. b. domus Ephrata. 435. c. & e. oppidulum ſiue vicus regionis Ephrata, vnde oriundi Ieſſe, Dauid, & beata Virgo. 435. d
Blaſphemans Ægyptiæ filius, lapidibus obrutus. 319. e.
Bruchus inſectum. 330. c. multum terræ vi magna cooperit. ibid.

C.

Cain homicida & mẽdax, ſicut & pater eius. 410. e

Cambyſes Cyri filius regnum ſubegit. 244.d
Carmelus mons Iudææ, in quo Elias Thesbites habitauit. 253. a. circumciſionis agnitio redditur. 69.d.
Chalanne ſub regno Perſico hodie vocatur Lyſippa. 313.b.
Chamos idolum Moab. 3.c & 131.e
Chananæi, confines Iudæorum, ſcelerati & idololatræ. 81. b athei & impii. 173.c alienigenæ, & propter impietatem infames. 174.a
Charitas multorum refrigeſcet. 222.c. legis plenitudinem complectitur. 302. e. proximo nihil nocumenti parat. 334.b
Charan vrbs parua, & propinquiſſima Damaſco, incolas habens bellicoſiſſimos. 235.d
Chiram Tyriorum rex Dauidi chariſſimus. 258.e. à Salomone dilectus. ibid adiuuat Salomonẽ in omnibus. ibid. munera plurima Salomoni mittit. ibid.
Chriſtus cum publicanis & peccatoribus accubuit, vt medicus. 15. c reuera eſt Semen Dei. 20.d Chriſti ſanguis vindicatus ex toto Iſrael. 22.a Chriſtus reſurgens contriuit arcus. 22.e appellatur Dauid, apud Ezechielem. 29. e Chriſti aduentus duplex 30.e redditurus vnicuique ſecundum opera ſua. 47. d mediator Dei & hominum 53.b pax noſtra. ibid. veritas & miſericordia. 65.c ſcientia. 69.e reſurrexit tertia die ſecundum ſcripturas. 94. e eſt nobis omnis boni plenitudo. 96.b in ligno principatus & poteſtates, affixo illi contra nos chirographo, triumphauit. 187.d dedit ſemetipſum redemptionem pro omnibus ibidem futura ſanctis diſcipulis prænuntiat ibid. diaboli tyrannidem euertit. ibid. vento Auſtro & æſtui comparatur. 189.a vitam omnibus propoſuit. ibid. vinum Libani & thuris. 194.e. nepos noſter. 205. a ſponſus cæleſtis. 205.e dæmonum cateruas inferno concluſit. 223.b omne animi oblectamentum. 224. d
Chriſtus Saluator noſter. 225.c mirabilium effector. ibid maiora quã dici aut ſperari poſſint, diligentibus ſe donat. ibid. & 225.c remittens crimina, & os peccati obturans. 227. d. ſecundus Adam. ibid. generis noſtri primitiæ ſecundæ. ibid expectatio gentium. 229.a dans cuique ſecundum opera ſua. 230.c in reſurrectione humani generis velut ex Sion clamabit. 241.b. fons de domo Domini egrediens. 244.a torrens & fons vitæ. ibid.
Chriſtus Ieſus Dominus noſter. 268.c Iudæorum inſtitores increpuit, qui animalia in templum adducerent. ibid. dedit nobis calcare ſuper ſerpentes. 271.a euertit immicos, & robuſtiores ſubiicit. ibid.
Chriſtus, vnctus in regnũ ſeu ad regnandũ. 296.a
Chriſtus in nobis eſt per ſpiritum. 307. c Emmanuel dictus. 326.c inſertus in nobis à Deo Patre vt lapis adamas. ibid. diaboli tyrannidem euertit. ibid. hortatus eſt egentibus ſuccurrere, & facultates diſtribuere. 337.b à Phariſæis & Scribis deriſus ibid. fons vitæ. 341. a finis legis & Prophetarum. 342. c Deus de Deo. 346.a Præcurſor pro nobis ad Patrem aſcendit. ibid. initiauit nobis viam nouam & viuentem. ibid. mundum è diaboli poteſtate exemit. 353.a dux & princeps panegyricæ noſtræ celebritatis. magna tuba ab Iſaia appellatur. 366. a volens mortem ſuſtinuit. 366 e manſit in corde terræ dies tres & noctes totidem. ibid ante conſtitutionem mundi ad vniuerſi reparationem decretus & deſtinatus. 367.e cum doctrina ſua opera admiranda coniungebat. 368. e ſpoliato inferno affatus eſt ſpiritus ibidem conſtitutos. 381. c ſecundum diuinitatis naturam implet omnia. 393.d diuinum lumen. 419. c vnus magiſter noſter. 429. e paſtor ille bonus, qui in hortis & liliis nos paſcit. 436. b pax noſtra. 437. c Samaritanorum obſequendi promptitudinem, quaſi propriam & ſibi accommodatam alimoniam ducebat. 441. c Eccleſiæ firmamentum, baſis immobilis, & perpetua ſecuritas. 464.b Dei & Patris iuſtitia. ibid.
Ciniphes è cinere ſeu puluere. 23.d
Cocta cum vinaceis ſeu vuis paſſis, oblata diis alienis. 59. b
Confeſſiones ſunt voluntaria ſecundum legem, quæ quis ſponte offert Deo. 290.e
Cor Deo aperiendum. 219.d ager, hortus, vinea. 222.c
Corinthii à tradito illis ſancto mandato recedere, & imperitè aliter docere ſolitis adhærere volunt. 314.a
Creatura Deo cooperatur, & dominantis auctoritatem comitatur. 23. d contumeliosè habitum intuens creatorem, quodammodo luxit. 230.b
Cruce triumphantur aduerſariorum cateruæ, & malignæ poteſtates euertuntur. 25.b
Crucis pretioſæ imago & typus fuit lignum à Deo Moſi oſtenſum & in aquas amaras immiſſum. 347.b
Cyrene valde edita, & in alto poſita. 348. b velut in ſinu profundo iacet. ibid.
Cyro regnante, templum Hieroſolymitanum reædificatum. 5.e. & 310.b. & 460.d.e
Cyrus Cambyſæ filius, Babylone ſubacta, Perſarum imperium adeptus. 29.b. domum redire Iudæos vnà cum vaſis ſacris iuſſit. ibid & 123 a & 141. a. item 165. c. & 201. a. & 232. e. item 294.d. & 460.d. & 463.b.

D.

Dæmones apoſtatæ. 36. c. peruerſi ac peſtilentes amatores ſunt. ibid. rogabant Chriſtum ne iuberet eos abire in abyſſum. 395 b. & 471.e
Damaſceni contra Iſraelem congregati 236.a. anteſignani. ibid. crudeliter & immaniter tractarunt Iſraelitas 255.a
Damaſcus Syriæ metropolis. 9. a. expugnatur à Teglatphalaſar. 92. b. & 145. d. reſtituta. 251 a cõtriuit incolas Galaad. 254.d.e. capta & trãslata. 256 a. & 284.e. & 391. d item. 458.e
Dan tribus quærebat ſibi poſſeſſionem ad habitandum. 134. conſiderant & occupant terram Laiſa. ibid. vrbem Dan ædificant, ibique idolum collocant. ibid. ſculptile ex domo Michæ ſublatum colunt. 136.c
Dan, vrbs Samaritarum illuſtris. 5. a. in extremis Iudææ finibus poſita, ab Auſtro verſus mare regionem velut definiebat. 340.b
Dauid, hoc eſt, Chriſtus ſecundum carnem ex ſemine Dauid. 62.e
Dauid ſapiens. 302. oriundus ex Bethlehem. 435.c

Decem tribus cum dimidia, alienatæ à regno Roboam 5.a. dupliciter defecerunt, & ab Hierosolymis, & à Deo. ibid. post captiuitatem redierunt Hierosolymam. 5 e. apud Medos & Persas semper remanserunt, 121, c.
Denarius numerus perfectissimus, symbolum perfectionis. 64. c.
Dentes cùm obstupuerunt, imbecilliores fiunt, quàm vt mandere quippiam, & cibum commolere queant. 292. c.
Deus vel vnum iustum pro tota ciuitate orantem non despicit. 28. c. beneficiis nos veluti conuestit, & tupernis auxiliis mentem & cor obumbrat. 36. d. omnis mansuetudinis fons & origo. 39. a. sapientiam & orationem homini impertiuit. ibid. inaurandus per ea quæ ab ipso habemus. 39 d. omnes homines vult saluos fieri & ad agnitionem veritatis venire. 59. a. Omnis mansuetudinis & fons & origo. 70. b. mentis nostræ gubernaculum. 73. e. Deo quosdam premente, contrà niti nemo potest. 95 d. patiens, longanimis, & multum misericors. 105. e dator & largitor omnis vbertatis. 128. d. quasi homo cum Iacob luctatus. 155. c. dormienti & excitato comparatus. 156. c. omnem creaturam supergreditur. 164. a. naturâ bonus & misericors cogitur quorundam sceleribus ad indignationem se conuertere. 166. b. glorificat diligentes se. 171. d omnis nostræ felicitatis auctor. 183 a. comparatur medico. ibid. seipsum bestiis comparat. 184 c. longanimis, & multæ misericordiæ & verax. 210. c. seruat quos vult, & malorum immunes reddit. 213. a. mala potissimum infligit. 217. d
Deus Dominus, & illuxit nobis. 227. d
Deus vniuersorum in templo antiquitus colebatur. 233. c. habitat in cordibus nostris per spiritum. 242. c. intuetur etiam quæ in tenebris fiunt. 269. præsens aspicit quæ in Ecclesia præcipuè à nobis fiunt. 269. c. natura sua multò mansuetissimus. 273. c. Dominus virtutũ. 174. d leonem imitatur. 277. c aucupi & laqueo se assimilat. 276. e. instar aucupis superbos deiicit. ibid. velut laqueo captos suffocare solitus qui more vulpium aut murium negotiis mundanis tenaciter inhærebãt. ibid. principio mitiùs putrit peccatores. 291. c. ex paruis dolorem non sentientes, adhuc acerbioribus plagis onerat. 295. a
Deus omnia cognoscens. 294. c.
Deus Israel, natura & veritate est. 295. c. vniuersorum fabricator. ibid. d. rerum humanarum gubernator. ibid. e. omni altitudine & omni excellentia superior, ibid. omnis creaturæ administrator. ibid. viuificus, saluare potis. 298. e omnipotens. 300. b. supernorum spirituum rex & legislator. 300. e. dominans elementis, & ad suum arbitrium, rerum naturam inclinans. ibid. superbis resistit. ibid. arrogantem, & inobedientem, & contumacem, hostis loco ducit, ibid. quamdiu verbis tantum castigat, videtur quodam modo non adesse 305. d. per semetipsum iurat. 317. e. medicus spirituum. 386. c. cælum & terram, & quæ infra terram sunt, implet. 393. c, motionem quodam modo subiit mutationis expers, 395. a
Deus amandus ex tota anima, & toto corde. 394. a
Dies magnus Christi duplicis aduentus. 30. e
Dies iuuentutis, regeneratio per legem. 49. b
Dies tempus incarnationis vnigeniti. ib.
Dies, vocationi conueniens tempus. 64. d
Dies Domini, qua iræ eius satisfieri oportet. 210. d
dies supplicii, 306. c
Dilectio est legis plenitudo. 172. b. proximo malum non operatur. ib.
Dina Iacob seu Israelis filia. 103. e. & 107. a.
Discipuli ex omnibus cum delectu vocati. 230. e. flagellati sunt. 420. e cæsi gaudebant. ib. sciebant. Christo compassos, etiam cum illo regnaturos. 13.
Diuinatio per virgas, Chaldaicæ curiositatis inuentum. 75. c
Diuinitas nullo loco includitur ac definitur. 93.
Diuitiæ iniustè congregatæ euomentur. 173. d
Domus Dei, domus orationis vocabitur. 268. e.
Domus eburnea regis Achab. 286. d
Domus magna & parua Ephraim & Iudas. 320. d.
Draco si percutiatur, tum demum eiulat, vt in periculo, doloremque suum cauda terram verberando declarat, nec mediocrem dolorem emittit. 399. d

E.

Ecclesia ex gentibus congregata. 46. sacrum & diuinum ouile. 124. c. in vmbra Saluatoris sedit. 193. e. sponsa à Libano, columba, pulchra. 205. d. tollit crucem suam, & Christum sequitur. ib. noua Hierusalem. 255. b. suorum cultorum curam gerit, & hostibus superiores facit. 241. c. intellectualis Hierusalem. ibid. torrenti iuncorum comparata. 244. b
Ecclesiæ Christi multa sanctorum capitum millia continent. 352. b. sancta. 360 e. domus & vrbs Dei sanctissimi ibid. ciuitas & domus Christi. 393. d. cum Græcorum dogmatibus comparata. 424. c. ciuitas Dei, quasi quædam tellus & regio sanctificatorum. 438. d
Edom vnde Idumæi postea ex ipso nominati. 260. c. ab amore mutuo alienus. ibid. odii in fratres per quam reus. ibid. Deo inuisus. 261. d
Edom, hoc est, terrenus. 354. e
Elamitæ Samariam & regnum Iuda fœdè laceraruntt. 248. e.
Eliacim Iosia genitus, Hierosolymis regnauit. 282. d. à Nabuchodonosor in seruitutem redactus. ibid.
Elias Propheta, multos Prophetas Baal interfecit. 14. c. & 97. d. Thesbites. 253. in monte Carmeli habitauit. ibid.
Elias homo erat, similis nobis passibilis, & orauit, & non pluit annos tres, & menses sex. 292. a
Eliphaz filius Esau. 155. b. eius filius Thæman. ib.
Elisæus Propheta Iehu regem super Israel vnxit. 18. c. & 97. d. venit Damascum. 255. b. occurrens Azaëli fleuit. ibid. accersitus à regibus Israel, Iuda, & Edom. 263. e. Eliæ discipulus. 329. a
Emmanuel illuxit, regno Israel sublato. 22. b. Per Iezrael, id est, Dei semen, intelligitur. 25. c. virgineus sponsus. 205. flos campi. 323. c. interpretatur, nobiscum Deus. 326. c. homo in terris versatus. 337. a

Emmor filius Sichem in Sicimis. 104.a
Enacim oppidulum in extremis Iudææ finibus ante solitudinem. versus Austrum. 400. c. Moabitarum & Idumæorum sacra colens. ibid.
Ephod sonat liberatio. 135.b
Ephraim & Manasse, pro vna tribu reputabantur. 4. b
Ephraim nominantes Prophetæ, Samaritas intelligunt. 5 c. accipitur item pro regia in Samaria tribu. 106 a. pro vniuerso Israele. 168. c. relicta patria tellure sua, Ægyptum pro patria habuit. 168. c. subiectus ipsi Assur, & peregrino sceptro cernicem supposuit. ibid. captus, & subditus factus osoribus suis ibid. lapsus in apostasiam, oblitus est Dei. 164. b percussus à Deo. 172. c. Chananæis alienigenis similis. 173 b modis omnibus ad diuitias corradendas incubuit. ibid. vocatur Chanaan, propter impietatem. 174 a. domus Ioseph. 299. c. Israel appellatur. ibid decem tribus significat. 305.a
Ephraim ex Ioseph procreatus. ibid.
Ephraim populosus, vtpote decem tribubus constans. 310. d. per magnam & innumerabilem multitudinem abyssus nominatur. 324.d
Epiphania, vrbs, ab Antiocho Epiphane nominata. 314 a
Equus animal ad notitiam decentiæ & naturæ suæ conuenientem scientiam suscipiendam promptum. 317. a.
Equi quasi cogitatò, & prudenter, & scientes hinnientes. ibid. insignibus phaleris ornati, propemodum inflantur animis, cum se honorabilem & spectatum sessorem habere sentiũt. ibid. superbum animal, & ad cursum aptissimum. 321 b. conspectis equabus naturæ stimulis incitantur. ibid.
Eruca ex rore sub auroram cadente generari incipit. 188.a
Erythræum pelagus, per quod nauigatio rectè instituitur ad gentes Indicas. 369.c.
Esaii odio habitus à Deo 169. a. frater Iacob 383. fuit animo nõ bono, sed hostili in Iacob 259 b. fratrem complexus & osculatus ibid. edulium lentis quæsiuit. 260. c. vocatum est nomen eius Edom. 260. c. pro vnæesca vendidit primogenita sua ibid. veterem impietatem suam deposuit. 261. c. reuertentem è Mesopotamia Iacob cum lacrymis osculatus est. ibid. hirsutus, & pilis vndique coopertus. 355.a
Esauitæ Esau posteri. 261. e. difficiles & asperi. ibid. cum vicinis gentibus pacis & concordiæ fœdus inierunt. 358. b. germani amici, & coniurati, & commilitones Israelitarum. ibid.
Esdras panca quædam suis temporibus gerenda prædixit. 232.d historiam conscripsit. ibid. veste conscissa Israelitas luget. ibid.
Euangelica præcepta spiritualem vnionem siue copulationem continent. 52.c
Excelsa, hoc est, templa in montibus & collibus. 122. c.
Ezechias filius Achaz rex Iuda in Hierusalem 9.c pius, & iustitiæ studiosissimus. ibid, Excelsa dissipauit, & lucos succidit. ibid. zelo diuino præditus, & Deo charus. 150. c. ablatis è medio Babyloniis regnauit 223.a. mœstissimus 336. d. ad Isaiam ire iussit. ibid. mortuus. 433.d
Ezechiel Propheta in stercore humano panes sibi facere iussus. 22 stercora boum accipit pro humano. ibid. fodere parietem iussus vidit omnia idola Israel depicta in parietibus. 29.a. ductus Hierusalem in visione Dei. 86. d. vidit sex viros missos contra Hierusalem cum securibus. 85. d. mutus factus. 227.d

F.

Fames philostorgiam alioqui inexpugnabilem negligere cogit. 24. c. fames audiendi verbum Domini 35.a & 227.c.
Fames à locustâ inuehenda. 214.c
Fames sæua in Samaria, vt caput asini multis denariis veneretur. 292.a
Festi dies in gratiam vitulorum instituti. 108.c
Ficus dulcedinis symbolum. 43.c
Fidelis vnusquisque templum Dei, siue altare. 342.c.
Filii Christi per Euangelium generati. 25. a. filii fornicationis, quæ intelligentia percipitur. 35.c filii lucis & filii diei. ibi. filii iræ. 51.b filii iudæ sancti 245. b filii confessionis. ibid.
Finis laborum gloria & voluptas. 401.c
Fluuius pacis dominus noster. 244.b
Fons de domo Domini egrediens Christus. ibid.
Fons vitæ Christus. ibid.
Fons viuus, ex Deo Patre filius. 292.d
Fontes aquarum incorruptibilium, scripta sanctorum Apostolorum. 271.d
Fornicatio spiritualis. 73. c. item & 109.b
Fruges è sacris focis exilientes. 75.b
Frumentum typus vitæ. 65.c

G.

Gabaa oppidum Beniamitarum, quod interpretatur collis. 135. e. edita & in colle ac specula sita. 456. d
Gaba, idem. ibid.
Galaad ciuitas trans Iordanem à Sacerdotibus habitata. 101. b. primitiæ captarum vrbium. 105. a. ciuitas operans vana, hoc est, idola. 176. à Phula vel Teglatphalasar rege Assyriorum subacta. ibid.
Galaad oppidulum in confinibus Palæstinæ situm. 254. e. à Syris occupatum, funditusque perditum. ibid.
Galaaditis locus, plurimam & latam pabuli copiam pecudibus subministrans, & varietate herbarum vndiquaque abundans 468. d. mutatio testamenti redditur. 430.c.
Galgal mons in Moab. 447.d
Galgal vrbs, in qua infandum in modum superstitiosi statuarũ cultus vigebant. 140.c. & 175.e
Galgala vrbs Samaritarum illustris. 5.a vrbs trans Iordanem; ad apostasiam etiam atque etiam propensa. 289 d. 299.b
Gaza vrbs Philisthiihim, quæ hodie Palæstina est. 256.d
Gazæi Idumæorum adiutores & militiæ socii. 256 c. vrbes Salomonis euerterunt. 257. b
Gedeon alio nomine dictus Hierobaal. 154.e noctu clam aram Baal destruxit & lucum eius succidit. 155 a.
Gentes ante Christi aduentum, à feris & reptilibus venenatis paulum discrepantes. 43.d. legẽ diuinam non habebant. 264.d

Gerara, Philistihim siue Palæstinæ vrbs. 299 a. ad puteum iuramenti denominata. ibid. vrbs magnoperè ad impietatem deiorta. ibid. b
Gergesæi finitimi Iudææ populi. 239 e. pugnantibus aduersum eos Israelitis consumpti. 270. e
Gergeseni Samariam & regnum Iuda fœdè lacerarunt. 248. e
Geth in Copher. oppidulum Iudæ seu vicus. 364. a.
Geth quæ alienigenarum dicitur. 216. a. vrbs Palæstinæ primaria illis tẽporibus. 313. b. habitata ab Enacim & qui vocabantur Philistihim. ibid. Philisthæorum. ibid. & 401. a.
Gethæi finitimi Iudææ populi. 239. e. Dei gloriam ludibrio habent. 404. b. d
Gladii conuersi in vomeres, & lanceæ in falces. 51. a.
Gladius spiritus, verbum Dei. 161 b
Gog. rex. 323. c. Sennacherib. e. Assyrii. 324. b. c. & 330. c.
Gomer, typus animæ, quæ sibi viram inhonestam ac turpem delegit. 12. d. laqueus erat mortis & ianua inferni. 16. c. honesta liberorum parens effecta. ibid.
Gomer, fornicata Iudæorum synagoga. 24. d
Græca Philosophia 236. superstitio. 238. b. dogmata. 484.
Græci Dæmonibus asscribunt diuina beneficia. 39. b. eloquentiæ suæ facultatem Dæmonum honoribus celebrandis largiuntur. ibid. falsa opinione sapientiæ supercilium tollentes. 237. c.
Græcorum leges. 258. c. sapientia. 313. d. fabulæ. ibid. & 375. a. & 376. a.
Græci maris imperium penes quendam Neptunum esse tradunt. 375. a lapides & ligna, & ipsam creaturam adorari oportere, stolidissimè docent. 424 c.
Grandine horribili puniti Ægyptii. 23. d
Gratia à Iudæis ad Gentes transiuit. 26. c. gratia cœlestis munimentum animæ. 34. c.

H.

Hæretici beneficia à Deo præstita immundis Dæmonibus adscribunt. 39. b Deo exosa & impia turba. ibid. simpliciorum mentes peruertunt, & laqueos ad perdendos homines parãt ibid. à crudelibus feris parum discrepant. 133. c. tacent impietatem, & comedent mendacem fructum. 154. b. aduersus vnigeniti gloriam nugãtur. 226. a. oõ inuoluta fallaciarum inuenta existimantes se esse aliquid. 237. c. simpliciorum quosdam à recta & inculpata fide auertunt. ibid. imposturæ laqueis irretitos à finibus veritatis abripiunt quã longissimè 238. a. aduersus vnigeniti gloriam mentientes. 307. d. non fragrantia spirituali, sed verius cæno, ebriam gestant mentem. ibid. sermonem veritatis oppugnant. 313. e
Hai ciuitatis incolæ non paucos ex Israel cædunt. 47. c.
Hebrææ mulieres maritos suos falsorum Deorum hominibus appellabant. 50. a
Hercules Alcmena & Iouis filius 376. a. deuoratus à cete. redditus tamen, capite duntaxat pilis denudato. ibid. triuesperus, seu trium noctium. ibid.
Herodes Antipatri filius Ascalonites Iudææ Christo nato præfuit. 22. c
Heuæi, pugnantibus aduersum eos Israelitis, consumpti. 270. e
Hieremias Propheta in vtero sanctificatus. 11. d. Propheta in gentibus datus. ibid. iuuentutem prætendens, exorare Deum nitebatur. ibid. e. iuuenis ad vaticinandi officium vocatus. 13. b. diuino mandato in Ægyptum descendit. 42 c. dissuadet sacrificia idolorum. 149. b. prænuntiat Babylonem capiendam. 165. b. Domo mandante, vincula, seu catenas ligneas circumponebat collo suo 175. e. ad fœdum belli spectaculum animo & cogitatione abreptus. 240. d. à Sedecia vinctus, & in lacum missus 363 e. prohibetur orare pro populo indigno misericordia. 311. b. bellum vrbi Hierosolymitanæ prædixit. 415. c. magnam Iudæorum multitudinem prostratam videt, prophetico spectaculo. ibid.
Hierobaal Gedeonis cognomen. 134. b. idem sonat quod vlciscatur se Baal. ibid.
Hieroboam seruus Salomonis, de monte & tribu Ephraim. 4. d. rex constitutus in Samaria, ibid. duos vitulos aureos fabricatus est. ibid. & 103. a & 199. c item 149. a. 178. d. 328. a. 365. a.
Hieroboami duo reges Israel. 4. d. e. moribus & impietate similes. ibid. & 250. d. & 326. b. item 364. c.
Hieroboam primus. apostasiæ inuentor. 121. c. detestabilis. 181. c. peccatum velut coloratum & cõtectum in animum recepit. 186. b opinionem prudentiæ habebat. ibid c. ne sceptro priuaretur, vitulos aureos excogitauit. ibid.
Hieroboam filius Nabat, deposuit vitulum aureum in Bethel. 247. c. & 251. d. Israelitis auctor fuit, vt vitulos aureos adorarent 167. d.
Hieroboam filius Ioas, alius à primo. 250. d. improbus & transgressor. ibid e. restituit Damascum 251. a. auctus est ditionibus multis. ibid vicit alienigenas. ibid. Syriam inuasit & armis deuicit. 255. c.
Hieroboam vitulis immolandis festum diem dedicationis celebrat. 281. b. constituit sibi sacerdotes excelsorum 286. a. abiecit Leuitas, ne sacerdotio Domini fungerentur. ibid.
Hieroboam alter restituit terminum Israel ab introitu Æmath, vsque ad mare solitudinis. 365. a. filius Ioas. ibid. bellum cum alienigenis gessit, & vrbes Iudææ ereptas recuperauit. ibid. b regnauit in Samaria. 391. d.
Hierosolymis tantum licebat sacrificare. 28. c
Hierosolyma à Babylonio capta. 149. b. & 200. d. ad Austrum solitudinem longam habet. 222. e. prima occidit Dominum. 231. d.
Hierusalem noua quæ est Ecclesia Dei viuentis. 235. b. sancta. 241. d. institutorum optimorum studiosa. ibid. à nemine facilè expugnabitur. ibid non amplius alienigenis peruia. 242. c. cælestis, quæ mente concipitur. 245. c
Hierosolyma terræ motu contremuit, 251. c. inter Iudææ ciuitates nobilior & illustrior. 253. b. Carmeli vertex appellata. ibid. vrbs insignis & nominata. 264. c. Iudæorum mater. 266. c. occupata à Nabuchodonosore, totaque ferro vastata. 282. e. & 294. c. & 355. b

Hierosolymitani immolabant Baal in excelsis. 307.a. militiæ cæli offerebant libamina. ibid. se legis reuerentiam cordi habere, & contendere sacrificia offerre, & festos dies agere simulabant. ibid. spreuerunt Sion. 311 a. tanto mœrore consternati, vt mox vnà se cum Samaritanis perituros exspectarent 356.d
Hircus de capris pro peccato mactabatur. 71.b
Hordeum cibus pecudibus conueniens. 61. b
Humilis, ad obediendum promptus, à Deo in primis dilectus. 48. e

I.

Iacob torrens. 151.c.
Iacob nomen in Israel mutatum. 103 e
Iacob vocantur Iudas & Beniamin, procreati è stemmate Iacob. 151.b. Ephraim. 396.b
Iacob luctatus est cum Deo quasi cum homine. 151. c. homo candidus & sine fuco. 157. b. iniquissimè læsus. 168. c. ab incunabulis habilis ac dexter ibid. a. fratrem in vtero materno supplantauit. ibid. dilectus à Deo ibid. in laboribus prævaluit in Deum. ibid. lactatus cum angelo. ibid. increpuit filios ob cædem Sichimitarum. 169. e habitat in Bethel, ibique facit altare Deo. ibid. Deos alienos & inaures abscondit sub terebintho. ibid. benedictus à Deo. ib. laborum amantissimus. 131. a in domum Dei ascendentibus mandat mundari & vestes mutare. ibid manet saluus in memoria Dei. ibid. sapiens. 172. a. seruiuit Laban mercenarii loco. 177. a, è domo Laban discedit. 259. b. fratrẽ complexus & osculatus. ibid. Patriarcha. 317. d à Deo ab vtero, & adhuc maternis inclusus viscеribus electus & dilectus. ibid.
Iacob, eius posteri nominantur. ibid. scalam à terra vsque in cælum pertingentem, & angelos per eandem ascendentes & descendentes vidit. 345.b. & 370 c
Iarim sonat defensorem siue vltorem. 92. b. & 146.b.
Ictерus, morbus arquatus, seu regius. 592
Idola Baalim ex lapide confecta. 49.e
Idololatria Deo exosa. 326 a. è medio sublata. ibidem.
Idumæa redacta in solitudinem. 244. d. Israelitis finitima. 355.b. ab Israëlitis ferro ignique vastata. 356. d. australis, & australem Iudææ partem habitantibus vicina & confinis. 361 e
Idumæi contra Israelem congregati. 236. a. finitimi Iudææ populi. 239. e. Samariam & regnum Iuda fœdè lacerarunt. 249 e propagati è sanguine Esaii 256. d. Israelitarum perpetuò inimici. ibid. fratres Israelitarum. 259. b. ex Edom nominati. 260. c. semper stolidi & improbi. ibid Esaii posteri. 354. b. & vicini Iudæorum. 355. d. inuidia stimulati. ibid. barbaros vicinos sibi ascisсentes, manus conserunt. ibid. in valle Iosaphat occubuerunt ac perierunt. ibid. atrocius quàm alienigenæ Israelitas vexarunt. ib. irridentur & deluduntur. 357. c. idolorum cultibus impliciti. 358. d. fratrum ærumnis insultant, & immanitate Babyloniis parum cedũt. 359. c. sæui, & ab omni sensu misericordiæ remoti. 359. c
Iebusæi contra Israelem congregati. 216. a. pugnantibus aduersum eos Israelitis consumpti. 270. e.
Iechonias rex Israel in Samaria, vas inutile. 120. e quintus ab Ezechia rege 433. d
Iehu rex Israel occidit Achab, & liberos eius, & Iezabel. 7. d. eius filii reges vsque ad quartam generationem. ibid. ab Elisæo Propheta in regem vnctus. 8. c. cadauer Achab in vineam Naboth abiecit. ibid. septuaginta filios Achab neci dedit. ibid. statuas Baal combussit, delubra diruit, sacerdotes iugulauit ibid in peccatis Ieroboam ambulare deprehensus. ibid. tandem etiam vitulos adorauit. 19 b. filii eius patrem impietate æquarunt. ibid. iustè occidit Pseudosacerdotes. 83 c. detraxit item Baal ipsum, & statuas eius exussit. 97. d.
Ieiunium sacrificium verè sacratissimum. 209. e. Dominum mansuefacit, iram sedat, pœnam tollit. 219. a
Iesse, oriundus ex Bethleem. 435. c
Iesus filius Iosedech, summus sacerdos. 5. e. & 29. e & 123. b. mutatione vestium condonata ei peccata esse significauit Deus per angelum, eumque iudicem futurum, si præceptis ipsius obtemperaret. ibidem.
Iesus Naue Christi typus. 47. b. filios Israel per Iordanem traduxit, terramque promissionis iisdem distribuit. ibid. & 102. d. in militiæ ducem assumptus. 432. b. terram promissionis sortitò distribuit. 450. b. gentium regiones in ditionem redegit. 471. e quinque reges in spelunca conclusit, & speluncæ saxum admouit. ibid.
Iezabel coniux regis Achab. 18. d. ab Iehu cum marito & filiis necata. ibid. Prophetarum persecutrix & iustorum insidiatrix. 21. b. peruersis molitionibus iusto cædem machinata. ibid. typus synagogæ. 21. e
Iezrael oppidum Samariæ. 19. a. Iezrael latinè sonat, semen Dei. 20. c. & 22. d. & 24. d. & 56. c.
Iezrael filius primogenitus Osee Prophetæ. 20. c & 23. b.
Iezrael typus Christi. 24. d
Ignifer olim antecedebat exercitum, lauro coronatus, facem gestans seu præferens. 561. c.
Impiis non est gaudium. 41. d. vermis sempiternus reseruatur. ibid. radicitus de terra perihunt. 47. d
Indi & eorum regiones imprimis Australes. 362. d vocabulo Tharsis indicantur. 369. e.
Indicum mare. 222. e. & 246. a.
Inebriari turpissimum est, & summoperè à lege condemnatur. 270. a.
Infans in vtero humori naturali innatat 376. c. in ventre prægnantis velut sepultus, respirare non potest, viuit nihilominus. ibid.
Infantes frequenter sine causa dolent, & in rebus exiguis plorant largiter. 387. d. nonnunquam re parua demulsi gaudent, repenteque à tristitia ad lætitiam prosiliunt. ibid.
Ingratus est similis blasphemo, 159. d. & 183 a
Ingrati animi crimen infandum. 321. d
Initiari hieromystæ Beelphegor 77. c. cum fœmineis vlulatibus, cymbalis & facibus circumcursitabant. ibid.
Inobedientem voci Domini leo percutit. 14. b. inobedientia defendi crimine non potest. 14. c.
Ioachaz filius Iehu rex Israel. 18. c. Idololatra, & vitulos adorans. ibid.

Ioachaz filius Iosiæ regis vnctus in regem. 282. c vix trimestre regnauit. ibidem. vinctus à Pharaone Nechao. ibid. d

Ioacin Iosia genitus, Hierosolymis regnauit. 282. d. viginti quinque annorum erat cum regnare cœpisset. 283. a vndecim annis regnauit in Hierusalem. ibid. factus est seruus Nabuchodonosor tribus annis. ibid. b rursum rebellauit contra Nabuchodonosor. ibid. fecit malum coram Domino, iuxta omnia quæ fecerant patres eius. ibid.

Ioannes Baptista quo non surrexit maior. 242. b

Ioas rex Iuda. 250. a

Ioas filius Ioachaz rex Israel improbus. 29. a

Ioatham filius Azariæ regis Hierusalem. 8. c. post excessum patris vngitur in regem. ibid. moritur. ibid. c

Ioathan, idem, rex Hierosolymæ. 391. e. vir pius. 457. d

Iob extinctis filiis comam detondit. 336. b

Ioel Propheta vaticinatus, Ozia, Ioathan, Achaz & Ezechia regibus. 197. a eodem seculo quo Abdias vaticinatus. 354. a

Ionas Propheta Amathi filius. 364. a oriundus ex Geth in Copher. ib. 364. a plurima oracula edidit Iudæorum tribubus. ibid. b prædicauit Niniuitis 365. b adumbrat quodammodo Saluatoris nostri œconomiæ mysterium. ibid. c fugere à facie Dei conatus est 366. d à ceto absorptus, redditus est die tertio. ibid. e cepit dolorem non modicum, vbi Deus Niniuitarum misertus est. ibid. non temerè ad Niniuitas missus 368. d

Ioppe oppidum Palæstinæ maritimum. 369. d rerum victui necessariarum ex Iudæa præcipuè ad vrbes orientales vela danti bus emporium. ibid.

Ioram rex Israel. 263. e misit ad Iosaphat regem Iuda nuntium. ibid. ascendit contra Moab ad prælium. ibid.

Iosaphat rex Iuda. 263. e. ascendit contra Moab ad prælium. ibid.

Ioseph appellatur Israel, Ephraim, & Samaritani. 299. c

Iosias rex ex tribu Iuda siue Dauid, occidit pseudosacerdotes super altare. 83. c à Pharaone Nechao tributarius factus. 200. d. filius Amon. 281. b. vir sapiens & solers, Deique amantissimus. ibid. inito regno, idolorum delubra destruxit: altaria euertit, lucos succidit. ibid. c currum solis combussit. ibid. sacerdotes excelsorum in Bethel mactauit. ibid. ossa hominum super altare vitulorum incendit. ibid. ariolos expulit, & qui in ventre dæmonem interrogãtibus responsa dantem habebant. ibid. bonus erat, & cum Deo sincerè agebat. ibid. manum temerè conseruit. 282. c. in prælio occubuit. ib. domum Hierosolymam à suis reportatus est. ibid. ratus contra se arma sumpsisse Ægyptium, temerè cum exercitu occurrit. 293. e

Iosue successor Mosis, tribuum Israeliticarum dux. 362. b

Ira auersiones sequitur omnino, & quodammodo comitatur. 265. e

Isaias Propheta saccum de lumbis suis soluit, nudusque & discalceatus Hierusalem obiuit. 14. c. futuræ captiuitatis habitum Israelitis demonstrauit. 16. d iussus à Deo nudus & discalceatus Hierosolymam obire. 399. c. Christum ad salutarem passionem euntem oculis ipsis propemodum aspiciens. 415. d. interrogat Christum quodammodo clauorum loca contemplans. ibid.

Israel nominantes Prophetæ Samaritas intelligunt. 5. e. & 22. b

Israel, hoc est, decem tribus in Samaria. 7. c translatus in Assyrios. ibid. in montes & fluuios Medorum. 9. c Israel regnum è medio sublatũ nato Emmanuele. 22. b. Israel à nomine populi Dei degenerauit. 26. b. extremis sæculi temporibus in filios Dei cooptabitur. 28. e. vinea Domini, nouella plantatio & dilecta. 65. b agricultura Dei. 57. b positus à tergo. 59 d. œstro exagitatus. 80. b. apud Medos & Persas semper remansit. 122. e copias contra Beniamitas educit. 136. b captus instar volucris. 137. c in solitudine vitulum fecit. 241. e 242. a humano se regno ex asse subiecit. 177. e Moabitarum fœminis adhæsit. 179. d sacrificauit Beelphegor. ibid. in montana Persarum & Medorum demigrare coactus. 186. e vinea pulchrè palmitibus diffusa. 194. d à Salmanasare translatus. 200. e à Nabuchodonosore captus. ibid. à Cyro elapsis septuaginta annis dimissus. 201. a in omnem ventum dissipatus. 201. b in Ephraim & Iuda diuisus. 232. c Babyloniis in seruitutem traditus. 235. d

Israel aliquando duæ tribus, aliquando decem, aliquando duodecim appellantur. 248. c

Israel vitulum conflauit in solitudine. 253 d in Dei offensionem incurrit. ibidem. in diuinis mandatis educatus. 264. d

Israel, hoc est, tribus in Samaria. 265. d Dei gloriæ contemptor, & impiè corruptus. 283. b horrendis criminibus implicitus. 290. a vexatione & flagellis eruditus. 304 c totus in seruitutem redactus, & bello extrema perpessus. 320. e in Ægypto afflictus. 321. d. insipiens. legi inobediens, contentiosus. 383. b. c Saul sibi regem petendo grauiter peccauit. 435. a armis subactus, in Babylonem ac Medos olim ductus est. 462. d seruitute liberatus. 469. a

Israelitæ Baal adorant. 221. b Cyro dimittente in Iudæam redierunt 232. d vectigalium ac seruitutis oneribus molestiisque liberati. ibid. e desidiæ se tradiderunt. ibid. Hierosolymæ muros instaurant. 232. b templum reædificare nitũtur. ibid. in neomenia tuba canere iussi. 241. b vitulos adorabant aureos. 241. e leui negotio subiugabantur. ib in captiuitatẽ abducebãtur. ibid. regionem suam postliminio habitarunt. ibid. inuicti & insuperabiles hostibus. ib. Moabitas olim vicerunt. 264. a à Moabitis fundi⁊tus deleti. ib. diuinorum mandatorum disciplina multimodis instituti. 265. a in Patrum suorum errorem pertracti. ibid. legem Dei repulerunt, & mandata eius seruare noluerunt. ibid. aduersum Amorrhæos, Heuæos, Gergesæos, Pherezæos, & Iebusæos pugnarũt. 270. e dira & intoleranda seruitute liberati. 275. b lege eruditi. ib. arrogantes & Dei cõremptores. 277. e Prophetas aspernabantur, & legem in postremis habebãt. ib mũdanis inuoluti negotiis. 278. a tantummodo fluxa & caduca persequebantur. ib. à Dei verbo refugiebant, & ad virtutem inuitantibus repugnabant. ibidem.

turpibus quæstibus addicti. 293. c. in pecunia multa faciendaanimo & cogitatione occupati.ib.contra Aaron insurrexerunt. 309. c. fecerunt vitulum in solitudine.ibid. astrorum cultui dediti.ib.fecerunt sibi Deos aureos. 309. c morem habebant,bello ingruente à Damasco & Syris auxilium petere. 322.c.

Israelitæ lingua largissimi. 347. insolenter præse omnes gentes reliquas despiciebant. ibid. ex radice Abrahami prodierunt.ibid. ex Ægypto in terram promissionis deportati.ibid. c.in socordiam prolapsi.ibid.in Idumæam finitimam descenderunt. 355. c. Idumæam ferro ignique vastarunt. 356.d templum construunt, & sanctam ciuitatem instaurant. 358.b.ex tota Iudæa in Babylonem traducti. 362.c. montes & colles petentes,ibi mysteriis fungebantur. 445.b.dæmonibus sacrificia sub quercu & picea offerebant ibid.existimabant & credebant,se diuina ira superiores,& quouis bello victores futuros, si vicinarum gentium auxiliis, principumque conspirationibus & promissis adiuuarentur. 459.d.in Mose quidem, sed in mari & nube baptizabantur. 469.b

Itabyrium,mons Galilææ nobilissimus, ferarum auiumque venatu longè ditissimus. 83.a

Iudæa agro comparata. 208. c finis ac terminus Israelitarum corporeus. 258.d.vastata. 461 d

Iudæi sub Christum redacti, vineis similes. 21. c. increduli, comparantur mulieri. 25.b.non vniuersi bello à Romanis illato absumpti. 26.c. ad omnes ventos, iuxta scripturam dispersi. ibid. & 28.c frumento & vino,id est, mystica benedictione spoliati. 40. a belluis,reptilibus, volucribus & piscibus comparantur. 68.b.eorum regio ad Austrum latam & immensam habet solitudinem. 189.a.eorum calamitates quatuor insigniores, à Salmanasare, Nabuchodonosore, Antiocho,& Romanis. 200.c.oderũt Christi oracula 211.d. extremis mundi temporibus ad Dominum reuertẽtur. 213.b.infelices, confictis in Christum calumniis. 317.c.inuidię flãmis pectora succensi. ibid. famem verbi Dei sensserunt. 339.a.accepta à Cyro libertate,in Iudæam remigrarunt & templum construxerũt. 550.b. bello ab Antiocho & Adriano lacessiti. ibid. in Persiam ac Mediam captiui abierunt. 955. d. vrbem & templum reædificare studuerunt.ibid.gẽtium populis se admiscere, vt stolidum quiddam,& ab vsu & consuetudine ipsorum quàm remotissimum, ignominia notant. 375 b excæcati 419.c.

Iudas & Beniamin Hierosolymis remanserunt,aliis deficientibus. 4. c. sacrificabant in templo. ibid.sacrificabant idolis. ibid.

Iudas,hoc est,qui colebant Hierosolymam. 7. b. & 22.& 24.c.

Iudas seruatus est mirabiliter. 24.c

Iudæ filii, Christi filii. 25.a

Iudas in Deo confidit,ab ipso & per ipsum seruatus. 164 b.ad iram Deum prouocat.ibid. vrbes suas instauratis mœnibus communit: ibid.

Iudas redditur, confessio. 245.b

Iudas tulit omnia sanctificata, & omne aurum in thesauris inuentum, & misit Azaeli. 250.a.

Iudas legibus eruditus. 264.c

Iudas duæ tribus in Hierusalem. 269.c. & 272.a.

Iudex locum Dei planè obtinet. 266.b

Iuncus semper aquam amat, nec virere desinit. 244. b. quamuis in cuspidem exeat, etiam sic bene habet. ibid.

Iuniperus arbor densa & frondosa. 195. c. contignatio quædam manufacta videtur. ibid. nec solaribus radiis penetrabilis, nec imbrium defluxibus peruia. ibid.

Iustitia liberat à morte. 193.c & 287.a.303.a.

Iusti,etiam aliis prodesse,& peccantes ab impendente supplicio liberare possunt. 27. b. iustus vnus pro tota ciuitate orans non despicitur. ibid. iustis sua virtus decori & ornamento est. 35.c.

Iuuenes,hoc est, prudentia eminentiores, & intellectuali robore præditi. 272.b.

L.

Lac infantibus opportunissimum. 242.c

Lachis,vrbs regni Iuda, vicina & confinis Philistiim. 403.c.idolis dedita.ibid.in extremis finibus Iudææ sita. 405.b

Lacrymæ in magna quoque lætitia profundi solent. 261.c.

Lætæ res lubricæ. 183.c

Laisa terra à tribu Dan considerata & occupata. 136.b.

Latrunculorum cœtus Iudæam depopulantur. 283.a.

Latrunculi Chaldæi, & Tyrii, & Moabitæ, & filiorum Ammon, contra Samariam. ibid. b

Lazarus, mortuus in vitam reuocatus. 241.c

Leo percutit inobedientem. 14. b. bestia valida, & imperterrita, cuius occursus periculosus. 93.c.

Leo rugiet,& quis non timebit? ibid.& 252.c

Leo esuriens montes, saltus & nemora contentiùs peruagatur. 177. a. horribiliter & absonè rugiendo prædam inuadit ibid. catulis escam apportat,exilientibus, & cum clamore prædã apprehensam dilaniantibus. ibid. contra bestias clamare consueuit.ibid. b. non prius insilit,& ex ira prædam deuorat,nisi minas præmiserit.ibid.c.bestiarum fortissimus. 279.c

Lepra morbus infandus & insanabilis. 251.b

Leprosi eiiciebantur extra castra. 7.b.

Leui & Simeon fratres dolum struunt. 104.a.

Leuitæ relinquebant tabernacula habitationis suæ. 286. a. abiecti à Hieroboam & posteris eius, ne sacerdotio Domini fungerentur. ibid.

Lex pædagogus ad Christum. 43. c. dulcis amanti Deum animæ. ibid. d. vmbra & figura. 51. c. ad nos cum Deo perfectè ac purè copulandos vim satis magnam non habet.ibid. & 54.a.perfecta simul & imperfecta 60 c. dictata per Angelos. 90 c.finis ac terminus Israelitarum spiritualis. 258.d

Lex in vmbra erat, planè tamen veritatis dogmata continebat. 272. d. Dei & iustitiæ dispensator & pædagogus ad iustitiam. 301. d sancta & iusta, & bona. ibid. per Mosen lata. ibid. ad beneplacitum Dei perficiendum dux & magistra. 1. typus & adumbratio. 315. a. antiquis olim acerba & intolerabilis. 347.a.dulcis,& quasi ad potum aptissima euasit. ibid.

INDEX RERVM PRÆCIPVARVM. Tomi iij.

A.

AARON thuribulo accepto & impoſito thymiamate, ſtetit inter mortuos & viuos, & ceſſauit plaga. 71. c. ad præmonſtrandum Emmanuelem delectus. 366. ſummi ſacerdotii circumdatus ornamentis, & in ſancta ſanctorum ingrediens. ibid. cum Maria de Moſe detraxit. ibid. Iſraëlitis in ſolitudine vitulum conflauit. ibid. à Deo delectus inter ſe & homines ſequeſter. 446. c

Abacuc Prophetã prandium paratum ad meſſores portantem Angelus capillo arrepto Babylonem tranſportat, vt illud Danieli ferret in foueam leonum. ibid. ſe ſuis procul profecturum prædixit, atque mox rediturum. ibidem. in Iudæa biennio antequam Hieroſolymitani ex Chaldæa reducerentur, exceſſit è vita. ibid. eius corpus, Deo patefaciente, Arcadio Imperatore inuentum eſt. ibid.

Abdias Propheta tertius Præfectus quinquaginta ad Eliam miſſus ab Ochozia. ibid. ſupplicter Eliam rogat, vt ſui ac ſuorum miſereretur. ibid. deſerto ordine, in quo eum rex collocauerat, ſecutus eſt Eliam, eiuſque fuit diſcipulus. ibid.

Abdias præfectus prætorio. ibid. in faciem ſuam pronus cadit. ibid. centum Prophetas, quinquagenos in ſpecubus abditos pane & aqua refecit. ibid. Eliæ præcipienti vt regi ſe adeſſe nuntiaret, paruit. ibid. ex duce exercitus, factus Eccleſiæ dux. 718. breuis quidem verborum copia, ſed longus pondere ſententiarum. ibid. in patria ſua mortuus & tumulatus. ibid. eius mauſoleum in honore ac veneratione habitum. ibid. eodem ſeculo quo Ioel vaticinatus. ibid.

Abraham & poſteri eius Deo placuerunt. 28. ſeruierunt Deo viuenti & vero 16. b. iuſtitiæ cultores. ibid. in fide immobiles. ibid.

Abraham ſacrificaturus Deo filium ſuum Iſaac colligauit. 158 e

Abraham dixit ad Lot, ne ſit iurgium inter me & te, & inter paſtores meos ac paſtores tuos, quia fratres ſumus. 159. c

Aſcalonitæ Samariam & regnum Iuda fœdè lacerarunt. 249. Idumæorum adiutores & militiæ ſocii. 257. c

Achab rex Iſrael metuit Ader regem Syriæ. 14. a pepercit illi, quem Deus perdi iuſſerat. 14 d. pro anima eius ipſe traditus eſt. ibid. coniugem habuit Iezabel. 18. b. affectat vineam Naboth. ibid. infando dæmonum cultui addictus. ibidem. c. ab Iehu cum filiis & Iezabele occiſus. ibid. d. figura ducum Iſrael. 121. regnauit ſuper Samaria & Iſrael. 249. c. domum eburneam ſibi excitauit. 286. d. conuocat quadringentos Pſeudoprophetas, eoſque conſulit. ibid. iuſſit duci Michæam Prophetam in carcerem. mutat ornatum regium. ibid. caſu inter ceruicem & humeros ſagitta ſauciatus, occidente ſole, ex vulnere mortuus eſt.

Achar de anathemate pretioſiora furatus. 47. b. furti compertus, & peccatum confeſſus, ibid. lapidatus cum omnibus quæ habebat. ibid. c. exponitur diſtortio ſeu peruerſio. ibid. d.

Achaz rex Hieroſolymorum impius & idololatra. 8. e. filium ſuum per ignem transfert. ibid. nouum altare conſtruit. 9. b

Achaz filius Ioatham. 92. b. per legatos numerata pecunia Teglatphalaſar ad ſibi opitulandũ impellit. ibid. & 145. d. regnauit ſuper Iudam. 181. a ambulauit in via regum Iſraël. ibid. adoleuit incẽſum in excelſis. ibid. tranſtulit filium ſuum per ignem. ibid. pecunia Teglatphalaſar Aſſyrium conduxit. 256. a. & 391. c. bello diuturniore hoſtem reprimere nequit. ibid. flagitioſus, & exoſus, & ob impietatem ſumma laborans infamia 457. d. traditus à Domino in manus regis Syriæ, & in manus regis Iſrael. 457. e. improbus & apoſtata, ſuorumque liberorum interfector. 458. d

Adam in principio hominis naturam maledicto obnoxiam reddidit. 95. c. ſpirituali gratia prophetię non carebat, priuſquam diuinum mandatum tranſgrederetur. 227. c. naturæ bonis præſtans & inſignis. ibid.

Adama, vrbs Sodomitica, igne cæleſti abſumpta, 163. b.

Adamas nulla vi rumpi aut domari poteſt. 325. ignis vigorem contemnere ſuetus. ibid.

Ader rex Syriæ contra Iſraelitas expeditionem ſuſcepit. 14. a. tradidit illum Deus in manus Achab regis Iſrael. ibid. pepercit illi Achab. contra Dei mandatum. ibid. vincit tribus Iſrael. 19. c. vrbes Samariæ quamplurimas euertit. ibid.

Adoleſcentuli ſiue impuberes in idolorum delubris degentes. 339. c

Adrianus Iudæorum nationem bello laceſſit. 350. c.

Ægyptii puniti aquis in sanguinem, & cinere seu puluere in ciniphes commutatis. 23. d. Apim seu vitulum pro Deo colunt. 81.b. à Babyloniis triumphati perierunt. 129.e. equites sagittarii siue equestris militiæ gnari, mercede conducti. 191 d.

Ægyptus punita, regno à Cambyse Cyri filio subacto 244.d. ad occidentalem Iudæam respicit. 322.d. regio pinguis & frumentifera. 401. vastata à Sennacherib. ibid.

Æmath, duæ vrbes in regno Damasceno, ad orientem spectantes. 312.e. alia latior & maior, alia minor. ibib.

Æmath Raba id est, maior & latior. ibid. nunc Antiochia dicitur. ibid & 322 d.

Æmath minor & angustior, vicina & confinis, Epiphania Antiochi. 323.a. & 322.d

Agag rex Amalecitarum in Israelitas nefanda molitus. 13. d. diuina auctoritate damnatus. ibid. à Samuele occisus. ibid.

Ageb sonat Austrum. 361.e.

Aggæus Propheta. 232.d

Agni duo quotidie immolati in sancto tabernaculo. 290.b

Agrostis, nascitur in agris, inaratis præsertim & desertis, terram obuiam & vicinam corripiens. 144.d

Altare nouum à rege Achaz extructum. 9. b. vnum victimarum in primo seu exteriore tabernaculo, alterum thymiamatis aureum in secundo & intimo tabernaculo. 240. vitulorum. 341.d.

Amasias filius Ioas, rex Iuda, religiosus & iustus vir. 150.e.

Amasias sacerdos deorum in Bethel, accusauit Amos Prophetam apud regem Hieroboam. ibid. Prophetæ dentes contriuit. 247. increpat Amos Prophetam. 276. a. formidabat ne excideret ipse sacerdotio. 327. b. Pseudopropheta 328.e. deorum aris assidet. ibid. partes & frusta victimarum colligit ibid.

Ammonitæ contra Israelem congregati. 236.a. finitimi Iudææ populi 239. e. vterum ferentes dissecuerunt. 262.c. Deum irridere ausi. ibid d diis fallis gratias agentes & victorialia carmina accinentes. ibid. subacti à Nabuchodonosore. ibid.

Amon filius Manassis, in regno successit. 281. b. mali corui malum ouum. ibid. vixit biennium tantum. ibid.

Amorrhæi, barbara gens, sæua & frequens. 270.d. ab Israelitis consumpti. ibid.

Amos pater Isaiæ Prophetæ. 247.c.

Amos Propheta Thecuita. 246 b. ex pastore vates factus. ibid. à filio Amasiæ sacerdotis interfectus. 247. opilio, pastoritiis moribus & institutis educatus. 246. a. vixit in solitudine Iudææ. ibid. Natus in vico Thecua ibid. b. vir bonus & omnis æquitatis amans ibid. prophetauit in Bethel. 247. a. capratius. 328. b. vitam rusticam, simplicem, & omnis maleficii expertem degens. 329. b. victu pertenui se sustentans. ibid. à Deo Propheta factus. 229. c. contempta stoliditate Amasiæ, imprecationem in illum contorsit. 329.d

Ananias falsus Propheta, sermonibus Hieremiæ refragatur. 175 c.

Ananias discipulus Christi. 229. c. visionem super Paulo vidit, cum Damascum ille venit. ibid. fide fortis, habitu strenuus, spirituali robore infractus. ibid. d.

Angelus vna nocte centum octoginta quinque millia cædit. 24. & 151. a. item. 151. b. & 323. e. & 435. a.

Angelus loquens in Prophetis, sermo Dei. 10. b.

Angeli administri. 52 d. & 65. d

Angelorum natura omnes opes suas à Deo consecuta. 65. d. sanctissimæ angelorum cateruæ legi iustitiæ Dei subditæ. 299. e. & 260. a. dicuntur cælum incolentes. 345. b

Angeli venerunt Sodomam, ignibus incensuri scelestos. 305. d

Angelus loquebatur Mosi in monte Sina. 310 a

Angeli per scalam à terra vsque in cælum pertingentem ascendentes & descendentes. 345. c. deseruerunt Samariam. 397. d

Anima hominis ad desciscendum à probitate per quam prona. 33. a. cum cælestis gratiæ munimentum abiecerit, facilimè à Satana capitur. 34. anima peccatrix mulieri improbæ comparatur. 44. b

Anima quæ peccauerit, ipsa morietur. 254. b

Animus hominis diuinis sermonibus nutritur. 292. c.

Annus septimus, annus remissionis. 333. a

Antiochia vrbs ab Antiocho Epiphane nominata. 313. a.

Antiochus cognomento Illustris. 201 a. in Iudæam profectus, templum incendit. ibid. Iudæos omnes patria instituta negligere compulit. ibid.

Antiochus cognomento Epiphanes. 313. a. vrbes duas in regno Damasceno, alteram Antiochiã, alteram Epiphaniam nominauit. ibid.

Antiochus Iudæorum nationem bello lacessit. 350. c.

Apis, seu vitulus, Ægyptiorum Deus. 81 b. & 87 d Lunæ filius, & Solis nepos creditus. 87. d. forma Lunæ signum in fronte habebat. ib. & 145. a

Apum examina circumuolitantia dulce & carum mel conficiunt. 352. c. & 367. b.

Apostoli per Euangelium filios in Christo generant. 25. a. confitebantur à Deo se vocari. 243. c. testes gloriæ Christi toto terrarum orbe. 346. d.

Aquæ in sanguinem commutatæ, puniendis Ægyptiis. 23. d

Aqua in Scripturis multitudo siue doctrina. 101. d. e. & 195. de fontibus Saluatoris. 213. e

Aqua viuens sacri baptismatis. 224. e.

Aquila grandis, magnarum alarum, longo membrorum ductu, & plena plumis. 199 e. Assur Principem terræ Babyloniæ subsignificat. ib.

Arabes finitimi Iudææ populi. 239. e.

Aræ sub quercu & populo excitatæ Nymphis Hamadryadibus. 76. b. aræ risus. 247. a

Ararath montes, supra quos arca requieuit. 412. b

Arbores in syluis moriuntur. 270. e

Arcadum regio & vrbes præcipuæ. 129. e. & 130.

Archangelus missus à Deo, cum tuba. 241. b.

Artaxerxes rex Persarum. 233. e.

Asa regnauit super Hierusalem. 457. b. denuntiauit vniuerso Iuda ad Enacim, vt tollerent lapides Rama, &c. & ædificauit in eis circa collem Beniamin, & speculam. ibid.

Ascalonitæ Idumæorum adiutores, & militiæ

Lignum à Deo Moſi oſtenſum, vt illud in aquam amaram immitteret, imago & typus fuit pretioſæ crucis. 347.b
Linguæ in ſignum datæ non fidelibus, ſed infidelibus. 227.b
Locuſtæ vitium ſtirpes, earum humorem exſugẽtes, breui arefaciunt. 204.a. famem inuehunt. 214.d. hoſtium cuneis comparantur. 215.c. carent rege. 216.b. ordinatim vno velut ſigno dato in expeditionem exeunt. ib. ſerie quadam & quaſi per acies volant. ibid. vicißim officiosè proſequuntur & aſſectantur, ac ſi ſorores eſſent. ibid. dentibus bellum gerunt. 210 c. dũ apta eſui perdũt, fame interficiũt. ib. in ædes & vrbes ingrediuntur. ibid per feneſtras irruunt, & populos conturbant. 217.a. ipſum cælum cõcutere videntur. ibid.
Loth cum vxore & filiabus ſeruatus. 27.c.
Luciferi effigies artificiosè facta. 310.c
Lucifer ante ſolis radios exoriens, & principium diei incolis afferens. ibid. adoratus. ibid.
Luctus ſuper mortuis ſuſcipitur. 242.e
Lunæ filius Apis Ægyptiis creditus. 87.c. & 545.a
Luna in ſanguinem conuerſa viſa. 230.c
Lybia ſinus & receſſus maritimos expoſitos ſeu patentes habet. 348.c
Lycophron, vnus eorum, quos Græci vt eximios admirantur. 376.b

M.

Macedo vir S. Paulo in ſomnis videtur. 229.c
Machabæorum præclara & admiratione proſequenda certamina. 201.a
Machmas vrbs Arcadum florentiſſima. 130.a
Madianitæ inclementes Domini. 154.d. eorum principes Oreb. & Zeb. & Zebee, & Salmana. ibid.
Magiſtri ſapientes & Dei amantes, ad id quod rectum eſt, oſtendunt iter. 267.c
Malachias Propheta. 132.d
Manaa, ſignum ſubiectionis dona. 186.d
Manaim filius Gaze de Therſa, rex Iſrael. 7.d. de ſanguine Iehu. & filius eius ibid. occidit, regem Sellum. ibid. falſorum Deorum cultor. ibid. à Phul rege Aſſyriorum pacem emit. ibid & 92.a & item 145.d. vitulum aureum ſubtraxit & regi Aſſyriorum miſit. 145. de tribu Ephraim. ibid.
Manahem, idem, regnauit in Samaria. 391.d.
Manaſſes filius Ezechiæ, regnauit Hieroſolymis. 280.e. patri moribus admodum diſſimilis, & á pietate erga Deum remotiſſimus. ibidem. homo peruerſus, & ad quiduis nefarium perpetrandum promptus. ibidem. execrandus, & idolorum cultor, dæmonumque impoſturis mirificè addictus. ibidem. altaria & fana Baal ædificauit. ibidem. Omnem militiam cæli adorauit. ibid Per ignem filios ſuos traduxit. 281. a. collegit augures, & quibus ſtudium mentiendi. ibid. obiit. ibid.b
Manipulus pro primitiis meſſis frumenti Deo conſecrandus. 206.b
Manna, panis angelorum. 282.e cælitus demiſſum. 271.c
Mare Indicum. 222 c. vicinum Palæſtinæ, & ipſam Ægyptum alluens. ibid. Tiberiadis. 377.b
Maria ſoror Aaron Ægyptiis peteuntibus inſultat, & choros ducentibus præit. 446.c. Eccleſiam ſignificat. ibid.
Matthæus ao ipſa auaritiæ officina excitatus. 232.a.
Medici boni ægrotantibus acria & inſuauia medicamenta miniſtrant, vt doloris tolerantia morbum depellat. 200.b
Medorum ad montes & fluuios tranſlatus Iſrael. 9.c. & 24.a. & 26 a. item 186.c.
Medi per beſtias & volucres ſignificati. 50.d.
Medorum plurimæ gentes numerantur. 145.e.
Memphis vrbs Arcadum munitiſſima. 129.c
Mendacium per ſe ſemper infirmum. 336.c
Michæus propheta Ioathan, Achaz & Ezechia regnantibus vaticinatus. 391.c. futurum in ciuitatibus Samariæ tumultum quodammodo aſpicere videtur. 415.c.
Michas idololatra in monte Ephraim 134.d Leuitam mercede conduxit, & cultorem fecit ſculptilis. ibid.
Militia cæli, ſtellæ 131.c
Moabitæ contra Iſraelem congregati. 236.a. ſpiritimi Iudææ populi. 238.c. Samariam & regnum Iuda fœdè lacerarunt. 249. c. à Loth deſcendebant. 259. c. non vulgariter ſceleriti. 263. c. combuſſerunt oſſa regis Idumææ. ibid. irati Iſraëlitis. à quibus olim victi eſſent. 264.a. igne reliquias aſſumentes, & neque oſſibus parcentes. ibidem. Iſraelitis funditus à ſe deletis, etiam ipſorum aliquando ſocium adiecerunt ibid. inſani. 310.d
Moloch ſiue Molchom, idolum Moabitarum. 310. b. lapidem habens: pellucidum & eximium, in ſumma fronte, ad ſpeciem Luciferi. ibid. ſonat latinè, rex noſter. ibid.
Montes, diſcipuli Chriſti, & præ cæteris Baptiſta. 143 a. diuerſis ſtirpibus comantes. 352 b. arboribus optimè conſiti. ibid.
Moraſthi vrbs ſeu oppidulum Iudææ. 392 c
Mors à Chriſto ſublata. 189.d
Moſes Iſraelem ab Ægyptia ſeruitute vindicatum in terram promiſſionis deportare iuſſus. 11. d. ad obeundam miſſionem tergiuerſatur, & linguæ tarditatem obtendit. 12. c. reprehenſus à Deo. ibid. exorabat Deum cum Iſraelitæ in deſerto vitulum conflauiſſent. 71. c. & 141. c. vitulum comminuit. 142. a. Deum & bonum & patientem admiratur. 151. d perſuaſit opifici, vt reis ignoſceret. ibidem. carmen gratiarum actionis obtulit. ibid. miſit nuntios ex Cades ad regem Edom. 260. c. non delendum. 309. b. hic eſt, qui fuit in Eccleſia in ſolitudine cum angelo. 310. a. accepit verba vitæ. ibid. lignum à Deo oſtenſum in aquam amaram immittere iuſſus. 347. b. Deo Iſraelem cõmendabat ſub monte Sina. 365. d. erat ſequeſter ſeu mediator Dei & hominum. ibid. ad typum Chriſti gerendum aſſumptus eſt. ibid. confitebatur ſe tenui voce, & lingua tardiorẽ 366. a reſpondebat illi Deus deſuper propitiatorio 393. b. ſapientiſſimus mediator & internuntius Dei. 431. b. à Deo datus Iudæis pædagogus. 200.a.
Mulieres infantes ſuos comederunt, 24. c.
Mulier imbecillitatis animiq; non virilis & fracti ſymbolum. 25.c. Mulierculæ aduerſantur Hieremiæ Prophetæ. 42.c. Mulieres Hebrææ maritos ſuos falſorum Deorum nominibus appellabant. 50.a. ſuper infantibus rixantes. 200.b

Muliebre genus gratia & miseratione dignatum. 229.b. pignus spiritus à Deo accepit. ibid.
Mulieres grauidæ ferris dissectæ. 254.c. resurrectionis nuntiatrices. 338.b
Musica in luctu, importuna narratio. 720.c

N.

Naboth vineam suam negat regi Achab. 18.c. peruersitate Iezabelis irretitus vitam amittit ibid. Iezraelita ex oppido Samariæ Iezrael. 19.a vir iustus & religiosus iniustè trucidatus. ibid. redditur latinè, Venturus. 20.e. typus Emmanuelis & Christi. ibid. non vult dimittere vineam patris sui. ibid. & 21.a.
Nabuchodonosor rex Babylonis, quasi draco. 121. b. vi & armis Hierosolymam obtinuit. 200.c. 201.a. progressus ad dimicandum, omnes ad vnum perdit. 240.d. totus copiis Ammonitas incursat. 262.c. occupat Hierosolymam, totamque planè vrbem ferro deuastat. 282.c. tributa exigit ab vnoquoque pro viribus, aurum & argentum. ibid. totam Iudæam subiuganit. 294.c. Hierosolymam vnà cum finitimis eius vrbibus ac vicis exussit. ibid. destructo diuino templo, vnà cum captiuorum reliquiis, gloriosè victor domum rediit. ibid. totum Israel captiuum abduxit. 433.d
Natura rerum, est creatoris arbitrium. 376.a
Nauis gubernaculo & nauclero carens, omni vento circumfertur. 301.e
Nazariæ, secundum legem sanctificati. 272. b. offerétes comã Deo. ibid. vinum, acetum, vuam, & vuam passam & acinum auersantes. ibid. à mortuorum corporibus longius refugientes. ibid.
Nebrod, terra, Assyriorum siue Babyloniorum regio. 440.
Nemrod, gigas, venator coram Domino. 440.e
Neomenia tuba. 241.b. figura futuri ac noui seculi. ibid.
Niniue Persica vrbs, ad orientem sita, & inclyta. 368.a. impostoris ac præstigiis Deo inuisis. religionis metum tribuebat. ibid. b. & 382.d omnium semper scelerum condemnata. 382.d.
Niniuitæ citra procrastinationem ad pœnitentiam seriò capessendam vnius præuia proclamatione mutati 368.e. sermone superbi. 383.b.
Ninus Babylonius patrem suum nominauit Belum ab idolo quod colebant. 50.b.
Nobilitas apud Deum censentur boni mores. 348.d.
Nymphæ Hamadryades, Græcorum poëtarum figmenta. 76.b.

O

Octaui numeri mysterium. 60.d.
Odollam, vrbs in extremis finibus Iudææ sita. 405. b
Olda prophetis respondit Iosiæ, num desiisset irasci Dominus, num bene futurum Israelitis, & cessatura esset Prophetarum vocibus prænuntiata calamitas. 280.d
Oleum typus hilaritatis & bonæ habitudinis. 65.e in Ægypto in magno pretio. 167.e
Olei vsus sanctificatis per sacrum baptisma ad consummationem confert. 224.e
Oratio vel vnius iusti pro tota ciuitate non despicitur. 27.d.
Organicæ Iudæorum glorificationes. 307.e
Organica instrumenta, res extra legem. ibid.
Oseas filius Ela, rex Israel. 8.c. insidiatur Phacee filio Romeliæ. ibid. & 9.c. Ægypti regem auxilio vocat. 9.c. à Salmanasare Assyriorum rege necatus. ibid. & 113.a. fecit malum in oculis Domini. 186.c. factus seruus regis Assyriorum. ibid. viuus captus & vinculis astrictus. habitus ab Israele pro viro prudente. ibid. regnat in Samaria. 200.e.
Osee primum omnium prophetarum putat Hieronymus. 1. & 2. sub Hieroboam, Ozia, Ioatham, Achaz, & Ezechia regibus. ibid. quatuor & octoginta annis, & eo amplius vaticinatus. ibid. reuera scortum in matrimonium accepit. ibid. mulierculam infamem permouit, vt vni viro adhæresceret. 16.c. de se parum sollicitus, alterius saluti consuluit. ibid paululum extra decorum egressus, saluauit Gomer. 17.a.
Ozias, qui & Azarias, rex Israel. 11.d. pius, sed non vsquequaque. ibid percussus à Deo lepræ morbo. ibid. Amos Prophetam per tempora vecte transfigit 246. gentibus infestissimus. 251.a. in superbiæ morbum incidit. il id. ausus est Deo thymiama offerre. ibid. velut immundus Hierosolymis amandatus. ibid potens, fortis ac strenuus. ibid. in alienigenarum prouincias irruit. ibid oppida ædificauit. ibid. tributa imposuit. ibid. Syriam inuasit & armis deuicit. 255.a.

P.

Palæstini alienigenæ. 348.b. è Cappadocia translati. ibid. Cappadocum coloni. ibid.
Panes, vt primitiæ messis, dedicati. 128.a. panis luctus, pollutus. ibid. cor hominis confirmans. 194.a.
Panis viuus qui de cælo descendit, & dat vitam mundo. 211.b & 171.d. 292.d. item 239.
Panthera adeò leui pede salit, vt volare putetur. 93.b.
Pascua pecorum sæpe corrumpuntur. 252.c
Pascua diuitum sunt pauperes. 287.e. & 333.e. significant altum sapientes, arrogantes animis, & elatos corde. 277.d. arboribus insidétes miro artificio ab aucupibus deiiciuntur. ibid. tendiculis capti eliduntur. ibid.
Pathures terra Ægypti. 149.c
Paulus Apostolus omnibus omnia factus vt omnes faceret saluos. 15.e. sanctificauit Euangelium à Gentibus. 207.c. in somnis vidit virum Macedonem. 229.c. visu priuatus, & per Christum curatus. ibid. mente senex, animo grandæuus, & cælesti sapientia plenus. ibid. tradidit fornicatorem Satanæ in interitum carnis. 268.c. sapientissimus. 275.c. Christo confixus cruci. 429.b. militem qui in Christo intelligitur, armat. 440.a
Peccatum Christianis cauendum. 132.b. à Deo disiungit ac separat. 172.e. non omne est ad mortem. 504.a.
Pemmata dæmonibus in sacrificium afferri consueta 59.b.
Pentecostes dies. 227.a
Persarum ad montes translatus Israel. 24.a. & 26. & 186.c.
Persæ per bestias & volucres significati. 50.d. vnicum imperium, suum procurauerunt. 51.a

Persarum

Persarum gentes plurimæ numerantur. 145 e
Persarum regio ad ipsos propè terminos orientis iacens. 280.d
Petrus Apostolus linteum de cælo missum vidit, in quo omnia quadrupedia & iumenta. 12.a occidere & manducare iussus recusauit. ibid. à Deo mansuetè reprehensus & obiurgatus. 13 c accusat acriter Iudæorum populum. 231.b
Phacee filius Romeliæ dux regem Israel occidit. 8.b & pro eo regnat ibid. fecit malum coram Domino. ibid. mortuus per insidias Oseæ filij Elam. 8 c.d
Phacee Hierosolymitas armis lacessit. 8.d regem Syriæ Rasin pretio conducit. 92. b oppugnat Iudam & tribules Beniamin. ibid. Iudææ ciuitates depopulatus. 255.b rex Israel. 284. c Hierosolymam armis adortus. 391. c rex Samariæ. 457. c in Iudam exercitum adduxit. ibid maximam stragem vno die edidit. ibid. vna die centum viginti millia virorum potentium fortitudine occidit. 458.a
Phaceias filius Manaim rex Israel. 8. b. regnauit annos duos. ibid. fecit malũ corã Domino. ibid
Pharao Nechao rex Ægypti Samariam inuasit. 200 d. regionem fecit tributariam, exactis auri talentis centum. ibid. aduersus Babylonem expeditione suscepta, toto cum exercitu è patria excurrit, 282. c. Ioachaz regem vinctum in Ægypto sub custodia seruauit. ibid pressit Israëlé, Samaritanos & Hierosolymitanos ibid. d. tributa populo terræ totius imponit, & victigalia ab omnibus exigit. ibid. Ægyptiorũ tyrannus. 293. e. cum copiis suis summersus periit. 469. b
Pharisæi Christi criminatores. 15, c. docebant doctrinas & mandata hominum 58. d. pecuniæ & turpis lucri cupidi. 337. b. auari ibid. deridebant Christum. ibid.
Pherezæi, pugnantibus aduersum eos Israelitis, consumpti. 270.e
Philistiim contra Israelem congregati. 236. a. antesignani. ibid. finitimi Iudææ populi. 239.c
Philosophia Græca. 236.e
Phul Assyriorum rex ingressus Samariã 8. a. grãdi pecunia accepta recessit. ibid. & 92. a. & 105. b. item 145. d. duas tribus trans Iordanem, vrbibus eius euersis abduxit. 304.c
Phulas Assyriorum rex vitulũ ex auro puro puto conflatum cõfregit. 145. e. 146. a. vrbes Samariæ subiecit. 176 b. etiã tribus trans Iordanẽ. 200. d
Phula idem, grandi licet pecunia ægrè persuasus, in patriam est reuersus. 391. d
Piscis à voce remotissimus, mutua deuoratione in primis gaudet. 67. b. naturâ timidissimus. 165. e. strepitus fugit, & solam piscantis vmbram auersatur. ibid.
Placentæ mellitæ Diis alienis oblatæ. 59. b. placentæ factæ militiæ cæli. 311. c
Plaustris agrorum fructus transuehere mos fuit veteribus. 273 a
Pœnitentia pœnas arcet, & ex ira inuehenda supplicia auertit. 299. d. super paruis etiam delictis velimus nolimus agenda. 304. a vbiq; vtilis & necessaria. 308 b. iram diuinã amolitur. 331. c.
Popana genus crustuli, Diis alienis oblati. 59. b
Principibus moderatio conciliat securitatem, tollere autem spiritus, affert detrimentum. 317. b acerbum & graue sustinebunt iudicium. ibid.
Prophetæ quosdam interfecerunt. 14. c. Prophetę Baal ab Elia interfecti. ibid.
Prophetæ sancti, narratu tristissima haud satis libenter proferũt. 199. d. ænigmata & parabolas excogitantes nõ mediocriter conducunt. ibid. nonnunquã exẽpla opportuna afferunt ibid. c.
Prophetæ sancti euentura prænuntiant. 240. c. rerum ipsarum imagines animo cõcipiunt. ibid. Israel appellant aliquando duas, aliquãdo decem, aliquãdo duodecim trib. 248. c. verba sua obscuritatibus inuolunt. 252. b. assumpti sunt, qui cum Deo quodammodo sermones miscerent. 272. d amicitia & dilectione Dei dignati. 276. c. sancti. ibid. vtiles sunt, & subseruiunt ad verba tantùm. 278 b. hunc à Deo honorem cõsecuti sunt, vt norint omnia, quæ ipsi facere libuerit. 279. c. fratrum vicem nimiopetè dolentes, acriore aliquando obiurgatione vtuntur. 297. a. mordent ex charitate ibid irridentur. 306. a. fallacijs implicitos ad sanitatem vocant. 327 a ad finem præcipuè verborum suorũ meminerunt Dei. 335. c. vt audientes perinde secũ afficiantur, visionum vi declaranda consequi nituntur. 341. c. medicis comparati. 391. a. cõsueuerunt sæpenumero videre, quo pacto olim euenient, quæ ab ipsis prænuntiantur. 415. c
Prophetæ delassati sũt, imò pericula adierũt. 420. e. ira scelerata eorũ quos erudiebant nonnunquam in se irritata, variè necati sunt. ibid. homines ad pietatem & agnitionem venturi temporis erudierunt. ibid.
Prudentia decet imperãtes. 186. c. prudentia carnis mors. 228.d
Pseudoprophetæ Baal ab Elia & Iesu occisi. 97.d

Q.

Quinarium, quod imperfectum est. 60.c
Quindecim numerus septem & octo continens. 60.d
Quinque iusti Sodomitas seruassent. 27.c

R.

Raasson Syrię & Damasci rex. 256. a Hierosolymam exercitum adduxit. ibid. Iudææ ciuitates depopulatus. ibid. à rege Assyriorum interfectus. ibid. & 458.a
Raba, significat maior & amplior. 322.e
Rabbath metropolis regionis Ammoniticæ. 162. d. conflagratura, & cum clamore peritura ibid.
Rabsaces Hierosolymis insultat. 9. d. aduersus Dei gloriam deblaterat. 24. b. Hierosolymam obsidet. 151. b. Deum conuitiis proscindit 323. e. arrogans 324. d à Sennacherib è Lachis, Hierosolymam missus. 336. d. tanto mœrore Hierosolymitanos consternauit, vt mox se perituros expectarent. ibid arrogantiæ & maledicentiæ pœnas dedit. 392. a. multo cum equitatu venit Hierosolymam. 403. a. 432. e
Ræphan, quod redditur obtenebratio aut excæcatio. 310.c
Rasin Syriæ rex. 285 a. Regem Iuda oppugnat. ib. à Teglaphalasar Assyrio occisus. ib. Hierosolymã armis adortus. 391. c. rex Damasci. 457. e socius Phacee filii Romeliæ regis Samariæ. ibid.
Rationale iudicii ex humerali catenis aureis suspensũ in pectus sũmi sacerdotis depẽdebat. 62. b
Regem qui sacram dignitatem inuaserat, puniuit Deus. 7.c
Regeneratio per sacrum baptisma, adoptionis filiorum Dei conciliatrix. 29.a
Reliquiæ Israel Gentibus permistæ. 26.c

Reptilia terræ, hostes Iudæorum. 50.d. improbissimos significant. 66.c. 67.a
Resurrectio Christi de Iudæis triumphat. 22.c
Resurrectio mortuorum diuersa, proborum & improborum. 30.c
Resurrectio Christi die octauo contigit. 60.d
Reuelatio facta Prophetis non lingua & verbis more nostro cõstabat. 10 c. fiebat instar luminis mentẽ & cor illustrantis. ibid. appellatur à Prophetis Angelus loquens in illis. ibid.
Rhasis rex Assyriæ Phacee filium Romeliæ armis iuuat. 8. d. à Teglatphalasar rege Assyriorum interficitur. ibid.
Rhemnan mons in Armenia, in extremis recessibus Persarum situs. 288 c
Roboami regis iugum excussum 148.d. à Susaci Ægypti rege victus. 200.b
Romani exercitus Iudæam deuastarunt. 24.c. non vniuersam Iudæorum nationem absumpserũt. 26 c. Romanorum duces illustrissimi, quicquid sol aspicit, sub ditionem redegerunt. 51.a. Israelitis bellum fecerunt 201.b 208.c instar locustæ Israelem in Christum sceleratum depasti. 215.c. vnà cum vrbe & diuino templo, omnia incẽdio miscentes. 337.c. & 342. c. eorum principatus imperiumque clarissimum, orbem terrarum subegit. 428 b
Rotę plaustri triturantes. 255.a. voluuntur circum axes. 272.a
Ruben paterno cubili violato, magnopere offendit. 268.c
Rubigo vocatur clades belli & desolatio. 87.a vrit, & quasi in cineres redigit agrorũ fruges. 206.e

S.

SAcci amictus, delitiarũ & otii depositio. 209.b
Saccus & caluitium, habitus lugentium. 336.b
Sacerdotes semper Christi meminerint, & per spiritum in se habitantem circumferant. 61. c. peccata populi comedũt electum genus. 206. b. præfecti obeundæ liturgiæ sacræ 206. vitam suam Deo consecrant. ib. etiã cæteris commodant de obsecrationum laboribus. 209.b
Sacerdotes de familia Leui, nõ sustinuerũt seruire idolis. 86. a. à religione Samaritanorum refugientes, Hierosolymam sunt reuersi. ibid.
Sacrificium dicebatur accipi, cum Deo offerebatur. 72. d
Sacrificium aliud est holocaustum, aliud saluturis apparitio. 307.b
Salmana Madianitarum dux. 154.c. & 155. d. matrem cum filiis allisit. ibid.
Salmanasar rex Assyriorum Samariam vastat. 9 c. Israelitas ad montes & fluuios Medorũ transtulit. ibid. & 24.a. & 26.a. item 113.a regem Israël Osee capit. ibid. & 186 d. petit à rege Israel Manaa. ibid. Samariam toto triennio obsedit. ibid. Israelem in montana Persarum & Medorum demigrare coegit ibid. & 200. c. non totã Samariam, sed partem quandam subegit, & cũ captiuis in regnum suum se recepit. 304.c
Salomon, dum non vult offendere mulieres, Deũ offendit. 2.c. erant & vxores principes septingentæ, & concubinæ trecentæ. 3.b. amore mulierum victus, quamuis sapientissimus. ibid delubrum Astartæ constr uxit. 78 c. aras & fana mulierum alienigenarum numinibus cõdidit. 148.c & 178 b. hastas & clypeos aureos fecit. 200.d. viribus præpotens fuit, & copiis valuit. 256.e. vicinas gentes ita subiugauit, vt etiam vrbes apud eas complures ædificauerit. ibid. ædificauit Thedmor in deserto. 257. a. Hierosolymis templum illud augustum meditans, centum quinquaginta millia lapicidarum & operarum, proselytorumque delegit. 416 a
Salus per Christum promittitur. 45.c
Samaria à Salmanasare toto triennio obsessa. 186. d. regio montosa. 283.c. tota periit domo qualibet conquassata 286 e. vastata. 336.d & 338.e. deserta ab Angelis. 397 d. draconi & sirenibus comparata. 399.e. filia Ephraim. 434.a. olei ferax. 452.d
Samaritæ Israel & Ephraim dicti. 5.c. tũ à Deo, tũ ab Hierosolymis defecerunt. ibid. eorũ regio à bestiis tantum & reptilibus incolitur. 43. b. fame moriuntur. ibid. eorum tellus ferax olei. 167.c. quod fecerunt Iudæ & Beniamin, idem à Babyloniis perpessi. 458.e
Samaritani insigniores, ædes sibi splendidas ac sumptuosissimas ędificarunt. 287.c. vanescentibus voluptatib. sese farciebant. ibid. d. cuti curandæ deditissimi, in opprimunt pauperes. ib. e. iugi impatientes. ib. domus Ioseph & Israël appellantur. 299.c. enormia & neutiquã dissimulãda peccata perpetrarunt. 303 b. pro inimicis ducũt optimorũ consiliorũ auctores. 303.e. çõuitia iactabant in sanctos Prophetas. ibid. plaudunt inter concentus Musicos. 316. b. vnguentis excellenti cõpositione vnguntur. ibid.
Samuel Propheta occidit manu sua Agag. 13. e. prænuntiat Sauli, regno pulsum iri ibid. vrgetur à filiis Israel, vt constituat super eos regem. 185.c. & 432.c. & 431.e.
Sancti sunt quidem mansuetissimi, veruntamen cũ hoc etiam acres & bellatores. 244.c seruant vrbes, & regiones clade impendente liberant. 518.b irã Dei quantumuis seruentem, vitæ claritudine retundentes seu hebetantes. ibid.
Sanctificare, Deo consecrare, 238.e
Sanctificati, id est, votum sanctificationis super se habentes. 272.c
Sanguis Christi vindicatus ex toto Israel. 22.a
Sarepta Sidoniorum vrbs. 362.d
Satanas crudelissima & violentissima bellua. 53.d. eius vasa à saluatore direpta. 61.a. ab Aquilone veniens. 1. frige faciens. 122.c. fœtet. 223. e. importunus tyrannus. 235.b. in persona Assur accusatus. 245.b. in terra versantes rapuit ac deuorauit atrociùs quam immanes belluæ solent. 285.a. fallaciæ architectus. 326. d. mendacii inuentor. 420.c
Saul rex non leuiter Deum offendit. 13. d. venia dignum censuit, quem diuina auctoritas damnauerat. ibid regno pulsus, acerbas contumaciæ pœnas persoluit. ibid. e. primus rex ab irato Deo designatus. 185.b
Scenopegia dies sanctus & festus. 102. d. festum tabernaculorum. 174. d. decimo quinto die mensis septimi celebratum. ibid. & 174.e
Schœnia, loci nomen in Moab. 447.d
Scriptura diuinitus inspirata. 212.a. etiãbrutis animantib. nonnunquam rationem effingit ibid. magnis idololatris cateruas dæmonum similes facit. 244.e fluentum spirituale, & fons intellectualiter irrigans 292.c veritatis annuntiat lumen. 323 e. credentium mentes ad omnia laude digna exsuscitans. ibid.

Seboim, vrbs Sodomitica, quam ignis cælo lapsus assumpsit. 163.c
Sedecias Hieremiam nunc vinciebat, nunc in lacum mittebat, luto ibi demersum extinguere volens. 303.c
Segor Ægyptiorum rex. 113.a.& 186.d
Seir regio Idumæorum. 355.a. eius indigenæ hirsuti. ibid. pilorum emissio siue pilosus latinè redditur. ibid. mons in regione. ibid.
Sellum rex Israel de sanguine Iehu 7.c. à Manaim filio Gaze interimitur. ibid.
Semeas Propheta. 410.a
Senaã illustris & extrema Ægypti vrbs. 401.c. bene valida seu potẽs. ibid. proxima Iudææ. ibid.
Senaar, regio ampla, oppidatim & vicatim habitata alienigenis, in Iudææ finibus. 401..e
Senacherim rex Assyriorum ciuitates Iudææ obsidet & capit. 9.d. Hierosolymam. obsidione circundat. 24.b
Senilis ætas, virtutis præstantia prominens. 229.b illustribus factis cana. ibid.
Sẽnacheribcũ exercitu multorũ milliũ, instar fluminis terrã cooperiens, & omnia in potestatem redigẽs. 335.a. in regnũ suũ longè maximum innumerabilẽ captiuorũ multitudinẽ secum trahens descendit. ib. vastata Samaria, omnes eius vrbes subiugauit. 336. Rabsacen è Lachis Hierosolymã misit, qui in muro stantib. atrocia minaretur. ib. & 391.a rex Assyriorum ibid. vrbes Philistiim, hoc est, Palæstinorũ vastauit. ib Lachis vrbẽ regni Iuda cepit ibid. Iudæam depopulatus 400.a. Hierosolymã circũsedit. ib. portas Hierosolymæ inflammaturum est minatus. ibid. incursat Senaar & simul Ægyptum. 402.b. multas quoque Iudææ vrbes euertit. 432.q
Sephela Iudææ pars ad Aquilonẽ pertinens. 362.a. Philistiim siue Palæstinos indicat. ibid.
Septẽ in scripturis totũ tẽpus legis significat. 60.d
Serpentes, alimonia destituti, solent aliquãdo lingua puluerem subigere, & pro cibo ducere, quod occurrit. 471.c
Serræ ferreæ, curruum rotæ, quibus aream terere Syris mos est. 254.c
Sicima oppidulum trans fluenta Iordanis, vicinum Galaad. 102.d
Sicimitæ ad vnũ omnes iugulantur. 104.a.& 107.a
Sina mons in solitudine. 310.a
Sion superna & diuina. 245.c
Sion id est Ecclesia. 311.c.& 360.c. typus Ecclesiæ. 393.d. pœnitet, futurumque miseræ captiuitatis finem antè secum reputat. 460.d
Sirenes, volucres quędã modulatrices, quæ possunt cantuum concinnitate oblectare audientes. 399.d. passerculorum loquacissimi, & suauẽ sonum edere soliti. ibid. luscinias, quæ in finibus marinis ouis incubant, deinde nido à fluctibus abrepto lugubre melos fundunt, partus sui damna quodammodo lamentantes. ibid.
Sodomitarum pœnam quinque iusti potuissent auertere. 27.c
Sodomorum vino inebriati Israelitæ. 182.d
Sodoma & Gomorrha subuersæ. 294.c
Sodomam venerunt Angeli, ignibus incensuri scelestos. 305.d
Sol adoratus ad orientem, 86.d &.87.c. Solis nepos Apis Ægyptiis creditus. 87.d.145.a
Sol represso splendore suo mortalibus amplius lucere noluit. 250.b
Solitudo Iudææ versus Austrum sita, vsque ad fines maris Indici pertinet, & ad Persidem vsque porrigitur. 246.a. ad ouium greges alendos percommoda. ibid.
Solitudo, id est, vitæ genus Euangelicum. 271.d
Sophonias Propheta, Chusi patre, ex tribu Simeonia natus est. 578.a. Iosia Ammonis filio rege Iudæ vaticinatus est. ibid. terret primùm, deinde consolatur. ib. prædicit Hierosolymitanorum captiuitatem. ibid. prædicit etiam multarum nationum exitium. ibid de Christi aduentu & resurrectione, Gentiumque ad eum conuersione disserit. ibid. Mortuus est ac sepultus solus in agro suo. ibid.
Spiritus sanctus docet nos de omnibus. 46.c
Spiritus sanctus datus die Pentecostes. 227.a. effusus in nos abunde. 228.d
Stephanus vir plenus Spiritu sancto. 310.a. accusatus apud Iudæorum magistros propter blasphemias in Deum & Mosen ibid. responsis idoneis calumnias refutans. ibid.
Susacim rex Ægypti regiam Hierosolymis occupauit. 200. d. thesauros, hastas & clypeos aureos quos fecerat Salomon, auertit. ibid. cum victoria splendida domum rediit. ibid. quantis potuit copiis de terra sua excurrit. 410.a
Susac, idẽ, aduersus Hierosolymã arma cepit. 410.a
Synagoga nobilis, propter maiores Iudæorũ. 19.d fornicata est spiritualiter in Ægypto 20. b. occidit Iezrael, id est Christum. 25.c. Iudæorũ mater. 194.c vinea fructifera. ib vastata. ib. sponsũ cœlestem, id est, Christum, interemit. 205.c. à diuino thalamo arcetur ibid exhæres est. ibid. Deum virginitatis suæ ducẽ sortita. 297.c. peccatum habet inextusabile, ib. pietatem ac religionem maiorũ suorum coacta deserere. ibid.
Syri Samariæ oppidis vicini. 91.a. fracti. 250.b. ignauiam suam male excusarunt ib. opidulum Galaad occupant, funditusque perdunt. 254.c grauidas mulieres serris dissecant. ibid. cum infantibus etiam fœtus adhuc imperfectos interimunt. ibid. serris ferreis seu curruum rotis aream terunt. ibid. Cyrenensium coloni. 255.c. Israelem incursarunt, & latronum more diuexarunt. 284.a sub regno Damasci censebantur. 348.c. Cyrenæorum coloni. ibid.

T.

TEglatphalasar rex Assyriorum occupat Samariam 8.c. Israelem in Assyrios transfert. ib. contra Rasin regem Syriæ bellum init. 9.a. Damascum Syriæ metropolim capit. ibid. Rasin regem interficit ibid. Samariæ vrbibus vastitatem infert. 24.a.& 105.b. vocatus in auxilium regis Iuda. 284.c. totã Galilæam vsque Nephtalim sibi sub egit. 391. d. Phacee regnante, ascendit contra Samariam. 458. c. quam plurimas Samariæ vrbes deleuit.. ibid.
Templũ à Salomone cõditum. 2. c. Cyro permittẽte reædificatũ. 5.c vnà cũ vrbe crematũ. 117.c
Templa Baal excitata. 17.b
Templum ab Antiocho Illustri incensum, & vasa eius direpta. 201.a. fama celebre 230. b. debuit conflagrare. ibid.
Templa ædificanda, vt in ipsis vniuersorum Deus glorificetur, & quæ illum decet adoratio adhibeatur. 268.c
Templa Deorum, ebrietatis & voluptatis officinæ. 270.a

Templũ reuera sanctum ibid. inflammatũ. 342 c
Templa Sacra ad gloriam Dei exædificari constitemur, ideò & in ipsis habitare vniuersorum Deum non dedignari credimus. 393.b
Templum Hierosolymitanũ instauratum. 460.e
Temporum discrimen non seruat scriptura 17. c. omnia tribus gradibus continẽtur 905 c. quatuor anni temporum præsides Deæ. 127.a
Tempora tria in anno lege præscripsit Deus, in quibus appareret omne masculinum coram se. 290.b
Temporibus tribus lege definitis offerebantur decimæ, primitiæ agrorum, sacrificia, gratiarum actiones. ibid.
Tenebris propemodum triduanis puniti Ægyptij. 23.d
Tenebræ erant in principio super abyssum 300.c
Terra, id est, homines terram habitantes. 56.d. Terra voluntaria. 57 b
Tertia die secundum Scripturas resurrexit Christus. 94.e
Testudines, id est, aggeres excitati ad aquam in colles deriuandam. 176.c
Thæman regio Idumæorum 355.a ad Austrũ maximè spectat. ibid. Auster est Hebræis. ibid.
Thæman filius Eliphaz 355. b. regioni nomen indidit. ibid.
Thammuz Græcorum lingua est Adonis. 79. b
Tharsis, Tharsi, siue Tharsus, vrbs apud Æthiopas & Indos. 369. d. vrbs Ciliciæ, ad Cydnum flumen & radices Tharsi montis ibid. mons Ciliciæ multò maximus. ibid.
Thecua vicus 246. b. regno Ephraim continetur. ibid.
Themam metropolis Idumææ. 261.a. incensa est, ab hostibus deuicta. ibid.
Themanitæ Idumæi 358. e. olim audaces, imbelles & meticulosi futuri. ibid.
Therapim sonat remissio, aut sanans ipsos. 135.b
Torrens iuncorum idem qui cedrorum. 244.b
Torrẽtes de mõtibus cũ impetu descẽdunt. 308.b
Tribulatio res fructifera 358. d. facit nos cautiores, & desidiæ laqueis expedit. ibid.
Tristitia immoderata, cum ei locus relinquitur, mentem turbidam reddit. 336.a
Tuba Archangeli 241.b. ingenti sonitus claritate vniuersitatẽ mortuorũ in vitã reuocabit. ibid.
Typus, figura & simulacrum veritatis. 315.b
Tyrij contra Israëlem congregati. 236. c. antesignani ibi. ge us Iuda captiuum fecerunt. 237 d per manus Iuda venales facti ibid. finitimi Iudææ populi 239. e. ex Iuda & Israel innumerabilem multitudinem Idumæis vendiderunt 258 b. bello vexarunt Israëlitas, 259. a fratrum testamentum conturbarunt. ibid.

V

VAacca rufa, immaculata, oblata. 70.b. œstro stimulata, à grege se disiungit. 80,a
Vallis Achor, vallis peruersionis. 47.c.& 48.a.
Vallis Iezrahel monumentum Christi in horto denotat. 22.d
Vallis Iosaphat non multis ab Hierosolyma stadiis versus orientem distat 233.d. locus nudus & equitationi aptus. ibid. locus extremi iudicij non futurus. 234.e
Vallis iudicii, certamini locus. 240. e
Vasa aurea, & argentea, & electa Dei, fide exornati, & operum gloria inaurati. 237.a
Vaticinaturi furere se simulabant, & quasi Phœbæo numine afflatos fingebant. 131.d
Verbum Dei omnia quodammodo permadit. 218. a. dura atque aspera nullo negotio confringit. ibid. non potest reuerti vacuum, seu effectu carere. 325. d. animam ad virtutis desiderium pascit ac nutrit. 339.c
Vespasianus & Titus, victores, diuinæque in Iudæos iræ morem gerentes. 416.c
Vinacea, seu vnæ passæ Diis alienis oblatæ. 59.a
Vinea christi, hæreditas electa. 21.c. 22.e. & 100.c
Vinea lætitiæ symbolum. 43.c
Vinum typus lætitiæ 65.c. ebrietatis nota. 61.c
Vinum quod lætificat cor hominis. 128.e. & 152. b. & 153 b. item 195.a. & 211.c.
Virgæ duæ incantatæ, agente diabolo procidunt. 75.d
Virgines quædam in idolorum delubris degentes. 339.e
Virtutes cum vinea, ficubus, & arboribus conferendæ. 208.d
Vitis alba, quã locustarũ dentes attigerint. 204.a.
Vituli aurei duo in Dan & Galgala 5.a. Vituli in Dan & Bethel. 17 b. & 86.c. adorati. 109.c
Vitulus ex ære auroque commixtus. 146.a. cõspicuum ac velut commune omnium idolum 309 c artificium humanæ manus, & impiorum ausuum inuenta. 327.a
Volatilia, qui execranda superbia laborant, & alta sapere consueuerunt. 67.a
Volucres cæli, hostes Iudæorum. 50.d
Vrias sacerdos iussu regis Achaz nouum altare constituit. 9.b.
Vrsa captis catulis furens. 184.d.e.
Vuæ passæ Diis alienis oblatæ. 59.a
Vulpes foueas habent. 231.e
Vulpes immundi spiritus. 265.c

Z.

ZAcharias, qui & Azarias filius Hieroboam. 7.c. Israëlis regnum tenuit mensibus sex. ibid domesticis suis traditus est iugulãdus. ib.
Zacharias Propheta. 232.d. Vaticinari cœpit eodem anno quo Aggæus. ibi. quarto etiam Darii anno functus est prophetiæ munere ibid. prædixit aduentum Christi, Hierosolimam in asina, eiusque proditionis pretium. ibid. Iosedeco prædixit, fore vt filium procrearet, qui Deo in templo sacerdos seruiret, & Salathieli vt generaret Zorobabelem. ibid. se nex admodum mortuus est in Iudæa, sepultus que ad Aggeum Propheram. ibid.
Zambri rex Israel, pater Achabi. 435. a. ambulauit in viis Hieroboam filii Nabat, qui peccare fecit Israel. ibid.
Zorobabel filius Salathiel, dux & princeps de tribu Iuda. 5.d.& 29.c. & 123. b. cum comitibus suis ædificat templum Domini. 234.b

FINIS.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΚΥΡΙΛΛΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ,

Ἐξήγησις ὑπομνηματική,

ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΡΟΦΗΤΗΝ ΗΣΑΙΑΝ

βιβλίον α. λόγοι ἑξ.

S. CYRILLI ALEXANDRIÆ

ARCHIEPISCOPI,

ENARRATIO SIVE COMMENTARIVS IN

ESAIAM PROPHETAM,

Liber I. Orationes VI,

OBSCVRA A semper est sanctorum prophetarum oratio, & reconditis sententiis referta, ac diuinorum mysteriorum prædictionem continet. Finis enim legis & prophetarum est Christus, quemadmodum scriptũ est. Qui verò hanc tam subtilem & ænigmaticam horum theorematum vim & amplitudinem

ΣΥΜΦΑΝΗΣ μὲν ἀεὶ τῶν ἁγίων προφητῶν ὁ λόγος, μεμέστωται δὲ τῶν κεκρυμμένων ἐννοιῶν, καὶ μυστηρίων ἡμῖν τῶν θείων ὠδίνι προφέρουσιν. τέλος γὰρ νόμου, καὶ προφητῶν ὁ Χριστός, καθὼς γέγραπται. ζητῶν δὲ ἡμεῖς τὴν ἐθελοντὴν διάνοιαν τῶν τοιούτων ἡημάτων, καὶ αἰνιγματώδη τῶν θεωρημάτων πλάτος διανοίας ὅμμασι τοῖς ἀληθῶς ἐπιγνῶναι.

καὶ μάλα δικαίως τοῦτο μὲν, τῆς ἱστορίας τὸ ἀκριβὲς, τοῦτο δὲ, τῆς πνευματικῆς θεωρίας τῷ ἀποδοῦναι, ἵνα πανταχόθεν τοῖς ἐντευξομένοις ἐκβαίη τὸ ὠφέλιμον, καὶ ἐν τῆς τῶν προκειμένων ἐννοίας ἀμφιβόλου σαφῶς ἔχουσα τὸ εὐθὲς ἀμφαίνοιτο. οἶδα μὲν οὖν ὅτι φθάσαντες τινὲς προηγορεύκασιν εἰς τοῦτο, καὶ μακρούς ἡμῖν περὶ αὐτῶν ἐποιήσαντο λόγους· ἀπόχρη δὲ οἶμαι τοῦτο, καὶ μοὶ δοκεῖ τὸ δεῖν ἑτέροις ὄχλου προφάσιν οὐκ ἀλγυνῆ παρασχεῖν, διαπεῖσαί τε σιωπῆσαι ἐλέσθαι μᾶλλον, οἷς ἕτεροι προφρήκασιν ἐπιπεῖν καινὸν μὲν οὐδὲν, ταυτοεπεῖν δὲ μᾶλλον, καὶ ἀφ' τῶν αὐτῶν ἰέναι θεωρημάτων. ὅπερ δὲ κἂν τοῦτο συμβαίη παθεῖν, τὸ λυποῦν δὴ εἴη πανταπασιν οὐδὲν, καὶ ἀφ' τῆς τῶν πλόνων συμφωνίας ἐμπεδοῦσθαι πρὸς ἀλήθειαν τοῖς ἀκροωμένοις, ὄχλου χρεῖττονα γλίσθαι καὶ νῦν ἐμαυτὸν αἰσθάνομαι, τὸν ἐπ' ἀγαθοῖς κοπιδάσμασιν ἱδρῶτα καὶ πόνον τῆς ἐν ταῖς ῥᾳθυμίαις ἀμείνονα τῇ πεπιστευκώς, καὶ οὐκ εἰσάπαν ἀπειρηκὼς τὴν ἐλπίδα, τῷ καὶ ἔλαθ' ὅτι καινὸν καὶ ἐξηλλαγμένον προσθεῖναί τι δυνάσθαι, καταθαρσύνοντος Θεοῦ τὴν ἐν μοὶ τῶν θεωρημάτων τρίβον. γέγραπται γὰρ, ὅτι πλατεῖα ἡ ἐντολή σου σφόδρα.

A explicaturi sunt: eos ego cùm historiæ accuratam rationem, tum spiritualis sensus accommodationem oculo mentis, idque valdè prudenter intueri oportere statuo, vt & his qui ea lecturi sunt, vndecunque occurrat vtilitas, & sententiæ eorum de quibus agitur explanatio plena sit, vt nihil desiderare videatur. Equidem scio esse, qui superioribus temporibus in hæc scripserunt, & prolixos de his sermones instituerunt. Et hæc quidem sufficere arbitror, vt occasionem otii non iniustam præbeat aliis, persuadeátque vt tacere malint, & ad ea quæ prius dixerunt alii, nihil addant noui, sed idem dicant potius, iisdemque obseruationibus insistant. Cùm autem etiamsi vsu quidem id veniat, nihil incommodi sit per consensum plurimorum, auditores in veritate confirmari: etiam nunc otium mihi excutiendum putaui, ratus sudorem B & industriam in bonis studiis locatam ignauia præstabiliorem esse, ac laborare melius esse, quàm stertere: nec planè diffisus, quin aliquando possem aliquid nouum & varium inuenire: quandoquidem Deus hanc commentationum viam rationemque dilatat. scriptum est enim: [Latum mandatum tuum vehementer] C

Προφητεύει τοίνυν ὁ μακάριος Ησαΐας ἐν χρόνοις βασιλείας Οχοζίου, καὶ Ιωάθαμ, καὶ Αχαζ, καὶ Εζεχίου. καὶ φέρε τῶν ἑκάστου χρόνων ἀναμνημονεύσωμεν, διεξίων τι ὅπως ἐπιφερομένοις λέγωμεν. εἰσόμεθα γὰρ ἐντεῦθεν, ὅτι τοῖς χρωμένοις καὶ χρεῖος παρέπιπτε ἐστὶ καὶ ἁρμοδιώτατος τῆς προφητείας ὁ λόγος. γέγονε τοίνυν Οζίας ὁ καὶ Οχοζίας, ἀνὴρ εὐσεβὴς, ὃς καὶ ἐπηύξησε δὴ ὁμοῦ δόξης τε καὶ ἰσχύος εἰς τοῦτο, ὡς καταχειρώσασθαι τῶν ἐθνῶν τῶν * προσοικούντων τῷ Ιουδαίᾳ, καὶ φόρους τε μοὶ καὶ δασμοὺς ὑποτελῶναι πολλοῖς, καὶ σκηπτροις ἰδίοις ὡς ἐξ ἀνάγκης ὑπενεγκεῖν, ἀναδείμασθαί τε πόλεις, καὶ προσλαβεῖν ἑτέρας, καὶ σώσασθαι τοῖς ὁρίοις τῆς Ιουδαίων γῆς· εἶτά τι πέπονθε τῶν ἀνθρωπίνων. ἀπὸ γὰρ τοῦ τῆς ἄγαν τρυφῆς, καὶ τῇ τῆς βύκλειας ὑπερογκῇ νενικημένος, ὕβριν τινὰ πεφρόνηκεν ὑψηλὸν, καὶ τῇ τῆς ὑπερηφανίας νόσῳ κακοπαθ-

D Prophetauit igitur beatus Esaias temporibus regni Ochoziæ, & Ioathami, Achazi & Ezechiæ. Age verò, tempora vniuscuiusque memoria repetamus, & quo pacto quisque vixerit, cursim & strictim dicamus. Perspiciemus enim hinc propheticum sermonem rebus gestis & temporibus ipsis accommodatum esse, & peropportunum. Ozias itaque, qui & Ochozias dictus est, vir pius fuit, eoque amplitudinis & potentiæ prouectus, E vt gentes Iudææ finitimas subegerit, multis tributa imposuerit, ac sceptris suis subiecerit, vrbes instaurarit, alias acceperit, finibusque Iudaicæ terræ adiunxerit. Ad extremum verò humanum quiddam passus est. Immoderata enim hac affluentia & gloriæ amplitudine victus, altum quodammodo sapuit, morboque superbiæ corre-

al. προσοικούντων τῇ μοὶ Ιουδαίᾳ

ptus, ipsi adeò diuinæ legi se opposuit, quippe qui sacerdotii diuini prærogatiua ornandum se ac coronandum existimarit. In templum enim Dei irrumpere, ac Deo suffitus ipsemet adolere, & quæ in lege erant præscripta, præter legem exequi molitus est. Eamque ob causam lepra continuò percussus, euasit contemptissimus. Execrabilis enim secundum legem est, qui morbo lepræ tenetur. Pòst succedit in regnum Oziæ, eius gnatus Ioathamus, homo quidem pius, verumtamen excelsa non diruit, sed Israelitæ etiamnum sacrificarunt operibus suarum manuum, montes & colles occupantes, sub quercu & populo, & arbore vmbrosa, quia bonum vmbraculum, sicut ait
Oseas. Defuncto autem Ioathamo, capessit sceptrum Achazus, vir execratissimus, à diuina religione abhorrens, omnique flagitiorum genere coopertus. Is templum ipsum Dei clausit, sacrificiis ex legis præscripto vniuersitatis Deum colere vetuit, festa Iudæorum pro more celebrata prohibuit, aris in omni loco Hierusalem erectis, manu condita adorare iussit, & cœlorum militiam venerari: quin & liberos suos per ignem traduxit, id est, cremauit in sacrificium impuris dæmonibus, atque, vt summatim & semel dicam, in omni impietatis genere volutatus est. Deinde secundum hunc regnauit Ezechias vir pius & religiosus, æqui & boni administer, omnis boni sectator, & diuinæ voluntatis effector. Is omnia mandauit fieri & valere, quæcunque fuerant Achazi præuaricationibus contraria, vt qui templi fores aperuit, dein sacrificia & libationes constituit Deo offerendas, vt legalibus ministeriis honoraretur: etiam Paschæ legem longo tempore intermissam reuocandam curauit & renouandam: aras & manu condita excidit: ariolos & falsos vates, & incantamentorum turbam quasique greges sustulit: & vir bonus erat in conspectu Dei. Itaque cùm vniuersitatis Deus, temporibus horum, quos iam dixi-

A μὸς, καὶ αὐτὸ τῦ θείου κατεξωσέη νόμου. φήθη γὰρ δεῖν καὶ τοῖς τῆς θείας ἱερωσύνης αὐχήμασιν ἑαυτὸν στεφανοῦν. ἐπιχείρησε γὰρ εἰς τὸν θεῖον εἰσελάσας ναὸν, αὐτὸς δὲ δι' ἑαυτῦ θυμιᾶν τῷ Θεῷ καὶ πληροῦν ἐνόμως τὰ νενομισμένα. τούτης ἕνεκα τῆς αἰτίας λελέπρωται τὸ δυσχρῆμα, καὶ ἐν ἀτιμίαις τοῖς. μιαρὸς γὰρ κ) νόμον ὁ τῆς τῆς λέπρας πάθη κατηχυμένος. Εἶτα Ἀμαδίχεται τὴν τῦ Ὀζίου βασιλείαν ὁ ὃς αὐτῦ γενναῖος Ἰωάθαμ φιλόθεος μὲν ἀνὴρ, πλὴν οὐκ ὄξηρε, φησὶ, τὰ ὑψηλὰ, ἀλλ' ἔθυον ἔτι ταῖς ἔργοις τῶν ἰδίων χειρῶν οἱ ἐξ Ισραὴλ, ὄρη τε καὶ βουνοὺς καταλαμβάνοντες, ὑποκάτω δρυὸς, καὶ λεύκης, καὶ δένδρου σκιάζοντες, καθά φησιν Ωσηέ, ὅτι καλὸν σκέπη.
B τελευτήσαντος δὲ Ἰωάθαμ Ἀμαδέχεται τὸ σκῆπτρον ὁ Ἀχαζ ἀνὴρ βδελυρώτατος, καὶ θρησκὸς, καὶ τῆς εἰς ἄκρον φαυλότητος ἠκούσης ἐμπλεως. οὗτος καὶ αὐτὸν τὸν θεῖον ἐκλῆσε ναὸν, καὶ ταῖς κ) νόμον θυσίαις οὐκ ἠφίη καθαγιαζέσθαι τὸν τῶν ὅλων Θεὸν, κεκώλυκε δὲ καὶ τὰς ἐξ ἔθους τῶν Ἰουδαίων ἑορτὰς, καὶ ἐν πάντι τόπῳ τῆς Ἱερουσαλὴμ βωμοὺς ἀναστήσας προσκυνῆν ἐκέλευε τὰ χειρόκμητα, καὶ λατρεύειν τῷ στρατιᾷ τῦ οὐρανοῦ· καὶ μὴν καὶ τὰ ἴδια τέκνα διήγαγεν ἐν πυρὶ, τουτέστι, κατέκαυσεν εἰς θυ-
C σίαν τοῖς ἀκαθάρτοις δαίμοσι, καὶ ἁπαξαπλῶς εἰπεῖν, ἔν τινι αὐτῷ δυσσεβείας ἀνεπιτήδευτος ἦν οὐδείς. Εἶτα μετὰ τοῦτον βασιλεύει Ἐζεκίας ἀνὴρ ὁσιώτης καὶ φιλόθεος, καὶ δικαιοσύνης ἀρότης, καὶ πάντος ἀγαθοῦ ζηλωτὴς, καὶ τῶν θείων θελημάτων ἐργάτης. οὗτος τὰ Ἀχαζ ἀθετοποιήσας πάντα προστάξαι τε καὶ ἰσχύειν ἐκέλευεν· ἀνῆκε μὲν γὰρ τὰς τῦ ναοῦ θύρας, Εἶτα θυσίας,
D καὶ σπονδὰς διετύπου προσάγεσθαι τῷ Θεῷ, καὶ τὰς κ) νόμον ἱερουργίας γεραίρεσθαι. καὶ μὴν καὶ δίχα χρόνων μακρῶν τὸν ὑπὲρ τῷ πάσχα νόμον ἀνανεώσασθαι ὁρᾶται. καθεῖλε τε θυμιάν, καὶ βωμοὺς, καὶ χειρόκμητα, γνώσας τε καὶ ψευδομάντεις, καὶ τὰς τῶν ἐπῳδῶν ἀγέλας ἠρεμεῖν ἐκέλευσε, καὶ ἦν ἀνὴρ ἀγαθὸς ἐν ὀφθαλμοῖς τῦ Θεοῦ. οὗτος ἐπιδιδοὺς ἐν χερσὶ βασιλείας τῶν
E temporibus horum, quos iam dixi-

ἀρτίως ἡμῖν ἐκρηθέντων, ποτὲ μὲν ὠξύνε- A mus, nunc ad iram exacueretur, Idololatriæ dedito: nunc, eo conuerso ad religionem, propter virtutem & probitatem principis, ad placabilitatem emolleſceret: hinc oratio huius prophetiæ mixta eſt & velut Iſraele impiè agente, minas interdum graues intendit: aliis autem bonorum promiſſionem inducit: vbique verò redemptionis per Chriſtum mentionem iniicit, aitque ſubſequentibus temporibus à ſocietate & contubernio Dei exterminandum Iſraelem, ſucceſſuram verò Gentium multitudinem, per fidem in Chriſto iuſtificatam. Quare mihi videtur beatus propheta Eſaias non ſola prophetiæ gratia plurimum exornatus, ſed & decoribus Apoſtoli. Eſt enim hîc propheta ſimul & Apoſtolus: & in hac ſcriptione ſua habebit ſermones, Euangelicæ prædicationis ſplendore non carentes.

ται τοῖς ὀργαῖς ὁ τῶν ὅλων Θεὸς, ἐλδωλο-
λαξεμένου τοῦ Ισραὴλ· ποτὲ δὲ καὶ ἐμα-
λάττετο πρὸς ὃ ἦμερον, μεταπλαττομένου
πρὸς εὐσέβειαν ἀφ' ἧς τοῦ κρατοῦντος ἐ-
πιφορεία· τοιοῦτοι μέμικται τῆς προφη-
τείας ὁ λόγος, καὶ πλείονι μὲν ὅσῳ ἔοικε
ὅτε ποιεῖται τὸν ἀπειλὸν, ὡς δυσεβοῦν-
τος τοῦ Ισραὴλ, ὑποχάσεως δὲ τοῖς ἐπ'
ἀγαθοῖς ἐνσκοπίζει λόγον. ἀφεμέμνηται δὲ
πρωτίστως τῆς ἀφ' τοῦ Χριστοῦ λυτρώσεως, B
καὶ φησὶν ὅτι χῦ καιροὶ μὲν ἔσται τῆς πρὸς
Θεὸν οἰκειότητος ἀποπεμπτὸς ὁ Ισραὴλ, εἰσ-
δεχθήσεται δὲ τῶν ἐθνῶν ἡ πληθὺς δικαιου-
μένη ἀφ' τῆς πίστεως τῆς εἰς Χριστόν· ὥστε
μοι δοκεῖ στεφανοῦν ὁ μάλα τὸν μακάριον
προφήτην Ησαΐαν, οὐχὶ τῇ τῆς προφη-
τείας χαρίτι μόνῃ, ἀλλὰ γὰρ καὶ τοῖς ἀπο-
στολικοῖς αὐχήμασιν. εἷς γοῦν γὰρ ἔστιν προ-
φήτης τε ἅμα, καὶ ἀπόστολος, καὶ τῆς τῶν
εὐαγγελικῶν κηρυγμάτων φαιδρότητος οὐκ C
ἠμοιρηκὼς ἐν τῇ τῆς ἑαυτοῦ συγγραφῆς ποικί-
λῃ λόγοις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ α.

ΟΡασις ἣν εἶδεν Ησαΐας υἱὸς D
Αμώς, ἣν εἶδε χῦ τῆς Ιου-
δαίας, καὶ χῦ Ιερουσαλὴμ ἐν βα-
σιλείᾳ Οζίου, καὶ Ιωάθαμ, καὶ Α-
χαζ, καὶ Εζεκίου οἱ ἐβασίλευσαν
τῆς Ιουδαίας.

Οὐκ ἂν οἶμαι ἁφαψύσαιτό τις ἐκφανῶς εἰ-
πὼν περὶ τῶν ἁγίων προφητῶν, ὡς οὐ μό- E
νων ἐδέχοντο τῶν ἐσομένων τὴν γνῶσιν, κα-
ταλαμπρύνοντος ὃ χρῆμα αὐτοῖς τοῦ ἁγίου
πνεύματος, καὶ ἐνηχοῦντος εἰς νοῦν· ἀλλὰ
γὰρ καὶ αὐτῶν ἔοικ' ὅτε τῶν πραγμάτων εἰπὼν
ὅτι ἐγένοντο θεωροί. ἔοικε δ' οὖν ὁ μακάριος
προφήτης Ησαΐας τοῖς τῆς διανοίας ὄμμασι
τὰ χῦ καιροὶ ἐσόμενα, χῦ τῆς Ιουδαίας τε-
θεᾶσθαι πάθη, τὰ μὲν ὑπὸ τῶν πολεμίων

CAPVT I.

VISIO, quam vidit Eſaias filius Amos, quam vidit contra Iudæam, et contra Hieruſalem, in regno Oziæ et Ioatham, et Achaz, et Ezechiæ, qui regnarunt in Iudæa.

Si quis dicat, ſanctos prophetas non ſolam rerum futurarum cognitionem accepiſſe, prælucente hoc illis, & in animos inſonante ſancto Spiritu, verumetiam rerum ipſarum quandoque ſpectatores extitiſſe: eum ego minimè errare poſſe arbitror. Itaque beatus propheta Eſaias, mala quæ contra Iudæam temporibus inſequentibus futura erant, phalanges

phalanges hostium terram vastantium, vrbes desolatas, domos incensas, & quæcunque tandem iure belli fieri solent ab hostibus, mentis oculo contemplatus videtur: ideoque prophetiæ quasi proœmio scriptum est: [Visio quam vidit Esaias filius Amos, contra Iudæam & contra Hierusalem.] Opportunè sanè regum tempora designat, vt appareat Deum hæc vniuscuiusque moribus accommodatè per prophetam dicere.

A Φάλαγγας καθαιρούσας τὴν γῆν, τοῦτο δὲ τὰς πόλεις ἠρημωμένας, καὶ οἴκους ἐμπεπρησμένους, καὶ ὅσα τοῖς τοῦ πολέμου νόμοις ἕπεται πρὸς ἐχθρῶν γινόμενα παθεῖν τῆς προφητείας. ὅρασις ἣν εἶδεν Ησαΐας υἱὸς Αμώς, κατὰ τῆς Ιουδαίας καὶ κατ' Ιερουσαλήμ. ὀπισημαίνεται ὁ χρησίμως τοῖς τῶν βασιλέων καιροῖς, ἵνα φαίνηται Θεὸς προσφόρως τοῖς ἑκάστου ἤθεσι τὰ ὀφθησόμενα προφητεύων.

Audi cælum, & auribus percipe terra, quia Dominus loquutus est, Filios genui & euexi, ipsi autem spreuerunt me. Cognouit bos possessorem, & asinus præsepe Domini sui: At Israel me non cognouit, & populus me non intellexit.

B Ἄκουε οὐρανέ, καὶ ἐνωτίζου γῆ, ὅτι κύριος ἐλάλησεν. υἱοὺς ἐθρεψάμην καὶ ὕψωσα, αὐτοὶ δέ με ἠθέτησαν. ἔγνω βοῦς τὸν κτησάμενον, καὶ ὄνος τὴν φάτνην τοῦ κυρίου αὐτοῦ. Ισραὴλ δέ με οὐκ ἔγνω, καὶ ὁ λαός με οὐ συνῆκεν.

Quid hoc rei sit, quæ oratio, & quid significare velit, operæpretium erit considerare. Obtestatur enim veluti cælum & terram beatus propheta: quod dum facit, non sine diuino consilio facit: imò non suos esse dicit sermones, sed Dei. Quo innuit omnino ea ad exitum peruentura, & horum malorum metu auditores percellit: nec enim fieri potest, vt Deus falsum dicat: simulque illud, vt ego quidem sentio, præmunit. Quoniam enim contra Iudæam & Hierusalem vaticinaturus erat, & mala omni oratione maiora, calamitatésque non fanandas præmonstraturus: eos, ad quos hic sermo habetur, ira mirum in modum flagraturos non ignorauit. Ideò Dominum hæc loquutum ait: impiorum furorem artificiosissimè reprimens, iniustásque iras quasi retundens. Si enim quasi sequester adhibetur, & minister, & sermones è supernis & à Deo quasi legatus annunciat: quis ei meritò succensere poterit? imò potius audax hoc facinus ex ira ebulliens, quidni impium contra Deum qui loquutus est haberi debeat? Proinde & meritò sanè, cælum & terram contestatur. Nam de Israele conquesturus cum esset, cùm Angelos cælestes, tum ipsam terram vniuersam scire vult mores eius impios: ne quis eum esse commotum sine causa putet, vel populum dilectum & in sortem sibi deputatum, in leuiculis & vulgaribus criminibus deprehensum, propterea fuisse reiectum: maximè quem olim summa vi ex Ægyptiorum tyrannide vindicauit. Nam misertus est illius,

C Τί ὂ χρῆμα, τίς ὁ λόγος, καὶ τί αὖ βούλοιτο δηλοῦν τὸ προοίμιον αἰσχήμον. διαμαρτύρεται γὰρ ὥσπερ οὐρανόν τε καὶ γῆν ὁ μακάριος προφήτης, καὶ τοῦτο ποιῶν οὐκ ἀφρόνως, πλὴν, οὐκ ἰδίους, Θεοῦ δὲ μᾶλλον εἶναι τοὺς λόγους φησίν. ὅτι πάντη τε καὶ πάντως πρὸς πέρας ἐκβήσονται διὰ τούτου σημαίνων, καὶ τοῖς τοῦ παθεῖν δείμασι καταπλήττων τοὺς ἀκροωμένους. ἀμήχανον γὰρ ψευδεπῆ εἶναι Θεόν. ὁμοῦ δὲ καὶ ἐκεῖνο, καθάπερ ἐγῷμαι, κατασκευάζων. Επειδὴ γὰρ ἔμελλεν κατὰ τῆς Ιουδαίας καὶ Ιερουσαλὴμ προφητεύσας ποιεῖσθαι, καὶ τὰ λόγου πάντως ἐπέκεινα προκαταμιλυόμενα πάθη, καὶ τὰς ἀνηκέστους συμφορὰς, οὐκ ἠγνόησεν ὅτι πάντη τε καὶ πάντως ἀκορημάστους ποιήσονται πρὸς ὀργὰς οἱ πρὸς οὓς ὁ λόγος. D Κύριον τοίνυν τὰ τοιάδε πρὸς αὐτοὺς λαλῆσαι φησὶν, τὸν τῶν ἀνοσίων θυμὸν δεξιοτεχνέστατα διωθούμενος, καὶ οἷς σκυδυσωπῶν τὰς ἀδίκους ὀργάς. εἰ γὰρ παρελήφθη μεσίτης καὶ ὑπήκοος, καὶ τοῖς αὐτοῦ καὶ παρὰ Θεοῦ διαπορθμεύοι λόγοις, πῶς ἂν ἐπ' αὐτῷ δικαίως ὀργίζοιτό τις; μᾶλλον δὲ, πῶς ἂν καὶ κατὰ Θεοῦ τὸ λελαληκότος τὰ ἐξ ὀργῆς ῥήσεις αὐθυπεύθυνα τολμήματα. διαμαρτύρεται τοίνυν σφόδρα εἰκότως οὐρανόν τε καὶ γῆν; Επειδὴ γὰρ ἔμελλε κατὰ τῶν Ισραὴλ ποιεῖσθαι μομφὰς, καὶ ἀγγέλους εἰδέναι βούλεται τοὺς κατ' οὐρανὸν, καὶ αὐτῇ δὲ τὴν σύμπασαν γῆν, τῆς ἐκείνων δυσσεβείας τοὺς τρόπους, ἵνα μή τις οἴηται κεκινῆσθαι μάτην ἢ κατὰ πρόφασιν ὁπὸ μικρῶν τε καὶ εὐτελεστάτων πταισμάτων, ἀπόβλητον ποιεῖσθαι τὸν ἠγαπημένον, καὶ εἰς κλῆρον αὐτῷ πεφύτα λαὸν, καὶ ὃ πάλαι μετὰ πολλῆς ἀγωνίας ἐρύσατο, τῆς τῶν Αἰγυπτίων πλεονεξίας ἐξήρημόν. Ηλέησε μὲν γὰρ ὡς ἀδικούμενον πρός τε

E

εἰκὸς, καὶ τοῖς πατράσι πρέπουσάν τε καὶ A vt & iniuria affecti præter æquum &
συνοδὸν βλάπτειν, ἀβουλήτῳ ἦτειᾳ κατηχθισ- bonum, & vt præter nobilitatem &
μένους. Ἐπειδὴ δὲ αὐτέπαγτον οἱ πλεονεκτή- dignitatem tum patriam, & auitam,
σαντες, ἐπολάζοντο πικρῶς, πάντα τρόπον αὐ- tum suam, violenta seruitute oppres-
τοῖς αἰτίας ὑπερβαλλόντως Θεοῦ. Ὡσπερ τοίνυν si. Cúmque hi qui oppresserant resti-
ὑπισημοτάτη γέγονεν ἡ πρόσληψις τοῖς ἐξ Ισ- tissent, grauiter puniti sunt, Deo il-
ραὴλ, οὕτω βούλεται καὶ τὴν τῆς ἀποβολῆς μὴ los omni genere supplicii mulctante.
ἀγνοεῖσθαι τρόπον. Εἰ δὲ δὴ βούλοιντο τινὲς καὶ αὐ- Itaque vt Israelitarum assumptio in-
τὰ καλεῖσθαι τὰ στοιχεῖα διὰ τῆς τοῦ προφήτου signis & illustris fuit: ita reiectionis
φωνῆς, οὐκ ἂν ἀμφοῖν τοῖ προκειμένοις λόγου τῆς B modum non vult ignorari. Quòd si
ἐννοίαν ἡ δύναμις, ἐκφυγόν διεσκεμμένοις. Ε- cui videatur, ipsa elementa vocari hac
λυτροῦτο μὲν γὰρ, ὡς ἔφην, τῆς Αἰγυπτίων ἀσε- prophetæ voce: qui hoc ita consideret, nec ab eo quod est rationi & pro-
βείας διὰ Μωσέως ὁ Ισραὴλ. Ἐπειδὴ γὰρ τοῖς probabilitati consentaneum, nec à sen-
τοῦ Θεοῦ νεύμασιν ἀνοσίως ἀντεμισάμενος ἔφα- su verborum aberrabit. Redimebatur
σκεν ὁ Φαραὼ, οὐκ οἶδα τὸν κύριον, καὶ τὸν Ισ- enim per Mosem, vti dixi, ab Ægy-
ραὴλ οὐκ ἀποστελῶ, στυγνοπλίζετο τῷ ἰδίῳ tiaca impietate Israel. Cùm autem
δεσπότῃ κτίσις τῶν ἀπειθούντων ἡ κτίσις. Ἀνωθεν Pharao Dei nutui & voluntati impiè
μὲν γὰρ ἐξ οὐρανοῦ πλῆξά τε ὅσα καὶ παράφαντα resisteret ac diceret, Dominum non
γεγόναστι σημεῖα, πλῆξα δὲ ὁμοίως καὶ οὐκ ἀ- noui, & Israelem non dimittam: crea-
θαύμαστα ἐν αὐτῇ τῇ γῇ. Ὁ μὲν γὰρ οὐρανὸς κα- tura à Domino suo contra inobedien-
θάπερ τινὰ χάλαζαν, ἡ δὲ γῆ βατράχους ἐξέρρι- tes & rebelles est armata. E super- C
ψεν, καθάπερ γέγραπται. καὶ, Τὸ μὲν ὕδωρ εἰς αἷμα nis enim & è cælo plurima, & consp-
μετεσκεύαζετο, αἰθάλης δὲ καμινάτας καθα- icua signa facta sunt: plurima item &
σκιδνάμενος, καὶ τὸν ἀέρα θολοῦσα, ἕλκη καὶ in ipsa terra mirabilia. Cælum enim
φλυκτίδες ἀναζέουσαι τοῖς ἐν πάντων σώμασιν demisit grandinem, terra produxit ra-
ἐβαινε σώμασιν. Ὡς οὖν καὶ αὐτῶν τῶν στοιχείων μό- nas, sicuti scriptum est: Et aqua in
νον καὶ μάτην ὑπὲ τοῖς λελυτρωμένοις πεπονη- sanguinem conuersa est: cinere verò
κότων, ἄκυρε ἀέρα, φησὶν, καὶ σκοπίζου γῆ, ὅτι camini discurrente & dissipato, aere-
κύριος ἐλάλησεν προσβαλοῦμεν. δὲ καὶ ἑτέρως que corrumpente, vlcera & pustulæ
τοῖς τῶν προκειμένων σκοποῖς. Ἀτιμήσαντες efferuescentes omnium corporibus in-
μὲν γὰρ τὸν διὰ νόμου παιδεύσαντα οἱ ἐξ Ισραὴλ, sederunt. Itaque perinde quasi ipsa-
καὶ τῶν σωτηρίων μαθημάτων ὀλιγωρήσαντες τὸν met elementa tantùm non frustra pro
ἕνα τε καὶ φύσει καλὸν ἐλεεῖν πότε Θεὸν πᾶς ἀνα- his qui liberati fuerunt laborassent:
θάρτοις δαίμοσιν τὰς θρησκείας προσῆγον ἐν [Audi, inquit, cælum, & ausculta
ὄρεσι καὶ βουνοῖς, καὶ ἐν τοῖς ὑδατροπάλοις φά- terra, quia Dominus loquutus est.]
ραγξιν τεθυμιάκασί τε καὶ προσκεκυνήκασι Aliter etiam hæc explicari possunt.
τοῖς ἔργοις τῶν ἰδίων χειρῶν. καὶ ἠγανάκτει μὲν D Israelitæ siquidem legis doctrina con-
ὅτι τούτοις, καὶ μάλα εἰκότως, ὁ τῶν ὅλων Θεὸς, tempta, & salutaribus disciplinis ne-
ἔφη δὲ πρὸς ἕνα τῶν ἁγίων προφητῶν Ἀνάσχε- glectis, vno natura Deo derelicto,
θι καὶ κλύοντι πρὸς τὰ ὄρη, καὶ ἀκουσάτωσαν οἱ impuris dæmoniis cultum tribuerunt,
βουνοὶ τὴν φωνήν σου. Ἀκούσατε βουνοὶ τὴν in montibus atque collibus & in syl-
κρίσιν τοῦ κυρίου, καὶ αἱ φάραγγες, θεμέλια τῆς uosis vallibus incenderunt suffitum,
γῆς, ὅτι κρίσις τῷ κυρίῳ πρὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ, & opera manuum suarum adorauerunt. Indignatus verò propterea vniuersitatis Deus, & quidem iustissimè, dixit cuidam è sanctis prophetis: [Surge & iudicare apud mon- „ Mich. 6.
καὶ μετὰ Ισραὴλ διελεγχθήσεται. καὶ ὅτι που Φα- tes, & audiant colles vocem tuam: E
μὲν ὅτι πρὸς γε τὰ ὄρη καὶ τοὺς βουνοὺς γέγονεν ἡ „ Audite colles iudicium Domini, &
κρίσις τῷ κυρίῳ διὰ τῆς τοῦ προφήτου φωνῆς, „ valles fundamenta terræ, quia iudi-
ἐδικάζετο δὲ μᾶλλον ὡς πρὸς αὐτοὺς τοὺς ἀσε- „ cium Domino aduersus populum
βοῦντας τὸν Ισραὴλ τοῖς ἐν τοῖς ὄρεσι καὶ βουνοῖς καὶ „ suum, & cum Israele iudicabitur.]
Neque tamen per hanc prophetæ vocem propterea dicimus, aduersus montes & colles iudicium Domino fuisse: at potius contra ipsam impietatem Israelis, quæ erat in montibus, & collibus, & lucis,

iudicio conflictabantur. Etenim reprehensus est, quòd haud mediocri se impietate fœdarit, illicque immundis dæmonibus aras atque delubra extruxerit. Cùm ergo Israelitæ, obseruantia & reuerentia erga Deum posthabita, militiam cæli, Solem dico & Lunam adorarent, & sumpta ex terra materia, lignis, inquam, & lapidibus idola, sibi quisque pro arbitratu facerent: appositissimè eorum in istis impietatem subinnuit, & velut in argumentum & demonstrationem cælum ac terram producit in medium, inquiens: Audi cælum, & ausculta terra, quia Dominus loquutus est. Iam & alio modo dicimus esse multos in cælo patres, spiritales videlicet: multos item in terra tam carnales, quàm spirituales. Omnibus autem his tum superis, tum inferioribus honores exhibentur à liberis, potestati ipsorum subditis: & impendio gaudent, honore affecti: nec est eorum quisquam qui non omnino intolerabile ducat, ingratis modis tractari à liberis. Hoc iam passus & sentiens vniuersitatis Deus, patres tam in cælo, quàm in terra contestatur, dicens:

Audi cælum & ausculta terra, quia Dominus loquutus est, Filios genui & euexi, ipsi autem spreuerunt me.

Receptus enim per gratiam Israel, & misericordia filiorum dignatus, à Deo genitus esse dicitur: dum vera ac spiritualis regeneratio in nobis per fidem, nempe in Christo consummatur. Geniti enim sumus ex aqua & spiritu. Maioribus quidem datus est spiritus seruitutis, quantumuis fuerit primogenitus, & dictus etiam populus: nobis autem Deus spiritum adoptionis & nomen tribuit. [Quoniam enim, inquit, filii estis, emisit Deus spiritum filii sui in corda vestra, clamantem, Abba, pater.] Idcirco dicit: Genui filios, nec id modo, sed, Euexi, id est, enutriui: nam hoc aliorum interpretum expositio habet. Liberatus quippe Israel, non desertus ac destitutus auxilio deinceps fuit, non amoris diuini expers: vtpote qui tanquam filius à patre verè filiorum amante & indulgentissimo nutriebatur. [Panem namque cæli, inquit, dedit illis, panem angelorũ comedit homo.] Quin & alio modo enutritus est, vegetatione ac robore spirituali, per sapientiã legis & præcepta institutaque propheturum, quę ad

Rom. 8.

A νάπαυς. Ηλέγχετο γὰρ ἀμετρίως δεδυατεβηκὼς, ἐς βωμοὺς ἐς τεμένη καθαπθυάσας ἐκ τοῖς ἀκαθάρτοις δαίμοσιν. Οὐκοῦν ἐπειδήπερ οἱ ἐξ Ισραὴλ τῆς εἰς Θεὸν αἰδοῦς ἀλογήσαντες παρεσκεύησαν τῇ στρατείᾳ τοῦ οὐρανοῦ, ἡλίῳ τε φημὶ καὶ σελήνῃ, δεχόμενοι δὲ καὶ τλὴ ἐκ γῆς ὕλαν, ξύλα τε φημὶ καὶ λίθους, ἐποίησαν ἑαυτοῖς εἴδωλα κατ' ἔκαστον δοκοῦν, οἰκονομοῦσα παραλίαν τλὴ ἐν τούτοις αὐτῶν ἀσέβειαν ὑπαινίττεται, καὶ οἷς εἰς ἔλεγχον καὶ ἀπόδειξιν οὐρανόν τε καὶ γλῦν εἰς μέσον ὥσπερ παρακομίζει λέγων. Ακουε B οὐρανὲ καὶ ἐνωτίζου γῆ, ὅτι κύριος ἐλάλησεν. καὶ καθ' ἕτερον δὲ τρόπον, πολλοὺς εἶ) φαμὴν τοὺς πατέρας ἐν οὐρανῷ, τοὺς πνευματικοὺς δῆλον ὅτι· πολλοὺς δὲ ὁμοίως καὶ ὑπὲρ τῆς γῆς, τοῦτο μὴν σαρκικοὺς, τοῦτο δὲ πνευματικούς. Αλλὰ τούτοις μὴν ἅπασι τοῖς πατράσι τοῖς ἄνω τε καὶ κάτω παρὰ τῶν ἐκ τοῦ χείρονα τεκνων προσάγονται τιμή· χαίρουσι γὰρ λίαν οἱ τετιμημένοι, καὶ σοβεῖς C ὄντιν' ἐν αὐλῇ, ὅστις πρώτη τε καὶ πρώτως ποιεῖται δυσφόρητον ἀχαριστεῖσθαι παρὰ τῶν τέκνων. ὁ δὴ πεπονθὼς ὁ τῶν ὅλων Θεὸς, τούς τε ἐν οὐρανῷ καὶ ὑπὲρ τῆς γῆς πατέρας διαμαρτύρεται λέγων· Ακουε οὐρανέ, καὶ ἐνωτίζου γῆ, ὅτι κύριος ἐλάλησεν, υἱοὺς ἐθρέψησα καὶ ὕψωσα, αὐτοὶ δέ με ἠθέτησαν. εἰσδεχθεὶς γὰρ ὁ Ισραὴλ διὰ τῆς χάριτος, ἐς τῆς τοῖς τέκνοις πρεπούσης ἠξιωμένος φιλίας, γεγωνῆσθαι λέγεται παρὰ Θεοῦ, τῆς D ἀληθοῦς καὶ πνευματικῆς ἀναγεννήσεως ἐφ' ἡμῖν ἐκπεπερασμένης. διὰ πίστεως γὰρ δῆλον ὅτι τῆς ἐν Χριστῷ. γεγεννήμεθα γὰρ ἐξ ὕδατος καὶ πνεύματος, καὶ δέδοται μὴν τοῖς πρεσβυτέροις πνεῦμα δουλείας, εἰ ἐς πρωτότοκος ἦν καὶ ὠνόμασται λαός. ἡμῖν δὲ, τῆς υἱοθεσίας ὄνομά τε καὶ πνεῦμα, κεχάρισται ὁ Θεός. Οτι γὰρ ἐστὲ, φησὶν, υἱοὶ, ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸ πνεῦμα τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ εἰς τὰς καρδίας ὑμῶν, κράζον Αββᾶ ὁ πατὴρ. γεγέννηκα γὰρ, φησὶν, υἱοὺς, ἐ διὰ τοῦτο E μόνον, ἀλλὰ καὶ ὕψωσα, τοῦτ' ἔστιν, ἀνέθρεψα. τοῦτο γὰρ ἡ τῶν ἑτέρων μεμαθηκυῖα ἔκδοσις ἔχει. λελυτρωμένος γὰρ ὁ Ισραὴλ, οὐκ ἀνεπικούρητος ἦν μὴ τοῦτο, καὶ ἀγάπης ἔρημος τῆς παρὰ Θεοῦ. τέθραπται γὰρ καθάπερ τις υἱὸς ἐκ φιλοπαίδος ἀληθῶς καὶ φιλοστοργοτάτου πατρός. Αρτον γὰρ οὐρανοῦ, φησὶν, ἔδωκεν αὐτοῖς, ἄρτον ἀγγέλων ἔφαγεν ἄνθρωπος. Επέφερε δὲ ἕτερος καὶ εἰς βυθίαν πνευματικὴν διὰ τῆς ἐννόμως σοφίας καὶ προφητικῆς παιδαγωγίας, ἀποκομι-

ζόντων ἀσφαλῶς εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας, τοῦτ' ἔστι Χριστοῦ. Γράφει γοῦν ὁ Παῦλος, ὥστε ὁ νόμος παιδαγωγὸς ἡμῶν γέγονεν εἰς Χριστόν. Ἀλλ' ἀθετήσας τὸν γνησιότροπα. καὶ τίς ὁ τῆς ἀθετήσεως τρόπος εἰπὲ αὖ; ἐτράπετο γὰρ εἰς γε τὸ θέλειν τοῖς μὴ φύσει λατρεύειν θεοῖς, νενόσηκε δὲ ἕτερος, παλαιὸν ὀχλικόν, καὶ τὸ ἐπὶ τούτων εἰς ἀτοπίαν ἐκτέτεινα, ὅτε αὐτῷ μεμίμηται τῶν ἀλόγων ζώων τὴν εὔνοιαν, ὡς αὖ ἔχοιεν ἑκάστα πρὸς τοὺς δεσπότας. Τοιοῦτόν τοι φησὶν. Ἔγνω βοῦς τὸν κτησάμενον, καὶ ὄνος τὴν φάτνην τοῦ κυρίου αὐτοῦ, Ἰσραὴλ δέ με οὐκ ἔγνω, καὶ ὁ λαός μου οὐ συνῆκεν. Ἀνθρώπου μὲν γὰρ εἰ ἐπρίατο βοῦν, ἕξει δὴ πάντως αὐτὸν εἰς τὰ τῆς γεωπονίας ἔργα χρησιμώτατον, τοῦτο μὲν ἀροῦν, εἰ ἔλκοιτο, τὴν γῆν, τοῦτο δὲ εἰς τὴν ἅλω καταλεπτύνειν, καὶ ἀποκεῖνται τοῦ σίτου ὁ ἄχυρον. εἰ δή τις πρίαιτο καὶ ὄνον, φυσικοῖς καὶ αὐτὸς κινήμασιν καλεῖται πρὸς ὑπηρεσίαν, καὶ οὐ τινα τῶν ἐν φάτναις αὐτοῦ χειμάρρων ἀποδοσιν ποιήσεται τὴν ὑποταξιν. ἀχθοφορεῖ γὰρ ἐκών, καὶ τὸν τοῦ δεσπότου μερίζεται πόνον. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἐν τούτοις. ὁ δὲ σοφὸς Ἰσραὴλ ἐν νόμῳ παιδαγωγούμενος, ὅτι τὸ δεῖν εἰδέναι τὸ ὠφελοῦν ὁ τὴν τοῦ Θεοῦ δόξαν διὰ πολλῶν καὶ ἀξιαγάστων σημείων ἔγνω μεμαθηκώς, ὄνου καὶ βοὸς κατόπιν ἔρχεται, καὶ τῆς τῶν ἀλόγων ἀπειθείας ἡττᾶται μᾶλλον ἢ τὴν πρὸς τὸν δεσπότην. Εὖ γὰρ δὴ σφόδρα τὸ, οὐκ ἔγνω, φησὶν, καὶ οὐ συνῆκεν. καίτοι γὰρ μεμαθηκώς, ὡς ἔφην, τὴν τοῦ Θεοῦ δόξαν καὶ πολλὴν καὶ ἀξιάγαστον σαλίαν εἰς ἀχάλινον ἐκτραπεῖσαν, ἐν ἴσῳ γέγονεν τῷ ἠγνοηκότι. εἰ γὰρ μὴ τοῦτό ἐστιν ἀληθῶς. οὐκ ἂν ἔφη τῷ ξύλῳ, Θεός μου εἶ σύ· καὶ τῷ λίθῳ, σὺ ἐγέννησάς με. ὅθεν ἐξέστη, φησὶν, ὁ οὐρανὸς ἐπὶ τούτῳ, καὶ ἔφριξεν ἐπὶ πλέον σφόδρα, λέγει κύριος. ὅτι δύο καὶ πονηρὰ ἐποίησεν ὁ λαός μου, ἐμὲ ἐγκατέλιπον πηγὴν ὕδατος ζῶντος, καὶ ὤρυξαν αὑτοῖς λάκκους συντετριμμένους, οἵτινες οὐ δυνήσονται ὕδωρ συνέχειν. πρέποι δ' ἂν καὶ αὐτῷ τῷ Χριστῷ τὸ φθέγμα πρὸς αὐτούς, ὅτι, Ἰσραὴλ δέ με οὐκ ἔγνω, καὶ ὁ λαός μου οὐ συνῆκεν. γέγονε μὲν γὰρ καὶ ἡ πάλαι λύτρωσις δι' αὐτοῦ. τέθειται δὲ καὶ ὁ νόμος μέχρι καιροῦ διορθώσεως, κατὰ γέγραπται. ὅπως ἂν . . . ἀνεφικτον δικαιοῦν ἡμᾶς δυνάσθαι τὴν σκιὰν, ἐπέφανεν ἡμῖν μὴν σαρκὸς ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ λόγος, ἵνα δικαιώσῃ τῇ πίστει τοὺς προσιόντας αὐτῷ, καὶ ἀπαλλάξῃ θανάτου καὶ ἁμαρτίας. Ἀλλ'

A agnitionem veritatis, nimirum Christi, placidè ac molliter prouehunt. Scribit siquidē Paulus: [Itaque lex, pædagogus noster factus in Christū.] Atenim eū qui genuerat repudiauit. Et quis tandē huius repudii modus? Auersus est enim vt etiā coluerit eos qui natura dii non sunt, laborauitque morbo alio magnæ cuiusdam effrenationis, ac quod his longè absurdius est, ne brutorum quidem animantium beneuolentiam quam illa erga dominos habent, est imitatus. Hinc non sine causa ait: [Cognouit bos possessorem suum, & asinus præsepe Domini sui. Israel autem me non cognouit, & populus me non intellexit.] Nam si emat quis bouem, illum vtique habebit ad rei rusticæ munera vtilissimum, siue terram arare velit, siue in area triturare, & frumenti paleam excutere. Si verò quis asinum coemat, naturæ etiam motu & impulsu vocatur ad obsequium, & pro his quæ iacent in præsepibus subiectionem quasi rependit & obedientiam. Onus enim baiulat volens, & herilis laboris fit socius ac particeps. At hæc quidem ita se habent in his. Israel autem sapiens, in legis pædagogia initiatus, quo id quod è re est, intelligere posset, maiestatem Dei multis & admirabilibus signis edoctus, asino & boue inferiorem se præstat, & à brutis mansuetudine & probitate superatus, Dominum ignorauit. Bene sanè illud dixit: Non nouit, non intellexit. Tametsi enim, vt dixi, gloriam & maiestatem Dei didicerat, tamen quòd in effrenatam quandam peruersitatem prolapsus est, propterea ei qui non nouerat, non dissimilis fuit. Quod ni ita verè esset, neutiquā dixisset ligno: Deus meus es tu, & lapidi: Tu genuisti me. Vnde & [obstupuit, inquit, cælum super hoc, & vehementer supra modum inhorruit, dicit Dominus. Quia duo mala patrauit populus meus: me dereliquerunt fontem aquæ viuæ, & foderunt sibi cisternas contritas, quæ non poterunt aquam continere.] Posset autem hoc Christo accommodari, vt dicat de illis: Israel verò me nō nouit, & populus me non intellexit. Siquidem per illum facta est illa etiam antiqua redemptio. Et posita est lex ad tempus vsque correctionis, sicuti scriptum est. Cùm autem vmbra nullo modo nos iustificare posset, illuxit nobis in carne vnigenitū Dei Verbum, vt fide ad ipsū accedentes iustificaret, & à morte atq; peccato liberaret.

B C D E

Gal. 3.

Hier. 2.

Heb. 10.

Verumtamen eum non nouit Iſrael, quantumuis aperte dicentem: [Amen amen dico vobis, qui ſermonem meum audit, & credit ei qui miſit me, habet vitam æternam, & in iudicium non venit, ſed tranſiit ex morte ad vitam.

Ioan. 5.

Væ gens peccatrix, populus plenus peccatis, ſemen nequam, filii ſceleſti, dereliquiſtis Dominum, & concitaſtis ad iracundiam ſanctum Iſrael.

Repudii modo optimè iam expoſito, & magnitudine brutæ eorum inſulſitatis demonſtrata, transfert ſtatim orationem partim ad eorum miſeriæ prædicationem, partim ad territationem. Decet enim, opinor, inprimis perſonam prophetæ, tantùm non eos deplorare, & ex immenſo zelo pietatis inſurgere ac dicere: Væ genti improbæ, populo vitiis onuſto, ſemini malefico, filiis perditis. Omnino autem qui omnium largitorem bonorum Deum repudiare volunt, hi vt [vitiis contaminentur, nunquam eluendis, grauibuſque atque inexpiabilibus flagitiis onerentur, neceſſe eſt. Trahit enim ſemper quodammodo hæc repudiatio morbum defectionis & apoſtaſiæ, demigratione in omne genus fœditatis. Hinc illud mox inducit, Dereliquiſtis Dominum. Semen porrò maleficum dicit, non quia eſſent aut fierent ex natura tales, ſed quòd nati ſunt ex patribus improbis filii quoque improbi, iuxta vocem Ioannis. Is enim Scribis & Phariſæis ad baptiſmum pœnitentiæ accedentibus: [Progenies, inquit, viperarum.] Primi nimirum illi ab initio patres, planè ſancti extiterunt: qui verò illos ſequuti ſunt, ſceleratiſſimi fuerunt. Innutritos ergo patriis moribus, & auitam ſectantes impietatem, ſemen maleficum non immeritò nominauit. Dereliquerunt namque Dominum, & Sanctum Iſraelis, ſcilicet Chriſtum concitare non deſtiterunt. Myſterium enim de illo non intellexerunt: itaque in cumulo ac plenitudine ſuorum peccatorum hæſerunt. Quod etiam illis Chriſtus dixit: [Amen amen dico vobis, ſi non crediderit, quia ego ſum, in peccatis veſtris moriemini.] Onuſtus itaque vitiis Iſrael, eò demũ peruenit nequitiæ, vt pœnas eum luere fuerit æquiſſimum. Etenim expleuerunt & ipſi menſuram patrum ſuorum, iuxta vocẽ Seruatoris.

Matth. 3.

Ioan. 8.

A οὐ σεσύνηκεν αὐτὸν ὁ Ισραὴλ, καίτοι λέγοντος σαφῶς, Αμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὁ τὸν λόγον μου ἀκούων καὶ πιστεύων τῷ πέμψαντί με, ἔχει ζωὴν αἰώνιον, καὶ εἰς κρίσιν οὐκ ἔρχεται, ἀλλὰ μεταβέβηκεν ἐκ τοῦ θανάτου εἰς τὴν ζωήν.

Οὐαὶ ἔθνος ἁμαρτωλόν, λαὸς πλήρης ἁμαρτιῶν, σπέρμα πονηρόν, υἱοὶ ἄνομοι. ἐγκατελείπετε τὸν κύριον, καὶ παρωργίσατε τὸν ἅγιον τοῦ Ισραὴλ.

B Τὸν τῆς ἀθετήσεως ἔμπαν οὐ μάλα διηγησάμενος, καὶ τῆς ὑπερβαλλούσης ἀλογίας παραδείξας τὸ μέγεθος, μίξας παραχρῆμα τὸν λόγον, τοῦτο μὲν εἰς παραίνεσιν ἐπ' αὐτοῖς δηλονότι, τοῦτο δ' αὖ πάλιν πρὸς ὀπτοπληξίν. παρέπει δ' αὖ, οἶμαι, τῷ προφητικῷ προσώπῳ μάλιστα ὁμονοεῖν καὶ συμφέρεσθαι αὐτοῖς, καὶ οὐκ ὀλίγης ἀγαν φιλοθεΐας κατεξανίσασθαί τε καὶ λέγειν· Οὐαὶ ἔθνος ἁμαρτωλόν, λαὸς πλήρης ἁμαρτιῶν, σπέρμα πονηρόν, υἱοὶ ἄνομοι. Επεται γοῦν πάντως τοῖς ἀθετεῖν με θέλουσιν, τὸν ἀπόρρητον ἡμῖν ἀγαθῶν δοτῆρα Θεὸν, ὃ ἀναπόνιπτον ἔχειν τὴν ἁμαρτίαν, καὶ πεφορτῖσθαι ὀλέθρου καὶ ἀφύκτοις ἐγκλήμασιν. Νοσεῖ γάρ πως ἀεὶ τὸ ἀθέτησις τὴν ἀπόστασιν, τῆς εἰς πάνθ' ὁτιοῦν τῶν ἐκτόπων μεταβολῆς. Τούτῳ δ' ἐπήγαγε βύθους, ὅ, ἐγκατελείπετε τὸν κύριον. Σπέρμα δὲ ὀνομάζει πονηρὸν, οὐχ ὡς ὄντας, ἢ πεποιημένους κατὰ φύσιν τοιούτους, ἀλλ' ὅτι γεγόνασιν ἐκ πονηρῶν πατέρων υἱοὶ πονηροὶ, κατά γε τὴν Ιωάννου φωνήν.

D ἔφη γὰρ καὶ αὐτὸς τοῖς γραμματεῦσι καὶ Φαρισαίοις ἐρχομένοις ἐπὶ τὸ τῆς μετανοίας βάπτισμα, γεννήματα ἐχιδνῶν. Αγιοι μὲν γὰρ ὁμολογουμένως οἱ προφῆταί τε καὶ ἐξ ἀρχῆς πατέρες, βδελυροὶ δὲ λίαν οἱ μετ' ἐκείνους. Εντεθραμμένοις δὴ οὖν τοῖς τῶν πατέρων ἔθεσι, καὶ προσηνικῶς ζηλωτῶσιν ἀσεβείᾳ, σπέρμα πονηρὸν ὠνόμασεν εἰκότως. ἐγκαταλελοίπασι γὰρ τὸν κύριον, καὶ προτρωθέντες οὐκ ἐπαύσαντο τὸν ἅγιον

E τοῦ Ισραὴλ, τουτέστι Χριστόν. ὃ γὰρ σεσύνηκεν ὅ ἐστ' αὐτῷ μυστήριον. πεπλάνηνται δὲ μεμφόμενοι τὸν πλησμονὴν τῶν ἰδίων ἁμαρτιῶν. καὶ τοῦτο αὐτοῖς ἔφασκεν ὁ Χριστὸς, Αμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἐὰν μὴ πιστεύσητε, ὅτι ἐγώ εἰμι, ἐν ταῖς ἁμαρτίαις ὑμῶν ἀποθανεῖσθε. Πλήρης τοίνυν ἁμαρτιῶν ὁ Ισραὴλ, καὶ εἰς τοῦτο λοιπὸν ἀφιγμένος φαυλότητος, ὡς παρέπειν αὐτῷ ὃ κολάζεσθαι δεῖν. Πεπληρώκασι γὰρ καὶ αὐτοὶ τὸ μέτρον τῶν ἰδίων πατέρων, κατὰ τὴν τοῦ σωτῆρος φωνήν.

μέχρι μὲν γάρ τινος χρόνου καὶ μέτρου προσίσται ὁ Θεὸς, τὴν πλημμελούντων τιμὴν καταφρόνησιν· ἀφιγμένης δὲ ἤδη τοῖς πλήρωσιν τῇ ἐγνωσμένῃ αὐτῷ τῆς ἁμαρτίας, ὀπισθέρχεται δίκας, καὶ ἀναλόγως τοῖς πλημμελήμασι χαλάζει τὸν ἀπειθῆ. καὶ γοῦν ὁ προφήτης Ζαχαρίας μέτρον τεθεαμένος, ἤρετο μὲν τὸν μακάριον ἄγγελον, ὅ, τί δή τοῦτό ἐστι τὸ μέτρον τὸ ἐκπορευόμενον. ὁ δὲ πρὸς αὐτὸν, Αὕτη ἡ ἀδικία αὐτῶν ἐν πάσῃ τῇ γῇ. μεμολύνται οἶνον ἀναπόστιπτον ἔχων τὴν ἁμαρτίαν ὁ Ἰσραὴλ, καὶ τὸν διὰ Χριστοῦ καθαρσιν οὐκ ἐθέλησε λαβεῖν, ἀλλὰ μὲν πρὸς τοῦτον καταλελοιπὼς αὐτὸν, καὶ τὸ μήτε τὴν εἰς αὐτὸν προσήκουσαν πίστιν, εἰπεῖν τε πρὸς τοῦτον, Ὄρε αἶρε, σταύρου αὐτὸν, &, οὐκ ἔχομεν βασιλέα εἰ μὴ Καίσαρα.

Τί ἔτι πληγῆτε προσιθέντες ἀνομίαν; πᾶσα κεφαλὴ εἰς πόνον, καὶ πᾶσα καρδία εἰς λύπην. ἀπὸ ποδῶν ἕως κεφαλῆς, οὐκ ἔστιν ἐπ' αὐτοῖς ὁλοκληρία, οὔτε τραῦμα, οὔτε μώλωψ, οὔτε πληγὴ φλεγμαίνουσα. οὐκ ἔστιν μάλαγμα ἐπιθεῖναι, οὔτε ἔλαιον, οὔτε καταδέσμους.

Ὡς ἐφ' ἑνὸς σώματος τὴν Ἰουδαϊκὴν συνημμένην, μικρῶν τε φημὶ καὶ μεγάλων, καὶ τὴν ἐν μεσότητι νοουμένων ποιεῖται τοὺς λόγους. Ἔοικε δὴ κεφαλὴν μὲν ὀνομάζειν, τὸν τοῖς βασιλείοις ἀξιώμασιν διαφέροντα. καρδίαν δὲ, τὸν ἱερὸν καὶ ἀπόλεκτον φυλὴν, τουτέστι τὸν Λευϊτικὸν, ὡς τὸν νόμῳ σεσοφισμένον, καὶ τὸ πάντος σώματος ἔχουσαν τὸν φροντίδα. χείλη γὰρ ἱερέως, φησὶν, φυλάξεται χείλη, καὶ νόμον ἐκ ζητήσουσιν ἐκ στόματος αὐτοῦ. πόδας δὲ εἶναι φησι τοὺς ἐσχάτους, καὶ οἷς τὸν κατωτάτω λαχόντας τάξιν ἐν τοῖς λαοῖς. οὕτω δὴ ἐπειδήπερ δύσοιστον μὲν ἤδη τὴν ἀλιτηρίαν ἡ τῶν Ἰουδαίων ἐπεμελύνετο γῆ, καταδηοῦντων αὐτὸν, ὅτε μὲν Βαβυλωνίων, ὅτε δὲ τῶν προσοίκων ἐθνῶν, ἔμελλε καταπίμπρασθαι τοῖς Ῥωμαίων χερσὶν διὰ τὸν εἰς Χριστὸν ἀσέβειαν, καὶ ἀναιρεθήσεσθαι μὲν ἡ περὶ αὐτοῖς βασιλεία, κεκρατήκασι γὰρ αὐτῶν ἀλλογλῶσσοι, ἀποστήσεσθαι δὲ περὶ αὐτοῖς, καὶ τὰ τῆς ἱερωσύνης ἔργα, θυσιῶν ἀναιρεθησομένων, καὶ θρησκείᾳ τοῦ ναοῦ, θυσιαστηρίων οὐκ ὄντων, οὔτε ἱερατείας, οὔτε δηλώσεων, κατὰ τὸν τοῦ προφήτου φωνὴν, τοιγαροῦν φησὶν, τί ἔτι πληγῆτε προσιθέντες ἀνομίαν; ἐπενηνέχθαι, φησὶν, ὑμῖν πᾶσαν εἶδος ὀργῆς, καὶ αἰκίαν παρὰ Θεοῦ σκληρὰς καὶ ἀλεπαλλήλους ἐξητοῦντας δίκας, ἀλλ' οὐδὲν

A Ad aliquod enim tempus & mensuram fert Deus contemptum delinquentium: cùm autem ad plenitudinem & maturitatem peccati notam sibi & perspectam iam pertigerint, supplicium irrogat, ac pro modo & ratione delictorum inobedientes pœna afficit. Nimirum hanc mensuram conspicatus propheta Zacharias, interrogauit beatum angelum, quænam esset hæc mensura quæ egreditur: hic verò ad illum,
B Hæc est iniquitas eorum qui sunt in vniuersa terra. Hæsit proinde Israel in peccato indelebili, nec emundari voluit per Christum: imò verò etiam dereliquit eum, cùm fidem quæ in illum est non recipiendo, tum ad hæc dicendo: Tolle tolle, crucifige eum. &: Non habemus regem nisi Cæsarem.

Quid percutiamini vltrà, addentes iniquitatem? Omne caput in labore & omne cor in mœrore: à pedibus ad caput vsque non est in eo integritas, neque vulnus, neque liuor, neque plaga tumens,
C *non est malagma imponere, neque oleum, neque alligaturas.*

De vno velut corpore Iudaicæ societatis, de prauis, inquam, & magnis & mediocri sorte præditis hominibus sermonem instituit. Caput videtur dicere eum, qui regni prærogatiuis ornatus est: Cor verò, sacrosanctam & selectam tribum, id est, Leuiticam, veluti lege eruditam, & curam totius
D corporis gerentem. [Labia enim sacerdotis, inquit, custodient iudicium, & legem requirent ex ore eius.] Pedes demum eos esse ait, qui in postremis sunt, & qui tanquam infimam in populo stationem obtinent. Proinde cùm terra Iudaica calamitates non ferendas sustinuisset, depopulantibus eam nunc Babyloniis, nunc finitimis gentibus, & propter impietatem in Christum, Romanorum manibus esset
E concremanda, cùm eorum etiam regnum euertendum esset, (Alienigenæ enim eos subegerunt) cumque sacerdotii munia apud eos cessarent, sacrificiis subuersis, templo sublato, non aris manentibus, non sacerdotio, non declarationibus, iuxta prophetæ vocem, hinc dicit: Quid percutiamini vltrà, addentes iniquitatem? Inflictum est, inquit, vobis omne genus iræ & supplicii à Deo, diras continuásque alias super alias pœnas deposcente:

nihilo tamen minus contemptores estis, & alumni iniquitatis. Ergo quid percutiemini vltrà? quænam vltionis mensurà vobis erit satis ad emendationem? In summa quæ acerbitas, quæ calamitas inferri possit, quæ iam non accidit? Omne caput dolet, omne cor mœret, à pedibus ad caput vsque. Etenim qui regia dignitate pollebant, laboribus haud parum afflictabantur, cùm ad resistendum impressionibus hostium pares non essent. Sacerdotes item dolore affecti afflictique sunt, abolito, vt dixeram, sacrificio. Pedes quoque, hoc est, extremi & homines infimi percutiebantur, tam hostili gladio concisi, quàm fame & sterilitate domiti, & in summæ miseriæ discrimen adducti. Dicit itaque vulnus, liuor, plaga tumens, nec est malagma quod apponas, non oleũ, non alligaturæ. Quando scilicet modicæ plagæ humanum corpus infestant, & vnum tantummodo membrum peruasit læsio; tunc moderatę curationes eorum qui rei medicæ gnari sunt, putà malagma, ligamenta, & olei inunctio contentas partes ac rigidas resoluens, esse poterũt vsui. Cùm autem corpus totum corruptum est, quodnam curationis genus proderit? Superat enim omnem remediorum vim ac virtutem artis magnitudo morbi. Itaque populus Iudaicus iam consauciatus sanari non potest: & inueteratis morbis cùm laboret intolerabiliter, nec vllo modo ei succurri possit, omnino periit. Vnde & diuini prophetæ dixerunt: Curauimus Babylonem, non est sanata, deseruimus eam. Babyloni siquidem Gentium vrbi, & hæc vrbs licet sancta dicta sit, propter impietatem in Christum maximè, & quia eam manufactis applcuerunt, comparata est: vtpote cùm à consuetudine institutóque Babyniorum neutiquam recederet: quæ dicta est etiam ciuitas sculptilium.

Mier. 51.

Terra vestra deserta, ciuitates vestræ igni crematæ sunt, regionem nostram in conspectu vestro alieni deuorant. Et vastata est, euersa à populis alienis.

Quod dictum videbatur quodammodo obscurius, quàm dici oportuit, id planum & apertũ facit. Quid enim hoc significat, non est malagma quod apponatur, non oleũ non alligaturæ? Terram eorum vastatam esse candidè & perspicuè interpretatur, dicitque vrbes incensas, in manuq; esse hostium atque adeò alienigenarum, totamque modò non à

A ἢ πλέον ἐτὶ καλαφέρηται, καὶ ἀνομίας σὺν ἔθφοι. τί οὖν ἔτι πλήγητε; ποῖον ὑμῖν αἰτίας ἀρκέσφ μέζον εἰς ἐπανόρθωσιν; τί δὲ ὅλως ἐπενεχθήσεται τῷ δήμῳ, ὃ μή πως συμβέβηκεν; πᾶσα κεφαλὴ εἰς πόνον, καὶ πᾶσα καρδία εἰς λύπην ἀπὸ ποδῶν ἕως κεφαλῆς. οἱ μὲν γὰρ τὴν βασιλίδα τιμὴν λαχόντες πεπονήκασιν ὑ μετέως, ἀντέχειν οὐκ ἔχοντες τοῖς τῶν πολεμίων ἐμβολαῖς. λελύπηνται γὰ οἱ ἱερῆς ἀρχαίσης ὡς B ἔθνη θυσίας. Ἐπλήθυνοντο δὲ καὶ οἱ πόδες τοὐτέστιν, οἱ τελευταῖοι καὶ κατώτατοι. τοῦτο μὲν τοῖς τῶν πολεμίων ξίφεσι δαπανώμενοι, τοῦτο δὲ γ λιμοῖς τε & ἀκαρπίας καλαπτυχόμενοι, καὶ τῆς ἀκέφτου καλαιπωρείας εἰς πεῖραν ἐλθεγμένοι. τοιγάρτοι φησίν, οὐκ ἔστι μάλαγμα ἐπιθεῖναι, ὔτ' ἔλαιον, ὔτε καταδέσμους, ὅτ' ἂν μὲν γὰ σύμμετροί τινες τῷ ἀνθρωπίνῳ σώματι συμβαίνωσι πληγαί, γ καθ' ἑνὸς ἴσι μέλους ἡ βλάβη. τότε μὲν ἁδὲ χρήσιμα τῆς τῶν θεραπευόντων εἰδότων C ἐπιτηδείας τὰ διῃρημένα, οἷ μάλαγμα, γ καταδέσμοι, καὶ ἐλαίου χρῖσις χαλάσα τὰ σφίγγοντα. ὅταν δὲ, ὅλον τὸ σῶμα νοσῇ, & ἐφ' ἑαυτῷ καλαφθείρηται, ποῖος αὖτῷ θεραπείας ἀνήσει τρόπος; νικᾷ γὰ πάντως τὴν ἐκ τέχνης ἐπικουρημάτ τ δύναμιν, τῆς νόσου τὸ μέγεθος. Ἀνίατος τοιγαροῦν ἡ τῶν Ἰουδαίων πληθὺς πεπτωκυῖα τραύμασιν, καὶ ἀφορήτως νοσοῦσα τὰ ὑπ ὀργῆς, ἀπόλωλεν ὁλοτρόπως, μηδενὸς αὐτοῖς βοηθήσαντος τρόπου. τοιγάρτοι ἔφασκον καὶ D οἱ θεσπέσιοι τοῦ Θῶν, Ἰατρεύσαμεν τ Βαβυλῶνα, καὶ οὐκ ἰάθη, ἐγκατελείπομεν αὐτήν. Βαβυλῶνι γὰ τῇ τῶν ἐθνῶν πρόκειται, καίτοι πόλις ἁγία κατονομασμένη, μᾶλλόν τ εἰς Χριστὸν ἀσέβεια, ἣ καὶ ὅτι τῶν χειροποιήτων ἐνεπίμπλασαν αὐτήν, ὡς κατ' οὐδένα τρόπον τῇ Βαβυλωνίων τοῦτο χωρήσαι, ἣ καὶ ὠνεῖσθαι γῆ τῶν γλυπτῶν.

Ἡ γῆ ὑμῶν ἔρημος, αἱ πόλεις ὑμῶν πυρίκαυστοι, τὴν χώραν ὑμῶν ἐνώπιον ὑμῶν, ἀλλότριοι κατεσθίουσιν αὐτήν. καὶ ἠρήμωται κατεστραμμένη ὑπὸ λαῶν ἀλλοτρίων.

Τὸ ἀσαφέστερόν πως ἢ χρὴ εἰρῆσθαι δοκοῦν καθίστησιν ἐναργές. τί γὰρ ἂν βούλοιτο δηλοῦν τὸ, οὐκ ἔστι μάλαγμα ἐπιθεῖναι, ὔτε ἔλαιον, ὔτε καταδέσμους· διερμηνευθὲν λέγοις, ἠρημῶσθαι τ χῶν λέγων αὐτῶν, ἐμπεπρῆσθαι τὰς πόλεις καὶ ὑπὸ χεῖρα γεγενῆσθαι τῶν ἐχθρῶν, καὶ τοῦτο ἀλλογενῶν, ὡς μονονουχὶ καὶ

ἁπασθμ ἐκ βεβλῆσθαι αὐτῶν αἰατετραφθαι. Πλεοναχις μὲν οὖν συμβέβηκεν ἁλῶναι τ' Ιουδαίαν, ὑπό τε Ασσυρίων καὶ Αἰγυπτίων, Σύρων τε καὶ Μωαβιτῶν, Ιδουμαίων τε, & τῶν καλουμένων Φιλισταίων, ἤτοι Παλαιστινῶν. Ἀλλὰ ὀλίγα παθοῦσα, καὶ συμμέτροις ἑαυτ' ὅτε πρεπτοῦσα συμφορᾶις πάλιν ἀνέδυσεκεν ἐπαμύνοντος Θεοῦ, καὶ αὐτῷ μετοιῶντος τὸν πλήξαντος. Ἀπόλωλεν ἡ ὁλοθρόπως μὴ τὸν τῦ σωτῆρος σταυρὸν, καθαδηλούντων αὐτὴν ΟΥΕΣΠΑΣΙΑΝΟΥ τε καὶ Τίτου. τότε γὰρ δὴ συμβέβηκεν κατεμπριαθῆναι μὲν πόλεις, ἅπασθμ δὲ τὴν οἰκουμένην χενὴν γενέσθαι τ' χώραν, καὶ ὑπὸ χεῖρα ποιεῖν τῶν κεκρατηκότων, παμμοχθηρὸν ἡ ὃ ἀνώπτον αὐτῶν ἦγεν ὁρώντων καὶ ἀλγυνομένων, ὑφ' ἑτέρους εἰς τὴν γῆν καταθρομένων ξένον τινὰ καὶ δαπανωμένων. Τὸ μὲν γὰρ ἀπόντας ἀκοῦσαι μόνον πάνα ποι φορητὸν αὐτοῖς ἂν ἐνεποίησε τ' λύπην. Ὃ ἡ καὶ παρόντας ὁρᾶν, εἶτα μηδὲν ἐπαμῦναι δύνασθαι κατηφῆ ἡ ὡσπερ ζωῆς ἐξ ἀνάγκης συμφορᾶις δύσκιστον ἔχει καὶ παμπολὺ ὃ λυποῦν. Διὸ δὴ οὖν ἡμᾶς μὴ παροργίζειν τὸν ἅγιον τῦ Ισραὴλ, ἵνα μὴ ὁρατοῖς τε καὶ ἀοράτοις περιπίπτωμεν ἐχθροῖς εἰς τὰ τ' ἀτιμίας καταβιβάζοισι πάθη, καὶ πᾶν ὀχύρωμα τ' ἐν ἡμῖν ὄντος νοῦ καθαιρέθοισιν, ὡς καταμένεσθαι ζῆτον τινὰ τ' ἀθλίαν ψυχὴν, καὶ πάντας αὐτῆς διαπονᾶν τοὺς καρποὺς, ἵν' οἷς ξηρά τε καὶ ἄτιμος ἦ, καὶ ἀκαρποτόκος εὑρίσκεσθαι γῆ, ἧς ὃ τέλος εἰς καῦσιν, κατὰ τὸν τῦ μακαρίου Παύλου φωνήν.

A fundamentis excisam esse. Sæpenumero quidem accidit, vt caperetur Iudæa, ab Assyriis & Ægyptiis, Syris & Moabitis, ab Idumæis, & ab his qui Philistim seu Palæstini vocantur: at leuia pertulit, & in mala incidit tolerabilia, & opitulante Deo ipsoque vulnerante percutientem, rursus emersit. Verum post seruatoris crucem Vespasiano ac Tito eam populantibus funditus est deleta. Tunc enim euenit, vt vrbes incenderentur, vniuersa etiam regio incolis vacua, vastaque redderetur, & in manum victorum recideret, quodque omnium miserrimum est, in conspectu ipsorum, ipsis scilicet coram spectantibus, atque dolentibus terram esse aliis subditam, & exesam quodammodo atque consumptam. Nam absentes auribus haurire solum, dolorem afferret fortassis, at tolerabilem: præsentes verò intueri, nec tamen quicquam opis afferre posse, necessariisque quasi ingemiscere calamitatibus, intolerabilius quidem est, & sanè quàm molestum. Quare non est nobis sanctus Israelis concitandus, ne in hostes tam aspectabiles, quàm inaspectabiles incidamus, qui in fœdas perturbationes demergunt, & omne propugnaculum mentis nostræ subuertunt, vt miseram animam depascant quodammodo, omnesque eius fructus absumant, ita vt arida quasi ac ignobilis & senticosa terra reperiatur, cuius finis combustio, secundum beati Pauli dictum.

Ἐγκαταλιφθήσεται ἡ θυγάτηρ Σιὼν ὡς σκηνὴ ἐν ἀμπελῶνι, καὶ ὑπωροφύλακιον ἐν σικυηλάτῳ, ὡς πόλις πολιορκουμένη.

Ελεεινὸν ὃ χρῆμα· πῶς γὰρ ὐ θρηνῶν τε καὶ ὀδυρμῶν ἄξιον; ἡ γὰρ πάλαι θυγάτηρ, καὶ τῇ κλήσει τοιᾶδε τετιμημένη, καὶ οἷς ὑπὸ πατρὶ φιλοστοργοτάτῳ τεθραμμένη τῷ Θεῷ, ἡ φιλεῖ καὶ ἀγαπᾷ τῇ πρὸς αὐτὸν μιθύουσα, & ταῖς εἰς λῆξιν εὐκλείας πρὸς αὐτοῦ τεφανουμένη, καὶ κατακρατῦσα τῶν αἰχμηκότων, καὶ ἀμετρήτῳ πλήθει τῶν οἰκοιούντων αὐτὴν περιεχομένη, ἡ παμμακαρία καὶ ὄλβιόντος Σιὼν, ἤγουν Ιερουσαλὴμ, ἐγκαταλιφθήσεσθαι φησιν. τῦτ' ἔστιν, ἔρημος ἔσαι. γυμνὴ τε ἀπορμῶν, καὶ τῆς τῦ σώζοντος εὐσθενείας, καὶ τῶν οἰκούντων αὐτὴν. Ἐγκαταλιφθήσεται δὲ ὕτως, ὡσεὶ σκηνὴ ἐν ἀμπελῶνι, καὶ ὡς ὑπωροφύλακιον ἐν σικυηλάτῳ,

Derelinquetur filia Sion, vt casa in vinea, vt tugurium in horto cucumerum, vt vrbs obsessa.

Misera res profectò: quis enim non sit lamentis & luctu digna? Nam quæ filia quondam fuit, & tali vocatione ornata, quæ sic egit sub patre indulgentissimo Deo, quæ misericordia & charitate eius ebria quodammodo facta est, nobilissima sorte ab eo coronata, quæ hostes subiugauit, & innumerabili multitudine incolentium referta & cincta fuit, perbeata illa quidem & percelebrata Sion, Hierusalem videlicet: hæc, inquam, derelinquetur, nempe deserta erit, & cùm robore corporis, tum incolis suis nudata: & ita derelinquetur, vt casa in vinea, vt tugurium in cucumerario,

&

& vt vrbs obsessa. Qui vinearum enim custodiis præficiuntur, racemis iam vigentibus vt in tuto ac securo sint, plurimum adnituntur, & fures, qui decerpere volunt, terrent, & ferarum genera arcent: quod etiam factitare in more est, excubitoribus seu dominis cucumerariorum. Racemis verò comportatis & calcatis, & fructibus qui in cucumerariis sunt, ablatis, sedulitas custodientium in posterum remittitur, & illi, suis relictis vmbraculis, liberam irrumpendi potestatem faciunt quibuscunque, qui ea perlustrare voluerint. Tale quiddam & in misera Sion fieri propheticus nos sermo docet. Dum enim adhuc fructus iustitiæ haberet, secura munitione & custodia & omni eam misericordia dignatus est
» Deus. Dixit enim: [Ego ero illi,
» ait Dominus, murus ignis circunclu-
» sus, & gloriâ ero in medio eius.]
Psal.120. » Canit etiam beatus Dauid: [Ecce
» non dormitabit, nec dormiet, qui cu-
» stodit Israel,] Quamdiu erat Israel, vinea Domini Sabaoth, obuallabatur & sepimento digna iudicabatur. Peperit autem spinas, traditáque est à Deo opprimentibus, inquit enim:
Esai. 5. » [Auferam sepem eius, & erit dire-
» ptioni: & auferam maceriam eius,
» & erit conculcationi, & relinquam
» vineam meam, & non putabitur,
» neque fodietur.] Fuisse etiam illam ab apro syluestri depopulatam, & ab asino agresti depastam, desertámque à Deo vineam ac derelictam, Ser-
Matt.23. » uator docet hisce verbis: [Hieru-
» salem, Hierusalem, quæ occidis
» prophetas, & lapidas eos qui mittun-
» tur ad te: quoties volui congrega-
» re filios tuos, quemadmodum galli-
» na congregat pullos suos sub alas,
» & noluistis? Ecce relinquitur vo-
» bis domus vestra deserta.] Exclamauit & hoc antè per vocem pro-
Hier.12. » pheræ, dicens: [Dereliqui domum
» meam, dimisi hæreditatem meam,
» dedi dilectam animam in manus ini-
» micorum suorum. Facta est hæredi-
» tas mea mihi, vt leo in sylua edidit
» contra me vocem suam, propterea
» odi eam:] Iosephus item Iudaicæ terræ mala tragicè amplificans, cum iam in proximo erat vt caperetur Hierusalem, commemorat audiuisse in templo vocem sacerdotes, velut angelorum in eo clamantium:

A καὶ ὡς πόλις πολιορκουμένη. Οἱ μὲν γὰρ τῶν ἀμπελώνων τεταγμένοι φύλακες, ἐντεθηλότων αὐτοῖς τῶν βοτρύων ἔτι, πλείστου τε ὄσου ποιοῦνται τὴν ἀσφάλειαν, καὶ τοὺς ἀποκείρειν ἐθέλοντας καταπατοῦσι λῃσταί. καὶ τὰ τῶν θηρίων ἐλαύνουσι γένη. ἔθος γὰρ τοῦτο δρᾶν· καὶ τοῖς τῶν σικυηλάτων ἐπιτηρηταῖς ἢ τοῖς δεσπόταις. συγκεκομισμένων δὲ τῶν βοτρύων, καὶ πεπατημένων, καὶ τῶν ἐν σικυηλάτοις ἐξηρημένων, ὁ τῶν φυλακτόντων
B ἐπίσχεσις αἴρεται λοιπόν· οἱ δὲ αὐτὰς ἀφέντες τὰς ἑαυτῶν σκηνάς, ἐλευθέραν τοῖς ἐθέλουσι παρέχουσι τὰ λοιπὰ ποιοῦνται εἰσόδου. περαίνεσθαί τι τοιοῦτον καὶ ὑπὸ τῇ παλαιπώρῳ Σιὼν ὁ προφητικὸς ἡμᾶς διδάσκει λόγος. ἔτι μὲν γὰρ τοῖς τῆς δικαιοσύνης ἔχουσι καρποῖς, ἀσφαλείας τε καὶ τῆς φυλακῆς καὶ φειδοῦς ἁπάσης ἠξίου Θεός. ἔφη γὰρ ὅτι, ἔσομαι αὐτῇ, λέγει κύριος, τεῖχος πυρὸς κύκλωθεν, καὶ εἰς δόξαν ἔσομαι ἐν μέσῳ αὐτῆς. ψάλλει γὰρ καὶ ὁ μακάριος
C Δαβίδ· ἰδοὺ οὐ νυστάξει, οὐδὲ ὑπνώσει ὁ φυλάσσων τὸν Ισραήλ. ὅπερ ἦ καίτοι γεγονὼς ὁ Ισραὴλ, ἀμπελὼν κυρίου Σαβαὼθ, κεχαράκωται μὲν καὶ ἠξιώθη φραγμοῦ. τέτοκε γὰρ ἀκάνθας, καὶ δέδοται τοῦδε Θεοῦ τοῖς ἀδικεῖν εἰωθόσιν. καθελῶ γὰρ, φησί, τὸν φραγμὸν αὐτῆς, καὶ ἔσται εἰς διαρπαγήν, καὶ καθελῶ τὸν τοῖχον αὐτῆς, καὶ ἔσται εἰς καταπάτημα, καὶ ἀνήσω τὸν ἀμπελῶνά μου. καὶ οὐ μὴ τμηθῇ, οὐδὲ μὴ σκαφῇ. τοιγάρτοι καὶ ἐλυμήνατο αὐτὸν κάπρος ἐκ δρυμοῦ, ἔνος
D ἄγελος κατενεμήσατο αὐτόν, ὅτι δὲ ἀνῆκε τὸν ἀμπελῶνα Θεὸς, καὶ ἐγκαταλέλοιπεν αὐτὸν διδάσκει λέγων ὁ σωτὴρ, Ιερουσαλὴμ, Ιερουσαλὴμ, ἡ ἀποκτείνουσα τοὺς προφήτας, καὶ λιθοβολοῦσα τοὺς ἀπεσταλμένους πρὸς αὐτὸν, ποσάκις ἠθέλησα ἐπισυνάγειν τὰ τέκνα σου, ὃν τρόπον ἐπισυνάγει ὄρνις τὰ νοσσία αὐτῆς ὑπὸ τὰς πτέρυγας, καὶ οὐκ ἠθελήσατε; ἰδοὺ ἀφίεται ὑμῖν ὁ οἶκος ὑμῶν ἔρημος. προσανακεκράγει δὲ
E τοῦτο καὶ διὰ φωνῆς προφήτου λέγων· ἐγκαταλέλοιπα τὸν οἶκόν μου, ἀφῆκα τὴν κληρονομίαν μου. δέδωκα τὴν ἠγαπημένην ψυχήν μου εἰς χεῖρας ἐχθρῶν αὐτῆς. ἐγένετο ἡ κληρονομία μου ἐμοὶ, ὡς λέων ἐν δρυμῷ, δέδωκεν ἐπ' ἐμὲ φωνὴν αὐτῆς, διὰ τοῦτο ἐμίσησα αὐτήν. Διαμέμνηται δὲ καὶ τοῦ Ἰώσηπος, ὁ τὰ τῆς Ιουδαίων γῆς ἐκπραγματεύσας πάθη. ὅτι μελλούσης ἁλίσκεσθαι τῆς Ιερουσαλὴμ, ἤκουον οἱ ἱερεῖς ἐν τῷ ναῷ φωνῆς, ὡς τῶν ἐν αὐτῷ βοώντων ἀγγέλων, μεταβαινόντων

ἐντεῦθεν. ὅτι ὃ πόλεως πολιορκουμένης, φυγῆς A
πᾶσι πόλιται ζητεῖται τρόπος τὶ ἐν αὐτῇ, πῶς
ἔστιν ἀμφιβαλεῖν; εἰκοτεύθεν ὅτι τὰ τῆς Ἰουδαίων
χώρας δεινοτεκμήρεατα πάλαι. τειπόθητον γὰρ
τοῖς πολιορκουμένοις κατεφαίνετο τὸ μόνον
δυνασθαι σῶσαι ψυχάς. οἴκου τε καὶ οὐσιῶν
ἢ καὶ τῆς πόλεως αὐτῆς ὁπωσοῦν ἐν οὐδεὶς ἔτι
πάντελῶς λόγος. ἰστέον δὲ ὅτι τὸ τῆς ἀνθρώπου
ψυχὴν ἐγκαταλείπεσθαι παρὰ Θεοῦ συμβαί-
νει πολλάκις, εἰ μὴ ἔλοιτο δι' ὀρθοῦ τὰ διατεθει-
μένα, καὶ δεσποτικοῖς ὑπακούσαιεν ἐπιτάγμασιν B
ἀποφέρουσα τὸν αὐχένα, τρὶς τ' εἰς αὐτὸν βδελυρίας ἀπο-
πήκτει καρπούς. εἰ γὰρ κεχρημάτικεν υἱὸς ἢ θυγά-
τηρ Θεοῦ, εἰ καὶ γέγονε Σιών, ὅ ἐστι σκοπευτήριον, τοῦτ' ἔστιν ἐν ὑψηλῇ διανοίᾳ καὶ νῷ καθαρω-
τάτῳ καὶ ὁρᾶν εἰδότι μυστήρια. εἶτα δρᾶν, ἃ μὴ
θέμις πονηρεύεσθαι ὁρῶντο τὸν ἄμπελον τοῦ Ἰσραὴλ,
ἐγκαταλιφθήσεται πρὸ αὐτοῦ, καὶ οἷά τις ἀφεύ-
ρητος ἀμπελὼν ἐκδοθήσεται τῷ Σατανᾷ, καὶ τοῖς
πάθεσι τῆς σαρκὸς, ἔρημός τε ἁπάσης ἀρετῆς
ἀναδεχθήσεται, καὶ γυμνὸς αὐχημάτων τῶν ἐν πο- C
λιτείας ἀγαθῆς, καὶ πάντως δυσάπλεως κακοῦ.

Καὶ εἰ μὴ κύριος Σαβαὼθ ἐγκατέλιπεν ἡμῖν
σπέρμα, ὡς Σόδομα ἂν ἐγενήθημεν, καὶ ὡς Γο-
μόρρα ἂν ὡμοιώθημεν.

Καταπρηνεῖσης τῆς χώρας διὰ τὸ εἰς
Χριστὸν ἀσέβεσαι, σέσωσται καὶ ὅπερ ὃ κατάλειμμα
τοῦ Ἰσραὴλ, Θεοῦ κατοικτείροντος, καὶ τοῖς τῶν
πατέρων μνήμης δωρουμένου καθάπερ τι καὶ τοῦτο μετ'
ἄλλων ἐξαίρετον ἀπονέμοντος. οὐ γὰρ ἀπόλ-
λυσιν ὁλοσχερῶς, ὥστε μὴν ἐξ αὐτῶν κατεσείσθη D
βάθρων, ἀλλὰ μεμένηκεν ἐν λείψανοις. ἔσται
γὰρ ἐξ αὐτῶν καὶ οἱ ἀπόστολοι μαθηταὶ, καὶ μὴν καὶ
ὅσοι πεπιστεύκασιν εἰς τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν τὸν
Χριστόν. κληθήσονται δὲ ἐν ἐσχάτοις τοῦ αἰῶνος
καιροῖς, καὶ οἱ μήπω πιστεύσαντες. καὶ πρὸς γε
τοῦτο ἡμᾶς πιστώσεται λόγος προφητικός. λέγει
γὰρ ὅτως. ἔτι πολλὰς ἡμέρας καθήσονται οἱ υἱοὶ
Ἰσραὴλ, οὐκ ὄντος βασιλέως οὐδὲ ὄντος ἄρ-
χοντος, οὐκ ὄντος θυσίας, οὐδὲ ὄντος ἀπο-
δείξεως, ὥστε ἱερατείας ὥστε δήλων. καὶ μετὰ ταῦ- E
τα ἐπιστρέψουσιν οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ, καὶ ἐπιζητή-
σουσι κύριον τὸν Θεὸν αὐτῶν καὶ Δαβὶδ τὸν
βασιλέα αὐτῶν. καὶ ἐκστήσονται ἐπὶ τῷ κυ-
ρίῳ, καὶ ἐπὶ τοῖς ἀγαθοῖς αὐτοῦ ἐπ' ἐσχάτου
τῶν ἡμερῶν. καὶ μὴν καὶ ἑτέρωθι ὁ τῶν ὅλων
Θεός. τί σε θήσω Ἐφραίμ; ὑπερασπιῶ σου
Ἰσραήλ; τί σε θήσω; ὡσεὶ Ἀδάμα θήσομαί σε,

Migremus hinc. Obsessa verò vrbe, modum effugii ab omnibus qui in ea erant, quæsitum fuisse, quî dubium id quidem esse potest? Hinc coniicere licet, quæ Iudaicæ regionis mala fuerint. Nam obsessis ter optabile videbatur, vel vitam conseruare: de domo autem & facultatibus, vel etiam de ciuitate nulla illis omnino cura erat. Sciendum præterea hominis animam derelinqui à Deo multifariam: nisi præscripta recte exequatur, & Domini oraculis ceruicem submittat, pietatisque fructus pariat. [Etenim si quis nostrum ab initio probus fuerit,] si nuncupatus filius aut filia Dei, si etiam Sion, hoc est, specula extiterit, nimirum animo excelso & mente purissima, mysteria intuente ac considerante: si verò deinde, quæ fas non est perpetrare, & sanctum Israel exacerbare conspiciantur: ab ipso deseretur, ac velut incustodita vinea prodetur Satanæ, & carnis affectibus, omnique virtute vacuus, præclarisque vitæ instituendæ ac conuersationis decoribus nudus, omnibus onustus malis efficietur.

Et nisi Dominus Sabaoth reliquisset nobis semen, essemus vt Sodoma, & quasi Gomorrha similes essemus.

Incensa regione propter impietatem in Christum, ita tamen reliquiæ Israelis seruatæ sunt, miserante Deo, atque hoc quasi beneficium inter cætera eximium memoriæ patrum largiente. Nec enim prorsus interiit, nec ab ipsis fundamentis conuulsus est, sed hæsit in reliquiis. Nam ex illis extiterunt diuini discipuli, & quidem quotquot in Dominum nostrum Iesum Christum spem fidémque coniecerunt: tum vocabuntur extremis seculi temporibus & hi, qui nondum crediderunt. Ad hæc fidem nobis faciet verbum, quod ita habet: [Quia multos dies sedebunt filii Israelis*, sine rege, sine principe, sine sacrificio, sine altari, sine sacerdotio, sine manifestationibus. Postea reuertentur filii Israel, & quærent Dominum Deum suum, & Dauid regem suum, & stupebunt ad Dominum, & super bonis eius, in nouissimis diebus.] Et alicubi vniuersorum Deus: [Quid tibi, inquit, faciam Ephraim? Protegam te Israel? Quid tibi faciam? Vt Adama ponam te, * Osee 3.

» & vt Seboim. Conuersum est cor meum
» in ipso, conturbata est pœnitudo mea,
» non faciam, iuxta iram furoris mei, non
» relinquam vt deleatur Ephraim, quippe
ego Deus sum, non homo, in te sanctus.]
Audin' quo pacto non pro iræ magnitudine se contra eos facturum polliceatur, at denunciet antè potius clementiam delinquentibus? ac in paucis reliquiis Israelem remansurum? Quod eodem etiam modo superioti memoria nobis ostendit. Erant enim Israelitæ increduli in deserto, cùm essent propè ipsum riuum Iordanis, iam iámque terram pro-
Psal. 94. » missionis possessuri, vnde Deus: [Sic iura-
» ui, inquit, in ira mea, si introibunt in
» requiem meam.] Ceciderunt membra eorum in deserto: & omnes consumpti sunt præter Calebum filium Iephone, & Iesu filium Naue, qui ingressi sunt vnà cum populo nouo, & transierunt Iordanem, & à Deo sortem consequuti sunt. Figura esse possunt & hi, reliquiarum Israelis, quæ per obedientiam fidei in Christum seruatæ, traiectóque nobiscum sacrosancto Iordane, etiam regnum cælorum hæreditario accipient. Gratias itaque agens propheta, dicit:
» [Nisi Dominus Sabaoth reliquisset no-
» bis semen, essemus vt Sodoma, essemus
» Gomorrhæ similes.] Nam quoniam idolis seruit Israel, éque medio prophetas sustulit, ac negauit Christū, imò potius principem vitæ, vita priuauit: omnino totā gentē morte damnare vniuersitatis Deum oportuerat. Cùm autem sit suprà quàm dici potest bonus, residuum seruauit, & pari conditione cum Sodomitis non fuerunt, qui cum toto genere ac familia, cum ipsis vrbibus igni consumpti sunt. Si qui etiam vitiorum sordibus teneri, peccatóq. vix delebili contaminari
Rom. 2. volunt: his quoque hoc idem accidet: quibus à nobis dici potest non malè: An diuitias bonitatis eius, & patientiæ, & longanimitatis contemnis? ignorās quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit? Secundum autem duritiam tuam, & impœnitens cor thesaurizas tibi iram in die iræ & reuelationis & iusti iudicii Dei. Omnes enim nos repræsentari oportet apud tribunal Christi, vt referat vnusquisque quæ per corpus gessit, siue bonum, siue malum.

Audite verbum Domini, principes Sodomorum, attendite legem Dei populus Gomorrhæ. Quo mihi multitudinē sacrificiorum vestrorū, dicit Dominus? plenus

καὶ ὡς Σεβωείμ· μετεστράφη ἡ καρδία μου, ἐπ' αὐτῷ. σὺν ἐπαφήσω ἡ μεταμέλειά μου· οὐ μὴ ποιήσω κατὰ τὸν ὀργὴν τοῦ θυμοῦ μου. οὐ μὴ ἐξολεθρεύσω τὸν Ἐφραὶμ, ὅτι ἐγὼ Θεός εἰμι, καὶ οὐκ ἄνθρωπος ἐν σοὶ ἅγιος. ἀκούσας ὅπως ὑπὲρ τοῦ μεγέθος τῆς ὀργῆς ποιήσῃ κατ' αὐτῶν ἐπηγγείλατο, ὡς οὐ ποιήσων δὲ μᾶλλον πλημμε . . . . . .

. . . . . ἠπειθήσαμεν γὰρ καὶ οἱ B κατὰ τὴν ἔρημον οἱ ἐξ Ισραὴλ ὡς οὐκ αὐτοῖς γεγονότες οἷς τοῦ Ιορδάνου ναύμασι, καὶ κληρονομεῖν μέλλοντες τῆς ἐπαγγελίας τὸν γῆν. ὅθεν ἔφη Θεός, ὡς ὤμοσα ἐν τῇ ὀργῇ μου, εἰ εἰσελεύσονται εἰς τὴν κατάπαυσίν μου. πέπηγε γὰρ τὰ κῶλα αὐτῶν ἐν τῇ ἐρήμῳ, καὶ ἀπάντες δεδαπάνηνται, πλὴν Χαλὲβ υἱὸς Ιεφονῆ, καὶ Ιησοῦς ὁ τοῦ Ναυῆ. συνεσέβημεν τῷ νέῳ λαῷ, καὶ διῆλθον τὸν Ιορδάνην, καὶ κληρονόμησαν τὸν ὑπὸ Θεοῦ. τύπος δ' ἂν εἶεν καὶ οὗτοι τοῦ καταλείμματος τοῦ Ισραὴλ, C σεσωσμένοι μὲν δι' ὑπακοῆς πίστεως τῆς εἰς Χριστὸν, διαβιβασθέντες δὲ μετ' ἡμῶν τὸν ἅγιον Ιορδάνην, καὶ κληρονομήσοντες μέλλοντος τοῦ τῆς ἀνω βασιλείας. θαῤῥεῖ τοιγαροῦν ὁ προφήτης, λέγων, εἰ μὴ κύριος Σαβαὼθ ἐγκατέλιπεν ἡμῖν σπέρμα, ὡς Σόδομα ἂν ἐγενήθημεν, καὶ ὡς Γομόῤῥα ἂν ὡμοιώθημεν. λελατρευκότες γὰρ εἰδώλοις τοῦ Ισραὴλ, ἀνελόντες δὲ καὶ προφήτας, ἀρνησάμενόν τε Χριστὸν, μᾶλλον δὲ καὶ ἀποκτείνοντες τὸν ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς, τὸν εἰσάπαν ὄλεθρον καταψηφίσασθαι πάντως ἔμελλεν τοῖς ἐκείνου τὸν τῶν ὅλων Θεόν. ὅπερ δέ ἐστιν ἀγαθὸς κατὰ λόγον, τετήρηκε τὸ κατάλειμμα, καὶ οὐ γεγόνασιν ὡς ἴσως τοῖς Σοδόμοις, οἱ παῤῥησιάζεται καὶ πάροικοι καὶ αὐτοῖς . . . . . καὶ δυσαπόνιπτον ἔχειν τοῦ ἁμαρτίαν. καὶ μάλα ὀρθῶς εἰρήσεται πρὸς ἡμᾶς· ἢ τοῦ πλούτου τῆς χρηστότητος αὐτοῦ, καὶ τῆς ἀνοχῆς, καὶ τῆς μακροθυμίας καταφρονεῖς; ἀγνοεῖν ὅτι τὸ χρηστὸν τοῦ Θεοῦ εἰς μετάνοιάν σε ἄγει. κατὰ δὲ τὴν σκληρότητά σου, καὶ ἀμετανόητον καρδίαν, θησαυρίζεις σεαυτῷ ὀργὴν ἐν ἡμέρᾳ ὀργῆς καὶ ἀποκαλύψεως, καὶ δικαιοκρισίας τοῦ Θεοῦ. πρὸς γὰρ πάντας ἡμᾶς δεῖ φανερωθῆναι ἔμπροσθεν τοῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ, ἵνα κομίσηται ἕκαστος, τὰ διὰ τοῦ σώματος πρὸς ἃ ἔπραξεν, εἴτε ἀγαθὸν, εἴτε φαῦλον.

Ἀκούσατε λόγον κυρίου ἄρχοντες Σοδόμων, προσέχετε νόμον Θεοῦ λαὸς Γομόῤῥας. τί μοι πλῆθος τῶν θυσιῶν ὑμῶν, λέγει κύριος; πλήρης

εἰμὶ ὁλοκαυτωμάτων κριῶν, καὶ στέαρ ἀρνῶν, καὶ A *sum victimis arietum, adipem agnorũ & sanguinem taurorum, & hircorum nolo; neque veniatis, vt appareatis mihi. Quis enim quæsiuit hæc de manibus vestris? Calcare atrium meum, ne perrexeritis. Si afferatis similã, vanũ incensũ, abominatio mihi est. Neomenias vestras, & sabbata, & diem magnũ non fero: ieiunium, & otium, festa vestra odit anima mea.*

αἷμα ταύρων καὶ τράγων οὐ βούλομαι. ὅτε ἂν ἔρχησθε ὀφθῆναί μοι. τίς γὰρ ἐξεζήτησε ταῦτα ἐκ τῶν χειρῶν ὑμῶν; πατεῖν τὴν αὐλήν μου οὐ προσθήσεσθε. ἐὰν φέρητε σεμίδαλιν, μάταιον θυμίαμα, βδέλυγμά μοί ἐστιν, τὰς Νεομηνίας ὑμῶν, καὶ τὰ σάββατα, & ἡμέραν μεγάλην οὐκ ἀνέχομαι, νηστείαν καὶ ἀργίαν, καὶ τὰς ἑορτὰς ὑμῶν μισεῖ ἡ ψυχή μου.

Καταπλήσας δὲ κρούων τοῖς τῶν ἐσομένων B ἀπειλαῖς, καὶ προσαγορεύσας αὐτοῖς, τὰ πάντα τε & πάντως ἐσόμενα κατ' αὐτοὺς, εἰ μὴ ἕλοιντο φρονῆσαί τε ὁμοῦ τὰ ἀμείνω καὶ δρᾶν, & τοῖς θείοις νόμοις, μεθίστησι τὸν λόγον ὅτι χαίρων, & εἰσηγεῖται ὃ χρήσιμον, ἵνα τὰ βελτίω φρονῆσαι ἠρεμοῦσι, τῆς ἐπηρτημένης αὐτοῖς ἀπαλλάττοιντο δίκης. ἐμπροσθήσαντες γὰρ ἐν Χριστῷ, δηλοῦσιν οἱ ἐξ Ισραὴλ, πεσεῖντες προὸς τὸ φανὲν αὐτοῖς, δηλ. τὸ τῶν καθηγεῖσθαι λαχόντων αὐθαδίστατα. καίτοι γὲ ἐπεγνωκότες, ὅτι αὐτός ἐστιν C ὁ κληρονόμος, ἀπεκτόνασιν αὐτόν. ἠθέλησε γὰρ ἴδιον ποιῆσθαι κλῆρον τὸν ἀμπελῶνα αὐτοῦ. ὅτι δὲ τῶν ἡγουμένων δυσρωπίας ἀκολουθῶν, τῆς εἰς Χριστὸν ἐλπίδος διημάρτηκεν ὁ ἀπόπληκτος Ισραὴλ πιστώσεται λέγων ὁ τῶν ὅλων Θεὸς, δηλ. φωνῆς προφητῶν. ποιμένες πολλοὶ διέφθειραν τὸν ἀμπελῶνά μου, ἐμόλυναν τὸν κλῆρον μου. ἔδωκαν μερίδα ὀρεινὴν μου εἰς ἔρημον ἄβατον. ἐλυμήνη εἰς ἀφανισμὸν ἀπωλείας. καὶ πάλιν· ὅτι ποιμένες ἠφρόνησαν, καὶ τὸν κύριον οὐκ D ἐζήτησαν. δηλ. τοῦτο οὐκ ἐνόησε πᾶσα ἡ νομή, καὶ διεσκορπίσθησαν ἠφρονήσαντο γὰρ οἱ ποιμένες ἀληθῶς, & τοῖς ὑπὸ χεῖρα λαοῖς ὀλέθρου γεγόνασιν ἀφορμή. καίτοι πῶς οὐκ ἔδει μᾶλλον αὐτοὺς ὡς δηλ. νόμου καὶ προφητῶν ὃ Χριστοῦ μυστήριον μᾶλλα πεπαιδευμένους, ὁδὸν γνόεσθαι τοῖς ἄλλοις ὑπὲρ ὃ χρὴ πιστεύειν αὐτοῖς; ἀλλ' ἡ φησὶν ὁ σωτὴρ, δόξαν παρὰ ἀνθρώπου ἐλάμβανον, καὶ τὴν δόξαν τὴν παρὰ τοῦ μόνου τοῦ Θεοῦ οὐκ ἐζήτουν. εἰ γὰρ ὑπίστευον Μωσῇ, ὑπίστευον ἂν αὐτῷ, περὶ γὰρ αὐτοῦ ἐκεῖνος ἔγραψεν. γεγόνασι τυφλοὶ & τυφλῶν ὁδηγοί. ταύτην καὶ διωλιάθησαν, καὶ εἰς τὸν τῆς ἀπωλείας πεπτώκασι βόθρον. τί οὖν ὁ προφήτης ἀγαθοῖς αὐτοῖς νουθεσίαις μετασκευάζειν πειρᾶται; προὸς τὸ δεῖν ἐλέσθαι τὰ ἀμείνω φρονεῖν, καὶ τοῖς τοῦ σωτῆρος πειθεσθαι λόγοις. αἰαμίσγει δ' χρησίμως ταῖς εἰς τοῦτο νουθεσίαις τὸν ὑπόπληξιν,

Cùm futurorum malorum comminatione satis perterruerit, & illis hæc omnino ac certissimè euentura, suo tempore, prænunciauerit, nisi meliora sapere, simúlque exequi, quæ diuinæ leges postulant, voluerint: commodè transfert sermonem, ostenditque quod in rem est, vt meliora cogitare & sentire velint, quo ab impendente pœna liberentur. Nam quia in Christum debacchati sunt Israelitæ, perierunt: & præterea dicimus, eos propter impietatem eorum qui præficiebantur docendi prouinciæ, cecidisse. Licet enim illum hæredem esse nouerint, interfecerunt tamen: nam eius vineam, sortem suam facere voluerunt. Quòd autem stupidus Israel, principium malignitati obsecutus, à spe in Christum deciderit, confirmat vniuersitatis Deus, voce prophetarum loquens: [Pastores multi corruperunt vineam meam, polluerunt hæreditatem meam, dederunt partem meam desiderabilem in solitudinem inuiam, redacta est ad interitum pessimum.] Et rursus: [Quia pastores desipuerunt, & Dominum non quæ fierunt, propterea omnis grex non intellexit, & dispersi sunt.] Verè enim desipuerunt pastores, & populo suo interitum accersiuerunt. An non decebat eos potius, vtpote per legem ac prophetas Christi mysterium probè doctos, aliis viam ad illi credendum patefacere? Atqui Seruator dicit, gloriam eos ab hominibus accepisse, gloriam verò, quæ est à solo Deo, non quæsiuisse. Si enim Mosi credidissent, credidissent & illi, De illo enim is scripsit. Facti sunt igitur cæci, & duces cæcorum, itaque præcipitati sunt, & in voraginem exitii corruerunt. Quid ergo conatur propheta bonis eos monitis mutare? Vt melius sapiant, & Seruatoris dicto audientes sint. His verò admonitionibus territationem quoque vtiliter admiscet:

Hier. 12.

Hier. 10.

variis quodammodo pharmacis adhibitis, curans in illis hæc ſtultitiæ vulnera. Ideóque dicit: Audite ſermonem Domini principes Sodomorum, attende legem Dei populus Gomorrhæ. Audisne quomodo plebi & principibus ex amore ſimul & pio affectu virgam inferat, & inobedientiæ morbo corruptos feriat. Vrbibus autem perditiſſimis & maximè impiis Hieruſalem comparat, vt multis coopertam vitiis, nec quicquam planè in ſe habentem, vnde veriſimile eſſet poſſe eam minarum vim impetúmque effugere. Voluit enim vniuerſitatis Deus vrbes Sodomitanorum incendere, rémque cum Abrahamo communicauit. Cui ille: [Nunquid perdes iuſtum cum impio? Et erit iuſtus perinde vt impius?] Promiſit autem Deus, ſi in Sodomis decem iuſti inuenirentur, ſe ab ira deſtiturum. Atqui non ſunt inuenti: itaque dignas ac ſuis flagitiis pares pœnas dederunt. Talis quoque fuit hæc Hieruſalem Domini interfectrix, in qua magna erat iuſtorum hominum penuria. Nam cùm pro ea Hieremias propheta ſupplicaret, dixit Deus: [Circumſpicite in viis Hieruſalem & videte, & cognoſcite, pérque plateas eius conquirite, ſi quem comperietis virum, qui ius faciat & fidem quærat, & propitius ero illi, dicit Dominus.] Quia ergo inquinata eſſet, & in ſcelerum ſordibus multifariam volutata, magnáque laboraret ſanctorum inopia, Sodomam vocat eam & Gomorrham, & cùm populo tum principibus Sodomiticæ impuritatis labem aſpergit. Quid enim ait? Audite verbum Domini, principes Sodomorum, attende legem Dei populi Gomorrhæ. Euigilate, inquit, parumper, & ſapientiſſimi Moſis verbis oculo mentis veſtræ intento, Chriſti myſterium intelligite. Dixit quippe Moſes: [Prophetam excitabit vobis Dominus Deus veſter, ex fratribus veſtris ſimilem mei. Ipſum audietis in omnibus quæcunque loquutus fuerit vobis.] Audite igitur verbum Domini, attendite legem Dei, id eſt, intelligite etiam ipſimet angelicorum oraculorum vim. Hoc Moſes præcepit, pædagogus enim eſt ad Chriſtum, & finis legalium oraculorum pertinet ad hoc de illo myſterium. [Vel legem Dei, reprehenſionem dicit.] Verùm exiſtimatis, inquit, vos pulchrè placere Deo,

Gen. 18. Mich. 5. Deut. 18. De ſunt hæc verba in Græco Cod.

μονονυχὶ ποικίλως ἐσκευασμένῳ φαρμάκῳ, πρὸς τῆς ἐν αὐτοῖς δυσθυμίας θεραπεύων τραύματα. Τοιγάρτοι, φησὶν, ἀκούσατε λόγον κυρίου ἄρχοντες Σοδόμων, προσέχετε νόμον Θεοῦ λαὸς Γομόρρας. ἀκούσῃς ὅπως δήμοις καὶ ἄρχουσι τὸ ἐξ ἀγάπης ὁμοῦ καὶ θεοφιλοῦς φρονήματος ὑπιφέρῃ ῥάβδον, καὶ πληγῇ πολὺ νοσοῦντας ὑπὸ ἀπειθείας. πόλεσι δὲ τοῖς δυσσεβεστάταις προφκάζῃ τὴν Ιερουσαλὴμ, ὡς πλείστης μὲν ὅσης ἀναμέσον ἀμαρτίας, καὶ ὡς οὐδένα πάντελῶς ἔχουσαν ἐν ἑαυτῇ . . . . . .

. . . . . ἐβούλετο μὲν γὰρ ὁ τῶν ὅλων Θεὸς ταῖς τῶν Σοδομιτῶν κατεμαραίνουσαν πόλεσι, καὶ ἀνεκοινώσατο τὸ χρῆμα τῷ Αβραὰμ. ὁ δὲ πρὸς αὐτόν. μὴ ἀπολέσεις δίκαιον μετὰ ἀσεβοῦς; καὶ ἔσται ὁ δίκαιος ὡς ὁ ἀσεβής; ἐπηγγείλατο δὲ Θεὸς, εἰ εὑρεθείησαν ἐν Σοδόμοις δέκα δίκαιοι, τῆς ἐπ' αὐτοῖς καταλήξειν ὀργῆς. ἀλλ' οὐχ εὑρίσκονται. τοιγάρτοι καὶ ἐκτετίνηκαι, ταῖς ἑαυτῶν δυσσεβήμασιν ἰσομέτρους δίκας. τοιαύτη τις ἐπὶ τοῦ κυριοκτόνος Ιερουσαλὴμ πολλὴν ἔχουσα τῶν δικαίων τὴν ἀπορίαν. καὶ γοῦν ἐλιπάρει μὲν ὁ προφήτης Ιερεμίας περὶ αὐτῆς. ἔφη δὲ Θεὸς, περιδράμετε ἐν ταῖς ὁδοῖς Ιερουσαλὴμ, καὶ ἴδετε, καὶ γνῶτε, καὶ ζητήσατε ἐν ταῖς πλατείαις αὐτῆς, ἐὰν εὕρητε ἄνδρα, εἴ ἐστι ποιῶν κρίμα, καὶ ζητῶν πίστιν, καὶ ἵλεως ἔσομαι αὐτῇ, λέγει κύριος. ὅτι τοίνυν ῥυπῶσά τε, καὶ τοῖς ἐν φαυλότητος μολυσμοῖς πολυτρόπως κεχηλιδωμένη, καὶ πολλὴν ἔχουσα τῶν ἁγίων τὴν ἀπορίαν, Σόδομά τε αὐτὴν καὶ Γόμορρα καλῶ, λαοῖς τε καὶ ἡγουμένοις, τῆς Σοδομιτῶν ἀκαθαρσίας ὑπιφέρω τὸν μῶμον. τί δέ δὴ καὶ φησὶν; ἀκούσατε λόγον κυρίου, ἄρχοντες Σοδόμων, προσέχετε νόμον Θεοῦ λαὸς Γομόρρας. ἀνασκήψατε, φησὶν, βραχύ. καὶ ταῖς τῶν πανσόφων Μωσέως φωναῖς, τῆς ἑαυτῶν διανοίας τὸν ὀφθαλμὸν ἐνιδόντες, τὸ Χριστοῦ νοήσατε μυστήριον. ἔφη γὰρ ὁ Μωσῆς, ὅτι προφήτην ὑμῖν ἀναστήσει κύριος ὁ Θεὸς ὑμῶν ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν ὡς ἐμέ· αὐτοῦ ἀκούσεσθε κατὰ πάντα ὅσα ἂν λαλήσῃ πρὸς ὑμᾶς. ἀκούσατε τοίνυν λόγον κυρίου, προσέχετε τὸν τοῦ Θεοῦ νόμον. τοῦτ' ἔστι, νοήσατε καὶ αὐτοὶ τὴν διαλογικὴν θεασαμένῃ τὸν δυνάμιν, τοῦτο προστέταχεν ὁ Μωσῆς. παιδαγωγεῖ γὰρ ὅτι Χριστὸν, καὶ τὴν νομικὴν θεασαμένῃ τὸ πέρας εἰς τὸ ἐπ' αὐτῷ βλέπει μυστήριον. ἀλλ' οἴεσθε, φησὶν, ἀρέσκειν τῷ Θεῷ, ἀφ' τῶν πλεονῶν

ἐπέλαβε τὰ ἐν τύποις καὶ σκιαῖς. ἀκούσατε λέγοντος δὲ καὶ αὐτὸν ὑμῖν τὸν πάλαι λαλήσαντος νόμου; Τί μοι πλῆθος τῶν θυσιῶν ὑμῶν, λέγει κύριος. πλήρης εἰμί. εἰ μὲν γὰρ ὡς δεομένῳ προσάγετε, πεπλανήσθε τῆς εἰκότος, καὶ φθορὰ καὶ ἀληθοῦς διημάρτηκατε λογισμοῦ. οὐδεὶς γὰρ ὅλως οὐδενὶ τῇ τὰ πάντα πληροῦσῃ φύσει, ὅτι αὐτῆς τὰ πάντα, καὶ παρ' αὐτῆς τοῖς ἄλλοις. τί γὰρ ἔχεις ὃ οὐκ ἔλαβες; ἁρέπει αὖ λέγεσθαι τῇ φύσει κτίσει. ἀπέχω γὰρ νυνὶ, φησὶν, καὶ πεπλήρωμαι, καὶ οὐκ αὖ ἐλοίμην ἐπὶ ταῖς παρ' αὐτῶν θυσίαις. ὀνήσει γὰρ ὅπως, εἰπέ μοι, τὸ τῶν ὅλων Θεὸν κενὸς ὢν κενοκαυτωμένος; τί δὲ ὄφελος τῶν ἀρνῶν ἥσει τέως; εἰ δὲ δὴ καὶ τράγων καὶ ταύρων αἷμα προσφέροιτο, πῶς ἡδεῖα ἂν τοῦτο Θεός; τίς γὰρ ἐξεζήτησε ταῦτα ἐκ τῶν χειρῶν ὑμῶν; Εἰ γὰρ καὶ λελάληκεν ὁ Μωσῆς περὶ ὁλοκαυτωμάτων καὶ θυσιῶν, ἀλλ' ἰδοὺ καὶ πάλαι τῆς τοιᾶσδε λατρείας ὁ τύπος ἀβέλητος τῷ Θεῷ. ὅπερ δὲ ἂν διὰ τύπου καὶ σκιᾶς παιδαγωγεῖν ἔδει πρὸς ἀλήθειαν μέχρι καιροῦ διορθώσεως τέθειται τὰ ἐν νόμῳ. οὐκοῦν ὅσον ἦκεν εἰς γε τὸ ἀληθὲς ἀρέσκειν τῷ Θεῷ· διὸ καὶ ὅλως ἐλάλησε περὶ θυσιῶν τῶν κατὰ νόμον. ὅπερ δὲ τῶν τοιούτων παιδαγωγουμένων ἀσθενὴς ἦν ὁ νοῦς, κεχαραγώγητο διὰ τύπου καὶ τῆς κατὰ τὸ γράμμα σκιᾶς εἰς ἀλήθειαν. ἐνεστηκότος δὲ τοῦ καιροῦ, καθ' ὃν ἔδει τὸ λοιπὸν τὸ τῆς ἀληθείας ἐκφαίνεσθαι κάλλος, ἄχρηστος ὁ τύπος, ἀνόητος ἡ σκιά. διὰ τοῦτο φησὶν, ὅτι πατεῖν τὴν αὐλήν μου οὐ προσθήσεσθε. ἐὰν φέρητε σεμίδαλιν, μάταιον θυμίαμα, βδέλυγμά μοί ἐστιν. ἡμεῖς μὲν γὰρ οἱ πίστει τῇ εἰς Χριστὸν ἐκλελαμπρυσμένοι, διὰ πνευματικῆς θυσίας προσκομιοῦντες τῷ Θεῷ, τὰς ἁγίας αὐτοῦ πληροῦμεν αὐλάς, τοῦτ' ἔστιν ἐκκλησίας. ἀπροσδέκτως δὲ καὶ Χριστοῦ πρωτελοῦς ἐν ἐκκλησίαις ἡ Ἰουδαϊκῆς λατρείας ὁ τύπος. εἰσδεχθείη γὰρ ἂν ἥκιστά γε σεμίδαλιν ἐλαιόδροτον, καὶ ὃ ἀσθενὲς θυμίαμα προσφέρειν ἐθέλοντες. μεμνήμεθα γὰρ Θεοῦ λέγοντος περὶ αὐτοῦ· βδέλυγμά μοί ἐστιν. καὶ ἡμεῖς μὲν διὰ τὰς ἁγίας ὅτι Χριστῷ τελοῦμεν ἑορτάς. Ἰουδαῖοι γε μὴν τῶν ἐν τύποις οὐκ ἐξισταμένοι, σαλπίζουσιν ἐν Νεομηνίαις ἡμέρᾳ. ἄρχειν ἡγοῦνται δὲ σαββάτου, καὶ τὴν καλουμένην μεγάλην λέγουσιν ἡμέραν. ἔστι δὲ αὕτη τῆς ἑορτῆς τῆς καλουμένης σκηνοπηγίας ἡ τελευταία· κἂν εἰ νηστεύσαιεν τῷ Θεῷ, τύπτοισι πυγμαῖς ταπεινόν. οὐκοῦν ἀκούσωμεν λέγοντος

quòd typica & vmbratica implere ſtudeatis. Audite eum loquentem antiquum legem, vobiſque dicentem, Quorſum mihi multitudo ſacrificiorum veſtrorum? dicit Dominus. Plenus ſum. Nam ſi tanquam egenti offertis, iam ab officio receſſiſtis, & à conſiderata veraque ratione aberraſtis. Omnino enim nihil deeſt ei naturæ, quæ complet omnia, quia eius ſunt omnia, & ab ea aliis ſuppeditatur. [Quid enim habes, quod non accepiſti?] Id enim meritò dici poterit creaturæ. Faſtidio enim nunc, inquit, & plenus ſum: nec cuperem ab illis ſacrificia amplius. quid? dic mihi, ecquid proderit vniuerſitatis Deo aries ſacrificatus? Ecquid proderit agnorum adeps? Et ſi taurorum & hircorum ſanguis offeratur, quam voluptatem ex iſtis caperet Deus? Quis exegit hæc de manibus veſtris? Etſi enim Moſes loquutus eſt de, victimis & hoſtiis: ea tamen cultus ratio antiquitus Deo minimè fuit accepta. Nimirum quia per figuram & vmbram ad veritatem erudiri oportebat, legalia conſtituta ſunt vſque ad tempus inſtaurationis, nec ita tamen conſtituta, quaſi vere Deo grata. Nec omnino & abſolutè de ſacrificiis legalibus eſt loquutus: at quia infirma mens erat eorum, qui hiſce rudimentis tunc inſtituebantur, per typum & vmbram ad veritatem quaſi manu ducebantur. Sed aduentante tempore, quo veritatis pulchritudinem oportebat eniteſcere, typus irritus eſt, vmbra inutilis. Ideo ait: Calcare atria mea ne perrexeritis. Si obtuleritis ſimilaginem, inane incenſum eſt, abominatio mihi eſt. Nos enim fide in Chriſtum illuſtrati, ſpirituales hoſtias Deo offerentes, ſancta eius implemus atria, nimirum eccleſias. Chriſtus autem in eccleſiis Iudaici cultus ritum minimè recipit. Nam qui ſimilaginem oleo maceratam & incenſum cadens ſub ſenſum offerre volent, neutiquam admittentur. Meminimus enim de eo loquutum eſſe Deum: Abominatio eſt mihi. Et nos quidem certè ſacroſancta in Chriſto feſta celebramus. At Iudæi à typicis ſignificationibus non recedentes, in Neomeniis tubas inflant, diem feriatum putant eſſe ſabbatum, & diem quæ magna dicitur, colunt. Ea verò eſt feſti, quod tabernaculorum fixio vocatur, dies extrema. Etiamſi Deo ieiunent, pugnis humiliter ſe verberant. Quamobrem audiant ipſum dicentem:

A

B

C

D

E

1. Cor. 4.

Festa vestra odit anima mea. Hæc autem dicit, quo à typis ad veritatem traducat, persuadeátque vt Christi oraculis ceruicem mentis supponant, vt nobiscum Euangelicè versentur, & suauitate odorum spiritalium Deum permulceant, quasique thymiama spirituale ei consecrent morum modestiam, charitatem, mutuum amorem, patientiam, temperantiam, & ante alia, fidem. His hostiis placatur Deús, & Euangelicorum vaticiniorum virtus his ornamentis coronat credentes.

A ἀυτῶ. Τὰς ἑορτὰς ὑμῶν μισεῖ ἡ ψυχή μου. Ταῦτα δὲ φησι μίθισας ἐκ τύπων ὅπως ὁ ἀληθὴς, καὶ τῆς ἁγίας Χριστοῦ διδασκαλίας ἀνατρέφῃ τὸν τῆς διανοίας αὐχένα, ἵνα πολιτεύωνται μεθ' ἡμῶν εὐαγγελικῶς. Ταῖς νοεραῖς θυσίαις καταθυμιῶντες Θεόν. καὶ ὥσπερ τι θυμίαμα πνευματικὸν ἀναπέμπωντες αὐτῷ ὁ ὁπλισμὸς εἰς ἔργοις, τὴν ἀγάπην, τὴν φιλαλληλίαν, τὴν σωφροσύνην, τὴν ἐγκράτειαν, καὶ πρὸ γε τῶν ἄλλων τὴν πίστιν. Τοιαύταις θυσίαις εὐαρεστεῖται

B Θεὸς. καὶ τοῖς εὐαγγελικοῖς θεσπίσμασιν ἡ δύναμις τοῖς τοιούτοις αὐχήμασιν, τοὺς πιστεύοντας στεφανοῖ.

Facti estis mihi in satietatem, nequaquam vltra dimittam peccata vestra. Cùm manus expanderitis ad me, auertam oculos meos à vobis. Et si orationem multiplicetis, non exaudiam vos. Manus enim vestræ plenæ sunt sanguine.

Εγενήθητέ μοι εἰς πλησμονὴν, οὐκ ἔτι ἀφήσω τὰς ἁμαρτίας ὑμῶν· ὅταν γὰρ ἐκτείνητε πρός με, ἀποστρέψω τοὺς ὀφθαλμούς μου ἀφ' ὑμῶν· καὶ ἐὰν πληθύνητε τὴν δέησιν, οὐκ ἀκούσομαι ὑμῶν· αἱ γὰρ χεῖρες ὑμῶν αἵματος πλήρεις.

Quæ res satietatem & nauseam pariunt, fastidiri debent, & omnino parui fiunt, imò in odium veniunt. Siquidem sapientissimus Salomon, inquit: [Tardè infer pedem tuum ad amicum tuum, ne fatur tui oderit te.] Dicit itaque vniuersitatis Deus Iudæis: Exaturatus sum exoleta vmbra, vósque molestos mihi esse duco, si ingrediamini ad comparandum coram me. Auersor etiam solum conspectum vestri, non remittam amplius peccata vestra. Olim enim Israelitæ cùm impiè desciuissent, ita vt vniuersitatis Deum in se exacerbarent, creaturam colendo, ipsaque opera manuum suarum adorando: traditi sunt Babyloniis, & ex Iudæa abducti sunt captiui, & in Persarum atque Medorum finibus habitauerunt, acerbam ac non ferendam seruitutem subeuntes. Exacto demum septuagesimo anno, iterum misericors Deus commiseratus est. Siquidem vt in Zacharia scriptum est, preces supplices pro illis fudit beatus An-

Prou. 25. " gelus, dicens: [Domine omnipotens, " quousque tu non misereberis Hierusalem, & vrbium Iuda, quas despexisti? " Hic annus est septuagesimus? Et ad " hæc Deus: Zelatus sum Hierusalem & " Sion, zelo magno, & ira magna irascor super gentes quæ vnà conspirant. " Pro eo quòd ego iratus sum parum, " ipsi vnà conspirarunt ad mala.] Itaque " tum remisit illorum peccata. Liberatus

Τὰ εἰς πλησμονὴν ἤτοι κόρον ἥκοντα τῆς τοιαύτης καταφρονεῖσθαι φιλεῖ, καὶ ὀλίγου πάντελως ἀξιοῦται λόγου, μᾶλλον δὲ ἤδη καὶ διὰ μίσους ἔρχεται. καὶ γοῦν ὁ σοφώτατος Σολομὼν, βραδέως εἴσαγε, φησὶ, σὸν πόδα πρὸς τὸν φίλον, ἵνα μὴ πλησθεὶς σε μισήσῃ σε. ἔφη τοίνυν Ιουδαίοις ὁ τῶν ὅλων Θεὸς, κατακεχόρεσμαι τῆς ἐώλου σκιᾶς, ἡγοῦμαι δὲ ἤδη φορτικοὺς, κἂν εἰσέρχησθε ὀφθῆναί μοι. πολλαπλασίονα δὲ καὶ μόνιον ὑμῶν τὴν θέαν· οὐκ ἔτι ἀφήσω τὰς ἁμαρτίας ὑμῶν. πάλαι μὲν γὰρ οἱ ἐξ Ισραὴλ αἰσθόμενοι ἀπονενοημένως

D κότες ὅτι δεῖ τὸν τῶν ὅλων Θεὸν παροργιεῖν ἐφ' ἑαυτοῖς, διὰ τῆς λατρείας τῇ κτίσει, προσκυνοῦντες δὲ καὶ αὐτοῖς τοῖς ἔργοις τῶν ἰδίων χειρῶν, δέδονται τοῖς Βαβυλωνίοις, καὶ ἀπεκομίσθησαν τῆς Ιουδαίας αἰχμάλωτοι, καὶ κατῳκήκασιν ἐν τοῖς ὄρεσιν Περσῶν καὶ Μήδων, πικρὰν καὶ δύσοιστον ἀναπλήσαντες δουλείαν. ὅπου γ' αὐτοῖς ἑβδομήκοντον ἔτος τετέλεσται, κατηλέησε πάλιν ὁ φιλοικτίρμων Θεός. καὶ γοῦν ὡς ἐν τῷ Ζαχαρίᾳ γέγραπται, τὰς ὑπὲρ αὐτῶν ἐποιήσατο

E λιτὰς ὁ μακάριος ἄγγελος, λέγων· κύριε παντοκράτωρ, ἕως τίνος σὺ μὴ ἐλεήσεις τὴν Ιερουσαλὴμ, καὶ τὰς πόλεις Ιούδα, αἷς ὠργίσθης; τοῦτο ἑβδομηκοστὸν ἔτος; καὶ πρὸς ταῦτα Θεός. ἐζήλωσα τὴν Ιερουσαλὴμ καὶ τὴν Σιὼν ζῆλον μέγαν, καὶ θυμῷ μεγάλῳ ἐγὼ ὀργίζομαι ὅτι τὰ ἔθνη τὰ σὺνεπιτίθεμα, ἐμοὶ ὢν ἐγὼ μικρὸν ὠργίσθη ὀλίγα, αὐτοὶ δὲ συνεπέθεντο εἰς κακά. οὕτω οὖν ἀφῆκε μὲν τότε τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν, λελυτρωται

γὰρ, καὶ ἀνεκομίσθη πάλιν εἰς τὸν ἑαυτῆς. μετὰ δὲ A enim est, & denuo in suam ipsorum
γε τὸν τῆς σωτῆρος φανέντα, οὐκέτι ταῖς ἁμαρτίαις terram reductus. Post crucifixionem
αὐτοῖς αὐτὸν ἐπαγήξεται, ἀλλ' ἵνα μακρὸν ἐφ' denique Seruatoris, non amplius se
ἑαυτοῖς ἀφανίσθαι καιροὺς, καθὼς μεμνήκασι peccata remissurum denunciat, prop-
τοῖς ἐξ ὀργῆς κινήμασιν ὑπενεγκόμενοι. ὅτι tereà quòd in illis perseuerarent lon-
μὲν γὰρ οὐ ἐφάπαξ ἐλεηθήσονται καιροῖς, τῇ εἰς go tempore, quo quidem interuallo
Χριστὸν πίστει μόνῃ δικαιούμενοι, διεκήρυξε manserunt, iræ eius furori & ictui ob-
τὸ γράμμα τὸ ἱερόν. ὅπερ ἐστὶ, ὡς ἔφην, πολὺ noxii. Quòd tamen nouissimis tem-
πάλαι μακρότεροι γεγόνασιν ἐπ' αὐτοῖς οἱ τῆς poribus misericordiam consequerentur,
ὀργῆς χρόνοι. Τοῦτ' ἔστι φησὶν, οὐκέτι αὐτοῖς gratia in Christum nobiscum iustifica-
τὰς ἁμαρτίας ὑμῶν, καὶ καθ' ἕτερον δὲ, εἰ βούλῃ, ti, sacræ literæ prædicant: sed, vt dixi,
εἴπον, τὴν τῶν προσκειμένων ἔννοιαν προσθαλῆς. B longè diutius quàm antè, iræ tempus
προσετίθουν θυσίας τε τὸν πάλαι νόμον οἱ ἐξ durauit, idcirco dicit: Non amplius
Ισραὴλ, τὰς ὑπὲρ γε τῶν ἰδίων πλημμελη- remittam peccata vestra. Addas autem
μάτων. ἔριφος δὲ καὶ ἀμνὸς ἐσφάζετο, καὶ συ- si placet & aliud huic sententiæ. Isra-
νεχώρει Θεός. Οὐκ ἀνικανῶς ἔχοντος καὶ πάλαι τὸ elitæ ex veteri ritu institutóque legis
νόμου βοηθεῖν ἀρχαιοτέροις. ἐμορφοῦτο γὰρ ἐν sacrificia offerebant, pro suis delictis, hœ-
αὐτῷ τὸ Χριστοῦ μυστήριον. ὅπερ ἐπεὶ φανεὶς ὁ dus autem & agnus mactabatur, & in-
Χριστὸς, ἀποσκιτεῖν ἔδει λοιπὸν τὸν τύπον, χάρι- dulgebat Deus, quippe cùm vetus et-
τος, ὡς τῆς ἀληθείας ἤδη πάρουσης. ὅτι τοί- iam lex non inefficax fuerit ad opitu-
νυν οὐκ ἀρκέσει πρὸς ἄφεσιν αὐτοῖς ἡ νόμου C landum maioribus: delineabatur enim
σκιὰ τὸ ἐμὲ Χριστοῦ λύτρωσιν, οὐ προσιεμένοις, in ea Christi mysterium. Quando verò
διδάσκει, λέγων· οὐκέτι ἀφήσω τὰς ἁμαρτίας ὑ- apparuit Christus, eneruem esse opor-
μῶν. ὕπω μὲν γὰρ πάρουσης τῆς ἀληθείας, φησὶν, tebat deinceps legalem purificationem,
συνεχώρησα τοῖς τύποις ὠφελεῖν δυνάμει τοὺς vtpote cùm iam adesset veritas. Non
ἐνόχους ἁμαρτίαις. αἰδοῖ τῇ πρὸς τὴν ἀλήθειαν καὶ ergo satis esse ad remissionem legis vm-
τοῦτο ποιῶν. πάρουσης δὲ ἤδη καὶ ἀναδεδειγμένης, bram, illis Christi redemptionem non
ἀσθενὴς ὁ τύπος, ἀσθενὴς ἡ σκιά· καὶ οὐκέτι amplectentibus, docet, inquiens: Non
μὴν οὐκέτι ταῖς ἁμαρτίαις ὑμῶν. ἐκπετάσητε δὲ remittam amplius peccata vestra. Veri-
τὰς χεῖρας, ἀποστρέψω τοὺς ὀφθαλμούς μου, tate enim, inquit, nondum præsente,
καὶ ἐὰν πλείους ὅσας ποιῆτε τὰς λιτὰς, D concessi, vt typi iuuare possent peccatis
οὐκ εἰσδέξομαι· ἆρ' οὖν ἀπέστη τοῦ εἶναι χρηστὸς ὁ implicitos, ipsius veritatis reuerentia
τῶν ὅλων δημιουργός; ἢ γέγονε ἐπελάθετο τοῦ οἰκ- etiam hoc faciens, qua præsente iam ac
τειρῆσαι Θεός; μὰ δαμῶς, φησὶν. εἰμὶ γὰρ εἰμὶ demonstrata, imbecillis figura est, &
χρηστός τε καὶ ἀγαθὸς καὶ φιλοικτίρμων. μόνον δὲ vmbra parum efficax. Et non remittam
μὴ χεῖρας ἀπλώσῃς ἁμαρτίας ὑμῶν. ἐκπετάσητε δὲ amplius peccata vestra, sed si expan-
τὰς χεῖρας, ἀποστρέψω τοὺς ὀφθαλμούς μου, deritis manus, auertam oculos meos,
καὶ ἐὰν πλείους ὅσας ποιῆτε τὰς λιτὰς, D & si preces multiplicaueritis, non susci-
οὐκ εἰσδέξομαι· ἆρ' οὖν ἀπέστη τοῦ εἶναι χρηστὸς ὁ piam. Ergóne desiit esse benignus hic
τῶν ὅλων δημιουργός; ἢ γέγονε ἐπελάθετο τοῦ οἰκ- vniuersitatis opifex? Ergóne oblitus est
τειρῆσαι Θεός; μὰ δαμῶς, φησὶν. εἰμὶ γὰρ εἰμὶ misereri Deus? Nequaquam, inquit:
χρηστός τε καὶ ἀγαθὸς καὶ φιλοικτίρμων. μόνον δὲ Sum enim, sum & humanus, & bo-
μὴ χεῖρας ἀπλώσῃς ἁμαρτίας ὑμῶν. ἐκπετάσητε δὲ nus, & misericors, tantùm non inui-
τὰς χεῖρας, ἀποστρέψω τοὺς ὀφθαλμούς μου. αἱ γὰρ χεῖ- tus auertens oculos. Manus siquidem
ρες ὑμῶν αἵματος πλήρεις. ἀκούεις ὅπως ὁ τῆς vestræ plenæ sunt sanguine. Audisne
μιαιφονίας αὐτοῖς εἰσκεκόμικεν ἔγκλημα, σιω- eum cæteris criminibus præteritis, cæ-
πήσας τὰ ἕτερα τῶν πλημμελῶν; καίτοι πολλοῖς αἰ- dis dicam impingere? tametsi pluri-
τιάμασιν ἐνόχους ὄντας ἀρήσομεν. ἤκουον γὰρ, E bus eos vitiis implicatos esse deprehen-
ὡς ἔθνος ἁμαρτωλὸν, λαὸς πλήρης ἁμαρτιῶν, dimus. Nam audiuerunt: Væ genti
σπέρμα πονηρὸν, υἱοὶ ἄνομοι. ὅπερ δὲ ἀπεκτό- improbæ, populo vitiis onusto, semi-
νασι τοὺς προφήτας, καὶ αὐτῷ τῷ ὁσίῳ ἐπήγα- ni malefico, filiis perditis. Cùm verò
γον χεῖρας τῷ πάντων ἡμῶν Σωτῆρι Χριστῷ, etiam prophetas trucidarint, ipsique
τοῦτό γε μάλα εἰκότως ὁ παγχάλεπον ἔγ- Christo omnium nostrum Seruatori
κλημα, καὶ ὃ εἰς πᾶσι κατάκρισιν ἐπῆκται αὐτοῖς impias manus attulerint: hinc & qui-
ὑπαφέρει, λέγων, αἱ χεῖρες ὑμῶν αἵματος πλήρεις. dem iure optimo grauissimam accu-
ἀποστρέφει γὲ τὸ πρόσωπον ὁ Θεὸς καὶ πατὴρ, sationem & ad condemnandum satis
capitalem illis intendit, dicens: Ma-
nus vestræ plenæ sunt sanguine. A-
uertit autem faciem Deus & Pater,
quippe

quippe non sustinens videre manus homicidarum filii sui sanguine rubentes.

Lauamini, mundi estote.

Peccatis in memoriam reuocatis, eos despondere animum non sinit, sed gratiam ex bonitate & clementia profectam percommodè infert, nec fraudat eos beneficio, quod per Christum omnibus per vniuersum terrarum orbem est propositum. [Omnes enim declinauerunt, simul inutiles facti sunt.] Et obnoxius factus est mundus Deo, quia Gentes creaturam coluerunt, Israelitæ legem sibi per Mosem datam violarunt. Cæterum Gentibus illuxit Christus, & ad mirabilem eius lucem vocatæ sunt, & qui non populus quondam, facti sunt populus: Iudæi autem miseri in ipsum debacchati sunt, & principem vitæ neci dederunt impiè, etiamsi rursus vt Deus reuixit. Quia verò bonus est, & omnes homines seruari vult, & ad agnitionem veritatis venire, illisque adeò viam salutis patefacere: eos quoque iubet peccata abiicere, iustificatos gratis & non ex operibus legis, imò magis per fidem & sacrum baptisma, ideóque ait: Lauamini, mundi estote. Quod vetus lex etiam illis per vmbras figurauit, & gratiam per sacrum lauacrum antè prædicauit. Dixit enim alicubi Deus ad sacerdotem Mosem:

Num 8. [Accipe Leuitas de medio filiorum Israel, & purificabis eos, & sic facies ipsis purificationem eorum. Asperges eos aqua purificationis, & superueniet nouacula super totum corpus eorum, & lauabunt vestes suas, ac mundi erunt.] Dein cuiusmodi sit aqua purificationis, Paulus sapientissimus

Hebr. 9. docebit, hisce verbis: [Si enim sanguis hircorum & vitulorum, & cinis iuuencæ aspersus inquinatos sanctificat ad carnis emundationem: quanto magis sanguis Christi?] Quocirca carnalem quidem lex emundationem per aquam purificationis effecit: Christus autem per baptismum omnes sordes animi detergit. Baptizati enim sumus Spiritu S. & igne, qui excoquit omne vitii genus in nobis & colliquefacit quodammodo, & vt inutilem materiam quasique quisquilias absumit. Nam hoc ignis opus est & proprium. Planum facit hoc

Hebr. 11. B. Paulus, dicens: [Per fidem diuinitus admonitus Noë aptauit arcam in salutem domus suæ,] in qua paucæ, hoc est,

ὡς ὁρᾷν οὐκ ἀνεχόμενος ταῖς αἵμασι τῶν ἰδίων πεφοινιγμένας ἐπὶ τῶν μιαφόνων τὰς χεῖρας.

Λόσασθε, καθαροὶ γίνεσθε.

Πάλιν αὖθις εἰς ἀνάμνησιν τῶν ἠσεβημένων αὐτοῖς ἐπεγκὼν ἀπογινώσκειν οὐκ ἐᾷ. ὑπιφέρει δὲ χρησίμως τινὰ ἐξ ἡμερότητος χάριν. καὶ οὐκ ἐξείργει τῆς δωρεᾶς ἡ παρουσία τοῦ Χριστοῦ τοῖς ἀνὰ πᾶσαν τὴν ὑπ' οὐρανόν. πάντες γὰρ ἐξέκλιναν, ἅμα ἠχρεώθησαν. καὶ ὑπόδικος γέγονεν ὁ κόσμος τῷ Θεῷ. τῶν μὲν ἐθνῶν τῇ κτίσει λελατρευκότων, τῶν γε μὴν ἐξ Ισραὴλ τὸν διὰ Μωσέως αὐτοῖς δοθέντα παραβεβηκότων νόμον. Αλλ' ἐπέλαμψεν ὁ Χριστὸς τοῖς ἔθνεσι, καὶ κέκληται παρὰ τὸ θαυμαστὸν αὐτοῦ φῶς· καὶ ὁ ποτὲ οὐ λαός, γεγόνασι λαός. Ιουδαῖοι γε μὴν οἱ τάλαντες πεπροινήκασιν εἰς Χριστόν, καὶ ἀρχηγὸν ὄντα τῆς ζωῆς ἀπεκτόνασιν ἀνοσίως, εἰ καὶ ἀνεβίω πάλιν ὡς Θεός. ὅτῳ δέ ἐστιν ἀγαθὸς, καὶ πάντας ἀνθρώπους θέλει σωθῆναι; καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν. αὐθυρωπὶ καὶ αὐτὸς τινὰ τῆς σωτηρίας ὁδὸν, καὶ ἀποχρέωσθαι κελεύει τὰ ἐγκλήματα, δικαιουμένους δωρεὰν καὶ οὐκ ἐξ ἔργων νόμου. μᾶλλον δὲ διὰ τῆς πίστεως, καὶ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος, τουτέστι φησὶ, λούσασθε, καθαροὶ γένεσθε. τοῦτο καὶ ὁ πάλαι νόμος αὐτοῖς ὡς ἐν σκιαῖς διετύπου, ἐπαναπεκήρυττε τὴν χάριν τὴν διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος. ἔφη γάρ που Θεὸς, πρὸς τὸν ἱερεὺν Μωσέα. λάβε τοὺς Λευίτας ἐκ μέσου τῶν υἱῶν Ισραὴλ, καὶ ἁγιεῖ αὐτοὺς, καὶ ῥάνεις ποιήσεις αὐτοῖς τὸν ἁγνισμὸν αὐτῶν. περιῤῥάνεις αὐτοὺς ὕδωρ ἁγνισμοῦ, καὶ ἐπελεύσεται ξυρὸν ὅτι πᾶν τὸ σῶμα αὐτῶν. καὶ πλυνοῦσι τὰ ἱμάτια αὐτῶν, καὶ καθαροὶ ἔσονται. εἶτα ποῖον ἐπὶ τὸ ὕδωρ τοῦ ἁγνισμοῦ διδάσκει λέγων ὁ σοφώτατος Παῦλος. εἰ γὰρ τὸ αἷμα τράγων καὶ μόσχων, καὶ σποδὸς δαμάλεως ῥαντιζουσα τοὺς κεκοινωμένους ἁγιάζει πρὸς τὴν τῆς σαρκὸς καθαρότητα, πόσῳ μᾶλλον τὸ αἷμα Χριστοῦ; Οὐκοῦν σαρκικὸν μὲν ὁ νόμος ἐποίησε τὸν καθαρσιν διὰ τοῦ ὕδατος τοῦ ἁγνισμοῦ. διασημαίνει δὲ ὁ Χριστὸς διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος, πάντα ῥύπον ἡμῶν ψυχικόν. βεβαπτίσμεθα γὰρ ἐν πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρὶ, πλὴν εἴδος τῆς ἐν ἡμῖν φαυλότητος μονονουχὶ σεσωπηκότος, καὶ ὡς ἀληθῶς διαπεφυκότος τινα συμφυτὸν ὕλῃ· ἔργον γὰρ τοῦτο πυρός. τοῦτό τοι καὶ ὁ μακάριος Παῦλος δηλοῦσας φησὶ, λέγων· πίστει χρηματισθεὶς Νῶε κατεσκεύασε κιβωτὸν εἰς σωτηρίαν τοῦ οἴκου αὐτοῦ, εἰς ἣν ὀλίγαι, τοῦτ' ἔστιν,

ὀκτὼ ψυχαὶ διεσώθησαν δι' ὕδατος. ὃ καὶ ἡμᾶς A
ἀντίτυπον νῦν σώζει βάπτισμα, οὐ σαρκὸς ἀπό-
θεσις ῥύπου, ἀλλὰ συνειδήσεως ἀγαθῆς ἐπερώ-
τημα εἰς Θεόν. ὃ δὴ καὶ αὐτοῖς ἐλέσθαι φησὶν τοῖς
Ἰουδαίων δήμοις συμβουλεύει, λέγων, λούσασθε,
καθαροὶ γένεσθε· τοῦτ' ἔστιν, ἀπονίψασθε τὴν κη-
λῖδα, δικαιοῦντος ὑμᾶς διὰ τὴν μεγίστην καὶ φι-
λανθρωπίας τῆς περὶ ὑμᾶς ὑβρισμένην. διεί-
σκεται δὲ καὶ τὸν θεσπέσιον Πέτρον ὀπτιλλόμενα
μὲν αὐτοῖς ὡς ἀπεκτονόσι τὸν τῆς ζωῆς ἀρχηγὸν, B
καὶ αἰτήσασιν ἄνδρα φονέα χαρισθῆναι αὐτοῖς.
τοῦτ' ἔστι τὸν Βαραββᾶν. πλὴν διορίσασθαι
χρεὼν μετάνοιαν. ἔφη γάρ. καὶ νῦν ἀδελφοὶ,
οἶδα ὅτι κατ' ἄγνοιαν ἐπράξατε ὥσπερ καὶ οἱ ἄρ-
χοντες ὑμῶν. μετανοήσατε οὖν καὶ βαπτισθήτω
ἕκαστος ὑμῶν ἐπὶ τῷ ὀνόματι τοῦ κυρίου ἡμῶν
Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ λήψεσθε τὴν δωρεὰν τοῦ ἁ-
γίου πνεύματος. ὑμῖν γάρ εἰσιν αἱ ἐπαγγελίαι καὶ
τοῖς τέκνοις ὑμῶν.

Ἀφέλετε τὰς πονηρίας ἀπὸ τῶν ψυχῶν ὑμῶν C
ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν μου. παύσασθε ἀπὸ
τῶν πονηριῶν ὑμῶν.

Ἀπόχρη μὲν πρὸς ἀπόνιψιν ἁμαρτίας τὸ
σωτήριον καὶ ἅγιον βάπτισμα, καὶ τὴν τῶν ἤδη
προσεσταλισμένων διορισμοῦ κηλῖδα. χρεὼν
δὲ φημὶ τοὺς ἅπαξ ἡγιασμένους, καθαροὺς καὶ
ἀμώμους, ὡς αἰ οἷοί τε εἶεν, τὰς ἑαυτῶν φυλάττειν
ψυχὰς καὶ διαμεμενηκέναι μὲν ἃ λέγοντος, πάσῃ
φυλακῇ τήρει σὴν καρδίαν. καὶ πάλιν· ἐὰν πνεῦ-
μα τοῦ ἐξουσιάζοντος ἀναβῇ ἐπί σε, τόπον σου μὴ D
ἀφῇς, ὅτι ἴαμα καταπαύσει ἁμαρτίας μεγάλας. πλάσαι μὲν ὅσαι πρὸς τὰ αἰσχρὰ βλέπουσαι
τοῦ δυσσεβοῦς ψυχικοὶ κατασείουσιν ἡδοναί.
καὶ πρὸ γε τῶν ἄλλων, ὁ ἐν τοῖς μέλεσι τῆς σαρκὸς ἔμφυτός τε καὶ ἀγελαίων νόμος. εἶτα πρὸς
τούτοις διαλογισμοὶ πονηροὶ, πρὸς πᾶν εἶδος
φαυλότητος σὺν ἀλλήλαις καταβυθιζόμενοι τὸν
ἐν ἡμῖν ὄντα νοῦν. Δεῖ δὴ οὖν τοῦ τοιούτων ἀπάν-
των ἀπέχεσθαι καὶ τοὺς βεβαπτισμένους, καὶ
τὰς πονηρίας ἀφεῖναι ἀπὸ τῆς ἰδίας ψυχῆς. Οὐ μόνον E
δὲ ἐν ὀφθαλμοῖς ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ ἐν
ὀφθαλμοῖς μᾶλλον τοῦ πάντα εἰδότος τε καὶ ἐφο-
ρῶντος Θεοῦ. Ἐπιπλάπτονται μὲν γὰρ ἔσθ' ὅτε
τοῖς χρηστοὶ, καὶ τοῦ δοκεῖν ἐπιειχείας δόκησιν περι-
κλέπτοντες, ἔσωθεν δέ εἰσιν λύκοι ἁρπαγες, κατὰ
τὸ γεγραμμένον. καὶ πρὸς πάντας, οἶμαι, τοιούτου
τὸν τῶν ὅλων Θεὸν, διὰ φωνῆς Ἱερεμίου προφή-
του λέγειν· τοῦ στόματι αὐτοῦ λαλεῖ εἰρηνικὰ, καὶ

octo animæ conseruatæ sunt in aqua:
[cuius figura baptismus, nunc seruat nos, qui non est carnis sordium depositio, sed conscientiæ bonæ interrogatio in Deum.] Quod Iudaicum populum facere monent, dicens: Lauate, mundi estote: hoc est, abluite maculam, iustificante vos ex clementia & benignitate, eo, qui apud vos contumeliis affectus est. Videmus etiam diuinum Petrum eos increpare, quòd vitæ principem interfecerint, & quòd homicidam, scilicet Barabbam, sibi donari postulauerint. Is tamen etiam excitat ad pœnitentiam, ait enim: [Et nunc, fratres, scio vos per ignorantiam fecisse, sicut & principes vestri. Resipiscite igitur & baptizetur vnusquisque vestrum, in nomine Domini nostri Iesu Christi, & accipietis donum Spiritus sancti. Vobis enim sunt promissiones & filiis vestris.]

" 1. Petr. 3.

" Act. 3.

Auferte mala ex animabus vestris, ab oculis meis, quiescite à malitis vestris.

Ad peccati namque ablutionem sufficit salutare & sacrum lauacrum, abstergitque superiorum delictorum maculam. Qui verò semel sanctificati sunt, eos animas suas quoad eius fieri potest, puras & illibatas seruare oportere ait, & memores esse eius qui dicit: [Omni custodia serua cor tuum.] Et rursus: [Si spiritus dominantis ascenderit in te, * cor tuum ne dimittas, quia medela reprimet peccata multa.] Voluptas enim magna quæ etiam cum turpitudine coniuncta est, hominis animam labefactat, imprimisque præ aliis lex in membris carnis insita & efferata: ad hæc, prauæ cogitationes in omne vitiorum genus mentem nostram planè demergentes. Baptizatos igitur oportet ab illiusmodi sceleribus omnibus desistere: nec solùm ab his partibus quæ extant & in conspectu positæ sunt, sed & ab anima sua nequitiam remouere: maximè cùm videat Deus & inspiciat omnia. Simulant etenim nonnunquam bonos, & probitatis opinionem aucupantur & quasi suffurantur, intus cùm sint lupi rapaces, secundum id quod scriptum est. De quibus omnibus arbitror vniuersitatis Deum voce Hieremiæ, dicere: [Ore suo loquitur pacifica, &

" Prou. 4.
" Eccles. 10.
" * Hunc fredus legit ἀνθρώπου σοῦ.

" apud sese habet odium:] quin & vo-
Psal. 2. " ce Dauidis: [Molliti sunt sermones
" eorum super oleum, & ipsi sunt ia-
" cula.] Imò quantumuis latere cupiant, qui habitat in cælis irridebit eos, & Dominus subsannabit eos. Nouit enim ille, nouit corda & renes. At qui verè bonus est, ita erit apud Deum & apud homines: vt & dicit Paulus:
" [Prouidentes bona non solùm coram
" Domino, sed & coram hominibus.]
Magnum itaque hoc est, iniquitates ab oculis Dei submouere. Qualis erat
Ioan. 1. " Nathanael, de quo Christus: [Ecce
" verè Israelita, in quo dolus non est.]
Desistite igitur, inquit, ab iniquitatibus vestris, id est, desinite committere peccatum quod nobiscum vnà coalescit & inhæresci, ad meliora cor vestrum conuertite. Quòd si hæc Christus loquitur, Iudæos crimine arcessens: cogita quæ fecerint cùm debaccharentur in eum, laqueos ponerent, foueas foderent, cúmque modis omnibus ac totis viribus omne genus immanitatis in eum machinarentur. Nunc etenim quosdam è suis discipulis subornant cum his qui vocantur Herodiani, vt interrogarent & dicerent, Licétne dare tributum Cæsari, an non? Nunc etiam iterum accedunt & inquiunt, An licet curare sabbato? vt accusarent eum. Audiant proinde dicentem: Amouete scelera animarum vestrarum ab oculis meis, desistite ab iniquitatibus vestris.

Discite facere bonum, quærite iudicium, oppressum liberate, iudicate pupillo, & iustificate viduã, & venite, & arguamur, dicit Dominus. Et si sint peccata vestra quasi phœniceum, sicut niuem dealbabo. Et si sint vt coccinum, velut lanam dealbabo.

Imbecillitatẽ cultus legalis definiuit, cùm ait, Quorsum mihi multitudo sacrificiorũ vestrorum, dicit Dominus? Satur sum. & vbi subintulit: Quis enim exegit hæc de manibus vestris? Commodè iam denuo Euangelicæ conuersationis dignitatem, & quasi elegantiam exponit, & sanctæ vitæ viam ostendit verè, quæ non in typis porrò aut in vmbris, sed ex rebus ipsis ornamentisque virtutum laudem habet & approbationem. Quid enim ait: Discite bene facere? An igitur quæso, dixerit quispiam, eximit omnino

A ἐν ἑαυτοῖς ἔχει τὴν ἔχθραν. καὶ μιλὼ καὶ φωνὴ τοῦ Δαβίδ. ἠπαλώθησαν οἱ λόγοι αὐτῶν ὑπὲρ ἔλαιον, καὶ αὐτοί εἰσι βολίδες. Ἀλλ' εἰ καὶ πᾶσαν ποιοῖντο σπουδὴν εἴσω τὸ δεῖν δῦναι λαθεῖν, ὁ κατοικῶν ἐν οὐρανοῖς ἐκγελάσεται αὐτούς, καὶ ὁ κύριος ἐκμυκτηριεῖ αὐτούς. οἶδεν γὰρ οἶδεν καρδίαν καὶ νεφρούς. ὁ δὲ ἀληθῶς ἀγαθὸς ἐνώπιος ἔσται μὲν Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων. ὡς γὰρ ὁ Παῦλος φησὶν, προνοούμενοι καλὰ οὐ μόνον κυρίου, ἀλλὰ καὶ ἐνώπιον ἀνθρώπων. μέγα τοίνυν τὸ ἐξάραι τὰς πονηρίας ἀπέναντι τοῦ ὀφθαλμοῦ τοῦ Θεοῦ. καὶ πάλιν τοιούτου τὴς ἐν ὁ Ναθαναὴλ, περὶ οὗ φησὶν ὁ Χριστός· ἴδε ἀληθῶς Ἰσραηλίτης, ἐν ᾧ δόλος οὐκ ἔστιν. παύσασθε, φησὶν, ἀπὸ τῶν πονηριῶν ὑμῶν, τοῦτ' ἔστι, καταλείπετε τὴς σὺν ζόφῳ τε ὑμῖν καὶ σκοτεινοῖς δυσωπίας, μεταστήσατε πρὸς τὰ ἀμείνω τὴν ἑαυτῶν δυσωπίαν. εἰδὲ δὴ ζῶντα λέγει Χριστὸς, καὶ καταπτύστου τοῖς Ἰουδαίοις, ἐννοήσῃς ὅσα πεποιήκασιν ἐμπροσθοι-
C νοῦντες αὐτῷ, καὶ παγίδα ἱστάντες, καὶ ὀλοφύροντες βόθρους. καὶ τό γε ἦκον εἰς αὐτοὺς, καὶ εἰς δύναμιν ὑπερχρημένῳ πῶς εἶδος σκαιότητος ἐρτύοντες ἐπ' αὐτῷ. ποτὲ μὲν γὰρ ἀπεσταλκασί τινας τῶν ἰδίων μαθητῶν, μετὰ τῶν καλουμένων Ἡρωδιανῶν, ἐρωτῶντας τε καὶ λέγοντας, ἔξεστι δοῦναι φόρους Καίσαρι, ἢ οὔ; ποτὲ δὲ πάλιν προσιέσθαι λέγοντες, εἰ ἔξεστι τοῖς Σαββάτῳ θεραπεῦσαι; ἵνα κατηγορήσωσιν αὐτοῦ. ἀκουέτωσαν τοίνυν λέγοντος, ἀφέλεσθε τὰς πονηρίας ἀπὸ τῶν
D ψυχῶν ὑμῶν ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν μου. παύσασθε ἀπὸ τῶν πονηριῶν ὑμῶν.

Μάθετε καλὸν ποιεῖν, ἐκζητήσατε κρίσιν, ῥύσασθε ἀδικούμενον, κρίνατε ὀρφανῷ, καὶ δικαιώσατε χήραν, καὶ δεῦτε, καὶ διελεγχθῶμεν, λέγει κύριος. καὶ ἐὰν ὦσιν αἱ ἁμαρτίαι ὑμῶν ὡς φοινικοῦν, ὡσεὶ ἔριον λευκανῶ. ἐὰν δὲ ὦσιν ὡς κόκκινον, ὡσεὶ ἔριον λευκανῶ.

Τῆς ἐν νόμῳ λατρείας ὁ ἀσθενὲς καθορίσας,
E λέγετε τῷ Θεῷ, τί μοι πλῆθος τῶν θυσιῶν ὑμῶν, λέγει κύριος; πλήρης εἰμί. καὶ τοῦτοις ἐπενεγκών, τίς γὰρ ἐξεζήτησε ταῦτα ἐκ τῶν χειρῶν ὑμῶν; ὅτι χρεῶν πάλιν ἡ διαλεγομένη πολιτείας ἐξηγεῖται τὴν ἀσφάτητα, καὶ τῆς ἀληθῶς ἁγίας ζωῆς καταδείκνυσι τὴν ὁδὸν, οὐκ ἐν τύποις ἔτι καὶ σκιαῖς, ἀλλ' ἐν αὐτοῖς πράγμασι, καὶ τοῖς κατ' ἀρετὴν νοουμένοις αὐχήμασιν ἔχουσι τὸ ἀδόκιμον. Τί γάρ φησι, μάθετε καλὸν ποιεῖν; ἆρ' οὖν, εἰπέ μοι, φαίη τὶς ἄν, ἐξίησι πάντα λῶς

τῆς νομικῆς ἐντολῆς, οὐκ ἐᾷ τοῖς ὑπὸ Μωσέως A à legis præcepto ; neque sinit omnino ad illa per Mosem diuinitus tradita præcepta respicere ? At qui fit vt postea dicat Christus : [Nolite putare „ Matth. 5.
τεθεσπισμένοις ἐνατενίζειν ὅλως; εἶτα πῶς ἔφασκε Χριστός· μὴ νομίσητε ὅτι ἦλθον καταλῦσαι τὸν νόμον ἢ τοὺς προφήτας, οὐκ ἦλθον καταλῦσαι, ἀλλὰ πληρῶσαι. πῶς δὲ καὶ ὁ Παῦλος ἔφασκεν, ὥστε ὁ μὲν νόμος ἅγιος καὶ ἡ ἐντολὴ ἁγία, καὶ δικαία καὶ ἀγαθή. προὸς δὴ τὰ τοιάδε πάλιν ἐροῦμεν, ὅτι καλὸς ὁ νόμος, εἰ δή νοοῖτο πνευματικῶς, οὐκ ἐξίστησιν ἡμᾶς ὁλοσχερῶς τοῦ νόμου Χριστός. ἀναβιβάζει δὲ μᾶλλον ὅτι ὃ προσ- B χὲς καὶ ἄμεινον, ὑποβάθρου ὥσπερ τινὰ προκαταθεὶς ἐν ἡμῖν τὴν διὰ νόμου παιδαγωγίαν, καὶ τῆς ἀληθοῦς λατρείας οἱονεὶ προγύμνασμα προδηλαδὴ ἅτε τοῖς ἀρχαιοτέροις τὰ ὡς ἐν σκιαῖς καὶ τύποις. Ἀλλὼς τε κἀκεῖνο τοῦτοις ἀναγκαίως ἔχ' εἰπεῖν· ὁ μὲν νόμος ὁ διὰ Μωσέως, φαυλότητός τε καὶ ἁμαρτίας ἀποχέσθαι διδάσκει, καὶ τῷ αἰσχύνην ὅτι προδηλωτικός. καὶ γοῦν ὁ Παῦλος φησί· τὴν δὲ ἁμαρτίαν οὐκ ἔγνων εἰ μὴ διὰ τοῦ νόμου. Ὃ δὲ κήρυγμα τὸ εὐαγγελικὸν C ἀρετῆς ἅπασης ἡμᾶς ὁπωσμηδαμῶς ἀποφαίνει. Οὕτω τοι καὶ ὀνομάζοιτο ἂν εἰκότως, καὶ ὄντως τε καὶ ἀληθῶς αὐτὸ χρῆμα ὂν καλόν. Τὸ γὰρ, οὐ φονεύσεις, οὐ μοιχεύσεις, ἐξίστασθαι μὲν ἁμαρτίας τοὺς παραδυομένους, ὅπως μὴ ὅτι ποτέ ἐστι τὸ καλὸν τελείως ἐκφαίνοντος· Τὸ δὲ δεῖν ὅλως μήτε ὀργίζεσθαι τῷ ἀδελφῷ, μήτε μὴν ὑπερθυμεῖν τοῖς τῆς ἀρετῆς αὐχήμασιν ἐμβιβάζοντος. ἐξαίρετον γὰρ τὸ καταβαλεῖν ὀργῆς, ἀξιάγαστον δὲ προὸς D τοῦτο τὸ ἀναστρέφειν δυνάσθαι τὰς εἰς τὸ φαῦλον ὑπερθυμίας, καὶ μὴ ὑπιστέπειν τὸν νοῦν, κἂν μικρὸν εἰς ἀρχὰς ἰέναι τῆς ἐκτόπου καὶ βδελυρωτάτης ὑπερθυμίας. Οὕτω τὸ καλὸν ἀληθῶς εἴη ἂν τὸ μάθημα τὸ εὐαγγελικὸν, καὶ τῆς ἐν Χριστῷ πολιτείας ἡ δύναμις. ὑπερφωνητέον δὴ οὖν τοῖς τοῦ γράμματος φίλοις, μάθετε καλὸν ποιεῖν, ἐκζητήσατε κρίσιν, τοῦτ' ἔστι, τὸ κρίνειν ὀρθῶς. προὸς γὰρ τοῖς ἄλλοις ἀτοπήμασιν ἅπασιν, νενοσήκασι δὲ τοῦτο τὸ Ἰουδαίων συναγωγῆς οἱ καθηγεῖσθαι λαχόντες, τὸ μὴ ὀρθάς, φημὶ, ποιεῖσθαι τὰς ἐφ' ἑκάστῳ προάγματι κρίσεις. ψηφοφορεῖν E δ' μᾶλλον ἀδίκως, καὶ δώρων ἡττᾶσθαι καὶ χρημάτων ἡδονῆς, καὶ τοῖς ἀδικεῖν ἐθέλουσι καταπωλεῖν τῆς ἑαυτῶν αὐθαδείας βουλῆς τε συνεῖναι. ὡς γὰρ φησὶν ὁ προφήτης, οἱ ἡγούμενοι αὐτῆς μετὰ δώρων ἔκρινον. ἀναγκαία τοιγαροῦν ἡ ἐντολὴ, καὶ τοῖς βιαιελικῶς ἐθέλουσι ζῆν οὐκ ἀσύντελὴς εἰς δικαιοσύνην τὸ κρίνειν ὀρθῶς, οὐκ ἔνεχ μόνον τοῖς

à legis præcepto ; neque sinit omnino ad illa per Mosem diuinitus tradita præcepta respicere ? At qui fit vt postea dicat Christus : [Nolite putare „ Matth. 5.
quoniam veni soluere legem aut pro- „
phetas ; non veni soluere, sed adim- „
plere.] Et quomodo etiam ait Pau- „
lus : [Quam lex quidem sancta, & „ Rom. 7.
præceptum sanctum, & iustum, & „
bonum ?] Ad quæ nos rursum dice- „
mus, bonam quidem esse legem, si-
quidem intelligatur spiritualiter, ne-
que eximit nos omnino à lege Chri-
sto, imò magis deducit ad id quod
excellentius est & præstantius : cùm
pædagogiam legis ceu fundamentum
in nobis præstruxerit, & vmbras illas
quasi typos, veri cultus tanquam pro-
gymnasma ac tyrocinium veteribus
præmonstrauerit. Illud ad hæc alioqui
dicendum est : Lex Mosaica docet à
vitio ac peccato abstinere, & com-
monstratrix est turpitudinis. Paulus
itaque ait : [Peccatum non cognoui „ Ibid.
nisi per legem.] Verum prædicatio E- „
uangelii reddit nos omnis virtutis stu-
diosos. Idcirco meritò & propriè, &
verè bonum reipsa dici potest. Nam
illud, Non occides, Non adulterabis,
initiatos quidem deterrebat à pecca-
to, non tamen quid perfectè bonum
sit, ostendebat, nimirum fratri non
esse irascendum, non concupiscen-
dum, nec ad virtutis apicem & or-
namentum perducebat. Eximium
quippe est, iram vincere : admirabi-
le est posse reuellere mali cupiditates, nec permittere mentem ad tetræ & execratissimæ cupiditatis principia euagari. Proinde verè bona est disciplina Euangelii, & Christianæ institutionis virtus atque efficacia. Clamandum est igitur literæ amatoribus, Discite benefacere, exquirite iudicium, scilicet, vt rectè iudicetis. Nam præter alias fœditates omnes, hoc etiam morbo laborabant, Iudaicæ synagogæ nacti principatum, quòd rectè scilicet nusquam iudicarent, sed iniustè potius ferrent calculos, & munerum atque donorum illecebra corrumperentur, volentibúsque inferre iniuriam, impio suo consilio suffragarentur. Vt enim propheta inquit : Duces eius propter munera iudicabant. Necessaria igitur præceptio est, etiam his, qui Euangelicè cupiunt viuere, nec ad iustitiam inutilis, rectè iudicare, non in externis solùm rebus,

ſed in aliis etiam quæ ad animum & ad cor ſpectant : putà, cùm Deus vitium damnat, Sathanas laudat : cum lex Seruatoris ſuadet, bonum eſſe amabile, ille trahit ad contrarium. Tunc in nobis mens veluti iudex eſt & arbiter. Si quod bonum eſt, probarit, eique ſuperiores partes tribuat, iam exquiſiuit iudicium. Sin vitio adiudicet victoriam, diſcedit tum à rectè iudicando, & meritò audiet : [Væ his qui dicunt malum bonum, & bonum malum : qui dicunt amarum dulce, & dulce amarum : qui vertunt tenebras in lucem, & lucem in tenebras.] Gloria igitur & laus Euangelii eſt, rectè iudicare, & oppreſſos defendere. Hoc enim, opinor, eſt, Liberate oppreſſum. Exercenda eſt præterea commiſeratio quædam, nec perſonarum reſpectus habendus Patrocinamini, inquit, pupillo, & viduæ cauſam agite, & adeſte, & diſputemus, dicit Dominus, non quaſi iudicio dicertantes cum Domino : [Iuſtificabitur enim omnino in ſermonibus ſuis, & vincet cùm iudicabitur.] Nemo quippe erit integer ſordiúmque purus, ſed neque gloriabitur quiſquam mundum ſe habere cor : at potius arguentes & velut apud ſeipſos probantes, ſit ne magnitudo diuinæ magnificentiæ multa, & amplectenda. Sicut & nobis ſapiens Paulus ſcribit : [Non ſunt condignæ paſſiones huius temporis ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis.] Qui ergo à legis inſtitutione & conuerſatione ad Chriſtianæ vitæ elegantiam per fidem quodammodo traducuntur: his promittit repromiſſionem eorum, in quibus iam antè offenderunt. Illa enim eſt noſtræ ſpei introitus, & diuinæ erga nos clementiæ primitiæ, & veluti ianua ac via. Fidei autem gratiam cùm his qui valde inquinati ſunt, tum etiam paulùm morbo affectis, ſatis ad emundationem valituram eſſe, fidem facit, dicens : Si ſint peccata veſtra vt purpura, velut niuem inalbabo : & ſi ſint vt coccinum, quaſi lanam inalbabo. Nihil enim difficulter eluitur, Deo detergente. Quemadmodum & Paulus ait : [Vbi abundauit peccatum, ſuperabundauit & gratia.] & rurſus : [Quis accuſabit aduerſus electos Dei? Deus qui iuſtificat, quis eſt qui condemnet?]

Iſai. 5.
Pſal. 51.
Rom. 8.
Rom. 5.
Rom. 8.

ἔξω παρέγμασιν, ἀλλὰ καὶ τοῖς εἰς νοῦν & καρδίαν. οἷς δή τι φημί, Θεοῦ τὴν φαυλότητα καλύψαντος, ἐπαινεῖται τὸν ἁμαρτίαν ὁ Σατανᾶς. Καὶ ὁ μὲν τῆς σωτῆρος ἡμᾶς ἀναπείθει νόμος, ἀξιέρασον ποιεῖσθαι τὸ ἀγαθόν, ἀυθέλκει πρὸς τὸ ἐναντίον ἕλκυσος. τότε δὴ τότε κριτὴς ὥσπερ τις ἔστι καὶ δικαστὴς ἐν ἡμῖν ὁ νοῦς· καὶ ἐπαινέσας μὲν τὸ ἀγαθὸν, καὶ αὐτὸ τὸ κρεῖττον κρατεῖν ἀπονέμων, ἐξεζήτησε κρίσιν. ὅπερδὴ γεμὲν φαυλότητι τὸ νικᾶν, ἔξω γέγονε τοῦ κρίνειν ὀρθῶς, καὶ ἀκούσεται δικαίως· Οὐαὶ οἱ λέγοντες τὸ πονηρὸν καλὸν, καὶ τὸ καλὸν πονηρόν. οὐαὶ οἱ λέγοντες τὸ πικρὸν γλυκὺ, καὶ τὸ γλυκὺ πικρόν· οἱ διδόντες τὸ σκότος εἰς φῶς, καὶ τὸ φῶς εἰς σκότος. Αἴσχιστον βδελυγμικὸν τὸ κρίνειν ὀρθῶς, τὸ ἐπαμύνειν ἀδικουμένοις. τοῦτο γὰρ οἶμαί ἔστι τὸ, ῥύσασθε ἀδικούμενον. ὅπερ τινὲς δὲ χρὴ πρὸς τούτῳ τὸ συμπαθὲς, καὶ τὸ ἀπροσωπόληπτον. κρίνατε ὀρφανῷ, φησὶ, καὶ δικαιώσατε χήραν, καὶ δεῦτε, καὶ διελεγξώμεθα, λέγει κύριος. ἔχ ὡς κρινόμενοι πρὸ δεσπότην. δικαιωθήσεται γὰρ, φησὶ, πάντως ἐν τοῖς λόγοις αὐτοῦ, καὶ νικήσει κρινόμενος. ἔστι γὰρ οὐδεὶς ἀπορύπου καθαρὸς, ἀλλ' οὐδὲ καυχήσεται τις ἁγνὸν ἔχειν τὴν καρδίαν, διελεγχόμενοι δὲ μᾶλλον, καὶ οἱονεὶ καθ' ἑαυτοὺς δοκιμάζοντες, εἰ μὴ τὸ θείας φιλοτιμίας μέγεθος πολύ τέ ἔστι καὶ ἀξιόλογον. ὥσπερ ὁ θεῖος ἡμῖν γράφει Παῦλος. Οὐκ ἄξια τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν ἀποκαλυφθῆναι εἰς ἡμᾶς. ἐπισχέθηται τοίνυν τοῖς ἐκ νομικῆς ἀγωγῆς μεθορμιζομένοις τρόπον τινὰ ἐκ τῆς πίστεως εἰς ἀφθορότητα βίου καὶ Χριστὸν, ἀφεσιν τῶν ἤδη πεπλημμελημένων. αὕτη γὰρ ἡμῖν ἡ τῆς ἐλπίδος εἴσοδος, καὶ τῆς θείας εἰς ἡμᾶς ἠμερότητος ἀπαρχὴ, θύρα τε ὥσπερ καὶ ὁδός. ὅτι γὰρ καὶ τοῖς εἰσάγαν μεμολυσμένοις, κἂν ἐπ' ἔλαττον τοῦτο νενοσηκόσιν, ἐρχέσθαι πρὸς ἀποκάθαρσιν ἡ ἐκ πίστεως χάρις, αἰνιττόμενος λέγων· ἐὰν ὦσιν αἱ ἁμαρτίαι ὑμῶν ὡς φοινικοῦν, ὡς χιόνα λευκανῶ, ἐὰν δ' ὦσιν ὡς κόκκινον, ὡς ἔριον λευκανῶ. Δυσέκπλυτον γὰρ οὐδὲν Θεοῦ ἐκμαιμάττοντος. ὡς γὰρ ὁ Παῦλος φησὶν, οὗ δ' ἐπλεόνασεν ἡ ἁμαρτία, ὑπερεπερίσσευσεν ἡ χάρις. καὶ πάλιν· τίς ἐγκαλέσει κατὰ ἐκλεκτῶν Θεοῦ; Θεὸς ὁ δικαιῶν, τίς ὁ κατακρινῶν.

Et ſi volueritis, & ſi audieritis, bona

Καὶ ἐὰν θέλητε, καὶ εἰσακούσητέ μου, τὰ ἀ-

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

γαθὰ τ῀ γῆς φάγεσθε. ἐὰν δὲ μὴ θέλητε, μηδὲ εἰσακούσητέ μου, μάχαιρα ὑμᾶς κατέδεται. Ὁ γὰρ στόμα κυρίου ἐλάλησε ταῦτα.

Προσεφώνησέ που τοῖς ἐξ Ισραὴλ ὁ τῶν ὅλων Θεὸς διὰ τοῦ πανσόφου Μωσέως. ἰδοὺ δέδωκα σοὶ πρόσωπον σὺν τὴν ὁδὸν τῆς ζωῆς, καὶ τὴν ὁδὸν τοῦ θανάτου. τέθηται γὰρ ἐν ἡμῖν ἡ ἐπ' ἄμφω τείνουσα, καὶ τῶν ἑκάστου βλαστημάτων, ἤγουν θελημάτων καρπὸς δὴ γίνοιτο ὃ βλαβίως καὶ λαμπρῶς καὶ εὐνόμως, ἤγουν ἑτεροίως καταπεπλεγμένως. Αλλ' οὐκ ἂν ἀποδοιάσειέ τις, ὡς οἱ μὲν τὸν ἀγαθὸν καὶ ἀπόλεκτον καὶ Θεῷ φιλαίτατον βιοῦντες βίον, πανύστατοι δὲ πάντων καταλήξουσιν εἰς ζωήν. οἵγε μὲν ταῖς εἰς ὃ φαῦλον ἡδοναῖς ἠπωρημένοι, ὃ τέλος ἔχουσιν εἰς ὄλεθρον καὶ ἀπώλειαν. ὑπεικείας οὖν ὥρα καρπὸς ὃ φαγεῖν ἔσται τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς τῆς τοῖς ἁγίοις πυκεπισημένης, ἧς καὶ αὐτὸς ὠρεμέμνηται λέγων ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός· μακάριοι οἱ πραεῖς, ὅτι αὐτοὶ κληρονομήσουσι τὴν γῆν. σκαιότητος δὲ καὶ βίου φιλαμαρτήμονος ἡ αἰώνιος ὑστεροβουλία, καὶ τὰ ἐκ θείας ὀργῆς, μάχαιρά τε καὶ ὄλεθρος, ὡς ἔφην, καὶ τί γὰρ οὐχὶ τοιοῦτον κακόν; ἀξιόπιστον δὲ τὸν ἑαυτῆς λόγον ὁ προφήτης ἀποφαίνει, προσεπάγων οὕτως, ὅτι Ὁ στόμα κυρίου ἐλάλησε ταῦτα. ὅπερ δὲ ἀμήχανον ψεύσασθαι τὸν Θεὸν, τοῦτο γὰρ ἀεὶ τὸ ὄντως ὄν ἐστιν, ἀλήθεια τ' ὀνομάζεται. πῶς οὐκ ἀναγκαίως ἔχει νοεῖν ὅτι πάντη τε καὶ πάντως εἰς πέρας ἐκβήσεται τὰ προηγορημένα; πλὴν ἐκεῖνο προσεκτέον ἀναγκαῖον, ὡς οἷόν τε πλουσίως ὁ προφητικὸς λόγος, ταῖς τε τῶν ἀκεραιοτέρων ἔτι ψυχαῖς, καὶ μὴν καὶ ταῖς τῶν ἤδη γνησίων καὶ ἱδρυμένων ἐν πίστει. ὅπερ γὰρ τέθηκεν ὁ τῶν ὅλων Θεὸς ἐν ταῖς τῶν παιδαγωγουμένων ῥοπαῖς ὃ ἑλέσθαι μὲν ὃ ἀγαθὸν, ἀποφοιτᾶν δὲ τῶν φαύλων, πεπληροφόρηκεν ὅτι ταῖς τῶν πραγμάτων ἢ μὴ δέδωκεν ἑκάστῳ τὸ ὅτι γῆς ἰδίας, καὶ ἐφ' ὅσῳ αὖ ἔλοιτό τις, ἐλάσσοσι μετ' ἐξουσίας. ὅπερ γ' οὖν τοῦτό ἐστιν ἀληθὲς, εἰκαῖον ἦδη καὶ ψυχρὸν, καὶ ῥᾳψῴδημα ὃ διαπτύειν τε καὶ λέγειν, ὅτι φυσικόν ἐστιν ἀνθρώπῳ τὸ κακόν. ἤγουν ὅτι τύχη τε καὶ εἱμαρμένη, καὶ θνητοῖς πανδαματορεῦσι τὰ ἀνθρώπινα, καὶ πρός γε τὰ ἑκάστῃ δοκοῦντα, οἷς ἂν ἕλοιντο καταστοχάζεσθαι φαυλότητός τε καὶ ἀρετῆς ἀποτελοῦσιν ἐργάτας, οὐκ ἐθελουσίοις ῥοπαῖς ἰόντας εἰς τοῦτο, καταζυγέντας δὲ ὥσπερ ἀφύκτοις νόμοις, καὶ δυσφορήτως ἔχοντας τῇ τῶν κρατούντων ἀνάγκῃ. εἰ γὰρ φύσει τὸ κακὸν, καὶ

A terræ comedetis. Si verò volueritis, & non audiueritis me, gladius vos deuorabit. Os enim Domini loquutum est hæc.

Affatus est Israelitas vniuersitatis Deus, per sapientissimum Mosen: [Ecce ego posui in conspectu tuo viam vitæ & viam mortis.] Posita enim est nobis ad vtrumque semita, & fructus voluntatum cuiusque ceu flosculorum est præclarè & legitimè, aut contrà culpatè viuere. Sed nec esse potest cuiquam dubium, quin hi qui probam & præclaram Deóque acceptissimam viuunt vitam, semper ad vitam subuehantur: qui autem voluptatibus malis dediti sunt & addicti, exitum habent tendentem in exitium & interitum. Itaque fructus obedientiæ erit, bona terræ comedere, quæ sanctis præparata est: cuius meminit etiam ipse Dominus noster Iesus Christus, in hanc sententiam: [Beati mites, quia ipsi hæreditabunt terram.] Fructus autem malitiæ & vitæ flagitiosæ, est inutilis pœnitentia, & ex diuina ira gladius & interitus, vt dictum est, & quid non istiusmodi malorum? Orationem verò suam fide dignam esse demonstrat propheta, cùm mox infert: Os Domini loquutum est hæc. Cùm enim fieri non possit vt Deus mentiatur, manet enim semper idem quod est, nempe veritas: an non est necessariò intelligendum ea quæ prænunciata sunt, certissimè ad finem esse peruēturā? Etenim illud necessum est considerare, mirificè & insigniter prodesse sermonē propheticum, cùm animis perfectorum & maturorum, tum eorum etiam qui genuina germanáque fide nondum confirmantur. Cùm enim posuerit vniuersitatis Deus in propensione eorum, qui eruditantur, cùm bonum eligere, tum à malis recedere: liquido probat rerum faciendarum & fugiendarum habenas cuique mortalium dedisse, vt ad id quod elegerit quis, liberè ire posset. Cùm hoc verum sit, vana nimirum & frigida sutela est, contendere ac dicere, naturale esse in homine malum, vel fortunam aut fatum, aut natiuitatem clauum rerum humanarum gubernare, & ad quod cuique eorum placet, quoslibet pro suo arbitratu adigere, vt vitium, aut virtutem colant, non ad id voluntario impulsu, sed tanquam ineuitabili nutui subiugati & subditi, necessitate dominantium ægrè ac difficulter impulsi. Etenim si malum natura est,

Deut. 30.

Matth. 5.

ac in ſubſtantia inhæret, vt iſti nugantur: quomodo pro vniuſcuiuſque voluntate, vel inualeſcit, vel debilitatur? Si enim vellem bonus eſſe, nihil obſtat quò minus talis quoque videar. Si item malus, nihil etiam impediet, quò minus ad id etiam delabar. Vbi tandem Fortunæ & Fati virtus? Et quæ eſt illa natiuitas, quæ vlli hominum neceſſitatis iugum imponit, ſi modò hoc cuiuſque voluntatem ſequatur, vt præſtantes obedientiam, bona terræ comedant? adeóque gladio pereant, ſi per inobedientiam peruicaciámque diuinis legibus aduerſentur?

A ἀνυπόστατόν ἐστιν, ὡς γοῦν ἔνιοι λεπτομῦθοῦντες φασὶ, πῶς τῆς ἐκείνου θελήματος κρατεῖται τε καὶ ἀσθενεῖ; εἰ γὰρ ἐβουλόμην ἀγαθὸς εἶναι, οὐδὲν κωλύον οὐδὲν ὁρᾶσθαι χεῖρον. εἰ δὲ δὴ καὶ πονηρὸς, ἀπείρξειεν ἂν οὐδὲν καὶ τοῦτο γε τοῦ καταλιθεῖν. ποῦ δὲ δὴ τύχης καὶ εἱμαρμένης ἡ δύναμις; ἢ ποία ἂν ἡμῶν γένεσις ἐπιφέροι τὸν ἐξ ἀνάγκης ζυγὸν, εἰ τοῖς ἐκείνου θελήμασιν ἀκολουθεῖ, καὶ ὃ φαγεῖν τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς πληρωῖ ἑλομένους τὸν ἀπαγορεύει, καὶ μενοῦνγε καὶ ὃ ἔργον γένεσθαι τῆς μαχαίρας; εἰ τοῖς θείοις αὐτεξάγειν νόμοις, ὃ ἀπειθεῖς καὶ δυσήκοον,

B

Πῶς ἐγένετο πόρνη πόλις πιστὴ Σιών, πλήρης κρίσεως; πρὶν ἡ δικαιοσύνη κοιμᾶτο ἐν αὐτῇ, νυνὶ δὲ φονεῖς.

Quomodo facta eſt meretrix Sion, ciuitas fidelis, plena iudicii? in qua iuſtitia dormiuit, in ea nunc homicidæ.

Admiratur quodammodo Iudaicæ ſynagogæ adeò flaccidam & lubricam mutationem, mutationem dico & trãſitum in deteriora, & ex melioribus in turpiora. Ex Moſis ſiquidem lege, notitiã eius quod vtile eſt, docebatur: & cùm Dei ſermonem quaſi internuncium & tabellarium haberet, qui ſingula quæ agenda ſunt referret & deportaret, illuſtris ac ſpectatiſſima, & admiratione digna fuit, ac percelebris apud quam plurimos homines, in quibus iuſtitiæ fructus opulenter & affatim effloruit, erátque Deo accepta. Extiterunt enim in ea Prophetæ ac ſacerdotes, & qui iuſtitiæ muneribus fungebantur: multitudinis quoque præfecti, iudicii tenaces & cuſtodes fuerunt, legémque in lingua habuerunt, bonis cõmodiſque moribus omnibus honeſtati & exornati. Ad extremum verò his tot ac tantis bonis, & antiqua adeò illa probitate, quaſi orbata, incõſideratè maluit agere, & religionem ac reuerẽtiam erga Deum amorémq; pro nihilo duxit atq; contempſit. Siquidem ante Seruatoris noſtri aduentum, adorauit haud naturâ deos: vnum autẽ & verè Dominũ fornicationibus in hoc repertis impiè lædens, & tanquã proſtituta quæ piam ac laſciua mulier multis variiſque modis impia fuit, aliàs aliis adhæreſcens doctoribus, qui ad quiduis Deo inuiſum infeſtúmq; adducere nouerãt. Accuſat itaque illam vniuerſitatis Deus voce Hieremiæ: Scis quæ fecit mihi domus Iſrael: abierunt ad omnem montem excelſum: & ſub omni ligno frondoſo ſcortati ſunt. Et rurſus quaſi ad illam: Si dimiſerit quis vxorẽ ſuam, cáque recedẽs ab illo, nubat viro alteri, nunquid reuertẽs reuertetur

C

Καταγαμάζ ὄψον τινὰ τῆς Ἰουδαίων συναγωγῆς τὸ ὕτω ῥᾴθυμον, καὶ οὐκ εὐάφορμον μεταβολὴν, τῆς εἴσω τὰ χείρω, φημὶ, καὶ τὸ ἐκ τῶν ἀμεινόνων εἰς τὰ αἰσχίω μετάστασιν. νόμου μὲν γὰρ τοῦ διὰ Μωσέως τὸ ὄ συμφέροντος γνῶσιν ἐπαιδεύετο, καὶ εἰς ἕκαστα τῶν θεσπιῳδῶν διακονίαν ἔχουσα τὸν τοῦ Θεοῦ λόγον, λαμπρὰ καὶ εὐδοκίμου πάτη, καὶ ἀξιάγαστος ἦν, πλείστοις ὅσοις ἀνδράσι διαφερόντως, οἷς ὁ τῆς δικαιοσύνης καρπὸς ἐπήνθησε πλουσίως, καὶ ἀξιολήπτως ἐν τῷ Θεῷ. ἦσαν μὲν γὰρ ἐν αὐτῇ προφῆταί τε καὶ ἱερεῖς, καὶ τῶν τῆς δικαιοσύνης ἔργων μεμελετηκοὶ, καὶ λαῶν ἡγεμόνες φυλάττοντες κρίσιν, καὶ νόμον ἔχοντες ὀρθῆς γλώττης, καὶ ὄψον πάντῃ χρηστῶν τε καὶ ἀγαθῶν κατηγλαϊσμένοι. εἶτα τῶν τοιούτων ἀπάντων ἐξερημοῦν, μᾶλλον δ' ἀρχαίας ἐκείνης ὑπερφυΐας ἀλογεῖν ἐλόμενον, καὶ θεομὸν πρὸς οὐδὲν τῶν εἰς Θεὸν ἀγόντων, καὶ ἀγάπησιν τοσοῦτον μὲν τῆς τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ὑποδημίας τοσοσκεύνηκε τοῖς μὴ φύσει θεοῖς, τὸν ἕνα τε καὶ ἀληθῶς δεσπότην εἰς τοῦτο πορνείας ἐκτόπως ἀθεμιτεύουσα. καὶ οἷά τις πολύκοινος καὶ σεσωρευμένη γυνὴ κατὰ πολλοὺς ἠσέλγησε ὄψους. ἄλλοτε ἄλλοις τοσοκλινομένη καθηγηταῖς, τοσοῦτον πρὸ ὁτιοῦν τῶν ἀπηγορευμένων τοῦ Θεοῦ διακωμῳδεῖν εἰδότων.

D

E

Αἰτιᾶται γοῦν αὐτὴν διὰ φωνῆς Ἱερεμίου λέγων ὁ τῶν ὅλων Θεός· ἴδε ἃ ἐποίησε μοι ἡ κατοικία τοῦ Ἰσραὴλ, ἐπεπορεύθη ὅτι πρὸς ὄρος ὑψηλὸν, καὶ ὑποκάτω παντὸς ξύλου ἀλσώδους, καὶ ἐπόρνευσεν ἐκεῖ. καὶ πάλιν ὡς τοῦτο αὐτῇ· ἐὰν ἐξαποστείλῃ ἀνὴρ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ ἀπελθοῦσα ἀπ' αὐτοῦ γένηται ἀνδρὶ ἑτέρῳ, μὴ ἀναστρέψει ἔτι πρὸς αὐτὸν ἔτι;

Mich. 4.

ὁ μοιχομιγὴν μιανθήσεται γυνὴ ἐκείνη; καὶ σὺ A ad eum? nonne polluta polluetur vxor
ἐξεπόρνευσας ἐν ποιμέσι πολλοῖς, καὶ ἀνεκά- illa? Et tu fornicata es in paſtoribus
λυπτες πρός με, λέγει κύριος. ἆρον τοὺς ὀφθαλ- multis, & reuertebaris ad me, dicit
μούς σου εἰς ὑψηλά, καὶ ἴδε, ποῦ οὐκ ἐξεφύρθης, Dominus. Attolle oculos tuos in re-
ὅτι ταῖς ὁδοῖς ἐκάθισας αὐτοῖς, ὡσεὶ κορώνη ἐν ctum, & vide, vbi non conſpurcata
ἐρήμῳ μόνη. καὶ ἐμίανας τὴν γῆν ἐν ταῖς πορ- ſis. In viis ſedebas eis, quaſi cornix
νείαις σου, καὶ ἐν ταῖς κακίαις σου. καὶ ἔσχες ποι- ſolitaria, polluiſti terram in ſcortatio-
μένας πολλοὺς εἰς πρόσκομμα σεαυτῇ. ὄψις nibus tuis, & in malitia tua. Habuiſti
πόρνης ἐγένετό σοι, ἀπηναισχύνησας πρὸς πάν- paſtores multos in offenſionem tibi
τας. Καταφρονήσασα γάρ, ὡς ἔφην, τοῦ νόμου ipſi. Facies meretricis facta eſt tibi, ſi-
Θεοῦ δουλείας, ἐτράπετο πρὸς ἀπόστασιν καὶ τοῖς B ne rubore facta es ad omnes. Etenim
ἀκαθάρτοις πνεύμασι, καὶ τοῖς τῶν εἰδώλων θερα- vti dixeram, cultum diuinum aſper-
πευταῖς, ἐχρῆτο ποιμέσι καὶ διδασκάλοις. καὶ nata, in apoſtaſiam conuerſa eſt: ac
ταυτὶ μὲν, ὡς ἔφην, πρὸ τῆς τοῦ σωτῆρος ἡμῶν paſtoribus doctoribuſque vſa eſt, im-
ἐπιδημίας τῆς τῶν Ἰουδαίων συναγωγῆς τὰ ἐγ- puris ſpiritibus & idolorum cultoribus.
κλήματα. ὅπερ δὲ τοῖς ὅτε τῆς γῆς ἐπέλαμψεν Hæc, ita vt dixi, fuerunt ante Ser-
ὁ Χριστός. ἐπέφανε γὰρ ἡμῖν, κατὰ τὸ γεγραμμένον, uatoris aduentum Iudaicæ ſynagogæ
Θεὸς κύριος, οὐκ αὐτῷ μᾶλλον ἐχρῆτο παι- ſcelera. Poſtquam verò in terris Chri-
δευτῇ. τετίμηκε δὲ διδασκαλίας, ἐντάλματα ſtus effulſit, apparuit enim nobis Deus
ἀνθρώπων, καὶ τὸν καλὸν ἀφέσα ποιμένα τὸν Dominus, vt ſcriptum eſt: non illum
εἰς πάν ὁτιοῦν τῶν ἀρίστων ἀποκομίζειν εἰδότα. C adhibuit præceptorem, ſed coluit po-
τοιγαροῦν κεκολλήθη τοῖς ἀρχιερεῦσι καὶ γραμμα- tius doctrinas, mandata hominum:
τεῦσι, καὶ μᾶλλον ἤ καὶ Φαρισαίοις. ἐκπεπόρνευ- ac bono paſtore repudiato, qui ad
κε δὲ κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον. καίτοι καὶ νόμον καὶ omnia præclariſſima inſtituta perdu-
προφητῶν προαναπεφωνημένων αὐτῇ τὸ Χριστοῦ cere nouerat, Scribis & Phariſæis ag-
μυστήριον, καὶ ὅτι πρέσει κατ' ἐσχάτους προπε- glutinata eſt, & addicta. Hunc ad mo-
φηνιῶν. πῶς οὖν ἐγένετο, φησὶ, πόρνη πόλις dum ſcortata eſt, etiamſi lex & pro-
πιστὴ Σιὼν πλήρης κρίσεως; ὅμοιον ὡσεὶ λέγοι. phetæ Chriſti myſterium ei prædice-
ποίας λαβοῦσα τὰς τοῦ νοσεῖν ἀφορμὰς, μᾶλλον rent, & ipſum affuturum aliquando
δὲ πῶς αὐάμεσος ὅσα πνευματικῶν ἐπιχορη- prænunciarent. Quomodo igitur, in-
μάτων κατώλισθεν εἰς ἀπόστασιν ἡ πάλαι πιστὴ D quit, facta eſt meretrix ciuitas fidelis
καὶ δικαιοσύνης ἐργάτις; ἐν ᾗ κατέλυσεν ἡ δικαιο- Sion, plena iudicio? Perinde eſt ac ſi
σύνη, τοῦτ' ἔστιν, ἀνεπαύσατο νόμος. οἶκος γὰρ diceret: Quæ tot ad intelligendum
ὡσαύτως τις αὐτῇ γέγονεν ἡ τῶν παιδαγωγουμένων occaſiones accepit, imò verò quæ ſpi-
πλῆθος, νῦν δὲ καταλελύκασι φονεῖται. ἀκούεις ritualibus adiumentis abundauit: in
ὅτι πάντα πρὸς τὰ ἕτερα τῶν μιαφονίαν αὐτοῖς εἰσκαλεῖ; κατεπλήκασι γὰρ τῆς ἑαυτῶν defectionem & apoſtaſiam defluxit,
κεφαλῆς τὸ τίμιον αἷμα Χριστοῦ, Πιλάτῳ λέ- olim fidelis & iuſtitiæ operatrix? In
γοντες, τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐφ' ἡμᾶς καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα qua, iuſtitia habitauit, hoc eſt, lex
ἡμῶν. ἐλιθόβολησαν δὲ καὶ προφήτας ἁγίους. καὶ conquieuit, (domicilium enim quod-
τοῦτο αὐτοῖς ὁ μακάριος Στέφανος ὠνείδισε, λέ- E dam eius fuit, his elementis primis
γων· σκληροτράχηλοι καὶ ἀπερίτμητοι τῇ καρδίᾳ. erudita multitudo) nunc in ea diuer-
ὑμεῖς ἀεὶ τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ ἀντιπίπτετε. ſantur homicidæ? Audiſne eum, reli-
τίνα τῶν προφητῶν οὐκ ἀπέκτειναν οἱ πατέρες quis omnibus prætermiſſis, actionem
ὑμῶν, ὡς οἱ πατέρες ὑμῶν καὶ ὑμεῖς. cædis illis intentare? Attraxerunt nam-
que in caput ſuum, precioſum Chri-
ſti ſanguinem, cùm Pilato dicerent, Matt. 26.
Sanguis eius ſuper nos, & ſuper filios
noſtros. Quin & ſanctos prophetas ſu-
ſtulerunt: id quod illis beatus Stepha-
nus obiecit: Durâ ceruice & increduli corde. Vos ſemper Spiritui ſancto Act. 7.
reſiſtitis. Quem à Prophetis non in-
terfecerunt patres veſtri, vt patres ve-
ſtri, ita & vos?

Τὸ ἀργύριον ὑμῶν ἀδόκιμον. οἱ κάπηλοί σου *Argentum veſtrum reprobum. Cau-*
μίσγουσι τὸν οἶνον ὕδατι, οἱ ἄρχοντές σου ἀπει- *pones tui miſcent vinum aqua, prin-*
θοῦσι, κοινωνοὶ κλεπτῶν, ἀγαπῶντες δῶρα, *cipes tui inobedientes ſunt, ſocii furum,*
diligentes

diligentes munera, sequentes retributionem, pupillis non judicantes, & judicio viduæ non attendentes.

Causas mutationis in deterius planè enumerat ac perspicuè: & quemadmodum potissimus medicus quispiam ægrotis morbi occasiones aperit: sic & ille cupiens omnes homines salvos fieri, atque ad agnitionem veritatis peruenire, his qui ex imperitia ab honesto decoróque deflexerunt, causas afflictionum, & delictorum exponit. Reprobum enim, inquit, est argentum vestrum. Argentum vocat reprobum, præcepta, quæ apud ipsos moleuerunt, non ingenua aut liberalia, sed omni potius detestatione referta, ac quæ obesse, non prodesse auditoribus poterant. Solet nimirum scriptura diuinitus aspirata, Catecheseos sermones, qui apud populum subditum habentur, argentum appellare. [Et sanè Dominus noster Iesus Christus, simile esse dicit regnum cælorum homini patrifamilias, qui profecturus peregrè vocauit seruos suos: & huic quidem dedit quinque talenta, illi verò duo, vnum alteri, quibus labore suo defunctis, dignas laudes reddens: Euge, inquit, serue bone & fidelis: ei autem qui abscondit talentum, nihilque omnino labore adquisiuit: Serue, ait, nequam & piger, oportebat te mittere argentum meum numulariis, & ego reuersus meum cum fœnore recepissem.] Canit etiam beatus Dauid: [Eloquia Domini, eloquia pura, argentum igne examinatum, probatum terræ.] Adulterinum itaque & non probatum argentum fuit, quod apud Iudæos erat, id est, quia à Scribis ac Pharisæis proficiscebatur oratio: qui cauponibus assimiles, aqua vinum permiscuerunt, id est, legis interpretationem spuriam & adulterinam affinxerunt: & intexentes sua quædam placita, ac frigidos dilutósque sensus interponentes, non meram, vt ita dixerim, simplicem, ac puram, sed cum deteriore mixtam legislatoris voluntatis explicationem reddiderunt. Adierunt nimirum Seruatorem Scribæ ac Pharisæi aliquando, ac dixerunt: [Quare discipuli tui transgrediuntur traditionem seniorum: Non enim lauant manus suas, cùm panem edunt?] Quibus ille: [quare & vos, inquit, transgredimini præceptũ Dei propter traditionem vestram? Nam Deus dixit: Honora patrem & matrem,

Matth. 25

Psal. 11.

Matth. 15

λ διδοντες δώρα ἀνταπόδοσιν, ὀρφανοῖς δὲ κρίνοντες, καὶ κρίσιν χήρας οὐ προσέχοντες.

Τῆς δὲ ἐπὶ τὰ χείρω μεταβολῆς τὰς αἰτίας ἀπαριθμεῖται καὶ φῶς, καὶ ὡς ἂν τις τὸ δυτικώτατον ἰατρὸς τοῖς πρίωτηκόσι λέγῃ τὰς τῶν νοσημάτων ἀφορμάς. ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ πάντας ἀνθρώπους ἐλεῶν σωθῆναι, καὶ εἰς ἐπιγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν, τοὺς ἐξ ἀμαθίας πρόωσηκότας τῶν πρεπόντων ἐξέπεσοντας, τὰς αἰτίας τῆς ἐν αὐτοῖς παθῶν καὶ πλημμελημάτων. Ἀδόκιμον γὰρ ὁ ἀργύριον ὑμῶν, φησὶ καὶ ἀργύριον μὲν ἀδόκιμον ὀνομάζει τὰ παρ' αὐτοῖς διδασκαλῶν τὰ οὐ δόγματα, μᾶλλον δὲ καὶ βουλευσίας ἁπάσης ὀπτιμωτέρου λόγου. καὶ ἀδόκητα μᾶλλον ἢ παρὰ ὀνησαν διωλυμένους τοὺς ἀκροωμένους. καὶ εἰκότως· ἐπεὶ γὰρ ἐκ τῶν θεοπνεύστων γραφῶν τοῖς τὰ κατηχήσεως λόγους, οἷς δὴ καὶ τοῖς τῶν ἐκ τῶν χειρόλαους ἀργύριον ἀπεκάλεν. ἐρῶ ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς ὁμοιοῦσθαί φησι τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπῳ οἰκοδεσπότῃ, ὃς μέλλων ἀποδημεῖν εἰς ἀλλοδαπὴν τοὺς ἑαυτοῦ δούλους καὶ ὡς μὲν ἔδωκε πέντε τάλαντα, ὡς δὲ δύο, ᾧ δὲ ἕνα· ἀπεδήμησεν· πεποιηκόσι δ' αὐτοῖς τὰ ἐπαινοῦς ἀποδιδοὺς, εὖ δοῦλε ἀγαθὲ καὶ πιστὲ φησὶ τῷ μεμιὸν ἀποκρυψαντι δὲ τάλαντον, προσφράσμενος πονηρὸς δοῦλε, φησὶ, καὶ ὀκνηρὲ, ἔδει σε βαλεῖν τὸ ἀργύριον μου τοῖς τραπεζίταις, κἀγὼ ἐλθὼν ἐκομισάμην ἂν τὸ ἐμὸν σὺν τόκῳ. ἀλλὴ δὲ που καὶ ὁ θεσπέσιος Δαυὶδ· τὰ λόγια κυρίου, λόγια ἁγνὰ, ἀργύριον πεπυρωμένον δοκιμιον τῆς γῆς κεκαθαρμένον ἑπτάκις ἀργύριον δὲ τοὺς ἰουδαίοις, τουτ' ἔστιν, ὁ τῶν γραμματέων καὶ Φαρισαίων λόγος, οἷα δὴ καὶ καπήλοις προσοικοῦντες ὕδατι τὸν οἶνον μιγνύναι ἤγουν τοῦτ' ἔστι νενοθευμένον καὶ οὐκ ἀκαπήλευτον ἐποιοῦντο τὴν νομοθεσίαν ἐξήγησιν. τὰ δὲ πλέκοντες τινὰ τῶν ἰδίων αὐτοῖς δογμάτων, καὶ ψυχρῶν καὶ ὑδαρεστέρων τοιοῦν προσφέροντες ὄχ ἁμιγῆ δὲ γνήσιος, οὐδὲ ὡς ἂν εἴποι τις ἄκρατον ἐποιοῦντο τὸν νομοθέτου βουλῆς τὴν ἔκθεσιν. καὶ γοῦν προσῆλθόν ποτε οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι τῷ σωτῆρι λέγοντες ποτε. διὰ τί οἱ μαθηταί σου παραβαίνουσι τὴν παράδοσιν τῶν πρεσβυτέρων; οὐ γὰρ νίπτονται τὰς χεῖρας αὐτῶν, ὅταν τὸν ἄρτον ἐσθίουσι. ὁ δὲ πρὸς αὐτοὺς· διὰ τί καὶ ὑμεῖς, παραβαίνετε τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ, διὰ τὴν παράδοσιν ὑμῶν; ὁ γὰρ Θεὸς εἶπεν, τίμα τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα.

καὶ, ὁ κακολογῶν πατέρα ἢ μητέρα, θανάτῳ τε-
λευτάτω. ὑμεῖς δὲ λέγετε, ὃς ἂν εἴπῃ τῷ πατρὶ
ἢ μητρὶ, δῶρόν ὃ ἂν ἐξ ἐμοῦ ὠφεληθῇς, καὶ
μὴ τιμήσῃ τὸν πατέρα αὐτοῦ ἢ τὴν μητέρα. καὶ ἀκυ-
ρώσατε τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ διὰ τὴν παράδοσιν
ὑμῶν. ὁρᾷς οὖν τοῦτοις τὴν Ἰουδαϊκῆς κακοτεχνίας
ἐμφανῆ ἐλέγχη; ἅτις γὰρ οἰκείας παραδόσεσι-
ν ἕπεσθαι δεῖν ἐθέλοντες, ἀκύρους ἀπέφηναν τοὺς
τοῦ Θεοῦ νόμους. ὑποπλαττόμενοι μὲν ἐζηκεῖ-
ναι τοῖς, σὺν φορτίοις ὄντας παραδόσεις ἐώ-
λους καὶ ψυχράς. αἰτιᾶται γοῦν τοὺς ἀρχοντας, ὡς
πολὺ νοσοῦντας ὄγκιον, καὶ γαῦρον ὥσπερ ἀνατείνοντας τὸν αὐχένα, καὶ ἀπειθεῖν ἠρημένους. τὸ
γὰρ πεῖσαι προσιέναι τὴν πίστιν τὴν εἰς Χριστὸν δη-
λονότι, καὶ τοὺ τοῦ νόμου ἐμφανεστάτους αὐτοῖς αὖτο
τε καὶ κατὰ, τὸ ἐπ' αὐτῷ μυστήριον, καὶ κατὰ μυρίους
ὅσους αὐτὸ δηκνύοντος τρόπους. ὅτε γοῦν ἔφη πρὸς
αὐτοὺς ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός. Ἢ δοκεῖτε
ὅτι ἐγὼ κατηγορήσω ὑμῶν πρὸς τὸν πατέρα. ἔστιν
ὁ κατηγορῶν ὑμῶν, Μωσῆς, εἰς ὃν ὑμεῖς ἠλπίσα-
τε. εἰ γὰρ ἐπιστεύετε Μωσῇ, ἐπιστεύετε ἂν ἐμοὶ,
περὶ γὰρ ἐμοῦ ἐκεῖνος ἔγραψεν. Ἀπειθεῖς οὖν ἄρ-
α, μήτε τὴν τοῦ νόμου βάλησιν ἀκρατον ὥσπερ ἐξ
αἰῶνος διερμηνεύειν ἐθέλοντες τοῖς ἄλλοις,
μήτε μὴν τὰ ἐξ Μωσέως καὶ προφητῶν καὶ ἁ-
γίων προκεκηρυγμένα ὑμῖν σώματα πίστιν. οὐ
γὰρ ἤκουσαν ὑπακοῦσαι λέγοντι τῷ Χριστῷ.
δεῦτε πρός με πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορ-
τισμένοι, κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς. ἄρατε τὸν
ζυγόν μου ἐφ' ὑμᾶς. καὶ πρὸς γε τοῦτοις εἰ σκλη-
ροί τε καὶ ἀπειθεῖς, κοινωνοὶ γεγόνασι κλεπτῶν.
τοῦτο μὲν τοῖς δωροδοκοῦσι συγκατάμικτοι, τὸ
δὲ συνεφαπτόμενοι ταῖς αἰσχίσταις βουλαῖς τῶν
προδόντα αὐτοῖς τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν τὸν
Χριστὸν, ὃς ἐκ πονηρᾶς τε ἅμα καὶ κλεπτίστης μα-
χαίρης, ἐξαισχρύνεται δὲ καὶ ἕτερος οἱ τῶν
Ἰουδαίων κατήγοροι, ὁ κύριος τε καὶ ὁ αἴτιος, καὶ
πάνυ κακῶς ἀποφαινόμενοι, καὶ ἀθίεντες τὰ
βαρύτερα τοῦ νόμου, τὴν κρίσιν, καὶ τὸν ἔλεος, καὶ τὴν
πίστιν. ὧν δὲ ἐκεῖνον ὀρθοῦσθαι καὶ χρῆναι, ὑπεκ-
τέμνοντες μᾶλλον τοῦ τὰ προσταχθέντων αὐτοῖς
αἰτιώματα κατεδίκαζον δικαίως τὴν ἀδικου-
μένων ἕδος, ὅτε, ληφθέντες ἐπ' αὐτοῖς τοῦ ἐκνομω-
τάτου ἐκφέροντες ἀπὸ δὴ τοῦ κείνου ἀδίκως
καὶ αἰσχρῶς ἡρπασθαι λημμάτων, καὶ εἰς αὐ-
τὸν πεπρωκέναι τὸν Χριστόν. ἵνα γὰρ ἔχοιεν
τὰς τοῦ λαοῦ δωροφορίας, ὑπεσχήκατο
τὸν ἀμπελῶνος δεσπότην, ἰδίων ποιούμενοι

A &, Qui maledicit patri aut matri, mor-
te moriatur. At vos dicitis: Si quis di-
xerit patri vel matri, Munus, quodcun-
que est ex me, tibi proderit: non ho-
norificabit patrem suum vel matrem
suam. Et irritum fecistis præceptum
Dei propter traditionem vestram.]
Videsne in his verbis manifestum cri-
men Iudaicæ fallaciæ? Dum enim suas
ac proprias traditiones consectari vo-
lunt, irritas Dei leges fecerunt: fin-
B gentes quidem eas se exposuisse: in-
ferentes tamen traditiones futiles ac
frigidas. Insimulat porrò principes,
vt qui effreni quodam fastu labora-
rent, & sublata quasi ceruice obedire
nollent. Non enim fidem Christi ad-
mittere voluerunt, quantumuis lex
passim suprà & infrà, eius mysterium
clamitaret, idque innumeris modis
ostenderet. Siquidem & Dominus no-
ster Iesus Christus illis dixit: [Putatis-
ne me accusaturum vos apud Patrem? Ioan. 5.
Est qui accuset vos, Moses, in quo
C vos fiduciam collocastis. Si enim cre-
didissetis Mosi, credidissetis & mihi:
de me enim ille scripsit.] Præfracti ita-
que erant, neque legis voluntatem
puram, simplicem genuinámque in-
terpretari volebant populo, neque fi-
dem per Mosem & prophetas sanctos
prædicatam colere, neque obtempera-
re Christo dicenti: [Venite ad me om- Matthæ. 11.
nes qui laboratis & onerati estis, & ego
reficiam vos] Imponite iugum meum
vobis. Etenim quoniam duri & inobe-
D dientes fuerunt, consortes furum exi-
terunt: partim largientibus munera
consentiendo: partim cum nefariis
consiliis, perditi simul & furacissimi
discipuli, Dominum nostrum Iesum
Christum prodentis, conspirando. Quin
& alioqui attenti fuerunt ad rem Iu-
dæorum præfecti, cuminum, anc-
thum, & omne olus decumantes: gra-
uiora autem legis capita, iudicium;
misericordiam, fidem prætermitten-
tes. Nec enim orphanis iudicabant,
neque viduis: sed petentes potius ab
his qui offerrent, mercedem, impiè
quandoque condemnabant iniustè op-
pressos, iniquissimum in eos calculum
ac sententiam ferentes. Ex eo autem
quòd iniustè iudicarent, & turpiter
muneribus seruirent, etiam in ip-
sum Christum sunt furiosè debac-
chati. Vt enim à populis munera haberent, vineæ Dominum non
receperunt, eam in suam propriè

sortem seuocantes, quæ ipsi & quidem soli debebatur. Quamuis enim lex diceret: Innocentem ac iustum non occides, cum tamen insontem iustumque interfecerunt.

Idcirco hæc dicit dominator Dominus Sabaoth: Væ fortes Israel, Non cessabit enim furor meus contra aduersarios, & iudiciũ de inimicis meis faciam.

Causas cur perierit Hierusalem, refert in eos qui principatum obtinebant, & sanè meritò. Sequitur enim illos vt plurimum vulgus quod ipsis subest: quemadmodum certè & pastores, cui subiectus est, grex. Si enim ad pinguia illos & copiosa prædia deducant, habitiores euadent illi & benè saginati: sin in terram salsam & spinarum altricem, inedia illos perdent ac periment. Idem & in nobis ipsis verum esse inueniemus. Nam interpretationibus illis, quæ ad rectitudinem, virtutem, Deique notitiam inculpatam adducunt, mens eorum qui initiantur & informantur, fœcundatur quasi & pinguescit: consiliis verò ad impietatem vergentibus, ad rerum turpiorum desiderium auiditatémque quàm facillimè delabitur. Tale quiddam passi Israelitæ, Scribarum ac Pharisæorum traditionibus atque doctrinis, miseri disperierunt. Non enim sinebant eos veram & seruatricem viam insistere, viam inquam per fidem, quę est in Dominum nostrum Iesum Christum. Siquidem curato eo, qui ab ortu cæcus erat, cùm per totam Hierusalem diuini miraculi magnitudinem admirarẽtur, cúmque is qui à morbo liberatus est, medicũ prædicaret, disertè clamarũt hi, quorum munus erat ad veritatẽ instruere: [Da gloriam Deo, nos scimus hunc hominem peccatorem esse.] Testatur prẽterea quidam è sanctis Euangelistis iam conuenisse Scribas & Pharisæos, vt qui illum confiteretur esse Christum, à communione ecclesiæ segregaretur. Idcirco, dum pudorem ac reuerentiã, quam erga se ipsi habuerunt, saluti suæ imprudẽtissimè anteferrent: omnino gloriæ, quæ à Deo est, inanes expertésque extiterunt. Quod illis denunciauit Seruator: [Quomodo potestis credere, gloriam à vobis inuicem percipientes, & gloriam, quæ à solo Deo est, non quærentes?] Et etiã alicubi: [Væ vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ, quoniam clauditis regnum cælorum.] Scandalũ igitur facti sunt populo: & cõtra maiestatẽ Christi continuè pugnant.

Ioan. 9. Ioan 5. Matth. 5.

A κλῆρον τὸν αὐτῷ καὶ μόνῳ πρέποντά τε καὶ ὀφλόμενον. ἀπεκτόνασι γὰρ ἄξιον ὄντα καὶ δίκαιον, καίτοι τοῦ νόμου λέγοντος· ἄξιον καὶ δίκαιον οὐκ ἀποκτενεῖς.

Διὰ τοῦτο τάδε λέγει ὁ δεσπότης κύριος Σαβαὼθ· ὅτι οἱ ἰσχύοντες Ισραὴλ, ὃ παύσεται γάρ μου ὁ θυμὸς ἐν τοῖς ἐναντίοις, καὶ κρίσιν ἐκ τῶν ἐχθρῶν μου ποιήσω.

Τοῦ κατεφθάρθαι τὴν Ιερουσαλὴμ αἰτιᾶται B σι τοὺς αἰτίας τοῖς καθηγεῖσθαι λαχοῦσι, καὶ μάλα εἰκότως. ἕπεται γὰρ ὅπῃ πρὸς αὐτοῖς ὁ ὑπήκοος· καθάπερ ἀμέλει καὶ τοῖς ποιμέσι τὰ τοῦ χείρονος βρέμματα. εἰ γὰρ ἀποκομίζοιεν εἰς πίονά τε αὐτὰ καὶ ἀμφιλαφῆ νομίν, εὔρωστά τε εἶεν ἂν καὶ εὐτραφῆ λίαν. εἰ δ' εἰς γλῶν ἀλμάδα καὶ ἀκανθῶν μητέρα, καταφθεροῦσι πάντως αὐτὰ ταῖς κακοσιτείαις. τοιοῦτόν τι καὶ ἐφ' ἡμῶν αὐτῶν δῃτεῖς ἂν εὑρήσομεν. εἰσηγήσεσι μὲν γὰρ ταῖς εἰς ὀρθότητά τε καὶ ἀρετὴν καὶ προκοπὴν ἀμέμπτων ὄντων παιδαγωγουμένων καταπαίνεται νοῦς. ταῖς γε μὴν εἰς ἀνοσιότητα συμβουλίαις ἑτοιμότατα καταῤῥᾳθυμεῖ τε καὶ προσθυμεῖται. τοιοῦτόν τι πεπονθότες οἱ ἐξ Ισραὴλ ταῖς τῶν γραμματέων καὶ Φαρισαίων παραδόσεσι καὶ διδασκαλίαις οἱ τάλανες διῆλώλασιν. ὃ γὰρ εἴων αὐτοῖς τὴν ἀληθῆ καὶ σωτήριον ἴσως ὁδόν, τὴν διὰ πίστεως λέγω, τῆς εἰς τὸν κύριον ἡμῶν Ιησοῦν Χριστόν. καὶ γοῦν τετραπήχεα μὲν τὸν ἐκ γενετῆς τυφλὸν, καὶ τεθαυμάκασι μὲν οἱ C κατὰ πᾶσαν τὴν Ιερουσαλὴμ τῆς θεοσημείας τὸ μέγεθος, κηρύττοντί δὲ τὸν ἰασόμενον τὰ πάντα ἀπηλλαγμένῳ διαῤῥήδην ἔφασκον οἱ παιδαγωγεῖν ὀφείλοντες εἰς ἀλήθειαν. δὸς δόξαν τῷ Θεῷ, ἡμεῖς οἴδαμεν ὅτι οὗτος ὁ ἄνθρωπος ἁμαρτωλός ἐστιν. ἐπεμαρτύρετο δὲ ὡς τὰ ἀληθῆ εὐαγγελιστῶν, ὅτι ἤδη συνετέθειντο οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι, ἵνα ἐάν τις αὐτὸν ὁμολογήσῃ Χριστὸν, ἀποσυνάγωγος γένηται. ταῦτα δὲ τὰ εἰς ἀλ- D λήλους αἰδῶ τῆς ἑαυτῶν σωτηρίας ἀβουλότατα προτετιμηκότες, ἀμέτοχοι πάντελῶς τῆς παρὰ Θεοῦ μεθυπήκασι δόξης. καὶ τοῦτο αὐτοῖς ἔφασκεν ὁ σωτὴρ· πῶς δύνασθε πιστεῦσαι δόξαν παρ' ἀλλήλων λαμβάνοντες, καὶ τὴν δόξαν τὴν παρὰ τοῦ μόνου Θεοῦ οὐ ζητεῖτε; καὶ μὴν καὶ ἑτέρωθι· οὐαὶ ὑμῖν γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι ὑποκριταὶ, ὅτι κλείετε τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. σκάνδαλον οὖν γεγόνασι τοῖς λαοῖς καὶ τῇ δόξῃ Χριστοῦ πολεμοῦντες οὐ διαλιμπάνουσιν.

ταῦτα τοίνυν τοῖς αὐτῶν φησιν· καὶ οἱ ἰχθύοντες αὐτὸ παύσεται γὰρ μου ὁ θυμὸς ἐκ τῶν ὑπεναντίων, καὶ κείσιν ἐκ τῶν ἐχθρῶν μου πτῶσιν. ὁρᾷς ὅπως ἐναντίους τε αὐτοὺς καὶ μιαροὺς καὶ ἐχθροὺς ὀνομάζει; καὶ ἐπ' αὐτοῖς δὴ μάλιστα τὰς ἐκ θεοῦ θείας ὀργῆς δραμεῖσθαι φησιν. ἔδει γὰρ ἔδει μείζονας κολάζεσθαι, καὶ τοῖς ὑπὲρ τὰ ἄλλων ἀπωλείας ὑποφέρειν ὧν κείνοντι λόγοις. οὐκοῦν εἰκὸς δυνατοὺς καὶ δραστηρίους αὐτοὺς, εἴπερ ἤθελον ὀρθά τε φρονεῖν αὐτοὶ, καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν τὴν εἰς τοῦτο δρομικὴν καταδεῖξαι πρίβον. ἐπεφώνει καὶ ὁ θεσπέσιος Ἰωάννης αὐτοῖς ὅπερ ὁ τῆς μετανοίας ἰοῦσι βάπτισμα. γεννήματα ἐχιδνῶν, τίς ὑπέδειξεν ὑμῖν, φυγεῖν ἀπὸ τῆς μελλούσης ὀργῆς; γέγονε τοίνυν ἐκ δίκης τοῖς θεοῦ καὶ τῶν ἰχθύοντων μάλιστα, τοῦτ' ἔστιν, τῶν περὶ αὐτοῖς δυνατῶν, ἡγεμόνων ἡγεμονεύοντων, καταδηωθείσης αὐτῶν τὰ χώρας καὶ παραδοθείσης τοῖς Ρωμαίων γενναιοτάτοις στρατεύμασι. καὶ τοῦτο αὐτοῖς προεμεμήνυκεν ὁ Σωτήρ· ὅταν ἴδητε κυκλούμενον ὑπὸ στρατοπέδων τὴν Ἱερουσαλὴμ, τότε ἐρεῖτε τοῖς ὄρεσι καλύψατε ὑμᾶς· καὶ τοῖς βουνοῖς πέσατε ἐφ' ἡμᾶς. φοβερὸν οὖν ὄντως ἐμπεσεῖν εἰς χεῖρας θεοῦ ζῶντος· οὐκ ὀργὴ σκληρὸς καὶ ἀμείλικτος, χρηστὸς γὰρ μᾶλλον καὶ ἀγαθός ἐστιν· ἀλλ' ὅτι λυπεῖται καταφρονούμενος, ὅταν ἑαυτοὺς μάλιστα τῶν παρ' αὐτοῦ χαρισμάτων ἀποστερῶμεν ἡμεῖς, καίτοι παρὸν ἐλεῖν τε πλουσίως. καὶ ἐντρυφᾶν αὐτοῖς ἐλευθέροις εἶκειν τοῖς παρ' αὐτοῦ νόμοις. ἀποστομοῦμεν τε τοὺς πονηροὺς καὶ αἰσίους τῶν ἐν τῷδε τῷ βίῳ διδασκάλους· οἳ καὶ τῆς πίστεως τὴν ὀρθότητα τοῖς ἑαυτῶν ῥήμασι παραλύειν ἐπείγονται, καὶ ταῖς τῶν ἀκεραιοτέρων ψυχαῖς τῆς ἑαυτῶν δυσκρασίας τὸν ἰὸν ἐκχέοντες, παρατρέπουσιν αὐτὰς εἰς τὸ δεῖν ἐλέσθαι τὰ πονηρά.

Καὶ ἐπάξω τὴν χεῖρά μου ἐπὶ σε, καὶ πυρώσω σε εἰς καθαρὸν, τοὺς δὲ ἀπειθοῦντας ἀπολέσω, καὶ πάντας ἐχθροὺς καταπαύσω· καὶ ἐπιστήσω τοὺς κριτάς σου, ὡς τὸ πρότερον, καὶ τοὺς συμβούλους σου ὡς τὸ ἀπ' ἀρχῆς· καὶ μετὰ ταῦτα κληθήσῃ πόλις δικαιοσύνης, μητρόπολις πιστὴ Σιών. μετὰ γὰρ κείματος φθήσεται ἡ αἰχμαλωσία αὐτῆς, καὶ μετ' ἐλεημοσύνης. καὶ συντελεσθήσονται οἱ ἄφρονες, καὶ οἱ ἀσεβεῖς ἅμα, καὶ οἱ ἐγκαταλείποντες τὸν κύριον συντελεσθήσονται.

Ἐπάξω τὴν χεῖρα αὐτοῦ Θεὸς, ὡς πληττούσην. τοιοῦτον γὰρ πως ἀεὶ τῶν τυπτόντων τὸ σχῆ-

A Hinc itaque dicit de illis: Væ potentibus. Non cessabit enim furor meus contra hostes, & iudicium de inimicis meis exercebo. Viden' quo pacto aduersarios illos, & quidem hostes appellet? Et in illos maximè diuinam iram incursuram ac sæuituram ait. Par enim fuit, par fuit plecti grauius eos, & iudicanti rationes reddere de aliorum interitu, quàm prohibere ac propulsare potuisse ipsos, verisimile est: si & ipsi rectè sapere, & cæteris omnibus callem eò perducentem B monstrare voluissent. Occlamauit & diuinus Ioannes ad pœnitentiæ baptisma accedentibus. Progenies viperarum, quis monstrauit vobis, vt fugeretis à futura ira? Sumpta est ergo vltio à Deo de potentibus maximè præsidibus, id est, qui apud illos erant prepotentes, videlicet principes: deleta ipsorum regione, & generosissimis Romanorum copiis exposita. Præsignificauit item illis hoc Seruator: Cùm videritis Hierusalem ab exercitu circumsessam, tunc dicetis montibus, Operite nos: & collibus, Cor- C ruite in nos. Horrendum est igitur incidere in manum Dei viuentis: non quia durus est & implacabilis, benignus est enim potius & bonus: sed quia despicatui ac contemptui habitus, molestè fert, maximè quando ipsi nos gratuitis eius donis priuamus: etiam cùm liceat illis affatim frui, & circumfluere, modò legibus ab ipso latis parere, improbos ac impios rerum ad vitam pertinentium præceptores arcere in animum induceremus: qui tum fidei synceritatem suis D verbis eneruare, quasique luxare nituntur: tum simpliciorum animis, suæ peruersitatis virus infundentes in grauia mala detorquent & auertunt.

Matth. 3.

Luc. 4.

Et inducam manum meam super te, & excoquam te ad purum: inobedientes autem perdam, & omnes superbos deprimam. Et imponam iudices tuos E *vt prius, & consiliarios tuos vt ab initio. Et post hæc vocaberis ciuitas iustitiæ, metropolis fidelis Sion. Cum iudicio enim seruabitur captiuitas ipsius, & cum misericordia. Et conterentur iniqui ac peccatores simul, & qui dereliquerunt Dominum, consumentur.*

Inducit manum suam Deus, vtpote ferientem. Is enim semper est gestus

percutientium. Quòd autem prorsus non erit sine fructu hæc manus in eos inductio, hoc est, rerum aduersarum incursio, & tentatio: nec promiscuè omnibus hæc supplicia accident, sed quòd credentes cura & misericordia dignetur, & genuinis filiis seruatricem gratiam sit largiturus, clarè docet. Etenim Hierusalem olim Deo repugnans, cùm alienos deos colendo, multipliciter scortata fuisset: manum ei Deus induxit, & in belli calamitates tanquam in ignem quendam coniecit. Cúmque deinde Pater filium è cælo nobis misisset, Seruatorem ac redemptorem, túmque in eum bacchata esset furiosè, cáque ex impotenti patraret amentia, nec desineret per inobedientiam insigni contumelia afficere eum, qui impium iustificat, & à veteribus flagitiis per fidem liberat: induxit ei manum deintegro, & velut artifex quispiam igne discreuit: & probatissimum ac selectum genus credentium sibi reseruauit: adulterinum verò & reiectitium exitio dedit, ac deleuit. Quemadmodum igitur qui igni, vel æs, vel argentum liquant, excoquunt materias: Ita & ego, inquit, exuram te ad purum: scriptum

Esai. 4. » est autem: [Eluet Dominus sordes filiorum & filiarum Sion, & sanguinem è medio eorum expurgabit, » spiritu iudicii & ardoris.] Dictum est etiam à quodam è sanctis pro-

Mal. 3. » phetis: [Subitò veniet in templum » suum Dominus, quem vos quæri» tis, & angelus testamenti, quem vos » vultis. Ecce venit, dicit Dominus: » Ecquis sustinebit diem aduentus eius? » Vel quis subsistet in conspectu eius? » Quia ipse venit tanquam ignis fornacis, & tanquam herba lauantium, » & sedebit conflans, velut argen» tum & aurum.] Aliter etiam nobis explicabit hoc sapiens Matthæus, lo-

Matth. 3. » quens de Christo: [Ego baptizo vos » in aqua ad pœnitentiam: at qui me » sequitur, fortior me est, cuius calceos non sum dignus portare. Ipse » vos baptizabit in Spiritu sancto & » igne, cuius ventilabrum in manu » eius, & expurgabit aream suam, » congregabitque triticum suum in hor» reum, paleam autem comburet igne » inextincto.] Itaque triticum in horreum colligitur: infrugiferum verò, id est, paleam, ignis fore escam

μα· ὅτι οὐκ ἀνόνητος ἔσται πάντελῶς αὐτῶν ἡ τῆς χειρὸς ἐπαγωγὴ, τοῦτ' ἔστιν, ἡ τῶν δεινῶν ἔφοδός τε καὶ πεῖρα, ὅτε μὴν ἀδιακρίτως ἅπασι τὰ ἐξ ὀργῆς συμβήσεται, φερυπίδος δὲ καὶ φιλοῦς ἀξιώσει τοῖς πεπιστευκόσι, καὶ τοῖς γνησίοις ἀπονεμεῖν τιμὴν ὅτι τὰ γε δεῖν διασώζεσθαι χάριν διδάσκει σαφῶς. πάλαι μὲν γὰρ ἡ θυγάτηρ Ιερουσαλὴμ οὐκ ἐπεπόρνευκε πολυτρόπως ἀφεστῶσα θεοῖς ἑτέροις, ἐπήγαγεν δὲ αὐτῇ τὴν χεῖρα θεὸς, καὶ ὥσπερ τινὶ πυρὶ ταῖς ἐκ τοῦ πολέμου περιστάσεσι συμφοραῖς. ὅπου γε πέπομφεν ἐξ οὐρανοῦ τὸν υἱὸν ὁ πατὴρ σωτῆρα καὶ λυτρωτὴν, εἶτα περιῶρώνηκεν εἰς αὐτὸν, καὶ τὰ ἐξ ἀκρατοῦ πέπραχεν ἀπονοίας. ὁ δὲ ἀγαλέξιπέ τε θεὸς ἀπειθείας ἀγείως ἐκδυσωπήσασα, καίτοι δικαιοῦντα τὸν ἀσεβῆ, καὶ τῶν ἀρχαίων πλημμελημάτων ἀπαλλάττοντα διὰ τῆς πίστεως. ἐπήγαγε δὲ αὐτῇ τὴν χεῖρα πάλιν, ἐξ οὗ τὸ τηλίκης διέκεινεν ἐν πυρὶ, καὶ ἄπεμπε μὲν ὅσον οὐδὲν ἐν αὐτῇ δοκιμώτατόν τε καὶ ἀπόλεκτον γένος τῶν πεπιστευκότων τοῦτο τετήρηκεν ἐν ἑαυτῷ. ὁ γεμὴν κίβδηλον ἐξ ἀδόκιμον πάντα δέδωκεν εἰς ὄλεθρον καὶ ἀφανισμόν. ὥσπερ οὖν οἱ πυρὶ καθαίροντες, ἢ χαλκὸν ἢ ἄργυρον διακαθαίρουσι τὰς ὕλας, οὕτω κἀγὼ φησὶ, πυρώσω εἰς καθαρόν. γέγραπται γὰρ ὅτι ἐκπλυνεῖ κύριος τὸν ῥύπον τῶν υἱῶν καὶ τῶν θυγατέρων Σιών. καὶ τὸ αἷμα ἐκκαθαριεῖ ἐκ μέσου αὐτῆς, ἐν πνεύματι κρίσεως καὶ ἐν πνεύματι καύσεως. εἴρηται δὲ ἐξ ἀφῆς φωνῆς ἑνὸς τῶν ἁγίων προφητῶν. ὅτι οὐ ταφήσῃ ἐξ εἰς τὸν ναὸν αὐτοῦ κύριος, ὃν ὑμεῖς ζητεῖτε, καὶ ὁ ἄγγελος τῆς διαθήκης ὃν ὑμεῖς θέλετε. ἰδοὺ ἔρχεται, λέγει κύριος, καὶ τίς ὑποστήσεται τὴν ἡμέραν εἰσόδου αὐτοῦ; ἢ τίς ὑποστήσεται ἐν τῇ ὁράσει αὐτοῦ; ὅτι αὐτὸς εἰσπορεύεται ὡς πῦρ χωνευτηρίου, καὶ ὡς πόα πλυνόντων. καὶ καθίσεται χωνεύων, ὡς ὁ ἀργύριον καὶ ὁ χρυσίον. ἑτέρως δέπου δὲ τοῦτο καὶ ὁ σωτὴρ ἡμῶν Ματθαῖος διαφανῶς λέγων περὶ Χριστοῦ· ἐγὼ μὲν γὰρ ὑμᾶς βαπτίζω ἐν ὕδατι εἰς μετάνοιαν· ὁ δὲ ὀπίσω μου ἐρχόμενος, ἰσχυρότερός μου ἐστὶν, οὗ οὐκ εἰμὶ ἱκανὸς τὰ ὑποδήματα βαστάσαι, αὐτὸς ὑμᾶς βαπτίσει ἐν πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρί. οὗ τὸ πτύον ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ, καὶ διακαθαριεῖ τὴν ἅλωνα αὐτοῦ, καὶ συνάξει τὸν σῖτον αὐτοῦ εἰς τὴν ἀποθήκην, τὸ δὲ ἄχυρον κατακαύσει πυρὶ ἀσβέστῳ. σίτου μὲν οὖν συλλέγεται ὁ μὲν σῖτος εἰς ἀποθήκην, τὸ δὲ ἄχυρον ἄπρον, τοῦτ' ἔστι, τὸ ἄχυρον πυρὶ εἵρηκεν ἔσεσθαι ἐσ-

φιλ. καὶ πῶς εἴ τις ἕλοιτο μαθεῖν, ἡ τῶν προκειμένων ἐφικνεῖται δύναμις. ἔφη γὰρ εὐθύς. Τοὺς δὲ ἀπειθοῦντας ἀπολέσω, καὶ ἀφελῶ πάντας ἀνόμους ἀπ' σου, καὶ πάντας ὑπερηφάνους ταπεινώσω. Διόλωλε μὲν γὰρ τῶν ἐξ Ισραὴλ ἡ πάλαι πληθύς, καὶ εἰς Χριστὸν ἀσεβήσασα καὶ ἀρνησαμένη τὸν λυτρωτήν. ἐξήρθηται δὲ πάντες οἱ ὑπερήφανοι καὶ ζῶντες ἀνόμως. τοῦτ' ἔστιν, οἱ τῆς Ιουδαίων συναγωγῆς ἡγεμονεύειν λαχόντες οἱ ἀρχιερεῖς καὶ Φαρισαῖοι, πῶς γὰρ ὄντ' ἂν ἄνομοί τε καὶ ἀλαζόνες οἱ μήτε τὸ εἰς τὸν νόμον αἰδῶ κἂν ὁπωσοῦν ὀλίγα τε περφρονηκότες, ἐπαίροντες δὲ καὶ τὸ κέρας εἰς ὕψος, καὶ λαλοῦντες κατὰ τοῦ Θεοῦ ἀδικίαν; εἰρήκασι γὰρ, ἆρε, ἆρε, σταύρωσον αὐτόν. ἐξῆρθαι δὲ τὸ κληρονομεῖσθαι λαὸν, ἀναδεδειγμένων τῶν ἁγίων ἀποστόλων, περὶ ὧν φησιν, ὑποστήσω τοὺς κριτάς σου ὡς τὸ πρότερον, καὶ τοὺς συμβούλους σου ὡς ἀπ' ἀρχῆς. γεγόνασι δὲ κατ' οὐδὲν ἐλάττους τῶν ἀρχαιοτέρων ἁγίων οἱ γνήσιοι μαθηταί, οὓς καὶ κριτὰς ὀνομάζει, καὶ συμβούλους ἀποκαλεῖ. δεδράκασι γὰρ ἀμφότερα τοῖς μὲν ἁμαρτάνουσιν ὑποπλήττοντες ὡς κριταί, συμβουλεύοντες δὲ τοῖς ἀσθενοῦσι τὰ πρὸς εὐρωστίαν αὐτοῖς χρήσιμα τῷ πνευματικῷ. καὶ γοῦν ὁ σοφώτατος Παῦλος τὸν ἐν Κορίνθῳ πεπορνευκότα παρέδιδου μὲν τῷ Σατανᾷ εἰς ὄλεθρον τῆς σαρκὸς, ἵνα τὸ πνεῦμα σωθῇ. βουλὰς δὲ δίδωσιν ἀγαθὰς, καὶ φησίν· ἐάν δέ τις ἀδελφὸς ὀνομαζόμενος, ἢ πόρνος, ἢ πλεονέκτης, ἢ εἰδωλολάτρης, ἢ λοίδορος, ἢ μέθυσος, ἢ ἁρπαξ, τῷ τοιούτῳ μηδὲ συνεσθίειν. περὶ τῶν δὲ λεγομένων κριτῶν ἤτοι συμβούλων καὶ ὁ μακάριος Δαβὶδ ἐν πνεύματι ἁγίῳ πρὸς αὐτὸν ἔφη τὴν Ιερουσαλήμ, ἀντὶ τῶν πατέρων σου ἐγενήθησάν σοι οἱ υἱοί σου, τοῦτ' ἔστιν, ἐν τάξει πατέρων γεγόνασί σοι τὰ τέκνα. καὶ γὰρ ἦσαν Ιουδαῖοι, καὶ υἱοὶ τῆς τότε καὶ δὴ συναγωγῆς οἱ γνήσιοι μαθηταί. ὅτι δὲ πατέρες γεγόνασι τῶν πεπιστευκότων, ἄκουε Παύλου λέγοντος, ἐν γὰρ Χριστῷ Ιησοῦ διὰ τοῦ Εὐαγγελίου ἐγὼ ὑμᾶς ἐγέννησα. καὶ πάλιν· τεκνία μου, οὓς πάλιν ὠδίνω, ἄχρις οὗ μορφωθῇ Χριστὸς ἐν ὑμῖν. Διαμεμνηται δὲ καὶ ἕτερος ἡμῖν τῶν ἁγίων προφητῶν αὐτὸς, περὶ τοῦ πάντων ἡμῶν σωτῆρος Χριστοῦ, καὶ τῆς ἀναδείξεως τῶν ἁγίων αὐτοῦ μαθητῶν, καὶ φησίν· ἰδοὺ δὴ βασιλεὺς δίκαιος βασιλεύσει, καὶ ἄρχοντες μετὰ κρίσεως ἄρξουσιν. οἱ μὲν γὰρ τῆς Ιουδαίων συναγωγῆς ἡγούμενοι, καὶ ζωῆς εἶχοντο τῆς ἀνομωτάτης, καὶ ὃ

A dicit. Modum autem si quis scire cupiat, verba proposita declarabunt. Mox enim inquit: [Inobedientes perdam, & perdam omnes iniustos à te, omnesque superbos deprimam. Periit siquidem Israelitarum antiqua multitudo, quæ in Christum admisit piaculum, & Redemptorem negauit.] Exterminati quippe sunt omnes superbi, & qui iniquè viuunt, Iudaicæ scilicet synagogæ præfecti, & principes sacerdotum & Pharisæi: Quî enim iniusti non sunt & arrogantes, qui legis reuerentiam ne minimum quidem curant, cornu autem in sublime tollunt, & contra Deum iniustitiam loquuntur? [Dixerunt enim: Tolle, tolle, cruci affige illum. Sublatus est autem eis populorum principatus, designatis in eorum locum sanctis Apostolis, de quibus dicit: Constituam iudices tuos, vt prius, & consiliarios tuos, vt ab initio. Nihilo autem inferiores fuerunt priscis illis sanctis diuini discipuli, quos & iudices appellat, & consiliarios nominat. Vtrumque enim præstiterunt, dum tanquam iudices redarguerent peccatores: infirmos autem cohortarentur, quæ ad robur spirituale illis vsui forent. Nimirum sapientissimus Paulus eum qui inter Corinthios scortatus est, tradidit quidem Satanæ, ad interitum carnis, vt spiritus saluus fieret: consilium verò dat bonum, & inquit: Si quis frater nominatus, vel scortator, vel auarus, vel idololatra, vel subsannator, vel ebriosus, vel rapax, cum huiusmodi non comedendum. De iudicibus & de consultoribus qui hîc dicuntur, beatus Dauid ad ipsam Hierusalem in Spiritu sancto dixit: Pro patribus tuis nati sunt filii tibi, hoc est, loco patrum geniti sunt tibi liberi: quippe qui Iudæi erant, & ex Iudæis, & filii eius, quæ tum fuit, synagogæ, diuini discipuli. Quòd autem fuerint patres fidelium, Paulum audi loquentem: In Christo enim Iesu, per Euangelium ego vos genui. Et iterum: Filioli, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis Dein & alius è sanctis prophetis, de Seruatore omnium nostrum Christo, & sanctorum ipsius discipulorum manifestatione, nobis ita commemorat, & inquit: [Ecce rex iustus regnabit, & principes cum iudicio præerũt.] Nam Iudaicæ synagogæ proceres, & vitam coluerunt à lege alie-

Ioan. 19.

Isa. 3.

1. Cor. 5.

Isa. 32.

nissimam, & cum iudicio, id est, iustitia regere haud nouerunt. Cæterum regnante in terris Christo, & iusti, & boni fuerunt diuini discipuli, cumque iudicio præsederunt: quibus inauguratis, rursus ciuitas iustitiæ, & metropolis fidelis, Sion, id est, Ecclesia, est appellata. Quoniam autem non citra delectum, vt dixi, sed cum solicitudine & ratione, & iustitia, Dei excoctio siue exploratio habetur, quæ genus per fidem approbatum discernit planéque detegit. Porrò addit, & dicit: Quia cum iudicio seruabitur captiuatis eius, & cum misericordia, & atterentur iniqui & peccatores simul, ac derelinquentes Dominum delebuntur. Discretis enim generibus, vt dicebam, & eo, qui credidit, approbato, altero autem grauiter impingente: electum quidem seruatum est; sed perit, quicquid nefandum ac odiosum fuit, & vitæ dissolutiori innutritum, quicquid impiè vixit, & Christum nihili fecit, qui saluum facere nouit, & peccata remittit, ac gratia iustum efficit.

Quapropter confundentur in idolis suis, quæ ipsi nolebant: & confusi sunt super hortis suis, quos concupiuerunt. Erunt etenim veluti terebinthus, quæ abiecit folia, & vt hortus aquam non habens.

Dixi propheticum sermonem genuinam in his verbis causam afferre Iudæorum incusationis. Genuinum enim fuit eorum crimen. Nam olim relicto vno & naturali Deo ac Redemptore, idola coluerunt, sacrificia militiæ cæli sacrificauerunt, & operibus manuũ suarum cultum deferentes non mediocri impietate se obstrinxerũt. Porrò etiam, cùm Deus Dominus apparuisset nobis, vt est in scripturis: negarunt & ipsum, ac nefariè in principẽ vitæ debacchati sunt. Itaque cognata & quasi germana fuerũt crimina: & huius amentiæ modus, priori fuit non absimilis: imò potius maior ac grauior est dementia. Et quidẽ temporibus quæ aduentũ præcesserunt hostiũ irruptionibus, ciuitatũ conflagrationibus, domorũ euersionibus crudelitate gladii, puerorũ occisionibus, & fœminarũ captiuitatibus mulctati sunt & puniti. Deo namq; immittente, Persæ, Medi, Moabitæ, Idumæi & accolæ gentes ista facitarũt. Cæterũ vbi, quemadmodũ dixi, etiã

A μὴ χείρων, τότ' ἐπὶ, δικαιοσύνης ἀρχὴν οὐκ ἤδεσθη. Βασιλευόντος δὲ Χριστοῦ τῆς γῆς ὑφανεῖ, δίκαιοί τε καὶ ἀγαθοὶ, καὶ μὴ χείρους ἀρχόντες, οἱ θεοπάιδευτοι γεγόνασι μαθηταί. ὧν ἀναδεξαμένων, κέκληται πάλιν πόλις δικαιοσύνης, καὶ μητρόπολις πιστὴ Σιών, τοῦτ' ἔστιν, ἡ ἐκκλησία. ὅτι δὲ οὐκ ἀδιακρίτως, ὡς ἔφην, ἀλλ' ἐν φρονήσει καὶ λόγῳ τοῦ μὴ δικαιοσύνης ἡ παρὰ Θεοῦ γέγονε πέρωσις, ἤτοι δοκιμασία φανερὸν καθίστησι τὸ ἀδόκιμον ἔθνος ἀφ' τῆς

B πίστεως· παρεσπαρμένα λέγων. ὅτι μὴ κείμενος ἔθνη διέσπαται ἡ αἰχμαλωσία αὐτῆς, καὶ μὴ ἐλεημοσύνης, καὶ σὺν τοῖς ἐσόμενοι οἱ ἄνομοι καὶ οἱ ἁμαρτωλοὶ ἅμα, καὶ οἱ ἐγκαταλιπόντες τὸν κύριον συντελεσθήσονται. Διακεχριμένων γὰρ πάντων ἤδη, ἐν τῷ μὲν πεπιστευκότος δοκιμασθέντος, ὡς ἔφην, διατηρουμένου· ἀπολλυμένου δὲ ἀπειθοῦς παρακεχωκότος, σεσωσμένου μὲν ὃ ἀπολλύμενον, ἀλλ' ἀφθαρτότερον ἐν αὐτοῖς βέλτιον καὶ ἀπημαθημένον, καὶ ἀπονοίας σὺν ἔφθοι, καὶ βεβιωκὸς ἀσώτως, καὶ Χριστοῦ μὴ πεφροντικὸς τὸ σῶζον εἴδοτος, καὶ ἀνιέντος ἐγκλήματα καὶ δικαιοῦντος τῇ

C χάριτι.

Διότι καταισχυνθήσονται ἐπὶ τοῖς εἰδώλοις αὐτῶν, ἃ αὐτοὶ ἠβούλοντο, καὶ ἐπιποθοῦντο ἐπὶ τοῖς κήποις αὐτῶν, ἃ ἐπεθύμουν. ἔσονται γὰρ ὡς τερέβινθος, ἀποβεβληκυῖα τὰ φύλλα, καὶ ὡς κῆπος ὕδωρ μὴ ἔχων.

Εἶπον ὅτι διττῶς ἐν τόποις ὁ τῶν προφητῶν λόγος ποιεῖται τὴν πρόφασιν τῆς Ἰουδαίων ἀποβολῆς. διττὰ γὰρ αὐτῶν τὰ ἐγκλήματα. πάλαι μὲν γὰρ θεὸν ἀφέντες, τὸν ἑαυτῶν φῶτα, καὶ λυτρωτὴν, λέλαπτο θυσιασιν εἰδώλοις, καὶ πεζυκασι θυσίας τὰ πρὸς τὰ τῶν ἀστρων, καὶ τῆς ἔργοις τὴν ἰδίων χεῖρα τὸν πόλεως ἀναπόντες, δεδυσπόηκασιν ἀμέτρως. ὅπερ ὁ Θεὸς κύριος ἐπιφανὲν ἡμῖν, καὶ σαφῶς γραφὰς, κρίνεσθαι τε καὶ αὐτὸν, καὶ πεπρωνήκασιν ἀμέτρως εἰς τὸν τῆς ζωῆς ἀρχηγὸν, σὺν οἷς ἀδελφὰ τὰ ἐγκλήματα, καὶ τῆς

E ἀπονοίας ὁ ἴσος σὺν ἀπειοικὼς τῷ προφήτῃ. μᾶλλον δὲ ὡς ἐν αἰτία ἀπονοίας μείζων. καὶ σκολάζοντο μὲν κατά γε τοὺς πρὸ τῆς ἐπιδημίας χαιρούς πω τὴν πολεμίων ἐφόδοις, πολεμικοῖς ὁρμοῖς, οἰκῶν αἰχμαλωσίας

. . . . . .

ταῦτα γὰρ ἔσεσθαι ἐφίετο Θεοῦ, Πέρσαι τε καὶ Μῆδοι, Μωαβῖται, καὶ Ἰδουμαῖοι, καὶ τὰ ὅμοιοι κατὰ τὴν ἐπιδημίαν. ὅπερ δὲ, ὡς ἔφην, καὶ εἰς αὐτὸν

ησέβησαν τὸν Χριστὸν, οὐκ ἐν μείοσι τῶν ἔμπροσθεν γεγόνασι κακῶν. ἐπεσπεῦσαι γὰρ τοῖς Ρωμαίων στρατιώταις, οἱ δὴ πᾶσαν ἐξέδραμον Ἰουδαίαν, ἐπαμύνοντος οὐδενὸς, ἦγον ἐξελέσθαι δυναμένου, καὶ τῆς ὅτε πικρᾶς ἐξελέσθαι συμφορᾶς. Τοιοῦτοι φησὶν ὅτι καταισχυνθήσονται ἐν τοῖς εἰδώλοις αὐτῶν, ἃ αὐτοὶ ἠθέλησαν, καὶ ἐπῃσχύνθησαν ἐν τοῖς κήποις αὐτῶν, ἃ ἐπεθύμησαν. Ἀλση μὲν γὰρ ἅπαντες δρυμοὺς καταλαμβάνοντες, εἶτα τοῖς ὑψηλοτέροις τῶν φυτῶν εἴδωλα προϊδρύσαντες, ἐγείροντές τε βωμοὺς, σωτῆρας ἐπεκάλουν, τοὺς ψευδωνύμους θεοὺς, καὶ ἐπ' αὐτοῖς τοῖς ἔργοις τῶν ἰδίων χειρῶν πᾶσαν εἶχεν τὴν ἐλπίδα, τῷ τὸ δύνασθαι κατὰ μόνας ἐλθεῖν ἐχθροῖς, καὶ καταγωνίζεσθαι ῥᾳδίως τοὺς ἀντικειμένους. ὅτε δὲ οἱ μὲν πολέμιοι παρῆσαν, καὶ δεδράκασι τὰ ἐχθρῶν, ἀπομεμένηκε δὲ τοῖς τῶν ἰδίων θεῶν ἀνεπικούρητος Ἰσραὴλ, καταισχύνθησαν ὅτι τοῖς εἰδώλοις αὐτῶν. τετήδυται γὰρ αὐτοῖς καὶ τοῖς γε τῶν ἄλλων ἐμπεφυρμένοις ὁμοῦ τοῖς κήποις, ἤγουν τοῖς ἄλσεσι, καὶ αὐτοῖς τεμένεσι καὶ βωμοῖς. Σκοτοῦται διημαρτήκασι τῆς ἐλπίδος, ὅτε παλαίοντες πεφύκασι τοῖς ἑαυτῶν θεοῖς, πότε σώσειν εἴτε μᾶλλον ὃ δὴ καὶ τῆς τοῦ προφήτου φωνῆς εἰρημένον τοῖς τοῦ θεοῦ. Καὶ ποῦ εἰσὶν οἱ θεοί σου, οἷς ἐποίησας σεαυτῷ; εἰ ἀναστήσονταί σοι καὶ σώσουσί σε ἐν καιρῷ τῆς κακώσεώς σου; Παλαίοντες γοῦν τὸν ἑαυτῶν ἐπὶ γε τοῖς ἰδίοις θεοῖς, οὓς ἐπεθύμησαν αὐτοὶ καὶ μᾶλλον τοῖς κήποις, ἔσονται ὡς περέβινθος ἀποβεβληκυῖα αὐτῆς τὰ φύλλα, καὶ ὡς κῆπος ὕδωρ μὴ ἔχων. τοῦτ' ἔστι, γυμνοί τε καὶ ἀτιμότατοι, καὶ πολὺ νοσοῦντες τῷ ἀκαρπίᾳ, δῆλον ὅτι τῷ νοητῷ τὸν τῆς ἀρετῆς καρπόν. ἡ μὲν γὰρ τερέβινθος, ἤγουν ἕτερόν τι τῶν φυτῶν, ἕως μὲν ταῖς ἰδίαις αὐξαις ὡραΐζεται καπάκομον, τῷ αὐτῇ πρέπουσαν ἀποσώζει δόξαν· ἀποβεβληκὸς δὲ τὰ φύλλα ξηρὸν ἔσται καὶ ἀκαλλές, καὶ οἷον ἠτιμασμένον. ὁ δὲ κῆπος ὑπὸ παλαιοῦ μὲν ἔσται πηγαῖς, δένδρεσι πάσης ἔσται τις, καὶ ταῖς τῶν καρπῶν ἀφθονίαις πολυφόρως εὐθηνούμενος. ξηρὸς δὲ καὶ δύσβατος ὢν ἔσται πόνου τοῦ πάντως ἐν ἀκαρπίᾳ, μᾶλλον δὲ καὶ αὐτῷ νοσήσει τὴν ἐρημίαν. Ἀτιμος οὖν καὶ ἄκαρπος ἀπομεμένηκεν ὁ Ἰσραήλ. πῶς γὰρ ἔστι καρπὸς ἀρετῆς ἐν τοῖς τῶν εἰδώλων θεραπευταῖς; ἢ πῶς οὐκ ἀπάσης ἀτιμίας ἔμπλεως, ὁ θεὸν ἀφεὶς τὸν ἕνα καὶ φύσει, καὶ λέγων τῷ ξύλῳ, πατήρ μου εἶ σύ, καὶ τῷ λίθῳ, σὺ ἐγέννησάς με; ἴσως δὲ καὶ

A in ipsum Christum impii fuerant, in malis versabantur, non minoribus aut leuioribus illis, quæ præcesserunt. Inciderunt enim in Romanum exercitum, qui vniuersam Iudæam funditus deleuerunt, cùm nemo, qui quidem posset eripere, & ab illa tam acerba calamitate liberare, subueniret. Idcirco dicit: Rubore suffundentur in idolis suis, quæ ipsi noluerunt: & erubuerunt in hortis suis, quos con- B cupierunt. Nemora siquidem occupantes & colles, deinde idola, iuxta proceriores arbores statuentes, atque aras erigentes, falsò cognominatos deos, seruatores appellabant, & in ipsis manuum suarum operibus spem omnem locabant; posse, inquit, se, inimicis superiores esse, & aduersantes facile expugnare. Cum autem aduenissent hostes, & hostilia fecissent, & destitutus à diis suis extitisset Israel: in idolis suis pudefacti sunt. Illos namque ante alios vnà cum hortis luciscque exutos conspexerunt, & C cum delubris ipsis & altaribus. Exciderunt igitur spe, quando deos suos pati conspicarentur, tum denique vix intelligentes, illud voce prophetæ dictum à Deo: Et vbi sunt dii tui, quos ipse tibi fecisti? num surgent & seruabunt te in tempore afflictionis tuæ? Affecti ergo ignominia, in diis suis quos experiuerunt, & in hortis, erunt tanquam terebinthus abiectis foliis, & vt hortus aquam non habens: id est, nudi & despectissimi, & multum laborantes sterilitate, spirituali videlicet bonorum actionum. Terebinthus enim & alia species quæcumque arborum, quamdiu suis floribus densa est & ornata, sibi decoram gloriam retinet: amissis autem foliis, erit arida ac parum formosa, ac veluti inhonorata. Hortus item, si fontes habeat, densus erit arboribus, fructuúmque vbertate multifariam luxuriat: siccus verò & humore carens, omnino D sterilescet fructuum inopia, imò & ipsarum quoque arborum. Inhonoratus igitur & infructuosus mansit Israel. Quis enim est virtutis fructus, in idolorum cultoribus? Aut quidni sit plenus omni dedecore & contemptione, qui deserit vnum & natura Deum? qui dicit ligno: Pater meus es tu, & lapidi: Tu me genuisti? Erit autem E

& alio modo Iſrael, velut terebinthus abiectis foliis. Nam ante Seruatoris aduentum, dum legis vmbram retinerent, inſtar arborum erant, quæ fructum non habent, foliis tamen proiectis & propagatis egregiè efflorescunt. Cùm deinde offendiſſent Chriſtum: ipſam etiam vmbræ obſeruationem perdiderunt. Nec enim vltrà obſeruant legis ſacrificia, nec ſanè legalibus ornamentis inſigniuntur: ſed pauca admodum priſcæ gentes inſtituta retinentes in vrbibus, infrugiferi ſunt, ſpoliatique honoribus, & iure quidem optimo. [Interfecerunt enim principem vitæ, quem Deus, ſolutis doloribus mortis grauiſſimis, excitauit è mortuis, quandoquidem poſſibile non erat illum ab ea teneri.]

A ἑτέρως Ισραὴλ ὡς τερέβινθος, ἀποβεβληκυῖα τὰ φύλλα. τοιοῦτοι μὲν γὰρ τῆς τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἐπιδημίας, τὴν τοῦ νόμου τηροῦντες σκιάν, τοῖς στοιχείοις ἐμφυτοῖς, καρπὸν μὲν οὐκ ἔχουσι, πλείω δὲ μᾶλλον τοῖς τῶν φύλλων ἐκβολαῖς ὀφθεῖσι. ὅτε δὲ τοῖς προσκεκρούκασι τῷ Χριστῷ, καὶ αὐτὴν ἀποβεβλήκασι τὴν τῆς σκιᾶς τήρησιν. οὐ γὰρ ἔτι τηροῦσι τοῖς τοῦ νόμου θυσίας, οὔτε μὴν τοῖς νομικοῖς αὐχήμασιν ἐπισημαίνονται. πολλὰ δὲ ὀλίγιστα δὲ τῶν πόλεων τὰ ἀρχαῖα τηροῦντες ἔθνη, ἄκαρποί εἰσι καὶ ἀτίμως κεῖνται· καὶ μάλα εἰκότως. ἀπεκτόνασι γὰρ τὸν ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς, ὃν ὁ Θεὸς ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν λύσας τὰς ὠδῖνας τοῦ θανάτου, καθ' ὅτι οὐκ ἦν δυνατὸν κρατεῖσθαι αὐτὸν ὑπ' αὐτοῦ.

B

Et erit fortitudo eorum velut ſtipula ſtupæ, & opus eorum velut ſcintillæ ignis: & comburentur iniqui, & peccatores ſimul, nec erit qui extinguat.

Καὶ ἔσται ἡ ἰσχὺς αὐτῶν ὡς καλάμη στιππύου, καὶ ἡ ἐργασία αὐτῶν ὡς σπινθῆρες πυρός, καὶ καυθήσονται οἱ ἄνομοι, καὶ οἱ ἁμαρτωλοὶ ἅμα, καὶ οὐκ ἔσται ὁ σβέσων.

Sapienter dixit Salomon: Quiſque peccatorum ſuorum compedibus ſtringitur: & quidem vera eſt hæc oratio. Sua enim cuique noſtrum delicta perniciem creant, & ex ira diuina pœnas conflabunt. Quod quidem paſſi ſunt Iſraelitæ. Commentitios enim & falſo nuncupatos deos ſibi fabricauerunt, atque in illis ſperarunt ſe hoſtes ſuperaturos. Cæterum hoc ipſum factum eſt illis tantùm non ignis & ligna. Propter hanc enim prauitatem, igni traditi ſunt, & quidem igni inextinguibili, grauibus ſcilicet & continuis calamitatibus, nullo ferente ſuppetias. Id quod nobis perſpicuum facit, inquiens. Et erit fortitudo eorum, tanquam culmus ſtupæ, & eorum opera velut ſcintillæ ignis. Quod ſperabant ſibi fore præſidium & firmamentum, inquit, erit tanquam culmus ſtupæ, id eſt, alimentum ignis & fomes incendii: atque opera manuum ſuarum, quaſi ignis ſcintillæ in ipſos coniectæ. Quapropter iniqui comburentur & peccatores pariter. Ideóque committendum non eſt, vt Deum poſthac offendamus, eáue deſignemus imprudenter, quæ propemodum inuitum accendent in nos eum, qui poteſt omnia. Hæc etenim opera noſtra, & ignis erunt nobis, & fomentum ignis: quemadmodum profectò rectè ac præclarè facta laudem, viram, & gloriam, rectè viuentibus conciliare videmus.

C Ὁ σοφὸς εἴρηκεν Σολομών, ὅτι σφαῖς τῶν ἑαυτῶν ἁμαρτιῶν ἕκαστος σφίγγεται. καὶ ἀληθὴς ὁ λόγος. ἑκάστῳ γὰρ ἡμῶν τὰ ἴδια πλημμελήματα παρέξειν τὸν ὄλεθρον, καὶ ἐκ θείας ὀργῆς διαφέρειν δίκας. ὅπερ τι πεπόνθασιν οἱ ἐξ Ισραὴλ. εἰργάσαντο μὲν γὰρ ἑαυτοῖς τοὺς ψευδωνύμους θεούς, καὶ ἐπ' αὐτοῖς ἐλπίσαι τὴν ἐλπίδα, τῶν δυνάσθαι κατακρατεῖν ἐχθρῶν. Ἀλλ' αὐτὸ δὴ τοῦτο γέγονεν αὐτοῖς μονονουχὶ πῦρ τε καὶ D ξύλα. ὅπερ γὰρ τοιοῦτον τὴν πλημμέλειαν δέδονται πυρὶ, καὶ τοῦτο ἀσβέστῳ, τοῦτ' ἔστι, δεινοῖς τε καὶ ἀκαταπαύστοις συμφοραῖς, ἐπαμυνόντος οὐδενός. Καὶ τοῦτο ἡμῖν σαφὲς καθίστησι, λέγων. καὶ ἔσται ἡ ἰσχὺς αὐτῶν ὡς καλάμη στιππύου, καὶ ἡ ἐργασία αὐτῶν ὡς σπινθῆρες πυρός. Ἡ προσδοκηθεῖσα, φησὶν, ἔσεσθαι δύναμις αὐτοῖς, ἔσται ὡς καλάμη στιππύου, τοῦτ' ἔστι, τροφὴ πυρὸς καὶ ἐπανάκαυμα, καὶ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν αὐτῶν, ὡς πυρὸς σπινθῆρες ἀκοντιζόμενοι κατ' αὐτῶν. E καυθήσονται οὖν οἱ ἄνομοι καὶ οἱ ἁμαρτωλοὶ ἅμα. τοιγαροῦν τέως τῷ προσκρούσαντι Θεῷ, καὶ τὸ δρᾶν ἐκεῖνα . . . . . .

. . . . . αὐτὰ γὰρ ἡμῶν τὰ ἔργα, καὶ πῦρ ἡμῖν ἔσται καὶ τροφὴ πυρὸς, καθάπερ ἀμέλει καὶ τὰ ἐκ προαιρέσεως ἀγαθῶν αὐχήματα, καὶ ζωῆς, καὶ δόξης ἐμποιητικὰ τοῖς κατορθοῦσιν διείληφεν.

A

ΛΟΓΟΣ Β. ΕΙΣ ΤΟΝ ΑΥΤΟΝ.

ORATIO II. IN EVNDEM.

Ο Λόγος ὁ γεγονὼς πρὸς κυρίου πρὸς Ησαΐαν υἱὸν Αμὼς περὶ τῆς Ιουδαίας καὶ περὶ Ιερουσαλήμ.

Συγγενῆ τοῖς φθάσασι τὰ προκείμενα, καὶ εἰς ταὐτὸν τῇ ἴσων ἐννοιῶν ἐρχόμενα κατάδηλα τοῖς δυναμένοις αὐτὰ, λεπτὸν ὑπισήσασι τοῖς θεωρήμασι τῆς διανοίας τὸν νοῦν. γεγόνασι γὰρ οἱ πάλαι πρὸς Θεοῦ λόγοι πρὸς τὸν θεσπέσιον προφήτην περὶ τῆς Ιουδαίας καὶ περὶ τῆς Ιερουσαλήμ. δοκεῖ δέπως, μέσως πως καὶ οὐ σφόδρα σαφῆ τὴν ὁράσεως τὴν ἀπόδοσιν ἔχειν τὴν φασαν περὶ τῆς Ιουδαίας καὶ περὶ Ιερουσαλήμ. πλὴν ὡς ἔνι σαφηνιοῦμεν αὐτὴν τὴν ὁράσεως δυνάμεν, οἱονεί πως ἐν βραχεῖ συνενεγκόντες εἰς νοῦν. ὅπερ γὰρ τῆς μὲν ἀναισθήτης Ιουδαίας καὶ τῆς Ιερουσαλήμ τὴν δήωσιν περιῆφθαι λέγειν, τῆς γε μὴν ἐν Χριστῷ καὶ νοητῆς τὴν ἀνάδειξιν, καὶ τὴν ἐν παντὶ δὲ τῷ κόσμῳ φανέρωσιν, σώτης ἕνεκα τῆς αἰτίας, οὐχ ὑπὲρ γε τῆς Ιουδαίας, οὔτε μὴν καὶ τῆς Ιερουσαλήμ, ἀλλὰ περὶ τῆς Ιουδαίας, καὶ περὶ τῆς Ιερουσαλήμ πεφάσθαί φησι τὴν ὅρασιν. Αἰσθητὴν δὲ φαμὲν τὴν Ιουδαίαν, καὶ μέν τοι καὶ Ιερουσαλήμ, αὐτὴν μὲν τὴν χώραν ἐν ᾗ κατῴκησεν ὁ Ισραὴλ, καὶ αὐτὸ δὲ σύστημα τῆς Ιουδαίων συναγωγῆς. νοητὴν δὲ πάλιν Ιερουσαλήμ, ἤγουν Ιουδαίαν, τὴν ἐκκλησίαν εἶναι νομίζομεν, ἤτοι τὴν ἐν πνεύματι περιτομὴν, τοῦτ' ἔστι, τοὺς ἐν Χριστῷ, τὴν ἀχειροποίητον περιτομὴν εἰς νοῦν ἔχοντας καὶ καρδίαν. Καὶ γοῦν Ιουδαίοις ἐπεφώνησέ τις τῶν ἁγίων προφητῶν· περιτμήθητε τῷ Θεῷ, καὶ περιτέμεσθε τὴν σκληροκαρδίαν ὑμῶν, ἄνδρες Ιουδαῖοι, καὶ οἱ κατοικοῦντες Ιερουσαλήμ. οἶδεν γὰρ ὁ θεσπέσιος Παῦλος Ιουδαῖον ἕτερον, καὶ τὴν σάρκα μᾶλλον, ἀλλὰ τὸν ἐν πνεύματι. γράφει γοῦν ὅπως. οὐ γὰρ ὁ ἐν τῷ φανερῷ Ιουδαῖός ἐστιν, οὐδὲ ἡ ἐν τῷ φανερῷ ἐν σαρκὶ περιτομή, ἀλλ' ὁ ἐν τῷ κρυπτῷ Ιουδαῖος, καὶ περιτομὴ καρδίας, ἐν πνεύματι, οὐ γράμματι, οὗ ὁ ἔπαινος οὐκ ἐξ ἀνθρώπων, ἀλλ' ἐκ τοῦ Θεοῦ. χρὴ δὲ διαγλαφύειν ἡμᾶς λίαν ὀξυτηρῶς, πότερα μὲν ὁ προφήτης καὶ τὴν Ιερουσαλήμ, ἤγουν Ιουδαίας, ποιᾶται λόγους, πότερα δὲ περὶ τῆς ἐν Χριστῷ καὶ νοητῆς, ἢ καὶ ἀλη-

VErbum à Domino factum ad Esaiam filium Amos de Iudæa, & de Hierusalem. CAP. II.

Similia superioribus sunt hæc quæ B proponuntur, & pari quodammodo sententiarum tenore procedere videbit, quisquis ad hanc rem intelligendam & considerandam paululùm modo animum mentémque adhibeat. Facta sunt enim olim à Deo verba ad diuinum prophetam de Iudæa & de Hierusalem. Videtur autem mediam quandam nec admodum dilucidam visionis explicationem habere quod dicatur de Iudæa & de Hierusalem. Nos verò, quoad eius fieri potest, ipsam visionis vim breuiter animo comprehensam exC plicabimus. Quoniam enim sensibilis Iudææ & Hierusalem vastationem dicere conatur, eius quæ in Christo est & intelligibilis demonstrationem & patefactionem in hoc mundo: hac de causa, non super Iudæa, nec contra Hierusalem, sed de Iudæa, & de Hierusalem se vidisse dicit visionem. Sensibilem verò Iudæam & Hierusalem dicimus, regionem ipsam in qua habitauit Israel, & ipsum Iudaicæ synagogæ consessum. Intelligibilem rurD sus Hierusalem siue Iudæam, statuemus esse Ecclesiam, seu eam quæ in spiritu est circuncisionem, id est, eos qui in Christo non manibus factam, sed animi ac cordis circuncisionem habent. Quippe Iudæis clamauit è sanctis prophetis vnus: Circuncidamini Deo, & circuncideris cordis vestri obstinationem, viri Iudæi & habitantes Hierusalem. Agnouit etiam D. Paulus Iudæum alterum, non ex carne, sed E potius in spiritu. Sic enim scribit: Non enim qui in manifesto Iudæus est, neque quæ in manifesto, in carne, circuncisio est: sed qui in occulto, Iudæus est, & circuncisio cordis, in spiritu, non in litera: cuius laus non ex hominibus, sed ex Deo est. Diligenter itaque obseruandum est, quando propheta contra sensibilem Hierusalem, vel Iudæam verba facit, quando item de ea quæ in Christo est & intelligibili, quæ etiam

verè perfecta est & intaminata. Iam verò quid dicit?

Quia erit in nouissimis diebus manifestus mons Domini, & domus Dei in verticibus montium, & extolletur supra colles, & venient ad illum omnes gentes. Et ibunt gentes multæ & dicent: Venite, ascendamus in montem Domini, & in domum Dei Iacob, & annunciabit nobis viam suam, & ambulabimus in ea. Ex Sion enim egredietur lex, & verbum Domini de Hierusalem.

Terminata est siquidem & absoluta visio prophetæ. Et præcedentis prædictionis vltima clausula erat. Qua propter pudore afficientur super idolis, quæ ipsi voluerunt: & erubuerunt super hortis suis, quos appetiuerunt. Quemadmodum verò pudore affecti fuerint Israelitæ in idolis suis, abundè diximus. Cum autem prophetiæ de illis mentio facta sit, incipiens propheta vicinam ordine & secundam visionem, tempus designat, quo, non in aliqua parte orbis terrarum, non in vna regione & ciuitate, diaboli imperium concidet, in totum cultu & prophano apparatu idolorum: sed ex omni loco sub cælo ille morbus & immundorum dæmonum tyrannis eliminatur. Perfectum illud verò est, mortalibus, in extremis diebus, id est, vltimis huius seculi temporibus, quibus vnigenitum Dei Verbum factum caro, natum ex muliere, apparuit: quum intelligibilem Iudæam vel Hierusalem, hoc est, Ecclesiam, sibi ipse repræsentaret ac sisteret, virginem castam, non rugam aut ciusmodi quippiam habentem, sed potius sanctam & immaculatam, vti scriptum est. De ea verò dicit, Quia erit in extremis diebus spectabilis mons Domini, & domus Dei Iacob super editis montibus. Legitur quidem Sion illa Iudæorum in monte sita & ædificata: intelligi tamen potest hic non crassè aut sensibiliter, at spiritualiter Ecclesia, quæ etiam monti comparatur. Etenim verè est excelsa & illustris, & omnibus vbique notissima. Aliter etiam excelsa est, quoniam terreni nihil sapit, at supra res terrenas est, & gloriam Dei, quatenus licet, animi oculis intuetur, & sublimibus admodum de Deo opinionibus gloriatur. Ciuæorum enim eruditi,

ζωὴ ὄντι τελεία καὶ ἄμωμος. τί τοίνυν φησίν;

Ὅτι ἔσται ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις ἐμφανὲς τὸ ὄρος κυρίου, καὶ ὁ οἶκος τοῦ Θεοῦ ἐπ' ἄκρων τῶν ὀρέων. καὶ ὑψωθήσεται ὑπὲρ βουνούς, καὶ ἥξουσιν ἐπ' αὐτὸ πάντα τὰ ἔθνη. καὶ πορεύσονται ἔθνη πολλά, καὶ ἐροῦσιν· δεῦτε ἀναβῶμεν εἰς τὸ ὄρος τοῦ κυρίου, καὶ εἰς τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ Ιακώβ, καὶ ἀναγγελεῖ ἡμῖν τὴν ὁδὸν αὐτοῦ, καὶ πορευσόμεθα ἐν αὐτῇ. ἐκ γὰρ Σιὼν ἐξελεύσεται νόμος, καὶ λόγος κυρίου ἐξ Ιερουσαλήμ.

Κατέληξε μὲν γὰρ ἡ ὅρασις αὐτοῦ. καὶ ἤδη φαντασίας παραγραφῆσαι τὸ τέλος ἐῶ. δέδοται καταισχυνθήσονται ἐπὶ τοῖς εἰδώλοις αὐτῶν ἃ αὐτοὶ ἠθέλησαν. καὶ ἐπῃσχύνθησαν ἐπὶ τοῖς κήποις αὐτῶν, ὧν αὐτοὶ ἐπεθύμησαν. Καὶ τίνα μὲν ἔσχον καταισχύνην οἱ ἐξ Ισραὴλ ἐπὶ τοῖς εἰδώλοις αὐτῶν διαρκῶς εἰρήκαμεν. ὅπως δὲ μνήμην γένηται τῆς ἐπὶ αὐτοῖς παραφητείας, ἀρξάμενος ὁ παραφήτης γειτονικῶς ἐφεξῆς καὶ δευτέρας ὁράσεως, καταμηνύει τὸν χρόνον, καθ' ὃν οὐκ εἰς μέρος τι τῆς γῆς, οὐδὲ ἐν μιᾷ χώρᾳ τε καὶ πόλει ὁ τοῦ διαβόλου πεσεῖται κράτος, καὶ ξηρανθήσεται εἰς ἅπαν τῆς τῶν εἰδώλων λατρείας, καὶ βεβήλου κολλασκίας, ἀλλ' ἐξ ἁπάσης ληφθήσεται τῆς ὑπ' οὐρανὸν ἡ διαβεβηκυῖα, καὶ τῶν ἀκαθάρτων δαιμόνων ἡ τυραννίς. Κατώρθωται δὲ καὶ τοῦτο τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς ἐν ἐσχάταις ἡμέραις. τοῦτ' ἔστιν, ἐν τελευταίοις τοῦ παρόντος αἰῶνος χρόνοις, καθ' οὓς ἐπέλαμψεν ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ λόγος, γενόμενος σαρξ, γυνὴ γὰρ ἐκ γυναικός. ὅτε καὶ αὐτὸς ἑαυτὸν παρέστησε τῷ νοητῷ Ιουδαίᾳ, ἤγουν Ιερουσαλήμ, τοῦτ' ἔστιν, τῇ ἐκκλησίᾳ. παρθένον ἁγνὴν, μὴ ἔχουσαν σπίλον, ἢ ῥυτίδα, ἤτοι τῶν τοιούτων, καὶ ὃ γεγραμμένον. ἁγίαν δὲ μᾶλλον καὶ ἄμωμον. καὶ περὶ αὐτῆς φησιν, ὅτι ἔσται ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις ἐμφανὲς τὸ ὄρος κυρίου, καὶ ὁ οἶκος τοῦ Θεοῦ Ιακὼβ ἐπ' ἄκρων τῶν ὀρέων. Καὶ ἡμῖν μὲν Σιὼν ἡ καθ' ἡμᾶς τῶν Ιουδαίων, ἐν ὄρεσι κεῖσθαί τε καὶ οἰκοδομεῖσθαι λέγεται. νοηθεὶη δ' ἂν οὐκ αἰσθητῶς μᾶλλον, ἀλλὰ πνευματικῶς ἡ ἐκκλησία, ἥ καὶ ὄρει παραβάλλεται. Καὶ γὰρ ὄντως ἐστὶν ἀληθῶς ὑψηλὴ καὶ περίοπτος, καὶ γνωσιμωτάτη τοῖς ἀπανταχοῦ. ὑψηλὴ δὲ καὶ ἑτέρως. φρονεῖ γὰρ τὰ ὑπουράνια οὐδέν, ἀλλ' ὑπὲρ τὰ ὑπουράνια ἔστι, καὶ τῷ τοῦ Θεοῦ δόξαν, ὡς ἔνι, θεωρεῖσθαι τοῖς τῆς διανοίας ὄμμασι, καὶ ὑψηλοῖς ἄγαν περὶ αὐτοῦ δόγμασιν ἐπαυχεῖ. Ἑλλήνων μὲν γὰρ οἱ λογιώτεροι,

καίτοι μεγάλως ἐπὶ σοφίᾳ τῇ ὑφ' ἡμῶν διαπτύ-
ντες, θεοποιοῦσι τὴν κτίσιν, καὶ τοῖς τῶν πάντων στοι-
χείοις τὸ πρέπον ἀναπλοῦσι. ζοφερὸν γὰρ ἔχουσι
τὸν νοῦν, καὶ ταμιεύεται τὰ θεωρήματα, καὶ τῷ
καρδίᾳ ἐσκοτισμένῃ. Φάσκοντες εἶναι σοφοὶ
ἐμωράνθησαν, καθὼς γεγραμμένον. ἡ δὲ γε νοη-
τὴ Σιὼν, τοῦτ' ἔστιν, ἡ ἐκκλησία, πᾶσαν μὲν
ὑπερίσταται κτίσιν ὁρατήν τε καὶ ἀόρατον,
ἀφικνεῖται δὲ πρὸς αὐτὸ τὸ πᾶν ὅλων ἐπέκεινα
φύσιν. φωτὸς γὰρ τοῦ θείου μεμέστωται, καὶ αὐτῷ
ἐπιγινώσκουσα, καὶ δημιουργὸν, καὶ τεχνίτην τῶν
ὅλων. αὐτῇ τε ἐν μόνῃ ὁ κατὰ πάντων ἀνθρώπων
κράτος. ἐν τῇ δὲ δόξῃ τε φέρουσι τὸν τῶν ὅλων
παμβασιλέα ἐν Θεὸν ἐν κύριον. ὄρος γοῦν ἁγί-
ων νοητὸν ὁ οἶκος τοῦ Θεοῦ δικαίως ἂν λέγοιτο.
καὶ ἔστι διάφανὴς, ὡς ὅπου βουλοῖ ῥᾳδίως. φαίη
δ' ἂν τις ἐπ' αὐτῷ καὶ μάλα εἰκότως ὁ λόγος τῆς
τοῦ σωτῆρος φωνῆς, ὡς οὐ παραδείγματος ἀπ-
αρρεῖς εἰρημένου. ἃ δύναται πόλις κρυβῆναι
ἐπάνω ὄρους κειμένη. καὶ πλέξαι μὲν ἄν τις συλ-
λέξαιτο, καὶ μάλα ῥᾳδίως τὰ δ' ἂν ὄντα ἴδοι ἐν
ἁγίαις θεοπνεύστοις γραφαῖς, ὅτι καὶ βουλοῖς,
καὶ ὅρεσι παρίστασθαι τὴν νοητὴν Ἱερουσαλὴμ
τὸ αἴσθημα, τοῦτ' ἔστι, τὸν τῆς ἐκκλησίας ὕψος.
βαθέσι δὲ καὶ πρὸς τὰ ἐφ' ἑξῆς, τοῖς φιλομα-
θέσι ἀφέντες τὰ τοιάδε συλλέγειν, εἴπερ ἔλοιντο
τῷ ὄντι δρᾶν. ἰδωμὲν δὲ τί ὄφελος ἐν τῷ κτίσαι εἰς ὄνησιν τοῖς
ἐπὶ τῆς γῆς. ἀπὸ γὲ τοῦ τόπου τὸ θεοῦ οἶκον τὸν θεῖον
εἶναι ὅτου χρέος ἐστὶ τοῖς ἀπέμπαλιν, ὡς δοκεῖν
ἤδη πως ἐπιβαίνειν τε ἐπὶ βουνοὺς, καὶ ἐπ' ἄ-
κρων κεῖσθαι τὴν ὀρεάν. σάφα δὲ πληροφορήσ
λέγων ἄνωθεν ὁ προφήτης. Καὶ πορεύσονται ἐπ' αὐ-
τὸ πολλὰ τὰ ἔθνη. καὶ ἐροῦσι πολλὰ
καὶ ἰσχυρὰ ἔθνη, δεῦτε, ἀναβῶμεν εἰς ὄρος τοῦ κυ-
ρίου, καὶ εἰς τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ Ἰακώβ. καὶ ἀναγ-
γελεῖ ἡμῖν τὰς ὁδοὺς αὐτοῦ, καὶ πορευσόμεθα ἐν αὐτῇ.
ὅτι νῦν ὡς ὁρᾶν ἔστιν, πολλὰ τὰ ἔθνη, καὶ
συνοδεύοντα ἅμα ἀλλήλοις εἰς τὴν ἐκκλη-
σίαν, ἵνα μηκέτι ἡμῶν δεήσῃ πρὸς ἀπόδειξιν λό-
γων. αὐτὴ δὲ τὴν πρᾶγμα τι ἐκβαῖνον αὐτο-
μάρτυς ἔσται. καὶ ἄλλως. πλὴν ἐκεῖνο καταθαυ-
μάζειν ἄξιον. κέκληται γὰρ τὴν ἐθνῶν πλη-
θὺς, ὁ λόγος τῆς τοιούτου παιδαγωγίας. ὁ δὲ
προφήτης ἀγίοις. ἀγείρει δὲ μᾶλλον αὐτὰ θεία
τις καὶ ἀπόρρητος χάρις νοητὰς ἐλλάμπουσα,
καὶ τὴν διὰ Χριστοῦ σωτηρίας ἐπιθυμίαν τ' ἔφεσιν. ἴσα γὰρ ὅτου
δι' ἀλλήλων ἀνδρὸς
ἀλλήλοις ἐπιφωνεῖ. δεῦτε καὶ ἀναβαίνωμεν εἰς τὸ

A etiamsi sapientiæ nomine valde supercilium tollerent: creaturæ tamen diuinitatem affingunt, mundique elementis venerationem attribuunt. Terrenam siquidem habent mentem, & humiles cogitationes, & cor obtenebratum: cùm se dicerent esse sapientes, infatuati sunt, sicuti scriptum est. At Rom. 1.
Sion intelligibilis, Ecclesia scilicet, supra omnem creaturam & aspectabilem & inaspectabilem euolat, & vltra
B ipsam adeò vniuersitatis naturam pertingit, (Luce enim diuina plena est) illamque agnoscit opificem artificémque vniuersorum, illi atque adeò soli potentiam in omnia tribuit, & eiusmodi gloria vniuersorum Regem præpotentem ac Dominum coronat. Hinc igitur mons intelligibilis domus Dei iure dici possit. Et est illustris, vtpote supra colles eleuata. De illa vero istud merito quis dixerit, quod illustris exempli loco Seruatoris voce dictum est: [Non potest ciuitas abscondi supra „ Matth. 5.
montem posita.] Sunt verò plura alia „
C quæ facillimè colligi possent, vnde videre est in scripturis diuinitùs inspiratis, Hierusalem intelligibilis apicem, id est, Ecclesiæ cellitudinem, collibus & montibus comparari. Cæterum ad sequentia veniemus, hæc studiosis coaceruanda relinquentes, siquidem id facere voluerint: videamus vero quid vtilitatis mortalibus afferat, domum Dei hanc conspicuam esse ac spectabilem vbilibet omnibus, ita vt iam quodammodo euecta supra collem, & in
D editis montibus collocata videatur. Id vero mox propheta abundè declarabit, dicens: Et venient ad eum omnes gentes, & ambulabunt gentes multæ, ac dicent: Adeste, ascendamus in montem Domini & in domum Dei Iacob. Et annunciabit nobis viam suam, & ambulabimus in ea. Atqui omnes gentes coactas fuisse, & per fidem in Ecclesiam confluxisse, longiori verborum circuitu id demonstrare non erit opus:
E quin ipse rerum euentus ipsissimus erit ac verus testis. Illud autem admirari operæpretium fuerit. Vocata est enim gentium multitudo, non per legis pædagogiam, non per sanctos prophetas, sed diuina potius & arcana quædam gratia, intelligenter irradians, & salutis per Christum desiderium instillans, eas congregauit. Specta enim quomodo nullo prædicante sibi inuicem acclamant: Adeste & ascendamus in

montem Domini, & in domum Dei Iacob. Et annunciabit nobis viam tuam, & ambulauimus in ea. Primùm ascendunt, deinde sic quærunt, vt verbum Domini sibi annuncietur, & recipiunt se ituros viam Domini, nimirum Euangelicam, cuius aditus est purgatio per fidem. Qui autem viam Domini cupiunt discere, inueterati illius & profani erroris condemnationem videntur antè suscipere. Alioqui non erit in nobis illa meliorum expetitio, nisi prius vetera prima damnantibus. Quis ergo illis erat mystagogus? Quis deduxit ad agnitionem veritatis, & persuasit eis, vt prima existimarent ridicula, & ad posteriora accurrerent? An non videlicet Deus? qui, vt dixi, illorum mentibus & cordi illuxit, adduxitque vt discerent simul & sentirent: Ex Sion egredietur lex, & verbum Domini de Hierusalem. Quod geminum sensum habet. Aut enim illud dicunt, nos verbum à domo Dei accipiemus; & cum ibi fuerimus verbum Dei cognoscemus. Aut quòd lex reliquit Sion, & ex ea veluti migrauit, & ab Hierusalem Dei Verbum excessit. Postquam enim in Christum debacchati sunt, & regnum eius negarunt, eos reliquit orphanos & orbos, illúdque dictum est per prophetam: [Et dixi, Non pascam vos, moriens moriatur, & deficiens deficiat, & posthac edat quisque proximi sui carnes.] Itaque lex egressa est ex Sion, & verbum Domini de Hierusalem. Post Seruatoris enim crucem obsignata est visio & prophetia: nec amplius apud ipsos Dei lex & verbum fuit. Ideóque diuinus Paulus tantùm non desperans, & inemendabilem Iudæorum turbam conspicatus: [Vobis, inquit, necesse erat loqui verbum Domini: postquam autem repulistis illud, & indignos vos facitis æterna vita, ecce conuertimur ad gentes. Sic enim præcepit nobis Dominus.] Disce igitur, quo pacto in gratia Dei exultent gentes. Nam ex Sion & Hierusalem legem & verbum Domini recessisse dicunt, omninóque ad se demigrasse. Transiit enim gratia ab his, qui fidem voluerunt reiicere, ad eos qui per fidem vocati sunt.

Zach. 11.

Act. 13.

ὄρος τῦ κυρίε. & εἰς τὸν οἶκον τῦ Θεοῦ Ιακὼβ, καὶ ἀναγγελεῖ ἡμῖν τὰς ὁδοὺς αὐτῦ, & πορευσόμεθα ἐν αὐταῖς. πρῶτον ἀναβαίνουσι, εἶτ' ὄπισθεν ζητῦσι ἐπαγγελίας τε τὸν τῦ Θεοῦ λόγον αἰτῦσι. τὰς τροχιὰς τὰς ἐν βαθέι ξύλῳ τὰ ὁδοὺ δ' κυρίε, δῆλον ὅτι τὸ ἁγίε πνεύματος, παρεσκευάσθω ἔμπροσθεν τὰ ἁμαρτίας κάθαρσιν. ἐοίκασι δὲ τὰ ὁδὸν κυρίε ζητοῦντες μαθεῖν, τὰ ἀρχαίας ἐκείνης & βεβήλου πλάνης παρεξοδεύσαντες τὰ κηρύγματος. ἔσται γὰρ ἡμῖν ἕτερος ἐκ τῶν βελτίονων ἢ ἔφεσις, μὴ πρὸ τῶν παρεκτρεχόντων τὴν πάλαι. πῶς οὖν ἄρα γένοιτ' αὐτοῖς ὁ μυσταγωγός; πῶς ὁ ἀναφέρων εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας, & ἀναπείθων αὐτοὺς καταλῦσαι μὲν ἡγεῖσθαι τὰ παρόντα, παρεσκευάσθαι δὲ πρὸς δεύτερα; ἢ δηλονότι Θεός; ὁ καὶ ἐλλάμψας αὐτοῖς, ὡς ἔφην, εἰς νοῦν & καρδίαν, & ἀναπείσας εἰπεῖν τε ἅμα & φρονῆσαι, ὅτι ἐκ Σιὼν ἐξελεύσεται νόμος, καὶ λόγος κυρίε ἐξ Ιερουσαλήμ. ἀσαφὲς δὲ τὸ διπλοῦν ἐφ' ἑαυτῷ τὴν ἔννοιαν. ἢ γὰρ ἐκεῖθεν φασὶν, ὅτι λαμβάνομεν λόγον ἐκ τῦ οἴκου τῦ Θεοῦ· καὶ τὸν τῦ Θεοῦ λόγον ἐκ γενησόμενοι, εἰσόμεθα. ἢ ὅτι καταλέλοιπε τὴν Σιὼν, καὶ οἷ ἐκ ἐβόησεν ἀπ' αὐτῆς ὁ νόμος, & ἀπὸ τῆς Ιερουσαλὴμ ἀπεπεφοίτηκεν ὁ τῦ Θεοῦ λόγος. ὅπερ γὰρ πεπροφητεύκασιν εἰς Χριστὸν, κρημνὸς πρό τε τῦ βασιλείας αὐτῦ, καὶ καταλέλοιπεν αὐτοὺς, καὶ ἀφῆκεν ὀρφανούς. Καὶ τῦτο ἐν ᾧ ἔλεγε τὸ παρόντος λεγόμενον, καὶ εἶπα, ἀμὴ πεισμονὴ ὑμᾶς ἀποθανεῖται ἀποθανεῖσθε. & ὃ ἐκλείπει ἐκλείπετω, καὶ τὰ καταλοιπὰ ἑαυτῶν ἑτέρα ἑτέρᾳ φαγέτω σάρκας τῦ πλησίον αὐτῦ. ἐξέλιπεν ἤδη νόμος ἐκ τῆς Σιὼν, καὶ λόγος κυρίε ἐξ Ιερουσαλήμ. ἐσοφαλίσθη γὰρ ὄρασις καὶ προφητεία μετὰ τὸ τῦ σωτῆρος σταυρόν. καὶ σαφέστερον περὶ αὐτῶν ὁ τῦ Θεοῦ νόμος τε καὶ λόγος. & γοῦν ὁ θεσπέσιος Παῦλος μονονουχὶ καὶ ἀπιστικῶς, καὶ ἀνιάτους βλέπων τὸ πλῆθος τῶν Ιουδαίων πληγὴν ὑμῖν φησὶν, ἔδει πρῶτον λαληθῆναι τὸν λόγον τῦ κυρίε. ἐπεὶ δὲ ἀπωθεῖσθε αὐτὸν, καὶ ἐκ ἀξίους κρίνετε ἑαυτοὺς τῆς αἰωνίε ζωῆς, ἰδοὺ στρεφόμεθα εἰς τὰ ἔθνη. ὅτε γὰρ εἶπε παλαιὸν ἡμῖν ὁ κύριος. σωλὲς ἵνα ὦσι σοὶ τὸ σπέρμα Χριστὸν ζητεῖν μεγαλυνόμενα τὰ ἔθνη. ἀπὸ γὰρ τῆς Σιὼν καὶ τῆς Ιερουσαλὴμ ἐκβοήσειαν φασὶ νόμον τε & λόγον κυρίε. μεταβιβασθεὶς δὲ τοὺς τοὺς εἰς αὐτὰ, μεταβέβηκε γὰρ ἡ χάρις ἐκ τῦ ἀπιστῆσαι ἐλευθέραν, εἰς τοὺς ἀφ' ἧς τῆς πίστεως κεκλημένους.

Καὶ κρινεῖ ἀνὰ μέσον τῶν ἐθνῶν, καὶ ἐλέγξει λαὸν πολὺν· καὶ συνκόψουσι τὰς μαχαίρας αὐτῶν εἰς ἄροτρα, καὶ τὰς ζιβύνας αὐτῶν εἰς δρέπανα. καὶ οὐ λήψεται ἔθνος ἐπὶ ἔθνος μάχαιραν, καὶ οὐ μὴ μάθωσιν ἔτι πολεμεῖν.

Γ'εφρηκώς ὅτι πεποίηταί τι καὶ οὐκ ἦσεται πρὸς οὐδὲν τοῦ μηδὲν ὄντος τοῦ διαβόλου κράτος· ὀργὴ δὲ καὶ ἡ τῶν εἰδώλων ποίησις πρὸς ἐμπαίδιον ἀλλήλων ὑποφωνούντων ἐθνῶν. δεῦτε ἀναβῶμεν εἰς τὸ ὄρος τοῦ κυρίου, καὶ εἰς τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ Ιακώβ, καὶ ἀναγγελεῖ ἡμῖν τὴν ὁδὸν αὐτοῦ, καὶ πορευσόμεθα ἐν αὐτῇ, καθίσασι τοῖς ἀκροωμένοις ἀναρχῆ τὰ χαρέν, καθ' ὃν εἰς πέρας ἥξει τὰ προῤῥηθέντα, καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς πρᾶγματος καλλιστεύσει γνωριμώτατον. πάλαι μὲν γὰρ, οὐκ ὄντος τῆς γῆς ὑπὸ ζυγὸν ἕνα, διωρισμένων δὲ κατὰ τε χώρας καὶ πόλεις τῶν ἐθνῶν, καὶ ἰδικῶς ἑκάστης ἐχούσης τὸν ἡγούμενον, ἀμιξία τε ἦν καὶ μάχαι καὶ πόλεμοι, πόλεως πρὸς πόλιν καταδηούντων ἀλλήλων τῆς ὑπὸ τῆς γῆς, καὶ διαρπαζόντων ἀεὶ τὰ ἑτέρων, καὶ τὸ καθ' ὧν αἱ δυνάμεις ἕκαστοι πλεονεξίαν. καὶ ἀνελειότητα, δόξαν ἡγούμενοι τὸ δυνατώτερον. οὐκοῦν οὐδὲ ἀσφαλῆ τὴν οἴκησιν εἶχον, ἀεὶ μεθισταμένοι πρὸς ἑτέραν, καὶ ὑπὸ τῶν δυνατωτέρων τὰ εἰληπμένης ἐξωθούμενοι. ὅπου γὲ ὁ τῶν ὅλων Θεὸς τῶν Ρωμαίων σκηπτροις ὑπήγαγε τὴν ὑπ' ἀρανὸν, μία τε γέγονεν ἡ πᾶσι τοῖς, οὐκέτι βασιλεία, κατέληξαν μὲν οἱ πόλεμοι, πέπαυται δὲ μάχη καὶ δικόνοια, καὶ κεκράτηκεν ἡ δικαιοσύνη, καὶ τὸ οὐκ μίας ἡ ἀσφαλές, οὐδενὸς ἀφαιροῦντος· οὐ καταδηούντος ἔτι. καὶ πόλεων ἢ χωρῶν καταστρεφόντος. οὐκ ἀνεπίπλεκτον ἔχοντος τὸ πλησιάζειν. καὶ οὐχὶ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ δέδοται μὴ ἡ τῶν ὅπλων χρεία μόνοις τοῖς μαχιμωτάτοις, καὶ τὸ στρατεύσιμον ἔχουσι τάξιν, ὑπὸ χεῖρά τε ὄντι τοῦ βασιλέως. πλεῖστον δὲ καὶ ἀξιεπαίνετον τὰ πολλὰ τῶν ἐθνῶν, ὅσα τῶν Ρωμαίων ἀρχῆς ἐπισφαλόμενα τὸν ζυγὸν, πόλεσί τε καὶ χώραις ἀγρίως ἐπιφοιτᾷ. ὁ γὰρ ὅπου οὐδεὶς ἐλευθέρως, ὡς αἱ βάλοιντο, καταπτήσσει. δυσθυμοῦσι γὰρ τὰ Ρωμαίων ὅπλα, καὶ ἠρεμεῖν ἀναγκάζουσι, καὶ καταπλήττουσιν ὡς θῆρας, καὶ ταῖς παρὰ σφῶν οὐδενείας δυνάμεις ὄντας ἐλέγχουσιν. ὁσιάζει γοῦν τοῦτον τὸν καιρὸν, ὡς ἔφην, ὁ μακάριος προφήτης, τῆς τῶν ἐθνῶν κλήσεως, καὶ ἐπιστροφῆς. καὶ πότε ὅτε ἔσται οὗτος; ὅτε, φησὶν, ὁ τῶν ὅλων Θεὸς, καὶ παμβασιλεὺς, καὶ κύριος κρινεῖ ἀνὰ μέσον τῶν ἐθνῶν, τοῦτ' ἔστι, δικαιοσύ-

A *Et iudicabit inter gentes, & arguet populum multum, & contundent gladios suos in aratra, & lanceas suas in falces, & non sumet gens in gentem gladium, neque discent amplius bellum gerere.*

Cùm prædixerit potentiam diaboli casuram, & in nihilum abituram, idolorumque fictionem irritam cassámque futuram, exhortatione mutua sibi acclamantibus gentibus: Adeste & ascendamus in montem Domini, & in domum Dei Iacob, & annunciabit nobis viam suam, & ambulabimus in ea: tempus ob oculos auditorum cõstituit, quo ea quæ commemorata antè sunt, ad finem peruenient, & ex ipsa rerum conditione, facit clarissimum. Etenim olim cùm terra non esset vni iugo subdita, sed per ciuitates & regiones distinguerẽtur gentes, & quæque sigillatim suum haberet ducem: dissidium erat, & nulla hominum permixtio aut consociatio, sed pugnæ & bella vbiuis gentium perdentibus sese mutuò terræ habitatoribus, & semper alienas res diripientibus: & rapinam ac feritatem, contra quos quisque poterat, gloriam summam esse existimantibus. Nec igitur tutam habitationem habuerunt, semper migrantes ad alteram, & ab ea quam occuparant deturbati à potentioribus. Cæterum cum vniuersorum Deus Romanorum sceptris orbem terrarum submisisset, & vnum deinceps vbique regnum constitutum esset: bella cessarunt, pugna & dissensio conquieuerunt, iustitia obtinuit, atque æquitatis securitas: cùm nemo raperet, nemo iam popularetur, cùm non in ciuitates aut regiones incursiones facerent, nec inflammari cupiditate diuitiarum præclarum ducerent. Nec id modò, sed & vsus adeò armorum traditus est solis bellatoribus maximis, & militarem ordinem tenentibus, ac regis quasi manui atque potestati subiectis. Deprehensum est etiam multas gentes infirmas esse, quæcunque Romani imperii iugo excusso, ciuitates & regiones crudeliter inuadunt. Non enim licet illis pro arbitratu liberè grassari: obsistunt enim Romanorum arma, & quiescere cogunt ac instar ferarum terrefaciunt, & suis viribus illorum infirmitatem arguunt. Præfinit itaque tempus, vti dixi, beatus propheta, gentium vocationis & conuersionis. Quando tandem? Quando, inquit, vniuersitatis Deus & regnator ac dominus inter gentes iudicabit, hoc est, iustitiam

ac iudicium erga omnes gentes exercebit. Prævaluit enim, vt iam dixi, iniustitia, gentibus se mutuò diripientibus, & omne genus immanitatis & libidinis inuehentibus. His verò è medio sublatis, iustitia & iudicium à Deo sunt data : & arguebantur, vt dixi, gentes multæ Romanis armis deuictæ : adeo vt Imperatori subditæ, nullos amplius impetus reformidarent. Eò denique tranquillitatis & simul felicitatis res eorum venerunt, vt non iam amplius bellicæ rei facultate & exercitatione indigerent, sed munia pacis longè lubentius amplecterentur, & labores rusticos colerent, reique agrariæ curam susciperent. In hoc enim belli mutant instrumenta, vt gladius ad aratri vsum adsumatur, lancea efficiatur falx, omninóque bellum dediscant, & præliari inter se supersedeant. Gentibus enim imperante Christo, qui est pax, è medio submota est omnis dissensio, & contentio, & pugnæ, & omne genus cupiditatis : & sublata sunt, quæ ex bello oriuntur incommoda, & metus, qui inde nascitur : obtinuit autem eius voluntas, qui nobis dicit : Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis.

Et nunc domus Iacob venite, & ambulemus in luce Domini. Demisit enim populum suum domum Israel.

Grauiorum malorum vaticiniis abundè perterrefactos, non sinit desperatione eos qui offenderunt perire: at volentibus resipiscere subinnuit Deum fore propicium : & qui vitia deponere & ad meliorem frugem redire voluerint, rursus salutis viam patefacturum : nec mala se refricaturum, sed ipsos recepturum ad se, etiamsi plurima & non ferenda commiserint. Affabrè enim reprehensionibus innectens consolationem, dicit : Et nunc domus Iacob venite, & ambulemus in lumine Domini. Arbitror verò prophetam in hac exhortatoria oratione quam adhibet, hortari Israelitas, vt dicenti Christo auscultent : Quamdiu lucem habetis, ambulate in luce, ne tenebræ vos comprehendant. Ipse siquidem est lux. Idque dixit apertè : Ego sum lux mundi, Qui sequitur me, non ambulabit in tenebris, sed habebit

A νῶν καὶ κείσιν εἰς πάντα ποιήσας τὰ ἔθνη. κεκραύτηκε μὲν γὰρ ἡ ἀδικία, καθάπερ ἔφην ἄρτιος, διαρπαζόντων ἄλληλα τῶν ἐθνῶν, καὶ πάντα ζῆτον ὑπερφερόντων ἀλεότητος καὶ πλεονεξίας. ὅπερ γέγονε τούτων οὐκ μέσου, δικαιοσύνη καὶ κείσις δέδοται παρὰ Θεοῦ, ἐξ ἧς ἐλέγχοντο, ὡς ἔφην, ἔθνη πολλὰ τοῖς Ρωμαίων ὅπλοις νενικημένα· ὥστε τοὺς ὑπὸ χεῖρα τὴν βασιλέως δεδιέναι μὴ ὀκνεῖν τὰς ἴσας ἐφέδρας, εἰς τοῦτο δὲ
B ἤδη παρελθεῖν τὰ πράγματα αὐτοῖς, εἰρήνης τε ὁμοῦ καὶ δημοσίας, ὡς μηκέτι δεῖσθαι τῆς εἰς τὸ πολεμεῖν ἐμπειρίας. αὐθελέας δὲ μᾶλλον καὶ λίαν ἀσμένως τοῖς εἰρήνης ἔργοις ὁμιλῶν, καὶ τὴν τῆς γεωπονίας μεταποιοῦσαν πόνων, καὶ φερωνύδα πάντας τὰ εἰς ἀγρούς. μεταπλάττουσι γὰρ εἰς τοῦτο τὸ πολέμου τὰ σκεύη, ὥστε καὶ ῥομφαίαν εἰς ἀρότου χρείαν ἐπιλαμβάνεσθαι. καὶ μικὼ ἐξηβώσω ἀποτελοῦσα δρεπάνιον, ἀπομαθεῖν
C παντελῶς τὸν πόλεμον, καὶ πρὸς ἄλληλα παρασκευῆς μάχιμον. ὅπερ γὰρ βεβασίλευκε τῶν ἐθνῶν ὁ Χριστὸς, ὃς ἐστιν εἰρήνη, γέγονεν οὐκ μέσου πᾶσά τε διχόνοια, καὶ ἔρις καὶ μάχαι, καὶ πᾶν εἶδος πλεονεξίας. ἐξήρηται δὲ καὶ τὰ ἐκ τοῦ πολέμου βλάβη, καὶ τὰ ἀντεῦθεν δείματα. κεκραύτηκε δὲ ὁ αὐτοῦ θέλημα λέγοντος πρὸς αὐτούς· εἰρήνην τὴν ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν, εἰρήνην τὴν ἐμὴν ἀφίημι ὑμῖν.

Καὶ νῦν ὁ οἶκος τοῦ Ιακὼβ, δεῦτε, καὶ πορευθῶμεν τῷ φωτὶ κυρίου. αἴτηκεν γὰρ τὸν λαὸν αὐτοῦ
D τὸν οἶκον τοῦ Ισραήλ.

Καταπλήσσας ἀρχομένους ταῖς προφανερρήσεσι τῶν δεινῶν, οὐκ ἐᾷ ταῖς ἀπογνώσεσιν ἀπολέσθαι τοὺς προσκεκρικότας. ὑποφαίνει δὲ ὅτι μετανοοῦσιν ἑλεημόνοις ἵλεως ἔσται Θεός. καὶ μεταμαθεῖν θέλουσι τὰ αἰσχρὰ, καὶ τὸ ἀμείνονα ἐφίεσθαι, καὶ θυρωνὸς πάλιν τῆς σωτηρίας τὴν ὁδὸν, καὶ ἀμνησικάκως προσδέξεται. καίτοι πλήσσα τε ὅσα καὶ οὐκ οἰστὰ πεπλημμεληκότας. τοῦτό τοι,
E φησὶν, αἰαπλέκων διὰ τέχνης τοῖς ἐλέγχοις τὸν προσκαλούμενον λόγον. Καὶ νῦν ὁ οἶκος τοῦ Ιακὼβ, δεῦτε, καὶ πορευθῶμεν τῷ φωτὶ κυρίου. πρέπειν δὲ οἶμαι τῷ προφήτῃ μάλιστα τὸ ὁπὶ τῷδε λόγον προσπέπειν τοῖς ἐξ Ισραὴλ ὑπακούειν λέγοντι τῷ Χριστῷ· ἕως ὃ φῶς ἔχετε, πίστευετε εἰς τὸ φῶς, ἵνα μὴ ἡ σκοτία ὑμᾶς καταλάβῃ. αὐτὸς δέ ἐστι τὸ φῶς. ἐγὼ γοῦν ἔφασκεν ἐναργῶς, ἐγώ εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου. ὁ ἀκολουθῶν ἐμοὶ, οὐ μὴ μείνῃ ἐν τῇ σκοτίᾳ, ἀλλ' ἕξῃ

τὸ φῶς τῆς ζωῆς. Φῶς δὴ ἂν λέγοιτο κυρίως, καὶ μάλα εἰκότως τὸ αὐτοῦ κήρυγμα, τοῦτ' ἔστι, τὸ Εὐαγγελικόν. ὅμοιον οὖν ὡσεὶ λέγοι, διαζήσωμεν βιοτικῶς, ἡμέσωμεν δὲ εὐαγγελικῆς πολιτείας τὸ πρέπον, παυσώμεθα τῷ ἐν τύποις, καταλήξωμεν τῆς σκιᾶς. μεταπλάσωμεν τὰ Μωσέως γράμματα πρὸς ἀλήθειαν, εἰσδεξώμεθα τὸ σωτήριον φῶς. ὅπερ δὲ τοῖς κατὰ σάρκα πατράσιν ἐπαυχοῦντες Ἰουδαῖοι, μεγάλων ἀεὶ τὸ ὀφρὺν ἀναπεπλήν ἐμφύτων, ὡς δι' αὐτοὺς ἀγαπώμενοι, μερίς τε καὶ κλῆρος χρηματίζοντες τοῦ Θεοῦ, καὶ λαὸς ἅγιος καὶ ἐκλεκτος. εἶτα λεγοῦντες ᾤοντο πρώτη τε καὶ πρώτως ἐν φρονήσει καὶ ἀγάπῃ κεῖσθαι τῇ πρὸς Θεῷ· κἂν εἰ πολλὰ δρῷεν τὰ ἀπηγορευμένα αὐτοῖς. κἂν εἰ μηδὲν ἠγοῦντο τὸν νόμον. κἂν εἰ αὐτῷ ἐλυμαίζοιεν, καὶ ἀπροσδέκτον ἐποιοῦντο τῷ τῶν σωτῆρος ὑπόδημα, ἤγουν τῆς μὴ σαρκὸς οἰκονομίας τὴν χάριν, ἀναλγήτως ὁ προφήτης οὐχ ὧδε ἔλεγεν τὸν τῶν ὅλων Θεὸν κεκαθηκυῖα, λέγων· ἀπῆκε γὰρ τὸν λαὸν αὐτοῦ, τὸν οἶκον τοῦ Ισραήλ. Τοιοῦτόν τι καὶ δι' ἑτέρου προφήτου φησὶν ὁ τῶν ὅλων Θεός, τὴν τῶν Ἰουδαίων ὀφρὺν καταστρέφων, καὶ ἀσιωπήτους ὄντας ἐλέγχων αὐτούς. Καὶ ἐπεθύμουν γὰρ, φησὶν, ἀγρεῦσαι, καὶ διήρπαζον ὀρφανοὺς, καὶ οἴκους κατεδυνάστευον, καὶ ὅτι τὸν κύριον ἐμεγαλύνοντο. λέγοντες, οὐχὶ κύριος ἐν ἡμῖν ἐστιν; οὐ μὴ ἐπέλθῃ ἐφ' ἡμᾶς κακά. διὰ τοῦτο, δι' ἡμᾶς, Σιὼν ὡς ἀγρὸς ἀροτριωθήσεται, καὶ Ιερουσαλὴμ, ὡς ὀπωροφυλάκιον ἔσται, καὶ ὄρος τοῦ οἴκου, ὡς ἄλσος δρυμοῦ. εἰ μὴ τοίνυν ἴδοιεν, φησὶ, πορεύεσθαι λοιπὸν ἡμῶν τὸν φωτὶ κυρίου, τοῦτ' ἔστιν, εἰ ἀπροσδέκτον ποιήσαιτο τὸ κήρυγμα τὸ διὰ Χριστοῦ, καὶ τὸν περὶ αὐτοῦ φωτισμὸν ἀποστρέφεσθε, πρώτιστε καὶ πρώτως αὐτὸς καὶ αὐτὸς τὸν ἑαυτοῦ λαόν. Καὶ τοῦτό ἐστιν σαφῶς ὅτε ἔφη πρὸς αὐτοὺς ὁ κύριος ἡμῶν Ιησοῦς ὁ Χριστός. Ἱερουσαλὴμ, Ἱερουσαλὴμ ἡ ἀποκτένουσα τοὺς προφήτας, καὶ λιθοβολοῦσα τοὺς ἀπεσταλμένους πρὸς αὐτὴν, ποσάκις ἠθέλησα ἐπισυνάγειν τὰ τέκνα σου, ὃν τρόπον ὄρνις ἐπισυνάγει τὰ νοσσία αὐτῆς ὑπὸ τὰς πτέρυγας, καὶ οὐκ ἠθελήσατε. ἰδοὺ ἀφίεται ὑμῖν ὁ οἶκος ὑμῶν. Καὶ μὴν καὶ διὰ τοῦ Ἱερεμίου φωνῆς, ἐγκαταλέλοιπα τὸν οἶκόν μου, ἀφῆκα τὴν κληρονομίαν μου, φησίν.

Ὅτι πεπλήσθη ὡς ὁ ἀπ' ἀρχῆς ἡ χώρα αὐτῶν κληδονισμῶν, ὡς ἡ τῶν ἀλλοφύλων, καὶ τέκνα ἀλλόφυλα ἐγκήποσιν ἐν αὐτοῖς.

A lucem vitæ. Lux autem Domini, & iure optimo dici potest ipsius prædicatio, id est, Euangelica. Perinde est ac si dicat, Viuamus piè, Euangelicæ vitæ splendorem colamus, finem typicis rebus imponamus, vmbram relinquamus, Mosaicas literas ad veritatem transferamus, salutarem lucem recipiamus. At quum Iudæi patribus carnalibus gloriantes, supercilium erigerent, tanquam propter ipsos B dilecti, & pars, & sors Dei dicti, & populus sanctus & selectus: dein nugarentur ac prorsus penitúsque se curari ac diligi à Deo crederent, quantumuis multa illi inuisa factitarent, quantumuis nihili putarent legem, quantumuis etiam eam dedecori contemptuique haberent, & Seruatoris aduentum, gratiam scilicet aduentus in carne, non reciperent: necessariò propheta minimè sic affectum esse vniuersorum Deum demonstrat, inquiens: Dimisit enim populum suum, domum C Israel. Tale quid per alterum quoque prophetam dicit vniuersorum Deus, Iudæorum supercilium deprimens, & insulsos illos esse coarguens: Etenim, inquit, concupierunt agros, & rapuerunt pupillos, & domos vi occuparunt, & in Dominum se extulerunt, dicentes: [Nónne Dominus " Matth. 3. in nobis est? Non inuadent nos mala. " Idcirco, propter nos, Sion vt ager arabitur, & Hierusalem vt pomorum cu- " stodia erit, & mons Domini tanquam D saltus syluæ.] Si non igitur, inquit, " vnà nobiscum desideratis in luce Domini ambulare, id est, si per Christum prædicationem reiicitis, & illustrationem ipsius auersemini: prorsus penitúsque & ipse suum populum dimittet. Et hoc est disertè quod dixit illis Dominus noster Iesus Christus: [Hierusalem, Hierusalem, quæ oc- " Matth. 23. cidis prophetas, & lapidas missos ad " te: quoties volui congregare filios " E tuos, quemadmodum gallina congre- " gat pullos suos sub alis suis, & no- " luistis: Ecce relinquitur vobis domus " vestra deserta.] Quin & Hieremiæ vo- " ce, inquit, Dereliqui domum meam, dimisi hæreditatem meam.

Quoniam repleta est vt ab initio regio illorum augurijs, vt terra alienigenarum, & filij alienigenæ facti sunt inter ipsos.

Apologiam

Apologiam quodammodo & nunc propheta de Dei iudiciis instituit, causásque reddit cur à Deo, domus Israel, siue populus ipsius adeo iustè deseratur: & delictorum Israelis tam veterum quàm recentium, vt dixi, meminit, eósque inimicos Dei esse ostendit, & valde crudeles & immites esse, & effrenato impetu tendere ad omnia, quæcunque in vitio sunt, & multum ex lege argui. Nam ante Seruatoris nostri aduentum, verecundia erga Deum abiecta, & mandati per Mosem illis dati nulla ratione habita, multis nominibus res peragebantur, atque in vniuersorum Seruatorem Christum ipsum, pessima quæque fecerunt. Nonnunquam igitur eorum erga legem flagitia, & ob id supplicia, quæ de illis iure sumpta sunt exponit: bellum cum illis tunc gerentibus Persis, & Babyloniis, Idumæis, Elamitis aliisque gentibus. Alias verò furorem contra Christum obiicit, & quæcumque eam ob causam pati eos contigerat, Vespasiano & Tito vniuersam Iudæam subiugantibus. Proinde in præsentia commemorat nobis hic sermo, quæ fuerunt ante Christi aduentum Iudaicæ synagogæ delicta, eáque de causa relictam dicit, id est, à Deo populum suum hostibus traditum, propterea quæ prioribus vitiis denuo laborare maluerat, & denuo ad primam impietatem recurrere. Etenim in Ægypto indigenis & gentilitiis diis seu dæmonibus seruierunt, dein per Mosem Deo commiserante redempti sunt, & animi iuxtà ac carnis seruitute liberati. Quemadmodum enim excussérant Ægyptiacæ tyrannidis iugum: sic & à dæmonum impia sæuitia eximebantur, nec amplius, falsò nominatis diis seruierunt, sed lege potius per Mosem ad veritatem instituti, vnum & natura & verè Deum agnouerunt: quoniam audiuerunt eum, & legem ferentem & dicentem in Choreb. [Non facies tibi idolum, nec omnium similitudinem quæ in cælo sursum, & quæ in terra deorsum, & quæ in aquis sub terra: non adorabis ea: Ego namque sum Dominus Deus tuus.] Quin & scriptum est in Deuteronomio. [Si verò intraueris in terram quam Dominus Deus dat

Deut. 5.

A Ἀπολογεῖται τρόπον τινὰ καὶ νῦν ὁ προφήτης ὑπὲρ τῆς τοῦ Θεοῦ κρίσεως, καὶ ἀποδίδωσι τὰς αἰτίας τοῦ καὶ σφόδρα δικαίως αὐτοὺς παρεῖσθαι Θεοῦ τὸν οἶκον τοῦ Ἰσραὴλ, ἤτοι τὸν λαὸν αὐτοῦ. ἐμέμνηται δὲ, ὡς ἔφην, παλαιῶν τε καὶ νέων πλημμελημάτων τοῦ Ἰσραὴλ, ἀφιλοθέους ὄντας ἐλέγχων, καὶ πολὺ βλέποντας εἰς τὸ ἀπλῶς, καὶ

B ἀχαλίνως ἰόντας, καὶ πρὸς πᾶν ὁτιοῦν τὴν κατεψυγμένων, καὶ πολλῷ ἔχοντας ἐκ νόμου τὴν κατάκρισιν. πρὸ μὲν γὰρ τῆς τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἐπιδημίας ὀλίγα περιεργότερον εἰς Θεὸν ᾐδοῦς, καὶ τὰ δοθέντα αὐτοῖς διὰ Μωσέως ἐπολιτεύσαντο ὀλιγωρότερον· δεδράκασι γὰρ τὰ πάντων χείριστα, καὶ εἰς αὐτὸν τὸν τῶν ὅλων σωτῆρα Χριστόν. ἐξηγεῖται δὲ διὰ βραχέων ποτὲ μὲν τὰς εἰς τὸν νόμον ἀσεβείας αὐτῶν τὰ ἐγκλήματα, καὶ ὡς διὰ τοῦτο δίκας, ἃς ἐξήτισαν δικαίως, πολεμωσάντων αὐτοῖς τότε μὲν Περσῶν καὶ Βαβυλωνίων, Ἰδουμαίων, Ἐλαμιτῶν, καὶ ἑτέρων ἐθνῶν. ποτὲ δὲ τὴν τοῦ Χριστοῦ μανίαν ἐγκαλεῖ τοῖς

C ἄρχουσι, καὶ ὅσα συμβέβηκε διὰ τοῦτο ἕνεκα τῆς αἰτίας παθεῖν αὐτούς, καταστρατευόντων τῆς Ἰουδαίας ἁπάσης τότε ὑπὸ χεῖρα πληθὺν ΟΥΕΣΠΑΣΙΑΝΟΥ τε καὶ Τίτου. ἐξηγεῖται πάλιν ὅ παρὸν ὁ λόγος ἡμῖν τὰ περὶ τῆς ἐπιδημίας, τῶν Ἰουδαίων συναγωγῆς πλημμελήματα. τούτου ἕνεκα τῆς αἰτίας αἰχμᾶσθαί φησι, τοῦτ' ἔστι, δεδόσθαι τοῖς ἐχθροῖς παρὰ Θεοῦ τὸν λαὸν αὐτοῦ,

D ἀφ' ὅτου ὁ πάλιν ἐλέσθαι νοσεῖν τὰ ἐν ἀρχῆς, καὶ παλινδρομῆσαι πρὸς ἀρχαιότητα τοῦ πρώτου. λελατρεύκασι μὲν γὰρ ἐν Αἰγύπτῳ τοῖς ἐπιχωρίοις θεοῖς ἤτοι δαίμοσιν. εἶτα λελύτρωνται διὰ Μωσέως Θεοῦ κατοικτείραντος, ἀπηλλάγησάν τε ὁμοῦ ψυχικῆς τε ἅμα καὶ σαρκικῆς δουλείας. ὡς γὰρ ἀπεσείσθησαν τῆς Αἰγυπτίων πλεονεξίας τὸν ζυγὸν, οὕτω καὶ τῆς τῶν δαιμόνων σκαιότητος ἀπηλλάγησαν, λατρεύοντες μὲν οὐκέτι τοῖς ψευδωνύμοις θεοῖς, νόμῳ δὲ

E μᾶλλον τοῦ διὰ Μωσέως παιδαγωγουμένοις πρὸς τὸ ἀληθὲς, ἕνα τε καὶ φύσει καὶ ἀληθῶς ἐπιγινώσκοντες Θεόν. Ἠκουσι γὰρ νομοθετοῦντός τε καὶ λέγοντος ἐν Χωρήβ. Οὐ ποιήσεις σαυτῷ εἴδωλον, οὐδὲ πάντος ὁμοίωμα, ὅσα ἐν τοῦ οὐρανοῦ ἄνω, καὶ ὅσα ἐν τῇ γῇ κάτω, καὶ ὅσα ἐν τοῖς ὕδασιν ὑποκάτω τῆς γῆς. οὐ προσκυνήσεις αὐτοῖς. ἐγὼ γάρ εἰμι κύριος ὁ Θεός σου. ἐγκεκλεισθαι δὲ καὶ ἐν τοῦ δευτερονομίῳ. ἐὰν δὲ εἰσέλθῃς εἰς τὴν γῆν, ἣν κύριος ὁ Θεός σου δίδωσί

σοι, ὐ μαθήσῃ ποιεῖν κτ̀ τὰ βδελύγματα τῶν A tibi, non discs facere iuxta abominationes gentium illarum, non reperietur in te filium suum aut filiam suam lustrans igne, vaticinans vaticinia, & diuinans, & auspex, & veneficus, & incantator, ventriloquus, & præstigiator, & sciscitans mortuos. Est enim abominatio Domino Deo tuo quisquis faciet hæc. Perfectus eris coram Domino Deo tuo. Gentes enim illæ, quarum hæreditatem accipies, diuinationes & vaticinationes audient. Tibi autem non sic dedit Dominus Deus tuus.] Hæc quidem lex. Quia verò illi leues & mobiles erant, & valde ad defectionem, scilicet à Deo, procliues, aliud porro præcipit, dicens: Si verò introducat te Dominus Deus in teram, ad quam proficisceris, vt ibi sortem accipias, & eieceris gentes magnas & robustas ante faciem tuam, (aliam atque aliam nominat) & tradiderit eas Dominus Deus tuus in manus tuas, easque percusseris: delendo delebis eas, non feries cum eis fœdus, neque misereberis earum, neque affinitatem contrahes cum illis: filiam tuam non dabis filio eius, nec filiam eius capies filio tuo: auertet enim filium tuum à me, & seruiet diis alienis: & irascetur furore Dominus in vos, ac perdet te cito. Omnibus enim modis illis cauit Deus, ac vt sacra Scriptura inquit, Legem ad subsidium dedit. Illi verò præceptionum adeò venerandarum cura abiecta, inconsideratè conuersi sunt ad omnia præceptis contraria. Applicabant enim se diuinationibus & falsis vaticiniis, & ab his qui idolis addicti erant ac deuoti, futurorum notitiam quærebant: & sanè prophetas sanctos increpabant ac dicebant: [Alia nobis loquimini, & annunciate nobis alium errorem.] Fuit quoque illis cum filiabus vicinarum gentium commercium, etiamsi lex hoc interdixisset, & cum mulieribus malis quas Deus odio habuit, & quæ idololatricis ritibus innutritæ erant, præter legem cohabitarunt, liberorum alienorum extiterunt patres, qui matrum quoque more iustitutoque educati, legem Mosaicam, vt ita dicam, nescire quidem videri voluerunt. Itaque impleta est, inquit, vt ab initio, regio eorum diuinationibus vt terra alienigenarum, & filii alienigenæ nati sunt illis. Erat autē absurdissimū & turpissimum,

ἐθνῶν ἐκείνων. ὐχ ὑρεθήσεταί ἐν σοι περικαθαίρων τὸν υἱὸν αὐτοῦ, ἢ τὴν θυγατέρα αὐτοῦ ἐν πυρί. μαντευόμενος μαντείαν, καὶ κληδονιζόμενος, καὶ οἰωνιζόμενος, φαρμακός, ἐπαοιδός, ἐγγαστρίμυθος, καὶ τερατοσκόπος, καὶ ἐπερωτῶν τοὺς νεκρούς. ἔστι γὰρ βδέλυγμα κυρίῳ τῷ Θεῷ σου πᾶς ποιῶν ταῦτα. τέλειος ἔσῃ ἐναντίον κυρίου τοῦ Θεοῦ σου. τὰ γὰρ ἔθνη ταῦτα, οὓς σὺ κληρονομεῖς αὐτούς, ὅτι κληδονισμοῖς καὶ μαντείαις B ἀκούσονται. καὶ σοὶ οὐχ οὕτως ἔδωκε κύριος ὁ Θεός σου. καὶ ταῦτα μὲν ὁ νόμος. ὅπου δὲ ἦσαν ὐποδεέστεροι, καὶ πολὺ δὴ λίαν ἕτοιμοι πρὸς ἀπόστασιν, δῆλον ὅτι τοῦ ἀπὸ Θεοῦ, προσεπινομοθέτει λέγων. ἐὰν δὲ εἰσαγάγῃ σε ὁ κύριος ὁ Θεός εἰς τὴν γῆν, εἰς ἣν πορεύσῃ κληρονομῆσαι, καὶ ἐξαρεῖς ἔθνη μεγάλα, καὶ πολλὰ καὶ ἰσχυρὰ πρὸ προσώπου σου· τὸν Χετταῖον φησὶ καὶ τὸν Χαναναῖον. καὶ παραδώσει αὐτοὺς κύριος ὁ Θεός σου εἰς χεῖράς σου, καὶ πατάξεις αὐτούς. ἀφανισμῷ ἀφανιεῖς C αὐτούς, οὐ διαθήσῃ αὐτοῖς διαθήκην, οὔτε μὴ ἐλεήσεις αὐτούς, οὐδὲ οὐ μὴ γαμβρεύσῃται πρὸς αὐτούς· τὴν θυγατέρα σου οὐ δώσεις τῷ υἱῷ αὐτοῦ, καὶ τὴν θυγατέρα αὐτοῦ οὐ λήψῃ τῷ υἱῷ σου. ἀποστήσει γὰρ τὸν υἱόν σου ἀπ' ἐμοῦ, καὶ λατρεύσει θεοῖς ἑτέροις· καὶ ὀργισθήσεται θυμῷ κύριος εἰς ὑμᾶς, καὶ ἐξολοθρεύσει σε ταχέως. πάντα γὰρ τρόπον ἀσφαλείας αὐτοῖς ἐπενόει Θεός, καὶ καθά φησι γράμμα ἱερόν, νόμον εἰς βοήθειαν ἔδωκεν. οἱ δὲ τῶν ὅλων σοφῶν ἀπαλλαγέντες D ἠφανικότες, ἐπράττοντο προπετῶς εἰς πάντα τὰ ἐναντία κεκωλυμένων τὸ ἐναντίον. προσεῖχεντο γὰρ κληδονισμοῖς, καὶ ψευδομαντείαις καὶ προπετῶς τοῖς τῶν εἰδώλων προσηλωμένοις ζητεῖν ἐκαινούργιζον τὴν ἐσομένων τοῖς γνώσιν, καίτοι προφήτας ἁγίους ὀνειδίζοντες τε καὶ λέγοντες. ἄλλα ἡμῖν λάλησατε καὶ ἀναγγείλατε ἡμῖν ἑτέραν πλάνησιν. συνῆσαν δὲ καὶ ταῖς τῶν ὁμόρων ἐθνῶν θυγατράσιν, ἀπειρηκότος τοῦ νόμου τὸ κεκλῆσθαι. γυναικά τε πονηρὰν καὶ θεομισῆ, καὶ τοῖς τῶν εἰδωλολατρείας ἤθεσιν ἐντε- E θραμμένα παρανόμως εἰσοικισάμενοι. παίδων ἀλλοτρίων γεγόνασι πατέρες, οἳ καὶ ἀνετρέφοντο τοῖς τῶν μητέρων ἤθεσι, τὸν τῆς Μωσέως νόμον, ὡς ἔοικε λέγειν, εἰδέναι προσποιούμενοι. τοιγαροῦν φησιν. ὅτι ἐπλήσθη ὡς ἡ ἀρχῆς ἡ χώρα αὐτῶν κληδονισμῶν ὡσεὶ τῶν ἀλλοφύλων, καὶ τέκνα ἀλλόφυλα ἐγκατέσπαρται αὐτοῖς. ἦν δὲ σφόδρα τῶν ἀτόπων, καὶ πολυμαχώτατον ἀληθῶς,

ex alienigenis vxoribus natos filios, qui sanctam ciuitatem inhabitarant, in gentium moribus versari ac viuere extra legem. Et cùm Deus iuberet omnem masculum octo dierum circuncidendum, & apertò diceret: Tribus & quatuor temporibus anni apparebit omne masculum coram me: illi tamen istuc non faciebant, sed eos qui nati sunt offerebant dæmonibus, & in fanis idolorum illorum causa sacrificabant. Vides eos omnino legem conculcasse. At qui consentaneum erat, eos, qui eò impietatis peruenerant, vt ne Redemptorem quidem cognoscere vellent, ipsius populi nomine censeri? Sanctum est igitur in eos hoc iudicium, & auersionis non infirma ratio.

Rom.2. » [Non enim personarum acceptator est » vniuersorum iudex.]

Impleta est enim regio eorum argento & auro, nec erat numerus thesaurorum ipsorum: & repleta est terra equis, & non erat numerus quadrigarũ ipsorũ.

Duo iterum vitia fœdissima illis inesse ait, auaritiam & superbiam. Auaritiam omnium malorum radicem esse sapientissimus Paulus testatur perspicuè. Arrogantiam autem rem Deo odiosam & infestam esse, constat omnibus. Scriptum est enim: [Dominus superbis resistit, humilibus verò dat gratiam.] Imò à quo tandem nequitiæ genere eos, qui diuitiarum studio tenentur abesse videas? Corradunt enim huiusmodi homines quæstum, corrogántque pecunias, ex vsuris & fœnoribus, ex cupiditate & iniustitia, ex rapina & calumnia. Adest & diuitiis insolentia, & ad prouentus & nefariarum & execratissimarum voluptatum magna procliuitas. Nam vbi deliciæ, illic omnino comessationes sunt: ebrietates, lustra, libidines, omnéque genus intemperantiæ. Quis est porrò eorum, qui sanè sapere solent, qui non oderit superbum, infirmiores despuentem, altum supercilium tollentem, mendicitate pressos despicientem, versari cum calamitosis non sustinentem, nec ad eos etiam qui in angustia sunt & laboribus, accedentem: séque puluerem esse ac cinerem ignorantem? Deus itaque noster virtutis amans, Iudæos, & non iniuria accusat, vt inexplebili animo ad rem faciendam, vt equis insidentes, & gloriæ laqueis irretitos. Equis autem plenã esse regionẽ eorum affirmat,

A τὴν ἁγίαν πόλιν κατῳκηκότας, τοὺς ἐξ ἀλλοφύλων γυναικῶν γεγονότας αὐτοῖς υἱοὺς, ἔθεσιν Ἑλληνικοῖς πολιτεύεσθαι καὶ ζῆν ἔξω νόμου. καὶ τοῦ Θεοῦ προστάττοντος πᾶν ἄρσεν ὀκταήμερον περιτέμνεσθαι, λέγοντός τε Γραφῆς, τρεῖς καιροὺς τοῦ ἐνιαυτοῦ ὀφθήσεται πᾶν ἄρσενικόν σου ἐνώπιόν μου. οἱ δὲ τοῦτο μὲν οὐκ ἔδρων, ἀπεκομίζοντο δὲ τοῖς δαίμοσι τὰ γλυπτὰ καὶ χωνευτὰ, καὶ ἐν τοῖς τῶν εἰδώλων τεμένεσι τὰς ἐπ' αὐτοῖς ἐτέλουν B θυσίας. ὁρᾷς πάντα παρὰ πεπατηκότας τὸν νόμον. εἶτα πῶς ἂν ἀκόλουθον τοὺς εἰς τοῦτο λοιπὸν ἥκοντας ἀσεβείας, ὡς μήτε εἰδέναι βούλεσθαι τὸν λυτρωτὴν, αὐτὸ λαὸν ὀνομάζεσθαι; οὐκοῦν ὁσίως ἔκρινε δικαίως τε ἐπ' αὐτοῖς, καὶ τῆς ἀποστροφῆς οὐκ ἀμελὴς ἡ πρόφασις. ἀπροσωπόληπτος γὰρ ὁ πάντων κριτής.

Ἐπλήσθη γὰρ ἡ χώρα αὐτῶν ἀργυρίου καὶ χρυσοῦ, καὶ οὐκ ἦν ἀριθμὸς τῶν θησαυρῶν αὐτῶν. καὶ ἐπλήσθη ἡ γῆ ἵππων, καὶ οὐκ ἦν ἀριθμὸς τῶν ἁρμάτων αὐτῶν. C

Δύο δὴ πάλιν αὖθις τὰ πάντων μάλιστα τῶν κακῶν αἴτια φησὶν εἶναι φησὶ, φιλαργυρίαν τε ὁμοῦ καὶ ὑπερηφανίαν. καὶ ῥίζα μὲν ὅτι πάντων ἐστὶ τῶν κακῶν ἡ φιλαργυρία, μεμαρτύρηκεν εὐαρχῶς ὁ θεσπέσιος Παῦλος. ἀπηχθημένον γὰρ ὅτι τῷ ἀληθείας δεῖ πρᾶγμα τῷ θεῷ, πάντι τῷ σαφές. μέγα γὰρ, ὅτι κύριος ὑπερηφάνοις ἀντιτάσσεται, ταπεινοῖς δὲ δίδωσι χάριν. φαλότατος τίνα δῆτον οὐκ ἂν τις εὑρόντα βλέποι πρὸς D γε τοὺς ἐπέλθοντας πλουτεῖν; ποιοῦσι γὰρ οἱ τοιοῦτοι τὴν χρημάτων συλλογὴν ἔκ τε τόκων καὶ πλεονασμῶν οὐκ πλεονεξίας καὶ ἀδικίας, ἔκ τε ἁρπαγῆς, καὶ συκοφαντίας. παρέστι δὲ τῷ πλούτῳ καὶ ὃ ἀρῶγον, καὶ ὃ λίαν ἕτοιμον εἰς ἀποφοράν. τὴν οὐκ τόπων καὶ βδελυρωτάτων ἡδονάν. ὅπου γὰρ ὃ τρυφᾶν, οὐκ ἂν που πάντως κἄμοιγε καὶ μέθαι, κοῖται, καὶ ἀσέλγειαι, καὶ πᾶν εἶδος ἀκολασίας. τίσδε δὴ τῆς θ' Φεσπέσιον εἰωθότων, οὐκ αὖ συγκτὸν ποιήσαιτο E τὸν ὑπερήφανον ὀλιγωροῦντα τοὺς ἀδυνατοῦντας, ὀφρυῶν μετεωρισμὸν ὑπτιάζοντα τὸν ὑψηλὸν, πενιχροῦντα τοὺς ἐν πολιωχείᾳ, καὶ τοῖς ἐν ταλαιπωρίαις σπαναλογεῖν οὐκ ἀνεχόμενον, ἐλεεῖν οὐκ ἀξιοῦντα τοὺς ἐν ἀνάγκαις καὶ πόνοις, ἠγνοηκότα δ' λοιπὸν, ὅτι τε χοῦς ἐστὶ καὶ σποδός; Αἰτιᾶται δ' οὖν καὶ μάλα εἰκότως ὁ φιλοίκτιρμος ἡμῶν Θεὸς, ὡς ἀκόρεστον ἔχοντας εἰς φιλοχρηματίαν τὸν νοῦν, ὡς ἵπποις ἐπηχθημένοις, καὶ τοῖς τῆς φιλοδοξίας ἐπηρτημένους βρόχοις. ἐμπεπλῆσθαι δ' ἵππων τὴν χώραν αὐτῶν φησὶν,

ὡς ἀχ ἑνὸς ἢ δυοῖν τοῦ νεύσηκότος τὴν ἀφροσύνην, ἀλλ' ὅλης αὐτῶν κατειλημμένης τῆς χώρας τῷ πάθει, καὶ πάντων ἰόντος τὸν κακόν. πλὴν ἐλέγχει γε ἀφ' ἑνὸς τούτου τοὺς νόμῳ θεοσεβεῖν κεχρικότας, καὶ ἀπειθεῖν ἠρημένους Θεῷ, διότι σαφῶς, ἐὰν δὲ εἰσέλθῃς εἰς τὴν γῆν ἣν κύριος ὁ Θεός σου δίδωσί σοι ἐν κλήρῳ, καὶ κατακληρονομήσῃς αὐτὴν, καὶ κατοικήσῃς ἐπ' αὐτῆς, καὶ εἴπῃς, καθιῶ ἐμαυτῷ ἄρχοντα, καθὰ καὶ τὰ λοιπὰ ἔθνη τὰ κύκλῳ μου. καθιστῶν καταστήσεις ἐπὶ σαυτὸν ἄρχοντα, ὃν ἂν ἐκλέξηται κύριος ὁ Θεός σου αὐτόν. εἶτα φησὶ τοῖς καθιστᾶσιν. διότι οὐ πληθυνεῖ ἑαυτῷ ἵππον, οὐδὲ μὴ ἀποστρέψῃ τὸν λαὸν εἰς Αἴγυπτον, ὅπως αὐτὸς πληθύνῃ ἑαυτῷ ἵππον. καὶ τοῖς τούτοις ἔτι. καὶ ἀργύριον καὶ χρυσίον οὐ πληθυνεῖ ἑαυτῷ σφόδρα. Αἰτιᾶται τοίνυν ὡς πονηροὺς μὲν τὸ χρημάτων τὴν ἄθεσιν, καὶ τοῦτο ἁπλήστως, πληθύνοντας δὲ ἑαυτοῖς καὶ ἵππον. ἄπεται δὲ, καὶ ὃ εἰκὸς, ὁ ὅτι τοῦ δὲ μόθους μᾶλλον, τὸν καθηγεῖσθαι λαχόντων, ὡς ἐκδεδαιμόντων τὴν ἀντολὴν, οὓς ἐκ ἀκόλουθον καὶ τοῦ γε τὴν ἄλλων ὁρᾶσθαι τετιμηκότας τὰ πεπλασμένα, καὶ τοῖς ἐκδεδαίνουσιν ὀπτιμᾶν.

Καὶ ἐνεπλήσθη ἡ γῆ βδελυγμάτων τῶν ἔργων τῶν χειρῶν αὐτῶν, καὶ προσεκύνησαν, οἷς ἐποίησαν οἱ δάκτυλοι αὐτῶν. καὶ ἔκυψεν ἄνθρωπος, καὶ ἐταπεινώθη ἀνὴρ, καὶ μὴ ἀφῇς αὐτούς.

Εἰσκαλεῖ πάλιν αὐτοὺς τὴν νοητὴν πορνείαν, καὶ ὅ πολλοῖς ἐλέσθαι προσκυνῆσαι τῶν ψευδωνύμων θεῶν. ἀποφαίνει δὲ ὅτι δυσσεβείας εἰς τοῦτο προήκοισι μέτρον, ὡς πάντας εἰς λῆξιν ἐλάσαι κακοῦ, καὶ ὅ τελεωτάτην ἀπόστασιν μηχανῆσαι τοῦ ἀπὸ Θεοῦ, ὃς πάντα εἰδότος, νοῒ μασιν ἕκαστα φέροντος, καὶ προνενεικότος εἰς ὕπαρξιν. ἔοικε γοῦν πόνον τινὰ καὶ ἀνιᾶσθαι τὴν ἀνθρώπου φύσεως ὑβριζομένης ἐσχάτως. τετίμηκε μὲν γὰρ ὁ τῶν ὅλων Θεὸς αὐθυρμία τὸν ἄνθρωπον. ὃ γὰρ λόγῳ μὴ τῶν ἄλλων κτισμάτων ἀπεχρήσατο καὶ αὐτὸς, καθάπερ ἀμήχανόν τι, λιθήτην τερέωμα, καὶ ἐλάμβανε ὕπνος. ἀλλ' ἔλαβε χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς καὶ ἐπλάσατο τὸν ἄνθρωπον, κατά γε τὰς τοῦ πανσόφου Μωσέως φωνάς. Γέγονε γὰρ κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν Θεοῦ. καὶ οὐ τις ἄρχων κεχρεστόνηται τὸν ὅτι τῆς γῆς. τετίμηται γὰρ καὶ τούτῳ καὶ πνεύματι ζωῆς. ἐνεφύσησε γὰρ εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς. ὤκουν οὖν ἄνθρωπος ἐν τιμῇ ὤν, καὶ σύνηκε, καὶ

A non quasi vnus aut alter laboraret fastu, sed velut tota ipsorum regio hoc affectu morboque teneretur, & per omnes hoc malum permearet. Quamquam taxat etiam, quòd in legem offenderint, neque Deo obedire voluerint, qui clarè dixerat: Si in terram, " Deut. 17.
quam dat tibi Dominus Deus tuus, "
sorte veneris, & hæreditate acceperis "
eam, & incolueris, & dixeris: Præficiam mihi principem, sicut & gentes
B quæ circum me sunt: omnino constitues super te principem, quem elegerit Dominus Deus tuus. Deinde eo qui constitutus est dicit; Propterea non multiplicabit sibi equos, nec auertet populum in Ægyptum, ne multiplicet sibi equos. Ad hæc porrò: Argentum & aurum non coaceruabit sibi ipsi multum. Itaque eos perstringit, vt qui diuitias accumularent, idque insatiabiliter, & equitatum quoque sibi augerent. Attingit etiam, vt videtur, hæc reprehensio, maximè eos
C qui primas tenuerunt, vt qui præceptum violarent, quos etiam præ aliis consentaneum erat videri, & diuina edicta colere, & transgredientes reprehendere.

Et impleta est terra abominationibus operum manuũ suarum, & adorauerunt ea quæ effinxerant digiti ipsorum. Et prostratus est homo, & deiectus est vir, & non dimittam illos.

Vocat rursum eos in crimen fornicationis spiritalis, quòd multos fictitios,
D falsóque nuncupatos deos adorarent: ostenditque ad eam impietatis mensuram processisse, vt ad omnium malorum quasi culmen pertigerint, & vltimam moliti meditatique fuerint defectionem à Deo, qui omnia nouit, nutu sustentat, & in ortum educit. Videtúrque quodammodo etiam indolere vehementer hominis naturæ, extrema contumelia affectæ. Honestauit enim vniuersorum Deus, suæ ma-
E nus artificio hominem, nec verbo cum aliis creaturis statim ille conditus est, vt illud videlicet, Fiat firmamentum, & factum est sic: at accepto de terra puluere hominẽ effecit, vt à sapientissimo Mose dictum est, & factus est ad imaginem & similitudinem Dei, ac tanquam princeps quispiam terræ præfectus est, & porrò, spiritu vitæ ornatus. Inflauit enim in faciem eius spiraculum vitæ. Igitur homo in honore cum esset, non

„ intellexit, vt scriptum est: [Seruiuit e- A
Psal. 48. „ nim sculptilibus, ac, vt prophetica habet
„ oratio, adorauerunt ea quæ fecerunt di-
„ giti ipsorum.] Et incuruatus est homo,
& humiliatus est vir: quæ iniuria & in
Deum ipsum redundat, & in hominis
naturam. Cùm enim ex pulchritudine
creaturarum earum artificem proportione quadam perspicere potuissent.
(Inuisibilia enim eius à creatione mundi, per ea quæ facta sunt intellecta perspiciuntur, æterna scilicet eius potentia
& diuinitas) isthuc haud fecerunt, sed
lapidibus cultum deferentes, & lignum
adorantes miseri, Dominum ac Deum
natura, rerum vniuersarum architectum
offenderunt, nec intellexerunt suam
quoque naturam, vt videtur, iniuria affi-
cere: siquidem homo est lignis ac lapi-
dibus præstantior. Hinc meritò indigna-
tus omnium opifex ait: Incuruatus est
homo, & humiliatus est vir, & nequa-
quam illos dimittam. Vnde immutabi-
litatem iræ ostendit, & duplici hoc no-
mine, ita vti par fuit contra illos ira
commotus est: tum quòd diuinam ma-
iestatem offenderint, tum quòd suam
quoque naturam vilissimam reddide-
rint. Impleri dicit abominationibus ter-
ram ipsorum: subinnuens non paucos
esse, sed innumerabiles, qui huic apostasiæ vitio fuerant obnoxii: nec cultum
eorum vniusmodi fuisse, at à singulis
pro suo cuiusque placito adorari, &
multa idolorum examina totam eorum
terram compleuisse. Dictum est igitur
„ voce Hieremiæ: [Secundum numerum D
Hier. 2. „ ciuitatum tuarum erant dii tui, & secun-
„ dum numerum transituum Hierusalem
„ constituistis altaria ad sacrificandum
„ Baal.] Est igitur flagitiosum & Deo
intolerandum idolorum figmentum,
eorum inquam, quæ sensibus patent,
& illorum etiam quæ in mentem ac
intelligentiam cadunt. Deprædatur etenim Satanas hominum animas, grauiter ac multipliciter, imaginibus quas in
animum & cor immittit, aliquando et-
iam idolorum figmentis in peccata im-
pellens, atque in fœdas ac prodigiosas
voluptates inducens.

Ὃ γεγραμμένον· λελάτρευκε γὰρ τοῖς γλυπτοῖς· καὶ ὡς προφητικὸς ἔφη λόγος, προσεκύνησαν οἷς ἐποίησαν οἱ δάκτυλοι αὐτῶν. Καὶ ἔκυψεν ἄνθρωπος, καὶ ἐταπεινώθη ἀνήρ. ὕβρεις δὲ τοῦτο καὶ εἰς Θεὸν αὐτὸν, καὶ εἰς τὴν ἀνθρώπου φύσιν. Καίτοι γὰρ σὺν ἀπὸ καλλονῆς κτισμάτων ἀναλόγως ἰδεῖν τὸν τούτων τεχνίτην. τὰ γὰρ ἀόρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται. ἥτε ἀίδιος αὐτοῦ δύναμις καὶ θειότης. B τοῦτο μὲν οὖν οὐ πεποιήκασιν. ἀπονέμοντες δὲ τοῖς λίθοις σέβας, καὶ τῷ λίθῳ προσκυνοῦντες οἱ δείλαιοι, προσκεκρούκασι μὲν τῇ φύσει δεσπότῃ καὶ Θεῷ καὶ τῶν ὅλων δημιουργῷ. λελήθασι δέ, καὶ ὅ εἰκὸς, C καὶ τὴν ἰδίαν αὐτοῖς προσυβρίζοντες φύσιν, εἴγε ὅτι ξύλων τε καὶ λίθων ἀμείνων ὁ ἄνθρωπος. Ταύτῃπι δικαίως ἀγανακτῶν ὁ πάντων δημιουργὸς φησίν. ἔκυψεν ἄνθρωπος, καὶ ἐταπεινώθη ἀνήρ, καὶ οὐ μὴ ἀφῶ αὐτούς. ἐμφαίνει δὲ ἅμα τούτου ὅ ἀπροσδόκητον τῆς ὀργῆς, εἰ καὶ δι' ἀμφω, κατὰ τὸ εἰκὸς, σεσάλευται κατ' αὐτῶν. ὅτι καὶ τὴν θείαν λελυπήκασι δόξαν, ἀτιμοτάτην δὲ καὶ αὐτοῖς τὴν ἰδίαν ἀπέφηναν φύσιν. ἐμπεπλῆσθαι δὲ βδελυγμῶν τὴν γῆν αὐτῶν, οὐκ ὀλίγους ὄντας, ἀλλὰ μυρίους ἀναρίθμητους ἀποφαίνων τοὺς τοῖς τῆς ἀποστασίας ἀναλόγους ἐγκλήμασι, καὶ ὅτι σέβας αὐτοῖς οὐχ ἕν, προσκεκύνηται δὲ πρὸ ἑκάστου τὸ αὐτοῖ δοκοῦν, καὶ πολυειδὴς εἰδώλων ἐσμὸς ὅλην αὐτῶν ἐνέπλησε τὴν γῆν. Καὶ γοῦν εἴρηται διὰ φωνῆς Ἱερεμίου· ὅτι κατὰ ἀριθμὸν πόλεών σου ἦσάν σοι θεοί σου Ἰούδα. καὶ κατὰ ἀριθμὸν ὁδῶν τῆς Ἱερουσαλὴμ ἐτάξατε βωμοὺς, τὸ θυμιᾶν τῷ Βαάλ. πονηρὸν οὖν ὄντως καὶ δύσοιστον τῷ Θεῷ τῶν εἰδώλων ἡ ποίησις, ἀληθῶς τε φημὶ καὶ τῷ κατὰ νοῦν. καταλήγεται γὰρ ὁ σατανᾶς τὰς τῶν ἀνθρώπων ψυχὰς, δεινῶς τε καὶ πολυτρόπως, τοῖς εἰς νοῦν καὶ καρδίαν φαντασίαις, ἔνθ' ὅτε μὲν εἰδώλων ἀναπλασμοῖς κατακομίζων εἰς ἀμαρτίας, καὶ εἰς αἰσχρὰς καὶ ἐκτόπους ἀποφέρων ἡδονάς. E

Et nunc intrate in petras, & abdimini in terram à facie timoris Domini, & à gloria fortitudinis eius, quando surrexerit ad quassandam terram. Oculi enim Domini sublimes, homo autem humilis. Et humiliabitur altitudo homi-

Καὶ νῦν εἰσέλθετε εἰς τὰς πέτρας, καὶ κρύπτεσθε εἰς τὴν γῆν ἀπὸ προσώπου τοῦ φόβου κυρίου· καὶ ἀπὸ τῆς δόξης τῆς ἰσχύος αὐτοῦ, ὅταν ἀναστῇ θραῦσαι τὴν γῆν. οἱ γὰρ ὀφθαλμοὶ κυρίου ὑψηλοὶ, ὁ δὲ ἄνθρωπος ταπεινὸς, καὶ ταπεινωθήσεται ὁ ὕψος τῶν ἀνθρώπων, καὶ ὑψω-

ϑήσεται κύριος μόνος ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ.

Εἰδωλολατρούσης τῆς Ἱερουσαλὴμ, μᾶλλον δὲ ἁπάσης πεπλανημένης τῆς Ἰουδαίας, καὶ ἀποναρκώσης ἀκαλίνως πρὸς πᾶν ὁποιονῶν τῶν φιλαρέτῳ Θεῷ. κατεῖχεν ἔφοβον μόνα τῆς Ἰουδαίας ἁπάσης ὁ Βαβυλωνίων πόλεμος, οἳ πάσαν καταδηώσαντες ἀπέκτειναν μὲν τοὺς καταλημμένους, γύναια δὲ καὶ παῖδας ἀπεκόμισαν εἰς τὴν ἑαυτῶν, καὶ ἐν τῇ τῶν δορυκτήτων ὄντες τάξει, μακρὸν διήνυσαν χρόνον. πλὴν τῆς ἐφόδου προαπηγγελμένης, καὶ μηνύσης ἔσεσθαι, τοσοῦτον τοῖς Ἰουδαίοις γέγονε δέος, καὶ ἀγωνίας εἰς τοῦτο πεπλώκασιν, ὡς ἔν τε ἀπροσίτοις καὶ ταῖς τῶν ὀρῶν ῥωγμοῖς καταχρύπτεσθαι, καὶ τόπους ἀβάτους καταλαμβάνειν, ἁπάσης αὐτοῖς ἀπονεύσης χειρὸς πρὸς τὸ ὑπεῖκον τῶν δυτέων. Οὕτω γὰρ ὡς ὄσων οὐδέπω παρεστώτων δεινῶν, μᾶλλον δὲ ἤδη θυρῶν ἐντὸς γεγενημένων, καὶ ἐπ' αὐτῆς ὄντων τῆς χώρας, κρύπτεσθαι κελεύει, καὶ μονονουχὶ κατορύττεσθαι τῇ γῇ ζῶντας ἔτι, ἀπὸ τοῦ φόβου κυρίου, καὶ ἀπὸ τῆς δόξης ἰσχύος αὐτοῦ, ὅταν ἀναστῇ θραῦσαι τὴν γῆν, τοῦτ' ἔστι, σείσαι τὴν γῆν. ὅτι δὲ ὑψηλοὶ, καὶ ὑπὲρ πάντας αἱ θεῖαι βουλαί τε καὶ σκέψις, οὐκ ἄν τις αὐταῖς ἀντιμαχήσεται τῶν ὑπὸ τὴν γῆς, σαφὲς ποιῆσαι λέγων. οἱ γὰρ ὀφθαλμοὶ κυρίου ὑψηλοί. ὀφθαλμοὺς γὰρ κυρίου ἐν τούτοις φησὶν, τὰς οἱονεὶ προαναβλέψεις τε καὶ βουλὰς αὐτοῦ, καὶ τὰς ἐφ' ἑκάστῳ προγνωματικρίσεις. αἰθρωποι μὲν γὰρ μικροὶ κατὰ τὴν φύσιν ὄντες καὶ τὸν νοῦν, μικρὰ καὶ βουλεύονται, καὶ λογίζονται ταπεινά. ὑψηλὸς δ' ὑπάρχων ὁ τῶν ὅλων Θεὸς, καὶ ἐν ἀπορρήτοις ὑπεροχαῖς τὰς κατὰ πάντων νοήσεις, ἀμαχον ἔχει τὴν σκέψιν. οὐ γὰρ αἰ δυνατό τις αἰθυπενεγκεῖν, ἢ βουλὴν, ἢ ὑπεκουσίαν ἀποσκευάσασθαι δυναμένην τὰς ἐκ τῶν θείων σκεμμάτων ἐπαγωγάς. μαθήσεσθαι δὲ τοῦτο φησὶ, καίτοι πάλαι μὴ εἰδότας τοὺς Ἰουδαίους, ὅταν αὐτῶν ὁ βαρὺς καταστήσῃ πόλεμος, καὶ πᾶσα μὲν ἡ ἐπαμυνοῦσα χεὶρ ἀπονήσῃ, ἀπροσκόπτου δὲ καὶ σκέψις, καὶ αἰθρωπίνης βουλῆς ῥήματα, δι' ὧν ἐνόμισάν ποτε καὶ δυσφυγεῖν δυνασθῆναι τὰς ἐκ τοῦ πολέμου συμφορὰς. Οὕτω δὲ ἡ πεῖρα δείξει, φησὶν, ὅτι ταπεινὸς ὁ αἰθρωπος, καὶ ταπεινωθήσεται ὁ ὕψος τῶν αἰθρώπων, ὑψωθήσεται δὲ κύριος μόνος ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ. ὥσπερ ἔφην ἄρτιος, ἐλεγχομένης αὐτῶν ἰσχύος ἁπάσης ὡς ἀθρανοῦς, τῆς θείας

A *nũ, & extolletur Dominus solus die illa.*

Idololatriæ dedita Hierusalem, imò tota Iudæa errore seducta, & in ea omnia quæ Deo, virtutis amanti, inuisa sunt, effrenatè prolabente: Babyloniorum bellum vniuersam quodammodo Iudæam occupauit; qui cùm eam totam deprædari essent, captos trucidarunt, mulierculas & liberos in suam regionem abduxerunt, loco captiuorum longo tempore habuerunt. B Expeditione autem hac denunciata, cúmque iam immineret, tantus Iudæos inuasit metus, & eò consternationis venerunt, vt in speluncis & montium fissuris absconderentur, locósque inaccessos capesserent; quippe cùm omnis eorum manus propulsandis his qui irruptionem fecerant par non esset. Proinde, non quasi instantibus, sed potius velut præsentibus malis, & iam intra portas & in ipsa regione versantibus, abscondi iubet, cósque qui adhuc viuerent tantùm non C abdi in terram, à timore Domini, & à gloria fortitudinis eius: quando ad terram percutiendam, id est, conterendam surrexerit. Atqui excelsa esse, & supra omnes homines eminere diuina consilia & cogitata, neminémque mortalium illis resistere posse, planum atque perspicuum facit, cùm ait: Oculi enim Dei sublimes: Oculos enim Domini hisce verbis, vocat eius velut prospicientias & consilia, & in quaque re iudicia. Homines scilicet D pusilli natura & mente cùm sint, pusilla consultant, & humilia cogitant. Sed altus natura Deus vniuersorum, & in omni re arcana quadam præstantia elucens & apparens, consilium habet inexpugnabile. Non enim quisquam consilium afferre posset vel subsidium satis firmum, ad diuinorum consiliorum machinas subuertendas. Hoc cognituros ait Iudæos, etsi olim non agnouerint, quando graue Babyloniorum bellum eos impetet, quando omE nis manus subsidiaria imbecillis erit & imbellis, cùm consultatio, humanique consilii inuenta nihil proficient: quibus illi forte rati sunt calamitates bellicas posse effugere. Itaque docebit, inquit, experientia, humilem esse hominem & deiectum: & depressum iri celsitatem hominum, extollendum verò Dominum solum in die illa. Nam vt modò dixi, cùm eorum robur omne velut imbecillum, apparuerit: diuinæ

potentiæ excellentia & splendor in illis qui passi sunt & afflicti, maximè inclarescet. Grauissimum itaque est Deum offendere, & causa omnium calamitatum quæ nobis accidunt istud est. Nec verò, nostris viribus nitendum est, sed omnipotentia Deo tribuenda: & illius nobis auxilium conciliare debemus, quando aliquod graue malum nobis per peccatum offendentibus infertur.

A δυνάμεως ἡ ἐπιφάνεια γνωρισμωτάτη τοῖς πεποιθόσι γενήσεται· πολύδυνον οὖν ἔρα ὁ τοῦ θεοῦ παροργισμός. καὶ ἀπάσης ἡμῖν κακίας αἴτιον συμφορᾶς ὁ ἁμάρτημα γίνεται. δεῖ δὲ ἡμᾶς μὴ δυνάμεσιν ἰδίαις ἐπιθαρρεῖν, ἀλλὰ μᾶλλον ὁ πάντα δυνατὸς θεῷ, καὶ αὐτὸν ἐπίκουρον ποιεῖσθαι φιλεῖν. ὅταν τι τῶν δεινῶν ἐπιφέρηται παροργισμοῖς δι' ἁμαρτίας.

Dies enim Domini Sabaoth, super omnem contumelioſum, & ſuperbum, & ſuper omnem elatum, & tumidum: & humiliabuntur. Et ſuper omnem cedrum Libani prælatam & erectam, & ſuper omnẽ arborem glandis Baſan, & ſuper omnẽ montẽ editum, & ſuper omnẽ collẽ celſum, & ſuper omnẽ turrim excelſam, & ſuper omnem murum præcelſum, & ſuper omnem nauim maris, & ſuper omnem pulchrum nauigiorum aſpectum, & humiliabitur, & cadet altitudo hominũ, & euchetur Dominus ſolus in die illa.

Belli ipſum tempus, & iræ expletionem in illos, diem appellat Domini: eſt enim hoc ſolẽne diuinitùs inſpiratę ſcripturæ: quippe & ipſum Seruatoris noſtri aduentus tempus, Dieiappellatione deſignat Dauid, dicens: [Hæc dies quam fecit Dominus, exultemus & lætemur in ea.] Fore ideò dicit tempus iræ contra omnem contumelioſum & ſuperbum: & contumelioſos quidem videtur dicere, qui diuinam maieſtatem dedecorant, eò, quod non ſuſtineant eam adorare, ſed illis potius diis affigantur, quos ipſi comminenti ſunt: Superbos verò qui diuinam legem contemnunt, & quæ diuinitùs edicta ſunt pro nihilo ducunt, ſiquidem & beatus Dauid ait: [Superbi legem præuaricati ſunt vehementer.] Quoniam autem cùm plures fuerant per Iudæam & Hieruſalem, diuitiis cumulati affatim, & opum copia haud mediocriter circumfluerent, cæteris præcellerent, & potentia ſepti ac muniti eſſent, illáque ſuæ nobilitatis haud exigua menſura exultarent, ſublatique in altum, veluti intumeſcerent, ideò in eos maximè hanc diuinam iram dicit incurſuram: ſtatum cuiuſque atque gradum ænigmaticè ſubinſinuãs. Cõfert etenim illos & cum Libani cedris: [Vidi enim, inquit, impium erectum & elatum velut cedros Libani:] Quin & cum arboribus

Psal. 117.

Psal. 36.

Ἡμέρα γὰρ κυρίου σαβαὼθ ὅτι πάντα ὑβριστὴν, καὶ ὑπερήφανον, καὶ ὅτι πάντα ὑψηλὸν καὶ B μετέωρον. καὶ ταπεινωθήσονται. καὶ ὅτι πᾶσαν κέδρον τοῦ λιβάνου, τὴν ὑψηλὴν καὶ μετέωρον. καὶ ὅτι πᾶσαν δρῦν βαλάνου Βασάν· καὶ ὅτι πᾶν ὄρος ὑψηλὸν, καὶ ὅτι πάντα βουνὸν ὑψηλὸν, καὶ ὅτι πάντα πύργον ὑψηλὸν, καὶ ὅτι πᾶν τεῖχος ὑψηλὸν, καὶ ὅτι πᾶν πλοῖον θαλάσσης, καὶ ὅτι πᾶσαν θέαν πλοίων κάλλους. καὶ ταπεινωθήσεται καὶ πεσεῖται ὁ ὕψος τῶν ἀνθρώπων. καὶ ὑψωθήσεται κύριος μόνος ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ.

Τὸν τοῦ πολέμου καιρὸν, καὶ τῆς ἐπ' αὐτοῖς ὀργῆς τὴν ἐκπλήρωσιν ἡμέραν ὀνομάζει κυρίου. τοῦτο γὰρ ἔθος τῇ θεοπνεύστῳ γραφῇ. καὶ γοῦν καὶ αὐτὸν τῆς τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἐπιδημίας τὸν καιρὸν τῇ τῆς ἡμέρας ὀνόματι καταστήμηνεν ὁ Δαβὶδ ὕστερον λέγων. αὕτη ἡ ἡμέρα ἣν ἐποίησε κύριος, ἀγαλλιασώμεθα καὶ εὐφρανθῶμεν ἐν αὐτῇ. ἔσεσθαι τοίνυν φησὶ τῆς ὀργῆς τὸν καιρὸν κατὰ πάντας ὑβριστοῦ καὶ ὑπερηφάνου. τὸν ὑβριστὰς μὲν C ἔοικεν ἀνακαλεῖν τοὺς, οἵτε τὴν θείαν ἀτιμάζουσι δόξαν, ἀλλὰ τοῦ μὴ ἀνέχεσθαι προσκυνεῖν αὐτῇ. προσκεῖσθαι δὲ μᾶλλον, οἷς αὐτοὶ διαπεπλάκασι θεοῖς, ὑπερηφάνους δὲ τοὺς τὴν θείαν ὑπερορῶντας νόμων, καὶ πρὸς οὐδὲν ποιεῖσθαι μεμψιμοιρήσεως τὰ τεθεσπισμένα. Καὶ γοῦν ὁ μακάριος ἔφη Δαβίδ. ὑπερήφανοι παρενόμουν ἕως σφόδρα. ὅπερ οἱ πλεῖστοι εἶναι δοκοῦσι κατὰ τὴν Ἰουδαίαν καὶ μάλιστα τὴν Ἱερουσαλήμ, πλούτου τε καὶ μάλιστα ἀμφιλαφοῦς. καὶ ταῖς τῆς χερσὶν περιουσίαις δ' μετρίως περιεχόμενοι. παρῆν τε τῆς ἄλλων καὶ δυναστείας ὑπερωμένοι, καὶ τὴν παρ' αὐτοῖς εὐκλείας ὄγκου εἰς βραχὺ μέγαν αἰσπιδήσαντες, ἠρμένοι τε ὑφ' οὗ, καὶ οἱονεί πως ἐξοιδούμενοι. ταύτην κατ' αὐτῶν ὅτι μάλιστα τὴν ὀργὴν θείας ὀργῆς δραμεῖσθαι φησὶ τὴν ἐκείνου τάξιν ἥτοι μέγαν αἰνιγματωδῶς ἐπεμφαίνων. προσκαλεῖ γὰρ αὐτοὺς, καὶ ταῖς τοῦ Λιβάνου κέδροις. ἰδὼν γὰρ ἀσεβῆ, φησὶν, ὑπερυφούμενον, καὶ ἐπαιρόμενον ὡς τὰς κέδρους τοῦ Λιβάνου. καὶ μεθ' ἃς τοῖς

δένδρεσι τῆς Βαλάνου Βασάν, τοῦτ' ἔστι, δρυσὶ ταῖς ἐν τῇ Βασανίτιδι· χώρα δὲ αὕτη τοῦ Ιουδαίων, ἣ νῦν καλεῖται Βασανία, φυτῶν ἄρίστη τροφὸς, παχείας τε καὶ ὑμηκεστάτας ἔχουσα τὰς κέδρους. προσκαίζει δὲ αὐτοῖς ὁμοίως βουνοῖς καὶ ὄρεσι, καὶ προσέτι πύργοις καὶ τείχεσιν ὑψηλοῖς. ὅτι δὲ καὶ τὰς τῶν πλουτεῖν ἀφορμὰς σὺν ἀποβαλοῦσι τῇ χώρᾳ, προσπαίζει, λέγων· καὶ ὅτι πᾶν πλοῖον θαλάσσης, καὶ ὅτι πᾶσαν θέαν πλοίων κάλλους. διχῶς δὲ τοῦτο νοεῖται. προειρημένου γὰρ ἤδη τοῦ πολέμου, καὶ προσδοκωμένων πρέσεσι τῶν Βαβυλωνίων, ἢ εἰς Θεὸν ἐλπίδος τὸν δόξαντα ἀποστῆσαντες οἱ ἐξ Ισραὴλ, Αἰγυπτίοις ἐκάλουν εἰς ὑπακοήν· κατεμαθοῦτο τε ἡ Τύρος, καὶ τὰ πρόσοικα τῶν ἐθνῶν θαλασσοπορικὰ δὲ πάντες οἱ Τύριοι, καὶ ἐμπορικὴν ὑπὲρ πάντα ἐπιστήμονες, καὶ φιλοτίμως τὰς ναῦς κατεσκευασμένοι. ὅπερ δὲ ἦκεν ὁ Βαβυλώνιος, πρὸ ἢ Ιουδαίων γῆς, τὸν Τυρίων κατελήξετο. σήκοιῶ ἢ τοῦτό φησιν ὁ προφητικὸς ἡμῖν ἐν τούτοις λόγος, ἢ ὀκνηρόν που πάχα. πλησίον γὰρ τῶν βεβασιλευκότων τοῦ Ισραὴλ, ναῦς εἶχον ἐμπορικὰς, ταῖς ἐκ τῆς Ιουδῶν χώρας τε καὶ γῆς ἀποφερούσαις αὐτοῖς, καὶ ταῖς ἐξ ἑτέρων χωρῶν καὶ πόλεων. ὅθεν αὐτοῖς καὶ ὁ πολὺς συνανήρτο πλοῦτος. ἐξ ὧν γεγόνασι ὑψηλοὶ, κέδροις τε καὶ δρυσὶν ἐν ἴσῳ, ὄρεσί τε καὶ πύργοις· σήκοιῶ ὅτι καὶ συναπολοῦνται τοῖς ὑπερηφάνοις καὶ ἡ τοῦ πλούτου ἀφορμὴ, τοῦτ' ἔστι, τὰ ἐκ τῆς ἐμπορείας καὶ μεταβολῆς εἰσπερέχοντα κέρδη καταπεμφθήσεται λαμπρῶς. ὅτι δὲ κατεμαθοῦτο πολλοὺς πρὸς ὑπακοήν οἱ ἐξ Ισραὴλ ὄκνηρὰ, καὶ δι' ἑτέρου προφήτου λέγοντος Θεοῦ πρὸς αὐτούς. Καὶ ἦν Εφραὶμ πρόσεισι μοὶ αἶνος, ὄκνηρα ἔχουσα καρδίαν, Αἰγύπτιον ἐπεκαλέσατο, καὶ εἰς Ασσυρίους ἐπορεύετο. καθὼς πορεύονται, ἐκπετάσω ἐπ' αὐτοὺς τὸ δίκτυόν μου, καθὼς τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ καταξω αὐτούς. παιδεύσω αὐτοὺς ἐν τῇ ἀκοῇ τῆς θλίψεως αὐτῶν. Δυσαλφύκτον δῶν τὸ τοῦ Θεοῦ κρίμα, καθ' ὧν αἰ γνῶσιν· καὶ ἀμαθὲς καὶ αὐόπτον μὴ ὄχι δὴ μᾶλλον ἠρτῆσθαι φιλεῖ τῆς εἰς αὐτὸν ἐλπίδος, κενοῖς δὲ καὶ ἀσυνέτοις διαπαίζεσθαι λογισμοῖς οἰομένους, ὅτι κἂν εἰ βούλοιτο τὸ σώζειν αὐτούς, ἐξελεῖται δέ τις ἕτερος καὶ τῆς ἐξ ἀνθρώπων ὑπακοῆς ἢ συνδρομῆς, καὶ προσεῖταί ποτε τῶν πρὸ αὐτοῦ νομῶν. ἐὰν γὰρ κλείσῃ καὶ ἄνθρωπος, φησὶ, τίς ἀνοίξει; ἀγαθὸν τοίνυν τὸ ἐλπίζειν ὑπὸ κύριον, ἢ ἐλπίζειν ἐπ' ἄνθρωπον, κατὰ τὸν

A quercus Basan, id est, quercubus quæ sunt in Basanitide terra: est autem is locus in Iudæa, qui nunc Basanæa vocatur, plantarum nutrix optima, spissas & bene proceras habens cedros. Confert etiam eos similiter cum collibus & montibus, & cum turribus & muris prælatis. Addit deinde eos cumulandarum opum occasiones in regionem importauisse, cùm dicit: Et super omnem nauim maris, & super omnem aspectum pulchrum nauigiorum. Dupliciter autem hoc intelligitur. Cùm enim denunciaretur vndique bellum, & Babylonios aduentare diceretur, spem in Deum figere destiterunt Israelitæ, & Ægyptios in præsidium adsciuerunt, Tyro, & accolis gentibus mercede conductis. Omnes enim Tyrii maritimi erant, & rei mercatoriæ periti, & naues habebant magnificè extructas. Postquam autem aduenit Babylonius, antequam terram Iudæorum vastaret, deprædatus est Tyrios. Igitur hisce verbis vel hoc dicit propheticus nobis sermo: vel illud fortassis: Plurimi reges Israel causa negotiandi naues habebant, quæ ex Iudæorum regione ac terra merces exportarent, illis rursus ex alienis regionibus ac ciuitatibus aduehrent: ex quo factum est vt ingentes opes illis accreuerint: elatiores facti sunt cedris, quercubus, montibus & turribus non dissimiles. Quòd verò conflandarum opum occasio, id est, lucra quæ ex negotiatione & commutatione influunt, simul cùm superbis peritura sint, luculenter denotat. Quòd etiam Israelitæ multos in subsidium conducerent, non obscurum est, cùm Deus de illis per alterum prophetam dicat: Et erat Ephraim columba amens, non habens cor, Ægyptum inuocauit, & ad Assyrios abiit. Et quum abierint, iniiciam illis rete meum, veluti cæli volucres deducam eos, rumore afflictionis suæ erudiam eos. Incuitabile est igitur Dei iudicium, contra quos fit. Nónne verò impia est imperitia, spe in Deum fracta ac debilitata vanis & inconsideratis ratiunculis ludificari, & existimare, etiamsi seruare nolit ipse, alium quempiam erepturum, & humani auxilii accessionem, eius nutus ac voluntates superaturam? Si, inquit, clauserit contra hominem, quis aperiet? Melius igitur est sperare in Domino, quàm sperare in homine, iuxta

vocem

vocem psallentis.

A τῆς ψάλλοντος φωνῆς.

Et manufacta omnia abscondent, inferentes in specus & in scissuras petrarum, & in rimas terræ à facie timoris Domini, & à gloria fortitudinis eius, quando surrexerit ad frangendã terram.

Καὶ τὰ χειροποίητα πάντα καλαχρύψουσιν, εἰσενεγκόντες εἰς τὰ σπήλαια, & εἰς τὰς ῥωγμὰς τῶν πετρῶν, καὶ εἰς τὰς τρώγλας τῆς γῆς ἀπὸ προσώπου τοῦ φόβου κυρίου, καὶ ἀπὸ τῆς δόξης τῆς ἰσχύος αὐτοῦ, ὅταν ἀναστῇ θραῦσαι τὴν γῆν.

Ridiculum ostendit Iudæorum consilium: siquidem deos occultant, & quos adorarunt, eos seruare satagunt. Nam quidni potius seruatores illos fore expectarent, siquidem reuera deos esse norant? Atqui sua ipsi decreta damnantes, cumque ipsi testes sint eorum imbecillitatis, diis succurrunt. Absondunt enim in speluncis & in scissuris saxorum, & in terræ foraminibus, ne hostes inueniant, & vnà cum victis captiuos quoque Deos asportent. Quî ergo iam dii sint, qui suorum cultorum ope indigent? Sed materia exanimis illa sunt, & vt inquit beatus Dauid: [Idola gentium
Psal. 113. argentum & aurum, opera manuum hominum.] Et sanè qui colunt ea, simili cum illis stupiditate laborant. Ipsi enim fabri & opifices eorum cùm sint, humeris ea imponunt, eunt, adorant, apprecantur, dicentes: [Eripe me, quia Deus meus es tu.] Stercus igitur cor eorum, & errant. Decet autem eos qui pietatem colere solent, errantium stultitiæ valedicere, illúdque clamare: [Dii qui cælum &
Hier. 10. terram non fecerunt, perdantur de terra,] & de his quæ sub cælo sunt. [Nobis enim vnus Deus pater, ex quo omnia, & nos in ipsum, & vnus Dominus Iesus Christus per quem omnia, & nos per ipsum.]

B Οὐκ ἔδει σωτῆρας αὐτοῖς ἔσεσθαι προσδοκᾶν, εἴπερ ὄντως ἤδεσαν θεούς. Ἀλλ' αὐτοὶ τὰ ἰδίων καταδικάζοντες βουλευμάτων, καὶ μάρτυρες ὄντες αὐτοῖς ὅ τε τῶν πάντων ὁποῖοί τινες ἀσθενεῖς, ἐπαμύνουσι τοῖς θεοῖς. καλαχρύπτουσι γὰρ εἰς τὰ σπήλαια, καὶ εἰς τὰς ῥωγμὰς τῶν πετρῶν, καὶ εἰς τὰς τρώγλας τῆς γῆς, ἵνα μὴ λάβωσιν οἱ πολέμιοι σὺν ἀποφέρωσι τοῖς νενικημένοις οὐ λίχμαλώτους θεούς. πῶς οὖν ἔτι θεοὶ τῶν τῶν προσκυνούντων αὐτοῖς ὑπηκοΐας δεδεημένοι, ἀλλ' ὕλη μόνον ἄψυχος ὑπάρχουσα. καὶ ὡς φησιν ὁ μακάριος Δαβὶδ τὰ εἴδωλα τῶν ἐθνῶν ἀργύριον καὶ χρυσίον ἔργα χειρῶν ἀνθρώπων. νοσήσουσι γεμὸν οἱ θεραπεύοντες αὐτὰ τὴν ἴσην αὐτοῖς αἰσθησιν. αὐτοὶ γὰρ τεχνῖται & δημιουργοὶ γενόμενοι αὐτῶν, αἴρουσιν ὀπίσω τῶν ὤμων, καὶ πορεύονται, καὶ προσκυνοῦσιν αὐτά, & προσεύχονται λέγοντες. ἔξελοῦ με ὅτι θεός μου εἶ σύ. σποδὸς ἐποίησε μου ἡ καρδία αὐτῶν, καὶ πλανῶνται. πρέπει δ' ἂν τοῖς εὐσεβεῖν εἰωθόσι, ταῖς τῶν πλανωμένων ἀβελτηρίαις ἐρρῶσθαι λέγειν, καὶ μὴ καὶ ἐκεῖνο βοᾶν. θεοὶ οἱ τὸν οὐρανὸν, καὶ τὴν γῆν οὐκ ἐποίησαν, ἀπολέσθωσαν ἀπὸ τῆς γῆς. & ὑποκάτωθεν τοῦ οὐρανοῦ τούτου. ἡμῖν γὰρ εἷς θεὸς ὁ πατὴρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς εἰς αὐτόν. καὶ εἷς κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς δι' οὗ τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ.

C

D

Die illa eiiciet homo abominationes suas argenteas & aureas, quas fecit, ad adorandum vana, & vespertiliones vt ingrediantur in cauernas solidæ petræ, & in scissuras petrarum à facie timoris Domini, & à gloria fortitudinis eius quando surrexerit ad frangendum terram.

Τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἐκβαλεῖ ἄνθρωπος τὰ βδελύγματα αὐτοῦ τὰ ἀργυρᾶ καὶ χρυσᾶ, ἃ ἐποίησαν προσκυνῆν τοῖς ματαίοις, καὶ ταῖς νυκτερίσι, τοῦ εἰσελθεῖν εἰς τὰς τρώγλας τῆς γῆς, τρεαὰς πέτρας, καὶ εἰς τὰς ῥωγμὰς τῶν πετρῶν, ἀπὸ προσώπου τοῦ φόβου κυρίου, καὶ ἀπὸ τῆς δόξης τῆς ἰσχύος αὐτοῦ, ὅταν ἀναστῇ θραῦσαι τὴν γῆν.

E

Quod falsò nuncupatos Deos & ab ipsis factos abscondere debebant, non quia puduerit illorum, sed potius quòd eos tanquam materiam inutilem & imbellem damnassent, manifestum reddit cùm subiungit his quæ dixerat: Die

Τοὺς πρὸ αὐτῶν γενομένους καὶ ψευδωνύμους θεοὺς ὅτι καταχρύπτειν ἔμελλον, οὐκ αἰδοῦς τῇ περὶ αὐτοὺς ἔτι νικωμένοι, κατεγνωκότες δὲ μᾶλλον ὡς ὕλης ἀχρήστου καὶ ἀθρόμοις καθίστησιν ἀναρχίας προσπεπτωκόσιν οἷς ἔφη. τῇ ἡμέρᾳ

ἐκείνη ἐκβαλεῖ ἄνθρωπος τὰ βδελύγματα αὐτοῦ, ἃ ἐποίησε προσκυνῶν αὐτοῖς, καὶ ταῖς νυκτερίσιν. ἱδρυσάμενοι γὰρ ἐν σπηλαίοις τὰ χειροποίητα προσκεκυνήκασιν ἀφρόνως· ᾠήθησαν γὰρ εἶναι θεούς. ὅπου δὲ προῆντα τὸν τοῦ πολέμου κίνδυνον, εἶτα τῆς ὀπτασίας ὅλως αὐτοῖς ὁ τύπος, λίθοι ὄντες καὶ ξύλα πεφώραντο, ὕλη τε χρυσῆ καὶ περιάργυρος, οὓς σωτῆρας καὶ λυτρωτὰς, ἐξέβαλλον τῶν ναῶν, καὶ κατέκρυπτον ἐν ἀσπαλαίοις φθόνῳ μᾶλλον τῆς ὕλης, καὶ ἅχως θεοὺς τιμῶντες ἔτι. εἰκότως δὲ ὅτι καὶ ἀόνητος ὁ πόνος αὐτοῖς ὁ περὶ τὴν τῶν εἰδώλων ποίησιν, διέδειξεν εἰπών. ἐκβαλεῖ ἄνθρωπος τὰ βδελύγματα αὐτοῦ ἃ ἐποίησε προσκυνῶν αὐτοῖς, καὶ ταῖς νυκτερίσιν. Γεγόνασι μὲν γὰρ αὐτοῖς δημιουργοὶ τῶν ἰδίων θεῶν, καὶ τεχνῖται τῶν προσκυνουμένων. ἐφήκασι δὲ πρὸ αὐτῶν εἰς ὄνησιν οὐδέν. πάντα δέ που μόναις ταῖς νυκτερίσιν ἀνεδείμαντο τοῖς ναοῖς. ἀεὶ γὰρ πως τὰ τοιάδε τῶν πτηνῶν ἤτοι ζωϊφίων τοῖς ἀφεγγέσι τῶν τόπων ἐμφιλοχωρεῖσιν, καὶ τὸ πρὸ ἑαυτῶν βδελυρίας, καὶ κακοσμίας ἀναπιμπλᾶσι πάντα ἐν αὐτοῖς. ἐκβαλεῖ τοίνυν ἄνθρωπος ἃ ἐποίησε βδελύγματα, ἐκβαλεῖ δὲ ὅπου, τὸ εἰσελθεῖν, φησὶν, εἰς τὰς τρώγλας τῆς πετρᾶς πέτρας, καὶ εἰς τὰς σχισμὰς τῶν πετρῶν ἀπὸ προσώπου τοῦ φόβου κυρίου. Ἀληθῆ δὴ οὖν ὅπως τοῖς ἰδίοις θεοῖς ἑαυτοὺς ἐσπούδαζον συνκατορύττειν οἱ Αἰγύπτιοι. Ἀλλ' ὅ τοι τὸν τῶν ὅλων Θεὸν. ἐκρύπτετο γὰρ ὑδατώδης, ὅτε τῆς Αἰγυπτίων ἐκδεδραμήκασι γῆς, εἵπετο δὲ διώκων ὁ Φαραώ. διέῤῥηξε γὰρ τὴν θάλασσαν, καὶ διήγαγεν αὐτοὺς, ἀῤῥήτῳ δυνάμει, καὶ ἀφράστοις νεύμασι. καὶ οἱ μὲν ἐσώζοντο βαδίζοντες ὡς ὅτι ξηρᾶς· ὁ δὲ ἀπόπληκτος Φαραὼ πᾶσι στρατιᾷ κατεπίγετο. καὶ μὴν ὅτε Ῥαψάκης ὁ Βαβυλωνίων στρατηγὸς, κύκλῳ περιεχὼν τὴν Ἱερουσαλὴμ, πεφλυάρηκε κατὰ Θεοῦ. καὶ ὅλης ἔφη ῥᾳδίως κατακρατήσειν τῆς Ἰουδαίας. οὐκ ἐκρύπτετο Θεὸς, οὐδὲ πετρῶν ἐζήτησε σχισμὰς, ἵνα μὴ δι' ἀσφαλοῦς ὁρᾷν. ἀλλ' εὔχετο μὲν Ἐζεκίας λέγων. εἰσάκουσον, κύριε, ἐπίβλεψον, κύριε, καὶ ἴδε τοὺς λόγους Ῥαψάκου, οὓς ἐξαπέστειλε βασιλεὺς Ἀσσυρίων ὀνειδίζειν Θεὸν ζῶντα. τοιοῦτον δὲ ῥῆμα Θεοῦ λέγοντος ἤκουε. ὑπερασπιῶ γὰρ τῆς πόλεως ταύτης, δι' ἐμὲ, καὶ διὰ Δαβὶδ τὸν δοῦλον μου. Καὶ τίς ὅτι καὶδε κινδυνεύουσιν ὁ τῆς ὀπτασίας ἐλάνθανε τύπος; τοιοῦ-

illa eiiciet homo abominationes suas, quas fecit vt adoraret, & verspertiliones. Collocata enim in adytis manufacta, adorauerunt impiè: arbitrabantur nimirum esse deos. Postquam verò imminere bellum viderunt, nullamque auxilii consequendi rationem sibi prorsus esse, & lapides ac ligna esse deprehenderunt, & materia aurea & argentea, quos sospitatores & liberatores fore crediderunt: è templis eiecerunt, & in cauernis abdiderunt, magis vt parcerent materiæ, quàm quod illos amplius ceu deos colerent. Frustraneum autem & inutilem illis laborem esse in idolorum effictione, ostendit dicens: [Eiiciet homo abominationes quas fecit, vt illas & vespertiliones adoraret.] Etenim suorum deorum extiterunt opifices, & artifices eorum quæ adorabantur. Opis verò nihil ab iis acceperunt, ac fortassis vespertilionibus solis templa ædificarunt. Semper enim eiusmodi volatilia siue animalcula in cœcis locis libenter habitant, & horrore & fœditate replent omnia. Eiiciet itaque homo abominationes quas fecit. Eiiciet verò vt ingrediantur in foramina duræ petræ, & in scissuras petrarum à facie timoris Domini. Vide igitur quo pacto se vnà cum suis diis conati fuerint sepelire, miseri. Cæterùm vniuersorum Deum non viderunt talem esse. Non enim latuit, cùm ex terra Ægyptiaca fugerent, & insequeretur Pharao prosequens. Perrupit enim mare, & eduxit inenarrabili eos potentia & nutu inexplicabili, & illi quidem conseruati sunt, perinde quasi aridam transirent: hic verò stupidus Pharao præfocatus est cum toto exercitu. Item, cùm Rabsaces Babyloniorum dux Hierusalem obsidione vndique premeret, ac contra Deum deblateraret, diceréteque se totam Iudæam facilè deuicturum: non delituit Deus, nec petrarum rimas quæsiuit, nec rupturas montium: sed precatus est Ezechias dicens: [Exaudi Domine, aspice Domine, vide sermones Rabsacis, quem rex Assyriorum misit, vt in Deum viuentem probra iaceret: statimque Deum audiuit loquentem: Propugnabo ciuitatem hanc propter me, & propter Dauid seruum meum.] Et quænam tum fuit periclitantibus subueniendi ratio?

Incredibilis sanè & Deo digna. [Egressus enim est angelus Domini, & ex castris Assyriorum centum octoginta quinque millia interemit.] Quare pudore suffundantur qui adorant sculptilia, qui omnipotente Deo relicto, diis seruiunt, quos ante se recondunt, ne ante ipsos pereant, vbi cupiditati hostium auaritiæque fuerint expositi. Dicamus ergo secundum prophetæ Hieremiæ vocem: [Solium gloriæ exaltatum, sanctificatio vestra, expectatio Israel, omnes qui derelinquunt te, pudefiant.] Deficientes in terra scribantur, quia dereliquerunt fontem vitæ Dominum. Iam verò si fas sit spiritualibus aliquid etiam spirituale dicere: quicunque idola mentis patiuntur, & prauarum imaginum cogitationes admittunt, sciant fore se nidos vespertilionum, hoc est, spirituum immundorum. [Vnusquisque enim tentatur, inquit, à propriis cupiditatibus tractus & inescatus, dein cupiditas postquam concepit, parit peccatum, peccatum consummatum progignit mortem.] Repellēda sunt itaque principia malorum, & mentis idola, quæ per solas cogitationes irrepunt, propulsemus, scientes scriptum esse: [Si spiritus dominantis ascenderit super te, locum tuum ne deseras: quia medela sedabit peccata magna.]

Iac. 1.

CAP. III.

Ecce itaque dominator Sabaoth auferet à Iudæa, & ab Hierusalem robustum, & robustam, robur panis, & robur aquæ, gigantem & robustum, & principem, bellatorem & iudicem.

Cùm fusè satis vetera eorum vitia exposuerit, opportunè rursus sermonem ad extremas eorum miserias traducit: quas in omnium nostrum Seruatorem Christum impiè debacchati, meritò subiuerunt. Effusus est enim in illos furor Domini, idque iustissimè. Sublatis etenim prophetis, & lapidatis legatis, ne ipsum quidem filium reueriti sunt, sed instar ferarum insultarunt, & ducem vitæ, quantum in ipsis erat, morti tradiderunt: Vinciamus, inquiunt, iustum, quia incommodus nobis est. Grauissima igitur illis ex bello euenerunt, & multis modis consumpti sunt,

A δόξος ϗ θεοπρεπής. ἐξῆλθε γὰρ ἄγγελος κυρίου, καὶ ἀπέκτεινεν ἐκ τῆς παρεμβολῆς τῶν Ασσυρίων ἑκατὸν ὀγδοήκοντα πέντε χιλιάδας. Αἰσχυνθήτωσαν οὖν τοίνυν οἱ προσκυνοῦντες τοῖς γλυπτοῖς, οἱ τὸν πάντα ἰσχύοντα Θεὸν καταλελοιπότες, καὶ λατρεύοντες θεοῖς, οὓς ἔμπροσθεν ἑαυτῶν κατακρύπτουσιν, ἵνα μὴ πρὸ αὐτῶν ἀπόλωνται, τοῖς τῶν πολεμούντων προπεσόντες φιλοκερδίαις. λέγωμεν τοίνυν κατὰ τὸν τοῦ προφήτου φωνὴν Ιε-

B ρεμίου· Θρόνος δόξης ὑψούμενος, ἁγίασμα ἡμῶν, ὑπομονὴ Ισραὴλ, κύριε, πάντες οἱ καταλιπόντες σε καταισχυνθήτωσαν. ἀφεστηκότες ὅτι τῆς γῆς γραφήτωσαν, ὅτι ἐγκατέλιπον πηγὴν ζωῆς τὸν κύριον. εἰ δὲ χρή τι ϗ πνευματικὸν τοῖς πνευματικοῖς εἰπεῖν, ὅσοι τῶν εἰς νοῦν εἰδώλων ἀνέχονται, καὶ τοὺς ἐκ τῶν ἐκτόπων φαντασιῶν ἐννοίας εἰσδέχονται, ἴστωσαν ὅτι νυκτερίδων ἔσονται καλιαί, τοῦτ' ἔστι, τῶν ἀκαθάρτων πνευμάτων. ἕκαστος γὰρ πειράζεται, φησίν, ὑπὸ τῶν

C ἰδίων ἐπιθυμιῶν ἐξελκόμενος, καὶ δελεαζόμενος. εἶτα ἡ ἐπιθυμία συλλαβοῦσα τίκτει ἁμαρτίαν, ἡ δὲ ἁμαρτία ἀποτελεσθεῖσα ἀποκύει θάνατον. ὠδῖνα τοίνυν οὖν ἀρχὰς τῶν παθῶν, καὶ τὰ εἰς νοῦν εἴδωλα, τὰ ἀφ' ἡμῶν ἐννοιῶν εἰσπέχοντα πρωσώματα, ὃ γεγραμμένον εἰδότες. ἐὰν πνεῦμα τοῦ ἐξουσιάζοντος ἀναβῇ ἐπί σε, τόπον σου μὴ ἀφῇς. ὅτι ἴαμα καταπαύσει ἁμαρτίας μεγάλας.

Ιδοὺ δὴ ὁ δεσπότης κύριος Σαβαὼθ ἀφελεῖ

D ἀπὸ τῆς Ιουδαίας, καὶ ἀπὸ Ιερουσαλὴμ ἰσχύοντα, ϗ ἰσχύσαν, ἰσχὺν ἄρτου, ϗ ἰσχὺν ὕδατος, γίγαντα καὶ ἰσχύοντα, καὶ ἄρχοντα, πολεμιστὴν καὶ δικαστήν.

Ἀποκρίνασθαι ἡμῖν ποιησάμενος τὸν ἀφήγησιν, τὸν ὅτι γε τοῖς ἀρχαιοτέροις αὐτῶν ἐγκλήμασιν, μέμφεται πάλιν ὅτι καιρὸν τὸν λόγον ὅτι τὰς τελευταίας αὐτῶν συμφορὰς, δικαίως ὑπομεμνήκασιν ἐμπροσθοποιήσαντες δυσὶν εἰς

E τὸν κύριον ἡμῶν Ιησοῦν τὸν Χριστόν. ἐπέταξε γὰρ αὐτοῖς ὁ θυμὸς κυρίου, ϗ μάλα εἰκότως. ἀνῃρηκότες γὰρ τοὺς προφήτας, ϗ λιθοβολήσαντες τοὺς ἀπεσταλμένους, σὺν δὲ αὐτὸν δεδυσώπηνται τὸν υἱόν, ἐπεπείθησαν δὲ θηριωδῶς, καὶ τὸν ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς, τό γε ἦκον εἰς ἰδίους, θανάτῳ παρεδεδώκασι, λέγοντες· δήσωμεν τὸν δίκαιον, ὅτι δύσχρηστος ἡμῖν ἐστί. πολλὰ μὲν οὖν ἐστὶν

πολιορκίας, πυρὶ καὶ σιδήρῳ· τῶν δὲ γυναικῶν τε καὶ παίδων ἀνδραποδισμοῖς. ὅτι δὲ καὶ τῶν ἄνωθεν καὶ παρὰ Θεοῦ χαρισμάτων νενοσήκασι τὴν ἀπολαυὴν, καὶ τῆς εἰς νοῦν καὶ ψυχὴν ἀγαθῶν ἐστέρηνται, διδάσκει λέγων. ἰδοὺ δὴ ὁ δεσπότης Σαβαὼθ, ἀφελεῖ ἀπὸ τῆς Ιουδαίας καὶ ἀπὸ Ιερουσαλὴμ ἰσχύοντα καὶ ἰσχυρόν. Καὶ ὁ λόγος τοῦ προφήτου νῦν μὲν περὶ σωματικῆς ἰσχύος· οὐδεὶς γὰρ ἂν οὕτως ἔχοι νοῦν, περὶ νοητῆς δὲ μᾶλλον, καὶ τῆς εἰς νοῦν καὶ καρδίαν, δι' ἧς εἰθίσμεθα καταρθοῦν πρὸς ἀρετήν. στρατεύεται γὰρ ἡ σὰρξ κατὰ τοῦ πνεύματος, τὸ δὲ πνεῦμα κατὰ τῆς σαρκός. ταῦτα γὰρ ἀντίκεινται ἀλλήλοις. πλῆσαι δὲ ὅσαι κοσμικαὶ καὶ ἀκάθαρτοι, τὸν αἰσθητὸν νοῦν διαφθείρουσιν ἡδοναὶ, καταφέρουσαι πρὸς ἁμαρτίας. χρεία τοίνυν ἰσχύος τῆς ἄνωθεν καὶ παρὰ Θεοῦ. πρέπει γὰρ ὥσπερ τὶς καὶ μόλις, καὶ σεφανοῦσθαι κρατῶν· ἀφῃρῆσθαι δὲ τοῦτο φησὶν ἀπὸ τῶν Ιουδαίων· καὶ αὐτὰ βοήσεται τὰ πρόβλήματα. ποῖος γὰρ ἔτι λόγος ἔσται πρὸς αὐτοὺς τὸ καταρθοῦν ἀρετήν; ἢ τίς ὁ δόκιμος καὶ δυνησόμενος μεμυητικῶς τοῖς πάθεσι τῆς σαρκὸς, ἢ γοῦν ταῖς ἐφόδοις τῶν ἐντόπων ἡδονῶν; προέκειτο γὰρ ὥσπερ ἁπάντων ὁ νοῦς ὡς σευτλίον ἡμίεφθον, κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνήν. ὃ γὰρ δυνατὸν λέγειν, πάντα ἰσχύω ἐν τῷ ἐνδυναμοῦντί με Χριστῷ. ἀφῄρηται δὲ ἀπ' αὐτῶν ἰσχὺς ἄρτου, καὶ ἰσχὺς ὕδατος. ἄρτου δὲ πάλιν οὐκ ἀγαθοῦ. ἀλλ' οὐδὲ ὑδάτων τῶν ἐν καταχρήσει κοινῇ. ἐκείνου δὲ μᾶλλον περὶ οὗ φησὶν ὁ Δαβίδ. ἄρτον οὐρανοῦ ἔδωκεν αὐτοῖς. ἄρτον ἀγγέλων ἔφαγεν ἄνθρωπος. ὑδάτων δὲ μεμνῆσθαι φαμὲν αὐτῶν τῶν νοητῶν, περὶ ὧν αὐτὸς προφήτης Ησαΐας. καὶ ἀντλήσετε ὕδωρ μετ' εὐφροσύνης ἐκ τῶν πηγῶν τοῦ σωτῆρος. καὶ μὲν καὶ αὐτὸς ὁ σωτήρ. πᾶς ὁ πίνων ἐκ τοῦ ὕδατος τούτου διψήσει πάλιν, ὃς δ' ἂν πίῃ ἐκ τοῦ ὕδατος, οὗ ἐγὼ δώσω αὐτῷ, γενήσεται ἐν αὐτῷ πηγὴ ὕδατος ἁλλομένου εἰς ζωὴν αἰώνιον. σαφὲς δὲ ἀκριβῶς ἐκ τῆς τοῦ προφήτου φωνῆς· οὐ γὰρ εἴρηκεν ἁπλῶς τὴν Ιουδαίων ἀφαιρεθήσεσθαι ἄρτον τε καὶ ὕδωρ, ἀλλ' ἰσχὺν ἄρτου καὶ ἰσχὺν ὕδατος. καὶ δεῖ ἡμᾶς τοιγοῦν τί βούλεσθαι διδάσκειν αὐτόν. ἡμεῖς μὲν γὰρ τοῖς ἱεροῖς προσεντυγχάνοντες λόγοις, καὶ τὰς θείας ἀναγινώσκοντες γραφὰς, εἶτα σαφηνίζοντες αὐτὰς, ἰσχὺν ἄρτου νοητοῦ διαλαμβάνομεν. ὃ γὰρ ἐπ' ἄρτῳ μόνῳ, φησὶ, ζήσεται ἄνθρωπος, ἀλλ' ὅτι παντὶ ῥήματι ἐκπορευομένῳ διὰ στόματος τοῦ Θεοῦ. ὁμοίως νοη-

partim fame atque obsidione, & flamma atque ferro: partim fœminarum & puerorum captiuitatibus. Quòd etiam supernorum & diuinorum donorum amissione afflicti, & mentis, animique bonis orbati fuerint, docet his verbis. Ecce dominator Dominus Sabaoth, auferet à Iudæa & Hierusalem robustum & robustam. Loquitur autem nunc propheta, non de corporea fortitudine (est enim ineptum hoc, sic intelligere) sed de ea potius quæ sub intelligentiam venit, quæ ad mentem & cor pertinet: qua rectè virtutem exercere consueuimus, pugnat enim caro contra spiritum, & spiritus contra carnem: hæc namque dissident inter se, & plurimæ mundanæ ac immundæ voluptates humanam mentem demergunt, & ad peccata abripiunt. Opus igitur est fortitudine quæ è supernis venit & à Deo. Sic videlicet euadet quispiam superior, idque vix, ac cùm vicerit, coronatur. Hanc autem tollendam à Iudæis dicit, quòd etiam res ipsæ clamitabunt. Quæ est enim iam oratio apud eos de exercenda virtute? vel quis est quem laudibus ornare possis? Quis affectus carnis reprimere studet, aut monstrosarum voluptatum assultus? Exposita etenim est & prostituta quodammodo omnium mens tanquam beta semicocta, iuxta prophetæ vocem. Non enim potest dicere: [Omnia possum in eo qui me confortat Christo] Aufertur etiam ab illis fortitudo panis & fortitudo aquæ: panis rursus non sensibilis, nec aquarum in vsu communi positarum: sed eius verius de quo Dauid ait: [Panem cæli dedit illis, panem angelorum manducauit homo.] Aquas item memorare eum dicimus, quæ mentis sunt & intelligentiæ, quarum ipsemet propheta Esaias meminit. Et haurietis aquam cum gaudio de fontibus Saluatoris. Et porrò ipse Seruator: [Omnis qui bibit ex aqua hac, sitiet iterum: qui autem biberit ex aqua quam ego dabo illi, erit in illo fons aquæ salientis in vitam æternam.] Cæterùm diligenter obserua verba prophetæ. Non enim dixit simpliciter sublatum iri à Iudæis panem & aquam, sed robur panis & robur aquæ. Siquidem nos hoc docere vult. Nam qui sacros sermones, & diuinas scripturas legimus, eásque intelligimus, robur panis, spiritalis accipimus. Non enim, inquit, in solo pane viuet homo, sed in omni verbo quod prodit ex ore Dei. Eodémque

Ioan 4.

modo intelliges de aquis quæ subiectæ sunt intellectui. Iudæi quidem panem & aquam etiamnum habent. Multum enim occupantur in literis Mosaicis, & legunt legem. Cùm autem nihil sciant, nequaquam habent robur panis, nec etiam robur aquæ. Nuda enim & sola litera illis data est, quæ panis quidem & aquæ speciem habet, minimè tamen eos vllo modo enutrit ad habitudinem ac vegetationem spiritualem. Adstipulabitur huic Paulus, scribens: Vsque ad hodiernum diem, quando legitur Moses, velum cordi eorum imponitur, non retectum, quia in Christo tollitur. Aliter item submoueri dicimus ex synagoga Iudæorum robur panis & robur aquæ. Et sermo est mysticus. Etenim nos qui per fidem ad sanctificationem vocati sumus, panem habemus, panem inquam de cælo, hoc est, Christum, seu corpus eius. Si verò quis interroget, cuiusmodi tandem illius robur ac vis sit, viuificum esse dicimus: Dat enim mundo vitam. Similiter etiam recipimus per Spiritum sanctum baptismi gratiam, qui sanctificat nos: vinique aquæ dicimus esse, peccatorum abolitionem, regenerationem spiritualem (vt ipsi Christo conformes simus) præterea etiam, liberum ingressum in viam, quæ ad regnum cælorum ducit. [Nisi enim quis, inquit, natus sit ex aqua & spiritu, non potest ingredi regnū Dei.] Priuati sunt itaque Iudæi eiusmodi bonis: quoniā apud eos non est panis robur, id est, ilia, quæ est in Christo, viuificatio: neque aquæ vim habent, quia manet in ipsis iniquitas illota: neque regnum cælorum intrabunt, quia Christum qui introducit, honori non habuerunt, non enim crediderunt dicenti: [Ego sum via, & ego sum ostiū. Auferet similiter & gigantem, & præpotentem.] Quisnam demum est ille gigas? quis ille præpotēs? Equidem existimo gigantem dicere eum, qui ad terminū metamque spiritualis fortitudinis peruenit: præpotentem autē minorē paulò ac deiectiorē, & hac quæ in illo intelligitur, præstantia inferiorem. Vnicuique enim nostrum mensura gratiæ à Deo data est. Atque hoc perspicuū nobis reddit sapiētissimus
1 Cor 7. Paulus, dicens: [Volo autē omnes homines esse sicut & ego sum, verū vnusquisque nostrū peculiare habet donū à Deo, hic quidē sic, aliusverò sic.] Est etiā familiare scripturæ diuinitùs inspiratæ, gigātes alioqui appellare eos qui sunt robustissimi. Siquidē dixit de his Babyloniis

A σὺς ἢ ἐφ' ὑδάτων νοητῶν. Ιουδαῖοι γεμιὼ ἔχουσι μὲν τ' ἄρτον, & ὃ ὕδωρ ἔτι. πολυπραγμονοῦσι γὰρ τὰ Μωσέως γράμματα, ἢ ἀναγινώσκουσι τ' νόμον. ὅπῃ δὲ γινώσκουσιν οὐδέν, οὐκ ἔχουσι τὴν ἰσχὺν τ' ἄρτου, ὅτε μὲν τὴν ἰσχὺν τ' ὕδατος. ψιλὸν γὰρ αὐτοῖς ἢ μόνον τὸ γράμμα δέδοται, ἄρτου μὲν καὶ ὕδατος εἰκόλιψιν ἔχον, τρέφον ἢ αὐξῆσι κατ' οὐδένα τρόπον εἰς εὐεξίαν τὴν νοητήν. καὶ μάρτυρα τούτων ὁ Παῦλος ἄχρι σήμερον, λέγει γάρ, ἡνίκα ἂν ἀναγινώσκεται Μωσῆς κάλυμμα ὑπὸ τὴν καρδίαν αὐτῶν κεῖται, μὴ ἀνακαλυπτόμενον, ὅτι ἐν Χριστῷ καταργεῖται. Καὶ καθ' ἕτερον δὲ τρόπον, ἀφῃρῆσθαι φαμὲν ἐκ τῆς Ιουδαίων συναγωγῆς, ἰσχὺν ἄρτου & ἰσχὺν ὕδατος. & ὁ λόγος ἐστὶ μυστικός. Ἡμεῖς μὲν γὰρ οἱ διὰ πίστεως κεκλημένοι πρὸς ἁγιασμὸν, τὸν ἄρτον ἔχομεν τὸν ἐξ οὐρανοῦ, τοῦτ' ἔστι, Χριστὸν ἢ τὸ σῶμα αὐτοῦ. εἰδέ τις ἔροιτο ποία τίς ἐστιν ἡ ἰσχὺς αὐτοῦ, φαμὲν ὅτι ζωοποιός. δίδωσι γὰρ τῷ κόσμῳ ζωήν. προσιόντες ἢ ὁμοίως & τῇ δι' ὕδατος ἁγίου βαπτίσματος χάριτι, τὸ ἁγιάζοντος ἡμᾶς, ὕδατος τὴν ἰσχὺν ἐκ μὲν τοῦ λέγοντες ἁμαρτιῶν ἄφεσιν, ἀναγέννησιν τοῦ πνεύματος, εἰς συμμορφίαν τοῦ προσκυνητοῦ τοῦ Χριστοῦ. ἢ προσιόντες τούτοις, παῤῥησίας εἴσοδον εἰς τὴν οὐρανὸν βασιλείαν· ἐὰν γὰρ μή τις, φησὶ, γεννηθῇ ἐξ ὕδατος ἢ πνεύματος, οὐ δύναται εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ. ἐτέρωσε οἱ Ιουδαῖοι τῶν τοιούτων ἀγαθῶν. οὐ γὰρ ἔστι παῤ' αὐτοῖς ἰσχὺς ἄρτου, τοῦτ' ἔστιν, ἡ ἐν Χριστῷ ζωοποίησις. οὐκ ἔχουσι τὴν ὕδατος ἰσχύν. ἀπολιμπάνουσι γὰρ παῤ' αὐτοῖς ἀκαθαρσίαν ἀμαρτίαν. οὐκ εἰσὶ πρόθυμοι εἰς τὴν οὐρανὸν βασιλείαν, τὸν εἰσκομίζοντα Χριστὸν ἀτιμάσαντες. & γὰρ ὁ διώξω λέγοντι. ἐγώ εἰμι ἡ ὁδὸς, ἢ ἐγώ εἰμι ἡ θύρα. ἀφελεῖ ὁμοίως γίγαντα ἢ ἰσχύοντα. εἶτα τίς ὁ γίγας; τίς ἢ ὁ ἕτερος; οἶμαι δὴ οὖν ἔγωγε γίγαντα μὲν ὀνομάζειν, τὸν εἰς λῆξιν ἰσχύος ἥκοντα τ' πνευματικῆς, ἰσχύοντα ἢ τὸ ὑποδεέστερα βαστάζειν, ἢ τ' ἐν ἐκείνῳ νοουμένης ὑπεροχῆς ἥττω ὄντα. ἑκάστῳ γὰρ ἡμῶν δέδοται παῤὰ Θεοῦ χάριτος μέτρον. ὅτι ἡμῖν σαφηνίζει ὁ σοφώτατος Παῦλος καθήκει, λέγων. θέλω ἢ πάντας ἀνθρώπους εἶναι ὡς & ἐμαυτόν. ἀλλ' ἕκαστος ἡμῶν ἴδιον ἔχει χάρισμα ἀπὸ Θεοῦ, ὁ μὲν οὕτως, ὁ ἢ οὕτως. ἔστι ἢ ἑτέρως τὴν ἱστορίαν οὕτω γραφῆ, ὡς ἂν μὴ εὐσθενεστάτους γίγαντας ἀποκαλεῖν. & γοῦν ἔφη που Θεὸς πρὸς τὴν ἐκ Βαβυλῶνος καταστρατευσόμενον

τῆς Ιυδαίων χώρας. Γίγαντες ἔρχονται πληρῶσαι τὸν θυμόν μου, χαίροντες ἅμα καὶ ὑβρίζοντες. Καὶ μὴν καὶ ὁ ψαλμῳδὸς ἀγαλλιάσεται ὡς γίγας δραμεῖν ὁδὸν αὐτοῦ. Οὐκ ἦσαν δὲ παρὰ τοῖς Ιυδαίοις ὑπολεμιστὴς, ὑδικαστής. ἡμεῖς μὲν γὰρ οἱ τῇ πίστει τετιμηκότες τὸν τῶν δυνάμεων κύριον. νευρούμεθα πρὸς αὐτοῦ, καὶ ἰσχνοὶ. πρὸς αἱρέσεις ἀποτελούμεθα, τὸ πρὸς γε τὰς πονηρὰς καὶ ἀκαθάρτους δυνάμεις. ὑ γὰρ ἔστιν ἡμῖν ἡ πάλη πρὸς αἷμα καὶ σάρκα, ἀλλὰ πρὸς τὰς ἀρχὰς, πρὸς τὰς ἐξουσίας, πρὸς τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ σκότους. πρὸς τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας ἐν τοῖς ἐπουρανίοις. οἷς αἰχμαλώτοις νοητῶς τοῖς τῆ δικαιοσύνης ὅπλοις ἐνηρμοσμένοι, καὶ πανοπλίαν ἔχοντες τὴν πνευματικὴν, ὧν ὁ θεσπέσιος Παῦλος διαμνημονεύει λέγων. ζῶντες οὖν περιεζωσμένοι τὰ ὀσφύας ὑμῶν ἐν ἀληθείᾳ, καὶ τὰ ἑξῆς. τὰ γὰρ ὅπλα ἡμῶν ὑ σαρκικὰ, ἀλλὰ δυνατὰ τῷ Θεῷ. ἐν σαρκὶ περιπατοῦντες ὑ κατὰ σάρκα στρατευόμεθα. πρὸς δέ γε τοῖς Ιυδαίοις, οὐδεὶς τοιοῦτος πρόσθεν· ἀμαχεὶ ὥσπερ προσχωροῦσιν. ὁ νικᾶν πάντα τὸν πρόσκαιρον ἡδοναῖς, ὑδὲ αὖ εὕροι τις πρὸ αὐτοῖς τὰ εἰδότα δικάζειν ὀρθῶς, ἢ τοῖς εἰς νοῦν χειμένοις, ἤγουν τοῖς ἔξωθεν καὶ βιωτικοῖς προσήκουσιν. εἰσρέουσι μὲν γὰρ τὸν ἀνθρώπινον νοῦν ἔκτοποι τε καὶ πονηροὶ διαλογισμοὶ, καὶ ὅλης ἀκαθάρτων ἐπιθυμιῶν διακωκυτὸς θόρυβος. Ἀλλὰ τὸ μὲν σοφὸν καὶ ἐπιφρὸν ἔσηκεν ὁ νοῦς. οἷά τις κριτὴς δοκιμάζων ἕκαστα, καὶ παραπυνθανόμενος μὲν τὸ φαῦλον, ἀρρήτῳ τῷ ψήφῳ τὸ χρήσιμον στεφανῶν. ἀνεπιτήδευτον πάντελῶς καὶ τοῦτο ὅτι καὶ πρός γε τοῖς Ιουδαίων δήμοις. ὑ γὰρ ἔστι μετ' αὐτῶν ὁ καὶ πρὸς τοῦτο ἡμᾶς ἀποδύνων Θεὸς, ἀλλ' ὅλης αὖ εἰ καὶ τι τῶν ἔξωθεν διαγυμνάζοιτό πως δοκιμάζειν. ὅσαι δ' ἀμαθῶς ἔχει καὶ ἀρέσκειν Θεῷ· πῶς γὰρ εἰδεῖεν τὸν ἀκριβῆ τοῦ νόμου σκοπὸν, οἵτινες νομοθέτην προσκεκρουκότες. Ταύτης τε ἕνεκα τῆς αἰτίας σὺν εἰκότως ἁπάσης τῆς ὅτι γε φημὶ τοῖς ἱεροῖς γράμμασι δικαίως ἐστερημένοι.

Ἀφελεῖ δ' ὁμοίως, φησὶ, πρὸς τούτῳ προφήτην, καὶ σοφιστὴν, καὶ πρεσβύτερον, καὶ πεντηκόνταρχον, καὶ θαυμαστὸν σύμβουλον, καὶ σοφὸν ἀρχιτέκτονα, καὶ συνετὸν ἀκροατήν. καὶ καταστήσω νεανίσκους ἄρχοντας αὐτῶν, καὶ ἐμπαῖκται κυριεύσουσιν αὐτῶν.

qui Iudæorum regionem expugnarant, gigantes veniunt ad explendum furorem meum, gaudentes simul & insultantes. Et Psalmigraphus: Exultabit vt Gigas ad currendum viam suam. Nec erat apud Iudæos bellator vel iudex. Nos enim qui fide dominum virtutum coluimus, ab eo neruosi reddimur: & idonei efficimur ad oppugnandum prauas impuráſque potestates. [Nec est enim nobis lucta aduersus sanguinem & carnem, sed aduersus principatus, & aduersus autoritates, aduersus mundi dominos, rectores tenebrarum, aduersus spiritualia nequitiæ in cælestibus:] quibus iustitiæ armis instructi, & armatura spirituali præditi, intelligibiliter resistimus. Quorum etiam diuinus Paulus mentionem facit, dicens: [State igitur cincti lumbis vestris in veritate,] & quæ sunt deinceps: arma enim nostra non carnalia, sed potentia Dei: & in carne ambulantes, non iuxta carnem militamus. Apud Iudæos verò, nemo eiusmodi vnquam fuit, sed citra pugnam cedunt victoriam omni ingruenti, suisque adeò indomitis voluptatibus. Nec quenquam norunt, qui rectè nouit iudicare, vel in rebus in animo positis, vel etiam externis, & ad vitam pertinentibus. Incursant enim humanam mentem vitiosæ & deprauatæ cogitationes, & grauis immundarum cupiditatum tumultuatio confundit, imo à prudentia & modestia mens excidit, quæ velut iudex quæpiam explorat singula, malum repudians, optimo calculo vtilè coronans. Hoc tamen à Iudaico populo omnino neglectum est. Non enim est cum illis, qui ad hoc nos dirigit, Deus. Sed nec si quid rerum externarum exerceatur, probare sciunt, quid irreprehensibile, quid Deo acceptum sit. Qui enim scirent verum legis scopum hi, qui legislatorem offenderunt? Eámque ob rem, omni intelligentia, sacrarum inquam literarum, priuati sunt haud immeritò.

Auferet etiam præterea, inquit, *propheram & coniectorem, & seniorem, & præfectum quinquagenarium, & admirabilem consiliarium, & sapientem architectum, & gnarũ auditorem: & constituam adolescentulos principes eorum, & illusores dominabuntur illis.*

Itaque prophetiam ex Iudaica synagoga sublatam esse, non est cur dubitet quis, cùm res ipsa clamitet. Beati namque prophetæ olim Iesum prædicauerunt. Postquam autem completum esset quod erat prænunciatum, venisset etiam legis ac prophetarum finis: Deus enim Dominus, secundum scripturas, nobis apparuit: deinde vbi in eum debacchati sunt, cessauit apud eos prophetiæ gratia. Non erat enim consentaneum, vt, qui cum Deo bellum gererent, & dominicidæ essent, manusque sanguinibus plenas haberent prophetiæ spiritu honorarentur. Atteſtabitur verò his etiam beatus Daniel, obsignari dicens visionem ac prophetam. Expers itaque fuit Israel adeò illustris & inclytæ gratiæ, adeóque rudis fuit & bonæ mentis inops, vt ne vllus quidem apud eos coniector existeret. Coniectorem eum esse dicimus, qui singula recte veluti coniectaret, exploratisque indiciis demonstraret; & quò quidque venturum esset, & in quem aliquando finem recasurum, probè dignosceret. Qui enim inconsideratè & leui iudicio ad res agendas accedunt, ab vtili deuiant, & velut in tenebris versantur, ac in saxa impingunt. At qui exquisita cognitione prædíti sunt, acuto oculo rerum euentus intuentur: & propterea non sine admiratione, omnia appositè administrant. Est autem hic bonæ mentis fructus, & verè lucrum ac fœnus optimi consilii. Seniorem autem vocamus, non tempore (plurimi enim apud Iudæos etiamnum sunt, qui ad senilis ætatis summum peruenium) at intelligentia & cognitione, & qui velut finem ac fastigium prudentiæ attigit: cui & beatus Ioannes præcipit, dicens: [Scribo vobis, patres, quia cognouistis eum ab initio. Senes ergo intelligimus eos, qui mentem habent sedatam, qui constantes ac cani sunt animo, & mente prouectiore & adultiore. Quinquagenarium appellat, non absolutè quinquaginta hominibus præfectum, sed veluti ex vna hac re quisquis simpliciter ac omnino præfectus est, & quasi compositè & ordinatè versari ac viuere persuadet suos subditos. Laborauit autem cùm reliquis rebus tum & hæc Iudæorum Synagoga. Adhuc enim quamdiu cum illis esset omnium nostrum Seruator Christus, & per fidem ad vitam æternam, & ad coniunctionem cum

A Ὅτι μὲν οὖν ἐξήρηται προφητεία τῆς Ἰουδαίων συναγωγῆς, οὐκ ἂν ἀμφιβάλοι τις, αὐτὸ βοηθοῦντος τοῦ πράγματος. οἱ μὲν γὰρ μακάριοι προφῆται τὸν Χριστὸν Ἰησοῦν. ὅπερ ἦν τετέλεσται τὸ προηγγελμένον, καὶ ὅ τε νόμου καὶ τῶν προφητῶν ἄφικται τέλος. ἐπεφάνη γὰρ ἡμῖν ὁ Θεὸς καὶ κύριος, κατὰ τὰς γραφάς. εἶτα πεπαύνται πρὸ αὐτοῖς ἡ τῆς προφητείας ἡ χάρις. ἅτε γὰρ οὐκ ἀκόλουθον θεομάχους ὄντας καὶ

B ὑβριστὰς, γεγονότας ἐν τῷ κυριοκτόνοις, καὶ τὰς χεῖρας αἱμάτων ἔχοντας πλήρεις, παρὰ τῆς προφητείας ἁγιασθῆναι πνεύματι. ὅπερ μαρτυρήσει τούτοις καὶ ὁ μακάριος Δανιὴλ, ἐσφραγίσθαι λέγων ὅρασιν καὶ προφήτην. σχολῇ οὖν ἀμέτοχος ἦν ὅτου λαμπρᾶς καὶ εὐκλεεστάτης χάριτος γένηται ὁ Ἰσραὴλ· ἀμαθὴς ἦν ὅτου καὶ φρενὸς ἔρημος ἀγαθῆς, ὡς μὴ εἶναι παρ' αὐτοῖς μηδένα τὸν σοφιστήν. σοφιστὴν δὲ εἶναι φαμὲν τὸν οἱονεὶ συμβάλλοντα, καὶ διηκριβωμένον ὀρθῶς ἕκαστα

C τῶν πραγμάτων, καὶ ὅποι ποτὲ ἥξει, καὶ εἰς ποῖον κατάντησουσι τέλος, διϊσχυρίσασθαι. οἱ μὲν γὰρ ἀπερισκέπτως, καὶ οὐκ ἐλαφρᾶν ἐννοιῶν χωρισθέντες εἰς τὰ πρακτέα, διαμαρτάνουσι τῶν χρησίμων, καὶ ὡς ὅπου σκότῳ βαδίζοντες, ἔρχονται καὶ πέτρων. οἱ δὲ ἀκριβῶς εἰς σύνεσιν, ὀξὺ βλέπουσιν ὀφθαλμῷ τὰς τῶν πραγμάτων σκιάσεις· καὶ εἰσὶν οὐκ ἀθαύμαστοι, διὰ τοῦτο πάντα δρῶντες οἰκονομικῶς. Φρενὸς δὲ τοῦτο καρπὸς

D ἀγαθῆς, καὶ ἄριστος ὄντως ὅπερ θύλημα βυλῆς. πρεσβύτερον δὲ φαμὲν ὃ τὸν καὶ χρόνον πλῆθος μὲν ὅσοι παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις εἰσέτι καὶ νῦν, οἳ καὶ εἰς ἄκρον ἥκουσι πρεσβυτικῆς ἡλικίας· ἀλλὰ τὸν καὶ σύνεσιν, καὶ ὡς ἐπὶ τελειότητι γεγονότα φρενῶν. οἷς δὲ ὁ μακάριος Ἰωάννης ἐπιστέλλει, λέγων· γράφω ὑμῖν, πατέρες, ὅτι ἐγνώκατε τὸν ἀπ' ἀρχῆς. πρεσβύτας οὖν ἀρα νοήσομεν τοὺς τὸν νοῦν ἐχομένους ἠρεμαῖον ἤδη, καὶ καθεστηκότας, καὶ πολιοὺς τὼ φρένα, καὶ νῷ βεβηκότι χρῆσθαι μεμυ-

E ηκότας. πεντηκόνταρχον δὲ φησιν, οὐχὶ πάντως τὸν ἀνδρῶν πεντήκοντα προστεταγμένον, ἀλλ' ὡς ἐξ ἑνὸς δὴ τούτου πρόσταξιν ἁπλῶς τὸν ἡγούμενον. καὶ ὡς ἐν κόσμῳ καὶ τάξει πολιτεύεσθαί τε διαζῶν ἀναπείθοντα τοὺς ὑποζυγίους. ἐνόσησε δὲ καὶ τοῦτο μετὰ τῶν ἄλλων ἡ τῆς Ἰουδαίων συναγωγή. ἔτι μὲν γὰρ σώοντος αὐτοῖς τοῦ πάντων ἡμῶν σωτῆρος Χριστοῦ, καὶ καλοῦντος διὰ τῆς πίστεως εἰς ζωὴν αἰώνιον, εἰς

βασιλείαν. εἰς οἰκειότητα τὴν ὡς πρὸς Θεόν. ἦσαν ἐπὶ τῶν αὐτοῖς ἀρχιερεῖς καὶ ἡγούμενοι, γραμματεῖς τε καὶ Φαρισαῖοι. ὅτε δὲ ἀπέκτειναν αὐτὸν οἱ δείλαιοι, διεσπάρησαν εἰς πάντα ἄνεμον. μέτοικοί τε καὶ ἀλῆται γεγόνασιν, καὶ ξένοι πάντων, οὐχ ἡγουμένους ἔχοντες, ἔτι καὶ προφήτας, καθά καὶ πάλαι. ἀλλ' οἷά τις ἀγέλη ποιμένων ἐρήμων, οὓς ἔφησκόλας οὐκ ἔχουσα. καὶ ὃ ἔτι φορτικώτερον, ὅτε συμβούλους ἔχουσα θαυμαστούς, οἵπερ τινὲς ἦσαν οἱ πάλαι προφῆται. τὰ εἰς σωτηρίαν αὐτοῖς εἰσηγούμενοι, καὶ ἀφελοῦσι συμβαλλόμενοι, καὶ πρὸς πᾶν ὁτιοῦν τῶν ἀναγκαίων εἰς ὄνησιν χειραγωγοῦντες εὐτρεπῶς. ἀπειλεῖ δὲ ἀποστήσειν αὐτῶν καὶ σοφὸν ἀρχιτέκτονα, καὶ σύνετον ἀκροατήν. χαρίσματα γὰρ καὶ ταῦτα πνευματικὰ καὶ θεόσδοτα, καὶ τῆς πρώτης ἄξια λόγου. σοφὸν γὰρ εἰ φαμὲν ἀρχιτέκτονα, τὸν εἰδότα νοητῶς ἐκκλησίαν οἰκοδομεῖν, ὀρθαῖς τε καὶ ἀμωμήτοις μυσταγωγίαις. καὶ καθαιροῦντα μὲν τὸ ψευδωνύμου γνώσεως τοὺς φενακισμούς. διϊσχίζοντα δὲ τοῖς τῆς ἀληθείας δόγμασι τῶν πιστευόντων τὸν νοῦν. ὁποῖός τις ἦν ὁ θεσπέσιος Παῦλος ὑποτιθέμενον καὶ λέγων. κατὰ τὴν χάριν τοῦ θεοῦ τὴν δοθεῖσάν μοι, ὡς σοφὸς ἀρχιτέκτων θεμέλιον τέθηκα. ἄλλος δὲ ἐποικοδομεῖ. ἕκαστος δὲ βλεπέτω πῶς οἰκοδομεῖ. θεμέλιον γὰρ ἄλλον οὐδεὶς δύναται θεῖναι παρὰ τὸν κείμενον, ὅς ἐστι Χριστός. οὐδεὶς οὖν ἄρα παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις ὁ σοφὸς ἀρχιτέκτων, ἀλλ' οὐδὲ σύνετος ἀκροατής, λογιζόμεθα δὲ εἰ τοῦτον, τὸν ἔχοντα διακρίσεως πνεῦμα, καὶ σύνεσιν δυνάμενον, τίς μέν ἐστιν, ὁ ἐν πνεύματι Θεοῦ λαλῶν. τίς δὲ πάλιν ἐν τῷ Βεελζεβούλ. πολλοὶ μὲν γὰρ οἱ παρὰ πολλῶν γεγόνασι λόγοι, καὶ δογματικὴν ἐξήτησιν ἔχοντες, καὶ τῆς ἐν ἔθεσι διαφθορείας τὸ μνημεῖον εἰσφέροντες. ἀλλ' οἱ μὲν ἀσύνετοι καὶ ἀμαθεῖς ἀδιακρίτως ἁρπάζουσιν, καὶ ἀδοκίμους εἰσδέχονται τοὺς λόγους, κἂν τὸ ὠφελοῦν ἔχοντας τυγχάνῃ, πολὺ δὲ μᾶλλον τὸ βλάβος ἐμποιοῦντας. ὁ δὲ σύνετος ἀκροατὴς, καθάπερ δόκιμος τραπεζίτης εἰσδέχεται μὲν τὸ πεφυκὸς ὠφελεῖν, καθαιρεθήσεται δὲ κἂν τὸ καθάπαξ τι παράσημον νόμισμα τὸ μὴ ὄντως ἔχον. τοιοῦτόν τι καὶ ὁ μακάριος Παῦλος φησί. γίνεσθε τραπεζῖται δόκιμοι, πάντα δοκιμάζετε, τὸ καλὸν κατέχετε, ἀπὸ παντὸς εἴδους πονηροῦ ἀπέχεσθε. καὶ μὲν καὶ ἕτερος τῶν ἁγίων μαθητῶν σύνεσιν τούτοις ὑποτίθεται λέγων. ἀδελφοὶ

A Deo vocaret : fuerunt etiam tum apud eos sacerdotum principes, præfecti, Scribæ & Pharisæi: at vbi eum interfecissent, miselli, in omnes ventos dispersi sunt, & hospites facti sunt, atque errones, & vbiuis gentium peregrini : non duces, non præfectos, vt olim, (sed erant instar gregis qui pastore destitutus est, non habens qui præsint) nec, quod etiam grauius est, consultores admirabiles habebant : quales erant olim prophetæ, qui ad salutem illis conducibilia, docent refractarios, & effrenes monent, & ad omnia necessaria ad vsum ac vtilitatem, scienter manuducunt. Minitatur porrò abducturum se ab illis & sapientem architectum, & gnarum auditorem. Quæ dona spiritualia sunt, & à Deo data, & summo in honore habenda ac pretio. Sapientem quippe esse dicimus architectum, qui intelligenter ædificare nouit ecclesiam, rectis & inculpatis mystagogiis, & falsò nominatæ scientiæ fucos tollere : atque mentes fidelium, veritatis opinionibus communire. Cuiusmodi erat diuinus Paulus præcipiens & dicens : [Secundum gratiam datam mihi à Deo, velut sapiens architectus fundamentum posui, alius autem superstruit. Vnusquisque verò videat quomodo superstruat. Fundamentum enim aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, qui est Iesus Christus.] Nullus ergo apud Iudæos sapiens architectus : Sed neque gnarus auditor. Hunc esse arbitramur, qui diiudicatione spiritus præditus est, quique potest internoscere, quis in Dei spiritu loquitur, & quis rursum in Beelzebul. Multi enim à multis sermones habiti sunt : qui enodant dogmata ac controuersias, & qui morum probitatem inculcant. At imperiti & indocti citra discrimen rapiunt, & citra examen recipiunt sermones, etsi nihil emolumenti habeant, imò si nocumentum potius afferant. Atqui gnarus auditor, veluti expertus numularius quod prodesse solet, admittit, quod secus habet, velut malè signatum numisma, adulterinum iudicat. Non dissimile est quod B. Paulus inquit: [Estote prudentes nummularii, omnia probantes, quod bonum est tenete, ab omni specie mala abstinete.] Alius porrò è sanctis discipulis præcepit hisce consona, dicens: [Fratres, probate

probate ſpiritus, an ex Deo ſint. His ergo omnibus ſubmotis, ſubſtituã, inquit, adoleſcentulos principes eorum, & deriſores dominabuntur illis. Adoleſcentulos rurſum non ab ætate hîc vocat, ſed qui nondum perfectum intelligentiæ culmen ſunt conſecuti. Deſipit enim ſemper iuuentus, & ignoratione iactatur & fluctuat, optimúmque conſilium illis deficit. Habent autem & hodie Iudæi, duces verè tales, mente iuuenes, & illuſores. Suffurantur enim hominum exiſtimationem, omnium licet bonorum, omniſque virtutis magna laborent inopia. Sunt & aliter illuſores, dum emunt pecuniis, vt Rabbi vocitentur, & propter quæſtus ſtudium, vt prædas aucupentur ac colligant, docendi munus adipiſcuntur. Verum qui propulſato hypocriſeos morbo, veri ſunt omnium noſtrum Seruatoris Chriſti adoratores, non externis decoribus fucatam habent virtutis ſpeciem, ſed pietatis ornamenta, intra mentem & cor admittunt, ac in terra quidem obambulant, ſed in cælis verſantur, præceptorem habentes ipſum Dominũ noſtrũ Ieſum Chriſtum.

Et concidet populus homo ad hominem, & homo ad proximum ſuum. Impinget puerulus contra ſenem, & ignobilis contra nobilem.

Expoſuit autẽ nobis hic ſermo, auferẽdum à Iudæa robur panis, & robur aquæ, gigantẽ etiam & præpotentẽ, bellatorẽ & iudicẽ, quin & prophetã & diuinatorem, ſenem, & quinquagenariũ ducẽ, & ſuſpiciendũ conſiliarium, & etiã ſapientem architectum, & intelligentẽ auditorem. Deinceps quò tandẽ res euadet, & in quantum detrimẽtum ipſis erumpet, manifeſtè aperit, cùm mox ſubdit: Concidet populus, homo ad hominẽ, id eſt, in ſeditione erunt, & in mediis tumultibus viuent vitã, iuuenibus venerandam canitiem ſenis nõ reuerẽtibus, inferiore honorem ſuperiori negante: ſed quum reprehendat nemo, nec ad id quod quẽque decet, dirigat, ſublato omni ordine & ſcientia, maxima omniũ rerum apud eos perturbatio exiſtet & confuſio. Vbi enim diuina non præeſt lex rerum agendarum arbiter, quomodo aut vnde poterit quiſquam honeſtè, aut decorè viuere? Simile enim eſt, ac ſi quis velit nauim clauis & gubernatore carentem, recto & inoffenſo curſu ferri.

A δοκιμάζετε τὰ πνεύματα, εἰ ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστιν. τούτων δὴ οὕτω ἀπάντων ἀφῃρημένων, ἔτι φησὶ, νεανίσκους ἄρχοντας αὐτῶν, καὶ ἐμπαῖκται κυριεύσουσιν αὐτῶν. νεανίσκους δὲ πάλιν οὐ κατὰ γε τὸν τῆς ἡλικίας χρόνον οἶδα δὲ φησὶν, ἀλλὰ τοὺς οὔπω λαχόντας ὃ ἐν σοφίᾳ τέλεον. ἀφρενῆ γὰρ ἡ νεότης ἀεὶ, καὶ σφάλλεται πολὺς ὁ ἀμαθὴς, καὶ τῆς ἄρίστης ἥπται βουλῆς. διαφθείρουσι δὲ καὶ εἰς δεῦρο οἱ ἀληθεῖς τοιούτοις ἔ-
B χοντες Ιουδαῖοι τοὺς ἡγουμένους, καὶ νεωτέρους τοῦ φρένα, καὶ οἷς τινας ἐμπαίκτας. ἐπισκέπτονται γὰρ ὁ δοκεῖν εἴ τι, καίτοι πάντως ἀγαθοῦ καὶ ἀρετῆς ἁπάσης πολλοῦ νοσοῦντες τοῦ ἐρημίαν. ἐμπαῖκται γὰρ ἑτέρως, ὠνούμενοι χρήμασι ὁ καλεῖσθαι ῥαββὶ, καὶ φιλοκερδίας ἕνεκα, καὶ λημμάτων συλλογῆς ὁ καθηγεῖσθαι λαχόντες. Αλλ' οἵγε τῶν πάντων ἡμῶν σωτῆρος Χριστοῦ, τὴν τῆς ἐπιεικείας διωθούμενοι νόσον, ἀληθεῖς εἰσὶ προσκυνηταὶ, ὁ δὲ τοῖς ἔξωθεν ὡραϊσμοῖς πε-
C πλανημένοις ἔργοις τὴν ἀρετῆς τὸ δόκησιν, ἀλλ' εἰς νοῦν ἔσω καὶ καρδίαν τὰ τοῦ εἰς Θεὸν εὐσεβείας αἰνιττόμενοι αὐχήματα, ὧδε πατῶσι μὲν ὅτι γῆς, ἐν δὲ οὐρανοῖς πολιτεύονται, καθηγητοῦ ἔχοντες αὐτὸν τὸ κύριον ἡμῶν Ιησοῦν τὸν Χριστόν.

Καὶ συμπεσεῖται ὁ λαὸς, ἄνθρωπος πρὸς ἄνθρωπον, καὶ ἄνθρωπος πρὸς τὸν πλησίον αὐτοῦ. προσκόψει τὸ παιδίον πρὸς τὸν πρεσβύτην, καὶ ὁ ἄτιμος πρὸς τὸν ἔντιμον.

Προκαταμεμύηκεν ἡμῖν ὁ λόγος, ὡς ἂν
D φαιρεθήσεται τῆς Ιουδαίας ἰσχὺς ἄρτου καὶ ἰσχὺς ὕδατος, λίγας τε καὶ ἰσχύων, πολεμιστὴς, καὶ δικαστὴς, καὶ μάντις καὶ προφήτης καὶ τοξαστὴς, καὶ πρεσβύτερος, καὶ πεντηκόνταρχος, καὶ θαυμαστὸς σύμβουλος· καὶ μάγος ἀρχιτεκτόνων, καὶ σύνετος ἀκροατής. εἶτα ὅποι ποτὲ τὸ χρῆμα αὖθις ἐκβήσεται, καὶ εἰς οἷ αὖθις ἐκτελευτήσῃ βλάβος, καθίησιν εὐαρχὲς προεπάγων εὐθύς. ὅτι συμπεσεῖται ὁ λαὸς, ἄνθρωπος πρὸς ἄνθρω-
E πον· τοῦτ' ἔστιν, οὐ τάξιά τε ἔσονται, καὶ θορύβῳ μεσὸν διαζήσονται βίον. ὁ τὴν σπουδὴν τοῦ πρεσβύτου πολιαὶ ἐξημοῦσθαι νέων· ὁ τὸ προϋχοντα τιμᾶν ἀξιοῦντος ἐπὶ τοῦ τὸ ἐλάττω λαχόντος τάξιν· ἀλλ' ἀτιμοῦσθαι τοὺς σοφοὺς, ἤγουν ἀπολυμένους εἰς τὸ ἐκάστῳ πρέπον, πάντα φυρδὶν ἔσται πρὸς αὖθις εὐταξίας ἁπάσης καὶ ἐπιστήμης ἐξηρημένης ὅπου γὰρ θεὸς οὐκ ἐφέστηκε νόμος, τὸ πρακτέων ὁ βραβευτὴς, πῶς ἢ πόθεν αὖ ἥροιτό τις ὃ ἐν κόσμῳ δικαίως διαβιοῖ; ὅμοιον γὰρ ὡς εἴ τις βούλοιτο ναυῒ πηδαλίου τε ὁμοῦ καὶ κυβερνήτου ἐρήμῃ, εὐθεῖ καὶ ἀσφαλεῖ φορᾷ πλώειν.

Ὅτι ἐπιλήψεται ἀνὴρ τοῦ ἀδελφοῦ A
αὐτοῦ, ἢ τοῦ οἰκείου πατρὸς αὐτοῦ, λέγων· ἱμάτιον ἔχεις, ἄρχοντες ἡμῶν γενοῦ, καὶ τὸ βρῶμα τοῦτο ὑπὸ σὲ ἔστω. καὶ ἀποκριθεὶς ἐρεῖ ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ· οὐκ ἔσομαι ἄρχων, ὅτι οὐκ ἔστιν ἐν τοῖς οἴκοις μου ἄρτος, οὐδὲ ἱμάτιον, οὐκ ἔσομαι ἄρχων τοῦ λαοῦ τούτου.

Τῆς Ἰουδαίων ἀθλιότητος, καὶ τῆς εἰς ἄκρον ταλαιπωρείας τὸ μέγεθος ὁ προφητικὸς ἡμῖν καταμηνύει λόγος. ἐβασίλευον μὲν γὰρ κατὰ καιροὺς ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις οἱ ἐκ φυλῆς Ἰού- B δα, λαμπροί τε ἦσαν καὶ δόξαν, καὶ πλούτῳ κομῶντες, καὶ τοῖς εἰς λῆξιν ἀνηκούσαις ἐπιμελῶς κατεσκευασμένοι. καθηγεῖτο δὲ καὶ ἕτερος, οἱ ἐκ φυλῆς Λευὶ καὶ τάξιν τοῦ Ἀαρών. προεῖχεν μὲν τοῦ ἀρχιερέως, λειτουργούντων δὲ πρεσβυτέρων καὶ Λευίταις σεπτοῖς δὲ ἦσαν καὶ οἱ τοιοῦδε, τοῖς ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἰουδαίων τοῦ χώραν. ὅπερ δὲ πεπόνθασιν ἀμὴ δέμις, καὶ τῆς εἰς Χριστὸν δυσσεβείας οὐδεὶς τῶν αὐτῶν ἀνεπιτήδευτος ἔτυχε, ἀπώλεσαν μὲν τῆς C ἀρχαίας ἐκείνης λαμπρότητος, καὶ τοῦ φαινεσθαι τῆς ἐν πλούτῳ καὶ δόξῃ, καθήκοντο δ' ὑγρασίας τε καὶ εὐτελείας εἰς τοῦτο τὰ πράγματα αὐτοῖς, ὡς μηδένα πρωτεύειν τῶν ἡγουμένων ἔχειν ἐφ' ἑαυτοῖς δυνάσθαι λαμπρὸν ἐν εὐπορίᾳ τῇ πάλαι, μήτε μὴν πλοῦτον ἔχοντα καὶ δυναστείαν, ἢ γνῶσιν τοῦ νόμου. καὶ τοῦτο αὐτὸ διδάσκει, λέγων· ὅτι ἐπιλήψεται ἀνὴρ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, ἢ τοῦ οἰκείου πατρὸς αὐτοῦ λέ- D γων· ἱμάτιον ἔχεις, ἄρχοντες ἡμῶν γενοῦ. καὶ βρῶμα τοῦτο ὑπὸ σὲ ἔστω. συγχεχυμένων γὰρ τῶν πραγμάτων, καὶ πολὺ παθόντων τὸ ἄτακτον, ὡς συμπίπτειν αὐτοῖς ἀλλήλοις, καὶ μηδεμίαν εἶναι λοιπὸν αἰδῶ, πρεσβύτου ἢ νέοις· ἥρωα ἀτιμοῖς ἢ ἐνδόξων ἕκαστος ἐφ' ἑαυτῷ φησὶ ζητήσειν τὸν ἡγούμενον, καὶ τοῦτον ἐκλέξεται τῇ γοῦν ὄλως ἀδρᾳείᾳ μᾶλλον ἐκ δυσωπῶν καὶ καλῶν εἰς ἔλεον. ἐκλέξεται δέ φησιν, οὐχ ὡς E ἔχοντα πλοῦτον, ἀλλ' ὡς οὐκ ὄντα γυμνόν, ἀγαπήσειν τε ὑπ' αὐτοῦ πείθεσθαι καὶ δουλεύειν ὑπηκόῳ. πλὴν εἰ καὶ ὁ τοιοῦτος οὐχ ἁρπάσει τὴν ἡγεμονίαν, καίτοι μηδὲν αὐτοῦ μᾶλλον ὧν ἐκείνου βεβουλημένων. ζητῆσαι γὰρ ἄρτον ἵνα καὶ ὑποδεέστερον ποιῆται, καὶ ἕως ἂν τῆς εὐτελείας τὴν αὐτοπροσώπησιν αὐτοῦ τῇ δουλείᾳ. τίς οὖν ἡ ταπείνωσις; ὑπηκοΐα που πάντως, ἐρεῖ γάρ φησιν, οὐκ ἔστιν ἐν τοῖς οἴκοις μου ἄρτος, οὐδὲ

Quia apprehendet vir fratrem suum, vel domesticum patris sui, dicens: Vestem habes, princeps noster esto, & cibus meus penes te sit. Respondens autem dicet in die illa, Non ero princeps eius: non enim est in domo mea panis, neque vestis, non ero princeps populi huius.

Iudæorum miseriæ & summæ calamitatis magnitudinem prophetica nobis significat oratio. Regnarunt enim statis temporibus in Hierusalem, qui ex tribu Iudæ erant: & splendidi fuerunt, celebres & diuitiis ornati, & nobilitatis sorte sanè quam egregiè coronati. Præsederunt item alio modo, qui è tribu fuerunt Leui, ex Aaronis ordine. Cùm ita summus sacerdos præesset, seniores & Leuitæ obirent ministeria, suspiciendi erant hi per vniuersam regionem Iudæorum. At vbi quæ fas non erat, commisissent, nullúmque non impietatis genus in Christum exercuissent: de pristina dignitate, ac celebritate diuitiarum & claritate delapsi sunt: in eamque confusionem, & vilitatem res eorum deuenerunt, vt nullum omnino possent inter se ducem habere antiqua excellentia clarum, nec opibus, nec potestate, nec legis notitia præditum. Hoc ipsum docet, cum ait: [Apprehendet vir fratrem suum, vel familiarem patris sui, dicens: Vestem habes, princeps nobis esto, & cibus meus sub te sit.] Confusis etenim rebus & multum perturbatis, ita vt corruant ipsi, alius in alium, nullúsque sit honor aut pudor vel iuuenibus senis, vel ingloriis glorioſi: quisque, inquit, sibi quæret ducem, eúmque eliget, vix etiam propinquitate generis commouens, & trahens ad misericordiam, & eliget, inquit, non veluti diuitiis florentem, sed quodammodo nudum, amabitque sub eo ali, & mendico seruire, & qui vix vestem habeat. Verumenimuerò quamuis talis sit, non accipiet tamen imperium, etiamsi ab his qui subdi volunt, nihil petatur. Quærunt enim panem vt subiiciantur, & pro alimento tenuissimo se illi in seruitutem addicunt. Et quæ hæc tergiuersario, ac repudiatio? omnino mendicitas. Dicet etenim, inquit, non est in domo mea panis, neque vestimentum, non ero princeps populi huius.

mentum, non ero princeps populi huius. Vides, quo pacto quod olim apud eos in summo fuit pretio, præesse inquam, quod multis aliquando artibus quæsitum est, & paucis obtigerit, tribuetur volentibus. Sed quia in graui inertique mendicitate res omnium positæ sunt: etiam hæc res fugienda videbitur. Licet igitur ex rebus ipsis perspicere, ex qua & quali fortuna in quam miseram conditionem ierint res Iudæorum. Offenderunt namque miseri Christum, qui omnia nobis bona opulenter distribuit, qui gloria coronat diligẽtes se, qui donis spiritualibus suorum animas locupletat.

Quia dissoluta est Ierusalẽ, & Iudæa cõcidit, & lingua eorũ cũ iniquitate, in his quæ ad Dominũ pertinẽt, non obediunt.

Corruisse dicit Iudæam, instar parietis: & hoc quam ob causam patiatur, confirmat. Quid verò est, dimittetur? hoc est, deserta est, & derelicta est, carens illa Christi cura ac solicitudine. Audiuerunt siquidem dicentem apertè: Ecce relinquitur vobis domus vestra desolata. Corruit etiam & Iudæa, non habens qui excitet, qui seruare sciat & & possit. Est enim Christus fundamentum, & in eo omnes exædificarunt, lapides viui ac spirituales, compacti & cõagmentati mente in templum sanctum, in ædificium Dei, in Spiritu, & in ipso collocati sumus. Et qui eum basim nacti sunt, immotum habent in omnibus bonis firmamentum & stabilimentum: qui verò non habent, ruinosi sunt, & ad quiduis flagitiosum facillimè abripiuntur. Cecidit igitur Iudæa, dimittetur etiam Hierusalem. Simile quiddam è sanctis prophetis alius antè proclamauit, cùm dicit: Domus Israel cecidit, non est qui eam resuscitet. Quæ idcirco quidem acciderunt, quòd præter inobedientiam, impiam præterea linguam & iniquissimam haberet. Quod enim fœditatis genus non loquuti sunt contra omnium Seruatorem Christum? quum Samaritanum, dæmoniacũ, edacem, vinipotorem, & ex scortatione natum, eum dicerent? Proinde cum hac inobedientia, lingua eorum, in iis quæ ad Christum spectabant, semper impiè petulans fuit, de quibus dici potest: Non enim immeritò tenduntur retia volatilibus. Qui enim cædis socii ac participes fuerunt, sibi ipsi mala quasi thesaurizant & recondunt: & malus est interitus eorum virorum qui legem violant.

ἱμάτιον, οὐκ ἔσομαι ἀρχηγὸς τοῦ λαοῦ τούτου. ὁρᾷς δὲ πάντος πάλαι παρ' αὐτοῖς ἄξιον λόγου, ὃ καθηγεῖσθαί φημι τῶν πολλοῖς. ἐὰν ὅτε τεχνήμασι ζητούμενον, καὶ παρεγενόμενος ὀλίγοις, παρακείσεται μὴ τοῖς θέλουσιν. ὅπου γ' ἂν δειλὴ καὶ ἀπροσάκτω πλουτεῖα τὰ πάντων ἐστί, καὶ αὐτῷ γενήσεται φυκτόν. ἔνεστι τοίνυν ἐξ αὐτῶν ἡμῖν τῶν παρόντων ἰδεῖν, ἐξ οἵων εἰς οἷα μεταχεχώρηκε τὰ τῶν Ἰουδαίων. παροξεκχύκασι γὰρ οἱ πάλαι ὦ Χριστῷ, τῷ πάντα ἡμῖν πλουσίως διανέμοντι τὰ ἀγαθὰ, καὶ στεφανοῦντι μὲν δόξῃ τοὺς ἀγαπῶντας αὐτὸν, χαρίσμασι δὲ τοῖς πνευματικοῖς τὰς τῶν γνησίων ψυχὰς καταπλουτίζοντι.

Ὅτι αἴφνης ἡ Ἱερουσαλὴμ, καὶ Ἰουδαία συμπέπτωκεν, καὶ ἡ γλῶσσα αὐτῶν μετ' ἀνομίας, τὰ πρὸς Θεὸν ἀπειθοῦντες.

Συμπεπτωκέναι φησὶ τὴν Ἰουδαίαν, καθάπερ ἀμφὶ τὲ οἶκον ἕνα. παθεῖν δ' τοῦτο διακωλύει δηλοῦν ποίαν αἰτίαν. τί δ' καὶ αἴφνης; τοῦτ' ἔστιν, ἀφ' ἧς καταλέλειπται, φροντίδος ἀμέτοχος γενομένη τοῦ δεσπότου Χριστοῦ. ἤκουον γὰρ λέγοντος σαφῶς, ἰδοὺ ἀφίεται ὑμῖν ὁ οἶκος ὑμῶν. πέπτωκε τοίνυν οὐκ ἔχουσα τὸν ἐγείροντα, τὲ σώζειν εἰδότα καὶ δυνάμενον. θεμέλιος μὲν γάρ ἐστιν ὁ Χριστὸς, καὶ ἐπ' αὐτῷ πάντες ἐποικοδομούμεθα, λίθοι ζῶντες καὶ πνευματικοὶ, καὶ σὺν αρμολογούμενοι, καὶ συμβιβαζόμενοι νοητῶς, εἰς ναὸν ἅγιον, εἰς κατοικητήριον τοῦ Θεοῦ, ἐν πνεύματι, καὶ ἐσμὲν ἐπ' αὐτῷ κείμενοι. καὶ κατασάθραν λαχόντες αὐτὸν, ἀκλόνητον ἔχουσι τὴν ἐφ' ἅπασι τοῖς ἀγαθοῖς ἵδρυσίν τε τὲ σάσιν. οἱ δὲ οὐκ ἔχοντες αὐτὸν, καθεζί τε λίαν, καὶ πρὸς πᾶν ὁτιοῦν τῶν ἐκτόπων εὐκαθαρέμιστοι. πέπτωκε τοιγαροῦν Ἰουδαία, πέσῃ δὲ καὶ Ἱερουσαλήμ. τοῦτό τοι καὶ ἕτερος τῶν ἁγίων προφητῶν προανακεκράγε, λέγων. οἶκος Ἰσραὴλ ἔπεσεν, οὐκ ἔστιν ὁ ἀναστήσων αὐτόν. συμβέβηκε δὲ τὰ τοιαῦτα παθεῖν αὐτοῖς, ὅτι πρὸς ταῖς ἀπειθείαις, δυσεβῆ καὶ ἀνομωτάτην ἐμήκασι γλῶσσαν. τί γὰρ ἐστι τῶν αἰσχρῶν, ὃ μὴ εἰρηκόσιν αὐτοῖς εὑρήσομεν κατά γε τῶν πάντων ἡμῶν σωτῆρος Χριστοῦ; Σαμαρίτην καὶ δαιμονιῶντα, καὶ μέθυν καὶ φάγον καὶ οἰνοπότην ἀνόμαζον, καὶ ἐκ πορνείας γεγενημένον. ἐκποιῶ μὲν τὴν ἀπειθείας διατετέλεκεν ἡ γλῶσσα αὐτῶν δυσεβοῦσα εἰς Χριστόν. φαίη δ' ἄν τις καὶ ἐπ' αὐτοῖς. οὐ γὰρ ἀδίκως ἐκτείνεται δίκτυα πτερωτοῖς. αὐτοὶ γὰρ οἱ φόνου μετέχοντες ἑαυτοῖς κακά. ὁ δὲ καταστροφὴ ἀνδρῶν παρανόμων κακή.

Διότι νῦν ἐταπεινώθη ἡ δόξα αὐτῶν, καὶ ἡ αἰσχύνη τῦ προσώπου αὐτῶν ἀντέστη αὐτοῖς, τὴν δὲ ἁμαρτίαν αὐτῶν ὡς Σοδόμων ἀπήγγειλαν καὶ ἀνεφάνισαν.

Τῆς Ιουδαίων ταπεινώσεως τὸν καιρὸν καλῶς σημαίνει, καὶ φησὶν, νῦν ἐταπεινώθη ἡ δόξα αὐτῶν. πληροφορῶν, ὅτι κατ' ἐκεῖνο μάλιστα τῦ καιροῦ, καθ' ὃν ἡ γλῶσσα αὐτῶν μᾶλλον ἀνομίας δεδυσσέβηκεν εἰς Χριστὸν, τότε καὶ πᾶν εἶδος αἰσχύνης ὑπενεγκεῖν τὴν ταλαιπωρίας, καὶ περιπεπώκασιν εἰς ὄνειδος. τίνα δὲ τρόπον ἡ γλῶσσα αὐτῶν δεδυσσέβηκε μᾶλλον ἀπειθείας, αὐτὸς ἡμῖν ὁ προφήτης ἐξηγεῖται, παρεὶς μὲν τὰ ἕτερα, ἐξαμνημονεύσας δὲ μόνης τῆς τελευταίας αὐτῶν δυσσεβείας. ἦσαν μὲν γὰρ ἀεὶ ἐναντίοι τῷ Χριστῷ, καὶ τοῖς τῦ Θεοῦ βέλεσι τετρωμένοι, καὶ πολλοὺς ἐπεβάλλοντο τρόπους. ὅτε δὲ Πιλάτῳ προσήγαγον, τότε δὴ μᾶλλον τὴν ἑαυτῶν ἁμαρτίαν ὡς Σοδόμων ἀπήγγειλαν καὶ ἀνεφάνισαν. ὥσπερ γὰρ οἱ τῶν Σοδόμων οἰκήτορες τὸ ἀκρατὲς εἰς ὀρέξεις νενοσηκότες ἀσελγῶς, καὶ ταῖς παρὰ φύσιν ἡδοναῖς ἡττημένοι κατεπεφύοντο τῇ μακαρίᾳ Λώτ, αἰτοῦντες τοὺς ἀνδρας τοὺς εἰσπορευομένους πρὸς αὐτὸν εἰς κατάχρησιν, αἰδοῦς τε ἁπάσης ἀλογίᾳ πεπατημένης καὶ ἀνθρώπου λοιπὸν χαρακτῆρος ἀπαμαυρωθέντος· τὸν αὐτὸν οἶμαι τρόπον καὶ Ιουδαῖοι τὴν ἀνομίαν αὐτῶν ἀπήγγειλαν κατακεκραγότες τε καὶ λέγοντες τῷ Πιλάτῳ περὶ Χριστοῦ. ἆρε, ἆρε, σταύρωσον αὐτόν. Ῥῶτιον αὐτῶν κατηλίσθη φωνὴ καὶ δι' ἑνὸς τῶν προφητῶν, λέγων. ἐγκαταλέλοιπα τὸν οἶκόν μου, ἀφῆκα τὴν κληρονομίαν μου. δέδωκα τὴν ἠγαπημένην ψυχήν μου εἰς χεῖρας ἐχθρῶν αὐτῆς. ἐγένετο ἡ κληρονομία μου ἐμοὶ ὡς λέων ἐν δρυμῷ. ἔδωκεν ἐπ' ἐμὲ φωνὴν αὐτῆς, διὰ τοῦτο ἐμίσησα αὐτήν.

Οὐαὶ τῇ ψυχῇ αὐτῶν, ὅτι βεβούλευνται βουλὴν πονηρὰν καθ' ἑαυτῶν, εἰπόντες. δήσωμεν τὸν δίκαιον, ὅτι δύσχρηστος ἡμῖν ἐστιν. τοίνυν τὰ γενήματα τῶν ἔργων αὐτῶν φάγονται. οὐαὶ τοῖς δυσὶ μόνοις, πονηρὰ καὶ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν αὐτῶν συμβήσεται αὐτοῖς.

Ταλανίζει δὲ νῦν ὁ προφήτης τῶν Ιουδαίων τοὺς δήμους, καὶ τῶν ἐπ' αὐτοῖς ὀδυρμῶν ἀποδίδωσι τὰς αἰτίας. εἶπον γὰρ, φησὶν, ἐν ἑαυτοῖς. δήσωμεν τὸν δίκαιον ὅτι δύσχρηστος ἡμῖν ἐστιν. οὐ γὰρ παρεδέχοντο διὰ τῆς πίστεως τὸν τῶν ὅλων σωτῆρα Χριστὸν, ἀτιμάζοντες ὃ διατετελέκασιν, ὄνειδός τε

A *Quare nunc humiliata est gloria eorum, & confusio vultus ipsorum restitit ipsis, peccatumque suum, quasi Sodomorum annunciarunt & manifestarunt.*

Reiectionis Iudæorum tempus notat, & ait, Iam attenuata est gloria eorum: certò confirmans, illis maximè temporibus, quibus lingua eorum, non sine scelere & iniquitate, in Christum impia fuit, omne tum calamitatis genus illis fuisse irrogatum, & in hanc ignominiam eos incidisse. Atqui quomodo B lingua ipsorum contumaciter impia fuit? Cæteris prætermissis, ipse nobis propheta explicat, solam vltimam eorum blasphemiam commemorans. Fuerunt enim semper Christo aduersi & infesti, inuidentiæque telis perciti, ac quasi sauciati, multis modis insidias collocarunt. Demúmque suum scelus maximè, tanquam Sodomorum annunciarunt, & manifestum testatúmque reddiderunt, cùm eum Pilato obtulerunt. C Nam quemadmodum habitatores Sodomorum intemperantia ac immoderatione cupiditatum effrenatè laborarunt, voluptatibúsque à natura abhorrentibus victi, in beatum Lot irruerunt, dum omni verecundia proculcata, & prærupta quadam impudentia superante, viros ad ipsum diuertentes, ad abusum peterent: pari modo arbitror, & Iudæi contra se iniquitatem suam clamitarunt, & annunciarunt, cùm Pilato dicunt de Christo: Tolle, tolle, cruci » Ioan. 19.
D affige eum. Hanc ipsorum Deo inimi- »
cam vocem accusauit etiam per quendam prophetarum dicens: Dereliqui domum meam, dimisi hæreditatem meam, tradidi dilectam animam meam in manus inimicorum eius. Facta est hæreditas mea mihi, vt leo in sylua, dedit- que contra me vocem suam, propterea odio prosequutus sum eam.

E *Væ animæ eorum, quia consultarunt consilium magnum contra seipsos, dicentes: Vinciamus iustum, quia inutilis nobis est. Itaque fructus operum suorum edent: Væ iniquo, mala pro operibus manuum ipsius euenient ei.*

Propheta etiã nunc Iudæorum populum luget, & quærelarum causas ipsis exponit: Dixerunt enim, inquit, in se ipsis, vinciamus iustum, quia inutilis nobis est. Neque enim reciperunt per fidem, vniuersorum Seruatorem Christum, sed contumelia perpetuo affecerunt,

& re vera existimarunt eum nullo modo A vitæ vtilem fore, qui in hoc venit, vt omnia in ipso, quæ quidem nobis conueniunt, communia fierent, vtque à legali viuendi ratione in spiritualem conuersationem eos qui ex sanguine Israelis orti sunt, adduceret. Cùm ergo nihil adiumenti eum putarunt allaturum, morte ligarunt eum, quantum quidem in ipsis erat, tametsi reuixit de integro, vt Deus, inferos exinaniens, & corruptionis imperium infringens. Vita est enim & vitæ author. Verùm contra B se ipsos consilium inierunt, iustum ligare volentes, & fœtus suorum laborum comedent. Quod enim seuerit quis, hoc & metet. Et sanè qui moribus probis sunt, & toto pectore Dei amore flagrant, bonos hinc fructus inuenient: at qui resiliunt, & pertinaces sunt ac præfracti, & diuinæ maiestati reluctantur, edent prouentus laborum suorum, ignem nimirum & supplicium, & pœnam, & quæcunque ira solet afferre. Omnino enim talia mala consequentur eos, qui C cum Deo pugnant. Est igitur verum, iniquo erit væ, & mala pro operibus manuum ipsius obtingent ei. Nam vt Iesum Pilato, & indomitis militum furoribus obiecerunt: ita & ipsi, inquit, Romanis copiis tradentur. Quod apertè & clarè Ezechielem inueniemus dicere. Nam dictum est ad impiam & Domini interfectricem Hierusalem: Quemadmodum fecisti, sic erit tibi: merces tua rependetur in caput tuum.

D

καὶ ὁ ἀληθὴς, ὅτι κατ' οὐδένα τρόπον χρήσιμον ἔσεσθαι τὸν βίον τὸν ἀφιγμένον εἰς τοῦτο, ἵνα πάντα ἐν αὐτῷ καινὰ τὰ καθ' ἡμᾶς γένηται, καὶ ἐκ νομικῆς πολιτείας μεταστῇ εἰς πνευματικὴν τοῖς ἐξ αἵματος Ισραὴλ. Σκοπῶν κατ' οὐδὲν ἔσεσθαι χρήσιμον ὑπολαμβάντες αὐτὸν ἔδησαν τῷ θανάτῳ τόγε ἦκον εἰς αὐτούς, εἰ καὶ ἀνεβίω πάλιν ὡς Θεὸς κενώσας τὸν ᾅδην, καὶ ὁ τῆς φθορᾶς καταλύσας κράτος. Ζωὴ γάρ ἐστι καὶ ζωοποιός. πλὴν κατ' αὐτῶν ἐβουλεύσαντο δῆσαι θέλοντες τὸν δίκαιον. Φάγονται ὧν κατεπόνησαν τοὺς καρπούς. ὁ γὰρ ἐὰν σπείρῃ ἄνθρωπος, τοῦτο καὶ θερίσει. καὶ οἱ μὲν τοὺς ἔργοις ὑπεύθυνοι, καὶ φιλόθεον ἔχοντες γνώμην, ἀγαθοὺς εὑρεθήσονται εὑρήσουσι τοὺς καρπούς. οἱ δὲ ἀπονενοημένοι καὶ ἀπειθεῖς, καὶ τῇ θείᾳ δόξῃ μαχόμενοι, φάγονται τὰ γενήματα τῶν ἔργων αὐτῶν, τοῦτ' ἔστι, πῦρ, καὶ δίκην καὶ κόλασιν, καὶ τὰ ἐξ ὀργῆς συμβαίνοντα. ἕψεται γὰρ πάντως τὰ τοιάδε τῶν κακῶν τοῖς θεομαχεῖν ἠρημένοις. Ἀληθὴς οὖν ὁ τὰ, φάσκων, ἀνόμων, πονηρὰ κατὰ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν αὐτῶν συμβήσεσθαι αὐτῷ· ὥσπερ γὰρ παρεσκεύασαν Πιλάτῳ τὸν Ἰησοῦν, καὶ τοῖς τῶν στρατιωτῶν ἀπιθάνοις ὀργαῖς, ὅτω καὶ αὐτοὶ παραδοθήσονται φησὶ τοῖς Ρωμαίων στρατιαῖς. καὶ δὴ τοῦτο λέγοντα σαφῶς καὶ σαφῆ φωνῆς Ιεζεχιὴλ εὑρήσομεν. εἴρηται γὰρ πρὸς τὴν ἀσεβῆ καὶ κυνοκτόνον Ιερουσαλήμ, καθὼς ἐποίησας, ὅτως ἔσται σοί. Ὃ ἀνταπόδομά σου ἀνταποδοθήσεται εἰς κεφαλήν σου.

ORATIO III.

IN EVNDEM.

POpule meus, exactores vestri spoliant vos, & exigentes dominantur vobis.

Quoniam Iudæorum regionem omnium bonorum penuria laboraturam abundè satis & clarissimè exposuit, & quæ illis qui in Christũ debacchati sunt euentura essent, enarrauit: rursus persuadet declinandum à delictis, & leuibus mollibúsque verbis tantum non incantat vtiliter, & ad meliora conuertit, docétque vitandos eos, qui omnium malorum autores ipsis & causæ extiterunt. Non enim existimo debere nos, his qui

ΛΟΓΟΣ Γ.

ΕΙΣ ΤΟΝ ΑΥΤΟΝ.

ΛΑΟΣ μου, οἱ πράκτορες ὑμῶν καταμανθάνουσι τὰς ὑμᾶς, καὶ οἱ ἀπαιτοῦντες κυριεύουσιν ὑμῶν.

Ὅτι πάντως ἀγαθοῦ νοσήσει τὴν ἐρημίαν ἡ τῶν Ιουδαίων χώρα, δεδήλωκε σαφέστατα καὶ μάλα σαφῶς προεξηγησάμενος, καὶ ὅτι συμβήσεται τοῖς εἰς Χριστὸν πεπληροφορημένοις δίκτυον, προσαναπείθει πάλιν ἀποστῆναι τῶν πλημμελημάτων, καὶ τοῖς ἐξ ἡμερότητος λόγοις μονονουχὶ καταγοητεύει χρησίμως, μιθισάμενος ὅτι τὸ ἄμεινον, καὶ τοὺς ἀπόντων αὐτοῖς κακῶν γεγονότας αὐτοὺς παραινετεῖ διδάσκων. Ὃ γὰρ οἶμαι δεῖν τοὺς καθηγεῖσθαι λα-

χεσθαι ὑποκεῖσθαι φιλεῖν, κἂν εἰ μή τι τῶν ὄντα A
ὄντι τελειώτερον τοῖς ὄνησιν ὑπερβάλλοντι διδά-
σκειν, μήτε μιμεῖσθαι . . . οἷον διαβολῆς ἀξιοῦν
ὃ ἐν μοίρᾳ πεπλάσθαι φαυλότητος δικαίως ἂν εἴη
πεπιστευμένον. ἀρετὴ γὰρ διδασκάλου τὸ ἀποκο-
μίζειν δύνασθαι τοῖς ἀκεραίοις τὸ συμφέρον-
τος εἴδησιν τοὺς παιδαγωγουμένους, κατακοδη-
λεῖν δὲ τὸ καταιδεῖσθαι πεφυκὸς, καὶ παραιτεῖ-
σθαι κελεύειν τὸ ἀδικεῖν εἰωθός. ἐπαινεῖσθαι δ' ἂν εἶεν
ἄξιοι πάντως καὶ οἱ τελειωτέρας ἐν μαθηταῖς, εἰ B
μὴ ταῖς δόξαις τῶν διδασκόντων ἐνορῷεν ἁπλῶς,
ἀλλὰ τῇ τῶν πραγμάτων φύσει, καὶ θαυμάζοιεν
μᾶλλον τοὺς διδάσκοντας, εἰ καί τινες εἶεν ὀρθοὶ καὶ ὑπο-
τεμνόμενοι, καὶ τῶν ἀρίστων εἰσηγηταὶ, καταψέγοιεν
δὲ τοὺς οἷς καὶ αὐτὸ εἴη μὴ τοιοῦτος ὁ σκοπός. Κατα-
νέμουσι μὲν γὰρ τίνες ἐν ὄρεσι καὶ νάπαις ἃς οἶων
ἀγέλας. ἀλλ' εἰ παραχέοιτο τοῖς προέμμασι βό-
θρος, ἥξειν ὁρᾶν ὁ κτημνὸς, παρεῖφοιτα τὰ
πρόβατα, καὶ ὑπ' αὐτὰ πρὸς θάνατον.
παιδαγωγεῖται γὰρ ὥσπερ δι' ἐμφύτου νόμου, C
πρὸς ὃ χρῆναι τῆς ἑαυτῶν φείδεσθαι ζωῆς. εἶ-
τα πῶς οὐκ ἄτοπον, εἰ μὲν τοῖς ἀλόγοις ζώοις
τοῦτο φαίνεσθαι κεφάτων, ἐν δὲ ἡμῖν αὐτοῖς, καί-
τοι λογικοῖς ὑπαρχοῦσι, τὸ τῶν χρησίμου τε ἀ-
ναλκοῦς πρὸς ζωὴν οὐκ εἶναι γνῶσιν. χρὴ τοί-
γαρουν κἂν εἴ τινες ἡμᾶς τῶν εἰς διδασκάλους,
τε καθηγητὰς τεταγμένων ἐφ' ἃ μὴ πρόσηκεν
ἀποκομίζειν ἔλοιντο, μὴ ἁπλῶς ἀνέχεσθαι φι-
λεῖν, μηδὲ μᾶλλον ἀκαταισκέπτως ἕπεσθαι πρὸς
ὃ αὐτοῖς δοκοῦν, ἀλλὰ δοκιμάζειν ἕκαστα τῶν D
πραγμάτων. ο . . . χωρεῖν ὅπῃ ὅ ὅτι μάλιστα
τῶν ὠφελεῖν εἰωθότων. ἦσαν τοίνυν οἱ τῶν Ἰουδαίων
καθηγηταὶ, τοῦτ' ἔστιν, οἱ γραμματεῖς τε καὶ οἱ
Φαρισαῖοι ὄχλοι πρὸς τὸ χρυσῶν τοὺς τῶν χρη-
μάτων ἐραστίζεσθαι ποιεῖσθαι, καὶ τοὺς ἐν τῷ λαῷ
συλλογίζειν δωροφορίας, ἀπαρχὰς, δεκάτας, καὶ
ὅσα τοῖς ἱερεῦσι λαχεῖν ὁ νόμος εἰς κλῆρον ἐ-
δίδου. σκοπὸς ἦν αὐτοῖς, καὶ ἅπασι τέλος
σπουδῆς ὁ ἀναπείθειν τοὺς ὃ χρῆναι φυλάττειν E
ἔν γε δὴ τούτοις μάλιστα τὸν νόμον. τῶν γε μὴν
ἑτέρων ἐντολῶν, ἃ πολὺ ἦν ἄγαν πρὸ αὐτοῖς ὁ
λόγος. τοιούτοις πρὸς αὐτοὺς καὶ αὐτὸς ἔφασκεν ὁ
σωτήρ. οὐαὶ ὑμῖν γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι
ὑποκριταί, ὅτι ἀποδεκατοῦτε τὸ ἄνηθον καὶ τὸ
κύμινον, καὶ τὸ κύμινον. καὶ ἀφήκατε τὰ βαρύ-
τερα τοῦ νόμου, τὴν κρίσιν, καὶ τὸ ἔλεος, καὶ τὴν
πίστιν. ἦσαν οὖν ἄρα φιλοκερδεῖς καὶ ἐρασιχρή-
ματοι, καὶ πικροὶς ἔβαλ' ὅτε τοῖς πλησίοις ἐπῆγον

præceptorum locum sortémque tenent A
subiici, nisi quatenus vtilia docere ag-
grediantur & nisi quod verè in vitio esse
creditur, velint redarguere. Est enim
virtus doctoris, ad perfectam accura-
támque eius quod est vtile noticiam
eos qui informantur, posse perducere:
& quod nociturum est, tanquam adul-
terinum notare, & iubere vt id auersen-
tur quod solet nocere. Omni etiam lau-
de digni sunt, qui in discipulis censen- B
tur, si non simpliciter intueantur placita
doctorum, sed rerum naturam: & si mi-
rentur eos qui docent, siquidem sint
boni & scientes, rerúmque optimarum
interpretes: quibus autem talis scopus
propositúmque non est, reprehendant.
Etenim pascunt quidem etiam in mon-
tibus & syluis ouium greges: atqui si
quæ fouea sit pecoribus exposita, si præ-
cipitium appareat, circumeunt oues,
nec sibimet mortem accersunt: nam
lege veluti quadam à natura insitâ do-
centur vitæ suæ parcendum esse. An
verò à ratione alienum non est, vt C
hoc in animalibus ratione carentibus
valere videatur; in nobis autem ipsis
quantumuis ratione præditis, rerum
ad commoditatem & necessitatem cul-
túmque vitæ pertinentium non insit
cognitio? Par igitur est, vt nos, si qui
doctores ac duces constituti, ad ea
quæ minus deceant abstrahere velint,
non sequamur simpliciter, nec teme-
rè ac inconsideratè ad ea quæ ipsis
placent conuolemus, sed de singulis
rebus agendis exquiramus, & sic ad D
ea quæ maximam vtilitatem afferunt,
progrediamur. Erant itaque Iudæo-
rum præceptores, id est, Scribæ ac
Pharisæi, in diuitiarum prouentibus
congerendis, & in colligendis obla-
tionibus, decimis, primitiis, acres &
impigri, & in omnibus etiam quæ sor-
ti sacerdotum lex deputauit. Scopus
autem eorum consiliúmque fuit, in
cúmque omne studium positum erat, vt
fidem facerent plebi legem in hisce
potissimum conseruandam esse: alia- E
rum verò præceptionum non magna
apud illos ratio, ideóque ipse Seruа-
tor illis dixerat: [Væ vobis, Scribæ Matth. 23
& Pharisæi hypocritæ, quoniam deci-
matis anethum, mentham, & cumi-
num, & omisistis grauiora legis, iudi-
cium, misericordiam & fidem.] Erant
itaque lucro dediti & amantes rei pe-
cuniariæ: & si qui forte offenderent,
acres iis mulctas infligebant, vt eos,

quocunque crimine postulatos territarent, & nonnunquam etiam vltra facultates offerre persuaderent. Hinc dicit his qui iniuriam ab illis passi sunt:
" [Populc mi, expilatores tui racemant
" vos, & exactores dominantur vobis.]
Cùm Populum dicit, significat etiam adhuc Israelem vtpote lenitatis & humanitatis beneficio fruiturum, nec penitus ab ea coniunctione consuetudinéque cum ipso auellendum: si quidem velit ad id, quod ipsi collibitum est, sese transferre. Cùm verò exactores racemare ait: immensæ cupiditatis illorum & auaritiæ magnitudinem indicat. Siquidem metentium alii resecantis manu decidentes colligunt, nihilque faciunt in agris residuum. Idémque factitant, qui vites vindemiant. Racemant igitur, inquit, vos exactores vestri. Perinde ac si diceret: Vindemiarunt vestras copias: neque ibi inexplebilis eorum sistit cupiditas, sed iam racemos decerpunt, id est, manus in ea quæ adhuc relicta sunt, iniiciunt. Bellissimè verò & aptè non præceptores, non magistros, non aliquid aliud eiusmodi esse dicit, sed exactores, sed æruscatores nominat, docétque eos dominari illis non vt doctores, discipulos leniter tractantes, sed vt rigidi ac sæui domini, quod ipsi velint sentire cogentes, & ad quidquis nonnunquam impellentes. Cæterùm hi qui in Christo sunt, eum scopum non sibi proponunt. Scribit itaque diuinus Petrus vocatis ad Episcopatum, adscitis ad functionem docendi oues ratione præditas, non vt dominentur in clero, id est, populo qui sors Domini est, sed vt sint gregis exemplaria. Iam & alios exactores nouit sermo mysticus: quos debent hi, qui rectè victuri sunt, fugere. Nam malæ & aduersariæ potestates omnium mortalium studium sollicitant ad malum, extorquent & propemodum exigunt, & animi ad perturbationes procliuitatem tanquam tributum quoddam colligunt. Sacrosanctum enim verbum beatos prædicat eos, qui vocem exactoris non audiuerunt. Qui enim se à carnis cupiditatibus seuocant, ac iuuenili viuidáque prudentia, mala orta ex peccato propulsant, principatus calcant, & spiritualia nequitiæ vincunt, fortiores sunt quàm vt voce exactoris vinci se patiantur. Proinde hi exactores vitandi

A τὰς δίκας, ἵνα ἐκδήμητοιῶντες τοὺς ἐφ' ὑτῳοῦν ἐγκαλουμένους παρασκάψωσιν αὐτῶν ἀναπείθωσιν καὶ τὰ ὑπὲρ δύναμιν ἔαδ' ὅτε. Τοιούτοις φησὶ πρὸς τοὺς πρὸ αὐτοῦ ἀδικουμένους, λαός μου, οἱ παρακτορες ὑμῶν καλαμῶνται ὑμᾶς, καὶ οἱ ἀπαιτοῦντες κυριεύουσιν ὑμῶν. Καὶ δικαίως μὲν τὸν λαὸν εἰπεῖν, ἔτι τὸν Ισραὴλ δίδωσι νοῆσαι, ὡς εἰ μὴ ἔλαττον μέλλοι φοιτᾶν ὅπου δοκοῖ, τῆς ἑαυτοῦ ἡμερότητος τεύξονται καὶ φιλανθρωπίας, καὶ οὐκ εἰσάπαξ ἀποπεσοῦνται τῆς πρὸς αὐτὸν οἰκειότητος σχετικῆς. καλαμᾶσθαι δ' εἰπὼν τοὺς παρακτορας, τῆς ἐκείνων αὐτῶν ἀπληστείας τε ὁμοῦ καὶ φιλοκερδίας δείκνυσι τὸ μέγεθος. οἱ μὲν γὰρ τῶν ληίων οἱ μὲν ἀποχειρίοις σιδήρου τὸ κάλαμον, οἱ δὲ τοὺς ἐκπίπτοντας τῆς τοῦ χειρὸς τρυγὸς συλλέγοντες, οὐδὲν ἀφιᾶσιν ἐν ἀγρῷ. ἔθος δὲ καὶ τοῖς τὰς ἀμπέλους τρυγῶσι τοῦτο δρᾶν. καλαμῶνται οὖν ὑμᾶς, φησὶν, οἱ παρακτορες ὑμῶν· ὅμοιον ὡς εἰ λέγοι. τετρυγήκασιν ὑμῶν τὰς εὐπορίας, B καὶ τὸ μέχρι τούτου τὰ τῆς ἀπληστείας αὐτῶν. ἀλλ' ἤδη καὶ καλαμῶνται, τοῦτ' ἔστι, τὰς χεῖρας ἐπάγουσι, καὶ τοῖς ἔτι καταλελειμμένοις. ὧν δὲ δὴ σφόδρα, καὶ παρεπόντως αὐτοῖς, ὑ καθηγητὰς, ὑ διδασκάλους, ὐχ ἕτερόν τι τῶν τοιούτων εἶ φησὶν, παρακτορας ὀνομάζῃ, καὶ ἀπαιτητὰς. διδάσκει δὲ ὅτι κατεξουσιάζουσιν αὐτῶν, ὐχ ὡς διδάσκαλοι μαθητὰς ἠπίως προσφερόμενοι, ἀλλ' οἷς σκληροὶ καὶ ἄγριοι δεσπόται, ὃ δοκοῦσι C αὐτοῖς φρονῆσαι ἀναλαμβάνοντες, καὶ πρὸς πᾶν ὁτιοῦν ἀποφέροντες, καὶ τῶν τυχὸν γνώμην ἔαδ' ὅτε. Ἀλλ' ὅγε τοῦ καὶ Χριστοῦ σκοπὸς ὁ τοιοῦτος ἦν. γράφει γοῦν ὁ θεσπέσιος Πέτρος τοῖς κεκλημένοις εἰς ἐπισκοπὴν, καὶ καθηγεῖσθαι λαχοῦσι τῆς λογικῆς ποιμνίου, μὴ ὡς κατακυριεύοντες τῶν κλήρων, ἀλλὰ τύποι γινόμενοι τοῦ ποιμνίου. οἶδεν οὖν ὁ λόγος ὁ μυστικὸς καὶ παρακτορας ἑτέρους, οὓς ἀναγκαῖον φεύγειν τοῖς ἐθέλουσι βιοῦν ὀρθῶς. αἱ γὰρ πονηραὶ καὶ αὐτοκίνητοι δυνάμεις ἕκαστον τῶν ὅτι γῆς μονονουχὶ καὶ ἁπάντων τινὰ εἰς τὸ φαῦλον ἀποσυλῶσι. καὶ ὥσπερ τινὰ δασμὸν πρὸς ἡμῶν συλλέγουσι, τὸ εἰς τὰ πάθη τῆς διανοίας ῥοπὴν καὶ γοῦν ὁ ἱερὸς μακαρίζει λόγος τοὺς μὴ ἀκούσαντας φωνῆς φορολόγου· οἱ γὰρ τῆς σαρκὸς ἐπιθυμιῶν κατεξουσιάζοντες, καὶ νεανικῷ φρονήματι τὰ ὐκ τῆς ἀμαρτίας προδουλούμενοι βλάβη, D πατοῦντες ἀρχὰς, καὶ νικῶντες τὰ πνεύματα τῆς πονηρίας, κρείττους γεγόνασι τῆς τοῦ φορολόγου φωνῆς. Δεῖ τοίνυν τοὺς τοιούτους παιδαγωγεῖσθαι

Isa. 3.

προφήτας, & μήτε πλείζιν ὦν ἡμῖν ὁ εἰς ἁμαρτίαν ἀποτέλεσμα συλλαβεῖν, μήτε μὴν κλασθῆναι. πράσομεν δὲ τοῦτο διὰ Χριστοῦ ἐνδυναμούμενοι. & τῆς ἑαυτῶν διανοίας ἐκπέμποντες διαλογισμοὺς πονηροὺς, ἐπιθυμίας αἰσχρὰς, καὶ πᾶν εἶδος φαυλότητος. A

Λαός μου, οἱ μακαρίζοντες ὑμᾶς πλανῶσιν ὑμᾶς, καὶ τὴν τρίβον τῶν ποδῶν ὑμῶν ταράσσουσιν.

Εἰς νῆψιν ἐγείρει πάλιν, & δοκιμαστὰς τῆς B προαιρέσεως βούλεται, ὁ χρηστολογίαις ἁπλοῦς χαυνοῦσθαι πρὸς ῥαθυμίαν. ἐλεφοιτῶντες μὲν γὰρ οἱ Φαρισαῖοι τοὺς τῶν Ἰουδαίων οἴκους χρηστεπεῖν ἐπεχείρουν, εὐλογημένον τε λαὸν ὠνόμαζον, καὶ κλῆρον Θεοῦ. καί ποτε ὃ δὴ φωνῆς τῷ Βαρούχ ἐπεφώνουν αὐτοῖς. μακάριοι ἐσμὲν Ἰσραὴλ, ὅτι τὰ ἀρέσκοντα Θεῷ γνωστὰ ἡμῖν ἐστίν. ἵνα γοῦν προσεπάγωσιν ἃς τε ἐκ νόμου τεταγμένας αὐτοῖς δωροφορίας, καὶ μὴν καὶ δεκάτας, ἤγουν ἀπαρχὰς ἐσκηπτοντο χρηστολογεῖν, καὶ- C προσιοί τε εἰς πολλάκις ἤθελον, καὶ ὃ ἦν μεθοδεύουν· κερδῶν δὲ ἕνεκα καὶ λημμάτων καὶ αὐτὸν ἐδίδασκον παραλύειν τὸν νόμον τοῖς ὑπὸ χεῖρα λαοῖς. ἠτίατο γοῦν αὐτοῖς ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς, ὡς ἀκυρώσαντας τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ διὰ τὴν ἑαυτῶν παράδοσιν. πλανῶσι τοίνυν ὑμᾶς, φησὶν, οἱ μακαρίζοντες ὑμᾶς, καὶ τὴν τρίβον τῶν ποδῶν ὑμῶν ταράσσουσιν. ὁ γὰρ ἐᾷσιν ὀρθοποδεῖν. παρεξάγοντες γὰρ ὥσπερ τῆς δι- D ᾳείας ὁδοῦ καὶ χρημνοῦ φέρουσι καὶ βόθρου. ὁδὸς δὲ ἡ διάβασις, & ὁμαλὴ, διὰ εἰς Χριστὸν οἰκείωσις διὰ πίστεως. ὅπερ οὖν ἠδεσμένοι οἱ τῶν Ἰουδαίων καθηγηταὶ, ὅτι τῆς διὰ Μωσέως καταργουμένης ἐντολῆς, ἔξω κείσονται κερδῶν καὶ λημμάτων, συνεταράττον ὥσπερ τὴν τρίβον τῶν ποδῶν τοῦ λαοῦ, τὸν Χριστοῦ λόγον καταικιδηλεύοντες, καὶ ταῖς τοῦ νόμου σκιαῖς προσκαλοῦντες καὶ ἐλαύνοντες. τετολμήκασι γὰρ εἰπεῖν οἱ δείλαιοι, ἡμεῖς οἴδαμεν ὅτι Μωσῆ λελάληκεν ὁ Θεός. τοῦτον δὲ οὐκ οἴδαμεν πόθεν ἐστίν. & πάλιν. εἰ μὴ ἦν οὗτος παρὰ Θεοῦ ἄνθρωπος, οὐκ ἂν ἔλυε τὸ σάββατον. Καὶ τί ἔτι τούτων δυσπειθέστερον, τοῖς γὰρ ἐθέλουσιν ἀκροᾶσθαι Χριστοῦ, & τοῖς πρὸς αὐτοῦ προσκαλουμένοις λόγοις, αὐθαδέστατα ἔφασκον. δαιμόνιον ἔχει καὶ μαίνεται, τί ἀκούετε αὐτοῦ; δεῖν δὴ & ἕτερος ὑπολαμβάνω τὸν πνευματικὸν ἄνθρωπον καὶ τὸν ἀρετῆς ἐραστὴν προσκαλεῖσθαι σφόδρα τοὺς εἰς νοῦν καὶ καρδίαν μακαρίζοντας αὐτὸν λογισμούς.

sunt: nec concedendum, vt fructum ad peccatum in nobis metant, imò nec racement. Hoc autem præstabimus, viribus & quasi neruis per Christum confirmatis, & prauis nostræ mentis cogitationibus eiectis, & fœda cupiditate, omnique genere vitiositatis.

Populc meus, qui vos beatos prædicant, decipiunt vos, & semitam pedum vestrorum turbant.

Rursus expergefacit ad vigilantiam, & probatores rerum esse vult, non simpliciter blandis sermonibus ad pigritiam inhiare. Oberrabant etenim Pharisæi per Iudæorum domos, blandáque verba serebant, & benedictum populum nominabant, & sortem Dei: & fortassis etiam Baruch voce illis acclamabant: Beati sumus Israel, quòd placita Domino, cognita nobis sunt. Itaque quo donaria ipsis ex lege statuta, decimas & primitias offerrent, blandiusculè loqui affectabant: aditum ad se facilem ac frequentem dabant: & comitati inprimis studebant, quæstúsque & lucri gratia, populum subditum docebant legem violare. Insimulauit igitur illos Dominus noster Iesus Christus, quod mandatum Dei propter suam traditionem irritum fecerint. Seducunt igitur vos, inquit, qui nos beatos prædicant, & semitam pedum vestrorum conturbant: nec enim sinunt recto pede incedere, sed velut à recta via abducunt transuersim, ac in præcipitia, atque foueas abripiunt. Via autem recta & plana erat, coniunctio & consociatio cum Christo per fidem. At quia norant Iudæorum duces, præceptis quæ Moses tradidit abrogatis, se compendiis & aucupiis suis emungendos, turbarunt veluti callem pedum populi, dum Christi verbum adulterauerant, & legis vmbris adhærescere iusserant. Audebant enim dicere miseri: [Nos scimus quòd Mosi loquutus est Deus, hunc autem nescimus vnde sit:] & rursus: [Si iste homo à Deo esset, minimè soluisset sabbatum.] Et quod magis impium est, volentibus Christum audire, eiusque attendere sermonibus, impiè dixerunt: Dæmonium habet & insanit, quid illum auditis? Quin alio modo spirituali homini virtutisque cultori cogitandum est, vt ratiocinationes animi ac cordis quæ ipsum beatum prædicant, summopere fugiat.

» Ioan. 9.

Est

Est enim ad malitiam vafritiámque instructus Satanas: cùm viros ob vitã quam amplectuntur, & ob conuersationẽ spectatos ad suam voluntatẽ non potest traducere, alia aggreditur via quo frangat, ac dissolutiores faciat. Nam quasi qui rectè egissent laudat, quasi etiam sanctos suscipit, & quasi amicos iam Dei factos, & ad culmen omnium virtutum proiectos, beatos prædicat. Demum postquã affectũ superbiæ in illis inseuit, suggerit vt Deum offendãt, & de cætero tanquã plãtulam quampiam, radicitus & ab ipsa stirpe conuellit & concutit. Non enim ignorat vniuersitatis Deũ submissis dare gratiã, superbis verò resistere. Proin, ita vt dixi, cogitationes quæ in mẽte & corde nos vt beatos efferunt, deprecari detestarique debemus: quippe ea rectã nos viam nõ sinunt inire, per quam facillimè quis ad id quod Deo placet pertingeret.

A Δῆνος γὰρ ὑπάρχων εἰς κακουργίαν ὁ Σατανᾶς, ὁπόταν τοὺς εὐδοκιμουμένους τὴν αὐτοῦ φιλαιτάτης ζωῆς τε καὶ πολιτείας κατακομίζῃ καὶ διώκοιμι πρὸς τὸ αὐτῷ δοκοῦν ἕτερα παραλύειν πειρᾶται τρόπου. ἐπαινεῖ γὰρ ὡς κατορθωκότας, ἀποδέχεται δὲ ὡς ἀληθῶς λοιπὸν, μακαρίζει δὲ καὶ ὡς φίλους ἤδη γενομένους Θεοῦ, καὶ εἰς λῆξιν ἁπάσης ἀρετῆς ἀναβεβηκότας. εἶτα τὸ τῆς ὑπερηφανίας αὐτοῖς πάθος ἐντεκὼν, παροξύνει παραπλήσιόν τι τῷ Θεῷ, καὶ

B καθάσειέ λοιπὸν καθάπερ τι φυτὸν ὁκ βάθρου. ὁ γὰρ ἠγνόηκεν, ὅτι ταπεινοῖς μὲν δίδωσι χάριν ὁ τῶν ὅλων Θεὸς, ἀντιτάσσεται δὲ τοῖς ὑπερηφάνοις. παραιτητέον οὖν, ὡς ἔφην, τοὺς εἰς νοῦν ἔσω καὶ καρδίαν μακαρίζοντας ἡμᾶς λογισμούς. οἱ γάρ τοι τὴν δικαίαν ἡμᾶς ὁδὸν οὐκ ἐπιτρέπουσι βαδίζειν, δι' ἧς αἴ τις ἴοι καὶ μάλα ῥᾳδίως ἐπὶ τὸ ἄρεσκον Θεῷ.

Sed nunc stabit in iudicio Dominus, & in iudicio sistet populũ suũ. Ipse Dominus in iudicium veniet cum senioribus populi

C sui, & cũ principibus eius. Vos autẽ quid incẽdistis vineã meã? & rapina pauperis in domibus vestris? Quid iniuria afficitis populũ meũ, & faciẽ pauperũ cõfunditis?

Non ope destitutum iri dicit prophetа oppressorum multitudinem, non omni cura vacuam ac desertam, imò summam eorum curam omnium dominum susceptурum, confirmat. Nam, inquit, causam eorum aget, contra eos qui metunt, & quasi beatos suscipiunt:

D & semitam pedum ipsorum turbabit, & iudicio prosequetur seniores populi, & principes vel præfectos. Redemit enim è domo seruitutis populum suum, & à dominatorum importunitate liberauit, vniuersam in eos excitans creaturam. Et sanè aquas in sanguinem mutauit, grandine profundisque ac triduanis tenebris, aliisque omnibus (est enim longum singula commemorare) percussitque: dein per

E medium mare traduxit, in deserto pauit, in terram promissionis induxit, gentes magnas & pugnacissimas tanquam spinas expulit. Diuinus quoque Dauid id declarauit, omnium seruatorem & redemptorem alloquens: [Vitem
Psal. 80. „ ex Ægypto transtulisti, eiecisti gentes, „ & eam plantasti, viam præstruxisti ante „ illam: extendit palmites suos ad mare „ vsque, & ad fluuios propagines suas.]

Ἀλλὰ νῦν καθίσησεται εἰς κρίσιν κύριος, καὶ στήσεται εἰς κρίσιν τὸν λαὸν αὐτοῦ. αὐτὸς κύριος εἰς κρίσιν ἥξει μετὰ τῶν πρεσβυτέρων τοῦ λαοῦ. καὶ μετὰ τῶν ἀρχόντων αὐτοῦ. ὑμεῖς δὲ τί ἐνεπυρίσατε τὰ ἀμπελῶνά μου; καὶ τὰ ἁρπαγὴ τοῦ πτωχοῦ ἐν τοῖς οἴκοις ὑμῶν; τί ὑμεῖς ἀδικεῖτε τὸν λαόν μου, καὶ τὰ πρόσωπα τῶν πτωχῶν καταισχύνετε;

Οὐκ ἀνεπικούρητον ἔσεσθαί φησιν ὁ προφήτης τὴν ἀδικουμένων πληθύν, ὅτε μὴν ἀπάσης φροντίδος ἐρήμην, ἀλλὰ θαρρήσειν δὲ μᾶλλον αὐτοῖς τὸν τῶν ὅλων Θεὸν οὐ μάλα διισχυρίζεται. δικάσεται γὰρ αὐτῶν φησὶ τοῖς καταμισθίοις καὶ μακαρίζουσιν αὐτούς. ταράξει δὲ καὶ τὸ πίδιον τῶν ποδῶν αὐτῶν. δικάσεται δὲ πρὸς τοὺς πρεσβυτέρους τοῦ λαοῦ, καὶ προσέτι τοὺς ἄρχοντας, ἤτοι τοὺς καθηγουμένους. ἐλυτρώσατο μὲν γὰρ ἐξ οἴκου δουλείας τὸν λαὸν αὐτοῦ, ἐξείλετο δὲ τῆς τῶν κραταιοτάτων σκαιότητος, ὅλιγα αὐτοῖς ἐπιφασίσας τὴν κτίσιν. καὶ ὕδατα μὲν εἰς αἷμα μεταβολὰς ἐργασάμενος, χαλάζαις δὲ καταπαίων, βαθείτε καὶ τριημέρῳ σκότῳ, καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασι. μακρὸν γὰρ ἔκασα διηγεῖσθαι. εἶτα διαβιβάσας διὰ θαλάσσης μέσης, ἔφρεψεν ἐν τῇ ἐρήμῳ. εἰσηγάγετο εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας. ἔθνη μεγάλα καὶ μαχιμώτατα καθάπερ ἀκάνθας ἔξελεν. Καὶ τοῦτο ἡμῖν ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ κατεδήλου λέγων πρὸς τὸν τῶν ὅλων σωτῆρα καὶ λυτρωτήν. ἄμπελον ἐξ Αἰγύπτου μετῆρας, ἐξέβαλες ἔθνη, καὶ κατέφυτευσας αὐτὴν, ὡδοποίησας ἔμπροσθεν αὐτῆς. ἐξέτεινας τὰ κλήματα αὐτῆς ἕως θαλάσσης, καὶ ἕως ποταμοῦ τὰ φυάδας αὐτῆς.

γέγονε γάρ, ὡς τοῦ προφήτου φησὶν Ἱερεμίας, ἀμπελος εὐκληματοῦσα Ἰσραὴλ, καὶ ὁ καρπὸς εὐθηνῶν αὐτῆς. ἀλλὰ τετάχασι μὲν εἰς γεωργοὺς οἱ καθηγεμόνες λάχοντος· ἠδικήκασι δ' ὅτως ἀμπελῶνα τὸν δεσποτικὸν, ὡς εἰς ἄπαν ἤδη καὶ ἐμπεφρῆχθαι δοκεῖν. ζωύτιον οὖν ἀρά τις αἰτίαν αὐτὸς ποιήσεται λέγων. ὑμεῖς δι' ἐνεπυρίσατε τὸν ἀμπελῶνά μου; οὓς γὰρ ἐμοὶ εἰκὸς καὶ εὐτελεστέρων ἀποφαίνειν τὸν νοητὸν ἐκεῖνον καὶ εὐκληματοῦντα ἀμπελον, τοῦτ' ἔστι, τὸν Ἰσραὴλ, ὅτοι κατεκόμισαν εἰς ἐρήμωσιν πανωτελῆ, ξηράν τε καὶ ἄχρηστον ἀπετέλεσαν καὶ δεσπότην. ἐμπεπύρικεν οὖν τοίνυν πῶς ὧν εἰκὸς ἐμοὶ εὐθυμεῖσθαι καὶ καρποῖς ἀφθόνοις, καὶ πανὸς ἐπέκεινα βλαστοῦσι. τίνα γ' ἔστιν ἐμπυρίσαι λέγειν τὸν νοητὸν ἀμπελῶνα πῶς οὐκ ἄξιον ἰδεῖν; ἔδει μὲν γὰρ τοὺς διδασκαλικὸν ἔχοντας ὑποτύπωμα, καὶ νόμου εἰδότας τὸν εἰς πᾶν ὁπόσον ἀποφέρονται τὸν ἀρεσκόντων Θεῷ, καὶ προέχειν τῶν ἄλλων ἀνομοθετεῖσθαί τε δίκαιοι αὐτοὺς, καὶ τοῖς εἰς δικαιοσύνην αὐχήμασιν εὖ μάλα κεκοσμῆσθαι· ὥστε τὸν ἀξαιρέτου ζωῆς τύπον ὡς ἂν ἔχειν καὶ εἰκόνα τὸν ὑποχείριον λαῶν τὸν αὐτῶν ἡμέσθαι βίον. εἶτα πρὸς τούτῳ καὶ τοῖς ἐκ νόμου παιδαγωγίας ἀπεχρήμιζεν ἤθελον τοὺς ὑπεζευγμένους πρὸς πᾶν ὁπόσον τὸν ἀγαθῶν, καὶ πλημμελοῦντας ἐλέγχειν, καὶ παίοντας ἐπιμορφοῦν, καὶ τὸν εὐσεβείας καταδεικνύειν τὸν ὁδὸν, καὶ πρὸς τὰ ἀμείνω παιδαγωγεῖν, καὶ πρὸς ὃ τοῦ νόμου τέλος ἀναπείθειν ὁρᾶν, φημὶ δὴ Χριστόν· τέλος γὰρ νόμου καὶ προφητῶν ὁ Χριστός. καὶ περὶ αὐτοῦ λελάληκεν ὁ Μωσῆς ἐν σκιαῖς καὶ τύποις, προαναφωνῶν τοῖς πάλαι τὸ σεπτὸν καὶ μεγαμυστήριον. ἀλλὰ τούτων ἀπάντων ἠφανικότες, αὐτοί τε ἦσαν πονηροὶ τοὺς τρόπους, ἀχάλινοι πρὸς πλεονεξίαν, ἀκέραστοι εἰς φιλοχρηματίας, ὀλίγου πανωτελῶς ἀξιοῦντες λόγου τὸ κείνων ὀρθῶς. καὶ οἷς ἦν ἄμεινον ἐπαρυσιᾶν, ἐπ' αὐτοῖς δὴ τούτοις ἐπαυχεῖν εἰώθοτες. ἐμπεπύρικεν οὖν τοίνυν ὁ ἀμπελὼν, ὅτε τῷ βίῳ τῶν καθηγεμόνων λαχόντων ὠφελούμενος, ὅτε μὴν τοῖς νομικοῖς εἰσηγήσεσι παιδαγωγούμενος εἰς ὀρθὸν καὶ ἀνεπίληπτον ζωὴν, ἦγεν εἰς ὑπάγνωσιν Χριστοῦ, καὶ τοῦτο ὑπιλαμβάνοντός τε ἤδη τοῖς ὑπὸ τὴν γῆς, καὶ λέγοντος σαφῶς. ἐγώ εἰμι ὁ φῶς τοῦ κόσμου, ἐγώ εἰμι ἡ ὁδὸς, καὶ ἐγώ εἰμι ἡ ἀλήθεια. ἀκουέτωσαν τοίνυν. ὑμεῖς δὲ τί ἐνεπυρίσατε τὸν ἀμπελῶνά μου, καὶ ἡ ἁρπαγὴ τοῦ πτωχοῦ ἐν ταῖς οἰκίαις ὑμῶν; τί ὑμεῖς ἀδικεῖτε τὸν λαόν μου, καὶ τὰ πρόσωπα τῶν πτωχῶν καταισχύνετε; σεσυρπάζουν γὰρ οἱ πτωχοὶ εἰς σύνεσιν

A Erat enim, inquit propheta Hieremias, viris fœcunda pampinis Israel, & fœlix fructus eius. Sed cùm demandata esset eius colendæ cura principibus populi: adeò iniustis modis oppressérunt herilem vineam, vt iam incensa penitus esse videatur. Hanc igitur dicam impinget illis, hisce verbis: Vos cur incendistis vineam meam? Nam quos æquum erat illam, vitem intelligibilem, nimirum Israelem, fertiliorem reddeB re: hi ad vastitatem omnino reduxerunt, aridamque & inutilem hero effecerunt. Ab illis itaque succensa est, à quibus turgida botris fieri, fructibúsque grauida, & ab omni detrimento immunis conseruari debuit. Iam quemadmodum hanc vineam intelligibilem incendisse dicantur, videre est operæprecium. Oportebat enim eos qui docendi muneri præerant, & qui legem ad omnia quæ Deo placent, ducentem tenebant, præ cæteris ad legis præscriptum viuere, & iustitiæ gloria ornari, ita vt eoC rum vita, singularis cuiusdam perfectissimæque vitæ exemplar quoddam & imago esset populo sibi subdito. Oportebat præterea eos legis institutione, ad omnem probitatem subditos adducere, delinquentes coarguere, lapsos erigere, pietatis iter monstrare, & ad præstantiora informare, & persuadere, vt in finem legis, Christum inquam respicerent. [Finis enim legis & pro- » Rom.10. phetarum Christus.] De eo verò Mo- »
ses loquutus est in vmbris ac figuris, D priscis hominibus venerandum & maghum præsignificans mysterium, contemptis cæterum omnibus his, ipsi erant moribus improbi, habendi cupiditate effrenes, impotentes ad auaritiam, parui ducentes rectè iudicare: & de quibus satius fuisset erubescere, in his ipsis soliti sunt superbire. Incensa est igitur vinea, quam nec vita eorum qui docendi vices gesserunt, adiuuit, nec legis rudimenta ac E introductiones informarunt, ad rectam & inculpatam vitam, vel ad agnitionem Christi, Christi inquam, qui iam in terra resplenduit, & luculenter dicit: [Ego sum lux mundi, ego » Ioan.8. sum via, & ego sum veritas.] Ergo » audiant. Quid incendistis vineam meam, & direptio pauperis in domo vestra: Quid vos iniuria afficitis populum meum, & facies pauperum pudefacitis? Attraxerunt enim pauperes ad

cognitionem prout ipsis visum fuit, arque vultus eorum conati sunt pudefacere. Quemadmodum enim iustitiæ cultores, tantum non nitido vultu multáque pleno fiducia in oculis Dei steterant: ita dicimus vitiis addictos tetricam ac tristem ruboréque ac pudore opertam, cordis faciem gestare. Sed vt is qui ad cognitionem pædagogus est, rerúmque pulcherrimarum prænonstrator, iuuat: sic omnes (credo) qui doctores ordinati sunt, incommodum afferent, nisi rerum meliorum amantem efficiant eum qui instituitur. Rubore namque faciem eius suffundunt, & qui scientia pauper est ac tenuis, eum detrudunt propè & rapiunt ad turpiora. Erant item alio quoque modo iniusti ac rapaces Iudæorum duces; cum dedecore perfunderent pauperum facies, & locupletibus adhærescerent, etiam lege dicente: Iudicium iustum iudicate: & passim præcipiente, non accipies personam in iudicio.

Hæc dicit Dominus, Pro eo quòd elatæ sunt filiæ Sion, & ambulauerunt elato collo & nutibus oculorum, & ingressu pedum simul trahunt tunicas, simúlque pedibus lusitant: & deprimet Deus principes filias Sion, & Dominus retegeet habitum earum die illo.

Declarauit antè nobis sermo Iudæorum præfectos hoc curæ studioque habuisse potissimum, vt ditescerent, & ex eo gloriam illustrem consequerentur, plenósque fuisse iniustitia & auaricia: quo ipsi splendidos tum in vrbe tum in agris prouentus perciperent, equis inuecti, externorum fulgore ac specie stipatorum non mediocriter turgidi. Accusauit quippe illos in præcedentibus, dicens: Et repleta est terra equis, nec erat numerus curruum ipsorum: Et impleta est terra auro ac argento, non erat numerus thesaurorum. Accidit etiam eorum vxores diuitiis luxuriantes, auri & lapidum splendore insolescere, ac toga stolaque variegata cultusque magnificentia multum exultare. Est enim genus muliebre rebus prosperis & florentibus quodammodo gloriosum & ostentabundum, imprimisque splendidè vestiri cupit, auro ornari, elatum supercilium tollere, corporis formositate gloriari. Sæpè etiam ob hoc ipsum, co-

A ὅτι ὃ αὐτῶν δοκοῦν, καλλωπίζειν πρεσκευάζοντα πρόσωπα αὐτῶν. ὅταν γὰρ ζήτορι οἱ τῆς δικαιοσύνης ἐπιμήται μονονοὺ λαμπρῷ τῷ προσώπῳ, καὶ πολλῆς μέμοντι παῤῥησίας ἐν ὀφθαλμοῖς ἑστήκασι τοῦ Θεοῦ, ὕτω φαιδρύνουσι τῆς φαυλότητος ἐργασαὶ σιγῇ τε καὶ ἀμειδεῖς, αἰσχύνης τε καὶ ἐντροπῆς ἀνάμεστον ὃ τῆς καρδίας πρόσωπον ἔχειν. Ἀλλ' ὥσπερ ὀνίνησιν ὁ παιδαγωγῶν εἰς σοφίαν, καὶ τὸ καλλίστων εἰσηγητής. ὕτως ἀδικεῖ παντοίως οἷμαι τὸ τελεσμένων εἰς διδασκάλους, εἰ μὴ τὸ ἀμείνονων ἐργάσεται ἀποτελοῖη
B τὸ παιδευόμενον. Καλλωπίζει γὰρ ὥσπερ ὃ τὸ πρόσωπον αὐτῆς, καὶ πλωχὸν ὄντα πρὸς σοφίαν, μόνονοὺ καὶ καταβιάζεται, καὶ σοφαρπάζει πρὸς τὰ αἰσχίω. ἥδομαι δ' ἔτερος ἀδικεῖ τε καὶ ἁρπαγες οἱ τῶν Ιουδαίων καθηγηταὶ, καὶ καλλωπίζοντες μὲν τὰ τῶν πενήτων πρόσωπα, πρόσκειμενοι δὲ πλουσίοις, κατὰ τὸν νόμου λέγοντος. κρίμα δίκαιον κρίνατε, καὶ πρόσωπον οὐ λήψη πρόσωπον, ἐν κρίσει.

Τάδε λέγει κύριος. ἀνθ' ὧν ὑψώθησαν αἱ θυγατέρες Σιὼν, καὶ ἐπορεύθησαν ὑψηλῷ τραχήλῳ, καὶ νεύμασιν ὀφθαλμῶν, καὶ τῇ πορείᾳ τῶν ποδῶν, ἅμα σύρουσαι τοὺς χιτῶνας, καὶ τοῖς ποσὶν ἅμα παίζουσαι. καὶ ταπεινώσει ὁ Θεὸς ἀρχούσας θυγατέρας Σιὼν, καὶ κύριος ἀποκαλύψει τὸ κῆμα αὐτῶν ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ.

Γέγραπται ἡμῖν ὁ λόγος, ὅτι τοῖς Ιουδαίων
D καθηγηταῖς ἐν ἀσυνθέτῳ τέχνῃ τῇ περὶ γρήματα τὸ χρῆσθαι πλοῦτον, καὶ δόξαν ἔχειν τὸ ἐν γένουτο ἀφθονῶν. πλήρης δὲ ἦσαν ἀδικιῶν καὶ πλεονεξίας ὡς αὐτοῖς μὲν λαμπρούς τε ἐν ἄστει, καὶ μέσῳ καὶ ταῖς ἐν ἀγροῖς ποιεῖσθαι περόδους, ἵπποις τε ἐποχουμένους, καὶ τὸ ἔξωθεν φαντασίαις τῶν δορυφόρων εἰωθότων μετρίως θορυβοῦσθαι. κατηγόρει γὰρ αὐτοῖς ἐν τοῖς ἀνωτέρω λέγων. καὶ ἐνεπλήσθη ἡ γῆ ἵππων, καὶ οὐκ ἦν ἀριθμὸς τῶν ἁρμάτων αὐτῶν.
E καὶ ἐνεπλήσθη ἡ γῆ ἀργυρίου καὶ χρυσίου, καὶ οὐκ ἦν ἀριθμὸς τῶν θησαυρῶν αὐτῶν. εἶτα συνέβαινε ταῖς τῶν πλούτων γυναιξὶ, ἅτε δὴ πεφυκυίας ἁβρύνεσθαι ζητεῖν, καὶ τοῖς ἐν χρυσίῳ καὶ λίθων ὡραϊσμοῖς, ἐπιθύμυσαι δὲ λίαν, καὶ στολῇ ποικίλῃ, καὶ ἐσθῆτι πολυτελείας· ἀεί γάρ πως ὁ θῆλυ γένος ἐν τοῖς ἄγαν εὐπρεπείας, φιλόδοξον τέ ἐστι καὶ φιλεπιθητικόν. ἤδισα δὲ λίαν εὐπρεπεῖς καὶ μάλιστα καὶ χρυσάζεται, καὶ ὑψηλὸν αἴρασθαι τὸν ὀφρῦν, ἐπαυχεῖ τῇ τοῦ σώματος ὥρᾳ. Καὶ ἐπ' αὐτῷ δὴ τούτῳ πλεῖστάκις ὁ τῶν σοφοκτιώτων

αὐτοῖς ἐξόγκωσε φρόνημα. καὶ δόξαν ἰδίαν ποιοῦνταί τινες τὴν τῶν γυναικῶν ἐξιτηλίαν. τοῦτο πάλαι πεπόνθασιν οἱ τῶν Ἰουδαίων λαμπροὶ τῆς εἰς Θεὸν εὐσεβείας ἠφδηκότες. ἵνα γὰρ ἔχοιεν ἀεὶ μυσάσας αὐτοῖς τὰς τῶν πλουτεῖν χορηγίας, τοῖς τὰ τοῦ νόμου σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ τὴν εἰς Χριστὸν, ὅτε μιᾷ ἑτέρᾳ πίστει ἤλεγον, κλείοντες τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, καθὰ γέγραπται. καὶ μήτε εἰσερχόμενοι, μήτε τοῖς ἐθέλουσιν ἐφιέντες εἰσελθεῖν. τοιγαροῦν τοῖς δεδόνται τῆς Ρωμαίων στρατιᾶς εἰς ἐρήμωσιν, εἰς διαρπαγὴν, καὶ ἀπολώλασιν. γυναιξὶ τε ὁμοῦ, καὶ τοῖς φιλτάτοις, οἴκοις τε καὶ πλούτῳ. γεγόνασι γὰρ ἑτέρων, τὰ ὡς ἐν πλείστῃ σπουδῇ σὺν ἀγωνίᾳ μυρία· οἱ δὲ οἱ αὐτοὶ καὶ ἀλήτας, καὶ τοῖς ἐσχάτοις ὁρῶνται ταλαιπωρίαις. καταπέπληγε δίνιν ὁ λόγος τὴν περὶ αὐτοῖς γυναικῶν, ἤγουν τῶν θυγατέρων οἷς τὴν ἀρχαιοτάτων μάλιστα, καὶ σεμνοτέρων, αἳ δὴ ἦσαν τῶν ἰσχυόντων, καὶ φησὶν. αἰθ' ὧν ὑψώθησαν αἱ θυγατέρες Σιών, καὶ ἐπορεύθησαν ὑψηλῷ τραχήλῳ, καὶ νεύμασιν ὀφθαλμῶν, καὶ τὰ ἑξῆς. ὑψώθησαν δ' ἂν οὐκ ἀρετῇ, ἀλλ' ὡς ἐν φρονήματι σαρκικῷ καὶ γεωδεστάτῳ. μέγα γὰρ αὐτοῖς, ὡς ἔφην, φρονεῖν ἐδόκει, ὅτι πλούτῳ, καὶ δόξῃ, καὶ ὡραισμοῖς τοῖς ἔξωθεν, οἷς ἐκ λίθων καὶ χρυσίου, καὶ σολῆς ποικίλης συλλέγουσι. γράφει δ' ἡμῖν ὁ προφητικὸς ἐν τούτοις λόγος, φρόνημά τε καὶ σχῆμα, φιλανδρόυ τε καὶ σεμνὰ γυναικὸς, καὶ κόσμῳ ἀφθάρτῳ κατηγλαϊσμένης, οἷς ἐκ μιᾶς, ἁπάσης τῆς περὶ αὐτοῖς γυναικὸς καταδείκνυσι τὴν ἀγερωχίαν. ἐπορεύθησαν γὰρ, φησὶν, ὑψηλῷ τραχήλῳ, καὶ νεύμασιν ὀφθαλμῶν. καίτοι γυναικὶ τῇ κοσμιωτάτῃ, ἐν τῷ σεμνότητι καὶ ὀπτασίᾳ πλήσαι βίον, αἰδοῦς τε ὄντων ὅτι μάλιστα φίλη, καὶ πρέποι αὐτῇ μηδὲ ὁρᾶσθαι τοῖς ἀρρένων ὀφθαλμοῖς, αἳ δὴ τοῖς τότε ἐξωκείλασι βλασφημίας τε ὁμοῦ καὶ αἰσχύνης ὡς ὑποδείκτιαν ἐν πρόσοδοις, καὶ αἴρειν μὲν ὑφοῦ τὸν αὐχένα. διανεύειν δὲ τοῖς ὁρῶσιν αὐτὰς, προσομιλοῦσας ἔοικε, καὶ μονονουχὶ τῇ χειρὶ καθυποχωρούσας ἤδη τοῖς ὁρῶσι τὴν ὁδόν. ὑδαρεῖ γὰρ ἀεὶ τὸ πορνικὸν φρόνημά ἐστι, καὶ πολὺ χαλᾶται πρὸς ἑτοιμότητα τὴν εἰς ἡδονὰς, ὑποτείνει δ' αὐτοῖς τὰ τῆς ῥαθυμίας ἐλκήθρα, καὶ πεπορεῦσθαι φησὶν, ἅμα συρούσας τοὺς χιτῶνας, καὶ παίζουσας τοῖς ποσίν. εἰκὸς δὲ ἐμοὶ οἴεσθαι, καὶ τοῦτο εἰς κόσμον συντελεῖν αὐτοῖς. πορνικὸν δ' ὑποπίπτει μα, καὶ βδε-

habitantium animus intumescit: ac quidam, sibi laudi ducunt vxorũ mollitiem. Hoc fortassis morbo affecti fuerunt Iudæorum proceres, dum pietatem quæ in Deum est haberent despicatui. Quo enim semper opes subministrarentur, populo ex præscripto offerente, fidem Christianam amplexi non sunt, nec persuadere aliis voluerunt, regnum Dei occludentes, quemadmodum scriptum est, nec ipsi intrantes, nec admittentes eos qui volunt ingredi. Hinc Romano exercitui in vastationem, ac in direptionem traditi sunt, & cum mulieribus simul & charissimis, ædibus ac opibus perierunt: aliorúmque sunt, quæ summo opere ac studio coacerũarant, ipsique miserandi sunt, & errones, & in vltima miseria palàm versantur. Inuehitur ergo hæc oratio in eorum fœminas siue filias, primarias scilicet & maximè insignes, quæ etiam erant præpotentium, ac inquit: Propterea quòd elatæ fuerunt filiæ Sion, altaque ceruice incedunt, & nutibus oculorum, & quæ sunt deinceps. Elatæ autem sunt, non de virtute, sed propter carnalem maximéque terrenam prudentiam. Altum enim sibi sapere, déque se magnificè sentire videbantur, propter opulentam gloriam, externámque pulchritudinem, quam ex lapidibus, & auro, & veste, varia conciliarunt. In his autem describit nobis sermo propheticus ingenium & habitum mulieris voluptuariæ, leuis, ornatúque splendido decoratæ: puta vt ex vna omnium inter ipsas fœminarum demonstraret superbiam. Incedebant enim, inquit, extento collo, & nutibus oculorum: cùm fœminæ ornatissimæ, vitamq; cum grauitate & probitate colenti, verecundia sit gratissima, miniméque deceat virorum oculis conspici. Hæ autem in tantam stolliditatem atque impudentiam impegerunt, vt in processibus ac incessibus suis sese venditarent, ceruicem erigerent & extenderent, intuentibus annuerent, interdum etiam arriderent, & risu propemodum se intuẽtibus congressum promitterent. Est enim meretricius animus instabilis semper & fluctuat, multumq; otio diffluit, vnde maior existit ad voluptates propensio. Obiicit autem & illi crimen desidiæ, & scortari dicit. Simul trahunt tunicas & lusitant pedibus. Nimirum verisimile est & hoc ab illis ad elegantiam complendam fieri: Estque meretriciũ hoc institutum, & abominationis extremæ argumentũ.

Nam vbi pedum ſtrepitus cum carminibus numeroſis conſentit: ibi videlicet omnino & manuum ipſarum plauſus reſonat, & omne genus fœditatis, & inuitantur ſpectatores ad turpitudinem. Sub id verò tempus deprimet, inquit, Deus principes filias Sion, & formam ipſarum deteget, id eſt, vel circuncidet & auferet ornatum, vel ignominiam reddet manifeſtam. Erit autem iſtuc, quando proſtituentur deſertæ ac nudæ omni elegantia & apparatu, hoſtiúmque manibus capientur ſeruæ ac captiuæ, & calamitoſiſſimæ.

λυρίας ἀποδέξις τῆς ἐχάτης. ὅπου γὰρ ὁ τῶν ποδῶν κτύπος, εὐρύθμοις ἄσμασι συνηχεῖ, ἐκεῖ που πάντως, καὶ αὐτὸς ὁ τῆς χαρᾶς ἀνακτυπεῖ χρότος, καὶ πᾶν εἶδος αἰσχρᾶς ὀπτασθμεῖται, καὶ παρέκλησις τοῖς ὁρῶσιν εἰς ἀκαθαρσίαν. Κατ' ἐκεῖνο δὴ οὖν τὸ καιρὸς καταπεινώσει φησὶν ὁ Θεὸς ἀρχούσας θυγατέρας Σιὼν, καὶ ἀποκαλύψει τὸ σχῆμα αὐτῶν, τοῦτ' ἔστιν, ἢ παρελεύσεται τὸν κόσμον, ἢ τὴν αἰσχύνην καθαπαξ φανερὰν. ἔσται δὲ τοῦτο, ὅταν ἔρημοι καὶ γυμναὶ κόσμου πάντος καὶ παρέδρου ἀποδεδειγμέναι ταῖς τῶν πολεμίων ἐπάλξεσιν χερσὶν, δοῦλαι καὶ αἰχμάλωτοι, καὶ ἀπάσης ἔμπλεοι ταλαιπωρίας.

Et auferet Dominus gloriam veſtitus earum, & ornatus earum, & cincinnos earum, & reticulos, & lunulas, & monile, & ornatum faciei ipſarum, & compoſitionem glorioſi ornatus ipſarum, & brachialia, & armillas, & reticulum, & dextralia, & annulos, & inaures, & prætextas purpureas, & purpuras clauatas, & domeſticam ſupellectilem, & pellucida laconica, & byſſina, & hyacinthina, & punicea, & byſſum, cum auro & hyacintho contexta, & lectos accubitorios.

Καὶ ἀφελεῖ κύριος τὴν δόξαν τοῦ ἱματισμοῦ αὐτῶν, καὶ τὸν κόσμον αὐτῶν. καὶ τοὺς κοσύμβους αὐτῶν, καὶ τὰ ἐμπλόκια, καὶ τοὺς μηνίσκους, καὶ τὸ κάθεμα, καὶ τὸν κόσμον τοῦ προσώπου αὐτῶν, καὶ τὴν σύνθεσιν τῆς δόξης τοῦ κόσμου αὐτῶν, καὶ τοὺς χλιδῶνας, καὶ τὰ φίλλια, καὶ τὸ ἐμπλόκιον· καὶ τὰ παρεμβάλια, καὶ τοὺς δακτυλίους, καὶ τὰ ἐνώτια, καὶ τὰ παραπόρφυρα, καὶ τὰ μεσοπόρφυρα, καὶ τὰ ὀπιβλήματα, καὶ τὰ κατὰ τὴν οἰκίαν, καὶ τὰ διαφανῆ λακωνικὰ, καὶ τὰ βύσσινα, καὶ τὰ ὑακίνθινα, καὶ τὰ κόκκινα, καὶ τὴν βύσσον, σὺν χρυσίῳ, καὶ ὑακίνθῳ συνηνθυσμένα, καὶ θέρετρα κατάκλιτα.

Cùm dixiſſet retegendam die illa formam earum, adamuſſim enumeratur quemadmodum hoc illis euenturum eſt. Etenim futuram eſſe inopiam, & abiectionem omnium exquiſitè inuentorum, & priſtinæ illius felicitatis, & deliciarum, perſuadet, cùm ſubnectit, omni ornatu nudas fore, abiectis tunicis fimbriatis, & monilibus, & torque, & quæ ſequuntur. Vnde videre eſt quàm inſatiabiliter elegantiæ & ornandi ſe, imò magis iam ſcortandi ſtudio ardeant. Probæ & honeſtæ mulieres harum rerum ſtudia auerſantur, cáque ex quibus habitus illiberalis naſcitur, illúdque potius propoſitum habent, ex bonis factis laudem conſequi. At quibus ſcortari placet, & obſcœnè prurire, harum mentes in id tranſferuntur quod planè eſt contrarium & longè diuerſum: & vt elegantes ſint omni ſtudio adnituntur, & quæ ad id accommodata ſunt, vndecunque conquirunt. Hæ omnes audire debent: Alata eſt & intemperans. Meminit et-

Ἀποκαλυφθήσεται λέγων ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ τὸ σχῆμα αὐτῶν δίχα ἀκριβῶς, καὶ ἵνα δὴ ἔσται τὸ σχῆμα αὐτῶν συμβήσεται. ὅτι γὰρ ἐν ἐσομένοις διὰ καὶ ἀποβολὴ πάντων ἔσονται τῶν ἐξαιτήλως ἐξηυρημένων, καὶ τῆς ἀρχαίας ἐκείνης εὐημερίας καὶ τρυφῆς παραπαιεῖν παρεστίθεις, ὅτι πάντως ἔσονται κόσμου γυμναὶ, τοὺς κοσύμβους ἀποβαλοῦσαι, μηνίσκους τε καὶ τὸ κάθεμα, καὶ τὰ τούτοις συνημμένα. δι' ὧν ἔστιν ἰδεῖν ἀκορέστως ἐχούσας εἰς ὡραϊσμούς, καὶ εἰς φρόνημα τὸ φιλόκοσμον, μᾶλλον ἤδη τὸ φιλόπορνον. Γυναῖκι μὲν γὰρ ταῖς ἀγαθαῖς τὸ φρένα, καὶ κοσμιότητος φίλαις ἐναρά που πάντως ἔστι τὰ τοιάδε τὸ ὀπτασθμεῖται, καὶ τὰ δι' ὧν δῆ εἶεν ἂν ἀσήμαντα σήματα φυκτὰ καὶ μεμισημένα, τέθηνεν δὲ μᾶλλον, τὸ δεῖν ἐπαινεῖσθαι διὰ παραζέων ἀγαθῶν. ταῖς γε μὴν ἑταιρικαῖς αἷς αἰ ὑρῶτο φίλον τὸ ἑταιρίζεσθαι καὶ παρηπίαν πρὸς πάνυ τοιοῦτον μεταχεχώρηκεν ὁ νοῦς, καὶ τὰ τῆς προθυμίας αὐτῶν ἐξ ἀντιστρόφου φέρεται. ἐν σπουδῇ δὲ πᾶσι τὸ ὡραΐζεσθαι, καὶ πάντα χόλον συλλέγειν τὰ εἰς τοῦτο χρήσιμα. καὶ παρέποι αἰ ἐκάστη τὸ τοιούτων ἀκούειν· ἀνεσταλερωμένη δὲ ὅτι καὶ ἄσωτος. μέμνηται γὰρ τῆς

ὕπως ἀσέμνου καὶ σεσοβημένης, καὶ ὁ Σολομὼν λέγων, πλὴν γυναῖκα ἥτις ἐστὶ θήρευμα καὶ ἁγνὴν καρδία αὐτῆς. δεσμὸς εἰς χεῖρας αὐτῆς, ἀγαθὸς ἐνώπιον Θεοῦ ἐξαιρεθήσεται ἀπ' αὐτῆς. καὶ ἁμαρτάνων συλληφθήσεται ἐν αὐτῇ. Καὶ τοιαῦτα μὲν ἡμῖν εἴρηται τὰ πρὸς εἰρήσεται περὶ γυναικῶν ἀσέμνων καὶ πονηρῶν. ἰστέον δ' ὅτι διὰ φωνῆς Ιεζεχιὴλ, πρὸς τὴν Ιουδαίων συναγωγὴν διαλέγεται Θεὸς, ὡς πρὸς μίαν γυναῖκα· λιπὼν καὶ κόσμῳ ποικίλῳ κατακαλλωπίσαι φησίν. ἔχει δὲ ὕπως περὶ αὐτῆς γεγραμμένα. Καὶ διεπέτασα τὰς πτέρυγάς μου ὀπίσω σε, καὶ ἐκάλυψα τὴν ἀσχημοσύνην σου, καὶ ὤμοσά σοι. καὶ εἰσῆλθον εἰς διαθήκην μετά σου, λέγει Δεσπότης κύριος. καὶ ἐλούσα μοι, καὶ ἔλουσά σε ἐν ὕδατι, καὶ ἀπέπλυνα τὸ αἷμα ἀπό σου, καὶ ἤλειψά σε ἐν ἐλαίῳ. καὶ ἐνέδυσά σε ποικίλα, καὶ ὑπέδυσά σε ὑάκινθον, καὶ ἔζωσά σε βύσσῳ. καὶ περιέβαλόν σε περιαπτῷ. καὶ ἐκόσμησά σε κόσμῳ, καὶ περιέθηκα ψέλλια περὶ τὰς χεῖράς σου, καὶ κάθεμα περὶ τὸν τράχηλόν σου. καὶ ἔδωκα ἐνώτιον περὶ τὸν μυκτῆρά σου, καὶ ἐνώτια περὶ τὰ ὦτά σου· καὶ στέφανον καυχήσεως περὶ τὴν κεφαλήν σου. καὶ ἐκόσμησά σε κόσμῳ χρυσῷ καὶ ἀργυρῷ. καὶ τὰ περιβόλαιά σου βύσσινα, καὶ τρίχαπα, καὶ ποικίλα. Οὕτω ποικίλῳ μὲν κόσμῳ καταφαιδρύνει Θεὸς τὴν προσοικειωμένην αὐτῷ ψυχὴν, καὶ τοῖς ἐξ ἀρετῆς αὐχήμασιν πολυτρόπως στέφανοι. Ἀλλὰ τοῖς μὲν διαπρέπουσι τῇ ἑαυτῶν πολιτείᾳ ἀμώμητον, καὶ διατελοῦσιν ἐν ἁγιασμῷ, τὰ τῆς βύσσου τῆς νοητῆς ἐν ὑπερβάσεσιν ἔσται μείζοσι, καὶ ἀκραίφνητα διαμενεῖ. τοῖς γε μὴν διαπίπτουσιν ἐφ' ἃ μὴ προσῆκεν ἑτοίμως, καὶ ἀπονεύουσιν ἐλαφρῶς εἰς τὰ τῆς φαυλότητος ἔργα, συμβήσεται πάντως ἐν ἀποβολῇ γενέσθαι πάντως ἀγαθοῦ, καὶ τῶν πάλαι δεδωρημένων νοσῆσαι τὴν ἐρημίαν. προσπεσεῖται γὰρ πονηροῖς τε καὶ ἀκαθάρτοις ἐραστῆς, τοῖς ἄρχουσι τοῦ αἰῶνος τούτου, καὶ τοῖς κοσμοκράτορσι τοῦ σκότους τούτου, τοῖς πνευματικοῖς τῆς πονηρίας, οἳ δὴ μάλιστα τὰς ἀναρέτους θηρῶσι ψυχάς. ῥυφὴ γὰρ αὐτοῖς ὁ καταστρέφων αὐτούς. καθάπερ ἀμφὶ καὶ τοῖς τῶν πτηνῶν θηρευταῖς, ἀξιόλογόν ἐστί τι θήραμα δοκεῖ τὰ τῶν τροφίμων προσκαλλέστερα. γέγραπται δέ που καὶ περὶ τοῦ Σατανᾶ. ὅτι τὰ βρώματα αὐτοῦ ἐκλεκτά. Οὕτω δὴ ἀκόλουθον ἡμᾶς ἐγρηγορέναι τε, καὶ ἀνδρίζεσθαι μετὰ Θεοῦ. καὶ διαμεμνῆσθαι λέγοντος τοῦ μακαρίου Παύλου, ὥστε ὁ δοκῶν

A iam inhoneſtæ & inſolentis Salomon dicens: [Mulierem quæ laqueus venatorum eſt, & ſagenæ cor eius, in manibus eius vincula. Bonus coram facie Dei liberabitur ab ea, & peccans capietur in ea.] Et hæc quidem hactenus dicta nobis ſint de mulieribus illaudatis & improbis. Sciendum autem Deum per vocem Ezechielis ad Iudæorum ſynagogam tanquam ad vnam fœminam verba facere, quam etiam dicit ornatu vario exornatam. Sic verò ſe habent quæ de illa ſcripta ſunt; [Et expandi alas meas ſuper te, & operui turpitudinem tuam, & iuraui tibi, & inii fœdus tecum, dicit Adonai Dominus, & facta es mihi: laui te aqua, ablui ſanguinem à te, vnxi te oleo, indui te acu pictis, calceaui te hyacintho, cinxi te ſerico, amiciui te bombycino ſubtiliſſimo, ornaui te ornatu, appoſui armillas ad manus tuas, & torquem ad collum tuum, & dedi inaurem ſuper nares tuas, & globulos ad aures tuas, & coronam gloriationis in caput tuum: Exornaui te auro & argento: & amictus tui byſſini, & ſerica tenuiſſima, & acu picta.] Proinde vario ornatu Deus perpolit animam, quæ cum ipſo domeſtica quaſi coniunctione copulata eſt, & rerum præclariſſimarum ornamentis coronat multifariam. Qui ſuam ipſorum vitam inculpatè inſtituunt, & ſanctè ac integrè verſantur, horum intelligibilis pulchritudo maior fit & cumulatior, & inconcuſſa perſiſtit: Qui autem facilè & procliuiter ad ea quæ indecora ſunt prolabuntur, & leuiter ad flagitioſa facinora declinant, his accidet, vt omnibus omnino bonis exuantur, & his etiam, quæ data ſunt olim, carebunt. Nam in malos & impuros amatores incident, in principes ſeculi huius, in rectores tenebrarum, in ſpiritualia nequitiæ, qui animas virtute excultas maximè captant & venantur. Ludus enim eſt illis & deliciæ peſſundare eas, non minus profectò quàm aucupes rem dignam & egregiam putant, paſſeres eximios capere. Scriptúmque eſt etiam de Satana: Eſcæ eius ſelectiores. Quare conſentaneum eſt vt nos vigilemus, & maſculo ac virili animo ſimus, Dei beneficio & ope, ac memores ſimus beati Pauli dicentis: [Quare qui ſtare

„ Eccl. 7.

„ Ezech. 16

„ 1. Cor. 10

videtur, videat ne cadat.] Ad hæc accedentes ad Deum qui omnia potest, in precibus dicendum : [Domine, in voluntate tua præsta decori meo virtutem.]

Et erit pro suaui odore puluis, & pro cingulo cingeris funiculo, & pro ornamẽto capitis aureo, caluitiũ habebis propter opera tua: & pro tunica clauatæ purpuræ accincta eris sacco. Et filius tuus pulcherrimus quem tu amas, gladio concidet. Et præpotẽtes vestri gladio cadẽt, & humiles reddẽtur. Lorabũs capsæ mũdi vestri, & derelinqueris sola, & ad terrã alluderis.

Non abs re hic, vt videri potest nonnullis, subtiliter omnia ad viuum tractat sermo propheticus, sed dum singula in hisce delicatulis & voluptate diffluentibus fœminis exactè persequitur, tum ornatus species, tum ipsas pristinas delicias ac luxum. Tum quoniam ipsas continget his omninò destituit, morderi eas & cruciari vult, rerùm adeò iucundissimarum ademptione, mœroribus propè conficiens, & quasi iam afflictas in memoriam prosperitatis eleganter reuocat, vt futurorum expectatione & terroribus inde prouenientibus, imò intolerandis calamitatibus percellat vehementer, quo eas traducat ad honestatem, persuadeátque ad Dei placita recurrere. Continget igitur, non solùm, inquit, ornatu priuari eas quæ sic luxuriarunt, sed erit etiam illis pro odoramento suaui cinis, id est, pro domibus suffitis, profectiones multæ & puluerulentæ, cùm in captiuitatem abducentur, pedibus adhuc teneris & delicatulis. Nec id solùm, sed forma ac specie erunt quàm abiectissima, vt zonæ aureæ loco, solo fune circumligentur, patientúrque nuditatem capitis, caluitium scilicet, licet quondam aureis capillorum nodis redimitum fuerit. Indumentum etiam dat illis dignum captiuis, crassum & vile, quod saccum nominat, idque purpuratæ vestis & lauti amictus vice. Subiungit porrò. Et filius tuus pulcherrimus quem tu diligis, gladio corruet. Est enim id in more his qui regionem capiunt vel vrbem, paruulos ab ipsis vberibus & è gremio matris, & sub nutricibus altos infantulos rapere & occidere crudeliter, quo ire possint matres eorum non onustæ, nec paruulorum pondere pressæ. Vel ergo sic gladio occasurum ait di-

A ἐσάναι, βλεπέτω μὴ πέσῃ. Δεῖ δὴ πρὸς τοῦτῳ Θεῷ τῷ πάντα ἰσχύοντι προσιόντας λέγειν ἐν προσευχαῖς. Κύριε, ἐν τῷ θελήματί σου πρόκρουτῷ καλῷ δὸς ἡμῖν.

Καὶ ἔσαι ἀντὶ ὀσμῆς ἡδείας κονιορτός. καὶ, ἀντὶ ζώνης, χρυσίῳ ζώσῃ, καὶ ἀντὶ τοῦ κόσμου τῆς κεφαλῆς τοῦ χρυσίου φαλακρωμα ἔξεις. διὰ τὰ ἔργα σου καὶ ἀντὶ τοῦ χιτῶνος τοῦ μεσοπορφύρου, περιζώσῃ σάκκον, καὶ ὁ υἱός σου ὁ κάλλιστος ὃν σὺ
B ἀγαπᾷς μαχαίρᾳ πεσεῖται. καὶ οἱ ἰσχύοντες ὑμῶν μαχαίρᾳ πεσοῦνται, καὶ ταπεινωθήσονται καὶ πενθήσουσιν αἱ θῆκαι τοῦ κόσμου ὑμῶν. καὶ καταλειφθήσῃ μόνη, καὶ εἰς τὴν γῆν ἐδαφισθήσῃ.

Οὐ μάτην ἐν τούτοις εἴρηταί τις ἐξηγητὴς ἡμῖν λόγος, ἕκαστα δὲ τῶν τρυφώσας καθ' ἡδονὴν δίφσιν ἀκριβῶς πάντα εἴδη τοῦ κόσμου, καὶ αὐτὰς ταῖς πάλαι τρυφαῖς. εἶτα ὅτι συμβήσεται πάντα τε καὶ πάντως παθεῖν αὐτὰς τὴν ὕστατον ἡδίστων ἀποβολήν, διαφερειάζῃ
C βάλλεσθαι μονονουχὶ σπευτήκων εἰς λύπας, καὶ εἰς ἀνάμνησιν τῆς εὐημερίας ὡς ἤδη παθούσας αἰσχρομίζων ἀσείως, ἵνα τῇ τῶν ἐσομένων προσδοκίᾳ, καὶ τοῖς ἐνεστῶσιν δείμασι, μᾶλλον δὲ καὶ ἀφορήτοις συμφοραῖς καταπλήσσουσα μᾶλλον μετάσησι πρὸς εὐκοσμίαν, καὶ εἰς ὃ τῷ Θεῷ δοκοῦν ἀναπείσῃ παλινδρομεῖν. συμβήσεται γάρ, φησὶν, οὐκ ἐν μόνῃ περικοπῇ τοῦ κόσμου γλυφεῖσθαι ταῖς ὕστω τρυφώσας, ἀλλὰ γὰρ καὶ ἔσαι ἀντὶ
D ὀσμῆς ἡδείας, κονιορτὸς, τοῦτ' ἔστιν, ἀντὶ τῶν οἰκων τῶν τεθυμιαμένων, ὁδοιποιίαι μακραὶ καὶ κονιορτώδεις, ἀποφερομένων αὐτῶν εἰς αἰχμαλωσίαν τρυφερᾶς ἔτι ποσί. καὶ οὐχὶ δὴ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ γὰρ καὶ ἔσονται καὶ ἐν σχήματι, καὶ ἐν εἴδει τῆς λίας ἀπημφιάσθω, ὡς ἀντὶ ζώνης χρυσῆς σχοινίῳ περιδεδέσθαι μόνῳ, καὶ ἐν γυμνότητι κεφαλῆς ἤγουν φαλακρώματι, καίτοι πάλαι χρυσοῖς κοσμήμασι ἀνεσφιγμένης. ἄμφιον δὲ δίδωσιν αὐτῇ, ὃ τῇ αἰχμαλώτῃ πρέπον παχύτε καὶ
E εὐτελὲς ὃ καὶ ὀνομάζει σάκκον, καὶ τοῦτο αὐτῇ ἀντὶ τοῦ μεσοπορφύρου χιτῶνος καὶ τρυφερᾶς ἐσθῆτος. προσεπάγει δὲ τούτοις, ὅτι καὶ ὁ υἱός σου ὁ κάλλιστος, ὃν ἀγαπᾷς, μαχαίρᾳ πεσεῖται. ἔθος γὰρ τοῖς ἑλοῦσι πόλιν ἢ χώραν, ὃς αὐτῆς ἁρπάζειν θηλάς καὶ κόλπων μητρὸς, τὰ μικρὰ τε καὶ τοσαυτότητα βρέφη φονεύειν ὠμῶς, ἵνα βαδίζοιεν αἱ τούτων μητέρες οὐ πεφορτισμέναι, καὶ μὴ τῇ τῶν νηπίων φορτίδι κατηβισμέναι. σχοινῶ δὴ τῷ τοῦτον τὸν τρόπον μαχαίρᾳ πεσεῖσθαι φησὶ τὸν ἀγα-

τητὸν αὐτῶν υἱὸν, ἢ ἐν ἑτέρως μαχόμενον, ἢ τῇ τῶν πολεμίων τεθνεῶτα χειρί. περιῆσθαι γεμίζω ταῖς οἰκίαις ἔφη τὸν κόσμου αὐτῶν, οὐχ ὡς τῶν αἰσθητῶν οἰκῶν πενθεῖν δυναμένων, ἀλλ' ὡς αὖ εἴτις λέγοι καὶ οἴκην πενθεῖν ἂν ἕνεκα οἰκουμένου ἂν αὐτῶν. τοιοῦτον δὲ τούτοις, ὃ, καὶ καταλειφθήσῃ μόνη, καὶ εἰς γῆν ἐδαφισθήσῃ, τοῦτ' ἔστιν, ἔσῃ τις ἐλεεινὴ καὶ κατερριμμένη, καὶ οἷς εἰς γῆν κειμένη. Τοιοῦτος γάρ πως ὁ βίος τῶν ἐν αἰχμαλωσίᾳ καὶ ἀθλιότητι, καὶ σκληρᾷ καὶ ἀφορήτῳ δουλείᾳ. πονηρὸν οὖν ἄρα ὃ τοιοῦτον Θεῷ, καὶ τὸ ἐν ψυχαῖς καταφρονῆσαι κάλλους. Τοῖς γάρ τοι λίαν ἀπονενοημένοις ὅτι ὃ ῥᾴδιον, πᾶσι τοῖς ἔξίστησι κόσμου Θεὸς, δῆλον δὲ ὅτι τῶν νοητῶν. καὶ γυμνοὺς ἀποφαίνας ἁπάσης ἀρετῆς τοῖς ἐχθροῖς παραδίδωσι τοῖς ἐχθροῖς. ὥστε φαμὲν δεδόσθαι τινὰς εἰς ἀδόκιμον νοῦν, καὶ εἰς πάθη ἀτιμίας. σὺν ἔχοντος μὲν γὰρ ἡμᾶς εἰσέτι τὸν πνευματικὸν τῶν ὅτι πάντας Θεοῦ, διασώζομεν ἐν ἑαυτοῖς τὸ λαμπρὸν τῆς ἰδίας φύσεως κάλλος. ἀφιέντος δὲ τὸν ὑπερκειμένου, γυμνοὶ δὴ πάντων ἐσόμεθα πάντος ἀγαθοῦ, καὶ τῆς ἐξ ἀρετῆς εὐχημοῦ ἀποβαλόντες τὸν ὡραιότητα τοῖς τῆς ἀτιμίας πάθεσιν ὑποκείσόμεθα, καὶ δουλεύσομεν ἐχθροῖς.

Καὶ ὑπολήψονται ἑπτὰ γυναῖκες ἀνδρὸς ἑνὸς, λέγουσαι, τὸν ἄρτον ἡμῶν φαγόμεθα, καὶ τὰ ἱμάτια ἡμῶν περιβαλούμεθα, πλὴν τὸ ὄνομα τὸ σὸν κεκλήσθω ἐφ' ἡμᾶς, ἄφελε τὸν ὀνειδισμὸν ἡμῶν.

Διαπεφάνας δὴ μᾶλλον τὸν λόγον, ὅτι γε τοῖς Ἰουδαίων γυναιξὶ παῖς ἐκ τρυφῆς καὶ πλούτου βαδιζομέναις εἰς αἰχμαλωσίαν, πειρᾶται δηλοῦν, ὅτι κενόσφυροι μὲν αἱ τῆς Ἰουδαίας ἀποβήσονται πόλεις, ἔσονται δὲ καὶ ἐν αὐτῇ πολλῇ τῶν πάλαι μαχιμωτάτων. ἔφη γὰρ ὅτι πάντες οἱ ἰσχύοντες ὑμῶν μαχαίρᾳ πεσοῦνται. ποιά τις οὖν ὧν ἔφη ἡ δεῖξις; Δίκαιος ἀγαθὸν καὶ ἀστεῖος ἐσκεύασται. νόμον γὰρ δὴ τὸν διὰ Μωσέως λέγοντος τοῖς υἱοῖς Ισραὴλ, οὐκ ἔσται ἐν σοὶ ἄγονος οὐδὲ στεῖρα· ἐν ἐσχάτοις ὀνειδισμοῖς ἦν τοῖς Ἰουδαίοις λελογισμένον τὸ γυναῖκα μὴ τεκεῖν, ἤγουν ἄγονον εἶναί τινα τῶν τελουμένων ἐν ἀνδράσιν. διὸ γὰρ αὐτοῖς ὁ τῆς ἀγόνου καὶ στείρας παρεστρίβετο μῶμος. ὁ πνευματικὸς μὲν ὁ νόμος ἦν. ἐπηγγέλετο γὰρ ὁ τῶν ὅλων Θεὸς ὅτι ὁ νοητὸς Ισραὴλ, τοῦτ' ἔστι, νοῦς ὁρᾶν Θεὸν οὐκ ἄκαρπος ἔσται, ὥστε ἀπεσφραγισμένος, ἔκκαρπος ἢ μᾶλλον καὶ γῆ τις ὡραία καλὴ καὶ ἐξαίρετος. πλὴν

lectum ipsarum filium, vel etiam in prælio, & hostium manu interfectum. Ploraturas autem dicit arculas ornatus ipsarum, non quasi sensu præditæ sint arculæ vt plorare possent, sed perinde ac si dixerit quispiam lugere domum, cùm nemo in ea habitet. Producit ad hæc & illud. Relinqueris sola, & in terram ad pauimentum posterneris, id est, misera eris & proiecta, & velut humi iacens. Hæc siquidem ferè est vita eorum qui captiuitate, qui ærumnis, qui aspera & intolerabili seruitute premuntur. Est igitur grauissimum, Deum offendere, & animi pulchritudinem parui ducere. Qui enim ignauiæ se dedunt & torpori, eos Deus omni ornatu spoliat, scilicet mentis & intellectus, ac omni virtute nudatos tradit hostibus. Ita dicimus, aliquos in reprobam mentem & perturbationes ignominiosas traditos esse. Dum enim Deus qui super omnes Deus est, nos robore spirituali continet & coercet, retinemus in nobis splendidum propriæ naturæ decorem. Sin opem suam subtrahat, denudati erimus omnibus bonis virtutibusque: & abiecta pulchritudine, fœdis affectibus succumbemus, ac seruiemus hostibus.

Et apprehendent mulieres septem virum, dicentes: Panem nostrum edemus, & vestimentis nostris operiemur, tantummodo nomen tuum super nos vocetur: aufer dedecus nostrum. CAP. IV.

Pulchrè iam concluſa oratione de Iudæorum mulieribus, propter luxum & opulentiam in captiuitatem venturis, ostendere conatur Iudææ vrbes viris orbas mansuras; fore etiam multam hominum quondam bellacissimorum inopiã. Nam dixerat: Omnes præualentes inter vos gladio corruent. At quæ tandem est horum quæ dixi, demonstratio? Valde opportuna, & scitè instituta. Cùm enim lex per Mosen dicat filiis Israel: Nõ erit in te orba neque sterilis, maximo probro dabatur apud Iudæos, mulierẽ non parere, vel in viris haberi qui liberis carerent: Statim enim illis effœtæ & sterilis macula inusta est. Atqui spiritualis hæc lex erat. Promisit enim vniuersorum Deus Israelem intelligibilem, hoc est, mẽtem Deum cõtemplantem, infructuosam nõ fore nec sterilem, sed fertilem potius, instar eximię cuiusdam ac fœcundæ terræ.

Verùm

Verùm hoc Iudæi ſecundum carnem hoc intelligebant. Animales quippe erant, ſpiritum non habentes. Erit itaque, inquit, tanta per regionem virorum raritas, bello ſexum vaſtante, vt ſeptem mulieres, nempe multæ, vno viro apprehenſo dicturæ ſint: Panem noſtrum comedemus, & veſtibus noſtris operiemur, ac nomine tuo vocemur, aufer dedecus noſtrum. Videſne eas orbitatis infamiam extimeſcere, & orbæ ac ſterilis nomen refugere? Accedunt enim non conſueta quærentes, & quæ moris eſt vxores à maritis accipere (ſibi enim in hoc ſatis ſuppeditaturas fore dicunt) ſed petunt tantummodo, quemadmodum dixi, vt tollatur dedecus. Specta verò mihi huius ſermonis profunditatem. Si enim diues fuiſſet qui rogabatur, neutiquam dixiſſent mulieres: Panem noſtrum edemus, & veſtibus noſtris operiemur: ſed quoniã norant qui ex bello ſeruati ſunt & vix effugerant, ad vltimam recidiſſe mendicitatem, & in magna verſari miſeria, omnino nihil quærunt: hoc ſolùm petunt, matres eſſe liberorum. Et hæc eſt hiſtorica oratio hactenus. Detorquẽt autẽ quidam neſcio quomodo id quod propoſitum eſt ad conſiderationem ſpiritualem, non ſanè ſatis rectè: alioqui enim omni laude digni eſſent. Siquidem aſſerunt ſeptem mulieres ſeptem eſſe ſpiritus, virum deinde vnum Chriſtum. Tum decoro parum obſeruato, ſeptem ſpiritus aiunt ei dicere: Aufer dedecus noſtrum, & panem noſtrum edemus, & veſtibus noſtris operiemur. Quanquam cur potius non dicendum, ſeptem mulieres multas eſſe animas, quæ & Chriſtum receperunt per fidem, quæ ipſum vt panem, & vt veſtem ſalutis quærunt, & ab ipſo fructum petunt? Tale enim quid etiam B. Dauid extulit de omnium Seruatore Chriſto: [Qui habitare facit ſterilem in domo, matrẽ propter filios lætantem.] Dicitur verò ſterilem parituram ſeptem, id eſt multa: variæ ſunt namque virtutes, non vna, imò multæ quarum matres ſunt animæ quæ amant Deum.

Pſal. 112.

Die verò illo ſplendebit Deus in cõſilio cum gloria ſuper terrã ad exaltandum & glorificandum reſiduum Iſrael: Et erit, quod reliquum fuerit in Sion, & quod remãſerit in Hieruſalẽ: Sancti vocabũtur omnes qui vocati sũt ad vitã Hieruſalẽ.

A οἱ οὖν Ιουδαῖοι κρικικῶς, ψυχικοὶ γὰρ ὄντες πνεῦμα μὴ ἔχοντες. ἔσεσθαί φησι, τοσαύτην ἀνδρῶν ἔρημίαν κατὰ τὴν χώραν, διὰ τὸν πόλεμον τὸ ἔθνος, ὡς ἑπτὰ γυναῖκας ἅπτεσθαι μιᾶς ἀνδρὸς ἐπιλαμβανέσθαι καὶ λέγειν. τὸν ἄρτον ἡμῶν φαγόμεθα, καὶ τὰ ἱμάτια ἡμῶν περιβαλούμεθα. πλὴν τὸ ὄνομα τὸ σὸν κεκλήσθω ἐφ' ἡμᾶς, ἄφελε τὸν ὀνειδισμὸν ἡμῶν. ὁρᾷς ὅπως δεδοίασι τῆς ἀτοκίας τὸν ὀνειδισμὸν, καὶ τὸ

B τὸ ἀγόνου καὶ στείρας ὀνομάτων ὄνομα λίαν περιέρχονται γὰρ ἃ τὰ σπανίζοντα ζητοῦντες, καὶ ὅσα δέχεσθαι γυναῖκες παρὰ τῶν σπανιοκοιτούντων ἔθος· ἑαυτὰς γὰρ ἄρκεσθαι εἰς τοῦτο φασὶν, αἰτοῦσι δὲ μόνον, ὡς ἔφην, τὸ ὀνειδισμοῦ τὴν ἀφαίρεσιν. ἀλλὰ δὴ σῶν τὸ λόγου τὸ βάθος. εἰ μὲν γὰρ πλούσιος ἦν ὁ παρακαλούμενος, οὐκ ἂν ἔφασαν αἱ γυναῖκες, τὸν ἄρτον ἡμῶν φαγόμεθα, καὶ τὰ ἱμάτια ἡμῶν περιβαλούμεθα. ὅπερ γ' ἴσασι τοὺς ἐκ τοῦ πολέμου σεσωσμένους καὶ διαφυγόντας μόλις ἐν ἐσχάτῃ πεσόντας ταπεινίᾳ, καὶ πολλὴν ἔχοντας

C ἀθλιότητα, ζητοῦσι μὲν παρ' αὐτῶν πάντελῶς οὐδέν, αἰτοῦσι δὲ μόνον, τὸ τέκνων γένεσθαι μητέρες. καὶ ὁ μὲν λόγος τοιοῦτος ἐν τούτοις. ἀποκομίζουσι δὲ τὸ προκείμενον εἰς θεωρίαν πνευματικὴν, οὐκ οἶδ' ὅπως τινὲς τῶν σοφὸν ποιούντων ὀρθῶς· ἢ γὰρ ἂν ἐπαινοῖντο πάντως ἦσαν ἄξιοι. φασὶ γὰρ εἶναι τὰς γυναῖκας, τὰ ἑπτὰ πνεύματα· εἷς θεσπέσιον γαμεῖ ἕνα τὸν Χριστόν. εἶτα τοῦ πρέποντος ὀλίγα πεφροντικότες, τὰ ἑ-

D πτὰ πνεύματα φασὶ λέγειν ὅτιος, ἄφελε τὸν ὀνειδισμὸν ἡμῶν, καὶ τὸν ἄρτον ἡμῶν φαγόμεθα, καὶ τὰ ἱμάτια ἡμῶν περιβαλούμεθα. καίτοι πῶς οὐκ ἄμεινον εἰπεῖν, τὰς ἑπτὰ γυναῖκας πολλὰς εἶναι ψυχάς, αἳ καὶ ἐπελάβοντο διὰ πίστεως τοῦ Χριστοῦ αὐτὸν ὡς ἄρτον, ζητοῦσαι καὶ ὡς ἱμάτιον σωτηρίου, καὶ τὸν ἀπ' αὐτοῦ ζητοῦσαι καρπόν. τοιοῦτον γάρ τι καὶ ὁ μακάριος ἔφη Δαβὶδ περὶ τῶν πάντων σωτῆρος Χριστοῦ. ὁ κατοικίζων στείραν εἰς οἶ-

E κον μητέρα τέκνων εὐφραινομένην. εἴρηται γὰρ καὶ στείρα τεκεῖν ἑπτά, τοῦτ' ἔστι πολλά. διάφοροι γὰρ ἀρεταὶ, καὶ αἱ μὲν μᾶλλον, ἀλλὰ πολλαί εἰσι μητέρες αἱ φιλόθεοι ψυχαί.

Τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἐπιλάμψει ὁ Θεὸς ἐν βουλῇ μετὰ δόξης ὅπως γῆς, τοῦ ὑψῶσαι καὶ δοξάσαι τὸ καταλειφθὲν τοῦ Ισραηλ. καὶ ἔσται ὁ καταλειφθεὶς ἐν Σιὼν, καὶ ὁ καταλειφθεὶς ἐν Ιερουσαλὴμ· ἅγιοι κληθήσονται πάντες, οἱ κληθέντες εἰς ζωὴν ἐν Ιερουσαλήμ.

Comment. in Eſaiam.

Ενδιαζόντων τινῶν κτ̄ ποῖον ἔσαι χρόνον τὰ A ὅπῃ γε ταῖς τῶν Ιουδαίων γυναιξὶν, ἤτοι πάσης αὐτῶν τῆς χώρας προφανηγορήμενα ἀφ' ἧς δ' προφήτου φωνῆς, πότερα πρὸ τῆς τ̄ σωτῆρος ἐπιδημίας, ἢ ἅμα μετ' αὐτὸν, πεπληροφόρηκεν ἀπλανῶς τῶν προκειμένων ἡ δύναμις, ὡς ἄλλο τι ἡμῖν ὁ προφήτης καλοσημαίνῃ χρόνον, ἢ ἐκεῖνον αὐτὸν, καθ' ὃν τῆς εἰς Χριστὸν δυσσεβείας ἕνεκα. πεπλήρωνται γὰρ εἰς αὐτὸν οἱ δείλαιοι, καὶ τὴν αὐλῶν ὅτι μάλιστα προέπουσάν ἀποτελέσαι δίκην, κυκλωμένης ὑπὸ στρατοπέδων τ̄ Ιερουσαλήμ. ὅτε γὰρ εἰς τοῦτο δήμῳ καλαχομαθεῖν φαμὲν τῶν Ιουδαίων τ̄ νοῦν, ὡς φάναι τοῖς ὄρεσι καλύψατε ἡμᾶς, καὶ τοῖς βουνοῖς πέσετε ἐφ' ἡμᾶς. τὴν τοίνυν φησὶν ἡμέραν ἐκείνην, τοῦτ' ἔστι, κατ' ἐκεῖνο τὸ καιρὸν καθ' ὃν εἰς πέρας δραμεῖται τὰ προκηρυχθέντα, ἐπιλάμψῃ ὁ Θεὸς ἐν βουλῇ, μετ' δόξης ὅπῃ τῆς γῆς, τοῦ ὑψῶσαι καὶ δοξάσαι ὃ καλαλειφθὲν τοῦ Ισραήλ. ὁ γὰρ ἐκ Θεοῦ παῖς λόγος, οὐχ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ. βαθύ δέ τι καὶ ἀπόρρητον ἐβουλεύσατο περὶ ἡμῶν. ἐν μορφῇ γὰρ καὶ ἰσοτιμίᾳ Θεοῦ καὶ παιδὸς ὑπάρχων, γέγονε καθ' ἡμᾶς, καὶ ἐπεφάνη μὲν τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς· πλὴν οὐ δίχα δόξης, καὶ εἰ γέγονε σάρξ. εἰργάσατο γὰρ τὰ θεοπρεπῆ, καὶ σημείων γέγονεν ἀποτελεσής, ἃ δὴ καὶ πάντος ἀξιοθαύμαστα καὶ λόγου καὶ θαύματος. ἐπιλάμψας γὰρ κατελέησε τὸν Ισραήλ, οὐ γὰρ ἀπόλωλεν εἰσάπαν. τετήρηται γὰρ ὅ κατάλειμμα, ὑψωθέν τε, καὶ δεδοξασμένον, καὶ ἐν βίβλῳ γεγραμμένον ζωῆς ἁγιασμῷ. ἴδοι δ' ἄν τις ἀληθῆ τῆς προφητείας τὸν λόγον, ὡς ἐν ἀπαρχῇ τῶν σεσωσμένων τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις, οἳ καὶ ὑψωθέντες ἀληθῶς, καὶ τοῖς θείοις χαρίσμασιν ἐκλελαμπρυσμένοι, ὃ ἐν δόξῃ προφανεῖς πεπλουτήκασιν. ἔλαβον γὰρ ἐξουσίαν κτ̄ πνεύματος ἀκαθάρτου, ὥστε ἐκβάλλειν αὐτά. τεθεραπεύκασι γὰρ καὶ ἐν ἀῤῥωστίαις ὄντας πολλοὺς· ἀλλ' ἧσαν καὶ ἐν βίβλῳ γεγραμμένοι ζωῆς. Καὶ γοῦν ἔλεγον ὅτι τὰ δαιμόνια ὑποτάσσεται αὐτοῖς, καὶ τοῦτο λέγουσιν ὑπήνικα Χριστὸς καὶ τοῖς ἔτι μείζοσιν ὑπερφυῶς διδάσκων αὐτούς. μὴ χαίρετε, φησὶν, ὅτι τὰ δαιμόνια ὑποτάσσεται ὑμῖν, χαίρετε δὲ μᾶλλον ὅτι τὰ ὀνόματα ὑμῶν γεγραπται ἐν τοῖς οὐρανοῖς. ὑψώθησαν τοίνυν οἱ ἐξ Ισραήλ, ὡς ἐν μέρει τῆς ἐλεοπαλείμματος, τοῦ σεσωσμένοι. ἠξίωνται γὰρ τῆς πρὸς Χριστοῦ φιλοτιμίας καὶ χάριτος· υἱοὶ κεχρηματίκασι Θεοῦ.

Quia ambigunt quidam, quo nam tempore hæc quæ de Iudæorum mulieribus siue de tota eorum regione per vocem prophetæ prædicta sunt euenient, vtrum ante vel post Seruatoris aduentum: certò persuadet horum verborum sensus & vis, non aliud nobis tempus denotare prophetam, quàm illud ipsum quo propter impietatem in Christum, miseri in eum deblateraruntmaximéque se dignam pœnam B luerunt, cùm obsideretur Hierusalem ab exercitu, quando cum terrorem dicimus Iudæorum mentibus iniectum, vt montibus dicerent, Operite nos: & collibus, Obruite nos. Quare illo, inquit, die, hoc est, sub id temporis, quo ad exitum hæc quæ prænuntiata sunt, procurrent: emicabit Deus in consilio cum gloria super terram, vt exaltet & glorificet quod est residuum in Hierusalem. Verbum enim Dei Patris non rapinam duxit æquale esse Deo. Altum verò quid- C dam arcanúmque de nobis cogitauit. In formâ enim, & æqualitate Dei & Patris existens, factum est nostræ conditionis particeps. & nobis in terra agentibus apparuit, at non sine gloria, tametsi caro factum est. Operatum est enim Deo digna, & signa effecit quæ quidem omni oratione & admiratione digna sunt: & postquam apparuit, misertus est Hierusalem. Non enim periit in totum, sed conseruatæ sunt reliquiæ, quæ euectæ sunt, & D glorificatæ, & sanctitate enitescentes, in libro Vitæ inscriptæ. Verum autem esse propheticum sermonem quilibet videre potest, velut in primitiis eorum qui seruati fuerunt sanctis Apostolis, qui & elati vere sunt, & diuinis gratiis illustrati, gloriæ claritate ditati sunt. Acceperunt enim potestatem contra spiritus immundos, vt eos eiicerent, & curarunt multos infirmitatibus affectos, sed & in libro Vitæ E descripti sunt. Quippe cùm gauderent dæmonia sibi subiecta esse, idque dicerent, occurrit illis Christus, & maioribus rebus adhuc lætaturos docet: [Nolite gaudere, inquit, quòd - Luc. 10.
dæmonia vobis subdita sint, sed gaudete magis, quòd nomina vestra scripta sint in cælis.] Sunt ergo euecti Israelitæ, qui tanquam in censu ac sorte harum reliquiarum seruati sunt. Etenim digni habiti sunt honore ac gratia à Christo, filii vocati sunt Dei,

fratréſque eius & amici, gloriæque eius A ἀδελφοὶ ἢ αὐτὸ καὶ φίλοι. κοινωνοὶ τέθηνται τῆς δόξης. ἠξίωνται δὲ καὶ τῆς ἄνωθεν καὶ ἐν θεσμοῖς ἀπογραφῆς, καὶ πολῖται κεχρημάτικασι τ νοητῆς Ιερουσαλὴμ, τῆς τ ἁγίων μητρὸς, ἧς αὐτὸς ὁ προφήτης Ησαΐας διεμέμνηται λέγων. οἱ ὀφθαλμοί σου ὄψονται Ιερουσαλὴμ. πόλις πλουσία, σκηναὶ αἳ ὐ μὴ σαλευθῶσιν.

socii ac participes: digni etiam habiti ſunt vt in cæleſti libro deſcriberentur, & ciues nuncupati ſunt intelligibilis Hieruſalem, quæ eſt mater ſanctorum, cuius ipſemet propheta Eſaias meminit » dicens: [Oculi tui contemplabuntur » Hieruſalem ciuitatem diuitem, tento- » ria quæ non quatientur.]

Οτὶ ἐκπλυνεῖ κύριος τὸν ῥύπον τῶν υἱῶν καὶ τῶν θυγατέρων Σιών. καὶ τὸ αἷμα ἐκ καθαιρεῖ ἐκ μέσου αὐτῶν, ἐν πνεύματι κρίσεως καὶ πνεύματι καύσεως.

Quia eluet Dominus ſordes filiorum & filiarum Sion, & ſanguinem de medio eorum purgabit, in ſpiritu iudicii B *& ſpiritu combuſtionis.*

Redit ad ſe rurſus Prophetæ oratio, & nonnullorum commenta irrita fore oſtendit, cumque nullo modo permittat cuiquam diuinis reſiſtere iudiciis, apologia quadam præmunit vtiliter, ac ſi quiſpiam illud occlamaret: Extollentur de integro filii Hieruſalem, & ornabuntur gloria, & hoc & in cæleſti libro deſcribi merebuntur, licet impietatem haud mediocriter exercuerint, prophetas occiderint, miſſos lapidibus obruerint, ipſum demum Chriſtum C morti tradiderint, eorúmque manus ſanguine redundauerint. Quid igitur propheta? [Eluet Dominus, inquit, ſordes filiorum & filiarum Sion, & ſanguinem expurgabit è medio eorum, in ſpiritu iudicii & ſpiritu ardoris.] Deliquerunt ſiquidem citra controuerſiam, iuſtificauit verò omnes gratia per Chriſtum, ipſorumque interfectorum peccata obliuione ſepelit. Nimirum & diuinus Petrus Iudaicum D populum affatur alicubi dicens: [Vos » ſanctum & iuſtum negaſtis, & fla- » gitaſtis homicidam donari vobis.] Act. 3. » Alicubi iterum: [Et nunc, fratres, » noui quòd ex ignorantia feciſtis, ſi- » cuti & principes veſtri. Reſipiſcite » itaque & baptizetur vnuſquiſque ve- » ſtrum in nomen Domini Ieſu, & ac- » cipietis donum ſancti Spiritus, vo- » bis enim ſunt promiſſiones & filiis » veſtris.] Quapropter, inquit, vni- » uerſorum opifex & Dominus, mul- E tum miſericors, qui manſuetudine & clementia humanæ mentis angustias excedit, qui non vult mortem morientis, quò cum à via ſua praua auertat, & viuat: abluet ſordes eorum qui peccarunt, & è medio illorum purgabit ſanguinem, ſpiritu iudicii & ſpiritu ardoris. Iudicii autem ſpiritum dicimus, ex iudicio recto & iuſtitia latum in nos à Deo calculum.

Ανδυόφ πάλιν ὁ τῶ προφήτου λόγος, καὶ ἂς ἐσομένας ἔαδ' ὅτε τοῦδε λύων ὑβρεσιλογίας ἀφειπὰς ἀποφαίνῃ, καὶ τῶν τῶ Θεοῦ κειμένων κατεξανίσασθαί τισι κατ' οὐδένα τρόπον ἐφιεὶς προαπολογεῖται χρησίμως. ὥσπερ γάρ τινος ἐκφυλοβοῶντος. ὑψωθήσονται πάλιν οἱ υἱοὶ Ισραὴλ. δόξα θήσονται ἢ, καὶ τ' δὶς κεκοσμοδοσίαν ἀπογραφῶ, καίτοι δεδυσεβήκασιν ὐ μετρίως, ἀπεκτόνασι τοὺς προφήτας, ἐλιθοβόλησάν τοὺς ἀπεσταλμένους, καὶ αὐτὸν δὲ τελευτῶντες προσέδοσαν τὸν Χριστὸν, καὶ γεγόνασιν αὐτῶν αἱ χῖρες αἵματος πλήρεις. τί οὖν ὁ προφήτης, ἐκπλυνεῖ, φησὶ, κύριος τὸν ῥύπον τ υἱῶν, καὶ τῶν θυγατέρων Σιών, καὶ τὸ αἷμα ἐκ καθαιρεῖ ἐκ μέσου αὐτῶν, ἐν πνεύματι κρίσεως καὶ ἐν πνεύματι καύσεως. πεπλημμελήκασι μὲν γὰρ ὁμολογουμένως· ἐδικαίωσε ἢ πάντας ἡ χάρις ἡ διὰ Χριστοῦ, καὶ αὐτῶν δὲ τοῖς πεφονευκόσιν ἐπαμείζετο τ' ἁμαρτίαν. Καὶ γοῦν ὁ θεσπέσιος Πέτρος τοῖς Ιουδαίων δήμοις προσεφώνει λέγων. ποτὲ μὲν ὅτι ὑμεῖς ἢ τὸν ἅγιον καὶ δίκαιον ἠρνήσασθε, καὶ ἠτήσατε ἄνδρα φονέα χαρισθῆναι ὑμῖν. ποτὲ ἢ πάλιν. καὶ νῦν ἀδελφοὶ οἶδα ὅτι ἀγνοιαν ἐπράξατε ὥσπερ καὶ οἱ ἄρχοντες ὑμῶν. μετανοήσατε οὖν, καὶ βαπτισθήτω ἕκαστος ὑμῶν εἰς τὸ ὄνομα τῶ κυρίου Ιησοῦ, καὶ λήψεσθε τὴν δωρεὰν τῶ ἁγίου πνεύματος· ὑμῖν γάρ εἰσιν αἱ ἐπαγγελίαι καὶ τοῖς τέκνοις ὑμῶν. ὁ τοίνυν φησὶν ὁ τῶν ὅλων δημιουργὸς καὶ κύριος ὁ πολυέλεος, ὁ νικῶν ἡμερότητι τὰς ἀνθρωπίνας μικροψυχίας· ὁ μὴ θέλων τ θάνατον τῶ ἀποθνήσκοντος, ὡς τ' ὀπισρέψαι αὐτὸν ἀπὸ τ ὁδοῦ αὐτοῦ τ πονηρᾶς, καὶ ζῆν αὐτόν. ἐκπλυνεῖ τ ῥύπον τ ἡμαρτηκότων, ἐκκαθαιρεῖ ἢ τὸ αἷμα ἐκ μέσου αὐτῶν ἐν πνεύματι κρίσεως καὶ ἐν πνεύματι καύσεως. Καὶ τὸ μὲν τ κρίσεως πνεῦμα φαμὲν, τ μὲν κρίσεως ὀρθῆς, ἥτοι δικαιοσύνης ἐξενεχθεῖσαν ἐφ' ἡμῖν παρὰ Θεοῦ ψῆφον.

Redit ad ſe rurſus Prophetæ oratio, & nonnullorum commenta irrita fore oſtendit, cumque nullo modo permittat cuiquam diuinis reſiſtere iudiciis, apologia quadam præmunit vtiliter, ac ſi quiſpiam illud occlamaret: Extollentur de integro filii Hieruſalem, & ornabuntur gloria, & hoc & in cæleſti libro deſcribi merebuntur, licet impietatem haud mediocriter exercuerint, prophetas occiderint, miſſos lapidibus obruerint, ipſum demum Chriſtum morti tradiderint, eorúmque manus ſanguine redundauerint. Quid igitur propheta? [Eluet Dominus, inquit, ſordes filiorum & filiarum Sion, & ſanguinem expurgabit è medio eorum, in ſpiritu iudicii & ſpiritu ardoris.] Deliquerunt ſiquidem citra controuerſiam, iuſtificauit verò omnes gratia per Chriſtum, ipſorumque interfectorum peccata obliuione ſepelit. Nimirum & diuinus Petrus Iudaicum populum affatur alicubi dicens: [Vos ſanctum & iuſtum negaſtis, & flagitaſtis homicidam donari vobis.] Alicubi iterum: [Et nunc, fratres, noui quòd ex ignorantia feciſtis, ſicuti & principes veſtri. Reſipiſcite itaque & baptizetur vnuſquiſque veſtrum in nomen Domini Ieſu, & accipietis donum ſancti Spiritus, vobis enim ſunt promiſſiones & filiis veſtris.] Quapropter, inquit, vniuerſorum opifex & Dominus, multum miſericors, qui manſuetudine & clementia humanæ mentis angustias excedit, qui non vult mortem morientis, quò cum à via ſua praua auertat, & viuat: abluet ſordes eorum qui peccarunt, & è medio illorum purgabit ſanguinem, ſpiritu iudicii & ſpiritu ardoris. Iudicii autem ſpiritum dicimus, ex iudicio recto & iuſtitia latum in nos à Deo calculum.

ὕτω γάρ που φησὶν ὁ σωτήρ. νῦν κρίσις ἐστὶ τοῦ A Scilicet ita inquit Seruator: [Nunc
αἰῶνος τούτου. ἐδίκησε γὰρ τῷ αἰῶνι τούτῳ ⁊ τῷ « iudicium est seculi huius:] Iudicio «
Σατανᾷ· ⁊ τὸν μὲν ἐκβέβληκεν ὡς ἠδικηκότα. « enim contendit cum mundo hoc &
δεδικαίωκε γοῦν ἐν τῷ κόσμῳ διὰ τῆς πίστεως « cum Satana: & hunc quidem eiecit vt
ὡς ἠδικημένους. Καίτοι δὲ πνεῦμα φαμὲν « iniuria afficientem, illos verò iustifi-
τὸν ὅπερ ἐν τῷ ἁγίῳ βαπτίσματι χάριν, ⁊ δίκαι « cauit è mundo per fidem, iniuria affe-
πνεύματος ἐν ἡμῖν γινομένην. βεβαπτίσμεθα « ctos. Ardoris verò spiritum dicimus,
μὲν γὰρ οὐκ ἐν ὕδατι γυμνῷ, ἀλλ' οὐδὲ σποδῷ « gratiam in sacrosancto Baptismo, non
δαμάλεως, ἐῤῥαντίσμεθα δὲ πρὸς μόνιν τὴν « absque spiritu nobis ingeneratam. Ba-
τῆς σαρκὸς καθαρότητα, καθά φησιν ὁ μακάριος B « ptizati autem & loti sumus, non aqua
Παῦλος, ἀλλ' ἐν πνεύματι ἁγίῳ, καὶ πυρὶ τῷ « nuda, sed nec cinere vituli emundati
θείῳ καὶ νοητῷ, ὃς τῆς ἐν ἡμῖν φαυλότητος δα- « sumus, ad solam carnis purificationem,
πανῶν ῥύπους, καὶ τὸν ἐκ τῆς ἁμαρτίας ἐκ- « quemadmodum inquit beatus Paulus,
τήκοντι μολυσμόν. διαὐτὸν ἡμῖν τὸν σωτῆρος τὴν « sed Spiritu sancto, & igne diuino ac in-
ἔφιξιν καὶ ἕτερος τῶν ἁγίων προφητῶν προ- « telligibili, qui sordes vitiositatis in no-
καταμεμήνυκε λέγων. ὅτι ἰδοὺ αὐτὸς εἰσπορεύ- « bis deterit & absumit, & peccati inqui-
εται ὡς πῦρ χωνευτηρίου, καὶ ὡς πόα πλυνόν- « nationem liquat & excoquit. Hunc Ser-
των, καὶ καθίσται χωνεύων ὡς τὸ ἀργύριον ⁊ ὡς « uatoris aduentum nobis & alter quo-
τὸ χρυσίον. πρὸς μὲν γὰρ τῶν Ἰουδαίων, οἳ ⁊ τοῖς τῆς « que è sanctis prophetis præsignificauit
ἀπειθείας ἐγκλήμασιν ἔνοχοι μεμενήκασιν, ἐξέ- C « inquiens: [Quia ecce egreditur quasi » Malach. 6.
λιπε, φησὶ, φυσητὴρ ἀπὸ πυρὸς, ἐξέλιπε μόλιβ- « ignis fornacis, & quasi herba lotorum, «
δος, εἰς κενὸν ἀργυροκόπος ἀργυροκοπεῖ. πονη- « & purgabit conflando quasi argentum «
ρίαν αὐτῶν οὐκ ἐπέκρυψεν. ἀργύριον ἀποδεδο- « & quasi aurum.] De Iudæis enim qui in- «
κιμασμένον καλέσατε αὐτούς, ὅτι ἀπεδοκίμα- « obediētiæ crimini affines permāserunt: «
σεν αὐτοὺς κύριος. ἐφ' ἡμῖν δὲ τοῖς πεπιστευκόσιν, C « [Defecit follis, inquit, ab igne, defe- » Hier. 6.
οὐκ εἰς κενὸν κεκοπίακεν ἀργυροκόπος. ὅτε « cit plumbum, in vanum faber argentum «
μὲν ἐξέλιπε φυσητὴρ ἀπὸ πυρὸς ἢ μόλιβδος, « conflat, malitiæ eorum liquefactæ sunt, «
κεκαθάρμεθα γὰρ ἐν πνεύματι κρίσεως καὶ ἐν « argentum reprobatum vocate eos, quia «
πνεύματι καύσεως. εἰ δέ δὴ βούλοιτό τις τὴν ἐν « reprobauit eos Dominus.] In nobis «
πνεύματι καύσεως ἀποκάθαρσιν γεγενῆσθαι D « autem qui credidimus, non in irritum
λέγειν ὑπὲρ τοῖς Ἰουδαίων δήμοις, διὰ τῆς ἐν τῷ « laborauit faber argentarius, neque
πολέμου συμφορᾶς ⁊ ὧν ὑπομεμενήκασιν. « defecit follis ab igne, nec plumbum,
ἀποκαθαίρουσι μὲν γὰρ αἱ κολάσεις, καὶ ἀπαλ- « purgati enim sumus in spiritu iudicii
λάττει ἔοικε ὅτε πολλῶν πλημμελημάτων ὑπο- « & in spiritu ardoris. Quod si quis velit
μένειν τὰς δίκας τῶν πώποτε κεκτημένων φορέσας ⁊ ὕτω « dicere purgationem in spiritu iudicii
ὁ ἀληθὴς ὁ λόγος. « & spiritu combustionis in Iudaico po-
« pulo factam esse per calamitates belli-
« cas, & per ea passi sunt: (purgant
« enim & emundant punitiones, & om-
« nium iudici dare pœnas, interdum à
« mulctis delictis liberat,) à vero ne sic
« quidem aberrabit oratio.

Et veniet, & erit, omnis locus montis Sion, & omnia quæ in circuitu eius sunt, obumbrabit nubes interdiu, noctu verò instar fumi & instar splendoris ignis incensi, omni gloria obtegetur, & erit loco umbræ ab æstu, & loco tegumenti, & absconditionis à sæuitia & pluuia.

Καὶ ἥξει, καὶ ἔσται, πᾶς τόπος τοῦ ὄρους Σιὼν, E
καὶ πάντα τὰ περικύκλῳ αὐτῆς, σκιάσει νεφέλη
ἡμέρας, καὶ ὡς καπνὸς, καὶ ὡς φωτὸς πυρὸς
καιομένου νυκτὸς, πάσῃ τῇ δόξῃ σκεπασθήσεται.
καὶ ἔσται εἰς σκιὰν ἀπὸ καύματος, καὶ ἐν σκέπῃ
καὶ ἐν ἀποκρύφῳ ἀπὸ σκληρότητος ⁊ ὑετοῦ.

Περὶ τίνος ἆρα ὃ ἥξει φησι; πότερα οὖν χρόνου, καθ' ὃν ἔσται ταῦτα, ἢ περὶ οὗ καθέντος ἑαυτὸν εἰς κένωσιν, ⁊ καταβάντος ἐξ οὐρανοῦ ἵνα τὸ ἀνθρώπινον διασώσῃ γένος; ἁρμόσει τοίνυν ὁ λόγος, κἂν εἴ τε τὶς λέγοι περὶ τοῦ χρόνου τῆς ἐπιδημίας εἰρῆσθαι ταῦτα. κἂν εἴτ' οὖν ἐπ' αὐτῷ

De quo igitur dicit, Veniet? Num de tempore quo hæc futura sunt, an de eo qui se ad exinanitionem demisit, & de cælis descendit, vt genus humanum seruaret? Quadrabit ergo oratio, siue hæc quis de aduentus tempore extulerit, siue malit de ipso

Christo enunciari. Nam cum is venit, Sionis sub intelligentiam cadentis & liberæ Hierusalem filios, sua coronans gratia, fœlices reddidit, & veluti protector quispiam illis extitit, tantùm non veterem illam nubem repræsentans, quæ olim in deserto obumbrauit Israelem, hinc dicit: Et veniet, & erit omnis locus montis Sion, & omnia quæ in circuitu eius sunt, obumbrabit nubes die. Vt enim vitæ huius æstum & probationes quæ ex tentationibus proficiscuntur, atque vstiones fugiant hi, qui Sion intelligibilem habitant, id est ecclesiam, nubis instar propemodum impendebit, inquit, & protector erit Christus, ipse ignorationis & diabolicæ nequitiæ dispellet tenebras illucescens menti, tanquam lux in caligine & tanquam ignis coruscatio. Scriptum quoque est de filiis Israel, in nube diuina eos deduxit, & in splendore ignis per totam noctem. Verùm hæc typi fuerunt, & rerum verarum simulacra: veritas autem per Christum. Est enim ipse veritas. Itaque qui opitulatione digni sunt habiti, vbique & vndique erunt, inquit, in vmbraculo ab æstu & in tegumento, & in occulto ab asperitate & pluuia. Rursus tentationum vehementiam & acerrimum assultum comparat asperitati & pluuiis. Sic enim quodammodo inquit Christus: [Omnis igitur quicunque audit sermones meos, & perficit illos, assimilabitur viro prudenti, qui ædificauit domum suam super petram, & descendit imber, & venerunt flumina, & flauerunt venti, & incubuerunt in domum illam, nec cecidit. Fundata est enim super rupem.] Cùm verò adiicit, omni gloria obtegetur, innuit non particularem aliquam fore gratiam Christi iis qui in eum crediderunt, sed omnem in vniuersum honorem ac thesaurum misericordiæ illis tribuendum. Erunt autem sub operculo & velamento eius. qui seruare potest, & qui extra omne malum collocat.

Matth. 7.

CAP. V.

Cantabo nunc dilecto canticum dilecti vineæ meæ.

Primus versus propositæ sententiæ veluti definitio quædã est seu limes, & dicendorũ præscriptio. Quid enim acturus sit propheta, subinnuit dicens: Cantabo dilecto meo? id est, Christo. Sic enim nobis eũ & Deus & Pater nominauit, cùm dicit: [Hic est filius meus dilectus in quo conquieui:] Nunquid ergo, ô propheta

Matth. 3.

A βύλοιτο τῦ Χριστοῦ. ἀφικόμενος γὰρ τοὺς τῆς νοητῆς Σιὼν υἱοὺς, καὶ τῆς ἐλευθέρας Ἱερουσαλὴμ τοὺς πρὸ ἑαυτῆς χαρίτος στεφανῶν ἀπέφηνε μακαρίους, καὶ οἷόν τις αὐτοῖς γέγονε σκεπαστὴς, μονονουχὶ τὴν ἀρχαίαν ἐκείνην ἐπιτηδεύσας νεφέλην τὸ παλαι κατασκιάζειν ἐν τῇ ἐρήμῳ τὸν Ἰσραήλ. Τοιγάρτοι φησι. καὶ ἥξει, καὶ ἔσται πᾶς τόπος τῦ ὄρους Σιὼν, καὶ τὰ περὶ τὰ τοῦτο κύκλῳ αὐτῆς σκιάσει νεφέλη ἡμέρας. ἵνα γὰρ τὸ πρόσωπος βίου τὸν καύσωνα, καὶ τὰς ἐκ τῶν πειρασμῶν δοκιμασίας ἤγουν πυρώσεις διαδιδράσκειεν, οἱ τῷ νοητῷ οἰκοδομῶντες Σιὼν, τῦτ' ἔστι, τῷ ἐκκλησίαν νεφέλης δίκην μονονουχὶ καὶ ὑπερεμάλλωσας σκεπαστὴς ἔσαι φησὶν ὁ Χριστός· ὁ αὐτὸς δὲ πάλιν τὸν ἐκ τῆς ἀμαθίας καὶ διαβολικῆς σκαότητος ἀποσοβῆσαι σκότον, ὑπολάμπων εἰς νοῦν, ὡς φῶς ἐν σκότῳ, καὶ ὡς πυρὸς αὐγή. γέγραπται γὰρ περὶ τῶν ἰδίων Ἰσραήλ. ὅτι ὡδήγησεν αὐτοὺς ἐν νεφέλῃ ἡμέρας, καὶ ὅλην τὴν νύκτα ἐν φωτισμῷ πυρός. Ἀλλὰ τύποι μὲν ἐκεῖνα, καὶ τῶν νοητῶν εἰκόνες, ἀλήθεια δὲ τὰ διὰ Χριστοῦ. Καὶ γάρ ἐστιν αὐτὸς ἡ ἀλήθεια. ὃ τῆς ὑπεκκυρείας ἀξιωμένοι, πανώτατοι καὶ πανώτατοι ἔσονται φησιν, ὡς εἰς σκιὰν ἀπὸ καύματος, καὶ ἐν σκέπῃ καὶ ἐν ἀποκρύφῳ ἀπὸ σκληρότητος καὶ ὑετῦ. σκληρότητι δὲ καὶ ὑετοῖς πρόφασιν πάλιν τὴν τῶν πειρασμῶν φαυλότητα καὶ ἀκμαιοτάτην προσβολήν. ὅτω γάρ που φησὶν ὁ Χριστός. πᾶς οὖν ὅστις ἀκούει λόγους

B

C

Matth. 7.

μου τούτους, καὶ ποιεῖ αὐτοὺς ὁμοιωθήσεται ἀνδρὶ φρονίμῳ, ὅστις ᾠκοδόμησε τὴν οἰκίαν αὐτῦ ὅπι τὴν πέτραν καὶ κατέβη ἡ βροχὴ, καὶ ἦλθον οἱ ποταμοὶ, καὶ ἔπνευσαν οἱ ἄνεμοι, καὶ προσέπεσαν τῇ οἰκίᾳ ἐκείνῃ, καὶ οὐκ ἔπεσεν, τεθεμελίωτο γὰρ ὅπι ἐπὶ πέτραν. προσιθεὶς δὲ, ὅτι πάσῃ τῇ δόξῃ σκεπασθήσεται, δίδωσι νοῆσαι, ὡς ὑπερικήτης ἔσαι παρὰ Χριστοῦ, τοῖς πεποιθόσιν εἰς αὐτὸν ἡ χάρις. ἀλλ' ἐν ὁλοκλήρῳ προσθυμίᾳ τῆς ἐπ' αὐτοῖς ἔσαι φιλίας. ἔσονται δὲ ἐν προσβολῇ καὶ σκιᾷ τῦ σώζοντος, καὶ πάντος ἔξω πάθεντος κακοῦ.

D

E

ΑΣΩ δὴ τῷ ἠγαπημένῳ ᾆσμα τῦ ἀγαπητῦ τῷ ἀμπελῶνί μου.

Ὅρος ὥσπερ ὅρις καὶ προσφυὴ τῷ εἰρῆσθαι μηδόντων ὁ προφήτης αὖ εἴη τῦ προκειμένου σίτος. τί γὰρ βούλεται δρᾶν ὁ προφήτης ὑποσυμμένων, λέγων. ᾄσω δὴ τῷ ἠγαπημένῳ; τῦτ' ἔστι Χριστῷ. ὅταν γὰρ ἡμῖν αὐτὸν καὶ ὁ Θεὸς καὶ πατὴρ ὠνόμαζε λέγων· οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητὸς ἐν ᾧ ηὐδόκησα. ᾄσῃ οὖν, ὦ προφήτα, τῆς

σῆς ἀκουσώμεθα φωνῆς; καὶ ὡς ἐκ μόνων τῶν σῶν A tuam vocem audiemus? Et ex tuis solis cogitationibus verba effluunt? At ſpecta quorſum odæ ſcopus, & quid eloquatur. Etſi inquit per me habeatur ſermo hic, non eſt meus, ſed eſt dilecti. Confectus eſt autem de dilecto vineæ meæ: ſeu vt alii interpretes dicunt, de vinea eius. Sin autem de vinea mea dixerit, non hæc loquitur, quod ipſius eſſet vinea, ſed quòd ipſe vnus ſit eorum qui in vinea recenſentur. Inuenerimus etenim prophetas etiam de populo Dei eiuſmodi interdum vocibus vti. Exempli cauſa propheta Hieremias: [Quis dabit mihi in ſolitudine tugurium vltimum, & deſeram populum meum & diſcedam ab illis:] quaſi enim vnus ſit è populo populum ſuum dicit, ſanguine nimirum & genere propinquos. Cantat itaque propheta dilecto: Dictum autem eſt carmen de vinea dilecta, id eſt, Iſraelis. Scriptum enim eſt, [vinea Domini Sabaoth homo Iuda, plantula dilecta.] Quid autem huius carminis tenor velit oſtendere, ex inſequentibus intelligemus.

ἐκ τῶν ἰδίων ἀναβύουσιν οἱ λόγοι; βλέπει δὲ ὅποι φέρουσιν τῆς ᾠδῆς ὁ σκοπός. σκοπῶ εἰ καὶ δι' ἐμοῦ φησίν, ἀλλ' οὐκ ἐμὸς ὁ λόγος, ἀλλ' ἔστι τοῦ ἀγαπητοῦ, πεποίηται δὲ ὅτι τοῦ ἀγαπητοῦ ἀμπελῶνί μου· ἢ καθά φασιν οἱ ἕτεροι τῷ ἑρμηνευτῇ, τοῦ ἀμπελῶνι αὐτοῦ. εἰ δὲ δὴ καὶ λέγοι ὅτι τοῦ ἀμπελῶνί μου, οὐκ ὡς αὐτὸς τυγχάνων τοῦ ἀμπελῶνος ὄντος τὰ τοιάδε φησίν, ἀλλ' ὡς ἓν τῶν ἀρχόντων εἰς τῶν τελουμένων εἰς τὸν ἀμπελῶνα. εὑρήσομεν γὰρ τοὺς προφήτας, καὶ ὅτι τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ, ταῖς τοιαύταις ἐχρημένους φωναῖς. οἷος ὁ προφήτης Ιερεμίας. τίς δώσει μοι ἐν τῇ ἐρήμῳ καταλύμην ὁδοιπόρου, καὶ καταλείψω τὸν λαόν μου, καὶ ἀπελεύσομαι ἀπ' αὐτῶν. ὡς γὰρ εἷς ὢν τοῦ λαοῦ, λαὸν ἑαυτοῦ φησὶ, τοὺς κατ' αἷμά τε καὶ γένος οἰκείους. ἀδόμενον δὲ ὁ προφήτης τῷ ἠγαπημένῳ. καὶ ἔστιν αὐτοῦ τὸ ᾆσμα εἰρημένον ὅτι τοῦ ἀμπελῶνι τοῦ ἀγαπητοῦ, τοῦτ' ἔστι, τοῦ Ισραὴλ. Γέγραπται γὰρ ὅτι ἀμπελὼν κυρίου Σαβαὼθ, ἀνὴρ Ἰούδα νεόφυτον, ἠγαπημένον.

B Inuenerimus etenim prophetas etiam de populo Dei eiuſmodi interdum vocibus vti. Exempli cauſa propheta Hieremias: [Quis dabit mihi in ſolitudine tugurium vltimum, & deſeram populum meum & diſcedam ab illis:] quaſi enim vnus ſit è populo populum ſuum dicit, ſanguine nimirum & genere propinquos. Cantat itaque propheta dilecto: Dictum autem eſt carmen de vinea dilecta, id eſt, Iſraelis. Scriptum enim eſt, [vinea Domini Sabaoth homo Iuda, plantula dilecta.] Quid autem huius carminis tenor velit oſtendere, ex inſequentibus intelligemus.

Ἀμπελὼν ἐγένηθη τοῦ ἠγαπημένου, ἐν κέρατι, ἐν τόπῳ πίονι. καὶ φραγμὸν περιέθηκα, καὶ ἐχαράκωσα, καὶ ἐφύτευσα ἄμπελον Σωρὴκ, καὶ ᾠκοδόμησα πύργον ἐν μέσῳ αὐτῆς, καὶ ληνὸν ὤρυξα ἐν αὐτῇ, καὶ ἔμεινα τοῦ ποιῆσαι σταφυλὴν, ἐποίησε δὲ ἀκάνθας.

Vinea facta eſt dilecto, in cornu, in loco opimo. Et ſepem circundedi, & obuallaui, & plantaui vitem Sorec, & ædificaui turrim in medio eius, & torcular fodi in ea, & expectaui vt ferret vuas, ac protulit ſpinas.

C Iſraele cum vinea collato, perſiſtit in ea metaphora per totam orationem.

Ἀμπελῶνι προσέκρουσε τὸν Ισραὴλ, ὅτι μὴν δι' ὅλου τῆς τοῦ λόγου μεταφορᾶς. γέγονε γοῦν, φησὶν, ἀμπελὼν τῷ ἠγαπημένῳ, ἐν κέρατι, ἐν τόπῳ πίονι. φασὶ τοῖς ἑτέροις τῶν ἑρμηνευτῶν, ἀρκεσθῆναι δεῖπεῖν ἐν τόπῳ πίονι, ὡς τοῦ κέρατος ἡμῖν οὐδέν ἕτερον, ἢ τοῦτο αὐτὸ σημαίνοντος. Δοκεῖ δέ τισιν οὐ κακῶς ἐν κέρατι νοεῖν, ὡς ἐν δυνάμει Θεοῦ. κεκληρονόμηκε γὰρ ὁ Ισραὴλ τὴν ἐπαγγελίας τὴν γῆν, τοὺς πάλαι κατοικήσαντας ἐν αὐτῇ νικήσας σὺν Θεοῦ. διὸ τοιγάρτοι φησὶ πρὸς αὐτὸν, ἐν τεσσαρακοστῷ τρίτῳ ψαλμῷ· ἐν σοὶ τοὺς ἐχθροὺς ἡμῶν κερατιοῦμεν, καὶ ἐν τῷ ὀνόματί σου ἐξουδενώσομεν τοὺς ἐπανισταμένους ἡμῖν. λαμβάνεται γοῦν τὸ κέρας πολλαχοῦ τῆς θείας γραφῆς, εἰς ἰσχὺν καὶ εἰς δύναμιν, καὶ εἰς δόξαν τῆς βασιλικῆς. ἔστι μὲν οὖν ἀκοῦσαι τοῦ μακαρίου Δαβὶδ ποτὲ μὲν λέγοντος, ὡς ἐκ προσώπου δικαίου πάντως. ὑψωθήσεται ὡς μονοκέρωτος τὸ κέρας μου. ποτὲ δὲ πάλιν περὶ Χριστοῦ. τὸ κέρας αὐτοῦ ὑψωθήσεται ἐν δόξῃ. περιφανέστατα γὰρ

D [Erat igitur vinea, inquit, dilecto in cornu, in loco opimo.] Aiunt nonnullis interpretum ſatis videri, ſi dicant: In loco opimo, quaſi cornu nobis aliud quiddam deſignaret. Nonnullis autem placet, In cornu, intelligere quaſi Dei virtute & potentia. Nam accepit Iſrael terram promiſſionis hæreditariam, diuina ope his victis, qui olim eam inhabitarunt. Quocirca alloquitur ipſum in quadrageſimo tertio

E Pſalmo: [In te inimicos noſtros cornu ventilabimus, & in nomine tuo ſpernemus inſurgentes contra nos.] Sumitur porrò cornu in diuina Scriptura pro fortitudine & potentia & gloria regia. Licet igitur audire beatum Dauid, interdum dicentem veluti in perſona iuſti cuiuſuis: [Euchetur inſtar vnicornis cornu meum:] interdum etiam de Chriſto, cornu eius attolletur in gloria. Splendidiſſimum quippe

est regnum Christi. Opimam verò esse terram promissionis, attestatur Scriptura sacra. Vbique enim eam vocat terram fluentem lacte & melle. Confirmat deinde hoc diuinus Psaltes, psallens & loquens de Israele: [Vitem ex Ægypto transtulisti, eiecisti gentes, & plantasti eam.] Viden' illud, in cornu, potentiam Dei in his verbis significare? Est enim plantata eiectis gentibus. Cæterùm videtur aliis in cornu dici, tanquam in edito & excelso loco: Talis enim est Sion, in monte posita Plantaui igitur, inquit, vineam, & sepem circundedi & circumuallaui, & plantaui vitem Sorec, lectissimam. Circundabatur enim Israel veluti quodam sepimento tum angelorum virtute, tum supernis præsidiis obuallabatur. Et quid hoc est? Qui culturæ vinearum periti sunt, palos cuique scienter apponunt, & in altum tollunt, & in terra figunt. Sic enim earum fructus erit saluus & incolumis. Tale quiddam etiam fecit vniuersorum Deus, lege Mosaica propè obuallans vineam intelligibilem, ne in terra proiecta, & solùm quæ carnis sunt resipiens, multis modis periret, vtque quæ supra sunt posset sapere. Abducit enim à terrenis Dei lex, subleuans videlicet in sublime mentem eorum qui instituuntur. Quòd autem & generosa vinea sit, explicat cùm ait, non simpliciter quamuis vitem in opimo loco plantatam, sed Sorec, id est, electam. Hebræis autem videtur species & nomen pulchræ & feracissimæ vitis per Sorec declarari & exprimi. [Ædificaui, inquit, & turrim in medio eius, & torcular fodi in ea.] Erigebatur nempe Hierosolymis celebratissimum illud templum, tanquam turris quædam & hospitium Dei: quin & fodiebatur torcular, & arca in illa ponebatur & corban, quod est gazophylacium, seu thesauri custodia, in quam omnis oblatio aduenientium coniiciebatur. Cùm autem, inquit, eam omnibus rebus instruxissem, expectabam vt vnam proferret. Putabam enim, inquit, putabam eam non aliud, quàm vitis fructum nobilem ac generosum esse reddituram. at protulit spinas. Itaque spes frustrata est, & fefellit Israel, & vice botrorum peperit spinas. Nec enim legem obseruauit, nec probitatis fructibus ornatus

A ἡ βασιλεία Χριστοῦ. ὅτι δὲ πίων ἡ ἐπαγγελίας λέγῃ, μεμάρτυρηκε ὁ γράμμα ὁ ἱερόν. πόμπαχῆ γὰρ αὐτὴν ὀνομάζει γῆν ῥέουσαν γάλα καὶ μέλι. προσεμπεδοῖ δὲ τὸν λόγον καὶ ὁ θεσπέσιος μελῳδὸς ψάλλων τε καὶ λέγων πρὸς τὸν Ισραήλ. ἀμπελον ἐξ Αἰγύπτου μετῆρας, ἐξέβαλες ἔθνη, καὶ κατεφύτευσας αὐτήν. ὁρᾷς ὃ ἐν κέρατι, ὃ ὡς ἐν δυνάμει Θεοῦ σημαῖνον ἐν τούτοις. καταπεφύτευται γὰρ ἐκβεβλημένων ἐθνῶν. εἰρῆσθαι δὲ

B καὶ ἑτέροις ὃ ἐν κέρατι δοκεῖ, ὡς ἐν ὑψηλῷ τε καὶ ἐπηρμένῳ χωρίῳ. τοιαύτη γὰρ ἡ Σιὼν ἐν ὄρει κειμένη. καταφυτεύσας δή, φησὶν, τὸν ἀμπελῶνα, φησὶ, καὶ φραγμὸν προσέθηκα, καὶ ἐχαράκωσα, καὶ κατεφύτευσα ἄμπελον Σωρήκ. προσεδέδετο δὲ καθάπερ τινὶ φραγμῷ, καὶ ἀγγελικαῖς δυνάμεσι, καὶ ταῖς ἄνωθεν ἐπικουρίαις ὁ Ισραήλ. ἐχαράκωθη δὲ προσέτι. καὶ τί δή τοῦτο ἐστιν; οἱ τὰ ἀμπελώνων γεωργίας ἐπιστήμονες δύναχας ἑκάστῃ

C φυτῷ παρατηροῦντες εὐτεχνῶς, αἱρετοί τε αὐτοῖς ὑψοῦ, καὶ ἀναδεσμοῦσι τῆς γῆς. σῶος γὰρ ἔσται ὁ ἐξ αὐτῶν, καὶ ἀβλαβὴς ὁντος ἔσται καρπός. τοιοῦτόν τι πέπρακε καὶ ὁ τῶν ὅλων Θεὸς, νόμῳ τῷ διὰ Μωσέως μονονοχὶ χαράκωσας τὸν ἀμπελῶνα τὸν νοητὸν, ἵνα μὴ εἰς γῆν ἐρριμμένος, καὶ μόνα φρονῶν τὰ σαρκὸς καταφθείρηται πολυτρόπως, δύναιτο δὲ καὶ ἄνω φρονεῖν. ἀποφέρει γὰρ τὴν γνῶσιν ὁ τοῦ Θεοῦ νόμος, οἷς ἀνέχων ὑψοῦ τὴν παιδαγωγουμένων τὸν νοῦν. ὅτι δὲ εὐλογὴς ὁ ἀμπελὼν διγῆσθαι λέγων, οὐχ ἁπλῶς τοῦτο τε-

D χνᾶσθαι ἄμπελον ἐν τῷ πίονι πεφυτεῦσθαι τόπῳ, ἀλλὰ γὰρ Σωρήκ, τοῦτ' ἔστιν, ἐκλεκτοῦ. Εὐφραίοις δὲ δοκεῖ, καὶ εἶδος ἀμπέλου, ἤτ' οὖν ὄνομα καλῆς καὶ εὐφορωτάτης διὰ Σωρὴκ σημαίνεσθαι. ᾠκοδόμησα δὲ φησι καὶ πύργον ἐν μέσῳ αὐτοῦ, καὶ προσέλιον ὤρυξα ἐν αὐτῷ. ἐγήγερται γὰρ ἐν τοῖς Ιεροσολύμοις ὁ ἀγχοῦ τοῦ ἁγίου νεώς. οἷς τις πύργος καὶ ἐνδιαίτημα Θεοῦ, καὶ μιᾷ ὥρυκται καὶ προσέλιον. τέθραται δὲ θυσιαστή-

E ριον ἐν αὐτῷ, καὶ κορβᾶν, ὅ ὅστι γαζοφυλάκιον, ἐν ᾧ πᾶσα δωροφορία τῶν προσιόντων σώζεσθαι ἐνομίζετο. ὅτε δὲ τὸν ἀμπελῶνα φησὶν οὐ ἔγνωκα ἐξ ἁπάντων ἀπέφθιμα, προσεδόκησα τὸ ποιῆσαι σταφυλήν. ᾠόμην γὰρ ᾠόμην, οὐχ ἕτερόν τι ποιήσειν αὐτὸν, ἢ τὸν εὐγλυκῆ τῆς ἀμπέλου καρπὸν ἐποίησε δὲ ἀκάνθας. σκοπῶ ἡμάρτηκε τῆς ἐλπίδος. ἐψεύσατο δὲ, καὶ ἀκάνθας τέτοκεν αὐτὶ βοτρύων ὁ Ισραήλ. οὐ γάρ τοι γέγονε νομοφύλαξ, οὐδὲ τῆς τῶν ἐπιτηδείων κατεκαλλιώθη

καρποῖς. Ἀλλ' ὤξωκειλεν ἀλλοζήπως, καὶ πε- A
ποίηκεν ἀκάνθας, τῦτ' ἔστιν, ἔργα πυρός, ἤγουν
ὅσα πλήττει τοὺς ἐπαφωμένους, καὶ προσεγγίζον-
τας. λυπεῖ δὲ Θεὸν ἢ παρ' αὐτοῦ γίνοιτο πρὸς ἡμᾶς
ἁμαρτία, καὶ ὅπερ ἐστὶ πρὸς ἡμῶν εἰς ἄκανθα, τῦ-
το καὶ πρὸς αὐτῷ φαυλότητος ἔσπος. Ἀλλ' ὡς ὁ
μακάριος γράφει Παῦλος. Γῆ μὲν ἡ ποιοῦσα τὸ
ἐπ' αὐτῆς ἐρχόμενον πολλάκις ὑετὸν, καὶ τίκτουσα
βοτάνην εὔθετον ἐκείνοις, δι' οὓς καὶ γεωργεῖται,
μεταλαμβάνει εὐλογίας ἀπὸ Θεοῦ. ἐκφέρουσα
δὲ ἀκάνθας καὶ τριβόλους ἀδόκιμος, καὶ κα- B
τάρας ἐγγὺς ἧς τὸ τέλος εἰς καῦσιν.

Καὶ νῦν ὁ ἄνθρωπος τῦ Ἰούδα, καὶ οἱ κατοι-
κοῦντες Ἱερουσαλήμ, κείνατε ἀνὰ μέσον ἐμοῦ, καὶ ἀ-
ναμέσον τῦ ἀμπελῶνός μου. τί ποιήσω τῷ ἀμ-
πελῶνί μου, καὶ οὐκ ἐποίησα αὐτῷ; διότι ἔμει-
να τῦ ποιῆσαι σταφυλὴν, ἐποίησε δὲ ἀκάνθας.

Πρόκειται δεικνύειν ἀναισχύντιστον πάντελῶς
τῶν Ἰουδαίων τὸ ῥάθυμον καὶ πρὸς γε τοῦτο τὸ
εἰς γε τὸν νόμον ἀναισχυντίαν. μετὸν γὰρ αὐτοῖς καὶ C
μάλα ῥᾳδίως τὴν λαμπρὰν καὶ δόκιμον τῆς ἐν
νόμῳ ζωῆς, ἤγουν τῆς ἐν Χριστῷ πολιτείας
ἑκάτερον, αὐτοὶ τετυφλώκασι τὸ διεστραμμέ-
νον. καὶ μὴν ὁ δικαίως καρποφορῆν ἀφέντες
ὡς ἔοικεν, γῆ τις ὥσπερ γεγόνασιν ἄκαρπων ἡ-
μερῶν ἔσφη. ἀγρία ἢ μᾶλλον καὶ ἀκανθοτόκος ἢ
ἥμερος. ἡκέτωσαν οὖν, φησὶν, οἱ ἐν ὑμῖν
σοφοὶ, δικαζέτωσαν ἐν ἐμοὶ τοῦ τῦ ἀμπελῶνος
δεσπότην, καὶ αὐτοῖς δὲ ταῖς ἀμπέλοις. τίνος δὴ D
οὖν ἕνεκα τῶν ἀγαθῶν ἐλλελοιπότων αὐτὰς ἀ-
χρεῖοι γεγόνασιν; εἰ μὲν γάρ τι τῶν ἀναγκαίων εἰς
ὄνησιν πρόσφατον τυχὸν ἐμοὶ τοῦ πεφυτευκότι,
διελεγχέτω τις καὶ πεπαύσομαι. ἀποχήσω αἰ-
τίας, καὶ οὐκ αἰτήσω δίκας. τί γὰρ ποιήσω, φησὶν,
ὃ μὴ πεποίηκα αὐτῷ; ὅπῃ γ' ἂν τὸ χρησίμων πλή-
ρη τε ἀπέφηνα καὶ εὐδενὸς ἀπαίδευτα, εἶτα γέγονεν
ἀκανθοτόκος. καίτοι προσδοκῶντος ἐμοῦ καρποῖς
ὡραίοις κομῶντα βλέπειν. ποιᾶτις ἔσται λοιπὸν
ἡ παρὰ τῦ δικάζοντος ψῆφος; ἆρα γὰρ ἀτιμωρῆ- E
τὸν ῥάθυμον ὀνομάσει τὸ γηπόνον, ἢ μᾶλλον ἐκεί-
νοις αἰτιάσεται τοὺς ἐν μαθήσει γεγονότας τῆς πρὸς
ἐμοῦ φροντίδος, ἠμεληκότας δὲ ὅτου τῆς ἑαυτῶν
εὐκαρπίας, ὡς εἰκῆ μὲν ὕλην, καὶ ἀκανθῶν ὄχλον
αὐτὶ βοτρύων ἐκτρέφειν. ὅτι δὲ καὶ παρὰ τῆς ἀμαθ-
τικῆς ἀκάνθης ὁ λόγος αὐτῷ, ὅτε μὲν βοτρύων
ἢ σταφυλῆς, πάντη τῷ σαφεῖ. εἴπερ ὅτι νοητὸς ὁ
ἀμπελὼν, ἴσασι καὶ οἱ κάρποι.

est, sed pluribus modis impegit, & spinas tulit, id est, opera ignis, aut quæcunque eos qui attrectent, & propè accedunt, consauciant. Offendit autem Deum quod à nobis fit peccatum, & quod nobis est spina, id etiam est illi vitiositas. Sed vt beatus Paulus scribit: [Terra quæ sæpe imbrem in « Hebr. 6.
se venientem combibit, & herbam gi- «
gnit accommodam illis à quibus cole- «
tur, accipit benedictionem à Deo:] at «
quæ spinas profert & tribulos, reproba est, & maledictioni proxima, cuius finis in combustionem.

Et nunc homo Iuda & qui incolitis Hierusalem, iudicate inter me & inter vineam meam. Quid faciam vltra vineæ meæ quod non fecerim ei? Quoniam expectaui vt ferret vuas, sed tulit spinas.

Demonstrare conatur inexcusabilem omnino Iudæorum ignauiam, & aduersus legem impudentiam. Cùm enim præclaram & laudatam legitimæ vitæ & Christianæ institutionis viam inire potuissent, ipsi obliquam & deuiam coluerunt: & fructificandi neglecta, infructuosa velut terra facti sunt, quæ altrix est, & nutrix non mitium fructuum, sed quæ agrestis est potius spinosa & syluestris. Prodeant igitur, inquit, qui inter vos sunt sapientes, iudicent inter me vineæ Dominum & ipsas vites. Quid igitur boni illis defuit vt inutiles fierent? Si enim rerum ad vsum necessariarum quippiam à me qui plantaueram, fortè prætermissum fuerit, causæ nihil dicam, nec pœnas exigam. Quid enim facerem, inquit, quod non ei fecerim? Cùm verò rebus eam vtilibus plenam nulliúsque rei indigam fecerim, spinas tamen peperit, licet expectarem, vt eam pulchris fructibus ornatam viderem: quæ tandem à iudice feretur sententia? Num igitur inertem, num desidiosum agricolam dicet? an potius illos accusabit qui tanta solicitudine curati à me, adeo fertilitatem suam neglexerunt, vt inanem syluam ac turbam spinarum pro racemis pepererint? Quod autem de spina sensibili sermonem non habeat, nec de racemis aut vua, cuiuis perspicuum est. Si verò vinea sit sub intelligentiam cadens, tales omnino sunt & fructus.

Nunc

Nunc autem annunciabo vobis quid faciam vineæ meæ: Auferam ſepem eius, & erit direptioni, & diruam murum eius, & erit conculcationi: & dimittam vineam meam, & non putabitur, neque fodietur: & aſcendent in eam velut in terram inſcultam ſpinæ. Et mandabo nubibus, ne pluant ſuper eam imbrem.

Non caret, vt mihi videtur, admiratione iſtius orationis forma, etenim ipſa, tacentibus etiam his qui ad ferendam ſententiam inter ipſum & vineam adſciti erant, pœnam decidit deinceps, & quibus item hæc euentura ſunt, diſertè prænunciat. Cùm enim nihil ei deeſſet eorum quæ ipſis vtilia ſunt, ſua ſponte ſterilis permanſit. Oportebat igitur, vt qui ad tantam peruerſitatem deueniſſent, manu & cura & auxilio Domini impoſterum priuarentur. Proin, inquit, auferam ſepem ipſius, & erit direptioni, & auferam maceriam eius, & erit in conculcationem. Vinea ſiquidem quæ ſepimento & muro caret, patebit omnino, quibuſuis diripere volentibus, ceu conuiuium omnibus expoſitiſſimum, & ceu trita ſemita, iter facientibus, nemine prohibente. Nam Chriſto nos obmuniente, & arcanis quibuſdam adminiculis ceu maceria tantùm non cingente, obuii & expoſiti non erimus, neque immundorum ſpirituum incurſioni, nec direptioni ferarum agreſtium obiecti, nec ludus & deliciæ vulpibus, de quibus in Cantico canticorum ſcriptum eſt: [Comprehendite nobis vulpeculas parvas deſtruentes vineas.] Dicuntur etiam nonnulli portio vulpium fieri. At ſi Deus nos iniuriam facere volentibus relinquat, & cura ſuperna nudet & deſtituat: in omnium malorum diſcrimen veniemus: & quiuis nos ac bona noſtra facilè inuadet, ſiue ſit latro quiſpiam intelligibilis, ſiue in membris carnis graſſans lex, ſiue quælibet agitatio motuſque animorum noſtrorum qui Satanæ fructificabit. Itaque citra ſepimentum & citra murum vinea cuiuis relinquetur ad deprædationem. Et non putabitur, & non fodietur, id eſt, nulla ei cura impendetur, quæ eam poſſit corrigere & in melius reducere, & ab hac tam graui ſterilitate liberare. Mandabo autem nubibus, ſub intelligentiam cadentibus, id eſt, ſanctis prophetis, vel poteſtatibus angelicis, ne ſuper ipſam imbrem depluant,

Νῦν ὃ ἀπαγγελῶ ὑμῖν τί ποιήσω τῷ ἀμπελῶνί μου. ἀφελῶ τὸν φραγμὸν αὐτοῦ, καὶ ἔσται εἰς διαρπαγήν. καὶ καθελῶ τὸν τοῖχον αὐτοῦ, καὶ ἔσται εἰς καταπάτημα. καὶ ἀνήσω τὸν ἀμπελῶνά μου, καὶ οὐ μὴ τμηθῇ, οὐδ' οὐ μὴ σκαφῇ· καὶ ἀναβήσονται εἰς αὐτὸν, ὡς εἰς χέρσον ἄκανθαι. καὶ ταῖς νεφέλαις συντελοῦμαι, τοῦ μὴ βρέξαι ἐπ' αὐτὸν ὑετόν.

Οὐκ ἀθαύμαστον ὡς γ' ἐμοὶ φαίνεται τοῦ λόγου τὸ σχῆμα. μόνον γὰρ οὐχὶ τῶν συνιόντων ἤδη κεκλημένων εἰς τὸ δικάσαι, αὐτῷ τε τῷ ἀμπελῶνι, τί δίκαιον αὐτοῖς ὀφείλεται λοιπόν· καὶ τὰ ἐν τούτοις ἔσται προαγορεύει. ἐλλειπέστερος γὰρ ὅλως οὐδενὸς αὐτῷ τῶν εἰς τὸ ὠφελεῖν χρησίμων, αὐτὸς ἐξ οἰκείας κατεχερσοῦτο γνώμης. ἔδει δὴ οὖν ἀφορμὰς εἰς τοῦτο φαυλότητος καθειμένους ἔξωθεν χειρὸς καὶ φροντίδος, καὶ μᾶλλον καὶ ἐπικουρίας τοῦ δεσπότου γυμνοῦσθαι λοιπόν. οὕτω μὲν ἀφελῶ, φησὶ, τὸν φραγμὸν αὐτοῦ καὶ ἔσται εἰς διαρπαγήν, καὶ καθελῶ τὸν τοῖχον αὐτοῦ, καὶ ἔσται εἰς καταπάτημα. φραγμὸς δὲ καὶ τείχους ἔρημος ἀμπελών, προκείσεται πάντως τοῖς διαρπάζειν ἐθέλουσιν ἑτοίμη τις ἐπιμετάτη καὶ τοῖς διοδεύουσι τρίβος, ἀξείρυστος οὐδενός. προφράττοντος μὲν γὰρ ἡμᾶς τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀπορρήτοις τισὶν ἐπικουρίαις, μονονουχὶ περιανατείχοντος, οὐκ ἐσόμεθα βάτοι, καὶ σύντριμμα τρίβου τοῖς ἀκαθάρτοις πνεύμασιν· οὔτε μὴν ἕτοιμοι προβεβλῆσθαι τοῖς θηρίοις τοῦ ἀγροῦ, καὶ ἀλώπεξι τρυφή. προὶ ὧν λέγεται καὶ ἐν τῷ ᾄσματι τῷ ᾀσμάτων. πιάσατε ἡμῖν ἀλώπεκας μικρὰς ἀφανίζουσας ἀμπέλους. λέγονται δὲ καὶ μερίδες ἀλωπέκων γνῶναί τινες. ἀμέτοχος τε τοῖς ἀδικεῖν ἐθέλουσιν, καὶ φροντίδος τὰ πάντα ἀπαμφιεννύντος Θεοῦ, πάντως εἰς πεῖραν ἥξομεν κακοῦ. καὶ πᾶς ὁστισοῦν συντρυφήσει τοῖς καθ' ἡμᾶς, κἂν εἰ νοητός τις εἴη λῃστής; κἂν ἡ ἐν τοῖς μέλεσι σαρκὸς ἀγελαίνων νόμος. καὶ ἅπαν ἡμῶν τὸ διανοίας ὅπερ κίνημα καρποφορήσει τῷ σατανᾷ. οὕτω μὲν δίχα τε φραγμοῦ, τὸ μὲν ἀτείχιστος ἀμπελών, τοῖς ἐθέλουσιν ἐνδήσεται πρὸς διαρπαγήν. καὶ οὐ μὴ τμηθῇ, οὐδ' οὐ μὴ σκαφῇ, τοῦτ' ἔστιν, οὐδεμιᾶς ἐπιτεύξεται φροντίδος, ἐπιμορφοῦν δυναμένης καὶ αἰσχημίζειν ὅπερ ὂν ἄμεινον, καὶ τῆς ὕστω δεινῆς χερσίας ἀπαλλάττειν αὐτόν. συντελοῦμαι γὰρ δὴ καὶ τοῖς νοητοῖς νεφέλαις, τοῦτ' ἔστι, τοῖς ἁγίοις προφήταις, ἤγουν δυνάμεσι ταῖς ἀγγελικαῖς τοῦ μὴ βρέξαι εἰς αὐτὸν ὑετόν.

δῆλον δὲ ὅτι τὸν νοητὸν, τὸν ὡς ἂν παράκλησιν τὴν εἰς νοῦν καὶ καρδίαν, καὶ λόγῳ καὶ θείῳ πραττόμενον. πλὴν ἐντεῦθεν ὅσῃ μάλιστα ἰδεῖν, ὅτι τοῖς υἱοῖς Ισραὴλ ὁ προφητικὸς ἡμῖν λόγος, ἀλλ' ὅτε πεπληρώκασιν εἰς Χριστόν. ὃ γὰρ ἔστιν οὐκ ἔστιν εἰπεῖν, ἢ γνῶναι καταδεῖξαι χρόνον, καθ' ὃν καθαπτέλεκεν ὁ Ισραὴλ προφητῶν ἁγίων δίχα. γεγόνασι μὲν γὰρ αἰχμάλωτοι σὺν γυναιξὶν ὁμοῦ καὶ φιλτάτοις. πλὴν ὁ δίχα προφητῶν ἁγίων κατέβησαν εἰς Αἴγυπτον ἠρηκότων σὺν χρόνοις τὴν ἐπιβόητον Ιερουσαλὴμ τῶν Βαβυλωνίων. ἀλλὰ σὺν αὐτοῖς ὁ προφήτης Ιερεμίας, τοῖς ἄνωθεν καὶ παρὰ Θεοῦ ἐμφανὴς λόγοις. ὅπου δὲ πεπλήρωνται εἰς Χριστόν, ἔρημοι φραγμοῦ ἐγένετο πάσα αὐτῶν ἀσφάλεια πέπτωκεν. τὸν γὰρ οἶμαι ὅτι δεῖ καθαιρεθῆναι λέγει τὸν τοῖχον αὐτῶν. πέπαυται γὰρ πᾶς προφητῶν ἁγίων ὁ ἐπ' αὐτοῖς λόγος. καὶ ὑετῶν δίκην ἀπαχθῆναι πού τινά. καὶ ἐμφανεῖς πᾶσιν αἱ τῶν ἁγίων φωναί. καὶ τοῦτο δῆλον ὅτι, ὃ δι' ἑνὸς αὐτοῖς ἐρημίαν παρὰ Θεοῦ. ἰδοὺ ἡμέραι ἔρχονται λέγει κύριος, καὶ ἐπάξω λιμὸν ὅτι τὸν λιμὸν ἄρτου, οὐδὲ δίψαν ὕδατος· ἀλλὰ λιμὸν τοῦ ἀκοῦσαι λόγον κυρίου. καὶ ἀπὸ θαλάσσης ἕως δυσμῶν περιδραμοῦνται ζητοῦντες τὸν λόγον κυρίου, καὶ οὐ μὴ εὕρωσι. καὶ τοῦτό μοι, ὡς ἔφην, τοῖς ἐξ Ισραὴλ συμβέβηκεν, καὶ μάλα εἰκότως. ἀπεώσατο γὰρ αὐτοὶ τὸν τῶν δυνάμεων κύριον, τὸν καταρδεύοντα νοητῶς ψυχὰς καὶ καρδίας, καὶ καταπιαίνοντα δρόσοις τοῖς πνευματικοῖς. ὧν καὶ ὁ μακάριος Δαβὶδ μεμνῆται λέγων. ὡς δρόσος Ερμὼν καταβαίνουσα ἐπὶ τὰ ὄρη Σιών. ἐμήνυται γὰρ ἀμπελὼν αὖτ' ἐκείνη νέος, ὁ τῆς πίστεως κεχλιδώνων εἰς ἁγιασμόν. καὶ πρὸς αὐτῶν φησιν ὁ νυμφίος ὁ ἐξ οὐρανοῦ, τοῦτ' ἔστι Χριστός. αἱ ἄμπελοι κυπρεύζουσιν, ἔδωκαν ὀσμήν. καὶ αὐτὸς μὲν ὅτι ἡ πρόπτητε καὶ πραγμάτια, καὶ ἀληθὴς ἄμπελος. ἀπηρτήμεθα γὰρ αὐτοῦ ἡμεῖς κλημῖν δίκην, τῆς παρ' αὐτοῦ ζωοποιοῦ πίστεως ἀναπιμπλάμενοι. καὶ γεωῦ ἔφασκεν ἐναργῶς. ἐγώ εἰμι ἡ ἄμπελος ἀληθὴς, καὶ ὁ πατήρ μου γεωργός ἐστι. πᾶν κλῆμα ἐν ἐμοὶ μὴ φέρον καρπὸν αἴρει αὐτό, καὶ πᾶν τὸ φέρον καρπὸν καθαίρει αὐτό, ἵνα καρπὸν πλείονα φέρῃ. ὅπου γὰρ αὐτῷ προσαπεφύκαμεν δι' οἰκειότητος δῆλον ὅτι τῆς πνευματικῆς, ἀποτελέσμεθα καρποφόροι, καὶ πρὸς γε τοῦτο ἡμᾶς ἐμπεδοῖ λέγων αὐτός. μείνατε ἐν ἐμοὶ,

scilicet intelligibilem, vt qui exhortatione verbóque diuino in mente & corde peragitur. Verùm hinc maximè perspicere licet, sermonem propheticum dicere, non ante aduentus tempora filiis Israel euentura hæc, sed cùm in Christum bacchati fuerint. Non enim memorari vel demonstrari tempus poterit, quo Israel sanctis prophetis destitutus manserit. Nam olim captiui fuerunt, & in Persarum ac Medorum regionem migrarunt vnà cum vxoribus & charissimis. Verùm sine prophetis sanctis in Ægyptum non descenderunt: cùm Babylonii celeberrimam Hierusalem euertissent, aderat tamen cum illis propheta Hieremias, supernis & diuinis sermonibus instructus. Cùm verò in Christum blasphemiam euomuissent, sepimento suo prorsus caruerunt, & omnis eorum securitas concidit. Hoc enim, arbitror, possumus dicere, maceriam eorum sublatam. Cessauit verò omnis etiam inter illos sanctorum prophetarum oratio, & instar pluuiæ inhibita est quodammodo, & desierunt voces sanctorum. Atque hoc est, opinor, quod illis per quendam à Deo dictũ est. [Ecce dies veniũt dicit Dominus, inducam famem in terram, nõ famem panis, nec sitim aquæ, sed famẽ audiendi verbũ Domini. Ab oriẽte ad occidentem cursabunt quærentes sermonẽ Domini, & non inuenient.] Contigerunt sanè Israelitis hæc vt dicebam, non immeritò. Repulerunt etenim vniuersorũ Dominum, qui animas & corda spiritaliter irrigat, & rore spirituali pinguefacit: quorum etiam B. Dauid mentionem fecit, cùm dicit: [Velut ros Hermon descendens super mõtes Sion.] Exurrexit autem loco illius vinea noua, eorum, qui vocati sunt per fidem ad sanctificationem. Ac de illis, inquit, sponsus cælestis, id est, Christus, vites germinant, dederunt odorem. Et ille est prima & sanctissima & vera vitis: à qua nos pendemus ceu palmites, viuifica pinguedine ab illo repleti. Siquidem clarè dixit: [Ego sum vitis vera, & Pater meus agricola est, omnem palmitem in me non ferentem fructum, tollit, & omnem qui fert fructum, purgat, vt fructum vberiorem ferat.] Cùm verò illi agnati ac insiti simus per coniunctionem videlicet spiritualem, fructuosi redditi sumus. Ad hoc nos confirmat ipse cùm ait: [Manete in me,

» Amos 8.

» Ioan. 15.

& ego in vobis. Quemadmodum palmes non potest fructum ferre à seipso, nisi maneat in vite: sic neque vos, nisi maneatis in me. Ego sum vitis, vos palmites: qui manet in me, & ego in illo, ille fert fructum copiosum: quia sine me non potestis facere quicquam.] Dico itaque oportere per fidem & dilectionem & obedientiam per omnia, viti veræ, id est, Christo, adhærescere. Ipse siquidem reddet nos frugiferos, ipse circundabit sepem, & excitabit murum, & arcebit transeuntes. Et ad ipsum alicubi dicit sacrum oraculum: [Et extruentur solitudines tuæ perpetuæ, & monumentum in ætates, & vocaberis ædificator sepium, & semitas intermedias cessare facies.] Esai 61.

A κἀγὼ ἐν ὑμῖν. καθὼς τὸ κλῆμα οὐ δύναται καρπὸν φέρειν ἀφ' ἑαυτοῦ, ἐὰν μὴ μείνῃ ἐν τῇ ἀμπέλῳ. οὕτως, οὐδὲ ὑμεῖς, ἐὰν μὴ ἐν ἐμοὶ μείνητε. ἐγώ εἰμι ἡ ἄμπελος, ὑμεῖς δὲ τὰ κλήματα. ὁ μένων ἐν ἐμοὶ, κἀγὼ ἐν αὐτῷ, οὗτος φέρει καρπὸν πολύν, ὅτι χωρὶς ἐμοῦ οὐ δύνασθε ποιεῖν οὐδέν. χαλῶσι δὴ οὖν ἔγωγέ φημι προσεπιρρᾶσθαι δεῖν δι' πίστεως καὶ ἀγάπης, καὶ τῆς εἰς πάντα ὁποίαν ὑπείθειας τῇ ἀμπέλῳ τῇ ἀληθινῇ, τοῦτ' ἔστι, Χριστῷ. Αὐτὸς γὰρ ἡμᾶς ἀποφαίνει καρποφόρους, αὐτὸς περιθήσει φραγμὸν, καὶ ἐγερεῖ τὸ τεῖχος, καὶ ἀποκλείσει τοὺς διοδεύοντας. καὶ πρὸς αὐτόν που φησι λόγιον ἱερόν. καὶ οἰκοδομηθήσονταί σου ἔρημοι αἰώνιοι, καὶ μνημόσυνον γενεῶν γενεαῖς, καὶ κληθήσῃ οἰκοδόμος φραγμῶν, καὶ τρίβους τὰς ἀναμέσου παύσεις.

B

C

Ο γὰρ ἀμπελὼν κυρίου Σαβαὼθ, οἶκος τοῦ Ισραὴλ ἐστὶ, καὶ ἄνθρωπος τοῦ Ιούδα, νεόφυτον ἡγαπημένον. ἔμεινα τοῦ ποιῆσαι κρίσιν, ἐποίησε δὲ ἀνομίαν καὶ οὐ δικαιοσύνην, ἀλλὰ κραυγήν.

Apodedeχen ἀναργῶς ἐν τούτοις, ὅπερ ὁ λόγος αὐτῷ λέγονεν, οὐ περὶ ἀμπέλου τοῦ μᾶλλον ἀμπελῶνος, ἀλλὰ περὶ νοητοῦ. δέχεται γὰρ ἀεί πως ἡ θεόπνευστος γραφὴ τὰ ἐμφανῆ τῶν παραδειγμάτων εἰς ἔνδειξιν τῶν ἀφανεστέρων καὶ νοητῶν πραγμάτων. Καὶ γάρ ἐστι, φησὶν, ὁ ἀμπελὼν τοῦ κυρίου Σαβαὼθ, καὶ τὸ νεόφυτον ἠγαπημένον, ὁ οἶκος τοῦ Ισραὴλ, καὶ ὁ ἄνθρωπος τοῦ Ιούδα. ἀλλὰ καίτοι τὸ παρ' ἐμοὶ φιλοδωρεῖσθαι καὶ ἀγάπης ἀξιωμένους, καὶ πάσης φροντίδος ἀπολελαυκώς, οὐ γέγονεν ἀμπελος εὔκαρπος, οὐκ ἀμπελος εὔβοτρυς, οὐ τετίμηκε νόμον, οὐδὲ ὑπῆρξε καὶ ἀγίαν διεβίωσε ζωήν. ἐψεύσατο δὲ ὥσπερ καὶ τὴν τοῦ γηπονοῦντος ἐλπίδα. ἐγὼ μὲν γὰρ προσεδόκησα κρίσιν, τοῦτ' ἔστι, τὴν ἐκ διανοίας εἰλικρινοῦς ὀρθὴν καὶ ἀμέμπτον τὴν ἐφ' ἅπασι τοῖς πρακτικοῖς αἱρέσιν, ἤτοι κρίσιν. ὁ δὲ, φησὶ, πεποίηκεν ἀνομίαν. Καίτοι πῶς ἂν ἄμπελος ἀκάρπους τέκοι; οἶκοῦν ἐψεύσατο καθάπερ ἔφην ἀρτίως. ὅθεν γὰρ ἦν εἰκὸς τοῖς τῆς δικαιοσύνης ἀναφῦναι καρποῖς, ἐκβέβηκεν ἀδόκητος ἐκδέδοται βίος. ὃ καὶ νόμων ἔξω τῶν ἱερῶν καὶ τῶν ἐκ τῆς θείας ἐντολῆς παῤῥησιν ἔχων. Οἶκοῦν ἐποίησεν ἀνομίαν, καὶ οὐ δικαιοσύνην, ἀλλὰ κραυγήν. Κραυγὴν δέ φησιν ἐκβοῶν οἱμωγὴν τοῦ δακρύων, ὅτι γέγονεν αὐτοῖς στοβοκλυδὼν μὲν εἰς ὀργὰς, καὶ θορύβου μεστὸς ὁ βίος. διὸ καὶ ὁ θεσπέσιος Παῦλος τοῖς ἡγιασμένοις ἐντέλλεται λέ-

D

E

Vinea enim Domini sabaoth, domus Israel, & homo Iuda, nouella plantatio dilecta. Expectaui vt facerem iudicium, at fecit iniquitatem, & non iustitiam, sed clamorem.

Liquidò in his verbis ostendit, non se loqui de vinea sensibus obiecta, sed intellectu præcepta. Sumit enim ferè semper scriptura diuinitùs inspirata, exempla quæ apparent & patent ad demonstrationem rerum obscuriorum, & sub intelligentiam viuentium. Est enim, inquit, vinea Domini Sabaoth, & germen dilectum domus Israel, & homo Iuda. Veruntamen cùm illam omni misericordia & dilectione dignarer, & omni cura prosequerer: non fuit racemorum ferax, non vitis generosa, legem non coluit, non probam neque sanctam vitam degit, sed spem agricolæ veluti fefellit. Ego quidem expectaui iudicium, id est, ex animo syncero rectam, & in omnibus rebus agendis opinionem irreprehensibilem seu iudicium. Sed illa, inquit, patrauit iniquitatem: Alioqui enim quomodo vitis spinas pareret? itaque fefellit, vt iam dixi. Vnde enim æquum erat iustitiæ fructus crescere, inde præter expectationem edita est vita, quæ & à sacris legibus aliena erat, & diuinis præceptis repugnabat. Idcircò fecit iniquitatem & non iustitiam, sed clamorem. Clamorem autem hoc opinor, dicit: ostendens vitam eorum iracundia præcipitem, & plenam tumultibus. Quare & diuinus Paulus sanctificatis præcipit dicens:

γων: πᾶσα γὰρ κραυγὴ, καὶ ὀργὴ, καὶ θυμὸς, καὶ βλα- A
σφημία ἀρθήτω ἀφ' ὑμῶν σὺν πάσῃ κακίᾳ.
πρέπει γὰρ οὐ, ὃ τοῖς καθεστῶσιν ἔχουσι τὸ φρένα
ὃ ταῖς ἀσυφήλοις χρῆσθαι κραυγαῖς. ἐκεί-
νοις γὰρ μᾶλλον, οἷς ὁ βίος ὀκ ἀσφαλής. μᾶλ-
λον γὰρ πως πρὸς ὁτιοῦν εὐκόλως τὴν κακὴν, καὶ
θυμῷ μᾶλλον ἢ σὺν ἐσθ βραχυμύθοις. ἔοικε δὲ
καὶ τῷ παλαίπαν τὴν Ἰουδαίων κραυγὴν ὑ-
παγνίτεσθαι, ὡς ἐπ' αὐτῷ πεποίωται τοῦ Χρι-
στοῦ. Πιλάτου γὰρ ὀκέτι ζοντος, εἰ δὴ βούλοιντο σταυ- B
ρωθῆναι τὸν βασιλέα τὸν ἑαυτῶν, ἀπάσης εὐκο-
σμίας τε ὁμοῦ καὶ φιλοθεΐας ἠφανικότες ἀνακρα-
γόντο αὐτοί. ἆρε, ἆρε, σταύρωσον αὐτόν.
ὀκ ἔχομεν βασιλέα εἰ μὴ Καίσαρα. Κραυγὴ
οὖν τοίνυν πονηρὰ, τῆς Ἰουδαίων συναγωγῆς ὁ καρ-
πὸς, δι' ὧν ἀφῄρηται καὶ φραγμὸς, καὶ τοῖχος, καὶ
ἀρδείας τῆς ὑκ νεφελῶν ἁγίων. ἐρήμωται γὰρ
ἅπασης ὑπομιμνήσεως. ἔφη γὰρ ὅτι αἰνήσω τὸν ἀμπε-
λῶνά μου, καὶ ὃ μὴ τμηθῇ, ὀρυγήσεται ὃ μὴ σκαφῇ.
κατεχερσώθη δὲ ὅλος ἀκανθῶν ὑκ τετοκὼς, αἳ C
φλογός εἰσι ἕφῃ.

Οὐαὶ οἱ συνάπτοντες οἰκίαν πρὸς οἰκίαν,
καὶ ἀγρὸν πρὸς ἀγρὸν ἐγγίζοντες, ἵνα τὸ πλη-
σίον ἀφέλωνταί τι. μὴ οἰκήσετε μόνοι ὑπὸ τὴν γῆν;
ἠκούσθη γὰρ εἰς τὰ ὦτα κυρίου σαβαὼθ ταῦτα.

Ἵνα μήτις οἴηται μάτην κατειρηκέναι τὸν Ἰσ-
ραὴλ εἰκῇ τε τὴν ἀμπελον ὀρυβαλεῖν, ὡς ἤκιστα
μὲν σταφυλὴν ὑκ τετοκυῖαν, μᾶλλον δὲ ἀκάνθας,
τοῦτ' ἔστιν, αὐτὶ κρίσεως, ἤτοι κρίμ' ἐξ δικαίων ἀνο- D
μίας, αὐτὶ δὲ τῆς δικαιοσύνης κραυγήν. ἀπα-
ειθμεῖται χρησίμως τὰ δι' ὧν ἐν εἰκὸς, ὑ μετρίως
κατεγνωσμένον ἰδεῖν, καὶ ὑκ ὅτι τοῖς τυχοῦσιν
ἁπλῶς, ἀλλ' ὅτι τοῖς ἁγίοις ὑκνομωτάτοις, καὶ
τοῖς ὅτι μάλιστα κατεσυγκεκμηκόσι, τοῦδέ γε τοῦ
φιλαρέτου Θεοῦ. Ταῦτα τοι φησὶν, ὑαὶ οἱ συνά-
πτοντες οἰκίαν πρὸς οἰκίαν, καὶ ἀγρὸν πρὸς ἀ-
γρὸν ἐγγίζοντες, ἵνα τὸ πλησίον ἀφέλωνταί τι.
ἔνεστι γὰρ ὡς ὑπόπτου τοῖς ἐθέλουσι πλουτεῖν, καὶ
μᾶλλον καὶ τὸ δύνασθαι λαχοῦσι πρὸς τοῦτο, ὃ E
ἀεί τι θέλειν τοῖς ἤδη πεπορισμένοις ὑπισχνεῖσθαι
ἔτι. καὶ τὸ τῆς ὑσίας αὐτοῖς ὡς ἀκαταλήκτοις
πλεονασμοῖς, ὁρᾶσθαι ποιεῖν. Καὶ γοῦν ὑπο-
φύονται τοῖς ὁμορέγοις ἀεὶ καὶ γείτοσιν. εὑρετικὰς τε
τοῦ ὡς ἄστεον οἰκίας ἀποτελεῖν σπουδάζοντες.
καζβιαζόμενοι γὰρ τοὺς τῶν ὁμορρώτων αὐτοῖς
χωρίων δεσπόζειν, καὶ τοῖς ἰδίοις συνάπτοντες.
ἀκόρεστον γάρ τι χρῆμα πλούσιος ἀνὴρ, εἰ τοῦδε-
κέοιτό πως αὐτῷ ὃ δύνασθαι ῥᾳδίως ἀφ' αὑ-

[Omnis autem clamor, & ira, & furor
& maledictum tollatur à vobis, & om-
ne vitium.] Neque verò decet eos qui
mente ſtabili ac ſedata præditi ſunt,
ſtolidis vti vociferationibus : ſed his
conuenit magis, quibus vita eſt labi-
lis & lubrica, imò ad omne facinus
procliuis, & qui furore magis quàm
prudentia vitam inſtituunt. Videtur
etiam atrociſſimam Iudæorum excla-
mationem ſubinnuere, quam contra
ipſum Chriſtum excitarunt. Obiicien-
te namque Pilato an Regem ſuum in
crucem agi vellent, omni honeſto &
pietate poſthabita, exclamarunt, Tol-
le, tolle, cruci affige illum : Non ha-
bemus Regem niſi Cæſarem. Clamor
ergo improbus, improbus, Iudaici con-
ciliabuli fructus eſt, per quem orbati
ſunt & ſæpe, & maceria, & irroratio-
ne è ſanctis nubibus, omnique etiam
cura : quippe dicit: Dimittam vineam
meam, & non putabitur, non fodietur.
Vaſtata eſt enim tota, ſpinas gignens,
quæ ignis alimentum ſunt.

*Væ his qui coniungunt domum ad do-
mum, & agrum ad agrum appropin-
quant, vt vicino aliquid auferant. An
ſoli habitabitis in terra ? Audita ſunt
enim hæc in auribus Domini Sabaoth.*

Ne quis exiſtimet fruſtra eum in Iſ-
raelem dixiſſe, & ſine cauſa calumnia-
ri vineam, vtpote non vuas, ſed ſpi-
nas parientem, id eſt, pro iudicio &
æquitate, iniquitatem, pro iuſtitia cla-
morem : commodè enumerat ea, ex
quibus quamobrem fuerit accuſata,
intueri ac videre liceat : non pro-
pter vulgaria iam & communia, ſed
propter ea quæ vehementer legi diſ-
ſentanea ſunt, maximéque Deo vir-
tutis amanti inuiſa. Ideò dicit : [Væ
qui coniungunt domum domui, &
agrum cum agro copulant, vt pro-
ximo aliquid auferant.] Ineſt enim
omnino his, qui diteſcere volunt,
& qui potentia valent, vt ſemper ac-
quiſitis iam, aliquid huc velint accu-
mulare, & vt ſuas facultates ac co-
pias infinitis acceſſionibus coaceruare
videantur. Inſidiantur enim ſemper
accolis vicinis, & vrbanas res amplifi-
care ſtudent, & dominos ſuis præ-
diis, finitimos opprimunt, & cum
ſuis coniungunt. Eſt enim inſatia-
bile quiddam vir diues, ſiquidem
quod velit ei liceat facile perficere.

Quiescet enim nunquam, neque cessabit proximi bonis inhiare: quod nondum adest, sitit, & quæ nondum parata sunt concupiscit. Væ igitur, inquit, his qui volunt iungere suis ædibus alienas, & agros agris, vt proximo auferant aliquid. Semper enim causam student obtendere, cur plus ipsi possidere debeant, & cur alios sibi contiguos esse non oporteat: dein imbecilliores cogunt, & impiè rapiunt ab illis eiulantibus interdum, & contra eorum sæuitiam vociferantibus. Quid igitur illis dicit sermo propheticus? Ecquid habitabitis soli in terra? Ecquid enim, inquit, vos esse solos in terra arbitramini? an non præsidet, & quæ acta sunt inspicit Deus? Quamquam admodum prope est vniuersorum Deus: audita sunt hæc vestra facinora. At quomodo? Forsan dicetis, exclamarunt videlicet hi qui iniuria affecti sunt. Simile quiddam Seruatoris discipulus scripsit. Agite nunc diuites, plorate vlulantes in miseriis quæ vos inuadunt, & ad hæc dicit: Ecce merces operariorum qui demessuerunt prædia vestra defraudata à vobis clamat, & vociferationes eorum qui messuerunt ad aures Domini Sabaoth peruenerunt. Accepit enim promptissimè voces eorum qui vexati sunt à diuitibus sanctissima & improbitatis inimica natura. Quòd autem non recessit ab hominibus, confirmabit ipse, » cùm dicit: [Deus appropinquans ego » sum, ait Dominus, & non Deus procul.] Audiant ergo qui auaritiæ dediti sunt & qui vim fratribus inferunt: Nunquid habitabitis soli in terra? Præsens est enim vniuersorum Deus. Sciendũ vero quod propheta aliud quiddam non inuenustum nobis hisce verbis innuit. O diuites enim, inquit, quid proximi bona rapitis, & vicinum odio habuistis? Eueniet sanè, vt vos soli inhabitetis regionem, exturbatis aliis omnibus. Desolatam proinde terram & vacuam habitatoribus reddetis. Itaque optimum & consultissimum, ea solùm suscipere quæ ad vitam seipsa contentam ac moderatam pertinẽt. Est etenim portio tenuis cũ timore Domini melior, quàm multi prouentus cum iniustitia. Vtque etiam aliquid ex sacris literis desumptũ commemoretur: præfuit quidã olim Israeli in Samaria, qui domo sumptuosa & magnifica sibi extructa, de ea decidit, ac confestim periit. Hunc Deus reprehendens vt qui frustra laborasset: Ædificati, inquit, tibi ipsi domum

A Βούλεται καταργῆσαι. πέπαυται γὰρ ὐδαμοῦ τοῖς τῶ πέλας ὀπαπηδῶν. καὶ διψᾷ μὲν ἀεὶ ὃ ὄπω παρὸν, γλίχεται δὲ τῶν μήπω πεποιημένων. ὐαὶ τοίνυν, φησὶ, τοῖς σὺν ἀπάτῃ ἐθέλουσι τὰς ἑαυτῶν οἰκίας ταῖς ἑτέρων, καὶ ἀγροῖς ἀγροὺς, ἵνα τῶ πλησίον ἀφέλωνταί τι. πανσόφασιν γὰρ πως ἀεὶ τῶ χρῆσθαι πλεονεκτεῖν ποιῆσθαι σπουδάζουσι, ὃ μὴ δεῖν ἑτέρους γίνεσθαι αὐτοῖς. εἶτα βιάζονται τοὺς ἀσθενεστέρους, & πλεονεκτοῦσιν ἀνοσίως, καταμισθοῦντας ἐνίοτε, καὶ τὴν σύνοσον αὐτοῖς σκαιότητος κατακεκραγότας. τί οὖν ἄρα φησὶν αὐτοῖς B ὁ προφητικὸς λόγος; μὴ οἰκήσετε μόνοι ὅτι τῆς γῆς; ἆρα γὰρ, φησὶν, οἴεσθε μόνους ὑμᾶς καὶ τὸν θεὸν ἐπάρχειν, μὴ ἐφεστηκότος Θεοῦ, καὶ ἐφορῶντος τὰ δρώμενα. καίτοι λίαν ἐγγὺς ὁ τῶν ὅλων ὅσι δεσπότης. ἠκούσθη τὰ πρὸ ὑμῶν, καὶ τίνα ζόφον ἴσως ἐρεῖτε; κατακεκραγότων δηλονότι τῶν ἠδικημένων. τοιοῦτόν τι καὶ ὁ σωτῆρος ἡμῖν γέγραφε μαθητής. ἄγε νῦν οἱ πλούσιοι κλαύσατε ὀλολύζοντες ὅτι ταῖς ταλαιπωρίαις ὑμῖν ταῖς ἐπερχομέναις. καὶ προσεπιλέγουτῶ φησίν. ἰδοὺ ὁ μισθὸς τῶν ἐργατῶν τῶν ἀμησάντων τὰς χώρας ὑμῶν. ὁ ἀπεστερημένος ἀφ' ὑμῶν κράζει, καὶ αἱ βοαὶ τῶν θερισάντων εἰς τὰ ὦτα κυρίου Σαβαὼθ εἰσεληλύθασιν. Δέχεται γὰρ καὶ λίαν ἑτοίμως τὰς τῶ πλεονεκτουμένων φωνὰς ἡ πανσαγία τε καὶ μισοπόνηρος φύσις. ὅτι δὲ οὐκ ἀφέστηκε τῶν ὅτι τῆς γῆς, πιστώσεται λέγων αὐτός. Θεὸς ἐγγίζων ἐγώ εἰμι C λέγει κύριος, καὶ ὐ Θεὸς πόρρωθεν. ἀκουέτωσαν τοίνυν οἱ πλεονεκτεῖν ἐθέλοντες, καὶ βιάζεσθαι, καὶ διαρπάζειν ἀδελφοὺς, μὴ οἰκήσετε μόνοι ὅτι τῆς γῆς; πάρεστι γὰρ ὁ τῶν ὅλων Θεός. ἰστέον δὲ ὅτι καίτοι, καὶ εἰκὸς, τῶν ἀγαθῶν ἀσφαλέστατον, ὁ προφήτης ἡμῖν ἐν τούτοις ὑποδηλοῖ. ὦ γὰρ πλούσιοι, φησὶ, τί τὰ τῶ πλησίον ἁρπάζετε, καὶ μεμισήκατε τὸν ἔγγυς; συμβήσεται πᾶσιν ὑμῖν δὴ καὶ μόνοις οἰκῆσαι τὴν χώραν, τῶν ἄλλων ἀπολωλότων ἐξωθουμένων. ἔρημον οὖν τῶν κατοικηθέντων ἀποφαίνετε τὴν γῆν. ἄριστον οὖν ἄρα καὶ σοφὸν, μεταποιεῖσθαι μόνων τῶν εἰς αὐταρκείαν τὰ μεμετρημένα. κρείσσων γὰρ μετὰ μικροῦ μετὰ φόβου κυρίου, ἢ πολλὰ πλήθη μετὰ ἀδικίας. εἰ δὲ δή τι χρὴ καὶ ἐξ ἱερῶν γραμμάτων λαβόντας εἰπεῖν, βεβασίλευκέ τις τῶν ἐν Σαμαρείᾳ πάλαι καὶ αὐτὸς ὃ Ἰσραὴλ, ὃς δὴ καὶ οἶκον πολυτελέστατον ἑαυτῶ ἀνασήσας, πεσόντος αὐτοῦ πρὸ αὐτοῦ καὶ τὸ ἀγχῆμα διόλλυται. διελέγχων δὲ Θεὸς ὡς εἰκῆ πεποιηκότα φησίν. ᾠκοδόμησας σεαυτῶ οἶκον σύμ-

μέζον, ὑποφῶα ῥιπτά, διεσταλμένα θυείαν, ξύλα ὡμὰ ἐκ κέδρων, καὶ κεχρισμένα ἐν μίλτῳ. μὴ βασιλεύσῃς ὅτι σὺ παρώξυνάς ἐν Ἀχὰζ τὸν πατέρα σου. βέλτιον ἦν σε ποιῆσαι κρίμα καὶ δικαιοσύνην καλήν. ὃ γὰρ οὐ σώσουσι θησαυροὶ ἀδίκως, τοῦτο γεγραμμένον. δικαιοσύνη δὲ ῥύσεται ἐκ θανάτου.

Ἐὰν γὰρ γένωνται οἰκίαι πολλαί, εἰς ἐρήμωσιν ἔσονται μεγάλαι καὶ καλαί. καὶ οὐκ ἔσονται οἱ κατοικοῦντες ἐν αὐταῖς. ὃ γὰρ ἔργονται δέκα ζεύγη βοῶν ποιῆσαι κεφάλαιον ἕν. καὶ ὁ σπείρων ἀρτάβας ἓξ, ποιήσει μέτρα τρία.

Ἠκούσθη μὲν γὰρ ὁμολογουμένως, φησὶν, εἰς τὰ ὦτα κυρίου Σαβαὼθ, τὰ τῆς κατ' ἐτέρων πλεονεξίας ἐγκλήματα τῶν δυνατωτέρων. τί οὖν σεσίγηκεν ἀρά, πρῆκεν ἡσυχῇ, καὶ χαλινὸν ἐπήνεγκε τῇ ὀργῇ; ἀδάμως φησί. καὶ τούτου σαφὴς ἀπόδειξις, ὃ εἰκῇ μὲν ἀποφῶαι, τοῖς δὲ ἀλλοτρίων ἐρασταῖς ὃ ὅτι τοῦτο σπούδασμα. ποία γὰρ ὄνησις ἂν σὺν ἀσθενῆ οἰκίαν πρὸς οἰκίαν, λαμπρῶς τε καὶ φιλοτίμως κατασκευάζειν ἑστίας εἰ μή τις ἔσται, φησί, κατοικήσων ἐν αὐταῖς, δαπανήσαντος τὸν πόλεμον μικρούς καὶ μεγάλους. τί δὲ τῶν πλουσιάτων αὐτοῖς ὄφελος ἀγρῶν πλουτεῖν αὐτοῖς οὐκ ἐῶντος Θεοῦ, διὰ τὰς τῶν κτησαμένων ἥττω ἁρπασμάτων πλεονεξίας. ἔσται γὰρ ἔσται ἐν ἀφορίᾳ τοσαύτῃ τὰ ἐν ἀγροῖς, ὡς εἶναι μόχων, ἤτοι ζεύγων δέκα πονουμένων ἐν ἀμπελῶσιν, ἓν καὶ μέλις γένεσθαι κεφάλαιον· καὶ σπαρέντων μέτρων ἓξ ἐν ἡμίσει τῆς τῶν σπερμάτων καταβολῆς τὴν τῶν καρπῶν ἀπόδοσιν ἰδεῖν. ἀρκέσει γὰ οἶμαι πρὸς ἐργασίαν ζεύγεσι δέκα βοῶν, πλείστη μὲν ἀμπελόφυτος γῆ, πλῆθοι δὲ ὁμοίως ἄρουσιμοι κλῆροι. σχοινῶ δυόντος ἡ κτῆσις, καὶ τὸ πλεονεκτεῖν εἶναι ὁ πόνος, εἰ μήτε τις οἰκήσει ταῖς ἐν τοῖς ἄστεσιν οἰκίαις. μὴ μὲν δὴ φορήσει τὰ ἐν ἀγροῖς, Θεοῦ καταφθείροντος, ἐπὶ τῶν ἁπλήστων ἐλέγχοντος ἀδικίαν. ὅπερ ἦ καὶ ἡμῶν ἕκαστος ἐν ἰδίᾳ ψυχῇ, νοητὸν ἔχει γεώργιον, καὶ τὸν τῆς δικαιοσύνης ἐργάζεται καρπὸν, φυλαττώμεθα δὲ παροργίσαι Θεῷ. τότε γὰρ τότε, καθάπερ οἶκον ἀσφαλῆ, καὶ ἐρηρεισμένον οἰκήσομεν. πλουσίᾳ καὶ παμποίκιλον ἕξομεν. πληθυνοῦμεν δὲ σίτων ὡς ἂν χειλάδες. εὐλογήσει δὲ ὁ τῶν ὅλων Θεὸς τὸν καρπὸν ἡμῶν. καὶ αὐξήσει τὰ γενήματα τῆς δικαιοσύνης ἡμῶν, καθά φησιν ὁ θεσπέσιος Παῦλος.

A concinnè fabrefactam, cœnacula perflatilia, diducta feneſtris, materiata cedro, & peruncta minio. Non regnabis, quia tu exaſperaſti in Achazo patre tuo. Melius tibi fuiſſet iudicium & præclaram iuſtitiam exercuiſſe. Non enim proderunt theſauri iniquis, ſicuti ſcriptum eſt, ſed iuſtitia liberabit à morte.

Si enim fuerint domus multæ, magnæ & pulchræ, deſertæ erunt: nec erunt qui B *habitent in illis. Vbi enim decem iuga boum laborant, facient lagunculam vnam: & qui ſeminat artabas ſex, facient menſuras tres.*

Audierat enim procul dubio Dominus Sabaoth auribus ſuis auaritiam potentiorum qua vſi ſunt in alios. Quid ergo? Num conticuit? num tacitè dimiſit? num iræ frænum intulit? nequaquam, inquit. Atque huius rei perſpicuum argumentum, quod oſtendit irritum ſtudium eſſe eorum qui rerum alienarum amore tenentur. Nam quæ tan-C dem vtilitas, inquit, domum domui iungere, ſplendidè etiam atque ambitiosè adornare ædes, ſi nullus futurus ſit, inquit, qui in eis habitaturus ſit, bello paruos æquè ac magnos conſumente? Quid verò illis emolumenti erit ex agris ampliſſimis, cùm propter auariciam poſſidentium, hoc eſt, diripientium, fructus percipere Deus non permittat? Erit enim erit tanta in agris infœcunditas, vt ex viginti boum, ſeu decem iugerum laboribus in vineis, vix vna ſurgat ampho-D ra: & ex ſatis menſuris ſex, reditus fructuum ex ſemine iacto, vix dimidiata parte proueniant. Sufficiet autem opinor, ad opus faciendum iugis decem boum, multum agri vitibus conſiti, multum, item terræ arabis. Inutilis igitur poſſeſſio, & plura poſſidendi ſtudium inane eſt, niſi ſit quæ domos in vrbibus inhabitet: nec fœliciter prouenient quæ ſunt in agris, Deo vaſtante & eorum iniuſtitiam coarguente. Quia verò quiſ-E que noſtrum animo ſuo habet agricolationem ſub intelligentiam cauentem, & ſementem iuſtitiæ facit: caueamus ne in offenſionem diuinam incurramus. Tunc enim tunc virtutes multiplices ac variæ in nobis tanquam in domicilio tuto ac munito habitabunt, & frumentum quaſi in terra profunda multiplicabimus: & vniuerſorum Deus ſemini noſtro benedicet, & fructus iuſtitiæ noſtræ augebit, ſicuti & diuinus Paulus inquit.

2. Cor. 10

Væ his qui expergiſcuntur mane, & ſectantur ſiceram, & ad veſperum vſque moram trahunt. Vinum enim ſuccendet eos. Nam cum cithara & pſalterio, & tympanis & tibiis vinum bibunt, opera verò Domini non intuentur, nec opera manuum eius conſiderant.

Adiungit primis alia etiam grauiſſima crimina in diuites. Nam præterquam quòd auaritiæ dediti ſint, & ſupra modum tenuiores opprimant: hoc mali accedit etiam, vt ſint frequentes in perpotationibus, vt luxuria diffluant, vt comeſſationibus, ebrietatibus continuis, cæteriſque malis quæ ex carnis libidine oriuntur, commaculentur: idque iugiter, perinde quaſi hoc omni tempore, ſe debere facere exiſtimarent. Opulentia enim abundè ſtimulare poteſt ad voluptates, omnémque ſatietatem in illis tollere. At qui ſeminat in carne, vt inquit Paulus, ex carne metet corruptionem. Finis enim temporarii luxus, longa & perennis erit lachryma, & carnalis voluptatis fructus, interitus. Deſcribit itaque propheta nobis Iudæorum faſtum, & immoderationem luxus, effuſámque intemperantiam. Omne enim tempus ventri ac gulæ tribuunt, ſub auroram ſiceram quærunt, & ad ſolis curſum compotationes protrahunt, permanentes vſque ad veſperum. Vinum enim incendet eos. Excitat quippe in viſceribus largiter bibentis planè quoddam incendium. Quin & alio modo vinum ſuccendet hæc ebrietatis mancipia. Occaſio nimirum erit, vt ſuppliçium de illis ſumatur. Siquidem incendentur, ablegati in flammam ſempiternam, diabolo eiuſque Angelis deſtinatam. Scilicet hinc ebrioſus vnà cum aliis prophanis à Deo exors erit, & regnum cælorum neutiquam ingredietur. Obſerua autem quanta fuerit olim Iudæorum in voluptatibus conſectandis effrenatio. Vbi namque citharæ ſonus eſt, & tympanorum pulſus, ac tibicinum concentus cum numerorum concinnitate & plauſibus, ibi omnino eſt & omne genus fœditatis, eáque fiunt clàm ab illis, quæ turpe eſt vel dicere. Quod quidem impedimento illis eſt, quò minus gloriam Dei intueantur, eiúſque opera attendant. Nam vt corpus oculus vel puluere iniecto, vel lippitudine offuſa, vel obturbante vulnere, clarè non poteſt videre: ſic mens humana,

A Οὐαὶ οἱ ἐγειρόμενοι τὸ πρωΐ, καὶ τὸ σίκερα διώκοντες, οἱ μένοντες τὸ ὀψέ· ὁ γὰρ οἶνος αὐτοὺς συγκαύσει. μετὰ γὰρ κιθάρας καὶ ψαλτηρίου καὶ τυμπάνων, τὸν οἶνον πίνουσι, καὶ αὐλῶν. τὰ δὲ ἔργα κυρίου, οὐκ ἐμβλέπουσι, καὶ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν αὐτοῦ οὐ κατανοοῦσιν.

Σωφρονίζει τοῖς πρώτοις ἕτερα καὶ παραλείπει τὰ πλουσίων ἐγκλήματα. πρέπειν γὰρ αὐτοῖς νομίζει τὸ μὴ βούλεσθαι πλεονεκτεῖν, καὶ ἀπορέ-
B σους βιάζεσθαι τοὺς ἀνδρεσέρους καὶ ὃ ἐν πότοις εἶναι φιλεῖν, καὶ πυφαῖς ὑπιγμένους, κώμοις τε καὶ μέθαις ἀκαθαλήκτοις, καὶ τοῖς ἐκ φιλοσαρκίας καθαμιάνεσθαι κακοῖς. καὶ τοῦτο ἐνδελεχῶς οἴεσθαι δεῖν αὐτοὺς ἐν πάντι δὴ τοῦτο πράττειν καιρῷ. ἱκανὸς γὰρ ὁ πλοῦτος ἀκονῆσαι πρὸς πυφάς, καὶ τὸν ἐπ' αὐτοῖς ἀφανίσαι κόρον. ἀλλ' ὁ σπείρων εἰς τὴν σάρκα, καθά φησιν ὁ Παῦλος, ἐκ τῆς σαρκὸς θερεῖ φθοράν. τέλος γὰρ τὸ πρόσκαιρον τρυφῆς μακρὸν καὶ διηνεκὲς ἔσαι δά-
C κρυον. καὶ σαρκικῆς ἡδονῆς ὁλέθρος ὁ καρπός. Γράφει οὖν ἡμῖν ὁ προφήτης τὰς τῶν Ἰουδαίων ἀβρωλίας, καὶ ὃ ἐξίτηλον εἰς πυφάς, καὶ ὃ κεχυμένον εἰς ἀσωτίας. πότα γὰρ, φησὶ, καιρὸν ἀπονέμοντες ταῖς γαστριμαργίαις, ἕως τοῦ ἕω ζητοῦσι ὃ σίκερα, καὶ τοῖς ἡλίου δρόμοις, σὺν ἐκτείνοισι τοὺς πότους, καὶ μέχρις αὐτῆς μένοντες τῆς ἑσπέρας. ὁ γὰρ οἶνος αὐτοὺς συγκαύσει. ὁμολογουμένως μὴ γὰρ ἐμποιεῖ τινὰ καῦσιν ἄδηλον πιόμενος τοῖς σωλάγχνοις ὁ οἶνος. συγκαύσει δὲ καὶ ἕτερος τὸ με-
D θύσμασι ἑρασθείς, ἔσαι γὰρ αὐτοῖς πρὸς τοῦτο κολάζοντος ἀφορμή. συγκαυθήσονται δὲ πρώτιστε καὶ πρώτως εἰς φλόγας πεμπόμενοι ταῖς διηνεκέσι, καὶ ἡτοιμασμέναις τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ. τοιοῦτοι καὶ ὁ μέθυσος ὁμοῦ τοῖς ἄλλοις βεβήλοις ἀπόκληρος ἔσαι τοῦ Θεοῦ, καὶ εἰς τὴν οὐρανὸν βασιλείαν οὐκ εἰσελεύσεται. ὅρα γὰρ ὅση τῶν Ἰουδαίων γέγονε καὶ καιρὸς ἡ ὑπὲρ τὸ χρεὼν τρυφῆς ἔξιτηλία. ὅπου γὰρ ὁ κιθάρας κτύπος, καὶ τυμπάνων ἦχος καὶ τῶν αὐλοιώ-
E των σὺν ἀναφώνοις, σὺν ῥύθμοις καὶ κρότοις, ἐκεῖ που πάντως ἐστὶ, καὶ πολὺ εἶδος ἀκαθαρσίας. καὶ τὰ κρυφῆ γινόμενα παρ' αὐτῶν, ἃ καὶ αἰσχρόν ἐστι λέγειν. ζημιοῖ δὲ τοῦτο αὐτοὺς ὃ μὴ δύνασθαι καθορᾶν τὴν τοῦ Θεοῦ δόξαν, μήτε μὴν ἐπατενίζειν τοῖς ἔργοις αὐτοῦ. ὥσπερ γὰρ ὁ τοῦ σώματος ὀφθαλμὸς, ἢ κόνεως ἐμβαλούσης, ἢ λήμης ἐγκεχυμένης, ἢ παρενοχλοῦντος τραύματος ἰδεῖν ὑγιὲς δύναται καθαρῶς· οὕτω καὶ ἀνθρώπινος νοῦς

ταῖς τ' σαρκὸς εἰκαλαπαχμώσατο τρυφαῖς, αὐα-
μώλην δ' δυνάται πρὸς Θεὸν, ὅτε μὴ ἀκριβῶ
τοῖς πρὸ' αὐτ' γινομένοις ἐνερείδῃ τὸ ὄμμα. δι'
ὧν δῆλα ἐστὶ μάλα σαφῶς, τίς τε καὶ ὅσος ἐστὶν ὁ δη-
μιουργὸς ἐννοῆσαι δυνάσθαι. Γινώσκεται γὰρ ἀπὸ
καλλονῆς κτισμάτων· καὶ θαυμάσειεν ἂν αὐτὸν καὶ
μάλα πλουσίως ὁ τοῖς πρὸ' αὐτ' πεποιημένοις
τὸ θαῦμα διδοὺς. ὡς γὰρ ὁ μακάριος γράφει
Παῦλος. τὰ ἀόρατα αὐτ' ἀπὸ κτίσεως κόσμου
τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται· ἥτε ἀΐδιος
αὐτ' δύναμις, καὶ θεότης. εἰκὸς δ' δὴ τὸν προφή-
την κατηγορῆσθαι τοὺς Ιουδαίους ὡς ἀγαπῶντας
πότους. συλλογισμοὺς δ' καὶ μάλα προθύμως εἰς
τρυφάς. μὴ μὴν ἔλι καὶ εἰς νοῦν ἔχον, ἥρωα εἰς
τὰ μέλλοντα θεωρεῖν, τοῦτ' ἔστι, τὰ συμβήσοντα αὐ-
τοῖς, ὡς ἐκ θείας ὀργῆς, ἃ δὲ ἔργα φησὶ τὴν χεῖ-
ρα τοῦ Θεοῦ. ποιεῖ γὰρ εἰρήνην τοῖς ἀγαπῶσιν
αὐτὸν, καὶ τοῖς προπαροξύνουσι κατὰ κακά. εἰ γὰρ
ἑώρων τὰ ἐσόμενα κατ' αὐτῶν ἔργα κυρίου, οὐκ
ἂν ἐμεθύοντο πότοις. ἀλλ' ἵνα αὐτοῖς ἐν ἀσυδῆ
τὸ δάκρυον, καὶ φίλος ὁ θρῆνος, πόνοι τε καὶ προσ-
ευχαὶ, καὶ τὰ τῆς μεταγνώσεως ἔργα, τὴν ἐκ
ἀσωτίας κακὴν ἡδίονα.

Τοίνυν αἰχμάλωτος ὁ λαός μου ἐγένετο,
διὰ τὸ μὴ εἰδέναι αὐτοὺς τὸν κύριον. καὶ πλῆθος
ἐλιμώχθη νεκρῶν, διὰ λιμὸν καὶ δίψαν ὕδατος. καὶ
ἐπλάτυνεν ὁ ᾅδης τὴν ψυχὴν αὐτ', καὶ διή-
νοιξεν τὸ στόμα αὐτ', τοῦ μὴ διαλιπεῖν. καὶ κατα-
βήσονται οἱ ἔνδοξοι, καὶ οἱ μεγάλοι, καὶ οἱ πλού-
σιοι, καὶ οἱ νομεῖς αὐτῆς. καὶ ταπεινωθήσεται ἄν-
θρωπος, καὶ ἀτιμασθήσεται ἀνήρ. καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ
οἱ μετέωροι ταπεινωθήσονται, καὶ ὑψωθήσεται
κύριος Σαβαὼθ, καὶ ὁ Θεὸς ἅγιος δοξασθήσεται
ἐν δικαιοσύνῃ.

Οἱ τοῖς θέλουσι τρυφᾶν ἐκτελοῦσι τὸ ῥῆμα
πρὸς ὄλεθρον καὶ πρὸς αὐτοῦ τοῦ λοιδορον
ἀφικνοῦνται τὴν κακῶν, ὁ θεῖος ἡμᾶς ἐν τούτοις δι-
δάσκει λόγος. ὅπου γὰρ οἱ τῆς Ιουδαίων χώρας τῶν
ἄλλων περιφανέστεροι, μέντοι ὡς ἀχρεῖος ὁ
ῥᾳθυμῆσαι περιεργάζεσθαι τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ, καὶ
τὸ ἐμβλέπειν τὰ ἔργα τῶν χειρῶν αὐτοῦ, πρὸ σοῦ
ποιήσασθαι μεμελετηκότες. κώμοις τε διϊσχεί-
σιν ἐσχόλαζον, καὶ αὐλοῖν ἤθελον ἀσωτότατα κα-
τακαυλούμενοι, καὶ τοῦτο διημερεύοντες, οἰχήσονται
μὲν αἰχμάλωτοι καὶ δουλεύσουσιν ἐχθροῖς. πλη-
θὺς δὲ τοσαύτη νεκρῶν κατὰ πᾶσαν ἔσται τὴν χώ-
ραν, λιμῷ καὶ δίψῃ διαλωλότων, ὡς μυκτὸν καὶ
ἀναπλῆσαι τὸν ᾅδου πλατεῖ καὶ ἀπλήστῳ στό-

A carnis voluptatibus degrauata ac demersa, ad Deum nequit respicere, nec facta eius fixo obtutu cõtemplari: è quibus manifestissimè, quis ac qualis opifex est, liceret animaduertere. Ex creaturarum enim pulchritudine cognoscitur, eúmque admirari & suspicere abundè poterit is, qui rerum ab ipso factarum admiratione capi voluerit. Sicuti enim beatus Paulus scribit: [Inuisibilia
* Rom.1. eius à creatione mundi per ea quæ facta
* sunt intellecta conspiciuntur, æterna
B * scilicet eius vis & diuinitas.] Verisimile autem est, prophetam accusare Iudæos, quasi qui compotationibus se dedant, & ad delicias cupidissimè conuolent, nec animo interim futura cogitent, id est, quæ ipsis ex ira velut diuina euentuta erant, quæ etiam opera manuum Dei nuncupat. Pacem enim constituit diligentibus se, mala verò creat his qui ad iram concitant. Si enim futura contra se Domini opera vidissent, perpotationibus minimè indulsissent, C sed curæ ac cordi fuissent illis lachrymæ, gratus fuisset luctus, labores, preces, pœnitentiæ officia, malorum quæ ex intemperãtia proueniunt, longè gratiora.

Captiuus igitur populus meus factus est, quia Dominum non cognouit, & multi fame & siti aquæ necati sunt. Et dilatauit infernus animam suam, & aperuit os suum, sine intermissione. Descendéntque nobiles & magni, & diui-
D *tes & pastores eius. Deiicietur homo, & ignominia afficietur vir, & oculi elati humiliabuntur. Extolletur autem Dominus Sabaoth in iudicio, & Deus sanctus glorioſus erit in iustitia.*

Rem in perniciem cedere, ad vltima mala ducere eos qui volunt delicatè ac molliter viuere, diuina nos in his docet oratio. Cùm enim Iudaicæ regionis incolæ, aliis clariores illustrioresque, operum Dei curam negligerent tanquam inutilem, cum-
E que operibus manuum eius nullum studium impenderent, comessationibus autem perpetuis vacarent, ebrietati indulgerent, ac immodicè intemperanterque tibiis canentes, in eo totos dies producerent: abituros sanè captiuos ait, & seruituros inimicis, tantamque fore per omnem regionem mortuorum, inedia & siti pereuntium multitudinem, vt infernus prælargo & inexplebili

ore,

ore, hiantibúsque faucibus absorbens eos, qui descenderent, suisque eos thesauris spolians, quodammodo sit exultaturus. Nam cùm inferni animam dilatatam audis, aliud nihil quàm quod iam dixi, significare eum velle, existimandum est. Nam scriptura diuinitùs aspirata nominibus figuratè vtitur interdum, & quasi metaphoricè, etiam in rebus quæ animabus carent, imò quæ nec in ordine ac serie animalium numerantur, aut quæ reuera existant. Quæ enim est inferni anima? Locus potius est infernus, & animarum miserarum carcer horridus. Animæ igitur eorum qui in hac vita deliciis & voluptatibus indulgent, ad infernum descendent, & implebunt quasi eius animam. Cuiusmodi est quod nobis diuinus modulator subindicat, loquens, opinor, de omni anima quæ voluptatibus & vitiis addicta est: Ingredietur ad generationem patrum suorum, in seculum non videbit lucem. Nam vt sanctos nostra hac mortali conditione defunctos patribus suis aggregari sacra Scriptura commemorat, (etenim dictum est beato Arahamo: Et tu adponeris ad patres tuos, enutritus in senectute bona) sic & mortuos in peccatis ad genus patrum suorum recurrere dicimus, patres eos appellantes, qui per omnia consimiles sunt, & æqualem vitam viuunt. Sin verò dicat multitudinem esse mortuorum præ fame & siti aquæ, illud dicimus quod scripsit Iosephus, qui Iudaicæ calamitatis magnitudinem tragicè literis prodidit. Obsessis iam Hierosolymis, mulierculæ ederunt quos pepererant liberos, & quicquid in dentes venit, fame ac necessitate vrgente, deuorarunt. Neque hoc solùm Hierosolymis factum esse, sed & in cæteris Iudææ vrbibus, quomodo, dubitet quispiam, & vnde? Complures nimirum bello consumpti sunt, & gladio ceciderunt: at multis sic è medio sublatis, plures tamen inediæ rabies perdidit. Sin verò dicat aliquis, aquarum sub intelligentiam cadentium, cibique diuini inopiam fuisse, Iudæis impie sceleratèque viuentibus, itaque eos periisse & velut ad inferos concedisse, propterea quòd per Christum ad vitam reuocati non fuerint, exemplo eorum qui in eum crediderant: is neutiquam à vero aberrauerit. Nam & hoc eis accidit. Cæterùm hi qui descendunt, quibus ipse adeò infernus suam animam dilatat,

A μᾶτι, χαμδὸν ἐκερφοιῶταζοις καταβαίνοντας, καὶ τοῖς ἰδίοις ἀποκλείοντα θησαυροῖς. ὅταν γὰρ ἅδου ψυχὴν πλατυνομένην ἀκούσῃς, νομιστέον ἕτερον τοῦτον βούλεσθαι δηλοῦν αὐτὸν, ἢ ὅπερ ἔφην ἀρτίως. κέχρηται γοῦν ἱεροπνεύστως γραφὴ τοῖς ὀνόμασι τροπικῶς ἔνια· ὅτε, καὶ οὐ κατὰ μεταφοράς, ἀλλ' ὅτι τῶν οὐκ ἐχόντων ψυχὴν, ἀλλ' οὐδὲ ἐν πάσῃ ζώων ἀριθμηθέντων, ἢ καὶ ὄντων τούτων κατ' ἀλήθειαν. ποία γὰρ ἅδου ψυχή, τόπος ἢ μᾶλλον ὁ ἅδης, καὶ ψυχῶν ἀθλίων ἀμείB δες δεσμωτήριον. οἰκουμένη τῶν ἐν ταῖς δὲ ταῖς βίᾳ ἐντρυφώντων ψυχαὶ κατοικήσουσι μὴν εἰς τὸν ἅδην· κατεμπλήσουσι δὲ ὥσπερ τὴν ψυχήν. Καίτοιγε οὕτω ἡμῖν ὁ θεσπέσιος μελῳδὸς ἐνθουσιῶν λέγων, πᾶσι πάσης οἶμαι ψυχῆς φιλησύχου τε καὶ φιλαμάρτημονος. εἰσελεύσεται ἕως γενεᾶς πατέρων αὐτοῦ, ἕως αἰῶνος οὐκ ὄψεται φῶς. ὥσπερ γὰρ τοῖς ἁγίοις ἀπαλλαττομένοις τῶν καθ' ἡμᾶς πραγμάτων, πρόσεστιν ὡς φησὶ θ γράμμα θ ἱερογλύφοις πατράσιν αὐτῶν. εἴρηται γάρ που πρὸς τὸν μακάριον Ἀβραάμ, καὶ σὺ προστεC θήσῃ πρὸς τοὺς πατέρας σου πραφεὶς ἐν γήρᾳ καλῷ. ὅτων γὰρ τοὺς τελευτῶντας ἐν ἁμαρτίαις, εἰς γλυκεῖαν πατέρων αὐτῶν ἀποδραμεῖσθαι φαμέν. πατέρας αὐτῶν εἰ) λέγοντες τοὺς ὁμοιοδιὴ καὶ ὁμοδιαπόντων ἴσους, καὶ ὁμοίως ἔχουσιν διαζῶντας ζωήν. εἰ δὲ δή τις λέγοιτο πλῆθος εἰ) νεκρῶν, διὰ λιμὸν καὶ δίψαν ὕδατος ἐκφυὲν φαμέν, ὅτι γέD γραφεν Ἰώσηπος ὁ τῶν Ἰουδαίων συμφορᾶς ἐκπαγωδήσας τὸν βίον θ μέγεθος. ὅτι πολιορκουμένης τῆς Ἱερουσαλὴμ γυναῖκα μὲν κατεδήδοκεν ἃ τέτοκασι κοιλία, ἥτίνατο ἦ πάντως ἐκ τοῦ λιμοῦ καὶ ἀνάγκης τὸ τοῖς ὀδοῦσιν εἰκόντος. ὅτι ἦ οὐκ ἐν μόνῃ τοῦτο γέγονε τῇ Ἱερουσαλὴμ, ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς ἑτέραις τῆς Ἰουδαίας πόλεσιν, πῶς ἂν ἡ πόθεν ἀνδιάσταί τις; οἰκουμένη πλῆσαι μὲν ὅσοι δεδαπάνηνται τῷ πολέμῳ, καὶ πεπτώκασιν ἐν μαχαίρᾳ. πολλῶν δὲ τῶν ὅτων ἀπολωλότων πλείονας ἡ τοῦ λιμοῦ κατέφθειρεν ἀγελείτης. Εἰ E δὲ δή τις λέγοι, καὶ νοητῶν ὑδάτων ἐνδεᾶσθαι ἀπάνιν, καὶ θείας τῆς θείας δεδυσεβηκόσι τοῖς Ἰουδαίοις. ἀπολωλέναι δὲ ὅτως αὐτοὺς, καὶ οὐ εἰς ἅδου καθικέσθαι, διὰ τὸ μὴ ζωοποιεῖσθαι διὰ Χριστοῦ, καθ' ὁμοιότητα τῶν πιστευσάντων εἰς αὐτὸν, οὐκ ἂν ἁμάρτοι τοῦ ἀληθοῦς. συμβέβηκε γὰρ αὐτοῖς, καὶ τοῦτο παθεῖν. ἀλλὰ τίνες ἂν νοηθεῖεν οἱ καταβαίνοντες, οἷς καὶ αὐτὸς ὁ ἅδης κεχρηματίσθαι τὴν ἰδίαν ψυχὴν,

καὶ ὃ ἄπληστον ἀνοίξῃ στόμα. τοιγαροῦν λέγων, οἱ ἔνδοξοι καὶ οἱ μεγάλοι, καὶ οἱ πλούσιον, καὶ οἱ λοιμοὶ αὐτῆς. ὅπερ γὰρ ἦσαν τῶν ἀνὰ πᾶσαν τὴν χώραν ἡγεμόνες καὶ φανέστεροι, δι' αὐτῶν ἐῶν εἰκὸς παιδαγωγηθῆσθαι καλῶς ὃ ὑπῆκουον. ἀλλὰ τοῦτο μὲν οὐκ ἔδρων. τύποι δὲ ὥσπερ καὶ ὑποζύγιοι γεγόνασι τοῖς ἄλλοις τῆς ἐναντίου ζωῆς. καὶ που λοιπὸν φησὶ λόγιον ἱερόν. ὅτι παγὶς ἐγένηθητε τῇ σκοπιᾷ, καὶ ὡς δίκτυον ἐκτεταμένον ὅπι ὃ ἰταβύριον, ὃ οἱ ἀγρεύοντες τὸν θῆραν κατέπηξαν. ὁρᾷς ὅπως παγὶς καὶ θήρα ἔγειν γεγόνασι τοῖς λοιποῖς, ὅτι καὶ ταῖς τῶν ἡγεμόνων διαφθοραῖς, καὶ μᾶλλον καὶ ῥᾳδιουργίαις ἀεί πως ἕπεσθαι φιλεῖ ὃ ὑπῆκοον. σχοῦσι γὰρ ὡς παιδαγωγοὶ γενόμενοι σφίσιν ἑαυτοῖς, καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασι τὸν ὄλεθρον δεῖν, οἱ μὲν καταβήσονται καὶ προσελάσουσιν εἰς ᾅδου. ὅπῃπερ δώσης τόπον τινὰ, καὶ τοῦτο τῶν ἄλλων αὐτοῖς τῆς θείας ὀργῆς. καλαθήσονται δὲ οὐχ ὅτι πλούσιοι καὶ ἔνδοξοι γεγόνασιν, ἀλλ' ὅτι λοιμοὶ, τοῦτ' ἔστι, φθορεῖς καὶ λυμεῶνες, καὶ ἑαυτῶν, ὡς ἔφην, καὶ τῆς ἀγελαίας πληθύος. οἱ δὲ μεγάλα φυσῶντες, φησὶν, ἔσονται ταπεινωμένοι καὶ ἄτιμοι. καὶ τίνα γὰρ οὐ ταπεινοῖ τὸ θανάτου δεῖμα; ἢ ποῖον ὀφθαλμὸν ἐπηρμένον καὶ ἄνω βλέποντα ὀδύνη καὶ δύσοιστος οὐ καταχοιμίζῃ συμφορά; τούτων δὲ, φησὶν, ἀπάντων συμβεβηκότων ὑψωθήσεται κύριος Σαβαὼθ, ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, τοῦτ' ἔστι, κατ' ἐκεῖνο τὸ χρεὼν, καθ' ὃν εἰς πέρας δραμεῖται τὰ ἐπ' αὐτοῖς προηγορευμένα. ὑψωθήσεται δὲ μόνος κύριος Σαβαὼθ ἐν κρίματι, καὶ ἐν δικαιοσύνῃ, ὡς ὀρθῇ καὶ ὁσίᾳ τῇ ψήφῳ. καλάσας τὸν ἀλαζόνα λαὸν, τὸν ἀπειθῆ καὶ φιλήδονον. ῥᾳδιουργητέον οὖν ἐκ τὰς τρυφὰς, ἵν' ὡς ἀπωτάτω ποιῆσθαι σπουδάζωμεν τὰς αἰωνίους φιλοσοφίας, μᾶλλον δὲ ταῖς μυσαρωτάταις· ἵνα μὴ καταπυφήσῃ καὶ ἐφ' ἡμῖν ὁ ἄπληστος ᾅδης. μεμνήμεθα γὰρ τοῦ σωτῆρος λέγοντος. οὐαὶ ὑμῖν τοῖς πλουσίοις, ὅτι ἀπέχετε τὴν παράκλησιν ὑμῶν. καὶ πάλιν, ὅτι μακάριοι οἱ πενθοῦντες νῦν ὅτι γελάσετε. καταλήξῃ γὰρ ὁ πόνος εἰς ἀναψυχήν. καὶ ἀγαθῶν ἱδρώτων ὃ πέρας, τρυφὴς ἡμῖν ἔσται τῆς εἰς αἰῶνα παραμένουσης. ὁ γὰρ σπείρων εἰς τὴν σάρκα, ἐκ τῆς σαρκὸς θερίσει φθοράν, κατὰ γέγραπται. καὶ ὁ σπείρων εἰς τὸ πνεῦμα, ἐκ τοῦ πνεύματος θερίσει ζωὴν αἰώνιον.

& os insaturabile aperiet, quinam intelligantur esse: pergit porrò ostendere, cum ait: Nobiles, magni, diuites & pestes eius. Nam cùm totius regionis facilè principes existerent, & insigniores, par erat, vt subditi rudimentis pædagogicis per illos rite instituerentur: quod illi quidem minimè fecerant. Typi quippe & exempla fuerunt aliis vitæ execrabilis: quos sacrum oracullum alicubi affatur: Laqueus facti estis speculationi, & velut rete expansum super Itabyrion, quia venantes feram defixerunt. Videsne quo laqueus & pedica reliquis fuerint? Nimirum præfectorum probitatem, vel etiam socordiam imitari plerumque consueuerunt subditi. Itaque ceu autores & causæ interitus & sibi ipsis & aliis omnibus, primi descendent & præcipites ibunt ad inferos, diuina ira ante alios quodammodo in ipsos insiliente. Punientur verò, non quia diuites & nobiles sunt, sed quia pestes, id est, labes & lues tum sui ipsorum, vti dixi, tum gregis vniuersi. Hi, inquit, qui magno tumore inflati sunt, reddentur abiecti & inhonorati. Quem enim mortis terror non prosternet? vel quem oculum elatum & altum suspicientem grauis & intoleranda calamitas quietum & sopitum non reddet? Hæc, inquit, omnia vbi euenerint, Extolletur Dominus Sabaoth die illa, id est, tum quando hæc de illis prædicta ad exitum decurrent. Extollitur verò Dominus Sabaoth in iudicio & iustitia, cùm recto suo & sacrosancto calculo in populum superbum & voluptuarium animaduertit. Proin auersari lasciuiam, carnisque libidines inutiles vel potius impurissimas quàm longissimè profligare studeamus, ne contrà insultet nobis infernus inexplebilis. Meminimus enim Seruatorem dixisse: [Væ vobis diuitibus, quia habetis consolationem vestram.] & rursus: [Beati qui lugetis nunc, quia ridebitis.] Desinet enim labor in quietem, & bonorum sudorum finis voluptates conciliabit æternùm duraturas. Nam qui seminat in carne, & ex carne metet interitum, sicuti scriptum est, & qui seminat in spiritu, & ex spiritu metet vitam æternam.

Oseæ 5.

Luc. 6.

Et pascentur direpti, vt tauri, & solitudines eorum qui capti sunt, agni depascentur.

Constituta adhuc regione Iudæorum, rebúsque secundis florente, contra sanguine Israelitico oriundos finitimæ gentes belligerabant: Deóque vniuersitatis Israelem quasi scuto contegente, rebellantes sic deuicit, vt omnes citra pugnam expugnarit & fregerit, terrásque eorum diripuerit, vrbes populatus fuerit, & res alienas tanquam potestate quadam & authoritate præditi, tulerit, egerit. At vbi in Christum, Romani exercitus vastationi direptionique expositi sunt, vrbes crematæ, omnia eorum bona direpta à victoribus: dein Romanorum copiis subducentibus se parumper ac cedentibus, qui olim direpti sunt, incursionem faciunt, vrbes ac domos peruestigant, & reliquas res compilatas in suam quique regionem important. Cuiusmodi est quod nobis Deus vniuersitatis significat voce prophetæ: [Racemate, racemate quasi vineam reliquias Israelis: reuertimini tanquam vindemiator ad cartallum suum.] Prædicit igitur, non satis fore, hæc solùm à Romano milite passos esse, sed præterea ex finitimarum gentium crudelitate hæc accessura, dicens: Et pascentur qui derepti sunt, tanquam tauri. Qui enim olim, inquit, direptioni eorum facilè patebat, quia Deus opem ferebat: hi regionem eorum depascent ceu tauri, id est, feroces, magnanimi, & qui inuictam ad resistendum vim afferent. Et solitudines eorum qui relicti sunt, agni depascent. Relictos dicit obsessos. Agni comedent, hoc est, illi rursus qui sunt ex gentibus. Cùm enim velut de tauris verba fecisset, persistens in tropo, agnos adiecit: vt tauros esse valde robustos intelligamus: alios verò qui tales non sunt, sed inferiores ac minori robore præditi, agnos appellemus. Ad eundem quoque modum inertis cuiusque & supini hominis cor prauæ & impuræ potestates velut boues & agni deuorabuntur, illisque cedent in cibum voluptuarii, & qui animos atque oculos conuertunt ad peccandum.

Καὶ βοσκηθήσονται οἱ διηρπασμένοι ὡς ταῦροι, καὶ τὰς ἐρήμους τῶν ἀπειλημμένων ἄρνες φάγονται.

Σωτεσώσης ἐπὶ τῆς Ιουδαίων χώρας καὶ σὺν ἀκμαῖς ὔσης τῷ βλήματι, ἐμάχοντο μὲν τοῖς ἔθνεσι ἐξ αἵματος Ισραὴλ τὰ πρόσοικα τῶν ἐθνῶν. ὅπερ δὲ ἰῶ ὁ τῶν ὅλων Θεὸς ὁ σώζων τὸν Ισραὴλ, κεκράτηκεν ἅπαντας τῶν ἀντιστάντων ὡς νικᾶν ἀμαχεὶ, καὶ καταπλοῦν ἀπωλείας, καὶ διαρπάζειν αὐτῶν τὰς χώρας, καὶ καταδηοῦν τὰς πόλεις, ἄγειν τε καὶ φέρειν τὰ ἑτέρων μετ' ἐξουσίας. ὅπερ ὑ δεδυατεύκασιν εἰς Χριστὸν, καὶ δέδονται τοῖς Ρωμαίων στρατιαῖς εἰς ὄλεθρον, καὶ διαρπαγὴν, ἐνεπρήσθησάν μὲν αἱ πόλεις, διηρπάσθησάν τε πάντα τὰ ὄντα αὐτοῖς τότε τῶν νενικηκότων. εἶτα τῶν Ρωμαίων στρατιᾶς ὑποστελλούσης βραχύ, κατέτρεχον οἱ πάλαι διαρπαζόμενοι, πόλεις τε καὶ οἴκους διερευνώμενοι. σὺν ἐκομίζοντό τε τὰ λοιπὰ, καὶ εἰς τὰς σφῶν αὐτῶν ἀπέφερον χώρας. Καὶ τί τοιοῦτον ἡμῖν ὑποδηλοῖ λέγων ὁ τῶν ὅλων Θεὸς διὰ φωνῆς προφήτου. καλαμᾶσθε, καλαμᾶσθε ὡς ἄμπελον τὰ λοιπὰ τοῦ Ισραὴλ. ὑπιστρέψατε ὡς ὁ τρυγῶν ὑπὸ τὸν κάρταλλον αὐτοῦ. ὅτι τοίνυν οὐκ ἀρκέσει μόνα παθεῖν αὐτοῖς τὰ ἐκ τῶν Ρωμαίων στρατιᾶς· προσθήσειν δὲ, καὶ τὰ ἐκ τῆς ὠμότητος τῶν ὁμόρων ἐθνῶν, προσαγορεύων λέγων καὶ βοσκηθήσονται οἱ διηρπασμένοι ὡς ταῦροι. οἱ μὲν πάλαι φησὶν ἕτοιμοι διηρπασμένοι ὑπ' αὐτῶν, ἅτε θεὸν ἔτι ἀμυνόμενον. θεὸν, κατοικεμενήσοντα τὴν χώραν αὐτῶν ὡς ταῦροι, τοῦτ' ἔστι, δῆοι καὶ ἀγρῶται, καὶ ἄμαχοι ἔχοντες τὴν αὐτίστασιν. καὶ τὰς ἐρήμους τῶν ἀπειλημμένων ἄρνες φάγονται· ἀπειλημμένων ὑ, φησὶ, τῶν πολιορκηθέντων. τὰς τοίνυν, φησὶν, ἐρημωθείσας πόλεις τῶν πολιορκηθέντων ἄρνες βοσκηθήσονται. τοῦτ' ἔστι πάλιν οἱ ἐξ ἐθνῶν. ὅπερ δὲ πάλιν ὡς περὶ ταύρων ἡμῖν πεποίηται τὸν λόγον, μεμύηκε τῇ ἕξει, καὶ προσέθηκεν ἄρνας, ἵνα ταῦρον μὲν ἀγαθὸν ἰσχυρὸν νοῶμεν εἰς μάχας. τοὺς ὑ μὴ ὅτως ἔχοντας, ὑποβεβηκότας δὲ τῇ ἰσχύι μείονι, λέγωμεν ἄρνας. ὅτω δή καὶ τὴν ἑκάστου τῶν ῥαθυμούντων καρδίαν, αἱ πονηραὶ καὶ ἀκάθαρτοι νεμησόμεναι δυνάμεις, ὡς μόσχοι καὶ ἄρνες. ἕξιν δὲ αὐταῖς ὁ φιλήδονον. καὶ νοῦ ῥοπὴν βλέποντες εἰς τὸ πλημμελές.

A

ΛΟΓΟΣ Δ.

ΕΙΣ ΤΟΝ ΑΥΤΟΝ.

ΟΥΑΙ ὑποσυρομένοις τὰς ἁμαρτίας ὡς σχοινίῳ μακρῷ καὶ ὡς ζυγὸν ἰμάντι δαμάλεως τὰς ἀνομίας. οἱ λέγοντες, Ὁ τάχος ἐγγισάτω ἃ ποιήσω ἵνα ἴδωμεν. καὶ ἐλθέτω ἡ βουλὴ τοῦ ἁγίου Ισραὴλ, ἵνα γνῶμεν.

Ὁ μὲν τῶν ὅλων δημιουργὸς καὶ κύριος, ἡμετέρᾳ νικῶν, ἡ ἀνθρώπου φύσεως τὸ ἀσθενὲς, τοῖς ἁγίοις προφήταις, τοῖς ἀρχαιοτέροις δηλονότι τῶν ἁγίων προφητῶν, τὰ δι' ὧν ἐπὶ τὰ βελτίω, τὰ χείρω μεθέντας, καὶ φαυλότητος μὲν καταλῦσαι καὶ ἁμαρτίας, διώκειν δὲ μᾶλλον ἐν ἀρετῇ, καὶ κατορθοῦν ἐλέσθαι τὸ ἀγαθόν. τούτου τε ἕνεκα καὶ αἰτίας, ποτὲ μὲν αὐτοῖς προφητῶν τὰ ῥηθέντα τοῖς ἁγίοις ὑπερεπισμένα. ποτὲ δὲ τοῖς καὶ κολάσεως ἀφηγεῖτο εἴδεσι, τοῖς τοῖς φιλαμαρτήμοσι παρεπονεῖτο, ἵνα πάντα χρόνον συνελαύνῃ πρὸς τὸ ὠφελοῦν. Ἀλλ' οὐδεὶς ἦν τρόπος ὁ τὰς Ιουδαίων ἐξιτηλίας ἀπώσασθαι δυνάμενος. ἀπονενευκότες γὰρ εἰς φιλοχρηματίαν καὶ πεῦφας ἐσ τὸν ἐμπαίτιον ἤδη νοσοῦντες ἀπόνοιαν καὶ Θεοῦ· τοῖς ἁγίοις προφήταις ἐπεφύοντο δῆθεν. Καὶ οἱ μὲν ἀπιστοῦντες πάντελως τοῖς δι' αὐτῶν λεγομένοις ἔφασκον, ἄλλα ἡμῖν λαλεῖτε καὶ ἀναγγέλλετε ἕτερον πλάνησιν. οἱ δὲ μονονουχὶ καὶ χαμαιτύπωμοι ὁ τῆς θείας φύσεως ἀνεξίκακον ἀλλήλοις καὶ τὸ εἰκὸς προσγελῶντες ἔφασκον. Ἀλλὰ μακρὰν αἱ ἡμέραι, ἀπόλωλε πᾶσα ὅρασις. καὶ γοῦν ἔφη που Θεὸς πρὸς τὸν μακάριον Ιεζεκιὴλ υἱὲ ἀνθρώπου, ἰδοὺ ὁ οἶκος Ισραὴλ ὁ παροξύνων, λέγοντες λέγουσιν. ἡ ὅρασις ἣν οὗτος ὁρᾷ, εἰς ἡμέρας πολλὰς, καὶ εἰς χρόνους μακροὺς, οὗτος προφητεύει δῆθεν τοῦτο εἶπον αὐτοῖς. διὰ τοῦτο λέγει Ἀδωναὶ κύριος. οὐ μὴ μακρύνωσι πάντες οἱ λόγοι μου, οὓς ἂν λαλήσω· ὃ γὰρ λαλήσω λόγον, καὶ ποιήσω, λέγει Ἀδωναὶ κύριος. ἕτεροι δὲ πάλιν μονονουχὶ καὶ ἀπεγνωκότες τὴν ἑαυτῶν σωτηρίας καὶ ζωῆς, κατεθρασύνοντο τὴν ὀργῆς. καὶ δὴ καὶ ἔφασκον· ἡκέτω ὁ τάχος ὁ τοῦ πολέμου καιρὸς, οὐκ ἀνάνδρους ἡμᾶς ἢ ψοφοδεεῖς ὄντας εὑρήσουσιν οἱ καθαδικοῦν ἐθέλοντες. ἐμπειρόπολεμοι καὶ ἡμεῖς, καὶ εὖ εἰδότες τὰ τακτικά. τοὺς τοῦτα πεφρονηκότας τοιαυτί δικαίως, καὶ φησὶν.

ΟΡΑΤΙΟ IV.

IN EVNDEM.

VÆ trahentibus peccata tanquam funiculo longo, & tanquam iugi loro iuuencæ iniquitates, dicentibus: Cito appropinquēt quę faciet vt videamus, & veniat cōsiliū sancti Israelis, vt sciamus.

Vniuersitatis opifex & Dominus, humanæ naturæ infirmitatem vincens clementia, per sanctos prophetas affatus est maiores, vnde eos ad meliora se recipere, deteriora relinquere, à vitiis ac sceleribus desistere, ac in virtute potius reuiuiscere, ac quod bonum est diligenter persequi, erat consentaneum. Eámque ob rem illis nunc præmia sanctis destinata proponit: nunc suppliciorum genera peccatoribus digna exponit: vt omnibus modis ad id quod expedit perducat. Sed tum nullus erat modus aut via quæ Iudæorum ignauiæ depellendæ satis esse potuit. Nam in auaritiam & libidinem prolapsi, & morbo contumaciæ in Deum extremè laborantes, in sanctos prophetas grauiter concitati sunt: & alii quidem dictis eorum fidem non habentes dicere: Alia nobis loquimini, & annunciate alium errorem: alii verò naturæ diuinæ patientiam propè dixerim accusantes, inter se, vt apparet, loqui ac deridere: Procul abest dies, periit omnis visio. Idcirco ait Deus ad beatum Ezechielem: [Fili hominis, ecce domus Israel exasperans, semper dicit, visio quam hic videt, est in multos dies, & in longinqua tempora hic vaticinatur. Propterea dic illis, hic ait Adonai Dominus, non protrahentur, omnes sermones mei quos loquar, quia loquar sermonem & faciam, dicit Adonai Dominus.] Rursum alii tantùm non de sua ipsorum salute & vita desperantes, ita animosi & audaces facti sunt, qui etiam dixerunt: Veniat citò belli tempus, non inuenient nos imbelles, & ad quemuis strepitum pauitantes, qui vastitatem illaturi sunt. Sumus & nos bellandi non imperiti, & rei militaris non ignari. Hos ergo ad hunc modum affectos meritò luget, & inquit.

Ezech. 12.

Væ trahentibus peccata velut funiculo longo, & quasi iugali loro iuuencæ, iniquitates. Peccata & iniquitates hîc dicit supplicia & pœnas pro peccatis: procul verò abesse adhuc & nondum propè, quòd Deus adhuc pati velit: trahi autem quodammodo ab illis, eò quòd diuinæ iræ acrimoniam & asperitatem sensuri sint. Quibus ego singulis illud congruentissimè & verè dici posse arbitror: [Num diuitias bonitatis eius & tolerantiæ & lenitatis contemnis? ignorans bonitatem Dei ad resipiscentiam te inuitare? At secundum obstinationem tuam, & cor resipiscere nescium thesaurizas tibi ipsi iram in die iræ & reuelationis iusti iudicii Dei.] Trahunt enim ita vti dixi, ipsi in se punitionis tempus, fortassis etiam soluti inde & securi, quia differt punire eos, & quia turpiter delinquentibus pœnam non irrogat. Trahunt ergo peccata quasi funiculo longo, & quasi iugali loro iuuencæ, iniquitatos. Quemadmodum enim qui iuuencas vel boues iugis submittunt, trahunt quandoque vi multa, & adligant ad labores: ad eundem, credo, ipsum modum, hi qui se obiiciunt iræ diuinæ, dicunt: Appropinquent citò quæ faciet vt videamus, & veniat consilium sancti Israelis, vt sciamus. Alius item è sanctis prophetis luget quoque eos qui istuc dicunt idémque sentiunt. Væ, inquit, desiderantibus diem Domini, & illa est caligo & non lux, & opacitas non habens lumen suum. Quocirca, cùm Deum offensum esse intelligimus, confestim duci pœnitudine oportet, & precibus assiduis illum mitigare potius, non commotum iam irritare, nec comminantem contemnere. Est enim lenis & multum misericors, auferens iniquitates, & superans iniustitias, & paucis quandoque lachrymis peccantium, ad placabilitatem serenitatemque sibi gratissimam traducitur.

A οὐαὶ οἱ ἕλκοντες τὰς ἁμαρτίας ὡς σχοινίῳ μακρῷ, καὶ ὡς ζυγοῦ ἰμάντι δαμάλεως τὰς ἀνομίας. ἁμαρτίας δὲ καὶ ἀνομίας ἐν τούτοις φησὶ, τὰς ὑποφορὰς τῶν ἁμαρτιῶν ἤτοι κολάσεις. μακρὰν μὲν ὄσας ἔτι, καὶ ὅπου πλησίον, δηλοῖ τὸ οὐκ ἐξισχυεῖν ἐπὶ βλάβαις τὸν Θεόν. ἐλκομένας δέ πως παρ' αὐτῶν, δηλοῖ τὸ βλάπτεσθαι καὶ τοῖς ὑπ' ἐκείνου ὀργῆς παρεπομένην κινήμασιν. οἶμαι δὲ ἔγωγε τῶν τοιούτων ἑκάστῳ παρεπαδέσματά τε καὶ B ἀληθῶς δωρεαὶ λέγονται ἡμᾶς. ἡ τοῦ πλούτου, ἡ χρηστότητος αὐτοῦ, καὶ ἡ ἀνοχῆς, καὶ ἡ μακροθυμίας καταφρονῆς, ἀγνοῶν ὅτι τὸ χρηστὸν τοῦ Θεοῦ εἰς μετάνοιάν σε ἄγει; κατὰ δὲ τὴν σκληρότητά σου καὶ ἀμετανόητον καρδίαν θησαυρίζῃς σεαυτῷ ὀργὴν, ἐν ἡμέρᾳ ὀργῆς, καὶ ἀποκαλύψεως καὶ δικαιοκρισίας τοῦ Θεοῦ. ἕλκουσι γὰρ, ὡς ἔφην αὐτοὶ καθ' ἑαυτοὺς τὸν τῆς κολάσεως χρόνον, πάλαι πως μακροθυμοῦντες, ὅτι μὴ παραυτίκα ἀκαθέκτως ἐπεπ- C ᾔρασε δίκης. ἕλκουσι τοίνυν τὰς ἁμαρτίας ὡς σχοίνῳ μακρῷ, καὶ ὡς ζυγοῦ ἰμάντι δαμάλεως τὰς ἀνομίας. ὥσπερ γὰρ τὰς δαμάλεις, ἤτοι τὰς βοῦς ὑποφέροντες τοῖς ζυγοῖς, ἕλκουσιν ἔσθ' ὅτε σὺν βίᾳ πολλῇ, καὶ καταδουμβοῦσιν εἰς πόνους, τὸν αὐτὸν, οἶμαι, τρόπον, κἀκεῖνοι τῆς εἰς θείας ὀργῆς ὑπισυμβήσεσθαι μέλλουσιν ἑαυτοὺς ὑποφέροντες ἔφασκον. ἐγγισάτω ὃ ταχὺς, ἀποιήσῃ, ἵνα ἴδωμεν. καὶ ἐλθέτω ἡ βουλὴ τοῦ ἁγίου Ισραὴλ ἵνα γνῶμεν. τοῦτο λέγοντας, καὶ ὅτων προφητικῶς, καὶ ἑτέρους τῶν ἁγίων προφητῶν παραπλησίως λέγων. οὐαὶ οἱ ἐπιθυμοῦντες τὴν ἡμέραν κυρίου. καὶ αὐτὴ ὅτι σκότος, καὶ οὐ φῶς καὶ γνόφος ὅλον ἔχων φέγγος αὐτῆς. χρὴ τίνων μαθόντας, ὅτι λελύπηται Θεὸς ἀνθρωπίνῳ μετάνοιαν, καὶ ἀκαταλήκτοις προσευχαῖς, μειλίσσεσθαι μᾶλλον αὐτὸν, ἢ προτρωπᾶν ἐπὶ κεκινημένον. ὅτε μὴν ἀπειλοῦντος καταφρονεῖν, μακροθυμος γάρ ὅστι, καὶ πολυέλεος, ἀποφέρων ἀνομίας, καὶ E ὑποφαίνων ἀδικίας. καὶ μικροῖς ἔσθ' ὅτε δακρύοις τῶν ἡμαρτηκότων, ὅτι τῷ αὐτῷ φιλανθρωπότατον καλλωπίσματι μάλιστα χαίρουσι.

Οὐαὶ οἱ λέγοντες τὸ πονηρὸν καλὸν, καὶ τὸ καλὸν πονηρὸν, οἱ θέντες τὸ σκότος φῶς, καὶ τὸ φῶς σκότος. οἱ θέντες τὸ πικρὸν γλυκὺ, καὶ τὸ γλυκὺ πικρόν. οὐαὶ οἱ σοφοὶ ἐν ἑαυτοῖς, καὶ ἐνώπιον ἑαυτῶν ἐπιστήμονες.

Insipientes esse omnino eos etiã hisce verbis arguit, qui peccata quasi longo

Ασοφίαν ὅλως πρωτελῶς καὶ διὰ τούτων ἐλέγχει τοὺς τὰς ἁμαρτίας ὑποφορὰς ὡς σχοι-

νίφ μακρῷ. δέον γὰρ ἐπαίνῳ πάντως ἀξιοῦν τὸ χρῆσθαι μετάνοιαν. καὶ διὰ πάσης ὑπερβολῆς ἀπαλλάττειν ἑαυτοὺς τῆς ἐπηρτημένης ὀργῆς. καὶ τὴν ὑγιείας ἀπολογεῖσθαι λευπημένῳ τῷ πάντων κρατοῦντι Θεῷ. ἀδόκιμοι γεγόνασι δαπεζῖται, ἡμᾶς τε μὴ τὰ αἰσχρὰ, καταγινώσκοντες δὲ τὸ ἀσυγκρίτως ἄμεινον. καὶ τὸ ὅτι μάλιστα λυσιτελὲς εἰς σωτηρίαν αὐτοῖς. πρέπει δὴ οὖν ἀρὰ τοῖς οὕτω πεφρονηκόσι τὸ ναί. αἰσθανόμενοι γὰρ, καὶ ἀσυνήθετοι καθ' ἑαυτοὺς γεγόνασι δικασταί. τὸ μὲν γὰρ πονηρὸν καλὸν εἶναι λέγοντες, καταλογιζόμενοι τὸ σκότος φῶς, καὶ τὸ μὲν πικρὸν γλυκύ, τὸ δὲ γλυκὺ πικρὸν εἶναι διαβεβαιούμενοι. διὰ τὴν παθῶν ἐλεᾶσθαι τὰς ἐκ τοῦ πολέμου συμφοράς. καίτοι μετὰ δυκόλως ἔξω γενέσθαι τοῦ κακοῦ. προῳδαμένοι δὲ καὶ αὐτὸν τὸν διὰ Χριστοῦ φωτισμὸν μεμενήκασιν ἐν σκότῳ. καὶ τί φησὶν ὁ προφήτης. ὑπομεινάντων φῶς ἐγένετο αὐτοῖς σκότος. μείναντες αὐχμῷ ἐν σκοτίᾳ προσεπάτησαν. Καταλιαθὸν δὲ δυσθυμίας εἰς τοῦτο, καὶ φρενῶν ἀγριότητος, ὥστε καὶ προκειμένης αὐτοῖς εἰς ἀπόλαυσιν τῆς ἡμερότητος τοῦ Θεοῦ, καὶ τῆς ἐντεῦθεν γλυκείας ἐλπίδος. εἵλοντο μᾶλλον αὐτοὶ, τὰς ἐκ τοῦ κολάζεσθαι πικρίας, καὶ τοῖς οὕτω δεινοῖς ἐκτυγχάνεσθαι κακοῖς. πεπονθέναι δὲ τοῦτο φησὶν αὐτοὺς, ὅτι γεγόνασιν ἐν ἑαυτοῖς σοφοὶ, καὶ ἐνώπιον ἑαυτῶν ὄντες φρόνιμοι. ἀληθὲς ὅτι καὶ τοῦτο τοῦ προφητικοῦ φωνοῦ. ἀνεξέλεγκτος ἡ σοφία πλανᾶται. φορτικὸν γὰρ καὶ ὀπίζημιον τὸ θέλειν αὐτίζεσθαι φιλεῖν τοῖς τοῦτο δρᾶν εἰωθόσι. καὶ ἀποδιδόναι μόνῃ τῇ ἰδίᾳ γνώμῃ τὸ δοκεῖν εἰδέναι τὸ ὠφελοῦν. ὅπου καὶ γράμμα φησὶν ἱερὸν. ὁ δὲ κατειλιμμένος, καὶ καταφρονητὴς ἀνὴρ ἀλαζὼν, οὐδὲν ἂν μὴ περάνῃ. Τοιοῦτον ἔχοντες τὸν ἀρρωστίαν εἰς νοῦν καὶ καρδίαν οἱ τῶν Ἰουδαίων καθηγηταὶ, τὰς παρὰ τοῦ σωτῆρος οὐκ ἐδέξαντο συμβουλάς. ἦσαν γὰρ ἦσαν, οὐκ ἐνώπιον κυρίου μᾶλλον, ἀλλ' ἐνώπιον ἑαυτῶν ὀπίζημιοι. ὑπερφρονοῦντες μὲν καὶ μέγα φρονοῦντες ὅτι τῇ τῶν θείων εἰδήσει νόμων. ἐγνωκότες δὲ τὸ σύμπαν οὐδέν. τυφλοὶ γὰρ ἦσαν τυφλῶν ὁδηγοὶ, καὶ τὸν αὐτὸν τοῦ σωτῆρος φωνόν.

Οὐαὶ οἱ ἰσχυροὶ ὑμῶν, οἱ τὸν οἶνον πίνοντες, καὶ οἱ δυνασταὶ οἱ κεραννύοντες τὸ σίκερα, οἱ δικαιοῦντες τὸν ἀσεβῆ ἕνεκα δώρων, καὶ τὸ δίκαιον τοῦ δικαίου αἴροντες.

Οἱ τῆς Ἰουδαίων συναγωγῆς ἀρχιερεῖς τε καὶ λευῖται, καὶ ὁ πᾶς ὄχλος τῶν ἄλλων ἐν εἰδήσει τῶν θείων ἔχοντες νόμων, καὶ τὰς περὶ αὐτοῦ

A funiculo trahuntur. Cùm enim pœnitentiam omni laude dignam existimare, & se ab ira impendente probè ac integrè viuendo conseruare, & Deo omnipotenti offenso, prece & supplicatione, se probare oporteret: nummularii improbi euaserunt, turpiora in pretio habentes, notantes verò vt adulterinum citra discrimen id quod præstabilius est, & ad suam ipsorum salutem vtilissimum. Conuenit ergo hoc Væ [illegible] affectis, quia in seipsos impii & [illegible] iudices extiterunt. Etenim cùm malum bonum esse dicerent, & tenebras lucem ducerent, & amarum dulce, & dulce amarum affirmarent: cúmque maluerint calamitates belli subire, cum alioqui facilè à malis immunes esse potuissent, repudiata etiam ipsa per Christum illustratione, in tenebris remanserunt. Et dicit propheta, [Cùm " expectarent lucem, factæ sunt illis te- " nebræ: expectantes splendorem, in ca- " ligine versabantur.] Ad eam verò im- "
C pietatem animique efferationem prouoluti sunt, vt quantumuis Dei clementiæ eiusque spei dulcissimus fructus illis propositus esset, pœnarum tamen ipsi acerbitatem elegerunt, & his grauissimis quidem malis diuexari maluerunt. Idque propterea illis accidisse ait, quòd apud seipsos sapientes, & in oculis suis prudentes viderentur. Quod quidem verum est, quia iuxta Paremiastæ vocem: Sapientia reprehensionis impatiens, errat. Et sibi præsidere solere, &
D ex suo arbitrio iudicioque solo, quid vtile cognitu sit, explicare, id graue est & pernicioſum his qui id facere consueuerunt. Sic etiam sacra Scriptura inquit: Insolens & contemptor ac vir arrogans non proficiet. Cùm hoc animi morbo laborarent Iudæorum duces, consilio Seruatoris non acquieuerunt. Erant enim erant prudentes, non apud Dominum, sed apud se, supercilia tollentes, & altè sapientes propter diuinarum legum scientiam, cùm om-
E nino nihil sciuerint. Cæci enim erant, iuxta Seruatoris vocem, duces cæcorum.

Væ his qui inter vos robusti sunt ad bibendũ vinum, & validi ad misc̃edam siceram: qui iustificant impium propter munera, & iustitiam iusti tollunt ab eo.

Primores & nobilissimi Iudaicæ synagogæ, & qui inter alios cognitione diuinarũ legũ eminebant, iudiciáq; apud eos

exercebant, grauiter huius criminis arcessebantur, quasi ad largitiones accipiendas inexplebilem manum extendentes, & quibus animus erat iniuriam facere fratribus, his facilè suum suffragium vendentes, licet clarè dicat lex: Iudicium iustum iudicate. Verum esse quod dico confirmabit propheta Abacum, dicens: [Quousque clamabo, & non exaudies? vociferabor ad te vim patiens, & non seruabis? quare ostendisti mihi labores & dolores vt videram miseriam & impietatem? Contra me factum est iudicium, & iudex accipit. Ideo dissipata est lex, & non perductum est ad finem iudicium, quia impius prævalet iusto. Idcirco exibit iudicium peruersum.] Diuinus quoque Esaias ipse alloquitur Hierusalem seu Sion: Principes tui non obediunt, socii sunt furum, diligunt munera, inhiant præmiis, pupillis non iudicant, & iudicio viduæ non attendunt. Hæc autem fecerunt, corrupti sordidis muneribus, ac fortassis etiam impiè colligentes, & ad fomenta fœdarum voluptatum ex iniuriis corrogantes. Accusat quippe eos voce propheræ, dicens: Vestes eorum vincientes funiculis, vela fecerunt contigua altari, & vinum ex sycophantiis biberunt in domo Dei sui. Væ itaque, inquit, his qui robusti sunt & valid, qui exquisitè siceram condiunt, qui potioni indulgent, & ebrietate delectantur, qui iustitiam tollunt à iusto, id est, iniustè oppressum condemnant, & causam hominum auaritiæ studentium iusta sententia adiuuant. Et hoc planè est, vt arbitror, malum dicere bonum, & bonum malum, tenebras lucem, & lucem tenebras, amarum dulce, & dulce amarum. Deplorat autem in omnibus robustos, præcellentes & præpotentes, quandoquidem potentes potenter & acriter torquebantur, & cui multum additum est, ab eo multum exigetur, iuxta vocem Seruatoris. Non enim pari supplicio afficientur principes & subditi. Etenim hi prætexunt interdum se non scire voluntatem domini sui: at illi etsi sciant exactissimè, non fecerunt tamen. Eámque ob causam meritò duriora patientur ab eo qui pœnam irrogat.

Propterea quemadmodum exuretur stipula à carbone ignis, & comburetur à flamma resoluta, radix eorũ, quasi lanugo erit, & flos eorum vt cinis ascendet.

Amos. 4.

Isai. 1.

A ποιῶ· ἄνοι χρίσις, διεβέβλωτο λίθυ, ὡς ἅπλησον εἰς δωροδοκίαν ἐκτείνοντες χέρα. καὶ τοῖς ἀδικεῖν ἐθέλουσιν ἀδελφοὺς, τὸ πρὸ ἑαυτῶν βύκηλος καταπωλοῦντες ψῆφον. κἀιτοι τῶ νόμου λέγοντος ἐναργῶς. κεῖμα δίκαιον κείνατε. ὅτι δέ ἐστιν ἀληθὲς ὃ φημι, πιστώσεται λέγων ὁ προφήτης Ἀμβακούμ, ἕως τίνος, κύριε, κεκράξομαι, καὶ οὐκ εἰσακούσῃ. βοήσομαι πρὸς σε ἀδικούμενος, καὶ οὐ σώσῃς; ἵνα τί ἔδειξάς μοι κόπους καὶ πόνους, βλέπειν κακοπραγίαν καὶ ἀσέβειαν, ἐξ ἐναντίας μου γέγονε κρίσις. καὶ ὁ κριτὴς λαμβάνει. Διὰ τοῦτο διεσκέδασται νόμος. καὶ οὐ διεξάγεται εἰς τέλος κεῖμα. ὅτι ἀσεβὴς καταδυναστεύει τὸν δίκαιον. ἕνεκα τούτου ἐξελεύσεται ὃ κεῖμα διεστραμμένον. καὶ αὐτὸς δέ που φησὶν ὁ θεσπέσιος Ἡσαΐας, πρὸς τὴν Ἱερουσαλὴμ ἤτοι τὴν Σιὼν· οἱ ἄρχοντές σε ἀπειθοῦσιν, κοινωνοὶ κλεπτῶν, ἀγαπῶντες δῶρα, διώκοντες ἀνταπόδομα. ὀρφανοῖς οὐ κρίνοντες, καὶ κρίσις χήρας οὐ προσέχοντες. ταῦτα δὲ ἔδρων ἀφειδῶς λημμάτων πεπλησμένοι. καὶ τάχα που τὰ εἰς πότους καὶ τρυφὰς ἀνοσίως ἐρανιζόμενοι, καὶ ἐξ ἀδικιῶν συλλέγοντες. αἰτιᾶται γὰρ αὐτοὺς διὰ φωνῆς προφήτου, λέγων, καὶ τὰ ἱμάτια αὐτῶν δεσμεύοντες σχοινίοις. προσπετάσματα ἐποίουν ἐχόμενα τοῦ θυσιαστηρίου. καὶ οἶνον ἐκ συκοφαντιῶν ἔπινον ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ αὐτῶν. οὐαὶ τοίνυν, φησὶ, τοῖς ἀνδρείοις καὶ δυνατοῖς, τοῖς ἀρτίοις πρὸς ἔργως δυοῖν οἴκοθεν, τοῖς φιλοπότας, καὶ ἀγαπῶσι μέθυ, τοῖς δὲ δίκαιον ἀφαιροῦσι τοῦ δικαίου, τοῦτ' ἔστι, τοῖς καταπείνοις μὲν τὸν ἠδικημένον, ἀπονέμουσι δὲ ψῆφον δικαίαν τοῖς εἰωθόσι πλεονεκτεῖν. καὶ τοῦτο οἶμαι ὅτι τὸ ἀναφῶδον εἰπεῖν τὸ πονηρὸν καλὸν, καὶ τὸ καλὸν πονηρὸν, καὶ σκότος εἰς φῶς, καὶ τὸ φῶς εἰς σκότος, τὸ πικρὸν γλυκὺ, καὶ τὸ γλυκὺ πικρόν. ἴσιον δὲ ὅτι δυνατοὶ δυνατῶς ἐλεγχθήσονται. καὶ ὧν πρέπει πολὺ πλειοτέρων ἀπαιτοῦσι πρὸς αὐτῶν, καὶ τοῦ τοῦ σωτῆρος φωνοῦ. οὐ γὰρ ἴσως ἔσται τὰ τῆς κολάσεως ἔσαι, τοῖς τε ἡγουμένοις, καὶ τοῖς ὑπὸ χεῖρα κειμένοις. οἱ μὲν γὰρ ἔλαθ' ὅτε προβαλλῶνται τὸ μὴ εἰδέναι τυχὸν τὸ θέλημα τοῦ κυρίου αὐτῶν. οἱ δὲ κἀιτοι λίαν ἐγνωκότες ἀκριβῶς οὐ δεδράκασιν. ταὐτητοι δικαίως δυσαποσπάστως ὑπομενοῦσι τοῦ κολάζοντος κίνησιν.

Διὰ τοῦτο, ὃν τρόπον καυθήσεται ἡ καλάμη ὑπὸ αἰθαλώδους πυρὸς, καὶ συγκαυθήσεται ὑπὸ φλογὸς αἰθαλώδης, ἡ ῥίζα αὐτῶν ὡς χοῦς ἔσαι, καὶ ὁ ἄνθος αὐτῶν, ὡς κονιορτὸς ἀναβήσεται.

Ἐπειδὴ γὰρ αὐτοὶ καθ' ἑαυτοὺς, φησὶν, ἐπεσπάσαντο ταῖς ἁμαρτίαις ὡς σχοινίῳ μακρῷ. καὶ γεγόνασιν οὐκ ὀρθοὶ τῷ σταθμῷ κείμενοι, καταφέροντες μὲν τὸ ἀγαθὸν, ἐπαινοῦντες δὲ τὸ πονηρὸν, σοφοί τε ἦσαν ἐν ἑαυτοῖς, καὶ ἐνώπιον ἑαυτῶν φρονιμοι, καὶ τοῖς τὰ ἐπὶ τούτων αἰσχίονα βλέποντες. δεδικαιώκασι μὲν ἕνεκα δώρων τὸν ἀσεβῆ, τὸ δὲ δίκαιον τῆς δικαίας ἐλάβον· τούτων ἕνεκα πάντων ὡς ὕλη κατάκαρπος ὕλη, καὶ καλάμης δίκαιον πυρὸς ἔσονται ἔσθη, καὶ φλόγες αὐτοὺς αἱμάσσουσι κατεσθιοῦσαι. ὡς ὁμοῦ ταῖς ῥίζαις τοὺς ἐξ αὐτῶν διαφθειρομένους καρποὺς. τοῦτ' ἔστι, σὺν ἀπολέσθαι τοῖς τεκοῦσι τὰ ἐξ αὐτῶν. καὶ ὡς χοῦν ἢ κόνιν ῥᾳδιουργότατον πνεῦμα διασκεδάσειεν ἀπολομένους τοὺς τοιούτους. αἱμάσσει δὲ φλόγα φησὶ τὴν ὑπ' οὐδενὸς σβεννυμένην. ἐμπέπτωκε μὲν γὰρ ἡ λησίοις ἤδη καὶ ἀμπέλοις ἐνίοτε πῦρ· ἀλλ' οὐ γέγονεν αἰσθητὴ, ἐπαμυνόντων πολλῶν, καὶ προσελθεῖν οὐκ ἐώντων. ὅτε μὲν ἀδιακωλύτως κατανέμεσθαι τοὺς ἀγροὺς. πονοῦντος δὲ οὐδενὸς, ἦλθεν ἀναχόντος τὸν ἐπέκεινα δρόμον τῆς φλογὸς, τότε δὴ τότε καὶ αἰσθητὴ τοῖς ἔξω καὶ ἄφερτος, καὶ ἀχάλινος ὅσα προσπεσὼν οἷόν τε ἀπολωλεκυῖαν. οὕτω ἐπειδὴ καὶ τοῖς τοῦ πολέμου συμφοραῖς ἐπιφέροντες αὐτοὺς τοῦ πάντα ἰσχύοντος Θεοῦ, καὶ ὁσίας ψήφου κολάζοντος, οὐδεὶς παντελῶς ἐπαμύνων ἦν. διὰ τοῦτο καὶ μάλα εἰκότως αἰσθητὴν φλόγα τὴν ὀργὴν ὀνομάζει. ὡς γὰρ φησιν ὁ μακάριος Μωσῆς. ὁ Θεὸς ἡμῶν πῦρ καταναλίσκον ἐστὶν, καὶ ἐὰν κλείσῃ τις ἀνθρώπου, τίς ἀνοίξει; καὶ τῶν εἰδὼς ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ ψάλλει, λέγων. σὺ φοβερὸς εἶ, καὶ τίς ἀντιστήσεταί σοι ἀπὸ τῆς ὀργῆς σου; διὸ δὴ καὶ ἡμᾶς πάντα οὕτως ἀναγκαίως προσαιτεῖσθαι τὴν ὀργὴν, φοβερὸν γὰρ τὸ κρῆμα, καὶ δυσάλυκτον, καὶ χρὴ δεδιδάγμεθα λέγειν ἐν προσευχαῖς. κύριε, μὴ τῷ θυμῷ σου ἐλέγξῃς με, μηδὲ τῇ ὀργῇ σου παιδεύσῃς με. ἀνάγκη γὰρ ἐστὶν, οὐκ ἔστιν ὃ παιδεύεσθαι χαλεπὸν. φορτικὸν δὲ καὶ δύσοιστον, ὃ ἐν ὀργῇ καὶ θυμῷ τοῦτο προσπίπτειν καθ' ἡμῶν. ὅτου καὶ ὁ προφήτης ἔλεγεν. παίδευσον ἡμᾶς κύριε, πλὴν ἐν κρίσει, καὶ μὴ ἐν θυμῷ, ἵνα μὴ ὀλίγους ἡμᾶς ποιήσῃς.

Οὐ γὰρ ἠθέλησαν τὸν νόμον κυρίου Σαβαὼθ, ἀλλὰ τὸ λόγιον τοῦ ἁγίου Ἰσραὴλ παρώξυναν. καὶ ἐθυμώθη ὀργῇ κύριος Σαβαὼθ, ὅτι τὸν λαὸν αὐτοῦ, καὶ ἐπέβαλε, τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἐπ' αὐτοὺς, καὶ ἐπάταξεν αὐτοὺς, καὶ παρωξύνθη τὰ ὄρη, καὶ

Quoniam, inquit, contra se ipsi protraxerunt peccata velut funiculo longo, nec recti rerum æstimatores fuerunt, criminántes bonum, laudantes malum, sapientes etiam apud seipsos, & in oculis suis prudentes, & quæ his fœdiora erant spectantes, impium propter munera iustum pronuncientes, ius iusto eripientes: his omnibus de causis, erunt materia concremabilis, instar stipulæ, & ignis fomentum, & flammæ accensæ eos depascentur: vt vnà cum radicibus ipsorum quoque fructus consumantur, id est, vt cum parentibus & ex his etiam procreati simul intereant, & tanquam puluisculus aut cinis, rapidissimi viuenti impetu dissipentur. Accensam verò flammam dicit, quæ à nullo extincta est. Incidit enim quandoque ignis & in segetem, & in vites, non tamen incenduntur, quia multi succurrunt, nec sinunt eum inualescere, vt agros nullo prohibente depopuletur. Cæterùm si nullus laborat, nec vlterius cursum flammæ impedit, tunc accensa erit, & libera, & effrenatè quodcumque obuium inuadet. Quare Deo omnipotente bellicis calamitatibus eos obiiciente, & sancrosancto suffragio mulctante, cùm nullus omnium subueniret: hinc accensam facem, optimo iure iram nominat. Vt enim beatus Moses ait: [Deus noster ignis consumens est. Et si clauserit contra hominem, quis aperiet?] His igitur diuinus Dauid accinit dicens: [Tu formidabilis, ô Domine, ecquis resistet tibi?] Omnibus igitur viribus effugienda est hæc ira, vtpote terribilis & ineuitabilis. Itaque docemus in precibus dicere: [Domine ne in furore tuo redarguas me, nec in ira tua castiges me.] Non enim acerbum est castigari: sed ex ira quasi & furore id contra nos fieri, & molestum est, & intolerabile. Sic & propheta: [Castiga, inquit, nos Domine, verùm in iudicio, non in furore: ne nos ad numerum paucissimum redigas.]

Deut. 4.

Psal. 6.

Non enim voluerunt legem Domini Sabaoth, sed oraculum sancti Israelis irritarunt. Et commotus est furore Dominus Sabaoth in populum suum: & iniecit manum in eos, & percussit eos, & exacerbati sunt montes, & facta

ficta sunt morticinia eorum velut simus in medio viæ.

Sapientissimus Hieremias insciti̇am Iudæorum & superbiam taxat, diuens: Quomodo dicetis, sapientes sumus nos? & lex Domini apud nos est? Vanus factus est iuncus, mendax scriba, pudefacti sunt sapientes, perterriti sunt & capti sunt. Sapientia quænam illis inest? Quoniam verbum Domini respuerunt. Neq; enim prædicationem Euangelij admiserunt, imò nec ipsam legem à Mose traditam coluerunt: vt etiam ipse Christus dixerat: Si credidissetis Mosi, credidissetis mihi: nam de me ille scripsit. Contrà vtrunque ergo deliquerunt, & Dei verbum repudiarunt miseri, neque prædictiones legales vt veras recipientes, neque salutari Euangelicoque sermoni suffragantes. Idcirco voce Hieremiæ de ipsis locutus est Deus: [Ad quem loquar, & contestabor, & exaudiet? Ecce incircuncisæ aures eorum, nec possunt audire. Ecce verbum Domini factum est illis in opprobrium. Nolunt illud audire.] Probris enim commacularunt verbum Domini, cùm de ipso audientibus dicerent: Dæmonium habet, & insanit, quid illum auditis? Cùm ergo legem Domini Sabaoth non voluerint, irritarunt oraculum sancti Israel, id est, Christi. Commotus est, inquit, furore, & percussit eos, & exacerbati sunt montes. Quósnam dicit hic montes? annon videlicet Romanum imperium propter splendorem gloriæ, & dignitatis eminentiam? Eo quòd exacerbati sunt montes, facta sunt morticinia eorum quasi simus, id est, qui in bello mortui sunt, passim & sparsim proiecti sunt, & acervatim iacuerunt, vniuersamque regionẽ corũ repleuerunt. Quin etiã aliter de his qui per inobediẽtiam omniũ Seruatorẽ Deũ exacerbarunt, intelligi potest. Exacerbati sunt enim mõtes intelligibiles, id est, principatus, & potestates, & mundi domini, rectores tenebrarũ harũ. Quod vbi fit, eos qui subditi illis sunt, mortem animæ subire omnino est necessum. Etenim Deo Opt. Max. suppetias ferente, quantumuis cõtra nos excãduerint mõtes, nulla eorũ ratio habenda est. Scriptũ est enim: Castrametabitur angelus Domini circa timẽtes ipsũ, & eruet eos. Sin manum ille subtraxerit, nec iam seruare sustinuerit, tunc iacebimus, & velut stercus pedibus inimicorum substernemur.

Hier. 6.

Hier. 8.

Ephes. 6.

Ἐξέλιπη τὰ θνησιμαῖα αὐτῶν ὡς κοπρία ἐν μέσῳ ὁδοῦ.

Ὁ σοφώτατος Ἱερεμίας ταῖς τῶν Ἰουδαίων ἀμαθείαις τε καὶ ὑπερηφανίαις ὑπιπλήττων λέγων· πῶς ἐρεῖτε ὅτι σοφοὶ ἐσμὲν ἡμεῖς, καὶ νόμος κυρίου μεθ' ἡμῶν ἐστιν; εἰς μάτην ἐλυμήνη γραῖνος, γραμματεὺς ψευδὴς, ἠσχύνθησαν σοφοὶ, ἐπτοήθησαν καὶ ἑάλωσαν. σοφία τίς ἐστιν ἐν αὐτοῖς; ὅτι τὸν λόγον κυρίου ἀπεδοκίμασαν. τοιγαροῦν μετ' ὀλίγον ὁ κήρυγμα ὁ εὐαγγελικόν· ἀλλ' οὐδὲ αὐτὸν τὸν διὰ Μωσέως τετιμήκασι νόμον. ὡς γὰρ αὐτὸς εἴρηκεν ὁ Χριστός· εἰ ἐπιστεύετε Μωσῆ, ἐπιστεύετε ἂν ἐμοί, περὶ γὰρ ἐμοῦ ἐκεῖνος ἔγραψεν. πεπλημμελήκασι τοίνυν κατ' ἄμφω, καὶ ἀπεδοκίμασαν οἱ δείλαιοι τὸν θεοῦ λόγον. μήτε τοῖς διὰ νόμου προφητεύσασιν ὡς ἀληθέσι δεχόμενοι, μήτε μὴν τὸ σωτήριον εὐαγγελικὸν ἐπαινέσαντες λόγον. ταῦτα τοι διὰ φωνῆς Ἱερεμίου πρὸς αὐτοὺς ἔφη θεός. πρὸς τίνα λαλήσω, καὶ διαμαρτύρομαι καὶ εἰσακούσεται; ἰδοὺ ἀπερίτμητα τὰ ὦτα αὐτῶν, καὶ οὐ δύνανται ἀκούειν. ἰδοὺ ὄνειδος ἐγένετο τὸ ῥῆμα κυρίου ἐλυμήνη αὐτοῖς εἰς ὀνειδισμόν· οὐ μὴ βουληθῶσιν αὐτὸ ἀκούειν. Κατωνείδιζον γὰρ τὸ ῥῆμα Χριστοῦ, τοῖς ἀκροωμένοις περὶ αὐτοῦ λέγοντες. δαιμόνιον ἔχει, καὶ μαίνεται, τί αὐτοῦ ἀκούετε; σκοπῶ ἐπειδήπερ οὐκ ἠθέλησαν τὸν νόμον κυρίου Σαβαὼθ, προτιμῶν ἢ καὶ τὸ λόγιον τοῦ ἁγίου Ἰσραὴλ, τοῦτ' ἔστι, Χριστοῦ. ἐθυμώθη, φησὶν, ὀργῇ καὶ ἐπάταξεν αὐτοὺς, καὶ προὐξώθη τὰ ὄρη. καὶ ποῖα φησὶν ἐν τούτοις ὄρη; ἢ δηλονότι τὰς Ρωμαίων ἀρχὰς, διότι τὸ ἐν δόξῃ περιφανὲς, καὶ τὸ ἐν ἀξιώμασιν ἐπιφανὲς; ἀπὸ ἧ τοῦ προξιωθῶσι τὰ ὄρη, γέγονεν αὐτοῖς ὡς κοπρία τὰ θνησιμαῖα, τοῦτ' ἔστιν, οἱ ἐν τῷ πολέμου νεκροὶ, διερριμμένοι πανταχῇ, καὶ τὰχα που κειμένοι σωρηδὸν, καὶ πᾶσαν αὐτοῖς πιμπλάντες τὴν χώραν. καὶ ἕτερος ἢ κεῖ τῶν προτιμώντων διὰ τῆς ἀπειθείας τὸν τῶν ὅλων σωτῆρα θεόν. προτιμῶντα γὰρ ὄρη τὰ νοητὰ, τοῦτ' ἔστιν, ἀρχαὶ καὶ ἐξουσίαι, οἱ κοσμοκράτορες τοῦ σκότους τούτου. οὗ δὴ γενομένου, πᾶσά πως ἀνάγκη τὴν ψυχὴν ὑπομεῖναι θάνατον τοὺς ὑπενιαυσμένους αὐτοῖς. ὑπερκειμένου μὲν γὰρ τοῦ πάντα ἰσχύοντος θεοῦ, κἂν προτιμήσῃ καθ' ἡμῶν τὰ ὄρη, λόγος αὐτοῖς οὐδεὶς. γέγραπται γὰρ ὅτι παρεμβαλεῖ ἄγγελος κυρίου κύκλῳ τῶν φοβουμένων αὐτὸν, καὶ ῥύσεται αὐτούς. ἀφιέντος δὲ τὴν χεῖρα, καὶ οὐκ ἔτι σώζειν

ἀνεχομένου, ὃ τὴν ἀνάγκην ἐπεισάγει, καὶ κοπρίαν δίκην ὑπὸ πόδας τῶν ἐχθρῶν ἐσόμεθα.

Ἐπὶ πᾶσι τούτοις οὐκ ἀπέστραφη ὁ θυμός, A ἀλλ' ἔτι ἡ χεὶρ ὑψηλή. διὸ ἀροῖ σύσσημον εἰς τὰ ἔθνεσι τοῖς μακρὰν, καὶ συρεῖ αὐτοῖς ἀπ' ἄκρου τῆς γῆς. καὶ ἰδοὺ ταχὺ κούφως ἔρχονται· οὐ πεινάσουσιν, οὐδὲ κοπιάσουσιν, οὐδὲ νυστάξουσιν, οὐδὲ κοιμηθήσονται, οὐδὲ μὴ λύσωσι τὰς ζώνας αὐτῶν ἀπὸ τῆς ὀσφύος αὐτῶν, οὐδ' οὐ μὴ ῥαγῶσιν οἱ ἱμάντες τῶν ὑποδημάτων αὐτῶν, ὧν τὰ βέλη ὀξέα ἐστὶ, καὶ τὰ τόξα αὐτῶν ἐντεταμένα. οἱ πόδες τῶν ἵππων αὐτῶν, ὡς στερεὰ πέτρα ἐλογίσθησαν. οἱ τροχοὶ τῶν ἁρμάτων αὐτῶν ὡς καταιγίς. ὁρμῶσιν ὡς λέοντες, καὶ πρέσβευσαν ὡς σκύμνος λέοντος. καὶ ἁρπάσεται, καὶ βοήσεται ὡς θηρίον, καὶ ἐκβαλεῖ, καὶ οὐκ ἔσται ὁ ῥυόμενος. καὶ βοήσεται ἐπ' αὐτοῖς ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, ὡς φωνὴ θαλάσσης κυμαινούσης. καὶ ἐμβλέψονται εἰς γῆν, καὶ ἰδοὺ σκότος σκληρὸν ἐν τῇ ἀπορίᾳ αὐτῶν.

In omnibus his non auersa est ira, sed adhuc manus excelsa. Itaque leuabit signum in gentibus longinquis, & assibilabit illis ab extremo terræ. Et ecce citò leuiter venient: non esurient, neque laborabunt, neque dormitabunt, neque consopientur, neque soluent cingula sua à lumbo suo, neque rumpentur corrigiæ calceorum ipsorum: quorum tela acuta B *sunt, & arcus eorum extensi. Pedes equorum eorum vt solida petra reputati sunt: rotæ curruum ipsorum quasi tempestas. Irruunt quasi leones, & astiterunt quasi catulus leonis. Et apprehendet & vociferabitur quasi fera, & iniiciet se, nec erit qui eripiat. Et vociferabitur propter ipsos die illo, vt sonitus maris inundantis, & inspicient in terram, & ecce caligo tetra in eorum inopia.*

Ὅτι μὴ μέχρι τούτων τὰ τῆς ἐπ' αὐτοῖς ὀργῆς μετρηθήσεται τοῦδε τοῦ τὰ δίκαια κείνοντος, προβήσεται ἢ καὶ ἐπέκεινα, σαφὲς ὅ προσκείμενον. καίτοι γὰρ ἀγελέως πεπορθημένοι, λιμῷ τε καὶ θλίψει πεπιεσμένοι, καὶ ταῖς τοῦ πολέμου συμφοραῖς ἀναλόντες οἱ δείλαιοι, μεμνήκασιν ἐν ἀποστροφῇ Θεοῦ, καὶ οὐκ ἔξω γεγόνασι τῆς ὀργῆς. τοῦτο γάρ, οἶμαι, σημαίνει λέγων. Ὅτι ἐπὶ πᾶσι χεὶρ ὑψηλή, ὅτι πλήττουσα τοὺς ἡμαρτηκότας. ὑψοῦ γὰρ ἀεί πως ἡ τοῦ παίοντος αἴρεται χείρ. Εἶτα τίς ἢ πόσος ὁ τῶν ὀρῶν ἔσται προξυσμός; τίνες δὲ καὶ οἱ τοῖς ἐκείνων ὑπηρετησόμενοι θυμοῖς, καὶ μεθ' ὅσης ἥξουσιν ἀνδρείας τε καὶ εὐτολμίας, καὶ τῆς εἰς αὐθέκτους ἀήθους ὠμότητος, ἐμφανίζει λέγων. Διὸ ἀροῖ σύσσημον ἐν τοῖς ἔθνεσι τοῖς μακρὰν. ὁ γὰρ ὅμορος καὶ γείτονες τῆς Ἰουδαίων χώρας οἱ τοῦτο ἠρημωκότες καὶ κατεμαρήσαντες τὰ Ἱεροσόλυμα, καὶ ἁπάσας δὲ τὰς τῶν Ἰουδαίων πόλεις, ἀλλ' ἐκ χωρῶν τῶν μακρὰν, καὶ ἐξ ἁπάσης τῆς γῆς συναγηθροισμένοι. πλῆθος γὰρ λίαν· μᾶλλον δ' ἂν ἁπλοῦν καὶ ἀριθμοῦ κρείττονες καὶ οἱ συναθροίζοντες ΟΥΕΣΠΑΣΙΑΝΟΝ τε καὶ Τίτον. σύσσημον δὲ δοθήσεται, φησὶν, ὡς ἐν καιρῷ πολέμου καὶ μάχης. ἔθος γὰρ τοῖς στρατηγοῖς ἐξοπλίζειν μηνύσεσιν εἰς παράταξιν τὸν ὑπὸ χεῖρα πληθύν, σύσσημα διδόναι τὰς καλουμένας σημείας αἴροντας ὑψοῦ. ὧν ἐν ὁ προφήτης Ἡσαΐας διαμνημονεύων λέγων, καὶ ἀ-

C Quòd ira in eos iusta iudicantis hîc non sistet, sed vlterius progredietur, ex his quæ iam proposita sunt, perspicuum erit. Nam licet crudeliter vastati, fame & siti pressi, bellique calamitatibus impliciti fuerint miselli, tamen in hac auersione à Deo perstiterunt, nec ab ira liberi immunesque fuerunt. Hoc enim, opinor, significat vbi ait: Adhuc manus excelsa, quippe feriens eos qui peccauerunt. In altum enim semper eleuatur manus percutientis.
D Dein quæ & quanta montium irritatio sit futura, & qui furoris eorum administri erunt, quanta cum fortitudine & audacia, & insueta in homines immanitate & sæuitia adorientur, declarat cùm dicit: Itaque leuabit signum in gentibus longinquis. Non enim vicini erant, aut Iudæorum regioni contermini, qui eam vastarunt, & Hierosolyma cunctásque Iudæorum vrbes cremarunt: sed ex longinquis
E regionibus & ex omni terra congregati: complures quippe, imò innumerabiles coniunctis copiis & clypeis Vespasianum & Titum adiuuerunt. Signumque, inquit, dabitur, perinde vt belli ac pugnæ tempore. Si enim ducibus solemne est, multitudinem sub ipsis merentem in aciem educturis, signum quoddam dare, & vexilla, vt vocant, in altum tollere. Quorum & propheta Esaias meminit,

Capietur, inquiens, vt vexillum in monte, & vt signum gerens in colle. Vexillum namque collocantes in præaltis verticibus, vel rectà procedunt, vel retrocedunt, vel etiam suspendunt quiddam ad quod acies respicit. Nouit enim hoc pacto ducis voluntatem. Itaque leuabit inquit, signum, & assibilabit illis. Sumit hoc rursus, velut à consuetudine apum. Solent enim apiarii sibilo eas excitare, & ita ex aluearijs ad flores & herbas educere, & ex agris quoque reducere, domique vt immorentur efficere. Sibilabit ergo, inquit. Hi verò accurrere volucres, & leues, famem magnopere non curare, nec pertimescere labores, sed insomnes esse, & præcincti, ac bellico apparatu instructissimi, indomitis equis vehi, ac instar turbinis impetum facere, leonibus similes, ac more ferarum vorare: occursu adeò sæui & truces, vt citra pugnam possent vincere, nemine contrà se opponente, vel ad subsidium ferendum satis valente. Erit item ploratus eo tempore, & clamor confusus, vt nemo sit qui præsit aliis, perinde quasi sonitus maris per regionem Iudæorum dissiparetur. Erit etiam caligo tetra, idque partim propter nebulam quasi & noctem intelligitur, partim ac quidem verius, propter terrores & consilii inopiam. Mala enim grauiora menti tenebras offundunt. Inserunt igitur Deus veniuersitatis vtilitati nostræ, in omnibus. Nec enim sine causa facit futurorum prædictionem: & accuratè narrat magnitudinem malorum, vt quoniam sæpe indociles sumus, & sermonem ad pœnitentiam vocantem negligimus, saltem metuentes ne tam grandi pœna inuoluamur, Dei timorem in nobis suscipiamus, & dediscentes mala, animum deinceps ad bonum amplectendum conuertamus.

CAP. VI. *Et factum est anno quo mortuus est Oziας rex: Vidi Dominum Sabaoth sedentem in solio excelso & eleuato; & plena domus gloria eius. Et Seraphim steterunt circum eum: sex alæ vni & sex alæ alteri, duabus quidem velabant faciem, duabus verò obuelabant pedes, & duabus volabant. Clamabátque alter ad alterum, & dixerunt, Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Sabaoth, plena est omnis terra gloria eius.*

A λαφθήσεται, ὡς ἰὸς ἐπ' ὄρεως, καὶ ὡς σημαίαν φέρων ἐπὶ βουνοῦ. ἱστᾶσι γὰρ ἱστάντες ἐν ὑψηλοῖς γηλόφοις, ἢ ὀρθοῦσιν, ἢ καλαχλίνουσιν, ἢ καὶ ἀπέρτασί τινα ποιοῦσι πρὸς ἃ βλέπει ὁ μάχιμον. εἴδεν δὲ ὅτι καὶ τρατηγοῦ ἡ ὁ δοκοῦν. αἴρεσθαι γὰρ φωνῆ ὁ σύσημον, φησὶ, καὶ συρισμῷ αὐλοῖς. δέχεται γὴ καὶ τοῦτο πάλιν, ὡς ἀπό γε τῆς συνηθείας τὸ ὁπὶ τῶ μισῶν. ἐν ἔθει γάρ πως ὄντι τοῖς μελισσοκόμοις συρίζειν αὐτοῖς· ὅταν τε τῶν ἀνθέων ἀποφέρειν εἰς δῶρα καὶ πόας. καὶ μὴν καὶ ἀνακομίζειν ἐξ ἀγρῶν. οἴκοιτε αὐτὰς ἀναπαύεσθαι ποιῶν. συρισμῷ τοίνυν, B φησὶν. οἱ δὲ ἀφίξονται ταχεῖοί τε καὶ κοῦφοι. λιμοῦ μὴν ὀλίγα πεφροντικότες, ἢ δεδιότες ἢ πόνους. ἀϋπνοί τε καὶ ὀζωνότατοι, καὶ ἐξηρτυμένοι τὰ τακτικὰ, καὶ ἀτρύτοις ἵπποις ἐποχούμενοι, καὶ ὁρμῶντες ὡς καταιγὶς, καὶ ὡς λέοντες, καὶ κατεσθίοντες ὡς θηρία. δυσμάχητοι δὲ ὅτως ἔσονται καὶ δεινοὶ, ὡς ἀμαχὶ δυνάσθαι νικᾶν αὐτοὺς ἀγωνιστὴν οὐδένα, μηχανὰς ἐχόντας εἰς ὁπλομαχίαν C εἰδὼ. ἔσται δὲ θρῆνος κατ' ἐκεῖνο καιρὸν καὶ βοὴ συμμιγὴς, ὡς οὐδὲν ἕτερον ἠχεῖσθαί τινας, ἢ ὅτι θαλάσσης ἦχὼ τῆς Ἰουδαίων καταστέλλεται χώρας. ἔσται γὰρ καὶ σκληρὸν σκότος καὶ οὐδὲ πονηρὸν ὡς ἐν ὁμίχλη νοσήμασιν καὶ νυκτὶ, ὃ ἐκ δειμάτων δὲ μᾶλλον καὶ ἀπορίας. σκοτοῖ γὰρ τὸν νοῦν τὰ παραλήπτα τῶν κακῶν. ὀνίνησι γὰρ φωνῆ ὁ τῶν ὅλων Θεός. ποιεῖται γὰρ ἡμῶν τῶν ἐσομένων προνοήσεις· καὶ δίκην ἀκριβοῖ τὰ μεγέθη τῶν κακῶν. D ἵν' ἐπειδὴ ἀκουσέτησί τε πολλάκις ἐσμὲν, καὶ πεποιήμεθα πρὸς οὐδὲν τὸν εἰς μετάνοιαν καλοῦντα λόγον. καὶ γοῦν ἐκφοβήξαντες ὃ ζῶντες ὅτω δεινῶν ἀναλῶναι δίκης, τὸν θεῖον ἐν ἑαυτοῖς εἰσδεξώμεθα φόβον. καὶ ἀποσοβήσαντες τὰ πονηρὰ, μετανοήσωμεν τῶ καρδίαν εἶς γε ὃ χρῆναι λοιπὸν ἐλέσθαι ὃ ἀγαθόν.

Καὶ ἐγένετο τῶ ἐνιαυτῶ, ᾧ ἀπέθανεν Ὀζίας ὁ βασιλεύς. Εἶδον τὸν κύριον Σαβαὼθ, E καθήμενον ὅπι θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου. καὶ πλήρης ὁ οἶκος τῆς δόξης αὐτοῦ. καὶ Σεραφεὶμ εἱστήκεισαν κύκλῳ αὐτοῦ. ἓξ πτέρυγες τῷ ἑνὶ, καὶ ἓξ πτέρυγες τῷ ἑνί. καὶ ταῖς μὲν δυσὶν, κατεκάλυπτον τὰ πρόσωπα, καὶ ταῖς δυσὶ κατεκάλυπτον τοὺς πόδας, καὶ ταῖς δυσὶν ἐπέτατο. καὶ ἐκέκραγον ἕτερος πρὸς τὸν ἕτερον, καὶ ἔλεγον, Ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος κύριος Σαβαὼθ, πλήρης πᾶσα γῆ τῆς δόξης αὐτοῦ.

Οὐ καθ' ἕνα τυχόν, ὅτε μᾶλλον ἀδιαφόρως οἱ μακάριοι προφῆται τὰς τῶν ὁραμάτων ἀποκαλύψεις ἐδέχοντο παρὰ Θεοῦ. ἀλλὰ μέρος ὅπου μᾶλλον, καὶ ὅτε διακόσμησαι ἔδοξεν αὐτῷ. καὶ ἐν χρόνοις καθ' οὓς ἤθελε τοῦτο δρᾶν ὁ ἀποκαλύπτων βαθέα καὶ ἀπόκρυφα, καὶ γινώσκων τὰ κεκρυμμένα. καὶ γὰρ ὄντι μετὰ τοῦτο φῶς, κατὰ γεγραμμένα. Ὀζίου δὲ γε τοῦ καὶ Ἀζαρίου προϊόντος ἔτι, καὶ τοὺς τῆς βασιλείας τῆς ἐν Ἱερουσαλὴμ διέποντος θρόνους, οἷς ὀπίσω τοῖς ἤδη φθάσασι πεποίηται λόγοις, ὁ μακάριος προφήτης Ἡσαΐας. ὦν μὲν γὰρ Ὀζίας καὶ Ἀζαρίας, πάνυ ὅτι μάλιστα φιλοθεώτατος, πεποιηκέναι γὰρ λέγεται τὸ εὐθὲς ἐν ὀφθαλμοῖς τοῦ Θεοῦ. πλὴν ὑπ' μέχρι πάντως διεσώσατο καλὴν καὶ ἀμώμητον τὴν εὐσεβείας δόξαν. κατισχύσας γὰρ δι' Θεοῦ τῶν ὁμόρων ἐθνῶν, πλεῖστά τε ὅσα καὶ ἀξιοθαύμαστα κατ' αὐτῶν ἐργασάμενος, τοῖς τῆς εὐπραγίας μεμέθυσται ῥείθροις· καὶ κατώλισθεν εἰς ὑπερηφανίαν. ἀφίκετο γὰρ εἰς τοῦτο γνώμης, ὥστε καὶ λειτουργίαν ἁρπάσαι τὴν ἱερὰν, καὶ αὐτόκλητος ἐλθεῖν ὅπου δεῖν ἱεράσθαι τῷ Θεῷ. εἰσελθὼν γὰρ εἰς τὸν θεῖον ναὸν, οὐ διὰ τῆς τῶν Λευιτῶν μεσιτείας, ἤγουν ἱερέων, προσκομίζειν ἤθελε τὰς θυσίας τῷ Θεῷ. ἀλλ' ἐπ' αὐτὸ δὴ θεῖον ἀναπηδήσας θυσιαστήριον, θυμιᾶν ἐζήτει τῷ θεῷ δοκοῦντος καὶ τὸν νόμον. καὶ ἠλέγχετο μὲν τῆς ἱερατευούσης φυλῆς ὡς ἀνόσια δρῶν, καὶ παραλύων ὑπερφρόνως τὸν νόμον. ὅπερ ὑπὸ τοῖς τῆς βασιλείας ἀνθυμήμασιν ὑπερφυῶς προσγενόμενον ἑαυτῷ καὶ τὸ ἱεράσθαι παρέπεσεν· καὶ πρὸ οὐδὲν ποιούμενος τὰς τῶν ἱερέων συμβουλὰς, ἠλέγχετο παρὰ τοῦ θεοῦ. λελέπρωται γὰρ, αὐτοῖς μετώποις ἐπηνθηκότος τοῦ πάθους. οἶμαι δὲ δεῖν προσθεῖναι τῇ εἰρημένων εἴδησιν, καὶ αὐτὰ τὰ θεῖα παραθέσθαι λόγια, τὰ ἐπ' αὐτῷ γεγραμμένα. ἔχει δ' ὥτως. ἐν ἔτει εἰκοστῷ καὶ ἑβδόμῳ τοῦ Ἰεροβοὰμ βασιλέως Ἰσραὴλ, ἐβασίλευσεν Ἀζαρίας υἱὸς Ἀμασίου βασιλέως Ἰούδα. ἓξ καὶ δέκα ἐτῶν ὢν ὅτε τοῦ βασιλεύειν αὐτὸν, καὶ πεντήκοντα καὶ δύο ἔτη ἐβασίλευσεν ἐν Ἱερουσαλὴμ, καὶ ὄνομα τῇ μητρὶ αὐτοῦ Χαλία ἐξ Ἱερουσαλήμ. καὶ ἐποίησε τὸ εὐθὲς ἐν ὀφθαλμοῖς κυρίου, κατὰ πάντα ὅσα ἐποίησεν Ἀμασίας ὁ πατὴρ αὐτοῦ. πλὴν τοῦ ὑψηλοῦ οὐκ ἐξῆρεν· ἔτι ὁ λαὸς ἐθυσίαζεν, καὶ ἐθυμία ἐν τοῖς ὑψηλοῖς. καὶ ἥψατο κύριος τοῦ βασιλέως. καὶ ἦν λελεπρωμένος ἕως ἡμέρας θανάτου αὐτοῦ. καὶ ἔθαψεν αὐτὸν ἐν τοῖς βασιλείοις. ἐν ᾧ Παιλίφο-

Nec simul, nec sine interuallo beati prophetæ visorum reuelationes acceperunt à Deo, sed paulatim & sigillatim, prout Domino visum est, & tum cùm voluit facere is, qui retegit profunda & secreta, & qui occula cognoscit. Lux enim apud illum est, sicut scriptum est. Ozia igitur, qui & Azarias dictus est, adhuc superstite, & regni Hierosolymitani solium occupante, superiores sermones habuit beatus propheta Esaias. Nam Ozias qui Azarias, valde pius erat & religiosus, quippe qui legitur fecisse rectum in oculis Dei: at integram & illibatam religionis gloriam per omnia non retinuit. Expugnatis enim Dei auxilio & beneficio finitimis gentibus, & pluribus admirandisque repus contra eas gestis, felici hoc successu inebriatus est, & ad superbiæ scopulum impegit. Eò enim amentiæ deuenit, vt sacrum ministerium sibi ipse arripuerit, & sponte non vocatus ad sacrificandi munus accesserit. Ingressus enim Dei templum, non Leuitarum vel sacerdotum opera vicaria vti in offerendis Deo hostiis voluit, sed ad diuinum altare assiliens, præter morem & legem aggressus est incensum adolere, ac reprehensus quidem est à tribu sacerdotali, quasi impiè agens, & legem violens. At is regali dignitate insolescens, sibi hanc sacerdotii functionem arrogauit, spretóque sacerdotum consilio, confestim à Deo redarguitur, lepra videlicet percussus, morbo in ipsa adeò fronte germinante. Quò autem hæc quæ dicta sunt plenius intelligantur, diuina quoque ipsa oracula quæ de hac re scripta sunt, apponenda esse arbitror. Sic autem se habent. [Anno vicesimo septimo Hieroboami regis Israel, regnauit Azarias filius Amaziæ regis Iuda. Filius sexdecim annorum erat, cùm regnaret. Regnauitque quinquaginta duos annos in Hierusalem. Nomen autem matris * Chalia fuit de Hierusalem, fecitque quod rectum erat in oculis Domini, iuxta omnia quæ fecerat Amasias pater eius: attamen excelsa non sustulit. Adhuc populus sacrificauit, & suffitum fecit in excelsis. Tetigit autem Dominus regem, & lepra correptus erat vsque ad diem mortis suæ.] Hæc quidem in Regnis. In Parali-

4. Reg. 15.

* vulg. Hiechelia

2. Par. 26. pomenis autem, vt dixi. [Et vt ob- A μδύας, ὡς ἔφιν. καὶ ὡς κατέχυσε, φησὶν, ὑ-
tinuit, inquit, elatum est cor eius ad ψώθη ἡ καρδία αὐτοῦ καὶ ἀφανίσει. καὶ ἠδίκησεν
corrumpendum. Et iniustè egit con- ἐν ναῷ Θεῷ αὐτοῦ. καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὸν ναὸν κυ-
tra Dominum Deum suum, intrauit- ρίου θυμιάσαι ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον τοῦ θυμιάμα-
que templum Domini vt adoleret in τος. καὶ εἰσῆλθεν ὀπίσω αὐτοῦ Ἀζαρίας ὁ ἱερεὺς, καὶ μετ'
altari suffimentorum. Introiuit autem αὐτοῦ ἱερεῖς τοῦ κυρίου ὀγδοήκοντα καὶ δύο υἱοὶ δυ-
post ipsum Zacharias sacerdos, & vnà νατοί. καὶ ἔστησαν ὀπίσω Ὀζίου τοῦ βασιλέως, καὶ εἶ-
cum eo sacerdotes Domini octogin- πὸν αὐτῷ. οὐ σοί, Ὀζία, θυμιάσαι τῷ κυρίῳ, ἀλλ'
ta duo præpotentes, & stabant con- ἡμῖν τοῖς ἱερατεύουσι τοῖς υἱοῖς Ἀαρὼν τοῖς ἡ-
tra Oziam regem, & inquiunt: Non B γιασμένοις, θυμιάσαι. ἔξελθε ἀπὸ τοῦ ἁγιάσ-
licet tibi, Ozia, adolere Domino, sed ματος ὅτι ἀπέστης ἀπὸ κυρίου. καὶ οὐκ ἔσται σοι τοῦ-
penes nos est, qui sacerdotio fungi- το εἰς δόξαν παρὰ κυρίου Θεοῦ. καὶ ἐθυμώθη Ὀ-
mur, qui filii Aaronis sumus, qui san- ζίας. καὶ ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ τὸ θυμιατήριον τοῦ θυ-
ctificamur ad adolendum. Exi è san- μιάσαι ἐν τῷ ναῷ· ἐν τῷ θυμωθῆναι αὐτὸν
ctuario, quia recessisti à Domino, & πρὸς τοὺς ἱερεῖς, καὶ ἡ λέπρα ἀνέτειλεν ἐν τῷ
non erit tibi hoc gloriæ à Deo. Ira- μετώπῳ αὐτοῦ, ἐναντίον τῶν ἱερέων ἐν τῷ οἴκῳ
tus est autem Ozias, & in manu eius κυρίου, ἐπάνω τοῦ θυσιαστηρίου τοῦ θυμιάμα-
thuribulum erat, vt adoleret in tem- τος. καὶ
plo. Cùmque iratus esset ipse sacerdo- ἐπέστρεψεν ἐπ' αὐτὸν ὁ ἱερεὺς ὁ πρῶτος καὶ οἱ ἱε-
tibus, lepra orta est in fronte eius co- ρεῖς, καὶ ἰδοὺ αὐτὸς λεπρὸς ἐν τῷ μετώπῳ. καὶ
ram sacerdotibus in domo Domini, κατέσπευσαν αὐτὸν ἐκβαλεῖν, ἐπειγόμενος καὶ αὐτὸς ἔσπευ-
supra altare suffimentorum. Conuer- C σεν ἐξελθεῖν. ὅτι ἤλεγξεν αὐτὸν κύριος. ὅπως δὲ
titque se ad eum sumus sacerdos & sa- τοῦ λόγου Μωσέως πρόσταγμα νόμου χρῆσαι
cerdotes, & ecce leprosus est in fron- δεῖ πάντως ἐκπέμπεσθαι τῆς παρεμβολῆς ὡς
te, atque eum inde properè eiiciunt. ἀκάθαρτον τὸν λεπρὸν, καὶ μιαίνοντος δὲ καὶ χει-
Nam & ipse festinauit exire, quia ar- νὸν ἀποφαίνοντος τῆς ἀκαθαρσίας τοῦ λεπρὸν τὸν
guit eum Dominus.] Cùm autem lex συνόντα αὐτῷ. κατῴκησεν ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις
Mosaica sanciret, leprosum vt immun- Ὀζίας, μονονουχὶ σύμπασαν ἀφὸ τούτου μιαί-
dum omnino è castris emittendum νων τὴν Ἱερουσαλήμ. σεσίγηκεν ὁ δεσπότης οὐκ ἀ-
esse, leprosus verò inquinaret, ac sua τιμάζων προφήτας ἁγίους; ἀναξίους δὲ μᾶλ-
immundicie pollutum redderet eum D λον ἀποφαίνων τῆς πρὸ αὐτοῦ νομοθεσίας τοὺς ἀκα-
quicum ipse versaretur: habitaret ta- θάρτους συνοικοῦντας ἅμα τῷ τοῦ νομοθέτου
men Ozias Hierosolymis, hinc totam δόκουν. ὅτου γάρ που, φησὶ, καὶ πρὸς τὸν μακάριον Ἰεζεκιήλ. καὶ τὴν γλῶσσάν σου συνδήσω,
propemodum Hierusalem inquinans. καὶ ἀποκωφώσῃ. καὶ οὐκ ἔσῃ αὐτοῖς εἰς ἄνδρα
Tacuit Dominus non quidem prophe- εὐθύνοντα, ὅτι οἶκος παραπικραίνων ἐστίν. ἀποσεσίγηκε δίκαιον, καίτοι δηκνύων τὴν ἀγωμάκτησιν.
tas sanctos contumelia afficiens, sed po- σεσῳσται γὰρ τὰ Ἱεροσόλυμα, καὶ κατεδονήθη πᾶ-
tius admonitione eorum indignos de- σα τῶν Ἰουδαίων χώρα. εἰσὶ δὲ καὶ τοῦτο δι' ὧν
clarans eos, qui etiam præter legisla- E ἐλεγράφη ὁ προφήτης Ἀμώς. ἐγὼ γὰρ ὅτως.
toris voluntatem immundo cohabitarent. λόγοι Ἀμὼς οἳ ἐλάλουν ἐν Ἀκκαρεὶμ ἐν Θε-
Sic enim inquit alicubi & ad beatum κουὲ, οὓς εἶδεν ὑπὲρ Ἰερουσαλὴμ ἐν ἡμέραις
Iezechielem. [Et linguam tuam liga- Ὀζίου βασιλέως Ἰούδα. καὶ ἐν ἡμέραις Ἱερο-
bo, & obmutesces, nec eris illis corre- βοὰμ τοῦ Ἰωὰς βασιλέως Ἰσραὴλ πρὸ δύο ἐτῶν
ctor & censor: quia domus exasperans τοῦ σεισμοῦ. ὅπως δὲ τετελεύτηκεν Ὀζίας συν-
est.] Obtinuit igitur, ostendens nimi- κατέληξεν αὐτοῦ τῆς σιωπῆς ὁ χειρός. καὶ πάλιν
rum indignationem. Commota sunt ἐδίδουσαι θεοπτίας τοῖς ἁγίοις προφήταις ὁ τῶν
enim Hierosolyma, & concussa est vo- ὅλων Θεός. ταύτητοί φησιν ὁ προφήτης Ἡσαΐας.
niuersa Iudæorum regio. Quod intelli- καὶ ἐγένετο τῷ ἐνιαυτῷ ᾧ ἀπέθανεν Ὀζίας ὁ βα-
gemus ex his quæ propheta Amos scri-
Amos 1. psit. Habet enim sic: [Verba Amos
quæ facta sunt in Accarim ex Thecue,
quæ vidit super Hierusalem, tempori-
bus Oziæ regis Iuda, & temporibus
Hieroboami filii Ioas regis Israel, duo-
bus annis ante terræmotum.] Postquam
autem obiisset Ozias, desiit tempus si-
lentii, diuinásque visiones sanctis pro-
phetis Deus vniuersitatis reddidit Idcó-
que propheta Esaias: Et factum est, in-
quit, anno quo mortuus est Ozias rex,

Οὐ καθ' ἕνα τυχὸν, ὅτε μᾶλλον ἀδιαφόρως οἱ μαθηταὶ τοῦ προφήτου τὰς τῶν ὁραμάτων ἀποκαλύψεις ἐδέχοντο παρὰ Θεοῦ. ἀλλὰ μέρος ὅ μᾶλλον, καὶ ὅτε ἐδόκουν. καὶ ὡς χρόνοις καθ' οὓς ἤθελε τοῦτο ὁρᾶν ὁ ἀποκαλύπτων βάθεα καὶ ἀπόκρυφα, καὶ γινώσκων τὰ κεκρυμμένα. καὶ γὰρ ὅτι μὴ τοῦτο φῶς, καθὰ γέγραπται. Ὁ ζῶν οὖν ἐν ἡμῖν καὶ Ἀζαρίας προεῖπεν ἔτι, καὶ τοὺς τῆς βασιλείας τῆς ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις διέποντας λόγους, οὓς ὅπερ τοῖς ἤδη φθάσασι πεποίηται λόγοις, ὁ μακάριος προφήτης Ἡσαΐας. ὦν μὲν γὰρ Ὀζίας ὁ Ἀζαρίας, τῶν ὅτι μάλιστα φιλοθεωτάτων, πεποιηκέναι λέγεται τὸ δίκαιον ἐν ὀφθαλμοῖς τοῦ Θεοῦ. πλὴν ὑ μέχρι παντὸς διεσώσατο καλὴν καὶ ἀμόλυντον τὴν εὐσεβείας τὴν δόξαν. κατισχύσας γὰρ διὰ Θεοῦ τῶν ὁμόρων ἐθνῶν, πλῆθά τε ὅσα καὶ ἀξιοθαύμαστα κατ' αὐτῶν ἐργασάμενος, τοῖς τῆς εὐπραγίας μεμέθυσται ῥεύμασι· καὶ κατώλισθεν εἰς ἀφροσύνην. ἀφίκετο γὰρ εἰς τοῦτο γνώμης, ὥστε καὶ λειτουργίαν ἁρπάσαι τὴν ἱερᾶν, καὶ αὐτόκλητος ἐλθεῖν ὅπου δεῖν ἐστὶ θεραπεύεσθαι τὰ Θεῷ. εἰσελθὼν γὰρ εἰς τὸν θεῖον ναὸν, ὑ διὰ τῆς τῶν Λευιτῶν μεσιτείας, ἥρωα ἱερέων, προσκομίζειν ἤθελε τὰς θυσίας τοῦ Θεοῦ. ἀλλ' ἐπ' αὐτὸ δὴ θεῖον ἀναπηδήσας θυσιαστήριον, θυμιᾶν ἐζήτει παρὰ θεσμὸν καὶ τὸν νόμον. καὶ ἠλέγχετο μὲν παρὰ τῆς ἱερατευούσης φυλῆς ὡς ἀνόσια δρᾶν, καὶ παραλύειν ὅπερ ἦν τὸν νόμον. ὅπερ ἐπὶ τοῖς τῆς βασιλείας αὐχήμασιν ἐπηρμένος ἑαυτῷ καὶ ἱερᾶσθαι παρέπειν· καὶ πρὸς οὐδὲν ποιούμενος τὰς τῶν ἱερέων συμβουλάς, ἠλέγχετο παραχρῆμα παρὰ Θεοῦ. λελέπρωται γὰρ, αὐτοῖς μετώποις ἐπανθήκοντος τὸ πάθους. οἶμαι δὲ δεῖν πρὸς ἀκριβῆ τῶν εἰρημένων εἴδησιν, καὶ αὐτὰ τὰ θεῖα παρατεθεῖναι λόγια, τὰ ἐπ' αὐτῷ γεγραμμένα. ἔχει δ' ὅτως. ἐν ἔτει εἰκοστῷ καὶ ἑβδόμῳ τοῦ Ἱεροβοὰμ βασιλῆ Ἰσραὴλ, ἐβασίλευσεν Ἀζαρίας υἱὸς Ἀμασίου βασιλέως Ἰούδα. ἐξ καὶ δέκα ἐτῶν ὢν ἐν τῷ βασιλεύειν αὐτὸν, καὶ πεντήκοντα καὶ δύο ἔτη ἐβασίλευσεν ἐν Ἱερουσαλὴμ, καὶ ὄνομα τῇ μητρὶ αὐτοῦ Χαλία ἐξ Ἱερουσαλήμ. καὶ ἐποίησε τὸ εὐθὲς ἐν ὀφθαλμοῖς κυρίου, κατὰ πάντα ὅσα ἐποίησεν Ἀμασίας ὁ πατὴρ αὐτοῦ. πλὴν τῶν ὑψηλῶν οὐκ ἐξῆρεν· ἔτι ὁ λαὸς ἐθυσίαζεν, καὶ ἐθυμίων ἐν τοῖς ὑψηλοῖς. καὶ ἥψατο κύριος τοῦ βασιλέως. καὶ ἦν λελεπρωμένος ἕως ἡμέρας θανάτου αὐτοῦ. καὶ ᾤκει μόνος ἐν τῇ βασιλείᾳ. ἐν ᾗ Παειλήπο-

Nec simul, nec sine interuallo beati prophetæ visorum reuelationes acceperunt à Deo, sed paulatim & sigillatim, prout Domino visum est, & tum cùm voluit facere is, qui retegit profunda & secreta, & qui occula cognoscit. Lux enim apud illum est, sicut scriptum est. Ozia igitur, qui & Azarias dictus est, adhuc superstite, & regni Hierosolymitani solium occupante, superiores sermones habuit beatus propheta Esaias. Nam Ozias qui Azarias, valde pius erat & religiosus, quippe qui legitur fecisse rectum in oculis Dei: at integram & illibatam religionis gloriam per omnia non retinuit. Expugnatis enim Dei auxilio & beneficio finitimis gentibus, & pluribus admirandisque repus contra eas gestis, felici hoc successu inebriatus est, & ad superbiæ scopulum impegit. Eò enim amentiæ deuenit, vt sacrum ministerium sibi ipse arripuerit, & sponte non vocatus ad sacrificandi munus accesserit. Ingressus enim Dei templum, non Leuitarum vel sacerdotum opera vicaria vti in offerendis Deo hostiis voluit, sed ad diuinum altare assiliens, præter morem & legem aggressus est incensum adolere, ac reprehensus quidem est à tribu sacerdotali, quasi impiè agens, & legem violens. At is regali dignitate insolescens, sibi hanc sacerdotii functionem arrogauit, spretóque sacerdotum consilio, confestim à Deo redarguitur, lepra videlicet percussus, morbo in ipsa adeò fronte germinante. Quò autem hæc quæ dicta sunt plenius intelligantur, diuina quoque ipsa oracula quæ de hac re scripta sunt, apponenda esse arbitror. Sic autem se habent. [Anno vicesimo septimo Hieroboami regis Israel, regnauit Azarias filius Amaziæ regis Iuda. Filius sexdecim annorum erat, cùm regnaret. Regnauitque quinquaginta duos annos in Hierusalem. Nomen autem matris * Chalia fuit de Hierusalem, fecitque quod rectum erat in oculis Domini, iuxta omnia quæ fecerat Amasias pater eius: attamen excelsa non sustulit. Adhuc populus sacrificauit, & suffitum fecit in excelsis. Tetigit autem Dominus regem, & lepra correptus erat vsque ad diem mortis suæ.] Hæc quidem in Regnis. In Parali-

4. Reg.

* vulg. Hiechelia.

2. Par. 13. " pomenis autem, vt dixi. [Et vt ob- A μένης; ὡς ἔφην. καὶ ὡς κατίσχυσε, φησὶν, ὑ-
" tinuit, inquit, elatum est cor eius ad ψώθη ἡ καρδία αὐτοῦ καὶ ἀφανίσαι. καὶ ἠδίκησεν
" corrumpendum. Et iniustè egit con- ἐν ναῷ Θεῷ αὐτοῦ. καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὸν ναὸν κυ-
" tra Dominum Deum suum, intrauit- ρίου θυμιάσαι ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον τοῦ θυμιάμα-
" que templum Domini vt adoleret in τος. καὶ εἰσῆλθεν ὀπίσω αὐτοῦ Ἀζαρίας ὁ ἱερεὺς, καὶ μετ'
" altari suffimentorum. Introiuit autem αὐτοῦ ἱερεῖς τοῦ κυρίου ὀγδοήκοντα καὶ δύο υἱοὶ δυ-
" post ipsum Zacharias sacerdos, & vnà νατοί. καὶ ἔστησαν ἐπὶ τὸν βασιλέα, καὶ εἶ-
" cum eo sacerdotes Domini octogin- πὸν αὐτῷ. οὐ σοί, Ὀζία, θυμιάσαι τῷ κυρίῳ, ἀλλ'
" ta duo præpotentes, & stabant con- ἡμῖν τοῖς ἱερατεύουσι τοῖς υἱοῖς Ἀαρὼν τοῖς ἡ-
" tra Oziam regem, & inquiunt: Non B γιασμένοις, θυμιάσαι. ἔξελθε ἀπὸ τοῦ ἁγιάσ-
" licet tibi, Ozia, adolere Domino, sed ματος ὅτι ἀπέστης ἀπὸ κυρίου. καὶ οὐκ ἔσαι σοι τοῦ-
" penes nos est, qui sacerdotio fungi- το εἰς δόξαν παρὰ κυρίου Θεοῦ. καὶ ἐθυμώθη Ὀ-
" mur, qui filii Aaronis sumus, qui san- ζίας. καὶ ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ τὸ θυμιατήριον τοῦ θυ-
" ctificamur ad adolendum. Exi è san- μιάσαι ἐν τῷ ναῷ· ἐν τῷ θυμωθῆναι αὐτὸν
" ctuario, quia recessisti à Domino, & πρὸς τοὺς ἱερεῖς, καὶ ἡ λέπρα ἀνέτειλεν ἐν τῷ
" non erit tibi hoc gloriæ à Deo. Ira- μετώπῳ αὐτοῦ, ἐναντίαν τῶν ἱερέων ἐν τῷ οἴκῳ
" tus est autem Ozias, & in manu eius κυρίου, ἐπάνω τοῦ θυσιαστηρίου τοῦ θυμιάμα-
" thuribulum erat, vt adoleret in tem- τος. καὶ ἐπέστρεψεν ἐπ' αὐτὸν ὁ ἱερεὺς ὁ μέγιστος καὶ οἱ ἱε-
" plo. Cúmque iratus esset ipse sacerdo- ρεῖς, καὶ ἰδοὺ αὐτὸς λεπρὸς ἐν τῷ μετώπῳ. καὶ
" tibus, lepra orta est in fronte eius co- C κατέσπευσαν αὐτὸν ἐκεῖθεν, ἐπεὶ γὰρ αὐτὸς ἔσπευ-
" ram sacerdotibus in domo Domini, σεν ἐξελθεῖν. ὅτι ἤλεγξεν αὐτὸν κύριος. ὅπως δὲ
" supra altare suffimentorum. Conuer- τοῦ λαοῦ Μωσέως προστάττοντος νόμου χεῖρας
" titque se ad eum sumus sacerdos & sa- δεῖ πάντας ἐκπέμπεσθαι τῆς παρεμβολῆς ὡς
" cerdotes, & ecce leprosus est in fron- ἀκάθαρτον τὸν λεπρὸν, καθαμιαίνοντος δὲ καὶ χει-
" te, atque eum inde properè eiiciunt. νὸν ἀποφαίνοντος τῆς ἀκαθαρσίας τοῦ λεπρὸν τὸ
" Nam & ipse festinauit exire, quia ar- σῖτούντα αὐτῷ. κατάκηκεν ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις
" guit eum Dominus.] Cùm autem lex Ὀζίας, μονονοὺ σύμπασαν λαὸν τούτου μιαί-
" Mosaica sanciret, leprosum vt immun- νων τὴν Ἱερουσαλήμ. σεσίγηκεν ὁ δεσπότης οὐκ ἀ-
" dum omnino è castris emittendum τιμάζων προφήτας ἁγίους; ἀναξίους δ' μᾶλ-
" esse, leprosus verò inquinaret, ac sua D λον ἀποφαίνων τῆς πρὸς αὐτὸν εὐθυτάτης τοὺς ἀκα-
" immundicie pollutum redderet cum θάρτους σιτοικοῦντας τῷ γε ὁ τοῦ νομοθέτη
" quicum ipse versaretur: habitaret ta- δόκου. ὅτου γάρ που, φησὶ, καὶ πρὸς τὸ μα-
" men Ozias Hierosolymis, hinc totam κάριον Ἰεζεκιήλ. καὶ τὴν γλῶσσάν σου συνδήσω,
" propemodum Hierusalem inquinans. καὶ ἀποκωφωθήσῃ. καὶ οὐκ ἔσῃ αὐτοῖς εἰς ἄνδρα
" Tacuit Dominus non quidem prophe- εὐθύνοντα, ὅτι οἶκος παραπικραίνων ἐστίν. ἀποσεσίγηκε γοῦν, καίτοι δῆκνύων τὴν ἀγθομάκτησιν.
" tas sanctos contumelia afficiens, sed po- σείσθαι γὰρ τὰ Ἱεροσόλυμα, καὶ κατεδυνήθη πᾶ-
" tius admonitione eorum indignos de- σα τῶν Ἰουδαίων χώρα. εἰσόμεθα δὲ καὶ τοῦτο δι' ὧν
" clarans eos, qui etiam præter legisla- E ἐλεγράφη ὁ προφήτης Ἀμώς. ἔχει γὰρ ὅτως.
Amos 1. " toris voluntatem immundo cohabitarent. λόγοι Ἀμὼς οἳ ἐλάλησεν ἐν Ἀκκαρεὶμ ἐν θε-
" Sic enim inquit alicubi & ad beatum κουέ, οὓς εἶδεν ἐπὶ Ἱερουσαλὴμ ἐν ἡμέραις
" Iezechielem. [Et linguam tuam liga- Ὀζίου βασιλέως Ἰούδα. καὶ ἐν ἡμέραις Ἱερο-
" bo, & obmutesces, nec eris illis correc- βοὰμ τοῦ Ἰωὰς βασιλέως Ἰσραὴλ πρὸ δύο ἐτῶν
" ctor & censor: quia domus exasperans τοῦ σεισμοῦ. ὅπως δὲ τετελεύτηκεν Ὀζίας συν-
" est.] Obtinuit igitur, ostendens nimi- καταλήξειν αὐτοῦ τῆς σιωπῆς ὁ χρόνος. καὶ πάλιν
" rum indignationem. Commota sunt ἐν [illegible] τοῖς ἁγίοις προφήταις ὁ τῶν
" enim Hierosolyma, & concussa est vni- [illegible]τοί φησιν ὁ προφήτης Ἡσαΐας.
" uersa Iudæorum regio. Quod intelli- [illegible]ιαὺ δ ἀπέθανεν Ὀζίας ὁ βα-

A

ΛΟΓΟΣ Δ. ORATIO IV.

ΕΙΣ ΤΟΝ ΑΥΤΟΝ. IN EVNDEM.

ΟΥΑΙ ὑπεσπώμενοι τὰς ἁμαρτίας ὡς σχοινίῳ μακρῷ καὶ ὡς ζυγὸν ἰμάντι δαμάλεως τὰς ἀνομίας. οἱ λέγοντες, Τάχος ἐγγισάτω ἃ ποιήσῃ ἵνα ἴδωμεν. καὶ ἐλθέτω ἡ βουλὴ τοῦ ἁγίου Ισραὴλ, ἵνα γνῶμεν.

Ο μὲν τῶν ὅλων δημιουργὸς καὶ κύριος, ἡμερότητι νικῶν, τὸ ἀνθρώπου φύσεως τὸ ἀσθενὲς, προσελάλει τοῖς ἀρχαιοτέροις διὰ τῶν ἁγίων προφητῶν, τὰ δι' ὧν ἂν εἰκὸς μεταχαρῆσαι πρὸς τὰ βελτίω, τὰ χείρω μεθέντας, καὶ φαυλότητος μὲν καταλῆξαι καὶ ἁμαρτίας, διώκειν δὲ μᾶλλον ἐν ἀρετῇ, καὶ κατορθοῦν ἐλέσθαι τὸ ἀγαθόν. Τούτου τε ἕνεκα τὰς αἰτίας, ποτὲ μὲν αὐτοῖς προτίθη τὰ ὦρα τοῖς ἁγίοις πυνθανόμενα. ποτὲ δὲ τοῖς τὸ κολάσεως ἀφηγεῖτο τρόπους, ἅμα τοῖς φίλα μαρτήμοσι παρέπεσθαι, ἵνα πανταχόθεν συνελάσῃ πρὸς τὸ ὠφελοῦν. Ἀλλ' οὐδεὶς ἦν τρόπος ὁ τὰς Ιουδαίων ἐξιτηλίας ἀπώσασθαι δυνάμενος. Ἀπονενυκότες γὰρ εἰς φιλοχρηματίαν καὶ πυφὰς καὶ τὴν ἐσχάτην ἤδη νοσοῦντες ἀπόνοιαν κατὰ Θεοῦ· τοῖς ἁγίοις προφήταις ἐπεφύοντο δῆθεν. Καὶ οἱ μὲν ἀπιστοῦντες πρωτέλως τοῖς δι' αὐτῶν λεγομένοις ἔφασκον, Ἄλλα ἡμῖν λαλεῖτε καὶ ἀναγγείλατε ἑτέραν πλάνην. οἱ δὲ μονονουχὶ καταγιγνώσκοντες τὸ τῆς φύσεως αἰνιγματῶδες ἀλλήλοις καὶ τὸ εἰκὸς προσγελῶντες ἔφασκον. Ἀλλὰ μακραὶ αἱ ἡμέραι, ἀπολωλὲ πᾶσα ὅρασις. καὶ γὰρ ὧδέ φησι που Θεὸς πρὸς τὸν μακάριον Ιεζεχιὴλ υἱὲ ἀνθρώπου, ἰδοὺ ὁ οἶκος Ισραὴλ ὁ παροξύνων, λέγοντες λέγουσιν. ἡ ὅρασις ἣν σοὺ ὁρᾷ, εἰς ἡμέρας πολλὰς, καὶ εἰς καιροὺς μακροὺς, σοῦ προφητεύει. διὰ τοῦτο εἶπον αὐτοῖς. τάδε λέγει Αδωναὶ κύριος. οὐ μὴ μακρύνωσι πάντες οἱ λόγοι μου, οὓς ἂν λαλήσω· ὅτι λαλήσω λόγον, καὶ ποιήσω, λέγει Αδωναὶ κύριος. ἕτεροι δὲ πάλιν μονονουχὶ καὶ ἀπεγνωκότες τὸ ἑαυτῶν σωτηρίας καὶ ζωῆς, κατεθρασύνοντο τὸ ὀργῆς. καὶ δὴ καὶ ἔφασκον· ἥκέτω τὸ τάχος ὁ τοῦ πολέμου καιρὸς, οὐκ ἀνάνδρους ἡμᾶς ἢ ψοφοδεεῖς ὄντας εὑρήσουσιν οἱ καταδήσοντες ἐξελεύσεσθαι. ἐμπειροπόλεμοι καὶ ἡμεῖς, καὶ οὐ εἰδότες τὰ τακτικά. Τοὺς τοιούτους περφρονικότας τοιαῦτά φησιν ὁ θεσπέσιος καὶ φησίν.

VÆ trahentibus peccata tanquam funiculo longo, & tanquam iugi loro iuuencæ iniquitates, dicentibus: Cito appropinquet quę faciet vt videamus, & veniat cōsiliū sancti Israelis, vt sciamus.

Vniuersitatis opifex & Dominus, humanæ naturæ infirmitatem vincens clementia, per sanctos prophetas affatus est maiores, vnde eos ad meliora se recipere, deteriora relinquere, à vitiis ac sceleribus desistere, ac in virtute potius reuiuiscere, ac quod bonum est diligenter persequi, erat consentaneum. Eámque ob rem illis nunc præmia sanctis destinata proponit: nunc suppliciorum genera peccatoribus digna exponit: vt omnibus modis ad id quod expedit perducat. Sed tum nullus erat modus aut via quæ Iudæorum ignauiæ depellendæ satis esse potuit. Nam in auaritiam & libidinem prolapsi, & morbo contumaciæ in Deum extremè laborantes, in sanctos prophetas grauiter concitati sunt: & alii quidem dictis eorum fidem non habentes dicere: Alia nobis loquimini, & annunciate alium errorem: alii verò naturæ diuinæ patientiam propè dixerim accusantes, inter se, vt apparet, loqui ac dētidere: Procul abest dies, periit omnis visio. Idcirco ait Deus ad beatum Ezechielem: [Fili hominis, ecce domus Israel exasperans, semper dicit, visio quam hic videt, est in multos dies, & in longinqua tempora hic vaticinatur. Propterea dic illis, hic ait Adonai Dominus, non protrahentur, omnes sermones mei quos loquar, quia loquar sermonem & faciam, dicit Adonai Dominus.] Rursum alii tantùm non de sua ipsorum salute & vita desperantes, ita animosi & audaces facti sunt, qui etiam dixerunt: Veniat citò belli tempus, non inuenient nos imbelles, & ad quemuis strepitum pauitantes, qui vastitatem illaturi sunt. Sumus & nos bellandi non imperiti, & rei militaris non ignari. Hos ergo ad hunc modum affectos meritò luget, & inquit.

Ezech. 12.

Væ trahentibus peccata velut funiculo longo, & quasi iugali loro iuuencæ, iniquitates. Peccata & iniquitates hîc dicit supplicia & pœnas pro peccatis: procul verò abesse adhuc & nondum propè, quòd Deus adhuc pati velit: trahi autem quodammodo ab illis, eò quòd diuinæ iræ acrimoniam & asperitatem sensuri sint. Quibus ego singulis illud congruentissimè & verè dici posse arbitror: [Num diuitias bonitatis eius & tolerantiæ & lenitatis contemnis? ignorans bonitatem Dei ad resipiscentiam te inuitare? At secundum obstinationem tuam, & cor resipiscere nescium thesaurizas tibi ipsi iram in die iræ & reuelationis iusti iudicii Dei.] Trahunt enim ita vti dixi, ipsi in se punitionis tempus, fortassis etiam soluti inde & securi, quia differt punire eos, & quia turpiter delinquentibus pœnam non irrogat. Trahunt ergo peccata quasi funiculo longo, & quasi iugali loro iuuencæ, iniquitatos. Quemadmodum enim qui iuuencas vel boues iugis submittunt, trahunt quandoque vi multa, & adligant ad labores: ad eundem, credo, ipsum modum, hi qui se obiiciunt iræ diuinæ, dicunt: Appropinquent citò quæ faciet vt videamus, & veniat consilium sancti Israelis, vt sciamus. Alius item è sanctis prophetis luget quoque eos qui istuc dicunt idémque sentiunt. Væ, inquit, desiderantibus diem Domini, & illa est caligo & non lux, & opacitas non habens lumen suum. Quocirca, cùm Deum offensum esse intelligimus, confestim duci pœnitudine oportet, & precibus assiduis illum mitigare potius, non commotum iam irritare, nec comminantem contemnere. Est enim lenis & multum misericors, auferens iniquitates, & superans iniustitias, & paucis quandoque lachrymis peccantium, ad placabilitatem serenitatemque sibi gratissimam traducitur.

Væ dicentibus malum, & bonum malum: qui ponunt tenebras lucem, & lucem tenebras: qui ponunt amarum dulce, & dulce amarum. Væ his qui sibi ipsis videntur sapientes, & coram semetipsis prudentes sunt.

Insipientes esse omnino eos etiã hisce verbis arguit, qui peccata quasi longo

A οὐαὶ οἱ ἕλκοντες τὰς ἁμαρτίας ὡς σχοινίῳ μακρῷ, καὶ ὡς ζυγοῦ ἰμάντι δαμάλεως τὰς ἀνομίας. ἁμαρτίας δὲ καὶ ἀνομίας ἐν τούτοις φησὶ, τὰς ὑποφερομένας τῶν ἁμαρτιῶν τιμωρίας ἤτοι κολάσεις. μακρὰν μὲν ὄντας ἔτι, καὶ ὅπως πλησίον, λέγει τοι ὁ αἰτιώμενος ἐπὶ βούλεσθαι τὸν Θεόν. ἐλκομένους δὲ τρόπον τινὰ πρὸς αὐτῶν, λέγει τὸ βούλεσθαι καὶ τοῖς ἐκ θείας ὀργῆς ἐπιπεσὸν κινήμασιν. οἶμαι δὲ ἔγωγε τῶν ῥητῶν ἑκάστῳ προσπεσόντα τε καὶ

B ἁλισθῆναι δυνάσθαι λέγει ἡμᾶς. ἢ τὸ πλοῦτον, τὴν χρηστότητα αὐτοῦ, καὶ τὴν ἀνοχὴν, καὶ τὴν μακροθυμίαν καταφρονᾷς, ἀγνοῶν ὅτι ὁ χρηστὸν τοῦ Θεοῦ εἰς μετάνοιαν σε ἄγει; κατὰ δὲ τὴν σκληρότητά σου καὶ ἀμετάνοητον καρδίαν θησαυρίζεις σεαυτῷ ὀργὴν, ἐν ἡμέρᾳ ὀργῆς, καὶ ἀποκαλύψεως καὶ δικαιοκρισίας τοῦ Θεοῦ. ἕλκουσι γὰρ, ὡς ἔφην αὐτοῖς καθ' ἑαυτοὺς τὸν τῆς κολάσεως χειμῶνα, πάντα που μακροψυχοῦντες, ὅτι μὴ παραυτίκα κολάζων αὐτοὺς, καὶ μὴ παραμιελοῦσιν ἀκαθέκτως ἐπεπ-

C τωκότας δίκας. ἕλκουσι τοίνυν τὰς ἁμαρτίας ὡς σχοίνῳ μακρῷ, καὶ ὡς ζυγοῦ ἰμάντι δαμάλεως τὰς ἀνομίας. ὥσπερ γὰρ τὰς δαμάλεις, ἤτοι τὰς βοῦς ὑποφέροντες τοῖς ζυγοῖς, ἕλκουσιν ἐνίοτε ὅπου σφοδρὰ βίᾳ πολλῇ, καὶ καταδεσμοῦσιν εἰς πόνους, τὸν αὐτὸν, οἶμαι, τρόπον, καὶ ἐκεῖνοι τοῖς εἰς θείας ὀργῆς ὑπισυμβήσεσθαι μηχανῶσιν ἑαυτοὺς ὑποφέροντες ἔφασκον. ἐγγισάτω ὃ ταχὺς, ἀπεινάσῃ, ἵνα ἴδωμεν. καὶ ἐλθέτω ἡ βουλὴ τοῦ ἁγίου Ισραὴλ ἵνα γνῶμεν. τοῦτο λέγοντας, καὶ ὅταν πε-

D φρονηκότας, καὶ ἕτερος τῶν ἁγίων προφητῶν ταλαιπωρῶν λέγων. οὐαὶ οἱ ἐπιζητοῦντες τὴν ἡμέραν κυρίου. καὶ αὐτὸ ὅτι σκότος, καὶ οὐ φῶς καὶ γνόφος οὐκ ἔχων φέγγος αὐτό. χρὴ τοίνυν μανθάνοντας, ὅτι λελύπηται Θεὸς τῶν ἁμαρτημάτων μετάνοιαν, καὶ ἀκαταλήκτοις προσευχαῖς, μειλίσσεσθαι μᾶλλον αὐτὸν, ἢ προπετῶς ἐπὶ κεκινημένον. ὅτε μὲν ἀπειλοῦντος καταφρονεῖν, μακροθύμως γάρ ὅστι, καὶ πολυέλεος, ἀποφέρων ἀνομίας, καὶ

E ὑποφέρων ἀδικίας. καὶ μικροῖς ἔσθ' ὅτε δακρύοις τῶν ἡμαρτηκότων, ὅτι τοῦ αὐτοῦ φιλανθρωπότατα μάθωσι εἶναι.

Οὐαὶ οἱ λέγοντες τὸ πονηρὸν καλὸν, καὶ τὸ καλὸν πονηρὸν, οἱ τιθέντες τὸ σκότος φῶς, καὶ τὸ φῶς σκότος. οἱ τιθέντες τὸ πικρὸν γλυκὺ, καὶ τὸ γλυκὺ πικρόν. οὐαὶ οἱ σοφοὶ ἐν ἑαυτοῖς, καὶ ἐνώπιον ἑαυτῶν φρόνιμοι.

Ἀσυνέτους ὄντας πάντας καὶ ἀλόγους τούτους ἐλέγχει τοὺς ἁμαρτίας ὑποσυρομένους ὡς σχοι-

νίῳ μακρῷ. δέον γὰρ ἐπαίνῳ πάντως ἀξιοῦν τὸ A funiculo trahuntur. Cùm enim pœnitentiam omni laude dignam existimare, & se ab ira impendente probè ac integrè viuendo conseruare, & Deo omnipotenti offenso, prece & supplicatione, se probare oporteret: nummularii improbi euaserunt, turpiora in pretio habentes, notantes verò vt adulterinum citra discrimen id quod præstabilius est, & ad suam ipsorum salutem vtilissimum. Conuenit ergo hoc Væ [illegible] affectis, quia in seipsos impii & [illegible] iudices extiterunt. Etenim cùm amarum bonum esse dicerent, & tenebras lucem ducerent, & amarum dulce, & dulce amarum affirmarent: cúmque maluerint calamitates belli subire, cum alioqui facilè à malis immunes esse potuissent, repudiata etiam ipsa per Christum illustratione, in tenebris remanserunt. Et dicit propheta, [Cùm expectarent lucem, factæ sunt illis tenebræ: expectantes splendorem, in caligine versabantur.] Ad eam verò impietatem animique efferationem prouoluti sunt, vt quantumuis Dei clementiæ eiusque spei dulcissimus fructus illis propositus esset, pœnarum tamen ipsi acerbitatem elegerunt, & his grauissimis quidem malis diuexari maluerunt. Idque propterea illis accidisse ait, quòd apud seipsos sapientes, & in oculis suis prudentes viderentur. Quod quidem verum est, quia iuxta Paræmiastæ vocem: Sapientia reprehensionis impatiens, errat. Et sibi præfidere solere, & ex suo arbitrio iudicioque solo, quid vtile cognitu sit, explicare, id graue est & pernicioſum his qui id facere consueuerunt. Sic etiam sacra Scriptura inquit: Insolens & contemptor ac vir arrogans non proficiet. Cùm hoc animi morbo laborarent Iudæorum duces, consilio Seruatoris non acquieuerunt. Erant enim erant prudentes, non apud Dominum, sed apud se, supercilia tollentes, & altè sapientes propter diuinarum legum scientiam, cùm omnino nihil sciuerint. Cæci enim erant, iuxta Seruatoris vocem, duces cæcorum.

Væ his qui inter vos robusti sunt ad bibendũ vinum, & validi ad miscẽdam siceram: qui iustificant impium propter munera, & iustitiam iusti tollunt ab eo.

Primores & nobilissimi Iudaicæ synagogæ, & qui inter alios cognitione diuinarũ legũ eminebant, iudiciáq; apud eos

μακρῷ. δέον γὰρ ἐπαίνου πάντως ἀξιοῦν τὸ μετάνοιαν. καὶ ὅλῃ πάσης ὑπεξαιρεῖσθαι ἀπαλλάττειν ἑαυτοὺς τῆς ἐπιπρεπούσης ὀργῆς. καὶ τὴν ὑπὲρ εἰρήνης ἀπολογεῖσθαι λελυπημένῳ τῷ πάντων κρατοῦντι Θεῷ. ἀδόκιμοι γεγόνασι δαπεζῖται, ἀμείνω μὲν τὰ αἰσχίω, κακοδοκλοῦντες δὲ τὸ ἀσυγκρίτως ἄμεινον. καὶ τὸ ὅτι μάλιστα λοιπὸν τελὲς εἰς σωτηρίαν αὐτοῖς. πρέπει δὴ οὖν δέα τοῖς οὕτω πεφρονηκόσι τὸ λαί. αἰόσοι γὰρ, καὶ ἀστεύετοι καθ' ἑαυτοὺς γεγόνασι δικαστά. τὸ μὲν γὰρ πονηρὸν καλὸν εἶ) λέγοντες, καταλαμβάνομενοι τὸ σκότος φῶς, καὶ τὸ μὲν πικρὸν γλυκύ, τὸ δ' γλυκὺ πικρὸν εἶ) διαβεβαιούμενοι. διόπερ τῶν παθῶν ἐλέαζ ἔχει τὰς ἐκ τοῦ πολέμου συμφοράς. καίτοι μετὰν δύκολως ἔξω γλυέσθαι τῆς κακοῦ. πρωσαμένοι δὲ καὶ αὐτὸν τὸν διὰ Χριστοῦ φωτισμὸν μεμυήκασιν ἐν σκότῳ. καὶ τί φησὶν ὁ προφήτης. ἐπομείναντων φῶς ἐγένετο αὐτοῖς σκότος. μείναντες αὐτοὶ ἐν σκοτίᾳ προσεπάτησαν. Καταλιαθὸν δὲ δυσβουλίας εἰς τοῦτο, καὶ φρενῶν ἀγελότητος, ὥστε καὶ προκειμένης αὐτοῖς εἰς ἀπόλαυσιν τῆς ἡμερότητος τοῦ Θεοῦ, καὶ τῆς ἐντεῦθεν γλυκείας ἐλπίδος. εἵλοντο μᾶλλον αὐτοὶ, ἔαζ ἔχει τοῦ χολάζεσθαι πικρίας, καὶ τοῖς οὕτω δεινοῖς ἐκτυγχάνεσθαι κακοῖς. πεπονθέναι δὲ τοῦτο φησὶν αὐτοὺς, ὅτι γεγόνασιν ἐν ἑαυτοῖς σοφοὶ, καὶ ἐνώπιον ἑαυτῶν ὀπτιζόμενοι. ἀληθὲς ὅτι καὶ τῷ ὄντι πρόοιμιαζοῦ φωνῶ. ἀνεξέλεγκτος σοφία πλανᾶται. φορτικὸν γὰρ καὶ ὀπτιζόμενον τὸ προεκαυτίζεσθαι φιλεῖν τοῖς τοῦτο δρᾶν εἰωθόσι. καὶ ἀποδιδόναι μὴν τῇ ἰδίᾳ γνώμῃ τὸ δοκεῖν εἰδέναι τὸ ὠφελοῦν. ὅπου καὶ γράμμα φησὶν ἱερόν. ὁ δ' καταιόμενος, ἐκ κατάφρονητὴς αἰνὴρ ἀλαζών, οὐδὲν ὅλῃ περανῇ. ταύτῃ ἔχοντες τῷ ἀρρωστίας εἰς νοῦν καὶ καρδίαν οἱ τῶν Ἰουδαίων καθηγηταὶ, ἔαζ προδὲ τοῦ σωτῆρος οὐκ ἐδέχοντο συμβουλάς. ἦσαν γὰρ ἦσαν, οὐκ ἐνώπιον κυρίου μᾶλλον, ἀλλ' ἐνώπιον ἑαυτῶν ὀπτιζόμενοι. ὑπερφρονοῦντες μὲν καὶ μέγα φρονοῦντες ὅτι τῇ τῶν θείων εἰδήσει νόμων. ἐγνωκότες δὲ τὸ σύμπαν οὐδέν. τυφλοὶ γὰρ ἦσαν τυφλῶν ὁδηγοὶ, καὶ τῷ ὄντι τοῦ σωτῆρος φωνῶ.

Οὐαὶ οἱ ἰσχύοντες ὑμῶν, οἱ τὸν οἶνον πίνοντες, καὶ οἱ δυνασταὶ οἱ κεραννύοντες τὸ σίκερα, οἱ δικαιοῦντες τὸν ἀσεβῆ ἕνεκα δώρων, καὶ τὸ δίκαιον τοῦ δικαίου αἴροντες.

Οἱ τῆς Ἰουδαίων συναγωγῆς ἀρχιτερεῖς τε καὶ λευίτερεῖς, καὶ ὁ πρωτεύων τῶν ἄλλων ἐν εἰδήσει τῶν θείων ἔχοντες νόμων, καὶ ἔαζ πρὸ αὐτοῖς

B

C

D

E

exercebant, grauiter huius criminis arcessebantur, quasi ad largitiones accipiendas inexplebilem manum extendentes, & quibus animus erat iniuriam facere fratribus, his facilè suum suffragium vendentes, licet clarè dicat lex: Iudicium iustum iudicate. Verum esse quod dico confirmabit propheta Abacum, dicens: [Quousque clamabo, & non exaudies? vociferabor ad te vim patiens, & non seruabis? quare ostendisti mihi labores & dolores vt viderem miseriam & impietatem? Contra me factum est iudicium, & iudex accipit. Ideo dissipata est lex, & non perductum est ad finem iudicium, quia impius prævalet iusto. Idcirco exibit iudicium peruersum.] Diuinus quoque Esaias ipse alloquitur Hierusalem seu Sion: Principes tui non obediunt, socii sunt furum, diligunt munera, inhiant præmiis, pupillis non iudicant, & iudicio viduæ non attendunt. Hæc autem fecerunt, corrupti sordidis muneribus, ac fortassis etiam impiè colligentes, & ad fomenta fœdarum voluptatum ex iniuriis corrogantes. Accusat quippe eos voce prophetæ, dicens: Vestes eorum vincientes funiculis, vela fecerunt contigua altari, & vinum ex sycophantiis biberunt in domo Dei sui. Væ itaque, inquit, his qui robusti sunt & validi, qui exquisitè liceram condiunt, qui potioni indulgent, & ebrietate delectantur, qui iustitiam tollunt à iusto, id est, iniustè oppressum condemnant, & causam hominum auaritiæ studentium iusta sententia adiuuant. Et hoc planè est, vt arbitror, malum dicere bonum, & bonum malum, tenebras lucem, & lucem tenebras, amarum dulce, & dulce amarum. Deplorat autem in omnibus robustos, præcellentes & præpotentes, quandoquidem potentes potenter & acriter torquebantur, & cui multum additum est, ab eo multum exigetur, iuxta vocem Seruatoris. Non enim pari supplicio afficientur principes & subditi. Etenim hi prætexunt interdum se non scire voluntatem domini sui: at illi etsi sciant exactissimè, non fecerunt tamen. Eámque ob causam meritò duriora patientur ab eo qui pœnam irrogat.

Propterea quemadmodum exuretur stipula à carbone ignis, & comburetur à flamma resoluta, radix eorũ, quasi lanugo erit, & flos eorum vt cinis ascendet.

Abac.

Isai. 1.

A ποιῶ ἄμωμοι χρίστης, διεβέβλωτο λίθω, ὡς ἄπλητον εἰς δωροδοκίαν ἐκτείνοντες χέρα. καὶ τοῖς ἀδικεῖν ἐθέλουσιν ἀδελφοὺς, τὴν πρὸ ἑαυτῶν ψυχὴν λώβης καταπωλοῦντες ψῆφον. καίτοι τοῦ νόμου λέγοντος ἐναργῶς. κρίμα δίκαιον κρίνατε. ὅτι δὲ ὄντως ἀληθὴς ὁ φημι, πιστώσεται λέγων ὁ προφήτης Ἀμβακούμ, ἕως τίνος, κύριε, κεκράξομαι, καὶ οὐκ εἰσακούσῃ. βοήσομαί σοὶ πρὸς σε ἀδικούμενος, καὶ οὐ σώσεις; ἵνα τί ἔδειξάς μοι κόπους καὶ πόνους, ὁρᾶν βλέπειν ταλαιπωρίαν καὶ ἀσέβειαν, ἐξ ἐναντίας μου γέγονε κρίσις. καὶ ὁ κρίτης λαμβάνει. διὰ τοῦτο διεσκέδασται νόμος. καὶ οὐ διεξάγεται εἰς τέλος κρίμα. ὅτι ἀσεβὴς καταδυναστεύει τὸν δίκαιον. ἕνεκα τούτου ἐξελεύσεται τὸ κρίμα διεστραμμένον. καὶ αὐτὸς δὲ που φησὶν ὁ θεσπέσιος Ἡσαΐας, πρὸς τὴν Ἱερουσαλὴμ ἤτοι τὴν Σιὼν· οἱ ἄρχοντές σου ἀπειθοῦσιν, κοινωνοὶ κλεπτῶν, ἀγαπῶντες δῶρα, διώκοντες ἀνταπόδομα. ὀρφανοῖς οὐ κρίνοντες, καὶ κρίσις χήρας οὐ

B προσέχοντες. ταῦτα δὲ ἔδρων ἀφειδῶς λημμάτων πεπλησμένοι. καὶ τάχα που τὰ εἰς πότους καὶ τρυφὰς ἀσόσιως ἐρανιζόμενοι, καὶ ἐξ ἀδικιῶν συλλέγοντες. αἰτιᾶται γὰρ αὐτοὺς διὰ φωνῆς προφήτου, λέγων, καὶ τὰ ἱμάτια αὐτῶν δεσμοῦντες σχοινίοις. ἐποίουν παραπετάσματα ἐπὶ θυσιαστηρίου. καὶ οἶνον ἐκ συκοφαντιῶν ἔπινον ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ αὐτῶν. οὐαὶ οὖν, φησὶ, τοῖς ἀφροῖς καὶ δυνατοῖς, τοῖς ἐργάταις τῆς ἀνομίας, τοῖς φιλοπότας, καὶ ἀγαπῶσι μέθην, τοῖς δὲ δίκαιον

C αἴρουσι τοῦ δικαίου, τοῦτ' ἔστι, τοῖς κατακρίνουσι μὲν τοὺς ἠδικημένους, ἀπονέμουσι δὲ ψῆφον δικαίαν τοῖς εἰωθόσι πλεονεκτεῖν. καὶ τοῦτο οἶμαι ὅτι ὁ ἀναφδὸν εἰπεῖν τὸ πονηρὸν καλὸν, καὶ τὸ καλὸν πονηρὸν, καὶ σκότος εἰς φῶς, καὶ τὸ φῶς εἰς σκότος, τὸ πικρὸν γλυκὺ, καὶ τὸ γλυκὺ πικρόν. ἰστέον δὲ ὅτι δυνατοὶ δυνατῶς ἐλασθήσονται. καὶ ὧ πλέον ἐδόθη πολὺ περισσότερον ἀπαιτηθήσεται παρ' αὐτοῦ, κατὰ τὴν τοῦ σωτῆρος φωνήν. οὐδὲ ἴσως ἔσται πρὸς τὰ αὐτὰ κολάσεως ἔσαι, τοῖς τε ἡγουμένοις, καὶ τοῖς ὑπὸ

D χεῖρα κειμένοις. οἱ μὲν γὰρ ἴσασι ὅτε παραλογιῶνται τὸν μὴ εἰδέναι τυχὸν τὸ θέλημα τοῦ κυρίου αὐτῶν. οἱ δὲ καίτοι λίαν ἐγνωκότες ἀκριβῶς οὐ δεδράκασιν. τοιγαροῦν δικαίως δυσαποσπάστως ὑποκαίονται τῷ τοῦ κολάζοντος κίνησιν.

Διὰ τοῦτο, οὗ ἔστιν καυθήσεται ἡ καλαμίνη ὑπὸ αἴθρακος πυρὸς, καὶ συγκαυθήσεται ὑπὸ φλογὸς αἰθάλωσις, ἡ ῥίζα αὐτῶν ὡς χοῦς ἔσται, καὶ ὁ ἄνθος αὐτῶν, ὡς κονιορτὸς ἀναβήσεται.

Ἐπειδὴ γὰρ αὐτοὶ καθ' ἑαυτῶν, φησὶν, ἐπεσπάσαντο ταῖς ἁμαρτίαις ὡς σχοινίῳ μακρῷ. καὶ γεγόνασιν οὐκ ὀρθοὶ τῷ κρίματι κείμενοι, καταφιλοῦντες μὲν τὸ ἀγαθὸν, ἐπαινοῦντες δὲ τὸ πονηρὸν, σοφοί τε ἦσαν ἐν ἑαυτοῖς, καὶ ἐνώπιον ἑαυτῶν φρονήμονες, καὶ τοῖς τὰ ἐπὶ τούτων αἰσχίονα βλέποντες. δεδικαιώκασι μὲν ἕνεκα δώρων τὸν ἀσεβῆ, τὸ δὲ δίκαιον τοῦ δικαίου ἔλαβον· τούτων ἕνεκα πάντων ὡς βύκατάρρητος ὕλη, καὶ καλάμης δίκλων πυρὸς ἔσονται τροφὴ, καὶ φλόγες αὐτοὺς ἀφανιοῦσι κατανεμηθήσονται. ὡς ὁμοῦ ταῖς ῥίζαις τοὺς ἐξ αὐτῶν δαπανηθῆναι καρπούς. τοῦτ' ἔστι, συναφανισθῆναι τοῖς τεκοῦσι τὰ ἐξ αὐτῶν. καὶ ὡς χοῦν ἢ κονιορτὸν ταχυτάτου πνεύματος διασκεδασθῆναι τροσδοκᾶς. αἰφανιοῦσι δὲ φλόγα φησὶ τὴν ἀσβεστον σβεννυμένην. ἐμπέπτωκε μὲν γὰρ ἡ λαμπὰς ἤδη τισὶν ἀμπέλοις ἔδη ὅτε πῦρ· ἀλλ' οὐ γέγονεν αἰσχυνομένων, ἐπαμυνόντων πολλῶν, καὶ τροσελθεῖν οὐκ ἐώντων. ὅτε μὲν ἀδιαχωλύτως κατανέμεσθαι τοὺς ἀγροὺς. πονοῦντος δὲ οὐδενὸς, ἤδειν αἰσχυνόμενος τὸν ἐπέκεινα δρόμον τῆς φλογὸς, τότε δὴ τότε καὶ αὐτομάτη τις ἔσται καὶ ἄφετος, καὶ ἀχάλινος ὅσα τροσὼ πρὸ ὁποιωῦν τῶν τροσκειμένων. οὐκοῦν ἐπειδήπερ τοῖς τοῦ πολέμου συμφοραῖς ἐπιφέροντες αὐτοὺς τοῦ πρὸ ἰσχύοντος Θεοῦ, καὶ σὺν ἁγίῳ ψήφῳ κολάζοντος, οὐδεὶς πρωτελὼς ἐπαμυνῶν ἐῶ. ταύτην καὶ μάλα εἰκότως αὐτομάτην φλόγα τὴν ὀργὴν ὀνομάζει. ὡς γὰρ φησιν ὁ μακάριος Μωσῆς. ὁ Θεὸς ἡμῶν πῦρ καταφλαίσκον ἐστὶν, καὶ ἐὰν κλείσῃ τις ἀνθρώπου, τίς ἀνοίξει; καὶ τοῦτον εἰδὼς ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ ψάλλει, λέγων. σὺ φοβερὸς εἶ, καὶ τίς ἀντιστήσεταί σοι ἀπὸ τῆς ὀργῆς σου; χρὴ οὖν ἀεὶ τοῦτο πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχοντας τρομεῖσθαι τὴν ὀργὴν, φοβερὸν γὰρ ὄντως τὸ χρῆμα, καὶ δυσαφήκτον, καὶ γοῦν δεδιδάγμεθα λέγειν ἐν τροσευχαῖς. κύριε, μὴ τῷ θυμῷ σου ἐλέγξῃς με, μηδὲ τῇ ὀργῇ σου παιδεύσῃς με. ἀγαθὸν γάρ ἐστιν, οὐκ ἔστιν ὃ παιδεύεσθαι χαλεπόν. φορητὸν δὲ καὶ δύσοιστον, ὃ ἐν ὀργῇ καὶ θυμῷ τοῦτο τροσπίπτειν καθ' ἡμῶν. ὅτου καὶ ὁ τροφήτης ἔλεγεν. παίδευσον ἡμᾶς κύριε, πλὴν ἐν κρίσει, καὶ μὴ ἐν θυμῷ, ἵνα μὴ ὀλίγους ἡμᾶς ποιήσῃς.

Οὐ γὰρ ἠθέλησαν τὸν νόμον κυρίου Σαβαὼθ, ἀλλὰ τὸ λόγιον τοῦ ἁγίου Ισραὴλ παρώξυναν. καὶ ἐθυμώθη ὀργῇ κύριος Σαβαὼθ, ἐπὶ τὸν λαὸν αὐτοῦ, καὶ ἐπέβαλε, τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἐπ' αὐτοὺς, καὶ ἐπάταξεν αὐτοὺς, καὶ παρωξύνθη τὰ ὄρη, καὶ

Quoniam, inquit, contra se ipsi protraxerunt peccata velut funiculo longo, nec recti rerum æstimatores fuerunt, criminantes bonum, laudantes malum, sapientes etiam apud seipsos, & in oculis suis prudentes, & quæ his fœdiora erant spectantes, impium propter munera iustum pronunciantes, ius iusto eripientes: his omnibus de causis, erunt materia concremabilis, instar stipulæ, & ignis fomentum, & flammæ accensæ eos depascentur: vt vnà cum radicibus ipsorum quoque fructus consumantur, id est, vt cum parentibus & ex his etiam procreati simul intereant, & tanquam puluisculus aut cinis, rapidissimi viuenti impetu dissipentur. Accensam verò flammam dicit, quæ à nullo extincta est. Incidit enim quandoque ignis & in segetem, & in vites, non tamen incenduntur, quia multi succurrunt, nec sinunt eum inualescere, vt agros nullo prohibente depopuletur. Cæterùm si nullus laborat, nec vlterius cursum flammæ impedit, tunc accensa erit, & libera, & effrenatè quodcumque obuium inuadet. Quare Deo omnipotente bellicis calamitatibus eos obiiciente, & sancrosancto suffragio mulctante, cùm nullus omnium subueniret: hinc accensam facem, optimo iure iram nominat. Vt enim beatus Moses ait: [Deus noster ignis consumens est. Et si clauserit contra hominem, quis aperiet?] His igitur diuinus Dauid accinit dicens: [Tu formidabilis, ô Domine, ecquis resistet tibi?] Omnibus igitur viribus effugienda est hæc ira, vtpote terribilis & ineuitabilis. Itaque docemus in precibus dicere: [Domine ne in furore tuo redarguas me, nec in ira tua castiges me.] Non enim acerbum est castigari: sed ex ira quasi & furore id contra nos fieri, & molestum est, & intolerabile. Sic & propheta: [Castiga, inquit, nos Domine, verùm in iudicio, non in furore: ne nos ad numerum paucissimum redigas.]

Deut. 4.

Psal. 6.

Non enim voluerunt legem Domini Sabaoth, sed oraculum sancti Israelis irritarunt. Et commotus est furore Dominus Sabaoth in populum suum: & iniecit manum in eos, & percussit eos, & exacerbati sunt montes, & facta

ficta sunt morticinia eorum velut fimus in medio viæ.

Sapientissimus Hieremias insciti am Iudæorum & superbiam taxat, diuens: Quomodo dicetis, sapientes sumus nos? & lex Domini apud nos est? Vanus factus est iuncus, mendax scriba, pudefacti sunt sapientes, perterriti sunt & capti sunt. Sapientia quænam illis inest? Quoniam verbum Domini respuerunt. Neq; enim prædicationem Euangelij admiserunt, imò nec ipsam legem à Mose traditam coluerunt: vt etiam ipse Christus dixerat: Si credidissetis Mosi, credidissetis mihi: nam de me ille scripsit. Contrà vtrunque ergo deliquerunt, & Dei verbum repudiarunt miseri, neque prædictiones legales vt veras recipientes, neque salutari Euangelicoque sermoni suffragantes. Idcirco voce Hieremiæ de ipsis locutus est Deus: [Ad quem loquar, & contestabor, & exaudiet? Ecce incircuncisæ aures eorum, nec possunt audire. Ecce verbum Domini factum est illis in opprobrium. Nolunt illud audire.] Probris enim commacularunt verbum Domini, cùm de ipso audientibus dicerent: Dæmonium habet, & insanit, quid illum auditis? Cùm ergo legem Domini Sabaoth non voluerint, irritarunt oraculum sancti Israel, id est, Christi. Commotus est, inquit, furore, & percussit eos, & exacerbati sunt montes. Quósnam dicit hic montes? annon videlicet Romanum imperium propter splendorem gloriæ, & dignitatis eminentiam? Eo quòd exacerbati sunt montes, facta sunt morticinia eorum quasi fimus, id est, qui in bello mortui sunt, passim & sparsim proiecti sunt, & acervatim iacuerunt, vniuersamque regionẽ eorũ repleuerunt. Quin etiã aliter de his qui per inobediẽtiam omniũ Seruatorẽ Deũ exacerbarunt, intelligi potest. Exacerbati sunt enim mõtes intelligibiles, id est, principatus, & potestates, & mundi domini, rectores tenebrarũ harũ. Quod vbi fit, eos qui subditi illis sunt, mortem animæ subire omnino est necessum. Etenim Deo Opt. Max. suppetias ferente, quantumuis cõtra nos excãduerint mõtes, nulla eorũ ratio habenda est. Scriptũ est enim: Castrametabitur angelus Domini circa timẽtes ipsũ, & eruet eos. Sin manum ille subtraxerit, nec iam seruare sustinuerit, tunc iacebimus, & velut stercus pedibus inimicorum substernemur.

Hier. 6.

Ephes. 6.

A Ἐ ἐλμήθη τὰ θνησιμαῖα αὐτῶν ὡς κοπρία ἐν μέσῳ ὁδοῦ.

Ο σοφώτατος Ιερεμίας τὰς τῶν Ιουδαίων ἀμαθείας τε καὶ ἀσωφροσύνας ὀπτικλήτῳ λέγων· πῶς ἐρεῖτε ὅτι σοφοὶ ἐσμὲν ἡμεῖς, καὶ νόμος κυρίου μεθ' ἡμῶν ἐστιν; εἰς μάτην ἐλμήθη σχοῖνος, ψευδὴς γραμματεύς, ἠσχύνθησαν σοφοί, ἐπλοκήθησαν Ἐ ἑάλωσαν. σοφία τίς ἐστιν ἐν αὐτοῖς; ὅτι τὸν λόγον κυρίου ἀπεδοκίμασαν. πεσοῦνται μὴν γὰρ ὑδαμῶς τὸ κήρυγμα τὸ εὐαγγελικόν· ἀλλ' B οὐδὲ αὐτὸν τὸν ἐκ Μωσέως τετιμήκασι νόμον. ὡς γὰρ αὐτὸς εἴρηκεν ὁ Χριστός· εἰ ἐπιστεύετε Μωσῆ, ἐπιστεύετε ἂν ἐμοί, περὶ γὰρ ἐμοῦ ἐκεῖνος ἔγραψεν. πεπλημμελήκασι τοίνυν κατ' ἄμφω, καὶ ἀπεδοκίμασαν οἱ δείλαιοι τὸν τοῦ Θεοῦ λόγον. μήτε τὰς ἐκ νόμου προφητείας ὡς ἀληθεῖς δεχόμενοι, μήτε μὴν τὸ σωτήριον εὐαγγελικὸν ἐπαγγέλματα λόγον. Ταύτῃσι ἐκ φωνῆς Ιερεμίου περὶ αὐτῶν ἔφη Θεός. προὸς τίνα λαλήσω, καὶ διαμαρτύρομαι καὶ εἰσακούσεται; ἰδοὺ ἀπερίτμητα τὰ ὦτα αὐτῶν, καὶ οὐ δύνανται ἀκούειν. ἰδοὺ C ὁ λόγος κυρίου ἐγένετο αὐτοῖς εἰς ὀνειδισμόν· οὐ μὴ βουληθῶσιν αὐτὸ ἀκούειν. Κατανοεῖδιζον γὰρ τὸ ῥῆμα Χριστοῦ, τοῖς ἀκροωμένοις περὶ αὐτοῦ λέγοντες. δαιμόνιον ἔχει, καὶ μαίνεται, τί αὐτοῦ ἀκούετε; οὕτω ἐπειδήπερ οὐκ ἠθέλησαν τὸν νόμον κυρίου Σαβαὼθ, πρώτως μὲν ὁ καὶ ὁ λόγιον τοῦ ἀληθοῦ Ισραὴλ, τοῦτ' ἔστι, Χριστοῦ. ἐθυμώθη, φησὶν, ὀργῇ καὶ ἐπάταξεν αὐτούς, καὶ πρωξιώθη τὰ ὄρη. καὶ D ποῖα φησὶν ἐν τούτοις ὄρη; ἢ δηλονότι τὰς Ρωμαίων ἀρχάς, δηλοῖ δὲ ἐν δόξῃ περιφανεῖ, καὶ ὃ ἐν ἀξιώμασιν ἐπιφανέσι; ἀπὸ μὲν τοῦ πρωξιωθῆναι τὰ ὄρη, γέγονεν αὐτοῖς ὡς κοπρία τὰ θνησιμαῖα, τοῦτ' ἔστιν, οἱ ἐν τῷ πολέμου νεκροὶ, διερριμμένοι πανταχῇ, καὶ ἅπαξ που κείμενοι σωρηδὸν, καὶ πᾶσαν αὐτοῖς πιμπλάντες τὴν χώραν. καὶ ἑτέρως μὲν τῶν προτεινόντων δηλοῖ τῆς ἀπειθείας τὸν τῶν ὅλων σωτῆρα Θεόν. προτείνουσι γὰρ ὄρη τὰ νοητὰ, τοῦτ' ἔστιν, ἀρχὰς καὶ ἐξουσίας, Ἐ οἱ κοσμοκράτορες τοῦ σκότους τούτου. ὃ δὴ γενομένοις, πᾶσά πως ἀνάγκη τὴν ψυχὴν ὑπομεῖναι θάνατον τοῖς ὑπενδιδομένοις αὐτοῖς. ὑπακουσθέντος μὲν γὰρ τοῦ πάντα ἰσχύοντος Θεοῦ, κἂν προτείνηται καθ' ἡμῶν τὰ ὄρη, λόγος αὐτοῖς οὐδεὶς. γέγραπται γὰρ ὅτι περιβαλεῖ ἄγγελος κυρίου κύκλῳ τῶν φοβουμένων αὐτὸν, καὶ ῥύσεται αὐτούς. ἀφεισάντος μὲν τὴν χεῖρα, καὶ οὐκ ἔτι σώζοντος ἀπολλύμεθα, ὅ τινι καὶ δεικνύμενα, Ἐ κοπρίων δίκην ὑπὸ πόδας τῶν ἐχθρῶν ἐσόμεθα.

Ἐπὶ πᾶσι τούτοις οὐκ ἀπεστράφη ὁ θυμός, ἀλλ' ἔτι ἡ χεὶρ ὑψηλή. τοιγαροῦν ἄρᾳ σύσσημον ἐν τοῖς ἔθνεσι τοῖς μακρὰν, καὶ συριεῖ αὐτοῖς ἀπ' ἄκρου τῆς γῆς. καὶ ἰδοὺ ταχὺ κούφως ἔρχονται· ὃ πεινάσουσιν, οὐδὲ κοπιάσουσιν, οὐδὲ νυστάξουσιν, οὐδὲ κοιμηθήσονται, οὐδὲ μὴ λύσωσι τὰς ζώνας αὐτῶν ἀπὸ τῆς ὀσφύος αὐτῶν, οὐδὲ οὐ μὴ ῥαγῶσιν οἱ ἱμάντες τῶν ὑποδημάτων αὐτῶν, ὧν τὰ βέλη ὀξέα ὄντι, καὶ τὰ τόξα αὐτῶν ἐντεταμένα. οἱ πόδες τῶν ἵππων αὐτῶν, ὡς στερεὰ πέτρα ἐλογίσθησαν. οἱ τροχοὶ τῶν ἁρμάτων αὐτῶν ὡς καταιγίς. ὁρμῶσιν ὡς λέοντες, καὶ προσέσχασιν ὡς σκύμνος λέοντος. καὶ ἁρπάσεται, καὶ βοήσεται ὡς θηρίον, καὶ ἁρπάσει, καὶ οὐκ ἔστι ὁ ῥυόμενος. καὶ βοήσεται δι' αὐτοῖς ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, ὡς φωνὴ θαλάσσης κυμαινούσης. καὶ ἐμβλέψονται εἰς γῆν, καὶ ἰδοὺ σκότος σκληρὸν ἐν τῇ ἀπορίᾳ αὐτῶν.

In omnibus his non auersa est ira, sed adhuc manus excelsa. Itaque leuabit signum in gentibus longinquis, & assibilabit illis ab extremo terræ. Et ecce citò leuiter venient: non esurient, neque laborabunt, neque dormitabunt, neque consopientur, neque soluent cingula sua à lumbo suo, neque rumpentur corrigiæ calceorum ipsorum: quorum tela acuta B *sunt, & arcus eorum extensi. Pedes equorum eorum vt solida petra reputati sunt: rotæ curruum ipsorum quasi tempestas. Irruunt quasi leones, & astiterunt quasi catulus leonis. Et apprehendet & vociferabitur quasi fera, & iniiciet se, nec erit qui eripiat. Et vociferabitur propter ipsos die illo, vt sonitus maris inundantis, & inspicient in terram, & ecce caligo tetra in eorum inopia.*

Ὅτι μὴ μέχρι τούτων τὰ τῆς ἐπ' αὐτοῖς ὀργῆς μετρηθήσεται τοῦδε τοῦ τὰ δίκαια κείνοντος, προβήσεται ὅ τε καὶ ἐπέκεινα, σαφὲς ὅ τοι σχεῖν. καίτοι γὲ ἀγελέως πεπορθημένοι, λιμῷ τε καὶ θλίψει πεπιεσμένοι, καὶ ταῖς τοῦ πολέμου συμφοραῖς ἁλόντες οἱ δείλαιοι, μεμνήσαιν ἐν ἀποστροφῇ Θεοῦ, καὶ οὐκ ἔξω γεγόνασι τῆς ὀργῆς. τοῦτο γάρ, οἶμαι, σημαίνει λέγων. Ὅ ἔτι ἡ χεὶρ ὑψηλὴ, ὅτι πλήττουσα τοὺς ἡμαρτηκότας. ὑψοῦ γὰρ ἀεί πως ἡ τοῦ παίοντος αἴρεται χείρ. Εἶτα τίς ἢ πόσος ὁ τῶν ὁρῶν ἔσται προξυσμός; τίνες δὲ καὶ οἱ τοῖς ἐκείνων ὑπηρετήσομενοι θυμοῖς, καὶ μὴν ὅσης ἥξουσιν ἀνδρείας τε καὶ εὐτολμίας, καὶ τῆς εἰς ἀνθρώπους ἀήθους ὠμότητος, ἐμφανίζει λέγων. Τοιγαροῦν ἄρᾳ σύσσημον ἐν τοῖς ἔθνεσι τοῖς μακρὰν. ὃ γὰρ ὅμοροι καὶ γείτονες τῆς Ἰουδαίων χώρας οἱ τοῦτον ἠρημωκότες καὶ κατεμαρτύσαντες τὰ Ἱεροσόλυμα, καὶ ἁπάσας δὲ τὰς τῶν Ἰουδαίων πόλεις, ἀλλ' ἐκ χωρῶν τῶν μακρὰν, καὶ ἐξ ἁπάσης τῆς γῆς συναγηγερμένοι. πλῆθος γὰρ λίαν· μᾶλλον ὅ τοι τὰ πολλὰ καὶ ἀριθμοῦ κρείττονες καὶ οἱ συναθροίζοντες ΟΥΕσπασιανῷ τε καὶ Τίτῳ. σύσσημον δὲ δοθήσεται, φησὶν, ὡς ἐν καιρῷ πολέμου καὶ μάχης. ἔθος γὰρ τοῖς στρατηγοῖς ἐξοπλίζειν μέλλουσιν εἰς παράταξιν τὸν ὑπὸ χεῖρα πλῆθος, σύσσημα δίδοναι τὰς καλουμένας σημείας αἴροντας ὑψοῦ. ὧν δὲ ὁ προφήτης Ἡσαΐας ἐφαπτόμενος λέγων, καὶ ἁ-

C Quòd ira in eos iusta iudicantis hîc non sistet, sed vlterius progredietur, ex his quæ iam proposita sunt, perspicuum erit. Nam licet crudeliter vastati, fame & siti pressi, bellique calamitatibus impliciti fuerint miselli, tamen in hac auersione à Deo perstiterunt, nec ab ira liberi immunésque fuerunt. Hoc enim, opinor, significat vbi ait: Adhuc manus excelsa, quippe feriens eos qui peccauerunt. In altum enim semper eleuatur manus percutientis.
D Dein quæ & quanta montium irritatio sit futura, & qui furoris eorum administri erunt, quanta cum fortitudine & audacia, & insueta in homines immanitate & sæuitia adorientur, declarat cùm dicit: Itaque leuabit signum in gentibus longinquis. Non enim vicini erant, aut Iudæorum regioni contermini, qui eam vastarunt, & Hierosolyma cunctásque Iudæorum vrbes cremarunt: sed ex longinquis
E regionibus & ex omni terra congregati: complures quippe, imò innumerabiles coniunctis copiis & clypeis Vespasianum & Titum adiuuerunt. Signumque, inquit, dabitur, perinde vt belli ac pugnæ tempore. Si enim ducibus solemne est, multitudinem sub ipsis merentem in aciem eductu-ris, signum quoddam dare, & vexilla, vt vocant, in altum tollere. Quorum & propheta Esaias meminit:

Capietur, inquiens, vt vexillum in monte, & vt signum gerens in colle. Vexillum namque collocantes in præaltis verticibus, vel rectà procedunt, vel retrocedunt, vel etiam suspendunt quiddam ad quod acies respicit. Nouit enim hoc pacto ducis voluntatem. Itaque leuabit inquit, signum, & assibilabit illis. Sumit hoc rursus, velut à consuetudine apum. Solent enim apiarii sibilo eas excitare, & ita ex aluearijs ad flores & herbas educere, & ex agris quoque reducere, domique vt immorentur efficere. Sibilabit ergo, inquit. Hi verò accurrere volucres, & leues, famem magnopere non curare, nec pertimescere labores, sed insomnes esse, & præcincti, ac bellico apparatu instructissimi, indomitis equis vehi, ac instar turbinis impetum facere, leonibus similes, ac more ferarum vorare: occursu adeò sæui & truces, vt citra pugnam possent vincere, nemine contrà se opponente, vel ad subsidium ferendum satis valente. Erit item ploratus eo tempore, & clamor confusus, vt nemo sit qui præsit aliis, perinde quasi sonitus maris per regionem Iudæorum dissiparetur. Erit etiam caligo tetra, idque partim propter nebulam quasi & noctem intelligitur, partim ac quidem verius, propter terrores & consilii inopiam. Mala enim grauiora menti tenebras offundunt. Inseruit igitur Deus vniuersitatis vtilitati nostræ, in omnibus. Nec enim sine causa facit futurorum prædictionem: & accuratè narrat magnitudinem malorum, vt quoniam sæpe indociles sumus, & sermonem ad pœnitentiam vocantem negligimus, saltem metuentes ne tam grandi pœna inuoluamur, Dei timorem in nobis suscipiamus, & dediscentes mala, animum deinceps ad bonum amplectendum conuertamus.

CAP. VI. *Et factum est anno quo mortuus est Oziας rex: Vidi Dominum Sabaoth sedentem in solio excelso & eleuato; & plena domus gloria eius. Et Seraphim stetерunt circum eum: sex alæ vni & sex alæ alteri, duabus quidem velabant faciem, duabus verò obuelabant pedes, & duabus volabant. Clamabátque alter ad alterum, & dixerunt, Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Sabaoth, plena est omnis terra gloria eius.*

A λαφθήσεται, ὡς ἐπὶ ὄρους, καὶ ὡς σημαίαν φέρων ἐπὶ βουνοῦ. ἐρεῖ γὰρ ἱστάντες ἐν ὑψηλοῖς γηλόφοις, ἢ ὀρθοῦσιν, ἢ καθαχλίνουσιν, ἢ καὶ ἀπό τινα τοῦς ἃ βλέπει ὁ μάχιμον. εἴδεν δὲ ὅτου ὁ στρατηγὸς τὴ ὁδοῦ. ἀμφοτεροῦ ὅ σύσημον, φησί, καὶ συρεῖ αὐτοῖς. δέχεται ἢ καὶ τοῦτο πάλιν, ὡς ἀπό γε τῆς συνηθείας τ' ὀπὶ τ μελῶν. ἐν ἕλῃ γάρ πως ὄντι τοῖς μελισσοκόμοις συρίζειν αὐτοῖς· ὅτω τε τὴ σύμβλων ἀποφέρειν εἰς δῦ-
B ση καὶ πόας. καὶ μελῶ καὶ ἀναχομίζειν ἐξ ἀγρῶν. οἴκοιτε αὖ τοῦς ἐναυλίζεσθαι ποιεῖν. συρεῖ τοίνυν, φησίν. οἱ δὲ ἀφίξονται ταχεῖοί τε καὶ κοῦφοι. λιμοῦ μὲν ὀλίγα πεφροντικότες, ὑ δεδῃότες ἢ πόνου. ἄϋπνοί τε καὶ ἀζωνότατοι, & ἐξηρτυμένοι τὰ τακτικὰ, & ἀηρύτοις ἵπποις ἐποχούμενοι, καὶ ὁρμῶντες ὡς καταιγὶς, καὶ ἐν ἴσῳ λέουσι, καὶ κατεσθίοντες ὡς θηρία. δυσμήτητοι δὲ ὄντως ἔσονται καὶ δῆνοι, ὡς ἁμαχὶ διώκειν νικᾶν αὐτεξάγωνος σθένος, ἤγουν ἱκανοὺς ἔχοντος εἰς ὑπηκοου-
C είαν. ἔσται δὲ θρῶνος κατ' ὄκλον καὶ ὀδυρμὸς καὶ βοὴ συμμιγὴς, ὡς σθένει ἕτερον ἡγεῖσθαί τινας, ἢ ὅτι θαλάσσης ἠχὴ τῆς Ιουδαίων κατασκίδναται χώρας. ἔσται ἢ καὶ σκληρὸν σκότος καὶ οὔτι που πάντως ὅ ὡς ἐν ὁμίχλῃ νοούμενον καὶ νυκτὶ, ὅ ἐκ δημάτων δὲ μᾶλλον καὶ ἀπορίας. σκοτοῖ γὰρ τὸν νοῦν τὰ παραλήπτα τῶν κακῶν. ὀνίνησι φιλάνθρωπος ἀφ' πάντος ἡμᾶς ὁ τῶν ὅλων Θεός. ποιῆται γὰρ ὑ μάτην τὰς τῶν ἐσομένων προαγο-
D ρεύσεις· καὶ δίψιν ἀκριβῶς τὰ μεγέθη τῶν κακῶν. ἵν' ἐπειδὴ καὶ ἀκουδέτεροί τε πολλάκις ἐσμὲν, καὶ πεποιήμεθα πρὸς σθένη τὸν εἰς μετάγνωσιν καλοῦντα λόγον. καὶ μὴ ὑποπτήξαντες ὅ τοῦς ὅτω δήνασι σκαλῶναι δίκας, τὸν θεῖον ἐν ἑαυτοῖς εἰσδεξώμεθα φόβον. καὶ ἀποσοβήσαντες τὰ πονηρὰ, μεταχωρίσωμεν τῷ καρδίαν εἴς γε ὅ χρεὼν λοιπὸν ἐλέσθαι ὅ ἀγαθόν.

Καὶ ἐγένετο τῷ ἐνιαυτῷ, ὃ ἀπέθανεν Ο-
E ζίας ὁ βασιλεύς. Εἶδον τὸν κύριον σαβαὼθ, καθήμενον ὅτι θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου. καὶ πλήρης ὁ οἶκος τῆς δόξης αὐτοῦ. καὶ Σεραφεὶμ εἱστήκεισαν κύκλῳ αὐτοῦ. ἓξ πτέρυγες τῷ ἑνὶ, καὶ ἓξ πτέρυγες τῷ ἑνί. καὶ τοῖς μὲν δυσὶν, κατεκάλυπτον τὰ πρόσωπα, καὶ ταῖς δυσὶ κατεκάλυπτον τοὺς πόδας, καὶ ταῖς δυσὶν ἐπέταντο. καὶ ἐκέκραγον ἕτερος πρὸς τὸν ἕτερον, καὶ ἔλεγον, Ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος κύριος σαβαὼθ, πλήρης πᾶσα γῆ τῆς δόξης αὐτοῦ.

2. Par. 15. " pomenis autem, vt dixi. [Et vt ob- A μῶναις, ὡς ἔφην. καὶ ὡς κατίσχυσε, φησὶν, ὑ-
" tinuit, inquit, elatum est cor eius ad ψώθη ἡ καρδία αὐτοῦ καὶ διαφθεῖραι. καὶ ἠδίκησεν
" corrumpendum. Et iniustè egit con- ἐν κυρίῳ Θεῷ αὐτοῦ. καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὸν ναὸν κυ-
" tra Dominum Deum suum, intrauit- ρίου θυμιάσαι ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον τοῦ θυμιάμα-
" que templum Domini vt adoleret in τος. καὶ εἰσῆλθεν ὀπίσω αὐτοῦ Ἀζαρίας ὁ ἱερεὺς, καὶ μετ'
" altari suffimentorum. Introiuit autem αὐτοῦ ἱερεῖς τοῦ κυρίου ὀγδοήκοντα καὶ δύο υἱοὶ δυ-
" post ipsum Zacharias sacerdos, & vnà νατοί. καὶ ἔστησαν ἐπὶ Ὀζίαν τὸν βασιλέα, καὶ εἶ-
" cum eo sacerdotes Domini octogin- πὸν αὐτῷ. οὐ σοί, Ὀζία, θυμιάσαι τῷ κυρίῳ, ἀλλ'
" ta duo præpotentes, & stabant con- ἡμῖν τοῖς ἱερατεύουσι τοῖς υἱοῖς Ααρὼν τοῖς ἡ-
" tra Oziam regem, & inquiunt: Non B γιασμένοις, θυμιάσαι. ἔξελθε ἀπὸ τοῦ ἁγιάσ-
" licet tibi, Ozia, adolere Domino, sed ματος ὅτι ἀπέστης ἀπὸ κυρίου. καὶ οὐκ ἔσται σοι τοῦ-
" penes nos est, qui sacerdotio fungi- το εἰς δόξαν παρὰ κυρίου Θεοῦ. καὶ ἐθυμώθη Ο-
" mur, qui filii Aaronis sumus, qui san- ζίας. καὶ ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ τὸ θυμιατήριον τοῦ θυ-
" ctificamur ad adolendum. Exi è san- μιάσαι ἐν τῷ ναῷ· ἐν τῷ θυμωθῆναι αὐτὸν
" ctuario, quia recessisti à Domino, & πρὸς τοὺς ἱερεῖς, καὶ ἡ λέπρα ἀνέτειλεν ἐν τῷ
" non erit tibi hoc gloriæ à Deo. Ira- μετώπῳ αὐτοῦ, ἐναντίον τῶν ἱερέων ἐν τῷ οἴκῳ
" tus est autem Ozias, & in manu eius κυρίου, ἐπάνω τοῦ θυσιαστηρίου τοῦ θυμιάμα-
" thuribulum erat, vt adoleret in tem- τος. καὶ ἐπέστρεψεν ἐπ' αὐτὸν ὁ ἱερεὺς ὁ πρῶτος καὶ οἱ ἱε-
" plo. Cùmque iratus esset ipse sacerdo- ρεῖς, καὶ ἰδοὺ αὐτὸς λεπρὸς ἐν τῷ μετώπῳ. καὶ
" tibus, lepra orta est in fronte eius co- C κατέσπευσεν αὐτὸν ἐκβαλεῖν, ἐπειγόμενος δὲ καὶ αὐ-
" ram sacerdotibus in domo Domini, τὸς ἔσπευσεν ἐξελθεῖν. ὅτι ἤλεγξεν αὐτὸν κύριος. ὅτι δὲ
" supra altare suffimentorum. Conuer- τοῦ λαοῦ Μωσέως προστάττοντος νόμου χεῖρα
" titque se ad eum sumus sacerdos & sa- δὴ πάντως ἐκτέμνεσθαι τῆς παρεμβολῆς ὡς
" cerdotes, & ecce leprosus est in fron- ἀκάθαρτον τὸν λεπρὸν, καθαμιάνοντος δὲ καὶ χει-
" te, atque eum inde properè eiiciunt. νὸν ἀποφαίνοντος τῆς ἀκαθαρσίας τὸν λεπρὸν τὸν
" Nam & ipse festinauit exire, quia ar- στοῦντα αὐτῷ. κατέχηχεν ἐν τοῖς Ιεροσολύμοις
" guit eum Dominus.] Cùm autem lex Ὀζίας, μονονοὺχὶ σύμπασαν λαὸν τοῦτον μιαί-
" Mosaica sanciret, leprosum vt immun- νων τὴν Ιεροσαλὴμ. σείσηχεν ὁ δεσπότης οὐκ ἀ-
" dum omnino è castris emittendum τιμάζων προφήτας ἁγίους; δυαξίους γὰ μᾶλ-
" esse, leprosus verò inquinaret, ac sua D λεν ἀποφαίνων τῆς περὶ αὐτὸν νομοθεσίας τοὺς ἀκα-
" immundicie pollutum redderet eum θάρτους συνοικοῦντας παρά γε τὸ τοῦ νομοθέτη
" quicum ipse versaretur: habitaret ta- δοκοῦν. ὅτω γάρ που, φησὶ, καὶ πρὸς τὸν μα-
" men Ozias Hierosolymis, hinc totam κάριον Ιεζεκιήλ. καὶ τὴν γλῶσσάν σου σείσω δήσω,
" propemodum Hierusalem inquinans. καὶ ἀποκωφωθήσῃ. καὶ οὐκ ἔσῃ αὐτοῖς εἰς ἄνδρα
" Tacuit Dominus non quidem prophe- εὐθύνοντα, ὅτι οἶκος παραπικραίνων ἐστίν. ἀποσείσηκε δίνην, καίτοι δηκνύων τὴν ἀγριότητα.
" tas sanctos contumelia afficiens, sed po- σείσας γὰ τὰ Ιεροσόλυμα, καὶ κατεδονήθη πᾶ-
" tius admonitione eorum indignos de- σα τῶν Ιουδαίων χώρα. εἰσομεθα δὲ καὶ τοῦτο δι' ὧν
" clarans eos, qui etiam præter legisla- E ἐπεγράφη ὁ προφήτης Αμώς. ἔχει γὰ ὕτως.
" toris voluntatem immundo cohabitarent. λόγοι Αμὼς οἱ ἐγένοντο ἐν Ακκαρεὶμ ἐν Θε-
" Sic enim inquit alicubi & ad beatum κουὲ, οὓς ἶδεν ἐπὶ Ιερουσαλὴμ ἐν ἡμέραις
" Iezechielem. [Et linguam tuam liga- Οζίου βασιλέως Ιούδα. καὶ ἐν ἡμέραις Ιερο-
" bo, & obmutescès, nec eris illis correc- βοὰμ τοῦ Ιωὰς βασιλέως Ισραὴλ πρὸ δύο ἐτῶν
" tor & censor: quia domus exasperans τοῦ σεισμοῦ. ὅτι δὲ τετελεύτηκεν Ὀζίας συν-
" est.] Obtinuit igitur, ostendens nimi- καταλήξειν αὐτῷ τῆς σιωπῆς ὁ χρησμός. καὶ πάλιν
" rum indignationem. Commota sunt ἐδίδου τὰς προπλίας τοῖς ἁγίοις προφήταις ὁ τῶν
" enim Hierosolyma, & concussa est vo- ὅλων Θεός. τοιοῦτοί φησιν ὁ προφήτης Ησαΐας.
" niuersa Iudæorum regio. Quod intelli- καὶ ἐγένετο τῷ ἐνιαυτῷ οὗ ἀπέθανεν Ὀζίας ὁ βα-
" gemus ex his quæ propheta Amos scri- Amos 1. " psit. Habet enim sic: [Verba Amos
" quæ facta sunt in Accarim ex Thecue,
" quæ vidit super Hierusalem, tempori-
" bus Oziæ regis Iuda, & temporibus
" Hieroboami filii Ioas regis Israel, duo-
" bus annis ante terræmotum.] Postquam
autem obiisset Ozias, desiit tempus si-
lentii, diuinásque visiones sanctis pro-
phetis Deus vniuersitatis reddidit. Idcó-
que propheta Esaias: Et factum est, in-
quit, anno quo mortuus est Ozias rex,

σιλδὲ, ἰδὸν τὸν κύριον Σαβαὼθ καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου. ὅτι μὲν οὖν τὸν υἱὸν ὁ προφήτης τεθεᾶται ἐν τῇ δόξῃ τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς, οὐκ ἂν ἀμφιβάλοι τις, Ἰωάννου γράφοντος σαφῶς περὶ αὐτοῦ. ταῦτα δὲ εἶπεν Ἡσαΐας, ὅτε ἶδε τὴν δόξαν αὐτοῦ, καὶ ἐλάλησε περὶ αὐτοῦ. ἀλλ' ἐμοὶ δοκεῖ τῆς θεωρητικῆς ἐφόδου τὸ ἀξίωμα, καὶ τὸ κατὰ πάσης κτίσεως κράτος. ὁ μὲν γὰρ ἔστιν ἐφ' ὑψηλοῦ τε καὶ ἐπηρμένου θρόνου θείοις τῆς βασιλείας ἐκπρεπεστάτοις αὐχήμασιν οὐ μάλα κατεσεμνύνος. αἱ γὰρ ὑπάτω δυνάμεις, μᾶλλον δὲ πᾶσαι ὅσαι ἐπέκειναι τῶν γενητῶν λέγεται, κύκλῳ περιεστᾶσι τάξιν ἔχουσι τὴν οἰκετικὴν, καὶ ταῖς εὐφημίαις καταγεραίρουσαι. πλήρη τε εἶναι φησὶ τὴν γῆν ἅπασαν τῆς δόξης αὐτοῦ. χρεὼν δὲ ὑπολαμβάνω μὴ ἐν τοπικοῖς ὑψώμασι τὸν θεῖον οἴεσθαι τεθεῖσθαι θρόνον. εὐήθες γὰρ καὶ ἀσύνετον κομιδῇ τὸ χρῆμα ὄντως. ὑψηλὸς δὲ ὁ θεῖος τέθρονται θρόνος, καθὸ γνῶσται πάσης ἐπέκεινα φύσεως νοητῆς τῆς τοῦ Θεοῦ βασιλείας ἡ δόξα. ἡ δὲ κάθισις ἡ ἐπ' αὐτοῦ τὸ οἱονεὶ βεβαιότητά τε καὶ ἐν ταυτότητι τῶν ἀγαθῶν ἵδρυσίν τε καὶ ἁρμονίαν ἔοικεν ὑποδηλοῦν. ψάλλει γὰρ ὅτω καὶ ὁ θεσπέσιος Δαβίδ. ὁ Θεὸς κάθηται ἅπαξ ἐπὶ θρόνου ἁγίου αὐτοῦ. καὶ μὴν καὶ ὁ προφήτης Ἱερεμίας πρὸς αὐτὸν που φησίν. ὅτι σὺ κάθησαι τὸν αἰῶνα, καὶ ἡμεῖς ἀπολλύμεθα τὸν αἰῶνα. ἀεὶ γὰρ καὶ ἐν πάντι χρόνῳ φθαρτή τέ ἐστιν ἡ πεποιημένη φύσις, καὶ τῶν γενητῶν ἐν τούτοις τὸ μέτρον. κάθηται δὲ, ὡς ἔφην, ἡ πάντων τεχνίτις καὶ δημιουργὸς σοφία, τοῦτ' ἔστιν, ἀκλόνητον ἔχει τὴν ἐν ταυτότητι ἁρμονίαν. πλήρη δὲ εἶναι φησὶ τὸν οἶκον τῆς δόξης αὐτοῦ. ἅπαξ γὰρ δεδυατεδουκότος τοῦ Ἰσραὴλ εἰς τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν τὸν Χριστὸν, ἐπλήρου τὸν οἶκον τὸν ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις ἡ τοῦ Θεοῦ δόξα. ὅπερ δὲ ἠρνήσαντο τὴν βασιλείαν αὐτοῦ, καὶ πεπλήκασιν εἰς ἀσεβείαν ἔχθραν. ὃ ἔνεχεν τὴν φωνὴν ἠκούσθη λέγοντος. ἰδοὺ ἀφίεται ὑμῖν ὁ οἶκος ὑμῶν ἔρημος. ἑκάστῳ δὲ τῶν Σεραφεὶμ ἓξ ἐμπεφυκέναι φησὶ τὰς πτέρυγας, ὡς τοῖς μὲν δυσὶ κατακαλύπτειν τὸ πρόσωπον, τοῖς δὲ δυσὶ τοὺς πόδας, πέτασθαι δὲ ταῖς λοιπαῖς. διερμηνεύεται δὲ Σεραφεὶμ, ἐμπυρισταὶ ἤτοι θερμαίνοντες. ψυχρὸν γὰρ οὐδὲν τοῖς γε ταῖς ἄνω δυνάμεσιν, ἀλλ' ὡς ἂν εἴην μάλιστα τοῦ ἐγγὺς Θεοῦ. ταύτην καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ κολλώμενοι διὰ πίστεως καὶ πολιτείας τῆς ἀγαθῆς τοῦ συνομοφυεστάτης ζέοντες ἀποτελούμεθα τῷ πνεύματι, καὶ θερμοὶ τῇ ἀγάπῃ τῇ εἰς

A vidi Dominum Sabaoth ſedentem in ſolio excelſo & eleuato. Prophetam autem vidiſſe filium in gloria Dei & Patris, nemo dubitare poterit, cùm Ioannes ſcribat de eo apertè: Hæc autem dixit Eſaias, quando vidit gloriam eius, déque de eo loquutus eſt. Specta verò mihi diuinæ dignitatis præſtantiam, & in omnem creaturam dominatum. Ille enim eſt in excelſo & eleuato throno, pulcherrimis
B regni inſignibus egregiè coronatus. Supremæ item poteſtates, quibus multæ res genitæ ſuperiores leguntur, vndiquaque circumſtant, domeſticorum locum tenentes, cúmque ornantes laudibus. Plena eſt, inquit, terra vniuerſa gloria eius. Dei autem thronum non in ſublimitate loci terminata poſitum, meo iudicio, exiſtimare debemus: id enim profectò ſtultum eſt & friuolum: at in ſublimi Dei thronus poſitus eſt, quatenus diuini regni gloria omnem naturam ſub intelligentiam cadentem,
C ſuperare intelligitur. Deinde ſeſſio quæ de eo dicitur, veluti firmitatem & ſtabilitatem in eodem bonorum tenore conſtantiámque videtur ſubnotare. Pſallit enim ſic & beatus Dauid: Deus ſedet in throno ſancto ſuo, & propheta Hieremias ad eum dicit: Tu ſedes in ſempiternum, & nos perimus in ſempiternum. Semper enim & omnino corruptioni obnoxia eſt rerum natura, & eorum quæ ortum habent menſura quædam eſt ac
D terminus. Sedet autem, vt dixi, omnium rerum architectatrix & opifex ſapientia, id eſt, immota eſt, & eodem modo permanet. Plenam dicit eſſe domum gloria eius. Nam quamdiu Iſrael non admiſit impietatem contra Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, gloria Dei Hieroſolymitanam domum impleuit. Sed poſtquam negarunt regnum eius, in morum impietatem proruerunt. Idcirco audiuerunt
E vocem dicentis: Ecce relinquitur vobis domus veſtra deſerta. Vnicuique autem Seraphim ſex alas adnatas eſſe dicit, vt duabus faciem, duabus pedes tegerent, reliquis volarent. Seraphim, igniti ſeu feruentes exponitur. In ſuperis enim poteſtatibus nihil frigidum, vt quæ proximè Deum ſunt. Nos etiam hoc modo per fidem & bonam legique maximè conſentaneam vitæ inſtitutionem illi adglutinati, ſpiritu feruentes perficimur, & charitate in

Baruc. 5

Deum ardentes. Porrò Seraphim alis velare faciem & pedes, & duabus volare, symbolum est, neminem posse vel principium, vel finem sententiarum aut sermonum de Deo introspicere. Caput enim & facies designant principium, finem pedes. Caret etenim principio diuinitas, & finis est nescia. Nos autem vix intuemur, ea quæ in medio interiacent, ea inquam, quæ tempore fiunt, quo ea quæ non sunt, in effectum aliquando producuntur. Volant denique vt qui nihil proculcatum habent seu abiectum: quin potius altè semper illorum mens in Deum fertur. Non enim, vt nos, hæc infima sapiunt hæ potestates supremæ, sed mentem habent arcanis quibusdam sententiarum sublimitatibus affixam & coniunctam. Os quoque eorum plenum est faustis ominationibus ac laudibus. Gloriam enim decantant, idque alternis vicibus, non quia defatigantur, vt ego quidem arbitror, sed honore sibi mutuo cedunt, & vicissim laudationes reddunt. Omnia enim supera ordinatè fiunt ac decenter. Cùm vero Sanctus, ter dicunt, claudunt hymnum in hoc, Dominus Sabaoth, in vna deitatis natura, sanctam, constituentes Triadem. Subsistere enim Patrem planè dicimus, sic etiam Filium, & Spiritum sanctum. Neque verò quos dicimus, in naturalem aliquam diuersitatem vlla ratio dissecat, sed in triplici hypostasi vna deitas intelligitur. Hoc quidem nobis testatum faciunt per hos sanctos Seraphim, qui vniuersam terram maiestate eius plenam dictitant, futura præcinentes, & administratæ per Christum dispensationis mysterium prænunciantes. Priusquam enim Verbum caro factum esset, ille Dæmon, ille exitialis, ille draco, ille defector, orbem terrarum occupabat, & creatura præ creatore & conditore adorabatur: at vbi factus est homo vnigenitum Dei Verbum, omnis terra maiestate eius repleta est. Illi enim flectet se omne genu, & illi omnes linguæ ac tribus confitebuntur, ac illi seruient, iuxta id quod scriptum est. Proclamauit & hoc antè beatus Dauid in spiritu, dixit enim: [Omnes gentes quas fecisti, venient, & adorabunt coram te.] Hoc perfectum est, vocata gentium multitudine, & cunctis eum qui de nobis & pro nobis factus est adorantibus, quique per seipsum manet supra omnia.

Psal. 85.

A Θεόν. σύμβολον δὲ ὃ ταῖς πτέρυξι καταλυπῆν τὰ Σεραφεὶμ τότε τοῦ προσώπου καὶ τοὺς πόδας, πέτασθαι δὲ ταῖς δυσὶν, τῷ μὴ δύνασθαι τινας ἢ ἀρχὴν ἢ τέλος ὁρᾶν ἐννοιῶν ἃ λόγων τῶν περὶ Θεοῦ. σημαίνει μὲν γὰρ τὴν ἀρχὴν ἡ κεφαλὴ, καὶ ὃ πρόσωπον, ὃ δέ γε τέλος οἱ πόδες. ἄναρχον γὰρ ὃ θεῖον καὶ τελευτὴν οὐκ εἰδός. παραβάλλομεν δὲ τοῖς ἀφ' μέσου μάλιστα τοῖς κατὰ γε τοὺς χρόνους φημὶ, καθ' οὓς, τὰ οὐκ ὄντα ποτὲ παρήγθη πρὸς ὕπαρξιν. πέτονται γεμὴν ὡς οὐδὲν ἔχοντες ὃ κατερείμενον. ὑφοῦ δὲ μᾶλλον ἀεὶ ὃ φρόνημα πρὸς Θεόν. ὁ γάρ τοι καθ' ἡμᾶς B φρονοῦσι τὰ κάτω, ἀλλ' ὧν ἀπορρήτοις τισὶν ὑψώμασιν ἐννοιῶν αἷς αὐτάτων δυνάμεις, τὸν οἰκεῖον ἔχουσι νοῦν. ἄφθονον δὲ καὶ ὃ στόμα αὐταῖς. δοξολογοῦσι γὰρ καὶ τοῦτο οὐ μισθοῦ, ὁ μὲν γε ὃ κάμνειν, καθάπερ ἐγὼμαι, ὧδε χωρεῖσι μᾶλλον ἁμιλλώμενοι ἀλλήλοις, καὶ αὐτιδωρεύμενοι ταῖς δοξολογίας. πάντα γὰρ εὖ κόσμῳ τὰ ἄνω. τρὶς δὲ C ὃ, ἅγιος, λέγουσαι, καταλείουσι τὴν δοξολογίαν, εἰς ὃ, κύριος σαβαὼθ, ἐν μιᾷ θεότητος φύσει τὴν ἁγίαν ἱδρύντες τριάδα. ὑφεστάναι μὲν γὰρ ὁμολογοῦμεν ὡς τὸν πατέρα· ὅτου δὲ καὶ τὸν υἱόν, καὶ ὃ πνεῦμα ὃ ἅγιον. καὶ λόγος οὐδεὶς διαστέλλει πρὸς ἑτερότητα φυσικὴν τὴν ὠνομασμένων ἕκαστον, ἀλλ' ἐν ὑποστάσεσι τρισὶ τοῦτο μία θεότης. καὶ δι' αὐτῶν ἡμῖν τοῦτο μεμύρτυρηται τὴν ἁγίων Σεραφεὶμ, οἳ καὶ πλήρη πάσαν τὴν γῆν εἰς λέγουσι τῆς δόξης αὐτοῦ, D προφαφωνοῦντες τὰ ἐσόμενα καὶ τῆς διὰ Χριστοῦ γενομένης οἰκονομίας προαναγγέλλοντες ὃ μυστήριον. πρὶν μὲν γὰρ σὰρκα γενέσθαι τὸν λόγον, κατεχεῖτει τῆς ὑπ' οὐρανὸν ὁ δαίμων ὁ ἀλιτήριος, ὁ δράκων, ὁ ἀποστάτης. προσεκυνεῖτο δὲ καὶ ἡ κτίσις παρὰ τὸν κτίσαντα καὶ ποιητήν· ὅπου δὲ γέγονεν ἄνθρωπος ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ λόγος, πεπλήρωται τῆς δόξης αὐτοῦ πᾶσα γῆ. καὶ γὰρ αὐτῷ πᾶν γόνυ, καὶ πᾶσα φυλὴ, καὶ γλῶσσαι ἐξομολογήσονται, καὶ αὐτῷ δουλεύ- E σουσι, καθὼς προεφθέγξατο δὲ καὶ τοῦτο ὁ μακάριος Δαβὶδ ἐν πνεύματι. ἔφη γάρ· πάντα τὰ ἔθνη ὅσα ἐποίησας, ἥξουσι, καὶ προσκυνήσουσιν ἐνώπιόν σου, κύριε. τοῦτό τοι τετέλεσται κεκλημένης τῆς ἐξ ἐθνῶν πληθύος. καὶ προσκυνούντων ἀπάντων τὸν δι' ἡμᾶς καθ' ἡμᾶς γενόμενον, μεμένηκότι δὲ δι' ἑαυτὸν ὑπὲρ πάντα.

Καὶ ἐπήρθη ὁ ὑπέρθυρον ἀπὸ τῆς φωνῆς ἧς ἐκέκραγον, καὶ ὁ οἶκος ἐπλήσθη καπνοῦ.

Τεθέαται μὲν γὰρ ὁ προφήτης τὸν κύριον Σαβαὼθ καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου, περιεστηκότων αὐτὸν τῶν ἁγίων Σεραφεὶμ, καὶ ἀκαταπαύστοις δοξολογίαις θεοφημούντων αὐτόν. διεβεβαιοῦτο δὲ, ὅτι πλήρης ὁ οἶκος τῆς δόξης αὐτοῦ. νῦν δὲ ἐπήρθαι φησὶ τὸ ὑπέρθυρον, ἐμπεπλῆσθαι δὲ καὶ τὸν οἶκον καπνοῦ, καὶ ἀπό γε τῆς φωνῆς ἧς ἐκέκραγον τὰ ἅγια Σεραφεὶμ, ἆρ' οὖν ἐροῦμεν τὴν φωνὴν αἰτίαν γεγενῆσθαι τῶν συμβεβηκότων τοῖς οἴκοις; καίτοι πῶς οὐ σφόδρα ἐστὶν ἀκαλλὲς τὸ φρονῆσαι τοιοῦτο; πῶς δὴ οὖν τρόπον ταῖς τῶν προκειμένων προσκαθαρθείσῃ διανοίαις; ἀρίστα τε καὶ σοφῶς. πρὸ μὲν τῆς τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἐναν θρωπήσεως καὶ ἐπιδημίας, ἔτι τε ἐν νόμῳ πολιτεύειν ἀκωλύτως τε καὶ ἀνεπιπλήκτως διέποντος τὸν Ισραὴλ, πλήρης ἦν ὁ θαυμάσιος οἶκος νεὼς ἐν τοῖς Ιεροσολύμοις ὃν Σολομὼν ἀνεδείματο τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ. ἐπετέλουν γὰρ ἐν αὐτῷ τὰς κατὰ νόμον θυσίας. ὅτε δὲ τὸν ἐξ οὐρανοῦ ἀφιγμένον ἐν ἀνθρωπίνῃ μορφῇ, καὶ ὑπὸ νόμου καὶ προφητῶν κεκηρυγμένον οὐ προσήκαντο, μᾶλλον δὲ καὶ ἀπεκτόνασι τὸν ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς, ἐγκατέλιπε τοῦτον οἶκον αὐτῶν, ἀφῆκε τὴν κληρονομίαν αὐτῶν. ἀπενεύκει γὰρ εἰς τὰ ἔθνη, καὶ πεπλήρωται μὲν πᾶσα ἡ γῆ τῆς δόξης αὐτοῦ. παραδέδοται δὲ τῶν Ιουδαίων ἡ χώρα τοῖς ἐρήμοις, ἐμπέπρησται δὲ καὶ αὐτὸς ὁ νεώς. ὅτε δοίημι κατά γε τὴν προφητείαν ἤγουν προαγόρευσιν ἤτοι φωνὴν τῶν ἁγίων Σεραφεὶμ ἐπλήσθη πᾶσα ἡ γῆ τῆς δόξης αὐτοῦ, τότε ἐπήρθη τὸ ὑπέρθυρον τοῦ ναοῦ, καὶ ἐνεπλήσθη καπνοῦ. σκοπεῖν δὲ ἀπὸ τῆς φωνῆς ἧς ἐκέκραγον, χρεὼν μᾶλλόν ἐστι σημαντικὸν, καὶ οὐ δὴ πάντως τῆς δοξολογίας ἔργον καὶ ἀποτέλεσμα. σημαίνειν δὲ οἶμαι τὸ ἐπήρθη τὸ ὑπέρθυρον, τὸ καταλελύσθαι τὸν ναόν. ὅτι δὲ καὶ ἐμπέπρησται, τὸ ἐμπεπλῆσθαι λέγειν αὐτὸν καπνοῦ. εἰ δὲ δή τις βούλοιτο καθ' ἕτερον τρόπον τὰ τοιάδε νοεῖν, καὶ τὰ κατ' πάντως τῶν Ιουδαίων ἔθνους περαίνεσθαι λέγειν αὐτὰ νοοῖτο, οὐκ αἰδοῖ τοι τοῦ πρέποντος λογισμοῦ. ὅτε γὰρ τῆς τοῦ σωτῆρος ἡμῶν δόξης ἐπλήσθη πᾶσα ἡ γῆ κεκληκόσι διὰ τῆς πίστεως τὰ ἔθνη. τότε τῶν Ιουδαίων διανοίας πᾶσα μὲν ἀσφάλεια λέλυται πνευματικὴ. καπνοῦ δὲ δίκην οἱ πάλαι, τὴν ἐκ τῆς ἀμαθίας ἀχλὺν παροῦντες εἰς νοῦν τυφλοὶ γε-

A *Et elevatũ est superliminare à voce quæ clamabant, & domus repleta est fumo.*

Contemplatus est enim propheta Dominum Sabaoth sedentem in solio celso & eleuato, circumstantibus vndique sanctis Seraphim, & laudibus continuis eum percelebrantibus. Affirmauit etiam domum fuisse plenam gloria eius. Nunc verò commotum esse dicit superliminare, & domum fumo oppletam, idque quasi à voce, qua sancti Seraphim clamarunt. Nunquid ergo vocem dicemus causam fuisse eorum, quæ in domo acciderunt? Atqui id sentire, quid ni sit valde ineptum? Quónam igitur pacto horum verborum intelligentiam assequemur? optimè & sapienter. Ante Seruatoris nostri inhumanationem & aduentum, dum adhuc Israël secundum legem inoffensè & inculpatè vitam institueret, percelebre illud templum, quod Hierosolymis extruxit Solomon, gloria diuina replebatur. Nam in eo sacrificabant ex legis præscripto. Cæterùm vbi de cœlis venientem in humana forma, & ex lege & prophetis prædicatum non receperunt, imò vitæ principem vita priuarunt, dereliquit domum suam, hæreditatem suam dimisit. Diuertit enim ad Gentes, & omnis terra gloria eius impleta est, regio Iudæorum in vastitatem redacta est, templumque ipsum incensum. Quando igitur iuxta prophetiam & prædictionem, voce sanctorum Seraphim impleta est vniuersa terra maiestate eius, tunc superliminare templi commotum est, fumoque impletum est. Itaque hoc: A voce qua clamabant, temporis significationem habet: nec prorsus doxologiæ opus est vel effectus. Commotum autem esse superliminare, significat, vt opinor, dissolui templum: incensum item esse, ex eo quòd impleri fumo dicat, perspicuum est. Sin voluerit quis alio modo hæc intelligere, & de omni gente Iudaica ea intelligibiliter perfecta esse dixerit, à recta ratione non exorbitauerit. Siquidem cùm Seruatoris nostri gloria omnis terra repleta esset, vocatis per fidem Gentibus, tum Iudæorum animi de omni spirituali securitate ac tranquillitate dimoti ac deiecti sunt, ac in morem fumi, nebula ignorationis in animum intromissa, miseri homines cæci

fuerunt

fuerunt intelligentia. Hinc & Seruator
Ioan. 12. „ clamauit illis, [Quandiu, inquit, lucem
„ habetis, ambulate in luce, ne tenebræ
„ vos occupent.] Iudæorum autem mentes lubricas & labiles esse, ac omni generi perturbationum obnoxias, ope superna destitutas, ecquis tandem est qui ambigat?

Et dixi, ô me miserum, quia cõpunctus sum: quia cum homo sim, & immunda labia habens, in medio populi immunda labia habentis ego habito: Et regem Dominum Sabaoth vidi oculis meis.

Lex per Mosen sapientissimum sanxit, prophanus cum sanctis ne habeto commercium, inque eo apud Iudæos summa erat obseruatio. Sanctos quoque Apostolos iam piscantes alloquutus est Dominus: Dimittite, inquiens, retia vestra ad capturam: quo facto, magna quidem piscium multitudo capta est, ac diuinus Petrus verbi vim admiratus: accidit, ait, ad genua Iesu, dicens: Recede à me, nam homo peccator sum, Domine. Nolebat tamen Petrus Christum à se abire, sed cognito legis scopo, se peccatorem confessus est, ac cum sancto esse horruit, secundum eam, quæ semper apud Iudæos inualuerat, consuetudinem. Cùm etiam Christus in regionem Gergesinorum aliquando venisset, deinde in monumentis immaniter à dæmone vexatos curasset, diuinum quidem signum admirati sunt, at tamen dixit Mat-
Matth. 8. „ thæus: [Tota ciuitas exiuit obuiam
„ Iesu, & cùm vidissent illum, rogabant, vt à finibus ipsorum abscederet.] Annon verò dicebat magis vt eum qui curauerat detinerent, & rogarent vti apud se maneret, & alia quoque plura miracula patraret? Verùm illis temporibus significatio erat reuerentiæ cuiusdam, & honoris sanctis debiti modus quidam, cauere, ne qui eos accederent. Matthæus etiam cùm vocatus sequeretur Christum, ac postea eum
Matth. 9. „ in domum suam inuitasset: [Ecce, inquit, multi peccatores & publicani
„ accesserunt, & accubuerunt cum Iesu & discipulis eius.] Quod vbi vidissent Pharisæi, dixerunt discipulis eius: Quare cum publicanis & peccatoribus edit præceptor vester? Intelligis ergo eos Christum accusare, quòd lege posthabita voluerit cum malis cibum capere. Incusat porrò Deus eos,

A γένασι νοητῶς. Τοιούτοις καὶ ὁ σωτὴρ αὐτοῖς ἐπεφώνει λέγων. ἕως τὸ φῶς ἔχετε, περιπατεῖτε ἐν τῷ φωτί, ἵνα μὴ σκοτία ὑμᾶς καταλάβῃ. τί δέ ἐστιν ἀσφαλὲς καὶ διάλυτος τῷ Ἰουδαίων νοῒ πρὸς πᾶν οἱονοῦν τῶν παθῶν ἐπικυμείας τῆς ἄνωθεν ἔρημος ὤν, πῶς ἂν ἀμφιβάλλοι τις τῷ διὰ φρενῶν εἰδότων;

Καὶ εἶπα, ὦ τάλας ἐγώ, ὅτι κατανένυγμαι. ὅτι ἀνὴρ ἄθεσπος ὤν, καὶ ἀκάθαρτα χείλη ἔχων, ἐν μέσῳ λαοῦ ἀκαθάρτα χείλη ἐχόντος ἐγὼ οἰκῶ. καὶ τὸν βασιλέα κύριον Σαβαὼθ εἶδον τοῖς ὀφθαλμοῖς.

Ὁ μὲν τοῦ πανσόφου Μωσέως προστέταχε νόμος, μὴ συναναμίγνυσθαι τοῖς ἁγίοις τὸν βέβηλον, καὶ πολλή τις ἦν ἡ παρατήρησις παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις ἐν τούτοις. καὶ γοῦν τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις ἁλιεύουσιν ἔτι προσφώνει λέγων ὁ κύριος· χαλάσατε τὰ δίκτυα ὑμῶν εἰς ἄγραν. ὃ δὴ γενόμενος, ἰχθύων μὲν πλῆθος συνείληπτο πολύ, τεθαυμακὼς δὲ τοῦ λόγου τὴν δύναμιν ὁ θεσπέσιος Πέτρος, προσέπεσε, φησί, τοῖς γόνασι τοῦ Ἰησοῦ, λέγων· ἔξελθε ἀπ' ἐμοῦ ὅτι ἀνὴρ ἁμαρτωλός εἰμι, κύριε. ἀλλ' οὐκ ἠθέλησεν ὁ Πέτρος ἀπελθεῖν ἀπ' αὐτοῦ τὸν Χριστόν. ὅπερ δὲ ἦδει τοῦ νόμου σκοπόν, ὡμολόγει μὲν ὅτι ἁμαρτωλός ἐστιν. ἐδεδίει δὲ τὸν ἁγίων συνεῖναι, κατά γε τὸ κρατῆσαν ἀεὶ παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις ἔθος. ἀφιγμένου δέ ποτε τοῦ Χριστοῦ καὶ εἰς τὴν χώραν τῶν Γεργεσηνῶν, εἶτα τεθεραπευκότος τοὺς ἐν τοῖς μνημείοις δαιμονῶντας ἀγρίως, τεθαυμάκασι μὲν τὸ θεοσημεῖον. ἔφη γὰρ ὁ Ματθαῖος, ὅτι πᾶσα ἡ πόλις ἐξῆλθεν εἰς συναντησιν τοῦ Ἰησοῦ. καὶ ἰδόντες αὐτὸν, παρεκάλεσαν μεταβαίνειν ἀπὸ τῶν ὁρίων αὐτῶν. καίτοι πῶς οὐκ ἔδει μᾶλλον μεταποιεῖσθαι τὸ τεθεραπευκότος, καὶ παρακαλεῖν προσμένειν τε αὐτοῖς, καὶ πολλῶν ἑτέρων θαυμάτων ἡμέρας δημιουργεῖν. ἀλλ' ὡς δυλαβείας ἀπόδειξις κατ' ἐκεῖνο καιροῦ καὶ ἡμῶν τοῖς ἁγίοις ὀφλισκάνειν ζῆτος ὁ παραιτεῖσθαί τινας ἐγκλίζειν αὐτοῖς. Ματθαῖος κεκλημένου καὶ ἀκολουθήσαντος τῷ Χριστῷ, εἶτα κεκληκότος αὐτὸν εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ. καὶ ἰδού, φησί, πολλοὶ ἁμαρτωλοὶ καὶ τελῶναι ἐλθόντες συνανέκειντο τῷ Ἰησοῦ καὶ τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ. καὶ ἰδόντες οἱ Φαρισαῖοι ἔλεγον τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ. διὰ τί μετὰ τῶν ἁμαρτωλῶν καὶ τελωνῶν ἐσθίει ὁ διδάσκαλος ὑμῶν; σὺν ὅσῃ οἶμαι ὅπως ὡς ἠμυηκότα τοῦ νόμου κατηγοροῦντο τοῦ Χριστόν, διότι δὴ θέλων συνδειπνεῖν πονηροῖς. ἐπαιτία τοίνυν δὲ που καὶ Θεὸς τοὺς τῆς

Ιουδαίων συναγωγῆς τοῦ προεδρεύειν λαχόντας
ἀφ' ἑνὸς προφήτου λέγων. καὶ μέσον ἁγίου καὶ βε-
βήλου οὐ διέστελλον. εὐλαβείας οὖν ἦν τρόπος,
ὡς ἔφην, καὶ νομικὴν ἐπαλλαγὴν παραδόσεως
τὸ μὴ συνῆφθαι θέλειν τοῖς ἁγίοις τοὺς ἐν ὑπο-
ψίᾳ φαυλότητος, καὶ οὐκ ἐλεύθερον ἁμαρτιῶν
ἔχοντας τὸ συνιδός. τοιοῦτόν τι καὶ ὁ μακάριος
προφήτης ὁρᾶται παθών, τοῦτο φησιν, ὦ
τάλας ἐγώ, ὅτι κατανένυγμαι. καὶ οὐ διὰ τοῦτο
τάλας, ὅτι κατανένυκται. πῶς γὰρ εὔηθες τοῦτο
οὕτω νοῆσαι; ἀλλ' ὅτι κατανένυκται, φησίν, ὑπὸ τῆς
συνιδότος, δῆλον δὲ ὅτι διὰ τοῦτο ἔφην. ὦ τά-
λας ἐγώ, ὅτι ἀνὴρ ὤν, καὶ ἀκάθαρτα χεί-
λη ἔχων, ἐν μέσῳ λαοῦ ἀκάθαρτα χείλη ἐχόντος
ἐγὼ οἰκῶ. καὶ τὸν βασιλέα κύριον Σαβαὼθ ἴδον
τοῖς ὀφθαλμοῖς μου. ὅτε γὰρ τὰ ἅγια Σε-
ραφεὶμ καθαροῖς καὶ πανάγνοις στόμασιν ἐ-
ποιοῦντο τὰς δοξολογίας, δέδιεν αὐτὸς ὁ χρη-
ματοδίδακτος ὤν, καὶ οὐκ ἀγνοήσας ὅτι οὐχ
ὡραῖος αἶνος ἐν στόματι ἁμαρτωλοῦ, καθά γέ-
γραπται. ἐγὼ μὲν γὰρ ὁμολογουμένως ἀκά-
θαρτα χείλη τοῦ Ισραὴλ. δεδυσφημήκασι γὰρ
εἰς τὸν κύριον ἡμῶν Ιησοῦν τὸν Χριστόν. εἰδὲ δή
λέγοι καὶ ὁ προφήτης, ὅτι καὶ αὐτὸς ἔχοι τὰ
χείλη τοιαῦτα, καίτοι γε τοῦ Ισραὴλ δυσεβείας
ἀμοιρήσας πάντελῶς, φαμέν, ὅτι μετεωρίζει
μὲν ὡς ἅγιος. εἰκὸς γὰρ ὅτι τὸ ὡς ὑπάρχων ἐξ αἵ-
ματος Ισραὴλ, οὐκ ἔξω πίπτοι τοῦ αἰτίας ἑαυτόν.
ἀλλ' ὑποφέρει τοῦ κοινοῦ τοῦ λαοῦ πλημμελή-
ματι, σώζων δηλονότι τοὺς ἁμαρτηκότας. ἤγουν
τοῦ αὐθεφήτου φύσεως ὁμολογεῖ τὸ νόσον. οἱονεί
ἐστι τὸ παρὰ τοῦ μακαρίου Δαβὶδ, τὸ πάντας
ἀνθρώπους λεγόμενον. ἐγὼ εἶπα ἐν τῇ ἐκστάσει
μου, πᾶς ἄνθρωπος ψεύστης. νοσῇ γὰρ τὸ ψεῦδος
εἰ ἀνθρώπου δηλονότι, κἂν εἰ ἀπαλλάττοιντό
τινες τοῦ κακοῦ, νήφει τὸ χρῆμα κερδαίνοντες.
Δέδιε τοίνυν ὁ προφήτης ὅτι μὴ ὑπάρχων
οὕτω καθαρὸς, καθάπερ ἀμέλει τὰ ἅγια Σε-
ραφεὶμ, τετέλεκε μὲν τὸν κύριον Σαβαώθ. σε-
σίγηκε δὲ, καίτοι μᾶλλον ὀφείλων δοξολογεῖν
διὰ τὸ μὴ οὕτως ἔχειν καθαρὸν τὸ στόμα. ὅτι δὲ
χρὴ καθαροῖς στόμασιν ὑμνολογεῖν, σαφὲς δὴ
γένοιτο καὶ τῆς γλώσσης λέγοντος ἑνὸς τῶν ἁ-
γίων μαθητῶν. ἐν αὐτῇ εὐλογοῦμεν τὸν κύ-
ριον καὶ πατέρα. καὶ ἐν αὐτῇ καταρώμεθα
τοὺς ἀνθρώπους, τοὺς καθ' ὁμοίωσιν Θεοῦ
γεγονότας. οὐ χρή, ἀδελφοί μου, ταῦτα
οὕτω γίνεσθαι. μήτι δι' πηγῆς ἐκ τῆς αὐτῆς

A qui Iudaicæ Synagogæ primatum occuparunt, per prophetam, dicens: Inter ſanctum & prophanum non diſcreuerunt. Reuerentiæ igitur, vt dixi, modus erat, & legalium præceptorum traditio, vt eos verſari cum ſanctis nollent, in quibus vitii ſuſpicio hæreret, & qui non haberent à peccatis liberam conſcientiam. Tale quiddam etiam beato prophetæ accidiſſe videtur, ideóque ait: Miſerum me, quia
B compunctus ſum. Nec quia compunctus erat, propterea miſer fuit: nam hoc pacto intelligere, quid ni perineptum? ſed quia compunctus ſum, inquit, à conſcientia, nimirum ideò dicebam: O me miſerum, quia homo ſum, & immunda labia habeo, in medio populi immunda labia habentis ego habito, & regem Dominum Sabaoth vidi oculis meis. Nam cùm ſancti Seraphim, mundo & ſanctiſſimo ore laudes cecinissent: timuit ille, à Deo quippe edoctus, non ignorans indecoram eſſe
C in ore peccatoris laudationem, quemadmodum ſcriptum eſt. Erant enim immunda planè Iſraelitarum labia, vtpote qui in Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum conuicia iecerunt: Sin verò aiat propheta ſe quoque eiuſmodi habere labia, licet Iſraeliticæ impietatis planè expers fuerit: dicimus eum vt ſanctum de ſe modeſtè loqui, éſtque probabile, quatenus erat ex ſanguine Iſrael ſeipſum omni crimine non eximere, peruagatum autem populi vi-
D tium notare, vt ſeruet ita illos qui peccauerant. Vel humanæ naturæ morbum confitetur: cuiuſmodi eſt illud à beato Dauide contra omnem hominem dictum: Ego dixi in exceſſu meo, Omnis homo mendax. Eſt enim infecta morbo mendacii ac vanitatis mens humana, licet malo hoc liberentur quidam, ſobrietate id lucrifacientes. Timuit ergo propheta quòd cùm mundus non eſſet, quemadmodum certè
E ſunt ſancti Seraphim, Dominum Sabaoth contemplatus fuerit & tacuerit, atque adeò à laudibus celebrandis abſtinuerit, quòd ore non ita mundo ſit præditus. Quòd autem puris labiis celebrare laudes oporteat, ex eo quod quidam ſanctorum diſcipulorum dicit de lingua, planum fieri poteſt. [Illa laudamus Dominum & Patrem, & illa maledicimus homines ad ſimilitudinem Dei cõditos.] Non oportet, fratres mei, hæc ſic fieri: Nunquid fons ex eodem

» Iacob 3.

foramine ebullit dulcem & amaram aquam? Nunquid potest, fratres mei, ficus oleas proferre? aut vitis ficus? Sic neque idem fons salsam & dulcem aquam edere.

A ὁ πῆς βρύᾳ ὄ γλυκὺ καὶ ὄ πικρόν; μὴ δύναται, ἀδελφοί μου, συκῆ ἐλαίας ποιῆσαι; ἢ ἄμπελος σῦκα; ὕτως οὐδὲ ἁλυκὸν γλυκὺ ποιῆσαι ὕδωρ.

Et missus est ad me unus ex Seraphim, & in manu habebat carbonem, quem forcipe accepit ab altari, & tetigit os meum, & dixit: Ecce tetigit hoc labia tua, & adimet iniquitates tuas, & peccata tua emundabit.

Καὶ ἀπεστάλη πρός με ἓν τῶν Σεραφείμ, καὶ ἐν τῇ χειρὶ εἶχεν ἄνθρακα, ὃν τῇ λαβίδι ἔλαβεν ἀπὸ τοῦ θυσιαστηρίου. καὶ ἥψατο τοῦ στόματός μου, καὶ εἶπεν. ἰδοὺ ἥψατο τοῦτο τῶν χειλέων σου, καὶ ἀφελεῖται αἱ ἀνομίαι σου, καὶ αἱ ἁμαρτίαι σου περικαθαρεῖ.

Diuinus Paulus scribit de sanctis Angelis, omnes esse administros spiritus, ad ministerium delegatos propter eos qui hæreditatem salutis accepturi sunt. Quod non est obscurum. Omnia namque ab illis supremis potestatibus ornatè splendidèque administrantur, & honoris, & administrationis termini finesque gloriæ cuique sunt constituti, à Deo, qui omnia pro arbitratu suo dispensat. Atqui idem quasi iugum est omnibus sanctis spiritibus, & Domini nutui seruiunt, non indignam censentes seruitutem, sed honori laudique ducentes id prompto ac liberali animo facere. Præfiguratur igitur ob oculos prophetæ, mysterium Christi, per superas potestates optimè administratum. Mittitur itaque è Seraphim vnus, carbonem habēs, quem de ara sumpsit forcipe. Hæc demum erat Christi significatio & repræsentatio, qui propter nos ac nostra causa seipsum in sacrificium spirituale, purum ac impollutum obtulit, in odorem suauis fragrantiæ. Itaque non abs re de altari accipitur. Quam autem ob causam assimiletur prunæ, dicendum est necessariò. Familiare est Scripturæ diuinitus inspiratæ, diuinam naturam igni comparare. Sic enim apparuit Israeli in monte Choreb seu Sina, in die congregationis. Sic etiam ipsi beato Mosi pascenti in deserto, specie ignis olim in rubo conspectus est, & colloquebatur. Quemadmodum igitur carbo lignum quidem natura est, verùm totus omni ex parte igni plenus est, ciúsque vim & efficacitatem habet: ad eundem, puto, modum & ipse Dominus noster Iesus Christus, meritò potest intelligi. [Caro enim Verbum factum est, & habitauit in nobis.] Verùm quamuis esset homo nobis similis ratione dispensationis, tamen omnis plenitudo diuinitatis in eo habitauit, modo, inquam, vnionis. Hinc & in carne sua

B Ὁ θεσπέσιος γράφει Παῦλος περὶ τῶν ἁγίων ἀγγέλων, ὅτι πάντες εἰσὶ λειτουργικὰ πνεύματα, εἰς διακονίαν ἀποστελλόμενα διὰ τοὺς μέλλοντας κληρονομεῖν σωτηρίαν. καὶ ὄ χρῆμά ἐστιν οὐκ ἀσυμφανές. πάντα μὲν γὰρ ὑπ' αὐτῶν κόσμῳ τὰ παρ' ἑαυτῶν ἄνω διακόσμεσι καὶ τιμῆς ἤτοι λειτουργίας μέτρα πρὸ αὐτῶν, καὶ ὅροι τέθεινται ἑκάστου δόξης, παρά γε τὸν πάντα κύριον ὄ αὐτῷ δοκοῦν διανέμοντος Θεοῦ. πλὴν εἷς ἐφ' ἅπασιν ὁ ζυγὸς, καὶ ὑπηρετοῦσι νοήμοσι τοῖς θεραπευτικοῖς, οὐκ ἀπαξιοῦντα τὴν δουλείαν, ἀλλ' ἐν μοίρᾳ τιμῆς καὶ δόξης καταλογιζόμενά που ὄ ἐν τούτοις γνήσιον. προφανα-
C μορφοῦται δ' οἶμαι ἐν ὀφθαλμοῖς ὅ προφήτου ὄ Χριστοῦ μυστήριον, διὰ τῶν ἄνω διακόσμεων εὖ μάλα διακονούμενον. ἀποστέλλεται γοῦν ἓν τῶν Σεραφείμ ἄνθρακα ἔχον, ὃν τῇ λαβίδι ἔλαβεν ἀπὸ τοῦ θυσιαστηρίου. καὶ τοῦτο δρᾶμα ἦν Χριστοῦ σύμβολον, ὃς δι' ἡμᾶς, καὶ ὑπὲρ ἡμῶν προσενέγκαι-
D σεν ἑαυτὸν τῷ πατρὶ Θεῷ καὶ πατρὶ, εἰς θυσίαν πνευματικὴν καθαρὰν καὶ ἀδέκαπλον καὶ εἰς ὀσμὴν εὐωδίας. τοιγαροῦν καὶ μάλα εἰκότως ἐκ τοῦ θυσιαστηρίου λαμβάνεται. προσκαίεσθαι γοῦν ἄνθρακι καὶ ἀφὴ ποίαν αἰτίαν εἰπεῖν ἀναλεγόμενον. ἔθος τῇ θεοπνεύστῳ γραφῇ πυρὶ τὴν θείαν προσκαίειν φύσιν. ὥφθη γὰρ ὅτε τῷ μακαρίῳ Ισραὴλ ἐν τῷ ὄρει Χωρὴβ ἤτοι Σινᾶ τῇ ἡμέρᾳ τῆς ἐκκλησίας. ὅτε καὶ αὐτῷ τῷ μακαρίῳ Μωσῆ ποιμαίνοντι κατὰ τὴν ἔρημον, ἐν εἴδει πυρὸς ἐν τῇ βάτῳ κατῆλθε,
E ὥφθη τε καὶ προσελάλει. ὥσπερ οὖν ὁ ἄνθραξ ξύλον ἐστὶ τῇ φύσει, πλὴν ὅλος δι' ὅλου μεμεταλημμένος πυρὸς, καὶ τὴν αὐτοῦ δυνάμιν τε καὶ ἐνέργειαν ἔχει· κατὰ τοῦτον, οἶμαι, τρόπον νοοῖτ' ἂν εἰκότως, καὶ αὐτὸς ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς ὁ Χριστός. λόγος γὰρ σὰρξ ὁ λόγος, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν. ἀλλ' εἰ καὶ ὡς καθ' ἡμᾶς ὁρώμενος ἀνθρωπος οἰκονομικῶς, ἀλλ' οὖν ἅπαν ὅ τε θεότητος πλήρωμα κατῴκηκεν ἐν αὐτῷ, κατά γε φημὶ τὴν ἑνώσεως τρόπον. τοιγαροῦν καὶ ἐξ ἰδίας σαρκὸς

Isaiæ. 1.

θεοπρεπεστάτας ἔχων ὁρᾶσθαι τὰς ἐνεργείας. ἥψα- A plane diuinissimam operandi virtutem
το γοῦν τοῦ σοροῦ, καὶ ἀνέστησε τὸν τεθνεῶτα τῆς χήρας habere cernitur. Tacto siquidem lo-
υἱόν. καὶ μὴν καὶ πλύσας ἀνέπλησε τυφλοῖς τὸ βλέ- culo, mortuum viduæ filium suscita-
πειν, πηλῷ καταχρίσας τοὺς ὀφθαλμούς. αὖ δὴ καὶ uit; & cùm inspuisset, luto inunctis o-
δεῖ μάλα πρέποντως τὸν Ἐμμανουὴλ, ὃς culis, cæcis visum restituit. Rectissimè
εἰ καὶ γλοιτό πως ἐν τοῖς ἡμετέροις χείλεσιν, πρώ- ergo hic Emmanuel carboni comparan-
τιστα μὲν πάντων ἀφαιρήσεται τὰς ἁμαρτίας, καὶ τὰς dus est, qui si in nostris quodammo-
καθαιρήσει τὰς ἀνομίας. εἶτα πῶς ἐν τοῖς ἡμετέ- do labiis fuerit, omnino peccata au-
ροις χείλεσιν ἔσται; ὅταν τὴν πίστιν ὁμολογῶμεν feret, & iniquitates expurgabit. Quo-
τὴν εἰς αὐτόν. οὕτω γὰρ ὁ θεσπέσιος γράφει Παῦ- modo autem in labiis nostris erit? quan-
λος. ἐγγύς σου τὸ ῥῆμά ἐστιν, ἐν τῷ στόματί σου, καὶ do fidem, quæ in ipsum est, confessi fue-
ἐν τῇ καρδίᾳ σου. τοῦτ' ἔστι τὸ ῥῆμα τῆς πίστεως, B rimus? Ita & diuinus Paulus: [Pro- " Rom. 11.
ὃ κηρύσσομεν. ὅτι ἐὰν ὁμολογήσῃς ἐν τῷ στόματί pe te verbum est, in ore tuo, & in "
σου ὅτι κύριος Ἰησοῦς, καὶ πιστεύσῃς ἐν τῇ καρδίᾳ corde tuo, hæc est prædicatio fidei "
σου, ὅτι ὁ Θεὸς αὐτὸν ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν, σωθήσῃ. quam prædicamus.] Quia si confessus "
καρδίᾳ γὰρ πιστεύεται εἰς δικαιοσύνην, στόματι fueris ore tuo Dominum Iesum, &
δὲ ὁμολογεῖται εἰς σωτηρίαν. ἔστω τοίνυν ἐν credideris corde tuo Deum excitasse
τοῖς χείλεσιν ἡμῶν ὁ θεῖος αὐθις, ὁ τὴν ἐκ τῆς ipsum è mortuis, seruaberis. Corde
ἁμαρτίας καθαίρων σορφετὸν, καὶ τὸν ἐκ τῆς enim creditur ad iustificationem, ore
ἀνομίας ἐκτήκων ῥύπον, καὶ ζέοντας ἡμᾶς ἀπο- autem confessio fit ad salutem. Sit ita-
τελῶν τῷ πνεύματι. εἰ δὲ δὴ λέγοιτο τῇ λαβίδι que in labiis nostris diuinus carbo, qui
δὴ λαμβάνεσθαι, σύνηθες ἀρχαίως ὅτι πίστιν τὴν peccati quisquilias exurit, & iniquitatis
ἐπ' αὐτῷ, καὶ μάρτυσι τὴν γραφὴν, καθάπερ τινὶ λα- sordes liquat, & nos spiritu feruentes
βίδι δεχόμεθα. ἀφ' ἣν νομικῶν τε ἅμα καὶ προφη- reddit. Quòd autem dicitur forcipe
τικῶν παραδόσεων, ἤτοι προσαγορεύσεων. ὅθεν καὶ C accipi, eleganter intelliges, quòd fi-
ὁ τῶν ἁγίων ἀποστόλων εἰς ἀλήθειαν πίστις καὶ dem in ipso ac cognitionem legalibus
βασανιζέσθω λόγος. κεχρημένοι γὰρ ταῖς ἐκ & propheticis institutionibus siue præ-
νόμου καὶ προφητῶν μαρτυρίαις, ἀπαιθέσι dictionibus, tanquam quapiam forci-
τοῖς ἀκροωμένοις, καὶ μονονουχὶ τὸν ἄνθρακα pe capimus: Vnde passim ad verita-
προσάγουσι καὶ αὐτοῖς τοῖς χείλεσιν αὐτῶν, ὁμολο- tem probandam, sanctorum Apostolo-
γεῖν τὴν πίστιν τὴν εἰς Χριστὸν προσκαλοῦντες. D rum obsignatur ac confirmatur oratio.
Citatis enim ex lege & prophetis te-
stimoniis, auditoribus fidem faciunt:
& ipsi quoque carbonem quodammo-
do eorum labris admouent, cùm fi-
dem in Christum planè simpliciterque
exponunt.

Καὶ ἤκουσα τῆς φωνῆς κυρίου λέγοντος, τίνα ἀποστείλω; καὶ τίς πορεύσεται πρὸς τὸν λαὸν τοῦτον; καὶ εἶπα. ἰδοὺ ἐγώ εἰμι· ἀπόστειλόν με.

Et audiui vocẽ Domini dicentis, Quem mittam? & quis proficiscetur ad populũ istum? Et dixi: Ecce ego sum, mitte me.

Ὅτε τοῦ τοῦ προφήτου χείλεων ὁ ἄνθραξ ἥψατο, καὶ ἀφῆρηκεν αὐτοῦ τὰς ἀνομίας, τότε καὶ ἀκούει τῆς φωνῆς κυρίου, καὶ δέδιε μὴ σκέπῃ, ὡς σιωπᾷ ὄν, πάλαι ἐγὼ, προῄσθηκει δὲ ὡς μάλα πρό- E θυμος ἑαυτὸν εἰς ἀποστολὴν, καὶ οἷς αὐτόμολος εἰς τοῦτο τοιοῦτον. Τί ἰδοὺ ἐγὼ, ἀπόστειλόν με. εἰ δὴ λέγοι Θεὸς, τίνα ἀποστείλω; καὶ τίς πορεύσεται πρὸς τὸν λαὸν τοῦτον; οὐκ ἠπορηκότος εἰ φαμὲν τὴν φωνὴν, οὐδὲ οἷς ἐν ἀσθενείᾳ γεγονότος τοῦ πεμφθησομένου, καθαπτώμεθα δὲ μᾶλλον τοῦ Ἰσραὴλ ὡς ἀπειθοῦς λίαν, καὶ εἴξαντα μὴ οὐδενὶ τῶν προφητευόντων, ἀποκτείναντα δὲ μᾶλλον αὐτούς. τοὺς μὲν γὰρ ὕβρισαν, τοὺς δὲ ἐλιθοβόλη-

Postquam prophetæ labia carbo tetigit, eiúsque amouit iniquitates, tunc vocem Domini audit, nec extimescit amplius, & tacet illud: O miserum me! ac se fortiter ad legationem obeundam sistit, cóque veluti non vocatus, vltrò se ingerit: Ecce ego, mitte me. Quòd dicat Deus, Quem mittam, & quis proficiscetur ad populum istum? non dicimus vocem esse dubitantis, aut quasi egentis aliquo qui mittatur, sed perstringentis potius Israelem tanquam valde inobedientem, & qui eorum qui missi sunt nemini obsecundauerit, imò eos interemerit. Nam alios contumeliosè tractarunt, lapidarunt alios,

alios etiam interfecerunt: quemadmodum & Christus dixit, contexta nobis in Euangeliis parabola. Quem ergo mittam? ecquis proficiscetur ad populum istum? qui ante missis non credidit, qui durus, quis crudelis fuit? Et re ipsa comprobarunt, non esse hominis cuiusuis cum illis rem habere, sed constantis solùm, & propriam ipsam vitam abnuentis. Quòd verò flecti ac moueri omnino noluerit Israel, licet ex his discere, quæ Deus ad beatum prophetam Ezechielem loquutus

Ezech. 3. est, quæ ita se habent. [Fili hominis, vade, ingredere ad domum Israel, & loquere sermones meos ad eum, quoniam non ad populum profundi labii, & grauis linguæ emitteris, ad domum Israel, neque ad populos multos alterius vocis, vel alienæ linguæ, neque ad eos, qui graues lingua sunt, quorum sermones non audies.] Et si ad tales misissem te, audissent te: At domus Israel non vult audire te, quia nolunt audire me: quoniam tota domus Israel contentiosa est, & duro corde. Tantum non videlicet dubitans, &, vt modò dixi, ob multam crudelitatem Israelitas insimulans. Quem igitur mitto? Propheta igitur omni cunctatione abiecta: Ecce, inquit, ego, mitte me. Quando ergo & nos diuinus carbo contigerit, ab offensis puri erimus, & prompti, atque ad capessendam legationem iuueniliter alacres: quod & fecerunt diuini discipuli. Quamuis enim ex Iudæis essent, & ante charitatem in Christum donatam, impura & ipsi labia haberent cum cæteris: postquam tamen fidem amisissent, præclaram confessionem ediderunt, ac certo eos tetigit, ac tum quidem ad legationem vocati sunt, & sine mora sequebantur: tametsi Moses

Exod. 4. sapientissimus dicat: [Obsecro, Domine, coopta alium potentem, quem

Hier. 1. mittas.] Et Hieremias iterum: [Tu qui es, ô Dominator, Domine, ecce non scio loqui, quoniam ego iunior sum.] Feruentiores igitur ad apostolatum & ministerium Christiani, quàm veteres sancti. Illustris autem huius rei typus esse poterit beatus propheta Esaias, post carbonis attactum, cùm clamat & dicit: [Ecce ego, mitte me.]

A σθμ, τοὺς δὲ ἀπέκτειναν, καθὰ φησὶν ὁ Χριστὸς, τῷ ἐν τοῖς διαγγελίοις ἡμῖν σωτῆρι παραβολῇ. τίνα δὴ οὖν πέμψω, φησὶν, ἀποστείλω; καὶ τίς πορεύσεται πρὸς τὸν λαὸν τοῦτον; οἱ τοῖς ἤδη παραπεσοῦσιν ἠπειθηκότες, σκληροί τε εἰσὶ, καὶ δυσπάθητοι; καὶ δι' αὐτῶν ἔδειξαν τὰ πράγματα, ὡς οὐκ ἂν εἴη τοῦ τυχόντος παρορᾶν ἀλλοῖς, μόνου δὲ πάλαι τοῦ καὶ αὐτῆς ἀπεγνωκότος τῆς ἰδίας ζωῆς. ὅτι δὲ γέγονεν ἀκαμπὴς, καὶ

B ἀπευθέτητος ἄγαν ὁ Ἰσραὴλ, ἀναμάθοι τις ἂν ἐκ δι' ὧν ἔφη Θεὸς πρὸς τὸν μακάριον Ἐζεκιήλ. ἔχει δ' ὅτως. υἱὲ ἀνθρώπου, βάδιζε, εἴσελθε εἰς τὸν οἶκον τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ λάλησον τοῖς λόγοις μου πρὸς αὐτὸν, ὅτι οὐ πρὸς λαὸν βαθύχειλον καὶ βαρυγλώσσων ἐξαποστέλλη, πρὸς οἶκον τοῦ Ἰσραὴλ, οὐδὲ πρὸς λαοὺς πολλοὺς ἀλλοφώνους, ἢ ἀλλογλώσσους, οὐδὲ σιβαροὺς τῇ γλώσσῃ ὄντας, ὧν οὐκ ἀκούσῃ τοὺς λόγους αὐτῶν. καὶ εἰ πρὸς τοιούτους ἐξαπέστελλέ σε, ἀλλὰ ἂν εἰσήκουσάν σου.

C ὁ δὲ οἶκος τοῦ Ἰσραὴλ οὐ μὴ θελήσουσιν ἀκοῦσαί σου, ὅτι οὐ βούλονται εἰσακοῦσαί μου, ὅτι πᾶς ὁ οἶκος τοῦ Ἰσραὴλ φιλόνεικοί εἰσι, καὶ σκληροκάρδιοι. εἰκότως δὴ οὖν μονονουχὶ ἀπορήσας, μᾶλλον δ', ὡς ἔφην, ἀρτίως ὅτι πολλὴν λίαν ὠμότητι καθυπέβαλλον τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ. τίνα δὴ οὖν πέμψω; μηνύσας δὴ οὖν ὁ προφήτης κατ' οὐδένα ξύπνον. ἰδοὺ ἐγὼ, φησὶν, ἀπόστελόν με. ὅτου τοίνυν καὶ ἡμῶν ὁ θεῖος ἅψηται ἄνθραξ ὀπτηλημμένος, καθαροὶ ἐσόμεθα τῷ διεσταλμένων, πρόθυμοι δὲ καὶ νεανικοὶ πρὸς ἀποστολὴν, ὃ δὴ καὶ πεπράχασιν οἱ θεσπέσιοι μαθηταί. καίτοι γε ὄντες ἐξ Ἰουδαίων, καὶ πρὸ τῆς εἰς Χριστὸν ἀγάπης, ἀκάθαρτά που καὶ ἄπαντα τὰ χείλη μετὰ τῶν ἄλλων ἔχοντες, ὅπερ ὁ προσήκατο τὴν πίστιν, πεποίληται τὴν καλὴν ὁμολογίαν, ἤψατο δὲ καὶ αὐτῶν ὁ ἄνθραξ, τότε δὲ κέκληται πρὸς ἀποστολὴν, καὶ ἠκολούθουν ἀμέσως, καίτοι λέγοντος τοῦ πανσόφου Μωσέως· δέομαι, κύριε, πρόχειρον ἄλλον δύναμιν, ὃν ἀποστελεῖς. Ἱερεμίου

E δὲ πάλιν, ὁ ὢν, δέσποτα κύριε, ἰδοὺ οὐκ ἐπίσταμαι λαλεῖν, ὅτι ἐγὼ νεώτερος εἰμί. θερμότεροι δὴ οὖν πρὸς ἀποστολὴν καὶ διακονίαν τῶν ἀρχαιοτέρων ἁγίων οἱ ἐν Χριστῷ. καὶ σαφὴς ἂν γένοιτο τοῦ πράγματος τύπος ὁ μακάριος προφήτης Ἡσαΐας, μετὰ τὸν τοῦ ἀνθρακος ἐπαφὴν ἀναχαγών τε καὶ λέγων ὅ, ἰδοὺ ἐγὼ, ἀπόστελόν με.

Καὶ εἶπεν. πορεύθητι, καὶ εἶπον τῷ λαῷ τούτῳ

ἀκοῇ ἀκούσετε, καὶ οὐ μὴ συνῆτε. καὶ βλέποντες A
βλέψετε, καὶ οὐ μὴ ἴδητε. ἐπαχύνθη γὰρ ἡ καρ-
δία τοῦ λαοῦ τούτου, καὶ τοῖς ὠσὶν αὐτῶν βαρέως
ἤκουσαν, καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν ἐκάμμυσαν,
μήποτε ἴδωσι τοῖς ὀφθαλμοῖς, καὶ τοῖς
ὠσὶν ἀκούσωσι, καὶ τῇ καρδίᾳ συνῶσι, καὶ ἐπι-
στρέψωσι, καὶ ἰάσωμαι αὐτούς.

Πώρωσιν μὲν ἀπὸ μέρους γεγονέναι τῷ Ισ-
ραὴλ, ὁ θεσπέσιος γράφει Παῦλος. διερμηνεύων
γὰρ ὥσπερ τινὰ τύπον αὐτοῖς, τὴν πώρωσιν σημαί-
νει παθεῖν. ἄχρι γὰρ σήμερον, φησὶν, ἡνίκα ἂν B
ἀναγινώσκηται Μωσῆς, κάλυμμα ἐπὶ τὴν καρ-
δίαν αὐτῶν κεῖται. καὶ γὰρ ὡς ἀκόλουθον τοῖς εἰς τὸν
λοιπὸν ἀγριότητος τύπον ὠλισθηκόσιν, ὡς
πολὺ νοσεῖν τὸ ἐξαίσιον, καὶ μήτε τοῖς Μωσέως
γράμμασιν ἔτι θέλοντες, μήτε μὴν τοῖς ἁ-
γίοις προφήταις· προσέθηκε δ' ἂν ὅτι μηδὲ
αὐτῷ τῷ Χριστῷ, τῷ τῆς νοητῆς ἀχλύος κατα-
λαμβάνειν σκότῳ, καὶ ὀλίγα διενεχθεῖν τῶν ἀναι-
σθήτων λίθων. Τοιοῦτον οὖν ἄρα ποιήσαι τὸν
προαγορεύσιν ὁ τῶν ὅλων Θεὸς, καὶ τῷ προ- C
φήτῃ πρόσταγμα προσκαταμίγνυσιν αὐτοῖς· ὅτι ἀ-
κοῇ ἀκούσετε καὶ οὐ μὴ συνῆτε. καὶ βλέποντες
βλέψετε, καὶ οὐ μὴ ἴδητε. Γεγόνασι γὰρ αὐτήκοοι τῆς
σωτῆρος φωνῆς, ἐδίδαξεν ἐν συναγωγαῖς,
προσανεφώνησεν ἐν τοῖς Ιεροσολύμοις πολλάκις,
ἀλλ' ἦσαν ἐν ἴσῳ τοῖς μηδ' ὅλως ἀκηκοόσιν. γεγόνασι θεωροὶ τῆς προσδόξου τετελεσ-
μένων. τεθέανται γὰρ λεπροὺς τὰς πάθους ἀπηλ-
λαγμένους, ἀναπηδῶντας χωλοὺς, τυφλοὺς ἀ-
ναβλέποντας, νεκροὺς ἐκ μνημείων ἀνισταμένους· D
ἀλλ' ὠφέλησαν μὲν κατ' οὐδένα τρόπον, ὥσπερ
οὐ καὶ αὐτῶν ὀμμάτων ἐστερημένοι, διετέλουν οἱ δει-
λαιοι. Τοιοῦτοι καὶ ὀνίδη ζοντες διὰ τῆς τῶν ἁγίων
φωνῆς, ὡς γεγονότες ἀεὶ σκληροτράχηλοι, καὶ
ἀπειθεῖς τῇ καρδίᾳ, καὶ ἀποκτονότες ἁγίους. Δε-
δόσθαι γὰρ αὐτοῖς τὴν πώρωσιν φησὶν, ἵνα
μὴ ἴδωσι τοῖς ὀφθαλμοῖς, καὶ συνῶσι τῇ καρδίᾳ,
καὶ ἐπιστρέψωσι, καὶ ἰάσηται αὐτούς. καὶ τοῦτο ἐν ἄ-
ρα καὶ μάλα σαφῶς, ὅτῳ ἔφη Χριστὸς ἀπειθεῖν E
ἠρημένοις. μὴ γογγύζετε μετ' ἀλλήλων, οὐδεὶς
δύναται ἐλθεῖν πρός με, ἐὰν μὴ ὁ πατήρ μου,
ὁ πέμψας με ἑλκύσῃ αὐτόν. καὶ πάλιν. πᾶς ὁ ἀ-
κούσας παρὰ τοῦ πατρὸς, ἔρχεται πρός με. Οὐκ-
οὖν δὲ κέκλικεν πρὸς ἐπίγνωσιν τοῦ υἱοῦ, δι'
ἀποκαλύψεως τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς, ὅτι μηδὲ
ἦσαν ἄξιοι τῆς δι' αὐτοῦ σωτηρίας καὶ ζωῆς. εἰ δέ
δή τις βούλοιτο προσβαλεῖν ἑτέρως ταῖς εἰρη-

Auditu audietis, & non intelligetis: & videntes videbitis, & non videbitis. Crassum enim effectum est cor populi huius: Et auribus grauiter audierũt, & oculos suos occluserunt, ne quando videant oculis, & auribus audiant, & corde intelligãt, & conuertantur, & sanem eos.

Excæcationem ex parte factam Israeli, diuinus Paulus scribit, interpretans ferè quemadmodum illis excæcatione pati contigerit. Ad hodiernum enim vsque diem, quando legitur Moses, velum cordi eorum imponitur. Etenim qui ad istam demum morum feritatem delapsi sunt, vt effrenes planè, neque Mosaicis scriptis, neque sanctis Prophetis, addo etiam, neque ipsi Christo obedire voluerint: eos nebulæ intelligibilis circunfundi tenebris, & minimo minus à lapidibus sensu carentibus abesse, consentaneum est. Hoc proinde vaticinium instituit vniuersorum Deus, & iubet prophetam denunciare illis: [Auditu audietis & intelligetis: & videntes videbitis, & non videbitis.] Fuerunt enim ipsi auriti testes, auditoréque vocis Seruatoris, docuit in Synagogis, clamauit sæpenumero Hierosolymis, ac perinde erant, ac si nihil omnino audiuissent. Spectatores rerum admirabiliter supra fidem gestarum fuerunt: Spectarunt enim lèprosos morbo liberatos, exilientes claudos, cæcos videntes, mortuos è monumentis resurgentes: at illis hæc minimè profuerunt: sed miseri homines perpetuò quasi orbati ipsis oculis extiterunt. Hac de causa voce sanctorum probro illis vertitur, quòd semper præfractæ ceruicis fuerint, ac corde immorigeri, sanctósque occiderint. Datam verò illis esse cæcitatem dicit, ne videant oculis, & corde intelligant, & conuertantur, & sanet eos. Hoc demum erat planè quòd Christus dixit his, qui nolebant credere: Ne murmuretis inter vos: Nemo potest venire ad me, nisi Pater qui misit me, traxerit eum] Et rursus: [Omnis qui audiuit à Patre & didicit, venit ad me.] Itaque ad agnitionem Christi per reuelationem Dei & Patris, vocati non sunt, quòd salute ipsius & vita digni non erant. Si cui placet, alium sensum his verbis apponere, Ioan. 6.

hunc ad modum intelliget. Prædicit enim vniuersorum Deus, vt qui scit occulta & futura, aitque, omnino eos visuros, & audituros, mansuros autem, ac si non audissent, neque contemplati fuissent, idque ipsis propter mentis suæ malitiam accidere. Addit deinde, dum hæc faciunt, suis ipsorum capitibus insidiari, & pertinaciæ morbo laborantes, nec audire velle, nec videre posse: Ne videant oculis, & audiant auribus, & conuertant se, & sanem eos. Autores itaque sui ipsorum interitus fuerunt, cùm nec à Christo acutè dictis autem adhiberent, nec suæ mentis oculum aperiterent. Si enim hoc fecissent, conuersi fuissent, & si cultum quem oportuit reliquissent, saluam ac sanam suam mentem conseruassent.

A μῶν ἀνοίαις, σὺν ἡσυχίᾳ φιλοσόφῳ. προσαγορεύῃ μὲν γὰρ ὁ τῶν ὅλων Θεὸς, ὡς γινώσκων τὰ κεκρυμμένα, καὶ τὰ ἐσόμενα, καὶ φησίν. ὅτι βλέποντες καὶ βλέποντος ὄψονται μὲν καὶ ἀκούσονται, μάφουσι γε μὲν, ὡς μήτε ἀκηκοότες, μήτε συνιέντες, καὶ τοῦτο παθόντες οὐκ μεμηνότες αὐτοὶ τῆς ἰδίας γνώμης. προσεπάγῃ δὲ τούτοις, ὅτι ταῦτα δρῶντες οὐκ ἄνοοι, ταῖς ἰδίαις ὑπιβουλεύοντες κεφαλαῖς. ἠρρωσήκασι γὰρ τὸ δυσήκοον, καὶ τὸ μὴ B δύνασθαι καθορᾶν, ἵνα μὴ ἴδωσι τοῖς ὀφθαλμοῖς, καὶ τοῖς ὠσὶν ἀκούσωσι, καὶ ὑπιστρέψωσι, καὶ ἰάσομαι αὐτούς. αἴτιοι τοίνυν αὐτοὶ τῆς σφῶν αὐτῶν γεγόνασιν ἀπωλείας, μήτε τὸ οἷς προσῆκεν τοῖς προσῆκε Χριστοῦ λεγομένοις ὀξὺ, μήτε μὲν τὸν τῆς ἑαυτῶν διανοίας αὐλιρωύοντες ὀφθαλμόν. εἰ γὰρ τοῦτο ἔδρων, ἐπέστρεφον ἂν καὶ τῆς καθηκούσης θεραπείας τετυχηκότες, σῶοί τε καὶ ὑγιᾶ τῶν ἑαυτῶν διεσώσαντο νοῦν.

Et dixit, Quousque, Domine? Et dixit: Donec vastentur vrbes, vt nõ sit qui C *inhabitet, & domus, vt nõ sint homines, & terra derelinquetur deserta. Et post hæc elongabit Deus homines, & derelicti multiplicabuntur in terra.*

Verebatur propheta, ne perpetua & sempiterna execæcatio induceretur Israelitis. Ideóque rogatur tempus sciat, quo hoc futurum est, & quousque protrahetur hæc quasi ægrotatio. Ad quæ respondens Deus, vastationem ipsorum Hierosolymo- D rum prænunciat, adeóque vniuersæ Iudæorum regionis, & inquit: Donec vastentur vrbes, vt non inhabitentur, & domus, vt non sint homines. Quod ad extremum euenit, cùm Vespasianus & Titus terram Iudaicam post Seruatoris crucifixionem, & in cælos assumptionem, depopulati sunt. Quod autem hæc supplicii mensura inobedientibus, vt hucusque duntaxat patiantur, non adhibebitur, & quòd in totum cum tota stirpe non sit periturus Israel, significat dicens: Et post hæc longè faciet Deus homines, & derelicti multiplicabuntur in terra. Longè verò facti à Deo fuerunt, cùm & sanctos, & ipsum porrò vitæ principem interfecerint. Qui verò relicti fuerunt, id est, salui ac superstites, & qui in Christum crediderunt, qui & sunt reliquiæ

Καὶ εἶπα, ἕως πότε, κύριε; καὶ εἶπεν. ἕως αἱ ἐρημωθῶσι πόλεις τοῦ μὴ κατοικεῖσθαι. καὶ οἶκοι, τοῦ μὴ εἶναι ἀνθρώπους. καὶ ἡ γῆ καταλειφθήσεται ἔρημος. καὶ μετὰ ταῦτα μακρυνεῖ ὁ Θεὸς τοὺς ἀνθρώπους, καὶ οἱ καταλειφθέντες πληθυνθήσονται ἐπὶ τῆς γῆς.

Δέδιεν ὁ προφήτης, μὴ ἄρα διηνεκὴς, καὶ ἀκατάλυκτος ἐπινοήσεται τοῖς ἐξ Ισραὴλ ἡ πώρωσις. ζητεῖ τοίνυν καὶ διδαχθῆναι ἀξιοῖ τὸν χρόνον, καθ' ὃν ἔσται τοῦτο αὐτοῖς, καὶ μέχρι τίνος παρατείνῃ τὸ ἀῤῥώστημα. καὶ πρὸς γε δὴ ταῦτα Θεὸς προσαγορεύῃ τὴν δήωσιν αὐτῶν τε τῶν Ιεροσολύμων, καὶ ἁπάσης τῆς Ιουδαίων χώρας, καὶ φησίν. ἕως ἂν ἐρημωθῶσι πόλεις τοῦ μὴ κατοικεῖσθαι, καὶ οἶκοι τοῦ μὴ εἶναι ἀνθρώπους, ὃ δὴ καὶ εἰς πέρας ἐκβέβηκεν. Οὐεσπασιανοῦ τε καὶ Τίτου καταδηωσάντων τὴν Ιουδαίαν μετὰ τὸν τοῦ σωτῆρος σταυρὸν, καὶ ἀνάληψιν τὴν εἰς οὐρανούς. ὅτι δὲ ἡ μέχρι τοῦτο παθεῖν, ἐκμετρηθήσεται τοῖς ἀπειθοῦσιν ἡ κόλασις, ὅτε μὴ εἰς ἄπαν, ἤγουν ὁλοῤῥιζὶ ὁ Ισ- E ραὴλ οἰχήσεται, καταμηνύει λέγων. Καὶ μετὰ ταῦτα μακρυνεῖ ὁ Θεὸς τοὺς ἀνθρώπους, καὶ οἱ καταλειφθέντες, πληθυνθήσονται ἐπὶ τῆς γῆς. ἐμακρυνθησαν μὲν γὰρ ἀπὸ Θεοῦ, καὶ ἁγίους ἀπεκτονότες, προφήτας δὲ τὸν ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς. οἱ δὲ δὴ καταλειφθέντες, τοῦτ' ἔστιν, οἱ περισωσμένοι, καὶ πεπιστευκότες εἰς Χριστὸν, οἱ καὶ εἰσὶ τὸ κατάλειμμα τοῦ Ισραὴλ, ὡς πολλῇ, φησὶν, ἔσονται πληθύι. πεπίστευκε γὰρ ἐβραϊκὸ

μέρος τῦ Ισραὴλ, καὶ τῦτο ἐν ἀρχαῖς τῦ βι- A Israel, multiplicabantur : idque in
βλίυ, ὁ αὐτὸς ὁ μακάριος προφήτης Ησαΐας principio libri ipsemet etiam beatus
μεμήνυκε, λέγων· Καὶ εἰ μὴ κύριος Σαβαὼθ Esaias significauit, cum ait : [Et nisi
ἐγκατέλιπεν ἡμῖν σπέρμα, ὡς Σόδομα ἂν ἐγε- Dominus Sabaoth reliquisset nobis se-
νήθημεν, καὶ ὡς Γομόρρα ἂν ὡμοιώθημεν. δοκεῖ men, velut Sodoma facti fuissemus,
δέ τισι καὶ ἑτέρως νοεῖν τὴν προκειμένων τὴν δύ- & Gomorrhæ similes fuissemus.] Aliis
ναμιν, ἱερωτῶντος δὲ τῦ προφήτου, καὶ μα- porrò videtur etiam aliter hæc verba
θεῖν ἐθέλοντος εἰς τίνα καὶ πόσον ἐκτεθήσεται intelligenda. Quærente enim pro-
καιρὸν ἡ πώρωσις, ἀποκρίνεται Θεός· ἕως ἂν pheta, & volente scire quousque &
ἐρημωθῶσιν αἱ πόλεις, τοῦ τὸ μὴ κατοικεῖσθαι, B quamdiu extenderetur excæcatio, re-
καὶ οἴκους, τοῦ τὸ μὴ εἶναι ἀνθρώπους. καὶ μετὰ spondet Deus : Donec vastantur vr-
ταῦτα μακρυνεῖ ὁ Θεὸς τοὺς ἀνθρώπους, ἵνα σῦ bes, vt non habitentur, & domus, vt
τύτου νοήσωμεν τὸν τῆς συντελείας καιρόν. δεῖ γὰρ non sint homines, & posthæc elon-
πρότερον πολέμους ἡμᾶς ἀκοῦσαι, καὶ ἀκοὰς gabit Deus homines, vt inde con-
πολέμων; ἀναστήσεται τε ἔθνος ἐπ' ἔθνος, καὶ summationis tempus intelligamus.
βασιλείας ἐπὶ βασιλείας, ἐρημωθήσεταί τε πό- Oportet enim primùm bella & rumo-
λεις, καὶ οἴκοις, εἶθ' ὕτω τὸ τέλος. μετὸν μακρύ- res bellorum audire, & gentem in
νονται λοιπὸν οἱ ἄνθρωποι, μετὰ τὸν τῆς ἀναστά- gentem, & regnum contra regnum
σεως δηλονότι καιρόν, τὸν εὐαγῆ καὶ μακαρίωνα insurgere, & vrbes ac domos vastari:
διαζῶντες βίον, ἀνηρημένης εἰς ἄπαν τῆς φθο- Deinde ita fore tum finem, quo
C ρᾶς, καὶ καταργημένου τῦ θανάτου, καὶ ἁπάσης longè facti sunt homines, deinceps
ἁμαρτίας ἐξηρημένης. ὅτι ὁ πεπώρωται ὁ Ισ- nimirum post tempus resurrectionis
ραὴλ, κεκλήσεται γε μὴν ἐν ἑκάτοις τῦ αἰῶ- integram longámque vitam viuentes,
νος καιροῖς, τῆς θεοπνεύστου γραφῆς λεγούσης interitu prorsus sublato morte exti-
σαφῶς τε καὶ ἀναργῶς, εἰκὸς οἶμαι δηλωτέον nita, omnique peccato submoto. Ex-
εἶναι, καὶ ζητεῖν τὰ τελεώτατα τοῦ πληρο- cæcatum verò Israelem esse, & extre-
φορεῖσθαι. mis mundi temporibus vocandum,
çùm scriptura diuinitus inspirata clarè
affirmet, producere & conquirere fi-
dei faciendæ argumenta, frustraneum
esse arbitror.

Et adhuc in illa est decimatio, & rursus erunt direptioni vt terebinthus, & vt glans quando exciderit ex theca sua.

D Incidit etiam nunc in mentionem
Καὶ ἔτι ἐπ' αὐτῆς ὄντι τὸ ἐπιδέκατον, καὶ historiæ, prophetica oratio, quam ne-
πάλιν ἔσονται εἰς προνομὴν ὡς τερέβινθος καὶ cesse est, vt videtur, commemorare:
ὡς βάλανος ὅταν ἐκπέσῃ ἀπὸ τῆς θήκης αὐτῦ. sic erit quod exponitur, manifestum.
Oppugnantibus igitur regionem Iu-
daicam, vt iam antè dixi, Vespasiano
& Tito: ipsa adeò vrbs Iudæorum ex-
cisa est, vnà cum ciuitatibus & domi-
bus exusta: & spectaculum crudele fuit,
ac videntibus quàm luctuosissimum.
Etenim ad tantam virorum paucita-
E tem gens illorum recidit, vt à vero
defluxurus non sit, qui vix totius po-
puli decimationem in ea superfuisse
dixerit. Deinde aliquantulum tempo-
ris in pace alti conseruatique perman-
serunt, non citra metum tamen, etiam
deinceps vastationē perpetiendi. Quod
factum est. Nam Adrianus olim regni
Romani solium tenens, & Antiochus il-
lustris, in regionē Iudæorum incursionē
fecerunt, & nihil superiorum malorum

non

non erat in istis minimis quidem, reliquiis deuastatis, missis in captiuitatem his qui comprehensi erant, quando etiam Machabæorum mala acciderunt. Huiusmodi igitur historiarum mentionem nobis facit denuò in vaticinio vniuersitatis Deus, & inquit: Adhuc erit in illa decimatio, & rursus erit direptioni. Non enim cura abiicietur populi Iudaici, tametsi positus sit in reliquiis paruis: sed rursus erit direptioni, eritque etiam tunc iterum illis regio ceu terebinthus, & ipsi ceu glans quando ceciderit è theca sua. Arbor quidem est terebinthus, at si folia defluxerint, valdè erit deformis, ramos habens aridissimos. Pari ratione, etiam regio, vt mihi videtur, cum habitatoribus suis destituitur, similis omnino erit arboribus aridis, quæ florem suum non habent, sed & foliis destituuntur. Similiter glans, fructus quidem est quercus, quando autem theca exciderit, tum his quæ eam depascere solent animantibus prostituetur. Proinde Iudæorum regio imitata est terebinthum, quæ folia abiecit. Qui autem ea exciderint, in captiuitatem fugientes, iacebunt instar glandium, propemodum sua theca, terra, inquam, quæ tulit eos exturbati. Simile quiddam & Solomon ait: Sicut auis cùm ceciderit ex suo nido, sic & homo cùm suo loco dimouebitur. Quid enim his qui in captiuitate sunt, fieri potest miserabilius? Quid verò tam miserum est & tam proculcatum ac contemptibile, quàm homines in manum victoris incidere?

A μουριῶν λεφθρῶν, πεμπομένων εἰς αἰχμαλωσίαν τῶν κατειλημμένων, ὅτε καὶ τὰ τῶν Μακκαβαίων συνέβη πάθη. τῶν τοιούτων διηγημάτων ἡμῖν ποιεῖται τὴν μνήμην, ὁ παραγρυσόστομος πάλιν ὁ τῶν ὅλων Θεὸς καὶ φησίν· ἔτι ἐπ' αὐτῆς ἔσται ἡ δεκάτευσις, καὶ πάλιν ἔσται εἰς διαρπαγήν· οὐ γὰρ ἐξωθεῖται ἡ τῶν Ἰουδαίων ἀθυμία· ἀλλ' ἔσται πάλιν εἰς διαρπαγήν. ἔσται δὲ ἡ χώρα καὶ τότε πάλιν αὐτοῖς ὡς τερέβινθος, καὶ αὐτοὶ δὲ ὡς βάλανος, B ὅτι ἐκπεσοῦσα ἀπὸ τῆς θήκης αὐτῆς. φυτὸν μὲν γάρ ἡ τερέβινθος, ἀλλ' εἰ ῥυήσεται τὰ τῶν φύλλων ἀποβολή, πολὺ δὴ λίαν ἔσται ἀτερπές. ξηροτάτους ἔχων τοὺς κλάδους. καὶ τοῦτον οἶμαι τὸν τρόπον, καὶ χώρα παθοῦσα, τῶν οἰκητόρων αὐτῆς ἐρήμωσιν· ὡς ἴσως τις πρὸς ἡμᾶς ξηρὰς ἔσαι φυτοῖς, τοῖς κατ' αὐτὴν οὐκ ἔχουσι τὴν αὔξησιν. ἀλλὰ καὶ αὐτῆς παθούσης τῆς φυλλίδος τὴν ἀποβολήν, ὁμοίως C ἡ βάλανος καρπὸς μέν ἐστι δρυός· ὅταν δὲ τῆς θήκης ἐκπέσῃ, τότε παραδειχθήσεται τοῖς εἰώθοσιν αὐτὴν κατεσθίειν τῶν ζώων. οὕτω μὲν τῶν Ἰουδαίων χώρα μεμίμηται τὴν τερέβινθον ἀποβαλοῦσα τὰ φύλλα. οἱ δὲ ταύτης ἐκπεπτωκότες δίκην τοῦ δραμεῖν εἰς αἰχμαλωσίαν, ὡς βάλανοι κείσονται, μόνον καὶ θήκης ἰδίας ἐκπεπτωκότες τῆς ἐνεχούσης αὐτούς. τοιοῦτόν τι καὶ ὁ Σολομὼν φησίν. ὥσπερ ὀρνέου ὅταν ἐκπέσῃ D ἐκ τῆς ἰδίας καλιᾶς, ἵνα καὶ ἄνθρωπος ὅταν ἀποσταθῇ ἐκ τῶν ἰδίων τόπων. τί γὰρ ἂν γένοιτο τῶν ἐν αἰχμαλωσίᾳ οἰκτρότερον; τί δὲ ἵνα ἐλεεινὸν καὶ πεπατημένον, ὡς ἀνθρώπους ὑπὸ χεῖρα πεσεῖν τῶν κεκρατηκότων.

Et factum est in diebus Achazi filii Ioatham, filii Oziæ regis Iudæ, ascendit Rhaasson rex Syriæ, & Phacee filius Romeliæ rex Israël, contra E *Hierusalem ad obsidendum eam, & non potuerunt expugnare eam.* CAP. VII

Καὶ ἐγένετο ἐν ταῖς ἡμέραις Ἀχὰζ τοῦ Ἰωαθὰμ τοῦ υἱοῦ Ὀζίου βασιλέως Ἰούδα, ἀνέβη Ραασσὼν βασιλεὺς Συρίας, καὶ Φακεὲ υἱὸς Ρομελίου βασιλεὺς Ἰσραὴλ ἐπὶ Ἰερουσαλὴμ πολεμῆσαι αὐτὴν, καὶ οὐκ ἠδυνήθησαν πολιορκῆσαι αὐτήν.

Qui in scripturis diuinitus inspiratis historiam vt rem friuolam repudiant fugiunt, vt videtur, eo quo decet modo, ne quæ in ipsis scripta sunt, intelligere. Speculatio enim spiritalis quæ bona est & vtilis, & intelligentiæ oculos maximè collustrans, cordatissimos quidem efficit, quan-

Οἱ τὴν ἐν ταῖς θεοπνεύστοις γραφαῖς ἱστορίαν ὡς ἔωλον παραιτούμενοι, φεύγουσι κατὰ τὸ εἰκὸς ὃ νοῆσαι δύνασθαι, καθ' ὃν πρέπει τρόπον, τὰ ἐν αὐταῖς γεγραμμένα. θεωρία μὲν γὰρ πνευματικὴ καλή τε καὶ ὠφελίμου, καὶ τῆς διανοίας τὸν ὀφθαλμὸν μᾶλλον καταλαμπρύνουσα νοημονεστάτους ἀποτελεῖ.

ὅτου δέ τι τῶν ἱστορικῶς πεπραγμένων ἀφ' τῶν ἱερῶν ἡμῖν γραμμάτων εἰσφέρηται, τότε δὴ τότε ὃ ἐκ τῆς ἱστορίας χρήσιμον θηρᾶσθαι πρέπει, ἵνα πάντα χόδεν ἡμᾶς ἡ θεόπνευστος γραφὴ σώζουσά τε καὶ ὠφελοῦσα φαίνηται· ἀφηγεῖται τοίνυν ὁ προφητικὸς ἡμῖν ἐν τούτοις λόγος τὰ ἐν καιροῖς τῆς Ὀζίου βασιλείας συμβεβηκότα τοῖς ἐξ Ιούδα καὶ Βενιαμεὶν, καὶ τοῖς ἐν τῇ Σαμαρείᾳ δέκα φυλαῖς, αἳ καὶ Εφραὶμ ὠνομάζοντο, καὶ μάν τοι καὶ Ισραὴλ. ὅπῃ δὲ ἐν καιροῖς τεσσάρων βασιλέων ὁ σύμπας τῆς προφητείας γέγονε λόγος, τὰ ἐν τοῖς ἑκάστου καιροῖς συμβαίνοντα πῆξαι ὁ προφήτης, καὶ ἀναγκαίως ὑπεσημήνατο, τάξιν τοῖς ὁράσεσιν, ἤτοι τοῖς ἑαυτῆ λόγοις τὴν ἀρίστην ὑπατίθεις. τεθνεῶτος τοιγαροῦν Αζαρίου καὶ τοῦ Ὀζίου, διαδέχεται τὴν βασιλείαν Ιωαθὰν, ἀκολουθήσας τε τοῖς σκοποῖς καὶ τοῖς ὑπ' ἐκείνου θεσμοῖς τοῦ ἰδίου πατρός. λέγεται μὲν γὰρ καὶ αὐτὸς ἐν ὀφθαλμοῖς κυρίου ποιῆσαι ὃ δ' ἐγὼ, καθὰ καὶ Ὀζίας, πλὴν τὰ ὑψηλὰ οὐκ ἔξηρεν, ἀλλ' ἔτι ὁ λαὸς ἐθυμία ἐν τοῖς ὑψηλοῖς. καὶ ἐζήτησε μὲν Ὀζίας ὥσπερ ὃ ἔξον ἱερατεύσαι Θεῷ, καὶ προσενεγκεῖν θυμιάματα, καὶ λελέπρωται ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας. Ιωαθὰν γε μὴν οὐχ οὕτως. ὅπῃ δὲ καὶ αὐτὸς ἀπελθὼν, διαδέχεται τὴν βασιλείαν ὁ Αχαζ, βασιλεύοντος ἐπὶ τὸν Ισραὴλ, τοῦτ' ἔστι, τῶν δώδεκα φυλῶν Φακεὲ υἱοῦ Ρομελίου. οὗτος κεκίνηκε πόλεμον κατὰ τοῦ Αχαζ καὶ τοῦ Ιούδα· καὶ ἀπέκτεινε μὲν ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ ἑκατὸν καὶ εἴκοσι χιλιάδας. παρωτρύνετο γὰρ ὁ τῶν ὅλων Θεὸς ἐν ταῖς τοῦ Αχαζ δυσσεβείαις, ὃν δὴ καὶ γέγραπται ἐν τῇ τετάρτῃ τῶν βασιλειῶν· ὅτι ἐπορεύθη ἐν ὁδῷ βασιλέως Ισραὴλ. γέγονε γὰρ ἀνὴρ δυσσεβὴς, καὶ λατρεύειν εἰδώλοις, καὶ τὰ τέκνα αὐτοῦ διήγαγε διὰ πυρὸς καθαρμοῖς τοῖς ἀκαθάρτοις δαίμοσιν. ἐν καιροῖς τοιγαροῦν τῆς ἑαυτῶν βασιλείας συνεφέξαντο κατά τε τῆς Ιερουσαλὴμ καὶ Ιούδα, αὐτός τε Φακεὲ ὁ τοῦ Ρομελίου. καὶ Ραασσὼν βασιλεὺς Αραμ, τοῦτ' ἔστι Συρίας. οἳ ἦλθον ὡς καταδηώσοντες, πλὴν οὐχ εἷλον τὴν πόλιν. δεδιὼς δὲ τὴν ἔφοδον ἀφόρητον οὖσαν ὁ Αχαζ, ἀξιοῖ μὲν ποιῆσαι χρημάτων πολλῶν. πρεσβεύεται δὲ πρὸς τὸν βασιλέα τῶν Ασσυρίων Θεγλαφολλασὰρ, ἐπαμύνειάν τε αὐτῷ παρακαλῶν καὶ καταστρατεύσασθαι τοῦ Ραασσὼν, ὃ δὴ καὶ εἰς πέρας ἐξήνεγκαν.

do autem aliquid historicè gestum ex sacris literis nobis adfertur, tunc tunc illam quæ ex historia vtilitatem nascitur, aucupari decet, vt scripturam diuinitus inspiratam vndecunque nos & seruare & iuuare appareat. Enarrat itaque nobis hisce verbis sermo propheticus, quæ tempore regni Oziæ tribubus Iuda & Beniamin, decémque tribubus in Samaria, quæ & Ephraim nominabantur & Israel, contigerunt. Cùm verò quatuor regum temporibus vniuersa prophetiæ oratio habita sit, quæ sigillatim contingunt, ponit propheta, significátque necessariò, ordinem visis atque sermonibus suis optimum adhibens. Defuncto igitur Azaria, qui & Ozias, succedit in regnum Ioatham, scopúmque ac instituta patris sui persequutus est. Dicitur quippe & ipse in oculis Domini fecisse rectum, quemadmodum & Ozias, verùm excelsa non sustulit, sed etiamnum populus in excelsis adolebat. Et Ozias quidem præter fas, sacrum munus ambiit, & offerre incensa aggressus est, & eam ob causam lepra affectus est. Ioatham autem non sic. Postquam & ille migrasset è viuis, subrogatur in regnum Achazus, imperitante adhuc Israelitis, id est, decem tribubus Phacee filio Romeliæ. Hic bellum contra Achazum & Iudam mouit, & vno die centum viginti millia interemit. Irritatus est enim vniuersitatis Deus, propter impietates Achazi, de quo scriptum est quarto Regnorum, quòd in via regis Israel ambularit Erat enim vir impius, & seruiebat idolis; & liberos suos per ignem traduxit, immundis dæmonibus sacrificans. Temporibus itaque ipsius regni, & ipse Phacee filius Romeliæ, & Rhaasson rex Aram, id est, Syriæ, contra Hierosolyma & Iuda conspirarunt, venerúntque populabundi. Verùm non ceperunt vrbem. Achazus autem impressionem intolerabilem metuens, acceruo pecuniarum magno congesto, & Theglaphalsarum regem Assyriorum legatos mittit, rogat vt velit sibi subsidio esse, vtque contra Rhaasson arma capiat. Quod etiam ad exitum perductum est.

Profectúsque Assyrius cepit Damascum, obtruncauit Rhaasson. Mortuo autem Phacee filio Romeliæ, qui regnauit in Samaria super Israelem, sceptrum capessit Osee filius Elæ, quo regnante, inuadit Samariam Salmanasar Assyrius, totámque occupauit, Israelem captiuum abduxit, & in finibus Persarum ac Medorum collocauit: deinde quosdam qui secum erant, iussit incolere Samariam, qui de Chuntha & Sappharuiam. Sic enim in Regnis scriptum est. Et quidem de singulis quæ dicta sunt, longa est in scriptura diuinitus inspirata, oratio, at narrationem hanc quanta licuit breuitate persequutus sum. Sed particulatim dicemus singula, verborúmque sententiam ordine explicabimus. Diebus igitur, inquit, Achazi filii Ioatham, filii Oziæ regis Iuda, Rhaasson rex Aram, hoc est, Syriæ, & Phacee filius Romeliæ rex Israel, conspirarunt contra Hierosolyma, & peruenerunt ciuitatem deleturi, eam tamen oppugnare non potuerunt. Dicta sunt hæc inscriptionis & præfationis loco & ceu per narrationem euentorum. Declarauit item consilium ipsumque conatum, subiicitque continuò rei ipsius exitum: Non enim potuerant eam oppugnare.

A ἐλθὼν δὲ Ασσύριος εἶλε τὴν Δαμασκὸν, ἀπέκτεινε δὲ τὸν Ραασσών. τελευτήσαντος δὲ τοῦ Φακεὲ τοῦ Ρομελίου τοῦ βασιλεύσαντος καὶ τὴν Σαμάρειαν ἐπὶ τὸν Ισραὴλ, διαδέχεται ὁ σκῆπτρον Ωσηὲ υἱὸς Ηλα, οὗ βασιλεύσαντος, ἐρχεται καὶ τὴν Σαμάρειαν Σαλμαναζὰρ ὁ Ασσύριος, καὶ εἶλε μὲν πᾶσαν, ἀπεκόμισε δὲ τὸν Ισραὴλ αἰχμάλωτον, καὶ ἀπῴκησεν ἐν τοῖς ὄρεσι Περσῶν καὶ Μήδων. Εἶτα τινὰς τῶν ὑφ' B ἑαυτὸν κατοικεῖν ἐκέλευσε τὴν Σαμάρειαν, τόν τε ἐκ Χουθὰ, καὶ τὸν Σαπφαρουΐαν. γέγραπται γὰρ οὕτως ἐν ταῖς βασιλείαις. καὶ μακρὸς μὲν ὁ ἐφ' ἑκάστῳ τῶν εἰρημένων λόγος τοῦδέ γε τὴν θεοπνεύστῳ γραφῆ. πλὴν πεποίημαι τὴν ἀφήγησιν βραχυλογήσας ὡς ἐνῆν. ἑρμηνεύω δὲ καὶ κατὰ μέρος ἕκαστα, ταῖς τῶν προκειμένων ἐννοίαις ἑπόμενος. ἐν ταῖς ἡμέραις τοίνυν φησὶν Αχαζ τοῦ Ιωαθὰν τοῦ υἱοῦ Οζίου βασιλέως Ιούδα, συμπεφωνήκασιν ὅτε Ραασσὼν βασιλεὺς Αραμ, τοῦτ' ἔστι, Συρίας, καὶ C Φακεὲ υἱὸς Ρομελίου βασιλεὺς Ισραὴλ κατὰ τῶν Ιεροσολύμων, ἀφίκοντο δὲ καταδηώσοντες, πλὴν οὐκ ἠδυνήθησαν πολιορκῆσαι αὐτήν. εἴρηται δὲ ταῦτα τέως ἐν προγραφῆς δυνάμει. καθ' ὡς ἐν ἀφηγήσει τὸ συμβεβηκότος. δηλοῖ γὰρ τὸ σκέμμα καὶ αὐτὸ τὸ ἐπιχείρημα. προσεπάγει τὸ πρᾶγμα, καθ' ὃ τοῦ γράμματος πέρας. οὐ γὰρ ἠδυνήθησαν, φησὶ, πολιορκῆσαι αὐτήν.

Et renunciatum est domui Dauidis à dicentibus, Conspirauit Aram cum Ephraim, & consternata est anima eius, & anima populi eius, quemadmodum in sylua lignum à vento mouetur.

Definita ac declarata, vt dicebam, narrationum occasione, & tanquam in breui summa comprehensim conatu duorum regum commemorato, vtque ad exitum eorum consilia non peruenerint, incipit deinceps per partes singula quasi oratione persequi: Renunciatum est, inquit, domui Dauidis, id est, regnanti, & annunciarunt Aram cum Ephraim conspirasse. Aram verò Syrum dicit, Ephraim similiter decem tribus in Samaria. Hæc cùm ita se haberent audiuit & credidit domus Dauid, hoc est, Achaz. Consternata est anima eius, & anima populi, quēadmodum cū in sylua lignum à vento mouetur. Illud autem ἔσεισε, cōsternata seu stupore commota est, ponit cōmuniter pro, καπτάγη,

Καὶ ἀνηγγέλη εἰς τὸν οἶκον Δαβὶδ λέγοντες, D συνεφώνησεν Αραμ πρὸς τὸν Εφραὶμ, καὶ ἐξέστη ἡ ψυχὴ αὐτοῦ, καὶ ἡ ψυχὴ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, ὃν τρόπον ὅταν σείσῃ ἄνεμος ξύλον ἐν ὕλῃ πνεύματος σαλευθῆναι.

Οἰκείως, ὡς ἔφην, τῶν διηγημάτων τὴν πρόφασιν, καὶ ὡς ἐν βραχεῖ κεφαλαίῳ συλλήβδην εἰπὼν ὅ ἐπιχείρημα τῶν δύο βασιλέων, καὶ ὅτι πρὸς πέρας αὐτοῖς οὐκ ἐνέβη κεν ὁ σκοπὸς, ἔρχεται λοιπὸν κατὰ μέρος ἕκαστα, κατηχῶν τὸν λόγον. ἀνηγγέλη γὰρ, φησὶν, εἰς τὸν οἶκον Δαβὶδ, τοῦτ' ἔστι, τὸν βασιλεύοντα, καὶ ἀπηγγέλη ὅτι συνεφώνησεν Αραμ πρὸς τὸν Εφραίμ. Αραμ δὲ, φησὶ, τὸν Σύρον, καὶ Εφραὶμ ὁμοίως ταῖς ἐν Σαμαρείᾳ δέκα φυλαῖς. ὅπερ ὁ ταῦτα τὸν ἔχει τὸν τρόπον, ἐπύθετο καὶ πεπίστευκεν ὁ οἶκος Δαβὶδ, τοῦτ' ἔστιν, ὁ Αχαζ ἐξέστη δὲ ψυχὴ αὐτοῦ, καὶ ἡ ψυχὴ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, ὃν τρόπον ὅταν σείσῃ ἄνεμος ξύλον ἐν ὕλῃ πνεύματος σαλευθῆναι. τὸ δὲ ἐξέστη πάντῃ κοινῶς, ἀντὶ τοῦ, κατεπλάγη,

καὶ μικρὸν καὶ αὐτῆς ἐκπεπλῆχε φρενός. τὰ γὰρ A perculsa est, & propemodum ipsa mente excidit. Ex grauibus enim terroribus concutitur mens, animúsque exagitatur, idémque videtur pati quod lignum in syluis sæuorum ventorum impetu huc illuc iactatum. Causa autem metus siue ecstaseos ac perturbationis ei fuit, id quod contigerat. Iam enim dicebam, illo regnante Phacee aduersum Iudam bellum susceпisse, & vno die ex populo centum viginti millia è medio sustuliſſe. Cùm igitur solus Phacee talis tantusque extiterit, vt facilè Hierosolymitanos superarit: an non his extremis temporibus tum Achazum ipsum, tum subditos timere oportuit, cùm consenserit Syrus, & arma copiásque cum Ephraim aduersum Hierosolyma tulerit?

τοῖς μοι δυνατὸν τῶν δημῶν, ἱκανά πως ὄντι εἰς ὃ καταπλῆξαι διὰ παντὸς τὸν νοῦν, καὶ καταδῦναι τὴν ψυχήν· καὶπερ ἰσοστόνου τοῦ μείναι δοκεῖν, οἷόν ποτε καὶ αὐτὸς ἔπαθον καὶ ὃ ἐν δρυμοῖς ξύλον, πνεύματος ἀγείοντος ἐξοδολαῖς τισὶ καὶ ἐκείσε διαῤῥιπτούμενον. γέγονε δὲ μάλιστα τῆς δειλίας ἡ προφάσις, ἤτοι τὴν ἔκστασιν αὐτῷ ὃ συμβεβηκώς. ἤδη γὰρ ἔφην ὅτι βασιλεύοντος αὐτοῦ, πεπολεμήκει πρὸς τὸν Ἰούδαν ὁ Φακεὲ, καὶ ἀφεῖλεν ἐκ τοῦ λαοῦ ἐν μιᾷ B ἡμέρᾳ ἑκατὸν εἴκοσι χιλιάδας. ὅτε οὖν καὶ μόνος ὁ Φακεὲ τοιοῦτος γέγονεν, ὡς κατισχύσαι ῥᾳδίως τῶν ἐγχωρίων Ἱεροσολύμοις. πῶς οὐκ ἔδει τὸν ἐν τοῖς ἐσχάτοις ἐνδείξασθαι φόβον, αὐτόν τε τὸν Ἄχαζ, καὶ τὸν ἐπ' αὐτῷ λαὸν συμπεφωνηκότος τοῦ Σύρου, καὶ σὺν ἐξοπλίζοντος τὸν Ἐφραὶμ καὶ τὴν Ἱερουσαλήμ.

Καὶ εἶπε κύριος πρὸς Ησαΐαν, ἔξελθε εἰς συνάντησιν Ἄχαζ, σὺ καὶ ὁ καταλῆμμά σου Ἰασοὺβ ὁ υἱός σου, πρὸς τὴν κολυμβήθραν τῆς ἄνω C ὁδοῦ τοῦ ἀγροῦ τοῦ γναφέως. καὶ ἐρεῖς αὐτῷ, φύλαξαι τοῦ ἡσυχάσαι, καὶ μὴ φοβοῦ, μηδὲ ἡ ψυχή σου ἀσθενείτω ἀπὸ τῶν δύο ξύλων τῶν καλῶν τῶν καπνιζομένων τούτων. ὅταν γὰρ ὀργὴ τοῦ θυμοῦ μου γένηται, πάλιν ἰάσομαι.

Et dixit Dominus ad Esaiam, Egredere in occursum Achaz i tu, & derelictus Iasub filius tuus, ad piscinam superioris viæ agri fullonis. Et dices ei, Obserua vt quiescas, & ne metuas, ne anima tua debilitetur à lignis duobus titionum fumantium istorum. Quum enim ira furoris mei fuerit, iterum sanabo.

Οἰκτίρμων ὄντως καὶ ἐλεήμων ὁ κύριος, καὶ πάντας ἀνθρώπους ἐθέλει σωθῆναι, καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν. οἰκονομεῖ γὰρ πάντα σοφῶς, καὶ καταλάμπων ἐκάστῳ τῆς σωτηρίας τὴν ὁδὸν. καὶ τοῦτο ἡμῖν ἔξ αὐτῶν ἔνεστι τῶν πραγμάτων ἔχειν ἰδεῖν. ἀνὴρ γὰρ ἦν γέγονε εἰδωλολάτρης ὁ Ἄχαζ, βδελυρὸς καὶ βέβηλος. ὅπου γοῦν ἀφύκτοις ἤδη κακοῖς, ἐμονονουχὶ μύουσι ταῖς συμφοραῖς, ὁ φιλοικτίρμων τέθεαται, πρόσπτοιαν εὐθὺς ὅ ἐξῆν μεγαλαχλὴν τὴν περὶ αὐτοῦ σωτηρίας, ἐπισχεῖν τε καὶ ὑποκρούσασθαι, ἵνα παύσῃ μανίας εἰδωλομανοῦς, καὶ ἀποχέσῃ τῶν ἤδη προσεταλαιπωρημένων, καὶ ὅ τῆς ἀληθοῦς γνώσεως ἐκδέξασθαι φῶς. προσάγεται οὖν ὁ προφήτης ἐπαντῆσαί τε αὐτῷ σὺν υἱῷ τῷ Ἰασοὺβ, ὃς ἐπόλλημα καὶ ἐπολελλημένος ἑρμηνεύεται· μονονουχὶ τὸ τύπου σημαίνοντος ὡς ἐν συμβόλῳ τῷ Ἄχαζ, ὅτι σωθήσεσθαι τὸ ἐπόλλημα τοῦ Ἰούδα μετὰ Θεοῦ μεμενηκός. Θεοῦ γὰρ εἰς τύπον ὁ προφήτης λαμβάνεται. διὸ καὶ σφόδρα τῆς ὑποκρούσεως πίστιν ἐπάγεται ἐπὶ τῇ κολυμβήθρᾳ τῆς ἄνω ὁδοῦ τοῦ ἀγροῦ τοῦ γναφέως. τύπος δὲ πάλιν ἡ κολυμ-

Omnino clemens est & misericors Dominus, & omnes homines seruari vult, & ad agnitionem veritatis venire, omniáque gubernat sapienter, cuique salutis viam æquabilem planámque faciens. Quod ita esse ex ipsis rebus licet nobis cernere. Nam Achazus fuit idololatra, abominabilis & prophanus. Cùm autem in malis non fugiendis iam versaretur, & calamitatibus tantùm non inebriatum atque obrutum eum Clementissimus conspicatus esset, consequendæ ab ipso salutis spem facit è vestigio, ac pollicetur auxilium, vt ab idolomania desistat, studeatque iam sibi à prioribus vitiis temperare, & veræ Dei cognitionis lucem recipere. Itaque propheta iubetur ei obuiam facere vnà præsente Iasobo: qui derelictio & derelictus exponitur, figura propemodum significante tanquam in symbolo Achazo, conseruandas esse reliquias Iuda, qui Deo adhæserat. Typum enim Dei repræsentans propheta, percommodè affert pollicitationem auxilii in piscina superioris viæ agri fullonis. Figura rursum est

piscina salutaris fontis sacri Baptismi, quæ nos etiam in viam deducit superiorem, & fullonis sub intelligentiam cadentis, id est, eius qui sordes nostras omnes detergit, & ab inquinamentis liberat. Firma est hæc ergo pollicitatio: & in figura particulari sapiens ænigma ac insinuatio rei generalis & per Christum, à prophetа tradita est. Ait autem, Vide vt quiescas, & ne timeas, nec anima tua debilitetur, à duobus lignis titionum istorum fumigantium. Quòd qniescere curisque vacare, & à trepidationibus molestis liberum esse præcipiat: vocantis nimirum est idque prudentissimè ad obedientiam, & veluti reducentis ad principia, vt colat sermones diuinos, & veritatem eorum quæ dixi, promptè suo suffragio confiteatur. Faces verò & ligna fumantia vocat eos, qui contra illum conspirarunt, quasi qui paulò pòst, & esse & regnare desituri sint. Quemadmodum enim lignum seu titio quando ex igne extrahitur, fumigat quidem, verùm ignem in sese amplius habere desinit: pari quoque ratione arbitror, homo vel vitæ, vel rei alicuius finem facturus, meritò fax dici poterit, aut lignum adhuc fumigans. Cæterùm vbi eos timidos admodum & mœrore magno defectos esse intelligeret, quòd dimicantes contra Phacee vincerentur, & quòd centum viginti millia ex Iuda, vt dixi, vno die corruissent: etiam his terriculamentis eos eximit, & inquit: Quando enim ira furoris mei fuerit, iterum sanabo, id est, nequaquam cecidissent, nisi furor meus in manum hostium eos tradidisset. Sed, inquit, si fuerit ira mea contra quosdam accensa, rursus eos qui passi sunt, sanabo. Nam qui ex ira tradidit, facile ex innata quadam mansuetudine & humanitate eximit.

A Ἡ δὲ ἄρα τῆς σωτηρίου πηγῆς τὸ ἁγίου βαπτίσματος, ἣ καὶ εἰς ὁδὸν ἡμᾶς ἀποφέρει τὴν ἄνω, καὶ τὸ νοητὸν κναφέως, τοῦτ' ἔστι, τὸ πάντα ῥύπον ἡμῶν ἐκσμήχοντος, καὶ ἀπαλλάττοντος μολυσμῶν. ἀσφαλὴς οὖν ἡ ὑποσχέσις, καὶ ὡς ἐν τύπῳ τῆς μερικῆς τῆς καθόλου καὶ ἁγίου Χριστοῦ, σοφὸν δέδοται τοῖς προφήταις τὸ αἴνιγμα. Φησὶ γὰρ, Φύλαξαι τὸ ἡσυχάσαι, καὶ μὴ φοβοῦ. μηδὲ ἡ ψυχή σου ἀσθενείτω ἀπὸ τῶν δύο ξύλων τῶν καπνιζομένων τούτων. καὶ τὸ μὲν ὑποτάττειν ἡρεμεῖν καὶ φροντίδων δίχα διατελεῖν, καὶ μὴ δεῖσθαι ἀπαλλάττεσθαι χαλεπῶν καὶ λοιμῶδες ἴσως ὄχλα καὶ μάλα ἐμφρόνως εἰς εὐπείθειαν, καὶ οἱονεὶ εἰς ἀρχὰς ἀναφέροντος τὸ χρεὼν ὑμᾶς τοῖς περὶ Θεοῦ λόγοις, καὶ οἷς αὖ λέγει τὸ ἀληθὲς ἑτοίμως ἐπιψηφίζεσθαι. δαλοὺς γὰρ καὶ ξύλα καπνιζόμενα καλεῖ, τοὺς κατ' αὐτὸν συμπεφωνηκότας, ὡς ὅσον οὐδέπω πεπαυσομένους καὶ αὐτοῦ τοῦ εἶναι, καὶ τῆς βασιλείας. ὥσπερ γὰρ ξύλον ἤγουν ὁ δαλὸς, ὅταν ἐξέλκηται τοῦ πυρὸς, καπνίζει μὲν, πλεῖον δὲ καταλήξαι γοῦν, τοῦ καὶ ἔτι τὸ πῦρ ἔχειν ἐν ἑαυτῷ· καὶ τὸν ἴσον οἶμαι τούτοις ἔχειν, καὶ αὐθέκτως μηδὲν ἢ ζωῆς ἢ πράγματος ἐν καταλήξαι νοεῖσθαι, λέγοιτ' ἂν εἰκότως δαλὸς ἢ ξύλον καπνιζόμενον ἔτι. ὅτῳ δὲ ἠπίστουν τοῦ εὐδοκεῖν μάλιστα γεγονότας, καὶ ἐν καταφεία πολλῇ, διὰτε ὄντας μεμαχημένους τοῖς Φακεὲ ὅτε καὶ πεπτώκασιν, ὡς ἔφην, ἑκατὸν εἴκοσι χιλιάδες ἐν τῇ Ἰούδα ἐν ἡμέρᾳ μιᾷ· καὶ τούτων ἔξεισι τὴν δημῶξιν αὐτοῖς, καὶ φησίν. ὅταν γὰρ ὀργὴ τοῦ θυμοῦ μου γένηται, πάλιν ἰάσομαι· τοῦτ' ἔστιν, οὐδ' ἂν ἔκφυοι πεπτώκασιν, εἰμὴ δέδωκεν αὐτοὺς ἐκ τοῦ χειρὸς τῶν ἐχθρῶν θυμὸς ἐμός. ἀλλ' εἰ γένοιτο, φησὶ, τὰ ἐξ ὀργῆς καὶ θυμοῦ, ἰάσομαι πάλιν τοὺς πεπονθότας. ὁ γὰρ παραδοὺς ἐξ ὀργῆς, ἐξελεῖται ῥᾳδίως δι' ἔμφυτον ἡμερότητα καὶ φιλανθρωπίαν.

Et filius Aram & filius Romeliæ, quia inierunt consilium prauum contra te dicentes: Ascendemus in Iudæam, & colloquentes cum eis transferemus eos ad nos, & regem præficiemus illis filium Tabeel: hæc dicit Dominus Sabaoth, non manebit consilium istuc, neque erit.

Καὶ ὁ υἱὸς τοῦ Ἀράμ, καὶ ὁ υἱὸς τοῦ Ρωμελίου, ὅτι ἐβουλεύσαντο βουλὴν πονηρὰν κατὰ σοῦ λέγοντες. ἀναβησόμεθα εἰς τὴν Ἰουδαίαν, καὶ συλλαλήσαντες αὐτοῖς ἀποστρέψομεν αὐτοὺς πρὸς ἡμᾶς, καὶ βασιλεύσομεν αὐτοῖς τὸν υἱὸν Ταβεήλ. τάδε λέγει κύριος Σαβαώθ, οὐ μὴ ἐμμείνῃ ἡ βουλὴ αὕτη, οὐδὲ ἔσται.

Insidiarum contra ipsum rumorem neque concedit non credendum, neque permittit eum nimio terrore confringi: sed confirmat potius &

Οὔτε τῶν κατ' αὐτὸν σκευωρημάτων τὴν ἀπιστίαν συγχωρεῖ, ὅτε μὲν ἔφησι πειρατῶς σὺν θράσει δείματι. βεβαιώσας δὲ μᾶλλον, καὶ ἀληθεῖς ἀποφήνας τὰς κατ' αὐτὸν

σύναμεσος ἦρεν συμφωνίας τῶ δύο βασιλέων. ἐπιχειρῆσαι τῇ ὑπονοίαν μεταπέμπων ὅτι ὃ ἐπ' αὐτὸν μᾶλλον ἐρηρεῖσθαι δεῖ, καὶ μὴ ταῖς τῶν εἰδώλων προσκεῖσθαι λατρείαις, καὶ τοῖς τῶν ψευδομαντέων λόγοις, οἱ μυρία μὲν ὅσα κατὰ γνώμην φασὶ τοῖς τὰς ψυχὰς προσαγομένοις. ἀληθοῦσι γε μὴν τὴν ἀληθῶν οὐδέν. ὅπερ οὖν ἐβουλεύσαντο, φησὶν, ἀνελθεῖν μὲν εἰς τὴν Ιουδαίαν, καὶ συλλαλῆσαι τοῖς ἐπὶ τοῦ χείρα σφῶν, διαπεῖσαί τε ταῖς αὐτῶν ἕπεσθαι γνώμαις, ἀληθῆς καὶ ὁμολογημένον. βούλονται γὰρ ὑπεξῆσαι τὸν τοῦ Ταβεὴλ υἱόν. Ἀλλ' οὐκ ἔσται τοῦτο, φησίν. καὶ τίς ὁ ἐπαγγελλόμενος; κύριος Σαβαὼθ, τοῦτ' ἔστι, κύριος τῶν δυνάμεων, ἤτοι ἰσχύος. ὃ δὴ σὺν νοῦντος ὃ χρῆσαι νικᾶν, οἷς ἂν ἕλοιτο τυχόν, τίς ὁ ἀναστρέφων τὰ ἐψηφισμένα, καὶ τοῖς θείοις αὐτοῦ κρίμασιν, τίς ὁ ἀντεξάγων δυνάμενος; βεβαιοῖ τοιγαροῦν εἰς πίστιν τοὺς ἀπίστους ἔτι. ὃ γὰρ χρείαν ἔχουσιν οἱ ὑγιαίνοντες ἰατροῦ, ἀλλ' οἱ κακῶς ἔχοντες, καθὰ καὶ αὐτὸς εἴρηκεν ὁ σωτήρ. ἰστέον δ' ὅτι υἱὸν μὲν τοῦ Ἀράμ τὸν Σύρον ἀποκαλῶ, τοῦτ' ἔστι, τὸν Ραασσών, τοῦ Ῥομελίου τὸν Φακεέ, ὃς βεβασίλευκεν ὅπερ τὸν Ισραὴλ, τοῦτ' ἔστι, τῶν δέκα φυλῶν ἐν τῇ Σαμαρείᾳ.

Ἀλλ' ἡ κεφαλὴ Ἀράμ Δαμασκὸς, καὶ ἡ κεφαλὴ Δαμασκοῦ Ραασσών· ἀλλ' ἔτι ἑξήκοντα καὶ πέντε ἐτῶν, ἐκλείψει ἡ βασιλεία Ἐφραὶμ ἀπὸ λαοῦ, καὶ ἡ κεφαλὴ Ἐφραὶμ Σομόρων. καὶ ἡ κεφαλὴ Σομόρων, υἱὸς τοῦ Ρομελίου. καὶ ἐὰν μὴ πιστεύσητε, οὐ μὴ συνῆτε.

Τοῖς ἑβδομήκοντα ἐθέλουσι τὰ ἐν τῇ θεοπνεύστῳ γραφῇ, χρεία δὴ πάντως καὶ ἀφηγήσεως ἱστορικῆς, ἵνα πανταχόθεν ὁ ἀληθὴς τοῖς θείοις ἕπηται λόγοις. ἐξηγεῖται τοίνυν ὁ προφήτης τὰ ἐν τοῖς ἱεροῖς γράμμασι, δι' ὧν ὅτι μάλιστα ταῖς τῶν προκειμένων ἐννοίαις ὁρίσαι προσβαλεῖν. δόκουν ἐν χρόνοις βασιλείας τοῦ Αχαζ συμπεφωνῆκέναι μὲν καὶ τὸν Ιούδα καὶ τὴν Ιερουσαλὴμ ὅτε Ραασσὼν βασιλεὺς Συρίας καὶ Δαμασκοῦ καὶ Φακεὲ υἱὸς Ρομελίου βασιλεύων ὅπερ τὸν Ισραὴλ ἐν τῇ Σαμαρείᾳ. Δεδιὼς τοίνυν τὴν ἔφοδον ὁ Αχαζ πείθει χρήμασι τὸν Θεγλαφαλλασὰρ τὸν Ασσυρίων βασιλέα ἐπαμῦναί τε ἑαυτῷ, καὶ τὴν συμπεφωνηκότων διαπεῖσαι τὴν ἔφοδον. ὃς καὶ ἐλθὼν ἀνεῖλε μὲν τὸν Δαμασκὸν, μητρόπολιν οὖσαν τῶν Σύρων, ἀπέκτεινε δὲ καὶ αὐτὸν τὸν Ραασσών. ἀποθανόντος δὲ καὶ τοῦ Φακεὲ, ἐν τῇ Σαμαρείᾳ, ὃς ἦν τοῦ Ρομελίου, ἐδεδέχετο τὴν βα-

A coniurationes consensusque contra ipsum duorum regum veros esse demonstrat, subsidium promittit, eóque transfert ac ducit, vti dixi, vt ipsi inniterentur, ac confiderent, nec idolorum cultibus addicerentur, falsorúmque vatum sermonibus qui infinita quidem pro animi sui libidine scisciantibus pronunciant, veri autem nihil loquuntur. Quod igitur consilium inierint reuertendi in Iudæam, & sermones cum tuis
B subditis conferendi, persuadendique vt suam sequantur voluntatem ac sententiam: verum est & confessum: Volunt etenim illis Tabeelis filium prostituere. Verum non erit hoc, inquit. Et quis tandem est qui promittit? Dominus Sabaoth, id est, virtutis seu exercituum: quo annuente victoriam quibus voluerit, quis ea quæ decreta sunt euertet? Et diuinis eius iudiciis quis potest resistere? Confirmat proinde in fide etiam iam infideles. Non enim opus habent sani medico, sed malè habenC tes: sicut & ipse dixit Seruator. Sciendum præterea, quòd filium Aram appellet Syrum, id est, Rhaasson, filium Romeliæ Phaceem, qui regnauit super Israel, id est, decem tribus in Samaria.

Sed caput Aram Damascus, & caput Damasci Rhaasson, sed in annis sexaginta & quinque deficiet regnũ Ephraim à populo, & caput Ephraim Somorõ, & caput Somoron filius Romeliæ. Et nisi
D *credideritis, nequaquam intelligetis.*

Qui exponere volunt quæ scriptura diuinitus inspirata continentur, hi opus omnino habent etiam narratione historiarum, vt vndiquaque veritas diuinos sermones consequatur. Enarrat igitur propheta quæ in sacris literis prodita sunt, ex quibus maximè poterimus sensum horum verborum optimè consequi. Itaque temporibus regni Achazi consenserunt contra Iudam & HieE rosolyma Rhaasson rex Syriæ, & Damasci, & Phacee filius Romeliæ, qui Israelitico regno præerat in Samaria. Metuens ergo incursum Achazus, persuadet pecunia Theglaphallasoro Assyriorum regi, vt sibi ferat suppetias, & confœderatorum insultum propulset. Qui expeditione facta Damascum euertit, quæ Syrorum metropolis erat, ipsúmque Rhaassonem occidit. Defuncto verò etiam in Samaria Phacee, qui erat Romeliæ filius, re-

gnum accipit Oſee filius Elæ, vir improbus, & dæmonum deceptionibus addictior. Quo regnum gubernante, aſcendit Salmanaſar Aſſyrius, aduerſus totam Samariam, & confeſtim capto Oſea, & in loco ſerui habito, ac cuncta regione vaſtata, & Iſraelitarum terra deſolata ac deſerta, loco ipſorum incolarum inquilinos quoſdam conſtituit, aut ſanè ex ſubditis ſuis, Ecchuthamque & Sapharuian Gentes autem, credo, hæ Perſicæ: ſic enim in libris Regnorum ſcriptum eſt. Huius nobis hiſtoriæ narrationem propheta commemorãs: Hæc dicit Dominus, inquit, Non manebit conſiliũ hoc, neque erit, ſed caput Aram Damaſcus, & caput Damaſci Rhaaſſon, ſed intra annos ſexaginta & quinque deficiet regnum Ephraim à populo. Et obſcura quidem eſt verborum ſtructura, at hunc in modum aſſequenda eſt. Caput, inquit, Aram, id eſt, Syriæ Damaſcus. Metropolis enim Syriæ Damaſcus, & caput Damaſci Rhaaſſim, id eſt, Rhaaſſon. Caput ſiquidem regionis & ciuitatis eſt, qui regnum in illos gerit. Et regnum Ephraim deficiet à populo, in annis ſexaginta & quinque, deficiet regnũ Ephraim, id eſt, Iſrael; deficiet quoque caput Aram, id eſt, Damaſcus, & caput Damaſci, id eſt, Rhaaſſon. Cepit enim, vt dixi, Theglaphallaſarus Damaſcum & Rhaaſſon, & Salmanaſarus, Oſeam regem Ephraim, ſiue Iſraelis, & Somorrham, ſiue Samariam, communiter currente & inſeruiente illo verbo, Deficiet: & caput Ephraim ciuitas Somorrhorum, deficet rurſus. Caput autem Ephraim Somorrha vocat, id eſt, Samariam. Mater enim princepſque ciuitas Samariæ Somorrha. Ephraim autem quando dicit, Iſraelem notat. Et caput Somorrhorum filius Romeliæ, id eſt, Phaceæ, redit ac recurrit iterum illud: Deficiet in omnibus. Adiungit porrò hiſce: Et ſi non crediderit, non intelligetis. Et hæc quidem non immeritò dicuntur. Etenim qui Dei verbum propter incredulitatem onerant contumeliis, hi cognitione eius præditi eſſe non poſſunt. Oportet igitur incunctanter recipere quæ exhibentur à Deo, & quæ pollicetur ac loquitur, his annuere alacriter. Ita nobis inerit cognitio bona & mentem noſtram illuſtrabit lux ſapientiæ eius.

Et pergrexit Dominus loqui Achazo, dicens: Poſtula tibi ſignum à Deo

A σιλείαν Ωσηὲ υἱὸς Ηλᾶ, πονηρὸς ἀνὴρ, καὶ ταῖς τῶν δαιμονίων ἀπάταις ἐλκόμενος. ὃ διέποντος τὴν βασιλείαν ἀνέβη Σαλμαναζὰρ ὁ Ασσύριος, καὶ πάσης τ Σαμαρείας, καὶ παραχρῆμα μὲν εἵλε τὸν Ωσηέ, καὶ ὡς οἰκέτου τάξει πεποίηται. καθελὼν δὲ τὴν χώραν ἅπασαν, καὶ τὴν γῆν Ισραὴλ ἀποφώλιας ἐρήμου, καθίησιν αὐτ' αὐτῶν τῶν ἰδίων τινὰς ἐποίκους, ἤτοι τῶν ὑπὸ χεῖρα, τοῦτε Εκχουθᾶ, καὶ τὸν Σαπφαρουΐαν. ἔθνη δὲ οἶμαι ταῦτα Περσικά. Γέγραπται γὰρ ὕτως ἐν βίβλοις βασιλέων. ταύτης ἡμῖν ἱστορίας τὴν ἀφήγησιν ὁ προφήτης, λέγων· τάδε λέγει κύριος. ὃ μὴ ἐμμείνῃ ἡ βουλὴ αὕτη, οὐδὲ ἔσαι. ἀλλ' ἡ κεφαλὴ Εφραὶμ Δαμασκός. καὶ ἡ κεφαλὴ Δαμασκοῦ Ραασσὼμ. ἀλλ' ἔτι ἑξήκοντα καὶ πέντε ἐτῶν ἐκλείψει ἡ βασιλεία Εφραὶμ ἀπὸ λαοῦ. Καὶ ἀσαφὴς μὲν ἡ τ λέξεων σύνθηκη· προσβαλὼν δ' ἔχει τοιῶσδε. ἡ κεφαλὴ φησιν Αραμ, τοῦτ' ἔστι, τῆς Συρίας Δαμασκός. καὶ ἡ κεφαλὴ Δαμασκοῦ Ραασσὼμ, τοῦτ' ἔστιν, ὁ Ραασσών. κεφαλὴ γὰρ τῆς τε χώρας καὶ τῆς πόλεως ὁ βασιλεύων αὐτῶν· καὶ ἡ βασιλεία δὲ Εφραὶμ ἐκλείψει ἀπὸ λαοῦ. ἔτι ἑξήκοντα καὶ πέντε ἐτῶν ἐκλείψει ἡ βασιλεία Εφραὶμ, τοῦτ' ἔστι, τοῦ Ισραὴλ, ἐκλείψει καὶ ἡ κεφαλὴ Αραμ, τοῦτ' ἔστιν, ἡ Δαμασκός· καὶ ἡ κεφαλὴ Δαμασκοῦ, τοῦτ' ἔστιν, ὁ Ραασσών. εἶλεν γὰρ, ὡς ἔφην, ὁ μὲν Θεγλαφαλλασὰρ τήν τε Δαμασκὸν καὶ τὸν Ραασσών, ὁ δὲ Σαλμαναζὰρ τὸν Ωσηὲ βασιλέα Εφραὶμ

D ἤτοι τοῦ Ισραὴλ, ἢ τὴν Σομόρων, ἤτοι τ Σαμαρείαν, ἀπὸ κοινοῦ περιέχοντος ὃ ἐκλείψει. καὶ ἡ κεφαλὴ δὲ Εφραὶμ Σομόρων, ἐκλείψει πάλιν. κεφαλὴν δ' Εφραὶμ τὰ Σόμορα καλῶ, τοῦτ' ἔστι, τὴν Σαμάρειαν. μητρόπολις γὰρ Σαμαρείας Σόμορα. Εφραὶμ δ' ὅταν λέγῃ, τὸν Ισραὴλ δηλοῖ. καὶ ἡ κεφαλὴ Σομόρων υἱὸς τοῦ Ρομελίου, τοῦτ' ἔστιν ὁ Φακεέ. πρέμει δὲ πάλιν, ὃ ἐκλείψει κατ' πάντων. προσεπάγει δ' ἐκείνοις. Ἐ ἐὰν μὴ πιστεύσητε, οὐδ' ἢ μὴ συνῆτε. ἔχει δὲ Ἐ

E σφόδρα εἰκὸς ὁ λόγος. τοῖς γὰρ τὰς ἀπιστίας προβεβλημένοις τὸν τ Θεοῦ λόγον, οὐδ' ἂν εἰκὸς εἴη σύνεσιν ἢ προγνῶσιν αὐτοῦ. Δεῖ τοίνυν ἀμέμπτως δέχεσθαι τὰ παρὰ Θεοῦ, καὶ οἷς αὐτὸς ἐπαγγέλλεται καὶ λαλεῖ σπουδῇ ἑτοίμως. ἔσαι γὰρ ἐν ἡμῖν οὕτως ἡ σύνεσις ἀληθὴς, καὶ περιαστράψει τ νοῦν τῆς περὶ αὐτοῦ σοφίας ὁ φωτισμός.

Καὶ προσέθετο κύριος λαλῆσαι τῷ Αχαζ λέγων. αἴτησαι σεαυτῷ σημεῖον παρὰ κυρίου

Θεοῦ σου εἰς βάθος, ἢ εἰς ὕψος. καὶ εἶπεν Αχαζ, οὐ μὴ αἰτήσω, οὐδ' οὐ μὴ πειράσω κύριον.

Τοὺς τῆς βασιλείας διέποντα θάκους ἐν τοῖς Ιεροσολύμοις τὸν Αχαζ καὶ πολὺ λίαν ἀπονενωκότα πρὸς ὀξὺ ἴσον, καὶ εἰς ὃ προσκλᾶσθαι φιλεῖ τοὺς τῶν δαιμονίων ψευδολατρείας, ὅλῳ πάντως πειρᾶται τρόπῳ μεταχομίζειν ὅπῃ τὸ ἄμεινον, καὶ εἴς γε τὸ δεῖν τῆς ἀληθείας ἐφίεσθαι δόξαν. καὶ ὀρθὰ φρονεῖν ἐλέσθαι περὶ Θεοῦ. ὁκνοῦντα ἐπειδὴ γοῦν τοῖς τῶν εἰδώλων θεραπευταῖς περὶ πολλοῦ ἐτέθειτο, καὶ ἵν' οὖν ἀσυνδεὴς ὁ χειμὼν περιεργάζεσθαι τὰς τῶν πραγμάτων ἐκβάσεις, καὶ χρησμοὺς αἰτεῖν ἐξ ἱερῶν, καὶ τοῖς τῶν ψευδομαντέων φενακίζεσθαι λόγοις, κινδυνεύων αὐτοῖς ἐμπερπτημένος, προσωμακόπῃ τέως τινὰ τοῦτο μηχανᾶται ποιεῖν Αχαζ, καὶ πρὸς ὃ τεταχέναι τί σημεῖον, οὐκ ἐκ τῶν σεσωσμένων αὐτῷ πεμμάτων, οὐδ' ἐκ τῶν ψευδομαντέων ἔτι, μᾶλλον δ' ἂν προσκυνεῖν τὸν Θεόν. καὶ τὸν τῆς αἰτήσεως τρόπον τοῖς αὐτοῦ ῥήμασιν ἀπονενέμηκεν εἰπών. εἰς βάθος ἢ εἰς ὕψος, τοῦτ' ἔστιν, ἢ εἰς οὐρανὸν, ἢ εἰς γῆν, καὶ τὰ ἔτι κατωτέρω. καὶ πεπληροφόρηκεν ἅμα τοῦτο, καὶ δίδωσι νοεῖν, ὅτι Θεὸς ὑπάρχων τῶν ὅλων καὶ κύριος, ἐπ' ἐξουσίας ἐργάζεται ὃ δοκοῦν, κἂν εἴτε τι τῶν οὐρανίων βλέπειν βούλοιτο, κἂν εἴτε τι τῶν ὑπὸ τῆς γῆς προσαιτεῖσθαι χεμμύνῃ ὁ Αχαζ, οὐχ ὡς Θεὸν αἰδούμενος, προσεβεῖζων δὲ μᾶλλον ἑαυτὸν δειλαίως, κἂν εἰ τοῖς ἐξ ὑλαβείας ὑπεσημαίνοιτο λόγοις. οὐ γὰρ μὴ αἰτήσω, φησὶν, οὐδ' οὐ μὴ πειράσω τὸν κύριον. ὅπερ γὰρ Θεοῦ προστάττοντος αἰτεῖν, ὃ μὴ αἰτεῖσθαι θέλειν σκαρδὲς ἔχει ὁ δυσσεβὲς, τοῦτο πλάττεται ὁ μὴ πειρᾶσθαι θέλειν αὐτὸν, καὶ νομιχὴν ὡσπερ προφέρεται λόγον. οὐ γὰρ ἐκπειράσεις κύριον τὸν Θεόν σου. καίτοι πῶς οὐχ ἁπαστέον τῆς τοῦ Αχαζ σκαιότητος καταβοᾶσθαι λόγος. αὐτοῦ γὰρ ἐφιέντος αἰτεῖν τὸ Θεοῦ, πῶς οὐκ ἄμεινον ἦν ἐλέσθαι μᾶλλον οὐχὶ ὁρᾶν, ὃ προστέταχεν, ἢ δυστρόπως ὑπερεπλογεῖν, καὶ προφάσει εὐπειθείας ποιεῖσθαι σοφάν, ὃ οὐ μὴ πειράσω κύριον. ἀλλ' ἵν' ὁ σκοπὸς αὐτοῦ ζητεῖς μᾶλλον αἰνῶμεν, καὶ τοῦτό Θεοῦ μὴ προσιέσθαι λόγους, ῥήμασι δὲ μᾶλλον τῆ χρείττονι σεφανοῦντας τὸ χρησμολόγον, ψευδοεπείας, καὶ ταῖς οἰωνῶν ταχὰ που τοῦτο προσιερᾶσθαι πάθεσι, καὶ ταῖς ἐκ τῶν δαιμονίων ὑπακουσίαις αἰτεῖν.

Καὶ εἶπεν ἀκούσατε δὴ οἶκος Δαβίδ. μὴ μικρὸν ἡμῖν ἀγῶνα πρόκειται ἀνθρώποις, καὶ

tuo, in profundum, vel in excelsum. Et dixit Achaz, Nequaquam postulabo, nequaquam tentabo Dominum.

Achazo thronum regni obtinente Hierosolymis, & ad effrenationem quandam valde prolapso, & dæmoniorum cultibus falsis adhærescente: eum omnibus modis conatur ad melius traducere, & vt veritatis opiniones consectetur ac cupiat, & recta de Deo sentire velit. Quoniam igitur idolorum cultores magnifecit, ac curæ studioque ei fuit rerum euentus curiosius scrutari, & ex sacris scisciatari oracula, verbisque falsorum vatum ludificari, periculis impendentibus Achazum hæc molientem retrahit antè & impedit, præcipitque vt non iam ex consuetis sibi delubris, non ex vanis vatibus, sed à Domino Deo potius signum petat. Genus etiam & modum petitionis assignat sua sententia, cùm dicit: In profundum, vel in excelsum, hoc est, in cælum vel in terram, atque adeò inferiora. Quibus verbis probat ac significat, Deum esse vniuersitatis Dominum, & per potestatem & autoritatem quicquid visum est efficere, siue rerum cælestium, siue terrestrium procurationem voluerit suscipere: Repudiat deinde Achazus, non quasi Deum reueritus, sed contumelia potius afficiens miser, etiamsi verbis piis, & religiosis glorietur. Non enim, inquit, petam, nec tentabo Dominum. Nam cum iubente Deo petere, si petere nolis, sapit manifestam impietatem, simulat se nolle ipsum tentare, & verba ferè legis obtendit: Non enim tentabis Dominum Deum tuum. Annon autem est huic peruersitati Achazi pleno ore reclamitandum? Nam cùm Deus petere iuberet, annon præstabat illud quod præcepit facere, quàm malignè captiones comminisci, & excusationem inobedientiæ friuolam prætexere, scilicet: Non tentabo Dominum? Verùm hoc illi in animo erat, superos atque diuinos sermones non amplecti, sed fatidicorum potius deliramenta coronare, & candidiore calculo anteferre, auguriorum responsa curiosius scisciatari, & dæmonum præsidium implorare.

Et dixit, Audite domus Dauid, num parum vobis est molestiam exhibere hominibus?

minibus? etiámne Domino facessitis negotium? Propterea dabit Dominus ipse vobis signum.

Cùm Achazus signi petitionem detrectasset, nec sustineret colere aut cognoscere natura & verè Deum, & Dominum vniuersitatis: conatur docere, eum non penitus ignotum fore Israeli, neque suam sortem perditurum, sed olim eos illum agnituros. Achazum verò insolentem & Dei hostem, non vlterius alloquio dignatur, sed domum potius Dauidicam compellat, id est, eos qui ex tribu Iuda erant, ex qua natus est secundum carnem ipse Christus. Vaticinium autem hoc clementissimè, vt Deus instituit, accusans primum, quòd pro nihilo haberetur, ipsum etiam Deum omnipotentem offendere, & veluti molestias ac negotia exhibere ei quod ad ipsos attinet, eo quòd recto pede incedere nollent. Tunc, tunc catholici latissimeque patentis auxilii vaticinium profert. O domus, inquit, Dauidis: Si homines quidem offendere non licet impunè: Domino qui punire quidem non vult, potest autem & facillimè, quid creatis molestiam? Quoniam autem vos recusatis signum petere, ipse sponte mea venio ad hoc, inquit, & licet velitis ægrotare, adduco medicinam, quandoquidem benignus sum, & hominis amantissimus. Ipse Dominus nobis signum dabit, certò persuadens Israelem errantē suo tempore seruatum iri & non ignoraturum Dominum, sed cultorem Dei Seruatoris euasurum. Id autem per Christum perfectum est: qui vocauit ad agnitionem Israelem, omnique peccato & lignorum ac lapidum cultu liberauit ipsum.

Ecce Virgo in vtero habebit, & pariet filium, & vocabunt nomen eius, Emmanuel. Butyrum & mel comedet; priusquam sciat ille mala præponere, eliget bonum. Ideo priusquam sciat puer bonum vel malum, malitiæ nō obremperat, vt eligat bonum. Et relinquetur terra quam tu metuis, à facie duorum regum.

Reddiderunt quidam eorum qui diuinas scripturas interpretati sunt: Ecce puella in vtero habebit. Videtur quidem Iudæis puellæ nomine oportere matrem Domini subnotari: nec vocari virginem. Existimant siquidem fas esse vim mysterii eneruare, si puella non virgo dicatur. Cæterùm rudes eos esse multis modis videre licet.

A πῶς κυρίῳ παρέχετε ἀγῶνα; διὰ τοῦτο δώσει κύριος αὐτὸς ὑμῖν σημεῖον.

Ἀπειρηκότος τοῦ Ἀχαζ τὸ σημεῖον τὸ αἴτησιν, οὐκ ἀνεχομένου τε τιμᾶν ἢ εἰδέναι τὸν φύσει τε καὶ ἀληθῶς ὄντα Θεὸν, καὶ τῶν ὅλων κύριον. ὅτι μὴ εἰς ἄπαν ἀγνοηθήσεται τοῦτο τῷ Ἰσραὴλ, μήτε μὴν τὸν ἴδιον ἀπολέσει κλῆρον, ἀλλ' ὀπτηνώσονται καὶ χριστὸν, αὐτὸν πειρᾶται διδάσκειν. πλὴν οὐκέτι λόγου μὴν ἀξιοῖ τὸν Ἀχαζ, ὑβριστὴν ὄντα καὶ θεομισῆ. προσαναφώνησε δὲ μᾶλλον τῷ οἴκῳ Δαβὶδ, τοῦτ' ἔστι, τοῖς ἐκ φυλῆς B Ἰούδα, ἐξ ἧς καὶ αὐτὸς γέγονε ὁ κατὰ σάρκα Χριστός. αἰτιολογεῖται δὲ λίαν ὡς Θεὸς ποιεῖται τὴν προσαγόρευσιν. προσαπιστούμενος δ' ὅτι πεποίηται πρὸς σωτῆρα, ὃ καὶ αὐτῷ προσκεκόσμηται τῷ πάντα ἰσχύοντι Θεῷ, καὶ οἷς ἀγῶνας αὐτῷ καὶ κακώσεις τοῦτο ἥκουσεν εἰς αὐτοὺς ἐκαλοῦμεν ὀπτικῶς εἰρῆσθαι δεῖ γε μὴ θέλειν ὀρθοποδεῖν. τότε δὴ τότε τὸ καθόλου τε καὶ ἡμικατάτης ὀπτικοῦ εἴας ποιεῖται τὴν προαγόρευσιν. ὡς τοίνυν φησὶν οἶκος Δαβὶδ, εἰ ὃ ἀνθρώποις προσκρούειν οὐκ ἄζημιον, τί τῷ κυρίῳ παρέχετε ἀγῶνα, τῷ κολάζειν μὲν οὐκ ἐθέλοντι, ἰσχύοντι δὲ τοῦτο δρᾶν καὶ λίαν εὐκόλως. ὅπως δὲ προσαιτεῖσθε τὸ σημεῖον τὴν αἴτησιν. αὐτόμολος εἶμι πρὸς τοῦτο φησίν. κἂν εἰ βούλεσθε νοσεῖν, ἐπάγω τὴν θεραπείαν, ἐπεὶπερ εἰμὶ χρηστὸς καὶ φιλάνθρωπος. αὐτὸς ὑμῖν κύριος δώσει σημεῖον. πληροφορεῖ ὅτι καὶ σωθήσεται χριστοῦ ὁ πε- D πλατυμένος Ἰσραὴλ, καὶ οὐκ ἀγνοήσει τὸν δεσπότην, ἀλλ' ἔσται προσκυνητὴς τοῦ σεσωκότος Θεοῦ. κατώρθωται δὲ τοῦτο διὰ Χριστοῦ κεκλικότος εἰς ὀπτηνωσιν τὸν Ἰσραὴλ, καὶ ἁπάσης αὐτὸν ἀπαλλάξαντος ἀμαρτίας, καὶ ξύλων προσκυνεῖν ἐθέλειν ξύλοις καὶ λίθοις.

Ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἕξει, καὶ τέξεται υἱόν, καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ. βούτυρον καὶ μέλι φάγεται πρὶν ἢ γνῶναι αὐτὸν, ἢ προελέσθαι πονηρὰ, ἐκλέξεται ἀγαθόν. καὶ καταλειφθήσεται ἡ γῆ ἣν σὺ φοβῇ ἔρημος ἀπὸ προσώπου τῶν δύο βασιλέων.

Ἐκδεδώκασιν μὲν τινες τῶν θείας ἑρμηνευόντων γραφὰς, ὅ Ἰδοὺ ἡ νεᾶνις ἐν γαστρὶ ἕξει. δοκεῖ γεμεῖν Ἰουδαίοις ὡς τὴν νεᾶνιδος ὀνόματι καταισημαίνεσθαι δεῖν τὴν τοῦ κυρίου μητέρα καὶ οὐχὶ δὴ μᾶλλον καλεῖσθαι παρθένον. οἴονται γὰρ ὅτι τιμῶ τοῦ μυστηρίου δύναμιν ἀναιρεῖσθαι θέμις, εἰ νεᾶνις λέγοιτο καὶ οὐχὶ δὴ μᾶλλον παρθένος. ἀμαθαίνοντας γὰρ πολλοῖς τρόποις καταδεῖξαι τις ἂν αὐτοὺς.

πρῶτον μὲν γὰρ κἂν εἰ λέγοιτο νεᾶνις ἡ παρθένος, οὐκ ἔξω κείσεται τῆς τῆ παρθένος. εἶτα φασὶ πρὸς τῆς τῆ Αχαζ γυναικὸς τὸν προφήτην εἰπεῖν, Τὸ ἰδοὺ ἡ νεᾶνις ἐν γαστρὶ ἕξει, καὶ τέξεται υἱὸς, ἵνα νοήσωμεν, τὸν Ἐζεχίαν τὸν ἐξ αὐτῆ γεγονότα. ἀλλ' ἄρτι τῆς προφητείας τὰ βασανίζοντες λόγους τὸ ἀπερισκέπτως δοκοῦσιν ἁρπάζοισιν. εἶτα τὸν ἑαυτῶν οἴονται σκοπὸν ἐμπεδοῦν. Διὰ τοῦτο γὰρ μόνα, ἀλλ' ὦ βέλτιστοι φαίη τις ἂν πρὸς αὐτοὺς, τίς τὸν Ἐζεχίαν ἐκάλεσεν Εμμανουήλ; ἢ πόθεν ἂν ἐδεδείχεσαν ὅτι πρὶν ἢ γνῶναι αὐτὸν ἀγαθὸν ἢ κακὸν ἠπείθησε πονηρία τὸ ἑλέξασθαι τὸ ἀγαθόν. σκοπῶ ἐῤῥῶσθαι φερόμενοι ταῖς ἐκείνων τερατείαις τὸ ὀρθῶς τε καὶ ἀληθῶς ἔχον προσδεξόμεθα, τὴν ἁγίαν παρθένον διὰ τῆς προκειμένης ἡμῖν προφητείας κεκλασμένεσθαι πρὸς Θεοῦ πιστεύοντες. οὕτω γὰρ ἔσται παράδοξον ἀληθῶς καὶ ἀπιστούμενος τὸ σημεῖον εἰς βάθος τε ὁμοῦ καὶ ὕψος κατά γε τὴν θείαν ἐπίσκεψιν γεγονός. ὁ γὰρ ὑπὲρ φύσιν καὶ ἐκ Θεοῦ πατρὸς κατὰ φύσιν γεγεννημένος υἱὸς μονογενὴς, κεκένωκεν ἑαυτὸν, καὶ λαβὼν μορφὴν δούλου τὴν παρθενικὴν τὸ κατὰ σάρκα, οὐκ ἐξ αἱμάτων καταβολῆς λαβούσης τὴν ὕλην, ἀλλ' ἐκ δυνάμεώς τε καὶ ἐνεργείας τοῦ ἁγίου πνεύματος. οὕτω γὰρ εἴρηται πρὸς τὴν ἁγίαν παρθένον διὰ φωνῆς τοῦ μακαρίου Γαβριήλ. πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σε, καὶ δύναμις ὑψίστου ἐπισκιάσει σε. τέξεται τοίνυν, φησὶν, υἱόν. καὶ σὺ, ὦ οἶκος Δαβὶδ, ὀνοῦν, φησὶ, προσδοκᾷ τοῦτο ὅτι Θεῷ πεποιθέναι, καὶ παρ' αὐτοῦ σημεῖον αἰτεῖν, εἰς βεβαίωσιν ὧν ἐπήγγελται, διὰ τὸ προσκεῖσθαι μᾶλλον εἰδώλοις, καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Εμμανουήλ, τοῦτ' ἔστιν, ὁμολογήσεις τὸν Θεὸν ἐν ἀνθρωπείᾳ μορφῇ πεφηνότα. ὅτε γὰρ πέφανε καθ' ἡμᾶς ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ λόγος, τότε καὶ γέγονε σὺν ἡμῖν ἡμῶν. ὁ γὰρ ὑπὲρ πᾶσαν τὴν κτίσιν, γέγονε καθ' ἡμᾶς. ἀφ' ᾧ ὅπως ἂν δείξῃ τὸν αὐτὸν ἀληθῶς Θεὸν ὁμοῦ καὶ ἄνθρωπον, πάσιν ἐπ' αὐτοῦ, τὰ θεῖά τε καὶ ἀνθρώπινα. ὅτι μὲν γὰρ ἐν σαρκὶ γέγονε κατ' ἀλήθειαν πειρᾶται πληροφορεῖν. ἐοικὸς αὐτοῖς γεγονὼς λέγων τοῖς νηπίοις παρέσεσθαι, βούτυρόν τε καὶ μέλι. ὅτι γ' καίτοι σὰρξ γεγονὼς οὐδὲν ἧττον ἔσται χρείττων ἁμαρτίας ὡς Θεὸς, διδάσκει πάλιν ὑπιφέρων εὐθύς, ὅτι πρὶν ἢ γνῶναι τὸ παιδίον ἀγαθὸν ἢ κακὸν ἀπειθεῖ πονηρία τοῦ ἐκλέξασθαι τὸ ἀγαθόν. Ἀνθρωποι μὲν γὰρ ὅπω προῆκεν ἡβῶσι ἐλάσσονται-

A Primùm enim licet dicatur hæc virgo, Puella, non priuabitur eo, vt sit virgo. Dein asseuerant prophetam de vxore Achazi dicere, illud: Ecce puella in vtero habebit, & pariet filium, vt intelligamus ex eo natum Exechiam. Atqui dum prophetiæ verba non examinantes, inconsideratè quod lubet arripiunt, tum hoc etiam solum habere videntur quo suum propositum ac sententiam con-
B firment. Verùm ô viri optimi, dixerit quispiam illis, Quis Ezechiam vocauit Emmanuel? Vel vnde demonstrarè poterunt, quòd priusquam sciret ille bonum vel malum, malitiæ non obtemperaret, vt eligeret bonum? Igitur vale dicamus istorum præstigiis, & quòd rectum verumque est amplectamur, sanctam virginem hac prophetia nobis à Deo denotari credamus. Sic enim erit paradoxum verè, atque incredibile, & signum maximum, in profundum simul & excelsum, iuxta
C diuinam promissionem. E supernis enim, & ex Deo Patre secundum naturam genitus filius vnigenitus, exinaniuit seipsum, & ex vtero virginali editus est secundum carnem, non humana seminis emissione vnde generatio sequuta sit, sed vi & efficientia sancti Spiritus. Ita namque dictum est Sanctæ virginis voce beati Gabrielis: [Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus Altissimi obumbrabit tibi.] Pariet igitur, ait, filium, & tu, ô domus Dauid,
D quæ nunc, inquit, renuis Deo credere, signúmque ab eo postulare, ad confirmationem eorum quæ promissa sunt, propterea quòd magis idolis afficta & addicta sis: vocabis nomen eius Emmanuel, hoc est, confiteberis Deum in humana forma apparuisse. Quum enim apparuit secundum nos vnigenitus Dei sermo, tunc etiam nobiscum factus est. Qui enim supra omnem creaturam, fuit, factus est nobis similis. Obserua verò, vt ostendat eum verè Deum simul &
E hominem fuisse, quo pacto ei diuina & humana attribuat. Nam in carne fuisse verè, conatur certò persuadere, cùm dicit, cibum ei fore paruulis conuenientem, butyrum & mel. Quòd etiam licet caro extiterit, nihilominus futurus esset peccato superior, Deus, iterum docet cùm mox infert: Antequam sciat puer bonum vel malum, malitiæ non obtemperat, vt eligat bonum. Homines enim nondum ad pubertatem prouecti,

Luc. 1.

nec mensuram ætatis assequuti (quæ ipso tempore prudentia exculta est & ornata) nequaquam habiles & idonei esse possunt, vt quid vitiosum, quid bonum sit; valeant decernere: cùm autem ad id tempus vocat, tunc rerum agendarum liberam facultatem habent. Diuina autem & suprema natura, in sublimitate quadam non nostra, sed propria & sibi congruente collata est, ad quam malitia accessum non habet, vitiique omne genus excutit, non tentata aliquando, perturbationibus vacua; imò natura sua & essentia, malitiæ non obtemperans. Non aliter credo, quàm si quis de luce dicat, quòd refragetur esse caligo, vt enim lux non sit, ferre non potest. Naturæ igitur diuinæ esse, semper bono adhærere, declarat, cùm ait: eam non obtemperare malitiæ, quo bonum eligat. Quod in ipso Christo verum est. Etsi enim genitus fuit secundum carnem per sanctam virginem, Deus natura & ex Deo natus verbum: tamen ex vulua erat, & ante ipsam, imò & ante omne seculum, sanctus vt Deus, à sua prærogatiua non deturbatus propter humanitatem, sed nec humana neglexit propter administrationem: ita vti credatur verè nostræ conditionis fuisse, & nostram hanc creationem sanctificasse. Relinquendam prætereà asserit terram quam suspicatur & timet, à facie duorum regum. Simile autem est ac si quis dicat apertè: Quando virgo prægnans pepererit, & tu, ò domus Dauid, vocabis nomen eius Emmanuel: tunc omnes qui affligunt sanctam terram, relinquent eam, nec erit deinceps obuia vlli vastitatem inferre volenti. Spiritualis verò hæc oratio. Nato enim Emmanuele, ea quæ verè facta terra est ciuitas, id est, Ecclesia, in bonam spem vocata est, omnésque hostes calcauit, qui inuictam illam videntes recesserunt, & vt à Deo conseruatam reliquerunt. Ego enim ero illi, dicit Dominus, murus igneus circunquaque, & in gloriam ero in medio eius.

A ὅτε μὲν οὖν εἰς μέτρον ἡλικίας ἀφιγμένοι τῆς ὡς ἀπό τε γνώμης καὶ ἕξεως τελείας, ὅλοι αὐτοὶ εἶεν ὀλοσχερῶς δύνασθαι, τί μὴ αὐ εἴη ὂ φαῦλον, τί δὲ ὂ ἀγαθόν. καθοσιώτος δὲ ἤδη πρὸς τὸ πνεῦμα, τότε τῶν πραγμάτων ἐλευθέραν ποιοῦνται τὴν αἵρεσιν. ἡ δέ γε θεία καὶ ἀνωτάτω φύσις, οὐκ ἔν γε τοῖς καθ' ἡμᾶς, ἀλλ' ἐν ἰδίοις, καὶ οἰκείοις αὐτῇ πρέπουσιν ὑψώμασιν, ἄβατος ἀεὶ πονηρίας ἐστίν. καὶ ὅτι τῆς φαυλότητος ἀποστατεῖ ἔθους. ἡ περιζώννυσθαι, φησὶν, οὐκ ὀκνήσουσι παυόμενοι. φυσικῶς δὲ μᾶλλον καὶ ἀσινῶς ἀπειθοῦσα τῇ πονηρίᾳ. καὶ ἡ καθ' ἑτεροίωσιν ἔθους, ἢ ὥσπερ ἄν εἴ τις λέγοι περὶ τοῦ φωτὸς, ὅτι ἀπειθεῖ τοῦ εἶναι σκότος. ἡ γὰρ ἀνέχεσθαι παθεῖν ὃ μὴ ἔστιν φῶς. φύσεως οὖν λέγει τῆς θείας ὃ ἀεὶ πεπηγὸς εἰς ὃ ἀγαθὸν καταστηματικὸν λέγων. ὅτι ἀπειθεῖ πονηρίᾳ τοῦ ἐκλέξασθαι ὃ ἀγαθόν. ἀληθὲς δὲ τοῦτο καὶ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ. εἰ γὰρ καὶ γεγέννηται κατὰ σάρκα διὰ τῆς ἁγίας παρθένου, θεὸς ὢν φύσει καὶ ἐκ θεοῦ πεφυκὼς ὁ λόγος. ἀλλ' ἰδοὺ ἐκ μήτρας καὶ πρὸ αὐτῆς, μᾶλλον δὲ καὶ πρὸ παντὸς αἰῶνος ἅγιος ὡς θεὸς, τῶν ἰδίων πλεονεκτημάτων οὐκ ἀπολιθήσας διὰ τὸ ἀνθρώπινον. ἀλλ' οὐδὲ τῶν ἀνθρωπίνων ἀμελήσας διὰ τὴν οἰκονομίαν. ἵνα πιστεύσωμεν κατ' ἀλήθειαν γεγονὼς καθ' ἡμᾶς, καὶ αὐτὴν ἡμῶν ἁγιάσῃ τὴν γένεσιν. Καταλιφθεῖσαν δέ φησι τὴν γῆν, πρὸ ἧς ὑφορᾶται καὶ ἐδεδίει τὸ πρόσωπον τῶν δύο βασιλέων. ὅμοιον δὲ ὡσεὶ καὶ λέγοι τις ἁπλῶς. ὅταν ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ λαβοῦσα τέκοι. σὺ ὦ οἶκος Δαυὶδ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ. τότε πάντες οἱ παροχλοῦντες τῇ ἁγίᾳ γῇ καταλείψουσιν αὐτήν. ἔσται γὰρ οὐκέτι βατὴ τοῖς ἐθέλουσι καταδηοῦν. πνευματικὸς δὲ ὁ λόγος. Γεννηθέντος γὰρ τοῦ Ἐμμανουὴλ, ἡ ἀληθῶς ἁγία γῆ καὶ πόλις, τοῦτ' ἔστιν, ἡ ἐκκλησία γέγονεν ἐπὶ καλῷ τῆς ἐλπίδος. καὶ πάντα πεπάτηκεν ἐχθρὸν, οἳ καὶ ἅμαχον εἰδότες αὐτὴν ἀνεκεχωρήκασι, καταλελοιπότες, ὡς παρὰ θεοῦ σωζομένην. ἐγὼ γὰρ ἔσομαι αὐτῇ, λέγει κύριος, τεῖχος πυρὸς κυκλόθεν, καὶ εἰς δόξαν ἔσομαι ἐν μέσῳ αὐτῆς.

A

ΛΟΓΟΣ Ε. ORATIO V.

ΕΙΣ ΤΟΝ ΑΥΤΟΝ. IN EVNDEM.

ΑΛΛ' ἐπάξῃ κύριος ὅπτί σε καὶ ὅπτὶ τὸν λαόν σου, καὶ ὅπτὶ τὸν οἶκον τῦ πατρός σου ἡμέρας, αἳ οὐδέπω ἦκασιν, ἀφ' ἧς ἡμέρας ἀφῆλεν Εφραὶμ ἀπὸ Ιούδα τὸν βασιλέα τῶν Ασυρίων.

Τεθορυβημένῳ λίαν τῷ Αχαζ ὅπτὶ τῇ συμφωνίᾳ τῶν δύο βασιλέων, τῦ τε Ραασσὼν καὶ τῦ Φακεὲ, κατεπηγγέλλετο μὲν ἅπαξ τὴν ὑπήκοον ὁ τῶν ὅλων Θεός. ὅπως δὲ καὶ σεσεμπεδωμένην ἔχοι εἰς πίστιν αὐτὸν αἰτεῖν σκέλθοσι σημεῖον, εἰς βάθος ἢ εἰς ὕψος. ἀποδυσπετοῦντος δὲ τῦ Αχαζ, καὶ δυσχερῶς λέγοντος, ὃ μὴ αἰτήσω, οὐδ' ὃ μὴ πειράσω κύριον. ἐζήτει γὰρ μᾶλλον τοῖς ἐκ τῶν ψευδομαντέων φενακισμοῖς. νῦν μόλησε δέπου τινὰ Θεὸς, καὶ τῷ οἴκῳ Δαβὶδ, ἐδίδου σημεῖον αὐτός. ἔφασκε γάρ. ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἕξῃ, καὶ τέξεται υἱὸν, καὶ καλέσῃς τὸ ὄνομα αὐτῦ Εμμανουήλ. ὅπως δὲ ὁ σωτὴρ τούτων ἅπαντων μᾶλλον διεπεράνετο λόγος, μιβίσησι πάλιν τὴν ἐσομένων τὴν προαγόρευσιν, ἐπ' αὐτὸ δὴ τὸ Αχαζ τὸ πρόσωπον. ἔδει γὰρ ἔδει σωτηρίας μὲν τῆς ἀφ' Χριστοῦ γενέσθαι τὴν προανάρρησιν προσὼν τοῖς ἐκ τῦ οἴκου Δαβὶδ, τῦτ' ἔστι, τοῖς ἐκ τῆς Ιούδα φυλῆς. ἐξ ἧς καὶ αὐτὸς διατέταλκε τὸ κατὰ σάρκα Χριστός. τῶν γεμὴν συμβησομένων κατὰ καιροὺς δήνων τε καὶ ἀπάτης τοῖς ἀπειθεῖν πρεπόντως ποιῆσαι τὴν προανάρρησιν, ἵν' εἰδεῖεν ὅτι πικρὸν ἀληθῶς καὶ σὺκ ἀζήμιον, τοῖς τὴν θείαν ἀτιμάζουσι δόξαν ὃ πρὸ ἐχθρῶν ἀγῶνα κυρίῳ, καὶ προσκυνεῖν ἐλέσθαι παρ' αὐτὸν ἑτέροις τοῖς σὺκ οὖσι θεοῖς. ὅτι τοίνυν ἐμβλητέον κατὰ καιροὺς, αὐτά τε τὰ Ιεροσόλυμα, καὶ πᾶσαν δὲ τῶν Ιουδαίων χώραν ταῖς ἐχθίσταις ὑποπεσεῖσθαι βαλαιπωρίαις, καὶ σὺν χερὶ γενέσθαι τῶν ἐχθρῶν προκαταμωμένῳ λεπτῶς. ἀσαφεστέραν δὲ ἴσως τὴν τῶν λέξεων σῶν θήκην, ὡς αὖ οἷός τε, καὶ πρόγε τῶν ἄλλων διηρθρωμένων πειράσομαι. ἐπάξῃ, φησὶν, ὁ Θεὸς, ὅπτί σε, καὶ ὅπτὶ τὸν λαόν σου, καὶ ὅπτὶ τὸν οἶκον τῦ πατρός σου, ἡμέρας, αἳ ὅπω ἦκασιν, ἀφ' ἧς ἡμέρας ἀφῆλεν Εφραὶμ ἀπὸ Ιούδα. ἔστι δὲ τῶν ἰσχνοτέρων ὁ νοῦς. ἐν καιροῖς τῆς βασιλείας Ροβοὰμ υἱοῦ Σολομῶνος ἀφῆλε, τῦτ' ἔστιν, ἀπέκρυψεν ἑαυτὸν ὁ Εφραὶμ, τῦτ' ἔστι,

SED *inuehet Dominus tibi, & populo tuo, & domui patris tui dies, quales non venerunt, à die quo abstulit Ephraim à Iuda principem Assyriorum.*

Turbato plurimum Achazo propter conspirationem duorum regum, Rhaasson & Phacee, pollicitus est vniuersitatis Deus subsidium: & in fide eum volens corroborare, signum petere iussit in profundo, siue in excelso. Renuente autem Achazo, & peruersissimè dicente: Non petam, neque tentabo Dominum, (attendit enim magis vanorum vatum impostoris) sua sponte quodammodo Deus ipse domui Dauidis signum exhibuit: Ecce enim, inquit, virgo in vtero habebit, & pariet filium, & vocabunt nomen eius Emmanuel. Oratione demum de his sanè bellè confecta, transfert rursus futurorum prædictionem ad ipsius Achazi personam. Oportebat enim oportebat salutis per Christum prænunciationem fieri ad eos qui ex familia erant Dauidica, id est, ex tribu Iuda, de qua ortus est secundùm carnem ipse Christus: prædictionem autem grauium & inauspicatissimorum malorum inobedientibus proponi decebat, vt perspicerent verè acerbum fore, & non impunè cessurum his qui diuinam maiestatem dedecore aspergunt, quòd Domino molestias facesserent, & præter ipsum alios qui dii non sunt, adorarent. Itaque successu temporis & ipsa Hierosolyma, & cunctam Iudæorum regionem in victimas calamitates deuoluendam esse, & manibus hostium subdendam, enucleatè præmonstrat. Cæterùm obscuriorem dictionum compositionem & structuram, quoad potero, ante alia etiam aggrediar enodare. Inuehet Deus, inquit, tibi & populo tuo, & domui patris tui dies, quales nunquam venerunt, à quo die sustulit Ephraim à Iuda. Est autem horum versuum hæc sententia: Temporibus regni Roboami filii Salomonis, abstulit, id est, auulsit seipsum Ephraim, id est,

decem tribus à Iuda tribu. Diuisæ A sunt enim, & decem tribus à tribu Iuda inhabitarunt Samariam tribus autem Iuda & dimidium tribus Manasse, Hierosolymis remanserunt. At processu temporis multa aduersa illis acciderunt. Vastata est enim Samaria, & conterminæ gentes, Idumæi, Moabitæ & Philistini incursum in Iudæam fecerunt. Itaque perpessi sunt tam hi quàm illi multa & grauia, & tempora aspera senserunt. Dies igitur inuehet Deus, quales non fuerunt, B siue inuaserunt nos ab eo tempore, ex quo abstulit, siue seiungit se à Iuda Ephraim. Quod tandem vobis erit hoc tempus, & quinam dies? Rex, inquit, Assyriorum nimirum Nabuchodonosorus; qui Hierosolyma vastauit, vniuersamque Iudæam vi occupauit, qui diuinum phanum cremauit, & nullum non ferinæ crudelitatis genus exercuit, cuiusmodi nunquam in vllam gentem patrasse reperitur.

C

Et erit in die illa, sibilabit Dominus muscis quæ dominabuntur parti fluminis Ægypti, & api quæ est in regione Assyriorum & venient omnes, & residebunt in vallibus regionis, & in cauis petrarum, & in spheluncis, & in omni scissura, & in omni ligno.

D

Amplificat narrationem, & minutim impetum belli describit, & quòd omnem eorum terram, oppida & vrbes excisuri essent, qui temporibus succedentibus eos inuasuri erant. Hic rursus quo hæc melius illustrentur dicenda iudico, quæ in quarto Regnorum scripta sunt. Fuit igitur filius Achazi ad quem nunc sermo est, Ezechias, Ezechiæ autem Manasses, Manassis Amos, huius filius Iosias fuit, vir pius quidem, veruntamen hunc ad E modum è viuis emigrauit. Pharao Nechao rex Ægypti, patria relicta, omnes copias eduxit, & contra terram Assyriorum properè expeditionem fecit. Veritus ergo Iosias, ne quando terram Iudaicam inuadens eam suæ ditioni subiiceret, in eaque dominaretur, arma contrà ferre voluit, etiam cùm in illum Pharao pugnam detrectaret: vrgens verò in bello occubuit, terrámque

πάλιν αἱ δέκα φυλαὶ, ἀπὸ τῆς Ιούδα φυλῆς, ἐχωρίσθησαν, καὶ αἱ μὲν δέκα φυλαὶ ἀπὸ τ Ιούδα φυλῆς, κατῴκησαν τὴν Σαμάρειαν. ἡ δὲ γε φυλὴ Ιούδα, καὶ ὁ ἥμισυ φυλῆς Μανασσῆ μεμνήκασιν ἐν τοῖς Ιεροσολύμοις. ἀλλὰ παρελθόντος τοῦ καιροῦ πολλὰ συμβέβηκε τῷ ἀπολιτῷ αὐτοῖς. πεπόρθηται γὰρ ἡ Σαμάρεια, καὶ τέθραμμον δὲ καὶ τ Ιουδαίων τὰ περίοικα τ ἐθνῶν, Ιδουμαῖοι, Μωαβῖται, καὶ οἱ ἐκ τῆς Φιλιστείμπεπόνθασι τοίνυν πολλὰ δεινὰ, καὶ ἡμερῶν πεπείρανται σκληρῶν, ὅτοί τε κἀκεῖνοι. ἡμέρας τοίνυν, φησὶν, ἐπάξει Θεὸς, ὧν ἴσασιν ὅπως γεγόνασιν, ἤτοι ἀφίκοντο καθ' ὑμῶν ἐξ ἐκείνου τοῦ καιροῦ, ἀφ' οὗ ἀφεῖλεν ἤτοι ἀπέσπασεν ἑαυτὸν ὁ Εφραὶμ ἀπὸ τοῦ Ιούδα. ποῖος δὲ ἡμῖν ἔσται ὁ καιρὸς, ἢ τίνες αἱ ἡμέραι; ὁ βασιλεὺς, φησὶν, Ασσυρίων, τοῦτ' ἔστιν, ὁ Ναβουχοδονόσορ ὃς πεπόρθηκε τὰ Ιεροσόλυμα, καὶ κατ' κράτος εἷλε πᾶσαν τὴν Ιουδαίαν, ἐνέπρησε δὲ καὶ τὸν θεῖον ναὸν, καὶ σύδὲν ὃ τῶν πάντων τῷ εἰς ὠμότητα θηριωδεστέρᾳ παρέλιπεν, ὃ μὴ κατ' πάντος δεδράκως θηρίσκηται τοῦ ἔθνους.

Καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ συριεῖ κύριος μυίᾳ ὁ κυριεύων μέρους ποταμοῦ, Αἰγύπτου, καὶ τῇ μελίσσῃ, ἥ ἐστιν ἐν χώρᾳ τῶν Ασσυρίων, καὶ ἐλεύσονται πάντες, καὶ ἀναπαύσονται ἐν ταῖς φάραγξι τῆς χώρας, καὶ ἐν τρώγλαις τῶν πετρῶν, καὶ εἰς τὰ σπήλαια, καὶ εἰς πᾶσαν ῥαγάδα, καὶ ἐν πάσῃ ξύλῳ.

Καθυρεικὼς ὁ διήγημα, καὶ δίφοι λεπτῶς τ πολέμου τ ἔφοδον, καὶ ὅτι πᾶσαν αὐτῶν καταν εμηθήσονται χώραν, κώμας τε καὶ πόλεις, οἱ κατ' αὐτῶν ἥξοντες κατ' καιρούς. χρῆναι δὲ οἶμαι τὰ ἐν τῇ τεσσαρτῇ τῶν βασιλέων γεγραμμένα πάλιν εἰπεῖν, ὡς ἂν τὴν τῶν ἐσομένων ἀκριβῆ δήλωσιν φησί. Γέγονε τοίνυν υἱὸς μὲν Αχαζ, ὡς ὃν νῦν ὁ λόγος, Εζεκίας, Εζεκίου δὲ Μανασσῆς· Μανασσῆ δὲ Αμως. τούτου δὲ παῖς Ιωσίας δίκαιος καὶ εὐσεβής. πάλαι ἀπελθὼν τοιῶδε τινι τρόπῳ. Φαραὼ Νεχαὼ βασιλεὺς Αἰγύπτου τὴν ἐνεγκοῦσαν ἀφεὶς ἐξέβη πανστρατιᾷ καὶ κατ' τῆς Ασσυρίων ἠπείγετο γῆς. δεδιὼς τοίνυν ὁ Ιωσίας, μὴ δόξαι πως καὶ κατὰ τῆς Ιουδαίας ἐλθὼν, καὶ τοῦ χείρους τε τὴν ἑαυτῶν λαβοὶ, καὶ κατάρξειν αὐτῆς, αὐτεξάγειν ἤλασε, καίτοι τῷ Φαραὼ, τὴν ὡς αὐτὸν πολεμιτουμένου μάχην. ἐνισάμενος δὲ τετελεύτηκεν ἐν τῷ πολέμῳ, καὶ κατεκράτησε τῆς

Ιουδαίων γῆς ὁ Αἰγύπτιος, εἰς τοῦτο δὲ διήλασεν ἰσχύος, ὥστε καὶ βασιλεύσαντα τὸν Ιωαχὰς τὸν Ιωσίου παῖδα μεταστῆσαι τῆς βασιλείας, καὶ δεδεμένον εἰσενεγκεῖν εἰς τὴν ἑαυτοῦ χώραν, καὶ καθιστῆσαι βασιλέα τὸν Ελιακεὶμ, καὶ δασμοὺς ὑποτελεῖναι τῷ ἔθνει, καὶ χρημάτων ἀδρῶν αἰτῆσαι πολλῶν. εἶτα βασιλεύσαντος τῆς Ιουδαίας Ελιακεὶμ ἐπ' ἔτεσιν ὅλοις ἕνδεκα τὸν ἀριθμὸν, διαδέχεται τοὺς πάντας Ιεχονίας ὁ υἱὸς αὐτοῦ. εἶτα μετὰ τοῦτον Σεδεκίας, ὃς τὴν βασιλείαν διέπων, καταστρατεύσατο τῆς Ιουδαίας ὁ Ναβουχοδονόσορ, ὃς καὶ πάσας κατεμαρτύρησε, καὶ καθῃρεῖ τὰς ἄλλας πόλεις καὶ αὐτὴν τὴν Ιερουσαλὴμ, εἵλεν αἰχμάλωτον τὸν Ισραὴλ, ὁμοῦ τοῖς σκεύεσι τοῖς ἱεροῖς. καὶ ἃ πέπρακται, ὅσα καὶ ἐν τοῖς ἱεροῖς κεῖται γράμμασι. Τούτων ἡμῖν τῶν ἱστοριῶν ποιοῦσι τὴν ἀφήγησιν τῶν προφητικῶν ἡ δύναμις. ἔσται τοίνυν, φησὶν, ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, τοῦτ' ἔστι, κατ' ἐκεῖνο τὸ καιρικὸν συρίξει κύριος μυίᾳ, ὁ κυριεύων μέσης τῶν ποταμῶν Αἰγύπτου, καὶ τῇ μελίσσῃ ἡ ὄντι ἐν χώρᾳ τῶν Ασσυρίων. πεποίηται τοίνυν ὁ λόγος ὡς ἐκ μεταφορᾶς τῆς τῶν μελισσουργῶν ἐμπειρίας, οἱ συρίσμασι τὰς μυίας ἀποφέρουσί τε τῶν σιμβλῶν εἰς ἀγρούς. Ἐκ πάλιν αὐλακοπλέξασι καθάπερ τισὶ οἰκίαις ἐναφηρμοσμένους ἀφίεσι τοὺς μυίας δὲ πρόφασιν τοῖς Αἰγυπτίοις καθάπερ ἐγὼμαι δέοντι ὁ πλῆθος, καὶ ὁ μὴ λίαν εὔηχες τῆς φωνῆς· μελίσσῃ γὰρ ὁ τῶν Ασσυρίων ἔθνος· ποικίλη γὰρ ἔστι καὶ χρῶτος τε, καὶ κατεσχημένη πολυτρόπως ἡ μελίττα. τοιοῦτοι δέ πως ὄντες ἥκειν εἰς ἀμφιάτε καὶ στολὴν Ασσύριοί τε καὶ Πέρσαι. Φιλόκομοι γὰρ, καὶ ὁ ποικίλως ἐσάλπαι πεποιῆσθαι ἀεί. καὶ προσέτι γε τοῦτο κεκεντρωμένοι. ὅτοι, φησὶν, ἥξουσι πάντες, καὶ ἀναπαύσονται ἐν ταῖς φάραγξι τῆς χώρας, καὶ ἐν ταῖς τρώγλαις τῶν πετρῶν, καὶ εἰς τὰ σπήλαια, καὶ ἐπὶ πᾶσαν ῥαγάδα, καὶ ἐν πάντι ξύλῳ. ὅπερ δὲ ὡς ἀεὶ μυῶν πεποίηται τοῖς λόγοις ὅτι μυῖαι τῇ ἑσπέρᾳ, δηλοῖ γε μὴν ὅτι πᾶσαν αὐτῶν ἐρευνήσουσι τὴν χώραν, ὡς μηδένα δύνασθαι τῶν κεκρυμμένων λαθεῖν· κἂν εἴτε τυχὸν ἐν πέτραις, εἴτουν ἐν φάραγξι, εἴ καὶ ἐν δρυμοῖς καὶ νάπαις ἑαυτοὺς κατακρύψαν. καὶ καθ' ἕτερον δὲ τρόπον ἐν τοῖς προτεινομένοις τῶν ὅλων Θεὸν, καὶ προσκρούειν αὐτῷ μὴ παραιτουμένοις, σφηκῶν δίκην ἐναυλίζονται, καὶ κατάλυσιν αἱ πονηραί τε καὶ ἀντικείμεναι δυνάμεις, καὶ πάντα τὰ ἐν ἡμῖν τοιαῦτα ἀποσο-

Iudæorum expugnauit Ægyptius, qui ad tantam potentiam aspirauit, vt etiam Ioachaz filium Iosiæ regnum obtinentem, regno pelleret, vinctum in suam regionem inferret: Eliachim regem constitueret, vectigalia genti imponeret, pecuniarúmque grandem vim exigeret. Deinceps cum regnasset in Iudæa Eliachimus annos vndecim integros, succedit in locum Iechonias filius eius, tum post hunc Sedechias, quo tenente regnum bellum gerit contra Iudæam Nabuchodonosorus: qui eam totam incendit, & præter alias vrbes, ipsam etiam Hierusalem, captiuum cepit Israelem, cum sacris vasis, eaque gessit quæ sunt in sacris literis. Has historias nobis ea quæ proposita sunt innuunt & insinuant. Erit igitur in die illa, id est, sub id temporis: sibilabit Deus muscis, quæ parti fluminis Ægypti dominabuntur, & api quæ est in regione Assyriorum. Effecta proinde & figurata est oratio, quasi metaphora ab ope & industria eorum quæ apibus curandis præsunt, & qui muscas sibilo è nidis in agros euocant, & iterum reducunt, veluti stabulis quibusdam concludentes pecora. Muscis autem, vt ego quidem iudico, confert Ægyptios tum propter multitudinem, tum ob vocem absonam nec ita benè sonoram. Apis verò gens est Assyriorum: variegata enim est apis & pulchrè colorata, & multis modis notata ac maculata. Tales quidem ferè, quantum ad amictum & ad ornatum pertinet, erant & Assyrii & Persæ: nam & elegantiæ studiosi erant, & variegatam vestem semper plurimi æstimabant, & præterea etiam erant aculeati. Illi, inquit, venient omnes, & in regionis vallibus, & in cauis petrarum, & in speluncis, & in omni scissura, omnique ligno residebunt. Quoniam enim veluti de muscis oratio instituta est, in hoc tropo perstat. Enimuerò omnem ipsorum regionem perscrutaturos ostendit, quasi nemo quantumuis absconditus latere posset, putà siue in petris, siue in vallibus, siue in lucis ac syluis sese occultent. Porrò aliter etiam in his qui vniuersitatis Deum exasperant illumque offendere non verentur, vesparum instar considunt, aduersariæ potestates, & fœdæ quæ nobis insunt cu-

piditates, arcente nullo, vel succurrente. Si enim Deus affligere velit, quis nobis opem afferre poterit?

In die illa radet Dominus nouacula magna, & inebriata, quæ est trans fluuium regis Assyriorum, caput & pilos pedum & barbam auferet.

Primùm componenda necessariò & ordinanda est dictio in his verbis: sic demum quid hæ sententiæ præ se ferant, dicendum. Proin, inquit, in die illa, hoc est, sub id temporis, magna nouacula & inebriata, quæ est regis Assyriorum qui est trans fluuium, videlicet Euphraten, radet Deus caput & pilos pedum, & barbam auferet. Nouaculam autem magnam & inebriatam regis Assyriorum trans fluuiani, appellat gladium eius, detondentem scilicet immisericorditer, & cadentium sanguine inebriari gestientem. Et hic quidem est sensus verborum. Dicimus autem infamiæ cuiusdam insignis genus fuisse certo tempore, & capite & barba derasos conspici. Nunc etiam vniuersitatis Deus comminatus filiabus Sion, fastuosis & incedentibus elata ceruice, oculorumque nutibus, fœlicitatis ademptionem, dixit: Et erit pro odore suaui fœtor, & pro zona, funiculo succingêris, & pro ornamento capitis aureo, caluitium habebis propter opera tua. Fecerunt deinde hæc quidam & super mortuis, ac dedecore sese affecerunt: vnde & lex Mosaica, præcipit illis qui diuinum ministerium sortiti sunt, ne more aliorum super cadauere abradantur, neque formam barbæ corrumpant. Sic enim scriptum est. Deuastatis verò Hierosolymis à Nabuchodonosoro, ascenderunt viri à Sichem & à Salem & Samaria, quemadmodum ait Hieremias: Octoginta viri circumcisi barba, & rupti vestibus & concisi, & manna & Libanus in manibus eorum, vt in domum Domini importarent. Itaque luctus simul & dedecoris species erat, nouacula caput iuxtà & barbam resecare. Hoc olim Iudaicæ regioni fore vt contingeret, propheticus sermo confirmat. Manebit enim, inquit, extinctis ipsius liberis, plorans & contemptissima. Si cui verò placet alio

A ἐσωτῶτος σθένος, ἤγουν ἐπαμυνόντος καὶ σώζειν ἰσχύοντος. Θεοῦ γὰρ κακοῦν ἐθέλοντος, τίς ἡμᾶς ὁ ὠφελῆσαι δυνάμενος;

Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ξυρήσῃ κύριος τῷ ξυρῷ τῷ μεγάλῳ, καὶ μεμεθυσμένῳ, ὅ ἐστι πέραν τοῦ ποταμοῦ βασιλέως Ασσυρίων, τὴν κεφαλὴν καὶ τὰς τρίχας τῶν ποδῶν, καὶ τὸν πώγωνα ἀφελεῖ.

Σωφρονίσαι πρῶτον τὴν λέξιν καὶ σαφέστοις ἡ-
B μᾶς ἀναγκαῖον. εἶθ' ὕστερον λοιπὸν ὃ ἂν τὴν διανοίαν ἐπιδηλούμενον εἰπεῖν. Οὕτω δὴ ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, φησὶ, τοῦτ' ἔστι, κατὰ καιρὸν τοῦ μεγάλου ξυρῷ, καὶ μεμεθυσμένῳ, ὅ ἐστι τοῦ βασιλέως Ασσυρίων, τοῦ ὄντος πέραν τοῦ ποταμοῦ, δῆλον δὲ ὅτι τοῦ ΕΥΦράτου, ξυρήσῃ κύριος τὴν κεφαλὴν, καὶ τὰς τρίχας τῶν ποδῶν, καὶ τὸν πώγωνα ἀφελεῖ. ξυρὸν δὲ μέγα καὶ μεμεθυσμένον τοῦ βασιλέως Ασσυρίων, τοῦ ὄντος πέραν τοῦ ποταμοῦ, καλεῖ τὴν μάχαιραν αὐτοῦ, τὴν οἱῳ ἀφειδῶς
C ἀποκείρουσαν, καὶ χαίρουσαν τῷ μέθυσκ, τῷ τὴν πιτρώσκοντων αἵματι. καὶ ὁ μὲν τοῦς τῶν λέξεων σκοπός. Φαμὲν δὲ ὅτι ἀτιμίας τινὸς ἐκάτης ἔθνος, ὅ καθ' ἕνα καιρὸν ὁρᾶσθαί τινας κεφαλάς τε καὶ πώγωνα κατεξυρημένους. Καὶ γοῦν ὁ τῶν ὅλων Θεὸς ἐπηπείλησέ που ταῖς θυγατράσι Σιὼν ὑ-
ψουμένας τε καὶ πορευομένας ὑψηλῷ τραχήλῳ,
D καὶ νεύμασιν ὀφθαλμῶν τὴν βύπερείαν τὴν ἀφαίρεσιν. ἔφη γὰρ ὅτι, καὶ ἔσται, καὶ ἀντὶ ὀσμῆς ἡδείας κονιορτὸς, καὶ ἀντὶ ζώνης θριξὶν ζώσῃ. καὶ ἀντὶ τοῦ κόσμου τῆς κεφαλῆς τὸ χρυσοῦν. Φαλάκρωμα ἕξεις ἀντὶ τῶν ἔργων σου. ἔδρων δέ τινες καὶ ὅπερ νεκροῖς ἑαυτοὺς ἀτιμάζοντες. ὅθεν καὶ ὁ νόμος ὁ διὰ Μωσέως, τοῖς τὴν θείαν λαχοῦσιν ἱερουργίαν παρεγγυᾷ, ὃ μὴ ἐν ἴσῳ τοῖς ἄλλοις ὅπερ νεκρῷ κατεξυρᾶσθαι, μήτε μὴν καταφθείρειν τὴν ὄψιν τοῦ πώγωνος. Γέγραπται γὰρ οὕτω. πεπορθημένων δὲ τῶν Ιεροσολύμων ὅπερ τοῦ Ναβυχοδονόσορ, ἀνέβησαν ἄνδρες ἀπὸ Συχέμ, καὶ ἀπὸ Σαλήμ,
E καὶ Σαμαρείας, καθά φησιν Ιερεμίας, ὀγδοήκοντα ἄνδρες ἐξυρημένοι πώγωνας, καὶ διερρωγότες τὰ ἱμάτια, καὶ κατατετμημένοι, καὶ μάννα καὶ λίβανον ἐν ταῖς χερσὶν αὐτῶν, τοῦ εἰσενεγκεῖν εἰς τὸν οἶκον κυρίου. Οὕτω πένθους τε ἅμα, καὶ ἀτιμίας ἐστὶν ὅτε ὁ ἀποκείρων ξυρὸν τὴν κεφαλήν τε καὶ πώγωνα. τοῦτο πεισθῆναι τῆς γραφῆς τοὺς τῶν Ιουδαίων χώραν ὁ προφητικὸς ἔφη λόγος. ἀπολεῖται γὰρ, φησὶν, ἀπολωλότων αὐτῆς τῶν τέκνων, πενθοῦσά τε καὶ ἀτιμοτάτη. εἰ δή τις βούλοιτο, ὅ καθ'

ἕτερον ἔθνος τοῖς θεωρήμασι τοῦ σβαλεῖν, ἐν- A modo commẽtari, huiusmodi quidpiam
νοήσῃ πλούσιον. τρίχας μὲν γὰρ κεφαλῆς τάχα ferè intelliget. Capillos siquidem capi-
που φησὶν, τοὺς ἐντιμοτάτους πλούτῳ τε καὶ ὑπε- tis fortasse vocat, honoratissimos ho-
οχαῖς τῶν ἄλλων ἐπαφανεστάτους, ἀνωτέρω γὰρ mines, & opibus, rerúmque cæterarum
κεφαλῆς οὐδέν. πώγωνα δὲ τοὺς ἐν σώφροσί καὶ prærogatiua insigniter antestantes. Su-
φρεσὶν. ὅτω γὰρ πώγων ἀεὶ λαμβάνεται τοῦτό τῇ perius enim capite nihil est: barbæ autẽ
θεοπνεύστῳ γραφῇ. ὅταν δὲ καὶ ποδῶν ὀνομάζῃ crines, dicit, intelligentia & mente præ-
τρίχας, σημαίνει που καὶ ὃ εἰκὸς τοὺς ἐν τάξει κεί- ditos. Sic enim barba semper in scriptu-
μήλους τῇ ἐσχάτῃ καὶ κατατάτῳ. ἐφείσατο δὲ ὁ ra diuinitus inspirata sumitur. Quando
τοῦδέποτε οὐδενὸς ὁ ξυρὸν μεμεθυσμένον, ἀλλ' etiam pedũ crines nominat, in extrema
ὁμοῦ τοῖς ἐπαφειμένοις, μέσους τε καὶ τελευ- & postrema classe constitutos homines
B denotare videtur. Pepercit verò omnino
τάτους, καὶ σώφρονας τῆς Ἰουδαίων ἀπέκειρε χώρας, nulli nouacula inebriata: sed vnà cum
ὡς ἀφῆναι γυμνὴν καὶ ἐμπλησθῆναι. μετεκόμι- præstantibns viris, medios & vltimos ac
σε γὰρ ὁ Ναβυχοδονόσορ εἰς τὰ ὄρη Περσῶν καὶ prudentes è terra Iudæorum excidit &
Μήδων σχεδὸν ἅπαντα τὸν Ισραήλ. amputauit, vt eam nudam & spoliatam
relinqueret. Nam in montes Persarum
ac Medorum, vniuersum ferè Israelem
Nabuchodonosorus traduxit.

Καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, θρέψει ἄν- *Erit etiam in die illa, alet homo bucu-*
θρωπος δάμαλιν βοῶν, καὶ δύο πρόβατα, καὶ *lam, & duas oues, & erit ex eo quod mul-*
ἔσται ἀπὸ τοῦ πλήθους ποιεῖν γάλα, πᾶς ὁ κατα- *tum lactis proueniet, butyrum & mel co-*
λελειμμένος ἐπὶ τῆς γῆς. *medet omnis superstes in terra.*

Τοῦ ξυροῦ καὶ μεμεθυσμένου καὶ μεγάλου, C Nouaculæ magnæ & inebriatæ, id est,
τοῦτ' ἔστι, τῆς Βαβυλωνίων μαχαίρας ἐμφανῆ gladii Babylonici effectum ac vim de-
καταστῆσαι τὴν ἐνέργειαν ὁ σκοπὸς αὐτῷ. Καθα- clarare propositum est, dicitque totam
φιλωθήσεσθαι γάρ φησιν, ἅπασαν τὴν Ἰουδαίων regionem Iudæorum nudatum iri, &
τὴν χώραν, πτωχείας τε ὁμοῦ καὶ ὀλιγανδρίας εἰς eò mendicitatis virorumque paucitatis
τοῦτο ἐλθεῖν, ὡς τὸν περιλειφθέντα, καὶ ἀναστασω- redituram, vt qui relictus est & seruatus è manu hostium, remanseritque in
μένον ἐκ τῆς τῶν πολεμίων χειρὸς, ἐναπομεί- terra, vix futurus sit vnius buculæ &
νάντα τε τῇ γῇ δικαστὴν ἔσεσθαι δαμάλεώς τε duarum ouium dominus: licet olim
μιᾶς, καὶ προβάτων δύο, καίτοι πάλαι πλεί- numerosos ouium greges & boum tum
στας τε ὅσας οἷόν ἀγέλας, καὶ μιᾶς ἐκ βοῶν κεκτῆ- possidere, tum pascere per totam Iu-
σθαί τε καὶ νέμειν εἰωθότων τῶν ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἰου- dæam consueuerint. Quare summæ
D paupertatis indicium manifestum hoc
δαίαν. ἐκποιεῖ πτωχείας μὲν τῆς εἰς ἄκρον ἀ- est. Quòd autem & verè pauci nu-
πόδειξιν ἥδε φησί. ὅτι δὲ καὶ κομιδῇ βραχεῖς ἐν mero in locis existent, præsignificat
ἀριθμῷ καὶ τόποις ἔσονται προσαποδείκνυσι dicens: Et erit, eo quòd multum la-
λέγων. Καὶ ἔσται ἀπὸ τοῦ πλήθους ποιεῖν γάλα, ctis proueniet, butyrum & mel co-
βούτυρον καὶ μέλι φάγεται, πᾶς ὁ καταλελειμμένος medet, quisquis in terra erit super-
ἐπὶ τῆς γῆς. ἐκ δύο προβάτων καὶ δαμάλεως stes. E duabus ouibus & bucula vna
μιᾶς τοσοῦτον γάλα ἔσεσθαί φησιν, ὥστε πᾶσιν tantum lactis fore affirmat, vt om-
ἐπαρκέσαι τοῖς καταλελειμμένοις εἰς χώραν, εἰ δὴ βού- nibus derelictis abundè sit suffectu-
λοιντο, τοῦ ἀφ' γάλακτος ποιεῖσθαι τροφάς. ἆρ' E rum, si ex lacte proueniens alimen-
οὖν οὐκ εὐαργὲς, ὡς διαρίθμητοι πανταχῶς tum facere velint. An non igitur per-
οἱ διαφυγόντες τὸν ξυρὸν, καὶ ἐν ἑκάστῳ τόπῳ τῆς spicuum est eos qui nouaculam effu-
Ἰουδαίας μεμενηκότων. πόσοι γὰρ ἂν εἶεν, οἷς ἐπαρ- gerunt, qui singulis in locis Iudææ
κέσῃ πρὸς ἑφθὼ καὶ χόρτον, δύο προβάτων καὶ hæserunt, facilè numerabiles esse?
δαμάλεως μιᾶς. Τί οὖν ἄρα ὄφελος εἰς ὄ- Quot enim esse possint quibus ad nu-
νησιν ἡμῖν τοῖς πνευματικοῖς ἐκβήσεται, ἔξεστιν tritionem & satietatem, duarum o-
ἰδεῖν ἀφ' ἑαυτῶν. ὅσοι μὲν μεγαυχοῦντες uium vniusque buculæ lac satis erit?
τὸ δυσήκοον, καὶ γαυρὸν ἐξαίροντες τῷ Θεῷ τὸν Cæterùm quid nobis spiritualibus
αὐχένα, καὶ τὴν τῶν πνευματικῶν ἀγαθῶν ἔνδειαν hinc vtilitatis proueniet, licet ex ipsis rebus cernere: quod qui volunt esse contumaces, & contra Deum superbam ceruicem tollunt, tum spiritualium bonorum inopia contabescent,

contabescent, tum omnino fient paucissimi, & quicquid eos bona mentis intelligentiæque habitudine enutriret, & ad virum perfectum mensuramque ætatis plenitudinis Christi solidè perduceret, eo omni carere deprehendentur. Tale quiddam etiam audient Deum voce sancti loquentem: Ecce qui seruiunt mihi, manducabunt: vos autem esurietis: Ecce qui seruiunt mihi, bibent? vos autem sitietis. Etenim abundè cumulateque suppeditatur omnium bonorum participatio à Deo his, qui illa quæ eius sunt sapiunt, quos affatus est etiam ipse: [Edite, inquit, & bibite, & ingurgitamini, ò proximi.]

Cant. 5.

Et erit in die illa, omnia loca, in quibus sunt mille vites mille siclorum, solitudo erunt, & spineta, cum sagitta & arcubus venietur eò, quia solitudo & spina erit omnis terra.

Effectus hic est nouaculæ magnæ & inebriatæ, & paucitatis virorum in hac gente aperta demonstratio. Sic enim attriuit bellum Iudææ incolas, vt vix in ea numero pauci superstites fuerint. Hinc neglectum iri & solitudinem fore & spinetum, possessiones ipsorum pulcherrimas & lectissimas ait, nimirum cùm nulli sint qui norunt terram colere. Si enim, inquit, in vno loco mille vites mille siclorum sint, vt singulæ vites singulos siclos valeant, æstimationis hæc mensura verteretur in solitudinem & in spinas, vt si quis velit regionem inuadere, & ingrediatur solum, hoc non possit absque sagitta & arcu efficere. Spinæ quidem non arcus non sagittas desiderant, at statim eius qui velit inambulare pedes sauciare poterunt. Causa igitur ratióque efficiens omnium malorum nobis erit, ea quæ fas non est velle designare. Destituemur enim quodammodo Deo, si illum non vereamur offendere. Si enim præstamus & quæ illi grata & amica sunt, sapere volumus, nec tergiuersamur: virtutis fructus proferemus, nósque sua cura dignabitur. Audiemus siquidem dicentem Christum: [Ego sum vitis vera, & Pater meus agricola est.] Omnis palmes in me non ferens fructum, tollit eum:

Ioan 15.

καταπακήσονται, καὶ ὀλιγοστοὶ πάμπαν ἔσονται, καὶ πάντως ἐνδεεῖς διαφθαρήσονται τῆς πρέφης εἰδότος, εἰς ἀνεξίδικον τοῦ νοητοῦ, καὶ αἰωνομίζην οἷόν τε καὶ μάλα γοργῶς, εἰς ἄῤῥαφον τέλος, εἰς μέσην ἡλικίας, τὸ πλήρωμα τοῦ Χριστοῦ. ἀκούσονται δὲ οἱ τοιοίδε Θεοῦ λέγοντος ἀφ' ἁγίου φωνῆς. ἰδοὺ οἱ δουλεύοντές μοι φάγονται, ὑμεῖς δὲ πεινάσετε. ἰδοὺ οἱ δουλεύοντές μοι πίονται. ὑμεῖς δὲ διψήσετε. ἀμφιλαφεσάτη γὰρ λίαν ἐστὶ πάντως ἀγαθοῦ μέθεξις παρὰ Θεοῦ τοῖς τὰ αὐτοῦ φρονοῦσιν ἐγνωκόσιν οἷς καὶ αὐτὸς προσαναφώνησε λέγων. φάγετε, καὶ πίετε, καὶ μεθύσκησθε οἱ πλησίον μου.

Καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, πᾶς τόπος, οὗ ἐὰν ὦσι χίλιαι ἄμπελοι, χιλίων σίκλων εἰς χέρσον ἔσονται, καὶ εἰς ἄκανθαν, μετὰ βέλους καὶ τοξεύματος ἐλεύσονται ἐκεῖ. ὅτι χέρσος καὶ ἄκανθα ἔσται πᾶσα ἡ γῆ.

Ἔργον αὖ εἴη τοῦτο τοῦ ξυροῦ τοῦ μεγάλου καὶ μεμεθυσμένου, καὶ ἀπόδειξις ἐναργὴς τῆς τοῦ ἔθνους ὀλιγανδρίας. δεδαπάνηκε γὰρ οὕτως ὁ πόλεμος τοὺς κατοικοῦντας τὴν Ἰουδαίαν, ὡς σπανιάκις μόλις ἀριθμῷ βραχεῖς τοὺς ἐν αὐτῇ. ταύτητοι καὶ ἀμεληθήσεσθαι φησι, καὶ εἰς χέρσον ἔσεσθαι καὶ εἰς ἄκανθαν τὰ κάλλιστα πρὸ αὐτοῖς, καὶ ἐξαίρετα τῶν κτημάτων, οὐκ ὄντων δηλονότι τῶν γηπονεῖν εἰδότων. εἰ γὰρ ἓν εἶεν, φησὶν, ἐν ἑνὶ τόπῳ, χίλιαι ἄμπελοι χιλίων σίκλων, ὡς ἀξίαν ἄμπελον ἑκάστου σίκλου ἑνός. ῥυπάσματος δὲ τοῦτο μέσον, εἰς χέρσον ἔσεσθαι, καὶ εἰς ἄκανθαν. ὥστε κἂν εἴ τις βούλοιτο τοῦ χωρίου παρελθεῖν, καὶ εἰσελθόντα μόνον, μὴ αὖ ἰσχύειν τοῦτο δρᾶν, δίχα βέλους καὶ τοξεύματος. ἀποδέουσα γὰρ ὁδὸν αἱ ἄκανθαι τοξευμάτων καὶ βελῶν, καταπατώσουσι αὖ δῆλον τὸ παρεπατεῖν ἐθέλοντος τοὺς πόδας. παράξενον οὖν ἆρα πάντως ἡμῖν ἔσται κακοῦ τὸ βούλεσθαι δρᾶν ἃ μὴ χρή. καλλιχερσούμεθα γὰρ ἔμπαλιν τινὰ, Θεῷ παροσκευῇ οὐ παραιτούμενοι. δρῶντες μὲν γὰρ, καὶ μεῖον καὶ φεύγειν ἐθέλοντες ἃ αὐτοῦ θυμήρη καὶ φίλα, καρποφορήσομεν τὴν ἀρετὴν, τῆς περὶ αὐτοῦ φειδοῦς ἀξιούμενοι. ἀκηκόαμεν γὰρ λέγοντος τοῦ Χριστοῦ. ἐγώ εἰμι ἡ ἄμπελος ἡ ἀληθινὴ, καὶ ὁ πατήρ μου ὁ γεωργός ἐστιν. πᾶν κλῆμα ἐν ἐμοὶ μὴ φέρον καρπὸν, αἴρει αὐτό.

καὶ πᾶν κλῆμα ὃ καρπὸν φέρει καθαίρει αὐτό, A & omnis palmes ferens fructum, purgabit ipsum, vt fructum copiosiorem ferat. Verùm si effrenatè in impietatem morum prouoluimur, spina sub intelligentia cadente replemur, omni vitiorum genere in nobis inualescente. Finis verò spinæ, ignis: & fomentum ignis est, aut materia inutilis. Hoc etiam beatus Paulus nobis planum faciet, cùm inquit: [Terra enim quæ venientem in se pluuiam combibit, & herbam parit accommodatam his propter quos colitur, ea benedictionem à Deo participat.] At quæ profert spinas & tribulos, improba est & maledictioni affinis, cuius finis combustio. * Hebr. 6.

ἵνα καρπὸν πλείονα φέρῃ. ἀπονενθυκότες δὲ ἀχαλίνως εἰς ἀσέβειαν τρεπόμεθα, ἀκανθῶν τῆς νοητῆς πληρούμεθα, παντὸς εἴδους φαυλότητος ἀσίγητος ἐν ἡμῖν. τέλος δὲ ἀκάνθης, τὸ πῦρ, καὶ ἔμφυτος πυρὸς, ἢ ἄχρηστος ὕλη. Καὶ τοῦτο ἡμῖν ὁ μακάριος Παῦλος σαφῆ ποιήσει λέγων. γῆ γὰρ ἡ πιοῦσα τὸν ἐπ' αὐτῆς πολλάκις ἐρχόμενον ὑετὸν, καὶ τίκτουσα βοτάνην εὔθετον ἐκείνοις, δι' οὓς καὶ γεωργεῖται, μεταλαμβάνει εὐλογίας ἀπὸ τοῦ Θεοῦ. ἐκφέρουσα δὲ ἀκάνθας, καὶ τριβόλους ἀδόκιμος καὶ κατάρας ἐγγύς, ἧς τὸ τέλος εἰς καῦσιν.

Καὶ πᾶν ὄρος ἀροτριώμενον ἀροτριασθήσεται, καὶ οὐ μὴ ἐπέλθῃ ἐκεῖ φόβος. ἔσται γὰρ ἀπὸ τῆς χέρσου ἡ ἀκάνθης εἰς βόσκημα προβάτων, καὶ εἰς καταπάτημα βοός.

Ὀλίγους μὲν ἔσεσθαι τοὺς περιλειφθέντας ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ φησὶν, ἥξειν τε εἰς τοῦτο δειλίας αὐτοὺς, καὶ μέντοι καὶ κακανδρείας, ὡς ὑπό γε δέους τε καὶ ἀφορήτου δείματος, τὰς ἐν ὄρεσι πόλεις ἀσφαλεῖς οἰκήσειν, καὶ πόλεων μὲν ἀποφοιτᾶν, καὶ τῶν πάλαι τεθηπότων αὐτοῖς ἐνδιαιτημάτων, ἐπείγεσθαι δ' ἀναθάλψειν ἐν ὕλαις τε καὶ λόχμαις. ἔθος γὰρ τοῦτο ἅπασι τοῖς ἀνὰ πᾶσαν τὴν χώραν τε καὶ πόλιν, εἰ δή τις γένοιτο πολεμίων ἐπιβολή. ἀναβάντες γὰρ εἰς ὑψηλὰ καὶ δύσβατα τῶν ὀρῶν, ὅπλον ποιοῦνται τὴν δυσχωρίαν, καὶ δειλίας φάρμακον ὃ ἐν σχισμαῖς τῆς πέτρας. τοῦτό τοι καὶ αὐτὸς ὁ σωτὴρ τοῖς Ἰουδαίων ἔφασκε δήμοις. τότε γὰρ, φησὶν, οἱ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ, φυγέτωσαν εἰς τὰ ὄρη. ἐπιοῦσι δὲ μάλιστα τῶν χωρίων, εἰς χέρσον ἐσομένοις φησὶ, καὶ εἰς ἄκανθαν, δεδρότων τῶν περιλειφθέντων· καὶ γραῦν ἐν αὐτοῖς εἰσελθοῦσαν μόνον, ἢ καὶ ὑπὸ τῆς ἀκάνθης οὐ συλληφθησομένων. φυγόντες δὲ μᾶλλον ἐν τοῖς ὄρεσιν, ἐκεῖ φέροντες τῶν εἰς γεωργίαν ἅψονται πόνων. ἀροτριασθήσεται γὰρ πᾶν ὄρος καὶ πᾶς βουνὸς, τῶν ἐν αὐτοῖς ἀναφυγόντων συλλέγειν ὀπτιθυμούντων οὐ τὰ εἰς πλοῦτον καὶ τρυφὰς, ἀλλ' ὅσα πρὸς ἀναλήμψιν τοῦ σώματος ἀρκοῦντα χρείαν. καὶ σπανίως καὶ δυσπόριστον παρέξεσθαι φησίν. ποία τίς οὖν προφάσις τοῦ καὶ ἐν ὄρεσιν οἰκεῖν, καὶ αὐτὰ γεωργεῖν ἐθέλειν, καίτοι τῶν ἐξαιρέτων ἀποφερομένων χωρίων; ὃ μὴ ἐπέλθῃ φησὶν ἐκεῖ φόβος, τοῦτο λογιοῦνται καθ' ἑαυτοὺς, ὡς οὐκ ἂν αὐτοῖς ἐκεῖ κατοικεῖν ἐθέλουσιν ἐπέλθῃ φόβος. εἶτα τῆς εἰς ἄκρον ἐρημίας

Et omnis mons arando arabitur, & non veniet eò terror. Erit enim ex solitudine & vepreto in pascua ouium, & in conculcationem bouis.

Paucos fore superstites in Iudæa dicit, & eò timiditatis & ignauiæ venturos, vt præ ingenti & incredibili timore, in montibus commoraturi sint, & ab nubibus habitationib usque desideratissimis semigraturi, & festinaturi in montibus, insidiisque diliteſcere. Sic enim facere consueuit tota regio & ciuitas, si quando aliqua sit hostium incursatio. Accurrunt enim ad editos & imperuios montes, & difficultate loci, ceu armatura se muniunt, & timiditatis pharmacum ac remedium est, in fissuris esse petrarum. Quinimò hoc etiam Seruator ipse dixit populo Iudaico: Tum enim, inquit, qui in Iudæa sunt, fugiant ad montes. Itaque, inquit, pulcherrima prædia in solitudinem, & in vepreta mutabuntur: cùm derelicti timerent, etiam in illis, & spineta solùm etiam subire non permitterentur: sed ad montes potius confugerent, ibique suspirantes rusticis laboribus manum admouerent. Arabitur enim omnis mons & omnis collis, ab his qui ad eos confugiunt, cupientes colligere, non quæ ad opes aut voluptates spectant, sed quantum ad necessarium vsum corporis suppeditat, & quantum tenuem & angustum difficulterque parabilem victum submini strat. Quid est ergo causæ, vt in montibus habitare eosque colere velint, contemptis prædiis electissimis? Non veniet illuc terror, inquit. Hæc apud se reputabunt ad eos, qui incolere ibi volent, metum non peruenturum. Deinceps verò extremæ solitudinis

ac desolationis magnitudinem ostendit. Mutabitur namque, inquit, propter vastitatem & vepreta in pascua ouis, & in conculcationem bouis, id est, in depastionem ouium vniuersa regio, regio inquam præpinguis, viribus fœcunda, oleæ ferax, arboribus egrègiè consita, semper fructibus compta quasi & culta, lacte & melle affluens, iuxta id quod scriptum est. Itaque quamdiu Deo nostra in omnibus obedientia placemus, tutò virtutem quasi ciuitatem vel regionem colemus & inhabitabimus, hostibus superiores erimus, neque quisquam nos omnino perterrebit: sed potius omnis probitatis & bonorum operum sectatores erimus, copia & vbertate fructuum Deo placentium, abundabimus: intelligibili spineto liberabimur, & terra spontanea erimus, iuxta vocem prophetæ, & verè Dei agricolatio.

CAP. VIII. *Et dixit Dominus ad me: Sume tibi librum noui magni, & scribe in eo stylo hominis, vt celeriter deripiat spolia. Adest enim, & testes mihi adhibe fidos homines, Vriam sacerdotem, & Zachariam filium Barachiæ.*

Cùm plenam & copiosam adhibuerit prædictionem eorum quæ Iudaicæ regioni progressu temporis erant obuentura, magnitudinémque calamitatis exhibuerit, commodè de Emmanuele subtexit, & mysterium eius Deus monstrat prophetæ luculentius. Dicebat enim: Ecce virgo in vtero habebit, & pariet filium: & vocabunt nomen eius Emmanuel. Quòd autem noui Testamenti sequester sit, abrogato nimirum primo, quod multum haberet infirmitatis, & quod antiquaretur, ac neminem secundum conscientiam perficeret, subindicat dicens: Sume librum nouum, magnum. Et quidnam illud tibi significat, nisi illud planè. Siquidem, inquit, non contumacibus, sed in fide sermonem eius amplectentibus, quæ in nouo libro sunt dabuntur, id est, Christi mysterium reuelabitur. Nouus igitur hic liber & magnus. Non enim ad veteris fœderis instar, hoc nouum & nuperum compositum est, quod Christi mysterium enunciat, neque legalis historiæ exilitatem habere, sed in eminentia & sublimitate cognitionis, ac dogmatum versari conspicietur. Vnde & diuinus Paulus suauissimè dicit, pro damnis haberi

A καταδήλη ὁ μεγέθος. ἔσεται γὰρ φησὶν ἀπασα ἡ χώρα ἀπὸ τῆς ὀρεινῆς καὶ τῆς ἀκρώρης, εἰς βόσκημα προβάτων, καὶ εἰς καταπάτημα βοὸς, τοῦτ' ἔστιν, εἰς κατάμομας θρεμμάτων, τὴν πίονα, τὴν εὐάμπελον, τὴν ἐλαιοφόρον, τὴν εὐδενδροτάτην, τὴν ἀεὶ κομῶσαν καρποῖς, τὴν ῥέουσαν γάλα καὶ μέλι, καὶ ὃ γεγραμμένον. Σὺν οἷς Θεὸν εὐφραίνοντες ἐν ταῖς εἰς πᾶν ὁτιοῦν εὐπειθείαις ἀσφαλῶς οἰκήσομεν, καὶ

B κατασχήσομεν χώραν ἢ πολιτείαν τὴν ἀρετὴν, καὶ κατάμεσον ἱστάμενοι τῶν ἐχθρῶν. καταπλήξει δὲ οὐδεὶς ὑμᾶς οὐδέν. ἐσόμεθα δὲ μᾶλλον ἁπάσης ὁσιότητος καὶ καλῶν ἔργων ὀπαδοὶ, καὶ εὐκαρπίας ἀναμέσον τῆς ἀρεσκούσης Θεῷ, καὶ πάσης ἀκάνθης ἀπηλλαγμένοι, καὶ γῆ θελητὴ κατὰ τὸ τοῦ Φήτου φωνὴν, ἡ Θεοῦ γεώργιον ἀληθῶς.

Καὶ εἶπε κύριος πρός με. λάβε σεαυτῷ τόμον καινοῦ μεγάλου, καὶ γράψον εἰς αὐτὸν γραφίδι ἀνθρώπου τὸ ὀξέως προνομεῦσαι ποιησαι σκύλων. πάρεσι γάρ, καὶ μάρτυράς μοι ποίησον πίστους ἀνθρώπους, τὸν Οὐρίαν καὶ τὸν Ζαχαρίαν υἱὸν Βαραχίου.

Ἀποχρώσθαι δὲ μάλα ποιησάμενος τὴν προαγόρευσιν, τῶν μελλόντων συμβήσεσθαι καὶ χαλεπῶς τῇ τῶν Ἰουδαίων χώρᾳ καὶ ὃ τῆς συμφορᾶς καταδείξας μέγεθος, προσεπάγει χρησίμως τὰ περὶ γε τοῦ Ἐμμανουὴλ, ἃ ὃ ἐστ' αὐτῷ γε προδεδείχθαι μυστήριον, σαφηνέστερον ἀποφαίνει τῷ προφήτῃ Θεός. ἔφη μὲν γάρ. ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἕξει, καὶ τέξεται υἱόν, καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ. ὅτι μὲν γὰρ καινῆς διαθήκης ἔσαι μεσίτης, καταργουμένης δηλονότι τῆς προτέρας, ὡς πολὺ τὸ ἀσθενὲς ἐχούσης, πεπαλαιωμένης δὲ, καὶ τελούσης εἰς ἀφανισμὸν καὶ σαπρότητα, ὡσαφηνέστερον λέγων. λάβε σεαυτῷ τόμον καινοῦ μεγάλου. καὶ τί ὃ σεαυτῷ καταστήσεται αὐτὸ, δῆλον ἐκ τοῦ πρώτου. οὐ γάρ τοι φησὶν τοῖς ἀπειθεῖσι πρηνέσιν, ἀλλὰ τοῖς

E ἐν πίστει τετιμηκόσι τὸν ἐπ' αὐτῷ λόγον τὰ ἐν τῷ καινῷ δοθήσεται τόμῳ. τοῦτ' ἔστιν, ἀποκαλυφθήσεται ὃ Χριστοῦ μυστήριον. καινὸς οὖν ὁ τόμος καὶ μέγας. οὐ γάρ τοι κατὰ τὴν προτέραν συντεταγμένη διαθήκη ἡ καινὴ τε καὶ νέα ὃ τοῦ Χριστοῦ κηρυχθὲν μυστήριον, ὅτε μὲν ὀφθήσεται ὃ τῆς νομικῆς ἱστορίας ἔχειν ἀπειρόν, ἀλλ' ὡς ἐν ὑπεροχῇ τῆς γνώσεως καὶ δόξης. ὅθεν καὶ ὁ θεσπέσιος Παῦλος ἡδέως φησὶν, ἐζημιῶσθαι

πάντα τὰ ἐν νόμῳ δηλοῦντος τῆς γνώσεως τοῦ Χριστοῦ. πρόδηλον οὖν ὅτι πεπαλαιωμένης τῆς πρώτης, ὡς ἔφην, καινὸς ὁ τόμος καὶ μέγας λαμβάνεται τῆς δευτέρας διαθήκης, ἥτις ὅτι χρείττοσιν ἐπαγγελίαις προλαμβάνεται, καθάφησιν ὁ ἱερώτατος Παῦλος. Γράφεται δὲ ὁ τόμος χαρακτῆρι ἀνθρώπου, ἀφ' ποίαν αἰτίαν; ὅτε μὲν τοῖς τῆς ἀγνοίας ὄμμασι τὸ τῆς ἁγίας καὶ ὁμοουσίου τριάδος πολυπραγμονοῦμεν μυστήριον, εἶτα λέγειν ἑτέροις ὁπηνίκα δοκοῦμεν ἔοικε· ὅτε τὴν ἀπόρρητον γέννησιν τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ τοῦ Θεοῦ· τότε δὴ τότε χρεία χαρακτῆρος ἡμῖν οὐκ ἀνθρωπίνης καὶ καθ' ἡμᾶς. ποῖος γὰρ ἂν ἀρκέσαι λόγος εἰς τὸ δυνάασθαι διηγήσασθαι τὸ ὑπὲρ νοῦν καὶ λόγον; ἀπόχρη δὲ μόνοις τοῖς ὕπνου ἰσχυροῖς, καὶ ὑπὲρ πάντα νοῦν διηγήμασιν ἐκφυὲς ὁ κάλαμος, περὶ οὗ φησὶν ὁ Θεὸς καὶ πατὴρ ἀφῆ φωνῆς τοῦ Δαβίδ. ἡ γλῶσσά μου κάλαμος γραμματέως ὀξυγράφου. οἶδεν γὰρ οὐδεὶς τὸν υἱόν, εἰ μὴ ὁ πατήρ· ἀλλ' οὐδὲ τὸν πατέρα οὐδεὶς ἐπιγινώσκει τίς ἐστιν εἰ μὴ ὁ υἱός, καὶ ᾧ ἐὰν βούληται ὁ υἱὸς ἀποκαλύψαι. ὅταν οὖν ἡμεῖς περὶ τοῦ εἶναι ἄνθρωπον αὐτὸν ποιούμεθα λόγους, τότε δὴ τότε χρεία χαρακτῆρος ἀνθρωπίνης· ὁ δὴ καὶ πεποίηκεν ὁ θεῖος Ἰωάννης λέγων. ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν. χαλεπὸν δὲ ὅλως οὐδὲν, καὶ τὸ κατὰ σάρκα θάνατον αὐτοῦ, καὶ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν τοῖς καθ' ἡμᾶς ἀναγγεῖλαι φωναῖς, καὶ ὅτι πρωτόλεον ὥσπερ τι, καὶ ἀπαρχὴ τῆς ἀνθρώπου φύσεως ἀναπεμπομένης εἰς ἀφθαρσίαν, ἀνέβη πρὸς τὸν πατέρα, καὶ κεκάθικεν ἐν τοῖς ὑψηλοῖς. ἥξει τε κατὰ χαρακτῆρα, καὶ καθίσει τὸν κριτήν. ἐκείνων οὖν ἀνθρώπου χαρακτῆρι τὰ περὶ τοῦ εἶναι ἄνθρωπον τὸν μονογενοῦς χαράττουσιν οἱ πνεύματοφόροι. πρόσεστι δὲ λέγων. μάρτυράς μοι πίστωσαν πιστοὺς ἀνθρώπους, τὸν Οὐρίαν καὶ τὸν Ζαχαρίαν υἱὸν Βαραχίου. ἰστέον δὲ ὅτι κατ' ἐκεῖνο τὸν καιρὸν, καθ' ὃν ὁ περὶ τούτων λόγος πρὸς τοῦ Θεοῦ γέγονε πρὸς τὸν μακάριον Ἡσαΐαν, Οὐρίας μὲν ἦν τις προφήτης, Ζαχαρίας δὲ ἱερεὺς καὶ νομοδιδάσκαλος. προσλαμβάνονται δίκαιον εἰς μαρτυρίαν τοῦ ὅτι Χριστῷ, ἥτε διὰ νόμου καὶ προφητῶν ἁγίων μυσταγωγία καὶ σύνεσις ἦγεν προσαγόρευσις. τέλος γὰρ νόμου καὶ προφητῶν ὁ Χριστός. δοκοῦσι δέ τινες δεδεῖχθαι φανῆναι τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις ἐν καιρῷ τῆς ἐν τῷ ὄρει μεταμορφώσεως τοῦ Χριστοῦ. γέγραπται γὰρ ὅτι μεθ' ἡμέρας ἓξ παραλαβὼν ὁ Ἰησοῦς τὸν Πέτρον, καὶ

A omnia quæ sunt legis, præ noticiæ Christi excellentia. Patet ergo quòd antiquato primo, vt dixi, nouum & magnum volumen secundi fœderis sumitur: quod præstantioribus sacrificiis sancitum est, quemadmodum sanctissimus Paulus ait. Scribitur porrò hic liber stylo hominis. Quid ita? Quando enim animi oculis sacrosanctæ & consubstantialis Trinitatis mysterium perueſtigamus, dein aliis aliquando
B arcanum ortum vnigenæ filii Dei tradere instituimus: tunc sanè tunc opus nobis est non humano stylo, & nobis familiari. Quæ enim oratio satis erit, vt quod supra mentem & orationem est, expedire posset? His adeò subtilibus omnemque mentem ac cogitationem superantibus enarrationibus ille solùm calamus sufficerit, de quo Deus & Pater voce Dauidica loquitur: [Lingua mea calamus scribæ, celeriter scribentis.] Nemo enim nouit filium nisi pater, sed nec
C patrem quisquam agnoscit qui sit, nisi filius, & cui volet filius reuelare. At quando de humanitate eius verba facimus, tunc tunc humano stylo opus est, quod & fecit sapiens Ioannes, dicens: [Verbum caro factum est, & habitauit in nobis.] Nec verò difficile est, etiam mortem eius secundum carnem, & ex mortuis resurrectionem nostris verbis annunciare: & quasi primitias humanæ naturæ ad incorruptionem renouatæ, ad pa-
D trem ascendisse, & in cælis consedisse, ac constituto tempore venturum, iudicémque sessurum. Proinde hominis penna de humanitate vnigeniti, homines spiritu afflati conscribunt. Porrò autem præcipit, inquiens: Testes mihi adhibe fidos homines, Vriam & Zachariam filium Barachiæ. Sciendum quo tempore de hisce rebus sermo à Deo ad beatum Esaiam habitus est, Vriam pro-
E phetam fuisse, Zachariam sacerdotem & legis doctorem. Adhibentur ergo ad hanc de Christo testificationem mystagogia, quæ lege constat sanctisque prophetis, & cognitio, siue prædictio. Finis quippe legis ac prophetarum Christus. Tale quiddam monstratum fuisse sanctis Apostolis tempore transfigurationis Christi in monte asserimus. Scriptum est enim quòd post dies sex adsumpsit Iesus Petrum, & Iaco-

bum, & Ioannem fratrem eius, & ducit illos in montem valdè excelsum seorsum: & transfiguratus est coram ipsis. Et resplenduit vultus eius sicut sol, & vestes eius factæ sunt candidæ sicut lux. Et ecce apparuerunt illis Moses & Elias, colloquentes cum ipso. Obserua itaque quomodo Moses & Elias, id est, Sacerdotium ac Lex (vtraque enim Moses) quin & Elias assumptus ante faciem sanctorum prophetarum, ipsi inter se, colloquebantur de exitu, quem esset in Hierusalem impleturus. Qualis tandem exitus? Dispensationis nimirum finis, crux, mors, ex mortuis resurrectio, in cælos assumptio. Nam hæc omnia præfigurauit per vmbram lex, prædixit etiam illustris & magnus sanctorum prophetarum chorus.

A τὸν ἀδελφὸν, καὶ ἀναφέρει αὐτοὺς εἰς ὄρος ὑψηλὸν κατ' ἰδίαν. καὶ μετεμορφώθη ἔμπροσθεν αὐτῶν. καὶ ἔλαμψε τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ὡς ὁ ἥλιος, καὶ τὰ ἱμάτια αὐτοῦ λευκὰ ὡς τὸ φῶς. καὶ ἰδοὺ ὤφθη αὐτοῖς Μωσῆς καὶ Ἠλίας συλλαλοῦντες μετ' αὐτοῦ. ἄρα δὴ οἶσθα ὅπως Μωσῆς καὶ Ἠλίας, τοῦτ' ἔστιν, ἱερωσύνη καὶ νόμος. ἀμφότερα γὰρ ὁ Μωσῆς· καὶ μὴν καὶ Ἠλίας εἰς πρόσωπον τῶν ἁγίων προφητῶν προαναφθείς, προσπαίζων ἀλλήλοις, περὶ τῆς ἐξόδου φησὶν ἧς ἔμελλε πληροῦν ἐν Ἱερουσαλήμ. ποία δὲ ἔξοδος; τῆς οἰκονομίας δηλονότι· τὸ πέρας, ὁ σταυρὸς, ὁ θάνατος, καὶ ἐκ νεκρῶν ἀνάστασις, καὶ εἰς οὐρανοὺς ἀνάληψις. ταῦτα γὰρ πάντα προφητεύσαι μὲν δι' σκιᾶς ὁ νόμος. προσηγέρθησαν δὲ καὶ ὁ λαμπρὸς καὶ μέγας τῶν ἁγίων προφητῶν ὁ χορός.

B

Καὶ προσῆλθε πρὸς τὴν προφῆτιν καὶ συνέλαβε, καὶ ἔτεκεν υἱόν.

Et accessit ad prophetissam: & in vtero concepit, & peperit filium.

C

Quod non ex sanguine & carne, neque ex voluntate viri, Christi natiuitas secundum carnem peracta fuerit, sed & insolita, & vltra leges humanæ naturæ extiterit, Deus prophetæ reuelauit. Etenim ipse, inquit, qui dicit, Cape tibi librum nouum magnum. accessit ad prophetissam. Considera verò quo pacto hominis penicillo Christi mysterium nostrisque verbis scribatur. Illud autem, Accessit, pro coiit, vel coniugali ritu communicauit, ex more suo dicit diuina scriptura. Videt ergo prophetia etiam congressus formam cum sancta virgine, quam prophetissam quoque dicit, rem veram docens: dein & conceptionem factam ait, filiúmque editum. Illud enim sanctissimum corpus ex Spiritu sancto è supernis verbo formatum esse, cui dubium esse poterit? Quocirca spiritus virtus ac vis, per quam illud corpus in sancta virgine formatum est, hoc congressus habitu ac figura obliquè significatur. Primitiæ siquidem factus est hinc Christus eorum qui sanctificati sunt in spiritu, qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, nec ex voluntate viri, sed ex Deo geniti sunt. Natus ergo est ex sancto Spiritu iuxta carnem & ipse ante alios, vt & nos quoque per illum nascceremur. Hic etiam notandum, quòd

D

Ὅτι μὴ ἐξ αἵματος καὶ σαρκὸς, μήτε μὴν ἐκ θελήματος ἀνδρὸς, ἢ κατὰ σάρκα Χριστοῦ πεπραγμένη γέννησις, καινοπρεπὴς δέ τις ἦν καὶ ἀήθης, καὶ τῆς τῶν ἀνθρωπίνης φύσεως ἐπέκεινα νόμων ἀπεκάλυψε τῷ προφήτῃ Θεός. αὐτὸς γάρ φησιν ὁ λέγων. λάβε σεαυτῷ τόμον καινὸν μεγάλου. προσῆλθε πρὸς τὴν προφῆτιν. ἄρα δὴ οἶσθα ὅπως αἱ θεόπνευστοι γραφίδι τοῦ Χριστοῦ μυστήριον, καὶ λόγοις γράφεται τοῖς καθ' ἡμᾶς. τὸ γάρ τοι προσῆλθεν ἔξωθεν τῆς θείας λέγει γραφῆς, ἀντὶ τοῦ, συνῆλθεν, ἤγαγεν, κεχοινώνηκε γαμικῶς. ὁρᾷς οἷον ἀρχὴν ὁ προφήτης, καὶ σύνοδον ἁρμα γεγενὸς πρὸς τὴν ἁγίαν παρθένον, εἶτα εἰς φησὶ καὶ προφῆτιν, πρᾶγμα διδάσκων ἀληθές. εἶτα καὶ σύλληψιν γεγενῆσθαι φησὶν, τεχθῆναί τε καὶ τεχθέν. ἔξωθεν δὲ σφόδρα τῆς ὁράσεως ἡ ἔκβασις πάντα τῶν προφήτῃ προδηλοῦσα πρὸς γνῶσιν. ὅτι γὰρ ἐξ ἁγίου πνεύματος τὸ παράλογον ἐκεῖνο διεπήγνυτο σῶμα τὸ ἑνωθὲν τῷ λόγῳ, πῶς ἂν ἐνδοιάσειέ τις; ὁποῖον ἦν τὸ πνεύματος ἐκεῖνο γλίσχρον, δι' ἧς ὁ ἐν τῇ ἁγίᾳ παρθένῳ διεπλάττετο σῶμα, πῶς τῆς συνόδου σημαντικῶς κατεσημαίνετο. ἀπορρὼξ γὰρ γέγονε καὶ χριστὸς τοῦτο. Χριστὸς τὴν ἁγιασμένων ἐν πνεύματι, οἵ οὐκ ἐξ αἱμάτων, οὐδὲ ἐκ θελήματος σαρκὸς, οὐδὲ ἐκ θελήματος ἀνδρὸς, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ ἐγεννήθησαν. γέννημα τοίνυν πνεύματος κατὰ γε τὴν σάρκα καὶ πρὸ τῶν ἄλλων αὐτὸς, ἵνα καὶ ἡμεῖς δι' αὐτὸν ἐν τούτοις ἐπισημειώσασθαι ἄναγκαῖον ὅτι τὸν

E

Οὐρίαν καὶ τὸν Ζαχαρίαν μάρτυρας αὐτῷ γενέσθαι παρεσκεύαζεν, ἵνα ὀξέως προνομεύσῃ ποιήσας σκύλων. προφητικὴ δὲ ὅτι πάρεστι γάρ, μεμαρτύρηκε γὰρ ὁ νόμος, καὶ μιᾷ τῶν ἁγίων προφητῶν προφωνήσει, ὅτι γυμνητεύσει ὁ Χριστὸς σκυλεύσαι τὸν Σατανᾶν, καὶ διαρπάσαι τὰ σκεύη αὐτοῦ, κατὰ φησιν αὐτός. τοῦτ' ἔστιν, ἰδίους ποιήσεται τοὺς ἐκείνου προσκυνητὰς ποτέ. τοῦτο γὰρ καὶ αὐτὸς ἔφασκεν ὁ Χριστὸς, ὡς ἂν εἴποι τις ὑποδείγματος λέγων· ἢ πῶς δύναταί τις εἰσελθεῖν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ἰσχυροῦ, καὶ τὰ σκεύη αὐτοῦ διαρπάσαι, ἐὰν μὴ πρῶτον δήσῃ τὸν ἰσχυρὸν, καὶ τότε διαρπάσῃ τὰ σκεύη αὐτοῦ; λέγων δὲ ὅτι πάρεστι γάρ, σὺν εἰς μακρὰν ἔσεσθαι τὴν ἀπάλειψιν τοῦ Ἐμμανουὴλ κατεπῄγγελλετο. τοῦτο τοι καὶ πρὸς τὸν μακάριον Ἀμβακοὺμ εὐλαβούμενος λέγων. ἔτι μικρὸν ὁ ἐρχόμενος ἥξει καὶ οὐ χρονιεῖ.

Καὶ εἶπε κύριος μοι· κάλεσον τὸ ὄνομα αὐτοῦ, ταχέως σκύλευσον, ὀξέως προνόμευσον. διότι πρὶν ἢ γνῶναι τὸ παιδίον καλέσαι πατέρα ἢ μητέρα, λήψεται δύναμιν Δαμασκοῦ, καὶ τὰ σκῦλα Σαμαρείας, κατέναντι βασιλέως Ἀσσυρίων.

Εἰπὼν ἀνωτέρω τό, ἰδοὺ παρθένος ἐν γαστρὶ ἕξει, καὶ τέξεται υἱόν, καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουὴλ. προστέταχεν οὖν καλεῖσθαι τὸ ὄνομα αὐτοῦ, ταχέως σκύλευσον, ὀξέως προνόμευσον. ἆρ' οὖν εἴληφεν ὄνομα αὐτῷ τὸ πρῶτον, τοῦτ' ἔστιν, Ἐμμανουήλ; φρέπει δ' αὖ ὅτι μᾶλλόν γε τό, ταχέως σκύλευσον, ὀξέως προνόμευσον; ᾧ τοῦτο φαμὲν, οὐκ ἔνι δὲ μᾶλλον. ἔθος τῇ θεοπνεύστῳ γραφῇ διαφόροις ὀνόμασι τὸν τῶν ὅλων Θεὸν ἐπικαλεῖν, καὶ ὡς ἀπό γε τῶν καθ' ἑκάστους διαφερόντων ἐπιφημίσεις ἐπιτηδείως ἔχειν ποτὲ τὰς κλήσεις. τοῦτο τετήρηται καὶ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ. Θεὸς γάρ ἐστιν ἀληθινὸς, καὶ ὅτι μὲν Θεὸς ὢν φύσει, γέγονε μὲν ἡμῖν ὁ λόγος, ὅτ' ἐπέφωσε καθ' ἡμᾶς, καταστραπὴν μὲν οὐ καὶ μάλα γαφῶς τὸ Ἐμμανουήλ. ὅτι δὲ γέγονεν ἀνθρωπος, ἐσκύλευσε τὸν Σατανᾶν, καὶ μιᾷ καὶ ἐξείλετο τὰ ἐκείνου σκαιότητος τοῖς πάλαι διηρπασμένοις, καὶ δουλεύοντας αὐτῷ διὰ τῆς ἁμαρτίας, ἐκδιέξεσιν αὖ τό, ταχέως σκύλευσον, ὀξέως προνόμευσον. ὅτι δὲ ὡς Θεὸς ἀφράστῳ δυνάμει κατορθοῖ ἔμελλε τὴν ὅτι μάλιστα τῆς λυτρώσεως προαναφαίνων λέγων. διότι πρὶν ἢ γνῶναι τὸ παιδίον καλέσαι πατέρα ἢ μητέρα, λήψεται δύναμιν Δαμασκοῦ, καὶ σκῦλα Σαμαρείας, κατέναντι βασιλέως Ἀσσυρίων. βαθὺς δὲ σφόδρα τῶν προκειμένων ὁ

A Vriam & Zachariam testes adhiberi iusserit, vt citò diripiat spolia. Adposuit etiam: Adest enim. Attestatur etenim lex, & porrò sanctorum prophetarum prædictio, Christum natum Satanam spoliaturum, & vasa eius direpturum, vt ipsemet, inquit, hoc est, qui huius aliquando adoratores essent, suos facturum. Hoc enim & ipse Christus dixit, Exempli causa, inquiens: Quomodo potest quispiam ingredi in domum fortis, & vasa illius diripere, nisi primùm vinciat fortem, & tum diripiat vasa illius? Cùm autem ait: Adest enim, non longè abfore manifestationem Emmanuelis annunciauit, Quin & beatus Abacum dixisse reperitur: [Adhuc paruumper, qui accedit veniet, & non tardabit.] a Abac. 2.

Et dixit mihi Dominus: Voca nomen eius, Velociter spoliato, Citò prædator. Eapropter antequam sciat puer vocare patrem vel matrem, auferet potentiam Damasci, & spolia Samariæ, coram rege Assyriorum.

Cùm superius dixisset: Ecce virgo in vtero habebit, & pariet filium, & vocabunt nomen eius Emmanuel: nunc iubet vocari nomen eius, Velociter spoliato, Citò prædator. An verò illud primum nomen inane est & irritum, nimirum Emmanuel? & hoc maximè decebit, Velociter spoliato, Citò prædator? Nequaquam istuc dicimus, sed illud dicimus potius. Mos est Scripturæ diuinitus aspiratæ, diuersis nominibus vniuersitatis Deum appellare: & à rebus pro temporum ratione gestis aliquando nomenclaturas antè inuenire. Hoc etiam in ipso Christo obseruatum est. Deus enim verus est. Et quoniam Deus natura existens, factus est nobiscum, sermo qui apparuit nostra specie, denotari Emmanuelis nomine sapientissimè possit. Dein factus homo cùm despoliasset Satanam, & olim abreptos, eique per peccatum seruientes, ab illius tyrannide eripuisset, excruit & declarauit illud: Velociter spoliato, Citò prædator. Quòd etiam, vt Deus, redemptionem humanam inexplicabili virtute perfecturus sit, præmonstrauit, dicens: Priusquam nouerit puer patrem vel matrem, auferet potentiam Damasci, & spolia Samariæ coram rege Assyriorum. Altissimus est horum verborum sensus,

& enarratio ſpiritalis. Obducta eſt enim obſcuritatibus ferè ſemper diuina oratio, nec ex hiſtoria rebuſque ſub ſenſum cadentibus inuenerimus, Chriſtum ſtatim natum, vel expoliaſſe Damaſcum, vel regionem regis Aſſyriorum, liberatis his qui è Samaria in eius regionem deportabantur. Cùm autem ſpiritaliter rem acceperimus, tum hoc veriſſimum eſſe videbimus. Erat igitur Damaſcus, ſiue Syria vniuerſa, & Aſſyriorum regio; ſcilicet Perſarum & Medorum, idolis plena, & idcirco terra ſculptilium, vocitata eſt, in qua ſcilicet erant altaria & fana vbiuis locorum, & qui frequentare fana ſoliti ſunt, falſorum inquam vatum genera, & incantationum periti. Robur autem & firmamentum eorum omne erant dæmonia, quæ finguli colebant, & princeps ac præfectus eorum Satanas. Quòd igitur Damaſci potentiam, regiſque Aſſyriorum, id eſt, Satanam, & improbas ac prophanas dæmoniorum turmas modo non deprædaturus ſit Chriſtus, atque eius ſeruitio liberaturus eos qui ſeducti erant, etiam antequam ad eam ætatem pertigerit, quam æquum eſt, ſcire poſſe patrem ac matrem vocare: declarauit cum ait: Priuſquam ſciat puer vocare patrem vel matrem, potentiam Damaſci auferet. Auferet, pro, depopulabitur. Auferet item & ſpolia Samariæ, id eſt, captiuos eripiet, pro illis depugnans coram rege Aſſyriorum, ſcilicet intelligibili, videlicet Satana. Is enim erat Damaſci & Syriæ potentia. Idolorum autem cultores omnem in ſeipſis ſalutis ſpem habere, & Chriſtum, quàm primum natus eſt, & ſpoliaſſe Satanam, facile eſt videre. Scribit enim Matthæus. [Cùm verò Ieſus natus eſſet in Bethleem Iudææ diebus Herodis, ecce Magi ab oriente venerunt Hieroſolyma dicentes: Vbi eſt qui natus eſt rex Iudæorum?] Vidimus enim ipſius ſtellam in Oriente, & venimus vt adoremus eum. Adorarunt ergo, & adduxerunt aurum, & thus, & myrrham. Vidéſne quo pacto Satanam ſpoliet & deprædetur velociter? Deinde aduentus ſui ſcopum & finem fuiſſe redemptionem eorum qui in captiuitate intelligibili ſunt, deſignat & ipſe Chriſtus, voce

Matth. 1.

νοῆς, καὶ πνευματικὴν ὃ δήγημα. κέκρυπται γὰρ
ἀσαφείαις ἀεί πως ὁ θεῖος λόγος. οὐκ εὑρήσομεν
γὰρ ὡς ἐν ἱστορίᾳ τε καὶ ἐν αἰσθητοῖς πράγμασιν,
ὅτι γενηθεὶς εὐθὺς ὁ Χριστὸς, ἢ τὴν Δαμασκὸν
ἐσκύλευσεν, ἢ τὴν χώραν τῶν βασιλέως τῶν Ασσυ-
ρίων. λυτρούμενος τοὺς ἐκ τῆς Σαμαρείας, εἰς τὴν
ἐκείνην χώραν ἀπενεχθέντας. ὅταν δὲ νοητῶς
ἐκλάβωμεν, τότε δὴ πάντως ὃ ἀληθὲς ὁμο-
λόγησα. ἔχουσι γὰρ ἅπτε Δαμασκὸς, ἤγουν Συρία
πᾶσα, καὶ μὴν ἡ τῶν Ασσυρίων χώρα, τοῦτ' ἔστιν,
ἡ Περσῶν τε καὶ Μήδων μεμέστωτο μὲν εἰδώλων.
καὶ λιθῶν τοῦτο κέκληται γῆ τῶν γλυπτῶν. ἦσαν γὰρ
βωμοὶ καὶ τεμένη πανταχοῦ, καὶ οἱ τοῖς τεμένεσιν
ἐμφιλοχωρῆν εἰωθότες. φημὶ δὴ τὰ τῶν ψευδο-
μαντέων γένη, καὶ οἷς ἡ τέχνη πρὸς γοητείαν. πᾶ-
σα δὲ τούτων ἡ δυνάμις ἦν, τὰ περὶ ἑκάστοις
θρησκεύόμενα δαιμόνια καὶ ὁ τούτων ἡγούμενος
Σατανᾶς. ὅτε τοίνυν ἔμελλε τὴν τε Δαμασκοῦ
δύναμιν, καὶ μὴν καὶ τὴν τοῦ βασιλέως τῶν Ασ-
συρίων, τοῦτ' ἔστι τὸν Σατανᾶν, καὶ τὰ πονηρὰ καὶ
βέβηλα τῶν δαιμονίων σύφη, μονονοὺ καταλῦσαι Χριστὸς. ἀπαλλάξαι τε τῆς ὑπ' αὐ-
τῶν δουλείας τοὺς πλανωμένους. ἐν ὥρᾳ ἡλικίας
σωματικῆς εἰς τοῦτο ἐλθεῖν, ἣν ὥρᾳ αἰ ὥρεπτοι τὸ εἰ-
δέναι δύνασθαι καλῶν πατέρα ἢ μητέρα διεσά-
φησεν εἰπών. ἕξει ὥρᾳ ἡ γαλαν τὸ παιδίον καλῶν
πατέρα ἢ μητέρα, λήψεται τὴν δύναμιν
Δαμασκοῦ· τὸ δὲ λήψεται, ἀντὶ τοῦ, χρώσεται,
λήψεται δὲ ὁμοίως καὶ τὰ σκῦλα Σαμαρείας.
τοῦτ' ἔστιν, ἀπαλλάξει τοὺς αἰχμαλώτους πολε-
μήσας ὑπὲρ αὐτῶν. ἀπέναντι τοῦ βασιλέως
Ασσυρίων. τοῦ νοητοῦ δηλονότι, φημὶ δὴ τοῦ Σα-
τανᾶ. αὐτὸς γὰρ ἦν ὁ Δαμασκὸς, καὶ ἡ Συρίας
δύναμις. ὅτι δὲ οἱ τῶν εἰδώλων προσκυνηταὶ
πᾶσαν ἔχουσιν ἐπ' αὐτοῖς τὴν τῆς σωτηρίας ἐλπί-
δα. ὅτι δὲ ἐσκύλευσεν ὁ Χριστὸς τὸν Σατανᾶν,
μεγυνηλούσης εὐθὺς, ἀπαλαίπωρον ἰδεῖν. γράφει
γὰρ ὁ Ματθαῖος. τοῦ γ' Ιησοῦ γενηθέντος ἐν Βηθ-
λεὲμ τῆς Ιουδαίας ἐν ἡμέραις Ηρῴδου τοῦ βα-
σιλέως. ἰδοὺ μάγοι ἀπὸ ἀνατολῶν παρεγένοντο
τε εἰς Ιερουσόλυμα, λέγοντες, ποῦ ὅστιν ὁ τεχθεὶς
βασιλεὺς τῶν Ιουδαίων. εἴδομεν γὰρ τὸν ἀστέρα αὐ-
τοῦ ἐν τῇ ἀνατολῇ, καὶ ἤλθομεν προσκυνῆσαι
αὐτῷ. προσκεκυνήκαμεν γοῦν δὲ προσήνεγκαν
χρυσὸν, καὶ λίβανον καὶ σμύρναν. ὁρᾷς ὅπως ἐ-
σκύλευσε τὸν Σατανᾶν, καὶ προσενόμευσεν ὀξέως.
ὅτι δὲ καὶ ὁ τῆς ὀπτασίας σκοπὸς εἰς λύτρωσιν
βλέπει τῶν ἐν αἰχμαλωσίᾳ τῇ νοητῇ γεγονότων καλῶς σημαίνει δὴ καὶ αὐτὸς ὁ Χριστὸς, λέγων φω-

νῆς Ησαΐου λέγων. πνεῦμα κυρίου ἐπ' ἐμέ, οὗ εἵνεκεν ἔχρισέ με, εὐαγγίσασθαι πτωχοῖς, ἀπέσταλκέ με, κηρύξαι αἰχμαλώτοις ἄφεσιν, καὶ τυφλοῖς ἀνάβλεψιν. ψάλλει δέ που καὶ ὁ μακάριος Δαβὶδ πρὸς αὐτόν. ἀναβὰς εἰς ὕψος ἠχμαλώτευσεν αἰχμαλωσίαν. καὶ τοῦτο αὐτὸς ἐδίδαξεν εἰπών. ὅταν ὑψωθῶ ἐκ τῆς γῆς, πάντας ἑλκύσω πρὸς ἐμαυτόν.

Καὶ προσέθετο κύριος λαλῆσαί μοι ἔτι, λέγων Ὅτι μὴ βούλεται τὸν λαὸν τοῦτον τὸ ὕδωρ τοῦ Σιλωὰμ τὸ παρρύμην ἡσυχῇ, ἀλλὰ βούλεται ἔχειν Ραασσὼν, καὶ τὸν υἱὸν τοῦ Ρομελίου βασιλέα ἐφ' ὑμῶν, διὰ τοῦτο ἰδοὺ ἀνάγει κύριος ἐφ' ὑμᾶς τὸ ὕδωρ τοῦ ποταμοῦ τὸ ἰσχυρὸν καὶ πολύ, τὸν βασιλέα τῶν Ασσυρίων, καὶ πᾶσαν δόξαν αὐτοῦ. καὶ ἀναβήσεται ὅτι πᾶσαν φάραγγα ὑμῶν, καὶ ἐπὶ πάσης ὅτι πᾶν τεῖχος ὑμῶν, καὶ ἀφελεῖ ἀπὸ τῆς Ιουδαίας ἄνθρωπον, ὃς δυνήσεται κεφαλὴν ἆραι, ἢ δυνατὸν σὺν τελέσασθαί τι. καὶ ἔσται ἡ παρεμβολὴ αὐτοῦ, ὥστε πλησθῆναι τὰ πλάτη τῆς χώρας σου.

Ὅτι μὲν γὰρ ὁ εἰωθὼς ἀνθρώποις, ξένητε καὶ ἀξιάγαστος ἔσται τῇ Ἐμμανουὴλ ἡ γέννησις, διὰ τῆς ἁγίας παρθένου, καὶ ὅτι πλείστων τε ὅσων καὶ ἐπιφανεστάτων ἀληθῶς γεωσημείων ἀποτελεσθήσεσθαι καιροῖς οὐ μάλα διῃρημένοις, ἀποκαλύπτει τοῖς προφήταις λοιπόν, καὶ τὴν ἐσομένην κατ' αὐτοὺς τῶν Ιουδαίων ἀπόνοιαν κατὰ γε τὸν τῆς ἐνανθρωπήσεως καιρόν. ἀφίκετο γεμιὼ εἰς τόνδε τὸν κόσμον ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ λόγος, ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας, οὐκ ἐμφανῆ τε καὶ ὁρωμένῳ τοῖς ἀνθρώποις καὶ ὑπεροχῆς δόξαν ἔχων. ὅτε μὲν γὰρ ὁ εἰωθὼς αὐτοῖς φῶς οἰκῶν ἀπρόσιτον. οὐδὲ ταῖς ἀγγελικαῖς δυνάμεσι δορυφορούμενος ἀναργῶς. ἀλλ' ἁπλῶς ἐν δόξῃ τυχὸν ὑπηκόου βασιλέως. μετρίως δὲ σφόδρα καὶ ὑφειμένως, καὶ πολὺ λίαν ἀψοφητί. καὶ τοῦτο ἡμῖν ὁ Θεὸς, καὶ πατὴρ διὰ φωνῆς ἁγίων καταμεμυθεύκε λέγων. ἰδοὺ συνήσει ὁ παῖς μου ἀγαπητὸς, ἐν ᾧ εὐδόκησα, κείσῃ τοῖς ἔθνεσιν ἐξοίσει. οὐκ ἐρίσει οὐδὲ κραυγάσει, οὐδὲ ἀκουσθήσεται ἐν ταῖς πλατείαις ἡ φωνὴ αὐτοῦ. κάλαμον συντετριμμένον οὐ κατεάξει, καὶ λίνον τυφόμενον οὐ σβέσει. Καὶ τρόπος μὲν οὗτοι τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας τοῦ μονογενοῦς. Ιουδαῖοι γεμιὼ οἱ τάλανες τὸ ἐπ' αὐτῷ μυστήριον, οὐ νοήσαντες ὅλως ἤγουν ἀμύστως διωδύνηνται. κατεπέφυντο δηλονότι, καὶ ἐζήτουν αὐτὸν ἀποκτεῖναι λέγοντες.

A Esaiæ, dicens: [Spiritus Domini super me eo quòd vnxit me, ad euangelizandum pauperibus misit me, ad prædicandum captiuis remissionem, & cæcis visum.] Psallit item & beatus Dauid de ipso: [Ascendens in altitudinem, captiuam duxit, captiuitatem: idque docuit ipsemet, cum dicit: Cùm subleuatus in altum fuero de terra, omnes traham ad me ipsum.] Esai 60

Et perrexit Dominus loqui mihi: Quo-
B *niam non vult populus iste aquam Siloam, fluentem placidè, sed vult habere Raasson & filium Romeliæ regem super nos, propterea ecce reducit Dominus super vos aquam fluuii vehementem & abundantem, regem Assyriorum & gloriam eius. Et ascendet in omnem vallem vestram, & supergredietur omnem murum vestrum, & auferet à Judæa hominem qui poterit caput leuare, aut præstare aliquid. Et erunt castra eius, vt im-*
C *pleant latitudinem regionis tuæ.*

Emmanuelis natiuitatem, præter communem consuetudinem nouam hominibus peregrinam & admirabilem, ex sancta Virgine, plurimorúmque ac insignissimorum verè diuinorum signorum effectricem, suo tempore pulchrè admodum exposuit: deinceps prophetæ aperit, futuram contra illum in humanationis tempore Iudæorum insaniam. Venit in mundum vnigenitum Dei verbum, in similitu-
D dine carnis peccati, non illustrem & spectabilem diuinæ præstantiæ gloriam habens, nec more suo solito, lucem habitans inaccessam, neque angelico exercitu splendidè stipatum, imo nec in gloria mortalis regis, sed modestè admodum, & submissè, & sine vllo strepitu. Idque nobis Deus & Pater, voce Sanctorum designat dicens: [Ecce intelliget filius meus dilectus, in quo conquieui, iudicium Esai 42. Matt 12.
E gentibus inferet, non contendet, neque clamabit, nec audietur in plateis vox eius, calamum contritum non confringet, & linum incensum non restinguet.] Et hic quidem modus fuit dispensationis vnigeniti in carne. Iudæi autem miseri, hoc de illo mysterium non intelligentes omnino, aut certe impiè opprimentes, grauiter contrà extimulabantur, eique mortem moliebantur, dicentes;

Ob

Ob bonum opus non lapidamus te, sed ob blasphemiam, quòd tu homo cùm sis, facis teipsum Deum. Perseuerarunt etiam per omnia præfracti & effrenes, & hoc præterea ad impietatem accedit. Adduxerunt enim Pilato, dicentes: [Tolle, tolle, crucifige eum:] Ille autem cùm ad hæc propè ridens diceret: Regem vestrum crucifigam? exclamarunt dicentes: Non habemus regem nisi Cæsarem. Vide itaque quo pacto eius regno parere recusarint, & Cæsarem ac homines reges crearint. Itaque hoc ænigmaticè Deus perspicuum ac testatum prophetæ facit. Cùm verò, vt arbitror, explicationem sermonis huius rebus tum gestis accommodatam afferre consentaneum sit: dicimus aquæ Siloam eum regnum diuinum conferre, quod vbi contempsissent Iudæi, alteri subdebantur, & tradebantur hostibus. Hinc ait: Quoniam non vult populus iste aquam Siloam fluentem placidè, sed habere mauult Raasson, & filium Romeliæ regem inter vos, propterea ecce reducit Dominus in vos aquam fluuii vehementem & abundantem, regem Assyriorum. Aquam Siloam adeò placidè fluere dicunt, vt quietè sine omni sonitu præterlabatur. Vertitur autem Siloam, missus. Itaque vt iam dixi sumitur vt sit imago & repræsentatio nostri Seruatoris aduentus, qui absque omni murmure extitit, vt modo dixi. Missus autem verè Christus: Quamobrem Apostolum & Pontificem confessionis nostræ sapiens Paulus nominat. Accipit item pro imagine & typo regni Dei Siloam. Proinde quandoquidem populus iste obduratus & effrenatus, aquam Siloam leniter fluentem respuit, excutit enim Dei iugum, magisque cupit hominum regno subesse, & vt homines habendi cupiditate inflammati: Raasson, inquit, & Phasee sibi dominentur: hanc ob causam, in eos aquam fluuii, id est, Euphratis immittam. At cùm oratio inuolutior sit, adiunxit porrò statim, & inquit: Regem Assyrium & gloriam eius, id est, omnes subditos eius, & omnem gentem ceruicem ei substernentem. Aquæ verò comparat multitudinem, idque ex more diuinitus aspiratæ scripturæ.

A διὰ καλοῦ ἔργου λιθάζομέν σε, ἀλλὰ διὰ βλασφημίας. ὅτι σὺ ἄνθρωπος ὢν, ποιεῖς σεαυτὸν Θεόν. Ἀμετατρέπτως δὲ καὶ μέχρι πάντως σκληροὶ καὶ ἀξιώνιοι, καὶ ὅτι τούτων ἐπέκεινα τοῖς δυσεβέσι. προσῆγον μὲν γὰρ τῷ Πιλάτῳ λέγοντες, ἆρε, ἆρε, σταύρωσον αὐτόν. ἐκείνου δὲ πρὸς ταῦτα μονονουχὶ καταμειδιῶντός τε καὶ λέγοντος. τὸν βασιλέα ὑμῶν σταυρώσω; κατεκραγέσθην λέγοντες, οὐκ ἔχομεν βασιλέα εἰ μὴ Καίσαρα. ἄνθρ᾽ ἀνὴ ὅπως ἠρνήσαντο μὲν ὑπ᾽ αὐτῶν βασιλεύεσθαι. Καίσαρα δὲ B καὶ ἀνθρώπους ἐπεγράφοντο βασιλέας. αἰνιγματωδῶς τοίνυν τῷ προφήτῃ Θεὸς αὐτὸ δὴ τοῦτο καθίστησιν ἀναρχές. ὅπερ ἂν προσήκειν ὑπολαμβάνω, καὶ ὅτοις τηνικάδε πραγμάσι πρέπουσάν τε λόγου ποιήσασθαι τὴν ἀπόδοσιν· φαμὲν ὅτι τὰ ὕδατα τοῦ Σιλωὰμ τὴν ὑπὸ Θεοῦ πρᾳπαζομένην βασιλείαν, ἣν ἀτιμάσαντες Ἰουδαῖοι, ὑπεβάλοντο ὑφ᾽ ἑτέρῳ, καὶ δεδόσθαι τοῖς ἐχθροῖς. τοιγαροῦν φησί. Διὰ τὸ μὴ βούλεσθαι C τὸν λαὸν τοῦτον τὸ ὕδωρ τοῦ Σιλωὰμ τὸ πορευόμενον ἡσυχῇ. ἀλλὰ βούλεσθαι ἔχειν τὸν Ραασσὼν, καὶ τὸν υἱὸν τοῦ Ρομελίου βασιλέα ἐφ᾽ ὑμῶν. Διὰ τοῦτο ἰδοὺ ἀνάγει κύριος ἐφ᾽ ὑμᾶς τὸ ὕδωρ τοῦ ποταμοῦ τὸ ἰσχυρὸν, καὶ τὸ πολὺ τὸν βασιλέα, τῶν Ἀσσυρίων. τὸ τοῦ Σιλωὰμ ὕδωρ φησὶν οὕτω φασὶν ἡσυχῇ, ὡς δίχα κτύπου προχεῖσθαι πάντος. ἑρμηνεύεται δὲ Σιλωὰμ ἀπεσταλμένος. δέχε- D ται δὲ εἰς εἰκόνα καὶ τύπον αὐτὸν, τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν παρουσίας, τῆς ἀφθόγγου γεγηνημένης, καθάπαξ ἐφ᾽ ἑνὶ ἀρτίως. ἀπεσταλμένος δὲ κατ᾽ ἀλήθειαν ὁ Χριστός. Διόπερ καὶ ἀπόστολον ὁμοῦ καὶ ἀρχιερέα αὐτὸν τῆς ὁμολογίας ἡμῶν ὁ σοφὸς ὀνομάζει Παῦλος. δέχεται δὲ ὁμοίως καὶ ἀπαξαπλῶς τῆς κατὰ Θεὸν βασιλείας εἰς τύπον τὸ Σιλωάμ. σκοπῶ ἐπειδήπερ ὁ λαὸς οὗτος ὁ ἀκαμπὴς καὶ ἐξώνιος, ἃ βούλεται ἔχειν τὸ ὕδωρ τοῦ Σιλωὰμ τὸ πορευόμενον ἡσυχῇ. ἀποσείεται γὰρ τὸν κατὰ E Θεὸν ζυγὸν. ὑπερθυμεῖ δὲ μᾶλλον κατὰ τὴν ἀνθρώπων εἰς βασιλείαν. καὶ κατεπᾴδουσα μᾶλλον αὐτοῦ τοὺς πλεονεκτεῖν ἐθέλοντας, τὸν Ραασσὼν φημὶ, καὶ τὸν Φακεέ. Τούτου ἕνεκα τῆς αἰτίας ἐπ᾽ αὐτοῖς αὐτὸν τὸ ὕδωρ τοῦ ποταμοῦ, τοῦτ᾽ ἔστι, τὸ Εὐφράτου. ὅπερ ἂν ἐμοὶ ἀσαφέστερός πως ὁ λόγος, προσπαλαιωθεὶς χρόνῳ, καὶ φησι, βασιλέα τῶν Ἀσσυρίων, καὶ τὴν δόξαν αὐτοῦ, τοῦτ᾽ ἔστι, τοὺς ὑπ᾽ αὐτοῦ πάντας, καὶ ἅπαν ἔθνος ὑπήκοον αὐτῷ τὸν αὐχένα. ὕδατι δὲ πολλῷ τὰ πλήθη. καὶ τοῦτο ἔθος τῇ θεοπνεύστῳ γραφῇ.

Καὶ γοῦν περὶ τῆς Νινευΐτης, καὶ τοῦ ἐν αὐτῇ ἀναρίθμητου πλήθους φησὶ διὰ φωνῆς τῶν προφητῶν. Ἡ Νινευΐτης ὡς κολυμβήθρα ὑδάτων τὰ ὕδατα αὐτῆς. ὅτι μνείᾳ ὁ τῆς ἐρήμης καὶ φησίν. ὡς ἐφ' ὕδατος τε καὶ ποταμοῦ, καὶ ἀναβήσεται ὅτι πᾶσαν φάραγγα ὑμῶν, καὶ πεδιάσει ὅτι πρῶν τεῖχος ὑμῶν. καὶ ἀφελεῖ ἀπὸ τῆς Ιουδαίας ἄνδρωπον, ὃς δυνήσεται κεφαλὴν ἆραι, ἢ δυνατὸν σῶν τελέσαι τι. καὶ ἔσαι ἡ παρεμβολὴ αὐτοῦ, ὥστε πληρῶσαι τὰ πλάτη τῆς χώρας σου. ἤδη δὲ εἰς πέρας ἅπαντα τούτων προφητευόντος Ιερεμίου. ὅτε τῆς Ιουδαίων χώρας κατεστράτευσεν ὁ Ναβουχοδονόσορ. καὶ καθεῖλε μὲν τὸ περίβοητον Ιερουσαλήμ. κατεμαρήσας δὲ καὶ τὸν ναὸν, καὶ τοὺς τῶν Ιουδαίων ὑπερτίμους ἀπεκτονώς, ὁμοῦ τοῖς σκεύεσι τοῖς ἱεροῖς. τὸ ἄλλοιον ἅπασαν καὶ ὑπολελειμμένην ἐκ τοῦ πολέμου πληθὺν ἀπεχόμενος εἰς τὴν ἑαυτοῦ. προέδηλον οὖν ὅτι τοῖς ἐκ ἐθέλουσιν ἔχειν τὸ ὕδωρ τοῦ Σιλωὰμ τὸ πορευόμενον ἡσυχῇ, τοῦτ' ἔστι Χριστὸν, ἤτοι τὴν ὑπὸ Θεῷ βασιλείαν, ὑπιπτήσας πάντως ὁ τῶν νοητῶν Ασσυρίων βασιλεὺς, τοῦτ' ἔστιν, ὁ Σατανᾶς, καὶ αἰχμαλώτους ἑλὼν, τοῖς ἰδίοις ὑποζήσας ζυγοῖς, καὶ ποικίλοις δούλοις, τοῖς ἐκ πολυτρόπων ἁμαρτιῶν καταστρίγων σειραῖς.

Μεθ' ἡμῶν ὁ Θεὸς, γνῶτε ἔθνη, καὶ ἡττᾶσθε, ἐπακούσατε ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς. ἰσχύσατε ἡττᾶσθε. ἐὰν γὰρ πάλιν ἰσχύσητε, πάλιν ἡττηθήσεσθε. καὶ ἐὰν βουλεύσησθε βουλὴν, διασκεδάσει κύριος. καὶ λόγον ὃν ἂν λαλήσητε, οὐ μὴ ἐμμείνῃ· ὅτι μεθ' ἡμῶν κύριος ὁ Θεός.

Ἀνασκιρτᾷ τῶν προφήτην πρὸς θυμηδίαν ὁ νοῦς ἐπεγνωκότι σαφῶς τὸ Χριστοῦ μυστήριον. Εἶτα τῶν ἁγίων Εὐαγγελιστῶν καὶ μαθητῶν καὶ Ἀποστόλων τότε προσωπεῖον ὁμοῦ καὶ τὸν λόγον ἀναλαβόντος, Ἕλλησί τε καὶ Ιουδαίοις μονονουχὶ καὶ διαμαρτύρεται. ὅπλοις τοῖς πεποιημένοις αὐτὸν, σοφὸν ἔσαι τὸ ἀντίστατοῦν. τοῖς μὲν οὖν ἔθνεσι, δύο ταῦτα κατορθῶσαι διακελεύεται διηνεκῶς τε τὸ Χριστοῦ μυστήριον, καὶ μὴ ὅτι καὶ ἡττᾶσθαι χρὴ τοῖς διδάσκουσιν αὐτό. γνῶτε γάρ φησι, καὶ τὸν ἐν αὐτῷ δέξασθε λόγον, καὶ ἡττήθητε, τοῦτ' ἔστι, παραχωρήσατε, καὶ μὴ ἀντίστασθε τοῖς ἁγίοις μυσταγωγοῖς· ὑπακούσατε δὲ μᾶλλον αὐτοῖς, ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς, τοῦτ' ἔστιν, οἱ κατὰ πᾶσάν τε πόλιν καὶ χώραν, καὶ μέχρι αὐτῶν τερμάτων τῆς ὑπ' οὐρανόν.

A Siquidem de Niniue & multitudine eius innumerabili, dicit voce prophetarum: Et Niniue, velut piscina aquarum, aquæ eius. Immoratur autem in translatione, & tanquam de vnda & fluuio dicit: Et ascendet in omnem vallem vestram, & perambulabit omnem murum vestrum, & auferet à Iudæa hominem qui caput leuare poterit, aut efficere aliquid. Et erunt castra eius, vt latitudines regionis tuæ repleant. Perducta sunt ad exitum omnia hæc, prophetante Hieremia, Nabuchodonosoro regioni Iudæorum bellum inferente, & Hierusalem percelebrem delente, templo incenso, Iudæorúmque clarissimis viris interfectis, simúlque cum vasis sacris, vniuersa multitudine, quæ quidem residua è bello euaserat, in eius fines adducta. Perspicuum igitur est, qui aquam Siloam leniter fluentem, id est, Christum, siue regnum Dei habere volunt, his omnino Assyriorum regem, hoc est, Satanam insultaturum, & captiuos suo iugo suppositurum, & multiplicibus peccatorum laqueis constrictos, seruos effecturum.

Nobiscum Deus scitote gentes, & vincimini: exaudite vsque ad extremum terræ: qui prævaluistis, vincimini. Si enim rursus prævalueritis, etiam iterum vincemini. Et quodcunque consilium iniueritis, dissipabit Dominus, & sermo quem loquemini minimè stabit, quia nobiscum Dominus Deus.

Exilit præ gaudio animus prophetæ, vtpote qui planè Christi mysterium agnouit. Deinde sanctorum Euangelistarum & Apostolorum tum persona tum oratione adsumpta, Græcis & Iudæis tantùm non contestatur, quod si illum arma fecerint, nihil futurum sit quod resistat. Gentibus igitur præcipit, vt duo hæc rectè ac diligenter faciant, vt cognoscant Christi mysterium, & vt ab his qui illud docent vinci se patiantur. Scitote enim, inquit, & eius sermonem capite, & vincimini, id est, cedite, & sanctis mystagogis nolite resistere, sed illis potius obsecundiate, & exaudite, vsque ad extremum terræ, id est, qui in quauis ciuitate & regione estis, & vsque ad ipsos fines orbis terrarum.

Quippe victi qui sunt, quique victoriam magistris veritatis concedere volunt, facilè eorum orationi accedent, & credentes in Christum, rectà in omni probitatis genere progredientur, gratissimámque ei virtutem excolentes, splendidam, & admiratione æmulationeque dignissimam glotiam consequentur. Et hæc quidem Græcorum cohorti tanquam ex persona sanctorum Apostolorum ac Euangelistarum propheta dicit: Vos autem, ô Iudæi, qui prævaluistis, vincimini. Nam quod ad Iudæorum quidem institutum attinet, prævaluerunt Christo cum miseri cruci eum traderent: Verùm iniuerunt consilium, quod non potuerant stabilire, iuxta id quod scriptum est. Nec enim fieri potuit, vt morte oppressum tenerent vitæ principem. Itaque etsi putauistis potiores tulisse cùm Dominum trucidauistis, tamen deinceps vincimini, præstate obedientiam, fidem amplectimini, ac illud scitote, quòd etsi posthac prævalueritis, tamen si mystagogiam ferre non velitis, sed his qui euangelium annunciant, crudeliter insultetis, de integro vincemini à Iudice qui tandem punit, & tantæ tamque diuturnæ insaniæ pœnas expetit. Quod & factum est. Postquam enim reuixerat Christus, & redierat in cælum, & ipsis quoque sanctis Apostolis collocarunt insidias, & tractos in concilia verberarunt, crimina intentantes, ac dicentes: Annon mandato mandauimus vobis ne cuiquam loquamini in nomine isto? & ecce repleuistis Hierusalem doctrina vestra. Itaque in hoc visi sunt prævalere: cæterùm & consilium & prudentia & verba, omnia illis parum profuerunt. Vicerunt enim diuini discipuli dicentes: nobiscum Dominus Deus est: At isti acerbas pœnas dederunt, Romanis copiis etiam nolentes subacti.

Sic dicit Dominus, Forti manui immorigeri sunt, itineri viæ populi huius, dicentes, ne quando dicant, durum. Quicquid enim dicit populus hic, durum est.

Dixi beatum prophetam sanctorum Apostolorum & Euangelistarum personam sibi imposuisse, & mouisse Gentes ac Iudæos vt Christo subiiciantur, vtque audiant ipsum etiam hi qui in remotissimis terræ finibus habitant. Deinde Deus tantùm non demirans Israelis peruersitatem & insignem insciti am, ait:

A οἱ δὲ ἡττώμενοί τε καὶ παραχωρεῖν ἐθέλοντες τοῖς νικῶσι τῆς ἀληθείας διδασκάλοις, εἰς δέξονται μᾶλλον εὐκόλως τὸν περὶ αὐτοῦ λόγον, πεπιστευκότες δὲ εἰς Χριστὸν βαδιοῦνται κατ' ὀλίγον πάντος ἀγαθοῦ, καὶ τῷ αὐτῷ φιλοπατρίᾳ κατορθώσαντες ἀρετῇ, λαμπρόν τε καὶ ἀξιοζήλωτον καταλήψονται δόξαν. καὶ τοῦτο μὲν τοῖς Ἑλλήνων ἔφησιν, ὡς ἐκ προσώπου τῶν ἁγίων ἀποστόλων καὶ Εὐαγγελιστῶν ὁ προφήτης φησίν.

B ὑμεῖς δέ, ὦ Ἰουδαῖοι, ἰσχύσατε ἡττᾶσθε. ὅσον μὲν γὰρ εἰς γε τὸν ἐνόντα τοῖς Ἰουδαίοις σκοπὸν, κατηχοῦσιν τῷ Χριστοῦ σταυρῷ παραδόντες οἱ δείλαιοι. πλὴν ἐβουλεύσαντο βουλὴν, ἣν οὐ μὴ δυνῶνται στῆσαι, κατὰ τὸ γεγραμμένον. οὐ γὰρ ἦν δυνατὸν θανάτου κρατῆσαι τὸν ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς. ἐκεῖνο δὲ εἰ καὶ νενομίκατε, φησὶν, ἰσχύσαι κυριεύσαντες ἡμῶν, ἀλλ' οὖν ἡττήθητε λοιπὸν, καὶ δότε τὸ εὐπειθὲς παραδεξάμενοι τῇ πίστει, ἥτις ἐκεῖνο γινώσκετε, κἂν ὅτι πάλιν ἰσχύσητε

C μὴ ἀνεχόμενοι τῆς διδασκαλίας, ἀλλ' ὑβρίσαντες ἀλόγως τοῖς τὸ εὐαγγέλιον καταγγέλλουσι, πάλιν ἡττηθήσεσθε κολαζόντι λοιπὸν τῷ κριτῇ, καὶ ἀξίας τῆς ὕστερον μανίας ἀπονοίας αἰτιωτὶ δίκας. ὃ δὴ καὶ πεπόνθασιν. μετὰ γὰρ τὸ ἀναβιῶναι Χριστὸν, καὶ ἀνελθεῖν εἰς οὐρανὸν, καὶ αὐτοῖς ἐπεβάλοντο τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις. καὶ δὴ καὶ εἰσφέροντες ἐν τοῖς συνεδρίοις ἔτυπτόν ἐλέγχοντες καὶ λέγοντες. παραγγελίᾳ προηπειλήσαμεν ὑμῖν μὴ λαλεῖν ὅλως ὅπῃ τῷ ὀνόματι τούτῳ;

D καὶ ἰδοὺ πεπληρώκατε τὴν Ἱερουσαλὴμ τῆς διδαχῆς ὑμῶν. ἐκεῖνο δὲ ἔδοξεν μὲν καὶ κατ' αὐτὸ ἰσχύειν, πλὴν ἀνόητα πάντα αὐτοῖς, καὶ βουλὴ, καὶ σκέψις, καὶ λόγος. εἰκὸν γὰρ οἱ θεοπέσιοι μαθηταὶ λέγοντες. δίδοται ἡμῖν κύριος ὁ Θεός. οἱ δὲ πικρὰς ἐζήτησαν δίκας, ταῖς Ῥωμαίων στρατιαῖς, καὶ ἄκοντες ἡττώμενοι.

Οὕτω λέγει κύριος· τῇ ἰσχυρᾷ χειρὶ ἀπειθοῦσι τῇ πορείᾳ τῆς ὁδοῦ τοῦ λαοῦ τούτου λέγοντες· μήποτε ἔλθῃ, σκληρόν. πᾶν γὰρ ὃ

E ἐὰν εἴπῃ ὁ λαὸς οὗτος, σκληρόν ἐστιν.

Εἶφεν ὅτι τῶν ἁγίων ἀποστόλων καὶ Εὐαγγελιστῶν τὸ πρόσωπον ἑαυτῷ περιθεὶς ὁ μακάριος προφήτης ἔθνεσίν τε καὶ Ἰουδαίοις ἡττᾶσθαι Χριστοῦ συμβουλεύσειν, ἵνα ἀκούσαί τε αὐτοῦ, καὶ τοὺς μέχρις ἐσχάτων τῆς γῆς εἶπε Θεὸς πρὸς αὐτὸν μονονουχὶ καὶ καταβαμάζων τὴν τῶν Ἰσραὴλ σκληρότητα καὶ τὸ λίαν ἀμαθὲς τῇ ἰσχυρᾷ χειρὶ,

φησὶν, ἀπειθοῦσιν. πθναλκὴς γὰρ καὶ ἀήφαυ- A Forti manui immorigeri sunt. Est
τος, καὶ πάντα ἰσχύουσα δεξιὰ τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς enim præpotens & infracta, & omni-
ὁ υἱὸς, δι' οὗ τὰ πάντα, καὶ ἐν ᾧ τὰ πάντα. ὁ κα- potens dextera Dei & Patris Filius, per
ταργήσας θάνατον, καὶ σὺν τρίψας τὸν Σατανᾶν, quem omnia, & in quo omnia, qui abo-
& σκυλεύσας τὸν ᾅδην, καὶ ἀφθαρσίαν δωρού- leuit omnia, contriuit Satanam, spo-
μενος τοῖς ἐπὶ φθορᾶς, καὶ ἀναχαινίζων τὰ πάν- liauit inferos, & corruptioni subiectos,
τα πρὸς ὃ ἦν ἀρχῆς. ὅτω καὶ ἀφ' ἧς τοῦ ψαλ- incorruptione donauit, atque omnia
λοντος φωνῆς οἱ ἐν Χριστῷ σεσωσμένοι φασίν. sicuti ab initio fuerant, renouauit. Sic
δεξιὰ κυρίου ὕψωσέ με, δεξιὰ κυρίου ἐποίησε qui in Christo seruati sunt, voce psal- " psal. 117.
δύναμιν. εἴρηται δὲ καὶ ὡδαῖς. ἡ δεξιὰ σου, B lentis dicunt: [Dextera Domini exexit " "
κύριε, δεδόξασται ἐν ἰσχύι. ἡ δεξιά σου χεὶρ, κύριε, me, dextera Domini præstitit virtu- "
ἔθραυσεν ἐχθρούς. σκοπῶ αὐτοσύστατός τε ὁμοῦ, tem.] Dictum etiam est in Canticis, "
καὶ μάτην, καὶ φρενοβλαβείας εἰς τοῦτο διελήλακα- [Dextera Domini nobilitata est fortitu- "
σιν, ὡς τῇ ἰσχυρᾷ χειρὶ τῇ σωζούσῃ ῥᾳδίως ἀπει- dine, dextera tua, Domine, fregit inimi- "
θεῖν ἐλέσθαι, καὶ πρὸ οὐδενὸς ἡγεῖσθαι τὸ πρᾶγμα. cos.] Itaque eò impietatis & insaniæ "
ἀπειθοῦσι δὲ ὁμοίως τῇ πορείᾳ τοῦ λαοῦ τούτου venerunt, vt forti manui facilè conser-
φησίν. ὃ δὴ πρόσωπον ἀναλαβὼν ἔφασκεν ἡμῖν uanti immorigeri esse voluerint, idque
ὁ Θεός. μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός. ὁποία δέ τίς ἐστιν ἡ πο- pro nihilo duxerint. Immorigeri sunt
ρεία τοῦ λαοῦ τῶν ἐχόντων τὸν Ἐμμανουήλ; ἡ etiam, inquit, viæ populi huius, cuius
πίστις ἡ εἰς αὐτὸν, ἡ εὐαγγελικὴ πολιτεία, περιε- C personam assumens modò dixerat: No-
γραμμένη τῆς ἐν νόμῳ καὶ ὡς ἐν σκιᾷ. ἀπειθοῦσι biscum Deus. Quæ tandem via est po-
δὲ τῇ πορείᾳ τοῦ λαοῦ τούτου λέγοντες· μή ποτε puli huius? Eorum qui Emmanuelem
εἴπητε σκληρόν. πᾶν γὰρ ὅ ἐὰν εἴπῃ ὁ λαὸς οὗτος, habent, fides euangelica, vitæ institu-
σκληρόν ἐστι. σκληρὸν γὰρ εἴ πως τοῖς Ἰουδαίοις tio & conuersatio, legali & vmbratili
ἐδόκει τῶν ἁγίων ἀποστόλων ὁ λόγος, ὅτι περι- reiecta. Et immorigeri sunt viæ populi
γεγραμμένοις ὡς ἐν καιρῷ τοῦ δέοντι τῇ σκιᾷ, ζῶν huius, dicentes, nequando dicatis, du-
οὐκ εἶων κατὰ τὸν Μωσέως νόμον, διαλογικῶς δὲ rum. Omne enim quod dixerit populus
μᾶλλον καὶ πνευματικῶς.

Τὸν δὲ φόβον αὐτῶν ὃν μὴ φοβηθῆτε, οὐδὲ D *At timorem eorum ne timueritis, nec*
ὃν μὴ ταραχθῆτε, κύριον αὐτὸν ἁγιάσατε, καὶ *turbemini Dominum ipsum gloriæ san-*
αὐτὸς ἔσται σοι φόβος. καὶ ἐὰν ἐπ' αὐτῷ πεποι- *ctè colite, & erit ipse timor tuus. Et si*
θὼς ἦς, ἔσται σοι εἰς ἁγίασμα, & ὡς λίθου *ipsi confisus fueris, erit tibi sanctificatio-*
προσκόμματι συναντήσετε αὐτῷ, οὐδ' ὡς *ni, & non vt lapidi offensionis occurretis*
πέτρας τρώματι. *ei, nec vt petræ ruinæ.*

Περαιτιασάμενος τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ ὡς ἀπει- Cùm perstrinxerit antè Hieroso-
θεῖν ἑλομένους τῇ πορείᾳ τοῦ λαοῦ τοῦ ἐν Χριστῷ lymitanos vt immorigeros viæ popu-
δῆλον ὅτι καὶ τοῖς τῶν ἁγίων ἀποστόλων μυσταγω- li, Christiani nimirum, & mysticis
γίαις, μεθίστησι πρὸς αὐτοὺς τὸν τῆς παρακλή- sanctorum Apostolorum institutioni-
σεως λόγον, & ἀνδρεῖον αὐτοῖς ἐνεργάζεται bus: orationem consolationis plenam
νοῦν, μὴ δὴ χρῆναι λέγων δεδιέναι τοὺς ἀπει- E ad eos conuertit, & inuictum ani-
θοῦντας αὐτοῖς, μήτε μὴν ὅλως τὸν ἐκ τῆς mum illis addit, non debere inquiens
ἐκείνων ἀκαιρότητος εἰσδέχεσθαι θόρυβον, πε- timere eos, qui illis immorigeri sunt,
θαῤῥηκότας δὲ μᾶλλον ὅτι Θεῷ κατησκανιβύε- nec omnino propter eorum ferociam
σθαι τῶν ἐχθρῶν, & εἰδότας ὅτι καὶ ὅπλον αὐτοῖς tumultuari: sed Deo potius confi-
ἔσται, καὶ πύργος ἰσχύος, καὶ κατακρατήσουσιν εὐ- sos, hostibus iuuenili alacritate in-
κόλως τῶν ἀντιστησομένων. τοιγαροῦν φησὶν, τὸν δὲ sultare: pro certo habentes eum ar-
φόβον αὐτῶν ὃν μὴ φοβηθῆτε, οὐδὲ ταραχθῆτε. ma ipsis fore & arcem fortitudinis:
εἰ δέ δή τις βούλοιτο ταῖς τῶν προκειμένων ἐκ- séque facilè superaturos eos qui resti-
terint. Hinc ait: Timorem eorum
ne timueritis, neque turbemini. Sin
velit quispiam hæc subtilius scrutari,

& alio modo hoc licebit interpretari: A sic autem res se habet. Iudæi enim non parum metuebant, ne quo modo Deum offenderent, si legalis instituti viam repudiarent, & Seruatoris sermonem qui à figuris auocat, & vmbram nihili facere præcipit, reciperent. Etenim de illo dicebant: Si hic homo à Deo esset, neutiquam violaret Sabbatum. Quoniam ergo ex Iudæis cùm essent diuini discipuli, auersuri erant metum eorum qui non credebant, timentium in legem, B vt dixi, impingere si euangelicam vitam legali præferrent, præcipit dicens: Timorem eorum ne timueritis, neque turbemini, sed potius sanctè colatur à vobis gloriæ Dominus, id est Christus, & colatur fide, & apud vos sit terribilis. Erit enim ille vobis sanctificationi, nec vt lapidi offensionis occurretis ei, nec vt petræ ruinæ. Duo constituit in illo magna ac eximia. Primùm etenim: Sanctificabit, inquit, vos qui creditis, & C participes reddet vos diuinæ suæ naturæ per sanctum Spiritum: atque hoc quoque lucri adferet, vt nec velut in lapidem, nec vt in petram offensionis incidatis. Quod miseris Iudæis accidit propter singularem in-
Ioan. 9. scitiam, cùm aiunt: [Nos scimus Mosi locutum esse Deum, nunc verò ne- scimus vnde sit.] Proin cùm eum nec sanctè colerent, nec ei credere vellent, sanctificationis omnino expertes extiterunt, & prolapsi tanquam ad la- D pidem impegerunt, omnibúsque in malis versati sunt.

Domus Iacob in laqueo, & in volutabro sedentes in Hierusalem: propterea infirmi erunt inter eos multi, & cadent, & conterentur, & appropinquabunt, & capientur homines in securitate existentes. Tunc manifesti erunt qui obsignantur legem vt non discant.

Sapiens Paræmiastes, dixit: Fili, ne æmuletur cor tuum peccatores, sed in timore Domini esto toto die. Decet enim verè cordatos non improbitatis pessimorum, sed probitatis bonorum imitatores esse. Postquam itaque sanctis discipulis suasit, vt colere Christum satagant sanctè, imò vt in ipsum credant, & furorem

ποίαις ἰσχύσι ἐνίσταμαι τοῖς νοσοῦσι, καὶ καθ' ἕτερον αὐτὸ νοήσας τρόπον. ἔστι δὲ ὅπως. Ἰουδαῖοι μὲν γὰρ ἐδεδίεσαν μικρὸς μὴ ἄρα πως Θεῷ προσκρούσωσι, διαβαίνοντες μὲν τῆς ἐν νόμῳ πολιτείας τὴν ὁδὸν, προσιέμενοι δὲ τὸ φῶς τοῦ λόγου ἀφιστάντος τῆς τύπων, καὶ πρὸς οὐδὲν ἡγεῖσθαι προσκόπτοντος τῆς σκιᾶς. καὶ χρῶ ἔφασκον πρὸς αὐτὸν. εἰ οὗτος ὁ ἄνθρωπος παρὰ Θεοῦ, οὐκ ἂν ἔλυε τὸ Σάββατον. ὅπερ οἶμαι καὶ ἡμᾶς ἐξ Ἰουδαίων οἱ θεοσεβεῖς μαθηταὶ, παραπλησίως χρῆναι τοὺς τῶν ἀπειθούντων φόβον, δεδίοτας, ὡς ἔφην, προσκρούσαι τῷ νόμῳ, διώκειν τὸ ζῆν ἐλέσθαι μᾶλλον εὐαγγελικῶς, παρεγγυᾷ λέγων. τὸν δὲ φόβον αὐτῶν οὐ μὴ φοβηθῆτε, οὐδὲ μὴ ταραχθῆτε· ἁγιάζεσθω δὲ μᾶλλον, φησὶ, παρ' ὑμῖν ὁ τῆς δόξης κύριος, τοῦτ' ἔστιν, ὁ Χριστὸς, καὶ τιμάσθω τῇ πίστει, καὶ φοβερὸς ἔστω παρ' ὑμῖν. ἔσται γὰρ ὅπως ὑμῖν ἁγίασμα, καὶ οὐχ ὡς λίθου προσκόμματι σκανδαλήσετε αὐτὸν, οὐδὲ ὡς πέτρας πτώματι. δύο γὰρ ἔσται ἐν αὐτῷ μεγάλα καὶ ἐξαίρετα. προῶτον μὲν γὰρ, ἁγιάσει, φησὶν, ὑμᾶς τοὺς πιστεύοντας, καὶ μετόχους ἀποφανεῖ τῆς θείας αὐτοῦ φύσεως διὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος. κερδανεῖτε δὲ πρὸς τούτῳ, τὸ μήτε ὡς λίθῳ, μήτε μὴν ὡς πέτρᾳ σκανδάλου προσπεσεῖν. ὃ δὴ καὶ πεπόνθασιν οἱ ταλαίνες Ἰουδαῖοι διὰ πολλὴν ἄγαν ἁμαρτίαν λέγοντες. ἡμεῖς οἴδαμεν ὅτι Μωσῆ λελάληκεν ὁ Θεός. τοῦτον δὲ οὐκ οἴδαμεν πόθεν ἐστίν. σκοπῶ ἐπειδὴ γὰρ ὅτε ἡγίασεν αὐτὸν, ὅτε μὴν ἤθελεν ἐπ' αὐτῷ πεποιθέναι, μεμυήκασι μὴν ἁγιασμοῦ πρωτελοῦς ἀμέτοχοι, προσκόψαντες δὲ ὡς λίθῳ πεπλώκασι, καὶ εἰς πρωΐ γεγόνασι κακῶν.

Ὁ δὲ οἶκος Ἰακὼβ ἐν παγίδι, καὶ ἐν κοιλάσματι ἐγκαθήμενοι ἐν Ἱερουσαλήμ. διὰ τοῦτο ἀδυνατήσουσιν ἐν αὐτοῖς πολλοὶ, καὶ πεσοῦνται καὶ συντριβήσονται, καὶ ἐγκοδοῦσι, καὶ ἁλώσονται αἰθρωποι ἐν ἀσφαλείᾳ ὄντες. τότε φανεροὶ ἔσονται οἱ σφραγιζόμενοι τὸν νόμον τοῦ μὴ μαθεῖν.

Ὁ σοφὸς ἔφη Παροιμιαστὴς· υἱὲ, μὴ ζηλούτω ἡ καρδία σου ἁμαρτωλούς, ἀλλ' ἐν φόβῳ κυρίου ἴσθι ὅλην τὴν ἡμέραν. πρέπει γὰρ δὴ τοῖς γε ἀληθῶς σπουδαίοις, μὴ τῆς τῶν φαύλων σκαιότητος, ἀλλὰ τῶν ἀγαθῶν ἐπιεικείας ζηλεύειν μιμήσεις. σκοπῶ ἐπειδὴ γὰρ τοῖς ἁγίοις συνεβούλευε μαθηταῖς, ἁγίασμα μὲν ποιεῖσθαι Χριστὸν, πεποίθησιν δὲ μᾶλλον ἐπ' αὐτῷ, καὶ εἰς τὸν

διωκόντων ἀπονοίας ἡγεῖσθαι μηδὲν, τοσοῦτο-
γλῶ αἰαλχαίως, ὅσα τε ἢ οἷα τοῖς ἀπειθεῖν ἠρη-
μένοις συμβήσεται βλάβη. ὁ γὰρ οἶκος, φησὶ, τῦ
Ιακὼβ, τῦτ' ἔστιν, Ιουδαῖοι, πλείω τε ὄσω
ἢ ἀκαταλήκτον τ' ἔχῃ Χριστοῦ νοσοῦντες ἀπό-
νοιαν, ἔσονται τοσουτοικότες τοῖς ἐν παγίδι γεγο-
νόσιν, καὶ τετηρημένοις εἰς ὄλεθρον. ἢ καὶ τοῖς
ἐν κοιλάσμασι, τῦτ' ἔστι, τοῖς εἰς βόθρον ὀλι-
σθήκοσιν. τούτης τε ἕνεκα τῆς αἰτίας ἀδυνατή-
σουσιν ἐν αὐτοῖς πολλοὶ, καὶ πεσοῦνται, καὶ σύν-
τριβήσονται, καὶ ἁλῶσιν, τῦτ' ἔστιν, ἑάλως ἔσον-
ται καὶ ὁ μακρὰν τῦ καταπίνεσθαι πεφυκότος.
ἔσονται γὰρ αἰσχύνης καὶ σύντριμμένοι, καὶ τοῖς
πολεμοῦσιν ἀλώσιμοι. καὶ τῦτο ἰδοὺ ἀρὰ ὃ λέγ-
φωνῆς τοσοῦτου αὖθις αὐτῷ εἰρημένου πρὸς
Θεοῦ. ἰδοὺ ἐγὼ δίδωμι ὅτι τὸν λαὸν τῦτον ἀσθέ-
νειαν. καὶ ἀσθενήσουσιν ἐν αὐτοῖς πατέρες ἅμα υἱοὶ ἅ-
μα. γείτων καὶ πλησίον αὐτῦ ἀπολοῦνται. Καί-
τοι τῷ ἐν Χριστῷ κεκλημένων εἰς ἁγιασμὸν ἢ
ὧδε ἐχόντων. ἰσχὺς γὰρ αὐτῷ καὶ ὕμνησις ὁ κύριος,
καὶ ὃ γεγραμμένον. καὶ πιστώσεται λέγων ὁ θε-
σπέσιος Παῦλος· πάντα ἰσχύω ἐν τῷ ἐνδυνα-
μοῦντί με Χριστῷ. ἁλῶσονται τοίνυν οἱ ἀπι-
στοῦντες, φησὶν, ἀν' ἐλευθέροι ἐν ἀσφαλείᾳ ὄντες.
ὅσον μὲν γὰρ ἦκεν εἰς τὸ ἀεὶ ὠφελεῖν ἐπικουρίαν τοῖς
ἐξ ἀρχῆς τότε ἀεὶ τοῖς ἐξ Ισραὴλ, δυάλωτοί
τινες ἦσαν, καὶ δυσκαταμάχητοι τοῖς ἐχθροῖς.
ὁρατοῖς τε καὶ ἀοράτοις. ἔφη γάρ που Θεὸς περὶ
τῆς Ιερουσαλήμ. καὶ ἐγὼ ἔσομαι αὐτῇ λέγει κύ-
ριος τεῖχος πυρὸς κυκλόθεν, καὶ εἰς δόξαν ἔσομαι
ἐν μέσῳ αὐτῆς. ὅπου ὁ προσεκρόκασιν ἐμ-
παροινοῦντες Χριστῷ, πάσης ἀσφαλείας ἔρημοι, νοητῆς τε καὶ αἰσθητῆς διατελοῦσιν ἐν κόσ-
μῳ. μεταπεφοίτηκε γὰρ εἰς ἑτέρους, τῦτ' ἔστι,
τοὺς ἐξ ἐθνῶν ἡ τῦ σώζοντος χάρις. ἔσονται δὲ τό-
τε φησὶν φανεροὶ, οἱ σφραγιζόμενοι τὸν νόμον τῦ
μὴ μαθεῖν. Καὶ τίνες αὖ εἶεν ἄτοι πάλιν; οἱ ἐν
Χριστῷ ἐνεργούμενοι δεδικαιωμένοι τε καὶ ἡγιασμένοι
ἁγίῳ τῦ πνεύματος. οἷς ἂν ἁρμόσειεν εἰπεῖν. ἐ-
σημειώθη ἐφ' ἡμᾶς τὸ φῶς τῦ προσώπου σου,
κύριε. εἰκὼν μὲν γὰρ καὶ ὁμοίωσις καὶ οἱονεὶ πρό-
σωπον τῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς ὁ υἱός. φῶς δὲ τὸ ἐξ αὐ-
τῦ πεμπόμενον εἰς ἡμᾶς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, δι'
οὗ κατασφραγιζόμεθα πρὸς εἰκόνα τὴν προ-
τὴν ἀναμορφούμενοι δι' ἁγιασμοῦ. πεποιήμεθα
γὰρ κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν τῦ κτίσαντος Θεοῦ.
ἔσονται τοίνυν φανεροὶ, φησὶ, τῦτ' ἔστιν, ἐπίση-
μοι καὶ Θεῷ γνωρισμώτατοι, καὶ ἐξαιρετεῖς ἐν

A persequentium nihili æstiment, intulit porrò necessariò, quanta & qualia damna immorigeris accident. Domus enim, inquit, Iacob, id est, Iudæi, maxima & perpetua contra Christum contumacia quasi morbo laborantes, similes erunt his qui laqueo tenentur, & capientur ad interitum, vel his qui sunt in volutabro, id est, qui præcipitantur in foueam. Hanc ob rem firmi erunt inter eos multi, &
B cadent & conterentur, & appropinquabunt, id est, haud procul erunt à noxa. Erunt enim debiles & attriti, & à bellatoribus capti. Idque nimirum voce prophetæ de illis dictum est à Deo: Ecce ego do super populum hunc debilitatem, & debilitabuntur in illo patres & filii simul, & vicinus & proximus eius peribunt, licet qui in Christo vocati sunt ad sanctificationem, non sic habeant. Robur enim & laus eorum Dominus, iuxta id quòd scriptum est. Con-
C firmabit autem diuinus Paulus dicens: [Omnia possum in Christo qui corroborat me.] Capientur ergo, inquit, qui non credunt homines in securitate existentes. Quantum enim spectat ad supernum auxilium quod Israelitis semper adfuit, vix capi poterant aut expugnari ab inimicis, siue aspectabiles illi essent, siue inaspectabiles. Dixit enim alicubi Deus de Hierusalem: Et ego ero illi, dicit Dominus, murus ignis circumquaque, &
D in gloriam ero in medio eius. Cæterùm vbi impegerunt, & in Christum temulentius deblateratarunt, omni munitione & defensione tam intelligibili, quàm sensibili destituti desertique in mundo degunt. Ad alios enim, id est, ad gentes migrauit Seruatoris gratia. Erunt quidem tunc, inquit, manifesti qui obsignantur legem ne discant. Et hi quinam tandem sunt? Qui in Christo videlicet & vocati & sanctificati per Spiritum, à quibus illud aptè
E dici posset: [Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine.] Imago quippe & similitudo & tanquam facies Dei & patris est filius. Lumen autem ab illo in nos missum, est Spiritus S. per quem obsignamur ad primam imaginem reformati, per sanctificationem. Facti enim sumus ad imaginem & similitudinem Dei qui condidit. Euadent igitur in manifestationem, inquit, id est, insignes & Deo notissimi, & in

mundo conſpicui, qui ſancto Spiritu obſignati ſunt, vt non diſcant legem. Nunquid igitur abſtinebimus à lectione legis? Atqui ſic intelligere, quidni inſcitum ſit & abſurdum, cùm Deus dicat perſpicuè: [Propterea loquor vobis: Omnis ſcriba doctus in regno cælorum ſimilis eſt homini diuiti, qui depromit ex theſauro ſuo noua & vetera.] Itaque ſcire quidem legem non recuſamus: at cauendum tamen ne ita ſciamus, vt & viuere cupiamus legaliter & Iudaicè. Non enim boues ſacrificabimus, neque hoſtiis cruentis vniuerſorum Deum venerabimur, at ſpiritalem cultum illi potius offeremus in odorem ſuaueolentiæ: Sicuti enim, ait Seruator, Deus ſpiritus eſt, & qui adorant illum, in ſpiritu & veritate oportet adorare. Quod autem ſancto Spiritu obſignatis ad nouitatem vitæ, magnum ſit diſpendium, velle iam viuere & verſari Iudaicè, ſcilicet ſecundum legis vmbram, probabit beatus Paulus loquens his qui poſt fidem ad cultum vmbratilem velut retrò abeunt: [Exorſi ſpiritu, nunc carne conſummamini?] & rurſus: [Dico autem vobis, quòd ſi circuncidamini, Chriſtus vobis nihil proderit.] Abalienati igitur eſtis à Chriſto, quicunque in lege iuſtificamini, gratia excidiſtis. Nos enim per fidem, ſpem iuſtitiæ expectamus.

A κόσμῳ. οἱ τῷ ἁγίῳ καπασφραγιζόμενοι πνεύματι, τῷ μὴ μαθεῖν τὸν νόμον. ἆρ' οὖν ἀφεξόμεθα τῆς νομικῆς ἀναγνώσεως; καίτοι πῶς οὐκ ἀμαθὲς τὸ ὧδε νοεῖν, Χριστοῦ λέγοντος σαφῶς. Διὰ τοῦτο λέγω ὑμῖν, ὅτι πᾶς γραμματεὺς μαθητευθεὶς τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, ὁμοιός ἐστιν ἀνθρώπῳ οἰκοδεσπότῃ, ὅστις ἐκβάλλει ἐκ τοῦ θησαυροῦ αὐτοῦ καινὰ καὶ παλαιά. Οὐκοῦν οὐ παραιτούμεθα μὲν τὸ εἰδέναι τὸν νόμον. Τὸ γε μὴν

B ὅπως εἰδέναι, φυκτόν, ὥστε καὶ ζῆν ἐλέσθαι νομικῶς, ἤγουν Ἰουδαϊκῶς. ὁ γοῦν τοι βοῦς ἱερεύσομεν, ὅτε μὲν τοῖς δι' αἱμάτων θυσίαις ὑμνήσομεν τὸν τῶν ὅλων Θεόν. πνευματικὴν δὲ μᾶλλον προσκομιοῦμεν αὐτῷ λατρείαν εἰς ὀσμὴν εὐωδίας. ὡς γὰρ φησὶν ὁ Σωτήρ, πνεῦμα ὁ Θεός, καὶ τοὺς προσκυνοῦντας αὐτὸν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν. ὅτι δὲ τοῖς τῷ ἁγίῳ πνεύματι κατεσφραγισμένοις εἰς καινότητα

C ζωῆς, ζημία πολλὴ τὸ ἐφεξῆς ἐπὶ πολιτεύεσθαί τε καὶ ζῆν Ἰουδαϊκῶς, ἤτοι καὶ τῷ ὄντι νόμου σκιαῖς, πιστώσεται λέγων ὁ μακάριος Παῦλος τοῖς μετὰ τὴν πίστιν αὖθις ὥσπερ ἰοῦσιν, εἰς λατρείαν τῶν ἐν σκιᾷς. ἐναρξάμενοι πνεύματι, νῦν σαρκὶ ἐπιτελεῖσθε. καὶ πάλιν· λέγω δὲ ὑμῖν, ὅτι ἐὰν περιτέμνησθε, Χριστὸς ὑμᾶς οὐδὲν ὠφελήσει. ἀπηλλοτριώθητε ἀπὸ Χριστοῦ, οἵτινες ἐν νόμῳ δικαιοῦσθε, τῆς χάριτος ἐξεπέσατε. ἡμεῖς γὰρ Πνεύματι ἐκ πίστεως ἐλπίδα δικαιοσύνης ἀπεκδεχόμεθα.

Et dicet, Expectabo Deum qui auertit faciem ſuam à domo Iacob, & confidens ero ſuper eum.

Quòd ii qui in Chriſto ſunt, facilè quaſi freno duci & flecti poſſint, ex his etiam vobis propheta fidem facere conatur. Allocutus eſt enim eos vniuerſorum Deus de Emmanuele, Dominum ipſum ſanctè colite, & ille erit tuus timor. Et ſi ei confiſus ſis, erit tibi in ſanctificationem. Hi autem ſermonem huius myſtagogiæ libenter admodum admittentes, abiecta omni cunctatione pollicentur obedientiam: & omnem in eo ſpem ponentes, dicunt: Expectabo Deum qui auertit faciem ſuam à domo Iacob, & confidam ei. Et quid ſignificat illud: Expectabo? Num id omnino quod etiam diuinus Dauid dicebat: [Expectans expectaui Dominum, & intendit mihi.] Expectat autem Deum, qui curare ea vult quæ ipſi placent, & eius nutui obſequitur,

Καὶ ἐρῶ, μένω τὸν Θεὸν τὸν ἀποστρέψαντα D τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ οἴκου Ιακώβ, καὶ πεποιθὼς ἔσομαι ἐπ' αὐτῷ.

Ὅτι πολὺ προσήκει τοῖς ἐν Χριστῷ τὸ εὐλύτιον, καὶ δι' αὐτῶν ἡμᾶς ὁ προφήτης πειρᾶται πληροφορῆν. προσεπεφώνει μὲν γὰρ αὐτοῖς ὁ τῶν ὅλων Θεὸς διὰ τοῦ Ἐμμανουήλ. Κύριον αὐτὸν ἁγιάσατε, καὶ αὐτὸς ἔσται σου φόβος. καὶ ἐὰν ἐπ' αὐτῷ πεποιθὼς ἦς, ἔσται σοι εἰς ἁγίασμα. οἱ δὲ καὶ λίαν ἀσμένως τὸν τῆς εἰς τοῦτο μυσταγωγίας προσ-

E κόμενοι λόγον, μυηθέντος δίκην πάντως ἐναγχοῦ παντὸς τοῦ εὐπειθοῦς, καὶ πᾶσαν ἐπ' αὐτῷ θέμενοι τὴν ἐλπίδα φασί. μένω τὸν Θεόν, τὸν ἀποστρέψαντα τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ οἴκου Ιακώβ, καὶ πεποιθὼς ἔσομαι ἐπ' αὐτῷ. Καὶ τί τὸ μένω σημαίνειν ἄν; ἢ ἐκεῖνό που πάντως, ὃ καὶ ὁ θεσπέσιος ἔφη Δαβίδ. ὑπομένων ὑπέμεινα τὸν κύριον, καὶ προσέσχε μοι. ὑπομένω δὲ τὸν κύριον, ὁ τὰ αὐτῷ δοκοῦντα φρονῶν ἡρημένος, καὶ τοῖς αὐτοῦ νεύμασι κατακολουθῶν, ἥδιστά τε

λίαν τοὺς ὑπὲρ τῆς εἰς αὐτὸν διαθέσεως ἀγωνιζομένους ἀγῶνας. πρὸς γὰρ τοι τοῦτο ἀκούειν, διὰ τῆς τοῦ ψάλλοντος φωνῆς προτρυνᾷ τὸ πνεῦμα λέγον. ἀνδρίζου, καὶ κραταιούσθω ἡ καρδία σου, καὶ ὑπόμεινον τὸν κύριον. ὑπομενῶ δέ, φησὶ, τὸν Θεὸν τὸν ἀποστρέψαντα τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ οἴκου Ιακώβ. ἀληθῶς δὴ οὖν ἀληθῶς πρὸς ταῖς ὑπερβολαῖς πόσον ἔχουσι τὸ κινδυνῶδες. ὅσους γὰρ ἕτεροι προσκρούκασι, καὶ δὴ καὶ πεποιήκασι τοῦ θείου προσώπου τὴν ἀποστροφὴν, διὰ τούτων αὐτῶν ἀσφαλεστέρας ἐργάζονται τὰς ἑαυτῶν καρδίας, πρὸς τὴν εἰς τὰ ἀμείνω ῥοπήν. δεδίασι γὰρ τὴν θείων ὀμμάτων ἀποστροφήν· ἀπροσωπόληπτος γὰρ ὁ κριτὴς, καὶ οὐκ ἂν ἀμφιβάλοι τις ὅτι πάντη τε καὶ πάντως τοῖς ἑκάστου τρόποις πρεπόντως τε καὶ εἰκότως ἢ χαριεῖται τὸν ἔπαινον, ἤγουν ἐποίσει τὴν δίκην. καὶ τοὺς μὲν τῆς ἀπειθείας ἐξυβρικότας, ἔξω τε προσώπου ποιήσεται, καὶ ἡγήσεται ξυγκριτής. τοὺς γε μὴν τῇ πίστει τετιμηκότας, ἡγήσεται μὲν ὡς ἀγαπητοὺς τηροῦντας τὴν πίστιν, ἀποστραφήσεται δὲ μᾶλλον ἧς ἠγήσατο, εἰ ἐν ἴσῳ ἡγήσεται τοῖς μηδ' ὅλως πεπιστευκόσιν, ἢ πάλαι που καὶ ἐν χείροσι. γέγραπται γὰρ περί τινων. κρεῖττον γὰρ ἦν αὐτοῖς μὴ ἐπεγνωκέναι τὴν ὁδὸν τῆς ἀληθείας, ἢ ἐπιγνοῦσιν εἰς τὰ ὀπίσω ἀναχάμψαι ἀπὸ τῆς παραδοθείσης αὐτοῖς ἁγίας ἐντολῆς.

Ἰδοὺ ἐγὼ καὶ τὰ παιδία ἃ μοὶ ἔδωκεν ὁ Θεὸς, καὶ ἔσται εἰς σημεῖα, καὶ εἰς τέρατα ἐν τῷ Ισραὴλ παρὰ κυρίου Σαβαὼθ, ὃς κατοικεῖ ἐν ὄρει Σιών.

Τὴν καλὴν ὁμολογίαν οὗ μάλα διηρκότων ἔφασαν γὰρ, κλυεῖν τὸν Θεὸν τὸν ἀποστρέψαντα τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ οἴκου Ιακὼβ, καὶ πεποιθότες ἔσεσθαι ἐπ' αὐτῷ· παρεσχῆκε δ' αὐτοῖς πρόσωπον εἰσφέρων τὸν Εμμανουὴλ, τοῖς ἐπ' αὐτῷ τὴν ἐλπίδα θεμένοις χαρισάμενος τὴν οἰκειότητα, δῆλον ὅτι τὴν διὰ τοῦ πνεύματος. ἔνηκε γὰρ ἡμῖν ὁ υἱὸς τὸ ἴδιον πνεῦμα, καὶ οἰκείοι γεγόναμεν αὐτοῦ. καὶ ἐν αὐτῷ κράζομεν, Ἀββᾶ ὁ πατήρ· ὀνομάζει γοῦν ἡμᾶς παιδία τοῦ παθεῖν, ὡς τὴν διὰ πνεύματος ἔχοντας ἀναγέννησιν, ἵνα καὶ ἀδελφοὶ χρηματίσωμεν, τοῦ κατὰ φύσιν ἀληθῶς υἱοῦ. ἔφη γὰρ διὰ τῆς τοῦ ψάλλοντος φωνῆς. ἀπαγγελῶ τὸ ὄνομά σου τοῖς ἀδελφοῖς μου. πάλαι δὲ εἰ καὶ γέγονεν ἀδελφὸς, καὶ κεχρημάτικεν ἡμῶν πρωτότοκος διὰ τὸ ἀνθρώπινον κατὰ θεὸς ὑπάρχων, καὶ υἱὸς μονογενὴς, ἀλλ' οὐκ

quique pro pietate certamina libentissimè sustinet. Huc enim eos voce Psallentis excitat spiritus, inquiens: Viriliter age, & corroboretur cor tuum, & expecta Dominum. Expectabo igitur, inquit, Deum, qui auertit faciem suam à domo Iacob. Obserua igitur obserua præter obedientiam, quanta prudentia præditi sunt. Nam vnde cæteri impegerunt, & diuini vultus auersationem passi sunt, inde illi suos animos magis tranquillos & minus lubricos reddunt, & ad meliora procliuiores. Timuerunt siquidem diuinorum oculorum auersionem. Non enim personarum acceptator est Iudex, nec cuique dubium esse potest, quin vbique & semper pro cuiusque meritis conuenienter & dignè vel laudem tribuat, vel supplicium inferat: & qui ex obstinatione proterui fuerunt, à conspectu remouebit, & odio dignos iudicabit. Qui verò fide coluerunt, charos habebit eos qui fidem seruant, at qui hanc ingenuitatem relinquunt & abiiciunt, auertet eos, pari ac peiore forsan loco habebit, quàm qui nunquam omnino crediderunt. Scriptum est enim de quibusdam: [Satius erat illis viam veritatis non agnouisse, quàm vbi agnouerint, conuerti ab eo quod illis traditum fuit, sancto præcepto. 2. Petr. 2.

Ecce ego & pueri quos mihi dedit Deus, & erunt signa & ostenta in Israel à Domino Sabaoth, qui habitat in monte Sion.

Postquam præclaram confessionem edidissent, (dixerant enim: Expectabo Deum qui auertit faciem suam à domo Iacob, & confidam illi) mox personam ipsius Emmanuelis introducit, qui in ipso spem collocantibus coniunctionem spiritualem videlicet indulget. Effudit enim, filius suum spiritum in nos, & quasi domestici ac intimi facti sumus, in ipsóque clamamus, Abba, pater. Quare pueros Dei & patris nos vocat, vtpote regenerationem per Spiritum habentes, vt & fratres eius qui natura verè est filius, nuncupemur. Dixit enim voce psallentis: Annunciabo nomen meum fratribus meis. Verùm enimuero licet frater factus, & primogenitus nostrûm propter humanitatem dictus sit, tametsi Deus sit & filius vnigena, tamen gloriam

gloriam eius, & supra omnem creaturam excellentiam non ignoramus: Scimus verò nos ipsi à Deo & Patre donatos. Quo ipse inuenitur Patri & Deo cælesti dixisse. Quos dedisti mihi ex mundo, tui erant, & mihi illos dedisti. Dominus enim omnium est natura filius, & in omnia quæ sunt creata, cum Deo & Patre regnum obtinet. At vbi homo factus est, cui omnia adiudicata sunt & data diuinitus, accipere dicitur ea, quorum existit Dominus, vt Deus: [Postula enim, inquit, à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ] Exultat ergo in his qui illi fidunt, id est, in his qui vocati sunt ad agnitionem veritatis per fidem, & manu tantum non protensa eos monstrat dicens: Ecce ego & pueri quos dedit mihi Deus. Quis igitur qui hæc loquitur? videlicet Emmanuel, qui erit, inquit, in signa & ostenta in Israel, à Domino Sabaoth qui habitat in monte Sion. Nam vt credant terræ incolæ, eum qui natura Deus est, factum esse hominem, & qui vniuersitatis Dominus existit, serui formam gestasse ratione dispensationis suæ propter nos, ac complurima per Iudæam signa operatum esse, diuinæque præstantiæ documentum clarissimum edidisse, atque ea perfecta quæ opinionem omnium & orationem superant, mortuos excitando, immundos spiritus increpando, cæcisque visum pro suo iure & authoritate largiendo. Iudaicæ autem peruersitatis & impietatis criminatio, prophetica erit oratio. Signa enim & ostenta à Domino Sabaoth qui habitat in monte Sion, facta dicit: Isti verò nihil non & rerum & verborum impiorum intentatum relinquentes, blasphemate ausi sunt dicentes: [Hic non eiicit dæmonia nisi per Beelzebul principem dæmoniorum.

Psal. 2.

Matt. 12.

Et si dixerint vobis, Requirite vates de terra vocem edentes, ventriloquos, vanidicos, & qui de ventre loquuntur, nónne gens ad Deum suum? Quid consultius de viuis mortuos? Legem enim in adiumentum dedit, vt dicant: non sicut verbum istuc, de quo non est dona dare pro ipso.

Institutionis plenam orationem prætexit ipse Emmanuel, his qui spē in ipso

ἠγνοήκαμεν αὐτοῦ τὴν δόξαν, καὶ τὴν κατὰ πάσης κτίσεως ὑπεροχήν· ἴσμεν δὲ ὅτι δεδόμεθα αὐτῷ παρὰ Θεοῦ τοῦ πατρός. καὶ τοῦτο αὐτὸς διείσκεται λέγων, πρὸς τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς πατέρα τὸν Θεόν. οὓς δέδωκάς μοι ἐκ τοῦ κόσμου σοί ἦσαν, κἀμοὶ αὐτοὺς ἔδωκας. Κύριος μὲν γὰρ τῶν ὅλων ὑπάρχει κατὰ φύσιν ὁ υἱός· καὶ συνεπάρχει πάντως τῷ πατρὶ τῷ Θεῷ καὶ πατρί. ὅτε δὲ γέγονεν ἄνθρωπος, ᾧ πάντα ὅσα ἦν πρόσθεν εἰσκεχειρίσται λέγεται λαβεῖν, ὧν ὑπῆρχε κύριος ὡς Θεός. αἴτησαι γὰρ, φησὶ, παρ' ἐμοῦ, καὶ δώσω σοι ἔθνη τὴν κληρονομίαν σου, καὶ τὴν κατάσχεσίν σου τὰ πέρατα τῆς γῆς. ὑπεραίνυται δοίνιν τοῖς ἐπ' αὐτῷ πεποιθόσιν, τοῦτ' ἔστι, τοῖς κεκλημένοις εἰς ὑπόληψιν ἀληθείας διὰ τῆς πίστεως· μόνον δὲ οὐχὶ τῇ χεῖρα προτείνων καταδείκνυσι, λέγων. ἰδοὺ ἐγὼ καὶ τὰ παιδία, ἃ μοι ἔδωκεν ὁ Θεός. τίς οὖν ταῦτα λέγων; ὁ Ἐμμανουὴλ δηλονότι. ὃς ἔσται, φησὶν, εἰς σημεῖα καὶ τέρατα ἐν τῷ Ἰσραὴλ παρὰ κυρίου Σαβαὼθ, ὃς κατοικεῖ ἐν τῷ ὄρει Σιών. ἵνα γὰρ πιστεύσῃσιν οἱ κατὰ πᾶσαν τὴν γῆν, ὅτι Θεὸς ὢν φύσει γέγονεν ἄνθρωπος, καὶ τῶν ὅλων ὑπάρχων κύριος, τὴν τοῦ δούλου μεμόρφωκε μορφὴν οἰκονομικῶς δι' ἡμᾶς· πλῆθός τε ὅσον κατὰ τὴν Ἰουδαίαν εἰργάσατο σημεῖα, καὶ τῆς θείας ὑπεροχῆς ἐνεργέστατον ἀπόδειξιν ἐποιήσατο· τὰ τῶν δόξῃ τε καὶ ὑπὲρ λόγον ἀποτελούμενα· τοῦτο μὲν νεκροῖς ἀναστάς, τοῦτο δὲ ἀκαθάρτοις πνεύμασιν ἐπιτιμῶν· καὶ τυφλοῖς δὲ τὸ βλέπειν ἐν ἐξουσίᾳ δωρούμενος. ἔγκλημα δὲ τῆς Ἰουδαίων σκαιότητος καὶ δυσσεβείας, ὁ προφητικὸς ἔσται λόγος. τὰ μὲν γὰρ σημεῖα καὶ τὰ τέρατα τῶν παρὰ κυρίου Σαβαὼθ τοῦ κατοικοῦντος ἐν τῷ ὄρει Σιὼν γεγενῆσθαι φησίν. οἱ δὲ τῶν ἐκ τόπων ἢ τρόπων ἢ λόγων ἀνεπιτήδευτον ἐῶντες οὐδὲν δυσφημεῖν ἀπετόλμων λέγοντες. οὗτος οὐκ ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια εἰ μὴ ἐν Βεελζεβοὺλ τῷ ἄρχοντι τῶν δαιμονίων.

Καὶ ἐὰν εἴπωσι πρὸς ὑμᾶς, ζητήσατε τοὺς ἀπὸ τῆς γῆς φωνοῦντας, καὶ τοὺς ἐγγαστριμύθους τοὺς κενολογοῦντας, οἱ ἐκ τῆς χειλίας φωνοῦσιν οὐκ ἔθνος πρὸς Θεὸν αὐτοῦ. τί ἐκζητῶσι περὶ τῶν ζώντων τοὺς νεκρούς; νόμον γὰρ εἰς βοήθειαν ἔδωκεν, ἵνα εἴπωσιν οὐχ ὡς ῥῆμα τοῦτο περὶ οὗ οὐκ ἔστι δῶρα δοῦναι περὶ αὐτοῦ.

Κατηχητικὸν ἐξυφαίνει λόγον αὐτὸς ὁ Ἐμμανουὴλ τοῖς ἐλπίδα θεμένοις εἰς αὐτὸν, οἱ κα-

τελοποίηται μὴν ἐν τέκνοις· δέδονται δὲ αὐτῷ
καὶ ὑπὸ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ὡς σωτῆρι καὶ λυτρωτῇ καὶ
ζωοποιῷ, καὶ καταφωτίζειν ἰσχύοντι, καὶ πάντος
ἀπαλλάττειν κακοῦ. ἀφίστησι δὲ αὐτοὺς ὁλοσχερῶς
τῶν ἀρχαίων ἠθῶν, καὶ φρενοβλαβείας τ' ἀφαι-
ρεῖται. ἔθος μὲν γὰρ τοῖς τῶν εἰδώλων προσκυνηταῖς,
τοῖς ἐκ τῶν δαιμονίων χρησμοὺς ἀγαπᾶν. καὶ κε-
νολόγοις ἔοικε νεκρομαντεσι προσκεῖσθαι φιλεῖν,
οἳ λέγουσι μὲν ἀληθὲς οὐδέν· ἀναρεύγονται δὲ
ὡσανεὶ ὃ εἰς νοῦν ἦκεν ἁπλῶς. Ἀλλ' ὑμεῖς, φη-
σὶ, κἂν εἴ προσοίτο τις, λέγων· ζητήσατε τοὺς
ἀπὸ τῆς γῆς φθεγγομένους, τοῦτ' ἔστι, τοὺς προσ-
ποιουμένους ἀναφέρειν τοὺς νεκρούς. καὶ ὥσανεὶ ἐξ
ᾅδου ποιεῖσθαι τὰς μαντείας. ἤκουσι τοῖς ἐγγα-
στριμύθοις· οἳ προσποιοῦνται μὲν θεοὺς ἔνας
ἔχειν εἰς τὴν κοιλίαν, ὅταν τε τοῖς προσιοῦσι τὰ
παρ' ἐκείνων λαλῶσιν, μὴ προσίεσθε τὴν συμ-
βουλήν. φωνοῦσι γὰρ ἀπὸ μόνης τῆς ἑαυτῶν κοι-
λίας, καὶ οὐκ εἰσὶν ἔθνος σύνετον, ὥστε καὶ
ἀναζητῆσαι Θεὸν, καὶ παρ' αὐτοῦ τι μαθεῖν. λέ-
γετε δὲ τοῖς ἐκεῖνα συμβουλεύουσι, τί ἐκζη-
τοῦσι περὶ τῶν ζώντων τοὺς νεκρούς; ὁρᾷς ὅπως
ἀσφαλίζεται νουνεχεστάτους; οὐ γὰρ μόνον ἀπο-
φοιτᾷν ὑπιστάτῃ τῆς ἐκείνων σκαιότητος καὶ
φρενοβλαβείας, ἀλλὰ γὰρ καὶ συμβούλοις ἀ-
γαθοῖς, τοῖς πεπλανημένοις γίνεσθαι προστά-
τῃ. λέγετε γὰρ, φησὶ, τί ἐκζητοῦσι περὶ τῶν
ζώντων τοὺς νεκρούς; κοινὸς γὰρ καὶ ἀνθρώπινος
ὁ λογισμός. ποῖον γὰρ ἂν ἔχοι λόγον ὃ διερωτᾶν
ἐθέλει περὶ τῶν ἐπὶ ζώντων τοὺς ἐν τῇ γῇ κειμέ-
νους, εἰ ἐν ᾅδου τυχὸν γεννωμένας ψυχάς; Καὶ
καθ' ἕτερον δὲ τρόπον, ἀμαθὲς πάντελῶς νε-
κυομαντείας προσέχειν, καὶ ταῖς τῶν γοητῶν
φλυαρίαις οἱ νεκροὶ ἔχουσι τὸν νοῦν, καὶ οἷς
ἀπεψυγμένῳ καρδίαν. οὐ γὰρ ἴσασι τὸν τῶν
ὅλων δημιουργὸν, οὐκ ἔχουσιν ἐν αὐτοῖς τὸν ζωο-
ποιὸν τοῦ Θεοῦ λόγον. εἰσὶ δὲ προὸς τοῦτο, οἱ νε-
κρῶν ἔργων ὑπομνηταί. πῶς οὖν οἱ ζῶντες, τοῦτ'
ἔστιν, οἱ τὴν ἄνωθεν ἔχοντες ἐν ἑαυτοῖς ζωοποίη-
σιν, καὶ τ' ζῶντα τοῦ Θεοῦ λόγον ἐκπεπλουτηκό-
τες περὶ αὐτῶν ἐρωτῶσι τοὺς νεκροὺς; Ταῦτα τοί-
νυν λέγετε, φησὶ, προσιόντες ὅτι νόμον εἰς βοή-
θειαν ἔδωκεν, τοῦτ' ἔστι, τὸν εὐαγγελικὸν, ἵν' οἱ
προσέχοντες αὐτῷ λέγωσιν. οὐχ ὡς ὃ ῥῆμα τοῦ-
το, περὶ οὗ οὐκ ἔστι δῶρα δοῦναι περὶ αὐτοῦ.
πωλοῦσι μὲν γὰρ ὃ ψεῦδος, οἱ τὰ ἐκ μόνης τῆς
ἑαυτῶν καρδίας λαλοῦντες· ὁ δέ γε σωτήριος καὶ
ἀληθὴς τοῦ Θεοῦ νόμος, τοῦτ' ἔστι, ὃ θεσπισθὲν

A posuerunt, qui numerabantur in filiis, & ipsi à Deo & Patre dati sunt, vt Seruatori & Redemptori, & viuificatori, quique illuminare valet, omnique malo liberare: & qui eos omnibus modis à pristinis moribus, primáque dementia vindicat. Est enim in more idolorum cultoribus, oraculum dæmoniorum amplecti, & vaniloquis quibusdam necromanticis adhærescere, qui veri quidem nihil di-
B cunt, sed velut eructant quicquid temerè in mentem venit. Atqui vos, inquit, etiamsi accedat quis, ac dicat, consulito vates de terra vocem edentes, id est, qui simulant se mortuos reducere, & velut ex inferis edi oracula: siue ventriloquos, qui fingunt Deos se quosdam habere in ventre, & ita adeuntibus hæc ab illis se dicere: consilium nolite admittere. A suo enim solo ventre sonitum edunt, nec sunt gens intelligens, vt vel Deum consulant, vel
C ab illo discant quippiam. Dicite verò his qui ea consulunt: Quid quærunt mortuos de viuis? viden' quo pacto eos reddat prudentissimos? Non enim solùm præcipit à peruersitate sua & amentia desistere, sed etiam iubet vt his qui errant, boni consultores euadant. Dicite enim, inquit: Quid quærunt de viuis mortuos? Communis enim hæc est & humana ratio. Quid enim rationis habet de his qui etiamnum viuunt, homines in terra
D iacentes, vel animas quæ fortè sunt apud inferos scisciscitari? Quin alio etiam modo insulsum & ineptum est necromantiis, falsisque præstigiatorum verbis, qui mentem mortuam, & animum quasi extinctum habent, attendere. Etenim vniuersitatis opificem ignorant, nec habent in seipsis viuentem Dei sermonem: ad hæc mortua opera exercent. Quo modo igitur qui viuunt, hoc est, qui supernam in se habent
E viuificationem, & viuo Dei verbo ditati sunt, de ipsis mortuos consulunt? Hæc ergo, inquit, dicite, addentes: Legem in adiumentum dedit, id est, Euangelicam, vt qui ei attendunt, dicant: Non sicut verbum istuc de quo non licet dona dare pro ipso. Qui namque ex suo ipsorum corde solo loquuntur, vendunt mendacium: at salutaris & vera est Dei lex, id est, oraculum

Euangelicum, quod in adiumentum mortalium confertur, non est isti verbo simile, scilicet falsorum vatum. Sed neque licet dona dare pro illo. Siquidem, vt iam dixi, quidam argento incantatorum vana vaticinia emunt. Præstat autem volentibus cœleste vaticinium, per quod ad omnia bona deducti sumus. Quinetiam quæ futura sunt, & fieri debent, didicimus. Cui enim obscurum est, nobis bona facientibus, & synceram charitatem Christo seruantibus, omnia fore ex animi sententia? Beatos siquidem ostendit & in hoc mundo, & in futuro seculo. Prostat itaque absque argento & omni dono, his qui scire volunt datam esse à Christo legem in adiumentum. Id autem voce Esaiæ sapienter dictum est. [Qui sitistis, venite ad aquam, & qui non habetis argentum, euntes emite absque argento & pretio.]

Esai 55.

Et inuadet vos dura fames, & erit, vt esuriatis, contristabimini, & malè dicetis principi instituti: isque patriis. Et suspicient in cælum sursum, & in terram deorsum inspicient Ecce autem afflictio, & angustia, & caligo & egestas angusta, & tenebræ vt non videatis, & non deficies qui in angustia fuerit vsque ad tempus.

Orationem ad contumacem gentem, id est, Israelem transfert, qui cùm amplam & vberrimam consolationem diuinitus consequerentur, & legis institutis & præceptis affatim opulenterque abundarent, Christum tamen, quamuis hoc ad vtilitatem suam proficere intelligerent, non admiserunt. Hinc deturbati sunt ab ea quæ cum illo est coniunctione, scilicet sub intelligentiam cadenti & spirituali, & quasi fame disperierunt. Dixit enim vniuersitatis Deus voce prophetarum: Ecce induco famem super terram, dicit Dominus, nõ famem panis, neque sitim aquæ, sed famem audiendi verbum Domini. Et ab Oriente vsque ad occasum circuncursitabunt quærentes verbum Domini & non inuenient. Quando igitur, inquit, principe vitæ interfecto, grauem & intolerabilem famem sustinebitis, sermonem Dei, panem qui de cælo descẽdit, qui dat mũdo vitam non habẽtes; tunc vero, tunc esurietis, & eius quod acciderit sensũ tacti,

A Ὃ Εὐαγγελικόν, ὃ δέδοται πρὸς ὠφελειαν τῶν θνητῶν τῆς γῆς, οὐκ ἔστιν ὡς ὃ ῥῆμα τοῦτο, δηλονότι τῶν ψευδομαντέων. Ἀλλ' οὐδὲ ἔστι δῶρα δοῦναι ἀντὶ αὐτοῦ. ὡς γὰρ ἔφην ἄρτιος ὠνοῦνταί τινες ἀργυρίοις παρὰ τῶν γοητῶν ψευδεπῳδίας· παρέχεται δὲ τοῖς ἐθέλουσι τὸ θεῖον θέσπισμα, δι' ὃ πρὸς πᾶν ὁτιοῦν τῶν ἀγαθῶν πεποδηγήμεθα. καὶ μᾶλλον ὅσα χρὴ γενέσθαι τῶν μελλόντων ἠμεθα μεμαθήκαμεν. τίνι γὰρ ἀσύμφανές ἐστι παρέχουσιν ἡμῖν τὰ ἀγαθὰ, καὶ τὸ γνήσιον τῆς ἀγάπης τηροῦσι Χριστῷ, πᾶν ὁτιοῦν B ἔσεσθαι κατ' εὐχήν. μακαρίους γὰρ ἀποφαίνει καὶ ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ, καὶ εἰς αἰῶνα τὸν μέλλοντα. παρέχεται τοίνυν, ἀργυρίου τε δίχα, καὶ δώρου παντὸς ὃ εἰδέναι τοῖς ἐθέλουσι τὸν δοθέντα παρὰ Χριστοῦ νόμον εἰς ὠφελειαν. Καὶ τοῦτο ἐστὶν ἔρα, ὃ διὰ φωνῆς Ησαΐου σαφῶς εἰρημένον. οἱ διψῶντες πορεύεσθε ἐφ' ὕδωρ, καὶ ὅσοι μὴ ἔχετε ἀργύριον, βαδίσαντες ἀγοράσατε αὐτὸ C ἀργυρίου καὶ τιμῆς.

Καὶ ἥξει ἐφ' ὑμᾶς σκληρὸς λιμὸς, καὶ ἔσεσθε ὡς αὖ πεινάσαντες, λυπηθήσεσθε, καὶ κακῶς ἐρεῖτε τὸν ἄρχοντα καὶ τὰ πάτρια. καὶ ἀναβλέψονται εἰς τὸν οὐρανὸν ἄνω, καὶ εἰς τὴν γῆν κάτω ἐμβλέψονται. καὶ ἰδοὺ θλῖψις καὶ ἡ στενοχωρία, ἐσκότος, ἀπορία σφενή, καὶ σκότος, ὥστε μὴ βλέπειν, καὶ οὐκ ἀπορηθήσεται ὁ ἐν στενοχωρίᾳ ὢν ἕως καιροῦ.

Μεταθῆσαι τὸν λόγον ὅτι ὃ ἀπειθῆσαν ἔθνος, τοῦτ' ἔστι, τὸν Ισραὴλ, οἳ καὶ πλάτειαν D ἔχοντες καὶ ἀμφιλαφῆ τὴν ἐκ Θεοῦ παράκλησιν, καὶ ταῖς νομικαῖς εἰσηγήσεσιν ἐκπεφωνημένοι πλουσίως, εἰς γε ὃ εἰδέναι ὃ τέλειον εἰς ὄνησιν οὐ προσήκαντο τὸν Χριστόν. Ταὐτηνοὶ καὶ ὠλιγοθήκασι τῆς πρὸς αὐτὸν οἰκειότητος νοητῆς δηλονότι καὶ πνευματικῆς, ᾗ οἷ λιμῷ δεδαπανῆσθαι. ἔφη γὰρ ὁ τῶν ὅλων Θεὸς διὰ φωνῆς προφητῶν. ἰδοὺ ἐγὼ ἐπάγω λιμὸν ὅτι τῆς γῆς, λέγει κύριος. οὐ λιμὸν ἄρτου, οὐδὲ δίψαν ὕδατος, E ἀλλὰ λιμὸν τοῦ ἀκοῦσαι τὸν λόγον κυρίου. καὶ ἀπὸ ἀνατολῶν ἕως δυσμῶν, περιδραμοῦνται ζητοῦντες τὸν λόγον κυρίου, καὶ οὐ μὴ εὕρωσιν. ὅταν τοίνυν, φησὶ, τὸν ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς ἀποκτείναντες, σκληρὸν καὶ δύσοιστον ὑποφύντες λιμὸν, τὸν τοῦ Θεοῦ λόγον οὐκ ἔχοντες, τὸν ἄρτον τὸν ἐξ οὐρανοῦ, τὸν ζωὴν διδόντα τῷ κόσμῳ, τότε πεινήσετε. Καὶ δὴ καὶ εἰς αἴσθησιν τοῦ συμβεβηκότος εἰλικρι-

ἐνωειμένοι, κακῶς ἐρεῖτε τὸν ἄρχοντα καὶ τὰ A principi & patris institutis maledicetis. Hoc quid sibi vult? Iudæorum nimirum præfecti, Scribæ, dico, & Pharisæi, multitudinem sibi subditam, contra Seruatorem omnium Christum concitare non destiterunt. Quò autem excusationem suæ contra illum insaniæ obtenderent, religionem Mosis & leges allegabant. Nam persequebantur dicentes: Si esset à Deo hic homo, non soluisset Sabbatum: ideóque persuaserunt vt eum ceu legis præuaricatorem persequerentur. Quando igitur, inquit, vos ab illis seducti esurieritis: tunc maledicetis omnium vestrum principi, & patriis ritibus, hoc est, legis institutis & consuetudinibus. In memoriam enim reuocabitis à ducibus vos concitatos. Et principum prætextus atque excusatio insaniæ huius contra Christum, erant patrii ritus, id est, consuetudines & traditiones, non modo quæ ex lege fluxerunt, sed etiam quæ ex vanis obseruationibus acceperunt, doctrinæ, mandata hominum. C Aderit igitur vobis dura fames, quantumuis sursum & deorsum perlustretis, & vndiquaque circunspiciatis, atque mentis oculos circumferatis, aliud, inquit, nihil videbitis præter egestatem angustam, & tenebras, vt nihil quod vtile sit cernatis: quod autem dicit: Non deficiet qui in angustia est, vsque ad tempus: prædicit iterum vocationem Gentium. Qui enim nunc, inquit, sunt in angustia & fame diuinarum disciplinarum sunt oppressi, non confundentur. D Siquidem illis benedictionem impertiet Emmanuel, & apponet escas spirituales, & diuinam illis instruet mensam, illud dicens: Edite, bibite, & inebriamini propinqui. Erit verò hoc, inquit, vsque ad tempus, id est, non perueniet nunc ad exitum, quando propheticus sermo de illis habitus est, sed tempore commodo, quo mortalibus illusceret Emmanuel: tunc enim vocata est Gentiũ multitudo.

πάτρια. καὶ τί δή τοῦτό ἐστιν; οἱ μὲν γὰρ τῶν Ἰουδαίων καθηγηταί, γραμματεῖς δή λέγω καὶ Φαρισαίους παροτρύνοντες οὐ διαλελοίπασι, τὸν τῶν πάντων ἡμῶν σωτῆρος Χριστόν, τιθέντο χεῖρας πληθύν. καὶ προφάσιν τῆς κατ' αὐτοῦ μανίας ἐδέχοντο, τὸν εἰς Μωσέα τε καὶ νόμον αἰδῶ. ἐδίωκον γὰρ λέγοντες, εἰ ὡς θεοῦ τοῦτο ἄνθρωπος, οὐκ ἂν ἔλυε τὸ σάββατον. οὕτω ὡς παρανομοῦντα διώκειν αὐ ἔπειθον. ὅταν τοίνυν φησὶν. ὑμεῖς οἱ πρὸ ἐκείνων ἀπατηθέντες πεινήσετε, τότε κακῶς ἐρεῖτε πάντα ὑμῶν ἄρχοντα καὶ τὰ πάτρια, τοῦτ' ἔστι, τὰ ἔθη τὰ νόμιμα. ἀναμνησθήσεσθε γὰρ ὅτι πρώτιστον ὑμᾶς οἱ ἡγεμόνες καὶ τῶν ἀρχόντων ἡ πρόφασις ἐπὶ τῇ Χριστοῦ μανίας τὰ πάτρια, τοῦτ' ἔστι, τὰ ἔθη καὶ αἱ παραδόσεις, καὶ οὐχὶ δὴ πάντως αἱ ἐξ νόμου, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐξ εἰκαίων ἐπιτηρήσεων ἐδέχοντο διδασκαλίας ἐντάλματα ἀνθρώπων. ἔσται τοίνυν ἐφ' ὑμᾶς σκληρὰ λιμός, κἂν τε καὶ κάτω περιβλεπόμενοι καὶ πάντα χόσε βλέποντες, ἤτοι τὸν τῆς διανοίας ὀφθαλμὸν περιφέροντες, ἕτερον οὐδὲν ὄψεσθε φησιν, εἰ μὴ ἀπορίαν στενὴν καὶ σκότος. ὥστε μηδὲν δυνήσεσθαί τι τῶν χρησίμων βλέπειν, καὶ οὐκ ἀπορηθήσεται ὁ ἐν στενοχωρίᾳ ὢν ἕως χρόνου. προσαναβρύᾳ πάλιν τὸν τῶν ἐθνῶν κλῆσιν. οἱ γὰρ νῦν ὄντες, φησὶν, ἐν στενοχωρίᾳ καὶ λιμῷ τῶν θείων μαθημάτων πεπιεσμένοι, οὐκ ἀπορηθήσονται. χορηγήσει γὰρ αὐτοῖς τὴν εὐλογίαν ὁ Ἐμμανουήλ, καὶ προβήσεται ἔσεσθαι τὰς πνευματικὰς, καὶ τὴν θείαν αὐτοῖς ἀπλώσει τράπεζαν. σκῦλα λέγων, φάγετε καὶ πίετε, καὶ μεθύσθητε οἱ πλησίον. ἕως γὰρ τοῦτο φησὶν ἕως καιροῦ, τοῦτ' ἔστιν, ἐν νῦν εἰς πέρας οὐ χήσεται. ὅτε καὶ ὁ τῆς προφητείας περὶ αὐτῶν λόγος. ἀλλ' ἐν καιρῷ τῷ δέοντι καθ' ὃν ἐπιλάμψει τοῖς ἐπὶ γῆς ὁ Ἐμμανουήλ. τότε γὰρ κέκληται τῶν ἐθνῶν ἡ πληθύς.

Hoc primum bibe, citò fac, regio Za- E bulon, terra Nephthalim, via maris, & reliqui maritimi, & trans Iordanem, Galilæa gentium. Populus qui ambulat in tenebris, videte lucẽ magnam, qui habitatis in regione & vmbra mortis, lux illucebit vobis. Maxima pars populi quam deduxisti in lætitia tua, & lætabuntur coram te, vt ii qui lætantur in messe, & vt ii qui diuidunt spolia.

Τοῦτο πρῶτον πίε ταχὺ ποίει, χώρα Ζαβουλὼν καὶ γῆ Νεφθαλείμ, ὁδὸς θαλάσσης, καὶ οἱ λοιποὶ οἱ πρὸς θαλάσσῃ καὶ πέραν τοῦ Ἰορδάνου, Γαλιλαία τῶν ἐθνῶν· ὁ λαὸς ὁ πορευόμενος ἐν σκότει, ἴδετε φῶς μέγα. οἱ κατοικοῦντες ἐν χώρᾳ, καὶ ἐν σκιᾷ θανάτου, φῶς λάμψει ἐφ' ὑμᾶς. ὃ πλῆθος τοῦ λαοῦ, ὃ κατήγαγες ἐν εὐφροσύνῃ σου. καὶ εὐφρανθήσονται ἐνώπιόν σου ὡς οἱ εὐφραινόμενοι ἐν ἀμητῷ, καὶ ὃν τρόπον οἱ διαιροῦντες σκῦλα.

Et dura fame & inopia premendos dixit, qui fidem Emmanuelis habere recusarunt, non tamen defecturos qui in angustia versati sunt, vsque ad tempus præfatus est, iuxta prius allatam sententiam. Orditur demonstrare qui sint primi qui crediderunt, & qui primitiæ fuerunt eorum qui vocati sunt ad agnitionem Emmanuelis, dicentis: Ecce ego & pueri quos dedit Deus, & qui erat in domo Israel in signa & ostenta à Domino Sabaoth, qui habitat in monte Sion. Narrant enim fines Zabulon & Nephthalim, Tiberiadi stagno adiacere, & in extremis partibus Iudaicæ regionis esse, vt Galilææ gentium sint conterminæ, nam altera est in regione Phœnicum. Ex his maximè tribubus, dicunt plerosque sanctorum Apostolorum esse. Et quidem de eorum vocatione Matthæus beatus Euangelista nobis enarrans, primum quidem per fines Zabulon & Nephthalim Iesum deducit, postea quemadmodum delegerit sanctos Apostolos, prudenter subiungit, sicque de Christo scribit: Et relicto Nazareth, profectus habitauit in Caphernaum, mari finitimam, in finibus Zabulon & Nephthalim, vt impleretur quod dictum est ab Esaia propheta, dicente: Terra Zabulon, & terra Nephthalim, via maris vltra Iordanem, Galilæa Gentium: Populus qui sedit in tenebris, lucem vidit magnam, & sedentibus in regione & vmbra mortis, lux orta est eis. Addit verò his: Obambulans verò iuxta mare Galilææ, vidit duos fratres, Simonem dictum Petrum, & Andream fratrem eius, iacientes retia in mare, erant enim piscatores, ac dixit illis Iesus: Venite post me, & faciam vos piscatores hominum. Atque illi continuò relictis retibus, secuuti sunt eum. Inde progressus vidit alios duos fratres, Iacobum filium Zebedæi, & Ioannem fratrem eius in naui, cum Zebedæo patre suo, sarcientes sua retia, & vocauit eos: hique protinus relicta naui, & patre suo, secuti sunt eum. Sciendum verò scripturam sacram dicere mare Galilææ Tiberiadem lacum, vbi diuini discipuli piscatoriam artem exercere inuenti sunt. Facit igitur verba

Matth. 4.

A Σκληρᾶς τε λιμοῦ καὶ ἀπορίας κακωθησομένους λέγων, τοὺς ἀπειθεῖν ἠρημένους τῇ Ἐμμανουὴλ, οὐκ ἀπορηθησομένους τοὺς ἐν στενοχωρίᾳ παραμεμενηκότας ἕως καιροῦ, κατά γε τὴν ἤδη παραδοθεῖσαν διάνοιαν. ἀρξόμενος δηλοῦν τίνες οἱ πρῶτοι πιστεύσαντες, καὶ ἀπαρχὴ γενόμενοι τῶν κεκλημένων εἰς ἐπίγνωσιν τοῦ Ἐμμανουὴλ τοῦ λέγοντος. ἰδοὺ ἐγὼ καὶ τὰ παιδία ἃ μοι ἔδωκεν ὁ Θεὸς, ὃς καὶ γέγονεν εἰς σημεῖά τε

B καὶ τέρατα ἐν τῷ οἴκῳ Ισραὴλ παρὰ κυρίου Σαβαὼθ τοῦ κατοικοῦντος ἐν τῷ ὄρει Σιών. φασὶ γάρ που ἔσχατα Ζαβουλὼν, καὶ Νεφθαλεὶμ τὴν Τιβεριαδὶ παράκειται λίμνῃ, καὶ ἐν ἐσχατιαῖς εἶναι τῆς Ιουδαίων χώρας, ὡς ὅμορον εἶναι ἀρχὴν τῆς τῶν ἐθνῶν Γαλιλαίας, ἑτέρας οὔσης τῆς πρὸς τῇ Φοινίκων χώρᾳ. ἐκ τούτων φασὶ μάλιστα τῶν φυλῶν τοὺς ἁγίους ἀποστόλους ἡμεῖσθαι κατὰ τὸ πλεῖστον. καὶ γοῦν τὰ περὶ τῆς κλήσεως αὐτῶν, Ματθαῖος ἡμῖν ὁ μακάριος Εὐαγγελιστὴς ἐξηγούμενος, πρῶτον μὲν ἀποκομίζει

C τὸν Ιησοῦν ἐν ὁρίοις Ζαβουλὼν καὶ Νεφθαλείμ. εἶτα τίνα τρόπον ἀπολέκτους ἐποιήσατο τοὺς ἁγίους ἀποστόλους, παρεισπάγει σαφῶς. γράφει δ' οὕτω περὶ Χριστοῦ. Καὶ καταλιπὼν τὴν Ναζαρὲθ ἐλθὼν κατῴκησεν εἰς Καπερναοὺμ τὴν παραθαλάττιον ἐν ὁρίοις Ζαβουλὼν καὶ Νεφθαλείμ, ἵνα πληρωθῇ τὸ ῥηθὲν διὰ Ησαΐου λέγοντος· γῆ Ζαβουλὼν, καὶ γῆ Νεφθαλείμ ὁδὸν θαλάσσης πέραν Ιορδάνου, Γαλιλαία τῶν ἐθνῶν,

D ὁ λαὸς καθήμενος ἐν σκότει φῶς εἶδε μέγα, καὶ τοῖς καθημένοις ἐν χώρᾳ καὶ σκιᾷ θανάτου, φῶς ἀνέτειλεν αὐτοῖς. παρεισπάγει τοίνυν. εἶτα παρὰ δὲ τὴν θάλασσαν τῆς Γαλιλαίας εἶδε δύο ἀδελφοὺς, Σίμωνα τὸν λεγόμενον Πέτρον, καὶ Ανδρέαν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, βάλλοντας ἀμφίβληστρον εἰς τὴν θάλασσαν, ἦσαν γὰρ ἁλιεῖς· καὶ εἶπεν αὐτοῖς ὁ Ιησοῦς, δεῦτε ὀπίσω μου, καὶ ποιήσω ὑμᾶς γενέσθαι ἁλιεῖς ἀνθρώπων. οἱ δ' εὐθέως ἀφέντες τὰ δίκτυα ἠκολούθησαν αὐτῷ. Καὶ

E προβὰς ἐκεῖθεν εἶδεν ἄλλους δύο ἀδελφοὺς, Ιάκωβον τὸν τοῦ Ζεβεδαίου, καὶ Ιωάννην τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ ἐν τῷ πλοίῳ μετὰ Ζεβεδαίου τοῦ πατρὸς αὐτῶν, καταρτίζοντας τὰ δίκτυα αὐτῶν, καὶ ἐκάλεσεν αὐτούς. οἱ δὲ εὐθέως ἀφέντες τὸ πλοῖον καὶ τὸν πατέρα αὐτῶν ἠκολούθησαν αὐτῷ. ἰστέον δ' ὅτι τὴν θάλασσαν τῆς Γαλιλαίας τὴν Τιβεριάδα λίμνην ὁ γράμμα φησὶ θεῖναι.

ἔνθα δὲ πλησίον τὴν τῶν ἁλιέων μετιόντες τέχνην οἱ θεσπέσιοι μαθηταὶ· ποιήσας τοίνυν τοὺς λό-

γεις ὁ τῶν ὅλων Θεὸς δι' ἐμοῦ φωνῆς τὸ προφητικὸν
προφητεύειν ὃ πρέπον, ὡς προφήτης τε ἅμα χώρας, ἤπερ ἅμα
πόλεως τῆς Φυλῆς Ζαβουλὼν καὶ Νεφθαλείμ,
αἷς πρέκειντο τῇ Τιβεριάδι λίμνῃ. καὶ μυστικὸν
μὲν ποτήριον αὐταῖς τὸ σωτηρίου διδοὺς, καὶ οἶνον
προσφέρων τὸν εὐφραίνοντα καρδίαν ἀνθρώπου, τὸ κήρυγμα δηλονότι τὸ περὶ Χριστοῦ. τοῦτο
προπῖνε, φησὶ, παχὺ ποιῆσαι, τοῦτ' ἔστιν, ὦ χώρα Ζαβουλὼν, καὶ Νεφθαλείμ, δέχεσθε τὸ κήρυγμα τὸ σωτήριον. ἀλλὰ ποιήσατε ταχὺ, τοῦτ' ἔστι,
μηδενὸς διὰ πάντος. ὡς δὴ φημι, ὡς ἔφην, οἱ μαθηταὶ, καὶ λίαν ἑτοίμως ἰόντες ὅπῃ τὸ πιστεῦσαι
Χριστῷ. ἠκολούθησαν γὰρ εὐθὺς ἀφέντες τὰ δίκτυα καὶ τὸν πατέρα, καὶ μυσταγωγίας οὐδεὶς ἐδέησεν ἐν μακρῷ. ἤκουον γὰρ, δεῦτε ἐπίσω μου,
καὶ ποιήσω ὑμᾶς γενέσθαι ἁλιεῖς ἀνθρώπων. καὶ
ἠκολούθησαν αὐτῷ. Κατὰ τὸν ἴσον δὲ τρόπον καὶ ἑτέρους τῶν ἁγίων ἀποστόλων κεκλημένους εὑρήσομεν, καὶ πεποιηκότας τῆς ὅπῃ Χριστῷ μυσταγωγίας τὸν λόγον. γράφει γὰρ Ἰωάννης ὡδὶ περὶ τοῦ
παντῶν ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ. τῇ ἐπαύριον ἠθέλησεν ἐξελθεῖν εἰς τὴν Γαλιλαίαν. καὶ εὑρίσκει Φίλιππον καὶ λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς, ἀκολούθησόν
μοι. ἦν δὲ ὁ Φίλιππος ἀπὸ Βηθσαϊδὰ ἐκ τῆς
πόλεως Ἀνδρέου καὶ Πέτρου. εὑρίσκει Φίλιππος τὸν
Ναθαναὴλ καὶ λέγει αὐτῷ. ὃν ἔγραψε Μωσῆς ἐν
τῷ νόμῳ, καὶ οἱ προφῆται, εὑρήκαμεν Ἰησοῦν
τὸν Ἰωσὴφ τὸν ἀπὸ Ναζαρέθ. ὅπῃ δὲ ἀφίκετο πρὸς τὸν Ἰησοῦν εἶτα λέγοντος ἤκουσε. πρὸ
τοῦ σε Φίλιππον φωνῆσαι ὄντα σε ὑπὸ τὴν συκῆν
εἶδον σε, πεπίστευκε σοὶ ἀκροᾶσθαι. καὶ δὴ καὶ αὐτὸς ἔφασκε λέγων. Ραββὶ, σὺ εἶ ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ, σὺ εἶ
ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἰσραήλ. Βηθσαϊδὰ δὲ πάλιν ἐξ
ἧς ὁ Φίλιππος ἦν καὶ ὁ Ναθαναὴλ πρόκειτο τῇ θαλάσσῃ τῇ Τιβεριάδι. μεμνῆσθαι δὲ καὶ ὁ μακάριος Δαβὶδ τῶν μαθητῶν δυάρησεως, καὶ φησὶν ἐκεῖ Βενιαμεὶν νεώτερος ἐν
ἐκστάσει, ἄρχοντες Ἰούδα ἡγεμόνες αὐτῶν. ἄρχοντες Ζαβουλὼν, ἄρχοντες Νεφθαλείμ. ὅτι
δὲ ἔμελλον οὐ μόνοι κληθήσεσθαι χριστοὶ οἱ θεοσεβεῖς μαθηταὶ, ἀλλὰ καὶ αἱ τῶν ἐθνῶν ἀγέλαι, καταμανθάνομεν λέγων. καὶ οἱ λοιποὶ οἱ τὴν παράλιον καὶ πέραν τοῦ Ἰορδάνου, Γαλιλαία τῶν
ἐθνῶν, ὁ λαὸς ὁ πορευόμενος ἐν σκότει φῶς εἶδε
μέγα. οἰκοῦντες ἐν χώρᾳ καὶ σκιᾷ θανάτου, φῶς λάμψει ἐφ' ὑμᾶς. ἐβάδιζον γὰρ ὥσπερ
οἱ ἐξ ἐθνῶν, καὶ διετέλουν ἐν ταῖς τοῦ κόσμου
καθάπερ οἱ ἐν νυκτὶ καὶ ἐν σκότῳ, ἅτε τὸ φῶς

in præsentia vniuersitatis Deus voce prophetæ, velut ad regiones siue ciuitates tribus Zabulon & Nephthalim, quæ Tiberiadi stagno erant confines: quibus tantùm non salutaris poculum impartitur, & vinum propinat exhilarans cor hominis, prædicationem videlicet de Christo. Hoc, inquit, primum bibe, citò facito, id est, ô regio Zabulon ac Nephthalim, susscipite prædicationem salutarem. Sed facite citò, id est, citra omnem moram. Celeres, vti dicebam, fuerunt discipuli, & valdè alacriter ad credendum Christo prosilierunt. Nam continuò relictis retibus & patre suo, sequuti sunt: & nec longa institutione illis opus fuit. Audierunt enim: [Venite post me, Matth. 4.
& faciam vos piscatores hominum.
& sequuti sunt eum.] Pari modo &
cæteros sanctos Apostolos vocatos inuenimus, & in disciplinam Christi se tradidisse. Scribit enim Ioannes sic de Seruatore nostro Christo. [Po- Ioan. 1.
stero die voluit exire in Galilæam,
& reperit Philippum, & dicit ei Iesus, sequere me. Erat autem Philippus à Bethsaida ciuitate Andreæ & Petri. Reperit Philippus Nathanaelem, & dicit ei: De quo scripsit Moses in lege, & prophetæ, inuenimus Iesum filium Ioseph Nazarenum.] Vbi verò accessit ad Iesum, ac dicentem demum audiuit: [Priusquam te Philippus vocaret, cùm esses sub ficu, videbam te:] Credidit protinus, & clamauit, dicens: [Rabbi, tu es filius Dei, tu es rex Israelis.] Rursus Bethsaida, de qua Philippus, & Nathanael oriundi sunt, adiacebat mari Tiberiadi. Meminit item beatus Dauid electionis discipulorum, & inquit: [Illic Beniamin iu- Psal. 67.
nior in stupore, principes Iuda, duces eorum, principes Zabulon, principes Nephthalim.] Quod autem diuini discipuli suis temporibus non soli vocandi essent, sed etiam multitudo Gentium, designat, inquiens: Et reliqui maritimi vltra Iordanem, Galilæa gentium, populus qui ambulat in tenebris, lucem vidit magnam, & qui habitatis in regione ac vmbra mortis, lux illucebit vobis. Incedebant enim iam perinde, vt Gentes, & commemorabantur in hoc mundo, tanquam in nocte, & in tenebris, propterea quòd lumen

veræ Dei cognitionis in animo non A haberent, sed ruerent quasi in omnem foueam, & in malum veluti ad quemuis lapidem impingerent. Habitare verò eos in regione & vmbra mortis ait, quòd sit apud eos, puta in regionibus eorum, aliud nihil quàm sola nebula & caligo, mentis videlicet & intelligentiæ, quique sint instar mortuorum, adhuc viuentes. Corporum namque vmbra, omnino eorum formas imitatur, & quantum ad figuræ similitudinem attinet, nulla ratione discrepat. Deum autem nescire qui natura est, & verè Deus, imitatio quodammodo est, & vmbra mortis. Cæterùm illis hoc morbo laborantibus, lux magna affulsit, post eam quam ipse Christus intulit, oraculum quoque Euangelicum. Inde fuit maxima pars populi quam deduxisti in lætitia tua. Multo enim plures ex Gentibus vocati sunt, præter eos qui ex Israel crediderunt. Itaque, inquit, lucem vidit magnam, maxima pars populi quem deduxisti in lætitia: Illud, Deduxisti, positum est pro Vocasti, & redemisti, veluti captiuos Diaboli tyrannide. [Hi lætabuntur coram te, quasi qui lætantur in messe, quemadmodum qui diuidunt spolia.] Bifariam autem intelligemus hæc verba. Nam si diuini discipuli sint, qui lætantur in messe, & diuidunt spolia, dum nimirum Gentes colligunt, veluti frumentum in horreum dominicum, & antiquum errorem amputant, gaudio afficiuntur perinde ac ii qui in agris metunt: & dum tanquam tyrannica vi eripiunt à Satana seductos, & per fidem ad pietatem traducunt, gaudent quasi qui spolia diuidunt. Etenim hi illos, illi alios permouerunt, & singulis in lucrum cedunt hi qui seruati sunt, vt è bello spolia victoribus. Sin de his qui crediderunt istuc dicat: intelligemus, eos cùm erroris tempore E nullum fructum iustitiæ haberent, hoc credentes in Christum impleuisse. Qui etiam olim vastati & cùm à dæmoniis tum à Satana direpti, eos qui quondam spoliabant, deuiserunt, & eorum malitia superiores extiterunt. Itaque gauisi sunt & ipsi, sicuti propheta dicit, tanquam qui lætantur in messe, & quemadmodum hi qui diuidunt spolia.

οὐκ ἔχηνεις νοεῖν τῆς ἀληθοῦς θεογνωσίας, πτῶμα ὄντας ὥσπερ καὶ βόθρου πάντος· καὶ οἷα λίθῳ πάντι προσπταίειν κακῷ. κατοικεῖν δὲ αὐτοὺς ἐν χώρᾳ καὶ σκιᾷ θανάτου φησὶν, ὅτι δὴ εἰ πρὸς αὐτοῖς, ἤγουν ἐν ταῖς αὐτῶν χώραις, ἕτερον οὐδέν, πλὴν ὅτι μόνον ἀχλὺς καὶ σκότος, τὴν νοητὴν δηλονότι, εἰ καὶ ὥσπερ ἐν ὁμοιώσει τῶν τεθνεώτων, καίτοι ζώντας ἔτι. ἡ μὲν γὰρ τῶν σωμάτων σκιὰ μιμεῖται πάντως αὐτῶν τὰ σχήματα, οὐδαμῶς δὲ ὅλως κατ' οὐδένα τρόπον, ὅσον ἧκεν εἰς ἐμφέρειαν τοῦ ὡς ἐν σχήματι λέγω· τὸ δὲ γε Θεὸν οὐκ εἰδέναι τὴν φύσει καὶ ἀληθῶς, μίμημά πως ὂν καὶ σκιὰ θανάτου. Ἀλλὰ τοῖς ἐκ νηπιόθεν φῶς ἐπελάμψει, μᾶλλον δὲ τῶν διὰ Χριστοῦ δηλονότι, καὶ τὸ θεσπισμα τὸ εὐαγγελικόν. ἐκεῖθεν γέγονε τὸ πλῆθος τοῦ λαοῦ, ὃν κατήγαγες ἐν τῇ εὐφροσύνῃ σου. πλείοις γὰρ λίαν οἱ ἐξ ἐθνῶν κεκλημένοι τῶν διὰ τοὺς πιστεύσαντας ἐξ Ισραήλ. Οὐκοῦν φῶς εἶδε, φησὶ, μέγα, τὸ πλῆθος τοῦ λαοῦ, ὃ κατήγαγες ἐν εὐφροσύνῃ σου. τὸ δὲ κατήγαγες, ἀντὶ τοῦ, ἀνεκαλέσω, τέθεικεν, καὶ ἐλυτρώσω, καθάπερ αἰχμαλώτους ἐκ πλεονεξίας διαβολικῆς λελυμημένους. ὅτοι εὐφρανθήσονται ἐνώπιόν σου, ὡς οἱ εὐφραινόμενοι ἐν ἀμητῷ. καὶ ὃν τρόπον οἱ διαιροῦντες τὰ σκῦλα. νοήσομεν δὲ διχῇ τῶν προκειμένων τὴν δήλωσιν. εἰ μὲν γὰρ εἶεν οἱ θεσπέσιοι μαθηταὶ οἱ εὐφραινόμενοι ἐν ἀμητῷ, καὶ διαιροῦντες σκῦλα, φαμὲν ὅτι οἱ ἐξ ἐθνῶν D συλλέγοντες καθάπερ τινὰ σῖτον εἰς ἀποθήκην δεσποτικὴν, καὶ τὴν ἀρχαίαν ἀποκείροντες πλάνην, εὐφραίνονται καὶ τὴν ἴσον τοῖς ἐν ἀγροῖς ἀμῶσιν ἐν ἀγελαῖς, ἁρπάζοντες ὡς καθάπερ ἐκ τυραννικῆς πλεονεξίας τοὺς πεπλανημένους ὑπὸ τοῦ σατανᾶ, καὶ μεθιστάντες διὰ τῆς πίστεως εἰς εὐσέβειαν, χαίρουσιν ὡς οἱ διαιροῦντες τὰ σκῦλα. οἱ μὲν γὰρ τούτους, οἱ δὲ ἐκείνους ἔπεισαν· καὶ ἑκάστῳ κέρδος οἱ σεσωσμένοι, καθάπερ τοῖς νενικηκόσι τὰ ἐκ τοῦ πολέμου σκῦλα. εἰ δὲ δὴ ὧδε τὸ πεπιστευκότων εἰρῆσθαι λέγοι τις ἂν, ἐννοήσωμεν, ὅτι κατὰ τὸ τοῦ πλανᾶσθαι ἔχειν, καρπὸν οὐδένα δικαιοσύνης ἔχοντες, πεπλουτήκασι τῷ τὸν πεπιστευκότες εἰς Χριστόν. Ἀλλὰ καὶ πάλαι πορθούμενοι καὶ διαρπαζόμενοι καὶ τε τῶν δαιμονίων καὶ τοῦ σατανᾶ, νενικήκασι διὰ Χριστοῦ, τοὺς πάλαι σκυλεύσαντας, καὶ χρείττους γεγόνασι τῆς ἐκείνων σκαιότητος. Οὐκοῦν εὐφραίνονται καὶ αὐτοὶ, κατὰ φησὶν ὁ προφήτης, ὡς οἱ εὐφραινόμενοι ἐν ἀμητῷ, καὶ ὃν τρόπον οἱ διαιροῦντες σκῦλα.

Διὸπὶ ἀφαιρεθήσεται ὁ ζυγὸς ὁ ἐπ' αὐτῶν A *Quia tolletur iugum ipsis impositum, & virga quæ super collum ipsorum. Virgam enim exactorum dissipauit Dominus, velut in die Madian.*

χείλωμος, καὶ ἡ ῥάβδος ἡ ὑπὲρ τὸν τραχήλου αὐτῶν. τὴν γὰρ ῥάβδον τῶν ἀπαιτούντων διεσκέδασε κύριος ὡς τὴν ἡμέραν τὴν ὑπὲρ Μαδιάμ.

Ἐλευθέρους ὄντας τοὺς ὑπὲρ τῆς γῆς, καὶ κατ' εἰκόνα τὴν θείαν δὴ μάλα πεποιημένους, ἐκτισμένους τε, καθά φησιν ὁ μακάριος Παῦλος, ὑπὲρ ἔργοις ἀγαθοῖς, οἷς προητοίμασεν ὁ Θεὸς, ἵνα ἐν αὐτοῖς περιπατήσωμεν, πεπλεονέκτηκεν οὐ μετρίως ὁ τῆς ἀνομίας δημιουργὸς, καὶ τὸ εἰς Θεὸν ἀποστήσας ἀγάπης, ἰδίους ἐποιήσατο προσκυνητὰς, δυσδιάφυκτον αὐτοῖς ἐπέρτησας τὸν τῆς ἁμαρτίας ζυγόν. περιφερόντας γοῦν ἀθλίως, καὶ ἐν τούτοις ὄντας τοῖς κακοῖς, μάλιστα τοὺς ἐξ ἐθνῶν ἐρρύσατο Χριστὸς, καὶ πάλιν ἀπέφηνεν ἐλευθέρους. Τοῦτ' ἔστιν φησὶν, ἀφαιρεθήσεται ὁ ζυγὸς ὁ ἐπ' αὐτῶν χείλωμος, καὶ ἡ ῥάβδος ἡ ὑπὲρ τὸν τραχήλου αὐτῶν. ῥάβδον δὲ οἶμαι, φησὶν, ἢ σκῆπτρον, τοῦτ' ἔστι, τὴν βασιλείαν, δῆλον ὡς ὅτι τὴν τοῦ Σατανᾶ, ἢ πάντα που τὸν αἰσχρὸν, καὶ τὸν οἱονεὶ πληγὴν τε καὶ μάστιγα. σπεύχει γὰρ ἡμᾶς εἰς τὸ οἰκεῖον θέλημα τὸ μιαρὸν καὶ βέβηλον τῶν δαιμονίων τὸ σῖφος, καὶ ὁ τούτων ἡγεμὼν ὁ Σατανᾶς, μονονοχὶ ῥάβδῳ καταπαίων ταῖς τῶν παθῶν δυναστείαις, ἃ ὑπερφέρῃ τῶν νῷ, καὶ καταβιάζεται τὴν καρδίαν εἰς τὸ δρᾶν ἐξέλῃ ἃ μὴ θέμις. Ἀποσείσονται τοίνυν φησὶ, τὸν ἐκ πλεονεξίας ζυγὸν, καὶ μὴν καὶ τὴν ῥάβδον, ὡὴ ἐφήκασιν ἀεὶ κατὰ τὸν τραχήλου, καθάπερ οἰκέται τοῖς τοῦ δεσπότου πλη- C γαῖς ὑποκείμενοι. μέμνηται δὲ πάλιν ἱστορίας χειμῶνος ἐν τῇ βίβλῳ τῶν κριτῶν. ἔστι δὲ αὕτη, καταλελοιπότες γὰρ τὸν τῶν ὅλων Θεὸν οἱ ἐξ Ἰσραὴλ ἐν τοῖς τῶν κριτῶν ἡμέραις, ἐπτόηντο πρὸς ἀσέβειαν τὴν ἔμπαν, καὶ λελυπήκοτες οὐ μετρίως τὸν ἐπανιόντα Θεὸν, εἰδώλοις προσκείμενοι, καὶ τοῖς ἔργοις τῶν ἰδίων χειρῶν προσάπτοντες λατρείας. Τοῦτοις δέδοται τοῖς Μαδιηναίοις, οἳ πάντων αὐτῶν κατελήζοντο χώρας, πόλεις τε καὶ κώμας διαρπάζοντες, καὶ τὰ ἐν ἀ- E γροῖς. καὶ τοσοῦτον ἐνεποίησαν τοῖς ἀθλίοις δεῖμα, ὥστε καὶ πέτρας αὐτοὺς ἑλέσθαι κατοικεῖν, καὶ τὰ δύσβατα τῶν ὀρῶν, καὶ τοὺς τῶν ἀπλήστων παρερχέσθαι καταδύσεις, ἀλείπτε καὶ μακρῷ καταθλίβεσθαι λιμῷ. κεκμηκότας γὰρ μετρίως ἠλέησε Θεὸς, εἶτα σέσωκεν αὐτοὺς διὰ χειρὸς Γεδεὼν, ὃς νενίκηκε τοὺς Μαδιηναίους, καὶ ἐλευθέρους τε τὸν Ἰσραὴλ τῆς ἐπηρτημένης αὐτοῖς ἀνάγκης καὶ ῥάβδου. ὅτω τοίνυν διεσκέδασεν ὁ

Cùm liberi essent in terra, & ad imaginem diuinam pulcherrimè fabricati, conditique, vt inquit beatus Paulus, ad opera bona quæ præparauit Deus, vt in illis ambularemus, inuasit eos & totos possedit iniqui- B tatis inuentor, & à charitate in Deum auersos, propriè suos cultores reddidit, ac ineuitabile peccati iugum imposuit. Itaque miserè agentes, hisque in malis versatos gentiles maximè, Christus eripuit, & de integro in libertatem vindicauit. Idcirco, ait: Tolletur iugum ipsis impositum, & virga quæ est in collo eorum. Virgam autem, credo, dicit, vel sceptrum, hoc est, regnum, scilicet Satanæ ac immundorum spirituum: vel fortè necessitatem ac C veluti plagam & flagellum. Coercet enim nos, cogitque ad suam voluntatem sceleratam & nefariam agmen dæmoniorum, eorúmque antesignanus Satanas, affectuum imperio ceu virga propemodum verberans, quos menti offundit, animúmque impellit, vt quæ non licet velit facere. Excutient ergo, inquit, iugum tyrannidis, & virgam quam collo impendentem semper habuerunt, velut- mancipia heri plagis subiecta. Men- D tionem verò rursus interserit historiæ quæ posita est in libro Iudicum. Sic autem se habet: Cùm dereliquissent vniuersitatis Deum Israelitæ temporibus Iudicum, ad impietatem morum deuoluti sunt, Deúmque opitulatorem ac vindicem molestia affecerunt, idolis affixi, operibúsque suarum manuum cultum attribuentes. Hinc Madianitis traditi sunt, qui vniuersam eorum terram depo- E pulati sunt, vrbes & castella, & quæ in agris erant, diripuerunt, tantúmque timorem miseris incusserunt, vt in rupibus habitauerint, & inaccessos montes, petrarúmque specus sibi pararint, diráque ac diuturna inedia oppressi fuerint. Grauiter autem fatiscentes ac laborantes commiseratus Deus, manu ac ministerio Gedeonis asseruit: qui Madianitas deuicit, & necessitate impendente ac virga Israelem liberauit. Ita ergo dissipauit

exactorum

exactorum virgam, sicut in die Madiam. Quemadmodum enim tunc intolerabili tyrannide oppressos eripuit, tyrannica gente expulsa: sic eos exactorum virga depulsa & abiecta gentes conseruauit. Exactores verò appellat ipsum Satanam, ipsáque cum illo dæmonia: quibus hic scopus quasi propositus est, vt peccata consueta quasi vectigal seu tributum ab hominibus exigant. Omnino enim ab eo qui scortari solet scortationem, ab eo qui furari solet furtum, vt suppilet vestes vel furetur simpliciter, & à singulis demum hominibus in quibus insunt affectus, ea quæ familiaria illis sunt & amica reposcunt. Vnde, opinor, sacræ literæ quosdam vocem eius qui tributa exigit non audientes, beatos prædicant.

A κύριος τὴν τῶν ἀπαιτούντων ῥάβδον, ὡς τὴν ἡμέραν τὴν ὀπὶ Μαδιάμ. ὡς γὰρ ἐῤῥύσατο τότε τοὺς τοῖς ἀφορήτοις πλεονεξίαις ὑποκειμένους, τὸ πλεονεκτοῦν ἐξελάσασα ἔθνος, οὕτω σέσωκε τοὺς ὑπ' ἐκείνου, τὴν τῶν ἀπαιτούντων ἐλάσασα ῥάβδον. ἀπαιτοῦντας δὲ φησιν, αὐτόν τε τὸν Σατανᾶν, καὶ τὰ δαιμόνια, οἷς ὁ σκοπὸς ὥς τις ἡ πᾶσα κατουδή, τὸ ἀπαιτεῖν ἀνθρώποις καθάπερ τινὰ δασμόν, ἢ τέλος τὰς συνήθεις ἁμαρτίας. ζητοῦσι γὰρ πάντως, ἀπὸ μὲν τοῦ πορνεύειν εἰωθότος τὴν πορνείαν, ἀπὸ

B δὲ τοῦ κλέπτειν τὴν κλοπήν. λέγω δὲ λοποδυτεῖν ἁπλῶς, καὶ ἐφ' ἑκάστου τῶν ἐν πάθεσιν ὄντων, τὰ αὐτοῖς συνήθη καὶ φίλα. ὅθεν οἶμαι τὸ γράμμα τὸ ἱερὸν μακαρίζειν φησὶν, ὡς μὴ ἀκούσαντας τοῦ τοῦ φορολόγου φωνοῦ.

Quia omnem stolam congregatam fraude, & vestem cum commutatione restituent, & volent, esse igne combusti. Quia puer natus est nobis, & filius datus est nobis, cuius principatus factus est super humerum eius, & vocabitur nomen C *eius, Magni consilii angelus. Ego enim adducã pacem super principes, pacem & sanitatẽ eorũ. Magnus principatus eius, & pacis eius non erit finis: super solium Dauidis, & regnum eius, vt rectè illud administret & auxilietur, in iustitia & in iudicio in omnem deinceps æternitatem. Zelus Domini Sabaoth fecit hæc.*

Ὅτι πᾶσαν στολὴν ὑπεσυναγμένην δόλῳ, καὶ ἱμάτιον μετ' ἀλλαγῆς ἀποτίσουσιν, καὶ γενήσονται, εἰ ἐληλύθασιν πυρίκαυστοι· ὅτι παιδίον ἐγεννήθη ἡμῖν υἱός, καὶ ἐδόθη ἡμῖν, οὗ ἡ ἀρχὴ ἐγενήθη ὅπου τοῦ ὤμου αὐτοῦ, καὶ καλεῖται ὄνομα αὐτοῦ μεγάλης βουλῆς ἄγγελος. ἐγὼ γὰρ ἐξάγω εἰρήνην ὅπου τοὺς ἄρχοντας, εἰρήνην καὶ ὑγίειαν αὐτοῖς. μεγάλη ἡ ἀρχὴ αὐτοῦ, καὶ τῆς εἰρήνης αὐτοῦ οὐκ ἔσται ὅριον. ὅπου τὸν θρόνον Δαβὶδ καὶ τὴν βασιλείαν αὐτοῦ, καταρτῶσαι αὐτήν. καὶ ὑπιλαβέσθαι αὐτῆς, ἐν δικαιοσύνῃ, καὶ ἐν κείματι, ἀπὸ τοῦ νῦν, καὶ εἰς τὸν αἰῶνα χρόνον. ὁ ζῆλος κυρίου Σαβαὼθ ποιήσει ταῦτα.

Vocatæ sunt ad agnitionem Emmanuelis per sanctos Apostolos reliquiæ Israelis, vocatæ sunt & Gentes: quippe dicebat, Regio Zabulon, & terra Nephthalim: quibus deinde subdit, Galilæa Gentium, populus qui sedet in tenebris, videbat lucem magnam, lucem videlicet per Christum, qui intelligentiæ luce non gentem Israeliticam iam, sed totum terrarum orbem collustrat. Quod autem collustrati diaboli malitiæ iugum exuere, virgámque effugere deberent, plenè confirmauit, cùm addit: Propterea tollet- tur iugum quod illis impositum est, & virga in collo eorum. Atenim videmus his qui creaturæ seruiunt, & opera manuum suarum adorant, diabolicæ malitiæ iugum incubuisse: Israelitis etiam legis pondus non ferendum, & onus verè intolerandum. Siquidem beati discipuli reprehenderunt eos, qui post

D Κέκληται μὲν εἰς ἐπίγνωσιν τοῦ Ἐμμανουὴλ, διὰ τῶν ἁγίων ἀποστόλων τὸ κατάλειμμα τοῦ Ἰσραὴλ. κέκληται γὰρ καὶ τὰ ἔθνη. καὶ γοῦν ἔφασκεν. χώρα Ζαβουλὼν καὶ γῆ Νεφθαλείμ. εἶτα τούτοις ἐπήγαγεν. Γαλιλαία τῶν ἐθνῶν. ὁ λαὸς ὁ καθήμενος ἐν σκότει φῶς εἶδε μέγα, τὸ διὰ Χριστοῦ δηλονότι καταφωτίζοντος νοητῶς, οὐχ ἓν ἔθνος ἔτι τὸ ἐξ Ἰσραὴλ, σύμπασαν δὲ μᾶλλον τὴν ὑπ' ἥλιον γῆν. ὅτι ἔμελλον οἱ πεφωτισμένοι, τῆς τοῦ διαβόλου σκαιότητος ἀποδύσασθαι τὸν ζυγὸν, διαφυγεῖν τε τὴν ῥάβδον, πεπληροφόρηκε προεπιθείς. Διότι ἀφαιρεθήσεται ὁ ζυγὸς ὁ ἐπ' αὐτῷ χείμενος, καὶ ἡ ῥάβδος ἡ ὑπὸ τοῦ ταχήλου

E αὐτῶν. Ἀλλ' ὁρῶμεν ὅτι τοῖς μὲν τῇ κτίσει λατρεύουσι καὶ τοῖς ἔργοις τῶν ἰδίων χειρῶν προσκεκωφήκασιν, ὁ τῆς διαβολικῆς σκαιότητος ἐπέρριπται ζυγός· τοῖς γε μὴν ὄντως Ἰσραὴλ ὁ τοῦ νόμου διεξοδικώτερον ἄγθος, καὶ δύσοιστον ἀληθῶς φορτίον. καὶ γοῦν οἱ μακάριοι μαθηταὶ, τοῖς μὴ τὴν

πίστιν ἀπαπειθοῖσί τινας τὰ ἐν νόμῳ τηρῆν ἐπιτί- A fidem ad legalium obseruationẽ quosdam perpulerunt, dicentes: [Et nunc quid tentatis Deum, vt imponatis iugum ceruici discipulorum, quòd neque nos neque patres nostri portare potuimus?] Intolerabile igitur admodum Israelitis erat legis iugum, & quod adhuc grauius est, eos Pharisæorum malitia haud mediocriter, insatiabili cupiditate frangens & opprimens. Erant enim pecuniarum amantes Iudæorum Synagogæ ductores, vnúmque hunc scopum præ se habentes, vt vndecunque colligerent, populúmque subditum violentissimis modis tractarent. Itaque rectissimè dici poterit de Israelitis etiã: Tolletur iugum illis impositum, & virga quæ est in collo eorum. Virgam autem procerum rapacitatem nominare videtur, quòd auaritiæ impendio dediti fuerint. Hanc ob causam miseri, ipsum etiã filium interfecerunt. Quamquam enim sciebant eum esse hæredem, apud se dixerunt, inquit: Adeste, occidamus eum, & habeamus nobis hæreditatem eius. Quod igitur impium & nefarium scopum habentes Iudæorum præfecti, omnium bonorum suorum iacturam libentissimè pertulissent. Potius quam viderent illucescentem mundo Emmanuelem, subindicat dicens: Omnem stolam congregatam dolo, & vestem cum commutatione restituent, & volent igni combusti esse: Quia puer natus est nobis, & filius datus est nobis. Ex dolo enim & fraude, & ex iniquo iudicio opum coaceruarunt cumulum, inquit: veruntamen iucundum illis & gratum fuisset, etiam ipsum amictum & vestes, cum permutatione, id est, cum quæstu, dimittere & abiicere, imò verò, inquit, maluissent comburi etiam igne, ægerrimè ferentes puerum natum esse nobis, & filium datum nobis. Quibus enim herilis vinea cura commissa fuerat, hi soli fructus sibi volebant habere, hero nihil prorsus afferentes. Puerum autem natum cùm dicit, infirmitatem Manichæorum opinionis euidenter coarguit, qui renuunt dicere, Verbum carnem factum esse, id est, nostram carnem propter nos portasse per dispensationem. Atqui si rectè sapere voluerint, & suam ipsorum temeritatem damnare, ne contumeliosè peruertant verba prophetæ dicentis: Puerum nobis natum esse: vbi etenim proles verè nata est ex muliere, qui locus esse poterit,

μων λέγοντες. Καὶ νῦν τί πειράζετε τὸν Θεὸν „ ΛΘ. ις.
ἐπιθεῖναι ζυγὸν ὃν τὸν τραχηλον τῶν μαθητῶν, „
ὃν οὔτε ἡμεῖς, οὔτε οἱ πατέρες ἡμῶν ἰσχύσαμεν „
βαστάσαι. δυσφόρητος οὖν ἄγαν τοῖς ἐξ Ισ-
ραὴλ ὁ τοῦ νόμου ζυγός· καὶ τοῦτό γε τοῦτο ἔτι
φορτικώτερον, ἢ τῶν Φαρισαίων σκαιότης, συ-
νέτεινεν ὑ μετρίως σῖτον θραύουσα ταῖς ἁπλη-
σίαις. ἐφασι γὰρ ἅμα τοὶ τὸν Ιουδαίων συνα-
γωγῆς ἡγούμενοι, καὶ σκοπὸν ἔχοντες ἕνα ὃ πάν-
τοθεν συλλέγειν, καὶ καταβιάζεσθαι τοὺς ὑπὸ B
χεῖρα λαούς. Οὕτω πάντοτε δὴ καὶ μάλα ὀρθῶς
καὶ περί γε τῶν ἐξ Ισραὴλ. ὅτι ἀφαιρεθήσεται ὁ
ζυγὸς ὁ ἐπ' αὐτῶν κείμενος, καὶ ἡ ῥάβδος ἡ ὅτι τὸν
τραχήλου αὐτῶν. ῥάβδον δ' ἂν τις εἰκὸς, τὸν ὄκν τῶν
ἡγουμένων ὀνομάζειν πλεονεξίαν, δι' ἣν οἱ ἀπο-
λέσαι δηνῶς εἰς φιλοκερδίας. Οὗτοι ἕνεκα τῆς
αἰτίας, οἱ δείλαιοι, καὶ αὐτὸν ἀπεκτόνασι τὸν υἱόν.
καίτοι γε ἰδόντες ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ κληρονόμος εἶ-
πεν ἐν ἑαυτοῖς, φησίν. δεῦτε ἀποκτείνωμεν αὐ-
τὸν, καὶ σχῶμεν ἑαυτοῖς τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ. ὅτι C
τοίνυν δυσεβῆ καὶ ἀθέσιον ἔχοντες τὸν ὅτι περὶ δὲ
σκοπὸν, ἥδιστα ἂν τῶν ὄντων αὐτοῖς ἀπάντων ὑπέ-
μειναν τὴν ζημίαν. ἢ ἰδὸν ἐπιλάμψαντα τῷ κόσ-
μῳ τὸν Εμμανουὴλ, ὑποσημαίνει λέγων. ὅτι
πᾶσαν στολὴν ὑποσυνηγμένην δόλῳ, καὶ ἱμάτιον
μὴ καταλλαγῆς, ἀποτίσουσι, καὶ θελήσουσιν εἰ
ἐμπρησθῆναι πυρὶ καυσοι. ὅτι παιδίον ἐγεννήθη ἡ-
μῖν υἱὸς καὶ ἐδόθη ἡμῖν. ἐκ δόλου μὲν γὰρ καὶ ἀπά-
της, καὶ ἀπὸ τῶν κείνων σὺν ὀρθῶς, τὸν τὸν χρημα-
τισμὸν ἀθροίσουσι ποιήσαντο, φησίν. ἀλλ' ἡδὺ καὶ φίλον D
αὐτοῖς, καὶ μετὰ αὐτῆς τὸ περιστολῆς καὶ τὸν ἱμα-
τίων μὴ καταλλαγῆς, τοῦτ' ἔστι, μὴ προσθήκης,
ἀποπέμψασθαι καὶ ἀποβαλεῖν, μᾶλλον δέ
φησιν ἠθέλησαν καταφλεχθῆναι καὶ πυρὶ, δυ-
σφορεῦντες ἄγαν, ὅτι παιδίον ἐγεννήθη ἡμῖν
υἱός. πεπιστευμένοι γὰρ τὸν δεσποτικὸν ἀμπελῶ-
να, τοῖς καρποῖς ἠθέλησαν ἔχειν αὐτοὶ καὶ μόνοι,
προσκομίζοντες τῷ δεσπότῃ οὐδέν.
παιδίον γὰρ λέγων γεγεννῆσθαι, διελέγχει σαφῶς τὸν E
τῶν Μανιχαίων δόξης ὃ ἀσθενές, οἳ παραι-
τοῦνται λέγειν, ὅτι σὰρξ ὁ λόγος· τοῦτ' ἔστι,
τὸν ἡμῶν περφορεκε σάρκα δι' ἡμᾶς οἰκονομικῶς.
ἀλλ' εἰ βούλοιντο φρονεῖν ὀρθῶς, καὶ τὸν ἑαυτῶν
δυσβουλίας καταψηφίζεσθαι, μὴ ἀτιμαζέτω-
σαν τοῦ τοῦ προφήτου φωνάς, παιδίον ἡμῖν γε-
γεννῆσθαι λέγοντος. ὅπου γὰρ τόκος ὄκν γυναικὸς
ἀληθῶς, ποῖον ἂν ἔχοι τόπον ὃ δοκήσει καὶ σκιᾷ,

opinione & vmbra vel sola specie aduentum eius fuisse? verum dicit nobis datum esse filium. Factus est enim homo vnigenitum Dei Verbum, non propter seipsum, sed potius vt nostram conditionem, sicuti fuit à principio, restauraret, & vt omnium vitæ pretium ac redemptionem suum corpus, Deo & Patri in odorem suauitatis offerret. Factum verò principatum eius ait, super humerum eius, videtúrque nonnullis huiusmodi quippiam intelligere. Quoniam enim, inquit, crucem portans humeris Dominus noster Iesus Christus, ad passionem salutarem venit, & exaltatus est, & orbem terrarum per seipsum obtinuit: hinc fuisse dicitur principatus eius super humero eius. Habet verò aliquid probabilitatis hæc oratio, nec sententia rectè posita vituperanda est, si quis eam laudandam susceperit, videtur nimirum hic propheticus sermo, humerum appellare fortitudinem: omne siquidem robur nostrum in brachiis & humeris situm est. Et quidem brachium Dei ac Patris dicitur Filius. Domine, enim, inquit, quis credidit auditui nostro, & brachium Domini cui reuelatum est? Imperauit ergo orbi terrarum sua ipsius potentia Christus: quippe fortitudo est Dei ac Patris. Vocatur præterea & Magni consilii angelus, videlicet Dei & Patris. Attestabitur autem de his loquens sapiens Ioannes: Qui accepit eius testimonium, is obsignauit Deum verum esse. Quem enim misit Deus, verba Dei loquitur. Et ipse dicit sanctis Apostolis: Vos amici mei estis, si feceritis quæ ego præcipio vobis. Non iam vos dico seruos, quia seruus non intelligit quid facit Dominus eius. Vos autem dixi, amicos, quia omnia quæ audiui à Patre meo, patefeci vobis. Magni itaque consilii angelum hac de re nominat Emmanuelem. Postquam autem factus est homo, ipse omnium à se gestorum vim & virtutem Deo ac Patri attribuit. Quod ipsum Deus ac Pater ipse per hæc nobis ostendit, cùm ait: Ego enim adducam pacem super principes, pacem, & sanitatem eorum. Pacem ipsissimam sanctis Apostolis, vt suam ac propriam dedit Christus. Omnia enim quæ sunt Patris, sunt eius. Dicebat item: [Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis.] Si verò dicatur ipse Emmanuel pacem & sanitatē acciperé, cogita mihi rursus dispensationis, in carne, sin-

Ioan. 3.

Ioan. 14.

A καὶ ὡς ἂν μόναις εἰπεῖν φαντασίαις γεγλῦπθαι τὴν ὑπόδημίαν; πλεῖν ἡμῖν δεδόσθαι φησὶ τὸν υἱόν. γέγονε γὰρ ἄνθρωπος ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ λόγος ὑ δι' ἑαυτὸν, ἀναχαιτίσων δὲ μᾶλλον τὰ καθ' ἡμᾶς εἰς ὃ ἀπ' ἀρχῆς, καὶ τὴν ἀπόλυτον ζωῆς αὐτῶν λύσιν, ἴδιόν σῶμα προσφερομένου εἰς ὀσμὴν εὐωδίας τῷ Θεῷ καὶ πατρί. Γεγλῦπθαι δὲ φησι τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ ὅτι τοῦ ὤμου αὐτοῦ, καὶ δοκεῖ πού

B τισι τοιοῦτόν τι νοεῖν. ὅπου γὰρ, φησὶν, ἑαυτῷ τὸν σταυρὸν εἰς ὦμους ἔχων ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς, σωτήριον εἶη πάθος, ὑψώθη τε καὶ κεκράτηκε τῶν ὅλων δι' αὐτοῦ, τοῦτ' ἔστι καὶ ἡμέας, λέγεται ἡ ἀρχὴ αὐτοῦ ὅτι τοῦ ὤμου αὐτοῦ. ἔχει δὲ τὸ πιθανὸν ὁ λόγος, καὶ οὐκ ἀτιμαστέον τὴν ἔννοιαν ὀρθῶς ἔχουσαν, κἂν εἴ τινος ἐπαμφὼ αὐτῷ. ἔοικε δὲ τὸ ὦμον ὁ προφητικὸς ἡμῖν σὺν τούτοις λόγος τὴν ἰσχὺν βούλεσθαι δηλοῦν· πᾶσα γὰρ ἡμῶν ἰσχὺς ἐν βραχίοσί τε καὶ ὤμοις. καὶ γοῦν εἴρηται δεξιὰ καὶ βραχίων τοῦ Θεοῦ καὶ παῖς ὁ υἱός. κύριε γὰρ, φησὶ, τίς ἐπίστευσε τῇ ἀκοῇ ἡμῶν καὶ ὁ βραχίων κυρίου τίνι ἀπεκαλύφθη; ἤρξε τοίνυν τὴν τῶν οὐρανῶν ἀφ' ἑαυτῆς δυνάμεως ὁ Χριστός. ἰσχὺς γὰρ ἐστὶ τοῦ Θεοῦ καὶ παῖς κέκληται· ἡ καὶ μεγάλης βουλῆς ἄγγελος, δῆλον ὅτι τοῦ Θεοῦ καὶ παῖς. ὁ μὲν τυρικὸς λέγων ὁ Σοφὸς Ἰωάννης περὶ αὐτῶν· ὁ λαμβάνων αὐτοῦ τὴν μαρτυρίαν ἐσφράγισεν ὅτι ὁ Θεὸς ἀληθής ἐστιν. ὃν γὰρ ἀπέστειλεν ὁ Θεὸς, τὰ ῥήματα τοῦ Θεοῦ λαλεῖ. Καὶ αὐτὸς δὲ που φησὶ τοῖς ἁγίοις ἀπο-

D στόλοις, ὑμεῖς φίλοι μού ἐστε, ἐὰν ποιήσητε, ἃ ἐγὼ ἐντέλλομαι ὑμῖν. οὐκέτι λέγω ὑμᾶς δούλους, ὅτι ὁ δοῦλος οὐκ οἶδε τί ποιεῖ αὐτοῦ ὁ κύριος. ὑμᾶς δὲ εἴρηκα φίλους, ὅτι πάντα ἃ ἤκουσα παρὰ τοῦ πατρός μου, ἐγνώρισα ὑμῖν. μεγάλης οὖν ἄρα βουλῆς ἄγγελον τοῦτης τε ἕνεκα τὴν αἰτίας ὀνομάζει τὸν Ἐμμανουήλ. ὅπου δὲ γέγονεν ἄνθρωπος, αὐτός τε αἰνεῖται τῷ Θεῷ καὶ πατρὶ, τὰ ἐφ' ἅπασι τοῖς πρ' αὐτοῦ δρωμένοις ἐνεργάσατό τε καὶ δυνάμει, καὶ αὐτὸς δὲ διὰ τούτων ἡμῖν ὁ

E Θεὸς καὶ πατὴρ, αὐτὸ δὴ τοῦτο σαφηνίζων λέγων. ἐγὼ γὰρ ἄξω εἰρήνην ἐπὶ τοὺς ἄρχοντας εἰρήνην καὶ ὑγίειαν αὐτῶν. τὴν μὲν οὖν εἰρήνην τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις, ὡς ἰδίαν ἐδίδου Χριστός. ἔστι γὰρ αὐτοῦ πάντα τὰ τοῦ πατρός, καὶ δὴ καὶ ἔφασκεν. εἰρήνην τὴν ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν. εἰρήνην τὴν ἐμὴν ἀφίημι ὑμῖν. εἰ δὲ δὴ λέγοιτο καὶ αὐτὸς ὁ Ἐμμανουὴλ εἰρήνην καὶ ὑγίειαν λαβεῖν, νόει μοι πάλιν τῆς μυστικῆς οἰκονομίας τὸ διατεχές.

ἐδέχετο γὰρ εἰρήνην τὴν ἀπὸ τοῦ κόσμου δηλο- A gulare consilium. Accepit enim pa-
νότι, παραδόντος αὐτῷ σύμπαντας τοὺς παῤ cem quæ est ex mundo videlicet,
ἡμῶν εἰρηνεύειν πρὸς αὐτὸν αἰσπείσαντος, ἀφ' Patre ei tradente omnia, & vt pa-
οὗ προσκυνῆσαι αὐτῷ, καὶ τὸν τῆς βασιλείας cem erga ipsum habeant persuaden-
αὐτοῦ δέχεσθαι ζυγόν. Ἀκούσεις γὰρ φησὶν te, illum adorando, regnique eius
ἐλθεῖν πρός με, ἐὰν μὴ ὁ πατὴρ ὁ πέμψας με iugum suscipere. Nemo enim po-
ἑλκύσῃ αὐτόν. παραφωνήσας δέ που καὶ ὁ test, inquit, venire ad me, nisi Pa-
σοφὸς Ἡσαΐας. ποιήσωμεν εἰρήνην αὐτῷ, ποιή- ter qui misit me, traxerit eum. Pro-
σωμεν εἰρήνην οἱ ἐρχόμενοι. Δέχεται μὲν οὖν clamauit etiam alicubi sapiens Esaias:
τὴν εἰρήνην παρὰ τοῦ παῤ, καὶ τόνδε τὸν Faciamus pacem ei; faciamus pacem
τρόπον, ὡς ἔφην, ἀκηκόαμεν γὰρ αὐτοῦ λέγοντος accedentes ad eum. Accipit itaque
πρὸς τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς πατέρα καὶ ὑόν. οὓς δέ- B pacem à Patre, ad eum quem dixi,
δωκάς μοι ἐκ τοῦ κόσμου, σοί ἦσαν, καὶ ἐμοὶ modum. Audiuimus siquidem eum
αὐτοὺς ἔδωκας. Δέχεται δὲ καὶ ὑγίειαν, τοῦτ' ἔστι, alloquentem Patrem, & Deum cæ-
τὴν ἐκ νεκρῶν ἀναβίωσιν. ὅπου γὰρ ἀσθενήσαι leste: Quos dedisti mihi ex mun-
λέγεται βραχύ, ἀφ' οὗ τὸ ἐφῆναι τῇ ἰδίᾳ σαρ- do, tui erant, ac illos mihi dedisti.
κὶ χάριτι Θεοῦ ὑπὲρ πάντων γεύσασθαι θανάτου, Accipit item sanitatem, id est, è
δέχεται τὴν ὑγίειαν, τοῦτ' ἔστι, τὴν ἀναβίωσιν, mortuis vitæ renouationem. Cùm e-
καὶ τοῦτο πάλιν ἐνεργήσας αὐτός. ἡγήρε nim infirmatus paululum dicatur, quòd
γὰρ τὸν ἑαυτοῦ ναόν, αὐτὸς ὑπάρχων ἡ δύνα- C permiserit carni suæ, gratia Dei pro
μις τοῦ παῤ. εἰ γὰρ αὐτός ἐστιν ἡ ἀνάστασις, καὶ omnibus mortem gustare, sanitatem
ἡ ζωή, τίνος ἂν ἐδεήθη πρὸς ζωοποίησιν ἡ accipit, renouationem vitæ accipit,
ζωή; καὶ εἰ τὰ τῶν ἑτέρων ἐγηγερκὼς ὁρᾶται σώ- idque rursus ipse præstitit. Excitauit
ματα δυνάμει πάλιν ἰδίᾳ, πῶς οὐ σὸν αἴσθοιτο enim suum templum, cùm ipse sit
μᾶλλον τῶν ἄλλων ὃ ἴδιον. Καίτοι, φησὶ, potentia Patris. Si enim ipse est re-
πρὸς Ἰουδαίους αὐτός. λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον, C surrectio, & vita, quid tandem ad
καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν. ὅτι γὰρ ἀκλό- vinificationem desideraret vita? Et
νητος ἡ βασιλεία τοῦ Χριστοῦ καὶ ὃ ἐρηρεσμένον si aliorum corpora excitasse conspici-
ἔχουσα ἀφ' πάντας διδάσκει, λέγων· μεγάλη tur sua rursus vi ac potentia, quid-
ἡ ἀρχὴ αὐτοῦ, καὶ τῆς εἰρήνης αὐτοῦ οὐκ ἔστιν ὅρος. ni ante aliorum corpora suum exci-
ἦρξε γὰρ οὐχὶ μόνης τῆς Ἰουδαίας, ἀπάσης δὲ μᾶλλον τῆς ὑπ' οὐρανόν. καὶ τέλος οὐκ D tasset? Affatur autem ipse Iudæos:
ἔσται τῆς παρ' ἡμῶν προσφερομένης αὐτῷ εἰ- Soluite templum hoc, & in tribus
ρήνης. εἰρηνεύομεν γὰρ πρὸς αὐτόν, αὐτῷ προ- diebus excitabo illud. Regnum verò
σκυνοῦντες, ὡς ἔφην, καὶ δι' αὐτοῦ ἐν αὐτῷ τὸν Christi, omnino fixum, & firmum
Θεὸν καὶ πατέρα. καὶ τὴν τοῦ πολέμου παρόξυνον ἀ- esse docet, cùm ait: Magnus princi-
μαρτίαν οὐκ μέσου ποιεῖσθαι σπουδάζοντες. ὅτι δὲ patus eius, & pacis eius non erit fi-
ἀφίκετο ὁ τῶν Ἰουδαίων ἐλευθερώσων ἔθνος, nis. Non enim soli Iudææ, sed toti
διδάσκει προφητεύων. ὅτι τὸν ζῆλον Δαβὶδ, καὶ E orbi terrarum imperauit. Nec finis
ὅτι τὴν βασιλείαν αὐτοῦ κατορθῶσαι αὐτῷ. erit pacis, quæ à nobis illi affertur:
καὶ ἐπιλαβέσθαι αὐτῆς ἐν δικαιοσύνῃ, καὶ ἐν Pacem enim erga eum habemus:
κρίματι, ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ εἰς τὸν αἰῶνα χρόνον. adoramus eum, vt dixi, sic & per
ὅπου γὰρ ὠφελῶντος ἡμῖν τοῦ περὶ τῆς Ἐμ- illum, & in illo Deum ac Patrem.
μανουὴλ ἐποιήσατο λόγον ὁ μακάριος προφή- Et peccatum vnde bellum conflatum
της τῆς ἀνθρωπίσεως τὸν καιρὸν ἀποδίδωσι, & ortum est, exterminare debemus.
λέγων· ὁ ζῆλος κυρίου Σαβαὼθ ποιήσει τοῦτο. Venisse autem eum ad gentem Iu-
ποῖος δὲ ζῆλος καὶ ὅτι τίσιν ἀναγκαῖον εἰπεῖν. ὁ dæorum liberandum docet, cùm ad-
μὲν γὰρ δράκων ὁ ἀποστάτης ἥρπασε τὴν ὑπ' οὐρανὸν, καὶ τοῖς ἰδίοις ὑπ' ἐξουσίαις τὴν dit: Super solium Dauidis, & super
regnum eius, vt dirigat illud, & ad-
ministret in iustitia, & iudicio, in
omnem deinceps perpetuitatem. Post-
quam autem satis de Emmanuele
verba nobis fecit beatus propheta,
humanitatis tempus explicat, di-
cens: Zelus Domini Sabaoth fe-
cit hæc. Qui autem zelus, & pro
quibus necessariò dicendum. Dra-
co nimirum apostata orbem terra-
rum prædæ habuit, & suis sceptris

hominem ad Dei imaginem factum subiecit. Erat igitur verè omni zelo dignum, & omni tyrannide plenum, quod in nos factum est. Liberauit igitur zelus Dominus Sabaoth, omnes terræ incolas. Aliter autem sic. Ad æmulationem prouocarunt eum Israelitæ in non diis, sicut scriptum est, & in vanitatibus suis, & tandem Emmanuelem in crucem subegerunt. Accensi autem sunt ipsi æmulatione in gentibus, quemadmodum ipse dicit. Illi ad æmulationem incenderunt me in non Diis, irritauerunt me in idolis suis. Ego autem ad æmulationem prouocabo eos, in non gente, in gente stulta irritabo eos.

A κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἡμόειδμον ἄνθρωπον. ἰδοὺ οὖν ὄρα ζήλου πάντος ἄξιον ἀληθῶς, καὶ πλεονεξίας ἁπάσης ἀνάμεσον ὃ καθ' ἡμῶν γεγονός, ἠλευθέρωσε ζῆνων ὁ ζῆλος κυρίου Σαβαὼθ τοὺς ἀνὰ πᾶσαν τὴν γῆν. καὶ κατ' ἕτερον δὲ τρόπον, προεζήλωσάν αὐτὸν οἱ ἐξ Ισραὴλ ἐπ' οὐ θεοῖς, καθὰ γέγραπται, καὶ ἐν τοῖς ματαίοις αὐτῶν, καὶ τελευτῶντες ἐσταύρωσαν τὸν Εμμανουήλ. προεζηλώθησάν τε τοῖς ἔθνεσι, καθά φησιν αὐτός. αὐτοὶ προεζήλωσάν με ἐπ' οὐ θεοῖς. προὠργισάν με ἐν τοῖς εἰδώλοις αὐτῶν. κἀγὼ παραζηλώσω αὐτοὺς ἐπ' οὐκ ἔθνει, ἐπ' ἔθνει ἀσυνέτῳ παροργιῶ αὐτούς.

B

ORATIO VI.

IN EVNDEM.

C MORTEM *immisit Deus in Iacob, & inuasit Israel, sciétque omnis populus Ephraim, & considentes in Samaria, superbè & elato animo dicentes: Lapides ceciderunt, at venite, dolemus lapides, & excidamus sycomoros, & cedros, & ædificemus nobis ipsis turrim.*

Prolixa quidem fuit prophetæ oratio de Emmanuele: qua scitè admodum confecta, rursus ad principia reuertitur. Erant autem hæc. Grauiter siquidem accusabat Israelem, vtpote Deo, immorigerum & ad iracundiam excitantem eum qui semper seruauerat, eáque vltimis sesse calamitatibus inuoluentem. Dicebat enim nolle se legem Domini Sabaoth: at oraculum sancti Israelis exasperarunt. Ac stomachatus est Dominus populo suo, immisitque illis manum suam, ac percussit eos, & exacebati sunt montes, & facta sunt morticinia eorum velut stercus in medio viæ. Montes verò dicit exacerbatos, reges Assyriorum: Superbi enim erant, & fastuosi, & clari animo, qui tota Samaria à fundamentis concussa, & conuulsa captiuum Israelem ceperunt, & in montes, Persarum & Medorum abduxerunt. Absoluto itaque, vti dicebam, vaticinio de Emmanuele, denuò institutum

D

E

ΛΟΓΟΣ ς'.

ΕΙΣ ΤΟΝ ΑΥΤΟΝ.

ΘΑΝΑΤΟΝ ἀπέστειλε κύριος ὀπὶ Ιακὼβ, καὶ ἦλθεν ὀπὶ Ισραὴλ, καὶ γνώσεται πᾶς ὁ λαὸς τῦ Εφραὶμ, καὶ οἱ κατοικοῦντες ἐν Σαμαρείᾳ, οἱ λέγοντες ὑπερηφάνῳ καρδίᾳ καὶ ὑψηλῇ· πλίνθοι πεπτώκασιν, ἀλλὰ δεῦτε λαξεύσωμεν λίθους, καὶ κόψωμεν συκαμίνους, καὶ κέδρους καὶ οἰκοδομήσωμεν ἑαυτοῖς πύργον.

Μακρὸς μὲν γέγονε τῷ προφήτῃ λόγος περὶ τῦ Εμμανουήλ, ὃν διαπεράνας δὴ παλαιὸς, πάλιν ἐπάνεισιν ὅπερ τὰ ἐν ἀρχαῖς. ἦσαν γὰρ τοιάδε. ἐπιτίμα γὰρ λίαν τῷ Ισραὴλ, ὡς ἀπειθοῦντά τε τῷ προτρεψαμένῳ τὸν ἀεὶ σεσωκότα Θεῷ, τοιάδε τε ἕνεκα τῆς αἰτίας, τοῖς ἐσχάτοις ἑαυτὸν ἐνειλοῦντα κακοῖς. ἔφασκε γὰρ ὅτι οὐκ ἠθέλησαν τὸν νόμον κυρίου Σαβαὼθ. ἀλλὰ τὸ λόγιον τῦ ἁγίου Ισραὴλ παρώξυναν. καὶ διὰ τῦτο ὀργῇ κύριος ὀπὶ τὸν λαὸν αὐτῦ, καὶ ἐπέβαλε τὴν χεῖρα αὐτῦ ἐπ' αὐτοὺς, καὶ ἐπάταξεν αὐτούς. καὶ παρωξύνθη τὰ ὄρη, καὶ ἐγένηθη τὰ θνησιμαῖα αὐτῶν ὡς κοπρία ἐν μέσῳ ὁδῦ. ὄρη δέ φησι τὰ παροξυνόμενα τοὺς τῶν Ασσυρίων βασιλέας· ὑπερήφανοι γὰρ καὶ ἀλαζόνες, καὶ ὑψηλοὶ τὰς φρένας ἐγένοντο. οἱ καὶ πᾶσαν ἐκ βάθρων καταισθόντες τὴν Σαμάρειαν, εἴλον αἰχμάλωτον τὸν Ισραὴλ, καὶ ἀπεκόμισαν εἰς τὰ ὄρη Περσῶν καὶ Μήδων. Διαφθαίσης τοίνυν, ὡς ἔφην, τῆς αἰχμαλωσίας τῦ Εμμανουήλ, ἕπεται δὴ πάλιν τῷ ἐν

ἀρχαῖς προτεθέντι σκοπῷ, καὶ τὴν Σαμαρείας τὴν ἀφανισμὸν ἐξηγεῖται λέγων. θάνατον ἀπέστειλε κύριος ὅπι Ιακώβ, καὶ ἦλθεν ἐπὶ Ισραήλ. ἰστέον δὲ ὅτι καὶ ἡ τῶν Ἑβραίων ἔκδοσις, καὶ ἕτεροι οἱ τὴν ἑρμηνείαν ταύτην, ἀντὶ τοῦ, θανάτου τεθείκασι λόγον. λόγον γάρ, φησὶν, ἀπέστειλεν ὁ κύριος ὅπι Ιακώβ, καὶ ἦλθεν ὅπι Ισραήλ. λόγον δὲ ὁποῖον; καταδικάζοντα δηλονότι τῶν ἠσεβηκότων, καὶ ἐπωλιζόμενα ποινάς, τοὺς αὐτὸν μὲν καταλελοιπότας, προσκεκωκικότας τοῖς ἔργοις τῶν ἰδίων χειρῶν. εἴτουν λέγοιτο, θάνατον ἀπέστειλε ὁ Θεὸς, εἴτουν ἀρὰν ἦλθεν, οὐκ ἀσύμβατος ἔσται τῇ ἐννοίᾳ ἡ δύναμις, βαδίζουσα μᾶλλον εἰς ἕνα τε καὶ τὸν αὐτὸν σκοπόν. Διαμέμνηται γεμοῦν ἱστορίας ἐν τούτοις, ἣν ἐρῶ δι' ὀλίγων. ἔσται γὰρ ὅτῳ καὶ μάλις καταφανὲς τὸ δηλούμενον. Βεβασιλεύκασι τοίνυν χρόνοις ἐν τοῖς Ιεροσολύμοις ὅπι τοῦ Ιούδα, ἤτοι τοῦ Ιακώβ, ἄνδρες ἀγαθοί τε καὶ πονηροί· οὐδὲν ἧττον καὶ ὅπι τοῦ Ισραὴλ οἱ ἐκ φυλῆς Ἐφραὶμ ἐν τῇ Σαμαρείᾳ. ἦν γὰρ ἐκ φυλῆς Ἐφραὶμ καὶ ὁ πρῶτος αὐτῶν βεβασιλευκὼς Ιεροβοὰμ ὁ τοῦ Ναβατ, ὃς καὶ ταῖς δαμάλεσιν αὐτὸ πεῖσαι προσκυνεῖν. τῶν τοίνυν χρόνοις βεβασιλευκότων ἔν τε τοῖς Ιεροσολύμοις καὶ ἐν τῇ Σαμαρείᾳ πλήσοι γεγόνασιν, ὡς ἔφην, Θεῷ προσκεκρουκότες ἀδεῶς, βέβηλοί τε καὶ εἰδωλολάτραι, προσκυνοῦντες τὴν στρατιὰν τοῦ οὐρανοῦ, ξύλοις τε καὶ λίθοις ἀνοσίως λατρεύσαντες· ὁποῖός τις ὢν ἔσχε καὶ ὁ Αχαζ, ὃς καὶ παῖδας τέκνα διήγαγε δι' πυρὸς, πλήσάς τε ὅσα κατὰ τὴν Ιερουσαλὴμ εἰργάσατο κακὰ, παρενόμησε καὶ εἰς αὐτὸν τὸ θεῖον νεών. ὅπερ ἐγένετο ἐκ μέσου θανάτου καταλειμμένος, διεδέξατο ὁ σπουδαῖος Ἐζεκίας, βασιλεύοντος ἐν τῇ Σαμαρείᾳ τοῦ Ισραὴλ, ἤτοι τῶν δέκα φυλῶν Ὡσηὲ υἱοῦ Ηλά. ὃ διέποντος τὴν βασιλείαν κατεστράτευσε τῆς Σαμαρείας ὁ τῶν Ασσυρίων βασιλεύς. σὺν ἐξῆλε δὲ αὐτῇ, καὶ πολλὰς ἑτέρας τῆς Ιουδαίας πόλεις. εἶτα μετὰ τοῦτο τοῦ Σεννακχειὶμ καταπεσόντος τὴν Ιουδαίαν σέσωκε Θεὸς τὴν δόξης τὴν Ιερουσαλὴμ δι' ἑαυτοῦ ὄντος Ἐζεκίου. Γέγραπται γὰρ ὅτως ἐν τῇ τετάρτῃ τῶν βασιλειῶν. καὶ ἐγένετο ἐν τῷ ἔτει τῷ τετάρτῳ βασιλέως Ἐζεκίου, αὐτὸς ὁ ἐνιαυτὸς ἕβδομος, τῷ Ὡσηὲ υἱῷ Ηλὰ βασιλεῖ Ισραὴλ, ἀνέβη Σαλαμανασὰρ βασιλεὺς Ασσυρίων ὅπι Σαμάρειαν καὶ ἐπολιόρκει αὐτήν. καὶ κατελάβετο αὐτὴν ἀπὸ τέλους τριῶν ἐτῶν, ἐν ἔτει ἕκτῳ τοῦ Ἐζεκίου, αὐτὸς ὁ ἐνιαυτὸς

principio scopum prosequitur, & Samariæ vastationem exponit, cum ait: Mortem emisit Deus in Iacob, & suscitabit Israelem. Sciendum autem Hebræorum interpretationem, cæterósque expositores pro morte, sermonem, posuisse. Sermonem enim, inquit, misit Dominus super Iacob, Quem sermonem? nempe condemnantem eos qui impietatem exercuerunt, & pœnas irrogantem iis qui ipso relicto, operibus suarum manuum procubuerunt. Siue igitur dicat: Mortem misit Deum, siue maledictionem, vel sermonem, vis sententiarum non erit absurda, sed ad vnum & eundem scopum tendet. Cæterùm hic mentionem iniicit historiæ, quam breuibus dicam. Sic namque vix etiam manifestum euadet quod enarratur. Regnarunt igitur diuersis temporibus Hierosolymis in Iuda atque Iacob, viri tum probi, tum improbi, nec minus in Israel, Ephraemitæ in Samaria. Nam erat ex tribu Ephraim etiam primus eorum rex Hieroboamus, filius Nabati, qui vt vitulos aureos adorarent persuasit. Eorum ergo qui regnauerunt Hierosolymis, ac in Samaria, certis temporum vicibus, complures, vti dixi, Deum offenderunt, intrepidè prophani idololatræ, adorantes militiam cæli, ligníque & lapidibus impiè seruientes. Cuiusmodi etiam fuit ille Achazus, qui suos adeò liberos per ignem traduxit, plurimáque contra Hierusalem mala est machinatus, atque in ipsum Dei templum transgressus est. Quo è medio per mortem sublato, capessit sceptrum Ezechias, regnante in Samaria super Israele seu duodecim tribus, Oseæ filio Elæ: quo regnum administrante, bellum Samariæ intulit Assyriorum rex, & vnà cum ea cepit & multas alias vrbes Iudææ. Deinde verò post Sennacherimo terram Iudæorum incursante, quandoquidem prius erat Ezechias, mirabiliter Deus Hierusalem conseruauit. Est autem sic scriptum quarto libro Regnorum. Factum est anno quarto regis Ezechiæ: qui fuit annus septimus Oseæ filii Elæ, regis Israel, expeditionem fecit Salmanasarus rex Assyriorum in Samariam, eámque obsedit, ea post triennium capta anno sexto Ezechiæ, qui fuit an- 4. Reg. 18

nus nonus Oseæ regis Israel. Et capta est Samaria, & traduxit ex Assyriorum Samariam in Assyrios, & in Alae, & in Abior fluuio Gozan, & in montibus eos collocauit Medorum, eò quod non audiuerunt vocem Domini Dei sui, & violarunt fœdus eius, nihil eorum quæ præcepit Moses seruus Domini audiuerunt, nec fecerunt. Decimo autem quarto anno regis Ezechiæ, ascendit Sennacherimus rex Assyriorum, in vrbes Iudææ munitas, eásque occupauit. Et hæc quidem ex sacris literis. Quòd autem depopulatus sit Samariam, Sennacherimus expeditione facta contra Hierosolyma, ex his quæ beatus Esaias propheta scripsit, nullo negotio videbimus. Clamauit siquidem Rapsaces his qui sederunt in mœnibus, hunc in modum. Ne vobis imponat Ezechias, dicens: Deus vester eripiet vos: num eripuerunt dii Gentium suam quisque regionem è manu regis Assyriorum? vbi est Deus Amath, & Arphath? Et vbi Deus ciuitatis Sepharaim? Num Samariam à manu mea defendere poterant? Euertit nimirum antè Samariam Sennacherimus, cum aliis simul vrbibus, & regionibus, ac demum Hierusalem obsedit. Postquam enim in diuinam maiestatem hæc dicteria iecisset, egressus à Domino angelus, occidit ex castris Assyriorum vna nocte centum & octogintaquinque millia. Cùm igitur expeditionem fecisset contra Hierosolyma Sennacherimus, Samaria prius occupata, Deo tradente eam, quòd nequiora his quæ Hierosolymis facta sunt, patrauerit, necessariò, inquit: Mortem emisit Deus in Iacob, & inuasit Israel. At incensa est ciuitas Samaritanorum, in qua habitauit Israel, id est, decem tribus, & funditus periit. Erat porrò sapientiæ, credo, vt deinceps considerarent, hi qui in ea relicti erant, Deum offendere, esse reipsa grauissimum: dein hoc cognito & perspecto, placare offensum omnino oportere, & mutationibus in melius ac mitigare. Quod hi non fecerunt, neque in animum induxerunt, vnde mente capti ambitiosè iactarunt, lateres ceciderunt, sed venite, incidamus lapides, incidamus sycomoros, & cedros, & ædificemus nobis ipsis turrim. O magnam insciciam! An non

A ἔνατος τοῦ Ωσηὲ βασιλῆ Ισραήλ. καὶ σὺν ἐλήφθη Σαμάρεια, καὶ ἀπῴκισε βασιλεὺς Ασσυρίων τὴν Σαμάρειαν εἰς Ασσυρίους, καὶ ἔθηκεν αὐτοὺς ἐν Αλαὲ καὶ ἐν Αβιὼρ ποταμῷ Γωζᾶν, καὶ εἰς τὰ ὄρη Μήδων. διὰ τοῦτο, ὅτι οὐκ ἤκουσαν φωνῆς κυρίου τοῦ Θεοῦ αὐτῶν, καὶ παρέβησαν τὴν διαθήκην αὐτοῦ, πάντα ὅσα ἐνετείλατο Μωσῆς ὁ δοῦλος κυρίου, καὶ οὐκ ἤκουσαν, καὶ οὐκ ἐποίησαν. καὶ τῷ τεσσαρεσκαιδεκάτῳ ἔτει βασιλέως Εζεκίου, ἀνέβη Σενναχηρεὶμ βασιλεὺς Ασσυρίων ὅτι τὰς πόλεις τῆς Ιουδαίας τὰς ὀχυρὰς, καὶ συνέλαβεν αὐτάς. Καὶ ταῦτα μὲν οὐκ ἔξω ἱερῶν γραμμάτων. ὅτι δὲ πεπόρθηκε τὴν Σαμάρειαν ὁ Σενναχηρεὶμ, ἀναβαίνων κατὰ τὴν Ιερουσαλήμ, ἐξ ὧν αὐτὸς γέγραφεν ὁ μακάριος Ησαΐας ὁ προφήτης ἀκοντὶ δηλούμενα. προσεπεφώνηκε γὰρ ὕστερον Ραψάκης τοῖς καθημένοις ἐπὶ τοῦ τείχους. μὴ ὑμᾶς ἀπατάτω Εζεκίας, λέγων· ὁ Θεὸς ὑμῶν ῥύσεται ὑμᾶς. μὴ ἐῤῥύσαντο οἱ θεοὶ τῶν ἐθνῶν B ἕκαστος τὴν ἑαυτοῦ χώραν ἐκ χειρὸς βασιλέως Ασσυρίων. ποῦ ἐστιν ὁ Θεὸς Ομάθ, καὶ Αρφάθ; καὶ ποῦ ἐστιν ὁ Θεὸς τῆς πόλεως Σεπφαρουείμ; μὴ ἐῤῥύσαντο σῶσαι Σαμάρειαν ἐκ χειρός μου. Προσαπήρκεσέ νυν τὴν Σαμάρειαν ὁ Σενναχηρεὶμ τοῖς ἄλλοις ἅμα πόλεσί τε καὶ χώραις. εἶτα πεπολιόρκηκε τὴν Ιερουσαλήμ. ὅπερ γὰρ θείας κατεφλυάρησε δόξης, ἐξῆλθεν ἄγγελος παρὰ κυρίου, καὶ ἀπέκτεινεν ἐκ τῆς παρεμβολῆς τῶν Ασσυ- D ρίων ἐν μιᾷ νυκτὶ ἑκατὸν καὶ ὀγδοήκοντα πέντε χιλιάδας. ὀκνῶ ἐπιδηλῶσαι ἀφίκετο μὲν κατὰ τὴν Ιερουσαλὴμ ὁ Σενναχειρεὶμ, προσφυλεῖ δὲ τὴν Σαμάρειαν Θεοῦ παραδόντος αὐτῷ, δέδοικα δὲ ὁρᾶν ἐλέσθαι τὰ χείρω τῶν ἐν τοῖς Ιεροσολύμοις. ἀμαλκίως φησί. θάνατον ἀπέστειλε κύριος ὅτι Ιακὼβ, καὶ ἦλθεν ὅτι Ισραήλ. ἀλλ' ἐμπέπτωκεν μὲν ἡ Σαμάρεια ἐν ᾗ κατῴκησεν ὁ Ισραήλ, τοῦτ' ἔστιν, αἱ δέκα φυλαὶ, καὶ ἀπόλωλεν ὁλοτελῶς. ἵν' ὦ οἶμαι σφὰς ἐννοῆσαν λοιπὸν τοῖς πε- E λας. ἵν' ὦ οἶμαι σφὰς ἐννοῆσαν λοιπὸν τοῖς πεελληφόσι κατὰ τὴν, ὅτι δὴ προσκρούειν Θεῷ παλαίπορον δηθῶς· εἶτα τοῦτο διεγνωκότας ἐκμειλίσασθαι τὸν λελυπημένον, χρεὼν ἦν ὅπου πάντως, καὶ τοῖς εἰς τὸ ἄμεινον μεταβολαῖς καταμαλθάσσειν προτετυμμένον. οἱ δὲ τοῦτο μὲν οὐκ ἔδρων, οὐδὲ εἰς νοῦν ἐδέχοντό πω θεν· ἀπονοσούμενοι δὲ καὶ ἔτι μειζόνως ἔφασκον. πλίνθοι πεπτώκασιν, ἀλλὰ λαξεύσωμεν λίθους, καὶ κόψωμεν συκαμίνους καὶ κέδρους, καὶ οἰκοδομήσωμεν ἑαυτοῖς πύργον. ὦ πολλῆς ἀμαθίας. πῶς γὰρ οὐκ

ἔδει μᾶλλον εἰπεῖν, προσκεκρούκαμεν ἐξ ἀβουλίας τῷ πάντα ἰσχύοντι Θεῷ. ἤλωσάν τε ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας, αἱ πρὸ ἡμῶν πόλεις τε καὶ κῶμαι. διὸ δὴ, ταῖς μεταγνώσεσιν ἀποφορτισώμεθα τὴν ὀργήν. οἱ δὲ ταῦτα μὲν οὐκ ἔφασκον. προσυβρίζοντες δὲ μᾶλλον τῆς ἀπειρουείας τοῦ θείου Θεοῦ τὴν ἀσφάλειαν ἔφασκον. ὅτι τὰ τῶν πόλεων τείχη τῆς Σαμαρείας πεποίηντο μὲν οὐκ πλίνθου ταφρᾶς. ἐαν δὲ λίθους λαξεύσωμεν, καὶ τὰ ἄσηπτα τῶν ξύλων, συναμίνους δὲ, φημὶ, καὶ κέδρους ἁρμόσωμεν αὐλαῖς καὶ ἀναστήσωμεν πύργον, ἀνάλωτοί τε ἐσόμεθα τοῖς ἐχθροῖς, καὶ ἀπόρθητοι μενοῦμεν. οἱ τοίνυν ταῦτα, φησὶν, ἐφ' ὕβρει καὶ ὑψηλῇ καρδίᾳ λέγοντες, γνώσονται, τοῦτ' ἔστι, μαθήσονται πάλιν, ὅποι ποτὲ βαδίσεται τὸ σκέμμα αὐτῶν, καὶ ὅτι πάλιν οὐ τελευτήσει τοῦς ὅλεθρον ἡ βουλὴ αὐτῶν. ἰσέον δ' ὅτι μετὰ τὴν πόρθησιν τῆς Σενναχειρεὶμ ὑπὸ χειρὸς Ιερεμίου, πεπολέμηκε τὴν Ιουδαίαν ὁ Ναβουχοδονόσορ εἴλέ τε πᾶσαν χώραν, καὶ πεπόρθηκε τὴν Σαμάρειαν, καὶ αὐτὴν καὶ τὴν Ιερουσαλήμ. διὸκαὶ φησὶν ὁ προφήτης Ιερεμίας. ἐπικατάρατος, ὃς τὴν ἐλπίδα ἔχει ἐπ' ἀνθρωπον. καὶ σπείρει σάρκα βραχίονος αὐτοῦ. διαστήσει γὰρ σαρκὸς τὸν ὑπὸ θείαν ὀργὴν γεγενότα. τὴν γὰρ χεῖρα τὴν ὑψηλὴν τίς ἀποτρέψει, καθὼς γεγραμμένον;

Καὶ ῥάξει ὁ Θεὸς τοὺς ἐπαρμισαμένους ἐπ' ὄρεσι Σιὼν ἐπ' αὐτούς, καὶ τοὺς ἐχθροὺς διασκεδάσει. Συρίαν ἐφ' ἡλίου ἀνατολῶν, καὶ τοὺς Ἕλληνας ἀφ' ἡλίου δυσμῶν, τοὺς καταθοινοῦντας τὸν Ισραὴλ ὅλῳ τῷ στόματι.

Ὅτε πλήττει Θεὸς διὰ πολλὰς ἁμαρτίας, ἐπάγει τοῖς πεποιθόσι τὴν μάστωσιν, ἵνα φάνηται διὰ πάντος τρόπου καλοῦντος εἰς μετάνοιαν διά τε πόνου φημὶ καὶ παραμυθίας. τοιοῦτόν τι καὶ νῦν τοῖς παθοῦσι τὴν δήωσιν ἐπαγγέλλεται. ἰσοτέλειαν δὲ ἀπόδοσιν ἔχει ὃ προκείμενον, ἵνα ἀναλάβωμεν, ὡς ἔφην, διὰ βραχέων εἰπεῖν. τελευταῖος μὲν γὰρ τῆς πάσης ὁμοῦ τῆς Ιουδαίας, καὶ μάλιστα καὶ τῆς Σαμαρείας, ὁ κατὰ τὸν Ναβουχοδονόσορ πόλεμος ἦν, ᾧ ἀπεκομίσθησαν αἰχμάλωτοι, καὶ δεδουλεύκασιν ἐχθροῖς ἑβδομήκοντα ἔτη. ὅθεν δὲ συμπεπερασμένοις τοῖς ἀπὸ τῆς ὀργῆς ὁ καιρὸς, κατιλέησε πάλιν ὁ τῶν ὅλων Θεὸς, καὶ δὴ καὶ ἀνεθῶαι παρεσκεύασεν, Κύρου τοῦ Καμβύσου νενικηκότος τοὺς Βαβυλωνίους. ὅθεν δὴ τὴν ἀγίαν ἀφίκοντο πόλιν οἱ πεπονηκότες, ἀνατεῖχίζειν ἤθελον αὐτήν. καὶ δὴ καὶ πεποιήκασι, καὶ τὸν θεῖον αὐτῇ ἀνεδεί-

A æquius erat dicere: Offendimus per stultitiam & incogitantiam omnipotentem Deum. Vexatæ sunt hanc ob causam vrbes nostræ, & vici, venite, hanc iram resipiscentia exoneremus. At hi minimè isthæc dixerunt, sed diuini auxilii securitate & præsidio contumeliosè contempto, dictitabant, vrbium Samariæ muri extructi sunt ex latere vitioso. Quòd si nos lapides cædimus, & ligna incorrupta, sycomo-
B ros, inquam, & cedros adaptauerimus, turrimque erexerimus, non capiemur ab hostibus, & inuicti manebimus. Qui ergo, inquit, hæc superbè & elato corde dicunt, scient, id est, discent rursus, quò tandem euadet hoc suum institutum, & quòd rursus in perniciem cadet suum consilium. Sciendum autem post vastationem Sennacherimi temporibus Hieremiæ, Nabuchodonosorum Iudæam oppugnasse, & cepisse, ac vastasse totam Samariam, ipsamque adeo Hie-
C rusalem. Proin propheta Hieremias ait: [Maledictus qui spem habet in homine, & firmat carnem brachii sui, & à Domino discedit cor eius.] Seruabit enim nemo eum, qui diuinæ iræ obnoxius est: Manum enim excelsam quis auertet? sicuti scriptum est. Hier. 17.

Et allidet Deus consurgentes contra montem Sion, & hostes dissipabit, Syriam à solis ortu, & Græcos à solis occa-
D *su, qui Israelem toto ore deuorent.*

Cùm percutit Deus ob multa peccata, inducit credentibus medelam, vt appareat cum omnibus modis, dolore inquam, & consolatione ad pœnitentiam vocare. Et nunc simile quiddam his qui direptionem passi sunt, appromittit, habetque historia explicationem, quod propositum est, quam, vt dixi, commemorare paucis, est necesse. Vltimum enim bellum contra vniuersam
E Iudæam & Samariam, à Nabuchodonosoro gestum est, in quo abducti sunt captiui, & hostibus septuaginta annos seruierunt. Tempore verò iræ exacto, vniuersitatis Deus, iterum misertus est, effecitque vt remitterentur, cùm Cyrus filius Cambysis Babylonios subegisset. Cùm verò ad sanctam ciuitatem reuersi essent, qui tantum ærumnarum pertulerant, eam denuò reficere voluerunt, idque fecerunt, diuinúmque

suum

suum templum restaurarunt. Cæterùm licet tanta passi fuissent, & veterum delictorum pœnas luissent, nihilo tamen minus deintegro ex inuidia vicinæ gentes aggressæ sunt. Nec enim volebant Hierusalem inualescere, maximè verò omnium aliorum, Syri vicini, & Damasceni acerbissimè infestarunt. Verùm Deo seruante, & illis captiuis succurrente, victi sunt: gentes enim superarunt. Deinde tempore progrediente, Antiochus, cui cognomen erat Epiphanes, regnum tenens Asiæ, offensus est in eum, qui tum temporis Ægyptiacæ terræ regnum occupabat Ptolemæum, prælioque commisso victus est, vixque saluus effugit. Ne verò omnino re infecta domum rediret, nullo potitus victoriæ monumento, bello illato Iudææ Hierosolyma occupauit, & sub manum, ditionemque redigens, omnia vasa sacra diripiens, Lysiam quendam ducem Iudææ præfecit, ac præfecturam ei tuendam ac conseruandam demandauit. Tum Antiocho, quem commemorauimus, ad suum regnum reuerso, bellum gerentes Iudæi cum Lysia præfecto, subegerunt. Quo cognito, Antiochus præ dolore obiit. Promittit itaque auxilium vniuersitatis Deus à Nabuchodonosoro quidem subactis, captiuitatem tamen licet ægrè effugientibus, & ait: Et allidet Deus insurgentes contra montem Sion. Audin' quo pacto etiam qui percutit, sanat? qui sunt ergo insurgentes? Syria à solis ortu, & Græci à solis occasu. Græcus enim genere erat Antiochus, qui è Macedonia eruperat. Ea verò est ad occasum quippe pars occidentis est Macedonum regio, maximè quando veluti per comparationem quoad situm de Græcis intelligitur. Syri autem hi & Damasceni. Quoniam autem de Græcis ait, deuorantes Israelem toto ore, sciendum, Antiochum crudeliter, & inhumaniter impetum in Iudæos fecisse, & innumerabiles miserum in modum trucidasse: quando & Machabæi certarunt, illustréque de illis hominibus celebratæ sunt victoriæ. Historiam hanc refert Iosephus in libro quem de eo conscripsit. Deuorant & alio modo Græci Israelem, idque quo pacto fiat, est dicendum. Nam poetæ eorum, & oratores ad summum apicem facundiæ peruenientes, & dicendi facultate præstantes, ac viti sapientes, Israelem spiritualem

μενον νεών. Ἀλλ' οὐδὲν ἦττον, καίτοι ζημίαν πεποιῆσι, καὶ ἐς τὴν ἀρχαίων πλημμελημάτων ἐκτίσασι δίκας, ἐπεφύοντο πάλιν ἐκ βασκανίας τὰ ἀφ' ἑῴου τῇ Ἰουδαίᾳ. ἃ γὰρ ἤθελον ἰσχύσαι τὴν Ἱερουσαλὴμ μᾶλλον ἢ τὴν ἄλλων ἁπάντων ἐπέκειντο δριμεῖς οἱ ἀπὸ τῆς Συρίας καὶ γείτονες καὶ τὴν Δαμασκηνήν. πλὴν νενίκηντο, Θεοῦ σῴζοντός τε καὶ ἐπαμύνοντος τοῖς ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας. κεκρατήκασι γὰρ τῶν ἐχθρῶν. εἶτα χρόνου προϊόντος, Ἀντίοχος ὁ ἐπίκλην Ἐπιφανὴς βασιλεύων τῆς Ἀσίας, λελύπηται μὲν πρὸς τὸν βασιλεύοντα τότε τῆσδε τῆς Αἰγυπτίων γῆς Πτολεμαῖον. συμκροτήσας δὲ πόλεμον, νενίκηται μὲν, διεσώζετο δὲ μόλις. ἵνα δὲ μὴ ἀπράκτος πάντελῶς δραμὼν οἴκαδε, σὺν ἐχων τὴν νίκης ἐπώνυμον, κατεστρατεύσατο τῆς Ἰουδαίας, εἷλε τὰ Ἱεροσόλυμα, καὶ ὑπὸ χεῖρα λαβὼν πάντα τὰ σκεύη τὰ ἁγία ἁρπάσας, Λυσίαν τινὰ στρατηγὸν ἐπίστρυσε τῇ Ἰουδαίᾳ, πρὶν ὑπὸ πάτας αὐτῷ τὴν ἀρχὴν. ὅπερ ὁ μνημονευθεὶς Ἀντίοχος, εἰς τὸ ἑαυτοῦ δεδραμηκὼς βασίλειον, πεπολεμήκασιν οἱ Ἰουδαῖοι Λυσίᾳ τῷ στρατηγῷ, καὶ νενικήκασι. ταῦτα δὴ μαθὼν ὁ Ἀντίοχος ἐκ λύπης τελευτᾷ. ὑπισχνεῖται οὖν τοῖς ὑπηκόοις ὁ τῶν ὅλων Θεὸς τοῖς πεπορθημένοις ὑπὸ μὲν Ναβουχοδονόσορ, διαφυγοῦσι δὲ μόλις τὴν αἰχμαλωσίαν φησίν. Καὶ ῥάξει ὁ Θεὸς τοὺς ἐπεγειρομένους ἐπ' ὄρος Σιὼν ἐπ' αὐτούς· ἀκούεις ὅπως ὁ πλήξας καὶ ἰᾶται; τίνες οὖν οἱ ἐπεγειρόμενοι; Συρία ἀφ' ἡλίου ἀνατολῶν, καὶ οἱ Ἕλληνες ἀφ' ἡλίου δυσμῶν. Ἕλλην γὰρ ἦν ὁ ἔθνος ὁ Ἀντίοχος, ὁ ἐκ Μακεδονίας ὁρμώμενος. πρὸς δυσμὰς δὲ αὕτη. μέρος γὰρ τῆς ἑσπερίας ἡ τῶν Μακεδόνων χώρα. μᾶλλον δὲ ὡσπερεὶ πρὸς σύγκρισιν νοῆται, κατὰ γε τὴν θέσιν, τὰ ἀφ' ἡλίου ἀνατολῶν. Σύροι δὲ ὅτοι καὶ Δαμασκηνοί. ὅπερ δὲ φησι περὶ τῶν Ἑλλήνων, ὅτι κατεσθίουσι τὸν Ἰσραὴλ ὅλῳ τῷ στόματι, ἰστέον ὅτι ὠμῶς τε καὶ ἀπανθρώπως πρὸς σύνηνεκται τοῖς Ἰουδαίοις ὁ Ἀντίοχος, καὶ ἀναριθμήτους ἀπέκτεινεν οἰκτρῶς τε καὶ ἐλεεινῶς, ὅτε καὶ ἠθλήσθη οἱ Μακαβαῖοι, καὶ τὰ σεμνὰ τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων πεπόρισται τροπαιοφόρα. ζημίαν δὲ Ἰωσήπου ἴσμεν ἐν τῇδε αὐτὸν βίβλῳ. κατεσθίουσι γεμίζουσι Ἑλλήνων παῖδες, καὶ ἕτερος τὸν Ἰσραὴλ, καὶ ὅπως εἰπεῖν αἰσχρόν. οἱ μὲν γὰρ περὶ αὐτοὺς ποιηταὶ καὶ λογάδες, εἰς ἄκρον ἥκοντες δεινότητος, καὶ τὸ γε ἦκον εἰς λόγους, δεινοί τε ὄντες καὶ σοφοὶ, σὺν ἁρπάζουσιν ἐκ τοῦ στόματος τὸν νεκτὸν Ἰσραὴλ,

Comment. in Esaiam.

τῦτ' ἔστι, καὶ νοερῶ ὁρῶντα Θεόν, καὶ ἁπατῶσι τοὺς A id est, mentem contemplatricem Dei abripiunt, & eos qui iam in Christum crediderunt, seducunt, vt malint cum ipsis creaturam, præ creatore adorare. Hi toto ore Israelem deuorant, quibus non est attendendum. Splendor enim orationis si cum operibus bonis, coniunctus videretur, esset accepta & Deo placens oratio. Nuda autem, & solitaria, quid aliud porrò sit, quàm, vt sapientissimus Paulus ait: æs sonans, vel cymbalum tinniens.

ἤδη πιστεύσαντας εἰς Χριστὸν, ὥστε καὶ ἐλέσθαι σὺν αὐτοῖς τὴν κτίσιν τοῦ κτίσαντος προσκυνῆσαι. ὅτοι κατεσθίουσιν ὅλῳ τῷ στόματι τὸν Ἰσραὴλ, οἷς οὐ προσεκτέον. Λόγου μὲν γὰρ λαμπρότης ἔργοις ἀγαθοῖς εἰ ὁρῷτο συνῳδόμενος, ἔσται καὶ δεκτὴ, καὶ εὐδοκοῦσα τῷ Θεῷ. ψιλὴ δὲ καὶ μόνη ἡ αὐτὴ ἕτερον εἴη λοιπὸν, ἢ καθά φησιν ὁ σοφώτατος Παῦλος; χαλκὸς ἠχῶν, ἢ κύμβαλον ἀλαλάζον.

In his omnibus non auersus est furor, B *sed etiamnum manus excelsa est, & populus non conuersus est, donec percussus est: & Dominum non exquisiuerunt.*

Ἐπὶ τούτοις ἅπασιν οὐκ ἀπεστράφη ὁ θυμὸς, ἀλλ' ἔτι ἡ χεὶρ ὑψηλὴ, καὶ ὁ λαὸς οὐκ ἀπεστράφη ἕως ὅτε ἐπλήγη, καὶ τὸν κύριον οὐκ ἐζήτησαν.

Nam seruauit vniuersitatis Deus Israelem etiam delinquentem, & tulit suppetias, adeò vt Syris finitimis & hominibus occidentalibus fuerit superior, qui cum toto ore deuorarunt. Verùm, inquit, in his furor Domini non auersus est, id est, non desiit, sed excelsa remansit ferientis manus, C parata videlicet illis & plagas alias infligere. Quam ob causam? Non enim, inquit, conuersus est populus, nec peccare destitit. Non quæsiuit, Dominum, vt quæ ipsi placent, & quæ grata sunt ea sentire velint, & agere: sed eo animo semper fuerunt, donec illis excelsa, & ad omnia instructissima manus illata est. Quæ rursum fuerit hæc plaga vlterior, an non operæpretium est videre? Nouissima enim, vt dicebam, Nabuchodonosorus D cepit omnem Iudæam, & præterea Samariam, & Israelem in montes Persarum, & Medorum transtulit. Cæterùm, vt iam dixi, elapso captiuitatis tempore, in Iudæam reducti habitauerunt Hierosolymis, non iam in duas tribus diuisi, sed vni deinceps omnes Regi subditis. Hoc enim ab vno sanctorum prophetarum dictum erat: Et ascendent è terra, & constituent sibi principatum vnum. Itaque E postquam cuncti ex captiuitate in Iudæam redierunt, bellum in eos susceperunt, qui à Syria, & qui ab ortu solis venerant, qui tamen deuicti sunt, Deo liberatos quasi scoto protegente. Deinceps verò perseuerarunt interea temporis, vsque ad Seruatoris nostri aduentum, non viuentes sanctè, nec omnino à pristinis illis vitiis recedentes, sed nec decorè, nec secundum legem versantes, valdéque negligentes, & incuri-

Σέσωκε μὲν γὰρ ὁ τῶν ὅλων Θεὸς καὶ πλημμελοῦντα τὸν Ἰσραὴλ, καὶ δεδώρηται τὴν ὑπεροψίαν, ὥστε καὶ μείζοις ἡττᾶσθαι τὸν τῆς Συρίας τύραννος, καὶ τοὺς ἀφ' ἡλίου δυσμῶν, οἳ κατέσθιον αὐτὸν ὅλῳ τῷ στόματι. πλὴν ὅ γε αὐτοῖς θυμὸς κύριος, φησὶν, οὐκ ἀπεστράφη, τοῦτ' ἔστιν, ὁ κατέληξεν, ὑψηλὴ ἦ μᾶλλον ἐπεμεμένηκεν ἡ τοῦ παίοντος χεὶρ, ἑτοίμως ἔχουσα δηλονότι πληγὰς αὐτοῖς καὶ ἑτέρας ἐπενεγκεῖν. διὰ ποίαν αἰτίαν; οὐ γὰρ ἀπεστράφη φησὶν ὁ λαὸς, οὐδὲ τῶν ἰδίων ἀπέσχετο πλημμελῶν. οὐκ ἐξεζήτησε τὸν κύριον, διὰ τοῦτο βούλεσθαι τὰ αὐτῷ δοκοῦντα καὶ φίλα φρονεῖν τε καὶ δρᾶν, μεμενήκασι δὲ τοιαύτην ἔχοντες τὴν γνώμην, ἄχρις οὗ αὐτοῖς ἡ ὑψηλή τε καὶ παμπάλαιος ἐπενήνεκται χεὶρ. ποία δὲ πάλιν ἡ μετέπειτα πληγὴ, πῶς οὐκ ἄξιον ἰδεῖν; τελευταῖος μὲν γὰρ, ὡς ἔφην, ὁ Ναβουχοδονόσορ εἶλε τὴν Ἰουδαίαν πᾶσαν. μετῴκησε δὲ καὶ τὸν Ἰσραὴλ εἰς τὰ ὄρη Περσῶν καὶ Μήδων. ὅτε δὴ, ὡς ἔφην, πολλῶν περασμένων τῆς τῆς αἰχμαλωσίας χρόνων, ἀνεκομίσθη πάλιν εἰς τὴν Ἰουδαίαν, καὶ κατῴκησαν τὴν Ἱερουσαλὴμ, οὐκέτι διῃρημένων εἰς δύο τὴν φυλῶν, ἀλλ' εἰς ἕνα λοιπὸν οἱ πάντες βασιλέα γεγονότες. τοῦτο γὰρ ἦν τὸ δι' ἑνὸς τῶν ἁγίων προφητῶν εἰρημένον. Καὶ ἀναβήσονται ἐκ τῆς γῆς, καὶ κατασχήσουσι ἑαυτοῖς ἀρχὴν μίαν. μετὰ δὲ τὸ οὐκέτι διὰ τὴν αἰχμαλωσίας ἐννοεῖσθαι σύμπτωσις εἰς τὴν Ἰουδαίαν. πεπολεμήκασιν αὐτοῖς οἱ ἀπὸ Συρίας, καὶ οἱ ἀφ' ἡλίου ἀνατολῶν, πλὴν ἡττῶνται καὶ αὐτοὶ προφασιζόντος Θεοῦ τὸν λελυτρωμένων. εἶτα διατετελέκασι τὸ μεταξὺ χρόνου μέχρι τῆς τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ὑποδημίας μὴ ζῶντες αἰσίως, οὔτε μὴν εἰς ἄκρον τὸ ἀρχαῖον ἐκείνων πλημμελῶν ἀποφοιτήσαντες, ἀλλὰ γὰρ οὐκ ὀρθῶς καὶ προσηκόντως πολιτευόμενοι, καὶ λίαν ἠμελημένως.

Cùm etiam per omnem terrarum orbem emicuit Christus, (apparuit enim nobis Deus Dominus, iuxta Psallentis vocem,) effrænationem suam retinuerunt, & quæ fas non erat, patrarunt, nec verbum eius receperunt, nec fidem coluerunt. At quid hæc dico? Impiè contumelia affecerunt, & eò impietatis deuenerunt, vt & cruci traderent, & hominem cùm sanctum, tum iustum, negarent, mortémque vitæ principi machinarentur, impium iustificanti, & hac de causa vniuersæ terræ incolis illucescenti, vt mortem aboleret, & peccati aculeum, heberem & inefficacem efficeret. Omnibus hisce de causis manus ferientis mansit excelsa, & furor non est auersus. Expositi enim sunt vastationi, Vespasiano & Tito cum illis belligerantibus, cunctáque Romanorum manu, quando & funditus miseri perierunt, iuxta Seruatoris vocem, incensa regione, conuulso ipso templo, omninóque corruente, vt lapis lapidi impositus non conspiceretur. Conniuente igitur ad nostra delicta misericorde Deo, incogitantes esse omnino grauissimum est, omnibúsque modis conuenire dico, vt offensum placemus, etsi delinquentes cumulat beneficiis, ac inobedientes pro sua clementia conseruat. Ne sit igitur in nobis animus obstinatior, nec ad sentienda eius dona tardus, sed per ea quibus nouit etiam improbos beneficiis afficere, per hæc ipsa nos ad agnitionem benignitatis eius peruenientes, de præteritis pœnitudine ducamur, nostrámque voluntatem ad seruiendum ei, & ad probitatem morum amplectendam conuertamus.

A ὅπερ ἐπὶ τοῖς αἰὰ πᾶσιν τὸν ὑρανὸν ἐπέλαμψεν ὁ Χριστός. ἐπέφανε γὰρ ἡμῖν Θεὸς, κατὰ τὸ φάλλοντος φωνήν· τετηρήκασι τὸ ἔξωθεν, καὶ διεπράξαντο ἃ μὴ θέμις, ἀπειθήσαντες τὸν περὶ αὐτοῦ λόγον, καὶ πίστιν ἠθετηκότες. καὶ τί ταῦτα λέγω, ἀσεβοποιοῦντες ἀδίκως, καθήκοντο εἰς δυσσεβείας εἰς τοῦτο, καὶ ἀσεβείας, ὥστε καὶ σταυρῷ παραδοῦναι, καὶ τὸν ἄμωμον καὶ δίκαιον ἀρνήσασθαι, καὶ θανάτῳ πειρᾶσθαι παραβαλεῖν τὸν ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς, τὸν δικαιοῦντα τὸν ἀσεβῆ· καὶ B τούτοις ἕνεκα τῆς ἁμαρτίας ὑπολάμψαντα τοῖς αἰὰ πᾶσιν τοῦ φωτὸς, ἵνα καταργήσῃ θάνατον, καὶ ἀφορμὰς ἀποφύσῃ τῆς ἁμαρτίας τὸ κέντρον. τούτων ἕνεκα πρώτων ἡ τοῦ παίοντος χεὶρ ἀπομεμάχηκεν ὑψηλή, καὶ ὁ θυμὸς οὐκ ἀπέσφαφη. δέδοται γὰρ εἰς ἐρήμωσιν, πολεμιώτων αὐτοῖς ΟΥεσπασιανοῦ τε καὶ Τίτου, καὶ ἀπάσης ἅμα τῆς Ρωμαίων χερὸς, ὅτε καὶ ἀρδην οἱ τάλανες ἀπολώλασιν, κατεμαρανθείσης αὐτοῖς τῆς χώρας, καθασεσεισμένου δὲ αὐτοῦ τοῦ ναοῦ, καὶ πεπτωκότος εἰς ἅπαν, ὥστε λίθον ὑπὲρ λίθῳ μὴ ὁρᾶσθαι κείμενον, κατὰ τὸ σωτῆρος φωνήν. Ἀνεξικακοῦντος οὖν ὑπὲρ τοῖς C ἡμῶν πλημμελήμασι τοῦ φιλοικτίρμονος Θεοῦ τὸ ἀπονοσθαι παντάπασιν, χαλεπὸν, χαλεπὸν δὲ φημι ἅπασι τρόποις ἡμᾶς ἐκμειλίσασθαι τὸν ὑπὲρ τοῦ λελυπημένου. καὶ μὴ πλημμελοῦντας ὠφελεῖν. σῴζει γὰρ ἀπειθεῖν ἠρημένους ἅμα τοῦ αὐτοῦ παρέπουσαν ἡμερότητα. Μηδεὶς οὖν ἔστω σκληρὸς ἐν ἡμῖν, μήτε μὴν βραδὺς εἰς αἴσθησιν τοῦ περὶ αὐτοῦ χρησμάτων. Ἀλλὰ δι' ὧν ἔγνω καὶ ὄντας ἀγαθοὺς ὠφελεῖν, ἅμα τούτων αὐτῶν, ἐκ ὑπάγωσιν τὸ σὺν D σοὶ αὐτῷ φιλανθρωπίας ἐρχόμενοι, μεταγνώσκομεν ὑπὲρ τοῖς προῳκόσι. μεταπλάττωμεν γὰρ ὅλον θέλημα πρὸς τὸ χρῆσαι δουλεύειν αὐτῷ, καὶ τοὺς τρόπους ἀμεταθέτους.

Et auferet Dominus Israeli caput, & caudam, magnum, & paruum vna die, senem, & eos qui facies admirantur, hoc principium est, & prophetam, & qui docet iniqua, is est cauda. Et erunt qui beatum dicent populum hunc, seducentes, & seducunt vt deuorent eos.

Quia excelsam manum in omnes porrectam dicit, nedum iram diuinam finem habituram declarat dilucidè, & qui nam temporum delapsu futurus sit modus pœnæ ab illis exigendæ. Auferetur enim, inquit, vna die, id est, simul vno tempore,

Καὶ ἀφελεῖ κύριος ἀπὸ Ισραὴλ κεφαλὴν καὶ ὀρᾶν, μέγαν καὶ μικρὸν ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ, πρεσβύτην καὶ ἔνδοξα πρόσωπα θαυμάζοντας. αὕτη ἡ ἀρχή. καὶ προφήτην καὶ διδάσκοντα ἄνομα. οὗτος ἡ ὀρά. καὶ ἔσονται οἱ μακαρίζοντες τὸν λαὸν τοῦτον πλανῶντες, καὶ πλανῶσιν ὅπως καταπίωσιν αὐτούς.

E Ὑψηλὴ ἀπομεῖναι τὴν τοῦ παίοντος χεῖρα λέγων, ὅποτε τὴν θείαν ὀργὴν καταλήξαι τὸ ἐπ' αὐτοῖς ἀφηγεῖται λαμπρῶς, καὶ ὁποῖός τις ἔσται χρόνος, καὶ ἐπενεχθησομένης αὐτοῖς αἰκίας ὁ τρόπος; ἀφαιρεθήσεται γὰρ, φησὶν, ἀπὸ Ισραὴλ ἐν ἡμέρᾳ μιᾷ, τοῦτ' ἔστι, καθ' ἕνα καιρὸν, δηλονότι

δὲ ὅτι πάντως που τ̃ τ̃ πολέμου τ̃ τ̃ Ρω- A videlicet belli Romanorum, caput, &
μαίων, κεφαλὴν τε καὶ οὐρὰν. Καὶ τί ὃ αἴνιγμα caudam. Quid autem hoc ænigmatis
διερμηνεύει, λέγων, μέγαν καὶ μικρὸν, τοῦτ' ἔστι, sit, explicat, cùm ait: Magnum &
τ̃ τ̃ ἐνδόξου τε καὶ ἀσήμου. καὶ τίνες αὖ εἶεν ὅτε πά- paruum, id est, & illustrem, & ob-
λιν, τ̃ τ̃ προσαπέδειξε τ̃ τ̃ γέροντας· τ̃ τ̃ πρεσβύτην, καὶ scurum, eos etiam qui sint rursus de-
τοὺς τὰ τ̃ τ̃ πρόσωπα θαυμάζοντας. σημαίνει δὲ διὰ monstrat, cùm addit: Senem, & eos
τούτων, καθάπερ ἐγῷμαι, τ̃ ἱερατικῆς λαχοῦσαν qui facies admirantur. Quibus, vt ego
φυλῆν, τοῦτ' ἔστι, τοὺς ἐξ αἵματος Λευϊ, οὓς καὶ quidem censeo, innuit tribum quæ
τ̃ τ̃ πρεσβυτέρους ὠνόμαζον οἱ τότε χείρονες λαοί. sacerdotii munus sortita est, id est,
Καὶ γοῦν οἱ θεσπέσιοι μαθηταὶ τ̃ τ̃ παρεφώνη- eos qui sunt ex sanguine Leuitico,
σαν αὐτοῖς, ὅταν λέγοντες. Δέχεσθε τ̃ λαοῦ B quos etiam populi subditi seniores no-
καὶ τ̃ τ̃ πρεσβύτεροι, εἰ ἡμεῖς σήμερον ἀνακρινόμε- minabant. Et sanè diuini discipuli
θα ὑπὲρ εὐεργεσίας ἀνθρώπου ἀσθενοῦς, ἐν τίνι eos sic appellabant, dicentes: [Prin- " Act. 4.
σέσωται, γνωστὸν ἔστω ὑμῖν καὶ παντὶ τ̃ λαῷ, cipes populi & seniores, si nos hodie "
ὅτι ἐν τ̃ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ τ̃ Ναζωραίου. de beneficio in hominem infirmum col- "
Ὅτοι γὰρ οἱ πρεσβύτεροι, τὴν τ̃ κείνην ἔχοντες lato in iudicium vocamur, quomodo "
ἐξουσίαν, οὐκ ὀρθὰς ταῖς ἐφ' ἑκάστῳ τ̃ περὶ αὐτοῖς ille seruatus sit, notum sit vobis, & "
κεινομένοις ἐποιοῦντο ψήφους, δωροδοκοῦντες toti populo, quòd in nomine Iesu "
ἁπλήστως, καὶ τὰ τ̃ τ̃ πλουσίων θαυμάζοντες Nazaræi.] Hi enim seniores, penes "
πρόσωπα, καίτοι τ̃ τ̃ διὰ Μωσέως κεκραγότος quos iudicandi potestas erat, non rec-
νόμου, κρίμα δίκαιον κρίνατε· καὶ ὅ, ὑπήνεγκε C tas de rebus singulis tulerunt senten-
τ̃ τ̃ πρόσωπον ἐν κρίσει, ἰδέντος πάντα καλῶς. Αὐτὴ tias, insatiabili cupiditate munera ca-
τοίνυν, φησὶν, ἡ ἀρχὴ, λελόγισο δὲ καὶ εἰς κεφα- pientes, & proximorum facies admi-
λήν. κεφαλὴ γὰρ λαῶν ἱερεύς, ὅταν ὡς ἐφ' ἑνὸς rantes, quantumuis lex per Mosen
ᾖ τοῦ σώματος. σὺν ἀφαιρεθήσεσθαι δὲ τ̃ τ̃ πρε- clamaret: Iudicium iustum iudicate:
σβύτῃ φησὶ καὶ τ̃ τ̃ προφήτην καὶ διδάσκοντα ἄτο- Et, vbique inculcaret: Non accipies
μα. Καὶ τὸν ἑξῆς φησὶ τὴν οὐρὰν, τοῦτ' ἔστι, ὃ personam in iudicio. Hoc est igitur,
ἐπόμενον. Ἦσαν μὲν γὰρ τινες καὶ παρὰ τοῖς Ἰου- inquit, principium. Habetur verò et-
δαίοις, τ̃ δι' τ̃ τ̃ σοφοῦ Μωσέως διερμη- iam caput. Caput enim populi sacer-
νεύοντες νόμον, ἑδρων δὲ τοῦτο διεστραμμένως, dos, quando velut in vno intelligi-
τοῖς διὰ Μωσέως λόγοις ἐπάγοντες οὐκ ὀρθῶς D tur corpore. Auferendum verò ait
καὶ παραδόσεις ἀγράφους, ἐντάλματα ἀνθρώπων cum sene, & Prophetam & docen-
καὶ διδασκαλίας. Ὅτοι τ̃ τ̃ Ἰουδαίων πεπλανήκασι tem iniqua: quem dicit esse caudam,
δῆμον, καὶ παρὰ τοῖς ἐκεῖσε χρ̃ Χριστοῦ πεποιήκα- hoc est, id quod sequitur. Erant enim
σι τ̃ αὐχένα. Ὅπερ τοίνυν εἴποντο καὶ ὅτοι ταῖς τ̃ τ̃ quidam apud Iudæos qui legem à sa-
ἱερέων γνώμαις, οἳ καὶ ἐν τάξει τέθειντο τ̃ κεφαλῆς, pientissimo Mose datam interpreta-
ἀρχὴν ὠνόμασεν αὐτούς. ὡς γὰρ ἔφην, ὅταν ὡς ἐφ' bantur quidem, sed peruersè facie-
ἑνὸς νοσήσῃ σώματος, ἔπεται πάντως ἡ ἀρχὴ τῇ bant, Mosaicis verbis inducentes haud
κεφαλῇ. Ὅπερ οἱ προφῆται ὠνόμασεν αὐτούς, E rectè, traditiones non scriptas, man-
οὐχ ἁγίους εἶναι καὶ ἀληθεῖς λογιούμεθα. προσέθηκε data hominum atque doctrinas. Hi
γὰρ ὅ, ὅτι διδάσκουσιν ἄτοπα. πλὴν ἐκεῖνο φα- Iudaicam plebem deceperunt; & vt
μὲν. ἦσαν μὲν γὰρ ἐν τ̃ Ἰσραὴλ ψευδοπροφῆται superbam ceruicem contra Christum
καὶ τότε, δηλονότι καθ' οὓς ἦσαν οἱ καὶ ἀ- erigeret, effecerunt. Quoniam igitur
ληθῶν προφῆται. Μετὰ δέ γε τοὺς τ̃ αἰχμα- sequebantur hi quoque sacerdotum
λωσίας καιροὺς, θαρρούντως εἰπεῖν οὐκ ἂν δύ- sententias, qui in ordine locóque
ναιτό τις, ὅτι γεγόνασι κατ' ἐκείνους ἕτεροι τι- capitis collocati sunt, eos caudam
νές. εἰ μὴ θέα τις ἐκείνους λέγοι, ὧν καὶ διδαμέ- nominauit. Nam vt dicebam, cum
νητον Γαμαλιὴλ νομοδιδάσκαλος ὤν, καὶ τι- de vno intelligimus corpore, cauda
semper caput subsequitur. Cum au-
tem prophetas appellat eos, minimè
sanctos esse, & veros putabimus. Ad-
iecit enim eos docere iniqua: Verùm
illud dicimus. Erant videlicet in Israel
pseudoprophetæ diuersis temporibus,
tum scilicet cùm etiam essent veri
prophetæ. Post captiuitatis autem
tempora tum fuisse alios, nemo com-
modè & verè dixerit: nisi fortè quis
eos dicat, quos Gamaliel legis doctor, &

vir toti populo venerabilis commemorauit, quemadmodum scriptum est in Actis Apostolorum. Sic enim de sanctis Apostolis affatus est eos qui erant in concilio. [Viri Israelitæ, inquit, attendite vobis ipsis quid de hominibus his sitis facturi. Nam ante hos dies exortus est Theudas, qui dicebat se esse quempiam magnum, cui numerus hominum plus minus quadringentorum adhæsit. Et is sublatus est, & quotquot parebant ei deleti, & ad nihilum redacti sunt. Post hunc exortus est Iudas Galilæus temporibus descriptionis, & auertit populum post se: sed & is periit, & omnes qui parebant ei, dispersi sunt.] Auferendum itaque dicit caput, & caudam, iuxta eum sensum quem nunc reddidimus. Verum fore dicit, qui hunc populum fœlicem prædicent, seducentes, & seducturos, vt absorbeant eos. Iudæorum enim proceres, quibus sacrum diuinumque tabernaculum concreditum est, & qui ad sacrificia iuxta legem facienda, constituti erant, populum sibi subditum ad donorum oblationes cohortabantur, beatos eos dicentes esse, si abundè vtraque manu offerrent, idque acriter factitabant, non religionis erga Deum cura tacti, sed suum quæstum spectantes. Hac ratione, inquit, seducunt, vt absorbeant eos. Cùm enim insatiabili diuitiarum cupiditate tenerentur, vt dixi, non docebant populos, quod oportebat, implendo legem vniuersitatis Deum placare: sed hortabantur potius, vt etiam vltra facultates oblationibus colerent: ob eámque causam neque ipsi fidem Christianam amplexi sunt, sed veluti clauso regno cælorum, ne alios quidem eò ingredi permiserunt. Etenim legali vmbra deleta, & Euangelica prædicatione suscepta sciebant typicum & cruentum cultum penitus cessaturum, & inuecto cultu spiritali, desitura sacrificia. Atque hæc quidem erat inexplebilis ipsorum auaritiæ integra euersio.

Act. 5.

Proinde iuuenibus eorum non delectabitur Deus, & pupillorum ipsorum, & viduarum ipsorum non miserebitur, quia omnes iniqui, & improbi, & omne os loquitur iniusta.

Deducit nos etiamnum hæc oratio exemplis illustribus, ad ea quæ sensum

μιος πάντι τῷ λαῷ, καπά γε ὃ γεγραμμένον ἐν ταῖς πραξέσι τ̃ ἁγίων ἀποστόλων. προσεφώνησε γὰρ ὅτω περὶ τ̃ ἁγίων ἀποστόλων, τοῖς ἐν τῷ συνεδρίῳ, λέγων· Ἄνδρες Ἰσραηλῖται, προσέχετε ἑαυτοῖς ὑπὲρ τῶν ἀνθρώπων τούτων, τί μέλλετε πράσσειν. πρὸ γὰρ τούτων τ̃ ἡμερῶν ἀνέστη Θευδᾶς λέγων τινὰ εἶ) ἑαυτὸν μέγαν, ᾧ προσεκλίθη ἀνδρῶν ἀριθμὸς ὡσεὶ τετρακοσίων· ὃς ἀνῃρέθη. καὶ πάντες ὅσοι εἴποντο αὐτῷ διελύθησαν, καὶ ἐγένοντο εἰς οὐδέν. μετὰ τοῦτον ἀνέστη Ἰούδας ὁ Γαλιλαῖος, ἐν ταῖς ἡμέραις τ̃ ἀπογραφῆς, καὶ ἀπέστησε λαὸν ὀπίσω αὐτοῦ. κἀκεῖνος ἀπώλετο, καὶ πάντες ὅσοι ἐπείθοντο αὐτῷ διεσκορπίσθησαν. ἀφαιρεθήσεται τοίνυν φησὶ κεφαλὴν καὶ οὐρὰν, κατά γε τ̃ ἀρτίως ἡμῖν προσαποδοθεῖσαν διάνοιαν. πλανῶσι μᾶλλον λέγοντας τ̃ λαὸν τοῦτον πλανωμένους ἔσεσθαι φησὶ, καὶ πλανήσουσιν ὅπως καταπίωσιν αὐτούς. οἱ γὰρ τ̃ Ἰουδαίων καθηγηταὶ, τ̃ ἱερὰν τε καὶ θείαν πεπιστευμένοι σκηνὴν, καὶ τὰς κατ̃ νόμους θυσίας ἐπιτελεῖν ἐπιτεταγμένοι, προὔτρεπον εἰς δωροφορίας τοὺς ὑπὸ χεῖρα λαοὺς, μακαρίους αὐτοὺς εἶ) λέγοντες εἰ προσάγοιεν ἀμφιλαφῶς. ἔδρων γ̃ τοῦτο πικρῶς, οὐ τ̃ εἰς Θεὸν αἰδοῖς μεταποιούμενοι, καὶ πεφορτικότες, ἀλλ' εἰς τὰς σφῶν αὐτῶν ὁρῶντες φιλοκερδίας. Τοιγαροῦν φησὶ πλανῶσιν, ὅπως καταπίωσιν αὐτούς. ἀκόρεστοι γὰρ ὄντες, ὡς ἔφην, εἰς τὸ βούλεσθαι πλουτεῖν, οὐχ ὅτι προσῆκεν ἁπλῶς τ̃ νόμον ἐλέσθαι πληρεῖν, τ̃ τ̃ ὅλων δεσπότην Θεὸν ἐξιλασκομένοις λαοῖς· προὔτρεπον γ̃ μᾶλλον καὶ ταῖς ὑπ' αὐτοὺς δυνάμεσι καταβαίνειν προσαγωγάς. τούτου γὰρ ἕνεκα τ̃ αἰτίας, οὔτε αὐτοὶ προσῆλθον τ̃ πίστιν τ̃ εἰς Χριστὸν, κλείοντες γ̃ ὥσπερ τὴν βασιλείαν τ̃ οὐρανῶν, οὐδὲ ἑτέροις εἰσελθεῖν συγχωρήσασιν εἰς αὐτήν. ἤδεσαν γὰρ ὅτι τ̃ κατ̃ νόμον ἀρχαίας σκιᾶς, καὶ τ̃ δι' αἱμάτων καθημαξευμένων κηρυγμάτων εἰσδεδεγμένοι, πεπαύσεται πάντως ἐν τύποις καὶ δι' αἱμάτων λατρεία, ἀρχήσουσι δὲ ἐξ θυσίαι, τ̃ ἐν πνεύματι λατρείας εἰσκεκομισμένης. τοῦτο δὲ αἱρέσεως πάντελοῦς τ̃ ἐκούσης αὐτοῖς ἀκορέστου φιλοκερδίας.

Διὰ τοῦτο ὑπὲρ τοὺς νεανίσκους αὐτῶν οὐκ εὐφρανθήσεται ὁ Θεὸς, καὶ τοὺς ὀρφανοὺς αὐτῶν, καὶ τὰς χήρας αὐτῶν οὐκ ἐλεήσει, ὅτι πάντες ἄνομοι καὶ πονηροὶ, καὶ πᾶν στόμα λαλεῖ ἄδικα.

Ἀποφέρει καὶ νῦν ὁ λόγος ἡμᾶς, οὐκ ἀπ' ἀδήλου ἐμφανῶν, εἰς τὰ ὑπ' αἴσθησιν τε καὶ

νοητά. νεανίσκους γὰρ ἐνταῦθά φησιν, οὐχὶ δήπου πάντως τοὺς ἐν ἀκμῇ σώματος, ἤτοι τοὺς ἐν ἀκμῇς τε καὶ ἥβης ἕρκιχῃ, σημαίνει δὲ μᾶλλον τοὺς οἷόσπερ αὖ ἔχειν εἰς νοῦν καὶ καρδίαν ἐκμὲν τὸ πνευματικὸν, ὥστε δυνατῶς κατορθοῦν καὶ μάλα νεανικῶς τὰ δι' ὧν ἔσονται λαμπροὶ, καὶ Θεῷ γνωρίμοφανεῖς, καὶ ἀπάσης ὑπερβολῆς ἔμπλεοι. Τοῖς ὧδε πως ἔχουσιν ὁμιλῶν, καὶ ὁ μακάριος Ἰωάννης προσαναφώνησε, λέγων, Γράφω ὑμῖν, νεανίσκοι, ὅτι ἰσχυροὶ ἐστε, καὶ νενικήκατε τὸν πονηρόν. Ἀλλὰ πρὸ μὲν τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ὀλίγοι τινὲς ἦσαν, καθ' ὑπερβολὴν ἀρετῆς γεγονότες, καὶ παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις, καθ' ὃν ἔφην ἄρτιον τρόπον ἀνδρίζεσθαι μεμελετηκότες, ὅσα τοῦ καὶ ἀμωμήτως ἐλέσθαι πληροῦν τὸ προσδοκώμενον ἐπόλιον καὶ τοῖς κατὰ νόμον αὐχήμασιν ὑπερφέρειν δυνατῶς καὶ μάλα πλουσίως. ἦσαν γὰρ οὐκ ἀπόβλητοι παρὰ Θεῷ. καιρὸς γὰρ ἦν ἔτι τὰ ἐν νόμῳ σκιᾶς, καὶ τὰ ἀληθείας καὶ ἐν Χριστῷ πολιτείας ὕστερον πεφανερωμένης, ἐν ἐπαίνοις εἶναι σχεδὸν πολλοῖς. ὅτου καὶ γέγραπται παρά τε Ζαχαρίᾳ καὶ Ἐλισάβετ· ἐγένετο γὰρ ἐν ταῖς ἡμέραις Ἡρῴδου τοῦ βασιλέως τῆς Ἰουδαίας ἱερεύς τις ὀνόματι Ζαχαρίας ἐξ ἐφημερείας Ἀβιᾶ, καὶ γυνὴ αὐτῷ ἐκ τῶν θυγατέρων Ἀαρών, καὶ τὸ ὄνομα αὐτῆς Ἐλισάβετ. ἦσαν δὲ δίκαιοι ἀμφότεροι ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, πορευόμενοι ἐν πάσαις ταῖς ἐντολαῖς καὶ δικαιώμασι τοῦ κυρίου ἀμεμπτοι. Κατὰ τοῦτον οἶμαι τὸν τρόπον τῶν ἐν Χριστῷ καὶ αὐτοὺς τοὺς ἁγίους προφήτας. Καὶ μὲν δὴ καὶ ὁ θεσπέσιος Παῦλος καίτοι λέγων ἀναφανδὸν, ὅτι γέγονε κατὰ δικαιοσύνην τὴν ἐν νόμῳ ἄμεμπτος. ἀλλὰ τί μοι κέρδος; ταῦτα, φησὶν, ἥγημαι δι' τὸν Χριστὸν ζημίαν. Οἶδα μὲν δὴ τὸ ὑπερβάλλον τοῦ πάντων ἡμῶν σωτῆρος Χριστοῦ, τοῖς κατὰ νόμον αὐχήμασιν ὑποδεικνυμένους ἅμα δυσῤῥοί τε ἦσαν, καὶ νεανικοί. μετὰ τὴν ὑπερφάνειαν αὐτοῦ, καὶ τὸ κήρυγμα τὸ δι' αὐτοῦ, πέπαυται τὰ ἐν νόμῳ, μεταποιήσεν ἡ σκιὰ τοῖς ἀληθείᾳ, εἰσκεκόμισται δὲ ἡ ἐν πνεύματί τε καὶ ἀληθείᾳ λατρεία. Οὐκοῦν οὐ φαίνεται θεὸς, ὅτι τοῖς τῶν Ἰουδαίων νεανίσκοις, τοῦτ' ἔστι, τοῖς ἀνδριζομένοις ἔτι, διὰ τὸ ζῶν ἐλέσθαι νομίμως. ἀποδέδεκται δὲ αἱ δι' αἱμάτων θυσίαι, καὶ περιτομὴ, βαπτισμοὶ διδαχαὶ, καὶ σαββάτων ἀργίαι. δεδιδάγμεθα δὲ, ὡς ἔφην, τῆς ἀνδρυσάσης Θεῷ πολιτείας τὴν ὁδόν. ἀπόβλητοι δὴ οὖν καὶ μάλα εἰκότως μετὰ τὴν καταβολὴν τῆς σκιᾶς οἱ κατ' αὐτὸν νεανίσκοι· καὶ τῆς καρικτείρεσθαι μακρὰν ὀρφανοί τε καὶ χῆραι.

excedunt, & sub intelligentiam recidunt. Iuuenes enim hic dicit, non semper viribus corporis, aut carnis pubertate florentes, sed denotat verius eos qui animi & cordis robur spirituale habent, vt possint iuuenili alacritate rectè obire ea, vnde illustres euadant, Deóque spectatissimi, omnique genere probitatis cumulati. Qui hac sunt habitudine, eos alloquitur etiam beatus Ioannes, inquiens: [Scribo vobis, adolescentes, quoniam fortes estis, & vicistis MALVM.] Cæterùm ante Seruatoris nostri aduentum extiterunt quidam etiam apud Iudæos, qui eo, quem iam dixi, modo fortiter agere studuerunt: & mandati citra reprehensionem exequendi voluntate, & legalium ornamentorum splendore. Non erant autem à Deo reiecti. Adhuc enim tempus erant vmbræ legalis: & cùm euangelica ac Christiana vita, nondum patefacta esset, hæc quidem erant summæ laudis. Sic scriptum est de Zacharia, & Elizabeth. [Fuit diebus Herodis regis Iudææ, sacerdos quidam nomine Zacharias ex vice Abia, & vxor ei è filiabus Aaron, cui nomen erat Elizabeth. Erant verò iusti ambo coram Deo, ambulantes in præceptis, & iustificationibus Domini sine querela. Ad hunc modum etiam sancti prophetæ vixerunt, opinor. Quinimò diuinus Paulus, licet manifestè dicat se fuisse in legis iustitia inculpatum, ait tamen: Quæ mihi lucro erant, hæc duco propter Christum damna. Itaque ante aduentum omnium nostrum Seruatoris Christi, nonnulli laude ipsius legis conspicui, & fortes erant & iuueniles. At post apparitionem eius, prædicationémque Euangelii cessarunt Legalia, transiuit vmbra in veritatem, ac spiritualis veruſque cultus est introductus. Quare non delectatur Deus Iudæorum iuuenibus, id est, qui viriliter adhuc agunt susceptо vitæ legalis instituto: non sunt autem accepta cruenta sacrificia, & carnis circumcisio, lotionum doctrinæ & sabbatorum otia. Docemur autem, vt dixi, instituendæ vitæ, quæ Deo placet viam. Reiectitii sunt ergo, & quidem valdè merito qui post cessationem vmbræ, per eam iuuenes sunt. Et longè sunt à miseratione pupilli & viduæ. Pupillos autem

A
B
C
D
E

» Luc. 1.

vocat, qui velut alimento indigent spirituali, & institutione magistrorum. Viduas similiter animas esse dicimus, quæ cùm omnium bonarum disciplinarum satorem & suppeditatorem non habeant, facultate fructificandi destituuntur. Quod autem veræ doctrinæ expertes inueniemus Israelitas, propter debacchationem in Christum, laudare nemo potest. Obtenebrati sunt enim oculi eorum ne videant, iuxta Psallentis vocem, & incuruata sunt terga eorum omnino, vt non possent supra aspicere, sed veluti incurui terrenis rebus affigerentur. Accidet verò hoc illis, inquit, non sine causa: Sed quia omnes, inquit, & mali extiterunt, & omne os loquitur iniqua. Quî enim omnibus sceleribus cooperti non sint, qui eum qui vocabat ad vitam, qui nesciebat peccatum morti tradere studuerunt? quamuis lex manifesto dicat: Innocentem & iustum non interficies. Annon etiam omnis lingua Iudæorum loquuta est iniqua? acclamarunt enim Christo, dicentes Pilato, Tolle, tolle, crucifige eum. Et si nunc non occidas, non es amicus Cæsaris.

A ὀρφανοὺς δὲ φησι, τοὺς ἐξ αἱαστροφῆς δεομένους τ πνευματικῆς, ⁊ παιδαγωγίας τ ἐκ διδασκάλων. χήρας τε ὁμοίως, ψυχὰς τὰς φαμὲν τὰς δ δώδεκα, καρποφορεῖν ἐν σοφίᾳ γεγυμνασμένας. ἀφῆτε ὃ μὴ ἔχειν τὸν ἀπόντων αὐτοῖς τῶν ἀγαθῶν μαθημάτων. ἀορεσία τε ⁊ χορηγόν. ὅτι δὲ παιδεύσεως ἀληθοῦς ἡμιρηκέναι δ ῥήσομεν τοὺς ἐξ Ισραὴλ, δῆλον τ εἰς Χριστὸν προπέτειαν, ἐπανέσθεν αὖ σαφεῖς. ἐσκοτίσθησαν γὰρ οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν τ μὴ βλέπειν ⁊ τ τῆς ψάλλοντος φωνῆς. ⁊ συνεκάμφθη τὰ νῶτα αὐτῶν. καὶ τοῦτο δῆλόν πόθεν ὡς μὴ δύνασθαι τὰ ἄνω βλέπειν, ἀλλ' οἱονεὶ κεκαμμένας, τοῖς γηΐνοις ἐνερηρεῖσθαι πράγμασι. πείσονται δ τοῦτο φησὶν ὁ μαθὼν. ἀλλ' ὅτι πάντες ἄνομοι γεγόνασι ⁊ πονηροί, καὶ πᾶν στόμα λαλεῖ ἄνομα. πῶς γὰρ οὐκ ἄνομοι, ⁊ ἀπάντων ἐμπλέοι πονηρίας, οἱ θανάτου παρεσκευασμένοι ἀσυνδιάστατον τὸν καλὸν τοῦτο τροφὸν ζωῆς, τ οὐκ εἰδότα τ ἁμαρτίαν, καίτοι τῷ νόμου λέγοντος σαφῶς. ἀθῷον ⁊ δίκαιον οὐκ ἀποκτενεῖς. πῶς δὲ πᾶσα γλῶσσα τῶν Ιουδαίων λελάληκεν ἄδικα. κατεκεκράγεσαν γὰρ τοῦ Χριστοῦ Πιλάτῳ λέγοντες. ἆρε, ἆρε, σταύρωσον αὐτόν. ⁊ ἐὰν μὴ τοῦτον ἀποκτείνῃς, οὐκ εἶ φίλος τοῦ Καίσαρος.

B

C

Omnibus hic non auersus est furor, sed adhuc manus excelsa: Et succendetur velut ignis iniquitas, & velut herba arida deuorabitur igne, & succendetur in densitate saltus, & deuorabit omnia quæ circum colles sunt. In ira furoris Domini combusta est terra vniuersa, & erit populus quasi combustus ab igne. Homo fratris sui non miserebitur, sed declinabit ad dexteram, quia esuriet: & comedet a sinistris, & non saturabitur homo, comedens carnes brachii sui. Comedet Manasses Ephraim, & Ephraim Manasse, quoniã simul oppugnabunt Iudam.

Vigente adhuc diuina ira, & impendente illa manu flagellum suppliciaque illis admouet, singula quæ euentura sunt, conatur aptè præmonstrare, moderationes efficiens auditores terroribus. Hanc igitur ob causam vaticinationes grauium malorum instituit Deus, vt timentes cum offendere, malis ex ira illatis non sint obnoxii, sed potius ab illis grauibus liberentur. Et succendetur, inquit, ergo iniquitas vt ignis. Iniquitatem

Επὶ πᾶσι τούτοις οὐκ ἀπέστραφη ὁ θυμὸς, ἀλλ' ἔτι ἡ χεὶρ ὑψηλή. καὶ καυθήσεται ὡς πῦρ ἡ ἀνομία, καὶ ὡς ἄγρωστις ξηρὰ βρωθήσεται ὑπὸ πυρός. καὶ καυθήσεται ἐν τοῖς δάσεσι τ δρυμοῦ, καὶ συκοφαγήσεται τὰ κύκλῳ τ βουνοῦ πάντα. ἀφὰ θυμὸν ὀργῆς κυρίου, συνεχαύθη ἡ γῆ ὅλη. καὶ ἔσται ὁ λαὸς ὡς ὑπὸ πυρὸς κεκαυμένος. ἀνὴρ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ οὐκ ἐλεήσει, ἀλλ' ἐκκλινεῖ εἰς τὰ δεξιὰ, ὅτι πεινάσει καὶ φάγεται ἐκ τῶν ἀριστερῶν, καὶ οὐ μὴ ἐμπλησθῇ ἀνὴρ τοῦ ἀδελφοῦ ἐδίων τὰς σάρκας τ βραχίονος αὐτοῦ. φάγεται γὰρ Μανασσῆς τὸν Εφραὶμ, καὶ Εφραὶμ τὸν Μανασσῆ. ὅτι ἅμα πολιορκήσουσι τὸν Ιούδαν.

D

Αχμαζούσης ἔτι τῆς θείας ὀργῆς, ἐπηρτημένης δὲ ⁊ αὐτῆς τ χεῖρος τῆς ἐπαγωγῆς τῶν μαστίγων, ⁊ τὰς αἰτίας αὐτοῖς, ἕκαστα σαφῶς τῶν συμβησομένων προαναγορεύειν πειρᾶται, σωφρονιστέρους τοῖς δείμασι τοὺς ἀκροωμένους ἀποτελῶν. τούτου γὰρ ἕνεκα τ αἰτίας παρέθηκεν ὁ θεσπεσιώτατος τ δεινῶν ἐποίησε θεὸς, ἵνα δεδοικότες ἐπιστρέψωσιν αὐτὸν, μὴ τοῖς ἐξ ὀργῆς ἐπενεχθεῖεν κακοῖς. ἐξὸν δὲ μᾶλλον ἀποφεύγειν τῶν δεινῶν. καυθήσεται, φησὶν ἡ ἀνομία ὡς πῦρ. δυνάμενον

E

fame acuuntur, & rabidè aguntur, in aliquos, declinant ad dextra, & edent à siniſtris, id eſt, hoc & illuc conuertentur, illos à dextris mordentes, hos à læua, parcentes nemini, inſatiabili cupiditate ſeipſos inuadendi ardentes. Non enim, inquit, ſatiabitur homo comedens carnes brachii ſui. O rem miram & incredibilem! Non, inquit, ſibi ipſis comparcent, ex impotenti videlicet inſania. Prorupta enim ſemel & deſperata audacia freti, ad omnia turpiſſima acerrimè & iuuenili more progredientur. Poſtea dicit: Comedet enim Manaſſes Ephraim, & Ephraim Manaſſem. Ephraim verò & Manaſſes fuerunt duo fratres, & filii Ioſeph. At neque inter ſanguinis charitate coniunctos, inquit, natura ipſa tunc pacem conſtituet: leges conſanguinitatis inanes erunt & irritæ. Surgent enim alius in alium fratres, & eodem prognati ſemine, vnus in vnum, duo in alterum. Comedet nempe, inquit, Manaſſes Ephraim, & Ephraim Manaſſem, quoniam ſimul Iudam oppugnabunt: Itaque confuſione repleta ſunt omnia, & in quos non licebat, & à quibus non licebat permiſcuè furor egit omnia. Et hæc quidem hiſtoricè, quemadmodum dixi, cœtui Iudæorum acciderunt. Nobis autem ipſis etiam cauendum eſt. Punitur enim inobedientia, & in quam quiſquis recidit, tanquam igni comburetur, eúmque & carnalis voluptas, & ardens cupiditas incendent, ac erit ei intus in animo ac corde pugna intolerabilis, ac inſurget contra ſpiritum caro, & ingens erit iactatiò ac tumultuatio. Quare ſicuti & diuinus Paulus inquit: Spiritu ambulate, & cupiditatem carnis ne perfeceritis. Nam ſi Deo ſubditi ſumus, ambulabimus in ſpiritu, & carnales cupiditates ſuperabimus, internáſque animi faces vincemus, & cor tranquillum pacatúmque conſeruabimus. Pax enim Dei, ſicut ſcriptum eſt, quæ ſuperat omnem mentem, cuſtodiet corda noſtra, & cogitationes noſtras.

λιμῷ τεθημμένων εἰς ἀγελιότητα τ̃ κατὰ πάντων, ἐκκλινοῦσιν εἰς τὰ δεξιά, & φάγονται ἐκ τ̃ν ἀριστερῶν· τ̃τ' ἔστιν, τ̃ν δὲ κἀκεῖσε τὸ εἰσραφήσονται, καταδακόντες τοὺς ἐκ δεξιῶν, τοὶς ἐξ ὠνύμων, φειδόμενοί τε μηδαμ̃ς οὐδενός, καὶ ἀκόρεστον ἔχοντες τ̃ κατ' ἀλλήλων ἐφόδου τὸν πόθον. ὁ γὰρ μὴ ἐμπλησθ̃, φησὶν, ἀν̃ρ τὰς σάρκας τ̃ βραχίονος αὐτ̃. ὦ τ̃ παραδόξου τερατώματος; οὐδὲ ἑαυτ̃ν φείσονται, φησὶν, ὡς ἐξ ἀκεφάλου μανίας. ἀπεγνωκότες γὰρ ἅπαξ τοὺς πάνυ ὁπλοις τ̃ν ἐκτοπωτάτων βασιλεῦσι νεανικῶς. εἶτα φησὶν, ὅτι φάγεται γὰρ Μανασσ̃ς τ̃ν Ἐφραὶμ, & Ἐφραὶμ τ̃ν Μανασσ̃. Ἐφραὶμ δὲ & Μανασσ̃ς δύο γεγόνασιν ἀδελφοὶ, καὶ Ἰωσὴφ υἱοί. ἀλλ' οὐδὲ τοῖς ἐξ αἵματος, φησὶν, εἰς διάθεσιν σεσημασμένοις βασιλεύσῃ τότε τ̃ εἰρήνην ἡ φύσις· ἀργήσουσι γὰρ συγγενείας οἱ νόμοι. κατεξαναστήσονται γὰρ ἀλλήλων ἀδελφοὶ καὶ ὁμόσπορροι, εἷς τε καθ' ἑνὸς, & καθ' ἕτερον δύο. φάγεται γὰρ, φησὶ, Μανασσ̃ν τ̃ν Ἐφραὶμ, καὶ Ἐφραὶμ τ̃ν Μανασσ̃, ὅτι ἅμα πολιορκήσουσι τ̃ν Ἰούδαν. συγχύσεως οὖν ἀρὰ τὰ πάντα μεμέστωται, καὶ ἀδιάκριτα πᾶσι τὰ ἐξ ὀργ̃ς, & καθ' ὧν ὰ ἦμεν, καὶ πρ̃ ὧν ὰ ἦμεν. καὶ ταυτὶ μὲν, ὡς ἔφην ἱστορικῶς, τοῖς τ̃ν Ἰουδαίων ἀγέλαις συνέβη παθεῖν. τὸ δὲ φυλακτέον ἡμ̃ν αὐτοῖς. καλάζεται γὰρ ὁ δυσήκοον, καὶ εἴτις εἰς τοῦτο πέσοι, ὡς ὑπὸ πυρὸς καυθήσεται, καταφλεγούσης αὐτὸν καὶ σαρκικ̃ς ἡδονῆς, καὶ θερμ̃ς ἐπιθυμίας. ἔξῃ δὲ καὶ εἰς νοῦν καὶ καρδίαν ἀφόρητον μάχη. κατεξαναστήσεται γὰρ τ̃ πνεύματος ἡ σὰρξ, καὶ ἐν θορύβοις ἔσαι πολλοῖς. διὸ, κατὰ φησὶν ὁ θεσπέσιος Παῦλος, ἐν πνεύματι περιπατεῖτε, καὶ ἐπιθυμίαν σαρκὸς ὰ μὴ τελέσητε. ὑπολαμβάνομεν γὰρ τ̃ Θεῷ περιπατήσομεν ἐν πνεύματι, καὶ χρείττοις ἐσόμεθα σαρκικ̃ν ἐπιθυμιῶν, καὶ τὰς εἰς νοῦν ἔσω νικήσομεν φλόγας, καὶ ἀσασίαστον τηρήσομεν τὴν καρδίαν. ἡ γὰρ εἰρήνη τ̃ Θεοῦ, κατὰ γέγραπται, ἡ ὑπερέχουσα πάντα νοῦν φρουρήσῃ τὰς καρδίας ἡμ̃ν καὶ τὰ νοήματα ἡμ̃ν.

CAP. X. *In omnibus his non auerſus eſt furor, ſed adhuc manus excelſa. Væ qui ſcribunt iniquitatem. Scribentes enim iniquitatem ſcribunt; declinantes iudicium pauperum, & diripientes ius inopibus populi mei, quo viduas habeant prædæ.*

Ἐπὶ πᾶσι τούτοις οὐκ ἀπεστράφη ὁ θυμὸς, ἀλλ' ἔτι χεὶρ ὑψηλή. οὐαὶ τοῖς γράφουσι πονηρίαν. γράφοντες γὰρ πονηρίαν γράφουσιν. ἐκκλίνοντες κεῖσιν ὡσῶν, καὶ ἁρπάζοντες κείματα πενήτων τ̃ λαοῦ μου. ὥστε εἶναι αὐτοῖς χήρας εἰς ἁρπαγὴν. καὶ ὀρ-

φαυὸν εἰς τοῦτο νομιῶ. καὶ τί ποιήσουσιν ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς ἐπισκοπῆς; ἡ γὰρ λίψις ὑμῖν πόρρωθεν ἥξει. καὶ τοὺς τίνα καταφεύξεσθε, τὴν βοηθησαι; καὶ ποῦ καταλήψεσθε τὴν δόξαν ὑμῶν τοῦ μὴ ἐμπεσεῖν εἰς ἐπαγωγήν;

A *& pupillos diripiant. Quid verò facient in die visitationis? Afflictio enim vobis de longe veniet: Et ad quē perfugietis, vt auxiliū consequamini? Et vbi relinquetis gloriā vestrā, ne incidatis in abductionē?*

Ὅτε τὰς τῶν Ἰουδαίων συμφορὰς, καὶ τὰ ἐσόμενα βλάβη δηλῶν τῶν πολεμίων χερὸς, πλατύτερον ἡμῖν ὁ προφητικὸς ἐξηγεῖται λόγος. τότε δὴ λίαν σοφῶς τε καὶ οἰκονομικῶς ἐπιφέρει τὰς αἰτίας, ἐφ' αἷς ὁ τῶν ὅλων λελύπηται Θεὸς, καὶ πειρᾶται διδάσκειν ὅτι ψῆφος ἐστὶ θεῖος ὁσία γέγονε καλοῦσα τοὺς δίκην. οὐ γὰρ ἀδίκως ἐκτείνεται δίκτυα πτερωτοῖς, κατὰ τὸ γεγραμμένον. Οὐαὶ τοίνυν, φησὶ, τοῖς γράφουσι πονηρίαν· γράφοντες γὰρ πονηρίαν γράφουσιν, ἐκκλίνοντες κρίσιν πτωχῶν, καὶ ἁρπάζοντες κρίματα πενήτων τοῦ λαοῦ μου. ἦσαν μὲν γὰρ τοῖς Ἰουδαίοις οἱ καλούμενοι γραμματεῖς. ἔργον ἦν αὐτοῖς τὸ ἐφ' ἑκάστῳ πράγματι τοῦ νόμου σκοπὸν, τοῖς ἐθέλουσι μαθεῖν σαφῆ ποιεῖν, καὶ τοῖς δὲ δημοκρίνειν λαοὺς ἐγκεχειρισμένοις, τὰ τοιάδε προσταλῆν. Γέγραπται γὰρ ὅτι χείλη ἱερέως φυλάξεται κρίσιν, καὶ νόμον ἐκζητήσουσιν ἐκ στόματος αὐτοῦ. ἠπατῶμενοι τοίνυν αἰσχρῶν λημμάτων, ἀδίκους ἐποιοῦντο τὰς συγγραφὰς, τὸ τῷ θείῳ νόμῳ δοκοῦν, ἀνοσίως ἐκκαπηλεύοντες, καὶ οἱονεὶ μίσγοντες τὸν οἶνον ὕδατι, καὶ τὸ καθαρὸν ἀργύριον, ἀδόκιμον ἀποφαίνοντες, ἵνα χήραν ἀδικῶσι, καὶ ἁρπάζωσι κρίματα πενήτων, καὶ τοῖς ἐκ πλεονεξίας κακοῖς ἐπάγωσιν ὀρφανὸν καθάπερ τινὰ τοῦτο νομιοῦσι, τοῖς ἐθέλουσι πλουτεῖν, ἑτοίμως προβεβλημένοις. Ἀλλ' ὅτοι, φησὶ, τί ποιήσουσιν ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς ἐπισκοπῆς; ἐπισκοπὴν δὲ φησιν ἡμέραν, τὸν τοῦ πολέμου καιρὸν, καθ' ὃν ἐπεσκέψατο Θεὸς τοὺς γράφοντας πονηρίαν, καὶ τὰ ὀρθὰ τοῦ νόμου κρίματα διαστρέφοντας. ποῖος γὰρ ὑμῖν πλοῦτος βοηθήσῃ, φησὶ; ὠνήσῃ δὲ τίνα τρόπον τῶν ἐκ πλεονεξίας ὑμῖν συνηθροισμένων ἡ ἀθεσία; ἠδικήσατε, κατεφθείρατε νόμον, πεπατήκατε τὸν τοῦ νομοθέτου σκοπόν. εἶτα ὅποι ποτὲ βαδίσεσθε, τί δὲ δράσαντες ἢ λέξαντες, διαφεύξεσθε τὴν ἡμέραν τῆς ἐπισκοπῆς; ἡ γὰρ θλῖψις ὑμῖν πόρρωθεν ἥξει. ἐμάχοντο μὲν γὰρ Ἰουδαῖοι πολλάκις πρὸς τοὺς πλησίον ἔθνη, Ἰδουμαίους τε φημὶ καὶ Ἐλαμίτας, Μωαβίτας, καὶ Σύρους, καὶ τοὺς καλουμένους Φιλισταίους· συνέβαινε δὲ καὶ ἀμείνους ὁρᾶσθαι πολλῶν κρατοῦντας ἐν μάχαις, ἀλλὰ νῦν φησὶν, ἡ θλῖψις ὑμῖν πόρρωθεν ἥξει.

Cum Iudæorum calamitates, & incommoda hostili manu futura, latius nobis propheticus sermo exponit, tunc prudentissimè quoque & appositè infert causas, propter quas vniuersitatis Deus offensus est, docereque conatur, causam hanc esse sanctum B decretum Dei, ad pœnam vocantis. Non enim iniustè tenduntur retia volucribus, iuxta id quod scriptum est: Væ igitur, inquit, qui scribunt iniquitatem. Scribentes enim iniquitatem scribunt, detorquentes iudicium pauperum, & eripientes ius inopibus populi mei. Extiterunt etenim apud Iudæos scribæ vt vocantur: quorum officium erat, legis scopum ac in quaque re sensum quibuslibet discere volC lentibus explicare, & quibus iudicandorum populorum munus erat demandatum hæc suggerere. Scriptum verò est: [Labia sacerdotis custodient " Mal. 2. iudicium, & legem exquirent ab ore " eius.] Itaque turpis quæstus illecebra " victi libros iniquos scribebant, legis mentem impiè cauponantes, & velut vinum aquæ miscentes, & purum argentum, adulterinum reddentes, vt viduam iniuria afficerent, & eriperent ius pauperibus, ac orphanum veluti prædam aliquam ditescere volenD tibus facile expositam subiicerent. At, inquit, isti, quid facient in die visitationis? Visitationis autem diem vocat belli tempus, quo inspexit Deus scribentes iniquitatem, & recta legis iudicia detorquentes. Quæ enim opes vobis opitulabuntur, inquit? Quonam pacto congregatarum à vobis rerum ex auaritia coaceruatio iuuabit? Iniuriam feciſtis, corrupistis legem, proculcastis consilium legislatoris: Iam quò E tandem euadetis? quid etiam agetis, aut quid loquemini, quò effugiatis diem visitationis? Afflictio etenim vobis à longe veniet. Pugnabant quippe Iudæi sæpenumero aduersus accolas gentes, Idumæos inquam & Elamitas, & Moabitas, & Syros, & qui Philistini dicuntur: euenitque vt multis meliores, ac in pugna superiores viderentur. Sed nunc, inquit: Afflictio vestra procul veniet,

id est, non aduersus Idumæos vobis certamen erit, non aduersum Moabitas bellum, sed nec aduersus vllos accolas, quos aliquando subegistis, & ex prælio maiorem laudem consecuti, corona nobilissima redimiti estis: sed nunc vobis afflictio procul veniet. Videtur autem hinc vel Assyriorum incursionem, vel Romanorum subindicare. Nam & hi & illi è longinquo venerunt: Incumbente verò afflictione, vbi relinquetis vestram gloriam, vt non incidatis in abductionem? Fregistis enim, inquit, sæpe hostes, & inuadentibus restitistis, ac vrbes & regiones vestras conseruastis: nunc autem gloriam istam vbi relinquetis? Cadetis enim omnes fortitudine, quæ sæpe contra alios valuit, nullo modo vos iuuante. Quid enim facietis vt non incidatis in abductionem? Abductionem vocat, illatam ipsis ab ira diuina & bellicam calamitatem. Deo nimirum inducente delinquentibus pœnas, quis auertet? Aut qua ratione qui pœnæ & supplicio obnoxii sunt iuuabuntur? nulla. Etenim & diuinus Dauid psallit dicens: [Domine, ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me.] & rursus: [Tu es terribilis, & quis resistet tibi? ex tunc ira tua.] Amolietur siquidem diuinam iram nemo: at eam quasi emollit pœnitentia: imò, ne quatietur quidem prorsus imperium, siquis velit rectè & legitimè & secundum oraculorum eius placita viuere.

Psal. 6.

In omnibus his non auersus est furor, sed etiamnum manus excelsa. Væ Assyriis, virga furoris mei & ira est in manibus eorum. Iram meam in gentem iniquam mittam, & populo meo edicam, vt faciat spolia, & prædas agat, & conculcet vrbes, & redigat eas in puluerem. Ipse autem non sic cogitauit, & animo non sic reputauit: sed mutabit animum suum, vt etiam disperdat gentes non paucas. Quod si dixerint ei, Tu solus es princeps: & dicet non cepi regionem quæ est supra Babylonem, & Chalanem, vbi turris ædificata est. Cepi Arabiam, & Damascum, & Samariam: quemadmodum cepi has, etiam cunctas regiones capiam.

Vbique Deum suæ gloriæ curam habuisse inueniemus. Etenim indignè fert iam cùm videt aliquos placita sua con-

τοῦτ' ἔστιν, ὑ πρὸς Ιδουμαίους ὑμῖν ἡ μάχη. οὐ πρὸς Μωαβίτας ὁ πόλεμος. ἀλλ' οὐδὲ πρὸς τινας τῶ ὁμόρων, ὧν ἐαδ' ὅτε, ἢ κεκρατήκατε, & τὴν ἀμείνω λαχόντες ψῆφον ἐν μάχη τ τῆς θυχλείας ἀνεδήσασθε στέφανον· ἀλλὰ νῦν ὑμῖν ἡ θλίψις πόρρωθεν ἥξει. ἔοικε γ ἀφ' ἑτούτων, ἢ τὴν Ασσυρίων τ ἔφοδον, ἢ ἡγεῖσθαι τ τῶν Ρωμαίων ὑποδηλοῖ. πόρρωθεν γὰρ ὅτοί τε κἀκεῖνοι. ἐπενεγκεῖν μὴν ἡ θλίψεως, ποῦ καταλήψεσθε τ ἑαυτῶν δόξαν, ὑ μὴ ἐμπεσῆν εἰς τ ἐπαγωγήν. κατισχυρίσασθε μὲν γὰρ πολλάκις φησὶ τ ἐχθρῶν, ἢ τοῖς ὑπτοδοῦσιν αὐτομισάμενοι σεσώκατε τὰς πρ' ὑμῖν πόλεις τε ἢ χώρας. νυνὶ γ τ' ὑπὲρ τούτω δόξαν, ποῦ καταλήψεσθε; πεσεῖσθε γὰρ πάντες, κατ' οὐδένα ἕτερον ὠφελοῦσης ὑμᾶς τ ἢ τῆς ἑτέρων ἀνδρίας. τί γὰρ ποιήσετε ὑ μὴ ἐμπεσῆν εἰς ἐπαγωγήν; ἐπαγωγὴν δέ φησι τ ἐπενεχθεῖσθαι αὐτοῖς ὡς ἀπό γε τ θείας ὀργῆς, & τ ἐκ τ πολέμου συμφορᾶν. Θεοῦ γὰρ ἐπάγοντος τοῖς πλημμελοῦσι τὰς δίκας τίς ὁ ἀποτρέπων; ἢ πῶς αὐτοῖς κατὰ πόνων ἢ κόλασιν ὑπεκουρήσει τόπος; οὐκ ἔστιν οὐδείς. συγχάρητι ἢ ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ ψάλλων ἢ φησίν. Κύριε, μὴ τῷ θυμῷ σου ἐλέγξῃς με, μηδὲ τῇ ὀργῇ σου παιδεύσῃς με. καὶ πάλιν· σὺ φοβερὸς εἶ, ἢ τίς ἀντιστήσεταί σοι; ἀπὸ τότε ἡ ὀργή σου. ἀποτρέπω μὲν οὖν οὐδεὶς τ θείαν ὀργήν, καταμαλάττει γ ὥσπερ αὐτὴν ἡ μετάνοια, μᾶλλον γ ὅλως σαλεύοιτο τ ἀρχὴν, εἰ δή βιοῦν ἐθέλοι τις ὀρθῶς & εὐνόμως, ἢ κατά γε τ δοκοῦντα τοῖς πρ' αὐτὸν θεσπίσμασιν.

Ἐπὶ τούτοις πᾶσιν οὐκ ἀπεστράφη ὁ θυμός, ἀλλ' ἔτι ἡ χεὶρ ὑψηλή. ὑαὶ Ασσυρίοις, ἡ ῥάβδος τ θυμοῦ μου, ἢ ἡ ὀργή ὅστιν ἐν ταῖς χερσὶν αὐτῶν. τ ὀργήν μου εἰς ἔθνος ἄθεμον ἀποστελῶ, καὶ τῶ ἐμῷ λαῷ σιωπάξω τ ποιῆσαι σκύλα καὶ προνομήν, & καταπατεῖν τὰς πόλεις, & θεῖναι αὐτὰς ὡς χοιμορτόν. αὐτὸς γ οὐχ ὅτως ἐνεθυμήθη, ἢ τῇ ψυχῇ οὐχ ὅτως λελόγισται. ἀλλὰ ἀπαλλάξει ὁ νοῦς αὐτοῦ, & τ ἐξολοθρεῦσαι ἔθνη οὐκ ὀλίγα. ἢ ἐὰν εἴπωσιν αὐτῷ, σὺ μόνος εἶ ἄρχων, ἢ ἐρεῖ, οὐκ ἔλαβον τὴν χώραν τ ἐπάνω Βαβυλῶνος & Χαλάνη, ὑ ὁ πύργος ᾠκοδομήθη. ἔλαβον Αραβίαν ἢ Δαμασκὸν, & Σαμάρειαν· ὃν τρόπον ταύτας ἔλαβον, ἢ πάσας τὰς χώρας λήψομαι.

Πανταχοῦ τῆς οἰκείας δόξης πεφροντικότα Θεὸν εὑρήσομεν. καλεπαίνει μὲν γὰρ εἰδή τινας βλέπει καταφρονοῦντας ἡρημένους, καὶ πρὸς οὐδὲν

ποιῆσθαι σουδάζοντας ὃ αὐτῷ δοκοῦν, πάντα δὲ ὡς σαθρὸν σείοντας κάλων, εἰς γε ὃ δεῖν ἀπονεῦσαι τοὺς τὰ ἐκτοπώτατα. τοιετρέπει γὰρ τοὺς τοιούτους μηνουχὶ καὶ αἰασφαλίζων θάλασσα, εἰς ὅ τι μάλιστα τελοῦν εἰς ὄνησιν αὐτοῖς. ὅτου γοῦν που φησὶ καὶ ὁ μακάριος Δαβίδ. ἐν χαλινῷ καὶ ἐν κημῷ τὰς σιαγόνας αὐτῶν ἁρμόσεις τοῦ μὴ ἐγγιζόντων σοι. πολλαὶ αἱ μάστιγες τοῦ ἁμαρτωλοῦ. ἐπιφέρει δὲ τοῖς πλημμελοῦσι τὴν κόλασιν, οὐ τινα ῥάβδον εἰς χεῖρας ἐπιδιδοὺς τὴν ἰδίαν ὀργὴν αἰσθάνειν οὐκ ἀγαθοῖς, ἵν' αὐτοὶ γένοιντο κολάσεως τῶν ἀσεβούντων. συμβαίνει δὲ τοὺς εἰς τοῦτο προπεπλημμένους φρονῆσαί τι μέγα καὶ τῶν κεκολασμένων, μᾶλλον δὲ καὶ τοῦ παραδόντος αὐτούς. οὐ γὰρ ἐννοοῦσιν ὅτι κεκρατήκασιν αὐτῶν ἑκόντος Θεοῦ, καὶ ψῆφον ἐπάγοντος τοῦ παθεῖν αὐτούς· οἴονται δὲ ὅτι καὶ σώζειν ἐθέλοντος κεκρατήκασι. μεθίησι τοίνυν ἐπ' αὐτοὺς τὴν ὀργὴν, καὶ σφόδρα εἰκότως. ὅπου γὰρ τοῖς ὑπερηφάνοις ἀντιπάσσεται, καπασεῖ μὲν αὐτοῦ τὸ ὀφρυῶν, ποιναῖς δὲ ἀνατιθεῖς ταῖς αὐτοῖς πρεπούσαις, πειρᾶται πληροφορεῖν ὅτι μὴ τῆς ἰσχύος ἐκείνων ἔργον τοῦτο, ἀλλὰ τοῦ παρ' αὐτοῦ νεύματος. ὃ κρατῆσαι τῶν κεκολασμένων. πέπονθέ τι τοιοῦτον ὁ τῶν Ἀσσυρίων βασιλεύς. ὅπου γὰρ εἶλε τὴν Ἰουδαίαν, καὶ πεπορθηκὼς πόλεις, μέγα πεφρόνηκεν ἐφ' ἑαυτῷ, καὶ δὴ καὶ ᾤετο τῆς ἁγίας κρατῆσαι γῆς, καὶ τοῦ θεοῦ βούλησιν θεοῦ τοῦ προειπόντος αὐτῆς, καὶ σώζειν ἐπισχυρισαμένου. τούτης ἕνεκα τῆς αἰτίας φησὶν, ὅπου μὴ ἀπεστράφθαι τὸν θυμὸν, ἐπενεχθήσεσθαι δὲ τοῖς Ἀσσυρίοις. καὶ ποία τίς ἐστιν ἡ τοῦδε προφάσεως; ἡ μὲν γὰρ ῥάβδος, φησὶ, τῆς ἐμῆς ὀργῆς, ἐν ταῖς αὐτῶν δέδοται χερσὶν, παρ' ἐμοῦ δηλονότι, ὥστε καθαπάξ ἐν αὐτῇ τοὺς εἰς ἐμὲ δεδυσεβηκότας. ἐγὼ σὺν ἐπεξα αὐτοῖς, ὥστε ποιῆσαι σκύλα, καὶ προνομεῦσαι τὸν ἐμὸν λαὸν, καὶ καταπατεῖν τὰς πόλεις, καὶ θεῖναι αὐτὰς εἰς κοπρίαν τόπον. εἰ μὴ γὰρ τὴν σώζουσάν με ἀπέστησα χεῖρα, καὶ γυμνοῖς ἀπέφηνα τοὺς ἀεὶ καὶ σὺν ἐμοὶ αὐτοῖς, καὶ παρ' ἐμοῦ δοθείσης ἰσχύος, οὐκ ἂν ἥλωσάν ποτε, χρείττους ἀεὶ γενόμενοι διὰ ἐμοῦ τῶν ἐχθρῶν. αὐτὸς γεμὴν ὁ Ἀσσύριος οὐχ οὕτως ἐνεθυμήθη, καὶ τῇ ψυχῇ οὐχ οὕτω λελόγισται, ἀλλ' ὅσον ἦκεν εἰς τὸν αὐτοῦ νοῦν, ἀπαλλάξει τοῦτ' ἔστιν, ὀλεθρεύσει ἔθνη οὐκ ὀλίγα. οἴεται γὰρ ὅτι ταῖς αὐτοῦ δυνάμεσιν αὐτόματος πατάξει μὲν οὐδεὶς, κρατήσει γε πάντως ἀμαχητί, καὶ πάντας ἕξει τοὺς ἑκάστης, αὐτεξάρτητος οὐδενός. ἁπλοῦν γὰρ οὐ-

temnere, ac pro nihilo ducere, & omnem funem mouere, vt ad omne genus turpitudinis deflectant. Tales autem ille conuertit, & tantùm non trahit fortiter, ad id quod in eorum commodum maximè cedit. Sic enim inquit beatus Dauid : [In camo & freno maxillas eorum constringes, qui non appropinquant ad te. Multa flagella peccatoris :] Infert autem supplicium his qui delinquunt, tradens iram suam veluti virgam quandam in manus hominum non bonorum, vt sint impiorum castigatores. Contingit autem eos qui ad hoc assumpti sunt, alto elatóque esse animo contra eos in quos animaduertitur, imò verò in eum qui eos tradidit. Non enim considerant hi, permittente Deo, & sententiam ferente vt paterentur illi, se eos subegisse. At verò isti etiam ipso seruare volente se vicisse existimant. Deriuat ergo hanc iram in illos, & iure quidem optimo. Dum verò superbis resistit, eorúmque superbiam deprimit, & cum pœnas irrogat ipsis dignas, plenam fidem astruere conatur, non fortitudinis eorum opus, sed ipsius nutus & voluntatis fuisse, vt eos punitos superarent. Simile quiddam accidit regi Assyriorum. Postquam enim cepisset Iudæam, vrbésque vastasset : altum apud se sapuit, & sanè putauit, se terram sanctam præter voluntatem Dei, & præsidentis, & seruare promittentis, subacturum. Hanc ob causam dicit, nondum furorem suum auersum, sed illud, Væ inducendum Assyriis. Et quæ tandem huius rei causa? Virga enim, ait, iræ meæ, in manus eorum traditur, à me videlicet, vt illa feriat eos, qui in me impietatem moliti sunt. Ego mandaui illis, vt spolia faciant, & prædæ habeant populum meum, & proculcent vrbes, & in puluerem eas redigant. Si enim manum seruatricem non subduxissem, & auxilio semper & solito & à me tradito non denudassem, capti non fuissent vnquam, per me superiores semper facti hostibus. Cæterum ipse Assyrius non sic cogitauit, neque sic animo reputauit, sed quod ad eius quidem animum spectat, mutabit, id est, euertet gentes non paucas. Putat enim resistere posse neminem suis viribus, sed absque labore se cunctas adeò gentes debellaturum, foréque dominum, nullo se opponente. Ita dum

inexplebilem animum habet, & rerum ſumma potiri vult, ſi accedat aliquis dicens ei: Tu ſolus es princeps, id eſt, an tu poſſis ſolus imperitare orbi terrarum? ad hæc, inquit, ſuperbam vocem emittens, dicet: Nónne cepi regionem quæ eſt ſupra Babylonem, & Chalanen, vbi turris ædificata eſt? Cepi Arabiam, & Damaſcum, & Samariam: quemadmodum cepi has, ira omnes regiones capiam. Chalane igitur, vbi turris ædificata à maioribus, in extremis quodammodo orientis partibus, vltra regionem & terram Babyloniorum ſita eſt. Itaque quemadmodum, inquit, in ipſis finibus orientalis terræ, mei regni terminos conſtitui, cepi autem Damaſcum & Samariam, quibus dii ipſorum nequaquam ſuccurrerunt, ſic & alias regiones exteras capiam. Quod autem Rapſaces verba referens ab Aſſyriorum rege, ſedentibus in muro dixerit, neceſſe habeo commemorare. Hæc dicit rex Aſſyriorum: Ne decipiat vos Ezechias ſermonibus, qui vos eripere non poterunt. Nec dicat vobis Ezechias, erepturum vos Deum: & poſt alia rurſus: Num liberarunt dii Gentium, ſuam quiſque regionem è manu regis Aſſyriorum? Vbi eſt deus Amath, & Arphath? Et vbi eſt deus ciuitatis Sepharaim? Num potuerunt eripere Samariam è manu mea? Quis tandem eſt ex omnium gentium illarum diis, qui terram ſuam ex manu mea liberauit, quoniam liberabit Deus Iſraelem de manu mea? Proinde régem Aſſyriorum qui de ſe magnificè ſenſit, & diuinam maieſtatem deridere voluit, pœnis ſubiecturum ſe denunciat. Etenim & nobis ipſis ſuperbiæ morbus odio eſt habendus: Cum autem contra ipſam diuinam maieſtatem audaci animo inflatus fuerit, tunc, tunc væ, & quidem iuſtiſſimè, hoc facere volentibus irrogabitur.

A τῶς ἔχοντι τὴ ψυχὴν, καὶ ἀεὶ τῶν ὅλων κρατεῖν ἐθέλοντι, κἂν εἴ τις προσοίσει τὶς λέγων· σὺ μόνος εἶ ἄρχων, τοῦτ' ἔστιν, ἆρα δυνήσῃ μόνος ἁπάσης καταρξαι τὴς ὑπ' ἠῶ γῆς; τοῖς τοῦτο, φησὶν, ὑπερφρονῶν ἀφήσῃ φωνὴν, ὑπερήφανον λέγων. Οὐκ ἔλαβον τὴ χώραν τὴ ἐπέκεινα Βαβυλῶνος, καὶ Χαλάννη, ἣ ὁ πύργος ᾠκοδομήθη; ἔλαβον Ἀραβίαν, καὶ Δαμασκὸν, καὶ Σαμάρειαν· ὃν τρόπον τούτους ἔλαβον, καὶ πάσας τὰς χώρας λήψομαι.

B Χαλάννη, ἣ ὁ πύργος ᾠκοδομήθη πρόδηλόν ἐστι τοῖς ἀρχαιοτέροις, κεῖται μὴν ἐν ἐσχάτοις τρόπον τινὰ τῶν ἑώας μέρεσιν, ἐπέκεινα ἤ τῶν Βαβυλωνίων χώρας τε καὶ γῆς. ὥσπερ οὖν, φησὶν, ἐξ αὐτῶν τερμάτων τῶν ἑώας γῆς τὴν ἐμαυτῆς βασιλείας τέθεικα τοῖς ὁρίοις, εἴλον γὰρ Δαμασκὸν καὶ Σαμάρειαν, ὠφελήσειεν οὐδὲν ἀπό γε τῶν ἐν αὐταῖς Θεῶν. ὕτω καταλήψομαι καὶ τὰς ἔξω χώρας. μεμνῆσθαι δὲ ἀναγκαῖον ὅτι καὶ Ραψάκης, τὰς πρὸς τοῦ βασιλέως Ασσυρίων ἀπαγγελίας φωνάς, προσαποφώνησε

C τοῖς ἐν τῷ τείχει καθημένοις. τάδε λέγει ὁ βασιλεὺς Ασσυρίων. μὴ ἀπατάτω ὑμᾶς ὁ βασιλεὺς Ἐζεχίας λόγοις, οἳ οὐ δυνήσονται ῥύσασθαι ὑμᾶς· καὶ μὴ λεγέτω ὑμῖν Ἐζεχίας, ὅτι ῥύσεται ἡμᾶς ὁ Θεὸς, καὶ μετ' ἕτερα πάλιν. μὴ ἐῤῥύσαντο οἱ θεοὶ τῶν ἐθνῶν ἕκαστος τὴν ἑαυτῶν χώραν ἐκ χειρὸς βασιλέως Ασσυρίων; ποῦ ἐστιν ὁ Θεὸς Εμὰθ καὶ Αρφάθ; καὶ ποῦ ἐστιν ὁ Θεὸς τῆς πόλεως Σεπφαρουείμ; μὴ ἐδυνάσθησαν ῥύσασθαι Σαμάρειαν ἐκ χειρός μου; τίς τῶν Θεῶν πάντων τῶν ἐθνῶν

D τούτων ἐῤῥύσατο τὴν γῆν αὐτῶν ἐκ χειρός μου, ὅτι ῥύσεται Ισραὴλ ἐκ χειρός μου; μεγάλα τοίνυν πεφρονηκότα τὸν Ασσύριον, καὶ τῆς θείας ὀργῆς καταμειλιξόμενον ἠρημώσειν ἐπιδείκνυται καὶ παιδεύσειν τὰς δίκας. ἀπηχθημένον μὲν γὰρ καὶ πρὸ ἡμῶν αὐτοῖς τὸ ἀλαζονείας ὄντος πάθος. ὅταν δὲ δὴ καὶ τῆς θείας καταφρονήσωσι δόξης, τότε δὴ τότε ὄντως καὶ σφόδρα δικαίως τοῖς τοῦτο δρᾶν ἐθέλουσι ἐποικτίσονται.

E Ολολύξατε τὰ γλυπτὰ ἐν Ιερουσαλὴμ καὶ ἐν Σαμαρείᾳ. ὃν τρόπον γὰρ ἐποίησα Σαμαρείᾳ καὶ τοῖς χειροποιήτοις αὐτῆς, ὕτως ποιήσω καὶ ἐν Ιερουσαλὴμ, καὶ τοῖς εἰδώλοις αὐτῆς.

Εἰσηκόμικεν ἀρτίως ὑψηλὰ καὶ ὑπερόγκα πεφρονηκότα τὸν Ασσύριον. ὅπερ γὰρ τοῖς τῶν Σαμαρείας ὠλόφρυσι πόλις οὐκ ἐπικουρησάντων αὐταῖς τῶν ψευδωνύμων Θεῶν, κατεμπρησθέντων δὲ πάλιν αὐτοῖς τεμένεσι καὶ βωμοῖς· ἀγανακτήσειν ὁ ὅτι καὶ αὐτὼ ὑπὸ χεῖρα ποιήσαι τῶν

Vlulate ſculptilia in Hieruſalem, & in Samaria. Quemadmodum enim feci Samariæ eiuſque manufactis, ſic faciam & Hieruſalem, & idolis eius.

Induxit modò alta & tumida cogitantem Aſſyrium. Samariæ enim vrbes deletæ cùm eſſent, diis falsò nuncupatis non ſuccurrentibus, imò incenſis etiam cum ipſis delubris & altaribus: cumque ſubiicere ditioni ſuæ

Ιερουσαλήμ, ἤτοι τ̃ Ιουδαίαν, καὶ εἰ μὴ βού- A
λοιτο τυχὸν ὁ προφαπίζων αὐτ̃ς ἀεί τε σώζων
Χριστὸς, τὰς αἰτίας θᾶττον ὁ προφητικὸς ἡμῖν
προσῆπησι λόγος τ̃ κ̀ αὐτὴν ἁλῶναι τ̃ Σα-
μαρίαν, πλείστας τ̃ ὅσας ἐν τ̃ Ιουδαίας πόλεις.
Διὰ τοῦτο καὶ μάλα εἰκότως τ̃ν τ̃ δυσσεβείας ζῆ-
λον εἰς ἀνάμνησιν ἀποφέρει, ὀλολύζειν τε αὐτοὺς,
καὶ κατοιμώζειν κελεύει. μόνον γ̀ οὐχὶ κατατε-
πὼς τ̃ ἀπόσασιν ἐκ φιλοθείας τ̃ ἄγαν ἀναφω-
νεῖ, ὀλολύξατε γλυπτὰ ἐν Ιερουσαλὴμ καὶ ἐν
Σαμαρείᾳ. ὅπου γ̀ ἔδει τοῖς καθηκούσαις τιμαῖς B
τὸν τ̃ ὅλων καθυφεῖραι Θεὸν, ἐκεῖ πρόκειται, καὶ τ̃ αὐτῷ πρεπούσης τε καὶ ὀφειλομένης τι-
μῆς ἐστέρηται. γλυπτοῖς γ̀ δὴ σέβας ἀναθέντες οἱ
δείλαιοι, τετολμήκασιν εἰπεῖν τῷ ξύλῳ, Θεός
μου εἶ σὺ. καὶ τῷ λίθῳ, σὺ ἐγέννησάς με. σὺν οὖν
μετ' ἐκπλήξεως οἷονεὶ τῷ προφήτῃ γέγονεν
ἀναφώνημα τ̃ εἰρημένον· τοῦτ' ἔστιν, γλυπτὰ ἐν
Ιερουσαλὴμ καὶ ἐν Σαμαρείᾳ. Τοιοῦτόν τι καὶ διὰ
φωνῆς Ιερεμίου φησὶ πρὸς τ̃ Ιερουσαλήμ. τί δὲ C
ἠγάπησεν ἐν ᾧ οἴκῳ μου ἐποίησε βδέλυγμα; Ose. 9.
ἔφη δέ που καὶ δι' ἑνὸς προφήτου. σκοπὸς Ε-
φραὶμ μετ̀ Θεοῦ, προφήτης παγὶς σκολιὰ,
ὅτι πάσας ὁδοὺς αὐτ̃ν, μανίαν ἐν οἴκῳ κυρίου
κατέπηξαν. ἱδρυσάμενοι γ̀ ἐν τοῖς Ιερουσολύ-
μοις βωμοὺς καὶ χρήσματα, τετύκασι τῇ Βαὰλ,
καὶ τῇ στρατιᾷ τ̃ οὐρανοῦ. διδράσκασι δ' ἅμα καὶ οἱ
ἐν τῇ Σαμαρείᾳ. ὃν τρόπον εἶπον, φησὶν, ἐποίη-
σα Σαμαρείᾳ, καὶ τοῖς χρηστοπονίαις αὐτ̃ς, οὕτως
ποιήσω καὶ Ιερουσαλήμ, καὶ τοῖς εἰδώλοις αὐτ̃ς. D
οἷς γ̀ ἀδελφὰ πέπλημμαται, τούτοις ἔποιτο
ἂν εἰκότως καὶ ἰσοπαλὴς ἡ δίκη. σκοπὸν ἔλαβε
μὴν ὁ Ασσύριος τ̃ Δαμασκὸν καὶ Σαμάρειαν. ὁ-
δὸς δὲ τ̃ πράγματος αὐτῷ, καὶ τ̃ καταζώσαι
προφάσις, ἡ τ̃ν εἰδώλων ποίησις ἦν, ἥ τε ἐν τῇ
Σαμαρείᾳ, καὶ τοῖς Ιεροσολύμοις. Διὰ τοῦτο καὶ τοῖς
πεπλημμεληκόσιν εἰωθόσιν, τὰς πρεπωδεστάτας ἐπι-
τίθησι δίκας. χαλεπὸν οὖν ὄργανον, καὶ ὀργῆς ἡμῖν
τ̃ παρὰ Θεοῦ πρόξενον ἡ τ̃ν εἰδώλων ποίησις
παρέχειν, κἂν εἴτις εἰς νοῦν καὶ καρδίαν τοῦτο E
φρόνημα τυχόν. ἀποφέρει γ̀ καὶ κεῖνα τῆς εἰς Θεὸν
ἀγάπης, καταγοητεύοντα τὴν καρδίαν, καὶ ἐφ'
ἃ μὴ πρέπον ἐξέλκοντα.

Καὶ ἔσται ὅταν συντελέσῃ κύριος πάντα
ποιῶν ἐν τῷ ὄρει Σιὼν, καὶ ἐν Ιερουσαλὴμ,
ἐπάξει ὅτι τὸν νοῦν τὸν μέγαν τὸν ἄρχοντα τ̃ν
Ασσυρίων, καὶ ὅτι ὁ ὕψος τ̃ς δόξης τ̃ν ὀφ-
θαλμῶν αὐτ̃ν. εἶπε γ̀ δή, τῇ ἰσχύϊ ποιήσω, καὶ τῇ

A Hierosolymam siue Iudæam, etiam in-
uito sempiterno eius assertore & con-
seruatore Deo cogitasset: causas illico
nobis, & cur ipsa caperetur Samaria,
complurésque vrbes Iudææ, prophe-
tica oratio adiicit. Hinc nec sanè im-
meritò ipsum impietatis genus in me-
moriam redigit, eósque vlulare iubet
& plorare: & tantum non obrupefa-
ctus præ defectione à singulari illa pie-
tate, proclamat: Vlulate sculptilia in
B Hierusalem & Samaria. Nam vbi di-
gnis honoribus Deum vniuersitatis co-
lere oportuit, illic contemnitur, &
honore suo congruente & debito pri-
uatus est. Sculptilibus siquidem ve-
neratione attributa, ausi sunt miseri
dicere ligno: [Deus meus es tu: & » Hier. 2.
lapidi: Tu genuisti me.] Itaque velut »
attonitus propheta, hanc exclamatio-
nem facit: scilicet, Sculptilia in Hie-
rusalem & in Samaria. Cuiusmodi est
quod & voce Hieremiæ dicit de Hie-
rusalem: Quid dilecta fecit in domo
C mea abominationem? Dixit porrò &
per vnum prophetam. Speculator E-
phraim cum Deo, propheta laqueus
tortuosus in omnibus viis eius: Insa-
niam in domo Domini confixerunt.
Collocatis enim Hierosolymæ altari-
bus & manuconditis, Baalo & militiæ
cæli sacrificarunt. Quod etiam Sama-
riæ incolæ fecerunt. Quemadmodum
igitur, inquit, feci Samariæ & manu-
factis eius, sic faciam & Hierusalem
& idolis eius. Quorum enim similia
D & cognata sunt maleficia, eos meritò
consimilis etiam pœna consequetur.
Cepit igitur Assyrius Damascum &
Samariam: via autem huius rei confi-
ciendæ & occasio victoriæ fuit, ido-
lorum effictio, cùm Samariæ tum Hie-
rosolymis: ideóque his qui talia pa-
trare consueuerunt, dignissimas pœnas
inflixit. Est itaque graue scelus, &
iram diuinam nobis accersit vbique
idolorum effictio: idque etiam si quis
fortè hoc in animo & mente fabri-
E cauerit. Abducunt enim illa à dilectio-
ne in Deum, incantant animum, & ad
quæ non oportet trahunt.

Et erit cum consummauerit Dominus omnia faciens in monte Sion, & Hierusalem, inducet super mentem magnam, principem Assyriorum, & super celsitudinem gloriæ oculorum eius. Dixit enim: In fortitudine faciam, &

sapientia intellectus, tollam gentium ter- A *minos, & robur earum deprædabor, & concutiam vrbes habitatas, & orbem terræ totum comprehendam manu, & vt derelicta ova tollam. Et non est qui effugiat me, vel contradicat mihi.*

Non immunem fore Assyrium à pœna, quippe qui tantopere intumuerat, asseuerat. Dominus enim superbis resistit, iuxta id quod scriptum est, & eorum qui arrogantiæ vitio laborant verba exigit, illósque miseros reddit B & proiectos, vt sciant non esse tollendum cornu in altum, sicuti scriptum est, sintque conscii potius suæ ipsorum naturæ & infirmitatis. Quando enim, inquit, consummauerit omnia faciens in monte Sion, & Hierusalem, id est, cum iræ in ipsos finis venerit: tunc inducet manum, & virgam ferientem mentem magnam, principem Assyriorum. Mentem verò ipsum appellauit magnam, non laudi hoc verbum ei tribuens, sed vitio C dans potius, quippe qui nihil aliud sit, quàm superbia Deo exosa. Nihil enim de se sensit humanitus, sed quæ omnem naturam mortalem excedunt & supereminent, cogitauit. Inducet igitur super celsitudinem gloriæ oculorum eius: Oculorum verò hic dicit, pro opinionum seu cogitationum. Altæ enim sunt illæ, vt dixi, & prætumidæ. Deus autem cum sit, qui cor introspicit & renes, & qui perlustrat occulta, nobis etiam illa planè demonstrat, & inquit: Dixit enim, In fortitudine faciam, & sapientia intelli- D gentiæ tollam gentium terminos, & robur earum deprædabor, & deturbabo vrbes habitatas. Obserua igitur quomodo quasi auxilio superno non egens, suis ipsius viribus solis incensus sit, quasi omnia quæ velit, posset facere: Séque adeò sapientem fore & rei militaris scientem, vt ad se terminos gentium transferre facillimè, & earum potentiam perfringere, & deprædari, & vrbes imbelles desertasque posset concutere: etiamsi complures & innumerabiles incolas habeant. Sed non hic hæsit eius arro- E gantia. Iactat enim se vniuersum orbem terrarum expugnaturum, idque facillimè, & promptè & citra pugnam se facturum decernit, ac constituit, quantum animo quidem reputat. Com-

Σοφία τῆς συνέσεως, ἀφελῶ ὅρια ἐθνῶν, καὶ τὴν ἰσχὺν αὐτῶν περιποιήσω. καὶ σείσω πόλεις κατοικουμένας, καὶ τὴν οἰκουμένην ὅλην καταλήψομαι τῇ χειρὶ ὡς νοσσιὰν, καὶ ὡς καταλελειμμένα ὠὰ ἀρῶ. καὶ οὐκ ἔστιν, ὃς ἀφαφύξεταί με, ἢ ἀντείπῃ μοι.

Οὐκ ἐξῶ ποινῆς γλιτῶσαν τὸν Ασσύριον τὰ ὕπερθεν ἐπαρθέντα περιφρονήσαντα φησί. κύριος γὰρ ὑπερηφάνοις ἀντιτάσσεται, κατὰ τὸ γεγραμμένον, καὶ τῶν τῆς ἀλαζονείας αἰτιαμένων τοὺς λόγους ἀποσπώσας παρέπεται μὴ ἀεὶ τοῖς λόγοις, ἀποφαίνῃ δὲ αὐτοὺς οἰκείους καὶ κατερριμμένους, ὡς ἂν εἰδεῖεν μὴ ἐπαίρειν εἰς ὕψος τὸ κέρας, κατὰ τὸ γεγραμμένον· εἶεν ἢ μᾶλλον ὑπεγνωκότες τῆς ἑαυτῶν φύσεώς τε καὶ ἀσθενείας. ὅταν γὰρ, φησὶ, σύντελέσῃ πάντα ποιῶν ἐν τῷ ὄρει Σιὼν, καὶ ἐν Ιερουσαλὴμ, τοῦτ' ἔστιν, ὅταν εἰς τέλος ἔρχηται τὰ τῆς ἐπ' αὐτοῖς ὀργῆς, ἐπάξει τότε τὴν χεῖρα, καὶ τὴν καταπαίουσαν ῥάβδον, ὅπερ τὸν νοῦν τὸν μέγαν τὸν ἄρχοντα τῶν Ασσυρίων. νοῦν ἢ αὐτὸν ἀπεκάλεσε μέγαν, ὃ πρὸς ἔπαινον ὁ χρῆμα τίθεις αὐτῷ, καταψέγων ἢ μᾶλλον, ὡς οὐδὲν ἕτερον ὄντα πλὴν ὅτι μόνον ὑπερφρόνησιν τοῦ θεμιτοῦ. περιφρόνησε γὰρ αἰσθητὸν μὲν οὐδὲν· ὅσα ἢ κατὰ καὶ πᾶσαν τὴν ἡμετέραν ὑπερκείται φύσιν. ἐπάξει τοίνυν ὅπερ ὁ ὕψος τῆς δόξης τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ. ὀφθαλμοὺς δέ φησιν ἐνταῦθα, ἀντὶ τῶν ἐννοιῶν, ἤτοι τῶν ἐνθυμημάτων. ὑψηλὰ γὰρ, ὡς ἔφην, καὶ ὑπέρογκα ταῦτα. Θεὸς ἢ ὑπάρχων, καὶ εἰς καρδίαν ὁρῶν καὶ νεφρούς, εἰδώς τε τὰ κεκρυμμένα, καὶ ἡμῖν αὐτὰ καθίστησιν ἐναργῆ, καὶ φησίν· εἶπε γὰρ, τῇ ἰσχύϊ ποιήσω, καὶ τῇ σοφίᾳ τῆς συνέσεως ἀφελῶ ὅρια ἐθνῶν, καὶ τὴν ἰσχὺν αὐτῶν περιποιήσω, καὶ σείσω πόλεις κατοικουμένας. ἄθρει δὴ οὖν ὅπως, ὡς τῆς ἄνωθεν ὑπικουρίας δεδεημένος, ταῖς ἑαυτοῦ δυνάμεσιν ἀνάπλεω μόνας τὸ πᾶν τὰ δυνατὰ δρᾶν, ὅσα περ ἂν βούλοιτο· οἴεται δὲ ὅτι καὶ σοφὸς ὤντως ἐστὶν, καὶ στρατηγικὸς, ὡς καὶ μάλα ῥᾳδίως ἐφ' ἑαυτὸν δυνάμεις μεθιστᾶν τὰ ὅρια τῶν ἐθνῶν, διαῤῥηγνῦναί τε αὐτῶν τὴν ἰσχὺν, καὶ ἐν περιφρονῇ ποιήσας, καὶ κατασείειν πόλεις, οὐκ ἀναιδρίοις καὶ ἠρημωμένας, ἀλλ' εἰ καὶ πλείστους ὅσους, καὶ ἀναριθμήτους ἔχοιεν τοὺς κατοικοῦντας ἐν αὐταῖς. καὶ ὁ μέχρι τούτων τὰ τῆς ἀλαζονείας αὐτοῦ. περιαυτίζεται γὰρ καὶ ἁπάσης ὅτι καταδράξηται τῆς ὑπ' οὐρανὸν, καὶ λίαν εὐκόλως, ἑτοίμως τε καὶ ἀμαχεὶ ἁψάτεσθαι καὶ φέρειν κατά γε ὃ εἰς νοῦν ἦκον αὐτῷ. καταλήψομαι

γὰρ φησὶ τὴν οἰκουμένην ὅλην ὡς νοσσιὰν, καὶ ὡς καταλελειμμένα ὠὰ ἀρῶ, καὶ οὐκ ἔστιν ὃς ἀφαφυξεταί με, ἢ ἀντείπῃ μοι. ὦ ἀφύσου ὑπερηφανίας, ὦ λογισμῶν ἀσυνέτων! ὡς ἑνὸς στρουθίου καλιὰν τὴν σύμπασαν βλέπει, ὡοῖς καταλελειμμένοις ὑπὸ τῆς ἀλαπούσης ὄρνιθος περιφέρεις αὐτὰ πᾶσαν τὴν γῆν, ἵν' ὡς δράκων ἐπελθὼν καταπίῃ. μισῇ γοῦν ἀντιλέγοντας, καὶ ὅλην ὅσον εἰπεῖν εἰς λόγους ἥξειν αὐτῷ προσδοκᾷ τοὺς πολιορκουμένους. ταῦτα πρέπει καὶ εἰς ὁ αὐτῷ προσωπον ἀναφέρειν τὸ σατανᾶ. καὶ γὰρ ὅστις αὐτὸς ὁ τῆς ὑπερηφανίας πατήρ. φήσῃ γοῦν ὅτι καταλήψομαι τὴν οἰκουμένην ἀντιπροφέροντος οὐδενός. ἀλλ' οὐχ οὕτω πολλὴν· οὐκ ἐδέησε δὲ μᾶλλον αὐτῷ προσὼν πρῶ τοιοῦτον τὴν προσωμίαν ὁ πέρας. ἀντεῖρηκε γὰρ ὑπὲρ ἡμῶν ὁ Χριστός. καὶ οὐκ αὐτεῖρηκε μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑπερήθλησε τὸν ἀπάντων ζωῆς, νενίκηκε τὸν ἀλιτήριον, καὶ τοῖς τῆς ἀλίων ὑπερέρωσε ποσίν. ἔφη γὰρ αὐτοῖς. ἰδοὺ δέδωκα ὑμῖν ἐξουσίαν πατεῖν ἐπάνω ὄφεων καὶ σκορπίων, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ.

Μὴ δοξασθήσεται ἀξίνη κατὰ τοῦ κόπτοντος ἐν αὐτῇ; ἢ ὑψωθήσεται πρίων κατὰ τοῦ ἕλκοντος αὐτόν; ὡσαύτως ἐάν τις ἄρῃ ῥάβδον ἢ ξύλον ὑπὲρ τοὺς, ἀλλ' ἀποστελεῖ κύριος σαβαὼθ εἰς τὴν σὴν τιμὴν ἀτιμίαν, καὶ εἰς τὴν σὴν δόξαν πῦρ καυθήσεται.

Διελέγχει σαφῶς τὸν Ἀσσύριον, εἰκῆ τε φυσιούμενον, καὶ ἀγνοοῦντα παντελῶς, ὡς οὐκ ἔστι μὴ τὸ αὐτοῦ χειρὸς ἔργον γέγονε τὸ ἀπολέσαι τὴν Σαμάρειαν, ἐλπὶς δὲ σὺν αὐτῇ καὶ ἄλλας ἑτέρας πόλεις, φησὶ δὲ μᾶλλον τὸ ἄνωθεν ὑπεναντίους αὐτῷ τοῖς ἀφόρητα δεδυσεβηκόσι, καθάπερ τινὰ πέλεκυν, ἢ ῥάβδον ἢ ξύλον. εἰπέ γάρ μοι φησὶν, ὦ πάντων ἀδύνατε, μὴ ἀξίνη δοξασθήσεται κατὰ τοῦ κόπτοντος ἐν αὐτῇ; πέλεκυς μὲν γὰρ ἄρισα τεθημένος καὶ τομὸς ὑπερτελείως ἂν ἔχοι πρὸς τὸ ἀποχειρῶσαι τὰ ἐν ἀγρῷ ξύλα. ἆρ' οὖν ἐπαινέσαι τις τὴν ἀξίνην, ὡς τοῦτο δρᾶν δυναμένην, δίχα τοῦ κόπτοντος ἐν αὐτῇ; ἐνεργήσῃ δέ τι καθ' ἑαυτὸν ὁ πρίων, εἰ μή τις ἕλκοιτό τε αὐτὸν, καὶ κατωθήσοι πάλιν; εἰ δὲ δή τις κατ' ὁτιοῦν ἢ ῥάβδον, ἢ ξύλον· ἆρ' οὐχ οὕτως ἔσται πάλιν; κεῖσεται μὲν γὰρ ἡ ῥάβδος εἰς γῆν, ἐρριπται δὲ καὶ τὸ ξύλον, ἀλλ' εἴ τις λαβὼν ἐπάρει τισὶ, τότε δὴ πάντως εἰς ἔργον ἥξει τὰ δι' αὐτῶν. τί τοίνυν φησὶ πεφρόνηκας ὑψηλά; τί δὲ τὸ ὀφρύν αἴρεσθαι; οἴει ὅτι ἰδίᾳ δυνάμει κατώρθωκας

A prehendam enim totum orbem terræ, velut nidum, & velut derelicta oua tollam, & non est qui effugiat vel resistat mihi: O insignem superbiam, ô cogitationes stultas: quasi vnius passerculi nidus esset, vniuersa hæc machina, ita eam considerat: ouis relictis ab altrice aue, totius terræ incolas confert, vt quasi draco inuadat & absorbeat, oditque contradicentes, nedum, vt sic dicam, expectat, vt ob-
B sessi secum in colloquium veniant. Hæc ad personam ipsius Satanæ quoque referri decet. Est enim ille pater superbiæ: putátque se orbem comprehensurum, nullo contraueniente. At res non sic demum abit, imò euenit illi ad extremum exitus rerum longè contrarius. Etenim contradixit pro nobis Christus, nec contradixit solum, sed & pro vita omnium in certamen descendit, & exitialem illum vicit, pedibúsque sanctorum substrauit: nam dixit eis: Ecce dedi vobis facultatem calcandi super ser-
C pentes & scorpiones, & supra omnem potestatem inimici.

Num gloriabitur securis sine illo qui secet ea? nũm attolletur serra sine eo qui trahit ea? Similiter si quis leuauerit virgam vel lignũ, nónne sic? Sed emittet Dominus Sabaoth in tuũ honorẽ, ignominiã, & in tuã gloriã, ignis ardens incendetur.

Apertè redarguit Assyrium & temerè inflatum, & prorsus ignarum, quòd non
D manus eius opus fuerit, Samariam perdere, & vnà cum ea alias quoque vrbes capere, sed potius decretum supremum, quod iis qui intolerabiliter sunt impii ceu bipennem quandam, vel virgam, vel lignum infert. Cedo enim mihi, inquit, ô amantissimè omnium: Num securis gloriabitur sine illo qui secet ea? Bipennis enim si optimè exacuatur, accommoda est ad ligna agri detondenda. Num igitur laudabit quis,
E inquit, securim, quasi hoc præstare absque incidente cum ea valeat? Serra per se quid efficiet, nisi quis traxerit illam, ac rursum depulerit? Si verò quis contra quodcunque seu virgam, seu lignum eleuet, annon rursum sic erit? Iacebit enim virga in terra, & lignum proiicitur: at si quis acceperit, & applicauerit, tunc omnino ea quæ per illa fiunt, in opus venient. Quid ergo, inquit, alta sapis? quid supercilium tollis? Existimásne tua vi hoc

perfunctum

perfunctum esse te, vt caperes vrbes, cùm tanquam instrumentum à manu nimirum diuina, quæ hæc facit adhibitus fueris? non igitur tua gloria, sed Dei potius, qui tua crudelitate tanquam securi quapiam seu virga, seu ligno, aduersus eos qui ipsum offenderant vsus est. Non igitur eris, ait, ita vti ipse cogitas: nec eundem gloriæ tenorem retinebis, sed neque tam delicatis honoribus lasciuies, nec in fortitudine facies, nec sapientia intelligentiæ tolles gentium terminos, non capies orbem terrarum vt oua relicta, sed mittet Dominus Sabaoth in tuum decus, dedecus, & in gloriam tuam ignis ardens accendetur. Decus autem eius dicit exercitum, qui sub ipso merebat. Indo enim gloriatus est. Ignis ergo, inquit, inuadet illum, tuúmque decus amburet. Quemadmodum igitur hoc factum sit, rursus explanat, nec id prolixè.

A αὐτὸς ὁ ἐλθὼν τὰς πόλεις, ὡς ὀργάνου τάξει παρειλημμένος τῆς ἐκείνα ποιούσης χειρός, δηλονότι τοῦ θεοῦ. ὁ δὴ διγλωττῶν ἡ δόξα· Θεοῦ δὲ μᾶλλον τὸν καθάπερ τινὰ πέλεκυν, ἢ ῥάβδον, ἢ ξύλον τὸ σὸν ἐπαίροντος ὠμότητα τοῖς αὐτῷ προσκεκρουκόσιν. ἔσῃ τοίνυν οὐχ ὅπερ φησὶν ὡς φήσας αὐτός. ὅτε μὲν γὰρ τοιαύτῃ δόξης ἀφωμοιώσεις, οὐκ ἐπὶ τοσοῦτον ἐπαναπαλήσεις χειμῶνας. οὐ τῇ ἰσχύι ποιήσεις, οὐδὲ τῇ σοφίᾳ τὸ σὸν πέρας ἀφελεῖς ὅρια ἐθνῶν. οὐ καταλήψῃ τὸν οἰκουμένην ὡς ὠὰ καταλελειμμένα. ἀλλ' ἀποστελεῖ κύριος σαβαὼθ εἰς τὴν σὴν τιμὴν ἀτιμίαν, καὶ εἰς τὸ σὸν δόξαν πῦρ καιόμενον καυθήσεται. τιμὴν δὲ αὐτοῦ φησὶ, τὸ ἐπ' αὐτῷ προσπίπτουσάν τε καὶ ἐπισχειμένην στρατιάν. ἐπ' αὐτῇ γὰρ δεδόξασο. πῦρ οὖν ἥξει κατ' αὐτῆς, φησὶ, καὶ καταφλέξει τὸ σὸν τιμόν. τίνα δὲ τρόπον καὶ τοῦτο γένοιτο, διερμηνεύσει πάλιν; καὶ σὺ εἰς μαχαίρᾳ.

B

Καὶ ἔσται ὁ φῶς τοῦ Ισραὴλ εἰς πῦρ, καὶ ἁγιάσει αὐτὸν ἐν πυρὶ καιομένῳ. καὶ φάγεται ὡς χόρτον τὸν ὕλιν, τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἀποσβεσθήσεται τὰ ὄρη, καὶ οἱ βουνοὶ, καὶ οἱ δρυμοί. καὶ καταφάγεται ἀπὸ ψυχῆς ἕως σαρκῶν, καὶ ἔσται ὁ φεύγων ὡς φεύγων ἀπὸ φλογὸς καιομένης. καὶ οἱ καταλελειμμένοι ἀπ' αὐτῶν ἔσονται ἀριθμὸς, καὶ παιδίον γράψει αὐτούς.

C

Et erit lux Israelis pro igne, & sanctificabit eum igne ardenti, & edet sicut fœnum syluam. Die illa extinguentur montes, & colles, & saltus, & deuorabit ab anima vsque carnes. Et erit fugiens velut fugiens à flamma ardente. Et superstites ex illis erunt numerus & paruulus scribet eos.

Valdè obscurum est quod dicitur, & orationis structura sensum affert intellectu difficillimum. Explicabimus autem rursus sensum in his verbis latentem, illud præfati: Cepit nimirum Salmanasarus rex Assyriorum Samariam, legauitque ò Laches Rapsacem Hierusalem: qui cum aduenisset, eámque obsidione cinxisset, eos qui erant in mœnibus affatus est, quæ ab eo qui ipsum misit acceperat. Quibus adiunxit blasphemias & conuitia in Deum: Non liberabit, inquit, Deus Hierusalem è manu regis Assyriorum. Quæ iniquo ferens animo Ezechias rex, fusis ad Deum precibus, inquit: Exaudi Domine, aspice Domine, & contemplare verba Rapsacis, quæ emisit rex Assyriorum, vt probris Deum viuentem insectaretur. Repromisit verò Deus salutem illis: egressúsque exiuit angelus Domini, & vna nocte è castris Assyriorum centum octoginta quinque millia interemit: quo facto, ictus est Assyrius ingenti timore. Accepto verò nuncio Sarsatha regem Æthiopum contra terram suam

D

Δυσέφικτον σφόδρα τὸ εἰρημένον, καὶ ἡ τῆς λέξεως σύνθηκη τὴν ἀπόδοσιν ἔχει δυσχερεστάτην. ἀφιωσόμεθα δὴ πάλιν, τὸν ἐν τοῖς προκειμένοις κρυπτόμενον νοῦν, σκιὰν προφητεύοντες. εἶλε μὲν γὰρ τὴν Σαμάρειαν ὁ Σαλαμανασὰρ ὁ τῶν Ασσυρίων βασιλεὺς, ἀπέστειλε δὴ Ραψάκην ὁ Λαχεῖς εἰς Ιερουσαλήμ, ὃς ἐλθὼν, καὶ πολιορκήσας αὐτὴν προσελελάληκε τοῖς ἐν τοῖς τείχεσι τὰ παρὰ δεσπόσαντος αὐτὸν, προσετίθη δὲ τούτοις τοῖς κατὰ θεοῦ δυσφημίας λέγων. ὅτι οὐ μὴ ῥύσεται ὁ Θεὸς τὴν Ιερουσαλὴμ ἐκ χειρὸς βασιλέως Ασσυρίων. πρὸς δὴ ταῦτα δεδυσφορηκὼς ὁ βασιλεὺς Ἐζεκίας τοῖς πρὸς Θεὸν ἐποίητο λιτὰς λέγων· εἰσάκουσον, κύριε, ἔμβλεψον κύριε, καὶ ἴδε τοὺς λόγους Ραψάκου, οὓς ἐξαπέστειλε βασιλεὺς Ασσυρίων, ὀνειδίζειν Θεὸν ζῶντα. ἐπιδείξεται δὴ Θεὸς τὴν σωτηρίαν αὐτοῖς. ὃ δὴ καὶ ἐξῆλθεν ἄγγελος κυρίου, καὶ ἀπέκτεινεν ἐν μιᾷ νυκτὶ ἐκ τῆς παρεμβολῆς τῶν Ασσυρίων ἑκατὸν ὀγδοήκοντα πέντε χιλιάδας. ὃ δὴ γεγονὸς, ἐβάλλετο μὲν ὁ Ασσύριος ἀφορήτῳ δείματι. ἀκούσας δὲ ἀγγελίαν ὅτι Σαρσαθὰ βασιλεὺς Αἰθιόπων ἐξῆλθε τῆς γῆς αὐτοῦ

E

οὐὼ ὀλίγοις πάντελῶς τοῖς παλελειμμένοις, ὡχετο φυγάς. τοῦτο γὰρ νῦν ὁ προφητικὸς ἡμῖν αἰνιγματωδῶς διερμηνεύει λόγος. φῶς μὲν γὰρ γέγονε τῷ Ἰσραὴλ ὁ τῶν ὅλων Θεὸς τοῦ καταφωτίζειν ἰσχύοντα δι' εἰσαμβύος νόμου. ἀλλὰ τοῦτο, φησὶ, τὸ φῶς τοῦ ὑπάρξαι τῷ Ἰσραὴλ, τὸ φῶς ἔσται τοῖς Ἀσσυρίων στρατεύμασιν, ἀλλ' εἰς πῦρ ὀλεθρεῦον. ὅτι γὰρ οἰκεῖον αὐτῷ καὶ ἁγιατεθειμένον ἡγεῖται λαὸν ὁ τῶν ὅλων Θεὸς τοὺς ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις ἅμα τῷ πυρὶ τὸ ἐγκαυθέντος ἐν τοῖς Ἀσσυρίοις, δηλοῖ τοῖς ἀπανταχῆ. καὶ τοῦτό ἐστι, τὸ, ἁγιάσει αὐτὸν ἐν πυρὶ καιομένῳ. τὸ γὰρ ἁγιάζεσθαι λεγόμενον, οὐχὶ πάντος ἁγιασμοῦ μετέχον ἔσται, σημαίνει δὲ μᾶλλον καὶ τὸ εἰς δόξαν ἁγιατεθειμένον τῷ Θεῷ. οἷόν τι φησὶ πρὸς Μωσέα, ἁγίασόν μοι πᾶν πρωτότοκον διανοῖγον μήτραν, τὰ ἄρσενικὰ τῷ κυρίῳ. καὶ τὸ, ἁγίασον ἐν τούτοις, αἰτεῖ τὸ, αἴρεσθαι, φησὶν. ἁγιάσει τοίνυν, φησὶ, τὸν Ἰσραὴλ ὁ τῶν ὅλων Θεὸς, τοῦτ' ἔστιν, ἁγιατεθειμένον αὐτῷ καὶ ἀπόλεκτον ἀποφανεῖ ἐν πυρὶ καιομένῳ· ἅμα τῷ πυρὶ τὸ ἐγκεκαυμένου τοῦ τῶν Ἀσσυρίων. πῦρ δὲ φησιν ἐν τούτοις τὸ ἀδόκητον ὄλεθρον. εἰ μὴ γὰρ ἴδιον ἡγεῖτο λαὸν, οὐκ ἂν ὤξεκαυσε τοῦ τῶν ἐναντίων τὸ πῦρ, ὃ δὲ δεδαπάνηκε καθάπερ χόρτον λιὺ ὕλῃ τινὶ τῶν Ἀσσυρίων πληθύν. κατ' ἐκείνην δὴ οὖν τὴν ἡμέραν, φησὶ, τοῦτ' ἔστι, κατ' ἐκεῖνο τὸ καιρὸν ἀποσβεσθήσεται τὰ ὄρη, καὶ οἱ βουνοὶ καὶ οἱ δρυμοὶ, καὶ καταφάγεται ἀπὸ ψυχῆς ἕως σαρκῶν. βουνοῖς καὶ δρυμοῖς καὶ ὄρεσι πῦρ ἐκκαίει καλῶς, αὐτήν τε τὴν τῶν Ἀσσυρίων πληθύν, καὶ τοὺς ἡγουμένους αὐτῆς, καὶ τῶν ἄλλων ὑπερανέχοντας καθάπερ βουνοὺς ἢ ὄρη. ἀλλ' ὅτοι μὲν ἀποσβεσθήσονται τοῦτ' ἔστιν, οἱ πάλαι θερμοὶ καὶ δῃνοὶ, καὶ ὐχ ἑκόντες ἀποψυχθήσονται. τοῦτο γὰρ τὸ ἀποσβεσθήσονται, δηλοῖ. καταφάγεται γὰρ αὐτοὺς ὁ θάνατος, μονονουχὶ καὶ ψυχὰς δαπανῶν καὶ σώματα. ὅτι μὲν γὰρ οὐ συνυπάρξουσι τοῖς σώμασιν αἱ ψυχαὶ πάντῃ δῆλον. ὑπεμφαίνει δὲ διὰ τούτων ὁ τῆς ὀργῆς ἐνθουσιασμός. ἀλλ' ἔσται, φησὶν, ὁ φεύγων, ὡς ὁ φεύγων ἀπὸ φλογὸς καιομένης, καὶ οἱ καταλειφθέντες ἀπ' αὐτῶν ἔσονται ἀριθμὸς, καὶ παιδίον γράψει αὐτούς. ὀλίγοι γὰρ πάντελῶς, ὡς ἔφην, ὡσεὶ φλογὸς καιομένης ἀποπηδήσαντες μόλις συναπέδραμον τῷ βασιλεῖ. τοσούτους δὲ εἰς φησὶ τὸν ἀριθμὸν αὐτοὺς, ὡς μὴ ὑπερκεῖσθαι καὶ τοῦ παιδὸς ἐπὶ νηπίου φρένα, ὃ δύναται γράφειν, ἢ ἀπομετρῆσαι αὐτούς. ἔχει γὰρ καὶ Ἑβραίων

A expeditionem facere, cum paucis omnino relictis abiit profugus. Hoc nunc prophetica nobis interpretatur oratio. Lux enim Israeli Deus vniuersitatis extitit, qui solus legem quæ illuminare potest constituit. Sed hæc, inquit, lux quæ existit Israeli, non erit lux Assyriorum copiis, sed pro igne erit exitiali. Quod autem Hierosolymitanos proprium sibi ac consecratum populum vniuersitatis Deus, existimet, per ignem ardentem inter Assyrios, B docebit omnes quotquot vbique sunt. Atque hoc est quod ait, sanctificabit eum igne ardente. Quod enim sanctificari dicitur, non semper erit omnis sanctitatis particeps, at potius in gloriam consecratum esse Deo significat. Cuiusmodi est quod dicit ad Mosen: Sanctifica mihi omne primogenitum aperiens vuluam, mascula Domino. Et illud, sanctifica, in his ait, pro consecra. Sanctificabit igitur, inquit, Israelem vniuersi Deus, hoc est, illi C consecratum & repositum efficiet in igne ardente: Per ignem incensum contra Assyrios. Ignem autem appellat hic, inopinatum interitum. Nisi enim peculiarem sibi duxisset hunc populum, nunquam incendisset contra aduersarios ignem, qui etiam consumpsit velut fœnum vel syluam, Assyriorum multitudinem. Illa itaque, inquit, die, hoc est, citciter illud temporis extinguentur montes, & colles, & saltus, & deuorabit tam animam D quàm carnes. Collibus & montibus & syluis pulchrè assimilat ipsas Assyriorum copias, earúmque Duces, quique aliis, ceu colles & montes præcellunt: Verùm hi quidem extinguentur, hoc est, qui olim validi erant & feruentes, vel inuiti exanimabuntur. Hoc enim declarat, Extinguentur. Deuorabit enim eos mors, tantùm non animas conficiens & corpus. Quòd etenim non interierint simul cum corporibus & animæ, cuiuis perspicuum est: Verùm hinc iræ vim subindicat. Sed erit, inquit, qui fugit, velut fugiens à flamma ardente, & superstites ex illis, erunt numero pauci, vt puer eos describat. Pauci enim prorsus, vt dixi, quasi ex flamma succensa vix exilientes, simul cum rege fugerunt. Tantillum autem numerum fore dicit, vt pueri adhuc infantis mens possit eum consequi & describere, seu dimetiri. Habet enim Hebræorum

traditio, quòd soli decem numero residui remanserint qui cum Rhapsace id quod euenit, regi Assyriorum renunciarent. Hæc superbiæ eius stipendia. Nobis quoque hic typus vtilis est. Si quis enim iram diuinam effugere velit, miniméque illaqueari malis à Deo, caueat vehementer, ne in morbos consimiles paresque illorum peruersitati incidat.

Et erit die illa, non vltra adiiciet residuum in Israel, & qui euaserint ex Iacob, ex vltra confident iis qui iniuriã ipsis faciunt, sed Deo sancto Israel verè confident. Et erit residuum Iacob, super Deum potentem.

Exardescente igne contra exercitum Assyriorum, duo hæc, inquit, commodè euenient & existent: Superbus enim ille & sceleſtus, desinet volens nolens tam graue & odiosum supercilium tollere. Abibit enim pauidus, & præter expectationem fractus & debilitatus. Intelliget etiam ex hac re, etiamsi non velit fortassis, se diuinæ iræ organum contra peccatores extitisse, nec suis prorsus viribus eos inuasisse. Atque hæc quidem Barbaro accident. Israelitis item huic miraculum cedet in commoditatem, & qui reliqui sunt in Samaria, id est, Israele, & in Iacob, hoc est, duabus tribubus Hierosolymitanis, ab inueterato recedent errore, & frigidis ac stultis cogitatiunculis. Non enim his qui sibi fecerunt iniuriam confident. Postquam enim hostis cecidit manu angeli confectus, omnipotentem conseruantis dexteram optimè perspexerunt, ipsúmque facient seruatorem & vindicem, ac in eo omnem spem habebunt despuentes eos à quibus iniuriam acceperunt. Quinam autem hi, & quomodo iniuriam intulerint, necesse habeo dicere. Seruauit enim eos qui sanguine Israelitico orti sunt vniuersitatis Deus, cum & præsideret, & quasi clypeo propugnaret, & fortiores aduersariis redderet. Postquam autem ad defectionem auersi sunt, & hi quidem vitulos aureos fabricarunt, illi Chamos, alii Belphegor, illisque venerationem tribuerunt, atque cæli militiam adorarunt, Deus eos renitentes, & resistentes, diuersis temporibus tradidit interdum finitimis Iudææ gentibus, Idumæis dico, & Moabitis & Elamitis,

A ἀπόλλυσις, ὅτι μόνοι τοσοῦτοι κατελείφθησαν δέκα τὸν ἀριθμὸν, οἱ μετὰ Ραψάκου τὸ συμβὰν ἀπαγγείλαντες τῷ τῶν Ασσυρίων βασιλῖ. Ταῦτα τῆς ὑπερηφανίας τῆς ἐκείνου τὰ ὀψώνια. χρήσιμος δὲ καὶ εἰς ἡμᾶς ὁ τύπος. εἰ γάρ δὴ βούλοιτό τις ἐξωτέρω τῆς θείας ὀργῆς, καὶ μὴ τοῖς θείοις ἀναλῶναι κακοῖς, παραιτεῖσθαι λίαν τὸ νοσῶν ἐκφυγεῖν τῆς ἐκείνων δυσκρασίας τὰ συμπτώματα καὶ ἴσασι.

Καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ οὐκέτι προσθήσεται τὸ καταλοιφθὲν Ισραὴλ, καὶ οἱ σῳζόμενοι τοῦ Ιακὼβ οὐκέτι μὴ πεποιθότες ὦσιν ἐπὶ τοῖς ἀδικήσασιν αὐτοὺς, ἀλλ' ἔσονται πεποιθότες ἐπὶ τὸν Θεὸν τὸν ἅγιον τοῦ Ισραὴλ τῇ ἀληθείᾳ. καὶ ἔσται τὸ καταλοιφθὲν τοῦ Ιακὼβ ἐπὶ Θεὸν ἰσχύοντα.

Ἐκκεκαυμένου τοῦ πυρὸς, καὶ τῆς Ασσυρίων φαλαγγος, δύο ταῦτα κατορθωθήσεται καὶ ἐπαρξῇ, φησίν. ὁ μὲν γὰρ ἀλαζὼν τε καὶ ἀληθεύειν, καταλήξει καὶ ὑπεχέων τὸ ὕπτιον δῆνος καὶ ἀπηνθημένος ὀφρύος. οἰχήσεται γὰρ δεδιὼς, καὶ ἀδοκήτως κατηγμένος. εἴσεται δὲ ἀυτὸ τοῦτο πρᾶγμα, καὶ εἰ μὴ βούλοιτο τυχὸν, ὅτι τῆς θείας ὀργῆς καὶ τῶν ἡμαρτηκότων γέγονεν ὄργανον, καὶ οὐκ αὐτὸς που πάντως ὡς ἐξ ἰδίας ἰσχύος πεπλεονέκτηκεν αὐτούς. καὶ ταῦτα μὲν τῷ Βαρβάρῳ συμβήσεται. τοῖς γε μὴν ἐξ Ισραὴλ περὶς ὠφελείας ἔσται τὸ παράπαν, καὶ οἱ κατάλοιποι τῶν ἐν Σαμαρείᾳ, τοῦτ' ἔστι, τοῦ Ισραὴλ, καὶ μὴν τοι τοῦ Ιακὼβ, τοῦτ' ἔστι, πάλιν τῶν δύο φυλῶν τῶν ὄντων ἐν τοῖς Ιεροσολύμοις, τὰ ἀρχαῖα ἀποπεπαύσονται πλάνης, καὶ ψυχρῶν καὶ ἀσυνήτων ἐννοιῶν. οὐ γὰρ ἔσονται πεποιθότες ἐπὶ τοῖς ἀδικήσασιν αὐτούς. ὅπερ γὰρ πέπωκεν ὁ πολέμιος ἀγγέλου χειρὶ δαπανώμενος, ἐγνώκασιν ἀκριβῶς τὸν πάντα ἰσχύοντα τοῦ σώζοντος δέξασθαι, αὐτὸν δὲ ποιήσονται σωτῆρα καὶ λυτρωτὴν, καὶ ἐπ' αὐτῷ πᾶσαν ἕξουσι τὴν ἐλπίδα, ἀπωθούμενοι τοὺς ἀδικήσαντας αὐτούς. τίνες δ' ὅτοι, καὶ τίνα τρόπον ἠδικήκασιν εἰπεῖν ἀναγκαῖον. σέσωκε μὲν γὰρ τοὺς ἐξ αἵματος Ισραὴλ ὁ τῶν ὅλων Θεὸς, προσεχώς τε καὶ προασπίζων, καὶ ἀποφαίνων χρείττονας τῶν ἀνθεστηκότων. ὅπερ δὲ ἐπράποντο πρὸς αὐτὸν, καὶ οἱ μὲν δαμάλεις ἐτεκτήναντο χρυσᾶς. οἱ δὲ τὸν Χαμὼς καὶ Βεελφεγὼρ, καὶ αὐτοῖς ἀνέπλεον τὸν οὐρανὸν· προσκεκωφήκασι δὲ καὶ τῇ φρασθείσῃ αὐτοῖς προφητείᾳ· παρεδίδου γὰρ καθ' ἡμᾶς ὁ τῶν ὅλων Θεὸς τοὺς ἀνθεστηκότας ποτὲ μὲν τοῖς κύκλῳ καὶ προσοικοῦσι τὴν Ιουδαίαν ἔθνεσιν, Ιδουμαίοις τε φημὶ καὶ Μωαβίταις, καὶ τοῖς ἐξ Ελαμ-

ποτὲ δὲ τοῖς μακρὰν, Ασσυρίοις τε φημὶ καὶ Αἰγυπτίοις. πολέμου τοίνυν προοιμιαζομένου καὶ διαδηλουμένου τοῖς ἀνὰ πᾶσαν τὴν χώραν, πῶς οὐκ ἄμεινον τοῖς ἐξ Ισραὴλ ἀπολογεῖσθαι λελυτημένῳ τὸν πρὸς ἰσχύοντι Θεῷ, καὶ πάντα εἰς τὸ ἄμεινον μεταβεβλημένῳ διασκεδάζεσθαι τὴν ὀργήν. ἔδει γὰρ οὐκ μέσου τοῦ βεβήλου τὸν εἰδώλων ποιεῖσθαι πλῆθος, καὶ αὐτὸν ὑπερασπίζεσθαι σωτῆρα καὶ λυτρωτήν. ἀλλὰ τούτων μὲν ὀλίγως ἐπὶ πρότερον ὁ λόγος αὐτοῖς. ἐπρέσβευον δὲ ποτὲ μὲν πρὸς Αἰγυπτίους, ποτὲ δὲ πρὸς Ασσυρίους, καὶ τὰς παρ' αὐτῶν ὑπικουρίας ἐκάλουν. ἐντεῦθεν οἶμαι Θεὸς, καὶ ἔτι μειζόνως ἐπ' αὐτοῖς κατεθήγετο. ἠδικήκασι γοῦν τόν τε Ισραὴλ, καὶ τὸν Ιακὼβ, τὸ μὲν οἱ ψευδώνυμοι θεοὶ, τὸν θείαν ἐπ' αὐτοῖς καλοῦντες ὀργήν, καὶ ἐπ' αὐτοῖς πεποιθέναι παρασκευάζοντες· τὸ δὲ οἱ χρήμασί τε καὶ δώροις πωλοῦντες αὐτοῖς τὴν αὐόνητον ὑπικουρίαν. διαπεμπόμενος γοῦν, φησὶ, τὸν τῶν πολεμίων πλῆθος ἐν μιᾷ νυκτὶ, λοιπὸν ἔσονται πεποιθότες ὅτι Θεῷ, καὶ σφῷ πείρᾳ αὐτῆς ἐγνωκότες τὴν παναλκῆ τοῦ σώσοντος δεξιάν, οὐκ ὅτι τοῖς ἀδικήσασιν αὐτοὺς ποιήσονται τὴν ἐλπίδα, ἀλλ' ἐπ' αὐτὸν τὸν ἅγιον τοῦ Ισραὴλ τῇ ἀληθείᾳ. καὶ ἔσται τὸ κατάλειμμα τοῦ Ιακὼβ ὅτι Θεὸν ἰσχύοντα. οὐ γὰρ ξύλοις καὶ λίθοις ἔτι θαρσήσουσιν, αὐτὸν ᾧ μᾶλλον πεποίηνται τὴν ἰσχύν, ὃς γέγονεν αὐτοῖς ὑπικουρός τε ἀεὶ, καὶ προβασπιστὴς, ὅπλον καὶ τεῖχος ἀῤῥαγές.

Καὶ ἐὰν ᾖ ὁ λαὸς Ισραὴλ ὡς ἡ ἄμμος τῆς θαλάσσης, τὸ κατάλειμμα σωθήσεται. λόγος γὰρ συντελῶν καὶ συντέμνων ἐν δικαιοσύνῃ, ὅτι λόγον συντετμημένον ποιήσει ὁ Θεὸς ἐν τῇ οἰκουμένῃ ὅλῃ.

Ὅτι τοῦ ἀπειθεῖν ἠρημένων, καὶ πολὺ νενοσηκότων τὸ ἀπηνὲς καὶ δυσάγωγον σοφεῖς αὖ γένοιτο τοῖς Θεοῦ λόγοις, σώζῃ μεμιλημένος καὶ φιλοῦσι ἀπάσης ἀξιοῖ τὴν εὐπειθῆ καὶ εὐήκοον, δηλοῦτόν ἡμῖν διὰ μάλα καταδηλοῖ. ἀφῖκται μὲν γὰρ ὁ Ασσύριος καὶ πάντας τοὺς Ιουδαίων ἔθνους. καὶ σκοπὸς ἦν αὐτῷ, φείσασθαι μὲν οὐδενός, ἀρόδην δὲ πᾶσαν ἀποχειρῶσαι τὴν χώραν, καὶ κένανδρον ἀποφῆναι, καὶ τοῦ ἐνοικοῦντος ἔρημον. καὶ ὠλόθρευσε μὲν τὴν Σαμάρειαν, σεσύλεκε δὲ αὐτῆς τῆς Ιουδαίας οὐκ ὀλιγάριθμους πόλεις· σέσωκε δὲ παραδόξως Θεὸς, τοὺς ἐν τοῖς Ιεροσολύμοις. τίς οὖν ὁ τοῦδε λόγος. ναὶ, φησὶν, ὅτι μὲν γὰρ οὐχ ἅπας ἐδυνάστευσεν ὁ Ισραὴλ, ἀλλ'

A interdum & longè remotis, Assyriis, inquam, & Ægyptiis. Bello itaque grassante & passim per totam regionem denunciato, annon satius erat Israelitas reconciliari offenso Deo omnipotenti, & cursu in melius commutato, iram depellere? Oportebat enim prophanam idolorum multitudinem exterminare, & ipsum conseruatorem & redemptorem nuncupare. Cæterum huiusce rei nulla a-
B pud eos ratio habita est. Legatos enim nunc ad Ægyptios, nunc ad Assyrios mittebant, eorúmque subsidium implorabant. Hinc, arbitror, Deus grauius etiam in eos exacerbatus est. Iniuria itaque affecerunt Israelem & Iacobum, cùm falsò nominati dii, diuinam in ipsos iram euocantes, & vt sibi fiderent efficientes: tum verò hi, qui pecuniis & donis inutile ipsis auxilium diuendebant. Consumpta igitur bellantium multitudine vna nocte, deinceps
C confident Deo, & ipso experimento cognita fortissima seruantis dextera, non iis qui iniuriam fecerunt, confident, sed in ipso sancto Israelis, verè spem suam collocabunt. Et erit residuum Iacob, cum Deo potente. Nec enim lignis aut lapidibus amplius nitentur, sed potius in illo præsidium collocabunt, qui fuit semper illis opitulator & propugnator, armatura & murus infractus.

D *Quod si fuerit populus Israelis velut arena maris, reliquiæ eorum seruabuntur. Verbũ enim consummans & concidens in iustitia, quia concisum sermonem faciet Deus in orbe terræ vniuerso.*

Quod Deus peruicaces, & inobedientes ac refractarios nihili æstimet, seruet autem omnique misericordia dignetur hominem morigerum, & sequacem: hisce verbis no-
E bis pulchetrimè ostendit. Profectus est siquidem Assyrius in omnem gentem Iudaicam, ac in animo habuit, nemini parcere, sed vniuersam regionem stirpitus excindere: hominibúsque desertam & incolis vacuam reddere. Et deleuit quidem Samariam, & vnà cepit Iudææ vrbes innumeras. Seruauit autem mirabiliter Hierosolymitanos. Quæ est itaque huius ratio? Certè, inquit, quoniam omnis Israel impietate se non commaculauit,

sed aliquot extiterunt, qui impie peccantibus in Deum indignarentur: idcirco sancta & iustissima sententia fuit, quæ in solos peccantes pœnam decerneret. Verum autem esse hoc verbum nullo labore videbimus ex his, quæ scripta sunt apud Ezechielem prophetam. Dixit enim Israelitarum quosdam visos esse Solem adorare, Deum autem dicentem de ipsis audisse: [Vi-
Ezech. 8. „ disti, fili hominis, nunquid parum fuit „ domui Israel, vt facerent iniquitates „ quas patrarunt hic? quia impleuerunt „ terram iniquitate, & conuersi sunt vt „ ad iram concitarent me.] Dein ait, quendam visum esse talarem vestem habentem & succinctum, cui dixit v-
Ezech. 9. „ niuersitatis Deus: [Peragra mediam „ Hierusalem, & signato frontes virorum gementium & dolentium super „ cunctis iniquitatibus, quæ fiunt in „ medio ipsius.] Et illis dixit audiente me: [Ite in ciuitatem post eum, & cædite, nec comparcite oculis vestris, nec miseremini. Seniorem, iuniorem, virginem, & infantes & mulieres interficite ad internecionem. Sed quisquis signum habet, ad eum ne accedite.] Obserua igitur quo pacto obsignet Deus sua gratia, & pium & sanctum, & ea propter quæ cæteri audient eum offendere, grauiter ferentem & commiserantem. Quare, inquit, etiamsi numerosa sit Israelitarum multitudo, adeò vt arenæ in littoribus positæ comparari posse videantur: reliquiæ saluæ erunt. Quod sanè contigit Ezechiæ temporibus. Deleta est enim, vti dixi Samaria, & vnà complures Iudææ vrbes captæ. Factum est etiam hoc extremi seculi temporibus, vnigenito nobis in carne illucescente. Tunc enim, tunc verbum concidens in iustitia, verbum concisum seu abbreuiatum fecit Deus in toto orbe terræ. Lex enim per Mosem data per longas ambages venit, & contorto quodam circuitu quod vtile erat indicauit, per ænigma & vmbram vix subinnuens, quod ad vsum atque vtilitatem pertinet. Salutaris autem & Euangelica oratio, nobis breuis est, & veluti concisa ac contracta, nudam habens veritatem, & vitæ viam plenam constituens, non impedita difficultatibus, non obscuris præconiis obuelata. Simplex enim, vti dicebam, est veritatis negotium. Seruatæ sunt porrò reliquiæ Israelis, id est, qui

A ἦσάν πάλαι που τινές, οἱ κὴ δυσφορεῦντες ἄγαν ὅτι τοῖς δυσεβοῦσιν εἰς Θεόν, τοιαύτην γέγονεν οὐσία τε κὴ δικαιοτάτη ψῆφος, κζ μόνων ἅπτουσα τὸ δίκαιον τῶν ἡμαρτηκότων. ὅτι δὲ ὄντως ἀληθὴς ὁ λόγος ἀκουσάτω καταφήσομαι, κὴ ὡς ἀπό γε τῶν γεγραμμένων ἐν τῷ προφήτῃ Ιεζεχιήλ. ἔφη μοὶ γὰρ τετραμμένας τινὰς τῶν ἐξ Ισραὴλ προσκυνούσας τῷ ἡλίῳ, Θεοῦ δὲ λέγοντος ἀκοῦσαι περὶ αὐτῶν. ἑώρακας μὲν αὐθρωπε, μὴ μικρὸν τῷ οἴκῳ Ισραὴλ τὰς ποιᾶς τὰς ἀνομίας, ἃς πεποιήκασιν ὧδε· δέδοται ἔπλησαι τὴν γῆν ἀνομίας. κὴ ἐπέστρεψάν τὸ πρόσταγμά μέ. εἶτα φησὶν αὖθρα τετραμμένας ποδήρη τε ἔχοντα κὴ διεζωσμένον. κὴ πρὸς αὐτὸν εἰπεῖν τὸν τῶν ὅλων Θεόν. διέλθε μέσου τῆς Ιερουσαλὴμ, καὶ δὸς σημεῖον ὅπου τὰ μέτωπα τῶν αὐδρῶν τῶν καταστεναζόντων, καὶ τῶν κατωδυρομένων ὅτι πάσαις ταῖς ἀνομίαις ταῖς γινομέναις ἐν μέσῳ αὐτῆς. καὶ τούτοις εἶπεν ἀκουόντος μου, πορεύεσθε εἰς τὴν πόλιν ὀπίσω αὐτοῦ, κὴ κόπτετε, καὶ μὴ φείδεσθε τοῖς ὀφθαλμοῖς ὑμῶν. κὴ μὴ ἐλεήσητε. πρεσβύτερον κὴ νεανίσκον, κὴ παρθένον κὴ νήπια, καὶ γυναῖκας ἀποκτείνατε εἰς ἐξάλειψιν. ὅπου δὲ πρόσταγμα ἐφ' οἷς ὅστι τὸ σημεῖον, μὴ ἐγγίσητε. ἄρθρα δὴ οὖν ὅπως καταστροφαγίζῃ Θεὸς τὴν πρὸ ἑαυτοῦ χάριτι τὴν εὐσεβῆ τε καὶ γνήσιον. καὶ ἐφ' οἷς ἂν ἕτεροι προσκρούσῃ ἀποτολμῶσιν αὐτῷ, χαλεπαίνοντά τε κὴ κατοιμώζοντα. σχολῇ κἂν εἰ . . . . τῶν ἐξ Ισραὴλ ὡσανεὶ πλῆθος, κὴ ψάμμοις παρεικάζοιτο ταῖς ἐν ἠιόσι χειμάρραις, ὃ καταλειμμα σωθήσεται κὴ συμβέβηκε μὲν τοῦτο κζ τοῖς Ἐζεκίου χρόνοις. δέδηλωκε γὰρ, ὡς ἔφην, ἡ Σαμάρεια, κὴ πλῆσαι τὰ Ιουδαίας σὺν ἐξῃρῆσθαι πόλεις. πέπρακται δὲ τοῦτο, καὶ ἐν ἐσχάτοις τοῦ αἰῶνος χρόνοις, ὁπηνίκα μέλλοντος ἡμῖν τοῦ μονογενοῦς σαρκός. τότε γὰρ τότε κὴ λόγον σὺν τέμνων ἐν δικαιοσύνῃ πεποίηκεν ὁ Θεὸς ἐν τῇ οἰκουμένῃ ὅλῃ. ὁ μὲν γὰρ νόμος ὁ διὰ Μωσέως διὰ κύκλων ἔρχεται μακρῶν, κὴ περισκελῆ ποιᾶται τὸν χρησίμου τοῦ δήλωσιν, δι' αἰνίγματος καὶ σκιᾶς ὑποφαίνων μόλις ὃ τελοῦν εἰς ὄνησιν. ὁ δὲ γε σωτήριός τε καὶ εὐαγγελικὸς ἡμῖν λόγος βραχύς τε ὄντως κὴ οἷς συντετμημένος, ἤτοι συντομος, γυμνὸν ἔχων τὸ ἀληθὲς, καὶ τῆς ζωῆς τὴν ὁδὸν εὐαρχῆ καθιστὰς, οὐ δυσχερείας ἐνοῦσης, οὐκ ἀσαφείας τισὶς τοῖς κηρύγμασιν ἐπενδεδυμένης· ἁπλοῦν γὰρ, ὡς ἔφην, τὸ ἀληθείας ἐστὶ χρῆμα. σέσωσται δὲ κὴ τότε τὸ κατάλειμμα τοῦ Ισραὴλ, τοῦτ' ἔστιν, οἱ

πίστ ἀμήσαντες τ ὄπτασίαν αὐτ, τῆς ἑτέρας πλήθους παθούσης τὸν ἀποστροφὸν. πεπρωνήκασι γὰρ εἰς τὸν τῶν ὅλων σωτῆρα καὶ κύριον. τοὺς ἀπεκτονότες προφήτας, καὶ λιθοβολήσαντες τοὺς ἀπεσταλμένους. καὶ τί γὰρ οὐχὶ τῶν ἐγκλημάτων ὑπεστηδύσαντες;

A fide eius apparitionem coluerunt, cum multitudo alia auerteretur. Nam in ipsum vniuersorum seruatorem & Dominum debacchati sunt, cum antè prophetas obtruncassent, & qui missi erant, lapidassent, & quid tandem sceleris non admisissent?

Διὰ τοῦτο τάδε λέγει κύριος σαβαώθ. μὴ φοβοῦ λαός μου, οἱ κατοικοῦντες ἐν Σιὼν ἀπὸ Ασσυρίων, ὅτι ἐν ῥάβδῳ παιδεύσει σέ. πληγὴν γὰρ ἐγὼ ἐπάγω σοι, τοῦ ἰδεῖν ὁδὸν Αἰγύπτου. ἔτι γὰρ μικρὸν, καὶ παύσεται ἡ ὀργή, ὁ δὲ θυμός μου ἐπὶ τὴν βουλὴν αὐτῶν.

Propterea hæc dicit Dominus Sabaoth: Ne metue, populi mi, qui habitas in Sion, Assyrios, quia virga percutiet te. Plagam enim ego infligam tibi, vt videas viam Ægypti. Breui enim tẽpore cessabit ira, furor autẽ meus super consilium meum.

Ἐπειδὴ γὰρ ὁσία γνώμη καὶ τῇ αὐτοῦ προσηκούσῃ χρησαμένη μετριότητι, σώζει μὲν τοὺς γνησίους, προσαδίδωσι δὲ τοῖς λελυπηκόσι αὐτὸν ὁ τῶν ὅλων Θεός. μὴ φοβοῦ, φησὶν, ὁ λαός μου, οἱ κατοικοῦντες ἐν Σιὼν ἀπὸ Ασσυρίων. ἀφίκετο μὲν γὰρ ὁ Ραψάκης εἰς Ιερουσαλὴμ, καὶ περιολόρκησεν αὐτὴν, ἠπείλησε δὲ κατεμπρήσειν καὶ ὀλεθρεύσειν ἅπαντας. ἠδίκησε δὲ πάντως οὐδέν. ὥχετο γὰρ φυγὰς, περιούσης αὐτοῦ πρὸ ἐλπίδα τῆς στρατιᾶς, καὶ ἀπολομένης ἐν μιᾷ νυκτί. ὁπόσους δὲ ἅπαξ κατεπτόησε ταῖς ἐφόδοις, καὶ ἐν φόβῳ τοῦ παθεῖν ἡμέλει προσκαθίσας, μονονουχὶ ῥάβδον αἰκατείνας ἐπ' αὐτοῖς ὁρᾶται μόνον. μὴ οὖν, φησὶ, καταδείσῃς ἀπὸ τῶν Ασσυρίων, ῥάβδῳ γάρ σε παιδεύσει, καὶ βραχεῖαν ὡσανεὶ ἐποίσει τὴν πληγὴν, τὴν ὡς ἀπό γε τοῦ δείματος, ἐφιέντος ἐμοῦ καὶ τοῦτο προσηκόντως κατά σε. τοῦ ἰδεῖν ὁδὸν Αἰγύπτου, τοῦτ' ἔστιν, ἵνα μάθῃς, ὅσον σαυτὸν ἠδίκησας, ἀπελθὼν εἰς Αἴγυπτον, καὶ τὴν ὀκεῖθεν ζητήσας ἐπικουρίαν, προεραμένου Θεοῦ σώζοντος. Ἐζεκίας μὲν οὖν, ὃς καὶ βασιλεύοντος πεπολιόρκηκε τὴν Ιερουσαλὴμ ὁ Ασσύριος, οὐκ ἐζήτησε τὴν τῶν Αἰγυπτίων ἐπικουρίαν. Ωσηὲ δὲ ὁ μᾶλλον τοῦ Ηλὲ βασιλεύων ἐπὶ τὸν Ισραὴλ τοῦτο πεπραγὼς εὑρίσκεται. Γέγραπται γὰρ οὕτως ἐν τῇ τετάρτῃ τῶν βασιλειῶν· καὶ ἐκοιμήθη Αχαζ μετὰ τῶν πατέρων αὐτοῦ, καὶ ἐτάφη ἐν πόλει Δαβίδ. καὶ ἐβασίλευσεν Εζεκίας υἱὸς αὐτοῦ ἀντ' αὐτοῦ. ἐν ἔτει δωδεκάτῳ Αχαζ βασιλέως Ιούδα, ἐβασίλευσεν Ωσηὲ υἱὸς Ηλὲ ἐν Σαμαρείᾳ ἐπὶ Ισραὴλ ἐννέα ἔτη. καὶ ἐποίησε πονηρὸν ἐν ὀφθαλμοῖς κυρίου. πλὴν οὐχ ὡς οἱ βασιλεῖς Ισραὴλ, οἱ ἦσαν ἔμπροσθεν αὐτοῦ. ἐπ' αὐτὸν ἀνέβη Σαλμανασὰρ βασιλεὺς Ασσυρίων. καὶ ἐγένετο αὐτῷ Ωσηὲ δοῦλος. καὶ ἐπέστρεψεν αὐτῷ Μαναήν. καὶ

Quandoquidem enim sancta sententia & mansuetudine se digna adhibita, seruat suos, eósque tradit à quibus offenditur, vniuersitatis Deus: Ne, inquit, metue, populi mi qui habitas in Sion, Assyrios. Peruenit enim Rhapsaces Hierusalem, eámque obsedit, minatúsque est se concrematurum omnes & deleturum. Læsit autem omnino nihil. Nam abiit fugitiuus, exercitu eius præter spem concidente, & vna nocte disperdito: itaque gladio eos qui in Sion habitabant peremit. At vbi semel suis incursibus perterruisset, & metum aliquem malorum iniecisset, quasi virgam solam videtur in eos extendisse. Ne igitur, inquit, metue ab Assyriis, virga enim te feriet, & breuem veluti plagam inferet, plagam inquit ad terrorem, me hoc contra te fieri permittente. Vt videas viam Ægypti, id est, vt discas quantum tibi ipsi incommodaueris, dum in Ægyptum proficisceris, inde quærens auxilium, Deo salutis autore despecto. Ezechias itaque, quo regnante Assyrius cinxit Hierusalem, subsidium Ægyptiorum non expetiuit. At Oseas Elæ filius regnum tenens Israelis, istuc fecisse inuenitur. Scriptum est enim sic quarto Regnorum: [Dormiuit autem Achazus cum patribus 4. Reg. 17
suis, & sepultus est in ciuitate Dauidis, & regnauit Ezechias filius eius pro eo. Anno autem duodecimo Achazi regis Iuda, regnauit Oseas filius Elæ in Samaria, apud Israelitas nouem annos, ac designauit malum in oculis Domini, verum non vt reges Israel eius maiores.]
Hunc Oseam Salmanasarus rex Assyriorum, facta in eum expeditione subegit, & reddebat, ei Manaa. Et

inuenit rex Assyriorum in Osea iniustitiam, quia misit nuncios ad Segor regem Ægypti : & non attulit Manaa regi Assyriorum anno illo. Obsedit eum rex Assyriorum anno illo, & ligauit in domo custodiæ, & adortus Samariam, triennium obsedit. Illud autem sciendum Achazum patrem Ezechiæ, Damascenorum rege cum ipso bellum gerente, auxilium ab Assyriis coemisse, vnde vehementer Deus commotus est. Induco igitur, inquit, plagam super te, vt videas viam Ægypti, verum breui post tempore, cessabit ira : furor verò meus super consilium ipsorum. Perierunt enim, vt dixi, per iram diuinam. Cúmque statuissent ipsam quoque Hierusalem capere, à scopo aberrarunt, & irrita fuit eorum machinatio, Deo exitum vertente omnino in contrarium præter expectationem.

A Ὕρε βασιλεὺς Ασσυρίων ἐν τῇ Ωσηὲ ἀδικίαν, ὅτι ἀπέστειλεν ἀγγέλους πρὸς Σηγὼρ βασιλέα Αἰγύπτου· καὶ οὐκ ἤνεγκε Μαναὰ τῷ βασιλεῖ Ασσυρίων ἐν τῷ ἐνιαυτῷ ἐκείνῳ. καὶ ἐπολιόρκησεν αὐτὸν ὁ βασιλεὺς Ασσυρίων, καὶ ἔδησεν αὐτὸν ἐν οἴκῳ φυλακῆς, καὶ ἀνέβη εἰς Σαμάρειαν, καὶ ἐπολιόρκησεν αὐτὴν τρία ἔτη. ἰστέον δὲ ὅτι ☩ Αχαζ ὁ Ἐζεκίου πατὴρ, πολεμουμένου αὐτῷ ὑπὸ Δαμασκηνῶν βασιλέως, ἐξεπράξατο τὴν ἐπιχειρίαν

B τῶν Ἀσσυρίων, ἐφ' ᾧ καὶ σφόδρα λελύπηται Θεός. ἐπάγω τοίνυν, φησὶν, ὅτι σε πληγὴν, τὴν ἰδεῖν ὁδὸν Αἰγύπτου· πλὴν ἐπὶ μικρὸν, καὶ παύσεται μου ἡ ὀργὴ, ὁ δὲ θυμός μου ὅτι τὴν βουλὴν αὐτῶν. διελύθησαν γὰρ, ὡς ἔφην, ὑπὸ θείας ὀργῆς. βουλευσάμενοι δὲ καὶ αὐτὴν κρατῆσαι τῆς Ἱερουσαλήμ, διημάρτησαν τοῦ σκοποῦ, καὶ γέγονεν αὐτοῖς ἄπρακτος ἡ σκέψις, Θεοῦ μεταθέντος εἰς πᾶν τοὐναντίον τῶν προσδοκηθέντων τὸ πέρας.

Et excitabit Deus in eos secundum C *plagam Madian, in loco afflictionis, & ira eius in via quæ per mare, in viam quæ est ad Ægyptum.*

Corruent, inquit, ira superna & diuina in eos inuecta : nec vllo prorsus labore opus erit Israelitis. Euadent enim victores, non arcus iactu, non manuum vi, non bellica peritia, at potius manu diuina percutiente, & superbum populum conficiente ; quemadmodum profectò accidit Ma- D dianitis. Illi enim confertis agminibus atque ipsa tota gente congregati, Iudæorum omnem regionem propemodum infestabant : & ingenti timore perculsos, ex vrbibus & vicis migrare inuitos cogebant, vt vix in montium verticibus idque timidè considerent. At succurrit tum quoque Deus, & manu Gedeonis periclitantes conseruauit, parua admodum manu subsidiaria instructus : E qui noctu & in tenebris, hydriis confractis, facibus ostensis, cornibus buccinantibus, aduersariorum phalanges turbarunt. Ex quo illud demum Madianitis accidit, vt fusis ordinibus, Deo collidente ac conterente, & noctu amicum & cognatum, ab inimico non internoscentes, inter se commixti ac commissi fuerint, & quæ hostiliter inuicem sæuierint, suorúmque mani-

Iud 7.

Καὶ ἐπάξει ὁ Θεὸς ἐπ' αὐτοὺς κατὰ τὴν πληγὴν Μαδιάμ ἐν τόπῳ θλίψεως, καὶ ὁ θυμὸς αὐτοῦ τῇ ὁδῷ τῇ κατὰ θάλασσαν, εἰς τὴν ὁδὸν τὴν κατ' Αἴγυπτον.

Πεσοῦνται, φησὶν, ὀργῆς ἐπ' αὐτοῖς ἐπενεχθεῖσα ὑπὸ τοῦ Θεοῦ. ☩ οὐδενὸς πόνου τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ ἔσεσθαι δεήσει πονοῦσιν. οὐ γὰρ τόξων βολαῖς, οὐδὲ ῥώμῃ χειρῶν, οὐ πολεμικῆς ἐμπειρίας χρώμενοι, κρατήσουσι δὲ μᾶλλον ὑπὸ χειρὸς Θεοῦ, πλήττουσης τε καὶ δαπανώσης τὸν ἀλλόφυλον λαόν· καθάπερ ἀμέλει συνέβη παθεῖν καὶ Μαδιηναίους. οἱ μὲν γὰρ πληθύν καὶ ὄχλους συνηλεγμένοι κατελήζοντο μὲν μικροῦ δεῖν ἅπασαν τὴν τῶν Ἰουδαίων χώραν, καὶ ἀφόρητον αὐτοῖς ἐμποιοῦντες τὸ δεῖμα, πόλεων μὲν καὶ κωμῶν ἀπανίστασθαι καὶ ὄχ ἑκόντας ἐλαύνεσθαι, σκοπιζεσθαι δ' μόλις καὶ τοῦτο φειδοῦς τῶν ὀρῶν κορυφῆς. ἀλλ' ἐπήμυνε καὶ τότε Θεὸς, καὶ σέσωκε κεκινδυνευκότας ὑπὸ χειρὸς Γεδεὼν κομιδῇ βραχεῖς ἔχοντας τοὺς σώζοντας, οἳ καὶ τοὺς τῶν ἐναντίων τεθορυβήκασι φάλαγγας, ἐν νυκτὶ καὶ σκότῳ τοὺς ὑδρίας συνθραύσαντες, ☩ δᾷδας ὑποδεξάμενοι, καὶ σαλπίσαντες τοῖς κερατίναις, ὥστε καὶ τὸ τοιοῦτον συνέβη παθεῖν τοῖς ἐκ Μαδιάμ. ὅπου γὰρ σύγχυσις τὰ τάγματα καταπλαττούσης Θεοῦ, ἐκεῖνοι οὐκ ἔχοντες ὡς ἐν σκότῳ καὶ νυκτὶ, τίς ὁ φίλος, ἢ συγγενὴς, ἢ τίς ὁ πολέμιος συνεπλέκοντο μὲν ἀλλήλοις, ἑώρων δὲ τὰ τῶν ἑαυτῶν, ☩ ταῖς ἀλλή-

λων χερσὶν οἰκτρῶς διολώλασιν. ἐπενεχθήσεται
τοίνυν, φησίν, καὶ τὴν πληγὴν τὴν Μαδιάμ εἰς τὸ-
πον θλίψεως. τόπον δὲ θλίψεως, ἤτοι καιρὸν ὀνο-
μάζει ἐν ᾧ ταῦτα γεγένηται συμβέβηκεν. ὅτι δὲ
μονονουχὶ καὶ ἀποπλανήσας Θεὸς τὸν βαρβάρου
θυμὸν, καὶ ἐφ' ἑτέρους αὐτὸν μεταστρέψας,
καθαμιλλᾶται λέγων. καὶ ὁ θυμὸς αὐτοῦ τῇ ὁδῷ τῇ
καθ' ἁλασσαν εἰς τὴν ὁδὸν τὴν κατ' Αἴγυπτον. ὁ
μὲν γὰρ Ασσυρίων βασιλεὺς Θεγλαθφαλασὰρ,
οὗτος ὢν ἑλὼν καὶ κρατήσας Σαμάρειαν, δασμοὺς
ἐπέθηκε τοῖς οἰκοῦσιν αὐτὴν, τέλη τε καὶ φόρους
ἐζήτει τοὺς καθ' ἡμᾶς βασιλεύοντας ὑπὲρ τὸν Ισ-
ραὴλ. ὅπερ ὡς ἦκεν εἰς τέλος, καὶ κρατήσας Σα-
μαρείας Ωσηὲ υἱὸς Ηλὰ, οὐκ ἔπεμψε Μαναὰ
τῷ βασιλεῖ τῷ Ασσυρίων, καθὰ γέγραπται.
ὅπερ ὡς ἤδη πάντα τε καὶ πάντως ἐκφανὲν ἀγανα-
κτήσαντα, τὴν τῶν Αἰγυπτίων κατεμαθόντο χεῖ-
ρα πρὸς ὑπακοήν, εἰ δὴ βούλοιτο τὸν πολέ-
μου νόμον ὁπλίζεσθαι κατ' αὐτῶν ὁ δασμοὺς ὑπο-
θεὶς καὶ τέλη. καθυπισχνοῦντο δὴ τοῦτο καὶ μάλα ἑτοί-
μως οἱ τῶν Αἰγυπτίων κρατοῦντες ὃ τινι-
κάδε. πρὸς τοῦτο λελυπημένος ὁ Ασσύριος,
πανστρατιᾷ κατέβη τὴν Αἴγυπτίων, ἔγκλημα τοῖς
κρατοῦσιν αὐτῆς ἐκφέρων, ὃ ἀποστατήσαι τὸν
Ωσηὲ, καὶ ἀποσείσασθαι τὸν αὐτοῦ ζυγὸν, ἀπονοίας
λαβόντα πρόφασιν τὴν περὶ αὐτῶν ὑπακοήν τὸν
ὑποσχεσιν. ὅτι τοίνυν τὸν βαρβάρου θυμὸν,
καθάπερ ἔφην ἄρτιος, μεταθεὶς Θεὸς ἐφ' ἑ-
τέρους ἀφαμεμίλλυκεν εἰπών. καὶ ὁ θυμὸς αὐτοῦ
τῇ ὁδῷ τῇ καθ' ἁλασσαν, εἰς τὴν ὁδὸν τὴν κατ'
Αἴγυπτον. αἰνίσσεται μὲν γὰρ θαλάσσης τὰ Ιερο-
σόλυμα, ὁδὸν δὲ τὴν πρὸς τὴν τῶν Αἰγυπτίων
φέρουσαν γῆν λίαν ἀμοιρεῖ, τὴν θαλάσσης γείτονα, καὶ εἰς δύο φασίν.

Καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, ἀφαιρεθήσε-
ται ὁ φόβος αὐτοῦ ἀπὸ σου, καὶ ὁ ζυγὸς αὐτοῦ ἀπὸ
τοῦ ὤμου σου. καὶ καταφθαρήσεται ὁ ζυγὸς ἀπὸ
τῶν ὤμων ὑμῶν.

Εφην ὅτι δασμοὺς ἐπέθηκε τοῖς ἐξ Ισραὴλ
κεχρηματικὼς ὁ Ασσύριος, καὶ σκήπτρῳ ἰδίοις
ὑποφέρειν ἤθελε τὸν ἁγιωτάτῳ λαὸν τοῦ πα-
ναγίῳ Θεῷ. Οὗτος τε ἕνεκα τῆς αἰτίας καὶ τῶν
Αἰγυπτίων ὡπλίζετο. τί οὖν ἐρεῖ φησί; νενικη-
κὼς Αἰγυπτίους ὑποζεύσει πάλιν τὸν ἑαυτοῦ ζυγὸν,
τοῖς ἐλευθέρου ἑαυτοῦ κόσιν ἀεὶ τὸν αὐχένα, καὶ μόνῳ
εἰδόσι τὸν ὑπὸ Θεῷ βασιλείαν; οὐδαμῶς φησίν.
ἀφαιρεθήσεται γὰρ κατ' ἐκείνο τοῦ καιροῦ ὁ φόβος
αὐτοῦ ἀπὸ σου, καὶ ὁ ζυγὸς αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ ὤμου σου.

A bus miserabiliter disperierint. Inducetur itaque, inquit, iuxta plagam Madiam in loco afflictionis. Locum autem afflictionis seu tempus nominat, quo hæc facta sunt. Quod autem furorem Barbari tantum non aberrare faceret Deus, & in alios illum auerteret, significat dicens, Et ira eius in via quæ est per mare, in viam quæ est in Ægyptum. Rex enim Assyriorum Theglaphalasarus (is est qui Samariam vi expugnauerat) tributum habitatoribus imposuit, & vectigal ab his qui succedentibus temporibus regnarent in Israele, exegit. Cum huc demum res venisset, & subegisset Samariam Oseas filius Elæ, non misit regi Assyriorum Manaa, sicut scriptum est, & cum eum valdè offensum intellexisset, Ægyptiorum manum in subsidium conduxit, siquidem vellet is qui tributa & vectigalia indixerat, in eos iure belli armari. Promittere illi quidem lubentissimè, qui tum Ægyptiis imperitabant. Assyrius autem his offensus, cum omni exercitu contra Ægyptios expeditionem adornare: gubernatoribus illius hoc criminis intentare, quod Oseas resilierit, ac iugum excusserit, insolentiæ ansa arrepta, quod suppetias polliciti fuissent. Itaque Barbari furorem, quemadmodum iam dixi, hinc significat, inquiens, Et ira eius in via per mare, in viam ad Ægyptum. Accolunt enim mare Hierosolymitani, viam autem ad terram Ægyptiorum ducentem, & sanè citra laborem, mare vicinum etiam adhuc affirmans.

Et erit in die illa, Tolletur timor eius tibi, & iugum eius ab humero tuo, & corrumpetur iugum ab humeris vestris.

Dixi Assyrium postquam vicisset, tributa Israelitis imposuisse, & populum sanctissimo Deo peculiariter dicatum, suo sceptro voluisse subiicere, eámque ob causam contra Ægyptios armatum fuisse. Ergo quid dicit? Nunquid deuictis Ægyptiis, iterum suum iugum imponet, his qui liberum collum semper habuerunt, & solum Dei regnum agnouerunt? Nequaquam inquit: Tolletur enim sub id temporis timor eius tibi, & iugum eius humero tuo.

Nam

Nam postquam populus ille innumerabilis concidisset, & vna nocte angelo consumente interiisset: annon omnis formido exempta est? annon cunctis humeris iugum eius tantum non excussum, ac præterea corruptum est, id est, omnino periit, idque solum quærit ille, vt seruetur & domum recurrat, nec deinceps contra Iudæam, vt prius supercilium attollit. Etenim cogitauit, vti dixi, suo eam iugo supponere, at spe sua frustratus est, aliudque accidit expectationi longè contrarium. Conseruatus est enim sufficienter non armis deuictus, sed diuino potius nutu & manu angeli, idque admirabiliter. Vt enim appareat Deum omnia nosse, & rerum exitum, quamuis nondum fiat, ob oculos habere: fugæ ipsius modum, & locos & diuersoria, manifestissimè, & clarè aperit, & quod Iudææ plurimas vrbes timore impleturus sit, quamuis miser ac profugus. Veniet enim, inquit, in ciuitatem Ange, & transibit per Mageddo. Vrbium & vicorum ac locorum hæc sunt nomina. Et ad Machmas deponet vasa sua. Dicunt enim Hebræi, Assyrium ad Machmas, omnia sua impedimenta deposuisse, impetum Israelitarum reformidantem, siquidem eos ad persequendum procursuros putauit. Dein ait:

Et transibit vallem, & veniet in Ange. In timore erit Rhama, ciuitas Sauli. Fugiet filia Gallim, audietur in Anathoth, obstupefacta est Madebena & incolæ Gibbir.

Habet huiusmodi quiddam Hebræorũ traditio. Nam decẽ solum ad ipsum ex Hierosolymis superstites reuersos esse dicunt, vt quod factũ est renunciarent, tum cum paucis admodum in patriam est reductus, cunctasque vrbes, ac vicos, suam ipsius terram fugiendo, turbauit, ac timiditas effecit transitum intolerabilem. Deus succurrit & seruare vult, ibi quod officiat nihil est, sed debilis erit omnis manus bellantium, ac robur & peritia inimicorum, & ars militum in irritum recident.

Consolamini hodie in via, vt maneat manus: consolamini montem filiam Sion, & colles in Hierusalem.

Cum orationis structura ordinata fuerit, explanationem sententiæ inducere necessum est. O igitur, inquit,

A ὅπερ γὰρ πέπαυκεν ὁ ἀριθμὸς χρείττων ὀκλάνος λεώς, καὶ ἀπόλωλεν ἐν μιᾷ νυκτὶ δαπανώμενος ἀγγέλου, πῶς οὐκ ἐξήρηται πᾶς φόβος; ἢ πῶς ὁ ζυγὸς ὁ ἐπὶ πολὺ τοῦ ὤμου, μονονουχὶ καὶ ἀπερινάχθη, καὶ ὡς γε οὕτω καὶ κατεφθάρη, τοῦτ' ἔστιν, εἰς ἄπαν ᾤχετο. ζητοῦντες ὀκλάνο τὸ σώζεσθαι μόνον, καὶ οἴκοι δραμεῖν, καὶ οὐκ ἐπαίροντες ἔτι κατὰ τῶν Ἰουδαίας τὸ παράπαν ὀφρύν. ἐκπέπαται γὰρ, ὡς ἔφην, τοῖς Ἰουδαίοις αὐτίκα ὑποζύγιον ζυγοῖς. μεμεταίωται δὲ τὰ τῆς ἐλπίδος αὖπαλ, καὶ ὡς ἐπὶ

B πᾶν τοὐναντίον τὸ προσδοκηθὲν ὀκβέβηκεν. ἐσώζετο γὰρ ἀναπεπαυμένως οὐχ ὅπλοις νενικημένος, θείοις δὲ μᾶλλον νεύμασιν καὶ ἀγγέλου χειρί· καὶ τὸ γε παράδοξον. ἵνα γὰρ φαίνηται πάντα εἰδὼς, καὶ τὴν προαιρεσιν τοῦ πόρρω, κἂν εἰ μήπω γέγονεν ἐν ὀφθαλμοῖς ἔχων ὡς Θεὸς, καὶ τῆς ἐκείνου φυγῆς ἀφέσεσί τε καὶ ἐναργῶς ἀπαγγέλλει τὸν τρόπον, τόπους τε καὶ καταλύματα, καὶ ὅτι πλείστας ὀκλάσματος τῆς Ἰουδαίας πόλεις, καίτοι φυγαῖς ἀποδραμὼν ὁ δείλαιος. ἥξει γάρ, φησὶν, εἰς πόλιν Ἀγ-

C γαί, καὶ παρελεύσεται εἰς Μαγεδώ. πόλεων δὲ καὶ χωρίων, ἤτοι τόπων ὀνόματα ταυτί. καὶ ἐν Μαχμαῖς θήσει τὰ σκεύη αὐτοῦ. φασὶ γὰρ Ἑβραῖοι γεγενότα τὸν Ἀσσύριον ἐν Μαχμαῖς, ἅπασαν αὐτοῦ τὴν ἀποσκευὴν ὀκλάσματος καταλιπεῖν, δεδοικότα τὴν ἐξ Ἰσραὴλ τῶν ἔφοδον. ὤετο γὰρ ὅτι δραμοῦνται διώκοντες. εἶτα φησι.

Καὶ παρελεύσεται Φάραγγα, καὶ ἥξει εἰς

D ἀγγαί. φόβος λήψεται Ῥάμα πόλιν Σαούλ. φεύξεται ἡ θυγάτηρ Γαλλὶμ, ἐπακούσεται ἐν Ἀναθώθ. ὀπτήσει Μαδεβηνᾶ, καὶ οἱ κατοικοῦντες Γιββίρ.

Ἔχει δέ τι ἰδιοτρόπον ἡ τῶν Ἑβραίων παράδοσις. φασὶ γὰρ ὅτι ἁλισωθέντες μόνοι πρὸς αὐτὸν ὑπενόησαν ἐκ τῶν Ἱεροσολύμων καὶ ὁ μὲν γὰρ ἀπηγγέλκασιν. εἶτα σὺν ὀλίγοις κωμιδῇ πρὸς τὸ ἐπανοδον αὐεκωμίζετο, καὶ πάσας τεθορύβηκε τάς τε κώμας καὶ πόλις, καὶ μόνῳ αὐτῷ τὸ ὡς ἐν φυγῇ καὶ

E δειλίᾳ παράδοξον ἀφόρητον ἐποίησεν. ἔνθα δ' αὖ ἐπαμύνῃ Θεὸς καὶ σώζειν ἐθέλῃ ἐκεῖ ὃ λυποῦν οὐδέν, ἀλλὰ πᾶσα μὲν ἀπονήσει τῶν πολεμούντων ἡ χεὶρ, ἀπερακτήσει δὲ ἰσχὺς καὶ πολέμων ἐμπειρία, καὶ τέχνη τῶν τακτικῶν.

Παρακαλεῖτε σήμερον ἐν ὁδῷ τὸ μεῖναι τῇ χειρὶ. παρακαλεῖτε τὸ ὄρος τῆς θυγατέρα Σιὼν, καὶ οἱ βουνοὶ οἱ ἐν Ἱερουσαλήμ.

Σωθέντες τὴν λέξιν ἐποίσομεν διὰ τοιούτου τὴν νοήματος διασάφησιν. ὦ τοίνυν βουνοὶ, φησὶ,

τοῦτ' ἔστιν, οἱ προύχοντές τε καὶ ὑπερκείμενοι, καὶ A
τῶν ἄλλων οἱ ὑπεραειρόντες ἐν τῇ Ἱερουσαλήμ.
σημαίνει δὲ διὰ τούτων, ἢ τοὺς προφήτας ἁγίους, ἢ καὶ
αὐτὸν τὸν τῶν ἱερέων χορόν. παρακαλεῖτε δ' ὄρος,
τοῦτ' ἔστι, τὴν ἐμὴν θυγατέρα Σιών. παρακαλεῖ-
τε δὲ μονονουχὶ καὶ χειρὶ καταψῶντες, καὶ ἐπαφώ-
μενοι κεφαλῆς, ὥστε ἐμμεῖναι ταύτῃ τῇ ὁδῷ. ποίᾳ
δὲ ταύτῃ; τῇ εἰς Θεὸν πεποιθήσει δηλονότι. ἐπηγ-
γείλατο μὲν γὰρ, ὅτι καὶ ἐξελεῖται, καὶ λυτρώσεται ῥα-
al. καταδίως, καὶ * καταβαλεῖ τὸν Ἀσσύριον, καὶ ἀπελεύσεται
βαλεῖ τὸν φόβον αὐτοῦ, καὶ καταφθείρει τὸν ζυγὸν, καὶ ἀπά- B
σης αὐτοὺς ἀπαλλάξει πλεονεξίας. ἀλλ' ἔσται ταῦ-
τα, φησὶν, ὅταν ἐμμείνωσι ταύτῃ τῇ ὁδῷ, δῆλον δ'
ὅτι τῇ εἰς Θεὸν πεποιθήσει. διὸ δὴ παρακαλεῖτε
σήμερον, τουτέστι, κατὰ γε τὸν εἰκότα τοῦ πρά-
γματος καιρὸν, καὶ ἱδρυμένον ἐνεργάζεσθε τὸ φρό-
νημα αὐτῶν. οὐ γὰρ ἔστι διαψεύδεσθαι τὴν ἀληθείαν,
οὐ ψευδοεπὴς Θεός. εἰ γάρ δὴ καταμαθύσει τι,
τοῦτο δὴ πάντως ἥξει πρὸς πέρας, ὅταν ἡμεῖς τῇ
πίστει τελεωθῶμεν, καὶ γνησίῳ φρονήματι κατθαρσύ-
νωμεν τὸν λυτρώσειν ἐπηγγελμένον. καὶ τόνδε τὸν
ἴσον τρόπον καὶ ἡμᾶς αὐτοὺς παρακελεύσονται οἱ ἅγιοι C
λέγοντες, ἀντίστητε τῷ διαβόλῳ, καὶ φεύξεται
ἀφ' ὑμῶν, καὶ ὅτι παρεμβαλεῖ ἄγγελος κυρίου κύ-
κλῳ τῶν φοβουμένων αὐτὸν, καὶ ῥύσεται αὐτούς.
ἔφη δὲ καὶ αὐτὸς λυτρῶσεται φωνῆς τοῦ Δαβὶδ, πεὶ
παντὸς ἀνθρώπου πεποιθότος ἐπ' αὐτὸν, καὶ τὴν
ἐλπίδα θεμένου, ὅτι ἐπ' ἐμὲ ἤλπισε, καὶ ῥύσομαι
αὐτὸν. κεκράξεται πρός με, καὶ ἐπακούσομαι αὐ-
τοῦ, μετ' αὐτοῦ εἰμὶ ἐν θλίψει, καὶ ἐξελοῦμαι, καὶ
δοξάσω αὐτὸν, δοξάσει γὰρ τοὺς δοξάζοντας αὐτὸν
ὁ παντῶν ἡμῶν σωτὴρ καὶ κύριος, Ἰησοῦς Χριστὸς, D
δι' οὗ, καὶ μεθ' οὗ τῷ πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ πνεύ-
ματι ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας, Ἀμήν.

colles, id est, ô vos qui excellitis & eminetis, aliisque anteſtatis in Hieruſalem. Qua voce ſignificat, vel propheras ſanctos, vel etiam ipſum ſacerdotum chorum. Conſolamini montem, id eſt, meam filiam Sion. Conſolamini autem manu tantum non contingentes, & contrectantes caput, vt maneat in hac via. Quæ eſt autem illa? Videlicet hac fiducia in Deum. Promiſit enim ſe erepturum & conſeruaturum facilè, & deiecturum Aſſyrium, & terrorem eius amoliturum, corrupturum iugum, & abomni eos tyrannide liberaturum. Sed, inquit, hæc erunt, quoniam in hac via perrexerint: nimirum fiducia in Deum. Quare conſolamini hodie, id eſt, tempore rei gerendæ opportuno, & vt conſtanti ac firmo animo prædita ſit, efficite. Non enim poteſt mentiri veritas, nec loquetur mendacia Deus. Si enim aliquid annuerit, id vtique perueniet ad exitum, ſi nos fide coluerimus, & ſincera mente eum qui ſalutem promiſit exhilarauerimus. Pari ratione nos etiam conſolantur ſancti, dicentes: Reſiſtite Diabolo, & fugiet à vobis, Et caſtrametabitur angelus Domini in circuitu timentium eum, & liberabit eos. Dixit etiam ipſe voce Dauidis de omni homine qui credit, & ſpem locat in eo: [In me ſperauit, & liberabo eum, clamabit ad me, & exaudiam eum. Cum ipſo ſum in afflictione, & eripiam, & glorificabo eum.] Nam qui ipſum glorificant, eos glorificabit onium noſtrum ſeruator, & Dominus Ieſus Chriſtus, per quem & cum quo, Patri vnà cum ſancto Spiritu, gloria ſit in omne æuum, Amen. " Pſalm.

FINIS PRIMI LIBRI.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΚΥΡΙΛΛΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ,

ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΡΟΦΗΤΗΝ ΗΣΑΙΑΝ

βιβλίον β. Τόμοι ε.

S. CYRILLI ALEXANDRIÆ

ARCHIEPISCOPI,

COMMENTARIORVM IN PROPHETAM ESAIAM,

LIBER SECVNDVS, TOMI QVINQVE.

ECCE *Dominator Dominus Sabaoth, cõturbabit glorioſos cum fortitudine, & elati ſuperbia conterentur, & deiicientur, & cadent elati gladio, ac Libanus cum excelſis concidet.*

In libro iam abſoluto, ſermo erat de Aſſyriis, & de rege Perſarum, cum Iudæa & Hieroſolymis belligerante, ac iræ diuinæ ſeueritatem ex improuiſo ſentiente. Nam Iſrael, non arcum tendens, non ſcutum arripiens, non equitatu, non arte phalangibus eius reſiſtens, non lege militari aduerſariorum manum debellans, ſed potentia Dei & gratia, conſeruatus eſt mirabiliter. Exiuit enim, inquit, angelus Domini, & occidit vna nocte è caſtris Aſſyriorum, centum octoginta quinque millia. Quo propalàm facto, illi periiſſe

ΙΔΟΥ δὴ ὁ δεσπότης κύριος Σαβαὼθ, σὺν ταραχῇ τοὺς ἐνδόξους μετ' ἰσχύος, καὶ οἱ ὑψηλοὶ τῇ ὕβρει σὺν τειβήσονται, καὶ ταπεινωθήσονται, καὶ πεσοῦνται οἱ ὑψηλοὶ μαχαίρᾳ, ὁ δὲ λίβανος σὺν τοῖς ὑψηλοῖς πεσεῖται.

Ἐν μὲν τῷ τετελεσμένῳ βιβλίῳ, περὶ τῶν τε τῶν Ἀσσυρίων ὁ λόγος ἦν, καὶ τῶν τὰ Ἱεροσόλυμα διοικούντων κρατῶν, καταστρατεύοντος μὲν τῆς Ἰουδαίας, καὶ τῶν Ἱεροσολύμων, παθόντος δὲ ἀδοκήτως τὰ ἐκ θείας ὀργῆς. σῶσαι γὰρ τῶν ἐνδόξων ὁ Ἰσραὴλ, οὐ τόξον ἐντείνας, οὐ θυρεὸν ἁρπάσας, οὐχ ἱππότῃ, οὐ τέχνῃ τῶν ἐκείνου φάλαγξιν ἀντιτάξαιτο, καὶ πολέμου νόμῳ τῶν τῶν ἐναντίων καταπατήσας χεῖρας, ἀλλ' ἐν δυνάμει Θεοῦ, καὶ χάριτι. ἐξῆλθε γὰρ ἄγγελος κυρίου, φησὶ, καὶ ἐπάταξεν ἐν μιᾷ νυκτὶ ἐκ τῆς παρεμβολῆς τῶν Ἀσσυρίων ἑκατὸν ὀγδοήκοντα πέντε χιλιάδας. ᾧ δὴ γεγονότος ἐναργοῦς, οἱ μὲν ἀπολέσθαι

πορευόμενοι ἐχόρευον, ἀνεκέμιζόν τε τῷ σῴσαντι Θεῷ τὰς χαρισηρίους ᾠδὰς λέγοντες ὅτι, ἑσπέρας αὐλισθήσεται κλαυθμὸς καὶ εἰς ὄρθρον ἀγαλλίασις, καὶ πρός με διὰ τοῦτο, ἔστρεψας τὸν κόπετόν μου εἰς χαρά μοι, διέρρηξας τὸν σάκκον μου, καὶ περιέζωσάς με εὐφροσύνην· ὁ δὲ θρασὺς, καὶ ὑπερήφανος, καὶ ὁ μέγα καὶ ὀξίτηλον ἐκφυσῶν βοῶν, τὴν οἰκουμένην ὅλην καταλήψομαι τῇ χειρὶ, ὡς νοσσιάν, καὶ ὡς καταλελειμμένα ὠὰ ἀρῶ, καὶ οὐκ ἔστιν, ὃς ἀφαρπάξεταί με, ἢ ἀντείπῃ μοι, μετὰ τοῦτο ἐφ' ἑαυτῷ μέγα φρονήσας ἠλέγχετο. διέδρα γὰρ πόλις, καὶ φυγὰς οἶκοι μείσατο τὴν Ιουδαίαν ἀφείς. διηγρύπνει καὶ ἔφασκεν ὁ τῶν ὅλων Θεὸς, μὴ φοβοῦ ὁ λαός μου, οἱ κατοικοῦντες ἐν Σιὼν ἀπὸ Ασσυρίων. κατεγράφετο δὲ καὶ ὁ τῆς φυγῆς τρόπος, μετανοούσῃ πόλει τε καὶ κώμαις καταστέλλοντος αὐτὸ τῇ προρρήσει. καὶ πάλιν. φόβος λήψεται ῥαμὰ πόλιν Σαοὺλ· διερμηνευόμενοι δὲ τὰ τοιάδε, πεποιήμεθα τὴν ἀφήγησιν ἰσοεικοτέραν μοὶ, πλὴν οὐκ ἔξω τῆς ἀληθείας. πᾶσα γάρ πως ἀνάγκη τῇ τῶν πραγμάτων ποιότητι, καὶ δυνάμει, καταλλήλων τὸν τῆς ἑρμηνείας ἐφαρμόζεσθαι λόγον. ὅπου δὲ ὄντως ἔθος τῇ θεοπνεύστῳ γραφῇ, ἀφ' ὧν οἱ *τάχει, καὶ ἰσοεικῶς δρωμένων καταδηλοῦν ἐαυτὸ ὅτε τὰ μυστήρια, καὶ κεκρυμμένων ἐννοιῶν αἰνιπλάττειν εἰκόνας, φαμὲν, ὅτι τετυφώνηκε μὲν καθ' ἡμῶν ὁ τῆς ἁμαρτίας δρετὴς, καὶ τοῖς τῶν σωτῆρος λαοῖς τοῖς ἡγιασμένοις, δηλονότι διὰ πνεύματος, καὶ κεκαθαρμένοις διὰ τῆς πίστεως, δεινῶς ἐπεπήδα καὶ πικρῶς, καὶ τῆς ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ κατεστρατεύετο, τὴν ὑπὸ χεῖρα πνευμάτων ὀπτασίαν αὐτῇ τῇ ἀσωματότητι Φάλαγγα. καὶ τάχα που καὶ ἀναστρέψαν αὐτὸν φήσῃ δυνήσεσθαι, καὶ λίθον ἀμωμητὶ τὸ σπήλαιον ἀληθῶς, καὶ ἁγίαν πόλιν τοῦ Θεοῦ τὸ νοητὸν Ιερουσαλὴμ, ἀλλ' ἦλω πεφρονηκὼς τὴν ἀνδρωμένων ὁδὸν. ὁ γὰρ ἰὼν ἰσχύσαι, τὸ ἁγίαν αὐτὸν ἐκπολιορκῆσαι πόλιν, καὶ καθαιρεθῆσαι δεξιᾶς τῆς οὕτω δυσθενεστάτης. τίς γὰρ ἀντιστήσεται τῷ παντοκράτορι Θεῷ; ἀπώλετο τοίνυν ὁμοῦ τοῖς οἰκείοις ὑπαναστάς, καὶ τῆς τῶν δυσεβούντων ἀγέλης ἀπελήλακται, ἡμῖν αἰνιττόμενος δικαίως ὑπερπηδῶν. ἐκβέβληται γὰρ τῆς καθ' ἡμῶν τυραννίδος· καὶ τοῦτο ἡμᾶς ὁ σωτὴρ ἐδίδαξεν εἰπών. νῦν κρίσις ἐστὶ τοῦ αἰῶνος τούτου, νῦν ὁ ἄρχων τοῦ αἰῶνος τούτου ἐκβληθήσεται ἔξω, κἀγὼ ἐὰν ὑψωθῶ ἀπὸ τῆς γῆς πάντας ἑλκύσω πρὸς ἐμαυτόν. αἰσθητὴ γὰρ θανάτου, καὶ διαβόλου καταίρε-

sperantes, tripudiare, odasque gratulatrices Deo conseruatori reddere, ac dicere: Vesperi commorabitur fletus, & mane lætitia. Et ad hæc, Vertisti luctum meum in gaudium mihi, discidisti saccum meum, & circumcinxisti me lætitia. At iste confidens & superbus, magnum & inane illud crepans, Orbem terræ vniuersum capiam quasi nidum, & quasi relicta oua tollam, nec est qui effugiet me, vel qui resistat mihi: frustra apud se animo altum sapiens redarguebatur, & vix elapsus, fugitiuus domum, Iudæa relicta, se recepit. Itaque dixit etiam vniuersitatis Deus, Ne metue populi mi, qui habitas in Sion, Assyrios. Depictus est etiam modus fugæ, cùm ille vrbes & vicos in transitu tantum non concuteret. Et rursus, In timore erit Rhama ciuitas Saul. Hæc interpretantes, narrationem quidem magis historicam instituimus, sed non à veritate alienam. Etenim propositarum rerum qualitati & vi, interpretationem ex altera parte respondentem, accommodare omnino est necesse. Cùm verò scripturæ diuinitùs aspiratæ familiare sit, rebus crassè & historicè gestis quandoque ostendere mysteria, & occultorum sensuum imagines adumbrare: dicimus inuentorem peccati in nos exercuisse tyrannidem, & populo Seruatoris sanctificato, videlicet per Spiritum, & per fidem purgato, grauiter insultasse & acriter, atque ecclesiam Dei impugnasse, spirituum eius imperio parentium sceleratissimam phalangem contra eam concitando: ac cogitasse forsan posse se absque omni sudore & labore euertere, venerandam sanè & sacrosanctam Dei ciuitatem, intelligentia perceptam Hierusalem. Sed deprehensus est, ea quæ fieri nullo modo poterant apud se cogitasse. Non enim potis erat sanctam obsidere vrbem, nec dexteram fortissimam expugnare. Quis enim potest omnipotenti Deo resistere? Periit itaque simul cum satellitibus suis, & è grege piorum seclusus est, indomitæ feræ instar insiliens, & de sua tyrannide contra nos deturbatus est. Quod nos Seruator docuit inquiens: [Nunc iudiciũ est seculi » Ioan. 12.
huius, nunc princeps huius seculi eiicietur foras. Et ego si exaltatus fuero » de terra, omnes traham ad meipsum.] » Euersio enim mortis, & diaboli subuer-

Hunfr. legisse videtur πάχ

sio, & peccati demolitio, Christi fuit passio, euecti in cruce, deprimentis & deiicientis in terram diaboli gloriam. Opportunè igitur deinceps etiam nunc vniuersitatis Deus, natiuitatis vnigeniti in carne sermonem inducit, & voce prophetica mysterium antè patefacit, vt rebus ad exitum peruenientibus, indubitatam fidem faciat omnibus. Hinc ait, Ecce Dominator Dominus Sabaoth, conturbabit glorioſos cum fortitudine. Ad nouitatem vitæ Euangelicæ, ac Christi mysterium, reuocat & reformat terræ incolas, euersis nimirum antiquis ritibus, moribusque vmbraticis & typicis obtinere vim suam amplius non valentibus. Sed aduentus sui in hunc mundum hic scopus fuit, venitque prædicaturus, & ante alios Israelitis, quòd quæ vsque ad restaurationis tempus instituta erant, id est, lex in litera posita, ea de cætero tollit, animo fidelium, vti dixeram, ad meliorem & spiritalem vitæ institutionem transformato. Noua enim in Christo omnia. Et si verò decebat ei obtemperare præ cæteris Iudaicæ synagogæ primores, & qui sacerdotii honoribus haud mediocriter insolescebant: hi tamen è contrario repugnabant iuueniliter ac petulanter, resistebant impiè, & legem Mose sapientissimo promulgatam semper in ore habentes, mysterium dispensationis Vnigeniti in carne, quantum in se erat irritum facere volebant: sed penes eos non erat hoc præstare, at omnium Seruatori & Deo suum supercilium opponentes, mali malè perierunt, partim alter in alterum assultantes, & lege belli insidiantes: partim in Romanorum manus incidentes, qui ipsum adeò templum incenderunt. Ecce igitur Dominator Dominus Sabaoth, conturbabit glorioſos cum fortitudine. Dominum Sabaoth conturbantem nominat, auditoribus terrorem incutiens, ne quis fortè existimet debiliorem fore ipsum, vel etiam minas adhibuisse inefficaces, & quæ omnino ad finem non essent peruenturæ. Quid enim inefficax seu imperfectum erit eorum quæ à Domino Sabaoth, hoc est, exercituum suscipiuntur? Conquassaturum se dicit elatos superbia. Celsi enim & elati verè superbia erant, qui non modo prophetas sanctos trucidarunt, &

σις, καὶ ἁμαρτίας ἀναίρεσις ὁ τοῦ Χριστοῦ γέγονε πάθος, ὑψουμένου μὲν ὅπου δ' σταυροῦ, καθαιρομένου δὲ καὶ καταῤῥιπτουμένου εἰς γῆν τὸ διαβόλου ὅ καύχημα. ὅθεν καιρὸν πάντα μετ' ἐκφύσεως καὶ νεῦμα ὁ τῶν ὅλων Θεὸς, τὸν περὶ τῆς κατ' σάρκα γεννήσεως τοῦ μονογενοῦς εἰσκομίζει λόγον, καὶ προαναφαίνει τὸ μυστήριον διὰ φωνῆς προφητῶν, ἵνα τῶν προαγομένων εἰς πέρας ἐκβεβηκότων, ἀναμφίλογον δέχοιτο πᾶσι πάντων τὴν πίστιν. τί οὖν φησίν; ἰδοὺ δὴ ὁ δεσπότης κύριος Σαβαὼθ, σὺν καθαιρέσει τοὺς ἐνδόξους μετ' ἰσχύος· εἰς καινότητα ζωῆς ἀναγωγικὴν τοῦ Χριστοῦ μυστήριον ἀναμορφοῖ τοὺς ὑπὸ τῆς γῆς, ἀπατεῶνα μύθων ἀληθινὸν τὸν ἀρχαιοτέρων ἐθῶν, καὶ τῶν ἐν σκιαῖς, & τύποις, οὐκ ἐχόντων ἔτι ὃ δύνασθαι κρατεῖν. ἀλλ' ὁ μὲν τῆς ἀφίξεως τῆς εἰς τόνδε τὸν κόσμον αὐτῷ, σκοπὸς ἦν ὅτε, καὶ ἀφανιζόμενον ἀφῖκται, καὶ προ γε τῶν ἄλλων τοῖς ἐξ Ισραὴλ, ὅτι τὰ μέχρι καιροῦ διορθώσεως ἐπικείμενα, τουτέστιν, ὁ ἐν γράμμασι νόμος, καταῤῥεῖ λοιπὸν εἰς τέλος, μεγαλαπολυθείς, ὡς ἔφαν, εἰς τὰ ἀμείνω, καὶ πνευματικὴν πολιτείαν τῶν πιστευόντων διανοίας. καινὰ γὰρ πάντα τὰ ἐν Χριστῷ. ἀλλὰ καὶ τοῖς καταπεῖσθαι δέον αὐτῷ, καὶ προ γε τῶν ἄλλων τῆς Ιουδαίων συναγωγῆς τοῖς πρεσβύταις, καὶ τοῖς τῆς ἱερωσύνης ἀνθήμασιν οὐ μετρίως κομπάζουσι, ἐκ τῶν ἐνδυτῶν αἰτεφέρητο ταμιεύως, αἰτέ προπετῶν ἀφοσίως, καὶ τὸν διὰ τοῦ πανσόφου Μωσέως ἀεὶ * λαλούμενον νόμον, ἀπρόσκοπον ἐπιφαίνειν ἤθελον τὸ γε ἦκον εἰς αὐτοὺς τῆς μετὰ σαρκὸς εἰσκομιδῆς τοῦ μονογενοῦς τὸ μυστήριον, ἀλλ' ἐῶ αἰτίφικτον αὐτοῖς τοῦτο δρᾶν, αἰτεξάγοντες δὲ τῶν πάντων σωτῆρι, καὶ Θεῷ τὸ οἰκεῖον θέλημα, κακοὶ κακῶς διόλωλασι, τοῦτο μὲν ἀλλήλοις ἐπιφυόμενοι, καὶ τὸν πολέμου νόμον ἐπιβουλεύοντες, τοῦτο δὲ ταῖς Ρωμαίων προπεσόντες χερσὶν, οἳ καὶ αὐτὸν ἐνέπρησαν τὸν ναόν. ἰδοὺ οὖν ὁ δεσπότης κύριος Σαβαὼθ σὺν καθαιρέσει τοὺς ἐνδόξους μετ' ἰσχύος. κύριον Σαβαὼθ ὀνομάζει τὸν συγκαθαιροῦντα, καταπλήττων τοῖς δείμασι τοὺς ἀκροωμένους, ἵνα μή τις οἴηται πάρεργόν που, καὶ ἀσθενοῦντα αὐτὸν, ἢ καὶ μύθοις ἀπειλαῖς χεχρῆσθαι μᾶλλον, καὶ οὐχὶ δὴ πάντως ἐκβησομένας εἰς πέρας. τί γὰρ ἀνίσχυρον ἔσται τῶν ἐγχειρουμένων παρὰ κυρίου Σαβαὼθ; σὺν τοιγαροῦν φησὶ δεῖ τοῖς ὑψηλοῖς τῇ ὕβρει. ὑψηλοὶ γὰρ ὄντως τῇ ὕβρει γεγόνασιν, οὐ προφήτας ἁγίους ἀπεκτονηκότες μόνον, καὶ τοῖς

* λαλουμένων

κάλλιστα συμβουλεύουσιν αὐτοῖς λέγοντες. ἄλλα ἡμῖν λαλεῖτε, καὶ ἀναγγείλατε ἡμῖν ἑτέραν πλάνησιν. ἀλλὰ γὰρ καὶ αὐτοῦ τοῦ χριστοῦ τὴν γλῶτταν ὑπερθήγοντες τοῦ Χριστοῦ, καὶ τὸ κέρας μὲν εἰς ὕψος ἐπαίροντες, ἀδικίαν δὲ λαλοῦντες κατὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸ γεγραμμένον. ἀλλ' οὗτοι ταπεινωθήσονται φησὶ, καὶ πεσοῦνται μαχαίρᾳ. ἀγγέλλουσι γὰρ, ὡς ἔφην, τὸ μὲν ὀλοσχερέστερον ὑπαφέροντος αὐτοῖς τοῦ ὀργίλου, καὶ οἷς ὀξείᾳ μαχαίρᾳ διαπαίσαντος αὐτοὺς τοῦ Θεοῦ, καὶ τῶν τῆς δικαιοσύνης ἀποχείροντος αὐχημάτων, καὶ τοῦ καθηγεῖσθαι λαοῦ ἀποπέμποντος, ἤγουν καθ' ἕτερον τρόπον, μαχαίρᾳ πεσεῖσθαι φησὶν αὐτοὺς, τῇ τῶν πολεμίων δηλονότι, καθάπερ ἔφην ἄρτιος. ἀλλὰ καὶ ὁ λίβανος, φησὶ, σεισθήτω τοῖς ὑψηλοῖς πεσεῖται. λίβανον εἰς τοῦτοις κατά γε τὸ εἰκὸς ὀνομάζει τὸν νεὼν, ὃς καθῄρηται, καὶ ἐμπέπρησται, πέπτωκέ τε ὁμοῦ τοῖς ὑψηλοῖς ἔχουσι τοῦ ὄφρυος. ὑπερόγκως γὰρ ἀληθῶς ὤετο τὰ τῶν ἱερέων ἔσεσθαι, καὶ αὐτὸς ὁ σὺν αὐτοῖς ὁ Ισραὴλ τὸν τῶν ὅλων σωτῆρα, καὶ λυτρωτὴν ἀτιμάσας. εὑρήσομεν δὲ καὶ αὐτὴν τὴν Ιερουσαλὴμ λίβανον ὠνομασμένην. καὶ γοῦν ὁ προφήτης Ζαχαρίας, ἔφη που πρὸς αὐτήν. διάνοιξον ὁ λίβανος τὰς θύρας σου, καὶ καταφαγέτω πῦρ τὰς κέδρους σου. ὀλολυξάτω πίτυς, ὅτι πέπτωκε κέδρος· ὀλολύξατε δρύες τῆς Βασανίτιδος, ὅτι κατεσκάφη ὁ δρυμὸς σου ὁ σύμφυτος. ὅπερ γὰρ ὄρη τὰ λιβάνου περιέχειν τὴν Ιερουσαλὴμ, οὕτως ὠνόμαζεν αὐτὴν, ἀναλόγως τῆς τοῦ λόγου ἕξεως πιθανῶς ἐχόμενος, κέδροις, καὶ δρυμῷ συμφύτῳ, τοῖς τε ἐν αὐτῇ λαοῖς, καὶ μάλιστα τοῖς ἡγεμόσι ὀνομάζει χρησίμως, οἷς καὶ ὀλολύζειν διακελεύεται, διαφόροις ὄντος δρυμοῦ δίκαιον ὑπῆρχε δῆτα αὐτοῖς, τοῖς ὠλεθρίοις. εἰ δὲ δή τις ἔλοιτο κεκρυμμένης ἅψασθαι θεωρίας, καὶ τοῖς τῶν προκειμένων ἐφαρμόσαι δυνάμεσιν αὐτοῦ τε τοῦ κατόρθωμα, καὶ τοῖς ὑπ' αὐτὸν δυνάμεσι ταῖς ἀλιτηρίοις, οὐδὲ οὕτ' ἔξω τοῦ εἰκότος βαδίσεται σκοποῦ. σεισθείη δὲ, καὶ ἀπόλοιτο τῶν δαιμονίων ὁ φιλοκακοδρῶν σῖφος, καὶ αὐτὸς δὲ σὺν αὐτοῖς ὁ δράκων ὁ ἀποστάτης, ὁ ὑψηλὸς, καὶ ὑπερόφρυς, καὶ οἷς ὄρη τοῦ λιβάνου περιχαμένος. πρὸ γὰρ τῆς τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἐπιδημίας, περιφανὴς ἦν ἅπασι, καὶ ἄτοπος πανταχῇ προσκυνούμενος, καὶ τὴν τῆς θεότητος δόξαν ἁρπάσας ἐφ' ἑαυτοῦ.

A rectissimè consulentibus impudenter dicunt: Alia nobis loquimini, & annunciate nobis alium errorem: sed etiam in ipsum Christum linguam exacuunt, & cornua in sublime tollunt, &, vt scriptum est, contra Deum loquuntur iniustitiam. At hi, inquit, reddentur humiles, & cadent gladio. Interierunt etenim, vt dicebam, vel cùm Deus vehementissima ira inflicta, velut acuto gladio eos consumeret, sacerdoti insignia auferret, officio gubernandi populum abdicaret: Vel etiam alio modo illos casuros gladio ait nimirum hostium, quemadmodum modo dixi. Sed, & Libanus inquit, cum excelsis corruet. Libanum in his sicuti est probabile, appellat templum, quod subuersum est & incensum, ceciditque simul cum his qui alto sunt supercilio. Fastuosa enim erant verè sacerdotum examina, & ipse cum illis Israel, qui vniuersorum Seruatorem & Redemptorem dedecore conspurcauit. Inueniemus etiam ipsam Hierusalem appellari Libanum. Etenim propheta Zacharias alicubi dixit ei: [Aperi Libane portas tuas, & deuoret ignis cedros tuos.] Ploret pinus, quippe cecidit cedrus. Plorate quercus Basan, quippe succisus est saltus consitus. Postquam enim monti Libani Hierusalem comparans ita nominasset eam, necessariò in sermonis tropo disertè immorans, cedrorum syluæque consitæ appellatione, populos in ea & principes vocat commode, quas lugere iubet, propterea quòd insultent illis tanquam syluis, hi qui disperdiderunt. Si quis autem velit tectam & reconditam sententiam attingere, & sensum vimque horum verborum Satanæ subditisque ipsi potestatibus nefariis accommodare, hic à scopo ac decoro nequaquam recesserit. Contrita est enim, & periit, ad omnem malitiam proiecta & profligata dæmonum cohors, & ipse cum illis Draco apostata, elatus & supercilioſus, & veluti Libano monti assimilis. Nam ante Seruatoris nostri aduentum, illustris erat omnibus, & insolens, vbique locorum adoratus, & gloriam deitatis ad se rapuit.

Et egredietur virga de radice Ieſſæ, & flos de radice aſcendet. Et requieſcet ſuper eum ſpiritus Dei, ſpiritus ſapientiæ & intellectus, ſpiritus conſilij & fortitudinis, ſpiritus ſcientiæ & pietatis complebit ipſum, ſpiritus timoris Dei.

Καὶ ἐξελεύσεται ῥάβδος ἐκ τῆς ῥίζης Ιεσσαὶ, καὶ ἄνθος ἐκ τῆς ῥίζης ἀναβήσεται, καὶ ἀναπαύσεται ἐπ' αὐτὸν πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, πνεῦμα σοφίας, καὶ συνέσεως, πνεῦμα βουλῆς, καὶ ἰσχύος, πνεῦμα γνώσεως, καὶ εὐσεβείας ἐμπλήσει αὐτὸν, πνεῦμα φόβου Θεοῦ.

Præſcius rerum futurarum propheta, face è ſupernis accenſa, claram prædictionem facit. Poſterioribus enim temporibus dictum eſt ad beatum Dauidem à præpotente Deo: De fructu lumbi tui ponam ſuper ſedem tuam. Cùm verò omnia ſciret, futurorum perſpicientiam ſanctis prophetis inſeruit: & hoc ab illis quoque antè proclamatum eſt, vt vndecunque teſtatum fieret myſterium, & cùm factum eſſet crederetur. Itaque virgam de radice Ieſſæ egreſſuram ait, floremque aſcenſurum. Non autem glorioſis in fortitudine conturbatis, clatis deiectis, Libanoque cum illis collapſo, tum virgam dicit de ſtirpe Ieſſe germinaturam: ſed in ſuperioribus totius negotii ſumma in genere demonſtrabatur. Quæ namque euentura eſſent Iſraelitis, impiè in Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum debachatis, breui ſermone didicimus: nunc autem narratio ad ſummum veluti rei principium regreditur, ad humanitatem inquam vnigenæ, & ad natiuitatem ſecundum carnem, ex muliere ratione diſpenſationis futuram. Proinde virgam nominauit Chriſtum de radice Ieſſe iuxta carnem, & præterea etiam florem: & per virgam, eum regiam dignitatem habere, obliquè ſubindicari videtur. Nam teſſera & ſignum regni virga. Hinc diuinus Dauid ipſi Filio dicit: Thronus tuus Deus in ſeculum ſeculi, Virga rectitudinis virga regni tui. Quin & aliter virga dici poteſt, quoniam habet omnia, & in recto ſtatu continet ac conſeruat, & quod infirmum eſt, facit conſiſtere: ſiue humanam naturam, quæ tantum non cunquaſſata eſt, & ærumnis, & afflictionibus obruta, & quodammodo inebriata. Cantat igitur beatus Dauid, communi omnium perſona ſibi impoſita: [Virga tua, & baculus tuus, ipſa me conſolata ſunt.] Confirmat enim iuſtos Deus, quemadmodum ſcriptum eſt: & vocatus eſt voce prophetarum, Baculus glorioſus, virga

Γεγραπται ὁ προφήτης διὰ τὸ ἀνωθεν διδασκαλίας τὰ ἐσόμενα σαφῆ ποιῆσαι τοῖς προσέχουσιν. εἴρηται γὰρ μοι ἐν ὑστέροις καιροῖς πρὸς τὸν μακάριον Δαβὶδ παρὰ τοῦ πάντων κρατοῦντος Θεοῦ. ἐκ καρποῦ τῆς ὀσφύος σου θήσομαι ἐπὶ τὸν θρόνον σου. ὅπερ δὲ ἐκεῖνος ὁ πάντα εἰδὼς τοῖς ἁγίοις προφήταις τὰ μέλλοντα προγνῶσιν ἐπιθεὶς προσανεβόησεν καὶ τοῦτο πρὸ αὐτῶν, ἵνα πανταχόθεν μαρτυρηθῇ τὸ μυστήριον, καὶ πιστευθῇ γενόμενον. ῥάβδον οὖν φησιν ἐκ τῆς ῥίζης Ιεσσαὶ ἐξελεύσεσθαι, φησὶν, ἀναβήσεσθαι δὲ καὶ ἄνθος, καὶ οὐ μετὰ μεγαλοφωνίας τοῖς ἐνδόξοις μετ' ἰσχύος. ταπεινωθεῖσαι δὲ ἐν ταῖς ὑψηλαῖς, καὶ συνεκπεσοῦσαι αὐταῖς πεσεῖσθαι τὸν λίβανον, τότε τὴν ῥάβδον ἐκ τῆς Ιεσσαὶ ῥίζης ἀναφυεῖσαν φησὶν, ἀλλ' ἐν μὲν τοῖς προφήταις κεφαλαιωδέστερον ἡ τοῦ πράγματος ἐδηλοῦτο δύναμις. τίνα γὰρ ἔμελλε συμβήσεσθαι τοῖς ἐξ Ισραὴλ πεπλανημένοις ἀνοσίως εἰς τὸν κύριον ἡμῶν Ιησοῦν τὸν Χριστὸν ἐν βραχεῖ λόγῳ μεμαθήκαμεν. ἀναφορὰ δὲ νῦν ἡ διήγησις, ἐπ' αὐτὸ ὡσπερ τὸ ἀνωτάτω τοῦ πράγματος ἔρχεται, φημὶ δὴ τὴν ἀνθρωπότητα τὴν μονογενοῦς, καὶ τὴν οἰκονομικῶς ἐσομένην ἐκ γυναικὸς κατὰ σάρκα γένεσιν. ῥάβδον δὴ οὖν ὠνόμασε τὸν ἐκ ῥίζης Ιεσσαὶ, κατὰ σάρκα Χριστόν. καὶ μὴν προσέοικε τοῦτο, καὶ ἄνθος, καὶ διὰ μὲν τῆς ῥάβδου κατὰ μὲν εἰκὸς τὸ βασιλικὸν ἔχων ἀξίωμα, πλαγίως ὑποσημαίνεται. σύμβημα γὰρ βασιλείας ἡ ῥάβδος. καὶ γοῦν ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ πρὸς αὐτὸν που φησὶ τὸν υἱόν. ὁ θρόνος σου ὁ Θεὸς εἰς τὸν αἰῶνα, ῥάβδος εὐθύτητος ἡ ῥάβδος τῆς βασιλείας σου. ῥάβδος δὲ καὶ ἑτέρως, ὡς ἂν ἔχων τὰ πάντα, καὶ εἰς τὸ εἶναι συνέχων, συνεκτάσαί τε ποιῶν τὸ παθητικὸς, ἤγουν τὴν ἀνθρώπου φύσιν, μονονουχὶ καταστρωννύων, καὶ μεθύουσάν πως ἀπὸ παθῶν. φάλλει γοῦν ὁ μακάριος Δαβὶδ, τὸ χρεὼν ἀπάντων πρόσωπον ἑαυτῷ προσλαβών, ἡ ῥάβδος σου, καὶ ἡ βακτηρία σου, αὕταί με παρεκάλεσαν. ὑποσημαίνει γὰρ τοῖς δικαίοις ὁ κύριος καὶ τὸ γεγραμμένον· ὠνόμασται δὲ διὰ φωνῆς προφητῶν, βακτηρία ἐνδόξου, ῥάβδος μεγα-

Digitized by Google

λοπώτης, ῥάβδος ἡ δὲ ἑτέρως, ἐπεὶ καθ' ὅσον ποι- A magnificentiæ. Virga etiam aliter; quia bonus pastor est, animam suam ponens pro ouibus. Dictum est igitur ei à quopiam sanctorum prophetarum: Pasce populum tuum in virga, tribum tuam, oues hæreditatis tuæ. Sin autem cuiquam videtur, quia iudex est, & reddit singulis pro ratione operum suorum, idcirco eum & meritissimò nominari virgam, ritè intelliget. Nam dictum est ei, Israele in illum debachante, & impotenter ad inobedientiam prolapso: Pasces eos in virga ferrea, & vt vasa figuli comminues eos. Sic nobis illum sapientissimi Moysis lex designat. Assumitur enim in typum Christi etiam virga Aaronis quæ floruit, & in sancta sanctorum illata est. Efflorescerunt enim iuglandes, quid autem causæ sit, & quæ vmbrarum sententia, dicendum est. quidam enim physiologias, rationesque naturales attingunt, & affirmant virgam ex iuglandibus, si capiti alicuius adponatur, vigilantiam naturaliter efficere. Itaque cùm Christus, sicuti dicit B. Paulus, gratia Dei pro omnibus mortem gustaturus esset, & paulisper veluti nictans tanquam ex somno excitatus esset, iterum & morte conculcata diuinitùs reuixisset, hinc virgæ iuglandium comparatur. Hac diuina & intelligibili virga Moyses operatus est miracula, dum Israelem seruitute Ægyptiaca eximit, ideoque eam virgam Dei nominauit. Erat quippe ei virga virtutis, sicut scriptum est. Cùm igitur propheta ænigmaticè, & rectius mysterium Christi subinnuens, è stirpe Iesse virgam nobis exoriri dicit, tunc quidem, tunc animi oculis illum vnigenitum Dei Sermonem, illum per quem omnia, & in quo sunt omnia, & incarnatum, & hominẽ factum, & ad voluntariam exinanitionẽ se demittentem, & propter nos natiuitatem dispensationis suæ causa subeuntem, iuxta carnem inquam, & ex muliere contemplans, dicit cum propheta. Domine audiui vocem tuam, & pertimui, cognoui opera tua, & obstupui. Virga itaque propter causas quas modò commemorauimus, vocatus est. Flos verò rursum, quoniam hominis natura in illo ad incorruptionem, & ad nouitatem conuersationis Euangelicæ refloruit. Aliter etiam flos, propter suauem fragrantiam sub intelligentiam cadentem appellatur. Ego enim, inquit, flos campi

μλὼ ἀγαθὸς τλὼ ψυχλὼ ἑαυ̃ τὴν τὰς τῶν προβάτων. εἴρηται γοῦν τοῖς αὐτὸν δι' ἑνὸς τῶν ἁγίων προφητῶν· ποίμαινε λαόν σου ἐν ῥάβδῳ, φυλὴν σου, κλῆρον κληρονομίας σου. εἰ δέ τῳ δοκεῖ, ἢ ἐπεὶ καθ' ὅσον ἐστὶ κριτὴς, καὶ ἀποδιδοὺς ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ, διὰ τοῦτο, καὶ μάλα εἰκότως ὀνομάζεσθαι ῥάβδον, νοήσει καλῶς. εἴρηται γὰρ τοῖς αὐτὸν, ἐμπροϊνήσαντός τε αὐτοῦ τῷ Ισραὴλ, καὶ ἀκρατῶς ἀποπηδήσαντος εἰς ἀπείθειαν. B ποιμανεῖς αὐτοὺς ἐν ῥάβδῳ σιδηρᾷ, καὶ ὡς σκεῦη κεραμέως συντρίψεις αὐτούς. οὕτως ἡμῖν αὐτὸν, καὶ ὁ τοῦ πανσόφου Μωσέως καθαγιασμένη νόμος, προλαμβάνεται γὰρ εἰς τύπον Χριστοῦ, καὶ ἡ ῥάβδος Ααρὼν ἡ βλαστήσασα, καὶ εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων εἰσκεκομισμένη. ἐξήνθησε γὰρ κάρυα, καὶ τί δή ποτε τὸ χρῆμα τῶν ἐν σκιᾷς ἐνοιῶν, εἰπεῖν αἰσχρὸν. ἅπτονται μὲν γὰρ φυσιολογίας τινὲς, καὶ δὴ καὶ φασί τινα καρύῃσιν ῥάβδον, εἰ τοῖς τῆς κεφαλῆς κέοιτο πυθοῦ, ἀγρυπνίας εἶναι φυσικῶς ἐμποιητικήν. C οὕτω δὴ ἐπειδήπερ ἔμελλεν ὁ Χριστὸς, χάριτι μὲν Θεοῦ, καθά φησιν ὁ μακάριος Παῦλος, ὑπὲρ παντὸς γεύσασθαι θανάτου, βραχὺ δέ ὡσπερ ἀπονυσταξας, καθάπερ ἐξ ὕπνου διεγερθεὶς πάλιν, ἀναβιοῦναί τε θεοπρεπῶς, πεπατηκότα θανάτου. τοιγαροῦν ῥάβδῳ καρύῃ παρεικάζεται. Διὰ ταύτης τε τῆς θείας τε, καὶ νοητῆς ῥάβδου, τεθαυματούργηκεν ὁ Μωσῆς, τῆς ἐν Αἰγύπτῳ δουλείας ἀπαλλάττων τὸν Ισραὴλ. ῥάβδον γοῦν αὐτὴν ὠνόμαζε Θεοῦ. γέγονε γὰρ αὐτῷ ῥάβδος δυνάμεως, καθ' ὃ γεγραμμένον. D ὅτου τοίνυν ὁ προφήτης αἰνιγματωδῶς ὁ Χριστοῦ μυστήριον ὑποφαίνων, ἐκ τῆς Ιεσσαὶ ῥίζης τὴν ῥάβδον ἡμῖν ἀναφανῆναί λέγει, τότε δὴ τότε ταῖς τῆς διανοίας ὄμμασιν, αὐτὸν μονογενῆ τοῦ Θεοῦ λόγον, τὸν δι' οὗ τὰ πάντα, καὶ ἐν ᾧ τὰ πάντα, σεσαρκωμένον τε καὶ ἀνασχηματισθέντα θεωρῶν, καὶ εἰς ἐκούσιον ἑαυτὸν καθέντα κένωσιν, καὶ τὸ δι' ἡμᾶς οἰκονομικὸν ἀπατλάντα πτύησιν, φησὶ δὴ πρὸς αὐτὸν καὶ ὁ προφήτης, καὶ ἐκ γυναικὸς, ὁμοῦ τῷ προφήτῃ λέγει. κύριε, εἰσακήκοα τὴν ἀκοήν σου, καὶ ἐφοβήθην. κατενόησα τὰ ἔργα, καὶ ἐξέστην. ῥάβδος δὴ οὖν ὠνόμασται, διὰ τοὺς ἀρτίως ἡμῖν εἰρημένας αἰτίας. ἄνθος δὲ πάλιν. ἀνέθαλε γὰρ ἡ ἀνθρώπου φύσις, ἐν αὐτῷ τοῖς ἀφθαρσίαν, καὶ εἰς ζωὴν, καὶ εἰς καινότητα, πολιτείας εὐαγγελικῆς, ἄνθος δὲ καὶ ἕτερος, διὰ τὴν καταπνεομένην εὐοσμίαν. ἐγὼ γὰρ, φησὶν, ἄνθος τοῦ πεδίου, κρί-

lilium conuallium. Erat sanè & nobis veluti odor quidam cognitionis Dei, & Patris. Nimirum diuinus Paulus in epistola dicit: [Deo autem gratia, qui semper triumphat nos in Christo, & odorem notitiæ suæ manifestat per nos in omni loco, quia Christi bonus odor sumus Deo in iis qui salui fiunt, & in iis qui pereunt; aliis quidem odor mortis in mortem; aliis verò odor vitæ in vitam.] Idcirco in hac virga, seu in hoc germine ex stirpe Iessæ, suis temporibus acquieturum ait Spiritum Dei, multis virtutibus, & viribus pollentem. Spiritum enim ipsum nominat consilii, & intelligentiæ, & cognitionis, & sapientiæ, & fortitudinis, & religionis, & timoris Dei. Dicimus autem prophetam in hoc præconio suo artificium sic temperasse, vt non hominem merum nobis inducat Iesum, dein Spiritu afflatum, & quasi nostri ordinis, ac conditionis esset, charisinatum diuinorum participem factum: sed potius Dei Verbum humanam naturam assumpsisse declarat, cumulatum bonis omnibus (quatenus ad ipsius naturam pertinet) ac etiam vnà cum humanitate quæ ad eam spectant, velut sua ac propria sibi vindicans. Proprium namque humanitatis est, ex se, & ex propria quasi natura nihil supernorum donorum habere (dictum enim est ei: Quid enim habes quod non accepisti?) at exterius magis, & aliunde adscititiis nimirum à Deo, locupletari donis, quæ propriam naturam superant. Oportebat igitur vnigenitum Dei Sermonem qui se exinaniuit, & demisit, illius exinanitionis humilitatem non recusare, sed propter humanitatem susciperе, non sua causa, sed nostra potius, qui omnium bonorum laboramus indigentia. Itaque licet interdum dicatur Spiritum accipere, cùm sit tamen ipse subministrator sancti Spiritus, & non ex mensura det, sed veluti de propria plenitudine illud dignis impartiat, hoc pro mensura, & modulo exinanitionis, intelligatur accipere: sic enim rectà ad verum perueniemus. Verum illud mihi specta. Requiescet enim super ipsum, inquit, Spiritus Dei: A principio enim datum est nostri generis primitiis, id est, Adamo, verum in obseruatione mandati, quod traditum erat, piger, & remissus, iussa posthabuit, ac demersus est in peccatũ: nec inuenit in hominibus requietem spiritus. Omnes etenim declinauerunt, simul inutiles facti sunt, non erat qui

A νον τῶν κοιλάδων. γέγονε δὲ ἐν ἡμῖν ὀσμή τις ὥσπερ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ, καὶ παῤῥησ. καὶ γοῦν ὁ θεσπέσιος Παῦλος ἔφη ἐπιστέλλων, ὅτι φησί, τῷ Θεῷ χάρις, τῷ πάντοτε θριαμβεύοντι ἡμᾶς ἐν τῷ Χριστῷ, καὶ τὴν ὀσμὴν τῆς γνώσεως αὐτοῦ φανεροῦντι δι' ἡμῶν ἐν παντὶ τόπῳ, ὅτι Χριστοῦ εὐωδία ἐσμὲν, τῷ Θεῷ ἐν τοῖς σῳζομένοις, καὶ ἐν τοῖς ἀπολλυμένοις, οἷς μὲν ὀσμὴ θανάτου εἰς θάνατον, οἷς δὲ ὀσμὴ ζωῆς, εἰς ζωήν, τοιγαροῦν τὴν ῥάβδον

B φησὶν, ἤτοι τὸν ἐκ τῆς ῥίζης Ιεσσαὶ τεθησομένῳ καὶ χαρισὶ ἐπομπαπάσαις πνεῦμα Θεοῦ πολλὰς ἔχον τὰς ἐνεργείας. πνεῦμα γὰρ αὐτὸ βουλῆς, καὶ συνέσεως ὀνομάζει, γνώσεώς τε καὶ σοφίας, εὐσεβείας, καὶ φόβου Θεοῦ. φαμὲν δέ, ὅτι τῆς προφητικῆς διατεχνίας τὸ κήρυγμα, οὐκ αὐθέκαστον ἡμῖν φιλοτεχνεῖσθαι τὸν Ιησοῦν, εἶτα γεγονότα πνεύματοφόρον, καὶ ὡς ἐν τάξει τῇ καθ' ἡμᾶς χαρισμάτων τῷ τοιῷδε Θεοῦ γεγονότα μέτοχον, ἐνδεᾶ πάσης τὸ μᾶλλον τὸν τοῦ Θεοῦ

C λόγον καταδηλοῖ, πλήρη μὲν ὄντα παντὸς ἀγαθοῦ, τὸ γε ἧκον εἰς τὴν αὐτοῦ φύσιν, οἰκειούμενόν δὲ μὴν τῆς ἀνθρωπότητος, καὶ τὰ αὐτῆς. ἴδιον γὰρ ἀνθρωπότητος, τὸ οἰκοθεν μὲν ἔχειν, καὶ ὡς ἐξ ἰδίας φύσεως τῶν ἄνωθεν χαρισμάτων κενὸν. τί γὰρ ἔχεις, ὃ οὐκ ἔλαβες εἴρηται πρὸς αὐτὸν, καταπλουτεῖν δὲ μᾶλλον ἔξωθέν τε, καὶ ἐπακτοῦς τοῦ Θεοῦ δηλονότι, τὰ ὑπὲρ φύσιν ἴδια. ἔδει τοίνυν καθέντα πρὸς κένωσιν ἑαυτὸν τὸν μονογενῆ τοῦ Θεοῦ λόγον, ὃ οὐκ τῆς κενώσεως μὴ παραιτεῖσθαι σμι-

D κρογενεῖς, καὶ πλήρη κατ' φύσιν ὄντα δέχεσθαι ἀφ' ὧν ἀνθρώπινον, οὐχ ἑαυτοῦ μᾶλλον, ἀλλ' ἡμῶν ἕνεκα ἐν οἰκείᾳ παντὸς ἀγαθοῦ. ὥστε κἂν εἰ λέγοιτο ποτὲ τὸ πνεῦμα λαβεῖν, κἂν χορηγὸς ὢν αὐτὸς τοῦ ἁγίου πνεύματος, καὶ οὐκ ἐκ μέτρου δωδοὺς, ἀλλ' ὡς ἐξ ἰδίου πληρώματος ἀφαιρούμενον αὐτὸ τοῖς ἀξίοις, τῷ τῆς κενώσεως μέτρῳ νοείσθω τὸ λαβεῖν, κατ' ὃν γὰρ οὕτω τῆς ἀληθείας ἥξομεν. πλὴν ἐκεῖνο ἄθρει, ἀναπαύσεται γὰρ ἐπ' αὐτὸν φησὶ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ. δέδοται γὰρ ἐν ἀρχαῖς τῇ

E τῶν ὅλων ἡμῶν ἀπαρχῇ, τουτέστι, * τῷ Ἀδὰμ, *Hunfr.* ἀλλὰ γέγονε ῥᾳθυμος περὶ τὴν τήρησιν τῆς ἐντολῆς αὐτοῦ παρελθὼν κατημέλησε τῶν προστεταγμένων, κατεβιάσθη πρὸς ἁμαρτίαν, οὐχ εὗρεν ἀνάπαυσιν ἐν ἀνθρώποις τὸ πνεῦμα, πάντες γὰρ ἐξέκλιναν, ἅμα ἠχρεώθησαν, οὐκ ἦν ὁ ποιῶν

χρησότητα, οὐκ ἰῶ ἕως ἑνός. εἶτα γέγονεν ἄν-
θρωπος ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ λόγος, καίτοι ὁ εἷς
Θεὸς ὢν μεθ' ἡμᾶς, ὅπερ ἦ καίτοι γεγονὼς καθ' ἡμᾶς,
ἀναλλοίωτος ἰῶ ἁμαρτίας, ἐπαναπαύσατο τῇ ἀν-
θρώπου φύσει τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὡς ἐν αὐτῷ,
καὶ προφήτῃ, καὶ ὡς ἐν ἀπαρχῇ τοῦ γένους δευτέ-
ρᾳ, ἵνα καὶ ἡμῖν ἐπαναπαύηται, καὶ μὴν λοιπὸν
ταῖς τῶν πιστευόντων διανοίαις, ἐμφιλοχωρεῖν.
οὕτω γάρ που, καὶ ὁ θεσπέσιος Ἰωάννης τετρᾶ-
σθαι φησὶν, ἐξ οὐρανοῦ καταφοιτῆσαν τὸ πνεῦ-
μα ὅπερ Χριστόν. ὥσπερ συγκληρονόμοι γεγόνα-
μεν τῶν συμβεβηκότων τῷ πρωτοπλάστῳ κα-
κῶν, οὕτως ἐσόμεθα μέτοχοι τῶν ὑπαρξάντων
οἰκονομικῶς τῇ δευτέρᾳ τοῦ γένους ἡμῶν ἀπαρ-
χῇ, τουτέστι Χριστῷ, ὅτι γε οὐ μικρὸν αὐτῷ τὸν
χάριν ἐνεργάζετο, καθάπερ ἐν τοῖς ἁγίοις τὸ ἐ-
πιναπαύεσθαι λεγόμενον πνεῦμα, ἀλλ' ἰῶ
πλήρωμα τῆς θεότητος, τὸ ὡς ἐν ἰδίῳ ναῷ τῇ
ἰδίᾳ σαρκὶ καταλύον, καὶ οὐκ ἀψύχῳ που-
ἐμψυχωμένῳ δὲ μᾶλλον ψυχῇ νοερᾷ, σαφῶς
λέγων ὁ προφήτης, ἐμπλήσει αὐτὸν πνεῦμα
φόβου Θεοῦ. ἑνὶ δὲ τῷ πνεύματι, πολυειδῆ δέ-
δωκε τὸν ἐνέργειαν. οὐ γάρ τοι πνεῦμα μὲν ἄλ-
λο τῆς σοφίας, ἕτερον δὲ, σαφέστερον, ἤτοι βου-
λῆς, καὶ ἰσχύος, καὶ τῶν λοιπῶν, ἀλλ' ὥσπερ εἷς
μέν ἐστιν ὁ ἐκ τοῦ Θεοῦ πατρὸς λόγος, ὀνομάζεται
δὲ καὶ ἐνέργεια πολυτρόπως, ζωὴ γάρ ἐστι, καὶ
φῶς, καὶ δύναμις· οὕτω καὶ ὅτι τοῦ ἁγίου συ-
νήθως πνεύματος, ἓν γάρ ἐστι πανάρχων νοεῖται πο-
λυειδῶς, ἐνεργεῖ δὲ καὶ οὕτως. καὶ γοῦν ὁ σοφώ-
τατος Παῦλος διαφόρων ἡμῖν χαρισμάτων
ἰδέας ἀπαριθμούμενος. ταῦτα πάντα, φησὶν,
ἐνεργεῖ τὸ ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πνεῦμα, διαιρεῖ ἑκάστῳ
ἰδίᾳ, καθὼς βούλεται.

Οὐ κατὰ τὴν δόξαν κρινεῖ, οὐδὲ κατὰ τὴν
λαλιὰν ἐξελέγξει, ἀλλὰ κρινεῖ ταπεινῷ κρί-
σει, καὶ ἐλέγξει τοὺς ταπεινοὺς τῆς γῆς, καὶ
πατάξει γῆν τῷ λόγῳ τοῦ στόματος αὐτοῦ, καὶ
ἐν πνεύματι, διὰ χειλέων ἀνελεῖ ἀσεβῆ. καὶ
ἔσται δικαιοσύνη ἐζωσμένος τὴν ὀσφὺν αὐτοῦ,
καὶ ἀληθείᾳ εἱλημένος τὰς πλευράς.

Ὅτι τεχθήσεται κατὰ καιρὸν ὁ Ἐμμανουὴλ ἐκ
μάλα προφανῶς, προσπαγῆ χρησίμως, καὶ
τὰ δι' ὧν ἂν εἴη γνώριμος ὡς ἀπό γε τῆς οὐσίας
αὐτῷ θεοπρεπεῖς ἀρετῆς, καὶ τῆς ἐν ἔργοις λαμ-
πρότητος. ἔδει γὰρ ἔδει προσαναπεῖσθαι ἀκρι-
βῶς προφητικῷ ἔχοντας προσαγόρευσιν, τοὺς
οἵ γε τὴν ἐπ' αὐτὸν ἔμελλον προδέχεσθαι πίστιν,

faceret bonum, non erat vsque ad vnum. Post factus est homo vnigenitum Dei Verbum, licet Deus esse non desineret: cumque similis nobis esset, irretitus tamen peccatis non est, Spiritusque sanctus in hominis natura insedit, velut in ipso primo & quasi in secundis primitiis generis, vt & in nobis deinceps conquiescere, ac maneret, & in credentium mentibus cum voluptate habitaret. Sic enim & diuinus Ioannes vidisse ait se, descendentem de cœlo Spiritum in Christum. Vt enim consortes eramus, & hæredes malorum quæ protoplasto, primumque condito homini acciderunt: sic etiam eorum quæ per dispensationem extiterunt, secundis nostri generis primitiis, id est, Christo, erimus participes. Quòd autem non particularem aliquam ei gratiam addiderit, quemadmodũ in sanctis conquiescere dicitur Spiritus, sed quod plenitudo deitatis, in sacrosancta carne velut in suo templo commorata fuerit, & non in experte animi, sed potius animato anima intelligenti, planum faciet propheta, dicens: Complebit eum spiritus timoris Domini. Vni autem Spiritui multiplicem tribuit efficacitatem: nec enim alius est Spiritus sapientiæ, alius intelligentiæ, vel consilii, & fortitudinis, ac reliquorũ: at quemadmodum vnus est ex Deo patre sermo, energia autem, & efficientia nominatur multifariã (vita namque est, & lux, & virtus:) sic etiam in S. Spiritu intelliges: Vnus nimirũ cùm sit, intelligitur multipliciter, sic etiam operatur. Quippe Paulus sapientissimus vbi diuersorũ charismatum species nobis enumerauit: Hæc omnia, inquit, operatur vnus & idem Spiritus, diuidit singulis prout vult.

Non secundum gloriam iudicabit, neque iuxta sermonem arguet, sed iudicabit humili iudicium, & arguet humiles terræ, & percutiet terram verbo oris sui, & spiritu per labia necabit impium. Et erit iustitia cinctus lumbum suum, & veritate inuolutus costas.

Emmanuelem suo tempore nascituru cùm optimè prædixisset, adducit porrò peropportunè ex quibus rebus posset inclarescere, à virtute scilicet quę ipsi inest diuina, operúmque splendore. Oportebat enim, oportebat inquam eos, qui prædictiones propheticas habent, diligenter antè persuadere his qui fidem in eum amplexuri erant,

quis & qualis sit, & in quibus præclarè sit venturus. Quemadmodum enim si quis nostrum aliquem hominibus, qui eum non norunt monstraturus, ex his quæ nouit verbis depingit, & de eo prædicat, non esse capillitio denso, sed mediocriter tenui, & raro, & gratioso esse oculo, & subridenti obtutu, & mirè gracili, ac subtili, cæteraſque corporis partes persequitur: pari, credo, ratione, etiam beatus propheta, quoniam ei de Verbo humanitatem propter nos assumente sermo est, ideò signa diuinæ præstantiæ & excellentiæ enumerat, deque eo dicit. Non secundum gloriam iudicabit, neque ex sermone arguet. Digna res Deo summæque naturæ consentanea. Etenim non in gloriam hominum intueri, sed rectum, & immotum in re quaque, & omnino irreprehensibile exercere iudicium, nonne omnium rerum reginam naturam decet? Non enim nouit personam respicere, nec diuitiis vel elegantia cultus, vel authoritate decoratum quemque honore aut æstimatione ille dignatur alios spoliare volentem, sed operarium iniquitatis condemnat prorsus & detestandum reddit. Non arguet autem ex sermone, quemadmodum debeat intelligi, disserere necesse est. Plerique enim nostrum qui laudare volunt, honorem impertiunt licet minùs bonis moribus præditis, eisque mercedem velut adulationis tribuunt, vt interdum etiam colant eos, & obseruent, ac reprehensiones supprimunt. Verum Dominum ac Deum nostrum Iesum Christum hoc factitare nemo viderit. Qui enim blandè volunt loqui, neque verè boni sunt, hos acerbissimis reprehensionibus conuertit sæpe, vt vitam velint instituere moderatius. Accesserunt enim aliquando quidam Herodiani, vt vocantur, erant autem hi publicanorum, exactores ac dolo in illum egregiè instructo dicebant: Magister, scimus te viam Dei in veritate docere, & non esse tibi curam de aliquo; non enim respicis personam hominum: licétne censum dare Cæsari, annon? Quibus ille, Quid me tentatis, hypocritæ? ostendite mihi numisma census. Obserua igitur quo pacto redarguat palpantes, & blandientes repellat. Coarguit autem, idque non ex sermone ipsorum,

A τὶς δέ γε, καὶ ποῖος, καὶ ἀφ' ποίων ἤξει κατορθωμάτων. ὥσπερ γὰρ εἴ τὶς εἶπε τῶν καθ' ἡμᾶς, τοῖς οὐκ εἰδόσιν αὐτὸν κατασημήνῃ βεβουλημένος, ἐξ ὧν οἶδεν ὄντα λόγῳ ζωγραφῇ, λέγῃ δὲ περὶ αὐτοῦ, ὡς εἴη μὴ τὴν κόμην οὐ βαθύς, συμμέτρως δὲ ψιλός, καὶ χαροπὸν μὲν ὅτι τὸ ὄμμα αὐτῷ, καὶ ὑπογελάσαι ἔχον τὴν βολὴν, ἰσχνὸς δὲ τὴν ῥῖνα, καὶ τὰ ἕτερα δὲ τοῦ σώματος διεξίοι μέρη, τὸν αὐτὸν εἶμαι τρόπον, καὶ ὁ μακάριος προφήτης, ἐπείπερ ἐστὶν ὁ λόγος αὐτῷ περὶ τοῦ δι' ἡμᾶς σαρκωθέντος λόγου. ταύτην τὰ τῆς θεοπρεποῦς ὑπεροχῆς, καὶ μὴ τὴν ἐξουσίας ἀπαριθμεῖται σημεῖα, καὶ δὴ καὶ φησὶ περὶ αὐτοῦ· οὐ κρινεῖ τὴν δόξαν κενὴν, οὐδὲ κρινεῖ τὴν λαλιὰν ἐλέγξει, θεοπρεπὲς ὄντως τὸ χρῆμα, ἐοικός τε φύσει τῇ ἀϊδίῳ. οὔτε γὰρ μετὲ εἰς δόξαν τὴν ἐν ἀνθρώποις ὁρᾶν ὀρθώτατον, καὶ ἀμετάτροπον, τὴν ἐφ' ἑκάστῳ ποιεῖσθαι κρίσιν καὶ ἀμώμητον πανταχοῦ, πῶς οὐκ ἂν πρέποι τῇ τῶν ὅλων βασιλίδι φύσει; οὐ γὰρ οἶδεν ὁρᾶν εἰς πρόσωπον, οὔτε μὴν τὸν ταῖς ἐκ πλούτου πρεπούσαις, οὔτε μὴν ἀξιώμασιν ἐξωραϊσμένον ἀξιοῖ τιμῆς, ἢ λόγου πλεονεκτεῖν, ἐθέλοντα ληΐας, καθαιρεῖ δὲ πάντως, καὶ ἐπάρατον ἀποφαίνει τῶν τῆς ἀδικίας ἐργατῶν. οὐκ ἐλέγξει δὲ τῷ λαλιᾷ, καὶ τίνα χρὴ σύνοιδεν, καὶ τοῦτο διδακτέον ἀκριβῶς. πλέονες μὲν γὰρ ὅσοι τῶν καθ' ἡμᾶς τοῖς ἐπαίνοις ἐθέλουσιν ἀξιοῦσι τιμῆς, καὶ εἰ μή τινες εἶεν ἀγαθοὶ τοῖς ἤθεσι, μισθὸν δὲ ὥσπερ τῆς κολακείας αὐτοῖς ἀπονέμουσι τὸ καὶ θεραπεύειν ἐνίοτε, καὶ τοῖς ὑπ' αὐτοῖς ἐλέγχους συσκέλλουσιν. ἀλλ' οὐ τοῦτο διδάσκειν τὸν κύριον, καὶ Θεὸν ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν. τοιγάρτοι καὶ τοῖς χρησταπεῖν ἠρημένοις, οὐ μὴν ἔτι καὶ ἀγαθοῖς ὄντας ἀληθῶς, ἀποτόμοις ἐλέγχοις μέθιεν πολλάκις ὅπως τὸ βιοῦν ἐλέσθαι σωφρονέστερον. προσῆσάν μὲν γάρ ποτε τῶν καλουμένων Ἡρῳδιανῶν τινες, πρόκριτοι δὲ οὗτοι τελωνῶν, εἶπα δόλον αὐτῷ πικρὸν ἐρέσσοντες, ἔφασκον. Διδάσκαλε, οἴδαμεν ὅτι τὴν ὁδὸν τοῦ Θεοῦ ἐν ἀληθείᾳ διδάσκεις, καὶ οὐ μέλει σοι περὶ οὐδενός. οὐ γὰρ βλέπεις εἰς πρόσωπον ἀνθρώπων. ἔξεστι δοῦναι φόρους Καίσαρι, ἢ οὔ; αὐτὸς δὲ πρὸς ταῦτα, τί με πειράζετε ὑποκρῖται, ὀπτιδίξατέ μοι τὸ νόμισμα τοῦ κήνσου. ἄνθρακι δὴ οὖν ὅπως διελέγχει κολακεύοντας, καὶ χρησταπατῶντας ἀποστέγει, δηλήλεγξε δὲ, καὶ οὐ κατὰ γε τὴν λαλιὰν αὐτῶν·

Aliter legit Hunf. Captabāt quod criminarentur.

οἱ μὲν γὰρ προσδόκων * ἐπαινεθήσεσθαι, πάνυ που καταιρωνευόμενοι μὲν, πλὴν δι' ὕφους, καὶ σωμυλεσάτην τὴν ὑπόκρισιν τὴν κομψολογίαν. ὁ δὲ ἀδοκήτως πειράζοντας, καὶ ὑποκρινομένους σκαλῇ. οὐκοῦν οὐ κρινεῖ τὴν δόξαν κεινῆς, τουτέστιν, οὐ προσωπολήπτης ἔσται δικαστὴς, οὔτε μὴν ἐλέγξει τὴν λαλιάν. οὐ γὰρ ἀνέξεται, φησὶ, τῶν αὐτοῖς μὲν φρενῶν ἠρημένων, προσωπεῖον δὲ ὥσπερ ἀπάτης, καὶ δόλου προσιεμένων ἑαυτοῖς τὴν κομψολογίαν. τοῦτό τοι φησὶν ἐναργῶς. οὐ πᾶς ὁ λέγων μοι κύριε, κύριε, εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἀλλ' ὁ ποιῶν τὸ θέλημα τοῦ πατρός μου τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. καὶ πάλιν· πολλοί μοι ἐροῦσι ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως δηλονότι· κύριε, κύριε, οὐ τῷ σῷ ὀνόματι προεφητεύσαμεν, καὶ δυνάμεις πολλὰς ἐποιήσαμεν; ἀλλὰ τότε, φησὶν, ἐρῶ αὐτοῖς· ἀμὴν λέγω ὑμῖν, οὐδέποτε ἔγνων ὑμᾶς. τί δὲ δὴ ἄρα πρὸς τοῦτοις ὁ ἀπροσωπόληπτος ἐργάσεται δικαστής; κεινῆς ταπεινῷ κρίσιν, τουτέστιν, οὐ φείσεται τινὸς τῶν ταπεινῶν, ἀλλ' ὀρθὴν, καὶ ἀμώμητον ἐπ' αὐτῷ τὴν κρίσιν ἐξοίσει. ἐξελέγξει δὲ ὁμοίως τοὺς ταπεινοὺς τῆς γῆς· ὥσπερ γὰρ οὐ δ' τὸν πλουσίου πλεονεκτεῖν ἐθέλοντος ἐρυθριάσει προσώπων, ἀλλὰ δικαίως ὅτι τῷ ταπεινῷ ποιήσεται κρίσιν· οὕτω κἂν εἴ τις, φησὶ, τῶν ἐν ὑφέσει, καὶ συμφορωτέρᾳ τῇ κατὰ τὸν βίον, ἔξω τῶν θείων φέρεται νόμων, καὶ τοῖς τῆς ἀδικίας ἐγκλήμασιν ἑαυτὸν αἰσίοις ἁλίσκεται φησὶν, ἐλεγχθήσεται καὶ οὗτος. γέγραπται γὰρ, ὅτι πένητα οὐκ ἐλεήσῃς ἐν κρίσει. ὥσπερ γὰρ τὸν ἐν πλούτῳ, καὶ ὑπεροχῇ, καὶ μύθοις καὶ δυναστείαις οὐκ ἀπαλλάξει τῶν αἰτιαμάτων ὁ προσφορώτερος, εἰ δή τισι τῶν ἐκτόπων καταγινώσκοιτο, οὕτως οὐκ ἐλευθερώσει τῆς εἰς πονηρὸν ὁ ἐν ὑφέσει, καὶ ταπεινότητι συμφορώτερος, οὔτε μὴν ἀπαλλάξει τὸ κολάζεσθαι δεῖν τὸν τῇ πονηρίᾳ κατηχθισμένον, καὶ τὸν ἀπόκτον, καὶ τεισάθλιον ἀμείβοντα βίον. προσεπάξει δὲ τούτοις, καὶ ἕτερά τινα τῶν ὅτι μάλιστα θεοπρεπεστάτων ἀξιωμάτων, ἃ καὶ προσοῦναι φησὶ τῷ πάντων σωτῆρι Χριστῷ, ὅτι μὴ ψιλὸς ἄνθρωπος καθ' ἡμᾶς, ἀλλ' ἰῶ, ὡς ἔφην, σαρκωθεὶς καὶ ἐνανθρωπήσας ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ λόγος. τί τοίνυν ἐργάσεται, φησὶν, παίσει γῆν τῷ λόγῳ τοῦ στόματος αὐτοῦ. καὶ ποίαν ἄρα

A nam hi sperabant se laudatum iri, cum cauillarentur quidem, sed ingenuum & blandum orationis leporem adhibentes, hic autem eos tentantes, & hypocritas de improuiso nominauit. Itaque non iudicabit ex opinione, id est, non acceptator erit personarum iudex, neque redarguet ex sermone: non enim, inquit, adhærebit his qui impiè affecti sunt, quique leporem orationis tanquam fraudulentiæ, ac versutiæ personam sibi assumunt. Quod disertè dicit: [Non omnis qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cœlorum, sed qui facit voluntatem patris mei qui est in cœlis.] Et rursus: [Multi dicent mihi illo die, iudicii nimirum, Domine, Domine, nónne in nomine tuo prophetauimus, & virtutes multas præstitimus? sed tunc, inquit, dicam illis; Amen dico vobis: Nunquam noui vos.] Quid porrò agit iudex hic à personarum acceptatione alienus? Iudicabit humili iudicium, id est, non despiciet quemquam humilem, at rectum, & inculpatum de eo iudicium proferet. Similiter etiam arguet humiles terræ; Quemadmodum enim personam diuitis rapere ac spoliare volentis, non verebitur, sed iustum de humili exercebit iudicium: ita, inquit, si quis eorum qui in tenui fortuna, & angustiis rerum ad vitam necessariarum constitutus est, extra leges diuinas euagetur, & iniustitiæ crimine conuictus, ac constrictus teneatur, etiam is coarguetur. Scriptum enim est: Pauperem non misereberis in iudicio. Quemadmodum etenim diuitiis, & dignitate, & principatu auctum, ornatumque claritas, & amplitudo criminibus non absoluet, si reus peractus sit fœdorum scelerum: sic abiectæ fortunæ & humilis hominem paruitas hæc, à malo non vindicabit, nec à supplicio prohibebit defendétve eum qui mendicitate grauatur, & opprimitur, & qui sordidam, ac ter miseram vitam transmittit. Adiungit præterea his & alia quædam diuinæ excellentiæ genera, quæ dicit in omnium Seruatore Christo esse, quia non nudus & simplex homo nostræ conditionis fuerit: sed, vti dixi, verbum Dei vnigenitum incarnatum, & humanæ naturæ particeps. Quid ergo efficiet, inquit? Percutiet terram verbo oris sui. Et quam

Matt. 7.

terram? maximè quam execratus est. Est quidem hoc verum, imò de omni terra verissimum. Maledixit enim vniuersæ terræ, seu hominis naturæ in Adamo, inquiens: [Terra es, & in terram ibis.] Maledixit nihilominus impio mundo, quem aqua oppressit. Maledixit etiam adhæc Iudææ: cùm incolæ eius temulentè in illum deblateratent. Dixit enim: [Hierusalem, Hierusalem, quæ occidis prophetas, & ad te missos lapidas, quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas, & noluistis? Ecce relinquitur vobis domus vestra.] In illo enim, Relinquitur domus vestra, derelictionis in ea factæ calamitas explicatur. Derelicta verò ab eo, bello, igne, & aduersariorum manibus consumpta est. Est item illud aliud signum, & complementum summæ potestatis: Spiritu labiorum auferet impium. Increpauit enim immundos spiritus, & quantum humanam naturam attingit, vox personuit ex ore & labiis, vique spiritus inexplicabili dæmoniorum multitudo fracta est. Erunt etiam, ait, & iustitia cincti lumbi sunt, & veritate inuoluta latera. Perinde enim est, ac si quis dicat, potestatem, & autoritatem in rebus mundanis habet omnino nullam, ac gloriam verius diuinam, & quasi succinctus est iustitia & veritate. Zona autem signum est principatus, & quum dicat, ei inuoluta latera, nihil aliud est quàm si declaret, tanquam baltheum quempiam circumpositurum sibi iustitiam, & præterea veritatem. Verisimile est autem, eum iustitiam veritatem appellare nouam, & Euangelicam prædicationem, quemadmodum dictum est ei Psallentis voce: Iustitia tua, iustitia in omnem æternitatem, & lex tua veritas. Iustitiæ enim magistra erat & lex, sed non mansit in æternum, meliore & perfectiore introducta, scilicet quæ per Christum lata est. Rursus lex non erat veritas, sed typus potius & vmbra. Christus autem, & eius leges, purè & simpliciter erant veritas. Siquidem dixit: Ego sum veritas.

Gen. 3.

Matt. 23.

A γλῶ; μάλιστα μὲν ἐπὶ πάσης τῆς οἰκουμένης. ἀληθὲς δ' ἐστὶ καὶ ἐπὶ τῆς παρούσης τὸ εἰρημένον. κατηρᾶτο γὰρ σύμπασαν γλῶ, ἤτοι τὴν ἀνθρώπου φύσιν, εἰπὼν ἐν Ἀδάμ· γῆ εἶ, καὶ εἰς γλῶ ἀπελεύσῃ. κατηρᾶτο γὰρ οὐδὲν ἧττον, κόσμον ἀσεβῆ ὕδατι καταπίξας. κατηρᾶτο δὲ τοῖς Ἰουδαίοις τὴν Ἰουδαίαν, ἐμπρησθέντων αὐτῆς τῶν οἰκείων αὐτόθι. ἔφη γάρ, Ἰερουσαλήμ, Ἰερουσαλήμ, ἡ ἀποκτείνουσα τοὺς προφήτας, καὶ λιθοβολοῦσα τοὺς ἀπεσταλμένους πρὸς αὐτήν· πόσακις ἠθέλησα ἐπισυναγαγεῖν τὰ τέκνα σου, ὃν τρόπον ὄρνις ἐπισυνάγει τὰ νοσσία ἑαυτῆς ὑπὸ τὰς πτέρυγας, καὶ οὐκ ἠθελήσατε; ἰδοὺ ἀφίεται ὑμῖν ὁ οἶκος ὑμῶν. ἐν γὰρ τῷ, ἀφίεται ὑμῖν ὁ οἶκος ὑμῶν, ἡ τῆς ἐγκαταλείψεως τῆς ἐπ' αὐτῇ γενομένης ἀφανίζεται πάθος. ἐγκαταλιφθεῖσα δὲ πρὸ αὐτοῦ διεδαπανήθη καὶ πολέμῳ καὶ πυρὶ, καὶ ταῖς τῶν ἀνηκέστων χερσίν. ἕτερον δὲ πρὸς τούτῳ σημεῖον, καὶ τῆς αἰωρήτου δυνάμεως ἀποτέλεσμα, τὸ ὑπὸ πνεύματι ἀφ' χιλέων αἰσθῆ ἀσιδῆ. ἐπτέπικε γὰρ τοῖς ἀκαθάρτοις πνεύμασι, καὶ ὅσον μὲν ἦκεν εἰς γε τὸ ἀνθρώπινον, διὰ στόματος καὶ χιλέων ἀπεκτυπεῖτο φωνὴ, τῇ δὲ ἀῤῥήτῳ δυνάμει τῶν πνευμάτων ἡ τῶν δαιμονίων πληθὺς σύνεθραύετο. ἔσται δὲ, φησὶ, καὶ δικαιοσύνη ἐζωσμένος τὰ ὀσφυὰ αὐτοῦ, καὶ ἀλήθεια ἐλαμπρυσμένος τὰς πλευράς. ὅμοιον γὰρ ὡς εἰ λέγοι, δυνάμεις αὐτῷ, καὶ ἀξίωμα τῶν μὲν ἐν κόσμῳ τὸ σύμπαν οὐδὲν, δόξα δὲ μᾶλλον διὰ θεοσεβείας, καὶ τοῦ ἐζῶσθαι δικαιοσύνη καὶ ἀλήθεια. ζώνη δὲ σημεῖον ἀρχῆς, καὶ τὸ εἰλῆσθαι λέγειν αὐτὸν τὰς πλευράς, ἕτερον οὐδὲν ἐστὶν ἢ αὐτὸ δὴ τοῦτο καταδεικνύντος, ὅτι καθάπερ τινὰ ζωστῆρα περικείσεται τὴν δικαιοσύνην, καὶ πρὸς αὐτῇ τὴν ἀλήθειαν. ἔοικε δὲ δὴ ὅτι καὶ δικαιοσύνην καὶ ἀλήθειαν, τὸ νέον τε καὶ εὐαγγελικὸν ἀπεκάλεσε κήρυγμα, κατὰ τὸ ἀφ' τῆς τοῦ ψάλλοντος φωνῆς, πρὸς αὐτὸν ἐῤῥημένον. ἡ δικαιοσύνη σου δικαιοσύνη εἰς τὸν αἰῶνα. καὶ ὁ νόμος σου ἀλήθεια, δικαιοσύνης μὲν γὰρ διδάσκαλος καὶ ὁ νόμος ἦν, ἀλλ' οὐ μεμένηκεν εἰς τὸν αἰῶνα, τῆς κρείττονος, καὶ τελεωτέρας εἰσηκομισμένης, δῆλον δὲ ὅτι τῆς διὰ Χριστοῦ. ἦν δὲ καὶ ὁ πάλαι νόμος, οὐκ ἀλήθεια μᾶλλον, ἀλλὰ τύπος καὶ σκιά. Χριστὸς δὲ καὶ τὰ αὐτοῦ καθαρῶς ἦν ἀλήθεια. διὸ γὰρ καὶ ἔφασκεν, ἐγώ εἰμι ἡ ἀλήθεια.

B

C

D

E

κάλλιστα συμβουλεύουσιν αὐέδλως λέγοντες. ἄλλα ἡμῖν λαλήσατε, καὶ ἀναγγείλατε ἡμῖν ἑτέραν πλάνησιν. ἀλλὰ γὰρ καὶ αὐτῷ τῷ γλώττῃ ὑπισθήγουσι τῷ Χριστῷ, καὶ ὃ κέρας μὲν εἰς ὕψος ἐπαίρουσι, ἀδικίαν δὲ λαλοῦσι κατὰ τοῦ Θεοῦ, κατ' ὀλίγον γεγραμμένον. ἀλλ' οὗτοι ταπεινωθήσονται φησὶ, καὶ πεσοῦνται μαχαίρᾳ. δηλοῖ γὰρ, ὡς ἔφην, τοῦτο μὲν τὴν ὁμοπατρίαν ὑπιφέρων αὐτοῖς τὴν ὀργὴν, καὶ οἷς ὀξεῖα μαχαίρᾳ διαπνεύσαντος αὐτοῖς τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν τῆς δικαιοσύνης ἀποκείροντος αὐχμῷ, καὶ τοῦ καθηγεῖσθαι λαοῦ ἀποπέμποντος, ἤγουν καθ' ἕτερον τρόπον, μαχαίρᾳ πεσεῖσθαι φησὶν αὐτοὺς, τὴν τῶν πολεμίων δηλονότι, καθάπερ ἔφην ἄρτιος. ἀλλὰ καὶ ὁ λίβανος, φησὶ, σὺν τοῖς ὑψηλοῖς πεσεῖται. λίβανον εἰς τοῦτοις κατά γε ὃ εἰκὸς ὀνομάζει τὸν νεὼν, ὃς καθῄρηται, καὶ ἐμπέπρησται, πέπτωκέ τε ὁμοῦ τοῖς ὑψηλοῖς ἔρεισι τῷ ὄφρυϊ. ὑπερόπτως γὰρ ἀληθῶς ὁ, τε τῶν ἱερέων ἐσμὸς, καὶ αὐτὸς ὁ σὺν αὐτοῖς ὁ Ισραὴλ τὸν τῶν ὅλων σωτῆρα, καὶ λυτρωτὴν ἀτιμάσας. διῤῥήσομεν δὲ καὶ αὐτὴν τὴν Ιερουσαλὴμ λίβανον ὠνομασμένην. καὶ γεγὼ ὁ προφήτης Ζαχαρίας, ἔφη που πρὸς αὐτήν. διάνοιξον ὁ λίβανος τὰς θύρας σου, καὶ καταφαγέτω πῦρ τὰς κέδρους σου. ὀλολυξάτω πίτυς, ὅτι πέπτωκε κέδρος· ὀλολύξατε δρύες τῆς Βασανίτιδος, ὅτι κατεσκάφη ὁ δρυμὸς σου ὁ σύμφυτος. ὅπερ γὰρ ὄρη τὴν λιβάνου προφαίνων τὴν Ιερουσαλὴμ, οὕτως ὠνόμαζεν αὐτὴν, διαλλαγῆς τῆς τοῦ λόγου ἕνεκεν πιθανῶς ἐχούσης, κέδροις, καὶ δρυμῷ συμφύτῳ, τοῖς τε ἐν αὐτῇ λαοῖς, καὶ μᾶλλον τοῖς ἡγεμόσιν ὀνομάζει χρησίμως, οἷς καὶ ὀλολύζειν διακελεύεται, ἅτε τοῖς ὃ, δρυμῷ δικαίως ὑπιπτεύειν αὐτοῖς, τοῖς ὠλεθρευτικῶς. εἰ δέ δὴ τις ἔλθοι τὸν κεκρυμμένης ἅψασθαι διανοίας, καὶ τοῖς τῶν προκειμένων ἐφαρμόσαι δυνάμεν αὐτῷ τε τῷ σκοπῷ, καὶ τοῖς ἐν' αὐτὸν δυναμένοις τῆς ἀληθείας, οὐδὲ οὕτ' ἔξω τοῦ εἰκότος βαδίσται σκοπός. σύνεστι δὲ, καὶ ἀπόλωλε τῶν δαιμονίων ὃ φιλοκακοῦργον τῖφος, καὶ αὐτὸς δὲ σὺν αὐτοῖς ὁ δράκων ὁ ἀποστάτης, ὁ ὑψηλὸς, καὶ ὑπερόφρυς, καὶ οἷς ὄρη τὸν λιβάνου προφαινόμενος. πρὸ γὰρ τῆς τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἐπιδημίας, ἐπιφανὴς τις ἦν ἅπασι, καὶ ἄτοπος πανταχῇ προσκυνούμενος, καὶ τὴν τῆς θεότητος δόξαν ἁρπάσας ἐφ' ἑαυτῷ.

A rectissimè consulentibus impudenter dicunt: Alia nobis loquimini, & annunciate nobis alium errorem: sed etiam in ipsum Christum linguam exacuunt, & cornua in sublime tollunt, &, vt scriptum est, contra Deum loquuntur iniustitiam. At hi, inquit, reddentur humiles, & cadent gladio. Interierunt etenim, vt dicebam, vel cùm Deus vehementissima ira inflicta, velut acuto gladio eos consumeret, sacerdoti insignia auferret, officio gubernandi populum abdicaret: Vel etiam alio modo illos casuros gladio ait nimirum hostium, quemadmodum modo dixi. Sed, & Libanus inquit, cum excelsis corruet. Libanum in his sicuti est probabile, appellat templum, quod subuersum est & incensum, ceciditque simul cum his qui alto sunt supercilio. Fastuosa enim erant verè sacerdotum examina, & ipse cum illis Israel, qui vniuersorum Seruatorem & Redemptorem dedecore conspurcauit. Inueniemus etiam ipsam Hierusalem appellari Libanum. Etenim propheta Zacharias alicubi dixit ei: [Aperi Libane portas tuas, & deuoret ignis cedros tuos.] Ploret pinus, quippe cecidit cedrus. Plorate quercus Basan, quippe succisus est saltus consitus. Postquam enim monti Libani Hierusalem comparans ita nominasset eam, necessariò in sermonis tropo disertè immorans, cedrorum syluæque consitæ appellatione, populos in ea & principes vocat commode, quas lugere iubet, propterea quòd insultent illis tanquam syluis, hi qui disperdiderunt. Si quis autem velit rectam & reconditam sententiam attingere, & sensum vimque horum verborum Satanæ subditisque ipsi potestatibus nefariis accommodare, hic à scopo ac decoro nequaquam recesserit. Contrita est enim, & periit, ad omnem malitiam proiecta & profligata dæmonum cohors, & ipse cum illis Draco apostata, elatus & supercilioſus, & veluti Libano monti assimilis. Nam ante Seruatoris nostri aduentum, illustris erat omnibus, & insolens, vbique locorum adoratus, & gloriam deitatis ad se rapuit.

A Zachar.

Et egredietur virga de radice Ieſſæ, & flos de radice aſcendet. Et requieſcet ſuper eum ſpiritus Dei, ſpiritus ſapientiæ & intellectus, ſpiritus conſilij & fortitudinis, ſpiritus ſcientiæ & pietatis complebit ipſum, ſpiritus timoris Dei.

Καὶ ἐξελεύσεται ῥάβδος ἐκ τῆς ῥίζης Ιεσσαὶ, καὶ ἄνθος ἐκ τῆς ῥίζης ἀναβήσεται, καὶ ἀναπαύσεται ἐπ' αὐτὸν πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, πνεῦμα σοφίας, καὶ συνέσεως, πνεῦμα βουλῆς, καὶ ἰσχύος, πνεῦμα γνώσεως, καὶ εὐσεβείας ἐμπλήσει αὐτὸν, πνεῦμα φόβου Θεοῦ.

Præſcius rerum futurarum propheta, face è ſupernis accenſa, claram prædictionem facit. Poſterioribus enim temporibus dictum eſt ad beatum Dauidem à præpotente Deo: De fructu lumbi tui ponam ſuper ſedem tuam. Cùm verò omnia ſciret, futurorum perſpicientiam ſanctis prophetis inſeruit: & hoc ab illis quoque antè proclamatum eſt, vt vndecunque teſtatum fieret myſterium, & cùm factum eſſet crederetur. Itaque virgam de radice Ieſſæ egreſſuram ait, floremque aſcenſurum. Non autem glorioſis in fortitudine conturbatis, elatis deiectis, Libanoque cum illis collapſo, tum virgam dicit de ſtirpe Ieſſe germinaturam: ſed in ſuperioribus totius negotii ſumma in genere demonſtrabatur. Quæ namque euentura eſſent Iſraelitis, impiè in Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum debacchatis, breui ſermone didicimus: nunc autem narratio ad ſummum veluti rei principium regreditur, ad humanitatem inquam vnigenæ, & ad natiuitatem ſecundum carnem, ex muliere ratione diſpenſationis futuram. Proinde virgam nominauit Chriſtum de radice Ieſſe iuxta carnem, & præterea etiam florem: & per virgam, eum regiam dignitatem habere, obliquè ſubindicari videtur. Nam teſſera & ſignum regni virga. Hinc diuinus Dauid ipſi Filio dicit: Thronus tuus Deus in ſeculum ſeculi, Virga rectitudinis virga regni tui. Quin & aliter virga dici poteſt, quoniam habet omnia, & in recto ſtatu continet ac conſeruat, & quod infirmum eſt, facit conſiſtere: ſiue humanam naturam, quæ tantum non cunquaſſata eſt, & ærumnis, & afflictionibus obruta, & quodammodo inebriata. Cantat igitur beatus Dauid, communi omnium perſona ſibi impoſita: [Virga tua, & baculus tuus, ipſa me conſolata ſunt.] Confirmat enim iuſtos Deus, quemadmodum ſcriptum eſt: & vocatus eſt voce prophetarum, Baculus glorioſus, virga

Γεγραμμένως ὁ προφήτης δηλῶν τὸ αἴσθησιν δαδουχίας τὸ ἐσόμενα σοφῶν ποιῆται τὴν προαγόρευσιν. εἴρηται γὰρ μὲν ἐν ἑτέραις χρείαις πρὸς τὸν μακάριον Δαβὶδ ἀπὸ τοῦ πάντων κρατοῦντος Θεοῦ. ἐκ καρποῦ τῆς ὀσφύος σου θήσομαι ἐπὶ τὸν θρόνον σου. ὅπου δὲ ἰδὼς ὁ πάντα εἰδὼς τοῖς ἁγίοις προφήταις τὰ τῶν ἐσομένων προγνῶσιν ἐνέπνευσε, καὶ τοῦτο πρὸ αὐτῶν, ἵνα πανταχόθεν μαρτυρῆται τὸ μυστήριον, καὶ πιστεύηται γεγενός. ῥάβδον οὖν φησιν ἐκ τῆς ῥίζης Ιεσσαὶ ἐξελεύσεται, φησὶν, αἰαβήσεσθαι ἤ καὶ ἄνθος, καὶ οὐ μετὰ τὸ ἀφανισθῆναι τοὺς ἐνδόξους μετ' ἰσχύος. ταπεινωθῆναι δὲ καὶ εἰς ὕψηλεις, καὶ σὺν αὐτοῖς πεσεῖσθαι τὸν λίβανον, τότε τὴν ῥάβδον ἐκ τῆς Ιεσσαὶ ῥίζης αἰαφυῶσαι φησὶν, ἀλλ' ἐν μὲν τοῖς προφήταις, κεφαλαιωδέστερον ἡ τοῦ παντὸς πράγματος ἐδηλοῦτο διοίκησις. τίνα γὰρ ἔμελλε συμβήσεσθαι τοῖς ἐξ Ισραὴλ πεπρωγκόσιν ἀνοσίως εἰς τὸν κύριον ἡμῶν Ιησοῦν τὸν Χριστὸν ἐν βραχεῖ λόγῳ μεμαθήκαμεν. αἰαφοιτᾷ δὲ νῦν ἡ δίηγησις, ἐπ' αὐτὸ ὥσπερ τὸ αἴσιον τοῦ πράγματος ἀρχήν, φημὶ δὴ τὴν ἐνανθρώπησιν τοῦ μονογενοῦς, καὶ τὴν οἰκονομικῶς ἐσομένην ἐκ γυναικὸς κατὰ σάρκα γένησιν. ῥάβδον δὴ οὖν ὠνόμαζε τὸν ἐκ ῥίζης Ιεσσαὶ, κατὰ σάρκα Χριστόν. ἐν μὲν τοῦτο, καὶ ἄνθος, ἐν δὲ μὲν τῆς ῥάβδου κατά γε τὸ εἰκὸς τὸ βασιλικὸν ἔχον ἀξίωμα, πλαγίως ὑποσημαίνεται. σύμβημα γὰρ βασιλείας ἡ ῥάβδος. καὶ γοῦν ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ πρὸς αὐτὸν που φησὶ τὸν υἱόν. ὁ θρόνος σου ὁ Θεὸς εἰς τὸν αἰῶνα, ῥάβδος εὐθύτητος ἡ ῥάβδος τῆς βασιλείας σου. ῥάβδος γὰρ καὶ ἑτέρως, ὡς μὲν ἔχων τὰ πάντα, ἐν εἰς ὢν δὲ σύνεχων, σύνεστάναί τε ποιῶν τὸ ἀδενηκός, ἤτοι τὴν ἀνθρώπου φύσιν, μονονουχὶ καταστρεμμένην, καὶ μεθύουσαν ὑπὸ παθῶν. φάλλει γοῦν ὁ μακάριος Δαβὶδ, τὸ κοινὸν ἀπάντων πρόσωπον ἑαυτῷ περιθείς, ἡ ῥάβδος σου, καὶ ἡ βακτηρία σου, αὐταί με παρεκάλεσαν. ὑποσημαίνει γὰρ τοῖς δικαίοις ὁ κύριος καὶ τὸ γεγραμμένον· ὀνόματι δὲ φωνῆς προφητῶν, βακτηρία δόξης, ῥάβδος μεγα-

λογικῆς, ῥάβδος ἡ δὲ ἑτέρως, ἐπεὶ φησὶ ποι- A magnificentiæ. Virga etiam aliter;
μένα τὸν ψυχὴν ἑαυτῆς τίθεις ὑπὲρ τῶν quia bonus pastor est, animam suam
προβάτων. εἴρηται γὰρ πρὸς αὐτὸν δι' ἑνὸς τῶν ponens pro ouibus. Dictum est igitur
ἁγίων προφητῶν· ποίμαινε λαόν σου ἐν ῥάβδῳ, ei à quopiam sanctorum prophetarum:
φυλὴν κλήρου σου. εἰ δέ τῳ Pasce populum tuum in virga, tri-
δοκεῖ, καὶ ἐπειδὴ ἔστι κριτὴς, καὶ ἀποδιδοὺς ἑκάστῳ bum tuam, oues hæreditatis tuæ. Sin
κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ, διὰτοῦτο, καὶ μάλα εἰκότως autem cuiquam videtur, quia iudex
ὀνομάζεσθαι ῥάβδον, νοήσει καλῶς. εἴρηται γὰρ est, & reddit singulis pro ratione o-
πρὸς αὐτὸν, ἐμπροϊνήσαντός τε αὐτῷ τοῦ Ισ- perum suorum, idcirco eum & meri-
ραὴλ, καὶ ἀκρατῶς ἀποτεναυκότος εἰς ἀπείθειαν. tissimò nominari virgam, ritè intelli-
B get. Nam dictum est ei, Israele in il-
ποιμανεῖς αὐτοὺς ἐν ῥάβδῳ σιδηρᾷ, καὶ ὡς σκεῦη lum debachante, & impotenter ad in- Psal. 2.
κεραμέως συντρίψεις αὐτούς. οὕτως ἡμῖν αὐτὸν, obedientiam prolapso: Pasces eos in
καὶ ὁ τοῦ παιδαγωγοῦ Μωσέως καθαγιασμένος νόμος, virga ferrea, & vt vasa figuli comminues eos. Sic nobis illum sapientissimi
παραλαμβάνεται γὰρ εἰς τύπον Χριστοῦ, καὶ εἰς Moysis lex designat. Assumitur enim
ῥάβδος Ααρὼν ἡ βλαστήσασα, καὶ εἰς τὰ ἅγια τῶν in typum Christi etiam virga Aaro-
ἁγίων εἰσκεκομισμένη. ἐξεώφησε γὰρ κάρυα, καὶ nis quæ floruit, & in sancta sanctorum illata est. Effloruerunt enim iu-
τί δὴ ὃ λέγεται τῶν ἐν σκιαῖς ἐννοιῶν, εἰπεῖν ἀναγ- glandes, quid autem causæ sit, &
καῖον. ἅπτονται μὲν γὰρ φυσιολογίας λόγοι, καὶ δὴ quæ vmbrarum sententia, dicendum
καὶ φησὶ τὸν καρύϊνον ῥάβδον, εἰ τῇ κεφα- est. quidam enim physiologias, ratio-
λῇ κέοιτο τινὸς, αὐξητικῆς εἰ) φυσικῶς ἐμποιητι- nesque naturales attingunt, & affir-
C mant virgam ex iuglandibus, si capiti
κὸν. ὀκνῶ δ' ἐπειδὴ γὰρ ἔμελλεν ὁ Χριστὸς, χάριτι alicuius adponatur, vigilantiam natu-
μὲν Θεοῦ, καθὰ φησὶν ὁ μακάριος Παῦλος, raliter efficere. Itaque cùm Christus,
ὑπὲρ παντὸς γεύσασθαι θανάτου, βραχὺ δὲ sicuti dicit B. Paulus, gratia Dei pro
ὡσανεὶ ἀπονυστάξας, καθάπερ ἐξ ὕπνου διεγ- omnibus mortem gustaturus esset, &
θεὶς πάλιν, ἀναβιώσαί τε θεοπρεπῶς, πε- paulisper veluti nictans tanquam ex
πατημένου θανάτου. διὰτοῦτο ῥάβδῳ καρύῃ παρ- somno excitatus esset, iterum & morte
καλεῖται. ἀφ' ἑαυτῆς τε τῆς θείας τε, καὶ νοητῆς conculcata diuinitùs reuixisset, hinc
ῥάβδου, τεθαυματούργηκεν ὁ Μωσῆς, τῆς ἐν virgæ iuglandium comparatur. Hac
Αἰγύπτῳ δουλείας ἀπαλλάττων τὸν Ισραὴλ. diuina & intelligibili virga Moyses o-
ῥάβδον γοῦν αὐτὴν ὠνόμαζε Θεοῦ. γέγονε γὰρ peratus est miracula, dum Israelem ser-
D uituteAEgyptiaca eximit, ideoque eam
αὐτῷ ῥάβδος δυνάμεως, καὶ ὃ λεγόμενον. ὅ- virgam Dei nominauit. Erat quippe ei
τοιγε τοίνυν ὁ προφήτης αἰνιγματωδῶς Χρι- virga virtutis, sicut scriptum est. Cùm
στοῦ μυστήριον ἐποφαίνων, ἐκ τῆς Ιεσσαὶ ῥίζης igitur propheta ænigmaticè, & rectius
τὴν ῥάβδον ἡμῖν ἀναφαίνειν λέγει, τότε δὴ τότε mysterium Christi subinnuens, è stirpe
τοῖς τῆς ἀμαθείας ὄμμασιν, αὐτὸν μονογενῆ τοῦ Iesse virgam nobis exoriri dicit, tunc
Θεοῦ λόγον, τὸν δι' οὗ τὰ πάντα, καὶ ἐν ᾧ τὰ πάντα, quidem, tunc animi oculis illum vnige-
συνεχόμενόν τε καὶ ἐναποθησόμενα θεω- nitum Dei Sermonem, illum per quem
ρῶν, καὶ εἰς ἔκδυσιν ἑαυτὸν καθέντα κένωσιν, καὶ τὴν omnia, & in quo sunt omnia, & incar-
δι' ἡμᾶς οἰκονομικὴν ἀνατλάντα γένεσιν, φησὶ E natum, & hominẽ factum, & ad volun-
δὴ τὴν κατὰ σάρκα, καὶ ἐκ γυναικὸς, ὁμοῦ τῷ tariam exinanitionẽ se demittentem,
προφήτῃ λέγει. κύριε, εἰσακήκοα τὴν ἀκοήν σου, & propter nos natiuitatem dispensatio-
καὶ ἐφοβήθην. κατενόησα τὰ ἔργα, καὶ ἐξέστην. nis suæ causa subeuntem, iuxta carnem
ῥάβδος δὴ οὖν ὠνόμασται, δίχα τοι καὶ ἀρτίως ἡ- inquam, & ex muliere contemplans,
μῖν εἰρημένας αἰτίας. ἄνθος δὲ πάλιν. ἀνέθαλε γὰρ E dicit cum propheta. Domine audiui
ἡ ἀνθηρὸν φύσις, εἰς ἀφθαρσίαν, vocem tuam, & pertimui, cognoui ope-
καὶ εἰς ζωὴν, καὶ εἰς καινότητα, πολιτείας εὐαγ- ra tua, & obstupui. Virga itaque pro-
γελικῆς, ἄνθος δὲ ἕτερος, ἀφ' ἑαυτῆς κοπτικῶς ter causas quas modò commemorauimus, vocatus est. Flos verò rursum,
εὐοσμίαν. ἐγὼ γὰρ, φησὶν, ἄνθος τοῦ πεδίου, κρί- quoniam hominis natura in illo ad in-
corruptionem, & ad nouitatem con-
uersationis Euangelicæ refloruit. Ali-
ter etiam flos, propter suauem fragran-
tiam sub intelligentiam cadentem ap-
pellatur. Ego enim, inquit, flos campi

lilium

lilium conuallium. Erat sanè & nobis veluti odor quidam cognitionis Dei, & Patris. Nimirum diuinus Paulus in epistola dicit: [Deo autem gratia, qui semper triumphat nos in Christo, & odorem notitiæ suæ manifestat per nos in omni loco, quia Christi bonus odor sumus Deo in iis qui salui fiunt, & in iis qui pereunt; aliis quidem odor mortis in mortem; aliis verò odor vitæ in vitam.] Idcirco in hac virga, seu in hoc germine ex stirpe Iessæ, suis temporibus acquieturum ait Spiritum Dei, multis virtutibus, & viribus pollentem. Spiritum enim ipsum nominat consilii, & intelligentiæ, & cognitionis, & sapientiæ, & fortitudinis, & religionis, & timoris Dei. Dicimus autem prophetam in hoc præconio suo artificium sic temperasse, vt non hominem merum nobis inducat Iesum, dein Spiritu afflatum, & quasi nostri ordinis, ac conditionis esset, charismatum diuinorum participem factum: sed potius Dei Verbum humanam naturam assumpsisse declarat, cumulatum bonis omnibus (quatenus ad ipsius naturam pertinet) ac etiam vnà cum humanitate quæ ad eam spectant, velut sua ac propria sibi vindicans. Proprium namque humanitatis est, ex se, & ex propria quasi natura nihil supernorum donorum habere (dictum enim est ei: Quid enim habes quod non accepisti?) at exterius magis, & aliunde adscititiis nimirum à Deo, locupletari donis, quæ propriam naturam superant. Oportebat igitur vnigenitum Dei Sermonem qui se exinaniuit, & demisit, illius exinanitionis humilitatem non recusare, sed propter humanitatem suscipere, non sua causa, sed nostra potius, qui omnium bonorum laboramus indigentia. Itaque licet interdum dicatur Spiritum accipere, cùm sit tamen ipse submīnistrator sancti Spiritus, & non ex mensura det, sed veluti de propria plenitudine illud dignis impartiat, hoc pro mensura, & modulo exinanitionis, intelligatur accipere: sic enim rectà ad verum perueniemus. Verum illud mihi specta. Requiescet enim super ipsum, inquit, Spiritus Dei: A principio enim datum est nostri generis primitiis, id est, Adamo, verum in obseruatione mandati, quod traditum erat, piger, & remissus, iussa posthabuit, ac demersus est in peccatū: nec inuenit in hominibus requietem spiritus. Omnes etenim declinauerunt, simul inutiles facti sunt, non erat qui

A νον τῶν κοιλάδων. γέγονε γὰρ ἡμῖν ὀσμὴ τῆς ὥσπερ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ, καὶ πατρός. καὶ γοῦν ὁ θεσπέσιος Παῦλος ἐπιστέλλει, φησὶ, τῷ Θεῷ χάρις, τῷ πάντοτε θριαμβεύοντι ἡμᾶς ἐν τῷ Χριστῷ, καὶ τὴν ὀσμὴν τῆς γνώσεως αὐτοῦ φανερροῦντι δι' ἡμῶν ἐν παντὶ τόπῳ, ὅτι Χριστοῦ εὐωδία ἐσμὲν, τῷ Θεῷ ἐν τοῖς σῳζομένοις, καὶ ἐν τοῖς ἀπολλυμένοις, οἷς μὲν ὀσμὴ θανάτου εἰς θάνατον, οἷς δὲ ὀσμὴ ζωῆς, εἰς ζωὴν, Τοιοῦτο τῇ ῥάβδῳ
B φησὶν, ἤτοι τῷ ἐκ τῆς ῥίζης Ιεσσαὶ τερπνοτάτῳ καὶ χαρᾶς ἐπιμπαύσεσθαι πνεῦμα Θεοῦ πολλὰς ἔχον τὰς ἐνεργείας. πνεῦμα γὰρ αὐτὸ βουλῆς, καὶ συνέσεως ὀνομάζει, γνώσεώς τε καὶ σοφίας, εὐσεβείας, καὶ φόβου Θεοῦ. φαμὲν δέ, ὅτι τῆς προφητικῆς διατυπώσεως τὸ κήρυγμα οὐκ ἀνθρωπον ἡμῖν ψιλὸν εἰσκομίζει τὸν Ιησοῦν, εἶτα γεγονότα πνεύματοφόρον, καὶ ὡς ἐν τάξει τῇ καθ' ἡμᾶς χαρισμάτων τῷ τοῦδε Θεοῦ γεγονότα μέτοχον, ἐνανθρωπήσαντα ἢ μᾶλλον τὸν τοῦ Θεοῦ
C λόγον καταδηλοῖ, πλήρη μὲν ὄντα παντὸς ἀγαθοῦ, τὰ γε ἥκοντα εἰς τὴν αὐτοῦ φύσιν, οἰκειουμένου δὲ μετὰ τῆς ἀνθρωπότητος, καὶ τὰ αὐτῆς. ἴδιον γὰρ ἀνθρωπότητος, τὸ οἰκοθεν μὲν ἔχειν, καὶ ὡς ἐξ ἰδίας φύσεως τῶν ἄνωθεν χαρισμάτων οὐδέν. τί γὰρ ἔχεις, ὃ οὐκ ἔλαβες εἴρηται πρὸς αὐτὸν, καταπλουτεῖν ἢ μᾶλλον ἔξωθέν τε, καὶ ἐπακτῶς τοῖς τοῦ Θεοῦ
D δηλονότι, τὰ ὑπὲρ φύσιν ἴδια. ἔδει τοίνυν καθέντα πρὸς κένωσιν ἑαυτὸν τὸν μονογενῆ τοῦ Θεοῦ λόγον, ὃ ἐκ τῆς κενώσεως μὴ παραιτεῖσθαι σμικροτέρᾳ, καὶ πλήρη καὶ φύσιν ὄντα δέχεσθαι ἀφ' ὧν ἀνθρώπινον, οὐχ ἑαυτῷ μᾶλλον, ἀλλ' ἡμῖν τοῖς ἐν ἐνδείᾳ παντὸς ἀγαθοῦ. ὥστε κἂν εἰ λέγοιτο ποτὲ τὸ πνεῦμα λαβεῖν, καίτοι χορηγὸς ὢν αὐτὸς τοῦ ἁγίου πνεύματος, καὶ οὐκ ἐκ μέτρου διδοὺς, ἀλλ' ὡς ἐξ ἰδίου πληρώματος ἀφανέμων αὐτὸ τοῖς ἀξίοις, τῷ τῆς κενώσεως μέτρῳ νοείσθω
E τὸ λαβεῖν, κατ' αὐτὸ γὰρ οὕτω τῆς ἀληθείας ἥξομεν. πλὴν ἐκεῖνο ἄθρει, ἀναπαύσεται γὰρ ἐπ' αὐτὸν φησὶ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ. δέδοται γὰρ ἐν ἀρχαῖς τῇ τοῦ γένους ἡμῶν ἀπαρχῇ, τουτέστι, * τοῦ Ἀδὰμ, *Hunfr.*
ἀλλὰ γέγονε ῥᾳθυμος περὶ τὴν τήρησιν τῆς δοθείσης αὐτῷ ἐντολῆς κατημέλησε τῶν προστεταγμένων, κατεβιάσθη πρὸς ἁμαρτίαν, οὐχ εὗρεν ἀνάπαυσιν ἐν ἀνθρώποις τὸ πνεῦμα, πάντες γὰρ ἐξέκλιναν, ἅμα ἠχρεώθησαν, οὐκ ἦν ὁ ποιῶν

χρηστότητα, οὐκ ἐπ' ἴσης ἐνός. εἶτα γέγονεν ἄν-
θρωπος ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ λόγος, καίτοι ὁ εἷς
Θεὸς ὢν μεθ' ἡμῶν. ὅπερ οὖν καίτοι γεγονὼς καθ' ἡμᾶς,
ἀναλώτως ἐπ' ἀμαρτίαις, ἐπαναπαύσατο τῇ ἀν-
θρώπου φύσει τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὡς ἐν αὐτῷ,
καὶ ποιητῷ, καὶ ὡς ἐν ἀπαρχῇ τοῦ γένους δευτέ-
ρᾳ, ἵνα καὶ ἡμῖν ἐπαναπαύηται, καὶ μένῃ λοιπὸν
ταῖς τῶν πιστευόντων διανοίαις, ἐμφιλοχωρῶν.
οὕτω γάρ που, καὶ ὁ θεσπέσιος Ἰωάννης τετρά-
φθαι φησὶν, ἐξ οὐρανοῦ καταφοιτῆσαν τὸ πνεῦ-
μα ἐπὶ Χριστόν. ὥσπερ συγκληρονόμοι γεγενη-
μένων τῶν συμβεβηκότων τῷ πρωτοπλάστῳ κα-
κῶν, οὕτως ἐσόμεθα μέτοχοι τῶν ἐπαναρξάντων
οἰκονομικῶς τῇ δευτέρᾳ τοῦ γένους ἡμῶν ἀπαρ-
χῇ, τουτέστι Χριστῷ, ὅπερ οὐ μειοῖ αὐτῷ τὸ
χαρίεν ἐνεργάζεται, καθάπερ ἐν τοῖς ἁγίοις τὸ ἐ-
παναπαύεσθαι λεγόμενον πνεῦμα, ἀλλ' ἵνα
πλήρωμα τῆς θεότητος, τὸ ὡς ἐν ἰδίῳ ναῷ τῇ
ἰδίᾳ σαρκὶ καταλύοι, καὶ οὐκ ἀψύχῳ που-
ἐμψυχωμένῳ δὲ μᾶλλον ψυχῇ νοερᾷ, σοφίᾳ
λέγων ὁ προφήτης, ἐμπλήσει αὐτὸν πνεῦμα
φόβου Θεοῦ. ἑνὶ δὲ τῷ πνεύματι, πολυειδῆ δέ-
δωκε τὸ ἐνεργεῖν. οὐ γάρ τοι πνεῦμα μὲν ἄλ-
λο τῆς σοφίας, ἕτερον δὲ, σὺν ἐσει, ἤτοι βου-
λῆς, καὶ ἰσχύος, καὶ τῶν λοιπῶν, ἀλλ' ὥσπερ εἷς
μέν ἐστιν ὁ ἐκ τοῦ Θεοῦ πατρὸς λόγος, ὀνομάζεται
δὲ καὶ ἐνέργεια πολυτρόπως, ζωὴ γάρ ἐστι, καὶ
φῶς, καὶ δύναμις· οὕτω καὶ ἑνὸς τοῦ ἁγίου συ-
νόντος πνεύματος, ἓν γάρ ἐστιν ἀπαρχὴν νοεῖσθαι πο-
λυειδῶς, ἐνεργεῖ δὲ καὶ οὕτως. καὶ γοῦν ὁ σοφώ-
τατος Παῦλος διαφόρων ἡμῖν χαρισμάτων
ἰδίας ἀπαριθμούμενος. ταῦτα πάντα, φησὶν,
ἐνεργεῖ τὸ ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πνεῦμα, διαιρῶν ἑκάστῳ
ἰδίᾳ, καθὼς βούλεται.

Οὐ κρινεῖ τῇ δόξῃ κενῇ, οὐδὲ κρινεῖ τῇ
λαλιᾷ ἐξελέγξει, ἀλλὰ κρινεῖ ταπεινῷ κεί-
σει, καὶ ἐλέγξει τοὺς ταπεινοὺς τῆς γῆς, καὶ
πατάξει γῆν τῷ λόγῳ τοῦ στόματος αὐτοῦ, καὶ
ἐν πνεύματι, διῶν χειλέων ἀνελεῖ ἀσεβῆ. καὶ
ἔσται δικαιοσύνη ἐζωσμένος τὴν ὀσφὺν αὐτοῦ,
καὶ ἀληθεία εἰλημένος τὰς πλευράς.

Ὅτι τεχθήσεται κύριος ὁ Ἐμμανουὴλ ἐκ
μάλα προφητικῶς, προσοικείως χρησίμως, καὶ
τὰ δι' ὧν ἂν εἴη γνώριμος ὡς ἀπό γε τῆς οὐσίας
αὐτοῦ θεοπρεπεῖς ἀρετῆς, καὶ τῆς ἐν ἔργοις λαμ-
πρότητος. ἔδει γὰρ ἔδει προσαπεῖπεν ἀκρι-
βῶς προφητικὸν ἔγνωσι προσαγορεύσειν, τοὺς
οἷόν τε ἦν ἐπ' αὐτὸν ἔμψυχον πρόδηλοι πίστιν,

faceret bonum, non erat vsque ad vnum. Post factus est homo vnigenitum Dei Verbum, licet Deus esse non desineret: cumque similis nobis esset, irretitus tamen peccatis non est, Spiritusque sanctus in hominis natura insedit, velut in ipso primo & quasi in secundis primitiis generis, vt & in nobis deinceps conquiesceret, ac maneret, & in credentium mentibus cum voluptate habitaret. Sic enim & diuinus Ioannes vidisse ait se, descendentem de cœlo Spiritum in Christum. Vt enim consortes eramus, & hæredes malorum quæ protoplasto, primumque condito homini acciderunt: sic etiam eorum quæ per dispensationem extiterunt, secundis nostri generis primitiis, id est, Christo, erimus participes. Quòd autem non particularem aliquam ei gratiam addiderit, quemadmodũ in sanctis conquiescere dicitur Spiritus, sed quod plenitudo deitatis, in sacrosancta carne velut in suo templo commorata fuerit, & non in experte animi, sed potius animato anima intelligenti, planum faciet propheta, dicens: Complebit eum spiritus timoris Domini. Vni autem Spiritui multiplicem tribuit efficacitatem: nec enim alius est Spiritus sapientiæ, alius intelligentiæ, vel consilii, & fortitudinis, ac reliquorũ: at quemadmodum vnus est ex Deo patre sermo, energia autem, & efficientia nominatur multifariã (vita namque est, & lux, & virtus:) sic etiam in S. Spiritu intelliges: Vnus nimirũ cùm sit, intelligitur multipliciter, sic etiam operatur. Quippe Paulus sapientissimus vbi diuersorũ charismatum species nobis enumerauit: Hæc omnia, inquit, operatur vnus & idem Spiritus, diuidit singulis prout vult.

Non secundum gloriam iudicabit, neque iuxta sermonem arguet, sed iudicabit humili iudicium, & arguet humiles terræ, & percutiet terram verbo oris sui, & spiritu per labia necabit impium. Et erit iustitia cinctus lumbum suum, & veritate inuolutus costas.

Emmanuelem suo tempore nasciturum cùm optimè prædixisset, adducit porrò peropportunè ex quibus rebus posset inclarescere, à virtute scilicet quę ipsi inest diuina, operúmque splendore. Oportebat enim, oportebat inquam eos, qui prædictiones propheticas habent, diligenter antè persuadere his qui fidem in eum amplexuri erant,

quis & qualis sit, & in quibus præ- A τὶς δέ γε, καὶ ποῖος, καὶ ἀφ' ποίων ἄξι κατορθω-
clarè sit venturus. Quemadmodum μάτων. ὥσπερ γὰρ εἴ τις ἕνα τῶν καθ' ἡμᾶς,
enim si quis nostrum aliquem homi- τοῖς οὐκ εἰδόσιν αὐτὸν καταμηνύειν βουλη-
nibus, qui eum non norunt mon- μένος, ἐξ ὧν οἶδεν ὅτε λέγω ζωγραφεῖ, λέγοι
straturus, ex his quæ nouit verbis δὲ πρὸς αὐτούς, ὡς εἴη μὲν τὴν κόμην οὐ βαθὺς,
depingit, & de eo prædicat, non συμμέτρως δὲ ψιλὸς, καὶ χαροπὸν μὲν ὅτι τὸ
esse capillitio denso, sed mediocri- ὄμμα αὐτῷ, καὶ ὑπογλαῦσσον ἔχοι τὴν βο-
ter tenui, & raro, & gratioso esse o- λὴν, ἰσχνὸς δὲ τὴν ῥῖνα, καὶ τἆλλα δὲ τοῦ σώ-
culo, & subridenti obtutu, & mirè ματος διεξίοι μέρη, τὸν αὐτὸν οἶμαι τρόπον, καὶ
gracili, ac subtili, cæteraque cor- B ὁ μακάριος προφήτης, ἐπείπερ ὅστιν ὁ λόγος
poris partes persequitur: pari, cre- αὐτῷ περὶ τοῦ δι' ἡμᾶς σαρκωθέντος λό-
do, ratione, etiam beatus propheta, γου. ταύτην τε τῆς θεοπρεποῦς ὑποσχῆς, καὶ
quoniam ei de Verbo humanitatem μὴν ἐξουσίας ἀπαριθμεῖται σημεῖα, καὶ δὴ
propter nos assumente sermo est, id- καὶ φησὶ περὶ αὐτοῦ· οὐ κρινεῖ τὴν δόξαν κενὴν, οὐδὲ
eò signa diuinæ præstantiæ & ex- κρινεῖ τὴν λαλιὰν ἐλέγξει, θεοπρεπὲς τὸ χρῆμα,
cellentiæ enumerat, deque eo di- ἐοικός τε φύσει τῇ αἰωπάτου. τὸ γὰρ μήτε εἰς
cit. Non secundum gloriam iudica- δόξαν τὴν ἐν ἀνθρώποις ὁρᾶν ὀρθοῦτε, καὶ
bit, neque ex sermone arguet. Digna ἀδιάφθορον, τὴν ἐφ' ἑκάστῳ ποιεῖσθαι κρίσιν
res Deo summæque naturæ consen- καὶ ἀμώμητον πανταχοῦ, πῶς οὐκ ἂν πρέποι
tanea. Etenim non in gloriam ho- C τῇ τῶν ὅλων βασιλίδι φύσει; οὐ γὰρ οἶδεν ὁρᾶν
minum intueri, sed rectum, & im- εἰς πρόσωπον, οὔτε μὴν τὸν ταῖς ἐκ πλούτων
motum in re quaque, & omnino περιβολαῖς, οὔτε μὴν ἀξιώμασιν ἐξωραϊσμέ-
irreprehensibile exercere iudicium, νον ἀξιοῖ τιμῆς, ἢ λόγου πλεονεκτεῖν, ἐθέλοντα
nonne omnium rerum reginam natu- ληΐας, καταχαίνει δὲ πάντως, καὶ ἐπάρατον ἀ-
ram decet? Non enim nouit personam ποφαίνει τὸν τῆς ἀδικίας ἐργάτην. οὐκ ἐλέγξει
respicere, nec diuitiis vel elegantia δὲ τῷ λαλιᾷ, καὶ τίνα χρὴ σύνοφ-
cultus, vel authoritate decoratum θαι, καὶ τοῦτο διδακτέον ἀκριβῶς. πλάσει μὲν γὰρ
quemque honore aut æstimatione ille ὅσοι τὴν καθ' ἡμᾶς τοὺς ἐπαινεῖν ἐθέλοντας ἀξιοῦ-
dignatur alios spoliare volentem, sed σι τιμῆς, καὶ εἰ μή τινες εἶεν ἀγαθοὶ τοὺς βίους,
operarium iniquitatis condemnat μαθὸν δὲ ὥσπερ τῆς κολακείας αὐτοῖς ἀπονέμουσι
prorsus & detestandum reddit. Non τὸ καὶ θεραπεύειν ἔσθ' ὅτε, καὶ τοὺς ὑπ' αὐτοὺς
arguet autem ex sermone, quemad- ἐλέγχους συστέλλουσιν. ἀλλ' οὐ τοῦτο διδρακτὸν
modum debeat intelligi, differere ne- καὶ ἐπὶ δὲ τοῦ κύριον, καὶ Θεὸν ἡμῶν Ἰησοῦν
cesse est. Plerique enim nostrum qui Χριστόν. τοιγάρτοι καὶ τοὺς χρηστοεπεῖν ἠρημένους,
laudare volunt, honorem impertiunt οὐ μὴν ἔτι καὶ ἀγαθοὺς ὄντας τῇ ἀληθείᾳ, ἀπο-
licet minùs bonis moribus præditis, τόμοις ἐλέγχοις μέθιεν πολλάκις ὅπως γε ὁ βίοιῶν
eisque mercedem velut adulationis ἐλέσθαι σωφρονέστερον. προσέπεσόν μὲν γάρ
tribuunt, vt interdum etiam colant D ποτε τῷ καλουμένων Ἡρῳδιανῶν τινες, πρά-
eos, & obseruent, ac reprehensiones κτορες δὲ οὗτοι τελωνῶν, εἶπόν δόλον αὐτῷ πε-
supprimunt. Verum Dominum ac ριέχοντες, ἔφασκον. Διδάσκαλε, οἴδα-
Deum nostrum Iesum Christum hoc μέν ὅτι τὴν ὁδὸν τοῦ Θεοῦ ἐν ἀληθείᾳ διδάσκεις,
factitare nemo viderit. Qui enim blan- καὶ οὐ μέλει σοι περὶ οὐδενός. οὐ γὰρ βλέπεις εἰς
dè volunt loqui, neque verè boni sunt, πρόσωπον ἀνθρώπων. ἔξεστι δοῦναι φόρους
hos acerbissimis reprehensionibus con- Καίσαρι, ἢ οὔ; ἀνὸς δὲ πρὸς ταῦτα, τί με πει-
uertit sæpe, vt vitam velint instituere ράζετε ὑποκριταί, ὀπτιδείξατέ μοι τὸ νόμισμα
moderatius. Accesserunt enim ali- τοῦ κήνσου. ἄνθρ δὴ οὖν ὅπως διελέγχει κολα-
quando quidam Herodiani, vt vo- κεύοντας, καὶ χρηστολογεῖσθαι ἀποσιέπει, δηλο-
cantur, erant autem hi publicanorum, E λέγξει δὲ, καὶ οὐ κατά γε τὴν λαλιὰν αὐτῶν·
exactores ac dolo in illum egregiè in-
structo dicebant: Magister, scimus te
viam Dei in veritate docere, & non
esse tibi curam de aliquo; non enim
respicis personam hominum: licétne
censum dare Cæsari, annon? Quibus ille,
Quid me tentatis, hypocritæ? ostendite
mihi numisma census. Obserua igitur
quo pacto redarguat palpantes, &
blandientes repellat. Coarguit au-
tem, idque non ex sermone ipsorum,

terram? maximè quam execratus est. Est quidem hoc verum, imò de omni terra verissimum. Maledixit enim vniuersæ terræ, seu hominis naturæ
Gen. 3. „ in Adamo, inquiens: [Terra es; „ & in terram ibis.] Maledixit nihilominus impio mundo, quem aqua oppressit. Maledixit etiam adhæc Iudææ: cùm incolæ eius temulentè in illum deblaterarent. Dixit
Matt. 23. „ enim: [Hierusalem, Hierusalem, „ quæ occidis prophetas, & ad te missos „ lapidas, quoties volui congregare „ filios tuos, quemadmodum gallina „ congregat pullos suos sub alas, & „ noluistis? Ecce relinquitur vobis domus vestra.] In illo enim, Relinquitur domus vestra, derelictionis in ea factæ calamitas explicatur. Derelicta verò ab eo, bello, igne, & aduersariorum manibus consumpta est. Est item illud aliud signum, & complementum summæ potestatis: Spiritu labiorum auferet impium. Increpauit enim immundos spiritus, & quantum humanam naturam attingit, vox personuit ex ore & labiis, vique spiritus inexplicabili dæmoniorum multitudo fracta est. Erunt etiam, ait, & iustitia cincti lumbi sunt, & veritate inuoluta latera. Perinde enim est, ac si quis dicat, potestatem, & autoritatem in rebus mundanis habet omnino nullam, ac gloriam verius diuinam, & quasi succinctus est iustitia & veritate. Zona autem signum est principatus, & quum dicat, ei inuoluta latera, nihil aliud est quàm si declaret, tanquam baltheum quempiam circumpositurum sibi iustitiam, & præterea veritatem. Verisimile est autem, eum iustitiam veritatem appellare nouam, & Euangelicam prædicationem, quemadmodum dictum est ei Psallentis voce: Iustitia tua, iustitia in omnem æternitatem, & lex tua veritas. Iustitiæ enim magistra erat & lex, sed non mansit in æternum, meliore & perfectiore introducta, scilicet quæ per Christum lata est. Rursus lex non erat veritas, sed typus potius & vmbra. Christus autem, & eius leges, purè & simpliciter erant veritas. Siquidem dixit: Ego sum veritas.

γλῶ; μᾶλιστα μὲν ἐπὶ αὐτὴ καταρασάμενος. ἀληθὲς δὲ τοῦτο εἶπε καὶ ὅτι πάσης τῆς οἰκουμένης. κατηρᾶσατο γὰρ σύμπασαν γλῶ, ἤτοι τῷ ἀνθρώπου φύσει, εἰπὼν ἐν Ἀδὰμ· γῆ εἶ, καὶ εἰς γλῶ ἀπελεύσῃ. κατηρᾶσατο γὰρ οὐδὲν ἧττον, κόσμον ἀσεβῆ ὕδατι καταπνίξας. κατηρᾶσατο δὲ τοῖς τότε Ἰουδαίοις, ἐμπεφορημένοις αὐτῷ τῶν οἰκούντων αὐτόθι. ἔφη γὰρ, Ἱερουσαλὴμ, Ἱερουσαλὴμ, ἡ ἀποκτείνουσα τοὺς προφήτας, καὶ λιθοβολοῦσα τοὺς ἀπεσταλμένους πρὸς αὐτόν· πόσακις ἠθέλησα ἐπισυναγαγεῖν τὰ τέκνα σου, ὃν τρόπον ὄρνις ἐπισυνάγει τὰ νοσσία ἑαυτῆς ὑπὸ τὰς πτέρυγας, καὶ οὐκ ἠθελήσατε; ἰδοὺ ἀφίεται ὑμῖν ὁ οἶκος ὑμῶν. ἐν γὰρ τῷ, ἀφίεται ὑμῖν ὁ οἶκος ὑμῶν, ἡ τῆς ἐγκαταλείψεως τῆς ἐπ' αὐτῇ γενομένης συμφορὰ δηλοῦται πάθος. ἐγκαταλιφθῆσα δὲ πρὸς αὐτοῦ διδασκόμενα καὶ πολέμῳ καὶ πυρὶ, καὶ ταῖς τῶν αἰχμητῶν χερσίν. ἕτερον δὲ τοῖς τοιούτῳ σημεῖον, καὶ τῆς αἰωρουμένου δυνάμεως ἀποτέλεσμα, ὃ ἐν πνεύματι δηλοῖ χειλέων αἰσθῆ. ἐπετίμησε γὰρ τοῖς ἀκαθάρτοις πνεύμασι, καὶ ὅσον μὲν ἦκον εἰς τὸ ἀνθρώπινον, ἐν δηλοῖ σώματος καὶ χειλέων ἀπεκτυπεῖτο φωνὴ, τῇ δὲ ἀῤῥήτῳ δυνάμει τὸ πνεύματος ἡ τῶν δαιμονίων πληθὺς σύνεθραύετο. ἔσται δὲ, φησὶ, καὶ δικαιοσύνη ἐζωσμένος τὰ ὀσφυᾶ αὐτοῦ, καὶ ἀλήθεια ἐλαμπρὸς ταῖς πλευραῖς. ὅμοιον γὰρ ὡς εἰ λέγοι, δυνάμις αὐτοῦ, καὶ ἀξίωμα τῶν μὲν ἐν κόσμῳ τὸ σύμπαν οὐδὲν, δόξα δὲ μᾶλλον ἐν θεοπρεπὴς, καὶ οἷ ἐζῶσθαι δικαιοσύνη καὶ ἀλήθεια. ζώνη δὲ σημεῖον ἀρχῆς, καὶ τὸ εἰλῆσθαι λέγειν αὐτὸν ταῖς πλευραῖς, ἕτερον οὐδὲν ἐστὶν εἰ μὴ αὐτὸ δὲ τοῦτο καταμηνύοντος, ὅτι καθάπερ τινὰ ζωσπέρα περικείσεται τὸ δικαιοσύνην, καὶ πρὸς αὐτῇ τὸ ἀλήθειαν. ἐλήλυθε δὲ δι' ὅτι καὶ δικαιοσύνην καὶ ἀλήθειαν, τὸ νέον τε καὶ εὐαγγελικὸν ἀποκαλεῖν κήρυγμα, κατὰ τὸ ἐν ἐκείνου τοῦ ψάλλοντος φωνῆς, πρὸς αὐτὸν εἰρημένον. ἡ δικαιοσύνη σου δικαιοσύνη εἰς τὸν αἰῶνα. καὶ ὁ νόμος σου ἀλήθεια, δικαιοσύνης μὲν γὰρ διδάσκαλος καὶ ὁ νόμος ἦν, ἀλλ' οὐ μεμένηκεν εἰς τὸν αἰῶνα, τῆς κρείττονος, καὶ τελειοτέρας εἰσηχθείσης, δῦλον δὲ ὅτι τῆς ἐν Χριστοῦ. ἦν δὲ καὶ ὁ πάλαι νόμος, οὐκ ἀλήθεια μᾶλλον, ἀλλὰ τύπος καὶ σκιά. Χριστὸς δὲ καὶ τὰ αὐτοῦ καθαρῶς ἦν ἀλήθεια. διὸ γέ τοι καὶ ἔφασκεν, ἐγώ εἰμι ἡ ἀλήθεια.

Καὶ συμβοσκηθήσονται λύκος μετ' ἀρνός, καὶ πάρδαλις σὺν αναπαύσεται ἐρίφῳ, καὶ μοσχάριον, καὶ ταῦρος, καὶ λέων ἅμα βοσκηθήσονται, καὶ παιδίον μικρὸν ἄξει αὐτούς. καὶ βοῦς καὶ ἄρκος ἅμα βοσκηθήσονται, καὶ ἅμα τὰ παιδία αὐτῶν ἔσονται. καὶ λέων καὶ βοῦς ἅμα φάγονται ἄχυρα. καὶ παιδίον νηπίου ὀπὴ τρώγλιον ἀσπίδων, καὶ ὀπὴ κοίτῃ ἐγγόνων ἀσπίδων τὴν χεῖρα ἐπιβαλεῖ. καὶ οὐ μὴ κακοποιήσωσιν, οὐδὲ οὐ μὴ διώνωνται ἀπολέσαι οὐδένα ὅτι ὅ ὄρος ὅ ἅγιόν μου, ὅτι πεπλήσθη ἡ σύμπασα τῆ γνώσει τὸν κύριον, ὡς ὕδωρ πολὺ καλύψαι θάλασσαν.

Et simul pascetur lupus cum agno, & pardus accubabit hœdo, & vitulus, & taurus, & leo, simul pascentur, & puer parvulus aget eos: & bos, & ursus compascentur, & simul catuli eorum erunt; & leo, & bos, simul vescentur paleis. Et puer parvulus in foramen aspidum, & in cubile fœtum aspidum manum immittet, nec lædent, neque poterunt quenquam perdere in monte sancto meo, quia impleta est universa terra cognitione Domini, quasi aqua multa cooperiat mare.

Πρὸς τοῖς ἤδη παρημμένοις, μέγα καὶ ἐξαίρετον καὶ τῆς σημεῖον, καὶ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπιδημίας οὐκ ἀθαύμαστον ἀποτέλεσμα δοίη τις αὖ εἶναι, καὶ μάλα εἰκότως. πρὶν μὲν γὰρ γενέσθαι καθ' ἡμᾶς ἄνθρωπον τὸν μονογενῆ τοῦ Θεοῦ λόγον· πρὶν ἐπιλαβέσθαι σπέρματος Ἀβραάμ, ὁμοιωθῆναί τε κατὰ πάντα τοῖς ἀδελφοῖς, κατὰ γέγραπται, σύμπαν τὸ ὅπερ γῆς γένος, φημὶ δὴ τὸ ἀνθρώπινον, εἰς ἔθνη διῃρητο δύο, εἵς τε τὴν Ἰουδαίων, καὶ τὴν τῆ κτίσῃ λατρευόντων παρὰ τὸν κτίσαντα. Καὶ γνωστὸς μὲν ἦν ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ ὁ Θεός. πολὺς δὲ καὶ ἄπλετος εἰδώλων ὅμιλος παρὰ τῶν ἑτέρων ἐθρησκεύετο. καὶ ὃ ἐκάστῳ δοκοῦν τῆς τοῦ Θεοῦ δόξης τετίμητο πάντες γὰρ ἐξέκλιναν, ἅμα ἠχρεώθησαν, καὶ οὐκ ἦν ὁ ποιῶν χρηστότητα, οὐκ ἦν ἕως ἑνός. ἀλλ' Ἰουδαῖοι μὲν ἀπὸ τῆς τοῦ νόμου παιδαγωγίας, οἱονεί πως ἥμερον ὑμνοῦντες καὶ ἐπὶ τῆς δικαιοσύνης ἤθεσιν πεπαιδευόμενοι, βίον τετιμήκασιν ἀνθρωποπρεπῆ. οἱ γοῦν ἕτεροι, τοῦτ' ἔστιν, οἱ τοῖς ἀψύχοις εἰδώλοις λατρεύοντες, τὸν ἰθυντῆρα νόμον οὐκ ἔχοντες δεινοί τε ἦσαν τὰς γνώμας. ἄγριοί τε καὶ ἁρπακτικοί, ἕτοιμοι πρὸς πλεονεξίας. ὁρμητικαὶ πρὸς ἡδονὰς καὶ τὰς ἄγαν ἀκαθάρτους, καὶ πρὸς πᾶν τὸ αἰσχίστων ὁτιοῦν προσαλέσασθαι. ὧν, ὁ μὲν τις ἦν λύκῳ παρεμφερής, ὁ δὲ πάρδαλιν ἐπλήσιος, ἀφ' ὧν τὸ πλείστας ὅσας, καὶ πολυειδεῖς παθῶν ἀφορμὰς, μονονουχὶ κατεσπᾶσθαι τὰς φρένας· ὁ δὲ ὅτι τι τὴν γνώμην ἄκρατος ἦν τῶν καθ' ὧν ἔλοιτο πλεονεξίαν ἀμογητὶ κατορθῶν τοῖς λέουσιν εἰκασμένος διετέλει κατὰ τὸν βίον. ἀλλὰ τοῖς οὕτως ἀγρίοις ἤθεσί τε καὶ ἔθεσιν ἐστερημένοι Χριστοῦ μᾶλλον πλάττοντος, εἰς ἡμε-

Ad ea quæ iam prius commemorata sunt, addere poteris, & illud magnum, & eximium signum, & mirificum Seruatoris nostri aduentus effectum: idque valdè meritò. Priusquam enim homo fieret similis nobis vnigenitum Dei Verbum, priusquam se Abrahami semini insereret, & per omnia fratribus similis esset, quemadmodum scriptum est, vniuersum genus in terra, humanum dico, in duas gentes diuisum est, tum in Iudæorum, tum eorum qui creaturam supra Creatorem, coluerunt. Notus autem erat in Iudæa Deus, copiosumque & ingens idolorum agmen ab aliis adorabatur, Deique maiestati, pro cuiusque arbitratu honor tribuebatur. Omnes enim declinarunt, simul inutiles facti sunt, nec erat, qui faciat bonitatem, non erat vsque ad vnum. Sed Iudæi legis pædagogia velut mansuefacti, & iustitiæ moribus cicurati, vitam coluerunt hominibus dignam: illi verò alii, id est, qui inanimis simulachis seruierunt, rectricem legem non habentes, mente sæua præditi extiterunt, & agrestes, & rapaces, auaritiæ addicti, impetuosi, & proni ad voluptates, easque turpissimas, & ad omnia fœdissima præcipites, quorum alius lupo assimilis erat, alius pardis vicinus, & conformis, propterea quod mentem plurimis & variis perturbationibus, & affectibus notatam haberet: Alius verò animo impotens, & effrenis rapacitate facilè persequens, in vita leonibus assimilis extitit. Verùm hi adeò efferatis, & moribus, & motibus innutriti, Christo eos ad mansuetissimam, ac

sanctam vitam transformante, crudelitate sua relicta & reiecta, vitam hominibus conuenientem, nimirum quæ cum mansuetudine coniuncta esset, excoluerunt. Crediderunt enim
Matth. 11. » Christo dicenti: [Tollite iugum » meum super vos, & discite à me quia » mitis sum, & humilis corde: & in- » uenietis requiem animabus vestris.] Itaque vnà cum fide lucrifecerunt & veteris immanitatis abolitionem, & vt boni essent, & vt vnà cum sanctis versarentur. Nuncupati sunt enim conciues sanctorum, & domestici Dei. Hoc nobis arbitror propheticum sermonem hisce verbis variè subnotare. Compascet enim, inquit, lupus cum agno, & pardus accubabit hœdo, id est, contigua erunt, & coniuncta per Christum sæua cum mansuetis, & quæ nullo modo sacra, cum sacris, & sanctis. Nam Israel quatenus lege institutus est, & probitatem morum cognitam, perspectamque haberet: placidus erat, & mitis simul & sanctus, & quasi oui & capræ consimilis: ambo siquidem sacra sunt, & munda animalia, & præterea ab ipsa natura ad mansuetudinem efficta. Lupus autem, pardus, & leo, immania sunt naturaliter, nec inter se congregabilia: at in Christo hoc quoque perfectum est. Consociati sunt enim inter se mutuò Iudæi, & Græci, communem veluti capientes cibum, Euangelicam, & Apostolicam scilicet prædicationem, & vni pastori omnium principi subditi qui pascere nouit, sicut dicit propheta, in pascuis bonis, & in loco præpingui. Sed vitulus, inquit, & taurus, & leo simul pascentur. Videtur autem vitulum appellare nouitium, & recentem credentium populum, in Christo scilicet puerascentem: taurum autem fortassis Israelem, velut veteranum. Cùm enim tener sit vitulus, taurus prior est & maturior tempore. Vel per vitulum designat eum qui cognitione, & virtute eminet. Quale est quod dicitur: Pusillos cum magnis, & seniores cum iuuenibus benedicendos, iuxta vocem Psallentis. Nouit verò & sapientissimus Ioannes, mentis, & animi ætatem talem. Scribit igitur & patribus, & paruulis, & præterea

A ρωπάτλω τε καὶ ἀγέλαι ζωὴ, κατέληξαν μὴν τῆς ἐούσης αὐθῖς ὠμότητος· τετιμήκασι δὲ καὶ αὐθὶ τὸν αἰθεσφοις τρέφοντα βίον τὸν εὐπροσώτητι δηλονότι. Πεπιστεύκασι γὰρ λέγοντι τῷ Χριστῷ· Ἄρατε τὸν ζυγόν μου ἐφ' ὑμᾶς, καὶ μάθετε ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι πραΰς εἰμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ, καὶ εὑρήσετε ἀνάπαυσιν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν. Ὁμοῦ πιστεύσαντες τῇ πίστει, κεκερδήκασι καὶ τῆς ἀρχαίας ὠμότητος τὴν ἀπεμπολήν. καὶ

B ὅτι χρηστοί τε καὶ πραεῖοι, καὶ ὅ τοῖς ἁγίοις ἀναμίξ πολιτεύεσθαι. κεχρηματίκασι γὰρ καὶ αὐθὶ συμπολῖται τῶν ἁγίων καὶ οἰκεῖοι τοῦ Θεοῦ. τοῦτο οἶμαι πολυτρόπως ἡμῖν τὸν προφητικὸν ἐν τούτοις ὑπαινίττεσθαι λόγον. συμβοσκηθήσεται γὰρ, φησὶ, λύκος μετ' ἀρνὸς, καὶ πάρδαλις σὺν ἐριφοπαύρῳ ἀναπαήσεται, τοῦτ' ἔστι, μιγὴ Χριστοῦ σύναφθήσονται τὰ ἄγρια τοῖς ἡμέροις, τὰ κατ' οὐδένα τρόπον ἱερὰ τοῖς ἱεροῖς καὶ ἁγίοις. ὅσοι γὰρ ἦκαν εἰς ὃ πεπαιδεύσθαι

C νόμῳ τὸν Ισραὴλ καὶ τοὺς τῆς ὀρθοκρίας εἰδέναι τρόπους ἥμερός τε καὶ πραὺς ἰδεῖν, ὁμοῦ τε καὶ ἱερός. καὶ οἷς προβάτῳ καὶ αἰγὶ παραπλήσιος, ἱερὰ δὲ ἄμφω καὶ καθαρὰ τὰ ζῶα, ἐπεὶ πρὸς γε τούτῳ ὅ πλαστὸν πρὸ αὐτῆς λαχόντα τῆς φύσεως, λύκος δὲ καὶ πάρδαλις ἐμμήνοι καὶ λέων, ἄγρια τε φυσικῶς, ἀσύμβατά τε τοῖς ἄλλοις· ἀλλ' ὁ Χριστῷ καὶ τοῦτο κατώρθωται. συνωκέδησεν γὰρ ἀλλήλοις, Ιουδαῖοί τε καὶ Ἕλληνες, κοινὴν ὥσπερ ποιούμενοι

D τροφὴν, τὸ εὐαγγελικόν τε καὶ ἀποστολικὸν δηλονότι κήρυγμα, καὶ ὑφ' ἑνὶ γεγονότες τῷ πάντων ἀρχιποιμένι, τῷ καταμένειν εἰδότι, καθά φησιν ὁ προφήτης, ἐν νομῇ ἀγαθῇ, ἐν τόπῳ πίονι. ἀλλὰ καὶ μοσχάριον, φησὶ, ἐπὶ ταῦρος καὶ λέων ἅμα βοσκηθήσονται. ἔοικε δὲ μοσχάριον ἀποκαλεῖν, τὸν ἀρτιφυᾶ καὶ νέον τῶν πιστευσάντων λαὸν, τοῦτ' ἔστι, τὸν ἐν Χριστῷ νηπιάζοντα· ταῦρος δὲ ἴσως που τὸν Ισραὴλ ὡς

E πρεσβύτερον. νεώτερος γὰρ μόσχου πρεσβύτερος ταῦρος καὶ τὸν χρόνον. ἤγουν διὰ μόσχου καταδηλοῖ, τὸν ὡς ἐν γνώσει τε καὶ ἀρετῇ ὑπερχείμενον. ὁποῖόν ἐστι τὸ βούλεσθαι λέγειν παῖδα κυρίου τοὺς σμικροὺς μετὰ τῶν μεγάλων, καὶ πρεσβύτας μετὰ τῶν νεωτέρων, κατὰ τὸν τοῦ ψάλλοντος φωνῶ. οἶδεν δὲ καὶ ὁ σοφώτατος Ιωάννης, νοῦ καὶ ψυχῆς ἡλικίαν διαστῆσαι. γράφει γοῦν καὶ πατράσι καὶ παιδίοις, καὶ πρὸς γε τού-

τῷ καὶ νεωτέροις. Ὃ, οἶμαι, τῆς ἑκάστου διανοίας τὸ μέτρον, ἤτοι σωτέρας καὶ γνωστικῆς, τοῖς τῆς ἡλικίας ἀφομοιοῖ. βοσκηθήσονται γάρ, φησὶν, ἅμα καὶ ἐν τῷ αὐτῷ, μοσχάριον καὶ ταῦρος, καὶ λέων. ἀναπλέκει δὲ πάλιν χρησίμως· μοσχαρίῳ τε καὶ ταύρῳ τὸν λέοντα, ἵνα πάλιν αἰνιγματωδῶς σημήνῃς τοὺς ἐν πίστει δεδικαιωμένους, καὶ ὑπὸ σκῆπτρον γενομένους, τὸν πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστόν. Οὐκ ἐκ μόνων δεῖ καθαρῶν τε καὶ ἱερῶν, ἥκειν δὲ ἡμέρων τε καὶ φαύλων, τοῦτ' ἔστι, τῶν ἔξω τοῦ νόμου πεπιδαστευμένων, ἀλλὰ γὰρ καὶ ἐκ τῶν ἀγρίων, δῆλον ὅτι τῶν ἐθνῶν. σωτείραντος εἰς ὁμοψυχίαν αὐτοῖς τὸν πάντων ἡμῶν σωτῆρος Χριστοῦ. προσαπέμποντός τε ὁ σπινθῆρα ἀγαθὸν, καὶ εἰς παίδων παῖδας, ἤτοι τοὺς ἐξ αὐτῶν. ἐκτείνεται γὰρ εἰς δεῦρο καὶ πρὸς ἡμῶν ἡ εἰρήνη Χριστοῦ, ἐκ τῆς ὁμοψυχίας τε ὁμοῦ καὶ ὁμοπιστίας ἀγαθόν. τοῦτο γὰρ οἶμαι δηλοῖ προσθήκης. ὅτι ἅμα τὰ παιδία αὐτῶν ἔσονται, καὶ λέων καὶ βοῦς ἅμα φαγέσθαι ἄχυρα, φησίν. θεωρητέον ὅτι οὐ τὸ ἥμερον εἰς τὸ τῶν ἀγρίων κατεπισμένον μεταφοίτησιν ἔφη ἔσεσθαι. ἀλλ' εἰς τὸ τῶν ἡμέρων τὸ ἄγριον, σαρκοβόρα μὲν γὰρ ὁμολογουμένως ἄρκτος καὶ λέων, βοῦς δὲ καὶ πρόβατον, ἤγουν ἔριφος οὐδέτι. ποσφαγῆ δὲ μᾶλλον τὰ τοιάδε τῶν ζώων. ἀλλὰ τῶν μὲν ἔφη φησὶν, τὸ ἄγριον ἀποστήσεται. μεταχωρήσει δὲ μᾶλλον ὅτι τὸ τῶν ἡμέρων ἔσεσθαι, ἀχυροφαγήσει γὰρ καὶ αὐτό. καὶ τύπος δὲ εἴη διδαγμάτων ἡ ἔσεσθαι. ἔστι τοίνυν σύνοψις, ὅτι τοῦ μὲν τῆς πίστεως τῆς εἰς Χριστὸν, τὰ ἔθνη πονηροὺς μὲν ἐμάθησαν διδασκάλους, θηριωδεστέρους αὐτοῖς παραδιδόντας τὸ μάθημα, καὶ τὰ φθορᾶς τε καὶ ἀπωλείας ἔργα ὑμᾶς αἱρεῖσθαι διδόντας. ὅπου δὲ κέκληνται τοῦ ὁμολογῆσαι τὸν κατ' ἀλήθειαν ὄντως Θεὸν, ὁμοῦ τῇ ἀρχαίᾳ πλάνῃ καὶ τῶν σὺν ἔθνεσιν αὐτοῖς ἀπηλλάσθησαν μαθημάτων, τοῦ δ' αὖ δεῖ τε καὶ διαφθορᾶς ἀπηλλαγμένον τῶν διαβολικῶν παραδόσεων ὁμοῦ τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ ἅμα ἕπεσθαι ἔφη. ἀλλὰ καὶ παιδίον, φησὶ, μικρὸν ἄξει αὐτούς, τοῦτ' ἔστιν, ὑπὸ διδασκάλοις ἔσονται παιδαγωγοῖς εὐ πικρόν τε καὶ φιλοπόνως ἔχουσι νοῦν. ἁπλοῖς δὲ μᾶλλον καὶ νηπιάζουσι μὲν ἐν κακίᾳ. σοφοῖς δὲ ταῖς φρεσὶ, τοιοῦτοι δ' πάντες οἱ ἐν Χριστῷ τὸν θεῖον ἔχοντες θησαυρὸν

A adoleſcentibus, comparans, ait, arbitror menſuram cuiuſque mentis, & notitiæ & diuinæ cognitionis corporum ætatibus. Paſcentur itaque, inquit, ſimul, & vno in loco, vitulus, & taurus, & leo. Tum commodè vitulo, & tauro leonem adiungit, vt rurſus ænigmaticè & obſcurè ſubintelligas fide iuſtificatos, & ſceptro Chriſti omnium noſtrum Seruatoris ſubiectos, non ex ſolis eſſe mundis, & ſanctis, nempe ex B placidis, & mitibus, id eſt, ex lege manufactis, ſed etiam ex agreſtibus, videlicet ex gentibus, conglutinante, & ad concordiam animorum componente eos noſtrum omnium Seruatore Chriſto, & bonum inde etiam in filios filiorum, id eſt, ex ipſis natos tranſmittente. Nam huc etiam propagatur à nobis pax Chriſti, & conſenſionis animorum, & fidei bonum: Iſtuc enim, puto, oſtendit cùm adiicit: Simul catuli eorum erunt, & leo, & C bos ſimul veſcentur paleis, inquit. Obſerua quod dicit non mite in alimentum feris vſitatum, ſed in mitis nutritionem ferum demigrare. Carniuora quippe planè ſunt vrſus & leo: bos autem & vitulus, & hœdus non ita, ſed herbas carpunt eiuſmodi animantia. Atqui à conſuetis ac ſolitis, inquit, ſyluestria recedent, & potius ad cibaria manſuetorum tranſibunt, & illa veſcentur palea. Typus autem doctrinæ D poſſet eſſe hæc paſtio. Eſt igitur intelligendum, ante fidem in Chriſtum, gentes improbos habuiſſe præceptores, pecuinam illis tradentes doctrinam, & porrò ſuadentes, corruptiſſima, & perditiſſima conſectari. At vbi ad agnitionem Dei, qui verè Deus eſt, vocati ſunt, tum ſimul à priſtino errore, & doctrinis in quibus enutriti & educati ſunt, deſciuerunt, floridum & deliciis affluen- E tem paſtum Euangelicarum inſtitutionum ſimul cum Iſraelitis ſectantes. Cæterum, inquit, etiam puer paruulus ducet eos, id eſt, magiſtris ſubiicientur puerorum formatoribus non acerba mente vitiiſque dedita præditis, ſed potius ſimplicibus, & in malitia infantibus, animoque ſapientibus, quales omnino ſunt Chriſtiani, diuinum habentes theſaurum

in

in testaceis vasculis, & corde peruersitate ac improbitate libero præditi, ac nuper natis puerulis nulla in re inferiores. Tales enim ipse Seruator dignos esse ait regno cælorum: Sinite enim, inquit, pueros, & ne prohibete illos venire ad me, talium est enim regnum cælorum. Quod autem, licet innocentissimi forent & simplicissima mente, inexpugnabiles indeprehensibiles, omnibúsque terroribus superiores futuri sunt, subindicat, dicens. Et puer paruulus in foramina aspidum, & in cubile fœtuum aspidum manum immittet, nec lædent, neque poterunt quemquam perdere in monte sancto meo. Foramina autem & cubilia aspidum, credo, dicit malas dæmoniorum turmas, vel impiorum hæreticorum lustra ac latibula, Ecclesias enim dicere non lubet, in quas sæpenumero manus immittentes, qui in Christo infantes sunt, facilè superant nihil prorsus læsi. Christus siquidem eos vindicat, & sinistræ eorum peruersitatis morsus reprimit, virúsque inefficax efficit. Nec enim poterunt, inquit, perdere quemquam in monte sancto meo. Sanctum montem dicit Ecclesiam, propterea quòd in alto gloriæ fastigio collocata sit, & propter dogmatum in ea sublimitatem. Humile enim nihil est in nobis. Non etenim creaturæ supra Creatorem venerationem deferre solemus, nec omnium Opificem Deum Verbum de gloria debita deturbamus, nec eum creaturis annumeramus. Repletam dein ait vniuersam terram cognitione Domini, tanta religione erga eum plenam, quantis scilicet aquis, spacioſum & laxum mare operitur. Quod verum esse à quouis perspici potest & intelligi. Vbi enim, & apud quos, Christus non nominatur? Et quod genus hominum illi non paret? Flectet etenim se illi omne genu, & omnis lingua illi confitebitur, quemadmodum scriptum est: Quia Dominus Iesus Christus in gloria Dei Patris.

A ἐν ὀστρακίνοις σκεύεσιν, καὶ δυσκρασίας μὲν καὶ φαυλότητος ἐλευθέραν ἔχοντες τὴν καρδίαν, ἀκηράτους τε παιδίων κατ' οὐδὲν ἀποδέοντες. τοὺς γὰρ τοιούτους καὶ αὐτὸς ὁ σωτὴρ ἀξίους εἶναί φησι τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν. ἀφίετε γάρ, φησὶ, τὰ παιδία, καὶ μὴ κωλύετε αὐτὰ ἔρχεσθαι πρός με. τῶν γὰρ τοιούτων ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. ὅτι δὲ καὶ ὅτι πλείστων ἔχοιεν τὴν ἀκακίαν εἰς νοῦν, ἀχείρωτοί τε καὶ ἀληπτοι, καὶ ἀπόμαχοι ἔσονται δηλοῖ μηχαναῖς ἀμείνοσιν ἐμφαίνειν λέγων. καὶ παιδίον νήπιον ὅτι πρώγλιον ἀσπίδων, καὶ ὅτι κοίτην ἐξγόνων ἀσπίδων τὴν χεῖρα ἐπιβαλεῖ, καὶ ἃ μὴ κακοποιήσωσιν, οἶμαι ἃ μὴ δυνάσονται ἀπολέσαι οὐδένα ὅτι ὄψεται ὄρος ἅγιόν μου. πρώγλας δὴ οἶμαι καὶ κοίτας ἀσπίδων, ἢ τὰ πονηρὰ τῶν δαιμονίων ὀνομάζει σίφη. ἤγουν ἅς τῶν αἱρετικῶν οἰκήσεις τε καὶ καταδύσεις· ἵνα μὴ λέγωμεν ἐκκλησίας. αἷς τὴν χεῖρα πολλάκις ἐπιφέροντες οἱ ἐν Χριστῷ νηπιάζοντες εὐχερῶς ῥᾳδίως κατ' οὐδένα ἔβλαψαν ἀδικούμενοι. Χριστὸς γάρ ἐστιν ὁ ἐπαμύνων αὐτοῖς, καὶ τῆς ἐκείνων σκαιότητα ἀφανίζων τὰ δήγματα. ἀπρόσκοπόν τε τὸν ἰὸν ἀποφαίνων. ἃ γὰρ μὴ δυνάσονται, φησὶν, ἀπολέσαι οὐδένα ὅτι ὄψεται ὄρος ἅγιόν μου. ἅγιον δὲ ὄρος φησὶ τὴν ἐκκλησίαν, ἀφ' ὑψους τεθεῖσαν πόρρω εἰς δόξαν. καὶ τῶν ἐν αὐτῇ δογμάτων ὑπερμεμέτρων. ἀταπεινὸν γὰρ οὐδὲν ἐν ἡμῖν. ἃ γὰρ ἴσως, τῇ κτίσει τῶν κτίσει ὄφειλας ἀπάτῃ ἠδίσμεθα, ταῦτα τὴν κτίσιν καὶ ποιητήν. ὅτε μὲν τὸν τῶν ὅλων δημιουργὸν Θεὸν λόγον τὸν αὐτῷ πρεπούσης καταβιβάζομεν δόξης. σὺν αἰθυμοῦντες αὐτὸν τοῖς κτίσμασιν. ἐμπεπλῆσθαί τε φησὶ τὴν σύμπασαν τῆς γῆς τὸν κύμονα. ὅτω τε εἰς πλήρη τὸν εἰς αὐτὸν εὐσεβείας, καθάπερ ἁμυδρῶς καὶ ἡ πλατεῖα τε καὶ εὐρύχωρος θάλασσα, μεστὴ τῶν ἰδίων ὑδάτων ἐστίν. ἴδοι δ' ἂν τις καὶ τῶνδε ἀληθές. πῶς γὰρ ὅλως ἢ τῷδε πίστιν οὐκ ὀνομάζεται Χριστοῦ ἢ ποῖον ἀνθρώπων γένος οὐχ ὑποπέπτωκεν. κάμπτει γὰρ αὐτῷ πᾶν γόνυ καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσεται αὐτῷ κατὰ τὸ γεγραμμένον. ὅτι κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν Θεοῦ πατρός.

B

C

D

E

Et erit in die illa radix Iessæ, & qui cõsurgit, vt sit princeps Gentiũ: In ipso Gẽtes sperabunt, eritque requies eius honor.

Elucet paulatim eorum quæ obscurè dicta sunt intelligentia, & quæ per ænigmata dixit, hic attentis auditoribus optimè explanat. Nam quo modo compascet lupus cum agno,

Καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἡ ῥίζα τοῦ Ἰεσσαὶ καὶ ὁ ἀνιστάμενος ἄρχειν ἐθνῶν, ἐπ' αὐτῷ ἐλπιοῦσιν, καὶ ἔσται ἡ ἀνάπαυσις αὐτοῦ τιμή.

Ἀναλάμπει κατὰ βραχὺ τῶν ἀμυδρῶς εἰρημένων ἡ θεωρία. καὶ ἄρτι ἔφη δι' αἰνίγματος ταῦτα τοῖς φιλακροάμοσιν ἐν μάλα σαφηνεῖ. ἵνα γὰρ ὅπως βοσκηθήσεται μετὰ ὁ λύκος μετ' ἀρνός,

σῖτα ἀναπαύσεται ὁ ἐρίφῳ πορδαλις, καὶ μοσχάριον, καὶ βοῦς, καὶ λέων, ἅμα φάγονται ἄχυρα, πότε ὁ ὅλως ἔσται τοῦτο, καὶ τίνες οἱ ποτὲ μὴ ὠμοὶ καὶ ἄπτυστοι, ἐσόμενοι ὁ μετὰ τοῦτο πῖθηκοί τε καὶ τοξόται, ἔσονται ὁ ὅπως αἱ ἀμὶξ τοῖς ἡμέτεροις τε καὶ ἱεροῖς ὑφ' ἑνὶ τῷ πάντων ἀρχιποιμένι νεμηθησόμενοι, καθαλῶς σαφῆ λέγων. καὶ ἔσται ἡ ῥίζα τοῦ Ιεσσαί. ἔσται ὁ τί καὶ ὅπῃ τίσιν; ὥστε καταρξαι φησὶ τῶν ἐθνῶν, ἐλπίζεσθαι δὲ καὶ εἰς ἐλπίδα τοῖς οὐκ ἔχουσιν ἐλπίδα, αὐδᾶται ὁ δηλονότι τοῖς ἔθνεσιν, οἷς καὶ ὁ σοφώτατος Παῦλος ὑπισχνεῖται λέγων· Διὸ μνημονεύετε ὑμεῖς τὰ ἔθνη, οἱ λεγόμενοι ἀκροβυστία ὑπὸ τῆς λεγομένης ἐν σαρκὶ περιτομῆς χειροποιήτου, ὅτι ἦτε ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ χωρὶς Χριστοῦ, ἀπηλλοτριωμένοι τῆς Ισραὴλ, καὶ ξένοι τῶν διαθηκῶν τῆς ἐπαγγελίας. ἐλπίδα μὴ ἔχοντες καὶ ἄθεοι ἐν τῷ κόσμῳ, νυνὶ δὲ οἱ ποτὲ ὄντες μακρὰν, ἐγενήθητε ἐγγὺς ἐν τῷ αἵματι τοῦ Χριστοῦ. ἀλλ' εἰ καὶ ἦσαν ἐλπίδος ἄμοιρα, καὶ Θεὸν οὐκ ἔχοντα καὶ τὸν κόσμον· προσκεκλίνηκασι γὰρ τοῖς ἔργοις τῶν ἰδίων χειρῶν· ἀλλ' οὖν κεκλημένα διὰ τὴν πίστεως εἰς ἐπίγνωσιν τοῦ Χριστοῦ, καὶ ὑπ' αὐτῷ τέθηνται, καὶ Θεὸν ἐκέκτηνται τὸν φύσει καὶ ἀληθῶς, καὶ τῶν ἁγίων ἐλπίδος γεγόνασι κοινωνοί. ἔσται δέ φησιν ἡ ἀνάπαυσις αὐτοῦ τιμή. διχῇ νοήσῃς ὃ εἰρημένον. εἰ μὲν γάρ τις ἕλοιτο τὴν ἀνάπαυσιν ἐν τούτοις ὑποδηλοῦν τὸν ἐν σαρκὶ θάνατον τοῦ Χριστοῦ, ὃν δι' ἡμᾶς ὑπέμεινεν ἑκών, οὐχ ὡς θάνατον ὑπομένων, ζωὴ γὰρ ἦν καὶ φύσει, ἀλλ' οἷ ἠρέμησαν βραχὺ τὴν σάρκα ποιῶν. τιμὴ ὃ χρῆμα, καὶ ἕτερον οὐδέν. δεδόξασται γὰρ ὁ τῶν ὅλων σωτὴρ, καὶ κύριος ἡμῶν Ιησοῦς ὁ Χριστὸς, τοσοῦτον γε τοῦ κόσμου σφαλῶς ὑπομείνας, καὶ ὑπὲρ τὴν ἀπάντων ζωῆς ἑκουσίαν ὑπὲρ τὸν θάνατον. καὶ γοῦν ἔφασκε πρὸς τὸν ἐν οὐρανοῖς πατέρα, μᾶλλον ὅτι τὸν τίμιον ἐπὶ σταυροῦ. πάτερ, δόξασόν σου τὸν υἱὸν, ἵνα καὶ ὁ υἱός σου δοξάσῃ σε. καὶ πάλιν· νῦν ἐδοξάσθη ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ὁ Θεὸς ἐδοξάσθη ἐν αὐτῷ. ὅσον μὲν γὰρ ἦκεν εἰς τὸν τῶν σταυρωσάντων ἀπόνοιαν, καὶ τὸ ἀνόσιόν τε καὶ ἀπαράδεκτον ἐγχείρημα, μῶμος ἦν αὐτῷ καὶ ἀδοξία τὸ πάθος. ᾤοντο γὰρ ἴσως καὶ οὐχ ἑκόντα παθεῖν. ὅπερ δὲ ἀνεβίω σκυλεύσας τὸν ᾅδην, καὶ ὅτι θανάτου κρείττων ὑπάρχει δι' αὐτοῦ τοῦ πράγματος ἀποφαίνων, εἰς ἡμᾶς αὐτῷ καὶ δόξαν ἐκτελοῦντα σαφῶς διῤῥήσομεν τοῦ πράγματος ἔκβασιν. ἔσται τοίνυν φησὶ, καὶ τοῦτον τὸν ἕξοπον ἡ ἀνάπαυσις αὐτοῦ τιμή. εἰ δὲ δὴ

A & pardus hædo accubabit, & vitulus, & bos, & leo simul vescentur paleis, quando verè hæc omnino fient, & quinam olim crudeles, deinceps euadent cicures & mites, & quo pacto placidis & sanctis permiscebuntur sub vno summo omnium pastore pascentes, eandidè & apertè declarat, cùm ait: Et erit radix Iessæ. At quid erit & in quibus? Vt princeps sit, inquit, Gentium, & vt spes sit spem
B non habentibus, ipsis videlicet Gentibus, quibus sapientissimus Paulus scribit dicens: [Propter quod memores estote vos Gentes, qui dicebamini præputium ab ea quæ dicitur circuncisio in carne, manufacta: quod eratis in tempore illo sine Christo, alienati ab Israel, & hospites testamentorum, promissionis spem non habentes, & sine Deo in hoc mundo. Nunc autem in Christo Iesu vos qui aliquando eratis longè, facti estis prope in sanguine Christi.] Verùm
C etsi erant spei expertes, & Deum non habentes in mundo (procubuerunt enim operibus suarum manuum) tamen vocati sunt per fidem ad agnitionem Christi, & ei subiecti sunt, & Deum habuerunt naturalem & verum, & spei sanctorum erant consortes. Erit autem, inquit, requies eius, honor. Dupliciter intelliges quod dicitur. Si quis enim mallet requietem hic Christi mortem in carne significare, quam propter nos sustinuit volens, non
D tanquam mortem sustinens, (vita enim erat natura) sed velut quiescere carnem faciens ad tempus: hoc illi aliud nihil erat quàm honor. Glorificatus est enim omnium Saluator, & Dominus noster Iesus Christus, cùm necem pro mundo subiisset, & pro omnium vita voluntariam mortem esset perpessus. Affatus nimirum est patrem cælestem, ad preciosissimam crucem profecturus: Pater glorifica tuum filium, vt & filius tuus glorificet te: & rursus: Nunc glorificatus est filius hominis, & Deus glo-
E rificatus est in eo. Quatenus enim ad crucifigentium dementiam, & impios & crudeles conatus attinebat, labem illi & ignominiam aspersit passio: putabant enim forte inuitum eum esse passum. At vbi reuixit, spoliato inferno, & morte se superiorem hac re ostendens, honori ei & gloriæ huius rei euentum fuisse comperiemus. Erit itaque, inquit, hoc modo requies ei, Honor. Si vero quis

aliter his commentationibus adiicere velit, sic dictorum sensum accipiet. Non enim in solam spem erit Gentibus Seruator, sed manifestabitur etiam stato temporum curriculo, siue resurget non vt imperet solum illis, sed etiam requietem quæ gloriæ ipsis & honori sit, donabit. Hospitium enim gratum illi est sanctorum mens, & commoratur cum dignis, & conquiescit cum animabus sacris ipsum colentium. Quod qui consequuti sunt, his honori est & gloriæ. Quid enim cum hac nobilitate & gloria conferendum est, Deum habere diuersantem, & in corde habitantem? Erit itaque modo velimus etiam hac ratione in nobis requies eius honor. Si enim quis, inquit, audiet sermonem meum, diliget eum pater meus, & ad eum veniemus, & in eo manebimus.

A καὶ ἑτέρως τοῖς θεωρήμασι προσβαλεῖν βούλοιτό τις, οὐκ ἀδέξεται τοιῶσδε τῶν εἰρημένων τὴν δύναμιν. ὁ γὰρ εἰς ἐλπίδα μόνον ἔσαι τοῖς ἔθνεσιν ὁ Χριστὸς, ἀναδεδήσεται ἢ τῷ καιρῷ, ἤγουν ἀναστήσεται ὁ προὸς τὸ κατάρξαι μόνον αὐτῶν, ἀλλὰ γὰρ εἰς ἡμᾶς καὶ δόξαν αὐτοῖς προήξεται τὸ ἐν αὐτοῖς ἀνάπαυσιν. ἐνδιαίτημα μὲν γὰρ αὐτῷ φίλον τῶν ἁγίων ὁ νοῦς, συναυλίζεται ἢ τοῖς ἀξίοις, καὶ ἀναπαύεται ψυχαῖς ἱεραῖς τὸ σεβομένων αὐτὸν, καὶ τοῖς λαβοῦσι τὸ χρῆμα, ἡμή τε ὕστι καὶ δόξα. τί γὰρ ἂν ἡμοιτοισοσατοῶν εἰς ὑπόκλειας λόγον τῶν B Θεὸν ἔχειν ἐνυλισμένον καὶ ἐνοικοῦντα καρδίαις. ἔσαι τοίνυν καὶ κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον ἡ ἐν ἡμῖν ἀνάπαυσις αὐτοῦ τοῖς ἅπαξ ἐθέλουσι ἡμῆ. ἐάν γάρ τις ἀκούσῃ, φησὶ, τὸ λόγων μου, ἀγαπήσει αὐτὸν ὁ πατήρ μου, καὶ προὸς αὐτὸν ἐλευσόμεθα, καὶ ἐν αὐτῷ καταλύσομεν.

Et erit die illa, perget Dominus ostendere manum suam, ad æmulandum C *relictum residuum populi, quod relictum fuerit ab Assyriis, & ab Ægypto, & Babylonia, & Æthiopia, & Elamitis, & ab ortu solis, & ab Arabia.*

Diem itaque nominat propheta hic tempus quo Christi aduentus fuit, & dispensationis cum carne vnigeniti mysterium patefactum est: tunc, inquit, tunc ostendet Dominus suam manum, id est, potentiæ magna erit declaratio, D idque non frustrà, sed ad æmulandum relictum residuum populi quod relictum fuerit ab Assyriis, & ab aliis gentibus. Cæterùm sensum eorum quæ dicta sunt explicare oportere me arbitror, & efficere illustriorem. Superioribus enim temporibus haud mediocriter diuexata est gens Iudaica, partim eam Assyriis, & Elamitis, partim iis qui ab Ægypto, & Babylonia, & ab ortu solis, & ex Arabia profecti sunt, depopulantibus. Post hæc autem cum Christus affulsisset, omnipotentissima manus, omniúmque effectrix illa dextera Dei & patris se clarè exhibuit, & Israelitis persuadere conatus est se esse verè Deum, & Dei verè filium, (quid enim gestum est apud eos non valde stupendum?) omnia enim erant diuina, & communem opinionem excedentia, & summæ potentiæ claram, & illustrissimam habentia demonstrationem. Hoc igitur tempore,

Ἡμέραν μὲν οὖν ὁ προφήτης ἐν τούτοις τὸν καιρὸν ὀνομάζει, καθ' ὃν ἡ Χριστοῦ γέγονε πρόουσία, καὶ τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας τὸ μονογενοῦς ἀνεδείχθη τὸ μυστήριον. τότε δὴ οὖν τότε, φησὶ, καὶ D παδείξει κύριος τὴν ἑαυτοῦ χεῖρα, τοῦτ' ἔστι, δυναστείας ἐπίδειξις ἔσαι πολλή. καὶ τοῦτο μάτην, ἀλλ' ἵνα τὸ ζηλῶσαι τὸ καταλειφθὲν ἐπόλοιπον τοῦ λαοῦ, ὃ ἐὰν καταλειφθῇ ἀπὸ τῶν Ασσυρίων, φησὶ, καὶ ἀπὸ τῶν ἄλλων ἐθνῶν. δεῖ δὲ οἶμαι τὴν τῶν εἰρημένων δύναμιν καθευρισκόντας ἀκριβάσασθαι δηλοφανεστέραν. ἐπὶ μὲν γὰρ τοῖς ἀνωθεν ἐπὶ καιροῖς, κεκμηκεν ὁ μετρίως ὁ τοῦ Ιουδαίων ἔθνος, καταδηοιώτων αὐτὸ, τοῦτο μὲν Ασσυρίων, καὶ Ελαμιτῶν, τοῦτο ἢ τοῦ ἀπὸ Αἰγύπτου καὶ Βα- E βυλωνίας, καὶ ἀπὸ ἡλίου ἀνατολῶν, καὶ ἐξ Αραβίας. ἐπιλαμψας δὲ μετὰ τοῦτο Χριστὸς ἡ παντενεσάτη χεὶρ καὶ παντουργὸς δεξιὰ τοῦ Θεοῦ καὶ παῖς ἑαυτὸν ἐμφανῆ καθῆκε δι' ἁπάντων, καὶ πληροφορεῖν ἐπείγετο τοὺς ὀξ Ισραὴλ, ὅτι τε εἴη κατ' ἀλήθειαν Θεὸς, καὶ Θεοῦ τοῦ κατ' ἀλήθειαν υἱός. τί γὰρ τῶν ἄγαν τεθαυμασμένων ἀτετέλεσται πρὸ αὐτοῖς, πάντα γὰρ ἦν θαυμαστὰ καὶ παράδοξα, καὶ τὴν αἰωτάτω δυνάμεως ἀφὴν τε καὶ ἐναργεστάτην ἔχοντα τὴν ἐπίδειξιν. κατ' ἐκεῖνο,

φησὶ, τίνων τῶν χειρῶν, προσθήσω κύριος τὸ δεῖξαι τὴν χεῖρα αὐτοῦ, ὑπὲρ τοῦ ζηλῶσαι τὸν Ισραὴλ, καὶ οὐ μὴ μόνοις τοῖς ἔθνεσι προσχωρῆσαι Χριστὸν, ἐλέους δὲ καὶ αὐτοὺς ἐλπίδα ἔχειν τὴν ἐπ' αὐτῷ, καὶ μιᾷ καὶ ὑπ' αὐτῷ ἡγεμόνος ζητεῖν, ἄρχοντά τε ποιεῖσθαι, καθηγητοῦ δὲ διδάσκαλον, τὸν τούτου ἕνεκα τῆς αἰτίας γεγονότα ἀνθρωπον. καὶ γοῦν ἔφασκε δι' ἐμοῦ φωνῆς τοῦ Δαβίδ. ἐγὼ δὲ κατεστάθην βασιλεὺς ὑπ' αὐτοῦ ἐπὶ Σιὼν ὄρος τὸ ἅγιον αὐτοῦ, διαγγέλλων τὸ προσταγμα κυρίου. ἦκεν μὲν γὰρ ὁ Χριστὸς οὐκ ἀπεσταλθαι λέγων εἰ μὴ εἰς τὰ ἀπολωλότα πρόβατα οἴκου Ισραὴλ. ἐν οἷς πρῶτον αὐτοῖς διεκήρυξε προφήτοις, συνετέλλετο δὲ καὶ τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις, εἰς ὁδὸν ἐθνῶν μὴ ἀπέλθητε, καὶ εἰς πόλιν Σαμαρειτῶν μὴ εἰσέλθητε· πορεύεσθε δὲ μᾶλλον πρὸς τὰ ἀπολωλότα πρόβατα οἴκου Ισραὴλ. ὅπερ δὴ διαπεπελέκασιν οὐκ πολλῆς ἄγαν ἀπονοίας οἱ δείλαιοι τὸν ἀφιγμένον εἰς τοῦτο τῆς ἀπειθείας προσυβρίζοντες, μεταπεφοίτηκεν ὅπου τὰ ἔθνη λοιπὸν, καὶ γεγόνασιν οἱ ἔσχατοι πρῶτοι, καὶ οἱ πρῶτοι ἔσχατοι. οὕτω τοι καὶ νῦν ὁ προφήτης, ἅτε δὴ καὶ ὑπάρχων πνευματοφόρος ἀνὴρ, καὶ τὴν ἐσομένων τὴν γνῶσιν διὰ τῆς αὐγοειδοῦς λαμπρότητος πεπλουτηκὼς, πρῶτον διαμέμνηται τῶν ἐθνῶν, εἶτα μετ' ἐκείνους τοῦ Ισραὴλ, ὡς ἐρριμμένου κατόπιν τῆς διὰ πίστεως ἡγιασμένων, τεθραμμένου τε εἰς ναὸν καὶ ἐν τοῖς πρεσβύτοις, κατὰ τὸ γεγραμμένον.

Καὶ ἄρας σημεῖον εἰς τὰ ἔθνη, καὶ σὺν άξει τοὺς ἀπολωλότας Ισραὴλ, καὶ τοὺς διεσπαρμένους τοῦ Ιούδα συνάξει ἐκ τῶν τεσσάρων πτερύγων τῆς γῆς. καὶ ἀφαιρεθήσεται ὁ ζῆλος Εφραὶμ, καὶ οἱ ἐχθροὶ Ιούδα ἀπολοῦνται. Εφραὶμ οὐ ζηλώσει Ιούδαν, καὶ Ιούδας οὐ θλίψει Εφραίμ.

Παραδόξως ἡμῖν ὁ προφήτης τὸν ἐν γε τούτοις μάλιστα διαπεραίνει λόγον. δέχεται γὰρ ὃ ἰσοεικῶς γεγονὸς εἰς εἰκόνα προσάγματος νοητοῦ. χρεὼν αἰ οἶμαι ὡς ἔνι εἰπεῖν καὶ τοῦτο λαμπρῶς. διεδέξατο γὰρ τὸν Σολομῶντος ἀρχὴν ὁ ἐξ αὐτοῦ γεγονὼς Ροβοὰμ. κατεσχίσθη δὲ πρὸς διχόνοιαν ἀπ' αὐτοῦ τὸ τῶν Ιουδαίων ἔθνος. καὶ αἱ μὲν δέκα φυλαὶ καὶ ὅ ἥμισυ φυλῆς Εφραὶμ μετῳκίσθησαν ἐν τῇ Σαμαρείᾳ, ἐν δέ γε τοῖς Ιεροσολύμοις ἀπομεμένηκεν ἡ Ιούδα φυλὴ, καὶ ὅ ἥμισυ φυλῆς Μανασσῆ. ἐβασίλευόν τε κατὰ καιροὺς τούτων τε κἀκείνων τινές. ἐν μὲν τοῖς Ιεροσολύμοις οἱ ἐκ φυλῆς Ιούδα· ἐν δέ γε τῇ Σαμαρείᾳ οἱ ἐκ φυλῆς Εφραὶμ, καὶ πολὺς ὁ μεταξὺ τοῖς μέρεσιν

A inquit, perget Dominus ostendere manum suam, ad æmulandum Israelem: videlicet non vt ad solas gentes accederet Christus, sed vt hi quoque in illo spem haberent, illi subessent, illum principem facerent & ducem, principem & doctorem qui hac de causa homo factus est. Dixit autem voce Dauidis: [Ego constitutus sum rex » Psal. 2
ab eo super montem Sion sanctum eius, »
prædicans præceptum Domini.] Venit »
enim Christus, dicens se non missum
B nisi ad oues perditas domus Israelis. Et
sanè apud eos primum prædicauit,
præcepitque sanctis Apostolis, [In » Matth. 10
viam Gentium ne abieritis, & in ci- »
uitatem Samaritanorum ne intretis, »
sed ite potius ad oues perditas domus »
Israel.] Cùm autem ex singulari amen- »
tia, eum qui ad hoc venit, sua ino-
bedientia, miseri homines affecissent
insigni contumelia, transmigrauit de-
inceps ad gentes, & facti sunt vlti-
mi primi, & primi vltimi. Hinc &
propheta nunc, quippe vir Spiritu af-
C flatus, & futurorum scientia, face
prælucente è supernis, ditatus, pri-
mùm mentionem facit Gentium, dein
post illas, Israelis, vtpote qui proie-
ctus est à tergo eorum, qui per fidem
sanctificati sunt, & in dorso positus
est, & inter reliquias, quemadmodum
scriptum est.

Et tollet signum in Gentes, & con-
D *gregabit perditos Israelis, & dispersos*
Iuda coget à quatuor alis terræ: & au-
feretur zelus Ephraim, & inimici Iuda
peribunt, & Ephraim non æmulabitur
Iudam, & Judas non affliget Ephraim.

Propheta sermonem hunc hisce verbis mirabiliter pertexit. Sumit enim quod historicè factum est ad imaginem describendam rei sub intelligentiam cadentis. Idque dicendum esse arbitror, quatenus licet, dilucidè.
E Cepit enim regnum Solomonis natus eius Roboamus, à quo dissecta est in dissidium gens Iudaica, & decem tribus cum dimidia tribu Ephraim, commigrarunt Samariam: Hierosolymis verò remansit tribus Iuda, & dimidia tribus Manassis. Regnarúntque vicissim statis temporibus, & horum & illorum aliquot: Hierosolymis, qui ex tribu Iuda, in Samaria verò qui ex tribu erant Ephraim. Et magna interea loci

inter partes efferbuit æmulatio, bella crebra, & aliorum in alios tumultus & incursationes, sicuti in libris Regnorum diserte exponitur. Vbi autem Chaldæi, & Babylonis Persicæ reges, vniuersam propè, vt ita dixerim, Iudæam deuastassent: in suam ipsorum terram, tum Israelem, tum Iudam captiuos abduxerunt, id est, tam eos qui in Samaria, quàm qui Hierosolymis degebant. Dein liberati ex captiuitate, denuò reuersi sunt in suam regionem, & habitarunt non sparsim & diuisim amplius, sed Hierosolymis omnes, cessárúntque separatim reges sibi ac principes vngere, & alter alterum affligere, ac inuidere, sicut prius. Subditi enim erant tum vni Zorobabeli filio Salathielis, qui erat è tribu Iuda, tum & Iesu filio Iosedech, qui sacerdotio claruit. Et hæc quidem est in his historica oratio. Prophetæ autem consilium & scopus fuit, vt ex rebus euidentioribus, & ex illis quæ olim euenerunt, Seruatoris nostri aduentus præclaras res gestas ostenderet. Erecto etenim signo, id est, preciosa cruce, & per vniuersum orbem terrarum gentibus ac populis exhibito, facta est eorum qui captiuitate videlicet intelligibili detinebantur, remissio, concursus ad concordiam, studium ad animorum fideique consensionem, inter eos, qui olim diuisi erant, qui multorum ac impiorum tyrannorum iugo oppressi, (seruierunt enim impuris spiritibus) eorum iugum depulerunt, & ad Sion intelligibilem seu Hierusalem, id est, Ecclesiam, summa cum alacritate confluxerunt, vnique regi subditi sunt, id est, Christo, cuius typum præ se gessit Zorobabel, reducens ex captiuitate Israelem, versante cum illo etiam Iesu sacerdote magno, vt in eo intelligatur Christus, rex pariter & sacerdos, sanctus, innocens, impollutus, segregatus à peccatoribus, & excelsior cælis factus, sicuti inquit diuinus Paulus. Quòd autem Christi lignum, id est, pretiosa crux, quasi conciliatrix & mediatrix fuerit, vt vniuersæ terræ incolæ, in fidei consprirationem coalescerent, & per illum patri sanctissimo intimè ac domestice conciliarentur, ex his quæ scripsit diuinus Ioannes Euangelista, clarum esse poterit & perspicuum. Introduxit enim maledictum illum Caipham in concilio, dicentem: Vos nescitis quicquam, neque cogitatis, expedire

A διεκαίετο ζῆλος, πόλεμοί τε συχνοὶ, καὶ κατ' ἀλλήλων ἐπιθυμαχίαι, καθὰ καὶ ἐν βίβλοις τῶν βασιλέων διηγήσαται σαφῶς. ὅπῃ γὰρ Χαλδαῖοι καὶ οἱ Βαβυλῶνος τῶν Περσικῆς βεβασιλευκότες, ἅπασαν, ὡς ἔπος εἰπεῖν, τὴν Ιουδαίαν καταδηώσαντες, ἀπεκόμισαν αἰχμάλωτον εἰς τὴν ἑαυτῶν τόν τε Ισραὴλ καὶ τὴν Ιούδαν· τοῦτ' ἔστι, τούς τε ἐν τῇ Σαμαρείᾳ, καὶ τοὺς ἐν τοῖς Ιεροσολύμοις. εἶτα τῆς αἰχμαλωσίας ἀπηλλαγμένοι, πάλιν ὑπενόστησαν εἰς τὴν ἑαυτῶν, καὶ κατῳκήκασιν οὐκέτι B διηρημένως, ἀλλ' ἐν τοῖς Ιεροσολύμοις ἅπαντες· ἐπαύσαντο γὰρ τοῦ κατὰ μέρος ἄρχειν ἐφ' ἑαυτοῖς βασιλέας τε καὶ ἄρχοντας, θλίβειν τε ἀλλήλους, καὶ ζηλοῦν ἔτι, καθὰ καὶ πρότερον. ὑφ' ἑνὶ γὰρ γεγόνασι τοῦ τότε καὶδε Ζοροβάβελ τοῦ τοῦ Σαλαθιὴλ, ὃς ἦν οὐκ φυλῆς Ιούδα, καὶ μάλιστα τοῦ Ιησοῦ τοῦ τοῦ Ιωσεδὲκ τοῦ τοῦ ἐν ἱερωσύνῃ καθ' ἱερωσύνην. καὶ ὁ μὲν τῆς ἱστορίας ἐν τούτοις λόγος. γέγονε γὰρ τοῦ προφήτου σκοπὸς ὡς ἂν προφανεστέρων καὶ C μᾶλλον ἐμφανεστέρων καὶ οὐκ ἀμυδρῶν τοῖς πάλαι συμβεβηκότων τῆς ἡμῶν ἐποπτικῆς καταδείξαι τὰ κατορθώματα. ἐγηγερμένου γὰρ τοῦ σημείου, τοῦτ' ἔστι, τοῦ τιμίου σταυροῦ καὶ ἐμφανοῦς γεγονότος τοῖς ἀνὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ἔθνεσί τε καὶ λαοῖς, γέγονεν ἄφεσις τῶν ἐν αἰχμαλωσίᾳ. δῆλον γὰρ ὅτι τῇ νοητῇ, σπουδὴ πρὸς ὁμοψυχίαν, σπουδὴ πρὸς ὁμόνοιαν, καὶ ὁμοπιστίαν τῶν πάλαι διηρημένων, οἳ πολλοῖς τε καὶ αἰσχίοις τυράννοις κατεζευγμένοι· δεδουλεύκασι γὰρ τοῖς D ἀκαθάρτοις πνεύμασι, ἀπεσείσαντο μὲν τὸν ἐκείνων ζυγὸν, σπουδαιοτέραν δὲ καὶ μᾶλλον πρόθυμος εἰς τὴν νοητὴν Σιὼν, ἤγουν Ιερουσαλὴμ, τοῦτ' ἔστι, τὴν ἐκκλησίαν, καὶ ὑφ' ἑνὶ γεγόνασι βασιλεῖ, τοῦτ' ἔστι Χριστῷ, ὃς καὶ εἰς τύπον ὁ Ζοροβάβελ ἦν, ἀναγόμενος ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας τὸν Ισραὴλ σῴζοντος αὐτῷ καὶ Ιησοῦ τοῦ ἱερέως καὶ μεγάλου, ἵν' ἐν αὐτῷ νοῆται Χριστὸς βασιλεύς τε καὶ ἀρχιερεύς, ὅσιος, ἄκακος, ἀμίαντος, κεχωρισμένος ἀπὸ τῶν ἁμαρτωλῶν, καὶ ὑψηλότερος E τῶν οὐρανῶν γεγονώς, καθά φησιν ὁ θεσπέσιος Παῦλος. ὅτι δὲ τὸ Χριστοῦ σημεῖον, τοῦτ' ἔστιν, ὁ τίμιος σταυὸς γέγονε προξενος τοῦ σῶσαι τὸν πρὸς ὁμοπιστίαν τοῖς ἀνὰ πᾶσαν τὴν γῆν, οἰκειωθῆναί τε ὅτω δι' αὐτοῦ τοῦ πανάγιου πατρὶ, σαφὲς ἂν γένοιτο δι' ὧν γέγραφεν ὁ θεσπέσιος Ιωάννης ὁ Εὐαγγελιστής. εἰσεκόμισε γὰρ τὸν ἐπάρατον Καϊάφαν τοῖς ἐν τῇ συνεδρίῳ λέγοντα· ὑμεῖς οὐκ οἴδατε οὐδὲν, οὐδὲ λογίζεσθε ὅτι συμφέρει

ἡμῖν, ἵνα εἷς ἄνθρωπος ἀποθάνῃ ὑπὲρ τοῦ λαοῦ, καὶ μὴ ὅλον τὸ ἔθνος ἀπόληται. τοσοῦτον δὲ τούτοις αὐτὸς, τοῦτο δὲ ἀφ' ἑαυτοῦ οὐκ εἶπεν, ἀλλ' ἀρχιερεὺς ὢν τοῦ καιροῦ ἐκείνου προεφήτευσεν ὅτι ἔμελλεν Ἰησοῦς ἀποθνήσκειν ὑπὲρ τοῦ ἔθνους, καὶ οὐχ ὑπὲρ τοῦ ἔθνους μόνον, ἀλλ' ἵνα καὶ τὰ τέκνα τοῦ Θεοῦ τὰ διεσκορπισμένα συναγάγῃ εἰς ἕν. γέγονε γὰρ ὁ Χριστὸς εἰρήνη ἡμῶν, κατὰ τὰς γραφάς, ὁ τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ λύσας, καὶ τὸν νόμον τῶν ἐντολῶν ἐν δόγμασι καταργήσας, καὶ εἰς ἕνα καινὸν ἄνθρωπον τοὺς δύο κτίσας λαούς. ἀμφοτέρους δι' ἑαυτοῦ καταλλάξας τῷ Θεῷ καὶ πατρὶ· καὶ τὸ μεταξὺ καταλύσων ἔχθραν, ἵν' οἱ πρῶτοι ἐν ἑνὶ πνεύματι καὶ ἐν ἑνὶ σώματι, σύμψυχοί τε ἀλλήλοις καὶ σύσσωμοι γενόμενοι, ἐν αὐτῷ δηλονότι τῷ Χριστῷ καρποφορήσωμεν αὐτῷ τὸν νόμον δικαιοσύνῃ, καὶ τὴν ἀληθικῆς πολιτείας τὴν καθαρότητα. ὅπου γε τῶν ἰσοειχῶς πεποιημένων εἰς θεωρίαν ἐρχόμενος τὴν πνευματικωτέραν σύνεσις, δι' μᾶλλον τοῦ Χριστοῦ τὸ μυστήριον.

A nobis, vt vnus homo moriatur pro populo, & non totus populus pereat. Quibus subiunxit: Hoc autem dixit non à seipso, sed sacerdos cùm esset anni illius, prophetauit moriturum esse Iesum pro Gente, & non pro Gente solùm, sed vt filios Dei dissipatos in vnum cogeret. Factus est enim Christus pax nostra, iuxta scripturas, qui medium parietem maceriæ soluit, & legem mandatorum in decretis euacuauit, & in vnum nouum hominem duos populos condidit, B ambos per seipsum Deo & Patri reconciliauit, & intermediam inimicitiam diremit, vt omnes in vno corpore, & in vno spiritu, & animæ & corporis societate inter se iuncti, in ipso videlicet Christo fructum ei iustitiæ, quæ supra legem est, & puritatem Euangelicæ vitæ proferamus. Itaque si ab his quæ historicè gesta sunt, ad theoriam & contemplationem spiritualem venias, optimè Christi mysterium intelliges. C

Καὶ περιαθήσονται ἐν πλοίοις ἀλλοφύλων. θάλασσαν ἅμα προσνομεύσουσι, καὶ τοὺς ἀφ' ἡλίου ἀνατολῶν, καὶ Ἰδουμαίαν, καὶ ἔτι Μωάβ πρῶτον τὰς χεῖρας ἐπιβαλοῦσιν. οἱ δὲ υἱοὶ Ἀμμὼν πρῶτοι ὑπακούσονται.

Et volabunt in nauibus alienigenarum, mare simul prædabuntur, & eos qui à solis ortu, & Idumæam: & in Moab primùm manus iniicient. Filii verò Ammon primi obedient.

Τίνα δὴ τρόπον οἱ ἐκ τῶν τεσσάρων περάτων τῆς γῆς, τοῦτ' ἔστι, πρώτας τὰς ἔθνη σύνενεχθήσεσθαι πρὸς ἑνότητα τὴν ἐν Χριστῷ δι' πίστεως, καὶ εἰς συνδεσμον ἀγάπης ἀλοιφεπους, διφησιν πάλιν ἐν τούτοις. πρὸ μὲν γὰρ τοῦ λιμοῦ φανερὸν τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις ἔφασκεν ὁ Χριστός· εἰς ὁδὸν ἐθνῶν μὴ ἀπέλθητε, καὶ εἰς πόλιν Σαμαρειτῶν μὴ εἰσέλθητε. πορεύεσθε δὲ μᾶλλον πρὸς ἀπολωλότα πρόβατα οἴκου Ἰσραήλ. ὡς γὰρ αὐτὸς ἔφη πάλιν. οὐκ ἀπεστάλην εἰ μὴ εἰς τὰ ἀπολωλότα πρόβατα οἴκου Ἰσραήλ. ὅπου δὲ δυσεβείας ἀπάσης ἄκρον ἐληλακότες περιφήνασιν εἰς Χριστὸν, καὶ ἀπεκτόνασιν ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς, καὶ τὸν ἅγιον καὶ δίκαιον ἠρνήσαντο· τότε δὴ τότε πατήσας τὸν θάνατον, καὶ ἐγηγερμένος ἐκ νεκρῶν τοῖς ἁγίοις ἐνετέλλετο μαθηταῖς. πορευθέντες μαθητεύσατε πρῶτα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα πατρὸς, καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος. διδάσκοντες αὐτοὺς τηρεῖν πρῶτα ὅσα ἐνετειλάμην ὑμῖν. ὅπου δὲ ἀναβεβηκεν εἰς τὸν οὐρανὸν, εἶτα καταπεφοίτηκεν εἰς αὐτοὺς ἡ ἐξ ὑψους δύναμις, οὐκέτι μεμφήκασιν κατὰ μόνας τὴν Ἰουδαίαν

Quomodo ex quatuor alis terræ, id est, omnes gentes ad fidei Christianæ societatem, & vinculum sanctæ dilectionis congregandæ essent, denuò explicat hisce verbis. Antè pre- D cioſam enim crucem, sanctis Apostolis dixit Christus, In viam Gentium ne abieritis, & in ciuitatem Samaritanorum ne ingredimini: Sed ite potius ad oues perditas domus Israel. Quemadmodum enim ipse iterum dixit: Non sum missus nisi ad oues perditas domus Israel: at cum ad summum ac culmen omnis impietatis prouecti, deblateraſſent in Christum, ac vitæ principem interemiſsent, & sanctum & iustum negaſsent: tunc quidem, tunc morte calcata, & suscitatus è mortuis, sanctis discipulis in mandatis dedit: [Profecti docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris & Filii & Spiritus sancti, docentes seruare omnia quæ præcepi vobis.] Postquam autem conscendit in cælum, & in eos ex alto virtus demigrauit: non iam in sola hæserunt Iudæa Matt. 28.

euangelizantes Iesum, sed alii quidem ad Orientem eiusque vrbes profecti prædicabant, alii Occidente occupato, alii finitimis gentibus sermonem catecheseos gratuitò impartiebant, erátque necesse, vt qui vniuersum orbem terrarum peragraturi erant, etiam naui vterentur. Siquidem diuinus Paulus noctem ac diem se in profundo maris egisse, affirmat. Et qui Acta sanctorum Apostolorum conscripsit, ait, eum & comites eius conscendisse nauem Alexandrinam, quæ insigne Castoris & Pollucis habebat. Moris enim erat, vt naues, maximè Alexandrinæ, in prora dextrorsum & sinistrorsum huiusmodi picturis insignirentur. Cùm autem verisimile sit, idololatria per id temporis vigente, inscriptos naui Dioscuros, hinc alienigenam, id est, idololatram nauis dominum fuisse, intelligendum videtur. Igitur in nauigiis alienigenarum extendentur, inquit, id est, celeres & quasi volucres transibunt, & prædabuntur mare. Est autem familiare scripturæ diuinitus inspiratæ, mare appellare partes Occidentales, eo quòd ibi spacioſum admodum sit mare. Etenim beatus Dauid, totius mundi architectum declarans vniuersitatis Deum: Aquilonem, inquit, & mare tu condidisti. Quòd autem & diuinus Petrus, & ipsemet Paulus sapientissimus, Occidentalibus partibus occupatis, Christum annunciauerint, nemo est qui ambigat. Deprædabuntur verò, inquit, & qui ab ortu solis sunt, & Idumæam, & in Moabitas manus iniicient. Filii autem Ammon primi obedient. Nam post Idumæorum regionem, omnes deinceps finitimæ & vicinæ, ac etiam longius dissitæ, plenæ erant idololatris, sensu & opinionibus dissidentes ab his, qui vnum & natura & verè Deum cognoscunt. Idumæi dein & Moabitæ, & filii Ammon, finitimi quidem erant Israelitis, & conterminam regionem incolebant, dissenserunt tamen, & graues & pugnacissimi hostes extiterunt, astra adorarunt, omnique religione Luciferum prosequuti sunt, aliorúmque deorum principem & antistitem nominarunt. Quorum animo ac cordi imprimis illuxit verè Lucifer, & lux diei sub intelligentiam cadentis resplenduit. Nam pristina nebula abiecta, & cultu creaturæ iam repudiato, Christum adorauerunt, & quondam infensissimos,

5. Cor. 11.

A διαλήθιζόμενοι τ̃ Ιησοῦ, ἀλλ' οἱ μὲν εἰς ἡῶ, καὶ τὰς τῆδε πόλεις ἀπιόντες ἐκήρυττον· οἱ δὲ τὰ ἑσπέρια καταλαμβάνοντες, ἄλλοι δὲ τοῖς ὁμόροις ἔθνεσι τοῖς τῆς κατηχήσεως ἐχαρίζοντο λόγους, ὧν δέπτως ἀνάγκη τ̃ ὑφ' ἥλιῳ πᾶσαν περιοστεῖν ἐθέλοντας χερρῆας καὶ πλώϊμον. καὶ γοῦν ὁ θεσπέσιος Γ αῦλος νυχθήμερον ἐν τῷ βυθῷ πεποιηκέναι διῆχυρίζεται. καὶ ὁ τὰς πράξεις ὁ τῶν ἁγίων ἀποστόλων συγγεγραφώς, ὑπισχνῆται φησὶν αὐτὸν καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ πλοίῳ Αλεξανδρίνῳ παρασήμῳ Διοσκούροις· ἔνθος γάρ πως ἐν ταῖς Αλεξανδρέων μάλιστα ναυσὶ πρῷρα τῇ πρώρῃ δεξιά τε καὶ ἀριστερὰ τοιαύτας. ὅπερ ἴσως εἰκὸς εἰδωλολατρείας κρατούσης κατ' ἐκεῖνο καιροῦ ἐγγεγράφθαι τῇ νηὶ τοὺς Διοσκούρους, τοῦτ' ἔστιν εἰδωλολάτρην τ̃ νεὼς τ̃ δεσπότην. ὀκνοῦσιν ἐν πλοίοις ἀλλοφύλων πεζεύεσθαι, φησὶ, τοῦτ' ἔστι, δρομάδες καὶ πρόθυμοι καὶ οἰονεὶ πτηνοὶ δραμοῦνται, καὶ πρεσβύτεροι τ̃ θαλάσσης. ἔθος γὰρ τῇ θείᾳ γραφῇ θάλασσαν ἀποκαλεῖν τὰ πρὸς τῇ ἑσπέρᾳ μέρη, διότι σφόδρα πολλὴ καὶ ἀρεία ἐστὶ τ̃ ἐκείνης θάλασσα. καὶ γοῦν ὁ μακάριος Δαβὶδ, πάντος τ̃ κόσμου δημιουργὸν ἀποφαίνων τ̃ τ̃ ὅλων Θεόν, τ̃ βόρραν, φησὶ, καὶ θάλασσαν, σὺ ἔκτισας. ὅτι δὲ καὶ ὁ θεσπέσιος Πέτρος, καὶ μὴν καὶ αὐτὸς ὁ πάνσοφος Παῦλος τὰ τ̃ ἑσπέρας καταλαβόντες μέρη κατηξιώκασιν Ιησοῦ εὐδοκιάσαντος αὐτοῦ· πρεσβεύσουσι δέ φησι καὶ τοὺς ἀφ' ἡλίου ἀνατολῶν, καὶ Ιδουμαίαν, καὶ ὅτι Μωὰβ τὰς χεῖρας ἐπιβαλοῦσιν. οἱ δὲ υἱοὶ Αμμὼν πρῶτοι ὑπακούσονται. μετὰ γάρτοι τ̃ τῶν Ιουδαίων χώραν, ἅπασαν λοιπὸν αἱ ὅμορόί τε καὶ γείτονες, εἰ καὶ ἔτι πορρωτέρω, μεσαὶ μὲν ἦσαν εἰδωλολατρῶν, ἀσύμβατοι δὲ τοῖς φρονήμασι τοῖς τ̃ ἕνα καὶ φύσει καὶ ἀληθῶς εἰδόσι Θεόν. Ιδουμαῖοί τε καὶ Μωαβῖται καὶ μὴν καὶ υἱοὶ Αμμὼν, ὅμοροί τε ἦσαν τοῖς ἐξ Ισραὴλ, καὶ γείτονα μὲν κατενέμοντο χώραν, διάφοροι δ' ἄγαν, καὶ τ̃ ὅτι μάλιστα πολεμιώτατον. προσκυνοῦσι δὲ τοῖς ἄστροις, καὶ δι' αἰδοῦς ἁπάσης ἐποιοῦντο τ̃ ἑωσφόρον, προσηγόρευε δ' τ̃ ἄλλων ἀπεκάλουν Θεόν. ἀλλ' αὐτοῖς καὶ προφήτοις εἰς νοῦν καὶ καρδίας ἀνέλαμψεν ὁ ἀληθῶς ἑωσφόρος, καὶ διώλασε τ̃ νοητὸς ἡμέρας ὁ φῶς. ἀποβεβληκότες δ' τ̃ ἀρχαίαν ἐκείνην ἀχλὺν, καὶ ὃν τρόπον λατρεύειν ἐπεπρώκασιν ὁμοσκεκυνήκασι τῷ Χριστῷ, καὶ τοὺς πάλαι πολεμιωτάτους,

φημὶ δὴ τοὺς ἐξ Ισραὴλ ἐποιοῦντο μυσταγωγοὺς καὶ καθηγητὰς ὁδοῦ τῆς ἀποφερούσης εἰς σωτηρίαν. A Israelitas inquam mystagogos, & sacrorum antistites, & præmonstratores viæ ad salutem perducentis constituerunt.

Καὶ ἐξερημώσει κύριος τὴν θάλασσαν Αἰγύπτου, καὶ ἐπιβαλεῖ τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἐπὶ τὸν ποταμὸν πνεύματι βιαίῳ. καὶ πατάξει ἑπτὰ φάραγγας, ὥστε διαπορεύεσθαι αὐτὸν ἐν ὑποδήμασιν. καὶ ἔσται ὁδὸς τῷ καταλειφθέντι μου λαῷ ἐν Αἰγύπτῳ. καὶ ἔσται τῷ Ισραὴλ ὡσεὶ ἡ ἡμέρα ὅτε ἐξῆλθεν ἐκ γῆς Αἰγύπτου.

Et vastabit Dominus mare Ægypti, & admouebit manum fluuio spiritu violento, & percutiet septem valles, vt transeat ipse in calceamentis. Et erit transitus relicto meo populo in Aegypto, & erit Israeli, quasi dies quando egressus est è terra Aegypti.

Κεκράτηκε μὲν ἐκ πλεονεξίας τῶν ἀνὰ πάσαν τὴν ὑπ' οὐρανὸν οἰκουμένην ὁ τῆς ἁμαρτίας εὑρέτης καὶ πατὴρ. ἀποδουκολήσας τε ἀληθείας τὸν ἄνθρωπον τῷ τῶν δαιμονίων ἀγάλματι ἀπετέλεσε προσκυνητὴν, καὶ τοῖς ἰδίοις ὑποτέθηκε ζυγοῖς. Αἰγύπτιοι γὰρ μάλιστα δήσι δαιμονέστατοι πάντας τοὺς ἄλλους, καὶ δήνοι πρὸς τοῦτο γεγόνασι. τεμένη γὰρ ἦσαν παντάχοῦ καὶ βωμοὶ καὶ τὴν χώραν αὐτῆς, ἕδη τε μύρια, καὶ ἀγάλματα ἔσωθεν, πολύμορφά τε τὰ ἐν σηκοῖς. προσκεκυνήκασι γὰρ θηρίοις καὶ ἰχθύσιν, αἴγει καὶ προβάτῳ, καὶ μόσχος ἰδοῦ ὁ σέβας αὐτοῖς. ἀλλὰ καὶ ὅπως ἔχοντας ἐπεσκέπτετο Θεὸς, καὶ ὁμοῦ τοῖς ἄλλοις ἐκάλει πρὸς τὸ φῶς, καὶ πρὸς ἐπίγνωσιν ἀληθείας. διεκήρυξαν γὰρ ἐν αὐτῇ τὸ Εὐαγγέλιον Χριστοῦ Μάρκος τε ὁ μακάριος Εὐαγγελιστὴς, καὶ ἕτεροι μετ' αὐτὸν κατὰ καιρούς. τοῦτο μὲν ἐκ τῶν Ἑβραίων ὁρμώμενοι χώρας, τοῦτο δὲ ἐξ αὐτῶν τῶν πεπιστευκότων μυσταγωγοὶ καὶ διδάσκαλοι κατὰ καιροὺς ἀναδεδειγμένοι, πῶς δὴ δεῖ καὶ τοῦτο κατώρθωται διφηγεῖσθαι ἀναλαβόντα, τὸν τῆς ἱστορίας καθειρμὸν σώζοντας λόγον. πρὶν μὲν γὰρ τὰ Ρωμαίων κατὰ πάντων ἰσχῦσαι κράτη, χώρας τε ἑκάστης ἴδιον ἐχούσης τὸν ἡγεμόνα ἢ τοὺς βασιλεύοντας, πολλὴ τις ἦν τοῖς ἔθνεσιν ἡ διαφορά· τοῦτο μὲν ὅτι καὶ τὸ τῆς θρησκείας ἕτερον αἱρεῖσθαι μεταξὺ τὸ ἔμπροσθεν ἐποιεῖτο· τοῦτο δὲ ἐπὶ καταλήξει τοῖς ἐθέλουσιν ἐξεῖναι τὸν τῆς ἑτέρας ὑπερορᾶν τὸν σέβασμόν. ἦν οὖν ἀμιξία πρὸς ἄλληλα πλείστη τοῖς ἔθνεσι, καὶ τὸ ἀλλοῦσθαι τισὶ τῶν ἑτέρων χώρας εἴσω γενέσθαι οὐκ ἀζήμιον. ὅτε δὲ ἦρξε τῶν πάντων ἡ Ρωμαίων ἀρχὴ, καὶ ὑφ' ἕνα γεγόνασι τὸν ἡγεμόνα νόμοις τοῖς παρ' αὐτῶν διαβιοῦν ἐδιδάχθησαν, ὑπομιξίαι τε λοιπὸν αἱ πρὸς ἄλληλα τῶν ἐθνῶν γεγόνασιν ἀδεεῖς, καὶ πολλὴ κεκράτηκεν ἡμερότης· τότε δὴ τότε, τοῖς εὐαγγελιζομένοις τὸν Ἰησοῦν γέγονε ὁδὸς, ἤτοι ὁδὸς, τοῦ καὶ ἐν Αἰγύπτῳ διαπεραθῆναι προελθεῖν. εἵλεν δὲ πῶς ἔσχεν τὴν Αἰγυπτιακὴν

B nes orbis terrarum incolas imperium vi ac tyrannide vsurpauit, hominémque extra septa veritatis seductum, gregis dæmoniorum cultorem reddidit, ac suo eum iugo subiecit: tum verò Ægyptii cùm præ aliis superstitiosissimi, & in hoc acerrimi impigerrimique extiterunt. Delubra enim passim & aras per regionem, & simulachra infinita habebant, & examina signorum, eáque in adytis multiformia. Adorarunt enim volatilia, &
C pisces, capram, & ouem: & vitulus ab illis in honore habitus est. Sic tamen affecto inuisit Deus, & simul cum aliis vocauit ad lucem & ad agnitionem veritatis. Prædicarunt enim inter illos Euangelium Christi, cùm Marcus beatus Euangelista, tum cæteri post illum suis temporibus, partim qui ex Hebræorum regione venerunt, partim ex iptis qui crediderunt, duces mysteriorum, & doctores ac magistri, temporibus subsequentibus efficiebantur. Quo autem modo hoc perfectum fuerit, historiam
D aperiendo dicendum est. Prius enim quàm Romani imperium in omnes obtinerent, singulis regionibus suum ducem ac regem habentibus, magna erat inter gentes dissensio: tum quòd prædas agere liceret quibus lubebat, & alios aliunde nullo reprehendente diripere. Erat itaque maxima gentium inter se disiunctio & dissociatio, nec impune capiebantur intra aliorum regionem constituti. Verùm cùm in omnes
E Romanorum imperium inualuisset, & vnius imperio subditi ad legum quas illi tulerunt normam viuere docti essent, commerciáque ac societates gentium deinceps citra metum vltro citróque haberentur, & summa mansuetudo & clementia vigeret: tunc quidem, tunc euangelizantibus Iesum transitus, seu via patefacta est, vt etiam Ægyptum pertransire potuerint. Quomodo autem ceperit Ægyptiacam

ptiacam terram Augustus Cæsar, prophetica nobis interpretatur oratio. Fluuius enim Ægypti, & latus & magnus, certisque temporibus inundans, per septem ostia means, in mare vicinum influit: veruntamen cum in partibus palustrium hominum existit, paludes longas & latas efficit, & cunctam eorum terram inundat, ita vt quæ frumenti fertilis erat, fiat nauigabilis. Postquam igitur Augustus Cæsar Iudæorum deuicta terra, in regionem Ægyptiorum venisset: existimabant eius incolæ, etiam ipsis quiescentibus, & à bello armisque sibi temperantibus, non posse regionem ab eo capi, quòd lacubus & fluuio cingeretur. At postquam vniuersitatis dominatori Deo placuit vnà cum aliis etiam hanc, Ægyptiorum inquam, Romanorum sceptris submittere, vento Noto violentissimo, fluuii vnda in mare depulsa, primam totam regionem & meabilem fecit, vt qui lacus & valles, siue septem fluuii ora traiicere vellent, ne pedis sui, vt sic dixerim, calceum soluerent. Complanante igitur Deo, & aperiente transitum Romanorum exercitui, fractæ sunt vires Ægyptiorum. Hoc rursus propheta ipse nos docet, inquiens: [Hæc dicit Dominus Sabaoth: Et bibent Ægyptii aquam quæ iuxta mare, fluuius autem deficiet & exarescet, & deficient fluuii, & riui fluuii, & exarescet omnis collectio aquæ, etiam in omni palude calami & papyri, & Achi viride omne circum fluuium, & omne quod seminatur circa fluuium arescet à venti corruptione.] Vastabit igitur, inquit, Dominus mare Ægypti. Solet autem scriptura diuina ipsas lacus, maria appellare. Et admouebit manum fluuio, spiritu violento. Manus enim & potentiæ diuinæ opus esse dicimus, vehementissimi spiritus in aquas inductionem. Percussit autem septem conualles, hoc est, fauces & ostia, adeóque exiccauit, vt illas calceis pertransirent. Tunc, inquit, tunc erit transitus in Ægypto derelicto populo meo. Et qualis tandem & quis est?

Esai. 19.

A πῶλιον ὁ ΑΥγουστος Καῖσαρ, ὁ προφητικὸς ἡμῖν διερμηνεύει λόγος. ὁ μὲν γὰρ τῆς Αἰγύπτου ποταμὸς εὐρύς τε καὶ πολὺς, καὶ πλημμυρῶν κατὰ καιρούς, δι' ἑπτὰ στομάτων ἔρχεται εἰς τὴν γείτονα θάλασσαν ῥεύμασι δυσμενέσι. γεγονὼς γεμίζει τὰ ἐν τοῖς μέρεσι τῶν ἑλείων ἀνδρῶν, λίμνας ἀποτελῶν μακρὰς καὶ εὐρείας, καὶ ἅπασαν αὐτῶν ὑπικλύζει τὴν χώραν, ὥστε καὶ ναυσίπορον εἶναι τὴν πυροφόρον. ὡς οὖν ὁ ΑΥγουστος Καῖσαρ τῶν Ἰουδαίας κεκρατηκὼς ἦκεν εἰς τὴν Αἰγυπτίων, ᾤοντο μὲν οἱ ταύτης οἰκήτορες, ὅτι καὶ εἰ ἔλοιντο κατηρεμεῖν, ἀποκεκαθάρθαί τε πολέμου καὶ ὅπλων, ἄληπτον ἐκείνῳ τὴν χώραν ἐργάσεται ὁ διεζῶσθαι λίμναις τε καὶ ποταμοῖς. ὅπῃ δὲ τῷ τῶν ὅλων κρατοῦντι Θεῷ τῆς Ρωμαίων σκήπτρους ὑποφέρειν ἔδοκει καὶ αὐτὴν μετὰ τῶν ἄλλων τὴν Αἰγυπτίων, αἰθέριον νότον βιαιοτάτῳ ὁ τὸ ποταμοῦ κατωθήσας ὕδωρ ὀπὶ τὴν θάλασσαν, βάσιμον ἅπασαν ἐπέθηκε τὴν χώραν, ὥστε τοὺς διαπερᾶσαι θέλοντας λίμνας τε καὶ αὐτοὺς δὲ τοὺς φάρυγγας, ἤτοι τὰ ἑπτὰ στόματα τοῦ ποταμοῦ, μηδ' ὅσον ἐκπεῖν ἀπολῦσαι τοῦ ποδὸς ὁ ὑπόδημα. καταλιμαίνοντος δίκην τοῦ Θεοῦ τὴν πρόοδον τῇ Ρωμαίων στρατιᾷ, νενίκηται τὰ Αἰγυπτίων. τοῦτο πάλιν ἡμᾶς ὁ προφήτης διδάσκει λέγων. τάδε λέγει κύριος σαβαὼθ, καὶ πίονται οἱ Αἰγύπτιοι ὕδωρ ὃ παρὰ θάλασσαν. ὁ δὲ ποταμὸς ἐκλείψει καὶ ξηρανθήσεται. καὶ ἐκλείψουσιν οἱ ποταμοὶ, καὶ αἱ διώρυγες τοῦ ποταμοῦ. καὶ ξηρανθήσεται πᾶσα συναγωγὴ ὕδατος, καὶ ἐν πόᾳ ἕλει καλάμου καὶ παπύρου, καὶ ὃ ἄχι ὃ χλωρὸν πρῶ ὃ κύκλῳ τοῦ ποταμοῦ, καὶ πρῶ ὃ σπερμένον παρὰ τοῦ ποταμοῦ ξηρανθήσεται ἐν ἀνεμοφθορίᾳ. ἐξερημώσει τοίνυν, φησὶ, κύριος τὴν θάλασσαν Αἰγύπτου· ἔθος δὲ τῇ θείᾳ γραφῇ, καὶ αὐτὰς τὰς λίμνας θαλάσσας ἀποκαλεῖν. καὶ ἐπάξει τὴν χεῖρα αὐτοῦ ὅπῃ τὸν ποταμὸν πνεύματι βιαίῳ. χεὶρ γὰρ ἔργον ἦπι δυνάμεως τῆς θείας νοεῖσθαι φαμὲν τοῦ βιαιοτάτου πνεύματος τὴν τῶν ὑδάτων ἐπαγωγήν. ἐπάταξε γὰρ τὰς ἑπτὰ φαράγγας, τοῦτ' ἔστι, τὰ στόματα, καὶ ἀπετέλεκεν οὕτω ξηρὰς, ὡς διαπορεύεσθαι αὐτὰς ἐν ὑποδήμασι. τότε δὴ τότε φησὶν ἔσται ὁδὸς ἐν Αἰγύπτῳ τῷ καταλελειμμένῳ μου λαῷ. τίς ποτε οὗτος;

οἱ ἐξ Ισραὴλ πιστεύσαντες· περὶ ὧν καὶ ὁ προφήτης Ησαΐας. ἐὰν ᾖ ὁ ἀριθμὸς τῶν υἱῶν Ισραὴλ ὡς ἡ ἄμμος τῆς θαλάσσης, τὸ κατάλειμμα σωθήσεται. ἀπαρχὴ δὲ ὡσανεὶ τοῦ καταλείμματος οἱ μακάριοι μαθηταὶ, καὶ οἱ σὺν αὐτοῖς, ὧν εἷς γέγονε καὶ ὁ θεσπέσιος Μαρκος. ἀλλὰ καὶ ἔσται, φησὶν, ὡς ἡ ἡμέρα, ὅτε ἐξῆλθον ἐκ γῆς Αἰγύπτου, τοῦτ' ἔστιν, οἱ ἐξ αἵματος Ισραὴλ, τὸν θεῖόν τε καὶ οὐράνιον λόγον τοῖς ἐν Αἰγύπτῳ δραχηρύξαντες, πάθησονται λίαν καθάπερ ἀμέλει, καὶ κατ' ἐκείνην πάθησαν τὴν ἡμέραν, ὅτε ἐξῆλθον ἐκ γῆς Αἰγύπτου. πάλιν μὲν γὰρ αὐτοὶ τῆς ἐν Αἰγύπτῳ δουλείας ἀπεχομίζοντο. κηρυγμάτων δὲ τῶν θείων ἱερουργοὶ γεγονότες, καὶ τῶν διαλυτικῶν θεσπισμάτων ζαμίαι γνήσιοι, οὐ σαρκικῆς δουλείας ἀπήλλαττον Αἰγυπτίους, ἀλλὰ τῆς τοῦ διαβόλου χειρὸς ἐξελόντες ἐλευθέρους ἀπετέλουν. καὶ μεσιτεύοντος τοῦ μὲν τοῦ πανσόφου Μωσέως, ὁ πᾶς ἀὴρ εἰς αἷμα μετεσκευάζετο. νυνὶ δὲ γέγονεν αὐτοῖς ἐν Χριστῷ τὸ ὕδωρ σωτήριον. σεσώσμεθα γὰρ διὰ τοῦ ἁγίου Βαπτίσματος. κατεπίγετο τότε τῇ ἐρυθρᾷ θαλάσσῃ πεσοῦσα βλησκόντες οἱ διώκοντες τὸν Ισραὴλ. ἐδιδάσθησαν δὲ διὰ τῶν ἁγίων ἀποστόλων, τὸν τοῦ παρόντος διαφεύγειν βίου κλύδωνα καὶ κυμάτων ἀμείνους ὀφθῆναι κοσμικῶν. ἐπέπιπτεν αὐτοῖς ἡ χάλαζα τότε δεινὴ καὶ ραδιουργοτάτη. ὅτε δὲ μεμυσταγώγηται τῆς μιᾶς σαρκὸς οἰκονομίας τὸν λόγον, ὑετὸς αὐτοῖς ὁ θεῖος εἰς νοῦν καταβέβηκεν εὐκάρποις ἀποτελῶν. βαθεῖς καὶ πεπιμερεῖς ἐπενεύεκται σκότος. ἀλλὰ γεγόνασιν ἐν φωτὶ, τεθρωπήκασι τὰ πρωτότοκα. ἀλλὰ σέσωκεν αὐτοὺς ἐκ θανάτου καὶ φθορᾶς ὁ πρωτότοκος ἐκ νεκρῶν, τοῦτ' ἔστι, Χριστός. ἐπ' οὖν τούτοις ἅπασι χαίρειν ἐῶ ἀκόλουθον τοῖς ἐξ Ισραὴλ, ὡς ὅτε ἐξῆλθον αὐτοὶ ἐκ γῆς Αἰγύπτου.

A Qui in Israel credebant, de quibus & propheta Esaias dicit: Si fuerit numerus filiorum Israel velut arena maris, reliquiæ seruabuntur. Primitiæ verò velut reliquiarum, beati erant discipuli, & qui cum illis fuerunt, quorum vnus erat diuinus Marcus. Erit etiam, inquit, quasi dies, quando egressi sunt ex Ægypto, id est, qui ex sanguine Israelitico orti, diuinum & cæleste verbum illis qui erant in Ægypto prædicarunt, impendiò gaudebunt, quemadmodum sanè illo die gauisi sunt, cùm è terra Ægypti exiuerunt. Rursus enim illi è seruitute Ægyptiaca erepti sunt. Qui autem diuinorum præconiorum ministri facti sunt, & Euangelicorum vaticiniorum custodes veri ac genuini, non seruitute carnali liberabant Ægyptios, sed è manu diaboli extractos, liberos reddiderunt. Et intermediante quidem sapientissimo Mose, fluuius in sanguinem conuersus est: nunc verò facta illis est in Christo aqua salutifera. Seruamur enim per sacrum Baptisma. Suffocati tum fuerunt illi qui mare rubrum intrarunt, persequentes Israelem: at à sanctis Apostolis edocti sunt, ex huius vitæ vndis enatare, & ex mundanis fluctibus eluctari fortiter. Incubuit illis grando vehemens & validissima: at vbi mystico sermone dispensationis in carne initiati sunt, pluuia diuina in mentem eorum demissa, fructuosos reddidit. Profundæ & trium dierum spatio inductæ sunt tenebræ: sed in luce versati sunt. Luxerunt primogenia: sed eos seruauit ex morte & corruptione, primogenitus ex mortuis, id est, Christus. Proinde in his omnibus consentaneum erat vt Israelitæ lætarentur, quemadmodum vbi egressi erant ipsi ex terra Ægypti.

Καὶ ἐρεῖς ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ· ὑμνήσω σε, κύριε, ὅτι ὠργίσθης μοι, καὶ ἀπέστρεψας τὸν θυμόν σου ἀπ' ἐμοῦ, καὶ ἠλέησάς με. ἰδοὺ ὁ Θεός μου, σωτήρ μου κύριος, πεποιθὼς ἔσομαι ἐπ' αὐτῷ, καὶ σωθήσομαι ἐν αὐτῷ, καὶ οὐ φοβηθήσομαι, ὅτι κραταίωσίς μου καὶ δόξα μου, καὶ κύριος ἐγένετό μοι εἰς σωτηρίαν.

E *Et dices in die illa, Benedicam te, Domine, quia iratus es mihi, & auertisti furorem tuum à me, & misertus es mei. Ecce Deus meus, Seruator meus Dominus. Confidam ei, & saluus ero in eo, & non timebo, quoniam gloria mea, & laus mea Dominus, & factus est mihi in salutem.*

Ἀνασιτῶσαι λέγων τοὺς ἐξ ἐθνῶν ὅτι πι-

Cùm dixisset conseruatos esse gentiles

per fidem in Christum, & ad agnitionem veritatis veniſſe, qui præ aliis ſuperſtitioſiſſimi erant: meritò eos benedicentes introduxit. Nam liberatas fuiſſe omnino priore ignoratione qua principio laborabant, & demum conuerſos eſſe vt ea ſaperent quæ ſoli ſeruanti Deo placent: documentum manifeſtum ſit, quod ad Dei gloriam decantandam, & velut ad ſpirituale quoddam gratiarum actionis ſacrificium ei offerendum inſtigantur. Quare ſub id temporis, inquit, quo fiet tranſitus in Ægypto, hoc eſt, illis Euangelici & ſalutaris verbi præconibus: Tu, inquit, qui in altis olim verſatus es tenebris, & magnus idololatra extitiſti, & dæmoniorum impoſturis conturbatus es, cùm animi oculis lucem conſpexeris, cum contemplatus fueris, & ad ſentiendum redieris ex qualibus in quantas res tranſiſti, atque vt vocantis gloriam, & ab acerbo tyranno ſubiugatus, ab eius tyrannide liber factus es, & ad Dei cuncta potentis, qui perditos conſeruat opem confugeris: tunc quidem, tunc apud te multum & ſanè meritiſſimè glorians, acclamabis dicens: Benedicam te, quia iratus es mihi, & auertiſti furorem tuum à me, & miſertus es mei. Offerunt autem gratiarum hoſtias, ac gloriam tribuunt, non quòd iræ diuinæ ſubiicerentur, ſed cùm ſubiecti & obnoxii fuiſſent, miſericordiam conſequuti ſunt. Iraſci dicimus talia loquentibus vniuerſitatis Deum, videlicet ſimulachrorum cultoribus. Quam ob cauſam? Paulus diuinus nobis aperiet, dicens: Cùm ſe dicerent ſapientes eſſe, infatuati ſunt, & mutarunt gloriam incorruptibilis Dei, in ſimilitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volatilium, & quadrupedum, & reptilium. [Propterea, inquit, tradidit eos Deus in reprobum ſenſum, & in cupiditates ignominioſas, vt faciant quæ non decent.] Qui enim diuinam adulterarunt gloriam, & ſupremæ naturæ excellentem pulchritudinem, adeò miſeris creaturis attribuerunt, annon iuſtiſſimè diuinæ iræ ſeueritati ſubiicerentur? Cùm autem, ait: Auertiſti furorem tuum, miſertus es mei: (vocati enim ſumus ad agnitionem per fidem: non ex operibus quæ fecimus nos, ſicut ſcriptum eſt,

Rom. 1.

A τεως τῆς εἰς Χριστὸν, καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας, ἐλθεῖν τοὺς ὅτι μάλιστα τῶν ἄλλων δεισιδαιμονεστάτους, εἰκότως αὐτοὺς δοξολογοῦντας εἰσφέρει. Ἔοικε γὰρ ἀπαλλαγῆναι μὲν ὅλοσχερῶς τῆς τε πρώτης καὶ ἐν ἀρχαῖς οὔσης αὐτοῖς ἀμαθίας, μεταποιεῖσθαι δὲ λοιπὸν εἴσω τὸ ἐλεεῖσθαι φεύγειν τὰ ἀπρεπῆ δοκοῦντα καὶ μόνῳ τῷ ἀφθάρτῳ Θεῷ, ἤγουν δι' ἀϊδίου ἀναγκῆς, τὸ ἐπαίρεσθαι δοξολογεῖν, καὶ καθάπερ τινὰ θυσίαν πνευματικὴν προσκομίζειν αὐτῷ τὰς εὐχαριστίας. Ἐκποιοῦν κατ' ἐκεῖνο, φησὶ, τὸ κεκραγὸς, καθ' ὃν ἂν
B ἤγουν διόδου ἐν Αἰγύπτῳ, τοῦτ' ἔστι, τῆς τὸν βιαιότροπον καὶ σωτήριον προσδεδυοῖν λόγον· σὺ, φησὶν, ὁ ἐν σκότῳ πάλαι βαλεῖ, καὶ πικρὸς εἰδωλολάτρης ὁ ταῖς τῶν δαιμονίων ἀπάταις ἐγκεχωμένος, ὅτε τῆς τῶν δαιμονίων ἀπάτας ἐγκεχωμένος, ὅτε τῆς τῶν δαιμονίων ἀπάτας ὄμμασιν ἀναβλέψῃς πρὸς τὸ φῶς· ὅτε ἴδῃς τὸ κεκληκότος τοῦ δόξαν, καὶ εἰς αἴσθησιν ἔνεγκῃς, ἐξ οἵων εἰς οἷα μετακεχώρηκας πράγματα. καὶ
C ὅτι πικρῷ τυράννῳ κατεζευγμένος, ἔξω μοῦ τῆς ἐκείνου γέγονας πλεονεξίας. Ἐπ' ἐσχάτοις δὲ τοῦ ὑπερκειμένου τὰ πάντα ἰσχύοντος Θεοῦ καὶ σῴζοντος τοὺς ἀπολωλότας· τότε δὴ τότε σεαυτῷ δὴ λίαν καὶ μάλα εἰκότως ὑπεραγαλλόμενος ἀναφανήσῃ λέγων. Εὐλογήσω σε, κύριε, ὅτι ὠργίσθης μοι καὶ ἀπέστρεψας τὸν θυμόν σου ἀπ' ἐμοῦ, καὶ ἠλέησας με. αἰσχημόζοις δὲ τὰ χρηστήρια, καὶ ἀνάξιοις τὰς δοξολογίας,
D οὐχ ὅτι γεγόνασιν ἐπὶ θείαν ὀργὴν, ἀλλ' ὅτι γεγονότες ἠλέωνται. ὠργίσθαι δὲ φαμὲν τοῖς τὰ τοιάδε λέγουσι τὸν τῶν ὅλων Θεὸν, δῆλον ὅτι τοῖς εἰδωλολάτραις. Διὰ ποίαν αἰτίαν; Παῦλος ἡμῖν ὁ θεσπέσιος σαφῶς γεγραφώς· Φάσκοντες εἶναι σοφοὶ ἐμωράνθησαν. καὶ ἤλλαξαν τὴν δόξαν τοῦ ἀφθάρτου Θεοῦ, ἐν ὁμοιώματι εἰκόνος φθαρτοῦ ἀνθρώπου, καὶ πετεινῶν καὶ ἑρπετῶν, καὶ τετραπόδων.
E Διὰ τοῦτο τοι, φησὶ, παρέδωκεν αὐτοὺς ὁ Θεὸς εἰς ἀδόκιμον νοῦν, καὶ εἰς πάθη ἀτιμίας· ποιῆν τὰ μὴ καθήκοντα. οἱ γὰρ δὴ τὴν θείαν καταισχύνοντες δόξαν, καὶ τῆς ἀνωτάτω φύσεως τὸ ὑπερκαλλὲς κάλλος τοῖς οὕτως οἰκείοις ἀναθέντες κτίσμασι, πῶς οὐ σφόδρα εἰκότως τοῖς ἐκ θείας ὀργῆς κινήμασιν ὑπενεχθεῖεν ἄν; ὅπερ δὲ, φησὶν, ἀπέστρεψας τὸν θυμόν σου, καὶ ἠλέησάς με. κέκλημαι γὰρ εἰς ἐπίγνωσιν διὰ πίστεως ὑ χ̄ῦ τὰ ἔργα ἃ ἐποιήσαμεν ἡμεῖς, καθὰ γέγραπται,

ἀλλὰ κ᾽ ὁ πολὺ αὐτῦ ἔλεος· τοῦτηνοι, φησὶν, A
εἰς αἴσθησιν τῆς μεγαλοδωρείας σὺνωγμένος ἀ-
καταλήκτον προσοίσω σοι τὴ δοξολογίαν, κὴ δὴ
καὶ ἐρῶ, ἰδοὺ ὁ Θεός μου, σωτὴρ μου κύριος,
πεποιθὼς ἔσομαι ἐπ᾽ αὐτῷ κὴ σωθήσομαι ἐν αὐ-
τῷ. πάλαι μὲν γὰρ ξύλοις τε κὴ λίθοις προσπί-
πτοντες, ἔτ᾽ οἷς δυσαθήτοις ἀγάλμασι προσκυ-
μίζοντες θυσίας σώζεσθαι δι᾽ αὐτῶν παρεκάλουν.
ὅπῳ ὁ Θεὸν ἐγνώκασιν τὴ ἀληθινὸν τοῖς ψευδω-
νύμοις πρωσάμενοι αὐτόν τε κὴ μόνον καταδή-
κυοισι λέγοντες. ἰδοὺ ὁ Θεός μου σωτὴρ μου κύ-
ριος. οὐκ ὅτι ξύλοις ἔτι κὴ λίθοις ἔσομαι πεποι-
θὼς, φησὶν, ἀλλ᾽ ἐπ᾽ αὐτῷ καὶ μόνῳ κὴ δι᾽ αὐτῦ
σωθήσομαι. καὶν ὁ πάλαι πλεονεκτήσας καὶ συ-
ναρπάσας εἰς πλανῶν; παρέρχεται πάλιν
πειράζων κὴ μαχόμενος, νικήσω φησὶν, ὅτι ἡ δό-
ξα μου κὴ ἡ αἴνεσίς μου κύριος. ὁρᾷς ὅπως ἐ-
γνώκασιν ὅτι σωτήριον χρῆμα τὸ δοξολογεῖν. θῦ-
σον γὰρ, φησὶ, τῷ Θεῷ θυσίαν αἰνέσεως, κὴ ἀπό-
δος τῷ ὑψίστῳ τὰς εὐχάς σου. κὴ ἐπικαλέσῃ με C
ἐν ἡμέρᾳ θλίψεώς σου, καὶ ἐξελοῦμαί σε κὴ δο-
ξάσῃς με.

Καὶ ἀντλήσατε ὕδωρ μετ᾽ ἀγαθρασύνης ἐκ
τῶν πηγῶν τῦ σωτηρίου.

Φιλότιμος ὁ κεκληκὼς, ἕτοιμος εἰς ἀνάδοσιν
ὁ δίκαιος Θεὸς, εὐεργετεῖ τοὺς ἐπιγνωκότας,
θείοις τε κὴ πνευματικοῖς κατευφραίνῃ πλου-
σίως τοὺς δοξολογοῦντας αὐτόν. ἀναφῆ γὰρ ὅπως οἱ
μὲν ὡμολόγουν λέγοντες. ἰδοὺ ὁ Θεός μου, σω-
τὴρ μου κύριος, πεποιθὼς ἔσομαι ἐπ᾽ αὐτῷ. ὁ δὲ D
τοῦδε χρῆμα, κὴ πηγὰς αὐτοῖς κὴ ὕδωρ ἐπαγγέ-
λεται σωτήριον. ἔδῃ γὰρ ἔδῃ τοὺς ἐκ σκότους ἀναβλύ-
ζας πρὸς τὸ φῶς, τοὺς ἐξ ἀμαθίας Ἑλληνικῆς
εἰς ἐπίγνωσιν κεκλημένους τὸν ἀληθῆ ὄντος
Θεοῦ μὴ ἀμοιρῆσαι παιδαγωγίας κὴ λόγου τῦ
κατευφραίνοντος, ἔτ᾽ οὐσιώδη αὐτοῖς ἰσχύοντος,
πρὸς εὐσέβειαν. ἐν γὰρ ἐπ᾽ ἄρτῳ μόνῳ ζήσεται
φησὶν, ὁ ἄνθρωπος, ἀλλ᾽ ὅτι παντὶ ῥήματι ἐκ-
πορευομένῳ διὰ στόματος Θεοῦ. ὕδωρ μὲν οὖν E
ἀποκαλῶ τὸν ζωοποιὸν τῦ Θεοῦ λόγον. πηγὰς δὲ
τοὺς ἁγίους ἀποστόλους τε κὴ εὐαγγελιστάς. προ-
σθείλω δ᾽ ἂν ὅτι κὴ αὐτοὺς τοὺς προφήτας, σωτή-
ριον δὲ τὸν Χριστόν. ὑμεῖς τοίνυν φησὶν, οἱ τὴν
εἰς πίστιν ὁμολογίαν ἐμὲ τὴν φύσει κὴ τὸν ὅλων Θεὸν
εὐφραίνοντες, ἀντικομίσασθε θείου τε κὴ πνευ-
ματικοῦ εὐφροσύνου, δεχόμενοι τὸν λόγον τὸν
εἰς τῦτο ὑμᾶς σωτηρίως ἰσχύοντα ἐκ τῶν πηγῶν τῦ
σωτηρίου, τῦτ᾽ ἔστι, Χριστῦ. αὐτὸς γὰρ ἀνέδειξε

sed ex multa eius misericordia) idcirco, inquit, ad intelligentiam tuæ magnificentiæ perductus, assidue tribuam tibi gloriam & laudes, & dicam: Ecce Deus meus, Seruator meus Dominus, confidam ei, & saluus ero. Quondam enim lignis lapidibúsque procedentes, & imaginibus sensu carentibus offerentes sacrificia, seruari per illa rogabant. At postquam Deo vero agnito, falsò nominatos profligarunt, illum & solum B demonstrant, dicentes: Ecce Deus meus, Seruator meus Dominus. Non iam lignis, non lapidibus fidam amplius, inquit, sed in eo, & quidem solo, & per ipsum seruabor. Et licet qui olim spoliauit & in errorem abripuit, rursus accedit tentans & pugnans: Vincam tamen, inquit, quia gloria mea & laudatio mea Dominus. Viden' quomodo nouerint salutare esse, laudes canere ac glorificare? Sacrifica enim, inquit, Deo sacrificium laudis, & redde altissimo vota C tua: &, Inuocabis me in die afflictionis tuæ, & eripiam te, & glorificabis me.

Et haurite aquam cum lætitia de fontibus salutaris.

Gloriosus ille qui vocauit, promptus & paratus ad remunerationem, qui conseruauit Deus, benefacit agnoscentibus, & gloria decorantes ipsum diuinis atque spiritalibus donis affatim exhilarat. Contemplare etenim, quo pacto D hi quidem confitebantur dicentes: Ecce Deus meus, Seruator meus Dominus, confidam ei: Ille confestim & fontes ipsis, & aquam promittit salutarem. Decuit enim decuit è tenebris ad lucem emergentes, ex ignorantia Gentilium ad agnitionem veri Dei vocatos, pædagogiæ & verbi quod exhilarat, & potest eos in pietatis officio continere, neutiquam esse expertes. Non enim, inquit, in solo pane viuet homo, sed in omni verbo quod procedit ex ore Dei. Aquam ergo nominat viuificum Dei verbum, fontes autem sanctos Apostolos & Euangelistas: adde etiam ipsos prophetas, salutare verò, Christum. Vos igitur, ait, qui confessionibus fidei me natura & vniuersitatis Deum exhilaratis, recipietis & diuinam & spiritalem hilaritatem, haurientes verbum quod continere & corroborare in hoc vos poterit, ex fontibus salutaris, id est, Christi. Ipse enim constituit

sanctos Apostolos, de quibus & beatus Dauid psallit: [Apparuerunt fontes aquarum, & retecta sunt fundamenta orbis terrarum.] Fontes siquidem aquarum sunt diuini discipuli, qui sermones è supernis & per spiritum in vniuersum orbem terrarum deplunt. Sunt item & fundamenta mundi. Lapis enim selectus Christus, qui positus à Deo & Patre dicitur, in fundamenta Sion, id est, Ecclesiæ: ipsi namque innitimur, & per fidem ædificamur domus spiritualis in templum sanctum, in ædificium Dei, in spiritu. Lapides verò secundum ipsum siue fundamenta orbis terræ possent esse ac dici, idque iure optimo, qui illum per omnem terram prædicant. Nam scripta eorum nos sustinent, ac firmitate & constantia fidei & veritatis fulciunt.

psal. 7.

Et dices in die illa, Hymnis celebrate Dominum, inuocate nomen eius, annunciate in gentibus glorioſa eius, commemorate quoniam exaltatum eſt nomen eius. Laudate nomen Domini, quoniam excelſa fecit, annunciate hæc in omni terra. Exultate, & lætamini, qui habitatis Sion, quia exaltatus eſt Sanctus Iſraelis in medio tui.

O rem admirandam & incredibilem! Qui modo mysteriis initiatus est, dein ad salutaris fontes accessit, vitalésque hausit latices, tantam videtur cepisse progressionem, ad hoc inquam, vt fidus & germanus existat: vt statim apostolicum ministerium ostendat, & non solùm vt ad glorificandum Deum instigabatur solus, sed iam aliis quoque omnibus hoc factitandum mandat, dicens: Hymnis prædicate Deum inuocate nomen eius. Et quibus nam iniungit inuocare, perspicuum facit, dicens ilico: Annunciate in gentibus glorioſa eius. Ne enim, inquit, lateat Seruatoris gloria: Omnibus conspicua sit diuina eius vis atque potestas. Seruauit, nec mala refricat: sustulit inexpugnabilem diaboli ac dæmoniorum tyrannidem, redemit deceptos, in libertatem asseruit captiuitate constrictos. Fausta nunciauit cæcis, vt visum reciperent, iustificauit per fidem, sanctificauit per spiritum, filios effecit Dei quondam fugitiuos, & ignobilem degentes vitam & execrabilem. Rebus ipsis certò fidem fecit, se natura & verè

A τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις· περὶ ὧν καὶ ὁ μακάριος ψάλλει Δαβίδ. ὤφθησαν αἱ πηγαὶ τῶν ὑδάτων, καὶ ἀνεκαλύφθησαν τὰ θεμέλια τῆς οἰκουμένης. πηγαὶ μὲν γὰρ ὑδάτων εἰσὶν οἱ θεσπέσιοι μαθηταί, τοὺς ἄνωθεν καὶ ἐκ τοῦ πνεύματος τοῖς κατὰ πᾶσαν τὴν ὑπ' οὐρανὸν ἀναβρύοντες λόγους. εἰσὶ δὲ καὶ θεμέλια τοῦ κόσμου. λίθος γὰρ ἐκλεκτὸς ὁ Χριστός, ὃς καὶ τεθεῖναι λέγεται παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς εἰς τὰ θεμέλια τῆς Σιών, τοῦτ' ἔστι, τῆς ἐκκλησίας. αὐτῷ γὰρ ἐπερειδόμεθα καὶ ἐκ πίστεως ἐποικοδομούμεθα οἶκος πνευματικὸς εἰς ναὸν ἅγιον, εἰς κατοικητήριον τοῦ Θεοῦ ἐν πνεύματι. λίθοι δὲ μετ' αὐτὸν ἤτοι θεμέλια τῆς οἰκουμένης εἶεν ἂν ὀνομάζοιντό τε καὶ σφόδρα εἰκότως οἱ διακηρύττοντες αὐτὸν τοῖς κατὰ πᾶσαν τὴν γῆν. ἀνέχονται γὰρ ἡμᾶς τὰ ἐκείνων συγγράμματα τῷ εὐσεβείᾳ τε καὶ βεβαιώσει τῇ ἐν πίστει τε καὶ ἀληθείᾳ.

B

Καὶ ἐρεῖς ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, ὑμνεῖτε κύριον, βοᾶτε τὸ ὄνομα αὐτοῦ, ἀναγγείλατε ἐν τοῖς ἔθνεσι τὰ ἔνδοξα αὐτοῦ. μεμνήσεσθε, ὅτι ὑψώθη τὸ ὄνομα αὐτοῦ. ὑμνήσατε τὸ ὄνομα κυρίου, ὅτι ὑψηλὰ ἐποίησεν. ἀναγγείλατε τοῦτο ἐν πάσῃ τῇ γῇ. ἀγαλλιᾶσθε, καὶ εὐφραίνεσθε οἱ κατοικοῦντες ἐν Σιών. ὅτι ὑψώθη ὁ ἅγιος τοῦ Ισραὴλ ἐν μέσῳ σου.

C

Ὢ τῆς ἀδόξου τοῦ ἁγίματος. ὁ ἀρτίως μυσταγωγούμενος, εἶτα πρὸς τοῖς ὕδασι τοῖς σωτηρίου πηγῆς καὶ τοῦ ζωαρκέος λουτροῦ γάμα, τοσαύτην ὁρᾶται προκοπὴν ἐπιδούς, τοῦ εἶναι φημὶ δὴ πιστὸς καὶ γνήσιος, ὥστε καὶ ἀποστολικὸν εὐθὺς ἐνδείκνυται λειτουργίαν. καὶ οὐχ ὅπως αὐτὸς δοξολογεῖν ἐπείγετο μόνος, ἀλλ' ἤδη καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασι τοῦτο δρᾶν ἐπιτάττει λέγων. ὑμνεῖτε κύριον, βοᾶτε τὸ ὄνομα αὐτοῦ. ἐπὶ τίνα δὲ πρὸς τοῦτο βοᾶν ἐναργὴς καθίστησιν ἐπιλέγων εὐθύς. ἀναγγείλατε ἐν τοῖς ἔθνεσι τὰ ἔνδοξα αὐτοῦ. μὴ γὰρ δὴ λανθανέτω φησὶ τὸ σωτῆριος ἡ δόξα, ἅπασιν ἔστω καταφανὴς ἡ θεοπρεπὴς αὐτοῦ δύναμίς τε καὶ ἐξουσία. σέσωκε μὲν ἀμηχάνοις κακοῖς. καθεῖλεν ἅμαχον τυραννίδα τοῦ διαβόλου καὶ τῶν δαιμόνων· ἐλυτρώσατο τοὺς ἠπατημένους· ἠλευθέρωσε τοὺς ἐν αἰχμαλωσίᾳ. διηγήσατο τυφλοῖς ἀνάβλεψιν. δεδικαίωκε διὰ πίστεως, ἡγίασε διὰ τοῦ πνεύματος, υἱοὺς ἀπέφηνε Θεοῦ τοὺς πάλαι δραπέτας καὶ τῷ ἀνελεὰ καὶ ἐπάρατον διαβιοῦν τοὺς ζωήν. πεπλήροφόρηκε δὲ πρὸς τοῦτο καὶ ὅτι φύσει τε καὶ ἀληθῶς

D

E

ὄτι Θεός. ἤγαρε νεκρούς, καθαρίζει ἀπέφηνε τοὺς ἐν λέπρᾳ. πεπεφάλικε νόμασι τοὺς ἐν ἀῤῥωστίαις· ἀνέκοψε πνεύματος ὁρμάς. ἐδυσώπησε θάλασσαν ἀγέλαν ὕδατι. οὕτω καὶ ἀναζητεῖσθε ἐν τοῖς ἔθνεσι τὰ ἔνδοξα αὐτοῦ, καὶ ἀφ' ὑμῶν μνήμης ποιεῖσθε πολλῆς, ὅτι ὑψώθη τὸ ὄνομα αὐτοῦ. ὑψηλὰ γὰρ ἐποίησεν. καὶ γὰρ ὄντως ἐστὶν ἀληθῶς ὑπὲρ ἀνθρώπου χεῖρα, μᾶλλον δὲ καὶ πάντος ἐπέκεινα θαύματος τὰ κατορθώματα. ἀγαλλιᾶσθε δὴ οὖν καὶ εὐφραίνεσθε οἱ κατοικοῦντες Σιών, τοῦτ' ἔστιν, οἱ ἑδραίαν ἔχοντες τὴν πίστιν ἐν ἐκκλησίαις. ὅτι ὑψώθη ὁ ἅγιος τοῦ Ισραὴλ ἐν μέσῳ σου. εἰ γὰρ καὶ γέγονεν ἀνθρωπος ὁ ἅγιος τοῦ Ισραὴλ, καὶ ἐν δούλου μορφῇ καθίκετο δι' ἡμᾶς οἰκονομικῶς, ἀλλ' οὖν ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων, καὶ τῆς τῶν ἔργων λαμπρότητος, ὑψώθη θεοπρεπῶς. καὶ τίς κατ' οὐσίαν ἐστὶν ἐγνώκαμεν.

A Deum esse. Excitauit mortuos, leprosos fecit mundos, infirmitatibus laborantes nutu sanauit, spirituum assultus præscidit, mare sæuum vultu compescuit. Quocirca annunciate in gentibus gloriosa eius, & commemorate, quòd sublime sit nomen eius. Excelsa enim fecit. Sunt namque verè supra hominis manum, imò vltra omnem admirationem præclarè ab illo præstita. Exultate igitur & lætamini, qui habitatis Sion, id B est, qui firmam fidem habetis in Ecclesiis: quoniam sublimis est Sanctus Israelis in te. Quamuis etenim homo factus sit sanctus Israelis, & in forma serui venerit propter nos ad dispensationis perfunctionem, ex effectibus tamen operumque splendore, diuina subuectus est dignitate, & quis natura sit, perspeximus.

ΤΟΜΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ.

C

TOMVS SECVNDVS.

ΟΡΑΣΙΣ ΗΝ ΕΙΔΕΝ ΗΣΑΙΑΣ ΥΙΟΣ ΑΜΩΣ ΚΑΤΑ ΒΑΒΥΛΩΝΟΣ.

Ἡ μὲν τοῦ Βαβυλῶνος ὅρασις, καὶ μὲν καὶ αὕτη καθέξῆς, κατά γε Ἰδουμαίων καὶ Μωαβιτῶν, καὶ μὴν τοι καὶ Αἰγυπτίων, καὶ προσέτι τῶν ἑτέρων πεποίληται μὲν εἰς παράκλησιν τοῦ Ισραὴλ· ἐξεικοτέραν δέ πως τῶν σημαινομένων ἔχουσι τὴν ἀπόδοσιν, πλὴν ἐφίσταται τοῖς νοουμένοις, ὡς ἂν παχείας καὶ νεωτέρας εἰκόνος μεταχαράττειν ἀξίως εἰς πνευματικὴν θεωρίαν τὰ τοῖς ἀρχαίοις συμβεβηκότα. ἀφεξάπλου δὲ τοῖς ἀντευξομένοις ποιήσεται τὴν ἀφήγησιν προϊὼν ὁ λόγος, καὶ τῶν γεγραμμένων ἕκαστα διερμηνεύων ὡς ἔνι. χρεὼν δὲ οἶμαι καὶ νῦν ὅτι τὴν τοῦ προβλήματος ἀρχὴν ἀναδραμεῖν, καὶ τὰς τῆς ὁράσεως αἰτίας προαφηγήσασθαι. κεκλημένος γὰρ ἀφ' ἑνὸς πανσόφου Μωσέως ὁ Ισραὴλ εἰς ἐπίγνωσιν καὶ λατρείαν τοῦ κατ' ἀλήθειαν ὄντος Θεοῦ, καὶ νόμον ἔχων τὸν ἀπαθύνοντα πρὸς πᾶν ὁτιοῦν τῶν τεθαυμασμένων, κατημέλησε μὲν τῆς αὐτῷ δοθείσης ἐντολῆς, ἐτράπετο δὲ πρὸς διδασκαλίας ἐντάλματα ἀνθρώπων, μᾶλλον δὲ καὶ τοῖς ἔτι χείροσιν ἑαυτὸν ἐνιεὶς, τοῖς τῆς εἰδωλολατρείας ἐνώλισθε βόθροις. ἐπηπίατο γοῦν τοιαῦτα δρᾶν ἐλομένοις ὁ τῶν ὅλων Θεός, ἀφ' ἑνὸς πάντως πρὸς

D

E

VISIO QVAM VIDIT ESAIAS FILIVS AMOS CONTRA BABYLONEM.

CAP. XIII.

Visio hæc contra Babylonem, & quæ hîc deinceps contra Idumæos, & Moabitas, & Ægyptios, porrò & reliquos fiunt, ad consolandum Israelem adhibentur: explanationem autem habent magis historicam, quàm quæ significantur: verùm licet acutioribus quæ maioribus acciderunt velut ex crassa figura ac imagine, ad spiritalem considerationem venustè conuertere: oratióque progrediens, etiam quæ scripta sunt sigillatim quantum licuerit, interpretans, narrationem lectoribus efficiet planissimam. Iam, vt arbitror, ad rei primordium recurrendum, & visionis causæ prius exponendæ. Nam vocatus per sapientissimum Mosen Israel, ad agnitionem cultumque veri Dei, & legem habens ad omnia admirabilia dirigentem, præceptum sibi datum neglectui habuit, conuersúsque est ad doctrinas, mandata hominum, imò deterioribus adhuc se immiscens, delapsus est in idololatriæ voragines. Inuectus est igitur in eos qui talia commiserunt vniuersitatis Deus per omnes prophe-

tas, multúmque vociferatus est in eum qui tanta impietate se obstrinxit. Dixit ergo: Appropinquat mihi populus hic, labiis suis honorant me, cor autem eorum procul abest à me: frustra autem colunt me docentes doctrinas, mandata hominum. Et rursus: Quid dilecta fecit in domo mea abominationem? Abominationem idolum nominat. Itaque velut grauiter ad fœdam supinitatem declinantes, & à seruitio Dei ceruicem subducentes, suúmque sensum superciliosum contra eum erigentes, certis temporibus tradidit, nunc contiguam regionem occupantibus, Idumæis inquit, Moabitis, Ægyptiis, & Phyliſtinis, nunc grauiore illis plaga illata, mortalium crudelissimos in eos immisit, Babylonios inquit, qui etiam vniuersa Iudæorum regione citra laborem deuastata, captiuam abduxerunt in suam regionem multitudinem innumerabilem. Cæterum hæc euentura esse illis, qui Deum vniuersitatis ad iram prouocarent, prædixerunt olim beati prophetæ: At hi, licet quæ prænunciata iam sunt, etiam ad finem peruenissent, nihilo secius præfracti erant & peruicaces, execrandam & à legis regula alienissimam vitam instituentes. Appositissimè ergo vniuersitatis Deus post plagam & flagella, & quæ his definitis temporibus ab hostibus erant obuentura, suauissimarum rerum, quæ delectare poterant, facit præsignificationem: promittitque iam quantumuis factos captiuos reditum adornaturos, & miseriæ nexus relaxaturos, illósque qui olim vicerunt, in manus hostium tradituros. Maximè enim conueniebat etiamsi inemendati propter illa fuerint: posterioribus tamen hisce impensè deinceps gaudere, & in spem desideratarum rerum velut alis euectos, gratissimum Deo cultum in precio habere, & mentem illi affixam ac immotam custodire. Quoniam igitur, licet complures olim Iudæorum regiones populati fuerint, crudeliores tamen aliis & sæuiores fuerunt, Chaldæi maximè, & qui tum temporis Babyloni præfuerunt, illis quodammodo primùm oratio prophetica insultat, ac inquit:

In monte campestri tollite signum.

Oportere autē existimo qui diligenter

φήτου, καὶ πολλὰ ἐποίησε δεδυσεβηκότος αὐτοῦ τὸ καταβοᾷ. ἔφη γοῦν, ἐγγίζει μοι ὁ λαὸς οὗτος, τοῖς χείλεσιν αὐτῶν τιμῶσί με· ἡ δὲ καρδία αὐτῶν πόρρω ἀπέχει ἀπ' ἐμοῦ. μάτην δὲ σέβονταί με διδάσκοντες διδασκαλίας ἐντάλματα ἀνθρώπων. καὶ πάλιν· τί ἡ ἠλαπηνμένη ἐποίησεν ἐν τῷ οἴκῳ μου βδέλυγμα; βδέλυγμα δὲ τὸ εἴδωλον ὀνομάζει. σκοπῶ ἀπονενυκότα δηλονότι εἰς ἐκτόπους ἀξιτηλείας, καὶ τὸ ἀπὸ Θεοῦ δουλείας ἀποφέρεσθαι τὰ αὐχένα, καὶ γαυρὸν ὥσπερ αὖτε τὸ οἰκεῖον αἰτεχέσαντες φρόνημα, παραδίδου καιροῖς. ποτὲ μὲν τοῖς τὰ χείτεια νεμομένοις χώραν, Ἰδουμαίοις τε φησὶ, καὶ λοιποῖς καὶ Μωαβίταις, Αἰγυπτίοις καὶ τοῖς ἐκ Φυλιστιείμ, ποτὲ δὲ καὶ δυσαλθεστέραν αὐτοῖς ἐπιφέρων πληγὴν, τοῖς ὅτι μάλιστα τῶν ὑπὸ γῆς ὠμοτάτοις αὐτοῖς ἐπιφέρει, φησὶ δὴ τοῖς Βαβυλωνίοις, οἳ καὶ πᾶσαν ἀμοιρητὶ τῶν Ἰουδαίων καταδηώσαντες χώραν, αἰχμάλωτον ἀπεκόμισαν εἰς τὰ ἑαυτῶν ἄρθμοῦ χρείττονα πλῆθος. ἀλλὰ ταυτὶ μὲν ὅτι συμβήσεται προεμήνυον αὐτοῖς τῶν ὅλων Θεοὶ, προεμηρύοντο καὶ καιροὶ οἱ μακάριοι προφῆται. οἱ δὲ καίτοι προὸς πέρας αὐτοῖς ἐκβεβηκότων τῶν ἤδη προεμηνυμένων, ὅμως ἦσαν ἔτι σκληροί τε καὶ ἀπειθεῖς. βδελυρὰν καὶ ἐκνομωτάτην ὑπεπτοιημένοι ζωὴν. οἰκονομικώτατα δὴ οὖν ὁ τῶν ὅλων Θεὸς μετὰ πληγὰς καὶ μάστιγας καὶ τὰ ἐκ τῶν πολεμίων συμβεβηκότα καιροῖς αὐτοῖς, καὶ τῶν ἡδίστων καὶ κατευφρανόντων εἰδότων ποιεῖται τὴν προαγόρευσιν. ἐπαγγέλλεται δὲ ὅτι καὶ τοὺς ἤδη χειροῦσθαι αἰχμαλώτους ἐπανορθώσασθαι, καὶ τῆς ταλαιπωρείας αὐτοὺς λύσασθαι δεσμῶν, παραδώσει δὲ καὶ αὐτοὺς τοῖς πάλαι νικήσασιν εἰς χεῖρας ἐλθόντας. εἰκὸς γὰρ δήπου καὶ μάλα εἰκὸς, εἰ καὶ δυσυδετήτοις μεμνήκασιν ἐπ' ἐκείνοις· ἀλλ' οὖν ἐλέσθαι λοιπὸν ὁ καὶρὸς τοῖς δευτέροις ἐφαθλῶσαί τε ἅμα καὶ εἰς ἐλπίδα τῶν ποθουμένων ἀναπερυμνοῦσι, τιμῶντας Θεῷ φιλανθρωπότατα λιμένας λατρείας, καὶ ἀκλόνητον αὐτοὺς τηρῆσαι τὸ φρόνημα. ὑπὲρ τούτου, εἰ καὶ πολλοί τινες ἦσαν οἱ καιροὶ τῆς Ἰουδαίων χώρας πεπορθηκότες, ἀλλ' οἵγε τῶν ἄλλων ἀπηνέστεροί τε καὶ ἀγριώτεροι Χαλδαῖοι μάλιστα, καὶ οἱ τῆς Βαβυλῶνος βεβασιλευκότες καιροὶ αὐτοῖς οἱονεὶ καὶ προφῆτοις ὁ τῆς προφητείας λόγος ὑπεπτοίησε καὶ φησίν.

Ἐπ' ὄρους πεδινοῦ ἄρατε σημεῖον.

Δεῖν δὲ οἶμαι τὴν ἐρημωθέντων

ἀκειδῆ ποιήσαι τὴν ἀπόδοσιν ἡρημένους, πρόσθεν φήσαντά τι τῶν αἰτιατικοτάτων. Κύρος τοίνυν ἥρωιῶν, ὁ πατὴρ μὲν Καμβύσου γεγονὼς, μητρὸς δὲ Μανδάνης, Περσῶν τε καὶ Μήδων βασιλεύων, κατεστράτευσε τῆς Βαβυλῶνος, καὶ πάσης δὲ τῆς τῶν Χαλδαίων χώρας εὐρείας τε οὔσης καὶ πολλῆς ἀγαθῆς· καὶ δὴ καὶ κεκράτηκεν. εἶλεν αὐτὴν δὲ οὐκ ἐν μεσηνίαις, οὔτε μὴν ἀλκὴ περιφανεῖ χρήσασθαι δυνηθείς, ἅμα μὲν γὰρ ἦν καὶ ἀνανταγώνιστον τὸ Χαλδαίων ἔθνος ἰσχύι, δήτε πλήθει, καὶ τὸ δὴ μάλα γεγυμνάσθαι τὰ τακτικά. Θεοῦ μᾶλλον ἐπιφέροντος αὐτοῖς αἱρησιόπους, καὶ τὰ δυνατὰ τῶν Βαβυλωνίων καταστίοντος κράτη. Δήπου τὸ πλείστων μὲν ἐσθὴν πρὸ αὐτῶν εἶναι τὴν γοητείαν. Ἀριθμοῦ γὰρ κρείττονα τὸν τῶν εἰδώλων ἐσμὸν· καὶ γοῦν γῆ τὴν γλυπτῶν κατωνόμασται, ἢ διὰ τὸν τῶν εἰδώλων πλῆθος, ἤγουν ὅτι καὶ ἕκαστος τὸν σχεδὸν κατὰ κεφαλὴν ἕτερον εἰδώλου διωρυγικῶν ἐλίσκετο, κατάγε φημὶ δὴ ἀφέτως τε καὶ ἀκρατῶς ἀπονοῦσαν πρὸς πλάνησιν. εἶπε πρὸς τούτοις, ὅτι τὴν ἁγίαν καὶ ἐγκεκριμένην τῷ Θεῷ καθαδηώσαντες γῆν, τοῦτ' ἔστι, τὴν Ἰουδαίαν, κατεμαρήναντές τε τὰ Ἱεροσόλυμα, καὶ αὐτόν τε τὸν θεῖον ναὸν, ἀπεκτόνασι μὲν τὰ σκῦλα τὰ ἱερεῖα τὰ ἑαυτῶν, θυμῷ δ' ἀκράτῳ χρώμενοι τὸν Ἰσραὴλ ἀπεκτόνασιν, καίτοι λαὸν ἅγιον ὠνομασμένον, μερίδα τε καὶ κλῆρον Θεοῦ. ὅτι μὲν γὰρ εἰδωλολατρήσαντα τὸν Ἰσραὴλ παρέδιδου Θεὸς εἰς χεῖρας ἐχθρῶν οὐκ ἀσυμφανὲς τοῖς τῶν ἱερῶν γραμμάτων ὀπτῆρσιν. ἀλλ' ἐκόλαζον δ' μετείως οἱ κεκλημένοι πρὸς τοῦτο. καὶ γοῦν διείσκεταί που λέγων ὁ τῶν ὅλων Θεὸς διὰ φωνῆς Ζαχαρίου. ἐζήλωκα τὴν Ἱερουσαλὴμ καὶ τὴν Σιὼν ζῆλον μέγα, καὶ θυμῷ μεγάλῳ ἐγὼ ὀργίζομαι ὅτι τὰ ἔθνη τὰ συνεπιτιθέμενα, αὐτὸ δὲ ὀλίγα. αὐτὸ δὲ σὺν ἐπέθεντο εἰς κακά. καὶ πρὸς γε τὴν Βαβυλῶνα φησίν. ἐγὼ δέδωκα αὐτοὺς εἰς τὰς χεῖράς σου, σὺ δὲ οὐκ ἔδωκας αὐτοῖς ἔλεος. Κύρῳ δὴ οὖν πρεδίδου Θεὸς τὴν ἀλαζόνα καὶ ὑβρίστριαν, τὴν ἀπάσης φαυλότητος μητέρα καὶ τροφὸν, φημὶ δὴ τὴν Βαβυλῶνα. γένοιτο δ' ἂν τοῦτο σαφὲς λέγοντος αὐτὸ διὰ Ἡσαΐου ὧδε. τάδε λέγει κύριος τῷ Χριστῷ μου Κύρῳ, οὗ ἐκράτησα τῆς δεξιᾶς, ἐπακοῦσαι ἔμπροσθεν αὐτοῦ ἔθνη. καὶ πόλεις δ' συγκλεισθήσονται. ἐγὼ ἔμπροσθέν σου πορεύσομαι, καὶ ὄρη ὁμαλιῶ. θύρας χαλκᾶς συντρίψω, καὶ μοχλοὺς σιδηρεῖς συγκλά-

A verba proposita enarrare voluerint, aliquid quod ad rem facit, necessariò præfari. Cyrus ergo patre quidem Cambyse, matre verò Mandana natus, Persiæ ac Mediæ rex, oppugnauit Babylonem & omnem regionem Chaldæorum, licet amplasit & maxima: & sanè expugnauit, cepitque eam non viribus suis, neque robustiori manu, (inuicta siquidem & insuperabilis erat gens Chaldæorum, & propter multitudinem, & propter magnam B rei militaris peritiam) sed potius quòd Deus ei aduersarios subiiceret, impiúmque Babyloniorum imperium labefactaret, quippe quod apud illos præstigiæ maximè vigerent, & innumerabilia idolorum examina essent, nimirum terra sculptilium nominata est, vel propter turbam idolorum, vel etiam quod vnusquisque incolarum, nullo modo ab idolo discrepare deprehenderetur, in quantum nempe importenter & effrenatè in errorem prolabebantur. Ad hæc, quia C sancta terra & Deo deputata, id est, Iudæa deuastata, & Hierosolymis ipsóque diuino templo incensis, abduxerunt in suam regionem vasa sacra, atque impotenti ira concitati Israelem occiderunt, quantumuis sanctus populus, & portio & sors Dei nominaretur. Nam quòd Israelem idola colentem tradiderit Deus in manus hostium, non obscurum est sacrarum literarum scientibus, sed D qui ad hoc vocati sunt, eos non leui supplicio affecerunt. Inuenietur enim alicubi dixisse vniuersitatis Deus voce Zachariæ: [Æmulatus sum Hierusalem & Sion, æmulatione magna, " Zach. 8.
& ira magna iraſcor gentibus quæ superimpositæ sunt: pro eo quòd ego iratus fui modicè, ipsæ verò superimpositæ sunt in mala. Et Babyloniait: Ego dedi eos in manus tuas, tu autem non impartiuisti illis misericordiam.] Cyro igitur tradidit Deus superbam, & insolentem, omnis vitiositatis matrem & nutricem, dico autem Babylonem. Hoc autem manifestum esse poterit, dicente ipso voce E Esaiæ sic: [Hæc dicit Dominus Christo meo Cyro, cuius prehensaui dexteram, vt auscultent coram eo gentes, & ciuitates non occludentur. Ego ante te ambulabo, & montes complanabo, portas æneas conteram, & vectes ferreos confringam.] " Esai 45.

Cùm

Cùm subegisset verò Cyrus, laxauit captiuitate Israelem, domúmque laxos ire iussit, ipsúmque Dei templum restaurare. Quin & propheta Hieremias inquit: [Verbum quod loquutus Hier 50. " est Dominus super Babylonem: Annunciate inter gentes, & audita facite, " & ne celate. Dicite: Capta est Babylon, " confusus est Bel; imperterrita, mollis, " tradita est Meodach, quia ascendit " contra eam gens ab Aquilone, ipse re- " diget terram eius in vastitatem, nec " erit inhabitans in ea, nec homo, nec " iumentum. In diebus illis & in tem- " pore illo venient filii Israel ipsi, & " filii Iuda, vnà ambulantes & flentes " ibunt, Deum suum quærentes, vsque " ad Sion interrogabunt viam. Huc enim " faciem suam dabunt, & venient, & " confugient ad Dominum. Fœdus enim " æternum non tradetur oblitioni.] Et Ibid. " rursus: [Propterea hæc dicit Domi- " nus: Ecce ego vindictam sumam " de rege Babylonis & de terra ipsius, " sicuti vindictam sumpsi de rege Assur, " & restituam Israel in pascua sua, & " pascet in Carmelo, & in monte E- " phraim, & in Galaad, & implebitur " anima eius.

In monte campestri tollite signum, eleuate vocem eis, consolamini manu, aperite principes: ego instruo, & ego adduco eos, sanctificati sunt, & ego adduco eos. Gigantes veniunt vt expleant furorem meum, gaudentes simul & insultantes.

Beatus propheta mentem habens repletam sancto Spiritu, & constitutus in specula vt res veluti sibi descriptas & ob oculos positas contẽpletur, tantùm non exultat, Persis iuxta ac Medis, acclamãs, ac si iam subiugassent Babylonios, vt & tollant in altum victoriæ symbolum, hoc enim est opinor signum, & vt vocem tollant contra Chaldæorũ exercitum, velut corruentẽ iam & tradentẽ ipsis superbã illam & celebrem regionem, quam malleũ terræ, propheta Hieremias vocauit, dicens de terra Babyloniorũ: Quomodo captus est & cõtritus malleus vniuersæ terræ? Tota enim ciuitas & regio cõtrita est, & conquassata quodammodo velut quopiam malleo, eorum rapinis. Montem autem (puto) campestrem nominat, veluti humilem & instar tumuli. Non enim montes in montibus excelsis, vexilla statuunt vel trophæa aut signum, sed in collibus non ita editis,

A σω. νενικηκὼς δὲ ὁ Κύρος ἀῆκε τ' αἰχμαλωσίας τ' Ισραὴλ, οἴκοι τε χαίρονζας ἐέναι παρεσκέυαζεν, καὶ μὴν & αὐτὸν ἀναδείμασθαι τ' θεῖον ναόν. καὶ γοῦν ὁ προφήτης Ιερεμίας. ὁ λόγος, φησὶν, ὃν ἐλάλησε κύριος ὅπὶ Βαβυλῶνα. ἀναγγείλατε ἐν τοῖς ἔθνεσι, καὶ ἀκουστὰ ποιήσατε, καὶ μὴ κρύψητε. εἴπατε, ἑάλωκε Βαβυλών, κατῃσχύνθη Βὴλ, ἡ ἀπαθὴς, ἡ τρυφερά. παρεδόθη Μεωδὰχ, ὅτι ἀνέβη ἐπ' αὐτὴν ἔθνος ἀπὸ B βορρᾶ, αὐτὸς θήσῃ τ' γῆν αὐτῆς εἰς ἀφανισμόν, οὐκ ἔσται ὁ κατοικῶν ἐν αὐτῇ ἀπὸ ἀνθρώπου ἕως κτήνους. ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, καὶ ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ, ἥξουσιν οἱ υἱοὶ Ισραὴλ & οἱ υἱοὶ Ιούδα ὅτι ὁμοῦ βαδίζοντες καὶ κλαίοντες πορεύσονται τὸν Θεὸν αὐτῶν ζητοῦντες ἕως Σιών. ἐρωτήσουσι τ' ὁδόν. ὧδε γὰρ ὁ πρόσωπον αὐτῶν δώσουσι, & ἥξουσι, & καταφεύξονται πρὸς κύριον. διαθήκη γὰρ αἰώνιος οὐκ ὅπιλησθήσεται. καὶ πάλιν. Διὰ τοῦτο τάδε λέγει κύριος. ἰδοὺ ἐγὼ C ἐκδικῶ ὅπὶ τ' βασιλέα Βαβυλῶνος, & τ' γῆν αὐτοῦ, καθὼς ἐξεδίκησα ὅπὶ τ' βασιλέα Ασσύρ. & ἀποκαταστήσω τὸν Ισραὴλ εἰς τ' νομὴν αὐτοῦ. καὶ νεμηθήσεται ἐν τῷ Καρμήλῳ, καὶ ἐν ὄρει Εφραὶμ, & ἐν τῷ Γαλαάδ, & ἐμπλησθήσεται ἡ ψυχὴ αὐτοῦ.

Επ' ὄρους πεδινοῦ ἄρατε σημεῖον. ὑψώσατε τὴν φωνὴν ἑαυτοῖς. μὴ φοβεῖσθε, προσκαλεῖτε τῇ χειρὶ, ἀνοίξατε οἱ ἄρχοντες. ἐγὼ σὺν τάσσω, καὶ ἐγὼ ἄγω αὐτούς. ἡγιασμένοι εἰσὶν, καὶ ἐγὼ ἄγω D αὐτούς. πλήθυντες ἔρχονται πλησθῆναι τὸν θυμόν μου, χαίροντες ἅμα καὶ ὑβρίζοντες.

Ο μακάριος προφήτης μεμεστωμένον ἔχων τ' νοῦν ἁγίου πνεύματος, γεγονώς τε ἐν ὁπτασίαις προφητικαῖς, οἱονεὶ γραφομένων, μονονοὺ καὶ ἐξηνέτο, Πέρσας τε & Μήδους ὁπτεύων, ὡς ἤδη κεκρατηκόσι τ' Βαβυλωνίων, αἴρειν τε ὑψοῦ τ' νίκης τὸ σύμβολον. τοῦτο γὰρ οἶμαι εἶναι τὸ σημεῖον. καὶ καταλαλάζειν τ' Χαλδαίων στρατιᾶς, ὡς ἤδη πεσούσης & παραδούσης αὐτοῖς τ' ἀλαζόνα καὶ E ἀοίδιμον, ἐπ' καὶ σφύραν τ' γῆς ὁ προφήτης Ιερεμίας ἀπεκάλει λέγων περὶ τ' Βαβυλωνίων. πῶς ἐάλω καὶ συνετρίβη ἡ σφύρα τ' γῆς; πᾶσα γὰρ συνετρίβη πόλις τε & χώρα καταπατουμένη ὑπὸν ἁρπαγὰς καθάπαξ ὑπὸ σφύρᾳ, ταῖς ἐκείνων πλεονεξίαις. ὄρος γὰρ οἶμαι πεδινὸν ὀνομάζει τὸ οἱονεὶ θαμαλὸν, & ὡς ἐν τάξει γηλόφου. ὑ γὰρ τοι προς τὰ ἀνεστηκότα τ' ὀρῶν ἀναβαίνοντες ταῖς σημασίας ἵστασιν, ἤτοι τὰ ἔθναρα, ἤγουν τὸ σημεῖον, ἀλλ' ὅπὶ βοωδῶν οὐ λίαν ἠρμένων,

ἵν' ἐν ταὐτῷ καὶ ὑψοῦ τεθεῖσθαι λίαν δοκοῦν, εἴη ἂν καὶ ἀπάσῃ τῇ στρατιᾷ γνωρισμώτατον. Ἄρατε οὖν, φησὶ, σημεῖον, ὡς ἤδη νενικηκότες Θεοῦ συμμαχοῦντος. ὑψώσατε τὴν φωνὴν, τοῦτ' ἔστι, καταλαλάξατε τῆς τῶν ἐχθρῶν φάλαγγος, μὴ φοβεῖσθε. δεινὴ μὲν γὰρ ὁμοθυμαδὸν καὶ ἀνυπαγώνιστος τοῖς ἀπανταχοῦ τῶν Βαβυλωνίων ἡ χεὶρ, καὶ οὐκ ἄν τις καταμείνειεν τοῖς δεδεγμένοις αὐτήν. ἀλλὰ νῦν μὴ φοβεῖσθε, φησὶ, Θεοῦ τὰς ἐκείνων ὑπερηφανίας τῇ ἰδίᾳ ὀργῇ αἰτεξάγοντος. τί δὲ καλεῖτε τὴν χεῖρ, καὶ τί δὴ τοῦτό ἐστιν; ἔθος πού ἐστι τοῖς τῶν τακτικῶν ἡγουμένοις χεῖρ τινὰ ἐπάγειν, καὶ νεύμασι προτρύνειν τοὺς μαχιμωτάτους, ἐγείρειν τε πρὸς ἐφόδους αὐτοῖς τὰς κατά τινων, φωνῆς ἀπορούσης τοῦτο δρᾶν, ὡς ἐν θορύβῳ πολλῷ. προστάττει τοιγαροῦν τοῖς τῶν στρατευμάτων προεστηκόσι τὰς ὑφ' χεῖρα καὶ νεύματι ποιεῖσθαι πάσας ὑπὸ χεῖρα στρατιάς. καὶ εἰς ἄμαχόν τινα προθυμίαν ἐπεγείρουσιν αὐτούς. ὑπερφωνεῖ δὲ πάλιν ὁ, ἀνοίξατε οἱ δεξόμενοι. ἢ γὰρ αὐτοῖς ὑπιτάττει τοῖς Βαβυλωνίοις, ὡς ἤδη κεκρατημένοις ἀνοιγέσθαι τε τὰς πύλας, καὶ παραδίδοναι τὴν ἀλαζόνα ποτὲ καὶ ὑβρίστριαν πόλιν· ἢ πάλαι που καὶ δυνάμεσιν ἀλίαις κατ' εὐπραξίαν Θεοῦ σύμμαχοῦσαις τοῖς Μήδοις, ὑποφωνούσας τε αὐτοῖς ἱππήλατα κάτοχα λίαν δυσχερῆ. ἵνα δὲ τινὰ τῶν μαχομένων ἀήττητον ἀποδείξῃ χεῖρα, προσίθησι καὶ φησίν. ἐγὼ σύμπαντα καὶ ἐγὼ ἄγω αὐτούς. μόνον γὰρ οὐχὶ τοιοῦτόν τί φησιν. ὁ στρατιᾶς ὑμῖν Μηδικῆς πάντομόλησε πλῆθος, οὐδὲ ἐκ μόνης τῆς ἰδίας γνώμης, ὁ Περσῶν ἐπεφοίτησε δῆμος. ἢ πάλαι μᾶλλον αὐτοὺς ἐγὼ καὶ πλίαξα πρὸς τοῦτο. Ὃ δὲ πλίαξα, φησὶν, ἐν τούτοις, ἀντὶ τοῦ ἀφώρισα καὶ οἱονεὶ ἐξελεξάμην πρὸς κατόρθωσιν ὧν βεβούλευμαι καθ' ὑμῶν. ἔρχονται τοίνυν, φησὶν, οὓς ἐγὼ ἄγω, καθάπερ τινὲς γίγαντες πλησαι τὸν θυμόν μου, χαίροντες ἅμα καὶ ὑβρίζοντες. χαίροντες μὲν ἅτε δὴ καὶ πεθαρρηκότες ὅτι κρατήσουσιν. ὑβρίζοντες δὲ, ἀντὶ τοῦ πεποιθότες ὡς πολὺ νοσοῦντας ὀλίγους καὶ ἀνάλκεις, καὶ σθένους ὄντας ἀξίους. τοιοῦτον γάρ πως ἀεὶ τὸ βαρβαρικὸν φρόνημα, καὶ πρὸς ἐλπίδα τοῦ ὅτι μὲν δυνήσεσθαι κρατεῖν, καὶ καταμικρύνον ἀεὶ τοὺς ἀντιστησομένους. στρατηγεῖ γὰρ μάλιστα θυμὸς πρὸς τοῦτο αὐτούς, καὶ τὴν ὑπερβολὴν τῆς θρασυκαρδίας ἐντίκτει πόθος, ὃ καὶ πάντος κινδύνου καὶ φόβου καταφρονᾶν.

vt simul & in loco nimis edito non ponatur, & toti exercitui maximè sit conspicuum & cognitum. Tollite igitur, inquit, signum quasi iam victores, Deo tanquam scuto protegente. Eleuate vocem, id est, clamores contra phalangem inimicorum tollite. Ne timete. Potens enim procul dubio & inexpugnabilis omnibus vbique gentibus Babyloniorum manus, nec si qui extimescerent eam, illos quisquam reprehenderit. Sed nunc, ait, nolite timere, cum Deus eorum superbiæ iram suam opponat. Euocate manu. Et quid tandem est istuc? Solent fortassis militum duces manu excitare, & nutu extimulare fortissimos, & ad incursiones contra aliquos faciendas animare, cùm veluti in magno tumultu vox ad hoc minus valeat. Proinde iubet vt qui rebus gerendis præficiuntur, copias quæ sub potestate sunt, manibus & nutibus cohortentur, suósque ad inuictam quandam alacritatem exacuant. Acclamat etiam rursus: Aperite principes. Vel enim iis imperat vt Babyloniis iam quasi deuictis aperiant portas, & superbam olim & insolentem vrbem tradant: vel etiam fortè exercitui sancto, iussu & imperio Dei succurrenti Medis, & illis ardua licet ac prærupta agendis equis accommoda reddituro. Quòd autem pugnantium insuperabilem manum demonstret, adnectit, & inquit: Ego instruo, & ego adduco eos, Sanctificati sunt, & ego adduco eos. Simile enim ferè est ac si diceret: Medorum exercitus multitudo non vltrò venit ad nos, neque sola sua sponte ac voluntate, Persarum populus accessit, sed ego potius eos ad hoc sanctificaui. Hic autem, sanctificaui, dicit, pro, segregaui, & velut selegi, ad ea gerenda quæ in vos statui. Igitur veniunt, inquit, quos ego adduco, velut Gigantes quidam, vt furorem meum expleant, gaudentes simul & insultantes: gaudentes quippe qui confidunt se victoria potituros: Insultantes autem, pro, despuentes eos, ceu multum imbelles, & nullius pretii homunculos. Istiusmodi enim fere est semper barbarorum animus, propendens in spem victoriæ, & eleuans semper aduersarios & abiiciens. Ira enim eos maxime ad hoc regit, cúmque fortitudinis ardorem ingenerat, vt omne periculum ac formidinem contemnant.

Vox gentium multarum in montibus similis gentium multarum: vox regum & gentium congregatarum. Dominus Sabaoth præcepit genti bellicosæ vt veniat è terra longinqua. Ab extremo fundamẽto cæli Dominus, & bellatores eius ad delendum omnem orbem terræ.

Velut iam vociferantibus Medis, & vocem bellicosam extollentibus, velut equo hinniente, & persequentibus nonnullis, cæterisque in fugam iam versis, & ingenti ac confuso sono dissipato: Vox, inquit, gentium multarum in montibus similis gentium multarum. Non ea, inquit, vox est, vt paucos esse eos qui clamarunt coniicere quis possit, sed potius innumerabilem esse clamantium multitudinem putet. Ostendit autem hæc oratio, vna cum subditis metu perculsos fuisse, etiam eos qui principem locum obtinuerunt. Gentium enim & regum vocem esse affirmat. Itaque illi, qui clamores sustulerunt, infinitus populus sint Babyloniorum, & in his insigniores, captam iam vrbem conspicati: vel etiam Persæ, & Medi, captis occlamantes. Illos autem credo, armatos quoque bellatores nuncupat, & è longinquo venientem gentem ab extremo fundamento cæli, id est, ab ipsis finibus Medicæ regionis, & interioribus terræ, maximè borealis. Quoniam autem consilio & voluntate Dei hanc impressionem susceperunt bellatores ipsos Dei appellat, & adductos ait ad delendum totum orbem terræ: non quidem totam hanc quæ apud nos est, nec enim hoc à Cyro & comitatu eius factum inueniemus. Orbem verò terræ vocat, Chaldæorum terram, vtpote maximam & supra modum spatiosam, & quæ cum orbe terrarum quodammodo certaret, propter habitantium multitudinem.

Prope enim est dies Domini, & contritio à Deo veniet. Propterea omnis manus resoluetur, & omnis anima hominis timebit, & perturbabuntur legati, & dolores tales habebunt, quales sunt mulieris parientis: condolescent alter ad alterum, & stupebunt, & faciem suam tanquam flamma, mutabunt.

Tanquam spe omni sublata, & nulla re

A Φωνὴ ἐθνῶν πολλῶν ὅτι τῶν ὀρέων, ὁμοία ἐθνῶν πολλῶν. φωνὴ βασιλέων καὶ ἐθνῶν συναγμένων. κύριος Σαβαὼθ ἐντέταλται ἔθνει ὁπλομάχῳ ἔρχεσθαι ἐκ γῆς πόρρωθεν. ἀπ' ἄκρου θεμελίου τοῦ οὐρανοῦ κύριος, καὶ οἱ ὁπλομάχοι αὐτοῦ τοῦ καταφθεῖραι τὴν οἰκουμένην ὅλην.

Ὡς ἀλαλαζόντων ἤδη τῶν Μήδων, καὶ τὴν τῶν πολεμίων παρουσίαν ἐξαγγέλλοντων φωνῇ, ὡς ἵππου μὲν χρεμετίζοντος καὶ διωκόντων τινῶν, τραπομένων δὲ ἤδη τοῦ φυγεῖν ἑτέρων, B μεγάλης τε καὶ παμμιγοῦς βοῇ συναμμένης ἠχῆς. φωνή, φησὶ, πολλῶν ἐθνῶν ὅτι τῶν ὀρέων, ὁμοία ἐθνῶν πολλῶν. οὐ τοιαύτη, φησὶν, ἡ φωνή, ὥστε καὶ εἰκάσαι τινὰς εὐαρίθμητους εἶναι τοὺς κεκραγότας, οἴεσθαι δὲ μᾶλλον καὶ ἀριθμοῦ κρείττονα τὴν τῶν βοώντων εἶναι πληθύν. ἐποφαίνει δὲ ὁ λόγος ὁμοῦ τοῖς ἐπεξελθοῦσι τοὺς καθηγεῖσθαι λαχόντας καταπεπλῆχθαι τοῖς δείμασιν. ἐθνῶν γὰρ εἶναι καὶ βασιλέων ἰσχυρίζεται τὴν φωνήν. σκοπεῖν εἶεν δὴ οἱ κεκραγότες, ὁ Βαβυλωνίων ἄπλετος δῆμος, καὶ σὺν αὐτοῖς οἱ ἐπιφανέστεροι, δορύληπτον ἤδη γεγηθυῖαν ὁρῶντες τὴν πόλιν, ἥγειτο Πέρσας τε καὶ Μήδους τῶν ἀλόντων καλαλαλάζοντες. αὐτοὺς δ' εἰμὶ καὶ ὁπλομάχους ἀποκαλῶ, καὶ ἐκ γῆς πόρρωθεν ἐρχόμενον ἔθνος. ἀπ' ἄκρου θεμελίου τοῦ οὐρανοῦ, τοῦτ' ἔστιν, ἐξ αὐτῶν τῶν τερμάτων τῆς C Μηδικῆς, καὶ τῶν ἑσπερίων γῆς τῆς Βορειοτάτης. ὅτῳ δὲ ποτὲ βούλησιν Θεοῦ τὴν ἔφοδον ἐμβιβάζων ὁπλομάχους αὐτοὺς τοῦ κυρίου καλῶ, ἤδη μέ τε φησὶ πρὸς τὸ καταφθεῖραι τὴν οἰκουμένην ὅλην, καὶ οὐχὶ δὴ πᾶσαν τὴν καθ' ἡμᾶς. ὥστε γὰρ τοῦτο γενόμενον ἀρήσομεν πρᾶξαί τι Κύρου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ. οἰκουμένην δὲ ἀποκαλῶ τὴν Χαλδαίων, ἀμέτρου τοι ὄντος τοῦ πλείστου εἶναι καὶ εὐρεῖαν ἀμέτρως, καὶ οἷς οἰκουμένη φιλονεικεῖν, μᾶλλον τὴν τῶν οἰκητόρων πληθύν.

E Ὀλολύξατε, ἐγγὺς γὰρ ἡ ἡμέρα κυρίου, καὶ σύντριβὴ πρὸς Θεοῦ ἥξει. διὰ τοῦτο πᾶσα χεὶρ ἐκλυθήσεται, καὶ πᾶσα ψυχὴ ἀνθρώπου δειλιάσει. καὶ καταληφθήσονται οἱ πρέσβεις, καὶ ὠδῖνες αὐτοὺς ἕξουσιν, ὡς γυναικὸς τικτούσης. καὶ συμφορήσονται ἕτερος πρὸς τὸν ἕτερον. καὶ ἐκστήσονται, καὶ τὸ πρόσωπον αὐτῶν ὡς φλὸξ μεταβαλοῦσιν.

Ὡς ἐλπίδος ἀπάσης ἀπηρημένης, ὡς οὐδενὸς

ρεπ παρελελειμμένου τοῖς Βαβυλωνίοις, πλὴν
ἵνα δὴ κλαύσωσιν τὸ χρεὼν αὐτοῖς κατολοφύρεσθαι, τὸ ὅλε-
θρον φησί. προσέταξε δὲ τὴν οὐ διαγινώ-
σκειν τὴν σωτηρίαν, καὶ μὴ ἀνωνήτοις προσάγμασιν
ἐπιχειρεῖν, μηδὲ μηχανᾶσθαι τὴν αὐτίσασιν. ὡς θείας
αὐθις ἐξοπλισμένης ὀργῆς, καὶ σώτειρας ἐ-
πενδεδυμένης ἀφ' ὑψηλοῦ τὴν ἀρωγήν. ἄμαχον γὰρ
τὸ χεῖρα μὴ πάντελῶς. πλὴν γὰρ χεῖρα τὴν ὑψηλὴν
τίς ἀποστρέψει, καὶ τὸ γεγραμμένον. καὶ πάλιν· ἐὰν
κλείσῃ καὶ ἀνθρώπου, τίς ἀνοίξει; ποία γὰρ ἰσχὺς,
ἢ καὶ τίνος ὅλως πολεμήσει Θεοῦ; ἀφ' τοῦτο, φη-
σὶν, ὅτι πᾶσα χεὶρ ἐκλυθήσεται, καὶ πᾶσα ψυχὴ
ἀνθρώπου δειλιάσει; καταισίοντος γὰρ εἰς δειλίας
ἕξεις τὰς ἀνθρώπων ψυχὰς ὁ πάντα ἰσχύοντος Θεοῦ,
τίς ἀνήσεται ἄρσος; ἢ τὸν ἀνδρεῖον ἀποφανεῖ,
καὶ ἰσχυρὸν ἔχοντα τοῖς αὐτίσασιν; παραζηλώσεσθαι
δὲ ἴσως τοὺς πρέσβεις, φησὶ, καὶ ὠδῖσιν αὐτοῖς ὡς γυναι-
κὸς τίκτουσης ἥξειν σφῶν, συμφορήσειν τε ἕτερος
πρὸς τὸν ἕτερον, καὶ μιᾷ καὶ σκυθήσεσθαι. καὶ τὸ
πρόσωπον αὐτῶν ὡς φλόγα μεταβαλεῖν. πρέ-
σβεις δὲ, οἶμαι, φησὶ, τοὺς τῶν εἰδώλων ἱερουργεῖς,
τοὺς τῇ μαγικῇ τέχνῃ ἀφ' ἁπάντων τῶν ἐθνῶν τοῖς
Βαβυλωνίοις, τοὺς τῶν δαιμονίων θεραπευτάς, οἳ
κατά γε τὸ εἰκὸς τῆς ἐφόδου μελετωμένης ἀφί-
ξεσθαι τὴν Μήδων Κύρῳ τε ὁμοῦ καὶ Πέρσαις
προσδοκωμένων, κατεμαντεύοντο τὰ χρηστὰ,
καὶ ταῖς παρὰ τῶν δαιμονίων σκαλεύουν θρησκείας,
λιτὰς ἀπατείοντες καὶ ἡδέα προσεπάγοντες τὰ
νενομισμένα, τελεῖσθαι δηλονότι καὶ ταῖς βεβήλοις
θυσίαις, προσδιδύσι τε γοῦν ἁπάσης χώρας
ἐπιχωρίους μύθους. ὅτοι τοίνυν, φησὶν, οἱ τῶν δαιμο-
νίων θεραπευταὶ καὶ ἱκέται, οἱ ταῖς γοῦν πάντων
τελοῦντες θυσίας, ὅταν ἴδωσιν διατεραμμένα
πρὸς τὰ παρ' ἐλπίδα τὰ προσάγματα αὐτοῖς,
παραζηλώσονταί τε καὶ σὺν ὠδῖσιν ἔσονται πικραῖς,
συμφορήσουσιν τε ἕτερος πρὸς τὸν ἕτερον, τοῦτ'
ἔστιν, ἀλλήλοις ὀπιφωνήσουσι τὰ ὡς ἐξ ἀνθρώπου
συμφοράς, ὃ δὴ δηλονότι καὶ τὰ πρόσωπα. ὥσπερ γοῦν φλογὸς μεταβαλοῦσι τὸ πρόσω-
πον. φιλεῖ γάρ πως τὸ τῆς ἀγομενίας κατα με-
λαίνεσθαι πρόσωπον, ὡς σοβεῖν ἕτερον εἰς δο-
κεῖν πλὴν ὅτι κατοδίαν, καὶ κατοδυρμὸν πραγθείσης
λείψανον.

Ἰδοὺ γὰρ ἡμέρα κυρίου ἔρχεται θυμοῦ καὶ ὀργῆς, θεῖναι τὴν οἰκουμένην ὅλην ἔρη-
μον, καὶ τοὺς ἁμαρτωλοὺς ἐξολεθρεῦσαι ἐξ αὐ-
τῆς. οἱ γὰρ ἀστέρες τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ὁ ὠρίων καὶ
πᾶς ὁ κόσμος τοῦ οὐρανοῦ τὸ φῶς οὐ δώσουσι. καὶ

A alia Babyloniis, nisi solùm vt lugeant relicta: Plorate, inquit. Iussit autem & quasi desperare salutem, & non res inutiles ingredi, ac frustrà repugnare, cùm diuina ira sit in eos velut armata, & superno decreto inducta sit vastatio: id quod omnino ineluctabile est: Manum enim excelsam quis auertet? quemadmodum scriptum est. Et rursus: Si clauserit aduersus hominem, quis aperiet? Quæ enim fortitudo, aut cuius planè bel abit cum Deo?
B Propterea, inquit: Omnis manus resoluetur, & omnis anima hominis timebit: Deo enim omnipotente concutiente animos hominum timore, quis exeret fortitudinem? quisue animosum se & ad resistendum habilem ac validum satis ostendet? Turbandos verò inquit legatos, & in dolores tanquam fœminæ parientis deuenturos, & alterum apud alterum condolituros, & attonitos fore, & faciem ipsorum instar flammæ mutandam. Legatos verò, vt arbitror, di-
C cit, idolorum sacrificos, magica arte insignes apud Babylonios, dæmoniorum cultores, qui, vt apparet, cùm expeditio adornaretur, & aduentantes Medi, cum Cyro, & Persis, expectarentur, vaticinabantur bona, & auxilia quærebant à dæmoniis, supplicationibus decretis, & donaria stata offerentes, ceremonias videlicet & sacrificia stata adhibentes, & pro vniuersa regione deprecaturos se pollicentes. Hi proinde, inquit, dæmo-
D niorum cultores & supplicatores, sacrificia pro omnibus nuncupantes, quando viderint res præter spem mutatas, perturbabuntur, & grauibus affligentur doloribus, & alter cum altero congemiscet, id est, secum acclamabunt, velut præ nimia miseria, illud scilicet, & similia. Et velut à flamma mutabunt faciem. Solet enim eorum facies qui animo dejecto sunt, denigrari, vt aliud nihil esse videatur,
E quàm fauilla & cineris marcidi reliquiæ.

Ecce enim dies Domini venit insanabilis, furoris & iræ, vt redigat orbem terrarũ in vastitatẽ, & ex ea peccatores tollat. Astra enim cæli, & Orion, & omnis ornatus cæli lumen non dabunt: Et

tenebræ offundentur sole oriente, & luna non dabit lucem suam. Et mandabo vniuerso orbi mala, ac impiis peccata sua, delebo insolentiam iniquorum, & insolentiam superborum deprimam.

Perspicuè his verbis conatur docere, quid tandem causæ sit, cur principes inter se condoleant, faciémque veluti à flamma mutent. Cum enim vaticinarentur, vt dixi, illis, ex animi ipsorum sententia, idque Babyloniis omnibus: spe verò exciderint: propterea dicit, Mœrore erunt pleni. Inuasit enim eos insanabilis dies, vniuersitatis Domino eam inducente: Diem rursus vocat tempus, quo diuina hæc & ineuitabilis ira extitit, vt terram Chaldæorum in vastitatem redegerit, & peccatores ex ea perdiderit. Nec quasi ibi quidam essent ab ira immunes, propterea quod essent boni viri, idcirco dicit perditurum se peccatores: quin hoc nomen potius omnibus Chaldaicæ regionis habitatoribus iure competere poterit, quippe qui omnes nequam fuerint, & idololatræ. Quoniam vero magnitudo calamitatum quandoque humanam mentem tantùm non caligine & tenebris opplet, vt etiam cùm dies sit, lux solis abesse existimetur, & ad lumen præbendum omnis ille ornatus cæli & ipsius lunæ orbis inefficax esse videatur: ideò, inquit: Astra cæli, & Orion, & omnis ornatus cæli lumen non dabunt, & tenebræ Babyloniis seu menti Babyloniorum offundentur, etiam sole oriente, & luna splendente, etiamsi elementa lumen suum non contraxerint, sed quòd illi velut præ magno meru diuinæ iræ subjecti essent, & animo noctem & tenebras haberent. Mandabo autem, inquit, vniuerso orbi mala: Mandabo, ait, pro minabor, vel inferri præcipiam vt superbiam iniquorum euertam, & superbos illos, nimirum arrogantes deprimam. Fastuosa enim semper & dissolutissima fuit Assyriorum natio, & porrò Deo inuisa. Quicquid enim bonum est, nullo apud eos in honore habebatur: omnia autem fuerunt ad vniuersitatis Deum offendendum comparata. Sciendum verò qui interpretati sunt diuinam scripturam, Orionis fecisse mentionem, vt inde vnum aliquod ex astris insignissimum, significarent; nec,

A σκοτισθήσεται τὸ ἡλίου ἀνατείλαντος, καὶ ἡ σελήνη οὐ δώσει τὸ φῶς αὐτῆς. καὶ ἐντελοῦμαι τῇ οἰκουμένῃ ὅλῃ κακὰ, καὶ τοῖς ἀσεβέσι τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν. καὶ ἀπολῶ ὕβριν ἀθύμων, καὶ ὕβριν ὑπερηφάνων ταπεινώσω.

Ἀναφανδὸν ἐν τούτοις διδάσκειν πειρᾶται, ὁποία τίς ἐστιν ἡ παρὰ φάσις τῶν συμφορῶν αὐτοῖς πρὸς ἀλλήλους τοὺς ἄρχοντας, μεταβαλοῦσα τὸ πρόσωπον ὡς ἀπὸ φλογός. ὅπερ γὰρ κατεμόντο οὗτοι μόνοι, ὡς ἔφην, τὰ κατ' ἰδίαν ἑαυτοῖς, καὶ πᾶσι τοῖς Βαβυλωνίοις. διημάρτηκασι δὲ τῆς ἐλπίδος· τοιγαροῦν, φησὶ, καὶ κατηφείας ἔσονται μεστοί. ἐφέστηκε γὰρ αὐτοῖς αἰώνιος ἡμέρα, ἣν πάντων κυρίου αὐτὴν ἐπάγοντος. ἡμέραν τε πάλιν ὀνομάζει τὸν χρόνον, καθ' ὃν γέγονεν ἡ θεία τε καὶ ἀφυδέτητος ὀργὴ, ὡς τεθῆναι τὴν Χαλδαίων ἔρημον, καὶ τοῖς ἁμαρτωλοῖς ἀπολέσαι ἐξ αὐτῆς. καὶ γὰρ δὴ που πάντας ὡς ὄντων ἐκφαυλίζων, οἱ δὲ ἔξω πάντας τὴν ὀργῆς ἀφῆ· ὃ εἰ) χρηστὸν, τοῖς ἁμαρτωλοῖς ἀπολέσαι φησὶ· ἅπασι γὰρ μᾶλλον τοῖς τὴν Χαλδαίων οἰκοῦσι χώραν ἁρμόσειεν ἂν εἰκότως τοιοῦτο μα, ἀφ' ὅτοι ὃ πάντας ποιήσεις εἰ) εἰδωλολάτρας. ὅπερ γὰρ τὰ μελέτη τῶν συμφορῶν ἐκεῖ· ὅτε μονονουχὶ σκότου καὶ ἀχλύος τὸν ἀνθρώπινον καταπίμπλασι νοῦν, ὡς ἐν ἡμέρᾳ ὕσπερ ἀπείναι δόκειν τὸ ἡλίου τὸ φῶς, ἀπρόσκλητον δέ πως εἰσῆκε τὸ δυνάσθαι καταυγάσαι φημὶ, καὶ πάντα τὸν κόσμον τὸ οὐρανοῦ, καὶ αὐτῆς γε τὸ σελήνης τὸν κύκλον· τοιγαροῦν φησιν. εἰ γὰρ ἀστέρες τὸ οὐρανοῦ, ἐν ὁ Ωρίων, καὶ πᾶς ὁ κόσμος τὸ οὐρανοῦ τὸ φῶς τὸ δώσουσι. σκοτισθήσεται γὰρ τοῖς Βαβυλωνίοις, ἤτοι τὸν Βαβυλωνίων τὸν νοῦν. καὶ αὐτοῦ τὸ ἡλίου, καὶ ἀναλαμπούσης σελήνης, κείτοι τὸν γε χείρων τὸ σώματος ὄντων τὸ φῶς, ἀλλ' ὡς ἐκ πολλοῦ δείματος καὶ ταῖς θείαις ὀργαῖς ὑποπεσόντων, νύκτατε καὶ σκότος ἐχόντων εἰς νοῦν. ἐντελοῦμαι γὰρ, φησὶ, τῇ οἰκουμένῃ ὅλῃ κακά. τὸ ἐντελοῦμαι, φησὶν, ἀντὶ τοῦ, ἀπειλήσω, ἤγουν ἐπινεύσω καὶ προστάξω, ὥστε καὶ ὕβριν ἀθύμων καθελεῖν, ταπεινώσαι γὰρ τοὺς ὑπερηφάνους, αὐτοὺς δηλονότι τοὺς ἀλαζόνας. ἐπιτέρπεσθον γὰρ πως ἀεὶ καὶ ὀξυτέλεστον τὸ Ασσυρίων γέγονεν ἔθνος, καὶ πρὸς γε τοῦτο θεομισές. τετίμητο γὰρ παρ' αὐτοῖς τὸ μὴ ἀρίστων θεόν. ἄπον γὰρ μᾶλλον τὸ καταλυπεῖν πεφυκὸς τὸν ὅλων Θεόν. ἰστέον δὲ ὅτι οἱ τὼ θεῖαν διερμηνεύσαντες γραφὴν Ωρίωνος πεποίηται μνήμην, ἵν' τὸ ἀστέρων τὸ ὀπισημότατον δι' αὐτοῦ σημαίνοντες, καὶ ὑπὸ

ἀλλὰ κ᾽ ὃ πολὺ αὐτ᾽ ἔλεος· διὰ τοῦτο, φησὶν, εἰς ἀγαθησιν τῆς μεγαλοδωρείας σπιωμένος ἀκαπάλυκτον προσοίσω σοι τ᾽ δοξολογίαν, κ᾽ δὴ καὶ ἐρῶ, ἰδοὺ ὁ Θεός μου, σωτὴρ μου κύριος, πεποιθὼς ἔσομαι ἐπ᾽ αὐτῷ κ᾽ σωθήσομαι ἐν αὐτῷ. πάλαι μὲν γὰρ ξύλοις τε κ᾽ λίθοις προσαπτόντες, ἐ τοῖς ἀναισθήτοις ἀγάλμασι προσκομίζοντες θυσίας σώζεσθαι δι᾽ αὐτῶν παρεκάλουν. ὁπότε γ᾽ Θεὸν ἐγνώκασιν τ᾽ ἀληθινὸν τοῖς ψευδωνύμοις πρωσάμενοι αὐτόν τε κ᾽ μόνον καλοδέκτοις λέγοντες. ἰδοὺ ὁ Θεός μου σωτὴρ μου κύριος. οὐκ ὅτι ξύλοις ἔτι κ᾽ λίθοις ἔσομαι πεποιθώς, φησὶν, ἀλλ᾽ ἐπ᾽ αὐτῷ καὶ μόνῳ κ᾽ δι᾽ αὐτ᾽ σωθήσομαι. κἂν ὁ πάλαι πλεονεκτήσας καὶ συναρπάσας εἰς πλανὰν ; προσέρχεται πάλιν πειράζων κ᾽ μαχόμενος, νικήσω φησὶν, ὅτι ἡ δόξα μου κ᾽ ἡ αἴνεσίς μου κύριος. ὁρᾷς ὅπως ἐγνώκασιν ὅτι σωτήριον χρῆμα ὃ δοξολογεῖν. θῦσον γὰρ, φησὶ, τῷ Θεῷ θυσίαν αἰνέσεως, κ᾽ ἀπόδος τῷ ὑψίστῳ τὰς εὐχάς σου. κ᾽ ὅτι κάλεσόν με ἐν ἡμέρᾳ θλίψεώς σου, καὶ ἐξελοῦμαί σε κ᾽ δοξάσεις με.

Καὶ ἀντλήσατε ὕδωρ μετ᾽ ἀγαλλιάσεως ἐκ τῶν πηγῶν τοῦ σωτηρίου.

Φιλότιμος ὁ κεκληκὼς, ἕτοιμος εἰς ἀνταπόδοσιν ὁ δημιουργὸς Θεός, ὃ ἐρχομένοις πρὸς τὰς ἐπιγνωσίας, θείοις τε κ᾽ πνευματικοῖς καταφαίνει πλουσίως τοὺς δοξολογοῦντας αὐτόν. ἄνθρωπος γὰρ ὅπως οἶμαι ὢν ὑμνολογεῖν λέγοντες. ἰδοὺ ὁ Θεός μου, σωτὴρ μου κύριος, πεποιθὼς ἔσομαι ἐπ᾽ αὐτῷ. ὁ δὲ καταφαίνει χρῆμα, κ᾽ πηγὰς αὐτοῖς κ᾽ ὕδωρ ἐπαγγέλλεται σωτήριον. ἔδει γὰρ ἔδει τοὺς ἐκ σκότους δραμόντας πρὸς τὸ φῶς, τοὺς ἐξ ἀμαθίας Ἑλληνικῆς εἰς ἐπίγνωσιν κεκλημένους τοῦ κ᾽ ἀληθοῦς ὄντος Θεοῦ μὴ ἀμοιρῆσαι παιδαγωγίας κ᾽ λόγου τοῦ καταφαίνοντος, ἐ σιωπῇν αὐτοὺς ἰσχύοντος, πρὸς εὐσέβειαν. ὁ γὰρ ἐπ᾽ ἄρτῳ μόνῳ ζήσεται, φησὶν, ὁ ἄνθρωπος, ἀλλ᾽ ὅτι πᾶσι ῥήματι ἐκπορευομένῳ διὰ στόματος Θεοῦ. ὕδωρ μὲν οὖν ἀποκαλεῖ τ᾽ ζωοποιὸν τοῦ Θεοῦ λόγον. πηγὰς δὲ τοὺς ἁγίους ἀποστόλους τε κ᾽ εὐαγγελιστάς. προσοφείλει δ᾽ αὖ ὅτι κ᾽ αὐτοὺς τοὺς προφήτας, σωτήριον δὲ τ᾽ Χριστόν. ὑμεῖς τοίνυν φησὶν, οἱ τ᾽ εἰς πίστιν ὁμολογίας ἐμὲ τ᾽ φύσει κ᾽ τ᾽ ὅλων Θεὸν καταφαίνοντες, ἀντικομιεῖσθε θείαν τε κ᾽ πνευματικὴν εὐφροσύνην, χορούμενοι τ᾽ λόγον τ᾽ εἰς τὸ ὑμᾶς σωτηρίως ἰσχύοντα ἐκ τῶν πηγῶν τοῦ σωτηρίου, τοῦτ᾽ ἔστι, Χριστοῦ. αὐτὸς γὰρ ἐδόξε

sed ex multa eius misericordia) idcirco, A inquit, ad intelligentiam tuæ magnificentiæ perductus, assidue tribuam tibi gloriam & laudes, & dicam: Ecce Deus meus, Seruator meus Dominus, confidam ei, & saluus ero. Quondam enim lignis lapidibusque procedentes, & imaginibus sensu carentibus offerentes sacrificia, seruari per illa rogabant. At postquam Deo vero agnito, falsò nominatos profligarunt, illum & solum B demonstrant, dicentes: Ecce Deus meus, Seruator meus Dominus. Non iam lignis, non lapidibus fidam amplius, inquit, sed in eo, & quidem solo, & per ipsum seruabor. Et licet qui olim spoliauit & in errorem abripuit, rursus accedit tentans & pugnans: Vincam tamen, inquit, quia gloria mea & laudatio mea Dominus. Viden' quomodo nouerint salutare esse, laudes canere ac glorificare? Sacrifica enim, inquit, Deo sacrificium laudis, & redde altissimo vota C tua: &, Inuocabis me in die afflictionis tuæ, & eripiam te, & glorificabis me.

Et haurite aquam cum lætitia de fontibus salutaris.

Gloriosus ille qui vocauit, promptus & paratus ad remunerationem, qui conseruauit Deus, benefacit agnoscentibus, & gloria decorantes ipsum diuinis atque spiritalibus donis affatim exhilarat. Contemplare etenim, quo pacto D hi quidem confitebantur dicentes: Ecce Deus meus, Seruator meus Dominus, confidam ei: Ille confestim & fontes ipsis, & aquam promittit salutarem. Decuit enim decuit è tenebris ad lucem emergentes, ex ignorantia Gentilium ad agnitionem veri Dei vocatos, pædagogiæ & verbi quod exhilarat, & potest eos in pietatis officio continere, neutiquam esse expertes. Non enim, inquit, in solo pane viuet homo, sed in omni verbo quod procedit: ex ore Dei. Aquam ergo nominat viuificum Dei verbum, fontes autem sanctos Apostolos & Euangelistas: adde etiam ipsos prophetas, salutare verò, Christum. Vos igitur, ait, qui confessionibus fidei me natura & vniuersitatis Deum exhilaratis, recipietis & diuinam & spiritalem hilaritatem, haurientes verbum quod continere & corroborare in hoc vos poterit, ex fontibus salutaris, id est, Christi. Ipse enim constituit

sanctos Apostolos, de quibus & beatus Dauid psallit: [Apparuerunt fontes aquarum, & retecta sunt fundamenta orbis terrarum.] Fontes siquidem aquarum sunt diuini discipuli, qui sermones è supernis & per spiritum in vniuersum orbem terrarum depluunt. Sunt item & fundamenta mundi. Lapis enim selectus Christus, qui positus à Deo & Patre dicitur, in fundamenta Sion, id est, Ecclesiæ: ipsi namque innitimur, & per fidem ædificamur domus spiritualis in templum sanctum, in ædificium Dei, in spiritu. Lapides verò secundum ipsum siue fundamenta orbis terræ possent esse ac dici, idque iure optimo, qui illum per omnem terram prædicant. Nam scripta eorum nos sustinent, ac firmitate & constantia fidei & veritatis fulciunt.

psal. 7.

Et dices in die illa, Hymnis celebrate Dominum, inuocate nomen eius, annunciate in gentibus glorioſa eius, commemorate quoniam exaltatum est nomen eius. Laudate nomen Domini, quoniam excelsa fecit, annunciate hæc in omni terra. Exultate, & lætamini, qui habitatis Sion, quia exaltatus est Sanctus Israelis in medio tui.

O rem admirandam & incredibilem! Qui modo mysteriis initiatus est, dein ad salutaris fontes accessit, vitalésque hausit latices, tantam videtur cepisse progressionem, ad hoc inquam, vt fidus & germanus existat: vt statim apostolicum ministerium ostendat, & non solùm vt ad glorificandum Deum instigabatur solus, sed iam aliis quoque omnibus hoc factitandum mandat, dicens: Hymnis prædicate Deum, inuocate nomen eius. Et quibus nam iniungit inuocare, perspicuum facit, dicens ilico: Annunciate in gentibus glorioſa eius. Ne enim, inquit, lateat Seruatoris gloria: Omnibus conspicua sit diuina eius vis atque potestas. Seruauit, nec mala refricat: sustulit inexpugnabilem diaboli ac dæmoniorum tyrannidem, redemit deceptos, in libertatem asseruit captiuitate constrictos. Fausta nunciauit cæcis, vt visum reciperent, iustificauit per fidem, sanctificauit per spiritum, filios effecit Dei quondam fugitiuos, & ignobilem degentes vitam & execrabilem. Rebus ipsis certò fidem fecit, se natura & verè

A τοὺς ἁγίους ἀποστόλους· ἐφ' οὓς καὶ ὁ μακάριος
ψάλλ. Δαβίδ. ἐφάνησαν αἱ πηγαὶ τῶν ὑδάτων,
καὶ ἀπεκαλύφθησαν τὰ θεμέλια τῆς οἰκουμένης.
πηγαὶ μὲν γὰρ ὑδάτων εἰσὶν οἱ θεοπέσιοι μαθηταί,
τοὺς ἄνωθεν ἐκ θεοῦ τοῦ πνεύματος τοῖς ἀνὰ πᾶσαν τὴν ὑπ' οὐρανὸν ἀναβρύοντας λόγους. εἰσὶ δὲ
καὶ θεμέλια τοῦ κόσμου. λίθος γὰρ ἐκλεκτὸς ὁ Χριστός, ὃς καὶ τεθεῖσθαι λέγεται παρὰ τοῦ
Θεοῦ καὶ πατρὸς εἰς τὰ θεμέλια τῆς Σιὼν, τοῦτ' ἔστι,
τῆς ἐκκλησίας. αὐτῷ γὰρ ἐπερειδόμεθα καὶ διὰ
B πίστεως ἐποικοδομούμεθα οἶκος πνευματικὸς εἰς
ναὸν ἅγιον, εἰς κατοικητήριον τοῦ Θεοῦ ἐν πνεύματι. λίθοι δὲ μετ' αὐτὸν ἦσαν θεμέλια τῆς οἰκουμένης εἶεν ἂν ὀνομάζοιντό τε καὶ σφόδρα εἰκότως
οἱ διὰ κηρύττοντες αὐτὸν τοῖς ἀνὰ πᾶσαν τὴν γῆν.
φέρουσι γὰρ ἡμᾶς τὰ αὐτῶν συγγράμματα
εἰς εὐσεβείαν καὶ βεβαίωσιν τῆς ἐν πίστει τε
καὶ ἀληθείᾳ.

Καὶ ἐρεῖς ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, ὑμνεῖτε κύριον, βοᾶτε τὸ ὄνομα αὐτοῦ, ἀναγείλατε ἐν τοῖς
ἔθνεσι τὰ ἔνδοξα αὐτοῦ. μιμνήσκεσθε, ὅτι ὑψώθη τὸ ὄνομα αὐτοῦ. ὑμνήσατε τὸ ὄνομα κυρίου,
ὅτι ὕψηλα ἐποίησεν. ἀναγείλατε ταῦτα ἐν πάσῃ τῇ γῇ. ἀγαλλιᾶσθε, καὶ εὐφραίνεσθε οἱ κατοικοῦντες ἐν Σιών. ὅτι ὑψώθη ὁ ἅγιος τοῦ Ισραὴλ
ἐν μέσῳ σου.

Ὢ τῆς δόξου τοῦ ἀγάματος. ὁ ἀρτίως μυσταγωγούμενος, εἶτα προσιὼν τοῖς ὑγιεινοῦ
πηγαῖς ἐξ ὧν ζωαρκὲς ἀρυσάμενος πάμα, τοσαύτην ὁρᾶται προκοπὴν προφανῶς τε ὑποδυόμενος, τοῦ
εἴσω φημὶ δὴ πιστὸς καὶ γνήσιος, ὥστε καὶ ἀποστολικοῦ
D οὐ μόνος ἐνδείκνυται λειτουργίας. καὶ οὐχ
ὅπως αὐτὸς δοξολογεῖν ἐπείγετο μόνος, ἀλλ' ἤδη
καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασι τοῦτο δρᾶν ὑποτάττει λέγων.
ὑμνεῖτε κύριον, βοᾶτε τὸ ὄνομα αὐτοῦ. ἐξ ὅτου
δ' ἂρα προστάττει βοᾶν εὐαρμόστως καθίστων ὑποτίθεται λέγων. ἀναγείλατε ἐν τοῖς ἔθνεσι τὰ ἔνδοξα αὐτοῦ. μὴ γὰρ δὴ λανθανέτω φησὶ τοῦ σωτῆρος ἡ δόξα, ἅπασιν ἔστω καταφανὴς ἡ θεουργικὴ αὐτοῦ δυνάμις τε καὶ ἐξουσία. σέσωκε μὲν
ἀμηχάνως. καθεῖλεν ἄμαχον τυραννίδα τοῦ
E τε διαβόλου ἐξ ἀκαθάρτων δαιμονίων· ἐλυτρώσατο τοὺς
ἠπατημένους· ἠλευθέρωσε τοὺς ἐν αἰχμαλωσίᾳ. διηνοίξατο τυφλῶν ἀναβλέψιν. δεδικαίωκε διὰ πίστεως, ἡγίασε διὰ τοῦ πνεύματος, υἱοὺς
ἀπέφηνε θεοῦ τοὺς πάλαι δραπέτας ἐξ ἀκλεᾶ ἐξ ἐπάρατον διαβιοῦντας ζωήν. πεπληροφόρηκε διὰ πάσης ὅτι φύσει τε καὶ ἀληθῶς

ὄντ Θεός. ἤγειρε νεκρούς, καθαρεῖς ἀπέφηνε τοὺς ἐν λέπρᾳ. πεπεφύκει νόμοις τοῖς ἐν ἀῤῥωστίαις· ἀνέκοψε πνεύματος ὁρμάς. κατεσόφησε θάλασσαν ἀγελαίαν ὀδόν. σκοπεῖτε οὖν ἀναγγείλατε ἐν τοῖς ἔθνεσι τὰ ἔνδοξα αὐτοῦ, καὶ ἀναμνήσθητε πολλῆς, ὅτι ὑψηλὸν τὸ ὄνομα αὐτοῦ. ὑψηλὰ γὰρ ἐποίησεν. καὶ γὰρ ὄντως ἀληθῶς ὑπὲρ ἀνθρώπου χεῖρα, μᾶλλον δὲ καὶ πάντος ἐπέκεινα θαύματος τὰ κατωρθωμένα. ἀγαλλιᾶσθε δὴ οὖν καὶ εὐφραίνεσθε οἱ κατοικοῦντες Σιών, τοῦτ' ἔστιν, οἱ ἑδραίαν ἔχοντες τὴν πίστιν ἐν ἐκκλησίαις. ὅτι ὑψοῦται ὁ ἅγιος τοῦ Ισραὴλ ἐν μέσῳ σου. εἰ γὰρ καὶ γέγονεν ἀνθρωπος ὁ ἅγιος τοῦ Ισραὴλ, καὶ ἐν δούλου μορφῇ κατῆκται δι' ἡμᾶς οἰκονομικῶς, ἀλλ' οὖν ἐκ τῆς ἀποτελεσμάτων, καὶ τῆς τῶν ἔργων λαμπρότητος, ὑψοῦται θεωρεπῶς. καὶ τίς κατὰ φύσιν ἐστὶν ἐγνώκαμεν.

A Deum esse. Excitauit mortuos, leprosos fecit mundos, infirmitatibus laborantes nutu sanauit, spirituum assultus præscidit, mare sæuum vultu compescuit. Quocirca annunciate in gentibus gloriosa eius, & commemorate, quòd sublime sit nomen eius. Excelsa enim fecit. Sunt namque verè supra hominis manum, imò vltra omnem admirationem præclarè ab illo præstita. Exultate igitur & lætamini, qui habitatis Sion, id B est, qui firmam fidem habetis in Ecclesiis: quoniam sublimis est Sanctus Israelis in te. Quamuis etenim homo factus sit sanctus Israelis, & in forma serui venerit propter nos ad dispensationis perfunctionem, ex effectibus tamen operumque splendore, diuina subuectus est dignitate, & quis natura sit, perspeximus.

ΤΟΜΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ.

TOMVS SECVNDVS.

ΟΡΑΣΙΣ ΗΝ ΕΙΔΕΝ ΗΣΑΙΑΣ ΥΙΟΣ ΑΜΩΣ ΚΑΤΑ ΒΑΒΥΛΩΝΟΣ.

Η μὲν τοῦ Βαβυλῶνος ὅρασις, καὶ μὲν ἡ αὐτῇ καθεξῆς, κατά γε Ιδουμαίων καὶ Μωαβιτῶν, καὶ μήν τοι καὶ Αἰγυπτίων, καὶ τοσοῦτόν τῶν ἑτέρων πεποίηται μὲν εἰς παράκλησιν τοῦ Ισραὴλ ἱστορικωτέραν δέ πως τῶν σημαινομένων ἔχουσι τὴν ἀπόδοσιν, πλὴν ἐφ' οἷς τοῖς νοουμένοις, ὡς ἐκ παχείας καὶ νεοῦ εἰκόνος μεταχαράττειν ἀξιοῦν εἰς πνευματικὴν θεωρίαν τὰ τοῖς ἀρχαίοις συμβεβηκότα ἀφεσάτην ὁ τοῖς ἐντευξομένοις ποιήσεται τὴν ἀφήγησιν τοσοῦτον ὁ λόγος, καὶ τῶν γεγραμμένων ἕκαστα διερμηνεύων ὡς ἔνι. χρὴ δὲ οἶμαι καὶ νεῦσαι ὅπῃ τὴν τοῦ προβλήματος ἀρχὴν ἀναδραμεῖν, καὶ τὰς τῆς ὁράσεως αἰτίας προαφηγήσασθαι. κεκλημένος γὰρ ἀφ' ἑνὸς πανσόφου Μωσέως ὁ Ισραὴλ εἰς ἐπίγνωσιν καὶ λατρείαν τοῦ κατ' ἀλήθειαν ὄντος Θεοῦ, καὶ νόμον ἔχων τὸν ἀποδοθέντα πρὸς πάντα ὁπόσα τῶν τεθαυμασμένων, κατημέλησε μὲν τῆς αὐτῷ δοθείσης ἐντολῆς, ἐτράπετο δὲ πρὸς διδασκαλίας ἐπιτάλματα ἀνθρώπων, μᾶλλον δὲ καὶ τοῖς ἔτι χείροσιν ἑαυτὸν ἐνιεὶς, τοῖς τῆς εἰδωλολατρείας ἐνώλεσι βόθροις. ἐπηπάτο γοῦν τοιαῦτα δρᾶν ἑλομένοις ὁ τῶν ὅλων Θεὸς, ἀφ' πάντος πρὸ-

C

CAP. VIII.

VISIO QVAM VIDIT ESAIAS FILIVS AMOS CONTRA BABYLONEM.

Visio hæc contra Babylonem, & quæ hîc deinceps contra Idumæos, & Moabitas, & Ægyptios, porrò & reliquos fiunt, ad consolandum Israelem adhibentur: explanatio- D nem autem habent magis historicam, quàm quæ significantur: verùm licet acutioribus quæ maioribus acciderunt velut ex crassa figura ac imagine, ad spiritalem considerationem venustè conuertere: oratióque progrediens, etiam quæ scripta sunt sigillatim quantum licuerit, interpretans, narrationem lectoribus efficiet planissimam. Iam, vt arbitror, ad rei primordium recurrendum, & visionis causæ prius exponendæ. Nam voca- E tus per sapientissimum Mosen Israel, ad agnitionem cultumque veri Dei, & legem habens ad omnia admirabilia dirigentem, præceptum sibi datum neglectui habuit, conuersúsque est ad doctrinas, mandata hominum, imò deterioribus adhuc se immiscens, delapsus est in idololatriæ voragines. Inuectus est igitur in eos qui talia commiserunt vniuersitatis Deus per omnes prophe-

tas, multúmque vociferatus est in eum qui tanta impietate se obstrinxit. Dixit ergo: Appropinquat mihi populus hic, labiis suis honorant me, cor autem eorum procul abest à me: frustra autem colunt me docentes doctrinas, mandata hominum. Et rursus: Quid dilecta fecit in domo mea abominationem? Abominationem idolum nominat. Itaque velut grauiter ad fœdam supinitatem declinantes, & à seruitio Dei ceruicem subducentes, suúmque sensum supercilioſum contra eum erigentes, certis temporibus tradidit, nunc contiguam regionem occupantibus, Idumæis inquit, Moabitis, Ægyptiis, & Phyliſtinis, nunc grauiore illis plaga illata, mortalium crudeliſſimos in eos immisit, Babylonios inquit, qui etiam vniuersa Iudæorum regione citra laborem deuastata, captiuam abduxerunt in suam regionem multitudinem innumerabilem. Cæterum hæc euentura esse illis, qui Deum vniuersitatis ad iram prouocarent, prædixerunt olim beati prophetæ: At hi, licet quæ prænunciata iam sunt, etiam ad finem peruenissent, nihilo secius præfracti erant & peruicaces, execrandam & à legis regula alieniſſimam vitam instituentes. Appositissimè ergo vniuersitatis Deus post plagam & flagella, & quæ his definitis temporibus ab hostibus erant obuentura, suauissimarum rerum, quæ delectare poterant, facit præsignificationem: promittitque iam quantumuis factos captiuos reditum adornaturos, & miseriæ nexus relaxaturos, illósque qui olim vicerunt, in manus hostium tradituros. Maximè enim conueniebat etiamsi inemendati propter illa fuerint: posterioribus tamen hisce impensè deinceps gaudere, & in spem desideratarum rerum velut alis euectos, gratissimum Deo cultum in precio habere, & mentem illi affixam ac immotam custodire. Quoniam igitur, licet complures olim Iudæorum regiones populati fuerint, crudeliores tamen aliis & sæuiores fuerunt, Chaldæi maximè, & qui tum temporis Babyloni præfuerunt, illis quodammodo primùm oratio prophetica insultat, ac inquit:

In monte campestri tollite signum.

Oportere autē existimo qui diligenter

φήτου, καὶ πολλὰ ἐποίησε δεδυσσεβηκότος αὐτὸν τὸ καταβολῆ. ἔφη γοῦν, ἐγγίζει μοι ὁ λαὸς οὗτος, τοῖς χείλεσιν αὐτῶν δοξάζουσί με· ἡ δὲ καρδία αὐτῶν πόρρω ἀπέχει ἀπ' ἐμοῦ. μάτην δὲ σέβονταί με διδάσκοντες διδασκαλίας ἐντάλματα ἀνθρώπων. καὶ πάλιν· τί ἡ ἠγαπημένη ἐποίησεν ἐν τῷ οἴκῳ μου βδέλυγμα; βδέλυγμα δὲ τὸ εἴδωλον ὀνομάζει. σκοτοῦν ἀπονενευκότα δῆλος εἰς ἀκοπους ἀξιπιστίας, καὶ τὸν τοῦ Θεῷ δουλείας ἀποφέροντας τὸν αὐχένα, καὶ γαυρὸν ὥσπερ αὖτις τὸ οἰκεῖον ἀντεγείροντες φρόνημα, παραδίδου τοῖς χερσί. ποτὲ μὲν τοῖς τὰ γείτονα νεμομένοις χώραν, Ἰδουμαίοις τε φημὶ, καὶ μὴν καὶ Μωαβίταις, Αἰγυπτίοις καὶ τοῖς ἐκ Φυλιστιείμ, ποτὲ δὲ καὶ δυσαλθεστέραν αὐτοῖς ἐπιφέρων πληγὴν, τοῖς ὅτι μάλιστα τῶν ὑπὲρ γῆς ὠμοτάτοις αὐτοῖς ἐπιφίει, φημὶ δὴ τοῖς Βαβυλωνίοις, οἱ καὶ πᾶσαν ἀμοχητὶ τὴν τῶν Ἰουδαίων κατανδραποδισάμενοι χώραν, αἰχμάλωτον ἀπεκόμισαν εἰς τὴν ἑαυτῶν ἀριθμοῦ πλεῖστον πλῆθος. ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὅτι συμβήσεται προτρεπόμενοι αὐτοῖς τὸν τῶν ὅλων Θεὸν, προηγόρευον καὶ χαρεῖς οἱ μακάριοι προφῆται. οἱ δὲ καίτοι πρὸς πέρας αὐτοῖς ἐκβεβηκότων τῶν ἤδη προηγημένων, ὅμως οὐδὲν ἧττον ἦσαν σκληροί τε καὶ ἀπειθεῖς. βδελυρὰν καὶ ἐκνομωτάτην ὑπεστηδύοντες ζωὴν. οἰκονομικώτατα τοίνυν ὁ τῶν ὅλων Θεὸς μετὰ πληγὴν καὶ μάστιγας καὶ τὰ ἐκ τῶν πολεμίων συμβεβηκότα καὶ χαρεῖς αὐτοῖς, καὶ τῶν ἡδίστων καὶ κατανθρεμμένων εἰδότων ποιήσεται τὸν προαγόρευσιν. ἐπισημήσεται δὲ ὅτι καὶ τοὺς ἤδη γεγονότας αἰχμαλώτους ἐπανορθώσασθαι, καὶ τῆς παλαιοπραγίας αὐτοὺς δεσμῶν, παραδώσει δὲ καὶ αὐτοῖς τοῖς πάλαι νικήσασι εἰς χεῖρας ἐλθεῖν. ὧν γὰρ δή που καὶ μάλα εἰκὸς, εἰ καὶ δυσθετήτοις μεμψιμοιρήσασιν ἐπ' ἐκείνοις· ἀλλ' ὅμως ἐλέσθαι λοιπὸν ὃ καὶν χρὴ τοῖς δευτέροις ἐφαθῆναί τε ἅμα καὶ εἰς ἐλπίδα τῶν παρουσιῶν ἀναπτερουμένους, τιμᾶν τὸν Θεὸν φιλοπάτριδι μιμήσασθαι λατρείαν, καὶ ἀκλόνητον αὐτὸν τηρῆσαι τὸ φρόνημα. ὅπερ οἶμαι, εἰ καὶ πολλοί τινες ἦσαν οἱ καὶ χαρεῖς τὴν τῶν Ἰουδαίων χώραν πεπορθηκότες, ἀλλ' οἵγε τῶν ἄλλων ἀπανθρωπότεροί τε καὶ ἀγριώτεροι Χαλδαῖοι μάλιστα, καὶ οἱ τῆς Βαβυλῶνος βεβασιλευκότες καὶ χαρεῖς αὐτοῖς οἱονεὶ καὶ προφήτοις ὁ τῆς προφητείας λόγος ὑπεπτηδᾷ καὶ φησίν.

Ἐπ' ὄρεως πεδινοῦ ἄρατε σημεῖον.

Δεῖν δὲ οἶμαι τῆς ἑρμηνείας τὸν προκειμένων

ἀκειδῆ ποιῆσαι τ ἀπόδοσιν ἡρημένους, πρεφθηνήσαθαί τι τῶν ἀναγκαιοτάτων. Κύρος τοίνυν ὁ πατὴρ μὲν Καμβύσου γεγονὼς, μητρὸς δὲ Μανδάνης, Περσῶν τε καὶ Μήδων βασιλεύκως, κατεστράτευσε τῆς Βαβυλῶνος, καὶ πάσης δὲ τ τῶν Χαλδαίων χώρας εὐρείας τε οὔσης καὶ πολλῆς ἀγαθῆς· καὶ δὴ καὶ κεκρατήκει. εἶλεν αὐτὴν δ' οὐκ ἐν μεσηνίαις, οὔτε μὴν ἀλκιμωτέρᾳ χρεὶ χρήσασθαι δυνηθείς, ἅμα γὰρ ἦν καὶ ἀναπαίσιον τὸ Χαλδαίων ἔθνος ἰδεῖν, δῆτά τε πλῆθυν, καὶ τὸ δὴ μάλα γεγυμνάσθαι τὰ ζακτικά. Θεοῦ μᾶλλον ὑποφέροντος αὐτῷ τοὺς ἀντιπάλους, καὶ τὰ δυσεβῆ τῶν Βαβυλωνίων καταστίοντος κράτη. Δῆτοι τὸ πλείω μὲν ὅσων πρὸ αὐτοῦ εἰς τ γραπτείαν. ἀριθμοῦ τε κρείττονα τὸν τ εἰδώλων ἐσμὸν· καὶ γὰρ καὶ γῆ τ γλυπτῶν κατωνόμασται, ἢ Δῆτα τῶν τ εἰδώλων πλῆθυν, ἤγραπται ὅτι καὶ ἕκαστος τ ἐκάστοτε καταγνόντων κατ' ὀλίγα ἔθνη εἴδωλον διωκισκῶν ἠλίσκετο, καὶ τάγε φημὶ δὴ ἀκρίτως τε καὶ ἀκρατῶς ἀπονενοῦσαι πρὸς πλάνην. εἶπα πρὸς τούτοις, ὅτι τῶν ἁγίαν τε ἐκνεμηθεῖσαν τῷ Θεῷ καταδηώσαντες γῆν, τοῦτ' ἔστι, τ Ιουδαίαν, κατεμαρήναντές τε τὰ Ιεροσόλυμα, καὶ αὐτόν τε τ ἅγιον ναὸν, ἀπεκόμισαν μὲν τὰ σκεύη τὰ ἱερὰ εἰς τ ἑαυτῶν, θυμῷ δ' ἀκρατεῖ χρώμενοι τὸν Ισραὴλ ἀπέκτονασιν, καίτοι λαὸν ἅγιον ὠνομασμένον, μερίδα τε καὶ κλῆρον Θεοῦ. ὅτι μὲν γὰρ εἰδωλολατρήσαντα τ Ισραὴλ προεδίδου Θεὸς εἰς χεῖρας ἐχθρῶν οὐκ ἀσυμφανὲς τοῖς τῶν ἱερῶν γραμμάτων ὅπῃ ποτὲ μισθὸν. ἀλλ' ἐκόλαζον δ' μετρίως οἱ κεκλημένοι πρὸς τοῦτο. καὶ γοῦν δι' Ἡσαΐου που λέγων ὁ τῶν ὅλων Θεὸς Δῆτα φωνῆς Ζαχαρίου. ἐζήλωκα τ Ιερουσαλὴμ καὶ τ Σιὼν ζῆλον μέγα, καὶ θυμῷ μεγάλῳ ἐγὼ ὀργίζομαι ἐπὶ τὰ ἔθνη τὰ συνεπιτιθέμενα, αὐθ' ὧν ἐγὼ μὲν ὠργίσθην ὀλίγα. αὐτὸ δὲ συνεπέθεντο εἰς κακά. ἐκ προσώπου γε τ Βαβυλῶνα φησὶν. ἐγὼ δέδωκα αὐτοὺς εἰς τὰς χεῖράς σου, σὺ δὲ οὐκ ἔδωκας αὐτοῖς ἔλεος. Κύρῳ δὴ οὖν προεδίδου Θεὸς τ ἀλαζόνα καὶ ὑβρίστριαν, τ ἀπάσης φαυλότητος μητέρα καὶ τροφὸν, φημὶ δὴ τὴν Βαβυλῶνα. ἦν τοῦτο δ' ἂν τῷ γραφῆς λέγοντος αὐτῷ Δῆτα Ησαΐου ὅτως. τάδε λέγει κύριος τῷ Χριστῷ μου Κύρῳ, οὗ ἐκράτησα τῆς δεξιᾶς, ἐπακοῦσαι ἔμπροσθεν αὐτοῦ ἐθνῶν. καὶ πόλεις δ' συγκλεισθήσονται. ἐγὼ ἔμπροσθεν σου πορεύσομαι, καὶ ὄρη ἐμαλιῶ. θύρας χαλκᾶς σὺν τρίψω, καὶ μοχλοὺς σιδηροῦς σὺν κλά-

A verba proposita enarrare voluerint, aliquid quod ad rem facit, necessariò præfari. Cyrus ergo patre quidem Cambyse, matre verò Mandana natus, Persiæ ac Mediæ rex, oppugnauit Babylonem & omnem regionem Chaldæorum, licet amplasit & maxima: & sanè expugnauit, cepitque eam non viribus suis, neque robustiori manu, (inuicta siquidem & insuperabilis erat gens Chaldæorum, & propter multitudinem, & propter magnam B rei militaris peritiam) sed potius quòd Deus ei aduersarios subiiceret, impiúmque Babyloniorum imperium labefactaret, quippe quod apud illos præstigiæ maximè vigerent, & innumerabilia idolorum examina essent, nimirum terra sculptilium nominata est, vel propter turbam idolorum, vel etiam quod vnusquisque incolarum, nullo modo ab idolo discrepare deprehenderetur, in quantum nempe impotenter & effrenatè in errorem prolabebantur. Ad hæc, quia C sancta terra & Deo deputata, id est, Iudæa deuastata, & Hierosolymis ipsóque diuino templo incensis, abduxerunt in suam regionem vasa sacra, atque impotenti ira concitati Israelem occiderunt, quantumuis sanctus populus, & portio & sors Dei nominaretur. Nam quòd Israelem idola colentem tradiderit Deus in manus hostium, non obscurum est sacrarum literarum scientibus, sed D qui ad hoc vocati sunt, eos non leui supplicio affecerunt. Inuenietur enim alicubi dixisse vniuersitatis Deus voce Zachariæ: [Æmulatus sum Hieru- " Zach.
salem & Sion, æmulatione magna, "
& ira magna irascor gentibus quæ su- "
perimpositæ sunt: pro eo quòd ego "
iratus fui modice, ipsæ verò super- "
impositæ sunt in mala. Et Babyloni "
ait: Ego dedi eos in manus tuas, tu "
autem non impartiuisti illis miseri- "
cordiam.] Cyro igitur tradidit Deus "
superbam, & insolentem, omnis vi- E
tiositatis matrem & nutricem, dico autem Babylonem. Hoc autem manifestum esse poterit, dicente ipso voce Esaiæ sic: [Hæc dicit Dominus Chri- " Esai. 45.
sto meo Cyro, cuius prehensaui dex- "
teram, vt auscultent coram eo gen- "
tes, & ciuitates non occludentur. "
Ego ante te ambulabo, & montes "
complanabo, portas æneas conte- "
ram, & vectes ferreos confringam.] "

Cùm

Cùm subegisset verò Cyrus, laxauit captiuitate Israelem, domúmque lætos ire iussit, ipsúmque Dei templum restaurare. Quin & propheta Hieremias inquit: [Verbum quod loquutus
Hier 50. " est Dominus super Babylonem: Annunciate inter gentes, & audita facite, & ne celate. Dicite: Capta est Babylon, confusus est Bel; imperterrita, mollis, tradita est Meodach, quia ascendit contra eam gens ab Aquilone, ipse rediget terram eius in vastitatem, nec erit inhabitans in ea, nec homo, nec iumentum. In diebus illis & in tempore illo venient filii Israel ipsi, & filii Iuda, vnà ambulantes & flentes ibunt, Deum suum quærentes, vsque ad Sion interrogabunt viam. Huc enim faciem suam dabunt, & venient, & confugient ad Dominum. Fœdus enim æternum non tradetur oblitioni.] Et
Ibid. " rursus: [Propterea hæc dicit Dominus: Ecce ego vindictam sumam de rege Babylonis & de terra ipsius, sicuti vindictam sumpsi de rege Assur, & restituam Israel in pascua sua, & pascet in Carmelo, & in monte Ephraim, & in Galaad, & implebitur anima eius.

In monte campestri tollite signum, eleuate vocem eis, consolamini manu, aperite principes: ego instruo, & ego adduco eos, sanctificati sunt, & ego adduco eos. Gigantes veniunt vt expleant furorem meum, gaudentes simul & insultantes.

Beatus propheta mentem habens repletam sancto Spiritu, & constitutus in specula vt res veluti sibi descriptas & ob oculos positas contẽpletur, tantùm non exultat, Persis iuxta ac Medis, acclamãs, ac si iam subiugasset Babylonios, vt & tollant in altum victoriæ symbolum, hoc enim est opinor signum, & vt vocem tollant contra Chaldæorũ exercitum, velut corruentẽ iam & tradentẽ ipsis superbã illam & celebrem regionem, quam malleũ terræ, propheta Hieremias vocauit, dicens de terra Babyloniorũ: Quomodo captus est & cõtritus malleus vniuersæ terræ? Tota enim ciuitas & regio cõtrita est, & conquassata quodammodo velut quopiam malleo, eorum rapinis. Montem autem (puto) campestrem nominat, veluti humilem & instar tumuli. Non enim montes in montibus excelsis, vexilla statuunt vel trophæa aut signum, sed in collibus non ita editis,

A σω. νενικηκὼς δὲ ὁ Κύρος ἀῆκε τ̃ αἰχμαλωσίας τ̃ Ισραὴλ, οἵκοι τε χαίρονζας ἰέναι προσέταξεν, καὶ μὴν Ϛ αὐτὸν ἀναδείμασθαι τ̃ θεῖον ναόν. καὶ γοῦν ὁ προφήτης Ιερεμίας. ὁ λόγος, φησὶν, ὃν ἐλάλησε κύριος ὅτι Βαβυλῶνα. ἀναγγείλατε ἐν τοῖς ἔθνεσι, καὶ ἀκουστὰ ποιήσατε, καὶ μὴ κρύψητε. εἴπατε, ἑάλωκε Βαβυλών, κατῃσχύνθη Βὴλ, ἡ ἀσθόητος, ἡ τυφερά. παρεδόθη Μεωδὰχ, ὅτι ἀνέβη ἐπ' αὐτὴν ἔθνος ἀπὸ B βορρᾶ, αὐτὸς θήσ τ̃ γῆν αὐτῆς εἰς ἀφανισμόν, οὐκ ἔσαι ὁ κατοικῶν ἐν αὐτῇ ἀπὸ ἀνθρώπου ἕως κτήνους. ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, καὶ ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ, ἥξουσιν οἱ υἱοὶ Ισραὴλ Ϛ οἱ υἱοὶ Ιούδα ὁμοῦ βαδίζοντες καὶ κλαίοντες πορεύσονται τὸν Θεὸν αὐτῶν ζητοῦντες ἕως Σιών. ἐρωτήσουσι τ̃ ὁδόν. ὧδε γὰρ ὁ πρόσωπον αὐτῶν δώσουσι, Ϛ ἥξουσι, Ϛ κολληθήσονται πρὸς κύριον. διαθήκη γὰρ αἰώνιος οὐκ ὁπολησθήσεται. καὶ πάλιν. διὰ τοῦτο τάδε λέγει κύριος. ἰδοὺ ἐγὼ ἐκδικῶ ὅτι τ̃ βασιλέα Βαβυλῶνος, Ϛ τ̃ γῆν C αὐτοῦ, καθὼς ἐξεδίκησα ὅτι τ̃ βασιλέα Ασσύρ. Ϛ ἀποκαταστήσω τὸν Ισραὴλ εἰς τ̃ νομὴν αὐτοῦ. καὶ νεμηθήσεται ἐν τοῖς Καρμήλῳ, καὶ ἐν ὄρει Εφραὶμ, Ϛ ἐν τοῖς Γαλαάδ, Ϛ ἐμπλησθήσεται ἡ ψυχὴ αὐτοῦ.

Επ' ὄρους πεδινοῦ ἄρατε σημεῖον. ὑψώσατε τὴν φωνὴν ἑαυτῆς. μὴ φοβεῖσθε, ἀνθάκλασθε τῇ χερὶ, ἀνοίξατε οἱ ἄρχοντες. ἐγὼ σεσωπάκα, καὶ ἐγὼ ἄγω αὐτούς. ἡγιασμένοι εἰσὶν, καὶ ἐγὼ ἄγω D αὐτούς. γίγαντες ἔρχονται πληρῶσαι τὸν θυμόν μου, χαίροντες ἅμα καὶ ὑβρίζοντες.

Ο μακάριος προφήτης μεμεστωμένον ἔχων τ̃ νοῦν ἁγίου πνεύματος, γεγονώς τε ἐν ὁπτασίαις προφητικαῖς, οἷονεὶ γραφομένων, μονονουχὶ καὶ ὁρᾶσθαι, Πέρσας τε Ϛ Μήδους ὁπιφωνῶν, ὡς ἤδη κεκρατηκόσι τ̃ Βαβυλωνίων, αἴρειν τε ὑψοῦ τ̃ νίκης τὸ σύμβολον· τοῦτο γὰρ οἶμαι εἶναι τὸ σημεῖον· καὶ κατακλᾶσθαι τ̃ Χαλδαίων τραχύτητα, ὡς ἤδη πεσούσης Ϛ προδοθείσης αὐτοῖς τ̃ ἀλαζόνα καὶ E ἀοίδιμον, λέγω καὶ σφῦραν τ̃ γῆς ὁ προφήτης Ιερεμίας ἀπεκάλει λέγων περὶ τ̃ Βαβυλωνίων. πῶς ἑάλω καὶ συνετρίβη ἡ σφῦρα τ̃ γῆς; πᾶσα γὰρ συνετρίβη πόλις τε Ϛ χώρα κατατραυματισμένη ὑπὸν τινὰ καθάπερ τινὶ σφύρᾳ, ταῖς ἐκείνων συλεονεξίαις. ὄρος δ' οἶμαι πεδινὸν ὀνομάζει τὸ οἱονεὶ θαμαλὸν, Ϛ ὡς ἐν τάξει γηλόφου. οὐ γὰρ τοι πρὸς τὰ ὑπερηφανεύματα τ̃ ὀρῶν ἀναβαίνοντες τὰς σημασίας ἵστασιν, ἤτοι τὰ τρόπαια, ἤγουν τὸ σημεῖον, ἀλλ' ὅτι βουνῶν οὐ λίαν ἠρμένων,

ἵν' ἐν τούτῳ καὶ ἐπ' ὑψηλοῦ τεθεῖσθαι λίθου ἀμφίδηλη, εἴη δ' ἂν ἀπάσῃ τῇ στρατιᾷ γνωριμώτατον. ἄρατε τοίνυν, φησί, σημεῖον, ὡς ἤδη νενικηκότες Θεοῦ σκεπαστίζοντος. ὑψώσατε τὴν φωνήν, τοῦτ' ἔστι, καλαλαλάξατε τῆς τῶν ἐχθρῶν φάλαγγος, μὴ φοβεῖσθε. δεινὴ μὲν γὰρ ὁμολογουμένως καὶ ἀνάντητος τοῖς ἀπ' αἰῶνος τὴν Βαβυλωνίων ἰσχὺν, καὶ οὐκ αἴ τις καταμιμήσαιτο τοὺς δεδιότας αὐτήν. ἀλλὰ νῦν μὴ φοβεῖσθε, φησὶ, Θεοῦ τὰς ἐκείνων ὑπερηφανίας τῇ ἰδίᾳ ὀργῇ ἀντεξάγοντος. παρακαλέσατε τῇ χειρί, καὶ τί δὴ τοῦτο ἐστίν; ἔθος τάχα που τοῖς τὴν τακτικὴν ἡγουμένοις χεῖρα παρακινεῖν, καὶ νεύμασι προτρύνειν τοὺς μαχιμωτάτους, ἐγείρειν τε πρὸς ἐφόδους αὐτοὺς τινὰς κατά τινων, φωνῆς ἀπορουσης τοῦτο δρᾶν, ὡς ἐν θορύβῳ πολλῷ. παρεσκεύασε τοιγαροῦν τοῖς τῶν πραγμάτων προεστηκόσι τὰς ὑπὸ χεῖρα δυνάμεις καὶ νεύματι παρακλήσεως ποιεῖσθαι τὰς ὑπὸ χεῖρα στρατιώτας, καὶ εἰς ἅμιλλαν τινὰ προθυμίας παρακινεῖν αὐτούς. ὅτι φωνῆς δὲ πάλιν ὅδε, ἀνοίξατε οἱ ἀρχόντες. ἢ γὰρ αὐτοῖς ὅτι πάντῃ τοῖς Βαβυλωνίοις, ὡς ἤδη κεκρατημένοις ἀνοιγνύναί τε τὰς πύλας, καὶ παραδιδόναι τὴν ἀλαζόνα ποτὲ καὶ ὑβρίστριαν πόλιν· ἢ τάχα που καὶ δυνάμεσιν ἁγίαις καὶ παρουσίαν Θεοῦ σὺν αὐτοῖς ἑπομένου τοῖς Μήδοις, ἀποφαινούσας τε αὐτοῖς ἱππήλατα καίτοι λίθου δυσχερῆ. ἵνα δὲ τὴν τῶν μαχομένων ἀήττητον ἀποδείξῃ χεῖρα, παρεστήκασι καὶ φησίν. ἐγὼ σὺν πάντα ἐγὼ ἄγω αὐτούς. μόνον γὰρ ἀκοῦσαι τοιοῦτόν τι φησίν. ὁ στρατιὰς ὑμῶν Μηδικῆς πυκνώσασα πλῆθος, οὐδὲ ἐκ μόνης τῆς ἰδίας γνώμης, ὁ Περσῶν ἐπισκοπήσατε δῆμος. ἢ τάχα μᾶλλον αὐτοὺς ἐγὼ καὶ ἡγίακα παρὰ τοῦτο. ὃ δὲ ἡγίακα, φησὶν, ἐν τούτοις, ἀντὶ τοῦ ἀφώρισα καὶ οἱονεὶ ἐξελεξάμην παρὰ κατόρθωσιν ὧν βεβούλευμαι καθ' ὑμῶν. ἔρχονται τοίνυν, φησὶν, οὓς ἐγὼ ἄγω, καθάπερ τινὲς γίγαντες πλησάσαι τὸν θυμόν μου, χαίροντες ἅμα καὶ ὑβρίζοντες. χαίροντες μὲν ἅτε δὴ καὶ πεποιθότες ὅτι κρατήσουσιν. ὑβρίζοντες δὲ, αὐτὴ τοῦ παρεστῶτος ὡς πολὺ νοσοῦντας ὃ ἀναλκες, καὶ σθένος ὄντας ἀξίους. τοιοῦτον γάρ πως ἀεὶ τὸ βάρβαρον φρόνημα, καὶ παρηλὲς εἰς ἐλπίδα τοῦ ὅτι μὲ δυνήσεσθαι κρατεῖν, καὶ καταμικρύνον ἀεὶ τοὺς ἀντιστηκότας. στρατηγεῖ γὰρ μάλιστα θυμὸς πρὸς τοῦτο αὐτοὺς, καὶ τὴν δυσανδρείας ἐνίκτει πόθον, ὃ καὶ πάντος κινδύνου καὶ φόβου καταφρονῆν.

vt simul & in loco nimis edito non ponatur, & toti exercitui maximè sit conspicuum & cognitum. Tollite igitur, inquit, signum quasi iam victores, Deo tanquam scuto protegente. Eleuate vocem, id est, clamores contra phalangem inimicorum tollite. Ne timete. Potens enim procul dubio & inexpugnabilis omnibus vbique gentibus Babyloniorum manus, nec si qui extimescerent eam, illos quisquam reprehenderit. Sed nunc, ait, nolite timere, cum Deus eorum superbiæ iram suam opponat. Euocate manu. Et quid tandem est istuc? Solent fortassis militum duces manu excitare, & nutu extimulare fortissimos, & ad incursiones contra aliquos faciendas animare, cùm veluti in magno tumultu vox ad hoc minus valeat. Proinde iubet vt qui rebus gerendis præficiuntur, copias quæ sub potestate sunt, manibus & nutibus cohortentur, suósque ad inuictam quandam alacritatem exacuant. Acclamat etiam rursus: Aperite principes. Vel enim iis imperat vt Babyloniis iam quasi deuictis aperiant portas, & superbam olim & insolentem vrbem tradant: vel etiam fortè exercitui sancto, iussu & imperio Dei succurrenti Medis, & illis ardua licet ac prærupta agendis equis accommoda reddituro. Quòd autem pugnantium insuperabilem manum demonstret, adnectit, & inquit: Ego instruo, & ego adduco eos, Sanctificati sunt, & ego adduco eos. Simile enim ferè est ac si diceret: Medorum exercitus multitudo non vltrò venit ad nos, neque sola sua sponte ac voluntate, Persarum populus accessit, sed ego potius eos ad hoc sanctificaui. Hic autem, sanctificaui, dicit, pro, segregaui, & velut selegi, ad ea gerenda quæ in vos statui. Igitur veniunt, inquit, quos ego adduco, velut Gigantes quidam, vt furorem meum expleant, gaudentes simul & insultantes: gaudentes quippe qui confidunt se victoria potituros: Insultantes autem, pro, despuentes eos, ceu multum imbelles, & nullius pretii homunculos. Istiusmodi enim fere est semper barbarorum animus, propendens in spem victoriæ, & eleuans semper aduersarios & abiiciens. Ira enim eos maxime ad hoc regit, cúmque fortitudinis ardorem ingenerat, vt omne periculum ac formidinem contemnant.

Vox gentium multarum in montibus similis gentium multarum: vox regum & gentium congregatarum. Dominus Sabaoth præcepit genti bellicosæ vt veniat è terra longinqua. Ab extremo fundamẽto cæli Dominus, & bellatores eius ad delendum omnem orbem terræ.

Velut iam vociferantibus Medis, & vocem bellicosam extollentibus, velut equo hinniente, & persequentibus nonnullis, cæterisque in fugam iam versis, & ingenti ac confuso sono dissipato: Vox, inquit, gentium multarum in montibus similis gentium multarum. Non ea, inquit, vox est, vt paucos esse eos qui clamarunt coniicere quis possit, sed potius innumerabilem esse clamantium multitudinem putet. Ostendit autem hæc oratio, vnà cum subditis metu perculsos fuisse, etiam eos qui principem locum obtinuerunt. Gentium enim & regum vocem esse affirmat. Itaque illi, qui clamores sustulerunt, infinitus populus sint Babyloniorum, & in his insigniores, captam iam vrbem conspicati: vel etiam Persæ, & Medi, captis occlamantes. Illos autem credo, armatos quoque bellatores nuncupat, & è longinquo venientem gentem ab extremo fundamento cæli, id est, ab ipsis finibus Medicæ regionis, & interioribus terræ, maximè borealis. Quoniam autem consilio & voluntate Dei hanc impressionem susceperunt bellatores ipsos Dei appellat, & adductos ait ad delendum totum orbem terræ: non quidem totam hanc quæ apud nos est, nec enim hoc à Cyro & comitatu eius factum inueniemus. Orbem verò terræ vocat, Chaldæorum terram, vtpote maximam & supra modum spatiosam, & quæ cum orbe terrarum quodammodo certaret, propter habitantium multitudinem.

Prope enim est dies Domini, & contritio à Deo veniet. Propterea omnis manus resoluetur, & omnis anima hominis timebit, & perturbabuntur legati, & dolores tales habebunt, quales sunt mulieris parientis: condolescent alter ad alterum, & stupebunt, & faciem suam tanquam flamma, mutabunt.

Tanquam spe omni sublata, & nulla re

A Φωνὴ ἐθνῶν πολλῶν ὅτι τῶν ὀρέων, ὁμοία ἐθνῶν πολλῶν. φωνὴ βασιλέων καὶ ἐθνῶν συναγμένων. κύριος Σαβαὼθ ἐντέταλται ἔθνει ὁπλομάχῳ ἔρχεσθαι ἐκ γῆς πόρρωθεν. ἀπ' ἄκρου θεμελίου τοῦ οὐρανοῦ κύριος, καὶ οἱ ὁπλομάχοι αὐτοῦ τοῦ καθελεῖν τὴν οἰκουμένην ὅλην.

Ὡς ἀλαλαζόντων ἤδη τῶν Μήδων, καὶ τὴν τῶν πολέμιων παρεπουσῶν ἐξαιρόντων φωνήν, ὡς ἵππου μὲν χρεμετίζοντος καὶ διωκόντων τινῶν, τραπομένων δὲ ἤδη πρὸς φυγὴν ἑτέρων, B μεγάλης τε καὶ παμμίκτου διῳκισμένης ἠχῆς. φωνὴ, φησὶ, πολλῶν ἐθνῶν ὅτι τῶν ὀρέων, ὁμοία ἐθνῶν πολλῶν. οὐ τοιαύτη, φησὶν, ἡ φωνὴ, ὥστε καὶ εἰκάσαι τινὰς ἀριθμητοὺς εἶναι τοὺς κεκραγότας, οἴεσθαι δὲ μᾶλλον καὶ ἀριθμοῦ κρείττονα τὴν τῶν βοώντων εἶναι πληθύν. ἀποφαίνει δὲ ὁ λόγος ὁμοῦ τοῖς ὑπεξουσιένοις τοὺς καθηγεῖσθαι λαχόντας καταπεπλῆχθαι τοῖς δείμασιν. ἐθνῶν γὰρ εἶναι καὶ βασιλέων ἰσχυρίζεται τὴν φωνήν. εἰκοτῶς εἶεν ἂν οἱ κεκραγότες, ὁ Βαβυλωνίων ἄπλετος δῆμος, καὶ σὺν αὐτοῖς οἱ τῶν ἐπιφανεστέρων, ἁρπαγὴν ἤδη γεγυμνωμένην ὁρῶντες τὴν πόλιν, ἥγουν Πέρσας τε καὶ Μήδους τῶν ἁλόντων καθαλαλάζοντες. αὐτοὺς γὰρ οἶμαι καὶ ὁπλομάχους ἀποκαλεῖ, καὶ ἐκ γῆς πόρρωθεν ἐρχόμενον ἔθνος. ἀπ' ἄκρου θεμελίου τοῦ οὐρανοῦ, τοῦτ' ἔστιν, ἐξ αὐτῶν τῶν περάτων τῆς C Μηδικῆς, καὶ τῶν ἐσωτάτων γῆς τῆς βορειοτάτης. ὅτῳ δὲ κατὰ βούλησιν Θεοῦ τὴν ἔφοδον ἐμβεβήκασιν ὁπλομάχοις αὐτοὺς τοῦ κυρίου καλεῖ, ἤρξατό τε φησὶ πρὸς τὸ καθαφθεῖραι τὴν οἰκουμένην ὅλην, καὶ οὐχὶ δὴ πᾶσαν τὴν καθ' ἡμᾶς. ὅτε γὰρ τοῦτο γεγονὸς εὑρήσομεν ἐπὶ τε Κύρου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ. οἰκουμένην δὲ ἀποκαλεῖ τὴν Χαλδαίων, ἀφ' ὅτι τὸ πλεῖστον εἶχε τῆς εὐρύσης ἀμέτρως, καὶ οἷς οἰκουμένη φιλονεικεῖν, ἀφ' ἑαυτῆς τῶν ὁμοιοτρόπων πληθύν.

E Ὀλολύξατε, ἐγγὺς γὰρ ἡ ἡμέρα κυρίου, καὶ σὺντριβὴ παρὰ Θεοῦ ἥξει. ἀφ' οὗτο πᾶσα χεὶρ ἐκλυθήσεται, καὶ πᾶσα ψυχὴ ἀνθρώπου θλιβήσεται. καὶ ταραχθήσονται οἱ πρέσβεις, καὶ ὠδῖνες ἕξουσιν, ὡς γυναικὸς τικτούσης. καὶ συμφορήσουσιν ἕτερος πρὸς τὸν ἕτερον. καὶ ἐκπαγήσονται, καὶ τὸ πρόσωπον αὐτῶν ὡς φλὸξ μεταβαλοῦσιν.

Ὡς ἐλπίδος ἀπάσης ἀφῃρημένης, ὡς σχεδὸν

tenebræ offundentur sole oriente, & luna non dabit lucem suam. Et mandabo vniuerso orbi mala, ac impiis peccata sua, delebo insolentiam iniquorum, & insolentiam superborum deprimam.

Perspicuè his verbis conatur docere, quid tandem causæ sit, cur principes inter se condoleant, faciémque veluti à flamma mutent. Cum enim vaticinarentur, vt dixi, illis, ex animi ipsorum sententia, idque Babyloniis omnibus: spe verò excciderint: propterea dicit, Mœrore erunt pleni. Inuasit enim eos insanabilis dies, vniuersitatis Domino eam inducente: Diem rursus vocat tempus, quo diuina hæc & ineuitabilis ira extitit, vt terram Chaldæorum in vastitatem redegerit, & peccatores ex ea perdiderit. Nec quasi ibi quidam essent ab ira immunes, propterea quod essent boni viri, idcirco dicit perditurum se peccatores: quin hoc nomen potius omnibus Chaldaicæ regionis habitatoribus iure competere poterit, quippe qui omnes nequam fuerint, & idololatræ. Quoniam verò magnitudo calamitatum quandoque humanam mentem tantùm non caligine & tenebris opplet, vt etiam cùm dies sit, lux solis abesse existimetur, & ad lumen præbendum omnis ille ornatus cæli & ipsius lunæ orbis inefficax esse videatur: ideo, inquit: Astra cæli, & Orion, & omnis ornatus cæli lumen non dabunt, & tenebræ Babyloniis seu menti Babyloniorum offundentur, etiam sole oriente, & luna splendente, etiamsi elementa lumen suum non contraxerint, sed quòd illi velut præ magno metu diuinæ iræ subiecti essent, & animo noctem & tenebras haberent. Mandabo autem, inquit, vniuerso orbi mala: Mandabo, ait, pro minabor, vel inferri præcipiam vt superbiam iniquorum euertam, & superbos illos, nimirum arrogantes deprimam. Fastuosa enim semper & dissolutissima fuit Assyriorum natio, & porrò Deo inuisa. Quicquid enim bonum est, nullo apud eos in honore habebatur: omnia autem fuerunt ad vniuersitatis Deum offendendum comparata. Sciendum verò qui interpretati sunt diuinam scripturam, Orionis fecisse mentionem, vt inde vnum aliquod ex astris insignissimum, significarent; nec,

A σκοτισθήσεται τὸ ἡλίου ἀνατείλαντος, καὶ οὐ σελήνη οὐ δώσει τὸ φῶς αὐτῆς. καὶ συντελέσω τῇ οἰκουμένῃ ὅλη κακὰ, καὶ τοῖς ἀσεβέσι τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν. καὶ παύσω ὕβριν ἀθύμων, καὶ ὕβριν ὑπερηφάνων ταπεινώσω.

Ἀναφανδὸν ἐν τούτοις διδάσκειν πειρᾶται, ὁποίας ἔστιν ἡ προφάσις τὸ συμφορήσαι μὲν πρὸς ἀλλήλους τοὺς ἄρχοντας, μεταβαλεῖν δὲ τὸ πρόσωπον ὡς ἀπὸ φλογός. ὅθεν γὰρ κατεμέμφοντο μέν, ὡς ἔφην, τὰ κατ' οἶκον ἑαυτοῖς,
B καὶ πᾶσι τοῖς Βαβυλωνίοις. διημάρτηκασι δὲ τῆς ἐλπίδος· τοιγαροῦν, φησὶ, καὶ κατηφείας ἔσονται μεστοί. ἐφέστηκε γὰρ αὐτοῖς αἰάτου ἡμέρα, τὸ πάντων κυρίου αὐτὴν ἐπάγοντος. ἡμέραν δὲ πάλιν ὀνομάζει τὸν χρόνον, καθ' ὃν γέγονεν ἡ θεία τε καὶ ἀνυβρίστητος ὀργὴ, ὡς πεπλῆσαι τὴν τῶν Χαλδαίων ἔρημον, καὶ τοὺς ἁμαρτωλοὺς ἀπολέσαι ἐξ αὐτῆς. καὶ δή που πάντως ὡς εἰκὸς ἐκφεύξονται, οἱ δὲ
C ἔξω πίπτουσι τῆς ὀργῆς δῆλόν ἐστι) χρηστοὶ, τοὺς ἁμαρτωλοὺς ἀπολέσας φησὶ· ἅπασι γὰρ μᾶλλον τοῖς τῶν Χαλδαίων οἰκοῦσι χώραν ἁρμόσειεν ἂν εἰκότως τοιοῦτόν, ἅτε φησὶ τὸ πάντας πονηροὺς εἶναι καὶ εἰδωλολάτρας. ὅθεν γὰ μεγέθη τῶν συμφορῶν ἔασι, ὅτε μηδενὸς καὶ σκότους καὶ ἀχλύος τὸν ἀληθέστατον καταπίμπλασι νοῦν, ὡς καὶ ἡμέρας ὕστερα ἀπεινὰ δόκειν τὸ ἡλίου τὸ φῶς, ἀπροσκοπεῖν δέ πως εἴσω τὸ δυνάσθαι καθορᾶσαι φημὶ, καὶ πάντα τὸν κόσμον τὸν ὑφανοῦ, καὶ αὐτῆς τῆς σελήνης τὸν κύκλον· τοιγαροῦν φησιν. οἱ γὰρ ἀστέρες τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ὁ Ὠρίων, καὶ πᾶς ὁ κόσμος τοῦ ὑφανοῦ τὸ φῶς οὐ δώσουσι. σκοτισθήσεται γὰρ τοῖς Βαβυλωνίοις, ἤτοι τῶν Βαβυλωνίων τὸν νοῦν. καὶ ἀνέχοντος τοῦ ἡλίου, καὶ ἀναλαμπούσης σελήνης, καὶ τοι τῶν χειμερίων οὐρανίων τὸ φῶς, ἀλλ' ὡς ἐκ πολλοῦ δείματος καὶ τῆς θείας ὀργῆς ἐκπεπληγμένων, νύκτα τε καὶ σκότος ἐχόντων εἰς νοῦν. συντελέσω γὰρ, φησὶ, τῇ οἰκουμένῃ ὅλη κακά. τὸ συντελέσω, φησὶν, ἀντὶ τοῦ, ἀπειλήσω, ἤγουν ἐπενεγθῆναι προσάξω, ὥστε καὶ ὕβριν ἀθύμων καταλῦσαι, ταπεινώσας τοὺς ὑπερηφάνους, αὐτοὺς δηλονότι τοὺς ἀλαζόνας. ἐπιτήδειον γάρ
E πως ἀεὶ καὶ ἐξιτηλότατον τὸ Ἀσσυρίων γέγονεν ἔθνος, καὶ πρὸς γε τούτῳ θεομισές. τετίμηται γὰρ παρ' αὐτοῖς τῶν μὲν ἀρίστων οὐδέν. ἅπαν γὰρ μᾶλλον τὸ καλλύπειν πεφυκὸς τὴν ὅλων θεόν. ἰστέον δὲ ὅτι οἱ τὰ θεῖα διερμηνεύσαντες γραφὴν Ὠρίωνος πεποίηται μνήμην, ἐν τῷ ἀστέρων τὸ ἐπισημότατον δι' αὐτοῦ σημαίνοντες, καὶ ὑπὲ

που πρώτως τὰς Ἑλλήνων περιφρείας κατακολουθήσαντες τὰ τοιάδε φησὶν, καὶ τερατεύσασθαι δὲ μᾶλλον τῷ καὶ σὺν ἡδονῇ ὀνόματι, καθάπερ ἀμέλει καὶ ἐν τῷ Ἰὼβ γέγραπται· ὁ ποιῶν Πλειάδα καὶ Ἑσπερον καὶ Ἀρκτοῦρον καὶ ταμίεια Νότου.

Καὶ ἔσονται οἱ καταλελειμμένοι ἔντιμοι μᾶλλον ἢ χρυσίον ὀβρυζον· καὶ ὁ ἄνθρωπος μᾶλλον ἔντιμος ἔσται, ἢ ὁ λίθος ὁ ἐκ Σουφείρ.

Λαλοῦσι μὲν καταχρηστικῶς οἱ μακάριοι προφῆται, καὶ τὴν θείαν τε καὶ ἄφραστον δύναμίν τε καὶ δόξαν δεχόμενοι καὶ νοῦν, αἴρεσιν ὑφιᾶσι φωνάς, καὶ μεγέθη τοῖς διηγήμασιν ὑπεροδεύουσι τὰ ὑπαίρετα. ἀεὶ δὲ πως ὀργιζομένῳ Θεῷ συγκαταθήγεται πρὸς ὀργὰς, ἡ κτίσις, δυσχεράντος πρώτως τοῦ αὐτῷ τὸ πᾶσι προσάπτοντος. καὶ γοῦν ἀπρίξετο μὲν Αἰγυπτίοις, ἀπρόσκλητον ἡ κτίσις οὐκ ἐῶσα. μετῆσαι μὲν γὰρ εἰς αἷμα τὸ ὕδωρ, ἔζεσε δὲ καὶ ἡ γῆ βατράχους, καθὰ γέγραπται, καὶ διῆλθε χάλαζα ὁ ἄνεμος. καὶ μὴν καὶ βάτος, καὶ τέκνα πάσης αὐτῶν τὴν χώραν κατεσκίδνατο σκότος. σύνοιδα δὲ μοι θυμωθήσεσθαι, φησὶ, καὶ αὐτὸς ὁ ἄνεμος, καὶ οὐ βαθεῖαν γῆν σφαλήσεται. Ἅμα δὲ θυμοῦ ὀργῆς κυρίου. συνεκπολεμεῖ γὰρ ἡ κτίσις ὅτι τοῖς ἀφρονας καὶ λελυπημένοις δεσπότου, μονονουχὶ συνεκθίσασθαι καὶ ἡ αὐτὴ πρὸς τοῦτο. πάντα γὰρ τῇ ἐναρμονίᾳ συντρέχει βουλῇ, καὶ οὐδέν ἐστι τῶν ὄντων, ὃ μὴ τοῖς θείοις νεύμασι, καὶ ἀβουλήτως φέρηται.

A dum ista dicunt, Græcorum incantamenta sequuti sunt, sed potius abusi sunt nomine vsitato & trito, quemadmodum profecto etiam in Iob scriptum est: Qui facit Pleiadas & Vesperum, & Arcturum, & promptuaria Noti.

Et erunt superstites pretiosiores auro obrizo, & homo pretiosior erit lapide ex Saphiro.

Pretiosum in his quid sit, quærendum est. Itaque dicit terram Babyloniorum, & totam regionem Assyrio-
B rum ea paucitate virorum laboraturam, vt viuos in ea reperire futurum sit difficile, tantámque raritatem superstitum, quanta est lapidum Indicorum, & auri probatissimi. Videtur enim eiusmodi apud quosdam in honore esse & pretio, eò quòd difficulter admodum parabilia sint, & quòd pauca sint, & ratò inueniantur. Vt igitur, inquit, quæ apud homines in admiratione sunt, paratu difficilia sunt, pretiosi la-
C pides, & aurum obrizum, id est, spectatissimum: sic erunt & pauci & ratò, qui è bello derelicti cateruam bellatorum effugient.

Cælum enim irascetur, & terra concutietur à fundamentis suis propter furorem iræ Domini Sabaoth, eo die quo venerit furor eius.

Loquuntur hyperbolicè beati prophetæ, & diuinam ac inexplicabilem potentiam ac gloriam animo capientes,
D altè voces exaggerant, & magnitudinem eximiam in narrationibus suis considerant, ac semper irato Deo, simul etiam ad iram excuitur serua creatura, omnino eam huc excitante eo, qui omnibus imperat. Succensuit quippe ille Ægyptiis: Creatura autem cessare non sustinuit. Transiuit quippe in sanguinem aqua, scaturiuit terra ranas, cælum demisit grandinem, profundæ tenebræ trium dierum spacio per totam eorum regionem dissipatæ sunt, sicut
E scriptum est. Itaque, inquit, irascetur etiam ipsum cælum, & velut à fundamentis terra concutietur propter furorem iræ Domini. Pugnabit enim vnà aduersus stultos ipsa creatura, & commoto Domino, etiam ipsa ad hoc propemodum instructa est. Omnia siquidem cum suprema voluntate conspirant atque concurrunt, & nihil est in rerum natura, quod non diuino nutui cedat etiam inuitum.

Et erunt relicti quasi damula fugiens, A *& quasi ouis errans, & non erit qui congreget, ita vt homo ad populum suum reuertatur, & homo in regionem suam expellatur. Qui enim captus fuerit, opprimetur, & qui congregati fuerint, occumbent gladio. Et filios eorum coram eis elident, domos diripient, & vxores habebunt.*

Καὶ ἔσονται καταλελειμμένοι ὡς δορκάδιον φεῦγον. καὶ ὡς πρόβατον πλανώμενον, καὶ οὐκ ἔσται ὁ σώζων, ὥστε αὖθις πρόσωπον εἰς τὸν λαὸν αὐτοῦ, ἀποστραφῆναι. καὶ ἀνθρωπον, εἰς τὴν χώραν αὐτοῦ διαβῆναι. ὃς γὰρ ἐὰν ἁλῷ, πληγήσεται, καὶ οἱ τινες συναχθέντες εἰσὶ μαχαίρᾳ πεσοῦνται, καὶ τὰ τέκνα αὐτῶν ἐνώπιον αὐτῶν ῥαγήσονται, καὶ τὰς οἰκίας αὐτῶν προνομεύσουσι, καὶ τὰς γυναῖκας αὐτῶν ἕξουσιν.

Paucos relictos fore dicit, veruntamen eos parum viriles, & maximè imbelles, cóque timiditatis ac vecordiæ deiectos, vt nihil aliud in votis habeant, quam vt fugiant solum, instar damæ: & vt seruentur, inquit, cum dedecore, prorsúsque renuant hostilem incursionem propulsare. quòd autem sine præfecto & sine principe maneant, etiam hi numero pauci, subindicat, cùm dicit: Velut ouem errantem fore, sine pastoris cura, & à pascuis procul palantem, vt etiam à septis consuetis procul absit. Non enim erit, inquit, qui congreget, vt homo ad populum suum conuertatur, & homo ad regionem suam impellatur. Illud autem, Impelli, dixit, pro abduci, etiamsi grata sit sua cuique regio, & patrio victu nihil præstantius: verum, inquit, rerum charissimarum priuatio iucunda erit, propterea quòd quisquis deprehensus fuerit, statim pereat, fiátque materia gladii Medorum. Euenturum quoque & aliud longè tristissimum, prophetica confirmat oratio. Filios, inquit, eorum, coram ipsis allident, domos diripient, & vxores id habebunt. Quid autem parentibus liberorum cæde possit esse molestius? Imò nónne omni supplicio grauius & intolerabilius, domos videre direptas; & vxorum pudicitiam victorum intemperantiæ obnoxiam? Beatus Psalmographus eiusmodi quiddam alicubi commemorat: Nam de Babyloniis verba faciens? Beatus, inquit, qui tenebit & allidet paruulos tuos ad lapidem. Cæterùm hæc quidem historicè Assyriæ, eiúsque vrbibus & regionibus contigerunt, quia omnes etiam idololatræ & insolentes non tolerabiliter, & Dei hostes acerbè & magiæ periti artifices extiterunt: Ipsi verò sanctam ciuitatem depopulati sunt, & Dei sortem, id

Ἐναριθμήτους κομιδῇ τοὺς πρωτοφθέντας ἔσεσθαί φησι. πλὴν καὶ αὐτοὺς ἀνάνδρους τε καὶ ἀφιλομαχωτάτους, καὶ δειλίας εἰς τοῦτο κατερραγμένους, ὡς οὐδὲν ἕτερον ἐλέσθαι ὁρᾶν, πλὴν ὅτι μόνον τὸ φεύγειν, ὡς ἴσως δορκάδι, καὶ τὸ ἀπήμονα σώζεσθαι, φησὶν, καὶ ἀπειπεῖν εἰς ἅπαν τὸ κἂν χρῆν αὐτομαχῆσαι μόνον τοῖς τῶν πολεμίων συμφοραῖς. ὅτι δὲ ἀνεπισκέπτητοί τε καὶ ἄναρχοι μενοῦσι, καίτοι ὄντες ἀριθμῷ βραχεῖς, ἐπεμφαίνει λέγων, ὡς πρόβατον ἔσεσθαι πλανώμενον, καὶ τῆς τοιμαίνοντος ἐπιμελείας ἐξερημωθὲν, καὶ ἔξω που νομῆς ἰὸν, ὡς καὶ σπανίως τῶν κατειλημμένων ἐλέσθαι μάχεσθαι. οὐ γὰρ ἔσται, φησὶν, ὁ σώσων, ὥστε αὖθις πρόσωπον εἰς τὸν λαὸν αὐτοῦ ἀποστραφῆναι, καὶ αὖθις πρόσωπον εἰς τὴν χώραν αὐτοῦ διαβῆναι. ὃ δὲ διαβῆναι, φησὶν, ἀντὶ τοῦ ἐπιμεληθῆναι, καίτοι φίλην ἅπασιν ἡ χώρα, καὶ πατρῴων ἐπιτηδευμάτων ἄμεινον οὐδέν. ἀλλά καὶ τῶν ὅτων αὐτοῖς φιλαιτάτων ἡ στέρησις ἡδεῖα φησὶ, δηλοῦσι δὲ πομπὰ τὸν ἁλισκόμενον πᾶσα χρῆμά τε ὀλόλυξις . . .

. . . συμβήσεσθαι δὲ καὶ ἕτερον τῶν ὁπὸ μάλιστα πεφυκότων αἰτίαν ὁ προφητικὸς διαμυθίζεται λόγος. τὰ γὰρ τέκνα αὐτῶν, φησὶν, ἐνώπιον αὐτῶν ῥαγήσονται, καὶ τὰς οἰκίας αὐτῶν προνομεύσουσι, καὶ τὰς γυναῖκας αὐτῶν ἕξουσι. τί δ' ἂν γένοιτο τοῖς γεγυνηκόσι δυσαλγέστερον τῆς τῶν τέκνων σφαγῆς; ἢ πῶς οὐχ ἁπάσης αἰτίας δυσφορητότερον, ὁ ἰδεῖν μὲν οἴκους διηρπασμένους, σεμνότητα δὲ γυναικῶν ἀδικουμένην, καὶ τῆς τῶν κεκρατηκότων ἀσελγείας ὑπενηνεγμένην. μέμνηται που καὶ ὁ μακάριος ψαλμῳδὸς τοιούτου κακοῦ. ποιούμενος γὰρ τοὺς λόγους περὶ τῆς Βαβυλωνίων, μακάριός φησιν, ὃς κρατήσει, καὶ ἐδαδαφίεῖ τὰ νήπιά σου πρὸς τὴν πέτραν. ἀλλὰ ταυτὶ μὲν ἱστορικῶς τῇ τῆς Ἀσσυρίων συμβέβηκε χώρᾳ, καὶ ταῖς ἐν αὐτῇ πόλεσί τε καὶ χώραις, ὅτι καὶ πάντες εἰδωλολάτραι καὶ ἀλαζόνες ἄφορτοι, καὶ θυμάχοι δεινῶς, καὶ μάγου τέχνης ὑπουργήμονες. αὐτοὶ δὲ καὶ τὴν ἁγίαν πεπορθήκασι πόλιν, καὶ τὸν τοῦ Θεοῦ κλῆρον καταδηώσαντες, τοῦτ'

ἔστι, τὸν Ισραὴλ, ὡς τῇ τῶν δορυκτήτων μοίρᾳ πεποιημένοι, τὴν ἀσύνηθη τῆς δουλείας αὐτοῖς ἐπέθηκαν ζυγόν. καὶ σήσεται μὲν ὁ περὶ τούτων λόγος, οὐκ ἐν γε τῇ κατὰ μόνα τὴν ἱστορίαν, καὶ τοῖς ἐμφανῶς γεγονόσιν. ἔξεστι δὲ μᾶλλον τοῖς ἐθέλουσι νοῆσαι καὶ πνευματικῶς, εἰ δὴ μεταθείοιεν δὲ φυσῶς τὴν γεγονότων τὴν δύναμιν, ὅπῃ τε αὐτὸν τὴν ἁπάσης κακοφαυλότητος εὑρέτην, τὸν θεομάχον τε καὶ ἀπηνέστατον, φημὶ δὴ τὸν Σατανᾶν, μάλιστ' ὅτι τῆς προφητείας ὁ λόγος τὸ Χριστοῦ μυστήριον προεστενεγκών, καὶ τὴν ἐπ' αὐτῷ προσαγόρευσιν δὴ μάλα πεποιημένος, εἰσκεκόμικε γείτονα τὴν κατὰ Βαβυλῶνος ὄρασιν μονονουχὶ τὴν ἀκροωμένων τὸν νοῦν καταθήγων ὅπῃ τὸ μὲν χρεὼν ἀνοῆσαι, καὶ πνευματικῶς τὰ ἰσοεικῶς γεγονότα, κατά τε αὐτὴν Βαβυλῶνος, καὶ μὴν καθ' ὅλης τῆς Ασσυρίων γῆς. κατέληξε δὴ οὖν οὐδέπω ποτὲ πολυτρόπως ἀντιβουλεύων τοῖς Θεῷ δουλεύουσιν ὁ δράκων ὁ ἀποστάτης, ἕλκει ταῖς καὶ μάλα νεανικῶς, εἰς ὃ αὐτῷ δοκεῖ ἀεὶ καταγρέφων, καὶ ἀποφέρει πλῆσάς, οἷα δὴ αἰχμαλώτους ἑλών, καὶ τοῖς τῶν παθῶν σύροις βόθροις, δουλείας τε ὥσπερ αὐτοῖς ἐπιτιθεὶς δεινόν τε καὶ ἀνεξίτηλον ζυγὸν καταγαυριᾷ τῶν εἰλημμένων, καὶ ἀλαζονεύεται, καθάπερ ἀμέλει καὶ οἱ τῶν Ασσυρίων κατ' ἐκείνους βασιλεύοντες ἐπεχαιρον τοῖς ἐξ Ισραὴλ, ὅτι γῆς τῆς αὐτῶν ἔξω γεγονότες καὶ πόλεως τῆς ἁγίας δεδουλεύκασι τοῖς ἀλλοφύλοις. ἀλλ' οὐ μέχρι πάντως ἡ τοῦ βδελύγματος τυραννὶς κατήρκεσε τοῖς διηρπασμένοις. ἐγήγερται γὰρ ὁ τοῦ σωτῆρος σημεῖον, τοῦτ' ἔστιν, ὑπενίκιους ᾠδὰς αἰρετίσαμεν τῷ δι' ἡμᾶς καὶ ὑπὲρ ἡμῶν νικήσαντι· πεποιήμεθα δὲ καὶ τὴν ὀρθῆς πίστεως τὴν ὁμολογησίαν. τοῦτο γὰρ οἶμαι δεῖ δ', ὑψώσατε τὴν φωνὴν ἐπ' αὐτούς. ἀντεπάλλεται γὰρ καὶ ὁ κύριος ἔρχεσθαι ἔθνει ὁπλομάχῳ, δῆλον δὲ ὅτι τῶν ἁγίων, οἷς ἡ μάχη καὶ ὁ πόλεμος οὐ πρὸς αἷμα καὶ σάρκας, πρὸς ἀρχὰς γὰρ μᾶλλον καὶ ἐξουσίας, καὶ τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ σκότους τούτου, πρὸς τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρείας ἐν τοῖς ἐπουρανίοις. οἳ καὶ ἀντετάξαντο καὶ νενικήκασιν, κρατοῦσι γὰρ καὶ εἰς δεῦρο, καὶ ὃ τῶν ἀντικειμένων δυνάμεων ἐκπολιορκοῦσι σῖφος, καὶ οἷά τινα πόλιν τὴν εἰδωλολατρείαν ἐκπεπορθήκασι, τὴν πάλαι δηλονὼ καὶ ἀχείρωτον. κατὰ μεγαλοδοσίαν γὰρ τῶν ἀνθεστηκότων οἱονεὶ στρατηγοῦντος Χριστοῦ, καὶ σὺν ἁγίοις ἀγγέλοις ἁγίοις συμπαραζόντων ἀγίων ἀγγέλων, ὥστε καὶ διαριθμήτους εἶναι πάμπαν τοὺς τὰ ἐκείνων ἔτι σέβοντα κράτη, εἶναι δὲ αὐτοὺς οἰκτρούς καὶ ἀναίσθητους καὶ ἀνοήτους, καὶ

A est, Israelem vastarunt, captiuorum loco ac numero habentes, nouum ac inconsuetum illis iugum seruitutis imposuerunt. Consistet autem hæc de illis oratio, non solùm in his quæ historicè & conspicuè gesta sunt, sed etiam qui volunt, poterunt intelligere spiritualiter, si rerum gestarum vim ad ipsum omnis vitiositatis inuentorem, Dei hostem immanissimum, Satanam inquam, prudenter traducant, maximè quo-
B niam prophetica oratio, Christi mysterio præscito, & prædictione de eo optimè iam adhibita, vicinam contra Babylonem visionem introduxit, tantùm non auditorum mentes excitans, vt quæ historicè & contra Babylonem, & contra vniuersam terram Assyriorum facta sunt, spiritualiter intelligantur. Itaque Draco iste apostata multis modis Dei cultoribus insidias struere nunquam destitit, incumbitque acerrimè, semper ad id quod sibi videtur transuersim abripiens, comprehensósque
C tanquam captiuos sæpe abducit, & in perturbationum voragines præcipitat, & iugo seruituris duro & ineuitabili illis imposito, in captos gloriatur, & insolescit: quemadmodum sanè qui apud Assyrios olim regnarunt, insultabant Israelitis, quòd à sua terra & sancta ciuitate extranei, alienigenis seruierint. Sed non semper Diaboli tyrannis in eos quos diripuit, obtinuit. Excitatum enim est Seruatoris signum, id est, pretiosa crux, nósque contra illum iubila-
D uimus, id est, victrices odas obtulimus ei, qui propter nos & nostra causa vicit, & rectæ fidei confessionem edidimus: hoc autem est, vt arbitror, illud: Eleuate vocem contra eos. Præcepit etiam Dominus venire genti bellatrici, videlicet sanctorum, quibus lucta & bellum est, non contra sanguinem & carnem, sed potius contra principatus, & potestates, & mundi dominos, rectores tenebrarum harum, aduersus spiritualia nequitiæ in supercælestibus. Hi acie con-
E trà instructa vicerunt, & adhuc obtinent, & aduersariarum potestatum agmen oppugnant, & idololatriam veluti ciuitatem quandam depopulati sunt: Palæstinam inquam, quantumuis nulla manu expugnabilem. Superiores autem euaserunt aduersariis, Christo veluti exercitũ ductãte, & sanctis Angelis simul pugnantibus, ita vt pauci omnino sint hi, qui eorum potestatem adhuc venerantur, sintque etiam miseri, & imbelles, &

meticulosi

meticulosi, quique prorsus desperent se resistere posse iis qui Christo seruiunt. Cæterùm percurrat hac visionem & reliqua verba quæ sequuntur, aliquam eiusmodi spiritualis sensus notitiam eliciat quisquis prudens est, valétque parabolam & tenebrosum sermonem, dictáque sapientum ac ænigmata cognoscere.

A ἀπειρηκόσας πάντελῶς τὴν αἴτησιν, τῷ τοῦ γε φημὶ τοῖς Χριστῷ δουλεύουσας. ὑπιτρέχων δὲ τὴν ὄρεξιν καὶ τῶν προκειμένων τὰ καθ' ἕξης, τοιαύτης τινὸς θεωρίας πνευματικῆς συλλεγέτω γνῶσιν πᾶς εἴ τις ὑγιὴς νοῦν ἔχει, σύνεσίν τε δυνάμενος παραβολὴν καὶ σκοτεινὸν λόγον, ῥήσεις τε σοφῶν καὶ αἰνίγματα.

Ecce ego suscito vobis Medos, qui despiciunt argentum, nec auro opus habent. Arcus iuuenum conterent, & liberorum vestrorum non miserebuntur, nec filiis tuis parcent oculi eorum. Et erit Babylon, quæ vocatur Inclyta, à rege Chaldæorum, quemadmodum subuertit Deus Sodomam & Gomorrham: non habitabitur vllo æuo: neque ingredientur in eam per multas ætates. Nec transibunt eam Arabes, neque pastores requiescent in ea.

Ἰδοὺ ἐγὼ ἐπεγείρω ὑμῖν τοὺς Μήδους, οἳ οὐ λογίζονται ἀργύριον, οὐδὲ χρυσίου χρείαν ἔ- B χουσι. τοξεύματα νεανίσκων σύντρίψουσι, καὶ τὰ τέκνα ὑμῶν οὐ μὴ ἐλεήσουσιν, οὐδὲ ὑπὲρ τοῖς τέκνοις ὑμῶν φείσονται οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν. καὶ ἔσται Βαβυλὼν ἡ καλουμένη ἔνδοξος ὑπὸ βασιλέων Χαλδαίων. ὃν τρόπον κατέστρεψεν ὁ Θεὸς Σόδομα καὶ Γόμορρα, οὐ κατοικηθήσεται εἰς τὸν αἰῶνα κρόνον, οὐδ' ὡς μὴ εἰσέλθωσιν εἰς αὐτὴν ἕως πολλῶν ἡμερῶν, οὐδ' ὡς μὴ διέλθωσιν αὐτὴν Ἄραβες, οὐδὲ ποιμένες, οὐ μὴ ἀναπαύσονται ἐν αὐτῇ.

Luculentissimam deinceps in his facit belli prædictionem, & velut adumbratione quadam & obscuritate, quam sermonibus suis offudit, circuncisa nudam & propalàm ac velut in conspectu collocat eam, quæ mox affutura est, calamitatem. Venient enim, inquit, venient Medi, non corrupti pecunia, non largitiones vestras curantes, imò superiores erunt velut opportunè, omnibus maximo studio ab illis & elaboratione comparatis, vt arcus iuuenum, conterant. Si quis enim Barbarorum infestationes & expeditiones contra regiones & vrbes factas, consideret: non aliam ob causam fieri reperiet, quàm vt spolient & rapiant, & opes vndique obuenientes coacerueni. Cæterùm, inquit, Medi non capientur quæstu, & lucrum despicient, vt Babylonicum supercilium deprimant. Nam sagittandi dexteritate plurimum gloriantur, & artis eius peritiam maximi faciunt, Inferiores tamen erunt hostibus. Asperi autem & immites adeò erunt victores, vt miserandæ etiam ætatis nulla capi velint misericordia, neque pereuntibus miserabiliter infantibus, vllam humanitatis lachrymam profundere. Sed Babylon, quæ Inclyta vocatur à rege Chaldæorum, ad eam redigetur vastitatem, inquit, vt à combustis Sodomis & Gomorrhis nullo modo differat: neque incoletur, quam fugient perinde finitimi, at-

C Φιλερωτάτην ἐν τούτοις ποιεῖται λοιπὸν τὴν πολέμου τὴν προαγόρευσιν, καὶ ὥσπερ τι κατασκίασμα τοῖς λόγοις ἐπερρίμμενον τὴν ἀσάφειαν περιελών, γυμνὴν καὶ ἀναφανδὸν καὶ οἷον ἐν ὄψει πάσῃ τὸ ὅσον οὐδέπω προσομιλοῦσαν συμφορὰν. ἥξουσι γὰρ ἥξουσιν οἱ Μῆδοι, φησὶν, ἀργυρίου μὲν ἡττώμενοι καὶ δωροδοκίας τὸ παρ' ὑμῶν ἀπεφαινηκότες, ἀμείνους δὲ μᾶλλον ὡς ἐν καιρῷ γεγονότες, καὶ τὸ ὅτι μάλιστα ἀφ' ἁπάσης αὐτοῖς τε- D χνίμων, ἵνα τοξεύματα νεανίσκων συντρίψουσιν. εἰ μὲν γάρ τις λογίσαιτο τὰς τῶν βαρβάρων ἐφόδους, αἰτίαν ἄν γένοιντο τῷ χαρὰν ἢ πόλεων, ἄλλου τινὸς ἕνεκα ἁρπαγῆς ἐπὶ ῥητόν, πλὴν ὅτι μόνου τοῦ ἁρπάσαι χάριν, ἃ θέσιν ἐχρημάτισεν ποιεῖσθαι τὴν παρεμπίπτουσαν. ἀλλ' ἔσονται, φησὶ, καὶ λημμάτων ἀμείνους οἱ Μῆδοι, καὶ κερδῶν ἀφέλησιν, ἵνα τὸ τῶν Βαβυλωνίων ὀφρὺ καταπάσωσι. μέγα μὲν γὰρ ἀεί πως αὐτοῖς ὑπὲρ τὰς τοξείας φύσημα, καὶ ὃ δ' ἂν τύχῃ ἐν τούτοις ποιοῦνται πρὸ πολλοῦ. ἀλλ' ἥττους E ἔσονται τῶν ἐχθρῶν. σκληροὶ δὲ οὕτω καὶ ἀφιλοικτίρμονες οἱ νενικηκότες, ὡς μηδὲ τὴν ἐλεεινὴν ἡλικίας φθορὰν οἰκτεῖραί τινα, μήτε μὴν οἰκτεῖραι ἀπολλυμένων νηπίων, ὃ δὲ ἐξ ἡμερότητος ὑπισάξαι δάκρυον. Βαβυλὼν ἡ καλουμένη ἔνδοξος ὑπὸ βασιλέως Χαλδαίων, πρὸς τοῦτο φησὶν ἐρημίας κατοικήσεται, ὡς κατ' οὐδένα τρόπον διενεχθῆναι τὴν ἐμπεπρησμένων Σοδόμων τε καὶ Γομόρρας, ἔσται δὲ καὶ ἀοίκητος. φυκτὴ δ' ὅτως καὶ τοῖς ὁμορίοις,

ὡς ἔθνους μακρόθεν ἐλθόντος ἀυτὴν, ὡς μηδὲ ποιμένας τοὺς ἐξ Ἀραβίας κατοικεμένους τὰ ἴδια θρέμματα ἐν αὐτῇ. Ἀφανὴς δ' ἡ ἐρημωθήσεται παντελῶς. ἰστέον δ' ὅτι τὰ Σαρακηνῶν ἔθνη, καὶ μέχρις αὐτῆς διήκοντα τῆς Ἀσσυρίων, καὶ τὴν ἐσωτάτην νεμομένους ἔρημον Ἀραβας ὀνομάζει. γείτονα γὰρ ἔχουσι τὴν Ἀράβων. εἰκὸς δ' ἐστὶ καὶ αὐτοὺς τοὺς ἐξ Ἀραβίας Σαρακηνοὺς ἀναμὶξ τοῖς Ἀσσυρίων ἐρήμοις περιφοιτᾶν.

A que qui è longinqua gente eam peragrant, vt ne Arabes quidem pastores, in ea pecora sua velint pascere, quòd omnino desolata sit & deserta. Sciendum autem eum gentes Saracenorum, & quæ ad ipsam terram Assyriorum pertingunt, & intimam eremum incolunt, nominare Arabas. Vicinam namque habent terram Arabum. Et probabile est illos ex Arabia Saracenos, promiscuè Assyriorum deserta obambulare.

Καὶ ἀναπαύσονται ἐκεῖ θηρία, καὶ ἐμπλησθήσονται αἱ οἰκίαι ἤχου. καὶ ἀναπαύσονται ἐκεῖ σειρῆνες, καὶ δαιμόνια ἐκεῖ ὀρχήσονται. καὶ ὀνοκένταυροι ἐκεῖ κατοικήσουσιν. καὶ νοσσοποιήσουσιν ἐχῖνοι ἐν τοῖς οἴκοις αὐτῶν. ταχὺ ἔρχεται καὶ οὐ χρονιεῖ.

Et requiescent ibi bestiæ, & implebuntur domus sonitu; ibi requiescent Sirenes, ibi saltabunt dæmonia, & onocentauri ibi habitabunt, nidos construent in domibus eorum erinacei. Citò venit, & non tardabit.

CAP. XIV.

Φίλον πως ἀεὶ τοῖς ἀνημέροις τῶν ζώων ἐνδιαίτημα ποιεῖται τὰ τῶν χωρίων ἤρημωμένα, καὶ πόλις ἐρημουμένη τελείας τε ὅσας αὐτοῖς, καὶ μᾶλλον ἢ θύρας ταῖς κατεδύσεις ἀποτελεῖ αὐθερόφους τε καὶ ἐκδεχομένας, ὡς ἀπό γε τοῦ συμβεβηκότος αὐθημάτως ἐξηυρημένας ἐν ἐρήμοις τε καὶ τοῖς σιωπῶσι τῶν τόπων, ἤχῳ ὡς ἰσχνῇ, καὶ οἷς ἀπὸ σιγῆς τὴν ἀγέλην οὐκ οἶδ' ὅπως αἰσχύνεσθαι τε καὶ ταῖς τῶν ἠρεμούντων ἀκοαῖς εἰσκρίνεσθαι. ὁκοιοῦν θηρία μᾶλλον ἀναπαύσεται φησιν, ἤχου δ' αἱ οἰκίαι πληθήσονται· τοῦτ' ἔστιν, οὐδένα παντελῶς τὸν οἰκοῦντα ἔχουσαι, τὴν ταῖς ἐρημίαις προπεπουσαν ἤχῳ κατακτήσονται. ὀρχήσονται δ', φησὶν, ἐκεῖ καὶ δαιμόνια. φασὶ γάρ πως ἐκ αὐτὰ τοῖς ἠρεμοῦσι τῶν τόπων ἴδιόν ἐμφιλοχωρεῖν, καὶ οἷς ἐναύλισμα ποιεῖσθαι σχολαῖον. σειρῆνας δὲ οἶμαί φησι τὰ δύσομεν εἰδότα θηλυκὰ, ἢ κατά γε τὴν Ἑβραίων ἔκδοσιν, τὰ γλαυκα. τοὺς δέ γε τῶν ὄνων ἀγρίους ὀνοκενταύρους ὠνόμασεν. καὶ μᾶλλον καὶ ἐχίνους τοὺς ἀκανθώδεις ὀξείαις οἱονεὶ φειδομένας τῶν μυῶν. ταῦτα δ' συμπάντα πρέποι ἂν εἰκότως ταῖς εἰσάπαν ἠρημωμέναις ἢ πόλεσιν ἢ οἰκίαις. ὑπολέλεκται δὲ τούτοις, ὅτι ταχὺ ἔρχεται, καὶ οὐ χρονιεῖ. ἢ τοῖς Ἀσσυρίοις πικροτέραν ἐνιεὶς τὴν φροντίδα ἅμα τοῖς ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ παράκλησιν οὐ μικρὰν τὸ χρῆμα ποιούμενος. ὅπῃ γὰρ ἦσαν ἐν αἰχμαλωσίᾳ, αἰσθησομένοις γε μᾶλλον προσδόκων καταστρατώσαντος τὴν Βαβυλωνίων ὁμοῦ Πέρσαις τε καὶ Μήδοις τῷ Κύρῳ, ταχείαν αὐτοῖς ἐπαγγέλλεται τὴν αἴρουσαν τὴν λύσιν, καὶ ὅτι τὰ ἐν θύραις οὐκ εἰς ἀπάθειαν ἔσαι μακρὰν, ἀλλ' οἷς δραμεῖται καὶ πόδας τοῦ λόγου.

Et requiescent ibi bestiæ, & implebuntur domus sonitu; ibi requiescent Sirenes, ibi saltabunt dæmonia, & onocentauri ibi habitabunt, nidos construent in domibus eorum erinacei. Citò venit, & non tardabit.

Feræ in locis desertis degere amant, & vacua vrbs complures iis speluncas se contegentes, ac rudes & velut fortuitu ac temere inuentas suppeditat. In desertis autem & quietis locis tenuis quidam sonitus præ magno silentio haud scio quomodo exoritur, & in aures eorum subit qui eremum incolunt. Itaque, inquit, bestiæ requiescent, & sonitu domus plenæ erunt, id est, nullum omnino incolam habentes, sonum edent desertis conuenientem. Saltabunt, inquit, illic & dæmonia. Dicunt enim illis quoque proprium esse in desertis locis libenter commorari, & quasi diuersorium quietum constituere. Sirenes autem dicit volucres suauiter canentes, vel secundum Hebræorum expositionem, noctuam. Agrestes asinos onocentauros nominat, & Echinos, id est, erinaceos, mures acutis spinis velut hirtos & horrentes. Hæc omnia meritò vastatis, vel vrbibus, vel domibus conuenire possent. His autem subdit: Citò venit, & non tardabit: aut Assyriis acriorem curam excitans, aut his qui sunt ex semine Israel, consolationem haud exiguam eadem opera afferens. Cùm enim in captiuitate versarentur, & Cyro cum Persis & Medis Babyloniorum fines expugnante, liberatum iri se sperarent, celerem ipsis molestiarum leuationem pollicetur, & quòd ea quæ in votis erant, non diu differrentur, sed quasi propè ante pedes essent, & dictum sequerentur.

Et miserebitur Dominus Iacob, & eliget adhuc Israelem, & requiescent in terra sua, & aduena illis adiungetur, & adiungetur domui Iacob, & accipient gentes, & introducent in locum eorum, & possidebunt, & multiplicabuntur in terra Dei in seruos & seruas. Et erunt captiui qui in captiuitatem duxerant eos, & dominatui subiicientur qui dominati erant illis. Et erit in die illa, requiescere te faciet Deus ex dolore tuo, & iracundia tua, & à seruitute dura qua seruiisti illis.

Ex sanguine Israelis ortos afflictos & laborantes in bonam spem rursus erigit, & bonis promissis vt bono sint animo confirmat, qui capientium tyrannide vexati erant intolerabiliter. Quòd enim reuersuri essent è captiuitate, & nouæ, & inauditæ seruitutis iugum excussuri: vastata Babylone, omnique regione Assyriorum, luculenter prædixit: Non enim, inquit, in perpetuum reiicietur Israel, neque delictorum continuas pœnas dabit, sed misericordiam consequetur & respirabit aliquando qui electus est. Et quia positus est primogenitus in filiis, visitatione & misericordia diuina non destituetur. Et redituros dicit eos in patriam, & vnà ascensurum aduenam. Aduenam autem vocat indigenam & vernaculum, id est, inquit, Babylonium: Quamplures enim Babylonii sequebantur Israelitas, partim cum ipsis cognatione coniuncti, partim legis studio & cultui addicti. Cùm enim longo tempore in captiuitate permansissent, verisimile est ex illa gente non mediocrem illis accessisse multitudinem. Adiungetur igitur, inquit, aduena ipsis, id est, sequetur & comitabitur ipsius terræ alumnus & indigena. Accipient autem eos gentes, & introducent in locum suum. Quando enim Cyrus liberauit Israelem, regionum principibus mandauit, vt eum securum ac saluum deducerent. Factitauit idem post illum is qui sceptra Assyriorum suscepit, Xerxes. Possunt autem qui exactius hæc peruestigare volunt, libros Esdræ legere, & omnium quæ commemoraui certissimam cognitionem excerpere. Ascenderunt enim ex Assyriorum terra in Iudæam, regnante

A Καὶ ἐλεήσει κύριος τὸν Ιακὼβ, καὶ ἐκλέξεται ἔτι τὸν Ισραὴλ, καὶ ἀναπαύσονται ἐπὶ τῆς γῆς αὐτῶν, καὶ ὁ γιὼρ προστεθήσεται ἐπ' αὐτοῖς. καὶ προστεθήσεται πρὸς τὸν οἶκον Ιακὼβ, καὶ λήμψονται αὐτοὺς ἔθνη, καὶ εἰσάξουσιν εἰς τὸν τόπον αὐτῶν. καὶ κατακληρονομήσουσι, καὶ πληθυνθήσονται ἐπὶ τῆς γῆς τοῦ Θεοῦ, εἰς δούλους καὶ εἰς δούλας. καὶ ἔσονται αἰχμάλωτοι, οἱ αἰχμαλωτεύσαντες αὐτούς, καὶ κυριεύθήσονται οἱ κυριεύσαντες αὐτῶν. καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, ἀναπαύσαι σε ὁ Θεὸς ἐκ τῆς ὀδύνης καὶ τοῦ θυμοῦ σου, καὶ τῆς δουλείας τῆς σκληρᾶς, ἧς ἐδούλευσας αὐτοῖς.

B Εἰς ἐλπίδα χρηστὴν ἀναπομπεύει πεπονηκότας τοὺς ἐξ αἵματος Ισραὴλ, καὶ ὑποφέρουσιν ἀναθῆς ἀναῤῥώννυσιν εἰς θυμηδίαν, κατηφισμένους δὲ φορητῶς, ταῖς τῶν ἐλπίδων πλεονεξίαις. ὅτι γὰρ ἀπελεύσονται μὴ τῆς αἰχμαλωσίας, ἀποσκήσονται δὲ τῆς ἀσυνήθους δουλείας τὸν ζυγὸν, πεπορευμένης τὴν Βαβυλῶνος, καὶ ἁπάσης δὲ τῆς Ασσυρίων χώρας, προηγόρευσε σαφῶς. ἐὰν γὰρ ἀποβλητος ἔσται, φησὶν, εἰσάπαξ ὁ Ισραὴλ. οὐδὲ τῶν πλημμελημάτων ἀτελευτήτους ὑφέξει δίκας. ἐλεηθήσεται δὲ καὶ ἀναπνεύσει καιρὸς ὁ ἐξελεγμένος· καὶ ἐπεί τοι τέθηται πρωτότοκος ἐν τέκνοις, ἐπισκοπῆς τε καὶ βοηθείας τῆς παρὰ Θεοῦ τεύξεται. ἐπανοδήσειν δὲ αὐτοὺς εἰς τὴν συνεισοδεύσειν, φησὶ, σὺν ἀναβήσεσθαι δὲ καὶ τὸν γιὼρ αὐτῶν. γιὼρ δὲ, φησὶν, τὸν αὐθιγενῆ καὶ αὐτόχθονα, τοῦτ' ἔστι, Βαβυλώνιον. πλῆθοι γὰρ ὅσοι τῶν Βαβυλωνίων εἵποντό τε τοῖς ἐξ Ισραὴλ, τοῦτο μὲν τὴν πρὸς αὐτοὺς συγγένειαν ἐχόντες, τοῦτο δὲ τῇ τῶν νόμων λατρείᾳ προσηνεμένοι. ἐπεὶ γὰρ μακροῖς χρόνοις ἀπετετέλεσαν ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ χρόνους, εἰκὸς δή που τὸ αὐθιγενὲς, ἐμπειρίαν αὐτοῖς προσγενέσθαι πλῆθος. προσθήσεται τοίνυν ὁ γιὼρ, φησὶν, αὐτοῖς, τοῦτ' ἔστιν, ἕψεται καὶ ἀκολουθήσει καὶ ὁ αὐτόχθων αὐτοῖς. λήψονται δὲ αὐτοὺς ἔθνη, καὶ εἰσάξουσιν εἰς τὸν τόπον αὐτῶν. ὅτε γὰρ Κῦρος ἀπῆκε τὸν Ισραὴλ, τοῖς τῶν χωρῶν ἄρχουσι προστάττειν ἐπέλαβεν ἀπλανῆ τε καὶ ἀνεπιβούλευτον. πρᾶξαι δὲ τοῦτο καὶ ὁ μετ' αὐτὸν τὰ τῶν Ασσυρίων σκῆπτρα δεξάμενος, Ξέρξης οὗτος ἐκεῖνος. ἔξεστι δὲ τοῖς ἐθέλουσιν ἐξακριβοῦν τὰ τοιάδε προστυχεῖν τοῖς Ἔσδρα βιβλίοις, καὶ ἁπλανεστάτην ἐφ' ἅπασι τοῖς εἰρημένοις τὴν γνῶσιν δέξῃ. ἀνέβαινον γὰρ ἐκ τῆς Ασσυρίων εἰς τὴν Ιουδαίαν, διέποντος μὲν τὴν βασιλείαν

C

D

E

Ζοροβάβελ τῦ Σαλαθιὴλ, ὃς ἰῶ ἐκ φυλῆς A Zorobabele filio Salathielis ex tribu Iu-
Ἰούδα. ἡγουμένου τ̃ ἱεροῦ πάγματος Ἰησοῦ τ̃ da præfecto vero ſacri ordinis Ieſu, filio
Ἰωσεδὲκ τ̃ ἱερέως τ̃ μεγάλου. ἔθνη δὴ οὖν πα- Ioſedec, Pontifice maximo. Gentes igi-
γαπέμψουσιν αὐτοὺς, φησὶ, καὶ εἰσάξουσιν εἰς τὸν tur, inquit, deducent eos, & introdu-
γῆν αὐτ̃ν, καὶ τ̃ κάτωθεν αὐτοῖς ἐκνεμηθέντα κα- cent in terram ipſorum, & ſortem ipſis
θέξουσι κλῆρον. καὶ ἔτι πολλαπλασιότερον, οἵ πο- ſupernè diſtributã obtinebunt: & quod
τε τ̃ εἰδώλων θεραπευταὶ, οἱ Θεοὺς ὑπερφόα- eſt adhuc ab opinione magis alienum,
λμους καὶ ἀναριθμήτους πλῆθος ὑπάρχοντας qui olim cultores idolorum erant, qui
ὑπὸ τ̃ γῆς τ̃ Θεοῦ, εἰς δούλους καὶ δούλας, ἔσον- deos multos & innumerabiles nuncupa-
ται· καὶ αἰχμάλωτοι, οἱ αἰχμαλωτεύσαντες bant, in terra Dei in ſeruos & ancillas
αὐτοὺς. οἱ γὰρ αἰχμάλωτον λαβόντες τ̃ Ισραὴλ B multiplicabuntur, erúntque captiui qui
σὺν ἀναχθέντες αὐτῷ, καὶ ἀφιγμένοι, φησὶν, ceperunt eos. Qui enim captiuum ab-
εἰς τ̃ Ιουδαίαν, τοῖς τ̃ νόμου ζυγοῖς ὑποθήσουσι duxerunt Iſraelem, ſimul adducti cum
τ̃ αὐχένα, καὶ οἷς κελεύει τ̃ σωτήριον ὑπομεί- eo, & aduentantes, inquit, in Iudæam,
ναντες τ̃ αἰχμαλωσίαν, κύριον καὶ Θεὸν ὑπερφά- legis iugo ceruicem ſupponent, & velut
νοντα τ̃ τ̃ ὅλων δημιουργόν. ἢ γὰρ τοῦτο, φησὶν, præclaram & ſalutarem captiuitatem
ἢ ἐκεῖνό που τάχα βούλεται δηλοῦν, ὅτι οἱ πά- perpeſſi, Dominum & Deum inſcri-
λαι κρατήσαντες καὶ ἀποκομίσαντες μὴ τ̃ Ισ- bent & nuncupabunt eum, qui omnium
ραὴλ τ̃ Ιουδαίας, ὑποθέντες τοῖς ἰδίοις ζυ- eſt opifex. Vel enim iſtuc dicit, vel illud
γοῖς, κυριεύσουσι καὶ αἰχμαλωτιοῦσουσι, fortaſſis vult innuere, quòd qui olim
Κύριον δηλονότι Περσῶν τε καὶ Μήδων αὐτοὺς χρη- C victoria potiti ſunt, & Iſraelem Iudæa
κότων. ἐν γὰρ τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, τοῦτ' ἔστι, κατ' abduxerunt, ſuóque ſubiecerunt iugo,
ἐκεῖνο καιροῦ, ἀνεθήσῃ μὴ ἐκ τ̃ ὀδυνῶν καὶ τ̃ dominationi ſubiicientur & captiua-
θυμοῦ σου. τοῦτ' ἔστιν ἐκ τ̃ ὀργῆς τ̃ ἐπηρτημένης buntur, Cyro nimirum & Perſis & Me-
σοι, φησὶ δηλονότι. διαφεύξῃ γὰρ τ̃ πικρὰν δου- dis eos ad vaſtitatem redigentibus. Die
λείαν, καὶ ἀνέθησῃ τ̃ πόνων. ἀλλὰ φέρε δὴ πά- enim illa, hoc eſt, illo tempore recrea-
λιν, μεταπλάσαντες ὡς ἔνι τ̃ ἰσχνείας τὸ πάχος, beris ex dolore & iracundia tua, id eſt,
εἰς θεωρίαν πνευματικὴν τοιοῦτόν τι γεγενὸς κα- ex ira tibi impendente, nempe diuina,
τανοήσωμεν. ἢ σὺν μὴ γὰρ αἰχμάλωτοι τοῖς τ̃ effugiéſque durã ſeruitutem, & recrea-
εἰδώλων λατρείαις προσκείμενοι, καὶ τὰ αὐτ̃ νῦ beris ex doloribus. Sed agedum rurſus,
πλεονεκτήσαντος σέβοντες κράτη. Ἀλλ' ἠλέη- D quantum licet craſſam hiſtoriæ ſuperfi-
σεν ὡς ἠδίκηται λαοὺς ὁ πάντων δημιουργὸς, πέ- ciem ad conſiderationem ſpiritualem
πομφεν ἡμῖν ἐξ οὐρανοῦ λυτρωτὴν τ̃ ἰδίου υἱόν, transferentes, ſimile quiddam in Sata-
ἐν ὀνόματι κυρίου, τοῦτ' ἔστιν, οὐχ ὡς ἕνα τ̃ν ἁ- na, & in his qui à Chriſto redempti ſunt,
γίων προφητ̃ν, ἀλλ' ἐν κυριότητος δόξῃ. ὃς δὴ factum contemplemur. Erant ſiquidem
πεπόρθηκεν οἰά τινα πόλιν ἀλαζόνα καὶ ὑβρει- captiui idolorum ſeruitio affixi, & eius
στρίαν σὺν αὐτοῖς ἁπάντων ἑλκόντων αὐτ̃ τ̃ ὁπλομάχον qui ſummam exercebat tyrannidem im-
αὐτ̃ν, τοῦτ' ἔστι, τ̃ ἁγίων ἀποστόλων. οἳ πᾶσαν ὥσ- perio venerantes: ſed miſertus eſt nos
περ ὅλην διαβόλου τ̃ χώραν καταδησάμενοι σὺν vt iniuſtè violatos vniuerſitatis Opifex,
αὐτοῖς, ὡς εἰς ἁγίαν πόλιν τ̃ νοητὴν E miſit nobis è cælo redemptorem, pro-
Ἱερουσαλὴμ φημὶ δὴ τ̃ ἐκκλησίαν, τοὺς ἠπα- prium filium in nomine Domini, id eſt,
τημένους καὶ ζυγῷ δουλείας ἐκπεπιεσμένους, οἳ καὶ non vt è ſanctis prophetis quempiam,
ἐπληθύνθησαν ἐν τῇ γῇ τ̃ Θεοῦ, γενόμενοί τε ſed in dominationis gloria, qui demoli-
εἰς δούλους καὶ δούλας. οἱ δὴ πάλιν ὑποχεῖρα καὶ tus eſt idololatriam velut ciuitatem
αἰχμαλώτους ἔχοντες, τοῦτ' ἔστιν οἱ τ̃ δαιμονίων quampiam ſuperbam & inſolentem, o-
θεραπευταὶ, καὶ τὰ ἐκείνων διδάσκοντες ἔθη, καὶ pem ſuam conferentibus bellatoribus
ἀγωνιῶντες εἰς ἀπώλειαν, αἰχμάλωτοι γε- armatis ſuis, id eſt, ſanctis Apoſtolis:
γόνασι, τοῦτ' ἔστι, νενίκηται τοῖς κηρύγμασι τ̃ν qui tota quodammodo regione diaboli
excisa, ſecum in ſanctam ciuitatem,
Hieruſalem intelligentiæ ſubiectam,
eccleſiam inquam, duxerunt eos qui
decepti ſunt, & iugo ſeruitutis oppreſ-
ſi. Qui etiam in terra Dei multiplicati
ſunt, & in ſeruos ac ſeruas euaſerunt.
Et qui antè in ditione ac manu ſua ha-
bebant captiuos, id eſt, dæmoniorum
cultores, & qui eorum ritus docebant,
ad interitum irretiebant, hi captiui
facti ſunt, id eſt, victi ſunt prædicatione

ſanctorum Apoſtolorum, & ſub Chriſto egerunt: Dominatui namque ſuo eos ſubdidit, fidem nimirum amplexatos. Conquieuerunt enim à ſeruitute, qua prius ſeruierunt, antequam Domino eiuſque militibus ſubderentur.

A ἁγίων ἀποστόλων, καὶ τῷ τοῦ Χριστῷ πεπορίσατο. κατεκοίμισε γὰρ αὐτοῖς τοὺς ὑποχειρίους δηλονότι τῇ πίστει. ἀναπαύσατο γὰρ ἐκ τῆς δουλείας τῆς σκληρᾶς, ἧς ἤδη φθάσαντες δεδουλεύκασι, πρὶν τῷ κυρίῳ ἡμῶν, καὶ τοῖς ὁπλομάχοις αὐτοῦ.

Et veteris hoc luctu in regem Babylonis, & dices illa die: Quomodo ceſſauit exactor, & ceſſauit ſolicitator? Contriuit Deus iugum peccatorum, & iugum principum, percutiens gentem iracundia, plaga inſanabili, verberans gentem plaga iræ, quæ non pepercit, requieuit confidens.

Καὶ λήψῃ τὸν θρῆνον τοῦτον ἐπὶ τὸν βασιλέα Βαβυλῶνος καὶ ἐρεῖς ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ. πῶς ἀναπέπαυται ὁ ἀπαιτῶν, καὶ ἀναπέπαυται ὁ ὑποτασσόμενος; συνέτριψεν ὁ Θεὸς τὸν ζυγὸν τῶν ἁμαρτωλῶν, τὸν ζυγὸν τῶν ἀρχόντων, παράξας ἔθνος θυμῷ, πληγῇ ἀνιάτῳ, παίων ἔθνος πληγῇ θυμοῦ, καὶ οὐκ ἐφείσατο, ἀναπαύσατο πεποιθώς.

B

Tantam acerbitatem futuram ait bellicarum calamitatum Babyloniis ipſique Nabuchodonoſoro, vt etiam hoſtes ad miſericordiam commoueantur: & quos par erat non ferenda perpeſſos tantùm non inſultare iacenti, illi è conuerſo etiam deinceps condoleant, & multitudine eorum quæ iis euenerunt, ad commiſerationem deſcendant: vel etiam vt alio modo deplorent eos, qui occubuerunt, non ſolùm commiſerando, ſed lætando potius, & hominibus præter ſpem captis inſultando. Pertexit autem lamentationem ſuam, ac carmen etiam dat euentui conueniens. Dices enim, inquit: Quomodo ceſſauit exactor? Ceſſare, molliore nomine dicit, pro Perire, & finem habere. Exactorem verò & inſtigatorem nominat Babylonium, qui propter immenſam ſuperbiam, non finitimis modo tyrannidis ſub iugum impoſuit, ſed in remotiſſimis ciuitatibus ac regionibus tributorum exactoribus emiſſis vectigalia exigebat ac tributa. Mirantur igitur quî fit vt talis ceſſauerit, & ea manus, quæ omnia rapiebat deſtiterit. Quòd autem non ignorauerint occaſus illius cauſas, oſtendunt & inquiunt: Contriuit Deus iugum peccatorum, iugum principum. Audis quo pacto principes nominat, mentem illis ſuperbam attribuens? Inſultabant enim, vt dixi, omnibus, quodammodo per omnem terram, ſuo eos iugo ſubmittentes. Imperare autem & ſolebant illi & volebant. Sed percuſſit Deus, inquit, ſupercilioſum genus, ſiue gentem percutiens plaga inſanabili. Ille verò confidens ſibiipſi, & elato animo nolens ceſſauit, id eſt, finem habuit

Εἰς τοῦτο σκληρεύσαντες τοῖς Βαβυλωνίοις διελάσαι φησὶ τοὺς ἐκ τοῦ πολέμου συμφορὰς, καὶ αὐτοῦ τοῦ Ναβουχοδονόσορ, ὡς κατοικτείρειας πρὸς ἐμοῦ, καὶ οἷς ἴσως εἰκὸς ἦν φορητὰ πεπονθόσιν μηνοειδῶς καὶ ἐπορχεῖας χειμάζων; τούτοις ἐκ παρέργου, καὶ ἐπαλήσαι λοιπὸν, καὶ τοῦ πλήθους τῶν συμβεβηκότων αὐτοῖς εἰς οἶκτον ἐλθεῖν, ἤγειρε δὲ ἕτερος θρηνῆσαι πεσόντας, καὶ μὴ δὴ πάντως ἐποικτείρουσας, ἐφηδομένους γε μᾶλλον, καὶ τοῖς παρ' ἐλπίδα κατειλημμένοις ὑποπαίζοντας· ἐξυφαίνει γὲ καὶ τὸν θρῆνον αὐτοῖς ἁρμά τε δίδωσιν εἰκὸς τοῖς συμβεβηκόσιν. ἐρεῖς γὰρ, φησὶ, πῶς ἀναπέπαυται ὁ ἀπαιτῶν· ὃ ἀναπέπαυται, φησὶν, ἀφημένως, ἀντὶ τοῦ ὀλώλατέ τε καὶ πέρας ἔχει. ἀπαιτητὴν τε καὶ ὑποπαυδασταὶ ὀνομάζει τὸν Βαβυλώνιον, ὃς οὐ πολλῆς ἄγαν ὑπεροψίας, καὶ τοῖς ὁμόρους ἐπιτιθεὶς μόνοις τὸ ἑαυτοῦ πλεονεξίας τὸ ζυγὸν, ἀλλὰ γὰρ ἐν ταῖς ἄγαν ἀπωκισμέναις πόλεσί τε καὶ χώραις τοὺς φορολόγους ἐκπέμπων δασμοὺς ἀπῄτει τε τέλη. θαυμάζοιτο οὖν πῶς ὁ τοιόσδε πέπαυται, καὶ ἡ πάντα πλεονεκτοῦσα κατέληξε χείρ. ὅτι δὲ οὐκ ἠγνοήκασι τὴν πεσὼν αὐτὸν τοῖς αἰτίας, καταδηλοῦσι φασί. συνέτριψεν ὁ Θεὸς τὸν ζυγὸν τῶν ἁμαρτωλῶν, τὸν ζυγὸν τῶν ἀρχόντων. ἀκούεις ὅπως ἀρχοντας ὀνομάζει φρόνημα δὲ ἀλλότριον ἐπιθεὶς αὐτοῖς; ἐπεπήδων γὰρ, ὡς ἔφην, ἅπασιν, ὡς ἔπος εἰπεῖν, τοῖς ὑπὸ πᾶσαν τὴν γῆν, τοῖς ἰδίοις αὐτοὺς ὑποφέροντες ζυγοῖς. ἄρχειν δὲ ἐθέλων ἔσθ' ὅτε ὁμοῦ καὶ σχετλίους αὐτοῖς. ἀλλ' ἐπάταξε, φησὶν, ὁ Θεὸς τὸ ὑπόφρυον γένος, πληγὴν ἔθνος παράξας πληγῇ ἀνιάτῳ. ὁ δὲ πεποιθὼς ἐφ' ἑαυτῷ μέγα καὶ πεφρονηκὼς, καὶ οὐκ ἐκὼν ἀνεπαύσατο, τοῦτ' ἔστιν, οἴεται πρὸς πέρας

C

D

E

Comment. in Eſaiam.

αὐτῷ πρεπωδέστατον, πληγὴν ἀπαραιτήτους ἀνίατον θυμοῦ, φειδοῦς ἀπάσης ἐξηρημένης. ἀλλὰ ταῦτά σοι φαίη πρέποι ἂν καὶ ἡμᾶς αὐτοῖς, καὶ οἷς ἐπαλαλάζειν τῷ σατανᾷ, ἀπαιτοῦντί τε καὶ ἐπισπουδάζοντι, καὶ μάλα πικρῶς. ἔνεστι γὰρ τῇ ἑκάστου διανοίᾳ, τὰ βέλτιστα πόνων ἀντὶ τῶν ἀρίστων καὶ ἀγαθῶν ἀπουδασμένῃ τὸν εὐσεβείᾳ καὶ δικαιοσύνῃ φημὶ, σὺν βίᾳ ὡς πρὸς ἀποφέρων ὅπῃ ὁ αὐτῷ δοκοῖ. καὶ οἷς τις πικρὸς δασμολόγος εἰς ἁμαρτίαν ὁπιμυίας πρὸς ἑκάστου ζητῶν. ἀλλὰ σὺν ἔτεινεν ὁ σωτὴρ τὸν ζυγὸν τῶν ἁμαρτωλῶν, ἀποβαλὼν μὲν ἐκεῖνον, ὑπερενεγκὼν δὲ μᾶλλον ἡμᾶς τοῖς ἑαυτοῦ ζυγοῖς, καὶ παράξας ἔθνος πληγῇ ἀνιάτῳ. ἔθνος δ' ποῖον, ἢ πόθεν τοσοῦτον τῶν δαιμονίων, οἷς καὶ ἐπέταξεν εἰς τὴν ἄβυσσον ἀπελθεῖν; καὶ μὴν καὶ αἰτίας ταῖς παραλέπουσι ἐπῆλθε. καὶ γοῦν αἰτιατικῶς λέγοντες. Εα, τί ἡμῖν καὶ σοί, Ιησοῦ Ναζαρηνέ; ἦλθες ὧδε πρὸ καιροῦ ἀπολέσαι ἡμᾶς.

Πᾶσα ἡ γῆ βοᾷ μετ' εὐφροσύνης, καὶ τὰ ξύλα τοῦ λιβάνου ηὐφράνθησάν ὅπῃ σοι, καὶ ἡ κέδρος τοῦ λιβάνου, ἀφ' οὗ σὺ κεκοίμησαι, οὐκ ἀνέβη ὁ κόπτων ἡμᾶς.

Μέρος δ' ἀληθοῦς ἐστὶ τοῦτο. καὶ ὅσον μὲν ἦκεν εἰς γε τὴν ἱστορίας λόγον, εὐφροσύνη γέγονεν ἐν πάσῃ τῇ γῇ τῶν Ασσυρίων πεπορθημένης, καὶ καταλήξαντος τοῦ ὑπισπουδαστοῦ, καὶ πάντων αὐτοῦ τῶν ὑπὸ τὴν ἀρχὴν εἶναι δεῖν αὐτῷ, οἷς καὶ ξύλα τοῦ Λιβάνου ὁ προφητικὸς ὀνομάζει λόγος. τοὺς δ' ἐν ἐξουσίαις που πόντως, καὶ ἐν δυνάμεσι τῶν ἐθνῶν κέδροις παραβάλλων. πλὴν οἷά τις δρυοτόμος ὁ Ναβουχοδονόσορ καταστείλων αὐτοὺς τοῖς ἰδίοις ὑπὸ ἐπὶ ζυγοῖς, αἱ κέδροι εἶπεν, φησὶν, ὅπῃ σοι χαίρουσαι φασίν. ἀφ' οὗ σὺ κεκοίμησαι, οὐκ ἀνέβη ὁ κόπτων ἡμᾶς. εἰ δὲ βούλοιτό τις τὸν τοιόνδε λόγον ἐφαρμόσαι μόνοις τοῖς ἐξ Ισραὴλ, ἀδεεὶ ποιήσει τοιῶδε. Λίβανος ὄρος ἐστὶ παμμεγεθὲς τῆς τῶν Φοινίκων γῆς, κέδροις τε καὶ λιβάνοις κατάκομον, δασύ τε καὶ εὔδενδρον. παραβάλλει τοίνυν αὐτὸ πολυσάκις ἡ θεόπνευστος γραφὴ τῇ τῶν Ιουδαίων χώρᾳ διάφοροι δὲ πλείστοις ἐν αὐτῇ διαφανέστατοι εἶ) κατά τε δυναστείαν καὶ δόξαν. εἶ) μεμιγμένοι δὲ ἑτέροις τοῖς ἱεροσύνης αὐχήμασιν ὑφ' οὗ τε χριόμενοι δὲ οἷς εὐοσμότατοι. καὶ γοῦν ὁ προφήτης Ζαχαρίας, Λιβάνῳ μὲν παραβάλλων τοὺς Ιουδαίους κέδροις τε, δρυσί τε, καὶ πίτυσι τοῖς ἐν αὐτῇ. πυρὶ δ' παμφάγῳ τὴν Ρωμαίων στρατείαν, τὴν μετὰ τὸν τοῦ Σωτῆρος σταυρὸν

A se dignissimum, plagam subiens insanabilis iræ, omni sublata misericordia. Sed hæc nos ipsos dicere conuenit; & velut acclamare Satanæ exigenti & vrgenti, idque acriter. Oppugnat enim cuiusque mentem, eam ab optimis & honestis studiis, pietatis inquam & iustitiæ auertens, & vi quocunque lubet velut auferens: & ceu rigidus quispiam exactor peccati assiduitatem & diligentiam requirens à singulis. Sed contriuit Deus iugum peccatorum, illud abiiciens, nósque magis suo ipsius iugo supponens, & verberans gentem plaga insanabili. Quæ est autem, vel vbi prorsus est hæc gens dæmoniorum, quæ in abyssum ire iussit, & pœnas illas quidem graues inflixit? Clamabant siquidem, ac dicebant: [Ah, quid nobis & tibi, Iesu Nazarene? venisti huc ante tempus perdere nos?] Matt.

Omnis terra clamat cum lætitia, & ligna Libani lætata sunt super te: & cedrus Libani, ex quo tu dormiuisti; non ascendit qui succidat nos.

Et hæc est pars quædam lamentationis, & quantum quidem attinet ad historiam, lætitia fuit per totam terram Assyriorum regione deuastata, & cadente exactore, & eo qui ab omnibus subiectionem exegit: quos & ligna Libani prophetica nominat oratio, in principatu nimirum & potestate positos apud gentes, cedris comparans, verùm tanquam frondator quispiam Nabuchodonosorus quatiens eos suo iugo submisit. Cedri igitur, inquit, gaudentes propter te, aiunt: Ex quo tu dormiuisti, non ascendit qui succidat nos. Si quis autem hanc orationem velit solis Israelis adaptare, hunc ad modum intelliget. Libanus mons ingens est in terra Phœnicum, cedris & thuribus quasi comatus & decoratus, & densus ac spissus arboribus. Sæpe itaque illum scriptura diuinitùs aspirata terræ Iudæorum comparat, propterea quòd complures essent in ea & potentia & gloria clarissimi, essentque etiam alii sacerdotii insignibus altè subuecti, & velut odore fragrantissimi. Et sanè Zacharias propheta cum Libano confert Iudæam: qui in ea erant, cedris & quercubus & pinubus: Igni autem cunctiuoro Romanum exercitum, qui post Christi crucem

totam eorum regionem incendit, sic- A
que ait : Aperi Libane portas tuas, & exedat ignis cedros tuas : ploret pinus, quia cecidit cedrus, plorate quercus Basan, quia euulsus est saltus consitus. Sit igitur Iudæorum hæc oratio, velut à lignis Libani sumpta, quæ gaudent & dicunt Babylonio ipsiusque seruis. Ex quo tu dormiuisti, non ascendit qui succidat nos. Elegantissimè verò in hac sermonis translatione immoratus est. Nam B
quia velut à lignis Libani facta est vox, ideò inquiunt : Non ascendit qui succidat nos. Nam post reditum Israelitarum ex Babylone, nequaquam contra illos bellum ex terra Assyriorum excitatum est. Dicemus & nos meritò Satanæ, qui olim ab illo euersi, stabilem deinceps mentem in Christo habemus, animúmque in pietate firmum & radices agentem, & pectus florentissimum : Ex quo tu obdormiuisti, non ascendit qui nos succidat. C

Infernus subtus exacerbatus est tibi occurrens ; excitati sunt simul tibi omnes Gigantes qui dominabãtur terræ, qui excitabãt de thronis suis omnes reges gentiũ. Omnes respondebũt, tibique dicent ; & tu captus es quemadmodũ & nos. Inter nos autẽ reputatus es. Descendit ad inferos gloria tua, multa lætitia tua. Tibi substernent putredinẽ, & hospitiũ tuũ vermis. D

In more est scripturæ diuino afflatu præditæ, personas fingere aliquando, & veluti ipsis rebus voces accommodare : quale illud est : [Erubesce Sidon, Isai. 23. dixit mare, & fortitudo maris ait ; non parturiui, neque peperi, neque enutrui adolescentulos, neque euexi virgines.] Applicat verò hunc sermonem in hoc, Tyriorum ciuitati, quæ olim à Babyloniis excisa est, dicimúsque hanc orationem naturæ rerum quadrare. Sic E
& Michæas propheta induxit Hierusalem, Babylonem alloquentem : [Ne Mich. 7. insultes mihi inimica mea, quòd ceciderim, & resurgam. Propterea si sedero in tenebris, Dominus illucescet mihi, iram Domini sustinebo, quia peccaui illi, donec iustam pronunciet ipse causam meam, & faciat iudicium meum, & educet me in lucem. Videbo iustitiam eius, & videbit inimica mea, & vestietur ignominia, quæ dicit

ὅλιω αὐτῶν κατεμπαρήσασθω τ̀ χώρων. ὅτω φησί· διάνοιξον ὁ Λίβανος τὰς θύρας σου. καὶ καταφαγέτω πῦρ τὰς κέδρους σου. ὀλολυξάτω πίτυς, διότι πέπτωκε κέδρος. ὀλολύξατε δρύες τῆς Βασανίτιδος, ὅτι κατεπατάθη ὁ δρυμὸς ὁ σύμφυτος. ἔστω τοιγαροῦν Ιουδαίων ὁ λόγος ὡς ἀπὸ ξύλων τῶ Λιβάνου θυφαινομένων τε καὶ λεγόντων τῷ Βαβυλωνίῳ καὶ τοῖς ἀμφ' αὐτόν. ἀφ' ὧ σὺ κεκοίμησαι, οὐκ ἀνέβη ὁ κόπτων ἡμᾶς, ἀσφόπατα ἢ σφόδρα, μεμιμήκε τῇ τῶ λόγου ἕξει. ὅπερ γὰρ ὡς ἀπὸ ξύλων τῶ Λιβάνου γέγονεν ἡ φωνή. ταύτητοί φασι, οὐκ ἀνέβη ὁ κόπτων ἡμᾶς. μετὰ γάρ τοι τὴν ἐκ Βαβυλῶνος ἐπάνοδον τῶν ἐξ Ισραὴλ, οὐκέτι πρὸς αὐτοὺς ὁ ἐκ τῆς Ασσυρίων κεκίνηται πόλεμος. ἐροῦμεν ἢ καὶ ἡμεῖς εἰκότως τῷ σωτῆρι, οἱ πάλαι μὲν πρὸς ἐκείνου πεπορθημένοι, ἑδραῖον ἢ λοιπὸν ἐγκεκότες ἐν Χριστῷ τὸ φρόνημα, καὶ νοεῖν εἰς βύσσεβαν ἀσφαλῆ, καὶ ἐρριζωμένον, καὶ καρδίαν βυθαλεστάτην. ἀφ' ὧ σὺ κεκοίμησαι, οὐκ ἀνέβη ὁ κόπτων ἡμᾶς.

Ο ᾅδης κάτωθεν ὀπτερέθη σοι συναντήσας σοι. συνηγέρθησάν σοι πάντες οἱ γίγαντες οἱ ἄρξαντες τῆς γῆς, οἱ ἐγείραντες ἐκ τῶν θρόνων αὐτῶν πάντας βασιλεῖς ἐθνῶν. πάντες ἀποκριθήσονται, καὶ ἐροῦσί σοι. καὶ σὺ ἐάλως ὡσαῦτως καὶ ἡμεῖς. ἐν ἡμῖν ἢ κατελογίσθης· κατέβη εἰς ᾅδου ἡ δόξα σου, ἡ πολλὴ θυφροσύνη σου. ὑποκάτω σου στρώσουσι σῆψιν, καὶ τὸ κατακάλυμμά σε σκώληξ.

Εθος τῇ θεοπνεύστῳ γραφῇ προσωποποιεῖν ἔνθ' ὅτε, καὶ οἷς αὐτοῖς τοῖς πράγμασιν ἐφαρμόζειν φωνάς. οἷον ὅδι, φησὶν, αἰσχύνθητι Σιδών, εἶπεν ἡ θάλασσα. ἡ δὲ ἰσχὺς τῆς θαλάσσης εἶπεν. οὐκ ὠδίνων, οὐδὲ ἔτεκον, οὐδὲ ἐθρεψα νεανίσκους, οὐδὲ ὕψωσα παρθένους. προσέθηκε μὲν γὰρ τὸ ὅτι τῶν δὲ λόγων, τῇ Τυρίων πόλει, πεπορθημένῃ καὶ ἡμέρους πρὸς τῶν Βαβυλωνίων. φαμὲν ἢ πρέπειν τῇ τῶν προσώπων φύσει τὸν λόγον. ὅτω καὶ ὁ προφήτης Μιχαίας εἰσκεκόμικέ που τ̀ Ιερουσαλὴμ πρὸς τ̀ Βαβυλῶνα λέγουσαν, μὴ ἐπιχαίρε μοι ἐχθρά μου, ὅτι πέπτωκα καὶ ἀναστήσομαι. διότι ἐὰν καθίσω ἐν τῷ σκότει, ὁ κύριος φωτιεῖ μοι. ὀργὴν κυρίου ὑποίσω ὅτι ἥμαρτον αὐτῷ, ἕως τῶ δικάσαι αὐτὸν τ̀ δίκην μου. καὶ ποιήσῃ τὸ κρίμά μου, καὶ ἐξάξει με εἰς τὸ φῶς. ὄψομαι τ̀ δικαιοσύνην αὐτῶ. καὶ ὄψεται ἡ ἐχθρά μου, καὶ περιβαλεῖται αἰσχύνη ἡ λέγουσα πρὸς

χαι. ποῦ κύριος ὁ Θεός σου; οἱ ὀφθαλμοί μου ἐπόψονται αὐτήν. νῦν ἔσται εἰς καταπάτημα ὡς πηλὸς ἐν ταῖς ὁδοῖς ἡμέρας ἀλοιφῆς πλίνθου. ἐξάλειψις ἔσται ἡ ἡμέρα ἐκείνη. καθ' ὧν δηλονότι ὁ Κύρος τε καὶ Μῆδοι Πέρσαις αἴρουσι, ἠρήκασι τὴν Βαβυλωνίων. παροξυνόμενος τοιγαροῦν καὶ νῦν σφόδρα ἦν, ὁ μακάριος προφήτης. προκαλεῖσθαί τε φησὶν ἥρωας πεπικράνθαι τὸν ᾅδην καταβαίνοντι σὺν αὐτῇ σφόδρα. καί μοι τὴν λόγου παράθεσιν τὴν οἰκονομίαν. καταδείκνυσι γὰρ ἀφ' ἑαυτοῦ μιαφόνον ὄντα καὶ αἱμάτων πλήρη, ὥστε καὶ ἔργον τὴν οὐσίαν ὠμότητος αὐτῷ. πάντα ἡδέως ἡγεῖσθαι τὸν ᾅδην, ἤτοι τοὺς ὄντας ἐν ᾅδου. ἀγὼ δὲ καταλέλοιπεν ὁ ἀλαζὼν ἔθνη τε καὶ βασιλεῖς ἀνδρῶν ἀποκείρων, καὶ ψυχῶν ἀθλίων τὸν ᾅδην αἱματοπλάς. πάντες δῶν οἱ γίγαντες, φησὶ, τοῦτ' ἔστιν, οἱ κατ' ἰσχὺν ὀνόματος γεγονότες, καὶ πολλῶν ἀρξαντες ἐθνῶν, ἀνηρημένοι ὑπὸ σοῦ, ἀποκριθήσονται, καὶ ἐροῦσι, καὶ σὺ ἐάλως ὡσαὐτῶς καὶ ἡμεῖς. ἴσθι μὴν γὰρ αὐ θεοπρὸς φάσιν, ἀλλ' οὐκ ἀξίους τοῦτο εἰδέναι καὶ φρονεῖν. ἀλλ' οὐδὲ ὤου ἐνήνθης, ὅτι καὶ κρείττων ἔσαί τις τῆς σῆς ὀφρύος, καὶ τῆς δυσμητότου χειρὸς, εἰσὶ γὰρ ὅτι καὶ θανάτου κρείττων, οὐκ ἔξω που πάνυ τεθηκὰς τὴν ἐλπίδος, μόλις δὲ καὶ ὑπ' ἐκόντα σε μάχαιρα πέπεικε Μηδικὴ δηὼ πείρας αὐτῆς ἐκμαθεῖν, ὅτι καθ' ἡμᾶς ἴσθι καὶ αὐτός. καὶ γοῦν ἐάλως, ὡσαὐτῶς δὲ ἡμεῖς. καταβὰς γὰρ εἰς ᾅδου μὲ δόξα σου, μὴτι τῦ, ἐσβέσθη θανάτῳ καὶ ὃ ἀμείδητος τοῦ φθόρας ἐπενηνόχει κράτος. τὴν δ' ὑφροσύνην ὄψεται δὲ μόλις τεθηκὼς ἐκ μέσου. σφαγήσεται δὲ σῆψις μὲν ὑποκάτω σου, γλῆσεται δὲ σὶ καὶ ἄμφιον ὡς σκώληξ. καὶ κοινὸν μὲν τοῦτο. πεπονθόσι γὰρ ἅπαξ τοῖς μὲν θεοπτίνοις σώμασι ὃ ἀποθανεῖν, συμβήσεται πάντως σῆψις καὶ σκώληξ. πλὴν ἐπ' ἐκείνου λέγεται καλῶς, ὡς ἐν πάξῃ πικρᾶς ὀνειδισμῶν. οἱ γὰρ εἰς λήθην πεσόντες τῆς ἑαυτῶν ἀσθενείας, καὶ ἐκ πολλῆς ἄγαν ὑφροσύνης, οὐδὲ ὅτι πεισονται τὰ ἀνθρώπινα προσδοκήσαντες, καταονειδίζοιντο ἂν εἰκότως. ὡς ἔν γε τῷ παθεῖν αὐτὰ μαθόντες μόλις, ἀ χρὴ εἰδέναι ἐλέσθαι φρονεῖν μετριώτερα. ὁ δεῖνα, φησὶν, ἐξιτήλοις καὶ βασιλικῆς ἐναπαλαίνας τρυφαῖς, ὁμοῦ τοῖς ἄλλοις κείσεται ἀθλιοπαθῆς ἄκλαυτος, καὶ ἀξιωμάτων οὐδενὸς τῶν τοῖς τεθνεῶσι νενομισμένων.

Πῶς ἐξέπεσεν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ὁ ἑωσφόρος ὁ πρωὶ ἀνατέλλων; συνετρίβη εἰς τὴν γῆν ὁ ἀποστέλλων πρὸς πάντα τὰ ἔθνη.

A mihi, vbi Dominus Deus tuus? oculi mei videbunt ipsam, nunc erit conculcationi, vt lutum in viis, diebus liturę lateris delebit te dies ille,] quo scilicet Cyrus & Medi cum Persis coniunctim terram Babyloniorum sustulerunt. Itaque nihilominus & hic prosopopœiam beatus propheta, exacerbari dicit & exasperari inferos, accursantes regi Babyloniorum descendenti. Et mihi intuere orationis œconomiam ac dispositionem. Ostendit enim homicidam eum esse & sanguinis plenum, vt totus ferè infernus, nimirum hi qui apud inferos sunt, opus & materia fuerint eius, quæ in ipso erat, crudelitatis. Non enim destitit superbus & gentes & reges stirpitus euellere, & miseris animabus inferos replere. Omnes igitur Gigantes, inquit, id est, viribus insignes, & multis imperitantes gentibus, & per te sublati respondebunt, & dicent, & tu captus es, quemadmodum & nos. Eras enim, inquiunt, homo, sed non dignatus es hoc nosse neque sentire: sed nec existimasti quemquam fore qui supercilium tuum, & manum immanem ac horrendam posset superare, imò fortè te mortem posse vincere non desperabas, vix autem etiam nolenti gladius Medicus persuasit, vt hoc experimento disceres, te nostræ quoque conditionis ac sortis fuisse. Et tu captus es sicut & nos: Descenditque ad inferos gloria tua, pro, extincta est morte, & triste mortalitatis imperium inuectum est, tuámque lætitiam quam sustulit, vix aspiciet. Substernetur etiam tibi putredo, fiétque tibi vermis pro indumento. Atque hoc quidem est commune: Nam cum semel passa sunt mortem humana corpora, semper & putrefactio & vermis accident. Sed de illo pulchrè dicitur acerbæ contumeliæ loco, Qui enim in obliuionem venerunt suæ ipsorum infirmitatis, & propter insignem quãdam insolentiam, se nihil passuros humanitus expectant: meritò probris exagitantur & dicteriis, vt ista patiendi ægrè licet discant, quemadmodum oporteat sentire de se modestius. Qui igitur, inquit, mollibus ac regalibus diffluxit, at luxuriauit deliciis, is simul cum aliis iacebit sine amictu, nec his quæ sunt decreta & sancita mortuis dignus habebitur.

Quomodo cecidit de cælo Lucifer qui mane oriebatur? attritus est in terram qui mittebat ad omnes Gentes.

Stella

Stella lucidissima est Lucifer, & ante splendorem auroræ paululum oritur, & coruscationis veluti solis quidam est prænuncius. Quod autem abundanti, & quasi diuite luce effulgescat, illud indicio esse poterit, quòd paulo ante diluculum eluceat. Quandiu enim ætherium corpus atrum est nocte quasi condensata, & inualescentibus tenebris, lucidiorem habent claritatem cœlestes stellæ: Cùm autem aduentat dies, & veluti solis extremo circulo imminet, contrahitur quodammodo earum omnium lux, cedens præstantiori, & à maiori lumine superata. At Luciferi lumen adeò copiosum est, vt diluculo appareat, & emicationem emittat radiis solaribus proximam. Componit itaque cum Lucifero Babylonium, eò quòd antecellat cæteris, & nemo ei similis imperiis & regnis conspiciatur, itaque conspicuus & illustris sit, vt quasi inter astra reliqua Lucifer habeatur. Cæterum quacunque, inquit, gloria circundatus, & in sublime eleuatus, & inuicta nobilitate resplendens, quomodo decidit velut ex cælo? attritúsque est ad terram qui mittebat ad cunctas gentes? Illud autem, Mittit, pro iubet, dicit, vel etiam alio modo: Placuit enim ferè semper Babyloniorum tyrannis, genus humanum omne in suam manum ac potestatem redigere, & ad iugum seruitutis trahere. Miserunt ergo ad omnes, glebam petentes terræ, & aquam in vas: veluti ex parte quærentes totum, terram inquam & mare, quasi Domini essent rerum omnium.

A Ἀσὴρ τ' ὅτι μάλιστα φαεσφορώτατον ὁ ἑωσφόρος ἐστίν· αὐίκα δὲ βραχὺ περὶ αὐγῆς, ἡ οἱονεί τις περαύγασμα τ' ἡλίου μορμύρυγμος. ὅτι δὲ πλουσίῳ φωτὶ καὶ καταλάμπεται, δηλοῖ δι' αὐτοῦτο τὸ βραχὺ φαίνεσθαι περὶ αὐγῆς. ἕως μὲν γὰρ, ἔτι τὸ αἰθέριον καταμυγάνεται σῶμα, μονονουχὶ φερομένης νυκτὸς, καὶ ἐν ἀκμῇ ὄντος τοῦ σκότους, οὐκ φανεσφόρα ἔχουσι τὰ ἐκλαμψίνοι κατ' οὐρανὸν ὄντες ἀστέρες. ἡμέρας δὲ οὔσης ἐγγὺς, καὶ οἷς ἐν περάταις ἐσχατιαῖς τοῦ ἡλιακοῦ γενομένοις κύκλου, συστέλλεταί πως τὸ ἑκάστου φῶς τῷ δεχομένῳ τὰ μείζονι σέλα. ἀμφιλαφὲς δὲ οὕτως ἐστὶ τὸ φῶς τοῦ ἑωσφόρου, ὡς καὶ ἐν αὐγῇ φαίνεσθαι, καὶ ταῖς ἡλίου βολαῖς, σειτινά πως ποιεῖσθαι τὴν αἰάδειξιν. παραπλήσιον τοίνυν ἑωσφόρῳ τὸν Βαβυλώνιον, φησὶ, τὸ περιὸν τῶν ἄλλων, καὶ μηδένα κατ' αὐτὸν ὁρᾶσθαι, τῶν ἐν ἀρχαῖς τε καὶ βασιλείαις. εἰ δὲ οὕτω περιφανῆ καὶ περίσημον, ὡς αὖ νοοῖτο καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ἅπασιν ἄστροις ὁ ἑωσφόρος. ἀλλ' ὁ τοιαύτῃ δόξῃ περιεχόμενος, φησὶν, ὑφ' οὗτε ἠρέμιος, καὶ ἀνιάτοις βύκλείαις λελαμπρυσμένος, πῶς ἐξέπεσεν ὡς ἀπ' οὐρανοῦ. σύνεστι δὲ καὶ εἰς τὴν γῆν ὡς ἀποστέλλων περὶ πάντα τὰ ἔθνη; ὁ δὲ ἀποστέλλων, αὐτὶ τοῦ κελεύων, φησὶν, ἰδιοπαθὲς ἕτερον ἔθος. ἐδόκει γάρ πως ἀεὶ τοῖς Βαβυλωνίων τυράννοις ἅπαν ἀνθρώπων ἔθνος ὑπὸ χεῖρα ποιεῖσθαι τὴν ἑαυτῶν, χώρας τε ἁπάσας ὑπὸ ζυγὰ δουλείας ἐλθεῖν. ἀποστέλλων γοῦν περὶ πάντα τὰ ἔθνη, βάλλον αἰτοῦντες γῆς, καὶ ὕδωρ εἰς ἄγος, οἷς ἐν μέρει ζητοῦντες ὅπαν, γῆν τε φημὶ καὶ θάλασσαν, ὡς τῶν ὅλων ὄντες διαπάται.

B

C

D

Tu autem dixeras in animo tuo; in cælum ascendam, supra astra cæli ponam solium meum, sedebo in monte celso, super montes celsos qui ad Aquilonem, ascendam supra nubes, ero similis altissimo. Nunc autem ad inferos descendes & ad fundamenta terræ. Qui viderint te, admirabuntur te, & dicent: Iste homo, qui irritabat terram vniuersam, qui concutiebat reges, qui ponebat orbem totum in solitudinem, & vrbes euertit, & qui in obductione erant, non soluit.

Σὺ δὲ εἶπας ἐν τῇ διανοίᾳ σου. εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναβήσομαι, ἐπάνω τῶν ἄστρων τοῦ οὐρανοῦ θήσω τὸν θρόνον μου, καθιῶ ἐν ὄρει ὑψηλῷ. ὅπου τὰ ὄρη τὰ πρὸς βορρᾶν τὰ ὑψηλά, ἀναβήσομαι ἐπάνω τῶν νεφελῶν, ἔσομαι ὅμοιος τῷ ὑψίστῳ. νυνὶ εἰς ᾅδου καταβήσῃ, καὶ εἰς τὰ θεμέλια τῆς γῆς. οἱ ἰδόντες σε θαυμάσουσιν ὅτι σοι, καὶ ἐροῦσιν. οὗτος ὁ ἀνὴρ ὁ παροξύνων πᾶσαν τὴν γῆν, ὁ σείων βασιλεῖς, ὁ θεὶς τὴν οἰκουμένην ὅλην ἔρημον. καὶ τὰς πόλεις καθεῖλε. τοῖς ἐν ἀπαγωγῇ οὐκ ἔλυσε.

E

Inopinatis calamitatibus ipsum inuolutum esse ait, & in malis præter spem &

Ἀδοκήτοις αὐτὸν συμφοραῖς ἀναλοῦσθαι, φησὶ, καὶ τοῖς παρ' ἐλπίδα κακοδόξοις ὠμιληκότα,

δι' αὐτὸν δὲ μόλις δυναμαθεῖν τ πραγμάτων, A opinionem verfatum, vix tandem ex re-
ὅλι τε αὐ θεφπος εἴη, δὲ τοῖς πρὸ αὐτ τεθνεῶσι bus ipſis didiciſſe ſe hominem eſſe, &
πρόσπλησιος. ὅσον μὲν γὰρ ἦχεν εἰς λόγους ὑπε- hominibus ante ſe mortuis ſimilem.
ρηφίας, δὲ εἰς φρόνημα θ θεομισές, καὶ τ εἰς ἄ- Quantum enim ſpectat ad verba ſuper-
κρον ἀλαζονείας ἔμπλεων, ὀλίγα πρόσχορδν biæ, & ad animum Dei odio flagrantem,
ἐδόκει σοι, φησὶ, τοῖς τ θείας ὑπεροχῆς ὑφώ- atque adeò ſummæ inſolentiæ ac faſtus
μασι, βασιμὸν ἔσεσθαί σοι πως καὶ αὐτὸν που τά- pleniſſimum: Paululum te, inquit, à di-
χα προσδόκησε τ θρόνον, καὶ θεόνοις τοῖς ὑπερ- uinæ præſtantiæ celſitudine abeſſe puta-
πάτοις τ σὺν ἁμιλλήσεσθαι θάκον. ἀνόμοιος ἀ- bat, cælúmque forte ipſum tibi fore per-
μαθῶς, ἰσόθεος εἶ τις καὶ ὑπὲρ τ κτίσιν. ἐδό- uium expectabas, ſuúmque ſolium cum
κεις ὑπερνεφὴς εἶ τε, καὶ ἐπ' αὐτῷ ἱζῆσαι τῷ B ſupremo throno certaturũ: Deo æqualẽ
ἀέρων. ἀλλ' ἤλως εἰκῆ τὰ τοιάδε πεφρενηκώς. te eſſe & ſupra creaturã ſtolidè exiſtima-
ἤλεγξε σὲ σὸν εἰκαιοβουλίαν τ πραγμάτων δ πέρας, καταβήσῃ γὰρ εἰς ᾅδου, δὲ εἰς τὰ ſti: te vltra nubes ſcãdere, & in ipſis ſtel-
θεμέλια τῆς γῆς. καὶ τοῦτο φησὶν, ἵνα τὸν χώ- lis conſidere credidiſti. Cæterum depre-
ρον πάχα που σημήνῃ τὸν κατωτάτω, τοῦτ' ἔστι, henſus es fruſtra hæc cogitaſſe. Arguit
δ ἐξώτερον σκότος. ὅσῃ δὲ θαῦμα τοῖς ὁρῶσι, tuam ſiniſtrã incogitantiam rerũ exitus.
φησὶ, καὶ μάλα εἰκότως, αἱ γὰρ ἀθέοι μάλιστα Deſcendes enim ad inferos, & ad funda-
τῶν πρὸ ἐλπίδα μεταβολαὶ, καταπλήττουσι menta terræ. Et hæc ait, vt fortè locũ ſi-
τοὺς θεωμένους. τί δὲ τὸ θαῦμα, καὶ πῶς ἂν γένοι- gnificet infimum, id eſt, exteriores tene-
το λόγος ὁ ἐπ' αὐτῷ; ἐρεῖσι γὰρ, οὗτός ἐστιν ὁ αὐ θεφπος C bras. Eris autẽ, inquit, miraculũ videnti-
παθόντα μόλις αὐ θεφπον ὀνομάζουσι· πάλαι bus, idque iure optimo. Crebræ enim
ποτὲ τοῦτο, εἰπεῖν δεδήγτες πάλαι. πλὴν οὗτός mutationes maximè quæ præter ſpem,
ὁ αὐ θεφπος, ὁ προοιμιῶν πᾶσαν τ γῆν, σείων percellunt ſpectantes. Quodnam autem
βασιλεῖς, ὁ θεὶς τ οἰκουμένην ὅλην ἔρημον, καὶ ſpectaculũ, & quæ erit oratio de illo? Di-
τὰς πόλεις καθεῖλε; τεθαυμάκασιν εἰκότως, εἰ cent quippe: Iſte eſt homo? at cũ paſſus
μὴ θεφπος εἰς ὅλης κατηρέθισε τῆς ὑπ' οὐρα- fuerit, vix hominem nominant, fortaſſis
νὸν, κατεδύνησε βασιλεῖς, ἐρήμους ἀπέφηνε olim hoc dicere veriti: Verũ hiccine ille
τὴν οἰκουμένην τῷ οἰκουμένῃ, κατέσεισε δὲ καὶ homo, qui cõcitat vniuerſam terrã, qui
τὰς πόλεις. καὶ τί πρὸς τούτοις ἕτερον, τοῖς ἐν reges concutit, qui redigit orbẽ terrarũ
ἀπαγωγῇ οὐκ ἔλυσεν. ἐπεὶ δέ τινα τῶν αἰτιᾶται- D in ſolitudinẽ, & vrbes euertit? Mirati sũt
φων ἔχῃ τοὺς ἐν ἀπαγωγῇ, εἰ μὲν τὶς οὕτως βού- non abs re, ſiquidẽ vnus homo cõtra to-
λοιτο νοεῖν, ἐροῦμεν, ὅτι δ τῆς ἀπαγωγῆς ὄνομα tum orbẽ terrarũ bellum geſſerit, regna
τ αἰχμαλωσίαν, καὶ τ ἐξανάστασιν τῶν ἐξ Ι- conquaſſarit, orbem habitabilẽ in ſoli-
σραὴλ κατασημήνῃεν αὖ. ἀπεκομίσθησαν γὰρ tudinẽ redegerit, vrbéſque concuſſerit.
ἐκ τ Ιουδαίας εἰς τ Ασσυρίων. εἰ δέ δὴ τοῖς ἐν Et prætereà quid illud alterum ſibi vult?
ἀπαγωγῇ λέγει δ γράμμα δ ἱερὸν, οὐδὲν ἧτ- Et qui in inductione erant non ſoluit:
τον σὺ νοήσῃς, ὅτι τοῖς οὕτως ἐν ἀπαγωγῇ θυμοῦ Quoniã verò quędam exẽplaria habent:
κυρίου. ἐπηνέχθη γὰρ αὐτοῖς ὀργὴ διὰ πολλὰ Qui erant in * ἀπαγωγῇ, id eſt, abductione, * Abductio captiuitas.
ἁμαρτήματα, ὁ Ναβουχοδονόσορ οὐκ ἔλυσε, τοῦτ' ſi quis ita velit intelligere, dicemus ab-
ἔστιν, οὐκ ἀφῆκε τῆς ταλαιπωρείας. ἔδει γὰρ ἔδει ductionis nomen, captiuitatẽ Iſraelitarũ
τ ἀληθείαν, οὐκ ἀλαζόνα μόνον ὁρᾶσαι, ἀλ- & è mortuis reſurrectionẽ poſſe ſignifi-
λὰ καὶ θεομάχον, καὶ πεπορπημένα τ χῶ, care. Abducti ſunt enim ex Iudæa in Aſ-
καὶ σκληρὸν, καὶ ἀφιλάνθρωπον, καὶ κατ' ſyriam. Sin eos qui in * ἀπαγωγῇ, id eſt, in- * Inductio. Vinculo, captiuitate.
οὐδένα τρόπον εἰδότα ἐλεῆσαι τοὺς ἐν ἐσχάταις ductione erant, ſacra Scriptura dicat, ni-
οὖσι συμφοραῖς, καὶ πεπορπημένα ἀθλίως. ἐφαρ- hilo ſecius intelligis, quippe qui erãt in
μόσαι δ' ἂν τις καὶ μάλα εἰκότως, τῇ τῶ πάν- inductione iræ Domini. Inducta eſt enim
illis ira propter multa peccata. Nabu-
chodonoſor non ſoluit, id eſt, ex miſeria
nõ relaxauit. Oportuit enim, oportuit
nefariũ hominẽ non inſolentẽ modo cõ-
ſpici, ſed & Deo repugnantẽ, & terrã va-
ſtantem, & durũ & immiſericordẽ, & qui
nullo modo norit miſereri eorũ, qui in
extremis fuerũt calamitatibus, miſeréq;
egerunt. Adaptare autẽ quis poterit, &
quidẽ valdè meritò hæc quæ dicta ſunt
hiſtoricè, capiti eius qui omnia comminuit, draconis inquam principis malorũ.

τως σώματος κεφαλῇ, φημὶ δὴ τῷ ἀρχεκάκου δράκοντος τὰ ἰσοδυνάμως ἐρημώσα-

Erat enim exactor & instigator, illis quos iam diximus modis: Cessauit autem & è medio sublatus est, Deo illum percutiente plaga furoris insanabili, & supersedit secare velut frondator robustus cedros intelligibiles, quarum etiam beatus Dauid meminit, affatus vniuersitatis Deum: Cedri Libani quas plantasti. Postquam autem descendit in Orcum omnino condemnatus miser, ibi flamma omnium rerum edace detentus: mirabantur hoc cum pati, vt verisimile est, nequam ac illi subditæ potestates: & fortassis plorarunt dicentes: Et tu captus es quemadmodum & nos, sed inter nos reputatus es, & quæ consequuntur. Erat enim quod ad gloriam attinet, insignis inter angelos, & in superis potestatibus spectabilis, veluti nimirum inter astra Lucifer. Cecidit verò & comminutus est superba cogitans, & honorem ac gloriam soli' summæ naturæ congruentem rapere cupiens, quantum molimine & animo poterat. Sed vt prophetа ait: Descendit ad inferos & in fundamenta terræ, qui olim totam terram concutiebat, qui vniuersum orbem redegit in desertum: Desertum enim omnem terræ orbem effecit vera Dei notitia, quæ nullum prorsus haberet virtutis cultorem. Nec soluit eos qui erant in inductione ac custodia. Sed hoc largitus est Dominus his qui in ipso crediderunt dicens vinctis: Exite, & illis qui erant in tenebris: Reuelamini: sed & diuinæ iræ obnoxiis, quòd in diuinas leges debacchārentur, remittens culpas, obliuione peccata obliterans, & supplicio eximens, qui ex infirmitate humana multis vitiis implicabantur.

A ἰῶ μὴν γὰρ ἀπαγτῶν καὶ ὑποτασσόντων, καθ' οὓς ἤδη προεῖπα μὴν τρόπους. πέπαυται γὰρ οὐκ μέσου γέγονε, καταπαίοντος αὐτὸν τοῦ Θεοῦ πληγῇ θυμῷ ἀνιάτῳ, καὶ κατέληξε κόπτων, οἷά τις δρυοτόμος βιαίτερος τὰς κέδρους τὰς νοητὰς, ὧν καὶ ὁ μακάριος Δαβὶδ διεμέμνηται λέγων πρὸς τὸν τῶν ὅλων Θεόν. αἱ κέδροι τοῦ Λιβάνου ἃς ἐφύτευσας. ὅπου γὰρ κατεπεφοίτηκεν εἰς ᾅδου πάντως που κατακεκριμένος ὁ δείλαιος, οὐκ ἐν τῇ παμφάγῳ σὺν ἐκείνοις φλογὶ, τεθαυμάκασι τοῦτο

B παθόντα, κατά γε τὸ εἰκὸς, αἱ ποτηρικαί τε, καὶ ὑπ' αὐτὸν δυνάμεις, καὶ πάντα που καὶ τετριμμένοι λέγουσαι. καὶ σὺ ἐάλως ὥσπερ καὶ ἡμεῖς, οὐ ἡμῖν δὲ κατελογίσθης. καὶ τὰ τούτοις ἑφ' ἑξῆς. ἰὼ μὴν γὰρ τότε ἦκουες δόξαν, ὑπέρτιμος ὢν ἀληθῶς, καὶ ἐν ταῖς ἄνω δυνάμεσιν ὡς ἑωσφόρος, καθάπερ ἀμυδρῶς καὶ ἐν τοῖς ἄστροις ἑωσφόρος. ἐξέπεσε δὲ σὺν ἐκείνοις πεφοιτηκὼς ὑπ' ἐσχάτην, καὶ τὴν μόνην πρέπουσάν σοι τῇ ὑποβεβλημένῃ φύσει ὑμῶν τε καὶ δόξαν ἁρπάσαι βουλόμενος, τότε ἦκουες ἐξηρτημένην δυνάμει καὶ εἰς νοῦν τὸν ἐν αὐτῷ. ἀλλ' ὡς

C φησὶν ὁ προφήτης, καταβέβηκεν εἰς ᾅδου, καὶ εἰς τὰ θεμέλια τῆς γῆς, ὁ πάλαι σείων πᾶσαν τὴν γῆν, ὁ θεὶς τὴν οἰκουμένην ὡς ἔρημον. ἐρήμην γὰρ τὴν ἀληθοῦς θεογνωσίας ἀπέφηνε τὸν ὑπὲρ νοῦν, καὶ σοφίαν πάντελῶς ἔχουσαν τὴν ἀρετῆς ἐργάτην. καὶ οὐκ ἔλυσε μὴν τοὺς ἐν ἐπαγωγῇ. κεχαρίσατο γὰρ τοῦτο τοῖς αὐτὸ πεποιθόσιν ὁ κύριος, εἰρηκὼς τοῖς ἐν δεσμοῖς ἐξέλθετε. καὶ τοῖς ἐν ζόφῳ, ἀνακαλύφθητε. καὶ μὴν καὶ τοῖς ὑπὸ θείῳ

D ὀργῇ γενομένοις διὰ τοῖς θείοις ἐμπροϊνῆσαι νόμοις, ἀμνησικάκως ἀφεὶς τὰ ἐγκλήματα, καὶ ἀπαλλάξας δίκης τοὺς ἐξ ἀσθενείας αὐθεφτίνης πολλοῖς ὑποπεπλεγμένους πταίσμασιν.

Omnes reges gentium dormierunt in honore, homo in domo sua. Tu autem proiectus eris in mõtibus, quasi mortuus abominabilis cum multis mortuis confossis gladio, descendentibus ad inferos.

Ex rebus præteritis aliquando, inquit, grauiorem eius calamitatem ostendit: & verum est quod dixi, Siquidem non pari sorte cùm reliquis potiri cum contigit, qui sic fastuosus est & ceruicosus, & incomparabili dignitate cuectus, vt in alto culmine locatus videatur. Illi enim, inquit, obdormierunt non absque honore, neque sine carissimis sibi hospitiis. At tu horum exors omnino, in montibus iacebis execrandus & proiectus,

Παντες οἱ βασιλεῖς τῶν ἐθνῶν κοιμῶνται ἐν δόξῃ. ἄνθρωπος ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ. σὺ δὲ ῥιφήσῃ ἐν τοῖς ὄρεσιν ὡς νεκρὸς βεβδελυγμένος μετὰ πολλῶν τεθνηκότων κατακεντουμένων μαχαίραις, καταβαινόντων εἰς ᾅδου.

Ex τῶν ὑπαρξάντων ἔφη ὅτε, φησὶ, βαρυτέραν αὐτοῦ τὴν συμφορὰν διεδείκνυσι. καὶ ἀληθὲς

E ὅπερ ἔφην, εἰ μὴ τῷ τὴν ἴσην σὺν ἐκείνοις τυχεῖν τοῖς ἄλλοις, τὸ ὕπτιον καὶ ὑψαυχενὲς καὶ ἀσυγκρίτοις ὑπεροχαῖς, εἰς ὃ ὑψοῦται δοκεῖν ἡρμένον. οἱ μὲν γὰρ κεκοίμηνται, φησὶν, οὐ δίχα τιμῆς, ὅτε μοι ἔξω που, τὸ ὅτι μάλιστα φιλαιτάτων ἀνδρῶν ἐν ἁφαιτημίᾳ. σὺ δὲ καὶ τούτων ἀμοιρήσας πτωχὸς, ἐν ὄρεσι κείσῃ βδελυρὸς, καὶ ἐρριμμένος.

τοῦτ' ἔστιν, ὀδωδὼς τε καὶ ἀτερπὴς εἰς θέαν. τί γὰρ ἂν ἦν μᾶλλον βδελυρώτερον σώματος νεκροῦ καὶ περιστολὴν οὐκ ἔχοντος; κεῖσαι δὴ οὖν ὁμοῦ τοῖς ἄλλοις, οἳ μαχαίρας ἔργον γεγόνασι Μηδικῆς, οὐδενὸς ὑπὲρ σοῦ θρηνήσαντος, ἢ ὃ τοῖς τεθνεῶσιν ἀναλλουδοιῶ ὑπισάξαντος δάκρυον, οὐκ ἐπαφίοις τιμήσαντος· οἰκτρὸς δὲ οὕτως καὶ ἐρριμμένος, ὡς μηδενὸς τῶν ἄλλων διενεγκεῖν, οἷ καὶ γεγόνασιν ὑπὸ χεῖρα σοῦ, καὶ ἀσημότατοι πάντελῶς. εἰδέναι δ' ἀναγκαῖον, ὅτι μέχρι τούτων ὁ θρῆνος ἥξεται.

Οὐ δεῖπον ἱμάτιον πεφυρμένον ἐν αἵματι, οὐκέτι καθαρόν. ὕστερον οὐδὲ σὺ ἔσῃ καθαρός, διότι τὴν γῆν μου ἀπώλεσας, καὶ τὸν λαόν μου ἀπέκτεινας, οὐ μὴ μείνῃς εἰς τὸν αἰῶνα χρόνον.

Τὰ παλαίπατα τῆς δυσεκμήκτου δυσεκπλυτά τέ ἐστι, καὶ τοῖς δεδρακόσιν αὐτὰ βαφῆς ἑνὸς δίκην ἐσκεδασμένα καταθεῶτό τις ἄν. ἀποδείκνυσι γοῦν αὐδεὶς τὸ εἰς λῆξιν ἥκουσης ἀναναστήσεως πεπορισμένος ἄξια, καὶ δίκης ἀξίους τὸ ἰσορρόπου τοῖς αἰτιάμασιν. σὺ δὲ οὖν οὐκ ἀπαλλαχθήσῃ, φησί, τῆς μιαιφονίας, οὐδ' ἂν ἦν καθαρὸς, καὶ κατοικτείρεσθαι ἄρεκτων. ἔσῃ γὰρ ὥσπερ μεμολυσμένος, καὶ ἀναπόλυτον ἔχων τὸ μιαφονίας ὃ ἔγκλημα, καθάπερ ἀμφὶ καὶ ἱμάτιον αἵματι πεφυρμένον. ἀπώλεσας γὰρ τὴν γῆν τὴν ἁγίαν, ἀπέκτεινας δὲ τὸν ἐκνεμηθέντά μοι λαόν. ὅτε γὰρ διεμέριζε, φησὶν, ὁ ὕψιστος ἔθνη, οἷς διέσπειρεν υἱοὺς Ἀδάμ, ἔστησεν ὅρια ἐθνῶν, κατ' ἀριθμὸν ἀγγέλων Θεοῦ. καὶ ἐγένετο μερὶς κυρίου λαὸς αὐτοῦ Ἰακὼβ, σχοίνισμα κληρονομίας αὐτοῦ Ἰσραήλ. πόθεν οὖν ἄρα ὁ καταπαίρεσθαι τῆς κυρίου γῆς, τοῦτ' ἔστι, τῆς ἐκκλησίας, καὶ τὰ τῆς μιαφονίας ἐγκλήματα πληροῖ, καὶ τὸν ἐκνεμηθέντα λαὸν τοῦ Χριστοῦ. ἔσῃ γὰρ κατ' οὐδένα τρόπον καθαρὸς, ὁ τοῖς ὕστατοις ἐκτόποις σφαγαῖς ἐγκλήμασιν. φαίη δ' ἄν οἶμαί τις, ἂν ὑπὲρ γε τῆς Ἰουδαίας, καὶ αὐτοῖς ἂν τοῖς Ἱεροσολύμοις συμφορὰς ἐκνενοηκώς. ἆρα γὰρ αὐτόμολος ἦκεν ὁ Βαβυλωνίων τύραννος, καὶ κατεστράτευσε τῆς Ἰουδαίων γῆς. εἶλε δὲ καὶ τὴν ἁγίαν πόλιν, οὐκ ἀφέντος αὐτῷ τοῦτο δράσαι Θεοῦ, μᾶλλον δὲ οὐκ αὐτῷ δεδωκότος. καίτοι φησὶν αὐτὸς ὁ προφήτης ἡμῖν Ἡσαΐας, ὅτι συρεῖ κύριος μύᾳ, ὃ κυριεύῃ μέρους πεδίου Αἰγύπτου. καὶ τῇ μυίᾳ, ἥ ἐστιν ἐν χώρᾳ τῶν Ἀσσυρίων, καὶ ἐλεύσονται πάντες, καὶ ἀναπαύσονται ἐν τοῖς φάραγξι

id est, olitus & aspectu inuenustus. Quid enim corpore mortuo & vestitum non habente, esse poterit execrabilius? Occumbes igitur cum reliquis qui Medici gladii opera interierunt, nullo te lugente, neque lachrymam mortuorum comitem distillante, non parentationis honore cohonestante: sed ita miserabilis, ita proculcatus eris, vt à subditis tuis, iisque despectissimis, nulla in re differas. Sed & sciendum est vsque ad illa proA B cessuram lamentationem.

: Quemadmodum vestis sanguine conspersa non est munda, sic neque tu eris mundus, propterea quòd terram meam perdidisti, & populum meum interfecisti, nequaquam permanebis in perpetuitatem temporis.

Quæ grauia admodum flagitia sunt, quæque ab authoribus suis difficulter elui possunt, ea tincturæ cuiusdam instar colorata videre licet. Ostendit C verò eos commisisse digna extremâ ira, & dignos supplicio vitiis ex æquo respondente. Igitur non absoluêris, inquit, à peccatis, neque mundus eris, neque misericordia dignus. Eris autem contaminatus, & indelebili cædis crimine commaculatus, quemadmodum sanè vestimentum sanguine mixtum: Perdidisti enim terram sanctam, & occidisti populum mihi deputatum. [Quando enim, inquit, " Deut. 32.
diuidebat Altissimus gentes, filios A- "
D dam quos dispersit, constituit fines "
gentium secundum numerum angelo- "
rum Dei, Et factus est pars Domini "
populus eius, Iacob; funiculus hære- "
ditatis eius Israel.] Est igitur grauissi- "
mum se contra terram Domini, id est, ecclesiam attollere, & aduersus populum Christo deputatum; audere homicidii scelus admittere. Nullo enim modo erit mundus, qui tam prodigiosis sceleribus irretitur. Dixerit autem quispiam, credo, Iudææ & ipsorum Hierosolymorum calamitates animo & cogitatione versans: Ergóne sua sponte venE nit Babyloniorum tyrannus? & Iudaicam terram oppugnauit, cepitque sanctam ciuitatẽ, non permittente illi Deo hoc facere, imò non tradente? Equidem inquit ipse propheta Esaias nobis, Si- Esai 7.
bilo vocabit Dominus muscas quæ dominantur partis fluuii Ægypti, & api quæ est in regione Assyriorum, & venient omnes, & requiescent in fossis

regionis tuæ, & in specubus petrarum, & in speluncis; & in omni scissura, & in omni ligno. Quî igitur factum est ex diuino nutu pendens Babylonius, insanabili scelere perditus sit, adeóque grauiter puniatur, vt amplius non conspiciatur, ira ei inflicta? Certè iure optimo. Voluit enim vniuersitatis Deus declinantem ad defectionem Israelem arguere, & modico supplicio persuadere, vt denuò ad consuetum cultum, legalem, inquam, recurreret. Iste autem licet ad hoc ductus, feræ more immitis erat, & effrenato furore agebatur. Siquidem accusatur à Deo manifestè dicente: Æmulatus sum Hierusalem & Sion æmulatione magna, & furore magno ego irascor gentibus consPirantibus, pro eo quòd ego succensui parum, illi consPirarunt in mala. Pharaonem item tanquam vas furoris ac iræ, & propter sua peccata animaduersione iam dignum, excitauit, sicuti ipse ait, vt in ipso & suam potentiam iusti iudicii seueritatem ostenderet. Ita quoque de Babyloniis intelliges. Cum enim essent vasa iræ, & iustè plectendi, inuaserunt Hierosolyma, vt Israele castigato, & ipsi cum illo ad pœnam se dignissimam deposcerentur.

τῆς χώρας, καὶ ἐν ταῖς τρώγλαις τῶν πετρῶν, καὶ εἰς τὰ σπήλαια, καὶ εἰς πᾶσαν ῥαγάδα, καὶ ἐν παντὶ ξύλῳ. πῶς οὖν ἀραλοῖς νοὶ μασιν ὁ τηρετήσας ὁ Βαβυλώνιος, ἀνεξίτηλον ἔχει τὸ ἔγκλημα, καὶ ὅτω κεκόλασται δῆλος, ὡς ἐπέκεινα μηδὲν ὁρᾶσθαι τῆς ἐπενεχθείσης ὀργῆς αὐτῷ; ναὶ καὶ μάλα εἰκότως. ἠθέλησε μὲν γὰρ ὁ τῶν ὅλων Θεὸς ἀπονενευκότα τοῦ θεοῦ ἀπόστασιν ἐλέγξαι τὸν Ισραὴλ, καὶ συμμέτροις αἰτίαις αἰσθέσαι παλινδρομεῖν, εἰς τὴν αὐτοῦ σύνηθη λατρείαν, φημὶ δὴ τὴν νομικήν. ὁ δὲ καίτοι τοῦτο ἡμμένος θηρίου δίκην ἀμείλικτος ἦν, καὶ ἀγαλίνοις ἐχρῆτο τοῖς θυμοῖς. καὶ γὰρ ἐβλασφήμει Θεοῦ λέγοντος ἐναργῶς. ἐζήλωκα τὴν Ιερουσαλὴμ, καὶ τὴν Σιὼν ζῆλον μέγα. καὶ θυμῷ μεγάλῳ ἐγὼ ὀργίζομαι ὅτι τὰ ἔθνη τὰ σύνεπιλήμψαντο. αὐτὸ δὲ ὧν ἐγὼ μὴ ὠργισθην ὀλίγα. αὐτοὶ δὲ σύνεπέθεντο εἰς κακά. ὥσπερ δὲ σκεῦος ὄντα θυμοῦ καὶ ὀργῆς τοῦ Φαραὼ, καὶ ἐτοιμότατον ἤδη κολάσει δι' οἰκείαν παράνομα ἐξήνεγκε, καθά φησιν αὐτὸς, ἵν' ἐνδείξηται ἐν αὐτῷ, τήν τε ἰδίαν δύναμιν, καὶ τῆς δικαιοκρισίας τὸ ἀκριβές. ὅτω νοήσῃς καὶ ὅτι τοῖς Βαβυλωνίοις. σκεύη γὰρ ὄντες ὀργῆς, καὶ κολασθῆναι δικαίως ὀφείλοντες, ἐπῆλθησαν τοῖς Ιερουσολύμοις· ἵνα παιδευθέντες τὸν Ισραὴλ, ἐξαιτηθεῖεν μετ' αὐτοῦ καὶ αὐτοὶ τὰ αὐτοῖς ὅτι μάλιστα πρέποντά τε καὶ ἁρμοδιώτατα κολάσεων.

Semen improbum, præpara liberos tuos vt occidantur ob culpas patris tui, ne resurgant & terræ hæreditatem adeant, implcántque terram bellis. Et consurgam super eos, dicit Dominus Sabaoth, & perdam nomen eorum, & reliquias, & semen.

Grauissimè afflixit omnes gentes Nabuchodonosorus, & post eum & ex eo nati vsque ad Baltasarum, patrisque sui peruersitatem sectantes cum etiam superarunt, crudelésque & immanes in omnes gentes extiterunt, & Israelitis insultarunt, tametsi in captiuitate fuerunt & iugo seruitutis oppressi, adeóque se etiam contra diuinam maiestatem efferebant, vt sceleratus Baltasarus conuiuio magnatibus suis adornato sacra vasa adferret in medium, & ex illis cum pellicibus & concubinis biberet. Quando etiam egressus articulus manus, sicuti ait Daniel, scripturam in pariete fecisset: MANA, THECEL, PHARES, Quod interpretans diui-

Σπέρμα πονηρὸν, ἑτοίμασον τὰ τέκνα σου σφαγῆναι ταῖς ἁμαρτίαις τοῦ πατρός σου. ἵνα μὴ ἀναστῶσιν, καὶ ἐμπλήσωσιν τὴν γῆν πολέμων. καὶ ἐπάνομαι ἐπ' αὐτοῖς, λέγει κύριος Σαβαὼθ, καὶ ἀπολῶ αὐτῶν ὄνομα, καὶ κατάλειμμα, καὶ σπέρμα.

Πανδήμια μὲν δέδρακε κατὰ πάντας ἔθνους ὁ Ναβουχοδονόσορ, καὶ οἱ μετ' αὐτὸν ἢ καὶ ἐξ αὐτοῦ γεγονότες, μέχρι Βαλτάσαρ, ταῖς τοῦ πατρὸς ἐπόμενοι δυσσεβείαις, ὑπερήλθοντο τὰ ἐκείνου, ὡμοί τε καὶ ἀπηνεῖς κατὰ πάντας γεγόνασιν ἔθνους, κατεπεφύκοντό τε τοῦ Ισραὴλ καίτοι γεγόνασιν ἐν αἰχμαλωσίᾳ καὶ ζυγῷ δουλείας ἐνηγκυλωμένοι. πεφρονήκασι δ' ὅτω τι μέγα, καὶ κατ' αὐτῆς τῆς τοῦ Θεοῦ δόξης, ὥστε καὶ τὸ ἁλιτήριον Βαλτάσαρ, πανοικησία πότον τοῖς μεγιστᾶσιν αὐτοῦ, προενεγκεῖν εἰς μέσον τὰ σκεύη τὰ ἅγια, καὶ πιεῖν ἐν αὐτοῖς ταῖς παλλακίσιν ὁμοῦ, καὶ ταῖς παλλακίσιν αὐτοῦ, ὅτε καὶ ἐξῆλθεν ἀφάλαγξ χειρὸς, καθά φησιν ὁ Δανιὴλ, καὶ γράφειν ἐν τῷ τοίχῳ πεποίηται, Μανὴ, Θεκὲλ, Φαρές. ὃ δὴ ἑρμηνεύων ὁ θεσπέ-

Depulsi sunt enim sua in nos tyrannide, & factus est nobis pax Christus. Quemadmodum enim B. Paulus scribit: [Pax Christi quæ superat omnem intellectum, custodiat corda nostra & cogitationes nostras.] At quonam pacto hoc illis acciderit, ipsemet nobis vniuersitatis Deus ostendet, dicens: Et insurgam contra illos, ait Dominus Sabaoth. Et perdam eorum nomen, & reliquias, & semen.

Ephes. 4.

A ἐλύωται γὰρ τὸ καθ' ἡμῶν τυραννίδος, καὶ γέγονεν ἡμῖν εἰρήνη Χριστός. ὡς γὰρ ὁ μακάριος γράφει Παῦλος, Ἡ εἰρήνη τοῦ Χριστοῦ, ἡ ὑπερέχουσα πάντα νοῦν, φρουρήσαι τὰς καρδίας ἡμῶν, καὶ τὰ νοήματα ἡμῶν. σαφέστερον δὲ τοῦτο παθεῖν αὐτοῖς τίνα ἔσται, αὐτὸς ἡμῖν ὁ τῶν ὅλων Θεὸς σαφῶς λέγων. καὶ ἐπιστήσομαι αὐτοῖς, λέγει κύριος Σαβαὼθ, καὶ ἀπολῶ αὐτῶν τὸ ὄνομα, καὶ κατάλειμμα, καὶ σπέρμα.

Hæc dicit Dominus, Et ponam Babyloniam in desertum, vt inhabitent erinacei, & redigetur in nihilum, & ponam eam luti barathrum in perditionem.

B Τάδε λέγει κύριος· καὶ θήσω τὴν Βαβυλωνίαν ἔρημον, ὥστε κατοικεῖν ἐχίνους, καὶ ἔσται εἰς ὀδύνην· καὶ θήσω αὐτὴν πηλοῦ βάραθρον εἰς ἀπώλειαν.

Oraculum hoc nobis iam propositum, videtur esse quædam eorum quæ latius ac fusius dicta sunt concisa & breuissima anacephalæosis. Ostendit enim aliud nihil quàm illud omnino, hominibus vacuam fore Babyloniam, & animantibus plenam, quibus habitaculum gratum est solitudo. Cùm verò, vt apparet, C maximum vndarum defluxum habeat, cúmque fluuius eam, vt fertur, in duas secet partes: accidit, vt quia nullus riuus ad ea quæ par erat loca vim suam deriuaret, per omnem regionem diffunderetur, & stagnorum multitudinem effecerit: vt quæ regio olim clara & celeberrima erat, & reliquarum regina, & glorioſissima dicebatur, ea luti barathrum ac puteus euaderet corruentibus in perditionem.

Εοικεν εἶναι τὴν τῆς χώρας πλάτος εἰρημένων δυὰ κεφαλαίωσις σύντομος πάνυ τὸ προκείμενον ἡμῖν ῥητόν. δηλοῖ γὰρ ἕτερον οὐδέν, πλὴν ὀχυρότητος πάντως, ὡς δῆθεν ἔρημος ἔσται πᾶσιν ἀνθρώποις Βαβυλωνίοις, ζώων δὲ πλήρης, οἷς εὐδιάτητα φίλον ἡ ἐρημία. ὅπου δὲ πλείστων, καὶ ὃ εἰκὸς, ὑδάτων ἔχει καταφοράν, φασὶ δὲ τὸν ποταμὸν αὐτὴν τέμνειν δίχα, συμβέβηκεν οὐδενὸς τῶν ναμάτων τὸ ῥεῦμα προχετεύοντος, ἐφ' οὓς ἂν ἀκόλουθον ἦν τόπους, διασκίδνασθαί τε καὶ πᾶσαν τὸ ὕδωρ, καὶ τελμάτων ἀποτελέσαι τὸ πλῆθος, ὡς πάλαι λαμπρὰν καὶ διαβόητον, βασίλιδα τε τῶν ἄλλων, καὶ εὐδοξοτάτην νομασμένην, πηλοῦ βάραθρον γενέσθαι, καὶ τοῖς ἐμπίπτουσιν εἰς ἀπώλειαν.

Hæc dicit Dominus Sabaoth, vt dixi, ita erit, & vt decreui, ita manebit, vt perdam Assyrios in terra mea, & in montibus meis. Et erunt conculcationi, & auferetur ab illis iugum eorum, & decus eorum ex humeris demetur.

D Τάδε λέγει κύριος Σαβαὼθ, ὃν τρόπον εἶπα, οὕτως ἔσται· καὶ ὃν τρόπον βεβούλευμαι, οὕτως μενεῖ, τὸ ἀπολέσαι τοὺς Ασσυρίους ἐπὶ τῆς γῆς τῆς ἐμῆς, καὶ ἐπὶ τῶν ὀρέων μου. καὶ ἔσονται εἰς καταπάτημα, καὶ ἀφαιρεθήσεται ἀπ' αὐτῶν ὁ ζυγὸς αὐτῶν. καὶ τὸ κῦδος αὐτῶν ἀπὸ τῶν ὤμων ἀφαιρεθήσεται.

Prophetat igitur beatus Esaias regnante Ozia, Ioathamo, Achazo & Ezechia: videturque contra Babylonem inquam totamue terram Assyriorum E orationem habere superstite etiamnum & regium honorem sustinente Ozia, qui est etiam Azarias. Cùm autem regnante Ezechia, Senacherim Assyrius Iudææ bellum indixisset, plurimásque vrbes Samaritanorum cepisset, ac per manum Dei reprehensus esset, quantumuis ipsis Hierosolymis insultans, (mortui sunt enim vna voce alienigenarum centum octoginta quinque millia, angeli manu consumpta:) hanc

Προφητεύει μὲν ὁ μακάριος Ησαΐας ἐν βασιλείᾳ Οζίου, καὶ Ιωαθαμ, καὶ Αχαζ, καὶ Εζεκίου. ἔοικε δὲ ταυτοισὶ ποιεῖσθαι τοὺς λόγους, τοὺς κατὰ γε φημὶ τὴν Βαβυλῶνος, ἢ καὶ πάσης τῆς Ασσυρίων γῆς. περιόντος ἔτι καὶ τὴν βασιλίδα ἡμῖν μὲν χεῖρας ἔχοντος τοῦ Οζίου, ὃς ὄνομα καὶ Αζαρίας. ὅπου δὲ βασιλεύοντος Εζεκίου, κατεστράτευσε τὴν Ιουδαίας Σενναχηρεὶμ ὁ Ασσύριος, καὶ πλείστας μὲν εἶλε τῶν Σαμαρείας πόλεις, ἐλήλεκτο δὲ αὐτὸς χερὸς Θεοῦ, καὶ αὐτοῖς ὑπερηφάνως τοῖς Ιεροσολύμοις. ἀπέθανον γὰρ ἐν μιᾷ νυκτὶ τῶν ἀλλοφύλων ἑκατὸν καὶ ὀγδοήκοντα πέντε χιλιάδες, ἀγγέλου χερὶ δαπανώμεναι. τούτης

ἕνεκα τ αἰτίας, ἵνα μή τι τῶν τοῦ Θεοῦ τοῖς A ob causam ne quicquam eorum quæ
τοῦ λαοῦ παρακλησιν τ Ισραὴλ εἰρημένων δόξῃ τισὶ δο- à Deo ad consolandum Israelem di-
κεῖ, τοιαυταφωνῆ καὶ τοῦτο φησίν. ὅτι ὃν τρόπον cta sunt, intercidere videatur, procla-
εἴρηκα, οὕτως ἔσται. καὶ τί μήτε τοῦτο, φησίν, εἰς mat & illud, & inquit: Vt dixi, ita
πλοῦ βάραθρον ἡ Βαβυλωνίων. ἔσται δὲ καὶ ἡ ἐρη- erit, descendet enim in luti barathrum
μωθήσεται, καθὼς δὲ κἀκεῖνο. καὶ πότητε καὶ πότους Babylonia, eritque desolata, illúdque
οὐ τελευτήσει, φησίν, εἰς ἄγιον πέρας, ὃ βε- omnino manebit: ad auspicatum, in-
βούλευμαί τε καὶ τοῖς παρ' ἐμοῦ τεκύρωκα quit, finem perueniet quod decreui,
ῥήμασι, δι' ὧν ἀπολέσαι τοὺς Ασυρίους ὅτι τ γῆς τ quòd mea sententia confirmaui, vt
ἐμῆς, καὶ ὅτι τ ὀρέων μου. καὶ ἔσονται εἰς κατα- deleam Assyrios in terra mea, & in
πάτημα. ἀφαιρεθήσεται δὲ καὶ ζυγὸς αὐτῶν, καὶ B montibus meis, & erunt conculcatio-
κῦδος αὐτῶν ἀπὸ τ ὤμων αὐτῶν. ἀπέσταλτο μὲν ni, auferetúrque iugum eorum, &
γὰρ παρὰ τ Σενναχηρεὶμ ὁ Ραψάκης ἐκ Λαχὶς decus ex humeris ipsorum. Missus e-
εἰς Ιερουσαλήμ. εἶτα τῆς Βαβυλωνίων φαντασίας nim est ab ipso Senacherim Rhapsa-
ὅλως ἐν κύκλῳ περιεχούσης, τ δ Θεοῦ δόξης κα- ces ex Laches in Hierusalem, deinde
ταφθυαρήκειν ἐμέλησε. καὶ βαρβαρικῷ Babyloniorum copiis tota vndique cir-
φρονήματι προπετυσθὲν ἠφίει φωνάς. μὴ γὰρ ἀ- cundata, & diuinam maiestatem haud
παπάτω, φησίν, ὑμᾶς Ἐζεχίας λέγων, ὅτι ῥύσε- parum ludificans, barbarico animo di-
ται ὑμᾶς ὁ Θεὸς ἐκ χειρὸς Ασυρίων. ζυγὸν δὲ δου- gnam vocem edidit: Ne enim, inquit,
λείας τοῖς ἄνωθεν ἐλευθερίοις ὑπερῆφαν ζητῶν, decipiat vos Ezechias dicens: Libera-
μέγα δὲ κῦδος, τοῦτ' ἔστι, δόξαν, ἑαυτῷ τε καὶ τῷ C bit vos Deus è manu Assyriorum:
οἰκείῳ δεσπότῃ περιτιθεὶς, εἰς ἀδόκητον κατενή- cúmque seruitutis iugum hominibus
νεκται συμφοράν. αἰφνίδιον γάρ, φησὶ, πρωΐ, superiore memoria liberis studeret
πρωΐ, δύεσι πτώματα νεκρά. ἔγνω δὲ ἀφ' imponere, magnum decus, id est,
πείρας, ὅτι τέ ἐστιν ἰσχυρὸς ὁ τῶν ἁγίων gloriam sibi ac suo Domino tribuens,
προεστηκὼς, καὶ τοῖς θείοις αὐτοῦ νεύμασι δ ἀ- in calamitatem deductus est inexpe-
νύσασθαι οὐδέν. ctatam. Surgentes enim, inquit, ma-
ne, inuenerunt omnia corpora mor-
tua. Atque experimento cognouit,
fortissimum esse sanctorum princi-
pem, diuinóque eius nutui nihil ob-
sistere.

Αὕτη ἡ βουλὴ ἣν βεβούλευται κύριος ἐπὶ *Hoc est consilium quod decreuit Do-*
πᾶσαν οἰκουμένην ὅλην. καὶ αὕτη ἡ χεὶρ ἡ ὑψηλὴ *minus super totum terræ orbem: & hæc*
ἐπὶ πάντα τὰ ἔθνη τῆς οἰκουμένης ὅλης· ὁ γὰρ D *manus excelsa super omnes gentes terræ.*
Θεὸς ὁ ἅγιος βεβούλευται, τίς ἀφανιεῖ; καὶ *Nam quod Deus sanctus decreuit, quis*
πᾶσαν χεῖρα πᾶσαν ὑψηλὴν τίς ἀποστρέψει; *rescindat? & manũ excelsã quis auertet?*

Ἰστέον δὲ πάλιν, ὡς ὑ κατ' πάσης τ οἰκουμένης, Rursus sciendum est, vim prophe-
ἤτοι τ ὑπ' ὄψιν, ἢ τῆς προφητείας τ ἔννοιαν tiæ huius non per omnem terram, aut
τούτοις ἔρχεται διώκομεν, γένοιτο μᾶλλον ὁ τῆς per orbem terrarum vagari, sed hoc
προαγορεύσεως λόγος, κατ' πάσης τ Ασυρίων vaticinium potius contra omnem Assy-
γῆς, ἣν καὶ οἰκουμένην ἀποκαλεῖ, διότι δὴ εἰς riorum terram institui, quam & orbem
πολλὴν καὶ εὐρείαν, ἔθνεσί τε μυρίοις, καὶ ἀρίθ- appellitat, quòd ampla sit & spatiosa,
μοῖς χρείττοσιν ἀναπεπλῆσθαι πλουσίως. ἐκ- quódque gentibus infinitis ac innume-
κλίνουσι τὰ εἰρημένα, φησὶ, κατ' πάσης ἥξει τ Ασυ- ris copiosè repleatur. Itaque, inquit, E
ρίων γῆς, ὅτι τε πότητε καὶ πότους, εἰς πέρας contra omnem terram Assyriorum ve-
ἐκβήσεται τὰ προηγημένα, παραλύοντος δὲ nient quæ dicuntur, & ad exitum per-
θεοῦ τ ἐπαγωγὴν, ἥκουσι ἐπαμῦναι τοῖς uenient prorsus quæ prænuntiantur.
ἀποθείαν ὀργὴν ἰσχύουσι, προσαποφαίνει λέ- Cùm igitur nemo vincula soluat, aut
γων. ἃ γὰρ ὁ Θεὸς ἅγιος βεβούλευται, τίς ἀφα- certè possit diuinæ iræ obnoxiis opem
νίσει; καὶ τ χεῖρα τ ὑψηλὴν τίς ἀποστρέψει; afferre, pergit porrò sermocinari ac
ἀποχείρα μὲν γὰρ εἰσάπαν τ τ Βαβυλωνίων ἐλ- dicere. Nam quod Deus sanctus de-
πίδα προσκοπεῖ ἤδη χρησίμως τοῖς ὀξὺ Ισ- creuit, quis rescindet? & manum
excelsam quis auertet? Præscindit e-
nim omnem Babylonio spem, ac
opportunè corroborare pergit Israeli-

tas,

tas, quo animo sint constanti, & omnipotentissimam manum omnia domantem, rectam atque supremam promissa seruaturam verè sentiant. Cùm enim terribilem atque formidabilem Assyriorum potentiam existimarent, quæ nemini cederet ac vinci se non pateretur, ac propterea consentaneum esset propheticis sermonibus diffidere: hinc iure optimo hoc illis accidere non sinit, ac tantùm non contrarium suadet, & incredulitatis morbum resecat, cùm dicit: Manum excelsam quis auertet?

A ρσηλ, εἰς ὃ ἀραρότως διῆκεῖας καὶ φερηδν, ὅτι πρώτου τε καὶ πρώτως ἀποπερανῆ τὰ ἐπηγγελμένα πρυσθενεσάτητε καὶ ἀπαρχουσα, καὶ κατακρατοῦσα τῶν ὅλων, ἡ θεία τε καὶ ὑπερτάτη χείρ. ὅπῃ γὰρ ὥρυτο δηνεκὲς καὶ δυσκίνητον τὸ τῶν Ασσυρίων ἀπαρχηνέμου καὶ ἀδαμαντοπλήκτου οὐδενὶ, ἐ ὃ ἡ πᾶσα ἀδαιτουμένη, ἀπιστοῦσαι δὲ διὰ τοῦτο εἰκὸς τοῖς τῆς προφητείας λόγοις. τοιαύτην καὶ μάλα εἰκότως, τοῦτο παθεῖν οὐκ ἐᾷ. B μόνον γ' οὐχὶ καὶ ἐκ δυσωπεῖ, καὶ τῆς ἀπιστίας τὸ νόσον προαποκείρει λέγων, τὸ χεῖρα τὸ ὑψηλὸν τίς ἀποστρέψει;

Τοῦ ἔτους οὗ ἀπέθανεν Αχαζ, ἐλύθη ὃ ῥῆμα τοῦτο. μὴ δὴ φρανθεῖητε πάντες οἱ ἀλλόφυλοι. συνετρίβη γὰρ ὁ ζυγὸς τῶν παιόντων ὑμᾶς. ἐκ γὰρ σπέρματος ὄφεων ἐξελεύσονται ἔκγονα ἀσπίδων. καὶ τὰ ἔκγονα αὐτῶν ἐξελεύσονται ὄφις πετόμενοι.

Διάφοροι καὶ ποικίλοις ἀποκαλύψεις ἐχρῶντο τοῖς ἁγίοις προφήταις, ἐ τῇ φύσει τῶν πραγμάτων συμβαίνουσαι πρὸς ὄνησιν τῶν τηνικάδε. καίτοι γὰ ἀπεσκληκότα τὸ Ισραὴλ καὶ τὸ θεῖον νόμων ἀφεδηκότα, μεγαπλάτηθν ἤθελεν εἰς γε ὁ ζηλῶσαι τὰ ἀμείνω φρονῆν ὁ τῶν ὅλων Θεὸς, πολυτρόπως διεργατῶν, ἐ τοῖς μὴ αὐθεκπόσιν αὐτὸν κατεξαίσας τὸ ὀργῇ, αἰακομίζων γ' τοὺς τὸ ἁγίαν οἰκοῦντας πόλιν, φημὶ δὴ τὸ Ιερουσαλὴμ εἰς ἐλπίδας ἀγαθὰς, ἵν' εἰδεῖεν ὡς εἶστε καὶ μόνος ὢν ὁ τῶν ὅλων κύριος, ἐ ἕτερος μὴν πρὸ αὐτὸν οὐδείς. αὐτοὶ δὲ τῇ κτίσῃ ὃ σέβας προσὸν τῷ κτίσαντι ἀνάπαλοντες, καὶ ασυδὰς τοῖς ψευδωνύμοις προσκομίζοντες θεοῖς, προσκεκρούκασιν ἐ μετρίως. τοιαύτην τινὰ καὶ νῦν οἰκονομίαν, ἐ τῶν προκειμένων ἡμῖν προφητικῶν ἀναγνωσμάτων ἐπεμφαίνειν δυνάμεις. δεῖ γ', οἶμαι, τὰ ἰσοειχῶς γεγονότα προαφηγήσασθαι, καὶ διαπεῖν ἔκκαυσα ῥαφάς. ἔσται γὰρ ὅτῳ τοῖς ἐντυγχάνουσιν ἐναργὲς ὅπῃ μάλιστα ὃ δηλούμενον. βεβασίλευκε τοίνυν ἐν τοῖς Ιερουσαλύμοις ὅπῃ τὸ Ισ- E ραὴλ Οζίας, ὁ καὶ Αζαρίας. οὗτος γέγονε μὲν δικαιοσύνης ὑπερμαχητής. ἐποίησε γὰρ ὃ δοκεῖ ἐν ὀφθαλμοῖς κυρίου, κατὰ γέγραπται περὶ αὐτοῦ. δυνατώτατος γ' ἐ δυσκίνητος κομιδῇ τοῖς δι' ἐναντίας, ἤγουν τοῖς ἀλλοφύλοις, τὸ ἐν τοῖς πολέμοις αὐτεξαγωνίζεσθαι. πολλὰς γοῦν ἐκπολιορκήσας, εἵλέ τε ἐ πεπόρθηκε πόλεις τῶν Φυλιστιείμ, ἤτοι τῶν ἀλλοφύλων, τοῦτ' ἔστι, τῶν Παλαιστινῶν, καὶ ἐκ τῆς καλουμένης κοίλης Συρίας. γέγραπται

And that they may know that they are men, and that the Lord is the first and the last, and that he will accomplish the things which he hath promised, and that he will be the beginning and ruler of all things, and that his hand is high and most powerful. For they thought that the Assyrian was unconquerable and irresistible, and that no one could withstand him, and that all Palæstina was subdued, and that they could not escape his hands, and therefore it was fit that they should be punished for their incredulity. He will not only not spare them, and cure the disease of their incredulity, but he will cut off the hand that is lifted up against him, saying, Who will turn away his high hand?

Anno quo mortuus est Achazus rex, factũ est verbũ hoc: Ne lætamini omnes alienigenæ. Contritum est enim iugũ percutientis vos. Nã ex semine serpentum egredientur progenies aspidum, & progenies eorum egredientur serpẽtes pennati.

Diuersas habebant diuersis temporibus reuelationes sancti prophetæ, rerum naturæ congruentes, ad eorum qui tum vixerunt vtilitatem. Etenim Israelem, qui exaruerat, & diuinarum legum curam abiecerat, vniuersitatis Deus ad meliorem mentem traducere voluit: multis beneficiis afficiendo, & in illos qui ei aduersabantur iram accendendo, atque eos qui sanctam ciuitatem, Hierusalem dico, habitabant, ad bonam spem reuocando, quo vnum scirent ac solum vniuersitatis Dominum, & alium præterea neminem. At verò illi creaturam præter Creatorem honore ac veneratione prosequentes, atque falsò nominatis diis liba offerentes, offensarunt non mediocriter. Talem igitur nunc ordinem ac artificium tenor propheticæ lectionis nobis propositæ subindicat. Cæterùm primùm aperire operæpretium est historica, & singula exponere dilucidè: Erit quippe sic lecturis perspicuum maximè id quod explanatur. Regnauit igitur Hierosolymis in Israele Ozias qui & Azarias, hic quidem fuit cultor pietatis: fecit enim rectum in oculis Domini, vt de eo scriptum est. Potentissimus autem erat & formidabilis admodum hostibus, nimirum in alienigenas fortitudinem bellicam exerens. Cùm igitur obsedit, cepit, atque vastauit multas vrbes Philistinorum, scilicet alienigenarum, id est, Palæstinorum eorúmque qui ex Cœle Syria: Scriptum

δὲ ὕστερος τοῦτον αὐτῷ, ἐν τῇ δευτέρᾳ τῶν Παραλειπομένων. καὶ ἐξῆλθε καὶ ἐπολέμησε τοὺς ἀλλοφύλους, καὶ κατέσκαψε τὰ τείχη Γέθ, καὶ τὰ τείχη Ἀζώτου, καὶ ᾠκοδόμησε πόλεις Ἀζώτου. καὶ ἐν τοῖς ἀλλοφύλοις κατίσχυσεν αὐτὸν κύριος, ὅτι τοὺς ἀλλοφύλους καὶ Ἀραβας, τοὺς κατοικοῦντας ὅτι τῆς Πέτρας. καὶ ὅτι τοὺς Μιναίους, καὶ ἔδωκαν οἱ Μιναῖοι τῷ Ὀζίᾳ δῶρα, καὶ ἐξῆλθε τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἕως εἰσόδου Αἰγύπτου, ὅτι κατίσχυσεν ἕως ἄνω. ὅτι ἐν ἀπιθίᾳ, διεδέξατο τὴν βασιλείαν αὐτοῦ, ὁ ἐξ αὐτοῦ γεγονὼς Ἰωάθαμ. εἶτα μετὰ τοῦτον Ἄχαζ, πονηρός τε καὶ ἀποστάτης ἀνέστρεπτο, καὶ ἐν τοῖς τῶν ἁμαρτίας τέλμασιν ἐμβεβηκώς. λελάτρευκε γὰρ ξύλοις τε καὶ λίθοις, καὶ ἀπάσῃ τῇ στρατιᾷ τοῦ οὐρανοῦ· διήγαγε δὲ καὶ τὸν ἑαυτοῦ υἱὸν διὰ πυρός, τέλος δὲ τοῖς δαιμονίοις αὐτὸν. γέγραπται γοῦν οὕτως καὶ περὶ αὐτοῦ ἐν τῇ τετάρτῃ τῶν Βασιλειῶν. καὶ οὐκ ἐποίησεν εὐθὲς ἐν ὀφθαλμοῖς κυρίου τοῦ Θεοῦ αὐτοῦ πιστῶς ὡς Δαβὶδ ὁ πατὴρ αὐτοῦ. καὶ ἐπορεύθη ἐν ὁδῷ βασιλέων Ἰσραὴλ. καὶ γε τὸν υἱὸν αὐτοῦ διήγαγεν ἐν πυρί. κατὰ τὰ βδελύγματα τῶν ἐθνῶν ὧν ἐξῆρεν κύριος ἀπὸ προσώπου τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ. καὶ ἐθυμίασεν ἐν τοῖς ὑψηλοῖς, καὶ ἐπὶ τῶν βουνῶν, καὶ ὑποκάτω παντὸς ξύλου ἀλσώδους. τότε ἀνέβη Ραασὼν βασιλεὺς Συρίας. καὶ Φακεὲ υἱὸς Ρομελίου καὶ βασιλεὺς Ἰσραὴλ ἐπὶ Ἰερουσαλὴμ εἰς πόλεμον. καὶ ἐπολιόρκουν ἐπὶ Ἄχαζ. καὶ οὐκ ἠδυνάτο πολεμεῖν. καὶ μὲν ἕτερα. καὶ ἀπέστειλεν Ἄχαζ ἀγγέλους πρὸς Θεγλαφαλασὰρ βασιλέα Ἀσσυρίων λέγων· δοῦλός σου, καὶ υἱός σου ἐγώ. ἀνάβηθι, σῶσόν με ἐκ χειρὸς βασιλέως Συρίας, καὶ ἐκ χειρὸς βασιλέως Ἰσραὴλ τῶν ἐπαναστάντων ἐπ' ἐμέ. καὶ ἔλαβεν Ἄχαζ ἀργύριον καὶ χρυσίον τὸ εὑρεθὲν ἐν θησαυροῖς οἴκου κυρίου, καὶ οἴκου τοῦ βασιλέως, καὶ ἀπέστειλε τῷ βασιλεῖ δῶρα. καὶ ἤκουσεν αὐτοῦ βασιλεὺς Ἀσσυρίων, καὶ ἀνέβη εἰς Δαμασκὸν, καὶ συνέλαβεν αὐτὴν καὶ ἀπῴκησεν αὐτὴν, καὶ τὸν Ραασὼν ἐθανάτωσεν. ἐκεῖνον μὲν οὖν Ὀζίας ὁ καὶ Ἀζαρίας ἐκπεπόρθηκε τοῖς ἀλλοφύλοις, πᾶσάν τε αὐτῶν καταδηώσας τὴν γῆν, δασμοὺς ἐκομίζετο καὶ τέλη. δεύτερος δὲ μετὰ τοῦτον ὁ Ἄχαζ κατεμαθοῦτο τὸν Ἀσσύριον, καὶ ἐπαφῆκεν αὐτοῖς· ὃς καὶ πᾶσαν ἐξανάστασε τὴν Παλαιστινῶν χώραν, αὐτοὺς γὰρ εἶναί φησι τοὺς ἀλλοφύλους, ἀπεκόμισεν αἰχμαλώτους εἰς τὴν ἑαυτοῦ, τοὺς ἐκ τοῦ πολέμου περιλελειμμένους. ὅθεν δὴ τετελεύτηκεν ὁ Ἄχαζ, αἰσχύρτησαν ὅτι πάντων τῶν ἀλλοφύλων αἱ

A est autem sic de illo in secundo Paralipomenon. [Et exiuit, & belligerauit aduersus alienigenas, & debellauit muros Geth, & muros Iamniæ, & muros Azoti, & ædificauit ciuitates Azoti, & in alienigenas roborauit eum Dominus, & in Arabas habitantes in Petra, & in Minæos. Et dederunt Minæi Oziæ dona, & inclaruit nomen eius vsque ad ingressum Ægypti, quia obtinuit etiam suprà. Quum autem è viuis discessit, capessit regnum eius natus Ioathamus. B Dein post eum Achazus, nequam & apostata, & in erroris cœno volutatus. Coluit enim ligna & lapides, & omnem militiam cæli: traduxitque filium suum per ignem, siquidem eum dæmoniis obtulit.] Scriptum est enim de eo sic quarto Regum. [Neque fecit rectum in oculis Domini Dei sui fideliter, quemadmodum Dauid pater ipsius, ambulauitque in via regum Israel, & filium suum traduxit per ignem, secundum abominationes Gentium, quas euertit Dominus ante faciem filiorum Israel. Et ædificauit in excelsis & in collibus, & sub omni ligno syluestri. Tunc ascendit Rhaasson rex Assyriæ, & Phacee filius Rhomeliæ rex Israel in Hierusalem ad bellum, & obsederunt Achazum, & non potuit pugnare, &c.] Et emisit Achazus nuncios ad Theglaphalassarum regem Assyriorum, dicens: Seruus tuus & filius tuus ego, ascende, serD dua me, ex manu regis Syriæ, & ex manu regis Israel, qui insurgunt contra me. Et cepit Achazus argentum & aurum inuentum in thesauris domus Domini, & domus regis, & misit regi munera. Et audiuit eum rex Assyriorum, ac venit Damascum, & in eam captam transtulit, & Rhaasson interfecit. Igitur primum quidem Ozias qui & Azarias est, captiuos E duxit alienigenas, omnique eorum terra vastata, tributa accepit & vectigalia. Secundus verò post ipsum Achazus mercede conduxit Assyrium, & inuasit eos, qui & vniuersam euertit regionem Palæstinorum (eos enim dicit esse alienigenas) abduxitque captiuos in suam terram, eos qui è bello erant relicti. Mortuo autem Achazo, ob id resilierunt alienigenarum ciuitates,

1. Par. 16.

4. Reg. 16

velut è medio ſublato eo qui percuſ-
ſerat, ac intolerabile velut iugum ty-
rannidis induxerat. Debilitati enim
ſemel & exciſi manu Aſſyriorum, ira
exacerbabantur quidem in Acha-
zum, at vlciſci ſe non valebant. O igi-
tur vos, inquit, alienigenæ: Quando-
quidem ſicut dicitis & creditis, defun-
cto Achazo, contritum eſt impoſterum
iugum percutientis vos, id eſt, conte-
rentis, propterea ne gaudete. Quan-
quam dixerit quiſpiam, Achazum
idolorum cultorem fuiſſe, & propha-
num, & Dei hoſtem: quî fit ergo vt
propter hunc impediat Deus riſum
aduerſariorum? Non contrà illum
omnino hic riſus erat, ſed ſi quid ad-
uerſi Iudææ contigiſſet, non tam pa-
tientes, quàm Dei manum quæ Iſ-
raelem quaſi ſcuto defendit, ſannis
conuiciiſque conabantur inſectari ad-
uerſarii. Putabant ſiquidem attenua-
tam & infirmatam eſſe potentiſſimam
dexteram, & ſuos Deos cuſtode Iſ-
raelis fuiſſe meliores. Proinde quan-
quam prophanus fuerit Achazus, ta-
men quia alienigenæ, vt iam dice-
bam, ludibrio habuerunt Iſraelitas,
comprimit lætitiam, & quaſi retra-
hit ac refrænat gaudium, dicens: non
liberatos eſſe eos iugo premente, ſed
paſſuros ſe digna, & volentes nolen-
tes cruciandos, non mediocriter.
Quid enim ait? Ne lætamini, dicen-
tes percutientis vos iugum eſſe con-
tritum. Scitote verò potius, quòd
ex ſemine ſerpentis, egredientur fœ-
tus aſpidum. Bifariam hoc intelli-
gas. Erat nimirum Ozias qui & Aza-
rias, vti dixi, tum immitis, tum bel-
laciſſimus, & ita manui ſuæ ac pote-
ſtati eos ſubiecit, vt præter ſolitum
vicis & vrbibus tributa imperarit. De-
inde poſt illum Achazus, tametſi
non ſua quidem manu fortaſſis nec
armis patriis, Aſſyriorum tamen viri-
bus, paria in eos geſſit. Cepit enim
Damaſcum Theglaphalaſſarus, ciui-
tatéſque alienigenarum, & ipſum
Rhaaſſon trucidauit. Demortuo A-
chazo, in regnum ſuccidit, iuſtus ille
quidem ac pius Ezechias. Scriptum eſt
autem de eo in quarto Regnorum, Et
defecit à rege Aſſyriorum, nec ſeruiuit
ei. Ipſe percuſſit alienigenas vſque ad
Gazam, & vſque ad terminum eius à
turre cuſtodientium, vſque ad ciuita-
tem munitam. Itaque velut ex ſemine
ſerpentis Oziæ, fœtus aſpidum ortus eſt

A πόλις, ὡς ἐκ ποδῶν γεγονότος τοῦ κατα-
παίοντος
αὐτοὺς, καὶ δυσφόρητον ὥσπερ τι τὸ πλεονεξίας
ὑπερτεθέντος ζυγόν. ἀσθενηκότες γὰρ ἅπαξ, καὶ πε-
πορθημένοι δεῖν τὸ Ασυρίων χερὸς, κατεπι-
χαίνοντο μὲν ὑπὲρ τοῦ Αχαζ· ἀμύνασθαί τε
μὲν οὐκ ἦσαν ἰσχυροί. ὦ τοίνυν ἀλλόφυλοι, φη-
σὶν, ὅτι δὴ καθά φατε, καὶ νομίζετε, τετελευ-
τηκότος τοῦ Αχαζ, σεσωτείσθη λοιπὸν ὁ ζυγὸς τοῦ
παίοντος ὑμᾶς, τοῦτ' ἔστι, τοῦ σωτείσοντος, ὅτι
B οὕτω μὴ διαφερθείητε· καίτοι φαίη τις ἄν, ὡς
εἰδωλολάτρης ὁ Αχαζ ἦν βέβηλός τε καὶ θεο-
μισής. εἶτα πῶς ἀναισχύντῳ Θεὸς τι ἐπ' αὐτῷ γέ-
λωτα τῷ δι' ἀναιτίας; οὐκοῦν ὁ κατ' ἐκείνου
που πρώτως ἦν ὁ γέλως. ἀλλ' εἴπου τι τοῦ καταλυ-
πεῖν εἰωθότων τὴν Ιουδαίαν γλυκὺς συμβέβηκεν,
ὑβρεῖς παθόντας μᾶλλον, ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ χεῖρα τὴν
ὑπὲρ Ισραὴλ σῶσαι βιάζασθαι, καταχερτομεῖν ἐπε-
χείρουν οἱ δι' ἀναιτίας. ἀθυμῆσαι γὰρ ᾤοντο τὴν
παμμιγῆ δεξιὰν, καὶ θεοὺς γε ὄντας κρείττω σφίσι
Θεοὺς ἀμείνους γλυκὺς τοῦ φυλάττοντος τὸν Ισ-
ραὴλ. οὐκοῦν εἰ καὶ βέβηλος ὁ Αχαζ ἦν, ἀλλ'
C ἐπείπερ ἐπετάθαζον οἱ ἀλλόφυλοι, καθάπερ ἔφη-
σαν ἄρτιος, τοῖς ἐξ Ισραὴλ, ἀνείργει τὴν διαφη-
σσύνην, καὶ οἷς ἀναστρέφει τὴν διαφημίαν, οὐκ
ἀπηλλάχθαι λέγων αὐτοὺς τοῦ θλίβοντος ζυγοῦ,
πίστεως ὂν μᾶλλον τὰ ἐφ' οἷς ἦν εἰκὸς καὶ ὑπερεχέν-
τας αὐτοὺς δυσφορήσειν μετρίως. τί γὰρ φησι.
μὴ διαφερθείητε, σεσωτεσίφθαι λέγοντες, τὸν
καταπαίοντος ὑμᾶς ζυγόν. ἴστε δὲ μᾶλλον, ὅτι
ἀπὸ σπέρματος ὄφεως, ἐξελεύσεται ἔκγονα ἀ-
σπίδων. διχῇ τοῦτο νοήσεις· γέγονε μὲν γὰρ Οζίας ὁ
D καὶ Αζαρίας, ὡς ἔφην, ἀπίθανός τε καὶ μαχι-
μώτατος. κατεχρώσατο δ' ὅτους αὐτοῖς, ὥστε καὶ
ἀσυνήθως δασμολογῆσαι τὰς πρὸ αὐτοῖς πόλεις
τε καὶ κώμας. εἶτα μετ' ἐκεῖνον ὁ Αχαζ, εἰ καὶ
μὴ χρεὶ τυχὸν ἰδίᾳ, καὶ δυνάμεσι τοῖς ὑπηκο-
είοις, ἀλλ' οὖν τῇ τῶν Ασυρίων ταῖσα πέπρωται
εἰς αὐτούς. εἶλε γὰρ τὴν Δαμασκὸν ὁ Θεγλα-
φαλασσὰρ, καὶ τὰς τῶν ἀλλοφύλων πόλεις· ἀπέκ-
τονε δὲ καὶ αὐτὸν τὸν Ραασσών. τελευτήσαντος δὲ
τοῦ Αχαζ, διεδέξατο τὴν βασιλείαν, δίκαιός τε
E καὶ θεοσεβὴς ὁ Εζεκίας. γέγραπται δὲ περὶ αὐ-
τοῦ ἐν τῇ τετάρτῃ τῶν βασιλειῶν. καὶ ἠθέτησεν ἐν
τῇ βασιλεῖ Ασυρίων, καὶ οὐκ ἐδούλωσεν αὐ-
τῷ. ἕως ἐπάταξε τοὺς ἀλλοφύλους ἕως Γάζης,
καὶ ἕως ὁρίων αὐτῆς, ἀπὸ πύργου φυλασσόντων,
ἕως πόλεως ὀχυρᾶς. οὐκοῦν ὡς ἐκ σπέρματος
ὄφεως τοῦ Οζίου ἔκγονον ἐκβέβηκεν ἀσπίδος ὁ

4. Reg. 18

Αχαζ, εἶτα μετ' ἐκεῖνον ὄφις πετόμενος, τοῦτ' A Achazus: dein secundum illum serpens volans, id est, acer Ezechias. Mordebant enim quodammodo alienigenas, deletis eorum vrbibus. Etsi autem serpentes dicti sunt Ozias & Ezechias, licet alioqui pii, illud tamen prudentissimè intelligendum, sermonis scopum ad exprimendos Philistinos siue alienigenas dirigi atque collimitare. Oportebat ergo eos non placidos, non mites fore, sed truces & acres, serpentum in morem in aduersarios insilire solitos. Quare vel hunc ad modum intelliges illud, ex semine serpentis egredientur progenies aspidum, vel alia si placet ratione. Conduxerat nempe Achazus Theglaphalasarum Assyrium, & regionem alienigenarum inuadens, cùm totam depopulatus esset, ipsum quoque, vt dixi, regem Raasson interemit. Temporibus autem regis Ezechiæ, contra Samariam eduxit exercitum Salmanasarus, ipse quoque rex Assyriorum. Grassansque primum in regionem Palæstinorum seu alienigenarum, barbaricam in omnes exercuit crudelitatem, ita vt ex semine serpentis Teglaphalassar, fœdus aspidis exierit Salmanasarus tanquam serpens & ipse, non ad assultus piger, non ad impetus in obsedendo tardus, sed acer potius, & quasi volucris vrbibus imminens.

ἔστιν, ὀξὺς ὁ Ἐζεκίας. κατέδακνον γὰρ ἔφην τινὰ τοὺς ἀλλοφύλους, καὶ δεδαπανήκασι τὰς πόλεις αὐτῶν. εἰ δὲ ὄφις ὠνομάσθησαν Ὀζίας τε καὶ Ἐζεκίας, καίτοι γεγενότες εὐσεβεῖς, ἀλλ' ἐννοεῖν ἐκεῖνο χρεὼν ἐστὶ μάλα ἐμφρόνως, ὡς ὁ τοῦ λόγου σκοπὸς τέτραπταί τε καὶ βλέπει πρὸς ὅτι μάλιστα τυποῦν τοὺς Φυλιστιεὶμ, ἤτοι τοὺς ἀλλοφύλους. ἔδει τοίνυν, οὐχ ἡμέρους εἶναι καὶ πράους ἔσεσθαι λέγων αὐτοὺς, ἀλλὰ δηκτοὺς καὶ ὀξεῖς, ὡς ὄφεων δίκην ἐπιπηδᾶν εἰωθότας τοῖς δι' ἐναντίας. σκόπει δὲ ἴσως καὶ οὕτως, ὅ, ἐκ σπέρματος ὄφεως ἐξελεύσονται ἔκγονα ἀσπίδων, ἤ τι καὶ καθ' ἕτερον, εἰ βούλει, τρόπον· κατεμαθοῦσα μὲν ὁ Αχαζ Θεγλαφαλασαρ τὸν Ασσύριον, καὶ τὴν τῶν ἀλλοφύλων ἐπαφῆκε χώρα, ὃς καταδηώσας ἅπασαν, ἀπέκτεινε κἀὐτὸν, ὡς ἔφην, τὸν βασιλέα Ραασσών. ἀλλ' ἐν καιροῖς τοῦ βασιλέως Ἐζεκίου, κατεστράτευσε τὸν Σαμαρείας ὁ Σαλαμανασαρ βασιλεὺς καὶ αὐτὸς ὑπάρχων C τῶν Ασσυρίων. ὑπεφοίτησας δὲ πρώτῃ τῇ τῶν Παλαιστινῶν χώρᾳ, ἤτοι τῇ τῶν ἀλλοφύλων, ἃ ἐκ βαρβαρικῆς ὠμότητος κατὰ πάντων εἰργάζετο. σκόπει οὖν ὡς ἐκ σπέρματος ὄφεως, τοῦ Θεγλαφαλασαρ ἔκγονον ἀσπίδος ἐξῆλθεν ὁ Σαλαμανασαρ οὗτος ὄφις καὶ αὐτὸς, ἐκ ὀκνηρὸς ἐπ' ἐφόδους, οὐ βραδὺς εἰς κίνησιν τοῦ ὅτι γε δῆλον ἁρπαγὴν πολιορκῶν, ὀξὺς δὲ μᾶλλον, καὶ ὥσπερ ὄρνεον δίκην πόλεσιν ἐφιστάμενος.

Καὶ βοσκηθήσονται πτωχοὶ δι' αὐτοῦ. πτωχοὶ D *Et pascentur mendici per ipsum, & pauperes in pace requiescent, & perimet fame semen tuum, & reliquias tuas interficiet.*

γὰρ ἦσαν ἐπ' εἰρήνης ἀναπαύσονται. ἀνελεῖ δὲ λιμῷ σου τὸ σπέρμα σου, καὶ τὸ κατάλειμμά σου ἀνελεῖ.

Suprà dixi, mortuo Achazo, effusos in lætitiam fuisse alienigenas, & derisisse non illum modò, sed fortissimam dextram, conseruatricem inquam Israelis. Cæterùm non destituros pugnare etiam post Oziam, declarauit optimè, cùm dicit: Ex semine serpentum orituros fœtus aspidum. Quoniam autem diuinæ maiestati insultabant, necessariò ostendit nobis, his verbis, propheta, seruaturum esse Israelem, qui protector eius est, & aduersariis internecionem prorsus penitúsque illaturum. Obsedit namque Hierusalem Salmanasarus, tota Samaria capta: Obsedit item Rhapsaces, expeditione missa ex Laches, vti scri-

Φθάσας ἔφην, ὅτι τεθνεῶτος τοῦ Αχαζ, κατεπλατύνοντο μὲν εἰς θυμίαν οἱ ἀλλόφυλοι· κατεμειδίων γοῦν οὐκ ἐκείνῳ μᾶλλον, ἀλλὰ τῇ πεπαιδευμένῃ δεξιᾷ τοῦ σώζοντος τὸν Ισραὴλ, φημὶ δὴ Θεοῦ. ἀλλ' ὅτι μὴν οὐκ ὑπολείψουσιν οἱ μαχόμενοι καὶ μετὰ τὸν Ὀζίαν, δῆλα μάλα δεδημεμιλήυκεν, ἐκ σπέρματος ὄφεως ἐξελεύσεσθαι E λέγων ἔκγονα ἀσπίδων. ὅπερ ἡ τῶν θείας καταρχόσθαι δόξης, ἀναλαμβάνων δείκνυσιν ἡμῖν ὁ προφήτης ἐν τούτοις, ὅτι καὶ διασώσει τὸν Ισραὴλ, ὁ προφασιζόμενος αὐτοῦ, καὶ ὅτι τοῖς δι' ἐναντίας πᾶσι καὶ πάντως ἐποίσει τὸν ὄλεθρον. πεπολιόρκηκε μὲν γὰρ τὴν Ιερουσαλὴμ ὁ Σαλαμανασαρ μετὰ τῆς ἅπασαν ἐλθὼν τὴν Σαμαρείτιδα. πεπολιόρκηκε δὲ Ραψάκην ἀποστείλας ἐκ Λαχεῖς, καθὰ γέγρα-

ptum est : at seruauit præter opinionem Israelitas vniuersitatis Deus. Conciderunt enim Assyrii, consumente eos angelo Domini : & semen alienigenarum, & vniuersæ reliquiæ ex prima obsidione temporibus Theglaphalassari facta, omnino sublatæ sunt, & in totum perierunt, fame fortassis oppressi. Nam obsidionem vrbium semper & alia mala consequuntur. Igitur pascentur per Deum mendici, & mansueti homines, id est, suam ipsorum terram incolent, & in pace requiescent. Tuum verò semen & reliquias, perdet fames. Horrendum igitur est sannis excipere Dei subditos, séque contra eos qui curæ eius commissi sunt attollere. Minimè enim despiciet, sed omnino suis notis & familiaribus succurret, ne effusè ac ore diducto rideant aduersarii, Deúmque incessant conuiciis, qui non posset subditos suos tueri satis & conseruare.

A σῶσαι, ἀλλὰ σέσωκεν ἀδοκήτως τοὺς ἐξ Ισραὴλ, ὁ τῶν ὅλων Θεός. πεπτώκασιν γὰρ οἱ Ασσύριοι, δαπανῶντος αὐτοὺς ἀγγέλου κυρίου. ὃ δὲ τῶν ἀλλοφύλων σπέρμα, καὶ πᾶν τὸ κατάλειμμα ὃ ἐκ τῆς πρώτης πολιορκίας ἐν καιροῖς λιμοῦ τῶν Θεγλαφαλασσὰρ ἀνῄρηται πάντελῶς καὶ ἀπόλωλεν εἰς ἄπαν λιμῷ πάντα που πεπιεσμένον. ἔστιν γὰρ ἀείποτε τὰ πολιορκεῖσθαι πόλις καὶ τὰ ἕτερα βλάβη. ὀκνοῖεν βοσκηθήσονται μὲν ὑπὸ Θεοῦ πτωχοὶ, καὶ μετριόφρονες ἄνδρες, τοῦτ' ἔστι, νεμηθήσονται τὰ ἑαυτῶν, καὶ ἐπ' εἰρήνης ἀναπαύσονται. ὃ δὲ σὸν σπέρμα, καὶ ὃ κατάλειμμα καταφθερῇ λιμῷ. φοβερὸν οὖν ὑπὸ βάσιν τοῦ ζῆν τοῖς ὑπὸ χεῖρα τοῦ Θεοῦ, καὶ κατεπαίρεσθαι τῶν ὑπὸ φρόντιδα γεγονότων τοῦ πρὸ αὐτοῦ. προσόψεται γὰρ ὀδαμῶς, ἐπαμύνων δὲ πάντως τοῖς ἑαυτοῦ γνωρίμοις, ἵνα μὴ πλατὺ γελῶεν οἱ δι' ἀναιδείας, καὶ κατονειδίζοντες Θεὸν, ὡς ὀκνοῦντα ἀβαρκῶς εἰς τὸ διασώζειν δυνάσθαι τοὺς οἱονεὶ εἶεν ἐπ' αὐτῷ πεποιθότες.

B

C

Vlulate portæ vrbium, clament vrbes turbatæ, alienigenæ omnes, quia fumus ab Aquilone venit, & non est vt sit.

Illud ex semine serpentium egredientur progenies aspidum, quomodo intelligendum esset exponentes, diximus Theglaphalassarum alienigenarum vrbes vastasse, & Damascum cepisse : dein post illum in grauiores eos calamitates Salmanassarum conieciisse temporibus regni Ezechiæ, cùm Samaritanorum vrbes obsideret. Quasi enim iam acies instructa esset, & Assyriorum adesset exercitus, quasi iam hostes, ad portas cuiusque vrbis adducti, iam iam intolerandis suis tormentis muros percutere pararent : Plorare iubet portas, & clamare vrbes, non amplius, contra sanguine Israelitico cretos, gloriantes, non omnipotentis Dei maiestatem conuiciis & dicteriis proscindentes, non de mortuo Achazo insultantes, sed tragicum potius luctum & lamenta meditantes, & ex miseriis iamiam præsentibus haud leui dolore confectas. Propterea enim, inquit, Plorare vrbes iussi, quia fumus ab Aquilone venit, & non est vt sit. Fumum in his ab Aquilone venientem, dicit, vel ipsum Salmanasarum ex terra Assyriorum prorumpentem, vel

Ολολύξατε πύλαι πόλεων, κεκραγέτωσαν πόλεις τεταραγμέναι, οἱ ἀλλόφυλοι πάντες, ὅτι καπνὸς ἀπὸ βορρᾶ ἔρχεται, καὶ ὀκνεῖ τοῦ εἶναι.

D

Τὸ ὀκνεῖ σπέρματος ὄφεως ἐξελεύσεται ἔκγονα ἀσπίδων ὄντως αἱ νοσαῖ τροφοὶ, ὡς διερμηνεύοντες ἐλέγομεν, ὅτι πεπόρθηκε μὲν τὰς τῶν ἀλλοφύλων πόλεις, εἶτε ἐν καιροῖς τοῦ Δαμασκὸν ὁ Θεγλαφαλασσὰρ, εἶτα μετ' ὀκνεῖνον, ταῖς ἐπὶ φορτικωτέραις συνῆκεν αὐτοὺς συμφοραῖς ὁ Σαλαμμαναζὰρ ἐν καιροῖς τῆς Ἐζεκίου βασιλείας, τὰς Σαμαρειτῶν ὀκνοπολιορκούσας πόλεις. ὡς οὖν ἤδη τῆς ἐφόδου συνεχροτημένης, καὶ πρόσωπος τῆς Ασσυρίων φαλαγγος, ὡς ἤδη ταῖς πύλαις ταῖς ὀκνεῖ ἑκάστη πόλεως τῶν ἐλεπόλεων προσκεχομισμένων, μελλόντων ἤδη καθαιρεῖσθαι τὰ τείχη, ταῖς ἀφορήτοις αὐτῶν προσβολαῖς, ὀλολύζειν μὲν κελεύει τὰς πύλας, ἀνακεκράγειν δὲ τὰς πόλεις, ὀκ ὀπισταμένους ἐπὶ τοῖς ἐξ αἵματος Ισραὴλ, οὐχὶ τὸν πάντα ἰσχύοντος Θεοῦ καθαιρετομένους δόξαν, ὃ τεθνεῶτι τῷ Αχαζ ἐπορχουμένους, μᾶλλον δὲ καὶ ὀνειδίζοντας καὶ θρηνοῦντας, καὶ τοῖς ὅσον οὐδέπω πρεσμένοις συμφοραῖς οὐ μετρίως ὀπισταμένους. αἰθ' ὅπου γὰρ δὴ προτέταχα φησὶν ἀναμφίζειν τὰς πόλεις, ὅτι καπνὸς ἀπὸ βορρᾶ ἔρχεται, καὶ ὀκνεῖ ἐστὶ τοῦ εἶναι. καπνὸν δὲ τούτοις τὸν ἀπὸ βορρᾶ, τὸν ὀκνεῖ τῆς Ασσυρίων γῆς ὁρμώμενον ὀνομάζει, ἢ αὐτὸν τὸν Σαλαμμαναζὰρ,

E

τὴν τλὼ σὺν αὐτῷ στρατιάν. νοτιωτάτη μὲν γάρ ἐστιν ἡ τῶν Ιουδαίων χώρα, βορειοτέρα δέπως ἡ τῶν Ασσυρίων. καπνῷ γεμίζει τὸν φιλοπόλεμον παρασκευάζῃ στρατιάν, ὡς δακρύουσι τοῖς ἀλγεινοῖς ἐμποιητικόν. ἐξελκει γὰρ ἀεί πως τῶν ὀμμάτων τὸ δάκρυον ὁ καπνός. οὐκ ἀπίθανον δὲ καὶ ἕτερος καπνῷ παρασκευάζεσθαι τινὰ πολέμους. ὡς γὰρ ὁ καπνὸς τοῖς τοῦ σώματος ἐμπίπτων ὀφθαλμοῖς παραιρεῖται πάντως αὐτῶν τὸ τῆς ὄψεως ἀκριβές, ὕτω καὶ φανάτου φόβος μονονουχὶ καταμεθύσκει τὸν νοῦν, καὶ καταβολεῖ τὴν καρδίαν, δυσὶ τε καὶ ἀφορήτοις δείμασιν μονονουχὶ καταμιγνὺς αὐτόν. ἤξει τοίνυν καπνὸς ἀπὸ βορρᾶ. εἶτα ποῖόν ἐστι τὸ ἐφόδου τέλος; σκέπτεσθε, φησὶ, τοῦτ' ἔστι, πανωλεθρία καταφθορὰ πόλεώς τε καὶ οἰκιῶν καὶ τῶν ἐν αὐταῖς.

Καὶ τί ἀποκριθήσονται βασιλεῖς ἐθνῶν; ὅτι κύριος ἐθεμελίωσε Σιὼν, καὶ δι' αὐτὸν σωθήσονται οἱ ταπεινοὶ τοῦ λαοῦ.

Τῆς ἐφόδου τῶν Ασσυρίων γεγενημένης ἤλωσάν μὲν αἱ τῶν ἀλλοφύλων πόλεις. ἐκπεπορθῶσθαι δὲ ἔοικεν ἤδη καὶ αἱ τῶν Σαμαρειτῶν. σέσωσται δὲ Ιερουσαλὴμ παραδόξως μόνη παρὰ πάσας, ταῖς τῶν Ασσυρίων στρατιαῖς ἐνεγκόντος τὸν χεῖρα τοῦ πάντα δύκολως κατορθοῦν ἰσχύοντος. ἀπέθανον γὰρ ἐν νυκτὶ μιᾷ τῶν ἀλλοφύλων ἑκατὸν καὶ ὀγδοήκοντα πέντε χιλιάδες. ὅταν τοίνυν καθαρήσωσι μὲν τὰς τῶν ἀλλοφύλων πόλεις οἱ ἀπὸ βορρᾶ, καταδηώσωσι δὲ τὴν τῆς Ιουδαίας γείτονα τὴν Σαμάρειαν, εἶτα περιέχοντες κύκλῳ καὶ αὐτῷ τὴν Ιερουσαλὴμ, σοβοῦντος οὐ τινὸς ἀντεξάγοντος ἐν μιᾷ πέσωσι νυκτὶ, τότε δὴ τότε καὶ θέλοντες, φησὶν, ὁμολογήσουσιν οἱ τῶν ἐθνῶν βασιλεῖς, ὅτι κύριος ἐθεμελίωσε Σιὼν· καὶ ὅτι δι' αὐτὸν σωθήσονται οἱ ταπεινοὶ τοῦ λαοῦ. ταπεινοὺς δέ, φησὶ, τοῦ λαοῦ, τοὺς ἐπ' αὐτῷ δὴ καὶ μόνῳ τὴν τῆς σωτηρίας ἐλπίδα, ὁποῖός τε τὴν ἰδέαν αὐτὸς ὁ βασιλεὺς Ἐζεκίας, καὶ οἱ ἀμφ' αὐτὸν Θεῷ προσπίπτοντες, καὶ λέγοντες. εἰσάκουσον, κύριε, εἴσβλεψον κύριε, καὶ ἴδε τοὺς λόγους τοῦ Ραψάκου, οὓς ἐξαπέστειλεν ὁ βασιλεὺς Ασσυρίων, ὀνειδίζων Θεὸν ζῶντα. ἀλλὰ καὶ αὐτὸς αὐτήκουεν Θεοῦ λέγοντος σαφῶς. ταῦτα λέγει κύριος. ὑπερασπιῶ ὑπὲρ τῆς πόλεως ταύτης δι' ἐμὲ, καὶ διὰ Δαβὶδ τὸν παῖδά μου. ἀγαθὸν οὖν ὁρᾷ τὸ ὅτι τῷ Θεῷ πεποιθέναι. καὶ τοῦτο εἰδότες οἱ μακάριοι προφῆται φασίν. Ιερεμίας μὲν, ὅτι μακάριος ἀνὴρ ὃς πεποιθὼς ὅτι τῷ κυρίῳ, καὶ ἔσται κύριος ἐλπὶς αὐτοῦ. ὁ δὲ Ησ-

A qui cum eo erat exercitum. Australis enim maximè est Iudæorum regio, magis autem Aquilonaris Assyriorum. Fumo autem bellacem exercitum comparat, vt qui velut lachrymas captis excitat. Elicit enim semper ex oculis fumus lachrymam. Non est autem dissentaneum fidei; in his verbis alia de causa bella comparari fumo. Quemadmodum enim fumus incidens in corporis oculos, visus aciem illis adi-
B mit: sic & formido mortis tantùm non inebriat mentem, cor turbidum reddit, & grauibus ac intolerandis terroribus propè denigrat & offuscat. Veniet igitur fumus ab Aquilone. At quis erit huius incursionis exitus? Non est vt sit, inquit, id est, extrema internecio vrbes & domos, & qui in illis sunt pessundat.

Et quid respondebunt reges gentium? Quia Dominus fundauit Sion, & per illum seruabuntur humiles populi.

C Impressione Assyriorum facta, captæ sunt alienigenarum vrbes, deuastatæ nihilominus etiam Samaritanorum ciuitates: seruata est autem egregiè præ cæteris ac mirabiliter sola Hierusalem, Assyriorum copiis: manum admoliente eo, qui omnia facilè ac rectè potest efficere. Mortui sunt enim vna nocte alienigenarum centum octoginta quinque millia. Quando igitur Aquilonares isti incenderint alienigenarum vrbes, populati fuerint etiam Iudææ vi-
D cinam Samariam, deinde cingentes vndique ipsam Hierusalem, nullo resistente, vna nocte corruerint: Tunc, tunc, inquit, velint nolint confitebuntur Gentium reges, quòd Dominus fundauit Sion, & quòd per eum seruabuntur humiles populi. Humiles populi vocat eos, qui in illo solo spem salutis suæ collocant: qualis erat ipse rex Ezechias, & qui circa illum erant procidentes & dicentes: [Exaudi Domine, Respice Domine, &
E vide sermones Rhapsacæ, quos emisit rex Assyriorum, probra iaciens in Deum viuum.] Verùm è diuerso ipse audiuit Deum loquentem apertè. [Hæc ait Dominus, propugnabo ciuitatem hanc propter me, & propter Dauid puerum meum.] Bonum est igitur confidere Deo. Quod etiam beati prophetæ non ignorarunt. Hieremias quippe dicit: [Beatus homo qui confidit in Domino, & erit Dominus spes eius.] Sapien-

4. Reg. 19

tissimus etiam Dauid: [Domine Deus
Psal. 83. virtutum, beatus homo qui sperat in
te.] Nemo enim perdet eum qui diuino eius nutu adiutus est, & supernо fauore ac beneuolentia quasi muro probè obuallatus. Dignatur enim cura sua amentes se, & qui diligenter quæ ipsi placent cogitare & agere student, hi vt firmis & diuturnis bonis potiantur facilè annuet.

A φώτατος Δαβίδ. κύριε ὁ Θεὸς τ δυνάμεων, μακάριος ἄνθρωπος ὁ ἐλπίζων ἐπὶ σέ. ἀπολέσει γὰρ οὐδεὶς τὸν τοῖς θείοις αὐτοῦ νεύμασιν ἐπικουρούμενον, καὶ πάντοθεν εὐμενείας οἱᾳ μάλα τετειχισμένον. ἄξιοι γὰρ φροντίδος τοὺς ἀγαπῶντας αὐτὸν, καὶ τοῖς τὰ αὐτῷ δοκοῦντα φρονεῖν τε καὶ δρᾶν ὅτι μάλιστα διεσπουδακόσι, ὃ ἂν βεβαίῳ κεῖσθαι τῶν ἀγαθῶν κατεμβολῇ τοῦ χείρους.

B

TOMVS TERTIVS.

ΤΟΜΟΣ ΤΡΙΤΟΣ.

CAP. XV

VERVM CONTRA MOAB ITIDEM.

Confecto sermone de Babyloniis aliisque rectissimè, rursus ad Moab itidem, id est, contra Moabitarum metropolim regionemque vniuersam ipsumque adeò regnum transfert vaticinium. Gens verò barbarica fuerunt etiam hi, Deo exosa, quòd idolorum cultui toti adhærescerent, magicæque arti maximè confiderent, ac diuinæ maiestati se opponerent, & Israelitis essent quàm infestissimi. Cúmque Ægyptiaca tyrannide liberati, ad terram venissent promissionis, parum aberrat quin omnes perierint, quantum quidem conatus Balachi tunc regis Moabitarum potuit efficere. Scriptum est autem sic in Numeris: [Et descendentes filii Israel castrametati sunt ad occidentem
Num. 22. Moab, apud Iordanem iuxta Iericho, & videns Balachus filius Sephori, quæcumque fecit Israel Amorrhæo, & pertimuit Moab populum valde, quia multi erant: & timuit Moab à facie filiorum Israel; deinde quæ tandem eius fuit machinatio?] Conductum Balaamum ex Mesopotamia, (erat autem is falsus vates & augur) rogauit dicens: Execrare mihi Israelem. Noui enim quòd quibus tu benedixeris, benedicuntur, & quos tu execratus fueris, execrationi subiiciuntur. Incantationis autem modus hic ab eo adhibitus fuit, aris excitatis, hostiisque oblatis. Cæterum spe falsus est Balac, & animi sententia excidit, beneprecante præter opinionem Israeli eo qui ascitus est

ΤΟ ΡΗΜΑ ΤΟ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΜΩΑΒΙΤΙΔΟΣ.

Διαπερᾶνας δὴ μάλα τ ὅπη τοῖς Βαβυλωνίοις καὶ τοῖς ἀλλοφύλοις λόγον, μεθίησι πάλιν τ παραγόρθωσιν ὅπῃ τῇ Μωαβίτιδι. τῶτ' C ἔστι καὶ τ τ Μωαβιτῶν μητροπόλεως χώρας τε ἁπάσης καὶ αὐτῆς τ βασιλείας. ἔθνος καὶ αὐτοὶ βάρβαρον, ἀπηχθημένον τῷ θεῷ, ἅμα τοι ἐξεταῖς μὲν ὁλοσχέρως ταῖς τ εἰδώλων λατρείαις, ὅπῃ θαρσοῦν ὑμάλιστα τῇ μάγῳ τέχνῃ, καὶ τ τ Θεοῦ καταπαίρειν δόξης, εἴ τε τῷ ὅτι μάλιστα πολεμιωτάτων τοῖς ἐξ Ισραὴλ. καὶ γεωῦν ὅτε τ τ Αἰγυπτίων ἀπηλλαγμένοι πλεονεξίας, ὅπῃ τ τ ἐπαγγελίας ἀπέσεσθαι γλῶ μικρῷ δεῖν ἅπαντες διηλώκασι, τό γε ἧκον εἰς ὃ D ἐξήμαρτε Βαλάκ, ὃς ὢν βασιλεὺς τ τότε τ Μωαβιτῶν. γίγραπται γὰρ ὥσπερ ἐν τοῖς ἀριθμοῖς. καὶ ἀπῆντες υἱοὶ Ισραὴλ, παρενέβαλον ὅπῃ δυσμῶν Μωάβ, παρὰ τ Ιορδάνην κατ' Ιερειχώ. καὶ ἰδὼν Βαλὰκ υἱὸς Σεπφὼρ, πάντα ὅσα ἐποίησεν Ισραὴλ τῷ Αμορραίῳ· καὶ ἐφοβήθη Μωὰβ τ λαὸν σφόδρα, ὅτι πολλοί ἦσαν. καὶ προσώχθισε Μωὰβ ἐκ προσώπου υἱῶν Ισραὴλ. εἶπε ποῖον αὐτῷ γέγονε τὸ κακούργημα. κατεμαθὼν δὲ τὸ τ Βαλαὰμ ἐκ τῆς Μεσοποταμίας· ψευδόμαντις ἦν σοὶ καὶ οἰωνοσκόπος· εἶπε παρακαλῶν, λέγων. ἐπάρασαί μοι τ Ισραήλ. οἶδα γὰρ, φησὶν, ὅτι οὓς ἂν σὺ εὐλογήσῃς εὐλόγηται, καὶ οὓς ἂν σὺ καταράσῃ, κεκατήραται. Ἃ οἱ μὲν τῆς γοητείας ἐπεράτουντο πρὸς ἐκείνου ἕκαστοι, βωμούς τε ἐγηγερμένων, καὶ θυσιῶν προθυομένων. ἐσφάλλετο ἦ τῆς ἐλπίδος ὁ Βαλάκ, καὶ τ κατὰ γνώμην ἡμάρτηκεν, εὐλογοῦντος ἀδοκήτως τ Ισραὴλ τ παρὰ φύσιν εἰς ὃ παρά-

σαλῆ δεῖν. ὅπως γὰρ εἰς ὃ πρὸ ἐλπίδας ἐκβέβηκεν αὐτῷ ὃ ἐπιχείρημα, πάλιν ἑτέρῳ μέτεισι τρόπῳ τὴν κατ' αὐτῶν δυσκροπίας ὃ χρῆμα. σεσαγήνευκε γὰρ τοὺς ἐξ Ισραὴλ, ταῖς τῶν γυναικῶν ὥρεσιν σὺν πορνεύσαντας ὅτι γε ὃ χρῄζων τῆς τοῦ Θεοῦ ἀγάπης ἀποφοιτᾷν, καὶ προσκυνῆν ἐλέσθαι τὸν Βεελφεγώρ. εἴδωλον γὰ τὸ Μωαβιτῶν. γέγραπται δὲ ὕτω πάλιν ἐν τοῖς Ἀριθμοῖς. καὶ κατέλυσεν ὁ Ισραὴλ ἐν Σαττείμ. καὶ ἐβεβηλώθη ὁ λαὸς, ἐκπορνεῦσαι ὅτι τὰς θυγατέρας Μωάβ. καὶ ἐκάλεσαν αὐτοὺς ὅτι ταῖς θυσίαις τῶν εἰδώλων αὐτῶν. καὶ ἔφαγεν ὁ λαὸς τῶν θυσιῶν αὐτῶν, καὶ προσεκύνησαν τοῖς εἰδώλοις αὐτῶν. καὶ ἐτελέσθη Ισραὴλ τῷ Βεελφεγώρ. καὶ ὠργίσθη θυμῷ κύριος τῷ Ισραὴλ. ὅπως γὰ ἐπαμύοντος θεὸς ἂν δυσθύτητος ἐῶ ὁ Ισραὴλ, τοῦτο μάλα πικρῶς καὶ φιλονεικούργως, ἀφιστάντες αὐτὸ τὴν ὑπακοήν, προσκρούσῃ μᾶλλον τῷ ὅτι πρώτως Θεῷ. διατετελέκασι δὲ καὶ μέχρι πρώτου τοιαύτην ἔχοντες γνώμην, κἂν εἰ σώζεσθαι τοῦ Ισραὴλ κοινωνήσαι συμφορᾶς προσκεκρουκότα Θεῷ, καταλαζονεύονται καὶ κατεκερτόμουν ἐκεῖνοι, ὃ μηδὲν ὅλως δύνασθαι καταμηνύοντες Θεοῦ, ἢ σώζειν ἐπιγινώσκοντας τοὺς προσκυνοῦντας αὐτόν. ἐ τούτου μάρτυς ὁ μακάριος Ιερεμίας ἐν τῇ κατ' αὐτῶν ὁράσει λέγων. κατεάγη κέρας Μωάβ, καὶ ὃ ὀπτήριον αὐτοῦ σὺν ἐβη. μεθύσατε αὐτὸν ὅτι ὅτι κύριον ἐμεγαλύνθη. καὶ πάλιν· ὅτι ὕτως εἶπε. ὁ κύριος, ἐλήφθη Ασεβὼθ· καὶ ὀχυρώματα σὺν ἐλήφθη. καὶ ἀπολεῖται Μωὰβ ἀπὸ λαοῦ, ὅτι ὅτι κύριον ἐμεγαλύνθη. ἦκε μὲν γὰρ ἐπ' χαρεῖς ὁ Ασσυρίων καὶ Βαβυλωνίων τύραννος καταδηώσων τὴν Ιουδαίαν. εἵλε δ' τὰς τῶν Σαμαρείας πόλεις. Μωαβῖται δὲ πάλιν καταμειδιάσαντες τῶν ἀπολωλότων ἐπετώθαζον ἀμετρίως, καὶ κατονειδίζοντες διετέλεσαν τὸ τοῦ Θεοῦ δόξαν. τοῦτο δέδοται καὶ αὐτοὶ προσὲ ἐρήμωσιν, ἀρδὴν τε ἀπολώλασιν ὁμοῦ πόλεσί τε καὶ δήμῳ καὶ οἴκῳ πρωτὶ, ὥστε μηδὲ πως μηδὲ ἐν ἀρξαι δοκεῖν. διαμέμνηται δὲ τούτων ἡ ὅρασις ἡ προειρημένη τῶν συμβεβηκότων αὐτοῖς ἐξ ὀργῆς δηλονότι τῆς ἄνωθεν καὶ φθοίνου.

Νυκτὸς ἀπολεῖται ὁ Μωαβίτης· νυκτὸς γὰρ ἀπολεῖται ὃ τεῖχος τῆς Μωαβίτιδος.

Τινὲς δὲ τούτων ἠκριβωκότων προέδοσαν ὅτι μελλόντων τῶν ἐπ' αὐτοῖς αἴρειν πόλεμον τῶν Βαβυλωνίων, σεισμοῦ γενομένου κατεδονήθη τοσοῦτον Μωαβιτῶν μητρόπολις, ὡς ὅλον αὐτῆς αὐλωμένου

A ad imprecandum. Cùm autem hoc molimen ei præter spem euenisset, rursus alio modo, hanc rem nefariam contra eos aggreditur. Israelitas enim illaqueauit vt muliebri forma correpti, à Dei dilectione exorbitarent, & Beelphegor, idolum scilicet Moabitarum, adorarent. Scriptum est iterum sic in Numeris. [Commoratus est Israel in Sattin; & contaminatus est populus vt fornicaretur cum filiabus Moab, vocarúntque eos ad sacrificia idolorum suorum, ac comedit populus de sacrificiis eorum, & adorauerunt idola eorum, & initiatus est Israel Beelphegor, & iratus est animo Dominus Israel.] Nam cùm Deo iubante, potens & terribilis esset Israel, hinc fraudulenter & malitiosè eius submoto præsidio, Deum vniuersitatis offendere persuaserunt, & semper in suscepto consilio perstiterunt. Quòd si in calamitatum societatem venire Israelem contingeret, quòd Deum offendissent: se contra efferebant illi, ac conuitiabantur causantes Deum, qui seruare cultores suos promiserat, nihil omnino potuisse. Huiúsque testis est beatus Hieremias in sua de illo visione, dicens: [Confractum est cornu Moab, & præmium eius contritum. Inebriate illum, quia in Dominum magnus factus est.] Et rursus: [Sic dicit Dominus. Capta est Arioth, & munitiones simul captæ sunt. Et peribit Moab à populo, quia in Dominum magnificatus est.] Venit enim olim Assyriorum & Babyloniorum tyrannus, ad Iudæam perdendam: cepitque vrbes Samariæ: Moabitæ autem de integro irridentes eos qui perierant, sanniísque ac ludibriis vexarunt, & non mediocriter diuinam maiestatem probris assiduè asperserunt. Hanc ob causam traditi sunt, & ipsi internecioni, & cum vrbibus & domibus, totóque populo funditus perierunt, vt iam quodammodo ne esse quidem videantur. Meminit itaque visio proposita eorum, quæ ab initio nimirum superiore memoria illis acciderunt, & inquit:

Nocte peribit Moabitis, nocte enim peribit murus Moabitis.

Quidam eorum qui hæc pertractarunt diligenter, tradiderunt, bellum in illos capessentibus Babyloniis, motu facto adeò concussam esse Moabitarum metropolim, vt totus eius murus

noctu

noctu & in tenebris, sua sponte tremefactus fuerit: quo facto, ante impressionem hostium propemodum eorum omnis spes salutis perierat. Ideò dicit, noctu periisse Moab.

Sed, inquit, contristamini in vobis ipsis.

Simile est ac si dicat: Sæpe erecto supercilio alto, alienis insultastis calamitatibus, at tunc ad vos ipsos bellum crumpit, ad vos properat, & quæ hinc sunt incommoda, vestris impiis impendent capitibus. Contristamini igitur, non aliorum, sed vestra causa.

*Peribit enim * Lebedon, vbi est ara vestra.*

Dixi sæuos & superbos fuisse Moabitas, & imposturis dæmonum fretos ac magica arte, ratos, se omnium potentiam superaturos, ipsumque adeò Israelem, etiamsi Deus succurreret: Igitur in ea quæ vocatur Lebedon, aram habebant & delubrum admirabile, quantum ad structuram pertinet, ibi celebrabant vaticinia, ac se plurimum efferebant, & præ cæteris hunc locum venerabilem augustumque reddebant. Sed peribit, inquit, etiam vaticinii huius officina.

Illuc ascendetis ad plorandum super Nabay Moabitidu.

Ciuitas & hæc est fortissimorum.

Plorate, inquit, super omne enim caput caluitium.

Id est, vna peruadet omnes ignominia, Caluitium quippe ignominiæ symbolum.

Erunt & omnia brachia concisa.

Plangendo & lamentando: vel quòd idolorum cultoribus solenne fuerit incisiones tum genis, tum brachiis inferre. Frustrà igitur & hoc agetis, inquit, siquidem res est omnino inutilis.

*Igitur in plateis eius circuncingimini saccos, & plangite in domibus, & in plateis, & in vicis eius. Omnes vlulate cum planctu, quia clamauit Esebon, & * loquuta est, donec exaudita est vox eius.*

Effigiē vrbiū nō mediocri terrore fluctuantiū, nobis prophetica sententia describit. Bello.n. circunsistente, & vltima

A τως καθασφαλιῶμαι ὁ τεῖχος ἐν νυκτὶ καὶ σκότῳ. ᾧ δὴ γενομένου, περὶ τῆς τῶν πολεμίων ἐφόδου, μόνου οὐχὶ καὶ ἀπόλωλεν αὐτοῖς ἡ τῆς σωτηρίας ἐλπίς. τοῦτ' ἔστι, φησὶ, νυκτὸς ἀπολέσθαι τὴν Μωαβίτιδα.

Αλλὰ λυπεῖσθε, φησὶν, ἐφ' ἑαυτοῖς,

Ομοιον ὡς εἰ λέγοι, πλάσαντες ὀφρὺν ἐπαίροντες ὑψηλὴν τοῖς ἑτέρων ἐνετρυφήσατε συμφοραῖς. ἀλλὰ νῦν ἐφ' ὑμᾶς αὐτοὺς ὁ πόλεμος τρέχει, καὶ τὰ ἐντεῦθεν βλαβερὰ ταῖς ἀδοσίαις ὑμῶν ἐπικρέμαται κεφαλαῖς. λυπεῖσθε τοίνυν

B οὐκ ἐφ' ἑτέροις τισὶν, ἀλλ' ἐφ' ἑαυτοῖς.

Απολέσθαι γὰρ Λεβηδὼν, οὗ ὁ βωμὸς ὑμῶν.

Εφην ὅτι δεινοὶ καὶ ἀγρῶγοι Μωαβῖται γενόμενοι, καὶ ταῖς τῶν δαιμονίων ἀπάταις ἐπιθαρσήσαντες, καὶ δὴ μάγου τέχνης κατὰ μεγαλοφωνοῦντες, οἰόμενοι τῶν ἀπόντων κρείττους, καὶ αὐτοῦ τοῦ Ισραὴλ κἂν εἰ ἐπαμύνοι Θεός. σέβουσιν ἐν τῇ καλουμένῃ Λεβηδὼν,

C βωμὸν ἰδίᾳ αὐτοῖς καὶ τέμενος θέας ἀξιάγαστον, τόγε ἦν εἰς κατασκευήν. ἐκ δὲ ταύτης μαντείας ἐπετέλουν, ἐφρόνουν τε μέγα, καὶ σεμνὸν ὅτι μάλιστα τοῦτο τοῖς ἄλλοις ἐποιοῦντο τὸ χωρίον. ἀλλ' ἀπολέσθαι, φησὶ, καὶ τὸ τῆς μαντείας ὑμῶν ἐργαστήριον.

Εκεῖ ἀναβήσεσθε κλαίοντες ὅτι ναβαῦ τῆς Μωαβίτιδος.

Πόλις ἡ αὐτὴ τῶν ἀλκιμωτάτων.

D Ολολύξατε, φησὶν, ὅτι πάσης κεφαλῆς φαλάκρωμα.

Τοῦτ' ἔστιν, ἀτιμία καὶ πάντων δραμεῖται μία. φαλάκρωμα γὰρ ἀτιμίας σύμβολον.

Εσονται καὶ πάντες βραχίονες κατατετμημένοι.

Απὸ τοῦ κόπτεσθαι καὶ δρώντων. ἢ ὅτι τοῖς εἰδωλολατρεύουσιν ἔθος ταῖς καλουμέναις ἀποτομίδας, ταῖς τε παρειαῖς καὶ τοῖς βραχίοσιν ἐπιφέρειν. μάτην οὖν ἔρα καὶ τοῦτο δράσετε, φησὶν, ἀνόνητον γὰρ τὸ χρῆμα παντελῶς.

Οὐκοῦν ἐν ταῖς πλατείαις αὐτῆς περιζώσασθε σάκκους, καὶ κόπτεσθε ὅτι τῶν δωμάτων αὐτῆς, καὶ ἐν ταῖς πλατείαις αὐτῆς, καὶ ἐν ταῖς ῥύμαις αὐτῆς. πάντες ὀλολύζετε μετὰ κλαυθμοῦ, ὅτι κέκραγεν Εσεβὼν, καὶ ἐλάλησεν ἕως ἠκούσθη ἡ φωνὴ αὐτῆς.

Πόλεων ἡμῖν δὲ μετεώροις δείμασιν ἐνηχημένων καταγάφεχῆμα τῆς προφητείας ἡ δύναμις. πολέμου γὰρ περιόντος, καὶ συμφορᾶς

* al. Debon.

* Sept. loquunt pro ἐκάκωσαν loquuta est, Elevata vt est in Heb.

τῆς ἐχθάτης ἐπενεχθείσης πόλεσί τε καὶ οἴκοις, οἱ μὲν πλατείαις καὶ στενωποῖς οἰμῴζοντες διαθέουσι. Ὃ γεμιλὼ ὅσον ἐστὶν ἀσθενές τε καὶ ἄμαχον, οἷ Ἐλεύων γένος, καὶ ὃ νηπίων ἐπ' αὐτῶν αἰσθήσει δωμῆ, κομμὸν ποιήσαν καὶ ὀλολυγμὸν, ταῖς τῶν πολεμίων στρατῶν φάλαγξι, καὶ τὸ ὅσον οὐδέπω προσομιλεῖν ἐννοήσαντες σφαγεῖ. ὀλολύξατε οἶνον. κέκραγε γὰρ Ἐσεβὼν, καὶ ἐλάλησεν ἕως ἠκούσθη ἡ φωνὴ αὐτῆς. πόλεις ἅς φασὶ ταύτας εἶ φησὶ τὰς Μωαβίτιδος τὰς μαχιμωτάτας. ἀλλ' εἰ καὶ ὅπως ἔχοιεν, φησὶ, τοσαυτὸν ποιήσονται τὸν ὀλολυγμὸν, ὡς μὴ λελησθότως, μηδὲ ἐν σκοτεινῷ κλαῦσαι, ἀκουστὸν δὲ μᾶλλον γενέσθαι τὸ φωνεῖν, καὶ ἀναφανδὸν ὀλοφύρεσθαι, καὶ τὴν μηνικότων τῶν ἐν αὐτοῖς τὸ αὐτῆς στενάζοις ἀνδρείας, σεσωτερωμένων ὅπως, ὡς ἀμοιρήσας πάντελῶς ἀνδρείας τε καὶ θράσους, καὶ τῶν εἰς ἀλκὴν ἐννοιῶν καὶ ἐγχειρημάτων.

Ἡ ὀσφὺς τῆς Μωαβίτιδος βοᾷ. ἡ ψυχὴ αὐτῆς γνώσεται, καὶ καρδία τῆς Μωαβίτιδος βοᾷ ἐν αὐτῇ, ἕως Σηγώρ· δάμαλις γὰρ ἔστι τριέτης. ὅτι ἡ τῆς ἀναβάσεως τῆς πρὸς σε, κλαίοντες ἀναβήσονται τῇ ὁδῷ Ἀρωνιείμ. βοᾷ σεισμὸς καὶ σύντριμμα καὶ σάθμος.

Προσβάλλουσιν ἀεὶ τῶν ἀηκέστων συμφορῶν δριμεῖαί τε λύπαι, καὶ ἀθυμίαι παλαιπαθεῖς, καὶ δεινὴ ἔφοδος, σὺν ἀνιχνώτῳ ἐγρυσα, καὶ τὴν ἄγαν ἀτολμοπαθῶς κατασπαίρουσαν καρδίαν. ἐντεῦθεν οἶμαί πως προσώπων μὲν ἀμυδρώσεις σκυθρωπάς, καὶ οἷς ἐκ βάθους ἀναπνοὰς στεναγμοὺς, καὶ τὸ ἔσω φλογμὸς τὸ ζέσιν διερμηνεύοντας. ἡ ὀσφὺς τοιγαροῦν τῆς Μωαβίτιδος βοᾷ. τοῦτ' ἔστιν, ἐν ὠδῖσιν ἐστὶν, καὶ κεκρυμμένους ἔχει τοὺς πόνους, προσκαθαπτομένη δηλονότι τοῖς φήμαις, καὶ τὸ οὐδέπω πρόσομμον ἐννοοῦσα πόλεμον. ἔγνω γὰρ τοῦτο ἡ ψυχὴ αὐτῆς. ταύτης τε ἕνεκα τὰς αἰτίας, ὀλοφύρεταί τε καὶ κέκραγεν ἐν αὐτῇ ἕως Σηγώρ, τοῦτ' ἔστι, Μωαβῖτις ἅπασα χώρα, μέχρι καὶ αὐτῶν τερμάτων. φασὶ γὰρ ἐπ' αὐτοῖς τοῖς ὅροις τῶν Μωαβιτῶν τετάχθαι τὴν Σηγώρ. τίνος οὖν ἕνεκα ταῦτα συμβήσεται παθεῖν αὐτῇ; δάμαλίς ἐστι τριέτης. ὃ τρίτος ἐνιαυτὸς τοῖς ἀλόγοις τῶν ζώων ἥκει πρὸς ἀκμὴν, καὶ εἰς ὃ σφριγῶσιν αὐτοῖς ἐνεργήσασθαι δυνάμεν. τοιγαροῦν καὶ δαμάζεσθαι καιρὸς αὐτοῖς ἐνταῦθά ἐστιν. ἕως τοίνυν ἐστὶν ἡ δάμαλις ἀπειρόζυγος, σφριγῶσά τε καὶ νέα, καὶ κεράφυες ἐκφέρουσα κέρας, καὶ σκιρτῶσα τὴν αὐλὴν καὶ τὰ ἐπαύλεων καταρ-

calamitate, tam vrbibus quàm domibus inuecta, illi in plateis & angiportis ciulantes discurrunt, quodcunque nimirum imbecillum est ac imbelle veluti fœminarum, & infantium genus, domi exiliens, luctum edit & ciulatum, cùm hostiles phalanges aspicit, cùm iamiam affore cædem cogitant. Plorate, igitur, clamauit enim Esebon, & loquuta est, donec exaudita est vox eius. Vrbes has narrant esse Moabitarum bellicosissimas. At tametsi, inquit, ita sint, tantum attamen luctum excitabunt, vt non obscurè non in abscondito plorent, imò ita vt percipi auribus vox possit, & clarè ciulent, incolis suam fortitudinem solitam negligentibus, & ita contusis & accisis, vt prorsus nihil virium nihil neruorum habeant, nihilque fortiter aut cogitent aut suscipiant.

Lumbus Moabitidis clamat, anima eius cognoscet, & cor Moabitidis clamat in ipsa vsque ad Segor, Vitula enim est triennis. Super autem ascensum ad te flentes ascendent via Aronim: clamat contritio, & concussio.

Immittunt se & ingerunt semper ante incurabiles calamitates, diri cruciatus & exanimationes acerrimæ, pauorúmque incursio, quæ satis est ad animum fidentissimum labefactandum. Hinc fit, arbitror, vt quibusdam facies tetricæ sint, & suspiria veluti ex profundo trahantur, internæ flammæ feruorem exprimentia. Clamat igitur lumbus Moabitidis, id est, in dolotibus est, labores angoresque habens intestinos rumoribus antè perculsus, bellúmque nondum intentatum perfentiscens. Cognouit enim hoc anima eius. Hanc ob causam lamentabatur & clamabat in se vsque ad Segor, nimirum tota regio Moabitica, & vsque ad ipsos terminos. Narrant videlicet in ipsis finibus Moabitarum sitam esse Segor. Cuius igitur rei gratia hæc ei accident? Vitula est triennis. Tertius annus animantibus ratione carentibus, ad ætatis florem, & ad maturas vires efficiendas sufficit. Itaque & eo tempore domari debent. Quamdiu ergo vitula est iugi inexperta, lasciuiens & iuuencula, & tenerum ac nouum cornu proferens, exultans ex septis & vestibulis ac stabulis, saltitat

identidem. Talis extitit Moabitis, insultans vicinis, & in infirmiores insiliens. Excelsam autem dicunt esse, & popularem Aroniim vt vocatur, reciperéque quotquot ad eam ex aliis seu vrbibus, seu regionibus ventitant. Igitur, ait, ex ascensu Aroniim flentes ascendent. Vox autem flentium est: Contritio & concussio. Siquidem clamarunt ob acerbitates euenturas ex bello, quod scilicet omnes tam vrbes, quàm domos concutit, & qui in iis sunt conterit.

Aqua Nemrim deserta erit, & herba eius deficiet. Herba enim viridis non erit. Nunquid & sic debet seruari?

Vrbem * Nebrim positam esse aiunt in extrema ora regionis, mari rubro vicinam, adeóque aquosam & feracem, vt equis multis abundare possit, idcóque esse etiam pugnacissimos homines, haberéque equitatum bellandi peritum. Ex diuina ergo, inquit, ira, ex hostium impressione, destituta erit aquis, viridique herba. Quo sanè facto, iacebit omnino rei militaris scientia, sublatis antè equis, ac inedia intereuntibus. At si hoc, inquit, fiat, num igitur altè de se ac tam magnificè sentiet? Num si hoc contigerit, seruabitur, & inimicorum manus effugiet? Fracta enim & extincta eorum potentia, quæ demum erit spes salutis?

* al. Nemrim.

*Inducam enim in vallem Arabes, & capient eam. Pertigit enim clamor ad terminum Moabitidis Agallim, & eiulatio eius vsque ad puteum Elim. Aqua * Rhembon replebitur sanguine. Inducam enim super Rhembon Arabes. Et tollam semen Moab & Ariel. Et residuum Adama, mittam tanquam reptilia super terram.*

* al. Dimon

Partes Damascenorum ad Austrum maximè vergentes, innumerabilia genera eorum qui Saraceni vocantur, incolere dicunt, & ad Persiam vsque porrigi: hi arma contulerunt, copiásque iunxerunt cum Babyloniis, & populari sunt Moabitidem: sequebantur quippe & ipsi, licet ex ea gente essent, Moabitarúmq; vicini. Vocati sunt enim hi quoque Arabes. Capiendum itaque dicit, Neurim. Inducam enim super vallē Arabes, & capient

A χεῖται πλησιάχως· τοιαύτη τις γέγονεν ἡ Μωαβιτῶν, ἐπιπηδῶσα τοῖς πέλας, καὶ καταστρωτοῦσα τὰ ἀθενεστέρων. ὑψηλεὼ δὲ εἰ φασὶν αὐτεὼ, καὶ λεωφόρον ἀνὰ τὸ Ἀρωνιεὶμ ὅτι κεχλημένον, ἀναβαίνειν τε εἰς αὐτεὼ τοὺς ἐξ ἑτέρων ἥκοντας ἢ πόλεων ἢ χωρῶν. ἐπ' αὐτῆς δέ φησι τὸ ἀναβάσεως. τὸ Ἀρωνιεὶμ, κλαίοντες ἀναβήσονται. φωνὴ δὲ τοῖς κλαίουσι, σεισμὸς καὶ συστεισμός. τοσαῦτα γὰρ τὰ ἐκ τοῦ πολέμου συμβησόμενα πάθη, μονονουχὶ συστείοντος ἅπαν-

B τα, πόλεις τε καὶ οἰκίας, καὶ τοὺς ἐν αὐταῖς σεσυστείοντος.

Τὸ ὕδωρ τῆς Νεβρεὶμ ἔρημον ἔσται, καὶ ὁ χόρτος αὐτῆς ἐκλείψει. χόρτος γὰρ χλωρὸς οὐκ ἔσται, μὴ καὶ ὅτως μόλις σωθῆναι;

Πόλιν εἰ φασὶ τὴν Νεβρεὶμ κειμένην μὲν ἐν ἐσχατιαῖς τῆς χώρας, πλησίον δὲ θαλάσσης τῆς ἐρυθρᾶς. ὕδατος δὲ ὅτως καὶ βοτάνης, ὡς καὶ ἵππων δυνάμεις κεκτῆσθαι πολλὰς τοὺς ἐν αὐτῇ. τοιούτοις καὶ εἰ μαχιμωτάτοις, ἔχειν τε τὴν ἵππον ἐμπειρον πόλεμον. ἐκ θείας οὖν, φησὶν, ὀργῆς, ἐκ τῆς τῶν πολεμίων ἐφόδου, ἔρημος ἔσται καὶ ὑδάτων

C καὶ χόρτου χλωροῦ. ἢ δὴ γενησόμενον, ἀπορήσει πάντως ἡ τῶν ταχίστων ἐμπειρία τοσαυτηκόντων τὴν ἵππον, καὶ δρομικωτάτων ἵππων λιμοῦ. ἀλλ' εἰ τοῦτο γνοίητο, φησὶ, μὴ δῆτα φρονήσει μέγα καὶ ὅτως ἐφ' ἑαυτῇ; μὴ τοῦτο συμβεβηκότος μόλις σωθῆναι, καὶ τὰς τῶν πολεμίων δραδρομίας χεῖρας; τοσαυτηκόντως γὰρ αὐτῶν τὸ ἰσχύος, ποία τις ἔσται λοιπὸν ἡ τῆς σωτηρίας ἐλπίς;

Ἐπάξω γὰρ ὅτι τοὺς Ἀραβας, καὶ

D λήψονται αὐτεώ. σεσυσῆται ἡ βοὴ τὸ θρῖον τῆς Μωαβίτιδος τῆς Ἀγαλλείμ, καὶ ὀλολυγμὸς αὐτῆς ἕως τοῦ φρέατος τοῦ Ἐλείμ. ὃ δὲ ὕδωρ τὸ Ρεμμὼρ πλησθήσεται αἵματος. ἐπάξω γὰρ ὅτι Ρεμμὼρ Ἀραβας. καὶ ἀρῶ τὸ σπέρμα Μωάβ, καὶ Ἀριήλ, καὶ τὸ καταλοιπὸν Ἀδαμα ἀποστελῶ ὡς ἑρπετὰ ὅτι τῆς γῆς.

Τὰ νοτιώτατα μέρη τῆς Δαμασκιωῶν καὶ Σαρακιωῶν ἀναείθμητα γένη, καὶ μέχρι αὐτῆς τῆς Περσῶν. αὐτοὶ συνωπλίζοντο τοῖς Βαβυλωνίοις, καὶ κατεδήουν τὴν Μωαβιτῶν. εἵποντο γὰρ καὶ αὐτοὶ καίτοι πάλαι ποτὲ καὶ γένος ὄντες, καὶ γείτονες τῆς Μωαβιτῶν. κέκληνται γὰρ καὶ Ἄραβες καὶ αὐτοί. ληφθήσεται τοίνυν φησὶ τὸ Νεβρείμ· ἐπάξω γὰρ ὅτι τὸ Ἄραβας, καὶ λήψονται

E

αὐτῶν. Φάραγγα, ἣν κατ' εἶκος, ὀνομάζει τὴν Νεβρεὶμ, ἥτις δὴ ἐν κοίλῳ κεῖται τόπῳ. κεῖνται τὲ ἐτέρων πόλεων ἠρμένων ὑψοῦ, καὶ ἐν ὄρεσιν ὑψηλοῖς. ὅπερ ἡ μέρος μὲν τῆς Μωαβιτῶν διὰ πολέμου σεσωτερεμμένον, ἀλλ' ὅλη δι' ὅλου κατεδονήθη τε καὶ σεσάλευται, καθάπερ οἶνος δίκην. Τοιοῦτον, φησὶν, ἐκ περάτων εἰς πέρατα σεσαφῆσθαι τὴν βοὴν τῶν ὀλολυζόντων δηλονότι, καὶ τὴν ἀπολωλέναι μηδόλως δριῶν ἐκμηδενῶν εἰωθότων. συνῆψε γὰρ καὶ βοὴν ὅριον τῆς Μωαβίτιδος φησὶ τὴν Αγαλλείμ, καὶ ὀλολυγμὸς αὐτῆς ἕως τοῦ φρέατος τῆς Ελείμ. Τὰς ἔξω πόλεις, καὶ ἐπ' αὐτοῖς τοῖς τέρμασι κειμένας ὀνομάζει, τήν τε Αγαλλείμ φησὶ, καὶ τὸ φρέαρ τὸ Ελείμ. τελείας ἡ δι' ὅλου εἰς πᾶσαν αὐτῆς τὴν χώραν διαβεβηκυίας, ὡς ἔφην, εἶτα φησὶν, ὅτι τὸ ὕδωρ τῆς Ρεμμὼν, πλησθήσεται αἵματος. Ἐνυδροπατῶ ἡ εἰς λόγος τῆς Ρεμμών. Ἀλλὰ πλησθήσεται, φησὶν, αἵματος, ἀκμάζοντος λέγων, ὅτι τῆς τῶν ὑδάτων διαφυλείας φιλονικούσης τῆς τοῦ πολέμου καιροῦ; τῶν πιπτόντων τὸ αἷμα· καὶ πεφοινιγμένοι μὲν ὀφθήσονται ποταμοὶ, καὶ διακεδασθήσεται ἡ τῆς γῆς τὸ ὕδωρ, οὐκέτι καθαρὸν, ὅτε μὲν ὕδατος ἰδέαν ἔχον, ἀλλ' ἑτεροχρόου καὶ αἱματοειδές. ληφθήσεσθαι ἡ δὲ αὐτῶν ὀξὺ Αραβῶν φησὶν, ὥστε ἀπὸν μὲν σπέρμα Μωάβ, καὶ Αριὴλ ἐξαρθῆναι, τοῦτ' ἔστιν, ἀπολέσθαι τε καὶ διαφθαρῆναι. πέμψω μὲν ὑπολελειμμένον ἀποστελῶ φησὶν ὡς ἑρπετὰ ὑπὲρ τῆς γῆς. πικροὶ γὰρ ὄντες ἀεὶ βαδίζουσι πρὸς αἰχμαλωσίαν, καθάπερ τινὲς ὄφεις ταῖς λιανῶν ἐπῳδαῖς γοητευόμενοι, καὶ οἷς ἀπουσάξαντες, εἰς ὃ ἀσπιώθησαν ἥμερον. Ὃ γὰρ τοῖς λέγειν ἀποστελῶ, τὸ ἐκπέμψω δηλοῖ. ἔξω γὰρ τῆς ἐλαφρᾶς χώρας ἡ πόλιν, ἀκὶ πάντας ἀφέντων ἀπολιθῆναι ἐᾶν ὅτε, δεδαπανημένης ἡ τῆς μαχιμωτάτης πληθύος ἐν ἁρυλήπτων παίεσθαι πάντα τοῖς περιλελειμμένοις. εἰ ἡ χρὴ ἴνα καὶ τῆς ἱστορίας ἐφαρμόσαι λόγον ἀναλογοῦν, ἰστέον, ὅτι ψυχὴ μὲν πᾶσα θείῳ φόβῳ τετειχισμένη, ἰσχυρά τέ ἐστι καὶ δυσάλωτος, καὶ τὴν μαχομένων αὐτῇ κατθυμεγάλουσα χεῖρας. νικᾷ γὰρ ἀρχὰς τε καὶ ἐξουσίας καὶ τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ σκότους τούτου, τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας ἐν τοῖς ἐπουρανίοις. εἰ δὲ δὴ πάσχει τι πρὸς ἃ μὴ πρέπει, ἔξω τε τῆς θυτείας φέρηται τείβω, καὶ τὰ Θεοῦ δοκεῖν πάντα ἐχούσα, πρὸς τὰ ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ καταφέρηται πάθη, καὶ τῆς ἀπιστείας ἀποστέφηται ζυγὸν, ἀγυμνοῖ πάσης αὐτὴν ἐπικουρείας,

cam. Vallem vt videtur, Neurim nominat, quippe quæ in concauo loco sita sit, nimirum cum aliæ vrbes in altum euectæ, & in montibus positæ sint. Quoniam verò non pars Moabitarum bello attrita est, sed tota omnino ac in totum conquassata est, & in morem ebrii iactata, ideò inquit, à finibus ad fines peruenturum clamorem vlulantium, videlicet & eorum, qui casum pereuntium soliti sunt deplorare. Pertigit enim clamor, inquit, terminum Moabitidis, Agallim, & eiulatio eius vsque ad puteum Elim. Extimas autem vrbes, & in ipsis locatas terminis nominat: Agallim, inquam, & puteum Elim: Cùmque lamentum per omnes prouincias tollendum assueuerasset, vti dicebam, inde ait: Aqua Rhembon implebitur sanguine: Maxime autem irriguam Rhemmon esse perhibent: sed replebitur sanguine, inquit, hoc scilicet dicens, quòd sanguis belli tempore occumbentium, cum largitate & copia aquarum contendet, & rubefacti apparebunt fluuii, diffundetúrque aqua terræ, non iam pura, non aquæ speciem habens, sed diuersi coloris, & sanguinea. Capiendámque eam ait, ab Arabibus, vt totum semen Moab, & Ariel, tollatur, id est, perdatur & conficiatur. Et residuum mittam, inquit, velut reptilia super terram. Qui enim sunt acres & acerbi, semper ibunt in captiuitatem, velut serpentes quidam aliquorum incantationibus præstigiisque fascinati, & præter solitum mansueti, conniuentes. Dicendo enim, Mittam, amandare denotat. In more enim est his qui ceperunt regionem, vel ciuitatem, quandoque omnes delere funditus, sed multitudine pugnacissima consumpta, reliquos in classe numeróque captiuorum ponere. Si verò historiis alium quempiam sermonem necessarium inserere liceat: tenendum est, animam Dei timore, velut muro obseptam, fortem esse & quodammodo inuictam, & manum eorum, qui cum ipsa pugnant, superare. Vincit enim principatus, & potestates, mundi dominos, rectores harum tenebrarum, spiritualia nequitiæ in supercælestibus. Sin diuertat ad ea quæ non conuenit, & extra rectum callem feratur, & Dei placita præteriens ac prætercurrens, ad mundanas cupiditates deuoluatur, atque iugum obedientiæ respuat: omni eam denudat

subsidio, & velut sine maceria patentem efficit, hostibúsque reddit incustoditam, viam præstruit & cõplanat assultibus cupiditatum contra eam, ita vt nullo modo possit effugere. Sic traduntur quidam in reprobam mentem, fiúntque expugnabiles, expositique monstrosis cupiditatibus, nec quicquam defendit eos, sed pedibus inimicorum proiecti sunt ignauiter. Si enim, inquit, clauserit contra hominẽ vniuersitatis Deus, quis aperiet? & præpotentem tradentis dexteram quis superabit? Permaneamus itaque in timore Dei. Sic enim supernæ misericordiæ gratiam lucrifaciemus, peccatum ac cupiditates spiritualiter tanquam iuuenes vincemus, & diaboli tyrannidem parui admodum ducentes, laudatam & probatissimam vitam recte instituentes, ad præmium supernæ vocationis perueniemus.

Num petra deserta est mons Sion? Eris enim veluti auis volantis pullus ablatus, filia Moab.

Oppugnauit Samariam capta opportunitate Salmanasarus Assyrius, cepitque eius ciuitates, porrò etiam Iudææ multas malè tractauit, & captiuam multitudinem in suam regionem abduxit. Hanc ob causam illuserunt Sioni seu Hierusalem gentes Moabitarum, & petram desertam eam appellarunt: non tam irridentes eam miseri homines, quàm eum qui est super omnes Deus, quippe dictitantes suis manum opitulatricem elanguescere, & hanc ob rem etiam sub pedes venire hostium. O igitur filia Moab, inquit, vlitata quidem est semper hæc oratio. Num petra deserta est mons Sion? An, inquit, sola laborauit ac succubuit Sion: An sola corruit sub pedibus inimicorum? Et inopia incolarum afflictatur? Vel tu in deteriora quàm ea sit, incidisti? capieris enim ab hostibus, & tanquam è nido pullus ereptus in alienam migrabis regionem, & inimicis seruies, erisque apud illos captiua, miserabilis & profligata, & seruituti subiecta. Vtile igitur & necessarium præceptum illud: [Si ceciderit inimicus Prou. 24. „ tuus, ne gaudeas super eum, quia videbit Dominus, & non placebit ei, & auertet furorem suum ab ipso.] Non enim conuenit alienis lætari calamitatibus, nec id quod vicino accidit, nostræ voluptatis occasionem ansamque facere: at si quis fortè sit mœrore con-

A Ἐ οὗ ἀτείχισον αὐτὴν ἀποφαίνῃ, Ἐ ἀμάσφαλῆ τοῖς πολεμοῦσιν ἐργάζεται, καταλφαίνῃ τε τὰς ἐφόδους τὰς ἐπ' αὐτὴν τοῖς πάθεσιν, ὡς μηδένα δύνασθαι φυγεῖν. Οὕτω καὶ ἐπὶ τοὺς ἀδόκιμον νοῦν, καὶ γενόμενοι εὐάλωτοι ταῖς ἐκτόποις ἐπιθυμίαις, οὐδὲ ἡ αὐτὰς σώζει, ἀλλ' εἰσὶν ὑπὸ πόδας ἐχθρῶν, ἀναιδέστατα διεφθαρμένοι. ἐὰν μὲν γὰρ κλείσῃ καὶ τοῖς ἀνθρώποις, φησὶν, ὁ τῶν ὅλων Θεός, τίς ἀνοίξει, καὶ τὴν παντοκρατορικὴν δεξιὰν τοῦ δεδωκότος πλεονεκτήσει; μὴ ὦμεν οὖν ἐν τῷ φόβῳ. κερδανοῦμεν γὰρ οὕτω τὴν ἄνωθεν εὐμένειαν τὴν χάριν. καὶ καταμεγαλυνόμεθα πνευματικῶς, καὶ ἁμαρτίας, καὶ παθῶν, καὶ τὴν ἐκ βόλου πλεονεξίας ὀλίγα καμόντες φερεντίζοντες, ὡς ὁ βεβιωκὼς τὴν ἄνω κλῆσιν καταμαθόντες, τὴν εὔκλειαν καὶ δοκιμωτάτην καταρδοῦντες ζωήν.

Μὴ πέτρα ἔρημός ἐστιν ὄρος Σιών; ἔσῃ γὰρ ὡς πτηνοῦ ἀνιπταμένου νεοσὸς ἀφῃρημένος, B θυγάτηρ Μωάβ.

Κατεστράτευσε τῆς Σαμαρείας καιροῦ Σαλμαναζὰρ ὁ Ασσύριος, εἷλέν τε τὰς ἐν αὐτῇ πόλεις. καὶ κακῶσαί τε τὴν Ιουδαίας κακῶς ἐπεδείκνυτο πολλάς, καὶ δορύληπτον ἀπεκόμισε πλῆθος εἰς τὴν ἑαυτοῦ. Ταύτης τε ἕνεκα τῆς αἰτίας, ἐπετώθαζον τὴν Σιὼν ἤτοι τὴν Ιερουσαλήμ, τὰ Μωαβιτῶν ἔθνη, καὶ πέτραν αὐτὴν ἠρημωμένην ὠνόμαζον, οὐκ αὐτῆς που τὰ πάθη καταμειδιῶντες οἱ τάλανες, ἀλλὰ τὸν ὑπὲρ πάντας Θεοῦ. καὶ γοῦν καὶ ἔφασκον τὴν σώζουσαν αὐτοῖς ἀπονῆσαι χεῖρα, C ταύτης τε ἕνεκα καὶ ὑπὸ πόδας ἐλθεῖν τῶν ἐχθρῶν. ὦ τοίνυν θυγάτηρ Μωάβ, φησὶν, ὀνησιφόρως ὁ λόγος, μὴ πέτρα ἔρημός ἐστιν ὄρος Σιών; ἆρα μόνη, φησὶ, κέκμηκεν ἡ Σιών; ἆρα μόνη πέπτωκεν ὑπὸ πόδας ἐχθρῶν; καὶ τὴν τῶν συνοικούντων αὐτῇ νενόσηκεν ἐρημία; ἢ τοῖς ἐπὶ χείροσιν αὐτῆς ἐξεπέπτωκας; λυφθήσῃ γὰρ πρὸς ἐχθρῶν, καὶ οἷς οὐ καλιᾶς νεοσὸς ἀφῃρημένος, εἰς ἑτέραν οἰκήσῃ χώραν, καὶ δουλεύσῃς ἐχθροῖς, ἔσῃ τε πρὸς αὐτοῖς αἰχμάλωτος οἰκτρά, καὶ κατερριμμένη, καὶ ὑπὸ ζυγὰ δουλείας χερσὶν οὖν ἆρα καὶ ἀναίσχυντον ἐξεβόησας ὅ, μὴ πέσοι ὁ ἐχθρός σου, μὴ ὀπτάνοιτο κύκλος, καὶ οὐκ ἀρέσοι αὐτῷ· καὶ ἀποστρέψῃ τὸν θυμὸν αὐτοῦ ἀπ' αὐτοῦ. ἃ γὰρ τοῖς πέλας συμβαίνοντα συμφορᾶς, οὐδὲ θυμηδείας παῖσαι προσφασιν ὀφείλει τοῖς πέλας συμβεβηκὼς, κἂν εἰ λυσιτελῆ τυχὸν τοῦ καλύπτειν εἰω-

θότων, ὀπίσω μάλλον ἀπὸ, καὶ τοῖς ἰδίοις πλάσμασιν ἐπιστρέφας τὸν ὀφθαλμὸν, δεδιέναι σφόδρα, μὴ ἄρα πως καὶ ἐφ' ἡμᾶς ὁ τῶν κατατρέχοντος ἐπέλθοι θυμός.

Ἐπειτα δὲ ἄρνων πλείονα βουλεύει, πρός τε σκέπην πένθους αὐτῇ ἀφ' ὑψηλοῦ ἐν μεσημβρινῇ σκοτίᾳ φύγρισιν, ἐξέφησεν. μὴ ἀπ' ἀρχῆς κατοικήσουσιν οἱ φυγάδες Μωάβ. ἔσονται σκέπη ὑμῖν ἀπὸ προσώπου διώκοντος, ὅτι ἤρθη ἡ συμμαχία σου, καὶ ὁ ἄρχων ἀπώλετο ὁ καταπατῶν ἐπὶ τῆς γῆς.

Δυσερμήνευτος κομιδῇ τῶν προκειμένων ὁ νοῦς, ἀφ' οἵας τε τῶν προσώπων εἰς πρόσωπα μεταβάσεως, καὶ ὃ τῶν σύνθησις τραχὺ καὶ βασιμοννῶ πάντῃ. πλὴν ὡς αὐ οἷός τε ὦ, πειράσομαι διηγεῖν. πεπορθημένης γοῦν ἁπάσης τῆς Μωαβιτῶν, πόλεών τε κατηρφανισμένων, καὶ οἴκων ἐμπεπρησμένων, καὶ ἁπαξαπλῶς ἐκλελυτηκότων ἀγρίως τῶν Βαβυλωνίων, οἱ δρᾷφυγεῖν ἰσχύσαντες μετῴκησαν εἰς τὸ Ἀρνών. πόλις δ' αὕτη τῶν ὀχυρωτάτων, ὁμορός που κεῖται τῇ Μωαβιτῶν. ἔστι τοίνυν πρὸς αὐτὴν ὁ λόγος. σὺ δέ, φησὶ, μὴ τοῦτο, ὦ Ἀρνών, πλείονα βουλεύου. κατασκέπτου φησὶ, τίνα τρόπον δρᾷσῶσαι δυνήσῃ τοὺς περιλελειμμένους, καὶ δρᾷφυγεῖν ἰσχύσαντας τῶν πεπορθημένων τὸ ἀγριότητα. ποίᾳ τε σκέπῃ πένθους αὐτῇ ἀφ' ὑψηλοῦ. ναὶ, φησὶν, ἐσκέφω τι φιλάνθρωπον, σκέπη γοῦν τοῖς ἀφορήτῳ πένθῃ κατειλημμένοις. φύγωσι γὰρ ἐν μεσημβρινῇ σκοτίᾳ, τοῦτ' ἔστιν, ἡμέρας οὔσης, καὶ ἡλίου μεσημβρίζοντος αὐτοῖς σκοτίαι ἔχουσι τὴν νοῦν. ἱκανὸς γὰρ λίαν ὁ τοῦ θανάτου φόβος καταθολοῦσαι ψυχὴν, καὶ οἵᾳ τινα νύκτα καταχέαι τοῦ νοὸς τὸ εἰς ἄκρον δυσθυμίας τὸ ἔφοδον. Τοῦτ' ἔστι, φησὶν, ὅτι καὶ ἐξέφησεν. μόνον γὰρ οὐχὶ τοῦ φόβου ἔξω γεγόνασιν, οἷς ἐκ τοῦ πολέμου καταπτοήμενοι δείμασιν. ἀλλ' εἰ καὶ δέξαιο, φησὶ, τινὰς ἀπό γε τῆς Μωαβιτῶν, ἀλλ' οὖν ἴσθι τοι καὶ μάλα σαφῶς, ὅτι σεσώκας μὲν πάντας, ἀλλὰ βραχὺ καὶ ἀσθμητον τὸ ἀπολωλότων λείψανον. τοῦτο οἶμαι δηλοῦν ἐθέλειν λέγοντα. μὴ ἀπ' ἀρχῆς κατοικήσουσιν οἱ φυγάδες Μωάβ. μὴ ἐν ἀρχῇ ὄντος τοῦ πολέμου φησὶν, ὑπεδέξω τοὺς φυγάδας. Οὐκ ἀσθμητοι κομιδῇ καὶ ὀλίγοι πάντελῶς οἱ δρᾷφυγεῖν ἰσχύσαντες; Οὕτω εἰς πέρας ἔβλαστε τὰ εἰρημένα κατὰ Θεοῦ κατὰ Μωαβιτῶν. ἀπόλωλε γὰρ εἰ καὶ βραχὺ, καὶ μόλις δρᾷσῶσαι λείψανον. ἀλλ' ὦ, φησὶν, Ἀρνών, ὑπεδέξω τοὺς

fectus, condolere illi potius, & ad nostra peccata oculo intento, multum reformidare, ne & in nos cædentis ira deueniat.

Deinde verò Arnon plura consule, & fac tegmen planctus ipsi semper in meridianis tenebris fugitant, obstupuerunt. Non ab initio habitabunt apud te fugitiui Moab. Erunt tegumenta vallis à facie persequentis, quia sublatum est auxilium tuum, & princeps periit conculcans super terram.*

* Sept. ἀπ' ἀρχῆς ne ducaris, habitabunt, &c.

Ad interpretandum difficilis est mens horum verborum, propter personarum in personas transitiones, & compositionis asperitatem, nec omnium intelligentiæ obuiam. Verumtamen quoad potero, enitar explicare. Deleta itaque tota Moabitide, euersis vrbibus, incensis domibus, & prorsus rabiosè sæuientibus Babyloniis, qui elabi poterant, Arnon se receperunt. Vrbs autem hæc munitissima est, & Moabitidi contermina. Habetur igitur ad eam sermo. Tu autem, inquit, posthac, ô Arnon, plura consule: Obserua, inquit, quo pacto seruare poteris superstites, eósque qui immanitatem vastatorum potuerunt euadere. Fac etiam tegmen planctus ipsi semper: Et fac, inquit, comminiscere aliquid humanum, latebra esto intolerabili luctu confectis. Fugitant enim in meridianis tenebris, id est, cùm dies est, & sol in meridie lucet, ipsi mentis caligine circumferunt. Satis est enim ad turbandum animum mortis metus: & summæ desperationis assultum tanquam noctem quandam mentis offundit. Hinc etiam ait: Et obstupuerunt. Nam belli terroribus perculsi, tantum non mente sensuque priuati sunt. At si acceperis, inquit, Moabitas, scito tamen planissimè, quòd seruasti non omnes, sed exiguas tantùm, & paucas eorum qui extincti sunt reliquias. Hoc puto ostendere velle, cùm dicit: Non à principio habitabunt iuxtà te fugitiui Moab. Non, cùm primùm mouebatur bellum, inquit, suscepisti profugos: nónne admodum pauci & rari qui effugere potuerunt? Itaque producta sunt ad finem ea quæ à Deo contra Moabitas dicta sunt. Periit enim, licet exiguè & vix quidem conseruatæ sunt reliquiæ. Sed, ô inquit, Arnon, suscepisti Moabi-

tas, sperans fortassis eos quoque olim fore latibulum vobis à facie persequentis. Erit autem hoc minimè. vnde? Sublatum est enim auxilium tuum, & princeps periit conculcans super terram. Qui enim, inquit, suppetias tibi semper tulit, Moabiticæ terræ præfectus, acer & elatus, qui tanquam puluerem calcare solitus est eos qui rebellarunt, periit & interiit. Exterminatus est enim & sublatus è medio. Docet enim hisce, quòd etiam sit ablata & præcisa Moabitis spes, posse aliquando rursus superiores obtinere. Impii enim, inquit, radicitus de terra perdentur; diuina autem ira omnino insiliente, cuiusmodi erunt, eorum qui afflicti sunt reliquiæ? Vel quis restaurare potest, subuertente Deo?

A ἐκ τῆς Μωαβιτῶν, πρὸς δοκήσασα τάχα που, ὅτι καὶ αὐτοὶ χ' χωρεῖς ἔσονται σκέπη ὑμῖν ἀπὸ προσώπου διώκοντος. ἔσται γὰρ οὐχὶ τοῦτο· πόθεν; ἦρθη γὰρ ἡ συμμαχία σου. καὶ ὁ θλίβων ἀπώλετο ὁ καταπατῶν ὅτι τῆς γῆς. ὁ γὰρ ἀεί σοι σύλλαπόσας, φησί, τῆ Μωαβιτῶν ἡγούμενος, ὁ δεινὸς καὶ ὑπερήφανος, καὶ ὥσπερ τινα χοῦν καταπατεῖν εἰωθὼς τοὺς ἀπειθοῦντας, ὤλετο καὶ ἀπόλωλεν. ἦρθη γὰρ, καὶ οὐκ μέσου γέγονεν. διδάσκει δ' ἡμᾶς τούτων, ὅτι προσήρηται τοῖς Μωαβίταις, καὶ ἡ τοῦ δύνασθαί ποτε κρατῆσαι πάλιν αὐτοὺς ἐλπὶς. οἱ γὰρ ἀσεβεῖς οὐκ γῆς ὁλορρίζοι, φησὶν, ὀλοῦνται. θείου δὲ ὅλως ὑπερπηδῶντος θυμοῦ, ποῖον ἔσται τῶν πεπονθότων λείψανον; ἢ τίς ὁ ἀνασῆσαι δυνάμενος, Θεοῦ καταστρέφοντος;

B

Καὶ διορθωθήσεται μετ' ἐλέους θρόνος, καὶ καθίσται ἐπ' αὐτοῦ μετ' ἀληθείας ἐν σκηνῇ Δαβὶδ, κρίνων καὶ οὐκ ζητῶν κρῖμα, καὶ ἀσεύδων δικαιοσύνην.

Et dirigetur cum misericordia solium, & sedebit in eo cum veritate in tabernaculo Dauidis iudicans & exquirens iudicium, & accelerans iustitiam.

In istis verbis, apertè promittitur, Israelem suis temporibus à non ferenda infœlicitate malisque quibus in captiuitate oppressus erat, esse liberandum. Cùm enim Cyrus Babyloniam cepisset, liberatus est Israel reductúsque est Deo commiserante in sanctam ciuitatem, ducibus Zorobabelo filio Salathiel, qui erat ex tribu Iuda & Dauid, & Iesu filio Iosedech magno sacerdote. Solium igitur, inquit, id est, Iudaïcum regnum instaurabitur cum misericordia, id est, in suum quasi proprium statum ac dignitatem restituetur miserante Deo, & residebit denuò in eo cum veritate, & in tabernaculo Dauid, iudicans & vestigans iudicium. Et tabernaculum vt videtur nominat basilicas seu regias, in quibus commorabantur iudicantes legitimè eos qui sedem regni administrabant. Et quod ad Dei voluntatem attinet, iustitiæ cultores extiterunt, etiamsi à virtute aberrauerint quidam, ad deteriora declinantes. Sciendum autem est post reditum è Babylone, non iam diuisim habitasse Israelitas, vt Samariæ decem tribus & dimidia tribus Ephraim essent, imperitante illis vno, Hierosolymis autem tribus Iuda, & dimidium tribus Manassis, rursus priuatim regnante altero: sed in vnam mentem conflati ac conspirantes, incolebant simul Hierosolyma, vnum porrò regem inungentes. Hoc erat videlicet

C

D

E

Ἐν τούτοις σαφῶς ἐπαγγέλλεται, ὅ ἀπαλλαγήσεσθαι χ' χωρεῖς τ' Ισραὴλ, τ' ἀφορήτου κακοπαθείας, καὶ τ' ἐκ τ' αἰχμαλωσίας κακῶν. Κύρου γὰρ ἑλόντος τ' Βαβυλωνίων ἀνέθη μὲν ὁ Ισραὴλ, ἀνεκομίσθη δ' κατοικτείροντος Θεοῦ εἰς τ' ἁγίαν πόλιν, ἡγεμόνων Ζοροβάβελ τοῦ Σαλαθιὴλ, ὃς ἦν ἐκ φυλῆς Ιούδα καὶ Δαβὶδ, καὶ μὴν τοι καὶ Ιησοῦ, τ' Ιωσεδὲκ τοῦ ἱερέως τ' μεγάλου. ὁ τοίνυν θρόνος, φησὶ, τοῦτ' ἔστιν, ἡ παρὰ τοῖς Ιουδαίοις βασιλεία, διορθωθήσεται μετ' ἐλέους, τοῦτ' ἔστιν, εἰς τ' οἰκείαν ἐπανήξει τάξιν, κατοικτείροντος Θεοῦ. καθίσται δ' πάλιν ἐπ' αὐτοῦ μετ' ἀληθείας ἐν σκηνῇ Δαβίδ. κρίνων δ' οὐ ζητῶν κρῖμα. καὶ σπεύσει, ὡς ἔοικεν, ὀνομάζει τὰ βασίλεια, ἐν οἷς ποιούμενοι τὰς δίκας ἐδίκαζον, ἐννόμως αὐτοῖς τοῖς τ' βασιλείας διέπουσι δίκαις. καὶ τό γε ἦκον εἰς ὃ Θεῷ δοκοῦν, ἐπιμεμηκασὶ δικαιοσύνης ζηλωταί, εἰ καὶ τῆς ἀρετῆς διημαρτήκασί τινες, ἀπονενευκότες ὅπη τὰ χείρω. ἰστέον δ' ὅτι μετ' τ' ἐκ τ' Βαβυλῶνος ἐπανόδου, οὐκέτι διῃρημένως κατῳκήκασιν οἱ ἐξ Ισραὴλ, ὡς εἶναι μὲν ἐν τῇ Σαμαρείᾳ τὰς δέκα φυλὰς, καὶ τ' ἥμισυ φυλῆς Ἐφραὶμ, βασιλεύοντος ἑνὸς ἐπ' αὐτοῖς τινος. ἐν δὲ τοῖς Ιεροσολύμοις τ' Ιούδα φυλὴν, καὶ τ' ἥμισυ φυλῆς Μανασσῆ, πάλιν ἑτέρου κατ' ἰδίαν βασιλεύοντός τινος ἐπ' αὐτῶν, ἀλλ' εἰς μίαν συνενεχθέντες διάνοιαν, κατῳκήκασιν ὁμοῦ τὰ Ιεροσόλυμα, ἕνα λοιπὸν ἑλόμενοι βασιλέα. ᾧ τοῦτο ἦν ἄρα τὸ

ἀφ' φωνῆς τοῦ προφήτου περὶ αὐτῶν εἰρημένον. καὶ ἀναβήσονται ἐκ τῆς γῆς, καὶ κοπάσουσι μικρὸν τὸν χρίοντα βασιλέα καὶ ἄρχοντα. πλὴν ὑπέσχηται Θεὸς τὸν θρόνον τοῖς Ἰουδαίοις ἀνανεώσειν τὴν ἐπανόρθωσιν, μονονοὺχὶ καταονείδιζων τὴν Μωάβ, προφυλαττόμενος λέγουσα, ὅτι πέτρα ἔρημός ἐστι τὸ ὄρος Σιών. Ἀλλά σοι φησὶ, τοῦτο κἀκείνο συμβήσεται πλατὺ γελῶσι καὶ τὴν ἐξ Ισραὴλ. τοῖς δὲ πρώτοις τε καὶ πρώτως ἐλεήσει Θεὸς, καὶ ἀνήσει μὲν τῶν συμβεβηκότων· ἀποκαταστήσει δὲ πάλιν εἰς τὸ ἐν ἀρχαῖς τὴν πρὸ αὐτοῖς βασιλείαν ἐπανορθώσας.

Ἠκούσαμεν τὴν ὕβριν Μωάβ ὑβριστὴς σφόδρα.

Περιαφωνήσας δὲ μάλα τὴν ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας ἐπάνοδον τῶν ἐξ Ισραὴλ. καὶ ὅτι πάλιν ἀναφοίτησις ἔσται πρὸς τὸ ἀρχαῖον τῆς πρὸ αὐτοῖς ἀρχῆς, ἤγουν βασιλείας, ἐπανέρχεται πάλιν ὅθι τὴν Μωάβ, καὶ μεθίστησιν ἐπ' αὐτοὺς τὸν λόγον. εἴρηται δὲ ὡσανεὶ ἐκ προσώπου τῶν ἁγίων προφητῶν, ὅ, ἠκούσαμεν τὴν ὕβριν Μωάβ ὑβριστὴς σφόδρα. σύνοιδα γὰρ ἐμαυτῷ τούτων, ὡς ἐν δίκῃ κολάζοντι τὸν Θεὸν, ὀφλημένῳ τε καὶ παρέπουσαν αὐτοῖς ἐπενεγκόντι τὴν ζημίαν. ἀκηκοέναι δὲ φασι τὴν ὕβριν Μωάβ, πρῶτον μὲν τὴν ἀρχαιοπάτριον ἐκείνην ἱστορίαν οὐκ ἠγνοηκότες, ἣν ὁ θεσπέσιος ἀφηγεῖται Μωσῆς. ὡς γὰρ φθάσαντες εἴπομεν, κατεμισθοῦτο τὸν Βαλαὰμ ὁ Βαλὰκ; δεῦρο, λέγων, ἐπάρασαί μοι τὸν Ισραὴλ. πλὴν ὅσα πρὸς τοῦτο πέπραχται καὶ κατὰ τῆς Μωαβιτῶν ὑπερηφανίας τῇ τοῦ Θεοῦ μαχόμενα δόξῃ.

Τὴν ὑπερηφανίαν ἐξῆρα.

Τῶν ἁγίων προφητῶν εὐαρεστάντα διωμολογηκότων, ἀκηκοέναι τε τὴν ὕβριν Μωάβ, εἰδέναι τε ὅτι καὶ σφόδρα ἐστὶν ὑβριστὴς, αὐτὸς ἐκείνεται Θεὸς καὶ φησι. τὴν ὑπερηφανίαν ἐξῆρα· τοῦτ' ἔστιν, οὐχ ὑπέρογκον ἁπλῶς ὄντα τὴν Μωάβ, ἀλλ' οἷ αὐτὸ χρῆμα ἠμυλύνθην ὑπερηφανίαν ἐκ μέσου ἠφάνισ προεσκεύασα. πολεμῶ γὰρ ὑπερηφάνοις, καὶ μάχομαι τοῖς μὴ μετρίως φρονεῖν ἠρημένοις, εἰκῇ δὲ μᾶλλον ἐξογκουμένοις, καὶ ὑψοῦ τὸ ὀφρυῶν αἰωρτείνουσι, καὶ τὸ ἑαυτῶν φύσεως ἠγνοηκόσι τὸ ἀσθενές. λέγεται δὲ ὅτι κύριος ὑπερηφάνοις ἀντιπαατάσσεται. διδάσκων δὲ ὅτι κολάζῃ δικαίως, καὶ ὁ μὴ τὸν ἁπλῶς ἐπάγῃ τὰς δίκας, κατοικτείρῃ τῆς Μωάβ ὡς ἀφορήτως νοσούσης τὴν ὑπερηφανίαν.

A voce Prophetæ de illis dictum, Et ascendent de terra, & laborabunt paululum, vngendo regem & principem. Verùm pollicitus est Deus Iudaici throni instaurationem, tantumnon probra in Moab iaciens: Scommata enim illa torsit, dicens: Petra deserta est mons Sion. Imò tibi, inquit, ille istuc continget, quæ hianti ac largo ore rides Israelitas: horum verò prorsus penitusque miserebitur Deus, & ex his quæ acciderunt recreabit ac relaxabit, & in antiquam conditionem rediget, regnum eorum reformando.

Audiuimus superbiam Moab, valde contumeliosus est.

Cùm declarauerit superius reditum Israelitarum è captiuitate, iuxta prius expositam rationem, & quòd iterum ad veterem formam principatus, nimirum regni ipsorum futura sit reditio, recipit se de integro ad Moab, ad eosque sermonem transfert. Dictum est autem velut ex persona sanctorum prophetarum illud: Audiuimus insolentiam Moab, valdè insolens est. Collaudant enim per hæc veluti in iudicio punientem Deum, debitúmque ac dignum illis inferentem supplicium. Audisse se dicunt insolentiam Moab, primum illam vetustissimam historiam non ignorantes, quam diuinus Moses exponit. Vt enim suprà diximus, conduxit Balaamum Balachus, Ades, inquiens, execrare mihi Israelem, & præterea quamplurima facta sunt, olim ex fastu ac superbia Moabitarum, cum diuina maiestate pugnantia.

Superbiam sustuli.

Sanctis prophetis disertissimè confitentibus audiuisse se insolentiam Moabitidis, & scire se valde insolentem ipsum esse, ex aduerso respondet Deus, & ait: Superbiam sustuli, hoc est, non quidem simpliciter fastuosam Moab, sed veluti reipsa fastum & ipsam insolentiã è medio tollẽdam curaui. Bellum enim gero cum superbis, & pugno cum his qui de se modestè sentire nolunt, imò frustra intumescunt, & altè tollunt supercilium, suæque naturæ ignorant imbecillitatem. Scriptum est autem, quòd Dominus superbis resistit. Deinde docens quòd iustè puniat, & simpliciter pœnas nõ absque inducat, accusationem intendit contra Moab, superbia veluti morbo intolerabiliter laborantem.

Non

Non sic diuinatio tua, non sic.

Sustuli, inquit, igitur ego superbiam, hoc est, Excidi Moab, sed hæc tibi non prænunciarunt vaticinia tua. Annunciarunt enim fallidici vates, quòd bellicas incursiones superabis, ac facilè vinces aduersarios, neque capi poteris ab hostibus, victisque illudes. Verùm hæc ita se non habent, at plurimum abest, imò in diuersum euenit, & non pro voto ac spe, rerum erit exitus. Difficile igitur & verè noxium irridentium sermones attendere, & præstigiatorum vocibus abripi, quæ iuxta spem nunquam euenient.

A Οὐχ ὕτως ἡ μαντεία σου, οὐχ ὕτως.

Ἐξῆρα μὲν οὐκ ἐγὼ τὴν ὑπερηφανίαν σου, φησί, τοῦτ' ἔστιν, ἐξέκοψα τὴν Μωάβ, ἀλλ' οὐ ταῦτά σοι προεμηνύσαν αἱ ψευδεῖς σου ἁμαρτίαι. ἐπεμηνύοντο γὰρ ψευδεπιοῦσαι οἱ μάντεις, ὅτι καὶ χρείττων ἔσῃ τῶν πολέμου προσβολῆς, καὶ νικήσῃς ἀπταίστως τοὺς αἰχμητὰς, καὶ ἀνάλωτος ἔσῃ τοῖς ἐχθροῖς, καὶ πλουσίοις ἐπιτυχήσῃς. ἀλλ' οὐχ ὕτως αὐτὸ ἔχει, πολλοῦ γε καὶ δεῖ. μᾶλλον γὰρ ἐξέβη πρὸς τὸ ἐναντίον, καὶ οὐκ κατ' ἐλπίδα σοὶ, τῶν προσημάντων τὸ πέρας. παραλέπον οὖν καὶ ὄπιθεν μὴ ἀληθῶς, τοῖς τῶν ἀφαπαζόντων προσέχθαι λόγοις, καὶ ταῖς τῶν γοητῶν ἀποκομίζεσθαι φωναῖς, εἰς ἐλπίδας οὐκ ἐκβησομένας.

B

Vlulabit Moab: in Moabitide enim omnes plorabunt, inhabitantibus Deseth meditationes.

Quod non ita vt expectarant cecidit diuinatio, sed aliter omninoque diuersè, demonstrat liquidò, cùm ait: Plorabit Moab, etsi qui diuinationem & magicam artem exercebant, ploraturam eam minimè prædicebant: imò deletis hostibus, applausuros & insultaturos iacentibus. Igitur omnes, inquit, in Moabitide lamentabuntur. Et meditatio erit habitantibus Deseth (Ciuitas autem hæc Moab) qui lugubres cantiones & lamentationes numerosas contra se excogitarunt, hinc significantur.

Ολολύξει Μωάβ. ἐν γὰρ τῇ Μωαβίτιδι πάντες ὀλολύξουσι· τοῖς κατοικοῦσι Δεσεθ μελετήσεις.

Ὅτι μὴ ὕτως ἐκβέβηκεν ἡ μαντεία, καθὰ προσεδόκησαν, ἀλλ' ἑτεροξέπως, καὶ εἰς πάντων ἐναντίον ἐμφανίσεται σαφῶς, λέγων. ὀλολύξει Μωάβ, καίτοι τὰ μαντείας, ἤγουν τὴν τῶν μάγων τέχνη κεχρῆσθαι μεμελετηκότων οὐκ ὀλολύξειν αὐτὴν προηγορευκότων, ἀλλὰ γὰρ ἐπαλαλάξειν ἀπολωλόσιν ἐχθροῖς καὶ ἐπαρχήσασθαι κειμένοις. ὅμοιον ἅπαντες, φησὶν, οἱ ἐν τῇ Μωαβίτιδι κατολολύξουσι· καὶ μελέτησις ἔσται τοῖς κατοικοῦσι Δεσεθ. πόλις δὲ καὶ αὕτη τῆς Μωάβ, οἱ κόμμον τινὰ πεν καὶ θρήνων ἐρυθμόν τε καὶ ᾠδὴν, καθ' ἑαυτοὺς μελετήσαντες, ἀφὰ τούτου σημαίνονται.

C

D

Et non reuerebuntur campos Esebon, planget vitis Sebama. Qui absorbetis gentes, conculcate vites vsque ad Jazer.

In hisce, sermo videtur esse ad eos qui Moab sustulerunt, ad Assyrios inquam, & Babylonios, quibus præcepit campos Esebon non reuereri, id est, & ipsam Esebon incendere, & sic disponere Sebama, vt plangant vites quæ sunt in ea: Quibus etiam dicit: Absorbentes gentes. Vobis enim edico, inquit, ô gentium pernicies & inexplebiles interfectores, qui tanquam crudeles & immanissimæ feræ gentes absorbetis, conculcate vites eius vsque ad Iaser. Est autem hæc & vrbs Moabitarum. Vites rursus hic Moabitarum incolas nominat. Est enim familiare scripturæ diuino afflatu proditæ, & syluis, & lignis, & sanè vitibus assimilare eos, qui in singulis vrbibus sunt atque prouinciis. Et certè de

Καὶ οὐκ ἐντραπήσονται πρὸς τὰ πεδία ἐσεβών. πενθήσει ἄμπελος σεβαμά· καταπίνοντες τὰ ἔθνη, καταπατήσατε τὰς ἀμπέλους αὐτῆς ἕως ἰαζήρ.

E

Ὁ λόγος ἐστὶν ἐν τοῖς πρὸς αὐτοὺς τάχα που τοὺς τῆς Μωάβ ἡρηκόσι, Ασυρίοις τε φημι καὶ Βαβυλωνίοις, οἷς προστέταχε τὰ τῆς Εσεβὼν πεδία μὴ ἐντρέπεσθαι ἔτι καὶ αὐτὴν κατεμπρῆσαι τῆς Εσεβών. ἀφηγεῖται δ' ὅτου καὶ τῆς Σαναμὲ, ὡς πενθήσουσι τὰς ὕσας ἀμπέλους ἐν αὐτῇ. πρὸς αὐτοὺς δ' δὴ καὶ φησὶ, καταπίνοντες τὰ ἔθνη. ὑμῖν γὰρ ἐπιτάττω, φησὶν, ὦ τῶν ἐθνῶν ὀλετῆρες, καὶ ἀπλήστοι μοι καὶ ἀπηνέστατοι ἥρες, ἔθνη κατεσθίοντες, καταπατήσατε τὰς ἀμπέλους αὐτῆς ἕως ἰαζήρ. πόλις δ' καὶ αὐτὴ τῆς Μωαβιτῶν. ἀμπέλους δ' πάλιν ἐν τούτοις, τοὺς τῆς Μωαβιτῶν οἰκήτορας ὀνομάζει. ἔθος γὰρ τῇ θεοπνεύστῳ γραφῇ, καὶ δρυ-

μοῖς καὶ ξύλοις καὶ μὴν καὶ ἀμπέλοις πολλάκις χρῆσθαι ἐν ἑκάστῃ πόλει καὶ χώρᾳ καὶ γοῦν περὶ τῆς

Ισραὴλ φησίν. ὁ γὰρ ἀμπελὼν κυρίου Σαβαὼθ ὁ οἶκος Ισραὴλ ἐστὶ, καὶ ἄνθρωπος Ἰούδα, νεόφυτον ἠγαπημένον. λέγων δὲ ὅτι, καταπατήσατε τοὺς ἀμπέλους αὐτῆς, δείκνυσι πάλιν, ὅτι, μὴ τῆς τοῦ Ασσυρίων χειρὸς ἔργον ἦν τὸ νικῆσαι τὸν Μωάβ. ἀλλ' ἦν ὁ ποδήτα ἰσχύων Θεὸς, ὑποφέρων τοῖς αὐτοῦ ποσὶ τοὺς ἀντιτασσομένους, καὶ ὑποτάσσων τῆς ἐκείνων χειρὸς δωρούμενος.

Οὐ μὴν σκυδάψητε, πλανήθητε τὸν ἔρημον, οἱ ἀπεσταλμένοι· ἐγκατελείφθησαν, διέβησαν τὸν ἔρημον.

Φασὶν ὅτι τῶν Ασσυρίων ἐμβεβληκότων, πλῆθοι τοῦ Μωαβιτοῦ εἰς τὸ ὅμορόν τε καὶ γείτονα φυγόντες ἔρημον ἀσφαλισθήναι ἐσπούδαζον, καὶ μόλις ἐσπούδαζον, κομιδῇ βραχεῖς τὸ ἀριθμόν. καὶ ἴσως μὲν ἦν χαλεπὸν τοῖς Βαβυλωνίοις, καὶ ἐκείνοις αὐθυρῆναι ἐπαφιέντος Θεοῦ, καὶ μέχρις αὐτῶν ἐκτείνοντος τὸ ὀργιλόν. ὅπου δὲ ἡ κολάζει μεμετρημένως φιλάνθρωπος ὤν, μονονουχὶ καὶ οὐ τέλεια τοῖς πεπορθημένοις τοῦ Μωάβ, μὴ συνεπιπλέκειν τοῖς ἀπολωλόσι τοὺς φυγάδας, πλανᾶσθαι δὲ ὡσανεὶ ἐν τῷ ἐρήμῳ, τοῦτ' ἔστι, λήθῃ δοῦναι καὶ ἀναπέμπεσθαι τὴν ἔρευναν τῶν ἐν αὐτῇ συνδεδραμηκότων. Τοιοῦτοί φησι, πλανᾶσθαί τε τὴν ἔρημον, οἱ ἀπεσταλμένοι ὑμεῖς, φησὶν, οἱ ἀφ' ἧς ἐμῆς ὀργῆς ἀπεσταλμένοι ὡσεὶ ὃ κατὰ κράτος ἑλεῖν τὴν Μωάβ, πλανήθητε τὴν ἔρημον. λήθην δότε, καὶ ἀναπέμψασθε τὴν ἔρημον, διέβησαν γὰρ αὐτήν. εἶτα ἐπέρριπται μεταξὺ ὃ, ἐγκατελείφθησαν. ἔκρυφον πάλιν διδάσκων, ὡς οὐκ ἂν ἐν τούτοις γέγονεν ἡ Μωαβιτῶν, εἰ μὴ ἀσεβοκέρδυκεν ὑπερεῖδε τῷ ποδήτα ἰσχύοντι Θεῷ.

Διὰ τοῦτο κλαύσομαι ὡς τὸν κλαυθμὸν Ιαζὴρ, ἄμπελος σεβαμά, τὰ δένδρα σου κατέβαλεν Εσεβών. καὶ ἐλάλει, ὅπου τῷ θερισμῷ καὶ ὅπου τῷ τρυγητῷ σου καταπατήσω, ἃ ἄνθρωπος πεσοῦνται. καὶ ἀφῃρέθη εὐφροσύνη, καὶ ἀγαλλίαμα ἀπὸ τῶν ἀμπέλων σου. καὶ ἐν τοῖς ἀμπελῶσί σου οὐ μὴ εὐφρανθήσονται· καὶ οὐ μὴ πατήσουσιν οἶνον εἰς τὰ ὑπολήνια, πέπαυται γάρ.

Ἀναπλάττει προσωπον ὁ προφητικὸς ἡμῖν λόγος, ὅπου ταῖς τῶν Μωαβιτῶν δακρυρροούσαις συμφοραῖς, καὶ πάνυ που τὴν Ιαζὴρ ὑπὲρ ταῖς ἑτέραις πεπορθημένης· ὅτου καὶ ταῖς ἄλλαις καταφύρεσθαι, φησὶν, ὡσανεὶ καὶ προέπου καὶ τὴν Ιαζήρ. ἀμπέλους δὲ καὶ δένδρα τοὺς ἐνοικοῦντας ταῖς πόλεσιν ὀνομάζει. ἀπαριθμεῖται δὲ καὶ ταῖς πεπορ-

A Israele, ait: Vitis enim Domini Sabaoth, domus Israel est, & homo Iuda, nouella planta dilecta. Cùm dicit: Conculcate vites eius, rursus ostendit, non fuisse opus fortitudinis Assyriorum, expugnare Moab, sed Deus erat omnipotens, qui ipsorum pedibus eos qui aduersantur subiicit, & dat vt eorum manum valeant superare.

Ne contingite, errate per eremum, B *qui missi estis: relicti sunt, pertransiuerunt* eremum.*

* τὴν ἔρημον, Sept. & Hebr. διέβησαν, *marg.*

Aiunt Assyriis irrumpentibus complures Moabitarum in conterminam & vicinam confugisse eremum, & latere studuisse, & numero paucissimos vix fuisse conseruatos. Nec difficile fuit Babyloniis etiam illos inuenire, Deo permittente, & ad eos vsque iram extendente. Sed cùm plectit moderatè benignus cum sit, tantùm non in mandatis dat his qui e- C uerterunt Moab, non adiungere se his qui delent profugos, sed errare sinant velut per desertum, id est, obliuioni tradant, & indagationem mittant eorum qui istuc confluxerunt. Hinc ait: Errate in eremo, Vos qui missi estis, inquit, qui ex mea ira emittimini, vt vi capiatis Moab, errate per eremum, date obliuioni, & explorationem remittite. Transierunt enim illam. Deinde illud interponitur, Relicti sunt, illud rursus do- D cens, quòd non in his malis versata fuisset Moabitica prouincia, nisi Deum omnia valentem nimium offendisset.

Propterea plorabo velut ploratum Iaser, vitim Sebama, arbores tuas deiecit Esebon, * *& dixit: In messe & in vindemia tua calcabo, & omnia cadent, & auferetur laetitia, & exultatio de vineis tuis, & in vi-* E *neis tuis non laetabuntur, nec calcabunt vinum in torcularibus, nam cessauit.*

* al. Eleale.

Effingit propheticus sermo personam Moabitarum calamitatibus illachrymantem & etiam Iaser, supra reliquias deuastatæ. Sic & alias lugere ait, ita vt par fuit, ipsam Iaser. Vites autem & arbores appellat eos qui inhabitarunt ciuitates, enumerátque

subuersas vrbes Sabama & Esebon. Hostilis autem populus loquitur. In messe & in vindemia tua, inquit, at quid loquitur? Calcabo videlicet, & omnia cadent. Et ad hæc: Auferetur porrò lætitia & exultatio ex vineis tuis. Est enim festiuitatis amans Moabita, plurimis ceremoniis prosequens dæmonas, pernoctans in aris, & ansam lætitiæ habens, semper sacrificare. Plorabit & flebit, omnique voluptate procul aberit. Non enim lætitia afficientur, non calcabunt vinum in torcularibus: Nam cessauit, non erit, inquit, fructus vitibus: Peribunt enim cum ipsis quæ ab iis nata sunt. Et de vitibus, si exscindantur penitus, vera hæc oratio. Sin pertineat ad nos velut exempli gratia de rebus humanis, docet rursus hic sermo, quòd cum gignentibus ea quæ genita sunt exolescent, vt neque ipsis prægnantibus vlla ab hostibus tribuatur misericordia, Passam hoc fuisse Hierusalem dicimus, in bello aduersus Romanos. Seruator nimirum dixit, prænuncians ea quæ illi euentura erant, quòd obsideretur ab exercitu, acciderétque væ parientibus & vterum gerentibus, illis diebus maximè.

A ἡ ἐπιλοιπὰς τ πόλεως Σαβαμὰ καὶ Ἐσεβών. ὁ δὲ γε τ πολεμίων δῆμος ἐλάλησεν ὅτι τῷ θερισμῷ σου καὶ ὅτι τῷ τρυγητῷ σου φησίν. ἐλάλησε δὲ τί; Ὃ καταπατήσω δηλονότι, καὶ ἅπαντα πεσοῦται. καὶ τοιούτοις ἐπί. ἀρθήσεται δ' εὐφροσύνη καὶ ἀγαλλίαμα ἐκ τ ἀμπέλων σου ὁ γὰρ φιλέορτος Μωαβίτης, ὁ πλείστας τοῖς δαίμοσιν αἰσταθεῖς τελετάς, ὁ δι' νυκτερεύων ὅτι βωμοῖς, καὶ τοιοῦτοφασιν εὐφροσύνης ὕδωρ ἔχων ἀεί. κατοιμώξῃ καὶ κλαύσεται, καὶ ἀπάσης ὑμηδείας ἔσῃ
B μακρόν. ἃ γὰρ μὴ εὐφρανθήσονται· ἅσ' ἃ μὴ πατήσουσιν οἶνον εἰς τὰ ὑπολήνια πέπαυται γάρ. οὐκ ἔσῃ, φησὶν, ἐν ἀμπέλοις καρπός. σπανοιχήσεται γὰρ αὐτοῖς τὰ ἐξ αὐτῶν τικτόμενα. καὶ ὅτι μὲν τοῖς ἀμπέλοις εἰ ἐκκόπτειν ὅλως, ἀληθὴς ὑποσὶ λόγος. εἰ δὲ καὶ γένοιτο τοιοῦς ἡμῶν ὡς ἐν δυνάμει τοιοῦτο δηλοῦν· ὅτι τὰ ἀνθρώπινα διδάσκει πάλιν ὁ λόγος, ὡς ὁμοῦ γονεῦσι τὰ ἐξ αὐτῶν οἰκήσεται, ὡς μηδὲ αὐταῖς τοῖς κυοφορούσαις δοθεῖναί τινα τοιοῦτο τῶν πολεμίων τὸν ἔλεον. πεπονθέναι δὲ τοῦτο καὶ τὴν Ἱερουσαλὴμ
C φαμὲν ἐν τοῖς τοιοῖς Ρωμαίοις πολέμοις. καὶ γοῦν ἔφασκεν ὁ σωτὴρ τοιοῦτα παρηγγέλκως τὰ συμβησόμενα αὐτῇ, ὅτι κυκλωθήσεται μὴ ὑπὸ στρατοπέδων. συμβήσεται δὲ ὅ δὴ μάλιστα ταῖς τικτούσαις καὶ ταῖς ἐν μαστοῖ ἐχούσαις ἐν ἐκείναις τοῖς ἡμέραις.

Propterea venter meus super Moab velut cithara sonabit, & interiora mea velut murus quem renouasti.

Submotis, inquit, gaudio & lætitia de vineis tuis, & nullo in illis lætante, cùm hoc vsu venerit fient interiora mea, cithara & cantilena & modulatio super te. Tua enim enuncio mala, & percelebro inflictam tibi calamitatem. Et velut cithara quædam concinna resonabo, & sic percutiam, & exaudibile faciam carmen, velut murum quem renouasti. Dixit enim in principio visionis beatus propheta: Noctu peribit Moabitis. Noctu enim destruetur murus Moabitidis. Cùm autem nos sensum horum dictorum interpretaremur, diximus, terræ motu facto, murum disruptum fuisse Moabitidis, & ante hostium conflictum, tantum non de fundamentis commotum, ac Moabiticam regionem quasi tonitru perterrefeciſſe. Quem etiam refecerunt, sed irritum planè laborem in hoc

Διὰ τοῦτο ἡ κοιλία μου ὅτι Μωὰβ ὡς κιθάρα ἠχήσῃ, καὶ τὰ ἐντός μου ὡς τεῖχος, ὃ ἐνεκαίνισας.

Ἀφηρημένων, φησὶν, ἀγαλλιάματός τε καὶ
D εὐφροσύνης ἐκ τ ἀμπέλων σου, καὶ οὐδενὸς ἐν αὐτοῖς εὐφρανθησομένου. συμβεβηκότος δὲ τούτου καὶ ἐκείνα, γένοιτο τὰ ἐντός μου, καὶ κιθάρα καὶ ᾠδὴ καὶ μέλος ὅτι σοι. τὰ σὰ γὰρ ἐξαγγέλλω πάθη, καὶ ὀξυβόητον ἀποφαίνω τ ἐπενεχθεῖσάμοι συμφορὰν, καὶ ὥσπερ τις εὔρυθμος ἀναβοήσω λύρα, καὶ κατακτυπήσω δέ τως, καὶ ἐξάκουστον ἐργάσομαι τ ᾠδήν, ὡς τεῖχος ὃ ἐνεκαίνισας. ἔφη μὲν γὰρ ἐν ἀρχαῖς τ ὁράσεως ὁ μακάριος προφήτης νυκτὸς ἀπολεῖται ἡ Μωαβῖτις. νυκτὸς γὰρ ἀπολεῖται
E τὸ τεῖχος τ Μωαβίτιδος. διερμηνεύοντες δ' ἡμεῖς τῶν εἰρημένων τ δύναμιν, ἐλέγομεν, ὅτι σεισμοῦ γενομένου, τὸ τ Μωαβίτιδος κατερράγη τεῖχος, καὶ πρὸ τ τῶν πολεμίων ἐκβολῆς μονονουχὶ ἐκ βάθρων αὐαμοχλεύθη κατεβρόντησε τ Μωαβιτῶν, ὃ δὴ καὶ ἀνεκαίνισαν, ἀνόνητον πάμπαν τ ὅπῃ γε τούτου ἀποφήνη-

σθμτες πόνον. εἴλον γὰρ ἀμογητὶ πᾶν σύμπασαν γῆν Ασσύριοί τε καὶ Βαβυλώνιοι. ἠχήσει τοίνυν τὰ ἐντός μου, φησὶν, ὅτι ταῖς σαῖς συμφοραῖς ὡς κιθάρα, καὶ θρῆνον ὅτως ὃ σὸν ἐργάσομαι πάθος. καθάπερ ἀμηχὲς ὃ σὸν κατεσκευάσθη τεῖχος, ὃ ἀνεκαίνισας μάτην, πλὴν ἐπ' οὐδενὶ τῶν χρησίμων. περιωκοδόμητος γὰρ ἀσυμφόρως τὸ τεῖχος, οὐδένα τῶν ἐν πάσῃ τῇ Μωαβίτιδι, ἢ γε καὶ ἑτέραις ὄντων πόλεσί τε καὶ χώραις ἔλαθεν ὃ συμβεβηκός.

Καὶ ἔσῃ ἐν τῇ ἐντροπῇ σε ὅτι ἐκόπιασε Μωὰβ ὅτι τοῖς βωμοῖς. καὶ εἰσελθόσεται εἰς τὰ χερσοποίητα αὐτῆς, ὥστε προσεύξασθαι. καὶ οὐ μὴ δυνήσεται ἐξελέσθαι αὐτόν.

Καὶ τί προσέτι τούτῳ, φησὶ, συμβήσεται πάλιν, ὅταν σοι γένηται προσὸς ἀσχημοσύνης καὶ ἐντροπῆς· ματαίους γὰρ ἀναπλήσεις πόνους, ἀναπιμπλὰς μὲν αἱμάτων τοὺς σοὺς βωμοὺς, καὶ ἀκαταλήκτους ποιούμενος τὰς θυσίας, καὶ λιβὰς προσαγων τοῖς χερσοποιήτοις. τοιοῦτον τε οὐδενὸς τῶν εἰς ὄνησίν τε καὶ σωτηρίαν. οὐ γὰρ σε δυνήσονται τῶν ἐπηρτημένων ἀπαλλάξαι κακῶν. ποία γὰρ ἰσχὺς ἐν εἰδώλοις ἀψύχοις, ἃ δὴ τέχνης ἐστὶν ἀνθρωπίνης εὑρήματα, καὶ δημιουργοὶ ἔχουσι τοὺς προσκυνοῦντας αὐτά. σκοπῶ καθὰ φησὶν ὁ μακάριος Δαβίδ. ὅμοιοι αὐτοῖς γένοιντο οἱ ποιοῦντες αὐτὰ, καὶ πάντες οἱ πεποιθότες ἐπ' αὐτοῖς. ἰσχὺν δ' ὅτι δεισιδαιμονέστεροι λίαν οἱ Μωαβῖται γεγόνασιν, οἰωνοσκοπίτε καὶ ψευδομάντεις, καὶ τερατολόγοι, καὶ πολὺ λίαν ὑπεθαρσήσαντες τοῖς ἐκ γοητείας κακοῖς. ὤοντο γὰρ ἴσως κατὰ μεγέθησιν δυνάμεως τῆς τῶν πολεμίων χερὸς, ἢ τοσοῦτον, ὡς γε οἶμαι, ταῖς τῶν τεχνικῶν ἐμπειρίαις, ὅσον ταῖς ὑπουργίαις τῶν σφίσι Θεῶν. ἀλλ' ἠμαρτήκασι τῆς ἐλπίδος, ἄψυχον ὕλην θεοὺς θυσίαν τε καὶ λιτὰς καλέσαντες εἰς ὑπουργίαν.

Τοῦτο τὸ ῥῆμα ὃ ἐλάλησε κύριος ὅτι Μωὰβ ὁπότε καὶ ἐλάλησεν.

Αὕτη, φησὶν, ἡ ὅρασις, ἣ κατὰ τῆς Μωαβίτιδος ἐλαλήθησα παρὰ Θεοῦ, ὁπότε καὶ ἐλάλησε, τοῦτ' ἔστιν, εἰ καὶ πρὶν γενέσθαι δι' ἐμοῦ ῥηθεῖσα λόγοις, πλεῖστά τε ὅσα λελάληκε περὶ αὐτῆς, καὶ ὅτι μυρίοις αὐτὴν κατητίᾶτο κακοῖς. ὡς γὰρ ἔφθην φθάσας, καὶ ὁ θεσπέσιος Μωσῆς τὸ τοῦ ἔθνους ἐμέμνηται δυστροπίας, καὶ ἐν τοῖς ὅτι μάλιστα κατεφυγμένοις ποιεῖσθαι προσέταξεν. ἔφη γοῦν. οὐκ εἰσελεύσεται Ἀμμανίτης καὶ Μωαβίτης εἰς ἐκκλη-

A insumentes. Ceperunt namque facilè citra laborem omnem terram Assyrii & Babylonii. Sonabunt igitur interiora mea, inquit, in tuis calamitatibus quasi cithara, & luctum adeò celebrem edam: quemadmodum scilicet murus, qui deiectus est, quem refeciſti quidem, verùm inutiliter. Etenim corruente sua sponte muro, nemo erat vel in tota Moabitide, vel etiam in aliis vrbibus ac prouinciis, quem latebat quod acciderat.

B *Et erit tibi dedecori ac pudori, quòd laboraucrit Moab super aris, & ingredietur in manufacta sua ad supplicandum, & non poterunt eripere eam.*

Rursus continget & aliud quiddam præterea, quod tibi pudori erit & ignominiæ. Frustraneos enim labores exantlabis, sanguinibus altaria tua replendo, & iuges sacrificationes faciendo, & manufactis supplicationes offerendo: consequeris autem nihil quod ad commodum salutemue pertineat: non enim ab impendentibus malis poterunt liberare. Idolis enim inanimis quid tandem inest fortitudinis? quæ & humanæ artis inuenta sunt, & artifices habent qui ea adorant. Itaque sicut beatus Dauid ait: [Similes illis fiant qui faciunt ea, & omnes qui fidunt in illis.] [a] Sciendum autem, extitisse Moabitas superstitiosissimos, & augures & vanos vates, & miraculorum iactatores, & præstigiis plurimum confisos. Existimabant enim se hostium manum deuicturos, non tam, vt ego quidem censeo, vsu peritiaque armorum, quàm ipsorum deorum adminiculis. Verùm spe frustrati sunt, qui inanimam materiam sacrificiis precibusque in auxilium vocarunt.

[a] Psal. 113.

Hoc est verbũ quod loquutus est Dominus super Moab, quando & loquutus est.

Hæc, inquit, visio est contra Moabiticam dicta à Deo: quando etiam loquutus est, id est, etiamsi antequam per me verba fierent, quamplurima de ea loquutus est, & ob infinita mala eam insimulauit. Quemadmodum enim superius dixi, diuinus Moses, gentis huius commemorat peruersitatem, & in odiosissimis ac infestissimis haberi iussit. Dixit itaque: Non ingredietur Ammanita, & Moabita in eccle-

siam Domini, etiam vsque ad decimam A
ætatem. Abduxit item aliquando Israelem à charitate in Deum, persuasitque adorare Beelphegor, voluptatibus ad fœditatem stimulatum, & venustate mulierculatum illaqueatum ad interitum. Itaque de ea loquutus est vniuersitatis Deus: Et nunc, inquit, per me, factum est verbum, super ea.

Et nunc dico, in tribus annis annorum mercenarij, ignominia afficietur gloria Moab cum omnibus diuitiis, iisque multis, & relinquetur paucissimus, & non honoratus.

Ad commemorationem historiæ nunc quoque reuocat nos sermo propheticus. Secesserunt videlicet ab Hierosolymis decem tribus Israel, & dimidia tribus Ephraim, habitarúntque in Samaria, ac iuuencas aureas adorarunt, inuitante eos ad hoc Hieroboam filio Nabal, impiéque impellente. Dein & alios cultus commentitios illic C
excogitarunt, quisque pro suo arbitratu consecrantes quasi Deum. Indignatus igitur his vniuersitatis Deus, vtpote maiestate ipsius contumeliosè commaculata, patriisque scitis proculcatis, tantùm non conductum Assyrium Salmanasarum in eos immisit, qui & totam Samaritanorum terram in manum potestatémque redegit, tribus continuis annis illi insidens ac incubans: eodémque toto tempore vi capta est terra Moabitica. Proinde, inquit, quamquam loquutus sit olim D
Deus: Sed & nunc dico, quòd in tribus annis annorum mercenarii, id est, regis Assyriorum, ignominia afficietur gloria Moab: Quo verbo, vel ipsorum dicit regnum, vel magnitudinem vrbium, vel inhabitantium multitudinem, vel fortassis ætatem rei bellicæ peritam. Derelinquetur autem, inquit, paucissimus, & non honoratus; id est, bello conficietur quicquid est apud eos honorificum: superstites etiam omnino pauci erunt, abiectissimi, E
& parum masculi, nullóque habiti in pretio. Terribile igitur incidere in manus Dei viuentis: & omnipotentem audere offendere, quid aliud est, quàm omnes calamitates conscíscere? At salus est libenter illi parere, ipsum solum scire, & erroris laqueos euitare, eique cum affectu bono dicere: Domine, extra te alium non cognouimus, nomen tuum nominamus.

Comment. in Esaiam,

σίαν κυρίου, καὶ ἕως δεκάτης ἡμέρας. ἀπεκόμισέ ποτε καὶ τὸν Ισραὴλ εἰς Θεὸν ἀγάπης, καὶ παρασκευῶν αὐτὸν ἔπεισε τῷ Βεελφεγὼρ, ταῖς εἰς αἰσχρότητα τεθηγμένον ἡδοναῖς, καὶ γυναίων ὥρᾳσι σεσαγηνευμένον εἰς ἀπώλειαν. Σὺν οἷς λελάληκε μὲν πρὸς αὐτὸν ὁ τῶν ὅλων Θεός. καὶ νῦν δὲ δι' ἐμοῦ τοῦτο γέγονεν ἐπ' αὐτὸν ῥῆμα φησίν.

Καὶ νῦν λέγω, ὅτι τρισὶν ἔτεσιν ἐνιαυτῶν μισθωτοῦ, ἀτιμασθήσεται ἡ δόξα Μωάβ, σὺν πάσῃ τῷ πλούτῳ τῷ πολλῷ, καὶ καταλειφθήσεται ὀλιγοστὸς καὶ οὐκ ἔντιμος.

Εἰς ἀνάμνησιν ἱστορίας ἡμᾶς καὶ νῦν ὁ προφητικὸς ἀπεκαλεῖ λόγος. ἀποστήσασαι γὰρ τῶν Ιεροσολύμων δέκα φυλαὶ τοῦ Ισραὴλ φυλαί, καὶ ἥμισυ φυλῆς Εφραὶμ, κατῴκησαν ἐν τῇ Σαμαρείᾳ· προσκεκυνήκασι δὲ ταῖς χρυσαῖς, ἐνιέντος αὐταῖς εἰς τοῦτο, καὶ δυσεβῶς κατωθήσαντος Ιεροβοὰμ τοῦ Ναβατ. εἶτα καὶ ἕτεραι ἑπενόησαν οἰκεῖαι ψευδολατρείας ἕκαστοι τὸ δοκοῦν ἀναλίσκοντες ὡς Θεόν. ἀγανακτήσας τοιγαροῦν ὅπερ τοῖς ὅλων κύριος, ἅτε δὴ καὶ ὑβριζομένης αὐτοῦ τὸ δόξης, καὶ πεπατημένων τῶν πατρῴων θεσμῶν, μονονουχὶ κατεμαλάσσατο τὸν Ασσύριον Σαλμανασὰρ καὶ ἐπαφῆκεν αὐτοῖς, ὃς καὶ πᾶσαν τὴν Σαμαρειτῶν κατεχειρώσατο γῆν, τρισὶν ὅλοις ἔτεσιν ἐνιζήσας αὐτῇ. καὶ τὸν αὐτὸν τοιοῦτον χρόνον, ἦλω καὶ κρατεῖται ἡ Μωαβιτῶν. Σὺν οἷς εἰ καὶ λελάληκε, φησὶ, καὶ πάλαι Θεός. ἀλλὰ καὶ νῦν λέγω. ὅτι ἐν τοῖς τρισὶν ἔτεσιν τῶν ἐτῶν τοῦ μισθωτοῦ, τοῦτ' ἔστι, δι' ἀπομνήσεται μὲν τῷ πολέμῳ πᾶν ὅσῳπερ ἔστιν ἔντιμον παρ' αὐτοῖς. οἱ δὲ γε καταλειφθέντες ὀλίγοι τε ἔσονται πανωλεθρίᾳ, ἀτιμότατοί τε καὶ ἀνανδροι, καὶ οὐδενὸς ἄξιοι λόγου. Φοβερὸν οὖν ὄντως πρᾶγμα, τὸ ἐμπεσεῖν εἰς χεῖρας Θεοῦ ζῶντος, καὶ τὸ παροργίσαι παντοκράτορα τὸν πάντα ἰσχύοντα, πῶς οὐχὶ πάσης ἔστι παράξενον συμφορᾶς; Θεσπέσιον δὲ τὸ εὐσεβείᾳ φιλεῖν αὐτὸν, καὶ αὐτοῦ εἰδέναι μόνον, καὶ τῆς πλάνης ἐρκτῶν ἀποφοιτᾶν, λέγειν τε αὐτῷ μετὰ βεβαιότητος ἀγαθῆς. κύριε, ἐκτὸς σοῦ ἄλλον οὐκ οἴδαμεν, οὐ ὄνομά σου ὀνομάζομεν,

ΤΟ ΡΗΜΑ ΤΟ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΔΑΜΑΣΚΟΥ.

Γέγονε μὲν ἀλκιμωτάτη καὶ ὁπισημοτάτη πόλις ἡ Δαμασκηνῶν. δυσεβὴς δὲ καὶ θεομάχος, καὶ τῷ ὄντι μάλιστα κατεσυγκυρῶν τῷ γε τῷ πανσθένει Θεῷ· καὶ ὡς εἰδωλολάτρης, καὶ ταῖς Ασσυρίων βδελυρίαις τε ὁμοῦ καὶ ὑπερηφανίαις κατ' οὐδένα τρόπον διαφερομένη ἕτερον. προσκέκρουκε δὲ καὶ ἑτέρως τῷ πάντα ἰσχύοντι Θεῷ. οἱ μὲν ἐξ αἵματος Ισραὴλ, τοῦτ' ἔστιν, αἱ δέκα φυλαὶ, καὶ ὃ ἥμισυ φυλῆς Εφραὶμ ἀποφοιτήσασαι τῶν Ιεροσολύμων, καὶ ἐν τῇ Σαμαρείᾳ κατοικήσασαι, προσκεκωφήκασι μὲν ταῖς δαμάλεσι ταῖς χρυσαῖς, κατενεχόντος αὐτὰς εἰς τοῦτο, καὶ κατωδυσμένου αὐσίως Ιεροβοὰμ τοῦ Ναβάτ. ἀποκιρτήσασαι δὲ εἰσάπαν, καὶ τὸ εἰς Θεὸν ἀγάπης ὁλοσχερῶς ἀποπηδήσασαι. νόμου δὲ τοῦ δοθέντος αὐτοῖς διὰ τοῦ πανσόφου Μωσέως εἰς λήθην ἐνηνεγμένοι. καιρὸν καλοιῶτες ἐαυτοῦ ὅτε, καὶ πολέμου μαίνοντος ἤδη ἐπ' αὐτοῖς, οὐκ ὀπίσω γε τῷ σώζοντι Θεῷ μᾶλλον ἐποιοῦντο τὴν ἐλπίδα, προσκαλοῦντο δὲ μᾶλλον τοὺς κατ' καιρὸν τὸν Δαμασκοῦ, καὶ ἁπάσης ἦν τῶν Σύρων βασιλεύοντας γῆς ἐπαμῦναί τε σφίσι, καὶ τῶν πολεμίων ἐξελέσθαι χερός. ἠγριάκτει δὲ ἐπ' αὐτοῖς, καὶ τούτου μάλιστα τὴν αἰτίαν ἔνεκα, καὶ κατεπικεκύλιστο πρὸς αὐτοὺς ὁ τῶν ὅλων Θεός. ὑπελάμβανον γὰρ εἰσάπαν, ὅτι λελύτρωνται μὲν ἐξ Αἰγύπτου, καὶ τὴν δυσφόρητον τῆς δουλείας ἀπεσείσαντο ζυγὸν, διεβεβήκασι δὲ καὶ διὰ θαλάσσης μέσης· εἶτα ὃ μάννα φαγόντες, καὶ ὕδωρ τοῦ πέτρας πεποτισμένοι, κατυβριγηκότες τε πάντος ἐμφρόνος, κληρονόμοι γεγόνασι τῶν τοῖς πατράσιν ἐπηγγελμένων ἀγαθῶν, ὡς ἐξ ἀνθρώπων οὐκ ἄλλου ὑπηκουσίας οἱ πάλαι, μονοιχὶ ὃ μὴ δυνάμενος σώζειν αὐτοὺς καταψηφιζόμενοι τοῦ Θεοῦ. τοῦτον τοι ἕνεκα τῆς αἰτίας παρεδόθησαν τοῦ τῶν Ασσυρίων βασιλέως, ὃς πᾶσαν ἐλὼν τὴν Σαμάρειαν, καὶ αὐτοῦ πεπόρθηκε τὸν Δαμασκὸν, καὶ ἅπασαν ὁπλῶν τὴν τῶν Σύρων ἠρήμωσε χώραν. ὅτι δὴ ἀληθεῖς ἡμῖν οἱ περὶ τούτων γεγόνασι λόγοι, πιστώσεται λέγων αὐτὸς ὁ προφήτης Ησαΐας. καὶ ἐγένετο ἐν ταῖς ἡμέραις Αχαζ τοῦ Ιωάθαμ τοῦ υἱοῦ Οζίου βασιλέως Ιούδα, ἀνέβη Ραασσὼν βασιλεὺς Αραμ, καὶ Φακεὲ υἱὸς Ρομελίου βασιλεὺς Ισραὴλ ὑπὲρ Ιερουσαλὴμ πολεμῆσαι αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἠδυνήθησαν πολιορκῆσαι αὐτοῦ. καὶ ἀνηγγέλη εἰς τὸν οἶκον Δαβὶδ λέγοντες. συνεφώνησεν Αραμ πρὸς τὸν Εφραὶμ, τοῦτ' ἔστιν, ὁ Σύρος πρὸς τοὺς

VERBVM CONTRA DAMASCVM.

Fortissima & clarissima ciuitas Damascenorum, ac impia & Deo rebellis, & sanctissimo Deo maximè inuisa, ac cultrix idolorum, tum impietate atque elatione ipsis Assyriis nullo modo inferior. Offendit item alia ratione omnipotentem Deum. Oriundi enim sanguine Israelis, id est, decem tribus & dimidia tribus Ephraim quæ migrarunt ab Hierosolymis, & quæ incoluerunt Samariam, vitulis aureis se se prostrauerunt, inducente ad hoc ac impellente impio Hieroboam filio Nabal: omninóque refugerunt, modisque omnibus à charitate in Deum resiluerunt, in obliuionem legis datæ sibi à sapientissimo Mose, adducti. Cùm autem aliquando tempus vocaret, & bellum aduentaret, non in Deo viuente spem locarunt, sed adsciuerunt potius eos qui illis temporibus Damasci, omnisque Assyriorum terræ regnum obtinebant, vt ipsis ferrent auxilium, & è manu hostium eriperent. Succensuit igitur hanc ob causam, & contra eos exacerbatus est vniuersitatis Deus. Obliti enim prorsus se ex Ægypto fuisse redemptos, intolerabile iugum seruitutis excussisse, & per medium mare transiuisse, dein manna edisse, aquam ex petra potasse, omnibúsque inimicis præualuisse, hæredes bonorum patribus repromissorum extitisse, ab hominibus opem implorabant miseri, modo non Deum atro notantes calculo, quasi eos seruare non potuerit. Hanc igitur ob causam traditi sunt regi Assyriorum, qui vniuersa capta Samaria ipsam deleuit Damascum, & omnem Syrorum terram vastauit. Vera autem esse de illis hæc verba, confirmabit ipsemet propheta Esaias, cùm dicit: Et factum est diebus Achaz Ioathan, filii Osiæ regis Iuda, ascendit Rhaassón rex Aram & Phacee filius Rhomeliæ rex Israel contra Hierusalem vt oppugnet eam: & non potuerunt obsidere eam. Et nunciatum est domui Dauid à dicentibus: Conspirauit Aram contra Ephraim, id est, Syrus contra

Samaritanos. Aram quippe interpretatur Syrus: Ephraim autem velut à tribu Ephraim, omnem Israelem qui in Samaria habitauit, designat. Quia enim ex tribu Ephraim extiterat Hieroboam, primus eorum rex, & secundum illum hi qui subsequuntur ordine, tanquam ex regia tribu, tribu inquam Ephraim, vniuersus Israel qui in Samaria fuit, significatur. Inueniemus autem in libro quarto Regnorum, Phacee in Samaria regnante, aduersatos fuisse Israelitis Assyrios, & Rhaasson qui Damasci regnum administrauit. Post pecunia persuadet tyranno Assyriorum Achaz, euocátque vt curriculò veniat ipsique succurrat, Damascúmque propulset: quod etiam fieri contigit. Quomodo itaque hæc bellicosissima & potentissima & insolens deleta est? rursus hisce verbis proclamat propheta, & inquit:

Ecce Damascus tolletur de ciuitatibus, & erit in ruinam, derelicta in seculum, in cubile gregum & requietem, & non erit persequens.

Non simpliciter in periculum bellorum & malorum hinc nascentium deuenturam dicit eam, sed auferendam potius, id est, stirpitus perdendam, omninóque casuram, vt non sit futura ciuitas. Erit enim in ruinam, inquit, in perpetuitatem relicta, derelictáque ab aliquot, vel in totum ab his qui eam incolunt: non quòd ad alium recessum receptumque commigrent, sed hostium gladiis confecti sint & absumpti. Cùm dicit, fore eam in cubile gregum, omnimodam ostendit desolationem. Non requiescerent pastores, non in ea pecorum greges stabularent, si qui essent in eius domibus. Hanc ob rem & meritissimè protulit, dicens: Et non erit persequens. Nemo enim, inquit, increpabit pastores, quòd ciuitatem tam illustrem & decantatam stabulum effecerint.

Et non amplius erit munita vt confugiat illuc Ephraim. Et non amplius erit regnum in Damasco, & reliquum Syrorum. Non enim tu melior es filiis Israel, & gloria eorum.

Pro exacta declaratione eorum quæ proposita sunt, rursus existimo commemorandam esse historiam positam in lib. Reg. Regnante enim Achazo super Iudam Hierosolymis, Phacee filius Rho-

A ἐν τῇ Σαμαρείᾳ. ὁ μὲν γὰρ Ἀρὰμ διερμηνεύεται Σύρος· ὁ δὲ Ἐφραὶμ ὡς ἀπὸ φυλῆς Ἐφραὶμ, ἅπαντα τὸν Ἰσραὴλ τὸν ἐν τῇ Σαμαρείᾳ κατῳκηκότα δηλοῖ. ὅτε γὰρ ἐκ φυλῆς Ἐφραὶμ γέγονεν Ἱεροβοὰμ ὁ πρῶτος αὐτῶν βεβασιλευκώς, καὶ μετ' ἐκεῖνον οἱ καθ' ἑξῆς, ὡς ἐκ τῆς βασιλευούσης φυλῆς, φημὶ δὴ τοῦ Ἐφραὶμ, ὁ σύμπας Ἰσραὴλ ὁ ἐν τῇ Σαμαρείᾳ σημαίνεται. εὑρήσομεν δὲ καὶ ἐν τῇ τετάρτῃ τῶν βασιλειῶν, ὅτι βα-
B σιλεύοντος ἐν τῇ Σαμαρείᾳ, Φακεὲ, κατεπεφύοντο τῷ ἔθνει Ἰσραὴλ, οἱ Σύροι, καὶ ὁ τῆς Δαμασκοῦ βεβασιλευκὼς Ραασσών. εἶτα χρήμασιν ἀναπείθει τὸν Ἀσσυρίων τύραννον ὁ Ἀχαζ, παρεκάλει δὲ δρομαῖον ἥκειν, καὶ ἐπαμῦναι μὲν αὐτῷ, καταδηῶσαι δὲ τὸν Δαμασκόν. ὃ δὴ καὶ γέγονεν ἀθρόως συμβὰν ἔβηκεν. ἵνα δείκνυσι δήλωσε ἔθνος ἡμαχμωτάτην καὶ πολυάνθρωπον καὶ ὑβριστικὸν προσαναφωνεῖ πάλιν ἡμῖν ἐν τούτοις ὁ προφήτης καὶ φησίν.

C Ἰδοὺ Δαμασκὸς ἀφῄρηται ἀπὸ πόλεων, καὶ ἔσται εἰς πλῆσιν καταλελειμμένη εἰς τὸν αἰῶνα, εἰς κοίτην προβάτων καὶ ἀνάπαυσιν, καὶ οὐκ ἔσται ὁ διώκων.

Οὐχ ἁπλῶς εἰς περίστασιν πολέμων, καὶ τὸ σύνολον κακῶν ἀφῃρῆσθαι φησὶν αὐτὴν. ἀφῃρῆσθαι μᾶλλον, τοῦτ' ἔστιν, ἀφανῆ ἀπολέσθαι, καὶ ἀποπεσεῖν πρωτέλους δ' εἰπεῖν καὶ πόλιν. ἔσται γὰρ, φησὶν, εἰς πλῆσιν εἰς τὸν αἰῶνα καταλελειμμένη. καταλελειμμένη δὲ παρά τινων, ἢ πρώτως παρὰ τῶν
D κατοικούντων αὐτὴν, οὐχ ὡς ἐπὶ μετοικίστων, ἀλλ' ὡς τοῖς τῶν πολεμίων ξίφεσι δεδαπανημένων. ἔσεσθαι δὲ λέγων αὐτὴν εἰς κοίτην προβάτων, τὴν πρωτέλη δέδηλωκεν ἐρημίαν. οὐ γὰρ ἂν ἀναπαύσαντο πρόβατα, καὶ ἐν αὐτῇ κατέδυσάν αἱ τῶν θρεμμάτων ἀγέλαι, εἴπερ τινὲς ἦσαν ἐν τοῖς οἴκοις αὐτῆς. ταύτητοι καὶ σφόδρα εἰκότως προσεπάγει λέγων. καὶ οὐκ ἔσται ὁ διώκων. οὐδεὶς γὰρ τοῖς ποιμέσιν ὀπιτιμήσει φησὶν, ὅτι κατάλυμα πεποιήσαντο τὸν ὕστατον καὶ ἀοίδιμον πόλιν.

E Καὶ οὐκ ἔτι ἔσται ὀχυρὰ τοῦ καταφυγεῖν Ἐφραὶμ, καὶ οὐκέτι ἔσται βασιλεία ἐν Δαμασκῷ, καὶ ὁ λοιπὸν τῶν Σύρων. οὐ γὰρ σὺ βελτίων εἶ τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ, καὶ τῆς δόξης αὐτῶν.

Γαρ' ἃ τῶν προκειμένων ἀκειδοῖς ἐφηνείας, οἰήσομαι δεῖν ἀναμνῆσαι πάλιν ἱστορίας κειμένης ἐν βιβλίοις βασιλειῶν. βασιλεύοντος γὰρ τοῦ Ἀχαζ ὅτε τῶν Ἰούδα ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις, Φακεὲ υἱὸς Ρομελίου βασιλεύων ἐν τῇ Σαμαρείᾳ

δέκα φυλῶν κατεστρατεύετο τ̃ Ἱερουσολύμων. ὅπερ ὑ ἐδεδίει μὴ ἀρκέσαι πως ἀπονήσαι τοῖς ὅ ἐλθὼν αὐτῷ, σύμμαχον ἐποιήσατο τ̃ Ραασσὼν τὸν βασιλέα Σύρων καὶ τ̃ Δαμασκοῦ. ἔφη ὑ οὕτως αὐτὸς ὁ μακάριος προφήτης Ησαΐας. καὶ ἐγένετο ἐν ταῖς ἡμέραις Αχαζ τ̃ Ιωάθαμ τ̃ υἱοῦ Οζίου βασιλέως Ιούδα. ἀνέβη Ραασσὼν βασιλεὺς Αραμ, διερμηνεύεται ὑ Σύρων, ἤτοι Συρίας. καὶ Φακεὲ υἱὸς Ρομελίου βασιλεὺς Ισραὴλ εἰς Ιερουσαλὴμ πολεμῆσαι αὐτῷ. καὶ οὐκ ἠδυνήθη εἰς τ̃ οἶκον Δαβὶδ λέγοντες. συνεφώνησεν Αραμ πρὸς τ̃ Εφραίμ, τοῦτ' ἔστιν, ὁ Σύρος πρὸς τ̃ ἐκ φυλῆς Εφραὶμ βασιλεύοντα τ̃ν ἐν Σαμαρείᾳ. καὶ ἐξέστη ἡ ψυχὴ αὐτοῦ, ὃν τρόπον ὅταν σείσωσιν ξύλον ὑπὸ πνεύματος. ἐσαλεύθη. σύμμαχον ὁ Εφραὶμ τ̃ τ̃ ὅλων σωτῆρα Θεὸν καταλελοιπὼς, χεῖρα καὶ ὀπτικουρείαν ὀλίγου πρωτελοῦς ἀξιώσας λόγου, τ̃ Δαμασκοῦ καὶ Σύρων ἡγεμόνα ἐπαναστὴν ἐποίητο. διὰ τοῦτο τε ἕνεκα τῆς αἰτίας ἐμέλλε εἰκότως προσκέκρουκε τ̃ν Θεῶν. ἡ δέ γε Δαμασκὸς, φησὶ, καταδηωθεῖσά τε καὶ ἠρημωμένη, καὶ ἐκ τοῦ πολέμου συμφορὰς ὑπομείνασα, οὐκέτι ἔσται ὀχυρὰ τοῦ καταφυγεῖν Εφραίμ. ἀλλ' οὐδὲ ἔσται ἐν αὐτῇ βασιλεία. καίτοι φήσειεν ἄν τις, καὶ μετὰ τ̃ πορθησιν πύργωταί τινες βασιλεύοντες τῆς Δαμασκοῦ. ἀφαμέμνηται γοῦν καὶ ὁ Παῦλος λέγων. ὅτι ἐν Δαμασκῷ ὁ ἐθνάρχης Ἀρέτα τοῦ βασιλέως ἐζήτησεν αὐτὸν πιάσαι. σύμμαχον ὁ λόγος ὁ προφητικὸς ἔμφασιν ἔχει πολλήν. οὐκέτι γὰρ ἔσεσθαι, φησὶν, οὐδενὶ ἐπίσημον ἐν τῇ Δαμασκῷ βασιλείαν, εἰ καὶ γενήσονται μετὰ ταῦτα τοπάρχαι τινὲς καὶ φύλαρχοι μᾶλλον, ἢ γε ἀληθοῦς βασιλείας τ̃ λαμπρότητα ἀφειλήφασι. οὐκ ἔσται τοίνυν ἐν Δαμασκῷ βασιλεία, φησὶν. ἀπονήσῃ ὑ σὺ αὐτῇ καὶ τὸ λοιπὸν τ̃ Σύρων, τοῦτ' ἔστιν, ἅπαν τὸ ἔθνος τὸ ἐν αὐτῇ. μητρόπολις γὰρ Συρίας ἡ Δαμασκὸς. εἶτα πρὸς αὐτὸν φησὶν. οὐ γὰρ σὺ βελτίων εἶ τ̃ υἱῶν Ισραὴλ, ἢ τ̃ δόξης αὐτῶν. εἰ γὰρ καὶ κλῆρον, φησὶ, τὸν συνεμπλέντος ἐμοὶ, τοῦτ' ἔστιν, τ̃ν ἐξ Ισραὴλ εἰς ἐμὲ πεπλημμεληκότων οὐκ ἐφεσάμην, πῶς γε σὺ πάντα καὶ πάντως ὑπομενεῖς καὶ αὐτὸ τὰ ἐκ τοῦ πολέμου βλάβη κατ' ὀλίγον ὅσα βελτίων τοῦ Ισραὴλ.

Τάδε λέγει κύριος σαβαὼθ· ἔσται τ̃ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἔκλειψις τ̃ς δόξης Ιακὼβ, καὶ τὰ πίονα τ̃ς δόξης αὐτοῦ σαθήσεται.

Amaliæ regnas in Samaria super decem tribus, oppugnauit Hierosolyma. At cùm vereretur ne non satis potens esset ad capiendum, armorum socium & commilitonem fecit Rhaasson regem Syrorum & Damasci. Sic autem ait beatus propheta Esaias: Et factum est, diebus Achaz, filii Ioatham, filii Oziæ regis Iuda, ascendit Rhaasson rex Aram, (exponitur verò, Syrorum seu Syriæ:) Et Phacee filius Rhomeliæ rex Israel in Hierusalem, vt pugnaret contra eam: nec potuerunt obsidere eam. Et nunciatum est domui Dauid à dicentibus: Consensit Aram aduersus Ephraim, id est, Syrus aduersus eum qui ex tribu Ephraim regnum tenuit Samariæ. Et obstupuit anima eius, & anima populi eius, quemadmodum in sylua lignum à vento iactatur. Itaque Ephraim, relicto vniuersorum Seruatore Deo, eiúsque manu atque auxilio pãruipenso, Damasci Syrorúmque Præsidem adiutorem asciuit: Eámque ob causam, nec immeritò offendit Deum. Damascus itaque, inquit, vastata, & in desolationem redacta, bellicásque calamitates subiens, non erit amplius munitio vt confugiat Ephraim, sed nec erit in ea regnum. Quamquam dixerit quispiam, etiam post excidium inuenti sunt quidam reges Damasci. Meminit proinde & Paulus inquiens: [In Damasco præfectus gentis, Areta rege, quæsiuit vt me comprehenderet.] Itaque sermo propheticus magnam emphasim habet. Non enim amplius fore ait regnum potens in Damasco & illustre, etiamsi postea toparchæ fuerint, seu potius præfecti tribuum, qui tamen veri regni splendorem non sunt adepti. Non itaque erit, inquit, in Damasco regnum, etiam residuum Syrorum in ea debilitabitur, id est, vniuersa gens in ea. Metropolis etenim Syriæ Damascus. Deinde dicit ei: Non enim tu melior es filiis Israel, & gloria eorum. Nam, inquit, si non peperci sorti distributæ, ac deputatæ mihi, nimirum Israelitis in me delinquentibus, quid ni tu detrimenta ex bello importata omnibus modis sustineres, nulla in re Israele melior?

2. Cor. 11.

Hæc dicit Dominus Sabaoth, Erit die illa, defectio gloriæ Iacob, & pinguia gloriæ eius conquassabuntur.

Iacobum

Iacobum hisce verbis nominat, ex Iacobo natos, vel decem tribus in Samaria & dimidium tribus Ephraim, quæ tantùm à charitate erga Deum resiluerunt, & à spe salutis in ipso collocanda, vt sibiipsis confiderent, & de sola multitudine & gloria altum supercilium erigerent: Hi erant eorum mores. Atque hoc nobis propheta manifestò declarat. Dixit enim de illis, gloriæ eorum ex partubus, ex puerperiis, ex conceptionibus. Quibus subdit, Da illis, Domine: Quid dabis illis? Da illis matricem effœtam, & mammas aridas. Erit itaque sub id temporis, decrementum gloriæ Iacob, id est, hostium absumetur gladiis frequens & innumerabilis multitudo nepotum Iacob, de qua gloriabatur, & altum sapiebat. Sed & præpinguia gloriæ eius conquassabuntus, id est, Regnum eorum prosternetur. Scriptum est enim libro quarto Regnorum, Regnante Osea filio Elæ in Samaria, aduentantem Salmanasarum ciuitatem obsidione cinxisse, continuos tres annos, cepisséque eam, & Oseam Babylonem transtulisse. Pinguia igitur gloriæ Iacob intelligi possunt, is qui in Samaria circiter id temporis regnauit, & fortassis homines per totam regionem splendidi, & reliquis insigniores diuitiis & potentia, aliorum mensuram excedentes delitiis, & præ cæteris sibi placentes honoribus.

A Ιακὼβ ἐν τούτοις ὀνομάζῃ τοὺς ἐξ Ιακὼβ γεγονότας, ἤτοι τὰς ἐν τῇ Σαμαρείᾳ δέκα φυλάς, καὶ τὸ ἥμισυ φυλῆς Ἐφραὶμ, αἳ τοσοῦτον ἀπεπήδησαν τοῦ εἰς Θεὸν ἀγάπης, καὶ τοῦ τὴν ἐλπίδα τοῦ σώζεσθαι ποιεῖσθαι μᾶλλον ἐπ' αὐτῷ. ὥστε καὶ ἐφ' ἑαυτοῖς πεποιθέναι, καὶ ὑψηλὸν αἴρεσθαι τὸ φρόνημα ὅτι πλήθει μόνῳ καὶ δόξῃ. ἰσχὺς τοῦτο καὶ ἀνδρεία. καὶ τοῦτο ἡμῖν σαφηνίζεσθαι πάλιν προφήτης φησίν. ἔφη γὰρ πρὸς αὐτούς. αἱ δόξαι αὐτῶν ἐκ τόκων καὶ ὠδίνων καὶ συλλήψεων. εἶτα τούτοις ὑποφέρει. δὸς αὐτοῖς, κύριε· τί δώσεις αὐτοῖς; δὸς αὐτοῖς μήτραν ἀτεκνοῦσαν, καὶ μαστοὺς ξηρούς. ἔσται τοίνυν, φησὶ, κατ' ἐκεῖνο καιροῦ, ἐκλείψει τὸ δόξης Ιακὼβ, τοῦτ' ἔστι, διαφθαρήσεται τοῖς τοῦ πολεμίων μαχαίραις ἡ πολλή τε καὶ ἀναρίθμητος πληθὺς τῶν ἐξ Ιακὼβ, ἐφ' ᾗ καὶ ἐδοξάζετο, καὶ φρονῆσαι ἐπιχειρεῖ μέγα. ἀλλὰ καὶ τὰ πίονα τοῦ δόξης αὐτοῦ σφαλήσεται. τοῦτ' ἔστι, καὶ περὶ αὐτοῖς βασιλεία κατενεχθήσεται. γέγραπται γὰρ ἐν τῇ τετάρτῃ τῶν βασιλειῶν. ὅτι βασιλεύοντος Ωσηὲ υἱοῦ Ηλὰ ἐν τῇ Σαμαρείᾳ, ἐλθὼν ὁ Σαλμαναζὰρ πεπολιόρκηκε τὴν Σαμαρείαν ἐφ' ὅλοις ἔτεσι τρισὶν, εἷλέ τε αὐτὴν καὶ τὸν Ωσηὲ μετῴκησεν εἰς Βαβυλῶνα. πίονα τοίνυν τῆς δόξης Ιακὼβ νοηθείη ἄν, ὁ ἐν τῇ Σαμαρείᾳ κατ' ἐκεῖνο καιροῦ βεβασιλευκὼς, ἢ πάχα που οἱ κατὰ πᾶσαν τὴν χώραν λαμπροὶ καὶ ὀπισημότεροι τῶν ἄλλων, πλούτῳ τε καὶ δυναστείᾳ ὅ τε ἑτέρων πλεονεκτοῦντες μέτρον, καὶ ἁβρυνόμενοι τοῖς τρυφαῖς, καὶ ταῖς B C D ἡδοναῖς πάντων ἡμῶν.

Et erit perinde ac si quis congreget messem stantem, & semen spicarum metat. Et quemadmodum si quis congreget spicam in valle dura, & relicta fuerit in ea stipula: vel sicut grana oliuæ duo aut tria in extremitate sublimi, vel quatuor, vel quinque in ramis eius relinquantur.

Quòd & facilè & sine sudore victuri essent Samaritanos Assyrii bellantes, & ad hæc rursus, quòd non in totum ac prorsus ad interitum ruerent, sed futurum esset residuum pusillum, denotauit manifestè nobis hisce verbis sermo propheticus. Nam qui metendi spicas habent peritiam, artificiosè demessum frumentum colligunt, semper autem post se stipulam, velut inutilem, relinquentes, totam segetum latitudinem percurrunt. Et qui vindemiare solent olearum fructum, partim quidem

Καὶ ἔσται ὃν τρόπον ἐάν τις συναγάγῃ ἀμητὸν ἑστηκότα, καὶ σπέρμα ἀσταχύων ἀμήσῃ· καὶ ἔσται ὃν τρόπον ἐάν τις συναγάγῃ ἄσταχυν ἐν φαράγγι τραχεῖ. καὶ καταλειφθῇ ἐν αὐτῇ καλάμη, ἢ ὡς ῥάγες ἐλαίας δύο ἢ τρεῖς, ἐπ' ἄκρου μετεώρου, ἢ τέσσαρες ἢ πέντε, ὅτι τῶν κλάδων αὐτῆς καταλειφθῇ.

Ὅτι δὲ ἐπίμοχθος καὶ ἀνιδρωτὶ πεπίεσονται τὴν ἐν Σαμαρείᾳ πολεμοῦντες Ασσύριοι, καὶ πρὸς τοῦτο πάλιν, ὅτι μὴ πρὸς ἅπαν καὶ ὁλοτελῶς οἰχήσεται πρὸς ἀπώλειαν, ἀλλ' ἔσται τι καὶ κατάλειμμα βραχὺ, διαμεμήνυκεν σαφῶς ἐν τούτοις ἡμῖν ὁ προφητικὸς λόγος. οἱ μὲν γὰρ τὴν θερείζειν τὰς ἀσταχύς ἐμπειρίαν ἔχοντες, ἀποκείροντες δὲ τεχνικῶς τὸν μὴ σῖτον συλλέγουσιν. ἀεὶ δὲ κατόπιν ἑῶντες ὡς ἄχρηστον τὸν καλάμην ὅλον ὑπερέχουσι τὸν λεῖον ὁ πλάτος. οἱ δὲ γε τρυγᾶν εἰωθότες τὸν τοῦ ἐλαιῶν καρπὸν, τὸ μὲν ῥάδιον

καλαπάγοισιν αὐτάς, τοῦτο ἢ καὶ χερσὶν ἐπαφῶ- A eos baculo decutiunt, partim etiam & manibus attingunt, & ramis præreptis congregant: at tres in illis, vel quatuor, vel fortè quinque in summis frondibus remanere verisimile est, & vindemiantium oculos latere. Tale quiddam & Samaritanis vsu venturum ait: Euenturum enim illis affirmat, sicuti cùm spica in metentium manus incidit: relictum autem iri in ea velut stipulam, id est, paucos ignobiliores, vel etiam grana oleæ duo aut tria, quæ racemantium oculum fu- B giunt, propterea quòd in summis ramis occultentur.

μενα, καὶ θλίψεις ἀνθρώπων ἀφαιρούμενοι καὶ τοῖς κλάδοις ἐπαφῶντες καὶ τοῖς ἀκροτάτοις ἐπιτιθέντες τὰς χεῖρας, ἐν τοῖς ἀκροτάτοις κλάδοις ἐγκαταλείπουσι τοὺς καρπούς. ἀλλ' εἰκὸς ἀπολειφθῆναι αὐτοῖς τρεῖς ἢ τέσσαρας, ἢ πέντε τυχὸν ἐπ' ἄκρῳ τῷ κλάδῳ, καὶ λανθάνειν τοὺς τρυγώντων ὀφθαλμούς. τοιοῦτόν τι συμβήσεσθαι φησὶ, τοῖς ἐν Σαμαρείᾳ. πείσεσθαι γὰρ αὐτοὺς διίσχυρίζεται καθάπερ ἐπὶ θερισμοῦ, ὅταν τοῖς τῶν ἀμώντων ἐμπέσῃ χερσίν. καταλαφθήσεσθαι δὲ ὡς ἂν ἐν αὐτῇ καλάμῃ, τοῦτ' ἔστιν, ὀλίγους τῶν ἀσημοτέρων, ἢ καὶ ὡς ῥᾶγας ἐλαίας δύο ἢ τρεῖς τοὺς τῶν τρυγώντων λαθούσας ὀφθαλμούς, διὰ τοῦτο ἐν τοῖς ἀκροτάτοις κεκρύφθαι κλάδοις.

Hæc dicit Dominus Deus Israel: Die illo confidet homo ei qui fecit eum. Oculi eius in sanctum Israelis intuebuntur, & non confident altaribus, non operibus manuum suarum; quæ fecerunt digiti eorum, sed fident sancto Israelis, & non respicient arbores suas, neque abominationes suas. C

Τάδε λέγει κύριος ὁ Θεὸς Ισραήλ. τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ πεποιθὼς ἔσται ὁ ἄνθρωπος ὅτι τῷ ποιήσαντι αὐτόν. οἱ δὲ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ ὅτι τὸν ἅγιον τοῦ Ισραήλ, ἐμβλέψονται· καὶ οὐ μὴ πεποιθότες ὦσιν ὅτι τοῖς βωμοῖς, οὐδὲ ὅτι τοῖς ἔργοις τῶν χειρῶν αὐτῶν, ἃ ἐποίησαν οἱ δάκτυλοι αὐτῶν, ἀλλ' ἔσονται πεποιθότες ὅτι τὸν ἅγιον τοῦ Ισραήλ. καὶ οὐκ ὄψονται τὰ δένδρα αὐτῶν, οὐδὲ τὰ βδελύγματα αὐτῶν.

Ὁ σοφώτατος Παῦλος, οὐκ αἰόλητον εἰδὼς οὐδὲ εἰκῇ ὂν τὸ χρῆμα, ὃ παιδεύεται παιδεύσεως τοῖς δι' αὐτὸν κεκλημένοις εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας, ὑποτίθεται καὶ φησίν. εἰ παιδείαν ὑπομένετε, ὡς υἱοῖς ὑμῖν προσφέρεται ὁ Θεός. τίς γάρ ἐστιν υἱὸς ὃν οὐ παιδεύει πατήρ; παιδεύσει δὲ καὶ τὰ ἐκ τῆς θεοπνεύστου γραφῆς. ὑποφέρει γὰρ εὐθύς. υἱέ μὴ ὀλιγώρει παιδείας κυρίου, μηδὲ ἐκλύου ὑπ' αὐτοῦ ἐλεγχόμενος. ὃν γὰρ ἀγαπᾷ κύριος παιδεύει, μαστιγοῖ δὲ πάντα υἱὸν ὃν παραδέχεται. ὅτῳ γάρ ἐστιν ἀγαθὸς ὁ τῶν ὅλων δημιουργὸς, πάντας ἐθέλει σωθῆναι καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν. τοιοῦτοι γενοῦσθαι τινες πλησάκις, διὰ προφητῶν ἁγίων τοὺς ἐξ αἵματος Ισραήλ, μᾶλλον δὲ τοὺς ἐξ Ιεροσολύμων μεταφοιτήσαντας εἰς Σαμάρειαν. οἱ δὲ ἦσαν ἀχέτως ὅτι ὃ αὐτοῖς δοκοῦν ἀποτεμνόμενοι, καὶ Θεὸν ἀφέντες τὸν φύσει καὶ ἀληθῶς, δεισιδαίμονες γεγόνασι δαιμονίων, καὶ εἰδώλοις ἀψύχοις προσεχόμενοι τὰς λατρείας. ὅθεν δὴ πολὺ λίαν ἀμαθαίνοντας, οὐδὲ ὅτι προσήκει μεταγινώσκειν αὐτοὺς ἐβούλοντο, λοιπὸν ἐκολάζετο Θεός. οὓς γὰρ οὐκ ὀνίνησι λόγος, μεθίησι πάλιν, ἀναγκάζων αὐτοὺς ὡς ἐξ ἀνάγκης καὶ βίας ὅτι ὃ ἀρέσκον Θεῷ. τοιοῦτόν τι καὶ ὁ μακάριος Δαβὶδ διείσκεται λέγων. ἐν χαλινῷ καὶ κημῷ τὰς σιαγόνας αὐτῶν ἄνξαις, τῶν μὴ ἐγγιζόντων πρὸς σέ. ὥσπερ γὰρ ἕτεροι οἱ πωλοδα-

Sapientissimus Paulus cùm videret, neque inutilem, neque vanam esse rem vt erudirentur à Deo hi, qui ab ipso ad agnitionem veritatis vocati sunt, scribit his verbis: [Si eruditionem sustinetis, vt filiis nobis se offert Deus: Quis enim est filius, quem non erudit pater?] Apponit & illa ex scriptura diuinitùs inspirata, infert enim statim: Fili, ne contemnas eruditionem Domini: neque deficias ab illo corre- D ptus. Quem enim amat Dominus, castigat: flagellat autem omnem filium quem suscipit. Cùm enim bonus sit vniuersorum opifex, omnes vult saluos esse, & in agnitionem veritatis venire. Hinc igitur monuit sæpe per prophetas sanctos, Israelitas, maximè verò Hierosolymitanos, qui ad Samariam commigrauerunt. Hi autem intemperanter ad id quod ipsis placitum est declinarunt, & Deo natura ac verè derelicto, cultores E dæmoniorum extiterunt, & idolis inanimis cultum tribuerunt. Cùm verò tanta laborarent ignoratione, vt resipiscere renuerint, tandem Deus puniuit. Quos enim nō iuuant verba, mutat afflictio, conuertens eos velut ex necessitate ac vi ad id, quod Deo placet. Simile quid inuenitur beatus quoque Dauid dixisse: [In freno & chamo maxillas eorū constringas, qui prope ad te non accedunt.] Nam quemadmodum qui pullos

domare solent, carúmque rerum peritiA, equos feriores ad cursum moderatum frenis circumagunt: sic vniuersitatis Deus, necessitate labòris ac doloris, sæpe agitat ac circumflectit, vt rebellis & effrenis rectè viuere desideret. Tale quid vsu venit in Samaria habitantibus, qui postquam belli calamitates sustinuissent, vix punientem agnouerunt & offensum, & profligato cultu idolorum, ad sanctum Israelis oculum mentis transtulerunt, ab illo nimirum expectantes fore auxilium, & à malis sibi inuectis liberationem. Non enim, inquit, confisi sunt altaribus, nec operibus suarum manuum quæ fecerunt digiti eorum, & non intuebuntur arbores suas, neque abominationes suas. Solebant enim montium vertices conscendere, & sub quercu ac populo, sicuti scriptum est, procumbere operibus suarum manuum. Sed non, inquit, respicient amplius hæc, cum reipsa & experimento didicerint, rem esse irritam ac prorsus infrugiferam, omniúmque potius causam miseriarum. Hanc enim ob causam perierunt, & trāditi sunt inimicis. Consultissimum itaque est cauere, & omnibus viribus iram diuinam declinare, & non experiendo discere malis occurrere, sed ante potius causas maturè remouere, de quibus Deus irasci poterat, Deóque commoto, antè plagam & verba turpiora cuitando, optima excolendo, omnéque virtutis genus exercendo, sese purgare.

Die illa erunt derelictæ vrbes tuæ, quemadmodum reliquerunt Amorrhæi, & Euæi, à facie filiorum Israelis, & erunt desolatæ, quoniam dereliquisti Deum Seruatorem tuum, & Domini adiutoris tui non recordata es.

Ex his quæ acciderunt certiores eos facit, in contrarium illis res euenisse. Iterum enim vicerunt auxiliante Deo, & gentium vrbibus, & prouinciis formidabiles fuerunt. Ceperunt enim eas sine sudore, Deo illis distribuente quicquid arduum erat & difficile. Postquam autem impietatis eorum imitatores facti sunt, meticulosi euasérunt, & facilè capi poterant. In solitudinem enim redactæ sunt vrbes eorum, & derelictæ sunt ab

μιγδν εἰωθότες, καὶ ζεῦπα σοφοὶ, πρὸς τρέποισι χαλινοῖς τοὺς τ' ἵππων ἀγελιωτέρους εἰς ὑπήκοα δρόμον. ὕτως καὶ ὁ τ' ὅλων Θεὸς, πολλάκις οὐκ πόνων ἀπάλγησις, πρὸς εἰσῆσι πλῆξάκις εἰς ὃ ἐλέαν βιοῖ ὀρθῶς τ' ἀπεῖν. ὃπερ καὶ ἐξιλιῶν. τοιοῦτόν τι πεποιθότες, οἱ ἐν Σαμαρείᾳ κατοικήτορες, μετὰ γε ὃ παθεῖν ἃς ἐκ τοῦ πολέμου συμφορᾶς, μόλις ἐπέγνωσαν τ' κολάζοντα καὶ λελυπημένον. καὶ ἀπεπείσθησαν μὴν ἃς τ' εἰδώλων λατρείας, μετέβαλον ὀφθαλμὸν τ' διανοίας τ' ἐφ' ἅγιον τοῦ Ἰσραὴλ, πρὸ αὐτοῦ ὃ δηλονότι προσδοκῶντες ἔσεσθαι τ' ὑπακουείαν, καὶ τ' ἐπενίσεγμένων αὐτοῖς κακῶν τ' ἀπαλλαγήν. ἃ γὰρ μὴ πεποιθότες ὧσι, φησὶν, ὑπὲ τοῖς βωμοῖς, οὐδὲ ὑπὲ τοῖς ἔργοις τῶν χειρῶν αὐτῶν, ἃ ἐποίησαν οἱ δάκτυλοι αὐτῶν· καὶ οὐκ ὄψονται τὰ δένδρα αὐτῶν, οὐδὲ τὰ βδελύγματα αὐτῶν. ἔστος μὴν γὰρ ἰῶ αὐτοῖς, ἃς τ' ὀρέων καταλαμβανόντων κορυφὰς, καὶ ὑποκάτω δρυὸς καὶ λεύκης, καθὰ γέγραπται, προσκυνοῦν τοῖς ἔργοις τῶν ἰδίων χειρῶν. ἀλλ' οὐκέτι τούτοις ἐμβλέψονται, φησὶ, πείρᾳ μαθόντες ὡς εἰκῇ ον αὐτοῖς, καὶ ἀνόνητον πάντελῶς ὃ χρῆμα ὄντ', μᾶλλον ὃ καὶ ἀπάσης αἰτίον συμφορᾶς. ταύτης γὰρ ἕνεκα τ' αἰτίας, καὶ δηλώσασι, καὶ δέδονται τοῖς ἐχθροῖς. ἄρισον οὖν ἀρᾶ ὃ φυλάττεσθαι καὶ πάντα προθυμεῖσθαι αὐτὴν τ' θείαν ὀργὴν, καὶ μὴ πείρᾳ μαθεῖν οὐκ δέχεσθαι τὰ κακά. προσαποδύεσθαι δ' μᾶλλον καὶ μᾶλλα χερνῶν ἃς αἰτίας, ἐφ' αἷς αὐ ὠργίζοιτο Θεὸς, καὶ προ πληγὴς καὶ μάστιγες, ἀπολογεῖσθαι λελυπημένῳ δηλά γε τοῦ προθυμεῖσθαι μὴν τὰ αἰσχίω, ἡμᾶν δὲ τὰ κάλλιστα, καὶ πάντα ἕκαστον ὑπερτιθέντ' ἀρετῆς.

Τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἔσονται αἱ πόλεις σου ἐγκαταλελειμμέναι, ὃν ἕκαστον ἐγκατέλιπον οἱ Ἀμορραῖοι καὶ οἱ Εὐαῖοι ἀπὸ προσώπου τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ· καὶ ἔσονται ἔρημοι, διότι ἐγκατέλιπες τὸν Θεὸν τὸν σωτῆρά σου, καὶ κυρίου τοῦ βοηθοῦ σου οὐκ ἐμνήσθης.

Ἐξ αὐτῶν αἰσθήσῃ τῶν συμβεβηκότων ἐνοήσῃ ὅτι γέγονεν αὐτοῖς ἐξ ἀντιστρόφου τὰ προάγματα. πάλιν μὲν γὰρ ἐπίκουροι ὑπήκοοι Θεοῦ, καὶ φοβεροί τινες ἦσαν τοῖς τ' ἐθνῶν πόλεσί τε καὶ χώραις. εἶλον γὰρ αὐτὰς ἀνιδρωτί, κατευμαρίζοντος αὐτοῖς τοῦ Θεοῦ πάν ὅσον ἐν αἰσχύτες τε καὶ δυσκίνητον. ὅθεν δὲ τ' ἐκείνων ἀνοσιότητος γεγόνασι μιμηταὶ, δῆλοί καὶ βλάπτοντι κατ' ἐκείνους γεγόνασιν. ἠρήμωνται γὰρ αἱ πόλεις αὐτῶν, ἐκ κατελείφθησαν ὑπὸ τῶν κατοικούντων ἐν αὐτ

τοῖς. καὶ τ' ἴσον ἔσπαν, καθ' ὃν οἱ ΕΥξεῖνοι, καὶ Α
Ἀμορραῖοι ποτὲ τοῖς αὐτῶν ξίφεσιν ἐπεσον δα-
παλυόμενοι. ἀναρτᾷ δὲ καθίστησι τ' αἰτίαν λέγων,
ὅτι πρὸς τοῦτο κατολιθεῖν ἀσθενείας αὐτοὺς, καὶ τ'
ἧττως ἀπηνῆ, καὶ δύσοιστον ὑπομεῖναι συμφο-
ράν. εἰκῆ τελίπες γὰρ τ' Θεὸν τ' σωτῆρά σε φη-
σὶ, καὶ κυρίου τ' Θεοῦ σε οὐκ ἐμνήσθης. δέον γὰρ
ἀγαθοποιεῖν ἐφ' οἷς ἀπηλαύσατε, τοῦτο μὲν δου-
λείας τ' ἐν Αἰγύπτῳ λελυτρωμένοι, τοῦτο δὲ κα-
ταπεπολεμωτῶν ἐχθρῶν, καὶ καθαιρουμένων τὰς
πόλεις τ' ἀνθεστηκότων, τοῦτο δ' ὅτι καὶ εἰς αὐτὴν εἰ- B
σεκομίσθησαν τ' ἐπαγγελίας τ' γῆν. πονηρὰς ἀ-
μοιβὰς αὐτεκόμιζον τῷ δεσπότῃ προσκρούοντες
ἀδεῶς, καὶ ἓ καθ' ἕνα λυποῦντες θεόν,
ἀλλὰ νόμου μὲν θ' διωρισμένου διὰ τ' πανσόφου
Μωσέως μικρὰ κομιδῇ φερντίσαντες, ἀπολα-
κτίσαντες δὲ πανταπασιν τ' εἰς Θεὸν εὐσέβειαν, καὶ
ἀψύχοις ὕλαις λατρεύοντες τ' σεβάς, εἰρηκότες δὲ
ταῖς δαμάλεσι ταῖς χρυσαῖς, ἅτινοί σε Ισ-
ραὴλ, οἵτινες ἀνήγαγόν σε ἐκ γῆς Αἰγύπτου.
ὅτε τοίνυν ἐσμὲν μὴ Θεοῦ, τὰ αὐτοῦ δηλονότι C
φρονεῖν σπουδάζοντες, καὶ τὰ αὐτῷ φίλα κατορ-
θοῦν ἠρημένοι, τότε δὴ πάντως κρείττους ἐσόμε-
θα τῶν ἐχθρῶν, καὶ πατήσομεν ἀρχὰς καὶ ἐξου-
σίας, καὶ τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ σκότους τούτου τὰ
πνεύματα τ' πονηρίας, τότε ῥιεσόμεθα, καὶ
μάλα ῥᾳδίως τ' ἐκτόπων ἡδονῶν, καὶ τ' τ' σαρ-
κὸς κινήσεις. τότε λογισμοὺς νικήσομεν πονηροὺς,
καὶ τὰ πνεύματα τοῦ ἐξουσιάζοντος οὐκ εὑρήσει
τόπον ἐν ἡμῖν. ἡμεῖς δὲ ὅταν προσφκῶμεν Θεῷ,
ἀσθενεῖς καὶ ἀνανδροι, καὶ ὑπὸ πόδας ἐσόμεθα D
τῶν ἐχθρῶν, καὶ πλεονεκτοῦντα τὸν σατανᾶν, οὐ-
δεὶς ἀναχόψει ἔσπερος.

Διὰ τοῦτο φυτεύσεις φύτευμα ἄπιστον, καὶ
σπέρμα ἄπιστον. τῇ ᾗ ἡμέρᾳ ᾗ σὺ φυτεύσεις,
πλανηθήσῃ. ὃ δ' ἂν σπείρῃς ἐὰν σπείρῃς, σὺ θήσῃ εἰς
ἀμητὸν, ᾗ ἐν ἡμέρᾳ κληρώσῃ. καὶ ὡς πατὴρ ἀν-
θρώπου κληρώσῃ τοῖς υἱοῖς σου.

Ἀσαφείᾳ πολλῇ κατημφιασμένῳ θ' προσ- E
χειρίσθω τ' ἔννοιαν, διερμηνεύειν ὡς ἔνι πειράσο-
μαι. ἔστι τοίνυν ὁ φησὶ τοιοῦτον. Φθάσας ἔφην,
ὅτι πλανηθέντες τε καὶ πλανώμενοι, καὶ φρονοῦ-
ντες ἃ μὴ θέμις οἱ ἐξ Ισραὴλ, ἤγουν ὁ Ἐφραὶμ,
ἵνα πᾶς δέκα νοήσῃς φυλὰς, ταῖς ἐν τῇ Σαμαρείᾳ
μετῳκισμέναις, ὑψηλὸν εἶχον τ' ὀφρῦν, ὥοντο
δὲ μηδένα πανταπασιν τῶν ἐχθρῶν, τῆς αὐτῶν δυ-
νάμεως κατυμνεῖσθαι χρεὼν, διότι ὑπαριθ-
μήτους εἶ καὶ σφόδρα πολλούς. ὅμως ἐσφάλλοντο

inhabitantibus, quomodo Euxi olim, A
& Amorrhæi, eorum gladiis concide-
runt consumpti, euidentémque cau-
sam reddit, cur adeò debilitati & im-
minuti fuerint, & cur tam crudelem
ac intolerandam calamitatem sustinue-
rint. Dereliquisti enim Deum Seruato-
rem tuum, inquit, & Domini Dei adiu-
toris tui non recordatus es. Cùm enim
eos gratias agere oporteret de his qui-
bus affecti sunt beneficiis, partim quia
ex seruitute Ægyptiaca redempti sunt,
partim quia hostibus superiores facti B
sunt, & aduersariorum vrbes depopula-
bantur: partim etiam quia in ipsam pro-
missionis terram fuerint introducti: illi
Domino malum rependebant securè of-
fendentes, nec vno modo cruciãtes, sed
legem etiam per sapientissimum Mosen
descriptam pro minimo ducentes, diui-
nę quoque religioni prorsus recalcitran-
tes, & inanimis materiis venerationem
attribuentes, vitulis aureis dicentes: Hi
dii tui Israel, qui reduxerunt de terra
Ægypti. Quando igitur cum Deo su-
mus, & quæ eius sunt studiosè curamus, C
& illi grata facere cupimus, tunc quidẽ
tunc omnino superiores erimus hosti-
bus, & principatus, & potestates, &
mundi dominos rectores tenebrarum
harum, spiritualia nequitiæ calcabimus,
tunc quamprimũ subigemus monstro-
sas voluptates motúsque carnis, tunc ra-
tiocinia peruersa superabimus, & spiri-
tus dominantis non inueniet locum in
nobis. At vbi adhærescere Deo negligi-
mus, imbecilles sumus, & parum viriles,
& pedibus inimicorum subiiciemur, & D
prævalentem Satanam nulla ratio in-
fringere poterit aut impedire.

*Propterea plantabis plantationem in-
fidelem, & semen infidele: die qua plan-
tabis, errabis. Mane si semines, florebit in
messem, quo die hæreditaueris, & vt pater
hominis filiis tuis hæreditatem distribues.*

Obscuritate multa obtectam sen-
tentiam huius oraculi, quantum li-
cet, conabor explicare. Est itaque
quod dicit huiusmodi: Dixi superius
quòd decipientes & decepti, & quæ
fas non erat machinati Israelitæ siue
Ephraim (vt decem tribus in Sama-
riam translatas) alto fuerunt super-
cilio, omninóque rati sunt, hos-
tes nullos ipsorum manum supera-
re potuisse, eò quòd innumerabiles
essent, & valdè populosi. Atqui spe

frustrati sunt. Ceciderunt enim partim bello confecti, partim in victorum regiones asportati, captiui & timidi, & omnibus malis exerciti. At vbi Cyro imperante ex regione Persarum in ciuitatem sanctam reducti sunt, pòst separatim & seorsim reges habere supersederunt, omnésque Hierosolyma incoluerunt, & legem Dei coluerunt, inque pretio ac honore habuerunt, tunc immunes incolumesque fuerunt eorum liberi, & ad filios filiorum successiones excurrerunt. Tale quiddam docet hæc oratio nunc, frumenti & spicarum quasi ænigma proponens. Cùm enim, inquit, Domini Dei tui non memineris, eam ob causam infidelis erit, & non ad perpetuitatem stabilis, plantatio, id est, ex te semen & genus. Quando autem plantaueris, & numerosum genus videris, tunc errabis. Putabis enim te multitudine, inquit, niti, at non verè reputabis. Spicarum enim in morem cadent, & spem in illis omnino reperies esse inutilem. Si manè seminas, id est, si in luce versaris, & demum agnoueris natura & verè existentem Dominum, seruantem facilè & ad opitulandum potentem, tunc quod est plantatum florebit in messem, id est, fructificabit. Etenim immaturam spicam consumi, agricolis affert tum laborum, tum spei iacturam: ad messem verò peruenire, spem dat bonorum plenissimam. Florebit igitur in messem, id est, plenum fructum feret tua plantatio, quando fit tibi mane, id est, quum velut in luce ac die, & in agnitione Dei versari deprehenderis. Tunc & quasi pater hominis sortem suppeditabis filiis tuis: Transmittes enim ad filios velut sortem quandam ac patrimonium animi tranquillitatem, & supremi auxilii communicationem.

Væ multitudini gentiũ multarũ: sicut mare fluctuans, sic conturbabimini, & dorsum gentiũ multarum, tanquã aqua sonabit: tanquã aqua multa, gentes multæ, quasi aquæ multæ vi impulsæ. Et exterminabit eũ, & longè eum persequetur, vt puluerẽ palcę ventilantiũ corã vento, & quasi puluerẽ rotæ tẽpestas impellens.

Non relinquit Israelitas consolatione destitutos vniuersitatis Deus hominum amans, spémque bonorũ cum metu sx-

A τῆς ἐλπίδος. πεπαίωκασι γὰρ, καὶ οἱ μὲν διεσπάρνται τῷ πολέμῳ, οἱ δὲ εἰς ζωὴν τῶν νενικηκότων, ἀποκομίζονται χώρας, αἰχμάλωτοι καὶ ταπεινοὶ, καὶ ἐν πόνοις γεγονότες καὶ κακῷ. ὅπου δὲ χαίρουσι διὰ παντός, ἀνεκομίσθησαν ἐκ τῶν Περσῶν χώρας εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν, εἶτα κατέλιξθη δὲ δύο μέρος ἔχειν τοὺς βασιλεύοντας, κατακήκασι δὲ οἱ πάντες τὰ Ἱεροσόλυμα, καὶ τὸν τοῦ Θεοῦ τετιμήκασι νόμον, τότε καὶ ἐν ἀσφαλείᾳ γεγόνασιν οἱ ἐξ αὐτῶν παῖδες, καὶ εἰς τέκνα τέκνων δεδραμήκασιν αἱ διαδοχαί. φησὶ τοίνυν τί διδάσκει ἡμῶν ὁ

B λόγος, ὡς τοῦτο σίτου καὶ ἀσταχύων αἴνιγμα διδούς. ὅπου γὰρ, φησὶ, κύριόν σου τὸν Θεοῦ οὐκ ἐμνήσθης, τούτης ἕνεκα τῆς αἰτίας, ἄπιστον ἔσῃ καὶ οὐκ ἀσφαλὲς εἰς διατήρησιν, ὅπερ αὖ φυτεύσεις φύτευμα, τοῦτ' ἔστι, τὸ ἐκ μέσου σπέρματος καὶ γένους. ὅταν δὲ φυτεύσῃς, καὶ πολὺ γεγενὸς ἴδῃς, τότε πλανηθήσῃ. οἴεται μὲν γὰρ, φησὶ, τῷ πλήθει πεφαρσηκὼς, ἀλλ' οὐκ ἀληθῆ λογιεῖται. ἀσταχύων γὰρ δίκην πεσοῦνται, καὶ ἀόρατον δύρησῃς πωτελῶς τὸ ὅπερ γε τούτοις ἐλπίδα. Τὸ δὲ

C πρωῒ ἐὰν σπείρῃς, τοῦτ' ἔστιν, ἐν φωτὶ γεγονὼς, καὶ λοιπὸν ὄντως τὸ φύσει τε καὶ ἀληθῶς ὄντος δεσπότην, σώζοντά τε ῥᾳδίως καὶ ὄντως ἰσχύοντα, τότε τὸ πεφυτευμένον, ἤτοι καταφαρεῖ αὐξήσῃς εἰς ἀμητὸν, τοῦτ' ἔστι, τελεσφορηθήσεται. Τὸ γὰρ πρώϊμον δαπανᾶσθαι τὸ ἀσταχυῶν, ζημίαν καὶ πόνων καὶ ἐλπίδος ἐμποιεῖ τοῖς γηπόνοις εἰωθόσιν. Τὸ γεμιεῖν εἰς ἀμητὸν ἐλθεῖν, πληρεστάτην δίδωσι τὴν ἐπ' ἀγαθοῖς ἐλπίδα. αὐξήσῃ τοίνυν εἰς ἀμητὸν, τοῦτ' ἔστι, τελεσφορηθήσεται

D Τὸ σὸν φύτευμα, ὅτ' ἂν ἡμέρᾳ καταισοι πρωΐ, τοῦτ' ἔστιν, ὅταν εὑρεθῇς ὡς ἐν φωτὶ καὶ ἡμέρᾳ, καὶ ἐν ἐπιγνώσει Θεοῦ γεγονὼς, τότε καὶ ὡς πατὴρ ἀνθρώπου κληρώσῃ τοῖς υἱοῖς σου. παραπέμψῃς γὰρ εἰς υἱοὺς καθάπερ τινὰ κλῆρον τὴν εὐθυμίαν, καὶ τὴν ἀνωθεν ἐπικουρίαν τιμὴν μέθεξιν.

Οὐαὶ πλῆθος ἐθνῶν πολλῶν, ὡς θάλασσα κυμαίνουσα, οὕτω παραζηλώσεσθε. καὶ ἦχος ἐθνῶν πολλῶν, ὡς ὕδωρ ἠχήσει, ὡς ὕδωρ πολὺ ἔθνη πολλά. ὡς ὕδατος πολλοῦ βίᾳ καταφερομένου.

E καὶ ἀποσοβήσει αὐτὸν, καὶ πόρρω αὐτὸν διώξεται. ὡς χοῦν ἀχύρου λικμιζόντων ἀπέναντι ἀνέμου, καὶ ὡς κονιορτὸν ἐλιγμὸν καταιγὶς φέρουσα.

Οὐκ ἀπολελοιπότος ἐν τοῖς ἐξ Ισραὴλ φιλάνθρωπος ὢν ὁ τῶν ὅλων Θεὸς, σεμνοσοφούμενος τῷ φόβῳ τοῦ ἐπ' ἀγαθοῖς ἐλπίδα ποιεῖσθαι

πλήξαντος, καὶ τῦτο οἰκονομικῶς, ἵνα δι' ἀμφοῖν ὠφελήσεως ἀκροωμένους. ὅτι τοίνυν ἐρημωθήσονται μὲν αἱ πόλεις αὐτῶν, εἴρηται σαφῶς· καὶ ποία γέγονε τῦ παθεῖν ἡ πρόφασις, ἐδίδαξε λέγων, ὅτι ἐγκατέλιπες κύριον τὸν Θεόν σου. καὶ κυρίου τῦ βοηθοῦ σου σὺκ ἐμνήσθης. ἀλλ' ὁ πλήξας οὗτος ἐπανήγαγε καὶ μετανοῶ. ὑπέσχηται δέ τι συμβεβηκὸς, ὃ καὶ εἰπεῖν αἰσχρὸν ὡς ἔνι λόγοις διὰ τὴν χρείαν. Ἐζεχίου γὰρ βασιλεύοντος ἐν ταῖς Ἱερουσαλήμ, τοῖς τῆς βασιλείας διέποντος θρόνοις ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις, ἀνέβη Σενναχηρεὶμ βασιλεὺς Ἀσσυρίων, ὅπως τὰς πόλεις Ἰουδαίας τὰς ὀχυρὰς, καὶ ἔλαβεν αὐτάς. γέγραπται γὰρ οὕτως. εἶπε πέμψει Ραψάκην ἐκ Λαχεῖς εἰς Ἱερουσαλὴμ πολιορκῆσαι αὐτὴν, ὃς δὴ καὶ ἀφιγμένος, καταφλυαρήσει μὲν τὴν δόξης τῦ πάντων ἡμῶν σωτῆρος Θεοῦ. μὴ γὰρ δύνασθαι σῶσαι αὐτοὺς, κἂν εἰ βούλοιτο τῦτο δρᾶν, ὁ κακόφρων διετείνετο. βαρβαρῳ γλώττῃ καὶ νῷ κεχρημένος ἔγνω τῇ πείρᾳ μαθὼν, ὅτι σκληρὸν δυσθέατον πάντι, τῆς αὐτοῦ καταπαίρεσθαι δόξης. ἐξῆλθε γὰρ ἄγγελος κυρίου· καὶ ἀνεῖλεν ἐν μιᾷ νυκτὶ ἐκ τῆς παρεμβολῆς τῶν ἀλλοφύλων ἑκατὸν ὀγδοήκοντα πέντε χιλιάδας. ἓ ἀναστάντες ὄρθρου, εὗρον πάντα τὰ σώματα νεκρά. ὅπερ ὑπὸ τῶν προσδοκησάντων ὁ πεμφθεὶς ἐσφάλλετο, φημὶ δὴ Σενναχηρεὶμ, ὑπανέστρεψε φυγάς, καὶ μόλις ἐσώζετο τὰ οἴκοι καταλαβών, εἰ καὶ ὀλίγῳ ὕστερον ἐν τοῖς ἑαυτῦ παισὶ θανάτῳ βιαίῳ τελευτήσας. ἐγένετο γὰρ, φησὶν, ἐν τῷ προσκυνεῖν αὐτὸν ἐν τῷ οἴκῳ αὐτῦ Ἀδραὰχ τὸν πάτριον αὐτῦ, Ἀδραμελὲχ καὶ Σαρασὲρ οἱ υἱοὶ αὐτῦ ἐπάταξαν αὐτὸν μαχαίραις. ταῦτα δηλοῖ μυηθεὶς τὰ ἱστορίας ὁ προφητικὸς ἡμῖν ἐν τούτοις λόγος, τὰ δὲ κατὰ τὴν Ἀσσυρίων ἔφοδον προφαίνεται, καὶ φησὶν. ὦ πλῆθος ἐθνῶν καὶ πολλοὶ τούτοις ἐφ' ἑξῆς. ταλαιπωρῶ μὲν γὰρ αὐτοὺς, ὡς ὅσον οὐδέπω τεθνηξομένους ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις, δηλῶν τὰς ἀγγέλου. ὅτι ὁ μὴ ἓν ἢ ἔθνος, πλῆθος δὲ μᾶλλον, δηλοῖ δείκνυσιν ἀναρχῶς, πλῆθος ἐθνῶν ὀνομάζων αὐτά. ἐπίεσθη δὲ πᾶς χείμαρρος, ἤγουν ταῖς πόλεσι τῶν Ἰουδαίων, ὡς ὕδωρ πολὺ καὶ ὡς βία καταφερόμενον, καὶ δρυβόαις ἐμποιεῖν, μόνον δὲ καὶ θαλάσσης δίκην τῶν ἀντεχομένων καὶ κατακυμαίνοντες. καθὸν δὲ αὐτοὺς πολλῶν ἐθνῶν ἐν τούτοις ἀπωκέλλῃ, δηλοῖ ὃ πολλὰ διώκεσθαι πρὸ αὐτῶν ἔθνη. πέφυκε δὲ καὶ κατὰ πάντα τὰ κατὰ πάντων τῶν φυγόντων οἱ διώκοντες. εἶτα τί μετὰ τῦτο; ἀποσκοπικῶς αὐτὸν φησὶ, τῦτ' ἔστιν, ὀπίσω πέμψει, καὶ

penumero facit confligere, idque aptè, vt vtrinque iuuet audientes. Quòd itaque ciuitates eorum in desolationem redigendæ essent, dictum est manifestò: & quæ afflictionum occasio, docuit, cùm ait: Dereliquisti Dominum Deum tuum, & Domini Dei tui adiutoris non recordatus es. Sed is qui percussit, confestim se curaturum promittit. Exponit autem quiddam, quod accidit, quod propter vtilitatem pauca dicere necesse est. Ezechia illis temporibus regni sedem occupante, Hierosolymis, Sennacherim rex Assyriorum contra vrbes Iudææ munitas expeditione facta, eas cepit. Scriptum est enim sic: Deinde ablegat Rhapsacem ex Laches Hierusalem vt eam obsideret, qui vbi venisset, maiestatem omnium nostrum Seruatoris Christi Dei habuit derisui: non enim posse eos seruare, etsi hoc velit maximè, affirmabat. Barbarica autem lingua ac mente vsus, cognouit experientia edoctus, durum esse homini cuiuis, contra supremam maiestatem sese attollere. Egressus est enim angelus Domini, & sustinuit vna nocte ex castris alienigenarum, centum octoginta quinque millia, ac surgentes mane inuenerunt omnia corpora mortua. Et cùm expectatione frustratus esset is qui missus, Sennacherim inquam, reuersus est perfuga, & seruatus est vix sua domi recuperans: quin & ipse trucidatus est non longè post à suis filiis. Factum est, inquit, dum adoraret domi suæ, Satach patrarchum suum, Adramelech & Sarasar filii eius, cum gladio confoderunt. Huius historiæ hoc loco meminit nobis sermo propheticus: incursumque Assyriorum præmonstrat, ac inquit: Væ gentium multarum multitudini, & quæ consequuntur. Luget enim eos miseros quasi iam iam morituros, perdente Angelo. Quòd autem non vna fuerit gens, sed plures, demonstrat perspicuè, cùm gentium multitudinem nominat. Inualuerunt autem prouincias seu vrbes Iudææ velut aqua copiosa, & tanquam impetus aquæ desilientis & murmurantis, tantum non maris in morem contra aduersarios inundantes. Incursant autem semper tergum eorum qui fugiunt, hi qui persequuntur. Dorsum verò in his multarum gentiũ appellat, eo quòd multæ gentes apud ipsos persecutione premantur. Deinde postea exterminabit eum, inquit, id est, à tergo mittet, &

cum longè perſequetur, quaſi puluerem paleæ ventilatum à vento, & vt puluiſculum rotæ turbo auferet. Quid eſt enim ſic leue & mobile, vt puluis vento rapido ex rotis & area ſordidante? Quòd autem diſceſſerit fugitiuus, Sennacherim, probabit dicens ei vniuerſitatis Deus, voce Eſaiæ: Et iniiciam retinaculum nari tuæ, & frenum ori tuo, & vertam te in via qua veniſti.

* ὑμᾶς Sept. ἡμᾶς vt in Heb.

Ad veſperum erit luctus antequam ſit diluculum, & non erit. Hæc erit portio deprædantium vos, & hæreditas eorum qui veſtras hereditates adiuerunt.*

Dixi in ſuperioribus, quòd cùm Rhapſaces circumſideret Hieroſolyma, & bellatores non longo pòſt interuallo interempturum comminaretur: ante lucem & diem cum toto exercitu periit. Luctus igitur erit, inquit, ſub veſperum, ſemper expectantibus Hieroſolymitanis, fore mane impreſſionem bellique impetum, verùm ceſſauit ante lucem, idcirco ait: Erit quidam luctus veſperi, ſed antequam luceſcat, non erit, id eſt, deſiſtet, & deſinet lachryma, & ſimul cum metu patiendi faceſſet, ſubueniente Deo, & admirabiliter hoſtilem aciem fundente, & ducem inſuper ex terra Iudaica profligante. Hoc etiam beatus Dauid interpretatur, dicens: Veſperi commorabitur fletus, & mane exultatio. Sed hæc, inquit, ſors, hæc pars eorum qui prædati ſunt vos, & velut ſuum patrimonium diripuerunt. Conuellit hîc Iſraelem, quòd ea deſignauerint ipſi, vnde par erat gentem totam radicitus deleri. Commiſeratur rurſus ipſe, & morte mulctat eos qui populum ſibi deſtinatum diripuerant: Diuiſit enim, inquit, altiſſimus gentes, diſperſit filios Adam, conſtituit terminos gentium iuxta numerum angelorum Dei. Et factus eſt portio Domini populus eius Iacob, funiculus hæreditatis eius Iſrael. Cæterùm hoc mihi adhuc contemplare articulatius & ſubtilius, & veluti à rebus geſtis hiſtoricè, ad pœnitiores deſcende ſententias. Quum impiæ & aduerſariæ poteſtates, aquæ violentæ inſtar in noſtram animam effuſæ vel externis inuadentes tentationibus, vel inſitis motibus carnis, mentem bene conſtitutam obſidere aggrediuntur: ne in eneruem timiditatem delabere,

πρὶν ἢ τοῦτον διώξεται. ὡς χοῦν ἀχύρου λικμώντων ἀπέναντι αὐέμου, καὶ ὡς κονιορτὸν ἕλκοι καταγίδος φέρουσα. πῇ γὰρ ἄτως διέφθειρεν, ὡς χοῦς ἐκ ἕλκοι καὶ ἀλῶνος, πνεύματος λαβροῦ καθαπολάζοντος; ὅτι δὲ ᾤχετο φυγὰς ὁ Σενναχηρεὶμ, πιστώσεται λέγων ὁ τῶν ὅλων Θεὸς πρὸς αὐτὸν διὰ φωνῆς Ησαΐου. Καὶ ἐμβαλῶ φιμὸν εἰς τὰ ῥῖνά σου, καὶ χαλινὸν εἰς τὰ χείλη σου, καὶ ἀποστρέψω σε ἐν τῇ ὁδῷ ᾗ ἦλθες ἐν αὐτῇ.

Πρὸς ἑσπέραν ἔσται πένθος πρὶν ἢ πρωΐ, καὶ οὐκ ἔσται. αὕτη μερὶς τῶν ὑμᾶς προνομευσάντων, καὶ κληρονομία τῶν ὑμᾶς κληρονομησάντων.

Φθάσας ἔφην ὅτι πρεσβεύσας ὁ Ραψάκης τοῖς Ιεροσολύμοις τὸ μάχιμον, καὶ οὐκ εἰς μακρὰν αἱρήσειν αὐτὰ ἀπειλήσας, ἀπόλωλε παμφραπὰ πρὸ αὐγῆς καὶ ἡμέρας. πένθος τοίνυν ἔσται φησὶ πρὸς ἑσπέραν, πάντως που προσδοκησάντων ἐν τοῖς Ιεροσολύμοις ἔσεσθαι πρωΐ, καὶ τὴν πολέμου τὴν προσβολὴν, ἀλλὰ πέπαυται πρὸ αὐγῆς. Διὰ τοῦτο, φησὶν, ἔσται μὴ πένθος πρὸς ἑσπέραν. οὐκ ἔσται ἢ πρὶν ἢ πρωΐ, τοῦτ' ἔστι, παύσεται καὶ καταλήξει τὸ δάκρυον. καὶ ὁμοῦ τοῖς ἐκ τῆς παθῆν οἰχήσεται δείμασιν ὑπεκουρισθέντος Θεοῦ. καὶ παραδόξως ἀνηρηκότος τὰς τῶν πολεμίων φάλαγγας. καὶ προσέτι τὴν ἡγεμόνα ἐξελαύνοντος τῆς Ιουδαίων γῆς. τότε καὶ ὁ μακάριος Δαβὶδ ἐξηγεῖται λέγων, Ἑσπέρας αὐλισθήσεται κλαυθμὸς, καὶ εἰς πρωΐ ἀγαλλίασις. Ἀλλ' οὗτος, φησὶν, ὁ κλῆρος· αὕτη ἡ μερὶς τῶν ὑμᾶς προνομευσάντων καὶ διαρπαζόντων ὡς ἴδιον κλῆρον. καταψηφίζεται διὰ τούτων τοῦ ἔθνους Ισραὴλ, ὅτι προσέχαιρε μὴ αὐτοῖς τὰ δι' ὧν ἐνόσει εἰκὸς ὀλοθρίζειν ἀπολέσθαι τὸ ἔθνος. κατοικτείρει δὲ πάλιν αὐτὸς, καὶ θανάτῳ κολάζει τοὺς διαρπάζοντας τὸν ἐκνεμηθέντα λαὸν αὐτοῦ. ὅτε γὰρ, φησὶ, διεμέριζεν ὁ ὕψιστος ἔθνη, ὡς διέσπειρεν υἱοὺς Ἀδὰμ, ἔστησεν ὅρια ἐθνῶν κατὰ ἀριθμὸν ἀγγέλων Θεοῦ· καὶ ἐγένετο μερὶς κυρίου λαὸς αὐτοῦ Ιακὼβ, σχοίνισμα κληρονομίας αὐτοῦ Ισραήλ. Ἀλλὰ μετὰ τούτοις, κἀκεῖνο ἄθρει λεπτῶς, καὶ ὡς ἀπὸ τῶν ἰσοειχῶς γεγονότων, εἰς ἐννοίας ἔρχου τὰς ἑαυτῶν. ὅταν ἡμᾶς αἱ πονηραί τε καὶ αἰτιολόγητοι δυνάμεις, ὕδατος βιαίου δίκην καταχέωσι τῆς ψυχῆς, ἢ τοῖς ἔξωθεν πειρασμοῖς ἐμβάλλωσιν, ἢ τοῖς ἐμφύτοις κινήμασι τῆς σαρκὸς, ἐκπολιορκεῖν ἐπειγόμενοι τὸν εὐσεβοῦντα νοῦν· μὴ εἰς ἀθρανῆ δειλίαν καταπιπτέτω τὸ τῆς

ἀσεβεύων εἰδότων μὴ Θεοῦ, ἐπ' αὐτοῖς ὃ μᾶλλον ποιησάμενος τὴν ἐλπίδα, πάντως ἔσῃ χρείττων δείματος. τεύξεται γὰρ ὅτι τῆς ὑπεκουσίας τοῦδε αὐτοῦ πῶς ἔστιν ἀμφιβαλεῖν; οἶδε γὰρ κύριος δυσεδεῖς ἐκ πειρασμοῦ ῥύεσθαι. καὶ ὁ μακάριος δὲ γράφει Παῦλος, δυνατὸς ὁ Θεὸς, ὃς οὐκ ἐάσει ὑμᾶς πειρασθῆναι ὑπὲρ ὃ δύνασθε· ἀλλὰ ποιήσει σὺν τῷ πειρασμῷ καὶ τὴν ἔκβασιν τοῦ δύνασθαι ὑπενεγκεῖν. καὶ ὡς ὁ Ψαλτὴς φησίν. παρεμβαλεῖ ἄγγελος κυρίου, κύκλῳ τῶν φοβουμένων αὐτὸν, καὶ ῥύσεται αὐτούς. ὅταν γὰρ καὶ οἱ τῶν ἱερῶν δογμάτων ἀπαίδευτοι αἱρετικοὶ, ταῖς ἑαυτῶν δυσεροπίαις χρώμενοι κατεπαίρωνται τῶν τῆς ἀληθείας προσκυνητῶν, ἐπαίρονται δὲ πολλοὶ καὶ θρασεῖς, ἢ πολέμους ἀνιστάντες καὶ διωγμοὺς, ἢ θλίψεις αὐτοῖς, καὶ θανάτου φόβον ἐπισωρεύοντες. οὐδὲν ἦττον ἀσθενήσουσι καὶ ὅτοι. χεὶρ γὰρ κρυφαία πολεμεῖ κύριος ὁπὶ Ἀμαλὴκ ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεὰς, καθὰ γέγραπται.

Οὐαὶ γῆς πλοίων πέραν ἐστὶν ἐκείνα ποταμῶν Αἰθιοπίας. ὁ ἀποστέλλων ἐν θαλάσσῃ ὀμήρα, καὶ ἐπιστολὰς βιβλίνας ἐπάνω τοῦ ὕδατος. πορεύσονται γὰρ ἄγγελοι κοῦφοι πρὸς ἔθνος μετέωρον, καὶ ξένον λαὸν, καὶ χαλεπὸν. τίς αὐτοῦ ἐκείνα; ἔθνος ἀπέλπιστον καὶ καταπεπατημένον.

Θαυμάσῃ δὲ τις, καὶ δὴ καθ' ἑαυτὸν σκοπεῖν τάχα που ἀφαλήσεται, καὶ ἐρεῖ. τοῦ δὴ χάριν ὁ προφητικὸς ἡμῖν ἐν τούτοις λόγοις, γέγονε μνεία τῆς Δαμασκοῦ, εἰσκομίζει δὲ μνήμην καὶ τῆς γῆς, τῆς ἐκείνα ποταμῶν Αἰθιοπίας; φαμὲν οὖν ὅτι μὲν οἱδε Ἰσραηλῖται, τὸν τῶν ὅλων σωτῆρα Θεὸν, καταλιπεῖν ἀφυλάκτως μεμελετηκότες, κατώχοντο μὲν εἰς πολύθεον πλάνην· κατημεληκότες δὲ εἰς ἅπαν τῆς διὰ Μωσέως ἐντολῆς, ἐπαναδύοντο πρὸς Θεοῦ, πολέμους αὐτοῖς ἐπανιστάντος μὲν οἱδε, καὶ θλίψεις ἐντεῦθεν καταπίπτοντες συμφορῶν. οἱ δὲ καίτοι δέον ταῖς μεταγνώσεσι θεραπεύειν λελυπημένον. καὶ ἀποφοβεῖν μὲν ἑαυτῶν φαυλότητος, αἰσχημίζεσθαι δὲ τοῖς τοῦ νομοθέτου δόκοις, καὶ τὴν πρὸ αὐτοῦ δίψαν ὑπεκουσίαν. ἐξ ὁμόρων ἐθνῶν κατεμαθοῦτο συμπνοίας, καὶ ποτὲ μὲν προσίεσθαι τοῖς τοῦ Δαμασκοῦ βασιλεῦσι· ποτὲ δὲ τοῖς Αἰγυπτίων. καὶ οὐχὶ μόνον· ἀλλὰ δὲ καὶ τῶν ὑπεκουσιωτῶν αὐτοῖς ἐθνῶν λατρείας μανθάνοντες, καὶ αὐτοῖς ἠπείλουτο ζηλοῦν. καὶ γοῦν ὁ Ἀχὰζ ὁ τοῦ Ἰωάθαμ βασιλεὺς Ἰούδα, ἡνιόχησεν ἐν τῇ Δα-

quisquis palmam ac primas ferre, Deo iuuante, cogitas, sed illi potius innixus, omnem terrorem exuperabis. Quòd enim auxilio illius potiturus sit, dubitare quî licet? Nouit enim Dominus pios eripere ex tentatione, & beatus Paulus scribit: [Potens est Deus, vt non permittat vos tentari vltra quod potestis, sed efficiet cum tentatione exitum, vt sustinere vos queatis.] Et vt Psaltes ait: [Castrametabitur angelus Domini in circuitu timentium eum, & eripiet eos.] Quando etiam ignari sacrorum dogmatum hæretici sua freti contumacia insurgunt contra veritatis cultores, acrésque & audaces adoriuntur, vel bella excitando, & persecutiones, vel afflictiones ipsis accumulando, & mortis metum, nihilominus debilitabuntur etiam hi: manu enim secreta bellum gerit Dominus aduersus Amalec, in omnes ætates, sicut scriptum est.

Væ terræ nauium alis vltra flumina Æthiopiæ. Qui mittit in mari obsides, & epistolas chartaceas super aquas. Ibunt enim nuncij leues ad gentem excelsam, & peregrinum populum & durum. Quis vltra illum? Gens desperata & conculcata.

Mirari quis poterit apud se, & ratiocinari forsan & dicere: Cuius rei gratia, cùm hic contra Damascum sermo propheticus fuerit, etiam terræ quæ est vltra fluuios Æthiopiæ mentionem inducit? Dicimus igitur Israelitas multis ac diuersis temporibus, vniuersorum conseruatore & Deo incautè relicto, in errorem plurium deorum deuolutos esse, & cura Mosaicæ præceptionis in totum abiecta, à Deo castigatos, bello multoties in eos concitato, & hinc calamitatibus quasi colliquefactos & attritos. Hi autem, cùm debuissent pœnitudine sanare offensum, & à sua discedere prauitate, & ad id quod legislatori visum esset reduci, ipsiúsque sitire opitulationem, conspirationes finitimarum gentium pretio mercabantur, nunc se regibus Damasci, nunc Ægyptiorum adiungendo: nec id solùm, quin etiam gentium sibi ferentium præsidium cultus didicerunt, illósque æmulari contenderunt. Etenim Achazus filius Ioatham, rex Iuda, cùm esset in Damasco,

masco, ibi demum aram idolo sacram consp icatus, noua fabricatum elegantia, simile adornauit, & in domo Dei dedicauit. Proinde facta est visio contra Damascum. Ecce enim, inquit, Damascus spoliabitur ciuitatibus, & non erunt munita vt confugiat Ephraim. Vidésne causam ilico introductam, cur dicat Damascum ciuitatibus expoliandam? Non enim amplius erunt, inquit, sic munita, vt profugiat eò Ephraim, qui in Samaria regnauit. Traducit igitur orationem ad terram Ægyptiorum. Accedebant enim & ad eos Israelitæ, maximè verò hi qui habitarunt Hierosolymis, ipsorúmque consortium & subsidium magnopere expetebant, inuadentibus maximè Babyloniis. Siquidem voce prophetæ ait: Væ descendentibus in Ægyptum propter auxilium, qui equis & curribus confisi sunt. Hoc autem ita se habuit. Arma tulit contra terram Iudæorum Nabuchodonosorus, aliis atque aliis temporibus. In transitu autem, omnes, vt sic dixerim, orientales vrbes deprædatus est. Cúmque Tyriorum vrbem capere vellet, Insulam tum, nauium autem laboraret inopia, quæ traiicerent: Persico animo ac stomacho præditus, ac multitudine copiarum confisus, mare iussit fieri permeabile, mole aggesta, vnde ex terra ad Tyriorum vsque vrbem, lata via sibi præberetur. Veriti igitur Tyrii, ne fortè caperetur ciuitas, Babyloniorum conatibus ad finem perductis, nauibus vndecunque conuectis, discedunt ab Insula, & vacuam ei relinquunt ciuitatem. Quod vbi didicisset Nabuchodonosorus, dimisso exercitu ad regionem Ægyptiorum capiendam, eam sine puluere ac labore occupauit, Deo illum in Ægyptios excitante: quoniam isti quoque magno semper contracto supercilio, in Israelitas se gerebant arrogantius, quasi Deum haberent qui eos conseruare minus valeret. Vocati enim in subsidium & ad opem illis ferendam, suos deos, Iudææ Deo iactabant fortiores. Babylonium autem cepisse Ægyptum, post illum laborem in Tyro sumptum, planum fieri poterit, ex eo quòd Deus dicit prophetæ Ezechieli: [Fili hominis, Nabuchodonosor rex Babylonis in seruitutem tradidit copias suas seruitute magna con-

Ezech. 29

μασκῷ, εἶτα θυσιαστήριον αὐτῷ τετραμμένον εἰδώλῳ τετραμμένος ἐκόσμησε καινοπρεπῶς εἰργασμένον, ὃ ἐμφερὲς κατεσκεύασε, καὶ ἀπέστειλεν εἰς τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ. σκοπῶ γέγονεν ἡ ὅρασις κατὰ Δαμασκοῦ. ἰδοὺ γὰρ, φησὶ, Δαμασκὸς ἀφῃρέθη ἀπὸ πόλεων, καὶ οὐκ ἔσται ἔτι ὀχυρὰ τοῦ καταφυγεῖν Ἐφραίμ. ὁρᾷς τὴν αἰτίαν ἐπενεγκόμενον βούλεται μὴ ἐκ πόλεων ἀφῃρῆσθαι λέγει τὴν Δαμασκόν; ἀφῃρέθη γὰρ ἔτι ἔσται, φησὶν, ὥστε ὀχυρὰ, ὥστε καὶ προσφεύγειν αὐτῇ τὸν Ἐφραὶμ ἐκ τῆς Σαμαρείας βεβασιλευκότα. μεθίησι πάντως τὸν λόγον ὅτι τῶν Ἰσραηλιτῶν. προσοίσουσι γὰρ καὶ αὐτοῖς οἱ ἐξ Ἰσραὴλ, μάλιστα δὲ οἱ κατοικοῦντες ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις, καὶ μετεποιοῦντο σφόδρα τὴν παρ' αὐτῶν σπουδῆς καὶ ὑπηκοΐας, ὑπὸ τῶν μάλιστα τῶν Βαβυλωνίων. καὶ γεγωνὸς ἀφῃρέθη φωνῆς προφήτου φησίν. ὑαὶ οἱ καταβαίνοντες εἰς Αἴγυπτον ὅτι βοηθῆσαι, οἱ ἐφ' ἵπποις καὶ ἅρμασι πεποιθότες. συμβέβηκε δὲ τοιοῦτον. κατεστρατεύετο μὲν γὰρ τῶν Ἰουδαίων γῆς ὁ Ναβουχοδονόσορ κατὰ καιρούς. ἐν δὲ τῷ παρελθεῖν, ἁπάσας ὡς ἔπος εἰπεῖν τὰς τῆς ἑῴας κατελάμβανε πόλεις. ὅπερ δὲ τῶν Τυρίων ἐλθὼν ἠθέλησε, νῆσον ὄσον τὸ πλησιάζει. εἶτα τῶν διαβιβαζόντων πλοίων ἐν ἀπορίᾳ γέγονε, Περσικῷ φρονήματι κεχρημένος, ὑπεραρσήσας δὲ τῷ πλήθει τῶν στρατιᾶς, βατὸν ἐκέλευσε γεφύρᾳ τὴν θάλασσαν, χώματος ἐγκεχυμένου, καὶ λεωφόρον αὐτῷ πλατεῖαν ἀποτελουμένης ἀπὸ τοῦ χέρσου, μέχρις αὐτῆς τῶν Τυρίων. δείσαντες τοίνυν αὐτοὶ οἱ Τύριοι, μὴ ἅρα πως ἡ πόλις ἁλῷ, πρὸς πέρας ἀνυσμένων τοῖς Βαβυλωνίοις τῶν ἐγχειρημάτων, ναῦς πανταχόθεν συναγηγέρκοτες, ἀπεκομίζοντο τῆς νήσου, ἐρήμην ἀφέντες αὐτῷ τὴν πόλιν. ὅπερ δὲ τοῦτο μεμάθηκεν ὁ Ναβουχοδονόσορ, μεθεὶς τὴν στρατιὰν ὅτι ὃ χρὴ ὠμαι λαβεῖν τὴν Αἰγυπτίων τὴν χώραν, εἴτε αὐτῷ ἀκινητί, Θεοῦ κατεξανισάντος τοῖς Αἰγυπτίοις αὐτὸν, ὅτι καὶ αὐτοὶ μεγάλων ἀπαυθάδιζοντες ἀεὶ τῷ ὀφρῦν, κατηλαζονεύοντο τῶν ἐξ Ἰσραὴλ, ὡς οὐκ ἐχόντων Θεὸν τὸν βοηθήσοντα αὐτοῖς ἰσχύοντα. καλοῦμενοι γὰρ εἰς ὑπηκοΐαν, καὶ εἰς τὸ ἐπαμῦναι αὐτοῖς, ἀλαζονικώτερον ἔφασκον εἶναι τοὺς παρὰ σφίσι Θεοὺς, τοῦ τοῦ Ἰουδαίας Θεοῦ. ὅτι δὲ τῶν Αἰγυπτίων εἶλεν ὁ Βαβυλώνιος, μεταγενέστερα τοῦ ὅτι Τύρου, σαφὲς αὖ γίνοιτο ἂν Θεοῦ λέγοντος πρὸς τὸν προφήτην Ἰεζεκιήλ· υἱὲ ἀνθρώπου, Ναβουχοδονόσορ ὁ βασιλεὺς Βαβυλῶνος κατεδουλώσατο αὐτὸν δυνάμιν, δουλείαν μεγάλην

ὅτι Τύρῳ. πᾶσα κεφαλὴ φαλάκρωμα, καὶ πᾶς ὦμος μαδών· καὶ μισθὸς οὐκ ἐγένετο αὐτῷ καὶ τῇ δυνάμει αὐτοῦ· ἀντὶ τῆς δουλείας τῆς σκληρᾶς, ἧς ἐδούλευσεν ὅτι Τύρῳ. ἀντὶ τούτου δέδωκα αὐτῷ γῆν Αἰγύπτιον. ὅτι φέρει οὖν ὁ προφήτης καὶ αὐτῇ, Οὐαί, καὶ φησίν. οὐαὶ γῆς πλοίων, τῶν ἐρυγας ἐπέκεινα ποταμῶν Αἰθιοπίας. Αἰθιοπίας μὲν οὖν ποταμοὺς τὰ ἑπτὰ στόματα φησί, δι' ὧν ὁ Νεῖλος τε καὶ μέγας τῆς Αἰγύπτου ποταμὸς τὴν θάλασσαν μίσγεται. γῆν δὲ τὴν ἐπέκεινα ποταμῶν ὀνομάζει, τὴν νῦν οὖσαν Ἀλεξάνδρειαν, καλουμένην δὲ τότε Ἀνω πόλιν. ἦν δὲ πολυανθρωπος σφόδρα λίαν, καὶ ἀλκιμωτάτους ἔχουσα τοὺς οἰκήτορας, ἀφέστηκει δὲ βραχὺ τῆς Αἰγύπτου ποταμῶν. ἀπὸ γὰρ τοῦ τελευταίου στόματος, ὄνομα δὲ αὐτῷ Ἡρακλεῖον, διέστηκεν ὡς ἐπέκεινα σταδίους πάχα που τοὺς ἀριθμὸν ὀγδοήκοντα. ὅπερ δὲ ἦν ἔθος, τοῖς τὴν μνημονευθεῖσαν οἰκοῦσι πόλιν, αὖθίς τε καὶ πάλιν τὸν ποταμὸν διαπλεῖν, ἀεὶ μὲν ὄντα ναυσίπορον, ἄγειν δὲ καὶ φέρειν πάντα πρὸς αὐτὸν εἰς ἑτέρους, τά τε σφίσι τὰ ἐξ ἑτέρων, καὶ φιλοκερδείαις συνυφαίνειν τὰς ἐξ ἐμπορίων· διὰ τοῦτοι καλεῖ τὰς ναῦς ὁ προφητικὸς ἐν τούτοις λόγος, καὶ οὐ κατά γε τὴν ναῦν ὅτι φέρει Οὐαί. κατ' ἐκείνων δὲ μᾶλλον, οἵπερ ἦσαν αὐταῖς ἀεὶ χαίροντές τε καὶ συνυφαίνοντες, ὡς ἔφην, ταῖς ἐξ αὐτῶν γινομέναις φιλοκερδείαις. κατειλημμένης γὰρ ἁπάσης τῆς χώρας ὑπὸ τοῦ Ναβουχοδονόσορ, πέπαυτο μὲν ἐμπορία πᾶσα, καὶ τὸ εἰς τοῦτο πρόρρησις ὅλον πλάτος ἀνεκόπτετο, διαλωβήτων πάχα που καὶ τῶν κεκτημένων αὐτάς. οὐαὶ τοίνυν, φησίν, αἱ τῶν ἐρυγες τῶν πλοίων τῆς γῆς ἐκείνης τῆς ὄντος ἐπέκεινα τῶν ποταμῶν Αἰθιοπίας. τὰ ἐρυγας δὲ πλοίων ὀνομάζει τὰ ἱστία, οἷς αἱ τῶν πνευμάτων ἐμπίπτουσαι ῥοπαὶ κολακεύουσι, τὸν δίκην αὐτὰς ἀποφέρουσι διὰ μέσου κύματος. ὁ δὲ ἀποστέλλων ἐν θαλάσσῃ ὁμήρους, καὶ ἐπιστολὰς βιβλίνας ἐπὶ τοῦ ὕδατος. δυσέφικτος μὲν καὶ σκοτεινὴ τῶν εἰρημένων ὁ νοῦς. ὡδίνει γοῦν ἱστορίας Ἑλληνικῆς ἀφήγησιν, ἣν καὶ ἀναγκαίως ἐρεῖν ἔχω, οὐκ ἔξω βαίνοντες τοῦ εἰκότος, ἵνα μὴ τὸ πρέποντος λόγοις χριστιανικοῖς, ἀλλ' ὑπὲρ γε τὸ ἁρμῆ καλασπῶμεν τοῖς ἀκροωμένοις τὴν τῶν λεγομένων ἀπόδοσιν. ἔχει δὲ ὧδε τῆς ἱστορίας ὁ λόγος. μυθολογοῦσί τινες τῶν παρ' Ἕλλησι ποιητῶν Μύρραν εἶναί τὴν Κινύρου τινὸς θυγατέρα, ὃς δὴ καὶ ἀχαλίνοις ὁρμαῖς τοῖς εἰς φιληδονίαν ἠνώμενος, σὺν πλείστῳ μὲν αἰσχρῶς τῇ ἰδίᾳ θυγατρὶ· μητέρα δὲ αὐτὸν ἐποίησε παι-

tra Tyrum. Omne caput caluitium, & omnis humerus depilis, & merces non erat ei, & copiis suis propter seruitutem duram, qua seruiuit, in Tyro. Propterea dedi ei terram Ægypti: Infert itaque propheta huic illud, Væ, dicens: Væ terræ nauium alis vltra flumina Æthiopiæ. Æthiopiæ flumina septem ostia dicit, per quæ latus & magnus Ægypti fluuius in mare influit. Terram verò vltra fluuios nominat, eam quæ nunc est Alexandria, tunc On vocata. Erat autem populosissima, & incolas habebat fortissimos, & à fluminibus Ægypti distabat paululum. Nam ab vltimo ostio, cui nomen est Heracleum, ad Occidentem stadiis plus minus octoginta distermĺnatur. Quoñiam verò in more ac consuetudine erat positum, hanc, quæ commemorata est, ciuitatem habitantibus vltro citroque fluuium transmittere, vtpote semper nauigabilem, & exportare res ad alios, & importare, & ex emporiis, ac negotiationibus quæstum vberrimum comparare: ideò exclamat his verbis, in naues, propheticus sermo: nec tamen contra naues inferens Væ, sed contra eos potius, qui semper vsi sunt, & gaudentes & circunfluentes illo quæstu, vt dixi, quem ex his conflauerant. Occupata siquidem cuncta regione à Nabuchodonosoro, cessauit omnis mercatura, & ita fiduciæ magnitudo præcisa est, pereuntibus simul his qui eas possiderunt. Væ igitur, ait, alis nauigiorum terræ illius, quæ est vltra fluuios Æthiopiæ. Alas autem nauigiorum nominat vela, in quæ ventorum impetus incidens, per medios fluctus alitis instar eas deferunt. Qui mittit in mari obsides, & epistolas chartaceas per aquas. Difficilis est admodum horum dictorum sententia: continet autem historiæ Græcanicæ narrationem, quam etiam commemorare oportet, non vt ab officio decoroque Christiani sermonis deerremus, sed vt sententiarum explicationem auditoribus perspicuam faciamus. Habet verò se hoc modo historia. Fabulantur quidam apud Græcos Poetæ, Myrrham fuisse Cinyræ cuiusdam filiam: qui effræni impetu, ad voluptatem ferebatur, ac cum propria filia congressus libidinosè, eam fecit pueri matrem,

quem etiam nominauit Adonidem. Quo facto erubescens, & naturæ legibus, impii flagitii conuictus, in monte, vt fertur, infantem exposuit. Acceperunt autem eum quædam Nymphæ illic, quas etiam Montanas vocat dæmonas, educarunt & conseruarunt: qui cum ad pubertatem & ad iuuentutis maturitatem profecisset, venustissima forma esse videbatur, venationémque exercuit, studium illud in syluis diligenter colebat. Quem tum, vt aiunt, conspicata illic Venus, meretricia muliercula, amare, coire, & nunquam non amplecti. Quo offensus Mars æmulus ac riualis Veneris, suis forma assumpta, in venantem insilit. Perit ille è vestigio. Quæ res causam luctus Veneri præbuit, itaque consternata, metuque confecta est, vt ad Orcum vsque descenderet, amasium reductura. Cùm autem Plutonis vxor adolescentulum impendiò quàm complecteretur, & pulchritudine admirabili præstantem non dimitteret, conuenerunt inter se, vt anni periodo diuisa, & alternis vicibus eum haberent. Reuersa Venus cùm hoc suis familiaribus seu amicis seu cultoribus renunciaret: in festum res exiit ac celebritatem. Itaque Græci hinc tale festum excogitarunt, vt se cum Venere propter mortem Adonidis mœsta condolere & lugere: redeunti autem ex Orco & inuentum esse dicenti, quem quæsiuerat, gratulari, & vnà exultare simularent. Et ad nostram vsque ætatem in Alexandrinis delubris hoc ludicrum peragebatur. Hoc quoque ex sanguine Israelitico orti didicerunt, idque ipsum factitarunt, Deo videlicet naturali & vero derelicto, ad id quod fas non erat delapsi, & dæmonum imposturis in perniciem & interitum imprudenter abrepti. Meminit huius etiam beatus propheta Iezechiel. Dixit enim sic: Et vidi, & ecce mulieres sedentes, lugentes Thammuz (exponitur autem Thammuz Adonis) Factum est autem tale quiddam ab his qui erant in terra trans fluuios Æthiopiæ, de qua in superioribus paulò planius diximus. Accepto fictili, dein conscriptam in papyro epistolam ad fœminas, quasi inuento Adonide, ac fictili impositam &

A δὸς, ὃν δὴ κὴ ὠνόμασεν Ἀδωνιν. ἑορτὴν δὲ ἀφ' ἑαυτῆς ἔτι καὶ νῦν ἄγουσι κατὰ τὰς τῆς φύσεως νόμους, ὅτι πάσχειν ἀνοσίως ἐξελεγχόμενος, ἐξέθηκεν ὡς φασὶ τὸ παιδίον ἐν ὄρει. Λαβοῦσαι δὲ τοῦτο τροφοὶ Νυμφῶν τινες, ἃς κὴ ὀρεάδας καλοῦσι δαίμονας, ἔθρεψάν τε καὶ διεσώσαντο. ὃς δὴ κατὰ ἥβην B εἰς πολλοῦ. εἶτα, φησὶ, θεασαμένη τοῦτον ἡ παρ' αὐτοῖς Ἀφροδίτη, ἐταιρικὸν ὄντα τοῦτο γύναιον ἰδοῦσα, ἠράσθη τε κὴ σὺν ἐλθὲτο, κατὰ ἐπουσα διετέλει. κὴ πρὸς γε τοῦτο λελυπημένος ὁ Ἄρης, αὐτερασὴς ὑπάρχων ἡ Ἀφροδίτης, συὶ προφανίζεται, κὴ θηρεύοντι μὴν ὀπιπτεύει, δείλειοι δὲ πρόσχημα. κὴ θηρεύοντα προφανὲς γέγονε μὴν ὃ χρῆμα τῇ Ἀφροδίτῃ φησίν. καθίκετο δὲ δυσθυμίας εἰς τοῦτο κὴ λύπης, ὥστε κὴ εἰς αὐτὸν καταφοιτῆσαι τὸ ἄδυ, αἰσχυνόμενα θέλουσα τὸν C ἐρώμενον. ὅπερ δὴ καὶ τὴν Πλούτωνος γυνὴ μετεποιήσατο τοῦ νεανίσκου. σφόδρα, κὴ ἀξιοθαύμαστον ἔχοντα τὸ ὥραν. οὐκ ἀφίει, σὺν ἔθεντο πρὸς ἀλλήλας, ὥστε μερίσασθαι δὲ ἑαυτὸν τὸ κύκλον. κὴ ἐξ ἡμισείας ἔχειν αὐτόν. αἰσθόμενος δὲ ἡ Ἀφροδίτης, κὴ τοῦτο αἰσχυνάμενος τοῖς ἑαυτῆς οἰκείοις, ἤτοι φίλοις, ἢ λατρευταῖς, ἑορτὴν ὃ χρῆμα γέγονε καὶ πανήγυρις. ἐπλάσθοντο δέ τινες Ἕλληνες ἑορτὴν διὰ τοῦτο ἑαυτοῖς. προσποιούμενοι μὲν D λυπουμένη τῇ Ἀφροδίτῃ, ὡς τεθνεώσης τὸν Ἄδωνιν, σὺν ὀλοφύρεσθαι καὶ θρηνῶν, αἰσθομένους δὲ ἐξ ᾅδου, κὴ μὴν κὴ πύρασθαι λεγούσης τὸν ζητούμενον, σὺν ἡδέσθαι κὴ αἰσχυνθῆναι κὴ μέχρι τοῦ καθ' ἡμᾶς χρόνου, ἐν τοῖς κατ' Ἀλεξάνδρειαν ἱεροῖς, ἐτελεῖτο τὸ παίγνιον τοῦτο. μεμαθήκασι κὴ οἱ ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ, κὴ δὴ καὶ ἔδρασαν αὐτὸ, Θεὸν μὲν ἀφέντες τὸν φύσει κὴ ἀληθῶς, ἀπονενοημένοι δὲ πρὸς ἃ μὴ θέμις, κὴ ταῖς τῶν δαιμονίων ἀπάταις, εἰς ὄλεθρον κὴ ἀπώλειαν ἀσυνέτως σὺν ῥιπασμένοι. ὅθεν μέμνηται τούτου κὴ ὁ E μακάριος προφήτης Ἰεζεκιὴλ, ἔφη γὰρ ὅτως, κὴ εἶδον, καὶ ἰδοὺ γυναῖκες καθήμεναι θρηνοῦσαι τὸν Θαμμούζ. διερμηνεύεται δὲ ὁ Θαμμοὺζ ὁ Ἄδωνις· ἐγεγόνειτο δέ τι τοιοῦτον πρὸς τῶν ὄντων ἐν τῇ γῇ τῇ ἐπέκεινα ποταμῶν Αἰθιοπίας, περὶ ἧς ἐν τοῖς ἀνωτέρω βραχὺ ἐφάψαμεν εἰρήκαμεν. χάραγμα λαβόντες. εἶτα γράφοντες ὑποστολὴν, πρὸς τὰς ἐν βίβλῳ γυναῖκας, ὡς πύρημένου τοῦ Ἀδωνίδος, κὴ ἐνθέντες τε αὐτὴν ἐν

χερόμῳ, ϗ σφραγίσαντες, καθίεσαν εἰς τ̃ θάλασσαν, τελεταῖς τίνας ἐπ' αὐτῷ ποιησάμενοι. ϗ ὡς γε ἔφασκον, αὐτοματως εἰς βίβλον ἀπεκομίζετο ϗ̃ φανερὰς τ̃ ἔτους ἡμέρας. ὃν δὴ ϗ ἀποδυρόμεναι γυναῖκές τινες τ̃ Ἀφροδίτης φίλαι, εἶτα λαβοῦσαι τ̃ ὀπισθόλιθ ἐπαύοντο τ̃ θρήνων, ὡς νύμφιόν ποθεν τ̃ Ἀφροδίτης τ̃ Ἀδώνιδος. Σαφηνῆ τοίνυν ὁ προφητικὸς ἡμῖν λόγος, ὡς εἰδωλολάτρας ποτὲ ϗ ἀσεβεῖς, ϗ ἀπατεῶνας, ϗ θεομάχους, τοὺς κατοικοῦντας τ̃ χῶν τ̃ ἐπέκεινα ποταμῶν Αἰθιοπίας, ϗ φησίν. ὁ ἀποστέλλων ἐν θαλάσσῃ ὄμηρα, ϗ ὀπισθόλιθ βιβλίνας ἐπάνω τ̃ ὕδατος. ἔπεται γὰρ πάντως τ̃ τούτῳ τὸ οὐαὶ καθάπερ ἀμοιβὴ ϗ ταῖς πέρυξι τ̃ πλοίων. οὐαὶ γὰρ γῆς πέρυξι πλοίων, φησίν. σχοινοῦται δὲ ἀπὸ κοινοῦ προσεπάγεται τὸ οὐαὶ τῷ ἀποστέλλοντι ἐν θαλάσσῃ ὄμηρα· τοῦτ' ἔστιν, ἐνέχυρα τ̃ ὁμονοίας. ὡς γὰρ Ἀφροδίτης τελοῦντες μυστήριοι τοῖς τοιούτοις ἐν βίβλῳ σεσημμένοις, ϗ τ̃ ἴσως αὐτοῖς νοσοῦσι μανίαν, ἐξέπεμπον τὰς ὀπισθόλιθ, οὐ πλοίοις ἐντείνοντες τὰς δρομικὰς, ἀλλ' εἰς ἐπάνω τ̃ ὕδατος, δηλ̃ τὸ χαρτίον, καθάπερ ἔφην, ἐντεθεῖσας τούτας. ἱκανοποιούμεθα γ̃ μύθων ὀδυδότων ϗ γεγηρακότων, ϗ βδελυρείας Ἑλληνικῆς ποιησασθαι μνήμην. ἐπεὶ γε τ̃ βαρβαρικὰ μόνον τ̃ προκειμένων τ̃ νοῦν. παρόσονται γὰρ ἄγγελοι ταχεῖς πρὸς ἔθνος μετέωρον ϗ ξένον λαὸν ϗ χαλεπόν. τίς αὐτ' ἐπέκεινα; ἔθνος ἀνέλπιστον ϗ καταπεπατημένον. φθάσας ἔφην ὅτι προσκεχρήκασι τοῖς Ἀσσυρίων βασιλεῦσιν, οἱ κατοικοῦντες τ̃ χῶν τ̃ ἐπέκεινα ποταμῶν Αἰθιοπίας. ἐπεὶ γὰρ αὐτοῖσιν ὀπισθυρείαι τῆς ἐξ Ισραὴλ, ϗ κατεπηγθήσοντο μόνον, ἀλλὰ γὰρ ϗ πεπόμφασιν, εἰ ϗ ὤνησάν αὐτοὺς πάντελῶς σαθρόν. οἱ δὲ πρὸς τοῦτο λελυπημένοι, μ̃ τ̃ πᾶσαν, ὡς ἔπος εἰπεῖν, καταδησάσαι τ̃ Ιουδαίαν, κεχωρήκασι ϗ̃ τ̃ Αἰγυπτίων, εἰλόν τε ἅπασαν ἀμοχθητὶ, Θεοῦ διδόντος αὐτοῖς τ̃ δωσαλῆ καταθυμεῖσθαι τ̃ τ̃ ἀνθεσπεσίων χθρῶν, δηλ̃ τὸ λελυπῆσθαι κατ' Αἰγυπτίων. μέλλοντος τοίνυν καταστρατεύειν τ̃ χώρας αὐτῶν τ̃ Βαβυλωνίου, δρομῆοί τινες ἐβαδίζοντο ἐκ τ̃ Ιουδαίας ἀπαγγέλλοντες αὐτοῖς, τ̃ οὐκ εἰς μακρὰν ἐσομένην ἔφοδον. ϗ πρὸς αὐτῶν φησὶν ὁ προφήτης· ὅτι πορεύσονται ἄγγελοι ταχεῖς, τοῦτ' ἔστι, ταχεῖς, ϗ οἱονεὶ πτηνοί τε ϗ ἐλαφροὶ, γεγονότα τε ϗ ὅτι θύρσις ἤδη γεγυμνωμένον τ̃ ὂν τ̃ πολέμου καταμηνύοντες συμφοράν. ἔθνος γὰρ μετέωρον, ϗ ξένον λαὸν ϗ χαλεπὸν, τοὺς Αἰγυπτίους ὀνομάζει. τὸ μετέω-

A obsignatam, in mare demiserunt, quibusdam celebratis ceremoniis: & vt dicebant temerè, & casu in * chartas, iuxta manifestos anni dies referebatur. Quod vbi illæ fœminæ Veneris amicæ vnà cum epistola accepissent: perinde ac si repertus fuisset à Venere Adonis, luctum ponebant. Deridet ergo sermo propheticus nobis velut idololatras impios, seductores, & Dei hostes eos qui terram eam inhabitant, trans fluuios Æthiopiæ, &
B inquit: Qui mittit in mari obsides, & epistolas papyraceas super aquam. Hoc etiam omnino sequitur Væ, quemadmodum certè alis nauium. Væ enim, inquit, terræ nauium alis. Quare in commune extendit illud, Væ, ad eum etiam qui mittit in mari obsides, id est, concordiæ ac consensionis pignora. Nam perinde quasi Veneris mysteria celebrarent, eam in papyro colentibus ac pari laborantibus insania, miserunt epistolas, non
C impositis naui tabellariis, sed velut super aquas, eò quòd, vti dixeram, eas in vrceolo posuerunt. Coacti sumus, solùm vt verborum intelligentiam declararemus, fabulas putidas & aniles, & Græcam abominationem commemorare. Ibunt enim nuncii celeres ad gentem excelsam, & peregrinum populum & durum. Quis vltra illum? Gens desperata & proculcata. Dixi offendisse reges Assyriorum, eos qui terram trans fluuios
D Æthiopiæ habitarunt: quoniam flagitantibus auxilium Israelitis non solùm promiserunt, sed etiam miserunt, etiamsi nihil prorsus illos iuuerint. Hinc illi commoti, postquam vniuersam, vt hoc verbo vtar, Iudæam depopulati sunt, bello Ægyptiis illato, totam terram nullo labore ceperunt Deo illis dante, vt aduersariorum manum expugnarent, eò quòd in Ægyptios concitati fuerint. Proin expugnaturo regionem eorum Babylonio,
E cursores quidam ex Iudæa profecti, non longè abfuturam incursionem pronunciarunt: de quibus propheta: Ibunt nuncii leues, id est, veloces, & velut pennati & agiles, & vicinam ac iam in foribus præsentem belli calamitatem denunciabunt. Gentem excelsam, ac populum peregrinum ac durum, Ægyptios nominat: Excelsam

* αὐτομάτως εἰς βύβλον ἀπεκομίζετο sua sponte in Byblum perferebatur, Byblus enim charta, iuncus & vrbs Phœnicum.

& elatam, pro, superbam vel leuem & agilem, & nulli vulneri aut ictui expositam: Peregrinam autem & duram, tanquam rara quadam sæuitia ac inusitata immanitate præditam, quæ hîc non habeat superiorem. Quis enim vltra illum, inquit, pro, Quis adeò leuis & rudis, & imperitus, quis tantam bonis insuetam peruersitatem, exercuit, quantam Ægyptiacus populus. Maximi enim erant cultores idolorum. Quocirca etiam gentem desperatam, & conculcatum populum nuncupat: desperatam, eò quòd eum qui natura & verè Deus est ignorarent: conculcatam autem, quoniam dæmoniorum erroribus animum subditum substratumque habentes, tantùm non pedibus eorum succubuerunt. Quin aliter quod dictum est accipias. Nam dum in manus Assyriorum caderent, omni spe gaudii abiecta, sic proculcati sunt, vt restitui, si fas sit dicere, nunquam possent, quin victorum pedibus subiaceant ac substernantur.

Nunc fluuii terræ omnes, vt regio habitata, incoletur regio eorum.

Commodè etiam modum captiuitatis prædicit. Credebant enim Ægyptiacæ terræ incolæ, se à Babyloniis non posse capi, quia tota eorum regio plurimis & magnis cincta esset fluminibus, & spatiosas ac ingentes paludes haberet. Sunt enim regiones huiusmodi inaccessæ grassatoribus, nec ita ad incursiones opportunæ. At vbi Deus illis succensuit, paratum hoc & facile Babyloniis reddidit. Omni enim aquarum confluxu exiccato, humidam terram effecit equestrem. Hoc arbitror prophetam hic denotare, cùm ait: Nunc fluuii terræ omnes, quasi regio habitata, incoletur regio eorum. Etenim, inquit, illa loca quæ erant nauigabilia semper & humida, erunt eiusmodi tempore belli, vt iam futura sit regio omnino habitata, & terra planè aquis destituta. Quid enim recta & omnipotens & suprema Natura non poterit efficere?

Quasi in signum de monte leuabitur, quasi tubæ vox, sub auditum cadet.

Rei militaris duces belli tempore, in tumulis quòsdã statuunt, & iubẽt identidẽ signũ tollere: quæ res manifestũ est cuncto exercitui signũ & indiciũ. Vtuntur etiã sonis tubarũ, vel cùm vsitato quodã concentu ad pugnandum excitant, vel,

εσν, αἰτὶ τῦ, ὑποφόβιον, ἤτοι ὃ κοῦφον καὶ ἐλαφρὸν, καὶ ἀνύσιμον. ξένον δὲ καὶ χαλεπὸν, ὡς ἐν χαλεπότητι ξενίζον, καὶ ὃς οὐκ ἔχειν τινὰ τ' ἐπέκεινα τοῦτο. τίς γὰρ αὐτῦ ἐπέκεινα φησίν. αἰτὶ τῦ τίς ὕτω κοῦφος, καὶ ἀμαθὴς καὶ ἀσύνετος, ὃ ἀσεωτήθη τοῖς ἄλλοις ὅτι τηλικῦτον φαυλότητα, ὡς ὁ ἐν Αἰγύπτῳ λαός. σφόδρα γὰρ ἦσαν εἰδωλολάτραι. τοιγαροῦν καὶ ἔθνος αὐέλπιστον, ὃ καταπεπατημένον αὐτοῖς ὀνόμαζε. αὐέλπιστον μὲν, ὅτι ὃ μὴ εἰδέναι τ' φύσῃ τε καὶ ἀληθῶς ὄντα Θεόν. καταπεπατημένον δὲ, ὅτι ταῖς τ' δαιμονίων ἀπάταις πολὺ δὴ λίαν τ' νοῦν ὑποφρώσαντες, μονονχὶ τοῖς ἐκείνων ὑπέκειντο ποσίν· ἢ καὶ ἕτερος ἐκδέξῃ ὃ εἰρημένον. ὑποπεσόντες γὰρ ταῖς Ασσυρίων χερσὶν, πᾶσαν ἀποβεβλήκασιν εὐφυμίας ἐλπίδα, καταπεπάτηνται ὕτως, ὡς μηδὲ ὅσον εἰπεῖν αἰσθῆναι δυνάσθαι ποτὲ, ὑποπεπτωκέναι τε καὶ ὑπερῆσθαι ταῖς τῶν νενικηκότων ποσίν.

Νῦν οἱ ποταμοὶ τῆς γῆς πᾶντες ὡς χώρα κατοικουμένη. κατοικηθήσεται ἡ χώρα αὐτῶν.

Περαπαληθὴς χρησίμως καὶ τ' ἡ ἀλώσεως ἔφην. ᾤοντο μὲν γὰρ οἱ τ' Αἰγυπτίων ἔχοντες γῆν, ἀνάλωτοι γεγωνῆσθαι τοῖς Βαβυλωνίοις, ἤρτοι ὃ πᾶσαν αὐτῶν τ' χώραν, πλείστοις τε ὄσοις, καὶ μὲν τοι καὶ μεγάλοις διεζωσμένην ποταμοῖς, ἐρείας τε καὶ μακρὰς ἐκτεταμένας τὰς λίμνας. δυσέμβατοι γάρ πως, καὶ οὐκ εὐκατάδρομοι λίαν τοῖς κατὰ νοῦν ἐθέλουσιν αἱ τοιαῦδε τ' χωραν. ὅπερ ὁ Θεὸς αὐτοῖς ἐπεμέλωσεν, ἕτοιμον ὃ τοῦτο τοῖς Βαβυλωνίοις ἐπῆγε. πᾶσαν γὰρ ὑδάτων ἀποξηράνας σύσασιν, ἱππήλατον αὐτοῖς ἀπέφηνε τ' ὑγρά. τοῦτο οἶμαι δηλοῦν τ' προφήτην ἐν τούτοις λέγοντα. νῦν οἱ ποταμοὶ τ' γῆς πᾶντες, ὡς χώρα κατοικουμένη, κατοικηθήσεται ἡ χώρα αὐτῶν. τὰ γὰρ τοι πλοῖμα, φησὶ, καὶ ἀείπως ὑγρὰ τ' χωρίων, ἔσαι τοιαῦτα, κτ' τ' δὴ ποταμοὺς χειρὸν ὡς δοκεῖν ἤδη πως ἂν χώραν εἶ κατοικουμένην ἀφ' πάντος, καὶ χέρσον ἁπλῶς ὑδάτων ἔρημον. τί γὰρ οὐκ ἂν δυνάμενο καταρθοῦν ἡ θεία τε καὶ παμβασιλικὴ, καὶ αἰωπάτω φύσις;

Ὡσὶ σημεῖον ἀπὸ ὄρους ἀρθῇ, ὡς σάλπιγγος φωνὴ, ἀκουσὸν ἔσαι.

Οἱ τ' τακτικὴν ἡγεμόνευοι, κτ' τ' τῦ πολέμου χειρὸν ἐν γηλόφοις ἱσάντες τινὰς, αἴρεσθαι πλησίοις ποιοῦσι σημεῖον. ἢ σεῖσθημα τῦτο τῇ στρατιᾷ γὰρ πρόγμασι σύναρσις. κέχρηται δὲ ὃ ταῖς ἀφ' σαλπίγγων φωναῖς, ἢ ἀφανισάντες ὅλη

ὃ μάχεσθαι κατὰ τίνα σεσωσθη ῥυθμὸν, ἢ καὶ ἀφι- A
στάντες ἂν πολέμου κατά γε ὃ αὐτοῖς δοκεῖν ἔχειν δο-
κοῦσιν. ἔστι τοίνυν καὶ ὃ αἰρόμενον ὑψοῦ σημεῖον ὀπτι-
σημότατον. ἐφήκασι γὰρ εἰς ὄσους οἱ τῶν ὁρᾶν εἰω-
θότες, καὶ μιᾷ τε ἁπασι τοῖς κατὰ τὸ μάχιμον ἐξά-
κουστος καὶ σαφὴς ἡ τῶν σαλπίγγων ἠχή. ἔσται τοίνυν,
φησὶ, τὰ Αἰγυπτίων ὃ πάσης γνωσιμώτατον ἔστω
τοῖς ἀποβλέπουσι, ὥστε προσκαλέσασθαι σημείῳ
τινὶ κατὰ τὴν ὀρεινὴν ἐγκρυβέντι. ἔκπυστον γὰρ ἔστω,
καθάπερ ἀμιγὴς τε καὶ σαφὴς τῶν σαλπίγγων ἠχή. ἀπὸ
δὴ τούτων σκοπὸν εἰσόμεθα, καὶ τοῖς ὠφελείας B
ἡμῖν ἔσαν πολλῆς, ὃ κατ' μηδένα τρόπον κατα-
γνῶναι εἰς ὀργὰς τὴν ἀκήρατον φύσιν, ἢ πρώτη τε καὶ
πρώτως ὁρωμένας ἀμὴ δέμις, καὶ τὴν ἐπ' αὐτοῖ
λατρείαν προδιαπυνθάνοις, ἤγειν σεσωτέχοντας
ἀποστάτας, καὶ τοῖς ἐπ' θείαν ὀργὴν, τοῖς ἑαυ-
τῶν συμπλάττοντας τρόπους, κοινωνῆσαι αὐτοῖς τῆς
συμφορᾶς, καὶ τὴν ἴσην τοιμᾶσθαι προδὰ Θεοῦ
δίκην. τοῦτο πεπονθόσιν τοῖς τῶν Αἰγυπτίων οἰκή-
τορας κατίδοι τις ἄν. ὅτε γὰρ τοιμασκευάκα- C
σιν οἱ ἐξ Ισραὴλ, εἶτα σώζειν αὐτοὺς ἐπηγγέλοντο,
κἂν εἰ μὴ βούλοιτο Θεὸς, δίδονται τοῖς ἐχθροῖς
εἰς ὄλεθρον καὶ ἀπώλειαν.

Ὅτι οὕτως εἶπέ μοι κύριος. ἀσφάλεια ἔσαι
ἐν τῇ ἐμῇ πόλει, ὡς φῶς καύματος μεσημ-
βρίας, καὶ ὡς νεφέλη δρόσου ἡμέρας ἀμητοῦ
ἔσαι τοῦ θερισμοῦ.

Σαφὴς μὲν ἡ ἱστορία ὁ λόγος. πλὴν ὀπτι-
δρομάδην ἐρεῦμεν. σέσωκε γὰρ τὰ Ιεροσόλυμα
Θεὸς πολιορκοῦντος αὐτὰ Ραψάκου, καὶ τοι ἀνα-
ρίθμητον τὸ τῶν Ασσυρίων πλῆθος παρεστῶτος. D
σέσωκεν ὅπως. ἐξῆλθε γὰρ ἄγγελος κυρίου, φησὶ,
καὶ ἀπέκτεινεν ἐν τῇ παρεμβολῇ τῶν Ασσυρίων ἐν
μιᾷ νυκτὶ ἑκατὸν ὀγδοήκοντα πέντε χιλιάδας.
ἔσαι τοίνυν, φησὶν, ἀσφάλεια ἐν τῇ πόλει τῇ
ἐμῇ. καὶ ὅτι γέγονα κινδυνεύουσιν ὀπίκουρος ἐγὼ,
δῆλα ἐστὶν ὅτῳ τοῖς ἀπόντα χρόσι γνώσεται. ὡς
ἔστι λαμπρὸν καὶ ἀκμαιότατον ὃ ἐν μεσημβρίᾳ
φῶς. ἡλίου γὰρ μεσημβρίζοντος, καὶ ἀκμαιοτά- E
του ἄνωθεν τῆς γῆς ἐνιέντος τὴν ἀκτῖνα,
πλουσιωτάτῳ φωτὶ τὰ πάντα καταλαμπρύνε-
ται. ἔσαι τοίνυν, φησὶ, κινδυνεύουσιν ἡ παρ' ἐ-
μοῦ δοθησομένη ὃ τιμιωτάτη χάρις τε καὶ ἀσφά-
λεια, ὥσπερ ἂν εἰ καὶ νεφέλη δρόσου ἐν ἡμέρᾳ
ἀμητοῦ τοῦ θερισμοῦ. καὶ τί δὴ βούλεται δη-
λοῦν, ἔρω πάλιν. ἔθος τοῖς ἀμῶσι μὴ πρότερον
τοῖς δρεπάνοις ἐπαφῆναι τὸ σίδηρον, εἰ μὴ πρό
πως προσκατενεχθεῖσα δρόσος, διαφεισέσθαι

cùm (vbi visum est) receptui canunt. A
Est hoc igitur quod fit in sublimi loco, signum illustre. Stant enim in monte, qui hoc factitant: & omnibus qui in prælio sunt, exaudibilis est & clarus tubarum clangor. Erit ergo, inquit, Ægyptiorum casus vbiuis gentium adeò celebratus, vt signo in monte aliquo erecto comparari possit; adeò autem clarus & exaudibilis, vt est sanè tubarum sonitus. Ex his illud intelligemus, idque nobis è re erit, B
vt nullo modo ad iram immortalem exacuamus Naturam: ac vel omnino quæ fas non est admittendo, & eius cultum auersando, vel cum desertoribus & apostatis conspirando, mores hominum diuinæ iræ obnoxiorum imitando, in societatem cum ipsis calamitatum veniamus, & pares pœnas diuinitùs luamus. Hoc vsu veniisse Ægypti incolis videre licet. Offendentibus enim Israelitis, atque adeò istis promittentibus seruare eos, etiam Deo volente, de- C
duntur hostibus in exitium & interitum.

Quia sic dixit mihi Dominus: Securitas erit in mea ciuitate, velut lux ardoris in meridie, & velut nubes roris in die messis ante messem.

Aperta est hæc historia, attamen cursim commemorabimus. Seruauit nempe Hierosolyma Deus, cúmque obsideret Rhapsaces, & innumerabili Assyriorum multitudine circumsideret, tamen conseruauit. Egressus est D
enim angelus Domini, inquit, & interemit ex castris Assyriorum vna nocte centum octoginta quinque millia. Erit ergo, inquit, in ciuitate mea securitas. Quòd autem ego periclitantibus fuerim adiutor, hinc perspicuum fiet vbiuis gentium: quia lux meridiana, clarissima est fortissima. Sole nimirum sub meridiem lucente, & desuper in terrestria radium intensissimum emittente, ditissimo & copiosissimo lumine collustrantur omnia. Erit proinde, E
inquit, periclitantibus gratia & securitas quæ tum à me dabitur, perinde vt nubes roris in diebus messis ante messem. Quid autem demonstrare velit, deintegro repetam. In more est metentibus, non antè spicis admouere ferrum, quàm ros demissus meliorem

culmum & tactu faciliorem efficiat. Illud igitur in votis est maximè, vt scilicet ros diuinitùs descendat. Itaque securitas hæc diuinitùs Hierosolymitanis fuit ter desiderabilis & optabilis, quemadmodum profectò in diebus messis ros ante messem.

Quando consummatus fuerit flos, & immatura vua effloruerit, florem germinans immaturè, & auferet racemulos paruos falcibus, & sarmenta auferet, & abscindet & relinquet simul volucribus cæli & bestiis terræ. Et congregabuntur super illos volatilia cæli, & omnes bestiæ terræ eò venient.

Difficilis est admodum, nec parum obscura horum verborum sententia, & ipsa prætereà dictionis compositio, at, quoad licuerit, conabor expedire. Transfert ergo orationem velut à scientia agricolarum. Moris enim illis est, quando vitis botros efloruisse viderint, & iam vuarum speciem habere, redundantes propagines amputare, & minutos racemulos superfluè appensos, & maioribus interseritos falcibus resecare, vt fœcundiorem succum maiores botri percipientes fructum possint fundere. Tale quiddam fecisse dicit vniuersitatis Deum, siue de Assyriis siue etiam de Ægyptiis: nec enim satis aperta est oratio, quibus maximè congruat. Si quis ergo malit intelligere velut vnam vitem, Assyriorum multitudinem, quæ sanctam Vrbem obsidione pressit: dicimus inuenire nos posse magnam in ea botrum significari, scilicet eum qui regio solio splendescens cum reliquis non periit, sed euasit ille quidem, cætera autem turba velut ordinem ac seriem pusillorum racemorum occupans, consumpta est, & paratissimus Domini gladius quasi falx quæpiam eos velut superuacaneos surculos detondit. Ceciderunt enim, vt dixi, angeli manu extincti, & fuerunt cadauera eorum, deliciæ animantibus agri & volatilibus cæli. Sin de Ægyptiis velis hæc dici, intelliges Assyrios dum eam populati sunt, non stirpitus omnem, non funditus internecioni dedisse, sed domicilia hinc inde spartim, & victos velut paruos racemulos gladio percussisse, ad Dei misericordis iras

A αὐτοῖς τ καλάμιλλα ἐργάσηται. ἐν δὲ τῇ τοιγαροῦν τ χρῆμα αὐτοῖς, ὃ καθῆσθαι φημί, τῶν θεοῦ τὴν δρόσον. τερπόντως οὖν τοῖς ἐν τοῖς Ιεροσολύμοις ἡ τοῦ θεοῦ γέγονεν ἀσφάλεια, καθάπερ ἀμβλὺ καὶ ἡ δρόσος ἐν ἡμέρᾳ ἀμητοῦ πίπτουσα τοῦ τ θερισμοῦ.

Οταν συντελεσθῇ τάχος, καὶ ὁμφαξ ἀνθήσῃ ἄνθος ὁμφακίζουσα, καὶ ἀφελῇ τὰ βοτρύδια τὰ μικρὰ τοῖς δρεπάνοις, καὶ τὰς κληματίδας ἀφελῇ, καὶ καταχθῇ καὶ καθαλῇ ἅμα τοῖς
B πετεινοῖς τ οὐρανοῦ καὶ τοῖς θηρίοις τῆς γῆς. καὶ συναχθήσεται ἐπ' αὐτοῖς τὰ πετεινὰ τ οὐρανοῦ, καὶ πάντα τὰ θηρία τῆς γῆς ἐπ' αὐτὸν ἥξει.

Δυσχερὴς μὲν λίαν καὶ δυσκατανόητος ὁ μετρίως τ προκειμένων ὁ νοῦς. καὶ αὐτὴ ἡ τοῦ τόνου τ λέξεως ἡ συνθήκη. πλὴν ὡς ἔνι διϊπεῖν πειρώμεθα. ποιησάμενοι οὖν ὡς ἀπὸ τ τ γεωργῶν ὁρμώμενοι τ λόγον. ἔθος γὰρ ἐκείνοις ὅταν τ ἀμπέλου λοιπὸν ἔξαν θησαυρίζωσι τοὺς βότρυς θαλάσσοντα, καὶ ἤδη πως τ τῶν ὁμφάκων ἐχόντας εἶδος,
C ἀποκείρειν μὲν τὰς περιττὰς κληματίδας, & τὰ μικρὰ τ βοτρυδίων περιττῶς τοῖς μείζοσι πεπρηπισμένας δρεπάνοις ἀποτέμνειν, ἵνα καὶ ἐμφιμωτάτῳ ἰκμάδα δεχόμενοι τ βοτρύων οἱ μείζους τελεσφορίας δώωσιν. τοιοῦτόν τι πεποιηκέναι, φησὶν, ὁ τ ὅλων θεός. ἢ ὅτι γε τοῖς Ασσυρίοις, ἤγουν καὶ ὅτι τοῖς Αἰγυπτίοις. ἀγλῶττοι λίαν ἀναργὴς ὁ λόγος, καὶ πίνων δὲ ἴσοι & φέροιτο παρεπωδίσειεν. φαμὲν δὴ ὅτι εἴτις ἔλοιτο νοεῖν, ὡς ἀμπελον μίαν, τ τ Ασσυρίων πλῆθος, τ πολιορκήσασαν τ τ ἁγίαν πόλιν· δύρησο-
D μὲν ὅτι ὁ μέγας ἐν αὐτῇ νοούμενος βότρυς, τοῦτ' ἔστιν, ὁ τοῖς τ βασιλείας ἄνθεσι ἐκλελαμπρυσμένος, & σὺν δόλῳ λοιπὸν τοῖς ἑτέροις, ἀλλὰ σέσωσται μὲν αὐτὸς, δεδαπάνηται δ' ὡς ἂν τάξει τῶν μικρῶν βοτρύων ἡ ἑτέρα πληθύς, καὶ οἷς τ περιττῶν κλημάκων δίκην καθάπερ τινὶ δρεπάνῃ περιέκειρεν αὐτοὺς ἡ ἐμπαντὸς μάχαιρα τ κυρίου. πεπλώκασι γὰρ, ὡς ἔφην, ἀγγέλου χειρὶ δαπανώμενοι, καὶ γεγόνασιν αὐτῶν τὰ πτώματα τροφὴ τοῖς θηρίοις & ἀγροῦ, & τοῖς πετεινοῖς & οὐρανοῦ.
E εἰ δ' οὖν τις βούλοιτο καὶ ἐπὶ τοῖς Αἰγυπτίοις εἰρῆσθαι λέγειν αὐτὰ, σύνισθι ὅτι καταδηλοῦσθαι αὐτῷ οἱ Ασσύριοι, οὐχ ἁρδὸν ἅπασαν, οὔτε μὴν ὁλοθερῶς ἀνῆλθον, ἀλλ' οἷς μὲν κατὰ βοτρυδίοις τοῖς κατ' τόπους σύνοικείας, ἢ κώμης ἐπαφιέντες τῇ μαχαίρᾳ, σύνεμέτρησαν τοῖς θυμοῖς τ φιλοικτίρμονος θεοῦ, παιδεύοντος μὲν

τοὺς προσκρούοντας, κολοβοῦντος ὁ πολλάκις τὰς δίκας, καὶ οὐκ εἰς ἄπαν ἐᾶντος ἀπόλλυσθαι τοὺς παιδευομένους.

Ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ αἰνεχθήσεται δῶρα κυρίῳ Σαβαὼθ ἐκ λαοῦ τετιλμένου καὶ τεθλιμμένου. καὶ ἀπὸ λαοῦ μεγάλου ἀπὸ τῶν νεῶν καὶ εἰς τὸν αἰῶνα χρόνον. ἔθνος ἐλπίζον καὶ καταπεπατημένον, ὅ ἐστιν ἐν μέρει ποταμοῦ τῆς χώρας αὐτοῦ, εἰς τὸν τόπον οὗ ὄνομα κυρίου Σαβαὼθ ἐπεκλήθη ὄρος Σιών.

Τὰ ἐν τῷ πολέμῳ συμβησόμενα καὶ καθ' ἑαυτοὺς Αἰγυπτίων δήμοις οὐ μάλα διάφορος, δηλοῖ μυηθεὶς ὁ μὴ τὸν τῆς θεοῦ ἐπιστροφῆς, ὅτι τὸ ἀρχαῖον τῆς ἀπάτης ἀχλὺν, τὸ τῆς διανοίας ὄμμα ἀποπεμψάμενοι, καὶ τὰς τῶν εἰδώλων λατρείας ἐρρῶσθαι φράσαντες, βαδιοῦνται πρὸς τὰ ἀμείνω, καὶ τὸν μὲν φύσει καὶ ἀληθῶς ὄντα θεὸν, καὶ τὸν ὅλων δημιουργὸν καὶ κύριον ἐπιγνώσονται, μεταποιηθέντες οἷον ὡσεὶ πρὸς νέαν ζωὴν, καὶ ἀπόλεκτον ζωὴν, καρποφορήσουσι τῷ θεῷ τὰ ἐφ' οἷς αὖ εἶεν δόκιμοι. καὶ πάντος ἐπαίνου μετοὶ, καὶ οἷς δῶρα προσκομίσουσι τὰ εἰς ὁσμὴν εὐωδίας τῷ θεῷ, τὴν πίστιν, τὴν ἐλπίδα, τὴν ἀγάπην τετιλμένον ὁ αὐτὸν ὀνομάζει λαὸν, δηλοῖ δὲ πλείστων ὅσων ἐπομένην ταλαιπωρίαν, τὰ ἐκ τῆς θείας ὀργῆς ἐπομένατα. καὶ πρὸς γε τούτῳ καὶ τετιλμένον. τάχα που τὴν εἰς τὰ ἀμείνω μετάστασιν αὐτῶν δηλοῖ τούτου δηλοῦν. ὃ γὰρ τοι φυτὸν μεταμοχεύεται, καὶ βούλεται δ' ἐκ αὐτοῦ ἀποτετιλμένου, μεταχωρεῖ πρὸς ἕτερον. γεωργίας ὁ τὸ ἄριστος ἐστὶ ὁ τρόπος τοῖς εἰωθόσι γεωπονεῖν· ὅτω καὶ τὴν ἐν πλάναις ὁ νοῦς, μεταβουλεύεται, τρόπον τινὰ, τὴν μὲν ἀρχαίας ἀπάτης οἷς ἐκτετιλμένος, ἐμφυτεύεις δὲ πρὸς ἑτέρας ἐπιστήμας, καὶ πρὸς γε τούτοις σοφίας καὶ γνῶσιν τὴν θεοῦ χρυσᾶν, μᾶλλον δὲ καὶ ἀστεικέστερον τὴν ἀρχαίας ἐν ἀμείνοσιν. καρποφορήσει δὲ αὐτοῖς εἰς τὸν αἰῶνα χρόνον, τοῦτ' ἔστι, διηνεκῶς, ὁ διὰ παντὸς τινος μεταξυμβησομένης. ἀεὶ δὲ μᾶλλον καὶ μέχρι πάντος. τοιγάρτοι καὶ μέχρι αὐτὸν ὀνομάζει λαόν. ἢ ὃ πολύχρων αὐτοῦ διὰ τούτου σημαῖνων, ἢ ὅτι γέγονεν δόκιμος κεκλημένος διὰ πίστεως τὴν εἰς Χριστόν. οἱ γὰρ τοὺς ἄλλους ἅπαντας νικῶντες ποτὲ, πρὸς τὰ τῆς εἰδωλολατρείας ἐγκλήματα, νῦν εἰσὶν πολλῶν ἀμείνους καὶ σοφώτεροι, καὶ ἀκμαιοτάτην ἔχοντες τὴν εἰς Χριστὸν ἀγάπην, καὶ τὴν εἰς πᾶν ὁτιοῦν τῶν ἀγαθῶν εὐτολμίαν. ὃ γὰρ ἐπλεόνασεν ἡ ἁμαρτία, φησὶν,

A se attemperantes, qui castigat quidem offensantes, sæpe tamen pœnas abrumpit, nec prorsus interire sinit eos qui castigantur.

In tempore illo adducentur munera Domino Sabaoth à populo afflicto & auulso, & à populo magno, deinceps & in æternitatem. Gens sperans & conculcata, quæ est in parte fluuii regionis eius, in loco vbi nomen Domini Sabaoth inuocatum est mons Sion.

B Cùm ea quæ in bello euentura erant olim Ægyptio populo, pulcherrimè edisseruerit, mentionem facit deinceps etiam conuersionis ad Deum, & quòd pristina erroris caligine ab oculis animi ablegata, & idololatriæ vale dicto, ad meliora se conferent, & natura & verè Deum & vniuersitatis opificem Dominum agnoscent, & diuertentes velut ad nouam quampiam & selectam vitam, fructificabunt Deo in his, quibus esse possunt accepti, & omnibus C abundantes laudibus, & quasi munera adducent in odorem suauitatis Deo, fidem, spem, charitatem. Afflictum autem nominat eum populum, quippe quòd plurimas sustineant calamitates, & diuinæ iræ vim subeant. Ad hæc Euulsum dicit: fortassis transitum eorum ad meliora inde designans. Planta enim viuiradices emittit, & fundamento suo euulsa, transit ad alterum. Hæc agriculturæ optimæ species quædam est apud agri- D colas: sic etiam animus eorum qui in erroribus versantur, transplantatur quodammodo, à veteri seductione tanquam reuulsus, & in aliam mentem ad alia studia aliamque cognitionem præstantem, imò antiqua incomparabiliter meliorem, traducta ac insita. Vt fructificent in æternitatem, id est, continenter, nulla interruptione, nulla remora interueniente, imò verò semper & vsque in om- E nem perpetuitatem. Quare & magnum eum populum nominat, vel fœcunditatem eius latè fusam inde signans, vel quòd probatus extiterit, per fidem, quæ est in Christum, vocatus. Qui enim alios omnes idololatriæ scelere olim superarunt, nunc præstantiores sunt multis & prudentiores, & intensissima in Christum charitate, & ad omnia bona fortitudine ac fidentia præditi. Vbi enim abundauit peccatum,

superabundauit

superabundauit gratia. Vbi ergo fructum ferent? In loco, inquit, vbi nomen Domini Sabaoth inuocatum est mons Sion, id est, in monte Sion, vbi inuocatum est nomen Domini Sabaoth. Vnde significat ecclesiam, magnum & spiritalem montem: nihil enim in ea humile, non protrita aut proiecta dogmata, sed quicquid est magnum & excelsum, vera scilicet Dei cognitio, & illustris, Seruatoris nostri mysteriorum patefactio. Sion autem montem nominat sæpenumero diuinitùs inspirata scriptura, ecclesiam Christi, velut à prima nomen habens spiritualiter, verior Sion, id est, excelsa & specula. Interiectum est deinde in medio illud: Gens sperans & conculcata, quæ est in parte fluuii regionis eius. Cœpit enim Ægyptiorum conuersio ad Deum à quadam regionis parte vltra fluuium sita, vt Rhinocoruretarum, vel vnam aliquam ciuitatum quæ inibi sunt, intelligas. Dicit enim in subsequentibus, in Visione Ægypti: Die illa erit altare Domino in regione Ægyptiorum, & columna ad terminum eius Domino. Et erit in signum Domino, & in æternum tempus in regione Ægypti. Conculcata verò est, quasi belli calamitatibus attrita & contusa: Sperans autem, quoniam postea in Christo spem fixit, eiúsque iugo ceruicem submisit, eique seruiit, & pietatis mores quasi fructus protulit.

A ἐπαφεθείσεται ἡ χάρις. ποῦ οὖν καρποφορήσουσιν; εἰς τὸν τόπον, φησὶν, ὃ τὸ ὄνομα κυρίου Σαβαὼθ, ἐπεκλήθη ὄρος Σιών. τοῦτ' ἔστιν, εἰς τὸ ὄρος τὸ Σιών, ἔνθα αὐτὸ ἐπικληθεῖν τὸ ὄνομα κυρίου Σαβαὼθ. σημαίνει δὲ διὰ τούτου τὴν ἐκκλησίαν, τὸ μέγα καὶ νοητὸν ὄρος, οὐθαμαλὸν γὰρ οὐδὲν ἐν αὐτῇ. ἀλλ' οὐδὲ τὰ πεπατημένων δόγματα, ἀλλ' εἴτι μέγα καὶ ὑψηλόν, ἡ περὶ Θεοῦ τε κατ' ἀλήθειαν γνῶσις δηλονότι, καὶ δήλωσίς τε καὶ μόλις φῶς, τοῦ τε σωτῆρος ἡμῶν μυστηρίων. Σιὼν δὲ ὄρος ὀνομάζει πολλάκις ἡ θεόπνευστος γραφὴ τὴν ἐκκλησίαν Χριστοῦ, ὡς ἀπὸ γε τῆς πρώτης ὀνομάζουσα νοητῶς τὴν ἀληθεστέραν Σιών, ὅ ἐστιν ὑψηλὴ καὶ σκοπευτήριον. παρεμπέρισσαι δὲ μέσου τὸ ἔθνος ἐλπίζον καὶ καταπεπατημένον, ὅ ἐστιν ἐν μέρει πολέμου ἡ χώρας αὐτοῦ. ἤρξατο γὰρ ἡ τῶν Αἰγυπτίων ἐπιστροφὴ πρὸς Θεὸν ἀπό τινος μέρους τῆς χώρας κειμένης ἐπέκεινα τοῦ ποταμοῦ. ἵνα νοῇς τῆς Ρινοκορουρητῶν, ἤγουν τῶν αὐτόθι πόλεων μίαν. λέγει γὰρ ἐν τοῖς ἑξῆς, ἐν τῇ ὁράσει τῆς Αἰγύπτου. τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, ἔσται θυσιαστήριον τῷ κυρίῳ ἐν χώρᾳ Αἰγυπτίων, καὶ στήλη πρὸς ὅριον αὐτῆς τῷ κυρίῳ. καὶ ἔσται εἰς σημεῖον κυρίῳ. καὶ εἰς τὸν αἰῶνα ἐν χώρᾳ Αἰγύπτου. καὶ πεπατημένον μὴ ὡς σεσυντετριμμένον ταῖς ἐν τῷ πολέμου συμφοραῖς. ἐλπίζον δὲ, ὅτι καὶ αὐτὸ πεποίηται τὴν ἐλπίδα λοιπὸν ὅτι Χριστῷ, καὶ τοῖς ὑπ' αὐτῷ ζύγλαις ὑπωΐσχε τὸν αὐχένα, καὶ δεδούλευκεν αὐτῷ, καὶ τοῖς τῆς εὐσεβείας κεκάρπικε τρόποις.

B

C

D

EIVSDEM TOMVS QVARTVS.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΤΟΜΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ.

Visio Ægypti. Cap. XIX.

E

Ορασις Αἰγύπτου.

Ecce Dominus insidet nubi leui, & veniet in Ægyptum, & concutientur manufacta Ægypti à facie eius, & cor eorum deficiet in ipsis.

Quomodo Ægyptiorũ regio seruata fuerit, & ad pietatẽ quasi illaqueata, per fidem videlicet Christianã, quantumuis multorũ deorũ cultrix, & erroris morbo prodigiosè affecta, docere nititur hisce verbis propheta. Erant etenim tanquam

Ἰδοὺ κύριος κάθηται ἐπὶ νεφέλης κούφης, καὶ ἥξει εἰς Αἴγυπτον. καὶ σαλευθήσεται τὰ χειροποίητα Αἰγύπτου, ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ. καὶ ἡ καρδία αὐτῶν ἡ τηκομένη ἐν αὐταῖς.

Τίνα δὴ τρόπον ἡ τῶν Αἰγυπτίων σέσωσται χώρα καὶ σεσαγεύθηται πρὸς εὐσέβειαν, δι' πίστεως δὲ δηλονότι τῆς ἐν Χριστῷ, καίτοι πολύθεος καὶ ἐκτόπως νοσοῦσα τὴν πλάνην, πειρᾶται διδάσκειν ὁ προφήτης ἐν τούτοις. ἦσθμι μὲν γὰρ οἰόμενος ἐν

σκότῳ βαθεῖ, τ̃ μὴ φύσ῀ Θεὸν κ̀ ἀληθῶς ὄντα τ̃ ὅλων δημιουργὸν Ϲ κύριον ἠγνοηκότες πάντελῶς, ἀπάτωντες ἑ τῇ κτίσει τ̃ σέβας. κ̀ τ̃ ἔτι τούτου πρ̃ βλασφημώτερον, τεχνουργοὶ τ̃ ἰδίων δυσδαίμονες Θεῶν. κ̀ πολύμορφον εἰδώλων ἐσμὸν ἐν τοῖς τεμένεσιν ἔχοντες, ὡς κ̀ ζώων ἀλόγων ἀναπλάττειν τύποις, κ̀ βωμοὺς ἱστάντας καταθύειν αὐτοῖς. ἔδει τοίνυν πλεονα ζύσης ἐν αὐτοῖς ἁμαρτίας, ὑπερπερισσεύσαι τ̃ χάριν, κ̀ τοῖς οὕτως ἐχθίστως νενοσηκόσι βοηθεῖν ἐπιφοιτᾶν τ̃ ἰατρόν, κ̀ τοῖς τ̃ καρδίαν κατεσκοτισμένοις τ̃ θεῖόν τε κ̀ οὐράνιον ἀναφαίνειν φῶς. ἰδοὺ τοίνυν, φησὶ, κύριος καθήται ἐπὶ νεφέλης κούφης, κ̀ ἥξει εἰς Αἴγυπτον. ἀλλὰ τί αὖ βούλοιτο πρ̃ βλασφημεῖν ὅ ἐπὶ νεφέλης κούφης ὁρᾶσθαι τ̃ κύριον, φέρε λέγωμεν ὡς ἔνι . . . . . εἰς νεφέλιον τ̃ ἁγίαν τ̃ κυρίου σάρκα, τοῦτ' ἔστι, τὸν ἐκ τ̃ παρθένου ληφθέντα ναόν. κ̀ νεφέλη παρφερόμενοι, δηλοῦσι τ̃ ἀπηλλάχθαι πάσης ποιᾶς κινήσεως κ̀ ἐπιθυμιῶν τ̃ γεωδεστέρων, αἴρωνται κ̀ ὥσπερ ὑψοῦ. πρέπον γὰρ ἀληθῶς κ̀ ἀπάσης γεώδους ἀκαθαρσίας ἀπηλλαγμένον ὅ ἅγιον σῶμα, τ̃ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ. ἕτεροι δὲ αὖ κούφιον ὠνόμασαν νεφέλιον ἐπαφλήθασι τὴν ἁγίαν παρθένον. οἶμαι ἑ ἔγωγε πάσης ποιᾶς κ̀ ἑτέρων ἡμῖν ἐννοιῶν ἐπισημαίνεσθαι πλάτος, ὅ ὅτι νεφέλης κούφης καθῆσθαι λέγει αὐτόν. πολυτρόπως μὲν γὰρ οἱ μακάριοι προφῆται τ̃ τ̃ Θεοῦ δόξαν κατοπτεύσαντες, γεγράφασι τὰς ὁράσεις. ὁ μὲν γὰρ Ησαΐας ὅτι θεσπίσιον κ̀ ἐπηρμένον τεθεᾶσθαι φησὶ τ̃ κύριον Σαβαώθ, πρεσβευτῶν ἐν κύκλῳ τ̃ αὐτοῦ πάντων δυναμένων λογικῶν, ὑμνολογούντων τε αὐτὸν, πλήρητε τ̃ λεγόντων τ̃ θρανὸν κ̀ τ̃ γῆν τ̃ δόξης αὐτ̃. ὁ δέ γε πάνσοφος Δανιὴλ παλαιὸν ἡμερῶν ὅτι θρόνον καθίζει. χιλίας τε χιλιάδας λειτουργεῖν αὐτῷ διατείνεται, κ̀ μυρίας μυριάδας πρεσταναι φησί. τεθεᾶσθαι δ' Ϲ ὡς υἱὸν ἀνθρώπου μετ̃ τ̃ νεφελῶν ἐρχόμενον, κ̀ τὰ τούτοις τέθεικεν ἑφεξῆς. Ιεζεκιὴλ δ' ὁμοίως, στερέωμα, φησὶν, ἴδεν, ὑπεστειμένων τῷ Σαραφείμ. ὅτι θρόνον δ' ἀνθρώπου τεθεᾶσθαι, ἤτοι εἶδος ἀνθρώπου, ὅ τὰ μὲν ἄνω φησὶν ἠλέκτρῳ πρεπωδέστατα, ὅ γε μὴν ἀπ' ὀσφύος εἰς πόδας ὡς ὅρασις πυρός. ἑκάστῃ δὲ τῶν τοιούτων ὁράσεων, ἔμφασίν τινα δόξης τ̃ θεοπρεποῦς, Ϲ μυστηρίου τ̃ κατ' Χριστὸν, ἀστείως ἡμῖν ὑπαινίσσεται, ὥστε οὖν ὧδέ ὅ κωλύον κἀν τούτῳ νοεῖν, ὅτι νεφέλης κούφης τεθεᾶσθαι τ̃ κυ-

A profundis tenebris obruti, naturæ Deum & verè vniuersitatis architectum & Dominum prorsus ignorantes, creaturæ venerationem attribuentes, & quod adhuc absurdius est, suorum deorum artifices esse deprehendebantur, & multiplicia idolorum examina in delubris habere, & animantium ratione carentium figuras effingere, & erectis altaribus, illis sacrificare. Oportuit ergo abundante in illis peccato, superabundare gratiam, & tam infenso morbo laborantibus, illucescere medicum, & corde obtenebratis diuinum lumen atque cœleste inelarescere. Ecce igitur, inquit, Dominus residet in nube leui, & veniet in Ægyptum. Quid autem sibi vult in nube leui conspici Dominum? Age dicamus quoad poterimus. Quidam interpretes leuem dixerunt esse nubem, sanctam Domini carnem, id est, ex Virgine sumptum templum, quod propterea forsan nubi conferunt, quod à terrenis motionibus ac cupiditatibus liberetur, & sursum velut ac in altum euoler. Est enim omnino purissimum omnique terrestri immunditia liberum, ac immune sanctum corpus omnium nostrûm Seruatoris Christi. Alii rursus leuem nominari nubem autumarunt sanctam Virginem. Equidem censeo alterius cuiusdam sensus amplitudinem nobis subindicari, dum eum dicit nubi leui insidere. Multifariam enim beati prophetæ maiestatem Domini conspicati visiones conscripserunt. Esaias enim in solio celso & eleuato dicit conspectum esse Dominum Sabaoth, supremis potestatibus ratione præditis vndequaque circunstantibus, ac hymnos illi cantantibus, cælúmque ac terram maiestate eius repleri dicentibus. Sapientissimus item Daniel antiquum dierum in solio collocat, ac mille millia ei ministrare contendit ac mille myriadas circunstare asserit, & visum esse quasi filium hominis in nubibus venientem, aliáque posuit deinceps his consentanea. Ezechiel similiter firmamentum se ait vidisse: Seraphim subiectis, ac in throno hominem esse visum, seu speciem hominis, cuius superna electro dicit esse similia, à lumbo autem ad pedes vsque quasi aspectum ignis. Quibus visionibus singulis, manifestatio quædam & effigies diuinæ maiestatis, & mysterii de Christo, eleganter nobis subindicatur. Nihil igitur obstat etiam in hoc Christum in leui nube conspectum intelligere,

Esai. 6.

Ezechiel

imò commodissimè fiet hoc & necessariò. Etenim nubes typum pluuiæ & roris spiritualis, ipsiusque salutaris lauacri nobis plenè repræsentat. Siquidem beatus Paulus sanguine Israeliticeo ortos in nube & in mari dicit fuisse baptizatos, & vastam illam solitudinem transeuntibus, interdiu nubes impendebat, noctu columna ignis præcedebat. Quo vtroque descriptus est Christus, seu de ipso mysterium, nempe illa in fide & sacrosancto baptismate iustificatio & sanctificatio. Decebat itaque Dominum, cùm ad emundationem & mutationem Ægyptiorum se conferret, diuino scilicet & spirituali more, in nube leui apparere. Non enim fieri aliter poterat, vt macula animis peccantium aspersa abstergeretur, nisi sancto baptismo, cuius figuram nubem esse statuimus. Porrò leuis nubes non sanè abs re nominatur. Nam baptismo tingimur, vt repudiemus & abnegemus peccatum, & impietate ceu vere intolerabili onere reiecta, alati quodammodo inde efficiamur, & quæ supra sunt cogitare, & corda in alto fixa & intenta habere discamus. Illud verò, Considêre in nube Christum, hoc puto demonstrare: sessio vel requiem nobis innuit vel potestatem. Christus itaque non in legali cultu requiescet vnquam, sed potius in ea quæ est per sacrum baptisma perfectione. Sic etiam regnum in res terrenas obtinuit. Concutientur deinde, inquit, manufacta Ægypti à facie eius. Exhibito enim iam sacro baptismate, & Christo deinceps irradiante, inueterati erroris ludicra obscurari & euanescere, & diaboli laqueos perfringi, omnino est necesse. Irretiuit autem, vt sic dixerim, omnem gentem genusque omne ad interitum, & exitium, maximè verò præ cæteris Ægyptios. Erant quippe præter cæteros superstitiosissimi, & quidem Persas ipsos Assyriosque errore vicerunt, scriptura videlicet inspirata diuinitùs de ea regione dicente, eam esse terram sculptilium. Dicit porrò, cor Ægyptiorum defecturum nimirum, vt ego quidem existimo, cedet Euangelicæ prædicationi, vt primas ferat & euincat, etsi olim cum Deo bellauerit, & veritati obstiterit: Talem esse Pharaonem ma-

A εἶον, χεῤῥωδέσαπά τε ἢ αἰαλαχάω. ἀποπληρεῖ γὰρ ἡμῖν ἡ νεφέλη τύπον ὑετῶτε ἁ δρόσου πνευματικῆς, ἢ αὐτὸ ἢ τὸ σωτηρίω βαπτίσματος. καὶ γοῦν ὁ μακάριος Παῦλος, ὅτι ἐξ αἵματος Ισραὴλ βεβαπτίζθαι φησὶν ἐν τῇ νεφέλῃ, καὶ ἐν τῇ θαλάσσῃ. ἐπήρτητο δὲ τ βαθεῖαν ἐκείνην διαπερωμένοις ἔρημον, ἐν ἡμέρᾳ μὲν ἡ νεφέλη. παρηκολούθει δὲ καὶ νυκτὶ στύλος πυρός. ἐγράφετο δὲ δι' ἀμφοῖν ὁ Χριστὸς, ἤτοι τὸ ἐπ' αὐτῷ μυστήριον, ἤγουν ὡς ἐν πίστει τε καὶ ἁγίῳ βα-

B πτίσματι, δικαίωσις καὶ ἁγιασμός. ἔδει γοῦν ὅπῃ καθάρσεώς τε καὶ μεταβολῆς ἵστατο τὸν κύριον τῶν Αἰγυπτίων, θεοπρεπῶς δὲ δηλονότι καὶ νοητῶς, ὅπῃ νεφέλης ὀρᾶσθαι κούφης. οὐ γὰρ ἄλλως ἑτέρως ἀποσμήχεσθαι τῆς τῶν πλανωμένων ψυχῆς τὴν ἐντεταγμένην αὐτῇ κηλῖδα, μὴ οὐχὶ διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος. οὗ καὶ εἰς τύπον τὴν νεφέλην εἶδος ἐξομοῦσθαι. κούφη δὲ ἡ νεφέλη καὶ μάλα εἰκότως ὠνόμασται. βαπτιζόμεθα γὰρ εἰς ἀπόθεσιν ἁμαρτίας, καὶ οἱονεί τι δυσβάστακτον ἀληθῶς φορτίον ἀποτιθέμενοι τὴν ἀσέβειαν, ἀνωτέρω τε ἔτι φερόμεθα καὶ διὰ τοῦτο γινόμεθα, καὶ τὰ ἄνω φρονεῖν, καὶ τὰς καρδίας ἔχειν ὑψοῦ μανθάνομεν. τὸ γε μὴν ἐπικαθῆσθαι τῇ νεφέλῃ τὸν κύριον, ἀκούειν οἶμαι δηλοῖ. ἢ κάθησις ἢ ἀνάπαυσιν, ἤγουν ἐξουσίαν ἡμῖν ἐπαινίττεται. οὕτω γὰρ ἐπαναπαύεται Χριστὸς, οὐχὶ τῇ κατὰ νόμον λατρείᾳ ποθέν· ἐν τελειώσει δὲ μᾶλλον τῇ διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος. βεβαιοῦσθαι δὲ οὕτω τὴν ὅπῃ τῆς γῆς. σαθήσεσθαι δὲ φησὶ τὰ χειροποίητα

D Αἰγύπτου ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ. ἀναδεδεγμένου γὰρ ἤδη τοῦ ἁγίου βαπτίσματος, καὶ Χριστοῦ λοιπὸν ἐπιλάμψαντος, πᾶσά πως ἀνάγκη, τὰ τῆς ἀρχαίας ἀπάτης ἀφανίζεσθαι παίγνια, καὶ τὰς τοῦ διαβόλου παγίδας ὀρᾶσθαι σπουδῇ διαφθειρομένας. σεσαλεύσθαι δὲ φησὶ τοὺς ὅλεθρον, καὶ ἀπώλειαν, ἅπαν μὲν, ὡς ἔπος εἰπεῖν, ἔθνος τε καὶ γλῶσσαν, μάλιστα δὲ τῶν ἄλλων τοὺς Αἰγυπτίους. δεισαιμονέσατοι γὰρ γεγόνασι παρὰ τοὺς ἄλλους, καὶ πάχα που νικῶντες ἐν

E πλείστῃ Πέρσας τε καὶ Ασυρίους. καίτοι τῆς θεοπνεύστου γραφῆς, περὶ τῆς ἐκείνων λεγούσης χώρας. ὅτι γῆ γλυπτῶν ἐστιν. πεπηδήσεσθαι δὲ τὴν καρδίαν τῶν Αἰγυπτίων φησὶν, τοῦτο χωρήσασθαι ὡσεὶ οἶμαι τὸ χεῖρον αὐτοὺς νικᾶν τοῖς Εὐαγγελικοῖς κηρύγμασι, καίτοι πάλαι θεομάχην οὖσθμ, καὶ τοῖς τῆς ἀληθείας ἀντεξάγουσθμ λόγοις. ἁρήσομεν οὖν τὸν Φαραὼ τοιοῦτον ὄντα Θ-

χερόμω, ϗ σφραγίσαντες, καθίεσαν εἰς τ θάλασσαν, τελεταί τινας ἐπ' αὐτῷ ποιησάμενοι. ϗ ὡς γε ἔφασκον, αὐτομάτως εἰς βίβλον ἀπεκομίζετο ϗ φανερὰς τὸ ἔτους ἡμέρας. ὃν δὴ ϗ ἀποδεξάμεναι γυναῖκές τινες τ Ἀφροδίτης φίλαι, εἶτα λαβοῦσαι τ ὀθόνιον ἐπαύοντο τὸ θρήνου, ὡς νύμφιόν ποθεν τ Ἀφροδίτης τὸν Ἀδωνίδος. Διαγγελᾶ τοίνυν ὁ θεσπιτικός ἡμῖν λόγος, ὡς εἰδωλολάτρας ποτὲ ϗ ἀνοσίους, ϗ ἀπατεῶνας, ϗ θεομισεῖς, τοὺς κατοικοῦντας τ γῆν τ ἐπέκεινα ποταμῶν Αἰθιοπίας, ϗ φησίν. ὁ ἀποστέλλων ἐν θαλάσσῃ ὅμηρα, ϗ ὀθονιολὰς βιβλίνας ἐπάνω ὕδατος. ἔπεται γὰρ πάντως ϗ τούτῳ τὸ θᾶσσον καθάπερ ἀμφὶ ϗ ταῖς πτέρυξι τ πλοίων. θᾶσσον γὰρ γῆς πτέρυγες πλοίων, φησίν. ὀκνοῦσι δὲ ἀπὸ κοινοῦ θεσπίζεται τὸ θᾶσσον τῷ ἀποστέλλοντι ἐν θαλάσσῃ ὅμηρα· τοῦτ' ἔστιν, ἐνέχυρα τ ὁμονοίας. ὡς γὰρ Ἀφροδίτης τελοῦντες μυστήριον τοῖς τοιούτοις ἐν βίβλῳ σεσημμένοις, ϗ τ ἴσιν αὐτοῖς νοσοῦσι μανίαν, ἐξέπεμπον τὰς ὀθονιολάς, οὐ πλοίοις ἐνθέντες τὰς ἀποκομιδάς, ἀλλ' εἰς ἐπάνω τ ὕδατος, ὅπερ τὸ χερόμω, καθάπερ ἔφην, ἐν τετοῖς τούτοις. ἵνα γνῶμεν δὲ μύθων ὀδυδότων ϗ γεγηρακότων, ϗ βδελυρίας Ἑλληνικῆς ποιησάμενος μνήμην. ὑπερ γε τ σοφιούσης μόνον τ θεοχειμώνων τ νοῦ. παρόσονται γὰρ ἄγγελοι κοῦφοι θεὸς ἔθνος μετέωρον ϗ ξένον λαὸν ϗ χαλεπόν. τίς αὐτοῦ ἐπέκεινα; ἔθνος αὐέλπιστον ϗ καταπεπατημένον. φθάσας ἔφην ὅτι θεοσκεχρώκασι τοῖς Ἀσσυρίων βασιλεῦσιν, οἱ κατοικοῦντες τ γῆν τ ἐπέκεινα ποταμῶν Αἰθιοπίας. ἐπεὶ γὰρ αὐτοῖσιν ὀθνειρυσίαν τῆς ἐξ Ισραὴλ, ϗ κατεπηγγείλατο μόνον, ἀλλὰ γὰρ ϗ πεπόμφασιν, εἰ ϗ ὤνησαν αὐτοὺς πάντελῶς οὐδέν. οἱ δὲ θεὸς τοῦτο λελυπημένοι, μᾶλλον δὲ πᾶσαν, ὡς ἔπος εἰπεῖν, καταδήσασαν τ Ἰουδαίαν, κεχωρήκασι κατ' τ Αἰγυπτίων, εἰλόν τε ἅπασαν ἀμοχητί, Θεοῦ δόντος αὐτοῖς δυνάμεις κατθυμεγεθεῖν τ τ ἀθετησάντων χρεὼς, ὅθεν δὲ λελυπῆσθαι κατ' Αἰγυπτίων. μέλλοντος τοίνυν καταστρατεύειν τ χώρας αὐτῶν τῷ Βαβυλωνίῳ, δρομαῖοί τινες ἐβαδίζοντο ἐκ τ Ἰουδαίας ἀπαγγέλλοντες αὐτοῖς, τ οὐκ εἰς μακρὰν ἐσομένην ἔφοδον. ϗ περὶ αὐτῶν φησὶν ὁ θεσπίτης· ὅτι παρόσονται ἄγγελοι κοῦφοι, τοῦτ' ἔστι, ταχεῖς, καὶ οἱονεὶ πτηνοί τε ϗ ἐλαφροὶ, κεῖνά τε ϗ ὅτι θύρας ἤδη κεκλημένων τ ἐκ τ πολέμου καταμηνύοντες συμφοράν. ἔθνος δὲ μετέωρον, ϗ ξένον λαὸν ϗ χαλεπὸν, τοὺς Αἰγυπτίους ὀνομάζει. ὃ μετέω-

A obsignatam, in mare demiserunt, quibusdam celebratis ceremoniis: & vt dicebant temerè, & casu in * chartas, iuxta manifestos anni dies referebatur. Quod vbi illæ fœminæ Veneris amicæ vnà cum epistola accepissent: perinde ac si repertus fuisset à Venere Adonis, luctum ponebant. Deridet ergo sermo propheticus nobis velut idololatras impios, seductores, & Dei hostes eos qui terram eam inhabitant. trans fluuios Æthiopiæ, & B inquit: Qui mittit in mari obsides, & epistolas papyraceas super aquam. Hoc etiam omnino sequitur Væ, quemadmodum certè alis nauium. Væ enim, inquit, terræ nauium alis. Quare in commune extendit illud, Væ, ad eum etiam qui mittit in mari obsides, id est, concordiæ ac consensionis pignora. Nam perinde quasi Veneris mysteria celebrarent, eam in papyro colentibus ac pari laborantibus insania, miserunt epistolas, non impositis nauitabellariis, sed velut C super aquas, eò quòd, vti dixeram, eas in vrceolo posuerunt. Coacti sumus, solùm vt verborum intelligentiam declararemus, fabulas putidas & aniles, & Græcam abominationem commemorare. Ibunt enim nuncii celeres ad gentem excelsam, & peregrinum populum & durum. Quis vltra illum? Gens desperata & proculcata. Dixi offendisse reges Assyriorum, eos qui terram trans fluuios D Æthiopiæ habitarunt: quoniam flagitantibus auxilium Israelitis non solùm promiserunt, sed etiam miserunt, etiamsi nihil prorsus illos iuuerint. Hinc illi commoti, postquam vniuersam, vt hoc verbo vtar, Iudæam depopulati sunt, bello Ægyptiis illato, totam terram nullo labore ceperunt Deo illis dante, vt aduersariorum manum expugnarent, eò quòd in Ægyptios concitati fuerint. Proin expugnaturo regionem eorum Babyloniò, E cursores quidam ex Iudæa profecti, non longè abfuturam incursionem pronunciarunt: de quibus propheta: Ibunt nuncii leues, id est, veloces, & velut pennati & agiles, & vicinam ac iam in foribus præsentem belli calamitatem denunciabunt. Gentem excelsam, ac populum peregrinum ac durum, Ægyptios nominat: Excelsam

* αὐτομάτως εἰς βύβλον ἀπεκομίζετο] Sæpe in Byblum perferebatur, Byblus enim charta, tunicæ & vrbs Phœnicum.

& elatam, pro, superbam vel leuem & agilem, & nulli vulneri aut ictui expositam: Peregrinam autem & duram, tanquam rara quadam sæuitia ac inusitata immanitate præditam, quæ hîc non habeat superiorem. Quis enim vltra illum, inquit, pro, Quis adeò leuis & rudis, & imperitus, quis tantam bonis insuetam peruersitatem, exercuit, quantam Ægyptiacus populus. Maximi enim erant cultores idolorum. Quocirca etiam gentem desperatam, & conculcatum populum nuncupat: desperatam, eò quòd eum qui natura & verè Deus est ignorarent: conculcatam autem, quoniam dæmoniorum erroribus animum subditum substratumque habentes, tantùm non pedibus eorum succubuerunt. Quin aliter quod dictum est accipias. Nam dum in manus Assyriorum caderent, omni spe gaudii abiecta, sic proculcati sunt, vt restitui, si fas sit dicere, nunquam possent, quin victorum pedibus subiaccant ac substernantur.

Nunc fluuii terræ omnes, vt regio habitata, incoletur regio eorum.

Commodè etiam modum captiuitatis prædicit. Credebant enim Ægyptiacæ terræ incolæ, se à Babyloniis non posse capi, quia tota eorum regio plurimis & magnis cincta esset fluminibus, & spatiosas ac ingentes paludes haberet. Sunt enim regiones huiusmodi inaccessæ grassatoribus, nec ita ad incursiones opportunæ. At vbi Deus illis succensuit, paratum hoc & facile Babyloniis reddidit. Omni enim aquarum confluxu exiccato, humidam terram effecit equestrem. Hoc arbitror prophetam hic denotare, cùm ait: Nunc fluuii terræ omnes, quasi regio habitata, incoletur regio eorum. Etenim, inquit, illa loca quæ erant nauigabilia semper & humida, erunt eiusmodi tempore belli, vt iam futura sit regio omnino habitata, & terra planè aquis destituta. Quid enim recta & omnipotens & suprema Natura non poterit efficere?

Quasi in signum de monte leuabitur, quasi tubæ vox, sub auditum cadet.

Rei militaris duces belli tempore, in tumulis quósdã statuunt, & iubẽt identidẽ signũ tollere: quæ res manifestũ est cuncto exercitui signũ & indiciũ. Vtuntur etiã sonis tubarũ, vel cùm vsitato quodã concentu ad pugnandum excitant, vel,

A ἐστι, ἀντὶ τοῦ, ὑπερόπλον, ἤτοι ὃ κοῦφον καὶ ἐλαφρὸν, καὶ ἀνύσταγον. ξένον δὲ καὶ χαλεπὸν, ὡς ἂν χαλεπότητι ξενίζον, καὶ οὐκ ἔχον τινὰ τοῦ ἐπέκεινα ὡς πρὸς τοῦτο. τίς γὰρ αὐτοῦ ἐπέκεινα φησίν. ἀντὶ τοῦ τίς ὕστερος κοῦφος, καὶ ἀμαθὴς καὶ ἀσύνετος, ὃ ἀσυνήθη τοῖς ἄλλοις ὑπερτιθεὶς φαυλότητα, ὡς ὁ ἐν Αἰγύπτῳ λαός. σφόδρα γὰρ ἦσαν εἰδωλολάτραι. διὸ γὰρτοι καὶ ἔθνος αἰχμηρὸν, ὃ καταπεπατημένον αὐτοῦ ὀνομάζει. αἰχμηρὸν μὲν, ἤγουν ὃ μὴ εἰδέναι τὴν φύσει τε καὶ ἀληθῶς ὄντα Θεόν. καταπεπατημένον δὲ, ὅτι ταῖς τῶν δαιμονίων ἀπάταις πολὺ δὴ λίαν τῇ νοῒ συνεφρόσυνται, μόνον οὐχὶ τοῖς σκέλεσιν αὐτῶν ἐπέκειντο ποσίν· ἢ καὶ ἕτερος ἐκδέξῃ ὃ εἰρημένον. ταῖς ἐπεσόντες γὰρ ταῖς Ασσυρίων χερσὶν, πᾶσαν ἀποβεβλήκασιν εὐθυμίας ἐλπίδα, καταπεπάτηνταί τε ἤγουν, ὡς μηδὲ ὅσον εἰπεῖν ἀνασφῆλαι δυνάσθαι ποτὲ, ὑποπεπτωκέναι τε καὶ ὑποσφάσθαι ταῖς τῶν νενικηκότων ποσίν.

C Νῦν οἱ ποταμοὶ τῆς γῆς πάντες ὡς χώρα κατοικουμένη. κατοικηθήσεται δὲ χώρα αὐτῶν.

Περαπαθῶς χρησίμως καὶ τὸ τῆς ἀλώσεως ἔθνον. ᾤοντο μὲν γὰρ οἱ τὴν Αἰγυπτίων ἔχοντες γῆν, ἀνάλωτοι γεγονέναι τοῖς Βαβυλωνίοις, ἅτε τὸ πᾶσαν αὐτῶν τὴν χώραν, πλείοσι τε ὅσοις, καὶ μάλιστα μεγάλοις διεζωσμένην ποταμοῖς, ὑγρείας τε καὶ μαχεσῶς ἐχομένην τοῖς λίμναις. δυσέμβατοι γάρ πως, καὶ οὐκ εὐκατάδρομοι

D λίαν τοῖς καταδηλοῦν ἐθέλουσιν αἱ τοιαῦδε τῶν χωρῶν. ὅπερ ὁ Θεὸς αὐτοῖς ἐπεμελήσατο, ἕτοιμον δὲ τοῦτο τοῖς Βαβυλωνίοις ἐτίθη. πᾶσαν γὰρ ὑδάτων ἀποξηράνας σύστασιν, ἱππήλατον αὐτοῖς ἀπέφηνε τὴν ὑγρὰν. τοῦτο οἶμαι δηλοῦν τὸν προφήτην ἐν τούτοισι λέγοντα. νῦν οἱ ποταμοὶ τῆς γῆς πάντες, ὡς χώρα κατοικουμένη, κατοικηθήσεται ἡ χώρα αὐτῶν. τὰ γὰρτοι πλοῖμα, φησὶ, καὶ ἀείπαλον ὑγρὰ τὸ χωρίον, ἔσται τοιαῦτα, κατὰ τὸν τοῦ ποταμοῦ κελεύθου ὡς δοκεῖν ἤδη πως ἐν χώρᾳ ἐν

E κατοικουμένῃ ἀφ' πάντος, καὶ χέρσον ἁπλῶς ὑδάτων ἔρημον. τί γὰρ οὐκ ἂν δυνάμενον κατορθοῦν ἡ θεία τε καὶ παναλκὴς, καὶ αὐτοτάτη φύσις;

Ὡσεὶ σημεῖον ἀπὸ ὄρους ἀρθῇ, ὡς σάλπιγγος φωνὴ, ἀκουσθὲν ἔσται.

Οἱ τακτικῶν ἡγεμόνες, κατὰ τὸν τοῦ πολέμου καιρὸν ἐν γηλόφοις ἱστάντες τινὰς, αἴρειν πλάσεις ποιοῦσι σημεῖον. ἐν σεῖσθημα τοῦτο τῇ στρατιᾷ γὰρ παράγματος σημαντικόν. κέχρηνται δὲ καὶ ταῖς ἀπὸ σαλπίγγων φωναῖς, ἢ ἀλαλάζοντες ἢ

ὃ μάγεδδος κατά τινα σεισμὸν ῥυθμόν, ἢ ἐν ἀφι- A cùm (vbi visum est) receptui canunt.
στάντες ἐν πολέμου καιρῷ ὃ αὐτοῖς δοῦ ἔχειν δο- Est hoc igitur quod fit in sublimi lo-
κοῦσι. ἔστι τοίνυν ἡ ὃ αἰσθητὸν ὑψος σημεῖον ὅτι- co, signum illustre. Stant enim in
σημότατον. ἐστήκασι γὰρ εἰς ὄρος οἱ τὸν ὁρᾶν εἰω- monte, qui hoc factitant: & omni-
θότες, ἡ μὲν ἐκ πάσης τῆς τῶ μάχου ἐξάκου- bus qui in prælio sunt, exaudibilis est
στος ἡ σαφὴς ἡ τῶ σαλπίγγων ἠχή. ἔσαι τοίνυν, & clarus tubarum clangor. Erit ergo,
φησὶ, τὰ Αἰγυπτίων ὃ πάθος γνωσιμώτατον ὄ- inquit, Ægyptiorum casus vbiuis gen-
τω τοῖς ἀπόντα χρόν, ὥστε προδηλόν ἔσαι σημεῖο tium adeò celebratus, vt signo in
τοῦ κατὰ τὴν ὁρῶν ἐγκρυμμένου. ἔκπυστον ἡ ὄτω, monte aliquo erecto comparari possit;
καθάπερ ἀμβλὺ ἐκ ἡ σάλπιγγων ἠχή. ἀπὸ adeò autem clarus & exaudibilis, vt
δὴ τοιούτων ἐκπλου εἰσόμεθα, ἡ τοὺς ὠφελείας est sanè tubarum sonitus. Ex his illud
ἡμῖν ἔσαι πολλῆς, ὃ χρὴ μηδένα ἔθιον κατα- intelligemus, idque nobis è re erit,
γεῖν εἰς ὀργὰς τὰ ἀκήρατον φύσιν, ἢ πρώτη τε καὶ vt nullo modo ad iram immortalem
πρώτως δρᾶν ἂν μὴ θέμις, ἐκ τὰ ὑπὸ αὐτοῦ exacuamus: Naturam: ac vel omni-
λατρείαν τοῦ παιτυμμένους, ἤγουν σεισμὸν ἔχοντας no quæ fas non est admittendo, &
ἀποστάσεις, ἐκ τοῖς ὑπὸ θείαν ὀργὴν, τοῖς ἑαυ- eius cultum auersando, vel cum de-
τῶν συμπλάττοντας ἔθεσι, κοινωνῆν αὐτοῖς τῆς sertoribus & apostatis conspirando,
συμφορᾶς, ἐκ τὰ ἴσον παραπλέοντας τοῦ Θεοῦ mores hominum diuinæ iræ obnoxio-
δίκαιον. τοῦτο πεποιθότας τοὺς τὰ Αἰγυπτίων οἰκή- rum imitando, in societatem cum ip-
τορας καὶ δοὺς τὶς αὖ. ὅπερ γὰρ προσκεκρούκα- sis calamitatum veniamus, & pares
σιν οἱ ἐξ Ισραὴλ, εἶτα σώζειν αὐτοὺς ἐπηγγείλατο, C pœnas diuinitùs luamus. Hoc vsu ve-
κἂν εἰ μὴ βούλοιτο Θεὸς, δίδονται τοῖς ἐχθροῖς niesso Ægypti incolis videre licet.
εἰς ὄλεθρον καὶ ἀπώλειαν. Offendentibus enim Israelitis, at-
que adeò istis promittentibus seruare eos, etiam Deo volente, de-
duntur hostibus in exitium & interitum,

Ὅτι οὕτως εἶπέ μοι κύριος. ἀσφάλεια ἔσαι ἐν τῇ ἐμῇ πόλει, ὡς φῶς καύματος μεσημβρίας, καὶ ὡς νεφέλη δρόσου ἡμέρας ἀμητοῦ ἔσαι πρὸ τοῦ θερισμοῦ.

Quia sic dixit mihi Dominus: Securitas erit in mea ciuitate, velut lux ardoris in meridie, & velut nubes roris in die messis ante messem.

Σαφὴς μὲν τὰ ἱστορίας ὁ λόγος. πλὴν ὀπισδρομάδην ἐρεῦμεν. σέσωκε γὰρ τὰ Ιερουσάλημα Θεὸς πολιορκοῦντος αὐτὰ Ραψάκου, ἡ τὰ ἀναρίθμητον τὰ τῶν Ασσυρίων πληθὺν περιεσόντος. D σέσωκεν ὅπως. ἐξῆλθε γὰρ ἄγγελος κυρίου, φησὶ, καὶ ἀπέκτεινεν ἐκ τῆς παρεμβολῆς τῶν Ασσυρίων ἐν μιᾷ νυκτὶ ἑκατὸν ὀγδοήκοντα πέντε χιλιάδας. ἔσαι τοίνυν, φησὶν, ἀσφάλεια ἐν τῇ πόλει τῇ ἐμῇ. καὶ ὅτι μέγα κινδυνευόντων ὀπτήρ ἐγὼ, δῆλον ἐστὶν ἔτω τοῖς ἀπόντα χρόνοι γνώσεται. ὡς ἔστι λαμπρὸν καὶ ἀκμαιότατον ὃ ἐν μεσημβρίᾳ φῶς. ἡλίου γὰρ μεσημβρίζοντος, ἐκ ἀκμαιοτάτῳ φαίνεται τοῖς ὑπὸ τῆς γῆς ἐνιέντος τὰ ἀκτῖνα, E πλουσιωτάτῳ φωτὶ τὰ πάντα καταλαμπρύνεται. ἔσαι τοίνυν, φησὶ, κινδυνευόντων ἡ πρὸ ἐμοῦ δεδηουμένη ὃ τοιαύτη δὲ χάρις τε καὶ ἀσφάλεια, ὥσπερ δὴ εἰ καὶ νεφέλη δρόσου ἐν ἡμέραις ἀμητοῦ πρὸ τοῦ θερισμοῦ. καὶ τί δὴ βούλεται δηλοῦν, ἐρῶ πάλιν. ἔθος τοῖς ἀμῶσι μὴ πρότερον τοῖς δρεπάνοις ἐπαφῆναι τὰ σίδηρον, εἰ μὴ δρέπτων πως προκατενεχθεῖσα δρόσος, διαφθείρειν

Aperta est hæc historia, attamen cursim commemorabimus. Seruauit nempe Hierosolyma Deus, cúmque obsideret Rhapsaces, & innumerabili Assyriorum multitudine circumsideret, tamen conseruauit. Egressus est enim angelus Domini, inquit, & interemit ex castris Assyriorum vna nocte centum octoginta quinque millia. Erit ergo, inquit, in ciuitate mea securitas. Quòd autem ego periclitantibus fuerim adiutor, hinc perspicuum fiet vbiuis gentium: quia lux meridiana, clarissima est fortissima. Sole nimirum sub meridiem lucente, & desuper in terrestria radium intensissimum emittente, ditissimo & copiosissimo lumine collustrantur omnia. Erit proinde, inquit, periclitantibus gratia & securitas quæ tum à me dabitur, perinde vt nubes roris in diebus messis ante messem. Quid autem demonstrare velit, deintegro repetam. In more est metentibus, non antè spicis admouere ferrum, quàm ros demissus meliorem

culmum & tactu faciliorem efficiat. Illud igitur in votis est maximè, vt scilicet ros diuinitùs descendat. Itaque securitas hæc diuinitùs Hierosolymitanis fuit ter desiderabilis & optabilis, quemadmodum profectò in diebus messis ros ante messem.

Quando consummatus fuerit flos, & immatura vua effloruerit, florem germinans immaturè, & auferet racemulos paruos falcibus, & sarmenta auferet, & abscindet & relinquet simul volucribus cæli & bestiis terræ. Et congregabuntur super illos volatilia cæli, & omnes bestiæ terræ eò venient.

Difficilis est admodum, nec parum obscura horum verborum sententia, & ipsa præterea dictionis compositio, at, quoad licuerit, conabor expedire. Transfert ergo orationem velut à scientia agricolarum. Moris enim illis est, quando vitis botros effloruisse viderint, & iam vuarum speciem habere, redundantes propagines amputare, & minutos racemulos superfluè appensos, & maioribus interfertos falcibus resecare, vt fœcundiorem succum maiores botri percipientes fructum possint fundere. Tale quiddam fecisse dicit vniuersitatis Deum, siue de Assyriis siue etiam de Ægyptiis: nec enim satis aperta est oratio, quibus maximè congruat. Si quis ergo malit intelligere velut vnam vitem, Assyriorum multitudinem, quæ sanctam Vrbem obsidione pressit: dicimus inuenire nos posse magnam in ea botrum significari, scilicet eum qui regio solio splendescens cum reliquis non periit, sed euasit ille quidem, cætera autem turba velut ordinem ac seriem pusillorum racemorum occupans, consumpta est, & paratissimus Domini gladius quasi falx quæpiam eos velut superuacaneos surculos detondit. Ceciderunt enim, vt dixi, angeli manu extincti, & fuerunt cadauera eorum, deliciæ animantibus agri & volatilibus cæli. Sin de Ægyptiis velis hæc dici, intelliges Assyrios dum eam populati sunt, non stirpitus omnem, non funditus internecioni dedisse, sed domicilia hinc inde sparsim, & victos velut paruos racemulos gladio percussisse, ad Dei misericordis iras

A αὐτῆς τ καλάμιν ἐργάσηται. ἐν δίχῃ τοιγαροῦν τ χῶμα αὐτῆς, τ καθίσαθαι φημί, τῷ θεοῦ τὴν δρόσον. τερπόητος οὖν τοῖς ἐν τοῖς Ιερουσολύμοις ἡ τοῦ θεοῦ γέγονεν ἀσφάλεια, καθάπερ ἀμβλὺ καὶ ἡ δρόσος ἐν ἡμέρᾳ ἀμητοῦ πίπτουσα πρὸ τ θερισμοῦ.

Οταν σὺν τελεσθῇ σάρξ, καὶ ὄμφαξ ἀνθήσῃ ἄνθος ὀμφακίζουσα, καὶ ἀφελῇ τὰ βοτρύδια τὰ μικρὰ τοῖς δρεπάνοις, καὶ τὰς κληματίδας ἀφελῇ, καὶ κατακόψῃ καὶ καθελῇ ἅμα τοῖς
B πετεινοῖς τ ἀέρος καὶ τοῖς θηρίοις τῆς γῆς. καὶ συναχθήσεται ἐπ' αὐτοὺς τὰ πετεινὰ τ ἀέρος, καὶ πάντα τὰ θηρία τῆς γῆς ἐπ' αὐτὸν ἥξει.

Δυσχερὴς μὲν λίαν καὶ δυσκατόπτωτος ὁ μετρίως τ προκειμένων ὁ νοῦς. καὶ αὐτὴ ἡ πρόσ τοῦτο τ λέξεως ἡ σύνθηκη. πλὴν ὡς ἔνι διϊσχυρίσασθαι πειράσομαι. ποιήσαι γοῦν ὡς ἀπὸ τ τ γεωργῶν ὑπολήψεως τ λόγον. ἔθος γὰρ ἐκείνοις ὅταν τ ἀμπέλου λοιπὸν ἐξανθήσαν βότρυς θεάσωνται, καὶ ἤδη πως τ τῶν ὀμφάκων ἔχοντας εἶδος,
C ἀποχειρᾶν μὲν τὰς περιττὰς κληματίδας, καὶ τὰ μικρὰ τ βοτρυδίων περιττῶς τοῖς μείζοσι πρόρριπτα μένας δρεπάναις ἀποτέμνειν, ἵνα ἡ εὐφορωτάτων ἐκμάδα δεχόμενοι τ βοτρύων οἱ μείζους τελεσφορίας δυνάμενοι τοιοῦτόν τι πεπονθέναι, φησὶν, ὁ τ ὅλων θεός. ἢ ἐπί γε τοῖς Ασσυρίοις, ἤγουν ἡ ὅτι τοῖς Αἰγυπτίοις. ἁρπαλίαν σαφῆ ὁ λόγος, τ πίνων δὲ ἴσι καὶ φέροιτο πρεπωδέστερον. φαμὲν δὴ ὅτι εἴτις ἔλοιτο νοεῖν, ὡς ἄμπελον μίαν, τ τ Ασσυρίων πλῆθος, τ πολιορκήσασαν τ ἁγίαν πόλιν· εὑρήσομεν μὲν ὅτι ὁ μέγας ἐν αὐτῇ νοούμενος βότρυς,
D τοῦτ' ἔστιν, ὁ τοῖς τ βασιλείας ἅπασι σκηπτροφορήσας, καὶ σὺν ὅλῳ τοῖς ἑτέροις, ἀλλὰ σωθεὶς μὲν αὐτὸς, διεσπασμένων δὲ ὡς ἐν τάξει τῶν μικρῶν βοτρύων ἡ ἑτέρα πληθύς, καὶ οἷς τ περιττῶν κλημάτων δίκην καθάπερ τινὶ δρεπάνῃ περιέκειρεν αὐτοὺς ἡ τομωτάτη μάχαιρα τ κυρίου. πεπλώκασι γὰρ, ὡς ἔφην, ἀγγέλῳ χειρὶ διαπρυσσόμενοι, καὶ γεγόνασιν αὐτῶν τὰ πτώματα τροφὴ τοῖς θηρίοις τ ἀέρος, καὶ τοῖς πετεινοῖς τ ὑράνου.
E εἰ δ' ἤ τις βούλοιτο καὶ ὅτι τοῖς Αἰγυπτίοις εἰρῆσθαι λέγειν αὐτά, σύνηθες ὅτι καταδουλούμενοι αὐτοὺς οἱ Ασύριοι, οὐκ ἐξόλλυσιν ἅπασαν, οὔτε μὴν ὁλοσχερῶς ἀνῆλον, ἀλλ' οἷς μικροῖς βοτρυδίοις καὶ τόποις συνοικείας, ἢ κώμης ἐπαφέντες τῷ μαχαίρᾳ, συνεμέτρησαν τοῖς θυμοῖς τ φιλοικτίρμονος θεοῦ, παιδεύοντος μὲν

τοὺς προσκρούοντας, κολαζόμενος ὁ πλήσσων τὰς δίκας, καὶ οὐκ εἰς ἄπαν ἐᾷν ἀπόλλυσθαι τοὺς παραλυομένους.

Ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ ἀνενεχθήσεται δῶρα κυρίῳ σαβαὼθ ἐκ λαοῦ τετιλμένου καὶ τεθλιμμένου. καὶ ἀπὸ λαοῦ μεγάλου ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ εἰς τὸν αἰῶνα χρόνον. ἔθνος ἐλπίζον καὶ καταπεπατημένον, ὃ ἐστιν ἐν μέρει ποταμοῦ τῆς χώρας αὐτοῦ, εἰς τὸν τόπον οὗ ὄνομα κυρίου σαβαὼθ ἐπεκλήθη ὄρος Σιών.

Τὰ ἐν τῷ πολέμῳ συμβησόμενα καὶ ἐσομένοις Αἰγυπτίων δήμοις δι' μάλα διφηκῶς, διαμέμνηται ὁ τῆς μετὰ τοῦ πρὸς Θεὸν ἐπιστροφῆς, καὶ ὅτι τὴν ἀρχαίαν τῆς ἀπάτης ἀχλὺν, τὴν τῆς διανοίας ὀμμάτων ἀποπεμψάμενοι, καὶ ταῖς τῶν εἰδώλων λατρείαις ἐρρῶσθαι φράσαντες, βαδιοῦνται πρὸς τὰ ἀμείνω, καὶ τὴν μὲν φύσει καὶ ἀληθῶς ὄντα Θεὸν, καὶ τῶν ὅλων δημιουργὸν καὶ κύριον ἐπιγνώσονται, μεταποιούμενοι ὡς ἂν πρὸς νέαν ζωὴν, καὶ ἀπόλεκτον ζωὴν, καρποφορήσουσι τῷ Θεῷ τὰ ἐφ' οἷς ἂν εἶεν δι' δόκιμοι. καὶ πάντος ἐπαίνου μετοχοί, καὶ οἷς δῶρα προσκομιοῦσι τὰ εἰς ὀσμὴν διαφόρου τῷ Θεῷ, τὴν πίστιν, τὴν ἐλπίδα, τὴν ἀγάπην τεθλιμμένον ὃ αὐτὸν ὀνομάζει λαὸν, διότι δὴ πλείστων ὅσων ἀνομείναντα κακοπαθείαν, τὰ ἐκ τῆς θείας ὀργῆς ἀνομείναντα. καὶ πρὸς γε τούτῳ καὶ τετιλμένον. πάχα που τὴν εἰς τὰ ἀμείνω μετάστασιν αὐτῷ διὰ τούτου δηλοῖ. Ὃ γὰρ τοι φυτὸν μεταφυτεύεται, καὶ βόθρου τινὸς ἐκ αὐτοῦ ἀποτετιλμένου, μεταχωρεῖ πρὸς ἕτερον. γεωργίας ἡ τοιαύτης ἐστὶν ὁ λόγος τοῖς εἰωθόσι γεωπονεῖν. ὅταν καὶ τὸ ἐν πλαναις νοῦς, μεταδουλεύεται, δόκον τινὰ, τὴν μὲν ἀρχαίας ἀπάτης οἷς ἐκτετιλμένος, ἐμφυτεύηται δὲ πρὸς ἑτέρας ἐννοίας, καὶ πρὸς γε τούτοις σοφίας καὶ γνώσιν τὴν θεοῦ χρυσᾶς, μᾶλλον δὲ καὶ ἀσυγκρίτως τῆς ἀρχαίας ἐν ἀμείνοσιν. καρποφορήσει δὲ αὐτοῖς εἰς τὸν αἰῶνα χρόνον, τοῦτ' ἔστι, διηνεκῶς, καὶ διακοπῆς τινος μεταξυμβησομένης. ἀεὶ δὲ μᾶλλον καὶ μείζων πάντος. τοιγάρτοι καὶ μέγαν αὐτὸν ὀνομάζει λαόν. ἢ ὃ πολύκαιον αὐτοῦ διὰ τούτου σημαίνων, ἢ ὅτι γέγονεν δι' δόκιμος κεκλημένος διὰ πίστεως τῆς εἰς Χριστόν. οἱ γὰρ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν νικῶντες ποτὲ, πρὸς τὰ τῆς εἰδωλολατρείας ἐγκλήματα, νῦν εἰσὶν πολλῶν ἀμείνους καὶ σπουδαιότεροι, καὶ ἀκμαιοτάτην ἔχοντες τὴν εἰς Χριστὸν ἀγάπην, καὶ τὴν εἰς πᾶν ὁτιοῦν τῶν ἀγαθῶν δύναμιν. ὃ γὰρ ἐπλεόνασεν ἡ ἁμαρτία, φησὶν,

A se attemperantes, qui castigat quidem offensantes, sæpe tamen pœnas abrumpit, nec prorsus interire sinit eos qui castigantur.

In tempore illo adducentur munera Domino Sabaoth à populo afflicto & auulso, & à populo magno, deinceps & in æternitatem. Gens sperans & conculcata, quæ est in parte fluuii regionis eius, in loco vbi nomen Domini Sabaoth inuocatum est mons Sion.

B Cùm ea quæ in bello euentura erant olim Ægyptio populo, pulcherrimè edisseruerit, mentionem facit deinceps etiam conuersionis ad Deum, & quòd pristina erroris caligine ab oculis animi ablegata, & idololatriæ vale dicto, ad meliora se conferent, & natura & verè Deum & vniuersitatis opificem Dominum agnoscent, & diuertentes velut ad nouam quampiam & selectam vitam, fructificabunt Deo in his, quibus esse possunt accepti, & omnibus C abundantes laudibus, & quasi munera adducent in odorem suauitatis Deo, fidem, spem, charitatem. Afflictum autem nominat eum populum, quippe quòd plurimas sustineant calamitates, & diuinæ iræ vim subeant. Ad hæc Euulsum dicit: fortassis transitum eorum ad meliora inde designans. Planta enim viuiradices emittit, & fundamento suo euulsa, transit ad alterum. Hæc agriculturæ optimæ species quædam est apud agri- D colas: sic etiam animus eorum qui in erroribus versantur, transplantatur quodammodo, à veteri seductione tanquam reuulsus, & in aliam mentem ad alia studia aliamque cognitionem præstantem, imò antiqua incomparabiliter meliorem, traducta ac insita. Vt fructificent in æternitatem, id est, continenter, nulla interruptione, nulla remora interuenien-te, imò verò semper & vsque in om- E nem perpetuitatem. Quare & magnum eum populum nominat, vel fœcunditatem eius latè fusam inde signans, vel quòd probatus extiterit, per fidem, quæ est in Christum, vocatus. Qui enim alios omnes idololatriæ scelere olim superarunt, nunc præstantiores sunt multis & prudentiores, & intensissima in Christum charitate, & ad omnia bona fortitudine ac fidentia præditi. Vbi enim abundauit peccatum,

superabundauit

superabundauit gratia. Vbi ergo fructum ferent? In loco, inquit, vbi nomen Domini Sabaoth inuocatum est mons Sion, id est, in monte Sion, vbi inuocatum est nomen Domini Sabaoth. Vnde significat ecclesiam, magnum & spiritalem montem: nihil enim in ea humile, non protrita aut proiecta dogmata, sed quicquid est magnum & excelsum, vera scilicet Dei cognitio, & illustris, Seruatoris nostri mysteriorum patefactio. Sion autem montem nominat sæpenumero diuinitùs inspirata scriptura, ecclesiam Christi, velut à prima nomen habens spiritualiter, verior Sion, id est, excelsa & specula. Interiectum est deinde in medio illud: Gens sperans & conculcata, quæ est in parte fluuii regionis eius. Cœpit enim Ægyptiorum conuersio ad Deum à quadam regionis parte vltra fluuium sita, vt Rhinocoruretarum, vel vnam aliquam ciuitatum quæ inibi sunt, intelligas. Dicit enim in subsequentibus, in Visione Ægypti: Die illa erit altare Domino in regione Ægyptiorum, & columna ad terminum eius Domino. Et erit in signum Domino, & in æternum tempus in regione Ægypti. Conculcata verò est, quasi belli calamitatibus attrita & contusa: Sperans autem, quoniam postea in Christo spem fixit, eiúsque iugo ceruicem submisit, eique seruiit, & pietatis mores quasi fructus protulit.

A ὑπερπερισσεύσειν ἡ χάρις. ποῦ οὖν ποιήσουσιν καρποφορήσουσιν; εἰς τ τόπον, φησίν, ὃ ὄνομα κυρίου Σαβαὼθ, ἐπεκλήθη ὄρος Σιών. τοῦτ' ἔστιν, εἰς ὄρος τὸ Σιών, ἔνθα αὐτῷ ἐπικληθείη τὸ ὄνομα κυρίου Σαβαὼθ. σημαίνει δὲ διὰ τούτου τ ἐκκλησίαν, τὸ μέγα καὶ νοητὸν ὄρος, θαυμαλέον γὰρ οὐδὲν ἐν αὐτῇ. ἀλλ' οὐδὲ τ πεπατημένων δόγμα-
B τα, ἀλλ' εἴτι μέγα καὶ ὑψηλόν, ἡ περὶ Θεοῦ τ κατ' ἀλήθειαν γνῶσις δηλονότι, ἡ δήλωσίς τε καὶ μέλλα ἐμφὴς, τῶν τοῦ σωτῆρος ἡμῶν μυστηρίων. Σιὼν δ' ὄρος ὀνομάζει πλαστάκις ἡ θεόπνευστος γραφὴ τὴν ἐκκλησίαν Χριστοῦ, ὡς ἀπό γε τῆς πρώτης ὀνομάζουσα νοητῶς τὴν ἀληθεστέραν Σιών, ὅ ἐστιν ὑψηλὴ καὶ σκοπευτήριον. προσέρριπται δ' ἀφ' ἑαυτοῦ ἔθνος ἐλπίζον καὶ καταπεπατημένον, ὅ ἐστιν ἐν μέρει ποταμοῦ τ χώρας
C αὐτοῦ. ἤρξατο γὰρ ἡ τῶν Αἰγυπτίων ἐπιστροφὴ πρὸς Θεὸν ἀπό τινος μέρους τ χώρας κειμένης ἐπέκεινα τοῦ ποταμοῦ. ἵνα νοῇς τὴν Ρινοκορουρητῶν, ἤγουν τὴν αὐτόθι πόλεων μίαν. λέγει γὰρ ἐν τοῖς ἐφ' ἑξῆς, ἐν τῇ ὁράσει τῆς Αἰγύπτου. τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, ἔσται θυσιαστήριον τῷ κυρίῳ ἐν χώρᾳ Αἰγυπτίων, καὶ στήλη πρὸς ὅριον αὐτῆς τῷ κυρίῳ. Καὶ ἔσται εἰς σημεῖον κυρίῳ. καὶ εἰς τὸν
D αἰῶνα ἐν χώρᾳ Αἰγύπτου. καὶ πεπατημένον μὲν ὡς σεσυντετριμμένον ταῖς ἐκ τοῦ πολέμου συμφοραῖς. ἐλπίζον δὲ, ὅτι καὶ αὐτὸ πεποίηται τὴν ἐλπίδα λοιπὸν ὅτι Χριστῷ, καὶ τοῖς ἐκ' αὐτῷ ζεύγλαις ὑπωλίσθησε τὸν αὐχένα, καὶ δεδούλευκεν αὐτῷ, καὶ τοῖς τῆς εὐσεβείας κεκάρπικε ἤθεσι.

EIVSDEM TOMVS QVARTVS.

Visio Ægypti. Cap. XIX.

Ecce Dominus insidet nubi leui, & veniet in Ægyptum, & concutientur manufacta Ægypti à facie eius, & cor eorum deficiet in ipsis.

Quomodo Ægyptiorũ regio seruata fuerit, & ad pietatẽ quasi illaqueata, per fidem videlicet Christianã, quantumuis multorũ deorũ cultrix, & erroris morbo prodigiosè affecta, docere nititur hisce verbis propheta. Erant etenim tanquam

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΤΟΜΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ.

Ορασις Αἰγύπτου.

E

Ἰδοὺ κύριος καθηται ἐπὶ νεφέλης κούφης, καὶ ἥξει εἰς Αἴγυπτον. καὶ σαλευθήσεται τὰ χειροποίητα Αἰγύπτου, ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ. καὶ ἡ καρδία αὐτῶν ἐτηκηθήσεται ἐν αὐτοῖς.

Τίνα δὲ τρόπον ἡ τῶν Αἰγυπτίων σέσωσται χώρα καὶ σεσαγεύθηται πρὸς δυσέβειαν, δι' πίστεως δὲ δηλονότι τ ἐν Χριστῷ, καίτοι πολύθεος καὶ ἐκτόπως νοσοῦσα τ πλάνῃ, πειρᾶται διδάσκειν ὁ προφήτης ἐν τούτοις. ἦσαν μὲν γὰρ οἱ ἀπ' ἐν

imò commodissimè fiet hoc & necessariò. Etenim nubes typum pluuiæ & roris spiritualis, ipsiusque salutaris lauacri nobis plenè repræsentat. Siquidem beatus Paulus sanguine Israeliticò ortos in nube & in mari dicit fuisse baptizatos, & vastam illam solitudinem transeuntibus, interdiu nubes impendebat, noctu columna ignis præcedebat. Quo vtroque descriptus est Christus, seu de ipso mysterium, nempe illa in fide & sacrosancto baptismate iustificatio & sanctificatio. Decebat itaque Dominum, cùm ad emundationem & mutationem Ægyptiorum se conferret, diuino scilicet & spirituali more, in nube leui apparere. Non enim fieri aliter poterat, vt macula animis peccantium aspersa abstergeretur, nisi sancto baptismo, cuius figuram nubem esse statuimus. Porrò leuis nubes non sanè abs re nominatur. Nam baptismo tingimur, vt repudiemus & abnegemus peccatum, & impietate ceu vere intolerabili onere reiecta, alati quodammodo inde efficiamur, & quæ supra sunt cogitare, & corda in alto fixa & intenta habere discamus. Illud verò, Considêre in nube Christum, hoc puto demonstrate: sessio vel requiem nobis innuit vel potestatem. Christus itaque non in legali cultu requiescet vnquam, sed potius in ea quæ est per sacrum baptismatis perfectione. Sic etiam regnum in res terrenas obtinuit. Concutientur deinde, inquit, manufacta Ægypti à facie eius. Exhibito enim iam sacro baptismate, & Christo deinceps irradiante, inueterati erroris ludicra obscurari & euanescere, & diaboli laqueos perfringi, omnino est necesse. Irretiuit autem, vt sic dixerim, omnem gentem genusque omne ad interitum, & exitium, maximè verò præ cæteris Ægyptios. Erant quippe præter cæteros superstitiosissimi, & quidem Persas ipsos Assyriosque errore vicerunt, scriptura videlicet inspirata diuinitùs de ea regione dicente, eam esse terram sculptilium. Dicit porrò, cor Ægyptiorum defecturum nimirum, vt ego quidem existimo, cedet Euangelicæ prædicationi, vt primas ferat & euincat, etsi olim cum Deo bellauerit, & veritati obstiterit: Talem esse Pharaonem ma-

A εἶον, χεφωδέσατά τε ἡ αἰαλιχμία. ἀποπληροῖ γὰρ ἡμῖν ἡ νεφέλη τύπον ὑετός τε ἁ δρόσου πνευματικῆς, ἡ αὐτὸ ὅ γε σωτήριος βαπτίσματος. καὶ γοῦν ὁ μακάριος Παῦλος, ὅτι ἐξ αἵματος Ισραὴλ βεβαπτίζθαι φησὶν ἐν τῇ νεφέλῃ, καὶ ἐν τῇ θαλάσσῃ. ἐπήρτητο δὲ τὴν βαθεῖαν ἐκείνην διαπερωμένοις ἔρημον, ἐν ἡμέρᾳ μὲν ἡ νεφέλη. παρηκολούθει δὲ καὶ νυκτὶ στύλος πυρός. ἐγράφετο δὲ δι' ἀμφοῖν ὁ Χριστὸς, ἤτοι ὃ ἐπ' αὐτῷ μυστήριον, ἤγουν ὡς ἐν πίστει τε καὶ ἁγίῳ βα-
B πτίσματι, δικαίωσις καὶ ἁγιασμός. ἔδει τοίνυν ὅπῃ καθαρσί τε καὶ μεταβολῇ ἵστατο τὸν κύριον τῶν Αἰγυπτίων, γεωτρεπῶς δὲ δηλονότι καὶ νοητῶς, ὅπῃ νεφέλης ὀρᾶσθαι κούφης. οὐ γὰρ ἦν ἕτερος ἀποσμήχεσθαι τῆς τῶν πλανωμένων ψυχῆς τὸν ἐντετηγμένον αὐτῇ κηλῖδα, μὴ οὐχὶ διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος. οὗ καὶ εἰς τύπον τοῦ νεφέλου εἰ) δρειζόμεθα. κούφη δὲ λέ νεφέλη καὶ μάλα εἰκότως ὠνόμασται. βαπτιζόμεθα γὰρ εἰς ἀπόθεσιν ἁμαρτίας, καὶ οἱονεί τι δυσβάστακτον ἀληθῶς φορτίον ἀποτιθέ-
C μενοι τοῦ ἀσεβεῖν, ἀναπτερούμεθα πως εἰς τὸν ἄνω διὰ τούτου γινόμενα, καὶ τὰ ἄνω φρονοῦν, καὶ τὰς καρδίας ἔχειν ὑψοῦ μανθάνομεν. τὸ γοῦν ἐπικαθῆσθαι τῇ νεφέλῃ τὸν κύριον, ἐκεῖνο οἶμαι δηλοῖ. εἰ κάθησις ἢ ἀνάπαυσιν, ἤγουν ἐξουσίαν ἡμῖν ἀναπίπτειν. ὅκνῳ ἐπαναπαύεται Χριστὸς, οὐχὶ τῇ κατὰ νόμον λατρείᾳ πολέμιον· ἐν τελειώσει δὲ μᾶλλον τῇ διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος. βεβασίλευκε δὲ οὕτω τῶν ἐπὶ τῆς γῆς. σαθήσεσθαι δὲ φησὶ τὰ χειροποίητα
D Αἰγύπτου ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ. ἀναδεδεγμένου γὰρ ἤδη τοῦ ἁγίου βαπτίσματος, καὶ Χριστοῦ λοιπὸν ἐπιλάμψαντος, πᾶσά πως ἀνάγκη, τὰ τῆς ἀρχαίας ἀπάτης ἀφανίζεσθαι παίγνια, καὶ τὰς τοῦ διαβόλου παγίδας ὀρᾶσθαι σὺν τερθραυσμέναις. σκοτιοῦσθαι δὲ φησὶ τοὺς ὅλεθρον, καὶ ἀπώλειαν, ἅπαν μὲν, ὡς ἔπος εἰπεῖν, ἔθνος τε καὶ γένος, μάλιστα δὲ τῶν ἄλλων τοὺς Αἰγυπτίους. δεισιδαιμονέστατοι γὰρ γεγόνασι παρὰ τοὺς ἄλλους, καὶ πάντα που νικῶντες ἐν
E πλάνῃ Πέρσας τε καὶ Ασσυρίους. καίτοι τῆς θεοπνεύστου γραφῆς, περὶ τῆς ἐκείνων λεγούσης χώρας. ὅτι γῆ γλυπτῶν ἐστιν. ἠπηθήσεσθαι δὲ τὴν καρδίαν τῶν Αἰγυπτίων φησὶν, ὡς διαχωρήσασθαι ὥσπερ οἶμαι τὸ χεῖρον νικᾶν τοῖς Εὐαγγελικοῖς κηρύγμασι, καίτοι πάλαι θεομαχοῦν-
σθαι, καὶ τοῖς τῆς ἀληθείας ἀντεξάγουσθαι λόγοις. ἀρήσομεν οὖν τὸν Φαραὼ τοιοῦτον ὄντα ἐν

φως. ὁ μὲν γὰρ ἱεροφάντης Μωσῆς ἔφασκεν ἀναρχῶς. ὁ Θεὸς τῶν Ἑβραίων ἀπέσταλκεν ἡμᾶς πρός σε λέγων. ἐξαπόστειλον τὸν λαόν μου ἵνα λατρεύσωσί μοι ἐν τῇ ἐρήμῳ. ὁ δὲ πρὸς αὐτούς. τίς ἐστιν, οὗ, εἰσακούσομαι τῆς φωνῆς αὐτοῦ. οὐκ οἶδα τὸν κύριον, καὶ τὸν Ισραὴλ οὐκ ἀποστέλλω. πήξηται γὰρ ἡ καρδία αὐτῶν ἐν αὐτοῖς, τοῦτ' ἔστιν, οὐκ ἀθραυστος οὐδὲ σκληρά, καὶ ἀνυπότακτος ἀφαμωμος. οὐδαμῶς δέξεται ἢ μᾶλλον ὃ σωτήριον κήρυγμα.

A nifestè inueniemus. Moses enim sacrorum antistes, apertè dixit: Deus Hebræorum misit nos ad te, dicens: Dimitte populum meum vt seruiant mihi in eremo. Quibus ille: Quis est? inquit. Non audiam vocem eius, non noui Dominum, & Israelem non dimittam. Deficiet igitur cor eorum in ipsis, id est, non erit refractarium & pertinax, non durum & inemendabile manebit, sed prædicationem potius salutarem admittet.

Καὶ ἐπεγερθήσονται Αἰγύπτιοι πρὸς Αἰγυπτίους, καὶ πολεμήσει ἀνὴρ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, καὶ ἀνὴρ τὸν πλησίον αὐτοῦ. καὶ ἐπεγερθήσεται πόλις ἐπὶ πόλιν. καὶ νομὸς ἐπὶ νομόν. καὶ ταραχθήσεται τὸ πνεῦμα τῶν Αἰγυπτίων ἐν αὐτοῖς, καὶ τὴν βουλὴν αὐτῶν διασκεδάσω. B

Et concitabuntur Aegyptii aduersus Aegyptios, & oppugnabit homo fratrem suum, & homo vicinum suum. Et concitabitur ciuitas contra ciuitatem, & præfectura in præfecturam. Conturbabitur spiritus Aegyptiorum in ipsis, & consilium eorum dissipabo.

Τοῦτο οἶμαι ἐστὶν ἀναργῶς ἕτερον οὐδὲν ἢ ἐκεῖνό που πάντως ὅπερ ἔφη Χριστός. μὴ νομίσητε ὅτι ἦλθον βαλεῖν εἰρήνην ἐπὶ τὴν γῆν. οὐκ ἦλθον βαλεῖν εἰρήνην, ἀλλὰ μάχαιραν. ἦλθον γὰρ διχάσαι ἄνθρωπον κατὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, καὶ θυγατέρα κατὰ τῆς μητρὸς αὐτῆς, καὶ νύμφην κατὰ τῆς πενθερᾶς αὐτῆς. καὶ ἐχθροὶ πάντες οἱ ἄνθρωποι οἱ ἐν τοῖς οἴκοις αὐτοῦ. διαφωνηθέντος γὰρ ἤδη τοῦ θείου τε καὶ Εὐαγγελικοῦ κηρύγματος, καὶ τῆς εἰς γονέας αἰδοῦς κατημελημένης ἀνθρώποις, πεφρονήκασιν ἐχθρὰ, καὶ μεμισημένα αὐτοῖς, καὶ μονονουχὶ τὸν πολέμου νόμον ἐξηρτυμένοι, κατεξανέστησαν ἀδελφούς. οἱ μὲν γὰρ τῇ ἀρχαίᾳ συναγορεύοντες πλάνῃ, καὶ τοῖς τῶν εἰδώλων ἀπάταις ἀχαλίνως προσενεχθέντες, ἀποδέκτον ποιοῦνται τὸν τῆς πίστεως λόγον. οἱ δὲ καταγέλαστόν τι χρῆμα καὶ ἀνόσιον πάντελῶς ἡγούμενοι προσελθεῖν προσκυνῆσαι, τοῖς παρ' αὐτῶν τεχνουργουμένοις θεοῖς, τοῖς τῆς ἀληθείας προσδεδραμήκασι λόγοις, καὶ μαχηταὶ ὄντες ποτὲ, γεγόνασιν ἐχθροὶ, καὶ οἰκεῖοι ἀφ' ἧς πίστεως ἀναδεδειγμένοι Χριστοῦ, εἴσωτε γεγόνασι τῆς τῶν ἁγίων ἐλπίδος, καὶ κληρονόμοι τεθήνται τῆς εἰς αἰῶνα ζωῆς. καταστασιαζομένων τοίνυν, φησὶ, τῶν χειροποιήτων Αἰγύπτου, ἀφ' ὃ ἐλθεῖν ἐν αὐτῇ τὸν κύριον ὅπερ νεφέλης κούφης, ἐπιβαίνοντος ἔσται πολλὴ καὶ οἰκείων καὶ συγγενῶν, καὶ καθ' ἕνα, καὶ κατὰ πληθὼ οἱ πόλεμοι, ὥστε καὶ πόλιν, καὶ νομὸν ὅπερ νομὸν ποιεῖσθαι τὰς ἐφόδους. νομὸς δὲ λέγεται, παρὰ τοῖς τῆς Αἰγύπτου C D E

Hoc planè aliud nihil est, arbitror, quàm quod dixit Christus: [Nolite putare me venisse ad mittendum pacem in terram, non veni vt mittam pacem, sed gladium. Veni enim vt dissidere faciam hominem contra patrem suum, & filiam contra matrem suam, & nurum contra socrum suam, & inimici omnes homines qui in domo eius sunt.] Proclamata enim diuina & Euangelica prædicatione, obseruantia erga parentes posthabita, inimica ac inuisa ipsis cogitarunt homines, & bello tantùm non pro lege concitato, in fratres insurrexerunt. Illi enim inueterato indulgentes errori, & ad idolorum imposturas effreni cursu proruentes, fidei sermonem non recipiunt. Hi autem ridiculum & impium omnino rati, velle deos à se fabricatos adorare, ad veritatis sermones conuolarunt, & cùm olim longè abessent, facti sunt propinqui, & declarati per fidem domestici Christi, ac intimi, & spei sanctorum & fidei in seculum duraturæ scripti hæredes. Concussis igitur, ait, manufactis Ægypti, eò quòd ad eam veniat Dominus in nube leui, magna erit familiarum & cognatorum dissensio, & bella, tum singulorum, tum viuersorum: ita vt ciuitas in ciuitatem, præfectura in præfecturam impressionem sit factura. Nomus autem dicitur ab his qui regionem Ægyptio- Matth. 10.

rum incolunt, vnaquæque ciuitas & vicini agri, & pagi qui ei subsunt, ac trita est apud eos hæc dictio. Deinde ait: Turbabitur spiritus Ægyptiorum in ipsis, & consilium eorum dissipabo. Dicimus autem, quòd cùm diuersis dissiderent opinionibus, tumultuati sunt non mediocriter: sed cùm seducti turbas excitarent, & bella contra credentes, vniuersitatis Deum bellantem cum ipsis & repugnantem inuenient. Dissipabo enim, inquit, ipsorum consilia, id est, omnem eorum solertiam vanam esse ostendam, & inutiles omnino conatus illorum qui aduersus eos qui ad me confugiunt, intenduntur.

A οἰκοῦσι χώραν, ἑκάστη πόλις καὶ αἱ περιοικίδες αὐτῆς, καὶ αἱ κατ' αὐτὴν κῶμαι. καὶ τέτριπται πρ' αὐτοῖς λέ τοιάδε φωνή. Ἐστι φησὶν, ὅτι ταραχθήσεται τὸ πνεῦμα τῶν Αἰγυπτίων ἐν αὐτοῖς, καὶ τὴν βουλὴν αὐτῶν διασκεδάσω. φαμὲν δὲ ὅτι διαφορὰν ἐχόντων κατ' ἀλλήλων τὸ φρόνημα, τεθορύβωνται μὲν οὐ μετρίως· ἐπιμαχόμενοι δὲ καὶ μάχας μιγνύντες τῷ πεπιστευκότων οἱ πλανώμενοι, πολεμοῦντα αὐτοῖς καὶ ἀντίπαλον τὸν τῶν ὅλων διῃρῆσθαι Θεόν. διασκεδάσω γὰρ αὐτῶν τὰς βουλὰς, φησὶν, τοῦτ' ἔστι, πᾶσαν αὐτῶν σκέψιν εἰκαίαν ἀποφανῶ, καὶ αὐόητα πανταχῶς, τὰ κατὰ τῶν ἐμοὶ προσδεδραμηκότων ἐπιχειρήματα.

B

Et interrogabunt Deos suos & simulacra sua, & eos qui de terra vocem edunt & ventriloquos, & ariolos. Et tradam Aegyptum in manus hominum dominorum durorum, & reges duri dominabuntur ipsis.

C

Καὶ ἐπερωτήσουσι τοὺς Θεοὺς αὐτῶν, καὶ τὰ ἀγάλματα αὐτῶν, καὶ τοὺς ἐκ τῆς γῆς φωνοῦντας, καὶ τοὺς ἐγγαστριμύθους, καὶ τοὺς γνώστας. καὶ παραδώσω Αἰγυπτον εἰς χεῖρας αὐθεκτῶν κυρίων σκληρῶν· καὶ βασιλεὺς σκληρὸς κυριεύσουσιν αὐτῶν.

Quomodo & quo etiam tempore, salutaris prædicationis diuitias acceperint Ægyptii, studiosè conatur propheta explanare. Sensúsque historiæ his qui rerum bonarum studio tenentur, non erit inutilis. Cùm vastasset igitur Iudæorum regionem Vespasianus, & incendisset Hierosolyma, omnibus copiis ac viribus descendit in Ægyptum, quam etiam in manum suam ac potestatem redegit. Quod quidem ex voluntate Dei fecit, qui Romanorum D sceptris prouincias omnes simul & ciuitates subiecit. Existimarunt quidem Ægyptii, facile seruitutis iugum effugere se potuisse, séque extra aleam captiuitatis positos, quòd aquis plurimis cincta fuerat regio. Sed errarunt à spe. Deus enim si quid perficere velit, omnia cedunt facilè: & quæ inaccessa & immota sunt, inopinatò dissipantur. Manum enim excelsam quis auertet, quemadmodum scriptum est. Accidit ergo, omnes eorum aquas in lacubus E & fluminibus auferri penitus, vt pedibus traiecerint: itaque deinceps, cùm nudatam Ægyptum inueniret Vespasianus, eam facillimè deuicit. Quare sub id temporis euenit, vt ingrederentur Ægyptum diuinæ ac salutaris prædicationis sacri ministri, & Gentes per fidem

Τίνα δὴ ἔφοπον, ἢ κατ' ποῖον ὅλως καιρὸν, Αἰγύπτιοι πεπλουτήκασι τὸ σωτήριον κήρυγμα, σαφηνίσαι τῷ προκειμένῳ διαπεφοίτηκεν. οὐκ ἀφυὴς δὲ τῆς ἱστορίας ὁ λόγος, τοῖς γε ἅπαξ ἐσπουδακόσι μαθεῖν ἐρημένοις. καταδῃώσας τοίνυν τὴν τῶν Ἰουδαίων χώραν Οὐεσπασιανὸς, καὶ κατεμπρήσας τὰ Ἱεροσόλυμα, πανστρατιᾷ καταβέβηκεν εἰς τὴν Αἰγυπτίων χώραν, χρωσόμενος καὶ αὐτῇ. ἔδρα δὲ τοῦτο κατὰ βούλησιν τοῦ Θεοῦ, τοῖς Ῥωμαίων ὑποφέρουσι σκήπτροις χώρας τε ἁπάσας ὁμοῦ καὶ πόλεις. ἀλλ' ᾠήθησαν μὲν Αἰγύπτιοι καὶ ῥᾳδίως τὸν τῆς δουλείας ζυγὸν, εἴ τε αἰώλωτοι πανταχῶς, ἀφεῖσθαι τὸ πλείστοις ὕδασι διεζῶσθαι τὴν χώραν. ἀλλ' ἠμαρτήκασι τῆς ἐλπίδος. Θεοῦ γὰρ τι κατορθοῦν ἐθέλοντος, πάντα ὑποπίπτει ῥᾳδίως., καὶ τὰ ἀνέφικτα καὶ δυσίωτα παραδόξως κατθυμαίζεται. τὴν γὰρ χεῖρα τὴν ὑψηλὴν τίς ἀποτρέψει, κατὰ τὸ γεγραμμένον. συμβέβηκε τοίνυν πάντα τὰ πρὸ αὐτοῖς ὕδατος, τάτε ἐν λίμναις, καὶ μὴν τε καὶ ποταμοῖς ἀφανισθῆναι πανταχῶς, ὡς διαβῆναι ποσίν. οὕτω τε λοιπὸν δυσχερείας ἁπάσης ἐψιλωμένην τὴν Αἰγυπτίων χώραν, κεχειρώτηκεν αὐτῆς Οὐεσπασιανός. κατ' ἐκεῖνο δὴ οὖν τὸ καιρῷ, συμβέβηκεν εἰσελθεῖν εἰς τὴν Αἰγυπτίων τοὺς θεῖόν τε καὶ σωτήριον ἱεραυργοῦντας κήρυγμα, καὶ τὰ ἔθνη ζηλωτοὺς ἀπὸ πί-

τεως τῆς ἐν Χριστῷ, προσῆλθεν τῇ τῆς ἀληθείας ἐπιγνώσει. μεμαθηκότες οὖν Αἰγύπτιοι, φησὶ, τῆς Ρωμαίων στρατιᾶς τὴν παναλκῆ καὶ δυσκαταγώνιστον ἔφοδον, τεθορυβημένοι τε λίαν, καὶ ὅποι ποτὲ αὐτοῖς ὁ τοῦ πράγματος ἐκβήσεται πέρας, ἀναμαθεῖν ἐθέλοντες, ἐπερωτήσουσι τοὺς Θεοὺς αὐτῶν, καὶ τὰ ἀγάλματα αὐτῶν, καὶ τοὺς ἐκ τῆς γῆς φωνοῦντας, καὶ τοὺς ἐγγαστριμύθους. καὶ μάντεις καὶ γνώστας. Διαφορεῖ γὰρ περὶ αὐτοῖς ψευδομαντείας ἦσαν ἔθνη, καὶ πεπλασμένοι προφῆται. οἱ μὲν τοὺς νεκροὺς ἐπερωτᾶν προσποιούμενοι· οἱ δὲ καὶ ἀπὸ τῆς σφαγῆς αὐτῶν καρδίας ἐρευνῶντες λόγους. ἕτεροι δὲ καὶ γνῶσταί, τοῦτ' ἔστι, τοὺς ἐκ θυσιῶν καπνοὺς, καὶ τοὺς ἐν τοῖς ἥπασι τῶν σφαζομένων ζώων παλμοὺς πολυπραγμονοῦντες ἀσόσιως. Ἀλλ' οὐθὲν μέλλει ἔσεσθαι, φησὶν, ἐκ μαντείας αὐτοῖς ἡ ὄνησις. οὔτε μὴν ἐπαμῦναι δυναμένους αὐτοὺς ῥήσουσι, τοὺς νομισθέντας εἶναι Θεούς. παραδώσω γὰρ Αἰγυπτίους εἰς χεῖρας ἀνθρώπων κυρίων σκληρῶν, καὶ βασιλῆς σκληροὶ κυριεύσουσιν αὐτῶν. σκληροὺς δὲ ὅταν ἀκούσῃς, μὴ ἀπλουστάτους νοήσῃς, ἀλλ' ἀφαύστους δὲ μᾶλλον, καὶ παραχωρεῖν εἰδότας ὁπηνικᾶν οὐδενί. τοιοῦτοι γὰρ οἱ Ρωμαίων γεγόνασιν ἀνικλεέστατοι βασιλῆς, τῆς θείας τε καὶ ἀπορρήτου βουλῆς ὑποτιθείσης, ὡς ἔφην, τὰ πάντα αὐτοῖς. καὶ γοῦν κεκρατήκασι τῆς νῦν ἠρεμίας.

Τὰ δὲ λεγόμενα κύριος Σαβαώθ. καὶ πίονται οἱ Αἰγύπτιοι τὸ ὕδωρ τὸ παρὰ θάλασσαν. ὁ δὲ ποταμὸς ἐκλείψει, καὶ ξηρανθήσεται. ἐκλείψουσιν οἱ ποταμοὶ καὶ διώρυγες τοῦ ποταμοῦ, καὶ ξηρανθήσεται πᾶσα σύναγωγὴ ὕδατος, ἐν πάντι ἕλει καλάμου, καὶ παπύρου. καὶ τὸ ἄχι τὸ χλωρὸν, παρὰ τὸν κύκλῳ τοῦ ποταμοῦ, πᾶν τὸ σπερόμενον παρὰ τὸν ποταμοῦ ξηρανθήσεται ἀνεμοφθορέα. Καὶ στενάξουσιν οἱ ἁλιῆς, καὶ στενάξουσι πάντες οἱ βάλλοντες ἄγκιστρον εἰς τὸν ποταμόν. καὶ οἱ βάλλοντες ἀγκίνας, καὶ οἱ ἀμφιβολῆς πενθήσουσι. καὶ λίνα αἰσχύνη λήψεται τοὺς ἐργαζομένους τὸ λῖνον τὸ ψιστόν, καὶ τοὺς ἐργαζομένους τὴν βύσσον. Καὶ ἔσονται οἱ ἐργαζόμενοι αὐτὰ ἐν ὀδύνῃ, καὶ πάντες οἱ τὸν ζῦθον ποιοῦντες λυπηθήσονται. Καὶ ταῖς ψυχαῖς πονέσουσιν.

Συναρμόσῃς καὶ ταῦτα τοῖς ἤδη ἡμῖν εἰρημένοις. Συνεπάτησαν δὴ τὴν τῶν Αἰγυπτίων, ὡς ἂν ἀπέφηνεν ὁ παντοκράτωρ Θεὸς, ὥστε καὶ αὐθρωπί-

A in Christo ad veritatis agnitionem irretiuerunt. Itaque vbi Romani exercitus fortissimam ac insuperabilem incursionem Ægyptii intellexissent, valdè tumultuati & scire desiderantes quò tandem rei exitus euasurus sit, deos & imagines suas, & de terra vocem edentes, & ventriloquos, & ariolos interrogabunt. Diuersa enim apud eos erant falsarum vaticinationum genera, & ficti prophetæ, alii qui se mortuos scisciatari simulabant, alii qui ex suo pectore verba
B eructabant. Alii etiam erant arioli, id est, qui fumos ex sacrificiis, & palpitationes in hepate mactatorum animantium indagant curiosè & impiè. Sed nulla, inquit, erit vaticiniorum vtilitas. Nec enim qui dii putantur, eos auxilium afferre potuisse inueniemus. Tradam enim Ægyptum in manus hominum dominorum durorum, & reges duri dominabuntur eis. Duros autem cùm audis, non immitissimos esse cogites, sed inuictos potius & inuulnerabiles, & victoriam cedere cuiquam nescios. Qua-
C les extiterunt Romanorum celeberrimi Imperatores, diuino & secreto consilio, vt dicebam, illis subiicientē omnia: quippe orbem terrarum subiugarunt.

Hæc dicit Dominus Sabaoth, Et bibent Ægyptii aquam quæ iuxta mare:
D *Fluuius autem deficiet & exaresçet. Deficient fluuii & riui fluuii. Et exiccabitur omnis congregatio aquæ in omni palude calami & papyri. Et Achi viride, omne circum flumen, omne quod seminatur, iuxta flumen, aresçet, ventóque peribit. Et gement piscatores, & gement omnes mittentes hamum in fluuium, & mittentes sagenas, & ia-*
E *cientes retia plorabunt. Et confusio apprehendet operantes linum fissile, & operantes byssum, & operabuntur ea in dolore, & omnes zythum facientes contristabuntur, & animis dolebunt.*

Aptabis & hæc illis quæ sunt à nobis iam commemorata. Terram enim Ægyptiorum humidissimam, aridam effecit omnipotens Deus, vt enim

sine sudore peruia sit, stagna & fluuios pertransire volentibus. Diuisa est autem quodammodo Ægyptiorum regio : & alii habent terram arabilem & fœcundissimam, & vitium sunt cultores studiosissimi. Alii autem lacus accolunt, & quæ inde proueniunt, decerpunt. Piscatores enim sunt, & papyrum desecant, ac chartæ sunt artifices & linum fissile operantur. Palustres autem homines siue bubulci denominantur. Sunt enim apud eos innumera boum armenta : panis, vini, aliarúmque rerum magna penuria. Deficientibus itaque aquis, inquit, bibent aquam. Nam in litoribus quandoque fodientes, potabilem inde laticem exhauriunt. Deficient autem & exaresc ent omnes fluuii & aluei. Erit autem in omni palude calami & papyri raritas aquarum. Et omne quòd in aquis nascitur, inquit, exiccabitur, vt & lugeant piscatores, & qui linum conficiunt fissile, & in dolore magno versentur qui ea exercent. Et præterea qui apud eos zythum apparant. Aquis enim deficientibus, inopia laborabunt omnium quæ exhilarare solent, & ad vitam opportuna & accommoda, affatim suppeditare. Et hoc quidem quatenus ad historiæ declarationem pertinet, clarè dictum est. Sin velit quis aquarum raritatem, aliter accipere, & ad subtilioris intelligentiæ profunditatem descendere, non à scopo recedet, si anilem & insulsam orationem Græcorum sapientum aquis comparet, piscibus autem & papyro & calamo, aliisque quorum alumna & nutrix est aquarum natura, hominum frequentiam. Piscatoribus verò, & rerum aquatilium curatoribus, eos qui inescare norunt gregariam multitudinem, & qui student sermonibus in errorem deducentibus eam quasi linis quibusdam implicare. Hi lugebunt & contristabuntur, & animis dolebunt, cùm eorum oratio diluta sit, & inefficax, quam meritò aquis comparari posse, hinc patet, quòd ea prorsus deficiat, & omnia inde enutrita exaresc ant. Hi faciunt zythum: non enim vinum offerunt quod hominis cor exhilarat, sed spuriam quandam & inutilem doctrinam, eámque verbis subtilibus & climatis, vt quidem putant, efferunt. Hoc enim, vt opinor, byssus significat, vt dicat

Α βάσιμον εἴη), τοῖς ἐθέλουσι διαβαίνειν τὰ λιμνάζοντα καὶ ποταμούς. διήρηται δέ πως ἡ Αἰγυπτίων ἡ χώρα. καὶ οἱ μὲν ἔχουσι τὴν γῆν τὴν ἀρόσιμον, καὶ γεωμετροῦσι, καὶ ἀμπελῶσιν ὅτι μάλιστα μηχανώμενοι. οἱ δὲ περὶς αὐτὰς οἰκοῦσι τὰς λίμνας, τὰ ἐξ αὐτῶν ἁρπάζοντες. ἰχθυοθῆραί τε γάρ εἰσι, καὶ πάπυρον ἀποκείροντες, χαρτοποιοί εἰσι δημιουργοί, καὶ λίνον ἐργάζονται τὸ σχιστόν. ἕλειοι δὲ ἄνδρες ἢ βουκόλοι καταχρηματίζονται. καὶ γάρ εἰσι παρ' αὐτοῖς ἀριθμοῦ κρείττονες αἱ βοῶν ἀγέλαι.
Β πλεῖστα τε ἄρτου καὶ οἴνου καὶ τῶν ἄλλων ἡ ἀπορία. ἐκλελοιπότων τοιγαροῦν τῶν ὑδάτων φησὶν πίονται ὕδωρ. ὀρύττοντες γὰρ ἐν τοῖς αἰγιαλοῖς ἔσθ' ὅτε τινες, πότιμον ἀρύονται νᾶμα. ἐκλείψουσι δὲ ξηρανθήσονται οἱ ποταμοὶ, καὶ πᾶσαι αἱ διώρυγες. ἔσται δὲ ἀπορία ὑδάτων ἐν πᾶσι τοῖ-
Γ λοις καλάμου, καὶ παπύρου, καὶ πᾶν ὃ ἐν τοῖς ὕδασι φυόμενον ξηρανθήσεται, φησὶν, ὥστε καὶ πενάξαι τῶν ἰχθύων τοὺς θηρεύοντας, καὶ τοὺς τὸ λίνον ἐργαζομένους τὸ σχιστὸν, καὶ ἐν ὀδύνῃ γενέσθαι πολλῇ, τοὺς ἐργαζομένους αὐτά. καὶ πρὸς τούτοις ἔτι, τοὺς τὸν παρ' αὐτοῖς ζύθον ἀρτύοντας. ἐκλελοιπότων γὰρ τῶν ὑδάτων, ἐν ἐνδείᾳ πάντος ἔσονται τῆς καταψυχούσης εἰδότες, καὶ τὰ πρὸς
Δ ζωὴν αὐτοῖς ὑπαρτήδεια πορισθέντος πλουσίως. καὶ τοιαῦτα μὲν τὸ γε ἧκον εἰς ὃ ἐκ τῆς ἱστορίας δηλούμενον εἴρηται σαφῶς. εἰ δὲ δή τις ἕλοιτο τῶν ὑδάτων τὴν ἀπορίαν καὶ ἕτερος ἐκλαβεῖν, καὶ ἰσχνοτέρων ἐννοιῶν εἰς βάθος ἐλθεῖν, οὐκ ἀπὸ σκοποῦ βαδίσεται, παρεικάζων ὕδασι τὸν ψυχρόν τε
Ε τοῖς τῶν Ἑλλήνων σοφοῖς, γραώδη τε καὶ ἀσθενῆ τὸν λόγον. ἰχθύσι γεμίζων τὴν τῶν ἀνθρώπων πληθύν, καὶ μίλῳ καὶ παπύρῳ, καλάμῳ τε καὶ τοῖς λοιποῖς, ὧν ὄντι σφόδρα ἡ τῶν ὑδάτων φύσις. ἁλιεῦσι γεμίζων, καὶ οἷς αὖ ἔργον εἴη τὰ ἐν τοῖς ὕδασι ζῷα συλλαβεῖν εἰδότας τὴν τῶν ἀγελαίων πληθύν, καὶ καθάπερ λίνοις ἰσχνοῖς ἐμπλακεῖσαν ψυχαγωγοῦντας, τοῖς εἰς ἀπάτην αὐτοὺς ἀποφέρουσι λόγοις. οὗτοι πενάξουσι καὶ λυπηθήσονται, καὶ ταῖς ψυχαῖς πονέσουσιν, ἀποφαινόμενοι ἤδη πως τὸ παρ' αὐτοῖς ὄντος λόγου. ὃν καὶ ὕδασι παρεικάζοντες διεβεβαιούμεθα σαφῶς, ἀφ' ὃ ἐκλελοιπέναι παντελῶς αὐτὸν, ξηρανθήσεσθαι δὲ πάντα τὰ δι' αὐτοῦ τρεφόμενα. οὗτοι ποιοῦσι τὸν ζύθον. οὐ γὰρ οἶνον προσάγουσι τὸν εὐφραίνοντα καρδίαν ἀνθρώπου, ἀλλά νόθευτινὰ καὶ ἄχρηστον διδασκαλίαν, καὶ τοῖς ἰσχνοῖς αὐτοῦ

ὥσπερ οὖν οἴονται καταμιμούμενοι λόγοις. ὑφαίνεται γὰρ οἶμαι τοῦτο βύσσον λέγειν ἀν-

τοῖς ἐργάζεσθαι, τὴν ἰχνοπάτειν ἄγαν. καὶ λῖνον A eos nimium subtilitati & argutiis studere. Et linum fissile. Minutiæ enim
δὲ ὃ σχιστόν. σκινδάλαμοι γὰρ ὥσπερ ἰχνομυῖαι apud eos subtiliter ac tenuiter differuntur, verùm prorsus friuola, &
τὰ παρ' αὐτοῖς. πλὴν αἰόνητα πάντελῶς, καὶ frigidis speculationibus referta. Frigidus
ψυχρῶν θεωρημάτων ἀναπλήρωτα. ψυχρὸς enim zythus. Est autem Ægyptiorum
γὰρ ὁ ζῦθος. quidam potus, sed frigidus & turbidus, talis siquidem est eorum oratio,
& tales sunt doctrinæ, quæ sitim non
sedant imbibitæ, sed inflammant potius, & insuaues sunt bibentibus, &
B ob vehementem frigiditatem morbos
insanabiles pariunt.

Καὶ μωροὶ ἔσονται οἱ ἄρχοντες Ταάνεως, οἱ *Et stulti erunt principes Taneos, Sapientes consiliarii regis, & consilium eorum infatuabitur.*
σοφοὶ σύμβουλοι τοῦ βασιλέως, ἡ βουλὴ αὐτῶν
μωρανθήσεται.

Imminente videlicet Ægyptiis ineuitabili calamitate, & regione captiuitati proxima, & cum iamiam licet
Ἐπιφερομένης γὰρ Αἰγυπτίοις τῆς ἀφύκτου inuiti alieno iugo ceruicem daturi
συμφορᾶς, καὶ μελλούσης ἁλῶναι τὴν χώραν, essent: consternatus haud mediocriter & intolerando terrore perculsus,
καὶ ὅσον οὐδέπω τοῖς ἑτέρων ζυγοῖς, κἂν εἰ μὴ is qui principatum sortitus erat: Sa-
βούλοιντο τυχόν, ὑπενεχθεῖν τὸν αὐχένα, τε- C pientes qui & Magi dicuntur, coegit:
θορυβημένος ὑπὲρ μετρίως, καὶ ἀφορήτοις δείμασι & ad quem tandem finem hæc res exiret, & quo pacto belli impetum frangere possent, diligentissimè interrogauit. Tantùm abest, vt hi aliquid opportunum aut verum potuerint dicere, vt etiam insignis stultitiæ damnarentur. Deo enim volente malum inferre, parum valebit omne consilium humanum & potentia. Si enim clauseris contra hominem, quis aperiet? sicuti scriptum est. Sophos igitur Taneos, pseudoprophetas eius delubrorum curatores dicit: qui cùm arte magica se offerrent, ex ipsis rebus nihil esse prorsus arguebantur.
κατεπλημμύρος ὁ καθηγεμὼν λεχθείς, σύνεχό- D
μενος μὴ τοῖς ὑπὸ κλῶ σοφοῖς, τοῦτ' ἔστι, τοῖς μά-
γοις. ἤρετο γὰρ καὶ λίαν ἐπισυνδασμένως, ὁπόσοι πο-
τε ἂν ἀρχὴ τοῦ πολέμου τοῦ ἐφοδον. οἱ δὲ τοσοῦτον ἀφεστήκασι, φησὶ, τοῦ δύ-
νασθαί τι τῶν ἀναλεχθέντων, ἤγουν ἀληθῶν εἰπεῖν,
ὡς καὶ ἐπ' ἀκρότατον μωρίας καταγινώσκεσθαι.
Θεοῦ γὰρ κακοῦν ἐθέλοντος, ἀπερύκτησεν οὐ
τὸ πάντως ἀνθρώπου βουλεύτε καὶ δυνάμις. ἐὰν
γὰρ κλείσῃ τις ἀνθρώπου, τίς ἀνοίξει, τοῦτ' ὃ γε- D
γραμμένον. Σοφοὺς οὖν ἄρα Ταάνεως τοὺς ὄντας αὐ-
τῆς φησὶ ψευδοπροφήτας τε, καὶ τῶν ἐν τοῖς τε-
μένεσιν ὀπτιμάτας. οἱ καὶ ὑπὸ μάγων τέχνης φερο-
μένων μέγα, δι' αὐτῶν ἠλέγχοντο τῶν πραγ-
μάτων οὐδὲν ὄντες πάντελῶς.

Πῶς ἐρεῖτε τῷ βασιλεῖ, υἱοὶ συνετῶν ἡμεῖς *Quomodo dicetis regi, Filii intelligentium nos, filii regum ab initio? Vbi sunt nunc sapientes tui, & annuncient tibi, & dicant: quid consilii cepit Dominus Sabaoth super Aegyptum.*
υἱοὶ βασιλέων τῶν ἐξ ἀρχῆς; ποῦ εἰσι νῦν οἱ σο-
φοί σου, καὶ ἀναγγειλάτωσάν σοι, καὶ εἰπάτω-
σαν, τί βεβούλευται κύριος Σαβαὼθ ἐπ' Αι-
γύπτου;

Ob quæ nam, inquit, præclara facinora, attolletis supercilium? Quid adiumenti regioni Ægyptiæ attulistis, vt in admiratione apud eos sitis? Vel qua oratione vtemini cum Regem corripitis, dicentes: Filii intelligentium nos, id est, prophetarum, magi ex magis: qui etiam per vniuersam regionem tantùm non regnarunt, qui apud cultores idolorum existimationem & gloriam

Ἐπὶ ποίοις, φησὶ, καταρθώμασιν αἴρεσθε
τὸ ὀφρύ; τί τῇ Αἰγυπτίων ὀνήσατε χώρᾳ
θαυμασθήσεσθε παρ' αὐτοῖς, ἢ ποίοις κεχρῆσθε
λόγοις τὸ βασιλεύοντα σύνεγείροντες. λέγον-
τες ὅτι υἱοὶ συνετῶν ἡμεῖς, τοῦτ' ἔστι, προφητῶν.
μάγοι καὶ ἐκ μάγων. οἱ καὶ τῆς χώρας ἁπάσης,
μονονουχὶ βεβασιλεύκασι, δόγμασόπτων ἐφικόντες
παρὰ τοῖς τῶν εἰδώλων δεισιδαίμοσι τὴν δόξαν, καὶ

gloriam celeberrimam adepti sunt: qui cum potentibus versati semper fuerunt, & victitarunt, quippe consilia in omnibus rebus agendis afferre soliti, falsò nominatis diis quid conduceret inspirantibus. Quum igitur falsa concionantes, inquit, & veri nihil scientes conuincemini, quomodo dicetis regi: Filii intelligentium nos? filii regum qui à primis extiterunt temporibus? In his autem sermo propheticus, spectat ad eos, qui esse videbantur sapientes: dein verò transitum facit ad personam eius qui principatum sortitus erat, & ait: Vbi sunt sapientes tui nunc? & annuncient tibi, & dicant, quid consilii ceperit Dominus Sabaoth de Ægypto. Etenim, inquit, si non sunt impostores & deceptores, & scurræ, si non falsa prædicare solent, nisi ex suo pectore solo loquantur, non ab ore Domini: disce ab illis quæ Ægyptiis impendent, & quæ ex consilio Domini Sabaoth primo quoque tempore sunt euentura. Insultat quasi illis qui Deum non cognouerunt, sed velut in profundis tenebris iacuerunt, eò quòd idolorum cultui adhærerent. Grauissimum igitur, imò verò prorsus frustraneum, impostoris falsorum vatum confidere. Cùm enim futura & quæ Deus infert, omnino ignorent: coaceruandi argenti materiam faciunt artem pseudomanticam, vaticinationes, & à Deo audire se fingunt, quæ suo solo arbitratu eructant, animúmque eorum qui ipsis adhærent excantant. Loquuntur enim quæ placent aliis, illud dicunt solùm quod voluptati esse audientibus coniiciunt. Cæterùm diuina lex præcipit, ab huiusmodi hominibus recedere. [Habet enim sic: Si ingressus sis in terram quam dat tibi Dominus Deus tuus, non discès facere secundum abominationes gentium earum.] Non inuenietur in te qui lustrat filium suum vel filiam suam igni, aut vaticinans vaticinium, vel ariolus, vel augur, vel qui veneficiis incantat, aut ventriloquus, vel qui ostenta considerat, aut qui interrogat mortuos. Etenim abominatio Domino Deo tuo quicunque talia facit. Adiungit porrò his, & ait: Perfectus eris coram Domino Deo tuo. Nam gentes illæ quas tu hæreditate possides, ariolationes & vaticinationes audient. Tibi verò non sic dedit Dominus Deus tuus. Prophetam de fratribus tuis excitabit tibi Dominus Deus tuus, ipsum audietis per omnia,

Deut 17.

A τοῖς κραταιοῖς ἀεὶ στρεφόντες τε καὶ συνδιαιτώμενοι· ἅτε δὴ καὶ βουλὰς ἐφ' ἅπασι τοῖς πραγκτέοις εἰσφερέζειν εἰωθότες, τῶν ψευδωνύμων θεῶν συμβουλευόντων αὐτοῖς τὰ συμφέροντα ἡγεῖσθαι. ὅτε δὴ τοίνυν ψευδηγορεῖτε ἐλεγχθήσεσθε, φησί, καὶ τὰ ἀληθῆ εἰδότες οὐδὲν, πῶς ἐρεῖτε τῷ βασιλεῖ, ὑοὶ σοφῶν ἡμεῖς; ὑοὶ βασιλέων τῶν ἐξ ἀρχῆς; καὶ γένοιτο μὴ ὀφθῆναι τοῦτο ὁ προφητικὸς ἡμῖν λόγος, ὡς πρός γε τοὺς δοκοῦντας εἶναι σοφούς. εἶτα B μετέτεισιν ὅπου τὸ αὐτὸ πρόσωπον τοῦ καθηγεῖσθαι λαχόντος, φησίν. ποῦ εἰσι νῦν οἱ σοφοί σου; καὶ ἀναγγειλάτωσάν σοι, καὶ εἰπάτωσάν τί βεβούλευται κύριος σαβαὼθ ἐπ' Αἰγύπτου. εἰ μὴ γὰρ εἰσι φέναχες, φησὶν, ἢ ἀπατεῶνες καὶ βωμολόχοι, καὶ ψευδηγορεῖν εἰωθότες, καὶ τὰ ἀπὸ καρδίας αὐτῶν λαλοῦντες μόνης, καὶ οὐκ ἀπὸ στόματος κυρίου· μάθωμεν παρ' αὐτῶν τὰ τοῖς Αἰγυπτίοις ἐπιπορευόμενα, καὶ αὐτίκα δὴ μάλα συμβησόμενα, ἅπερ βουλῆς κυρίου σαβαὼθ. ὁπότε- C ρα δ' ἂν ᾖ ὡσαύτως ὁ λόγος τοῖς οὐκ εἰδόσι θεόν, ἀλλ' οἷς ἐν σκότει βαθεῖ κειμένοις, ἅμα δ' ἀπροσκέπτοις φίλον ταῖς τῶν εἰδώλων λατρείαις. πολύδενον δῶρον ἄρα, μᾶλλον δὲ καὶ εἰκῆ πόνος τελῶν, ὃ ταῖς τῶν ψευδομάντεων ἀπάταις ὑπηδρασεν· εἰδότες γὰρ ὅλως ὃ συμπεσεῖν θεὸν, ἢ τὰ ἐσομένων, ἢ καὶ ὧν αὖ ὑπιφέρει θεὸς, ἀργυρολογίας ἕνεκεν ποιοῦνται τὴν ψευδομαντείαν, καὶ θεοκλυτεῖν ἐπιπλάττονται, τὰ ἀπὸ μόνης τῆς σφῶν βουλῆς ἐρευγόμενοι, καὶ τὰ τῶν προσκειμένων αὐτοῖς καταγοητευόντες νοῦν· λαλοῦσι γὰρ ἃ αὐ βούλοιτό τις, καὶ μόνον ἐκφύσῃ φασιν, ὅπερ δὴ εἰς D τέκμαρσιν τοῖς ἀκροωμένοις καθ' ἡδονὴν. ἀλλ' ὅ γε θεῖος ἡμῖν ὑπιτάττει νόμος, τοιούτων ἀποφοιτᾶν. ἔχει γὰρ ὕτως. ἐὰν εἰσέλθῃς εἰς τὴν γῆν ἣν κύριος ὁ θεός σου δίδωσί σοι, οὐ μαθήσῃ ποιεῖν κατὰ βδελύγματα τῶν ἐθνῶν ἐκείνων. οὐχ ὑρεθήσεται ἔν σοι πρεικαθαίρων τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἢ τὴν θυγατέρα αὐτοῦ ἐν πυρὶ, μαντεύόμενος μαντείαν, κληδονιζόμενος, καὶ οἰωνιζόμενος, φαρμάκος, E ἐπάδων, ἐγγαστρίμυθος, καὶ τερατοσκόπος, καὶ ἐπερωτῶν τοὺς νεκρούς. ἔστι γὰρ βδέλυγμα κυρίῳ τῷ θεῷ σου πᾶς ποιῶν ταῦτα. προσπάγη δὲ τούτοις καὶ φησί. τέλειος ἔσῃ ἐναντίον κυρίου τοῦ θεοῦ σου. τὰ γὰρ ἔθνη ταῦτα, οὓς σὺ κληρονομεῖς αὐτοὺς, ὅτι κληδονισμοῖς καὶ μαντείαις ἀκούσονται. σοὶ δὲ οὐχ ὕτω δέδωκεν κύριος ὁ θεός σου· προφήτην ἐκ τῶν ἀδελφῶν σου ἀναστήσει σοι κύριος ὁ θεός σου, αὐτοῦ ἀκούσεσθε κατὰ πάντα,

ἕσα αὖ λαλήσῃ πρὸς ὑμᾶς. ἀφιλόθεος γὰρ πάντελῶς, καὶ τὸ εἰς εὐσέβειαν αὐχημα ἔσται γυμνὸς ὁ μαντείαις προσέχων καὶ κληδωνισμοῖς, οἰωνοσκοπίαις τε καὶ τοῖς τῆ γοητικῆ φεναξισμοῖς. ἐλπίδος γὰρ μὴν ἀγαθῆς ὀπτήμενος ἀληθῶς, ὁ τοῖς εὐαγγελικοῖς θεσπίσμασι προσέχων τὸν νοῦν, καὶ οἷς αὖ λέγει Χριστὸς, τὸν τῆς ἀληθείας ψῆφον ὀπτιζέτω. καὶ γὰρ ὅστι προφητῶν δεσπότης, καὶ ἁπάσης γνώσεως χορηγὸς, εἰ καὶ προφήτης ὠνόμασται, ἀλλά τοι τῆς αὐθεντότητος μέζων. A quæcunque loquetur vobis. Omnino enim Dei amore vacuus erit, & pietatis ornamentis nudabitur, qui vaticiniis, ariolationibus, auguriis & incantatorum fucis animum adhibuerit. At is spei bonæ verè plenus erit, qui Euangelicis oraculis animum intenderit, & his quæ Christus dicit, veritatis calculum attulerit. Siquidem ille est prophetarum Dominus, & omnis cognitionis largitor, etiamsi pro mensura humanitatis B propheta nominetur.

Ἐξέλιπον οἱ ἄρχοντες Ταὼεως· καὶ ὑφλώθησαν οἱ ἄρχοντες Μέμφεως. καὶ πλανήσουσιν Αἴγυπτον κατὰ φυλάς. κύριος γὰρ συνέχεεν αὐτοῖς πνεῦμα πλανήσεως. καὶ ἐπλάνησαν Αἴγυπτον ἐν πᾶσι τοῖς ἔργοις αὐτῶν, ὡς πλανᾶται ὁ μεθύων, καὶ ὁ ἐμῶν ἅμα. καὶ οὐκ ἔσται τοῖς Αἰγυπτίοις ἔργον, ὃ, ποιήσει κεφαλὴν καὶ οὐρὰν, ἄρχὴν καὶ τέλος.

Defecerunt Principes Taneos, & euecti sunt principes Mempheos, & decipient Aegyptum secundum tribus. Dominus enim confudit eos spiritu erroris, & deceperunt Aegyptum in omnibus operibus eius, sicut errat ebrius & vomens simul, nec vllum opus habent Aegyptii quod faciat caput & caudam, principium & finem.

Ἐπιμειδιᾷ ἡμῖν πῶς τισὶ τῶν ψευδολόγων ἀθύρμασι, καὶ κενοφωνίας ὁ προφητικὸς ἡμῖν ἐν τούτοις λόγος. ἦρετο μὲν γὰρ ὁ τῶν Αἰγυπτίων ἡγεμόνος τις ἀεὶ σοφιστὰς αὐτῷ, γοητάς τε καὶ ψευδομάντεις, οἳ καὶ ὠνομάζοντο σοφοί. πρὸς ποῖον αὖτῷ καταντήσῃ τέλος τὰ προσδοκώμενα. ὅπῃ ἡ βουλὴ ἡμῶν τέτμον, καὶ ψευδεπιῶτες ἠλέγχοντο, καὶ οὐδεὶς ἔτι αὐτοῖς ὁ βουλὴν ὀνησιφόρου καὶ σκεμμῆς ἐπωφελοῦς εἰσηγούμενος ὁδόν. κατελογάδησαν μὲν εἰς οὐδὲν, ἕτεροι δ' λοιπὸν ἐζητοῦντο σοφοί. καὶ δὴ καὶ τεθαυμάκασί τινες τοὺς ἄρχοντας μέμφεως, τοῦτ' ἔστι, τοὺς ἱερεῖς τε καὶ μάγους, τοὺς κατὰ γε φημὶ τὸν Μέμφιν. ἀπόλεκτοι γὰρ ὥσπερ ἐδόκουν εἶναι τὸ πανοικεῖον, καὶ μαγικῆς ἐμπειρίας εἰς ἄκρον ἐληλακότες τὸ πρωτεῖον ἄξιοι λόγου τοῖς εἰδωλολάτραις ἐφαίνοντο. ἐξέλιπον τοίνυν, φησὶν, οἱ ἄρχοντες Μέμφεως, τοῦτ' ἔστι, κατελογάδησαν εἰς οὐδὲν, ὑφλοῦνται δὲ καὶ τεθαυμασμένοι, καθά τε τῷ βασιλεῖ, καὶ ἅπασι τοῖς ἀμφ' αὐτὸν ἔδοξαν εἶναι τὸ Μέμφεως οἱ πρωτεύοντες. πλὴν πεπλανήκασι δὲ αὐτοὶ τὴν Αἴγυπτον κατὰ φυλὰς, τοῦτ' ἔστι, κατὰ πόλεις καὶ κώμας. καὶ οὐ καθ' ἕνα μόνον, ἀλλὰ γὰρ καὶ κατὰ πληθύν. τεθαρσήκασι γὰρ αὐτοῖς, κἂν τὸ παράλογον οὐδὲν ἔχοιεν εἰπεῖν. τεθαρσήκασι γὰρ πῶς; κύριος γὰρ, φησὶν, συνέχεεν αὐτοῖς πνεῦμα πλανήσεως, τοῦτ' ἔστι, πᾶσαν λόγου ἀληθείας ἀπεπίναξε τῆς γλώττης αὐτῶν, ὡς μηδ' ὁτιοῦν ἰσχύσαι τὸ ἀληθῶς ἢ νοῆσαι ἢ λέξαι. οὐ γὰρ C Deridet nobis quodammodo falsorum vatum nugas & vanitates, in hisce verbis sermo propheticus. Ægyptiorum enim præfectus, qui cum ipso semper erant præstigiatores & vanos vates, qui etiam nominabantur. Sophi, interrogauit in quem tandem finem expectata deuenirent. Postquam autem consilio frustrati sunt, & mendacii conuicti, nullúsque esset qui consilii vtilis viam indicaret, nihili facti sunt, ac alii deinceps sapientes quærebantur: & quidam mirabantur D principes Mempheos, id est, sacerdotes & Magos, qui inquam Memphin incolebant. Eximii enim quasi videbantur hi tum temporis, & cùm ad magicæ peritiæ summum peruenissent fastigium, omni veneratione digni idololatris habebantur. Defecerunt igitur, inquit, principes Taneos, id est, pro nihilo habiti sunt, & summi ac admirabiles regi ac omnibus qui circum illum erant, esse visi sunt, Memphitarum præsides & antistites. Verùm seduxerunt & illi Ægyptum secundum tribus, id est, oppidatim & vicatim, non viritim solum, sed etiam cateruatim. Habebant enim illis fidem, etiamsi quòd è re esset nihil dicerent: Nam quo modo consisi sunt? Dominus enim, inquit, confudit eos spiritu erroris, id est, omnem veritatis sermonem ab eorum lingua excussit, vt nihil veri potuerint, vel cogitare, vel dicere. Etenim

in linguis idololatrarum veritas reside-
re nullo modo potuit. Deceperunt
itaque Ægyptum, ſicuti errat ebrius
& vomens ſimul. Solent enim ebrii
in vomitionum incidere intemperantiam. Itaque dicit: Non habent
Ægyptii vllum opus quod faciat caput & caudam, principium & finem.
Nec enim egregia cœpta iuueniliter aggredientur, hoc enim eſt principium & caput: nec in optatiſſimum finem occurrent quæ geruntur: hoc
enim eſt cauda & finis: omnis enim
humana conſultatio infructuoſa, &
omne præſidium imbecillum, nec vlla
ex parte iuuare poteſt, ſi Deus, vt dixi,
mulctat ac pœna afficit, manúmque
omnipotentem reſilientibus affert, &
ad ſuam voluntatem rerum naturas
conuertit.

Die vero illa erunt Aegyptii, velut mulieres in timore & in tremore à facie manus Domini Sabaoth, quam ille iniiciet eis. Et erit regio Iudæorum Aegyptiis terrori. Si quis nominauerit eam ipſis, expaueſcent ob conſilium quod decreuit in illam Dominus.

Qui enim olim audaces & immites & omnium periculorum contemptores fuerunt, pauidi, inquit, & fracto corde erunt, vt à mulieribus infirmiſſimis nihil differant, ſed tanquam muliebriter effœminentur. Cauſa verò metus & terroris huius, manus erit Domini Sabaoth, quam ipſe iniiciet eis. Manus Domini Sabaoth hic definitur eſſe omnipotens voluntas Dei, Ægyptiacam gentem Romanorum regno ſubiiciens. Inuictum eſt diuinum conſilium & quod ſupremæ naturæ placuerit, prorſus confici neceſſe eſt. Erit præterea regio Iudæorum terrori Ægyptiis. Quid autem hic dicat, conſideremus diligenter; valde enim obſcurum eſt quod dicitur. Itaque conſeruata quidem olim eſt Iudæorum regio, propugnante Deo, ita vt nulla, vt ita dicam, regna gentium quæ circumcirca ſunt, expugnare potuerint. Cæterùm licet tantùm haberet opitulatorem, capta eſt, & Romanis ſubiecta, & omnes vrbes incenſæ, & domus iuxtà ac vici viris vacui remanſerunt. Et quæ tandem cauſa fuit, vt caperentur? Conſilium nimirum quod contra illam

A ἐδὲ ταῖς τ εἰδωλολατρῶν γλώσσαις ἐνιζῆσαι τ ἀλήθειαν. πεπλανήκασι τοίνυν τ Αἴγυπτον, ὡς πλανᾶται ὁ μεθύων καὶ ὁ ἐμῶν ἄμα. ἔθος γὰρ τοῖς μεθύουσι, ὃ ταῖς ἐξ ἐμέτων ἐμπίπτειν ἀκολασίαις. Οὐκοῦν, φησὶν, οὐκ ἔσται τοῖς Αἰγυπτίοις ἔργον, ὃ ποιήσει κεφαλὴν καὶ οὐρὰν, ἀρχὴν καὶ τέλος. οὐδὲ γὰρ ἐπιχειρήσει ἄνθρωπος νεανικῶς. τοῦτο γὰρ ἀρχὴ καὶ κεφαλή. ὅτε μέλλει εἰς ἀκρότατον αὐτοῖς κατάντησιν τέλος τὰ πρώμνια. τοῦτο γὰρ ἡ οὐρὰ καὶ τὸ τέλος. πᾶσα
B γὰρ σκέψις ἀνθρώπων ἀνόνητος, καὶ πᾶν ὑπερκύρημα ἀσθενὲς, καὶ κατ' οὐδένα τρόπον δυνάμενον. Θεοῦ γὰρ κακοῦντος, ὡς ἔφην, καὶ χεῖρα τ πάλαι τοῖς ἀποστρατοῦσιν ἐπάγοντος, καὶ εἰς ὃ αὐτῷ δοκοῖ μεταστρέποντος τὴν τῶν ὄντων φύσιν.

Τῇ δὲ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἔσονται οἱ Αἰγύπτιοι ὡς αἱ γυναῖκες ἐν φόβῳ καὶ ἐν τρόμῳ, ἀπὸ προσώπου τῆς χειρὸς κυρίου Σαβαὼθ, ἣν αὐτὸς ἐπιβαλεῖ ἐπ' αὐτούς. καὶ ἔσται ἡ χώρα τῶν Ἰου-
C δαίων τοῖς Αἰγυπτίοις εἰς φόβητρον. πᾶς ὃς ἂν ὀνομάσῃ αὐτὴν αὐτοῖς φοβηθήσονται, ἀπὸ τῆς βουλῆς ἣν βεβούλευται κύριος ἐπ' αὐτήν.

Οἱ γὰρ πάλαι θρασεῖς καὶ ἀνήμεροι, καὶ κινδύνου πάντος καταφρονηταὶ, τοιοῦτοι ἔσονται, φησὶ, καὶ τετρυμένην ἀρήσουσιν ἐν ἑαυτοῖς τ καρδίαν, ὡς γυναικῶν τ ἀσθενεστάτων ἀποδεῖν οὖσιν. ἀλλ' οἱονεί πως εἰς θηλυτρεπεῖς ἀνανδρίας καταλιθεῖν. προφάσει δ' αὐτοῖς τοῦ δείματος, καὶ ὑπὸ τούτῳ πλοίας, ἡ χεὶρ ἔσται κυρίου Σαβαὼθ,
D ἣν αὐτὸς ἐπιβαλεῖ ἐπ' αὐτούς. χεὶρ δ' κυρίου Σαβαὼθ ἐν τούτοις ὁ παλαιὸς θέλημα τοῦ Θεοῦ δηλοῖ ζεται τὴν Ῥωμαίων βασιλείαν ὁ τῶν Αἰγυπτίων ὑποφέροντος ἔθνος. ἄμαχος δ' παντελῶς ἡ θεία βουλὴ, καὶ τοῖς τῆς αἰωνιωτάτης φύσεως σκέμμασι ὃ δοκοῖ πᾶσά πως ἀνάγκη διαπεραίνεσθαι. ἔσται δ' πρὸς τούτοις ἡ χώρα τ Ἰουδαίων τοῖς Αἰγυπτίοις εἰς φόβητρον. καὶ τί δὴ ἄρα φησὶν ἐν τούτοις, εἰδωλῶν ἀκεκλεῖσθαι. ἀσαφὲς γὰρ λίαν ὃ δηλούμενον. οὐκοῦν ἐσώζετο μὲν πάλαι
E τ Ἰουδαίων ἡ χώρα πρεσβεύοντος Θεοῦ, καὶ δυσκαταγώνιστον αὐτῷ ἀποφαίνοντος ἁπάσαις, ὡς ἔπος εἰπεῖν, ταῖς ἐν κύκλῳ βασιλείαις τῶν ἐθνῶν. ἀλλὰ καίτοι τοσοῦτον ἔχουσα τὸν ὑπέρκυρον, ἥλω καὶ γέγονεν ὑπὸ Ῥωμαίοις, καὶ ἐμπέπρησται μὲν πᾶσα πόλις, ἀνάνδροι δ' μεμένηκασιν οἶκοί τε καὶ κῶμαι. καὶ ποία γέγονεν αὐτοῖς ἡ τῆς ἀλώσεως πρόφασις; ἡ βουλὴ δηλονότι κω-

εἰου, ἐῶ καὶ ἐπ' αὐτῇ βεβούλευται. παραδέδοται γὰρ καὶ αὐτὴ τοῖς ἄλλοις ὁμοῦ τῇ Ρωμαίων πανδενεσάτῃ χειρί. ἔσται τοίνυν ἡ χώρα τῶν Ιουδαίων τοῖς Αἰγυπτίοις εἰς φόβητρον. οἱ μὲν γὰρ τῶν ψευδομαντέων λόγοις παραθαρσοῦντες ἤλπιζον, ὅτι καὶ ἀμείνους ἔσονται τῶν ὑπούντων χειρὸς, καὶ κρατήσουσιν αὐτῶν ἐξάξαντες. ὃ δὴ παραδεδόσθαι καὶ αὐτὴν αὐτοῖς τῶν Ιουδαίων χώραν, καίτοι Θεὸν ἔχουσαν τὸν ὑπεραθλοῦντα ποτέ, πανδεινὸν αὐτοῖς ἐνέπιπτε δεῖμα. προσεδόκησαν γὰρ ἐντεῦθεν, πάντοτε ἐπὶ πάντων τοῖς καταδεεστέροις ἐπέλοισιν ὑποκεῖσθαι, παθούσης τότε καὶ τῆς Ιουδαίων γῆς, ὡς ἔφην, οὐκ ἀσθενεστέρου τοῦ δεσπόζοντος, ἀλλ' ἰδίοις καὶ αὐτὴν ὑποπτέντος νεύμασιν, καὶ τοῖς Ρωμαίων σκήπτροις ὑποταγέντος. δοκεῖ δέ τισι καὶ ἕτερος νοῦς ὁ προκείμενος. ὅτε γὰρ ὅλως ἐπεσκέψατο τοὺς Αἰγυπτίους, καὶ μετεκόμισεν ἐκ σκότους εἰς φῶς ὁ τῶν ὅλων Θεὸς, καὶ ἀπέστησε μὲν τῆς τῶν εἰδωλολατρείας ἐθῶν, διδύρηται δὲ ὁ εἰδέναι λοιπὸν, τίς ὁ φύσει καὶ ἀληθῶς ὢν Θεὸς, καὶ τῶν ὅλων δημιουργός. πεπιστεύκασι γὰρ εἰς Χριστόν. ἐγνώκασι δὲ αὐτόν τε, καὶ ἐν αὐτῷ τὸν πατέρα. ταῦτησι φησὶν ἐκ πολλῆς ἄγαν ὁσιότητός τε καὶ εὐλαβείας, ἔσται αὐτοῖς ἡ χώρα τῶν Ιουδαίων εἰς φόβητρον. ὃ δὲ εἰς φόβητρον ὅταν λέγῃ, νοήσεις τὸν ἐκ τῆς εὐλαβείας φόβον. τιμῶσι γὰρ ἅπαντες τὰ Ιεροσόλυμα, ἀφ' οὗπερ ὃ ἐκ σαρκὸς γενέσθαι Χριστὸν, καὶ τὸν ὑπὲρ τοῦ κόσμου σωτηρίας σταυρὸν ἀναπλήναι σεμνόν. τετιμῶσί τε ὅτι μνήματος ἀναβιῶναί τε αὖ, καὶ ἀναβιῶναι πρὸς τὸν πατέρα. πάλαι μὲν οὖν μεμίσηντο παρὰ τοῖς Αἰγυπτίοις τῶν Ιουδαίων ἡ χώρα. καὶ γὰρ ἐῶ μαχόμενος αὐτοῖς τῆς θρησκείας ὁ τρόπος. οἱ μὲν γὰρ προσκυνοῦσι τῇ κτίσει, καὶ τοῖς ἔργοις τῶν ἰδίων χειρῶν· οἱ δὲ λελατρεύκασι τῷ παναγίῳ Θεῷ, καὶ τοῖς παρ' αὐτοῦ διοικουμένοις νόμοις, καὶ δικαίας πολιτείας μεμηκάσιν ὑπομνηταί. ἡ τοίνυν μεμισημένη χώρα ποτὲ, φόβητρον ὡσανεὶ τι καὶ εὐλαβείας αὐτοῖς ὑποθήσεται ἔσται. ἀφ' οὗ δὲ ἐν αὐτῇ γεγένηται Χριστὸν, ὡς ἔφην, τὸν ἐκ σκότους αὐτοὺς καλέσαντα πρὸς τὸ θαυμαστὸν αὐτοῦ φῶς.

A decreuit Dominus. Tradita enim est & ea vnà cum aliis, Romanorum manui potentissimæ. Erit ergo regio Iudæorum Ægyptiis terrori. Falsi enim vates, suis verbis animum addere illis voluerunt, quòd & manu inuadentium robustiores essent, & si opponerent se, superarent. Verùm cùm ipsa Iudaica regio etiam quæ Deum victorem olim habebat, illis tradita sit, hoc grauissimum timorem ipsis iniecit. Expectarunt enim inde semper, vt quibuslibet populaturis subiicerentur, cùm, vt dixi, Iudaicæ terræ hoc accidisset: non quòd is qui seruat, debilior esset, sed quod suo eam subiiceret nutui, & Romanorum sceptris submitteret. Aliis placet etiam aliter hoc quod proponitur intelligere. Postquam enim visitauit in vniuersum Ægyptios, & à tenebris in lucem transtulit vniuersitatis Deus, & à ritu idololatrico traduxit, deditque vt de cætero cognoscerent quis esset natura ac verè Deus, ac vniuersitatis fabricator (crediderunt enim in Christum, & per illum & in illo nouerunt quoque patrem) hinc ait, propter magnam ipsorum probitatem & religionem, ipsis fore regionem Iudæorum terrori. Terrori autem cùm dicit, metum ex pietate intelliges profectum. Colunt enim omnes Hierosolyma, eò quòd ibi natus fuerit Christus, & crucem pro mundi salute pertulerit, & in monumento positus, denuò reuixerit, adque patrem emigrarit. Olim quippe Ægyptiorum odio flagrauit Iudæorum regio, erat enim pugnans & discrepans eorum religio. Illi enim creaturam & opera suatum manuum adorauerunt: hi verò sanctissimo Deo seruierunt, & legibus eius gubernati, synceræ cõuersationis imitatores extiterunt. Hæc igitur quondam inuisa regio, terror veluti quidam, & religionis erit causa & materia, propterea quòd in ea Christus natus fuerit, vt dixi, qui ex tenebris eos ad mirabilem ipsius lucem vocauit.

Τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἔσονται πέντε πόλεις ἐν Αἰγύπτῳ λαλοῦσαι τῇ γλώσσῃ τῇ Χαναϊτίδι, καὶ ὀμνύουσαι τῷ ὀνόματι κυρίου. πόλις Ασεδὲκ κληθήσεται ἡ μία πόλις.

Die illa quinque ciuitates in Ægypto loquentur lingua Chananæa, & iurabunt nomine Domini. Ciuitas Asedec vocabitur vna ciuitas.

Καταθαυμάσειέ αὖ τις ἂν σφόδρα εἰκότως τῆς ἔν γε τούτοις ἐχομυθίας τὸ μακάριον προφήτου, καὶ ἡγνοηκότα μὲν πάντελῶς ἂν ἐδόκει τὴν

Mirari quis poterit in his, & valdè quidem meritò, argutam & exquisitam beati prophetæ tractationem, qui

eorum prorsus nihil ignorauit, quæ regioni Ægyptiorum aduentus tempore essent futura : qui & sigillatim prædicit particularia, & quomodo Euangelica prædicatio susceptа fuerit, clarè disserit. Loquuntur, inquit, quinque ciuitates in Ægypto lingua Chananæa, id est, Syrorum vel Palæstinorum. Vna enim lingua loquuntur Phœnices & Palæstini. Sunt autem contermini sibique ipsis contigui Palæstini & Ægyptii, nec quicquam est intermedium, sed statim in extremis finibus Ægypti quæ ad Orientem & ad mare spectat, inquam, Palæstinæ terræ primi introitus & quasi fauces apparent. Confinis igitur Chanaan Ægyptus : ideóque ciuitates illæ in confinio Ægypti, primùm Euangelii receperunt prædicationem : fuerunt autem hæ quinque, quarum primam eam quæ nunc Rhinocuretarum est, dicimus. Loquuntur enim etiam lingua Chananæa. Illis enim vrbibus studio est, non tantùm operæ curæque in Ægyptiorum sermone, quantum in Syriaca lingua ponere. Quidam etiam narrant in suis scriptis, Iosephum disertè commemorare quendam nomine Ioniam ministerio functum inter eos qui sanguine Leuitico oriundi sunt, & sacerdotio ex lege ornatum simul, qui vt ex terra Iudaica semigrasset, quòd simultatem cum quodam cognato suo exercuisset, vel fortè persecutionem perpessus fuisset : ad quinque has vrbes finitimas Chanaan pertigisse. Hic, inquit, infinita coacta Iudæorum multitudine, ad vnam harum quinque ciuitatum commigrauit, quæ etiam ciuitas Asedec, id est, Iustitiæ, dicta est. Hinc aiunt eos in ora Ægyptiorum solitos linguam sonare Chananæorum. Discent etiam, inquit, iurare nomine Domini. Hoc etiam planè est incredibile. Est enim solemne vanitatum cultoribus, iuramentum pro suo cuiusque arbitratu, mundi elementis nuncupare. Alii enim cælestia nominant, alii solem, alii etiam in adytis manufacta, sed nullo modo veri Dei mentionem fecerunt, quem ne nouerunt quidem. Agnoscentium autem & credentium munus & officium est, etiam in nomine ipsius iurare. Sic etiam Moses sapientissimus, Israelem ab Ægyptiaco cultu demigrantem, ad agnitionem veri Dei traduxit, dicens; Dominum Deum tuum adorabis, & illi

A ἐσταλμένων, καὶ τοῖς τῆς ἐπιδημίας καιροῖς τῇ τῶν Αἰγυπτίων χώρᾳ. προαναφωνοῦντα ἕκαστα, τίνα ἔσται τὸ διαλεκτικὸν προεδείξατο κήρυγμα διαγορεύοντα Ἰώσηπος. ἔστιν, φησὶ, πέντε πόλις ἐν Αἰγύπτῳ λαλοῦσαι τῇ γλώσσῃ τῇ Χαναανίτιδι, τοῦτ' ἔστι, τῇ Σύρων, ἤτοι τῇ καὶ τῶν Παλαιστίνων. μία γὰρ λαλοῦσι γλῶσσαν Φοίνικες καὶ Παλαιστινοί. ἀλλήλοις εἰσὶ παλιν ὁμόρους Παλαιστινοί τε καὶ Αἰγύπτιοι, καὶ οὐ μεσολαβοῦν ἔθνος, ἀλλ' ἐν τοῖς τῆς B Αἰγύπτου πέρασι, τοῖς πρὸς μεσημβρίαν φημὶ τὴν ἕω, καὶ θαλάσσαν τὴν Παλαιστινῶν γῆς, αἱ πρῶται λοιπὸν εἰσβολαί. ὅμορος τοίνυν τῇ Χαναναίων ἡ Αἰγυπτίων. ταύτῃ καὶ αἱ πρὸς τοῖς πέρασι τῆς Αἰγύπτου πόλεις, πρῶτον παραδέχονται τὸ σωτήριον κήρυγμα. πέντε δ' αὗται. ὧν δὴ καὶ πρώτην εἰς φαμὲν, τὴν νυνὶ Ῥινοκορουρητῶν. λαλοῦσι μὲν τῇ γλώσσῃ Χαναναίτιδι. ἐπαυδᾶσαι γὰρ τοῖς ἐν ταύταις ταῖς πόλεσιν, μιᾷ τῆς Αἰγυπτίων φωνῆς μεταποιήσαντο τὸ σύνολον, ὅσον τὴν C Σύρων. φασὶ δέ τινες ἐν ἰδίαις συγγραφαῖς διαμνημονεῦσαι Ἰώσηπον, ὅτι τὴν Ἰουδαίων ἀποφοιτήσας γῆς, Ἰωνίας τις ὀνόματι τελῶν ἐν τοῖς ἐξαίμασι τοῦ Λευὶ καὶ τῇ κατ' νόμον ἱερωσύνῃ τετιμημένος, ὡς ὅμορος τῶν Χαναναίων ταύτην πέντε ταύταις κατελάβετο πόλις, φιλονεικήσας πρός τινας τῶν ὁμοεθνῶν, ἢ πάλαι που καὶ δίκαιον ἐτομεύνας. οὗτος, φησὶν, ἐκ διαρίθμητον Ἰουδαίων πληθὺν στασιαστικῶς, κατώκησεν ἐν μιᾷ τῶν πέντε ταύτῃ πόλεων, ἣ καὶ ὠνόμασται D πόλις Ασεδὲκ, τοῦτ' ἔστι, δικαιοσύνης. ἐντεῦθεν, φασὶ, καὶ πρὸς τοῖς Αἰγυπτίων τέρμασι κατηλιάθαί τε καὶ ἀγαπᾶν, τὴν τῶν Χαναναίων γλῶσσαν λαλεῖν. μεμαθήκασι δέ φησι καὶ ὀμνύειν τοῦ ὀνόματι κυρίου. προσέοικε δὲ καὶ τοῦτο. ἔθος μὲν γὰρ τοῖς μαθηταῖς προσκειμένοις ὅρκον ποιεῖσθαι ὃ ἑκάστῳ δοκοῦν τῶν τοῦ κόσμου στοιχείων. οἱ μὲν γὰρ τὸν ἥλιον ὀνομάζουσιν, οἱ δὲ τὴν σελήνην. ἕτεροι δὲ καὶ ἐν σηκοῖς χειροτεύκτα. σεσημείωται δὲ κατ' E οὐδένα τρόπον τὸν κατ' ἀλήθειαν Θεόν. καὶ γὰρ ἐγνώκασιν αὐτόν. τὸ μεμὼ ἐπεγνωκότων, ἤδη καὶ πεπιστευκότων, ἔστι δὲ ὀμνύειν τοῦ ὀνόματι αὐτοῦ. οὕτω καὶ ὁ πανσοφος Μωσῆς τὸν ἐν Αἰγύπτῳ λατρείας ἐκπεφοιτηκότα τὸν Ισραὴλ, πρὸς ἐπίγνωσιν τοῦ κατ' ἀλήθειαν Θεοῦ προσεκόμιζε λέγων. κύριον τὸν Θεόν σου προσκυνήσεις, καὶ αὐτῷ

μόνῳ λατρεύσῃς. προσετίθη δὲ τοῦτοις, ὅτι ἡ τοῦ ὀνόματι αὐτοῦ ὀμῇ. ἀπόδειξις τοίνυν ἐναργὴς τὸ προδεδεχθαι τὴν πίστιν, ὡς πέντε τοσαύτας πόλεις, ὀμνῦναι μὴ ἐπ' οὐδενὶ τῶν ματαίων, δέχεσθαι δ' μᾶλλον εἰς ὅρκου χρείαν τὸ ὄνομα κυρίου.

Τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἔσται θυσιαστήριον τοῦ κυρίου ἐν χώρᾳ Αἰγύπτου, καὶ στήλη πρὸς τὸ ὅριον αὐτῆς τοῦ κυρίου· καὶ ἔσται εἰς σημεῖον εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ κυρίου ἐν χώρᾳ Αἰγύπτου.

Ἡ μὲν γὰρ Αἰγυπτίων σύμπασα γῆ, τεμένεσί τε πεπλήσθαι καὶ μεμέσωτο βωμῶν. σπονδαὶ δὲ ἦσαν καὶ θυσίαι πανταχῆ, τοῦτο μὲν τοῖς τοῦ κόσμου στοιχείοις προσκομιζόμεναι παρ' αὐτῶν. τοῦτο δὲ, ὡς ἔφην, καὶ τοῖς ἐν σηκοῖς ἱδρυμένοις ἀγάλμασι δηλονότι καὶ δαιμονίων στήλαις. καὶ τί τοῦτο λέγω; ὅτε καὶ ἀλόγων ζώων αἰσθήντες μορφάς, τῷ Θεῷ πρεπούσαν δόξαν αὐτοῖς ἐπῳκείζοντο. ἔρχομαι οὖν ἐξ οἵων εἰς οἷα μεταπέπτωκε τὰ Αἰγυπτίων πράγματα. οἱ γὰρ πάλαι τῶν μύθων ἀπόρρητον δαιμονιέστεροι, καὶ ἀχαλίνως ἐνδιδόντες εἰς ὃ ἐξιώτιον τὴν ἡμέρᾳ ἐκείνῃ φησὶ, τοῦτ' ἔστι, κατ' ἐκεῖνο καιροῦ, καθ' ὃ αἱ ὀπτιλαμφεῖς παρ' αὐτοῖς τὸ σωτήριον κήρυγμα, παραδέξονται τὴν προσκύνησιν ὁ φύσει τε καὶ ἀληθῶς ὢν Θεός. ἔσται γὰρ θυσιαστήριον τοῦ κυρίου ἐν χώρᾳ τῆ Αἰγυπτίων. ἔμφασιν ἔχει πολλὴν ὁ λόγος. εἴρηται γὰρ μετὰ θαύματος. πῶς γὰρ ἂν παράδοξον ἦν καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Αἰγυπτίων χώρᾳ, θυσιαστήριον ὁρᾶσθαι κυρίου. καὶ πρὸς γε τούτῳ, καὶ στήλην, πρὸς τὸ ὅριον αὐτῆς τοῦ κυρίου. στήλην δὲ, φησὶν, ἐν τούτοις, ὡς γ' ἐμοὶ δοκεῖ, ἢ ναὸν ἅγιον Θεοῦ, τοῦτ' ἔστι, τὴν ἐκκλησίαν, ἢ πάλαι που καὶ προφητῶν ἄλλων ἐγήγερται πρὸς τὸ ὅριον αὐτῆς, ἤγουν τὸ τοῦ ἁγίου σταυροῦ σημεῖον, ᾧ προσφεύγεσθαι τοῖς πιστεύουσιν ἔθος. κεχρήμεθα γὰρ ἀεὶ τοῦ σχήματι, πᾶσαν διαβολικὴν ἐπήρειαν ἀναστέλλοντες, καὶ τὰς τῶν δαιμονίων ἐφόδους διακρούομενοι. τεῖχος γὰρ ἡμῖν ἄρρηκτον ὁ σταυρὸς, καὶ τὸ ἐπ' αὐτῷ καύχημα σωτήριον ἀληθῶς. ἐμοὶ μὴ γένοιτο καυχᾶσθαι, εἰ μὴ ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ Χριστοῦ. προδεδόξασται οὖν, τὰ ἐκ τῆς προφητείας προηγορευμένα τὸ πλεονάκις· νυνὶ δὲ καὶ εἰς πέρας ἐκβεβηκότα. θυσιαστήριον γὰρ τοῦ κυρίου. πλεῖστά τε ὅσα, καὶ ἀριθμοῦ κρείττονα, κατὰ τὴν Αἰγυπτίων. καὶ τὸ τοῦ σταυροῦ σημεῖον τοῖς ἐνοικοῦσι προσκυνητόν. πεπιστεύκασι γὰρ εἰς τὸ κύριον ἡ-

A soli seruies. Adposuit illud quoque, Nomine eius iurabis. Argumentum est igitur & demonstratio euidens, illas quinque vrbes fidem admisisse, quòd in nullo vano idolo iurauerint, sed ad iurisiurandi vsum nomen Domini sumpserint.

Die illa erit altare Domino in regione Aegyptiorum, & columna ad confinia eius Domino, & erit in signum, & testimonium in æternitatem Domino in regione Aegypti.

B Terra enim omnis Ægyptiorum, phanis abundat, & aris plena est: passim liba erant, & sacrificationes, tum mundi elementis, tum etiam, vt dixi, imaginibus quæ in phanis collocabantur, oblatæ, & dæmoniorum erant columnæ. At quid hoc dico, cùm etiam animantium ratione carentium erectis formis, gloriam quæ Deo congruit, his attribuerint? Vide itaque C ex quibus Ægyptiacæ res conuersæ & collapsæ sunt. Qui enim quondam aliis omnibus superstitiosiores fuerunt, & effrenatè laxis habenis proruerunt: Illa, inquit, die, id est, ex eo tempore, quo salutaris prædicatio his illuceseret, cultum naturalis & veri Dei amplectentur. Erit enim altare Domino in regione Ægyptiorum. Emphasim magnam & vim habet hæc oratio, quippe non sine admiratione dictum. Annon enim est ab opinione ac fide D alienum & planè paradoxum etiam in ipsa regione Ægyptiorum, altare Domini videri, & ad hæc etiam columnam ad confinia eius Domino? Columnam verò hic dicit, vt mihi videtur, vel templum sanctum, hoc est, ecclesiam, quæ forte prima aliarum ad confinia eius excitata est: vel sanctæ Crucis signum, quo obsepiri credentes solent & communiri. Vsi enim semper sumus hac re, cùm omnem diaboli insultum euertimus, & dæmonum E impetus infringimus. Murus enim infractus est nobis Crux, & in ea est gloriatio, verè salutem afferens. Idcirco Paulus sapiens scribit: [Absit verò vt ego glorier nisi in cruce Christi.] Mirabilia erant igitur & supra opinionem vulgarem, quæ tunc propheticè prædicta fuerunt, & nunc etiam ad finem sunt perducta. Aræ enim extiterunt Domino complures & innumerabiles per Ægyptum: & crucis signum incolis venerabile. Etenim in Dominum

" Gal. 6.

noſtrum Ieſum Chriſtum crediderunt. Nonnullis autem expoſitorum placuit, pro columna titulum dicere, eúmque ferũt eſſe hunc: Sacroſanctum Euangelium. Iudicet autẽ rurſus prudens, quid optimũ, & quid rectiſſimũ eſſe videatur.

A μὴ Ἰησοῦ τὸν Χριστόν. ἔδοξε δέ τισι τ̃ ἐξηγητ̃ν, αὐτὴ τ̃ς στήλης πίναξ ὀνομάσαι. καὶ φασὶν εἶ τοῦτο τὸ ἄγιον ΕΥαγγέλιον. δοξαζέτω ὃ πάλιν ὁ νουνεχὴς τὸ ὡς ἀρίστά τε καὶ δίκαιον ἔχειν δοκοῦν.

Quia clamabunt ad Dominum propter afflictantes ſe, & mittet illis Dominus hominem qui ſeruabit eos, & notus erit Dominus Aegyptiis, & cognoſcent Dominum Aegyptii in die illa, & facient ſacrificia, & vouebunt vota Domino & reddent.

Ὅτι κεκράξονται πρὸς κύριον ἀπὸ τῶν θλιβόντων αὐτούς. καὶ ἀποστελεῖ αὐτοῖς κύριος ἄνθρωπον ὃς σώσει αὐτούς. καὶ γνωστὸς ἔσται κύριος τοῖς Αἰγυπτίοις. καὶ γνώσονται οἱ Αἰγύπτιοι τὸν κύριον ἐν τ̃ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ. καὶ ποιήσουσι θυσίας, B καὶ εὔξονται εὐχὰς τ̃ κυρίῳ, καὶ ἀποδώσουσι.

Contemplare mihi iterum prophetiæ egregiam & artificioſam vigilantiam. Nam perinde quaſi interroget quiſpiam, ac dicat: Quid hoc rei eſt? quid cauſæ, vt Dominus veniret in Ægyptum in nube leui, atque hoc & illud gratis conferret: præoccupans propheta, reſpondet & ait: Quia clamabunt ad Dominum propter affligentes ſe, & mittet ipſis Dominus hominem, qui ſeruabit eos. Inſultauit etenim peccati pater, id eſt, Satanas vniuerſæ terræ incolis, & nequitiæ ſuæ iugo impoſito omnibus, velut à ſeptis diuinæ charitatis abduxit, & tantum non ligatos habens apud ſe rigidè & impiè vi coercuit. Cæterum rei natura grauem & non ferendam in ſe habens violentiam, contra tyrannidem eius vociferata eſt. Sic intelliges clamaſſe Ægyptios. At quî verum non ſit dicere, eos qui natura vniuerſitatis Dominum cognorant, omnino ad ipſum non clamaſſe? Atenim quemadmodum ſanguis Abelis clamaſſe dicitur ad Deum, etiamſi ipſe propriam vocem prorſus non habeat, ſed quòd ipſam quaſi rei indignitatem Deus proſequatur: ad eundem puto modum intelligere quis poterit, de his etiam qui adorare ſolebant immundos ſpiritus. Etſi enim vniuerſitatis Deum non habebant cognitum, tamen quia vim paſſi ſunt à Satana: ipſa quadammodo re exclamarunt, omnino ſibi auxilium implorantes. Sic clamaſſe dicimus & Ægyptios ad Deum propter afflictantes eos, id eſt, ſub manum eorum ac poteſtatem redigentes, & velut acerbiſſima quadam ſeruitute opprimentes, videlicet impuros dæmonas. Cæterùm mittet illis Dominus hominem, qui conſeruaturus eſt eos. Qui tandem homo? annon Chriſtus ſcilicet, in humana

Ἆρά μοι πάλιν τ̃ προφητικ̃ς ἐπιτηδείας τ̃ νήφειν. ὥσπερ γὰρ ἀναπυθανομένῳ τινὸς C καὶ λέγοντος τί τὸ χρ̃μα; ποία ἡ γέγονε προφάσις τ̃ κυρίου ἐλθεῖν εἰς Αἴγυπτον ὑπὸ νεφέλης κούφης, χαρίσασθαί τε αὐτοῖς τοῦτό τε καὶ ἐκεῖνο, δέχεται ὁ προφήτης ἀποκρίνεται καὶ φησίν. ὅτι κεκράξονται πρὸς κύριον ἀπὸ τῶν θλιβόντων αὐτούς. καὶ ἀποστελεῖ αὐτοῖς κύριος ἄνθρωπον ὃς σώσει αὐτούς. ἐπεπήδησε μὲν γὰρ ὁ τ̃ς ἁμαρτίας πατ̃ρ, τοῦτ' ἔστιν, ὁ Σατανᾶς, τοῖς ἀπὸ πάσης τ̃ γ̃ς, καὶ τ̃ ἑαυτ̃ δυσεροτίας ὑπηγμένοις ἁπάσι τ̃ ζυγὸν, ἀπεβουκόλησε μὲν τ̃ εἰς Θεὸν ἀγάπης. μόνον δ' οὐχὶ δεδεμένους ἔχων ὑφ' ἑαυτ̃, πικρῶς τε καὶ ἀθεσίως κατεδιάζετο. ἀλλ' ἡ τ̃ πράγματος φύσις, δῆλον ὡς ἀφόρητον ἔχουσα τ̃ πλεονεξίαν, τ̃ς ἐκείνης κατεβόησε τυραννίδος. ὅτων νοητ̃ς κεκραξόντων Αἰγυπτίους. καὶ τοῦτο πῶς οὐκ ἀληθὲς εἰπεῖν. ὅτι τ̃ φύσει τ̃ ὅλων δεσποτῶν οὐκ ἐγνωκότες, οὐδ' ὡς ὅλως ἐβόησαν D πρὸς αὐτόν. ἀλλ' ὥσπερ τὸ αἷμα τ̃ Ἄβελ βοᾶσαι λέγεται πρὸς τ̃ Θεόν, εἰ καὶ οὐκ αὐτόπου φωνῆς, ἰδίαν ἔχον φωνήν. ἀλλ' οἱονεὶ τ̃ αὐτῷ τ̃ πράγματος ἀτοπίᾳ κατεσχημάτος Θεοῦ. τὸν αὐτὸν οἶμαι τρόπον νοήσαι τις ἂν καὶ ὅτι τ̃ν εἰωθότων προσκυνεῖν τοῖς ἀκαθάρτοις δαίμοσιν. εἰ γὰρ εἰ οὐκ ἴσασι τ̃ν ὅλων Θεόν. ἀλλ' ὅμως ὅτι πεπλεονέκτηται πρὸς τ̃ Σατανᾶ, δι' αὐτ̃ ἔστιν πῶς τ̃ πράγματος ἀναχεκράγασι τῷ ἐφ' ἑαυτοῖς πονηρῶς αἰτοῦντες ὑπηκοΐαν. ὥσπερ E βοῶσαι Φαραὼ καὶ Αἰγυπτίους πρὸς Θεόν, διὰ τοὺς θλίβοντας αὐτούς, τοῦτ' ἔστι, τ̃ τῶν χείρα τ̃ ἑαυτ̃ πεποιημένους, καὶ ὥσπερ τινὶ πικρᾷ τυραννίδι δουλείᾳ κατεπιέζοντας, δῆλον δὲ ὅτι τοὺς ἀκαθάρτους δαίμονας. ἀλλὰ πέμψει αὐτοῖς κύριος ἄνθρωπον ὃς σώσει αὐτούς. καὶ τίς ὁ ἄνθρωπος, ἢ δηλονότι ὁ Χριστός. τοῦτ' ἔστιν, ὁ καὶ ἄνθρωπος,

μορφὴν πεφιλωὼς ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ λόγος. οὐκ A forma natus, vnigenitum Dei Verσέσωκεν οὐκ Αἰγυπτίους μόνον, ἀλλὰ γὰρ καὶ τὴν bum, hic seruauit, non Ægyptios σύμπασαν γῆν. σέσωκε δὲ κρίνων, καὶ τί δὲ κρίmodo, sed porrò etiam terram vniνων ἐστίν. αὐτὴ τοῦ δικάζειν ἐπ' αὐτοῖς τὸ κρίσιν ἐνuersam: seruauitque iudicans. Et φέρων. τὸν μὲν γὰρ πλεονεκτήσαντα σατανᾶν, quid est illud Iudicans? scilicet, Iuκαὶ σὺν αὐτῷ τοὺς ἀκαθάρτους δαίμονας ψήφοις stum in eos iudicium pronuncians. ὁσίαις ὑποπίπτοντας, σφενδόνῃ ζόφου ταρταρώσας Satanam enim qui vim intulit, & παρέδωκεν εἰς κρίσιν μεγάλης ἡμέρας κολα- cum eo ipsos impuros dæmonas calσθησομένους τηρῶν. τοὺς δὲ γε τὴν ὕστατον ἀφορητον culo sancto subiecit, catenis tenebraἀνατλαίσας πλεονεξίαν, σέσωκέ τε καὶ ἐξείλετο, rum in tartaro custodiuit, tradidit- B καὶ ἰδίους ἀπέφηνε προσκυνητάς, ὃ τῆς ἀληque vt in iudicium magni diei puθείας αὐτοῖς ἐναστράψας φῶς. καὶ τοῖς τῆ ἐλευniendi seruentur. Qui porrò tyrannidem sustinuerunt, eos conseruauit & θερίας αὐχήμασι παρειλαλών. ὅτω καὶ αὐτός που, eripuit, & suos effecit cultores: veφησὶν, ὁ σωτήρ. νῦν κρίσις ἐστὶ τοῦ κόσμου τούτου. ritatis luce eos collustrans, & libernῦν ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου ἐκβληθήσεται ἔξω. tatis ornamento amiciens. Ita etiam κἀγὼ ἐὰν ὑψωθῶ, πάντας ἑλκύσω πρὸς ἐμαυipse dicit alicubi Seruator: [Nunc τόν. ὁρᾷς ὅτι δεδίκακε τῷ κόσμῳ, καὶ τὸ πάλαι iudicium est huius mundi: nunc prinτυραννήσαντα κατ' αὐτοῦ σατανᾶν ἐκβέβληceps mundi huius eiicietur foras.] Et κεν, εἵλκυσέ τε πάντας πρὸς ἑαυτόν. ἐγνώκασι ego si exaltatus fuero de terra, omγὰρ αὐτὸν καὶ Αἰγύπτιοι. καὶ δὴ C ἐπεγνωκότες nes traham ad me ipsum. Viden' illποιοῦσι θυσίας, εὔχονται γὰρ καὶ εὐχάς, καὶ εἰς πέum, mundum iudicasse? & Satanam ρας ἄγουσι τὰ ἐπηγγελμένα. τοῦτο γάρ ἐστι τὸ δι' olim contra ipsum tyrannidem exφωνῆς τοῦ Δαβὶδ μελῳδούμενον. εὔξασθε καὶ ἀcercentem eiecisse? ad se omnes traxisπόδοτε τῷ κυρίῳ Θεῷ ἡμῶν. ὁρᾶς τὸ νῦν καινότητα πράγματος. οἱ γὰρ πάλαι τοῖς δαιμονίοις καse? Nouerunt etenim ipsum Ægyptii. τασφάττειν εἰωθότες, οἱ τῷ σατανᾷ προσκομίζοντες Et vbi agnouerint, facient sacrificia, τὰς λατρείας καὶ ἀναπλήσαντες ἐμπαθείας, καὶ vouéntque vota, & quæ sunt promμὴν καὶ εὐχάς, ἤγουν ὑποχείρους ἀποπληρώissa, exequuntur. Istuc enim est voτοντες ἐσπουδασμένως. πεφωτισμένοι τὸν νοῦν διὰ ce Dauidis decantatum: [Vouete & τοῦ Χριστοῦ, καὶ ταῖς τῆς ἀληθείας δόγμασιν ἐκλε- D reddite Domino Deo nostro.] Inλαμπρυσμένοι, τὴν μὲν ἀρχαίας ἀποδραμοῦντες tuere itaque nouitatem rerum. Qui πλάνης, ἐπεγνωκότες δὲ ἅπαξ τὸν τῶν ὅλων enim quondam dæmoniis sacrificaδημιουργὸν καὶ κύριον, αὐτῷ πνεύματι προσκομίζουre consueuerunt, qui satanam cultσι λατρείαν, πνευματικοὺς πληροῦντες εὐχάς, καὶ θυσίας ἀναφέροντες, οὐ ταῖς δι' αἱμάτων ἔτι δὲ τῶν ἀλόγων σφαγῆς. πνευματικὰς δὲ μᾶλλον, ὡς ἔφην, καὶ διὰ προσδέκτους ἀφθόρους τὸ ἄμωμον.

Καὶ παταξει κύριος τοὺς Αἰγυπτίους πληγῇ *Et percutiet Dominus Ægyptios pla-*
μεγάλῃ. καὶ ἰάσεται αὐτοὺς ἰάσει. καὶ ἐπιστραφή- E *ga magna, & sanabit eos sanatione. Et*
σονται πρὸς κύριον, καὶ εἰσακούσεται αὐτῶν, καὶ *conuertentur ad Dominum, & exau-*
ἰάσεται αὐτούς. *diet eos, & sanabit.*

Ὅταν μὲν ἐπισκέπτηται Θεὸς, πληγῇ μὲν ἔοικε Quando visitat Deus, percutit quiὅτε τοὺς ἀνοσίως πεπροχόντας, καὶ ταῖς ὑφ' ὧν dem designantes impia, & quod in εἰς αὐτὸν πεπρωγήκασι προσάπτεται δίκας. ὀνίνησι eum debacchati sunt, pœnas exiδὲ σφόδρα κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον. οὐ γὰρ ὀργῇ ἡττώμενος git, sed hac eadem ratione iuuat. ἐπιφέρει τὴν μάστιγα, μεταπηδᾷ δὲ μᾶλλον ὅπου τὸ Non enim ira victus, infert flagelἄμεινον. ἢ γὰρ ἐκ πλάνης μεθίστησιν εἰς ἀλήlum, sed in melius potius conuertit. Vel enim ab errore traducit ad veritatem,

ritate, vel etiam incontinenter declinantes ad turpiter delinquendum, docet resipiscere, & celeriter ad id quod ipsi visum est sese recipere. Igitur cùm scirent beati prophetæ rem vtilem esse, castigari inquam, clamarunt ad ipsum: [Castiga nos, Domine, verùm in iudicio, non in furore.] Et rursum: [Domine in afflictione meminimus tui, in afflictione exigua castigatio tua nobis.] Dixit etiam synagogæ Iudæorum: In dolore & verbere castigaberis Hierusalem. Castigat itaque quos eligit & amat. Hoc etiam largiturum Ægyptiis quoque ait propheta: Percutiet enim eos Dominus plaga magna, & sanabit eos sanatione: Etsi enim traditi sunt, puta Romanis ducibus, & iure belli armati eorum satellites terram subegerunt: attamen diuina prædicatione locum apud eos habente, hoc erroris sui damno leuati sunt, & ad diuinam, ac cœlestem lucem transierunt, & inueterata illa opinione depulsa, sano deinceps corde fuerunt. Conuertentur enim ad Dominum, & exaudiet eos, id est, qui olim propter multam impietatem à Deo proscripti erant, de cætero discent non iam idolis abominandis pro his quæ fieri vellent, supplicationes offerre, sed ad ipsum clamabunt, qui cor sanat contritum. Erit autem non tardus Deus, sed potius ad annuendum illis paratus, propitius & placabilis. Causa igitur efficiens & concilians omnia bona omni homini est, natura ac verè Deum vniuersitatis Creatorem & Dominum agnoscere.

A ἄλλα, ἢ καὶ ἀκαθέκτως ἀποκλίνοντας εἰς ὃ πλημμελῆσαι τὰ αἰσχίω διδάσκει μεταμανθάνειν, καὶ μεταφοιτᾶν ἐπίγνωσθαι τοὺς ὃ ἄρειον αὖθις. τοιγάρτοι καὶ ὀνησιφόρων εἰδότες ὃ χρῆμα ὃ παιδεύεσθαι, φημί, κεκράγασι τοὺς αὐτὸν οἱ μακάριοι τοῦ προφήτου. παίδευσον ἡμᾶς κύριε, πλὴν ἐν κρίσει, καὶ μὴ ἐν θυμῷ. καὶ πάλιν. κύριε, ἐν θλίψει ἐμνήσθημέν σου, ἐν θλίψει μικρᾷ ἡ παιδεία σου ἡμῖν. ἔφη δέ που καὶ τοῖς τῶν Ἰουδαίων συναγωγοῖς. πόνῳ καὶ μάστιγι παιδευθήσῃ Ἱερουσαλήμ. παιδεύει τοίνυν οὓς ἂν ἔλοιτο καὶ ἀγαπᾷ. τοῦτο χρεισθαι καὶ τοῖς Αἰγυπτίοις ὁ προφήτης φησί. παίξει γὰρ αὐτοὺς ὁ κύριος πληγῇ μεγάλῃ, καὶ ἰάσεται αὐτοὺς ἰάσει. εἰ γὰρ καὶ δέδονται τυχὸν τοῖς Ρωμαίων στρατηγοῖς, καὶ τὸν πολέμου νόμον ὁπλισμένοι κεκρατήκασι τῆς γῆς, οἱ ὑπ' αὐτοὺς δορυφόροι, ἀλλ' οὖν τόπον ἐχηκότες πρὸ αὐτοῖς τοῦ θείου κηρύγματος, τῷ μὴ ἐκ τοῦ πεπλανῆσθαι ζημίαν ἀποφορτίσωνται, μεταχειρήκασι τοὺς θεὸν τε καὶ θρησκείαν φαῦλ, καὶ τὰ ἀρχαίαν ἐκείνων ἀποκρουσάμενοι δόξαν, ὑγιᾶ λοιπὸν ἐμήκασι τὴν καρδίαν. ὑπισχνοῦνται γὰρ τοῦς κύριον, καὶ εἰσακούσεται αὐτῶν, τοῦτ' ἔστιν, οἱ πάλαι δι' πολλοῦ ἀσεβήσαντες εἰς ἀποστροφὴν γεγονότες τῆ τῶν Θεῶ, μαθήσονται λοιπὸν οὐκέτι τοῖς βδελύγμασι προσάγειν τοῖς ἱκεσίας, τοῖς γὰρ ὧν αὐ ἔλοιντο ποιῆσθαι τυχόν, τοῦς αὐτὸν ἢ μᾶλλον κεκραξόνται τὸ ἰώμενον τοῖς σὺν τετειμένοις τὴν καρδίαν. ἕξει ἢ αὐτοῖς ὑ βραδύς, ἕτοιμος ἢ μᾶλλον εἰς ὃ κατοικτῶσαι Θεὸς ἵλεώς τε καὶ ὐμένης. τοῦξενον οὖν ἄρα πάντος ἀγαθοῦ χρῄζοιτ' ἂν αὐθρώπω πάντι, ὃ εἰδέναι τὸν φύσει τε καὶ ἀληθῶς ὄντα Θεὸν, καὶ τὸν τῶν ὅλων δημιουργὸν καὶ κύριον.

Die illa erit via Aegyptiis ad Assyrios, & intrabunt Assyrii in Aegyptum, & Aegyptii vadent ad Assyrios, & seruient Aegyptii Assyrijs.

Beatus Paulus de omnium nostrûm Seruatore Christo scribit, quòd ipse sit pax nostra. Non enim modo superioribus administris, & sanctis spiritibus terræ incolas coniunxit, sed gentes cum gentibus congredi ac celebrare cœtus inter se instituit. Antequã enim hoc cõmercium aliorum cum aliis veniret, separatæ erant prouinciæ & vrbes, crebræ seditiones ac turbationes, bellorũ passim impressiones, & vincentiũ contra victos palmæ ac præmia, & effrenata vis dominabantur, & quosuis quibuscunque

Τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἔσαι ὁδὸς Αἰγυπτίοις τοὺς Ασυρίους. καὶ εἰσελεύσονται Ασύριοι εἰς Αἴγυπτον, καὶ Αἰγύπτιοι πορεύσονται τοὺς Ασυρίους, καὶ δουλεύσουσιν οἱ Αἰγύπτιοι τοῖς Ασυρίοις.

Ο μακάριος γράφει Παῦλος περὶ τοῦ πάντων ἡμῶν σωτῆρος Χριστοῦ, ὅτι αὐτός ἐστιν ἡ εἰρήνη ἡμῶν. ὃ γὰρ μόνον τοῖς ἄνω πνεύμασι λειτουργικοῖς καὶ ἁγίοις συνῆψε τοὺς ὅπη τῆς γῆς, ἀλλὰ καὶ ἔθνεσιν ἔθνη συμβιῶναι προσκάλεσεν. τοῦ μὴν γὰρ τὴν διαδημίας τε εἰς ἄλληλα ὑπομιξίας ἀπενοσφίζετο χώρα τε καὶ πόλις, συχναί τε ἦσαν ἐξαναστάσεις καὶ πολέμων ἔφοδοι πολλαχοῦ καὶ τῶν ἰσχυόντων ἆθλα τὰ τῶν ἡττωμένων, καὶ ἀνουθέτητος ἡ πλεονεξία, καὶ ὃ ἀδικεῖν οἷς ἂν δυνα-

πότις, ἐκκλεισίας εἶδή τι, ἐ τ̃ ὅτι μάλιστα θαυμαστῶν ἐνομίζετο. ἀλλὰ γέγονεν ἡμῖν εἰρήνη, καὶ χ̃ τοῦτο Χριστός. ὅπερ γὰρ τοῖς διαβρήδην θεσπίσμασιν ἐναργέστατα τὸν ὑπ' ὄφιν, ἐδίδαξεν ἅπασαν τ̃ εὐσεβείας τ̃ ὁδὸν, καὶ τ̃ εἰς Θεὸν καὶ ἀλλήλους ἀγάπης ἀντέχεσθαι. πέπαυται μὲν ἐκεῖνα πάλαι, παρῴχηκε γὰρ τὰ ἀρχαῖα, καὶ γέγονε καινὰ, καθὰ γέγραπται. κεκράτηκε γὰρ ἡ εἰρήνη πανταχοῦ. καὶ τοῦτο οἶμαί ἐστιν, ὃ καὶ ἑτέρωθί που φησὶν ὁ προφήτης Ησαΐας περὶ πάντων τ̃ ἐθνῶν. καὶ συνκόψουσι τὰς μαχαίρας αὐτῶν εἰς ἄροτρα, καὶ τὰς ζιβύας αὐτῶν εἰς δρέπανα, καὶ οὐ μὴ ἄρῃ ἔθνος ἐπὶ ἔθνος μάχαιραν, καὶ οὐ μὴ μάθωσιν ἔτι πολεμεῖν. γενόντες γὰρ ἅπαντες ὑπὸ ζυγὸν ἕνα, πνευματικῶς μὲν τ̃ ὑπὸ Θεῷ, σωματικῶς δ' τ̃ ὑπὸ Ρωμαίοις, τ̃ ἠρεμαῖον καὶ ἀσύγχυτον, καὶ πολέμου δίχα ζῆν ζῶσι βίον, ὥστε πάντας ἐξηρημένους δείματος, καὶ τοὺς πάλαι πολεμιωτάτους, ἀλλήλοις συμφέρεσθαι πρὸς ὁμόψυχίαν. Αἰγύπτιοι γὰρ, φησὶν, ὁδὸν ἔξουσι πρὸς Ασυρίους, καὶ Ασύριοι πρὸς Αἰγυπτίους. καὶ πορεύσονται Αἰγύπτιοι πρὸς Ασυρίους, καὶ δουλεύσουσιν οἱ Αἰγύπτιοι τοῖς Ασυρίοις, οὐ ζυγὸν δουλείας ὑπερῤῥιπτοῦντες ἐκείνων, ἀλλὰ τοὺς τ̃ ἀγάπης δεσμοὺς ἐγκλημένους ἔχοντες, καὶ ἡδείας ποιουμένους τὰς ὑπομιξείας. Ασυρίους γέμιν ὀνομάζει τοὺς πλησίον οἰκοῦντας χώρων.

Τ̃ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἔσται Ισραὴλ τρίτος ἐν τοῖς Ασυρίοις καὶ ἐν τοῖς Αἰγυπτίοις εὐλογημένος ἐν τ̃ γ̃, ἣν εὐλόγησεν ὁ κύριος Σαβαὼθ λέγων. Εὐλογημένος ὁ λαός μου ὁ ἐν Αἰγύπτῳ, καὶ Ασυρίοις, καὶ ἡ κληρονομία μου Ισραήλ.

Νυνὶ μὲν οὖν ὁ Ισραὴλ πρωτότοκος ἐν τέκνοις. ὅπερ γὰρ πεπροφήνηκεν εἰς Χριστὸν, κατόπιν τέθηπται τ̃ ἐθνῶν, καὶ δευτέραν ὥσπερ μετεκληρώσατο τάξιν. τετύφλωται γὰρ ἐν αὐτῷ τ̃ ὑπερφυ̃ς ὁ κριός. γέγραπται γοῦν. ὅτι, ὅταν ἡ τὸ πλήρωμα τ̃ ἐθνῶν εἰσέλθῃ, τότε πᾶς Ισραὴλ σωθήσεται. ἀεὶ δὴ οὖν ἀεὶ τρίτον ἐν τούτοις ὠνομασμένον, ἐν τοῖς Ασυρίοις καὶ Αἰγυπτίοις. Ασυρίους ἢ φησὶν ἐν τούτοις, ὡς ἔφην, τοὺς κατὰ γ̃ τ̃ ἑῴαν ἅπασαν γ̃ν, μάλιστα ἢ τ̃ μέσην τ̃ ποταμῶν, ἐν ᾗ ἐν εἶδ' φασὶ γνησίους προσκυνητὰς, καὶ ἀδελφὴν ἐν γείτονα τ̃ Αἰγυπτίων ὑπερδεδυκυῖαν ἄσκησιν. ὡς ἰσάμιλλον ἔχειν, τήν τε εἰς πᾶν ὁποιωοῦν τ̃ ἀγαθῶν ἔφεσίν τε καὶ

modis opprimere, nobile quiddam & sanè quàm admirabile ducebatur. Cæterum etiam hîc nobis pax Christus factus est. Postquam enim Euangelicis vaticiniis orbem terrarum collustrans, omnes viam pietatis docuisset, & vt charitatem erga Deum, & erga se mutuò amplecterentur: illa antiqua obsoluerunt, vetera recesserunt, & noua facta sunt, sicuti scriptum est: Obtinuit enim pax vbique gentium. Hoc etiam est, opinor, quod & alibi dicit propheta Esaias de omnibus gentibus: Et concident gladios suos in aratra, & lanceas suas in falces, & non tollet gens in gentem gladium, & non discent amplius bellare. Nam cùm vni iugo parerent omnes, spiritualiter quidem, Dei, corporaliter autem, Romanorum: sedatam & inturbidam & belli expertem vitam viuunt, vt omni liberati metu, etiam olim inimicissimi, alii cum aliis animorum coniunctione consentiant. Ægyptiis enim, inquit, via erit ad Assyrios, & Assyriis ad Ægyptios, & ibunt Ægyptii ad Assyrios, & seruient Aegyptii Assyriis, non vt illis iugum seruitutis iniiciant, sed vt amoris vinculo captos & comprehensos teneant, & suauissimas societates coeant. Assyrios nominat Orientalem regionem incolentes.

Die illa erit Israel tertius inter Assyrios & Ægyptios benedictus in terra, cui benedixit Dominus Sabaoth, dicens: Benedictus populus meus qui in Aegypto, & qui in Assyriis, & hæreditas mea Israel.

Dicitur Israel primogenitus inter filios. Cùm autem in Christum debacchantur, Gentibus subditi sunt, & secundam velut classem sortiti sunt. Habent enim & illi destinatum sibi tempus suæ cõuersionis. Nam scriptum est: Quando verò plenitudo gentium intrauerit, tum omnis Israel saluus erit. Contemplare igitur contemplare in his tertiũ denominatum inter Assyrios & Aegyptios. Assyrios hîc dicit, vt aiebam, qui totam velut Orientalem terrã occupant, maximè eã quæ inter fluuios sita est, in qua etiam germanos & ingenuos adoratores ferũt, qui & cognatam & vicinam Aegyptiorum excolunt disciplinam, ita vt in bonarum rerũ studio, alacritate, & virtute

æquo prorsus marte decertare videantur. Proinde dicit vniuersitatis Deus, Benedictus populus meus qui est in Ægypto, & qui in Assyriis. Numeratúrque tertius Israel. Subdit enim: Hæreditas mea Israel. Causam autem præsignificauit nobis oratio, Dominum enim occidit, & positus est in tergum, quemadmodum ait Dauid, & in reliquiis censetur primogenitus.

Anno quo ingressus est Tanathan in Azotum, quando missus ab Arna rege Assyriorum, & Azotum aggressus est & cepit: tunc loquutus est Dominus Esaiæ, dicens: Vade, & exue à lumbo tuo saccum, & calceos tuos detrahe de pedibus tuis. & fecit sic, incedens nudus & discalceatus. Et dixit Dominus. Quemadmodum ambulat Esaias seruus meus nudus & discalceatus, sic tribus annis erunt signa & prodigia Aegyptiis & Aethiopibus, quia sic ducet rex Assyriorum captiuitatem Ægypti & Æthiopum iuuenes senésque nudos & discalceatos, opertos dedecore Ægypti.

Cum sermoni de Ægyptiis finem optimè imposuerit, & quemadmodum vocandi essent per fidem ad veritatis agnitionem prædixerit, rursus quod Israelitis perutile & perneccessarium est, aptè intexit. Ea quæ sint paucis dicam. Contempta enim ipsius legis Mosaicæ religione, & charitate in Deum sprera, eò deuoluti sunt imprudentissimè, vt errore multorum deorum inuoluerentur, & suarum manuum operibus seruirent. Quo semel in animum demisso, nihil malorum non aggrediebantur. Qua de causa sæpenumero vniuersitatis Deus bellis & prælijs eos vexauit, cùm per finitimas gentes, tum per Persas & Medos: qui in Iudæam impressione facta aliis gentibus prius vastatis, Israelitas graui & intolerando metu non rarò exanimarunt. Hi verò cùm vniuersitatis Deum emollire & placare, & ab impijs studijs pedem referre, & potius ad Dei placitum se conferre, & se ei offenso purgare, atque à turpioribus ad meliora confugere, & ita ab eo salutem, & qui-

A ἀφορμίαν, ἐ μὴν τοι καὶ ἀρετλώ. τοιγάρτοι φησὶν ὁ τῶν ὅλων Θεός· εὐλογημένος ὁ λαός μου, ὁ ἐν Αἰγύπτῳ καὶ ἐν Ασσυρίοις. ἐναριθμεῖται δὲ τρίτος ὁ Ισραήλ. κληρονομία μου Ισραήλ. ἐ τοῦτο ὑπάρχει τὸ φάσιν παρέδραμεν ἡμῖν ὁ λόγος· κεκνεμοκτόνηκε γὰρ καὶ τέθραται εἰς νῶτον, καθά φησιν ὁ Δαβίδ. ἐ ἐν τοῖς παρελοίποις γέγονεν ὁ πρωτότοκος.

Τοῦ ἔτους οὗ εἰσῆλθεν Ταρθὰν εἰς Ἄζωτον, ὡίκα ἀπεστάλη ὑπὸ Ἀρνὰ βασιλέως Ασσυρίων, καὶ ἐπολέμησε τῷ Ἄζωτον, καὶ κατελάβετο αὐτῷ, τότε ἐλάλησε κύριος πρὸς Ησαΐαν λέγων. πορεύου καὶ ἄφελε τὸν σάκκον ἀπὸ τῆς ὀσφύος σου, καὶ τὰ σφυδάλιά σου ὑπόλυσαι ἀπὸ τῶν ποδῶν σου. καὶ ἐποίησεν οὕτως, πορευόμενος γυμνὸς καὶ ἀνυπόδετος. καὶ εἶπε κύριος· ὃν τρόπον πεπόρευται Ησαΐας ὁ παῖς μου γυμνὸς καὶ ἀνυπόδετος, τρία ἔτη ἔσται σημεῖα καὶ τέρατα τοῖς Αἰγυπτίοις καὶ Αἰθίοψιν, ὅτι οὕτως ἄξει βασιλεὺς Ασσυρίων τὴν αἰχμαλωσίαν Αἰγύπτου καὶ Αἰθιόπων. νεανίσκους καὶ πρεσβυτέρους, γυμνοὺς καὶ ἀνυποδέτους, ἀνακεκαλυμμένους τὴν αἰσχύνην Αἰγύπτου.

Διαπεράνας δὴ μάλα τὸ ὅτι τοῖς Αἰγυπτίοις λόγον, ἐ τινα ἔτρον κεκλήσονται δι' πίστεως εἰς τὸ ἀληθείας ἐπίγνωσιν προφητικῶς, οἰκονομεῖ τί πάλιν τὸ ὅσα χρήσιμά τε καὶ ἀναγκαῖα πρὸς ὄνησιν τοῖς ἐξ Ισραήλ. καὶ ποῖα δή ταῦτά ἐστιν ὡς ἐν βραχέσιν ἐρῶ. ἀφιδησάμενοι γὰρ καὶ αὐτῆς τὸ εἰς τὸν διὰ Μωσέως νόμον αἰδοῦς, καὶ μὴν καὶ τὸ εἰς Θεὸν ἀγάπης ὀλιγωρήσαντες, ἀσπόνδοις πάσι κατεφέροντο πρός γε δεῖν εἰς πολύθεον καθικέσθαι πλάνησιν, καὶ τοῖς ἔργοις τῶν ἰδίων χειρῶν λατρεύσαι. τοῖς γὰρ ἅπαξ εἰς τοῦτο γνώμης ὠλισθηκόσιν, ἀνεπιτήδευτον ἐπὶ τὸ φαῦλον ὁδόν. ταύτης ἕνεκα τὸ αἰτίας ἐπιφὶ πλάσαις αὐτοῖς ὁ τῶν ὅλων Θεὸς πολέμους καὶ μάχας, τοῦτο μὲν τοῖς ἀπό γε τῶν ὁμόρων ἐθνῶν, τοῦτο δὲ τοῖς ἀπὸ Περσῶν τε καὶ Μήδων· οἱ δέ γε τῆς Ιουδαίας κατεξανισάμενοι, τὰ ἕτερα τῶν ἐθνῶν προκαταδηλοῦντες ἔδ' ὅτε, δεινοῖς καὶ ἀφορήτοις δείμασιν ὁμηλῦν προεσκόπαζον τοὺς ἐξ Ισραήλ. οἱ γὰρ δὴ τὸν τῶν ὅλων ἐκμειλίσασθαι Θεὸν, καὶ μύσεων μὴ ἀποφοιτᾶν σπουδασμῷ, μεταχωρῆσαι γὰρ μᾶλλον ὅπῃ τὸ αὐτῷ δοκοίη. καὶ ἀπολογεῖσθαι λελυπημένῳ, ἀπό γε τοῦ ἐκ τῶν αἰσχόνων εἰς τὸ ἄμεινον μεταδρομῆς, οὕτω τε τὴν πρὸς αὐτὸ καὶ μόνου σωτηρίαν ὁπίζηται, καὶ τὸ ἀεὶ

σώζουσθμ τε ϗ ἐπαμύνουσθμ χεῖρα. τῶν μὴ
οὐκ ἔδρων οἱ δείλαιοι, ἐρανιζόμενοι ϗ παρ'
ἀνθρώπων ὀπικουρίας, ποτὲ μὲν τῶν ὁμόρων τι-
νας ἐκάλουν εἰς τοῦτο. ποτὲ δὲ τοὺς γείτονας Αι-
γυπτίους, προσιέντες ἀνομίαν ὀπὶ τῇ ἀνομίᾳ
αὐτῶν, καθὰ γέγραπται, ϗ κατασήσαντες ὡς
εἰς ὀργάς. ϗ ἐπ' αὐτῷ δὴ τούτῳ τὸ παροξύναι τὸν
Θεόν. ϗ γὰρ ὧν ἔφη δι' ἑνὸς τῶν ἁγίων προφητῶν.
καὶ ἰδοὺ Ἐφραὶμ περιστερὰ ἄνους, ϗ οὐκ ἔχουσα
καρδίαν. Αἰγυπτον ἐπεκαλέσατο, ϗ εἰς Ασσυρίους
ἐπορεύθησαν. ϗ μὴν ϗ διὰ αὐτοῦ τοῦ προφήτου
Ησαΐου. ϗαὶ οἱ καταβαίνοντες εἰς Αἴγυπτον
ὀπὶ βοήθειαν, οἱ ἐφ' ἵπποις πεποιθότες ϗ ἐφ' ἅρ-
μασιν. ἔστι γὰρ πολλὰ ϗ ἐφ' ἵπποις πλῆθος σφό-
δρα· ϗ οὐκ ἤσθμ πεποιθότες ὀπὶ τῷ ἁγίῳ τοῦ Ισ-
ραὴλ, ϗ τὸν Θεὸν οὐκ ἐξεζητήσαμεν. ϗ αὐτὸς Θε-
ὸς ἦλθεν ἐπ' αὐτοὺς κακὰ, ϗ ὁ λόγος αὐτοῦ δὲ μὴ
ἀθετηθῇ. τοῦτο γοῦν Θαρθὰν, στρατηγὸς δὲ οὗτος
βασιλέως Ασσυρίων, πολεμήσαντος τὴν Αζωτον,
ἑλών τε ϗ κρατήσας αὐτῆς, γείτων ἦ αὕτη τῇ τῶν
Ιουδαίων χώρᾳ· προσεδόκων οἱ ἐξ Ισραὴλ,
αὐτίκα δὴ μάλα ϗ αὐτοὶ ϗ λίαν ὀλιγωτὶ τὰ ἴσα
παθεῖν. τούτου τε ἕνεκα τὴν αἰτίας τῆς Αἰγυπτίων
χεῖρα κεκλημένους, πρὸς ὃ ἐπαμύνῃ αὐ-
τοῖς ταῖς Ασσυρίων φάλαγξιν ἀντεξάγειν ἤθε-
λον. μεταῖαι τοίνυν αὐτῶν ἀποφαίνει τὴν ἐλπίδα
Θεός. προαγορεύει γὰρ Ησαΐας, ὅτι τὴν Ασσυρίων
δυνάμεως ἔρημοι ἔσονται ϗ αὗται, ἁλώσονταί τε
ϗ χηρεῖς, ϗ ὀν ὀλιγωτὶ τῶν ἔσονται τάξει. Φα-
σὶ γὰρ ὅτι γέγονεν ὑπὸ χεῖρα βασιλέως Ασσυ-
ρίων ϗ χηρεῖς ἡ Αἰγυπτίων· ϗ ὀν ὀλίγοις ἔ-
πεσι τοσοῦν εἴρηται ἀθετεῖς αὐτῇ, πᾶσάν τε ἑλὼν ϗ
κράτος, πλείω ὅσων ἔχων αἰχμαλωσίαν,
ὑποστρέψειν εἰς τὸ ἑαυτῆς. ὀπιτάττει τοίνυν τῷ
προφήτῃ Θεός. ὃ τοῖς αἰχμαλώτοις πρέπον τε
ϗ σύνηθες χρῆμα λαβεῖν. τοῦτ' ἔστι, γυμνότητά
τε ϗ ἀνυποδεσίαν. τοῖς γὰρ ὅλως νενικημένοις, οὐ
πολὺς τῶν ἁλωκότων ὁ λόγος. οἱ ἢ εἰς τοῦτο πε-
σόντες ἀλαζονείας, κἂν εἴτε τινες εἶεν τὸ βάθε-
νος ϗ ῥίζαν κἂν εἴτε τὸ ἀγεννὲς πλῆθος, ὀν
τῷ τὰ ἀθλιότητος σύνεχονται λίνῳ, οὐκ ἀμ-
φιον ἔχοντες, ἢ γοῦν ἕτερόν τι τῶν τελουμένων εἰς
κόσμον αὐτοῖς ἢ ἀναπαυσιν· ἀτιμωτὶ ἢ οὕτως
πρὸς πᾶν ὁτιοῦν τοῖς ἕλκουσι κατεξομιλεῖν, ὡς
ὀν ἀνάγκης ἐρχόμενοι. προστάττεται τοίνυν, ὡς
ἔφην, ὁ θεσπέσιος προφήτης, ἀφελεῖν τὸ σάκ-
κον ἀπὸ τῆς ὀσφύος αὐτοῦ, ϗ λῦσαι τε τὰ
σανδάλια, ϗ διὰ μέσης ἰέναι τὴν Ιερουσαλὴμ,

A dem solam quærere, manúmque semper conseruantem, & vindicantem expetere deberent: id sanè miselli non fecerunt, sed corrogatis & emendicatis ab hominibus auxiliis, interdum finitimos quosdam ad hoc euocarunt, interim & vicinos Ægyptios, addentes iniquitatem iniquitati suæ, vti scriptum est: & hoc ipso Deum omnipotentem ad iram extimularunt. Dixit siquidem per vnum è sanctis prophetis: Et erat Ephraim columba amens, cor non habens, inuocauit Ægyptum, B & ad Assyrios profecti sunt. Quin & per ipsum propheram Esaiam: [Væ descendentibus in Ægyptum pro subsidio, qui in equis confisi sunt & curribus. Sunt enim multi, & eorum qui equis insident multitudo magna. Et non confisi sunt sancto Israelis, & Deum non exquisiuerunt. Et sapienter ipse inflixit illis mala, & verbum eius non frustrabitur. Cùm igitur Thanatha regis Assyriorum dux oppugnasset Azotum, vique cepisset, (erat autem hæc regioni Iudæorum vicina) C expectarunt Israelitæ se iam iam etiam citra laborem similia esse perpessuros. Hanc ob causam Ægyptiorum manu conducta, ad ferendum ipsis subsidium, Assyriorum phalangibus se voluerunt opponere. Vanam ergo esse eorum spem declarat Deus, & clarè prædicit fore ipsos prædam Assyriorum potentiæ, & successu temporum capiendos, & captiuorum in numero ac loco futuros. Ferunt enim Ægyptum D fuisse sub manu Assyriorum diuersis temporibus, & continuis tribus annis commisso cum ea prælio, vi totam cepisse, magna turba captiuorum comitante suam in patriam rediisse. Præcipit ergo Deus prophetæ, vt habitum captiuis conuenientem & consuetum sumat, id est, nuditatem & discalceationem. Nam victores captiuorum non magnam planè rationem habent: hique eò miseriæ prolapsi, etsi essent E iuxta carnem nobiles, etsi ex infima plebe, vno calamitatis lino inuoluuntur, non vestem habentes, nec aliud quam vel ad ornatum, vel ad refocillationem ipsorum pertinens, sed ad hunc contemptum ex libidine capientium coguntur accedere. Iubetur itaque, vt dixi, diuinus propheta detrahere lumbo suo, & sandalia soluere, & mediam Hierusalem transire nudum & sine

calceis. Idque fecit non admodum sollicitus quomodo elegans aut venustus appareat: Deique decreto nihil adiecit, licet id graue & reprehensioni expositum videretur. Sed fortè dixerit quispiam: Cur non præmonstrauit potius Israelitis ea quæ processu temporum contingerent Ægyptiis? cur adeò nudus ac discalceatus tam celebris propheta ambulauit, omni conueniente cultu neglecto? Ad hoc dicimus, eos prophetarum sermonibus non obtemperasse, imò cùm prædicerent futura, increpasse? Alia, inquiunt, nobis loquimini, & annunciate nobis alium errorem. Hinc prudens hic vir, modestus, & omni virtute cumulatus, ac prophetiæ dono quasi coronatus, & in meditatione illustris, ipsum adeò saccum exuit, non mollem sanè aut splendidam vestem; sed crassam potius & vilem, ipsa etiam soluit pedum calceamenta, tali habitu ingrediens, vt qui ipsum vident, hoc mirentur, causasque scisciteutur, & scire cupientes cur hoc fecerit, vanam se spem habuisse in hominibus, exploratum habeant: cùm oportuisset potius, è supernis fauorem ambire, Deúmque sibi conciliare adminiculatorem, qui semper seruauit. Proinde nudo & sine calceis perambulante Iudæam beato propheta, cùm spectatoribus non exiguus timor incuteretur, dixit Dominus, inquit: Quemadmodum ambulat Esaias puer meus nudus, & discalceatus, sic tribus annis erunt signa & prodigia in Ægyptios, & Æthiopes. Nam vt superius dixi, cum Assyriæ rex triennio toto Ægyptum, Æthiopésque vicinos, & Thebanorum terram accolentes depopulatus, complures captiuos haberet, Ægyptiorum calamitatibus exultans & insolescens: tunc tunc illustris domum iterum reducitur.

Et erubescent victi super Aethiopibus, quibus confisi sunt Aegyptii, erant enim eis gloria. Et dicent habitatores insulæ istius: Ecce nos confisi sumus, vt confugeremus ad eos in auxilium qui non potuerunt defendi contra regem Assyriorum. Et quo pacto seruabimur nos?

Accolæ Thebanorum sunt gentes barbaræ, Blemmyes qui idé sunt Æthiopes,

A γυμνὸς καὶ ἀνυπόδετος. ἔσρα ἢ τοῦτο δ' ἀρκεῖν δυσχήμων εἴη τις, καὶ σφόδρα πεφορτικώς, καὶ τῷ θεσπισθέντων Θεῷ προσήκειν δόξει, κἂν εἰ φαίνοιτό τι βαρὺ καὶ μέγα μεσόν. ἀλλ' ἴσως πρὸς τοῦτο ἐρεῖ τις. διατί τὸ μὴ μᾶλλον προεπηρθυσε μένοις τοῖς ὀξὺ Ισραηλ τὰ συμβησόμενα τοῖς Αἰγυπτίοις καὶ χαμερῆ. πεπόρθυται ἢ ὅτως γυμνὸς τε καὶ ἀνυπόδετος ὁ διαβόητος ἐν προφήταις, τὰ αὖ πρεπούσης δυνάμεως ἠφανικώς. πρὸς δὴ τοῦτο φαμὲν ὅτι τοῖς τῶν προφητῶν οὐκ ἐπείθοντο B λόγοις, μᾶλλον δὲ καὶ ἐπετίμων τοῖς προαγορεύουσιν ἐθέλουσι τὰ ἐσόμενα, λέγοντες. ἄλλα ἡμῖν λαλεῖτε, καὶ ἀναγγείλατε ἡμῖν ἑτέραν πλάνησιν. τοιγαροῦν καὶ μάλα σοφὸς ὁ σώφρων, ὁ κόσμιος, καὶ ἀρετῆς ἁπάσης ἐμπλεως ὁ προφητικῇ κατεστεμμένος χαρίτι, καὶ ἐν ἀσκήσει παρεφαίνης, ἐξ αὐτὸν ἀποδύεται τὸ σάκκον, καὶ τρυφερὸν ἱμάτιον, παχὺ ἢ μᾶλλον καὶ δύτελές. ἁπλοῦ δὲ καὶ τῶν ποδῶν τὰ σκυβάλια, καὶ ἐν τοιῷδε βαδίζει σχήματι· ἵν' αὐτὸ δὴ τοῦτο θαυμάζοντες οἱ ὁρῶντες αὐτὸν, ἀναπυθάνωνται τὰς αἰτίας, καὶ ἐφ' C ὅτῳ τοῦτο πεποίηκεν εἰδέναι σπουδάζοντες, πληροφορηθείεν. ὅτι μεταίαν ἔχοισι τὴν ἐπ' ἀνθρώποις ἐλπίδα. καὶ χρεὼν δή που μᾶλλον αὐτοὺς, γλίχεσθαι μὴν τῆς ἄνωθεν βοηθείας, ὑπακούειν δὲ ποιεῖσθαι φίλην τὴν ἀεὶ σεσωκότα Θεόν. γυμνοῦ τοίνυν καὶ ἀνυποδέτου προσημαίνοντος τὴν Ιουδαίαν τὸ μακαρίου προφήτου, καὶ τοιούτοις ἐξημιωμένης τοῖς ὁρῶσιν αὐτὸν ὑπὲρ μικρᾶς, εἶπεν φησὶ κύριος. ὃν τρόπον πεπόρθυται Ησαΐας ὁ παῖς μου· γυμνὸς καὶ ἀνυπόδετος, τρία ἔτη ἔσται σημεῖα καὶ τέρατα τοῖς Αἰγυπτίοις καὶ Αἰθίοψιν. ὡς γὰρ ἔφην φθάσας, ἐν ὀλίγοις ἔτεσι τρισὶ καταδηώσας τὴν Αἰγυπτίων ὁ τῶν Ασσυρίων βασιλεὺς, καὶ μὴν καὶ τοὺς προσοικοῦντας Αἰθιοπας αὐτῇ, καὶ τὴν Θηβαίων γείτονας πλείστην ἔχων αἰχμαλωσίαν, καὶ τοῖς Αἰγυπτίων ἐναπαλίσας συμφοραῖς. τότε δὴ τότε λαμπρὸς οἶκοι πάλιν ἀνεκομίζετο.

Καὶ πτοηθήσονται αἰσχυνθέντες οἱ Αἰγύπτιοι ὅτι τοῖς Αἰθίοψιν, ἐφ' οἷς ἦσαν πεποιθότες οἱ Αἰγύπτιοι. ἦταν γὰρ αὐτοῖς δόξα. καὶ ἐροῦσιν οἱ κατοικοῦντες ἐν τῇ νήσῳ ταύτῃ. ἰδοὺ ἡμεῖς ἦμεν πεποιθότες, τὸ φυγεῖν εἰς αὐτοὺς εἰς βοήθειαν, καὶ οὐκ ἠδυνάσθη σωθῆναι ἀπὸ βασιλέως Ασσυρίων, καὶ πῶς ἡμεῖς σωθησόμεθα;

Τὰ προσοικοῦντα τῇ Θηβαίων ἔθνη βάρβαρα, Βλέμμυες γὰρ, οἳ καὶ εἰσὶν Αἰθίοπες. οὗτοι

κέσατα μὲν τοὺς βελῶν ἀφαιρέτους παῖδας μεμελετήκασι. φαρμάκῳ δ' τοὺς ἀποχρίοντες ὀλεθριωτάτῳ ἐπαφίασι τοῖς μαχομένοις· κἂν εἰ προσψαύσαι, τεθνήξεται πάντως ὁ πληγείς, κἀ ὥσπερ τις ὀφιόδηκτος χαμαὶ πεσὼν παραχρῆμα πεσεῖται. ἐπὶ οὖν ἐν ἔθει τε καὶ τριβῇ Αἰγυπτίοις, πολέμου καὶ μάχης ἐπηρτημένων, τοὺς τῶν Αἰθιόπων καταμαθοῦσι τε φάλαγγας, καὶ μεγάλα φρονοῦν ἐπ' αὐτοῖς. ἀλλ' ἥλωσαν σὺν αὐτοῖς τῶν Ασσυρίων ἀνδρείᾳ ἡττώμενοι. αἰσχυνθήσονται οὖν οἱ Αἰγύπτιοι, φησὶν, ὅτι τοῖς Αἰθιοψὶν, ἐφ' οἷς ἦσαν πεποιθότες. κατειλημμένων γὰρ καὶ αὐτῶν καὶ νενικημένων, ἐροῦσιν οἱ ἐν τῇ νήσῳ ταύτῃ κατοικοῦντες. ἰδοὺ ἡμεῖς ἦμεν πεποιθότες ποτὲ τοῦ φυγεῖν εἰς αὐτοὺς εἰς βοήθειαν, οἳ οὐκ ἠδυνάσθησαν σωθῆναι ἀπὸ βασιλέως Ασσυρίων. καὶ πῶς ἡμεῖς σωθησόμεθα; νῆσον μὲν οὖν τὴν Αἴγυπτον ὀνομάζει, ἀφ' οἷς ἔστι ῥεῖθρον ποταμοῖς, καὶ λίμναις ὑδάτων διεζωσμένην πάντοθεν· εἰσκομίζει γοῦν τοὺς ἐνοικοῦντας αὐτὴν, τῆς ἐπὶ τοῖς Αἰθιοψὶν ἐλπίδος καταισχυνθέντας. εἰ γὰρ ἥλωσαν αὐτοὶ, φησὶν, πῶς ἂν ἐκσωθεῖεν τοῖς ἐπ' αὐτοῖς πεποιθόσι; ἀμείνων οὖν ἄρα ἡ ἐλπὶς ἐν Θεῷ, ἢ πεποίθησις ἐπ' ἀνθρώπου. καὶ ὡς φησὶν ὁ προφήτης Ιερεμίας. ὀπίσω ἀπέστω μὲν ἄνθρωπος ὃς τὴν ἐλπίδα ἔχει ἐπ' ἀνθρώπου. ἐπειδὴ δὲ ἔφη βραχίονος αὐτοῦ. εὐλογημένος γεμεῖ, ὃς πεποίθεν ὅτι τοῦ κυρίου ἦν ἔσται κύριος ἐλπὶς αὐτοῦ. ἀεὶ δέ πως ἡμᾶς ὁ προφητικὸς ὑποτίθησι λόγος· κἂν εἰ μὴ ἔχοι τυχὸν πνευματικῆς ἀφηγήσεως τύπον ἡ ἱστορία, ἀλλ' οὖν ὄ γε ἐξ αὐτῆς ὄφελος οὐ βραχύ. φησὶ γὰρ ὁ Παῦλος, τυπικῶς συμβαίνειν τοῖς ἀρχαιοτέροις, γεγράφθαι γεμεῖ πρὸς νουθεσίαν ἡμῶν.

A homines peritissimi, telis mittendis, atque torquendis exercitati, quæ veneno pernicioſſimo inuncta, in eos quibus cum congrediuntur eiaculabantur, si tetigerint, percuſſus omnino moritur, & perinde atque à ſerpente morſus, confeſtim concidit. Erat igitur in more & conſuetudine Ægyptiis, bello & pugna ingruente, Æthiopicas phalanges conductitias corrogare, & de illis plurimum ſuperbire, verùm cum illis capti ſunt fortitudine Aſſyriorum deuicti. Erubeſcent igitur, inquit, Ægyptii in B Æthiopibus quibus fidebant. Captis enim illis & ſuperatis, dicent eius inſulæ habitatores: Ecce nos confiſi eramus vt confugeremus ad eos auxilii gratia, qui non potuerunt contra regem Aſſyriorum defendi, quonam pacto ſeruabimur nos? Inſulam igitur Ægyptum nominat, eo quòd fluminibus circumfluat & ſtagnis aquarum vndique cingatur. Introducit eius C habitatores ſç ipſos ſpei in Æthiopibus collocatæ damnantes. Si etenim, inquit, capti ſunt ipſi, confiſos ſibi qui ſeruare poterunt? Melius eſt ergo ſperare in Domino, quàm confidere in homine, & vt dicit Hieremias propheta, [Maledictus homo qui ſpem habet in homine, & innititur carni brachii ſui: Benedictus qui fidit Domino, & erit Dominus ſpes eius.] Oratio autem prophetica nobis ſemper vD tilis eſt, & quamquam forte ſpiritualem enarrationem non habeat hæc hiſtoria, tamen haud exiguus fructus inde peruenit. Paulus enim dicit hæc figuratè contigiſſe maioribus, ad noſtram quoque admonitionem, eſſe conſcripta.

Hier. 17.

ΤΟ ΟΡΑΜΑ ΤΗΣ ΕΡΗΜΟΥ.

Διαπερᾶνας δὴ μάλα τὸν ὑπὲρ γε φημὶ τῆς Αἰγυπτίοις λόγον. πεπύκατε καὶ ὅπως κεκλήσονται ἀφ' πίστεως πρὸς ἐπίγνωσιν τοῦ κατ' ἀλήθειαν ὄντος Θεοῦ διήκων. ὁ προφήτης, μεταφοιτᾷ πρὸς ἑτέραν ὅρασιν τοῦ περὶ τὴν ἐρήμου. ἐπ' οὐκ ἀπλῶς γῆς ἡμῖν ἐνθυμεῖσθαι ἀοικήτου καὶ ἐρήμης ποιήσασθαι μνήμην. ἀλλὰ γὰρ ἔρημον ὀνομάζει τὴν Βαβυλωνίων, ἣ ποτε μὲν ἀριθμοῦ κρείττονας εἶχε τοὺς οἰκήτορας, δεινούς τε καὶ μαχιμωτάτους. ἠρημώθη δ' οὕτως, ὀργῆς αὐτῇ τὸν ἄνωθεν ἐπενηνεγμένης, ὡς κενόνδρον ἀπομεῖναι πάντελῶς καταστρατώσαντος τὴν Βαβυλωνίων Κύρου τοῦ

E Terminato pulcherrimè ſermone, qui de Ægyptiis inquam habitus eſt, cùm à propheta, quando & quomodo per fidem ad agnitionem veri Dei vocarentur expoſitum ſit: ad aliam viſionem ſe confert, de eremo: nec ſimpliciter hic terræ deſertæ & deſolatæ facit mentionem, ſed eremum vocat Babylonicam, quæ cùm olim innumerabiles haberet incolas fortes & pugnaciſſimos, ira è ſupernis illata ſic deuaſtata eſt, vt omnino viris vacua remaneat, cùm Cyrus Cambyſis filius oppugnaret Babylo-

niam: cuius & alibi meminit propheta, inquiens: Sic dicit Dominus vncto meo Cyro, cuius apprehendi dexteram, vt audiant coram eo gentes, & ciuitates non concludentur. Hic illam superbam quondam, & contra omnem gentem eleuatam, & in pugnis formidabilem, Babylonem inquam, vi occupauit: facit autem & nunc propheta eius mentionem, & desertum nominat. Quomodo autem eò calamitatis delapsa sit, duabus de causis manifestè narrat, vt quidem ego censeo: vel vt Iudæos à spe in illis collocata abducat: (Erat enim Ephraim columba amens, quemadmodum ait alius è prophetis. Ægyptum inuocauit, & ad Assyrios profecti sunt:) vel vt contristatos consoletur, quia vastata eorum regione, & exusto ipsorum templo, Babylonem captiui abducti sunt cum vxoribus & liberis. Quo quidem perspicuè docet, si ex præscripto legis viuere instituant, & diuinarum præceptionum germani & ingenui custodes esse velint, Deum vastatores illos aggressurum. Narrationem igitur instituit propheta, habétque visionis contextus enallagen, & imitationes personarum. Nunc enim velut futurorum oculatus testis, & spectator à Deo sibi ostensa enarrat: nunc & quid temporum decursu & delapsu contingeret, spiritu prophetico ante denunciat: nunc introducit insuper personam Babyloniorum, sese ob tam acerbas & inopinatas calamitates deplorantium. Proinde quasi contemplatus Persarum, & Medorum, & Elamitarum, contra Babylonem expeditionem, ita ait: Obequitabunt & peragrabunt eremum.

A Καμβύσου. ὃ καὶ ἑτέρωθι διαμυθολογῶν λέγων ὁ προφήτης. Οὕτως λέγει κύριος, τῷ χριστῷ μου Κύρῳ, οὗ ἐκράτησα τῆς δεξιᾶς ἐπακοῦσαι ἔμπροσθεν αὐτοῦ ἔθνη. πόλεις δὲ συγκλήσουσιν. οὗτος εἶλε καὶ κράτος τὸν Ἀλαζόνα ποτὲ καὶ καὶ πάντος ἔθνους ἐπαιρομένου, καὶ δυσμάχητον ἐν μάχαις, τὴν Βαβυλῶνα φησί. ποιεῖ δὲ μνήμην ἐκ νεοῦ ὁ προφήτης αὐτῆς, καὶ ἔρημον μὲν ὀνομάζει. πίνα δὲ ἕκαστον ἀθλιότητος εἰς τὸν κατοίκιαδεν, ἀφηγεῖται σαφῶς δύο τούτων ἕνεκα καθάπερ ἐγὼ μαι. ἢ γὰρ ἵνα τοὺς Ἰουδαίους ἀποτρέψῃ τῆς ἐλπίδος· ἦν γὰρ Ἐφραὶμ περιστερὰ ἄνους, καθάφησιν εἷς τῶν ἀλλων προφητῶν. Ἀλγυπτον ἐπεκαλέσατο καὶ εἰς Ἀσσυρίους ἐπορεύετο. ἢ ἵνα παρακαλέσῃ λελυπημένους, ὅτι πεπόρθηται μὲν αὐτῶν ἡ χώρα, ἐμπέπρησται δὲ καὶ αὐτὸς ὁ νεώς, δορύλητοι δὲ γεγαμξιν ὁμοῦ καὶ τέκνοις ἀπεκομίσθησαν εἰς τὴν Βαβυλῶνα. τοῦτο δὲ ἡμῖν διδάσκοντος ἀναργῶς, ὅτι καὶ τῶν προπεπτωκότων αὐτοῖς κατεξανάστασιν Θεὸς, εἰ ζῆν ἕλοιντο κατὰ νόμον, καὶ τῶν θείων ἐπιμέλειαν αὐτοῦ γνήσιοι καὶ φύλακες. Σκοπῶ ἀφηγεῖται μὲν ὁ προφήτης. ἔχει γέμειν δὲ τὴν ὁράσεως ὕλης προσώπων ἀναλλαγάς. ποτὲ μὲν γὰρ ὡς αὐτόπτης τῶν ἐσομένων, καὶ, θεωρὸς ἤδη γεγενώς, ἐξηγεῖται τὰ προδεδειγμένα αὐτῷ παρὰ Θεοῦ. ποτὲ δὲ καὶ συμβήσεται κατὰ χρησμὸν προφητικὸν πνεύματι προφωνῶν. εἰσκομίζει δὲ καὶ Βαβυλωνίων ἕνα, ὅτε πρόσωπον καταιμφιζόντων ἑαυτοὺς, ὑπὲρ παθῶν ὧν δικαίας καὶ ἀδοκήτους συμφορᾶς. ὡς τεθρηνηκότος τὴν Περσῶν τε καὶ Μήδων, καὶ μὴν καὶ Ἐλαμιτῶν κατὰ τῆς Βαβυλῶνος ἐκστρατείαν. ὧν φησί. καθιππεύσουσί τε καὶ διελεύσονται τὴν ἔρημον.

B

C

D

CAP. XXI.

Sicut venti tempestas desertum pertransit:

Puluerem excitans, & omnia susque déque miscens. Addit:

Ὡς ἀνεὶ καὶ ἀνέμων καταιγὶς δι' ἐρήμου διέλθοι.

Τὴν κόνιν εἰς ἀνασῶσα, καὶ μονονουχὶ συγχέουσα ὅ πρὸ. προσεπάγει,

Horribilis visio, & dura annunciata est mihi.

Sufficit enim nudum & solum hostium spectaculum: & virorum bellicosorum multitudo fortissima ad bellum instructa, timorem vehementem iniicit spectatoribus. Sed non spectari tantùm dicit, sed annunciatum est mihi, inquit, simul enim cum spectaculo rerum euentum docuit, à Deo scilicet.

Ὅτι φοβερὸν ὅραμα καὶ σκληρὸν ἀπηγγέλη μοι.

E

Ἱκανὴ γὰρ λίαν καὶ ψιλὴ, καὶ μόνη τῶν πολεμίων ἡ θέα. ἔστι μαχίμων ἡ ἀλκιμωτάτη πλῆθος κατεσκευασμένη πρὸς πόλεμον, σκληρὸν ἐμποιῆσαι δεῖμα τοῖς θεωμένοις. ἀλλ' ὃ τεθρεῖαλλ φησὶ μόνον, ἀλλὰ γὰρ καὶ ἀπηγγέλη μοι φησίν. ἅμα γὰρ τῇ θέᾳ, καὶ τὴν προσμῖξιν τῶν ἔκβασιν ἐδιδάσκετο, δῆλον ὅτι παρὰ Θεοῦ.

Prævaricans prævaricatur, iniquus iniquè agit.

Ὁ ἀδικῶν ἀδικεῖ, καὶ ὁ ἀνομῶν ἀνομεῖ.

Ανεπίπληκτον, φησὶ, τὴν ὑπόνοιαν ὁ θρά- A
σος. ὁ γὰρ λογισμοῖς αἰδεσίμοις οὐ παύονται
πρὸς τὸ ἡμέρον. ἀλλ' οὐδέ τις τῶν αὐτῶν διεν-
θυμεῖται τι τῶν ἡκόντων. δύσμει δὲ ἀκαθέκτως. καὶ
ἀθετεῖ καὶ τὸ αὐτῷ δοκοῦν, ὁ φθόνος οὐσους ἐκ-
νέος· ὁ γὰρ εἰς ἔλεον βλέπουσιν. ἀλλ' ἔργον αὐτοῖς τὸ
ἐπονοδασμένον ἔσαι φησὶν τὸ αὐομεῖν τε καὶ ἀθε-
τεῖν. ἔφη τι τοιοῦτον ὁ δι' ἐμοῦ φωνῆς τῷ αὐτῷ, πρὸς
τοὺς τῶν Ασσυρίων οἰκήτορας. ἰδοὺ ἐγὼ ἐπάγω ὑ- B
μῖν τοὺς Μήδους, οἳ, ὁ λογίζονται ἀργύριον,
οὐδὲ χρυσίου χρείαν ἔχουσι. τόξα δὲ νεανί-
σκων σιωτερίψουσι. Θεοῦ γὰρ ὀργὴν τοῖς πλημ-
μελοῦσιν ἐπάγοντος, οὐδὲν ἔσαι τὸ ὑπεκουρῆν δυ-
νάμενον. φιλοφερπὴς δὲ μᾶλλον τοῖς ἐπέλοισι
καταδρομῶν τοὺς ἐφ' οἷς αὐ τρέχοιεν σκοπίζε-
σαι κοῖς.

Επ' ἐμοὶ οἱ Ελαμῖται, καὶ οἱ σφέσδης τῶν Περ-
σῶν ἐπ' ἐμὲ ἔρχονται. νῦν στενάξω, καὶ παρακα-
λέσω ἐμαυτόν. Διὰ τοῦτο ἐνεπλήσθη ἡ ὀσφύς
μου σκλύσεως, καὶ ὠδῖνες ἔλαβόν με, ὡς τὴν
τίκτουσαν. ἠδίκησα τοῦ μὴ ἀκοῦσαι. ἐκαπόνδα- C
σα τοῦ μὴ βλέπειν. ἡ καρδία μου πλανᾶται,
καὶ ἡ ἀνομία με βασιλίζει, ἡ ψυχή μου ἐφέσηκεν
εἰς φόβον.

Προσωποποιΐας ἔχει δύναμιν ὁ ἔνθεος τοιοῖσι
λόγοις. εἰσκομίζεται γὰρ ὁ Ασσύριος, καὶ δεδιὼς
τὴν ἔφοδον, καὶ τῶν πολεμίων τὰς φάλαγγας οὐκ
ἠγνοηκὼς, καὶ ὅτι τίνας αὐτῶν ὁ τοῦ πολέμου σκο-
πός. ὁ γὰρ ἐφ' ἑτέρους τινάς. ἀλλ' ἐμοὶ φησὶν οἱ D
Ελαμῖται, καὶ οἱ πρωτεύσιοι τῶν Περσῶν ὥρμησα-
σι. στενάξω δὴ οὖν καὶ παρακαλέσω ἐμαυτόν. τοῖς
γὰρ ἐν ἐσχάτῃ συμφορᾷ γενομένοις, δοκεῖ πρέπο-
ναί τις παραμυθίας εἶδος, τὸ θρηνῆσαι τε καὶ ὀλο-
φύρασθαι. ἐκθλίβεται γὰρ ἐξ ὠδυνῆς τὸ δάκρυον.
πρᾶγμα ἤ ξένον εἰ θρηνοῦσιν Ασσύριοι σκλη-
ροὶ καὶ ἀγήρωχοι γενόμενοι ἀεὶ, ὑπερφρυαμένοι τε
ἄγαν καὶ πάντων τῶν ἐθνῶν, καὶ σὺν δυσπτύστου
ἔσχε οἰόμενοι τὴν αἴτησιν. ἀλλ' οἱ θρασεῖς οὕτω
καὶ φρονήμασι τοῖς ὑπὲρ ἀνθρώπου ἐξοδεύμε- E
νοι, γυναικοπρεπὲς εἰσδέχονται τὸ δάκρυον, καὶ
θρηνοῦσιν ἐφ' ἑαυτοῖς ἀρτίοισι, πρὸ τῶν πο-
λέμου πείρας κεκακωμένοι πρὸς ἀνθένειαν.
ἐνεπλήσθη γὰρ ἡ ὀσφύς μου σκλύσεως, καὶ ὠδῖ-
νες ἔλαβόν με ὡς τὴν τίκτουσαν. ἀλλ' ὅπου δὴ χά-
ειν τὰ τοιαῦτά σοι συμβήσεται, φησὶν, ὦ Ασσύριε;
Φράσαις αὖ τῷ ἐρωτῶντι. ναὶ φησιν. οἶδα γὰρ
πρόσκεκρουκὼς δι' πολλὰ ἁμαρτίαις τῷ πάν-
των κρατοῦντι Θεῷ. ἠδίκησα τοῦ μὴ ἀκοῦσαι,

Imperterritam esse ait, & proruptam A
grassatorum audaciam, qui non ratio-
ciniis humanis reuocantur ad placabi-
litatem, sed nemo eorum quicquam
cum officio & decoro coniunctum co-
gitat, at præuaricatur, nec reprimi po-
test, nullóque suffusus pudore, pro sua
libidine opprimit: Non enim miseri-
cordiam spectant, sed opus, inquit, ho-
rum & hoc studium est, iniqua agere
& opprimere. Huic non dissimile dixit B
voce eiusdem ad Assyriorum habitato-
res: Ecce induco ego vobis Medos,
qui argentum non curant, nec auro
opus habent. Arcus iuuenum conte-
rent. Deo enim iram delinquentibus
infligente, nihil opem afferre poterit:
imò & in illis qui quos incursant, per-
dere aggrediuntur, belluina mens in-
sidet.

In me Elamitæ, & Persarum legati in
me venient. Nunc ingemiscam & con-
solabor me ipsum. Propterea impleti sunt
lumbi mei dissolutione, & dolores ceper- C
unt me sicut parientem: iniuste egi ne
audirem, operam dedi ne viderem. Cur
meum aberrat, & iniquitas me demersit,
anima mea coniecta est in timorem.

Prosopopœiæ vim habet hæc oratio.
Inducitur enim Assyrius, impetum per-
timescens, & hostium phalanges non
nescius, & contra quem huius belli
scopus tendat. Non enim, inquit, con-
tra alium quemque, sed contra me E- D
lamitæ, & præstantissimi omnium Per-
sarum fecerunt impetum. Ingemisco
igitur & cõsolabor meipsum. Qui nam-
que in vltimis ærumnis sunt, his conso-
lationis genus quoddam esse videtur,
flere & plorare. Exunditur enim ex do-
lore lachryma. Nouum verò & peregri-
num Assyrios, duros & fastuosos sem-
per, & contra omnes gentes superciliо-
sissimos, quorum occursus ominosus, &
formidabilis esse putabatur, lachryma-
ri. Cæterùm hi tam audaces & animis
E supra homines tumidis muliebriter fun-
dunt lachrymas, & ante belli pericu-
lum debilitate fracti & contusi, fletum
sibi ipsis conscisunt & eliciunt. Repleti
sunt enim, inquit, lumbi mei dissolu-
tione, & dolores ceperunt me sicut par-
turientem. Sed quamobrem tibi con-
tingent hæc, inquit, ò Assyrie? Dic ro-
ganti: Næ, inquit, conscius mihi sum
offendisse multis peccatis omnipoten-
tem Deum. Iniustè egi ne audirem,

operam

operam dedi ne viderem. In hoc, ait, meipsum damno, & inique feci quod insigni peruicacia, & in audiendo pertinacia vsus sim, & operam dedi ne viderem, id est, quis sit ille natura & verè Deus. Audieram enim Iudæorum cultum, sanctam vrbem vi cepi, templum euerti, ex disciplina auditu percepta, mediocrem cognitionem eorum quæ Israelitico populo præcepta erant consecutus sum: imò propheta Ionas à Deo missus est, vt prædicet, & dicat:

Ion. 3. » [Adhuc tres dies & subuertetur Niniue, mox pertimui minas, & egi pœnitentiam, sed iniustè iterum feci, ne » auditem, & studio annixa sum, ne » viderem, quæ vidisse oportuit.] Abertrauit enim cor meum, & demersit me iniquitas, quodammodo obruens. Hinc & anima mea conjecta est in timorem, fui enim in metu extremo. Hæ igitur voces esse possunt Assyriorum. Familiare enim est prophetis voces & personas affingere propter vtilitatem audientium.

Parate mensam, bibite, edite, Surgite principes, arripite clypeos.

Dixeram orationem propheticam multis interdum personarum varietatibus distingui, pulcherrimè: Omnino igitur qui scire hæc & referre probè volunt, talia debent obseruare. Perspicua igitur erit & nihil abrupti, nihil difficultatis habebit horum dictorum intelligentia. Induxit ergo personam Assyriorum apud sese flentium, & timiditate confractorum, & de malis futuris intolerabili timore dolentium. Dein tempus commemorat quo eos capi & immedicabiles in ærumnas incidere continget, & causam iræ contra illos declarat. Scripsit enim beatus

Dan. 5. » Daniel, [Baltasar regem apparasse cœnam magnatibus suis, millibus » coram millibus vinum.] Dein ait, & sacra vasa ex Hierosolymis sumpta, olim obtulisse impiè, & bibisse ex illis cum ipsum tum pellices eius & concubinas. Hoc autem aliud nihil erat quam contra diuinam maiestatem magno elatóque animo se efferre, & aduersus Israelitarum ducem & præsidem erigi: quasi suum populum nullo modo iuuare posset. Bibente igitur Baltasaro, & sacra vasa

A ἐκκαυδῆσα ὃ μὴ βλέπειν. καὶ τοῦτο, φησίν, ἐμαυτὸν ἠδίκησα, ὅτι μεμῳγέτηκα πολὺ ὃ δυσήκοον, καὶ ἀκουδὴς ἔργον ἐπέμνω ὃ μὴ βλέπειν, τοῦτ' ἔστι, τίς ὁ φύσει καὶ ἀληθῶς ὢν Θεός. ἤκουον μὲν γὰρ τὴν Ἰουδαίων λατρείαν, εἶλον καὶ κράτος τὴν ἁγίαν πόλιν, περιῃρηκα τὸν νεών. ἔχων δὲ κατὰ συμβεβηκὸς τὴν μετοχὴν εἰδήριν τῶν ἐναντιωμένων τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ. μᾶλλον δὲ καὶ ὁ προφήτης Ἰωνᾶς ἀπεστάλη παρὰ Θεοῦ κηρύσσων καὶ λέγων. ἔτι τρεῖς ἡμέραι, καὶ Νινευὴ καταστραφήσεται. καταδείσας δὲ παρεχρήσατο τῇ ἀπειλῇ, μετενόησα μέν. ἀλλ' ἠδίκησα πάλιν μὴ ἀκούσας, καὶ ἐν ἀκουδῇ τέθραμμαι μοι ὃ μὴ ὁρᾶν, ἀντὶ τοῦ ὁρᾶν ἀναγκαῖον. πεπλάνηται γὰρ ἡ καρδία μου. καὶ ἐταράχυνέ με πεποίηκεν ἡ ἁμαρτία, καταχωννῦσα βυθοῦ ἄνω. ταύτῃτοι καὶ ἡ ψυχή μου ἐφέστηκεν εἰς φόβον. γέγονα γὰρ ἐν δείμασι τοῖς τῶν ἐσχάτων. αὗται τοίνυν φωναὶ τῶν Ἀσσυρίων εἶεν ἄν. ἔθος γὰρ τοῖς ἁγίοις προφήταις προσωποποιεῖν τὰς φωνάς, ἀφ' ὧν τοῖς ἀκουομένοις χρήσιμον.

C Ἑτοιμάσατε τράπεζαν, πίετε, φάγετε· ἀναστάντες οἱ ἄρχοντες, ἑτοιμάσατε θυρεούς.

Εφθην ὅτι τῆς προφητείας ὁ λόγος, εἰς πολλὰς ἐλθὼν ὅτε προσώπων διαφοράς, καὶ μάλα διαποικίλλεται. δεῖ γὰρ δὴ πάντως τοὺς, οἵπερ ἂν ἔλθοιντο σαφηνείαν τε καὶ ἀπαλγήσειν ὀρθῶς, ὁπόταν ῥᾳδίως τὰ τοιάδε. σαφὴς γὰρ ἂν οὕτω γένοιτο, καὶ οὐδὲν ἔχουσα ὃ ἀπαντᾶν εἰς δυσκολείαν τῶν λεγομένων ἡ γνῶσις. εἰσκεκόμικε τοίνυν ὃ τῶν D Ἀσσυρίων πρόσωπον κλαιόντων ἐφ' ἑαυτοῖς, καὶ σὺν τε θραυσμένων μὲν εἰς δηλίας, ἀφόρητον δὲ τὸ ὅπῃ γε τοῖς μέλλουσιν ἔσεσθαι κακοῖς ὠδινόντων ὃ δεῖμα. εἶτα μέμνηται τῆς χρείας, καθ' ὃν αὖθις ἁλῶναί τε, καὶ ταῖς ἀηκέστοις συμφοραῖς περιπεσεῖν συμβήσεσθαι. καὶ μέντοι καὶ αὐτὸν καθίστησιν ἀναρχὴν τῶν ἐπ' αὐτοῖς γεγενημένων τῶν αἰτίαν. γέγραφε γὰρ ὁ μακάριος Δανιὴλ· ὅτι Βαλτάσαρ ὁ βασιλεὺς ἐποίησε δεῖπνον τοῖς μεγιστᾶσιν αὐτοῦ. χιλίοις κατέναντι τῶν χιλίων ὁ οἶνος. εἶτα φησίν, ὅτι καὶ τὰ ἐκ τῶν Ἱεροσολύμων ληφθέντα καὶ χρυσοῖς ἅγια σκεύη παρεσκεύμεκεν αὐσίως, καὶ ἔπινον ἐν αὐτοῖς αὐτὸς καὶ αἱ παλλακαὶ αὐτοῦ, καὶ αἱ παράκοιτοι αὐτοῦ. τοῦτο γὰρ ἕτερον οὐδέν, πλὴν ὅτι μεγαλαυχεῖν καὶ τοῦ Θεοῦ δόξης. κατεπαίρεσθαί τε τοῦ προεστηκότος τῆς Ἰσραὴλ, ὡς καὶ μηδένα ζῆπον ὀνῆσαι δεδυνημένον τὸν ἴδιον λαόν. πίνοντος τοίνυν τοῦ Βαλτάσαρ, καὶ μονονουχὶ γλυφόντος

πὰ σκῦλα τὰ ἄγια. ὤφθη, φησὶν, ἀςράγαλος χερὸς, καὶ ἔγραφεν ἐν τῷ τοίχῳ, Μανῆ Θεκὲλ Φαρές. διερμηνεύων τὸ γραφὲν ὁ θεσπέσιος Δανιὴλ, ἔφη πρὸς τὸν Ασσύριον. διέρρηξεν ὁ Θεὸς τὴν βασιλείαν σου, καὶ ἐμέρισεν αὐτὴν, καὶ ἐδόθη Μήδοις καὶ Πέρσαις. ταυτησὶ τῆς ἱσορίας, ὡς γε οἶμαι, διαμεμνῆσθαι νομὶ, καὶ φησὶν ὁ προφήτης ὡς πρὸς γε αὐτοὺς τοὺς ἄρχοντας, ἤτοι μεγισᾶνας, καὶ μὴν τοι τὸν Βαλτάσαρ. ἑτοιμάσατε τράπεζαν, πίετε, φάγετε, αἰασθάντες οἱ ἄρχοντες, ἑτοιμάσατε θυρεούς. ἀπαπαλήσατε, φησὶν, ὅτι τραπέζαις ἀσώτοις. ἐν ἕδρᾳ δέ πως ἐστὶν ὁ λόγος· καπακρέαθητε πίνοντες ἀπλήστως. καὶ τί μὴν τοῦτο; πόλεμοι διαδέξονται τὴν πανήγυριν, καὶ οὐκ εἰς μακρὰν ὅ παθεῖν. ἀλλ' ἐξ αὐτοῦ δὴ πόρρω διαμείλατε πρὸς ὅπλα, καὶ ζητήσετε θυρεούς. παραλέπον γὰρ ἀληθῶς ὃ κατεπαίρεται Θεοῦ, καὶ καθαιρέσεως δόξης, ἧς ἐπέκεινα τῶν ὄντων οὐδέν. δέδοται μὲν γὰρ τοῖς Ασσυρίοις ὁ Ισραὴλ. Θεοῦ δ' ἐθέλοντος παθεῖν αὐτοὺς τὰ ἀνήμερα δι' πολλὴν ἁμαρτίαν ἐπενηνοχότος. οὐ μὴν ἐδόκουν ἤρκεσθαι εἰς τοῦτο πεσεῖν ἁμαρτίας καὶ ἀσυνέτων ἐννοιῶν, ὡς οἷόν τε καὶ φρενῶν τὸν σώζειν αὐτοὺς ἐθέλοντος πλεονεκτῆσαι χεῖρα, καὶ ἀμείνους γνῶναι τὸ ἀφράστου δυνάμεως τοῦ πάντα ὑπερκειμένου καὶ ἀνεκκόπτου τὴν κτίσιν ὡς Θεοῦ.

Ὅτι οὕτως εἶπε κύριος πρὸς με. βαδίσας σεαυτῷ σῆσον σκοπὸν. καὶ ὃ ἐὰν ἴδῃς, ἀνάγγειλον. καὶ εἶδον ἀναβάτας ἵππους δύο. ἀναβάτην ὄνου, καὶ ἀναβάτην καμήλου.

Εἰθὸς τοῖς ἁγίοις προφήταις ἐν ταῖς τῶν θεωριῶν ἤτοι τῶν ὁραμάτων καιρῷ, συλλέγειν ὡσαύτως ἐν ἑαυτοῖς τὸν νοῦν, καὶ ἀναβιβάζειν διανοίᾳ καθαρωτέρᾳ τὰ δηλούμενα παρὰ Θεοῦ. ἐν οἷς ὑψοῦν καὶ ἐν ἀπορρήτῳ λίαν περιωπῇ γενομένους τῶν θείων ἐπαφὰς λόγων. καὶ γοῦν ἔφη τις τῶν ἁγίων προφητῶν. ὅτι τὴν φυλακήν μου σήσομαι, καὶ ὑπερβήσομαι ὅτι πέτραν, καὶ ἀποσκοπεύσω τοῦ ἰδεῖν τί λαλήσῃ ἐν ἐμοὶ, καὶ τί ἀποκριθῶ ἐπὶ τὸν ἔλεγχόν μου. τοιοῦτόν τι νοῶ ὁ προφήτης διδάσκειν, καὶ φησὶν ἀκοῦσαι παρὰ Θεοῦ. βαδίσας σεαυτῷ σῆσον σκοπὸν, καὶ ὃ ἐὰν ἴδῃς ἀνάγγειλον. καὶ οὐκ ἕτερόν τινα σκοπὸν ἰσᾶν ἐκελεύετο, ἀλλ' ἑαυτὸν πανταχόθεν ὑπερεπίσαι πρὸς θεωρίαν, καὶ οἷς ἵνα σκοπὸν ὑψοῦ γενόμενον τῶν νοῦν. καθαρὰν τὰ ἐσόμενα· καὶ ὁ ψὴ δέχεσθαι τὴν παρουσίαν τοῦ θεοῦ. εἶδον οὖν, φησὶν, ἀναβάτας ἵππους δύο.

A tamen non irridente: Apparuit, inquit, articulus manus & scripsit in pariete, MANE THECEL PHARES, quam scripturam diuinus Daniel interpretatus est Assyrium alloquens: Disrupit Deus regnum tuum, & diuisit illud, ac datum est Medis & Persis. Huius historiæ vt ego quidem censeo meminit propheta affatus veluti ipsos principes, seu magnates & Baltasar. Parate mensam, bibite, edite, surgite principes, arripite clypeos, luxu diffluite, inquit, in mensis in-
B temperantibus (est autem hæc oratio vsitata) exaturamini bibentes inexplebiliter. Quid deinde? Bella excipient celebritatem, & non longè aberit vt patiamini, sed ab ipsa compotatione ad arma curretis & quæretis clypeos. Est enim verè grauissimum contra Deum efferri & contra Maiestatem, qua nihil est sublimius, animos & spiritus tollere. Traditus est enim Assyriis Israel: Deo propter
C summam iniquitatem captiuitatis pœnam irrogante. Non enim par fuit eos ad hanc stupiditatem & in has stultas cogitationes consultò deuenire, vt cogitarent & in animum inducerent se manum superare posse eius qui seruare illos volebat, & ineffabilem Dei quæ super omnia extat & eminet, potentiam debellare.

Quia sic dixit Dominus mihi: I, tibi constitue speculatorem, & quod videris, renuncia. Et vidi sessores equites duos,
D *sessorem asinæ, & sessorem cameli.*

In more est sanctis prophetis, diuinæ contemplationis seu visionum tempore, velut in seipsis animum cogere & colligere, & acerrima attentissimaque cogitatione à Deo res ostensas perlustrare, & velut in sublimi ac secreta specula diuinis verbis aurem præbere. Quippe ex sanctis prophetis quidam dixit: [In custodia mea stabo & conscendam petram, & speculabor vt videam
E quid loquetur in me, & quid respondeam ad castigationem meam.] Hoc itaque propheta docet se à Deo audire: I, & constitue speculatorem, & quod videris renuncia. Non iubetur alium speculatorem statuere, at seipsum omnino ad diuinã contemplationẽ cõparare, & velut speculatorem in edito loco, animo ac mente factũ circumspicere futura, & rerũ inspectionem visu aspectúque cõsequi. Vidi igitur, ait, sessores equites duos:

a Abac. 2.

sessorem asinæ, & sessorem cameli. Et quid hoc est, lamentatio Assyriorum planè docebit. Dixit enim: In me Elamitæ, & legati Persarum ad me veniunt. Elamitæ gens barbara sunt, & camelis vehi solita. Sessor autem asinæ quis alius sit præter electos & eximios Persarum viros, quos aiunt mulis & * sciadiis consciensis, ad pugnam fuisse, ne quis eos labor eneruet: vbi autem pugnæ locum vident, tum è sciadiis desultantes, equis vtuntur lectissimis. Asinæ ergo insessorem dicit, eum qui mulabus vectus est. Vel etiam alio modo: Verisimile est vidisse prophetam, hostium cuneum equis vectum, & camelorum & mulorum instructorum multitudinem sequentem, fortassis ad spolia auehenda. Hoc siquidem dicit alibi: In afflictione & angustia leo & leunculus ibi, & aspides & progenies aspidum volantium, qui portabunt asinis & camelis diuitias suas. Leonem siquidem & catulum leonis Cyrum vocauit, & Persas sub eo Medósque: aspidas & aspidum volantium, progeniem, id est, qui properè præcurrere, & auium in morem ferri solent, eos dicit qui ex aliis erant gentibus quos etiam camelis vehi in more positum erat & consuetudine.

* *mulis, videntur fuisse currus quidam ceu vimbraculo quodam egenti.*

A ἀναβάτην ὄνου, καὶ ἀναβάτην καμήλου. καὶ τί δή τοῦτό ἐστιν, ὁ τῶν Ασυρίων θρῆνος διδάξει σαφῶς. ἔφασκε γάρ, ἐπ' ἐμοὶ Ελαμῖται, καὶ οἱ πρέσβεις τῶν Περσῶν πρὸς ἐμὲ ἔρχονται. καὶ Ελαμῖται μὲν βάρβαρον ἔθνος, καμήλοις ἐποχεῖσθαι μεμαθηκός. ὁ δέ γε ἀναβάτης τοῦ ὄνου τίς ἂν ἕτερος εἴη πλὴ γε τοὺς Περσῶν ἐξελεγμένους, οὓς δὴ καὶ φασὶν ἡμιόνοις τε καὶ σκιαδίοις ἐμβεβηκότας ἰέναι πρὸς μάχην, ὡς ἂν μή τις αὐτοὺς ἀπονωθρώσῃ πόνος. ἐπειδὰν γὰρ τὸν τῆς μάχης ἴδωσι χῶρον, τότε καὶ δὴ τοῖς σκιαδίοις καταπηδήσαντες, ἵπποις κέχρηνται ἐξελεγμένοις. ὄνου τοίνυν ἀναβάτην τὸν τοῖς ἡμιόνοις ἐποχούμενον φησίν. εἰ καθ' ἕτερον δέ που θεάσασθαι μοι εἰκὸς τὸν προφήτην, ἵππους ἐποχούμενον τὸν πολεμίων ὅμιλον· ἐπομένην δὲ πληθὺν καμήλων καὶ ἡμιόνων, νὴ Δία ἐπισμένων πάχα που πρὸς τὰ τῶν λαφύρων μετακομιδήν. τοῦτο γάρ ἑτέρωθί που φησίν. ἐν τῇ θλίψει καὶ τῇ στενοχωρίᾳ, λέων καὶ σκύμνος λέοντος. ἐκεῖθεν δὲ ἀσπὶς καὶ ἔκγονα ἀσπίδων πετομένων, οἳ ἔφερον ἐπ' ὄνων καὶ καμήλων τὸν πλοῦτον αὐτῶν. Λέοντα γὰρ καὶ σκύμνον λέοντος τὸν Κύρον ἐκάλει. καὶ τοὺς ἀπ' αὐτοῦ Πέρσας τε καὶ Μήδους. ἀσπίδας δὲ καὶ ἀσπίδων ἔκγονα πετομένων· τοῦτ' ἔστιν, ὀξέως διαβῆναι καὶ πολιοῖς ἐπ' ἴσου φέρεσθαι μεμαθηκότας, τοὺς ἐκ τῶν ἑτέρων ἐθνῶν, οἷς καὶ ἐποχεῖσθαι καμήλοις ἐν ἔθει καὶ τιμῇ.

B

C

Audi auditionem multam, & vocà Vriam in speculam Domini.

Confessus est propheta vidisse se quosdam ascensores, equites duos, cameli & asinæ: qui autem fuerint, superius diximus. Semel autem speculatus, iussus est deinceps quæ ex ea incursione futura sunt, docere, & calamitatis Chaldæorum narrationem terribilem inducere. Multa enim auditio eiusmodi est revera. Nam quæ Babyloni contigerunt, horrenda erant, nec vlla oratione exprimi putent, & in summum venerunt malorum. Cyrus etenim sic eam cepit, vt prorsus desertam reddiderit, & qui in ea erant interemerit, & eos demum qui in speluncis insidiabantur, & omnino se posse latere sperabant. Etenim dixit ei vniuersitatis Deus: Dabo tibi thesauros tenebrosos, occultos, à conspectu remotos aperiam tibi. Inducitur etiam persona Hierusalem velut Babylonem alloquentis: Ne gaudero, ô inimica mea, de me;

D

E

Ἀκρόασαι ἀκρόασιν πολλὴν, καὶ κάλεσον Οὐρίαν εἰς τὴν σκοπιὰν κυρίου.

Διωμολόγηκεν ὁ προφήτης, ὡς θεασαμένου ἀναβάτας ἱππεῖς δύο, καμήλου τε καὶ ὄνου· καὶ τίνες ἂν εἶεν ὅτοι, φθάσαντες ἤδη προεῖπαμεν. ὅπερ δὲ ἅπαξ τεθέαται· προσέταξεν ἤδη λοιπὸν τὰ ἐκ τῆς ἐφόδου μαθήματα ἐπεῖπεσθαι, καὶ τῆς τῶν Χαλδαίων συμφορᾶς τὰ φεικτὰ διηγήματα. πολλὴ γὰρ ἀκρόασις ἡ τοιάδε κατὰ δὴ ἀληθές· τοιγάρτοι τῇ Βαβυλῶνι συμβεβηκότα φεικτά, καὶ λόγου πέρα πάντος, καὶ εἰς ἄκρον ἥκοντα κακῶν. εἵλε γὰρ ὅπως ὁ Κύρος αὐτὴν, ὥστε καταφῆσαι μὲν ἐρήμην αὐτὴν εἰς ἅπαν· ἀνελεῖν δὲ τοὺς ἐν αὐτῇ, καὶ ἐξ αὐτῶν τε τῶν πολεμίων ἀγνοοῦντας, τοὺς ὅλως δοκοῦντας λαθεῖν προσδοκήσαντας· καὶ γοῦν ἔφη πρὸς αὐτὸν ὁ τῶν ὅλων Θεός, ὅτι δώσω σοι θησαυροὺς σκοτεινοὺς, ἀποκρύφους, ἀοράτους ἀνοίξω σοι. εἰσφέρεται δὲ που καὶ ἡ Ιερουσαλὴμ ὡς πρὸς τὴν Βαβυλῶνα λέγουσα. μὴ ἐπιχαίρει μοι ἡ ἐχθρά μου, ὅτι

πόλις, ἀλλ' ἐκκλησίας εἰς τὸ, καὶ τοῦτο μάλιστα θαυμαστῶν ἐνομίζετο. ἀλλὰ γέγονεν ἡμῖν εἰρήνη, καὶ χριστὸς τοῦτο Χριστός. ὅπερ γὰρ τοῖς ἀληθινοῖς θεσπίσμασιν περιφράπτων τὴν ὅλην οἰκουμένην, ἐδίδαξεν ἅπαντας τὴν εὐσεβείας ὁδόν, καὶ τὸ εἰς Θεὸν καὶ ἀλλήλους ἀγάπης διατείνεσθαι. πέπαυται μὲν οὖν ἀρχαῖα πάλαι, πεπρώγηκε δὲ τὰ ἀρχαῖα, καὶ γέγονε καινὰ, καθὰ γέγραπται. κεκράτηκε γὰρ ἡ εἰρήνη πάντων. καὶ τοῦτο οἶμαί ἐστιν, ὃ καὶ ἑτέρωθί που φησὶν ὁ προφήτης Ησαΐας περὶ πάντων τῶν ἐθνῶν. καὶ συνκόψουσι τὰς μαχαίρας αὐτῶν εἰς ἄροτρα, καὶ τὰς ζιβύας αὐτῶν εἰς δρέπανα, καὶ οὐ μὴ ἄρῃ ἔθνος ἐπὶ ἔθνος μάχαιραν, καὶ οὐ μὴ μάθωσιν ἔτι πολεμεῖν. γενόντες γὰρ ἅπαντες ὑπὸ ζυγὸν ἕνα, πνευματικῶς μὲν τῷ ὑπὸ Θεῷ, σωματικῶς δὲ τῷ ὑπὸ Ρωμαίοις, τὸ ἠρεμαῖον καὶ ἀσύγχυτον, καὶ πολέμου δίχα ζηλοῦσι βίον, ὥστε πάντας ἐξηρημένους δείματος, καὶ τοὺς πάλαι πολεμιωτάτους, ἀλλήλοις συμφέρεσθαι πρὸς ὁμοψυχίαν. Αἰγύπτιοι γὰρ, φησὶν, ὁδὸν ἔξουσι πρὸς Ασσυρίους, καὶ Ασσύριοι πρὸς Αἰγυπτίους. καὶ πορεύσονται Αἰγύπτιοι πρὸς Ασσυρίους, καὶ δουλεύσουσιν οἱ Αἰγύπτιοι τοῖς Ασσυρίοις, οὐ ζυγὸν δουλείας ὑπερῤῥιπτοῦντες ἐκείνων, ἀλλὰ τοὺς τῆς ἀγάπης δεσμοὺς ἐκλημμένοι ἔρωτας, καὶ ἡδίστας ποιούμενοι τὰς ὑπομιξείας. Ασσυρίους γέμιλιν ὀνομάζει τοὺς τὴν ἕω οἰκοῦντας χώραν.

Τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἔσται Ισραὴλ τρίτος ἐν τοῖς Ασσυρίοις καὶ ἐν τοῖς Αἰγυπτίοις εὐλογημένος ἐν τῇ γῇ, ἣν εὐλόγησεν ὁ κύριος Σαβαὼθ λέγων. εὐλογημένος ὁ λαός μου ὁ ἐν Αἰγύπτῳ, καὶ Ασσυρίοις, καὶ ἡ κληρονομία μου Ισραήλ.

Ὠνόμασται μὲν ὁ Ισραὴλ πρωτότοκος ἐν τέκνοις. ὅπερ ἐπεπρώγηκεν εἰς Χριστὸν, κατόπιν τέθνηται τῶν ἐθνῶν, καὶ δευτέραν ὡσανεὶ μετεκληρώσατο τάξιν. τετύρηται γὰρ καὶ αὐτῷ τὸ ὑπισχνούμενον τῆς τροφῆς ὁ καιρός. γέγραπται γοῦν. ὅτι, ὅταν ἐν τὸ πλήρωμα τῶν ἐθνῶν εἰσέλθῃ, τότε πᾶς Ισραὴλ σωθήσεται. ἀληθῆ δὴ οὖν ἀληθῆ τρίτον ἐν τούτοις ὠνομασμένον, ἐν τοῖς Ασσυρίοις καὶ Αἰγυπτίοις. Ασσυρίους μὲν φησὶν ἐν τούτοις, ὡς ἔφην, τοὺς κατὰ γῆν τὴν ἑῴαν ἅπασαν γοῦν, μάλιστα δὲ τὴν μέσην τῆς καλουμένης, ἐν ᾗ καὶ εἰς φασὶ γηγενεῖς προσκυνητὰς, καὶ ἀδελφοὺς καὶ γείτονας τῆς Αἰγυπτίων ὑπατηδύνοντας ἄσκησιν. ὡς ἰσάμιλλον ἔχειν, τοῦ τε εἰς πᾶν ὁποιῶν τῶν ἀγαθῶν ἔφεσίν τε καὶ

modis opprimere, nobile quiddam & sanè quàm admirabile ducebatur. Cæterum etiam hîc nobis pax Christus factus est. Postquam enim Euangelicis vaticiniis orbem terrarum collustrans, omnes viam pietatis docuisset, & vt charitatem erga Deum, & erga sẽ mutuò amplecterentur: illa antiqua obsoluerunt, vetera recesserunt, & noua facta sunt, sicuti scriptum est: Obtinuit enim pax vbique gentium. Hoc etiam est, opinor, quod & alibi dicit propheta Esaias de omnibus gentibus: Et concident gladios suos in aratra, & lanceas suas in falces, & non tollet gens in gentem gladium, & non discent amplius bellare. Nam cùm vni iugo parerent omnes, spiritualiter quidem, Dei, corporaliter autem, Romanorum: sedatam & inturbidam & belli expertem vitam viuunt, vt omni liberati metu, etiam olim inimicissimi, alii cum aliis animorum coniunctione consentiant. Ægyptiis enim, inquit, via erit ad Assyrios, & Assyriis ad Ægyptios, & ibunt Ægyptii ad Assyrios, & seruient Aegyptii Assyriis, non vt illis ingum seruitutis iniiciant, sed vt amoris vinculo captos & comprehensos teneant, & suauissimas societates coeant. Assyrios nominat Orientalem regionem incolentes.

Die illa erit Israel tertius inter Assyrios & Ægyptios benedictus in terra, cui benedixit Dominus Sabaoth, dicens: Benedictus populus meus qui in Aegypto, & qui in Assyriis, & hæreditas mea Israel.

Dicitur Israel primogenitus inter filios. Cùm autem in Christum debaccharentur, Gentibus subditi sunt, & secundam velut classem sortiti sunt. Habent enim & illi destinatum sibi tempus suæ cõuersionis. Nam scriptum est: Quando verò plenitudo gentium intrauerit, tum omnis Israel saluus erit. Contemplare igitur contemplare in his tertiũ denominatum inter Assyrios & Aegyptios. Assyrios hîc dicit, vt aiebam, qui totam velut Orientalem terrã occupant, maximè eã quæ inter fluuios sita est, in qua etiam germanos & ingenuos adoratores ferũt, qui & cognatam & vicinam Aegyptiorum excolunt disciplinam, ita vt in bonarum rerũ studio, alacritate, & virtute

æquo prorsus marte decertare videantur. Proinde dicit vniuersitatis Deus, Benedictus populus meus qui est in Ægypto, & qui in Assyriis. Numerátúrque tertius Israel. Subdit enim: Hæreditas mea Israel. Causam autem præsignificauit nobis oratio, Dominum enim occidit, & positus est in tergum, quemadmodum ait Dauid, & in reliquiis censetur primogenitus.

Anno quo ingressus est Tanathan in Azotum, quando missus ab Arna rege Assyriorum, & Azotum aggressus est & cepit: tunc loquutus est Dominus Esaiæ, dicens: Vade, & exue à lumbo tuo saccum, & calceos tuos detrahe de pedibus tuis. & fecit sic, incedens nudus & discalceatus. Et dixit Dominus. Quemadmodum ambulat Esaias seruus meus nudus & discalceatus, sic tribus annis erunt signa & prodigia Aegyptiis & Aethiopibus, quia sic ducet rex Assyriorum captiuitatem Ægypti & Æthiopum iuuenes senésque nudos & discalceatos, opertos dedecore Ægypti.

Cum sermoni de Ægyptiis finem optimè imposuerit, & quemadmodum vocandi essent per fidem ad veritatis agnitionem prædixerit, rursus quod Israelitis perutile & pernecessarium est, aptè intexit. Ea quæ sint paucis dicam. Contempta enim ipsius legis Mosaicæ religione, & charitate in Deum sprerta, eò deuoluti sunt imprudentissimè, vt errore multorum deorum inuoluerentur, & suarum manuum operibus seruirent. Quo semel in animum demisso, nihil malorum non aggrediebantur. Qua de causa sæpenumero vniuersitatis Deus bellis & prælijs eos vexauit, cùm per finitimas gentes, tum per Persas & Medos: qui in Iudæam impressione facta aliis gentibus prius vastatis, Israelitas graui & intolerando metu non rarò exanimarunt. Hi verò cùm vniuersitatis Deum emollire & placare, & ab impijs studijs pedem referre, & potius ad Dei placitum se conferre, & se ei offenso purgare, atque à turpioribus ad meliora confugere, & ita ab eo salutem, & qui-

A τερθυμίαν, & μὴ τοι ἡ ἀρετὴ. τοιγάρτοι φησὶν ὁ τῶν ὅλων Θεός· εὐλογημένος ὁ λαός μου, ὁ ἐν Αἰγύπτῳ καὶ ἐν Ασσυρίοις. ἀριθμεῖται δὲ τρίτος ὁ Ισραήλ. τεθνεπάναι γὰρ ὅτι καὶ κληρονομία μου Ισραήλ. & τοῦτου ἕνεκα τὴν τοιαύτην ἔφασιν τερθαπέδειξεν ἡμῖν ὁ λόγος· κεκνισμοκτόνηκε γὰρ καὶ τέθνηται εἰς νεκρὸν, καθά φησιν ὁ Δαβίδ. & ἐν τοῖς πρωτοτόκοις γέγονεν ὁ πρωτότοκος.

Τοῦ ἔτους οὖ εἰσῆλθεν Θαναθὰν εἰς Αζωτον, ἡνίκα ἀπεστάλη ὑπὸ Αρνὰ βασιλέως Ασσυρίων, καὶ ἐπολέμησε τὴν Αζωτον, καὶ κατελάβετο αὐτὴν, τότε ἐλάλησε κύριος πρὸς Ησαΐαν λέγων. πορεύου καὶ ἄφελε τὸν σάκκον ἀπὸ τῆς ὀσφύος σου, καὶ τὰ σανδάλιά σου ὑπόλυσαι ἀπὸ τῶν ποδῶν σου. καὶ ἐποίησεν οὕτως, πορευόμενος γυμνὸς καὶ ἀνυπόδετος. καὶ εἶπε κύριος· ὃν τρόπον πεπόρευται Ησαΐας ὁ παῖς μου γυμνὸς καὶ ἀνυπόδετος, τρία ἔτη ἔσται σημεῖα καὶ τέρατα τοῖς Αἰγυπτίοις καὶ Αἰθίοψιν, οὕτως ἄξει βασιλεὺς Ασσυρίων τὴν αἰχμαλωσίαν Αἰγύπτου καὶ Αἰθιόπων. νεανίσκους καὶ πρεσβυτέρους, γυμνοὺς καὶ ἀνυποδέτους, ἀνακεκαλυμμένους τὴν αἰσχύνην Αἰγύπτου.

Διαπεφάνας δὲ μάλα τὰ ὑπὲρ τοῖς Αἰγυπτίοις λόγον, & τίνα ἕξουσι κεκλήσονται δίχα πίστεως εἰς τὴν ἀληθείας ἐπίγνωσιν πρόηγορικώς, οἰκονομεῖ τι πάλιν τῶν ὅσα τῷ ἰῷ χρήσιμά τε καὶ ἀναγκαῖα πρὸς ὄνησιν τοῖς ἐξ Ισραήλ. καὶ ποῖα δὴ ταῦτά ἐστιν ὡς ἂν βραχέσιν ἐρῶ. ἀφιδήσαντες γὰρ καὶ αὐτῆς τὰ εἰς τὸν διὰ Μωσέως νόμον αἰδοῦς, καὶ μὴν καὶ τὰ εἰς Θεὸν ἀγάπης ὀλιγωρήσαντες, ἀσεβέστατα πάντα κατεφέροντο πρός γε τὸ δεῖν εἰς πολύθεον καθιέναι πλάνησιν, καὶ τοῖς ἔργοις τῶν ἰδίων χερῶν λατρεύσαι. τοῖς γὰρ ἅπαξ εἰς τοῦτο γνώμης ὠλισθηκόσιν, ἀνεπιτήδευτον ἦν τὸ φαύλων ἔρδειν. ταύτης ἕνεκα τὰ αἰτίας ἐπηφίει πλάστας αὐτοῖς ὁ τῶν ὅλων Θεὸς πολέμους καὶ μάχας, τοῦτο μὲν τοὺς ἀπὸ γε τῶν ὁμόρων ἐθνῶν, τοῦτο δὲ τοὺς διὰ Περσῶν τε & Μήδων· οἱ δέ γε τῆς Ιουδαίας κατεξανισάμενοι, τὰ ἕτερα τῶν ἐθνῶν πρὸ καταπεδηκοῦντες ἔδη ὅτε, δεινοῖς & ἀφορήτοις δείμασιν ὁμηλῶν προσκυλίεσθαι τοὺς ἐξ Ισραήλ. οἱ γοῦν δεῖν τὸν τῶν ὅλων ἐκμειλίσεσθαι Θεὸν, καὶ θυσίαν μὲν ἀποφοιτᾶν καταυδασμένην, μεταχωρῆσαι δὲ μᾶλλον ὅπῃ δικαιῶν. καὶ ἀπολογεῖσθαι λελυπημένῳ, διά γε τὸ ἐκ τῶν αἰσχόνων εἰς τὸ ἄμεινον μεταδρομῆς, ὅτῳ τε τὴν πρὸς αὐτὸ καὶ μόνου σωτηρίαν ἐπιζητεῖν, καὶ τὸ ἀεὶ

B

C

D

E

σώζουσθμ τε καὶ ἐπαμιῶυσθμ χεῖρα. τῶτο μὴ οὐκ ἔδρων οἱ δείλαιοι, ἐρανιζόμενοι ἢ παρ' ἀνθρώπων ὠφελείας, ποτὲ μὲν τῶν ὁμόρων τινὰς ἐκάλουν εἰς τῶτο. ποτὲ δὲ ζεῖς γείτονας Αἰγυπτίους, προσιδόντες ἀνομίαν ὑπὸ τ ἀνομίαν αὐτῶν, καθαὶ γέγραπται, καὶ καταδηχθέντες ὡς εἰς ὀργάς. καὶ ἐπ' αὐτῷ δὴ τούτῳ τ πάντα ἰσχύοντα Θεόν. καὶ γὰρ ἔφη δι' ἑνὸς τ ἁγίων προφητῶν· καὶ ἰδοῦ Ἐφραὶμ πρόσεισι περιστερὰ ἄνους, μὴ οὐκ ἔχουσα καρδίαν. Αἰγυπτον ἐπεκαλέσατο, καὶ εἰς Ασσυρίους ἐπορεύθησαν. καὶ μάτην καὶ δι' αὐτῶν δ προφήτου Ησαΐου. ὑαὶ οἱ καταβαίνοντες εἰς Αἴγυπτον ἐπὶ βοήθειαν, οἱ ἐφ' ἵπποις πεποιθότες καὶ ἐφ' ἅρμασιν. ἔστι γὰρ πολλὰ καὶ ἐφ' ἵπποις πλῆθος σφόδρα· καὶ οὐκ ἦσαν πεποιθότες ἐπὶ τ ἅγιον δ Ισραὴλ, καὶ τ Θεὸν οὐκ ἐζήτησαν. καὶ αὐτὸς σοφὸς ἦλθεν ἐπ' αὐτοὺς κακά, καὶ ὁ λόγος αὐτοῦ δ μὴ ἀθετηθῇ. τοίνυν Θαναθὰν, στρατηγὸς δὲ τοῦ βασιλέως Ασσυρίων, πολεμήσας τ Αζωτον, ἑλών τε καὶ κράτος αὐτῶν, γείτων ἦ αὕτη τῇ τ Ιουδαίων χώρᾳ· προσεδόκων οἱ ἐξ Ισραὴλ, αὐτίκα δὴ μάλα καὶ αὖθις καὶ λίαν ἀμηχανεῖ τὰ ἴσα παθεῖν. τούτης τε ἕνεκα τ αἰτίας τ Αἰγυπτίων χεῖρα καταμισθοῦνται πρὸς τὸ ἐπαμῦναι αὐτοῖς τοῖς τῶν Ασσυρίων φάλαγξιν ἀντεξάγειν ἤρεσκον. μεταίαι τοίνυν αὐτῶν ἀποφαίνει τ ἐλπίδα Θεός. προαγορεύει δὲ σαφῶς, ὅτι τ Ασσυρίων δυνάμεως ἔρρειν ἔσονται καὶ αὖθις, ἁλώσονταί τε καὶ χειρωθήσονται, καὶ τὸ δουλικώτατον ἔσονται τάξει. φασὶ γὰρ ὅτι γέγονεν ὑπὸ χεῖρα βασιλέως Ασσυρίων καὶ χειρωθεὶς ἡ Αἰγυπτίων. καὶ τὸν ὀλίγοις ἔτεσι τεσσαρεσὶν ἑξηκοντούτεις αὐτῇ, πᾶσάν τε ἑλὼν καὶ κράτος, πλείστων ὅσων ἔχων αἰχμαλωσίαν, ὑπανήξεσθαι εἰς τὸν ἑαυτῶν· ὁπηνίκα τοίνυν τῷ προφήτῃ Θεός. δὴ τοῖς αἰχμαλώτοις πρέπον τε καὶ σύνηθες σχῆμα λαβεῖν. τοῦτ' ἔστι, γυμνότητά τε καὶ ἀνυποδεσίαν. τοῖς γὰρ ὅλως νενικημένοις, οὐ πολὺς τῶν ἁλωκότων ὁ λόγος. οἱ δὲ εἰς τοῦτο πεσόντες ἁλαζονείας, κἂν εἴτε τινες εἶεν τ βίᾳ καὶ σάρκα καὶ εἴτε τ ἀγοραίου πλήθους, ὁπὸ τῶν τ ἀθλιότητος σύνεχονται λίνῳ, οὐκ ἄμφιον ἔχοντες, ἢ πρὸς ἕτερόν τι τῶν τελουμένων εἰς κόσμον αὐτοῖς ἢ ἀνάπαυσιν· ἀτιμωρῶς δ οὕτως προὔπου ὁτιοῦν τοῖς ἐλπίσι καταξυμισθῶν, ὡς ἐξ ἀνάγκης ἐρχόμενοι. προστάττεται τοίνυν, ὡς ἔφην, ὁ θεσπέσιος προφήτης, ἀφελεῖν τ σάκκον ἀπὸ τῆς ὀσφύος αὐτοῦ, καὶ λῦσαι τε τὰ σανδάλια, καὶ διὰ μέσης ἰέναι τ Ιερουσαλὴμ,

dem solam quærere, manúmque semper conseruantem, & vindicantem expetere deberent: id sanè miselli non fecerunt, sed corrogatis & emendicatis ab hominibus auxiliis, interdum finitimos quosdam ad hoc euocarunt, interim & vicinos Ægyptios, addentes iniquitatem iniquitati suæ, vti scriptum est: & hoc ipso Deum omnipotentem ad iram extimularunt. Dixit siquidem per vnum è sanctis prophetis: Et erat Ephraim columba amens, cor non habens, inuocauit Ægyptum, & ad Assyrios profecti sunt. Quin & per ipsum prophetam Esaiam: [Væ descendentibus in Ægyptum pro subsidio, qui in equis confisi sunt & curribus. Sunt enim multi, & eorum qui equis insident multitudo magna. Et non confisi sunt sancto Israelis, & Deum non exquisiuerunt. Et sapienter ipse inflixit illis mala, & verbum eius non frustrabitur. Cùm igitur Thanatha regis Assyriorum dux oppugnasset Azotum, vique cepisset, (erat autem hæc regioni Iudæorum vicina) expectarunt Israelitæ se iam iam etiam citra laborem similia esse perpessuros. Hanc ob causam Ægyptiorum manu conducta, ad ferendum ipsis subsidium, Assyriorum phalangibus se voluerunt opponere. Vanam ergo esse eorum spem declarat Deus, & clarè prædicit fore ipsos prædam Assyriorum potentiæ, & successu temporum capiendos, & captiuorum in numero ac loco futuros. Ferunt enim Ægyptum fuisse sub manu Assyriorum diuersis temporibus, & continuis tribus annis commisso cum ea prælio, vi totam cepisse, magna turba captiuorum comitante suam in patriam rediisse. Præcipit ergo Deus prophetæ, vt habitum captiuis conuenientem & consuetum sumat, id est, nuditatem & discalceationem. Nam victores captiuorum non magnam planè rationem habent: hique cò miseriæ prolapsi, etsi essent iuxta carnem nobiles, etsi ex infima plebe, vno calamitatis lino inuoluuntur, non vestem habentes, nec aliud quam vel ad ornatum, vel ad refocillationem ipsorum pertinens, sed ad hunc contemptum ex libidine capientium coguntur accedere. Iubetur itaque, vt dixi, diuinus propheta detrahere lumbo suo, & sandalia soluere, & mediam Hierusalem transire nudum & sine

calceis. Idque fecit non admodum sollicitus quomodo elegans aut venustus appareat: Deique decreto nihil adiecit, licet id graue & reprehensioni expositum videretur. Sed fortè dixerit quispiam: Cur non præmonstrauit potius Israelitis ea quæ processu temporum contingerent Ægyptiis? cur adeò nudus ac discalceatus tam celebris propheta ambulauit, omni conueniente cultu neglecto? Ad hoc dicimus, eos prophetarum sermonibus non obtemperasse, imò cùm prædicerent futura, increpasse? Alia, inquiunt, nobis loquimini, & annunciate nobis alium errorem. Hinc prudens hic vir, modestus, & omni virtute cumulatus, ac prophetiæ dono quasi coronatus, & in meditatione illustris, ipsum adeò saccum exuit, non mollem sanè aut splendidam vestem, sed crassam potius & vilem, ipsa etiam soluit pedum calceamenta, tali habitu ingrediens, vt qui ipsum vident, hoc mirentur, causásque scisciteutur, & scire cupientes cur hoc fecerit, vanam se spem habuisse in hominibus, exploratum habeant: cùm oportuisset potius, è supernis fauorem ambire, Deúmque sibi conciliare adminiculatorem, qui semper seruauit. Proinde nudo & sine calceis perambulante Iudæam beato propheta, cùm spectatoribus non exiguus timor incuteretur, dixit Dominus, inquit: Quemadmodum ambulat Esaias puer meus nudus, & discalceatus, sic tribus annis erunt signa & prodigia in Ægyptios, & Æthiopes. Nam vt superius dixi, cum Assyriæ rex triennio toto Ægyptum, Æthiopésque vicinos, & Thebanorum terram accolentes depopulatus, complures captiuos haberet, Ægyptiorum calamitatibus exultans & insolescens: tunc tunc illustris domum iterum reducitur.

A γυμνὸς καὶ ἀνυπόδετος. ἔδρα γὰρ τοῦτο οὐ δοκεῖν ἀμήχανον εἴ τις, ἢ σφόδρα περφυτικῶς, καὶ τοῦ ἀρεσκόντων Θεῷ παρεῖδεν ὀφθεὶς, καίπερ εἰ φαίνοιτό τι βαρὺ ἢ μέμψιν μεσόν. ἀλλ' ἴσως τις τοῦτο ἐρεῖ τις. λέγε τί γὰρ μᾶλλον προεμηνύθησε μόνον τοῖς ἐξ Ισραὴλ τὰ συμβησόμενα τοῖς Αἰγυπτίοις καὶ χαλεπά. πεπόρδυται γὰρ ὕστερος γυμνός τε καὶ ἀνυπόδετος ὁ ἁγιώτατος ἐν προφήταις, τὴν αὐτὴν περιποιούσης ἀκρίβειαν ἡφιδηκώς. πρὸς δὴ τοῦτο φαμὲν ὅτι τοῖς τῶν προφητῶν οὐκ ἐπείθοντο B λόγοις, μᾶλλον δὲ καὶ ἐπετίμων τοῖς προαγορεύουσιν ἐθέλουσι τὰ ἐσόμενα, λέγοντες. ἀλλὰ ἡμῖν λαλεῖτε, καὶ ἀναγγέλλετε ἡμῖν ἑτέραν πλάνησιν. τοιγαροῦν καὶ μάλα σοφὸς ὁ σώφρων, ὁ κόσμιος, καὶ ἀρετῆς ἁπάσης ἐμπλεως ὁ προφητικῇ χαρισμένος χάριτι, καὶ ὁμοίως περιφανὴς, καὶ αὐτὸν ἀποδύεται τὸν σάκκον, καὶ τριφερὸν ἱμάτιον, παχὺ δὲ μᾶλλον καὶ εὐτελές. ἀπολύει δὲ καὶ τῶν ποδῶν τὰ σανδάλια, καὶ οὐ τῷ τοιῷδε βαδίζει σχήματι· ἵν' αὐτὸ δὴ τοῦτο θαυμάζοντες οἱ ὁρῶντες C αὐτὸν, ἀναπυνθάνωνται τὰς αἰτίας, καὶ ἐφ' ὅτῳ τῶν πεπραγμένων ἐλπίδας ἀπορρίπτοντες, πληροφορηθεῖεν. ὅτι ματαίαν ἔχουσι τὴν ἐπ' ἀνθρώποις ἐλπίδα. καὶ χρεὼν δή που μᾶλλον αὐτοὺς, γλίχεσθαι μὲν τῶν ἄνωθεν εὐημερίας, ὑπικουρεῖν δὲ ποιεῖσθαι φίλην τὴν ἀεὶ σεσωκότα Θεόν. γυμνοῦ τοίνυν καὶ ἀνυποδέτου προαγορεύοντος πρὸ Ιουδαίοις τὴν μακρὰν ἐκείνου προφήτου, καὶ τοιαῦτα ἐξηνορμένης τοῖς ὁρῶσιν αὐτὸν ἡ μιχθῆς, εἶπεν φησὶ κύριος. ὃν τρόπον πεπόρδυται Ησαΐας ὁ παῖς D μου· γυμνὸς καὶ ἀνυπόδετος, τρία ἔτη ἔσται σημεῖα καὶ τέρατα τοῖς Αἰγυπτίοις καὶ Αἰθίοψιν. ὡς γὰρ ἔφην φθάσας, ὁ ὁλίγοις ἔτεσι πρόσθεν καταδηώσας τὴν Αἰγυπτίων ὁ τῶν Ασσυρίων βασιλεὺς, καὶ μέσην καὶ τοὺς προσοικοῦντας Αἰθίοπας αὐτῇ, καὶ τὴν Θηβαίων χώραν πλείστην ἔχων αἰχμαλωσίαν, καὶ τῶν Αἰγυπτίων ἀναπαλήσας συμφορᾶς. τότε δὴ τότε λαμπρὸς οἶχει πάλιν ἀνακομίζετο.

Et erubescent victi super Aethiopibus, quibus confisi sunt Aegyptii, erant enim eis gloria. Et dicent habitatores insulæ istius: Ecce nos confisi sumus, vt confugeremus ad eos in auxilium qui non potuerunt defendi contra regem Assyriorum. Et quo pacto seruabimur nos?

Accolæ Thebanorum sunt gentes barbaræ, Blemmyes qui idé sunt Æthiopes,

E Καὶ ἐπαισχυνθήσονται αἰχμαλωτίζοντες οἱ Αἰγύπτιοι ὅτι τοῖς Αἰθίοψιν, ἐφ' οἷς ἦσαν πεποιθότες οἱ Αἰγύπτιοι. ἦσαν γὰρ αὐτοῖς δόξα. καὶ ἐροῦσιν οἱ κατοικοῦντες ἐν τῇ νήσῳ ταύτῃ. ἰδοὺ ἡμεῖς ἦμεν πεποιθότες, τοῦ φυγεῖν εἰς αὐτοὺς εἰς βοήθειαν, καὶ οὐκ ἠδυνάσθη σωθῆναι ἀπὸ βασιλέως Ασσυρίων, καὶ πῶς ἡμεῖς σωθησόμεθα;

Τὰ προάστεια τῆς Θηβαίων ἐστὶ βαρβαρα, Βλέμμυες γένος, οἵ καί εἰσιν Αἰθίοπες. ὑπὲρ

χέσατε μὲν τὰς βελῶν ἀφαιρέσεις ποιφαλῆς μεμελετήκασι. φαρμάκῳ ἢ τούτους ἀποβρέοντες ὀλεθριωτάτῳ ἐπαφίασι τοῖς μαχομένοις· κἂν εἰ τοσοῦτον ἅψασθαι, τεθνήξεται πάντως ὁ πληγείς, καὶ ὥσπερ τις ὀφιόδηκτος γενρὸς ὑποχεῖται. ὧν οὖν ἐν ἕξει τὸ τέλος Αἰγυπτίοις, πολέμου καὶ μάχης ἐπηρτημένων, τὰς τῶν Αἰθιόπων καταμαθοῦσι τε φάλαγγας, καὶ μέγα φρονήσει ἐπ' αὐτοῖς. ἀλλ' ἥλωσαν σοὶ αὐτοῖς τὴν τῶν Ασσυρίων ἀνδρείας ἡττώμενοι. αἰσχυνήσονται οὖν οἱ Αἰγύπτιοι, φησὶν, ὅτι τοῖς Αἰθίοψιν, ἐφ' οἷς ἦσαν πεποιθότες. κατειλημμένων γὰρ αὐτῶν καὶ νενικημένων, ἐροῦσιν οἱ ἐν τῇ νήσῳ ταύτῃ κατοικοῦντες. ἰδοὺ ἡμεῖς ἦμεν πεποιθότες ποτὲ τὸ φυγεῖν εἰς αὐτοὺς εἰς βοήθειαν, οἳ οὐκ ἠδυήσαντο σωθῆναι ἀπὸ βασιλέως Ασσυρίων. καὶ πῶς ἡμεῖς σωθησόμεθα; νῆσον μὲν οὖν τὴν Αἴγυπτον ὀνομάζει, ἅτε δὴ περίῤῥυτον ποταμοῖς, καὶ λίμναις ὑδάτων διεζωσμένην πάντοθεν· εἰσκομίζει γοῦν τοὺς ἐνοικοῦντας αὐτὴν, τῆς ἐπὶ τοῖς Αἰθίοψιν ἐλπίδος καταγινώσκοντας. εἰ γὰρ ἥλωσαν αὐτοὶ, φησὶν, πῶς ἂν ἐκσωσάσθαι τοὺς ἐπ' αὐτοῖς πεποιθότας. ἀγαθὸν οὖν ἄρα ἐλπίζειν ἐπὶ κύριον, ἢ πεποιθέναι ἐπ' ἀνθρώπῳ. καὶ ὡς φησὶν ὁ προφήτης Ιερεμίας. ἐπικατάρατος μὲν ἄνθρωπος ὃς τὴν ἐλπίδα ἔχει ἐπ' ἀνθρώπῳ. καὶ ἐπειδὴ σφόδρα βραχίονος αὐτοῦ. εὐλογημένος γοῦν, ὃς πεποιθὼς ἐπὶ τῷ κυρίῳ καὶ ἔσται κύριος ἐλπὶς αὐτοῦ. ἀεὶ δέ πως ἡμᾶς ὁ προφητικὸς ὀνίνησι λόγος· κἂν εἰ μὴ ἔχοι τυχὸν πνευματικῆς ἀφηγήσεως τύπον ἡ ἱστορία, ἀλλ' οὖν ὅ γε αὐτῆς ὄφελος οὐ βραχύ. φησὶ γὰρ ὁ Παῦλος, τυπικῶς συμβαίνειν τοῖς ἀρχαιοτέροις, γεγράφθαι γοῦν πρὸς νουθεσίαν ἡμῶν.

A homines peritissimi, telis mittendis, atque torquendis exercitati, quæ veneno perniciosissimo inuncta, in eos quibus cum congrediuntur eiaculabantur, si tetigerint, percussus omnino moritur, & perinde atque à serpente morsus, confestim concidit. Erat igitur in more & consuetudine Ægyptiis, bello & pugna ingruente, Æthiopicas phalanges conductitias corrogare, & de illis plurimum superbire, verùm cum illis capti sunt fortitudine Assyriorum deuicti. Erubescent igitur, inquit, Ægyptii in B Æthiopibus quibus fidebant. Captis enim illis & superatis, dicent eius insulæ habitatores: Ecce nos confisi eramus vt confugeremus ad eos auxilii gratia, qui non potuerunt contra regem Assyriorum defendi, quonam pacto seruabimur nos? Insulam igitur Ægyptum nominat, eo quòd fluminibus circumfluat & stagnis aquarum vndique cingatur. Introducit eius C habitatores ſç ipsos spei in Æthiopibus collocatæ damnantes. Si etenim, inquit, capti sunt ipsi, confisos sibi qui seruare poterunt? Melius est ergo sperare in Domino, quàm confidere in homine, & vt dicit Hieremias propheta, [Maledictus homo qui spem habet in homine, & innititur carni brachii sui: Benedictus qui fidit Domino, & erit Dominus spes eius.] Oratio autem prophetica nobis semper vtilis est, & quamquam forte spiritualem enarrationem non habeat hæc historia, tamen haud exiguus fructus inde peruenit. Paulus enim dicit hæc figuratè contigisse maioribus, ad nostram quoque admonitionem, esse conscripta. Hier. 17. D

ΤΟ ΟΡΑΜΑ ΤΗΣ ΕΡΗΜΟΥ.

Διαπεφώνας δὴ μάλα τὸν ὑπὲρ σοῦ Φημὶ πρὸς Αἰγυπτίους λόγον. πεπίκατε καὶ ὅπως κεκλήσονται ἀφ' πίστεως πρὸς ὑπήκοωσιν τὴν κατ' ἀλήθειαν ὄντος Θεοῦ διήκων. ὁ προφήτης, μεταφοιτᾷ πρὸς ἑτέραν ὅρασιν τὴν περὶ τῆς ἐρήμου. καὶ οὐχ ἁπλῶς γῆς ἡμῖν ἐνδεούσης ἀοικήτου καὶ ἐρήμης ποιήται μνήμην. ἀλλὰ γὰρ ἔρημον ὀνομάζει τὴν Βαβυλωνίων, ἣ ποτε μὲν ἀριθμοῦ χρείττονας εἶχε τοὺς οἰκήτορας, δήμους τε καὶ μαχιμωτάτους. ἠρημώθη γοῦν, ὀργῆς αὐτῇ τὸν αἴτιον ἐπενηνεγμένης, ὡς κενεμβρον ἀπομείναι πάντελῶς καταστρατεύσαντος τὸν Βαβυλωνίων Κύρου τὸν

E Terminato pulcherrimè sermone, qui de Ægyptiis inquam habitus est, cùm à propheta, quando & quomodo per fidem ad agnitionem veri Dei vocarentur expositum sit: ad aliam visionem se confert, de eremo: nec simpliciter hic terræ desertæ & desolatæ facit mentionem, sed eremum vocat Babylonicam, quæ cùm olim innumerabiles haberet incolas fortes & pugnacissimos, ira è supernis illata sic deuastata est, vt omnino viris vacua remaneat, cùm Cyrus Cambysis filius oppugnaret Babylo-

VISIO DESERTI.

niam: cuius & alibi meminit propheta, inquiens: Sic dicit Dominus vncto meo Cyro, cuius apprehendi dexteram, vt audiant coram eo gentes, & ciuitates non concludentur. Hic illam superbam quondam, & contra omnem gentem eleuatam, & in pugnis formidabilem, Babylonem inquam, vi occupauit: facit autem & nunc propheta eius mentionem, & desertum nominat. Quomodo autem eò calamitatis delapsa sit, duabus de causis manifestè narrat, vt quidem ego censeo: vel vt Iudæos à spe in illis collocata abducat: (Erat enim Ephraim columba amens, quemadmodum ait alius è prophetis. Ægyptum inuocauit, & ad Assyrios profecti sunt:) vel vt contristatos consoletur, quia vastata eorum regione, & exusto ipsorum templo, Babylonem captiui abducti sunt cum vxoribus & liberis. Quo quidem perspicuè docet, si ex præscripto legis viuere instituant, & diuinarum præceptionum germani & ingenui custodes esse velint, Deum vastatores illos aggressurum. Narrationem igitur instituit propheta, habétque visionis contextus enallagen, & imitationes personarum. Nunc enim velut futurorum oculatus testis, & spectator à Deo sibi ostensa enarrat: nunc & quid temporum decursu & delapsu contingeret, spiritu prophetico ante denunciat: nunc introducit insuper personam Babyloniorum, sese ob tam acerbas & inopinatas calamitates deplorantium. Proinde quasi contemplatus Persarum, & Medorum, & Elamitarum, contra Babylonem expeditionem, ita ait: Obequitabunt & peragrabunt eremum.

CAP. XXI.

Sicut venti tempestas desertum pertransit:

Puluerem excitans, & omnia susque déque miscens. Addit:

Horribilis visio, & dura annunciata est mihi.

Sufficit enim nudum & solum hostium spectaculum: & virorum bellicosorum multitudo fortissima ad bellum instructa, timorem vehementem iniicit spectatoribus. Sed non spectari tantùm dicit, sed annunciatum est mihi, inquit, simul enim cum spectaculo rerum euentum docuit, à Deo scilicet.

Prænaricans prænaricatur, iniquus iniquè agit.

A Καμβύσου. ὃ καὶ ἑτέρωθι διὰ μυστικωτέρας λέγων ὁ προφήτης. Ὅτως λέγει κύριος, τῷ χριστῷ μου Κύρῳ, οὗ ἐκράτησα τῆς δεξιᾶς ἐπακοῦσαι ἔμπροσθεν αὐτοῦ ἔθνη. πόλεις δὲ συγκλησθήσονται. τοῦτ' εἶπε καὶ περὶ τῆς Ἀλαζόνα ποτὲ καὶ καὶ πάντος ἔθνους ἐπαιρομένης, καὶ δυσάρτητον ἐν μάχαις, τὴν Βαβυλῶνα φησί. ποιεῖ δὲ μνήμην ἐκ νῦν ὁ προφήτης αὐτῆς, καὶ ἔρημον μὲν ὀνομάζει. πῶς δὲ ἔσχεν ἀθλιότητος εἰς τοῦτο κατώλιB σθεν, ἀφηγεῖται διφθῶς δύο τούτων ἕνεκα καθάρσεως ἐνθυμηθῆναι. ἢ γὰρ ἵνα τοὺς Ἰουδαίους ἀποτρέψῃ τῆς ἐλπίδος· ἦν γὰρ Ἐφραὶμ περιστερὰ ἄνους, καθάφησιν εἷς τῶν ἁγίων προφητῶν. Αἰγυπτίους ἐπεκαλέσατο καὶ εἰς Ἀσσυρίους ἐπορεύετο. ἢ ἵνα παρακαλέσῃ λελυπημένους, ὅτι πεπόρθηται μὲν αὐτῶν ἡ χώρα, ἐμπέπρησται δὲ καὶ αὐτὸς ὁ νεώς, ἀνάστατοι δὲ γεγόνασιν ὁμοῦ καὶ τέκνοις ἀπεκομίσθησάν εἰς τὴν Βαβυλῶνα. τοῦτο δὲ ἡμῖν διδάσκων ἀναργῶς, ὅτι καὶ τῶν πεπορθημένων αὐτοῖς καC τεξασκήσεται Θεός, εἰ ζῶμεν ἕλοιντο κατὰ νόμον, καὶ τῶν θείων ἐνταλμάτων αὐτοῦ γνήσιοι καὶ ἀληθεῖς φύλακες. Σκοτοῦται ἀφηγεῖται μὲν ὁ προφήτης. ἔχει γέμειν δὲ τὴν ὁράσεως ὕψος προσώπων ἀναλλαγάς. ποτὲ μὲν γὰρ ὡς αὐτόπτης τῶν ἐσομένων, καὶ, θεωρὸς ἤδη γεγονώς, ἐξηγεῖται τὰ προδεικνύμενα αὐτῷ παρὰ Θεοῦ. ποτὲ δὲ καὶ τί συμβήσεται κατὰ καιρὸς προφητικῷ πνεύματι προφωνεῖ. εἰσκομίζει δὲ καὶ τῶν Βαβυλωνίων ἔθνος, ὅτε προπονται καταιμφιζόντων ἑαυτοὺς, ὅτι ταῖς ὅτων δεινὰς καὶ ἀδοκήτοις συμφοραῖς. ὡς τετραμμένος οἶνον τὴν Περσῶν τε καὶ Μήδων, καὶ μὴν καὶ Ἐλαμιτῶν καὶ τῶν Βαβυλῶνος ἐκστρατιάν. ὅτω φησί. καθιππεύσουσί τε καὶ διελεύσονται τὴν ἔρημον.

Ὡς ἀνεῖ καὶ ἀνέμων καταιγὶς δι' ἐρήμου διέλθοι.

Τὴν κόνιν εἰ δυνάσασα, καὶ μονονουχὶ συγχέουσα τὸ πᾶν. προσεπάγει,

Ὅτι φοβερὸν τὸ ὅραμα καὶ σκληρὸν ἀπηγγέλμοι.

Ἱκανὴ γὰρ λέγειν καὶ φιλεῖ, καὶ μόνη τῶν πολεμίων ἡ θέα. καὶ τὴν μαχίμων ἡ ἀλκιμωτάτη πληθὺς κατεσκευασμένη πρὸς πόλεμον, σκληρὸν ἐμποιῆσαι δεῖμα τοῖς θεωμένοις. Ἀλλ' ὃ τεθέαται φησὶ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπηγγέλθη μοι φησίν. ὁμοῦ γὰρ τῇ θέᾳ, καὶ τὴν προσβολὴν ἢ ἔκβασιν ἐδιδάσκετο, δῆλον ὅτι παρὰ Θεοῦ.

Ὁ ἀθετῶν ἀθετεῖ, καὶ ὁ ἀνομῶν ἀνομεῖ.

Ανεπίπληκτον, φησὶ, τ' ὀπτόντων ὃ, θρά- A Imperterritam esse ait, & proruptam
σος. ὁ γὰρ λογισμοῖς αἰδεφπίνοις ἀνάπονται grassatorum audaciam, qui non ratio-
πρὸς ὃ ἡμέρον. ἀλλ' οὐδέ τις τ' ἐν αὐτοῖς dici-ciniis humanis reuocantur ad placabi-
θυμεῖται τι τ' ἠκόντων. ἀνομεῖ δὲ ἀκαθέκτως. καὶ litatem, sed nemo eorum quicquam
ἀθετεῖ καὶ ὃ αὐτῷ δοκοῦν, ὁ φιλοῖς οὐσους ἀι- cum officio & decoro coniunctum co-
νός· ὁ γὰρ εἰς ἔλεον βλέπουσιν. ἀλλ' ἔργον αὐτοῖς ὃ gitat, at prævaricatur, nec reprimi po-
ἐπονδασμένον ἔσαι φησὶν ὃ ἀνομεῖν τε καὶ ἀθε- test, nullóque suffusus pudore, pro sua
τεῖν. ἔφη τι Ησίοδον ἐξ ἀρχῆς φωνῆς τ' αὐτὸ, πρὸς libidine opprimit: Non enim misericordiam spectant, sed opus, inquit, horum & hoc studium est, iniqua agere & opprimere. Huic non dissimile dixit
τοὺς τ' Ασσυρίων οἰκήτορας. ἰδοὺ ἐγὼ ἐπάγω ὑ- B voce eiusdem ad Assyriorum habitatores: Ecce induco ego vobis Medos,
μῖν τοὺς Μήδους, οἳ, ὁ λογίζονται ἀργύριον, qui argentum non curant, nec auro
οὐδὲ χρυσίου χρείαν ἔχουσι. τοξόμαται νεανί- opus habent. Arcus iuuenum conte-
σκων σιωτείρουσι. Θεοῦ γὰρ ὀργὴν τοῖς πλημ- rent. Deo enim iram delinquentibus
μελοῦσιν ἐπάγοντος, οὐδὲν ἔσαι ὃ ὄφελος δυ- infligente, nihil opem afferre poterit:
νάμενον. ἡλεοφρεπὴς δὲ μᾶλλον τοῖς ἐλέουσι imò & in illis qui quos incursant, per-
καταδήσειν τοὺς ἐφ' οἷς αὐ πρέχουσιν οἰκτίζεται dere aggrediuntur, belluina mens in-
νοῦς. sidet.

Επ' ἐμοὶ οἱ Ελαμῖται, καὶ οἱ παρέσδρς τ' Περ- *In me Elamitæ, & Persarum legati in*
σῶν ἐπ' ἐμὲ ἔρχονται. νῦν στενάξω, καὶ παρακα- *me venient. Nunc ingemiscam & con-*
λέσω ἐμαυτόν. Διὰ τᾶτο ἐνεπλήσθη ἡ ὀσφύς *solabor me ipsum. Propterea impleti sunt*
μου σκλύσεως, καὶ ὠδῖνες ἔλαβόν με, ὡς τίκ- C *lumbi mei dissolutione, & dolores ceperunt me sicut parientem: iniuste egi ne*
τουσαν. ἠδίκησα τᾶ μὴ ἀκοῦσαι. ἐπονδασα *audirem, operam dedi ne viderem. Cur*
τᾶ μὴ βλέπειν. ἡ καρδία μου πλανᾶται, *meum aberrat, & iniquitas me demergit,*
καὶ ἡ ἀνομία με βαπτίζει, ἡ ψυχή μου ἐφέρηκεν *anima mea coniecta est in timorem.*
εἰς φόβον.

Προσωποποιίας ἔχει δύναμιν ὁ ἐν γε ζυπτοῖς Prosopopœiæ vim habet hæc oratio.
λόγος. εἰσκομίζεται γὰρ ὁ Ασσύριος, καὶ δεδιὼς Inducitur enim Assyrius, impetum per-
τ' ἔφοδον, καὶ τ' πολεμίων τὰς φάλαγγας οὐκ timescens, & hostium phalanges non
ἠγνοηκὼς, καὶ ὅτι τίνας αὐτῆς ὁ τᾶ πολέμου σκο- nescius, & contra quem huius belli
πὸς. ὁ γὰρ ἐφ' ἑτέρους τινάς. ἀλλ' ἐμοὶ φησὶν οἱ scopus tendat. Non enim, inquit, con-
Ελαμῖται, καὶ οἱ πρωτεῖσοι τ' Περσῶν ὡρμήκα- D. tra alium quemque, sed contra me E-
σι. στενάξω δὴ οὖν καὶ παρακαλέσω ἐμαυτόν. τοῖς lamitæ, & præstantissimi omnium Per-
γὰρ ἐν ἐσχάτῃ συμφορᾷ γενομένοις, δοκεῖ πρέπον sarum fecerunt impetum. Ingemisco
εἶναι τὰς παρὰ μυθίας ἔχειν, ὃ θρήνᾳ τε καὶ ὀλο- igitur & cõsolabor meipsum. Qui nam-
φύρεσθαι. ἐκθλίβεται γὰρ ἐξ ὀδυνῶν ὃ δάκρυον. que in vltimis ærumnis sunt, his conso-
πρᾶγμα ὑ ξένον εἰ θρήνᾳσιν Ασσύριοι σκλη- lationis genus quoddam esse videtur,
ροὶ καὶ ἀγήρωχοι γεγονότες ἀεὶ, ἐξοφρυωμένοι τε flere & plorare. Exunditur enim ex do-
ἄγαν καὶ πᾶσι τ' ἐθνῶν, καὶ οὐκ εὐαίτητον lore lachryma. Nouum verò & peregri-
ἔχον εἰσόμενοι τ' αἰτίσασιν. ἀλλ' οἱ θρασεῖς οὕτω num Assyrios, duros & fastuosos sem-
καὶ φρονήμασι τοῖς ὑπὲρ αὐθέφπον ἐξοκοῦμε- per, & contra omnes gentes superciliosissimos, quorum occursus ominosus, & formidabilis esse putabatur, lachrymari. Cæterùm hi tam audaces & animis E suprà homines tumidis muliebriter fundunt lachrymas, & ante belli periculum debilitate fracti & contusi, fletum sibi ipsis conscisc unt & eliciunt. Repleti sunt enim, inquit, lumbi mei dissolutione, & dolores ceperunt me sicut parturientem. Sed quamobrem tibi contingent hæc, inquit, ò Assyrie? Dicroganti: Næ, inquit, conscius mihi sum offendisse multis peccatis omnipotentem Deum. Iniustè egi ne audirem, operam
ἐνεπλήσθη γὰρ ἡ ὀσφύς μου σκλύσεως, καὶ ὠδῖ-
νες ἔλαβόν με ὡς τ' τίκτουσαν. ἀλλ' ὅπου δὴ χά-
ειν τὰ τοιαῦτά σοι συμβήσεται, φησὶν, ὦ Ασσύριε;
Φράσαις αὖ τῷ ἐρωτῶντι. ναὶ φησιν. οἶδα γὰρ
πρωτοσκεκρουκὼς δὴ πολλοῖς ἁμαρτίαις τῷ πάν-
των κρατοιῶντι Θεῷ. ἠδίκησα δ' μὴ ἀκοῦσαι,

operam dedi ne viderem. In hoc, ait, meipsum damno, & inique feci quod insigni peruicacia, & in audiendo pertinacia vsus sim, & operam dedi ne viderem, id est, quis sit ille natura & verè Deus. Audieram enim Iudæorum cultum, sanctam vrbem vi cepi, templum euerti, ex disciplina auditu percepta, mediocrem cognitionem eorum quæ Israelitico populo præcepta erant consecutus sum: imò propheta Ionas à Deo missus est, vt prædicet, & dicat:

Ion. 3. » [Adhuc tres dies & subuertetur Niniue, mox pertimui minas, & egi pœnitentiam, sed iniustè iterum feci, ne » audirem, & studio annixa sum, ne » viderem, quæ vidisse oportuit.] Aberrauit enim cor meum, & demersit me iniquitas, quodammodo obruens. Hinc & animâ mea conjecta est in timorem, fui enim in metu extremo. Hæ igitur voces esse possunt Assyriorum. Familiare enim est prophetis voces & personas affingere propter vtilitatem audientium.

Parate mensam, bibite, edite, Surgite principes, arripite clypeos.

Dixeram orationem propheticam multis interdum personarum varietatibus distingui, pulcherrimè: Omnino igitur qui scire hæc & referre probè volunt, talia debent obseruare. Perspicua igitur erit & nihil abrupti, nihil difficultatis habebit horum dictorum intelligentia. Induxit ergo personam Assyriorum apud se flentium, & timiditate confractorum, & de malis futuris intolerabili timore dolentium. Dein tempus commemorat quo eos capi & immedicabiles in ærumnas incidere continget, & causam iræ contra illos declarat. Scripsit enim beatus

Dan. 5. » Daniel, [Baltasar regem apparasse cœnam magnatibus suis, millibus » coram millibus vinum.] Dein ait, & sacra vasa ex Hierosolymis sumpta, olim obtulisse impiè, & bibisse ex illis cum ipsum tum pellices eius & concubinas. Hoc autem aliud nihil erat quam contra diuinam maiestatem magno elatóque animo se efferre, & aduersus Israelitarum ducem & præsidem erigi: quasi suum populum nullo modo iuuare posset. Bibente igitur Baltasaro, & sacra vasa

A ἐσαυδάσα ὃ μὴ βλέπειν. καὶ τῶν, φησίν, ἐμαυτὸν ἠδίκησα, ὅτι μεμελέτηκα πολὺ ὃ δυσήκοον, καὶ ἀσουδὴς ἔργον ἐτήμιλω ὃ μὴ βλέπειν, τοῦτ' ἔστι, τίς ὁ Φύσει καὶ ἀληθῶς ὢν Θεός. ἤκουον μὲν γὰρ τὰ τῶν Ἰουδαίων λατρείαν, εἶλον καὶ κράτος τὴν ἁγίαν πόλιν, πεπορθηκα τὰ νεών. ἔχρων δὲ καθαγιασμοῖς τὰ μετειλημμένα εἰδηρίν τῶν ἐντελλομένων τοῖς ἐξ Ισραὴλ. μᾶλλον δὲ καὶ ὁ προφήτης Ιωνᾶς ἀπεστάλη παρὰ Θεοῦ κηρύσσων καὶ λέγων. ἔτι τρεῖς ἡμέραι, καὶ Νινευὴ καταστραφήσεται. καταδείσας ὁ παραχρῆμα τὰ ἀπειλούμενα, μετενόησα μέν. ἀλλ' ἠδίκησα πάλιν μὴ ἀκούσας, καὶ σὺν ἀσουδῆ τέθηπά μοι ὃ μὴ ὁρᾶν, ἃ ὤφειλον ὁρᾶν ἀναγκαῖον. πεπλάνηται γὰρ ἡ καρδία μου. καὶ συνεβρύχιόν με πεποίηκεν ἡ ἁμαρτία, καταχωννῦσα βόθρου δίκην. ταύτητοι καὶ ἡ ψυχή μου ἐφέστηκεν εἰς φόβον. ἔντρομα γὰρ ὄντα δείλαια τοῖς τῶν ἐσχάτων. αὐταί τοίνυν φωναὶ τῶν Ασυρίων εἶεν ἄν. ἔθος γὰρ τοῖς ἁγίοις προφήταις προσωποποιεῖν τὰς φωνὰς, ὠφελοῦν τοὺς ἀκροωμένους χρήσιμον.

B

C Ετοιμάσατε τράπεζαν, πίετε, φάγετε· αἴρασθε οἱ ἄρχοντες, ἑτοιμάσατε θυρεούς.

Εφθην ὅτι τῆς προφητείας ὁ λόγος, εἰς πολλὰς ἔδη ὅτε προσώπων διαφορὰς, καὶ μάλα διαποικίλλεται. δεῖ γὰρ δὴ πάντως τοὺς, οἵπερ ἂν ἐθέλοιντο σαφηνέιάν τε καὶ ἀπαγγελίαν ὀρθῶς, ὑπηρετεῖν ἀκριβῶς τὰ δεόντα. σαφὴς μὲν οὖν οὕτω γένοιτο, καὶ σαφὲς ἔχουσα ὃ ἅπαντες εἰς δυσαρέσκειαν τῶν λεγομένων ἡ γνῶσις. εἰσκεκόμικε τοίνυν ὃ τῶν Ασυρίων πρόσωπον κλαιόντων ἐφ' ἑαυτοῖς, καὶ σὺν τε φαυσμένων μὲν εἰς δειλίας, ἀφόρητον δὲ τὸ ὅτι γε τοῖς μέλλουσιν ἔσεσθαι κακοῖς ὠδινόντων ὃ δεῖμα. εἶτα μέμνηται τῆς χρείας, καθ' ὃν αὐλοὶς ἁλῶναί τε, καὶ ταῖς ἀνηκέστοις συμφοραῖς περιπεσεῖν συμβήσεσθαι. καὶ μὴν καὶ αὐτὴν καθίησιν ἐπαρχὴν τοῦ ἐπ' αὐτοῖς γεγονέναι τὴν αἰτίαν. γέγραφε γὰρ ὁ μακάριος Δανιὴλ· ὅτι Βαλτάσαρ ὁ βασιλεὺς ἐποίησε δεῖπνον τοῖς μεγιστᾶσιν αὐτοῦ. D χιλίοις κατέναντι τῶν χιλίων ὁ οἶνος. εἶτα φησὶν, ὅτι καὶ τὰ ἐκ τῶν Ιεροσολύμων ληφθέντα καὶ χερσὶν ἁγίαις σκεύη προσηκόμισεν αἰσίως, καὶ ἔπινον ἐν αὐτοῖς αὐτὸς καὶ αἱ παλλακαὶ αὐτοῦ, καὶ αἱ προσήκοιτοι αὐτοῦ. τοῦτο γὰρ ἕτερον οὐδὲν, πλὴν ὅτι μεγαλαυχεῖν καὶ τοῦ Θεοῦ δόξης. καταπαρεσθαί τε προσηκότος τὸ ἐξ Ισραὴλ, ὡς καὶ μηδένα ζῆπειν ὀνῆσαι δεδωκημένον τὸν ἴδιον λαόν. πόνους τοίνυν Βαλτάσαρ, καὶ μανίαν καὶ γέλωτος E

sessorem asinæ, & sessorem cameli. Et quid hoc est, lamentatio Assyriorum planè docebit. Dixit enim: In me Elamitæ, & legati Persarum ad me veniunt. Elamitæ gens barbara sunt, & camelis vehi solita. Sessor autem asinæ quis alius sit præter electos & eximios Persarum viros, quos aiunt mulis & * sciadiis consceusis, ad pugnam fuisse, ne quis eos labor eneruet: vbi autem pugnæ locum vident, tum è sciadiis desultantes, equis vtuntur lectissimis. Asinæ ergo insessorem dicit, eum qui mulabus vectus est. Vel etiam alio modo: Verisimile est vidisse prophetam, hostium cuneum equis vectum, & camelorum & mulorum instructorum multitudinem sequentem, fortassis ad spolia auehenda. Hoc siquidem dicit alibi: In afflictione & angustia leo & leuncalus ibi, & aspides & progenies aspidum volantium, qui portabunt asinis & camelis diuitias suas. Leonem siquidem & catulum leonis Cyrum vocauit, & Persas sub eo Medósque: aspidas & aspidum volantium, progeniem, id est, qui properè præcurrere, & auium in morem ferri solent, eos dicit qui ex aliis erant gentibus quos etiam camelis vehi in more positum erat & consuetudine.

* sciádis, videntur fuisse cuiusdam ceu umbraculo genus.

A ἀναβάτην ὄνου, καὶ ἀναβάτην καμήλου. καὶ τί δή τοῦτό ἐστιν, ὁ τῶν Ασυρίων θρῆνος διδάξει σαφῶς. ἔφασκε γάρ, ἐπ' ἐμοὶ Ελαμῖται, καὶ οἱ πρέσβεις τῶν Περσῶν πρὸς ἐμὲ ἔρχονται. καὶ Ελαμῖται μὲν βάρβαρον ἔθνος, καμήλοις ἐποχεῖσθαι μεμελετηκός. ὁ δὲ γε ἀναβάτης τοῦ ὄνου τίς ἂν ἕτερος εἴη πλὴ γε τῶν Περσῶν ἐξελεγμένος, οἷς δὴ καὶ φασὶν ἡμιόνοις τε καὶ σκιαδίοις ἐμβεβηκότας ἱέναι πρὸς μάχην, ὡς ἂν μή τις αὐτοὺς ἀπονδρώσῃ πόνος. ἐπειδὴ δ' ἂν τοῦ μάχης ἴδωσι. χωροῦσι δὲ τὴν σκιάδειν ἀναπηδήσαντες, ἵπποις κέχρηνται ἐξελεγμένοις. ὄνου δίνων ἀναβάτην τὸν ἐπ' ἡμιόνοις ἐποχούμενον φησίν. εἰ καθ' ἕτερον τρόπον θεάσασθαι μὴ εἰκὸς τὸν προφήτην, ἵππους ἐποχούμενον τοῦ πολεμίων δῆμος· ἐπομένην δὲ πλῆθος καμήλων καὶ ἡμιόνων, νυκτερευόντων πάλαι που πρὸς τοῦ τῶν λαφύρων μετακομιδήν. τοῦτο γὰρ ἑτέρωθί που φησίν. ἐν τῇ θλίψει καὶ τῇ στενοχωρίᾳ, λέων καὶ σκύμνος λέοντος. ἐκεῖθεν καὶ ἀσπίδες καὶ ἔγγονα ἀσπίδων πετομένων, οἳ φέρουσιν ἐπ' ὄνων καὶ καμήλων τὸ πλοῦτον αὐτῶν. Λέοντα γὰρ καὶ σκύμνον λέοντος τὸν Κύρον ἐκάλει. καὶ τοὺς ὑπ' αὐτῷ Πέρσας τε καὶ Μήδους. ἀσπίδας δὲ καὶ ἀσπίδων ἔγγονα πετομένων· τοῦτ' ἔστιν, ὀξέως ἅμα πτῆναι καὶ πολλοῖς ἐν ἴσῳ φέρεσθαι μεμελετηκότας, τοὺς ἐκ τῶν ἑτέρων ἐθνῶν, οἷς καὶ ἐποχεῖσθαι καμήλοις ἐν ἔθει καὶ τετύχηκε.

B

C

Audi auditionem multam, & voca Vriam in speculam Domini.

Confessus est propheta vidisse se quosdam ascensores, equites duos, camelí & asinæ: qui autem fuerint, superius diximus. Semel autem speculatus, iussus est deinceps quæ ex ea incursione futura sunt, docere, & calamitatis Chaldæorum narrationem terribilem inducere. Multa enim auditio eiusmodi est revera. Nam quæ Babyloni contigerunt, horrenda erant, nec vlla oratione exprimi putent, & in summum venerunt malorum. Cyrus etenim sic eam cepit, vt prorsus desertam reddiderit, & qui in ea erant interemerit, & eos demum qui in speluncis insidiabantur, & omnino se posse latere sperabant. Etenim dixit ei vniuersitatis Deus: Dabo tibi thesauros tenebrosos, occultos, à conspectu remotos aperiam tibi. Inducitur etiam persona Hierusalem velut Babylonem alloquentis: Ne gaudero, ô inimica mea, de me;

D

E

Ἀκρόασαι ἀκρόασιν πολλήν, καὶ κάλεσον ΟΥρίαν εἰς τὴν σκοπιὰν κυρίου.

Διωμολόγηκεν ὁ προφήτης, ὡς θεάσαιτό τινας ἀναβάτας ἵππους δύο, καμήλου τε καὶ ὄνου· καὶ τίνες αὖ εἶεν ὅτοι, φθάσαντες ἤδη προεῖπαμεν. ὅπῃ δ' ἂ πᾶς τελέσαται· προσπίπτειν λοιπὸν τὰ ἐκ τῆς ἐφόδου μαθήσεσθαι ἐπείγεσθαι, καὶ τῆς τῶν Χαλδαίων συμφορᾶς τὰ φεικτὰ διηγήσασθαι. πολλὴ γὰρ ἀκρόασις ἡ τοιάδε καὶ ὁ ἀληθὴς τοιγάρτοι τῇ Βαβυλῶνι συμβεβηκότα φεικτά, καὶ λόγου πέρα πάντος, καὶ εἰς ἄκρον ἥκοντα κακῶν. εἵλε γὰρ ὅτως ὁ Κύρος αὐτήν, ὥστε καταξῆσαι μὲν ἐρήμην αὐτὴν εἰς ἄπαν. ἀνελεῖν δὲ τοὺς ἐν αὐτῇ, καὶ ἐξ αὐτῆς τε τῶν λοχαίων ζημιοῦντας, τοὺς ὅλως διαφεύξεσθαι κατεῖν προσδοκήσαντας· καὶ γοῦν ἔφη πρὸς αὐτὸν ὁ τῶν ὅλων Θεός. ὅτι δώσω σοι θησαυροὺς σκοτεινούς, ἀποκρύφους, ἀορᾶτους ἀνοίξω σοι. εἰσφέρεται δὲ που καὶ ἡ Ιερουσαλὴμ ὡς τὴν Βαβυλῶνα λέγουσα. μὴ ἐπιχαίρει μοι ἡ ἐχθρά μου, ὅτι

πέπτωκα καὶ ἀναστήσομαι. ὅτι ἐὰν καθίσω ἐν τῷ σκότει, ὁ κύριος φωτιεῖ με. ὀργὴν κυρίου ἀνοίσω, ὅτι ἥμαρτον αὐτῷ, ἕως ἂν δικαιώσῃ αὐτὸς τὸ δικαιοσύνιόν μου, καὶ ποιήσῃ τὸ κρίμά μου, καὶ ἐξάξει με εἰς τὸ φῶς· καὶ ὄψομαι τὸ δικαιοσύνιον αὐτοῦ. καὶ ὄψεται ἡ ἐχθρά μου, καὶ περικαλύψεται αἰσχύνῃ, ἡ λέγουσα πρός με, ποῦ κύριος ὁ Θεός σου; οἱ ὀφθαλμοί μου ἐπόψονται αὐτήν. νῦν ἔσται εἰς καταπάτημα ὡς πηλὸς ἐν ταῖς ἐξόδοις, ἡμέρα ἀλισφῆς πλίνθου, ἐξάλειψίς σου ἡ ἡμέρα ἐκείνη. καθ' ἣν δηλονότι πεπόρθηται μὲν ὑπὸ Περσῶν τε καὶ Μήδων καὶ Ελαμιτῶν. ἠρήμωται δέ, ὡς ἔφην. ἀκούσασι δοίνων, φησὶν, ἀκούσατε πολλά, τοῦτ' ἔστι, τὰ ὅτι τῇ ἀλώσει μακρὰ καὶ φευκτὰ διηγήματα. καὶ κάλεσον Οὐρίαν εἰς τὴν σκοπιὰν κυρίου. Οὐρίαν φασί τινα γλυφέα τῶν ὅτι μάλιστα διαφανεστάτων ἐν ἱερουργοῖς τοῖς κατὰ τὸν νόμον. ἀποκάλεσε δοίνων, φησὶ, μάρτυρα τὸ διακωλύσης σοι κατασκοπῆς, ἥγουν ὀφθαλμοῦ τοῦ Οὐρίαν, καὶ διδασκέσθω ἀφ' σε τὰ ἐσόμενα. ὅπερ γὰρ τοῖς τῶν προφητῶν διηγήμασιν ἀπειθοῦντες ἔφασκον, ἄλλα ἡμῖν λάλησον καὶ ἀπάγγειλον ἡμῖν ἑτέραν πλάνην. τούτῳ καὶ λίαν οἰκονομικῶς ὁ τῶν ὅλων Θεὸς, τοὺς ἀφ' ἑαυτοῦ τοῖς Ιουδαίοις εὐδοκιμωτάτους ἐποίησε μάρτυρας τῶν διακωλύων καὶ χαρᾶς, ὡς ἂν ὀφθαλμοῦ προφητικῆς, οἷς ὃ τῆς προφητείας ἔχουσι πνεῦμα, ἵν' εἰ μὴ βούλοιντο τοῖς περὶ αὐτῶν καταπείθεσθαι λόγοις, κἂν οὖν ἐκείνοις θαρσήσωσιν, οἵτινες τὴν κατὰ νόμον ἱερωσύνην τετιμήκασι παρ' αὐτοῖς.

Καὶ εἶπεν· ἔστην ἐγὼ πάντας ἡμέρας, καὶ ἐν τῇ παρεμβολῇ ἕως ὅλου τοῦ νυκτὸς. καὶ αὐτὸς ἔρχεται ἀναβάτης ξυωρείδος.

Κεκελευσμένος ὁ προφήτης ἑαυτῷ σῆσαι σκοπὸν, ἀπαγγεῖλαί τε φῶς, ὅταν αὐτῷ δηλωθείη παρὰ Θεοῦ. ἔστην φησὶ δηλονότι πάντας ἡμέρας, καὶ δι' ὅλης νυκτός. καὶ ἰδοὺ αὐτὸς ἔρχεται ἀναβάτης ξυωρείδος. αὐτὸς ἄρα τίς; ὁ Πέρσης τε καὶ Ελαμίτης, ἥγουν ὁ τῆς στρατιᾶς ἡγούμενος, τοῦτ' ἔστιν, ὁ Κῦρος.

Καὶ ἀποκριθεὶς εἶπεν· πέπτωκε Βαβυλών, καὶ πάντα τὰ γλυπτὰ αὐτῆς, καὶ τὰ χωνευτοίητα αὐτῆς συνετρίβησαν εἰς τὸν χῦν.

Τοῦ προφήτου λέγοντος· ἰδοὺ αὐτὸς ἔρχεται ἀναβάτης ξυωρείδος, τίνα ἦν εἰπεῖν τὴν τῆς ἐφόδου προφητείαν, καὶ ὅτι εἰς μακρὰν ἔτι μάλα πεδιάμενον, λοιπὸν ἀποκρίνεται Θεὸς καὶ φησίν. πέπτωκε Βαβυλών, τοῦτ' ἔστιν, ἡ ἀλαζὼν, ἡ

A si ceciderim, resurgam: si in tenebris sedero, Dominus mihi lux erit. Iram Domini feram, quia peccaui ei, donec ipse iustificet iustitiam meam, & faciat iudicium meum, & educat me in lucem, videámque iustitiam eius. Videbit inimica mea & circumfundetur pudore, quæ dicit mihi: Vbi Dominus Deus tuus? oculi mei videbunt eam. Iam iam conculcanda est, quasi lutum in viis. Dies lituræ lateris, deletio tua dies illa: qua videlicet à Per-
B sis & Medis & Elamitis vastata & deleta est, vt dixi. Audi igitur, inquit, auditionem multam, id est, de captiuitate longam & horribilem narrationem. Et voca Vriam in speculam Domini. Vriam dicunt fuisse quendam legis ministerio maximè conspicuum. Voca, inquit, testem factæ tibi speculationis, videlicet visionis, Vriam, & doceatur abs te futura. Postquam enim prophetarum e-
C narrationibus minus credentes, dixerunt: Alia nobis loquamini, & annunciate nobis alterum errorem: hinc & appositissimè vniuersorum Deus, Iudæorum honoratissimos adhibuit testes eorum quæ ostensa sunt diuersis temporibus, vt qui velut in visione prophetica, prophetiæ spiritum haberent, vt nisi illorum verbis morem gerere voluissent, saltem animarent illos hi, qui apud eos ornati & honorati sunt legali sacerdotio.

D

Et dixi, Steti semper die, & in castris steti per totam noctem, & ecce ille venit ascensor bigæ.

Iussus propheta sibi constituere speculatorem, & aptè denunciare quodquod ei à Deo ostensum esset: Steti, inquit, per totam diem & per totam noctem. Et ecce ille venit ascensor bigæ: Quisnam ille? Persa & Elamita, vel exercitus præfectus, id est, Cyrus.

E

Et respondens ait, Cecidit Babylon, & omnes imagines eius, & manufacta eius contrita sunt in terram.

Cum dixisset propheta: Ecce ille venit ascensor bigæ, & quomodo hæc incursio fieret, & quod non longè abesset, optimè contemplaretur: respondet Deus & inquit: Cecidit Babylon, id est, superbus

& insolens vniuersæ terræ malleus, vt inquit Hieremias, & quæ omnes gentes belluino more inuadit, quæ elatam ceruicem tollit, quæ prouincias, quæ vrbes solo æquat: Concidit, inquit, id est, funditus petiit, interiit & conculcata est, & proiecta deinceps, & pedibus victorum subiecta conspicitur. Contritæ sunt etiam omnes eius imagines & manufacta. Terra enim est sculptilium, sicuti dicit alius è sanctis prophetis, & falso nominatis diis magnopere confisa est, illorúmque ope seruari sperans cum illis calcata est, & simul cum numinibus contrita.

A ὑβρίστρια, ἡ σφύρα πάσης τ γῆς. καθά φησιν Ἱερεμίας. ἡ πᾶσι τοῖς ἔθνεσι θηριωδῶς ἐπεμβαίνουσα, ἡ γαυρὸν αἴρουσα τ αὐχένα. χώρας τε καὶ πόλεις καταλοιμοῦσα. πέπωκε, φησί, τοῦτ' ἔστιν, ἀπόλωλε πανωτελῶς. ὤχετο καὶ πεπάτηται, καὶ κατερριμμένη πανωτελῶς, καὶ ὑπὸ πόδας τ ἡρηκότων ὁρᾶται κειμένη λοιπόν. σύνεστιβη δὲ πᾶσα αὐτῆς τὰ ἀγάλματα καὶ τὰ χερσοποίητα. γῆ γὰρ τ γλυπτῶν ἐστι, καθά φησιν ἕτερος τ ἁγίων προφητῶν. ἐπεποίθει δὲ λίαν ἐπὶ

B τοῖς ψευδωνύμοις θεοῖς. καὶ ταῖς παρ' αὐτῶν ἐπικουρίαις σώζεσθαι προσδοκήσασα. πεπάτηται σὺν αὐτοῖς, καὶ ὁμοῦ τοῖς ἰδίοις σύνεστιβη σεβάσμασιν.

Ἀκούσατε οἱ καταλελειμμένοι, καὶ ὀδυνώμενοι· ἀκούσατε ἃ ἤκουσα παρὰ κυρίου Σαβαώθ. ὁ Θεὸς τ Ἰσραὴλ ἀπήγγειλεν ἡμῖν.

Ἀπεκομίσθη μὲν αἰχμάλωτος ὁ Ἰσραὴλ, καὶ δεδούλωται τοῖς Βαβυλωνίοις, ἐφιέντος Θεοῦ διὰ πολλὴν ἁμαρτίαν, καὶ ταῖς ὕστερον μανίαις

C αὐτῶν ἀναλῶσαι συμφοραῖς. ἀπομεμνήκασι μὲν οὖν ἔν τε Ἱεροσολύμοις, καὶ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ πολλοί. πλὴν διετέλουν κενοῦντές τε καὶ ὀδυνώμενοι, πεπορθημένης αὐτοῖς τ χώρας· κατεμπρησθέντος δὲ καὶ αὐτοῦ τ ναοῦ, ἠρημωμένης δὲ καὶ τ κύκλῳ τ Ἱερουσαλήμ. φαρμακὸν οὖν ὑπακοὴν ἀνδρὶ ἐπιφανεῖ χρησίμως ὁ προφήτης τ ὄρασιν, καὶ φησὶ πρὸς αὐτούς. ἀκούσατε οἱ καταλελειμμένοι καὶ ὀδυνώμενοι, ἀκούσατε ἃ ἤκουσα παρὰ κυρίου Σαβαώθ. ὁ Θεὸς τ Ἰσραὴλ ἀπήγγειλεν ἡμῖν. ἤδη

D γὰρ ἤδη τὴν Βαβυλωνίων συμφορὰν θυμηδίας ἀνδρὶ ἐσομένην προξενοῦσαν, καὶ τὰ κατὰ τ λελυπημένων διηγήματα προσηκούσης ἔσεσθαι ἕξιν τοῖς ὕστερον πεπορθημένοις.

Audite derelicti & dolentes, audite quæ audiui à Domino Sabaoth, Deus Israel annunciauit nobis.

Abductus est captiuus Israel, & seruiit Babyloniis, Deo propter multa flagitia immittente, & permittente diuturnis eum inuolui calamitatibus. Remanserunt quidem Hierosolymis, & in Iudæa multi, at suspirantes iugiter & dolore affecti, regione ipsorum vastata, templóque ipso incenso, & vi deletis Hierosolymis. Pharmacum igitur auxiliare ipsis ad consolationem commodè subtexit propheta hanc visionem, dicitque illis: Audite derelicti & dolentes: audite quæ audiui à Domino Sabaoth. Deus Israelis annunciauit nobis. Nouerat enim, nouerat Babyloniorum calamitatem illis conciliaturam lætitiam, & illis sic excisis euersisque, iucundas fere narrationes contra eos quod affecerunt molestia.

VISIO IDVMÆÆ.

Et huius etiam visionis argumentum primum exponendum arbitror: hac enim sola ratione qui hæc legent intelligent. Erant proinde Isaaco, filii duo, Esau & Iacob, & hic quidem Esau, Edom cognominatus est, id est, Terrenus: talis enim ei fuit victus vitæque ratio, & edulio solo vendidit ius primogenituræ suæ, quemadmodum scriptum est. Iacob autem doli fucique nescius erat, domi habitans: de eo enim sic dixit sacra scriptura. Ex Iacobo, qui nomen quoque Israelis adeptus est, Iudæi nati sunt: ab Esau verò siue Edom, Idu-

ΤΟ ΟΡΑΜΑ ΤΗΣ ΙΔΟΥΜΑΙΑΣ.

Καὶ τ παρειλημμένης ὁράσεως οἶμαι δεῖν προαφηγήσασθαι τ ὑπόθεσιν. σύνεσιν γὰρ οὐδέτερος δ ἂν ἕτερος οἱ ἀναγινώσκοντες. δύο γοῦν γενέσθαι φασὶ τῷ Ἰσαὰκ, Ἡσαῦ τε καὶ Ἰακώβ. καὶ ὁ μὲν Ἡσαῦ Ἐδὼμ ἐπεκλήθη, τοῦτ' ἔστι, γήϊνος. βιοδότης γὰρ ἦν ὁ βίος αὐτῷ, καὶ βρώσεως μιᾶς ἀπέδοτο τὰ πρωτοτόκια αὐτοῦ, καθά γέγραπται. Ἰακὼβ δὲ ἦν ἀνὴρ ἄπλαστος, οἰκοῦν οἰκίαν. ἔφη γὰρ ὕστερον περὶ αὐτοῦ ὁ γράμμα ὁ ἱερόν. καὶ γεγόνασι μὲν ἐξ Ἰακὼβ, ὃς μετωνομάσθη καὶ Ἰσραὴλ, Ἰουδαῖοι. ἀπὸ δὲ τοῦ Ἡσαῦ, ἤγουν τ Ἐδὼμ,

οἱ Ἰδουμαῖοι. ἦσαν οἱ Ἀγαρηνοί. εἰσὶ δ' ὅτοι Σαρακηνοί. ὁμοῦ μὲν ἀδελφοὶ καὶ ἀγχίστευροι τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ γεγόνασιν οἱ Ἰδουμαῖοι. ὅσον δὲ καὶ ἀλλήλοις ὅμοροί τε καὶ ἀγχιτέρμονες, ἥ τε τῶν Ἰουδαίων καὶ ἡ τῶν Ἰδουμαίων χώρα. ἀλλ' ὅτε ὅ συγγενὲς, ὅτε μιλὼ ὃ γλυκὺ ἀλλήλοις, ἐβεβάλετο τοῖς ἔθνεσι τὴν ὁμοψυχίαν. διεφέροντο γὰρ καὶ τοῖς Ἑλλήνων ἔθεσί τε καὶ νόμοις ἀμφιζητοῦντες Ἰδουμαῖοι, κατελήζοντο συχνῶς τὴν τῶν Ἰουδαίων χώραν, καὶ πάντων αἴσχιστα δρᾶν εἰς αὐτοὺς ἀπετόλμων. καὶ γοῦν ὅτε τὴν Αἰγυπτίων πλεονεξίας ἀποφορτισάμενοι τὴν ζυγὸν οἱ ἐξ Ἰσραὴλ, αἰνέφοιτων εἰς τὸν γλυκὺν τὸν τοῖς πατράσιν ἐπηγγελμένον. ἀπίσθλε, φησὶν, ὁ Μωσῆς ἀγγέλους ἐκ Κάδης πρὸς βασιλέα Ἐδὼμ, λέγων. τάδε λέγει ὁ ἀδελφός σου Ἰσραὴλ. σὺ ἔπίστη πάντα τὸν μόχθον τὸν εὑρόντα ἡμᾶς. καὶ κατέβησαν οἱ πατέρες ἡμῶν εἰς Αἴγυπτον, καὶ παρῳκήσαμεν ἐν Αἰγύπτῳ ἡμέρας πλείους. καὶ ἐκάκωσαν ἡμᾶς οἱ Αἰγύπτιοι καὶ τοὺς πατέρας ἡμῶν· καὶ ἀνεβοήσαμεν πρὸς κύριον, καὶ εἰσήκουσε κύριος τῆς φωνῆς ἡμῶν, καὶ ἀποστείλας ἄγγελον ἐξήγαγεν ἡμᾶς ἐξ Αἰγύπτου. καὶ νῦν ἐσμὲν ἐν Κάδης πόλει ἐκ μέρους τῶν ὁρίων σου. παρελευσόμεθα δὴ τὴν γῆν σου. οὐ διελευσόμεθα δι' ἀγρῶν, οὐδὲ δι' ἀμπελώνων. οὐδὲ πιόμεθα ὕδωρ ἐκ λάκκου σου. ὁδῷ βασιλικῇ πορευσόμεθα. οὐκ ἐκκλινοῦμεν δεξιὰ, ἕως ἂν παρέλθωμεν τὰ ὅρια σου. καὶ εἶπεν πρὸς αὐτὸν Ἐδώμ. οὐ διελεύσῃ δι' ἐμοῦ. εἰ δὲ μὴ, ἐν πολέμῳ ἐξελεύσομαί εἰς συνάντησιν σοῦ. ὁρᾷς ὅπως σκληροὶ καὶ ἀφιλοικτίρμονες γεγόνασιν Ἰδουμαῖοι, καὶ τοῦτο πρὸς ἀδελφούς; ἀλλ' οὐ μέχρι τούτων αὐτοῖς τὰ ἐγκλήματα. ἄλλα γὰρ καὶ ἕτερόν τι πεπορίσαντο ἀθέσιον τε καὶ ἀπηνές. εἴλεπε γὰρ τὴν τῶν Ἰουδαίων χώραν ὁ Βαβυλώνιος, καταπορήσας τὸν ναὸν καὶ καθαιρήσας τὴν Ἰσραὴλ, τὰ μέχρι λόγου πάντος κατὰ τῶν συνοικούντων εἰργάζετο. εἶτα λυπεῖ τῶν ἀλλοτριωσομένων ἐκ μαχαίρας Περσικῆς, ὡς εἰς ὁμόφυλον χώραν τὴν Ἰουδαίων, καὶ ὡς πρὸς ἀδελφοὺς καὶ ὁμαίμονας καταφεύγειν ἐκαινούργιζον. οἱ δὲ καίτοι δίον ἐπαμύνειν ὡς ἀδελφοῖς, καὶ ἀθλίως πεπορισμένοις ἐποικτείρειν αὐτοὺς, καὶ μᾶλλον καὶ ἀναγκαίως φιλοφρόνως, ἀνελεημόνως ἐπεπήδων. ἔργον δὲ τὸ ἑαυτῶν ὠμότατον ἐποιοῦντο τοὺς φεύγοντας. καὶ ἐπ' αὐτῷ δὴ τούτῳ, κατηπείλησεν λαὸν αὐτοὺς ὁ τῶν ὅλων Θεὸς διὰ φωνῆς Ἀβδίου τοῦ προφήτου, γέγραπται γὰρ οὕτω. ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ λέγει κύριος, ἀπολῶ σοφοὺς ἐκ τῆς Ἰδου-

Amæi siue Agareni, hi sunt autem Saraceni. Itaque fratres & semine sanguinéque propinqui Israelitis fuerunt Idumæi, & confinis fuit Iudæorum & Idumæorum regio ac contermina. Sed neque generis coniunctio, neque vicinitas eorum inter se conciliare potuit & alere inter hos cognatos beneuolentiam. Nam dissenserunt, & Idumæi Græcorum prouinciam sæpe prædati sunt, & perpetrare in eos ausi sunt omnium turpissima. Quippe Ægyptiacæ sæuitiæ iugo aliquando exonerantes se Israelitæ, in terram patribus promissam migrarunt. Misit, inquit, legatos Moses ex Cades ad regem Edom, dicens: [Hæc dicit frater tuus, Israel. Tu scis, omnem laborem qui inuenit nos: & descenderunt patres nostri in Ægyptum, habitauimusque in Ægypto dies complures, & vexarunt nos Ægyptii ac patres nostros. Clamauimus autem ad Dominum, & exaudiuit Dominus vocem nostram, & misso angelo eduxit nos ex Ægypto, & nunc sumus in Cades ciuitate ex parte finium tuorum, transibimus per terram tuam, non proficiscemur per agros, nec per vineas, non bibemus aquam ex lacu tuo: via regia ibimus, non declinabimus ad dextram, nec ad sinistram, donec præterierimus fines tuos. Dixit autem ei Edom: Non transibis per me, alioqui in bellum egrediar contra te.] Vidésne quam fuerint duri, quam ab omni misericordia alieni Idumæi, idque etiam erga fratres? Sed non huc tantum eorum proruperunt scelera, sed & aliud quiddam & impium & immite admiserunt. Capta enim Iudæorum regione à Babylonio, incensóque templo, vastatis Hierosolymis, ea in ciues patrauerunt quæ nulla consectari potest oratio. Deinde cùm eorum aliquot qui à gladio Persico immunes & salui euaserant, ad regionem Idumæorum, vt finitimam & vt ad fratres & consanguineos fugissent: isti quamquam succurrere vt fratribus, misereri vt miserorum, refocillare ac restituere vt amicos debuissent: belluinè inuaserunt, & crudelitatem suam in profugos exercuerunt. Ob hoc ipsum grauiter insimulauit eos vniuersitatis Deus, voce Abdiæ prophetæ. Scriptum est enim sic: [Illo die, ait Dominus, perdam sapientes ex Idumæa,

Num. 20.

Abd. 1.

» & intelligentiam de monte Esau', & consternabuntur bellatores tui qui ex » Theman, vt auferatur homo de monte Esau propter cædem & impietatem » in fratrem tuum Iacob. Operiet te » ignominia, & exterminaberis in æternum: A quo die restitisti ex aduersa » parte, in die alienigenarum captiuum ducentium exercitum eius, & » alienigeni ingressi sunt in portas eius, » & de Hierusalem iecerunt sortes, & » tu eras quasi vnus ex illis.] Ecce vt Persicæ crudelitatis imitatores extiterunt, & qui salutem expectabant, & propterea tanquam ad fratres & vicinos ibant, eos trucidarunt immaniter. Quare Babylonii cùm Iudæorum regionem cepissent, reducti deinceps in suam patriam, obiter depopulati sunt Idumæam. Ceperunt enim omnes facilè sanè, & absque puluere Dei ira illis imminente. Et rursus dixit vo-
Abd. 1. » ce Abdiæ: [Propterea prope est dies » Domini super omnes gentes: quemadmodum fecisti, ita erit tibi, retri» butio tua retribuetur in caput tuum] Hoc igitur est quasi breui compendio, eius quæ præmanibus est visionis argumentum. Progrediendum est autem ad singula tractanda, prout eorum quæ scripta sunt ordo postulat.

Ad me clama de Seir.

Hæc vox est omnipotentis Dei alloquentis prophetam. Perinde quasi bellum terræ Idumæorum primo quoque tempore ingrueret, verterentur in fugam omnes qui eam inhabitant. Seir verò mons ingens est Idumææ, in quo illustris vrbs apud eos esse dicitur. Quasi igitur montani Seir, id est, Idumæi iam iam fugam pararent: Ad me, inquit, clama, id est, veniant qui hinc fugiunt, in Idumæam. Nam vt Israelitas apud eos profugos sannis & scommatis exceperunt, sic irridebuntur, inquit, & par pari referent illis, cùm Babyloniorum manu victi fuerint.

Custodite propugnacula, custodiam mane & noctu.

Sermo est Dei velut ad Idumæos, quibus vanos & irritos labores quos in propulsandis hostibus collocauerunt, ab ipso salutem auxiliumque nulla ratione expertes obiicit. Imminente enim Assyriorum incursione, vrbium obstructo & præcluso

μάχης, καὶ σωτῆρα ἐξ ὄρους Ησαυ. καὶ ἰδοὺ ἐπόνησαν οἱ μαχηταί σου οἱ ἐκ Θεμαν, ὅπως ἐξαρθῇ ἄνθρωπος ἐξ ὄρους Ησαυ, διὰ τὸ φαγεῖν καὶ τὸ ἀσεβῆσαι εἰς τὸν ἀδελφόν σου Ιακωβ, καὶ καλυφθήσῃ αἰσχύνῃ, καὶ ἐξαρθήσῃ εἰς τὸν αἰῶνα, ἀφ' ἧς ἡμέρας ἀντέστης ἐξ ἐναντίας, ἐν ᾗ ἡμέρᾳ αἰχμαλωτίζοντων ἀλλογενεῖς δύναμιν αὐτοῦ. καὶ ἀλλότριοι εἰσῆλθον εἰς πύλας αὐτοῦ. καὶ ἐπὶ Ιερουσαλὴμ, ἔβαλον κλήρους, καὶ σὺ εἷς ὡς εἷς ἐξ αὐτῶν. ἀλλὰ μὴ δὴ οὕτως ὅπως τὰ Περσικῆς ὠμότητος μιμήσασι μιμηταὶ, καὶ τοῖς ἀναπεζεσθαι προσδοκήσασι, τούτους τε ἕνεκα τῆς αἰτίας ὡς πρὸς ἀδελφοὺς ἰόντας καὶ γείτονας ἀπεκτόνασιν ἀνηλεῶς. ἑλόντες οὖν τὴν τῶν Ιουδαίων χώραν οἱ Βαβυλώνιοι, ἀνακομιζόμενοί τε λοιπὸν εἰς τὴν ἑαυτῶν, οὐδὲν προὐργιαίτερον ἐποιοῦντο τῆς Ιδουμαίας τὴν δήωσιν. εἶλον γὰρ ἅπαντας καὶ λίαν ἀκόνητι, Θεοῦ τῷ ὀργῷ ἐπαφιέντος αὐτοῖς. καὶ γοῦν ἔφη πάλιν διὰ φωνῆς Αβδίου. διότι ἐγγὺς ἡ ἡμέρα κυρίου ἐπὶ πάντα τὰ ἔθνη. ὃν τρόπον ἐποίησας, οὕτως ἔσται σοι. ὃ ἀνταπόδομά σου ἀνταποδοθήσεται εἰς κεφαλήν σου. αὐτὴν οὖν ἐν βραχέσι τὴν ἐν χερσὶν ἡμῖν ὑφέσεως ἡ ἔκπτωσις. καὶ δὴ καὶ ἰτέον πρὸς τὰ ἑκάστῳ, κατὰ γε τὸ ἐγχωροῦν εἰπεῖν τὰ ἐγγεγραμμένα.

Γῆρος ἐμὲ κάλει πρὸς τὸν Σηείρ.

Αὕτη ἡ φωνὴ τοῦ παντων κρατοῦντος Θεοῦ τῷ προφήτῃ λεγόντος, ὡς αὐτίκα δὴ μέλλει πολέμου τῶν Ιδουμαίων κατασκήψας γῆς, πᾶσα πόσονται πρὸς φυγὴν ἅπαντες οἱ κατοικοῦντες αὐτήν. Σηείρ δ' ἐστὶν Ιδουμαίας ὄρος ὄχθαις παμμέγεθες, ὑφ' ᾧ λέγεται λαμπρὰ πόλις αὐτοῖς εἶναι πόλις. ὡς δὴ μηνύοντος ὡς τάχιστα πᾶσα πεδὰς πρὸς φυγὴν τῶν ἐξ ὄρους Σηείρ, ἤτοι τῶν Ιδουμαίων, πρὸς ἐμέ, φησὶ, κάλει, τοῦτ' ἔστιν, ἥκετε σπουδῇ οἱ ἐκεῖθεν φεύγοντες εἰς τὴν Ιουδαίαν. ὥσπερ γὰρ ἐπεπτώκασιν οἱ ἐξ Ισραὴλ καταφύγεσι πρὸς αὐτοῖς, οὕτω γέγραπται φησὶ, τὰ ἴσα δρῶντες αὐτοῖς, καὶ τῆς Βαβυλωνίων χερὸς ἡττώμενοι.

Φυλάξατε ἐπάλξεις, φυλάξω ὁδὸν καὶ τὴν νύκτα.

Εἰ μὲν ὁλόγως ὡς πρὸς Ιδουμαίους, μηνουσῶν κατηφίζοντες αὐτοῖς ὃ Θεοῦ ὃ εἰκαίοις εἰς πόνοις, τοῖς ἐπὶ γε ὃ δεῖν ἀμυνεῖσθαι τοῖς ἐχθροῖς, γλίχεσθαι ἢ κατ' ὀλέθρον ἔφασαν τὸν πρὸς αὐτῶν σωτηρίας καὶ ἀρωγῆς, μηχύσης γὰρ ἔσεσθαι τῆς τῶν Ασσυρίων ἐφόδου, καὶ τῶν πόλεων ἀποφράττοντες

εἰσβολὰς, ἢ ἐπάλξεις ἐτήρουν. ἀλλ' ἐν δυόνητον ἦν χρῆμα αὐτοῖς. ἤλωσαν γὰρ αἱ πρὸ αὐτοῖς πόλεις, καὶ οὐδεὶς ἐν τῷ παντελῶς ὁ σωζόμενος. ἐν ἦν τοίνυν ὁ παρὰ Θεοῦ τοῖς αὐτοῖς γενόμενος λόγος. ναί, φησὶν, ὀρθὰ καὶ εἰκότα βουλεύεσθε, φυλάττετε τὰς ἐπάλξεις. εἶτα ὡς πρὸς αὐτῶν, φυλάττω τὸ πρωΐ, καὶ τὴν νύκτα. ἀλλ' ἐὰν μὴ ὁ κύριος φυλάξῃ πόλιν, εἰς μάτην ἠγρύπνησεν ὁ φυλάττων. ἔδει γὰρ μᾶλλον ἐπικουρείαν ζητεῖν τὴν ἄνωθεν καὶ παρὰ Θεοῦ, ἢ οὐχὶ δὴ μᾶλλον ἐπιθαρρῆσαι λίθοις. κατασείεσθαι γὰρ οὕτω φασὶν τῶν πρὸ αὐτοῖς πόλεων τείχη, ὡς λίθον ἐπὶ λίθον οὐχ ὁρᾶσθαι κείμενον.

Ἐὰν ζητῆς ζήτει, καὶ πρὸ ἐμοὶ οἴκει. ἐν τῷ δρυμῷ ἑσπέρας κοιμήθητι.

Εἰ γὰρ δὴ βούλοιο, φησὶν, ἐπικουρίαν ζητεῖν, ζήτει ταύτην πρὸ ἐμοῦ τὸ δυσωδύνων ἰσχύοντος, καὶ οἴκει πρὸ ἐμοὶ, τοῦτ' ἔστιν, ἐμὸς ἔσο καὶ φεῦγε τὰ ἐμά. τὴν ψευδωνύμων Θεῶν λατρείας σαυτὸν ἀφιστᾶς. τοιοῦτόν τι, φησὶν, ὁ σωτήρ· ὁ ἐμὲ ἀγαπῶν, ἐμοὶ ἀκολουθείτω, καὶ ὅπου εἰμὶ ἐγὼ, ἐκεῖ καὶ ὁ διάκονος ὁ ἐμὸς ἔστω. καταπεφρύγῃς τοίνυν, φησὶ, τὴν πολεμίων φάλαγγος, τὴν τῶν Ἰουδαίων ἅπασαν χώραν, ἔξω καὶ οἴκων ἢ καὶ πόλεων, καὶ ἐν τῷ δρυμῷ ἑσπέρας κοιμηθήσῃ, τοῦτ' ἔστιν, ὑμοῦ τοῖς ἀγρίοις καταλυσθήσεσθε. καὶ διωλισθήσῃ δὲ καὶ ἐν τοῖς ἕλεσιν, οὕτω τε λοιπὸν τῆς εἰς ἀδελφοὺς ὠμότητος παραχθήσῃ τὰς δίκας.

Ἐν τῇ ὁδῷ Δαιδὰν, εἰς συναντησιν διερχομένῃ ὕδωρ φέρετε, οἱ κατοικοῦντες ἐν χώρᾳ Θεμάν, ἄρτοις συναντᾶτε τοῖς φεύγουσι διὰ τὸ πλῆθος τῶν φευγόντων, καὶ διὰ τὸ πλῆθος τῶν πλανωμένων, καὶ διὰ τὸ πλῆθος τῶν μαχαίρας, καὶ διὰ τὸ πλῆθος τῶν τοξευμένων τῶν διατεταμένων, καὶ διὰ τὸ πλῆθος τῶν πεπτωκότων ἐν τῷ πολέμῳ.

Αἰσθόμενα περὶ αὐτῶν κατηγορίας τοιαύτας Ἰδουμαίοις, καθάπερ ἤδη προεῖπον, καὶ διὰ φωνῆς Ἀβδίου τοῦ προφήτου. καίτοι γὲ δίον δυνηκέστοις παθεῖν συμφοραῖς τοῖς ὑπὸ Ἰσραὴλ ἐπαμῦναι συμπαθοῦσιν, τοῦτο μὲν οὐκ ἔδρων. ἀφιλόστοργοι δὲ καὶ ἀπεράμονες, καὶ τὴν Ἀσσυρίων ὠμότητος ἀγριώτεροι κατεφαίνοντο. ὅτε καὶ ὅλως διαφυγεῖν ἰσχύσαντας τὰς ἐκείνων χεῖρας, ὠμῶς ἀποσφάττοντες. ὅθεν δίκαιως ἔδει πεισθῆναι ἀδικεῖν, τοῦτο μὴ πεποιηκότας τε . . . . λέγων· ἐν τῇ ὁδῷ Δαιδὰν εἰς συνάντησιν διερχομένῃ

A aditum propugnacula custodiebant ac defendebant, sed res erat ipsis inutilis. Occupatis enim eorum vrbibus, nemo prorsus euasit. Itaque habetur ad eos à Deo oratio moribus accommodata: Certè enim ait, recta & consentanea decernite, custodite propugnacula. Deinde respondetur quasi ab illis: Custodiam mane & nocte. [Sed nisi Dominus custodierit ciuitatem, frustra vigilat qui custodit.] Oportebat B enim potius supernum auxilium à Deo quærere, & non lapidibus confidere. Sic enim narrant vrbium mœnia concussa fuisse, vt lapis lapidi suppositus non videatur.

Si quæsieris, quære, & apud me habita, in saltu vesperi dormies.

Si enim volueris, inquit, præsidium quærere, hoc à me qui seruare valeo quære, & apud me habita, id est, mecum esto & mea sapito, à falso nominatorum deorum cultu teipsum C conseruato. Tale quid Seruator ait: [Qui me amat, sequatur me: & vbi ego sum, ibi & minister meus sit.] Phalange ergo, inquit, hostium vniuersam terram Idumæorum incursante, ex ædibus deturbaberis & ex vrbibus, & in sylua vesperi dormies: ideſt vnà cum sylvestribus feris diuersaberis, & in paludibus commoraberis, atque ita crudelitatis erga fratres in posterum pœnas persolues.

In via Dædan, in occursum sitientiaquam ferte, qui inhabitatis regionẽ Themani, panibus occurrite fugientibus propter multitudinẽ fugientium, & propter multitudinem errantium, & propter multitudinem gladiorũ, & propter multitudinem arcuum extentorum, & propter multitudinem cadentium in bello.

Idumæos qui impiè patrarant accusat, quemadmodũ iam dixi, idq; Abdiæ prophetæ voce: Cùm enim Iſraelitis in miserias insanabiles incidẽtibus succurrere & condolere debuissent: hoc minimè fecerunt, sed ab omni pietatis affectu alieni, & præfracti, & Assyriorũ crudelitate immaniores esse videbantur, & cùm omnino manu eorum effugere non valerẽt, crudeliter interimebant. In quo igitur bene audire eos oportuisset, si fecissent, hoc cùm non fecerint, accusat, dicens: In via Dædan, in occursum sitientẽ aquam

aquam ferte qui habitatis in regione Theman, occurrite fugientibus. Oportuit enim oportuit, inquit, vos qui australem habetis regionem, Theman enim interpretatur Auster, in via Dædan, fugientibus & errantibus panes & aquam adducere, & charitatis officia erga fratres vt æquum est studiosè & incunctanter exequi, & non belluino more resistere, & quodammodo afflictis iam insultare, & iugum adeò acerbis asperisque calamitatibus pressorum aggrauare. Æquum ergo fuerat amanter occurrere fugientibus. Versi sunt enim in fugam domo & vrbibus spretis, propter gladiorum, & crudelissimorum arcuum multitudinem, & quia complures ceciderunt, innumerabilésque apud eos mortui fuerunt.

Quia sic dixit mihi Dominus, Adhuc annus, quasi annus mercenarii, deficiet gloria Cedar, & residuũ arcuum fortium filiorum: Cedar erit exiguum, propterea locutus est Dominus Deus Israel.

Quòd prope sit & quasi in foribus Idumææ interitus, & quòd prorsus penitúsque ad internecionem abituri, incendentibus ipsorum vrbes Babyloniis, & cunctam regionem deuastantibus, perspicuè prænunciat: Vnus enim, inquit, erit annus intermedius. Et sagittarii Cedar, qui mirum in modum hac de re sibi placebant, deficient & disperibunt. Verum erit hoc vaticinium. Dominus enim loquutus est, Dominus Deus Israel. Veritas autem minimè mentietur. Annum mercenarii dicit, exactè & præcisè ad calculos reuocatum. Qui enim in seruitute sudorem tolerat, & se mercede addixit alteri, subtiliter & accuratè rationem init semper temporis suæ conductionis. Hæc quidem quod ad literam attinet. Ac de historia iam dictum sit. Huius autem sermonis vim ad sanctam Ecclesiam eiúsque alumnos, & ad heterodoxorum greges illud dicimus, Græcorum agmina non rarò aduersari his qui rectè sentiunt & qui natura & verè vniuersitatis opificem ac Dominum adorare volunt, eos acerbis prosequi insectationibus ac persecutionibus, intolerandisque interdum laboribus inuoluere. Similiter etiam qui impiarum hæreseôn virus animo & pectore habent, etsi

A ὕδωρ φέρετε, οἱ ἐνοικοῦντες ἐν χώρᾳ Θεμάν, ἐξόδοις σύναντᾶτε τοῖς φεύγουσιν. ἔδει γὰρ ἔδει φησὶν ὑμᾶς, τοὺς τὴν νοτίαν ἔχοντας χώραν, Θεμὰν γὰρ ἑρμηνεύεται νότος, τοῖς ἐν τῇ ὁδῷ δὲ Δαὰν φεύγουσί τε καὶ πλανωμένοις ἐξόδους τε καὶ ὕδωρ προσάγειν, καὶ τὰ ἐξ ἀγάπης τοῖς ἀδελφοῖς πρεπούσης περαίνειν ἐπείγεσθαι μᾶλλον, καὶ οὐκ ἀντιφέρεσθαι θηριωδῶς τοῖς ἤδη παθοῦσιν ἐπαλγεῖν τινὰ, καὶ καταφορτίζοντας

B τὴν ζυγὸν τῶν ἤδη πεπιεσμένων ταῖς ὕστατα πικραῖς καὶ ἀπηνεστάταις συμφοραῖς. ἔδει τοίνυν τοῖς φεύγουσιν ὑπαντᾶν φιλοφρόνως. ἐτρέποντο γὰρ εἰς φυγὴν, οἴκων τε καὶ πόλεων ἀλογήσαντες, δι' ὃ πλῆθος τῆς μαχαίρας καὶ τῶν ἀφιεμένων τοξευμάτων. καὶ ὅτι πολλοῖς πεπτώκασι, καὶ ἀριθμοῦ κρείττονες γεγόνασι παρ' αὐτοῖς οἱ νεκροί.

Ὅτι οὕτως εἶπέ μοι κύριος. ἔτι ἐνιαυτὸς ὡς· ἐνιαυτὸς μισθωτοῦ, ἐκλείψει ἡ δόξα Κηδάρ, καὶ ὁ κατάλοιπον τῶν τοξευμάτων τῶν ἰσχυρῶν υἱῶν

C Κηδὰρ ἔσται ὀλίγον, διότι κύριος ἐλάλησεν ὁ Θεὸς Ισραήλ.

Ὅτι γέγονεν ἐλεγχος, καὶ οἴμοι εἴσω βέβηκε θυρῶν ὁ τῶν Ιδουμαίας ὄλεθρος, καὶ ὅτι πρώτη τε καὶ πρώτων οἰκήσουσι) πρὸς ἀπώλειαν, κατεμπρησθέντων αὐτοῖς τὰς πόλεις τῶν Βαβυλωνίων, καὶ ἅπασαν δὲ καταδηουμένων τὴν χώραν προφανεστάτη φωνῇ. εἷς γὰρ ἔσται φησὶν ἐνιαυτὸς ὁ μεταξὺ καὶ οἱ τῶν Κηδὰρ τοξόται, καί τοι, φησὶν, οὐκ ἀγαύμασιν ἐπ' αὐτῷ δὴ τούτῳ τὴν ἐπολὴν ἐφικότες, ἐκλείψουσί τε καὶ ἀπολοῦνται, καὶ ἀληθὴς

D ἡ προαγόρευσις. κύριος γὰρ ἐλάλησεν ὁ Θεὸς Ισραήλ, ψεύσεται δὲ οὐδαμῶς ἡ ἀλήθεια. ἐνιαυτῷ γεωμιῷ μισθωτῷ φησὶ τὸν ἀκριβῶς ἐκμεμετρημένον. ὁ γάρ τοι τοιὸς ὅτι τὰς ἡτταίας ἱδρῶτας εἰσπράξων, καὶ ἀπομισθώσας ἑαυτὸν ἑτέρῳ, λεπτῶς τε καὶ ἀκριβῶς ἀεί πως προεργάζεται, τὸν τῆς μισθώσεως χρόνου τὸ μέτρον. καὶ ταυτὶ μὲν τὰ ἡκον εἰς γε τὸ γράμμα, καὶ μὴν καὶ τὴν ἱστορίαν εἰρήσθω νυνί. προσενεγκόντες δὲ τὸν λόγου τὸ δύναμιν, εἰς τὴν ἁγίαν ἐκκλησίαν καὶ τοὺς ταύτης

E ἐκφύμους, καὶ μὴν καὶ εἰς τοὺς τῶν ἑτεροδόξων ἀγέλας, ἐκφέρομεν. ὅτι καὶ πεφύκασι πλεοναχοῦ τὰ Ἑλλήνων σέβη τὴν ὀρθὴν φρονῆσαι εἰωθότων, καὶ τὴν φύσει τε καὶ ἀληθῶς τῶν ὅλων δημιουργὸν, καὶ κύριον προσκυνῆσαι ἐθελόντων. εἶτα διωγμοῖς ὑποδέοντες πικροῖς, ἀφορήτοις ἔθη ὅτε προσβάλλουσι πόνοις. ὁμοίως δὲ καὶ οἱ τὴν ἀσεβείαν αἱρέσεων τὸν ἰὸν εἰς νοῦν ἔχοντες καὶ καρδίαν, καί τοι δὲ

Χειστιανῶν ὄνομα κλέπτοντες, ὑποπλατόμενοί τε τὴν πρὸς ἡμᾶς ἀδελφότητα, καὶ τὴν ἐχθρῶν ἀγριότητας νικῶσιν ἔσθ' ὅτε, ἀφιλοστοργοί τε καὶ ἀπιστοι. καὶ τί γὰρ οὐχὶ τῶν τοιούτων ὑπαρχόντες δι' αὐτῶν ἐλέγχονται τῶν πραγμάτων; ἀλλ' οὐκ εἰς ἄπαν αὐτοῖς ἀφαπαρτήσει Θεὸς, οὐδὲ ἕξεται ἡ οὐδαμῶς ἀφιλοστοργούντων ἄγαν, ἐποίσει δὲ μᾶλλον αὐτοῖς τὰ τῆς ὀργῆς καὶ δίκης.

A Christianorum nomen furati sunt, & fraternitatem nobiscum simulant, immanitatem etiam hostilem interdum superant, à charitate & pietate alieni & immites. Nam quid horum est, cuius affines esse reipsa non deprehenduntur? At omnino eos non feret Deus, nec eos qui sic ad omnem humanitatis & pietatis affectum obduruerunt sustinebit, at illis quæ ira, quæ iustitia flagitat, irrogabit.

B

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΤΟΜΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ.

EIVSDEM TOMVS QVINTVS.

ΤΟ ΟΡΑΜΑ ΤΗΣ ΦΑΡΑΓΓΟΣ ΣΙΩΝ.

VISIO VALLIS SION.

Τὴν τῶν Αἰγυπτίων Ασσυρίων τε καὶ Ἰδουμαίων ἅλωσιν προφητικῶς ὁ προφήτης, ἐπ' αὐτὴν ἔρχεται τὴν ἁγίαν πόλιν, τοῦτ' ἔστι, τὴν Ἱερουσαλήμ. καὶ τὰ συμβησόμενα αὐτῇ κατὰ καιροὺς ἐκ θείας ὀργῆς προφαίνεται χρησίμως. ἵν' εἰδεῖεν, ὅτι δικαιοσύνης ἐστὶν ἀρχὴν πρύτανις ὁ τῶν ὅλων Θεὸς, μᾶλλον δὲ αὐτὸ χρῆμα δικαιοσύνη· καὶ τὸ οἰκεῖον ἁπλῶς γεγονότα, δι' ἃ γε τῆς παιδαγωγείας νόμῳ, τιμᾷ καὶ προΐσεται, καὶ φροντίδος ἀξιοῖ. δοκιμάζει δὲ μᾶλλον τὰ ἑκάστου βεβιωμένα, καὶ τοῖς μὲν ἀγαθοῖς τὸ εἶναι δι' ἀεὶ μένει τὰ ἀγαθά. ἠγεῖται δὲ ξένον καὶ κατ' οὐδένα τρόπον αὐτῷ προσοικειούμενον τὸ τῆς φαυλότητος ἑκάστῳ, κἂν εἴ τις εἴη τυχὸν ἀγαπητὸς διά τινας πατέρας· ὥσπερ τοίνυν ἐκ πολλῆς ἄγαν ἀμαθίας τῶν Ἰουδαίων οἱ δῆμοι, καὶ ἀνάλωτοι πάντελῶς ἔσεσθαι τοῖς ἐχθροῖς, καὶ οὐδενὸς ὃ σύμπαν ὑπτιοπεδῶντος αὐτοῖς, τὸ ἠρεμεῖν τε καὶ ἐν πολλῇ ἄγαν ἀνημερίᾳ διαβιώσειν βίον, κἂν τῷ Θεῷ προσκρούοντες, καὶ εἰς πολλὴν ἄγαν ἀσέβειαν ὑπονενευκότες. προσκεκυνήκασι γὰρ εἰδώλοις, καὶ ὑποκάτω δρυὸς καὶ λιθίνης δυάδεσσιν ἔθη καὶ βωμοὺς τοῖς ματαίοις θυσίας προσῆγον καὶ σπονδὰς ἐπετέλουν, τὸ ὀφειλόμενον τῷ παναγίῳ Θεῷ δόξης εἰς ἅπαν ἀφελκύσαντες. καὶ γοῦν διὰ φωνῆς Ιερεμίου φησὶ πρὸς αὐτοὺς περὶ τῆς Ιερουσαλήμ. καὶ μὴ λέγετε ὅτι ναὸς κυρίου ἐστὶν, ὅτι ἐὰν μὴ διορθοῦντες διορθώσητε τὰς ὁδοὺς ὑμῶν, καὶ τὰ ἐπιτηδεύματα ὑμῶν, καὶ δώσω τὸν οἶκον τοῦτον ὡσεὶ Σηλώμ. κατηπείλατο δὲ πάλιν αὐτοῖς διὰ Μιχαίου τοῦ προφήτου λέγων. οἱ ἡγούμενοι

Ægyptiorum, Assyriorum & Idumæorum captiuitatem, cùm propheta prædixerit, ad ipsam sanctam ciuitatem, id est, Hierusalem accedit, quæque illi defluxu temporum ex diuina ira contingent, opportunè denunciat: vt vniuersitatis Deum, iustitiæ administratorem: imò verè ipsam iustitiam videant, non simpliciter quòd per legis pædagogiam intimi & coniunctissimi essent, propterea eos colere, recipere & cura dignari: sed potius quid in vita à quoquam fit, explorare, & bonis quidem virtutis habitu confirmatis bona distribuere, vitiositatis autem amantem, quasi nulla secum necessitudine iunctum, peregrinum ducere: quantumuis forte propter patres charus atque dilectus fuerit. Existimauit igitur præ insigni quadam stupiditate populus Iudaicus, ab hostibus nullo modo captum iri, nec vllam prorsus impressionem facturos, at sedatam & altissima tranquillitate circumfluentem vitam victurum, etiamsi Deum offenderit, & in summam impietatem peruolutus fuerit. Idolis enim procubuerunt, & sub quereu ac populo delubris, & aris erectis, vanis diis sacrificia fecerunt, illisque gloria sanctissimo Deo debita prorsus contempta, liba obtulerunt. Etenim voce Hieremiæ affatur Hierosolymitanos. Nolite dicere: Templum Domini est, quia si verè, & seriò non correxeritis vias vestras & studia vestra, etiam domum hanc faciam quasi Selom. Sugillauit item illos per Michæam prophetam dicens: Præfecti

eius propter munera iudicabant, & sacerdotes eius propter mercedem respondebant, & prophetæ eius propter argentum vaticinabantur, & in Domino acquiescebant, dicentes: Nónne Dominus in nobis est? Non venient in nos mala. Ideò propter vos Sior vt ager arabitur, & Hierusalem vt pomorum custodia erit, & mons domus Domini, quasi saltus syluæ. Quòd autem iudicium Dei acre contra omnem delinquentem veniat, perspicuum fecit illis etiam diuinus Baptista Ioannes, inquiens: Progenies viperarum: Quis submonstrauit vobis vt fugeretis à futura ira? [Facite igitur fructus dignos resipiscentia, & ne putate dicendum apud vos ipsos, Patrem habemus Abraham: Dico enim vobis, posse Deum ex lapidibus istis excitare filios Abraham. Iam verò securis ad radicem arborum posita est: omnis igitur arbor quæ non fert fructum bonum, excinditur & in ignem mittitur.] Proinde cùm Israel effrenata libidine ad peccandum propenderet, &, vt iam dixi, commentitiis idolorum cultibus adhæresceret, futuram Hierosolymorum cursu temporum captiuitatem præsignificat Deus per prophetam, & inquit.

Matt. 3.

CAP. XXII.

Quid factum est tibi, quòd nunc ascendistis omnes tecta vana. Plena est ciuitas clamantibus, vulnerati tui, non vulnerati gladio, nec mortui tui, mortui bello.

Videtur hic deuastationem temporibus Iechoniæ demonstrare: grauitérque Israelitas perstringit, vtpote qui in ipsis iam malis, & in vrgentissimis grauissimisque calamitatibus, quod ex re est, quódque benevolentiam è supernis concilijs et, facere recusarunt. Nam flere & plorare oportuit, & in domum Dei ascendere, & pœnitentiam edicere, & obliuionem eorum quæ debacchati sunt poscere, ac manum subsidiariam ab eo solo petere: Hoc illos docebat dicens apud propheram quemdam sanctum scriptum esse. Circumcincti estote & plangite sacerdotes, flete vos qui ministratis altari, ingredimini, dormite in saccis qui ministratis Deo, quia defecit ex domo Dei vestri sacrificium & libatio, sanctificate ieiunium, prædicate cultum, conuocate seniores omnes inhabitantes terram, in domum Dei vestri, clamate ad Dominum jugiter: Heu, heu, per diem.

A αὐτῶν μὴ δώρων ἕνεκεν, καὶ οἱ ἱερεῖς αὐτῆς μὴ μισθοῦ ἀπεκρίνοντο, καὶ οἱ προφῆται αὐτῆς μὴ ἀργυρίου ἐμαντεύοντο, καὶ ὅπι τὸ κύριον ἐπανεπαύοντο λέγοντες, οὐχὶ κύριος ἐν ἡμῖν ἐστιν, οὐ μὴ ἐπέλθῃ ἐφ' ἡμᾶς κακά, διὰ τοῦτο διὰ ὑμᾶς Σιὼν ὡς ἀγρὸς ἀροτριαθήσεται, καὶ Ιερουσαλὴμ ὡς ὀπωροφυλάκιον ἔσται, καὶ ὄρος τοῦ οἴκου ὡς ἄλσος δρυμοῦ. ὀξὺ δὲ ὅτι ὁ τοῦ Θεοῦ κρίμα κατ' πρωτὸς ἔρχεται καὶ πλημμελῆν εἰωθότος φανερὸν αὐτοῖς ἐποίει λέγων καὶ ὁ βαπτιστὴς Ιωάννης. γεννήματα ἐχιδνῶν, τίς ὑπέδειξεν ὑμῖν φυγεῖν ἀπὸ τῆς μελλούσης ὀργῆς; ποιήσατε οὖν καρποὺς ἀξίους τῆς μετανοίας, καὶ μὴ δόξητε λέγειν ἐν ἑαυτοῖς ὅτι πατέρα ἔχομεν τὸν Αβραάμ. λέγω γὰρ ὑμῖν ὅτι δύναται ὁ Θεὸς ἐκ τῶν λίθων τούτων ἐγεῖραι τέκνα τῷ Αβραάμ. ἤδη δὲ ἡ ἀξίνη πρὸς τὴν ῥίζαν τῶν δένδρων κεῖται. πᾶν οὖν δένδρον μὴ ποιοῦν καρπὸν καλὸν ἐκκόπτεται καὶ εἰς πῦρ βάλλεται. ἀχάλινον δίνην ἔχοντες Ισραὴλ ὅτε ὀχλοῦσα πλημμελῆν τὴν ὑπόδοσιν, παρακμάζοντος τοῦ καθαρῶς ἔθνους ἀρτίως, ἀπὸ τῶν εἰδώλων ψευδολατρείας, τὴν ἐσομένην τῶν Ιεροσολύμων αἰχμαλωσίαν πρωταναφαίνει Θεὸς διὰ τοῦ προφήτου, καὶ φησίν.

B

C

Τί ἐγένετό σοι νῦν ὅτι ἀνέβητε πάντες εἰς δώματα μάταια. ἐνεπλήσθη ἡ πόλις βοώντων. οἱ τραυματίαι σου οὐ τραυματίαι μαχαίρας, οὐδὲ οἱ νεκροί σου νεκροὶ πολέμου.

D

Εοικε μὲν οὖν τὸν ἐν χερσῖν Ιεχονίου δηλοῦσιν εἰσάδε δηλοῖ. αἰτιᾶται δὲ λίαν τοὺς ἐξ Ισραὴλ, ὡς μηδὲ ἐν αὐτοῖς τοῖς κακοῖς, καὶ οὕτως ἄγαν ἀκμαιοτάτας συμφορᾶς κατορθοῦν εἰδότας ὁ τελοῦν εἰς ὄνησιν, καὶ ὅσα ἔμελλεν αὐτοῖς ὑμνοῦσα τῆς αἰῶνος ἔσεσθαι προέξενον. ἔδει γὰρ κλαίοντάς τε καὶ ὀλοφυρομένους ἀναβαίνειν μὲν εἰς τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ, ἐπαγγέλλεσθαι δὲ τὴν μετάνοιαν, καὶ τῆς ἐφ' οἷς πεπρωκασιν ἀμνησίαν αἰτεῖν, καὶ τὴν πρὸς αὐτὸν καὶ μόνον ζητεῖν ὑπίκουρον χεῖρα. καὶ τοῦτο αὐτὸς ἐδίδαξε λέγων διὰ ἑνὸς τῶν ἁγίων προφητῶν. περιζώσασθε καὶ κόπτεσθε οἱ ἱερεῖς, θρηνεῖτε οἱ λειτουργοῦντες θυσιαστηρίῳ, εἰσέλθετε κοιμήσατε ἐν σάκκοις οἱ λειτουργοῦντες Θεῷ, ὅτι ἀπέσχεν ἐξ οἴκου ὑμῶν θυσία καὶ σπονδή. ἁγιάσατε νηστείαν, κηρύξατε θεραπείαν, συναγάγετε πρεσβυτέρους πάσας κατοικοῦντας γῆς εἰς οἶκον Θεοῦ ὑμῶν, καὶ κεκράξατε πρὸς κύριον ἐκτενῶς, οἴμοι οἴμοι εἰς ἡμέραν.

E

ταῦτα δὴ οὖν ἔδει δρᾶσαι αὐτοὺς ἐκμειλίσασθαι προξυμένον τὸ δεσμοῦζειν ἰσχύοντα. οἱ δὲ ταῦτα μὲν ὅτι μὴ προσήκει δρᾶν, οὐδὲ εἰς νοῦν πάχα που πληρωθῶντες ἐδέχοντο, ἀνεφοίτων δὲ εἰς τὰ αὐτὰ τὰ τῶν οἰκείων, καὶ κόμμοι μὲν ἦσαν πάντα-χοῦ, θρῆνοι δὲ παίδων, λιμῷ πάχα που καὶ δι-ψῇ δαπανωμένων. ταῦτα γὰρ συμβαίνει ἀναίκη ταῖς τῶν πολεων πολιορκουμέναις. ταύτη τοί φη-σι. τί ἐγένετό σοι νῦν, ὅτι ἀνέβητε πάντες εἰς δώματα μάταια; ἀφ' ἡ γάρ, φησὶ, καὶ ἐν τοῖς οὕτως ἀφορήτοις δείμασι, καὶ ὅτι περὶ τῶν ἐφ' ἁπ-των ὑμῖν οἱ λόγοι, καὶ ὁ σύμπας ἀγών, οὐχὶ δὴ κεκράγατε πρὸς Θεόν, ἀνεπηδήσατε δ' μᾶλ-λον εἰς δώματα, καίτοι τῆς πράγματος ὑμᾶς ὠφελοῦντος οὐδέν. ἀφ' οὗτος γὰ καὶ μάταια δώματα φησί. ἀφ' τί δὴ ἐνεπλήσθη μὲν πόλις βοώντων, οὐχὶ δὴ μᾶλλον πρὸς Θεόν, ἀλλ' εἰ-κῆ κεκραγότων, καὶ μονονουχὶ τοῖς εἴσω θυρῶν γεγονόσι κακοῖς, ἁ μετρίως ἐπασχαλλόντων. ἔδει τὸν θρῆνον εἰς μετάνοιαν, ἔδει δ' δάκρυον καταχεῖσθαι πρὸς Θεόν. ἰδοὺ φησὶ πρὶν ἀρασθαι μάχης, πρὶν ὁπλασθέαι μαχαίρας, πρὶν μηχανῆσαι τὴν αἴτησα-σιν, πλήρης γέγονε νεκρῶν ἡ πόλις. χρήσιμον οὖν ἄρα καὶ ἀναγκαῖον εἰς σωτηρίαν, ὃ εἰδέναι καταρθοῖ, τὰ δι' ὧν ἄν τις ἔχοι σῴζοντα Θεόν, κἂν εἰ ἐν πικραῖς λύποιτο συμφοραῖς. ἀλλὰ γοῦν καὶ φησὶν ὁ μακάριος Δαβίδ. κύριε ὁ Θεὸς τῶν δυνάμεων, μακάριος ἄνθρωπος ὁ ἐλ-πίζων ἐπὶ σέ. ἰστέον δὲ ὅτι φάραγγας Σιὼν ὀνο-μάζει τὴν Ιερουσαλήμ. ἔστι μὲν γὰρ ὄρος ἤγουν ἐν ὄρει ἡ Σιών. ὑποκειται δὲ ταῖς ὑπωρείαις Ιε-ρουσαλήμ, ὅθεν αὐτῇ καὶ τῆς Σιὼν ἀποκλῆ φάραγγα.

A Hæc igitur fecisse oportuit, & concitatum qui seruare potest, emollire. Cæterum elati forsitan & turgidi fiducia, hæc debere se facere ne cogitarunt quidem, & contra ritus patrios & vernaculos, ad Excelsa redierunt. Erant autem luctus vndique, & lamenta fœminarum, & liberorum, fame & siti confectorum. Nam vrbibus obsidione cinctis, hæc vsu venire necessum est. Hinc inquit: Quid factum est tibi, quòd nunc ascendistis omnes tecta vana? Quare enim, inquit, in his B adeò intolerandis terroribus, cùm de summa rerum sermones & omne certamen vobis est, non clamastis ad Deum: Sed in ædiculas assiliistis, etsi res ea nihil vobis emolumenti afferat. Propterea etiam vana tecta vocat. Cur etiam impleta est ciuitas clamantibus? non sanè ad Deum, sed frustra vociferantibus, & cum tantum non in foribus essent mala, haud modicè indolescentibus. Oportebat fletum esse ad resipiscentiam, oportebat lachrymas C effundi ad Deum. Ecce, inquit, priusquam susciperetis bellum, priusquam arriperetis gladium, priusquam oppugnationem moliremini, plena facta est cadaueribus ciuitas. Vtile igitur & ad salutem necessarium est, vt ex quibus Deum Seruatorem conciliare quis possit, ea rite præstet, etiamsi in acerbissimis calamitatibus versetur. Psallit itaque & ait beatus Dauid: [Domine Deus virtutum, beatus homo qui Psal. 83. sperat in te.] Sciendum porrò nominare eum vallem Sion, Hierusalem. Est enim mons vel in monte D Sion, & in radicibus montis sita est Hierusalem, vnde eam Sion vallem appellat.

Πάντες οἱ ἄρχοντές σου πεφύγασιν, καὶ οἱ ἁλόντες σκληρῶς δεδεμένοι εἰσί, καὶ οἱ ἰσχύοντες ἐν σοὶ πόρρω πεφύγασιν.

Omnes principes tui fugerunt, & capti grauiter vincti sunt, & præpotentes in te longè fugerunt.

Καταλελοιπότες, ὡς ἔφην, τὸν τῶν ὅλων σω-τῆρα Θεὸν τὸν Ιουδαίων οἱ δῆμοι, καὶ τὰς ἐξ αν-E θρώπων ὑπουργείας ὑπεξαρπάσαντες, σώζε-σθαι προσεδόκων. ὅπου γὴ ἦκον οἱ πολέμιοι, καὶ ὡς ἀκμῆς ἐοῦ ὁ τῶ παλιν φόβος, καὶ πλατυνθέντας ἤδη τὴν χώραν, ἤγουν τὴν ἁγίαν πόλιν τὰς τῶν Ασσυρίων τετάχατο φάλαγγας, ἀπεπήδησαν οἱ ἐν τέλει, καὶ ἐν ταῖς αὐτάταις ὑμῶν, καθάπερ ναῦς βαπτιζομένης ἀπενήχοντο σώζοντες ἑαυτοὺς, καὶ τοὺς ἐπ' αὐτοὺς ἠλπικότας μονονουχὶ ἐρρω-

Populus Iudaicus, vt dixi, derelicto vniuersorum conseruatore Deo, humanis præfidens adminiculis, salutem expectauit. Cùm verò aduentassent hostes, & timor malorum creuisset, & quasi maturuisset, vidissentque Assyriorum cohortes regionem iam & sanctam ciuitatem circumsidere, qui in fastigio erant, summisque potiebantur honoribus, desultarunt, & tanquam naui demersa, spei salutis quam in se collocabant valedicentes, natarunt &

fluctuarunt. Fugerunt igitur omnes, qui olim tibi salutem promittebant: & qui insuperabilem manum habere putabantur, hi etiam capti, grauiter ligati sunt, & duriter. Comprehensus est enim Sedecias simul cum suis liberis: illósque trucidauerunt Babylonii, hunc oculis exectis, in suam auexerunt patriam. Vana igitur salus hominis, vti scriptum est: at soli Deo adhærescendum, illud sapienter dictum clamando: Non in arcu meo sperabo, & gladius meus non seruabit me. Seruat nimirum solus exercituum Dominus diligentes se, & ex omni malo eruit, vt gaudentes etiam dicant: Seruasti enim nos ab his qui affligunt nos, & qui nos oderunt, confudisti.

A ὅθεν φεύσονται. πεφύγασι τοίνυν ἅπαντες φησὶν οἱ πάλαι σε σώζειν ὑπισχνούμενοι, καὶ δυσκαταγώνιστον ἔχειν ὑπονοηθέντες χεῖρα. οἱ δὲ δὴ καὶ ἁλόντες σκληρῶς δεδεμένοι εἰσίν. σὺν ἐλήφθη γὰρ ὁ Σεδεκίας ἅμα τοῖς αὐτοῦ παισί. καὶ τοὺς μὲν ἀπέσφαξαν οἱ Βαβυλώνιοι, τὸν δὲ τὸν ὀμμάτων ἐκκεκομμένων ἀπεκόμισαν εἰς τὴν ἑαυτῶν. ματαία τοίνυν ἡ σωτηρία ἀνθρώπων, καὶ ὃ λεγόμενον. δεῖ γὰρ μόνῳ προσκεῖσθαι Θεῷ, ὃ σοφὸν ἐκεῖνο ἀφθεγξαμένους, ὅτι οὐκ ἐπὶ τῷ τόξῳ μου ἐλπιῶ, καὶ ἡ ῥομφαία μου οὐ σώσει με. σώζει γὰρ μόνος ὁ τῶν δυνάμεων κύριος τοὺς ἀγαπῶντας αὐτὸν, καὶ ὑπὸ πάντων ῥύεται κακῶν, ὥστε καὶ χαίροντας λέγειν. ἔσωσας γὰρ ἡμᾶς ἐκ τῶν θλιβόντων ἡμᾶς, καὶ τοὺς μισοῦντας ἡμᾶς κατῃσχύνας.

B

Idcirco dixi, dimittite me, amarè flebo, ne tentate me consolari in contritione filiæ generis mei: quia dies trepidationis, & interitus, & conculcationis à Domino Sabaoth, in valle Sion.

Hæc est prophetæ vox tantùm non flentis, & generis calamitates deplorantis. Cùm autem prohibet præpotentes consolationem admouere, plagæ magnitudinem declarat, quippe quæ medicinam reperire non possit, sed intolerabiliter potius inflicta illis sit, cuius ictus sit acerrimus & ineuitabilis. Dies enim trepidationis, & interitus, & conculcationis à Domino Sabaoth illata est. Manum enim excelsam quis auertet? Si enim supremo non irato, incursio ab Assyriis facta fuisset, spes foret maxima fessis & languescentibus, posse se inuadentes Deo omnium dominatore manum semper illos consertantem porrigente, tandem aliquando superare. At cùm is sit qui percutit, & à Domino conculcatio sit, quis auertet hoc, aut labefactabit? Si enim contra hominem clauserit, quis, inquit, aperiet?

Διὰ τοῦτο εἶπα, ἄφετέ με, πικρῶς κλαύσομαι. μὴ κατίσχυσητε παρακαλεῖν με ὅτι ὃ συντέτριμμα τῆς θυγατρὸς τοῦ λαοῦ μου, ὅτι ἡμέρα ταραχῆς καὶ ἀπωλείας καὶ καταπατήματος παρὰ κυρίου Σαβαὼθ, ἐν φάραγγι Σιών.

C

Αὐτὴν τὴν προφήτου φωνὴ μονονουχὶ κλαίοντος καὶ τὰς τοῦ λαοῦ ἐποικτίζοντος συμφορὰς· δι' ὧν δὲ παραιτεῖται τοὺς παρακαλεῖν ἰσχύοντας, τὸ τῆς πληγῆς ἐμφανίζει μέγεθος, ἣν οὐκ ἐγχύσοις θεραπεύειν. ἐπενηνεγμένην δὲ μᾶλλον ἀφορήτως αὐτοῖς, πικρόν τε καὶ ἀνυπόστατον ἔχουσα τὴν ἔφοδον. ἡμέρα γὰρ ταραχῆς καὶ ἀπωλείας καὶ καταπατήματος παρὰ κυρίου Σαβαὼθ ἐπενηνέχθη. τὴν γὰρ χεῖρα τὴν ὑψηλὴν τίς ἀποστρέψει; ἢ μὴν γὰρ ὀργῆς δίχα τὸ αὐτόθεν τὰ τῆς ἐφόδου παρὰ τῶν Ασσυρίων ἐπεφέρετο πολλὴν τοῖς ἀγαν ἐλπὶς τοῖς κάμνουσιν ὑπὸ, καὶ ἐλθὸν ὅτε κατὰ μεγαθησόμενον δυνάσθαι τὸν ὑπτιόντων αὐτοῖς, τὸν πάντων κρατοῦντος Θεοῦ τὸ ἀεὶ σῴζουσθαι αὐτοῖς ὀρέγοντος χεῖρα. ὅπερ δ' αὖτός ὁ πληττων ὑστιν, καὶ παρὰ κυρίου τὸ καταπάτημα, τίς ὁ δυνασόμενος αὐτό; ἐὰν γὰρ κλείσῃ τὸν οὐρανὸν, τίς ἀνοίξει φησίν;

D

Errant à paruo ad magnum, errant in montibus.

Admirare huius qui spiritu afflatus est vigilantiam. Postquam enim dixit, à Domino Sabaoth trepidationem & interitum diémque conculcationis importandam, ne quis abs re autumet diuinam in eos iram insiliisse, suspicionem illico amputat eorum qui ex leuitate eos ad hanc aliquando stultitiam deuenisse opinantur, annectitque apologiam, vt vniuersitatis Conditor

Πλανῶνται ἀπὸ μικροῦ ἕως μεγάλου, πλανῶνται ὅτι τὰ ὄρη.

Θαύμαζε τὴν νῆψιν τοῦ πνεύματος. ὅπερ γὰρ εἶφη παρὰ κυρίου Σαβαὼθ ἐπενεχθήσεσθαι τὴν ταραχὴν καὶ τὴν ἀπώλειαν καὶ τὴν ἡμέραν τοῦ καταπατήματος, ἵνα μή τις οἴηται μάτην αὐτοῖς τὸν θεῖον ὀπτιπεδῆσαι θυμὸν, ἀναχαιτίζει παραχρῆμα τὴν ὑπόνοιαν τῆς ἐλαφρείας ἃς ὅτε πρὸς τοῦτο μωρίας καθικέσθαι προσδοκώμενον. καὶ σὺν ἀπολογίαν, ἵνα φαίνηται δίκαιος κρίσεως

E

τῶν ὅλων δημιουργός. πλανῶνται γὰρ φησὶν, ἀπὸ μικροῦ ἕως μεγάλου, πλανῶνται ὅτι τὰ ὄρη. καὶ τί δὴ τοῦτο, ἔστι σε ἐξ αὐτῶν μαθήσεσθαι τῶν τοῦ Θεοῦ ῥημάτων. ἔφη γάρ που πρὸς τὸν μακάριον προφήτην Ἱερεμίαν, ἴδες ἃ ἐποίησέν μοι ὁ κατοικία τοῦ Ισραὴλ, ἐπορεύθη ἐπὶ πᾶν ὄρος ὑψηλὸν, καὶ ὑποκάτω πάντος ξύλου ἀλσώδους, καὶ ἐπόρνευσεν ἐκεῖ. καταλαμβάνοντες γὰρ τὰ ὑψηλὰ τῶν ὀρῶν, βωμούς τε καὶ τεμένη κατεσκεύαζον. εἶτα δὴ δοκοῦσιν ἐξαπλάσαντες εἴδωλον, προσεκόμιζον θυσίας αὐτῷ, καὶ τὴν εἰς Θεὸν εὐσέβειαν εἰς ἄπαν ἀφεδηκότες, τῷ ξύλῳ εἶπαν ὅτι πατήρ μου εἶ σύ, καὶ τῷ λίθῳ, σὺ ἐγέννησάς με. ἆρ' οὖν ὀλίγοι τοῦτο πεπόνθασιν; ἁπάντως φησί. παγγενεὶ γὰρ καὶ πανοικὶ πεπλανήκασι μικροὶ καὶ μεγάλοι. καὶ γοῦν ἔφη πάλιν πρὸς τὸν μακάριον προφήτην Ἱερεμίαν. καὶ σὺ μὴ προσεύχου περὶ τοῦ λαοῦ τούτου, καὶ μὴ ἀξίου περὶ αὐτῶν ἐν δεήσει καὶ προσευχῇ, ὅτι οὐκ εἰσακούσομαι. ἢ οὐχ ὁρᾷς τί ἅττοι ποιοῦσιν ἐν ταῖς πόλεσιν Ιούδα, καὶ ἐν ταῖς ὁδοῖς Ιερουσαλήμ. οἱ υἱοὶ αὐτῶν συλλέγουσι ξύλα, καὶ οἱ πατέρες αὐτῶν καίουσι πῦρ. καὶ αἱ γυναῖκες αὐτῶν πεῖσουσι φῦς ἵνα ποιήσωσι χλυδνὰς τῇ στρατιᾷ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἐποίησαν σπονδὰς θεοῖς ἀλλοτρίοις, ἵνα παροργίσωσί με. ὁσία δὴ οὖν τετιμωρῆσθαι φησί. ἁμαρτάνοντες γὰρ τῇ κτίσει τὸ σέβας καὶ τοῖς ἔργοις τῶν ἰδίων χειρῶν λατρεύσαντες αὐτοὶ ταῖς οἰκείαις ἐπήλησαν κεφαλαῖς τὰ ἐκ θείας ὀργῆς. οὐ γὰρ ἀδίκως ἐκτείνεται δίκτυα πτερωτοῖς, κατὰ τὸ γεγραμμένον. καὶ ποιναῖς ὑποφέρει θεὸς τὸν ἀτιμάζοντα τὴν δόξαν αὐτοῦ, πεπλανημένῃ τε γνώμῃ πρὸς πᾶν ὁτιοῦν τῶν ἐκτόπων ἐπιτηδεύοντα.

Οἱ δὲ Ελαμῖται ἔλαβον φαρέτρας, ἀνέβησαν ἀνδρες ἐφ' ἵπποις καὶ συναγωγὴ παράταξεως. καὶ ἔσονται αἱ ἐκλεκταί φάραγγές σου, πλησθήσονται ἁρμάτων. οἱ δὲ ἱππεῖς ἐμφράξουσι τὰς πύλας σου, καὶ ἀνακαλύψουσι τὰς πύλας Ιούδα, καὶ ἐμβλέψονται τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ εἰς τοὺς ἐκλεκτοὺς οἴκους τῆς πόλεως, καὶ ἀνακαλύψουσι τὰ κρυπτὰ τῶν οἴκων τῆς ἀκρας Δαβίδ.

Εἰς ὕψος αἴρει τὰ διηγήματα, καὶ τὸν πολέμου τὴν ἔφοδον μονονουχὶ ζωγραφῶν ἐκπλαγῆναι ποιεῖ τοὺς δείμασι τοὺς ἀκροωμένους, σὺν ἐλέῳ ὡν δυτέχνως ὅπως γε τῷ χρεὼν ἂν ἐλέσθαι μετάνοιαν. ὀφθαλμοῖς ὡς ἤδη τὰ εἴφη πρόντα καταθεώμενος, εἴσω τε πυλῶν γεγονότα τὰ τοιάδε φησίν. Ελαμῖται δὲ

A iustus iudex esse appareat. Errant enim, inquit, à paruo ad magnum, errant in montibus. Quid verò istuc sit, ex ipsis Dei verbis discès. Dixit enim alicubi B. Hier. Vides quæ fecerunt mihi domus Israel, abierunt ad omnem montem excelsum, & in omnem collem excelsum, & sub omni ligno frondoso, & illic fornicati sunt. Occupantes enim excelsa montium, aras & delubra pararunt. Tum efformato pro suo arbitratu idolo obtulerunt hostias ei, & religione diuina prorsus neglecta, li-
B gno dixerunt: Pater meus es tu: & lapidi: Tu genuisti me. Nunquid à paucis hoc factum est? Nequaquam, inquit: Ex omni enim genere hominum, ex omni domo quasi aberrauerunt, parui & magni. Siquidem rursus alloquitur beatum Prophetam Hieremiam: [Et tu noli orare pro popu- " Hier. 7.
lo isto, & noli rogare pro illis precatio- "
nem, & orationem, quia non exaudiam.] An non vides, quid tui fa- "
ciant in ciuitatibus Iuda, & in viis
C Hierusalem? Filii eorum colligunt ligna, & patres eorum accendunt ignem, & vxores eorum subigunt farinam, vt parent hordeaceos panes militiæ cæli. Et libauerunt liba diis alienis, vt ad iram excitarent me. Iusto igitur calculo puniti sunt. Tribuentes enim creaturæ venerationem, & operibus suarum manuum seruientes, ipsi in sua capita diuinam iram transfuderunt. Non enim iniustè tenduntur retia volucribus, sicuti scriptum
D est: & pœnis subdit Deus eum qui gloriam suam contumelia afficit, & qui erratica mente ad omnem fœditatem delabitur.

Elamitæ verò acceperunt pharetras, conscenderunt homines super equos, & conuenerunt ad pugnam. Et erunt electæ valles tuæ: & implebuntur curribus, ac equites oppilabunt portas tuas, & patefacient portas Iuda, & in-
E *spicient die illa electas domos ciuitatis, & retegent abscondita domorum arcis Dauid.*

Amplificat narrationem, & belli assultum modo non depingit, ac terrore auditores percellit, eos artificiosè quasi coercens, ac in arctum cogens, vt pœnitentiam agant, eáque dicit quasi iam præsentes cateruas & pro portis videret. Elamitæ

sunt quasi ex ciuitate Persica, qui ex ea nomen sortiti sunt. Aiunt etiam quidam, equites illos esse Saracenos, suntque hi equestres sagittarii, dexterrimi ac peritissimi, asperi & inflexibiles, & misereri nescii. Quòd autem sint innumerabiles, docet, inquiens: Electæ valles tuæ replebuntur curribus. Et oppilabunt equites portas tuas, vt qui ingredi volunt miris premantur ac cingantur angustiis. Irrumpentes autem in omnem domum splendidam, curiosè perlustrabunt. Et retegent abscondita domorum arcis Dauid, id est, regum opulentiam. Regnarunt enim ex tribu etiam Iuda, ex qua natus est quoque beatus Dauid. Sed hæc quoad historiam dicta, rursus tractentur. Si hostium instar in mentem humanam irrumpunt, vel rationum stultarum, vel carnalium voluptatum agmina: tanquam captæ ciuitati dominantur, omnésque eius diuitias spirituales demoliuntur, omnem expellunt pietatem, & virtutis præclaris actionibus eum exuunt & spoliant. Ideò dicit scriptura diuinitùs inspirata: [Si spiritus potestatem habentis ascendat in te, locum tuum ne deseras, quia sanitas requiescere faciet peccata magna.] Decurtatæ enim & circumcisæ huiusmodi perturbationes, in nihilum propè recidunt. Vtilis est autem vigilantia his qui ea vtuntur: qui verò soluto & laxo quasique in coercito impetu semper vergunt & serpunt in peius, eos spiritualiter dormitantes, à fundamentis conuellunt atque concutiunt.

Eccl. 10.

Et viderunt quòd plures sunt, quodque auerterunt aquam antiquæ piscinæ in ciuitate: & quod diruerunt domos Hierusalem ad munienda mœnia ciuitatis. Et feciſtis vobis ipsis aquã inter duos muros, intra piscinam antiquam, neque respexistis in eum qui ab initio fecit, & in eum qui condidit eam, non spectastis.

Iterum accusat Iudaicum populum, præfectos nempe summisque ornatos honoribus, vtpote à ratione sana aberrantes, imprudentérque facientes, non ea quibus periclitantem Hierusalem seruari posse videbatur, sed vnde iram eos infestantem magis aggrauarent, & exasperarent, cùm adhuc magis ad indignationem exacueretur contra eos omnipotens Deus: contemptui

A ὡς ἀπὸ πόλεως Περσικῆς οἱ ἐξ αὐτῆς ὀνομάζονται. Φασὶ δέ τινες ἱππότας αὐτοὺς εἶ) Σαρακηνοὺς, ἱπποτοξόται δὲ ὅτι τὸ ἄγαν βύσσοντων, σκληρόί τε καὶ ἀκαμπεῖς καὶ οὐ ἐλεήμονες εἰδότες, ὅτι ἢ δὲ ἀριθμοῦ χρείττονες διδάσκει λέγων. αἱ ἐκλεκταὶ φάραγγές σου πλησθήσονται ἁρμάτων, καὶ ὅτι ἐμφράξουσιν οἱ ἱππεῖς τὰς πύλας σου, ὡς στενοχωρεῖσθαι λίαν τοὺς ἐλαυνόμενους ἐπιλέγουσα· εἰσπηδήσαντες δὲ πᾶσαν οἰκίαν περιεργάσονται λαμπρὰν, ἀνακαλύψουσι τὰ κρυπτὰ τῶν οἴ-
B κων τῆς ἀρχῆς Δαβὶδ, τοῦτ' ἔστι, τὸ πλοῦτον τῶν βασιλέων. ἐβασίλευσαν γὰρ οἱ ἐκ φυλῆς Ιούδα, ἐξ ἧς γέγονε καὶ ὁ μακάριος Δαβίδ. καὶ ταῦτα μὲν πρὸς ἱστορίαν εἰρήσθω πάλιν. εἰ δέ δὴ καὶ πολεμίων δίκην εἰσελάσειέν εἰς νοῦν τὸ ἀνθρώπινον ἢ λογισμῶν ἀσυνέτων σύφη, ἢ καὶ ἡδονῶν σαρκίνων. καθαιρεθεῖσι μὲν ὡς ἀληθοῦς πόλεως· ἄπορα δὲ αὐτῆς τὰ πνευματικὰ ἀφανίζουσι πλοῦτον, εὐσεβείας ἁπάσης ἐκπέμποντες, καὶ τὸ ἐξ ἀρετῆς ἀπαμφιεννύντες αὐτὸν λαμπρὸν
C αἰδραγαθημάτων. Τοιοῦτοί φησιν ὁ θεόπνευστος γραφή· ἐὰν πνεῦμα τοῦ ἐξουσιάζοντος ἀναβῇ ἐπί σε, τόπου σου μὴ ἀφῇς, ὅτι ἴαμα καταπαύσει ἁμαρτίας μεγάλας. ἀνακεφαλαίωσιν μὲν δὴ τοιάδε τῶν παθῶν, ὅτι ὁ μεῖον ἔρχεται, καὶ ὀνίνησιν ἡ νῆψις τοὺς κεχρημένους αὐτῆ. ἀφυλάκτως δ' ὡσαύτως καὶ δύσπλικτος ὁρμῆς ἀεὶ πρὸς τὸ χεῖρον ἐξέρπουσι, καταπίπτουσιν ἐκ βάθρων τοὺς νοητῶς νυστάζοντας.

D Καὶ ἴδοσθε ὅτι πλείους εἰσὶν, καὶ ὅτι ἀπέστρεψθε τὸ ὕδωρ τῆς ἀρχαίας κολυμβήθρας εἰς τὴν πόλιν, καὶ ὅτι καθεῖλον τοὺς οἴκους Ιερουσαλὴμ εἰς ὀχύρωμα τοῦ τείχους τῆ πόλει. καὶ ἐποιήσατε ἑαυτοῖς ὕδωρ ἀνὰ μέσον τῶν δύο τειχῶν, ἐσώτερον τῆς κολυμβήθρας τῆς ἀρχαίας, καὶ οὐκ ἐνεβλέψατε εἰς τὸν ἀπ' ἀρχῆς ποιήσαντα αὐτὴν, καὶ τὸν κτίσαντα αὐτὴν οὐκ εἴδετε.

E Καταπλῆττα πάλιν τοὺς Ιουδαίων τοὺς δήμους ἡγουμένους προεστηκότας, καὶ τοῖς αἰωπάτων τιμῆς κατηγλαϊσμένους, ὡς ἡμαρτηκότας μὲν λογισμοῦ τοῦ σώφρονος, πεπραχότας δὲ ἀσυνέτως ἀχόρταν ἴσως εἰκὸς ἐλαύνειν ὁδοὺς καὶ πλατύνασθαι τὴν Ιερουσαλὴμ, ἀλλ' ὅσα τὸ ὀπισκύψασθαι αὐτοῖς ὀργὴν ἀλεωτέραν ἐπῆγε, καθαιρομένων ἔσπευδε καὶ ἔτι μειζόνως εἰς πλῆθος ἀναπλάττειν τὴν τῶν πρώτων κεφαλῶν Θεοῦ, ἅτε

δὴ πρεσβεμένου, καὶ οὐδενὸς μᾶλλον ἐπ' αὐτῷ πεποιθότος ἐπ' ἀσφαλείᾳ ἢ μᾶλλον καὶ ἀνθρωπίνοις ὑπολήμμασιν οἰομένων τὸ ἔθνος Ισραὴλ κατισχύειν ἐφ' ἑαυτοῖς δυνάμεως τὸ τῶν πολεμίων χλεύης. Φασὶ γὰρ ὅτι ἀπριβμησάμενοι τὰς τῆς πόλεως οἰκίας, εἶτα τὸ ἀπόθετον ὕδωρ ὡσὶ φρεάσμοις αἰαμετρησάμενοι, σαφῶς ὅτι πλείους εἰσὶ, καὶ μεταχέτευσαν τὸ ἀρχαίας κολυμβήθρας τὸ ὕδωρ εἰς τὴν πόλιν, ἵνα ἔχοιεν ὡς πρόσω ὧσιν καὶ σφᾶς αὐτοὺς ὃ ἀρκέσαι δυνάμενον, εἰκὼ μακρότερος γένοιτό πως ὁ τῆς πολιορκίας χρόνος. καὶ τοσοῦτο τοῦτο τὰς τῶν τειχῶν ὀχυρώσεις ἐποιοῦντο, φησὶ, τὰς τῆς πόλεως οἰκίας καταστρέψαντες, καὶ οὐκ ἐνεβλέψατε εἰς τὸν ἀπ' ἀρχῆς ποιήσαντα αὐτὴν, καὶ τὸν κτίσαντα αὐτὴν, οὐκ ἴδετε. ἔδει γὰρ ἔδει, φησὶ, μὴ ταῖς ἑαυτῶν δυνάμεσιν, ἤγουν δυτυχίαις ὀχυρωθῆναι μᾶλλον, αἰατεῖναι ἢ τὸν ἀφθονίας τὸν ὀφθαλμὸν, εἰς τὸν ἀεὶ τειχίσαντα τὴν ἁγίαν πόλιν. ὄρη γὰρ, φησὶ, κύκλῳ αὐτῆς καὶ κύριος κύκλῳ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, ὁ καὶ διὰ τοῦ προφήτου φωνῆς ἐπήγγειλται αὐτῇ, λέγων. Καὶ ἐγὼ ἔσομαι αὐτῇ, λέγει κύριος, τεῖχος πυρὸς κυκλόθεν, καὶ εἰς δόξαν ἔσομαι ἐν μέσῳ αὐτῆς· ἀλλ' οὐδενὸς μοὶ ἠξιώσατε λόγου ὃ χρῆμα φησὶ, πρεσβεύσατε δὲ τὰ πρὸς Θεοῦ, καὶ τὸν αἰώνιον ὑπεκουσίας ὡς κατ' οὐδένα τρόπον δεδεημένοι, ταῖς ἐκ λίθων ὑποβολαῖς ἀνοήτατα τεθαρσήκατε. ἀλλ' ἰοῦ ἀμείνων πρὸς πολὺ τὸν ἀμαχον ὑμᾶς ὑποκαλέσασθαι χεῖρα, καὶ ζητῆσαι λαβεῖν τὰ δέ ἡμερότητος καὶ φιλανθρωπίας Θεοῦ, σωτῆρά τε καὶ λυτρωτὴν ὀνομάζειν αὐτὸν, οὕτω τε ἀναχεομένους ὃ ὅτι ταῖς μεταγνώσεσι καταξαι δάκρυον.

Καὶ ἐκάλεσε κύριος Σαβαὼθ, ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ κλαυθμὸν καὶ κοπετὸν, καὶ ξύρησιν, καὶ ζῶσιν σάκκων. αὐτοὶ δὲ ἐποιήσαντο δὲ φθορὰν μὴ καὶ ἀγαλλίαμα, σφάζοντες μόσχους, καὶ θύοντες πρόβατα, ὥστε φαγεῖν κρέα, καὶ πιεῖν οἶνον, λέγοντες· Φάγωμεν καὶ πίωμεν, αὔριον γὰρ ἀποθνήσκομεν· καὶ ἀνακεκαλυμμένα τῶν πάντων ἐστὶν ἐν τοῖς ὠσὶ κυρίου Σαβαὼθ, ὅτι οὐκ ἀφεθήσεται ὑμῖν αὕτη ἡ ἁμαρτία, ἕως ἂν ἀποθάνητε.

Ἀληθὲς ὅτι καὶ τὸ γεγραμμένον, ὅταν ἔλθῃ ἀσεβὴς εἰς βάθος κακῶν, καταφρονεῖ. τοῦτο πεπονθότας κατίδοιεν ἂν αὐτοὺς δὴ Ισραὴλ. ἐν δείματι δὲ γενομένους τοῦ παντὸς κακοῦ, καὶ ἀπειλημμένον ἑαυτοῖς ὁρῶντες τὸν κίνδυνον τὸν ἀπὸ τῶν Ασσυρίων ὠμότητος, εἶτα δέον ταῖς σφῶν αὐτῶν

A habitus & despicatui, in illo nemine iam fidem collocante, sed Israelitis hostilem manum superare se posse studio & conatu humano existimantibus: Etenim narrant recensuisse eos ciuitatis familias, dein aquam quam repositam domi habebant, quantum coniectura assequi poterant, emensos, cognouisse quòd plures essent, deriuarúntque veteris piscinæ aquam in ciuitatem, vt haberent, quemadmodum sibi videbatur, quod posset sufficere, etiamsi tempus obsidionis protraheretur in longius. Et ad hæc, inquit, muro communierunt diutis vrbis domibus. Neque respexistis ad eum qui ab initio fecit, & in eum qui condidit, non spectastis. Oportuit enim, inquit, oportuit, non suis eos copiis, vel artibus confidere, sed mentis oculum ad eum potius qui sanctam Vrbem semper quasi murus obmunit intendere. Montes enim, inquit, circum eam, & Dominus in circuitu populi sui, qui etiam voce prophetæ ei promissus est, cùm ait: Et ego ero ei, dicit Dominus, murus ignis circumquaque, & in gloriam ero in medio eius, sed nihili, inquit, hoc fecistis, diuina pro nihilo duxistis, & perinde quasi superno auxilio vobis opus non esset, lapidum vallis & sepimentis nixi estis stultissime. Sed longe melius fuisset inuictam manum inuocare, & vt hæc clementia & humanitate diuina acciperent, quærere, illum Seruatorem & Redemptorem nominare, sicque affectos ex pœnitentia lachrymas effundere.

Et vocauit Dominus Sabaoth die illa luctum, & planctum, rasuram, & cincturam saccorum: pro autem fecerunt lætitiam & exultationem mactantes vitulos, & sacrificantes oues ad edendas carnes, & bibendum vinum, dicentes: Edamus & bibamus, cras enim morimur. Et hæc patefacta sũt in auribus Domini Sabaoth, quoniam non remittetur vobis hoc peccatũ donec moriamini.

Verum est, sicuti scriptum est, Impium cùm in profundum malorum venerit, contemnere. Hoc Israelitis contigisse, videre licet. Reformidantes enim omnia mala, & impendens sibi conspicati periculum, crudelitate Assyriorum, cùm suam ipsorum

sotordiam

socordiam deplorando, Deum mitigare, & luctum edere, & rasuram ac cincturam saccorum facere debuissent, tempore ad hoc vocante: omnino illi versi sunt ad contrarium. Proterui enim & contumaces veluti, & quasi omnem doloris sensum exuentes, delicias consectati sunt, & hilaritatis ac gaudii partes & opera agere satagebant, vitulos & oues sacrificando, ebrietati indulgendo, & luxuria supra satietatem diffluendo, & desperato, agresti ac securo animo sibi mutuò acclamando: Edamus & bibamus, cras enim morimur. Putabant etiam sicuti verisimile est, Deum talia non audire: Sed, inquit, patefacta sunt hæc in auribus eius, & non vobis remittetur peccatum hoc, quin moriamini, id est, descendetis omnino ad mortem & interitum, idque vestri peccati causa. Oportet itaque vos in diebus iræ, videlicet tentationum consternatione fractos, non torpore & ignauia supinos esse, sed lugere potius, & lachrymantes, ad Deum bonorum amicum accedere, & vos ieiunii laboribus afflictare, misericordiam quærere, illud voce Psallentis clamantes: [Vide humilitatem meam & luctum meum, & remitte omnia peccata mea.] Quoniam verò in his prophetа dicit, vocauit Dominus Sabaoth die illa ad fletum & ploratum, & rasuram & cincturam saccorum, operæpretium esse putabam Michææ, vel potius per prophetam à Deo facta verba, his sermonibus intexere. Scriptum est autem sic: [Et nunc dicit Dominus Deus noster: Conuertimini ad me ex toto corde vestro, in ieiunio & in fletu & in luctu, & disrumpite corda vestra & non vestimenta vestra, & conuertimini ad Dominum Deum vestrum, quia misericors est & propitius, longanimus & multum misericors, pœnitentiam agens super malis. Quis nouit an conuertetur & pœnitudine ducetur, & relinquet post ipsum benedictionem & sacrificationem & libamen Domino Deo vestro. Canite tuba in Sion, sanctificate ieiunium, prædicate cultum, congregate populum, sanctificate ecclesiam, eligite seniores, cogite infantes sugentes vbera: Egrediatur sponsus de cubiculo suo, & sponsa de thalamo suo. Per medium fundamenti altaris plorabunt sacerdotes qui ministrant Domino, & dicent: Parce

Psal. 24.

Ioel. 2.

A ῥᾳθυμίας ἑαυτοὺς ἐγείροντας ἐκ μειλίσεσθαι Θεόν,
κλαυθμόν τε καὶ ὀδυρμὸν, καὶ ζώσιν σάκκων ποιήσασθαι,
καὶ ἐπὶ τούτοις καλλωπίζεσθαι, τοὺς πάνυ ἐρεθίζοντας τοιαῦτα. ἀπαυδήσαντες γὰρ ὥσπερ,
καὶ οἷς εἰς ἄπαν ἀπιλληκότες θυμοὺς ἐπετήδευον,
καὶ τὰ δύσφορα τοῦ βίου ἔργα πληροῦντες ἑαυτοὺς ἐμαύδαζον, μόχθους τε ἐκ παντὸς τρόπου καταθύοντες μεθυσκόμενοί τε, καὶ ταῖς ὑπὲρ κόρον εὐπαταλωτες τρυφαῖς, ἐκ μιᾶς ἐκ τῆς ἀπογνώσεως καὶ
B ἀνέσεως ἀγελαίας καὶ ἀτιμήτοις ἀλλήλοις ὑποφθέγγόμενοι· Φάγωμεν καὶ πίωμεν, αὔριον γὰρ ἀποθνήσκομεν. ᾠήθησαν γὰρ καὶ οἱ εἰκὸς, ὅτι ἐκ ἀκήκοος ἔσαι τῶν τοιούτων ὁ Θεός. ἀλλ' ἔστιν ἀνακεκαλυμμένα ταῦτα φησὶν ἐν τοῖς ὠσὶν αὐτοῦ. καὶ οὐκ ἂν ὑμῖν ἀφεθείη ἡ ἁμαρτία αὕτη, ἕως ἂν ἀποθάνητε, τοῦτ' ἔστι, καταβήσεσθε πάντως εἰς θάνατον καὶ φθοράν, καὶ διὰ ταύτην ὑμῖν τὴν ἁμαρτίαν. χρὴ τοίνυν ἡμᾶς ἐν ἡμέραις ὀργῆς, ἤγουν τοῖς ἐκ τῶν πειρασμῶν καταπλαυομένοις δείμασι, μὴ ἀποδιοῦσθαι τοὺς ῥᾳθυμίαν, πειθεῖν δὲ
C μᾶλλον καὶ κατανεύειν δεδακρυμένους τῷ φιλαγάθῳ Θεῷ, καὶ τοῖς ἐκ νηστείας πόνοις ἑαυτοὺς καταπονοῦντας ἐλεᾶσθαι ζητεῖν, ἐκβοᾶν βοῶντας διὰ τοῦ ψάλλοντος φωνῆς. ἴδε τὴν ταπείνωσίν μου καὶ τὸν κόπον μου, καὶ ἄφες πάσας τὰς ἁμαρτίας μου. ὅπου δὲ φησὶν ὁ προφήτης ἐν τούτοις, ὅτι ἐκάλεσε κύριος Σαβαὼθ ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ κλαυθμὸν, καὶ κοπετὸν, καὶ ξύρησιν, καὶ ζῶσιν σάκκων, δεῖν ᾠήθην τὰς τοῦ Μιχαίου φωνὰς, μᾶλλον ἢ τὰς διὰ τοῦ προφήτου παρὰ Θεοῦ γνωμοδίας ἐνυφαίνας τοῖς λόγοις. γέγραπται δὲ ὕτως.
D καὶ νῦν λέγει κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν, ἐπιστράφητε πρός με ἐξ ὅλης τῆς καρδίας ὑμῶν, ἐν νηστείᾳ καὶ ἐν κλαυθμῷ καὶ ἐν κοπετῷ, καὶ διαῤῥήξατε τὰς καρδίας ὑμῶν καὶ μὴ τὰ ἱμάτια ὑμῶν, καὶ ἐπιστρέψατε πρὸς κύριον τὸν Θεὸν ὑμῶν, ὅτι ἐλεήμων καὶ οἰκτίρμων ἐστὶν, μακροθυμος καὶ πολυέλεος, καὶ μετανοῶν ἐπὶ ταῖς κακίαις. τίς οἶδεν εἰ ἐπιστρέψῃ καὶ μετανοήσῃ, καὶ ἀφῇ ὀπίσω αὐτοῦ εὐλογίαν, θυσίαν καὶ σπονδὴν κυρίῳ τῷ Θεῷ ἡμῶν. σαλπίσατε σάλπιγγι ἐν Σιὼν,
E ἁγιάσατε νηστείαν, κηρύξατε θεραπείαν, σύναγάγετε λαὸν, ἁγιάσατε ἐκκλησίαν, ἐκλέξατε πρεσβυτέρους, σύναγάγετε νήπια θηλάζοντα μαθητὰς, ἐξελθέτω νυμφίος ἐκ τοῦ κοιτῶνος αὐτοῦ, καὶ νύμφη ἐκ τοῦ παστοῦ αὐτῆς. αἰὰ μέσον τῆς κρηπίδος καὶ τοῦ θυσιαστηρίου κλαύσονται οἱ ἱερεῖς οἱ λειτουργοῦντες κυρίῳ καὶ ἐροῦσι, φείσαι κύ-

σιε τῶ λαοῦ σου, καὶ μὴ δῶς τ̀ κληρονομίαν σου εἰς ὄνειδος τ̃ κατάρξαι αὐτῶν ἔθνη, ὅπως μὴ εἴπωσιν ἐν τοῖς ἔθνεσι, ποῦ ἐστιν ὁ Θεὸς αὐτῶν. Θεῶ τοιγαροῦν κατ' ἐκεῖνο καιροῦ κλαυθμὸν καὶ ὀλοφυρμὸν καὶ κοπετὸν, καὶ ξύρησιν καὶ ζώσιν σάκκων, καὶ φθορσιάσας ἐποιοῦντο, καὶ ἀφηδόμενοι ἐφ' ἑαυτοῖς καὶ ἔτι μείζονας εἰς ἀκαθέκτον ὀργὴν τὸν ἀπολέσαι τε καὶ διασῶσαι δυνάμενον.

Τάδε λέγει κύριος Σαβαὼθ, πορεύου εἰς τὸν παστοφόριον πρὸς Σομναὶ τὸν ταμίαν, καὶ εἶπον αὐτῶ, τί σοι ὧδε, καὶ τί σοί ἐστιν ὧδε, ὅτι ἐλατόμησας σαυτῶ ὧδε μνημεῖον, καὶ ἐποίησας σαυτῶ ἐν ὑψηλῶ μνημεῖον, καὶ ἔγραψας σαυτῶ ἐν πέτρα σκηνώ; ἰδοὺ δὴ κύριος Σαβαὼθ ἐκβαλῶ καὶ ἐκτείνω ἄνδρα, καὶ ἀφελῶ τὴν στολήν σου, καὶ τὸν στέφανόν σου τὸν ἔνδοξον, καὶ ῥίψω σε εἰς χώραν μεγάλην καὶ ἀμέτρητον, καὶ ἐκεῖ ἀποθανῆ. καὶ ἔσται ὁ ἅρμα σου ὁ καλὸν εἰς ἀτιμίαν, καὶ τὸν οἶκον τ̃ ἄρχοντός σου εἰς καταπάτημα, καὶ ἀφαιρεθήσῃ ἐκ τ̃ οἰκονομίας σου καὶ ἐκ τ̃ στάσεως σου.

Σομναὶ ἐγένετο ταμίας χρημάτ̃, καὶ ποίων ἄπω Σαφὲς, πότερον ποτε τ̃ ἱερῶν, καὶ ἐκ τεμηθέντων τῶν ναῶ, ἤγουν τ̃ βασιλικῶν, ἔοικε δὲ μᾶλλον τῆ τ̃ ἱερῶν χρημάτ̃ ἐπικείσθαι συλλογῆ, καὶ τοῖς ἀναγκαίως καὶ χρησίμως δαπανωμένοις ἔσθ' ὅτε πρὸς ἐπανόρθωσιν σκευῶν ἱερῶν. Φασὶ δὲ αὐτὸν καὶ ἐξ αἵματος ὄντα τ̃ Λευὶ τοῖς τ̃ ἀρχιερωσύνης αὐχήμασιν ἐσεμνῦσθαι διαφερόντ̃. μεγαλόφρων δὲ τις καὶ ὑπερόφρυς ἀγαν ἦν, καὶ τοῖς λυποῦσι δυσμύητος, καὶ πλεονεξίας ὑπερπιπτῶν, καὶ χρημάτ̃ αἰσχρῶν ἡττώμενος, καὶ φιλοχαμπίας ἐραστὴς, καὶ τῶν ἐξ αὐθεφάτων τιμῶν ἀεὶ θηρώμενος. τοιοῦτοι καὶ μάλα εἰκότως Θεῶ κατεσυγμένος, μισούσης ἔτι νέμεσις ὅσον οὐδέπω καθαιρήσουσα τ̃ Ιουδαίας, ἀλλὰ καὶ τ̃ καὶ αὐτῆς τ̃ Ιερουσαλὴμ, ὅτε καὶ γενικηκότες οἱ Βαβυλώνιοι μετεκόμισαν εἰς τ̃ ἑαυτῶν αἰχμάλωτον τὸν Ισραὴλ, μνημεῖον ἑαυτῶ περιφανὲς ὁ Σομναὶ εἰργάζετο, καὶ πολυτελεστάτω αὐτῶ τ̃ καταστάσει ἐνεπήδα. ἐν ἡμῖν οὖν ὁ παρὰ Θεοῦ πρὸς αὐτὸν ἐγένετο λόγος. τί γὰρ τῶ προφήτη φησί. πορεύου εἰς τὸ παστοφόριον, χώραν ἔστι δὲ ἐν τῶ ναῶ, πρὸς Σομναὶ τὸν ταμίαν, καὶ εἶπον αὐτῶ, τί σοι ὧδε καὶ τί σοί ἐστιν ὧδε; τῶτ' ἔστι, ποῖον ἐνταῦθα κλῆρον ἔχεις; ἢ πῶς ὧδε λιμᾶς; διὰ τί γὰρ λελατόμηκας σεαυτῶ μνημεῖον καὶ ἔγραψας ἐν πέτρα σκηνώ. τί ἄρ' ἔσται; καὶ τί τὸ ἐπηρτημένον; ἢ ποίοις

A Domine populo tuo, & ne des hæreditatem tuam in opprobrium vt dominentur illis gentes, ne dicant inter gentes, vbi est Deus eorum? Deo igitur, illo tempore, ad fletum vocante, & ad planctum & rasuram & cincturam saccorum, iucunditati sese dediderunt, acuentes in seipsos grauius ad irreuocabilem iram eum qui perdere potest & seruare.

B *Hæc dicit Dominus Sabaoth: Vade in pastophorium ad Somnan quæstorem, & dic ei: Quid tu hic? & quid tibi est hic? quia excidisti tibi ipse hic monumentum, & fabricasti tibi in edito monumentum, & scripsisti tibi in petra tabernaculum? Ecce Dominus Sabaoth eiiciet & atteret virũ, & auferet stolam tuam, & coronã tuã gloriosam, & proiiciet te in regionem magnam & immẽsam, ibique morieris. Et rediget currum tuum pulchrum in*

C *ignominiam, & domum principis tui in conculcationem, & de dispensatione tua, & de gradu tuo deturbaberis.*

Somnas fuit quæstor ærarii & custos pecuniarum, sacrarumne & templo deputatarum, an regiarum, incertum. Videtur autem potius sacræ pecuniæ colligendæ, & rebus necessariò & vtiliter interdum ad restaurationem sacrorum vasorum expensis præstitutus fuisse. Narrant etiam illum ex sanguine Leuitico esse, & sacerdotii ornamentis

D insignem habitum fuisse. Magno elatóque erat animo & superciliosus admodum, ac sæuus in eos qui offenderant, rapinis exultans, sordido quæstui mancipatus, ostentabundus, & honores semper ab hominibus venans. Hinc cùm & quidem iustissimè à Deo odio haberetur, & Iudæa iam iam propterea deuastanda esset, & capienda ipsa Hierusalem, quando etiam Babylonii vicissent & in suam terram captiuum Israelem transportassent: monumentum sibi illustre Somnas apparauit, & in

E eo sumptuosissimam structuram erexit. A Deo igitur ad eum sermo habetur. Quid enim dicit propheta: Vade in pastophoriũ (erat autẽ locus hic in templo) ad Somnã quęstorẽ, & dic ei: quid tu hic? & quid tibi est hic? id est, quã habes hic sortẽ? vel quomodo manes? Quare enim excidisti tibi ipse monumentum & scripsisti in petra tabernaculum? Quid enim erit? & quid est quod impendet? vel in

quibus, inquit, malis versaberis? Ecce Dominus Sabaoth eiiciet & conteret virum. Abierunt enim, vt dixi, captiui, cum gregariis potentissimi, & electissimam præ cæteris habẽtes eminentiam. Cum autem abductus esset & ipse in captiuitatem, sacerdotii ipsius corona ablata est, & tanquam vas inutile in terram immensam proiectus est, illic moriturus, absque omni misericordia, non iam vt prius, splendidis curribus insidens, at potius iactatus, & omnino de dispensatione sibi commissa déque gradu deiectus, id est, statione qua præsidebat & Deo ministrabat.

A ἆρα, φησὶν, ὁμιλήσῃς κακοῖς; ἰδοὺ δὴ κύριος Σαβαὼθ ἐκβαλεῖ καὶ ἐκτρίψει ἄνδρα. ἀπῆλθον γὰρ, ὡς ἔφην, αἰχμάλωτοι μετὰ τῶν ἀγελαίων οἱ δυνατώτατοι, καὶ ἐκκεκενωμένην ἔχοντες τὴν τῶν ἄλλων ὑπερογκίαν. ὅπερ οὖν ἀπεκυμάνθη καὶ αὐτὸς εἰς αἰχμαλωσίαν, ἀφῄρηται μὲν ὁ τῆς ἀρχιερωσύνης αὐτοῦ στέφανος, ἐρρίφθαι δὲ ὡς σκῦλος ἄχρηστον εἰς γῆν ἀμέτρητον, ἐκεῖ τεθνήξόμενος ἐλέους δίχα πάντως, οὐκέτι λαμπραῖς ὀχήμασι καὶ καὶ ταῖς ἐφ' ὕψους ἐμβεβηκὼς, σεσαλευμένος δὲ μᾶλλον καὶ ἐξωσθεὶς εἰς ἄπαν τῆς εὐσχημοσύνης οἰκονομίας αὐτοῦ καὶ τῆς στάσεως, τοῦτ' ἔστι, τοῦ πρεσβεύειν καὶ λειτουργεῖν τῷ Θεῷ.

B

Et erit in die illa, vocabo puerum meum Eliacim filium Chelciæ, & induam eum stola tua, & coronam tuam dabo ei, & potentiam & dispensationem tuam ei in manus tradam. Et erit quasi pater inhabitantium Hierusalem, & inhabitantium Iuda, & dabo gloriã Dauidis ei, & imperabit, & non erit qui contradicat, & statuam eum principem in loco fideli, & erit pro throno gloriosi domui patris sui, & considet ei omnis gloriosus in domo patris sui, & paruus æque ac magnus, & pendebunt ab eo die illa.*

C

Καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ καλέσω τὸν παῖδά μου Ελιακεὶμ τὸν τοῦ Χελκίου, καὶ ἐνδύσω αὐτὸν τὴν στολήν σου, καὶ τὸν στέφανόν σου δώσω αὐτῷ, καὶ τὸ κράτος καὶ τὴν οἰκονομίαν δώσω εἰς τὰς χεῖρας αὐτοῦ, καὶ ἔσται ὡς πατὴρ τοῖς κατοικοῦσιν ἐν Ιερουσαλὴμ, καὶ τοῖς κατοικοῦσιν Ιούδα, καὶ δώσω τὴν δόξαν Δαβὶδ αὐτῷ, καὶ ἄρξει καὶ οὐκ ἔσται ὁ ἀντιλέγων. καὶ στήσω αὐτὸν ἄρχοντα ἐν τόπῳ πιστῷ, καὶ ἔσται εἰς θρόνον δόξης τοῦ οἴκου τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, καὶ ἔσται πεποιθὼς ἐπ' αὐτὸν πᾶς ἔνδοξος ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, ἀπὸ μικροῦ ἕως μεγάλου, καὶ ἔσονται ἐπικρεμάμενοι ἐν αὐτῷ ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ.

D

* Sept. & Heb. plura habent hoc loco.

Nondum ab historia recedit narratio. Fertur enim adhuc contra Somnam quæstorem sacerdotii quidem dignitatẽ consecutum, qui tamen eo sic abusus est, & omnes inuasit se contrà opponẽtes, vt intollerabili rerũ alienarũ cupiditate inflãmaretur, vt omnino quicquid est turpitudinis, id & cognitũ haberet & meditatũ. Quare eo profligato, id est, in regionẽ longinquam & immẽsam asportato: Vocabo, air, sub id temporis, puerũ meũ Eliacim filium Chelciæ. Cum eum puerum suum appellat, sequacem & flexilẽ fuisse testatur: Quòd autem sacerdotii honorẽ ei collaturus esset, perspicuum facit, cùm se coronaturũ illũ pollicetur, & cùm dicit, se stolã ei daturũ, & dispensationẽ & potentiã, id est, vt posset subditis manui suæ populis imperare. Testificatus est etiam ad hæc, fore benignum non instar Somnæ elato supercilio, sed velut patrem, fidelẽ & bonũ, ac propterea fore stabilitũ in loco fideli, per eũ scilicet firmè & solidè cõseruato & manẽti, vt cupiat etiã quisque insignis & conspicuus, tantũ non in eo spem collocare, non quasi in Deo: multũ enim abest, sed

Οὕπω τῆς ἱσορείας ἀποφοιτᾷ ὁ διήγημα, φέρεται γὰρ ἔτι κατὰ Σομνᾶ τοῦ ταμίου, λαχόντος μὲν τῆς ἱερωσύνης τὴν δόξαν, καταχεχρημένου δ' ὕβρεσιν αὐτῇ καὶ κατὰ πάντος ἰόντος ἅπαντα κατεζυμένα, ὡς καὶ ἀφορήτως πλεονεκτεῖν καὶ ἅπαξ ἁπλῶς σαθρὸν ἔχειν τὸν ἐκ τόπων ἀεπιτηδεύτων. ἀπορριφέντος δὴ οὖν αὐτοῦ, τοῦτ' ἔστιν, ἀποκυμανθέντος εἰς χώραν μακρὰν καὶ ἀμέτρητον, καλέσω φησὶ κατ' ἐκεῖνο τὸ καιρὸ τὸν παῖδά μου Ελιακεὶμ τὸν τοῦ Χελκίου. παῖδα δ' αὐτὸν ἴδιον ἀποκαλῶν μεμαρτύρηκε τὸ δίκαιον. ὅτι δ' ὀφείλεται τὴν ἱερωσύνης τὴν δόξαν αὐτῷ καθίστησιν ἐναργές. στέφανόν τε γὰρ αὐτὸν ἐπαγόμενος καὶ λέγων, ὅτι καὶ στολὴν αὐτῷ δώσω, καὶ τὴν οἰκονομίαν καὶ τὸ κράτος, τοῦτ' ἔστι, τὸ δύνασθαι κρατεῖν τῶν ὑπὸ χεῖρα λαῶν. μεμαρτύρηκε δ' πρὸς τούτοις, ὅτι καὶ ἔσται χρηστὸς, ὑ κατά γε τὴν Σομνᾶ ὑπερόφρυς, ἀλλ' οἷα πατὴρ ἢ πιστὸς καὶ ἀγαθός. ἔσται δὲ δηλῶν τοῦτο καὶ ἐστηριγμένος ἐν τόπῳ πιστῷ, τοῦτ' ἔστι, βεβαίως αὐτῷ σωζομένῳ καὶ μένοντι, ὡς ἐλέσθαι καὶ πάντα ἔνδοξον καὶ ὑπερφανῆ, μονονουχὶ καὶ ἐπ' αὐτῷ ποιῆσαι τὴν ἐλπίδα, οὐχ ὡς εἰς Θεὸν πολλοῦ γε καὶ δεῖ, ἀλλ'

ὡς εἰς πατέρα χρηστόν. προσήσεται γὰρ καὶ ὑποφα- A quasi in patre benignissimo. Præerit
σσόμενος μικρὸν καὶ μεγάλου φησίν. ἀγαπηθήσε- enim, inquit, & proteget paruum &
ται ὅτως, ὡς ἐκ χειρὸς λαοῦ δοκεῖν αὐτὸ τοῖς magnum, sicque amabitur, vt popu-
ὑπὸ χεῖρα λαοῖς. καὶ ταύτῃ μὲν, ὡς ἔφην, ὁ τῆς lus in eius manu ac potestate posi-
ἱστορίας ἡμῖν εἰσκομίζει λόγος. ἔοικε δὲ πάλιν tus, ab eo quasi pendere videatur. Et
ἄλλῃ τ ἐσωτάτω θεωρίας ἡμῖν ὁ Χριστοῦ μυστή- hæc, vt dixi, historicus sermo nobis ad-
ριον ὑποφαίνεσθαι. τῇ μὲν γὰρ κατὰ νόμους ἱερω- fert. Cæterùm interiori ac penitiori in-
σύνῃ κατεστεμμένοι οἱ γραμματεῖς τε καὶ Φαρι- telligentia, Christi nobis mysterium vi-
σαῖοι γεγόνασι μὲν οὐκ ἀλλοῖοι, σκληροί τε καὶ detur subindicare. Scribæ siquidem &
ἀλαζόνες, καὶ ἔργοις χρήματοι, καὶ βαλαντίων ἀ- Pharisæi, sacerdotio legali coronati &
B δρῶν ἐραταί, καὶ πρὸς ὁτιοῦν τῶν τοῦ Θεῷ κατε- ornati, fuerunt illi quidem haud qua-
γναμμένων ὑπεστηδδύοντες. καὶ γοῦν αὐτὸς ὁ προ- quam morigeri, sed præfracti, arro-
φήτης Ησαΐας ἐν ἀρχῇ τῆς βιβλίου φησί. πῶς gantes, & ad rem attenti, & marsupio-
ἐγένετο πόρνη πόλις πιστὴ Σιών, πλήρης κρίσεως rum turgidorum amantes, & quicquid
ἐν ᾗ δικαιοσύνη ἐκοιμήθη ἐν αὐτῇ, νυνὶ δὲ φο- esset Deo inuisum exercentes. Siqui-
νεῖται. ὁ ἄργυρος ὑμῶν ἀδόκιμον, οἱ κάπηλοί dem ipsemet propheta Esaias princi-
σου μίσγουσι τὸν οἶνον ὕδατι, οἱ ἄρχοντες σου pio libri, inquit: [Quomodo facta est Esa. 1.
ἀπειθοῦσι, κοινωνοὶ κλεπτῶν, ἀγαπῶντες δῶ- meretrix ciuitas fidelis Sion, plena iu-
ρα, διώκοντες ἀνταπόδομα, ὀρφανοῖς οὐ κρίνον- dicio, in qua iustitia pernoctauit, nunc
τες, καὶ κρίσις χήρας οὐ προσέχοντες. αἰτιᾶται autem homicidæ.] Argentum vestrum
δὲ αὐτοῖς καὶ αὐτὸς ὁ σωτὴρ ὅτω λέγων. οὐαὶ ὑμῖν C reprobum. Caupones tui miscent vi-
γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι ὑποκριταί, ὅτι ἀ- num aqua. Principes tui infideles sunt,
ποδεκατοῦτε ἄνηθον καὶ ἡδύοσμον καὶ κύμινον, καὶ consortes furum, diligentes munera,
ἀφήκατε τὰ βαρύτερα τοῦ νόμου, τὴν κρίσιν, τὸ consectantes remunerationem, orpha-
ἔλεος, καὶ τὴν πίστιν, καὶ ταῦτα ἔδει ποιῆσαι nis non iudicantes, & iudicio viduæ non Matth. 23.
κἀκεῖνα μὴ παρεῖναι. τούτου ἕνεκα καὶ αἰτίας, attendentes. Sugillat illos quoque ipse
ἐξωθεῖσθαι μὲν τῆς ἱερωσύνης ἀρᾶν, ἀποκεκί- Seruator, sic inquiens: [Væ vobis Scribæ
νῆσθαι τῆς καταρχὴν λαοῦ, καὶ ἐκβέβλῆσθαι τὴν & Pharisæi hypocritæ, quia decimatis
ἐγκεκαθεισμένης αὐτοῖς κατὰ νόμον οἰκονομίας, ἔξωθε anethum, & thymum, & cuminum, &
στεφάνων γεγόνασιν ἱερῶν, καὶ στολῆς ἱερατικῆς· D omisistis grauiora legis, iudicium, & mi-
κέκληται δὲ μετ' ἐκείνους ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς sericordiam, & fidem.] Et quod etiam
Χριστὸς, ὁ μέγας ἡμῶν ἀρχιερεύς. ὡς γὰρ ὁ μα- his magis impium est, Domini fuerunt
κάριος γράφει Παῦλος, οὐχ ἑαυτῷ τις ἁρπάζει interfectores. Hac de causa depulsi
τὴν τιμὴν, ἀλλὰ καλούμενος ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, κα- sunt sacerdotii honoribus, deturbati do-
θὼς ὁ Χριστὸς οὐχ ἑαυτὸν ἐδόξασεν εἰς τὸ γενηθῆ- minatu populari, deiecti dispensatione
ναι ἀρχιερέα, ἀλλ' ὁ λαλήσας πρὸς αὐτὸν, σὺ sibi ex præscripto legis designata, exuti
ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ. D coronis sacris & stola sacerdotali. Vo-
Θεὸς γὰρ ὢν φύσει καὶ τῶν ὅλων κύριος, καὶ παρὰ catúsque est post eos Dominus noster
πάντων λατρείας δεχόμενος, ὅτε γέγονεν ἄν- Iesus Christus, magnus noster sacer-
θρωπος κατὰ σάρκα ἐκτήσατο καὶ ἀρχιερέα. λα- dos. Quemadmodum enim beatus Pau-
βὼν δὲ λέγεται καὶ τὴν δόξαν Δαβὶδ, τοῦτ' ἔστι, τὸ lus scribit: [Non sibi quis arripit hono- Hebr. 5.
ὅπερ γε τὴν Ισραὴλ ἀρχήν τε καὶ βασιλείαν. Ισ- rem, sed vocatus à Deo, quemadmo-
ραὴλ δὲ φαμὲν οὐ τὴν κατὰ σάρκα πάντως, ἀλλὰ τὴν dum & Christus non seipsum glorifica-
ἐν πνεύματι καὶ νοητόν. οὐ γὰρ πάντες, φησὶν, οἱ uit, vt fieret pontifex, sed qui loquutus
ἐξ Ισραὴλ, οὗτοι Ισραὴλ, οὐδ' ὅτι εἰσὶ σπέρμα est ad illum: Tu sacerdos in æternita-
Αβραὰμ πάντες τέκνα, ἀλλ' ὅσοι διὰ πίστεως tem, secundum ordinem Melchisedec.]
δεδικαίωνται, καὶ ἀκολουθήσαντες τοῖς ἴχνεσι τῆς Deus enim natura & vniuersitatis Do-
πατρὸς Αβραὰμ, οὗτοι καὶ τέκνα αὐτοῦ, καὶ τοῖς minus, & cultum ab omnibus recipiens,
E cùm esset homo factus, vocatus est et-
iam noster pontifex, & Dauidis gloriam
accipere dictus est, id est, potentiam &
regnum in Israelem. Israelem verò di-
cimus, non carnalem omnino, sed intel-
ligentia perceptum, & in spiritu. Non
enim, inquit, omnes ex Israele hi sunt
Israel, neque quòd sint semen Abra-
ham, omnes filii sunt: sed qui per fidem
iustificati sunt, qui sequuntur vestigia
patris Abraham, hi & liberi eius, &

promissionis filii & Israel nuncupantur. Exhibito igitur omnium nostrum Domino & Pontifice Christo: Non erit, inquit, qui contradicat. Non enim proficiet inimicus in illo, & filius iniquitatis non perget vexare illum. Item alio modo. Contradixit quidem Israel, at gentes regnum ipsius amplexæ sunt. Inuenitur enim voce Dauidis dicere, de Israele: [Libera me à contradictionibus populi: de gentibus autem: Constitues me in caput Gentium, populus quem non cognoui, seruiuit mihi, in auditu auris audiuit mihi: Filii alieni mentiti sunt mihi, filii alieni inueterati sunt, & claudicauerunt à semitis suis. Inueterati sunt, & interitui facti sunt proximi, & leui & quasi fracto animo fuerunt prædiri, filii facti alienigenæ, Israel scilicet.] Olim erat primogenitus, at cùm Christo mentiti sunt, facti sunt alieni. Proles enim perditionis, & filii gehennæ vocati sunt deinceps: Sed quando, inquit, designabo Eliacim, (qui interpretatur Dei resurrectio, excitatus est enim in subsidium nostrum Deus Verbum, qui etiam dicit Dominus) Tunc, inquit, confidet ei omnis gloriosus in domo patris sui: Domus autem patris Christi quæ esset alia, præter Ecclesiam? Atqui si quis in ea sit celebris, ille fidet Christo, & non solum glorioſus ac celebris, sed etiam, si quis tenuis sit mundi iudicio. Iustus enim est, & personas non suscipit, vniuersitatis Deus, sed potius pro mensura spiritualis ætatis, hi patres sunt, illi etiam filioli, & adolescentes, & ephebi intelligibiliter.

psal. 17.

Hæc dicit Dominus Sabaoth: Mouebitur homo firmatus loco fido, & cadet, & gloria eius tolletur, quia Dominus loquutus est.

Post adeò longam narrationem concisa & breuis inducitur oratio, diuinorum iudiciorum seueritatem declarans, ceu Rex pro imperio id fieri præcipiat. Spectat autem rursus sententiæ huius vis, siquis velit, ad Somnam quæstorem: si latius, ad legis sacrificos, ita intelliges sicuti iam reddidimus. Nam qui in secura tranquillitate positi videbantur, (hoc nem-

A ἐπαγγελίας υἱοὶ ⸂ Ισραὴλ χρηματίζουσιν. ἀναδεχθέντος οὖν τὸ πάντων ἡμῶν ἀρχιερέως Χριστοῦ, οὐκ ἔσται φησὶν ἀντιλέγων. ὁ γὰρ ὠφελήσει ἐχθρὸς ἐν αὐτῷ, καὶ υἱὸς ἀνομίας οὐ προσθήσει τοῦ κακῶσαι αὐτόν. καὶ καθ' ἕτερον δὲ τρόπον. ἀντεῖπεν μὲν γὰρ ὁ Ισραὴλ, ἠσθένησε δὲ τὰ ἔθνη τοῦ κατ' αὐτῷ βασιλεύειν. καὶ γοῦν διείσκεται λέγων ἀφ' φωνῆς τοῦ Δαβὶδ, ῥῦσαί μὲ τῶν Ισραὴλ, ῥῦσαί με ἐξ ἀντιλογιῶν λαοῦ. περιγε τῶν ἐθνῶν, κατάστησς με εἰς κεφαλὴν ἐθνῶν, λαὸν ὃν οὐκ ἔγνων ἐδούλευσέ μοι, εἰς ἀκοὴν ὠτίου ἐπήκουσέ μου. υἱοὶ ἀλλότριοι ἐψεύσαντό μοι, υἱοὶ ἀλλότριοι ἐπαλαιώθησαν, καὶ ἐχώλαναν ἀπὸ τῶν τρίβων αὐτῶν. πεπαλαίωνται γὰρ καὶ ἐξῆλθε γεγόνασιν ἀφανισμοῦ, κεκλασμένῳ ὡς ὥσπερ ἐχήκασι τὴν ἀφύσιαν, υἱοὶ γεγονότες ἀλλότριοι, τοῦτ' ἔστιν, οἱ ἐξ Ισραὴλ. πάλαι μὲν γὰρ ἦν προφάσεως, ὅτε ὁ κατεψεύσαντο τοῦ Χριστοῦ γεγόνασιν ἀλλότριοι. τέκνα γὰρ ἀπωλείας υἱοὶ γεέννης κέκληνται λοιπόν. ἀλλ' ὅταν φησὶν ἀναδείξω τὸν Ελιακείμ, ὃς ἑρμηνεύεται Θεοῦ ἀνάστασις. ἐγήγερται γὰρ εἰς ὑπακοὴν ἡμῶν Θεὸς ὢν ὁ λόγος, ὁ καὶ πάλαι λέγων. ἀπὸ τῆς ταλαιπωρείας τῶν πτωχῶν καὶ ἀπὸ τοῦ στεναγμοῦ τῶν πενήτων νῦν ἀναστήσομαι, λέγει κύριος. πότε φησὶν ἔσται ἐπ' αὐτῷ πεποιθὼς πᾶς ἔνδοξος ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ παιδὸς αὐτοῦ. οἶκος μὲν τοῦ παιδὸς τοῦ Χριστοῦ τίς ἂν ἕτερος εἴη τοῦτο ἢ ἡ ἐκκλησία; ἀλλ' εἴ τις ὅστις ἔνδοξος ἐν αὐτῇ, οὗτος ἔσται πεποιθὼς ὅτι Χριστῷ, καὶ οὐχὶ δὴ μόνος ἔνδοξος, ἀλλὰ γὰρ κἂν εἴ τις εἴη βραχὺς κατά γε τὸν κόσμον φημί. δίκαιος γὰρ ὁ ἀπροσωπόληπτος ὁ τῶν ὅλων Θεὸς, καὶ τὸ μέγιον δὲ μᾶλλον τοῦ πνευματικῆς ἡλικίας. οἱ μὲν γὰρ εἰσι πατέρες, οἱ δὲ καὶ ἔτι τέκνα, νεανίαι τε καὶ ἔφηβοι νοητῶς.

Τάδε λέγει κύριος Σαβαὼθ, κινηθήσεται ὁ ἀνὴρ ὁ ἐστηριγμένος ἐν τόπῳ πιστῷ, καὶ πεσῆται, καὶ ἀφαιρεθήσεται ἡ δόξα ἡ ἐπ' αὐτόν, ὅτι κύριος ἐλάλησεν.

B

C

D

E Μετὰ τοῦτο μακρὰν ἀφήγησιν, σιωπωμένος καὶ βραχὺς εἰσκεκόμισεν λόγος τῶν θείων κελευμάτων ἐμφανίζων τὴν ἀποτομίαν, καὶ οἱονεὶ βασιλέως μετὰ τοῦ πρεπούσης ἐξουσίας ἐπιζητοῦντος γίνεσθαι. βλέπει δὲ πάλιν ἡ τοῦ ἀποφάσεως δύναμις εἰ μὲν βούλοιτό τις εἰς Σομναν τὸν ταμίαν. εἰ δὲ δὴ καὶ πλατύτερον ὅτι τοῦ νόμου ἱερουργικῶν, ὅτε σιωπῶσι, καθὰ καὶ ἀποδεδώκαμεν ἄρτι. οἱ γὰρ δοκοῦντες ἐν βεβαιώσει κεῖσθαι τῆς ἀνωμαλίας,

τοῦτο γὰρ ὅτι ὃ ἐστηρίχθαι δοκεῖν ἐν τόπῳ πιστῷ, A pe est, firmari in loco fideli, corruerunt, & quæ illis aderat, gloria priuati sunt, nemine auxilium præbente, vel lapsos erigere valente, quia Dominus loquutus est. Si enim clauserit contra hominem, quis, inquit, aperiet?

πεπτωκότες τε καὶ ἡ εὐδοξία αὐτοῖς ἀφῄρηται δόξης, ἐπαμυνόντος οὐδενός, ἤγειρε δ' ἂν ὀρθοῦν ἰσχύοντος ἤδη κατηρεμένους, ὅτι κύριος ἐλάλησεν, ἐὰν γὰρ κλείσῃ τις ἀνθρώπου, τίς ἀνοίξει, φησίν;

ΤΟ ΟΡΑΜΑ ΤΥΡΟΥ.

Ὀλολύξατε πλοῖα Καρχηδόνος, ὅτι ἀπώλετο, καὶ οὐκέτι ἔρχονται, ἐκ γῆς Κιτιαίων ἦκται αἰχμάλωτος.

Φέρε δὴ πάλιν διηγήσωμαι ὡς ἔνι σαφέστατα σπουδάζοντες καὶ τὰ ὑπὲρ τῆς Τύρου παρὰ Θεοῦ κεχρησμῳδημένα τῇ ἱστορίᾳ παραφηνήσωμεν, καὶ πῇ τόπων ἥλω τε καὶ ἀπώλετο καὶ αἰχμάλωτος ἦκται, τῷ γεγραμμένον, ἀφῆς καταφήνωμεν. ὅτε γοῦν οἱ Βαβυλώνιοι τὴν Ἰουδαίαν καταδηώσαντες, καὶ τεμπρήσαντες τὴν καὶ αὐτὴν τὴν ἁγίαν πόλιν, ἀπεκόμιζον αἰχμάλωτον τὸν Ἰσραὴλ, τὰ κύκλῳ καὶ ὡς εἰκὸς τὴν ἀλλοφύλων ἔθνη, θρασεῖᾳ καὶ ἀπύλωτον ἀνοίγνυντα στόμα, τὴν τοῦ Θεοῦ δόξαν καθαιρετομεῖν ἐπεχείρουν. ἔφασκον γὰρ μὴ δεδυνῆσθαι σῴζειν αὐτούς, ἠττῆσθαι δ' μᾶλλον καὶ αὐτὸν τὸν ὑπικουριοῦντα Θεὸν, τῶν τῶν Ἀσσυρίων χερσὶν, μᾶλλον καὶ τοὺς ὡδὲ σφίσι Θεοὺς, ὄντα μὲν εἶναι καὶ ἀληθεστέρους τοῦ Ἑβραίων Θεοῦ, παρεστάναι δὲ καὶ ἀμύνειν αὐτοῖς, ἔξωθεν πάσης ἐφόδου τηρεῖν, καὶ ἀμείνους ἀποφαίνειν τοὺς Βαβυλωνίων. καὶ καθ' ἕτερον δὲ τρόπον. συνηκτελίζοντο καὶ αὐτοὶ τὸ τοῦ Ἰουδαίων ἔθνος, τοῦτο μὲν πεπονηκόσιν ὑπιδέμενοι, καὶ ἁρπάζοντες τοὺς ὑποληλειμμένους, τοῦτο δὲ καὶ ἀνατιθέντες τοῖς ψευδωνύμοις θεοῖς, σκεύη τε ἱερὰ, καὶ τὸν τοῦ νόμου λατρείας ὡς ἐξ ἀνάγκης ἐκπέμποντες τοῖς ὑπὸ ζυγὰ γεγονόσι τῶν ὑπ' αὐτοῖς δουλείας. καὶ χρεὼν ἔφασκε Θεὸς διὰ ἑνὸς τῶν ἁγίων προφητῶν. καὶ τί μοι ὑμεῖς ἐμοὶ Τύρος καὶ Σιδὼν, καὶ πᾶσα Γαλιλαία ἀλλοφύλων, μὴ ἀνταπόδομα ὑμεῖς ἀνταποδίδοτέ μοι, ἢ μνησικακεῖτε ὑμεῖς ἐπ' ἐμοί; ὀξέως δὲ καὶ ταχέως ἀνταποδώσω, τὸ ἀνταπόδομα ὑμῶν εἰς κεφαλὰς ὑμῶν, ἀνθ' ὧν τὸ χρυσίόν μου, καὶ τὸ χρυσίον μου ἐλάβετε, καὶ τὰ ἐπίλεκτά μου καὶ τὰ καλὰ εἰσηνέγκατε εἰς τοὺς ναοὺς ὑμῶν, καὶ τοὺς υἱοὺς Ἰούδα, καὶ τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ ἀπέδοτε τοῖς υἱοῖς τῶν Ἑλλήνων, ὅπως ἐξώσητε αὐτοὺς ἐκ τῶν ὁρίων αὐτῶν. ἥλω τοίνυν καὶ ἡ Τύρος ἐξ ὀργῆς Θεοῦ, κατὰ τρόπον δέ τινα ξένον. ἦν μὲν γὰρ νῆσος ἐπὶ πορθμείᾳ διὰ μέσου χεχωρηκότος, καὶ ὀλίγοις διαστήμασι τῆς ἠπείρου

VISIO TYRI.

Vlulate naues Carthaginis, quia periit, & non amplius reuertuntur, è terra Citicnsium ducta est captiua. CAP. XXIII.

Age denuò quæ in Tyro à Deo patefacta fuerunt oraculis, quoad licet, explanare studeamus, historiámque prius enarremus, & quemadmodum capta sit & periit, & captiua venit, iuxta quod scriptum est, planum perspicuúmque faciamus. Cum igitur Babylonii, Iudæam deleuissent, & sanctam Vrbem concremassent, atque captiuum Israelem auexissent: Gentes alienigenarum accolæ & circum habitantes, audax & effrene os nullis obseratum valuis aperientes, diuinam maiestatem conuitiis ausæ sunt proscindere. Iactabant etenim seruare illos non valuisse, etiam ipsum opitulatorem deum Assyriorum manu inferiorem fuisse, imò suos deos vernaculos, Hebræorum Deo & fortiores esse rati sunt, & protegere ipsos quasique muris obuallare, ab omni incursione conseruare, & Babyloniis efficere superiores. Quin & alio quoque modo ipsi deprædati sunt gentem Iudaicam, partim laborantibus insidiando, & imminendo, & superstites diripiendo: partim falsò nuncupatis diis sacra vasa consecrando, & qui iugo seruitutis ab illis oppressi erant, à legis cultu abdicando, ac vi quasi abarcendo. Siquidem dixit Deus per vnum sanctorum prophetarum: [Ecquid vos mihi, Tyre & Sidon, & omnis Galilæa, alienigenarum? num retributionem vos retribuitis mihi? num malorum memores eritis vos mihi?] Velociter & celeriter retribuam retributionem vestram in capita vestra: propterea quòd argentum meum & aurum meum accepistis, & electa mea, & pulchra mea introduxistis in templa vestra. Et filios Iuda, & filios Israel tradidistis filiis Græcorum, vt extruderetis eos ex terminis vestris. Capta igitur fuit hoc sanè modo, ex ira diuina, Tyrus, vt quæ insula erat, traiectu per medium iam facto, & non longis interuallis à continente

Ioel. 3.

dirimente. Postquam autem appulit Babylonius, eámque simul cum aliis capere quæsiit, iussit copiis sub manu sua positis, mare intermedium aggere structo obruere, idque mari continuare, nec sinere vt amplius Insula maneret. Quod vbi factum esset, vel etiam iam iam futurum expectaretur, complures Tyrii, quippe qui mercaturæ studium sectati erant, & nauigare consueuerant, ex Insula cum liberis simul & cum mulieribus enatauerunt, & ad alias vrbes & pagos commigrarunt. Irruentes itaque Babylonii, commoratos in ea trucidarunt, & ceperunt multos, & quæ in more sunt victoribus, factitarunt. Verùm haud mediocri sunt perculsi dolore, cùm didicissent quamplurimos, & multò cæteris illustriores in ea, bona nauibus imponentes aufugisse. Meminit etiam historiæ, Ezechielis prophetæ oratio. [Dixit enim sic ei vniuersitatis Deus: Fili hominis, Nabuchodonosor rex Babylonis, in seruitutem tradidit exercitum suum, seruitute magna super Tyrum.] Omne caput caluitium, & omnis humerus depilis, & merces non fuit ei & exercitui eius, pro seruitute dura qua seruierat aduersum Tyrum. Propterea dedi illi terram Ægypti. Siquidem post Tyriorum captiuitatem, ad gentem Ægyptiacam transtulit pugnam Babylonius. Huius historiæ meminit etiam nunc beatus propheta Esaias, & plorare iubet naues Carthaginis, plorare videlicet Tyrum, quòd periit, & non iam vlterius ex terra Cittiensium veniunt. Narrant quidam Cittienses insulas esse Helladicas, seu Macedonicas, alii hinc Cyprum designari affirmant, quasi sic nominatam. Plorate, inquit, quam ob causam? Ducta enim est captiua. At dicet fortassis quispiam, iubétne Carthaginem, seu naues quæ ibi sunt, deplorare Tyrum? Quam ob rem? Coloni enim Tyriorum fuerunt Charthaginenses: Tyrum autem matrem nobilissimam habere se gloriabantur, & ex insulis Orientalibus fortissimam. Et narrant Cittienses de illa plurimum gloriari, & ex nundinarum quæstu insolescere. Plorate igitur, inquit, Carthaginis negotiatores vel naues, perierunt enim. Ploret etiam Tyrus: non enim reuertuntur ex terra Cittiensium. Ducta enim est captiua.

Ezec. 29.

Cui similes facti sunt qui habitant in

διείργοντος. ὅπως ὃ ἥκων Βαβυλώνιος, ζητεῖ τε αὐτὴν ὁμοῦ τοῖς ἄλλοις ἑλεῖν, ἐκπλῶσί τε τοῖς ἀπὸ χείρα γραπίαις τὸ μεταξὺ καταχωννύουσι θαλάσσαν, τῇ τε ἠπείρῳ σύνεγγυς ποιῶσιν αὐτὴν, καὶ νῆσον οὐκέτι μένειν ἐᾷν. ἃ δὴ γεγονότος ἢ καὶ ἔστεσθαι προσδοκηθέντος οὐκ εἰς μακρὰν, οἱ πλῆθοι τῶν ἐν τῇ Τύρῳ, ἅτε δὴ καὶ ἐμπορίαν ἔχοντες ὅθεν τὰ πολλὰ, καὶ ναυσιπορεῖν εἰωθότες ἀπενήχοντο τῆς νήσου παῖδάς τε ὁμοῦ καὶ γυναιξὶν, καὶ εἰς ἑτέρας ἀπῴκηντο πόλεις τε καὶ κώμας. εἰσπλέοντες δίνιοι οἱ Βαβυλώνιοι τοὺς ἀναπεφευγότας ἀπέκτειναν, εἵλόν τε πολλοὺς, καὶ τὰ τοῖς νενικηκόσι σύνηθη δεδράκασι, πλεῖστα δὲ μετεῖσαν λελυπηνται μεμαθηκότες ὅτι πλῆθός τε ὅσον, καὶ τὰ ἄγαλμα ὑπεφευγέναι ἐν αὐτῇ ναυσὶν ἐφθάκοντες τὰ ὄντα περιφύγασι. μέμνηται δὲ τῆς ἱστορίας, καὶ τῆς Ἐζεκιὴλ προφητείας ὁ λόγος. ἔφη γὰρ οὕτως πρὸς αὐτὸν ὁ τῶν ὅλων Θεός. υἱὲ ἀνθρώπου, Ναβουχοδονόσορ βασιλεὺς Βαβυλῶνος κατεδουλώσατο τὴν δύναμιν αὐτοῦ δουλείᾳ μεγάλῃ ὑπὲρ Τύρου. πᾶσα κεφαλὴ φαλάκρωμα, καὶ πᾶς ὦμος μαδῶν, καὶ μισθὸς οὐκ ἐγένετο αὐτῷ καὶ τῇ δυνάμει αὐτοῦ, ἀντὶ τῆς δουλείας ἧς ἐδούλευσεν ὑπὲρ Τύρου. ἀντὶ τούτου δέδωκα αὐτῷ γῆν Αἰγύπτου. μετὰ γάρ τοι τὴν Τυρίων ἅλωσιν ὑπὲρ ὧν Αἰγυπτίων ἔθνος μετεπέμψατο μάχιμον ὁ Βαβυλώνιος. ταύτησι τῆς ἱστορίας μέμνηται νῦν ὁ μακάριος προφήτης Ησαΐας, καὶ ὀλολύζειν κελεύει τὰ τῆς Καρχηδόνος πλοῖα. ὀλολύζειν δὲ δῆλον ὅτι τὴν Τύρον ὅτι ἀπώλετο, καὶ οὐκέτι ἔρχονται ἐκ γῆς Κιτιέων. φασὶ γὰρ τὰς Κιτιέας οἱ μὲν νήσους Ελλαδικὰς, ἤτοι Μακεδονικὰς. οἱ δὲ σημαίνεσθαι φασὶ διὰ τούτου βεβαιοῦσθαι τὴν Κύπρον, ὡς ἐκ μιᾶς τῶν ἐν αὐτῇ πόλεων, ὕστερον ὠνομασμένης. ὀλολύζετε δὲ φησὶ, διὰ ποίαν αἰτίαν; ἦκται γὰρ αἰχμάλωτος. ἀλλ' ἴσως ἐρεῖ τις, ἐποιμώζειν κελεύεις τῇ Τύρῳ τὴν Καρχηδόνα, ἤτοι τὰς ἐκείθεν ναῦς; διὰ ποίαν αἰτίαν; ἄποικοι γὰρ Τυρίων γεγόνασι Καρχηδόνιοι. ἐφρόνουν τε μεγάλως ἔχοντες μητέρα τὴν Τύρον, ὑπισημοτάτην τε ὁμοῦ καὶ ἀλκιμωτάτην ἐν νήσοις, ταῖς κατὰ θάλατταν φημὶ τὴν ἑῴαν. φασὶ δὲ καὶ τοὺς ἐκ γῆς Κιτιέων μεγαλοφρονεῖν ἐπ' αὐτῇ, καὶ τοῖς ἀπ' ἐμπορίων κέρδεσιν ἐντρυφᾶν. ὀλολύζετε δίνιοι φησὶν, οἱ τὴν Καρχηδόνος ἔμποροι, ἤτοι τὰ πλοῖα, ἀπόλωλε γάρ. ὀλολυζέτω δὲ καὶ ἡ Τύρος, ἀφ' ἧς ἔτι ἔρχονται ἐκ τῆς Κιτιέων. ἦκται γὰρ αἰχμάλωτος.

Τίνι ὅμοιοι γεγόνασιν οἱ κατοικοῦντες ἐν τῇ

νήσῳ, μεταβολοι Φοινίκης, διαπερῶντες τὴν θάλασσαν ἐν ὕδατι πολλῷ, σπέρμα μεταβόλων, ὡς ἀμητὸς εἰσφερομένου, οἱ μεταβολοι τῶν ἐθνῶν.

Ποίοις δέ, φησὶ, τοῖς ἔθνεσι παρεικάσωμεν τοὺς ταύτην κατοικοῦντας τὴν νῆσον; τίνες τοιαῦτα πεπόνθασι, ἢ καὶ ὅτως πεπόρθηται, καθὰ καὶ οἱ μεταβολοι τῆς Φοινίκης. ἐμπορεία γὰρ Τυρίοις ὁ ἐπιτήδευμα, καὶ ὁ διαπλοῦς τὴν θάλασσαν ἐν σπουδῇ, κερδῶν ἕνεκα καὶ λημμυρίδος. παρῆσαν δὲ ὅτι σπέρμα μεταβόλων, ἔδειξεν ὅτι καὶ παρῆν αὐτοῖς ὁ δυσγενὲς, καὶ ἐκ ῥίζης κακοφυοῦς πονηρᾶς, καὶ φιλοχρηματίας ἥττονες φαίνοντο αὐτοῖς καὶ παρόντες. οἱ γὰρ καὶ ἀριθμοῦ κρείττονες, ὅσοι τὸν ὄντως αἰσχρὸν πρὸ αὐτοῖς ἐπιτηδεύοντες ζωὴν, διδάσκει λέγων. ὡς ἀμητὸς εἰσφερομένου οἱ μεταβολοι τῶν ἐθνῶν. σίτου γὰρ ἀμηθέντος, ἤγουν ἀσταχύων ἐν ἀγρῷ, πολλὴ τῶν δραγμάτων πομπὴ ἐκεῖθεν εἰς εἰσφοράν, καὶ ἡ εἰς τὸν ἅλω συλλογή.

Αἰσχύνθητι Σιδών, εἶπεν ἡ θάλασσα. ἡ δὲ ἰσχὺς τῆς θαλάσσης εἶπεν, οὐκ ὠδίνων οὐδὲ ἔτεκον, οὐδὲ ἐξέθρεψα παρθένους, οὐδὲ ὕψωσα νεανίσκους.

Ἄποικοι μὲν Τυρίων οἱ Καρχηδόνιοι. πλὴν ἐμήτρα Τύριοι τὴν Σιδῶνα. ἀπὸ γὰρ τῆς Σιδῶνος ἦν ἡ Τύρος. πλὴν ὡς ὅτι γε θυγατρὶ λαμπρᾷ καὶ δραδόντι τῇ Τύρῳ μέγα πεφύκηκε Σιδών. ὅτε γὰρ ἦλω, καὶ ἥκτησαν αἰχμάλωτος, τότε φησὶν ἡ θάλασσα, τοῦτ' ἔστιν, αἱ κατὰ θάλασσαν νῆσοι πᾶσαν λοιπὸν ἐρημίαν. αἰσχύνθητι Σιδών, ἀπόλωλε γὰρ τὸ σὸν αὐχημα τὸ κάλλιστον, καὶ φερώνυμος ἔσται ἡ πάλαι δόξα καὶ ἀλκιμοπάτρα, πλούτῳ τε πολλῷ διαφανεστάτη. οἰκοῦσα ἡ μὲν θάλασσα ταῦτα ἐρεῖ· αὐτὴ γὰρ ἡ θαλάσσης ἰσχὺς, τοῦτ' ἔστιν, ἡ κατοικοῦσα τὴν νῆσον, ἡ Τύρος γὰρ δηλονότι ταῖς ἑαυτῆς ἐποιμώζουσα συμφοραῖς, ὅταν ἤδη γυμνὸν ἑαυτὸν τῶν οἰκητόρων, καὶ τέκνων ἐρήμου, τότε δὴ πρώτως ἐρεῖ, ὃ, οὐκ ὠδίνον, οὐδὲ ἔτεκον, οὐδὲ ἐξέθρεψα νεανίσκους, οὐδὲ ὕψωσα παρθένους. οὐ ἴσον γὰρ γέγονα, φησὶ, ταῖς μὴ τεκούσαις ὅλως, μηδ' ἀνατρεφούσαις, ἢ νεανίσκους ἢ παρθένους, ἅμα τοι ὁ πόνος ἁρδὴν καθικέσθαι πρὸς ἀπώλειαν, ἀδελφοθυσίαν δὲ πάντελῶς οὐδένα.

Ὅταν δὲ ἀκουσθὴν γένηται Αἰγύπτῳ, λήψεται αὐτὸς ὀδυνὴν περὶ Τύρου.

Οὐκ ἠγνόησεν ὁ προφήτης, ὅτι καθάπερ ἤδη προεῖπον, μετὰ τὴν Τυρίων ἅλωσιν, ὅτι τὸν πρὸ

A *insula, negotiatores Phœniciæ transmittentes mare per aquam multam. Semen negotiatorum, quasi esset messis illata, negotiatores gentium.*

Quibus, inquit, gentibus eos qui hanc insulam incolunt, assimilabimus? Quinam talia passi sunt? vel qui sic vastati deletique sunt, sicut hi negotiatores Phœniciæ? Negotiatio nimirum Tyriorum exercitatio fuit, & mare traiicere lucri & quæstus causa, studio illis B erat. Cùm adiicit: Semen negotiatorum, ostendit patrium genus eorum ignobile, & ex mala stirpe satos, maiorésque ipsorum superiores, auaritiæ deditos & addictos fuisse. Fuisse etiam innumerabiles, qui sordidam hanc vitam exercent, docet, cùm inquit: Quasi messis illata esset, negotiatores gentium. Frumento enim demesso, siue spicis, in agro vndique multa est inuectio manipulorum, & in aream comportatio.

C *Erubesce Sidon, dixit mare: fortitudo autem maris dixit: Non parturiui, nec enutriui virgines, nec euexi iuuenes.*

Coloni Tyriorum Carthaginenses, verùm Tyrii matrem habuerunt Sidonem, à Sidone enim erat Tyrus. At vbi capta esset, & venisset captiua, tunc dicit mare, id est, maritimæ insulæ cunctæ deinceps dicent: Erubesce Sidon, periit ornamento- D rum tuorum pulcherrimum, siquidem munimentum fuit peruetustum, validum & fortissimum, & diuitiis multis celeberrimum. Itaque mare, hæc dicet: Ipsa etiam maris fortitudo, nimirum quæ insularum domina est, Tyrus scilicet, suas deplorans calamitates, quando se incolis nudam & filiis desertam conspexerit, tum planè dicet: Non parturiui, neque peperi, neque enutriui virgines, nec euexi iuuenes. Erant enim, E inquit, pari in loco cum his quæ prorsus non pepererunt, nec iuuenes educarunt, nec virgines, cò quòd omnes funditus ad interitum peruenerint, nullúsque omnino remanserit.

Quando autem auditum fuerit in Ægypto, eos capiet dolor de Tyro.

Non ignorauit ergo propheta, quemadmodum iam prædixi, Assyrium, post captos

captos Tyrios, ad Ægyptiorum regionem se recepturum. Cum igitur, inquit, hæc audita fuerint ab Ægyptiis, tunc & ipsi passim ac prorsus dolore consternabuntur, non quòd Tyrus succumbat, at quòd ad se belli mala peruadant.

Transite Carthaginem, vlulate qui habitatis in hac insula.

Solemnis admodum est hæc apud prophetas oratio. Non etenim propriè & verè à Tyriorum vrbe hortatur recedere, & Carthaginem concedere, sed neq; simpliciter eiulare, imò quasi exprobrat fugientibus, & ingenti timiditate supra modum fractis. Oportere autem dicit ipsos se deflere, se inquam implicatos calamitatibus. Ambo hæc muliebria sunt, & adolescentulis magis & ætate prouectis iam senibus conuenientia. Etenim bello denunciato, & vt regionem aut ciuitatem inuadat, expectato, omnes qui in flore ætatis sunt & maturi, ad pugnam instruuntur, & disciplinam militarem exercent, & in hostium phalanges, licet nondum adsint, neque parati sint, furunt. Mulierculæ verò & adolescentuli, fugam meditantur, & eiulant & lachrymantur. Proni sunt enim semper ad metum & fletum, adolescentulus ac fœmina. Deridet itaque vniuersitatis Deus imbelles ac parum masculos Tyriorum animos. Fugiunt enim & vlulant, qui quondam dominabantur in pugnis, vehementes & occursu sæui, audaces & insuperabiles.

Nunquid hæc vestra contumelia ab initio, priusquam traderetur ipsa? quis hæc decreuit in Tyrum? num imbecillior est? vel an non valuit?

Suprà dixi, Hierosolymis euersis, & ipso quoque templo incenso ab exercitu Assyriorum, accolas & confines gentes insultasse Israelitis quasi perditis, & in totum concisis, & in illos sua mouerunt capita, & putarunt sub manu hostium corruisse, non sua ob scelera, sed quòd iis qui seruat eos, debilis & languidus esset, & quòd hi qui viceranr, diuina manu fortiores extiterant. Quid igitur, inquit, ô Tyrii? Nónne priusquam ipsa traderetur, hanc mihi fecistis iniuriam? Nónne dixistis, meam fortitudinem imbecilliorem, & vestris diis minorem? Quis igitur hæc, inquit, cogitauit con-

A Αἰγυπτίων χώραν μελλα Φοινίσσην ἐμβήγευ ὁ Ασσύριος. ὅταν οὖν ταῦτα, φησὶν, ἀκουσθῆ ταῦτα γένηται τοῖς Αἰγυπτίοις, τότε καὶ αὐτοὶ πάντη τε καὶ πάντως ὀδυνηθήσονται, οὐχ ὅτι πεπόρθηται τυχὸν ἡ Τύρος, ἀλλ' ὅτι μέλλα πεφόιτηκεν ἐπ' αὐτοὺς τὰ ἐκ τοῦ πολέμου κακά.

Απέλθετε εἰς Καρχηδόνα, ὀλολύζετε οἱ κατοικοῦντες ἐν τῇ νήσῳ ταύτῃ.

Εν ἤδη πολλῷ τῷ προφητείας ὁ λόγος. οὐ γὰρ B τοι κυρίως τε καὶ ἀληθῶς ἀπαυίσασθαι τὴν Τυρίων προκελεύεται, μεταχωρεῖν δὲ μᾶλλον εἰς Καρχηδόνα, ἀλλ' οὐδὲ ὀλολύζειν ἁπλῶς, ἀλλ' οἷς κατονειδίζειν φυγόντας, καὶ ἀμετρήτῳ δείλίᾳ σύντρεφομένους. χρῆναι δὲ φησὶν ἐπιμέφειν αὐτοὺς ἑαυτοῖς, καὶ οἷς ἐπενεχθείσαις αὐτοῖς συμφοραῖς. ἁμφω δὲ ταῦτα γυναικωτέρῃ, καὶ μειρακίοις μᾶλλον, καὶ τοῖς ἤδη πρεσβυκόσιν ἁρμοδιώτερα. πολέμου μὲν γὰρ προσπεσόντος μόνον, καὶ τῆς χώρας ἤτοι πόλεως ἔρχεσθαι προσδοκωμένου, C ἅπαν μὲν ὅσον ἐστὶν ἐν ἀκμῇ βιάζεται πρὸς μάχην, καὶ γυμνάζεται τακτικὰ, καὶ ταῖς τῶν πολεμίων φάλαγξι, κἂν εἰ μή πω παρῇεν, τό γε ἦκον εἰς προθυμίας ὀπτιμάζεται. γυναικα δὲ καὶ μειράκια τὰ εἰς φυγὴν μόνον, καὶ ὀλολύζει κλαίοντα. ἕτοιμα γὰρ ἀεί πως εἰς φόβον καὶ θρῆνους μειράκιον καὶ γυνή. ὅπτι μειδᾷ τοιγαροῦν ὁ τῶν ὅλων Θεὸς ταῖς Τυρίων ἀνανδρίαις. φύσει γὰρ καὶ ὀλολύζουσιν οἱ πάλαι κρατοῦντες ἐν μάχαις δεινοὶ καὶ δυσμάχητοι, θρασεῖς καὶ D ἀνάλωτοι.

Οὐχ αὕτη ὑμῖν ἡ ὕβρις ἡ ἀπ' ἀρχῆς, πρίν ἢ παραδοθῆναι αὐτὴν; τίς ταῦτα ἐβούλευσεν ἐπὶ Τύρον; μὴ ἀσθενὴς ἐστὶν, καὶ οὐκ ἰσχύει;

Φθάσας ἔφην, ὅτι τὴν Ιερουσαλὴμ μὲν πεπορθημένων, κατεμπαιζόντας δὲ καὶ αὐτὸ τὸ ναὸ παραδεδωκότα τῶν Ασσυρίων στρατιᾷ, τὰ κύκλῳ καὶ ὅμορα τῶν ἐθνῶν ἐπεγράφετο μὲν ὡς ἀπολωλότι τῷ Ισραὴλ, καὶ ὡς εἰς ἅπαν σὺν κεκομμένῳ, καὶ ἐσφον ἐπ' αὐτοῖς τὰς σφῶν αὐτῶν κεφαλάς. ᾤοντο δὲ ὅτι πεπλώκασιν ὑπὸ χεῖρας ἐχθρῶν, οὐ δι' ἃς γε τὰς αὐτῶν ἁμαρτίας, ἀλλ' ὅτι μᾶλλον ἠτόνησεν ὁ σώζων αὐτοὺς, καὶ χρείττους γεγόνασι τῆς τοῦ Θεοῦ χερὸς οἱ κρατήσαντες. τί οὖν, ὦ Τύριοι, φησὶν; ἃ περὶ αὐτὴν προδεδόθαι, ταῦτα ἐποιήσατε κατ' ἐμοῦ τὴν ὕβριν; οὐκ ἐλέγετε τὴν ἐμὴν ἰσχὺν ἤπου καὶ σὺν μείοσιν εἶ) τῶν ὑμετέρων Θεῶν. τίς οὖν ἄρα, φησὶν, ταῦτα ἐβούλευσεν;

ὑπὲ Τύρου; ἐγὼ δηλονότι, ὃν ὑμεῖς ἥπιόν τε καὶ ἀμαλκίν εἰπεῖν πετολμήκατε. ἐξ αὐτῶν τοίνυν τούτων καταμήνασθε τὴν στρατιάν, πότερόν ποτε ἥττων ὢν τῶν παρ' ὑμῖν θεῶν, ἢ οὐκ ἰσχύῃ; ἐγὼ μὲν γὰρ πλημμελοῦντα εἰς ἐμὲ παρέδωκα τοῖς ἐχθροῖς τὸν ἄξιον Ισραὴλ. ὅπου δὲ πλουτεῖτε θεοῖς, καὶ πολλοὶ παρ' ὑμῖν οἱ τιμώμενοι, τίς ἆρα αὐτῶν τὰ Τύρου διανοεῖσθαι ἐβουλεύσατο κατὰ Τύρου; τίς παρέδωκε τοῖς ἐχθροῖς; χαλεπὸν οὖν ἆρα ὃ λέγω πεῖραν αὐτῆς οὐκ δέχεσθαι ἄν που πρέποι παθεῖν. δεῖ δὲ οἶμαι τοὺς νουνεχεστάτους, ἰσχνοῖς διανοίας ὄμμασι μακρόθεν ὁρᾶν ὃ τελοῦν εἰς ὄνησιν, καὶ μεμαστιγωμένοις ἁγίοις μὴ ἐπαγάλλεσθαι, μήτε μὴν οἴεσθαι τὸν ἀεὶ σῴζουσαν ἀΐδρεῖ ἀπονῆσαι χεῖρα, σύνοψιν δὲ μᾶλλον ὅτι παιδευτικοῖσιν ἐνίοτε καὶ πειρασμοῖς ἐφίεντος Θεοῦ.

Οἱ ἔμποροι αὐτῆς ἔνδοξοι, ἄρχοντες τῆς γῆς. κύριος Σαβαὼθ ἐβουλεύσατο καταλῦσαι πᾶσαν τὴν ὕβριν τῆς ἐνδόξων, καὶ ἀτιμάσαι πάντα ἔνδοξον ἐπὶ τῆς γῆς.

Μέτεισι πάλιν ὁ λόγος ὅπερ γε δεῖν ἀπομιμοῦσθαι τὴν σύνοψιν ἀλαζονείας αὐδῶν τὸ ἀνθρώπειον, καὶ μὴν οἱ ἔμποροι φησὶ, καὶ οὕτως ἀγαθὸν καὶ δικαίως ἔχοντες τὸ ἐπιτήδευμα, εἰς τοσοῦτον τε δόξης καὶ ὑπεροχῆς κεχωρήκασιν, ὥστε καὶ τοῖς ἄρχουσι παρεπιδεσπόζειν δυνάστας ἡμᾶς, καὶ φαίνοις τοῖς ἐπ' ὀλκείᾳ γνωρίμους εἶναι. ἀλλ' ὁ τῶν δυνάμεων κύριος, φησὶν, ἐβουλεύσατο καταλῦσαι τὴν ὕβριν τῶν ἐνδόξων καὶ ἀτιμάσαι πάντα τοιοῦτον. ψῆφον δ' αὐτῶν τοιαύτην καθορίζοντος Θεοῦ, καὶ τομὸν ἐπάγοντος κρίμα, τίς ἐπαμῦναι δυνάμενος, ἢ τίς αὖ τὴν ἰσάζουσαν ἀποσοβήσειεν ὀργήν. τίς γὰρ ἔσται κρείττων τῶν παθητῶν ἐξουσίας; ἢ τὸ σκέπαρνον τοῦ ὑφηλοῦ τίς ἀποφέρεται, κατὰ τὸ γεγραμμένον; σκοπῶμεν μὴ οἴεσθαι φησὶν, ὅτι τοῖς ἰδίοις θεοῖς παροσκεκρυμμένοι καταπεπλήσθησαν εἰς δόξης εἰς ἀτιμίαν, ἴστωσαν δὲ μᾶλλον ὅτι κρίμα μέγας κυρίου Σαβαὼθ, καθ' ὃ τετολμήκασιν εἰπεῖν. ὅτι καὶ ἥπιον ὄντα καὶ οὐκ ἰσχύοντα. σκοπῶμεν λέγωμεν καὶ ἡμεῖς τοῖς παρανομοῦσι μὴ παρανομεῖν, καὶ τοῖς ἁμαρτάνουσι μὴ ὑψοῦτε κέρας, μήτε μὴν αἰσίως ἐπαίρειν αὐτὸ, καὶ ἀδικίαν λαλεῖν κατὰ τοῦ πάντων κρατοῦντος Θεοῦ.

Ἐργάζου τὴν γῆν σου. καὶ γὰρ πλοῖα οὐκέτι ἔρχονται σὺν Καρχηδόνος· ἡ δὲ χεὶρ σου οὐκέτι

tra Tyrum? Ego videlicet, quem vos infirmiorem dicere ausi estis & imbellem. Ex rebus igitur ipsis coniecturam facite, sitne vestris diis inferior, an non præualeat? Ego enim delinquentem in me Israelem effrenatum, inimicis tradidi. Cùm verò abundetis diis, & plurimi dii apud vos in honore habeantur, quis nam eorum tale consilium cepit contra Tyrum? quis tradidit hostibus? Graue igitur est, ex ipso periculo percipere, quæ pati oporteat. Cordatissimos itaque oportet subtili mentis oculo longè prospicere quid ex re sit, & flagellatis sanctis non insultare, neque putare manum quæ semper conseruat, elanguisse, sed cogitare potius, quòd Deo permittente nonnunquam in tentationes incidant.

Mercatores eius clari, principes terræ, Dominus Sabaoth cogitauit dissoluere uniuersã contumeliã gloriosorũ, & ignominia afficere omne gloriosũ super terrã.

Transit iterum oratio, vt arrogantiæ altitudinem quæ illis inest, & præterea insatiabile lucri studium denudet. Negotiatores enim, inquit, cùm sint, & institutum vitæ adeo turpe & abiectum ineant, eò gloriæ & eminentiæ peruenerunt, vt etiam principibus dignissimos honores sibi accommodent, & corona nobilitatis atque splendoris fiant spectatissimi. Sed Dominus exercituum, inquit, glorioforum iniuriam decreuit infringere & labefactari, omnémque eiusmodi dedecore afficere & infamia. Si Deus talem de ea ferat calculum, & acre iudicium præcisúmque inducat, patrocinari quis poterit? aut quis iram diuinam profligabit: Quis enim omnipotenti potestate fortior? aut quis excelsam manum auertet? sicuri scriptum est. Igitur ne arbitrentur, inquit, quòd suos deos offendentes, à gloria ad ignominiam traducti fuerint, sed intelligant potius, iudicium Domini Sabaoth factum esse, contra quem audebant dicere: Imbecillior est, & non valet. Dicamus proinde & nos legem præuaricantibus & peccantibus, ne cornu exaltent, nec tollant illud impiè, nec contra omnium dominatorem Deum iniustitiam loquantur.

Cole terram tuam, naues enim non ueniunt ultra Carthaginem. Manus tua

non amplius valebit per mare, quæ prouocat reges.

Studium, inquit, tuum ab instituto negotiandi ad agriculturam conuerte. Non enim mercaturis tibi gratissimis vtêris de integro. Nec venient Carthagine, qui ad te immensas opes conuehunt, & ad tuam manum, id est, potestatem confugiunt. Nihil enim prorsus vltrà poteris, etsi potueris in mari plurimum, id est, quæ contra omnem & insulam & vrbem mari adiacentem fortissima exB titeris, & complures reges prouocaueris. Sæua enim, vt dixi, fuit Tyrus antiquitus, & terribilis tum remotissimis & vicinis, tum gentium ducibus.

Sed exercituum Dominus præcepit de Chanaan, id est, de terra alienigenarum, *vt perdat eius fortitudinem.*

Mala siquidem bellica, ex Assyriorum crudelitate non soli Tyro illata sunt, sed reliquis gentibus, Moabitis & Idumæis, & aliis quibusdam. In vniC uersum verò, omnes Chananæi nominabantur, qui cultores erant idolorum, & non ex semine Israelitico. Probro enim afficitur quisquis audit, semen Chanaan & non Iuda. Quando igitur, inquit, belli nocumenta per omnes simul Chananæos peruaserint, tunc quidam causis eorum quæ ipsis contigerunt, perspectis ac cognitis, *dicent: Ne pergatis amplius vexare & iniuria afficere filiam Sion.* Dixit enim eos probra iecisse in Iudæam, & IsraelitasD derisui habuisse vt captos, & vt miseram exagitasse Hierusalem & Sion, non quasi despectam à Deo conseruatore, sed quasi in captiuitatem & afflictionem decidentem, ob id quòd Deus, quem colebant, cui secundum legem cultum exhibebant, victus fuisset & debilitatus.

*Et si abieris ad Cittienses, neque erit tibi illic requies: & in terram Chaldæo-*E *rum, & illa vastata est ab Assyriis, murus eius cecidit.*

Deo ad sudorem & laborem impellente, quis auxiliari poterit? Et si omnipotens dextera bellum gerit, quisnam is est, qui ab insanabili calamitate eripiet laborantes? Nemo prorsus. Sequitur enim diuinos eius nutus, rerum natura: & quod fieri velit,

A ἰσχύσῃ χὶ θαλάσσῃ, ἡ προξωύσα βασιλῆς.

Μεταπίθησι, φησὶ, τὰς ἀσυδὰς ἐξ ἐμπορικῆς ἐπιτηδεύμ᾽ εἰς γεωπονίας. ὁ γὰ τᾶις ὅτι μάλιστα φιλαιτάταις ἐμπορίαις χεχρῆσθαι πάλιν, οὐδὲ ἤξουσιν ἐκ Καρχηδόνος οἱ τὸν ἀμέτρητον σοι πλοῦτον συλλέγοντες, χὶ τ᾽ σὶὼ ἐπιφέροντες χεῖρα, τοῦτ᾽ ἔστι, τ᾽ δυνάμιν. δυνήσῃ γὰ οὐδὲν ἔτι πρωτελῶς, κἂν πολλὰ δυνηθεῖσα χὶ τὶὼ θαλάσσῃ, τοῦτ᾽ ἔστιν, ἀλυσιτάτῃ γεγυμνασμένη χὶ πᾶσιν ἐ νήσου καὶ πόλεως τοῖς τῇ θαλάσσῃ χειμένης, ἢ χὶ πλείοσι προξωύσα βασιλῆς. δῆνη γὰ, ὡς ἔφιν, χὶ ὁ ἀρχαῖον ἡ Τύρος χὶ τοῖς ἀπωτάτω καὶ χείτοσιν καὶ τοῖς ἐθνάν ἡγουμένοις.

Αλλ᾽ ὁ τ᾽ δυνάμεων κύριος ἐνετείλατο περὶ Χαναὰ, τοῦτ᾽ ἔστι, περὶ τᾶς γᾶς τ᾽ ἀλλοφύλων, ὥστε ἀπολέσαι αὐτᾶς τὶὼ ἰσχύν.

Επενηνέχται γὰ τὰ ἐκ τ᾽ πολέμου κακὰ ἀφ᾽ τᾶς Ασυρίων ὠμότητος, οὐχὶ δὴ μόνῃ τῇ Τύρῳ πρᾶξαι. ἀλλὰ γὰ χὶ ἑτέραις τ᾽ ἐθνάν, Μωαβίταις τε χὶ Ιδουμαίοις, χὶ ἄλλοις τισί. συλλήβδην γ᾽ πάντες Χαναναῖοι κατονομάζονται τ᾽ εἰδώλων οἱ προσκυνηταὶ, χὶ οὐκ ἐξ αἵματος ὄντες γ᾽ ἐξ Ισραὴλ, χὶ γνῶ ἂν διαφθείρεται τις ἀκούων, σπέρμα Χαναὰν χὶ οὐκ Ιούδα. ὅταν οὖν λέγῃ, φησὶ, τὰ ἐκ τ᾽ πολέμου βλάβη χὶ πάντων ὁμοῦ χωρήσῃ τ᾽ Χαναναίων, τότε τ᾽ συμβεβηκότων αὐτοῖς τᾶς αἰτίας λυθὲντες ἐροῦσιν. Οὐκέτι μὴ προσθῆτε τ᾽ ὑβρίζειν καὶ ἀδικεῖν τ᾽ θυγατέρα Σιών. ἔφιν γὰ ὅτι καταγελᾶζον τ᾽ Ιουδαίων, χὶ κατεγέλων τ᾽ ἐξ Ισραὴλ ὡς ἁλωκότων, ἐταλαίνιζόν τε τ᾽ Ιερουσαλὴμ, ἤτοι τ᾽ Σιὼν οὐχ ὡς παρεωραμένην μᾶλλον ἀφ᾽ Θεοῦ τ᾽ σώζοντος, ἀλλ᾽ ὡς ἀφ᾽ τ᾽ πεσοῦσαν εἰς ὃ ἁλῶναι καὶ παθεῖν, ὅτι νενίκηται καὶ ἠσθένησε ὁ πρ᾽ αὐτοῖς ἁμόμοιος Θεὸς, ᾧ τᾶς χὶ νόμον λατρείας ἐτέλουν.

Καὶ ἐὰν ἀπέλθῃς εἰς Κιτιᾶς, οὐδὲ ἐκεῖ σοι ἀνάπαυσις ἔσται, καὶ εἰς γᾶν Χαλδαίων, καὶ αὐτὴ ἠρήμωται ἀπὸ τ᾽ Ασυρίων, ὁ τοῖχος αὐτᾶς πέπτωκεν.

Θεοῦ σὺν ἐλαύνοντος εἰς ἱδρῶτας καὶ πόνους, τίς ὁ ἐπαμύνων δυνάμενος; τᾶς πανσθενοῦς δεξιᾶς πολεμούσης, τίς ὅστις ἔσοῦται ὃς τ᾽ ἀνηκέστου συμφορᾶς ἐξελεῖται τοὺς κάμνοντας; οὐδεὶς πανσθενῶς. ἕπεται γὰ τοῖς θείοις αὐτ᾽ νεύμασι τ᾽ πραγμάτ᾽ ἡ φύσις, χὶ ὅπερ ἂν ἐθέλῃ γένεσθαι,

τοῦτο πάντη τε καὶ πάντως ἀποτερμάνεται. ἀτοίνυν φησὶ μακρᾶς ἀπέλθῃς ἀποδημίας, ὥστε καὶ εἰς Κιτίους ἀφικνεῖσθαι. φασὶ γὰρ πόλιν εἶναι τὴν Κύπρου μίαν· οἱ δὲ Κιτίους, αὐτὴν εἶναι διϊσχυρίζονται τὴν Καρχηδόνα· οὐδέ σοι ἔσται ἀνάπαυσις, τοῦτ' ἔστι, πόλεμοί σε, καὶ ὁ τοῦ θανάτου φόβος, καὶ οἱ περὶ τοῦ θανάτου κίνδυνοι περίσχοιεν. ἀλλὰ κἂν αἰχμάλωτος ἡνώμενος καταλάβοις τὴν Χαλδαίων, οὐδὲ οὕτως πεπαύσῃ τοῦ καταλυμαίνεσθαι δεῖν. τί γὰρ ἔσται σοι ἀνάπαυσις, πῶς ἢ πίνα τρόπον, ἠρήμωται γὰρ καὶ αὐτὴ καταδηοιώτων αὐτὴν Περσῶν τε καὶ Ασσυρίων, Κύρου δηλονότι καταστρατεύοντος, ὅτε καὶ πέπτωκεν ὁ τεῖχος αὐτῆς. τεῖχον δὲ οἶμαι τῆς Χαλδαίων γῆς, ἢ τὸν προεστηκότα καὶ τὸν βασιλεύοντα φησὶν, ἢ καὶ αὐτὸ δὴ τὸ τεῖχος, ἐφ' ᾧ μάλιστα τεθαρσηκότες προσεδόκων οἱ Βαβυλώνιοι πείσεσθαι μὴν τῶν αἰχμαλώτων οὐδέν, ἀπροσκόπτου δὲ τοῖς πολεμοῦσιν αὐτοῖς γενέσθαι τὴν ἔφοδον. κατεσκεύαστο γὰρ ὥστε ὡς καὶ ἁμαξῶν προσπαλαίειν ἐρχομένων, ὁδὸν εὐθὺ αὐτοῦ πλατεῖαν ὁρᾶσθαι. καὶ γοῦν διὰ φωνῆς Ιερεμίου φησὶν ὁ τῶν ὅλων Θεὸς, τὴν ἐπ' αὐτῷ δὴ τούτῳ καταισίων ἐλπίδα τῶν Βαβυλωνίων. τεῖχος Βαβυλῶνος ἐπλατύνθη, καὶ καταισχυνθήσεται.

Ολολύξατε πλοῖα Καρχηδόνος, ὅτι ἀπώλετο τὸ ὀχύρωμα ὑμῶν.

Ωδὴ καὶ ἡρῷος ὁ ἐν ἀρχῇ τῆς ὁράσεως τεθεὶς διὰ μέσου προεῖπεν ὅτι μάλιστα τῇ Τύρῳ τοὺς τοιούτους προσήκοντας λέγεσθαι φωνάς. διαβεβαιούμενος δέπον τινὰ τῆς προφητείας ὁ λόγος. ὀλολύζειν δὲ τὰ ἐκ Καρχηδόνος πλοῖα, διὰ τοι τὸ ἀπολέσθαι τὸ ὀχύρωμα αὐτῶν, τοῦτ' ἔστι, τὴν Τύρον. καὶ ἡ τοῦ πράγματος ἀφορμὴ διὰ τὴν ἤδη προεχόντων εἴρηται σαφῶς.

Καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ καταληφθήσεται Τύρος ἔτη ἑβδομήκοντα, ὡς χρόνος βασιλέως, ὡς χρόνος αἰῶνος.

Επετώθαζεν αὐτοῖς Ιεροσολύμοις ἡ Τύρος, ὡς πεπορθημένοις, καὶ τοῦ παθεῖν αἰτίας, οὐ ταῖς Ιουδαίων μᾶλλον ἀνεπιθρύπτοις ῥᾳθυμίαις, ὡς προσκεκρουκότων Θεῷ διὰ τῆς εἰς τὸν νόμον, καὶ τὸ αὐτοῦ δοκοῦν προνοίας· ἀλλὰ γὰρ φήθη μὴδὲ δυνῆσθαι σώζειν αὐτοὺς τὸν προεστηκότα, τοῦτ' ἔστι, τὴν τῶν ὅλων Θεόν. ἦλω καὶ αὐτὴ τοιγαροῦν τούτου ἕνεκα τὰ αἰτίας, ἰσόχρονον τῇ αἰχμαλωσίᾳ τῶν ἐξ Ισραὴλ ὑπομείνασα τὴν ἐρημωσιν. ἔτη γὰρ ἑβδομήκοντα διαπεπλήκασι τοῖς

A hoc semper & omnino perficit. Si igitur longinquam confeceris profectionem, vt etiam ad Cittienses peruenias: (aiunt enim vrbem esse in Cypro, Cittienses verò eam esse contendunt Carthaginem,) ne ibi quidem tibi requies erit, id est, hostes te & formido mortis, & extrema apprehendent pericula. Imò etiamsi captiuus factus Chaldæam occupes, ne, sic à dolore requiesces, nec tibi erit respiratio. Quî id vel quo pacto? B Est enim & illa vastata depopulantibus eam Persis & Medis, Cyro nimirum oppugnante, quando etiam cecidit murus eius. Murum autem, opinor, vocat vel Chaldæorum præsidem & regem, vel ipsum murum, cui innixi Babylonii nihil aduersi sperabant se passuros, sed hostium impetum fore irritum. Sic enim extructus erat, vt etiamsi plaustra alternatim succederent, via in eo lata ac spacioſa conſpiceretur. Et hinc voce Hieremiæ dicit vniuersorum Dominus, spem hanc Babylo- C niorum labefaciens: [Murus Babylonis dilatatus est, suffossus suffodietur.] Hier. 51.

Vlulate nauigia Carthaginis, quia periit munitio vestra.

Canticum & lamentatio quæ in principio visionis fuit, posita est in medio. Maximè conuenire de Tyro eas voces dici, quæ ab omnibus celebratæ sunt, D & affirmat quodammodo sermo propheticus, & vlulare naues Carthaginis, eò quòd munitio eorum perierit, id est, Tyrus. Rei verò occasio, ex his quæ iam præterita sunt, manifestè exposita est.

Et erit in die illa, derelinquetur Tyrus, annis septuaginta, sicut tempus regis, sicut tempus hominis.

Subsannauit Hierosolyma Tyrus, vt quæ veluti deleta fuissent, causásque E malorum non Iudæorum socordiæ attribuit, Deum offendentium per debacchationes in legem eiusque decreta, sed existimauit non potuisse seruare ducem ipsorum, nimirum vniuersitatis Deum. Capta igitur est & illa, hanc ob causam, & ad vastitatem redacta est, captiuitati Israelitarum æqualem tamque diuturnam. Annos enim septuaginta apud

Chaldæos commorati sunt, iugo seruitutis vix tolerabili detenti. Eo igitur tempore derelinquetur, id est, desolabitur Tyrus, & viris destituta manebit, & manebit temporis interuallo tanto, quantum tempus vitæ hominis, seu regni esse videtur, id est, annos septuaginta, vt etiam beatus Dauid psallit: [Dies annorum nostrorum in ipsis, septuaginta anni,] vt verò ad summum, octoginta, & amplius eorum, labor & dolor.

psal. 89: „ „

A Χαλδαίοις, τὸν δυσαρθῆ τῆς δουλείας ἔχοντες ζυγόν. ἐκείνῳ τοιγαροῦν τῷ καιρῷ καταλειφθήσεται, τοῦτ' ἔστιν, ἐρημωθήσεται Τύρος ἀπομενοῦσα κενὴ ἀνδρῶν, καὶ εἰς τοῦτο ἀθρόα τοῦ χρόνου μῆκος ὥστε καὶ δοκεῖν χρόνον εἶναι ζωῆς ἀνθρώπου, ἢ γένους βασιλείας, τοῦτ' ἔστιν, ἔτος ἑβδομηκοστόν, καθάπερ καὶ ὁ μακάριος ψάλλει Δαβίδ. αἱ ἡμέραι τῶν ἐτῶν ἡμῶν ἐν αὐταῖς ἑβδομήκοντα ἔτη, ἐὰν δὲ ἐν δυναστείαις ὀγδοήκοντα ἔτη, καὶ τὸ πλεῖον αὐτῶν κόπος καὶ πόνος.

*Et erit post septuaginta annos, erit Tyrus quasi canticum meretricium. Sume citharam, circui, ô * ciuitas, meretrix obliuioni tradita, bene cithara cane, multum cane, vt tui memoria sit.*

* πόλις Sept. πόλει circui vrbem.

B Καὶ ἔσται μετὰ ἑβδομήκοντα ἔτη, ἔσται Τύρος ὡς ᾆσμα πόρνης. λάβε κιθάραν, ῥέμβου σον, πόλις πόρνη ἐπιλελησμένη καλῶς κιθάρισον, πολλὰ ᾆσον ἵνα σου μνεία γένηται.

Peruulgata & scortatrix mulier, quæ formam corporis amatoribus prostituit, quandiu ætate est integra & iuuencula, multos irretit, & corporis flos veluti laqueus est, & cassis intuentibus. Cùm autem ætas prouectior fuerit, tunc etiam tunc pulchritudine eius defloresscente & emarcescente, cum ad hanc venationem & aucupium inutilis est, alia via aggreditur, vt miserarum prædarum prouentus excogitet. Cantus enim & melodia ei studio sunt, multique dum citharam pulsat, demulcentur. Hinc exigua & breuis quæpiam erit eius vitæ præteritæ memoria, & venustatem eius vigentem, & floridam quidam laudibus vehunt. Simile quiddam, inquit, Tyro accidet. Erit enim velut canticum meretricis obliuioni traditæ, nec iam, vt prius, ornata erit & elegans. Canticum erit & melos nonnullis. Commemorabunt enim quæ olim ei affuerunt. Tu autem, ô Tyre, veluti quædam vetula & effœta meretrix, cape citharam, circumi ô ciuitas facta veluti meretrix quæpiam, obliuione sepulta. Emarcescente enim, vt dixi, mulierum forma, obliuiscuntur eius qui alliciebantur, eius quondam amatores. Bene igitur cane cithara, & multum cane, vt tui sit memoria.

Η πολύκοινος καὶ μαχλῶσα γυνή, ἡ τὸν τοῦ σώματος ὥραν καταπωλοῦσα τοῖς ἐρασταῖς, ἕως μὲν ἔστιν ἡβῶσά τε καὶ νέα ἀγελαιόβλεπτος πολλοῖς, καὶ παγὶς αὐτὴ καὶ οἱονεὶ θήλη ἐστὶν τοῖς ὁρῶσιν ἡ τοῦ σώματος ἄνθος. ἐπειδὰν δὲ προβήσῃ, τότε δὴ τότε, καταμαρανθείσης αὐτῆς τῆς ὥρας, ἀπρόσκοπον ἤδη πρὸς τὴν θήραν, ἑτέρᾳ τις ἐπὶ μέτεισι δόλου πάλιν ἀθλίων λημμάτων ὀπυίειν πορισμούς. ᾠδὴ γὰρ αὐτῇ καὶ μέλος ὁ ὀπυιεύσιμα γάρ. ὀπτηδώνιστα γὰρ κιθαρίζουσι πολλοί. ἐντεῦθεν αὐτῇ καὶ βραχεῖά τις ἔοικε τοῦ παρελθούσης ζωῆς ἀνάμνησις ἔσεσθαι, καὶ δή τινες ἀκμῆς αὐτῆς κάλλος ἐπαινοῦσι τυνές. τοιοῦτόν τι συμβήσεται τῇ Τυρίων, φησίν. ἔσται γὰρ ὡς ᾆσμα πόρνης ἐπιλελησμένης, καὶ οἱονεί τι ἐν ἀρχαίᾳ ἔχουσα κόσμον. ᾠδὴ καὶ μέλος ἔσται πολλοῖς. ἀναμεμνήσονται γάρ τινες πάλαι παρεστώντων αὐτῇ. σὺ δέ, ὦ Τύρος, καθάπερ παλαιά τε καὶ ἀφηνιάσασά πόρνη, λάβε κιθάραν, ῥέμβου σον ὡς πόλις ἠμυημένη καθάπερ τις πόρνη ἐπιλελησμένη. ἀπομαραινθείσης γάρ, ὡς ἔφην, τῆς γυναίων ὥρας, ἐπιλανθάνονται τούτων καὶ οἱ σπανίως πασχόμενοι ποτὲ, καὶ γεγενότες αὐτῆς ἐρασταί. καλῶς τοίνυν κιθάρισον, καὶ πολλὰ ᾆσον, ἵνα σου καὶ μνεία γένηται.

Et erit post septuaginta annos inuiset Deus Tyrum, & iterũ restituetur in pristinum, & erit emptoriũ omnibus regnis orbis terrarum, & erit eius negotiatio, & merces sancta Domino non ipsis congregabitur, sed iis qui habitant coram Domino; omnis negotiatio eius vt edat

Καὶ ἔσται μετὰ ἑβδομήκοντα ἔτη, ἐπισκοπὴν ποιήσει Θεὸς Τύρου, καὶ πάλιν ἀποκαταστήσεται εἰς τὸ ἀρχαῖον, καὶ ἔσται ἐμπόριον πάσαις ταῖς βασιλείαις τῆς οἰκουμένης, καὶ ἔσται αὐτῆς ἡ ἐμπορεία, καὶ ὁ μισθὸς ἅγιον τῷ κυρίῳ, καὶ οὐκ αὐτοῖς σεσωρεύσεται, ἀλλὰ τοῖς κατοικοῦσιν ἐναντίον τοῦ κυρίου. πᾶσα ἡ ἐμπορεία αὐτῆς φαγεῖν

καὶ πίῃ, καὶ ἐμπλησθῶσιν εἰς πλησμονήν, μνημόσυνον ἔναντι τοῦ κυρίου. A

Δικαίᾳ ψήφῳ Θεὸς, ἰσόχρονον, ὡς ἔφην, τῇ αἰχμαλωσίᾳ τῆς ἐξ Ισραὴλ ἐποίησατο. ὅπως δὲ Κύρου μὲν Περσῶν τε καὶ Μήδων κρατοῦντος ἠρηκότος τὴν Βαβυλωνίων, ἅπασάν τε Χαλδαίων καταδηώσαντος χώραν, λύεται μὲν τῆς αἰχμαλωσίας ὁ Ισραὴλ, ἐπανήκησε δὲ πάλιν εἰς τὴν ἑαυτοῦ, καὶ τὴν ἁγίαν κατῴκησε πόλιν. ἀμνησικάκως γὰρ ὁ τῶν ὅλων Θεὸς, καὶ τὴν Τυρίων ἀπέστησε τὴν ὀργήν. συλλεγέντα δὲ πάλιν, καὶ ἀναπεφοίτηκεν εἰς ὃ ἦν ἀρχαῖς, ἐμπόριόν τε καὶ κατάλυμα γέγονε, καθὰ καὶ πάλαι πάσας τὰς βασιλείας τῆς γῆς. πλὴν ὑπωπτέον τὴν διαφοράν. πάλαι μὲν γὰρ ὁ ἐκ τῆς ἐμπορείας μισθὸς οὐκ ἐνομίζετο μόνοις τοῖς ταύτην ὑπεκδύουσι, καρποὶ ὅλως πρὸς οὐδενὸς ὃ σύμπαν τῷ Θεῷ. ὅπως γὰρ τὰ κεκλημένων τὰ ἐθνῶν εἰς τὴν δι' πίστεως χάριν, ἔγνω καὶ αὐτὴ τὸν τῶν ὅλων σωτῆρα καὶ λυτρωτὴν, καὶ ναὸς ἅγιος ἐγήγερται πρὸ αὐτῆς, καὶ θεῖον ἔστι θυσιαστήριον, οὐκ αὐτῆς ἔτι μόνοις ὁ ἐκ τῆς ἐμπορείας συλλογίζεται μισθός. ἀλλὰ γὰρ καὶ ἅγιον ἔσται τῷ κυρίῳ, τοῦτ' ἔστιν, εἰς ἀνάθημα καὶ καρποφορίαν, ὥστε καὶ φαγεῖν καὶ πίῃ ἔναντι κυρίου. πάλαι μὲν γὰρ τοὺς τῶν εἰδώλων καταλαμβάνοντες σηκοὺς, καὶ τὰ τῶν δαιμονίων τεμένη προσεκόμιζον μὲν θυσίας, πανηγύρεις δὲ ἐπ' αὐτοῖς ἐπετέλουν, εἰς τιμὴν καὶ δόξαν τῶν ἰδίων σκευασμάτων, ἐπλανῶντο γὰρ ἔτι. ὅπως δὲ, ὡς ἔφην, ἐγνώκασι τὸν Θεὸν τὸν ἀληθινὸν, ἅγιον μὲν τῷ κυρίῳ γέγονεν ὁ τῆς ἐμπορείας μισθὸς, ἐσθίουσι δὲ καὶ πίνουσιν εἰς μνημόσυνον ἔναντι κυρίου, Θεῷ δηλονότι τὰ ἐφ' οἷς δι' οὗ προήθησαν διαλιθέντες χαρισήεια. B C D

Ἰδοὺ κύριος καταφθείρει τὴν οἰκουμένην, καὶ ἐρημώσει αὐτὴν, καὶ ἀνακαλύψει τὸ πρόσωπον αὐτῆς καὶ διασπερεῖ τοὺς οἰκοῦντας ἐν αὐτῇ. Esai. XXIV.

Φθάσας ἔφην ὅτι πεπόρθηται μὲν ἡ Ιερουσαλὴμ, συγκατεδηώθησάν τε αὐτῇ καὶ αἱ λοιπαὶ τῆς Ιουδαίας πόλεις, πάντα μὲν κύκλῳ καὶ περίοικα τῶν ἐθνῶν ἐπεμειδίων χειμῶνι, καὶ μονονουχὶ καταπίοντες ἐπ' αὐτῇ ταῖς κεφαλαῖς πλατὺ γελῶντες ἔφασκον, τὸν Ασυρίων χεῖρος ἠπτᾶσθαι Θεόν. καθάπερ ἀμοῦ καὶ ὁ Ραψάκης Περσικῆς ἀλαζονείας αὐάμενος ὤν, τοῖς ἐν τῷ τείχει καθεζομένοις ἔφασκεν, μὴ ἀπατάτω ὑμᾶς Εζεχίας λέγων, ὅτι ῥύσεται ὁ Θεὸς τὴν Ιερουσαλὴμ ἐκ χειρός μου. ὁκοιῶ ἐπισθήσαι ὁμοῦ τοῖς ἐκ Βαβυ- E

& bibat, & ad satietatem impleatur, vt sit monumentum coram Domino.

Iusto iudicio Deus, vt dixi, captiuitatem Israelitarum, & Tyriorum internecionem æqualem fecit. Cùm verò Cyrus cum Persis & Medis Babylonicum regnum vi sustulisset, vniuersa Chaldæorum regione euersa, liberatus est captiuitate Israel, inque suam patriam iterum remigrauit, sanctámque vrbem inhabitauit. Quin & absque vlla malorum exprobratione vniuersitatis Deus à Tyriis iram auertit: Rursus collegit se, & in priorem dignitatem restituta est, atque vt prius, omnibus terræ regnis emporium fuit, ac diuersorium: verum obserua differentiam. Olim enim merces quæ ex negotiatione surgebat, colligebatur ab his solum qui eam exercent: at nemo omnino fructus Deo adduxit. At vbi vocatis in fidei gratiam gentibus, cognouisset & ipsa vniuersorum conseruatorem & redemptorem, templo sancto ab eis extructo, atque diuino altari erecto, non ipsis iam solis merces negotiationis reposita conditur, sed Domino sacra erit, id est, ei anathema & sacrum donarium erit, & oblatio fructuum, vt edant & bibant coram Domino. Olim enim idolorum domiciliis & dæmoniorum phanis occupatis, sacrificia obtulerunt, & panegyres cœtusque inter se in honorem ac gloriam suorum numinum celebrarunt. Adhuc enim errabant. Postquam verò, vt dixi, Deum verum agnouissent, quæstus negotiationis Domino sacer fuit, comedebant & bibebant, deinceps in monumentum, coram Domino Deo videlicet, ob res prosperas gratiarum dona consecrabant.

Ecce Dominus dissipabit orbem terrarum, & delebit eum, & reteget faciem eius, & disperget eius habitatores. Esai. XXIV.

Suprà dixi vastatam esse Hierusalem, & vnà reliquas Iudææ vrbes fuisse dissipatas. Gentes autem circumquaque finitimæ iacenti illudebant, & tantùm non motis capitibus, diducto ore latè ridentes dictitarunt, Assyriorum manu inferiorem Deum: quemadmodum certè & Rhapsaces Persica plenus arrogantia, in muro sedentibus dixit: Ne decipiat vos Ezechias dicens: [Liberabit Deus Hierusalem ex manu mea.] Quia igitur cum Babylone,

aliæ quoque gentes diuinam maiestatem conuiciis incessentes, illum eorum quondam ducem non potuisse seruare eos dictitassent: hinc iustissimè quidem & delictorum & tam impiæ ac effrenatæ dicacitatis pœnas dederunt, traditæque sunt & ipsæ Babyloniis in vastationem. Visionem autem de singulis gentibus, prophetica nobis expossuit oratio. Subiecti enim sunt diuini furoris iactationibus Ammanitæ, Moabitæ, Damasceni, Ægyptii & qui ex deserto erant, Azotii, Idumæi, ad hæc Tyrus, & ad vltimum, Babylon, omnisque terra Chaldæorum exemplo moréque aliarum gentium, Cyro Cambysis & Mandanæ filio, contra eam Assyrios & Medos concitante, deleta est. Cùm igitur beatus propheta, quæ singulis gentibus dictis ex diuina ira inflicta erant, commemorauerit: his verbis totius orationis summam recolligit, & totius orbis excidium vocat, quod multis gentibus accidit. Hinc ait: Ecce Dominus dissipabit orbem terrarum, illúmque delebit, & retegget faciem eius. Non enim vna ciuitas aut duæ ceciderunt, sed prouinciæ & gentes, iis quos iam dixi modis, deletæ sunt. Dissipabit itaque, inquit, & delebit orbem terrarum, & eius faciem retegget. Quandiu enim mala tolerat, & differt pœnas vniuersitatis Deus, late quodammodo impiorum vita, & cuiusque vitæ facies, seu species quasi tegitur & occultatur. Cùm verò iram infligit, & de singulo quóque dignum ac debitum sumit supplicium, supplicio affectorum facies ac persona retegitur. Quales enim sint & fuerint, genus animaduersionis arguit, siquidem verum est, redditurum Deum vnicuique secundum opera sua. Quin & illud puto dicendum. Scilicet cùm orbem terrarum propheta nominasset, illúmque delendum & in solitudinem redigendum dixisset, volunt quidam propheticum sermonem velut à particulari indignatione, ad generalem & contra omnes descendere, asserúntque palàm prædici, quæ tempore consummationis erant mundo euentura. Oportet itaque nos illorum sequi sententias, & quæ dicta sunt singula dupliciter interpretari. Proinde terrarum orbem perdendum

A λαὸς ϗ τὰ ἕτερα τ ἐθνῶν τ τ Θεοῦ δόξαν κατ-
ασκαρτομιῶντες ἔφασκον, ὑ δεδυνῆσθαι σώζειν
αὐτοὺς τὸν πάλαι προεστηκότα, τούτοις δ σφό-
δρα εἰκότως ϗ τ πεπλημμεληκότων δ τῆς εἰς
τὸν δυσεβοῦς ἀθυροστομίας προσῆκόντως δί-
κας, δέδονται δ αὖθις τοῖς Βαβυλωνίοις εἰς ἐρή-
μωσιν. δ τ ἐφ' ἑκάστῳ τ ἐθνῶν ὄρασιν ὁ τ προ-
φητείας ἡμῖν ἀφηγήσατο λόγος. ὑποπεπτώ-
καμεν γὰρ τοῖς ἐκ θείας ὀργῆς κινήμασιν, ἀλλόφυ-
λοί τε ϗ Μωαβῖται, Δαμασκηνοί τε ϗ Αἰγύ-
πτιοι, δ μὴν ϗ οἱ ἐκ τ ἐρήμου, Ἀζώτιοί τε ϗ
Ἰδουμαῖοι, Τύρος τε πρὸς τούτοις, τελευταία
τε δ ἐπὶ Βαβυλών, δ ἅπασα ϗ τ Χαλδαίων ἡ
γῆ, καθ' ὁμοιότητα τ ἄλλων ἠρήμωται, Κύρου
τοῦ Καμβύσου ϗ Μανδάνης υἱοῦ καταξουισάν-
των αὐτῆς Ἀσσυρίους τε ϗ Μήδους. ἀφηγησά-
μενος οὖν ὁ μακάριος προφήτης τὰ ἑκάστῳ
τῶν ὠνομασμένων ἐθνῶν ἐκ θείας ὀργῆς ἐπενη-
νεγμένα, ἀφ' ὧν προκειμένων, μονονουχὶ τοῦ
πάντος λόγου ποιῆται τ ἀνακεφαλαίωσιν, ϗ οἰ-
κουμενικῶς ὀνομάζει φθορὰν τ ϗ' πολλῶν ἐ-
θνῶν γενομένην. Τοῦτ οὖν φησὶν. ἰδοὺ κύριος κα-
ταφθείρει τ οἰκουμένην, δ ἐρημώσει αὐτὴν, κὴ
ἀνακαλύψει ὃ πρόσωπον αὐτῆς. ϗ γὰρ οὐ μία
δ δύο πεπτώκασι πόλις, κατεφθάρησαν δ χῶ-
ραί τε δ ἔθνη κατὰ τοὺς ἤδη προφθεμένους
τρόπους. καταφθερεῖ τοίνυν δ ἐρημώσει φησὶ τὴν
οἰκουμένην, δ ἀνακαλύψει ὃ πρόσωπον αὐ-
τῆς. ἕως μὲν γὰρ ἀνέχεται δ ἀναβάλλεται τὰς
δίκας ὁ τ ὅλων Θεὸς ἀφανιζόμενός πως δ ὁ τῶν
ἀσεβῶν βίος, δ οἱονεὶ κεκρυμμένη τ ἑκάστου ζωῆς
ὃ πρόσωπον; ἤγουν ἡ ἐμφάνεια. ἐπάγοντος δὲ
τὸν ὀργὴν ϗ τ ἑκάστῳ προσπορισμά τε δ ὀφλο-
μένων ἐπιβεβέντος κόλασιν ἀπογυμνοῦται τῶν κο-
λαζομένων ὃ πρόσωπον. ὁποῖοι γάρ τινές εἰσι ϗ
γεγόνασιν, ὁ τ μορφὰς ἀφανδείκνυσι ἔθνη, εἴπερ
ὄντως ἀληθὲς ὡς ἀποδώσει Θεὸς ἑκάστῳ κ τὰ ἔρ-
γα αὐτοῦ. χρὴ δὲ οἶμαι καὶ ἐκεῖνο εἰπεῖν. ὅπερ
γὰρ οἰκουμένην ὁ προφήτης ὠνόμασεν, ἔφη τε
αὐτὴν καταφθαρήσεσθαι. δ μὴν ϗ εἰς ἐρημίαν
ἐλθεῖν, βούλονταί τινες, ὡς ἐκ μερικῆς ἀγα-
νακτήσεως ὅτι τ καθ' ὅλου δ κ τ πάντων με-
ταφοιτῆσαι τὸν προφήτην τ λόγον. δ δὴ καί φασιν
ὅτι τὰ συμβησόμενα τῷ κόσμῳ, δ κ τὸν τῆς
συντελείας καιρὸν προφητεύεται σαφῶς. χρὴ
τοίνυν ἡμᾶς ϗ ταῖς ἐκείνων ἐννοίαις ἕπεσθαι δεῖν
ἑλομένους διπλῶς ποιεῖσθαι τ ἐφ' ἑκάστῳ τ λεγο-
μένων τ ἀφήγησιν. καταφθαρήσεσθαι τοίνυν τὴν

οἰκουμένῳ φησὶ καὶ ἐρημωθήσεσθαι, καὶ ὃ πρόσωπον αὐτῆς ἀποκαλυφθήσεσθαι, φανερουμένων δηλονότι τῶν ἑκάστῳ πεπραγμένων εἴτε ἀγαθῶν εἴτε φαύλων, διασπερεῖ δ' τοὺς ἐνοικοῦντας ἐν αὐτῇ, καὶ εἰ μὲν ὅτι τῶν ἐθνῶν φέροιτο τῆς ἐννοίας ἡ δυνάμις νοήσεις ὅτι τὰ ὠνομασμένα χωρία εἰς ἐρημίαν ἐνηνεγμένων, οἱ ἐνοικοῦντες ἐν αὐτοῖς, οἱ μὲν διεσπάρησαν, οἱ δὲ καὶ αἰχμάλωτοι γεγονότες τοῖς ἔθνεσι δεδουλεύκασι, καὶ τὰ ἐνεκάστου ἀφέντες, μετανεχωρήκασιν εἰς ἑτέρας. εἰ δὲ ὅτι τὰ καθ' ὅλου κείσεως, ὃ διασπαρήσεσθαι τοὺς ἐνοικοῦντας ἐν τῇ γῇ καταση-
μαίνει αὖ ὁ διαιρεθήσεσθαι, καὶ τοῦτο διδάξει σαφῶς ὁ σωτὴρ λέγων. ὅτι ὅταν καθίσῃ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ θρόνου τῆς δόξης αὐτοῦ, στήσει τὰ μὲν πρόβατα ἐκ δεξιῶν, τὰ δὲ ἐρίφια ἐξ εὐωνύμων. σχοινοῦν αὐτὶ τοῦ διελεῖν, ἤτοι διαμερεῖσθαι τοῖς ἐνοικοῦσιν ἐν τῇ γῇ, ὃ διασπερεῖ τέθεικεν ἐν αὐτοῖς.

Καὶ ἔσται ὁ λαὸς ὡς ὁ ἱερεύς, καὶ ὁ παῖς ὡς ὁ κύριος, καὶ θεράπαινα ὡς ἡ κυρία. ἔσται ὁ ἀγοράζων ὡς ὁ πωλῶν, καὶ ὁ δανείζων ὡς ὁ δανιζόμενος, καὶ ὁ ὀφείλων, ὡς ᾧ ὀφείλει. φθορᾷ καταφθαρήσεται ἡ γῆ, καὶ προνομῇ προνομευθήσεται ἡ γῆ. ὅ γὰρ στόμα κυρίου ἐλάλησε ταῦτα.

Κρατούσης εἰρήνης, πᾶσα πως ἀνάγκη καὶ τοῖς καθήκουσι νόμοις, θείοις τε καὶ ἀνθρωπίνοις διοικεῖσθαι καὶ πόλεις καὶ χώρας, καὶ ἀξιωμάτων καὶ ὑπεροχῆς σώζεσθαι τάξιν, ἐρρῶσθαί τε τὸν πλουτοῦσι δὲ πλουτεῖν, καὶ τοῖς ἐλευθέροις τὴν ἐλευθερίαν. εἰ δ' κατασκήψειαν αἱ τῶν πολεμίων φάλαγγες, καὶ βαρβαρικῆς ὠμότητος ἔργον λυμήνηται πόλιν, ἢ χώραν τυχὸν φυρμὸς ἔσται προσῆκον, καὶ οὐδὲν σύνταξιν λοιπόν. φερωνὴ μὲν γὰρ ἱερέων τιμή, ἐν ἴσῃ δ' τάξει παῖς καὶ κύριος, θεράπαινα καὶ κυρία, ὁ ἀγοράζων καὶ ὁ πωλῶν, ὁ δανείζων καὶ ὁ δανιζόμενος, ὁ ὀφείλων καὶ ᾧ ὀφείλει. σημαίνεται δὲ διὰ τούτων ὁ πλούσιος καὶ ὁ πένης. χορὸς γὰρ ἐν ἴσῳ δοκεῖ πως τὸν πάντων ἡ φθορὰ, καὶ ἡ προνομή, τοῦτ' ἔστιν, ἡ διαρπαγὴ καὶ ἡ προνόμευσις. καταφανίζει δ' προδήλως ἀληθῆ εἶναι ὁ προφήτης ὃ εἰρηκὼς τὸν ἐπενεχθέντα. ὅ γὰρ στόμα κυρίου ἐλάλησε ταῦτα. ὅτι δὲ καὶ ὅτι τὸ θείου βήματος ἀπροσωπόληπτόν ἐστι ὃ κείμενον, τίς ὁ μὴ φαίνεσθαι μόνος; ὃ γὰρ ἀξιωμάτων ὑπεροχὴ διασώζει τινάς, εἰ μὴ τὸ ἐννόμου πολιτείας ἀγαθοὺς ἔχοι καρπούς. ὀνίνησι δ' κατ' οὐδένα τρόπον ὁ πλοῦτος τοὺς ἐχο-

A dicit & vastandum, & faciem eius detegendam, his nimirum quæ à singulis gesta sunt patefactis, siue bonis, siue malis. Dispergétque, inquit, habitantes in eo. Si de gentibus vis sententiæ efferatur, intelliges, dictis regionibus in vastitatem deductis, earum incolas partim disseminatos & disiectos, partim captiuos seruisse capientibus, relictáque sua patria, ad alias demigrauisse. Sin de
B vniuersali iudicio, dispersum iri habitantes in terra, significare poterit diuidi, id quod apertè docebit Scrutator, dicens: [Quando sederit filius hominis in solio maiestatis suæ, stabunt oues à dextris, hœdi à sinistris.] Itaque pro diuidere vel dispartiri habitatores terræ, illud, Dispergere, huc posuit.

Matth. 25.

Et erit populus, velut sacerdos, & seruus vt Dominus, & famula vt domina. Erit emens vt vendens, & fœnerans vt fœnus accipiens, & debens vt is cui debet. Perditione perdetur terra, & direptione diripietur terra. Os enim domini loquutum est hæc.

C Vigente pace, necesse est omnino, tum vrbes, tum prouincias, congruentibus legibus tam diuinis quàm humanis, administrari, & dignitatum & præstantiæ ordines conseruari, & opulentis constabiliri opulentiam, & liberis libertatem. Sin hostiles phalanges ingruant, & barbaricæ crudelitatis fomentum, & materia fiat vrbs aut prouincia; rerum erit perturbatio, & nihil demum ordine continebitur. Cassus enim erit honor sacerdotum, pari loco erunt seruus ac dominus, famula & domina, emens & vendens, fœnerans & fœnus accipiens, debens & is cui debet: quibus denotatur, diues & pauper. Peruadit enim omnes eodem modo interitus & depastio, direptio scilicet ac deprædatio. Obsignat autem propheta verum esse quod dicitur, inferens: Etenim os domini loquutum est hæc. Quòd autem pro diuino tribunali iudicium sine acceptatione personarũ sit futurum, quis non audebit dicere? Non enim autoritatis eminentia vllos seruabit, nisi quis conuersationis legitimæ, bonos fructus habeat, nec diuitiæ eos qui his præditi erant iuuabunt,

sed

sed pari modo ac æquali statu omnes sistemur apud iudicem, seu paruus sit seu magnus, diues seu pauper. Non enim est apud Deum personarum respectus. Tale quippiam & apud Iobum scriptum
Rom.1. » est: [Paruus & magnus illic est, & famulus qui metuit dominum suum.]

Luxit terra, & corruptus est orbis, luxerunt excelsi terræ, terra autem iniquè egit propter habitantes in ea.

Mœstus est semper lugentium habitus, & oculi demissionis pleni sunt & etiam genæ, frónsque palleſcit. Siquidem instar ignis, humanum cor exurit tristitia, quæ pro mortuis concipitur. Tale quid videre est, vbi vel terræ & regioni, quæ capta est à Barbaris vsuenire. Tristia enim & tetrica fiunt omnia, consumptis gladio his qui in eis sunt, & incensis ædificiis, bellique detrimenta sustinentibus. Sic intelliges terram lugere, quæ cùm talia patitur, excelsos in ea, id est, insigniores lugere necessum est. Qui enim maximè honore & diuitiis, aliisque bonis, quæ nobiles & principes viros comitari solent, priuati sunt, inter eos qui patiuntur, grauiori tristitia afficiuntur. Iniquè agere terram dicit, propter eos qui illam incolunt. Nominatur enim vrbs iniqua, sæpe etiam regio, etiamsi terra sensus expers prævaricari nesciat, at propter improbitatem inhabitantium hoc iudicii subit. Accipies etiam hunc sermonem iterum generaliter. Si enim, quemadmodum ait quidam sanctorum discipulorum, terra & quæ in ea sunt omnia, consummationis tempore concremabuntur, mœsta erit terræ facies, & lugenti assimilis. Quoniam etiam terra iniqua, id est, impiis seruit, comburitur. Cælos enim nouos & terram nouam, & promissiones eius expectamus, iuxta id quod scriptum est,
Rom.8. scribitque Paulus, quòd etiam ipsa creatura liberabitur à seruitute corruptionis, in libertatem gloriæ filiorum Dei.

Propterea quòd transgressi sunt legem, & mutauerunt præcepta, & dissiparunt fœdus æternũ, ideo execratio exedet terram, quia peccauerunt inhabitantes eam.

Rursus ad diligentiam expergiscitur prophetica oratio: Ne etenim quidam putent Deum vniuersorũ aliquibus abs

A κόσμος αὐτὸν, ἀλλ' ἐν ἴσῳ καὶ ἐν τῇ τοιᾷδε τάξει παραστήσεται πάντες παρὰ κριτῇ, κἂν εἴτε μικρὸς καὶ μέγας, πλούσιός τε καὶ πένης. οὐδὲ γὰρ ἔστι προσωπολημψία παρὰ τῷ Θεῷ. ὁμοίως τι καὶ ἐν τῷ Ἰὼβ γέγραπται. μικρὸς καὶ μέγας ἐκεῖ ἐστι, καὶ θεράπων ὃ δέδοικε τὸν κύριον αὐτοῦ.

Ἐπένθησεν ἡ γῆ, καὶ ἐφθάρη ἡ οἰκουμένη, ἐπένθησαν οἱ ὑψηλοὶ τῆς γῆς, ἡ δὲ γῆ ἰωμένη διὰ τοὺς κατοικοῦντας αὐτήν.

Συνηθὲς ἀεί πως ἐστὶ τοῖς πενθοῦσι τὸ σχῆμα, B καὶ κατηφείας μεστοὶ οἱ ὀφθαλμοί τε καὶ παρειαί, ἐκ κατωχρισμένον τὸ μέτωπον. πυρὸς γὰρ δίκην τὴν τῶν ἀποθανόντων καταφλέγει καρδίαν ἡ ὅτι γε τοῖς τεθνεῶσι λύπη. ὁμοίως τι παθοῦσαν ἔστι καὶ πόλιν ἰδεῖν, ἤτοι χώραν κατειλημμένην ὑπὸ βαρβάρων. συχνὰ γὰρ τὰ πάντα ὑπ' αὐτῶν, διαπεπρησμένων μὲν ξίφεσι τὰ ἐν αὐταῖς, ἐμπεφρακτομένων δ' οἴκων, καὶ τὰ ἐν τῷ πολέμου πεπονθόταν βλάβη. ὥστε νοήσεις πενθῆσαι τὴν γῆν, ἧς τὰ τοιάδε παθούσης παθεῖν ἀναλκὲς καὶ τοὺς ὑψηλοὺς ἐν αὐτῇ, τοῦτ' ἔστι, τοὺς εὐδαιμονεστέρους. οὐ γὰρ δὴ μάλιστα, καὶ ἀμοιβῆς καὶ πλούτου καὶ τῶν ἄλλων ἑστερημένοι, τὰ ὅσα φιλεῖ τοῖς ἐνδόξοις ἀκολουθεῖν, φορτικώτερον ἔχουσι τὸ ἐν τοῖς πεπονθόσι λύπλον αἰσθήσονται δὲ φησὶ τὴν γῆν διὰ τοὺς κατοικοῦντας αὐτήν. ὀνομάζεται γὰρ καὶ πόλις αἴσθησις, καὶ μὴν τοὺς καὶ χώρα πολλάκις, καί τι τῶν ἀναισθήτου γῆς οὐκ εἰδέναι δοκεῖν. ἀπὸ δέ γε τῶν οἰκούντων φαυλότητος ταύτην λαβοῦσαν τὴν κρίσιν. ἐκλέξῃ δ' πάλιν καὶ γλυκῶς τὸν λόγον. ἐπὶ γὰρ καθαρσίῳ τῶν ἁγίων μαθητῶν, γῆ ἐκ τὰ ἐν D αὐτῇ ἔργα κατακαήσεται πάντα, καὶ τὸν τῆς συντελείας καιρὸν, συχνὸν ἔσται τὸ τῆς γῆς πρόσωπον, καὶ τοῖς ἐν πένθει παροικοῦσιν ὁμοιούμενον. ὡς δὲ αἴσθησις γῆ, τοῦτ' ἔστιν, τοῖς αἰσθήσεις ὑπηρετήσασα καταπίμπρασθαι. καινοὺς γὰρ οὐρανοὺς καὶ τὴν γῆν καὶ τὰ ἐπαγγέλματα αὐτῶν προσδοκῶμεν, κατὰ τὸ γεγραμμένον. γράφει δὲ καὶ ὁ Παῦλος, ὅτι ἐκ αὐτὴ ἡ κτίσις ἐλευθερωθήσεται ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς, εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς δόξης τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ.

Διότι παρέβησαν τὸν νόμον, καὶ ἤλλαξαν τὰ E προστάγματα διεθήκην αἰώνιον. διὰ τοῦτο κατὰ ἔδεται τὴν γῆν, ὅτι ἡμάρτησαν οἱ κατοικοῦντες αὐτήν.

Ἀναμίξει πάλιν εἰς τὸ ἀκριβὲς τῆς προφητείας ὁ λόγος. ἵνα γὰρ μή τινες οἴωνται ταῖς δίκαις ἐπάγειν ἀμαρτίαν τινὶ τῶν ὅλων Θεὸν τοῖς ἐξ ὀρ-

γῆς κινήμασι σὺν ἀπωθοῦσι ταῖς αἰτίας, καὶ τὰ τῶν A re pœnas inferre, iræ ac concitationis
χολαζομένων ἐγκλήματα ἀναδήλοις ἀφανῶς. adiungunt atque annectunt causas, &
πενθήσει γοῦν ἡ γῆ. διὰ ποίας αἰτίας; διότι πα- eorum qui pœna affecti sunt, crimina
ρέβησαν τὸν νόμον, καὶ παρέλυσαν διαθήκην αἰώ- liquido annunciant. Lugebit igitur ter-
νιον. ταύτησι φησὶ καὶ ἐπάρατος ἔσται ἡ γῆ. πε- ra: quam ob causam? quoniam tranſ-
πλημμελήκασι γὰρ οἱ κατοικοῦντες αὐτήν. ἔοι- lierunt legem, & diſſoluerunt fœdus
κε δ' πάλιν ὁ προφήτης, ὅπερ ταῖς ἄλλαις πό- ſempiternum. Idcirco ait: Et maledi-
λεσιν ὁμοῦ ἤτοι χώραις καὶ ἡ τῶν Ἰουδαίων ἐζήτη- cta erit terra; deliquerunt enim qui in-
σε δίκας, πεπόρθηται γὰρ, ὡς ἔφην, τὰ τοῦ ἰσχυ- habitant eam. Videtur autem rurſus
νόμον, πλημμελήματα τῷδε κομίζειν εἰς μέσον. propheta (poſtquam cum aliis ciuita- B
πρέβη γὰρ τὸν νόμον φησὶ, λόγου μὲν αὐτὸν ἀξιοῦν- tibus ac regionibus etiam Iudæa pœnas
τες σοφοὶ οἱ ἐξ Ἰσραὴλ, εἰς ἑτέραν δὲ ὡς οὐδὲν περὶ πολλοῦ ποιούμενοι τρίβον, καὶ προσέχοντες διδα- ſoluit, euerſa eſt enim, vt dixi) eorum
σκαλίαις ἐντάλμασιν ἀνθρώπων. ἐπειδὴ γὰρ τὸν καθ' ὅλου λόγον τῆς ἐννοίας ἀποδοῦναι ἀπο- qui ſub lege ſunt, peccata in medium
φέροντες φαμὲν, ὅτι δεδημιούργηκεν ἐν ἀρχαῖς τὸν ἀνθρωπον ὁ τῶν ὅλων Θεὸς, ἐνεχάραξε adducere: Tranſgreſſi enim ſunt legem,
δὲ φυσικὸν αὐτῷ νόμον, παιδαγωγοῦντα πρὸς inquit, quippe quum nihil penſi ha-
εἴδησιν κακοῦ τε καὶ ἀγαθοῦ. καὶ τοῦτο οἰόμεθα ὅτι berent Iſraelitæ, ſed ad aliam ſemitam
διὰ τοῦ Ἰωάννου φωνῆς εἰρημένον περὶ τοῦ μονο- deflecterent, doctrinis ac mandatis ho- C
γενοῦς υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, ὅτι ἦν τὸ φῶς τὸ ἀληθινὸν, minum intenderent, ad generalem
ὃ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν hanc rationem, ſententiarum expoſi-
κόσμον. τοῦτό τοι καὶ ἐν ἐσχάτοις καιροῖς κατὰ τε tionem referentes, Deum quidem vni-
φημὶ τοὺς τῆς ἀποδημίας χρόνους νοοῦμεν γεγε- uerſorum dicimus ab initio hominem
νῆσθαι γὰρ ὅτι ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, φησὶ κύ- condidiſſe, & naturalem ei legem im-
ριος, δώσω νόμους μου εἰς τὴν διάνοιαν αὐτῶν, καὶ preſſiſſe, quæ ad notitiam mali ac bo- Ioan. 1.
ὅτι ἐπὶ τὰς καρδίας αὐτῶν ἐπιγράψω αὐτούς· τοῦτο ni inſtitueret. Hoc etiam puto eſſe quod
δοκεῖ τὸν ἔμφυτον ἡμᾶς παιδαλιουργοῦντα νό- Ioannis voce dictum eſt de vnigenito
μον προς εἴδησιν ἀγαθοῦ καὶ κακοῦ πρέπεσθαι οἱ filio Dei: [Erat lux vera, quæ illumi- D
ὅτι τῆς γῆς, ἢ ἄλλαξαν τὰ προστάγματα. ἐκ- nat omnem hominem venientem in
λυσμένοι γὰρ ὅτι ἔργοις ἀγαθοῖς, ἐτράποντο πρὸς mundum.] Hoc etiam extremis tem-
φιλοσαρκίας καὶ φρόνημα ὅ ὅτι γλοιῶδες. ταύτησι καὶ poribus, aduentus inquam, fieri in-
ἐπάρατος ἡ γῆ γέγονεν. προσκρούκασι γὰρ τῷ telligimus. Scriptum eſt enim: [In Ioan. 8.
δημιουργῷ διὰ πλείστων ὅσων πλημμελημάτων diebus illis, dicit Dominus, dabo le-
οἱ κατοικοῦντες αὐτήν. ges meas in animum ipſorum, & cor-
dibus ipſorum inſcribam eas.] Hanc
itaque legem ingenuè & inſititio quo-
dam inſtinctu nos veluti clauo ad co-
gnitionem boni & mali gubernantem,
terræ incolæ violarunt, & mandata
mutarunt. Conditi enim ad opera bo-
na, ad carnis ſtudium & ſenſum terre-
num verſi ſunt. Hinc etiam execran-
da facta eſt terra. Offenderunt enim
conditorem plurimis delictis, qui eam
inhabitabant.

Διὰ τοῦτο πτωχοὶ ἔσονται οἱ κατοικοῦντες ἐν τῇ γῇ, καὶ καταλειφθήσονται ἄνθρωποι ὀλίγοι.

Propterea pauperes habitabunt in terra, & relinquentur homines pauci.

Ἐπειδὴ γὰρ, φησὶν, ἐπάρατος γέγονεν ἡ γῆ, διότι τὸ πλείστων ὅσων ἐν αὐτῇ γλοιῶδες τῆς ἀνομίας, ταύτῃσι καὶ ἀδοκήτῳ πτωχείᾳ πεφορτισμένοι, διασωθήσονται μόλις. καταλειφθήσονται γὰρ βραχεῖς τε καὶ διαρίθμητοι. καὶ τοῦτό μοι τὸ ῥητὸν ἦκον εἰς τὸ γράμμα, καὶ τὸ τῆς ἱστορίας ἐξωφανές. πρὸς δὲ τὸ ἔσωτάτω πάλιν ἐκφανὲς φαμὲν, ὅτι πάντη τε καὶ πάντως οἱ ὅπου τὸ θεῖον βήματος ὅτι πολλοῖς ἄγαν πλημμελήμασι καταγνωσθησόμενοι πτωχοὶ πάντως ἔσονται, καὶ ἐν ἐνδείᾳ τοῦ καθ' ἡμᾶς ἀγαθοῦ, καὶ γυμνοὶ τῆς ἐλπί- E Propterea quòd ſumma in ea
ſit iniquitas, hinc inopinata etiam men-
dicitate onerati, vix ſalui euadent, re-
linquentur enim pauci & numeratu fa-
ciles. Et hactenus, quantum ad literam
attinet, & ad hiſtoriæ externam ſuper-
ficiem. De interiori verò intelligentia
illud rurſus dicimus, quòd qui ſemper
ac omnino coram diuino tribunali mul-
torum criminum conuincendi ſunt, me-
rè erunt pauperes, atque ſupinorum bo-
norum diſtinguentur inopia, ac nudi ſpe

quæ sanctis præparata est: descendent enim ad inferos puniendi, & relinquentur pauci, id est, qui per iustitiam Deo placuerunt, & ex præclarè fortiterque gestis diuitias adepti sunt. Sunt autem hi pauci, iuxta Seruatoris vocem: [Quoniam multi quidem vocati, pauci vero electi.]

Matth.

Lugebit vinum, lugebit vitis, gement omnes qui læti sunt animo. Cessauit lætitia tympanorum, cessauit cõtumacia & opulentia impiorũ, cessauit vox citharæ. Erubuerunt, non biberũt vinum, amara facta est sicera bibẽtibus, desolata est omnis ciuitas, claudes domũ vt nõ ingrediatur. Plorate pro vino vbique. Cessauit omnis lætitia ex terra, & relinquẽtur vrbes desertæ, & domus derelictæ perdẽtur.

Accusauit sæpenumero vniuersorum Deus creatos sanguine Israelitico, quippe qui intoleranda deliquissent: hinc quidem præscii se puniendos, non tamen laboribus pœnitentiæ iram restinguere studentes. Dixerat enim quòd vocarat Dominus Sabaoth die illa luctum & planctum, & rasuram & cincturam saccorum, hi autem gaudio & lætitiæ se dederunt, mactantes vitulos, & sacrificantes oues, vt edant carnes & bibant vinum, dicentes: [Edamus & bibamus, cras enim morimur.] Et apud alium prophetam, inquit: [Dormientes in lectis eburneis, & deliciantes in stratis suis, comedentes hœdos ex gregibus, & vitulos ex medio armentorum lactentes, bibentes delicatum vinum, & primis vnguentis vncti, nec patiebantur quicquam propter contritionem Ioseph.] Quapropter posteaquam in maximam deuoluti lasciuiam, luxui non tempestiuè fuerunt addictiores, cùm iugibus lachrymis genas rigare oportuisset, & obliuionem postulare peccatorum, iure illis illata sunt quæ ex bello oriuntur incommoda: & qui luxuria quondam diffluxerunt, præter spem inciderunt in calamitates. Luxit vitis, non ipsa stirps & insitio, sed qui ex ea bibunt vinum, qui quondam, inquit, exhilararunt animam, plorabunt, & vlulatus magis iis cordi ac curæ erit. Cessauit enim lætitia tympanorum, cessauit contumacia & opulentia impiorum. Contumaciam dicit, celsum supercilium vel arrogantiam. Quæ

Amos 6.

δος τ̃ ζῶν ἁγίοις ὑπερεπαιρόμενος. καὶ οἱ μὲν γὰρ εἰς ᾅδου κολασθησόμενοι, καὶ καταλειφθήσονται ὀλίγοι, τοῦτ' ἔστιν, οἱ διὰ δικαιοσύνης διαρεσάμενοι τῷ Θεῷ, καὶ πλοῦτον ἔχοντες τὸν ἐξ ἀγαθῶν ἀνδραγαθημάτων, διαρίθμητοι δὲ ὄντες κατά γε τ̃ τοῦ σωτῆρος φωνήν, ὅτι πολλοὶ μὲν κλητοὶ, ὀλίγοι δὲ ἐκλεκτοί.

Πενθήσει οἶνος, πενθήσει ἄμπελος, στενάξουσι πάντες οἱ διαφερόμενοι τὴν ψυχήν. πέπαυται διαφορᾶς τυμπάνων, πέπαυται ἀλαζονεία καὶ πλοῦτος ἀσεβῶν. πέπαυται φωνὴ κιθάρας. ἠμέλησαν, οὐκ ἔπιον οἶνον. πικρὸν ἐγένετο τοῖς πίνουσιν, ἠρημώθη πᾶσα πόλις, κλείσθη οἰκίαν τοῦ μὴ εἰσελθεῖν. ὀλολύζετε περὶ τοῦ οἴνου πανταχῆ. πέπαυται πᾶσα διαφορὰ τῆς γῆς. καὶ καταλειφθήσονται πόλεις ἔρημοι, καὶ οἶκοι ἐγκαταλελειμμένοι ἀπολοῦνται.

Ἐπητιᾶτο πολλάκις ὁ τ̃ ὅλων Θεὸς τοὺς ἐξ αἵματος Ισραὴλ, ὡς ἀφόρητα μὲν πεπλημμεληκότας, ὅτι γε κολασθήσονται. ταύτην τοι προεγνωκότας μὲν μέλλειν ἐλεεμένους ἀποκρούεσθαι τὴν ὀργὴν τοῖς μετανοοῦσι πόνοις. ἔφη γὰρ ὅτι καὶ ἐκάλεσε κύριος Σαβαὼθ ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ κλαυθμὸν, καὶ κοπετὸν, καὶ ξύρησιν, καὶ ζῶσιν σάκκων. αὐτοὶ δὲ ἐποιήσαντο διαφορᾶν εἰς ἀγαλλίαμα, σφάζοντες μόσχους καὶ θύοντες πρόβατα, ὥστε καὶ φαγεῖν κρέα καὶ πιεῖν οἶνον λέγοντες, φάγωμεν καὶ πίωμεν, αὔριον γὰρ ἀποθνήσκομεν. καὶ μὴν δι' ἑτέρου προφήτου φησίν. οἱ καθεύδοντες ἐπὶ κλινῶν ἐλεφαντίνων καὶ καταπαταλῶντες, ἐν ταῖς στρωμναῖς αὐτῶν. οἱ ἐσθίοντες ἐκ φορᾶς ἐκ προβάτων, καὶ μοσχάρια ἐκ μέσου βουκολίων γαλαθινά, οἱ πίνοντες τ̃ διϋλισμένον οἶνον, καὶ τὰ πρῶτα μύρα χριόμενοι, καὶ οὐκ ἔπασχον οὐδὲν ὑπὲρ τ̃ σύντριβῆ Ιωσήφ. διὸ καὶ εἰς πολλὴν ἄγαν ἀζιτηλίαν ἀπονενευκότες ἐπέφωνον οὐκ ἐν χαρᾷ, καίτοι δέον ἀγέτοις δακρύοις καταβρέχειν τ̃ πρῶραν, καὶ ἀμνηστείαν αἰτεῖν τ̃ ἡμαρτημένων, ἐπενηνέχθαι δικαίως αὐτοῖς τὰ ἐκ τ̃ πολέμου βλάβη. καὶ οἱ πάλαι προφῆται πρὸ ἐλπίδα προεπαγγέλλονται συμφορᾶς. πεπένθηκεν ἡ ἄμπελος, καὶ οὐκ αὐτὸ δ' φυτὸν, ἀλλ' οἱ τ̃ δι' αὐτ̃ πίνοντες καρπόν. οἱ πάλαι φησὶν διαφερόμενοι τ̃ ψυχὴν κατοιμώξονται, καὶ ὀλολυγὴ μᾶλλον αὐτοῖς ἔσται ὃ ὑποπτήδημα. πέπαυται γὰρ διαφορᾶν τυμπάνων, πέπαυται ἀλαζονεία καὶ πλοῦτος ἀσεβῶν. ἀλαζονείαν ἡ φησὶ τ̃ ὑπερήφανον ὀφρὺν, ἤτοι τ̃ ἀλαζονείαν. καταλή-

γή ἡ κιθάρα ἐκ τῦ πλούτου φησὶ, & φωνὴ κιθάρας, & πικρὸν ὃ οἰκέρατος τοῖς πυφοῦσι ποτέ. ἔρημοί τε πόλεις καὶ οἶκοι γεγόνασι. πέπαυται γὰρ πᾶσα εὐφροσύνη τῆς γῆς. εἰδέ δή τις ἐπ' αὐτῆς διαλογίζοιτό τις τῦ αἰῶνος σύντελείας, καθ' ὃν ὁ τῆς κρίσεως ἔσται καιρὸς, ἐρῶ δὴ πάλιν. ὅτι παρελάσῃ πᾶσα τὰ ἐν κόσμῳ πυφὴ, καὶ στεναγμὸς ἔσται μᾶλλον καὶ βρυγμὸς ὀδόντων τοῖς εἰς ᾅδου καταιχησομένοις. καὶ ὠφελήσῃ μὲν ὁ πλοῦτος οὐδὲν τοὺς ἐκηκόοτας αὐτόν, ἀργήσῃ δὲ πᾶσα πυφὴ, καὶ πεπαύσεται τὰ σωματικὰ, μᾶλλον δὲ καὶ εἰς πικρὸν τοῖς φιλαμαρτήμοσι σκιρτήσεται τέλος, ἡ πεπόθητος αὐτοῖς φιλοσαρκία ποτέ. ἀποπίσωσι γὰρ λόγος τῶν πάντων κριτής. ὡς γὰρ ὁ σοφώτατος γράφει Παῦλος, τοὺς πάντας ἡμᾶς δεῖ φανερωθῆναι ἔμπροσθεν τῦ βήματος τῦ Χριστῦ, ἵνα κομίσηται ἕκαστος τὰ διὰ τῦ σώματος πρὸς ἃ ἔπραξεν εἴτε ἀγαθὸν, εἴτε φαῦλον.

Οὐ δέον ἐάν τις καλαμήσηται ἐλαίαν, οὕτω καλαμηθήσονται αὐτοί. καὶ ἐὰν παύσῃ ὁ τρυγητὸς, οὗτοι φωνῇ βοήσονται.

Δείκνυσι πάλιν ὡς ἐκ τῶν ὁρωμένων παραδείγματος τὸ τῶν πολεμίων δυσρωπίας ὃ ἀπλωὲς φείδεσθαι μὴ ὀφείλοντος ὀδένος, οὔτε μὴν ἀναχωρήσεως ἄμοιρον τὸ ἐνοῦσαν αὐτοῖς ὠμότητος διαφεύγειν τινά. ἀκριβῶς γὰρ ὀφθαλμῷ κατασκέπτονται ὃ φυτὸν, οἱ τὸν ἐκ τῶν ἐλαιῶν ζητοῦντες καρπόν. καὶ εἴπου τι πέσοι, περιποιήτως ἁρπάζουσι, καὶ μέχρι μιᾶς συλλέγουσιν. οὕτω φησὶν αὐτοὺς καλαμήσεσθαι, πανωλεθρίᾳ καταφθείροντες οἱ πολέμοι, κἂν ὁ τρυγητὸς παύσηται, ὅτοι φωνῇ βοήσονται, ὡς ἐξ ἕξεως δὲ πάλιν τῦ παροιμιάζεσθαι πεφυκότος ὅτι τοῖς τῦ τρυγητῦ σύντελείας δέχεται καὶ τότε. οἱ γὰρ τοι τρυγῶντες ὅταν εἰς τοῦτο καταλήξαν πόνων, χαίροντες ἀλαλάζουσι, καὶ ἀγρικόν τινα σύνθεντες ᾠδὴν, ἀποφέρονται τῶν χωρίων. ὅταν τοίνυν φησὶν ἀπάντας οἱ πολέμιοι καλαμήσωνται καὶ καταλείψωσι πάντελῶς ὀδένα, τότε καθάπερ πεπαυμένου τῦ τρυγητῦ, φωνῇ βοήσονται καταλαλάζοντες δηλονότι τῶν κειμένων καὶ πεπτωκόσιν ὑπερηφάνως. φαμὲν δὴ πάλιν εἰς τὴν ἐσωτάτω βλέποντες ἔννοιαν, ὅτι κατὰ τὸν τῆς κρίσεως καιρὸν ὀδεὶς ἔσται τῶν ἀνοσίως βεβιωκότων ὃς δυνήσεται λαθεῖν. ἀλλ' οἱ μὲν πολιτευσάμενοί τε καὶ διαζήσαντες ὀρθῶς καὶ νομίμως εἰς τὰς ἄνω βαδίζουσι μονάς. οἱ γεμίζουσι βέβηλοί τε καὶ πονηροὶ πυρὸς ἔσονται παμφάγου τροφή. ἀκριβῶς οὖν

A autem inde naſcuntur, enumerat: Et vox citharæ, & amara eſt ſicera olim luxuriantibus, ac vaſtæ factæ ſunt vrbes & domus. Ceſſauit enim omne gaudium terræ. Si verò quis de ſeculi fine hic diſſerat, quando erit tempus iudicii, rurſus dicet, præteriturum omnem mundanarum rerum luxum, & gemitum potius fore & ſtridorem dentium ab his qui deſcendunt ad inferos: diuitiæ illis qui habent, nihil proderunt, omnes deliciæ, euaneſcent, B ceſſabunt corporalia, imò his qui peccatis oblectant ſe, deſideratiſſima illa quidem olim carnalis voluptas, in amaram exibit cataſtrophen. Reddent ſiquidem omnium Iudici rationem: Oportet enim nos omnes, vt ſapientiſſimus Paulus ſcribit, coram Chriſto manifeſtari, vt recipiat vnuſquiſque ea quæ per corpus geſſit, ſeu bonum, ſeu malum.

Quemadmodum ſi quis excutiat oliuam, ſic excutient eos: & ſi quieuerit C *vindemia, iſti voce clamabunt.*

Rurſus ab exemplis ob oculos poſitis & euidentiſſimis, demonſtrat hoſtium improbam immanitatem, cùm nemo parcit, nemo quenquam immunem ab inſita crudelitate ſua permittit effugere. Acri enim oculo contuentur arbuſculam, qui ex oleis fructum quærunt. Si quid ceciderit, cupidiſſimè arripiunt, & ad vnum vſque colligunt: Sic, inquit, illos excutient D ac colligent, ad internecionem vſque perdentes, inimici. Et ſi vindemia ceſſet, iſti voce clamabunt. Hoc item ſumit ex more eo, qui ſub finem vindemiæ inoleuit. Vindemiantes enim quando ab his laboribus deſiſtunt, gaudent ac vociferantur, & ruſtica quapiam cantilena compoſita, ex prædiis ſe referunt. Quando ergo, inquit, hoſtes racemauerint omnes, & nullum prorſus reliquerint, tunc quemadmodum exacta vindemia, voce exclamabunt, iubilantes nimirum E contra eos qui iacent & ſuccumbunt, & inſultantes his qui ceciderunt. Iam verò ad penitiorem ſenſum reſpicientes dicimus, iudicii tempore neminem eorum qui vixerunt impiè, latiturum. Sed qui verſati ſunt, ac vixerunt rectè & legitimè, in ſuprema ibunt habitacula: prophani autem & improbi, ignis omnium edacis erunt alimentum. Exquiſita igitur,

inquit, erit talium collectio; & hîc docebit ipse Seruator, dicens: [Simile est regnum cælorum verriculo iacto in mare, & ex omni genere colligenti, quo attracto, & in litore collocato, bonos congregarunt in vasa, malos foras eiecerunt.] Exacta & rigida igitur, inquit, erit impiorum inquisitio, sed eorum, qui sic traduxerunt vitam, nemo superetit: at omnes exhibebit angelis ad hoc ordinatis, is qui corda & renes habet cognitos.

Qui verò in terra superstites erunt, exhilarabuntur, cum gloria Domini.

Cùm diligentem fore inquisitionem dixisset eorum qui in peccatis deprehensi essent, vt nullus posset delitescere: non sinit pium & religiosum hominem his pauoribus frangi & consternari. Etsi enim ira dicatur in omnes permeare, tamen vniuersitatis Deus non perdit iustum cum impiis. Et istuc docet, voce Ezechielis dicens: [Fili hominis, Terra ad quam adduco iudicium sanguinis: & si sint in medio eorum Noe, & Daniel, & Iob, hi in iustitia sua seruabuntur, terra autem erit in perditionem.] Et alibi dicit ipse propheta nobis se contemplatum esse virum talari veste indutum, & zonam habentem, & sex homines sequentes illum, & cuiusque securis in manu sua, & dixit: [Ite in ciuitatem post illum, & lugete & nolite parcere; nec miseremini senioris: iuuenem, infantes & mulieres interficite ad internecionem: ad omnes autem in quibus est signum, ne appropinquetis, & à sanctis incipite.] Iam cùm prophetæ verba inexcussa relinquere non oporteat, age dicamus, quid tandem est quòd dicat, Noe & Iobo iam mortuis, fortassis etiam ipso Daniele, seruatum iri tamen eos in propria iustitia, etsi alia quæuis terra, contra quam mortis calculus latus est, corrupta antè sit & pessundata? Videtur itaque Noe comparare, qui per fidem in Deum ipsi placent: Danieli sapientes & perspicaces: rursus Iobo, per patientiam nimirum in omni re laudata ei placent. Cùm igitur, inquit, ira consumat eos qui in terra sunt, non Iudæorum solùm, verum etiam gentium, qui residui sunt, & iusto iudicio Dei omnia ad nos pertinentia li-

Οἱ δὲ καταλιφθέντες ὅτι τῆς γῆς ὑφαν-
θήσονται ἅμα τῇ δόξῃ κυρίου.

Ακριβῆ τὴ κατάσκεψιν ἔσεσθαι λέγων τῶν ἐν
ἁμαρτίαις κατειλημμένων, ὡς μηδένα δυνα-
σθαι διαλαθεῖν, οὐκ ἐᾷ καταθραύεσθαι τοὺς εἰς
τοῦτο δείμασι τὸν ἀσεβῆ καὶ φιλόθεον. κἂν γὰρ εἰ λέ-
γοιτο καθ' πάντων ἰέναι τὰ ἐξ ὀργῆς, ἀλλ' οὖν ὁ
τῶν ὅλων Θεὸς ὑ διχάλλοι τὸν δίκαιον μετὰ ἀσεβῶν.
καὶ τοῦτο διδάσκει λέγων διὰ φωνῆς Ιεζεχιήλ.
υἱὲ ἀνθρώπου, γῆ ἐφ' ἣν ἐγὼ ἄγω κρίμα αἵματος,
καὶ ὦσιν ἐν μέσῳ αὐτῆς Νωε καὶ Δανιὴλ καὶ Ιώβ,
ὅτι ἐν τῇ δικαιοσύνῃ αὐτῶν σωθήσονται, ἡ δὲ γῆ
ἔσται εἰς ὄλεθρον. καὶ μιᾷ καὶ ἑτέρωθι φησὶν ὁ αὐ-
τὸς ἡμῖν προφήτης. τετραμμένος μοι ἄνδρα ποδήρη
ἐνδεδυμένον, καὶ ζώνην ἔχοντα, καὶ ἓξ ἄνδρας
ἐρχομένους ὀπίσω αὐτοῦ. καὶ ἐκάστου φησὶν ὁ πέλυξ
ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ, καὶ εἶπεν. πορεύεσθε εἰς τὴν πόλιν
ὀπίσω αὐτοῦ, καὶ κόπτετε καὶ μὴ φείδεσθε, καὶ μὴ
ἐλεήσητε πρεσβύτερον, νεανίσκον, καὶ νήπια, καὶ
γυναῖκας ἀποκτείνατε εἰς ἐξάλειψιν, ὅπου δὲ
πρῶτος ἐφ' οὗ ἔστι τὸ σημεῖον μὴ ἐγγίσητε, καὶ
ἀπὸ τῶν ἁγίων ἄρξασθε. ὅπερ ἴσως οἶμαι δεῖν οὐκ
ἀκατανίστους ἐᾶν τὰς τοῦ προφήτου φωνὰς, φέρε
λέγωμεν, τί δή ποτε Νωέ τε καὶ Ιὼβ τεθνεώτων
ἤδη, τάχα δέ που καὶ αὐτοῦ τοῦ Δανιὴλ, σωθήσεσθαι
φησὶν αὐθις ἐν τῇ ἰδίᾳ δικαιοσύνῃ, καὶ τοι τῆς ἄλ-
λης ἁπάσης γῆς, καθ' ἣν αὖ ἡ τοῦ θανάτου ψῆφος
οὐκ φέροιτο καταφθειρομένης. ἔοικε δῆτα τοί-
νυν τὸν Νωε παρακαλεῖν τοὺς διὰ πίστεως τὸν εἰς Θεὸν
διαρεσκῶντας αὐτῷ. τὸν μὲν Δανιὴλ τοὺς
σοφούς τε καὶ διορατικούς, Ιὼβ δὲ πάλιν τοὺς διὰ
γε τὴν ὑπομονὴν, δῆλον ὅτι τὸν εἰς πᾶν ὁτιοῦν τῶν
ἐπαινουμένων διαρεσκῶντας αὐτῷ. διαπρυ-
σίως τοίνυν, φησὶ, τὸ ὀργῆς ἔσεσθαι τὸ ὅτι τῆς γῆς, οὐχὶ μό-
νης τῆς Ιουδαίων, ἀλλὰ δὴ καὶ τῶν ἐθνῶν, οἱ καταλι-
φθέντες καὶ κείσῃ δικαίᾳ τοῦ πάντα τὰ καθ' ἡ-
μᾶς παλαντιδίοντος Θεοῦ διαφυγόντες τὸν ὄλε-

ἀφεῖν διαφανήσονται ἅμα τῇ δόξῃ τοῦ κυρίου, A brantis & expendentis, interitum effugerunt, exhilarabuntur cum gloria Domini. Gaudebunt scilicet seruati per inenarrabilem gloriam eius qui præses est sanctorum, qui velut maceria communit impium, sua misericordia & gratia. Addimus dictis & illud. Tempore videlicet consummationis huiusce seculi, mittentur in orcum quicunque fœdorum studiorum amantes extiterunt: at qui reliqui sunt, id est, iusti, lætitia afficientur cum gloria Domini. Erunt enim cum Chri- B sto, qui est gloria Dei & patris. Dixit enim ille: Illustraui te in terra, opus consummauí quod mandasti mihi vt faciam. Quin & ipse Deus ac pater dicit beato Mosi: Viuo ego, & viuit nomen meum. Certè implebitur gloria Domini omnis terra, repleta sunt enim omnia Christo.

ἀφθήσονται γὰρ διασεσωσμένοι διὰ τῆς ἀῤῥήτου δόξης τοῦ ἁγίων περιεχομένου, καὶ αἰωνίζοντος τὸ ἀσεβὲς τῇ πρὸς αὐτοὺς φιλοδοξίᾳ τε καὶ χάριτι. προσθήσομεν δὲ τοῖς εἰρημένοις κἀκεῖνο. καὶ γάρ τοι τὸ σὺν τελείᾳ τοῦ παρόντος αἰῶνος χρεών, καταπεμφθήσονται μὲν εἰς ᾅδου κολασθησόμενοι τῶν ἐκ τόπων ὅσοι τὴν φιλοδοξίαν γεγόνασιν ἔρασταί. οἱ λοιπὸν καταλελειμμένοι, τοῦτ' ἔστιν, οἱ δίκαιοι διαφανήσονται ἅμα τῇ δόξῃ κυρίου, συνέσονται γὰρ τῷ Χριστῷ ὃς ἔστι δόξα τοῦ Θεοῦ καὶ πατρός. ἔφη γὰρ αὐτὸς, ὅτι ἐγώ σε ἐδόξασα ἐπὶ τῆς γῆς, τὸ ἔργον ἐτελείωσα ὃ δέδωκάς μοι, ἵνα ποιήσω αὐτό. καὶ μὴν καὶ αὐτὸς ὁ Θεὸς καὶ πατὴρ τῷ μακαρίῳ Μωσῇ. ζῶ ἐγὼ καὶ ζῇ τὸ ὄνομά μου, καὶ μὴν ἐμπλησθήσεται τῆς δόξης κυρίου πᾶσα ἡ γῆ. ἐμπέπληκε γὰρ τὰ πάντα Χριστοῦ.

Ταραχθήσεται δὲ τὸ ὕδωρ τῆς θαλάσσης. ἀφ' οὗ τοῦτο ἡ δόξα κυρίου ἐν ταῖς νήσοις ἔσται τῆς θαλάσσης, τὸ ὄνομα κυρίου ἔνδοξον ἔσται.

Ὕδωρ καὶ θάλασσαν αἰνιγματωδῶς ὀνομάζει τὸ πλῆθος τῶν ἐθνῶν. ἔθος γὰρ τοῖς ἁγίοις προφήταις τοῦτο δρᾶν. ὁ γοῦν μακάριος Δαβὶδ περί τε τῆς γῆς καὶ τῶν ἐν αὐτῇ φησιν. αὕτη ἡ θάλασσα ἡ μεγάλη καὶ εὐρύχωρος, ἐνταῦθα ἑρπετὰ ὧν οὐκ ἔστιν ἀριθμὸς, ζῶα μικρὰ μετὰ μεγάλων. ἐνταῦθα πλοῖα διαπορεύεται, δράκων οὗτος ὃν ἔπλασας ἐμπαίζειν αὐτῷ. ὃ δὴ καὶ φαμὲν ὡς περὶ τῶν ἐν τῇ θαλάσσῃ νηχομένων ὁ λόγος ἐκεῖνος, ὅτε μὴν ὄφιν τινὰ τὸν ἐμψύχων διαφορὰς ἐπιδεικνύμενον ἤθελεν, ἀλλ' οὐδὲ δράκοντά τινα σωματικόν τε καὶ αἰσθητὸν τοῖς τῆς θαλάσσης ὕδασιν εἶναι φαμέν. δηλοῖ δ', ὡς ἔφην, διὰ τούτων ἡμῖν τὸν ἐν τοῖδε τοῖς βίοις τύρβας, καὶ τὸν ἐν αὐτῷ τὸν σατανᾶν βίον. ὃ μὴν καὶ δράκοντα, τοῦτ' ἔστι, τὸν ἀρχηγὸν, ὃς πάντας περίεισιν αἰθρήσας, καὶ τὸν καθ' ἡμᾶς οἰκουμένην περιοδεύει, ταῖς τῶν ἁγίων ἐπιβουλεύων ψυχαῖς. ὕδωρ τοίνυν θαλάσσης τὸ τῶν ἐθνῶν ὀνομάζει πλῆθος. νήσους δὲ πάλαι που τὰς πόλεις. ὃ δὴ καὶ παραχθήσεσθαι φησὶν ἅπαντας τοὺς ἐν αὐτοῖς, τῆς θείας ὀργῆς ἐπιπηδώσης αὐτοῖς. πλὴν μὴν τῷ Χριστοῦ δόξαν ἐν ἁπάσαις ἔσεσθαί φησι κατά πού γε ἔοικεν ἐπιγνώσεσθαι γὰρ ὅτι τοῖς θείοις νεύμασι. πεπόρθηνται γὰρ καὶ ὀλόλασι, καὶ τῷ πάντα ἰσχύοντι δι' ὧν οἰκονομίαν αὐτοῖς αἰσοποτήτος ἐμπεσόντες δεδόσθαι εἰς ἐρήμωσιν· καταγνώσονται δὲ πάντα τε καὶ

Turbabitur aqua maris, propter eà gloria Domini in insulis erit maris, nomen C *Domini gloriosum erit.*

Aquam & mare ænigmaticè nominat gentium multitudinem. Est enim in more sanctis prophetis hoc facere. Quippe beatus Dauid, de terra & his quæ in ea sunt, inquit: Hoc mare magnum & spatiosum: Illic reptilia quorum non est numerus, animalia parua cum magnis. Illic naues transeunt, draco iste, quem formasti, vt illudat ei. Nec dicimus eum loqui de his qui na- D tant in mari, nec differentias piscium demonstrare voluisse, sed nec draconem aliquem corporeum & sensibilem, in marinis aquis esse dicimus. Sed, vti dicebam, hinc nobis turbas in vita ostendit, & vitam in hoc salo, quin & draconem malorum principem & caput, id est, Satanam, qui omnes circunstat homines, & orbem terrarum apud nos peragrat, animabus sanctorum struens E insidias. Aquam igitur maris, gentium vocat multitudinem: insulas verò, vrbes forsan appellat. Porrò omnes in illis turbandos ait, diuina ira insiliente. Gloriam autem Christi in omnibus quodammodo fore ait. Agnoscent enim sese diuino vultu vastatos & perditos fuisse, & Deum omnia potentem illa sua impietate non mediocriter offendisse. Quare traditi sunt in desolationem, &

vbique ac semper deos suos insimulabunt, nullo modo opem ferentes. Hoc autem aliud nihil erat, quàm Domini gloriam in magnam celsitatem euehi. Scopus porrò propheticarum prædictionum, in posterum ad Christi mysterium videtur tendere, & futuræ per illum salutis mentionem facere. Qui enim sunt, inquit, residui super terram, exhilarabuntur simul cum gloria Domini. [Seruati enim sumus non ex operibus in iustitia quæ fecimus nos, sed ex magna eius misericordia, nec per legis vmbram iustificamur.] Minimè namque iustificat nos lex, sed potius gratia quæ per sacrosanctum Baptisma est, nos à peccatis liberat: quæ futurorum bonorum spem reficit ac recreat, & affatim fœcundat quasique pinguefacit. Expectamus enim nos fore cum Christo ipso, qui est gloria Dei & patris, sicuti modo dixeram. Postquam autem à terminis ad terminos orbis terrarum, sanctorum Apostolorum perambulauit oratio: & Gentes à multorum deorum errore transtulit, & ad gratiam per Christum adduxit, Turbari ait aquam maris, nimirum terræ vniuersæ sub sole populos. Turbantur autem, peregrinam linguam sonantes, & à pristino errore discedentes, atque ad veritatis agnitionem adductæ. Gloria Domini in insulis erit maris. Insulas, vt quidem censeo, sanctas dicit ecclesias Dei, quæ in mundo quasi mari constitutæ, Christo seruante, ferunt & superant eius tumultuationes, & qui non sinit eas persecutionum fluctibus concuti. Cùm enim mare nominasset ænigmaticè gentes, huic in translatione sermonis prudenter immoratus, insulas nominat ecclesias, in quibus admirabilis est Dei gloria.

Domine Deus Israel, ab alis terræ portenta audiuimus, spes pio.

Relictorum in terra, & exhilaratorum cum gloria Domini, & in ipsis insulis, ecclesiis inquam habitantium, personam inducit hisce verbis nobis propheta, vniuersorum seruatorem Deum glorificantium, & dicentium: Ab alis terræ audiuimus portenta, & ad hæc credentium, piis bonam fore spem, se per illum seruatum iri, quin abundè benignitatis eius fore consortes. Alas terræ videtur nominare,

A πόντας τ ἰδίων Θεῶν, κατ' ὀλίγα ζήπου ἐπαμείναντων αὐτοῖς. τοῦτο γ ἐμοὶ ἕτερον οὐδέν, ἢ τ τ κυρίου δόξαν εἰς ὕψος αἴρεσθαι μέγα. ἔοικε γ τ προφητικῶν προαγορεύσεων ὁ σκοπὸς μεταφοιτήσας λοιπὸν ὅπου τ Χριστοῦ μυστήριον, καὶ τῆς ἐσομένης δι' αὐτοῦ σωτηρίας ποιεῖσθαι τ ἀπάμνησιν. οἱ γάρ τοι φησὶ καταλειφθέντες ὅπου γῆς εὐφρανθήσονται ἅμα τῇ δόξῃ κυρίου. σεσώσμεθα γὰρ οὐκ ἐξ ἔργων τ ἐν δικαιοσύνῃ ἃ ἐποιήσαμεν ἡμεῖς, ἀλλὰ κατ' τὸ πολὺ αὐτοῦ ἔλεος, καὶ ἡ διὰ B τῆς ἐν νόμου σκιᾶς δικαιούμεθα. δικαιοῖ γὰρ ἡμᾶς οὐκ ἰσχύσαν ὁ νόμος, ἀπαλλάξαν γ μᾶλλον πλημμελημάτων· ἡ διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος χάρις, καὶ τὴν τ ἐσομένων ἀγαθῶν ἐλπίδι καταθυμαίνουσα καταπαίουσα πλουσίως. προσδοκῶμεν γὰρ ὅτι καὶ αὐτοῦ συνεσόμεθα τῷ Χριστῷ, ὃς ἔστι δόξα τοῦ πατρὸς, καθάπερ ἔφην ἀρτίως. ὅπερ γ ἐκ περάτων εἰς πέρατα τ οἰκουμένου, ὁ τῶν ἁγίων ἀποστόλων διαπεφοίτηκε λόγος, μεθίσας μὲν τὰ ἔθνη τ πολυθέου πλάνης, προσχωμίζων γ τῇ C χάριτι τῇ διὰ Χριστοῦ, τεταράχθαι φησὶ θάλασσαν τὸ ὕδωρ τῆς θαλάσσης, τοῦτ' ἔστι, τοὺς κατ' πᾶσαν τὴν ὑφ' ἥλιον λαούς. ταράττονται δὲ ξενοφωνούμενα, καὶ τ μὲν ἀρχαίας ἀπαίροντα πλάνης, μεθορμιζόμενα δὲ πρὸς τ τ ἀληθείας ἐπίγνωσιν. τοιοῦτοι φησὶν, ἡ δόξα κυρίου ἐν ταῖς νήσοις ἔσται τ θαλάσσης. νήσους δὲ, ὡς γε οἶμαι, φησὶ τὰς ἁγίας τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίας, αἳ καθάπερ ἐν θαλάσσῃ τῷ δὲ τῷ κόσμῳ κείμεναι, τ ἐν αὐτῷ τύρβης ἀνέχουσί τε καὶ ὑποφέρουσι Χριστοῦ διασώζοντος, D καὶ τοῖς τοῦ διωγμοῦ κύμασιν οὐκ ἐῶντος αὐτὰς πελαγράσαι. ὅπερ γὰρ αἰνιγματωδῶς θάλασσαν ὀνομάζας τὰ ἔθνη, τοιοῦτοι τοῦ λόγου ἑξῆς ποιεῖ χῶς ἑπόμενος, νήσους ὀνομάζει τὰς ἐκκλησίας ἐν αἷς ἡ δόξα τοῦ Θεοῦ θαυμάζεται.

Κύριε ὁ Θεὸς τοῦ Ισραὴλ, ἀπὸ τῶν περάτων τῆς γῆς τέρατα ἠκούσαμεν, ἐλπὶς τοῖς εὐσεβέσι.

Τῶν καταλειφθέντων ὅπου τ γῆς καὶ εὐφρανθησομένων ἅμα τῇ δόξῃ κυρίου, καὶ τ ἐν αὐτοῖς κατοικούντων νήσοις, φησὶ δὴ τοῖς ἐκκλησίαις, εἰσάγει τὸ πρόσωπον ὁ προφήτης ἡμῖν ἐν τούτοις, τ τ ὅλων δοξολογούντων Θεὸν καὶ λεγόντων, ἐκ περάτων τ γῆς ἀκούσαντες τέρατα, ἐ πρός γε τούτῳ πεπιστευκότων ὅτι ἔσται τοῖς εὐσεβοῦσιν ἐλπὶς ἀγαθὴ τ διασωθήσεσθαι πρὸ αὐτοῦ, καὶ μᾶλλον καὶ πλουσίως μεταλαχεῖν τ ἡμερότητος αὐτοῦ. πέρατας γ τῆς γῆς ἐοίκασιν ὀνομάζειν τοὺς

ἁγίους μυσταγωγοὺς, ὧν τοῖς λόγοις μηνουμένοις ἐπιπλεῖστοι τὰ νῦν φρονοῦμεν, τὰ ἐπιγείων ἀναπηδῶντες σφαλμάτων, καὶ δεσμὸν καὶ σκοτεινὸν ἀφέντες φρόνημα τὸ πολίτευμα ἐν τοῖς οὐρανοῖς. ἐκ τῶν ὕστερον νοουμένων τὰ πέρυσιν τῆς γῆς τέρατα ἠκούσαμεν τὰ νῦν Χριστοῦ φησὶ δηλονότι. μεμυσταγωγήμεθα γὰρ τοῖς τῶν ἁγίων ἀποστόλων καὶ εὐαγγελιστῶν συγγράμμασι, καὶ ταῖς ἐξ αὐτῶν σωτηρίοις θεοπιστίαις μανθάνοντες, ἐδραιοτάτην ἐχομεν ἐν αὐτοῖς τὴν πίστιν, πεφαρσήκαμέν τε καὶ ἐρηρέμεθα ἀσφαλείᾳ καὶ τῇ πρὸς ἀλήθειαν βεβαιοτάτῃ διαθέσει, ὅτι καὶ καλὴ λίαν ἡ τῶν πεποιθότων ἐλπὶς, προσδοκῶμεν γὰρ τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν, καὶ ταῖς τοῖς ἀγαπῶσι τὸν Θεὸν ἡτοιμασμένας ὑμῖν τε καὶ δόξας.

Καὶ ἐροῦσιν, οὐαὶ τοῖς ἀθετοῦσιν. οἱ ἀθετοῦντες τὸν νόμον, φόβος καὶ βόθυνος, καὶ παγὶς ἐφ' ὑμᾶς τοὺς κατοικοῦντας ὅπι τῆς γῆς. καὶ ἔσται ὁ φεύγων τὸν φόβον, ἐμπεσεῖται εἰς τὸν βόθυνον, ὁ δὲ ἐκβαίνων ἐκ τοῦ βοθύνου, ἁλώσεται ἐν τῇ παγίδι.

Τίνες ἐροῦσιν; οἱ καταλελειμμένοι που πάντως ὅπι τῆς γῆς, καὶ δι' ἐφημισμένοι ἅμα τῇ ἐδόξῃ κυρίου, καὶ οἱ κατοικοῦντες ταῖς νήσοις, ἤτοι ταῖς ἐκκλησίαις, ἐροῦσι δὲ τίσι; τοῖς ἀθετοῦσι τὸν νόμον, τοῦτ' ἔστι, τοῖς μὴ πιστεύσασιν. εἰ γὰρ ἐπίστευσαν τῷ Μωσῇ, ἐπίστευσαν ἂν τῷ Χριστῷ, περὶ γὰρ αὐτοῦ ἐκεῖνος ἔγραψεν. ὅρα δὲ ὅπως τοῖς πίστιν προδεδεγμένοις, νουθετοῦσιν οἱ τοὺς τοῖς ἀθετοῦσι, τὸν νόμον. καὶ τὸν ἐκ τοῦ ἐπιμένης ἐπ' αὐτοῖς κολάσεως ἐπιφωνοῦσι φόβον, καὶ καταπλήττουσι τοῖς δείμασι προαπαγγέλλοντες τὰ ἐπόμενα. φόβος γὰρ, φησὶ, καὶ βόθυνος καὶ παγὶς, τοῦτ' ἔστι, πᾶν εἶδος κακοῦ ἐφ' ὑμᾶς, καὶ ἀπόνοσις οὐκ ἔσται τοῦ συμφορᾶς. ἀλλ' εἰ καί τις ὃ δὲ τι φύγοι τυχὸν τοῦ κακοῦ ἐφ' ἑτέρου ληφθήσεται, καὶ πάντα τε καὶ πάντας ἐνὶ τῷ ἐπιόντι ἁλώσεται κακῷ. τοῦτο δὲ παθεῖν τοῖς Ἰουδαίοις συμβέβηκε, μετὰ τὸν τοῦ Σωτῆρος σταυρὸν, πεπορθημένης αὐτοῖς τῆς χώρας, πολεών τε καὶ οἴκων καταστραφέντων. καὶ μακρὸν ἂν εἴη λέγειν εἰδόσι μάλιστα τοῖς τῆς ἐκκλησίας ἐφόδιοις.

Ὅτι διυλίδες ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἀνεῴχθησαν, καὶ σαλευθήσεται τὰ θεμέλια τῆς γῆς, ταραχῇ ταραχθήσεται ἡ γῆ, καὶ ἀπορίᾳ ἀπορηθήσεται ἡ γῆ. ἔκλινεν καὶ σαλευθήσεται ἡ γῆ πᾶσα ὡς ὁ πορφυρίων, ὡς ὁ μεθύων καὶ κραιπαλῶν, καὶ πεσεῖται

A sanctos mystagogos, & sacrorum antistites, quorum sermonibus velut alis tantùm non subuecti, superna sapimus, in res terrenas desultantes, & terrestrem ac carnalem affectum abiicientes, conuersationem habemus in cælis. Ab his alis terræ sic intellectis, dicunt se portenta audire, per Christum videlicet. Initiamur enim sanctorum Apostolorum & Euangelistarum scriptis, & Christi diuina miracula discentes, in ipsis spem habemus solidissimam, & confidimus, & firmo ac
B constanti affectu præditi sumus, atque spem piorum optimam esse credimus. Expectamus enim regnum cælorum, & honores ac gloriam, quæ diligentibus Deum destinantur & præparantur.

Et dicent, væ prævaricantibus qui prævaricantur legem; timor, & fouea, & laqueus super vos qui habitatis in
C *terra. Et erit, qui fugit timorem, incidet in foueam; qui exiuit ex foueâ, capietur laqueo.*

Qui nam dicent? qui superierunt omnino in terra, & cum gloria Dei exhilarantur, & insulas seu ecclesias inhabitant? Quibus verò dicent? legem repudiantibus, id est, qui non crediderunt. Si enim credidissent Mosi, credidissent Christo, de illo enim is scripsit. Vide quomodo qui
D fidem receperunt, illico legem respuentes admoneant, & futuræ punitionis metum aggrauent, & terroribus concutiant, futura denunciando. Timor enim inquit, & fouea, & laqueus, id est, omnia genera malorum super vos, & à calamitate suffugium nullum erit, nec declinatio. Sed fortè si vnum quid malorum effugerit, capietur altero, & vbique ac semper, aliquo malorum illatorum comprehendetur. Hoc contigit Iudæis post
E crucem Seruatoris, cùm regio eorum vastaretur, vrbésque & ædes conquassarentur: sed dicere singula longum est, maximè ecclesiæ alumnis gnaris ac scientibus.

Quia feneſtræ cæli apertæ sunt, & concutientur fundamenta terræ: turbatione turbabitur terra, & ad summam inopiam redigetur terra. declinauit, & commouebitur sicut ebrius, omnis terra vt ebrius & plenus crapulæ, & cadet,

nec

nec poteſt reſurgere, inualuit enim contra eam iniquitas.

Cauſam reddit eorum quæ prænunciata ſunt, & quòd in acerbas, & inextricabiles miſerias incident. Dixit enim, timor, & fouea, & laqueus ſuper vos, & foueam ſi quis effugerit, capietur laqueo. Quæ igitur eſt rei huiuſce cauſa? Ianuæ cæli apertæ ſunt, id eſt, inuiſit Deus eos qui ſunt in terra. Quandiu enim ſuffert delinquentes, non inſpicere quodammodo, imò potius quoque cælum occludi videtur. Cùm autem vias mortalium obtuetur, tunc tunc veluti ianuis apertis, ob oculos conſtituit eos qui in terra ſunt, ac pœnas pro ratione cuiuſque delicti conuenienter infligens, tumultu ac metu complet omnia. Et tanquam præ ebrietate omnes terræ incolæ omni malorum generi obiiciuntur. Commodè autem infertur poſt illud dictum. Sicut aliquod in agris tugurium, commoueri terram, illud alterum: Quia inualuit in ea iniquitas. Nam dum qui in ea agunt, peccant tolerabiliter, reuocat & retractat quaſi pœnas, & ictum refrenat vniuerſorum Deus. Sed omnium impietas ſi intemperans fiat & effrenis, neceſſe omnino eſt, terram à Deo ſpectari, & inualeſcente in ea iniquitate, inebriari quodammodo, & oppleri crapula, & omni calamitatis genere agitari.

Et inducet Deus ſuper ornatum cæli manum, & ſuper reges terræ, & congregabunt & concludent in munitionem & in carcerem; per multas ætates viſitatio erit eorum, & liqueſiet later, & cadet murus.

Illuſtre eſt hoc quoque humanitatis vnigeniti documentum. Oportuit enim oportuit, deinceps illuceſcente iuſtitiæ ſole, tenebras illas intelligibiles diſſipari, quas omnium cordibus Satan offuderat. Obtenebrauit enim, iuxta id quod ſcriptum eſt, ſenſus infidelium, perſuaſitque vt creaturæ ſupra creatorem procumberent. Partiti ſunt nimirum hi qui errabant, mundi elementa, alii ſolem nuncupabant deum, alii lunam, cæteri ex aſtris aliud, atque pro ſua libidine. Laborabant verò hac impietate etiam ipſi Iudæorum populi. Alicubi enim dixit Deus Hieremiæ prophetæ pro illis ſupplicanti: [Et

A καὶ οὐ μὴ δυνάσται ἀναστῆναι, κατίσχυσε γὰρ ἐπ' αὐτὴν ἡ ἀνομία.

Ἀποδίδωσι τὴν αἰτίαν τῶν ἐσομένων παραπτωμάτων, καὶ ὅτι πικρὰς καὶ ἀνεξιτήτους περιπεσοῦνται συμφορὰς. ἔφη γὰρ ὅτι φόβος καὶ βόθυνος καὶ παγὶς ἐφ' ὑμᾶς. καὶ ὅτι ὁ βόθυνον εἰς τὸ διαφύγῃ ἁλώσεται ὑπὸ τῆς παγίδος. ποία τοίνυν ἡ τοῦδε τοῦ φάσεως. ἀνεῴχθησαν, φησὶν, ὡς οὐρανοῦ λυθέντος, τοῦτ' ἔστιν, ἐπεσκέψατο ὁ B Θεὸς τοὺς ὑπὲρ τῆς γῆς. ἕως μὲν γὰρ ἀνέχεται τοῖς εἰωθόσι πλημμελεῖν, οἱονεί πως δοκεῖ καὶ μὴ ἐφορᾶν, κεκλεῖσθαι δὲ μᾶλλον ὁ οὐρανός. ὅταν δ' κατασκέπτεται τὰ ὑπὲρ γῆς τὰς ὁδοὺς, τότε δὴ τότε, καθάπερ ἀνεῳγμένων, ὡς ὀφθαλμοῖς ποιεῖται τοὺς ὄντας ὑπὲρ τῆς γῆς. ὑπιφέρων δὲ τὰς αἰτίας τοῖς ἑκάστου πλημμελήμασιν ἀναλόγως, ῥύσου τὰ πάντα C δεινὰ ἀναμεσοῖ, καὶ οἷς ὡς μηδὲν ἅπαντες οἱ ὑπὲρ τῆς γῆς τοῖς πᾶν εἶδος ἀμαρτίαις ἐναβρύνονται κακῶν. ἐπενιώκεται δ' χρησίμως ὃ φαύλως καθάπερ τι τῶν ὡς ἀχρήστων ὑπὸ φυλακίων σείεσθαι τὸν γῆν, ὃ ὅτι κατίσχυσεν ἐπ' αὐτὴν ἡ ἀνομία. ἕως μὲν γὰρ φορητὰ πλημμελοῦσιν οἱ ἐπ' αὐτῆς ἀναδύεται τὰς δίκας, καὶ χαλινοῖ τὴν κίνησιν ὁ τῶν ὅλων Θεός. ἀνέχεται γεμοῦν τὸ ἀπρεπῶν δυσεβείας μεθυπλήσης πάσα πως ἀνάγκη, καὶ ἐποτίθεσθαι τοῦδε Θεοῦ τὴν γῆν, καὶ κατιχνούσης ἐπ' αὐτὴν ἀνομίας, μεθύειν τρόπον τινὰ καὶ κραπαλᾶν, καὶ πρὸς πᾶν εἶδος κακοδονεῖσθαι συμφορᾶς.

D Καὶ ἐπάξει ὁ Θεὸς ὅτι τὸν κόσμον τοῦ οὐρανοῦ τὴν χεῖρα, καὶ ὅτι τοὺς βασιλεῖς τῆς γῆς. καὶ συνάξουσι καὶ ἀποκλείσουσιν εἰς ὀχύρωμα καὶ εἰς δεσμωτήριον, μεθ' πολλὰς ἡμέρας ὑπισχνημένης αὐτῷ, καὶ ταχήσεται ἡ πλίνθος καὶ πεσεῖται ὁ τεῖχος.

E Λαμπρὸν δὲ τοῦτο κατόρθωμα τῆς ἀναθεωρήσεως τοῦ μονογενοῦς. ἔδει γὰρ ἔδει λοιπὸν ὑπολάμψαντος τοῦ δικαιοσύνης ἡλίου, τὸν νοητὸν ἀχλὺν ἀφανίσαι σκότον, ὃν ταῖς ἁπάντων καρδίαις ἐνέχεεν ὁ σατανᾶς. ἐσκότισε γὰρ τὰ νοήματα τῶν ἀπίστων, κατὰ τὸ γεγραμμένον, καὶ ἀνέπεισε προσκυνεῖν τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα. ἐμερίζοντο γὰρ οἱ πλανώμενοι τὰ τοῦ κόσμου στοιχεῖα, καὶ οἱ μὲν τὸν ἥλιον ἐπεγράφοντο Θεὸν, οἱ δὲ τὴν σελήνην, ἕτεροι δὲ τῶν ἄστρων τὸν καθ' ἡδονήν. νενοσήκασι δὲ ταυτὶ τὸ δυσεβεῖν καὶ αὐτοὶ τῶν Ἰουδαίων οἱ δῆμοι. καὶ γοῦν ἔφη που Θεὸς πρὸς αὐτῶν ἱκετείας ἀναφέροντί ποτε τῷ προφήτῃ Ἱερεμίᾳ.

καὶ τυ μὴ προσεύχου περὶ τοῦ λαοῦ τούτου, καὶ μὴ αἴτου, & μὴ προσέλθῃς μοι περὶ αὐτῶν ἐν δεήσει καὶ προσευχῇ, ὅτι οὐκ εἰσακούσομαι. οὐχ ὁρᾷς τί οὗτοι ποιοῦσιν ἐν ταῖς πόλεσιν Ιούδα, καὶ ἐν ταῖς ὁδοῖς Ιερουσαλὴμ, οἱ υἱοὶ αὐτῶν συλλέγουσι ξύλα, καὶ οἱ πατέρες αὐτῶν καίουσι πῦρ, καὶ αἱ γυναῖκες αὐτῶν πείθουσι φαῖς τὸ ποιῆσαι χωνας τῇ στρατιᾷ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἐσπείσαν σπονδὰς θεοῖς ἀλλοτρίοις, ἵνα παροργίσωσί με. καὶ πάλιν καὶ δι' ἑτέρου προφήτου πρὸς αὐτοὺς φησὶ μὴ σφάγια καὶ θυσίας προσηνέγκατέ μοι ἐν τῇ ἐρήμῳ τεσσαράκοντα ἔτη, οἶκος Ισραὴλ λέγει κύριος; & ἀνελάβετε τὸ σκηνὼ τοῦ μολόχ, καὶ τὸ ἄστρον τοῦ θεοῦ ῥεφάν. προσκυνεῖν αὐτοῖς. ἐπάξει τοίνυν, φησὶν, ὁ Θεὸς ὅπερ τὸν κόσμου τοῦ οὐρανοῦ τὴν χεῖρα, τοῦτ' ἔστι, διασπεδάσει τοὺς προσκυνοῦντας τῷ κόσμῳ τοῦ οὐρανοῦ, ἡλίῳ τε φημὶ & σελήνῃ καὶ ἄστροις. εἰκὸς δὴ τὸ σύμπαν εἰδωλολατρείαν ὡς ἐν μέρει ἐν τούτοις καταονομάζεσθαι. πέπαυται γὰρ ὅ προσκυνεῖν τοῖς τοῦ κόσμου στοιχείοις ἀναδηχθέντος Χριστοῦ. κόσμον δὲ τοῦ οὐρανοῦ καὶ αὐτὸν εἰ νοοῦντες τὸν τῆς ἁμαρτίας εὑρέτην & πατέρα, τοῦτ' ἔστι, τὸν Σατανᾶν, κατ' ἀλήθειαν πάνυ που τῆς ἀληθείας ἥξομεν. εἴρηται γὰρ περὶ αὐτοῦ πῶς ἐξέπεσεν ἐκ οὐρανοῦ ὁ ἑωσφόρος ὁ πρωὶ ἀνατέλλων; ὅπερ ἦν ἄπαξ ἁμαρτεῖν τὸν ἀρχαῖον, καὶ πρὸ τῆς ἀποπτώσεως αὐτοῦ δόξαν ἑωσφόρῳ παραβαλλόμενον, κόσμον αὐτὸν τοῦ οὐρανοῦ & νῦν ὁ προφητικὸς ἡμῖν ὀνομάζει λόγος. ἐπενεχθήσεσθαι δὲ τὴν χεῖρα φησὶν, οὐχὶ δὴ μόνῳ τῷ κόσμῳ τοῦ οὐρανοῦ, ἀλλὰ γὰρ καὶ τοῖς βασιλεῦσι τῆς γῆς, τοῦτ' ἔστι, τοῖς ἐν τῇ πλεονεξίας κεκρατηκόσι τοῦ νῦν οὐρανοῦ, δῆλον δὲ ὅτι τοῖς κοσμοκράτορσι τοῦ αἰῶνος τούτου, τοῖς πονηροῖς καὶ ἀντικειμένοις δυνάμεσι. βεβασιλεύκασι γὰρ τῆς γῆς, ἰδίους ἀποφήναντες προσκυνητὰς τοὺς ἐν αὐτῇ, & τὸ πρὸς Θεὸν ἀγάπης ὀλιγωρῆσαι πάντελῶς ἀναπείσαντες. τούτοις συνάγουσι τοὺς ἐξ ἀπάτης καὶ ψεύδους καὶ πλεονεξίας κεκρατηκότας ἤγουν βασιλεύσαντας σὺν ἄξιοις καὶ ἀποκλείσουσιν εἰς ὀχύρωμα καὶ εἰς δεσμωτήριον. καταπέμψει γὰρ αὐτοὺς εἰς τὸ τῆς κολάσεως δεσμωτήριον τὴν ἰσχυρὰν καὶ ἀνίκητον δύναμις. εἰς τὸ ἄφυκτον ὀχύρωμα. καὶ γοῦν παρεκάλουν οἱ δαίμονες προσιόντες αὐτῷ, ἵνα μὴ προστάξῃ αὐτοῖς εἰς τὸν ἄβυσσον ἀπελθεῖν. προσεπάγει δὲ καὶ φησὶν ὁ προφήτης ὅτι ἐπὶ πολλὰς γενεὰς ὑποστήσεται αὐτῶν. τετραννήκασι γὰρ ἀπὸ

A tu ne ora pro populo isto, & ne precare, & ne accede ad me pro illis in oratione & precatione, quia non exaudiam.] An non vides quid isti faciant in ciuitatibus Iudæ in viis Hierusalem? [Filii illorum colligunt ligna, & patres eorum accendunt ignem, & vxores eorum subigunt farinam vt faciant placentas militiæ cæli, & libauerunt liba diis alienis, vt ad iram prouocent me.] Et per alium prophetam alloquitur illos: [Nunquid mactationes & hostias adduxistis mihi quadraginta annos in deserto, domus Israel, dicit Dominus? Et sustulistis tabernaculum Moloch, & sydus dei vestri Raphan, figuras quas feciſtis vobis vt adoretis.] Inducet igitur, inquit, Deus super ornatum cæli manum, id est, dissipabit eos qui ornatum cæli adorant, solem inquam, & lunam, & astra. Verisimile verò est, velut ex parte, totam idololatriam in his denominari. Iam enim cessatum est, Christo exhibito & demonstrato, adorare mundi elementa. Sique ornatum cæli ipsum peccati inuentorem & patrem, id est, Satanam intelligamus, rectà sanè ad veritatem peruenerimus. Dictum est de eo: Quomodo cecidit de cælo Lucifer mane oriens? Cùm autem semel ante lapsum, propter antiquam eius gloriam Lucifero assimilaretur, ornatum cæli etiamnum propheticus sermo nobis eum appellitat. Manum inferendam dicit, non soli ornamento cæli, sed & terræ regibus, id est, sublunarem hunc globum vi obtinentibus, videlicet seculi huius mundanis rectoribus, nequam & aduersariis potestatibus. Regnum enim terræ tenuerunt, & suos in ea adoratores effecerunt, persuaserúntque omnibus, charitatem erga Deum prorsus contemnere. Istos igitur ex fraude & mendacio & cupiditate regnantes, congregabunt, & in munitionem & carcerem concludent. Demisit enim eos in supplicii carcerem, Seruatoris potentia, in firmam ac ineuitabilem custodiam. Siquidem rogarunt dæmones accedentes ad eum, ne præciperet in abyssum abire. Subnectit propheta, ac inquit: Per multas ætates visitatio erit illorum. Etenim à constitutione mundi tyrannidem occuparunt, nec destiterunt cum diuina

Mich. 7.

Amos 5.

& secreta maiestate bellum gerere : Continuata est autem hæc eorum amentia, ad vsque Seruatoris omnium nostri Christi aduentum, & visitatione postea per illum facta in custodiam conclusi sunt, & in carcerem, verùm hoc per multas ætates passi sunt. Liquefaciendum dicit laterem, & casurum murum : muro forsan Satanam comparans. Potens enim ad resistendum erat, & quasi ciuitas turribus munitissima : cæterùm quatiente Christo captus est & prostratus. Non enim valuit inuictam eius vim sustinere & excipere. Quòd autem deleto & concidente Satana, idololatriæ nugæ irritæ fuerint, & qui olim errauerant, per fidem ad veritatis agnitionem vocati fuerint, omnipotenti dextera eos tantùm non rapiente, docebit ipse Seruator, inquiens : Vel quomodo potest quis ingredi in domum fortis, & vasa eius diripere, nisi prius ligauerit fortem, & tunc vasa eius diripiat ? Solemne autem est scripturæ diuino spiritu proditæ, robustissimos, & muris, & vrbibus conferre, quemadmodum sanè & beato

Hier. » prophetæ Hieremiæ dixit Deus: [Ecce » posui te hodierno die, velut ciuitatem munitam, & velut murum æreum munitum, omnibus regibus terræ, & bellabunt contra te, & non » prævalebunt aduersum te, quia tecum » sum vt eripiam te, dicit Dominus.] Commemorandum necessariò est, quòd Iesus filius Naue, quinque reges gentium captos & victos in speluncam concluserit, & lapidibus aduolutis excursum eis & effugium obstruxerit. Imago siquidem fuit rei veræ. Conclusæ enim erant in præsidium & carcerem Seruatoris fortitudine, malæ & aduersariæ potestates, quæ olim orbem terræ subegerunt: Abolitus autem est cum illis magnus & infractus olim murus, nimirum Satanas. Vocati sunt per fidem, qui errabant, vt cognoscerent deinceps, verè & natura vniuersorum architectum & Deum & Dominum. Sciendum præterea, quosdam hæc in alium sensum ad ornatum cæli referre, & inquiunt : quòd consummationis tempore, sol obtenebrescceret, & luna non dabit lucem suam. Sed oportet, vt arbitror, interpretationi aptè & conuenientissimè, verborum propositorum sententiam semper respondere.

A καθαιρεθῆναι χάριν, ἐν ᾧ ἀμελεῖται τῆς θείας τε καὶ ἀπορρήτου πολέμου τῶν δόξης. προέτεινε δὲ τὰ τῆς ἀνοίας αὐτῶν, καὶ μέχρι τοῦ καιροῦ τῆς ἐπιδημίας τοῦ σωτῆρος Χριστοῦ. ἐπισχεθῆναι γὰρ λοιπὸν ἐπ' αὐτοῖς ἀνομίαν κατεκλείσθησαν εἰς ὀχύρωμα καὶ εἰς δεσμωτήριον. πλεῖω δὲ πολλῶν τοῦτο πεπονθέναι γνεῶν, ταχέως δὲ τὸ πλίνθον, καὶ πεσεῖν τὸ τεῖχος φησί. τείχη παρακαλοῦντα τὰ πολυάνδρια τῶν ἐθνῶν γὰρ εἰς αἴτησιν καὶ τὴν πόλις δυπυργοτάτη. ἀλλ' ἦλθε καὶ πέπαυκε Χριστοῦ καταστέντος. οὐ γὰρ ἐδύνατο δύνασθαι τὸ ἄμαχον αὐτοῦ διακρῦναι δύναμιν. ὅτι γὰρ καθηρημένου καὶ πεπτωκότος τοῦ Σατανᾶ, κατηργήμεθα τὰ τῆς εἰδωλολατρείας παίγνια, καὶ κέκλεισται διὰ πίστεως εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας οἱ πάλαι πλανώμενοι, μονονουχὶ ἁρπαζούσης αὐτοὺς τῆς παθούσης δυνάμεως, διδάσκει λέγων αὐτὸς ὁ σωτήρ. ἢ πῶς δύναταί τις εἰς τὴν οἰκίαν εἰσελθεῖν τοῦ ἰσχυροῦ, καὶ τὰ σκεύη αὐτοῦ διαρπάσαι, ἐὰν μὴ πρῶτον δήσῃ τὸν ἰσχυρόν, καὶ τότε διαρπάσῃ τὰ σκεύη αὐτοῦ, ἔθος ἦ τῇ θεοπνεύστῳ γραφῇ τοὺς ἁγίους δυνατωτάτους, καὶ τείχη καὶ πόλεσι παρεικάζειν, καθάπερ ἀμέμπτῳ καὶ πρὸς τὸ μακάριον προφήτῃ Ἱερεμίαν. ἔφη γάρ που Θεός· ἰδοὺ τεθείκασιν σε τῇ σήμερον ἡμέρᾳ ὡς πόλιν ὀχυράν, καὶ ὡς τεῖχος χαλκοῦν ὀχυρὸν ἅπασι τοῖς βασιλεῦσι τῆς γῆς, καὶ πολεμήσουσί σε καὶ οὐ μὴ δυνήσονται πρός σε, διότι μετά σου εἰμὶ τοῦ ἐξελέσθαί σε λέγει κύριος. ἀναμεμνῆσθαι δὲ διὰ ταχέων, ὅτι Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ναυῆ, τοὺς πέντε τῶν ἐθνῶν βασιλέας

D καὶ κράτος ἐλών, καὶ νενικηκὼς κατέκλεισεν εἰς σπήλαιον, καὶ πρὸς τῷ λίθους ἀποφέρτους αὐτοῖς τοῦ ἀναδρομοῦ, εἰκόνα γὰρ ἀποφράγματος ἀληθοῦς. κατεκλείσθη γὰρ εἰς ὀχύρωμα καὶ εἰς δεσμωτήριον ἀνάγκῃ τοῦ Χριστοῦ ἰσχύος αἱ πονηραὶ καὶ ἀντικείμεναι δυνάμεις αἱ καλαχρησάμεναι ποτε τῆς ὑπ' οὐρανοῦ. σεσώληκται δὲ αὐτοῖς, καὶ ὁ μέγας καὶ ἄῤῥηκτον ποτε τεῖχος, τοῦτ' ἔστιν, ὁ Σατανᾶς. κέκλεισται γὰρ ὅτω διὰ πίστεως

E οἱ πλανώμενοι πρὸς τὸ εἰδέναι λοιπὸν τὸν ἀληθῶς καὶ φύσει τῶν ὅλων δημιουργὸν καὶ Θεὸν καὶ κύριον. ἰσχὺν γὰρ ὁ Σατανᾶς ἀποφέρουσι καθ' ἑτέραν διάνοιαν ὅτι τὸν κόσμον τοῦ ἀέρος, καὶ φασίν. ὅτι κατὰ τὸν τῆς σωτηρίας καιρὸν ὁ ἥλιος σκοτισθήσεται, καὶ ἡ σελήνη οὐ δώσει τὸ φέγγος αὐτῆς. χαλεπῶναι δὲ εἰμὶ τοῖς θεωρήμασιν ἐπομένως, καὶ δὲ μάλα σεσηρυσμένως, ταῖς τῶν προκειμένων ἑκάστοτε διανοίαις ἀποπροσφέρεσθαι.

Οτι βασιλεύσει κύριος ἐν Σιὼν, καὶ ἐν Ιερουσαλὴμ, καὶ ἐνώπιον τῶν πρεσβυτέρων δοξασθήσεται. A

Quia regnabit Dominus in Sion & in Hierusalem, & coram senioribus glorificabitur.

Σιὼν ἑρμηνεύεται ὑψηλὴ, καὶ σκοπευτήριον, Ἱερουσαλὴμ, ὅρασις εἰρήνης. σκοπευτήριον οὖν ὃ ἀληθὲς καὶ μεγα καὶ ἐπουράνιον ἡ ἐκκλησία Χριστοῦ. ἐν αὐτῇ γὰρ τὰ θεῖα αὐτοῦ μυστήρια ὑψηλοτάτη κατάσκεψις πρέπει τῇ φιλῇ, καὶ μεγάλη τῆς εἰρήνης ὅρασις. εἰρήνην δὲ εἶναι φαμὲν τὸν Χριστὸν, ὃν ἐκ τῆς θεοπνεύστου γραφῆς ὁπτανόμεθα, μεγαφόρως περὶ αὐτοῦ προμηνύσαντος Μωσέως, καὶ πρὸς τούτῳ τῶν ἁγίων προφητῶν. περιῃρημένης δι' ὅλου τῆς βεβήλου καὶ μυσαρᾶς εἰδωλολατρείας, καὶ ἐκποδὼν γεγονότος τοῦ προσκυνεῖσθαι τὴν κτίσιν, καὶ συγκεκλεισμένων δὲ εἰς ὀχύρωμα καὶ εἰς δεσμωτήριον τῶν ἐκ πλεονεξίας κεκερματικότων τὰς ὑπ' οὐρανὸν, καταπεπτηγμένου τε τοῦ τείχους, καὶ ἐκ βάθρων αὐτῶν καταστασιάσαντος, κατὰ γε τὰς ἤδη προαποδοθείσας ἐννοίας, Βασιλεύσει κύριος ἐν Σιὼν, καὶ ἐνώπιον τῶν πρεσβυτέρων δοξασθήσεται. πρεσβυτέρους δὲ, ὡς γε οἶμαι, φησὶν ἐν τούτοις τοὺς τελείους τὴν φρένα, καὶ οἱονεὶ τὸν νοῦν πεπολιωμένον ἔχοντας, ὡς δύνασθαι κατιδεῖν τοῖς τῆς καρδίας ὄμμασι, τῶν περὶ αὐτοῦ μυστηρίων τὸ βάθος. τούτοις δὲ ὁ θεὸς Ιωάννης ὁπτασίᾳ λέγων. γράφω ὑμῖν πατέρες, ὅτι ἐγνώκατε τὸν ἀπ' ἀρχῆς. ἀλλ' οἱ γεύοντες, θαυμάζουσι καὶ δυάσωσιν δόξαν αὐτῷ τὴν πρεπουσαν, βασιλέα καὶ κύριον τῶν ὅλων ὁμολογοῦντες ἐπ' αἰῶνι αὐτόν. ὅτι γὲ τὸ Σταυροῦ τυραννίδος εἰς ἅπαν ἐξῃρημένης βεβασίλευκεν ὁ Χριστὸς, διδάσκει λέγων αὐτὸς, ὅτε τῆς ἀπάντων ζωῆς ἀντίλυτρον ἑαυτὸν προσεκόμισε τῷ Θεῷ καὶ πατρὶ, τὸν τίμιον ὑπὲρ ἡμῶν ἐπουράνιον σφαγὴν. νῦν κρίσις ἐστὶ τοῦ κόσμου τούτου, νῦν ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου ἐκβληθήσεται ἔξω, κἀγὼ ἐὰν ὑψωθῶ ἐκ τῆς γῆς, πάντας ἑλκύσω πρὸς ἐμαυτόν. ἔκκοπον τοῖς ἰδίοις καθυπέταξε σκηπτούχοις τοὺς ἀπὸ παντὸς τοῦ γῆς, προεκβεβληκὼς τὸν ἄρχοντα τοῦ αἰῶνος τούτου. ὃ δὲ τῆς ἐκβολῆς ὄνομα, τῆς ἐπὶ πάντων πλεονεξίας καταστροφὴν ἔοικε τοῦ δυάζοντος. B C D E

Sion exponitur excelsa, & specula: Hierusalem, visio pacis. Specula itaque vera & pacis visio, verè esse poterit Christi ecclesia: in ea enim diuinorum eius mysteriorum excelsissima speculatio esse solet, & pacis visio. Pacem esse dicimus Christum, quem ex scriptura diuinitùs inspirata agnoscimus, sapientissimo Mose de ipso scribente, præterea etiam sanctis prophetis. Circuncisa itaque prophana & detestabili idololatria, & è medio sublata creaturæ adoratione, & coarctatis in præsidium & in ergastulum his qui ex improba cupiditate mundum occuparunt, liquefactis mœnibus, & à fundamentis ipsis iuxta expositas iam antè sententias conquassatis: Regnabit Dominus in Sion, & coram senioribus gloria extolletur. Seniores puto vocare illum hîc, mente integros & perfectos, & animo veluti cano præditos, vt cordis oculis, mysteriorum eius profunditatem possent intueri. His sapiens quoque Ioannes scribit dicens: [Scribo vobis patres, quia cognouistis eum qui ab initio est.] Sed qui norunt admirantur, & gloriam ei diuinam tribuunt, & regem illum ac vniuersitatis Dominum esse confitentur. Quod autem diaboli tyrannide in totum deleta, Christus regnarit, ipsemet docebit, inquiens, quando seipsum pro vita omnium precium redemptionis Deo & Patri obtulit, preciosam crucem pro nobis sustinens: [Nunc iudicium est huius mundi, nunc princeps mundi huius eiicietur foras. Et ego si exaltatus de terra fuero, omnes traham ad meipsum.] Quapropter eos qui in tota terra degunt, suis sceptris subiugauit, eiecto antè seculi huius principe. Eiectionis autem nomen, tyrannidis in omnes euersionem videtur denotare.

1. Ioan. 2.

Ioan. 12.

SECVNDI LIBRI COMMENT. IN ESAIAM FINIS.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΚΥΡΙΛΛΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ,

ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΡΟΦΗΤΗΝ ΗΣΑΙΑΝ

βιβλίον γ. τόμοι ε.

S. CYRILLI ALEXANDRIÆ

ARCHIEPISCOPI,

COMMENTARIORVM IN PROPHETAM ESAIAM

LIBER TERTIVS, TOMI QVINQVE.

CAP. XXV.

DOMINE Deus meus glorificabo te, & hymnis laudabo nomen tuum, quia res miras fecisti, consilium antiquũ verum, Fiat Domine.

In eo quem absoluimus libro, propheta orationem longam, reconditisque plenam sententiis habuit, exortus tum de malitia diaboli, futuróque ei supplicio ac pœna, tum etiam de improbarum & aduersariorum potestatum euersione: quibus præterea regni Christi adiecit prædictionem. Dixit enim regnaturum Dominum in Sion & in Hierusalem, & in conspectu seniorum celebrandum. Horum omnium causa, repletus est propheta gaudio, & rerum tam admirabilium effectorem ornat encomiis: Ideóque inquit: Domine Deus meus celebrabo te, & hymnis cantabo nomen tuum: consilium antiquum & verum, resque miras effecisti. Quia

A ΚΥΡΙΕ ὁ Θεός μου δοξάσω σε, καὶ ὑμνήσω τὸ ὄνομά σου, ὅτι ἐποίησας θαυμαστὰ πράγματα, βουλὴν ἀρχαίαν ἀληθινὴν, γένοιτο κύριε.

Ἐν μὲν τῷ τετελεσμένῳ βιβλίῳ μακρὸς τῷ προφήτῃ λόγος, καὶ ἀφ' ἡ κεκρυμμένων ἐννοιῶν ἐρχόμενος, περί τε τῆς τοῦ διαβόλου σκαιότητος, καὶ τῆς ἐσομένης ἐπ' αὐτῷ κολάσεώς τε, καὶ δίκης, καὶ προσέτι καὶ ἀναιρέσεως τῶν πονηρῶν καὶ ἀθλιεπιθύων δυνάμεων. προσετίθη δὲ τούτοις, ἐκ τῆς Χριστοῦ βασιλείας τὴν ἀναίρησιν. ἔφη γὰρ, ὅτι βασιλεύσει κύριος ἐν Σιὼν καὶ ἐν Ἱερουσαλὴμ, καὶ ἐνώπιον τῶν πρεσβυτέρων δοξασθήσεται. τούτων ἁπάντων ἕνεκα πεπληρῶσθαι τοῦ προφήτου φησὶ, καὶ τὸν ὕστερον τεθαυμασμένων ἀποτελεσὴν καταβαίνει τοῖς ἀνθρώποις. τοιγαροῦν φησὶ κύριε ὁ Θεός μου, δοξάσω σε καὶ ὑμνήσω τὸ ὄνομά σου, βουλὴν ἀρχαίαν καὶ ἀληθινὴν, καὶ τεθαυμασμένα πε-

ποίηκας πρόσωπα. ὅπου ὁ πρὸ τοῦ ὅπως γενη- A verò de his quæ nondum facta sunt eo
νόταν κατ' ὀφθαλμοὺς ἔθηκεν ὁ ἐποίησας φησὶν, ὅτι tempore: Feciſti, dicit, quòd non
μὴ ὅπως γένηται, ἔσαι γε μὴν πάντοτε, καὶ fierent adhuc, ſed prorſus penitúſque
πάντως ἐναργῶς. προστίθεις δὲ ἡδέως τὸ forent, ſubindicat, adiecto illo: Fiat
γενοῦ Δέσποτα. τὰ μὲν γὰρ τῆς ἀληθείας ὄμματα, ὡς ἐνεστηκότα τοῦ ὀπτηρίας κατεῤῥώννυτο καιρὸν, ἠγνόουν Domine. Nam aduentus tempus ve-
δὲ οὐδαμῶς, ὅπως πρόκειται· ὡς ἀρχαίαν δέ τε lut inſtans animi oculis videbant, &
βουλὴν, καὶ θαυμαστὰ πρόσωπα τῆς ἀνανεωτηρίου οἰκονομίας τοῦ μονογενοῦς ἀποκαλύπτει μυστήριον, καὶ nondum præſens minimè ignorabant.
τὰ δι' αὐτῆς τοῖς ἀεὶ πᾶσιν κατορθωθέντα τῷ Consilium autem tanquam antiquum,
γένει. σεσώσμεθα γὰρ ἐν Χριστῷ, προγεγνωσμένου μὲν πρὸ καταβολῆς κόσμου, φανερωθέντος & res miras, appellat humanitatis v-
δὲ ἐπ' ἐσχάτοις τοῦ αἰῶνος καιροῖς, καθὰ φησὶν ὁ nigeniti myſterium, & quæ ab ea
Σοφώτατος Παῦλος. οὐ γὰρ νέον, ἢ ἀρτιφανὲς τοῦ fuerunt per vniuerſam terram inſtau-
τοῦ Χριστοῦ μυστήριον, ἀλλὰ προῳκισμὲν μὲν rata. [Seruati enim ſumus in Chriſto, Epheſ. 1.
πρὸ τῆς τοῦ κόσμου καταβολῆς, πεφανέρωται qui ante mundi conſtitutionem præ-
δὲ ἐν καιροῖς ἰδίοις. B ſcitus eſt, & in extremis huius ſeculi temporibus manifeſtatus:] quemad-
modum ait ſapientiſſimus Paulus. [Neque enim nouum aut recens eſt Chriſti myſterium, ſed ante conditum mundum quidem præfinitum, ſuo autem tempore patefactum.]

Ὅτι ἔθηκας πόλεις εἰς χῶμα, πόλεις ἰσχυρὰς, τοῦ πεσεῖν αὐτῶν τὰ θεμέλια, τῷ δὲ ἀσεβῶν πόλις εἰς τὸν αἰῶνα οὐ μὴ οἰκοδομηθῇ. *Quia poſuiſti vrbes in tumulum, vrbes munitas, vt cadereut earum fundamenta; vrbs verò impiorum non ædificabitur in ſeculum.* C

Τῆς ἀληθινῆς γὰρ τοῦτο βουλῆς, καὶ τῶν ἀμωμήτων σκεμμάτων τοῦ παντοκράτορος Θεοῦ, τὰ καταπαθῶαι πόλεις ὀχυρὰς, θρύπτεσθαι τε καὶ εἰς χῶμα, καὶ οἷς ἐκ βάθρων αὐτῶν ἀναμοχλεύθῆναι, καὶ ἐλπίδος ἔξω θρύπτεσθαι, ἧς ἂν δυνήσονται ἀναστῆναι ποτέ. οὐ γὰρ μὴ, φησὶν, εἰς τὸν αἰῶνα οἰκοδομηθῇ. πόλεις δὲ εἶναι φαμὲν τὰς καταστασιαστικὰς, οὐχὶ δή που πάντως τὰς αἰσθητὰς, ἤγουν αἰνιγματώδεις τοὺς ἐν αὐταῖς. οἰόμεθα δὲ μᾶλλον ἑκάστων τῶν πονηρῶν, καὶ δυσπείθων δυνάμεων, καὶ πρό γε τῶν ἄλλων, ὀνομάσθαι πόλιν τὸν Σατανᾶν, καὶ τοῦτο ἰσχυρὸν. ἔστι γὰρ τῇ θεοπνεύστῳ γραφῇ πύργοις, καὶ τείχεσιν ἢ καὶ πόλεσιν ἐοικότα, ὅτε πρὸς ἀξίαν τοῖς ἁγίοις ἀλιτήματα, καθάπερ ἀμέλει καὶ προλαβόντες εἴπομεν, ὅτι τέτυπται παρὰ Θεοῦ, καὶ ὁ μακάριος προφήτης Ἱερεμίας, ὡς πόλις ὀχυρὰ, καὶ ὡς τεῖχος χαλκοῦν ὀχυρόν. ἀναδεδειγμένου δὲ καὶ ἐπιλαμψάντος τῷ κόσμῳ τοῦ Ἐμμανουὴλ, διήρπασται μὲν τῆς ἀντικειμένων δυνάμεως ὁ ἀνόσιος σῖφος, ὃς αὐτῷ ὁ κατεσείσθη * βαρὰθεφὼν ὁ Σατανᾶς, πέπτωκε δ' ὅπως ὡς ἀτελευτήτῳ προσπεσὼν ἀφροσύνῃ, καὶ κατ' οὐδένα καιρὸν ἀναστήσεσθαί τε καὶ ἀναπνεῦσαι προσδοκᾶν. D E

* χ. βάμων

Διὰ τοῦτο εὐλογήσει σε ὁ λαὸς ὁ πτωχὸς, καὶ πόλεις ἀνθρώπων ἀδικουμένων εὐλογήσουσί σε. *Propterea benedicet tibi populus mendicus, vrbesque hominum oppreſſorum iniuria, benedicent tibi. Factus enim es*

omni vrbi humili adiutor, & deficientibus propter inopiam vmbraculum, ab hominibus improbis liberabis eos: vmbraculum sitientium, & respiratio hominum iniuria oppressorum, benedicent tibi quasi homines paruo animo prediti sitientes in Sion, qua liberabis eos ab hominibus impijs, quibus nos tradidisti.

A ἐλήμου γὰρ πάσῃ πόλει ταπεινῇ βοηθὸς, καὶ τοῖς ἀθυμήσασι δι' ἔνδειαν σκέπη ἀπὸ ἀνθρώπων πονηρῶν ῥύσῃ αὐτούς. σκέπη διψώντων, καὶ πνεῦμα ἀνθρώπων ἀδικουμένων εὐλογήσουσί σε ὡς ἄνθρωποι ὀλιγόψυχοι διψῶντες ἐν Σιὼν, ἀπὸ ἀνθρώπων ἀσεβῶν οἷς ἡμᾶς παρέδωκας.

Vocatus est ad Dei agnitionem, per institutionem legalem Israel, bonisque diuinis locupletatus est. Nam B seruatus est, terramque promissionis hæreditate obtinuit. At aliarum gentium innumerabilis multitudo, qui inquam sub toto cœlo degunt, hi bonis spiritualibus, & supernis prorsus alieni extiterunt, nec charismata diuina gustarunt, & nudi quodammodo ac non vestiti, non tegumentum diuinum, non amictum supernum, non opes animi ex virtute, non aliud quippiam vel laude vel admiratione dignum habuerunt. Cùm autem ipse Christus apparuit, submotaque diabo- C li tyrannide, Deo & patri adduxisset, ac luce veritatis, eiúsque gloriæ participatione, Euangelicæ conuersationis magnitudine ditati fuissent: propterea gratulatorias odas Deo ac patri emittunt. Itaque, inquit, ô Domine, cùm antiquum consilium ac verum effeceris, omnibus in Christo capite recollectis ac consummatis, & illustratis illis qui in tenebris sederunt, & deletis mundi principibus seculi huius, quantumuis instar vrbium qua- D rundam potentibus, benedicet tibi populus mendicus, vniuersæque vrbes te prædicabunt. Extitisti enim cunctis opitulator, & vmbraculum his qui propter inopiam spiritualium bonorum intolerabili dolore affecti sunt, eósque ab improbis hominibus liberasti. Erant enim etiam in Sion adeò pusillo animo quidam prediti, sicut hi qui siti erant confecti. Fortassis & illud nobis hisce verbis ostendit propheta. Nam in Israel etiam fuerunt, E qui Seruatoris aduentum sitiuerunt, & vniuersorum Seruatorem ac redemptorem videre cupiuerunt: qualis fuit Symeon quidam ille iustus, cùm natum Iesum manibus accepisset, di- Luc. 2. cens: [Nunc dimittis seruum tuum » Domine, secundum verbum tuum in » pace. Quia viderunt oculi mei salu- » tare tuum, quod parasti ante faciem

Κέκληται μὲν εἰς ἐπίγνωσιν Θεοῦ διὰ τὴν ἐν νόμῳ παιδαγωγίας ὁ Ισραὴλ, καὶ πεπλούτηκε τὰ θεῖα Θεοῦ. σέσωσται γὰρ, καὶ τὴν τῆς ἐπαγγελίας κεκληρονόμηκε γῆν. ἡ δέ γε τῶν ἄλλων ἐθνῶν ἀμέτρητος ὅσα πληθὺς τῆς ὑπ' οὐρανὸν φημὶ τὴν ὑπαίθριον, ἀλλότριος πάντελῶς τῶν πνευματικῶν, καὶ ἀΰλων καθέστηκεν ἀγαθῶν, ἄγευστοι τῶν θείων Θεοῦ χαρισμάτων, γυμνοί τέ πον τινὰ καὶ ἀμείμονες, ἢ τὴν θείαν ἀνέχοντες σκέπην, ἢ τὴν ἐξ ὕψους περιβολὴν, ἢ πλοῦτον εἰς νοῦν τὴν ἐξ ἀρετῆς ἢ ἕτερόν τι τῶν ὅσα δόξαν ἐπαίνου μεγάλα, καὶ τὸ πάντως ἀξιοῦσθαι θαύματος. ὅπου δὲ καὶ αὐτὸς ἐπέφανεν ὁ Χριστὸς, καὶ τῆς τοῦ διαβόλου πλεονεξίας ἐξελὼν τυραννικὴν κεκόμικε τῷ Θεῷ καὶ πατρὶ, καὶ ὃν τῆς ἀληθείας πεπλουτήκασι φῶς, τὴν πρὸς αὐτοῦ δόξης τιμὴν μέθεξιν τῆς Εὐαγγελικῆς πολιτείας τὸ μεγαλοπρεπὲς ἐκ τούτων χαριστηρίους ᾠδὰς ἀναπέμπουσι τῷ Θεῷ καὶ πατρί. Σὺ γοῦν ἐπειδήπερ, φησὶν, ὦ δέσποτα, καὶ βουλὴν ἀρχαίαν καὶ ἀληθῆ ἐποίησας ἀναχεφαλαιωσάμενος τὰ πάντα ἐν τῷ Χριστῷ, καὶ καταφωτίσας μὲν τοὺς ἐν σκότει, καθελὼν δὲ τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ αἰῶνος τούτου. καίτοι καθάπερ τινὰς πόλεις ὕπτιος ἰσχυρὰς δυνήσῃ σε ὁ λαὸς ὁ πτωχὸς, ὅλαι τε πόλεις δοξολογήσουσί σε. ἀπάσας γὰρ γέμουσας βοηθοῦς, καὶ σκέπην τοῖς διὰ πτωχείαν τῶν πανεικῶν ἀγαθῶν ἀφορήτως λελυπημένοις. ἐῤῥύσω τε αὐτοὺς ἀπὸ πονηρῶν ἀνθρώπων. ἦσαν γὰρ ὕπτιοι καὶ ἐν τῇ Σιὼν ὀλιγοψυχήσαντες τινὲς, καθάπερ ἀμφὶ αὐ ἄνθρωποι δεδιψηκότες. καὶ τάχα που διὰ τούτων ἡμῖν ὁ προφήτης ἐκφαίνει δηλονότι. ἦσαν γὰρ ἦσαν δὲ ἐν τῷ Ισραὴλ οἱ τὸν σωτῆρος διψῶντες ὁπτάσασθαι, καὶ τὸν τῶν ὅλων σωτῆρα δὲ λυτρωτὴν ὀπτάζεσθαι ἐπιθυμοῦντες ἰδεῖν. ὁποῖός τις ἦν Συμεὼν ὁ δίκαιος, ὅτε τελέσας τὸν Ἰησοῦν εἰς χεῖρας λαβὼν ἔφασκε. νῦν ἀπολύεις τὸν δοῦλόν σου, δέσποτα, κατὰ τὸ ῥῆμά σου ἐν εἰρήνῃ, ὅτι εἶδον οἱ ὀφθαλμοί μου τὸ σωτήριόν σου, ὃ ἡτοίμασας κατὰ πρόσωπον πάν-

των τῶν λαῶν. Φῶς εἰς ἀποκάλυψιν ἐθνῶν καὶ δόξαν λαοῦ σου Ἰσραήλ. καὶ μὲν καὶ ὁ μακάριος Ζαχαρίας ὁ Ἰωάννου πατὴρ ἁγίου πνεύματος ἐμπλεως γεγονὼς ἐδοξολόγει βοῶν. Εὐλογητὸς κύριος ὁ Θεὸς τοῦ Ἰσραήλ, ὅτι ἐπεσκέψατο καὶ ἐποίησε λύτρωσιν τῷ λαῷ αὐτοῦ, καὶ ἤγειρε κέρας σωτηρίας ἡμῖν ἐν οἴκῳ Δαβὶδ παιδὸς αὐτοῦ, καθὼς ἐλάλησε διὰ στόματος τῶν ἁγίων τῶν ἀπ' αἰῶνος προφητῶν αὐτοῦ σωτηρίαν ἐξ ἐχθρῶν ἡμῶν, καὶ ἐκ χειρὸς πάντων τῶν μισούντων ἡμᾶς. ποιῆσαι ἔλεος μετὰ τῶν πατέρων ἡμῶν, καὶ μνησθῆναι διαθήκης ἁγίας αὐτοῦ. ὅρκον ὃν ὤμοσε πρὸς Ἀβραὰμ τὸν πατέρα ἡμῶν, τοῦ δοῦναι ἡμῖν ἀφόβως ἐκ χειρὸς τῶν ἐχθρῶν ἡμῶν ῥυσθέντας λατρεύειν αὐτῷ ἐν ὁσιότητι, καὶ δικαιοσύνῃ ἐνώπιον αὐτοῦ πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς ἡμῶν. ὁρᾷς ὅπως ἀρχαία καὶ ἀληθινὴ βουλὴ γέγονε τοῦ Θεοῦ, καὶ πατράσι, καὶ τοῖς ἁγίοις πατράσιν ἐπηγγελμένη. Τὸ διαθήκην σωτηρίαν τῷ κόσμῳ τὸν Ἐμμανουὴλ, ὃς γέγονε πνεῦμα δυσσεβῶν ἀδικουμένων. διὰ πεπνεύκασι γὰρ ἐκ ἐχθρῶν, καὶ ἐρρύσθησαν ἀπὸ ἀνθρώπων ἀσεβῶν, οἷς καὶ παρεδόθησαν. καὶ εἰ μὲν ὅτι τὰ ἐθνῶν τὰς τοιαύτας ἐκ λάβοι φωνάς, ἀνθρώπους κεκλῆσθαι φαμὲν, τοὺς πάλαι κρατοῦντας τῶν ὅτε τῆς γῆς ἀνοσίους δαίμονας. ὧν τὸ ἀσθενὲς μάλα καταμηνύεται, ἐκ τοῦ καὶ ἀνθρώπους αὐτοὺς ὀνομάζεσθαι. εἰκὸς δὲ δή που καὶ τοὺς πρὸ αὐτῶν ψευδοδιδασκάλους, καὶ τοὺς καλουμένους ἱερομύστας, ἢ δὲ ποιητὰς καὶ λογάδας, δὲ τοῖς παρ' Ἕλλησι τετιμημένης εὐγλωττίας εὑρετὰς ἀνθρώπους κεκλῆσθαι πονηρούς, ὡς διὰ τῆς ἐκούσης αὐτοῖς ἀνομίας τοῖς τὸν ἀπωλείας ἐνιέντας τέλμασι τοὺς ἀπατωμένους. εἰδὲ δὴ καὶ τὸ ἐκ Ἰσραὴλ λέγειν τοῦτο, πονηροὺς αὐθρώπους εἶναι φαμὲν τοὺς καθηγεῖσθαι λαχόντας, γραμματέας τε φημὶ, καὶ Φαρισαίους. οἱ τῆς ἱερωσύνης ἔχοντες δόξαν, καὶ τὸν ἐντεῦθεν σύνεσίν τε ἐμοὶ καὶ δυνατείαν ἀνύσαντες τὴν κλεῖδα τῆς γνώσεως ἔλαβον. καὶ ὅτε αὐτοὶ πεπιστεύκασιν, ὅτε μὲν ἑτέροις συγχωρήσασι τοῦτο δρᾶν· παρεδόθησαν δὲ τοῖς μὲν ἐν νόμῳ καθηγηταῖς οἱ ὑπὸ χεῖρα λαοί. τοῖς γε μὲν ἀκαθάρτοις δαίμοσιν οἱ πλανώμενοι Θεοῦ παθεῖν αὐτοὺς τὸ παράδοσιν ὑπεξέφυγον, καθάπερ ἀμφοῖν καὶ εἰς ἀδικίαν νοεῖν παρεδόθησαν τινὲς ἀναξίους ἑαυτοὺς ἀποφήναντες τοῦ παρ' αὐτοῦ ἔλεους, καὶ εὐπειθείας.

A omnium populorum : Lumen ad re-
uelationem Gentium, & gloriam po-
puli tui Iſrael.] Atque etiam beatus
Zacharias pater Ioannis, ſancto Spiri-
tu repletus gloriam cecinit, clamans:
[Benedictus Dominus Deus Iſrael, » Luc. 1.
quia viſitauit & fecit redemptionem
populo ſuo : & erexit cornu ſalutis
nobis, in domo Dauidis pueri ſui, ſi-
cut locutus eſt ore ſanctorum qui à
ſeculo ſunt prophetarum ſuorum. Sa-
B lutem ex inimicis noſtris, & de manu
omnium qui oderunt nos : Ad facien-
dam miſericordiam cum patribus no-
ſtris, & memorari teſtamenti ſancti
ſui, Iuſiurandum quod iurauit ad A-
braham patrem noſtrum ; daturum ſe
nobis, vt ſine timore, è manu ini-
micorum noſtrorum liberati ſeruia-
mus illi, in ſanctitate & iuſtitia co-
ram ipſo omnibus diebus noſtris.]
Viden' quomodo antiquum & verum
conſilium Dei & patris ſanctis etiam
pluribus promiſſum ſit ? Emmanue-
C lem, inquam, ſalutem mundo eſſe
demonſtrandum ? Qui factus eſt reſpi-
ratio hominum iniuria oppreſſorum.
Ab inimicis enim reſpirarunt, & li-
berati ſunt ab hominibus impiis qui-
bus fuerunt traditi. Si de gentibus
quis verba hæc accipiat, homines vo-
cari eos dicimus, impios dæmones,
qui iis qui terram incolunt olim do-
minabantur : quorum imbecillitas ex
eo quòd homines nominentur, opti-
mè declaratur. Probabile quoque eſt,
D doctores eorum falſos, & ſacrorum
præfectos, vel etiam poetas & orato-
res, inuentoréſque eloquentiæ, quæ
apud Græcos in pretio fuit, dici ho-
mines improbos : vtpote qui per oris
facundiam qua pollebant, decep-
tos in puteum interitus deiicerent.
Sin de Iſraelitis iſtuc dicatur, im-
probos aſſerimus eſſe, qui ad docen-
dum ſorte delecti, ſcribæ nimirum &
phariſæi, ſacerdotii gloriam conſe-
E cuti, dignitate inde ſimul ac pote-
ſtate ornati, clauem ſcientiæ acce-
perunt, & nec ipſi crediderunt,
nec aliis vt hoc facerent conceſſe-
runt. Tradebant autem legalibus præ-
ceptoribus ſubditi populi, & errán-
tes, impuris dæmonibus, Deo per-
mittente vt hanc traditionem pate-
rentur. Ita ſanè in reprobam quoque
mentem traditi ſunt quidam, qui ſe
eius miſericordia auxilióque indignos
reddiderunt.

Et

Et faciet Dominus Sabaoth omnibus gentibus super monte hoc, bibent lætitiam, bibent vinum; vngentur vnguento in monte hoc. Trade hæc omnia Gentibus. Consilium enim hoc super omnes gentes.

Isaiæ 2.

Cùm prædixerit Dominum in Sion & in Hierusalem regnaturum, ex hac quasi similitudine rerum sub sensum aspectúmque cadentium, mysticum sensum pertexit. Excelsa enim & specula Sion, visio autem pacis Hierusalem exponitur. Est autem vtrumque hoc verè, Christi ecclesia: celsa nempe & illustris, & velut in monte posita. Alio etiam modo excelsa à nobis intelligitur: in ea enim nihil est humile, & à terrenis rebus procul habitat. Scriptum namque est, A Deo fortes terræ vehementer eleuati sunt. Similitérque dogmata in ea alta diuináque & vera sunt. De Deo enim, & de sancta ac consubstantiali Trinitate sermo est subtilis & perpolitus, & sola veritate conformatus. conspicitur rursus in ea Christus, qui est pax. Faciet igitur, inquit, Dominus Sabaoth: Neque solis Israelitis velut dilectis propter patres & probatis: imò omnibus gentibus, id est, in omni terra sub cælo agentibus. At quid faciet? Bibent, inquit, in lætitia, bibent vinum, vngentur vnguento in monte hoc: per lætitiam verò videtur hilaritatem in spe, videlicet per Christum subindicare: Nam cum Christo regnabimus, & lucrifacientes quæ neque cogitatione neque oratione consequi possumus, omni animi voluptate perfruemur: Per vinum autem mysticam benedictionem, & incruenti sacrificii modum significat, quod in sacris ecclesiis consueuimus adimplere. Vnguentum nobis perpulchrè sancti Spiritus vnctionem designat. Scribit enim sapiens Ioannes. Et vos Vnctionem habetis à Sancto: neque opus habetis, vt quis doceat vos, at sicut Vnctio docet vos de omnibus. Inuncti enim sumus vnguento, maximè sacrosancti Baptismatis tempore symbolum accepti sancti Spiritus vnctionem facientes. Sed hæc, inquit, omnia trade gentibus. Consilium enim hoc super omnes gentes. Antiqua enim lex eiúsque cultus per angelos administratus, non omnibus simpliciter gentibus dabatur,

A Καὶ ποιήσει κύριος Σαβαὼθ πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν. ὅτι ὄρος τοῦτο πίονται δὲ Φεσσεϋλίω, πίονται οἶνον. χρίσονται μύρῳ ἐν τῷ ὄρει τούτῳ. παράδος ταῦτα πάντα τοῖς ἔθνεσιν. ἡ γὰρ βουλὴ αὕτη ὅτι πάντα τὰ ἔθνη.

Προφητικῶς ὅτι βασιλεύσει κύριος ἐν Σιὼν καὶ ἐν Ιερουσαλήμ, ὡς ἐξ ὁμοιότητος τῶν ἐν αἰσθήσει ἐξ ὁρατῶν παραλαμβάνει μυστικὴν ἀξιοφανῆ θεωρίαν, ὑψηλὴ γὰρ καὶ σκοπευτήριον ἡ Σιών, B ὅρασις μὲν γὰρ εἰρήνης Ιερουσαλὴμ ἑρμηνεύεται. ἀμφότερα δὲ ἔστι ταῦτα κατ' ἀλήθειαν, ἡ ἐκκλησία Χριστοῦ. ὑψηλὴ γὰρ καὶ περίοπτος, καὶ οὐκ ἐν ὄρει χειμῶνι. ἔστι καθ' ἕτερον ὑψηλὴ νοεῖται παρ' ἡμῖν, θαμαλὸν γὰρ οὐδὲν ἐν αὐτῇ, καὶ τῶν γηΐνων πραγμάτων ἀνώκισται λίαν. γέγραπται γὰρ ὅτι τοῦ Θεοῦ οἱ κραταιοὶ τῆς γῆς σφόδρα ἐπήρθησαν. ὑψηλὰ δὲ ὁμοίως καὶ τὰ ἐν αὐτῇ θεῖά τε καὶ ἀληθῆ δόγματα. περὶ Θεοῦ γὰρ ὁ λόγος, ἤτοι περὶ τῆς ἁγίας καὶ ὁμοουσίου τριάδος ἰσχνὸς καὶ ἀπεξεσμένος καὶ εἰς μόνην τετραμμένος τὴν C ἀλήθειαν. ὁρᾶται δὲ πάλιν ἐν αὐτῇ ὁ Χριστὸς ὃς ἔστιν εἰρήνη. ποιήσει οὖν φησὶ κύριος Σαβαὼθ, καὶ ὅτι που μόνοις τοῖς ἐξ Ισραὴλ, ὡς ἀγαπητοῖς διὰ τοὺς πατέρας καὶ ἐξελεγμένοις, ἀλλὰ γὰρ πᾶσι τοῖς ἔθνεσι, τουτέστι, τοῖς κατὰ πᾶσαν τὴν ὑπ' οὐρανόν. ποιήσει δέ τι; πίονται, φησὶν, Φεσσεϋλίῳ. πίονται οἶνον. χρίσονται μύρῳ ἐν τῷ ὄρει τούτῳ. ἔοικε δὲ διὰ μὲν τῆς Φεσσεϋλίου ὑποδηλοῦν τὸ ἱλαρὸν ἐν ἐλπίδι, δῆλον δὲ ὅτι τῷ ἐν Χριστῷ συμβασιλεύομεν γὰρ αὐτῷ, καὶ τὰ D ὑπὲρ νοῦν καὶ λόγον ἀπολαύοντες ἀπάσης εἴσω χαρμονῆς ἐσόμεθα. διὰ δὲ τοῦ οἴνου, τὴν μυστικὴν εὐλογίαν ὑποδηλοῖ, καὶ τὸ ἀναιμάκτου θυσίας τὸ σχῆμα, ᾧ ἐν ταῖς ἁγίαις ἐκκλησίαις ἀποπληροῦν εἰώθαμεν. τὸ δὲ γε μύρον ἡμῖν καλαισθήσει τὸ μέγα τοῦ ἁγίου πνεύματος χρῖσμα. γράφει γὰρ ὁ σοφὸς Ιωάννης, καὶ ὑμεῖς χρῖσμα ἔχετε ἀπὸ τοῦ ἁγίου καὶ οἴδατε πάντα, ἵνα τις διδάσκῃ ὑμᾶς, ἀλλ' ὡς τὸ αὐτοῦ χρῖσμα διδάσκει ὑμᾶς περὶ πάντων. καλαισθανόμεθα γὰρ μύρου καὶ τοῦ καιρὸν μάλιστα τοῦ ἁγίου E βαπτίσματος σύμβολον τοῦ μεταλαγχάνειν ἁγίου πνεύματος τὸ χρῖσμα ποιούμενοι. ἀλλὰ ταῦτα δὴ πάντα, φησὶ, παράδος τοῖς ἔθνεσιν. ἡ γὰρ βουλὴ αὕτη ὅτι πάντα τὰ ἔθνη. ὁ μὲν γὰρ πάλαι νόμος, καὶ ἡ κατ' αὐτὸν λατρεία διαγγελθεῖσα δι' ἀγγέλων τισὶν ἁπλῶς ἐδόθη τοῖς ἔθνεσιν. ἀλλ'

ἑνὶ καὶ μόνῳ τῷ ἐξ αἵματος Ισραὴλ, ἡ δὲ ἐν Χριστῷ χάρις, καὶ ἡ διὰ πίστεως κλῆσις, ἁγιασμός τε τοῖς ἐθνεσι διὰ τοῦ πνεύματος, καὶ αὐτὸ τὸ μυστήριον διὰ βουλῆς τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς ὅτι πάντα γέγονε τὰ ἔθνη. Χριστὸς γάρ ἐστιν ἡ τῶν ἐθνῶν προσδοκία, κατὰ τὸ τοῦ ἁγίου φωνήν.

A sed vni & soli ex sanguine Israelitico oriundo. At gratia in Christo, & per fidem vocatio, ad hæc per spiritum sanctificatio, hócque per consilium Dei & spiritus mysterium, in omnes gentes extitit. Est enim Christus, iuxta vocem Sancti, gentium expectatio.

Κατέπιεν ὁ θάνατος ἰσχύσας, καὶ πάλιν ἀφεῖλεν ὁ Θεὸς πᾶν δάκρυον ἀπὸ παντὸς προσώπου. Ὄνειδος τοῦ λαοῦ ἀφεῖλεν ἀπὸ πάσης τῆς γῆς, ὅτι γὰρ στόμα κυρίου ἐλάλησε ταῦτα.

Absorpsit mors potens, & rursum abstulit Deus omnem lachrymam ab omni facie. Opprobrium populi abstulit ex omni terra. Os enim Domini loquutum est hæc.

Ἐπὶ καιροῦ σφόδρα. καὶ ἀναλόγως τῇ τοῦ μυστηρίου παραδόσει, ἐν ᾧ ὁ περὶ τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν σύμφωνος ἡμῖν λόγος. Ταύτῃτοι καὶ ἐν καιρῷ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος τὴν πίστεως ποιούμενοι τὴν ὁμολογίαν, καὶ τῆς σαρκὸς τὴν ἀνάστασιν προσδοκῶμεν ἔσεσθαι, καὶ οὕτω πιστεύομεν. ὁ τοίνυν θάνατος κατίσχυσε μὲν τοῦ προπάτορος ἡμῶν Ἀδὰμ διὰ τὸ παράβασιν, καὶ ὥσπερ τι θηρίον ὠμόν τε καὶ ἀπηνὲς ὅτι πεδήσαν ἥρπασε. θρῆνοί τε λοιπὸν ἐντεῦθεν, καὶ οἰμωγαὶ, καὶ δάκρυον, καὶ ὅτι τοῖς τεθνεῶσι πένθος, κεκράτηκαν τῶν ὅτι τῆς γῆς. πέπαυται γοῦν ἐν Χριστῷ. τριήμερος γὰρ ἀνεβίω πατήσας τὸν θάνατον, καὶ ὁδὸς γεγονὼς τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει πρὸς τὸ διαφεύγειν τὸν φθορέα. γέγονε γὰρ πρωτότοκος τῶν νεκρῶν, καὶ ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων. ἔφθασε γὰρ πάντως τὴν ἀπαρχὴν, καὶ προέτυπε τὸ μετ' αὐτὸν, τοῦτ' ἔστιν, ἡμᾶς. ἐρράφη γοῦν τὸ πάθος εἰς χαρὰν, καὶ διερράγη μὲν ὁ σάκκος. περιεζώσμεθα γὰρ τὴν εὐφροσύνην διαφερόντως, ὡς χαίροντας λέγειν. ποῦ σου θάνατε. ποῦ τὸ κέντρον σου ᾅδη; τὸ γὰρ κέντρον τοῦ θανάτου ἡ ἁμαρτία, φησὶν. ἠκούσω ἀφῃρημένον πᾶν δάκρυον, πιστεύοντες γὰρ ὅτι πάντως ἐγείρει τοὺς νεκροὺς ὁ Χριστὸς οὐ δακρυρροοῦμεν ἐπ' αὐτοῖς, ὅτε μὲν εἰς ἀκρότατον καταβαίνομεν λύπας, καθάπερ οἱ λοιποὶ οἱ μὴ ἔχοντες ἐλπίδα, ὄνειδος ἂν τοῦ λαοῦ κατονομάζειν ἔοικεν αὐτὸν τὸν θάνατον, ὡς ἡμῶν ἔχοντα τῆς καθ' ἡμῶν ἐφόδου τὸ παράβασιν. ἤδη πάλαι που τὴν ἁμαρτίαν δι' ἣν εἰσβέβηκεν ὁ φθορεὺς καὶ ὁ τοῦ θανάτου κέντρος κεκνησόδηκε τῶν ὅτι τῆς γῆς. ὅθεν ἂν ὁ τῆς ἀναστάσεως μυστήριον οὐκ ἐν παραδόξοις ἦν τοῖς πολλοῖς, ἀπιστούμενον ἂν ἐν ᾧ εἰκὸς ἦν διὰ τὸ ἐν αὐτῷ μεγαλουργήσαν προσπηνέχειν ὁ μακάριος προφήτης, ὅτι ὁ στόμα κυρίου ἐλάλησεν. εἶτα τίς ὁ φαιὸς ὀλμῷ, ὡς ψευδεπίσκοπος ὁ Θεὸς, καὶ οὐχὶ πάντα, καὶ πάντως ἐκτελεσθήσεται τοῖς ἀληθῶς ἐπηγγελμένοις;

B Commodissimè & necessariò cum mysterii traditione sermo de resurrectione mortuorum coniungitur. Idcirco etiam sacri baptismatis tempore, fidei confessionem exhibentes, etiam carnis resurrectionem futuram expectamus, itaque credimus. Mors igitur inualuit contra primum parentem nostrum Adamum, propter transgressionem, & veluti fera sæua & dira insiliens, rapuit: inde demum lamenta C luctusque & lachryma, & planctus mortuorum, terræ incolas occuparunt. At in Christo cessarunt. Tertia enim die reuixit, calcata morte, factus via humanæ naturæ ad interitum propulsandum. Factus enim est primogenitus è mortuis, & primitiæ dormientium. Sequetúrque omnino primitias, & primum id, quod est posterum, nimirum nos. Versus est ergo planctus in gaudium, saccus diruptus est, Christique præcincti sumus lætitia data diuinitùs, vt gaudentes dicamus: [Vbi victoria tua mors? vbi aculeus tuus inferne? Aculeus, inquit, mortis est peccatum.] Omnis itaque lacryma fublata est. Nam credentes quòd mortuos prorsus penitúsque Christus excitet, non illos lachrymis prosequimur, nec in tristitiam immoderatam delabimur, sicuti reliqui qui spem non habent. Probrum verò populi, ipsam mortem videtur dicere: vtpote per E quam primum nos transgressio inuasit, & peccatum, per quod interitus ingressus est, mortisque imperium terræ incolis est dominatum. Cùm autem resurrectionis mysterium multis non probaretur, sed propter eius magnificentiam incredibile videretur, necessariò adiungit beatus propheta: Os Domini loquutum est. Quis verò audet dicere, Deum mentiri, nec prorsus penitusque quod annunciatum est,

D

1. Cor 15.

verè perficere? [Cælum enim, inquit, A
Matt. 24. & terra præteribunt, sermones autem
mei non præteribunt.]

ὀρανὸς γὰρ καὶ ἡ γῆ, φησὶ, παρελεύσεται, οἱ δὲ λόγοι μου οὐ μὴ παρέλθωσιν.

Et dicent in die illa: Ecce Deus noster in quo sperabamus & exultabamus, & seruabit nos. Iste Dominus; expectauimus illum, & exultabimus, & lætabimur in salute nostra: quia requiem dabit Deus super montem hunc.

Καὶ ἐροῦσιν ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ. ἰδοὺ ὁ Θεὸς ἡμῶν ἐφ' ᾧ ἠλπίζομεν, καὶ ἠγαλλιώμεθα, καὶ σώσῃ ἡμᾶς. οὗτος κύριος. ὑπεμείναμεν αὐτὸν. καὶ ἀγαλλιασόμεθα, καὶ εὐφρανθησόμεθα ὅτι τῇ σωτηρίᾳ ἡμῶν, ὅτι ἀνάπαυσιν δώσει ὁ Θεὸς ὄρει τούτῳ.

Cognoscetis, inquit, eum qui lætitiam propinat, & vinum prætereà, & B
qui vnguento eos qui in Sion sub intelligentiam cadente sunt, inungit: Cognoscetisque verè Deum esse, & ex Deo natura filium, etiamsi in forma serui appareat omnium salutis & vitæ causa homo factus, & per omnia terrenis hominibus, extra solum peccatum, similis. Etenim, inquit, modo non protensa manu dicent: Ecce Deus noster in quo sperauimus, & exultauimus in salute nostra. Hunc sermonem maxime conuenire Israelitis arbitror, qui tum verbis Mosaicis C
inutriti, tum sanctorum Prophetarum prædictiones non ignorantes, Dominum nostrum Iesum Christum Seruatorem & Redemptorem suo tempore aduenturum expectarunt. Quippe, vt iam antè dixi, Zacharias Ioannis pater, prophetans in spiritu, de Christo dixit: Cornu salutis populo excitatum fuisse. Symeon item sancto in-
Luc. 1. fante in manus accepto, inquit: [Vi-
Luc. 2. derunt oculi mei salutare tuum, quod
paraßti ante faciem omnium popu- D
lorum.] Cùm igitur agnouerint eum, qui omnium spes est, Seruator ac Redemptor, prænuntiatum, dicent, inquit: Ecce Deus noster, Confitebuntur etiam, quòd requiem dabit Deus super monte hoc. Rursus mihi cogita montem dici ecclesiam, in ea enim data est requies. Audiuimus siquidem
Matt. 11. Christum dicentem: [Venite ad me
omnes qui laboratis & onerati estis,
& ego refocillabo vos.] Etenim per fidem in illum, molestum & graue E
onus peccati excussimus. Requieuimus etiam alio modo, liberati terroribus supplicii quod subire oportuit, ac pœnæ delictorum soluendæ. Nec vsque eò solum Christi omnium nostrum Seruatoris gratia in nos extitit, sed insuper bona in spe, regnique cœlorum possessio, diuturna & æterna

Ἐπιγνώσεσθε, φησὶ, τὸν ποτίζοντα μὲν οἴνου εὐφροσύνην, καὶ τοὺς γε τούτῳ τὸν οἶνον, καταχεόμενα δὲ καὶ μύρῳ τοὺς ἐν τῇ νοητῇ Σιὼν· ἐπιγνώσεσθε δὲ ὅτι Θεὸς κατ' ἀλήθειαν ὄντι, καὶ ἐκ Θεοῦ τὸν κατὰ φύσιν υἱὸς, καὶ εἰ ἐν τῇ τοῦ δούλου φαίνοιτο μορφῇ, τῆς ἁπάντων γέγονε σωτηρίας καὶ ζωῆς αἴτιος ἄνθρωπος γενόμενος, καὶ ὁμοιωθεὶς κατὰ πάντα τοῖς ὅσοι τῆς γῆς; δίχα μόνης ἁμαρτίας. μονουχὶ γὰρ καὶ χεῖρα φησὶ τεταμένοντες ἐροῦσιν. ἰδοὺ ὁ Θεὸς ἡμῶν ἐφ' ᾧ ἠλπίζομεν καὶ ἠγαλλιώμεθα ὅτι τῇ σωτηρίᾳ ἡμῶν. οἶμαι δὲ ἔγωγε τοῦτον γε μάλιστα τὸν λόγον ἁρμόττειν πρέπειν τοῖς ἐξ Ισραὴλ οἱ καὶ ταῖς Μωσαϊκαῖς εὐτεθραμμένοι φωναῖς καὶ ταῖς τῶν ἁγίων προφητῶν προαγορεύσεσι, οὐκ ἠγνοηκότες προσδόκων ἀφίξεσθαι κατὰ καιρὸν σωτῆρα, καὶ λυτρωτὴν, τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν. ὃν γοῦν ὡς ἤδη προφθὰν, Ζαχαρίας μὲν ὁ Ἰωάννου πατὴρ προφητεύων ἐν πνεύματι λελάληκε περὶ τοῦ Χριστοῦ, ὅτι κέρας ἐγήγερται τῷ λαῷ σωτηρίας. ὁ Συμεὼν ὁμοίως εἰς χεῖρας ἑλὼν τὸ ἅγιον βρέφος, εἶδον φησὶν οἱ ὀφθαλμοί μου τὸ σωτήριόν σου ὃ ἡτοίμασας κατὰ πρόσωπον πάντων τῶν λαῶν. ἐπιγνόντες τοίνυν τὸν πάλαι προκηρυχθέντα, τὸν ἀπάντων ἐλπίδα τὸν σωτῆρα καὶ λυτρωτὴν ἐροῦσι, φησὶν· ἰδοὺ ὁ Θεὸς ἡμῶν. προσομολογήσουσι δὲ ὅτι ἀνάπαυσιν δώσει ὁ Θεὸς ὄρει τούτῳ. καί μοι πάλιν ὄρος οἷον λέγεται τὴν ἐκκλησίαν, δέδοται γὰρ ἡ ἀνάπαυσις ἐν αὐτῇ. ἀκηκόαμεν γὰρ Χριστοῦ λέγοντος· δεῦτε πρός με πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι, κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς. ἀπεφορτίσαμεν γὰρ δηλαδὴ τὸ εἰς αὐτὸν πίστεως τὸ δύσβαστον καὶ δυσφόρητον ἁμάρτημα. ἀνεπαυσάμεθα δὲ καθ' ἕτερον τρόπον ἀπηλλαγμένοι τῶν ὅσα γε φημὶ ὁ χρεὼν ἀπολαύειν κολάσεως. καὶ διὰ τοῦτο τοῖς πλημμελήμασιν ἀποτίσαι δίκας. καὶ ὁ μέχρι τούτων ἡ εἰς ἡμᾶς τῶν πάντων ἡμῶν σωτῆρος Χριστοῦ γεγόνει χάρις. προστέθηται δὲ καὶ τὰ ἐπὶ τὸν ἀγαθὰ, καὶ τῆς τῶν ὀρανῶν βασιλείας ἡ κτῆσις μακρὰ καὶ ἀπέραντος ζωὴ,

καὶ πάντος τοῦ καταλυπεῖν εἰωθότος ἡ ἀπόφασις. A
γέγραπται γὰρ περὶ τῶν ἁγίων ὅτι διαφθορεῖται
αἰώνιος ἐπὶ τῶν κεφαλῶν αὐτῶν.

Καὶ καταπατηθήσεται ὁ Μωαβίτης, ὃν τρόπον πατοῦσιν ἄλωνα ἐν ἁμάξαις καὶ ὃν ἀμήτω. καὶ αὐτὸς τὰς χεῖρας αὐτοῦ, ὃν τρόπον καὶ αὐτὸς ἐταπείνωσε τὸν ἀπολέσαι, καὶ ταπεινώσει τὸν ὕβριν, ἐφ' ἃ τὰς χεῖρας ἐπέβαλε, καὶ ὃ ὕψος τῆς καταφυγῆς τοῦ τείχους σου ταπεινώσει, καὶ μεταβήσεται ἕως τοῦ ἐδάφους

Βαθὺς ἀεί πως ὁ τῶν ἁγίων προφητῶν ὁ λόγος, καὶ τὰ εἴσωτε καὶ κεκρυμμένων διέρπει τείχον. χρὴ δὴ οὖν ἀρὰ μὴ ὃ ἐξωφανὲς τοῦ γράμματος πάντητε καὶ πάντως ἀληθὲς εἶναι νομίζειν, καταστοχαστέον δὲ μᾶλλον τοῦ οἱονεί πως ἐσκεχωσμένου τῷ γράμματι νοῦ. Μωαβῖται τοίνυν ὅμορροι μὲν ἦσαν τοῖς Ἰουδαίοις, ἀποπώτατα δὲ διετέθησαν πρὸς ἀπάτην, καὶ πρός γε ὃ χρῆναι τοῖς τῶν εἰδώλων προσκυνεῖσθαι λατρείας. ὅτι τοίνυν ἐμυήνθη τοῦ ἐπιλάμψαντος τοῦ Χριστοῦ, καὶ κεκλημένων τὰ ἔθνη εἰς τὸ σεπτὸν καὶ θεῖον αὐτοῦ μυστήριον, ἡγιασμένων τε διὰ τῆς πίστεως, ἡ βδελυρὰ καὶ ἀκάθαρτος εἰδωλολατρεία πάντητε ἐκ πάντως ἐκ μέσου γενήσεσθαι τοῖς τῶν πιστευόντων ποσὶν ὑποπεπλεγμένου τὸν Σατανᾶ. δέδωκε γὰρ ἡμῖν πατεῖν ἐπάνω ὄφεων, καὶ σκορπίων, καὶ ὅτι πάσην τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ διδάσκει λέγων, πατηθήσεται ὁ Μωαβίτης, ὃν τρόπον πατοῦσιν ἄλωνα ἐν ἁμάξαις. φαμὲν δὲ δηλοῦν ἐν τούτοις αὐτὸν, ἢ τὴν Μωαβίτιν λατρείαν, ἤγουν ἐκ μιᾶς χώρας τῆς εἰδωλολατρούσης ἅπαν δίκαιον ὑποδείγματος λαβεῖν, τῷ πάσης, ὡς ἔφην, τῆς εἰδωλολατρείας ἐκτεινομένου τοῦ λόγου. σκοπῶ καταπατηθήσεται, φησὶν, καθάπερ ποσὶν ἀλοώντων ὑποκειμένη. ἀρὰ γὰρ καὶ τὰς χεῖρας αὐτοῦ, ὃν τρόπον καὶ αὐτὸς ἐταπείνωσε τὸν ἀπολέσαι. τίς αὐτοῦ τὰς χεῖρας; ὁ τῆς εἰδωλολατρείας εὑρετὴς, ὁ σφαλλόμενος τὸν ἀπατεῶνα, καὶ ἀποδυσωπούμενος Θεοῦ τὸν ἄθεον, τοῦτ' ἔστιν, ὁ Σατανᾶς. ἀρὰ γὰρ τὰς χεῖρας αὐτοῦ, τοῦτ' ἔστιν, ἐκλυθήσεται πᾶσα μὲν E δύναμις αὐτοῦ, καὶ ἐνέργεια πρακτική, ἐνεργείας γὰρ εἰς τύπον αἱ χεῖρες λαμβάνονται. ὥσπερ γὰρ αὐτὸς ἐταπείνωσε τοὺς ὄντας ἐπὶ τῆς γῆς, ὥστε καὶ ἀπολέσαι σὺν πᾶσι. καὶ τὸν τοιοῦτον τρόπον ταπεινώσει Χριστὸς τὸ ὕβριν αὐτοῦ, τοῦτ' ἔστι, τὸν ἀφόρητον πλεονεξίαν ἣν κατὰ πάντων ἐχρήσατο, μόνου γὰρ τὰς χεῖρας ἐπάγων, καὶ σκηπτροῦχος ἄλλοις ὑποφέρων ὁμοπλεονεξίας τοὺς ἐπ' ἔργοις

vita, omnisque mali quod tristitia solet afficere, solutio adiiciuntur. Nam de sanctis scriptum est: Lætitia sempiterna super caput eorum.

Et conculcabitur Moabitis, quemadmodum calcant aream plaustris, & remittet manus suas, quemadmodum & ipse humiliauit vt perderet. Et deprimet superbiam eius, in quæ manus iniecit. Et altitudinem refugij muri tui humiliabit, & descendet vsque ad pauimentum.

Profundus semper est sanctorum prophetarum sermo, & penitissimis occultisque viis serpit. Itaque externam literæ superficiem omnino omnibusque modis veram esse, putandum non est: sed intelligentia literæ veluti aggregata adiunctaque magis est consideranda: Moabitæ igitur Iudæis erant contermini, sed in errorem monstrosum in modum procliues, idolorúmque cultribus dediti. Quoniam ergo illucescente Christo, gentibúsque ad augustum diuinumque eius mysterium vocatis, ac per fidem sanctificatis, execranda & impura idololatria prorsus penitusque è medio esset exterminanda, fidelium pedibus subiecto Satana: dederat enim nobis potestatem conculcandi serpentes & scorpiones, & omnem potentiam hostis: docet dicitque Moabitidem conculcandam, quemadmodum calcant aream curribus. Illúmque hisce verbis vel totum Moabiticum cultum demonstrare dicimus: vel ex vna regione idolorum cultrice, totum exemplum sumere, sermone, vt dixi, ad vniuersam idololatriam extenso. Conculcabitur igitur, ait, veluti triturantium pedibus subiecta Remittéque manus suas, quemadmodum & ipsa humiliauit vt perderet. Quis remittet manus? Idololatriæ inuentor, qui errore implicat, quique hominem à Deo segregat: nempe Satanas. Remittet enim manus suas, id est, dissoluentur omnes eius vires, & vis ac energia practica. Figuratè etenim pro energia & actione manus sumuntur. Quemadmodum namque ille in terra degentes humiliauit, vt cunctos perderet: pari modo, Christus eius deprimet superbiam, id est, intolerandam insolentiam, qua in omnes vtebatur: tantùm non manum iniiciens, & tyrannicè suo sceptro eos, qui à Deo propter opera

bona remunerati sunt, submittens. Transit deinde sermo propheticus velut ad ipsam Moabitidem, siue ad prophanam idololatriam, & inquit: Altitudinem refugii muri tui deiiciet. Altitudinem refugii muri deiectam, ipsum esse dicimus, idololatriæ ac erroris antistitem, qui eam veluti muro cingit, coercétque vt consistat. Cæterùm, inquit, cadet. Illum siquidem Christus demolietur, & ad solum vsque, id est, in totum diruet. Videmus namque ex rebus ipsis, quod prænunciatum est ad exitum peruenisse. Ceciderunt namque phana, & omnia quæ in templis erant, è medio sublata, nec sunt aræ amplius, non sacrificia, non incantamenta, non hi qui erroris ludibria exercebant. Omnia verò per Christum cessarunt, exortáque est hominibus terram incolentibus lux veritatis, inualuitque sol iustitiæ, corda credentium in ipsum collustrans.

CAP. XXVI. *De illo cantabunt canticum istud in terra Iudæ, dicentes: Ecce ciuitas munita, & salus nostra ponet murum & muri propugnaculum.*

Conculcata Moabitide, id est, cultu idolorum in totum sublato, iuxta iam mentem antè expositam, hi qui errore liberati sunt, & ad lucem veritatis pertigerunt, apertis intelligentiæ oculis, agnoscent, inquit, vniuersorum opificem & Dominum, Seruatorem & Redemptorem, per quem omnia, & in quo omnia, qui propter nos, ad nos nostraque fuit deductus. Huic odas & melos veluti lyra præcinunt, glorificantéque dicunt: Ecce ciuitas munita, & salus nostra. Est enim verè tanquam ciuitas quædam probè turri defensa, & prorsus indelebilis, Dominus noster Iesus Christus, siue spes in illum. Accipit enim eos qui diaboli tyrannidem effugiunt, acceptóque conseruat. Ideóque dicebat: [Oues meæ vocem meam audiunt, & sequuntur me, &, Ego do illis vitam æternam, & nemo eas de manu mea rapiet.] Vrbs videlicet munita & salutaris est, Seruator omnium, & vrbs murum habens, & propugnaculum, omnem scilicet incolumitatem. Nam vrbes optimè cinctæ muris, non simplicem habent munitionem, & præter magnum murum etiam altero circummurali munimento ob-

Ioan. 10.

A ἀγαθοῖς ἐκπαιμένοις τῷ θεῷ. εἶπα μέτειση ὁ λόγος τῷ προφήτῃ πάλιν. ὡς πρὸς αὐτὴν τὴν Μωαβίτιν, ἤτοι τὴν βέβηλον εἰδωλολατρείαν, καὶ φησὶν, ὅτι ὕψος τὸ καταφυγῆς τοίχου σου ταπεινούμενον αὐτὸν εἰς φαμμὼθ τῆς εἰδωλολατρείας καὶ τὴν ἀπάτης προέσηκάτα, καὶ οἷς διατειχίζοντα αὐτὴν, καὶ σὺν ἐχόντα πρὸς τὸ σὺν εσάναγ. ἀλλὰ πεσῆται φησί. καθελεῖ γὰρ αὐτὰ Χριστὸς, καὶ καθιζάσῃ μέχρις ἐδάφους, τοῦτ' ἔστιν, εἰς τὸ πανωτελές, καὶ ὁρᾷ μὴν δὴ προσγμὴ

B εἰς πέρας ἐκβεβηκὸς τὸ προηγημένον. πεπλώκασι γὰρ τεμένη, καὶ τὰ ἐν σηκοῖς ἄπαντα γέγονεν ἐκποδών. βωμοὶ γὰρ οὐκέτι καὶ θυσίαι, καὶ γοητεῖαι, καὶ οἱ τὰ τῆς ἀπάτης ὑπηρετοῦντες παίγνια. πέπαυται δὲ πάντα διὰ τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἀνατέταλκε τοῖς ὑπὸ τὴν γῆς τῆς ἀληθείας τὸ φῶς καὶ ὁ τῆς δικαιοσύνης ἀνεκόλυπτος ἥλιος τοῖς πιστεύουσιν εἰς αὐτὸν καταφαιδρύνων καρδίας.

Τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ᾄσονται τὸ ᾆσμα τοῦτο ὑπὲρ

C γῆς τῆς Ιουδαίας λέγοντες, ἰδοὺ πόλις ὀχυρὰ, καὶ σωτήριον ἡμῖν θήσῃ τεῖχος καὶ προτείχος.

Καταπατηθείσης γὰρ τῆς Μωαβίτιδος, τοῦτ' ἔστιν, ἀνηρημένης εἰς ἅπαν τὴν εἰδώλων λατρείας, κατάγε τὴν ἤδη προαποδοθέντα νοῦν οἱ τῆς ἀπάτης ἀπηλλαγμένοι, καὶ πρὸς τὸ τῆς ἀληθείας διελάσαντες φῶς, τὴν τῆς διανοίας ἀνθρωπίνην ὀπτηρώσονται μυῶπα, φησὶ, τὴν τῶν ὅλων δημιουργὸν καὶ κύριον σωτῆρα καὶ λυτρωτὴν, τὴν δι'

D ὃν τὰ πάντα, καὶ ἐν ᾧ τὰ πάντα, τὴν δι' ἡμᾶς καταγμένον ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς. ᾄσθλως γ' αὐτὸν καὶ μέλος καθάπερ ἐκ λύρας αἰακρουόμενοι δοξολογοῦντες ἐροῦσιν, ἰδοὺ πόλις ὀχυρὰ, καὶ σωτήριον ἡμῖν· καὶ γὰρ ἔστιν ἀληθῶς οἷα τις πόλις ἀπύργωτάτη καὶ ἀνάλωτος πανωτελῶς, ὁ κύριος ἡμῶν Ιησοῦς Χριστὸς ἥγουν ἡ εἰς αὐτὸν ἐλπίς. δέχεται γὰρ τοὺς φεύγοντας τὴν τοῦ διαβόλου πλεονεξίαν, καὶ ἀνασώζει λαβών. τοῦτο καὶ ἔφασκεν ὅτι πρὸβατα τὰ ἐμὰ τῆς φωνῆς μου ἀκούουσι, καὶ ἀκολουθοῦσί μοι. κἀγὼ δίδωμι αὐτοῖς ζωὴν αἰώνιον, καὶ οὐ μὴ ἁρπάσῃ τις ἐκ τῆς χειρός μου αὐτά. πόλις τοιγαροῦν ὀχυρὰ, καὶ σωτήριος, ὁ πάντων σωτὴρ, πόλις γ' ἔχουσα τεῖχος καὶ προτείχουσα τεῖχος, τοῦτ' ἔστι, πᾶσαν ἀσφάλειαν. αἱ γάρ τοι τῶν πόλεων οὐ μάλα πεπειρισμέναι, καὶ οὐχ ἁπλοῦν ἔχουσι τὸ προβολὴν, ὠχύρωνται γ' οὖν πρὸς τῷ μεγάλῳ τείχει, καὶ ἑτέρῳ προτειχίσματι.

εἰκὸς ἦ δὴ πάλιν τοὺς τῦ ᾠδίου ἀναφέροντας τοῦτο τῦ τῦ σωτῆρος ἡμῶν ἐκκλησίας εἰπεῖν, ὅ, ἰδοὺ πόλις ὀχυρὰ ἡ σωτήριον ἡμῖν. πύλαι γὰρ ᾅδου Α uallantur. Estque præterea consentaneum veritati illos qui hanc odam decantant, de ecclesia Seruatoris nostri, dicere illud: Ecce vrbs munita & salutaris. Portæ enim inferorum contra eam non inualescent, iuxta vocem Seruatoris. Est enim veluti quodam gemino muro circumcincta, cùm sanctorum angelorum præsidio, tum supernо & Dei, qui est propugnaculum. est enim & ipsorum sanctorum spirituum robur: quippe qui solus est cunctarum potentiarum Dominus. Scien- Matt. 16.

κατισχύσουσιν αὐτῆς, ἡ τὸ τῦ σωτῆρος φωνῶ, διέζωσται γὰρ καθάπερ τείχει διπλῶ τῇ τε τῦ ἁγίων ἀγγέλων ἐπικουρίᾳ. ἡ μὴν τοι τῇ μὲν ἄνωθεν ἡ τῦ Θεοῦ ὄς ἐστι τεῖχος. καὶ γὰρ αὐτῶν ἐστιν ἡ ἰσχὺς τὸ ἁγίων πνευμάτων, ἐπείπερ ἐστὶν αὐτός τε ἡ μόνος ὁ τῶν ὅλων δυνάμεων κύριος. ἰστέον δὲ ὅτι τοῦτο τοῖς ἱεροῖς γράμμασι Ἰούδας ἐκάλ' ὅτε κατωνόμασεν Χριστὸς, ὡς ἐκ φυλῆς γεγονὼς τ Ἰούδα, κατά γε τ Ἰακὼβ φωνῶ λέγοντος. Ἰούδα σὲ αἰνέσουσιν οἱ ἀδελφοί σου. ὅτι γῆς σῶν Ἰούδα ὁ μεγαλύνομενον. Χριστοῦ γὰρ πόλις ἡ ἐκκλησία. B dum est etiam, in sacris literis Iudam aliquando vocari Christum, veluti natum ex tribu Iuda, iuxta vocem Iacob, dicentis: Iuda te laudabunt fratres tui. In terra igitur Iuda melos cantatum est. Christi enim ciuitas est ecclesia:

Ἀνοίξατε πύλας, εἰσελθέτω λαὸς φυλάσσων δικαιοσύνην, καὶ φυλάττων ἀλήθειαν. ἀντιλαμβανόμενος ἀληθείας, καὶ φυλάττων εἰρήνην, ὅτι ὅτι σοὶ ἠλπίσαμεν κύριε ἕως τοῦ αἰῶνος.

Aperite portas, ingrediatur populus custodiens iustitiam, & custodiens veritatem, apprehendens veritatem, & custodiens pacem: quia in te sperauimus C *Domine vsque ad perpetuum.*

Ὡς ἐπεγνωκότων ἤδη τ ἀνὰ πᾶσαν τ γῆν τ κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ὁμολογηκότων τε, ὅτι πόλις ἔστιν ὀχυρὰ καὶ σωτήριος τεῖχος ἔχουσα & περίτειχος, λοιπὸν εὐκαίρως τοῖς ἁγίοις μυσταγωγοῖς, ἀποστόλοις τε φημὶ, καὶ εὐαγγελισταῖς ἀφικνεῖται, λέγων, ὅ πνεῦμα ὅ ἅγιον διὰ τ ἓν προφήτου φωνῆς. ἀνοίξατε πύλας. τοῦτ' ἔστιν, ἀνοίγματα τοῖς ἐθέλουσι τ διὰ πίστεως εἰσβολὴν, τ διὰ τ ἀμώμητου μυσταγωγίας ὁρμὴν, καὶ εἰσίτω λαὸς φυλάττων δικαιοσύνην, καὶ φυλάττων ἀλήθειαν. ὅ γὰρ θεῖον καὶ εὐαγγελικὸν, καὶ σωτήριον κήρυγμα διδάσκει μὲν τοὺς πιστεύοντας τ ὑπὲρ νόμον δικαιοσύνην, βεβαίους δὲ εἰς τ ἀληθείας τήρησιν. οὐ γὰρ ἔτι τ ἐν τύποις καὶ σκιαῖς εἰσφέρει λατρείαν, καθάπερ ἀμυδρὰ καὶ ὁ παλαιὸς νόμος, ἀλλὰ τ ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ καὶ τοῦτο ἔστιν ἡ ἀλήθεια. ὃν λαμβάνεται ἡ ἀληθείας. ἐφίεται γὰρ, ὡς ἔφην, οὐ τῶν ἐν σκιαῖς, ἀλλὰ τ διὰ Χριστοῦ ὃς ἔστιν ἡ ἀλήθεια, φυλάττοντας ἡ καὶ εἰρήνην. πῶς ἢ τίνα τρόπον. εἰσδεχθεὶς γὰρ ὅλως τῷ Χριστοῦ, καὶ τ ἀρχαίαν ἐκείνην καταλύσας ἔχθραν. διίστηκει γὰρ αὐτοῦ πλανώμενος. ἀκλόνητος ἔσται τε στηρικτὴς, καὶ τοῦτο πληροῦν ἡμᾶς ὁ μακάριος Παῦλος ἀναπέπεικε γράφων. δικαιωθέντες οὖν ἐκ πίστεως εἰρήνην ἔχομεν τε τ Θεὸν διὰ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. ἐμαχόμεθα γὰρ τῷ Θεῷ τῇ D Cùm agnouerint iam per vniuersam terram Dominum nostrum Iesum Christum, cúmque confessi fuerint vrbem esse munitam & salutiferam, murum habentem & propugnaculum: deinceps peropportunè sanctis mystagogis apostolis, inquam, & euangelistis præcipit Spiritus sanctus, voce prophetæ, dicens: Aperite portas, id est, patefacite aditum per fidem his qui volunt, &, per inculpatam mysteriorum institutionem, ingressum. Et ingrediatur populus custodiens iustitiam, & custodiens veritatem. Nam diuina & Euangelica, & salutifica prædicatio docet credentes iustitiam supra legem, vt constanter veritatem retineant. Nec enim iam typicum aut vmbratilem, sicut certè antiqua lex, sed spiritualem & verum cultum inducit. Et hæc est veritas. Apprehendens veritatem. Nimirum appetit, vt dixi, non ea quæ in E vmbris sita sunt, sed quæ sunt per Christum, qui est veritas. Custodiens pacem: quî aut quomodo? Nam omnino susceptus à Christo, & vetere illa inimicitia dirempta, (errans enim ab illo dissidebat,) immotus erit firmúsque cultor. Hoc implere illum beatus Paulus nobis fidem facit, scribens: [Iustificati igitur ex fide, pacem habemus apud Deum, per Dominũ nostrũ Iesum Christum.] Repugnabamus enim Deo, Rom. 5.

dum creaturæ ſeruiremus, carniſque perturbationibus teneremur. Amici verò & pacati vocamur, ei ſoli dicentes: Domine extra te alium non ſcimus, nomen tuum nominamus. Prætereà vitæ præſtantis, & Euangelicæ conuerſationis ornamento, velut corona quadam, redimiti ſunt. De quibus meritò dici poſſit illud iactatum, hac voce ſanctorum ad Deum: In te Domine ſperauimus vſque in ſeculum. Non enim vnquam ſperare in Deum deſiſtent, ſed potius de eo iugiter gloriabuntur.

Deus magne, æterne, qui humilians detraxiſti habitantes in excelſis; vrbes munitas deſtrues, & ſternes ad terram vſque. Et proculcabunt eos pedes manſuetorum, & humilium veſtigia.

De rebus valde admirabilibus ſolent ſancti prophetæ gratias Deo omnium dominatori referre, & tanquam exilire gaudio. Cuius ingenuitatis ſummæ argumentum euidens, hoc eſſe poterit. Etenim impendio gaudent, videntes Dei gloriam amplificatam, & qui ei inuident, impuros inquam dæmonas è medio ſublatos, ad hæc Satanam quoque, quos munitis vrbibus comparat, & in excelſis habitare contendit. Alta enim ſapiunt, & tument, ita vt contra manum Dei ſe efferant, puténtque immaniter reſiſtendo, ſe nihil paſſuros damni, ſed regnum vbique in terræ incolas obtenturos. Verùm tu, inquit, & ſolus Deus magnus es & æternus, idque adeo ex rebus ipſis demonſtraſti, humiliando enim, eos qui in excelſis erant deduxiſti, id eſt, ſuperborum robur conquaſſaſti, elatos licet & arrogantes ad terram depreſſiſti, & quaſi vrbes munitas excidiſti funditus. Hoc enim eſt, vſque ad terram. Dediſtique eos conculcando, pedibus manſuetorum & humilium. Qui autem ſunt iſti? annon oraculorum Seruatoris cuſtodes? qui dominum ſuum imitari ſtudent, acclamantem & dicentem: [Venite ad me omnes qui laboratis & onerati eſtis, & ego refocillabo vos: Tollite iugum meum ſuper vos, & diſcite à me, quia mitis ſum & humilis corde, & inuenietis requiem animabus veſtris.] Rurſus memores ſumus eius qui dixit: [Ecce dedi vobis poteſtatem

Matth. 10.

κτίσμασι λατρεύοντες & τοῖς τῆς σαρκὸς πάθεσιν ἐνεχόμενοι. φίλοι δὲ & εἰρηνικοὶ χρηματίζομεν αὐτῷ καὶ μόνῳ λέγοντες. κύριε ἐκτός σου ἄλλον οὐκ οἴδαμεν. τὸ ὄνομά σου ὀνομάζομεν, καὶ πρὸς γε τούτῳ τῆς ἀξιαρέτου ζωῆς, καὶ διαλαμπούσης πολιτείας οἷά τινα στέφανον ἀναδησάμενοι, τὰ αὐχήματα τοιούτων εἰκότως ἂν λέγοιτο ἀφ' ἁγίων φωνῆς πρὸς Θεόν, ὅτι ὅπι σοὶ ἠλπίσαμεν κύριε ἕως τοῦ αἰῶνος. οὐ γὰρ καταλήξουσι τῆς εἰς Θεὸν ἐλπίδος, διὰ παντὸς δὲ μᾶλλον ἐπ' αὐτῷ καυχήσονται.

Ὁ Θεὸς ὁ μέγας, ὁ αἰώνιος, ὃς ταπεινώσας κατήγαγες τοὺς ἐνοικοῦντας ἐν ὑψηλοῖς. πόλεις ὀχυρὰς καθεῖλες, καὶ καπάξεις αὐτὰς ἕως ἐδάφους, καὶ πατήσουσιν αὐτὰς πόδες πραέων, καὶ ταπεινῶν ἴχνη.

Ἐπὶ πράγμασι τοῖς ἀγαν τεθαυμασμένοις ἀναγκαίως ἔθος τοῖς ἁγίοις προφήταις τὰ χρειώδη τῶν πάντων κατορθοῦντι Θεῷ, καὶ οἷ δυνάσκιρτᾶν ἐκ περιχαρείας. γνησιότατος ὁ τοιοῦτος εἰς ἄνεσιν ἐπίδειξις ἐναργὴς γένοιτ' ἂν ὃ χρῆμα αὐτοῖς. χαίρουσι γὰρ λίαν κατθυμουμένῳ ὁρῶντες τὴν τοῦ Θεοῦ δόξαν καὶ τοὺς ταύτην βασκαίνοντας ἐκ μέσου γεγενημένους. φημὶ δὴ τοὺς ἀκαθάρτους δαίμονας, καὶ πρὸς γε τούτοις τὴν σατανᾶν. οἷς καὶ πόλεσιν ὀχυραῖς προφήτης, καὶ κατοικεῖν ἐν ὑψηλοῖς διεβεβαιώσατο. φρόνημα γὰρ ἐν αὐτοῖς ὑψηλόν πως ἀεὶ καὶ ὑπερόγκον, ὥστε & αὐτῆς τοῦ Θεοῦ κατεπαίρεσθαι χεῖρας, οἴεσθαί τε προσκεκρουκότας ἀρείως, ἀδικηθήσεσθαι μηδὲν σφᾶς, βασιλεύειν δὲ ἅπαντος τοῦ ὅπι τῆς γῆς. ἀλλὰ σὺ φησὶ καὶ μόνος Θεὸς ὁ μέγας αἰώνιος. καὶ ἐξ αὐτῶν τοῦτο δέδηχας τὸ προφητικόν. ταπεινώσας γὰρ κατήγαγες τοὺς ἐνοικοῦντας ἐν ὑψηλοῖς. τοῦτ' ἔστι, κατέσφασας τὴν τῶν ὑπερηφάνων ἰσχύν, ὑψηλοὺς ὄντας, καὶ ἀλαζόνας κατεκόμισας εἰς γῆν, καὶ ὡς πόλεις ὄντας ὀχυρὰς ἐκ βάθρων καθεῖλες. τοῦτο γὰρ ὅ ἕως ἐδάφους. δέδωκάς τε αὐτοὺς εἰς καταπάτημα τοῖς ποσὶ τῶν πραέων, καὶ ταπεινῶν. τίνες δὲ ὅτοι πάλιν; ἢ οἱ τῆς σωτῆρος ἀκριβῶς μνήσιοι φύλακες, οἱ τὰ ἑαυτῶν διακοσμεῖν ἀσπουδάζοντες ὑπερφωνοῦντα καὶ λέγοντα. δεῦτε πρός με πάντες οἱ κοπιῶντες, καὶ πεφορτισμένοι, κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς. ἄρατε τὸν ζυγόν μου ἐφ' ὑμᾶς, καὶ μάθετε ἀπ' ἐμοῦ ὅτι πρᾶός εἰμὶ, & ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ, καὶ εὑρήσετε ἀνάπαυσιν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν. μεμνήμεθα δὲ πάλιν εἰπόντος αὐτοῦ, ἰδοὺ δέδωκα ὑμῖν πατεῖν

ἐπάνω ὄφεων & σκορπίων, καὶ ὅτι πάσαν τὴν A calcandi super serpentes & scorpiones, & super omnem inimici potentiam.] Calcatus est enim draco apostata, & super aspidem & basiliscum incedimus, qui in auxilio altissimi habitare volumus, essèque sub vmbraculo Dei cælestis, Christi videlicet, nam in cælo adoratur. [Quando enim, inquit, primogenitum inducit in orbem terrarum, ait : Et adorent eum omnes angeli Dei.] Hebr. 1.

ἐνέργειαν τοῦ ἐχθροῦ. πεπάτηται γὰρ ὁ δράκων ὁ ἀποστάτης. καὶ ἐπ' ἀσπίδα καὶ βασιλίσκον ἐπιβαίνομεν, οἱ κατοικεῖν ἐθέλοντες ἐν βοηθείᾳ τοῦ ὑψίστου, & ὑπὸ τὸ σκέπασμα γενόμενοι τοῦ Θεοῦ τοῦ ἐπουρανίου, δῆλον δὲ ὅτι Χριστοῦ, προσκυνεῖται γὰρ ἐν οὐρανῷ. ὅταν γὰρ φησὶν εἰσαγάγῃ τὸν πρωτότοκον εἰς τὴν οἰκουμένην, λέγει. & προσκυνησάτωσαν αὐτῷ πάντες ἄγγελοι Θεοῦ.

Ὁδὸς δικαίων δικαία ἑτοίμη, καὶ παρεσκευασμένη ἡ ὁδὸς τῶν δικαίων. ἡ γὰρ ὁδὸς κυρίου κρίσις. ἠλπίσαμεν ὅτι τῷ ὀνόματί σου, καὶ ὅτι τῇ μνείᾳ ἧς ἐπεθύμει ἡ ψυχὴ ἡμῶν. B

Via piorum recta facta est, & præparata via piorum. Via enim Domini iudicium. Speranimus in nomine tuo, & in memoria quã desiderauit anima nostra.

Ὁ μακάριος προφήτης Ἱερεμίας, τὴν δυαγγελικῆς πολιτείας, & τὴν ἐν Χριστῷ δικαιοσύνης ἐμεμνήσατο, λέγων, τοῖς ἀληθείας ἐρασταῖς. στῆτε ὅτι ταῖς ὁδοῖς, καὶ ἐρωτήσατε τρίβους κυρίου αἰωνίους, καὶ ἴδετε ποία ἐστὶν ἡ ὁδὸς ἡ ἀγαθὴ, καὶ βαδίσατε ἐν αὐτῇ, & εὑρήσετε ἁγιασμὸν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν. τρίβοι μὲν γὰρ καὶ ὁδοὶ κυρίου τῶν ἁγίων προφητῶν οἱ λόγοι, καὶ τῆς ἐμφὶ Μωσέως ἐντολῆς. ἢ ὡς ἐν σκιᾷ & τύποις προαγόρευσις μυστηρίου τοῦ κυ Χριστοῦ. ζητοῦντες τοίνυν τρίβους τὰς τρίβους διερευνώμενοι μανθάνομεν τὴν ὁδὸν τὴν ἀγαθὴν, τοῦτ' ἔστι, τὴν ἐν Χριστῷ πολιτείαν. βαδίσαντες ἐν αὐτῇ ταῖς ἑαυτῶν ψυχαῖς, τὸν ἀληθῆ καὶ ἐμφὶ πνεύματος ἁγιασμὸν εὑρήσομεν. εὐθεῖαν τοίνυν, φησὶ, ποιήσατε τὴν εὐσεβῶν τὴν ὁδὸν, πῶς γὰρ οὐκ εὐθεῖα & ἄτραχυς, & σφόδρα ἔχουσα πρωτελῶς δύναμιν, ὅτε ὃ ῥῆμα τῆς πίστεως λέγοντες δικαιούμεθα, & τῷ ἐμφὶ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος καθαρθέντες καλῶς πλουτοῦμεν κάθαρσιν. εὐθεῖα δὲ καὶ ἑτέρως ἡ τῶν εὐσεβούντων ὁδός. ἀνῃρημένων γὰρ τῶν ἐχθρῶν, καὶ καθῃρημένης τῆς τοῦ διαβόλου πλεονεξίας καὶ πάσης δυσχερείας ἐφιλωμένης, ἡ ὁδὸς ἀπροσκόπτος ἐστὶ, καὶ πρὸς λύσιν δυναμένου τῆς εὐσεβείας τοῖς ἐρασταῖς. ἵνα δὲ ὅπως καταλάβῃς ἰδίως τῆς τῶν εὐσεβούντων ὁδοῦ ἔργον τινὰ τῶν ἐν τύποις καὶ σκιαῖς αἰνιττομένων ἔσεσθαι φησὶ. ὅτι φέρε γὰρ ἁπλῶς, ὃ, ἡ ὁδὸς κυρίου κρίσις. τουτέστιν, ἡ μόσχων προσαγωγὰς, ἡ προβάτων σφαγὰς, οὐ πόπανα καὶ λιβανωτοὺς κρίσις δὲ μᾶλλον, τοῦτ' ἔστι, δικαιοσύνη. ἔθος γὰρ τῇ θεοπνεύστῳ γραφῇ τὰ τῆς κρίσεως ὀνόματι τὴν δικαιοσύνην ὑποδηλοῦν. καθάπερ ἀμέλει & ὁ μακάριος Δαβίδ. ἠγάπησε φησὶ βασιλεὺς κρίσιν ἀγαπᾷ, τοῦτ' ἔστιν, τὴν δικαιοσύνην, ἐν τιμῇ γὰρ τῇ παρὰ Θεῷ καὶ C

Beatus propheta Hieremias Euangelicæ conuersationis & iustitiæ in Christo meminit, dicens veritatis amatoribus : [State in viis, & interrogate semitas Domini æternas, & videte, quæ sit via bona, & incedite in ea, & inuenieris purificationem animabus vestris.] Semitæ enim & viæ Domini sunt sermones sanctorum prophetarum, & Mosaicæ præceptionis mysteriique de Christo velut in vmbra & figuris prædictio. Itaque has semitas peruestigantes, viam bonam discimus, id est, Christianæ vitæ institutionem, & incedentes in ea, nostris animabus veram & spiritualem purificationem inueniemus. Rectam ergo piorum viam factam dicit. Quî enim non esset recta ac plana, nihilque omnino habens prærupti, quando verbum fidei dicentes, D iustificamur : & per sacrosanctum baptisma abundè ac perfectè repurgamur. Recta verò est & alio modo via piorum. Nam sublatis hostibus, & amota diaboli tyrannide, omnique difficultate expedita, quid est quod obsistat amplius, aut quod pietatis amantes possit labefactare ? Spectat autem, quomodo via piorum quodammodo leuigata, typicorum & vmbratilium euersionem fore dicat. Infert enim non simpliciter, illud : Via Domini iudicium, id est, non vitulorum oblationes, non ouium mactationes, non liba, aut thura, sed iudicium potius, id est, iustitia. Mos enim est scripturæ diuino afflatu proditæ, iudicii nomine iustitiam subindicare : quemadmodum etiam & beatus Dauid : [Honor, inquit, regis iudicium diligit, id est, iustitiam. In honore namque est, tum apud Deum, tum E Psal. 98.

tum apud homines, omne regnum diligens iustitiam. Itaque via Domini iudicium. Rursus inducit eos oppido quàm gaudentes, qui rectam hanc viam ingrediuntur. Dicunt enim: Sperauimus in nomine tuo, & in memoria, quam desiderat anima nostra. Omnis siquidem spes nostra in Christum coniecta est, cuius sumus etiam semper memores, hoc habentes desiderium, quia & inde seruati sumus.

A αἰῶνι θεοῦ πᾶσαι ὅτι βασιλεία φιλοῦσα δικαιοσύνην. Οὕτω τὴν ὁδὸς κυρίου κέλευσε. χαίροντας δὲ λίαν εἰσκομίζει πάλιν τοὺς τὴν ἀγαθὴν ταύτην βαδίζοντας ὁδόν, φασὶ γὰρ, ὅτι ἠλπίσαμεν ὅτι τοῦ ὀνόματί σου, καὶ ὅτι τῇ μνείᾳ ἧς ἐπεθύμει ἡ ψυχὴ ἡμῶν. πᾶσα γὰρ ἡμῶν ἡ ἐλπὶς εἰς Χριστὸν, οὗ καὶ ἀεὶ μεμνήμεθα, ταύτην ἔχοντες τὴν ἐπιθυμίαν, δι' αὐτῆς σεσώμεθα.

De nocte vigilat spiritus meus ad te Deus, propterea quòd lux præcepta tua super terram.

B Ἐκ νυκτὸς ὀρθρίζει τὸ πνεῦμά μου πρὸς σὲ ὁ Θεὸς ὅτι φῶς τὰ προστάγματά σου ὅτι τῆς γῆς.

Noctem vocat tempus quod incarnationem præcessit. Mane autem propheticam prænotionem, lucem autem veram, Euangelium solis iustitiæ Christi, quod vbique terrarum discipitur. Nec enim à naturâ discit aut quemadmodum naturâ videmus aut incedimus, sed cura & studio. Qui verò non didicerit, de medio viuorum tolletur, & Christi gloriam non videbit. Qui dicunt: Sperauimus in nomine tuo, & in memoria quam concupiuit anima nostra, adducunt porrò necessariò & illud. Diuino enim lumine in mentem velut domicilium admisso, & inueterata erroris caligine amandata, cùm peccati nubem amotam conspicantur, odas gratiarum referunt, quasi de nocte & ex tenebris euigilare ac surgere mane dicentes, elucente in illis, quæ sub mentis notionem cadit, die, & lucifero denuò exoriente in cordibus eorum, sicut scriptum est. Talibus etiam diuinus Paulus missa epistola ait: [Qui quondam tenebræ, nunc autem lux in Domino.] Et alibi: [Nec enim sumus noctis aut tenebrarum, sed lucis filii, & filii diei.] Illustratur siquidem credentium mens Euangelicis vaticiniis. Hinc dicit etiam diuinus Dauid, velut ad Dominum nostrum Iesum Christum: [Lucerna pedibus meis lex tua, & lumen semitis meis.] Caligine etenim velut & obumbrationibus nimirum literæ, sapientissimi Mosis lex quasi incrassata est. Sed in Euangelicis præconiis, nuda & pellucida veritatis forma apparet, & mentem exhilarat piorum sensibus instar luminis infusum.

C Ζώντων ἁγιάσεται, καὶ τὴν δόξαν Χριστοῦ σκιὰν ὄψεται. οἱ λέγοντες, ἠλπίσαμεν ὅτι τοῦ ὀνόματί σου, καὶ ὅτι τῇ μνείᾳ, ἧς ἐπεθύμει ἡ ψυχὴ ἡμῶν προσεπάγονται ἀναγκαίως καὶ τοῦτο. τὸν γὰρ τοῦ θείου εἰς νοῦν εἰσοικισάμενοι φωτισμὸν, καὶ τῆς ἀρχαίας ἀπάτης τὸ σκότος ἀποπεμψάμενοι, καὶ τὸ τῆς ἀμαθίας ἀχλὺν καταφανισμένην ὁρῶντες, ἀναφέρουσιν ᾠδὰς τὰς χαριστηρίους, καθάπερ ἐκ νυκτὸς, καὶ σκότους ὀρθρίζειν λέγοντες, ὅταν ἀναγαλλιάσηται ἐν αὐταῖς ὁ νοητὸς ἡμέρας, καὶ

D ἑωσφόρου λοιπὸν ἀνατέλλοντος ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν, καθὰ γέγραπται, ταῖς τοιούτοις. καὶ ὁ θεσπέσιος Παῦλος ἀποστέλλει, καὶ φησὶν, οἱ ποτὲ σκότος, νῦν δὲ φῶς ἐν κυρίῳ. καὶ μὴν ὁ ἕτερος, ἀγὼ ἐσμὲν νυκτὸς, οὐδὲ σκότους ἀλλὰ υἱοὶ φωτὸς, καὶ υἱοὶ ἡμέρας. καταλαμπρύνεται γὰρ τῶν πιστευόντων ὁ νοῦς, ταῖς εὐαγγελικαῖς θεσπίσμασι. ταύτην τοι φησὶ καὶ ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ ὡς πρὸς τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, λύχνος τοῖς ποσί μου ὁ νόμος σου, καὶ φῶς τοῖς τρίβοις μου. ἀχλυώδη γὰρ οἱονεί πως καὶ κατασκιάσματα τοῖς ἀπὸ γραμμάτων, ὁ θεῖος τοῦ πανσόφου Μωσέως κατεπαχύνετο νόμος. ἐν δὲ γε τοῖς εὐαγγελικοῖς κηρύγμασι γυμνὸν καὶ ἀφανὲς τῆς ἀληθείας ἐκφαίνεται κάλλος, καὶ καταφαιδρύνει τὸν νοῦν τοῖς τῶν εὐσεβούντων διανοίαις φωτὸς δίκην εἰσερχόμενον.

Iustitiam discite qui inhabitatis terram, cessauit enim impius. Omnis qui

Δικαιοσύνην μάθετε οἱ κατοικοῦντες ὅτι τῆς γῆς. πέπαυται γὰρ ὁ ἀσεβής. πᾶς ὃς οὐ μὴ

μάθῃ δικαιοσύνην ὅτι τῆς γῆς, ἀληθείαν οὐ μὴ ποιήσῃ. ἀρθήτω ὁ ἀσεβὴς, ἵνα μὴ ἴδῃ τὴν δόξαν κυρίου.

Εφη που ὁ Θεὸς ἀφ' φωνῆς προφήτου, καὶ ἔσονται πάντες διδακτοὶ Θεοῦ. ὅρα δὴ οὖν ὅπως ἐν τούτοις ἡμῖν ὁ λόγος μυσταγωγὸν ὡσανεί τινα τοῖς ἐξ ἐθνῶν πιστεύσαιν αὐτὸν εἰσκομίζῃ γεγενόται Χριστόν. ἔδει γὰρ ἔδει τοῖς ἅπαξ ἐπιγνωκόσιν, ὅτι φῶς εἰσὶ τὰ προστάγματα αὐτοῦ ὅτι τῆς γῆς, τὴν τῶν συμφερόντος εἴδησιν οἰκείαν παρ' αὐτοῦ. ὦ τοίνυν, φησὶν, οἱ κατοικοῦντες ἐπὶ τῆς γῆς μάθετε δικαιοσύνην. ἔοικε γὰρ τοῦτο τῇ ἀφ' φωνῆς τοῦ Δαβὶδ. ἀκούσατε ταῦτα πάντα τὰ ἔθνη. συνετίσασθε πάντες οἱ κατοικοῦντες τὴν οἰκουμένην. ὁ μὲν γὰρ νόμος παιδαγωγήσας μόνον τὸν κατὰ σάρκα Ισραὴλ, ὁ δὲ γε κύριος ἡμῶν Ιησοῦς Χριστὸς ὁ τὴν ἡμερότητος ἁπλώσας λίνον ὅλῳ σαγηνεύσας τὸν ὑπ' οὐρανόν. εἰκότως οὖν ὁρᾷ καὶ τοῖς αἰὰ πᾶσιν τὴν γῆν συμβουλεύει, λέγων, ὅτι χρὴ μαθητὰς αὐτοὺς, τὴν δι' αὐτοῦ λαληθεῖσαν δικαιοσύνην, τοῦτ' ἔστι, τὴν εὐαγγελικήν. ὅτι δὲ ὁ ἀπειθῶν τοῖς περὶ αὐτοῦ λόγοις οὐκ ἀζήμιον, προσεπάγει καὶ φησί. πέπαυται γὰρ ὁ ἀσεβὴς. πᾶς ὃς ἂν μὴ μάθῃ δικαιοσύνην ἐπὶ τῆς γῆς ἀληθείαν οὐ μὴ ποιήσῃ, οἰχήσεται γὰρ φησὶν εἰς ὄλεθρον καὶ ἀπώλειαν, καὶ οἷς ἀποσβεσθήσεται, τοῦτο γὰρ οἶμαι ὃ πέπαυται δηλοῖ. πᾶς εἴ τις μὴ προσδέξηται τὴν δικαιοσύνης καὶ εὐαγγελικῆς τὴν εἴδησιν, καὶ ὃς δ' ἂν μὴ ποιήσῃ τὴν ἀλήθειαν. ἀρήθην δ' πάλιν ἐν τούτοις τὸ τοῦ Χριστοῦ πολιτείας ἀποκαλεῖ τὴν δυνάμιν, καὶ τὴν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ προσκύνησιν, καὶ λατρείαν. σκιὰν γὰρ ἔχων ὁ νόμος τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, καὶ οὐκ αὐτὴν τὴν εἰκόνα τῶν πραγμάτων, οὐκ ἦν ἀλήθεια. Χριστὸς δὲ καὶ τὰ αὐτοῦ προφητεύματα νοοῖτ' ἂν εἰκότως δικαιοσύνη καὶ ἀλήθεια. οἶμαι δὲ δεῖν καὶ ἐκεῖνο εἰπεῖν, γέγονεν ἡμῖν τοῦτο γὰρ ὃς παρὸς δικαιοσύνη Χριστὸς, ἔστι δὲ προσδοῦναι καὶ ἀλήθεια. μάθετε τοίνυν τὴν δικαιοσύνην φησὶ καὶ τὴν ἀλήθειαν, τοῦτ' ἔστιν, ἐπίγνωτε τὸν ἀληθῶς υἱὸν καὶ τὸν ὅλων δημιουργὸν καὶ κύριον. ἀρθήσεται γὰρ ἐκ μέσου πᾶς ὁ ἀσεβὴς, ἵνα μὴ ἴδῃ τὴν δόξαν κυρίου. τοιοῦτον δέ τὸ δι' αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ τοῖς Ιουδαίων δήμοις προσπεφωνημένον. ἀμὴν, ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι ἐὰν μὴ πιστεύσητε ὅτι ἐγώ εἰμὶ ἐν ταῖς ἁμαρτίαις ὑμῶν ἀποθανεῖσθε. καὶ πάλιν· ὁ πιστεύων εἰς τὸν υἱὸν κρίνεται, ὁ δὲ μὴ πιστεύων, ἤδη κέκριται, ὅτι μὴ πεπίστευκεν εἰς τὸ

A *non didicerit iustitiã in terra, veritatem non faciet. Tollatur impius, ne videat gloriam Domini.*

Dixit alicubi voce prophetæ Deus: Et erunt omnes docti à Deo. Vide ergo quo pacto in his verbis sermo nobis inducat Christum fuisse veluti mystagogum quendam gentibus in ipsum credentibus. Nam qui semel agnouerunt eius præcepta lucem esse super
B terram, his oportuit, oportuit inquam cognitionem eius quod est vtile, ab eo inferi. [O vos, inquit, qui inhabitatis terram, discite iustitiam.] Similis est illi vox Dauidica: [Audite hæc omnia Gentes, aures aduertite omnes qui inhabitatis orbem terrarum.] Lex siquidem quæ in litera est, rudimentis solum carnalem Israelem informauit. Dominus autem noster Iesus Christus, mansuetudinis lino expanso, terram vniuersam sub cælo quasi illaqueauit. Meritò igitur illis qui vniuersam terram in-
C colunt, consulit, dicens: Iustitiam ab illo dictam, id est, Euangelicam eis discendam esse: Quòd autem damno non careat, illius sermonibus non obtemperare, adiungit porrò & ait: Cessauit enim impius. Omnis qui non discit iustitiam in terra, veritatem non faciet. Abibit enim, inquit, in exitium & interitum, ac velut extinguetur. Istuc enim puto significare, Cessauit. Omnis qui non admiserit iustitiæ Euangelicæ cognitionem, & qui veritatem non fe-
D cerit. Veritatem rursus hic, vim Christianæ conuersationis appellat, adorationémque ac cultum in spiritu atque veritate. Vmbram enim habens lex futurorum bonorum, & non ipsam rerum imaginem, non erat veritas. Christus autem, illiúsque vaticinia, iustitia & veritas non immeritò possint intelligi. Illúdque puto, dicendum est: Factus est nobis à patre iustitia Christus, éstque præterea veritas. Discite igitur iustitiam, inquit, & veritatem: Nimirum,
E eum qui vere filius est, & vniuersorum opifex ac Dominus, agnoscite. Tolletur quippe & exterminabitur omnis impius, ne videat gloriam Domini. Eiusmodi est illud quo Christus Iudaicum populum alloquitur: [Amen, amen dico vobis, quia si non credideritis quòd ego sum, in peccatis vestris moriemini.] & rursus: [Qui credit in filium, non iudicatur. Qui autem non credit, iam iudicatus est, qui non credidit in

nomen vnigeniti filii Dei.] Qui autem semel condemnatus est, propriisque peccatis immortuus, quî poterit gloriam Domini videre? Non enim erit cum Christo, eiúsque gloriæ nullo modo particeps, sanctorum sortem non videbit.

Domine, excelsum tuũ brachiũ, & non cognouerunt: cũ verò sciuerint, erubescẽt. Æmulatio apprehendet populum ineruditũ, & nunc ignis aduersarios comedet.

Cùm Deus sit comminatus illis qui iustitiam non discunt, & veritatem non faciunt, iuxta verba iam antè à nobis exposita: Propheta in mentionem Israeliticæ ignorationis simul & inobedientiæ incidit. Nam vniuersorum opifex Deus verbum, fortissimum patris brachium, per quem omnia in lucem ortúmque producuntur, in forma & æqualitate patris existens, sese ad voluntariam exinanitionem demisit, séque ipse humiliauit, vt scriptum est, factus homo, vt eos qui in terra sunt iustificaret, per fidem scilicet in ipsum: ac quæ orationem excedunt, operatus est, & cùm Deus, & ex Deo natura esset, ex rerum gestarum magnitudine dignatus est innotescere, inquiens: Si non facio opera patris mei, nolite mihi credere: si facio, etsi mihi non creditis, operibus credite. At isti rerum tam mirabilium spectatores, eiúsque sermonum auditores ipsissimi, præfracti tamen & admonitionis impatientes remanserunt, imò potius oris sui fores patulas effrenesque habuerunt. Nam Samaritanum eum, & ebriosum, & fabri filium, & nominibus adhuc odiosioribus impii audebant appellare. Cùm hæc face spiritus præsciuisset propheta, verba hæc ad patrem ac Deum in cælis facit, & inquit: Domine, excelsum tuum est brachium, & non cognouerunt. Etenim ex suæ præstantiæ dignitate, & velut ex diuina gloria magnus & excelsus est, & prævalidum patris brachium, nimirum per quem fiunt omnia Deus Verbum. Postquam autem in carne apparuit, eius ignorauerunt gloriam: Verùm erubescent, inquit, vbi eum didicerint esse, videlicet viuificum Dei Verbum. Didicerunt autem quomodo? Nam ipsi principem salutis interfecerunt, & sanctum Israel negauerunt: sicut ait diuinus Petrus: Posteaquam autem vincula mortis dirupisset, tertia die reuixit.

A ὄνομα τῦ μονογενοῦς υἱοῦ τῦ Θεοῦ. ὁ δὲ ἅπαξ κατακεκριμένος, & ταῖς ἰδίαις ἀναπολογήτων ἁμαρτίαις, πῶς ἂν ἴδοι ποτὲ δόξαν κυρίου. οὐ γὰρ σύνεσται Χριστῷ, & τῆς πρὸς αὐτὸν δόξης κατ' οὐδένα τρόπον μετεχήσει, τὸν τῶν ἁγίων οὐκ ὄψεται κλῆρον.

Κύριε ὑψηλός σου ὁ βραχίων καὶ οὐκ ἠδέσθη. γνόντες δὲ αἰσχυνθήσονται. ζῆλος λήψεται λαὸν ἀπαίδευτον, καὶ νῦν πῦρ τοὺς ὑπεναντίους ἔδεται.

B Ἀπειλοῦντος Θεοῦ τοῖς μὴ μεμαθήκοσι δικαιοσύνην, & τοῖς μὴ ποιοῦσι τὴν ἀλήθειαν. καθάπερ οὖν ἀρτίως ἡμῖν προαποδοθείσας λόγους εἰς ἀπαίδευσιν ὁ προφήτης ἔρχεται τῆς Ἰσραὴλ ἀγνοίας τε ἅμα καὶ ἀπειθείας. ὁ μὲν γὰρ τῶν ὅλων δημιουργὸς Θεὸς λόγος, ὁ παναλκὴς τοῦ παντὸς βραχίων, δι' οὗ τὰ πάντα προῆλθε πρὸς γένεσιν, εἰς μορφὴν καὶ ἰσότητα τὴν παντὸς ὑπαρχων ἑαυτὸν καθῆκεν εἰς ἑκούσιον κένωσιν, καὶ ταπεινώσας ἑαυτὸν, καθάπερ γέγραπται, γενόμενος ἄν-

C θρωπος, ἵνα δικαιώσῃ τοὺς ὄντας τῆς γῆς, διὰ πίστεως δὲ δηλονότι τῆς εἰς ἑαυτόν. καὶ εἰργάζετο μὲν τὰ ὑπὲρ λόγον, καὶ διὰ τὸ τῶν θρωμένων μεγαλοπρεπείας. ὅτι καὶ Θεὸς καὶ ἐκ Θεοῦ τὴν φύσιν ὑπῆρχε, πλείου γνωρίζεσθαι, λέγων, εἰ δὲ ποιῶ τὰ ἔργα τοῦ πατρός μου, μὴ πιστεύετέ μοι. εἰ δὲ ποιῶ, κἂν ἐμοὶ μὴ πιστεύητε, τοῖς ἔργοις πιστεύετε. εἰδὲ καί τοι τῶν ὕστερον τεθαυμασμένων θεωρηταὶ γεγονότες, καὶ τὸν περὶ αὐτοῦ λόγον ἀκηκοότες, σκληροὶ καὶ ἀνουθέτητοι μεμενήκασι, μᾶλλον δὲ καὶ ἀπίλωτον ἐ-

D σχήκασι τὸ μα. τετολμήκασι γὰρ Σαμαρείτην, καὶ μέθυσον & τέκτονος υἱὸν, καὶ τὰ ἔτι τούτων ἀπηνέστερα δυσσεβοῦντες εἰπεῖν. τοῦτο τοίνυν διὰ τὸ τοῦ πνεύματος δαιδουχίας προεγνωκὼς ὁ προφήτης ποιήσεται τοὺς λόγους πρὸς τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς πατέρα καὶ θεὸν, καὶ φησὶ, κύριε, ὑψηλός σου ὁ βραχίων, καὶ οὐκ ἠδέσθη. τῇ μὲν γὰρ ἀξίᾳ τῆς ἰδίας ὑπεροχῆς, καὶ ὡς ἐν δόξῃ τῇ θεοπρεπεῖ, μέγας καὶ ὑψηλός. & μὲν τοι καὶ παναλκής ἐστιν ὁ βρα-

E χίων τοῦ παντός, τοῦτ' ἔστιν, ὁ δι' οὗ τὰ πάντα γέγονε Θεὸς λόγος. ὅπερ ἐπὶ ὤφθη μὲν σαρκὸς ἠγνόησαν αὐτοῦ τὴν δόξαν, πλὴν αἰσχυνθήσονται, φησὶν, εἰ μάθοιεν αὐτὸν ὄντα δηλονότι τὸν ζωοποιὸν τοῦ Θεοῦ λόγον. ἔμαθον δὲ πῶς ἔφην; αὐτοὶ μὲν γὰρ τὸν ἀρχηγὸν τῆς σωτηρίας ἀπέκτειναν, καὶ τὸν ἅγιον τοῦ Ἰσραὴλ ἠρνήσαντο, καθάπερ φησὶν ὁ θεσπέσιος Πέτρος. ὅπερ ἐπὶ τὰς τοῦ θανάτου δεσμὰς διαρρήξας τριήμερος ἀνέβιω Χριστὸς, καὶ τοῦτο ἐγνώ-

καὶ νῦν οἱ τῶν Ἰουδαίων μάλιστα καθηγηταὶ, τότε δὴ τότε καὶ κατηφήσουσιν, καὶ γὰρ δεδίττες μὴ ἄρα πως ἐκπύσοιεν εἰς ἀπάντας ὁ τῆς ἀναστάσεως γένοιτο μυστήριον, ἀργύρια ἱκανὰ δεδώκασι τοῖς στρατιώταις, καθά γέγραπται, ἵνα εἴπωσιν ὅτι οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ νυκτὸς ἐλθόντες ἔκλεψαν αὐτόν. αἰσχυνθήσονται γὰρ καθ' ἕτερον τρόπον. ὅταν γὰρ ἴδωσιν αὐτὸν ἐν τῇ συντελείᾳ τοῦ αἰῶνος ἐρχόμενον ἐν τῇ δόξῃ τοῦ πατρὸς μετὰ τῶν ἁγίων, τότε καὶ ἐνδοτέρω ἔξοισι τὸν ἀμήρυτον, οἱ μὲν ὄντες τῶν νυμφώνος υἱοὶ τοὺς πατέρας, αὐτοὶ γὰρ αἱ ἐπαγγελίαι, καὶ ἡ νομοθεσία, καὶ ἡ διαθήκη, πεμπόμενοι εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον. ἀπαίδευτον τοίνυν εἰκότως ὀνομάζει λαὸν, καὶ ὅτι ζῆλος αὐτοὺς λήψεται, φησὶ, καὶ ὅτι πῦρ τοὺς ὑπεναντίους ἔδεται. ὅπερ γὰρ ἀπόπεμπτοι γεγόνασιν αὐτοὶ, καὶ ἐκβέβληται τῆς εἰς Χριστὸν ἐλπίδος, καὶ ἀπεδείχθησαν μὲν ἀλλότριοι τῆς ἐπαγγελίας, προσελήφθη δὲ τὰ ἔθνη, τούτοις καταχέονται τοῦ ζήλου καὶ οἷον ὑπὸ πυρὸς δαπανώμενοι, ὃ τῆς βασκανίας δηλονότι διατελοῦσιν οἱ δείλαιοι. γέγραπται τοιοῦτον καὶ ἐν ᾠδαῖς περὶ τοῦ ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ, ὅτι αὐτοὶ παρεζήλωσάν με ἐπ' οὐ θεοῖς. παρώξυναί με ἐν τοῖς εἰδώλοις αὐτῶν· κἀγὼ παραζηλώσω αὐτοὺς ἐπ' οὐκ ἔθνει. ἐπ' ἔθνει ἀσυνέτῳ παροργιῶ αὐτούς.

Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν εἰρήνην δὸς ἡμῖν, πάντα γὰρ ἀπέδωκας ἡμῖν. κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν κτῆσαι ἡμᾶς, κύριε ἐκτὸς σοῦ ἄλλον οὐκ οἴδαμεν. τὸ ὄνομά σου ὀνομάζομεν.

Ἔθος τοῖς ἁγίοις προφήταις, καὶ ὑπὲρ γε τοῦ Ἰσραὴλ ποιεῖσθαι λιτὰς, ἦσαν μὲν γὰρ φίλοθεοι, καὶ τοῖς εἰς θεὸν εἶναι αὐχήμασιν οὐ μάλα κατεστεμμένοι. ὅπερ ἦ ἄπαξ ἐκ ῥίζης πεφιλάσσειν Ἀβραὰμ καὶ ἐξ αἵματος τῶν ἁγίων πατέρων ὑπεζυγάζοισιν ἀναλγήτως ὡς ὁμοθυέσι τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ ὁρῶντες ἀπολλυμένοις διὰ γε τὴν εἰς Χριστὸν δυσέβειαν. τούτοις καὶ νῦν ὁ μακάριος προφήτης Ἡσαΐας προσέσται λέγων. κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν εἰρήνην δὸς ἡμῖν. πάντα γὰρ ἀπέδωκας ἡμῖν. εἰ γὰρ χαρίσαιο, φησὶ, τὴν εἰρήνην ἡμῖν, πάντως ἐσόμεθα πλήρεις ἀγαθοῦ, καὶ ἀπεπλησθημεν τῆς σοῦ χαρισμάτων τελεωτάτης τε μέθεξιν. καὶ ποίαν αὐτῶν εἰρήνην, ἰδεῖν αἀναγκαῖον. ἢ γὰρ αὐτὸν αἰτοῦσιν Χριστόν. αὐτὸς γὰρ ἔστιν ἡ εἰρήνη ἡμῶν, κατὰ τὰς γραφὰς, καὶ δι' αὐτοῦ σεσήφθημεν τῷ πατρὶ, δι' οἰκειότητος γὰρ, δηλονότι τῆς πνευματικῆς. ἢ χαίρειν φασὶν. οἱ μὲν γὰρ ὅπως πιστεύ-

A Quod Iudæorum maximè Doctores resciuerunt. Tunc tunc sanè erubuerunt, & veriti nequando resurrectionis mysterium in vulgus percelebraretur, multum argentum dederunt militibus, sicut scriptum est, vt dicerent: Discipuli eius noctu venientes furati sunt illum. Erubescent etiam alio modo. Quando enim viderint in consummatione seculi venientem, in gloria patris cum sanctis angelis, tunc etiam pudore infinito suffundentur. Nam filii sponsi cùm essent, propter patres: Ipsorum enim erant promissiones & legislatio & testamentum, missi tamen sunt in tenebras extremas. Ineruditum itaque populum nominat eos meritò. Et æmulatio, inquit, apprehender eos, & ignis aduersarios comedet. Cùm enim abiecti fuerint, & spe in Christum eiecti, & declarati à repromissionibus alieni, gentésque fuerunt assumptæ: hinc æmulatione conficiuntur, & tanquam igne quodam inuidiæ videlicet miseri consumpti manent. Tale quid scriptum est in Canticis, de his qui sunt sanguine Israelitico orti. Ipsi ad æmulationem prouocarunt me in non diis, irritauerunt me in idolis suis. Et ego æmulatione prouocabo eos in non gente, in gente stulta ad iram commouebo eos.

Domine Deus noster, pacem da nobis, omnia enim tradidisti nobis, Domine Deus noster, posside nos. Domine extra te alium non nouimus, nomen tuum nominamus.

Consueuerunt sancti prophetæ, pro Israele preces fundere, erant enim amici Dei, & pietatis ornamentis pulchrè coronati. Nam ex radice Abrahami semel cùm essent sati, & ex sanguine sanctorum patrum, Israelitis tribubus suis indolere oportuit: quum eos propter impietatem in Christum perire viderent. Hinc nunc quoque beatus propheta Esaias pergit, dicens: [Domine Deus noster, pacem da nobis, omnia enim tradidisti nobis.] Si enim donaueris, inquit, pacem nobis, omni bono abundabimus, omniúmque tuorum donorum participes efficiemur. Et quam pacem necessarium est videre. Aut enim ipsum petunt Christum: ipse est enim pax nostra, secundum scripturas, & per illum spirituali scilicet cognatione etiam patri copulamur. Vel illud dicunt. Qui enim nondum credide-

runt, & peccati maculam abiectam remotámque non habent, à Deo seiuncti sunt, & in hostium loco iustè numerantur, & superba ceruice sunt, & aduersus ipsas Domini leges pugnant. At qui morigeri sunt, & ad frenum flexiles, & ad omnia quæ ei placent parati, amantissimi sunt, pacémque cum eo habent. Cæterùm verè Dei donum est, & ex superna venit munificentia. Da igitur nobis, ô Domine, vt pacem habeamus erga te, & prophano ac detestabili peccato è medio profligato, tibi spiritualiter per mediatorem Christum vniamur. Cuiusmodi est illud Paulina voce dictum rectè: [Iustificati igitur ex fide, pacem habemus erga Deum per Dominum & Seruatorem nostrum Iesum Christum.] Quod cum factum fuerit, Dei possessio & sors erimus. Hinc sapienter infertur illud: Domine, posside nos. Extra te alium non scimus, nomen tuum nominamus. Moribus enim similes sint oportet, & Deo soli coniuncti, qui cum ipso pacem habent: ita vt illum & solum sciant, & alterius commentitii Dei nomen omnino ne in lingua quidem gerant. Solum enim illum, quia solus est noster & natura & veritate Deus, nominare oportet. Quale est illud, quo nos Lex sapientissimi Mosis affata est, Dominum Deum tuum adorabis, & ei soli seruies, & nomini eius.

Mortui vitam non vident, neque medici resuscitabunt, propterea induxisti, & perdidisti, & sustulisti omne masculum eorum. Adde illis mala Domine, adde mala omnibus terræ gloriosis.

Qui solum natura & verè Deum norunt, eiusque nomen nominant, & ei nullum adnumerant, ideoque dicunt: Domine, extra te alium non scimus, adnectunt illud necessariò: Mortui vitam non videbunt, extra te scilicet. Vita enim omnium cum sit ille natura vniuersorum opifex & Dominus, omnia in vitam producit: & in eo mouemur & sumus. Sed nec medici, inquit, suscitabunt: illo videlicet consequente, extra te. Omnia enim nobis à Deo, & ipse fecit de terra pharmaca, iuxta id quod scriptum est. Quantum igitur, inquam, ad literam pertinet, & ad primam obuiámque verbi speciem, hæc sententiarum expositio hoc modo rectè se habet, & non aliter. Cùm autẽ sermonem hunc

A σάντες, καὶ ἀπαρόβλητον ἔχοντες τὴν ἐκ τῆς ἁμαρτίας κηλίδα, διεστήκασι τοῦ Θεοῦ καὶ ἐν ἐχθρῶν τάξει νοοῦνται τοῦ δικαίου, σκληρόν τε ἔχουσι τὸ αὐχένα, καὶ τοῖς τοῦ δεσπότου μάχονται νόμοις. οἱ δὲ εὐπειθεῖς καὶ εὐήκοοι, καὶ πρὸς πᾶν ὁτιοῦν ἕτοιμοι τῶν αὐτοῖς ἀρεσκόντων φιλαίτατοί τε εἰσὶ καὶ εἰρήνην ἔχουσι πρὸς αὐτόν. ἀλλ' ἔστι δῶρημα θεόδοτον ἀληθῶς, καὶ ἄνωθεν τῆς ἄνωθεν φιλοτιμίας ἐρχόμενον. δὸς δὴ νῦν ἡμῖν, ὦ δέσποτα, τὸ εἰρηνεύειν σοι πρὸς σέ, καὶ ἐκ μέσου γενομένης τῆς βεβήλου καὶ βδελυρᾶς ἁμαρτίας ἑνωθῆναί σοι πνευματικῶς διὰ μεσίτου Χριστοῦ. τοιοῦτον δέ τι διὰ τοῦ Παύλου φωνῆς ὀρθῶς εἰρημένον. δικαιωθέντες οὖν ἐκ πίστεως, εἰρήνην ἔχομεν πρὸς τὸν Θεὸν διὰ τοῦ κυρίου καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὃ δὴ γενόμενον κτῆσις ἐσόμεθα, καὶ κλῆρος Θεοῦ. ταύτῃτοι σφῶν ἐπενλύεκται τὸ, κύριε κτῆσαι ἡμᾶς, ἐκτός σου ἄλλον οὐκ οἴδαμεν, τὸ ὄνομά σου ὀνομάζομεν. μονοειδῶς γὰρ εἶναι χρὴ, καὶ Θεῷ μόνῳ κατεζευγμένους τοὺς εἰρηνεύοντας πρὸς αὐτὸν, ὥστε καὶ αὐτὸν εἰδέναι μόνον, καὶ ἑτέρου πρωτελοῦς ψευδωνύμου Θεοῦ, μηδὲ ὅπλῃ γλώττης ὄνομα φέρειν. δεῖ γὰρ αὐτὸν ὀνομάζειν μόνον, ὅτι καὶ μόνος ἐστὶν ἐφ' ἡμᾶς φύσει τε καὶ ἀληθείᾳ Θεός. τοιοῦτόν τι καὶ ὁ τοῦ σοφοῦ Μωσέως ἡμῖν ἐπεφώνησε νόμος, κύριον τὸν Θεόν σου προσκυνήσεις, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις, καὶ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ, ἀμείλει.

Οἱ δὲ νεκροὶ ζωὴν οὐ μὴ ἴδωσιν, οὐδὲ ἰατροὶ οὐ μὴ ἀναστήσωσι· διὰ τοῦτο ἐπήγαγες, καὶ ἀπώλεσας, καὶ ἦρας πᾶν ἄρσεν αὐτῶν. πρόσθες αὐτοῖς κακοὶ κύριε, πρόσθες κακὰ πᾶσι τοῖς ἐνδόξοις τῆς γῆς.

Οἱ μόνον εἰδότες τὴν φύσει τε καὶ ἀληθῶς ὄντα Θεὸν ὀνομάζοντές τε τὸ ὄνομα αὐτοῦ, καὶ ἐπαριθμούμενοι αὐτῷ πρωτελοῦς οὐδένα, λέγοντές τε διὰ τοῦτο κύριε ἐκτός σου ἄλλον οὐκ οἴδαμεν, σὺν εἰρμῷ ἀναγκαίῳ, τὸ, ὅτι οἱ νεκροὶ ζωὴν οὐ μὴ ἴδωσιν, ἐκτός σου δηλονότι. πρώτως γὰρ ἡμῖν πρὸς Θεοῦ, καὶ αὐτοῖς ἐποίησεν ἐκ γῆς φάρμακα, κατὰ τὸ γεγραμμένον. ὅσον μὲν οὖν ἥκει εἰς γε τὸ γράμμα, φημὶ, καὶ τὴν πρόχειρον τε, καὶ εἰς τοὐμφανὲς λέγειν, ἡ τῶν ἐννοιῶν ἀπόδοσις ἔχοι ἂν ὀρθῶς ὧδέ γε, ἐξ ἄλλου τρόπου. ὅπερ ὁ γε καὶ νοῶν ἐστιν

τὸν λόγον, καὶ τ προφητικῆς ἀκριβείας ἀπομυ- A ad mentem prophetæ procedere oporteat, cùmque propheticæ subtilitatis scopus denudandus sit, illud necessariò dicimus, quosdam nondum carne tenus adhuc esse mortuos, sed esse voluptate mundana mortuos, quique vita sancta, Christiana, & Euangelica non præditi. Sed extra te, inquit, eiusmodi sunt, qui vitæ siue gratiæ viuificæ exortes sunt. Rursus extra te qui animi morbis eos qui his detinentur liberare valebant, qui & spirituales medici meritò queant intelligi, neminem
μνοῶ τ σκηπόν, ἐκ ξυλο φαμβὼ ἀναλήψω. νε- B eorum qui ægrotarunt, potuerunt suscitare. Spirituales autem medicos esse
κροὶ ἔισι καὶ ὑχὶ δὴ πάντως κτ τ σάρκα, νενε- dicimus, sanctos prophetas & apostolos & euangelistas, qui sermone ad sanandum potente ditati, à peccato & diaboli nequitia vulneratos curant. Verisimile est etiam propheticum sermonem aliud nobis subinnuere. Dominus enim noster Iesus Christus, potentia & gloria parem se genitori ostendens, mortuos ex monumentis resuscitauit, morbisque extremis correptos
κρωμμένοι ἢ μᾶλλον ἐκτὸ φιλησδονίας κοσμικῆς, καὶ ζωλ ὄντες ἔχοντες τ ἁγίαν τ ἐν Χριστῷ τε, καὶ ἀγγελικῶ, ἀλλ' ἐκτὸς σου φησὶν οἱ βιοῦντες, ὄντα ἀν μεταλάχοιεν τῆς ζωῆς, ἤτοι τ ζωοποιούσης χάριτος. ἐκτὸς σου ἢ πάλιν οἱ τ ψυχικῶν ἀῤῥωστημάτ ἀπαλλάτειν οἷοί τε τοὺς ἐναλόντας αὐτοῖς, οἱ καὶ ἰατροὶ πνευματικοὶ νοοῖντ' ἂν εἰκότως. ὄντα δή τινα τῶν ἠῤῥωστηκότων ἀναστήσαι. ἰατροὶ δὲ φαμὲν πνευματικοὺς εἶ), τοὺς ἁγίους προφήτας ἀποστόλους τε & Εὐαγγελιστάς. οἱ δηλ τ ἄνωθεν χάριτος, & τ ἐν πνεύματι χορηγίας τ ἰαᾶς δυνάμεως καθαπλουτοῦντες λόγον δυσφημεῖσθαι τοῖς τετραυματισμένους ὑπὸ τε τ ἁμαρτίας, καὶ τ τ διαβόλου σκαιότητος. εἰκὸς ἢ δή τι & ἕτερον τ προφητικὸν ἡμῖν ὑπαινίττεσθαι λόγον ὁ γάρ τοι κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἰσοσθενῆ καὶ ἰσοκλεᾶ τῷ φύσαντι καθαδείκνυς ἑαυτὸν αἴσης μὲν ὄντας μνημείοις τοὺς νεκροὺς, τοὺς δὲ ἐν ἐσχάταις ὄντας ἰᾶτο νόσοις. ἀλλὰ καίτοι τ ὅτω τοσοῦδε δόξων ἀποτελεσθεὶς γεγονὼς ὑπ' ἐτιμήθη τοσοῦδε τῶν τεθαυμάκοτων. ἐδιώκοντό τε καὶ ὕβριζον αὐτὸν οἱ τ Ἰουδαίων μάλιστα καθηγηταὶ, καὶ διδάσκαλοι. ὅπῃ τοίνυν ἐκτὸς σου φησὶν, ὄντα αἴ ἴδοιεν ζωλ οἱ νεκροὶ, σὺ γὰρ εἶ καὶ μόνος ὁ ζωοποιῆν δυνάμενος, ὑφ' αἴ ἀναστήσειεν ἂν μνημείων ἰατρὸς, οὓς ἀνέστησας αὐτός. ἠπίστησάν γ & μὴ τοῦτ' ἔτι, καὶ ἀκαθέκτως λελυσσήκασιν, οὓς ἴσως εἰκὸς, καὶ τοσοῦτε τ ἄλλων ἔσεσθαι πιστούς. διὰ τοῦτο ἐπήγαγες, καὶ ἀπώλεσας, & ἦρας πᾶν ἄρσεν αὐτῶν. ἐπήγαγες γὰρ τ ὀργὴν αὐτοῖς, ἣ καὶ ἀπέκειρεν ἀναγκαίως ὄντα ἀρδὴν ἄπαντα τ Ἰσραήλ. σεσῶσθαι γὰρ ὃ κατάλειμμα, ἀλλὰ πᾶν ἄρσεν αὐτῶν, τοῦτ' ἔστι, τὸ ἡγούμενον τάγμα. ἡγεμονικώτατον γὰρ ὡς τοσοῦτε τὸ θῆλυ τὸ ἄρσεν. ἄῤῥενας δὲ ἀποκαλεῖσθαι τοὺς οἱονεὶ νεανικωτέρους τ Ἰουδαίων, καὶ τ τ σώματος ῥώμαις, καὶ τ γνώσιν μᾶλλον τ νομικῶν ἐναλμένων, δῆλον ὅτι τὸ τοσοῦτον ἓν τῶν προφητῶν εἰρημένον τοῦδε Θεοῦ. πορεύσομαι τοσοῦτε τοὺς ἄρχοντας, & λαλήσω τοσοῦτε αὐτούς. καὶ ἰδοὺ ὁμοθυμαδὸν σπουδῇ ἔρρηξαν δεσμοὺς, ὅτι δὲ ὁ προηγούμενος καὶ ἱερώτερος ἐν τοῖς Ἰουδαίοις ἐναλλάττεται μᾶλλον εἰκότως, ῥᾳδιοτέραν ἢ τ ὀργὴν ἐπήντλησεν αὐτῷ, σαφῶς λέγων αὐτὸς ὁ Χριστός. οὐαὶ ὑμῖν γραμματεῖς, & Φαρισαῖοι ὑποκριταὶ, ὅτι περιάγετε τ θάλασσαν, D te alios par erat fideles extitisse: Propterea induxisti, & perdidisti, & sustulisti omne eorum masculum. Induxisti enim illis iram, quæ totum Israelem funditus non delevit, (nam seruatæ sunt reliquiæ,) sed omne masculum eorum, id est, primarium ordinem. Est enim maximè primarium, si fœminam spectes, masculum. Mares etiam forsitan vocat, apud Iudæos iuniores ac florentiores, non corporis robore, sed legalium præceptorum scientia. Quale etiam dictum est à Deo apud
E vnum è prophetis: [Vadam ad optimates & alloquar eos.] Ecce vna mente contriuerunt iugum, diruperunt vincula: Quod autem præstantiores & sanctiores inter Iudæos, miseros iure merito vocet, irámque in illos vehementius effuderit, planum faciet ipse Christus, dicens: [Væ vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ, quia peragratis mare

» & aridam, vt faciatis vnum proselytum: Et si contingat, facitis illum filium gehennæ duplo magis quàm vos estis.] Et rursus etiam: [Væ vobis legisperitis, quoniam tulistis clauem scientiæ, ipsi verò non ingredimini, & eos qui introibant prohibuistis.] Meritò igitur plectitur masculum, id est, quod excellit, & in honore est, & quasi fortitudine spirituali ad cognitionem legalem peruenit: quibus etiam mala vult addi. Non solum enim à coniunctione quæ cum Deo est exciderunt, cùm contra Christum debaccharentur: sed & fame consumpti sunt, & hinc in calamitates inciderunt, regione eorum vastata & omnino euersa. Quos autem dixit mares, eosdem etiam glorioſos appellat: vtpote præcellentes, aliisque antestantes, quòd sacerdotii insignibus coronarentur. Omne masculum eorum, diuinitus traditum, & auxiliare. Mala verò, ea dicit quæ affligendi vim habent, siue iras diuinitus illatas, fames, pestes, bella, & his similia. Glorioſos autem, qui malis sunt conspicui, & potentiâ clari.

A καὶ τὴν ξηρὰν, πεῖσαι ἕνα προσήλυτον. καὶ ἐὰν γένηται, ποιεῖτε αὐτὸν υἱὸν γεέννης διπλότερον ὑμῶν. καὶ πάλιν, καὶ ὑμῖν τοῖς νομικοῖς φαί, ὅτι ἤρατε τὴν κλεῖδα τῆς γνώσεως, αὐτοὶ οὐκ εἰσέρχεσθε, καὶ τοὺς εἰσερχομένους ἐκωλύσατε. κολάζεται τοίνυν εἰκότως τὸ ἄρσεν, τοῦτ' ἔστι, τὸ ἐν ὑπεροχῇ καὶ τίμιον. καὶ ὡς ἐν ἀμβρείᾳ τῇ πνευματικῇ τότε ἦσαν εἰς εἴδησιν τοῦ Χριστοῦ τοῦ νόμου, οἷς καὶ προστεθῆναι βούλεται κακά. οὐ γὰρ μόνον ἀποπεπώκασι τῆς πρὸς Θεὸν οἰκειότητος ἐμπροσύνοσμοι τῷ Χριστῷ, ἀλλὰ γὰρ καὶ τῷ λιμῷ δεδαπάνηνται, καὶ τοῖς ἐντεῦθεν προσεπεπώκασι συμφοραῖς, καταδηωθείσης αὐτῶν τῆς χώρας, καὶ ἀνατετραμμένης εἰς ἅπαν. οὓς ὁ εἴρηκεν ἄρρενας, τούτους καὶ ἐνδόξους ἀποκαλεῖ ὡς διαφέροντας δηλονότι, καὶ ὑπερκειμένους τῶν ἄλλων, ἀφ' οἷς ὁ κατεστέφθαι τοῖς τῆς ἱερωσύνης αὐχήμασιν. ὃ πᾶν ἄρσεν αὐτῶν θεόδοτον, καὶ σύμμαχον, κακὰ δὲ τὰ κακωτικὰ φησὶν, ἤτοι τὰς θεηλάτους ὀργὰς, λιμοὺς, λοιμοὺς, πολέμους, καὶ τὰ τούτοις ὅμοια. ἐνδόξους δὲ τοὺς ἐν κακοῖς περιφανεῖς, καὶ ἐν δυναστείαις περιβοήτους.

B

C

Domine in afflictione recordati sumus tui, in afflictione parua, eruditio tua nobis. Et vt parturiens propinquat ad pariendum, & in dolore suo clamat, sic facti sumus dilecto tuo.

Κύριε ἐν θλίψει ἐμνήσθημέν σου, ἐν θλίψει μικρᾷ ἡ παιδεία σου ἡμῖν, καὶ ὡς ἡ ὠδίνουσα ἐγγίζει τῷ τεκεῖν, καὶ ὠδῖνι αὐτῆς ἐκέκραγεν, οὕτως ἐγενήθημεν τῷ ἀγαπητῷ σου.

Beatus propheta ex multò maxima pietate contra Iudaicos ausus commotus, cùm dixerit: Appone mala omnibus glorioſis terræ: ne quis eum asperum immitémque esse putet, qui non rogat vt qui peccarunt deplorentur, sed potius in afflictione malisque versentur: necessariò intulit quod cunctis solet obuenire, quòd nimirum in afflictionibus & necessitatibus meminisse Dei omnia potentis consueuerint. Nam summa & alta tranquillitas, remissos facit, interdum ad contemptum vsque nedum præ nimia pigritia peccatorum sensum admittit, cùm in hanc mentem sententiámque prolapsi fuerint. At afflictio ad Deum veluti retrahit, & ad agnitionem offensarum reducit. Hac proinde de causa inquit: Appone mala glorioſis terræ: quoniam hoc omnibus commune est, tum maximè te habere in memoria, & tua cogitare ac sentire, quando in calamitatum venerint communionem. In afflictione enim parua erudimur: Deo non nimium graue, non nimis dirum supplicium inferente,

Ἐκ πολλῆς ἄγαν φιλοτεκίας ὁ μακάριος προφήτης κεκινημένος τοῦ Ἰουδαϊκοῦ ζήλους εἰρηκώς τε ὅτι πρόσθες κακὰ πᾶσι τοῖς ἐνδόξοις τῆς γῆς, ἵνα μή τις εἰ νομίζηται πικρός τε καὶ ἀπάνθρωπος καὶ σκληρότερος μᾶλλον προσκεκλῶν τοὺς ἡμαρτηκότας ἀλλ' ἐν θλίψει θεᾶς καὶ κακοῖς ἐπήνεγκεν αἰσχύνης ὃ πεφυκὸς ἅπασι συμβαίνειν, φημὶ δὲ ὃ ἐν θλίψει καὶ ἀνάγκαις δεόμεθα μνήμης φιλεῖν τὸ πάντα ἰσχύοντος Θεοῦ. ὃ μὲν γὰρ τῆς ἀθυμίας πλάτος ἀνίησιν ἐαυτὸ ὅτε πρὸς καταφρόνησιν, καὶ ὅσον εἰπεῖν ἀμαθανεθαι τῶν πλημμελημάτων αὐτοὺς ἐν πολλῆς ἄγαν ῥᾳθυμίας εἰς τοῦτο φρόνημος καταλιαθῆναι πάθους. σύνεγγυς δὲ ὡς εἰπεῖν ἡ θλῖψις πρὸς Θεὸν, καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀναφέρει τῶν διεπλημμελημένων. ὁπόσου τοίνυν τούτου ἕνεκα τῆς αἰτίας, φησὶν, ἔφην. ὅτι προσθὲς κακὰ τοῖς ἐν δόξοις τῆς γῆς, ἐπειδὴ ὅτι κοινὸν ἅπασι τότε δὴ μάλιστά σε ποιεῖσθαι δεῖ μνήμης, καὶ τοῦ σοῦ βουλεύεσθαι, & φρονεῖν, ὅταν συμφοραῖς κοινωνήσωσιν. ἐν γὰρ θλίψει μικρᾷ παιδευόμεθα, οὐκ ἄκρατον οὐδὲ εἰς ἅπαν ἀπώλειαν τὴν πρέπουσαν ἐπάγοντος τοῦ Θεοῦ, συγκεραννύτος δὲ μᾶλλον

D

E

ἡμερότητι τ̃ ὀργ̃. Οὐκοῦν ὁ μισοῦντος ἰῶ̃σθαι τοὺς ἡμαρτηκότας. ὃ, θλίψιν ἐπάγεσθαι παρακαλῶν αὐτοῖς, ἀγαπῶντος ἢ μᾶλλον καὶ παιδεύεσθαι παρακαλοῦντος αὐτούς. ἵνα ἐπεὶ ἀφ' ἑκουσίου προαιρέσεως ἰδίας καρπὸν οὐκ ἐφήκασι τῇ ἰδίᾳ θελήσει χρῆσθαι, κἂν χρῶ̃ ὡς ἐξ ἀνάγκης εἰσηγέροιντο πρὸς τοῦτο τ̃ θείας ὀργῆς εἰς αἴσθησιν κεκλημένοι. τοιοῦτον οἶμαι εἶναι ὃ διὰ φωνῆς τ̃ Δαβὶδ ὀρθῶς εἰρημένον, ἐν χαλινῷ καὶ ἐν κημῷ τὰς σιαγόνας αὐτῶν ἄγξαις τ̃ μὴ ἐγγιζόντων πρὸς σέ. ἀλλ' ἐκεῖνοι μὲν ἀφόρητα πεπλημμεληκότες, καὶ ἐμπροσηνέσθαντες τ̃ Χριστῷ περιπεσοῦνται τῇ θλίψει. ἡμεῖς δὲ οἱ σοὶ καὶ τὰ σὰ φρονοῦντες καὶ λέγοντες διατεθήμεθα ἑτέρως ὅτι τ̃ ἀγαπητ̃ σου, τοῦτ' ἔστι, τ̃ υἱῷ. καθάπερ ἀμβλίσκει, καὶ ὠδίνουσα γυνὴ μονονουχὶ καλακεκραγότες τῶν ἀτιμαζόντων αὐτῶν ὀδυνώμενοί τε διὰ τοῦτο λίαν, καὶ πλείστου ὅσου τῶν ἀπειθούντων αὐτ̃ ποιούμενοι τ̃ καταβολήν. ἔστι δ' ἀληθὲς ὃ φασι, καὶ γοῦν αὐτὸς ὁ μακάριος Ησαΐας τῆς Ιουδαίων ἀθυροστομίας ὅτι τιμῶν, ἃς πεποίληται κ̃ Χριστοῦ. ὑμεῖς γ̃ φησὶ προσαγάγετε ὧδε υἱοὶ ἀνόμοι, σπέρμα μοιχῶν καὶ πόρνης, ἐπὶ τίνι ἐνετρυφήσατε καὶ ὅτι τίνι ἠνοίξατε τὸ στόμα ὑμῶν, καὶ ὅτι τίνα ἐχαλάσατε τὴν γλῶτταν ὑμῶν, οὐχ ὑμεῖς ἐστὲ τέκνα ἀπωλείας, σπέρμα ἄνομον, καὶ μὴν καὶ ὁ μακάριος Δαβὶδ περὶ αὐτῶν που φησίν. σκοτισθήτωσαν οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν τοῦ μὴ βλέπειν, καὶ τὸν νῶτον αὐτῶν διὰ παντὸς σύγκαμψον. πλ- D ησίον τε ὅσοι περὶ τοῦτο παῤ ἁγίων προφητῶν γεγόνασι λόγοι κ̃ τ̃ τῶν Ιουδαίων συναγωγῆς, διὰ τὴν εἰς Χριστὸν δυσέβειαν.

Διὸ τὸν φόβον σου, κύριε, ἐν γαστρὶ ἐλάβομεν, καὶ ὠδινήσαμεν, καὶ ἐτέκομεν πνεῦμα σωτηρίας, ὃ ἐκυήσαμεν ὅτι τῆς γῆς.

Οἱ λέγοντες, ἐκ φιλοθεΐας γεγενέσθαι τ̃ ἀγαπητ̃ τὸ παθεῖν. δῆλον ἢ ὅτι τ̃ υἱῷ καθάπερ ὠδίνουσα γυνὴ τῇ τοῦ λόγου ἔμπυον νοσεῖ χῶν ἐμβλώσκοντες, ὠδινῆσαί τε φησὶ καὶ μὴν καὶ εἰληφέναι κ̃ γαστρὸς, καὶ τ̃ σωτηρίας τὸ πνεῦμα τεκεῖν ὅτι γῆς. πρέπει δ' ἂν, ὡς ἔφην, ὁ διοῦτος λόγος προφήταις τε καὶ ἁγίοις ἀποστόλοις τε, καὶ εὐαγγελισταῖς οἱ τῆς ἄνωθεν μυσταγωγίας καταπλουτοῦντες τ̃ χορηγίαν καὶ οἱονεί τινας νοητοὺς δεξάμενοι σπερματικοὺς ἐκτετόκασι τοῖς ὅτι τῆς γῆς πνεῦμα σωτηρίας, τοῦτ' ἔστι, τ̃ ἐν πνεύματι διδασκαλίαν, ἣ κ̃ ζωῆς ὅτι τ̃ εἰς αἰῶνας πρόξενος. ἔθος γὰρ τ̃ θείᾳ γραφῇ πνεῦμα πολλάκις

A sed iram potius mansuetudine temperante. Non erat ergo odio habentis eos qui peccarunt, rogare vt illis afflictionem inducat, sed magis amantis, & erudiri illos rogantis: vt quia sponte ac voluntate sua fructum non habuerunt pietatem, veluti ex necessitate ad id traducantur, in iræ diuinæ sensum vocati. Simile opinor, est illud rectè Dauidica voce dictum: [In freno & lupato maxillas eorum stringas, qui non propinquant ad te.] Sed illi quidem cum intoleranda delicta patrarint, Christóque obbacchati fuerint, in afflictionem incident. Nos autem qui tui sumus, & tua sapimus ac loquimur, aliter affecti sumus erga dilectum tuum, id est, filium: Sanè instar parturientis fœminæ tantum non clamamus contra eos qui eum dedecore aspergunt, grauitérque ob id dolemus, ac plurimum contra eos qui ei non parent, vociferamur. Estque verum quod dicunt. Quippe beatus ipse Esaias Iudæorum dicacitatem increpans, qua vsi sunt contra Christum: [Vos, inquit, accedite huc, filii iniqui, semen adulterorum & meretricis, cui insultastis? in quem aperuistis os vestrum? in quem laxastis linguam vestram? Nónne vos filii estis perditionis, semen iniquum?] Quinimò & beatus Dauid de illis ait: [Obtenebrentur oculi eorum ne videant, & dorsum eorum omnino incurua.] Sunt verò præterea complures sanctorum prophetarum sermones contra Iudaicam synagogam, propter hanc in Christum impietatem.

B C D

psal. 31.

Esai. 57.

Propter timorem tuum, Domine, nos vterum gessimus & parturiuimus, & peperimus spiritum salutis, quo grauidi fuimus super terra.

Qui dicunt pietatis causa fuisse se dilecto Patris filio, scilicet instar fœminæ parturientis, in figura sermonis prudenter commorantes, se parturire dicunt, & vterum tulisse, & spiritum salutis super terra peperisse. Quadrare, vt dixi, post hæc oratio prophetis, & sanctis Apostolis & Euangelistis, qui supernæ mystagogiæ largitione ditati, & velut intelligibili semine accepto, spiritum salutis in terra pepererunt, nimirum doctrinam spiritualem, quæ vitæ æternæ conciliatrix est & procuratrix. Solet enim scriptura diuina, spiritum sæpe

E

nominare,

nominare, aliquorum scripta. Et pro-
1 Ioan. 4. bate, inquit, spiritus an ex Deo sint. Nam in Spiritu sancto salutaris prædicatio resonat, & in spiritu mundi, quæcunque sunt veritati pugnantia. Scribit nimirum diuinus Paulus de se-
1. Cor. 2. ipso aliisque sanctis: [Nos autem non accepimus spiritum mundi huius, sed spiritum ex Deo: vt videamus quæ sunt à Deo nobis donata.] Spiritum ergo salutis vocat Euangelicam prædicationem: deducit enim ad sempiternam & longæuam vitam.

A ὀνομάζων τὰς ψυχὰς συγγραφάς. καὶ γοῦν δοκιμάζετε φησὶ τὰ πνεύματα εἰ ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστίν. ἀεὶ γὰρ ἐν ἁγίῳ πνεύματι ὃ σωτήριον λαλεῖται κήρυγμα, ἤγουν ἐν πνεύματι κοσμικῷ τὰ ὅσα ῥᾳδίως ἐστὶ τῇ ἀληθείᾳ μαχόμενα. γράφει γοῦν ὁ θεσπέσιος Παῦλος περὶ ἑαυτοῦ τε καὶ τῶν ἄλλων ἁγίων, ἡμεῖς δὲ οὐ τὸ πνεῦμα τοῦ κόσμου τούτου ἐλάβομεν, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ, ἵνα εἰδῶμεν τὰ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ χαρισθέντα ἡμῖν. πνεῦμα τοίνυν σωτηρίας ὁ εὐαγγελικὸν ἀποκαλεῖ

B κήρυγμα. ἀποφέρει γὰρ εἰς ἀμήρυτον ζωὴν καὶ εἰς μακρόχρονα βίον.

Non cademus, sed cadent habitantes in terra. Resurgent mortui, & excitabuntur qui sunt in monumentis, & lætabuntur qui in terra sunt. Nam ros qui à te est, sanitas illis est, terra impiorum cadet.

Admiratione sanè digna est sanctorum vigilantia. Intelligunt enim semper verbis quæ apud nos faciunt, occurri solere. Itaque cùm dixissent, se illis qui in terra sunt spiritum salutis peperisse, mortem tamen contra terræ incolas deinceps etiamnum inualescere videant, quasi dixisset quispiam: Quæ nobis vtilitas diuinorum præconiorum? vbi salutis spiritus? cadunt enim qui sunt in terra: necessariò contra opponunt apologiam, ac inquiunt: Resurgent mortui, gratia quidem Dei, quemadmodum ait beatus Paulus. [Dominus
1. Cor. 15. noster Iesus Christus pro omnibus gustauit mortem, verùm reuixit die tertio, & factus est primitiæ eorum qui dormierunt, & radix eorum qui per ipsum ad vitam transformantur, & quasi principium humanæ naturæ, quæ exuit corruptionem, spéque inconcussa vitam æternam possidemus.] Itaque prorsus ac omnino reuiuiscent mortui, & mortis imperium in totum abolebitur: verùm cùm tempus quo resurrectio futura est, nondum adsit, natura hominis interim subcidit, eò quòd moriendum est, & mortem olim in Christo debilitatam, & in nobis quoque ipsis futuram debilem, tempore suo, perfert. An igitur, inquit, istuc nostris sermonibus repugnabit, salutaribúsque prædicationibus, quòd in terra qui sunt cadant? Certè hoc omnino nihil est. Resurgent enim mortui, & quæ in terra ac monumentis sunt corpora, in vitam redibunt. Iam rursus huius quis tandem erit modus? Ros qui à te est, sanitas illis est. Et rorem in his

C καταχθόνια ὃ καὶ μὴ τῶν ἐπὶ τῆ ὑπὸ γῆς ὁρᾶσι τὸν θάνατον. οἱονεί τινος λέγοντος; πῖς ἡ ὄνησις τῶν θείων ἡμῖν κηρυγμάτων. ποῦ δὲ τὸ σωτηρίας τὸ πνεῦμα; πίπτουσι γὰρ οἱ ὑπὸ τῆς γῆς, ἀντεπάγουσιν ἀναγκαίως τὴν ἀπολογίαν, καὶ δὴ καὶ φασὶν, ἀναστήσονται οἱ νεκροὶ, χαρίτι μὲν Θεοῦ, καθά φησιν ὁ μακάριος Παῦλος. ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ὑπὲρ πάντος ἐγεύσατο θανάτου, πλὴν ἀενάου τε ἡμέρας, καὶ γέγονεν ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων, καὶ ῥίζα τῶν δι' αὐτὸ μεταπλαττομένων

D εἰς ζωὴν, καὶ οἷ ἀρχὴ τῆς ἀπαθοῦς φύσεως ἀποδυομένης τὴν φθορὰν. καὶ τε πλουτήσαμεν μὲν ἐν ἀκλονήτοις ἐλπίσι τὸ εἰς αἰῶνα ζωὴν, ὁρᾶτε ὅτι πάντως, καὶ πάντως ἀναβιώσονται μὲν οἱ νεκροὶ, καταργηθήσεται ὃ εἰσῆλθε θανάτου τὸ κράτος πλὴν οὔπω πάρεστι τὸ καιροῦ καθ' ὃν ἡ λύσασις. ὑπονοπίπτει τέως ἡ ἀθανάτου φύσις, παῖ τεθνάναι δεῖν. καὶ τὸν ἐν Χριστῷ τέως ἠσθενηκότα, καὶ ἐν ἡμῖν τε αὖθις ἐσόμενον ἀσθενῆ τῷ χαιρῷ ὑπονοπίπτει θάνατον. ἆρ' οὖν ἐκφυγὼν,

E φησὶ, τοῖς παρ' ἡμῶν ἀντιπαράξεται λόγοις, ἢ τοῖς σωτηρίοις κηρύγμασι, τὸ πίπτειν ἐπὶ τοῖς ὑπὸ τὴν γῆς. καὶ τί τοῦτο ἐστὶ, πάντελῶς ὀλέθρου. ἀναβιώσονται γὰρ οἱ νεκροὶ, καὶ τὰ ἐν γῇ καὶ μνημείοις σώματα παλινδρομήσει τοῖς ζωὴν. καὶ τίς ἂν γένοιτο τοῦδε δὴ πάλιν ὁ τρόπος; ἡ δρόσος ἡ παρὰ σοῦ ἴαμα αὐτοῖς ἐστί. καὶ δρόσον ἐν τούτοις ἀπεκα-

λὴν ἐγνώκασι τὸ ζωοποιὸν τοῦ πνεύματος ἐνέργειάν τε καὶ δύναμιν, δι' ἧς ἐξηγήσεσθαι τοῖς νεκροὺς ὁ μακάριος ἔφη Δαβίδ. ψάλλει γὰρ πρὸς Θεὸν καὶ φησίν. ἀποστρέψοντος γάρ σου τὸ πρόσωπον, ταραχθήσονται, καὶ εἰς τὸ χοῦν αὐτῶν ἐπιστρέψουσιν. ἐξαποστελεῖς τὸ πνεῦμά σου, καὶ κτισθήσονται, καὶ ἀνακαινιεῖς τὸ πρόσωπον τῆς γῆς. ἀρόσους οὖν ἄρα ζωοποιὸς τὸ πνεῦμα τοῦ πατρὸς δι' υἱοῦ, καὶ αὐτοῖς τοῖς ἐκ γῆς σώμασιν ἐνιεῖσα τὴν ἀφθαρσίαν. ἀλλ' οἱ μὲν ἐν γῇ πεσόντες ἀναβιώσονται, ἡ δὲ γῆ τὸ δεδυστεβηκότων γῆ πεπεῖται, καὶ τοῦτο παθεῖν σύνεδρον τῇ τῶν Ἰουδαίων χώρᾳ· πεπλανήκασι γὰρ εἰς Χριστὸν, καὶ εἰς τοὺς ἁγίους μυσταγωγοὺς καίτοι τὸ τῆς σωτηρίας τεκόντας πνεῦμα τοῖς ὑπὸ τῆς γῆς.

Βάδιζε λαός μου, εἴσελθε εἰς τὰ ταμιεῖά σου. ἀπόκλεισον τὴν θύραν σου. ἀποκρύβηθι μικρὸν ὅσον ὅσον, ἕως ἂν παρέλθῃ ἡ ὀργὴ κυρίου. ἰδοὺ γὰρ κύριος ἀπὸ τοῦ ἁγίου τόπου ἐπάγει τὴν ὀργὴν ὑπὲρ τοῖς οἰκοῦσιν ἐπὶ τῆς γῆς. * καὶ ἀνακαλύψει ἡ γῆ τὸ αἷμα αὐτῆς, καὶ οὐ καλύψει ἔτι τοὺς ἀπηρημένους.

In exemplari Vaticano hæc reperiuntur. Βάδισε λαός μου εἴσελθε εἰς τὰ ταμιεῖά σου καὶ κλεῖσον τὰς θύρας σου ἐπὶ σὲ καὶ κρύβηθι μικρὸν ὅσον ὅσον ἕως ἂν παρέλθῃ ἡ ὀργὴ κυρίου ἰδοὺ γὰρ κύριος ἐξάγει τὸν θεὸν ἐκ τοῦ ἁγίου τόπου αὐτοῦ ἐπάγων ὀργὴν ἐπὶ τοὺς κατοικοῦντας ἐπὶ τῆς γῆς καὶ ἀνακαλύψει ἡ γῆ τὸ αἷμα αὐτῆς ἐπ' αὐτοῖς καὶ οὐκέτι οὐ μὴ καλύψῃ τοὺς ἐσφαγμένους ἐν αὐτῇ.

Τὸ δὲ Θεοῦ πρόσωπον ἐν τούτοις ἡμῖν εἰσηγεῖται τὴν ἁγίων τοῦ νοῦν ἐπαλείφοντος εἰς ὃ θλιπαθές. ὅπερ γὰρ ἔμαθον, καὶ τοῖς ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ, καὶ τοῖς ἀνὰ πᾶσαν τὴν ὑφ' ἥλιον γῆν τὸ τῆς σωτηρίας ποιοῦντες πνεῦμα, τοῦτ' ἔστι, τὸ θεῖον εὐαγγελικὸν ἱεροκηρυττοῦντες κήρυγμα δυνοῖς τε καὶ ἀφορήτοις πειρασμοῖς ἐμπεσεῖσθαι, καὶ αὐτὸν ἐν τῷ ὑπὲρ ψυχῆς καὶ αἵματι κίνδυνον ἐνοπλεῖναι. Οὐ τοιγαροῦν μᾶλλον εἰκότως κατὰ τοσαυτοπλασίαν φιλεῖ τοιούτων αὐτοῖς ἀνδρείαν, λέγων, Βάδιζε λαός μου, εἴσελθε εἰς τὰ ταμιεῖά σου. εὐφυέστατα δὲ καὶ εὐφήμως ἅγαν ἀποκαλεῖ τὰ ταμιεῖα τάχα που τὰ ἐν τῇ γῇ μνήματα. καὶ δὴ καὶ ἐν ἴσῳ τοῖς ἀληθῶς ἀποκρυπτομένοις ἀποκλείειν τὰς θύρας, καὶ ὀλιγαχοῦ ἀνέχεσθαι βραχύ, ἕως ἂν παρέλθῃ ἡ ὀργὴ κυρίου. εἴρηται μὲν γὰρ τῇ τῶν ὅλων ἀρχῇ, τοῦτ' ἔστι, τῷ Ἀδὰμ, γῆ εἶ, καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ, καὶ ἐπάρατος ἐπ' ἀμφότεροις ἡ αἰτία τοῦ πεπλάσθαι ἡ αἰσθητοῦ φύσις. ἐπωνειδίσθη τῇ φθορᾷ. λυθήσεται δὲ τὰ ἐκ θείας ὀργῆς ἐπενεχθέντα. καὶ τοῦτο εἰς ἅπαν κτῆμα τελειότητος καιρὸν καταργουμένου θανάτου, καὶ τῆς τοῦ διαβόλου τυραννίδος αἰτηρημένης, καὶ τῆς ἁμαρτίας ἐκβεβοθρωμένης. ἐκεῖνο οὖν ἀποκρύβηθι φησὶν, ὦ λαός μου, καὶ ἀνάσχου βραχὺ ὅσον ὅσον, ἕως ἂν ὁ ἐξ ὀργῆς κυρίου θάνατος παρέλθῃ, καὶ ὁ τῆς ἀπωλείας

vocare eum sentiunt viuificam spiritus efficacitatem & potentiam, per quam exgitandos esse mortuos beatus Dauid ait. Psallit enim ad Deum & dicit: [Auertente enim te faciem, turbabuntur, & in puluerem suum reuertentur. Emittes Spiritum tuum, & creabuntur, & renouabis faciem terræ.] Est ergo ros viuificus Spiritus à Patre per Filium per quem terrestribus corporibus incorruptio tribuitur: at qui in terra cadent, reuiuiscent. Terra verò eorum qui vixerunt impiè cadet: Quod vsu venit regioni Iudaicæ: quippe qui in Christum debacchati fuerunt sanctósque mysteriorum antistites, quantumuis spiritum salutis in terra degentibus peperissent. Psal. 103.

Vade populemi, ingredere in conclauia tua, claude ostium tuum, abscondere modicum quantulumcunque, donec pertranseat ira Domini. Ecce enim Dominus à sancto inducit iram in eos qui habitant super terram. Et reuelabit terra sanguinem suum, & non abscondet interfectos.

Dei persona nobis hisce verbis sanctorum mentem ad patientiam exhortantis, & quasi inungentis inducitur. Cùm enim tum sanguine Israelitico ortis, tum per totum terrarum orbem degentibus, spiritum salutis administrantes, id est, sacrosanctam Euangelii prædicationem in graues & intolerabiles casuri essent calamitates, adeóque vitæ & sanguinis discrimen subituri: huic & quidem meritissimò suadet aduersus res eiusmodi fortes animos gerere, dicens: Vade populemi, ingredere in conclauia tua. aptissimo & fausto nomine conclauia vocat, fortassis in terra monumenta: ac perinde quasi detecti essent, suadet vt fores claudant, sustineántque parumper latere, donec ira Domini pertranseat. Dictum enim est principio generis, id est, Adamo: Terra es, & in terram reuerteris: ac quidem maledicta fuit propter transgressionem hominis natura, vnde corruptioni subiecta. Hæc autem ex ira diuina illata soluentur, idque in solidum, consummationis tempore: exinanita morte, & diaboli tyrannide sublata, peccatóque obruto ac sepulto. Absconde igitur, inquit, ô populemi, subinde modicum quantulumcunque, donec mors ex ira Dei inflicta pertranseat, omniúmque

resurrectionis tempus declaretur. Etiamsi enim, inquit, perpetiaris fortè mortem, proteruia hostium etiam in sanctos mysteriorum antistites assiliente, attamen omnium herus suplicium his qui sanctos sustulerunt inferet. Inducet enim à sancto Dominus iram super eos qui habitant in terra. Simile est hoc illi: Et pluit Dominus à Domino super Sodoma ignem & sulphur. Igitur Filius à sancto Patris inferet iram habitantibus super terra. Vt enim ipse dixit: [Pater non iudicat quenquam, sed iudicium omne dedit filio, vt omnes colant filium, quemadmodum colunt patrem.] Instante verò tempore, quo ira infligetur qui contra sanctificatos deliquerunt, sanguinem suum reuelabit terra, & non abscondet interfectos, id est, omnis sanguis qui cecidit in terram, erit manifestus, nemóque occultabitur, seu in obliuionem veniet eorum qui sunt oppressi iniuria. Recordabitur etenim omnium opifex, nec vllus omnino erit illorum qui iniustè interempti sunt, qui non erit notus, cuiúsque Deus non meminerit.

Ioann. 5.

CAP. XXVII.

Die illo inducet Deus gladium sanctum & magnum & fortem, super draconem serpentem fugientem, super draconem serpentem tortuosum, & interficiet draconem.

Inducendam iram his qui impiè egerunt, sanctósque occiderunt, cùm perpulchrè disseruissent, ipsum quoque Satanam dixit, cum filiis suis vnà esse tollendum, cuius strategematis cedentes, oppugnarunt sanctos, illorum resistentes prædicationibus. Illo enim, inquit, tempore, quo reteget terra sanguinem suum, sanctum gladium & acutissimum & magnum, prævalidum & inuictum, vnigenitum scilicet Verbum, inducet pater super draconem serpentem fugientem, super draconem serpentem tortuosum, & interficiet draconem. Draconem verò & serpentem nominat Satanam. Acerbus enim est & veneni iaculator, & ad hæc timidus. Semper enim ei familiare est fugere. Dirus est etiam & maleficiis gaudens. Currit enim tortuosè instar bestiæ, at tolletur, quippe qui in posterum nihil efficiet, imò magis verborum impietatem luet, pœnam vltimam perpessus, & in portis inferorum detentus, æternæ

A ἀναστάσεως δήλωσιν ποιεῖται. εἰ γὰρ καὶ πάλης φησὶ τὸ τεθνάναι τυχὸν τῶν μισούντων σκαιότητος ὑπερβάλλουσης, ἀλλὰ τοῦτο τοῖς ἁγίοις μυσταγωγοῖς. ἀλλ' οὖν ὁ πάντων δεσπότης ἐποίσει τὴν κόλασιν τοῖς ἀνηκόοσιν ἁγίοις. ἐπάξει γὰρ ἀπὸ τοῦ ἁγίου κύριος τὴν ὀργὴν ὅπερ τοὺς κατοικοῦντας ὅπερ τῆς γῆς. ὅμοιον τοῦτο ἐστὶν εἰπεῖν, καὶ ἔβρεξε γὰρ κύριος παρὰ κυρίου ὅπερ Σόδομα πῦρ καὶ θεῖον. εἶπεν οὖν ὁ υἱὸς ἀπὸ τοῦ ἁγίου * πνεύματος ἐποίσει τὴν ὀργὴν ὅπερ τοὺς κατοικοῦντας ὅπερ τῆς γῆς. ὡς γὰρ αὐτός που φησὶν, ὁ πατὴρ κρίνει οὐδένα, ἀλλὰ πᾶσαν δέδωκε τῷ υἱῷ, ἵνα πάντες τιμῶσι τὸν υἱὸν, καθὼς τιμῶσι τὸν πατέρα. ἐκάστου δὲ τοῦ χωρὶς, καθ' ὃν ἡ ὀργὴ τοῖς αἰσθησιν πεπλημμεληκόσι καὶ τῶν ἡγιασμένων ἐπενεχθήσεται, ὃ αἷμα αὐτῆς ἀνακαλύψει ἡ γῆ, καὶ οὐ κατακρύψει τοὺς ἀνηρημένους, τοῦτ' ἔστι, πάντα ὅσα πεπλανημένα εἰς γῆν αἷμα τοῦτο ἔσται φανερὸν ἀποκρυβήσεται οὐδείς, ἤγουν εἰς ἀλήθειαν ἀναζητήσεται τὸ ἠδικημένων. μεμνήσεται γὰρ ἁπάντων ὁ δημιουργὸς, καὶ οὐδεὶς ἔσται πάντελως τῶν ἀδίκως ἀνηρημένων, ὃς οὐκ ἔσται γνώριμος, καὶ ἐν μνήμῃ Θεοῦ.

B

C

Τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἐπάξει ὁ Θεὸς τὴν μάχαιραν τὴν ἁγίαν, καὶ τὴν μεγάλην, καὶ τὴν ἰσχυρὰν, ὅπερ τὸν δράκοντα τὸν ὄφιν φεύγοντα, ὅπερ τὸν δράκοντα τὸν ὄφιν τὸν σκολιὸν, καὶ ἀνελεῖ τὸν δράκοντα.

Ἐπενεχθήσεται τὸν ὀργὴν τοῖς ἠσεβηκόσι, καὶ ἀπεκτονόσιν αὐτοὺς, δὲ μάλα διφρηκῶς σύναναιρεθήσεται τοῖς ἑαυτῶν τέκνοις, καὶ αὐτὸν ἔφη τὸν Σατανᾶν. ὃ τοῖς στρατηγήμασιν εἴκοντες κατεστράτθυον τοὺς ἁγίων. οἱ τοῖς περὶ αὐτῶν κηρύγμασιν ἀντεξάγοντες. κατ' ἐκεῖνο γὰρ φησὶ τοῦ καιροῦ, καθ' ὃν ἀνακαλύψει ἡ γῆ τὸ αἷμα αὐτῆς τὴν ἁγίαν τε καὶ ζωοποιὸν, καὶ μεγάλην μάχαιραν, τὴν πανάλκη καὶ ἀκαταγώνιστον, τοῦτ' ἔστι, τὸν μονογενῆ λόγον, ἐπάξει ὁ πατὴρ ὅπερ τὸν δράκοντα τὸν ὄφιν φεύγοντα. ὅπερ τὸν δράκοντα ὄφιν σκολιὸν, καὶ ἀνελεῖ τὸν δράκοντα. δράκοντά τε, καὶ ὄφιν ὀνομάζει τὸν Σατανᾶν. πικρὸς γὰρ καὶ ἰοβόλος, καὶ πρὸς τοῦτο δῆλος. ἀεὶ γὰρ φεύγειν ἔθος αὐτῷ. δῆθεν ἔστι καὶ φιλοκακοῦργος. σκολιοδρομεῖ γὰρ ὥσπερ θηρίον, πλὴν ἀναιρεθήσεται καὶ γὰρ ἀποτικτήσει λοιπὸν, μᾶλλον δὲ τοῖς τῆς ἀνοσιότητος ἀποτίσει λόγοις, ποινὴν ἀπατηλὰς τὴν ἐσχάτην, καὶ ταῖς ἄδου πύλαις κάτοχος γενόμενος, ἔργοντε τῆς εἰς αἰῶνα

D

E

φλογὸς μακρᾶν τε καὶ ἀτελεύτητον ὑπομέ- A flammæ materia ac opus, diuturnum
νων κόλασιν. ac infinitum sustinens supplicium.

Τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἀμπελὼν καλὸς ὀπτηδύ- *Die illo vinea bona, desiderium inci-*
μημα ἐξ ἀρχῆς κατ' αὐτό. ἐγὼ πόλις ὀχυρά, *pere contra eam. Ego ciuitas munita, ciui-*
πόλις πολιορκουμένη. μάτην ποτιῶ αὐτήν. *tas oppugnata, frustra potum dabo illi.*
ἁλώσεται γὰρ νυκτὸς, ἡμέρας δὲ πεσεῖται τεῖ- *Capietur enim nocte, die verò cadet*
χος. *murus.*

Διασφαίρας δὴ μάλα τὸ ὀπτήριον τοῖς ἐξ πί- Cùm absoluerit percommodè ser-
στεως σεσαγηνευμένοις λόγον, καὶ ὅτι χρείσσονται monem de his qui per fidem quasi illa-
μύρῳ καὶ πίονται οἶνον ἐν τῷ ὄρει τῷ ἁγίῳ τῶ queati sunt, ostenderitque apertissimè,
πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ σεφέσατα δηλο- B vngendos vnguento, & vino potan-
πών. ὅτερος δ' εἰς φαμὴν τὴν ἐκκλησίαν τοτεσε- dos, in monte sancto omnium no-
παγαγών τε ὅτι ἡ ἐκδίκησις ἔσται τῶν ἀνηρημένων stri seruatoris Christi, (montem au-
δι' εὐσέβειαν. καὶ μὴν ὅτι τῇ ἁγίᾳ, καὶ μεγάλῃ tem dicimus esse ecclesiam) cúmque
μαχαίρᾳ πάντοτε ἡ πάντων ὁ ἀποστάτης ἀπο- adiecisset vltionem fore eorum, qui
λεῖται δράκων, διακομίζει τὸν λόγον ὅτι τοῖς συμ- interfecti fuerant religionis ergô, &
βεβηκόσιν ἐξ ἁμαρτίας τοῖς ἐξ αἵματος τῶ Ισ- gladio sanctô & draconem defectorem
ραὴλ. κατ' ἄγνοιαν γὰρ, φησὶ, καθ' ὃν prorsus penitusque perdendum, ser-
ἀπρόσδεκτον τὴν εἰς Χριστὸν ποιήσονται πίστιν, monem redintegrat de his quæ obti-
ἐγὼ ὁ ἀμπελὼν ὁ καλὸς, ἧς ἡ μὲν καταρχὴν ὀπτη- gerunt per ignorantiam, sanguine If-
δύμημα φαίη τις ἄν. ἐγὼ ἡ πόλις ἡ ὀχυρά, πε- C raelitico prognatis. Sub id enim tem-
ποίηται γὰρ ὥτως ὡς ἀπὸ γε τῆ Ιερουσαλὴμ ὁ λό- pus, inquit, quo fidem in Chri-
γος, ἔσομαι πόλις πολιορκουμένη. εἶτα δὲ τῶ stum non recipient: Ego vitis pul-
Θεοῦ τοσῶπον ὁ προφήτης ἡμῖν εἰσκομίζει, chra, cuius desiderium incipere qui-
λέγων ὅτι μάτην ποτιῶ αὐτῇ. εἰ γὰρ καὶ λέγοιέ spiam dixerit: Ego ciuitas munita,
φησὶν ἄμπελος ἐξεκληματίσασα ὁ Ισραὴλ, κατὰ τὴν habetur enim hæc oratio velut ab
Ιερεμίου φωνὴν, ἀλλ' ἐποίησεν ἀκάνθας, καὶ ἀφό- Hierusalem: Ero ciuitas oppugnata.
νητον ἐφ' ἑαυτῇ τὴν ὀρθὴν τῶ νόμου προσάκλησιν ἐ- Deinde personam Dei nobis induc-
ποίησατο. μάτην οὖν ἄρα πεποτίκε τε αὐτῇ it propheta, dicens: Frustra dabo
ὀρθὴν τὴν πάλαι νόμου, κἂν εἰ ποτίσειεν ἔτι δι' εὐαγ- D illi potum: Etsi enim, inquit, fue-
γελικοῦ κηρύγματος, ἀνωφέλητος καὶ ὥτως ἀπο- rit vitis frondosa, iuxta vocem Hie-
μένῃ. τί οὖν ἐντεῦθεν συμβήσεται παθεῖν αὐτῇ. remiæ, Israel, tamen protulit spi-
ἁλώσεται νυκτὸς, ἡμέρας δὲ πεσεῖται τεῖχος. nas, & legis exhortationem sibi red-
ὅπερ γὰρ αὐτῇ πόλιν ὠνόμασεν ἰσχυρὰν, καὶ μὴν didit inutilem. Frustra igitur lege
τοι πολιορκουμένῃ μάλιστα τῇ τῶ νοήματος ἀκο- antiqua illam potauit: & si Euan-
λουθείᾳ ἁλῶναί τε φησὶν αὐτῇ, καὶ μὴν ὅτι καὶ D gelica prædicatione eam etiamnum
τὸ τεῖχος πεσεῖται διασημαίνει. τὸ δὲ γε νυκτὸς potaret, & illud quoque manebit
μὲν ἁλῶναι ἐστὶν ἡμέρας δὲ πεσεῖν τεῖχος ἔοικε inutile. Quid ergo inde eueniet?
τὶ τοιοῦτον ὑποδηλοῦν. εἰλημμένη μὲν γὰρ, ἤτοι Capietur nocte, die verò cadet mu-
πεπόρθηται, καθάπερ ἐν ἀχλύι τε σκότει γεγε- rus. Postquam enim ciuitatem for-
καλυμμένη ἀφανοῖ δ' μὴ φθάσαι λέγοντος τῶ tem nominauit, & tamen obses-
Χριστοῦ, ἕως τὸ φῶς ἔχετε, πιστεύετε εἰς τὸ sam, consecutioni sententiarum ac-
φῶς, ἵνα μὴ ἡ σκοτία ὑμᾶς καταλάβῃ. ὅπερ δὴ commodatè dicit quoque eam capi,
τῶ πρὸς αὐτοῦ λόγων ὀλίγα πεφροντικότες ἀφα- & mœnia casura affirmat. Illud au-
νεστέλεσαν, οἱ δείλαιοι κατελήφθησαν ὡς ἐν tem: Noctu capi, & interdiu casura
σκότῳ. κατεκράτησε γὰρ αὐτῶν ἡ ἁμαρτία. καὶ mœnia, tale quid videtur submon-
τῶτο μὲν οὖν ἄρα τὸ ἀφ' ὧν τῆς τῶ Χριστοῦ προσ- strare. Occupata enim fuit & vastata,
ῤήσεως ἐμνήσθην. ἀμὴν λέγω ὑμῖν ἐὰν μὴ πι- E vt quæ fuerit tanquam in caligine ac
tenebris versata, eò quòd non sustinuerit Christum dicentem: [Donec lu- Ioan. 12.
cem habetis, ambulate in luce, ne te-
nebræ vos comprehendant.] Cúmque
sermones eius semper parui duxerint,
miseri veluti in tenebris comprehensi
sunt. Dominatum enim est in eos pec-
catum. Id quod voce Christi ad eos
dictum est: [Amen dico vobis, nisi cre- Ioan. 8.

diderit is quod ego sim, in peccatis vestris moriemini.] Capta est igitur mansitque in peccatis, cecidit murus velut in die, id est, conspicuè ac manifestè diuino munimento priuata est. Cuiusmodi etiam in principio dicit
Hiis. propheta beatus Esaias: [Vinea enim Domini Sabaoth, homo Iuda, nouella, dilecta: Expectaui vt proferret vuam, at protulit spinas. dein adiunxit: Nunc autem annunciabo vobis quid facturus sim vineæ meæ: Auferam sepem eius, & erit direptioni, & tollam murum eius, & erit conculcationi. Et demam vineam meam, & non putabitur neque fodietur. Et ascendent in illam vt in terram inculcatam spinæ. Et nubibus mandabo, ne pluuiam in eam depluant.] Vides, quo pacto verum sit quod dixi, nimirum: Frustra potum illi dabo. Non enim amplius pluuiam intelligibilem Israelitis dedit, sed eius sepem, atque etiam murum diruit. Sepem quidem fortassis angelorum auxilia vocat: murum verò inexpugnabilem & fixam eius potentiæ munitionem. Montes enim, inquit, in circuitu eius. Et Dominus in circuitu eius. Et Dominus in circuitu populi sui. Et si dicat: Cecidit, non significat sanè deiectum, sed potius sublatum esse: Mansit enim Israel destitutus præsidio, & prorsus expers superiæ misericordiæ atque amoris.

Non est quæ non apprehendit eam. Quis me ponet vt custodem stipulæ in agro? Propter hostilem hanc regionem aspernatus sum eam.

Obsessa fuit Iudæorum regio post Seruatorem cruci affixum, & ex omnibus gentibus congregati, potentissimæ nempe Romanorum copiæ, aduersus gentem Iudaicam fortiter consurrexerunt. Quin & alio modo vastata est, intelligenter nimirum & reconditè. Tradita enim est in conculcationem immundis spiritibus. Si enim sepimento sit priuata, & murus qui illam seruat dirutus sit, ecquis dubitare potest, quin direptioni ferarum intellectualium sit exposita? Hoc siquidem voce Dauidis dictum fuit de illa, ad vniuersorum seruatorem Christum: Quare destruxisti sepem eius, & vindemiant eam omnes qui prætergrediuntur viam? Depopulata est eam sus ex sylua, & asinus ferus depastus est eam. Et enim per hæc, varias perturbationes,

A πεύσητε ὅτι ἐγώ εἰμι ἐν ταῖς ἁμαρτίαις ὑμῶν ἀποθανεῖσθε. ἤλω τοίνυν ἀρούμενον καὶ ἀπομεμένηκεν ἐν ἁμαρτίαις. πέπωκε δὲ τεῖχος ὡς ἐν ἡμέρᾳ, τοῦτ' ἔστιν, ἐναργῶς τε καὶ ἐμφανῶς, τῆς παρὰ Θεοῦ παιδεύσεως ἐξαίρεσιν ἴσχυσεν. οὕτω φησὶ καὶ ἐν ἀρχαῖς ὁ μακάριος προφήτης Ησαΐας. ὁ γὰρ ἀμπελὼν κυρίου Σαβαὼθ, οἶκος τοῦ Ἰσραὴλ νεόφυτον ἠγαπημένον. ἔμεινα τοῦ ποιῆσαι σταφυλήν, ἐποίησε δὲ ἀκάνθας. εἶτα προσεπάγει. νῦν οὖν ἀναγγελῶ ὑμῖν τί ποιήσω τῷ ἀμπελῶνί μου. ἀφελῶ τὸν φραγμὸν αὐτοῦ, καὶ ἔσται εἰς διαρπαγήν. καὶ καθελῶ τὸν τοῖχον αὐτοῦ, καὶ ἔσται εἰς καταπάτημα, καὶ ἀνήσω τὸν ἀμπελῶνα μου καὶ οὐ μὴ τμηθῇ, οὐδ' οὐ μὴ σκαφῇ, καὶ ἀναβήσεται εἰς αὐτὸν ὡς εἰς χέρσον ἄκανθα, καὶ ταῖς νεφέλαις ἐντελοῦμαι οὐ μὴ βρέξαι εἰς αὐτὸν ὑετόν. ὁρᾷς ὅπως ὅστιν ἀληθὴς ὅτε ἔφην, τοῦτ' ἔστι, δι' ματέην ποιῶ αὐτῷ. οὐ γὰρ δέδωκεν ἔτι τὸν νοητὸν ὑετὸν τοῖς ἐξ Ισραὴλ. καθεῖλε δὲ τὸν φραγμὸν αὐτοῦ, καὶ πῶς γε οὐτῳ τὸν τοῖχον· καὶ φραγμὸν μὲν ἴσως τὴν ἐκ τῆς ἀληθείας ὀπτικοὺς ἀποκαλῶ. τοῖχον δὲ μὲν ἀληθῶς τε καὶ πεπηγότα τὸν παρ' ἐμοῦ δυνάμεως τὸν περιβολήν. ὄρη γὰρ φησὶ κύκλῳ αὐτοῦ, καὶ κύριος κύκλῳ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ. ἐὰν δὲ λέγῃ δὲ πέπωκεν οὐχὶ πάντως ὅτι καὶ κατεκομίσθη δηλοῖ, ἀλλ' ὅτι μᾶλλον ἀφῄρηται. μεμένηκε γὰρ ἀνεπικούρητος ὁ Ισραὴλ, καὶ τῆς ἄνωθεν φιλοδώρου καὶ ἀγάπης ἀμέτοχος πάντελῶς.

Οὐκ ἔστιν, ἣν οὐκ ἐπελάβετο αὐτῆς. τίς με δύναται φυλάσσειν καλάμην ἐν ἀγρῷ; Διὰ τὴν πολεμίαν ταύτην ἠθέτηκεν αὐτήν.

Πεπολιόρκηται μὲν ἡ τῶν Ἰουδαίων χώρα μετὰ τὸν σωτῆρος σταυρόν. καὶ οἱ ἐκ παντὸς ἔθνους συναγηθρισμένοι, τοῦτ' ἔστιν, ἡ παναθενὴς τῶν Ρωμαίων στρατιὰ κατεξανέστη σφόδρα ἀνδρικῶς δὲ τῶν Ἰουδαίων ἔθνος, πεπόρθηται δὲ καὶ ἑτέρως, νοητῶς δηλαδή, καὶ κεκρυμμένως. δέδοται γὰρ εἰς καταπάτημα τοῖς ἀκαθάρτοις πνεύμασιν, εἰ γὰρ ἐφέρηται τοῦ φραγμοῦ, καὶ ὁ σῴζων αὐτὴν ἀφῄρηται τεῖχος, πῶς ἂν ἀναδιστάζοις ὅτι γέγονε νομὴ τῶν νοητῶν θηρίων. καὶ τοῦτο ἴσως ἄρα ὁ Δαβὶδ φωνῆς τοῦ Δαβὶδ εἰρημένον περὶ τοῦ ὅλων σωτῆρος Χριστόν. ἵνα τί καθεῖλες τὸν φραγμὸν αὐτῆς, καὶ τρυγῶντες αὐτὴν πάντες οἱ παροδεύοντες τὴν ὁδόν; ἐλυμήνατο αὐτὴν ὗς ἐκ δρυμοῦ. καὶ ὄνος ἄγριος κατενεμήσατο αὐτήν. ἡ γὰρ τὰ πολλὰ τοιαῦτα δηλοῦντων σημαινομένη πάθη ὑφ' ὧν κεκρι-

τῆς τῶν Ἰουδαίων ὁ νοῦς ἀλογίας μὲν τὸ ἐσχάτου τοῦ ὄνου σημαίνοντος. ἡδονὴν γεμὶν τοῦ υἱός. ὅτι οὖν γέγονεν ἁλώτου πᾶσι τοῖς καταδραμεῖν ἐθέλουσι τοῦτο δηλοῖ φησί, λέγων, Οὐκ ἔστιν ἡ οὐκ ἐπελάβετο αὐτῆς, ἡ γὰρ ὅστις χεὶρ ἅπτει δυνάμεως, ἢ ἀνθρώπων ἢ πονηρῶν πνευμάτων ἢ τις οὐκ ἐπελάβετο αὐτῆς· ἀλλ' ὦ δέσποτα φαίη τις ἂν ἴσως, ἡ γὰρ ἔσωζες ὡς σὸν ὄντα λαόν, οὐκ ἐφρούρεις αὐτὸν, καὶ τεῖχος ἦσθα ὁ πύργος. ναὶ φησὶ πεφρούρηκά τε καὶ περιέβαλόμην τῇ πρὸς ἐμαυτὸν χάριτί τε καὶ θεοσθενείᾳ. ἀλλ' ὦ δυσλύτου φρουρεῖσθαι τότε καρπὸν ἔχοντα τὸν ἐκ νόμου. ὅπερ ὃ λοιπὸν κατεκομίσθη εἰς τοῦτο φησὶν ἀβουλιότητος, καὶ ἀφιλεργίας πνευματικῆς, ὡς καρπὸν ἔχων τὸν ἐξ ἀρετῆς οὐδένα· ἔοικε γὰρ καλάμῃ φιλῇ καὶ ἀκάρπῳ τὶς με θήσει φυλάσσειν αὐτόν. ποῖον γὰρ ἔστι τὸ ἐκ τῆς ἀσφαλείας ὄφελος, εἰ καρπῶν ἐρήμη γέγονεν ἀγαθῶν; τίς οὖν ἀπατήσει με, τοῦτο γὰρ ὅ θήσει δηλοῖ φυλάσσειν καλάμην ἐν ἀγρῷ. ἀλλὰ γὰρ πῶς εἰς τοῦτο ταλαιπωρίας ἐκυβέβηκεν ἀπολογεῖται λέγων, Διὰ τὴν πολεμίαν ταύτην ἀθέτησα αὐτὴν, καταδείκνυσιν ἐν τούτοις μονονουχὶ καὶ δακτύλῳ τὴν Ἱερουσαλήμ. καὶ ἐπειδήπερ φησὶ γέγονέ μοι πολεμιωτάτη, τοιγαροῦν καὶ μάλα εἰκότως ἀθέτησα αὐτήν. οὐ γὰρ ἑτέραν τοίνυν πολεμίαν ἐν ἑαυτῇ γενέσθαι φησὶν, ἀθετήσασά τε πάλιν ἑτέραν, αὐτὴν ἣ μᾶλλον τὴν Ἱερουσαλήμ, ὡς πολεμίαν κατεδείκνυσι, καὶ ἀθετήσασα φησὶν ἀποβεβλημένον δηλονότι τῆς πρὸς αὐτὸν οἰκειότητος πνευματικῆς. ἔφη γὰρ πρὸς αὐτὴν ποσάκις ἠθέλησα ἐπισυναγαγεῖν τὰ τέκνα σου, ὃν τρόπον ὄρνις ἐπισυνάγει τὰ νοσσία αὐτῆς ὑπὸ τὰς πτέρυγας, καὶ οὐκ ἠθελήσατε. ἰδοὺ ἀφίεται ὑμῖν ὁ οἶκος ὑμῶν ἔρημος.

A quibus mens Iudæorum subiugata est significat, asino extremam rationis inopiam, siue verò voluptatem significante. Quod igitur ab omni deprædari volente capi possit facilè, docet, cùm inquit: Non est quæ illam non apprehenderet: non enim est manus, non vis, vel hominum, vel malorum spirituum, quæ illam non comprehendit. Sed, ô Domine, dixerit fortè quispiam: Non seruasti tuum populum, non custodiuisti, non murus ei prævalidus extitisti: Certè, inquit, custo-
B diui, & gratia mea & potentia circumuallaui, quin & custodiri oportuit tunc, cùm legis fructum haberet. At verò, inquit, cum eò infelicitatis deducta esset, eo spirituali laboris odio laboraret, vt nullum virtutis fructum ederet, videretúrque stipulæ inani, & infructuosæ similis: quis me constituet vt custodiam eam? Quæ enim est ex hac mea securitate & custodia vtilitas, si bonis fructibus vacua fuerit? Quis mihi hoc persuadebit? Hoc enim
C denotat: Constituere ad custodiendum stipulam in agro. Sed quomodo eò infelicitatis deuenit? rationem reddit, cùm dicit: Propter hanc hostilem regionem repudiaui eam. Commonstrat his verbis tantùm non digito Israelem. Postquam, inquit, mihi facta est infestissima, propterea & quidem iustissimè illam repudiaui. Non enim aliam hostilem esse dicit hic, rursum aliam se repudiasse, sed eandem potius Hierusalem, & vt hostilem de-
D monstrat, & repudiasse dicit, deiectam videlicet spirituali cum ipso societate. Dixit enim ei: [Quoties volui congre- Matt. 23.
gare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alis, & noluistis? Ecce relinquitur vobis domus vestra deserta.]

Τοίνυν διὰ τοῦτο ἐποίησε κύριος ὁ Θεὸς πάντα ὅσα συνέταξε. κατακέκαυμαι, βοήσονται πάντες οἱ κατοικοῦντες ἐν αὐτῇ.

Propterhoc igitur fecit Dominus Deus omnia quæcunque ordinauit: combusta sum, clamabunt omnes habitantes in ea.

E Ἐπειδὴ γὰρ γέγονε πολεμία, φησὶ, καὶ αὐτίκα τῷ σώζοντι, καὶ πεπολέμηκεν ὡς ἐχθρῷ τῷ καλοῦντι πρὸς ζωὴν, διὰ τοῦτο πάντα ὅσα συνέταξε, τοῦτ' ἔστιν, ὥρισέ τε, καὶ βεβούλευται, διεκόμισεν εἰς πέρας. καὶ τίνα ταῦτα ὅστι ὃ ἠθέτησε πάντως που, ὃ μηκέτι ὁρᾶν τὸν νοητὸν ὑετόν. ὃ κατομείναι τὴν πολιορκίαν, ὃ ἐν ἐνδείᾳ γενέσθαι τῆς θείας μυήσεως, καὶ περιβολῆς, ἐμπέφρηται γὰρ καὶ εἰς ἀχρειότητα κατεκομίσθη

Cùm enim, inquit, hostilis facta sit, & conseruatori restiterit, & vocanti ad vitam velut inimico bellum intulerit, propterea omnia quæcumque ordinauit, id est, definiuit, fierique decreuit, ad finem perduxit. Et quæ tandem ista? Repudiari omnino, pluuiam intelligibilem posthac non habere obsidionem pati, superno fauore, & munimento carere. Incensa est enim & prorsus inutilis

reddita. Et combustus sum. Clamabunt enim, inquit, omnes qui habitant in illa. Si verò quis historica his dictis adiicere mallet, incensam inueniet Hierusalem. Sin aliter, incensio omnimodam in his verbis inutilitatem denotat, omnibúsque modis incumbentem Iudæis desolationem, diuina ira illos tantùm non incendente, & in puluerem veluti ac cinerem redigente. Tale quid etiam dicit Hieremias diuinus propheta tanquam ad
Hieremi. » Hierusalem? [Oliuam vmbrosam pulchram specie vocauit Dominus nomen tuum, ad vocem circuncisionis eius accensus est ignis super eam: magna afflictio super illam.] Inutiles facti sunt rami eius. Inutile est enim & noxium animæ hominis, à Deo discedere, eiúsque gratia & auxilio omnino priuari. Horrendum est enim incidere in manus Dei viuentis, & quemadmo-
Deut. 4. » dum ait Moses: [Deus noster ignis » consumens est.]

Faciamus pacem cum eo, faciamus pacem qui venimus filii Iacob. Germinabit & florebit Israel, & implebitur orbis terræ fructu eius.

Perinde quasi Iudæi dilectioni ac fidei in Seruatorem vniuersorum Christum renunciassent, quasique dilectus eos repulisset vocationémque ad Gentes transtulisset, Christúsque à finibus terræ homines velut irretiret per sanctos Apostolos, Beatus propheta omnibus vbique gentibus fidus consultor adest iam, & dicit: Recessit Israel, recalcitrauit primogenitus, negat fidem, impius in redemptorem extitit: at nos, qui venimus, id est, qui olim veniemus, veniemus autem omnino velut à tenebris ad lucem, ab ignorantia Græca, ad agnitionem veri Dei, à peccatis ad iustitiam: faciamus pacem cum eo, id est, pristina simultate dissoluta, pacem apud Deum habeamus. Sublato namque peccato, & abolito Satana, & nemine prohibente, qui nos à Christo secludat & separet, consentiamus eius vaticiniis, quæ velit & dicit sequamur, Euangelii prædicationi ceruicem subdamus, sic enim faciemus pacem cum eo, cuiusmodi dicit etiam sapientissimus Paulus, his qui ex gentibus vocati sunt.
Rom. 5. » [Iustificati igitur ex fide, pacem ha-

A πάντελῶς. καὶ κατακέκαυμαι. βοήσονται πάντες, φησὶν, οἱ κατοικοῦντες ἐν αὐτῇ. κἂν εἴ βούλοιτό τις ἰσοεικότερον τοῖς προφήταις προσθαλεῖν, κατεμωρησθείσαν φήσομεν τὴν Ἱερουσαλήμ. εἰ δὲ δὴ καὶ καθ' ἕτερον τρόπον, ὁ ἐμωρησμὸς ἐν τούτοις τὴν εἰσάπαν ἀχρεότητα δηλοῖ. καὶ τὸ ὁλοσχερῶς ὀπτρριφέντας τοῖς Ἰουδαίοις ἀφανισμόν, μονονουχὶ τῆς θείας ὀργῆς καταπιμπρώσης αὐλάς, καὶ χοιρῶν οἰά περ καὶ ἀποδιαὶ ἀποφαίνοντος. τοιοῦτόν τι φησὶ δὲ ὁ θεσπέσιος προφήτης Ἱερεμίας ὡς

B προς γε τὴν Ἱερουσαλήμ. ἐλαίαν ὡραίαν εὐσκιον τὴν εἶδεν ἐκάλεσε κύριος ὄνομά σου εἰς φωνὴν περιτομῆς αὐτῆς. ἀνήφθη πῦρ ἐπ' αὐτὴν, μεγάλη ἡ θλῖψις ἐπ' αὐτήν. ἠχρεώθησαν οἱ κλάδοι αὐτῆς. ἀχρεοῖ γὰρ ὁλοσχερῶς τὴν δ' αὖ θεόφυτον ψυχὴν, ὃ ἀποφοιτῆσαν Θεοῦ, καὶ ἀμοιρῆσαν παντελῶς τῆς πρὸς αὐτὸ χάριτος, καὶ ὀπτικοῦ εἴας. φοβερὸν γὰρ ὃ ἐμπεσεῖν εἰς χεῖρα Θεοῦ ζῶντος, κατὰ φησὶν ὁ Μωσῆς, ὁ Θεὸς ἡμῶν πῦρ κατάμαλίσκον ἐστίν.

C Ποιήσωμεν εἰρήνην αὐτῷ, ποιήσωμεν εἰρήνην οἱ ἐρχόμενοι, τέκνα Ιακὼβ. βλαστήσει, καὶ ἐξανθήσει Ισραὴλ, καὶ ἐμπλησθήσεται ἡ οἰκουμένη τοῦ καρποῦ αὐτοῦ.

Ὡς τῶν Ἰουδαίων ἀπειρηκότων τὴν εἰς τὸν τῶν ὅλων σωτῆρα Χριστὸν ἀγάπην τε καὶ πίστιν, ὡς ἀπολακτίσαντος μὲν τὸν ἠγαπημένον, μεταστήσαντος δὲ τὴν κλῆσιν ἐπὶ τὰ ἔθνη καὶ τοὺς ἐκ περάτων τῆς γῆς ἀγομένου διὰ τῶν ἁγίων ἀποστόλων ὁ μακάριος προφήτης

D τοῖς ἀπανταχόθεν λαοῖς θεὸς παραφαίνεται σύμβουλος, καὶ φησὶ πρὸς αὐτούς. ἀποπεφοίτηκε μὲν ὁ Ισραὴλ, ἀπελάκτισεν ὁ πρωτότοκος, ἠρνήσατο τὴν πίστιν, δεδυσπείθηκεν εἰς τὸν λυτρωτήν. ἀλλ' ἡμεῖς οἱ ἐρχόμενοι, τοῦτ' ἔστιν, οἱ μέλλοντες ἥξειν πρὸς καιρούς. ἥξειν δὴ πάντως ὡς ἀπὸ σκότους εἰς φῶς, ἐξ ἀμαθίας Ἑλληνικῆς εἰς ἐπίγνωσιν τοῦ καὶ ἀληθῆ ὄντος Θεοῦ ἐξ ἁμαρτιῶν εἰς δικαίωσιν. ποιήσωμεν εἰρήνην αὐτῷ, τοῦτ' ἔστι,

E τὰ ἀρχαῖα καταλύσαντες ἔχθρα, εἰρηνεύσωμεν πρὸς τὸν Θεόν. ἀπηρημένης γὰρ τῆς ἁμαρτίας καὶ καταργηθέντος τοῦ κατὰ σᾶ, τοῦ τοιούτου ὄντος ἐπὶ δέκα κωλύοντος, τοῦ διίστάντος καὶ χωρίζοντος ἡμᾶς ἀπὸ Χριστοῦ, σύμφωνήσωμεν τοῖς αὐτοῦ θεσπίσμασιν· ἀκολουθήσωμεν οἷς αὐ βούλοιτό τε καὶ λέγοι, ὑποταγάγωμεν τὰ αὐχένα τοῖς ἀναγγελικοῖς κηρύγμασι. ποιήσωμεν γὰρ ὅτων τὸν πρὸς αὐτὸν εἰ-

ρήνην. τοιοῦτό τι φησὶ καὶ ὁ πανσόφος Παῦλος τοῖς ἐξ ἐθνῶν κεκλημένοις. δικαιωθέντες οὖν ἐκ πί-

τεως εἰρωύλω ἐχρῆν τὸν πρὸς τ̃ Θεὸν, διὰ τ̃ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. παρακαλέσας οὖν τοὺς ἐρχομένους πρὸς ὧν καὶ ὁ μακάριος ἔφη Δαβὶδ, ἀναγγελήσεται τῷ κυρίῳ γενεὰ ἡ ἐρχομένη, μεθίησι τ̃ λόγον ἐπ' αὐτοὺς τοὺς ἁγίους ἀποστόλους ὅτι καλαχτήσονται τῷ Θεῷ τ̃ ἐπ' οὐρανόν, συνενοηκὼς ἤτοι μεμαθηκὼς διὰ τ̃ ἁγίου πνεύματος αἰνασκιρτᾷ ἔφην τινὰ, καὶ φησὶν ἐκ πολλῆς ἄγαν τ̃ εὐφορείας. τέκνα Ἰακὼβ βλαστήσῃ, καὶ ὀξανθήσῃ Ἰσραὴλ, καὶ ἐμπλησθήσεται ἡ οἰκουμένη τ̃ καρποῦ αὐτ̃. γεγόνασι μὲν γὰρ ἐξ αἵματος Ἰακὼβ, ὃς μετωνόμασται καὶ Ἰσραὴλ, οἱ θεσπέσιοι μαθηταί. ὅθεν ὁ ἐξ ἦχος εἰς ἐσπέραν, καὶ εἰς πᾶσαν τ̃ γῆν ἐξῆλθεν ὁ φθόγγος αὐτῶν, καὶ εἰς τὰ πέρατα τ̃ οἰκουμένης τὰ ῥήματα αὐτῶν, κέκληται πρὸς ὑπάγνωσιν τ̃ ἐθνῶν ἡ πληθύς, καὶ καθὰ φησὶ τ̃ προφητείας ὁ λόγος, ἐπλήσθη ἡ οἰκουμένη τ̃ καρποῦ αὐτ̃. καὶ τίνος ἆρα, ἢ δηλονότι τ̃ Ἰσραὴλ, τοῦτ' ἔστι, τ̃ ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ. καρποὶ γὰρ ἱερῶν ἀποστολικῶν οἱ πιστεύσαντες. χαρὰ γὰρ αὐτοῖς καὶ στέφανον ὁ θεσπέσιος ὠνόμασε Παῦλος, καύχημα γὰρ ἀληθῶς καὶ δόξα τῶν ἁγίων μυσταγωγῶν οἱ δι' αὐτῶν σεσωσμένοι.

Μὴ ὡς αὐτὸς ἐπάταξε, καὶ αὐτὸς ὕστως πληγήσεται, καὶ ὡς αὐτὸς ἀπέκτεινε, οὕτως ἀναιρεθήσεται; μαχόμενος, καὶ ὀνειδίζων ἐξαποστελῶ αὐτοῖς.

Ἐπεται σφόδρα τοῖς εἰρημένοις ἡ τ̃ προκειμένων διάνοια. καὶ τί ποτ' ἂν ἐβούλετο ὡς ἔνι. ἔφημεν γὰρ ὅτι τέκνα Ἰακὼβ βλαστήσῃ καὶ ἀνθήσῃ, καὶ ἐμπλησθήσεται ἡ οἰκουμένη τ̃ καρποῦ αὐτ̃, ἀλλ' ὥσπερ τινὸς ἀντειφημένου τε καὶ λέγοντος, καίτοι δεδυστύχηκεν ὁ μετρίως ὁ Ἰσραὴλ, σκληρὸς γὰρ γέγονε καὶ δυσάγωγος, καὶ ἀπέκτεινε μὲν ἁγίους, ἐπεπήδησε δὲ δικαίῳ πνεύματι καὶ προφήτῃ, καὶ αἱμάτων ἔχει τ̃ χεῖρα μεμεστωμένην, εἶτα πῶς ἀνθήσῃ πάλιν, καὶ ὡς γεγονὼς τ̃ ἐκ τόπων τοιούτων ἐμπλησθήσεται ἡ οἰκουμένη τ̃ καρποῦ αὐτ̃. πρὸς δὴ τὰ τοιάδε φησὶν ὁ προφήτης. μὴ ὡς αὐτὸς ἐπάταξε, καὶ αὐτὸς ὕστως πληγήσεται; ἢ ὡς αὐτὸς ἀπέκτεινε, ὕστως ἀναιρεθήσεται; ἐχρήσατο μὲν γὰρ, φησὶ, τ̃ τῶν ἁγίων ἀκρατῷ θυμῷ, καὶ ἀχαλίνοις ὁρμαῖς ἀπέκτεινεν αὐτοὺς ὡς κατ' οὐδένα ἔχοντα οἰκτείρμονα εἰδώς. ἆρ' οὖν ἰσορρόποις ὀργαῖς, καὶ ἰσοστάθμῳ δίκῃ χειρήσεται κατ' αὐτῶν ἡ τ̃ ἡμεδαπότητος πηγή, καὶ ὕστως αὐτοὺς ἀνελεῖ, καθὰ καὶ αὐτοὶ τοὺς ἁγίους

A bemus apud Deum per Dominum nostrum Iesum Christum.] Hortatus igitur eos qui veniunt (de quibus etiam Dauid ait: Annunciabitur Domino ætas ventura) sermonem ad ipsos sanctos Apostolos traducit: & cùm orbem terrarum Deo adducendum intellexisset, seu per Spiritum sanctum didicisset, exilit quodammodo, & præ ingenti gaudio, inquit: Filii Iacob germinabunt, & efflorescet Israel, & im-
B plebit orbis terrarum fructu eius: Nati enim sunt ex sanguine Iacob, qui cognominatus est etiam Israel, diuini discipuli. Postquam verò ab ortu in occasum, & in omnem terram exiit sonus eorum, & in fines orbis terrarum verba eorum, vocata est ad agnitionem gentium multitudo, & sicuti verba propheræ habent, Impletus est orbis terrarum fructu eius. Cuius verò? Scilicet Israelis, id est, eorum qui orti sunt ex Israelis sanguine. Fructus namque sudorum Apostolicorum sunt, creden-
C tes, quos gaudium & coronam diuinus Paulus nominauit. Gloriatio enim verè, & prædicatio sanctorum mystagogorum sunt, qui per ipsos seruati sunt.

Nunquid vt ipse percussit, sic & ipse cædetur? & sicut ipse occidit, sic occidetur? Rixans & exprobrans emittet eos.

Cohæret planè cum his quæ dicta
D sunt, horum verborum sententia: quo autem modo quoad licet dicemus. Etenim diximus, quòd filii Iacob germinabunt, & florebit Israel, & implebitur orbis fructu eius. Sed perinde quasi vrgeret quispiam ac diceret: Etiam impiè egit vltra modum Israel, præfractus enim fuit & peruicax, occiditque sanctos, ac in quemuis iustum hominem ac propheram grassatus est, & manum habet plenam san-
E guinibus: Ita quomodo rursus florebit? & quomodo quasi nihil sceleris admissum sit, implebitur orbis fructu eius? Quibus propheta: Nunquid, inquit, vt ipse percussit, etiam ipse sic cædetur? An vt ipse occidit, sic occidetur? Impotenti enim iracundia, & effrenato impetu contra sanctos vsus, eos interfecit, quasi nullo modo misereri nouisset. An igitur pari & æquali vindicta vtetur in eos fons clementiæ, sicque tollet eos, quomodo & ipsi sanctos sustulerunt?

sustulerunt? An potius vincet vt Deus, & non in totum exscindet dilectum & electum quondam propter patres. Tale quiddam est apud vnum è sanctis proprophetis dictum à Deo. [Quid tibi faciam Ephraim, quid tibi faciam Iuda? Sicut Adama ponam te, & sicut Seboim conuersum est cor meum in hoc. Conturbata est pœnitentia mea: non faciam iuxta iram furoris mei. Non relinquam vt deleatur Ephraim, quoniam Deus ego sum, & non homo in te sanctus. Nam oportuit, oportuit inquam eum qui Deus est, & non homo vt nos, & clementia nos anteire: & vt natura quicquid ortum habet superat, sic mortalibus antestare, & hac inquam humanitate debet excellere. Itaque florebit Israel, & implebitur orbis terrarum fructu eius, eo modo qui iam expositus est. Non enim sic occidetur, inquit, sicut ipse occidit, neque pari modo ferietur, etiamsi immani furore exagitatus sanctos percusserit. Ergo quæ tandem erit mensura huius contra illos commotionis? Rixans, inquit, & exprobrans emittet eos. Emittet, intellige, pro*, à sua coniunctione relegabit, quod Seruator fecit, relegauit enim abdicauitque Israelem. Rixans & exprobrans. Rixans, posuit pro, Increpans. Increpans enim Iudæos, & etiam exprobrans, dicebat Seruator, [Hieruſalem, Hieruſalem quæ occidis Prophetas, & lapidibus obruis missos ad te: Quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum congregat gallina pullos suos sub alas, & noluistis? Ecce relinquitur domus vestra deserta.] Hoc enim erat nihil aliud, quàm affirmare discessionem ab illis non longe abfore. Quo quidem pacto periit Israel, etiãsi saluæ factæ sunt reliquiæ, sicut inquit & Esaias ipse: Et si sit numerus filiorum Israel vt arena maris, reliquiæ saluæ erunt.

Esai.

Matt. 23.

Nonne tu eras qui meditabaris spiritu duro interficere illos spiritu furoris.

Contemplare prophetam in his digna sanctis libertate vrentem, & arguentem Israelem quòd sanctos debellauerit, & duro & immiti spiritu, studium adhibuerit, quò illos è medio tolleret, animóque in eos

A αἰηρήκασιν; ἢ νικήσῃ μᾶλλον ὡς Θεὸς, καὶ οὐκ εἰσάπαν ἀποκερῇ τ̃ ἠγαπημένον, καὶ ἀπολεκτὸν γεγονότα ποτὲ διὰ τοὺς πατέρας. τοιοῦτόν τί ἐστι ὃ δι' ἑνὸς τ̃ ἁγίων προεφητ̃ εἰρημένον ὑπὲρ Θεοῦ. τί σοι ποιήσω Ἐφραὶμ, τί σοι ποιήσω Ἰούδα, ὡς Ἀδαμὰ θήσομαι, καὶ ὡς σεβωεὶμ μετεστράφη ἡ καρδία μου ἐν τούτῳ. σύνεται παράκλησις μετανοίᾳ μου. οὐ μὴ ποιήσω κατ̃ τὸν ὀργὴν τ̃ θυμοῦ μου. οὐ μὴ ἐκκαλέσωμαι τ̃ ἐξολοθρεῦσαι

B τ̃ Ἐφραὶμ, διότι Θεὸς ἐγώ εἰμι, καὶ οὐκ ἄνθρωπος ἐν σοὶ ἅγιος. ἔδει γὰρ ἔδει Θεὸν ὄντα καὶ οὐκ ἄνθρωπον καθ' ἡμᾶς, καὶ προϋχειν ἐν ἡμερότητι, καὶ ὥσπερ ἐστὶ κατ̃ φύσιν ἐπέκεινα πάντως ἡμῶν, οὕτως ὑπερέχειν τ̃ ὅπη τ̃ γῆς, καὶ κατάγε φημὶ τ̃ φιλανθρωπίαν. σὺ δὲ οὕτω ἐξανθήσει μοι Ἰσραὴλ, ἐμπλησθήσεται ὁ ὅλ ἡ οἰκουμένη τ̃ καρποῦ αὐτ̃, κατάγε τ̃ ἤδη προαποδοθέντα λόγον. καὶ γὰρ οὕτως αἰωρεθήσεται, φησὶ, καθὰ καὶ αὐτὸς αἴρει, ὅτε μετὰ τ̃ ἴσου παραθήσεται ἑαυτῷ, κἂν εἰ ἐπάταξεν αὐτὸς τοὺς ἁγίους

C ἀγελαίῳ θυμῷ κατεσκηνωμένος. ποῖον οὖν ἄρα τὸ μέτρον τ̃ ἐπ' αὐτοῖς κινήσεως; μαχόμενος φησὶ καὶ ὀνειδίζων ἐξαποστελῶ αὐτούς. τὸ δὲ ἐξαποστελῶ νοήσας, αὐτὶ τ̃ τοὺς ἑαυτοῦ οἰκειότητος ἀποπέμψω. τοῦτο πέπρακεν ὁ Σωτὴρ, ἀπέπεμψεν γὰρ ἐποίησε τ̃ Ἰσραὴλ. μαχόμενός τε καὶ ὀνειδίζων, ὃ δ' μαχόμενος ἀντὶ τοῦ ἀπιστιῶν πεπλήρωκεν. ἀπιστιῶν γὰρ Ἰουδαίοις, καὶ μάλιστα καὶ ὀνειδίζων ἔφασκεν ὁ Σωτὴρ, Ἱερουσαλὴμ, Ἱερουσαλὴμ ἡ ἀποκτείνουσα τοὺς προφήτας, καὶ

D λιθοβολοῦσα τοὺς ἀπεσταλμένους πρὸς αὐτὴν ποσάκις ἠθέλησα ἐπισυναγαγεῖν τὰ τέκνα σου, ὃν τρόπον ὄρνις ἐπισυνάγει τὰ νοσσία ἑαυτῆς ὑπὸ τὰς πτέρυγας, καὶ οὐκ ἠθελήσατε; ἰδοὺ ἀφίεται ὁ οἶκος ὑμῶν ἔρημος. τοῦτο γὰρ ἦν καὶ ἕτερον σαφὲς, ἢ τὸ ἀπ' αὐτῶν ἀποφοίτησιν οὐκ εἰς μακρὰν ἔσεσθαι διατεινόμενον. ὃ δὴ γεγονότος ἀπώλετο ὁ Ἰσραὴλ, εἰ καὶ σέσωσται ὃ κατάλειμμα, καθὰ καὶ αὐτὸς φησὶν Ἡσαΐας, καὶ ἐὰν ᾖ ὁ ἀριθμὸς τ̃ υἱῶν Ἰσραὴλ ὡς ἡ ἄμμος τ̃ θαλάσσης τὸ κατάλειμμα σωθήσεται.

E

Οὐ σὺ ἦσθα ὁ μελετῶν τ̃ πνεύματι τ̃ σκληρῷ ἀνελεῖν αὐτοὺς πνεύματι θυμοῦ;

Ὅρα τ̃ προφήτου ἐν τούτοις ἀγωνιστοῦ παῤῥησίαν χρώμενον, διελέγχοντά τε τ̃ Ἰσραὴλ ὅτι πεπολέμηκεν ἁγίοις. καὶ μελετᾷ ἐποίησατο, ὃ, οἱονεὶ σκληρῷ τε καὶ ἀνημέρῳ πνεύματι χρώμενον αἴρειν αὐτοὺς, καὶ ἀπὸ παντὸς αὐτοὺς

ἐπαφιέναι τὸ ῥῆμα. εἰ οὖν λέγοιμι, φησὶν, ὅτι αὐτὸς αἶρε, καὶ ἐπάταξε, καὶ ψευδομυθία τὸ χρῆμα πόθεν, ἀληθὲς ἢ μᾶλλον ἀναφανήσεται τὸ εἰρημένον. ὁ γὰρ Ισραὴλ καὶ σὺ ἦσθα ὁ μελετῶν, ἤγουν εἰωθὼς πνεύματι μιᾷ, ὡς ἔφην, κεκλῆσθαι σκληρῷ, κατεπιφυέσι καὶ θηλοπρεπῶς τοῖς ἀπεσταλμένοις παρὰ Θεοῦ, κἂν ἀρνήσῃ φησὶν αὐτὸν προείσω μάρτυρα τῶν ὅλων κριτήν. ἔφη γάρ που Χριστὸς πρὸς αὐτούς. τίνα τῶν προφητῶν οὐ κατέκτειναν οἱ πατέρες ὑμῶν, ὅτι οὐκ ἐδέχεσθαι προφήτην ἀπολέσθαι ἔξω Ιερουσαλήμ.

Διὰ τοῦτο ἀφαιρεθήσεται, ἡ ἀνομία Ιακὼβ, καὶ τοῦτο ἔστιν ἡ εὐλογία αὐτοῦ, ὅταν ἀφέλωμαι αὐτοῦ τὰς ἁμαρτίας. ὅταν θῶσι πάντας τοὺς λίθους τῶν βωμῶν καταχεκομμένους ὡς κονίαν λεπτήν, καὶ τὰ μὲν μείνῃ τὰ δένδρα αὐτῶν, καὶ τὰ εἴδωλα αὐτῶν συνκεκομμένα ὥσπερ δρυμὸς μακράν.

Διὰ μέσου παρεισάγας ὁ μακάριος προφήτης τὰ κατὰ τῶν δεδυσεβηκότων εἰς τοὺς ἁγίους προφήτας ἔλεγχον, ἔρχεται πάλιν ἐπὶ τὴν νομὴν ἀκολουθίας, καὶ φησὶν ὡς ὁμοπροσώπου τοῦ Θεοῦ. διὰ τοῦτο ἀφαιρεθήσεται ἡ ἀνομία Ιακώβ. διὰ τοῦτο· ποῖον; ὅτι γὰρ οὐχ ὡς αὐτὸς ἀνῄρει ὅτως ἀναιρεθήσεται, ὅτε μὴ ὡς αὐτὸς ἐπάταξεν ὅτω πληγήσεται, ἡ ὁμοίως καλλιώτητος τῷ Θεῷ νικώσης ἀεὶ τὰς ἀνθρωπίνας μικροψυχίας, καὶ οὐχὶ πρώτιστε καὶ πρώτως τοῖς ὑπὲρ γῆς πλημμελήμασιν ἰσοπαλῆς τὰς δίκας ἐπάγοντος, συνεκφαινούσης μᾶλλον ἡμερότητι τὴν ὀργήν. ταύτητοι φησὶν, ἀφαιρεθήσεται ἡ ἀνομία Ιακὼβ, τοῦτ' ἔστι, τεύξεται φιλανθρωπίας, αὐτοῦ ἢ αὐτῷ κατὰ καιροὺς τὰ ἐγκλήματα, ἀπαλλάξει καὶ αὐτῷ αἰτίαμα καὶ τοῦτο ἔστιν ἡ εὐλογία αὐτοῦ. ἐπηγγείλατο μὲν γὰρ ὁ Αβραὰμ λέγων, ἦ μὴν εὐλογῶν σε, καὶ πληθύνων πληθυνῶ τὸ σπέρμα σου, ἀλλ' οὐκ ἂν εὐλογήθη κατ' ἀλήθειαν ὁ θεοπέσιος Αβραὰμ, οὐδ' ἂν ἐπληθύνθη τὸ σπέρμα αὐτοῦ, ἀνάλογος τοῖς ἁμαρτημάτοις ἐξαπτομένων τὰς δίκας τῶν ἐξ αἵματος αὐτοῦ. ὅπου δὲ καίτοι πεπραχότες τῶν ἀγαθῶν οὐδὲν μᾶλλον ἢ κατενεωτερισμένοι πρὸς ἀσεβεστάτην τὴν ἐσχάτην πεπλουτήκασι καὶ αὐτοὶ τὴν ἄφεσιν τετήρηταί τε, καὶ διαβέβηκεν εἰς αὐτοὺς ἡ τῆς εὐλογίας ἐπαγγελία. ὅταν οὖν ἀφέλωμαι φησὶ τὰς ἁμαρτίας αὐτοῦ τοῦτ' ἔσται τῆς εὐλογίας ὁ τρόπος αὐτοῦ. ἐναργῆ ἢ καθίστησι τὸν καιρὸν καθ' ὃν ἔσται καὶ αὐτὸς τῶν πλημμελημάτων ἐλεύθερος. ὅταν γὰρ

A efferato irrueret. Si igitur dixero, inquit, illum sustulisse & percussisse, minimè erit hæc falsa doctrina, sed quod dictum est, verum apparebit. Nam, ô Israel, nónne tu eras qui meditabaris, id est, solebas spiritu duro, vt dicebam, contra eos qui missi fuerant à Deo, belluino more grassari? Et si negaueris, inquit, testem adhibebo ipsum vniuersorum iudicem. Dixit enim alicubi Christus illis: Quem è prophetis non occiderunt patres vestri? Rursus: Non
B capit prophetam perire extra Hierusalem.

Propter hoc auferetur iniquitas Iacob, & hoc est benedictio eius; quando auferam peccatũ eius, quãdo posuerint omnes lapides ararum contritos, vt puluerem minutũ. Nec manebunt arbores eorum, & idola eorum excisa velut lucus longè.

Interiecta reprehensione contra eos
C qui impiè se in sanctos prophetas gesserant, prosequitur denuò beatus propheta sententiarum contextum, & inquit velut in persona Dei: Propter hoc auferetur iniquitas Iacob. Propter hoc: Quidnam? Etenim quia ille non sic interficietur vt interfecit, neque sic percutietur quemadmodum ipse percussit, cùm Deus clementia præditus sit, quæ humanam imbecillitatem semper vincit, neque vnquam
D de peccatis in terra commissis æquale supplicium sumit, sed iram mánsuetudine temperat: hinc ait: Remittetur iniquitas Iacob, id est, experietur humanitatem, atque tempore suo culpas ei remittet, criminibúsque eum absoluet. Et hæc est benedictio eius. Promisit enim Abrahamo dicens: [Certè benedicendo benedicam tibi, & multiplicando multiplicabo semen tuum.] Atqui diuinus Abraham benedictus
E reuera non fuit, neque multiplicatum est semen eius, pro ratione ac proportione peccatorum pœnas soluentibus his qui ex illius erant orti sanguine. Cum autem etsi nihil boni egerant, sed ad vltimam impietatem potius deducti sunt, illi quoque hac remissione collocupletati sint, seruata est, transiitque in eos benedictionis promissio. Quando igitur, inquit, auferam peccatum eius, hic erit ei modus benedictionis. Tempus quoque perspicuum facit, quo ille futurus est à delictis liber. quando enim,

" Hebr. 6.
"
"

inquit, vocati per fidem ad agnitionem veri Dei, aduersus pristinum errorem pugnabunt, quando è medio tollentur aræ, phana, & idolorum examina, quando igne concremabuntur templa inanimis idolis facta, quando suas excindent arbores, præterea manufacta velut lucum quendam: tunc quidem tunc remittet Deus etiam Israelitis offensas. Idque opinor est quod lumen diuinus ille Paulus dicebat: [Quando plenitudo Gentium intrabit, tum omnis Israel seruabitur.] Nam concremare templa, lucos eis affixos excindere, statuásque præterea subuertere, nihil aliud omnino significat, quàm eos, qui olim erraruntque manuum suarum adorarunt, ad veritatis agnitionem transituros: cóque religionis pietatisque deuenturos, vt his quæ quondam adorauerant manus iniiciant, deósque ex ligno factos tanquam lucum quempiam excindant.

Rom. 11.

Habitans grex dimittetur velut grex derelictus, & erit multo tempore in depastionem, & illic requiescent, & post tempus non erit in illa quicquam viride, propterea quòd exiccabitur.

Translatum gregem nominat Israelem, eò quòd complures habuerit cosque bonos pastores, tantùm non illic cohabitantes, qui eos ad omne quod laudatum est adducere dirigeréque nouerunt. Itaque repletus est pastoribus bonis, Sed erit, inquit, dimissus. Quid sit autem, dimissus erit, ipse statim explicauit, dicens: Velut grex derelictus, id est, omni præside curatoréque destitutus: Quod cùm sit, longo tempore in depastionem prostituetur. Diripient enim eos feræ sub intelligentiam cadentes, & potentissimæ, id est, Satanas, & quæ cum illo & sub illo sunt, potestates malæ. Nam cùm nemo malarum potestatum insultus ab hominis corde abarceat, capi facillimè poterit, demigrabitque quocumque illis certè videbitur. Si verò dicenda sunt quæ ex historia consequuntur, præda facti sunt, post crucem Saluatoris, etiam Romani exercitus. Manfit enim apud eos, & requieuit instar stolonis cuiusdam robusti, sed paruo, inquit,

A Φησὶν, οἱ ἀφ' ἧς πίστεως κεκλημένοι πρὸς ἐπίγνωσιν, τῷ κατ' ἀλήθειαν ὄντος Θεοῦ τὰς ἀρχαίας καταστρατεύσονται πλάνης, ὅταν ἐκ μέσου γένωνται βωμοὶ, καὶ τεμένη, καὶ ὁ τῶν εἰδώλων ἐσμὸς, ὅταν πυρὶ δαπανήσωσι τοὺς τοῖς ἀψύχοις εἰδώλοις ἐκπεπονημένους ναούς. ὅταν ἐκκόψωσι τὰ δένδρα αὐτῶν, καὶ πρός γε τούτοις τὰ χειροποίητα καθάπερ τινὰ δρυμόν· τότε δὴ τότε αὐτοῖς Θεὸς καὶ αὐτοῖς τοῖς ἐξ Ισραὴλ τὰ διεσπασμένα.

B καὶ τοῦτο οἶμαι ἐστὶν, ὅπερ ἔφησε φοὺς ὁ θεσπέσιος Παῦλος. ὅταν δὲ τὸ πλήρωμα τῶν ἐθνῶν εἰσέλθῃ, τότε πᾶς Ισραὴλ σωθήσεται. τὸ γὰρ ὅλως κατεμαρῆναι ναοὺς, καὶ τοὺς προσπεπηγότας αὐτοῖς ἀποκεῖσθαι δρυμοὺς, προσθεῖναί γε καὶ αὐτοῖς τὴν ἀναλαμβάνουσαν τὰ καταστροφὴν, καταπαμπλήσθαι ἂν ἕτερον τοῦδέ τι ἢ σκηνὴ που πρώτως, ὅτι τῷ πάλαι πλανωμένων, καὶ προσκυνούντων τοῖς ἔργοις τῶν ἰδίων χειρῶν μεθέξασιν ἔσαι πρὸς ἀληθείας

C ἐπίγνωσιν, ὥστε πρὸς τοῦτο φιλοτιμίας ἥκειν αὐτοὺς, ὡς καὶ τοῖς πάλαι προσκυνουμένοις πρὸ αὐτῶν ἐπαφεῖναι τὰς χεῖρας, καὶ τοὺς ἐκ ξύλων Θεοὺς καθάπερ τινὰ δρυμὸν ἐκκόψειν.

Τὸ κατοικούμενον κοίμιον ἀφημένον ἔσαι, ὡς κοίμιον καταλελειμμένον, καὶ ἔσαι πολὺν χρόνον εἰς βόσκημα, καὶ οὐκ ἀναπαύσονται, καὶ μὴ χρόνον οὐκ ἔσαι ἐν αὐτῷ πόᾳ χλωρὸν ἀφ' ὧν ξηρανθῶσι.

D Κατοικούμενον κοίμιον ὀνομάζει τὸν Ισραὴλ ἀφ' οἱ ὁ πλεῖστος μὲν ὅσος, καὶ ἀγαθοὺς ἐφεξῆς ποιμένας, καὶ μονονουχὶ, καὶ συνοικοῦντας ἔχοντες ἀπαθῶς εἰδέναι εἰς πᾶν ὁτιοῦν τῶν ἐπαινουμένων. οὐκοῦν ἐπλήθη ποιμένων ἀγαθῶν, ἀλλ' ἔσαι φησὶν ἀφημένον, καὶ τί ὃ ἀφημένον ἐστὶν, αὐτὸς παραχρῆμα διεσάφησε, λέγων, ὡς κοίμιον καταλελειμμένον, τοῦτ' ἔστι, πάντος ἐπισκόπου, καὶ κηδεμόνος ἠρημωμένον. ὃ δὴ γενόμενος, εἰς χρόνους πολλοὺς ἐκκείσεται μακρεὰ εἰς

E βόσκημα. κατοικεμενηθήσονται γὰρ αὐτοὺς νοητοί τε καὶ ἀλκιμώτατοι θῆρες, τοῦτ' ἔστιν, ὁ Σατανᾶς, καὶ αἱ σὺν αὐτῷ καὶ ὑπ' αὐτῷ δυνάμεις πονηραί. ἀποσοβουμένου γὰρ οὐδενὸς τὸν ἀνθρώπου καρδίας ἂν τῶν πονηρῶν δαιμόνων ἐφόδους ἀλάωτος ἔσαι, καὶ πρὸς πᾶν ὁτιοῦν τὸ ἐκείνοις δοκοῦντα ἀμηχανὶ κατοικήσειν. εἰ δέ τι καὶ τοῖς ἰσοεικῶς γεγονόσιν ἀκόλουθον εἰπεῖν, νομὴ γεγόνασι μὲν τὸ σωτῆρος σταυρόν, καὶ τὸ Ρωμαίων στρατιᾶς. κατέλυσε γὰρ καὶ ἀνέπαυσατο πρὸ αὐτοῖς οἷα δὴ ἐς μόχθος διάθεσις. ἀλλ' ὀλίγου διαγενόμενος καὶ-

ερδ, φησὶν, οὐκ ἔσαι ἐν αὐτῇ πρῶ χλωρὸν ἀφ' Ὃ ξηρανθῆναι, τοῦτ' ἔστι, μέχρι τούτου καταναλωθήσονται τὴν χώραν ὡς ἀποφανθῆναι ξηράν, καὶ οὐκ ἔχουσαν ἔτι νομήν. τοῦτο δ' ἔστιν ἀπόδειξις σαφὴς τοῦ μὴ πρότερον ἀποφοιτήσειν αὐτῶν τὴν χώραν τοὺς καταδηλοῦντας αὐτὴν, εἰ μὴ πρῶτον ὁτιοῦν τῶν ἐν αὐτοῖς χρησίμων, καὶ μέχρι τῶν ἀγαν ὀλιγοτελεστάτων μονονουχὶ, καὶ κατεδηδοκόσιν ἴδιον ποιήσωνται κλῆρον. ὁ αὐτὸς δ' ἂν εἴποι τὸ λόγος, κἂν εἴ τινα ἄλλα μόρια τὰς τῶν Ἰουδαίων καρδίας κατανενεμημένα λέγῃ τοὺς ἀκαθάρτους δαίμονας. μέχρι γὰρ τούτου κατέφαγον αὐτὰς ὥστε πάχα που καὶ ἄπορον ἔτι νομῆς, ἀφ' Ὃ μηδὲν ἔτι λοιπὸν ἐν αὐτοῖς σώζεσθαι τῶν ἀγαθῶν, ὃ δαπανᾶσθαι πέφυκε πρὸς αὐτῶν.

A tempore intercedente, nihil erit in ea viride, eò quòd exsiccatum erit, id est, diripient terram vsque eò, vt arida appareat, nihil habens vltrà pastionis. Hoc autem argumentum est euidens, non prius discessuros ab eorum regione qui illam deuastant, quàm totum quod illis vtile est ad vtilioraque tantum non deuastauerint, propriámque sortem fecerint. Possit etiam & hæc esse oratio, si quis accipere velit, Iudæorum corda velut stolones B quosdam, impuros dæmonas vastare; vsque eò namque deuorarunt ea, vt in posterum destituantur pabulo, quòd sit in illis deinceps nihil boni, nihil saluum ac reliquum quod possit ab iis consumi.

Γυναῖκες ἐρχόμεναι ἀπὸ θέας, δεῦτε. οὐ γὰρ λαὸς ἔστιν ἔχων σύνεσιν, διὰ τοῦτο οὐ μὴ οἰκτειρήσῃ ὁ ποιήσας αὐτούς, οὐδὲ ὁ πλάσας αὐτοὺς οὐ μὴ ἐλεήσῃ.

Mulieres venientes à spectaculo, adeste, Non enim est populus habens intelligentiam. propterea non commiserabitur qui fecit eos, & qui formauit eos non parcet.

Εἰρηκὼς ὅτι ὃ κατοικούμενον ποίμνιον αἰφνίδιον ἔσαι, καὶ ὅτι νομὴ γενήσεται, C εἰς βόσκημα προσκείσεται, κατὰ γε τοὺς ἤδη προαποδοθέντας λόγους, ὡς ἤδη τῶν Ἰσραὴλ ἔξω γεγενότος τοῦ πρὸς Θεὸν οἰκειότητος διὰ τὴν εἰς Χριστὸν ἀσέβειαν καὶ διὰ θηκῆς τοῦ προφήτης, ἐτῶν τε τῶν πρώτων νόμων ἀποπεπαυμένων διὰ ληξίζεσθαι τὸ σωτῆρος ἡμῶν τὴν ἀνάστασιν τοῖς ἁγίαις προστέταχε γυναιξίν. ὧν εἷς ὁ Ματθαῖος διεμνήσθη, λέγων οὕτως. ὀψὲ δὲ σαββάτων τῇ ἐπιφωσκούσῃ εἰς μίαν D σαββάτων, ἦλθε Μαρία ἡ Μαγδαληνὴ, καὶ Μαρία ἡ ἄλλη θεωρῆσαι τὸν τάφον. καὶ ἰδοὺ σεισμὸς μέγας ἐγένετο. ἄγγελος γὰρ κυρίου καταβὰς ἐξ οὐρανοῦ, προσελθὼν ἀπεκύλισε τὸν λίθον ἀπὸ τῆς θύρας, καὶ ἐκάθητο ἐπάνω αὐτοῦ. ἦν δὲ ἡ ἰδέα αὐτοῦ ὡς ἀστραπὴ, καὶ τὸ ἔνδυμα αὐτοῦ λευκὸν ὡσεὶ χιών. ἀπὸ δὲ τοῦ φόβου αὐτοῦ ἐσείσθησαν οἱ τηροῦντες, καὶ ἐγένοντο ὡσεὶ νεκροί. ἀποκριθεὶς δὲ ὁ ἄγγελος εἶπε ταῖς γυναιξὶν, μὴ φοβεῖσθε ὑμεῖς. οἶδα γὰρ ὅτι Ἰησοῦν τὸν ἐσταυρωμένον ζητεῖτε. οὐκ ἔστιν ὧδε, ἠγέρθη γάρ, καθὼς εἶπεν. δεῦτε ἴδετε τὸν τόπον ὅπου ἔκειτο, καὶ ταχὺ πορευθεῖσαι εἴπατε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, ὅτι ἠγέρθη ἀπὸ τῶν νεκρῶν, καὶ ἰδοὺ προάγει ὑμᾶς εἰς τὴν Γαλιλαίαν, ἐκεῖ αὐτὸν ὄψεσθε. καὶ μετάγε ταῖς τοῦ E ἀγγέλου φωναῖς. ἰδοὺ Ἰησοῦς ὑπαντήσειν αὐταῖς λέγων, χαίρετε. αἱ δὲ προσελθοῦσαι ἐκράτησαν αὐτοῦ τοὺς πόδας, καὶ προσεκύνησαν αὐτῷ. τότε λέγει αὐταῖς ὁ Ἰησοῦς, μὴ φοβεῖσθε, ὑπάγετε ἀπαγγείλατε τοῖς μαθηταῖς μου, ἵνα ἀπέλθωσιν εἰς τὴν Γαλιλαίαν, κἀκεῖ με ὄψονται. ὀκνοῦσι ἀφιεμένου τοῦ Ἰσραὴλ ὑμεῖς αἱ σοφαὶ γυναῖκες, φησὶν, ἤκατε, καὶ μάλα ὀρθῶς διαγνο-

Cùm dixerit translatum gregem dimittendum esse, forèque prædam, & in depastionem prostituendum, vt verba iam antè expositá habent, ac si iam Israel à coniunctióne quæ cum Deo est, propter impietatem in Christum excluderetur, & testamento primo, & ritibus legalibus cessantibus: præcipit sanctis mulieribus Seruatoris nostri resurrectionem euangelizare, quarum etiam meminit Matthæus, sic Matt. 28. inquiens: [Vespera autem sabbatorum, quæ illucescit in vnam sabbatorum, venit Maria Magdalena, & Maria alia, vt viderent sepulchrum. Et ecce motus magnus factus est: Cùm autem valde territæ essent, dixit illis beatus Angelus: Nolite timere vos. Scio enim quòd Iesum crucifixum quæritis: Non est hic, Surrexit enim, quemadmodum dixit: Venite, videte locum vbi positus erat, & celeriter profectæ, dicite discipulis eius, quòd suscitatus sit à mortuis: Et ecce præcedit vos in Galilæam, illic eum videbitis. Post verò dicta angeli: Ecce Iesus occurrit illis, dicens: Auete. Illæ autem accedentes apprehenderunt pedes eius, & adorarunt eum. Tum dicit illis Iesus: Ne timeatis, abite, renunciate discipulis meis, vt abeant in Galilæam, ibique me videbunt.] Igitur dimisso Israele, vos sapientes mulieres, inquit, venite, &

tuangelizate fortissimè resurrectionem eius, qui mortem occîdit, & mortem peremit, peccantes fide iustificat, inquinamentis implicatos liberat, qui ad nouitatem vitæ transformat accedentes ad ipsum, qui nouam iis qui in terra sunt vitam ostendit, id est, Euangelicam, qui legalis cultus imbecillitatem abolet; veritatem illustrat, viam spiritualis & veræ adorationis colentibus ipsum planam constituit. Venite igitur. Excidit enim spe Israel: Non enim est populus intelligens. Excæcatus namque est corde, & manet in tenebris, & in caligine peccati detinetur. Non enim attendere voluit dicenti Christo: [Quam-
Ioan. 1. » diu lucem habetis, ambulate in luce, » ne vos tenebræ comprehendant.] Admirandam verò esse dico Seruatoris dispensationem, in his sapientissimis etiam mulieribus. Possit enim, opinor, quis dicere: An non erant sancti discipuli, quibus fortasse melius erat, vtpote diuinorum dogmatum sacris administris, etiam ante alios faustum resurrectionis nuncium prædicare? Cur enim potius illi non viderunt primi, Iesum potentiam mortis dissoluentem, sed mulieribus apparuit, & dignitate apostolatus illis tributa, ire iubet, discipulisque referre, Christum excitatum è mortuis, & primæ eius gloriam spectarunt. Adhæc dicimus: Factum esse hominem vnigenitum Dei Verbum, vt infirmum curaret, hominémque pristinis sceleribus exoluere. Oportebat igitur oportebat gratificari mulieribus, annunciandæ resurrectionis prærogatiuam. Cùm enim prima & antiquior mulier Adamum in transgressionem induxisset, dictis serpentis subseruiens, fuissétque illa mortis procuratrix & conciliatrix: cur non illa debuit tam grauium criminum causas ab apostolatu
Rom. 5. » depellere? [Vbi enim, inquit, abundauit peccatum, exuberauit gratia.] Datum est salutis Euangelium fœminæ, quæ mortis ministra fuit. Di-
Gen. 3. » ctum enim est his necessariò: [Auerte, ab eo qui maledictionem imposuerat in principio. Dixit enim illi: In dolore paries filios. Soluta sunt ergo secundis prima, & quod infirmum erat, curatum est.] Itaque illis præcipit Euangelium prædicare, Christi amore erga Iudæos refrigescente. Nam, inquit, postquam

λιζόμενοι τ ἀνάστασιν τ θανάτου ἀποκτείναντος, καὶ ἀνέλοντος τ φθορέα, & δικαιοῦντες τῇ πίστει τοὺς ἡμαρτηκότας, καὶ ἀπαλλάττοντες μολυσμῶν τοὺς ἐναλοῦντας αὐτοῖς, τ μεταπλάττοντος εἰς καινότητα ζωῆς τοὺς προσιόντας αὐτῷ, τ ἐν νέαις τοῖς ὅπῃ γῆς ἀνατείλαντος ζωὴν, τοῦτ' ἔστι, τ εὐαγγελικὴν, καὶ σκιὰν μὲν τ ἐν νόμῳ λατρείας ὃ ἀφανιεῖ, καταλαμπρύναντος δὲ τὴν ἀλήθειαν, καὶ τ ἐν πνεύματί τε καὶ ἀληθείᾳ προσκυνήσεως τ ὁδὸν ἐναρχῆ καθαρισθέντος τοῖς πεποιθόσιν αὐτόν. ἤκετε δὴ οὖν· ἀπόπεπτωκε γὰρ τ ἐλπίδος ὁ Ἰσραήλ. ἀ γὰρ ἔστι λαὸς ἔχων σύνεσιν. πεπώρωται γὰρ τ καρδίαν, καὶ μεμύηκεν ἐν σκότει, καὶ τῇ τ ἁμαρτίας ἀχλύϊ κεκράτηται. οὐ γὰρ ἤθελε προσέχειν λέγοντί τῳ Χριστῷ, ἕως ὃ φῶς ἔχετε, πιστεύετε εἰς τὸ φῶς, ἵνα μὴ σκοτία ὑμᾶς καταλάβῃ. χρῆναι δ' φημὶ τ τῆς σωτῆρος οἰκονομίαν, & ὅτι γε καὶ ταῖς πανσόφοις ἀποδαιμόσαι γυναιξί· φαίη γὰρ ἂν οἶμαί τις. ἀ γὰρ ἦσαν ἄλλοι μαθηταί, οἷς ἴσως τάχα που καὶ ἄμεινον, ἅτε δὴ & τ θείων δόγμασιν ἱερουργοῖς, καὶ προ γε τῶν ἄλλων διαγγέλλεσθαι τ ἀνάστασιν; ὅθεν γὰρ ἂν μᾶλλον σκῆπτρα τεθείωται πρέπει, τοῦ θανάτου ὃ κράτος καταλύσαντα τ Ἰησοῦν, ὥφθη δὲ γυναιξὶ & ὃ τ ἀποστολικῆς ἀξίωμα προθεῖσαι αὐταῖς ἰέναι κελεύει, φαίναι τε τοῖς μαθηταῖς, ὅτι & ἐκ νεκρῶν ἐγήγερται ὁ Χριστὸς, καὶ προτεταί τε τὴν δόξαν αὐτοῦ. προὔδει δὴ τὰ τοιαῦτα φανῆναι, ὅτι γέγονεν ἀνθρωπος ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ λόγος, ἵνα θεραπεύσῃ ὃ ἀρρώστημα, καὶ τ ἀρχαίων αἰτιαμάτων ἀπαλλάξῃ τ ἀνθρωπον. ἔδει δὴ οὖν ἔδει χαρίσασθαι γυναιξὶ ὃ διαγγέλλεσθαι προτέραις τ ἀνάστασιν. ὅπερ γὰρ ἡ προτέρα, καὶ ἀρχαιοτέρα γυνὴ πρόξενος τοῦ Ἀδὰμ εἰς παράβασιν, τοῦτο ὕστερον ὑπηρετοῦσα φωναῖς, καὶ γέγονεν αὕτη τοῦ θανάτου προξένος, πῶς οὐκ ἔδει τῶν ὅτου δίκαιον ἐγκλήματος ἀποκρούσασθαι τὰς αἰτίας δίκῃ τ ἀποστολῆς. οὐ γὰρ ἐπλεόνασε, φησὶν, ἡ ἁμαρτία, ὑπερεπερίσσευσεν ἡ χάρις. δίδοται τ σωτηρίας ὃ διαγέλιον τῇ τ θανάτου ἀγοραιοπαθούσῃ γυναικί. εἴρηται γὰρ πρὸς αὐτὰς ἀναγκαίως ὃ χαίρετε παρὰ τοῦ τ ἀρχὴν ὀπτάνοντος ἐν ἀρχῇ, ἔφη γὰρ πρὸς αὐτὴν, ἐν λύπαις τέξῃ τέκνα. λέλυται τοίνυν τοῖς δευτέροις τὰ πρῶτα, καὶ πεθεράπευται ὃ ῥῤῥωστηκός. αὐταῖς οὖν ἦρα ὃ διαγελίζεσθαι δεῖν ὑπετάγη τ πρὸς Ἰουδαίους ἀγάπης ἀποφοιτήσαντος τοῦ Χριστοῦ. ὅπερ γὰρ ἀκούσαντές τε,

καὶ ἀμαθεῖς ἀπομεμψήκασι, φησὶν, οὐκ αὖ A amentissimi & insulsi manserunt, non
ἐλεήσφεν αὐτοὺς ὁ ποιήσας αὐτοὺς, οὐσὶ' αὖ εἶεν misericordiam capiet eorum qui fecit
ἄξιοι τοῦ κατοικτείρεσθαι δεῖν. eos, neque digni sunt quorum misereri oporteat.

Καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, συμφράξει *Et erit die illo, obsepiet Dominus à*
κύριος ἀπὸ τῆς διώρυγος τοῦ ποταμοῦ, ἕως ῥι- *fossa fluminis, vsque ad Rhinocururon.*
νοκορουρῶν. ὑμεῖς δὲ συναγάγετε, υἱοὶ ἑνὸς *Vos autem congregate filios Israel, sin-*
Ισραὴλ κατ' ἕνα ἕνα. *gulos.*

Ἐγηγερμένου τοῦ Χριστοῦ, καὶ τοῖς ἁγίοις ἐπιτά- Excitatus Christus, cum præcepis-
ξαντος ἀποστόλοις, πορευθέντες μαθητεύσατε set sanctis Apostolis, Euntes docete
πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα B omnes gentes, baptizantes eos in no-
τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος. καὶ men Patris & Filii & sancti Spiritus:
μὴν καὶ εἰς αὐτοὺς ἀναβάντος τοῖς ὑφανοῖς, ἐπε- & in cælos ascendisset: ira videlicet è
νεύκησαν τοῖς εἰς ἑαυτὸν ἀνοσίως πεπαροινηκόσι supernis in eos qui impiè in ipsum
τὰ ὅλα ὀργῆς, τῆς αἰώνιον ἢ ἀληθινὴν. δεδυπτέμέ- debacchati sunt descendit. Consum-
νοι γὰρ καὶ σιδήρῳ καὶ πυρί. κατεξανισάσης αὐτοῖς pti enim sunt ferro & igne, insurgen-
τὸν πόλεμον τῶν Ρωμαίων χειρὸς, καὶ πάσας μὲν αὐ- te contra eos Romanorum manu,
τῶν κατεμπιπρασάσης τὰς πόλεις, καὶ αὐτὰ δὴ τὰ cunctásque eorum vrbes incenden-
Ιεροσόλυμα, καὶ τὸ ὄμβριον ἐκεῖνον καθελούσης te, ipsa Hierosolyma, ipsum cele-
ναόν. τερματίζεται τοίνυν τὴν Ιουδαίων ἡ χώ- bre templum diruente. Termina-
ρα, τοῖς τε Εὐφράτου ῥεύμασιν ὡς πρὸς τε καὶ νότον, tur igitur regio Iudææ Euphratis flu-
καὶ τὴν καλουμένην ῥινοκορούρων· πόλις τε αὕτη mine, veluti ad Orientem & Au-
τίς τε Αἰγυπτίων ὀρίζουσα, καὶ μήν τοι τὴν Πα- C strum, & ea quæ vocatur Rhino-
λαιστίνην. ὁπόσων τοίνυν Ιουδαίας ἡμῖν τοὺς ὅρους ὀνο- cururon. Est autem illa vrbs Æ-
μάσας, συμφράξαι δηλονότι λέγει τὸν κύριον, gyptum claudens & Palæstinam.
τὰ ἐμπεριεχόμενα πάντα, τοῦτ' ἔστιν, ἅπασαν Cùm ergo Iudææ nobis terminos
τὴν Ιουδαίαν. Τὸ δὲ συμφράξει τέθεικεν αὐτὶ τοῦ πο- nominauerit, obsepturum affirmat
λιορκήσει, καὶ καθυλίξει, καὶ εἰς ἀπορίαν κα- Dominum omnia circumcirca fini-
τόσει τὸν ἐχθρόν. Διὰ γὰρ συμφράξεως ἤγειρε ὁ συλ- tima, id est, vniuersam Iudæam.
λήψομὸς τὸ δηφυκτὸν καὶ κωλυτὸν ἤτοι συμφορὰν Obsepiet, posuit pro Obsidebit &
ἐπεμφήνειν ἄν. καὶ καθ' ἕτερον ἢ ἔθηκεν ὅπου premet, & in summas adducet dif-
συμφράξει νοήσεις. συγκέκλεισται γὰρ ὡσανεὶ τὴν ficultates. Obseptio enim siue con-
Ιουδαίων ὁ νοῦς, ὥστε κατὰ μηδένα δυνασθαι τρόπον clusio, ineuitabilem afflictionem vel
τὸ ἀληθοῦς θεοσοφίας εἰς δέξασθαι φῶς, μήτε calamitatem significare poterit. Quin
μὴν συνιέναι τὸ Χριστοῦ μυστήριον, ὡσανεὶ ὁ & alio modo intelliges illud, ob-
μακάριος γράφει Παῦλος· πώρωσις ἀπὸ μέ- D sepiet. Concluſa enim quodammo-
ρους γέγονε τῷ Ισραὴλ, ἄχρι σήμερον, ἡνίκα do erat mens Iudæorum, vt nullo
καὶ ἀναγινώσκηται Μωσῆς, κάλυμμα ὅπου τὴν modo posset lucem veræ contem-
καρδίαν αὐτῶν κεῖται. καὶ τοῦτο οἶμαι ἐστὶν ἡ συμ- plationis diuinæ recipere, neque
φραξις. ὅτι δὲ οὐ κατὰ πᾶσαν τοῦτο γέγονε τὴν ἐπὶ Christi mysterium cognoscere: ſi-
ἕωαν, ἤγουν κατὰ πάντων τῶν ἐθνῶν, ἀλλὰ κατὰ E cuti beatus Paulus scribit: [Excæ- 2 Cor. 3.
μόνης τῆς Ιουδαίας καὶ τῶν ἐν αὐτῇ προέδειξεν σαφῶς. catio ex parte facta est Israeli. Et
οὐκ ἁπλῶς τὴν συμφραξιν συμβῆναι λέ- ad hunc vsque diem, cum legitur
γων, ἀλλ' ἐκ τῆς διώρυγος τοῦ ποταμοῦ, ἕως ῥινο- Moses, velamen cordi illorum im-
κορούρων. καὶ ταυτὶ μὲν τοῖς Ιουδαίων δήμοις ἀ- positum est.] Et hoc est, opinor,
πεκτονόσι τοὺς προφήτας καὶ λιθοβολήσασι τοὺς obseptio. Quod autem hoc factum
ἀπεσταλμένους παρὰ Θεοῦ, προσπεπαικόσι δὲ sit, non contra vniuersum orbem
καὶ αὐτὸν τὸν υἱὸν συμβήσεσθαι φησίν. εἶτα μεθίστησι terræ, nimirum contra vniuersas
τὸν λόγον εἰς ὅλον πρόσωπον τὸ πάντων ἡμῶν gentes, sed contra solam Iudæam
& qui in ea sunt, ostendit manife-
stè, cùm dicit: Obseptionem non
simpliciter contigisse, sed à fossa flu-
minis vsque ad Rhinocurura. Et
hoc quidem dicit euenturum popu-
lo Iudaico qui prophetas occidit, &
missos à Deo lapidauit, ipsúmque
filium cruci affixit. Deinde sermo-
nem transfert ad omnium nostrum

Seruatoris Christi personam, differentis & dicentis sanctis Apostolis, videlicet omnibus, succedente tempore, Euangelium eius ministrantibus, & mystica sacra tractare solitis: Vos autem congregate filios Israel, singulos. Id est, ne multis verbis vtantur, quibus docendi prouincia concredita est, etiamsi non videatur Israel confertim ingredi: sed si quis inter eos sit intelligens, vocetur per fidem, veniátque seorsim & tanquam selectus. Saluæ enim sunt reliquiæ Israel. Et quidem diuini discipuli cos alloquuti sunt sæpenumero, quem-
Act. 3. admodum sanè diuinus Petrus: [Et nunc
» fratres, inquit, scio quòd ex ignorantia
» fecistis, quemadmodum & principes ve-
» stri. Resipiscite itaque, & baptizetur v-
» nusquisque vestrum in nomine Domini
» nostri Iesu Christi, & accipietis domum
» sancti Spiritus.] Vobis enim sunt promissiones & filiis vestris. Et capta est haud modica multitudo. Verùm hi præ vniuersa gente Iudæorum paucissimi omnino erant, & veluti sigillatim vnusquisque susceptus est, seruatus per fidem, videlicet in Christo.

A σωτῆρος Χριστοῦ, ἀφορισθησομένου τε καὶ λέγοντος τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις, ἤγουν ἅπασι τοῖς κατ' καιρὸν ἐκδυομένοις τὸ εὐαγγέλιον αὐτοῦ, καὶ μυσταγωγεῖν εἰωθόσιν. ὑμεῖς δὲ συναγάγετε τοὺς υἱοὺς Ισραὴλ κατ' ἕνα ἕνα. τοῦτ' ἔστι, μὴ πολυλογεῖτω λόγος τοῖς τὸ διδασκαλικὸν πεπιστευμένοις, κἂν εἰ μὴ ὁρῶτο κατὰ πληθὺν εἰσερχόμενον ὁ Ισραήλ. ἀλλ' εἴτις εἴη σύνετος ἐν αὐτοῖς καὶ εἰλογημένος κατὰ τὴν πίστεως, ἐκλεγέτω δὲ καθ' ἕνα, καὶ οἷς ἐξελεγμένος. σώσεται γὰρ τὸ κατάλειμμα τοῦ Ισραήλ. Ἐν γραφαῖς οἱ θεοπέσιοι μαθηταὶ πολλάκις αὐτοῖς προσεφωνήκασι, καθάπερ ἀμέλει καὶ ὁ θεοπέσιος Πέτρος. καὶ νῦν ἀδελφοί, φησὶν, οἶδα ὅτι κατ' ἄγνοιαν ἐποιήσατε, καθὰ καὶ οἱ ἄρχοντες ὑμῶν. μετανοήσατε οὖν καὶ βαπτισθήτω ἕκαστος ὑμῶν ἐπὶ τῷ ὀνόματι τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ λήψεσθε τὴν δωρεὰν τοῦ ἁγίου πνεύματος, ὑμῖν γάρ ἐστιν ἡ ἐπαγγελία, καὶ τοῖς τέκνοις ὑμῶν. καὶ συνεχύθησαν μὲν οἱ μέτριοι πλῆθος πλεῖόν γε ἦσαν εἰς ἅπαν τὸ Ἰουδαίων ἔθνος ὀλιγοστοὶ πάντελῶς, καὶ οἷς καθ' ἕνα καὶ ἕνα προσεδέχθησαν οἱ σωζόμενοι, ἀφὰ πίστεως ἤγουν διὰ τοῦτο τῆς εἰς Χριστόν.

B

C

Et erit die illo, clangent tuba magna, & venient qui perierant in regione Assyriorum, & qui perierant in Ægypto, & adorabunt Dominum super montem sanctum in Hierusalem.

Mos est sanctis prophetis, obscuritate quadam suum obtegere sermonem, & quoniam effrenes ac præcipites in iram erant Israelitæ, media quadam via in sententiis incedere, ita vt sit sæpe obscurum quod significatur. Tuba canere non alios dicit, vt arbitror, quàm sanctos mysteriorum antistites, & non simpliciter tuba canere, sed tuba magna, id est, Euangelica prædicatione tantum non resonare, & magnum quiddam & stupendum clamare in terra degentibus. [Etenim ve-
Psal. 18. rè in omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis verba eorum.] Tuba enim vsus est olim quoque magnus Moses, at non magna. Exili enim voce præditus erat, & tarda lingua: Et legalium prædicationum vis ad solam regionem Iudæorum contrahebatur. At diuina & salutifera prædicatio cunctas vrbes peruadit & regiones, & veluti per vniuersam terram quæ sub cælo est intonuit. Tale quid etiam in libris Mosaicis scriptum

D

Ἔθος τοῖς ἁγίοις προφήταις ἀσαφείᾳ τινὶ τὸν ἑαυτῶν καλύπτειν λόγον, καὶ ἐπεὶ τοὺς ὀργὰς ἀκαλίνους γεγόνασιν οἱ ἐξ Ισραὴλ μέσην τινὰ διανοιῶν ἰέναι τρίβον, ὡς ἂν πολλάκις ἀσυμφώνως τὸ δηλούμενον. σαλπίσαι μὲν κατ' ἐκεῖνο καλοῦσι φησὶν, οὐχ ἑτέρως ὡς γε οἶμαι πάλιν πλὴν ὅτι τοὺς ἁγίους μυσταγωγοὺς, σαλπίσαι δὲ οὐχ ἁπλῶς, ἀλλὰ σάλπιγγι τῇ μεγάλῃ, τοῦτ' ἔστι, τοῖς διδασκαλικοῖς κηρύγμασι κεχρημένους μονονουχὶ κατηχῆσαι καὶ μέγα τί καὶ ἔξαισιον διακεκραγέναι τοῖς ὑπὸ τὴν γῆς. καὶ γάρ τοι κατ' ἀλήθειαν εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ φθόγγος αὐτῶν, καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης τὰ ῥήματα αὐτῶν. σάλπιγξι γὰρ ἐκέχρηντο κατὰ καιρὸν καὶ ὁ μέγας Μωσῆς, πλὴν οὐ τῇ μεγάλῃ. ἰσχνόφωνος γὰρ καὶ βραδύγλωσσος ἦν, καὶ τῆς νομικῆς κηρυγμάτων ἡ δύναμις εἰς μόνην τὴν τῶν Ἰουδαίων συνετέλετο χώραν. τὸ δὲ θεῖον καὶ σωτήριον κήρυγμα διὰ πάσης ἔρχεται πόλεώς τε, καὶ χώρας, καὶ οἷς ὅλης κατεβρόντησε τὸν ὑπ' οὐρανόν. γέγραπται δὲ περὶ τούτου καὶ ἐν τοῖς Μωσέως βιβλίοις κατε-

φοίτησε μὲν γὰρ ὁ τῶν ὅλων Θεὸς ἐν εἴδει πυρὸς ὅπερ ἐστὶ ὄρος ὁ Σινᾶ. ἐγίνοντο δὲ καπνοὶ καὶ χάλαζα, καὶ γνόφῳ βαθεῖ ὁ αἰθέριος κατεμολύνετο σῶμα, ἀλλὰ καὶ φωνὴ, φησὶ, τῆς σάλπιγγος ἦχος μέγα. εἶτα τούτοις ὑπιφέρει λέγων. ἐγίνοντο δὲ αἱ φωναὶ τῆς σάλπιγγος πορευόμεναι ἰσχυρώτεραι σφόδρα, σφόδρα. ἐν ἀρχαῖς μὲν γὰρ ὁ ἰσχνόφωνος ἀνεφωνήθη νόμος, πορευόμενος δὲ τῷ καιρῷ τῆς σάλπιγγος αἱ φωναὶ γενόμεναι ἰσχυραὶ σφόδρα, σφόδρα. κατ' ἐκεῖνο, φησὶ, τὸ καιρῷ τοίνυν τῇ μεγάλῃ σάλπιγγι, τοῦτ' ἔστι, τὸ εὐαγγελικὸν ἀναφωνήσουσι κήρυγμα, συλλέγοντες τοὺς πεπλανημένους καὶ τοὺς ἐν τάξει τῆς ἀδρυκτήτων γεγονημένους, καὶ τοὺς τῆς εἰδωλολατρείας ἀναλύοντας βρόχοις τῆς ἀρχαίας ἀπάτης ἐξέλκοντες. ἥξουσι γὰρ, φησὶν, οἱ ἀπολόμενοι ἐν χώρᾳ τῶν Ασυρίων, καὶ οἱ ἀπολόμενοι ἐν Αἰγύπτῳ, καὶ προσκυνήσουσι τῷ κυρίῳ ὅπου ὄρος ὅ ἅγιον ἐν Ιερουσαλήμ. δύο τέθεικε χώρας ἅς ὅτι μᾶλλον τῶν ἄλλων δεισιδαιμονούσας, τήν τε Ασυρίων φημὶ καὶ τῶν Αἰγυπτίων. ἀλλ' οἱ ἐν αὐταῖς ἀπολωλότες, φησὶν, ἥξουσι κεκλημένοι διὰ τῆς πίστεως προὸς ἐπίγνωσιν ἣ κατ' ἀλήθειαν ὄντος κυρίου, καὶ Θεοῦ, καὶ προσκυνήσουσιν αὐτῷ, οὐκ ἐν τοῖς τεμένεσιν ἔτι τοῖς μεμολυσμένοις. ἀλλ' ὅπου ὄρος ἅγιον ὄρος. τοῦτ' ἔστι, τὴν ἐκκλησίαν, ἣν καὶ Ιερουσαλὴμ ὀνομάζει, ὄρος μὲν ὅτι μεγαλοῦ καὶ χαμαιρρίφες οὐδὲν ὂν σύμπαν ἐν ἐκκλησίαις, ἀλλ' ὑψηλοῖς τε καὶ ἐπιρμένοις διαφέρει δόγμασιν. Ιερουσαλὴμ δὲ ὅλη ὄρασις ἀληθῶς εἰρήνης ἐστίν.

Οὐαὶ τῷ στεφάνῳ τῆς ὕβρεως, οἱ μισθωτοὶ Εφραὶμ, ὃ ἄνθος ὃ σκιπτὸν ἐπὶ τῆς δόξης ὅπου τῆς χαρυφῆς τῶν ὄρεως τῶν παχέος οἱ μεθύοντες οὐκ οἴνου.

Περιπαθοῦσα, ὅτι κεκλήσονται διὰ τῆς πίστεως εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας, καὶ προσκυνήσουσι τῷ κυρίῳ πάντες ὅσοι διολώλασι τοῖς τῆς εἰδωλολατρείας βρόχοις ἐναγχισθέντες, μεταχωμίζει τὸν λόγον ὅπου τοὺς τῶν Ιουδαίων καθηγητὰς, οἵτινες τῆς κατὰ Χριστοῦ δυσεβείας γεγόνασιν ἀρχὴ καὶ πρόφασις τοῖς ὑπὸ χεῖρα λαοῖς. ὑγὰρ ἀπεκάμνειν εἰς ἐπίγνωσιν αὐτοὺς τῶν πάλαι προηγγελμένων διὰ τε τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν. ἀλλὰ γὰρ τοῖς τῆς ἀπωλείας ἐνέντες βόθροις ἀποσυναγώγους ἐποιοῦντο τοὺς ὁμολογοῦντας ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ Χριστός. οὕτω γάρ που, φησὶν ὁ θεσπέσιος Ιωάννης. κατασείοντες δὲ ὥσπερ τὴν ἐπ' αὐτῷ πίστιν, καὶ

A est. [Ambulauit enim vniuersorum Deus specie ignis super montem Sina.] Erant autem fumi & grandines, & caligine profunda ætherium corpus obtenebratum est, sed etiam, inquit, vox tubæ sonabat valde, cum his subinfert, dicens: Factæ sunt autem voces tubæ procedentes multò fortiores. Initio enim lex exili voce resonabat, at tempore procedente, voces tubæ factæ sunt quàm fortissimæ. Illo, inquit, tempore, magna tuba clangent, id est, Euangelicum præco-
B nium resonabunt: eos qui errauerunt colligentes, & qui loco captiuorum facti sunt, ac idololatriæ laqueis impliciti, à pristino errore extrahentes. Venient enim, inquit, perditi in regione Assyriorum, & perditi in Ægypto, & adorabunt Dominum in monte Hierusalem. Duas regiones posuit maximè præ cæteris superstitiosas, Assyriorum, inquam, & Ægyptiorum: Sed hi, inquit, qui in illis perierunt, venient vocati per fidem
C ad agnitionem veri Domini & Dei, adorabúntque eum, non in phanis contaminatis, sed in monte sancto, ecclesia videlicet: quam etiam Hierusalem nominat: montem quidem, eo quòd humile omnino nihil humiue repens existat in ecclesiis, sed altis & sublimibus præcellat opinionibus. Hierusalem verò, quòd sit verè pacis visio.

D

Væ coronæ iniuriæ, mercenarij Ephraim, flos cadens de gloria super vertice montis pinguis, ebrij sine vino. CAP. XXVIII.

Cùm suprà ostenderit vocandos esse per fidem ad agnitionem veritatis, omnésque adoraturos Dominum quicunque perierunt laqueis detenti idololatriæ, orationem ad proceres Iudæo-
E rum traducit, qui impietatis in Christum origo & occasio populo subdito extiterunt. Non enim eos per legem & prophetas adduxerunt ad agnitionem eorum quæ promissa fuerant antiquitùs, sed in foueam interitus depressos, excommunicarunt, exterminarúntque è Synagoga, qui illum esse Christum confessi sunt. Sic etenim ait diuinus Ioannes. Conuellentes autem veluti & labefactantes fidem in illo, &

imperitorum

imperitorum mentem à fide recta abducentes, Iesum Samaritanum & ebriosum, & ex scortatione natum appellitarunt. Et quod adhuc his magis est impium, ad Pilatum adduxerunt, & vt cruci affigeretur rogauerunt, quantúmque in ipsis erat, vitæ principem occiderunt. Verùm calcata morte reuixit, vt qui vita esset natura tanquam Deus, etiamsi in carne existeret. Væ igitur, inquit, coronæ iniuriæ. Coronam eos vocat. Erant enim illi totius Israelis corona veluti quædam & gloria, sacerdotii insignibus excellentes, & principatus authoritatem sortiti. Verùm in hac dignitate & prærogatiua sibi deputata non permanserunt, imò exciderunt potius, cùm facti essent Corona iniuriæ, seu insolentiæ. Circundati enim ignominia & labe, impietatisque crimine implicati, tanquam flos emarcuerunt. Erant enim illi mercenarii Ephraim. Ephraim dicit Iuda, quòd esset ex tribu Ephraim. Illum igitur mercede conduxerunt Iudaicæ synagogæ præfecti, vt essent cædis eorum administri, & hunc doctorem traderent. Væ ergo, inquit, coronæ iniuriæ, id est, proceribus, qui etiam mercede conduxerunt Ephraim, scilicet eum qui esset è tribu Ephraim. Hanc namque ob causam facti sunt velut flos cadens de gloria. Quemadmodum enim florum gloria est, sine marcore esse, & in suæ naturæ pulchritudine conspici, pari modo & in nobis ipsis posse intelligi arbitror. Quamdiu enim versamur, in quibus nos versari conuenit, animæ nostræ pulchritudinem diligenter custodimus illibatam, at mente nostra ad ea quæ parum decet transuersa, flos erimus cuius decora gloria defluxit. Quod vsu venit Scribis & Pharisæis, mente, sermone, conatibus, omnibúsque prodigiosis machinamentis contra Christum instructis. At vbi erat flos decidens de gloria, & quem locum obtinuit? In vertice montis pinguis. Montem pinguem, Israelem nominat: Pinguem quidem quòd tranquillitate & securitate gestiret, montem verò quòd in sublimi à Deo collocaretur, quod ad nobilitatem, inquit, attinet. Ait enim ipse de Israelitis: Filios genui & euexi. Est autem familiare diuinæ scripturæ matrem Iudæorum, Hierusalem inquam, monti comparare quandoque. Positi igitur erant flos in

Isai. 1.

A τὴν ἀληθείαν τ νοῦ τ θείας ἀποκομίζοντες, Σαμαρείτην ⁊ μέθυσον, καὶ ἐκ πορνείας γεγενημένον ὠνόμαζον τ Ἰησοῦ, καὶ ὅ ἔτι τούτων δυσσεβέστερον, Πιλάτῳ προσῆγον, καὶ δι' καὶ σταυροῦσθαι προσκεκλήκασιν, ἀπεκτόνασί τε τὸν ἀρχηγὸν τ ζωῆς, τὸ γὰρ ἦκον ἐπ' αὐτοῖς, πλεῖον αἰσθόμενοι πατήσας τ θάνατον. ζωὴ γὰρ ἦν τῷ Θεῷ κ τ φύσιν ὡς Θεὸς, κ εἰ σαρκὶ ἦν ἐν σαρκί. διὰ τοῦτο, φησὶ, τῷ στεφάνῳ τῆς ὕβρεως. στέφανον αὐτοὺς ἀποκα-

B λῶ. κ γὰρ ἦσαν αὐτοὶ τῷ πρώτως Ισραὴλ στέφανος ὥσπερ τις καὶ δόξα, τοῖς τ ἱερωσύνης αὐχήμασι διαπρέποντες, κ ὃ τ ἡγεμονίας λαχόντες ἀξίωμα. ἀλλ' ὐ μεμνήκασιν ἐν ταῖς ἐνεμηθείσαις αὐταῖς δι' κλείαις τε καὶ ὑπεροχαῖς. ἀποπεπτώκασι γ μᾶλλον ὕβρεως στέφανος γεγονότες. περιβέβλωται γὰρ ἀτιμία καὶ μώμῳ καὶ τοῖς εἰς δυσσέβειαν ἐγκλήμασι γεγονότες ἔνοχοι, καθάπερ ἄνθος κατεμαράνθησαν· γεγόνασι γὰρ αὐτοὶ

C μαθηταὶ Ἐφραὶμ, Ἐφραὶμ γ φησὶ τ Ἰούδαν, διδάσκαλον ὃ ἐκ φυλῆς ἦν τ Ἐφραίμ. αὐτὸν οὖν ἀρα κατεμισθώσαντο τ Ἰουδαίων συναγωγῆς οἱ προεστηκότες, προὸς γὰρ τὸ χείρω αι ταῖς αὐτῶν μαφονίαις ὑπηρετεῖν καὶ παραδοῦναι τ διδάσκαλον. ὃ δὴ καὶ πεποιήκασι. διὰ τοῦτο τῷ στεφάνῳ τ ὕβρεως, φησὶ, τοῦτ' ἔστι, τοῖς ἡγουμένοις, οἳ γ ἐμισθώσαντο τ Ἐφραὶμ, τοῦτ' ἔστι, τ ἐκ φυλῆς Ἐφραίμ. γεγόνασί τε τούτης ἕνεκα τ αἰτίας ὡς ἄνθος ἐκπεσὸν ἐκ τ δόξης. ὥσπερ

D γὰρ δόξα τοῖς ἀνθρώποις ὃ ἔξω τε ὁρᾶσθαι μάρασμοῦ, κ ἐν τῷ τ ἰδίας φύσεως κάλλει. κ τ τ ἴσον οἶμαι τούτοις ἔστιν νοηθῆναι δ καὶ ἐφ' ἡμῶν αὐτῶν, ἕως μὲν γὰρ ἐσμὲν ἐν οἷς ἡμᾶς ἦν πρέπει, τῆς ἑαυτῶν ψυχῆς ἀθιγόντων δι μάλα τηροῦμεν ὃ κάλλος, παραπεπαμένης γ τ ἐν ἡμῖν ἁμαρτίας ἐφ' ἃ μὴ προσῆκεν ἄνθος ἐσόμεθα τ αὐτῷ πρεπούσης δόξης ἐκπεπτωκός. ὃ δὴ κ πεπόνθασιν οἱ γραμματεῖς τε κ Φαρισαῖοι, κ γνώμῃ, τ λόγοις, κ ἐγχειρήμασι, τ παρ' ὁτιοῦν τ ἐκ τόπων κατατήξαντες τ Χριστόν. ποῦ δὲ ὁ ἄνθος ἐστὶν ὃ ἐκπεσὸν τῆς δόξης, καὶ ἵνα ἔστιν ἀπεκληρώσατο ὅτι τ κορυφῆς τὸ ὄρους τὸ παχέος. ὄρος γ παχὺ τ Ισραὴλ ὀνομάζει, παχὺ μὲν ὅτι ταῖς εὐθυμίαις κατεπαίνετο, ὄρος δὲ διὰ τοῦτο ὑψοῦ τεθεῖσθαι παρὰ Θεοῦ, κατά γε τὸ ἔνδοξον φησί, αὐτὸς γάρ που φησὶ περὶ τ ἐξ Ισραὴλ. υἱοὺς ἐγέννησα καὶ ὕψωσα. ὄθεν γ τῆς θείας γραφῆς τ τ Ἰουδαίων μητέρα, φησὶ δὴ τ Ἱερουσαλὴμ ὄρει παραβάλλειν ἐαυ ὅτι. ἐκεῖνο τοίνυν ἄνθος ὅτι τῆς

χερυφῆς τ' ὄρους, τοῦτ' ἔστιν, ἐπάνω πάντων, καὶ ὑπὲρ πάντας ὡς ἡγεμόνας, καὶ ὁ καταρχὴν τῶν ἄλλων, ταῖς ἐκ νόμου λαχόντες ψήφοις. οὗτοι ὑπνωμοι μεθύοντες οὐκ οἴνῳ. καὶ γὰρ ἐξ ἀμπέλου Σοδόμων ἡ ἄμπελος αὐτῶν, καὶ ἡ κληματὶς αὐτῶν ἐκ Γομόρρας, ἡ σταφυλὴ αὐτῶν σταφυλὴ χολῆς, βότρυς πικρίας αὐτοῖς, καὶ θυμὸς δρακόντων ἀΐατος. κατεμεθύσκοντο γὰρ οὐκ οἴνου τοῦτον πίνοντες τὸν αἰσθητὸν, ἀλλὰ ὃ ἐξ ἀκράτου θυμοῦ, καὶ μανίας μέθυσμα, καὶ τῆς διαβολικῆς δυσκρασίας τὸν σκοτισμὸν τοῖς αὐτῶν διανοίαις εἰσοικιζόμενοι.

Ἰδοὺ ἰσχυρὸν καὶ σκληρὸν ὁ θυμὸς κυρίου ὡς χάλαζα καταφερομένη, οὐκ ἔχουσα σκέπην βίᾳ καταφερομένη, ὡς ὕδατος πολὺ πλῆθος σύρον χώραν τῇ γῇ. ποιήσει ἀνάπαυσιν τοῖς χερσὶ καὶ τοῖς ποσὶ, καὶ καταπατηθήσεται ὁ στέφανος τῆς ὕβρεως οἱ μαθηταὶ τοῦ Ἐφραίμ.

Τίνα δ' ὅπου αὐτοῖς τὰ δεινὰ συμβήσεται, καὶ ὅτι ἡ εἰς Χριστὸν δυσσεβείας ἀποτίσουσι δίκας σκληρῷ τε καὶ δυσμέρῳ πρόσπεσόντες θυμῷ τοῦ τὰ δίκαια κρίνοντος. ἀφ' ὧν τούτων ἡμῖν ὁ προφητικὸς ὑποσημαίνει λόγος. ἥξει γὰρ ἥξει, φησὶ, σκληρὸς καὶ δυσμύητος καθ' ὑμῶν ὁ θυμὸς κυρίου, ἥξει δὲ ὥσπερ ὠστραῖος καὶ χάλαζα καταφέρεται κατά τινων οὐκ ἐχόντων σκέπην, καταφερόμενος δὲ σὺν βίᾳ, τοῦτ' ἔστιν, ἀφορήτως, σφοδρότερον μᾶλλον καὶ μονονουχὶ καταστρεφενδονοῦντος τινὸς, καὶ ἀγελαίως τισὶν ὑπιφέροντος, ἥξει οὖν ὡς χάλαζα φησὶν ἡ καὶ ὡς ὕδατος πολὺ πλῆθος σύρον χώραν. ἄμαχον δὲ καὶ τοῦτο· ποταμοῦ γὰρ φέρε εἰπεῖν ἤτοι χειμάρρου ῥαδιαίτατα καταφερομένου, ποῖον ἔσται ὃ ἀντίστασιν, καὶ ἀντοχὴν δυνάμενον, καὶ τὴν τῶν ὑδάτων ῥύμην μὴ οὐ διαχωρεῖν; ἥξει δὴ οὖν ὡς ὕδωρ ὅλην ὑπικλύζον τὴν χώραν, δῆλον ὅτι τὴν τῶν Ἰουδαίων. ἔσται δ' ὅτων ἀπηνὴς ἡ καταφορὰ, ὡς καὶ ἀνάπαυσιν ποιῆσαι τῇ γῇ, ἀνάπαυσιν δὲ ποίαν ἆρα καὶ τίνα; τοῖς χερσὶ καὶ τοῖς ποσὶ, καὶ ἔσται τοιοῦτος ἡ εἰρημένων ὁ νοῦς, οἱ γὰρ τὴν νῆξιν μεμελετηκότες, εἰ μὲν εἴη τυχὸν ἠρεμαίτερος καὶ οἷον διαφὴς τὴν ὑδάτων ἡ στάσις πόδας τε καὶ χεῖρας συστέλλοντες, καὶ ἐκτείνοντες, διαπονηθέντες τε συμμέτρως τὸ κατὰ νῆξιν διαδράσονται κίνδυνον· τῆς δὲ τῶν ὑδάτων ὁρμῆς ἀποτόμου πανταχόθεν ἐχούσης τὸ προσβολὴν παύεται μὲν νῆξις πάντοτε καὶ πάντως ὁ σαλεύων, καὶ δοκεῖ μὲν ἀπαλλάττεσθαι πόνου, καταπίνεται δὲ λοιπὸν ὡς οὐδὲ αἰσθήσεως τε καὶ βίας

A vertice montis, id est, supra omnes & in omnes velut principes, & ad imperitandum aliis suffragio legis delecti. Hi erant ebrii sine vino. Etenim ex vite Sodomorum erat vitis eorum, & sarmentum eorum ex Gomorrha, vua bilis, botrus amarus illis, & ira draconum insanabilis. Inebrietati sunt enim, non hoc vinum subiectum sensibus bibendo, sed ex impotenti ira & furore ebrietatem, & B diabolicæ peruersitatis obtenebrationem in animi quasi domicilium admittendo.

Ecce forte & durum ira Domini, sicut grando quæ deorsum demittitur non habens tegmen, violenter demittitur, velut aquæ magna vis trahens regionem, in terra faciet quietem, manibus & pedibus, & conculcabitur corona superbiæ, mercenarij Ephraim.

Quomodo illis dira contingent, & C quòd impietatis in Christum pœnas daturi sint, in duram & implacabilem iram iusti iudicis incidentes: hisce verbis propheticus sermo nobis submonstrat. Veniet enim, inquit, veniet contra nos dura & sæua ira Domini, sicque veniet perinde quasi grando demitteretur contra eos qui non habent velamentum, demissa violenter, id est, non tolerabiler, seu potius fortiter & acriter, ac si quis funda vibrata, immaniter aliquem impeteret. Veniet D ergo, inquit, instar grandinis, aut tanquam vis aquæ multæ trahens regionem. Est autem & hoc inexpugnabile. Agedum enim flumine, vt exempli causa dicam, vel torrente impetuosissimè demisso, quid est, quod obstare aut resistere valeat, quódque aquarum irruptioni non cedat? Veniet igitur velut aqua, totam inundans regionem, videlicet Iudæorum. Erit autem casus tam horribilis, vt in tota terra facturus sit requiem. At E qualem requiem & quam? Manibus & pedibus. Est autem hæc verborum sententia. Nam qui natare discunt, siquidem sit aquarum status placidus & velut tractabilis, pedibus manibúsque adductis & porrectis, mediocritérque laborantibus, suffocationis periculum effugiunt. At impetus aquarum si omnino irruat ita vt exitus non pateat, quiescit ac desinit natare omnino captus, videtúrque labore liberatus,

ac cùm sit prorsus submersus, vt deinceps præfocetur, necesse est: Itaque Ironiam habet hæc oratio, cùm ait terræ facturam requiem aquam, requiémque manibus & pedibus. Simile est enim ac si diceret, frustra laboret nemo, vt aduentanti in omnes calamitati occurrat. Adeò enim impetuosè ruet, vt si laborare vellent, nec consilio prouidere possint, nec cogitatione præcipere. Nemo enim enatabit, ac velit nolit deprimetur, quocunque aqua attrahens detulerit, id est, violentissima & inuulnerabilis manus Romani exercitus. Tunc quidem tunc conculcabitur, id est, pedibus eorum, quos dixi, subiicietur: Corona superbiæ, mercenarii Ephraim. Qui nam autem isti sunt, ex his quæ iam suprà dicta sunt cognouimus.

Et erit flos qui decidit de spe gloriæ, in summo montis excelsi, velut præcoqua ficus quam simul atque vidit aliquis, priusquam eam manu sumat, deuorare cupiet.

Quid sit ille flos decidens de spe gloriæ, & quid præterea significauerit, in vertice montis excelsi situm esse & conspici, ex paulò antè dictis euasit perspicuum. Florem enim vtpote in monte conspicuum, vel Israelem, vel eos qui vt præsint delecti sunt, optimè intelliges. Sed erit, inquit, tanquam præcoquus ficus. Nam cùm fructus in ficu matureſcunt, si quis fortè alios præuenit & antecurrit, fiatque ita aptus esui, qui videt, alacriter inuadit cupitque deuorare, & fortassis impetu ad hoc inflammato, quantum ad appetitum attinet, manum se extendere cunctantem accusat, oréque diducto in ramos assultat. Sic erit, inquit, diripientibus Israel. Deuoratus est enim, vt dicebam, à Romanis, dulcisque cibus factus est capientibus.

Die illo erit Dominus Sabaoth corona spei, ornamentum gloriæ relicto populo meo. Derelinquentur in spiritu iudicij super iudicium & fortitudinem prohibens interficere.*

* vel ad.

Quæ, & quomodo, domini interfectoribus euentura sunt, exposuit nobis hisce verbis oratio. Deinceps adducit explicationē de fidelibus, non enim in totū periit Israel, sed iuxta vocem prophetæ, reliquiæ saluæ factæ sunt. Credidit namque in Christum non parua multitudo,

A πόντητε, καὶ πόντως ὑποβρύχιος γενοῦς. σκοπῶ δ' ἁρμοδίως ὁ λόγος, ἢ εἰρωνεύεται, ἀνάπαυσιν τῇ γῇ ποιήσας λέγων τὸ ὕδωρ, ἀνάπαυσιν ἢ ταῖς χερσὶ καὶ τοῖς ποσί. ὅμοιον γὰρ ὡς εἰ καὶ λέγοι τυχὸν εἰκῇ πονείτω μηδείς, εἰς ἀντίσασιν τῆς μελλούσης καὶ πάντων ἐπαγομένης συμφορᾶς. ἥξει γὰρ ὥσπερ ῥαδίως, ὡς ἀπροσδόκητον εἶναι πάντελῶς καὶ ἀνόνητον ὁλοσχερῶς τοῖς ἐθέλουσι πονεῖν ἡμέρᾳ τὸ χρῆμα. ἀφανιεῖται γὰρ ὑπὸ εἰδέναι, καταπομισθήσεται δὲ καὶ ἄκων, ὅταν δὴ φέρῃ τὸ

B καθέλκον ὕδωρ, τοῦτ' ἔστι, τὸ Ρωμαίων στρατεία, ἡ βιαιοτάτη καὶ ἀδρανὴς χείρ, τότε δὴ τότε καταπατηθήσεται, τοῦτ' ἔστιν, ὑπὸ πόδας κείσεται τῶν εἰρηκότων ὁ στέφανος τῆς ὕβρεως, οἱ μισθωτοὶ τοῦ Ἐφραὶμ, οἵτινες δὲ ὅτοι δηλοῖ τῶν ἤδη προφθαρμένων ἐγνώκαμεν.

Καὶ ἔσται ὁ ἄνθος ὁ ἐκπεσὸν τῆς ἐλπίδος τῆς δόξης, ἐπ' ἄκρου τοῦ ὄρους τοῦ ὑψηλοῦ ὡς προδρομος σύκου, ὃ ἰδὼν αὐτὸ προϊὸν εἰς τὴν χεῖρα αὐτοῦ λαβὼν, θελήσῃ αὐτὸ καταπιεῖν.

Τί δ' ἄνθος ὁ ἐκπεσὸν τῆς ἐλπίδος τῆς δόξης.

C τῇ δὴ προφῆς τοῦτο καταστηματίζει λόγῳ, ὃ ἐπ' ἄκρου τοῦ ὄρους τοῦ ὑψηλοῦ κεῖσθαί τε αὐτὸ καὶ ὁρᾶσθαι ὑπὸ τῶν ἐναλίγκιος εἰρημένων κατέχη γνώριμον. ἄνθος μὲν γὰρ, ὃ, ὡς ἂν ὁρᾷ προϊὸν ἤτοι τὸ Ισραὴλ. ἡγεῖται δὲ καὶ ἡγεῖται λαχόντας δὴ μᾶλλα σώφρονας. ἀλλ' ἔσται, φησὶν, ὡς προδρομος σύκου, μηνόντων γὰρ τῶν ἐν συκῇ πεπαίνεσθαι καρπῶν, εἴπερ τι τῶν ἄλλων προελάσῃ τυχὸν, γλυκύτατος ἐδωδιμον ὅτι πᾶσι μὲν προθύμως ὁ τεθαμμένος, γλίχεται ἢ καταπιεῖν, καὶ

D πάχα που ταῖς εἰς τοῦτο ἁρπαγείσαις ὁρμαῖς, ἢ τὸ γε ἦκον εἰς ὄρεξιν αἰτιᾶται μηνῦσαι τῇ χεῖρα πρὸς ἔκτασιν, ἢ διωρυγῶν ὃ τόμα, τοῖς κλάδοις ἐκπεσᾶν. ὅτως ἔσται, φησὶ, τοῖς ἁρπάζουσιν ὁ Ισραὴλ· καταπέποται γὰρ, ὡς ἔφην, ὑπὸ Ρωμαίων, ἡδεῖά τε γέγονε τοῖς ἑλοῦσι βορή.

Τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἔσται κύριος Σαβαὼθ ὁ στέφανος τῆς ἐλπίδος, ὁ πλεκεὶς τῆς δόξης τῷ καταλοφθέντι μου λαῷ, καταλοφθήσονται δὲ πυκνότατα κείσεως ὅτι κείσει, καὶ ἰσχὺν κωλύων

E ἀνελεῖν.

Τίνα τε καὶ ὅτως θεῖς κυριοκτόνοις συμβήσεται, διεσάφησεν ἡμῖν ὁ λόγος ἐν τούτοις, προσπαίζῃ δὲ λοιπὸν τὸ ὅτι γε τοῖς πεπιστευκόσιν. δέδηκται, ὅτι γὰρ εἰς ἅπαν ἀπόλωλεν ὁ Ισραὴλ. σέσωσται δ' ὁ κατάλειμμα, καὶ τῶν τοῦ προφήτου φωνῶν. πεπίστευκε γὰρ εἰς Χριστὸν πολὺ μέρος πλη-

γὺς, ἧς γέγονεν ἀρχή τις, ὥσπερ καὶ πρωτότοκον τῶν ἁγίων ἀποστόλων χορός. κατ' ἐκεῖνο δὴ οὖν φησὶ καιρὸν, φησὶν, ἔσται κύριος Σαβαὼθ ὁ στέφανος τῆς ἐλπίδος ὁ πλακεὶς τῇ δόξῃ τῇ καταλελοιφότι μου λαῷ. αὐτὸς γὰρ ὁ τῶν δυνάμεων κύριος στεφανώσει τοὺς πεποιθότας ἐλπίδι τε καὶ δόξῃ, καὶ ἐλπίδι μὲν τῶν ἐσομένων ἀγαθῶν δηλονότι, δόξῃ δὲ, ὅτι συμβασιλεύσουσιν αὐτῷ, καὶ τῶν αὐτοῦ τιμῶν εἴσω γεγονότες, ζηλωτοί τε ἔσονται καὶ ἀποβλεπτοί. τί γὰρ ἔσται ὃ ἰσοστατοῖ εἰς δύναμιν λόγου τοῖς ἐλπίζουσι λαβεῖν τὸν ἐν Χριστῷ βασιλείας τὸν στέφανον. τούτοις ἑτέρωθι, φησὶν, αὐτὸς ὁ προφήτης Ησαΐας, καὶ ἔσῃ στέφανος κάλλους, καὶ διάδημα βασιλείας ἐν χειρὶ Θεοῦ σου, δόξη γὰρ ἀτελευτήτῳ τοὺς εἰς αὐτὸν πιστεύοντας στεφανώσει Χριστὸς, καταπαύσῃ δὲ καὶ ἐλπίδι λιμπρωτάτῃ. ἔσται δὲ τῷ τοιούτων ἐν μιᾷ ἕξει, φησὶν, ὁ καταλελοιφὼς μου λαὸς, τοῦτ' ἔστι, τὸ ἐξ Ιουδαίων καπάλειμμα. σεσωσμένου δηλονότι, καὶ τοῦ ἑτέρου λαοῦ, τοῦτ' ἔστι, τῶν ἐθνῶν οἱ καὶ ὅτι Χριστῷ φρονοῦντες μεγάλα προσεύχονται, καὶ κεκράγασι πρὸς τὸν ἐν τοῖς ὑψηνοῖς πατέρα καὶ Θεὸν, κύριε, ὡς ὅπλῳ εὐδοκίας ἐστεφάνωσας ἡμᾶς. εὐδοκήσαντος γὰρ τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς, ὅπλον ἡμῖν ἁρμογὴς ἐδείχθη καὶ γέγονεν ὁ Χριστὸς τοῖς τῶν πονηρῶν βέλεσιν ὑπὲρ ἡμῶν ἑαυτὸν ἀντεξάγαν. ἀτρωτόν τε, καὶ ταῖς ἐκείνου δυσκρασίαις ἀχείρωτον τὸν ἑαυτῆς τετήρηκε λαὸν τοιοῦτόν τι καθάπερ ἐγὼ μὴ κατασιμαίνειν λέγων περὶ τοῦ καταλελοιφότος λαοῦ, τοῦτ' ἔστι, τῶν ἐν πίστει δεδικαιωμένων καταλελοίπασιν ἐν πνεύματι κρίσεως ὅτι κρίσιν, καὶ ἰσχὺν κωλύον ἀνελθεῖν. πάλαι μὲν γὰρ ἅπαξ ὡς ἔπος εἰπεῖν ὁ ὅτι γῆς γόης ἀνεῖλεν ὁ Σατανᾶς τοὺς τῆς ἁμαρτίας βόθρου ἐστραμμένους, οὐ γὰρ ἦν ὁ ποιῶν χρηστότητα, οὐκ ἦν ἕως ἑνός, ἀλλὰ πάντες ἐξέκλιναν ἅμα, ἠχρεώθησαν, κατὰ τὸ ψάλλοντος φωνεῖν. ὅπερ ὃ γέγονεν αὐθεντικὸς ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ λόγος, ἔκρινεν ἡμῶν τὸ κρίσιν. δεδίκαικεν ὥσπερ ἡμῶν τε, καὶ τῶν πλεονεκτήσαντος Σατανᾶ, καὶ καταφθείσατο μὲν ἐκείνου τὸ ὀλεθρον, ἀπέσωσε δὲ τὸ ὅτι τὸ γῆς ὡς ὀλέτηρα, καὶ φιλόκτονον, σεσωκὸς δὲ ὥστε τοὺς ἀπολωλότας, τοῦτ' ἔστιν, ἡμᾶς. τοῦτο διδάσκων φησὶ, νῦν κρίσις ἐστὶ τοῦ κόσμου τούτου. νῦν ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου ἐκβληθήσεται ἔξω. κἀγὼ ἐὰν ὑψωθῶ ἐκ γῆς πάντας ἑλκύσω πρὸς ἐμαυτὸν, καίτοι φησὶν σαφῶς, οὐκ ἀπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ εἰς τὸν κόσμον, ἵνα κρίνῃ τὸν

cuius principium quoddam & quasi primitiæ extitit sanctorum Apostolorum chorus. Eo igitur tempore, inquit, erit Dominus Sabaoth corona spei, ornamentum gloriæ, derelicto populo meo. Ipse enim exercituum Dominus coronabit credentes spe & gloria: futurorum videlicet bonorum: gloria, quòd cum illo simul regnabunt, & summorum donorum facti participes, admirabiles existent & illustres. Quid enim ad rationem honoris par esse poterit sperantibus, se regni in Christo coronam accepturos? Ad hæc alibi dicit ipse propheta Esaias: Et eris corona pulchritudinis, & diadema regni in manu Dei tui. Gloria enim infinita coronabit credentes in se Christus, spéque opima recreabit quasique saginabit. Talium, inquit, particeps erit derelictus populus meus, scilicet Iudæorum reliquiæ: comprehenso videlicet etiam alio populo, nimirum ex gentibus: qui in Christo magna fiducia concepta, orant & clamant ad patrem & Deum cælestem: Domine, velut armis benevolentiæ coronasti nos. Benevolente enim & placato Deo patre, arma nobis infracta exhibitus & factus est Christus, se telis maligni pro nobis opponens, populúmque suum inuulneratum, & ab eius malicia immunem intactúmque custodiuit. Istud demum, vt opinor, significat, quod dicit de populo assumpto, id est, fide iustificatis. Derelinquentur in spiritu iudicii, super iudicium & fortitudinem prohibens interficere. Semel enim olim Satanas, vt ita dicam, interfecit terrigenas, in peccati voraginem deiectos. Non enim erat qui recte facere, non erat ne vnus: sed omnes declinarunt, simul inutiles facti sunt, iuxta vocem Psallentis. At postea quam factus esset homo vnigenitum Dei Verbum, nostrum iudicauit iudicium, & inter nos & Satanam tyrannum, se arbitrum interposuit, ac illius stragem damnauit, & terra velut pernicioſum & homicidam exterminauit: itáque perditos, id est, nos seruauit. Idque docet inquiens: [Nunc iudicium est huius mundi, nunc princeps mundi huius eiicietur foras. &: Si exaltatus fuero de terra, omnes traham ad meipsum. Quippe disertè ait: Non misit Deus filium suum in mundum, vt iudicet mundum: sed

Psal. 17.

Ioan. 12.

„ vt mundus seruetur per illum.] Quomodo ergo dicit; Iudicium est mundi huius? Non enim sumus qui quondam clamarunt, voce Prophetarum: „ [Excitare, Domine, & attende iudicio meo, Deus mi, & Domine mi, „ causæ meæ.] Nam etiam iudicio de nobis iusto facto, gratias agimus & „ dicimus: [Confitebor tibi, Domine, „ in toto corde meo, narrabo omnia „ mirabilia tua, psallam nomini tuo, Al„ tissime.] Et quam ob causam? Quia fecisti iudicium meum, & egisti causam meam: sedisti in solio iudicans iudicium: Increpasti gentes, & periit impius. Increpatæ sunt enim caterux dæmonum, simúlque cum illis periit impius, id est, Satan. Derelinquentur igitur, id est, conseruabuntur in spiritu iudicii. Iudicauit enim & iustificauit, vt dixi, super iudicium & fortitudinem, id est, recto iudicio & potentia, videlicet diuina, prohibens interficere eos qui credunt in eum.

κόσμον, ἀλλ' ἵνα σωθῇ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ. πῶς οὖν ἀρά, φησίν, ὅτι κρίσις ἐστὶ τοῦ κόσμου τούτου, ἡμεῖς γὰρ ἐσμὲν οἱ πάλαι βοήσαντες διὰ φωνῆς προφητῶν. ἐξεγέρθητι κύριε καὶ προσχες τῇ κρίσει μου. ὁ Θεός μου καὶ ὁ κύριός μου εἰς τὸ δίκαιόν μου, ὅτε γὰρ δικαίας κρίσεως ἐφ' ἡμᾶς γινομένης ἐξομολογούμεθά σοι κύριε ἐν ὅλῃ καρδίᾳ μου. διηγησόμεθα πάντα τὰ θαυμάσιά σου, ψαλῶ τῷ ὀνόματί σου, ὕψιστε. καὶ διὰ ποίαν αἰτίαν; ὅτι ἐποίησας τὴν κρίσιν μου καὶ τὸ δίκαιόν μου. ἐκαθίσας ὅτι θρόνος ὁ κρίνων δικαιοσύνῃ. ἐπετίμησας ἔθνεσι, καὶ ἀπώλετο ὁ ἀσεβής, ἐπετιμήθησαν γὰρ τὰ τῶν δαιμόνων σύμφυτα· σὺν ἀπώλετο ὁ ἀσεβὴς τούτοις ὁ ἀσεβής, τοῦτ' ἔστιν, ὁ Σατανᾶς. καταλήψονται τινες, τοῦτ' ἔστι, παρεισωθήσονται ὅτι πνεῦμά ἐστι κρίσεως, ἐκεῖνος γὰρ δεδικαίωκεν, ὡς ἔφην, ὅτι κρίσιν ἠγάπησε, τοῦτ' ἔστιν, ὀρθοκρισίᾳ καὶ δυνάμει, δηλονότι τῇ θεοπρεπεῖ κωλύων ἀνελεῖν τοὺς εἰς αὐτὸν πιστεύοντας.

Hi enim vino errauerunt præ sicera, Sacerdos & Propheta mente alienati sunt præ vino. Vacillauerunt propter ebrietatem siceræ, errauerunt. Hæc est visio.

Οὗτοι γὰρ οἴνῳ πεπλανημένοι εἰσίν. ἐπλανήθησαν ἀφῷ ὃ σίκερα, ἱερεὺς καὶ προφήτης ἐξέστησαν ἀφῷ τοῦ οἴνου. ἐσείσθησαν ἀπὸ τῆς μέθης τοῦ σίκερα. ἐπλανήθησαν. τοῦτ' ἔστι φάσμα.

Describit aliquo modo eos qui lapsi sunt, quique Deum diuina hac inobedientia offenderunt. Errauerunt enim tales, inquit, vino & ebrietate titubantes, non quidem sensibus subiecta aut corporea: at potius mentis cæcitate capti, quam hominibus otio & ignauiæ deditis, dirus draco immittit. Scribit enim diuinus Paulus: Deus seculi huius obtenebrauit intelligentiam infidelium, ne lux Euangelii gloriæ Dei illucesceret. Vinum igitur & siceram ex diaboli peruersitate in animos hominum immissam, rectissimè tenebras vocat. Stupore autem & admiratione veluti percellitur, quòd non solùm indoctissima vulgi multitudo hoc morbo laborare videatur: verùm etiam sacerdos & prophera mente præ vino excesserint. Vinum rursus ebrietatem ex ignorantia vocat. Mirum verò videre, sacerdotem & prophetam hoc pati cum reliquis. Nam quos æquum erat alios instituere, & ad vtilitatem indagandam & venandam dirigere, & salutis semitam ostendere: hi & quidem præ aliis, tenebras receperunt: ita vt vacilla-

καταδεδικάσθαι τινὰ τοὺς ὠλιγωρηκότας, καὶ ἀφῷ τοῦ ὕπνου μανικῆς ἀπειθείας προσκεκρουκότας θεῷ. πεπλάνηται γὰρ οἱ τοιοῦτοι φησὶν οἴνου καὶ μέθυσμα πεπωκότες, οὐκ αἰσθητὸν ἢ σωματικὸν, σκοτισμὸν δὲ μᾶλλον ἐλόντες εἰς νοῦν, ὃν τοῖς εἰωθόσι ῥᾳθυμεῖν ὁ παμμίαρος ἐξέπεμψε δράκων. γράφει γὰρ ὁ θεσπέσιος Παῦλος, ὅτι ὁ Θεὸς τοῦ αἰῶνος τούτου ἐσκότισε τὰ νοήματα τῶν πιστῶν, εἰς τὸ μὴ αὐγάσαι τὸν φωτισμὸν τοῦ εὐαγγελίου τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ. οἶνον οὖν ἀρά καὶ σίκερα τὸν ἐκ τοῦ διαβόλου δυσροπίας, φησὶ τὰ ἀνθρώπων ψυχὰς ἀμιέλητον σκότον δὴ μάλα καλεῖ. καταπλήττεται δὲ ὡσπερ ἐκ τοῦ μὴ τοῦτο πάσχουσα φαίνεται τὰ ἀληθέστατα πλῆθος, ἀλλὰ μᾶλλον ἐπὶ τοῖς ἐκείνοις, ἱερεὺς καὶ προφήτης ἐξέστησαν ἀφῷ τοῦ οἴνου. οἶνον δὲ πάλιν τὸν ἐκ τῆς ἀμαθίας μέθυσμα φησί. θαυμαστὸν δ' ὅτι τοῖς ἄλλοις ὁμοῦ τοῦτο πεπονθότας καὶ τοὺς ἱερέα καὶ προφήτας. οἷς γὰρ ἦν εἰκὸς καὶ τοὺς ἄλλους ἀπὸ θεοῦ διδάσκειν προτρέποντας καὶ τὰ συμφέροντα θηρᾶν καὶ τὰ τῆς σωτηρίας καταδείκνυσθαι πλεῖον, οὗτοι πάσχουσι καὶ προτρέπουσι τοὺς ἄλλους τὸν αὐτὸν ἐδέξαντο. ὥστε καὶ καταδυσφορεῖσθαι, καὶ πάν-

πα πνεύματι παρεφέρεσθαι καὶ τοῦτο ἐκ μέθης τῆς νοητῆς. Φαίη δ' ἄν τις ὅ παρὰ γνώμα οἷόν τι φλύαρος φάσμα, τοῦτ' ἔστι, θάμβος ἢ ἔκπληξιν, παρὰ φήτου φησίν, ἐν τούτοις οὐχὶ πρώτως τὴν δόξαν καὶ παρὰ Θεοῦ, ἐκφανῆ μᾶλλον τὴν οἰονεὶ δόξαν ἑαυτῷ τὴν προφητικὴν παρεπλάσσοντα. παρ' ὧν, φησὶ, λέγει φωνῆς Ιεζεχιήλ. Οὐαὶ οἱ προφητεύοντες ἀπὸ καρδίας αὐτῶν, καὶ οὐκ ἀπὸ στόματος κυρίου. λοιδορεῖται δὲ καὶ λέγει φωνῆς Ησαΐου. φησὶ γὰρ που περὶ τῆς Ιερουσαλὴμ οἱ ἡγούμενοι αὐτῆς μὴ δώρων ἕνεκεν. οἱ προφῆται αὐτῆς μὴ ἀργυρίου ἐμαντεύοντο.

A rent, & quouis vento, idque ex hac mentis ebrietate, circumferretur. Dixerit autem quispiam, inquit, hanc rem veluti phasma ac visionem esse: id est, miraculum vel stuporem. Quando enim præter spem & opinionem quidpiam contingit, tunc videntibus quendam vehementem stuporem incutit. His autem verbis prophetam dicit, non omnino verum, & à Deo missum: sed potius quam sibi ipsi gloriam èxistimationémque prophetæ affingit: de quibus loquitur voce Iezechielis: Væ prophetantibus ex corde suo, & non ex ore Domini. Accusantur etiam voce Esaiæ. Nam de Hierusalem dicit: Duces illius propter munera iudicabant, Prophetæ eius propter argentum vaticinabantur.

Ἀρὰ ἔδεται τοῦτο τὸ βουλεύμα. αὕτη γὰρ ἡ βουλὴ ἕνεκεν πλεονεξίας.

Execratio deuorabit hoc consilium. Hoc enim consilium est propter auaritiam.

Πεπλανῆσθαι λέγων ἱερέα τε ὁμοῦ καὶ προφήτου, καὶ μεθύειν καὶ ἐκτὸς εἶναι φρενὸς ὑγιοῦς ἀπὸ τοῦ οἴνου τοῦ ἐξ ἀμπέλου Σοδόμων, μέθυσμά τε ὄνοντὸν, προσεπενεγκὼν ὅτι τοῦτο ἔστι φάσμα, τοῦτ' ἔστι, κατάπληξις, καὶ οἷόν τι θάμβημα καταδείκνυσιν αἰτίας, καὶ τὴν καθαπερεῖ πληξάσας προφασιν, τὰ τῶν ἱερέων ἐκστάσεώς τε καὶ μέθης τὰ ἐγκλήματα. Διὰ τοῦτο, φησὶν, ἀρὰ ἔδεται τοῦτο τὸ βουλεύμα. ἐπάρατος γὰρ ἡ τῶν Ιουδαίων σκέψις γέγονεν ἀληθῶς, ἢ ὅτι γε φημὶ τὸν πάντων σωτῆρα ἡμῶν Ιησοῦ Χριστὸν, προαπέστειλε μὲν γὰρ ὁ Θεὸς καὶ πατὴρ ἁγίους προφήτας, καὶ ἀπέκτειναν αὐτούς. εἶτα μετ' ἐκείνους πέμπει τὸν ἀγαπητὸν λαβεῖν τοὺς καρποὺς τοῦ ἀμπελῶνος αὐτοῦ κατά γε τὸν ἐν τοῖς εὐαγγελίοις παραβολὴν, οἱ δὲ τὸν ἀμπελῶνος προεστηκότες ἀγνωμονέστατοι γεωργοὶ, καίτοι συνιέντες ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ υἱὸς, καὶ ὁ τοῦ κυρίου διαστοὺς, εἶπον φησὶν ἐν ἑαυτοῖς, οὗτός ἐστιν ὁ κληρονόμος, δεῦτε ἀποκτείνωμεν αὐτὸν καὶ ἡμῶν ἔσται ἑαυτοῖς τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ. ἐπάρατος τοίνυν, φησὶν, ἡ τοιαύτη βουλή. Τούτου καὶ ὁ μακάριος Δαβὶδ μέμνηται λέγων, ποτὲ μὲν ὅτι, ἵνα τί ἐφρύαξαν ἔθνη, καὶ λαοὶ ἐμελέτησαν κενά; παρέστησαν οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς, καὶ οἱ ἄρχοντες συνήχθησαν ὅτι τὸ αὐτὸ κατὰ τοῦ κυρίου, καὶ κατὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ. ποτὲ δὲ πάλιν περὶ τῶν τοιάδε πεπλημμεληκότων. καθελεῖς αὐτοὺς καὶ μὴ οἰκοδομήσεις αὐτοὺς, ὅτι ἔκλιναν εἰς σὲ κακὰ, διελογίσαντο βουλὴν ἣν οὐ μὴ δυνώνται στῆναι. ὅσον μὲν γὰρ ἦκεν εἰς δύναμιν ὅτι χρῆμα, ἀπέκτειναν τὸν υἱὸν οἰη-

Cùm ait erraſſe ſacerdotem pariter & prophetam, & ſana mente motos eſſe propter vinum ex vitibus Sodomorum, & animi ebrietatem: cúmque adiiceret, hoc eſſe viſionem ſeu ſpectrum, id eſt, obſtupefactionem, & veluti miraculum: ſtatim demonſtrat occaſionem huius ſtuporis, & exceſſus ebrietatiſque ſacerdotum crimina. Ideóque inquit: Execratio deuorabit hoc conſilium. Execrabilis enim Iudæorum conſultatio fuit verè, in Chriſtum inquam omnium noſtrum Seruatorem. Præmiſit enim Deus & pater ſanctos prophetas, & eos occiderunt. Dein poſt illos, miſit dilectum, vt perciperet fructus vineæ ſuæ, vt in Euangelica parabola habetur. Præfecti autem vineæ ſtultiſſimi agricolæ etſi intelligerent illum eſſe filium, & loci dominum, dixerunt tamen, inquit, apud ſeſe: Hic eſt hæres, Adeſte, occidamus eum, & habeamus inter nos hæreditatem eius. Execrabile ergo eſt, inquit, hoc conſilium. Huius etiam meminit beatus Dauid, nunc dicens: [Quare fremuerunt Gentes, & populi meditati ſunt inania? Aſtiterunt reges terræ, & principes congregati ſunt in vnum, aduerſus Dominum, & aduerſus vnctum eius:] Nunc rurſus de his qui talia deliquerunt: Euertes eos & non ædificabis eos: quia declinauerunt in te mala, cogitauerunt conſilium quod non potuerunt ſtabilire. Quantum enim ad illorum vim & conatus attinet, occiderunt filium, rati

se herilem sortem obtenturos : at vt Deus reuixit, & malos male perdidit, sceleratos & stultos agricolas, & fundum dedit aliis, nimirum sanctis Apostolis & Euangelistis, & sanctarum ecclesiarum doctoribus. Execrabile igitur consilium Iudæorum : Factum est enim auaritiæ causa. Est enim verè auaritia, seruos velle superiores esse hero, & suum patrimonium fieri id, cuius sunt constituti cultores : maximè cùm mercedem habeant satis amplam, sacerdotii præmia, honoréque quibus aliis præsident.

A

B

Cui annunciauimus mala? & cui annunciauimus nuncium.

Sanctis prophetis in more est, adeóque vniuersæ scripturæ diuinæ, duabus rebus hominem inducere & impellere, vt rectè vitam instituere velit. Aut enim supplicii terrore frangunt obfirmatum animum, & ad melius incitant : aut præmiorum pollicitationibus audentiores efficiunt, vt virilia pro pietate facinora fortiter subeant. Quale est illud voce Esaiæ ad Iudæos : [Si
Isai. 1. » volueritis, & audieritis me, bona terræ edetis. Si verò nolueritis, neque audieritis me, gladius vos deuorabit. » Os enim Domini loquutum est hæc.] Ostendit igitur Israelem indomitum, sermones sanctorum Prophetarum veluti contempsisse, cùm ait : Cui annunciauimus mala ? & cui annunciauimus nuncium ? Ecce enim, ecce, Cui ? inquit, pro, duro & rebelli & imprudenti populo ministrauimus, & è supernis diuinorum sermonum legationem afferentes, annunciauimus illi mala, id est, supplicia, minas, quæ prorsus certè ad caput eorum, qui contumaces esse solent affigentur : Annunciauimus nuncium, id est, læta, annunciauimus bona, his qui bene consueuerunt agere diuinitùs destinata. At nihilo melior redderur intractabilis Israel, procliuis ad delicta, multúmque laborans morbo inobedientiæ. Quum igitur dicit : Cui ? nullo modo dignum significat. Etenim post hanc adeò claram sanctorum Prophetarum prædictionem, nihilo secius tamen refractarii extiterunt & improbi, & omnibus vitiis animum refertum repletúmque habentes. Quin & immanes facti sunt ministri diabolicæ crudelitatis & amarulentiæ. Cruci enim

C

D

E

ἐλθόντες, ὅτι τὸν δεσποτικὸν αὐτοῖς καθίξουσι κλῆρον· αἰσχίων ἢ ὡς Θεὸς, καὶ ἀπώλεσε μὲν κακοὺς κακῶς, τοὺς ἀληθεῖς, καὶ ἀγαθοὺς γεωργοὺς, ἔκδοτον ἔδωκε τὸ χωρίον ἑτέροις. δῆλον δὲ ὅτι τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις, καὶ εὐαγγελισταῖς, καὶ τοῖς τῶν ἁγίων ἐκκλησιῶν διδασκάλοις. ἐπάρατος οὖν ἡ τῶν Ἰουδαίων βουλή, γέγονε γὰρ ἕνεκα πλεονεξίας. πλεονεξία γὰρ ἀληθῶς ὁ ἐθελῆσαι τοὺς οἰκέτας κατεπιφύεσθαι τῷ δεσπότου, ἴδιόν τε πεποιῆσθαι κλῆρον τὸν ὑπ' ἐκείνου γεωργοῦ, καίτοι μισθὸν ἔχοντες ἀφθονον τῆς ἱερωσύνης τὰ ἆθλα, καὶ τοὺς ἐκ τῶν ἄλλων προτεταγμένους ἡμῖν.

Τίνι εὐηγγείλαμθα κακά; καὶ τίνι εὐηγγείλαμθα ἀγαθὰ;

Ἔθος τοῖς ἁγίοις προφήταις, καὶ πάσῃ τῇ θεοπνεύστῳ γραφῇ δύο πράγματα ἐπιγράφεσθαι σώζειν, ὅτι ὁ βιοῦν ὀρθῶς ἐλέσθαι τὸ ἄμεινον. ἢ γὰρ τοῖς τῆς κολάσεως δείμασι τὸν ἀπεσκληκότα νοῦν οἱονεὶ πρὸς ἦθος ἀγαθὸν μεταπλάττουσιν, ὅτι ὁ ἄμεινον, ἢ ταῖς τῶν ἡδονῶν ὑποσχέσεσιν ἀποτελοῦσιν εὐπολεμωτέρους πρὸς ὃ χρὴ ναὶ πληπαθεῖν ὑπὲρ τῆς εἰς εὐσέβειαν ἀνδραγαθημοσύνης. οἷόπερ ἐστὶ τὸ διὰ φωνῆς Ἡσαΐου πρὸς Ἰουδαίους, καὶ ἐὰν θέλητε καὶ εἰσακούσητέ μου, τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς φάγεσθε· ἐὰν δὲ μὴ θέλητε, μηδὲ εἰσακούσητέ μου, μάχαιρα ὑμᾶς κατέδεται. τὸ γὰρ στόμα κυρίου ἐλάλησε ταῦτα. ὡς οὖν ἀτιμάσαντα τῶν ἁγίων προφητῶν τοὺς λόγους τὸν ἀξιόν Ἰσραὴλ μονονουχὶ καταδείκνυσι λέγων, τίνι εὐηγγείλαμθα ἀγαθά; ἰδοὺ γὰρ ἰδοὺ, τίνι; φησὶν, αὐτῷ τῷ σκληρῷ τε καὶ ἀπειθεῖ, καὶ ἀσυνέτῳ λαῷ διακονησάμεθα, καὶ τοὺς ἄνωθεν τοῦ Θεοῦ διαπορθμεύσαντες λόγους εὐηγγείλαμθα αὐτῷ κακὰ, τοῦτ' ἔστι, ταῖς κολάσεις, ταῖς ἀπειλαῖς, αἳ πρώτου τε καὶ πρώτως τοῖς τῶν ἀπειθῶν εἰωθόσιν κατηργῆσθαι κεφαλῆς. εὐηγγείλαμθα ἀγαθὰ, τοῦτ' ἔστιν, εὐηγγελισάμθα τὰ ἀγαθὰ τοῖς ἀγαθουργεῖν εἰωθόσιν ὑπεσπισμένα παρὰ Θεοῦ. ὠφέληται γὰρ πρωτελῶς οὐδὲν ὁ δυσμεταπόμπος Ἰσραὴλ ὁ πεπηρωμένος εἰς ὃ πλημμελές, καὶ πολὺ νοσήσας ὃ δυσήκοον, ὅτῳ τίνων λέγει ὅ, τίνι; τῷ κατ' οὐδένα τρόπον ἀξίῳ δηλοῖ. καὶ γάρ τοι μὴ τῷ ὕστερα ταφῇ τῶν ἁγίων προφητῶν προαγόρευσιν, οὐδὲν ἧττον ἀμείλικτοί τε ἦσαν καὶ πονηροὶ, καὶ δυσπροπίας ἁπάσης ὑπέμεστον ἔχοντες τὴν καρδίαν. γεγόνασι δὲ καὶ πικρίας ἀφροδολιχῆς ὑπηρέται φοβεροί. ἐσωρᾷ γὰρ πα-

ρέδωκαν τὸν τῶν ὅλων σωτῆρα καὶ λυτρωτήν, φημὶ δὴ Χριστόν. δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ πατρὶ ἡ δόξα σὺν ἁγίῳ πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας, Ἀμήν.

A tradiderunt vniuersorum Seruatorem & Redemptorem, Christum inquam, per quem & quo cum sit patri gloria cum Spiritu sancto in secula, Amen.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΤΟΜΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ.

EIVSDEM TOMVS SECVNDVS.

Οἱ ἀπογαλακτισμένοι ἀπὸ γάλακτος, οἱ ἀπεσπασμένοι ἀπὸ μαστοῦ. θλῖψιν ὀπὶ θλίψει προσδέχου. ἐλπίδα ἐπ' ἐλπίδι, ἔτι μικρόν, ἔτι μικρόν, διὰ φαυλισμὸν χειλέων, διὰ γλώσσης ἑτέρας.

Κατέληξε μὲν ἡμῖν ὁ προφητικὸς λόγος εἰς ὃ, τίνι ἀπηγγείλαμεν κακά; καὶ τίνι ἀπηγγείλαμεν ἀγγελίαν; διερμηνεύοντες δὲ τῶν προφητῶν τὴν δύναμιν λέγομεν, ὅτι ὃν τῶν ἁγίων προφητῶν εἰσηγούμεθα πρόσωπον ὑποτιμώντων ἔσπου τινὰ τῶν ἐξ αἵματος Ἰσραήλ, ὡς εἰκῆ μὲν τοῖς παρ' αὐτῶν εἰρημένοις λόγοις, ὠφεληθεῖσι δὲ πρωτελῶς οὐδέν, καίτοι καὶ κακῶν αὐτοῖς καὶ μὴν τι καὶ ἀγγελίας προηγορευμένων. καὶ κακὰ μὲν εἰς τὰς τῶν εἰωθότων πλημμελεῖν πυρεπισμένας κολάσεις διαβεβαιούμεθα. ἀγγελίας τε, τὰς ἐπ' ἀγαθαῖς ἐλπίσι ζημίας. ὡς οὐδὲν οὖν ὂν συμπεφωνημένων τῶν ἐξ αἵματος Ἰσραήλ. εἰ καὶ ἀπηγγέλκασιν αὐτοῖς οἱ προφῆται τὰ παρὰ Θεοῦ, ἀπειλάς τε φημὶ καὶ τῶν ἐσομένων ἀγαθῶν ὑποσχέσεις. τίνι, φησὶν, ἀπηγγείλαμεν κακά; καὶ τίνι ἀπηγγείλαμεν ἀγγελίαν. σεσιγηκότων δὲ ὡσαύτως τῶν ἁγίων προφητῶν, καὶ μέχρι δὴ τούτων τὸ οἰκεῖον ἐπιφυόντων λόγον, αὐτὸς ὁ τῶν ὅλων Θεὸς τοῖς ἁγίοις ὑποφωνῶν λέγων. οἱ ἀπογεγαλακτισμένοι ἀπὸ γάλακτος, οἱ ἀπεσπασμένοι ἀπὸ μαστοῦ, θλῖψιν ὀπὶ θλίψει προσδέχου, ἐλπίδα ἐπ' ἐλπίδι. οἱ μὲν γὰρ ἀνοητότεροι, φησὶν, καὶ πολὺ νοσοῦντες τὸ ὀξύωπον, ἐξώσθησαν εἰκότως, καὶ τῆς ἐν Χριστῷ σωτηρίας ἀμέτοχοι γεγονότες βαδίζουσι πρὸς ὄλεθρον. ὑμεῖς δὲ λοιπὸν οἱ διὰ πίστεως κεκλημένοι πρὸς ὑπίγνωσιν ἀληθείας, οἱ καθάπερ ἔνος μαστοῦ, καὶ γάλακτος ἀπεσπασμένοι τὸν νόμου παιδαγωγίας· οἱ ἔσθιον μὲν πάλαι νηπιοτρεπῆ δεχόμενοι, καὶ ἀμαθεστέραν ἔχοντες τὴν φρένα. προβεβηκότες δὲ νῦν εἰς ἄνδρα τέλειον εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ, καὶ εἰς τὴν τελείοις πρέπουσαν μεταφοι-

Ablactati à lacte, auulsi ab vbere, afflictionem super afflictionem expecta, spem super spem, adhuc parum adhuc parum, propter irritionem labiorum, propter linguam alteram.

Desiit nobis oratio prima, in hoc: Cui annunciauimus mala? & cui annunciauimus nuncium? Prædictorum verò sententiam interpretantes, dicimus sanctorum prophetarum personam introductam esse, ortos ex sanguine Israelitico quodammodo increpantium: quippe qui temerè ac frustra illorum sermonibus intersint, nihilo autem meliores reddantur, tametsi mala illis & nuncium fuissent prænunciata. Ac mala quidem esse confirmauimus, supplicia delinquentibus destinata: Nuncia verò, in spe bona honores. Itaque perinde quasi nihil iuuarentur qui ex sanguine Israelitico oriundi sunt, licet annunciauerint illis Prophetæ hæc à Deo, minas, inquam, & futurorum bonorum repromissiones: Cui, inquit, annunciauimus mala? & cui annunciauimus nuncium? Iam cùm sancti prophetæ veluti conticuerint, suúmque sermonem finiuerint, ipse vniuersorum Deus sanctos compellat, dicens: Ablactati à lacte, auulsi ab vbere, afflictionem afflictioni adiice, spem spei. Nam qui admonitioni recalcitrant, & frenum iamdiu abiecerunt, meritò repudiati sunt & salutis in Christo expertes ibunt in interitum. Vos autem deinceps per fidem vocati ad agnitionem veritatis, qui tanquam ab vbere & lacte legalis pædagogiæ abstracti estis, cibum olim paruulis accommodatum capientes, & rudiori mente prædita, prouecti verò nunc in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi, & ad cibum perfectis aptum

aptum transeuntes, quique non ignari sermonis iustitiæ extiteritis: præparate corda vestra, vt nouam prædicationem Euangelicæ conuersationis suscipiatis, Christique oracula. Viros vos præbete patientia, & si afflictio accedat crebra, alia ex alia succedens, excitatis tentationibus, & persequentium crudelitate grassante in vos, sustinete paululum, & paululum sufferte afflictiones, vt & spe diuites sitis, spe, inquam, quæ mentem
1 Cor. 2. humanam excedit. [Oculus enim, inquit, non vidit, & auris non audiuit, & in cor hominis non ascendit, quæ præparauit Deus diligentibus se.] Deinde ostendit quænam futura sit prima illa contra eos afflictio. Propter irrisionem, inquit, labiorum, & propter linguam alteram. Est autem hæc mens prophetica. In Actibus sanctorum Apostolorum scriptum est: [Die Pentecostes erant omnes simul congregati in vnum. Et ecce factus est de cælo sonitus, tanquam aduenientis Spiritus vehementis.] Deinde ait: [Conspectæ sunt illis dispertitæ linguæ instar ignis, & eorum vnicuique insedit, Et cœperunt loqui variis linguis, prout Spiritus dabat eis eloqui.] Præceperat enim Christus illis, vt Hierosolymis non recederent, sed expectarent promissionem patris, donec ex alto induantur virtute. Deinde descendentes loquuti sunt Israelitis, omnibúsque ex aliis regionibus datis sibi à Deo linguis, & stupore perculsi sunt audientes, & dicebant: Nónne omnes
Act. 2. qui loquuntur * Iudæi sunt? Et quomodo nos audimus eos loquentes, postea quisque linqua? Alii autem dixerunt, inquit, Musto pleni sunt, hoc est, opinor, per irrisionem labiorum, propter linguam alteram. Loquebantur enim linguis diuersis, magnifica Dei omnia potentis. Et hoc prædixit: Variis linguis, inquit, & labiis variis loquar populo huic, neque tamen sic credent. Cùm autem oportuisset certa fide signum accipere, & cogitare ob hoc diuinitùs factum esse hoc vaticinium: hoc minimè fecerunt, sed exprobrantes illis ebrietatem, increduli esse perrexerunt.

Quia loquentur populo huic dicentes: Hæc est requies bibenti, & hæc

A πάσμενοι ἔσεσθε; καὶ ὑμεῖς μελλητικῶτες, ἄπειροι λόγου δικαιοσύνης κατευθύνατε τὰς ἑαυτῶν καρδίας, εἰς παίδευσιν τοῦ νέου κηρύγματος τῆς εὐαγγελικῆς πολιτείας τοῦ ἁγίου Χριστοῦ θεσπισμάτων. διαρρίζεσθε πρὸς ὑπομονήν, καὶ εἰ θλῖψις ἐπ' ἐπιγένοιτο συχνή τε καὶ ἀλλεπάλληλος ἐγηγερμένων τῶν πειρασμῶν, καὶ τῶν διωκόντων ὠμότητος ὑπὲρ ὑμῶν καρτερήσατε βραχύ, καὶ ὑπὲρ βραχὺ προσδέχεσθε τὰς θλίψεις, B ἵνα καὶ ἐλπίδα πλουτήσητε, τῷ γε φημὶ τῷ ὑπὲρ νοῦν τὸν ἀνθρώπινον. ὀφθαλμὸς γάρ, φησὶν, οὐκ εἶδεν, καὶ οὖς οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ἃ ἡτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν. εἶτα δηλοῦσι ποία ἂν ἔσται προφητικὴ κατ' αὐτῶν ἡ θλῖψις. διὰ φαυλισμὸν γὰρ φησὶ χειλέων, καὶ διὰ γλώσσης ἑτέρας. ἔστι δὲ ζητούμενος τῆς προφητείας ὁ νοῦς, ἐν ταῖς πράξεσι τῶν ἁγίων ἀποστόλων, γέγραπται, ὅτι C ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς πεντηκοστῆς ἦσαν πάντες ὁμοῦ συνηγμένοι ὅτε ὁ αὐτὸ, καὶ ἰδοὺ ἐγένετο ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἦχος ὡσπερ φερομένης πνοῆς βιαίας. εἶτα φησὶν, ὤφθησαν αὐτοῖς διαμερίζόμεναι γλῶσσαι ὡσεὶ πυρὸς, καὶ ἐκάθισεν ἐφ' ἕνα ἕκαστον αὐτῶν, καὶ ἤρξαντο λαλεῖν ἑτέραις γλώσσαις, καθὼς τὸ πνεῦμα ἐδίδου ἀποφθέγγεσθαι αὐτοῖς. προστέταχε γὰρ αὐτοῖς ὁ Χριστὸς ἀπὸ Ἱερουσολύμων μὴ χωρίζεσθαι, πρὶν ἂν τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ πατρὸς, ἕως οὗ ἐνδύσωνται ἐξ ὕψους δυνάμιν. εἶτα καταλαβόντες ἐλάλουν τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ, καὶ ἅπασι δὲ τοῖς ἐξ ἑτέρων χωρῶν ταῖς ἐδοθείσαις αὐτοῖς παρὰ Θεοῦ γλώσσαις, καὶ κατεπλήττοντο D πάντες ἀκροώμενοι, καὶ διὰ καὶ ἔφασκον, οὐκ ἰδοὺ πάντες οἱ λαλοῦντες εἰσὶν Ἰουδαῖοι; καὶ πῶς πάντες ἡμεῖς ἀκούομεν ἕκαστος τῇ ἰδίᾳ γλώσσῃ λαλούντων αὐτῶν. ἄλλοι δ' ἔλεγον φησὶν. ὅτι γλεύκους μεμεστωμένοι εἰσὶ, τοῦτ' ἔστι, μεθύοντες, τοῦτο οἶμαι ἐστὶ, τὸ διὰ φαυλισμὸν χείλεων διὰ γλώσσης ἑτέρας. ἐλάλουν μὲν γὰρ γλώσσαις ἑτέραις τοῦ πάντα ἰσχύοντος Θεοῦ καὶ τοῦτο προφητικόν; ἐν ἑτερογλώσσοις γὰρ φησὶ καὶ ἐν χείλεσιν ἑτέροις λαλήσω τῷ λαῷ τούτῳ. καὶ οὐδ' ὡς πιστεύσουσιν, ἀλλὰ καίτοι δέον εἰς πληροφορίαν δέξασθαι τὸ σημεῖον, ἐνοήσαντες τὸ ὅτι τούτῳ γεγόνασι τῷ Θεοῦ προσαγόρευσιν, τοῦτο μὲν οὐκ ἔδρων, καταγνόντες δὲ τὸ μεθύειν αὐτοῖς μεμηνέναι ἐν ἀπειθείᾳ.

Ὅτι λαλήσουσι τῷ λαῷ τούτῳ λέγοντες αὐτῷ. τοῦτο τὸ ἀνάπαυμα τῷ πεινῶντι, καὶ τοῦτο

τὸ σιώτερμμια, καὶ οὐκ ἠθέλησαν ἀκούειν.

Εφη που Θεὸς ὅτι ταῖς Ιουδαίων ἀπονοίαις ἀγθυμικτῶν, ἰδοὺ ἐγὼ ἐπάγω λιμὸν ὅτι τ γλῶ, ὐ λιμὸν ἄρτου, οὐδὲ δίψαν ὕδατος, ἀλλὰ λιμὸν τ ἀκοῦσαι λόγων κυρίου, καὶ ἀπὸ θαλάσσης ἕως θαλάσσης περιδραμοῦνται ζητοῦντες τ λόγον κυρίου, ὐ μὴ εὕρωσιν. σκοτοῦ ἐπενεύκεται λιμὸς νοητὸς τοῖς ἐξ Ισραὴλ, καὶ ἐπειδὴ τὸν πίστεως τ ἄρτον τ ζωῆς τὸν ἐξ ὐρανοῦ καταβεβηκότα, & ζωὴν διδόντα τῷ κόσμῳ. ζητήσοι καὶ μάλα εἰκότως οἱ σκληρίᾳ γενόμενοι τ θεοσδότου ζοφῆς· ὐ γὰρ ἐπ' ἄρτῳ φησὶ μόνῳ ζήσεται ἄνθρωπος, ἀλλ' ὅτι παντὶ ῥήματι ἐκπορευομένῳ διὰ στόματος Θεοῦ. καὶ πεπληροφόρηκεν ἡμᾶς εἰς τ τῶν ὅλων σωτῆρα & λυτρωτήν, ὅπερ ἐστὶν ἀγαθὸς κύριος δεδυατεβηκότα ὐ φορτὸς σκληρὰ πρὸς μετάγνωσιν διὰ τῶν ἁγίων ἀποστόλων. προσεφώνησε γοῦν αὐτοῖς ὁ μακάριος Πέτρος ὅτι δὴ τ ἅγιον καὶ δίκαιον ἠρνήσαντο, καὶ ἀπεκτόνασι τ ἀρχηγὸν τ ζωῆς, καὶ ἠτήσαντο ἄνδρα φονέα χαρισθῆναι αὐτοῖς. πλὴν καὶ τοῦτο προσεστήριξε. καὶ νῦν, ἀδελφοί, οἶδα ὅτι κατ' ἄγνοιαν ἐποιήσατε, ὥσπερ καὶ οἱ ἄρχοντες ὑμῶν. μετανοήσατε οὖν καὶ βαπτισθήτω ἕκαστος ὑμῶν ὅτι τῷ ὀνόματι κυρίου Ιησοῦ, καὶ λήψεσθε τ δωρεὰν τ ἁγίου πνεύματος. ὑμῖν γὰρ εἰσὶν αἱ ἐπαγγελίαι, καὶ τοῖς τέκνοις ὑμῶν. οἱ τοίνυν, φησὶν, ἀπεσπασμένοι ἀπὸ μαστοῦ τε καὶ γάλακτος, οἱ κεκλημένοι προὸς ἀποστολήν. καὶ τ νέων κηρυσσόντων γενόμενοι ἰσχυροὶ, λαλήσουσι τῷ λαῷ τούτῳ καταδεικνύοντες σαφῶς, ποία μὲν αὐτῶν παῦσις ἔσται τῷ πένητι, καὶ οἵᾳ ὁ σιώτερμμια, τοῦτ' ἔστι, τί ὁ ὠφέλιμον, καὶ ὁ ἀνωφελὲς, καὶ οὐκ ἄν ἀκούσειεν αὐτῶν. ὅθεν οἶμαι κεκινημένους τινὰς τ ἁγίων, εἶπε προὸς αὐτούς. σκληροτράχηλοι καὶ ἀπερίτμητοι τῇ καρδίᾳ, ὑμεῖς ἀεὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι ἀντιπίπτετε. ἄνθρωποι γὰρ ὅπως ποτὲ δεδυατεβηκότες ὐ φορτὸς, παιδαγωγοὺς ἐχθροὺς τοὺς ἁγίους ἀποστόλους ἀποκομίζοντες εἰς μετάγνωσιν καὶ τ τῶν συμφέροντος γνῶσιν ἐπιστάντες αὐτοῖς, οἱ ἦσαν ἀγρῶκοι, καὶ πολὺ λίαν ἀπαίδευτοι, καὶ ἀχρέιτως ἀπονενευκότες εἰς τὸ ἀπειθὲς καὶ δυσάγωγον τοῦ ἔθνους.

Καὶ ἔσται αὐτοῖς τὸ λόγον κυρίου τοῦ Θεοῦ, θλῖψις ὅτι θλῖψις, ἐλπὶς ἐπ' ἐλπίδι.

Τίσιν ἔσται; τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις δηλονότι καὶ εὐαγγελισταῖς; οἱ τὸ θεῖον ἐκφυσιοῦντες κήρυγμα προσήκαντο τὸ ἐναντίον ἐκκλινθέντες

contritio, & noluerunt audire.

Dixit alicubi Deus, contumacia Iudæorum offensus: Ecce ego induco famem in terram, non famem panis, neque sitim aquæ, sed famem audiendi sermonem Domini: Et ab Oriente ad Occidentem circuibunt, quærent sermonem Domini, & non inuenient. Inducta est igitur fames intelligentiæ Israelitis, quia non susceperunt per fidem panem vitæ, qui de cælo descendens vitam dedit mundo: ideóque inopia cibi diuinitùs dati, iustissimè laborarunt. [Non enim, inquit, in solo pane viuet homo, sed in omni verbo quod egreditur ex ore Dei.] Debacchati sunt autem in vniuersorum Seruatorem & Redemptorem: attamen bonus cùm sit, impium vocauit ad resipiscentiam per sanctos Apostolos. Alloquutus est ergo illos B. Petrus, quòd sanctum & iustum negauerint, & vitæ principem occiderint, & homicidam sibi donari petiuerint. Quin & hoc adiecit: Et nunc scio, fratres, quòd per ignorantiam feceritis, sicut & principes vestri. Pœnitentiam igitur agite, & baptizetur vnusquisque vestrum in nomine Domini Iesu, & accipietis donum sancti Spiritus: Vobis enim sunt promissiones, & filiis vestris. Itaque, inquit, auulsi ab vbere & lacte, vocati ad apostolatum, & nouæ prædicationis ministri facti, loquentur populo huic, clarè ostendentes, quænam sit requies bibenti, & quæ sit contritio, id est, quid vtile, quid secus. At non audiuerunt. Vnde, opinor, motus quidam è sanctis, eos affatus est. Duræ ceruicis & inobedientes corde, vos semper sancto Spiritui resistitis. Vide enim quo pacto illi, quantumuis intolerabiliter impii fuerint pædagogos habuerint sanctos Apostolos, ad resipiscentiam adducentes, & vtilitatis cognitionem instillantes, at moribus duris erant ac præfractis suprà modum prædiți.

Et erit eis verbum Dei, afflictio super afflictionem, spes supra spem.

Quibus tandem? Sanctis Apostolis videlicet & Euangelistis, qui diuinũ sacræ prædicationis munus administrãtes, or-

bem terrarum peragrabant, eos qui errabant irretientes, adducentes Christo per fidem eos, qui olim dicebant ligno: Pater meus es tu, & lapidi: Tu genuisti me. Verùm non sine sudore cursum sui apostolatus confecerunt, sed afflicti, vexati, & hostium Dei insidias sustinentes. Factum est igitur eis verbum Domini, afflictio super afflictionem, nec id solùm, sed & spes ad spem. Exantlatis enim pro pietate in Christum laboribus, in spe diuturna, imò infinita erunt, & vnà cum Christo regnantes, corona incorruptionis cingentur.

A τοὺς πεπλανημένους προσκομίζοντες διὰ πίστεως τῆς Χριστῷ τοὺς πάλαι λέγοντας τῷ ξύλῳ, πατήρ μου εἶ σύ, καὶ τῷ λίθῳ, σὺ ἐγέννησάς με. πλεῖν οὐκ ἀνέδρωτι κατωρθώκασι τῆς οἰκείας ἀποστολῆς τὸν δρόμον, ἀλλὰ θλιβόμενοι, κακουχούμενοι, καὶ τὰς τῶν ἀφιλοθέων ὑπομένοντες ἐπιβουλάς. γέγονεν οὖν αὐτοῖς ὁ λόγος κυρίου θλῖψις ἐπὶ θλίψει, καὶ οὐχὶ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐλπὶς ἐπ' ἐλπίδι. ἀγαπητοὶ γὰρ πρὸς τῆς εἰς Χριστὸν εὐσεβείας ἀγῶνας ἐπ' ἐλπίσιν B ἔσονται μακρᾶς, μᾶλλον δὲ καὶ ἀτελευτήτοις καὶ τὸν τῆς ἀφθαρσίας στεφανοῦσθαι στέφανον συμβασιλεύοντες τῷ Χριστῷ.

Ἔτι μικρὸν, ἔτι μικρόν. ἵνα πορευθῶσι καὶ πέσωσιν εἰς τὰ ὀπίσω καὶ κινδυνεύσωσι, καὶ συντελεσθήσονται, καὶ ἀλῶσονται.

Καταθήγει πρὸς ἀνδρείαν, καὶ ἀλείφει πρὸς ὑπομονὴν τοὺς ἁγίους μυσταγωγῶν. διεκήρυττον μὲν γὰρ τοῖς ἐξ Ισραὴλ, καὶ τὴν τῆς σωτηρίας αὐτοῖς διηγγελίζοντο λόγον. ἀλλ' ἐπεπήδων αὐτοῖς θηρίων ἀπιθάνων δίκην, εἰσκομίζον εἰς συνέδρια, καὶ οἷά τι τὴν ἄγαν ἀκοπωπάτων ἐγκαλοῦντες αὐτοῖς τὴν εἰς Χριστὸν ἀγάπην ὁ γήσιον, λοιδορίαις μὲν ταῖς κατ' αὐτῶν ἐχρῶντο πικραῖς, καθαιρόμενοι ὡς, καὶ ταῖς δι' ἀμάχων πληγαῖς καθυβρίζοντες ἔφασκον, ὅτι παρηγγείλαμεν ὑμῖν μηδενὶ λαλεῖν ὅτι τῷ ὀνόματι τούτῳ; καὶ ἰδοὺ ἐπληρώσατε τὴν Ιερουσαλὴμ τῆς διδαχῆς ὑμῶν; καθ' ἑτέρους δὲ τρόπους ὑπεφυόμενοι, καὶ ἀγελαίως ὑποβουλεύοντες, συντελεῖς αὐτοῖς καὶ ἰδρώτων γενέσθαι πρόξενοι. ἐξυφαίνει τοίνυν αὐτοῖς ὁ τῶν ὅλων Θεὸς δίμορφον τὴν παράκλησιν, καὶ τὸ ὅσον οὐδέπω προσδόκιμον τῶν διωκόντων ὄλεθρον προφαίνει λέγων, ἔτι μικρὸν, ἔτι μικρόν. ὁ γὰρ μακρὸς ἔσται, φησὶν, ὁ χρόνος, ὃν καὶ ὀπίσω πεσεῖν αὐτοὺς, συντελεσθῆναί τε καὶ κινδυνεῦσαι, καὶ μὴν καὶ ἁλῶναι καὶ πορευθῆναι πρὸς ὄλεθρον. τοιγὰρ φαμὲν τοῖς Ιουδαίων συμβεβηκέναι λαοῖς νοητῶς τε ἅμα καὶ σωματικῶς, ἤγουν αἰσθητῶς. κεκινδυνεύκασι γὰρ C καὶ ἀπολωλέναι καὶ δύο τρόπους, τὸν μὲν πολέμῳ τε καὶ πολιορκίαις δαπανώμενοι. τοῦτο γὰρ, καὶ αὐτῷ τῷ Σατανᾷ γλυκὺ γεγονότες θήραμα, καὶ ταῖς ἑαυτῶν κεφαλαῖς τὸν τῆς ἀσεβείας ἐπισπασάμενοι θάνατον. ὄλεθρον.

Διὰ τοῦτο ἀκούσατε λόγου κυρίου ἄνδρες τεθλιμμένοι, καὶ ἄρχοντες τοῦ λαοῦ τούτου ἐν Ιερουσαλὴμ, ὅτι εἴπατε· ἐποιήσαμεν θά-

Adhuc paululum, adhuc paululum, vt vadant, & cadant in posteriora, & periclitentur, & conterentur, & capientur.

Extimulat ad fortitudinem, & inungit ad patientiam sanctos Apostolos. Prædicarunt enim Israelitis, & salutis sermonem faustum illis annunciarunt. Verùm in eos tanquam indomitæ bestiæ insiliebant, ad conciliabula pertrahebant, illisque charitatem in Christum germanam, tanquam piaculare scelus crimini dabant, & acerbis dicteriis incessebant, & plagis ac verberibus afficientes, & excoriantes dicebant; [Nunquid interdicto interdiximus vobis, ne cuiquam loquamini in nomine isto; Et ecce impleuistis Hierusalem doctrina vestra.] Quin aliis quoque modis insultantes, & immaniter insidiantes afflixerunt eos, laborémque illis facessiuerunt. Pertexit itaque vniuersorum Deus illis consolationem vberrimam, & interitum persequentium qui mox affuturus erat, antè demonstrat, inquiens: Adhuc paululum, adhuc paululum. Non enim longe aberit tempus, inquit, quum retrò cadent illi, & conterentur, & in pericula adducentur & capientur, ruéntque in interitum. Hoc autem dicimus euenisse Iudaico populo, spiritualiter simul & corporaliter seu sensibiliter. Periclitati sunt enim, & perierunt bifariam: partim bello & obsidione consumpti, partim quòd essent dulcis præda Satanæ, & ex impietate hauserint quasi conflauerintque suo capiti interitum.

Propter hoc audite verbum Domini viri afflicti, & principes populi huius in Hierusalem, quoniam dixistis: Fecimus

θήκαν μετὰ τοῦ ἅδου, καὶ μετὰ τοῦ θανάτου συν- A *fœdus cum inferis, & pacta cum morte.*
θήκας. καθαιρεῖς φερομένη ἐὰν παρέλθῃ, οὐ μὴ *Turbo irruës si pertransierit, nequaquam*
ἔλθῃ ἡμῖν. ἐθήκαμεν ψεῦδος τὴν ἐλπίδα *veniet ad nos: Posuimus in mendacio*
ἡμῶν, καὶ τῷ ψεύδει σκεπασθησόμεθα. *spem nostram, & mendacio protegemur.*

Ἐπειδὴ γὰρ, φησὶν, ἀφόρητα τὰ ἐσόμενα Quoniam, inquit, intolerabilia sunt
καθ' ὑμῶν, καὶ ἐπὶ πᾶσι πικρὸς ἀσεβῶν εἰρημέ- futura contra vos, & acre ac inevita-
νοις παρέσται τοῖς δυσσεβέσι τὸν ἀναπόφευκτον ἐκδέξεσθαι δίκην. bile supplicium excipiet eos qui se om-
Διὰ τοῦτο ἀκούσατε λόγον κυρίου. ἐξῆν γὰρ ἀπο- ni impietati dediderunt: propterea au-
στῆσαι τοῦ κακοῦ, τοῖς ἀποστολικοῖς κηρύγμασιν dite verbum Domini. Licuit enim illis
ἐπανέχοντας τὸν νοῦν, καὶ οἷς νῦν λέγει Χριστὸς ἀ- declinare à malo, si apostolicis præ-
μέλητι σὺν ὀνόσει. ἀκούσατε οὖν τοῦ λόγου κυ- B dicationibus mentem intenderent, his-
ρίου ἄνδρες τεθλιμμένοι, καὶ ἄρχοντες τοῦ λαοῦ que quæ Christus loquutus est verè an-
τούτου ἐν Ἱερουσαλήμ. τεθλιμμένους δὲ, φησὶ, nuerent. Audite ergo verbum Domini,
τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ, ἅτε δὴ τῷ καθαιρεῖν τὸν νόμον viri afflicti, & principes populi huius in
παραδιδομένους. ὀργὴ γὰρ ὁ νόμος κατεργάζε- Hierusalem. Afflictos dicit Israelitas,
ται, καὶ ἀθετήσας τις νόμον Μωσέως χωρὶς οἰκτιρ- videlicet lege quæ condemnat onera-
μοῦ ἐπὶ δυσὶν, ἢ τρισὶ μάρτυσιν ἀπεθνήσκε. τοι- tos. Iram enim lex operatur. Et qui
γάρτοι καὶ ὁ σοφώτατος Παῦλος τοῖς μετὰ τὴν πίστιν, legem Mosis reiecerat, sine misericor-
δῆλον ὅτι τὸν εἰς Χριστὸν ὑπονοεῖν ἐθέλουσιν dia sub duobus aut tribus testibus mo-
ὅτι ταῖς τοῦ νόμου σκιαῖς ὑπεστάλη καὶ φασὶ δεῖν τὸ riebatur. Quippe Paulus sapientissimus
ἡμῶν πλατύνθητε πρὸς ὑμᾶς, ὦ Κορίνθιοι, ἡ καρδία C epistola missa his qui post fidem nimi- 2. Cor. 6.
ὑμῶν πεπλάτυνται, οὐ στενοχωρεῖσθε ἐν ἡμῖν, στε- rum in Christum, ad legis vmbras re-
νοχωρεῖσθε δὲ ἐν τοῖς σπλάγχνοις ὑμῶν, τὴν δ' αὐ- dire voluerunt, inquit: [Os nostrum
τὴν ἀντιμισθίαν ὡς τέκνοις λέγω, πλατύνθητε patet ad vos, ô Corinthii, cor no-
καὶ ὑμεῖς, μὴ γίνεσθε ἑτεροζυγοῦντες ἀπίστοις. stri dilatatum est: Non estis angu-
τεθλιμμένοι τοίνυν εἶεν δὴ οἱ κατὰ γε τὴν Μω- sti in nobis, sed angusti estis in viscери-
σέως ἐντολὴν ἔτι χείμαρροι καὶ πεπιεσμένοι, ζυγὸν bus vestris. Eandem autem remunera-
βινά, καὶ τὸν νόμου τὸ δυσβάστακτον ἔχοντες εἰς νοῦν καὶ tionem vobis vt filiis præcipio: Dila-
καρδίαν. προσαπεφώνησε μὴν οὖν ἄρχουσί τε καὶ temini & vos. Nolite iugum ducere
λαοῖς. εἶτα μεταξὺ παρεντίθησι τινὰ τῶν Ἰουδαίων D cum infidelibus.] Afflicti igitur esse
λόγον, ἐξ ἀπονοίας τε ἅμα καὶ ἐξ ἀπογνώσεως αὐ- queant hi qui adhuc subsunt præce-
τοῖς αὖθις ἐξηυρημένον. καὶ ποῖος δή ἐστι καὶ ἁπλα- pto Mosis, quique sunt oppressi quo-
χόθεν με εἰπεῖν, ὁ μὲν γὰρ τῶν ὅλων Θεὸς μακρο- dammodo, & onus legis graue men-
θυμός τε καὶ ἀνεξίκακος ὤν, οὐκ αὐτίκα τοῖς πλημ- te & corde habent. Allocutus est ita-
μοῦσιν ἐπιφέρει τὴν κόλασιν, ἀνεβάλλετο δ' ἂν τὴν ὀργὴν que principes & populos: dein inter-
καταπαύων τοῖς δείμασι καὶ τῇ προφητικῇ τῶν ea sermonem quendam Iudæorum in-
ἐσομένων κακῶν μεταβολῇ ἐπὶ ὅτε πρὸς με- D terponit, qui ab illis ex contumacia,
τάνοιαν. οὗτοι πολλάκις διὰ τῶν ἁγίων & veluti ex desperatione excogitatus
προφητῶν ἀῤῥήτῳ λέγοντα ὅ, ἰδοὺ ἔρχεται. est. Et quis tandem iste, necesse est
καὶ ὅ ἔτι μικρὸν ἔτι μικρόν, καὶ ὃ ὅσον ὅσον. ἀλλ' E dicere. Deus enim vniuersorum lon-
οἱ θρασεῖς καὶ ἀῤῥωχοι, καίτοι δέον ἐπόμενοι τοῖς ganimus, & malorum patiens, non
διωρθωμένοις τὰ ἐπλημμελημένα ἧττον ἐποιοῦντο statim infert supplicium offendenti-
τοῖς φασὶν τὴν ἀκαιρίαν τοῦ ἡμέρου τὸ πρᾶον. ἅμα τε bus, sed iram differt, terrore per-
γὰρ ἤκουον προφήτου λέγοντος ὅ, ἔτι μικρὸν, cellens, & prædicatione futurorum
ἔτι μικρὸν, ὅσον, ὅσον. αὖθις πρὸς ἀλλήλους malorum interdum ad resipiscentiam
ἔφασκον, καιρὸς μεταξὺ κεῖσθαι μακρὸς τὸν τοῦ revocans. Hinc sæpenumero per san-
προφήτου ῥητόν. καὶ τὸ ἀναδείξεως τοῦ προσηλω- ctos prophetas inueniemus eum di-
μένου. ἡμεῖς τεθνηξόμεθα καὶ τοῖς μεθ' ἡμᾶς ὁ centem. Ecce venit, &, adhuc pa-
rum, adhuc parum. Et mox mox. Sed
audaces & superbi cùm debuissent
offensas corrigere posterioribus, leni-
tatem Domini in occasionem risus ver-
terunt. Simul atque audiuerant enim
prophetam dicentem: Adhuc parum,
adhuc parum, quam mox, illico inter
se dixerunt, longum tempus inter
verba prophetæ & exhibitionem præ-
dictorum interiacet. Nos moriemur,

& diuina ira in illos insiliet. Siquidem dixit Deus prophetæ Ezechieli: [Fili hominis, filii populi tui dicunt:] Visio hæc quam hic videt, in dies multos, & in tempora longa hic prophetat. Propter hoc dic: Viuo ego, dicit Adonai Dominus; Non amplius procrastinabunt omnes sermones mei quos loquar. Quia loquar sermonem & faciam, dicit Adonai Dominus. Exprobrat igitur Israelitis, vtpote contemnentibus, & tantùm non dicentibus: Fecimus fœdus cum inferis, & cum morte pacta: Quæ nam illa? Turbo irruens si transierit, non inuadet nos. Etenim, inquit, etiamsi voce dicant, tamen ipsis factis tantùm non clamarunt: Pacta fecimus cum inferis: Capient enim nos. Et si veniat fortè turbo, seu periculum contra nos, veniat sanè nobis. Posuimus enim in mendacio spem nostram, & mendacio protegemur. Qui enim sibiipsis finxerunt quod lubet, & dicunt: Moriemur antequam turbo ingruat, seu calamitates, quomodo non in mendacio spem suam posuerunt? Non etenim erat penes eos vt possent effugere, & morte eorum, quorum minas acceperant, insultum præuenire, sed in diuinæ & ineffabilis potentiæ & excellentiæ potestate situm est.

Ezech. 12.

Propter hoc sic dicit Dominus: Ecce ego immitto in fundamẽta Sion lapidem sumptuosum, electũ, angularẽ, precioſum, in fundamenta eius: Et qui credit in eo, non confundetur. Et ponam iudicium in spem, misericordia verò mea in stateras.

Hæc sunt adapranda superioribus quæ sunt in medio interiecta: Propter hoc enim, inquit, Audite verbum Domini viri afflicti, & principes populi huius in Hierusalem. Quid autem est quod audire iussit? Ecce ego immitto in fundamenta Sion, lapidem electum, angularem, pretiosum, in fundamenta eius. Et qui credit in eo, non pudefiet. Lapidem igitur electum, sumptuosum, & pretiosum, vocat Dominum nostrum Iesum Christum, diuinitatis gloria & præstantia excellentem. Ipse est basis, & spes, & fulcrum, & fundamentum immotum Sion sub intelligentiam cadentis, id est, Ecclesiæ, idque explanat dicens, eum in fundamenta coniectum à patre. Angularem verò esse

A θεῖος ἐφαλεῖται θυμός. καὶ γοῦν ἔφη Θεὸς πρὸς τὸν προφήτην Ιεζεχιήλ· υἱὲ ἀνθρώπου, οἱ υἱοὶ τοῦ λαοῦ σου λέγουσιν· ἡ ὅρασις, ἣν σὺ ὁρᾷς εἰς ἡμέρας πολλὰς καὶ εἰς καιροὺς μακροὺς σὺ προφητεύεις. διὰ τοῦτο εἶπον, ζῶ ἐγὼ, λέγει Ἀδωναὶ κύριος· οὐ μὴ μηκύνωσιν ἔτι πάντες οἱ λόγοι μου οὓς ἐὰν λαλήσω. ὅτι λαλήσω λόγον καὶ ποιήσω Ἀδωναὶ κύριος. ὀνειδίζει τοίνυν τοῖς ἐξ Ισραὴλ ὡς εἰωθόσι καταφρονεῖν, καὶ μονονουχὶ λέγουσιν ἐποιήσαμεν διαθήκην μετὰ τοῦ ἅδου, καὶ μετὰ τοῦ θανάτου συνθήκας. ποίαν δ' αὖται; καταιγὶς φερομένη ἐὰν παρέλθῃ, οὐ μὴ ἔλθῃ ἐφ' ἡμᾶς. μόνον γὰρ οὐχί, φησὶ, κἂν εἰ μὴ φωνῇ λέγοιεν, ἀλλ' οὖν αὐτοῖς κεκράγασι τοῖς ἔργοις ὅτι συνθήκας πεποιήμεθα πρὸς τὸν ἅδου, λήψεται γὰρ ἡμᾶς. κἂν εἰ ἐπέλθοι τυχὸν ἡ καταιγὶς, ἤγουν ὁ ἀπειληθεὶς καθ' ἡμῶν ἔσται κίνδυνος, οὐ μὴ ἐπέλθῃ ἡμῖν. τεθείκαμεν γὰρ ψεῦδος τὴν ἐλπίδα ἡμῶν, καὶ τῷ ψεύδει σκεπασθησόμεθα. οἱ γὰρ ἑαυτοῖς διαπλάσαντες ὃ δοκεῖ, καὶ φάσκοντες ὅτι τεθνηξόμεθα πρὸ τῆς καταιγίδος, ἤτοι πρὸ τῶν συμφορῶν, πῶς οὐ ψεῦδος ἔθεντο τὴν ἑαυτῶν ἐλπίδα; οὐ γὰρ ἦν ἐν αὐτοῖς τὸ διαφυγεῖν δυνάσθαι, καὶ φθάσαι τὸν θανάτον τῶν ἀπειληθέντων τὴν ἔφοδον, ἔκειτο δὲ μᾶλλον ἐν ἐξουσίᾳ τῆς θείας τε καὶ ἀπορρήτου δυνάμεως, καὶ ὑποχῆς.

Διὰ τοῦτο οὕτω λέγει κύριος· ἰδοὺ ἐγὼ ἐμβάλλω εἰς τὰ θεμέλια Σιὼν λίθον πολυτελῆ, ἐκλεκτὸν, ἀκρογωνιαῖον, ἔντιμον, εἰς τὰ θεμέλια αὐτῆς. καὶ ὁ πιστεύων ἐπ' αὐτῷ οὐ μὴ καταισχυνθῇ, καὶ θήσω κρίσιν εἰς ἐλπίδα. καὶ δὴ ἐλεημοσύνην μου εἰς σταθμούς.

Ταῦτα σύναπτέον τοῖς ἀνωτέρω τῷ Δαὶ μέσου παρεστρίμμενον. Δαὶ τοῦτο γὰρ, φησὶν, ἀκούσατε λόγον κυρίου ἄνδρες τεθλιμμένοι, καὶ ἔχοντες τὸν λαὸν τοῦτον ἐν Ιερουσαλήμ. τί δὲ δὴ τὸ ἀκοῦσαι παρεστέπαχεν; ἰδοὺ ἐγὼ ἐμβάλλω εἰς τὰ θεμέλια Σιὼν, λίθον πολυτελῆ, ἐκλεκτὸν, ἀκρογωνιαῖον, ἔντιμον εἰς τὰ θεμέλια αὐτῆς, καὶ ὁ πιστεύων ἐπ' αὐτῷ οὐ μὴ καταισχυνθῇ. λίθον μὲν οὖν ἐκλεκτὸν, πολυτελῆ καὶ ἔντιμον τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἀποκαλεῖ, καὶ τῇ θεότητος δόξης καὶ ὑπεροχῇ διαφέροντα. ὅτι δ' αὐτὸς κρηπὶς τε καὶ ἔρεισμα, καὶ ἀκλόνητος ὑποβάθρα λέγοιτο τῇ νοητῇ Σιὼν, τοῦτ' ἔστι, τῇ ἐκκλησίᾳ Δαὶ τεθεικὼς λέγων εἰς τὰ θεμέλια βεβλῆσθαι αὐτὸν παρὰ τοῦ πατρός. ἀκρογωνιαῖον δὲ

B

C

D

E

φησὶν, ὡς ἀφ' πίστεως μιᾶς κατασφίγγοντα πρὸς ἑνότητα τὸ πνευματικὸν, τοὺς δύο λαοὺς τόν τε ἐξ Ισραὴλ φημὶ, καὶ μὴν τοι τὸν ἐξ ἐθνῶν; ἀεὶ γάρ πως ἐν ταῖς γωνίαις τῶν οἰκοδομημάτων δύο συμβαίνουσι τοῖχοι, καὶ ἀλλήλοις σύναρμολογούμενοι καταισχύνονται πρὸς ἑνότητα. ἀλλ' ὁ πιστεύων, φησὶν, ἐπ' αὐτῷ οὐ μὴ καταισχυνθῇ. ἄθρει δὲ ὅπως ἀμύησι ζυγὸν ἀναγκαῖον τοῖς πεπιεσμένοις, καὶ τοῖς τεθλιμμένοις κατευρωῆ τῆς ἐλευθερικῆς πολιτείας ὃ ἐλεύθερον. ὧ γὰρ τεθλιμμένοι, φησὶν. ἰδοὺ τίθημι τὸν ἐκλεκτὸν λίθον εἰς τὰ θεμέλια Σιών. καὶ τί ὄφελος; ὁ πιστεύων ἐπ' αὐτῷ οὐ μὴ καταισχυνθῇ, αἰσπείρει ἀφ' ἑαυτοῦ τὸν τοῦ νόμου δυσαρεστείας ἀπολύσας τὸν αὐχένα, καὶ τὸν ἀνιάτου, καὶ ἀθραύστοις ἀποφοιτήσας σκιᾶς, αἱρεῖσθαι δὲ μᾶλλον τὸν ἐξ πίστεως χάριν, καὶ τὸν ἐν Χριστῷ δικαίωσιν ἁρπάσας πόνον ἔχουσα σύντονα. θάρσει δὲ, φησὶν, εἰς ἐλπίδα κείσῃ, ἡδὲ ἐλεημοσύνη μου εἰς σταθμοὺς, καὶ γὰρ ὡς αὐτὸς φησὶν ὁ σωτὴρ, ὁ πατὴρ κείνῃ σύντονα, ἀλλὰ πᾶσαν τὴν κείσιν δέδωκε τῷ υἱῷ, ἵνα πάντες τιμῶσι τὸν πατέρα. τοῦτο σύνοιδε ὁ μακάριος Παῦλος ἐπιστέλλῃ καὶ φησίν. ὅτι τοὺς πάντας ἡμᾶς φανερωθῆναι δεῖ ἔμπροσθεν τοῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ, ἵνα κομίσηται ἕκαστος τὰ ἀφ' τοῦ σώματος πρὸς ἃ ἔπραξεν, εἴτε ἀγαθὸν, εἴτε φαῦλον. ἔστιν τοίνυν τὴν κείσιν ἐλπίζομεν, ἐλεῆσθαι γ' ὅτως ὡς αὐ ἑκάστῳ πρέπει, καὶ ἀναλόγως δηλονότι τοῖς κατορθώμασιν. τοῦτο γὰρ οἶμαι δηλοῖ, ὃ, ἐλεημοσύνῃν γίνεσθαι παρὰ τοῦ κείνοντος ἡμᾶς εἰς σταθμοὺς, τοῦτ' ἔστι, κατὰ τὸν τοῦ δικαίου, καὶ οὐ ἰσορροποῦντα ταῖς ἀναθουργίαις λόγον.

Καὶ οἱ πεποιθότες μάτην ψευδεῖς, ὅτι οὐ μὴ παρέλθῃ ὑμᾶς καταιγὶς, μὴ ἀφέλῃ ὑμῶν τὸν διαθήκην τοῦ θανάτου, καὶ ἡ ἐλπὶς ὑμῶν εἰς πρὸς τὸν ᾅδην οὐ μὴ ἐμμείνῃ. καταιγὶς φερομένη ἐὰν ἐπέλθῃ, ἔσεσθε αὐτῇ εἰς καταπάτημα. ὅταν παρέλθῃ, λήψεται ὑμᾶς. πρωῒ, πρωῒ παρελεύσεται ἡμέρας, καὶ ἐν νυκτὶ ἔσται ἐλπὶς πονηρά.

Εφην ὅτι τῶν ἁγίων προφητῶν τοῖς ἐξ αἵματος Ισραὴλ προαγορευόντων τὰ ἐσόμενα, καὶ τὴν θείαν ὀργὴν μονονυχὶ καὶ προσύσαν ἤδη καταδεικνύντων αὐτοῖς, εἰς ἐμπαίστους ἀπονοίας ἀπαυθαδιζόμενοι διελογίζοντό τε καὶ ἔφασκον, ὅτι κἂν εἰ γένοιτο ταῦτα τυχὸν, ἀλλ' οὖν εἰς ἀναβλησιν ἔσται χρόνου, καὶ οὐκ αὐτίκα παρέσται τὰ προαγ-

ait, vtpote qui per fidem vnam duos populos, Israeliticum inquam & gentilem, vnione spirituali coniungit. Semper enim in angulis ædificiorum duo concurrunt muri, & contigui in vnum coagmentantur. At qui credit in eo, inquit, non pudefiet. Vide autem quo pacto reficiat & relaxet quodammodo credentes, afflictis libertatem Euangelicæ conuersationis patefaciat. O afflicti enim, inquit: Ecce pono electum lapidem in fundamenta Sion. Et quæ inde vtilitas? Qui credit in eo, non pudefiet. Hinc verò suadet à graui legis onere collum subducere, & ab inutili, & inefficaci vmbra recedere, & gratiam per fidem potius amplecti, iustificationémque in Christo, quæ nihil laboris habet, arripere. Ponam, inquit, iudicium in spem, misericordiáque mea ad stateras. Etenim, vt ipse Seruator inquit: [Pater iudicat neminem, sed omne iudicium dedit filio, vt omnes honorent filium, quemadmodum honorant patrem.] Quod intelligens beatus Paulus, scribit in Epistola, & inquit: [Omnes nos manifestari oportet coram tribunali Christi, vt reportet vnusquisque ea quæ fiunt per corpus, siue bonum, siue malum. Futurum igitur iudicium speramus, & misericordiam, prout cuique conuenit, rectè factis nimirum congruenter.] Quod significare puto illud: [Misericordiam esse à iudicante non ad stateras, id est, ex ratione æqui & boni, benefactis veluti respondentis.]

Et qui credunt frustra, mendaces sunt, quia non transibit per vos tempestas, non ne etiam auferet vobis testamentũ mortis, & spes vestra quæ erga infernum, non permanebit? Tempestas ruens si superuenerit, eritis illi in conculcationem. Cùm pertransierit, tollet vos, mane ma-ne pertransibit, interdiu, & in nocte erit spes mala.

Dixi, sanctis prophetis futura prædicentibus Israelitico sanguine ortis, diuinámque illis iram modo non præsentem iam ostendentibus, incredibili contumacia insolescentes disputasse dixisséque: Etiamsi fiant fortassis ista, tamen erit mora dilatatióque temporis, & non statim aderit eorum quæ præ-

nunciata sunt exitus, dilabetur autem vitæ nostræ tempus, post nos hæc grauia erunt. Ista dicentes & cogitantes, tantùm non cum morte fœdera fecisse visi sunt, & veluti spem habuere in inferis. Hinc dicit illis: Qui confidunt frustra, mendaces, quia non pertransibit vos turbo, timete, ne vobis auferat fœdus mortis, & spes in inferis non maneat. Nouit enim nouit corda & renes, & animi motuum vim, vniuersitatis opifex. Quum igitur hanc spem habet, ait: Nonne qui hæc in vobis nouit, delebit hoc vestrum cum morte fœdus? Delebit autem quonam modo? Si enim aduenerit ira, id est, turbo, non alii post vos, sed vos ipsi eritis conculcationi. Et tollet vos mane mane, id est, non in longinquum erit, sed veluti diluculo & cras, non erit omnino è malis euasio, sed in die & nocte erit mala spes, id est, omni tempore, rerum grauium expectatione consumemini. Deo enim affligere volente, quis propulsabit calamitatis insultum? vel quis diuino furori reluctabitur?

A γλυκύων ὁ πέρας, διαπτυηθήσεται ἡ τ ἡμετέρας ζωῆς ὁ χρόνος, καὶ κἀπ' ἡμᾶς ἔσται τὰ δεινά. Ταῦτα γὰρ λέγοντες καὶ σὺν θυμοῦ μόνον οὐχί, καὶ συνθήκας ἐδόκουν μετὰ τοῦ θανάτου ποιεῖσθαι, καὶ εἰς ἐλπίδα τὴν πρὸς τὸν ᾅδην. Ταύτην, φησί, πρὸς αὐτοὺς. οἱ πεποιθότες μάτην ψευδεῖς, ὅτι ὁ μὴ παρέλθῃ ὑμᾶς καταιγὶς. Φοβήθητε μὴ καὶ ἀφέλῃ ὑμῶν τὴν διαθήκην τοῦ θανάτου, καὶ ἡ ἐλπὶς ἡ πρὸς τὸν ᾅδην ὑ μὴ ἐμμείνῃ. οἶδε γὰρ οἶδε καρδίας καὶ νεφρούς, καὶ τὴν εἰς νοῦν κίνησιν τὴν δύναμιν ὁ τῶν ὅλων δημιουργός. ὅταν οὖν ἐλπίδα τὴν τοιαύτην ἔχουσα φησί. μὴ διέπραπας τὰ σὺν ὑμῖν ἐγνωκὼς ἀποῤῥήσον ταύτην ὑμῶν τὴν μετὰ τοῦ θανάτου συνθήκην; ἀποῤῥήσον δὲ πῶς ἔσον; εἰ γὰρ ἐπέλθοι τὰ ἐξ ὀργῆς, τοῦτ' ἔστιν, ἡ καταιγὶς, οὐχ ἕτεροί τινές τ μεθ' ὑμᾶς, ἀλλ' ὑμεῖς αὐτοὶ γενήσεσθε εἰς καταπάτημα. Καὶ λήψεται ὑμᾶς πρωΐ πρωΐ, τοῦτ' ἔστιν, οὐκ εἰς μακρὰν, ἀλλ' ὀλίγου τε καὶ αὔριον. οὐκ ἔσται ὅλως ἀνάπαυσις οὐκ ἐκεῖθεν, ἀλλ' ἐν ἡμέρᾳ καὶ ἐν νυκτὶ ἔσται ἐλπὶς πονηρὰ, τοῦτ' ἔστι, καὶ πάντα χρόνον τὴν τῶν

B δεινῶν προσδοκίαν διαπονηθήσεσθε. Θεοῦ γὰρ κακοῦν ἐθέλοντος, τίς ὁ ἀποῤῥήσων τῆς συμφορᾶς τὴν ἔφοδον; ἢ τίς τῷ θείῳ διαμάχεται θυμῷ;

Μάθετε ἀκούειν πενοχωρούμενοι. οὐ δυνάμεθα μάχεσθαι, καὶ αὐτοὶ δὲ ἀσθενοῦμεν τοῦ ἡμᾶς σῶσαι θέλειν. ὥσπερ ὄφις ἀσεβῶν διώκεται, καὶ ἔσται ἐν τῇ Φαρὰξι Γαβαών. μετὰ θυμοῦ ποιήσει τὰ ἔργα αὐτοῦ πικρίας ἔργον. ὁ δὲ θυμὸς ἀλλοτρίως χρήσεται, καὶ ἡ πικρία αὐτοῦ ἀλλοτρία.

C Ἀγαθὸς οὖν λίαν ὁ τῶν ὅλων Θεὸς πάντως ἀνθρώπους θέλει σωθῆναι, καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν. Ταύτην τοίνυν τοὺς ἀσθενοῦντας καὶ ἀνακομίζων εἰς ὠφέλειάν τε καὶ ἀπλανῆ τρίβον, τοὺς τ ἑαυτοῦ ψυχῆς κατημελημκότας, διὰ πάντος ἔρχεται τρόπου τε καὶ λόγου. ποτὲ μὲν γὰρ ταῖς τῶν κολάσεων ἀπειλαῖς, καὶ τοῖς ἐξ ὀργῆς δείμασι προσκαλεσάμενος πρὸς τὸ ἄμεινον, ποτὲ δὲ ταῖς τ ἀγαθῶν ὑποσχέσεσι δελεάζων πρὸς τὸ συμφέρον. ἀπειλήσας τοιγαροῦν καὶ προ-

D ρηκὼς, ὅτι τε πάντα τε καὶ πάντως ἀλώσονται μὲν ὑπὸ τ καταιγίδος, ἤτοι τῆς ὅσον οὐδέπω κατ' αὐτῶν ἐσομένης συμφορᾶς, καὶ ὅτι διὰ πάντα χρόνον ἐν ἐλπίσιν ἔσονται πονηραῖς καὶ τ τῆς προσδοκήσεως χαλεπίζων λόγον καὶ ἀποῤῥήσσων οὐκ ἐᾷ. καθάπερ τις τ ὅτι μάλιστα σοφῶν, καὶ ἀκριβεστάτων ἰατρῶν, οἳ τὰ τοῦ σώματος μέλη

τὰ ἠῤῥωσηκότα, ποτὲ μὲν ἀκριβεῖ θεραπείοις φαρμάκῳ, καὶ τοῖς ἀγαν δυσθενεστάτοις ὀπτικουρήμασι τὸν ὀπτὸν τὰ χείρω τῶν παλαιῶν ὀπτίδοσιν ἀναχόωσιν. ποτὲ δ' οὖν συμμέτροις καὶ οἷς ἡμερωτάτοις μορύνων καὶ καταγοητεύοντες δι' ἄκρας καταμαλθάσσουσιν. ἀπειλήσας τοίνυν νουθετεῖ, καὶ τοῖς διαλελικοῖς κηρύγμασιν ὑποθεῖναι τὸν νοῦν ἀξιοκελεύσας, λέγων. μάθετε ἀκοῦσαι πονοχωρούμενοι. εἶπα, φησὶ, δ', ἃ δυνάμεθα μάχεσθαι. ἀξιομνημονεύτως καὶ τῶν ἐν τῇ φάσγανι Γαβαὼν γεγενότων κατ' καιρὸν καὶ πεποίηται μὲν ἀσυμφανῶς λίαν ἡ τῶν λέξεων ἀπόδοσις, καὶ αὐτὸ δὲ τὸ στενοθυμίας ὄφος. οἶμαι δὲ δεῖν τὰ ἐκ τῆς ἱστορίας εἰπεῖν. ἔσται γὰρ ὅπως καὶ μόλις εὐαρμοστὰ τοῖς φιλομαθέσι δηλούμενον. στρατηγοῦντος τοίνυν καὶ ἡγουμένου τῶν ἐξ Ισραὴλ τοῦ Ιησοῦ τοῦ Ναυῆ, καὶ θεοῖς τῶν ἐθνῶν χώρας ὑφορητοῖς καταστρέψαντος, πλείστων τε ὅσων ἀπολωλότων, τὰ ἴσα παθεῖν δεδιότες οἱ ἐκ Γαβαὼν, πόλις δ' αὕτη τῶν ἀλλοφύλων μία προσδεδραμήκασιν αὐτῷ, καὶ ψευδεπιτοῦντες ἔλαθον ἐν ἀρχαῖς, καὶ δὴ καὶ εἰσεδέχθησαν. ὅπως δ' μὲν τοῦτο, τίνες τε καὶ ὅθεν εἰσὶν ἐγνώσθησαν, ὑδροφόροι τε, καὶ ξυλεκόποι γεγόνασι τῇ σκηναγωγῇ. τοῦτο μεμαθηκότες οἱ τῶν ἐθνῶν βασιλῆς, πέντε δὲ ὄντες, κατεστράτευσαν τῆς Γαβαὼν ἐγκαλοῦντες ὅτι προσαπέφυγασι τοῖς ἐξ Ισραὴλ. ὅπως δ' ἦσαν ἐν ἐσχάτοις οἱ ἐκ Γαβαὼν, καὶ ἀμήχανον ἑαυτοῖς ἐλογίζοντο τὸ ἀντίστασιν, σώζεσθαι παρεκάλουν ἀφ' χειρὸς τοῦ Ιησοῦ. ὁ δ' εὐθὺς ἄπαξ ὢν αὐτοῖς γεγονὼς ὀπτικουρὸν τοῖς τῶν ἀλλοφύλων στρατηγοῖς ἀντεπάγετο. εἶπα τί δὲ τὸ παρακάλεσαν τῶν ἀφ' χειρὸς Θεοῦ γνῶναι συμβέβηκε, διδάξει τὸ γράμμα τὸ ἱερόν. ἔσται γὰρ ὅπως· καὶ ἐπεισῆλθε τοῖς ἀνδράσι Ιησοῦς ὅλην τὴν ἡμέραν ἐπορεύθη ἐκ Γαλγάλων, καὶ ἐξέστησεν αὐτοὺς ὁ κύριος ἀπὸ προσώπου τῶν υἱῶν Ισραὴλ, καὶ συνέτριψε μεγάλη ἐν Γαβαὼν, καὶ κατεδίωξαν αὐτοὺς ὁδὸν ἀναβάσεως Ωρωνὶμ, καὶ κατέκοπτον αὐτοὺς ἕως Αζαχὴ, καὶ ἕως Μαδαϊκά. ἐν δὲ τῷ φυγεῖν αὐτοὺς ἀπὸ προσώπου τῶν υἱῶν Ισραὴλ ὅτι ἐν καταβάσει Ωρωνὶμ, καὶ κύριος ἐπέῤῥιψεν αὐτοῖς λίθους χαλάζης ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, ἕως Αζηκὰ, καὶ ἐτελοῦντο πλείους οἱ ἀποθνήσκοντες ἀφ' τοῖς λίθοις τῆς χαλάζης, ἢ οὓς ἔπεκτειναν οἱ υἱοὶ Ισραὴλ μαχαίρᾳ ἐν τῷ πολέμῳ. δέχεται τοίνυν ὡς ἀπὸ τῶν τοῖς ἀρχαίοις συμβεβηκότων, εἰκόνα καὶ τύπον τῆς ἐσομένης τοῖς ἐξ Ισραὴλ ὀπτικουρίας τοῦ

A quando pharmaco acri curant, remediisque fortissimis, morborum in deterius progressum resecant, aliquando verò modicis & veluti mitissimis tantùm non incantant valdéque molliunt. Postquam minatus est ergo monet, hortatúrque vt animum adhibeant Euangelicæ prædicationi, dicens: Discite audire coangustati, deinde ait: Non possumus pugnare. Meminit verò etiam eorum quæ facta sunt olim B in valle Gabaon. Admodum autem obscurum reddit cùm dictionis expositio, tum ipsum filum contextúsque compositionis. Puto autem ex historia hæc referenda. Vix enim sic erit perspicuum studiosis quod significatur. Bellum itaque gerente & duce Israelitarum Iesu filio Naue, & intolerabiliter grassante in regiones gentium, ac compluribus deletis: Gabaitæ veriti ne similia paterentur, cùm essent ex alienigenarum vrbibus, accurrerunt ad eum, & mentiti fefellerunt primum, & admissi C sunt. Sed posteaquam cogniti sunt, & qui & vnde existerent, facti sunt aquæ geruli, & ligni cæsores cœtui. Quod vbi cognouissent gentium reges (quinque autem illi erant) bellum gesserunt contra Gabaon, crimini dantes, quòd ad Israelitas confugissent. Cùm autem in extremis essent Gabaonitæ, cúmque reputarent se pares non esse resistendo: rogarunt vt manu Iesu liberarentur: D Hic verò statim opem ferens subditis suis, alienigenarum ducibus restitit. Deinde quid tunc manu Dei gestum fuerit, docebunt sacræ literæ. Habent enim sic. Et cum adortus fuisset illos Iesus repentè, totam noctem profectus est ex Galgalis, & conturbauit eos Dominus à facie filiorum Israel, & attriuit eos Dominus attritione magna in Gabaon, & persecuti sunt per viam ascensus * Oronim, & per- E cussérunt eos vsque ad Madaica. Cùm autem fugerent ipsi à facie filiorum Israel, in descensu Oronim, Dominus proiecit in eos lapides grandinis de cælo vsque ad Azeca. Plures autem mortui sunt lapidibus grandinis, quàm quos occiderunt filii Israel gladio in bello. Sumit igitur velut ab his quæ contigerunt veteribus, imaginem & figuram auxilii futuri Israelitis à

* Sed Bethoron.

Deo

Deo, qui seruare potest, siquidem velint Seruatoris nostri verbis parere. Vos enim, inquit, coangustati, id est, multos dolores adeuntes, excidiis & futurorum horroribus veluti oppressi, discite audire, vocate & vos Iesum in auxilium, dicite quemadmodum certè & Gabaonitæ: Non possumus pugnare & debiles sumus, ac congregemur, vt resistamus inuadentibus, videlicet inimicis. Et quid hoc, inquiunt, erit? Cognoscetis, ait, etiamsi feratur contra vos veluti mons, insultus hominum impiorum, illis euenient ea quæ fuerunt in valle Gabaon. Nam contra eos qui bellum inferunt vobis, cum furore faciet opera sua, & opera amaritudinis, id est, iræ. Et quis tandem? an non videlicet vindex Deus? Furor autem eius alienè vtetur, & amaritudo eius aliena. Ira enim, inquit, noua & inusitata bellabit contra persequentes vos: pugnabitque cælum cum illis è supernis effundens tanquam grandinem impotentis sui furoris seueritatem. Tale quid dicit & voce Psallentis. [Si populus meus audiuisset me, Israel si in viis meis ambulasset, vel ad nihilum inimicos eorum redegissem, & illis qui premunt eos iniecissem manum meam.]

A Θεοῦ τοῦ σώζειν εἰδότος, εἴ γε ἔλοιντο τοῖς τοῦ σωτῆρος ἡμῶν κατα πείθεσθαι λόγοις. ὑμεῖς γὰρ, φησίν, οἱ στενοχωρούμενοι, τοῦτ' ἔστιν, οἱ δι' πλείστης ὀδύνης κεχωρηκότες, οἱ ταῖς ἀπωλείαις καὶ τοῖς τῶν ἐσομένων δείμασιν οἱονεί πως ἐκτεθλιμμένοι μάθετε ἀκούειν, καλέσατε καὶ αὐτὸν Ἰησοῦν εἰς βοήθειαν, εἴπατε καθάπερ ἀμύνῃ καὶ οἱ ἐκ τῆς Γαβαών. οὐ δυνάμεθα μάχεσθαι καὶ ἀσθενοῦμεν τοῖς σύνασπίζουσι, τοὺς ἐπίασιν δηλονότι τῶν B βοώντων ἐχθρῶν. καὶ τί τοῦτο λέξουσιν, ἔσεσθε γνώσεσθε φησὶν ὅτι κἂν εἰ φέροιτο, καθ' ὑμῶν ὥσπερ ὄρος, ἔφοδος ἀνδρῶν ἀσεβῶν ἔσεται κατ' αὐτῶν τὰ ἐπὶ τῇ φάραγγι Γαβαών. κατὰ γὰρ τῶν πολεμούντων ὑμῖν μετὰ θυμοῦ ποιήσει τὰ ἔργα αὐτοῦ, καὶ πικρίας ἔργα, τοῦτ' ἔστιν, ὀργῆς. καὶ τίς ἀρά; ἢ δηλονότι ὁ ἐπαμυνῶν Θεός. ὁ δὲ θυμὸς αὐτοῦ ἀλλοτρίως χρήσεται, καὶ ἡ πικρία αὐτοῦ ἀλλοτρία. ὀργὴ γὰρ, φησὶ, ξένη τε καὶ ἀσύνηθης καταστρατεύσεται τῶν διωκόντων ὑμᾶς. πολεμήσει τε αὐτοῖς ὑψοῦ τε καὶ ἄνωθεν ὁ οὐρανὸς καταχέων ὥσπερ τινὰ χάλαζαν τὰ ἐξ ἀκρότου θυμοῦ. τοιοῦτόν τι φησὶ καὶ διὰ τῆς τοῦ ψάλλοντος φωνῆς. εἰ ὁ λαός μου ἤκουσέ μου Ισραὴλ, τοῖς ὁδοῖς μου εἰ ἐπορεύθη, ὀλίγους ἂν τοὺς ἐχθροὺς αὐτῶν ἐταπείνωσα, καὶ ὅτι τοὺς θλίβοντας αὐτοὺς ἐπέβαλον τὴν χεῖρά μου. C

Et vos ne lætemini, neque roborentur vobis vincula, quia consummatas & concisas res audiui à Domino Sabaoth, quas faciet super omnem terram.

Καὶ ὑμεῖς μὴ εὐφρανθείητε. μηδὲ ἰσχυσάτωσαν ὑμῖν οἱ δεσμοὶ, διότι συντετελεσμένα, καὶ συντετμημένα πράγματα ἤκουσα παρὰ κυρίου Σαβαὼθ ἃ ποιήσει ἐπὶ πάσαν τὴν γῆν. D

Inducitur rursus beati prophetæ persona, Iudæorum præceptores impetens & dicens: omnino non oportet eos gaudere, id est, non insolescere conatibus audacissimis contra Christum, sed tristari magis, & lachrymas perfundere bo suas impietates: neque legis vincula populo manui suæ subdito iniicere, sed permittere potius vt credentes in Christum, à veteri præcepto immunes sint, & quæ in vmbris erant & figuris omittentes, cultum in spiritu & veritate admittant. Est enim, inquit, spiritus Deus, & quem in spiritu & veritate oportet adorare. Quòd autem lex quoddam quasi vinculum sit, iustificans neminem, (nec enim consummauit quidquam,) sed veluti infirmos & manifestis transgressionibus implicatos supplicio coercēs, nemo est qui abigat. Vnde, opinor, B. Dauid & quidem rectè, Israelitas ad gratiam per fidem contendere vehementer hor-

Εἰσφέρεται πάλιν ὁ τῶν μακαρίου προφήτου πρόσωπον τοῖς τῶν Ἰουδαίων καθηγηταῖς ὑποσκῶπτόν τε καὶ λέγον, ὅτι πάντη τε καὶ πάντως δεινόν, ὃ μήτε χαίρειν αὐτοὺς, τοῦτ' ἔστι, μὴ τοῖς τοῦ Χριστοῦ τολμήμασιν ἐναβρύνεσθαι, καθαγιάζειν δὲ μᾶλλον, καὶ δακρύρροῦν ὑπὲ γε τοῖς σφῶν αὐτῶν ἀσεβείαις, μήτε μὴν συντείνειν τοῦ τῶν ὑπὸ χεῖρα λαῶν τοὺς ἀπὸ γε τοῦ νόμου δεσμοὺς, ἐφεῖναι δ' μᾶλλον πιστεύοισιν εἰς Χριστὸν ἔξω γλυκεῖαν τὴν ἀρχαίας ἀπολῆς, καὶ τὰ ἐν σκιαῖς ἀφέντας, καὶ τύποις τοῖς ἐν πνεύματί τε καὶ ἀληθείᾳ προσκυνῆσαι. πνεῦμα γὰρ ὁ Θεὸς, καὶ ὃν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν. ὅτι δὲ δεσμός οἱά τις ὁ νόμος ὢν, δικαιῶν μὲν οὐδένα· τετελείωκε γὰρ οὐδέν· καταστρώσας δὲ ὥσπερ εἰς κάλαμον τοὺς ἀσθενοῦντας, καὶ ταῖς τῶν παραβάσεσιν ἐνόχους ὄντας ἐλεγχομένους οὐκ ἂν ἀποδιάσαιτό τις. ὅθεν οἶμαι καὶ μάλα ὀρθῶς τὸ μακάριον προφήτην Δαβὶδ εἰς τὴν διὰ πίστεως χαρίεσσαν γεωργῶν. συμβου-

λύσωμεν τοῖς ἐξ Ισραὴλ λέγοντα. διαῤῥήξωμεν τοὺς δεσμοὺς αὐτῶν καὶ ἀποῤῥίψωμεν ἀφ' ἡμῶν τὸν ζυγὸν αὐτῶν. ἦσαν γὰρ ἦσαν οἱ τῶν Ιουδαίων καθηγηταὶ καταφορτίζοντες ἀνοσίως τοὺς ὑποζυγίους, καὶ ζυγὸν αὐτοῖς ἐπιθέντες τὸν δυσβάστακτον, δῆλον ὅτι τὰ τοῦ νομικοῦ σύλλαμβ, καὶ οἱονεὶ πίσσῃ ἀῤῥήκτοις σειραῖς καταστίξαντος. ταῦτα φησὶ πρὸς αὐτοὺς ὁ προφήτης. μὴ ἰσχυσάτωσαν ὑμῶν οἱ δεσμοὶ, ὅτι συντετελεσμένα καὶ συντετμημένα πράγματα ἤκουσα παρὰ κυρίου Σαβαὼθ, ἃ ποιήσει ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν. καὶ ποῖα ταῦτα ἐστὶ τὰ συντετελεσμένα καὶ συντετμημένα πράγματα; Τὸ κήρυγμα τὸ εὐαγγελικὸν διὰ πίστεως χάρις, ἡ ἐν Χριστῷ δικαίωσις, ὁ δι' αὐτοῦ παρὰ μάρτυρος ἁγιασμός. ὁ μὲν γὰρ νόμος οὐ συντετμημένος ἦν, οὔτε συντετελεσμένος. τετελείωκε γάρ, ὡς ἔφην, σαφῶς. ἦν δὲ ὡσανεὶ ἐν κύκλοις, καὶ ἐν μακραῖς οὐ χαρμάτοις παρεισάκτοις τὰ ἐν αὐτῷ θεωρήματα. Τὸ δὲ σωτήριον κήρυγμα τελεσπάτην ἔχει ἐν συντετμημένῃ ὁδόν. ἀποφέρει γὰρ διὰ πίστεως εἰς δικαιοσύνην καὶ ἁγιασμόν· καὶ ὁ μὲν νόμος μόνοις ἐδόθη τοῖς ἐξ Ισραὴλ διακονοῦντος Μωσέως. ἡ δὲ χάρις καὶ ἡ ἀλήθεια διὰ Ιησοῦ Χριστοῦ ἐγένετο καὶ οὐκ ἔτι μόνον τοῖς ἐξ Ισραὴλ, ἀλλὰ τοῖς ἀπὸ πάσης τῆς ὑφ' οὐρανόν. Μωσῆς μὲν γὰρ ὁ θεσπέσιος παρεσεφώνει τοῖς ἐξ Ισραὴλ ὧδε λέγων. ἄκουε Ισραὴλ, ὁ δὲ κύριος ἡμῶν Ιησοῦς Χριστὸς διὰ τῆς φάλαγγος λέγει. ἀκούσατε, φησὶ, ταῦτα πάντα τὰ ἔθνη, ἐνωτίσασθε πάντες οἱ κατοικοῦντες τὴν οἰκουμένην.

Ἐνωτίζεσθε, καὶ ἀκούετε τῆς φωνῆς μου, προσέχετε, καὶ ἀκούετε τοὺς λόγους μου.

Ἐνταῦθοι πάλιν ὁ αὐτὸς τοῦ σωτῆρος εἰσφέρεται πρόσωπον, μονονουχὶ κατεπᾴδοντος τοῖς ἐξ Ισραὴλ, ἀπαιδεύτους τε καὶ μάλα σαφῶς τῆς διαλογικῆς κηρυγμ προσέχειν λόγοις, καὶ τοῖς αὐτοῦ φωναῖς μὴ κατόπιν προῤῥιπτεῖν τῆς διὰ Μωσέως στολῆς. ὅτι δὲ οὐκ ἀμελημάτως ἔτε μάτην ἀπαιτῶν προσέρχεσθαι δεῖ τοῖς θείοις τε καὶ διαλογικοῖς ἐμφανίζει λέγων. προσέχετε, καὶ ἀκούετε τοὺς λόγους μου. προσοχῆς γὰρ χρεία, καὶ μοί τοι καὶ πειθοῦς τοῖς εἰς τὸν ἦθος λογισμὸν ἀγαθῶν, ὡς ἂν ἑαυτῶν διανοίας ὁ πλάτος κατεμπλήσαι ζητεῖν τὰ ὑπὲρ νόμον εἰσηγήσεως, δῆλον ὅτι τῆς διὰ Χριστοῦ. ὅτι γὰρ ἀναδεχθέντος αὐτοῦ μεταποιεῖσθαι χρὴ τῆς κατὰ νόμον λατρείας ὑποσφαλές τε καὶ ὑπόζυμον πιστῶ-

A tatur, dicens: [Rumpamus vincula eorum, & proiiciamus à nobis iugum ipsorum.] Onerarunt enim onerarunt Iudæorum præceptores impiè suos subditos, & graui illis iugo imposito, videlicet legalium mandatorum tanquam infractis catenis constrinxerunt. Hinc propheta dicit eis: Ne roborentur nobis vincula, quia consummatas & concisas res audiui à Domino Sabaoth, quas faciet super omnem terram. Et quænam sunt hæ consummatæ & concisæ res? Prædica-
B tio Euangelica, gratia quæ est per fidem, iustificatio per Christum, sanctificatio per Spiritum. Lex enim non erat concisa neque consummata, nullum siquidem, vt dixi, consummauit. Erant autem theoremata eius ac tractationes, quasi per ambages & anfractus, longósque literæ circuitus. Cæterùm hæc saluifica prædicatio perfectissimam habet & concisam viam,
C quæ scilicet ducit per fidem ad iustitiam & sanctificationem. Lex autem solis dabatur Israelitis, Mose administro: Gratia verò & veritas per Iesum Christum facta est, nec iam solum Israelitis, sed omnibus etiam terræ incolis. Nam Moses ille diuinus alloquutus est Israelitas, dicens in hunc modum: Audi Israel, Dominus autem noster Iesus Christus per terram Psallentis: Audite, inquit, hæc omnes gentes, auribus
D percipite qui inhabitatis terram.

Auribus percipite & audite vocem meam, attendite & audite sermones meos.

Rursus his verbis ipsius Seruatoris infertur persona, tantùm non incantantis Israelitas, ac persuadentis & quidem disertissimè Euangelicæ prædicationis sermonem admittere, eiúsque voces Mosaico præcepto non postponere. Quòd autem non oporteat negligenter & oscitanter diuinis & Euangelicis
E sermonibus adhibere animum, ostendit dicens: Attendite & audite sermones meos. Attentione enim opus est, & etiam obedientia his qui ea prudentia & consilio valent, vt animorum suorum amplitudinem doctrina ac institutione quæ supra legem, nimirum Christiana complere satagant. Quòd verò exhibito illo, periculosum & noxium sit cultum legalem sectari, confir-

mabit Paulus, dicens his qui ex nimia stultitia post fidem in ipsum & emundationem per sacrum lauacrum, ad Mosaica, id est, legalia reuersi sunt:
Gal. 5. " [Aboliti estis à Christo, quicunque in " lege iustificamini, à gratia excidistis. " Nos enim per fidem spem iustitiæ ex- " pectamus.] Verisimile est & aliud submnui, ex eo quod dicat Christus: Attendite & audite sermones meos. Si enim volueritis subtiliter, inquit, vmbras legis animo pensiculare, & digna attentione æstimare typos, omnino sermones meos audietis. Describor enim in typis, & peregrinum nihil induxit vis meorum vaticiniorum, siquidem spiritualiter lex intelligatur.
Ioan. 5. " [Si enim, inquit, credideritis Mo- " si, credetis mihi, de me namque ille " scripsit.]

Nunquid tota die debet arans arare? aut semen præparare, antequam præparet terram? nónne quum æquarit faciē eius, tunc seminat paruum papauer & cyminum? & rursus seminat triticum, & hordeum, & speltam in finibus tuis?

Propositorum verborum sententia profundissimum sanè & obscurum admodùm est ænigma, dicam verò vt licet & quatenus conceditur. Reiecerunt Seruatoris verbum, miseri Iudæi, & causa illis erat quod volebant Mosaicis præceptis mordicus adhærescere. Putabant enim se pietatem colere, sectando typica, & pulchritudinem veritatis veluti despuendo. Vnde Iesum persecuti sunt, tanquam legalis præcepti vim aliorsum deriuantem, & ipsos ad alium cultum Euangelicum inquam traducentem: Sumit ergo veluti ab agricultura, obuium & familiare exemplum; & inquit: Num totum diem debet qui arat arare? Quod hunc habet sensum. Idololatrarum pectora dura sunt & rigida, & veluti agrestis quædam terra inculta. Opus est igitur illis tanquam aratro desecante sermone, sermone scilicet institutionis, vti supernum cœlestéque semen admittant: sicque deinceps fructificent Deo, omnium bonorum desiderium & promptitudinem. Tale quid factum est Israelitis. Colebant enim in Ægypto, eos qui ibi erant Deos, per

A. στεται λέγων ὁ Παῦλος τοῖς μετὰ τὴν πίστιν τὴν εἰς αὐτὸν, καὶ τὴν διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος κάθαρσιν, ἐκ πολλῆς ἄγαν ἀβελτηρίας ὑποτροπιάσασιν ὅπως τὰ Μωσέως, ἤτοι τὰ ἐν νόμῳ κατηργήθητε ἀπὸ Χριστοῦ, οἵτινες ἐν νόμῳ δικαιοῦσθε, τῆς χάριτος ἐξεπέσατε. ἡμεῖς γὰρ διὰ πίστεως ἐλπίδα δικαιοσύνης ἀπεκδεχόμεθα. εἰκὸς δὲ δή τι καὶ ἕτερον ὑπαινίττεσθαι διὰ τοῦ φάναι Χριστόν. προσέχετε καὶ ἀκούετε τοὺς λόγους μου. εἰ γὰρ δὴ βούλεσθε, φησὶ, τῆς τοῦ νόμου σκιᾶς ἰσχνὸν ἐπινεῦσαι τὸν νοῦν, καὶ προσοχῆς τῆς δεούσης ἀξιοῦν τοὺς τύπους, ἀκούσεσθε πάντως τῶν ἐμῶν λόγων. γράφομαι γὰρ ἐν τύποις, καὶ ξένον οὐδὲν εἰσεκόμισε τῶν ἐμῶν φαντασμάτων ἡ δύναμις, εἴγε δὴ νοοῖτο πνευματικῶς ὁ νόμος. εἰ γὰρ ἐπιστεύετε φησὶ Μωσῆ, ἐπιστεύετε ἂν ἐμοί. περὶ γὰρ ἐμοῦ ἐκεῖνος ἔγραψεν.

Μὴ ὅλην τὴν ἡμέραν μηδὲ ὁ ἀροτριῶν ἀροτριᾷ· ἢ σπόρον ἑτοιμάσας πρὶν ἐργάσεσθαι τὴν γῆν, οὐχ ὅταν ὁμαλίσῃ αὐτῆς τὸ πρόσωπον, τότε σπείρει μικρὸν μέγαθος καὶ κύμινον. καὶ πάλιν σπείρει πυρὸν καὶ κριθὴν, καὶ ζέαν ἐν τοῖς ὁρίοις σου.

Βαθὺ μὲν λίαν τὸ αἴνιγμα, καὶ δυσκατόπτος κρυφὴ τῶν προκειμένων ὁ νοῦς. ἐρῶ δὲ ὡς ἔνι, καὶ κατὰ γε τὸ ἐγχωροῦν. ἀπόλλυτον ἐποιοῦντο τὸ σωτῆρος τοῦ λόγου οἱ ταλαῖπωροι Ἰουδαῖοι, καὶ προφάσεις ἐπ' αὐτοῖς, ὅτι, ἀπορίξ ἔχεσθαι φιλοῦσι τοῦ διὰ Μωσέως ἐντολῆς. ᾤοντο γὰρ ὅτι καὶ διασῴζουσι πάντα που, μεταποιούμενοι μόνον τὰ ἐν τύποις, διαφθείροντες ἤδη τῆς ἀληθείας τὸ κάλλος. ἐφάντασιν δὲ καὶ ἐδίωκον τὸν Ἰησοῦν, ὡς τὸ νομικῆς ἐντολῆς τοῦ δυνάμιν ἑτέρωσέ πη προτρέποντα, καὶ εἰς ἑτέραν αὐτοῖς ἀποφέροντα λατρείαν, φημὶ δὴ τὴν διαβλητικήν. δέχεται τοίνυν ὡς ἀπό γε τῆς ἐν χερσὶν ὕσης αὐτοῖς γεωργίας τὸ παράδειγμα, καὶ φησὶν, μὴ ὅλην τὴν ἡμέραν μηδὲ ὁ ἀροτριῶν ἀροτριᾷ; ἢ ὁ βούλεται δηλοῦν ἐπὶ τοιούτου. αἱ τῶν εἰδωλολατρευόντων καρδίαι σκληραί τε εἰσὶ καὶ ἄτεγκτοι, καὶ οἱονεί τις ἀγρία γῆ κεχερσωμένη. δεῖ πίνου αὐταῖς καθάπερ τινος ἀρότρου τοῦ διαφωτίσαντος λόγου τῆς κατηχήσεως δηλονότι. ἵνα καὶ τὴν ἄνωθεν καὶ τὸν ἐξ ὕψους προσδέξωνται σπόρον. ὅτω τε λοιπὸν καρποφορήσωσι τῷ Θεῷ, τὸ εἰς πᾶν ὅτι τῶν ἀγαθῶν ἔφεσίν τε καὶ προθυμίαν. τοιοῦτόν τι γέγονε τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ, ἦν τὸν μὲν γὰρ ἐν Αἰγύπτῳ τοῖς αὐτόθι προσκυνοῦντες θεοῖς, καὶ σέβοντό γε μὴν διὰ τὸ πάν-

σόφου Μωσέως. δέδοται γὴ καὶ νόμος αὐλοῖς ἀρότρου δίκην διατέμνειν αὐλοῖς εἰδὼς τὰς συνεσφιγμένας αὐτῶν καρδίας, καὶ νοητὴν τὴν χερσωμένην. ἀλλ' ἵνα δικαίως μὴ μόνον αὐλοὶ εἰς ἀρχὰς καλῶνται τῆς νοητῆς γεωργίας, ὑπτιάσαντος ἤδη τοῦ πάντων ἡμῶν σωτῆρος Χριστοῦ καρποφορῆσαι τῷ Θεῷ καὶ τὸ ἐν πνεύματι λατρείας τὸ δυνάμιν. σκοπῶ ἐπειδήπερ, ὡς ἔφην, ἀποβλητον ἐποιοῦντο τὸν ἀπὸ Χριστοῦ λόγον, προσκείμενοι τοῖς Μωσέως. τοιγαροῦν εἰκότως μεθίησιν αὐλοὺς τοιόνδε φερνίσματος λέγων. μὴ ὅλην τὴν ἡμέραν μόνος ὁ ἀροτριῶν ἀροτριᾷ; ἢ τὸν αὐηρὸν γῆν τὰ ἀγέλαια, καὶ ἀκανθοτόκον διασπῶσαν φησὶν, ἵνα ἕτοιμος γένοιτο πρὸς τὸ τὸ σπέρμα προσδοκῶν μὴ διαπαντὸς ἀροτριᾷ· ὁ δὲ τὸν γῆν, φησὶν, ἐργάζεσθαι βουλόμενος, ἆρα πρὸ εἰς νοῦν τοῦτο λαβὼν ἕτοιμάσει σπέρμα; οὐχ ὅταν ὁμαλίσῃ αὐτῆς τὸ πρόσωπον, τότε σπείρει μικρὸν μέγαθος, καὶ κύμινον, καὶ πάλιν σπείρει πυρὸν, καὶ κριθὴν καὶ ζέαν ἐν τοῖς ὁρίοις σου. ἔδει γὰρ ἔδει, φησὶ, προμαλιαθῆναι διὰ τὰ ἐν τύποις ἐντολῆς τὰ τὰ παιδαγωγουμένων καρδίαν, καὶ οἱονεί τινος γῆς διατρεπιαθῆναι τὸ πρόσωπον, ὡς ἑτοιμοτάτην ὁρᾶσθαι πρὸς τὸ δύνασθαι λοιπὸν ὑπτιοδείως ἔχειν εἰς καρποφορίαν. ὁ δέ γε γεωπόνος φησὶ καὶ ὁμαλίσῃ τὸ πρόσωπον τῆς γῆς, οὐκ ἀλλὰς οὐδὲ ἐκ προφάσεως τὰ τερεωτέρων σπερμάτων ποιεῖται τὴν καταβολήν, ἀλλ' ὅσα αὖ εἰσὶ τέως μικρὰ, καὶ ἀσθενῆ, τοῦτ' ἔστι, μέγαθος, καὶ κύμινον, καὶ γυμνασθείσης ἤδη τῆς γῆς εἰς καρποφορίαν, τότε δὴ τότε σπείρει φησὶ καὶ πυρὸν καὶ κριθὴν, καὶ ζέαν. ἔστιν γὰρ ὅτε γεωπονίας ἐντέχνου ἐν τοῖς ἰδίοις ὁρίοις. γέγονεν οὖν ἅπασι μονονουχὶ προμαλιστὴς ὁ νόμος. καὶ οἷά τις δι' τεχνίτης γεωργὸς καταπείρων ἐν τοῖς παιδαγωγουμένοις οἱονεί τι μέγαθος καὶ κύμινον, τὰ μικρά τε καὶ ὡς ἐν σκιᾷς. καὶ ὅσα τῶν σπερμάτων αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ, καὶ μόνα, ἐδώδιμα μὲν ὀλιγάκις, ζητοῦντα δὲ πάντως τὸ προσέτερα συμπλοκὴν, ἵνα ὁρῶτο καὶ χρήσιμα. εἰ γὰρ δή προσπάσαιτο πυρῷ καὶ κριθῇ, τοῦτ' ἔστιν, ἄρτοις ἐξ πυρῶν, ἢ κριθῆς, τότε δοκεῖ πως εἶναι καὶ χρώδεστατα. τοιαύτη δέ πως ἐστὶ καὶ τῆς κατ' νόμον λατρείας ἡ δύναμις. εἰ γὰρ μὴ ἔχοι τὸ συμφέρεσθαι δοκεῖν διὰ πνευματικῆς ἑρμηνείας τῇ τερεωτέρᾳ τροφῇ, τοῦτ' ἔστι, τῇ διαλήψει, μόνη καὶ καθ' ἑαυτὴν οὐδὲν αὐτὸ ἔχοι τὸ ὠφελεῖν.

Καὶ παιδευθήσῃ κρίματι Θεοῦ, καὶ δι-

A Mosen verò sapientissimum vocati sunt, data quoque est illis lex, quæ aratri instar scindere poterat corda eorum obturata & constricta, mentémque inscultam. Sed enim necesse erat non solum vt ad principia agriculturæ sub intelligentiam cadentis vocarentur: sed illucescente iam omnium nostrum seruatore Christo, Deo fructificarent, spiritualis cultus virtutem. Itaque postquam, vt dixi, sermonem Christi reiecerant, affixi Mosaicis præceptis, ideo

B idque iustissimè, transfert eos ab hoc instituto, dicens: Num totum diem debet qui arat arare? Qui, inquit, terram inaratam, agrestem, & spinosam subigit, vt apta sit & parata ad recipiendum semen, num semper arat? Qui, inquit, terram colere vult, an non, priusquam hoc animo cogitat, præparabit semina? nónne quum æquabit eius superficiem, tunc serit paruum papauer & cyminum? Et rursum serit triticum, & hordeum, & spelram in finibus tuis. Oportuit enim, inquit, oportuit, corda eorum qui pæ-

C dagogia instituti erant leuigari antè, præceptisque typicis præcoli, quasique terræ cuiuspiam superficiem præparari, vt deinceps ad fructus edendos promptissima & accommodata esse conspiciatur. Agricola autem, inquit, si æquet & leuiget superficiem terræ, non statim neque ab initio solidiora iacit semina, sed parua adhuc & infirma emittit, papauer nimirum & cyminum: apta autem nudatáque iam terra ad fructus

D proferendos, tum inquit, tum & triticum & hordeum & spelram serit. Hic enim modus artificiosæ agricolationis est in tuis finibus. Facta est igitur lex omnibus præcultrix, & quasi præleuigatrix, ac quidam velut agricola peritissimus, inserens his qui instituti sunt, quasi papauer quoddam & cyminum, & parua & vmbratilia, & quæcunque semina per se ipsa & sola esui minimè apta sunt, sed quærunt semper adiungi & adhærere aliis, quò vtilia esse videantur. Si namque tritico & hordeo, id est, panibus

E ex tritico & hordeo confectis adiungantur, tunc quodammodo videntur esse vtilissima. Ea verò est legalis cultus virtus. Si enim non habeat vtilitatem ex solidiore cibo, id est, Euangelico, per spiritualem interpretationem, sola & ex se nihil commoditatis habere poterit.

Et erudieris iudicio Dei tui, & le-

taberis. Non enim cum duritia purgatur papauer nigrum, neque rota plaustri circumducit super cyminũ, sed virgá excutitur melanthium, cyminũ autem cum pane comedetur: Non enim in æternum ego vobis irascar, neque vox amaritudinis meæ conculcabit vos. Et hæc à Domino Sabaoth egressa sunt portenta.

Cùm ad emundationem peccatorum, inquit, inefficax esset lex, amota est vmbra, inutilia apparuerunt typica, & introductum est iudicium viuificum & verè vtilissimum. Et cuiusmodi tandem est illud? postquam enim per legem non potuit homo iustificari, apparuit nobis Vnigenitum Dei Verbum, consummatam rem & concisam proponens, iustificationem nimirum per fidem. Tu igitur, inquit, ô Israel, obedienti seruice omnium Seruatori Christo subiecta, ab illo iudicio erudieris, discendo nimirum ab illo viam salutis. Eris enim sic in lætitia. Postquam verò semel papaueris nigri & cymini fecerit mentionem, aliquid inde vtile desumit, & inquit. Non cum duritia purgatur papauer nigrum, & quæ sequuntur deinceps. Erat enim transgressionum reus Israel, & ad legis obseruationem piger esse conuincebatur. Dixit igitur vniuersorum Deus: Populus iste labiis me honorat, cor autem eorum procul abest à me. Frustra colunt me, doctrinas docentes, mandata hominum. Nónne igitur pigritiæ in legem pœnas iustissimè exigere potuit? Certè, inquit. Verum humanus est legislatoris scopus ac consilium. Nam quemadmodum, inquit, nigrum papauer non purgatur duriter, & rota plaustri non circumagit cyminum, cùm illud scilicet triturat & comminuit, vt sanè fit in frumento, sed virga potius purgatur & excutitur; cita legislator iis qui in legem deliquerunt accedet, haud duras quidem pœnas exposcens, sed virga potius & moderatis illos agitationibus expurgabit. Cùm verò adiecit: Cyminum cum pane comedetur: ostendit legalis cultus externam speciem per se ipsam & solitariam parum iuuare, at vtile & necessarium fore, si solido cibo, nempe Euangelicæ prædicationi adhibeatur. Quod tum dixi,

A Φεσαν. Ἠσ. οὐ γὰρ μὴ σκληρότητος καθαίρεται ὁ μήκων, οὐδὲ ἁρμὸς ἁμάξης περιάγει τὸ κύμινον, ἀλλὰ ῥάβδῳ ἐκτινάσσεται ὁ μελάνθιον, ὁ δὲ κύμινον μὴ ἄρτου βρωθήσεται. οὐ γὰρ εἰς τὸν αἰῶνα ἐγὼ ὑμῖν ὀργισθήσομαι, οὐδὲ φωνὴ τῆς πικρείας μου καταπατήσῃ ὑμᾶς. καὶ ταῦτα παρὰ Θεοῦ Σαβαὼθ ἐξῆλθε τὰ τέρατα.

Ἀφρακῶς ἔχοντος τοῦ νόμου, φησὶ, πρὸς κάθαρσιν ἁμαρτιῶν, ἀποκεκίνηται μὲν ἡ σκιά, ἀχρεῖα δὲ πέφανε τὰ ἐν τύποις, εἰσηκόμισται δὲ κρίμα ζωοποιὸν, καὶ ἐπωφελέστατον ἀληθῶς. καὶ ποῖον τοῦτο ἐστίν; ὅτε γὰρ, οὐκ ἦν ἐν νόμῳ δικαιωθῆναι τὸν ἄνθρωπον, ἐπέφανεν ἡμῖν ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ λόγος, συντετελεσμένον, καὶ συντετμημένον πρᾶγμα προθείς, τοῦτ' ἔστι, τὸν ἐν πίστει δικαίωσιν. σὺ τοίνυν φησὶν ὁ Ισραὴλ, ὑπήκοον ἐποθεὶς τῶν πάντων Σωτῆρι Χριστῷ τὸν ἀγγελον, τῷ παρ' αὐτοῦ κελεύσαντι παιδευθήσῃ, τοῦτ' ἔστιν, ὅτι ὁ μανθάνων τὸν παρ' αὐτοῦ σωτηρίας τὴν ὁδὸν. ἔσῃ γὰρ ὕστερον ἐν εὐφροσύνῃ. ὅτε δὲ ἅπαξ τὸν ὅτι μηκάδι τε καὶ κυμίνῳ πεποίηται λόγον, δέχεται τι χρήσιμον ἐξ αὐτῶν, καὶ φησίν. οὐ μὴ σκληρότητος καθαίρεται ὁ μήκων, καὶ τὰ ἑξῆς. ἐπὶ μὲν γὰρ παραβάσεσιν ἔνοχος ὁ Ισραὴλ, καὶ πρὸς αὐτὸν τὸν νόμου τήρησιν ῥᾳθυμος γεγονὼς ἐλέγετο. ἔφη γοῦν ὁ τῶν ὅλων Θεὸς, ὁ λαὸς οὗτος τοῖς χείλεσί με τιμᾷ, ἡ δὲ καρδία αὐτῶν πόρρω ἀπέχει ἀπ' ἐμοῦ· μάτην δὲ σέβονταί με, διδάσκοντες διδασκαλίας ἐντάλματα ἀνθρώπων. ἆρ' οὖν οὐκ αἰτίαν ἔξετίσε δίκης καὶ μάλα εἰκότως ῥᾳθυμίας τοῦ εἰς γε τὸν νόμον. ναί, φησίν. ἀλλ' ἔστι φιλάνθρωπος ὁ τοῦ νομοθέτου σκοπός. ὥσπερ γὰρ τὸ μήκων φησὶν, ὅτε σκληρῶς καθαίρεται, ὅτε μὲν ἁμάξης περιάγει τροχὸς τὸ ἐπὶ τὸ κύμινον, ἀλοᾶν δηλονότι, καὶ λεπτύνειν αὐτὸ, καθάπερ ἀμέλει καὶ ὅτι σίτου πρόκειται, ῥάβδῳ δὲ μᾶλλον καθαίρεται ἤγουν ἐκτινάσσεται. ὅταν τοίνυν εἰς τὸν νόμον ἁμαρτήσασιν ὁ νομοθέτης προσιὼν ζητήσῃ, δίκης μὲν οὐκ ἀπαιτῶν σκληρὰς, ῥάβδῳ δ' μᾶλλον, καὶ συμμέτροις κινήσεσιν ἐκκαθαίρων αὐτούς. προσιδεῖν δ' ὅτι τὸ κύμινον μὴ ἄρτου βρωθήσεται, δεδήλωκεν ὅτι τὴν νομικὴν λατρείας τὸ ἐξωφανὲς αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ καὶ μόνον ἀνεφαν εἰς οὐδὲν. ἔσται δ' χρήσιμόν τε καὶ ἀναγκαιότατον τῇ περὶ σῶμα σπουδαιοτέρᾳ ἕξει, τοῦτ' ἔστι, τοῖς εὐαγγελικοῖς διατάγμασι. διερμηνεύων γε-

μιλῶ τὸ αἴνιγμα, τὸ ὅτι γε τὸ κυμίνῳ καὶ μέλανι φημί· καὶ τί αὖ βούλοιτο, δηλοῦντος ὅτι ῥάβδῳ τὸ μελάνθιον ἐκτιλᾶται. τοῦτο σπάγχνα φησίν. οὐ γὰρ εἰς τὸν αἰῶνα ἐγὼ ὑμῖν ὀργισθήσομαι, οὐδὲ φωνὴ τῆς πικρίας μου καταπατήσῃ ὑμᾶς. ἔσομαι γὰρ εὐβαρύμισις, φησὶν, ἀλλ' οὐδὲ δίκαιον ὑμῶν καταψηφίσομαι τὸ ἔσχατον, οὐδὲ πικρὸν ἐφ' ὑμῖν ἐξοίσω δικαίωμα, ὡς καὶ εἰς καταπάτημα γενέσθαι ἐξ ὀργῆς συμβαίνουσιν. ὅτι δὲ εἰς ἄκρον ἀνεξικακίας ἐλήλακώς, καὶ οὕτω δὴ πάλιν ὁ τῶν ὅλων Θεὸς φαίνεται τοῦτο παδείκνυσι λέγων. καὶ ταῦτα τοίνυν κυρίου Σαβαὼθ ἐξῆλθε τὰ τέρατα. τέρας γὰρ ἀληθῶς, καὶ σημεῖον οὐκ ἀθαύμαστον, τὸ οὕτω τοσούτοις ἔνοχα παραπτώμασιν ἐλεεῖσθαι τὸν Ἰσραὴλ, καὶ ἀναριθμήτων ἐγκλημάτων ἀποκερδᾶναι τὴν ἄφεσιν Θεοῦ κατοικτείροντος.

Βουλεύσασθε, ὑφώσατε ματαίαν παράκλησιν.

Τὴν ἀμνησίαν αὐτοῖς τὴν ἐφ' οἷς πεπροφήκασιν ἐπαγγέλλων, καὶ ὅτι πικρὸς οὐκ ἔσται λίαν ἐπ' αὐτοῖς ὁ μάλα διῤῥηκὼς βουλῆς ἀγαθῆς ὑπολαβέσθαι κελεύει. καταπίπτειν δὲ, ὅτι ματαίαν παράκλησιν, μέγά τι καὶ ὑψηλὸν χρῆμα εἰς νομίσαντες, ἔξω φέρεσθαι τοῦ εἰκότος. ποῖα δὲ ἦν παρ' αὐτοῖς ἡ μεγάλη νομισθεῖσα παράκλησις, ἔχουσα δὲ ἀφανῆ; ἐκεῖνα που πάντως. ἔφασκον γὰρ, ποιήσομεν συνθήκας δι' ᾅδου καὶ μετὰ τοῦ θανάτου σωθήσεσθαι καταιγὶς φερομένη ἐὰν ἐπέλθῃ, ὑμᾶς μὲν οὐκ ἐλεύσεται, ἐπὶ ἡμᾶς γὰρ ψεύδους τὴν ἐλπίδα ὑμῶν, καὶ τῷ ψεύδει σκεπασθησόμεθα. ἀλλ' οἱ ταῦτα διενθυμούμενοι, καὶ κενὴν ἔχοντες τὴν ἐλπίδα, οἰηθέντες τε ὅτι τεθνήξονται πρὸ τῆς δεινῆς ἤκουσαν ἐναργῶς. καταιγὶς φερομένη ἐὰν ἐπέλθῃ, ἔσεσθε αὐτῇ εἰς καταπάτημα. ὅταν παρέλθῃ, λήψεσθαι ὑμᾶς.

Οὐαὶ πόλις Ἀριὴλ, ἣν Δαβὶδ ἐπολέμησεν. σύναγάγετε γενήματα ἐνιαυτὸν ὀπὶ ἐνιαυτόν. φάγεται γὰρ σὺν Μωάβ, ἐκθλίψω γὰρ Ἀριὴλ, καὶ ἔσται αὐτῇ κλαυθμὸς, καὶ ὀδυρμός. καὶ κυκλώσω, ὡς Δαβὶδ ὅπερ σε, καὶ βαλῶ περί σε χάρακα, καὶ ἥσω περί σε πύργους. καὶ ταπεινωθήσονται οἱ λόγοι σου εἰς τὴν γῆν, καὶ εἰς τὸν χοῦν οἱ λόγοι σου δύσονται. καὶ ἔσται ὡς ὁ φωνοῦντος ἐκ γῆς ἡ φωνή σου, καὶ ὡς ὁ ἔδαφος ἡ φωνή σου ἀδυνήσει.

A cùm ænigma illud de cymino & nigrò papauere interpretarer. Quid autem illud velit, scilicet Virga nigrum papauer excutietur, adiungit, & inquit: Non enim in æternum ego vobis irascar, neque vox amaritudinis meæ conculcabit vos. Non enim, inquit, ero iracundus, neque vos pœnæ extremæ addicam, nec acerbum in vos proferam iudicium vt conculcemini, quod fieri solet tum cùm res per iram geruntur. Quòd autem ad summum omnis patientiæ peruenerit, hoc rursus vniuersorum Deus videtur portò ostendere, inquiens: Et hæc à Domino Sabaoth exiuerunt portenta: Portentum enim verè & monstrum est admiratione dignum, tot tantisque delictis obrutum Israelem, misericordiam consequi, & innumerabilium criminum remissionem, Deo commiserante, lucrifacere.

Consilium inite, extollite vanam consolationem.

Cùm obliuione deleturum se quod debacchati essent promisisset, iramque in eos non admodum grauem fore, rectissimè dixisset: bonum consilium capere iubet, insimulátque quod vanam consolationem, magnum quiddam & eximium rati à decoro aberrarent. At quæ tandem est hæc magna, vt illi putant, consolatio, quæ tamen vtilitatis nihil habet? Hæc prorsus: dicebant enim: Faciemus fœdus cum inferis, & cum morte. Tempestas irruens si pertranseat: non veniet ad nos: posuimus mendacium spem nostram, & mendacio protegemur. At hi qui hæc cogitant, & vanam spem habent, & qui morituros se ante graues calamitates existimarunt, audiuerunt clarè: Tempestas irruens si venerit, eritis ei in conculcationem, quum transierit, tollet vos.

CAP. XXIX.

Væ ciuitas Ariel, quam Dauid expugnauit, congregate germina annum super annum. Comedetur enim cum Moab. Nam affligam Ariel. Et erit eius fortitudo & diuitiæ mihi. Et circundabo sicut Dauid super te. Et mittam vallum in circuitu tuo, & ponam circum te turres, & deiicientur sermones tui in terram, & in terram sermones tui cadent. Et erit velut loquentium è terra vox tua, & ad pauimentum vox tua infirmabitur.

Sumit quiddam historicè factum tempore beati Dauidis, idque facit ferè, vt Iudaicæ synagogæ scelera contra Christum ostendat. Sunt enim figuræ rerum verarum, ea quæ in vmbris veteribus contigerunt. Quæ ergo nunc Hierusalem est, olim Iebus vocata est, quam beatus Dauid obsedit. Quam verò ob causam, ex ipsis sacris literis cognoscemus. Habetur verò sic in secundo libro Regnorum: [Et abiit Dauid & omnes viri eius in Hierusalem, ad Iebusæum inhabitantem terram. Et dictum est Dauidi: Non ingredietur Dauid huc, quia restiterunt cæci & claudi dicentes: Non ingredietur huc. Accepit autem Dauid munitam Sion, hæc est ciuitas Dauid. Et dixit Dauid die illo: Omnis percutiens Iebusæum, tangat punione cæcos, & claudos, oppugnantes animam Dauidis.] Itaque beato Dauidi, Hierosolymitani, id est, Iebusæi cæci & claudi restiterunt, quo facto miserè disperierunt. Cepit enim eam. Restiterunt autem omnium Seruatori Christo, ipsius aduentus tempore, habitatores Hierusalem, claudi & cæci. Non enim recto pede incedere potuerunt, sed nec diuinam lucem mente comprehenderunt, fidémque non receperunt, Scribæ maximè & Pharisæi. Dixerat enim de illis ita affectis voce Dauidis: [Filii alieni mentiti sunt mihi, filii alieni inueterati sunt, & claudicauerunt à semitis suis.] Scribit verò illis Paulus, inquiens: [Quapropter manus remissas & genua soluta erigite, & egressus rectos facite pedibus vestris, vt non claudicans quis erret, magis autem sanetur.] Quòd autem cæci fuerint, confirmabit ipse Seruator dicens: [In iudicium ego in mundum hunc veni, vt qui non vident videant, & qui vident cæci fiant.] Visum enim receperunt Gentes, etsi alioquin non viderint. Occæcati sunt Iudæorum populi, etiam videntes mysterium, quantum ad legalem mystagogiam attinet. Exclamat igitur contra Hierusalem, & inquit: Væ ciuitas Ariel, quam Dauid expugnauit. Ariel verò eam dicit, nomine vsus multis recepto. Exponitur enim Ariel leo Dei. Et quoniam expeditiones inuictas contra omnes alias regiones & gentes

2 Reg. 5.

Psal. 17.

Hebr. 12.

Matt. 4.

A Δέχεται τι τῶν ἱστορικῶς γεγονότων ἐν καιρῷ τῆς βασιλείας τοῦ μακαρίου Δαβὶδ, καὶ τοῦτο ποιεῖ μονονουχὶ πρὸς ἀπόδειξιν τῶν τολμηθέντων κατὰ Χριστοῦ παρὰ τῆς Ἰουδαίων συναγωγῆς. τύποι γὰρ τῶν ἀληθῶν τὰ ὡς ἐν σκιαῖς τοῖς ἀρχαιοτέροις συμβεβηκότα. Οὐκ οὖν ἡ νῦν Ἱερουσαλὴμ, Ἰεβοὺς ἐκαλεῖτο ποτέ. Τοῦτὸν πεπολιόρκηκεν ὁ μακάριος Δαβίδ. καὶ διὰ ποίαν αἰτίαν, ἐξ αὐτῶν εἰσόμεθα τῶν ἱερῶν γραμμάτων. Ἔχει γὰρ οὕτως. ἐν τῇ δευτέρᾳ τῶν βασιλειῶν, καὶ ἀπῆλθε Δαβὶδ, B καὶ πάντες οἱ ἄνδρες αὐτοῦ εἰς Ἱερουσαλὴμ πρὸς τὸν Ἰεβουσαῖον τὸν κατοικοῦντα τὴν γῆν, καὶ ἐρρέθη τῷ Δαβὶδ, ὅτι οὐκ εἰσελεύσεται Δαβὶδ ὧδε. ὅτι ἀπέκρουσαν οἱ τυφλοὶ καὶ οἱ χωλοὶ λέγοντες, ὅτι οὐκ εἰσελεύσεται ὧδε. καὶ κατελάβετο Δαβὶδ τὴν περιεχομένην Σιών. αὕτη ἡ πόλις τοῦ Δαβίδ. καὶ εἶπε Δαβὶδ ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, πᾶς τύπτων Ἰεβουσαῖον ἁψάσθω ἐν προβόλοις τοὺς τυφλοὺς, καὶ τοὺς χωλοὺς τοὺς παλεμοῦντας ψυχὴν Δαβίδ. Σκεῦος τοῦ μὴ μακαρίου Δαβὶδ οἱ ἀπὸ γε τῆς Ἱερουσαλὴμ ἤτοι τῶν Ἰεβοῦς ἀπέκρουσαν τυφλοὶ καὶ χωλοὶ, καὶ τοῦτο πεποιηκότες οἰκτρῶς C διεφθάρησαν. κατελάβετο γὰρ αὐτὰ, αἰτίαν ὑπὸ τοῦ πάντων σωτῆρι Χριστῷ, καὶ τῆς τῶν ἀπιδημίας αὐτοῦ καιρὸν, οἱ τῶν Ἱερουσαλὴμ οἰκήτορες χωλοὶ, καὶ τυφλοὶ, ἀφ' ὧν ἤδησαν ὀρθοποδεῖν. ἀλλ' οὐδὲ τὸ θεῖον εἰς νοῦν ἐδέχοντο φῶς, οἱ τῆς πίστιν ἀφεστηκότες, γραμματεῖς δὴ μάλιστα καὶ Φαρισαῖοι. Ἐξ ὧν ἔφη διὰ φωνῆς τοῦ Δαβὶδ, υἱοὶ ἀλλότριοι ἐψεύσαντό μοι, υἱοὶ ἀλλότριοι ἐπαλαιώθησαν ἐξ ἐχώλανάν ἀπὸ τῶν τρίβων αὐτῶν. D ὅπερ ἕλκει καὶ ὁ Παῦλος λέγων. διὰ τοῦτο τὰς παρειμένας χεῖρας, καὶ τὰ παραλελυμένα γόνατα ἀνορθώσατε, καὶ τροχιὰς ὀρθὰς ποιήσατε τοῖς ποσὶν ὑμῶν, ἵνα μὴ ὁ χωλὸν ἐκτραπῇ, ἰαθῇ δὲ μᾶλλον. ὅτι δὲ ἦλθεν καὶ τυφλοὶ πιστώσεται λέγων αὐτὸς ὁ σωτήρ. εἰς κρίμα ἐγὼ εἰς τὸν κόσμον τοῦτον ἦλθον, ἵνα οἱ μὴ βλέποντες βλέψωσι. καὶ οἱ βλέποντες τυφλοὶ γένωνται. ἀπέβλεψάν μὲν γὰρ τὰ ἔθνη κἂν μὴ ὁρῶντα ποτέ. τετύφλωνται δὲ τῶν Ἰουδαίων οἱ δῆμοι, κἂν βλέποντες τὸ Χριστοῦ E μυστήριον τό γε ἧκον εἰς τὴν ἀφὰ νόμου μυσταγωγίαν. παλαίει τοίνυν τὴν Ἱερουσαλὴμ, καὶ φησίν. οὐαὶ πόλις Ἀριὴλ, ἣν Δαβὶδ ἐπολέμησεν. Ἀριὴλ δὲ αὐτὴν φησὶν ὀνόματι κεχρημένος τοῦ κτίσαντος τοῖς πολλοῖς. ἑρμηνεύεται μὲν γὰρ Ἀριὴλ, λέων Θεοῦ. ὅπερ ἐπὶ πᾶσαν τῶν ἄλλων χωρῶν, καὶ ἐθνῶν ἀφορήτους ἐποιήτο τὰς

ἐφόδους Ιερουσαλήμ, νικῶσα ἀφ' Θεοῦ, καὶ λέοντος δίκην ἁρπάζουσα καὶ σπαράττουσα τοὺς ἀνταίροντας, τοιαύτην ἔλαχε τὴν ἐπωνυμίαν. οὐαὶ οὖν, φησὶν, ὦ ἀθλία πόλις. ἣ ποτὲ μὲν ὡς λέαινα καταβρυχωμένη τὰ ἔθνη, νῦν δὲ εἰς τοσοῦτα καὶ τοιαῦτα πικρὰς καὶ ἀνηκέστους συμφορὰς. πεπολέμηκε μὲν γὰρ αὐτῇ πάλαι ὁ Δαβὶδ, ὁ ἐξ ἐκ σπέρματος αὐτοῦ γεγονὼς μετ' αὐτὸν, τοῦτ' ἔστι Χριστός. εἶτα φησὶ πρὸς αὐτούς. σύναγάγετε βλαστήματα ἑαυτοὺς ἐπ' ἐνιαυτὸν, φάγεσθε μὲν γὰρ σὺν Μωάβ. ἐν δυσὶ γὰρ ὅλοις ἔτεσιν ἅπασαν πρεσβευόντων τὴν Ιουδαίαν ὁ κύριος ἡμῶν Ιησοῦς Χριστὸς τοῖς πανσόφοις ἐχρήσατο διδασκαλίαις, καὶ θεῖον αὐτοῖς, καὶ εὐαγγελικὸν παρέθηκε κήρυγμα. καιρὸς οὖν διωκρούων φησὶν ἐνεστηκότος, καὶ διδόντος ἅπασαν ἐφὰς συλλέγειν πνευματικὰς, καὶ εἰς ἀποθήκην σωρεύειν αὐτὰς, εἰς νοῦν καὶ καρδίαν, μὴ νωθρῶς πρὸς τοῦτο ἔχητε. πάντα δὲ μᾶλλον ὀκνον ἀποπεμψάμενοι, προθύμως συλλέξατε. φάγεσθε γὰρ σὺν Μωάβ, ἡ Μωαβιτῶν χώρα γέγονε ποτὲ δεισιδαιμονεστάτη, καὶ μόνη ὅλως ἐν αὐτῇ σεβεῖς, ὁ τῇ κατὰ φύσιν καὶ ἀληθῶς ὄντι Θεῷ προσκυνεῖν ἀνεχόμενος. οὐκ οὖν ὡς ἀπὸ χώρας μιᾶς τὴν εἰδωλολατρεύουσαν ἅμα τῷ σύμπαντι τῶν πλανωμένων προσώπων δέχεται, καὶ φησὶν, ὅτι φάγεσθε γὰρ σὺν Μωάβ. εἰσκέκληται γὰρ καὶ τὰ ἔθνη, καὶ κοινὴ γέγονε τροφὴ τοῖς τε ἐξ αἵματος Ισραὴλ, καὶ αὐτοῖς ἢ τοῖς πλανωμένοις, ποτὲ δὲ διαλυθεῖσα καὶ σωτήριον κήρυγμα. εἶτα προσεπάγει καὶ φησὶν, ἀθλίψω γὰρ Αριὴλ, ἀποδώσεις δὲ τούτῳ τὰ προσήκοντα. ἔφη γὰρ ὅτι οὐαὶ πόλις Αριὴλ. εἶτα διὰ μέσου παρενθεὶς τὰ ἐκ τῆς συμβουλῆς πάλιν ἔρχεται ἐπὶ σκοπὸν, καὶ φησὶν. ἔφην, ὅτι οὐαὶ πόλις Αριὴλ. ἀθλίψω δὲ αὐτὴν, καὶ ἔσται αὐτῆς ἡ ἰσχὺς καὶ ὁ πλοῦτος ἐμοὶ, τοῦτ' ἔστιν, ἐγὼ πάντα τὸν πλοῦτον αὐτῆς, καὶ πᾶσαν τὴν ἰσχὺν λήψομαι. καὶ τοῦτο νοήσεις αἰσθητῶς τε ἅμα καὶ πνευματικῶς. ὁ μὲν γὰρ ὁρατὸς αὐτῶν κεκένωται πλοῦτος, ἁρπαζόντων δηλονότι τῶν πολιορκούντων αὐτήν. σεσυλήθησαν καὶ ἡ πάλαι μεγάλη, καὶ δεδεδόκτος ἰσχὺς, νενίκηται γὰρ ὑπὸ τῶν Ρωμαίων χειρός. γυμνοὶ δὲ τοῖς τούτων γεγόνασι τῆς ἔξωθεν ἀρετῆς ἀγαθοῦ κόσμου, καὶ πάντος ἀγαθοῦ πλουσίαν, περάσαντες σὺν ἀποβεβλήκασι τοῖς ἄλλοις, καὶ τὸν ἐν νόμῳ σοφίας τὸν πλοῦτον. λέγω δὲ ὅτι κυκλώσω ὀχυρά σε χάρακα, καθήσω ὀχυρὰ σὲ πύργους, τοῦτ' ἔστι πολιορκίαν καὶ τὴν Ιερουσαλήμ

A fecit Hierusalem, Dei ope vincens, & leonis in morem rapiens & lacerans resistentes: tale cognomen sortita est. Væ igitur, inquit, ô misera ciuitas, quæ olim velut leæna frendebat in Gentes, nunc verò demum in has adeò acerbas & insanabiles incidit calamitates. Expugnauit enim illam quondam Dauid, & qui ex eo natus est posteà Christus. Ait porrò ad eos: Congregate germina, ab anno ad annum. Comedetis enim cum Moab. Per totum enim biennium vniuersam peragrans
B Iudæam Dominus noster Iesus Christus, doctrinas omni sapientia refertas adhibuit, diuinámque illis & Euangelicam prædicationem tradidit. Cùm adsit igitur temporis opportunitas, præbeátque facultatem spirituales cibos colligendi, & eos in animo & corde tanquam in horreo coaceruandi, ne sitis in hoc tardi, sed potius omni abiecta cunctatione, alacriter colligite. Comedetis enim cum Moab. Erat autem
C quondam Moabitarum regio superstitiosissima, & inter eos nemo prorsus extitit, qui natura & verè Deum adorare sustineret. Ex vna itaque regione idololatrica quodammodo, simul omnem errantium personam intelligit, & inquit: Comedetis enim cum Moab: id est, cibos à Christo omnium Seruatore appositos, seu germina nimirum sub intelligentiam cadētia comedetis cum Moab. Vocatæ namque sunt & Gentes, & communis cibus, tū Israelitico ortis sanguine, tum aliis quondam errantibus, facta
D est Euangelica & salutaris prædicatio. Deinde adiungit, & inquit: Affligā enim Ariel, expones etenim hoc de primo. Dixerat enim: Væ ciuitati Ariel. Tum interpositis illis de consilio, rursus prosequitur institutum, & inquit, Dixi: Væ ciuitati Ariel: Affligam enim eam. Et erit eius fortitudo & diuitiæ meæ, id est: Ego omnes eius diuitias, & omnem fortitudinē tollam. Quod intelliges sensu, tum externo, tum spirituali. Terrenæ
E namque diuitiæ eorum emunctæ & exinanitæ sunt, diripientibus videlicet his qui eam obsidebant. Confracta est etiam magna olim & celebrata fortitudo, quippe qui victi sunt manu Romanorū. Ad hęc nudati sunt virtutis ornamentis, omniúmque bonorū laborātes penuria, simul cum aliis etiam legalis sapientiæ diuitias abiecerunt. Dico præterea illud: Cingam te vallo, & ponam circum te turres: obsidionem Hierosolymitanam

quæ

quæ facta est post crucem Saluatoris, ostendere. Cùm autem arrogantes essent Pharisæi, & vocem contra Christum immanem & superbam iactarent,
Tom. 9. » nam dictitabant: [Nos scimus Moſi loquutum esse Deum, hunc autem nescimus vnde sit:] Hinc ait: Deprimentur sermones tui in terram. Nec tamen hoc eueniet omnino ac verè ipsis sermonibus, sed qui ausi sunt illos loqui, hi deiicientur: qui olim dura & fastuosa loqui solebant, hi belli malis exponentur. Hi exilem & debilissimam vocem habebunt, & ita sonabunt, vt qui certè è terra sonum edunt, nimirum vt necromantæ, qui euocatis mortuis fundunt oracula: qui cùm fingunt se animam educere, subtile quid & stridulum vix mussitant, quasi ipsa anima leniter & è terra loquente.

Et erunt sicut puluis de rota, diuitiæ impiorum, & sicut lanugo quæ rapitur, & erit sicut punctus repente à Domino Sabaoth.

Impios nominat qui in Christum debacchati sunt, & cruci tradiderunt Redemptorem, principémque salutis morti tradere audebant, etsi denuò vt Deus, in carne reuixerit. Has diuitias velut in puluerem abituras ait, & instar pulueris de rota auolaturas, & non longo tractu temporis, sed breui, & tanquam in puncto. Hanc autem rem à Domino Sabaoth futuram, id necessariò indicauit, nequa illos vana spes ludat, dum se effugituros expectant.

Visitatio enim erit cum tonitru & commotione, & voce magna, turbo irruens, & flamma ignis deuorans.

Quidnam illud significare velit: A Domino Sabaoth, explanat cùm visitationem quandam in illos fore dicit. Nequaquam enim despiciet Deus & Pater, impietatis crimen in filium. Sed excitabit, inquit, velut tonitru quoddam, & commotionem, & tempestatem, & flammam ignis quę belli deuorat potentiam.

Et erunt vt somniãtis in somno diuitiæ Gentiũ omniũ, quæ militauerunt contra Hierusalẽ, & omnes qui congregati sunt cõtra eam, & qui affligebant. Erunt sicut qui in somno bibunt, & edunt, & cùm surrexerint, vanũ eorũ est insomnium. Et

μὴ τὸ σωτῆρος σταυρὸν ἐπεμφαίνῃ. ὅπερ δὲ γεγόνασιν ἀλαζόνες οἱ Φαρισαῖοι, καὶ φωνὰς ἠρύγγοντο κατὰ τοῦ Χριστοῦ δύνας τε καὶ ἐπηρμένας. ἔφασκον γὰρ, ἡμεῖς οἴδαμεν ὅτι Μωσῆ λελάληκεν ὁ Θεὸς, τοῦτον δὲ οὐκ οἴδαμεν πόθεν ἐστί. ταύτητοι φησὶν, ὅτι ταπεινωθήσονται οἱ λόγοι σου εἰς τὴν γῆν, καὶ οὐκ αὖθις πάντως οἱ λόγοι τοῦτο πείσονται κατὰ τὸ ἀληθὲς, ἀλλ' οἱ τολμήσαντες εἰπεῖν αὖθις, ἔσονται καταβεβλημένοι, οἱ πάλαι φορτικὰ καὶ ὑπερόγκα λαλεῖν εἰωθότες ὑπενίπτεσθαι τοῖς ἐκ τοῦ πολέμου κακοῖς. σμικρὸν γὰρ καὶ ἀσθενέστατον ἕξουσι τὸ φωνεῖν, φθέγξονται δὲ ὕπτιοι, καθάπερ ἀμβλὺ καὶ οἱ ἐκ τῆς γῆς φωνοῦντες. τοῦτ' ἔστιν, οἱ νεκυομαντεῖς, οἱ ἐπειδὰν προσποιῶνται ψυχὴν ἀνενέγκειν, ἰχμόν τι καὶ τετριγὸς ὑποφωνοῦσι μάλις, ὡς αὐτῆς ἠρέμα καὶ ἀπὸ τῆς γῆς λαλούσης ψυχῆς.

Καὶ ἔσται ὡς κονιορτὸς ἀπὸ ἔθνους ὁ πλοῦτος τῶν ἀσεβῶν, καὶ ὡς χοῖς φερόμενος, καὶ ἔσται ὡς σῖγμὴ παρὰ χρῆμα παρὰ κυρίου Σαβαώθ.

Ἀσεβεῖς ὀνομάζει εἰς Χριστὸν προῳνήσαντας, καὶ σταυρῷ παραδόντας τὸν λυτρωτὴν, καὶ τῆς σωτηρίας τὸν χορηγὸν θανάτῳ παρειναλῶν τολμήσαντας, εἰ καὶ αὖθις πάλιν ὡς Θεὸς ἐν σαρκί. τοῦτον τὸν πλοῦτον ὡς κονιορτὸν ἀποιχήσεσθαι φησὶν, ἀποπτᾶσθαι γὰρ καὶ ὡς χνοῦν ἀπὸ ἔθνους. καὶ οὐκ ἐν μήκει χρόνου, ἀλλ' ἐν βραχεῖ καὶ οἷον ἐν σιγμῇ καὶ ὅτι τὸ χρῆμα παρὰ κυρίου σαβαὼθ συμβήσεται, ἀφαμεμιλυκεν ἀφελκόμενος, ἵνα μή τις ἐλπὶς αὖθις ἀφαπαίζηται κενὴ προσδοκῶντας ὅτι καὶ ἀφαφθήσονται.

Ἐπισκοπὴ γὰρ ἔσται μετὰ βροντῆς καὶ σεισμοῦ, καὶ φωνῆς μεγάλης. καταιγὶς φερομένη, καὶ φλὸξ πυρὸς κατεσθίουσα.

Τί αἰνίσσεται δηλοῖ τὸ παρὰ κυρίου Σαβαὼθ ἀφηγούμενος λέγων, ὡς ἔσται τις ἐπ' αὐτοῖς ἐπισκοπή. οὐδέποτε γὰρ ὁ Θεὸς οὐδαμῶς καὶ πατὴρ τῆς εἰς τὸν υἱὸν δυσσεβείας τὰ ἐγκλήματα. ἀλλ' ἐποίσει φησὶ καθάπερ τινὰ βροντὴν, καὶ σεισμὸν, καὶ καταιγίδα, καὶ φλόγα πυρὸς κατεσθίουσαν τοῦ πολέμου τὴν ἔφοδον.

Καὶ ἔσται ὡς ὁ ἐνυπνιαζόμενος ἐν ὕπνῳ, ὁ πλοῦτος τῶν ἐθνῶν πάντων, ὅσοι ἐπεστράτευσαν ὅπι Ιερουσαλὴμ, καὶ πάντες οἱ συνηγμένοι ἐπ' αὐτὴν, καὶ θλίβοντες αὐτήν. καὶ ἔσονται ὡς ἐν ὕπνῳ πεινῶντες καὶ ἐσθίοντες, καὶ ἐξαναστάντων μάταιον αὐτῶν τὸ ἐνύπνιον. καὶ ὡς ἐγ-

πον ἀυπνιάζεται ὁ διψῶν ὡς πίνων καὶ ἐξανα- A *quemadmodum somnians sitibundus videtur sibi bibere, & cùm surrexerit, adhuc sitit, animáque eius frustra sperat, sic erunt diuitiæ omnium Gentium, quotquot militarunt contra montem Sion.*

στὰς ἔτι διψᾷ, ἡδὲ ψυχὴ αὐτῶ εἰς κενὸν ἤλπισεν οὕτως ἔσται ὁ πλοῦτος πάντων τῶν ἐθνῶν, ὅσοι ἐστρατεύσαντο ὑπὲρ τοῦ ὄρους τοῦ Σιών.

Ὡς κονιορτὸν ἔσεσθαι λέγων, καὶ ὡς χοῦν ἀπὸ ἅρπαγῆς τὸν πλοῦτον τῶν ἀσεβῶν. δῆλον ἦ ὅτι τῶν εἰς Χριστὸν πεπτωκότων, οὐδὲ αὐτοῖς τοῖς καταδηώσασιν ἐν ἀσφαλεῖ καὶ βεβαίᾳ γῆν σεσθαι κτήσει διϊσχυρίζεται. ἔσονται γὰρ ὥσπερ πεπλουτηκότες, φησὶν, ὡς αὖ εἰ καί τινες τῶν ἐν ὀφθαλμοῖς νυκτερινῇ καθάπλουτῆσαι μὴ οἰηθέντων, κεχερδακότων δὲ πάντελῶς οὐδέν. ἔξυπνοι γὰρ γενόμενοι, τὰ τῶν ὀνείρων ἀπάτιμα ἐπιγνώσονται, καὶ ὥσπερ εἰ νενομίκασιν ἀληθὲς τοῦτο δὴ πάντως ἐρήσουσι σκιὰν ὄσαν, καὶ ὄκνησιν. συμβαίνει δέ τι τοιοῦτον, καὶ ὅτι τῶν πεινῆ τυχὸν ἢ διψᾷ κατέχεσθαι ἰδεῖν. ὀρεκτικὰ μὲν γὰρ ἡ τοῦ σώματος φύσις ἀναλγήτως τὰ ἑαυτῆς ὕπνου τε μὴ ἐᾷ ὅτε τὸν νοῦν καθαχηλήσαντος. οὐδὲν ἧττον ἡ φύσις ἐν ὀπιθυμίαις ἐστὶν ὧν ἂν βούλοιτο τυχόν. ἐντεῦθεν οἶμαί που καθάπερ τινὲς ἀτμοὶ καὶ φαντασίαι λεπταὶ τοῦ σώματος περιθέουσι τὸν νοῦν. ἀλλ' ἔσται μάταια καὶ αὐόνητος πάντελῶς ἡ ὄκνησις. ὕπνου λοιπὸν τὰ ὄμματων ἀπονοσήσαντος, ὅταν ἔσται φησὶν ὁ πλοῦτος πάντων τῶν ἐθνῶν, ὅσοι ἐστράτευσαν ὑπὲρ τοῦ ὄρους τοῦ Σιών, πότε ἢ πῶς γλυκέως τοῦτο συμβέβηκε προείδω λέγειν.

Ἐκλύθητε, καὶ ἔκστητε, καὶ κραιπαλήσατε οὐκ ἀπὸ οἴνου, οὐδὲ ἀπὸ σίκερα, ὅτι πεπότικεν ὑμᾶς κύριος πνεύματι κατανύξεως, καὶ καμμύσει τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν, καὶ τοὺς προφήτας αὐτῶν, καὶ τοὺς ἀρχόντων αὐτῶν οἱ ὁρῶντες τὰ γλυπτά.

Προσδιαλέγεται πάλιν τοῖς τῶν θείων ἀγαπημάτων καταφρονηταῖς, καὶ πρὸ οὐδὲν ἡγεῖσθαι μεμελετηκόσι τὸ θεῖόν τε καὶ ὑπέρτιμον κήρυγμα, φημὶ δὴ τὸ διαλεκτικόν. καίτοι γὰρ παρὸν αὐτοῖς, καὶ σφόδρα ἑτοίμως τὴν διὰ Χριστοῦ σωτηρίας ἀποκερδᾶναι τὴν χάριν δίκαιον ἦν τὴν ἀφρονίας ἐπάγουσιν αὐχένα. τοῦτο μὲν οὖν οὐκ εἶδον οἱ δείλαιοι, περιαυτιζόμενοι καὶ μεγάλα φρονοῦντες ἐφ' ἑαυτοῖς αὐθάδως ἔφασκον. ἡμεῖς τοῦ Μωσέως ἐσμὲν μαθηταί. ἡμεῖς οἴδαμεν ὅτι Μωσῆ λελάληκεν ὁ Θεός, τοῦτον δὲ οὐκ οἴδαμεν πόθεν ἐστίν. ἀλλ' ἤκουον Χριστοῦ λέγοντος σαφῶς. ἐγώ εἰμὶ τὸ φῶς τοῦ κόσμου. καὶ πάλιν ἕως τὸ φῶς ἔχετε, περιπατεῖτε ἐν τῷ φωτὶ, ἵνα μὴ ἡ σκοτία

Cùm dicit opes impiorum, id est, in Christum debacchantium, fore tanquam cinerem, & tanquam puluerem de rota, neque vastatores ipsos tuta & secura possessione fruituros confirmat. B Qui enim, inquit, sic diuites euaserunt, perinde erunt, ac si per visum nocturnũ se ditatos esse crederent, cùm tamen nihil omnino lucri habeant. Nam euigilantes somniorum agnoscent fallaciam, & quod verum esse autumabant, id omnino vmbram esse & opinionem inuenient. Id quod etiam videre licet in his, qui vel fame, vel siti tenentur. Appetit enim corporis natura necessariò quæ sui sunt, & licet interdum somnus mentem oblectet, nihilo secius tamen cupiditate rerum earum quas habere vult, inflammatur. Hinc credo tenues quædam rei C imaginationes ac phantasiæ ceu vapores quidam mentem obsident ac circumcursant, sed erit vana & prorsus inutilis opinio, vbi somnus deinceps ab oculis discesserit. Hæ sunt, inquit, diuitiæ omnium gentium, quotquot bellum gerunt contra montem Sion. Quando autem vel quomodo hæc fieri contigerit, omitto dicere:

Dissoluimini & obstupescite, & inebriamini, non sicera neque vino, quia potauit vos Dominus spiritu compunctionis, & claudet oculos eorum, & prophetarum eorum, & principum eorum, qui vident sculptilia. D

Pergit porrò cum diuinorum oraculorum contemporibus, & diuinam & cælestem, Euangelicam inquam, prædicationem pro nihilo ducentibus, de integro disputare. Quanquam enim gratiam per Christum lucrifacere idque facillimè potuissent, si mentis ceruicem sequacem subdidissent: hoc quidem minimè factitarunt miseri, sed præfidentes sibi, & de se magna sentientes, impudenter dixerunt: [Nos Mosis » Ioan 9.
sumus discipuli: Nos scimus Mosi »
loquutum esse Deum, hunc autem »
nescimus vnde sit.] At Christum di- »
serrè decentem audiuerunt: [Ego » Ioan. 12.
sum lux mundi.] & rursus: [Quoad »
lucem habetis, ambulate in luce, ne

vos tenebræ comprehendant.] Postquam autem, etsi hæc grauissimè dicta audiuerunt, facti sunt nulla ratione meliores, seipsis vel sapientiores, sed duri & prefracti postea deprehensi sunt: tunc quidem, tunc meritò tenebris comprehensi sunt, & quodammodo defecerunt, & quasi vino temulenti in omnem turpitudinem facilè deturbati sunt. Tale quid significat, cùm ait illis: Deficite & obstupescite, & inebriamini, non sicera neque vino. Etenim potest quidem potest vinum hoc quod sensibus est subiectum, vel etiam illa inebrians mixtura, sicera scilicet, mentem inebriare, sed non omnino ac in totum: sed calamitates & velut excæcatio quædam ex diuinæ iræ cogitatione obueniens, hoc citius efficiunt & efficacius. Hoc enim, puto, docet, aiens: Et claudet oculos eorum, & prophetarum suorum, & principum suorum, qui vident sculptilia. Qui enim, inquit, olim legali pædagogia instituti tum erant, & veritatis pulchritudinem velut in obscuris adhuc vmbris aspexerunt, & ex parte sermones sanctorum prophetarum intellexerunt, etiam hoc ipso, inquam, priuabuntur. Occludet enim mentis eorum oculos, etiamsi viderint olim* sculptilia. Euenier autem istuc, inquit, Principi & prophetæ, id est, præfecto & sacerdoti. Nominarunt enim prophetas eos, qui sanctorum prophetarum prophetias summa contentione indagabant. Erántque apud Iudæos quidam, legis specie tenus studiosi præceptores & doctores, quemadmodum certè & Gamaliel, de quo multus apud eos peruagabatur sermo.

* Sept. κνιδία, εἰδωλα.

Et erunt vobis omnia ista verba, velut sermones libri signati huius, quem si homini scienti literas tradant, dicentes: Lege hæc, dicet: Non possum legere, signatus est enim. Et dabitur liber hic in manus hominis non scientis literas, dicétque illi: Lege hunc & dicet: Non scio literas.

Dixit Iudæis Dominus noster Iesus Christus: Scrutamini scripturas, quia in illis putatis vos habere vitam æternam, & illæ sunt quæ testificantur de me. Et non vultis venire ad me, vt vitam habeatis. Itaque frustra sursum ac deorsum laborarunt Israelitæ, Mosis præcepta semper in ore habentes, fingentes quidem

ὑμᾶς κατελαφθῇ. ὅπερ δὲ καίτοι τηλικαῦτα σεσοφισμένοι ἀκηκοώμενοι λόγων γεγόνασι μηδὲν κατ' οὐδένα τρόπον ἑαυτῶν ἀμείνους ἢ σοφώτεροι· σκληροὶ γὰρ καὶ ἀκαμπεῖς κατεφωράσθησαν λοιπόν. τότε δὴ τότε καὶ μάλα εἰκότως κατελήφθησαν ὑπὸ τῆς σκοτίας. ἐκλέλυται δὲ τρόπον τινά, καὶ φρενὸς ἐξέστησται ἀγαθῆς, καὶ καθάπερ ἐξ οἴνου κεκραιπαληκότες πρὸς πᾶν ὁτιοῦν τῶν ἐκτόπων ἀκόλαστοι καταδεδόνηνται. τοιοῦτόν τι σημαίνων φησὶ πρὸς αὐτούς, σκλύθητε, καὶ ἔκστητε καὶ κραιπαλήσατε, σίκερα, οὐκ ἀπὸ οἴνου. οἶδε γὰρ οἶδε καταμύσκειν τὸ νοῦν, καὶ πάντως καὶ πάντως οἶνος ὁ ἀληθινὸς, ἤγουν ὁ μύσκων κέρασμα, τοῦτ' ἔστι, σίκερα. συμφορὰ δὲ μᾶλλον τοῦτο δρᾶσαι νεανικώτερον, καὶ οἰκείως πώρωσις ἐκ θείας ὀργῆς τῇ διανοίᾳ συμβαίνουσα, τοῦτο γὰρ οἶμαι διδάσκει λέγων. καὶ καμμύσει τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν, καὶ τοὺς προφήτας αὐτῶν, καὶ τοὺς ἀρχόντων αὐτῶν οἱ ὁρῶντες τὰ γλυπτά. οἱ γὰρ πάλαι φησὶ διὰ τοῦ νόμου παιδαγωγίας σεσοφωνημένοι, καὶ τῆς ἀληθείας τὸ κάλλος ὡς ἐν ἀμυδραῖς ἔτι καθορώμενοι ταῖς σκιαῖς, καὶ στενίοντες ἐκ μέρους τῶν ἁγίων προφητῶν τοὺς λόγους, καὶ αὐτῶν διὰ τοῦτο τερηθήσονται. καμμύσει γὰρ τοὺς τῆς διανοίας αὐτῶν ὀφθαλμοὺς, καίτοι πάλαι βλέποντας τὰ γλυπτά. πείσεται δὲ τοῦτο φησὶν ἄρχων, καὶ προφήτης, τοῦτ' ἔστιν, ἡγούμενος καὶ ἱερέως. ὠνόμαζον γὰρ προφήτας τοὺς τῶν ἁγίων προφητῶν πολυπραγμονοῦντας τὰ προφητῶν. ἦσαν δέ τινες παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις νομομαθείας ὑποληψιν ἔχοντες καθηγηταὶ καὶ διδάσκαλοι, καθάπερ ἀμφὶ καὶ Γαμαλιήλ, περὶ οὗ πολὺς πρὸ αὐτοῖς ὁ λόγος ἦν.

Καὶ ἔσται ὑμῖν πάντα τὰ ῥήματα ταῦτα, ὡς οἱ λόγοι τοῦ βιβλίου τοῦ ἐσφραγισμένου τούτου, ὃ ἐὰν δώσουσιν αὐτὸ ἀνθρώπῳ ὑπεσταλμένῳ γράμματα, λέγοντες, ἀνάγνωθι ταῦτα, καὶ ἐρῇ, οὐ δύναμαι ἀναγνῶναι, ἐσφράγισται γὰρ, καὶ δοθήσεται τὸ βιβλίον τοῦτο εἰς χεῖρας ἀνθρώπου μὴ ὑπεσταλμένου γράμματα, καὶ ἐρῇ αὐτῷ, ἀνάγνωθι τοῦτο, καὶ ἐρῇ, οὐκ ὑπέσταλμαι γράμματα.

Εἶπεν τοῖς Ἰουδαίοις ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐρευνᾶτε τὰς γραφὰς, ὅτι ἐν αὐταῖς δοκεῖτε ὑμεῖς ζωὴν αἰώνιον ἔχειν. καὶ αὗταί εἰσιν αἱ μαρτυροῦσαι περὶ ἐμοῦ, καὶ οὐ θέλετε ἐλθεῖν πρός με ἵνα ζωὴν ἔχητε. εἰκοῖως εἶχε πεπονήκασιν δίκην τε κάτω τῆς διὰ Μωσέως ἐντολῆς ἀθλοθετοῦντες οἱ ἐξ Ἰσραὴλ καὶ προσποιούμενοι

μὴν τῶν νομικῶν γραμμάτων εἰς νοῦν καὶ καρδίαν
A σὺκ ἀληθῆ συλλέξασθαι σύνεσιν, ὃ μὴν ὅπερ
ζητοῦντες Χριστὸν, καίτοι τῷ νόμου ὃ αὐτὸ λα-
λοῦντος μυστήριον. ἤκουον γὰρ πάλιν εἰ ἐπιστεύετε
Μωσῆ, ἐπιστεύετε ἂν ἐμοὶ, περὶ γὰρ ἐμοῦ ἐκεῖνος
ἔγραψεν. σύκουν ἐπειδήπερ ὁ πολὺς λῶς περὶ
αὐτοῦ ὁ τοῦ νόμου λόγος, μᾶλλον ἦ ἀπεκτόνασι τὸν
δι' αὐτοῦ προφανούμενον, καὶ τὸ εἰς Μωσέα
ἡμῶν ἀλογήσαντες κατεσφραγίσθη βίβλον ἓν ἡ θεόπνευστος
B γραφή. ἓν γὰρ ἡ πᾶσα ὅστι καὶ λελάληται δι' ἑνὸς
ἁγίου πνεύματος, κατεσφραγίσθη ἤ τινα βίβ-
λον, ὅτε γὰρ οἱ ἀναγνῶναι δυνάμενοι, καὶ εἰδότες
γράμματα σύνιέναι τι δύνανται τῶν ἐν αὐτῷ,
ὅτε μὴν οὐδ' εἰ μή τις εἰδείη γράμματα γνώσε-
ται τι τῶν κεκρυμμένων ἐν αὐτῷ. ἀλλ' ἔσται πᾶσιν
ἐν ἴσῳ βίβλῳ κατεσφραγισμένος ὁ νόμος, ὡς
ἁπλοῦν πρωτελῶς, καὶ τοῖς τὸ λέξιν εἰδόσι, τὴν
τῶν ἐννοιῶν γνῶσθαι δύναμιν. καὶ τοῦτο ἐν ᾧ φησὶ
C ὁ ἐν φωνῇ τῷ Δαβὶδ πρὸς τὸν Θεὸν ὑμνῳδή-
μενον. σκοτισθήτωσαν οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν τοῦ μὴ
βλέπειν, καὶ τὸν νῶτον αὐτῶν διὰ παντὸς σύγ-
κυψον.

Καὶ εἶπε κύριος, ἐγγίζει μοι ὁ λαὸς οὗτος τῷ
στόματι, καὶ τοῖς χείλεσιν αὐτῶν τιμῶσί με, ἡ δὲ
καρδία αὐτῶν πόρρω ἀπέχει ἀπ' ἐμοῦ. μάτην
δὲ σέβονταί με διδάσκοντες ἐντάλματα ἀνθρώ-
πων καὶ διδασκαλίας.

Ὑπολαμβάνοντες γὰρ Ἰουδαῖοι τῶν νομικῶν ἐν-
D τολῶν ὁ βάθος ὁρᾶν, καὶ ὅπερ γλώττης ἔχοντες
τὸ πάλαι διωρισμένον τοῖς πατράσιν ἐντολὴν,
μεμετρήκασιν ἐν τούτῳ καὶ μόνῳ τὸ πρὸς Θεὸν
λατρείας τὸ δύνασθαι. ἔδοξαν μὲν γὰρ τὸ πεπλησ-
μένον ὁ σύμπαν ὠφέλειν, ἀτιμάσαντες δὲ ὥσπερ
τὸ τοῦ νομοθέτου βούλησιν ἐπράποντο πρὸς διδα-
σκαλίας, καὶ ἀνθρώπων ἐντάλματα. πᾶσα δό-
σις γὰρ τίνας εἰκαίας καινοτομοῦντες ἑαυτοῖς
ὤοντο μὲν εἶ φιλόθεοί τε καὶ ἀγαθοὶ, ἠλέγχοντο
δὲ δι' αὐτῶν τῶν πραγμάτων τῆς εἰς Θεὸν ἀγάπης
ἀσυνέτως ἀποπηδήσαντες. σύκουν τὸ γε ἧκον
E εἰς ὃ ὅπερ γλώττης ἔχειν τὸ νόμου, ἑαυτοὺς
ἐνόμιζον εἶ Θεοῦ, ἀφ' δὲ γε τοῦ μὴ αἰσχεσθαι
πληροῦν αὐτὸν ἀποφοιτῶντες ἠλέγχοντο, καὶ ἔξω
που γεγονότες αὐτοῦ. ὅτι γὰρ τοῖς αἰνίγμασι ἐν-
τάλμασι προσέκειντο μᾶλλον, καὶντεῦθεν αὐ
ἦν οἷτο καθαφανὲς, προσῆσαν μὲν γὰρ ποτε
τῷ σωτῆρι λέγοντες οἱ γραμματεῖς, καὶ οἱ Φα-
ρισαῖοι, διατί οἱ μαθηταί σου παραβαίνουσι τὴν

se haud vulgarem legis cognitionem animo & pectore condidisse, cùm Christum non inquirant, etsi lux eius explicet mysterium. Nam & rursus audiuerunt: [Si credidissetis Mosi, credidissetis mihi: de me enim ille scripsit.] Cùm ergo de lege frequens illis esset sermo, nihilo magis tamen eum qui ab ea præditus erat interficerent, honoris erga Mosen nulla ratione habita: obsignata est quodammodo à Deo, quasi liber vnus, diuinitùs afflata scriptura. Vnus enim liber est, tota scriptura, & ab vno sancto Spiritu prodita: at quomodo est obsignata? Nec enim qui legere possunt, & literas norunt, quicquam in eo possunt intelligere: nec etiam si qui nesciunt literas, in eo quippiam reconditum cognoscent, sed erit omnibus ex æquo lex obsignata, eò quòd sententiarum vim ne hi qui legere scirent assequerentur. Hoc demum voce Dauidis ad Deum hymno decantatum est: Obtenebrentur oculi eorum ne videant, & dorsum eorum semper incurua.

Et dixit Dominus, Appropinquat mihi populus iste, labiis suis honorant me, cor autem eorum procul abest à me. Frustra verò colunt me docentes mandata hominum, & doctrinas.

Iudæi enim mandatorum legis profunditatem perspicere se profitentes, & in ore ac lingua mandatum olim patribus descriptum habentes, ex hoc solo diuini cultus vim metiebantur: eorum autem, quæ oraculo tradita sunt, omnino nihil præstabant: sed contempta velut legislatoris voluntate, ad doctrinas & hominum mandata conuertebantur. Nam traditiones quasdam vanas de nouo sibimet fabricantes, pios se putabant & bonos: at ipsis factis deprehendebantur à charitate in Deum imprudenter resiliisse. Quod ad legem igitur lingua tenus habitam attinet, se vicinos existimabant. Sed quia illam implere volebant, deprehensi sunt recessisse, & extranei ab illo fuisse. Cæterùm adhæsisse illos magis hominum mandatis, vel inde fieri posset perspicuum. [Accesserunt enim aliquando ad Seruatorem Scribæ & Pharisæi dicentes: Quare discipuli tui transgrediuntur

Ioann. 5.

Matt. 15.

» mandatum seniorum? non enim lauant
» manus, cùm panem edunt. Quibus di-
» xit: Quare & vos transgredimini man-
» datum Dei? Deus namque dixit: Ho-
» nora patrem tuum & matrem tuam;
» Et qui maledicit patri vel matri, mor-
Matt. 7. » te moriatur.] Vos autem dicitis: [Qui
» dicit patri vel matri, Donum quod ex
» me est, cedet in commodum tuum,
» nec honorabit patrem vel matrem;
» & irritum fecistis mandatum Dei pro-
» pter traditionem vestram.] Adduxitque
huc dictum hoc quod vobis præ ma-
nibus est, nam ait: Hypocritæ, bene
prophetauit Esaias de vobis, dicens:
Populus iste labiis me honorat. Cùm
ergo pædagogum contempsissent, &
legem Dei nullo loco dignati, ad do-
ctrinas & mandata hominum conuer-
si fuissent, hinc iustissimè diuinitùs in-
spiratæ scripturæ liber obsignatus est.
Non enim consentaneum erat co-
gnitione scripturæ diuinitùs aspiratæ
ditari eos, qui illam despectui ha-
berent.

A ἐντολὴν τῶν πρεσβυτέρων; οὐ γὰρ νίπτονται τὰς χεῖ-
ρας ὅταν ἄρτον ἐσθίουσι, καὶ πρὸς γε τοῦτο ἔφα-
σκεν ὁ κύριος, λέγων καὶ ὑμεῖς παραβαίνετε τὴν
ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ, ὁ γὰρ Θεὸς εἶπε, τίμα τὸν πατέ-
ρα σου, καὶ τὴν μητέρα σου, καὶ ὁ κακολογῶν πατέρα
ἢ μητέρα, θανάτῳ τελευτάτω. ὑμεῖς δὲ λέγετε,
ὃς ἂν εἴπῃ τῷ πατρὶ, ἢ τῇ μητρὶ, δῶρον ὃ ἐὰν
ἐξ ἐμοῦ ὠφεληθῇς, οὐ μὴ τιμήσῃ τὸν πατέρα
αὐτοῦ, ἢ τὴν μητέρα, καὶ ἠκυρώσατε τὴν ἐντολὴν
τοῦ Θεοῦ διὰ τὴν παράδοσιν ὑμῶν. καλῶς ἐπρο-
B φήτευσε δὲ περὶ ὑμῶν Ἡσαΐας λέγων, ὁ λαὸς οὗτος τοῖς χεί-
λεσί με τιμᾷ. σχολῇ ἐπεὶ δὲ τὸν παιδαγω-
γὸν ἀτιμάσαντες, καὶ τοῦ μηδενὸς ἀξιώσαντες
λόγου τὸν περὶ Θεοῦ νόμον ἐτράποντο πρὸς δι-
δασκαλίας καὶ ἐντολὰς ἀνθρώπων, κατεσφρα-
γίσθη τοίνυν, καὶ σφόδρα εἰκότως ὁ τῆς θεο-
πνεύστου γραφῆς βιβλίον. οὐ γὰρ ἦν ἀκόλουθον τὴν
διὰ τῆς θεοπνεύστου γραφῆς πλουτίσαι σύνε-
C σιν τοῖς καταφρονοῦσιν αὐτῆς.

Propter hoc ecce rursus transferam populum istum, & transferam illos: Et perdam sapientiam sapientum, & intelligentiam intelligentium abscondam.

Διὰ τοῦτο ἰδοὺ προσθήσω τοῦ μεταπεθῆναι
τὸν λαὸν τοῦτον, καὶ μεταθήσω αὐτοὺς, καὶ ἀπο-
λῶ τὴν σοφίαν τῶν σοφῶν, καὶ τὴν σύνεσιν τῶν
συνετῶν κρύψω.

Transportatus enim veluti erat Iudaicus populus, multis, vt mihi videtur, modis. Nam vocabatur sors Dei & portio eius & funiculus, at translatus est quodammodo. Non enim vltra appellatus est eius sors, sed vulpiũ portio factus est, & Satanæ immundisque spiritibus in cibum datus. Verùm translatus est à recto sensu in mentem reprobam, à gloria in ignominiam, à fortitudine in infirmitatem, à sapientia in extremam stultitiam. Perdam enim, inquit, sapientiam sapientum, & intelligentiam intelligentium abscondam. Videbantur nimirum Scribæ & Pharisæi sapientes & valde cordati, scientiæ legis opinionem consequuti: ac à Deo abscondita est & tantum non coarctata sapientum intelligentia, id est, lex seu scriptura diuinitùs inspirata.

Μετεκινήθη γὰρ ὥσπερ ὁ τοῦ Ἰουδαίων δῆμος
κατὰ πολλοὺς οἶμαι τρόπους. κλῆρος μὲν γὰρ ὠνο-
μάσθη Θεοῦ, μερὶς τε αὐτοῦ καὶ σχοίνισμα. μετε-
τέθη οὖν ὥσπερ. οὐ γὰρ ἔτι κλῆρος κεχρημάτικεν
αὐτοῦ, μερὶς οὐ γέγονεν ἀλωπέκων, καὶ δέδοται τοῦ
D σατανᾶ, καὶ τοῖς ἀκαθάρτοις πνεύμασιν εἰς βρῶ-
σιν. μετετέθη δὲ καὶ ἀπό γε τοῦ φρονεῖν ὀρθῶς,
εἰς ἀδόκιμον νοῦν ἐκ δόξης εἰς ἀτιμίαν, ἐξ
ἰσχύος εἰς ἀσθένειαν, ἐκ τοῦ εἶναι σοφὸς εἰς ἐσχάτην
ἀβελτηρίαν· ἀπολῶ γὰρ, φησὶ, τὴν σοφίαν τῶν
σοφῶν, καὶ τὴν σύνεσιν τῶν συνετῶν κρύψω.
οἴεται μὲν γὰρ ἐδόκουν σοφοί τε καὶ πολυγράμμονες οἱ
γραμματεῖς τε, καὶ οἱ Φαρισαῖοι νομοματείας
ἔχοντες δόξαν, ἀλλὰ κέκρυπται τοῦ Θεοῦ, καὶ
E μονονουχὶ συνεσπάληται τῶν σοφῶν ἡ σύνεσις, τοῦτ'
ἔστιν, ὁ νόμος, ἤγουν ἡ θεόπνευστος γραφή.

Væ his qui profundũ consiliũ capiunt, & non per Dominum: qui in abscondito consilium capiunt, & quorũ opera erunt in tenebris, & dicent: Quis nos vidit? aut quis nos cognoscet, aut quę nos facimus?

Οὐαὶ οἱ βαθέως βουλὴν ποιοῦντες, καὶ οὐ
διὰ κυρίου, οἱ ἐν κρυφῇ βουλὴν ποιοῦντες,
καὶ ἔσται ἐν τῷ σκότει τὰ ἔργα αὐτῶν, καὶ ἐροῦσι,
τίς ἡμᾶς ἑώρακε; καὶ τίς ἡμᾶς γνώσεται, ἢ ἃ
ἡμεῖς ποιοῦμεν;

Quando pœnam & supplicium quibusdam constituit vniuersorũ Deus, statim

Οτε ποινὴν καὶ δίκην καθορίζει τινὰ ὁ τῶν ὅλων
Θεὸς, λυθὸς ὑπάρχει τοῦ τοῦ προστάγματος αὖ-

τας, καὶ ἵστησιν ἀναρχὴν τῶν περὶ δοτῶν ἐλέγχων- A
ματα, ἵνα καὶ δίκαιος ὁρῶτο πάντα καλὰ ζωγρῶν τὸ
δίκαιον. ἔφη τοίνυν ὡς ἀσυνέτοις πᾶσιν ἔσονται
τοῖς Ἰουδαίων οἱ δῆμοι κατεσφραγισμένου τοῦ νό-
μου, καὶ ἀπάσης ἐξηρημένης τῆς ἐν αὐτοῖς συνέ-
σεως ἀπομείναν τυφλοὺς νοητῶς δηλονότι. ποῖα
τοιγαροῦν τὰ ἐγκλήματα, καὶ ὅπῃ ποτὲ αὐτοῖς, ὃ,
ἔν γε τούτῳ κατολισθεῖν συμβέβηκε βλαπταροῖ
τῷ δόγματι. πλεῖσται γὰρ ὅσαι κατ' Χριστοῦ γε-
γόνασιν αἱ παρ' αὐτοῖς σκέψεις, καὶ ἀπάδουσαι B
Θεῷ. τοῦτο γὰρ οἶμαι δεῖ δὲ οὐ βλέπ' κυρίου, καὶ δὴ
καὶ ᾠόντο κατ' σφᾶς αὐτοὺς βουλεύεσθαι μὴ λελη-
θότως, καὶ ἐγχειρημάτων ἀπόρρητα πικρὰν ὡς πάντα
που καὶ λέγειν, τίς ἡμᾶς ἑώρακεν, ἢ τίς γνώσεται
ἃ ἡμεῖς ποιοῦμεν; ἀλλ' ἠγνοήσασι ὅτι τὸν θεῖόν τε
καὶ ἀκήρατον νοῦν καὶ αἱ δόλιοι βουλαὶ, καὶ
σκέψις ἀνθρώπου πικρὰ, καὶ ἐγχειρημάτων δυνά-
μεις, κἂν εἰ μάλιστοι δ' τυχὸν ἐν σκότει καὶ κε-
κρυμμένως. κατεμαθοῦτο μὲν γὰρ τὸν προ- C
δότην Ἰούδαν, μονονουχὶ λέγοντες, δήσωμεν τὸν
δίκαιον ὅτι δύσχρηστος ἡμῖν ἐστί. καὶ δὴ σταυρῷ πα-
ραδώσομεν, καὶ τό γε ἦκον ἐπ' αὐτοῖς ἀπεκτόνασι τὸν
ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς. ἐγηγερμένῳ δ' πάλιν ἐκ νε-
κρῶν ἐπεφύοντο δῆνοι καὶ λελήθοτος ἔδρων τὰ ἐξ
ἀνοσίας τε καὶ βασκάνου φρενός. ἐγηγέρθαι γὰρ
γνόντες αὐτὸν, ἀργύρια ἱκανὰ δεδώκασι τοῖς
στρατιώταις τοῖς τοῦ τάφου φυλακῆς, ἵνα εἴπωσιν
ὅτι οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ νυκτὸς λαθόντες ἔκλε-
ψαν αὐτόν. οὐαὶ τοίνυν, φησὶν, οἱ τοιαῖς δὲ βου- D
λαῖς ποιῶν εἰωθότες οὐ βλέπ' κυρίου μᾶλλον, ἀλλ'
ὡς ἔν γε τῷ Βεελζεβούλ.

Οὐχ ὡς ὁ πηλὸς τοῦ κεραμέως λογιοῦσθε; μὴ ἐρεῖ τὸ πλάσμα τῷ πλάσαντι, οὐ σύ
με ἔπλασας; ἢ τὸ ποίημα τῷ ποιήσαντι, οὐ
σύνετός με ἐποίησας;

Εἰρηκὼς ὅτι μεταθήσω τὸν λαὸν τοῦτον, ὅτι πάν-
τῃ καὶ πάντως καταρθώσω τὸ χρῆμα καὶ λίαν ἀ-
μοχθὶ βλαστεῖχρισιν ἐν τούτοις μεταπλάσεσθαι
λέγων αὐτοῖς, εἰς ὅσον αὖ ὁ δημιουργήσας
ἐθέλοι καθάπερ ἀμβλὺ, καὶ τὸ βλὲ χειρῶν κερα- E
μέως τεχνουργούμενοι. τοιοῦτόν τι πάλιν καὶ ὁ
προφήτης Ἱερεμίας ἐδιδάσκετο. ἀνάστηθι γάρ
φησι, καὶ κατάβηθι εἰς τὸν οἶκον τοῦ κεραμέως, καὶ
ἐκεῖ ἀκούσῃ τοὺς λόγους μου, καὶ κατέβαινον εἰς τὸν
οἶκον τοῦ κεραμέως; καὶ ἰδοὺ αὐτὸς ἐποίει ἔργον ὅπῃ
τῷ λίθων, καὶ διέπεσε τὸ ἄγγειον ὃ αὐτὸς ἐποίει
ἀπὸ τῶν χειρῶν αὐτοῦ. καὶ πάλιν ἐποίησεν αὐτὸ ἄγ-
γειον ἕτερον, καθὼς ἤρεσεν ἐνώπιον αὐτοῦ τοῦ ποιῆ-

infert huiusce rei causas, & eorum quibus hæc acciderunt crimina plana facit, vt & iustus appareat is, qui omnia pro iustitia non punit. Dicebat igitur imprudentem omnino futurum Iudæorum populum lege obsignata: & omni eorum cognitione sublata, mansurum cæcum, mente videlicet & intelligentia. Qualia itaque crimina sint, & de quibus causis illis contigerit vt huc prolaberentur, mox explanat. Plurima eorum contra Christum extiterunt consilia, & à Deo dissentientia. Hoc nimirum, opinor, est illud, non per Dominum. Quin & cogitarunt apud se clàm consilia inire, & res arduas suscipere, vt etiam dicant: Quis nos vidit? aut quis sciet quæ nos facimus? At ignorarunt consilium cognitionémque hominis acutam & moliminum potentiam non posse diuinam & incorruptam mentem latere, etsi ea fortassis in tenebris & occultè faciant. Conduxerant enim proditorem Iudam, tantùm non dicentes: Ligemus hunc iustum, quia inutilis est nobis. Et sanè cruci tradiderunt, quantumque in ipsis erat, principem vitæ interfecerunt: & excitato è mortuis rursus, insultarunt acerbi, hæcque præstiterunt clàm ex impietate & animo malenolo. Cùm enim excitatum illum fuisse cognouissent, argenteos sat multos dederunt militibus sepulcri custodibus, vti dicerent, discipulos eius noctu venisse, & furatos fuisse illum. Væ igitur, inquit, his qui solent ea consilia inire, non per Dominum, sed veluti in Beelzebul.

Nonne vt lutum figuli reputabimini? nunquid dicet figmentum fictori, non tu me finxisti? aut opus ei qui fecit: non tu me fecisti?

Cùm dixisset: Transferam populum istum, hisce verbis prorsus penitúsque ostendit hanc rem se emendaturum, & quidem facilè citra laborem, cùm ait, Tranformandos esse ipsos prout voluerit is qui condidit, quemadmodum certè opus manibus figuli fabrefactum. Cuiusmodi est etiam quod propheta Hieremias docuit, dicens: [Surge, enim inquit, & de- Hier. 18.
scende in domum figuli, & ibi audies
sermones meos. Et descendi in domum
figuli, & ecce ille faciebat opus super
lapides, & cecidit vas quod ipse fe-
cit manibus suis: & rursum fecit ex
illo vas alterum, quomodo placuit ei

facere. Et dixit Dominus ad me : Nónne, vt figulus hic, potero facere vos, domus Israel ? Ecce vt lutum figuli vos estis, in manibus meis.] Transformat enim facilè ad quodcumque voluerit quod à se factum est, vniuersorum artifex & opifex.

Nonne adhuc modicum, & transferetur Libanus, quasi mons Chermel, & mons Chermel in syluam reputabitur.

Cùm dicit eos fore velut lutum figuli, & transformandos in fœdiora, propterea quòd insint ipsis plurima peccata, quomodo res futura sit, perspicuè demonstrat, & quod subobscurè videbatur dictum, quodammodo candidè & clarè ostendit. Libanus itaque mons est Phœniciæ, quique in ipso & circa ipsum habitarunt, erant homines quàm superstitiosissimi. Similiter etiam Chermel, vel Chermelus, mons erat in regione Iudæorum maximus, in quo habitasse dicitur Elias Thesbita. Itaque per montes seu regiones in quibus sunt montes, significare vult eos, qui in illis habitant, & inquit : Transferetur, nimirum transmutabitur Libanus, eritque velut mons Chermelinus : mons autem Chermelinus, velut Libanus, id est, Qui quondam idolis seruierunt, Deum qui adoratur in Iudæa agnoscent, & in numero classeque primogeniti Israelis reputabuntur. Qui ex semine Israelis sunt, fient aliquando similes inhabitantibus Libanum, & errantibus. Eiectus enim est Israel à coniunctione quæ est cum Deo, propter impietatem in Christum. Assumptæ sunt etiam Gentes, & sanctificatæ per spiritum, diuinæ naturæ facti sunt participes. Transferetur igitur Libanus, inquit, velut mons Chermel : mons verò Chermel vt sylua reputabitur, id est, vt sylua lignorum agrestium, quorum finis est combustio. Vel etiam alio modo : Fuerunt enim velut lignorum cæsores Israelitis qui depopulantur eos. Id quod, opinor, significat propheta Zacharias, dicens : Aperi, ô Libane portas tuas, & comedat ignis cedros tuas. Ploret pinus, quia cecidit cedrus: Plorate quercus Basanitidis, quia succisa est sylua consita. Vide itaque hunc quoque Libano comparare Iudæam, vtpote quæ ab his qui quondam in eo erant, nimirum errore deceptis, nihil differat. Pinum autem & cedrum & etiam

A σαι, καὶ εἶπε κύριος πρὸς με. μὴ ὡς ὁ κεραμεὺς οὗτος ὁ δυνήσομαι ποιῆσαι ὑμᾶς, οἶκος τοῦ Ισραὴλ; ἰδοὺ ὡς ὁ πηλὸς τοῦ κεραμέως ὑμεῖς ἐστὲ ἐν ταῖς χερσί μου. μεταπλάττει γὰρ εὐκόλως, ἐφ' ὅσῳ ἂν ἕλοιτο ὁ παρ' αὐτοῦ γενηθεὶς ὁ τῶν ὅλων τεχνίτης καὶ δημιουργός.

Οὐκέτι μικρὸν καὶ μετατεθήσεται ὁ Λίβανος ὡς τὸ ὄρος τὸ Χερμήλ, καὶ τὸ ὄρος τὸ Χερμὴλ εἰς δρυμὸν λογισθήσεται.

Εσται γὰρ λέγων αὖθις ὡς πηλὸν κεραμέως, καὶ
B μεταπλασθήσεσθαι πρὸς τὰ αἰσχίω. δῆλοι τὸ πλείω ὅσῳ ἐν αὐτοῖς εἴη τὴν ἁμαρτίαν ἡνίκα ἔσται τὸ χρῆμα δῆλον δεικνύειν ἐναργῶς, καὶ καταλυκαίνῃ ἔσποι τινὰ τὸ ἀμυδρῶς εἰρῆσθαι δοκοῦν. Λίβανος μὲν ὄρος ἐστὶ τῆς Φοινίκης, καὶ ἦσαν πάντες οἱ ἐν αὐτῇ καὶ περὶ αὐτὴν κατοικοῦντες ἀνθρωποι τὸ ὅτι μάλιστα δεισιδαιμονεστάτων, ὁμοίως δὲ καὶ ὁ Χερμὴλ ὄρος ἦν ἐν τῇ Ιουδαίων χώρᾳ παμμέγεθες ἐν ᾧ κατοικῆσαι λέγεται καὶ
C ὁ Θεσβίτης Ηλίας. σήκοιν ἀπὸ τῶν ὀρῶν ἤτοι τῶν χωρῶν ἐν αἷς τὰ ὄρη τοὺς ἐνοικοῦντας ἐν αὐτοῖς καταμηνῦσαι βούλεται, καὶ φησὶν, ὅτι μεταπεθήσεται, ὃ ἔστι μεταβληθήσεται ὁ Λίβανος, ἔσται δὲ ὡς ὁ Καρμήλιον ὄρος. ὃ δὲ ὄρος ὁ Καρμήλιον ὡς ὁ Λίβανος, τοῦτ' ἔστιν, οἱ μὲν ποτε τοῖς εἰδώλοις λατρεύοντες τὸ ἐν τῇ Ιουδαίᾳ προσκυνούμενοι ὁπτηρώσονται Θεὸν, καὶ ἐν τάξει τοῦ πρωτοτόκου Ισραὴλ καταλογισθήσονται. οἱ γεμοῦν ἐκ σπέρματος Ισραὴλ τοῖς τὸν Λίβανον οἰκοῦσι καὶ πλανωμένοις ποτὲ γνήσονται πολυπλήσιοι. οὐ βέλτιον μὲν γὰρ ὁ Ισραὴλ τῆς
D πρὸς Θεὸν οἰκειότητος δι' ἁμαρτίαν εἰς Χριστὸν δυσεβῆσαι. προσελήφθη δὲ τὰ ἔθνη καὶ ἡγιασμένα διὰ τοῦ πνεύματος θείας φύσεως γεγόνασι κοινωνοί. μεταθήσεται τοίνυν ὁ Λίβανος φησὶν, ὡς τὸ ὄρος τὸ Χερμὴλ, καὶ τὸ ὄρος τὸ Χερμὴλ εἰς δρυμὸν λογισθήσεται, τοῦτ' ἔστιν, ὡς ὕλη ξύλων ἀγρίων, ὧν τὸ τέλος εἰς καῦσιν. ἢ καὶ καθ' ἕτερον τρόπον. δριτόμοι γὰρ ὥσπερ γεγόνασι τοῖς δι' Ισραὴλ οἱ καταδηοῦντες αὐτὸν, καὶ τοῦτο οἶμαι δηλοῖ λέγων ὁ προφήτης Ζαχαρίας. ἀνάνοιξον
E σὺ Λίβανος τὰς θύρας σου, καὶ καταφαγέτω πῦρ τὰς κέδρους σου. ὀλολυξάτω πίτυς, ὅτι πέπτωκε κέδρος. ὀλολύξατε δρυες τῆς Βασανίτιδος, ὅτι κατεσπάσθη ὁ δρυμὸς ὁ σύμφυτος. ἀνθ' ὧν δὴ οὖν, ὅτι καὶ αὐτὸς τῷ Λιβάνῳ παρεικάζει τὴν Ιουδαίαν, ὡς τοιάδε διαφέρουσαν τῶν ἐν αὐτῷ πάλαι, τοῦτ' ἔστι, τῶν πλανωμένων. πίτυν δὲ καὶ κέδρον, καὶ μὴν καὶ

καὶ δρυῶν τοὺς ἐν αὐτῇ πεσόντας ἀπονενοῆ. ὑψηλοὶ γὰρ ὄντες, ὑψός τε ἠρμένοι καθάπερ ἐπὶ πυρὸς δεδαπανῶντο τῆς θείας ὀργῆς.

A quercum, appellat in ea casuros. Nam elati & in altum subuecti, tanquam igne diuinæ iræ consumpti sunt.

Καὶ ἀκούσονται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ κωφοὶ λόγους βιβλίου, καὶ οἱ ἐν τῷ σκότει, καὶ οἱ ἐν τῇ ὁμίχλῃ ὀφθαλμοὶ τυφλῶν βλέψονται, καὶ ἀγαλλιάσονται πτωχοὶ διὰ κύριον ἐν εὐφροσύνῃ, καὶ οἱ ἀπηλπισμένοι τῶν ἀνθρώπων ἐμπλησθήσονται εὐφροσύνης.

Et audient die illa surdi sermones libelli, & qui in tenebris sunt, & qui in nebula, oculi cæcorum videbunt, & exultabunt pauperes propter Dominum in lætitia, & spe destitutæ gentes implebuntur lætitia.

Τὴν τῶν ἐθνῶν κλῆσιν δηλοῖ γε τὰ προκείμενα ἡμῖν ἐναργέστατα δηλοῖ. ἔστι δὲ καθάπερ ἐξ αἰσχρόφου τὰ προσημαίνουσαν τὴν φύσιν ἰδεῖν συμβαίνουσαν. ἔφη μὲν γὰρ ὅτι καλασφραγισθήσεται ὁ τοῦ νόμου βιβλίου ἤγουν ἁπάσης τῆς θεοπνεύστου γραφῆς, καὶ τὴν τῶν Ἰουδαίων κρυβήσεται νοῦν τὴν θείων λογίων ἄγνωσις. ὡς τὰ μὲν εἰδότα γράμματα, ἀδυναμίαν ἀναγνώσεως· ἐσφράγισται γὰρ, τὸν μὴ εἰδότα δὲ, φάναι τὸ, οὐκ οἶδα γράμματα, ἀλλ' ὅτι κεκλήσονται τὰ ἔθνη πρὸς ἐπίγνωσιν Θεοῦ καὶ ὁ τοῦ εὐαγγελίου κηρυγμὸς εἰς νοῦν καὶ καρδίαν εἰσδέξονται φῶς, καὶ αὐτὴν ἣ σεμνύσουσι τὴν ἀφ' Μωσέως νόμον, καίτοι κωφοὶ καὶ ἀήκοοι γεγονότες ποτὲ, καὶ ἐν ὁμίχλῃ, καὶ σκότῳ διατρίβοντες, ὡς ἐν ἀμαθίᾳ, καὶ πλάνῃ καθίζησιν ἁμαρτωλές. καθάπερ δὲ φησὶν αὐδεὶς, οὐκ ἐφ' ἑτέρῳ τινὶ τοῖς κλητοῖς τόνδε τὸν βίον προκάμνουσιν, ἀλλ' ὅτι κυρίῳ, τοῦτ' ἔστι, Χριστῷ· πτωχοὶ γὰρ ὄντες, καὶ τῶν ἀγαθῶν οὐδὲν ἔχοντες εἰς νοῦν, ἀλλ' ἐν ἐνδείᾳ πάσης ὑπαρχόντες ἀρετῆς, καὶ ἐλπίδα μὴ ἔχοντες. ἄθεοι γὰρ ἦσαν ἐν τῷ κόσμῳ, καθὼς γεγραμμένον. πλησθήσονται δὲ εὐφροσύνης. ἔσονται γὰρ, καὶ ἁμαρτίας ἐλεύθεροι καὶ πλήρεις ἁγιασμοῦ, καὶ θανάτου κρείττονες, καὶ ἐλπίδων ὑπέρμεσοι τῶν παρὰ Θεοῦ, διὰ νεκροῖς εὐφροσύνης μέτοχοι.

Vocationem Gentium ex his quæ proposita sunt, euidentissimè ostendit. Est autem videre rerum quæ accidit naturam velut è contrariò. Nam dixerat obsignandum libellum legis, seu vniuersæ scripturæ diuinitus inspiratæ, & diuinorum eloquiorum notitiam, Iudæorum mentem esse celandam: adeò vt qui scit literas, dicat: Haud queo legere. Obsignata enim est, & qui non nouit, dicat, Haud noui literas. Verùm quòd vocabuntur gentes ad agnitionem Dei, lucémque Euangelicæ prædicationis in animum & pectus recipient, ipsámque Mosaicam legem cognoscent, quantumuis surdæ fuerint, nec olim audierint, & velut in nebula ac tenebris ceu in ignorantia, & errore versati fuerint, planum facit ac perspicuum. Gauisuros autem eos dicit, non in alia re quapiam huius vitæ, nisi in Domino, id est, Christo. Nam pauperes cùm sint, & nihil boni in mente habeant, sed omnium virtutum penuria laborent, spe etiam destituantur, (nam erant carentes Deo, in mundo, sicuti scriptum est,) explebuntur lætitia. Erunt enim à peccato liberi, & pleni sanctimonia, & morte superiores, & spe referti à Deo, & æternæ lætitiæ consortes.

Ἐξέλιπεν ἄνομος, καὶ ἀπώλετο ὑπερήφανος, καὶ ἐξωλοθρεύθησαν οἱ ἀνομοῦντες διὰ κακίαν, καὶ οἱ ποιοῦντες ἁμαρτεῖν ἐν λόγῳ. πτῶσιν δὲ τοὺς ἐλέγχοντας ἐν πύλαις προσκόμμα θήσουσι, καὶ ἐξέκλιναν ἐν ἀδίκοις, δίκαιον.

Defecit iniquus, & periit superbus, & deleti sunt iniquè agentes propter malitiam, & facientes peccare homines in sermone. Omnes autem arguentes in portis, offensionem ponent, & detorserunt ad iniusta iustum.

Ὡς ἐκ μέσου γοῦν ἀρθέντων καὶ ἐκβεβλημένων τῆς πρὸς Θεὸν οἰκειότητος τῆς ἐξ Ἰσραὴλ, εἰ καὶ μὴ εἰς ἅπαν. σέσωται γὰρ τὸ κατάλειμμα κατὰ τὸ τοῦ προφήτου φωνῶ, ἐκλελοιπέναι φησὶν ἄνομόν τε καὶ ὑπερήφανον, ἄνομοι μὲν γὰρ ὡς μηδὲ αὐτὸν τετηρηκότες τὸν νόμον, παράνομοι δὲ μᾶλλον, εἰς διδασκαλίας καὶ ἐντάλματα ἀν-

Sublatis velut è medio, & ejectis à Dei consortio & coniunctione Israelitis, tametsi non in totum, seruatæ enim sunt reliquiæ, iuxta prophetæ vocem: Defecisse inquit iniquum & superbum. Iniqui, vt qui ipsam legem non seruarint, sed auersi fuerint potius ad doctrinas & mandata hominum:

hominum: Superbi verò & admodum supercilioſi, Chriſtum velut grauiter contemnentes. Dixerunt enim nunc: Nónne hic eſt fabri filius, cuius nos patrem & matrem nouimus? quomodo igitur dicit, E cælo deſcendi? nunc rurſus: Abraham mortuus eſt, & prophetæ mortui ſunt, & tu dicis: Si quis meum ſermonem audiuerit, mortem non videbit in ſeculum, quẽ teipſum facis? Quin & alibi videre licet Scribas & Phariſæos valde impiè dicentes: Dæmonium habet, & furit, quid illum auditis? Deleti ſunt ergo præuaricantes iniquè ſemper, propter inſignem malitiam, & nequitiæ ipſorum magnitudinem. Iſti erant qui faciunt homines peccare in ſermone, nam abducentes, vt dixi, populum ſuæ manui ſubditum à legis reuerentia, peccare fecerunt, perſuadentes ſuum ſermonem, ſua ipſorum nimirum præcepta ſeruare, efficientéſque vt hæc pro lege ducerẽt: Et quod his magis eſt impium, poſuerunt offenſionem arguẽtes in portis. Etenim ſancti prophetæ ſupernos & diuinos ſermones tanquam legati annunciantes Iſraelitis, redarguebant interdum idque liberè, non clàm ſed velut pro portis. At qui delecti erant ad gregem manui & poteſtati ſuæ commiſſum inſtituendum, cúmque omnia quę vtilia eſſent vt pædagogi docere deberẽt eos, qui à recta & inculpata via excurrunt, offenſionem fecerunt reprehenſiones hafce vtiles, illos ſeductores & mendaces videlicet nominantes. Scopus enim propoſitúmque eorum fuit iniuſtis rebus iuſtitiæ vim ſemper peruertere. Hoc nimirum, opinor, eſt: Detorſerunt ad iniuſta iuſtum: Puta, cùm lex dicat: Honora patrem tuum & matrem tuam: &, Qui maledicit patri vel matri, morte moriatur: iſti docuerunt dicere genitoribus ex ipſis genitos filios; Donum quod ex me eſt, in tuum commodum cedet. Si hoc dicat, non honorabit patrem tuum vel matrem ſuam. Licebit, inquit, non honorare patrem vel matrem. Hoc enim illis obiecit Chriſtus, inquiens: Irritaſtis præceptum Dei, propter traditionem veſtram.

Exod. 20. Deut. 5.

Propterea hæc dicit Dominus, ſuper domum Iacob, quam ſegregauit ex Abraham; non erubeſcet nunc Iacob, nec faciem mutabit nunc Iſrael: at quando videbunt filij eorum opera mea, propter me ſanctificabunt nomen

A διδάσκων, ὑποφήται δὲ λίαν ἐπικατηφρυωμένοι ὀφθαλμοῖς ὡς Χριστὸν ἀτιμάσαντες. ποτὲ μὲν γὰρ ἔφασκον· οὐχ οὗτός ἐστιν ὁ τοῦ τέκτονος υἱός. οὗ ἡμεῖς οἴδαμεν τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα; πῶς οὖν λέγει ὅτι ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβέβηκε. ποτὲ δὲ πάλιν Ἀβραὰμ ἀπέθανε, καὶ οἱ προφῆται ἀπέθανον, καὶ σὺ λέγεις, ἐάν τίς μου τὸν λόγον ἀκούσῃ θάνατον οὐ μὴ ἴδῃ εἰς τὸν αἰῶνα. τίνα σαυτὸν ποιεῖς; καὶ μὴν καὶ ἑτέρωθι καταδύει τις αὐτοὺς

B αὐοσιώτατα λέγοντας τοὺς γραμματέας τε καὶ Φαρισαίους. δαιμόνιον ἔχει καὶ μαίνεται, τί αὐτοῦ ἀκούετε; ἔξωθεν δὲ οὕτω τοῖνυν οἱ παρανομοῦντες ἀεὶ δι' πολλὴν κακίαν καὶ τὸ ἀνοῦσαι αὐτοῖς δυσχρηστίας τὸ μέγεθος. ὅτοι δὲ ὅσῳ οἱ ποιοῦντες ἁμαρτεῖν δι' ἀθέσπους ἐν λόγῳ, ἀποκαμίζοντες γὰρ, ὡς ἔφην, τοὺς ἀπὸ χεῖρα λαοὺς καὶ εἰς τὸν νόμον αἰδοῖς, ἁμαρτάνειν προεσκόλαζον τὸ ἴδιον λόγον ἤγουν τὰ ἑαυτῶν ἐπιτάλματα τηρεῖν ἀναπείθοντες· καὶ ταῦτα ἡγεῖτο παιδαγωγοῦντες νόμον. καὶ τὸ ἔτι τούτων αὐοσιώτερον, ἐποιοῦντο παράσκημα τοὺς ἐλέγχοντας ἐν πύλαις. οἱ μὲν γὰρ ἄλλοι προφῆται τοὺς ἀνῶθεν καὶ παρὰ Θεοῦ διαπορθμεύοντες λόγους, τοὺς δὲ Ἰσραὴλ ἤλεγχον ἐαὐ ὅτε, καὶ τοῦτο ἐν παῤῥησίᾳ καὶ οὐ λεληθότως, ἀλλ' οἷς ἐν πύλαις, οἱ δὲ καθηγεῖσθαι λαχόντες τῶν ἀπὸ χεῖρα ποιμνίων, καὶ παιδαγωγεῖν ὀφείλοντες εἰς πρῶ ὁποῖόν τῶν χρησίμων,

C τοὺς δ' ὀρθῆς τε καὶ ἀμωμήτου προεκθέοντας ὁδοῦ τοὺς ὠφελοῦντας ἐλέγχους ἐποιοῦντο παράσκημα, πλαίους πάλαι που καὶ ψευδεπεῖς ὀνομάζοντες. σκοπὸς γὰρ ἦν αὐτοῖς ὅ, ἐν ἀδίκοις πράγμασι τὸ δικαίου δυνάμιν παρθύνειν ἀεί. τοῦτο γὰρ οἶμαι ἔστι, ὅ, ἐπλαγίασαν ἐν ἀδίκοις δίκαιον, οἷς τὸν νόμου λέγοντος, τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου, καὶ ὁ κακολογῶν πατέρα, ἢ μητέρα, θανάτῳ τελευτάτω. αὐτοὶ λέγειν ἐδίδασκον τοῖς γεγεννηκόσι τοὺς ἐξ αὐτῶν γεγονότας. δῶρον ὃ ἐὰν ἐξ ἐμοῦ ὠφεληθῇς. κἂν εἰ τοῦτο λέγοιεν καὶ μὴ τιμήσει τὸν πατέρα αὐτοῦ, ἢ τὴν μητέρα αὐτοῦ. ἐξέστω φησὶ μὴ τιμᾶν πατέρα, ἢ μητέρα. τοῦτο γὰρ αὐτοῖς ὠνείδιζεν ὁ Χριστὸς λέγων. ἠκυρώσατε τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ διὰ τὴν παράδοσιν ὑμῶν.

Διὰ τοῦτο πάλι λέγει κύριος, ὅτι τὸν οἶκον Ἰακὼβ, ὃν ἀφώρισεν ἐξ Ἀβραάμ. οὐ νῦν αἰσχυνθήσεται Ἰακὼβ, οὐδὲ νῦν τὸ πρόσωπον μεταβαλεῖ Ἰσραήλ. ἀλλ' ὅταν ἴδωσι τὰ παιδία αὐτῶν τὰ ἔργα μου ἐν ἐμὲ ἁγιάσουσι τὸ ὄνομά

μου. καὶ ἁγιάσουσι τὸν ἅγιον Ιακὼβ καὶ τὸν Θεὸν τοῦ Ισραὴλ φοβηθήσονται.

Ἀνωμάλῳ πάντως τοῦ προφητείας ὁ λόγος, καὶ τῶν εἰωθότων φιλονεικεῖν προαναβλέπει τὴν κακουργίαν. ἔφη γάρ μου ὅτι ἐξέλιπεν ἄνομος, ἀπώλετο ὑπερήφανος. ἐξωλεθρεύθησαν οἱ ἀνομοῦντες ὅτι κακία. ὅθεν ἴσως εἰκὸς ἦν πολλῆς ἄγαν ἀμαθίας οἴεσθαί τινας ψευδεπῆ σαι τὸν Θεόν. οὐκ εἰσάπαν ἀπολωλότος τοῦ Ισραὴλ, σεσωσμένου δέ, ὡς ἔφην, τοῦ καταλείμματος. ταύτῃ τοι καὶ σφόδρα χρησίμως ἀφεμέμνηται τῆς ἐλπίδος τοῦ τετηρημένης τῷ Ισραὴλ ἐπ' ἐσχάτοις τοῦ αἰῶνος χρόνοις. κληθήσονται καὶ αὐτοὶ διὰ πίστεως τῆς ἐν Χριστῷ, καὶ ὀπίσω δραμοῦνται τῶν ἐθνῶν. ὅταν γάρ, φησί, τὸ πλήρωμα τῶν ἐθνῶν εἰσέλθῃ, τότε πᾶς Ισραὴλ σωθήσεται. τί οὖν φησι, διὰ τοῦτο πάλιν λέγει κύριος, ὅτι τὸν οἶκον Ιακὼβ ὃν ἀφώρισεν ἐξ Αβραάμ. ἐξηλεγμένος γάρ ἦν ἀπὸ πάντων τῶν ἐθνῶν ὁ Ισραὴλ, καὶ οἷά τις κλῆρος ἐξαίρετος τῷ Θεῷ τῷ ἐξ Αβραάμ τε καὶ Ιακὼβ κατελογίσθη λαός. ἀλλ' ἤδη νῦν αἰσχυνθήσονται, φησίν, οὐδὲ νῦν μεταβαλοῦσι τὸ πρόσωπον, τοῦτ' ἔστιν, οὐκ ἐρυθριῶσιν ὅτε καὶ δεδυσωπημένοι εἰς Χριστὸν, ἐν ὑπομνήσει γενόμενοι τῶν ἑαυτῶν ἁμαρτιῶν αἰσχυνθήσονται, καὶ οὐ μεταχωρήσουσιν, ὡς πρὸς γε τὸ δεῖν οὐκ ἐᾶν ὁρᾶσθαι τοιούτους. τοῦτο γὰρ οἶμαι ὅστι τὸ μεταβαλεῖν τὸ πρόσωπον, ἀλλὰ προϊόντος τοῦ καιροῦ ὅταν οἱ ἐξ αὐτῶν γενόμενοι ἴδωσί μου τὰ ἔργα, τοῦτ' ἔστιν, ὅταν θεάσωνται κεκληρωμένον τὸν ὅλον, καὶ πιστεύσαντες τοῖς ἀπὸ πάσης τῆς γῆς εἰς ἐμέ. ὅταν ἴδωσι τὸ τῆς ἀληθοῦς δυνάμιν καταστασιασμένην, αἰτηρημένης δηλονότι τῆς πλάνης ἐκείνης, καὶ βεβήλου πλάνης. ἐν ὁμοῦ τεμένεσιν εἰδώλων ἐμπεπρησμένων, τότε ἁγιάσουσι τὸ ὄνομά μου, αἰτιατικῇ, ἅγιον ἡγήσονταί με ἐν αὐτοῖς. ἁγιάσουσι δὲ ὡς ὄντα τῇ ἀληθείᾳ τὸν ἅγιον τοῦ Ιακὼβ, καὶ τὸν Θεὸν τοῦ Ισραὴλ. οὕτω γάρ με φοβηθήσονται, ὁδὸς ἦ πρὸς σωτηρίαν ἀεί πως ὅστιν ὁ τοῦ Θεοῦ φόβος. γέγραπται γάρ ὅτι φόβος κυρίου ζωὴν ποιεῖ.

Καὶ γνώσονται οἱ τὸ πνεῦμα πεπλανημένοι σύνεσιν, οἱ δὲ γογγύζοντες μαθήσονται ὑπακοήν, καὶ αἱ γλῶσσαι αἱ ψελλίζουσαι μαθήσονται λαλεῖν εἰρήνην.

Ἁγιάσαντες γὰρ τὸ ὄνομα τοῦ πάντων ἡμῶν σωτῆρος Χριστοῦ, καὶ ἀσφαλῶς πεπιστευκότες, ὡς ἔστιν αὐτὸς ἅγιος τοῦ Ιακὼβ, καὶ ὁ Θεὸς τοῦ Ισραὴλ

meum, & sanctificabunt sanctum, Deum Israel timebunt.

Aduigilat semper oratio prophetica, & malitiam eorum qui reprehendendi studio tenentur, præoccupat. Dixit enim: Deficit iniquus, perit superbus, deleti sunt iniquè agentes propter malitiam. Quoniam verò ex insigni imperitia verisimile erat quosdam putare Deum mentitum fuisse, cùm in totum non perierit Israel, sed reliquiæ, vti dixi, seruatæ fuerint; hinc valde opportunè mentionem facit spei extremis seculi temporibus Israeli reseruatæ. Vocabuntur siquidem & ipsi per fidem in Christo, & post Gentes accurrent. Cùm enim, inquit, plenitudo Gentium intrauerit, tunc omnis Israel saluus fiet. Quid itaque ait? Propterea hæc dicit Dominus, de domo Iacob, quam segregauit ex Abraham. Selectus enim erat ex omnibus gentibus Israel, & veluti sors quædam eximia Deo, Abrahamiticum & Iacobæum genus reputabatur. Sed nunc, inquit, non erubescent, neque faciem nunc mutabunt: id est, non quàm primum impiè egerunt in Christum, agnitis suis peccatis erubescent, & veluti retrò cedent, vt qui tales videri nolint. Hoc enim, opinor, est, mutare faciem: sed tempore procedente, quum ex ipsis nati viderint opera mea, id est, quum aspexerint vocatum omnem orbem terrarum, & credentes in me quotquot vbique gentium sunt, cùm viderint diaboli potentiam conquassatam, euerso scilicet inueterato illo & prophano errore, simúlque cum delubris incensis idolis: tunc sanctificabunt nomen meum, pro, sanctum credent esse me etiam ipsi: ipsi sanctificabunt verò vtpote re vera sanctum Iacobi, & Deum Israelis. Sic enim me timebunt. Via autem ad salutem semper est, Dei timor. Scriptum namque est: Timor Domini vitam parit. Prou. 14.

Et cognoscent spiritu errantes intelligentiam, & murmurantes discent obedire, & linguæ balbutientes discent loqui pacem.

Nã vbi nomẽ Seruatoris omniũ nostrũ Christi sanctificauerint, constantérque crediderint, ipsum esse sanctũ Iacob, &

Deum Israelis, cognoscent intelligentiam, quantumuis olim spiritu erroris detenti, legémque obsignatam habentes, semperque murmurantes discent obedire: nam Christo obmurmurabat, Iudaicus populus, aliàs dicunt: [Quinquaginta annos nondum habes, & Abraham vidisti?] aliàs etiam persequi eum non detrectarunt, & crimini dederunt illi veritatem. Seruator enim vniuersorum filium se nominauit Dei & patris, & vmbram legis nihil esse ostendens, spiritualis cultus pulchritudinem adiecit. At hi persequuti sunt eum non solum, inquit, quòd violarit sabbatum, sed quod & patrem suum vocauit Deum, æqualem seipsum faciens Deo. Hi igitur obmurmurantes discent obedire, inquit, & linguæ balbutientes discent loqui pacem. Balbutiebant enim linguæ eorum, qui nihil rectè de Christo loquebantur: Verum discent, inquit, quæ illius sunt loqui, imò clamare quæ ad pacem pertinent: non redeuntes ad priorem amentiam amplius, sed mentis ceruicem potius ipsi submittentes. Loquetur autem pacem ad Iesum, siquis dicat: Domine Deus noster posside nos, extra te alium non nouimus, nomen tuum nominamus.

Iohan. 8.

Væ filij desertores, hæc dicit Dominus. Iniistis consiliũ non per me, & pacta non ex spiritu meo, vt adderetis peccatum peccatis. Abeunt vt descendant in Ægyptum, me autẽ non interrogauerunt, vt auxilium habeant à Pharaone, & protegantur ab Ægyptijs. Erit enim vobis protectio Pharaonis dedecori, & fiducia in Ægypto probro, quia sũt in Tani principes, nuncij mali frustra laborabũt de populo qui nõ proderit eis ad auxiliũ, neque ad vtilitatem, sed ad dedecus & probrũ.

Exclamat rursus in Israelitas tanquam peccatis deditos & apostatas factos, & improbissimos, & tetra consilia capientes, non per Deum. Non enim fas consilium capere per Deum, qui in re vlla mala consentiunt, sed is cum Deo consilium capit, & in rebus agendis progreditur, quisquis pius est & bonus, & iustitiæ amans. Scriptum est enim: Cogitationes iustorum iudicia. Accusat ergo stupidum Israelem, vt qui sententiam de Christo tulerit à Deo dissentientem. Consultarunt enim

A γνώσονται σὺν ἔσιν. καίτοι πνεύματι πλανώμενοι καὶ πλημμελοῦντες ποτὲ, & τὸν νόμον ἔχοντες κατεσφραγισμένον. οἱ δὲ ἀεὶ γογγύζοντες μαθήσονται ὑπακοήν. διεγόγγυζον γὰρ τῷ Χριστῷ οἱ τῶν Ἰουδαίων δῆμοι, ποτὲ μὲν λέγοντες, πεντήκοντα ἔτη οὔπω ἔχεις, καὶ Ἀβραὰμ ἑώρακας; ποτὲ δὲ πρὸς τούτοις, καὶ διώκειν αὐτὸν καὶ ἀποκτείνειν. καὶ εἰς ἐγκλήματος δυσωνυμίαν καταγράφοντες αὐτῷ τὴν ἀλήθειαν. ὁ μὲν γὰρ τῶν ὅλων σωτὴρ υἱὸν ἑαυτὸν ὠνόμαζε τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς, καὶ σαφῆ τοῦ νόμου σκιὰν ἀποφαίνων, & ἐν πνεύματι λατρείας προτιμᾷ τὸ κάλλος, οἱ δὲ ἐδίωκον αὐτόν. καὶ μόνον, φησὶν ὅτι ἔλυε τὸ σάββατον, ἀλλὰ & πατέρα ἴδιον ἔλεγε τὸν Θεὸν, ἴσον ἑαυτὸν ποιῶν τῷ Θεῷ. οἱ δὴ νῦν καθηγούμενοι μαθήσονται ὑπακοήν, φησὶν. καὶ αἱ γλῶσσαι αἱ ψελλίζουσαι μαθήσονται λαλεῖν εἰρήνην. τῶν γὰρ μὴ ὀρθῶς περὶ Χριστοῦ λαλεῖν εἰωθότων ἐψέλλιζον αἱ γλῶσσαι. πλὴν μαθήσονται, φησὶ, τὰ αὐτοῦ λαλεῖν & τὰ εἰς εἰρήνην ἐρεθίζειν μᾶλλον, οὐκ ἀποφοιτῶντες ἔτι πρὸς ἀπόνοιαν τὸ πρόσθεν, ὑποφέροντες μᾶλλον αὐτοῦ τὸν τῆς ἀφροσύνης αὐχένα. λαλεῖν δὲ εἰρήνην πρὸς τὸν Ἰησοῦν εἴ τις λέγοι, κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν κτῆσαι ἡμᾶς, ἐκτὸς σοῦ ἄλλον οὐκ οἴδαμεν, σὸν ὄνομά σου ὀνομάζομεν.

Οὐαὶ τέκνα ἀποστάται, τάδε λέγει κύριος· ἐποιήσατε βουλὴν οὐ δι' ἐμοῦ, καὶ συνθήκας ἄνευ τοῦ πνεύματός μου προσθεῖναι ἁμαρτίαν ἐφ' ἁμαρτίαις οἱ πορευόμενοι καταβῆναι εἰς Αἴγυπτον. ἐμὲ δὲ οὐκ ἐπερώτησαν τοῦ βοηθηθῆναι ὑπὸ Φαραὼ, καὶ σκεπασθῆναι ὑπὸ Αἰγυπτίων. ἔσται γὰρ ὑμῖν ἡ σκέπη Φαραὼ εἰς αἰσχύνην, καὶ τοῖς πεποιθόσιν ἐπ' Αἴγυπτον ὄνειδος, ὅτι εἰσὶν ἐν Ταὼ ἄρχοντες ἄδικοι πονηροὶ, μάτην κοπιάσουσι πρὸς λαὸν ὃς οὐκ ὠφελήσει αὐτούς, ὅτε εἰς βοήθειαν, οὔτε εἰς ὠφέλειαν. ἀλλ' εἰς αἰσχύνην, καὶ ὄνειδος.

Ταλανίζει πάλιν ὡς φιλαμαρτήμονας καὶ ἀποστάτας γεγονότας τοὺς ἐξ Ισραὴλ, πονηρούς τε ἄγαν καὶ πικρὰ βουλευομένους, ἀπὸ Θεοῦ. οὐ γὰρ τοι θέμις μετὰ Θεοῦ βουλεύεσθαι, τοὺς ὁπωσοῦν τῶν φαύλων ὁμογνωμονεῖν ἐθέλοντας. βουλεύεται δὲ μετὰ Θεοῦ καὶ χωρεῖ πρὸς τὰ προκείμενα πᾶς εἴ τις ὅσιός τε καὶ ἀγαθὸς, & δικαιοσύνης ἐραστής. γέγραπται γὰρ ὅτι λογισμοὶ δικαίων κρίματα. καθαπτόμενος οὖν τοῦ ἀπόκλητον Ισραὴλ, ὡς ἀπαδυσάμενον τῷ Θεῷ γνώμην εἰσηνεγκάμενον ὅτι Χριστῷ. διεσκέπτοντο μὲν γὰρ

σύνεδρεύοντες, & δὴ καὶ ἔφασκον· τί ποιοῦμεν A in conſeſſu & dictitarunt: [Quid faci-
ὅτι οὗτος ὁ ἄνθρωπος πολλὰ ποιεῖ σημεῖα; ἐὰν mus, quia iſte homo multa facit ſigna?
ἀφῶμεν αὐτὸν οὕτως, ἐλεύσονται οἱ Ρωμαῖοι, καὶ Si dimittamus illum ſic, venient Ro-
ἀροῦσιν ὑμῶν τὴν τε πόλιν & τὸ χώρημα. ἕτερος δέ mani, & tollent noſtram & ciuitatem
τις τῶν τεταγμένων ἐν ἡγουμένοις, ὑμεῖς, φησὶν, & regionem. Alius verò ex his qui cum
οὐκ οἴδατε οὐδέν, ὅτι συμφέρει ἵνα εἷς ἄνθρω- imperio & dignitate erant, inquit:
πος ἀποθάνῃ ὑπὲρ μὴ ὅλον τὸ ἔθνος ἀπόληται. Vos nihil prorſus ſcitis. Expedit vnum
φέρετον τοῦτο αὐτὸ διδάσκει λέγων ὁ κύριος ἐν hominem mori, & non totam gentem
ταῖς παραβολαῖς διαγγέλλων, ὅτι ὁ τὴν ἀμπελῶνα perire.] Manifeſtè iſtuc docet in Euan-
φυτεύσας οἰκοδεσπότης, ἀπέστειλε τοὺς ἑαυτοῦ gelicis parabolis Dominus, inquiens:
δούλους, ὥστε κομίσασθαι τοὺς καρποὺς, ἀπεκτό- Qui vineam plantauit, paterfamilias,
νασι δὲ τούτους οἱ γεωργοί. ὑπὲρ μὲν οὖν τούτων τὰ B emiſit ſeruos ſuos, vt reportarent fru-
τῆς ἐκείνων δυσσεβείας μεγέθασιν ἐγκλήματα· ctus. Interfecerunt autem illos agricolæ. Neque eò tantum proruperunt eorum impietatis ſcelera, nam filio conſpecto poſt famulos miſſo à patre, dixerunt, inquit, apud ſe: Hic eſt hæres, venite, interficiamus illum, & habeamus nobis hæreditatem eius. Apoſtatæ itaque ſunt, tam nefariorum & impiorum conſiliorum magiſtri, peccatum peccatis addentes. Interfecerunt enim, vti dicebam, prophetas ſanctos, deinpòſt ipſum etiam hæredem, id eſt, filium. Quòd autem diuturna & diu antè cogitata ſententia eorum, ad apoſtaſiam defectionemque à Deo ſpectarit, certò plenéque fidem conatur facere, dicens: Qui proficiſcuntur vt deſcendant in Ægyptum (me autem non interrogauerunt) vt auxilium habeant à Pharaone, & protegantur ab Ægyptiis. Interiectum verò eſt illud in medio: Me autem non interrogarunt: conſecutio verò ſententiæ hoc modo ſe habet: Væ, inquit, deſcendentibus in Ægyptum, vt auxilia petant à Pharaone, inueniántque protectionem ſubſidiúmue ab Ægyptiis. Denunciato enim illis bello & pugna, & rege Aſſyriorum contra Iudæorum regionem arma mouente, confugerunt ad Ægyptios, eorúmque opem implorarunt: cùm oporteret Deum placare, & ea in quibus illum offenderant, reditu recurſúque ad meliora delere & auertere. Nam quòd illius bonitate ditati & fauore, hóſtium pedibus ſubiecti non fuerint, eorum quæ iam anteceſſerunt experimentum ac documentum confirmabit. Quem enim non vicerunt? quem ope diuina non ſuperarunt? Verùm cùm ſalutem ab ipſo pro nihilo ducerent, imò nec poſſe quenquam conſeruare omnipotentem dexteram ſtatuerent, ab hominibus auxilia quæſiuerunt. Sed hæc res, inquit, in dedecus & probrum illis verteretur. Sunt namque in Tani, inquit, principes, nuncii mali.

ὅτι οὗτος ὁ ἄνθρωπος πολλὰ ποιεῖ σημεῖα; ἐὰν
ἀφῶμεν αὐτὸν οὕτως, ἐλεύσονται οἱ Ρωμαῖοι, καὶ
ἀροῦσιν ὑμῶν τὴν τε πόλιν & τὸ χώρημα. ἕτερος δέ
τις τῶν τεταγμένων ἐν ἡγουμένοις, ὑμεῖς, φησὶν,
οὐκ οἴδατε οὐδέν, ὅτι συμφέρει ἵνα εἷς ἄνθρω-
πος ἀποθάνῃ ὑπὲρ μὴ ὅλον τὸ ἔθνος ἀπόληται. Φα-
νέρεσον τοῦτο αὐτὸ διδάσκει λέγων ὁ κύριος ἐν
ταῖς παραβολαῖς διαγγέλλων, ὅτι ὁ τὴν ἀμπελῶνα
φυτεύσας οἰκοδεσπότης, ἀπέστειλε τοὺς ἑαυτοῦ
δούλους, ὥστε κομίσασθαι τοὺς καρποὺς, ἀπεκτό-
νασι δὲ τούτους οἱ γεωργοί. ὑπὲρ μὲν οὖν τούτων τὰ
τῆς ἐκείνων δυσσεβείας μεγέθασιν ἐγκλήματα·
ἀλλὰ γὰρ καὶ τὸν υἱὸν πεφθακότας μὴ τοὺς οἰκέτας
ἀπεσταλμένον πρὸς τὸν πατέρα, εἶπον, φησὶν, ἐν
ἑαυτοῖς, οὗτός ἐστιν ὁ κληρονόμος, δεῦτε ἀπο-
κτείνωμεν αὐτὸν, καὶ σχῶμεν ἑαυτοῖς τὴν κληρονο-
μίαν αὐτοῦ. ἀποστάσεως γὰρ οὐ τῶν ὅτω πα-
κρῶν καὶ ἀνοσίων σκέμματα εἰσηγοῦνται, οἱ προσ-
θέντες ἁμαρτίαν ἐφ' ἁμαρτίαις, ἀπεκτόνασι γὰρ,
ὡς ἔφην, προφήτας ἁγίους. εἶπα καὶ αὐτὸν μετ'
ἐκείνους τὸν κληρονόμον, τοῦτ' ἔστι, τὸν υἱόν. ὅτι δὲ
οὐκ πολλοῦ ἀνωθεν αὐτοῖς ἡ γνώμη προὸς ἀποστα-
σιν βλέπει τὴν ἀπὸ Θεοῦ πληροφορῆν πειρᾶται
λέγων· οἱ πορευόμενοι καταβαίνειν εἰς Αἴγυ-
πτον. ἐμὲ δὲ οὐκ ἐπερώτησαν τοῦ βοηθηθῆναι
ὑπὸ Φαραὼ, καὶ σκεπασθῆναι ὑπὸ Αἰγυπτίων,
προσέρριπται δηλονότι μέσου, ὃ, ἐμὲ δὲ οὐκ ἐπερώ-
τησαν. ἡ δέ γε τῶν νοημάτων ἀκολουθία τοῦτον ἔχει
τὸν τρόπον. οὐαὶ, φησὶν, οἱ καταβαίνοντες εἰς Αἴ-
γυπτον τοῦ βοηθηθῆναι ὑπὸ Φαραὼ, καὶ σκέ-
πην αἰτῆσαι τὴν ἀπὸ γε τῶν Αἰγυπτίων. προση-
γγέλθη γὰρ αὐτοῖς πολέμου καὶ μάχης, καὶ τοῦ βα-
σιλέως Ασσυρίας καὶ τῆς Ιουδαίων χώρας ὁπλα
κινήσαντος προσεδεδράμηκασιν Αἰγυπτίοις, &
τὸν πρὸ αὐτῶν ὑπεροψίαν ἐκθέλουν, καίτοι δέον
ἐκμειλίασθαι Θεὸν, ἀποτείσεσθαί τε ταῖς εἰς
τὰ ἀμείνω μεταδρομαῖς, τὰ ἐφ' οἷς αὐτῷ προ-
σκεκρούκασιν. ὅτι γὰρ τὸν πρὸ αὐτοῦ πλουτοῦντες
δυνάμεσι, οὐκ αὖ ἐσωσέσθησαν τοῖς τὸν πολε- E
μούντων ποσὶν, ἡ τὸν ἤδη φθασάντων πιστώσεται
πεῖρα. τίνα γὰρ οὐ νενικήκασι; τίνος οὐ κεκρατήκα-
σι δηλονότι Θεοῦ; ἀλλ' οὐδὲν εἰς καταλογιζόμενοι τὸ
σώζεσθαι πρὸ αὐτοῦ, μᾶλλον δὲ τὸ μὴ δύνασθαι
σῴζειν τινὰς τῆς παντοδυνάμου καθορίζοντες δεξιᾶς
παρὰ τῶν ἀνθρώπων ἐζήτουν βοηθείας. ἀλλ'
ἔσται, φησὶ, τὸ χρῆμα αὐτοῖς εἰς αἰσχύνην καὶ ὄνειδος.
εἰσὶ γὰρ ἐν Ταὰν, φησὶν, ἄρχοντες, ἄγγελοι πονηροί.

Descenderunt si quidem in Ægyptum Israelitæ, putarúntque sicuti iam dicebam, suffecturum sibi præfectorum in Tani seu regum auxilium. Atinde quoque venerunt quidam mala & intoleranda nunciantes dominatoribus regionis. Expeditionem enim fecit contra Ægyptios Assyrius, post bellum gestum aduersus Tyrios. Frustra igitur, inquit, laborarunt Israelitæ dum currunt ad populum, qui nullo modo illis poterit subuenire. Non enim satis habebit quò ipsis opituletur, neque quò possit ab impendentibus eos malis liberare, sed ad dedecus & opprobrium. Sequitur enim semper eos qui suo corde à spe in Deum defecerunt, vt prorsus omninóque in omnia mala incidant. Verè quidem dicit beatus Dauid, inquiens: [Melius est sperare in Domino, quàm confidere in hominem. Eripit autem & omni malo liberat diligentes se, ipsique studentes adhærere.]

Psal. 117.

VISIO QVADRVPEDVM IN DESERTO.

Quod futura quædam suo tempore contra Iudæorum regionem contemplatus fuerit, etiam nunc propheta nobis declarat. Operæptium verò duco rursus nobis historiam commemorare, cuius causa hæc illi habita est oratio. Ita enim sensus & vis horum verborum perspicuus euadet legentibus. Regnante ergo in regione Iudæa Iechonia filio Eliachim, inde quoque Israele multum ad defectionem à Deo declinante, valdéque cultui idolorum affixo, & vniuersorum Deum in se prouocante: plurimæ apud eos habitæ sunt orationes per vocem Hieremiæ vocantis ad resipiscentiam, prudentissimíque suadentis, vt erroris labem abstergerent & eluerent, imò summæ impietatis scelera excuterent, relapsi ad melius, reuersi ad veritatem. Hi autem duri & præfracti, sanctorum prophetarum sermones reiicere, & negotia illis facessere. Itaque excerbatus contra illos omnipotens Deus, excitauit Nabuchodonosorum, qui Iudæam occupauit, & incensis in ea vrbibus & vicis Sedeciam insuper præfecit. Cæterùm illo resiliente offensus Assyrius, de integro bellum intulit Hierusalem. Qua capta, & ipso Dei

Η ΟΡΑΣΙΣ ΤΩΝ ΤΕΤΡΑΠΟΔΩΝ ΤΩΝ ΕΝ ΤΗι ΕΡΗΜΩι.

Ὡς τεθεαμένος τινὰ τῶν ἐσομένων τῆς χώρας τῆς τῶν Ιουδαίων χώρας. καὶ νῦν ἡμῖν ὁ προφήτης ποιεῖται τὴν ἀφήγησιν. χρεὼν γὰρ φημὶ τὴν ἱστορίαν ἡμᾶς διαμνημονεύσαι πάλιν, ἐφ' ᾗ λέλεκται ὁ λόγος αὐτῷ. ἔστι γὰρ ὥστε τοῖς ἐντευξομένοις ἐνκατοπτρον τῶν προκειμένων ἡ δύναμις. βασιλεύοντος τοίνυν τῆς Ιουδαίων χώρας Ιεχωνίου τοῦ Ελιακείμ; εἶτα πολὺ διαμενεκότος τοῦ Ισραὴλ εἰς ἀποστασιν τῆς ἀπὸ Θεοῦ, καὶ τῆς τῶν εἰδώλων λατρείας προσκειμένου τε ἄγαν καὶ προτρεπομένου ἐφ' ἑαυτῷ τὰ τῶν ὅλων Θεόν. πλεῖστοι μὲν ὅσοι γεγόνασι πρὸς αὐτοὺς οἱ λόγοι διὰ φωνῆς Ιερεμίου καλοῦντος εἰς μετάγνωσιν, συμβουλεύοντός τε καὶ μάλα ἐπιτρέπως, ἀποτρίψασθαι μὲν τὸν σκοτεινὸν πέπλον τῆς μοχθηρᾶς, μᾶλλον δὲ τὰς εἰς ἄκρον δυσεβείας ἀποκρύψασθαι τὰ ἐγκλήματα μεταχωρεῖν τε ἐπὶ τὸ ἄμεινον, καὶ παλινδρομεῖν εἰς ἀλήθειαν. οἱ δὲ ἦσαν σκληροί τε, καὶ αἰσθήτητοι, καὶ τοῖς τῶν ἀλίων προφητῶν ἀποστόμωσι λόγοις, καὶ προσμένειν αὐτοῖς πειρᾶσθαι προσκείμενοι. καταπεφυκότος τοίνυν ἐπ' αὐτοῖς ὀργῆς ἰσχὺν Θεὸς, κατεξανέστησε τὸν Ναβουχοδονόσορ, ὃς εἶλέ τε τὴν Ιουδαίαν, καὶ κατεμαίμησας τὰς ὰν αὐτῇ πόλεις τε καὶ κώμας προσκατέστησε τὸν Σεδεκίαν. ἀποστατήσαντος δὲ καὶ αὐτοῦ, λελυπημένος ὁ Ασύριος κατεστράτευσε πάλιν τὴν Ιερουσαλὴμ, καὶ δὴ καὶ ἑλὼν, καὶ αὐτὸν δὲ τὸν θεῖον

κατεμαρήσας ναὸν ἀπῆνεγκεν εἰς τὴν ἰδίαν. τότε δὴ οὖν οἱ ἀδελφθέντες, καὶ σεσωσμένοι, καὶ δύναμενοι φυγεῖν ἰσχύοντες τῷ Βαβυλωνίῳ ὁ ξίφος παντὶ κατέβαινον εἰς τὴν Αἴγυπτον. καίτοι Θεοῦ τοῦτο δρᾶν οὐκ ἐφιέντος αὐτοῖς, ἀλλ' ἀπαγορεύσαντος λέγοντος διὰ φωνῆς Ἱερεμίου, μὴ καταβαίνετε εἰς Αἴγυπτον. ὅμως δ' οὖν οὐδὲν ἧττον μεμενήκασιν ἀπειθεῖς· ἀπολώλασιν οὖν Αἰγύπτῳ. εἶλε γὰρ καὶ αὐτὴν ὁ Ναβουχοδονόσορ, καὶ ὁμοῦ τοῖς ἐξ Ισραὴλ ἀνήρπασε τοὺς Αἰγυπτίους. ἡ μὲν οὖν τῆς ὀργῆς αὐτοῖς καὶ τοσαύτης αὕτη, καὶ οἵα ἡ πᾶσα κατέσεισεν. δεῖ δ' οἶμαι καθ' ἕκαστον ἡμᾶς διελθεῖν, ὡς ἔνι.

Ἐν τῇ θλίψει, καὶ τῇ στενοχωρίᾳ λέων, καὶ σκύμνος λέοντος ἐκ τούτων, καὶ ἀσπίδες καὶ ἔκγονα ἀσπίδων πετομένων, οἳ ἔφερον ἐπ' ὄνων καὶ καμήλων τὸν πλοῦτον αὐτῶν πρὸς ἔθνος ὃ οὐκ ὠφελήσει αὐτοὺς εἰς βοήθειαν, ἀλλ' εἰς αἰσχύνην, καὶ ὄνειδος. Αἰγύπτιοι μάταια καὶ κενὰ ὠφελήσουσιν ὑμᾶς. ἀπάγγελον αὐτοῖς, ὅτι ματαία ἡ παράκλησις ὑμῶν αὕτη.

Κεκληροδότηκε μὲν τοῖς ἐξ αἵματος Ισραὴλ ἐπαγγελίας τὴν γῆν ὁ θεσπέσιος Ἰησοῦς, ὁ τοῦ Ναυῆ δηλονότι. Φασὶ δὴ τὴν Ιουδαίαν μάλιστα φυλὴν τὰ πρὸς νότου τε καὶ νότον τῆς Ιουδαίων χώρας καταλαχεῖν, προσαπερχομένης αὐτοῖς τῆς ἐρήμου, διεκπεμπόντων τε ἐθελόντως εἰς τὴν Αἴγυπτον. ἐν χειρῶσι γοῦν τοῖς θλίψεως καὶ στενοχωρίας, τοῦτ' ἔστι, πολιορκοῦντος τοῦ Ναβουχοδονόσορ ἐξαιρουμένου τε καὶ καταθλίβοντος τὰς τῶν Ιουδαίας πόλεις, λέων καὶ σκύμνος λέοντος ἐκ τούτων. Τοὺς λέοντας μὲν ἴσως ἀποκαλεῖ τοὺς καθηγεμόνας λαχόντας, καὶ δυνατωτάτους, καὶ ἐν ἀθενείαις ὄντας πρὸς τὴν τῶν ἄλλων ἀμυναίας. σκύμνους δὲ πάλαι ποτοὺς ἐξ αὐτῶν. ἀσπίδα δὴ καὶ ἀσπίδων ἔκγονα πάλιν ἑτέρους πικροὺς τε καὶ ἰοβόλους, καὶ ἀκροτάτην πονηρίαν σείοντα φρονοῦντας. εἰ δὲ λέγοι, πετομένων, τὴν ἀκρίβειαν, καὶ ὀξέως πρὸς πᾶν ὁτιοῦν τῶν ἐκτόπων χωρησάντων νοήσας. πονηροί τε ἅπαντες καὶ πικροὶ λίαν ὁμολογουμένως οἱ τῆς Θεοῦ ἀγάπης ἀποφοιτήσαντες, καὶ τῷ ξύλῳ λέγοντες πατήρ μου εἶ σύ, καὶ λίθῳ σὺ ἐγέννησάς με, καὶ τοῖς ἔργοις τῶν ἰδίων χειρῶν δοξάσαντες· ὅτοι δὴ οὖν ἀπὸ ὄνων τε καὶ καμήλων τὸν ἀδελφθέντα αὐτοῖς ἀπεκόμιζον πλοῦτον πρὸς ἔθνος ὃ οὐκ ὠφελήσει αὐτοὺς εἰς βοήθειαν, ἀλλ' εἰς αἰσχύνην καὶ ὄνειδος. ἀνόνητον γὰρ παντελῶς τὸ χρῆμα αὐτοῖς, καὶ ματαία γέγονεν

templo incenso, in suam terram rediit. Tum itaque qui relicti sunt & seruati, & qui effugere poterant gladium Babyloniorum, cum tota familia in Ægyptum descenderunt, etiamsi eos Deus hoc facere prohibuerit, ac manifestissimè dicat voce Hieremiæ: Nolite descendere in Ægyptum. Cùm verò nihilo secius inobedientes manserint, perierunt in Ægypto. Nabuchodonosorus enim occupauit eam, simúlque cum Israelitis sustulit Ægyptios. Visionis itaque hæc causa est, & occasio, hæc sunt rei omnes circunstantiæ. Sed dicenda nobis sunt vt arbitror, quoad licet, singula.

In afflictione & angustia, leo & catulus leonis inde, & aspides & progenies aspidum volantium, qui ferebant super asinos & camelos diuitias suas ad gentẽ, quæ non proderit illis ad auxilium, sed ad dedecus & probrum. Ægyptij nequicquã inanitérque succurrent vobis. Annuncia eis, Vana consolatio vestra hæc.

Sortitò dedit diuinus Iesus, scilicet Naue filius, terram promissionis, his qui erant ex sanguine Israel. Aiunt autem tribum Iuda maximè, quæ ad Orientem & Austrum spectant, in regione Iudæa, sortitam esse: adiacente illis & imminente deserto, vnde qui velit possit in Ægyptum transire. Tempore igitur afflictionis & angustiæ, id est, obsidente Nabuchodonosoro, & incumbente, & Iudææ ciuitates affligente: Leo & catulus leonis inde. Leones fortassis vocat, qui principatum obtinebant, & potentissimos, quique viribus haud paruis contra alios valebant: Catulos leonis forsitan ex his natos: Aspidas & aspidum progenies, rursus alios acerbos & pestiferos, summæque improbitati innurritos. Quod autem dicat: Volantium, intelliges eos qui volucri cursu celeritérque tendunt ad omnia nefaria. Improbi verò omnes & acerbissimi planè sunt, qui à dilectione diuinâ recedentes, ligno dicunt: Pater meus es tu. & lapidi: Tu genuisti me: & qui operibus manuum suarum venerationem exhibent. Isti ergo super asinos & camelos, relictas sibi diuitias asportarunt ad gentem, quæ non proderit illis, ad auxilium, sed ad dedecus & opprobrium. Inutilis enim

prorsus illis est hæc res, & vana facta est consolatio: id est, quod putarunt sibi fore solatio. Etenim, vti dixi, simul cum incolis regionis Ægyptiorum perierunt, vi etiam illam delente Nabuchodonosor. Grauissimum itaque est, Deum offendere, & iram aliquibus intendat, vanum est omne consilium, nihilque omnino seruabit eos, contra quos hæc fiunt. Manum enim excelsam quis auertet? sicuti scriptum est.

A ἡ παράκλησις, τοῦτ' ἔστιν, ἣν ἐνόμιζον εἶναι παραμυθίαν αὐτοῖς. σὺν γὰρ ἀπολώλασι, ὡς ἔφην, τοῖς τῶν Αἰγυπτίων οἰκοῦσι χώραν, καὶ κεφάτος καὶ αὐτὴν ἀνῃρηκότος τοῦ Ναβουχοδονόσορ. πολύδεινον οὖν ἀρα τὸ παροργίζειν Θεὸν, κἂν εἰ ὀργὴν ἐπάγοι τισίν. πᾶσα μὲν γὰρ εἰκαία σκέψις αὐτοῖς. διαφώσει γὰρ τὸ σύμπαν, οὐδὲν τοὺς καθ' ὧν δὴ γένοιτο. τίνα γὰρ χεῖρα τὴν ὑψηλὴν τίς ἀποστρέψει; καθὼς γεγραμμένον.

Nunc ergo sede & scribe in buxo hæc, & in libro: quòd fient in diebus tẽporum B *ista, & vsque in æternum: quia populus incredulus est, filij mendaces, qui noluerunt audire legem Dei, qui dicunt prophetis, nolite annunciare nobis, & videntibus visiones, nolite loqui nobis, alia loquimini nobis, & annunciate nobis alium errorem, & auertite nos à via hac. Auferte à nobis semitam hanc, & auferte à nobis verbum sancti Israel.*

Νῦν οὖν καθίσας γράψον ἐπὶ πυξίου ταῦτα, καὶ εἰς βιβλίον, ὅτι ἔσται εἰς ἡμέρας καιροῦ ταῦτα, καὶ ἕως εἰς τὸν αἰῶνα. ὅτι λαὸς ἀπειθής ἐστιν. υἱοὶ ψευδεῖς, οἳ οὐκ ἠβούλοντο ἀκούειν τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ, οἱ λέγοντες τοῖς προφήταις, μὴ προφητεύετε ἡμῖν, καὶ τοῖς τὰ ὁράματα ὁρῶσι, μὴ ὁράσητε ἡμῖν, ἀλλὰ ἡμῖν λαλεῖτε καὶ προφητεύετε ἡμῖν ἑτέραν πλάνησιν, καὶ ἀποστρέψατε ἡμᾶς ἀπὸ τῆς ὁδοῦ ταύτης, ἀφέλετε ἀφ' ἡμῶν τὸν τρίβον τοῦτον, καὶ ἀφέλετε ἀφ' ἡμῶν τὸ λόγιον τοῦ ἁγίου Ισραήλ.

Quasi hæc essent futura suo tempore, scribi ea mandat, & obsignari iubet. C Contingent namque, inquit, in diebus temporum: æternisque monumentis digna sunt. Et verus est sermo. Semper enim erunt documenta prophetarum, vsque ad consummationem huius seculi. Obsignari igitur dicit. Sunt enim populus incredulus. Erit autem hæc res illis vtilitati. Nam si non credant futuris illo tempore prophetis sanctis, pudefieri eos maximè par est, cùm hæc & per te fuerint prædicta. Mendaces autem nominat eos, sicuti ego iudico, propterea quòd germanam pietatem in Deum religionémque non conseruent, quódque fidem fefellerint quam dederunt temporibus Mosis, qui eis in monte Sina leges descripsit, leges, inquam, Dei omnium nostrum dominatoris. Inueniemus enim dixisse eos: Omnia quæ dixit Dominus Deus, faciemus & audiemus. Præcipiente igitur lege & dicente: Dominum Deum tuum adorabis, & ei soli seruies: Et non facies tibi ipsi idolum; nihili hoc præceptum E fecerunt, idolis enim seruierunt. Hinc iustissimè eos nominat filios mendaces. Psallit autem Dauid, ac inquit: [Inimici Domini mentiti sunt ei. & veluti in persona Christi: Filii alieni, inquit, mentiti sunt mihi:] Causa huiusce morbi eorum erat, quòd

Psal. 17. Psal. 17.

C καιροῦ τοῦ παρόντος αἰῶνος. ἀποσημειῶσαι δεῖ οὖν φησὶ, καὶ γὰρ εἰσὶ λαὸς ἀπειθής. ἔσται δὲ τὸ χρήσιμον ὠφέλησαι αὐτοῖς. εἰ γὰρ ἀπιστήσαι τοῖς ἐσομένοις κατ' ἐκεῖνο τὸ καιρὸν προφήταις ἁγίοις ἐντραπήσεται καὶ μάλα εἰκὸς αὐτοὺς τὸ προφρῆναι ταῦτα καὶ δίκαι ἔχει. ψευδεῖς δ' αὐτοὺς ὀνομάζει καθάπερ ἐγὼμαι πάλιν δίκαιοι τὸ μὴ τηρῆσαι τὴν Θεοῦ γνήσιον εἰς εὐσέβειαν, ψεύσασθαι δὲ τὴν ὑποχέσιν, ἣν πεποίηνται καὶ καιροῦ τοῖς δι' Μωσέως αὐτοῖς ὁριζόντος νόμοις ἐν τῷ ὄρει Σινᾶ τὸν πάντων ἡμῶν κεκτημένου Θεοῦ. εὑρήσομεν γὰρ εἰφάς εἰρηκότας πάντα ὅσα εἶπε κύριος ὁ Θεὸς, ποιήσομεν, καὶ ἀκουσόμεθα. προεξυάντος τοιγαροῦν τοῦ νόμου καὶ λέγοντος, κύριον τὸν Θεόν σου προσκυνήσεις, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις. καὶ οὐ ποιήσεις σεαυτῷ εἴδωλον, πρὸς οὐδὲν πεποίηνται τὴν ἐντολήν. λελατρεύκασι γὰρ εἰδώλοις. διὸ τοι καὶ μάλα εἰκότως υἱοὺς αὐτοὺς ὀνομάζει ψευδεῖς. ψάλλει δέ που καὶ ὁ Δαυὶδ καὶ φησὶν, οἱ ἐχθροὶ κυρίου ἐψεύσαντο αὐτῷ. καὶ μὴν καὶ ὡς ἐκ προσώπου Χριστοῦ, υἱοὶ ἀλλότριοι, φησὶν, ἐψεύσαντό μοι. προφάσις δὲ τῆς τοιαύτης νόσου γέγονεν

αὐτοῖς ὃ μήτε νῦν αἰδοῦς ἀξιοῦν τὸν νόμον, ἀπειμάζειν ὑ καὶ αὐτοὺς τὰ ἁγίων προφητῶν λόγους. καὶ τοῦτο διδάσκει λέγων, οἱ οὐκ ἠβούλοντο ἀκοῦσαι τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ. οἱ λέγοντες μὴ λαλεῖτε ἡμῖν, ἀλλα ἡμῖν λαλεῖτε, καὶ ἀναγγείλατε ἡμῖν ἑτέραν πλάνησιν, καὶ τούτης ἡμᾶς ἀποστρέψατε τῆς ὁδοῦ, καὶ ἀφέλετε ἀφ' ἡμῶν τὸ λόγιον τοῦ ἁγίου Ισραήλ. πολλοῖς μὲν γὰρ καὶ πλείστοις ἁγίοις προφήταις ἐπιφύοντο πικροὶ, τοῦτο βοῶντες καὶ λέγοντες οἱ ἐξ Ισραήλ. ἴδοι δ' ἂν τις αὐτὸ καὶ μάλα σαφῶς, ὅτε προσκαλούμενος Ιερεμίου μὴ καταβαίνειν εἰς Αἴγυπτον, πρὸς τοῦτα ἔφασαν αὐτοὶ ψευδῆ, οὐκ ἀπέσταλκέ σε κύριος, ἀλλ' ἢ υἱὸς Νηρίου συμβάλλεται πρὸς ἡμᾶς, καὶ τὰ ἑξῆς.

Ὅτι ἠπειθήσατε τοῖς λόγοις τούτοις, καὶ ἠλπίσατε ὅτι ψεύδη, καὶ ὅτι ἐγογγύσατε, καὶ πεποιθὼς ἐγένου ὅτι τῷ λόγῳ τούτῳ· διὰ τοῦτο ἔσται ὑμῖν ἡ ἁμαρτία αὕτη ὡς τεῖχος πίπτον παραχρῆμα πόλεως ὀχυρᾶς ἁλωκυίας, ἧς παραχρῆμα πάρεστι τὸ πτῶμα. καὶ τὸ πτῶμα αὐτῆς ἔσται ὡς σύντριμμα ἀγγείου ὀστρακίνου, οὐκ κεραμίου λεπτὰ ὥστε μὴ εὑρεῖν ἐν αὐτοῖς ὄστρακον, ἐν ᾧ πῦρ ἆραι, καὶ ἐν ᾧ ἀποσυρῆσαι μικρὸν ὕδωρ.

Ὅτι πρώτη τε καὶ πρώτως εἰς παραλήπτον αὐτοῖς ἐκβήσεται πέρας ὃ ἀπειλεῖν ἐλέαζε τοῖς τῶν ἁγίων προφητῶν βουλεύμασι. ἐλπίδατε ποιῆσθαι ὃ ψεῦδος, καὶ ὃ εἰς νοῦν ἦκον ἀβουλοσκέπτως κρατιῶσθαι ὀπυιήρην, πειρᾶται διδάσκειν. ὅπερ γὰρ τοῖς τῶν προφητῶν ἐπετιμήσατε λόγοις, πλάνησιν αὐτοὺς ὀνομάζοντες, καὶ φάσκοντες ἀσεβῶς. ἀφέλετε ἀφ' ἡμῶν τὸ λόγιον κυρίου. τοῦτο καὶ ὡς ἀλύσεως πόλεως τεῖχος ὀπτισθῆναι ἡμῖν ἡ ἁμαρτία αὕτη, καὶ τοῦτο πρόσκλημα, τοῦτ' ἔστιν, οὐκ εἰς μακρὰν. πόλεως ὃ φημὶ τῆς ὕστερον σεσυντετριμμένης, ὡς αὖ εἰ καὶ ἀγγείου ὀστράκινον εἰς λεπτὰ σεσυνθραῦσθαι, ὡς τὸ σεσυνθραυσμάτων ἔχεσθαι ἀγρόν εἴ πρωτελῶς, μηδένα δυνάσθαι μήτε πῦρ ἐν αὐτοῖς δέξασθαι ποιῆσαι, μήτε μὴν ὕδατος βραχεῖαν σκεδάσαι συλλογήν. αἰνίττεται ὃ δι' τούτων, ὅτι τοσαύτη τοῖς ἀπειθήσασιν ἐν σκήψει δίκης καὶ ἐφαλῶσαι συμφορὰ, ὡς εἰς ἑκάστην αὐτοὺς κατακομίσαι ταλαιπωρίαν. διείσκεσθαι δὲ πρωτελῶς ἐν αὐτοῖς τοῦτον τὸν ἔξω μεμνημένον τοῦ μὴ πρὸς λῆξιν ἐλάσαι κακῶν.

Οὕτως λέγει κύριος ὁ ἅγιος τοῦ Ισραήλ, ἐὰν ἀποστραφεὶς ἡσυχάσῃς, τότε σωθήσῃ, καὶ

A legem nulla dignarentur reuerentia, ipsósque sermones sanctorum prophetarum contemptui haberent. Quod etiam docet, inquiens: Qui noluerunt audire legem Dei, dicentes prophetis: Nolite annunciare nobis; & videntibus visiones: Nolite loqui nobis, alia nobis loquimini, & annunciate nobis alium errorem. Et auertite nos ab hac via. Et auferte à nobis verbum sancti Israel. Multis enim prophetis sanctis id-
B que multoties insultarunt homines acerbi, Israelitæ istuc clamantes atque dicentes. Perspicuè illud videre est, quòd cùm Hieremias hortaretur ne descenderent in Ægyptum, ad hæc illi mendacia, non misit te Dominus, sed filius Nerii emisit te ad nos, & reliqua.

Quia non credidistis sermonibus his, & speraſtis in mẽdacio, & quia murmuraſti & confisus fuiſti ſermoni huic: propter eà erit vobis peccatum hoc quaſi murus ca-
C *dens ſubito, ciuitate munita capta, cuius ſubito adeſt ruina, & ruina eius erit, quaſi confractio vaſis teſtacei ex figuli officina, comminuti ita vt inueniatur in eis teſta, qua ignem tollas, & qua abſtrahas parum aquæ.*

Docere aggreditur grauem illis exitum omnino imminere, quòd sanctorum prophetarum monitis nolint obtemperare, sed in mendacium spem ponant, & quòd inconsideratè, sese munire ac tueri conantur. Cùm enim
D sermones prophetarum suggillaueritis, errorem eos nominantes, impiéque dictitantes: Auferte à nobis verbum Domini. Hinc vobis peccatum hoc tanquam murus captæ vrbis concidet, idque subito, id est, breui, vrbis, inquam, sic attritæ, vt vas testaceum in minutas particulas confringitur, vt fragmenta singula omnino sint inutilia, vt nemo possit in eis vel ignem portare, vel modicam aquæ copiam collectam
E dispergere. His autem verbis inquit, quòd tanta erit ac consimilis quodammodo pœna inobedientibus, & increscet calamitas, vt in vltimam miseriam deducantur, intérque eos nemo prorsus reperiatur, qui non in horum malorum sortem deuenturus sit.

Sic dicit Dominus ſanctus Iſrael: Cùm conuerſus ingemueris, tunc ſeruaberis. &

cognoſces

cognosces vbi fueris, quòd confisus fueris inanibus.

Cùm supplicium eis omnium vltimum intentarit, & futurorum terriculamentis exagitauerit, commodè mox etiam iræ in eos causam demonstrat, viámque salutis. Benignus est enim & humanus conditor, & vt ipse dicit alicubi voce Ezechielis: Non vult mortem impii, sed vt conuertat à via mala, & viuat. Punitur ergo Israel, quippe qui à dilectione in Deum prorsus refugerit, & idolorum cultui se addixerit. At permittit volenti resipiscere vt expers malorum sit. Nam, inquit, cùm à via prâua & scelerata conuerteris, inquam, creaturam, ab exhibendo venerationem ligno & lapidi, tunc seruaberis. Ad hæc discès, ad quam tandem mentem, ad quam stupiditatem potius recideris, confisus inanibus. Si enim subuenire non valeant sibi, aliis opem afferre quî possent? Quid enim est idolo infirmius? Sunt nempe materia inanimis, & præterea nihil, dii errantium.

Vana fortitudo vestra facta est, & noluistis audire. Sed dixistis, equis fugiemus, propterea fugietis, & in pernicibus equitabimus, propterea pernices erunt qui persequuntur vos. Voce vnius fugient mille, & voce quinque fugient multi, donec relinquamini quasi malus nauis super montem, & quasi signum ferens super collem.

Etiamsi, inquit, experiëtia ipsa inueneritis spem in his qui dii habiti sunt, irritam esse, & videatis eorum forritudinem vanam, nihilominus, inobedientes mansistis. Audientes enim, inquit, non esse descendendum in Ægyptum, sed colendum fide eum qui seruare promisit, noluistis audire, sed dixistis: Equis fugiemus, & in pernicibus equitabimus. Satis enim putastis ad salutem vobis, in Iudæam recurrere. At pernices, inquit, erunt qui persequuntur vos, id est, volucres & celeres. Adeò feroces ac formidabiles erunt vobis, ad eam timiditatem inobedientium animus delabetur, vt si vnus hostium vociferetur solùm, mille in fugam vertantur: Sin quinque clamorē edant, ex phalange Iudæorū multi fugient: adeò verò insignem calamitatem sustinebunt, vt conspicua futura sit,

γνώσῃ ποῦ ἦλθα, ὅτι ἐπεποίθεις ὅπι τοῖς ματαίοις.

Τῶν ἁπασῶν ἐχάτων αὐτοῖς ἐπιτήσας δίκην, καὶ τοῖς τῶν ἐσομένων δείμασι προεκπλήξας δεικνύσιν αὐτοῖς καὶ τὴν ἐπ' αὐτῆς ὀργὴν τοῦ αἰτίαν, καὶ τὴν σωτηρίας τὴν ὁδόν. χρηστὸς γὰρ ὄντι καὶ φιλάνθρωπος ὁ δημιουργὸς, καὶ ὡς αὐτός που φησι διὰ φωνῆς Ιεζεχιὴλ, θέλει τὸν θάνατον τοῦ ἀποθνήσκοντος, ὡς ὃ ἀποστρέψαι αὐτὸν ἀπὸ τῆς ὁδοῦ τῆς πονηρᾶς, καὶ ζῆν αὐτόν. κολάζεται τοίνυν ὁ Ισραὴλ ὡς τὴν εἰς Θεὸν ἀγάπης ὅλος ἔβπως ἀποδρασάν, καὶ πᾶς τοῦ εἰδώλων λατρείας προσεχὴς ὤν, πλὴν ἐφίησιν ἑλομένῳ μετανοῆσαι, ἔξω φέρεσθαι τοῦ κακοῦ. ὅταν γὰρ, φησὶν, ὡς ἐξ ὁδοῦ φαύλης τε καὶ μιαρᾶς ἀποστρέψῃς τοῦ χρῆναι φημὶ τῇ κτίσει προσκυνεῖν, καὶ ξύλῳ καὶ λίθῳ προστάξῃ ὃ σέβας, τότε σωθήσῃ καὶ προὸς τοῦτο μαθήσει λοιπὸν ὅποι ποτὲ ἦλθα φρενῶν, μᾶλλον δὲ ἁμαρτίας πεπαιτῶς ὅπι τοῖς ματαίοις. εἰ γὰρ ἑαυτοῖς ἐπαρκεῖν ὐχ οἷοί τε πῶς ἂν ἑτέροις χρήσαιντο τὴν ἐπικουρίαν; τί γὰρ εἴδωλον ὃ ἄθραυ νέστερον. εἰσὶ γὰρ ἄψυχος ὕλη, καὶ ἕτερον οὐδὲν οἱ τῶν πλανωμένων θεοί.

Ματαία ἡ ἰσχὺς ὑμῶν ἐγένετο, καὶ οὐκ ἐβούλεσθε ἀκούειν, ἀλλ' εἴπατε, ἐφ' ἵπποις φεύξομεθα, διὰ τοῦτο φεύξεσθε καὶ ὅτι κούφοις αἰαβάταις ἐσόμεθα, διὰ τοῦτο κοῦφοι ἔσονται οἱ διώκοντες ὑμᾶς. διὰ φωνὴν ἑνὸς φεύξονται χίλιοι, καὶ διὰ φωνὴν πολλῶν, φεύξονται πολλοὶ, ἕως ἂν καταλειφθῆτε ὡσεὶ ὁ ἐπ' ὄρους, ὡς σημαίαν φέρων ὅπι βουνοῦ.

Καίτοι γὰρ διὰ πείρας ἀδύνητον εὑρήκοτες τὴν εἰς γε φημὶ τοὺς νομιζομένους εἶναι θεοὺς ἐλπίδα, καὶ τὴν ἰσχὺν αὐτῶν ὁρῶντες ματαίαν, οὐδὲν ἧττον ἀπειθεῖς μεμενήκατέ φησιν. ἀκούοντες γὰρ μὴ καταβαίνειν εἰς Αἴγυπτον, τιμᾶν δὲ πίστει τὸν δημιουργὸν ὑποσχομένου, οὐκ ἠθέλετε ἀκούειν, ἀλλ' εἴπατε, ἐφ' ἵπποις φεύξόμεθα, καὶ ὅτι κούφοις αἰαβάταις ἐσόμεθα. ᾠήθητε γὰρ, ὡς ἀπόχρη πρὸς σωτηρίαν ὑμῖν τὸ τὴν Ιουδαίας ἀποδραμεῖν. ἀλλὰ κοῦφοι, φησὶν, ἔσονται οἱ διώκοντες ὑμᾶς, τοῦτ' ἔστι, θηρίωδεις καὶ ὀξεῖς, δεινοὶ δὲ οὕτω καὶ φοβεροὶ πρὸς ὑμῖν, καὶ εἰς τοῦτο δειλίας κατοικήσεται τὴν διάνοιαν ὁ νοῦς, ὡς ἑνὸς τῶν πολεμίων καὶ μόνου αἰαβοήσαντος τραπέσθαι χιλίους εἰς φυγήν. εἰ δὲ καὶ πέντε καταλήξαι τὸ Ιουδαίων φάλαγγος φεύξονται πολλοί. ὅπισθεν δὲ ὥσπερ ἐπαρμένην τὴν ἀλαπωρίαν, ὡς πρόσοπον ἡμέλλεις, καὶ οὐ-

δενὶ δ' σύμπαν ἀγνοουμένῳ, ὁρατῷ ἢ οὔ-
τως καθάπερ ἀμίδῃ ἢ ἰσὸν εἴ τις ἐπ' ὄρους ἀνα-
στήσειεν, ἢ δὲ σημαίαν ὅπερ βουνοί. σημαίνω γὰρ
ἰσὸν φησὶν εἶναι ὃ ἐν βουνοῖς, ἢ γηλόφοις ἐγκεφ-
ρύμενον ξύλον σημεῖα τινὰ φορεῖον, δι' ὧν σημαί-
νουσι τοῖς στρατάρχοις οἱ κεκτηκέναι λαχόντες, ἢ
ὅτι νενικήκασι, ἢ τὰ ἐν μάχης αὐτοῖς ἂν ἔχῃ τυ-
χόν, ἢ χρὴ σπουδαίρεσθαι πρὸς αὐτούς,
ἵνα τι τῶν ἀγίων ἀκούσῃσθαι.

Καὶ πάλιν μένει ὁ Θεὸς τοῦ οἰκτειρῆσαι ὑ-
μᾶς, καὶ διὰ τοῦτο ὑψωθήσεται τοῦ ἐλεῆσαι
ὑμᾶς. διότι κρίτης κύριος ὁ Θεὸς ὑμῶν, καὶ
ποῦ καταλήψεται τιμὴ δόξαν ὑμῶν;

Ἐλπίδα πάλιν τετήρηκε τοῖς ἁγίοις Ισραήλ. σέ-
σωται γὰρ τὸ κατάλειμμα, ἡ γὰρ ὁλέθριος, φησὶν,
ὁ ἠγαπημένος οἴχεται πρὸς ἀπώλειαν. οὔτε
μὴν ἐπιλήσεται τοῦ οἰκτειρῆσαι ὁ Θεὸς, καθὰ
φησὶν ὁ μακάριος Δαβὶδ, ἀλλ' ἔσται τὸ ὄνομα
αὐτοῦ δεδοξασμένον καὶ ὑψηλὸν, ὅταν ὑμᾶς ἐλεή-
σῃ. ἀλλ' ἐρεῖς ὅτι καίτοι πῶς οὐκ ἦν ἀγαθὸν τὸ
μηδ' ὅλως τὸ δίκαιον ἐπενεγκεῖν, ἀλλ' ἐννοεῖν ἀ-
κόλουθον, ὅτι πρὸς τὸ εἶναι χρηστὸς καὶ κριτὴς ὑπάρ-
χειν. ἔργον γὰρ κρίνοντος ὀρθῶς τε καὶ ἀδεκάστως τὸ ἀ-
ναλόγως τοῖς ἑκάστου πταίσμασιν ὑπομετρεῖν τὰς
δίκας. ἀγαθοῦ δὲ πάλιν τὸ καὶ ἡμέρᾳ νεύματι με-
ταπλάττειν ὅπῃ τὸ ἄμεινον τοῖς κεκολασμένοις.
ὑμεῖς δέ, φησὶ, ποῦ καταλείψετε τὴν δόξαν ὑμῶν;
αἰτὶ δὲ, καταλείψετε. τὸ, καταλήψεται, φησὶν. ἀμφορᾷ γὰρ ἐκεῖ ὅπερ ἐπεῖ τὰς λέξεις
ἡ θεόπνευστος γραφή. ὀνείδιζε δὲ τοιγαροῦν αὐ-
τοῖς ὅτι τὴν ἑαυτῶν δόξαν τὸ εἶναι Θεοῦ καὶ λέγεσθαι,
κλῆρος γὰρ ἦσαν αὐτοῦ, σθένος πεποίηται λό-
γου. καταλελοίπασι γὰρ αὐτὸν μετὰ τῶν εἰδώλων
εἰς τὰ αἰσχίω, καὶ λατρεύσαντες τοῖς ἔργοις τῶν
ἰδίων χειρῶν, καὶ ἀπειθοῦντες μὲν προφήταις
ἁγίοις, ἀληθεύσασι δὲ καὶ τῆς παρὰ Θεοῦ
σωτηρίας, καὶ ψευδῆ, καὶ ἀδύνατον ἐλπίδα τιθὰ
ἐπ' ἀνθρώποις τετιμηκότες. καταβεβήκασι γὰρ,
ὡς ἔφην, εἰς τὴν Αἴγυπτον.

Μακάριοι πάντες οἱ ἐμμένοντες ἐν αὐτῷ,
διότι λαὸς ἅγιος ἐν Σιὼν οἰκήσει, καὶ Ἱερουσα-
λὴμ κλαυθμῷ ἔκλαυσεν, ἐλέησόν με. ἐλεήσει σε
τῷ φωνῷ τῆς κραυγῆς σου, ὡσίκα εἶδεν, ἐπή-
κουσέ σου.

Δόξαν ὀνομάσας τὸν Ισραὴλ τῶν ὅλων σω-
τῆρα Θεὸν, ἀναδείκνυσιν ὅτι ὁ μὴ ἐθέλων ἀπο-
φοιτᾶν αὐτοῦ, μᾶλλον δὲ τῆς εἰς πάντα ὅτι ὧν ὑπείκειας καὶ ὑποταγῆς,

A nullique omnino non cognita: adeóque
spectabilis, quemadmodum si quis certè malum in monte, vel etiam signum
in colle statuerit. Signum autem &
malum vocat lignum in collibus &
tumulis excitatum, signa quædam ferens, vnde significant præfecti militibus, vel quòd vicerint, bellique fortuna pulchrè ceciderit, vel fortè vt ad
se conuocentur, aliquid audituri necessarium.

Et rursus expectabit Deus vt misereatur vestri, & propterea in altium tolle-
B *tur, vt sit propitius vobis, quia iudex Dominus Deus vester. Et vbi relinquetis gloriam vestram?*

Spem rursus Israelitis seruauit. Conseruatæ enim sunt reliquiæ. Non enim,
inquit, dilectus funditus abibit in interitum, neque obliuiscetur misereri Deus, sicuti inquit beatus Dauid, sed
erit nomen eius glorioſum & excel-
C sum, quando vestri misertus fuerit.
Sed inquies: Nónne boni proprium
fuisset, omnino pœnam non intulisse?
Sed cogitandum est, quòd sit & benignus & iudex. Iudicis autem officium est, rectè & incorruptè pro ratione delictorum cuiusque, admetiri
pœnas: rursus boni est, punitos placido nutu in melius transformare.
Vos, inquit, vbi relinquetis gloriam
vestram? Relinquetis, dicit, pro re-
D linquetur. Scriptura enim diuinitus
aspirata de verbis minus interdum laborat. Obiicit itaque illis, quòd gloriam suam per quam essent & dicerentur Dei, (nam sors eius erant,)
nihili æstimarint. Illam enim reliquerunt, in turpiora se transferentes, & operibus manuum suarum seruientes,
& sanctis prophetis minus obedientes,
ipsámque à Deo salutem negligentes,
& falsam inutilémque spem in hominibus colentes. Descenderunt enim,
E vti dixi, in Ægyptum.

Beati omnes qui perseuerant in eo, quia populus sanctus in Sion habitabit, & Hierusalem fletu fleuit, miserere mei. Misebitur tui: Vocem clamoris tui quando vidit, audiuit te.

Cùm gloriam Israelis vniuersorum Seruatorem Deum nominarit,
prorsus penitúsque beatos pronunciat, si nolint ab eo recedere,
sed magis per obedientiam in om-

omnibus submissionemque ei inniti velint. Quòd etiam Seruatoris nostri aduentus tempore, multi ex sanguine Abrahami pœnitentiam acturi sint, & iustificati per fidem, & omni peccato liberati, per spiritum diuitias sanctificationis consequuturi, docet, inquiens: Populus sanctus in Sion habitabit: Fletum enim fleuit, inquit, Hierusalem, miserere mei. Cúmque sit vniuersorum Deus ad humanitatem promptus & expositus, ad miserendum paratissimus: Misérebitur tui, inquit, tuúmque clamorem exaudiet. Simulac enim resipiscentem intuitus fuerit, obliuionis malorum gratiam etiam alacriter confert. Nam quod ad voluntatem omnium Domini attinet, omnes per fidem in Christo salui esse potuissent. Cùm autem redemptorem non admiserint, hinc traditi sunt in exilium, vtpote quod ipsi elegerunt.

Et dabit vobis Dominus panem afflictionis, & aquã angustam, & nequaquã vltra appropinquabũt tibi qui decipiunt te. Quia oculi tui videbunt decipientes te, & aures tuæ audient sermones qui te deceperunt, dicentes: Hæc via, ambulemus in ea, siue ad dextram, siue ad sinistram.

Factus est nobis virtus panis vitæ Dominus noster Iesus Christus. Dixit enim disertè: [Ego sum panis qui de cælo descendit, & vitam dat mundo.] Sed est quoque aqua, non sub sensum cadens aut materialis, sed diuina potius & intelligentiæ subiecta. Nuncupatus siquidem est flumen pacis, & torrens deliciarum, idque dicimus, psallente & dicente beato Dauide tanquam ad Deum & patrem, de his qui fide iustificati sunt. Apud te fons vitæ, & torrente deliciarum potabis eos. Panis igitur & aqua viuifica, Christus: sed cum sudore & labore inuenitur. Magna enim bona & eximia non percipiuntur ab his qui iacent & deliciantur, sed ab his qui sudores & labores in hac re collocatos contemnunt. Sic diuinus Dauid mysterium Christi scrutatus est, psallens & dicens: Si ascendero in lectum strati mei, si dedero somnum oculis meis, & palpebris meis dormitationem, & requiem temporibus meis: donec inuenero locum Domino, tabernaculum Deo Iacob. Ecce audiuimus eam in Ephratha,

Ioan. 6.

Psal. 35.

Psal. 131.

πάντη τε καὶ πάντως ἀποφαίνῃ μακαρίους. ὅτι δὲ καὶ τὸ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἐπιδημίας χαρᾶς, πολλοὶ μεταγνώσονται τῶν ἐξ αἵματος Ἀβραάμ, καὶ δικαιούμενοι ἐκ πίστεως, καὶ ἁπάσης ἁμαρτίας ἀπηλλαγμένοι, τὸν ἀπὸ τοῦ πνεύματος καταπλουτήσουσιν ἁγιασμόν. διδάσκει λέγων, ὅτι λαὸς ἅγιος οἰκήσει Σιὼν οἰκήσει. κλαυθμῷ γὰρ ἔκλαυσε, φησὶν, Ἱερουσαλὴμ, ἐλέησόν με. ὅπερ ὁ προφήτης εἰς φιλανθρωπίαν, ἑτοιμότατά τε καὶ πρόθυμος εἰς φιλανθρωπίαν, ἑτοιμότατά τε καὶ προκτείρμων ὁ τῶν ὅλων Θεὸς εἰδὼς ἐλεήσει σε, φησὶν, ἔσαι ὃ καὶ τὸ σῆς κατηκόος κραυγῆς, ἅμα τε γὰρ μετανοοῦντα τεθέαται, καὶ ἀμνηστεῖ κατένευσε τὴν ἀμνησικακίας τῷ χαρίν. σήκοιῶ ὅσον μὴν ἦκεν εἰς γε τὸ δοκοῦν τοῖς πάντων δεσπότῃ, πάντες αὖ διεσώθησαν ἐκ πίστεως τῆς εἰς Χριστῷ. ὅπερ ὃ οὐ προσήκαστο τὸν λυτρωτήν. τοιγάρτοι δέδονται πρὸς ἀπώλειαν. εἵλοντο γὰρ τοῦτο μᾶλλον αὐτοί.

Καὶ δώσει ἡμῖν κύριος ἄρτον θλίψεως καὶ ὕδωρ στενόν. καὶ οὐκ ἔτι μὴ ἐγκόσωσί σοι οἱ πλανῶντές σε, ὅτι οἱ ὀφθαλμοί σου ὄψονται τοὺς πλανῶντάς σε, καὶ τὰ ὦτά σου ἀκούσονται τοὺς λόγους τῶν ὀπίσω σε πλανησάντων. οἱ λέγοντες, αὕτη ἡ ὁδός, πορεύεσθε ἐν αὐτῇ, εἴτε δεξιά, εἴτε ἀριστερά.

Γέγονεν ἡμῖν εἰς δωρεὰν ἄρτος ζωῆς ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός. ἔφη γὰρ σαφῶς· ἐγώ εἰμὶ ἄρτος ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς, καὶ ζωὴν διδοὺς τῷ κόσμῳ. ἀλλ' ἔστι καὶ ὕδωρ, οὐκ αἰσθητόν τε καὶ ἔνυλον, νοῦν δὲ μᾶλλον καὶ νοητόν, κεχρημάτικε γοῦν ποταμὸς εἰρήνης, καὶ χειμάρρους τρυφῆς, καὶ τοῦτο φαμὲν ψάλλοντος, καὶ λέγοντος τοῦ μακαρίου Δαβὶδ ὡς πρὸς Θεὸν ἅμα καὶ πατέρα περὶ τῶν ἐν πίστει δεδικαιωμένων ὅτι παρὰ σοὶ πηγὴ ζωῆς, καὶ τῷ χειμάρρου τῆς τρυφῆς σου ποτιεῖς αὐτούς. ἄρτος οὖν ἄρα καὶ ὕδωρ ὁ ζωοποιὸν ὁ Χριστός. εὑρίσκεται δὲ σὺν ἱδρῶτι, καὶ πόνῳ. τὰ γάρ τοι μεγάλα, καὶ ἐξαίρετα τῶν ἀγαθῶν, οὐ τοῖς ῥᾳθύμοις, καὶ τρυφῶσιν ἀλώσιμα γένοιτ' ἄν, ἀλλ' εἰ τοῖς εἰωθόσι πρὸ σοῦ ἡγεῖσθαι τοὺς ἐπ' αὐτῷ δὴ τούτῳ καὶ ἱδρῶτας καὶ πόνους οὕτως ἐζήτει ὁ Χριστοῦ μυστήριον ἀναμαθεῖν, καὶ ὁ θεοπέσιος Δαβὶδ ψάλλων τε καὶ λέγων, εἰ ἀναβήσομαι ἐπὶ κλίνης στρωμνῆς μου, εἰ δώσω ὕπνον τοῖς ὀφθαλμοῖς μου, καὶ τοῖς βλεφαρίοις μου νυσταγμόν, καὶ ἀνάπαυσιν τοῖς κροτάφοις μου ἕως εὕρω τόπον τῷ κυρίῳ σκήνωμα τῷ Θεῷ Ἰακώβ. ἰδοὺ ἠκούσαμεν αὐτὸ ἐν Ἐφραθᾶ, εὕρο-

μὴν αὐτὴν ἐν τοῖς πεδίοις τῦ δρυμοῦ. γεννᾶται A
γὰρ ἐν Βηθλεὲμ ὁ Ἐμμανουὴλ, ἥτις ἐστὶν Ἐφρα-
θά. ἐπαγγέλεται τοίνυν ὁ τῶν ὅλων Θεὸς τοῖς ἐξ
Ισραὴλ ὑπιστρέφουσι πρὸς αὐτὸν ἄρτον δι δόναι
θλίψεως, καὶ ὕδωρ στενόν, τοῦτ' ἔστι, ζωὴν τὴν ἐν
Χριστῷ γνῶσίν τε αὐτοῦ, ἣν δύ-
τις συλλέξαιτο, & τοῖς τῦ ἑαυτῦ διανοίας ἐναπο-
κλείσαι θησαυροῖς, οὐκ ἀναπίπτων εἰς τρυ-
φὰς, οὐκ ἐξίτηλον ἔχων τὸν βίου τὴν ἀγωγὴν, ἀλ-
λὰ μὴν τὴν πλατεῖαν καὶ εὐρύχωρον βαδίζων ὁ-
δὸν, εἰσερχόμενος δὲ μᾶλλον διὰ τῆς στενῆς πύ- B
λης τὴν ἀποφερούσης εἰς ζωήν. τοῦτον οὖν ἄρα
φησὶν, εἰ λάβοις τὸν ἄρτον, τότε γνώσῃ καὶ ἀσφα-
λὴς, οὐκ εὔκολος εἰς παραφορὰν, οὐδὲ ταῖς τῶν
πλανώντων λόγοις ἑτοίμως συναρπαζόμενος.
ὄψῃ γὰρ αὐτοὺς, καὶ ἀκούσῃ τῶν λόγων αὐτῶν. πάλαι
μὲν γὰρ ἀπό γε τοῦ δυνασθαι μὴ διακρίνειν τὰ πρὸ
αὐτῷ ὁ σὺ ἴσως τεθεὶς τοῖς μηδὲ ὅλως
μήτε μὲν ἀκούουσι τῶν λόγων τῶν εἰωθότων πλα-
νᾶν, λαβὼν δὲ τὸν ἄρτον ὄψῃ δὴ πάντως αὐτοὺς,
καὶ τίνες ἄρα τὴν ἕξιν οὖ μάλα σαφῶς. οἷα διαφέροντες ἁπλῶς, καὶ λέγοντες, αὕτη ἡ ὁδὸς. C
περιπατῶμεν ἐν αὐτῇ εἴτε δεξιὰ, εἴτε ἀριστερά,
οὐ γὰρ ἴσα διαφέρειν τὸ πεφυκότος ἀδικεῖν, καὶ
τὸ μὴ τοιούτου, ἀλλ' οἷ ἀπερισκέπτως πρὸς
πᾶν ὁτιοῦν ἀπερχόμενοι τῶν ἀπάντων οἱ λόγοι.

Καὶ ἄρεις τὰ εἴδωλα τὰ ἀργυρόμε-
να, καὶ περιχρυσωμένα. λεπτὰ ποιήσεις, καὶ
λικμήσεις ὡς ὕδωρ ἀποκαθημένης, καὶ ὡς χό-
ρτον ὦσεις αὐτά. D

Πρέπει δὲ οἶμαι, & τοῦτο κατορθοῦν, ἐλέ-
σθαι τοῖς τε ἐξ ἐθνῶν κεκλημένοις διὰ τῆς πίσ-
τεως εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας. καὶ μὴν & αὐτοῖς
τοῖς ἐξ αἵματος Ισραὴλ. λυπεῖ γὰρ οὐδὲν ἁρμό-
σαι λέγειν καὶ τοῖς ἐξ Ἑλληνικῆς ἰόντας πλάνης, ὅ
δώσει ὑμῖν κύριος ἄρτον θλίψεως καὶ ὕδωρ στενόν.
καὶ οὐκ ἔτι μὴ ἐγγίσωσί σοι οἱ πλανῶντές σε. οἱ
μὲν γὰρ ἀλλογενεῖς Ιουδαῖοι πονηροὺς ἐσχήκασι τοὺς κα-
θηγητὰς, γραμματέας δὴ λέγω, & Φαρισαίους, E
οἳ πρὸς πᾶν ὁτιοῦν τῶν δοκησίων αὐτοῖς ἀποκο-
μίζειν ἤθελον, ἄξιστάντες μὲν τῶν Μωσέως ἐντολῆς,
ἀναπείθοντες δὲ προσέχειν διδασκαλίαις καὶ ἐν-
τάλμασιν ἀνθρώπων. κατεγινώσκετο δὲ πρὸς
τούτοις ὁ Ισραὴλ, ὡς ἐκλεβηκὼς εἰς τοῦτο φρε-
νοβλαβείας, ὡς καὶ ἀψύχοις, εἰδώλοις ἐλέσθαι
προσκυνεῖν. Ἑλλήνων δὲ παῖδες ἀνοσίους ἐσχή-
κασι διδασκάλους, οἳ ψυχικῶν & δαιμονιώδη
ἔχοντες σοφίαν ἀναρίθμητον τὴν βίῳ δαιμονίων

inuenimus eam in campis syluæ. Natus est enim in Bethlehem Emmanuël, quæ est Ephratha. Promittit igitur vniuersorum Deus Israelitis ad se conuertentibus, panem afflictionis, & aquam angustam daturum se, id est, vitam, quæ in Christo, donaturum, suique notitiam: quam colligere quis poterit, & in animi sui thesauris reponere, non in voluptates delabendo, non ignauam vitam ducendo, non latam & laxam viam ingrediendo, sed potius per angustam portam, quæ ducit ad vitam, subintrando. Hunc itaque panem, inquit, si acceperis, tunc fies etiam securus, neque in errorem procliuis, nec verbis decipientium facilè abreptus. Videbis enim illos, & sermones eorum audies. Nam olim cùm non poteras eorum verba diiudicare, similis eras his qui nec omnino vident, cùm sermones eorum qui consueuerunt fallere audiunt: Sed panc hoc accepto, videbis omnino eos, & quo affectu ac indole sint, planè cognosces: nimirum dissentientes planè & dicentes: Hæc est via, ambulemus in ea, siue ad dextram, siue ad sinistram. Non enim erat iniusti, & eius quod tale non est, discrimen, sed velut inconsideratè ac promiscuè ad quiduis eos quorumuis verba abducebant.

Et auferes idola argentea, & deaurata comminues ea, & dispergis velut aquam menstruatæ mulieris, & vt stercus proturbabis ea.

Existimo decere cùm eos qui ex Gentibus vocati sunt per fidem ad agnitionem veritatis, tum eos qui orti sunt sanguine Israelitico, vt hoc velint rectè administrare. Nihil autem incommodi est si dicamus, quadrare etiam his qui è Græco errore exierunt: Dabit vobis Dominus panem afflictionis, & aquam angustam, & nequaquam appropinquabunt tibi decipientes te. Iudæi sanè miseri, malos habuerunt præceptores. Scribas, inquam, & Pharisæos, qui ad id omne quod ipsis collubitum est, abducere volebant, à præceptis Mosaicis auertentes, & persuadentes doctrinis & præceptis hominum attendere. Accusabatur porrò Israel, quòd eò quasi dementiæ progressus esset, vt & inanima idola voluerit adorare. Atqui Græcorum filii impios doctores habuerunt, qui animali & dæmoniaca præditi sapientia, innumerabilem in vita dæmoniorum

turbam prædicarunt, docuerúntque A creaturam supra Creatorem adorare. Accepto autem pane vitæ, & aqua viuifica, tam hi quàm illi, à pristinis liberati sunt doctoribus, aut potius deceptoribus, & se erroris accusantes, idola abstulerunt. Iustificati sunt enim per fidem, Satana immundisque dæmonibus, seu spiritibus tantùm non valedicentes, & qui olim apud eos sublimes habiti sunt, falsò nominatos inquam deos, execrantes & fugientes, tanquam rem maximè odiosam, & extremè immundam. Quid enim stercore, & aqua menstruæ mulieris esse potest detestabilius?

Tunc erit pluuia semini terræ tuæ, & panis germinis terræ tuæ erit abundans & pinguis. Et pascentur iumenta tua die illo, in loco pingui & spatioso. Tauri vestri & boues operantes terram, comedent paleas, immixtas hordeo ventilato.

Orationis figura sumitur ab agricolis, qui postquam magnam pluuiæ copiam è supernis & è cælo effusæ opulenter acceperint, tunc omnino & fertilitatem multam habent, & amplos prouentus, qui satis ad victum suppeditent, herbámque ex agro iumentis demetunt. Transfertur autem rursus eorum quæ proposita sunt sententia à rebus sub sensum cadentibus, ad spiritualem considerationem. Cùm enim, inquit, panem afflictionis, & aquam angustam dederit tibi Deus, quando videris decipientes te, & animum tuum ab illis auerteris, quando idola sustuleris, & veræ Dei cognitionis illustrationem acceperis, tunc spirituali fertilitate abundabis. Erit namque pluuia semini terræ tuæ. Pluuiam dicit intelligibilem spiritus consolationem, quæ corda colentium Deum recreat & quasi opimat, & fructuosos efficit. Dauid enim canit de his qui per fidem in Christo iustificati sunt: Pluuiam voluntariam segregabis, ô Deus, hæreditati tuæ, Euangelicam nempe & salutarem prædicationem, & consolationem, vt dixi, per sanctum Spiritum. Dixit quoque alicubi propheta Esaias, ex persona Dei, de Israelitis, qui erant vinea: Et mandabo nubibus, vt non depluat in eam pluuiam. Erit ergo, inquit, pluuia semini terræ tuæ. Quin & panis

Psal. 67.

ὄχλοι ἐκήρυξαν, καὶ προσκυνῆν τῇ κτίσῃ, παρὰ τὸ κτίσαντα. λαβόντες δὴ οὖν τὸν ἄρτον τῆς ζωῆς καὶ ὃ ὕδωρ ὃ ζωοποιὸν, ὅτοί τε κἀκεῖνοι τῶν ἀρχαίων ἀπηλλάγησαν διδασκάλων, μᾶλλον δὲ τῶν πλανώντων αὐτούς, κατεγνωκότες δὲ τὸ ἀπάτης πρόξενον τὰ εἴδωλα. δεδικαίωνται γὰρ δι' πίστεως μονονουχὶ, καὶ ἐρρῶσθαι φράσαντες τῷ σατανᾷ καὶ τοῖς ἀκαθάρτοις πνεύμασι, καὶ τοὺς πάλαι πρὸ αὐτῶν νομισθέντας εἶναι ὑψηλοὺς τοὺς ψευδωνύμους λέγω θεοὺς, καταμυσαττόμενοί τε καὶ φεύγοντες. ὡς αὖ καὶ τι τῶν ἄγαν ἐχθρῶν καὶ εἰς ἐσχάτην τελευτώντων ἀκαθαρσίαν. κόπρος γὰρ καὶ ὕδατος ἀποκαθημένης, τί ἂν γένοιτο βδελυρώτερον;

Τότε ἔσται ὑετὸς τῷ σπέρματί τῆς γῆς σου, καὶ ὁ ἄρτος τῶν γενημάτων τῆς γῆς σου ἔσται πλησμονὴ καὶ λιπαρός. καὶ βοσκηθήσεταί σου τὰ κτήνη τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ τόπον πίονα καὶ εὐρύχωρον. οἱ βόες σου καὶ οἱ ὄνοι ὑμῶν καὶ οἱ βόες καὶ οἱ ἐργαζόμενοι τὴν γῆν φάγονται ἄχυρα ἀναπεποιημένα, ὃ ἐστι λελικμημένα.

Εἰρήκατε μὲν ὡς ἀπό γε τῶν εἰωθότων γίνεσθαι ὁ λόγος, οἱ ἐπειδὰν ἀμφιλαφῆ τὸν αὐχένα καὶ ἐξ οὐρανοῦ καταχεομένων ὑδάτων καταπλησθήσωσι τὸν φορεὰν, τότε δὴ πάντως καὶ εὐκαρπίαν ἔχουσι πολλὴν, καὶ εἰς πλατύτητα ζωαρκῆ, καὶ αὐτικὰ μὲν τοῖς κτήνεσι τὸν ἐξ ἀγροῦ χειρώσιν πόαν, μετὰ πλάτεσι δὲ πάλιν ἐκ τῶν αἰθητῶν εἰς πνευματικὴν θεωρίαν τῶν προκειμένων ὁ νοῦς. ἐπειδὰν γὰρ φησὶ τὸν ἄρτον σου θλίψεως, καὶ ὕδωρ ὀλίγον δοῦναί σοι τὸν Θεόν, ὅταν ἴδῃς τοὺς πλανῶντάς σε, καὶ ἀποστήσῃς τὸν σεαυτῆς διάνοιαν ἀπ' αὐτῶν, ὅταν ἄρῃς τὰ εἴδωλα, καὶ τῆς ἀληθοῦς γνωρίσεως εἰς δόξαν τὸν φωτισμὸν, τότε ἐν εὐκαρπίαις ἔσῃ πνευματικαῖς. ἔσται γὰρ ὑετὸς τῷ σπέρματι τῆς γῆς σου. ὑετὸν δὲ φησὶ τὸ ἅγιον πνεύματος νοητὴν παράκλησιν, ἣν ἔχουσι τὸν σεβομένων Θεὸν καταπαυομένην καρδίαν, καὶ μὴν καὶ εὐκάρπους ἀποτελεῖ. ψάλλει μὲν γὰρ ὁ Δαβὶδ περὶ τῶν ἐν πίστει τῇ ἐν Χριστῷ δεδικαιωμένων. βεβλημένον ἐκούσιον ἀφορίεις ὁ Θεὸς τὴν κληρονομίαν σου. τὸ δὲ ἅγιον δηλονότι καὶ σωτήριον κήρυγμα, καὶ τὸ ἅγιον πνεύματος, ὡς ἔφην, παράκλησιν. ἔφη δέ που καὶ ὁ προφήτης Ησαΐας, ὡς ἐξ προσώπου Θεοῦ περὶ τῶν ἐξ Ισραὴλ, ὃς ἦν ἀμπελὼν, καὶ ταῖς νεφέλαις ἐντελοῦμαι τοῦ μὴ βρέξαι εἰς αὐτὸν ὑετόν. ἔσται γάρτοι ὑετὸς, φησὶ, τῷ σπέρματι τῆς γῆς σου. ἀλλὰ καὶ ὁ ἄρτος τῆς

Comment. in Esaiam.

γμήματος τῆς γῆς σου, ἔσται πλησμονὴ καὶ λιπαρὸς, τοῦτ' ἔστιν, ὁ τῶν ἔργων καρπὸς, εἰς ὄνησιν ἔσται. τελεσφορηθήσεται γὰρ καὶ πίων ἔσται ὁ πολὺς. Μαλαχίας μὲν γὰρ ὁ προφήτης τοῖς ἀποστήσασι τὸν θεὸν Ισραὴλ προσφωνῶν λέγων. διότι πλανᾶν ἐῶ ὁ μόχλος σου Σαμάρεια, ὅτι ἀνεμίφθορεν ἐσκόρπισαν, καὶ ἡ καταστροφὴ αὐτῶν οὐκ ἀνέξεται αὐτά, πρᾶγμα οὐκ ἔχον ἰσχὺν τῷ ποιῆσαι ἄλλως. ἕτερος δὲ πάλιν τῶν ἁγίων ὀνειδίζῃ τινὶ καὶ φησὶ, καὶ κυρίου τοῦ βοηθοῦ σου οὐκ ἐμνήσθης. διὰ τοῦτο φυτεύσεις φύτευμα ἄπιστον. ἀτελεσφόρητος γὰρ ὁ τῶν ἀσεβῶν καρπὸς, ἀδύνητοι δὲ καὶ οἱ πόνοι, καὶ τὸ ὀπτὴ χρημάτων ἡ ἔκβασις οὐδὲν ἔχει ὄνησιφόρον. ἐπὶ καρποῦ γεωργοῦσι θεοφιλεῖς, οἷς μάλα ὀρθῶς ὁ θεσπέσιος Παῦλος ἐπεύχεται λέγων. ὁ δὲ Θεὸς τὸν δικαιοσύνης αὐξήσαι τὸν σπόρον ὑμῶν καὶ πληθύναι τὰ γενήματα τῆς δικαιοσύνης ὑμῶν. προσπαίζει δὲ τούτοις ὁ προφήτης. ὅτι καὶ τὰ κτήνη κατοικεῖται τόπον πίονα καὶ βύρύζουσι, κτήνη δὲ οἶμαι λέγει αὐτούς. τάχα που τοὺς ὀλιγοψύχους, καὶ ἀχειροτέρους, οἱ βραδεῖς μὲν εἰσὶ τὴν διάνοιαν, κεκλημένοι δὲ ἅπαξ εἰς ἐπίγνωσιν Θεοῦ διὰ τῆς πίστεως νοητοῖς βοσκήσονται ἔφαις, καὶ εἰς τόπον πίονα κατοικεῖσθαι, τοῦτ' ἔστι, τὴν θεόπνευστον γραφὴν, τὴν βύρυζοειδῆ ἀληθῶς, πλατεῖα γὰρ καὶ πολλὴ καὶ τεταμένη πρὸς εὐσέβειαν. τοὺς δὲ γεωργοῦντας ἤτοι τοὺς βοῦς τοὺς ἐργαζομένους τὸν γῆν, φάγεσθαι φησὶν ἄχυρα ἀναπεποιημένα ἐν κοσκίνῳ λελικμημένῳ, τοῦτ' ἔστιν, ἐν βυθῷ ἔννοιαι πνευματικαῖς. καὶ τὴν στερεὰν ἀναπιμπλάντας μαθημάτων ἐργάσονται τὴν γῆν. γεωργοὺς δὲ ὡς γε οἶμαι φησὶν ἐν τούτοις τοὺς θεῖον ἱερουργοῦντας κήρυγμα καὶ διαλαμπίζοντας δυνάμει πολλῇ. καὶ πιστώσεται εἰς τοῦτο πάλιν ἡμᾶς ὁ σοφὸς Παῦλος τὸν νομικὸν ἐντολὴν νοήσας πνευματικῶς. ἔφη γὰρ ὅτι γέγραπται, οὐ φιμώσεις βοῒ ἀλοῶντα. προσπαίζει δὲ μὴ τοῖς βουσὶ μέλει τῷ Θεῷ, ἢ δι' ἡμᾶς πάντως λέγει; σκοπῶ ὡς ἀπό γε τῆς θρίξης τῶν μόχλων ἔφης διαμορφοῖ τὰ πνευματικὰ καὶ νοῦν ἐφίησιν ὅτι τοῖς ἐξελεγμένοις, καὶ οἷά τινα γῆν εὔκαρπον ἀποφαίνουσι τοὺς καταβύοντας ἐν χειρὶ ἡ παλαμὴ τε καὶ στερεὰ προσκείσεται ἔφη. ἕδει γὰρ ἔδει τοὺς λαοὺς ἡγεμόνας προαναπιμπλάσθαι τῆς θείας γνώσεως, ἵνα ἔχωσιν ὠφελεῖν τοὺς ὑποζυγίους.

Καὶ ἔσται ὅτι πᾶν τὸ ὄρος ὑψηλὸν, καὶ ὅτι πᾶν τὸ βουνὸν μετέωρον ὕδωρ διαπορευ-

germinis terræ tuæ erit abundans & pinguis : id est, fructus tuorum operum erit adiumento & vtilitati. Fructum enim edet, & pinguis erit & copiosus. Nam Malachias prophera defectores Israelitarum alloquebatur, dicens : [Quia decipiens erat vitulus tuus, Samaria, quia corrupta vento seuerunt, & subuersio eorum excipiet ea.] Manipulus non habens vires faciendi farinam. Rursus & alter è sanctis, increpat quosdam, & inquit : Et Domini Dei tui non es recordatus, propterea plantabis plantationem infidam. Infrugifer enim est impiorum fructus, & labores inutiles, & conatuum successus nihil habet vtilitatis. At pii fructuosi sunt, quibus bene sanè apprecatur diuinus Paulus, inquiens : Deus autem iusticiæ augeat sementem vestram, & multiplicet prouentus iustitiæ vestræ. Adiecit verò his propheta : Et iumenta pascentur in loco pingui & spacioso. Iumenta puto illum vocare, pusillanimes & simpliciores, qui mente tardi sunt : vocati autem semel ad agnitionem Dei per fidem, intelligentiæ pastum inuenient, & in loco pingui pascentur : id est, in scriptura diuino spiritu prodita, verè spacioſa. Est enim lata & ampla, & tendens ad pietatem. Tauros seu boues operantes terram, esuros dicit paleas commixtas hordeo ventilato : id est, bene saginati spirituali pastu, & solidis repleti disciplinis, terram colent. Tauros autem, opinor, vocat hisce verbis, eos qui diuinæ prædicationis ministerio funguntur, & magna virtute Euangelium annunciant. In hoc nobis fidem faciet iterum, sapientissimus Paulus, legale præceptum intelligens spiritualiter. Dixit enim, scriptum est : Non obturabis os boui trituranti. tum adiicit : Num boues curæ sunt Deo ? an propter nos omnino dicit ? Itaque tanquam ob optima vitulorum pastione, explicat effingitque spiritualia, dátque intelligere, electis cultoréſque Christi, velut terram frugiferam reddentibus, pulcherrimum solidúmque pastum adfuturum. Oportuit enim oportuit, populorum præfectos, spiritualibus bonis antè impleri, quò habeant vnde iuuent subditos.

Et erit super omni monte excelso, & super omni colle sublimi aqua pertransiens

die illo, cùm perierint multi, & cùm ce-
ciderint turres.

Hoc quoque intelliges spiritualiter. Colles enim & montes, sanctos Euangelistas dicit & Apostolos, cæteróſque omnes qui post illos extiterunt sanctarum Ecclesiarum procuratores, & diuinorum mysteriorum administri: qui terrent nihil sapiunt, & in altum velut sunt euecti. Nam scriptum est, Psal. 46. Dei potentes, terræ subuecti sunt vehementer, ac diuina & cælestis ex corum mente tanquam è fonte fluit oratio, ipsi autem è supernis gratia locupletati sunt. Est autem larga & liberalis hæc aqua. Multi enim montes, tot etiam colles, & riuulus ex illis dulcis & vber ac perennis. Verùm die, inquit illo, erit & hoc. Diem iterum nominat Seruatoris nostri aduentus tempus: quo hi de quibus sermo est repræsentati sunt, & exhibiti. Perieruntque omnino, & destructæ sunt turres, id est, Iudæorum præceptores, Scribæ & Pharisæi: Et si enim cæteris omnibus antestarent, propter sacerdotii gloriam, & præfecturæ authoritatem, in Christum tamen impii fuerunt, & qui illos effecit sublimes, trucidarunt. Populos ad hæc subditos deceperunt. Ceciderunt etiam aliæ turres, impiorum spirituum illustria agmina.

Et erit lux lunæ quasi lux solis, & lux solis erit septies maior, eo die, quando sanauerit Dominus contritionem populi sui, & dolorem plagæ tuæ sanauerit.

Volunt quidam interpretes propositorum verborum sensum referendum esse ad tempus consummationis seculi. Tunc enim, inquiunt, erit incrementum lucis, in ipsis elementis quæ quidem naturæ sunt lucidæ. Sed inueniemus sacram scripturam dicentem Obtenebrabitur tunc sol, & luna non dabit lucem suam. Cadent quoque stellæ sicuti cadunt folia de ficu. Omisso itaque hoc sensu, illud potius dicimus: Non enim, inquit, erit elementis incrementum lucis. At lunam nominat, velut in luce lunæ versantes, & veluti adulterinè & modicè illuminatos. Isti esse possent, qui humanitus insita in nobis prudentia sola viuere solebant,

A μῶν ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, ὅταν ἀπόλωνται πολλοὶ, & ὅταν πέσωσι πύργοι.

Καὶ τοῦτο σὺ πνευματικῶς. βουνοὺς γὰρ καὶ ὄρη τοὺς ἁγίους διαλαμψάσας φησὶ καὶ ἀποστόλους, & τοὺς ἄλλους ἢ ἀπ' αὐτοὺς, οἳ μετ' ἐκείνους γεγόνασι τῶν ἁγίων ἐκκλησιῶν ἐπιμεληταὶ, καὶ τῶν θείων μυστηρίων ἱερουργοὶ, οἳ φρονοῦσι μὲν τῶν ἐπιγείων οὐδέν, ὑψοῦ δ' ὥσπερ ἠρμένοι. γέγραπται γὰρ ὅτι τοῦ Θεοῦ οἱ κραταιοὶ τῆς γῆς σφόδρα ἐπήρθησαν, τὸ θεῖον δὲ καὶ ἄφθονον ἐκ τῆς ἑαυτῶν διανοίας οἷόν τε ἀπὸ πηγῆς ἀναβρύουσι λόγον, πεπλουτισμένοι ἄνωθεν αὐτοῖς τὸ χάρισμα. λιπαρὲς δὲ τὸ ὕδωρ τοῦτο, πολλὰ γὰρ τὰ ὄρη, τοσοῦτοι δὲ, καὶ οἱ βουνοὶ, καὶ νᾶμα τὸ ἐξ αὐτῶν γλυκὺ καὶ ἀμφιλαφὲς πάμπαχυ. πλὴν ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἔσται, φησὶ, καὶ τοῦτο. ἡμέραν δ' ὀνομάζει πάλιν τὸ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἐπιδημίας τὸν καιρὸν, καθ' ὃν δὴ καὶ δεδείχθησαν μὲν οἱ περὶ ὧν ὁ λόγος, ἀπολώλασι δὲ πολλοὶ καθάπερ οἱ πύργοι, τοῦτ' ἔστιν, οἱ τῶν Ἰουδαίων καθηγηταὶ, γραμματεῖς τε καὶ Φαρισαῖοι. καίτοι γε τῶν ἄλλων ἁπάντων ὑπερηρμένοι δόξῃ τὸ ἱερωσύνης τιμὴ δόξαν, καὶ ὃ τῆς ἡγεμονίας ἀξίωμα, δεδυσπεβήκασιν εἰς Χριστὸν, καὶ τὸ ἀποφώλαια αὐτοὺς ὑψηλοὺς ἀπεκτόνασι, καὶ πρὸς γε τούτῳ πεπλανήκασι τοὺς ὑπὸ χεῖρα λαοὺς. πεπτώκασι δὲ καὶ ἕτεροι πύργοι, τὰ τῶν αἰσθήσεων πνευμάτων ὑπερέρπτα σήμη.

Καὶ ἔσται ὁ φῶς τῆς σελήνης ὡς ὁ φῶς τοῦ ἡλίου· καὶ ὁ φῶς τοῦ ἡλίου ἑπταπλάσιον ἐν τῇ ἡμέρᾳ, ὅταν ἰάσηται κύριος ὁ σύντριμμα τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, καὶ τὴν ἀδυνάμιαν τῆς πληγῆς ἰάσεται.

Βούλονται τινες τῶν ἐξηγητῶν τὰ τῶν προκειμένων διανοίαν ἀποφέρεσθαι δεῖν ὅτι τὰ τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος καιρόν. τότε γὰρ, φασὶν, ἐν προσθήκῃ φωτὸς, καὶ αὐτὰ γλυκαίνοντα τὰ στοιχεῖα, τὰ φωτίζειν πεφυκότα. ἀλλ' ἁρμόσομαι τὸ γράμμα λέγειν τὸ ἱερὸν ὅτι σκοτισθήσεται μὲν ὁ ἥλιος τὸ τηνικάδε, & ἡ σελήνη οὐ δώσει τὸ φῶς αὐτῆς. πεσοῦνται δὲ καὶ τὰ ἄστρα ὡς πίπτει φύλλα ἀπὸ συκῆς. πρέποντες δὴ οὖν τὸ οὕτω χρῆσθαι νοσῶ, μᾶλλον ἐκεῖνο φαμέν. τὸ γὰρ ὅτι πρὸς στοιχείοις προσθήκη φωτὸς ἔσται, φησὶ. σελήνην δ' μᾶλλον ὀνομάζουσιν ἐν φωτὶ τῶν τῆς σελήνης ἀφορεῖσθαι, καὶ εἰς νόησιν τε καὶ μετρίως κατηυγασμένους. ὅτοι δ' ἂν εἶεν οἱ κατ' ἀνθρωπονέμφυτον καὶ τὴν ἐν ἡμῖν φρονήσει μόνῃ ἀφιζῶν

εἰωθότες, ὕπω γεμέως τ ἀϋπλου καὶ παλαπλουτήσαντες φωτισμὸν ὁποῖοι ἂν ἐισὶν οἱ ὕπω τ φύσῃ μὲν ἀληθῶς ὄντα Θεὸν ἐγνωκότες, ἀλλ' ὡς ἐν νυκτὶ μένοντες, πλὴν μέσον ἔχοντες αὐγὴν, ἣν κατεβάλετο τῇ ἀνθρώπου φύσει Θεὸς, ἐξ αὐτῆς τ κατασκευῆς. ὅτοι δ' τ ἀληθοῦς θεογνωσίας δόξαν μένοντι φῶς, ὑπὲρ ὡς ἐν νυκτὶ μένουσιν ἔτι βραχύ τε καὶ σελήνιον ἔχοντες φῶς, ἀλλ' ὡς ἐν ἡμέρᾳ λοιπὸν ἀκτῖνα βλέποντες τ ἡλιακήν. οἱ δὲ γε ὄντες ὡς ἐν ἡμέρᾳ καὶ ὅλῳ ἡλίῳ καταλαμπόμενοι, δηλόγε τὸ τ φύσει Θεὸν εἶναι, πολλαπλασίονα τ ὅπι τούτου λήψονται φωτισμόν. τοιοῦτοι ἄρα τινὲς τ πάλαι νομίζοντες, ἔχοντες μὴν ὥσπερ εἰς νοῦν ἡλιακῆς ἀκτῖνος ἀπαύγασμα, καπόγε φημὶ τ εἰδέναι τ τῶν ὅλων δημιουργὸν ἅ κύριον. κύριος ὁ Θεός σου, κύριος εἷς ἐστιν. οὔπω γεμέως σαφέστερον ἀκριβῶς τ νόμον. ὑπολάμψαντος δὲ τ Χριστοῦ, παρασκευούσης αὐτοῖς τῆς γνώσεως ὅπι τὸ ἄμεινον, ἅ θεωρησάντων λοιπὸν τ νόμου πνευματικῶς μόνον γὰρ ἐπαυγάσιον ἔσαν τὸν ἐν αὐτοῖς τ ἡλίου φῶς. ἥλιος γὰρ δικαιοσύνης, ὁ τ ὅλων Θεὸς ἅ ὑπάρχων, καὶ νοούμενος, καὶ αὐτὸς ὢν ἡ πᾶσα σοφία. ἔλαμψε δὲ δηλ τ νόμου τοῖς ἐξ Ισραὴλ. ἐξεκόμισε γὰρ ὡς ἔξ ἀχλύος ἀρχαίας τῆς ἐν Αἰγύπτῳ πλάνης. νοῆσαί τε καὶ ὁμολογεῖν προεκάλεσεν ὅτι δὴ μόνος αὐτὸς εἴη ὁ τῶν ὅλων Θεὸς καὶ κύριος. ἀλλ' ἔσαν ταῦτα φησὶν, ὅταν ἰάσηται κύριος τὸ σύντριμμα τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, καὶ τ ὀδύνην τ πληγῆς αὐτοῦ ἰάσηται. σύντριμμένους γὰρ ἡμᾶς, καὶ ἐν ὀδύνῃ πληγῆς ὄντας ἐπήρτητο γὰρ ὁ τοῦ καλάζεσθαι φόβος, Ἕλλησί τε καὶ Ἰουδαίοις, ἰάσεται Χριστός. ἦλθε γοῦν ποτὲ πρόφθασαι τ νοῦν, καὶ ἀσθένειαν, καὶ ἕλκυσιν εἰς τὰ τῆς δικαιοσύνης ἔργα τ διάνοιαν ἔχοντες. ἀλλ' ὑ μεμφόμεθα νῦν ἐν τούτοις. ἐχαρίσατο γὰρ τοῦ ἀκέσιν ὁ τῶν ὅλων Θεὸς, ἀπέφηνε δὲ τ νόσου τῆς ἀρχαίας ἀπαλλαγμένους καὶ δυσεντερίτους ἀγαθῶν, εἰς πᾶν ὁποῖον τῶν ἀρεσκόντων τ πίστει τ εἰς Χριστὸν διαπαντὸς δι' οὗ τ μεθ' ἁγίου Θεῷ καὶ πατρὶ ἅμα δόξα σὺν ἁγίῳ πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, Ἀμήν.

solebant, nondum superna illustratione ditati: cuiusmodi sunt, qui nondum Deum natura & verè norunt, sed tanquam in nocte manent, mediocrem tum habent splendorem, quem ab ipsa creatione Deus humanæ naturæ indidit. Hi cùm veræ Dei cognitionis lumen acceperint, non tanquam in nocte manent, nec exiguum tam & lunare lumen habent, sed deinceps velut in die radium solarem aspiciunt. Qui cùm velut in die existunt, & quasi sole collustrati sunt, eò quòd natura Deum sciant, septuplo maiorem adhuc illustrationem accipient. Quales erant legis gnari, in animo habentes velut solaris radii coruscationem, eò inquam, quòd scirent omnium conditorem & Dominum. Audierant enim: Audi Israel, Dominus Deus tuus, Dominus vnus est: nec dum legem exactè cognouerant. At Christo illucescente, proficiente eorum cognitione in melius, & inspecta deinde lege spiritualiter, lux quæ illis inest solis, tantùm non septies erit clarior. Sol enim iustitiæ vniuersorum Deus, & est & intelligitur, & ipse est vniuersa sapientia. Resplenduit autem per legem Israelitis. Nam velut è caligine priscina Ægyptiaci erroris eduxit, fecitque eos intelligere & confiteri, solum illum esse vniuersorum Deum ac Dominum. Verùm, inquit, hæc erunt, quando sanauerit Dominus contritionem populi sui, & dolorem plagæ tuæ. Attritos enim nos, & dolore plagæ confectos (impendebat namque supplicii metus, & Græcis & Iudæis) sanauit Christus. Eramus autem quodammodo demisso animo, & infirma ac soluta mente ad opera iustitiæ præditi, sed hic non hæsimus: medicinam enim vniuersorum Deus gratuitò dedit, & effecit veteri morbo liberos, & ad omnia quæ illi placent robustissimos, ac fide in Christum iustificatos, Per quem & cum quo sit gloria Patri cum sancto Spiritu in secula seculorum, Amen.

EIVSDEM

A

EIVSDEM TOMVS TERTIVS.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΤΟΜΟΣ ΤΡΙΤΟΣ.

Ecce nomen Domini venit post multum temporis, ardens furor cum gloria. Eloquium labiorum eius, eloquium iræ plenum; & ira furoris eius quasi ignis deuorat. Et spiritus eius quasi B *aqua in valle trahens, veniet ad collum vsque, & diuidetur, vt terreat gentes errore vano, & persequetur eos error vanus, & capiet eos in conspectu ipsorum.*

Ιδοὺ ὄνομα κυρίου ἀφ' χρόνου ἔρχεται πολλοῦ, καιόμενος ὁ θυμὸς μετὰ δόξης. Ὁ λόγιον τῶν χειλέων αὐτοῦ λόγιον ὀργῆς πλῆρες, καὶ ὀργὴ τοῦ θυμοῦ αὐτοῦ ὡς πῦρ ἔδεται, καὶ ὁ πνεῦμα αὐτοῦ ὡς ὕδωρ ἐν φάραγγι σύρον, ἥξει ἕως τοῦ τραχήλου καὶ ἀφαιρεθήσεται τὰ ἔθνη ταραχῇ ὅτι πλανήσει ματαίᾳ, καὶ διώξεται αὐτοὺς πλάνησις ματαία, καὶ λήψεται αὐτοὺς κατὰ πρόσωπον αὐτῶν.

Septies clariorem fore Solis lucem, credentibus in Christum, cùm optimè declarauerit; eo tempore, quo populi sui conquassationem sanabit, commodè adiungit, diuinum furorem etiam futurum contra Satanam qui contriuit, & C contra ea quæ sunt cum illo dæmonia. Non enim exercebunt tyrannidem perpetuam in nos, nec firmam ac inconcussam potestatem habebunt: maximè vbi Seruator omnium Christus humano generi illuxerit. Sed propheticus sermo, non est velut nudus & retectus, sed obumbratus potius ac profundus. Est enim figuratus quasi de Assyriis, qui Hierusalem vastarunt, totámque ceperunt Iudæam: & dilectum Israelem captiuum habentes, reuersi sunt in patriam suam, tantumnon insultantes diuinæ gloriæ, putantésque quòd nolente Deo D superauerint eos qui illum colunt. Siquidem Rhapsaces eos qui erant in muro affatus est, dicens: Ne decipiat vos Ezechias, dicens: Eripiet Deus Israelem de manu mea: Num eripuerunt dii gentium, singuli regionem suam de manu mea? Insolentes igitur esse, & multum aduersus ineffabilem maiestatem blaterare, arguuntur hi, de quibus sermo est. Sed cùm duraſſet Israel in captiuitate & seruitute apud eos septuaginta annos, rursus eripuit & seruauit vni- E uersorum Deus. Reduxit enim in Iudæam, ducibus tum Zorobabele filio Salathielis ex tribu Iuda, & Iesu sacerdote magno: Sensus igitur prophetiæ, quantum quidē ad superficiem attinet, mentionem videtur facere eorum quæ Chaldæis & Babyloni acciderunt. At

Ἐπαπλάσιον ἔσεται τὸ φῶς τοῦ ἡλίου ὃ φῶς τοῖς εἰς Χριστὸν πιστεύουσιν ὅτε μάλα διάρηκως, κατ' ἐκεῖνο τὸ καιρόν, καθ' ὃν ἂν ἰάσηται ὁ σεσυντριμμα τοῦ λαοῦ αὐτοῦ προσπαίζει χρησίμως, ὅτι καὶ κατὰ τοῦ σεσυντριφότος Σατανᾶ, καὶ τῶν σὺν αὐτῷ δαιμονίων ὁ θεῖος ἔσται θυμός. Οὐ γὰρ ἔμελλον ἀκατάληκτον ἕξειν τὴν καθ' ἡμῶν τυραννίδα, καὶ ἀκατάσειστον τὴν ἰσχύν, ἐπιλαμψάντος μάλιστα τῷ τῶν ἀνθρώπων γένει τοῦ πάντων σωτῆρος Χριστοῦ, λέγεται δὲ τῆς προφητείας ὁ λόγος, οὐχ οἷς γυμνός τε καὶ ἀναμφίεστος, κατεσκιασμένος δὲ μᾶλλον καὶ βαθύς. ἐσχημάτισται μὲν γὰρ ὡς περὶ τῶν Ασυριῶν, οἳ πεπορθήκασι μὲν τὴν Ιερουσαλήμ, εἷλον δὲ ἅπασάν τε Ιουδαίαν, καὶ δορύληπτον ἔχοντες τὸν ἡμαπημένον Ισραὴλ, ὑπανεύσησθαι εἰς τὰ ἑαυτῶν μονονουχὶ τῆς θείας δόξης καταρχομένοις, καὶ οἰηθέντες ὅτι καὶ οὐκ ἐκόντος Θεοῦ κεκρατήκασι τῶν προσκυνούντων αὐτόν. καὶ γοῦν ὁ Ραψάκης τοῖς ἐν τῷ τείχει προσαφώνησε λέγων, μὴ ἀπατάτω ὑμᾶς Εζεκίας λέγων, ὅτι ῥύσεται ὁ Θεὸς Ισραὴλ ἐκ χειρός μου, καταλαζονευσάμενοι τοίνυν καὶ πολλὰ πεφλυαρηκότες κατὰ τῆς ἀῤῥήτου δόξης ἁλίσκονται οἱ περὶ ὧν ὁ λόγος. Ἀφανεσθέντος δὲ τοῦ Ισραὴλ ἐν αἰχμαλωσίᾳ καὶ ἐν δουλείᾳ τῇ πρὸς αὐτοῖς ἔτος ἑβδομηκοστὸν ἐξείλετο πάλιν, καὶ σέσωκεν ὁ τῶν ὅλων Θεός. ἀνεκόμισε γὰρ εἰς τὴν Ιουδαίαν ἡγουμένων τὸ μὲν Ζοροβάβελ τοῦ Σαλαθιὴλ, ὃς ἦν ἐκ φυλῆς Ιούδα, καὶ μετὰ τοῦ Ιησοῦ τοῦ ἱερέως τοῦ μεγάλου. σκοπῶν δοκεῖ μοί πως τὸ τῆς προφητείας ἡ δύναμις, τὸ μὲν ἥκον εἰς τοὺμφανὲς τῶν συμβεβηκότων τοῖς Χαλδαίοις, καὶ τῇ Βαβυλῶνι ποιεῖται μνήμην. αἰνίτ-

ἀληθῆς τῶν εἰρημένων ἔννοια τὸν τοιοῦτον λέγε-
σθαι Ασυρίου, τοῦτ' ἔστι, τὸν Σατανᾶ, πρὸς ὃν
εἴρηται παρὰ Θεοῦ. ὃν τρόπον ἱμάτιον ἐν αἵματι
πεφυρμένον, οὐκ ἔσῃ καθαρὸν, οὕτως οὐδὲ σὺ
ἔσῃ καθαρὸς, διότι τὴν γῆν μου ἀπώλεσας, καὶ τὸν
λαόν μου ἀπέκτεινας, ὁ μὴ μείνῃς εἰς τὸν αἰῶνα
χρόνον σπέρμα πονηρόν· ἑτοίμασον τὰ τέκνα σου
σφαγὴν αἰτίᾳ ἁμαρτίας τῶν πατέρων σου, ἵνα μὴ
ἀναστῶσι, καὶ τὴν γῆν κληρονομήσωσι, καὶ ἐμπλή-
σωσι τὴν γῆν πολέμου, καὶ ἐπιστήσομαι αὐτοῖς
λέγει κύριος Σαβαὼθ, καὶ ἀπολῶ αὐτῶν τὸ ὄνομα, καὶ
κατάλειμμα, καὶ σπέρμα. ἥξει οὖν διὰ χρόνου
πολλοῦ τὸ ὄνομα κυρίου, φησὶ, καὶ εἰ μὴ ἱστορικῶς
τις ἕλοιτο νοῆσαι, δι' ἐτῶν ἑβδομήκοντα κατέλεπεν
ὁ Θεὸς τὸν Ισραήλ. εἰ γὰρ δὴ τὸ ἔσω καὶ κεκρυμμέ-
νον τῆς ἐννοίας διώκοι τις εἰδέναι καὶ
νοεῖν, ὅτι πλάσιν μὲν διαπετέλεκε χρόνον ὁ τῆς
ἁμαρτίας εὑρετὴς, καὶ ἑαυτῷ δυστροπίας τὸν ζυγὸν
ἐπιθεὶς ἅπασι τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς, ὥστε καὶ ἰδίους ἀ-
ποφῦσαι θεοσκυθεῖς, καὶ τοῖς τῆς ἁμαρτίας ἐξ-
καλαδῆσαι βρόχοις. ἀλλ' ἐπέφανεν ἡμῖν ὁ μο-
νογενὴς τοῦ Θεοῦ λόγος διὰ χρόνου πολλοῦ, καὶ
γέγονε καιόμενος ὁ θυμὸς μετὰ δόξης, καὶ ὁ λόγου
τῶν χειλέων αὐτοῦ λοιμὸν ὀργῆς πλήρης. Κῦρος
μὲν γὰρ ὁ Καμβύσου, Θεοῦ προτρεποντος, καὶ
ἐξαναστάντος εἰς μάχην κατεστράτωσε τοὺς Χαλ-
δαίων. εἶλέ τε καὶ κράτος τὴν Βαβυλωνίων, καὶ ὡς
ὀργὴ καὶ πῦρ γέγονεν αὐτοῖς, πάντας γὰρ ὥσπερ κα-
τεδήδοκε καὶ ἀφόρητον ἔχων τὸ ἔφοδον, ὡς ὕδωρ
ἐν φάραγγι σύρων ὤφθη τοῖς κατοικοῦσι, καὶ θορύβου
καὶ ταραχῆς ἐνέπλησε πάντα τὰ Χαλδαίων ἔθ-
νη, κατεγνωσμένα δικαίως διὰ πλανησιν μα-
ταίαν. ᾠήθησαν γάρ, ὡς ἔφην, ὅτι καὶ ἄκοντος
Θεοῦ κατεκράτησαν τῆς Ιουδαίας. κατέλαβε
γοῦν αὐτοὺς ἡ ματαία πλάνησις. ἐπενίσχεται
γὰρ αὐτοῖς παρὰ Θεοῦ τὸ ἐξ ἀκράτου θυμοῦ καὶ
ταῖς σφῶν αὐτῶν ἀθλιώταις δυσσεβείαις, αὐτὸ
δὴ τοῦτο πεπονθότα, καὶ τὸν ἀρχέκακον δράκοντα
καταιδοῦσι μὲν. γέγονε γὰρ αὐτῷ ὁ λόγος κυρίου,
λοιμὸν ὀργῆς πλήρης. προσετάγοντο γὰρ εἰς τὸν
ἄβυσσον ἀπελθεῖν, αὐτός τε, καὶ αἱ σὺν αὐτῷ δυ-
νάμεις πονηραί. διεδαπανῶντο δὲ ὥσπερ ὑπὸ
πυρὸς, καὶ ὡς ἐξ ὕδατος πολλοῦ καταπονούμενοι
τῇ δυνάμει τοῦ πνεύματος ἐν τοῖς κατωτάτω
μυχοῖς. σύγχυσιν γὰρ ὅτι πλανησις καὶ
αὐτοὺς ματαία. ἔφη μὲν γὰρ, ὅτι τὴν οἰκουμένην
ὅλην καταλήψομαι τῇ χειρὶ ὡς νοσσιὰν, καὶ ὡς
καταλελειμμένα ὠὰ ἀρῶ, καὶ οὐκ ἔστιν ὃς ἀφ-

A vera dictorum sententia de Assyrio est sub intelligentiam cadente, nimirum Satana, ad quem dictum est à Deo: Quemadmodum vestimentum sanguine mixtum non erit mundum, sic neque tu eris mundus, eò quòd terram meam perdidisti, & populum meum occidisti, non manebis in æterna tempora, semen improbum præpara filios tuos, vt mactentur in peccatis patris tui: ne resurgant, & terram hæreditariò accipiant, & terram bello impleant, & ego resistam illis, dicit Dominus Sabaoth, & perdam eorum nomen, & reliquias, & semen. Veniet igitur, inquit, post multum temporis nomen Domini. Si historice quis malit intelligere, post annos septuaginta misertus est Deus Israelis. Sin intus abstrusam sententiæ semitam in animum admiserit, longo tempore inuentor peccati, iugum nequitiæ suæ, omnibus terræ incolis imposuit iugiter: vt suos efficeret cultores, & peccati laqueis irretiret. Atqui post multum temporis, vnigenitum Dei Verbum nobis apparuit. Et factus est ardens furor cum gloria, & eloquium labiorum eius, eloquium iræ plenum. Cyrus enim Cambysis filius, Deo stimulante & excitante, sine causa oppugnauit Chaldæos, terrámque Babyloniorum cepit. Et velut ira & ignis factus est illis, omnes enim quasi deuorauit, & intoleranda facta impressione, tanquam aqua in valle trahens factus est, his qui ibi erant, & tumultu ac turba omnes Chaldæorum gentes impleuit, iustè propter errorem vanum condemnatas. Putabant enim, vt dixi, quòd etiam nolente Deo, deuicissent Iudæam. Inuasit itaque eos vanus error. Irrogatum est enim ex impotenti & vehementi furore supplicium: suisque perierunt impietatibus. Quod etiam passum fuisse principem malorum draconem videre est. Factum est enim illi eloquium Domini, eloquium iræ plenum. Iubebantur enim & ipse & malæ cum ipso potestates in abyssum abire, & consumpti sunt velut igni, & aqua multa, distracti & agitati in cauernis infimis vi spiritus. Conturbati sunt enim & ipsi errore vano. Dixit namque: Vniuersum orbem terrarum comprehendam manu vt nidum, & velut relicta oua tollam, & non est qui

fugiat me, vel contradicat mihi. Putabat nimirum se reuera Deum esse, & gloria quæ soli omnium conditori competebat, ad se perpetuò translata, terræ incolas se posse vincere existimauit. Turbati ergo sunt, erroris vani damnati, & in his capti sunt. Pœna enim illis, & furor, & supplicium, ob hanc etiam causam illata sunt.

A φόβξεταί με ἢ ἀντείπει μοι. φήσει γὰρ ὅτι Θεός ἐστι καὶ ἀληθῶς, καὶ τὴν μόνῳ πρέπουσαν τῶν πάντων δημιουργῷ δόξαν εἰς ἑαυτὸν μετάθεις διηνεκῶς, ἐνόμισε δωσειν αὐτῷ κρατεῖν τῆς ὅλης γῆς. ἐπαρθεὶς δὲ τῷ τοιούτῳ ὅτι πλημμελῶς μετῆλθε καὶ τεγνασμένοις, καὶ κατελήφθησαν ὑπ' αὐτῆς. δίκη γὰρ αὐτοῖς, καὶ θυμὸς καὶ κόλασις ἐπηνέχθησαν, καὶ τούτων ἕνεκα τῆς αἰτίας.

Num semper oportet vos lætari, & semper ingredi Sancta mea? velut festum celebrantes, & velut lætantes, intrare cum tibia montem Domini, ad Deum Israelis?

B Μὴ ἀφ' ἑαυτοῦ δεῖ ὑμᾶς δύφραίνεσθαι καὶ εἰσπορεύεσθαι εἰς τὰ ἅγιά μου ἀμφιπλήτους ὡσεὶ ἑορτάζοντας, καὶ ὡς δύφραινομένους εἰσελθεῖν μὴ αὐλοῦ εἰς ὄρος κυρίου πρὸς τὸν Θεὸν τοῦ Ισραήλ;

Dixi deuicta Iudæa, Babylonios continenter insultasse captis, & impiè admodum diuinum templum derisisse. Sed capti sunt & ipsi: quo autem modo, non est obscurum. O igitur Assyrii, inquit: Nunquid omni tempore aduersus meos cultores gaudere debetis? & in panegyris occasionem trahere? & prohibente nemine, Sancta mea ingredi? etiam cum tibia & cithara? Atque hæc quidem historicè. Sin contra Satanam & quæ eius sunt sapientes ac sentientes dicantur, hoc modo intelliges. Gaudebat longo tempore, contra ineffabilem maiestatem se extollens, & sanctos conterens, & iustitiæ operariis immaniter resistens, & veluti conspurcare sancta Dei studens, & hanc rem festi & voluptatis loco ducens, & contra C Ἐφὼ ὅτι καταστήσαντες τὴν Ιουδαίων χώρας οἱ Βαβυλώνιοι κατεχόρευον τῶν ἁλωκότων, καὶ αὐτὸν που πάλαι τὸν θεῖον δηωλέγοντες ναὸν αἰσιώτατα διετέλουν, ἀλλ' ἥλωσαν καὶ αὐτοί. καὶ πῦ τοῦτο, οὐκ ἀσυμφανές. ὦ τοίνυν Ασσύριοι, φησὶ, μὴ ἐν παντὶ καιρῷ καταθυφραίνεσθαι τῷ ἐμῷ ὀφείλετε προσκυνητῇ, καὶ πανηγύρεως ἀφορμὴν ποιεῖσθαι, ἀπειρήκοντος οὐδενὸς εἰσπορεύεσθαι εἰς τὰ ἅγιά μου, καὶ μὴ αὐλοῦ καὶ κιθάρας; καὶ τοῦτο μὲν ἱστορικῶς, πρὸς δὲ γε τὸν Σατανᾶν καὶ τοὺς τὰ αὐτοῦ φρονοῦντας, εἰ λέγοιτο τοῖον δέ τι νοήσεις. εἰς μακρὸν μὲν φρόνους τὴν ἀῤῥήτου δόξης καταπαγόμενος, καὶ σὺν θραύων ἁγίους καὶ τοῖς τὰ δικαιοσύνης ἐργάταις ἀγρίως ἀντικαθιστάμενος, καὶ οἷ καταμιαίνειν ὥσπερ τὰ ἅγια τοῦ Θεοῦ, ἑορτήν τε, καὶ θυμηδίαν ὃ χρῆμα ποιούμενος, καὶ τοῖς πλεονεκτουμένοις ὑπερηφανούμενος, ἀλλ' ἐκπέφωκε τοιούτων ὁ δείλαιος, Χριστοῦ καταπηδήσαντος εἰς ὃ πρὸ ἐλπίδα, καὶ τὰ καθ' ἡμᾶς ἀποσοβήσαντος τυραννίδος. πέπαυται τοίνυν αὐτοῦ πᾶσα θυμηδία, καὶ ὑφροσύνη. ἔστησε τὰ καθ' ἡμᾶς χορεύειν, καὶ εἰς πάντα τοὐναντίον μεταπεφοίτηκε τὰ τῆς φύσεως. ἡμεῖς μὲν γὰρ τερφθέντες καὶ τρυφῇ πεποιήμεθα τῇ ἀφ' Χριστοῦ σωτηρίᾳ, καὶ τὸ ἐν πίστει δικαιωθῆναι, καὶ τὸ ἀφ' τοῦ πνεύματος ἁγιασμόν. ὁδὲ τῶν καταρχὴν διηρθρωκὼς ἐν ἀκαλαθήκτοις ὑπὸ δυσθυμίας, καὶ τὸ ἑαυτοῦ δυναστείας καταλοφύρεται τὴν καταστροφήν.

Per vocem enim Domini vincentur Assyrij plaga ea, quæ percutiet eos, & erit ei undecumque, unde erat illis spes auxilij, qua is confisus est, Ipsi cùm tibiis & citharis bellabunt contra illum ex commutatione.

Διὰ γὰρ φωνῆς κυρίου ἡττηθήσονται Ασσύριοι, τῇ πληγῇ ἣ αὐ παιόντα αὐτούς, καὶ ἔσται αὐτῷ κυκλόθεν ὅθεν ἐῶ αὐτὸν ἐλπὶς τῆς βοηθείας, ἐφ' ᾗ αὐτὸς ἐπεποίθει. αὐτοὶ μὲν αὐλοῦ καὶ κιθάρας πολεμήσουσιν αὐτὸν ἐκ μεταβολῆς.

Τὸ ἀφ' φωνῆ κυρίου, φησὶν, ἀντὶ τοῦ, κελεύοντος τοῦ κυρίου. ἐπειδὴ γὰρ ἡττήθησαν οἱ Ἀσσύριοι, καὶ ὑπὸ πληγῆ γεγόνασι τῷ ἐπενεχθεῖσῃ αὐτοῖς, Κύρου τε Περσῶν καὶ Μήδων καταδυόντων, ὡς ἔφην, καὶ ἠρκότων αὐτοὺς τῷ κράτει τῇ βούλησιν Θεοῦ. ἀλλ' ἦσαν τοῖς τούτων ἐπ' αὐτοῖς τὴν ἐλπίδα τῶν διώκειν ἀφ' ἑαυτῶν τὸ καταπεσεῖν δύσκολον, ὧν αὐτὸ ἔλπιστο χαρὰν καὶ λαῶν. αὐτοῖς τοίνυν, φησὶν, ἐκεῖνοι, ἐφ' οἷς ἐλπὶς τοῖς Βαβυλωνίοις ἡ τῆς ὑπηκοΐας ἐλπὶς, μονονουχὶ μεταβολὴν, καὶ ἀναχυσιν εἰς πᾶν τοὐναντίον πεποιηθότων αὐτοῖς τὸ παράμικτον μετὰ κιθάρας καὶ αὐλῶν, τοῦτ' ἔστι, χαίροντες τε καὶ ἑορτάζοντες πολεμήσουσιν αὐτῷ. τοῦτο δ' ἂν ὁρῶτο γεγονὸς ὑπὲρ τῆς Σατανᾶ καὶ τῶν ἀκαθάρτων πνευμάτων ἀγέλης. εἶχον μὲν γὰρ ἐν τῷ κόσμῳ μυρίους τε ὅσους, μᾶλλον δὲ καὶ ἀναρίθμητους προσκυνητὰς, ἀλλὰ διὰ φωνῆς κυρίου, τοῦτ' ἔστι, διὰ κηρύγματος Χριστοῦ γεγόνασιν ὑπὸ πληγῆ καὶ ἡττήθησαν, οἷς προσεδόκησαν ἔχθρ' ὑπηκοουσιῶσας ἑαυτοῖς, ὅτοι προδιδόζωσεις πᾶν τοὐναντίον ὑπομείναντες τὴν μεταβολήν. κέκλεινται γὰρ διὰ πίστεως καὶ πεπολεμήκασιν αὐτοῖς. καθήρηται γὰρ τὰ τεμένη, κατεσείσθησαν βουνοὶ, καὶ πλῆθος ἀκαθάρτων δαιμόνων δεδαπάνηται πυρὶ, καὶ τὸ πάλαι κρατοῦντος κατεγνωκότες Θεὸν τῇ φύσει καὶ ἀληθῶς βασιλέα, καὶ κύριον ἐπεγράψαντο, καὶ πεποίηνται πρὸ παντὸς τοῦ δι' πάσης ἀρετῆς τὸν δεδόκιμον ἀληθῶς καὶ ἐξαίρετον βίον τιμήσαντες, ὃν ἐν φαυλότητι ζῶν ῥιψοῦντες ὡς ἀπατάτω.

Οὐ γὰρ πρὸ ἡμερῶν ἀπαντήσῃ, μὴ καὶ σοὶ ἡτοιμάσθη βασιλεύειν, φάραγξ βαθεῖαν, ξύλα πολλὰ, πῦρ, καὶ ξύλα πολλὰ ὁ θυμὸς κυρίου, ὡς φάραγξ ἀπὸ θείου καιομένη. Πολεμηθήσεται τὴν Ἀσσύριον, ἀφ' ὧν ἐλπὶς εἰκὸς ἦν ὑπεκουρήσειν μᾶλλον προσδοκᾶν, καὶ ὅτι τὰ πάντος ἐπέκεινα κακοῦ πείσεται λέγων, ἀναισχύντως ὑπεφέρετο τούτων. ὑπὲρ γὰρ μακρυσὶ αὐτοῖς χρόνοις ἀνεχομένους ὁρῶντες, καὶ μόλις ἐπενεγκόντων ἀφορητα πεπλημμεληκόσι τὰς δίκας ἀπολογεῖται τρόπον τινὰ, καὶ φησὶν· οὐ γὰρ πρὸ ἡμερῶν ἀπαντήσῃ. ἀνεχόμενος μὲν γὰρ ὁ τῶν ὅλων Θεὸς, καὶ τοῖς πολλοῖς ὑπεκτιθέμενος τὴν χρηστότητα, ἢ τάχα πως αὐτοῖς μεταστρέψειεν εἰς γνώμην πρὸς τὰ ἀμείνω, καὶ μετανοοῦν ἡρημένοι τὴν ὀφλισθεῖσιν αὐτοῖς ἀποδιδράσκωσι κόλασιν. οὐδενὸς γὰρ τούτων γεγενημένου λοιπὸν ἐπάγει τὰ εἰς

A Per vocem Domini, pro, iubente Domino, dicit. Etenim victi sunt Assyrii, & plagæ obnoxii sibi illatæ, Cyro & Persis & Medis, vt dixi, potentia & voluntate Dei, depopulantibus eos & tollentibus. Sed ante hæc, tum Medi, tum Persæ erant Chaldæorum defensores, habebántque spem in illis posse se fœliciter agere, ac regiones & populos quos vellent facilè subigere. Hi ergo, inquit, illi, in quibus erat Babyloniis spes auxilii, rebus mutationem & tantùm non confusionem in
B omne contrarium subeuntibus. cùm cithara & tibiis, id est, gaudentes & festum celebrantes, bellabunt contra illum. Hoc etiam videri potest factum, in Satana & immundorum spirituum grege. Habebant enim in hoc mundo, infinitos potius & innumeros cultores, sed per vocem Domini, id est, per prædicationem Christi, plagæ subiecti sunt, & victi, & quos sperabant habere auxiliares sibi, hi præter opi-
C nionem passi sunt mutationem in omne contrarium. Vocati enim sunt per fidem, & cum illis gesserunt bellum. Nam subuersa sunt phana, commoti colles, & multitudo immundorum dæmonum igne est consumpta, & vetere principe damnato, Deum natura & verè, regis ac Domini titulo insigniuerunt. Et magni æstimarunt, vitam probatam & præclaram in omni virtute verè colere: vitam autem vitiosam quàm longissimè profligarunt.

D *Non enim ante dies lues, nunquid etiam tibi paratum est regnare? Vallem profundam, ligna posita, ignem, & ligna multa. Furor Domini, vt vallis à sulphure incensa.*

Vbi dixisset Assyrium bello impetendum ab his, à quibus par erat potius auxilium expectare, quódque hæc quæ omnibus malis acerbiora essent patereretur, necessariò infert & ista. Postquam
E enim longo tempore eos tolerasse videbatur, vixque intulisse supplicia intoleranda patrantibus, apologiam facit quodammodo, & inquit: Non enim ante dies lues. Tolerat enim, & benignè ac prolixè benignitatem suam confert in delinquentes vniuersorum Deus, vt ad meliora eorum mentes conuertantur, & pœnitentiam agentes, debitam sibi pœnam effugiant. Quod cùm factum non sit, deinceps inducit

iram : non ante dies hoc faciens, sed veluti tempore, cúmque ad mensuram venit, prout maximè serenitati & humanitati omnium dominatoris Dei conuenit. Itaque, inquit, ô Assyrie, fui tibi benignus & longanimis. Non enim ante dies lues, scilicet pœnas, eò quòd in meos debacchatus es. Talis est quod dictum fuit beato Abrahamo : Nondum enim expleta sunt peccata Amorrhæorum vsque ad hoc tempus. Quin & beatus Zacharias
Zach. 5. propheta mulieres se vidisse ait alatas instar vpupæ, & deferentes mensuram, & velut in forma mulieris sedens in medio peccatum. Admeritur enim legislator analogicè & conuenienter vniuscuiusque delictis pœnas. Sed putasti, inquit, ô Assyrie, quòd & tibi præparatum sit continuè regnare, vel posse imperium tenere, & inconcussum habere in omnes dominatum? Sed aberrasti à vero : nam hæreditariò potius accipies vallem profundam, & ligna posita, & ignem. Erit enim sic in te & in tuos furor Domini. Dixerim autem & hoc conuenire maximè dici Satanæ. Possedit enim vi terram vniuersam, priusquam Christus effulserit. Vbi verò Deus & Dominus effulsit nobis, abactus est tanquam sæuissima fera è grege credentium, descenditque ad orcum, ignem & flammas ibi hæreditariò consequuturus. Erit namque ei furor Domini, quasi vallis à sulphure incensa. Non igitur ante dies luit, sed tempore postea illum ad hoc vocante. Nec enim comparatum est, vt ille regnet perpetuò, vt certè Christo Seruatori omnium ; cui illud per vocem Dauidis dici à nobis commodè
Psal. 44. potest : [Solium tuum Deus, in seculum seculi, virga rectitudinis, virga regni tui.]

Væ qui descendunt in Ægyptum ad auxilium : qui equis confidunt & curribus. Sunt enim multi, & equorum qui equis insident multitudo magna. Et non confisi sunt sancto Israelis, neque Deum quæsierunt. Ipse autem sapienter adduxit super eos mala. Et verbum eius non frustrabitur. Et insurget in domos hominum malorum, & contra spem eorum vanam, Ægyptium hominem & non Deum, equorum carnes, nec est auxilium.

A ὀργῆς, ἀ καὶ τὴ ἡμερῶν τῶν τοιῶτον προφήτων, ἀλλ' ὡς ἐν καιρῷ λοιπὸν ἐπ' ὄψε εἰς μέσον ἐλθούσης, ὃ ὅτι μάλιστα πρέπον τῇ γαλήνῃ καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ πάντων κρατοιῶντος Θεοῦ. Οἰκονῶ, ὦ Ασσύριε, φησὶ, γεγονά σοι χρηστὸς, καὶ μακρόθυμος. ἀ γὰρ τοῖς πρὸ ἡμερῶν ἀπαντήσῃσι. δῆλον δὲ ὅτι ἅς ἐφ' οἷς εἰς σοὺς ἐμοὺς πεπλήρωκας δίκας. τοιοῦτόν ἐστι τὸ τοῖς τοῦ μακαρίου Αβραὰμ εἰρημένον. οὐδέπω γὰρ ἀναπεπλήρωνται αἱ ἁμαρτίαι τῶν Αμορραίων ἕως τοῦ νῦν. ἀλλά καὶ ὁ μακάριος προφήτης Ζαχαρίας γύναια τετταρα φησὶ, περυγωθέντα μὲν ἔποπος δίκην, ἀποφέροντα δὲ ὃ μέσον, καὶ ὡς ἐν εἴδει γυναικὸς καθημένην ἐν μέσῳ τῶν ἁμαρτιῶν. συμμετρεῖ γὰρ ὁ νομοθέτης τοῖς ἑκάστου πλημμελήμασιν ἀναλόγως τὰς δίκας. ἀλλ' ᾠήθης, ὦ Ασσύριε, φησὶν, ὅτι καὶ σοὶ ὑπομάθοι ὃ διηνεκῶς βασιλεύειν, καὶ διηνεκῶς κρατεῖν, καὶ ἀκράδαντον ἔχειν τὴν τῶν πάντων πλεονεξίαν; ἀλλ' ἐσφάλης τῆς ἀληθοῦς. κληρονομήσεις γὰρ μᾶλλον φάραγγα βαθεῖαν, καὶ ξύλα καίμενα, καὶ πῦρ. ἔσται γὰρ ὥσπερ ὀπὶ σὲ καὶ ὀπὶ τοὺς σοὺς ὁ θυμὸς κυρίου. φαίην δ' ἂν ὅτι τοῦτο μάλιστα πρέπει αὐτῷ καὶ αὐτῷ λέγεσθαι τῷ Σωτῆρι. πεπλεονέκτηκε μὲν γὰρ τὸ σύμπασαν γῆν ὑπολαμβάνειν Χριστόν. ὅθεν ὁ Θεὸς καὶ κύριος ἐπέφανεν ἡμῖν, ἀπεσοβήθη μὲν οἷά τις παμφάλεπος θὴρ τῆς τῶν πιστευσάντων ἀγέλης, κατῴκητο δὲ εἰς ᾅδου πῦρ οὐκ κληρονομήσων, καὶ φλόγας. ἔσται γὰρ αὐτῷ ὁ θυμὸς κυρίου ὡς φάραγξ ὕδατος θείου καιομένου. Οἰκονῶ οὐ πρὸ ἡμερῶν ἀπαντᾷ, καιρὸν ὁ λοιπὸν εἰς τοῦτο καλοῦντος αὐτόν, ἀ γὰρ ὑπομάθοι βασιλεύειν, καὶ αὐτῷ διηνεκῶς, καθάπερ ἀμφὶ καὶ τῷ πάντων Σωτῆρι Χριστῷ, ᾧ δὴ πρὸ ὑμῶν πρέπει αὖ λέγεσθαι ὃ δι' ᾠδῆς φωνῆς τοῦ Δαβὶδ ὁ θρόνος σου ὁ Θεὸς εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος. ῥάβδος δ' ἰθύτητος ἡ ῥάβδος τῆς βασιλείας σου.

B

C

D

E Οὐαὶ οἱ καταβαίνοντες εἰς Αἴγυπτον ὅπως βοήθειαν, οἱ ἐφ' ἵπποις πεποιθότες, καὶ ἁρμασιν. ἔστι γὰρ πολλὰ καὶ ἐφ' ἵπποις πλῆθος σφόδρα. καὶ οὐκ ἠσθημπεποιθότες ὅπως τὸν ἅγιον τοῦ Ισραὴλ, καὶ τὸν Θεὸν οὐκ ἐζήτησαν, καὶ αὐτὸς σοφὸς ἤγαγεν ἐπ' αὐτοὺς κακά, καὶ ὁ λόγος αὐτοῦ ἃ μὴ ἀθετηθῇ, καὶ ἐπιθυμήσουσιν ἐπ' οἴκους ἀνδρῶν πονηρῶν, καὶ ὅπως τοῦ ἐλπίδα αὐτῶν τοῦ ματαίαν, Αἴγυπτιον ἄνθρωπον καὶ οὐ Θεὸν, ἵππων σάρκας, καὶ οὐκ ἔστι βοήθεια.

Μεμαθηκὼς ὁ προφήτης τὰ τῆς Ἀσσυρίοις A
συμβησόμενα καὶ χειρωθείς, ἔτι δὲ Περσῶν καὶ Μήδων καταδηωσάντων αὐτῶν τὴν χώραν, πανωλεθρεὶ καταφθαρήσονται, Θεοῦ δηλονότι κατεξαναστάντος αὐτοῖς τὸν Κύρον, εἰς ἀνάμνησιν ἔρχεται τῆς ἀπειθείας τοῦ λαοῦ Ἰσραήλ. εἶλε μὲν γὰρ τὴν Ἰουδαίαν ὁ Βαβυλώνιος, καὶ αὐτὴν ἁγίαν πόλιν, φημὶ δὴ τὴν Ἱερουσαλήμ, ἀπῳκίσατό τε τὸν Ἰσραὴλ αἰχμάλωτον, εἶτα τοῖς ἀφειλεθμένοις καὶ τὴν Ἰουδαίαν ἐδίδου Θεὸς τὸ ἔλεον. ὅπερ ἦν ἤθελον B μεταφοιτῆσαι πρὸς Αἰγυπτίους δεδιότες μὴ δεύτερα πως καὶ εἰσαῦθις αὐτοῖς ὁ πρὸς τὸν Ἀσσυρίων ἐπενεχθείη πόλεμος, προσέσαιεν ὁ σώζειν δυνάμενος, διὰ φωνῆς Ἱερεμίου μὴ καταβαίνειν αὐτοὺς εἰς τὴν Αἰγυπτίων. ὅπερ ἦν καὶμοὶ τοῦτο γενόμενον ἀπειθεῖς, φήσθω ἦν ὅτι δίκαιόν μᾶλλον αὐτοὺς ἐς αἰθεφπων ὑπακοὴν, πεπίωκασιν εἰς Αἰγύπτου, καὶ δεδίδωσιν ἅπαντες ἐπιλάθεσθαι. ζηλοτυπεῖ τοίνυν αὐτοὺς ὁ προφήτης. Οὐαὶ γὰρ φησὶν οἱ καταβαίνοντες εἰς Αἰγυπτον ὑπὲρ βοη- C θείας. ἐθαρσησάν γὰρ οὐκ ἐπὶ μᾶλλον τῷ πάντα ἰσχύοντι Θεῷ, ἀλλ' ἐφ' ἵπποις καὶ ἅρμασι, πλῆθος γὰρ εἰς Αἰγύπτου. ἀλλὰ σοφὸς ὢν ὁ ἅλων Θεὸς ἤγαγεν ἐπ' αὐτοὺς κακὰ, καὶ ὁ λόγος αὐτοῦ οὐ μὴ ἀθετηθῇ. ἔφη γὰρ διὰ φωνῆς Ἱερεμίου πρὸς αὐτοὺς τὰ ὑποτεταγμένα. ἰδοὺ ἐπ' οἴκους ἀνθεφπων ἀναστήσονται πονηρεύειν, τὴν καταπεφυγότων εἰς Αἰγυπτον δηλονότι καὶ ὅτι τὴν ἐλπίδα αὐτῶν τὴν ματαίαν. εἶλοντο γὰρ ὑπάκουσον φησὶ. Αἰγύπτιον ἄνθεφπον, καὶ οὐ Θεὸν, ἵππων D σάρκας. ἐμφαντικώτατα δὲ φησὶν ὁ προφήτης τὴν ἀξ Ἰσραὴλ ἐλέγχων ὃ ἀμαθές. τί γὰρ ἐστὶν ἵππος ἢ ὅτι μόνη σάρξ; ποία δὲ σάρκες ἰσχὺν δυνάμεις, τῆς οὕτως ἀσθενοῦς καὶ ὑποχειλίου τῇ φθορᾷ; ζηλοτύπει φησὶ, καὶ ὁ προφήτης Ἱερεμίας. ὑπερκατάρατος ὃς τὴν ἐλπίδα ἔχει ἐπ' ἄνθεφπον, καὶ σκληρὰ σάρκα βραχίονος αὐτοῦ, καὶ ἀπὸ κυρίου ἀποστῇ ἡ καρδία αὐτοῦ. ἀγαθὸν γὰρ ἀληθῶς ἐλπίζειν ὅτι κύριον, ἢ ἐλπίζειν ἐπ' ἄνθεφπον.

Ὁ δὲ κύριος ἐπάξει τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἐπ' αὐ- E τοὺς. καὶ κοπιάσουσιν οἱ βοηθοῦντες, καὶ ἅμα πάντες ἀπολοῦνται.

Ἐπεὶ γὰρ Αἰγύπτιοι τὸ ἀλαζόνα καὶ ἀῤῥωχον ὀφρῦν ὑψοῦντες, ἐδέξαντο μὲν τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ, φρονοῦντες ὅτι τῶν παρ' ἑαυτοῖς σοφοὶ ψευδωνύμων Θεῶν ἡ δύναμις ἐστὶν ἀμείνων ὅτι τοῦ τῶν Ἑβραίων Θεοῦ δίδονται καὶ αὐτοῖς τοῖς Βαβυλωνίοις, κεκρατήκασι γὰρ τῆς χώρας, ἔτι σὺν ὅλῃ λώλασι τοῖς οἰκήσουν αὐ-

Cùm propheta didicerit euentura Assyriis, temporum successu, & quòd Persis ac Medis deuastantibus eorum regionem, funditus internecione delerentur, Deo nempe in illos excitante Cyrum: venit ad commemorationem inobedientiæ Israelitarum. Cepit enim Babylonius Iudæam, & ipsam sanctam ciuitatem, dico, Hierusalem: abduxitque Israelem captiuum, relictis deinde in Iudæa Deus exhibuit misericordiam. At cùm illi ad Ægyptios deficere voluerunt, veriti, ne quando de integro bellum sibi inferretur ab Assyriis, mandauit is qui seruare potest, per vocem Hieremiæ, ne descenderent in terram Ægyptiorum. Cæterùm vbi postea quoque facti sunt rebelles, putauerúntque seruaturas se potius humanas suppetias, cediderunt in Ægypto, & funditùs omnes interierunt. Exclamat igitur in ipsos propheta: Væ, inquit, qui descendunt in Ægyptum, ad auxilium. Non enim Deo qui omnia valet nixi sunt, sed equis potius & curribus, quorum magnus erat numerus in Ægypto. Verùm sapiens vniuersorum Deus, adduxit in illos mala, & verbum eius non frustratum est. Dixit enim illis voce Hieremiæ, quæ * infrà posita sunt. Igitur in domos hominum malorum insurget, scilicet confugientium in Ægyptum, & ad spem eorum vanam. Elegerunt enim, inquit, adiutorem Ægyptium hominem & non Deum, e- D quorum carnes. Loquitur autem propheta, emphasi vehementissima, Israelitarum insciriam redarguens. Quid enim est equus, nisi sola caro? Et quæ vis est carnis adeò infirmæ, & corruptioni subiectæ? Tale quid etiam inquit propheta Hieremias: [Execratus, qui spem habet in homine, & firmabit carnem brachii sui, cuius cor recedit à Domino. Verè enim melius est sperare in Domino, quàm sperare in homine.]

* ὑποκαταμένουσιν.

* Hier. 42.

* Psal. 17.

Dominus autem adducet manum suam in eos, & laborabunt auxiliantes, & simul omnes peribunt.

Postquam enim Ægyptii arrogans & elatum tollentes supercilium, recepissent Israelitas, putassentque virtutem suorum falsò nominatorum deorum, præstantiorem esse Deo Hebræorum, traditi sunt & ipsi Babyloniis: subegerúnt namque regionem, & qui ibi relicti sunt

Israelitæ, vnà cum inhabitantibus eam perierunt. Dicit igitur, Dominum ipsis inducturum manum, & quòd prorsus penitúsque laborabunt, id est, debilitabuntur hi, qui inexpugnabile præsidium illis promittunt, & simul omnes peribunt.

Quia sic dixit mihi Dominus; quemadmodum si clamarit leo vel catulus leonis ob prædam quã cepit, & vociferabitur super ea, donec impleti sint montes voce eius, & victi sint, & magnitudine furoris perterriti; sic descendet Dominus vt prælietur in mõte Sion, in montibus eius. Vt aues volãtes, sic proteget Dominus Hierusalẽ, & eripiet, & fouebit, & seruabit.

Interiecit prophera territationem, in eos, inquam, qui descendunt in Ægyptum; & qui adiutorem habere maluerunt Ægyptium hominem, & non Deum. Dixitque simul perituros cum his qui promittebant subsidium: rursúmque ad eum sermonem reducit, qui ab initio fuit. Cùm enim dixisset: Vallem profundam hæreditariò possidebunt Assyrii, manifestè declarat, Deum auxilium laturum ritè colentibus se, & pro Iudæis pugnaturum, & sic aggressurum illos qui iniuria Iudæam volunt afficere, veluti leo quidam, ob prædam magna & horribili voce irrugit obsistentibus. Nam aiunt hanc feram, fame incitante, quò armenta boum vel alia pecora aggrediatur, prius illa perterrere, magno & terrifico admodum rugitu, & intolerabilem impetum facere in pastores. Sic, inquit, descendet Dominus vt prælietur in monte Sion, id est, Hierusalem, in montibus eius. Vt aues volantes, sic proteget Dominus Hierusalem. Pullos enim suos curant in montibus volucres, & in densis arboribus constituunt nidos. Quod si alia quæpiam auis vel serpens pullos velit diripere, mater defendit acriter, & circumuolitando & substridendo, & tantum non ingentem clamorem edendo in eum qui destruet, affectus pietatisque suæ virtutem declarat. Sic, inquit, vniuersorum Dominus, proteget Hierusalem, & eripiet, & fouebit, & seruabit. Facta sunt autem hæc, vastata Babylone, & Cyro è captiuitate Israelem relaxante.

A τὼ, οἱ αὐτόθι κατειλημμένοι τῷ ὀξ Ισραήλ. Τοῦτηνοι φησὶν ἐπάξειν αὐτοῖς τὼ χεῖρα τ κύριον, ϗ ὅτι πρώτη τε ϗ πρώτως κοπιάσουσι, τοῦτ' ἔστιν, ἀπονήσουσιν οἱ τὼ ἅμαχον αὐτοῖς ὑπισχνούμενοι βοηθειαν ὑπωιχνούμενοι, καὶ ἅμα πρῶτοι ἀπολοιοῦνται.

Οτὶ οὕτως εἶπέ μοι κύριος, ὃν τρόπον ἐὰν βοήσῃ λέων, ἢ σκύμνος ὑπὲρ τῆ θήρας, ἢ ἔλαβε, καὶ κράξῃ ἐπ' αὐτῆς, ἕως ἂν ἐμπλησθῇ τὰ ὄρη τῆς φωνῆς αὐτ, καὶ ἠπήθησαν, καὶ ὁ πλῆθος τῶ θυμοῦ ἐπτοήθησαν, οὕτω καταβήσεται κύριος ὑπερασπίσαι ὑπὲρ τοῦ ὄρους Σιὼν, ὑπὲρ τὰ ὄρη αὐτῆς. ὡς ὄρνεα πετόμενα, ὕτως ὑπερασπιεῖ κύριος ὑπὲρ Ιερουσαλήμ, καὶ ἐξελεῖται, καὶ παρεισποιήσεται, καὶ σώσει.

Περσέρριψε μὲν ὁ προφήτης μεταξὺ τὼ ὑπὲρπληξιν, τ ὅτι γε φημὶ τοῖς καταβαίνουσιν εἰς Αἴγυπτον, ϗ μὴ καὶ ὑπέκουρον ἔχειν ἐλομένοις Αἰγύπτιον ἄνθρωπον, ϗ ϗ Θεόν. ἔφη δὲ ὅτι σὺν ὄλεθρῳ ὧν ταῦτα τοῖς ἐπαμυνῶν ὑπωιχνουμένοις. εἶτα πάλιν ἀνακομίζει πρὸς ὃ ἐν ἀρχαῖς τ λόγον, εἰπὼν γὰρ ὅτι φάραγγα βαθεῖαν κληρονομήσουσιν οἱ Ασύριοι, προφανηγεῖται σαφῶς ὅτι ϗ ὑπέκουρος Θεὸς τοῖς εὐσεβοῦσιν αὐτὸν, ϗ ὑπερασπιεῖ τ χῦ τ Ιουδαίων, ἐφαλεῖται δὲ ὕτω τοῖς ἀδικεῖν ἐθέλουσιν αὐτῶν. καθάπερ ἀμυνῇ ϗ λέων ὑπὲρ θήρας μέγα τι καὶ ἀξιόμισον τοῖς αἰτησικόσιν ὑπερυχώμενος. φασὶ γὰρ τοῦτο θηρίον λιμοῦ κατεξαιστῶντος αὐτὸ πρὸς ὃ δεῖν, ἢ βοῶν ἀγέλας, ἢ ἄλλα ἑτέρας τ θρεμμάτων ὑπιπτάζειν πρὸ καταπλῆξαι αὐτὰ δεινῷ ϗ φοβερωτάτῳ βρυχήματι, ϗ ἀφόρητον ποιῆσθαι τοῖς ποιμέσι τ ἔφοδον. ὕτως, φησὶ, καταβήσεται κύριος ὑπερασπίσαι ὑπὲρ τοῦ ὄρους ὃ Σιὼν, τοῦτ' ἔστι, τ Ιερουσαλὴμ ὑπὲρ τὰ ὄρη αὐτῆς ὡς ὄρνεα πετόμενα, ὕτως ὑπερασπιεῖ κύριος ὑπὲρ Ιερουσαλήμ. νεοτροκομοῦσι μὲν γὰρ οἱ τοῖς ὄρεσι τὼλεὰ, ϗ οἱ τοῖς δασέσι τῶν φυτῶν διαπήγνυται καλίας. εἰδὲ δή τις ἕτερος ὄρνις ἢ ὄφις ἀποσυλῆσαι βούλοιτο τῶν νεοττῶν ὑπερμάχεται δεινῶς ἡ τεκοῦσα αὐτοὺς, καὶ τ σύνεσις αὐτῆ φιλοστοργίας τ δεινὰ μιν καθίησιν ὀναρχῆ, περιπαλαμῶν τε ἑρύζουσα ϗ μονονυχὶ πλείω ὅσων τῷ θρασυνόμενον ἐθέλοντος ποιουμένη τὼ καταβολὼ. ὕτω φησὶν ὁ τ ὅλων κύριος, ὑπερασπιεῖ τ Ιερουσαλὴμ, ϗ ἐξελεῖται, ϗ παρεισποιήσεται, ϗ σώσει. γέγονε δ' ταῦτα πεπορθημένης τ Βαβυλῶνος, Κύρου τε ἀνέντος τῆς αἰχμαλωσίας τὸν Ισραήλ.

ἐπανένοσησεν μὲν γὰρ τὴν πρὸ αὐτοῖς βασιλείαν δέποντος Ζοροβάβελ τῆς Σαλαθιήλ, ἐξ ἧς ἦν ἐκ φυλῆς Ἰούδα, ἱερατεύοντος δὲ τοῦ Ἰησοῦ τοῦ Ἰωσεδὲκ τοῦ ἱερέως τοῦ μεγάλου. ἐπὴν δὲ ἀνατειχίζειν ἤθελον τὴν Ἱερουσαλήμ, ἐπεφύοντο μὲν τινὲς ὁμόρων τινὲς διακωλύειν ἐθέλοντες, νενίκηκε δὲ τοῦτο τῆς Θεοῦ νοερῶν τῶν Ἰσραήλ. χάριτι δὲ τοιαύτη καὶ ἐφ' ἡμᾶς ἡ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἐπικουρίας δύναμις. εἶλε μὲν γὰρ ἀμηχανώτερος ἀπάντας, ὁ πολλοῖς εἶναι Θεὸς τοῦ αἰῶνος τούτου. ἀλλ' ἐπεπήδησεν αὐτῷ Χριστὸς οἷά τις λέων, ἢ σκύμνος λέοντος, καὶ κατήργησεν αὐτὸν τῷ ῥήματι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ. κύριος ὄντι Σαβαὼθ, καὶ ἐπεσκόπησεν ὅτι ὄρος Σιὼν, τοῦτ' ἔστιν, ἐβραβεύσατο τῆς νοητῆς Σιὼν ἥτις ἐστὶν ἐκκλησία Θεοῦ ζῶντος, καὶ ὥσπερ τινὰ καλιὰν ἰδίαν σέσωκεν ἐσθενῶς. ὁ μὲν γὰρ τῆς ἁμαρτίας πατὴρ ὅλην πολλῆς ἄγαν ὑπερηφανίας ἔφασκε τὴν οἰκουμένην ὅλην καταλήψεσθαι τῇ χειρὶ ὡς νοσσιὰν, καὶ ὡς καταλελειμμένα ὠὰ λῆψεσθαι, καὶ οὐκ ἔστιν ὃς ἀνθίστησόμενός μοι. ὁ δὲ ζωὴ τῶν ὅλων σωτὴρ καὶ κύριος σύμπαντας τοὺς πιστεύσαντας εἰς αὐτὸν, ὃν τρόπον ὄρνις τὰ νοσσία ἑαυτῆς ὑπὸ τὰς πτέρυγας, καὶ ἁπάσης ἔξω τέθεικεν ἐπιβουλῆς. ἐξείλετο γὰρ, καὶ περιεποίησεν ἑαυτῷ τὴν σύμπασαν γῆν, καὶ σέσωκε τὸν ὑπ' οὐρανόν.

Ἐπιστράφητε οἱ τὴν βαλίαν βουλὴν βουλεύόμενοι, καὶ ἀδόμων.

Τοῦ Θεοῦ λέγοντος, ὡς ἐπιστρατεύσας μὲν ὄρει ὄρος Σιὼν, ἐφαλεῖται τοῖς ἀδικοῦσι τὸν Ἰσραὴλ, ἤτοι τοῖς πιστεύουσιν εἰς αὐτὸν ἀλκιμωτάτου λέοντος δίκην, παρεσπάρμενος δὲ ὅτι καὶ ὑπερασπιεῖ, καὶ ἐξελεῖται, καὶ περιποιήσεται, καὶ σώσει, πάλιν ὁ προφήτης καλέσας τὴν πιστὴν οὐκ ἀνεχομένων ὅτι παντοδυνὴς ἐστὶν ἡ τοῦ Θεοῦ δεξιὰ, καὶ σώσαι ῥᾳδίως, οὓς ἂν ἕλοιτο πρὸς ἐχθρῶν. ὦ τρίς, φησὶν, εἰ τὸ ὕστατον αἰσχρᾶς καὶ βδελυρωτάτης ἀπιστίας γενόμενοι, οἱ τὸν τῶν ὅλων καταλελοιπότες Θεὸν, καὶ τοῖς ἐξ ἀνθρώπων ὑπακούειν ἀσεβέστατα ἐρανίζόμενοι, καὶ τὴν ὑπὲρ τούτων σκέψιν ἄνομόν τε, καὶ κατάγλωσσον, οὐκ οἶδ' ὅπως τετιμηκότες, ἐπιστράφητε πρὸς Θεὸν, βουλεύσασθε τὰ ἀμείνω, λέγετε καὶ ὑμεῖς, κύριε ὁ Θεὸς τῶν δυνάμεων, μακάριος ἀνὴρ ὃς ἐλπίζων ἐπὶ σέ.

Ὅτι τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἀφελοῦνται οἱ ἄνθρωποι τὰ χειροποίητα αὐτῶν τὰ ἀργυρᾶ, καὶ τὰ χρυσᾶ, ἃ ἐποίησαν αἱ χεῖρες αὐτῶν, καὶ πε-

A Reuersi enim sunt, regnum administrante apud eos Zorobabelo filio Salathielis, qui erat ex tribu Iuda, sacerdotio autem fungente Iesu filio Iosedec, sacerdote magno. Cúmque instaurarent mœnia Hierusalem, adorti sunt finitimi quidam, volentes impedire. Nemo tamen vicit, Deo neruos ac vires addente Israeli. Eiusmodi quoque extitit in nos Seruatoris nostri auxilii virtus. Cepit enim omnes captiuos qui creditus est huius seculi esse Deus: sed insiliit in illum Christus, tanquam leo quidam, vel catulus leonis, & verbo potentiæ suæ eum aboleuit. Dominus est Sabaoth. Et præliatus est in monte Sion, id est, certauit pro intelligibili Sion, quæ est ecclesia Dei viuentis, & velut proprium suum nidum seruauit fortiter. Pater siquidem peccati iactauit insigni superbia, Totum orbem habitabilem comprehendam manu velut nidum: & velut derelicta ouа tollam, & non est qui effugiat me, vel contradicat mihi. Seruator verò vniuersorum & Dominus, congregauit fideles in vnum, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alis, & extra omnes insidias posuit. Eripuit enim & fouit, asseruitque sibi vniuersam terram, & seruauit orbem terrarum.

Conuertimini qui profundum consilium consultabatis, & iniquum.

Dicente Deo, se velut præliaturum in monte Sion, & insultaturum in eos qui iniuria opprimunt Israelem, siue credentes in ipsum, robustissimi leonis instar, & adiiciente, se protecturum & erepturum, & asserturum, & seruaturum: rursus propheta exclamat in illos qui credere non sustinent, quod omnipotens sit Dei dextera, & quos velit facilè ab hostibus conseruet. O igitur, inquit, qui adeò turpi & execratissima infidelitate laboratis, qui vniuersorum Deum dereliquistis, & auxilia ab hominibus inconsultò corrogatis, & consilium nescio quomodo impium & ridiculum in hoc sequuti fueritis, conuertimini ad Deum, consilia capite meliora, dicite & vos: Domine Deus virtutum, Beatus homo qui sperat in te.

Quia in die illa auferent homines manufacta sua argentea & aurea, quæ fecerunt manus eorum. Et ca-

det

det Assur, non gladius viri, neque gladius hominis deuorabit illum, & fugiet non à facie gladij. At iuuenes erunt victi: petra enim circumdabuntur quasi vallo, & vincentur: qui autem fugerit, capietur.

Redit & nunc oratio ad scopum sibi propositum. Proteget enim, inquit, Dominus Hierusalem, id est, pugnabit pro sua Ecclesia, quæ est ciuitas ipsius, & eripiet in se credentes, & sibi vindicabit illos, & propriam sortem reputabit, & ad hæc, etiam seruabit. At quo pacto? Liberabunt enim seipsos à prophana & detestanda idololatria, nec vltrà colent opera suarum manuum, siue auro, siue argento, siue alio modo sumptuosè efficta. Nam ante aduentum Seruatoris, stupore harum rerum percellebatur humanum genus, & hi quidem creaturam adorarunt, alii etiam mundi elementis gloriam attribuerunt quæ Deo conuenit: vt & propheta: Argentum suum & aurum suum fecerunt sibimet idola. Postquam autem Christus illuxit, ab hisce fœdis & detestabilibus vitiis libera facta est vniuersa terra. Euersa sunt enim delubra & aræ, & manufacta, & semotus est error antiquus Satanæ, totam terram polluens. Sublatis igitur, inquit, manufactis, vnà cum errore & erroris quoque patronus peribit, nimirum Satanas, intelligibilis Assur siue Assyrius. Cadet enim non gladio viri percussus, & timidus erit: abibit siquidem in Orcum, simul cum aliis malis potestatibus. Hoc namque subintrauit nobis, dicens: Vincentur autem iuuenes: id est, fortes, & dominatum vsurpantes in terræ habitatores, inferiores erunt & cadent. Quo pacto, aut quomodo? Petra enim circumdabuntur quasi vallo.] Petram hic nobis vocat, infractam & inconcussam Seruatoris potentiam. Itaque diuina potentia tanquam rupe quadam cincti, & quasi vallo seu munimento & sepimento, cedent victoriam, & nemo eorum fugiet. Nam si quis hoc facere velit, omnino omni ex latere capietur. Nimirum, significat hoc, opinor, illud: Fugiens capietur. Quis ergo eorũ deinceps saluus euadet, si tanquam

σεῖται Ασσὺρ. ὃ μάχαιρα ἀνδρὸς, οὐδὲ μάχαιρα ἀνθρώπου καταφάγεται αὐτὸν, καὶ φεύξεται οὐκ ἀπὸ προσώπου μαχαίρας. οἱ δὲ νεανίσκοι ἔσονται εἰς ἥπημα, πέτρα γὰρ περιληφθήσονται, ὡς χάραξι, καὶ ἡττηθήσονται· ὁ δὲ φεύγων ἁλώσεται.

Επειδήσι γὰρ νεῶ ὁ λόγος ὅτι τ αὐτὸ προστέτακται σκοπόν. ὑπερασπιεῖ μὲν γὰρ, φησὶν, ὁ κύριος τ Ιερουσαλὴμ, τοῦτ' ἔστιν, ὑπερασπιεῖται τ ἑαυτ ἐκκλησίας, ἥ τίς ὑστιν ἡ πόλις αὐτ. καὶ ἐξελεῖται τοὺς εἰς αὐτὸν πιστεύοντας, καὶ ἑαυτῷ περιποιήσ τούτους, καὶ ἴδιον κλῆρον αὐτοὺς, καὶ πρὸς γε τούτῳ καὶ σώσ. τίνα δ' ἔσται τρόπον; ἀπαλλάξουσι γὰρ ἑαυτοὺς τ βεβήλου καὶ βδελυρᾶς εἰδωλολατρείας, καὶ τοῖς ἔργοις τ ἰδίων χειρῶν οὐκ ἔτι λατρεύσουσιν, εἴτ' οὖν εἶεν χρυσᾶ, καὶ ἀργυρᾶ, εἴτ' οὖν καὶ καθ' ἕτερόν τινα τρόπον πολυτελῶς εἰκ πεποιημένα. πρὸ μὲν γὰρ τῆς τ Σωτῆρος ἐπιδημίας ἐνεπλήσθησαν περὶ ταῦτα τὸ ἀνθρώπων ὅλον γένος, καὶ οἱ μὲν τὴν κτίσιν λελατρεύκασι, καὶ τοῖς τ κόσμου στοιχείοις τ τ Θεῷ πρέπουσαν δόξαν οὐκ ἀνενεμήκασι, καθὼς ὁ προφήτης ὅ ἀργύριον αὐτῶν, καὶ ὅ χρυσίον αὐτῶν ἐποίησαν ἑαυτοῖς εἴδωλα, ἐπιλαμψάντος γὰρ τ τ Χριστοῦ τὸ ὕτως αἰσχρὸν καὶ μυσαρὸν ἐξεκλήθη ἐλευθέρα γέγονεν ἡ σύμπασα γῆ. καθήρηται γὰρ τεμένη, καὶ βωμοὶ, καὶ τὰ χειροποίητα, καὶ γέγονεν οὐκ ποδὼν ἡ πάλαι τ Σατανᾶ πᾶσαν τ γῆν καταμιαίνουσα πλάνη. ἀνῃρημένων δὴ οὖν τ χειροποιήτων, φησὶν, σὺν ἀπόλλυται τῇ πλάνῃ καὶ ὁ τούτης αἴρετὴς, τοῦτ' ἔστιν, ὁ Σατανᾶς ὁ νοητὸς Ασσὺρ, ἤγουν ὁ Ασσύριος. πεσῆται γὰρ οὐκ ἀνδρὸς μαχαίρᾳ πληγὸ ἅλους, καὶ δείλαιος ἔσται, καταισχύνεται γὰρ εἰς ᾅδου τοῖς ἄλλοις ὁμοῦ δυνάμεσι πονηροῖς. τοῦτο γὰρ ἡμῖν ὑπαινεμφαίνει λέγων, οἱ δὲ νεανίσκοι ἔσονται εἰς ἥπημα, τοῦτ' ἔστιν, οἱ ἰσχυροὶ καὶ κρατοῦντες οὐκ πλεονεξίας τῆς ὑπὲρ τ γῆς, ἡττηθήσονται καὶ πεσοῦνται. πῶς ἢ τίνα τρόπον; πέτρα γὰρ περιληφθήσονται ὡς χάραξι. πέτραν δὲ τούτοις ἡμῖν τ Σωτῆρος δύναμιν ὀνομάζει. σκοπῶ τὴν θείαν δυνάμει, καθάπερ τινὶ πέτρᾳ σεσφιγμένοι, καὶ ὡς χάραξι, ἤτοι χαράκωσι, καὶ περιβολῇ τοῦ χωρήσουσι τ νικᾶν, καὶ οὐκ ἄν τις αὐτῶν διαφύγοι. ἁλώσεται γὰρ πάντοθεν καὶ πάντως. κἂν εἴ τις ἕλοιτο τοῦτο δρᾶν. σημαίνει γὰρ οἶμαι τοῦτο, ὅ, ὁ δὲ φεύγων ἁλώσεται. τίς οὖν ἔρα λοιπὸν ἐξ αὐτῶν ὁ σῳζόμενος. εἰ περιληφθήσονται

μὴν ὡς χάραξι τὴν πέτρα, φυγῆς ὁ λοιπὸς οὐδεὶς ὃ σύμπαν δοθήσεται τόπος. κατάρχουσι δὲ τοῦ τὰ τῶν σωτῆρος ἡ δύναμις, καταργήσασα μὲν τὸν Ασσύρ, τοῦτ' ἔστι, τὸν σατανᾶν, συνκαθελοῦσά τε τούτῳ καὶ τὰς σὺν αὐτῷ δυνάμεις πονηράς, καὶ οἷον χάραξι περιβαλοῦσα, καὶ ἀνενέργητους ἀποφήνασα, καὶ τοῖς ᾅδου μυχοῖς κολασθησομένας ἐγκαθήρηνδσα αὐτάς.

Τὰ δὲ λέγει κύριος, μακάριος ὃς ἔχει ἐν Σιὼν σπέρμα, καὶ οἰκείους ἐν Ιερουσαλήμ. ἰδοὺ γὰρ βασιλεὺς δίκαιος βασιλεύσει, καὶ ἄρχοντες μετὰ κρίσεως ἄρξουσι. καὶ ἔσται ὁ ἄνθρωπος κρύπτων τοὺς λόγους αὐτοῦ, καὶ κρυβήσεται ὡς ἐφ' ὕδατος φερομένου, καὶ φανήσεται ἐν Σιὼν, ὡς ποταμὸς φερόμενος, ἐν γῇ διψώσῃ.

Ἀναφανδὸν ἐν τούτοις ὁ μακάριος προφήτης τὸ μὲν τῆς κατὰ σάρκα οἰκονομίας τοῦ μονογενοῦς αἰνιγματωδῶς ἐκμυστήριον. μακαρίους γὰρ ἔσεσθαι φησὶ, τοὺς κατ' ἐκεῖνο καιροῦ καὶ οἰκήσοντας τὴν Σιών. δῆλον δὲ ὅτι τὴν νοητὴν, ἥ τίς ἐστιν ἐκκλησία Θεοῦ ζῶντος. μακάριοι γὰρ ἀληθῶς, καὶ παρὸς μετὰ τοῦτο ἡμᾶς αὐτὸς ὁ σωτὴρ πληροφορήσας λέγων τοῖς πιστεύσασιν εἰς αὐτὸν ἀμὴν, ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι πολλοὶ προφῆται καὶ δίκαιοι ἐπεθύμησαν ἰδεῖν ἃ βλέπετε, καὶ οὐκ εἶδον, καὶ ἀκοῦσαι ἃ ἀκούετε, καὶ οὐκ ἤκουσαν. ὑμῶν δὲ μακάριοι οἱ ὀφθαλμοὶ ὅτι βλέπουσι, καὶ τὰ ὦτα ὑμῶν ὅτι ἀκούουσι. σύνοιδα οἱ ἐφικτῆτε, φησὶν, οἰκειότητα τὴν διὰ πνεύματος πρὸς τὸν κύριον ἡμῶν Ιησοῦν Χριστὸν, καὶ καρποφορήσαντες ἐν τῇ νοητῇ Σιὼν, καὶ οἰκείους ἐφικόμενοι ἐν Ιερουσαλήμ. ἔχετε δὴ καὶ τὴν Σιὼν αὐτὴν, τελειομακάριοί τε καὶ ἐν πᾶσι γεγόνασι καλοῖς, ἐφικάμψει δὲ καὶ ἡμεῖς οἰκείους τοῖς τοῦ πνεύματος, τοῖς ἁγίους μυσταγωγοῖς. ἰδοὺ γὰρ βασιλεὺς δίκαιος βασιλεύσει, καὶ ἄρχοντες μετὰ κρίσεως ἄρξουσι. βεβασίλευκε γὰρ ἡμῶν ὁ Χριστὸς ὁ δίκαιός τε καὶ ἄμωμος, καὶ δικαιοσύνης ἁπάσης βραβευτὴς, καὶ τῶν ὑπὲρ νόμον εἰσηγητής. ἦρξαν δὲ καὶ μετὰ κρίσεως ἄρχοντες. ὃ δὲ μετὰ κρίσεως, αὐτὸ τοῦτο, κεκρυμμένως φησίν. ἔσται γεμοῦν ὁ δίκαιος βασιλεὺς αὐθέντης μὲν καὶ ἀδελφὸς κατὰ πάντα τοῖς ὑπὸ τὴν γῆς. Θεὸς γὰρ κατ' ἀλήθειαν. ὁ γὰρ τοὺς λόγους κόσμου σαρξ, κατὰ τὰς γραφάς. ἔσται δὲ κρύπτων τοὺς λόγους αὐτοῦ. πολλὰ γὰρ ὅσα λελάληκεν ἐν παραβολαῖς ὁ κύριος ἡμῶν Ιησοῦς

A vallo circumcludantur petra, sicque nullus fugæ locus illis omnino detur? Præstitit verò hæc, Seruatoris potentia: partim Assur, id est, Satanam abolens, partim cum eo malas simul potestates tollens, & veluti vallo circundans, & inefficaces reddens, & Orci recessibus coercens, vt puniantur.

Hæc dicit Dominus, Beatus qui CAP. XXXII.
B *habet in Sion semen, & domesticos in Hierusalem. Ecce enim Rex iustus regnabit, & principes cum iudicio imperabunt. Et erit homo occultans sermones suos, & occultabitur vt ab aqua quæ fertur: Et apparebit in Sion, vt fluuius currens inclytus in terra sitienti.*

Apertè hisce verbis beatus propheta mysterium dispensationis Vnigeniti in carne enunciat. Nam beatos fore ait,
C qui eo tempore inhabitant Sion, scilicet intelligibilem, quæ est ecclesia Dei viuentis. Beati enim verè. Et ad hæc Seruator ipse nos certos reddet, dicens credentibus in ipsum: Amen amen dico vobis, quia multi prophetæ & iusti concupierunt videre quæ vos videtis, & non viderunt: & audire quæ auditis, & non audiuerunt. Vestri autem oculi beati, quia vidēt, & aures vestræ, quia audiunt. Qui igitur, inquit, habuerunt interiorem ac quasi domesticam consuetudi-
D nem per spiritum cum Domino nostro Iesu Christo, & fructus tulerunt in Sion intelligibili, & domesticos ac intimos habuerunt in Hierusalem, quæ alia non est quàm ipsa Sion, ter beati sunt, & omnibus bonis præditi. Habuimus & nos quoque domesticos ac necessarios, spiritu, scilicet sanctos mystagogos sacrorúmque antistites. Ecce enim Rex iustus regnabit, & principes cum iudicio imperabunt. Regnauit namque
E Christus noster, iustus pariter ac immaculatus, ac iustitiæ omnis administer, & eorum quæ supra legem sunt præceptor. Imperarunt etiam cum iudicio principes cum iudicio dicit, pro, occultè. Erit siquidem iustus Rex, homo quidem & frater per omnia eorum qui in terra sunt: reuera enim Deus est, Verbum enim caro factum est, iuxta scripturas. Et erit occultans sermones suos. Plurima enim loquutus est in Parabolis Dominus noster Iesus

Christus, qui etiam proclamauit hoc ipsum antè voce Dauidis, dicens: [Aperiam in parabolis os meum, eructabo occultas à constitutione.] nec id solùm dicit, sed, Et occultabitur quasi ab aqua quæ fertur. Impetum tentationum, aquæ quæ celeriter fertur, vel fluuiorum riuis qui in terra rapidè fluunt, iterum solent sacræ literæ comparare. Quando igitur, inquit, grassantur in eos tentationes, sùntque tanquam aqua celeriter ac rapidè ruens, ipse occultabitur, id est, ab insidiis tentantium immunis erit, vt non capiatur. Dixitque de illo Dauid: [Non proficiet inimicus in eo, & filius iniquitatis non apponet nocere ei.] Sæpe enim insidias struxerunt populi Iudæorum, incitantibus illos ad hoc, his qui tunc præfuerunt, Scribis dico & Pharisæis. Sed non poterat Christus præter voluntatem quicquam pati eorum quæ solent molesta esse. Illi enim lapidarunt, hic autem, sicuti ait beatus Euangelista, per medium eorum transiit, & sic præterijt, id est, non curauit. Eritque his qui sunt in Sion, velut fluuius incitatus, glorioſus, in terra sitiente. His enim qui sitierunt, ex Gentibus vocatis ad agnitionem eius, nec habentibus sermonem qui seruare nouit, factus est velut quidam fluuius, diuite riuulo exuberans, & etiam glorioſus, id est, insignis. Complures enim alii quoque fluuii vocati sunt. Etenim beatus Dauid sanctos mysteriorum antistites, quique sermonem è supernis & cœlitus hauserunt, qui fidem admiserunt, fluuiis comparans, ait: Eleuauerunt flumina, Domine, eleuauerunt flumina vocem suam. Claræ enim & exaudibiles erant sanctorum Apostolorum voces: at eorum nemo adeò fuit glorioſus, vt certè quidem est hic torrens deliciarum, id est, Christus. Ab eo enim dicimus quoque aliis omnibus datum esse, vt abundè habeant vnde possent mysteria tradere, & viuificum Dei sermonem animis credentium instillare.

Psal. 77. « « «

Psal 118. « « «

Et non erunt amplius confidentes hominibus, sed aures dabunt ad audiendum, & cor infirmorum attendet vt audiat, & linguæ balbutientes citò discent loqui pacem, & non vltrà dicent ministri tui, Sile. Stultus enim stulta loquetur, & cor eius vana intelliget, vt proficiat

A Χριστὸς, ὃς καὶ δι' ἑαυτοῦ φωνῆς τῷ Δαβὶδ αὐτὸ δὴ τοῦτο προεφθέγξατο λέγων. ἀνοίξω ἐν παραβολαῖς τὸ στόμα μου, ἐρεύξομαι κεκρυμμένα ἀπὸ καταβολῆς. καὶ οὐχὶ τοῦτο μόνον φησὶν, ἀλλὰ καὶ κρυβήσεται, ὡς ἀφ' ὕδατος φερομένου. ὕδατι φερομένῳ πάλιν, ἢ τοῖς ποταμίοις νάμασι ῥαδίως τῆς γῆς καταχεομένοις, προσκαίζειν ἔθος ταῖς ἱεραῖς γράμμασι τὴν πειρασμῶν τὸ ἔφοδον. ὅταν τοίνυν κατεπιφύωσι, φησὶν, αὐτῶν πειρασμοὶ, εἶέν τε καθάπερ ὕδωρ φερόμενον, αὐτὸς κρυβήσεται, τοῦτ' ἔστιν, ἀνάλωτος ἔσται ταῖς τῶν πειραζόντων ἐπιβουλαῖς. ἔφη δέ που καὶ ὁ Δαβὶδ περὶ αὐτοῦ, ὅτι οὐκ ὠφελήσει ἐχθρὸς ἐν αὐτῷ, καὶ υἱὸς ἀνομίας οὐ προσθήσει τοῦ κακῶσαι αὐτόν. πολλάκις μὲν γὰρ ἐπεβούλευσαν οἱ τῶν Ἰουδαίων δῆμοι προτρεπόντων εἰς τοῦτο αὐτοὺς τῶν τότε καθηγεῖσθαι λαχόντων, γραμματέων τε φημὶ, καὶ Φαρισαίων. ἀλλ' οὐκ ἰσχυσεν αὐτοῖς τι τῶν εἰωθότων λυπεῖν ἀδουλήτως Χριστόν. οἱ μὲν γὰρ ἐλιθάζουν, ὁ δὲ, καθά φησιν ὁ μακάριος διαγγελιστὴς, ἐπορεύετο διὰ μέσου αὐτῶν, καὶ παρῆλθεν, τοῦτ' ἔστι, παρεωρακώς. ἔσται δὲ τοῖς ἐν Σιὼν ὡς ποταμὸς φερόμενος ἔνδοξος ἐν γῇ διψώσῃ. δεδιψηκόσι γὰρ τοῖς ἐξ ἐθνῶν κεκλημένοις εἰς ἐπίγνωσιν αὐτοῦ, καὶ τὸ εἰδότα σώζειν οὐκ ἔχουσι λόγον. γέγονεν οἷά τις ποταμὸς πλουσίῳ καταχεόμενος νάματι, καὶ παρὰ γε τοῦτο καὶ ἔνδοξος, τοῦτ' ἔστιν, ἐπίσημος. πολλοὶ μὲν γὰρ καὶ ἕτεροι κέκληνται ποταμοί. καὶ γοῦν ὁ μακάριος Δαβὶδ τοὺς ἁγίους μυσταγωγοὺς, καὶ τοὺς ἄνωθεν ἐξ ὑψηλοῦ πιστίζοντας λόγοις τοὺς τὴν πίστιν παρεσπερμένοις ποταμοῖς προσκαίζων ἔφασκεν, ἐπῆραν οἱ ποταμοὶ κύριε. ἐπῆραν οἱ ποταμοὶ φωνὰς αὐτῶν. ἐξάκουστοι μὲν γὰρ αἱ τῶν ἁγίων ἀποστόλων φωναί. ἀλλ' οὐδεὶς αὐτῶν ἔνδοξος ὕπαρ, καθάπερ ἀμνὸς ὁ χριστὸς τῆς τρυφῆς, τοῦτ' ἔστι, Χριστός. πρὸ αὐτοῦ γὰρ καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασι δεδόσθαι φαμὲν ὁπωσδήποτε ἔχειν πρὸς τὸ δύνασθαι μυσταγωγεῖν, καὶ τὸν ζωοποιὸν τοῦ Θεοῦ λόγον, ταῖς τῶν πιστευόντων διανοίαις ἐνιέναι ψυχαῖς.

B

C

D

E

Καὶ οὐκέτι ἔσονται πεποιθότες ἐπ' ἀνθρώποις, ἀλλὰ τὰ ὦτα δώσουσιν ἀκούειν, καὶ ἡ καρδία τῶν ἀδυνατούντων προσέξει τοῦ ἀκούειν, καὶ αἱ γλῶσσαι αἱ ψελλίζουσαι ταχὺ μαθήσονται λαλεῖν εἰρήνην, καὶ οὐκέτι μὴ εἴπωσιν οἱ ὑπηρέται σου, σίγα. ὁ γὰρ μωρὸς μωρὰ λαλήσει, καὶ ἡ καρδία αὐτοῦ μάταια νοήσει τοῦ σῶσαι

αἴρομα, καὶ λαλῆν πρὸς κύριον πλάνησιν, τῶ A *iniqua, & loquatur ad Dominum errorem, ad corrumpendum animas esurientes, & animas sitientes vacuas reddet. Consilium enim malorum iniqua cogitabit, vt corrumpant humiles sermonibus iniustis, & dissipent sermones humilium in iudicio. Pij autem prudentia cogitarunt, & consilium eorum manet.*

Αρμόσθεν αἱ δι' μάλα τῶ προκειμένων λι' δυνάμεις, ταῖς τε ἐξ ἐθνῶν κεκλημένοις διὰ τ πίστεως, καὶ ταῖς ἐξ αἵματος Ισραηλ. οἱ μὲν γὰρ B ταῖς ψευδωνύμοις λελατρευκότες θεοῖς, ἀνθρώποις ὑπηλιθιωμένοις, οἳ γενόμενοι πρὸ αὐτῶν δοκήσει σοφίας ἔχοντες δόξαν, καὶ ὑπολήψιν τ εἰς ἄκρον ἐλλογιμότητος πρὸς κομιδῆ ἀπρεπῆ εἰς ἔκτοπόν τε καὶ κίβδηλον νοῦν. πεπλανῆσθαι γὰρ καὶ εἰρήκασι τῶ ξύλῳ, πατήρ μου εἶ σύ, καὶ τῶ λίθῳ, σὺ ἐγέννησάς με. καὶ θεοὺς ἐπεκαλοῦντο τοὺς οὐκ ὄντας θεούς. Ιουδαῖοι γεμιοῦ τοῖς καθηγεμόσι λαχόντες προσφιλονείκοτες, ἀ προσεδέχοντο τ πίστιν τ εἰς τ κύριον ἡμῶν Ιησοῦν Χριστόν. ᾤοντο γὰρ οἱ C τ ἱερῶν γραμμάτων ὄντες ἐπιστήμονες, ἀμείνον ἂν αὐτοὶ βεβουλεῦσθαι, καὶ οὐκ ἠγνοηκέναι ὃ θεῷ δοκοῦν καὶ τοῖς ὑπὸ χεῖρα λαοῖς ὃ ὅτι μάλιστα τελοῦν εἰς ὄνησιν. Οὐκέτι γοῦν ἔσεσθαι φησὶν ἐπ' ἀνθρώποις πεποιθότες, πρὸς ἔξοισι γὰ τὰ ὦτα πρός γε ὃ δεῖν τ τῦ σωτῆρος ἐπακροᾶσθαι λόγον, καὶ ἡ τ ἀσθενούντων καρδία ποτὲ λοιπὸν ἀνδρωθεῖσα πρὸς σύνεσιν προσέξῃ τῶ ἀκούειν, αἱ γὰ γλῶσσαι αἱ ψελλίζουσαι, τῦτ' ἔστιν, αἱ λαλῆν ὀρθῶς οὐκ εἰδῦῖαι ποτέ. ψελλισμὸς γὰρ οἱονεί πως ἔξι ὃ μηδὲν πρὸ δυνάμεως λαλῆν τὴν εἰς δόξαν Θεοῦ. διαπονᾶν γὰ λόγους εἰς ὑμνολογίαν τ ψευδανύμων μαθητῶν, φησὶ, λαλῆν εἰρήνην, οὐδέν ἕτερόν ἐστιν, ἢ δεῖν γλώσσης ἔχειν Χριστόν τε καὶ αὐτό. καὶ γὰρ ἔστιν αὐτὸς ἡ εἰρήνη ἡμῶν κατὰ τὰς γραφάς. ψελλισμὸς δὲ τοῖς ἐξ Ισραὴλ ὃ μὴ δυνάμενος λαλῆν ὃ Χριστοῦ μυστήριον. ἀφλογεῖν γὰ τ νόμων, καὶ τὰς ἐν αὐτῷ σκιάς, καὶ διδασκάλων. ἀλλὰ καὶ ὅτι πεπαύσονται, φησὶ, καὶ ἅπας αὐτοῖς ῥηθήσεται λόγος περὶ Χριστοῦ. ὅτι γὰ τ ἀρχαίων οὐκ ἀνέξονται διδασκάλων ἀφ' ἑαυτῶν μωρολογεῖν εἰπών. καὶ οὐκέτι ἁ μὴ εἴπωσι τῶ μωρῶ ἀρχεῖν. μωροὶ γὰρ ὁμολογουμένως οἱ πρὸ Ἑλλήνων σοφοί, μεμώρανται γὰ ἡ σοφία τ κόσμου. μωροὶ γὰ δὴ καὶ οἱ τ Ιουδαίων καθηγηταὶ καὶ διδάσκαλοι, τ ἀφ' ἑαυτῶν οὐ νόμου σκιὰς γραφόμενον, οὐκ ἐπιγνωκότες, καὶ τοῖς τῶ ἁγίων προφητῶν οὐ

Conuenienter perpulchrè verborum propositorum vis atque sententia, tum vocaris ex gentibus per fidem, tum sanguine Israelitico oriundis. Nam qui falsò nominatis diis seruierunt, hominibus freti ac fisi, apud illos sapientiæ famam, & summæ eloquentiæ opinionem & existimationem consequuti, in mentem fœdam & corruptam quasi quæ adulterinam abducti sunt. Nam decepti sunt, & dixerunt ligno: Pater meus es tu, & lapidi: Tu me genuisti, & deos nuncupabant qui dii non sunt. Iudæi verò, cùm his qui præficiebantur attenderint, fidem in Dominum nostrum Iesum Christum haud admiserunt. Existimarunt enim qui sacrarum literarum periti erant, melius quàm illos consuluisse, & quid Deo gratum, quid populo subdito vtilissimum esset, non ignorasse. Ergo non amplius, inquit, erunt hominibus confisi, sed adhibebunt aures, vt Seruatoris sermones excipiant, & infirmorum cor aliquando tandem viriliter confirmatum ad cognitionem attendet vt audiat. Linguæ autem balbutientes, id est, quæ rectè loqui non sciunt vnquam, (est enim quodammodo balbuties, nihil posse in gloriam Dei, sed in celebrandis falsò nominatis Dis verba consumere) discent, inquit, loqui pacem. Loqui autem pacem, nihil aliud est, quàm in lingua habere Christum & quæ sunt eius. Est enim ille pax nostra, secundum scripturas. Balbuties quoquè est Israelitis, non sustinere loqui Christi mysterium, sed garrire semper legem, & quæ in ea sunt vmbras, & præcepta hominum atque doctrinas. Sed & hi, inquit, cessabunt, & omnis erit eorum de Christo sermo. Quòd autem veteres doctores non ferent, ostendit, inquiens. Et non vltra loquantur stulto vt imperet. Stulti enim planè, qui apud Græcos sapientes sunt. Infatuata est enim mundi sapientia. Stulti etiam Iudæorum magistri, ac doctores, qui in vmbra legis quid scriptum esset non cognouerunt, & sermones sanctorum propheratum non

intellexerunt. Non igitur dicent amplius ſtulto, vt imperet, ſed neque ſtultorum miniſtri, his qui apud eos docentur, dicent: Sile. Loquuti ſunt enim in Beelzebul, qui in mundo ſunt ſapientes, & dogmatum ſiniſtrorum & frigidorum, & præterea etiam impiorum inuentores. Verùm ſi quis eorum nugis reſiſtere vellet, & illas velut prodigioſas deformare atque adulterare, aſſiliunt quidam eorum qui ſolent eis miniſtrare, & clamant vt ſileant, qui volunt eorum dictis non contradici. Narrant enim moris fuiſſe, cùm Pythagoræ diſcipuli loquerentur interdum frigida & ridicula, & multis incredibilia, illud dicere, Ipſe dixit: hoc eſt, Sile, & fidem adhibe dogmatis inuentori, etiam citra examen. Non igitur dicent, inquit, miniſtri tui, Sile. Loquetur enim ſtultus omnino ſtulta, ſed & vana ſentiet, & cor eius, vnum habet ſcopum, vt peragat iniqua, & loquatur ad Dominum errorem. Nihil enim aliud quàm error ſunt Græcorum nugamenta, contra Dei gloriam concinnata, ad corrumpendos animos eſurientes, & ad animos ſitientes euacuandos. Diſcendi enim ſtudio flagrant quidam aliquando, deinde ad iſtos imprudenter accedentes, nihil omnino vtilitatis percipiunt: & licet eſuriant & ſitiant diſcere, vt videtur, aliquid ſemper, quod ipſis ſit neceſſarium & vtile, ad ſalutem animæ: tamen conſilium, inquit, improborum, iniqua cogitabit, & hoc ſpectat, vt iniuſtis ſermonibus corrumpat. & in iudicio ſermones humilium diſſipet. Amatores enim mundanæ ſapientiæ, & peruerſorum dogmatum aſſertores, etiam omne adhibent ſtudium ac diligentiam, vt ſermones doctrinæ ſanctorum myſtarum, quos etiam humiles nominat, diſpergant atque diſſipent: quantumuis in iudicio facti fuerint, id eſt, non oſcitanter, ſed expensè & excuſsè, ac in ſapientia ſuperna ac diuina. Nam hoc, opinor, docet addens: Pii verò prudentia cogitarunt, & hoc conſilium manet. Etenim ſapientum in mundo compta loquacitas, euanuit. Obtinuit autem piorum conſilium, id eſt, doctrina ſiue prædicatio. Et pios eſſe dicimus, qui diuinum & Euangelicum ſermonem his qui per vniuerſam terram ſunt, adminiſtrant.

Mulieres diuites ſurgite, & audite vo-

A σύνιέντες λόγους. Οὐκ ἐρεῖσιν οὖν ἔτι ταῖ μωρῷ ἄρχειν, ἀλλ' ὅτε μιμοὶ οἱ τῶν μωρῶν ὑπηρεταὶ τοῖς περὶ αὐτὸν διδασκομένοις ἐροῦσι, σῖγα. λελαλήκασι μὲν γὰρ οἱ ἐν Βεελζεβοὺλ οἱ ἐν κόσμῳ σοφοὶ, καὶ δόγμασι σκαιῶν, καὶ ψυχρῶν, καὶ τοιούτων γε τούτων καὶ δυσσεβῶν γεγόνασιν εὑρεταί. ἀλλ' εἴ τις ἔλθοιτο τὰ ἑαυτῶν αὐτοπαθείᾳ φλυαρίας, καὶ ὡς ἐκτόπως γελωμένας καραχαράσσειν αὐτὰς, ἀναπηδῶσι τινὲς τῶν ἐκείνοις ὑπηρετεῖν εἰωθότων, ἀναφωνοῦσί τε σιγᾶν, ἀναστέρητοι εἶναι θέλοντες τὰς ἐκείνων φωνάς. Φασὶ γοῦν ὅτι τοῖς Πυθαγόρου μαθηταῖς λαλοῦσιν ἔσθ' ὅτε ψυχρά τε καὶ καταγέλαστα, καὶ ἀπίστου μᾶλλον καὶ πολλῶν, ἔφης αὐτὸς λέγειν τοῦτο, αὐτὸς ἔφατο, τοῦτ' ἔστι, σίγα, καὶ δίδου τὰ τοῦ δόγματος εὑρετῇ, καὶ ἀβασάνιστος τὴν πίστιν. Οὐκ ἐπιτοίνυν μὴ εἴπωσι, φησὶν, οἱ ὑπηρέται σου, σίγα. λελάληκε γὰρ ὁ μωρὸς πάντως που μωρά, μάταια ὁ νοήσας καὶ ἡ καρδία αὐτοῦ, ἵνα σκοπὸν ἔχουσα τὸ ἀδικον ἀνόμα, καὶ λαλῇ τοῖς κυρίου πλάνησιν. πλάνησις γὰρ ἕτερον οὐδὲν, οἱ περὶ Ἕλλησιν ὕβρει τὰ τοῦ Θεοῦ δόξης σεσυτεχνημένοι, τοῖς ὁ διαφθεῖραι ψυχὰς τὰς διψώσας κενὰς ποιῆσαι. μαθητεύσει μὲν γὰρ ἔσθ' ὅτε τινὲς, εἶτα προσελθόντες ἐκείνοις ἀκαταπαύστως ὀνίνηται μὲν πάντελῶς οὐδὲν, δείκνυσθαι δ' μᾶλλον, καίτοι πεινῶντες καὶ διψῶντες, τὸ μαθεῖν που παύτως ἀναλαβὸν αὐτοῖς καὶ χρήσιμον εἰς σωτηρίαν ψυχῆς, ἀλλ' ἡ βουλὴ, φησὶ, τῶν πονηρῶν ἀνόμα βουλεύσεται, καὶ εἰς τοῦτο βλέπει τοῖς ὁ ψυχὰς καταφθεῖραι ἐν λόγοις ἀδίκοις, καὶ ἁμασκεδάσαι λόγους ταπεινῶν ἐν κρίσει. οἱ γὰρ τῆς κοσμικῆς σοφίας ἐραταὶ, καὶ τῶν διεφθαρμένων δογμάτων ὑπασπισταὶ, καταστρατεύονται τῆς διδασκαλίας τῶν ἁγίων μυσταγωγῶν, οὓς καὶ ταπεινοὺς ὀνομάζει, καὶ πᾶσαν πίστιν ποιοῦνται σπουδὴν, ὥστε ἁμασκεδάσαι τοὺς λόγους αὐτῶν, κἂν τοι γεγενημένοι ἐν κρίσει, τοῦτ' ἔστιν, οὐκ ἀπεμφοῦς, ἀκριβῶς δὲ μᾶλλον, καὶ ἐν σοφίᾳ τῇ ἄνωθεν, καὶ τοῖς Θεοῦ. τοῦτο γὰρ οἶμαι διδάσκει προσιθεὶς, οἱ δὲ εὐσεβεῖς στέρεπα ἐβουλεύσαντο, καὶ αὕτη ἡ βουλὴ μένει. ἔρρησε μὲν γὰρ τὰ ἐν κόσμῳ σοφῶν ἡ εὐκομπος ἀφυρεσμία. κεκράτηκε γὰρ τὰ εὐσεβῶν ἡ βουλὴ, τοῦτ' ἔστιν, ἡ μάθησις, ἤτοι τὸ κήρυγμα. καὶ εὐσεβεῖς εἶναι φαμὲν, τοὺς τὸν θεῖον, καὶ εὐαγγελικὸν, τοῖς ἀνὰ πᾶσαν τὴν γῆν ἑρμηνεύοντας λόγον.

Γυναῖκες πλούσιαι ἀνάστητε, καὶ ἀκούσατε

τῆς φωνῆς μου. θυγατέρες ἐν ἐλπίδι ἀκούσατε τοὺς λόγους μου. ἡμέρας ἐνιαυτῷ μνείαν ποιήσασθε ἐν ὀδυνῃ μετ' ἐλπίδος.

Ἔθος τῇ θείᾳ γραφῇ, καὶ θεοπνεύστῳ γυναικὶ πρόσωπον πολλάκις πόλεσιν, ἢ χώμαις, ἀλλὰ καὶ μητροπόλεως οὔσης μιᾶς θυγατέρας αὐτῆς τὰς ἑτέρας ἐπικαλεῖν, καθάπερ ἀμφοῖν καὶ ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ πρός τε τὴν Σιὼν ἤτοι τὴν Ἱερουσαλὴμ καὶ τὰς πρὸς αὐτὴν οἰκιζόντων φησίν. ἤκουσε καὶ ηὐφράνθη Σιών, καὶ ἠγαλλιάσαντο αἱ θυγατέρες τῆς Ἰουδαίας, ἀεὶ γάρ πως πρὸς μητέρα τὴν ἁπασῶν ἡγουμένην εἰσὶν αἱ μικραί τε καὶ ὑπ' αὐτὴν πόλεις. εἰσκεκόμισται τοίνυν καὶ τοῦτοις ἡμῖν ὁ αὐτὸς σωτὴρ πρόσωπον τῆς Ἰουδαίας πόλεσι, συμβουλεύον καὶ λέγον· γυναῖκες πλούσιαι ἀνάστητε καὶ ἀκούσατε τῆς φωνῆς μου. πρέπει μὲν οὖν εἰς ὃ ἐλέαλε πρὸς ἡμᾶς ὁ δυσπειθὴς αὖθις, καὶ τοὺς πρὸ αὐτοῦ προφήτας λόγους; δῆλον ὅτι τὸ σωτήριον καὶ εὐαγγελικὸν κήρυγμα, πλουσίας ἡ αὖθις ἐπικαλεῖται μάλιστα πρησίμους, ἅτε δὴ καὶ πολυανθρώπους ἔτι, καὶ ἀμέτρητον ἐχούσας τὸ τῶν οἰκητόρων πλῆθος, πλὴν οὐκ εἰς μακρὰν ἐσομένας ἐρήμους καὶ πενιχρωτάτας, τό γε ἦκον εἰς ὃ μηδένα τοῦ οἰκητορεύσοντος ἔχειν, εἰ μὴ τοῖς αὐτοῦ θεσπίσμασιν ὑπενεχθεῖεν ἕλοιντο τὸν τῆς ἑαυτῶν διανοίας αὐχένα. ὦ τοίνυν γυναῖκες, φησὶν, ὦ θυγατέρες. ἀκούσατε τοῦ λόγους μου ἐν ἐλπίδι, τοῦτ' ἔστιν, οὐκ ἀμισθὶ μᾶλλον, ἀλλ' ἐπ' ἐλπίδι λαμπρᾷ. τί δὴ οὖν ἐρᾶσθαι ὃ προστάττομαι; μνείαν ποιήσασθε, φησὶν, ἡμέρας ἐνιαυτῷ καθ' ὃν ἐπέφανεν ὁ Χριστὸς, καὶ ἐνεκήρυξεν ἀναρρήδην τοῖς ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἰουδαίαν πόλεσί τε καὶ κώμαις. ἔφη γὰρ αὐτὸς διὰ φωνῆς Ἡσαΐου. πνεῦμα κυρίου ἐπ' ἐμέ, οὗ εἵνεκεν ἔχρισέ με, εὐαγγελίσασθαι πτωχοῖς ἀπέσταλκέ με, κηρύξαι αἰχμαλώτοις ἄφεσιν, καὶ τυφλοῖς ἀνάβλεψιν, ἀποστεῖλαι τεθραυσμένους ἐν ἀφέσει, ἰάσασθαι τοὺς συντετριμμένους τῇ καρδίᾳ, καλέσαι ἐνιαυτὸν κυρίου δεκτόν. ἀνάστητε τοίνυν φησὶν, τοῦτ' ἔστι, διεγερθήσατε, καὶ ἐλπίδα καλὴν προσοικισάμενοι καὶ νοερῶν μνημονεύσατε τῆς ἡμέρας τοῦ ἐνιαυτοῦ, καθ' ὃν, ὡς ἔφην, ὁ παρὰ τοῦ πάντων ἡμῶν σωτῆρος Χριστοῦ γέγονε κήρυγμα. ὑποπτεύῃ δὲ μή πῃ ῥᾳθύμως μήτε μετὰ ἀμελείας τοῦτο δρᾶν, ἀλλ' ὡς ἐν σπουδῇ καὶ μετὰ φροντίδος, κατορθοῦται γὰρ οὕτω τὰ ἀγαθά.

Ἀνήλωται ὁ τρυγητός. πέπαυται ὁ σπόρος, οὐκέτι μὴ ἔλθῃ. ἔκστητε, λυπήθητε αἱ πεποι-

cem meam. *Filiæ in spe audite sermones meos. Diei anni mentionem facite in dolore cum spe.*

Mos est scripturæ diuinitus aspiratæ, mulierum personam sæpenumero vel vrbibus, vel etiam villis apponere, & cùm vna est metropolis, reliquas eius filias appellare, sicut nimirum & diuinus Dauid inquit de Sion, siue Hierusalem, & accolis: [Audiuit, & lætata est Sion, & exultarunt filiæ Iudææ.] Semper enim ferè sunt circum matrem omnium dominam, paruæ & subditæ ciuitates. Inducitur ergo hic, ipsius Seruatoris persona nobis, ciuitatibus Iudææ consilium dans, & dicens: Mulieres diuites surgite, & audite vocem meam. Exhortatur itaque vt obedientiam velint colere, & admittere ipsius sermones, videlicet Euangelicam & salutarem prædicationem. Diuites verò ipsas nunc percommodè appellat, vrpote admodum populosas iam, habentésque innumeram incolarum multitudinem: verùm breui futuras desertas & egentissimas, ita vt nullum habituræ sint qui inhabitet, nisi eius oraculis cerucem mentis suæ malint subiicere. O igitur, inquit, mulieres, ô filiæ: Audite sermones meos in spe, id est, non absque mercede, sed potius spe ampla & splendida. Quid ergo iubetur? Mentionem facite, inquit, dierum anni, quo apparuit Christus, & disertè prædicauit ciuitatibus & pagis per vniuersam Iudæam. Dixit enim ipse voce Esaiæ: [Spiritus Domini super me, propterea vnxit me, vt fausta nunciem pauperibus misit me, vt prædicem captiuis remissionem, & cæcis visum, vt dimittam confractos per remissionem, vt sanem contritos corde, vt proclamem annum Domini acceptum.] Exurgite igitur, id est, euigilate, & bona spe animo concepta, commemorate dies anni, quo, vt dicebam, facta est à Christo omnium nostrum Seruatore prædicatio. Iubet autem vt hoc agant non remissè aut negligenter, sed studio & cura. Sic enim rectè perficiuntur bona.

Consummata est vindemia, cessauit semen, vt nũ amplius veniat. Obstupescite,

contristamini confidentes, exuite vos, nudæ estote, cingite lumbos, & super vbera plangite, de agro cupiditatis & vite geminus, terra populi mei spinam & gramen proferet, & ex omni domo lætitia tolletur, ciuitas diues, domus derelictæ, diuitias ciuitatis & domos desiderabiles amittent, & erunt villæ speluncæ vsque in seculum, lætitia onagrorum, & pascua pastorum.

Non impunitum fore, sed causam efficientem omnis supplicii, & miseriæ Israelitis, hisce verbis ostendit, eò quòd sermonem Christi non receperint. Erant enim ciuitates per vniuersam Iudæam vastandæ, incendente eas Romanorum manu, vt vacuæ viris conspicerentur, & loca eximia delerentur, & in fugam verterentur qui vix fugere valuerunt, domóque & diuitiis excidérent, & ciuitas seu villa aliquando multis hominibus referta, habitaculum feratum fieret. Sin etiam velit quis spiritualem intelligentiam in hisce verbis propositis accipere, illud cognoscet. Vindemiam & semen, vt arbitror, vocat intelligibilis fertilitatis virtutem, qua sumus Deo quasi terra pinguis & fœcunda. Exciderunt ergo intelligibili fertilitate, hi miseri Iudæi: & intelligibilis vinea, facta est terra parens & ferax
Vul. 5. " spinarum. [Expectauit enim, inquit, vt ferret vuam, & tulit spi" nas.] Dictúmque est voce prophetæ de Israel, quòd ventosa seminarunt, & subuersio eorum exci-
Oſee 8. " piet ea. [Manipulus non habens vim conficiendi farinam.] Consumpta ergo est, inquit, vindemia, id est, non amplius vinea nuncupaberis, nihil enim est tibi maturum. Cessauit semen, non eris terra pariens bona, & fructuum mitium nutrix. Hinc & meritissimè obstupescite, id est, percellimini & admiramini, contristamini confidentes. Vos enim, inquit, quæ quondam superbiistis in Deo, cùm videritis cor vestrum omnis boni inane, tunc tunc dolete, exuite vos, nudæ estote, accingite lumbos, & super vbera plangite, ex agro cupiditatis, & vite germinis. Luctus, inquit, causa est, quòd pereat & prorsus vastetur ager

A θλῖψι, ἐκδύσασθε, γυμναὶ γένεσθε, περιζώσασθε τὰς ὀσφύας, καὶ ἐπὶ τῶν μαστῶν κόπτεσθε. ἐπὶ ἀγροῦ ἐπιθυμήματος, καὶ ἀμπέλου γεννήματος, ἡ γῆ τοῦ λαοῦ μου ἄκανθα καὶ χόρτος ἀναβήσεται, καὶ ἐκ πάσης οἰκίας ἀφέδρωνα ἀρθήσεται. πόλις πλουσία, οἶκοι ἐγκαταλελειμμένοι πλοῦτον πόλεως, καὶ οἴκους ἐπιθυμητοὺς ἀφήσουσι. καὶ ἔσονται αἱ κῶμαι σπήλαια ἕως τοῦ αἰῶνος ἀφέδρωνα ὄνων ἀγελαίων, καὶ βοσκήματα ποιμνίων.

B Ὅτι τοῖς ἐξ Ισραὴλ οὐκ ἀζήμιον, μᾶλλον δὲ ἀπάσης αἰτίας καὶ συμφορᾶς ἔσεσθαι τοῦ ξένον δοκεῖν μὴ βούλεσθαι τοῦ Χριστοῦ προσέσθαι λόγον, δηλοῦσιν ἐνταῦθοις. ἔρημοι γὰρ αἱ κατὰ πᾶσαν τὴν Ιουδαίαν καταδηωθήσεσθαι πόλεις. καταπιμπρᾶσθαι ἁπάσας τοῦ Ῥωμαίων χεροῖς. ὡς ὁρᾶσθαι μὲν χεναῖρους αὐτὰς καταχερσωθείσας τε καὶ τὰ ἐξαίρετα τῶν χωρίων, οἴχεσθαί τε πρὸς φυγὴν τοὺς δεξιωσαμένους πόλις ἰσχυρὰς, οἴκους τε καὶ πλούτου ἀφανισμόν, καὶ θηρίων ἐνδιαίτημα γενέσθαι ποιμένων καὶ ποιμνίων.

C λυσαι θεραπαινὴν ποτὲ γενέσθαι πόλιν ἢ κώμην. εἰ δή τις βούλοιτο καὶ πνευματικῶν ἐπὶ τοῖς προκειμένοις δέχεσθαι θεωρίαν, ἐκφανὲς οὐκ ἂν εἴη. τὴν γὰρ ὡς γε οἶμαι καὶ σπόρον ἀποκαλεῖ τὴν νοητὴν δικαρπίας τὴν δύναμιν, καθ' ἣν ἐσμὲν διάρεστοι τῷ Θεῷ, ὑγιῆ ἄκανθαν τὴν πολυφόρον πίστεως ἀμαρτίαν, ἀλλ' ὡς πίονα τὴν δίκαρπον γῆν παρὰ Θεῷ νομιζόμενοι. ἀποπεπωκασι δὲ οἶνον τὴν νοητὴν δικαρπίας οἱ Χαλδαῖοι Ιουδαῖοι. καὶ ὁ νοητὸς ἀμπελὼν ἀκανθοτόκος γέγονε γῆ. ἐπέμεινε γὰρ φησὶ τὸ ποιῆσαι σταφυλὴν, ἐποίησε δὲ ἀκάνθας. εἴρηται δὲ διὰ φωνῆς, τὸ προφήτου πρὸς τὸν Ισραὴλ. ὅτι ἀνεμοφθόρα ἐσπάρη, καὶ ἡ καταστροφὴ αὐτῶν ἐκδέξεται αὐτὰ θραῦμα οὐκ ἔχων ἰσχὺν τοῦ ποιῆσαι ἄλευρον. διὰ λοιπὸν οἶνον φησὶν ὁ πρυγητὸς, τοῦτ' ἔστιν, οὐκέτι χρηματίσῃς ἀμπελών. οὐδὲν γάρ σοι τὸ ὠφέλιμον. πέπαυται ὁ σπόρος, οὐκ ἔσῃ καλλίτοκος γῆ δὲ καρπῶν ἡμέρων ἔφη. ταύτῃ καὶ λίαν εἰκότως ἔκστητε,

E τοῦτ' ἔστι, καταπλάγητε, καὶ θαυμάσατε. λυπήθητε αἱ πεποιθυῖαι. αἱ γὰρ πάλαι μέγα φρονοῦσαι φησὶν ὅτι Θεῷ, ὅταν ἐρήμων τὰ ἑαυτῶν καρδίαι πάντως ἀγαθοῦ καταδράσητε, τότε δὴ τότε λυπήθητε. ἐκδύσασθε, γυμναὶ γένεσθε, περιζώσασθε τὰς ὀσφύας, καὶ ἐπὶ τῶν μαστῶν κόπτεσθε. ἀπὸ ἀγροῦ ἐπιθυμήματος καὶ ἀμπέλου γεννήματος. προφάσις δὲ τοῦ λυπεῖν φησὶ, τὸ ἀπολέσθαι, καὶ ἠφανίσθαι παντελῶς ἀγρὸν ἐπι-

θυμητὸν, καὶ ἀμπελῶνα τεθαυμασμένον. σημαίνῃ δὲ διὰ τούτου τ̃ Ισραὴλ. καταλυθήσῃ δὲ καὶ ἕτερος αὐτὸ, καὶ φησὶν, ὅτι ἡ γῆ τ̃ λαοῦ μου ἄκανθα & χόρτος ἀναβήσεται. κατεχερσώθη γὰρ, ὡς ἔφην, ὁ Ισραήλ. ἀφῆκε γὰρ τ̃ ἀμπελῶνα αὐτοῦ, καὶ ταῖς νεφέλαις ἐνετείλατο τ̃ μὴ βρέξαι εἰς αὐτὸν ὑετόν. καὶ γέγονεν εὐφροσύνη ὄνων ἀγρίων, καὶ πονηρῶν ποιμένων βοσκήματα, τοῦτ' ἔστι, τὰ ἀκαθάρτων πνευμάτ̃. ὅτω καὶ ὁ μακάριος Δαβὶδ ὡς περὶ ἀμπελῶνος τ̃ Ισραὴλ τοὺς λόγους ποιεῖται τοιούτους πρὸς τ̃ τ̃ ὅλων σωτῆρα Θεόν. ἀμπελον φησὶν ἐξ Αἰγύπτου μετῆρας, ἐξέβαλες ἔθνη & κατεφύτευσας αὐτήν. εἶτα πρὸς τὰ πάλιν λέγων. ἵνα τί καθεῖλες τ̃ φραγμὸν αὐτῆς, καὶ πυγῶσιν αὐτὴν ἁπάντες οἱ παροδοπορεύόμενοι τὴν ὁδόν. ἐλυμήνατο αὐτὴν ὗς ἐκ δρυμοῦ, καὶ μονιὸς ἄγριος κατενεμήσατο αὐτήν. ὄνπερ γὰρ τρόπον τὰ τ̃ χωρίων κεχερσωμένα παροράσσουσιν οἱ κεκτημένοι, & λόγος αὐτῆς οὐδεὶς, κἂν εἰ πολὺ αὐτῆς ὑπαφέροιτο βλάβος. ὅτω & ὁ φιλάρετος ἡμῶν Θεὸς αἴτιος ψυχὴν καὶ φιλοτησίας ἀπάσης ἀποφαίνει γυμνὴν, εἰ καρπῶν ἐρήμην γένοιτο τ̃ εἰς ἀγαθουργίαν.

Εως ἂν ἐπέλθῃ ἐφ' ὑμᾶς πνεῦμα ἀφ' ὑψηλοῦ. καὶ ἔσται ἔρημος ὁ Χερμελ, καὶ ὁ Χερμελ εἰς δρυμὸν λογισθήσεται, καὶ ἀναπαύσεται ἐν τῇ ἐρήμῳ κρίμα, καὶ δικαιοσύνη ἐν Καρμήλῳ κατοικήσῃ. καὶ ἔσται τὰ ἔργα τ̃ δικαιοσύνης, εἰρήνη, καὶ κατοικήσει λαὸς δικαιοσύνην ἀνάπαυσιν, καὶ πεποιθότες ἔσονται ἕως τ̃ αἰῶνος. καὶ κατοικήσῃ ὁ λαός μου ἐν πόλει εἰρήνης, καὶ ἐν οἰκήσει πεποιθώς, καὶ ἀναπαύσεται μὴ πλούτου.

Ἐναργῆ καθίστησι τ̃ χρόνον, καθ' ὃν τ̃ νοητ̃ θυκαρπίας ἔρημον ἔσται τὸ ἐξ Ισραὴλ ἀπειθῆσαν γένος. μεθίστησι γὰρ τ̃ λόγον ὅπερ & φημὶ τοῖς ταῖς ὑπακοαῖς τετιμηκόσι τ̃ κύριον ἡμῶν Ιησοῦν Χριστὸν, καὶ κεκαθαρμένοις τῷ λουτρῷ εἰς αὐτὸν πίστεως. γενομένοις γὰρ ἐν μιᾷ τῆς ἁγίου πνεύματος. ἔσται γὰρ φησὶ τὰ προφητευόμενα. καὶ κατακερσωθήσεται ὁ ἐξ ἰδίων ὁ Ισραὴλ, ἕως ἂν ἐπέλθῃ ἐφ' ὑμᾶς πνεῦμα ἀφ' ὑψηλοῦ. ὡς γὰρ ἐν ταῖς πράξεσι τ̃ ἁγίων ἀποστόλων ἀνέγνωμεν. ἦσαν πάντες συνηγμένοι ὅτι τὸ αὐτὸ περὶ τὰς ἡμέρας τ̃ ἁγίας Πεντηκοστῆς. καὶ ἰδοὺ ἐγένετο ἄφνω ἐν τῷ οὐρανοῦ ἦχος ὡσπερ φερομένης πνοῆς βιαίας, καὶ ἐπλήρωσε τ̃ οἶκον οὗ ἦσαν συνηγμένοι. & ὤφθησαν αὐτοῖς διαμεριζόμεναι γλῶσσαι, ὡσεὶ πυρὸς, καὶ ἐκάθισεν ἐφ' ἕνα

desiderabilis, & vinea admirabilis. Significat autem per hæc, Israelem. Explicat illud etiam aliter, & inquit: Terra populi mei spinam & gramen proferet. In vastitatem enim redactus est Israel: dimisit siquidem vineam suam, & nubibus imperauit vt non deplucrent in eam pluuiam. Et facta est lætitia onagrorum, & malorum pastorum pascua, nimirum immundorum spirituum. Sic quoque beatus Dauid, velut de vinea Israele orationem conformans ad vniuersorum Seruatorem Deum: [Vineam, inquit, ex Ægypto transtulisti, eiecisti gentes, & plantasti eam.] Deinde adiungit, inquiens: Quare destruxisti sepem eius, & vindemiant eam omnes qui transeunt viam? vastauit eam aper syluestris, & asinus ferus depastus est eam. Quemadmodum enim loca quæ inculta iacent, negligunt & abiiciunt possessores, & nulla illis cura est, quodcumque damnum ipsis inferatur: sic & Deus noster virtutis amans, relinquit animam, & omni nudam destitutamque misericordia reddit, si bonorum operum fructibus vacua sit.

Donec aduenerit in vos spiritus ab excelso, & erit solitudo Chermel. Et Chermel in saltum deputabitur, & requiescet in solitudine iudicium, & iustitia in Carmelo habitabit. Et erunt opera iustitiæ, pax, & obtinebit iustitia requiē, & confidentes erūt vsque in æternum. Et habitabit populus eius in ciuitate pacis, & habitabit confidēs, & requiescet cū diuitijs.

Tempus declarat, quo intelligibili fœcunditate vacuum erit Israeliticum genus rebellans. Sermonem enim transfert ad eos qui submissione & obedientia Dominum nostrum Iesum Christum coluerunt, & ad eos qui purgati sunt per fidem in ipsum, & facti sunt participes sancti Spiritus. Futura enim sunt, inquit, prædicta, & desolabitur propter effrenem contumaciam Israel, donec aduenerit in vos spiritus ab excelso. Vt enim in Actis sanctorum Apostolorum legimus: [Erant omnes congregati in vnum, circiter dies sacræ Pentecostes.] Ecce verò factus est subitò è cælo sonus, instar concitati & vehementis venti, & repleuit domum vbi erant coacti, & visæ sunt illis dispertitæ linguæ tanquam ignis, & * insederunt vnicuique

[a] Psal. 79.

[b] Act. ii.

* ἐκάθισαν, ad linguas refert Cyrill.

cuique eorum, & cœperunt loqui diuersis linguis, sicut spiritus dabat eis eloqui. Quando igitur, inquit, venerit in vos credentes è supernis & ab excelso Dei spiritus, tunc & solitudo erit Chermel. Chermel autem siue Carmelus, mons est ingens in Iudæa, & sylua spissa densus. Comparat ita Chermelo ipsam Hierusalem, & omnem finitimam regionem, scilicet quæ innumerabilem habet multitudinem inhabitantium. Sed erit, inquit, solitudo, & reputabitur vt sylua. Syluam dicit horridum & agreste nemus, cuius vsus est combustio. Excinduntur enim ligna squalida, & horrentia, & flammæ sunt fomentum. Exciso igitur Chermelo, & reputato instar agrestis syluæ, requiescet in solitudine iudicium. Solitudinem dicit ænigmaticè, gentium regionem, cuius & alibi meminit ipse propheta Esaias, dicens: Lætare solitudo, quæ sitis, exultet solitudo, & floreat vt lilium. Comparat autem solitudini, eò quòd infructuosa sit, & velut nudata, in qua etiam nulla arbor vnquam creuit. Sed hæc ditata est, & facta est arboribus densissima spiritualiter, quando in ea Christus habitauit. Et sanè iterum dixit voce prophetæ Esaiæ: [Et faciam
Esai. 41. „ in solitudine aquam, & in loco aquis „ carente fluuios, collocabo in terra a„ qua carente cedrum, & buxum, & „ myrtum, & cypressum, & populum.] Significantur enim per hæc, animæ probatæ per fidem in ipsum, & erectæ in altum, variorum & multiplicium virtutum fastigium. Requiescet igitur, inquit, in solitudine iudicium, & iustitia in Carmelo habitabit, pro, bonum versabitur in solitudine & Carmelo. Chermel & Carmelus non diuersa sunt, sed vtroque vnus idémque mons significatur. Quomodo igitur solitudo erit, & in syluis numerabitur, & in eadem habitabit iustitia? Dicimus non in totum excidisse à coniunctione cum Deo Israelem, sed reliquiæ saluæ sunt, & congregantur cum gentibus qui ex illis crediderunt, & Christus tam in his, quàm in illis habitauit, qui est iustitia & iudicium. In illo enim iustificati sumus, & iusto & recto iudicio, abolito peccato, & sublato Satana. Quid igitur Christus qui habitauit, qui iustitia est, in solitudine effecturus sit declarat, inquiens:

A ἔκχεον αὐτῶν, καὶ ἤρξαντο λαλεῖν ἑτέραις γλώσσαις, καθὼς τὸ πνεῦμα ἐδίδου ἀποφθέγγεσθαι αὐτοῖς. ὅταν οὖν, φησὶν, ἔλθῃ ἐφ' ὑμᾶς τοὺς πιστεύοντας ὁ ἄνωθέν τε καὶ ἐξ ὑψους πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, τότε καὶ ἔρημος ἔσται ὁ Χερμεί. ὁ δὲ Χερμεὶ ἤτοι ὁ Κάρμηλος ὄρος ἐστὶ παμμέγεθες ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ, καὶ ὕλη δασεία κατάκομον. προσκαλεῖται οὖν αὐτὸ τε τὴν Ἱερουσαλὴμ, καὶ ἅπασαν ὅσην τὴν περὶ οἰκίδα χώραν τοῦ Χερμεί, ἅ τε δὴ καὶ ἀριθμητὸν ἔχουσαν τὸ πλῆθος οἰκούντων πληθύν.
B Ἀλλ' ἔσται, φησὶν, ἔρημος καὶ λογισθήσεται εἰς δρυμόν. δρυμὸν δὲ φησὶ τὴν ἀγρίαν ὕλην, ἧς ἡ χρεία πρὸς καῦσιν. ἐκκόπτεται γὰρ τὰ ἀνήμερα τῶν ξύλων, καὶ φλογὸς εἰσὶ τροφή. ἐκκοπέντος δὴ τοῦ Χερμεί, καταλογισθέντος δὲ καὶ εἰς ἀγρίαν ὕλην, ἀναπαύσεται ἐν τῇ ἐρήμῳ κρῖμα. ἔρημον δὲ φησὶν αἰνιγματωδῶς τὴν ἔθνων χώραν, ἧς καὶ ἑτέρωθι διαμέμνηται λέγων αὐτὸς ὁ προφήτης Ἡσαΐας, διαφερόντως ἔρημος ἡ διψῶσα. ἀγαλλιάσθω ἔρημος, καὶ ἀνθείτω ὡς κρίνον.
C ἐρήμῳ δὲ προσκαλεῖται διὰ τὸ ἄκαρπον καὶ οἷς ἐμλωμένον, καὶ ἀνεφυκὸς ἐν αὐτῇ φυτὸν εἰς πώποτε ὅλως. ἀλλὰ δὴ τοῦτο πεπλούτικε. πέφυκε δὲ καὶ δενδροτάτη πνευματικῶς, ὅτι κατῴκησεν ἐν αὐτῇ Χριστός. καὶ γοῦν ἔφη διὰ φωνῆς πάλιν τοῦ προφήτου Ἡσαΐου, καὶ ποιήσω ἐν τῇ ἐρήμῳ ὕδωρ, πολλοὺς διὰ τοῦτο, εἰς τὴν ἄνυδρον γῆν, κέδρον, καὶ πύξον καὶ μυρσίνην, καὶ κυπάρισσον, καὶ λεύκην. σημαίνονται γὰρ διὰ τούτων, αἱ διὰ πίστεως τὴν εἰς αὐτὸν διδυχιμοῦσαι
D ψυχαὶ, καὶ ἐς ὕψος ἠρμέναι τὸ ἐν διαφόρου καὶ πολυειδοῦς ἀρετῆς. ἀναπαύσεται γοῦν, φησὶν, ἐν τῇ ἐρήμῳ κρῖμα, καὶ δικαιοσύνη ἐν τῷ Καρμήλῳ κατοικήσῃ, ἀντὶ τοῦ ἀγαθὸν ἐμπολιτεύσεται τῇ τε ἐρήμῳ καὶ τῷ Καρμήλῳ. ὁ δὲ Χερμεὶ καὶ ὁ Κάρμηλος, οὐχ ἕτερόν τι, καὶ ἕτερον ἐστὶν, ἀλλ' ἓν ὄρος. τὸ δὲ ἀμφοῖν σημαίνεται. πῶς οὖν ἄρα καὶ ἔρημον ἔσται καὶ εἰς δρυμὸν λογισθήσεται, καὶ ἐν αὐτῷ κατοικήσῃ δικαιοσύνη. φαμὲν ὅτι οὐκ εἰς
E ἅπαν ἐκπεπτώκασι τῆς πρὸς Θεὸν οἰκειότητος οἱ Ἰσραήλ, σέσωσται γὰρ τὸ κατάλειμμα, καὶ συναγάγονται τοῖς ἐξ ἐθνῶν οἱ ἐξ αὐτῶν πιστεύσαντες. καὶ κατῴκησεν ὁ Χριστὸς ἐν τούτοις τε κἀκείνοις, ὅς ἐστὶ δικαιοσύνη καὶ κρῖμα. δεδικαιώμεθα γὰρ ἐν αὐτῷ, δικαίῳ τε καὶ ὀρθῷ κρίματι καταργηθείσης τῆς ἁμαρτίας, καὶ ἀνῃρημένου τοῦ Σατανᾶ. τίς οὖν ἐν ἐρήμῳ ἐργάσεται κατοικήσας ὁ Χριστὸς, ὅς ἐστι δικαιοσύνη ἁγιασμοῦ λέγων,

καὶ ἔσται τὰ ἔργα τ δικαιοσύνης εἰρήνη. ἐλθὼν γὰρ ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ὡς ὁ Παῦλος φησὶν, εὐηγγελίσατο εἰρήνην τοῖς μακρὰν, καὶ εἰρήνην τοῖς ἐγγύς, τοῦτ' ἔστιν, Ἕλλησί τε & Ἰουδαίοις, ἐκτρέπουσι τὴν πρὸ ἡμῶν διὰ δικαιοσύνην τὴν ἀπάτουσιν. εἰρηνοποιήσαντες γὰρ τῷ Θεῷ, καὶ καταλύσαντες τὴν ἔχθραν ἐν πόλεσιν ἐσμὲν ἀναπαύσεως, & τ εἰς αἰῶνας τρυφῆς. & γεγόναμεν ἐν αὐτῷ πεποιθότες ἕως τοῦ αἰῶνος, & κατῳκήκαμεν ἐν πόλει τῆς εἰρήνης, τοῦτ' ἔστιν, ἐκκλησία Θεοῦ ζῶντος. ἐν αὐτῇ γὰρ κατοικεῖ Χριστὸς ὃς ἐστὶν εἰρήνη, καὶ ἀναπαυόμεθα μετὰ τοῦ πλούτου. οἱ γὰρ πάλαι πάντος ἀγαθοῦ πράγματος, καὶ ἀρετῆς ἁπάσης ἐν ἐνδείᾳ καθεστηκότες οἱ ἄθλιοι κατὰ τὸν κόσμον καὶ ἐλπίδα μὴ ἔχοντες, πλούσιοι διὰ Χριστὸν ἐσμέν τε ἤδη, καὶ ἔτι μειζόνως ἐσόμεθα τῶν ἄνωθεν καὶ παρὰ Θεοῦ χαρισμάτων ἀμφιλαφεστάτων λαχόντες τὴν ἐπίδοσιν.

Ἡ δὲ χάλαζα ἐὰν καταβῇ, οὐκ ἐφ' ὑμᾶς ἥξει. καὶ ἔσονται οἱ ἐνοικοῦντες ἐν τοῖς δρυμοῖς πεποιθότες ὡς οἱ ἐν τῇ πεδινῇ.

Δεδυστεβηκότων Ἰουδαίων εἰς τ κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, καὶ τόγε ἦκον εἰς ὑπόστασιν λογισμῶν & ἐγχειρημάτων δυνάμιν ἀπεκτονότων αὐτὸν μονονουχὶ βαλδαστάτου χάλαζα, τοῦτ' ἔστι, τὰ ἐκ θείας ὀργῆς καὶ πάσης ἐνέχθη τ χώρας. δέδοται γὰρ εἰς ἐρήμωσιν, ἤλω, καὶ πεπόρθηται, καὶ διεσκόρπισαν εἰς πάντα ἄνεμον κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνὴν, ὅταν τοίνυν ἡ χάλαζα κατενεχθῇ, φησὶ, τοῦτ' ἔστι, τὰ ἐκ θείας ὀργῆς, οὐκ ἐφ' ὑμᾶς ἥξει τοὺς πιστεύσαντας, & τοὺς κατοικοῦντας ἐν πολλῇ εἰρήνῃ, ὅτε μὴν τὰ βλαστήματα τ δικαιοσύνης ἡμῶν καταφθερεῖ, ὅτε τοῖς ἀγαθοῖς ὑμῶν διαλυμανεῖται πόνοις, ἐν ἴσῃ δὲ τάξει πεποιθότες ἔσονται, τοῖς κατοικοῦσιν ἐν τοῖς δρυμοῖς, καὶ οἱ ἐν τῇ πεδινῇ, & τί δὴ τοῦτο ἐστὶν ἡ μὲν γὰρ δασέσι ξύλοις κατάκοσμος γῆ τραχεῖά πως ἐστὶ καὶ οὐκ εὐήροτος. ἡ δέ γε ὁμαλὴ & ὁμαλὴ τοῖς γηπονεῖν εἰωθόσιν ὀπιτηδεία πρὸς τ ἐδώδιμον σπερμῶν γένεσιν. Θεοῦ τοιγαροῦν καταννεύοντος ἔσται τὰ πάντα ἐν εὐκαρπίαις, & σπερμῶν ἡμέρων ἔμφορος ἡ πάλαι τραχεῖα διαθήσεται γῆ. καρποφορεῖ γὰρ τὰ πάντα διὰ Χριστὸν, νοητῶς δηλονότι & πνευματικῶς. καὶ σπείρομεν ἐπ' ἀγαθοῖς οὐδείς. νεώσαντες δὲ νεώματι καὶ τ τοῦ προφήτου φωνὴν, σπείρωμεν εἰς δικαιοσύνην, ζῶντες μὴ σὰρκα καὶ φιληδόνως, πολιτευόμενοι δὲ μᾶλλον ἀγγελικῶς.

A Et erunt opera iustitiæ, pax. Aduéniens enim Dominus noster Iesus Christus, vt ait Paulus, euangelizauit pacem vobis qui longè fuistis, & pacem iis qui longè, id est, & Græcis & Iudæis: obtinuitque nobis iustitia requiem. Pace enim facta cum Deo, & dissoluta inimicitia, in ciuitatibus sumus requietis, & æternæ voluptatis. Et facti sumus in illo confidentes, vsque in æternum, & habitauimus in ciuitate pacis, id est, Ecclesia Dei viuentis. In ea enim habitat Christus qui est
B pax, Et requieuimus cum diuitiis. Qui enim omnibus bonis & omni virtute egebamus, à Deo alieni in mundo, & spem non habentes, diuites sumus iam per Christum, & magis adhuc erimus, supernorum & diuinorum charismatum amplissimam accessionem consequuti.

Et grando si descenderit, non inuadet vos, & erunt qui habitant in syluis,
C *tam fidentes, quàm hi qui in campis.*

Cùm impiè egissent in Dominum nostrum Christum Iudæi, & quantum nefariis consiliis & summis viribus contendere poterant, illum tantùm non occidissent, violentissima grando, nimirum diuinæ iræ, vniuersam infestauit regionem. Redacta est enim in vastitatem, capta est, & vastata, & in
D omnes ventos dispersi sunt, iuxta vocem prophetæ. Quando igitur grando, inquit, inuecta erit, id est, diuina ira, non vos qui creditis, & qui habitatis in ciuitate pacis, inuadet, neque germina iustitiæ nostræ corrumpet, neque bonos nostros labores pessum dabit, sed erunt tam confidentes hi qui habitant in syluis, quàm hi qui in campis. Quid istuc est? Terra enim spissis lignis referta, aspera est & arationi parum accommoda: illa verò terra cam-
E pestris est & æquabilis, agricolis ad seminum esui seruientium procreationem aptissima. Deo igitur annuente, omnia erunt fertilia, & terra quondam aspera, efficietur seminum satiuorum alumna. Omnia enim fructum ferunt per Christum, intelligentiæ scilicet fructus, spiritualiter. In spinis autem seminat nemo. Sed innouantes noualia, iuxta prophetæ vocem, seramus in iustitia, viuentes non vltrà secundum carnem & voluptuariè, sed conuersantes magis Euangelicè.

Beati ſerentes ſuper omnem aquam, A *vbi bos & aſinus calcant.*

Traducto ſermone ad agriculturæ opera, & ad feracitatem agrorum, commoratur in tranſlatione, & beatos nominat ſeminantes ſuper aquam, vbi bos & aſinus calcant. Aquam enim ſcriptura diuino ſpiritu prodita diuinum & cæleſtem ſermonem appellat, & ſanctorum myſtarum prædicationem. Loquuntur enim in ſpiritu etiam ipſi. Confirmabit etiam ipſe Ser- B
Matt. 7. „ uator dicens: [Non vos qui loquimini, ſed ſpiritus patris veſtri qui loqui„ tur in vobis.] Cùm ſit enim viuificus Dei ſermo, idcirco ac quidem meritò aquæ comparatur. Viuifica eſt enim aqua, efficiénſque omnis fœcunditatis. Tales igitur aquæ intelligibiles cùm nobis ſuppeditentur, colere ſolemus virtutis officia, ſtudemúſque pietatis inſudare laboribus. In his aquis bos & aſinus calcant, id eſt, Iudæorum populus & Gentium. Iuſtificauit namque Deus circunciſionem ex C
Ephes. 2. „ fide, & præputium per fidem. Et vt Paulus ait: [Interſtitio maceriæ diru„ to, & lege mandatorum in decretis „ abrogato, condidit duos in vnum „ nouum hominem, faciens pacem, „ & reconciliauit Deo, iugum im„ ponens ambobus vnum; & coniun„ gens animorum conſenſu, per fidem „ & charitatem, & ſanctificationem.] Boui verò aſſimilat Iudæorum gentem: Mundum enim animal eſt, ſecundum legem, Bos, & oblatus eſt in D odorem bonæ fragrantiæ Deo. Aſinus autem immundus. Et quidem cùm primogenita animantium iuſſiſſet offerri Deo: Sanctificabis enim mihi, inquit, omne primogenitum aperiens vuluam: reiecit aſinum ſic dicens: Omne aperiens vuluam aſini mutabis oue. Verùm enimuerò etiamſi impurus fuerit, propterea quòd errauerit fortè Gentium populus, tamen ſanctificatus eſt per fidem: In Chriſto etenim iuſtificatus eſt, & vetera peccata ſacro- E ſancto Baptiſmo abluit, & promiſcuè, vt dixi, cum Iudæis iugo Seruatoris noſtri ſubiectus eſt.

CAP. XXXIII. *Væ his qui miſeros faciunt vos, ſed nemo vos facit miſeros: & qui reprobat vos, non reprobat. Capientur reprobantes, & tradentur, & vt tinea in veſtimento, ſic iſti ſuperabuntur.*

Μακάριοι οἱ σπείροντες ἐπὶ πάσῃ ὕδωρ, οὗ βοῦς καὶ ὄνος πατεῖ.

Παρειλημμένου τὸν λόγον πρὸς τὰ ἐν τῇ γεωργίᾳ ἔργα, καὶ ἐν ἀγρῶν εὐκαρπίᾳ διατρίβει τῇ μεταφορᾷ. καὶ μακαρίους ὀνομάζει τοὺς σπείροντας ἐφ' ὕδωρ, οὗ βοῦς, καὶ ὄνος πατεῖ. ὕδωρ μὲν γὰρ ἡ θεόπνευστος γραφὴ, τὸν θεῖον ἡμῖν καὶ οὐράνιον ὀνομάζει λόγον, καὶ τὰ ἅγια μυσταγωγόν. λαλοῦσι γὰρ ἐν πνεύματι καὶ αὐτοί. καὶ πιστώσεται λέγων αὐτὸς ὁ σωτήρ· οὐχ ὑμεῖς ἐστε οἱ λαλοῦντες, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα τοῦ πατρὸς ὑμῶν τὸ λαλοῦν ἐν ἡμῖν. ὅληθὲς γὰρ ἐστι ζωοποιὸς ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος, ὕδατι ταύτῃποι καὶ μάλα εἰκότως προσκαλεῖται. ζωοποιὸν γὰρ τὸ ὕδωρ, καὶ ἁπάσης πρόξενον εὐκαρπίας. τῶν τοιούτων οὖν ὑδάτων τὴν νοητὴν ἔχοντες χορηγίαν γεωργεῖν εἰθίσμεθα τὰς εἰς ἀρετὴν. καὶ τοῖς κατ' εὐσέβειαν πόνοις ἐπιῤῥοῶν σπουδάζομεν, ἐν τούτοις τοῖς ὕδασι βοῦς καὶ ὄνος πατεῖ· τοῦτ' ἔστιν, ὅ, τε ἐξ Ιουδαίων λαὸς, καὶ μὴν καὶ ἐξ ἐθνῶν. δεδικαίωκε γὰρ ὁ Θεὸς περιτομὴν ἐκ πίστεως, καὶ ἀκροβυστίαν διὰ τῆς πίστεως. καὶ ὡς ὁ Παῦλος φησὶ, τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ λύσας, καὶ τὴν ἐν δόγμασιν ἐντολὴν καταργήσας νόμον, ἕκτισε τοὺς δύο εἰς ἕνα καινὸν ἄνθρωπον, ποιῶν εἰρήνην. καὶ ἀποκατήλλαξε τῷ Θεῷ ζυγὸν ὁπότεροις ἀμφοτέροις ἕνα, καὶ συνάψας εἰς ὁμοψυχίαν, διὰ πίστεως καὶ ἀγάπης καὶ ἁγιασμοῦ. καὶ βοῒ μὲν προσκαλεῖ τὸ ἐξ Ιουδαίων ἔθνος. καθαρὸν γὰρ ζῶον κατὰ τὸν νόμον ὁ βοῦς. ἀνεκομίζετο δὲ καὶ εἰς ὀσμὴν εὐωδίας τῷ Θεῷ, ὁ γεμὴν ὄνος ἀκάθαρτος. καὶ γοῦν τὸ πρωτότοκον πρωτοτοκίας τῶν κτηνῶν προσκομίζεσθαι τῷ Θεῷ. ἁγιάσεις γάρ μοι, φησὶ, πᾶν πρωτότοκον, διανοίγον μήτραν . . . . .
. . . . . ὅτου ἀλλαξῇς προβάτῳ, πλὴν εἰ καὶ ἀκάθαρτος εὑρεθῇ διὰ τὸ πεπλανῆσθαι τυχὸν ὁ ἐξ ἐθνῶν λαὸς, ἀλλ' οὖν ἡγιάσθη διὰ πίστεως. ἐν Χριστῷ γὰρ δεδικαίωται, ἀπενίψατο τὴν ἀρχαίων αἰτιαμῶν τοῖς ῥύπους διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος. καὶ ἀναμίξ, ὡς ἔφην, τοῖς ἐξ Ισραὴλ, τοῖς τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ὑποκειμένοις ζυγοῖς.

Οὐαὶ τοῖς παραπτωσοῦσιν ὑμᾶς. ὑμᾶς δὲ οὐδεὶς ποιήσει παραπτώσεις, καὶ ὁ ἀθετῶν ὑμᾶς οὐκ ἀθετεῖ. ἁλώσονται οἱ ἀθετοῦντες, καὶ παραδοθήσονται, καὶ ὡς σὴς ἐπὶ ἱματίου οὕτως πτηθήσονται.

Μακαρίους ὀνομάζῃ τοὺς σπείροντας ὅπου πολλῷ ὕδωρ, ὃ βοῦς καὶ ὄνος πατεῖ. ἐλέγομεν ἢ σημαίνεσθαι διὰ τούτων τοὺς τε ἐξ Ἰουδαίων, καὶ μάλιστα τοὺς ἐξ ἐθνῶν διὰ τῆς πίστεως κεκλημένους εἰς ἐπίγνωσιν τοῦ Χριστοῦ. ἀλλ' ἴσως εἰκὸς διαλογίζεσθαί τινας, καὶ μάλιστα φρόνιμα. εἶτα πῶς οἱ τοιοῦδε μακάριοι διωκόντων αὐτοὺς τῶν φρονιμωτάτων τὰ ἐν κόσμῳ, καὶ ἀφορήτοις μὲν θλίψεσι θλιβομένων ἀεὶ, κατακομιζόντων ἢ καὶ εἰς αὐτὸ δὲ τεθνάναι πολλάκις; δύναται τοίνυν ὁ λόγος εἰς παράκλησιν τῶν πεπιστευκότων καὶ φησίν. οὐαὶ τοῖς ταλαιπωροῦσιν ὑμᾶς, ὑμᾶς ἢ οὐδεὶς πώποτε ταλαιπωρεῖ. τὸ μὲν γὰρ παθεῖν διὰ Χριστὸν τοῖς ἁγίοις δόξης, τοῖς γε μὴν ἐπιφέρουσι τοὺς διωγμοὺς ὀλέθρου τὸ χρῆμα παρέξειν. ἑαυτοὺς οὖν ἀρὰ ταλαιπωρεῖς ἀποφαίνουσι, καὶ οὐχὶ δὴ μᾶλλον τοὺς πεποιθότας, εἴπερ οἱ συμπάσχοντες συμβασιλεύσουσι τῷ Χριστῷ. ἀλλὰ κἂν εἴ τις ὑμᾶς ἀθετήσαι φησὶν, ἑαυτὸν καὶ οὗτος ἀθετεῖ. ἀλλὰ σύνασι γὰρ οἱ τοῦτο δρᾶν εἰωθότες, τοῦτ' ἔστιν, ἃ διαφθείρονται τὰ ἐκ τῆς θείας ὀργῆς. ἔσονται δὲ ταῖς ἐπενεχθησομέναις αὐτοῖς δίκαις οἷονεὶ παρὰ κάρωσιν, καθάπερ ἀμβλὺ καὶ ἰμάτιον ὑπὸ σητός. σέσωκεν ὁ μὲν πόνος τοῖς ἁγίοις, ὡς ἔφην, τὴν εἰς αἰῶνα παρέξενος ἀγαθῶν. τὸ γε μὴν ἐλεεῖν κακοῖν τοὺς ἀπαχθομένους τῷ Θεῷ, τοῖς τοῦτο παρέχουσιν οὐκ ἀζήμιον. μᾶλλον ἢ τῆς ἁπασῶν ἐσχάτης παρέξεσιν ἔσαι δίκης.

Κύριε ἐλέησον ἡμᾶς, ὅτι σοὶ γὰρ πεποίθαμεν. ἐλπὶς ἦν τὸ σπέρμα τῶν ἀπειθούντων εἰς ἀπώλειαν. ἀλλ' ἡ σωτηρία ἡμῶν ἐν καιρῷ θλίψεως.

Θεοῦ τοῖς ἁγίοις παραπεφωνηκότος· οὐαὶ τοῖς ταλαιπωροῦσιν ὑμᾶς. ὑμᾶς ἢ οὐδεὶς πώποτε ταλαιπωρεῖ, οὐ πολλῆς ἀγαν παρεισφρείας αὐτοὶ μονονουχὶ, καὶ δυσκιρτοῦντες φασὶν ὅτι τὸ ἀπειθεῖν ἑλομένων αὐτῶν ἔσαι πᾶς πόνος, καὶ ὅτι πολλοὶ νοσοῦντες τὴν ἀκαρπίαν βαδιοῦνται παρὲς ὄλεθρον, σωτηρίας ἢ τὸ δοθησομένης αὐτοῖς ἔσαι που πάντως καὶ καιρὸς ἐν ἀπαθείᾳ. πᾶσα γὰρ δύναμις αὐτῶν ἐν Χριστῷ. κἂν εἰ δοκοῖεν ὅλως ἀσθενῆσαι ποτὲ κατά γε φημὶ τὸ διώκεσθαι πρὸ ἐχθρῶν. ἀλλ' οὖν ποτε δὴ μάλιστα τῆς εἰς αὐτοὺς ἡμερότητος, καὶ τὸ ἀνωθεν ὀπτικουείας ἐμφανίζῃ τὸ μέγεθος ὁ σώζων εἰδώς· ἐν καιρῷ θλίψεως ἡ σωτηρία τοῖς ἁγίοις μάλιστα μυσταγωγεῖς. καὶ τοῦτο δείξῃ γράφων ὁ πάνσοφος Παῦλος. ὅταν γὰρ ἀσθενῶ, τότε δυνατός εἰμι.

A Beatos nominat qui serunt in omni aqua, vbi bos & asinus calcant. Diximus per hæc significari, tum ex Iudæis tum ex Gentibus per fidem ad agnitionem Christi vocatos. At verisimile erat quosdam disputaturos & dicturos. Ergo quî tandem beati sint eiusmodi, cùm eos persequantur hi qui mundana sapiunt, & difficultatibus intolerabilibus semper implicent? & sæpe in capitis adducant periculum? Vigilat igitur & excitatur hæc oratio ad consolationem credentium,
B & inquit: Væ illis qui vos faciunt miseros: Vos autem nemo miseros reddit. Pati enim propter Christum, sanctis gloriam, inferentibus autem persequutionem, parit exitium. Seipsos ergo miseros efficiunt, non eos qui passi sunt: siquidem qui compatiuntur, conregnant cum Christo. Atqui, inquit, si quis vos repudiauerit, seipsum etiam repudiat. Capientúrque qui hoc facere solent, id est,
C non effugient iram diuinam: sed erunt pœnis sibi illatis velut exesi & exhausti, veluti certè vestimentum à tinea. Itaque labor, vt dixi, sanctis æternorum bonorum conciliator est. At qui volunt malo afficere Deo dicatos, non erunt immunes, imò his qui hoc faciunt, extremi supplicii causa est.

Domine miserere nostri, in te enim confisi sumus. Redactum est semen incre-
D *dulorum ad interitum, at salus nostra in tempore afflictionis.*

Postquam Deus affatus fuisset sanctos: Væ his qui miseros reddũt vos, cũ tamẽ vos nemo miseros reddat: præ immenso gaudio illi, tantùm non exiliẽtes dicunt, & misericordiã quærunt, & in ipso omnem spem habẽt. Quòd autẽ infidelium omnis labor irritus futurus sit, quódque multi sterilitate laborãtes & infructuosi, ad interitum ruituri sint, cùm his salus
E dabitur, semper suis tẽporibus demonstrabitur. Omnis enim in Christo virtus ipsorum, etiamsi prorsus debiles esse nõnunquam videantur, quatenus, inquam, persequutione inimicorum premantur. Sed tunc maximè is qui seruare nouit, mansuetudinis erga illos & auxilii è supernis magnitudinẽ exerit. Itaque tempore afflictionis maximè salus est sanctis mystagogis. Quod ostẽdet sapiẽtissimus Paulus, scribens: Quando ergo infirmus

sum, tum potens sum. Cui vniuersorum Saluator: Sufficit tibi gratia mea. Potentia enim mea in infirmitate perficitur.

Propter vocem timoris tui obstupuerunt populi, à timore tuo, & à sublimitate tua dispersæ sunt gentes. Nunc autem congregabuntur spolia vestra, parui & magni, perinde ac si quis congreget locustas, sic illudent vobis.

Prorsus penitúsque fore, vt increduli Israelitæ, qui fidem Christianam non admiserunt, omnium turpissima & indignissima paterentur, & lex Mosaica proclamauit antè, & nihilominus etiam sanctorum prophetarum sermones ostendunt: & ipse adeò Christus dixit: Quando videritis obsessam vndique à militibus Hierusalem, tunc dicetis montibus: Operite nos, & collibus, cadite super nos. Propter vocem igitur timoris tui, inquit, nimirum quæ concutit timore: Obstupuerunt populi illud, ἐξέστησαν, dicit, pro perculsi sunt. Quo modo stupore percussi sunt præ magnitudine, vt arbitror, calamitatis. Intoleranda enim mala dementant, & veluti stultum reddunt patientem. Sin quis maluerit, ἐξέστησαν, alio modo intelligere, significare potest hæc vox, patria eiecti sunt, sic autem in omnes gentes diiperſi sunt. Et hactenus vox sanctorum prophetarum. Iam persona Dei infertur, dicens illis videlicet attonitis: Nunc congregabuntur spolia vestra, parui & magni. Non enim diu, inquit, erit cum trademini hostibus, neque procrastinabuntur minæ, sed primo quoque tempore prædæ eritis, paruus & magnus. Sic vos colligent hi qui vastant, vt si quis multitudinem locustarum in agris congreget, non cum labore hoc efficiens, sed facile & velut per lusum. Dicere autem possit aliquis, hoc ipsum passum esse Israelem, etiam spiritualiter traditum Satanæ, & impuris spiritibus tanquam hostibus, in direptionem, & vt tanquam locustæ irrisioni prostituantur.

Sanctus Deus qui habitat in excelsis. Repleta est Sion iudicio, & iustitia: in lege tradentur, in thesauris salus

A καὶ μιὰ καὶ πρὸς αὐτὸν ὁ τῶν ὅλων σωτήρ. Ἀρκεῖσοι ἡ χάρις μου. Ἰσχὺς γὰρ δυνάμις μου ἐν ἀσθενείᾳ τελεῖται.

Διὰ φωνὴν τοῦ φόβου σου ἐξέστημεν λαοί. Ἀπὸ τοῦ φόβου σου καὶ ἀπὸ τῆς ὑψώσεώς σου διεσπάρημεν εἰς τὰ ἔθνη. νῦν δὲ σεσωρεύσεται τὰ σκῦλα ὑμῶν μικροῦ καὶ μεγάλου. ὃν τρόπον ἐάν τις σεσωρεύσῃ ἀκρίδας, οὕτως ἐμπαίξουσιν ὑμῖν,

Ὅτι πρώτη τε καὶ πρώτως ἀπειθεῖν ἐλογίμους
B τοῖς ἐξ Ισραὴλ, καὶ τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν οὐ προσιεμένους τὰ πρώτων αἴσχιστα παθεῖν συμβήσεται. καὶ οὕτως μὲν ὁ θεῖος Μωσέως προκεκήρυκε νόμος, οὐδὲν ἧττον καὶ οἱ θεῖοι τῶν ἁγίων προφητῶν ἐμφανίζουσι λόγοι. καὶ μὲν καὶ αὐτὸς ἔφη Χριστός, ὅταν ἴδητε κυκλουμένην ὑπὸ στρατοπέδων τὴν Ἱερουσαλήμ, τότε ἐρεῖτε τοῖς ὄρεσι, καλύψατε ὑμᾶς, καὶ τοῖς βουνοῖς, πέσατε ἐφ' ὑμᾶς. Λέγει τοίνυν φωνὴν τοίνυν φησὶ τοῦ φόβου σου, τοῦτ' ἔστι, τὸ καταπλαγῆναι εἰς φόβον ἐξέστημεν λαοί, ὃ γὰρ ἐξέστημεν, ἀντὶ τοῦ, κατεπλάγημεν, φησί. πεπόνθασι γὰρ τὸ καταπλῆξαι.
C τίνα τρόπον; ἀπὸ γὰρ σίμμης τοῦ μεγέθους τὸ συμφορᾶς. τὰ γὰρ ἀφόρητα τῶν κακῶν, ἔξω τίθησι φρενός, καὶ οὐ ἀσῴζεσθαι ἀποφαίνει τὸ πεπονθότα. εἰδὲ δή τις ἔλοιτο τὸ ἐξέστημεν, καθ' ἕτερον τρόπον χρῆσθαι νοῆσαι, καταμηνύσει ἂν ἡ φωνή, ἀντὶ τοῦ, ἔξω τὸ ἀνεστήκυσης γεγόνασιν. οὕτω δὲ διεσπάρησαν εἰς πάντα τὰ ἔθνη. καὶ μέχρι μὲν τούτων ἡ τῶν ἁγίων προφητῶν φωνή, ὃ δέ γε τοῦ Θεοῦ πρόσωπον εἰσφέρεται προσχρῆμα λέγον, αὐτοῖς δηλονότι τοῖς ἀνα-
D πεπληγμένοις, καὶ διεσπαρμένοις. ὅτι νῦν σεσωρεύσεται τὰ σκῦλα ὑμῶν μικροῦ, καὶ μεγάλου, οὐ γὰρ εἰς μακρὰν, φησὶ, προδοθήσεσθε τοῖς ἐχθροῖς, οὐδὲ εἰς ὑστεροῦσης βαδίσῃ τὸ ἀπειλούμενον. ἀλλ' αὐτίκα δὴ μᾶλλον προθήσεσθε μικρός τε καὶ μέγας. ὅτω τε ὑμᾶς οἱ καταδυόμενοι συλλέξουσιν, ὡς αὖ εἴ καί τις τῶν ἀκρίδων σεσωρεῖται πληθὺν οὐ σὺν πόνῳ τὸ χρῆμα πληρῶν, ἀπονητὶ ἢ μᾶλλον, καὶ οἷς ὡς
E ἐν ἀθύρματι. Φαίη δ' ἄν τις αὐτὸ δὴ τοῦτο πεπονθέναι τὴν Ἰσραὴλ, καὶ πνευματικῶς προδοθέντα τῷ Σατανᾷ, καὶ τοῖς ἀκαθάρτοις πνεύμασι, καθάπερ δὴ καὶ πολεμίοις εἰς ἁρπαγὴν, καὶ εἰς γε τὸ δεῖν ἀκρίδων δίκην ἐμπαίζεσθαι.

Ἅγιος ὁ Θεὸς ὁ κατοικῶν ἐν ὑψηλοῖς. ἐπλήσθη Σιὼν κρίσεως καὶ δικαιοσύνης, ἐν νόμῳ προδοθήσονται. ἐν θησαυροῖς ἡ σωτηρία

ἡμῶν. ἐκεῖ γὰρ σοφία, καὶ ἐπιστήμη, καὶ εὐσέβεια πρὸς τὸν κύριον. οὗτοι εἰσὶ θησαυροὶ δικαιοσύνης.

Ἀναφωνοῦσι πάλιν οἱ ἅγιοι, καὶ ταῖς καθηκούσαις δοξολογίαις καλλωπίζειν ἐπείγονται τὸν τῶν ὅλων σωτῆρα Θεὸν τὸν κατοικοῦντα ἐν ὑψηλοῖς, ἢ ἐν τοῖς ὑψηλοῖς δηλονότι, ἢ καὶ ἐν κτήμασι λογικοῖς ὧν αὐτὸ εἴη τὸ ὕψος, ὡς ἐν νοητῷ μεγέθει τὸ πολυειδὲς ἀρετῆς. δοξολογοῦσι τοίνυν τὸν Θεὸν καταπεμπόντες τὴν Σιὼν, τοῦτ' ἔστι, τὴν ἐκκλησίαν Χριστοῦ, κρίσεως καὶ δικαιοσύνης ὁρῶντες ἐμπεπλησμένην. ἡ μὲν γὰρ ἐπίγειος Ἱερουσαλὴμ τὴν ὕστερον λαμπρότητα ἀπολείπεται δόξης. προσῆκε γὰρ ἁδρύνεσθαι τὴν τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς δικαιοσύνην, τοῦτ' ἔστι, Χριστόν. ἡ δὲ ἐξ ἐθνῶν ἐκκλησία, ἡ νοητὴ καὶ ἀληθεστέρα Σιὼν μεστὴ γέγονε κρίσεως καὶ δικαιοσύνης, ἡ ἐν κρίσει ἐν τούτοις, τὴν δικαιοκρισίαν τὴν ἐφ' ἑκάστῳ πράγματι δηλοῖ. ζῶν γὰρ ἔθος τοῖς ἁγίοις λογικῶς, καὶ ἐννόμως, καὶ κατευφραίνεσθαι ἐκ τῆς διαγελικῆς διδασκαλίας. εἶτα θαυμάζουσι τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ, ὡς νόμον μὲν ἔχοντας, κἀποι δοθέντα παρὰ Θεοῦ πρὸς ὑπακοήν, ἀπολωλότας δὲ δι' αὐτό. ὡς γὰρ ὁ μακάριος γράφει Παῦλος ἀγνοοῦντες τὴν τοῦ Θεοῦ δικαιοσύνην, καὶ τὴν ἰδίαν ζητοῦντες ἔστησαν, τῇ δικαιοσύνῃ τοῦ Θεοῦ οὐχ ὑποτάγησαν. τέλος γὰρ νόμου Χριστὸς εἰς δικαιοσύνην παντὶ τῷ πιστεύοντι. ὁ μὲν γὰρ νόμος ἐν σκιᾷς μέχρι καιροῦ διορθώσεως κείμενος. ἀναλάμψαντος δὲ τοῦ νέου κηρύγματος, καὶ τῆς ἀληθείας εἰσεκομισμένης, ἐλλιπῶς δή που πάντως ἔδει παῦσαι τοὺς τύπους, καὶ ἀποσκιάσαι τὰς σκιάς, ἀλλ' ὁ φιλόνικος Ἰσραὴλ, κἀποι τῷ νόμῳ συναγρυπνῆσαι θέλων, ἐνισταμένους τε τοῖς Μωσέως ἐντολαῖς, δυσεβεῖν τε ἅμα τούτου νομίζων παραδίδοται τοῖς ἐχθροῖς. οὐ γὰρ ἔδει τοῖς οὕτω μακρᾶς ἀπειθείας ἀτιμάζειν τὴν ἀλήθειαν. ἐκείνῳ μὲν νόμῳ παραδοθήσονται. ἡμῖν δὲ τοῖς ἐξ ἐθνῶν πιστεύουσι, καὶ ὁ πάλαι δι' ἀγγέλων λαληθεὶς νόμος μεσολαβοῦντος Μωσέως θησαυρὸς εὑρέθη σωτηρίας. ἐκεῖ γὰρ, τοῦτ' ἔστιν, ἐν αὐτῇ σοφία τε ἐστὶ καὶ ἐπιστήμη, καὶ εὐσέβεια πρὸς τὸν κύριον. διαπεφεύγασι γὰρ ὁ Μωσέως νόμος ὅτι τοῦ Χριστοῦ μυστήριον, καὶ τὴν εὐαγγελικῆς πολιτείας τὴν δύναμιν, ὡς ἐν σκιᾷς εὑρήσομεν, ἰσχνὸν ἐπιέντες τοῖς γεγραμμένοις τὸν νοῦν. καὶ γοῦν ἔφασκεν ὁ Σωτὴρ τοῖς Ἰουδαίων δήμοις, εἰ ἐπιστεύετε Μωσῇ, ἐπιστεύετε ἂν ἐμοί, περὶ γὰρ ἐμοῦ ἐκεῖνος ἔγραψεν.

nostra. Illic sapientia, & scientia, & pietas erga Dominum: hi sunt thesauri iustitiæ.

Interloquuntur rursus sancti, & debitis laudibus ornare satagunt vniuersorum Seruatorem Deum, qui in excelsis habitat, vel in cælis videlicet, vel in ædificiis ratione præditis, quorum altitudo sita est in multiplicium virtutum intelligibili magnitudine. Gloriam igitur canunt Deo, suspicientes nimirum Sion, id est, Christi Ecclesiam, videntes eam iudicio & iustitia repletam. Terrena enim Hierusalem, hac tam illustri gloria destituitur. Nequaquam enim admisit iustitiam Dei & patris, id est, Christum. Ecclesia autem Gentium intelligibilis & verior Sion, plena facta est iudicio & iustitia. Iudicium hîc iustum in re quaque iudicium denotat. Solent enim sancti congruenter rationi & legibus viuere, & Euangelicis oraculis semet oblectare. Deinde admirantur Israelitas, legem habentes à Deo traditam in auxilium, per eam tamen perire. Nam, vt beatus Paulus scribit: [Reiicientes Dei iustitiam, & propriam stabilire quærentes, iustitiæ Dei non sunt subiecti. Finis enim legis Christus, ad iustitiam omni credenti. Lex namque erat in vmbris, vsque ad tempus reformationis posita, noua verò prædicatione eluceſcente, & veritate introducta, omnino cessare figuras oportuit, & vmbras exoleſcere. Sed contentiosus & pertinax Israel, etiamsi voluerit legi consentire, & Mosaicis præceptis insistere, per hoc pietatem se colere arbitratus, traditur hostibus. Non enim tam diuturna contumacia veritatem contemnere oportebat. Itaque in lege tradentur. Nobis autem qui ex Gentibus credimus, Lex quondam per angelos loquuta, sequestre Mose, thesaurus salutis inuenta est. Illic enim, hoc est, in illa, & sapientia est, & scientia, & pietas in Deum. Nam clamitauit lex Mosaica Christi mysterium, & Euangelicæ politiæ virtutem tanquam in vmbris inueniemus, subtiliter & exquisitè his quæ scripta sunt adhibentes animum. Dixit quippe Seruator Iudaico populo: Si credidissetis Mosi, credidissetis & mihi. De me enim ille scripsit.

Rom. 4

Est ergo lex thesaurus iustitiæ, non attendentibus vmbræ, sed ipsam penitus introspicientibus, & veritatis decus exquirere studentibus.

Ecce timore vestro ipsi timebunt, quos timuistis, & timebunt vos. Angeli mittentur rogantes pacem, amarè flentes, exhortantes pacem. Deferentur enim horum viæ. Cessauit timor Gentium, & testamentum quod ad illos attinet tollitur, nec reputabitis eos homines.

Rursus hisce verbis Dominus exercituum animare videtur sanctos mystagogos, omnique metu liberare, & futurorum ipsis bonorum amplitudinem præmonstrare. Persequuti sunt enim sanctos Apostolos miseri Iudæi, partim citantes ad concilium, partim virgis cædentes, & dicam scribentes illis, criminisque loco ducentes Christi religionem, & in diuina prædicatione studium & promptitudinem. Dixerunt enim: Interminando interminati sumus vobis, ne cuiquam loquamini in nomine
444. isto. Et ecce impleuistis Hierusalem doctrina vestra. Ipsos etiam sanctos Apostolos inueniemus timentes Iudæorum insultum, & procidentes sanctissimo Deo, ac dicentes: Inspice minas istorum, & da seruis tuis, vt cum fiducia liberè loquamur sermonem tuum. Itaque, inquit: Ecce ipsi potius vos, non vos ipsos timebitis. Hi quos timuistis, timebunt vos. Mittent etiam tempore suo, angelos, petentes pacem, & amarè flentes. Deferentur enim horum viæ, id est, iter sibi non cedet prosperè: cùm maluerint cum Deo pugnare, & Domini nutui contradicere. Olim enim Israel, ab initio, inquam, diuinæ prædicationis, sanctis mystagogis erat molestus. Cùm autem multitudo credentium numero vinceret, per totam vrbem & regionem, victa demum est eorum superbia, & credentium pedibus subiecti sunt, & flentes, & satis fore sibi putantes solatii, si pace cum ipsis digni habiti fuerint. Hæc est, opinor, mens prophetiæ. Cessauit enim, inquit, timor Gentium, scilicet Iudæorum, & fœdus cum illis tollitur. Facti namque sunt alieni à consortio Dei, &

A Οὐκοῦν θησαυρὸς δικαιοσύνης ὁ νόμος τοῖς οὐ προσέχουσι τῇ σκιᾷ, ἀλλὰ κύπτουσιν ἢ μᾶλλον αὐτῷ, καὶ ὃ τῆς ἀληθείας κάλλος πολυπραγμονοῦσι σπουδάζουσι.

Ἰδοὺ δὴ ἐν τῷ φόβῳ ὑμῶν αὐτοὶ φοβηθήσονται· οὓς ἐφοβήσατε φοβηθήσονται ἀφ' ὑμῶν. ἄγγελοι ἀποσταλήσονται ἀξιοῦντες εἰρήνην, πικρῶς κλαίοντες, παρακαλοῦντες εἰρήνην. ἐρημωθήσονται γὰρ αἱ τούτων ὁδοὶ, πέπαυται ὁ φόβος τῶν
B ἐθνῶν, καὶ ἡ πρὸς τούτους διαθήκη αἴρεται, καὶ οὐ μὴ λογισθήσεσθε αὐτοὺς ἀνθρώπους.

Πάλιν ἡμῖν ἐν τούτοις ὁ τῶν δυνάμεων κύριος παρακαλεῖ θαρσύνων ὁρᾶται τοὺς ἁγίους μυσταγωγούς. καὶ φόβου πάντος ἀπαλλάττων, καὶ τὴν ἐσομένων αὐτοῖς ἀγαθῶν προαναφαίνων ὁ πλάτος. ἐδίωκον μὲν γὰρ τοὺς ἁγίους ἀποστόλους οἱ πάλαι Ἰουδαῖοι. τοῦτο μὲν καλοῦντες ἐν συνεδρίῳ, τοῦτο δὲ καὶ ῥάβδοις κατατύπτοντες, καὶ γραφὴν αὐτοῖς καὶ εἰς ἔγκλημα δυνάμιν κατα-
C λογιζόμενοι τὴν εἰς Χριστὸν διάθεσιν, καὶ τὸ ὅπλον τοῦ θείου κηρύγματος σπουδὴν τε καὶ προθυμίαν. ἔφασκον γὰρ ὅτι προαπειλῇ πεπειλήμεθα ὑμῖν μηδενὶ λαλεῖν ὅλως ἐπὶ τῷ ὀνόματι τούτῳ. καὶ ἰδοὺ πεπληρώκατε τὴν Ἱερουσαλὴμ τῆς διδαχῆς ὑμῶν. καὶ αὐτοὺς δὴ τοὺς ἁγίους ἀποστόλους δρήσομαι δεδοξάσθαι μὲν τῶν Ἰουδαίων τὸν ἔφοδον, προσπαίσαντας δὲ τῷ μεγαλίῳ Θεῷ καὶ λέγοντας· καὶ τανῦν κύριε ἔπιδε τὰς ἀπειλὰς αὐτῶν, καὶ δὸς τοῖς
D δούλοις σου μετὰ παῤῥησίας λαλεῖν τὸν λόγον σου. ἰδοὺ τοίνυν, φησὶν, αὐτοὶ μᾶλλον ὑμᾶς, καὶ οὐχ ὑμεῖς αὐτοὺς φοβηθήσεσθε, οὓς ἐφοβήσατε φοβηθήσονται ἀφ' ὑμῶν. ἀποστελοῦσι δὲ καιρῷ καὶ ἀγγέλους αἰτουμένους εἰρήνην, καὶ πικρῶς κλαίοντες. ἐρημωθήσονται γὰρ αἱ τούτων ὁδοὶ, τοῦτ' ἔστιν, οὐκ εὐοδωθήσονται στρατεύματα ἠρημωμένοι, καὶ δεσποτικῆς νεύμασιν αὐτεξάρτητοι. πάλαι μὲν γὰρ ὁ Ἰσραὴλ ἐν ἀρχαῖς ὄντος φημὶ τοῦ θείου κηρύγματος, ἀφόρητος ἦν τοῖς ἁγίοις μυσταγωγοῖς.
E ἐπεὶ δὲ τῶν πιστευσάντων πληθὺς ἀριθμοῦ γέγονε κρείττων, ἐν ἅπαντι πόλει τε καὶ χώρᾳ νενίκηται λοιπὸν ἡ ἐκείνων ὑπόνοια, καὶ εἰσὶν ὑποπόδιον τῶν πεπιστευκότων ἠρημωμένοι τε καὶ κλαίοντες, καὶ ἀποχρήσειν ἐν αὐτοῖς εἰς εὐθυμίαν ἡγούμενοι ἂν καὶ μόνην εἰρήνης ἀξιοῦσθαι τῆς πρὸς αὐτούς. τοῦτ' οἶμαι ὅτι τῆς προφητείας ὁ νοῦς. πέπαυται γὰρ, φησὶν, ὁ φόβος τῶν ἐθνῶν τῶν Ἰουδαϊκῶν ὀλεθρότατος, καὶ ἡ πρὸς αὐτοὺς διαθήκη αἴρεται. ἀλλότριοι γὰρ γεγόνασι τῆς πρὸς Θεὸν σι-

κειότητος, καὶ ξένοι τῆς ἐπαγγελίας, ὅτι μὴ πάντες οἱ ἐξ Ισραὴλ, οὐδὲ ὅτι εἰσὶ σπέρμα Αβραάμ. πάντες τέκνα, ἀλλὰ τὰ τέκνα τῆς ἐπαγγελίας ταῦτα λογίζεσθαι εἰς σπέρμα, τοῦτ' ἔστιν, οἱ ἐκ πίστεως τῆς ἐν Χριστῷ. δεδικαίωται γὰρ ἐκ πίστεως ὁ πρωτόπατωρ Αβραάμ. ληφθείσης τοίνυν φησὶ τῆς πρὸς αὐτὸν διαθήκης, οὐ μὴ λογίσησθε αὐτοὺς ἀνθρώπους, τοῦτ' ἔστιν, οὐδενὸς ἀξίους ἡγήσεσθε λόγου.

A extranei à promissionibus. Quia non omnes qui ex Israel, hi sunt Israel: neque quia semen Abrahæ sunt, omnes filii: sed filii promissionis hi reputabuntur pro semine, id est, qui sunt ex fide in Christo. Iustificatus est enim per fidem primus pater Abraham. Accepto igitur fœdere quod ad illos attinet, non reputabitis eos homines, id est, nullo precio dignos existimabitis. Rom. 9.

Ἐπένθησεν ἡ γῆ, ἠχμάλωτο ὁ Λίβανος, ἔλη ἐγένετο ὁ Σαρών, φανερὰ ἔσται ἡ Γαλιλαία καὶ ὁ Καρμήλος.

B *Luxit terra, erubuit Libanus. Saltus factus est Saron, manifesta erit Galilæa & Carmelus.*

Ὄρος ἐστὶν ὁ Λίβανος ἐν Φοινίκῃ τῇ ὄντι μάλιστα διαφανεστάτων, κέδροις τε καὶ τοῖς ἑτέροις τῶν ξύλων δι' μάλα κατάκομον. τοῦτον δὴ τὸν ὄρος προφητικὸν ἔθος τῇ θεοπνεύστῳ γραφῇ τὴν τῶν Ιουδαίων συναγωγὴν, ἅτε δὴ καὶ ἀριθμοῦ χρείττονα τῶν ἐνοικούντων ἔχουσα πληθύν, καθάπερ ἀμοιβῇ καὶ δι' ἑτέρου προφήτου τῶν πρὸς αὐτὸν φησὶν, Ἄνοιξον Λίβανον τὰς θύρας σου. ἐπένθησε τοίνυν ἡ γῆ, καὶ οὐχ ἁπλῶς πᾶσα, μόνη δὲ παραδοθεῖσα τοῦ ὑπὸ Ρωμαίων δηωθῆναι ἡ τῶν Ιουδαίων γῆ. πάλαι που καὶ ἐξηρημένη ὑπὸ Θεοῦ, καὶ τῆς ἀπ' αὐτοῦ φιλανθρωπίας ἀξιωθεῖσα. ἠχμαλώτο δὲ καὶ ὁ Λίβανος, τοῦτ' ἔστιν, ἡ Ιερουσαλήμ. ἡ γὰρ πάλαι περιφανὴς καὶ ἀοίδιμος, καὶ ταῖς ἄνωθεν εὐμενείαις πεπυρωμένη, καὶ ἄμαχον ἔχουσα τὸ κατὰ πάντων ἰσχυρὸν πέπτωκεν ὑπὸ πόδας ἐχθρῶν, ἐμπέπρησται, καὶ ἠρήμωται, καὶ φῶτὸς ἐστέρηται τὸ τοῦ Θεοῦ, ἔλη γέγονεν ὁ Σαρών. χῶρος δέ τίς ἐστι τῆς Ιουδαίας ὄντος, ᾧ ὄνομα Σαρωνᾶς, ἀρότρια μὲν ἔχων πεδία, πρὸς δὲ γε τὴν γεώργησιν εὐφυῶς διακειμένους ἔχοντα λίαν. ἀλλ' ἡ ὕστερος φησὶν εὐκαρπός τε καὶ γονιμωτάτη γῆ ἔλη γέγονε, τοῦτ' ἔστι, δασεῖα πλείστης ὅσης ἀκανθώδους φυείσης ἐν αὐτῇ. δέχεσθαι δὲ πάλιν, ὡς οἶμαι ὁμοιότητος τῆς ἐμφανεστέρων πνευματικὴν θεωρίαν. κατεχρώσθη γὰρ ὥσπερ ὁ Ισραὴλ. καὶ ἡ πάλαι καρπῶν ἡμέρων τροφὸς, καὶ οἷά τις ἀγαθὴ καὶ πίειρα γῆ, τοῦτ' ἔστιν, ἡ τῶν Ιουδαίων συναγωγὴ γέγονεν ἀκανθοτόκος. ἔμεινα γὰρ φησὶ δι' ὑπῆσαι σε φυλίαν, ἐποίησε δὲ ἀκάνθας. ἀλλὰ ταῦτα μὲν τοῖς Ιουδαίοις συμβήσεται, δεδυσεβήκασι γὰρ εἰς Χριστόν. ἡ δὲ γε Γαλιλαία, καὶ ὁ Καρμήλος φανερὰ ἔσται, τοῦτ' ἔστιν, ἐμφανὴς, καὶ περίοπτος τοῖς ἀπαντῶσι. Γαλιλαίαν δὲ φησὶ τὴν τῶν ἐθνῶν χώραν, ἤτοι τὰ ἔθνη. ἴσως που τὴν ἐξ ἐθνῶν ἐκκλησίαν, ἣν

Libanus mons est in Phœnicia celeberrimus, cedris aliisque lignis densissimus. Huic igitur monti solet scriptura diuinitus inspirata Iudæorum synagogam comparare: vtpote quæ numerosam habeat incolarum multitudinem, sicuti etiam voce alterius prophetæ dicit ei: Aperi Libane portas tuas. Luxit igitur terra, non quidem absolutè omnis, sed hæc terra Iudæorum & derelicta à Deo, & ab ipsius misericordia exclusa, à Romanis vastata est. Erubuit Libanus, id est, Hierusalem. Hæc enim quondam clara & celebris, & supernæ beneuolentiæ igne inflammata, & inuictam habens potentiam contra omnes, cecidit sub pedibus inimicorum, incensa ac deserta est, & Domini misericordia priuata. Saltus factus Saron. Locus est in Iudæa, cui nomen Saronas, campos habens arabiles, & ad agriculturam valde accommodos. Cæterùm, inquit, hæc adeò fructuosa & fœcundissima terra, id est, densa compluribus spinis in ea crescentibus. Sumit iterum velut à similitudine rerum apparentium, spiritualem intelligentiam. Desolatus est enim veluti Israel, & terra quondam nutrix suauium fructuum, & veluti bona & opima, nimirum Iudæorum synagoga, facta est spinarum parens. Expectaui namque, inquit, vt proferret vuam, & protulit spinas. Sed hæc Iudæis cuenient, quippe qui impiè in Christum egerint. Manifesta erit Galilæa & Carmelus, id est, illustris & conspicua vbilibet locorum degentibus. Galilæam vocat, regionem Gentium, seu Gentes, & fortassis Ecclesiam ex Gentibus: quam

C

D

E

Zach. 11.

Isai. 5.

quam etiam dignatur Carmelo comparare. Carmelus autem mons est densus & excelsus. Talis est quodammodo ecclesia Christi. Complures enim in ea floruerunt, qui piam mentem habentes, plenam omni bono, in altum erectam, & à rebus terrenis seiunctam. Scriptum est enim: Dei potentes terræ multum eleuati sunt. Est autem solemne scripturæ diuinitus inspiratæ, Ecclesiam montibus assimilare.

A καὶ τῷ Καρμήλῳ παῤῥησιάζεσθαι ἀξιοῖ. Καρμηλος γὰρ ὄρος ὑψηλόν ἐστι δασύ τε καὶ ὑψηλόν. τοιαύτη δέ πως ἡ ἐκκλησία Χριστοῦ. πλήσιοι γὰρ ὅσοι τεθήλασιν ἐν αὐτῇ θεοφιλῆ τὸν νοῦν ἔχοντες, καὶ πάντος ἀγαθοῦ μεστὸν ἀναλόγου, ὑψούς τε ἠρμένους, καὶ τῶν ὀπτασίων τῶν ἁγίων ἀφωρισμένους. γέγραπται γὰρ ὅτι τῶν Θεοῦ οἱ κραταιοὶ τῆς γῆς σφόδρα ἐπήρθησαν. ὄρεσι τε τὴν ἐκκλησίαν ἐξομοιοῖ ἔθος τῇ θεοπνεύστῳ γραφῇ.

Nunc exurgam dicit Dominus, nunc gloriosè prædicabor, nunc euehar, nunc videbitis, nunc sentietis. Vana erit fortitudo spiritus vestri. Ignis vos deuorabit, & erunt Gentes combustæ, vt spina in agro proiecta, & exusta.

B Νῦν ἀναστήσομαι λέγει κύριος. νῦν δοξασθήσομαι. νῦν ὑψωθήσομαι. νῦν ὄψεσθε, νῦν αἰσθήσεσθε. ματαία ἔσται ἡ ἰσχὺς τοῦ πνεύματος ὑμῶν. πῦρ ὑμᾶς κατέδεται. καὶ ἔσονται ἔθνη καταικαιόμενα, ὡς ἄκανθα ἐν ἀγρῷ ἐρριμμένη, καὶ καταικαιόμενη.

Vnigenitum Dei Verbum, conforme & æquale Deo & Patri, vtpote ab ipso secundum naturam & ineffabili modo genitum, exinaniuit seipsum, forma serui accepta, & in habitu hominum factus, humiliauit seipsum, factum obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis. Cùm autem hanc crucem pro vita omnium subiisset, & denuò vt Deus reuixisset, tunc, tunc istis huius suæ impietatis conuictis, ita vt non solùm non obedirent quantumuis vocanti ad vitam, sed auderent etiam conuiciis & flagris & morte ipsa afficere, dignam pœnam intentauit. Mali enim malè perierunt: incensis ipsorum vrbibus, & terra in vniuersum vastata. Tum didicerunt eius qui passus est gloriam, & in tam graues & inexcusabiles prolapsi calamitates, vix tandem cognouerunt, non in vnum aliquem è prophetis hanc impietatem sceleratè patratam esse, sed in ipsum omnium Seruatorem & Redemptorem. Quasi itaque diuina ira confestim in illos incideret: Nunc exurgam, inquit, dicit Dominus. Nam ante precio sam crucem cùm mala tulisset vt Deus, passus iam in ea, insurgit propemodum contra inimicos, & glorificatus est & euectus, traditis in perniciem his qui omnia in illum machinati sunt, vocatisque per fidem, & intelligibili ac diuina luce collustratis, qui olim in tenebris erant, & mentem pectúsque inscitiæ caligine circumfusum habebant. Nunc igitur glorificabor, nunc videbitis, nunc sentietis. Vana enim erit spiritus vestri fortitudo, id est, in nihil

C ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ λόγος ὁ ἐν μορφῇ καὶ ἰσότητι τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς ὑπάρχων, ὡς ἐξ αὐτοῦ κατὰ φύσιν, καὶ ἀπορρήτως γεγεννημένος, κενόωσεν ἑαυτὸν μορφὴν δούλου λαβών, καὶ ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος ταπεινώσει ἑαυτὸν, γενόμενος ὑπήκοος μέχρι θανάτου. θανάτου δὲ σταυροῦ. ὅπερ ὑπὲρ τὸν ὑπὲρ τῶν ἁπάντων ζωῆς ὑπομείνας σταυρὸν αἰσθόμενον πάλιν ὡς Θεὸς, τότε δὴ τότε τοῖς εἰς τοῦτο δυσεβείας ἐληλακόσιν, ὡς μὴ ἀπειθῆσαι μόνον αὐτῷ, καίτοι καλοῦντι πρὸς ζωὴν, ἀλλὰ καὶ λοιδορίας τε καὶ αἰκίσμασι, καὶ αὐτοῦ τοῦ θανάτου τολμῆσαι προβαλεῖν, τὰ αὐτοῖς πρέποντα ἐπήρτησε δίκαια. κἀκεῖ μὲν κακῶς διεφθάρησαν, ἐμπεπρησμένων μὲν αὐτοῖς τῶν πόλεων. καταδηωθείσης δὲ εἰς ἄπαν τῆς γῆς. τότε δὴ τότε τὰ τοῦ παθόντος ἐμάθησαν δόξαν, καὶ τὰς ὕστερον δεινὰς καὶ ἀφύκτους συνειληφότες συμφορὰς, ἔγνωσαν μόλις, ὡς οὐκ εἰς ἕνα τῶν προφητῶν τὰ τῆς δυσεβείας αὐτοῖς οὐσίως ἐξεπράττετο, ἀλλὰ μὲν εἰς αὐτὸν τὸν τῶν ὅλων σωτῆρα καὶ λυτρωτὴν, ὡς μηνύσαντα αὐτίκα δὴ μάλα τὴν θείας ὀργῆς ὑπερπεπτῶσαν αὐτοῖς. νῦν ἀναστήσομαι, φησὶ, λέγει κύριος. ἀνεξικακήσας γὰρ ὡς θεὸς πρὸ τοῦ πάθους σταυροῦ, πεποιθὼς ἤδη τὰ ἐπ' αὐτῷ μονονουχὶ καὶ κατεξανίστασθαι τῶν ἐχθρῶν. ἐδοξάσθη τε καὶ ὑψώθη πρὸς δοὺς μὲν εἰς ὄλεθρον τοῖς μέχρι πάντος μεμαχημένοις αὐτῷ, κεκληκὼς τε τὰ ἔθνη διὰ τῆς πίστεως, καὶ τῷ νοητῷ τε καὶ θείῳ καταφαιδρύνας φωτὶ τοὺς ἐν σκότει πάλαι. καὶ τί ἐκ τῆς ἀμαθίας ἀχλὺν εἰς νοῦν ἔχοντας, καὶ καρδίαν. νῦν οὖν δοξασθήσομαι. νῦν ὄψεσθε, νῦν αἰσθήσεσθε. ματαία γὰρ ἔσται τοῦ πνεύματος ὑμῶν ἡ ἰσχὺς, τοῦτ' ἔστιν, εἰς οὐδὲν

ἐκτελυτήσ. περιέσομαι γὰρ, καὶ ὑχ ἑκόντων A euadet. Circundabo enim vos nolentes, & ignis eritis alimentum, velut
ὑμῶν, καὶ πυρὸς ἔσεσθε τροφή, καθάπερ ἄκανθα ἐν ἀγρῷ κατακεκαυμένη, καὶ ἐξῃρημένη. δε-
δαπάνηται γὰρ, ὡς ἔφην, μονονουχὶ παμφάγῳ φλογὶ περιπεπλεγμένοις τοῖς ἐκ θείας ὀργῆς κινήμασιν. ὡς γὰρ, φησὶν, ὁ μακάριος Μωσῆς, ὁ Θεὸς ἡμῶν πῦρ κατανάλισκον ἐστίν.

Ἀκούσονται οἱ πόρρωθεν ἃ ἐποίησα. γνώσονται οἱ ἐγγίζοντες τὴν ἰσχύν μου. ἀπέστησαν οἱ ἐν Σιὼν ἁμαρτωλοί. λήψεται γὰρ τρόμος τοὺς ἀσεβεῖς. B

Ἀπεσταλκε μὲν οὖν παρὰ Θεοῦ καὶ πατρὸς ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς τὰ ἀπολωλότα πρόβατα οἴκου Ἰσραήλ. καὶ γὰρ ἦσαν αὐτῶν αἱ ἐπαγγελίαι, ἡ νομοθεσία, καὶ ἡ διαθήκη, καὶ οἱ πατέρες. καὶ διατετέλεκε μὲν τοῖς αὐτὰ πᾶσιν ἡ Ἰουδαίᾳ ἐμφανῆ καθιστᾶσα ἑαυτόν. καὶ τοῦτο μὲν διδασκαλίαις τισὶν ὑπὲρ νόμον χρώμενος, τοῦτο δὲ ταῖς ὑπὲρ λόγον καταπλήττων θεοσημείαις. ἀλλὰ γέγονεν αὐτόνυκτον τοῖς Ἰουδαίοις πανταχοῦ τὸ χρῆμα διὰ πολλὴν σκαιότητα νοός. ἐδίδασκε C μὲν γὰρ ὁ κύριος, οἱ γραμματεῖς τε, καὶ Φαρισαῖοι τοῖς ἀκροωμένοις ὅτι πλήθοντες ἔλεγον. δαιμόνιον ἔχει, καὶ μαίνεται. τί ἀκούετε αὐτοῦ; πονηροῖς, καὶ ἀκαθάρτοις ἐπιτάγμασι, καὶ τοῦτο μετ' ἐξουσίας ὡς Θεὸς· οἱ δὲ τὸ ὅτως ὑπὲρ. φυᾷ καὶ ἀπόρρητον συκοφαντοῦντες ἰσχὺν ἀληθῶς, ἀπετόλμων λέγειν. σὺν οὐκ ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια, εἰ μὴ ἐν Βεελζεβοὺλ ἄρχοντι τῶν δαιμονίων. ὁπόσον ἀπόπεμπτοι γεγόνασι, καὶ D σφόδρα εἰκότως ἀμέτοχοι τῆς εἰς αὐτὸν ἐλπίδος. μεμυσταγώγηται δὲ τὰ ἔθνη, καὶ τὸ σωτήριόν τε καὶ διαβητικὸν προεδέξατο κήρυγμα. τοῦτο οἶμαι διδάσκει λέγων, ἀκούσονται οἱ πόρρωθεν ἃ ἐποίησα. ὅσον μὲν γὰρ ἦκεν εἴς γε τὸ πεπαιδεῦσθαι νόμῳ, γέγονεν ἐγγὺς ὁ Ἰσραήλ. ἀφεστήκεισαν δὲ τὰ ἔθνη τῆς πρὸς Θεὸν οἰκειότητος, δῆλον ὅτι πνευματικῆς, λελατρευκότα τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα. ἀλλ' οὗτοι φησὶν ἀκούσονται ἃ ἐποίησα, οὐκ ἐθελησάντος ἀκοῦσαι τοῦ Ἰσραήλ. E γνώσονται οἱ ἐγγίζοντες τὴν ἰσχύν μου. ἀπόλωλε γὰρ οὐκ εἰσαπαξ ὁ Ἰσραήλ. πλῆθοι γε μὴν καὶ ἐξ αὐτῶν πεπιστεύκασι, καὶ οἷς ἐγγὺς ὄντες Θεοῦ. διὰ τὸ ἤδη λαχεῖν τὸν ἐν νόμῳ παίδευσιν. ἐγνώκασι τὴν ἰσχὺν τοῦ Χριστοῦ. πεπιστεύκασι γὰρ ὅτι θαυματουργικὸς ὡς Θεός. ἀλλ' οὗτοι μὲν γνώσονται φησὶν. ἀπέστησαν δὲ καὶ ἔξω γεγόνασιν ὅλως τῆς τῶν ἁγίων ἐλπίδος οἱ ἐν Σιὼν ἁμαρτωλοί.

Deut. 4.

Audient qui longè sunt quæ feci: scient qui propè sunt fortitudinem meam. Recesserunt qui in Sion erant iniqui, apprehendet enim tremor iniquos.

Missus quidem est à Deo & Patre, Dominus noster Iesus Christus, ad perditas oues domus Israel. Eorum etenim erant promissiones, leges, & fœdus, & patres; manstitque per vniuersam Iudæam sese manifestans: partim doctrina supra legem vsus, partim diuinis signis supra rationem territans. Sed inutile prorsus fuit hoc Iudæis, propter magnam peruersitatem mentis. Docuit enim Dominus: Scribæ verò & Pharisæi increpantes auditores, dixerunt: Dæmonium habet, & furit, quid auditis illum? Malos & immundos increpauit spiritus, idque cum potestate, vt Deus: at hi, hanc supernaturalem adeò & ineffabilem verè calumniantes potentiam, ausi sunt dicere: Hic non eiicit dæmonia, nisi in Beelzebul principe dæmoniorum. Hinc abiecti sunt, & iustissimè, spei in illum haud participes. Et ad hæc mysteria introductæ sunt Gentes, & salutarem & Euangelicam prædicationem receperunt. Hoc, opinor, docet, dicens: Audient qui sunt longè, quæ feci. Nam quantum ad legis institutionem attinet, propè erat Israel: gentes verò à cognitione & coniunctione cum Deo, videlicet spirituali, semotæ erant, colentes creaturam supra Creatorem. Sed hi, inquit, audient quæ feci, cùm nollet audire Israel. Scient qui propinqui sunt fortitudinem meam. Periit enim non in totum Israel: sed ex illis plurimi crediderunt, & velut prope Deum facti sunt. Quia in lege instituti iam fuerunt, Dei fortitudinem cognouerunt. Crediderunt namque eum miracula edidisse, vt Deum. Sed hi, inquit, scient. Recesserunt autem, & omnino expertes facti sunt spei sanctorum, qui in Sion iniqui sunt.

Apprehendet etiam illos tremor, quantumuis insigniter impios. Nam experientia calamitatum quæ illis inflictæ sunt, satis fuerit ad comprimendam eorum deinceps insolentiam.

Quis annunciabit vobis, quòd ignis ardeat? Quis annũcialit vobis locũ æternũ?

Quòd in acerbum & ineuitabile supplicium incident, ignis alimentum futuri iudicii tempore qui in Christum impiè fecerunt, hîc demonstrat. Dixit
Ioan.3. » enim alicubi & ipse: [Amen dico vobis: Qui credit in filium, habet vitam æternam. Qui non credit filio, non videbit vitam, sed ira Dei manet super eum.] Itaque hominibus duri pectoris & inobedientibus, annunciat locum æternum, & quòd præparatus sit & ardeat, idque perpetim. Sicuti enim ipse Propheta rursus dicit, de his qui pec-
Mar.16. » catis suis immortui sunt: [Vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur, veniéntque in conspectum omni carni.]

Ambulans in iustitia, loquens rectam viam, odio habens iniquitatem & iniustitiam, & manus retrahens à muneribus, obturans aures, ne audiat iudicium sanguinis, claudens oculos, ne videat iniustitiam: hic habitabit in excelsa spelunca petræ fortis. Panis ei dabitur, & aqua eius fidelis. Regem cum gloria videbitis, & oculi vestri videbunt terram procul, anima vestra meditabitur timorem.

Ostendit pulcherrimè, quosdam impietate in Christum inuolutos, abituros ad inferos, puniendos, & in flammam inextinctam casuros. Opportunè verò adnectit quod manifestum reddit, quinam sint hi qui æterna vita potiri debent, & qui sint, tempore suo, charismatis, diuinis scilicet & spiritualibus abundaturi. Nam, inquit, ambulans in iustitia, id est, qui opera iustitiæ colit, & vitam præclaram instituit, & qui loquitur rectam viam, id est, qui in lingua habet quicquid ad id quod rectum est adducit: Et qui odit iniustitiam, & quisquis auaritia superior est, & hostis corruptelæ munerum: Et qui aures suas auertit à iudicio sanguis, & oculos amouet, ne quid iniusti videant; hic habitabit in excelsa spelunca petræ fortis.

A λήψεται ὁ αὐδὼς καὶ φόβος, καίτοι λίαν ὄντας ἀσεβῆς. ἐρχέσθω γὰρ τῶν ἐπενηνεγμένων αὐδῆς συμφορῶν εἰς πεῖραν ὡς γε δεῖν, καὶ καταδείσας λοιπὸν τὸν πρὸς αὐτῶν ὕβρισμόν.

Τίς ἀναγγελεῖ ὑμῖν ὅτι πῦρ καίεται; τίς ἀναγγελεῖ ὑμῖν τὸν τόπον τὸν αἰώνιον;

Ὅτι σκληροῖς καὶ ἀφύκτῳ προειπεσοῦνται κολάσει, πυρὸς ἐσόμενοι τροφὴ καὶ τῆς κείσεως χαλεπὸν οἱ δυστεβοῦντες εἰς Χριστὸν δηλονότι
B ἐν τούτοις. ἔφη γάρ που καὶ αὐτός. ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὁ πιστεύων εἰς τὸν υἱόν, ἔχει ζωὴν αἰώνιον· ὁ δὲ ἀπειθῶν τῷ υἱῷ, οὐκ ὄψεται τὴν ζωὴν, ἀλλ' ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ μένει ἐπ' αὐτόν. τοῖς δὴ οὖν ἀρα φησὶ σκληροκαρδίοις ὅσοι καὶ ἀπειθεῖν ἠρημένοις ἀναγγελεῖ τὸν τόπον τὸν αἰώνιον, ὡς ὅτι πῦρ πυρεύσεταί τε καὶ καίεται, καὶ τοῦτο διηνεκῶς. ὡς γὰρ αὐτός που πάλιν φησὶν ὁ προφήτης περὶ τῶν τεθνεώτων ταῖς ἑαυτῶν πλημμελείαις. ὁ σκώληξ αὐτῶν οὐ τελευτήσει, καὶ
C ὁ πῦρ αὐτῶν οὐ σβεσθήσεται, καὶ ἔσονται εἰς ὄρασιν πάσῃ σαρκί.

Παρρησιάζεται ἐν δικαιοσύνῃ, λαλῶν δικαίαν ὁδὸν, μισῶν ἀνομίαν καὶ ἀδικίαν, καὶ τὰς χεῖρας ἀποστρέφεται ἀπὸ δώρων, βαρυῶν τὰ ὦτα, ἵνα μὴ ἀκούσῃ κρίσιν αἵματος. καμμύων τοὺς ὀφθαλμοὺς, ἵνα μὴ ἴδῃ ἀδικίαν. οὗτος οἰκήσει ἐν ὑψηλῷ σταλαίῳ πέτρας ἰσχυρᾶς. ἄρτος αὐτῷ δοθήσεται, καὶ τὸ ὕδωρ αὐτοῦ πιστόν. βασιλέα μετὰ δόξης ὄψεσθε, καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ ὑμῶν
D ὄψονται χώραν πόρρωθεν, ἡ ψυχὴ ὑμῶν μελετήσει φόβον.

Ὅτι μὲν οὖν καταισχυνθήσονται εἰς ἅδου κολασθησόμενοι, προειπεσοῦνται τῇ ἀσεβείᾳ φλογὶ τῆς εἰς Χριστοῦ δυσεβείας ἐνεχθησόμενοί τινες, δι' ἃ λέλεκται δηλονότι. προφητικὴ δὲ χρησιμώτατα, ὡς καθίστησιν ἀναγκὲς, τίνες ἂν εἶεν οἱ τὴν εἰς αἰῶνα ζωὴν μεταλαχεῖν ὀφείλοντες, καὶ τοῖς παρ' αὐτοῦ χαρίσμασι, θείοις δὲ δηλονότι καὶ
E πνευματικοῖς ἐμπλουτήσοντες εἰς Χριστόν. ὁ γάρτοι φησὶ παρρησιάζεται ἐν δικαιοσύνῃ, τοῦτ' ἔστιν, ὁ πρὸς τὴν δικαιοσύνης ἔργα τετιμηκὼς, καὶ βίον ἐπασκήσας τὸ ἀξιαίρετον, καὶ ὁ λαλῶν δικαίαν ὁδὸν, τοῦτ' ἔστιν, ὁ λαβὴ γλώττης ἔχων πρὸς ὅσον ἐστὶν ἀποφέρειν εἰς τὸ δίκαιον, καὶ ὁ μισῶν ἀδικίαν, καὶ πᾶς εἴ τις ἐστὶ φιλοχρηματίας ἀμείνων, καὶ δωροδοκίας ἐχθρὸς, καὶ τὴν καθ' αἵματος κρίσιν τῶν οἰκείας ἀποσοβῶν ἀκοῆς, ἀποστρέφων τε καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς, ὡς ἂν μή τι τῶν ἀδίκων θεάσαιτο, οὗτος οἰκήσει ἐν ὑψηλῷ σταλαίῳ πέτρας ἰσχυρᾶς.

ἐν ἀσφαλείᾳ γὰρ ἔσῃ, φησὶ, καὶ οὐ μὴ ἐν πέτρᾳ τὴν οἴκησιν ἔχων ἀκλόνητον, εὑρήσεις τὸν ἐφ' ἅπασι τοῖς δικαίοις ἀφθαρσίαν. εἰκὸς δή που, τὴν πέτραν ἡμῖν ὀνομάζῃ διὰ τούτων τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν τὸν Χριστὸν, ἐν ᾧ καθάπερ τι σπήλαιον, ἡ ἁγία τῶν πιστῶν σηκὸς ἡ ἐκκλησία νοεῖται ἀσφαλῆ καὶ ἀκλόνητον ἔχουσα τὸν εἰς ὃν οὖν ἔχει ἀφθαρσίαν. σὺ γὰρ εἶ πέτρος, φησὶν ὁ σωτὴρ, καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν ἐκκλησίαν. καὶ πύλαι ᾅδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς. παρ' τοίνυν φησὶν κατοικητηρίῳ ἐν τῇ τοιᾷδε πέτρᾳ δοθήσεται μὲν ἄρτος, χορηγηθήσεται δὲ καὶ ὕδωρ πιστὸν, τοῖς γὰρ οἰκοῦσι τὴν ἐκκλησίαν, ἄρτος ζωῆς δίδοται, Χριστὸς, παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς, ἐν μὲν καὶ ὕδωρ πιστὸν ὅ τε ἁγίου βαπτίσματος δηλονότι πιστοὺς καὶ ἑδραίους ἀποφαῖνον τοὺς ἀξιουμένους αὐτοῦ. δίδοται γὰρ ἡ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος χάρις τοῖς κεκαθαρμένοις διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος. οἱ δὲ γε λαβόντες, βασιλέα μετὰ δόξης ὄψεσθε φησὶ, τοῦτ' ἔστι, Χριστόν. ὄψεσθε δὲ γῆν πόρρωθεν, ὅπου γὰρ τεθεαμένοι τὴν γῆν, δῆλοί ἧς φησὶν ὁ Σωτὴρ, μακάριοι οἱ πραεῖς ὅτι αὐτοὶ κληρονομήσουσι τὴν γῆν. τῆς δ' ἀμφοτέρας ὄμμασιν οὔπω πόρρωθεν αὐτὴν ἔστιν ἔτι καταθεώμεθα. τοιγαροῦν καὶ μελετᾶν εἰθίσμεθα τὸν τοῦ Θεοῦ φόβον ἵνα ἐν αὐτῇ γενώμεθα καὶ ὁμοῦ τοῖς ἄλλοις ἁγίοις, τῷ ἀφθάρτῳ Χριστοῦ χαρισμάτι ἀναπιμπλάμενοι δοξολογοῦμεν αὐτόν.

Ποῦ εἰσὶν οἱ γραμματικοί; ποῦ εἰσὶν οἱ συμβουλεύοντες; ποῦ ἔστιν ὁ ἀριθμῶν τοὺς συγκροτοῦντας μικρὸν καὶ μέγαν λαόν, ᾧ οὐ σύνεσις ἐβουλεύσατο, οὐδὲ ἦν βαθύφωνον, ὥστε μὴ ἀκοῦσαι λαὸς πεφαυλισμένος. καὶ οὐκ ἔστι τῷ ἀκούοντι σύνεσις.

Καταπόσας ἀναρχῆ τὸν δυσβόλον ἡρημένων τὰ ἄρα μέτεισι πάλιν ὅτι ὁ χρῶναι λυπεῖν, καταβάλλων εἰκότως τοὺς τῶν Ἰουδαίων καθηγητὰς ὡς ἡμαρτηκόσιν ὀξὺ ἀβουλίᾳ τὸ ἀφ' ἧς τὰς αὐτῶν χάριτος δυνάμεως διώλεσθαι. ὁ θεοφιλὴς ἔλεγεν εἰς ἀρετὴν ὁ κατοικοδομεῖσθαι τοὺς πιστεύοντας τὸν πίστιν. τότε μὲν οὐκ ἔδρων οἱ δείλαιοι, καταλιθαίνοντες ὁ μᾶλλον, εἰς τὰ αἰσχίω καὶ πολλοὺς ἁλίσκοντο βόθους. καίτοι γὰρ τὸν νόμον οἱ λεγόμενοι εἰωθότες, καὶ τοὺς τῶν ἁγίων προφητῶν πολυπραγμονοῦντες φωνὰς, ὅτου ὁ εἰδέναι μὲν τὸν αὐτοῖς ἐν αἰνίγμασι μορφὴν περιώπτα Θεὸν λόγον, ὅτι λάμψαντά τε τοῖς ὅτι τῆς γῆς, ἠγνόησαν αὐτὸν,

A Securus enim erit, & veluti in petra domum habens, immotam inueniet in omnibus optabilibus permansionem. Quinimò consentaneum est, his verbis petram nobis vocari, Dominum nostrum Iesum Christum, in quo tanquam spelunca quædam vel ouium stabulum, Ecclesia intelligitur, habens tutum & inconcussum, ita vt bene sit, domicilium. [Tu » Matt. 16.
es enim, inquit Seruator, Petrus, & »
super hac petra fundabo meam Ec- »
clesiam, & portæ inferorum non præ- »
B ualebunt contra eam.] Huic ergo, »
inquit, in hac petra habitanti, dabitur panis, & suppeditabitur aqua fidelis. Habitantibus namque in ecclesia, panis vitæ Christus datur, à Deo & patre, & aqua fidelis, sacrosancti nimirum Baptismatis, fideles, & stabiles efficiens eos, qui eo digni habentur. Data est enim sacrosancti baptismatis gratia, purificatis per sacrum baptisma. Qui verò regem accipitis, inquit, cum gloria videbitis, C id est, Christum. Videbitis etiam terram procul, nondum enim intuiti sunt terram, de qua ait Seruator: [Beati mites, quia ipsi hæreditate » Matt. 5.
accipient terram.] Adhuc eam procul »
quasi intuemur oculis intelligentiæ: Hinc etiam solemus meditari timorem Dei, vt in ea simus, & simul cum aliis sanctis, charismatis per Christum repleri, cum gloria & laude extollimus.

Vbi sunt grammatici? vbi consiliarij? vbi est numerans eos qui conglobant D paruum & magnum populum? cui non consilium dederunt, neque sciebat profundam vocem habentem, ita vt non audiret populus contemptus, & non est audienti intelligentia.

Præmiis eorum qui pietatem amplexi sunt expositis, trãsit rursus ad exacerbãdum, probro dans idq; meritò Iudæorũ præceptoribus, quòd inconsultò excideriut ab eo statu, in quo possent & fœliciter agere per gratiã supernã, & omnibus E bonis abũdare. Nam cũ meliores videri, studiũ virtutis pium habere, fidémque recipere potuissent: hoc miseri nõ fecerunt, sed prouoluti potius in fœdiora, multis modis inuoluti & capti sunt. Etsi enim legẽ semper cõsueuissent loqui, & sanctorum prophetarum verba curiosè indagare, vt sic cognoscerẽt Deum Verbum, qui in humana forma ipsis apparuit, & incolis terræ illuxit, ignorarunt

ipsum, aut certè cognito mysterio grassati sunt, acerbi. Nam filio, qui missus erat à Deo & patre, post seruos,
Matt.14. „ agnito, dixerunt: [Hic est hæres, venite, occidamus eum, & habeamus „ nos hæreditatem eius.] Et quidem quantum ad conatum vimque ipsorum attinet interfecerunt (etiamsi ille inferorum portis teneri non potuit) extimulantes ad hoc populum subditum, & clamauerunt contra illum, Pilato dicentes: Tolle, tolle, crucifige eum. Hac de causa, velut summæ impietatis rei, & dominicæ cædis crimine impliciti, extranei facti sunt à spe in Christum, detrusi sunt à coniunctione quæ est cum Deo, & præcipitati sunt in calamitates insanabiles. Dicit ergo illis: Vbi sunt literati? pro, in quibus malis sunt? Grammaticos seu literatos vocat scribas. Vbi sunt consiliarii? Et qui tandem sunt isti? Qui in sacerdotio constituti sunt, de
Mal.2. „ quibus lex Mosis dicit. [Quia labia sacerdotis custodient iudicium, & legem „ exquirent ex ore eius.] Admonitionibus enim sacerdotum, populus qui sub manu est, instituitur. Vbi ergo sunt consulentes? Vbi est numerans eos qui in agmen cogunt populum paruum & magnum? Rursum hic mihi contemplare fastu turgidos, Scribas & —ω sacerdotes siue Pharisæos, qui populum, suæ potestati & manui subditum contra Christum conglobarunt, & copias manúmque populi parui & magni collegerunt, qui domum Pilati cingentes, postularunt sibi donari homicidam Barabbam, & eum qui nullius facinoris reus erat omnino, Christum dico, crucifigi. Non enim fecit pec-
Marc.15. catum. Huius meminerunt Matthæus & Marcus, beati Euangelistæ. Nam Pilato dicente: Oportere potius in festo Iesum remitti qui nihil deliquerat, sacerdotum principes, vt Matthæus narrat, & seniores persuaserunt turbis, vt Barabbam peterent, Iesum verò perderent. Id quod etiam Marcus, vt dixi, manifestissimè narrat. Vbi igitur est qui numerat eos qui in agmen cogunt paruum & magnum populum. Cui populo non dederunt consilium, neque sciebat profundã vocem habentem, ita vt non audiret populus contemptus. Nec est audienti intelligentia. Difficillima est horum verborum compositio, & eorum mens obscura. Dicam tamen vt licet. Vbi enim, inquit, est nu-

A ἢ δὲ πάχα τοῦ σωθέντος ὃ μυστήριον ἐπιφύοντο πικρεῖ. ἀποστελέντα γὰρ τὸν υἱὸν παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς μὴ ζητοῦσι οἰκείας ὑπεισιόντες ἔφασκον. οὗτός ἐστιν ὁ κληρονόμος, δεῦτε ἀποκτείνωμεν αὐτὸν, καὶ σχῶμεν ἑαυτοῖς τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ. καὶ δὴ καὶ ἀπεκτόνασι τὸ μὲν ἦκον εἰς ἐξαρπαγὴν δύναμιν, εἰ καὶ μὴ γέγονε κάτοχος τῶν ἅιδου πύλαις. καταθήγοντες ἐπ' αὐτοῦ τοὺς ὑπὸ χεῖρα λαοὺς, οἳ κατακεκράγασιν αὐτῷ Πιλάτῳ λέγοντες, ἆρε, ἆρε, σταύρωσον αὐτόν. καὶ τούτης ἕνεκα τῆς αἰτίας,
B ὡς τῶν ἀνωτάτω δυσεβείαις ἔνοχοι, καὶ τῷ τῆς χειροκτονίας ἐγκλήματι κατακριθησόμενοι, ξένοι μὲν γεγόνασι τῆς εἰς Χριστὸν ἐλπίδος, ἀπώλοντο δὲ τῆς πρὸς Θεὸν οἰκειότητος καὶ κατώλισθον εἰς ἀπήνεστους συμφοράς. φησὶ τοιγαροῦν πρὸς αὐτοὺς, ποῦ εἰσὶν οἱ γραμματικοί; αὐτὴν τὴν, ἐν πίστι γεγόνασι κακοῖς; γραμματικοὺς δὲ φησὶ τοὺς γραμματέας. ποῦ εἰσὶν οἱ συμβουλεύοντες; καὶ τίνες αὖ εἶεν ἔτι πάλιν οἱ τεταγμένοι πρὸς ἱερουργίαν περὶ ὧν ὁ Μωσέως φησὶ νόμος, ὅτι
C χείλη ἱερέως φυλάξεται γνῶσιν, καὶ νόμον ἐκζητήσουσιν ἐκ στόματος αὐτοῦ. τοῖς γὰρ παρὰ τῶν ἱερέων νουθεσίαις, ὁ ὑπὸ χεῖρα παιδαγωγεῖται λαός. ποῦ τοίνυν οἱ συμβουλεύοντες; ποῦ ἐστὶν ὁ ἀριθμὸς τοὺς συστρεφομένους μικρὸν καὶ μέγαν λαόν. ἐπεὶ δὲ μοι πάλιν σημαινόμενος ἀνὴρ γραμματέας τε καὶ ἱερεὺς ἤτοι Φαρισαίους, οἳ κατεσώρευσαν τὸν Χριστὸν τοῖς ὑπὸ χεῖρα λαοῖς. καὶ συστροφὴν πεποίηνται δήμων μικρῶν καὶ με-
D γάλων, οἳ καὶ τὸ Πιλάτου παρεῖχόντες οἰκητήριον, ἠξίουν αὐτοῖς μὲν, φησὶ, σῴζει τὸν φονευτὴν Βαραββᾶν, σταυροῦσθαι γεμίζει τὸν ἐπ' οὐδενὶ τῶν ἀτόπων τὸ σύμπαν κατεγνωσμένον, φημὶ δὴ Χριστόν. ὃν γὰρ ἐποίησεν ἁμαρτίαν. τούτου μεμνῆσθαι Ματθαῖός τε καὶ Μάρκος οἱ μακάριοι Εὐαγγελισταί. Πιλάτου γὰρ λέγοντος ὅτι χρὴ μᾶλλον τῇ ἑορτῇ τὸν Ἰησοῦν αὐτοῖς ἀφεθῆναι παντελημμελήκοτα μηδέν, ὁ Ματθαῖός φησιν ὅτι οἱ ἀρχιερεῖς, καὶ οἱ πρεσβύτεροι ἔπεισαν τοὺς ὄχλους, ἵνα αἰτήσωνται τὸν Βαραββᾶν, τὸν δὲ Ἰησοῦν ἀπολέσωσι. τοῦτο δὲ αὐτὸ καὶ ὁ Μάρκος, ὡς ἔφην,
E ἐναργέστατα λέγει. ποῦ τοίνυν ὁ ἀριθμὸς τοὺς συστρεφομένους μικρὸν καὶ μέγαν λαὸν, ᾧ δὲ συνεβούλευσαν, σαφῶς ἤδη βαθύφωνον, ὥστε μὴ ἀκοῦσαι λαὸς πεφαυλισμένος, καὶ οὐκ ἔστι τοῦ ἀκούοντι σύνεσις. καὶ δυχερεστάτη μὲν λίαν ἡ τῶν λέξεων σύνθηκη, καὶ δυσκατάληπτος ὁ ἐν αὐτοῖς νοῦς ἔστιν. ἐρῶ δὲ ὡς ἔνι. ποῦ γὰρ, φησὶν, ὁ ἀριθ-

μῶν τοὺς συστρεφομένους μικρὸν καὶ μέγαν λαόν, A merans eos, qui in agmen cogunt po-
ὦ λαῷ ὁ σιωπᾶσθαι. ὁ μὲν γὰρ πολὺς, ὡς populum paruum & magnum? Cui popu-
ἔοικε, δῆμος ἠγνόει Χριστὸν ὄντα υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν κα- lo non cõsilium dederunt. Magna enim
ταβοώμενον, ἔφραν ὃ τῶν ἀρχόντων. ὃ τοῖς ἐγκωμιά- pars populi, vt videbatur, nesciebat
ζουσι, τοῦτ' ἔστι, τοῖς ἡγουμένοις, μὴ συμβουλεύ- Christum esse Dei filium, in quem vo-
σαι μᾶλλον αὐτῷ τὸν εἰς αὐτὸν παρασκευάσαι πί- ciferabantur. Quod fecerunt, propterea
στιν. ὁ γὰρ ἤδη, φησὶν, ὁ λαὸς τὸν βαθύφωνον, quòd hi qui sciuerunt, id est, præfecti
τοῦτ' ἔστι, Χριστόν. βαθύφωνον δὲ αὐτὸν ὀνομάζει, non consulerint potius, vt fidem in hunc
ἀφάτου δὲ κεκρυμμένους εἰ), καὶ ὡς ἐν αἰνίγμασι admitterent. Non enim sciuit, inquit,
καὶ παραβολαῖς τοὺς περὶ αὐτοῦ λόγους. καὶ χαριῶ B populus profundam vocem habentem,
εἰσκεκόμισται ἀφ' οὗ τοῦ ψάλλοντος λύρας ὅτω nimirum Christum. Profundæ vocis
λέγων. ἀνοίξω ἐν παραβολαῖς τὸ στόμα μου. ἐ- cum propterea nominat, quòd occulti
ρεύξομαι κεκρυμμένα ἀπὸ καταβολῆς κόσμου. sint & velut in ænigmatis & parabolis
παρεστάλη δὲ καὶ τοῖς Ιουδαίοις ἐν παραβολαῖς. eius sermones. Siquidem introducitur
οὐκοῦν ὁ σιωπᾶσθαι τὰ λαῷ, φησὶν, ἀλλ' per lyram Psallentis sic dicens: [Aperiã » Psal 77.
οὐδὲ ἤδη τὸν βαθύφωνον. ὁ σιωπᾶσθαι ἦν ὥστε in parabolis os meum, eructabo absco- »
μὴ ἀκουσαι λαὸς πεφαυλισμένος. εἰ γὰρ ἤσαν dita à constitutione mundi.] Alloquu- »
συμβουλεύσαντες, οὐκ ἂν ἤκουσε λαὸς πεφαυ- tus est igitur Iudæos per parabolas. Igi-
λισμένος. μακάριοι δὲ μᾶλλον ὡς ἐπεγνωκότες tur non dederunt, inquit, consilium po-
τὸν λυτρωτήν. ἀλλ' οὐκ ἦν, φησὶ, τοῖς ἀκούουσι C pulo. Sed neque sciebat profundam
σιώπησις. ἀσυνέτοι γὰρ ὄντες οἱ Ιουδαῖοι τῆς τῶν vocem habentem, non consuluerunt
ἡγουμένων οὐκ ἐδοκίμαζον φωνάς, οὐδὲ διέ- autem, ita vt non audiret populus con-
κεινον πότερον ποτὲ χρηστὰ συμβουλεύοιεν ἢ temptus. Si enim consuluissent, non au-
πρᾶσσοι τἀναντίον. diuisset populus contemptus. At beati
qui agnouerunt Redemptorem. Ve-
rùm, inquit, non erat audienti intelli-
gentia. Parum enim intelligentes Iu-
dæi, præfectorum voces non diiudica-
bant, nec discernebant, commodáne
consulerent, an secus facerent.

Ἰδοὺ Σιὼν ἡ πόλις, ὁ σωτήριον ἡμῶν. οἱ *Ecce Sion ciuitas, salutare nostrum,*
ὀφθαλμοί σου ὄψονται Ιερουσαλὴμ, πόλις *oculi tui videbunt Hierusalem ciuita-*
πλουσία, σκηναὶ, αἳ ὁ μὴ σαλευθῶσιν, οἱ πάσσα- *tem opulentam, tentoria quæ non move-*
λοι τῆς σκηνῆς αὐτῆς εἰς τὸν αἰῶνα χρόνον, οὐδὲ *buntur, neque commouebuntur paxilli*
τὰ σχοινία αὐτῆς οὐ μὴ διαῤῥαγῶσιν, ὅτι ὃ ὄνο- *tentorij eius in æternum tempus, neque*
μα κυρίου μέγα ὑμῖν. τόπος ὑμῖν ἔσται, πλα- D *funiculi eius rumpentur, quia nomen*
τεῖαι καὶ διώρυγες πλατεῖς, καὶ εὐρύχωροι. *Domini magnũ vobis. Locus vobis erit,*
flumina, & fossæ latæ & spatiosæ.

Διὰ μέσου τεθέντων τῶν τοῦ Θεοῦ λόγων, οἷς Interpositis in medio Dei sermoni-
πεποίηται πρὸς τοὺς ἀσυνέτους τῶν Ιουδαίων bus, ques habuit ad insipientes Iudæo-
γραμματικοὺς, καὶ τοὺς αὐτοῖς συμβουλεύοντας, rum literatos, & impios consiliarios,
εἰσφέρεται πάλιν ὃ τοῦ προσώπου τῶν τῆς ἀληθείας rursus introducitur persona veritatis
ἐραστῶν, ἐπεγνωκότων τε τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ Χρι- amantium, & agnoscentium apparitio-
στοῦ καὶ λεγόντων, ἢ τὴν ἐπὶ γῆς ἐκκλησίαν, ἣ- nem Christi, atque dicentium: Ecce
νωται τὰ ἐν ὑψηλοῖς τὴν ἄνω καλλίπολιν, τὴν τῶν ἁγίων Sion ciuitas, salutare nostrum. Signifi-
θρόνον. ὥστε κἂν εἴτε τὴν ἐπὶ γῆς ἐκκλησίαν ὀνο- E cant per hæc vel in terra ecclesiam, vel
μάσῃ τις, εἴτ' οὖν ἐκείνην εἰς νοῦν δέξαιτο, ἓν in cælis summam & pulchram ciuitatem
ἔσται δι' ἀμφοῖν δηλούμενον. οἱ γὰρ ἐν τῇ κάτω altricem sanctorum. Quare siue hanc in
γενόμενοι ἔσονται τῇ χαρᾷ, καὶ ἐν ἐκείνῃ τῇ terris ecclesiam nominet quis, siue illam
ἄνω καὶ ὑψηλοῖς. οὐκοῦν ἐπειδήπερ ἐν πολλῇ animo concipiat, vnum per vtrumque
εὐχαρείας πολλῆς μενοῦνγε, καὶ ἀπασκιρτῶσιν ἐπεγ- demonstrabitur. Qui enim in hac infe-
νωκότες τὴν Σιὼν, ἐν ᾗ ὁ σωτήριον ἡμῶν, τοῦτ' riori sunt, erunt progressu temporis, et-
ἔστι, Χριστὸς, ἀλλήλοις αὐτὸν καταδηλοῦσιν, iam in illa summa & cæleste. Proinde
οὗπερ ὁ θεῖος λόγος δέχεται λόγους τοὺς πρὸς αὐτῷ dum magno gaudio tantum nõ exiliant,
agnoscentes Sion, in qua salus nostra
est, id est, Christus, dum ipsi sibi eam o-
stendunt, statim diuinus sermo eorum

voces excipit, & inquit: Oculi tui videbunt Hierusalem, ciuitatem opulentam: Sermocinatur autem velut ab antiqua similitudine, & ab eo tentorio quod in deserto erat. Opulentam nominat Sion, & inconcussum tabernaculum. Confirmat enim, habere eam funiculos infractos, & paxillos fixos firmósque in perpetuum. Fulcitur enim ecclesia, & solida est ac immota, & bona eius mansio. [Non enim, inquit, portæ inferorum prævalebunt aduersus eam.] Matt. 16. Redditque causam, cur talis futura sit, & inquit credentibus in Christum: Quia nomen Domini magnum vobis. Nam his qui non receperunt fidem, haud magnum neque glorioſum est nomen Christi: at apud nos qui credidimus, magnum & excelsum. Adoramus quippe vt Deum, vt filium verè Patris, vt Verbum hominem factum, ad vniuersorum salutem. Hoc igitur, inquit, semper manens tentorium, vobis erit locus. Etenim ecclesiam Christi fecimus tanquam ciuitatem summæ illius figuram. Eruntque in ea flumina, & fossæ latæ & spatiosæ. Significat autem his verbis sanctos Euangelistas, & Apostolos, qui successu temporum præsident ecclesiis, qui instar fluuialis riui credentium animos irrigant, & in eos diuinis sermonibus influunt, amplissimámque consolationem ingerunt, scilicet per sanctum Spiritum. Verùm hi omnes fluuii & fossæ, vnum summum capiunt, scilicet Christum: de quo scriptum est: [Fluuii impetus lætitia affi- Psal. 45. ciunt ciuitatem Dei.] Et ipse alicubi voce prophetæ dicit de suis adoratoribus: [Ecce ego declino in eos velut Isai. 66. fluuium pacis, & velut torrentem qui inundat gloriam Gentium.]

Non ambulabis per hanc viam, neque ambulabit nauigium insonans. Deus enim meus magnus est: non præteribit me Dominus iudex noster, Dominus princeps noster, Dominus rex noster, Dominus ipse nos seruabit.

Relabitur oratio ad personam credentium. Nam cùm fluuiorum & fossarum fecisset mentionem, ideò & quidē valdè merito veluti de nauigio dicit. Et quid autē sibi velit, explicare conabor. Nam ante aduentū Seruatoris nostri deprædatus est orbem habitabilem, nemine increpante Satanas. Sed postquam per Christum liberati sumus, & sanctum

A φωνας, καὶ φησὶν. οἱ ὀφθαλμοί σου ὄψονται Ιερουσαλήμ. πόλις πλουσία, καὶ διαλέγεται μὲν ὡς ἐξ ὁμοιότητος τῆ ἀρχαίας καὶ ἐν τῇ ἐρήμῳ σκηνῆς. πλουσίαν τε ὀνομάζει τὴν Σιὼν, καὶ ἀκατάσειστον ἑστῶσαν τὸ σκήνωμα. διισχυρίζεται γὰρ, ἄῤῥηκτα μὲν ἔχουσα τὰ σχοινία, παντάλοις δὲ πεπηγότας διηνεκῶς. ἐρήρεισται γὰρ ἡ ἐκκλησία, καὶ ἀκλινές ἐστιν ἔχει τὸ εἰς ὃ εἰσῆλθεν. πύλαι γὰρ ᾅδου, φησὶν, οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς. καὶ ἀποδίδωσι B τὴν αἰτίαν, δι' ἣν ἔσται τοιαύτη, καὶ φησὶ τοῖς πιστεύσασιν εἰς Χριστὸν, ὅτι τὸ ὄνομα κυρίου μέγα ὑμῖν. τοῖς μὲν γὰρ οὐ προσδεξαμένοις τὴν πίστιν, οὐ μέγα καὶ δεδοξασμένον ἐστὶ τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ. παρ' ἡμῖν δὲ τοῖς πιστεύσασι μέγα καὶ ὑψηλόν. προσκυνοῦμεν γὰρ ὡς Θεὸν ὡς υἱὸν ἀληθῶς τοῦ πατρὸς, ὡς ἐναν θρωπήσαντα λόγον ὑπὲρ σωτηρίας τῶν ὅλων. αὐτὴ τοίνυν φησὶν ἡ ἀεὶ μένουσα σκιὰ τόπος ὑμῖν ἔσται. πόλιν γὰρ ὥσπερ πεποιήμεθα τὴν ἐκκλησίαν Χριστοῦ κατ' αὐτὸν τύπον. ἔσονται γὰρ C ἐν αὐτῇ ποταμοὶ καὶ διώρυχες πλατεῖς καὶ εὐρύχωροι. σημαίνει δὲ διὰ τούτων τοὺς ἁγίους εὐαγγελιστὰς, τοὺς ἀποστόλους, τοὺς τῶν ἐκκλησιῶν κατ' ἐξοχὴν ἡγουμένους, οἱ ποταμίους νάματος δίκην τῶν πιστευσάντων καταρδεύσει διανοίας, τοῖς τοῦ Θεοῦ λόγοις αὐτῶν ὑπακούοντες, καὶ ἀμφιλαφῆ τοῦ κλύσιν ἐπιέντες αὐτοῖς, δῆλον ὅτι τοῦ ἁγίου πνεύματος. ἀλλ' ὅ-τοι πάντες οἱ ποταμοὶ καὶ αἱ διώρυχες ἕνα τὸν αὐτὸν δέχονται, δῆλον ὅτι Χριστὸν· περὶ οὗ γέγραπται. τὸν ποταμοῦ τὰ ὁρμήματα εὐφραίνουσι τὴν πόλιν τοῦ Θεοῦ. φησὶ δέ που καὶ αὐτὸς διὰ φωνῆς προφήτου περὶ τῶν ἰδίων προσκυνητῶν. ἰδοὺ ἐγὼ ἐκκλίνω ἐπ' αὐτοὺς ὡς ποταμὸς εἰρήνης, καὶ ὡς χειμάῤῥους ὑπερκλύζων δόξαν ἐθνῶν.

Οὐ παρελεύσῃ τοίνυν τὴν ὁδὸν, οὐδὲ παρελεύσεται πλοῖον ἔναυλον. ὁ γὰρ Θεός μου μέγας ἐστὶν. οὐ παρελεύσεταί με κύριος. κριτὴς ἡμῶν κύριος. ἄρχων ἡμῶν κύριος. αὐτὸς ἡμᾶς σώ- E σει.

Μεταφοίτησε πάλιν ὁ λόγος ὑπὲρ τῶν πιστευσάντων. πρόσωπον. ὑπὲρ μὲν γὰρ ποταμῶν, καὶ διωρύγων ἐποιήσατο μνήμην, τοιούτοις, καὶ σφόδρα εἰκότως ὡς περὶ πλοίου φησί. κατὰ δὴ ἀρχὰς δῆλοι διμπεσούμεθα. περὶ μὲν γὰρ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ὑπεδημίας κατελπίζετο τὴν οἰκουμένην, οὐδενὸς ὑπεριμένοντος ὁ Σατανᾶς. ὅπερ ἐλευθερώμεθα διὰ Χριστοῦ, καὶ τὴν ἁγίαν

οἰκοῦντες σκίρτῳ, φημὶ δὴ τὴ ἐκκλησίαν τοῖς
εὐαγγελικοῖς, καὶ ἀποστολικοῖς ἐντρυφῶμεν
λόγοις, κατεθαρσήσαμεν τῷ πάλαι πλεονεκ-
τεῖν ἰσχύοντος, καὶ ὅτι πεπίστευκότες ἔχο-
μεν τὴν σὴν καρδίας ἡμῶν, οὐκ ἐφεῖς τοῦ τὴν ἀνομίας εὑρετὴν κατε-
πιμελήσῃ αὐτῶν. ἐρῶ οἱ πεπιστευκότες φαμὲν
πρὸς αὐτόν. ἢ πορεύσῃ τοιαύτην τὴν ὁδὸν, οὐδὲ
πορεύσεται πλοῖον ἔναυλον, τοῦτ' ἔστιν, οὐκ ἐσό-
μεθα βάσιμοι ταῖς σαῖς ἔτι πλεονεξίαις. ἀλλ'
οὐδὲ ἐν τούτοις εὑρεθήσῃ τοῖς ποταμοῖς, καθά-
περ τὸ πλοῖον ἔναυλον. ἀλλ' ἴσως φαίη τις ἄν. πό-
θεν τοῦτο λέγειν πεποιήκατε; ναί, φησὶν, ἔχομεν
θάρσος. ὁ γὰρ Θεός μου μέγας ἐστὶ καὶ ὑπερε-
λεύσεταί με. τοῦτ' ἔστιν, ὑπελεύσεται δι' ἐμοῦ,
καθὰ καὶ πρόσθεν ὁ Σατανᾶς· οὐκ ὑποκείσομαι
τοῖς ἐκείνου ποσί. κύριος γὰρ ἡμῶν ὅστις κριτής,
κύριος ἄρχων ἡμῶν, κύριος βασιλεὺς ἡμῶν,
κύριος αὐτὸς ἡμᾶς σώσει. πάλαι μὲν γὰρ αὐτὸς
ἦν ἐκεῖνος ὁ δυσκροπώτατός τε, καὶ ἀπίστως ἄρ-
χων ἡμῶν. ὅπερ ἐπὶ τὸν εὐαγγελικὸν καὶ σωτήριον
ὑποδραμόντες ζυγὸν, κριτὴν ἐσχήκαμεν ἄρ-
χοντα, βασιλέα, κύριον, τὸν υἱόν, καὶ αὐτὸς ἡμᾶς
σώσει. ἑτέρως δὲ τοῦτο διδάσκει λέγων αὐτὸς ὁ
προφήτης Ησαΐας, περί τε τῆς ἐκκλησίας τοῦ
Θεοῦ, καὶ περὶ τῶν ἐν πίστει τῇ ἐν Χριστῷ δεδι-
καιωμένων. ἔσται ἐκεῖ ὁδὸς καθαρὰ, καὶ ὁδὸς ἁγία
κληθήσεται, καὶ οὐκ ἔσται ἐκεῖ ὁδὸς ἀκάθαρτος,
οὐδὲ ἔσται ἐκεῖ λέων, οὐδὲ τῶν θηρίων τὸ πονηρὸν
οὐδὲν, ὃ μὴ διαβῇ ἐκεῖ. ἀλλὰ πορεύσονται ἐν
αὐτῇ λελυτρωμένοι διὰ τὸ κύριον.

Ἐρράγησαν τὰ σχοινία σου, ὅτι οὐκ ἰσχυσεν.
ὁ ἱστὸς σου ἔκλινεν. οὐ χαλάσῃ τὰ ἱστία, οὐκ ἄρῃ
σημεῖον, ἕως οὗ προδοθῇ εἰς προνομήν.

Πλοίου διαμνημονεύσας, καὶ σκηνὴν ὀνο-
μάσας ἔχεται πάλιν τῆς τοῦ Θεοῦ διεκβολῆς. καὶ
φησὶν, ὡς πρός γε τὴν Ιουδαίων συναγωγὴν,
ἤτοι τὸ σκίρτημα. ὅτι ἐρράγησαν τὰ σχοινία σου. ὅτι
οὐκ ἰσχυσε, τὸ μὲν γὰρ Σιὼν τῆς πόλεως τῆς πλου-
σίας οὐ διαρραγήσεται τὰ σχοινία φησὶν εἰς τὸν αἰῶ-
να χρόνον. τεθεμελίωκε γὰρ, ὡς ἔφην, ὅπερ πέ-
τραν τὴν ἑαυτῆς ἐκκλησίαν ὁ κύριος ἡμῶν Ιησοῦς
Χριστὸς, ἐρράγη δὲ ὡσπερ τὰ σχοινία τῆς Ιουδαίων
σκηνῆς, οὐ γὰρ ἴσχυσαν. ὡς περ δὲ πνεύματος βιαίου
καταχεομένου νηὸς σείεται τὰ ἱστία, καὶ χα-
λᾶται μὲν οὐδαμῶς οὐκ ἐφιέντος οὐ πνεύματος,
ὑποπίπτει δὲ τὴν ναυτιλίαν. ὅταν φησὶ καὶ ὁ σὸς ἱστὸς
ἔκλιται, καὶ οὐ μὴ χαλάσῃ τὰ ἱστία. οἶκοθεν ὡς
ἔοικε τὴν ναυτιλλομένων τὸ συμβεβηκὸς

habitaculum, ecclesiam inquam, inhabitamus, euangelicorum & apostolicorum sermonum velut deliciis luxuriamus, & audentiores sumus contra illum qui olim diripere valuit, & quia credimus Christum seruaturum corda nostra, nec permissurum iniquitatis inuentori, vt in illa ingrediatur, alloquimur eum: Non ambulabis per hanc viam, nec transibit nauigium insonans: id est, non erimus peruii aut expositi tuis iam direptionibus, sed neque in his fluuiis inuenieris, veluti nauis quædam insonans. At dixerit quispiam fortassis, vnde hoc audemus dicere? Certè, inquit, habemus vnde confidamus. Deus enim meus est magnus, & non præteribit me, id est, non transibit per me, vt antè, Satanas. Non subiiciat ipsius pedibus, Christus enim noster est iudex. Dominus princeps noster, Dominus Rex noster, Dominus ipse nos seruabit. Erat enim quondam iste, infestissimus ille & immitis princeps noster. Postquam autem ad hoc Euangelicum & salutare iugum accurrimus, iudicem habuimus, principem, regem, Dominum, hunc filium: & ipse nos seruabit. Alio modo docet hoc, inquiens ipse propheta Esaias, & de ecclesia Dei, & de iustificatis per fidem in Christo: Erit illic via pura, & via sancta vocabitur, & non erit illic via impura, neque erit illic leo, nec vlla mala bestia ibi nascetur. Sed ambulabunt in ea redempti per Dominum.

Dirupti sunt funiculi tui, quia non prævaluerunt. Malus tuus inclinatus est, non pandet vela, non tollet signum, donec tradatur vastationi.

Nauigii mentione facta, & tabernaculo commemorato, persequitur rursus Dei interpositam orationem, aitque ad Iudæorum synagogam seu tabernaculum. Dirupti sunt funiculi tui, quia non prævaluerunt. Nam Sion ciuitatis opulentæ funiculos non ruptum iri dicit in æternũ tempus. Fundauit enim, vt dixi, super petrã Dominus noster Iesus Christus suam ecclesiam. Sed disrupti sunt velut funes Iudaici tabernaculi, vtpote qui nõ prævaluerunt. Cæterum vt vehemente vento perflante, nauis vela intenduntur, minimè verò laxantur, flatu non permittente, & naufragiũ patitur, sic, inquit, malus tuus inclinatus est, & non laxabis vela. Itaque tanquã imagine quadam ex nauigantibus sumpta, id quod accidit

accidit Iudæorum synagogæ, ostendit. Sed nec signum tollet, inquit, at manebit. sic, donec tradatur vastationi. Ecce hoc quoque vtitur exemplo, multifariam nobis significans, quæ ipsis acciderunt. Solent enim in bello victores, signum tollere, vel trophæum erigere. Victi autem signum non tollunt, itaque ait: Non tollet signum, id est, non superabit hostes, sed imbecillior erit, donec tradatur vastationi. Ex quibus rebus omnibus significat, subiiciendum pedibus Satanæ, & naufragium passurum, nec vnquam fore superiorem eius sæuitia, sicuti sanè hi qui inconcussum habitant tabernaculum, sed in prædam ei futurum.

A τῆ τῶν Ἰουδαίων συναγωγῆ ποιήσεται τὴν δήλωσιν. ἀλλ' οὐδὲ σημεῖον ἄρῃ, φησίν. μένει ὅ ἕως ἂν παραδοθῇ εἰς προνομήν. ἰδοὺ γὰρ τούτῳ χρῆται παραδείγματι, πολυτρόπως ἡμῖν σημαίνων τὰ συμβεβηκότα αὐτοῖς. ἔθος μὲν γὰρ τοῖς ἐν πολέμῳ νενικηκόσι ἐπαίρειν σημεῖον, ἤτοι τρόπαιον ὑφοῦν. οἱ δὲ ἡττώμενοι, σημεῖον οὐκ αἴρουσιν. οὐκ ἄρα τοίνυν, φησὶν, σημεῖον, τοῦτ' ἔστιν, ὑπερισχύσουσι τῶν ἐχθρῶν, ἀσθενήσει δὲ μᾶλλον, B ἕως οὗ παραδοθῇ εἰς προνομήν. σημαίνει δὲ ἀφ' ἑαυτῶν ἀπόντων, ὅτι καὶ νῦν τοῦ πόδας κεῖσθαι τοῦ Σατανᾶ, καὶ ναυαγίου ἔσεσθαι. καὶ οὐ θαυμάσεταί ποτε τῆς ἐκείνου δυσχρηστίας; καθαρᾶς ἀμβλύς, καὶ οἱ νῦν ἀκαταστάτως οἰκοῦντες σκηνῇ, ἔσεσθαι δὲ μᾶλλον εἰς προνομὴν αὐτοῖς.

Igitur multi claudi prædam agent, & non dicet: Laboro, populus qui habitat in illis. Remissum est enim illis peccatum.

Τοίνυν πολλοὶ χωλοὶ προνομεύσουσι, καὶ οὐ μὴ εἴπῃ, κοπιῶ ὁ λαὸς ὁ κατοικῶν ἐν αὐτοῖς, ἀφεῖται γὰρ αὐτοῖς ἡ ἁμαρτία.

Iudæi enim etsi recto pede incedere per legis pædagogiam potuissent: in prædam traduntur Satanæ. At Gentes licet mentem habeant claudicantem, (quippe errauerunt,) & rectas ire vias nesciebant, prædas agent. Nam lucrabuntur diuina, victo Satana. Quódque graui peccati onere ablegato, spiritalem habituri sint requietem, explicat, dicens: Non dicet, laboro, populus habitans in illis, remissum est enim ipsis peccatum. Nam qui sunt ex sanguine Israelis, impendente videlicet ipsis peccato, (nec enim iustificantem gratiam admiserunt,) meritò in prædam abrepti sunt, & velut captiui sunt, peccati inuentori. At qui ex Gentibus sunt, meliores, quàm vt accusari possint propter peccatum, (ablatum enim est, Christo abstergente,) omni voluptate fruentur, omnique labore immunes & liberi sunt, relegata omni molestia. Quorum me-

PSAL. 31. „ minit etiam beatus Dauid: [Beati
„ quorum remissæ sunt iniquitates, &
„ quorum tecta sunt peccata. Beatus vir,
„ cui non imputabit Dominus pecca-
„ tum.] etiamsi dicat peccator: Iniquitates meæ superarunt caput meum, velut onus graue grauatæ sunt in me. Siquidem lex intolerabilis erat. Et

MATT. 11. „ Christus dixit: [Venite ad me omnes
„ qui laboratis, & onerati estis, & ego
„ reficiam vos.]

C Θαι λαχόντες ἀπό γε τοῦ ἐν νόμῳ παιδαγωγίας εἰς προνομὴν δίδονται τοῦ Σατανᾶ. οἱ δὲ ἐξ ἐθνῶν καὶ τοι χωλεύουσαν ἔχοντες τὴν διάνοιαν, ἐπεπλάνηντο γὰρ καὶ ὁδοὺς ἰέναι τείνους οὐκ ἤδεσαν, προνομεύσουσι. κερδανοῦσι γὰρ τὰ τοῦ Θεοῦ νικηθέντες τοῦ Σατανᾶ, ὅτι δὲ καὶ ὁ τῆς ἁμαρτίας δυσαρεστὸς φορτίον ἀποπεμφάμενοι πνευματικὴν ἕξουσι τὴν ἀνάπαυσιν δηλοῖ φάσκων λέγων. ἃ μὴ εἴπῃ, κοπιῶ ὁ λαὸς ὁ κατοικῶν ἐν αὐτοῖς. ἀφεῖται γὰρ αὐτοῖς ἡ ἁμαρτία. οἱ μὲν γὰρ D ἐξ αἵματος Ισραὴλ, ἅτε δὴ καὶ ἐπηρμένης αὐτοῖς τῆς ἁμαρτίας. προσῆκατο γὰρ ἀδαμῶς τὴν δικαιοῦσαν χάριν, εἰκότως δίδονται προνομῇ, καὶ οὐ μεμαλωμένοι τῶν τῆς ἁμαρτίας δώρων. οἱ δὲ ἀμείνους γεγονότες διὰ κατηγορίαν δηλονότι τῆς ἁμαρτίας, ἀφήρηται γὰρ Χριστοῦ ἀφαιρήσαντος ἁπάσης εἴσω γενήσονται θυμηδίας, ἀπαλλαγήσονται δὲ κόπου πάντος ἀποπεμφάμενοι τὸ λυποῦν. τούτων καὶ ὁ μακάριος Δαβὶδ ἀφαιμέμνηται λέγων. μακάριοι ὧν ἀφέθησαν αἱ ἀνομίαι, καὶ ὧν E ἐπεκαλύφθησαν αἱ ἁμαρτίαι. μακάριος ἀνὴρ ᾧ οὐ μὴ λογίσηται κύριος ἁμαρτίαν. καίτοι λέγοντος τοῦ πλημμελοῦς εἰωθότος ὅτι αἱ ἀνομίαι μου ὑπερῆραν τὴν κεφαλήν μου ὡσεὶ φορτίον βαρὺ ἐβαρύνθησαν ἐπ' ἐμέ, δυσφόρητος δὲ ἦ * ἀνόμως ἦν. καὶ γοῦν ἔφη Χριστὸς, δεῦτε πρός με πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι, κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς. Humfr. legit ὁ νόμος.

CAP. XXXIV. *Accedite Gentes, & audite principes,*

Προσαγάγετε ἔθνη, καὶ ἀκούσατε ἄρχον-

τες. ἀκουσάτω ἡ γῆ καὶ οἱ ἐν αὐτῇ. ἡ οἰκουμένη, καὶ ὁ λαὸς ὁ ἐν αὐτῇ. διότι ὀργὴ θυμὸς κυρίου ἐπὶ πάντα τὰ ἔθνη, καὶ ἡ ὀργὴ ἐπὶ τὸν ἀριθμὸν αὐτῶν τοῦ ἀπολέσαι αὐτούς, καὶ παραδοῦναι αὐτοὺς εἰς σφαγήν. οἱ δὲ τραυματίαι αὐτῶν ῥιφήσονται, καὶ οἱ νεκροὶ, καὶ ἀναβήσεται αὐτῶν ἡ ὀσμή, καὶ βραχήσεται τὰ ὄρη ἀπὸ τοῦ αἵματος αὐτῶν, καὶ εἰλιχθήσεται ὁ οὐρανὸς ὡς βιβλίον, καὶ πάντα τὰ ἄστρα πεσοῦται ὡς φύλλα ἀπὸ ἀμπέλου, καὶ ὡς πίπτει σῦκα ἀπὸ συκῆς. ἐμθύσθη ἡ μάχαιρά μου ἐν τῷ οὐρανῷ.

A *audiat terra, & qui in ea sunt, orbis habitabilis, & populus in eo. Quia furor Domini super omnes Gentes, & ira in omnem numerum eorum, vt perdat eos, & tradat eos mactationi, & vulnerati eorum proiicientur, & mortui, & ascendet eorum fœtor, & rigabuntur montes sanguine eorum, & conuoluetur cælum vt liber, & omnes stellæ* B *cadent, quasi folia de vite, & vt cadunt fici de ficu, ebrius est gladius meus in cælo.*

Ναυαγίῳ πρεπόντως τὴν τῶν Ἰουδαίων συναγωγὴν δι' μάλα διφρικῶς, καὶ ὅτι παραδοθήσεται τοῖς καταδήσουσιν αὐτὴν εἰς προνομήν τε καὶ ἅλωσιν. καὶ τούτοις ἐπενεγκὼν τὴν τῶν ἐθνῶν κλῆσιν. πολλοὶ γὰρ χωλοί, φησί, προνομὴν ποιήσουσιν. ἀναγκαίαν ποιεῖται τὴν κατήχησιν τῶν ποτὲ μὲν χωλούντων ἔχοντι τὸ διάνοιαν, μεμαθηκόσι δὲ ὀρθοποδεῖν διὰ πίστεως τὴν εἰς Χριστόν. ἀναμιμνήσκει τοιγαροῦν τὴν κρίσιν πάντα ἐσομένην κείσεως μικρῶν τε καὶ μεγάλων. τοῦτο τοι, φησὶν, ὡς ἔτι πόρρω καθεστηκόσι τοῖς ἔθνεσι. προσαγάγετε ἔθνη, καὶ ἀκούσατε ἄρχοντες. Τὸ δὲ προσαγάγετε τέθεικεν, ἀντὶ τοῦ, προσεγγίσατε. ἕως μὲν γὰρ εἰσὶν ἐν τῇ πλανᾷ δι' τυχὸν, καὶ λατρεύειν τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα πόρρω που Θεοῦ καθεστήκασιν. ἐξηρημένης δὲ τῆς αἰτίας, ἐφ' ᾗ καὶ μακρὰν εἶναι λέγονται προσεγγίζειν Θεῷ καὶ ἑνοῦσθαι νοοῦνται, μέτοχοι γεγονότες αὐτοῦ, διὰ τοῦ μεταλαχεῖν ἁγίου πνεύματος. ἐγγίσατε τοίνυν φησὶν ἔθνη τε καὶ ἄρχοντες. ἀκουσάτωσαν δὲ καὶ ἡ γῆ, καὶ οἱ ἐν αὐτῇ, ἡ οἰκουμένη, καὶ ὁ λαὸς ὁ ἐν αὐτῇ. καὶ τί δή; δηλούμενον; ἐπήρτηται γὰρ ὀργὴ φησὶν ὅτι πᾶσιν τοῖς ἐν αὐτῇ, καὶ οὐχ ἁπλῶς ἢ ἀδιακρίτως. ἥξει δὲ μᾶλλον ἐπ' ἐκείνους, οἳ καὶ δυσπόληπτον ἐσχήκασι τὴν ἁμαρτίαν, καὶ ταῖς ἑαυτῶν ψυχαῖς τὸν τῶν πλημμελημάτων ῥύπον ἐντεταγμένον. ὅτι δὲ ἀπολοῦνται, καὶ οἷς εἰς ὄλεθρον καὶ σφαγὴν παραδοθήσονται, καὶ καταμιανοῦσι τὸν πάντα χῶρον, ὡς ὅτι μάλιστα διαλωλότων τὸ τοῦ λόγου διαπλάττει σχῆμα. βραχήσεται γὰρ φησὶ τὰ ὄρη ἀπὸ τοῦ αἵματος αὐτῶν. εἶτα τὸν τοῦδε κυρίου ἐμφανῆ καθίσας, τὴν τοῦ κόσμου συντέλειαν εἰς μέσον ἄγει, καὶ φησὶν, εἰλιχθήσεται μὲν ὡς βιβλίον ὁ οὐρανὸς, ἐνίσω δὲ φύλλοις τὰ ἄστρα πεσοῦται. ὡς γὰρ ὁ τοῦ Σωτῆρος εἰρηκὼς μαθητὴς περὶ τῆς ἐσχάτης ἡμέρας. ὅτι ἐν

Cùm perpulchrè dissèruerit, Iudæorum synagogam naufragium incursuram, & tradendam his qui vastaturi sunt eam, in prædam, cúmque his vocationem Gentium subintulerit: Multi enim claudi, inquit, prædam facient, necessariam aggreditur catechesin & institutionem, his qui olim claudicantem habuerunt mentem, C nunc autem didicerunt recto pede incedere, per fidem in Christum. Commemorat igitur, iudicium contra omnes futurum, paruos æquè ac magnos. Hinc ait, Gentibus velut è longinquo constitutis: Accedite Gentes, & audite principes. illud, Accedite, posuit, pro Appropinquate. Nam quandiu sunt in errore, & seruiunt creaturæ supra Creatorem, longè à Deo constituti sunt. Sublata autem causa ob quam longè abesse dicuntur, con- D iuncti sunt cum Deo, & propè esse intelligunt: participes facti ipsius, quòd consortes sint sancti Spiritus. Propinquate igitur, inquit, Gentes & principes. Audiat terra, & qui in ea sunt, orbis terræ, & populus in ea. Et quid demonstratur? Impendet enim, inquit, ira omnibus qui in ea sunt, & non simpliciter & promiscuè, sed inuadet potius illos qui peccatum non abiecerunt, habéntque delictorum sordes animis suis inustas. Quòd autem peri- E bunt, & velut in exitium & mactationem tradentur, & omnem locum polluent, corporibus velut intereuntibus, orationis schema exprimit. Nam ait: Rigabuntur montes sanguine ipsorum. Dein tempore declarato, mundi consummationem adducit in medium, & inquit: Conuoluetur quasi liber cælum, instar foliorum stellæ cadent: sicuti etiam discipulus Seruatoris dixit de extremo die: Quia in

2. Petr. 3.

ea cæli magno impetu transibunt, & elementa calore soluentur: terráque & quæ in ea sunt opera, exurentur omnia. Et nouos cælos, & nouam terram, iuxta promissa ipsius expectamus. Igitur illud: Conuoluendos esse cælos, & casuras stellas, huius vniuersitatis renouationem potest ostendere. Liberandam verò esse creaturam diuinus etiam Paulus ait, à seruitute corruptionis, in libertatem gloriæ filiorum Dei. Cùm addit: Ebrius est gladius meus in cælo, dat intelligere diuinæ iræ impetum non in sola terrestria incursurum, sed in ipsos impuros spiritus: quos etiam mundi dominos, rectores tenebrarum, & spiritualia nequitiæ in supercælestibus vocare solent sacræ literæ. Punientur enim, & veluti exaturabunt Dei gladium supplicio quod tolerant, cum tyrannidem exercuerint in longum tempus, & totum terrarum orbem, quantum in ipsis erat, deleuerint, luentes pœnas tam insignis impietatis.

A αὐτῇ μὴν οἱ οὐρανοὶ ῥοιζηδὸν παρελεύσονται, στοιχεῖα δὲ καυσούμενα λυθήσεται, γῆ δὲ καὶ τὰ ἐν αὐτῇ ἔργα κατακαήσεται πάντα, καινοὺς δὲ οὐρανοὺς, καὶ καινὴν γῆν κατ' ἐπαγγέλματα αὐτοῦ προσδοκῶμεν. Σήκοιν δὲ εἰλιχθήσεσθαι τὸν οὐρανὸν, πεσεῖσθαι δὲ καὶ τὰ ἄστρα τοῦ τῇδε τοῦ παντὸς ἀνακαινισμὸν ἐπαναφαίνειν ἂν, ἐλευθερωθήσεσθαι δὲ τὴν κτίσιν, καὶ ὁ θεσπέσιος ἔφη Παῦλος ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς, εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς δόξης τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ. προσιδεῖν δὲ ὅτι ἐμθυσθήσεται μου ἡ μάχαιρά μου ἐν τῷ οὐρανῷ δίδωσι νοεῖν, ὅτι τῆς θείας ὀργῆς ἡ ἔφοδος οὐ κατ' μόνων ἥξει τῶν ἐπὶ τῆς γῆς, ἀλλὰ δὲ καὶ κατ' αὐτῶν φρασθήσεται τῶν ἀκαθάρτων πνευμάτων, οὓς καὶ κοσμοκράτορας τοῦ σκότους, καὶ πνευματικὰ τῆς πονηρίας ἐν τοῖς ἐπουρανίοις ὀνομάζειν ἔθος τοῖς ἱεροῖς γράμμασι. καλασθήσονται γὰρ καὶ οὗτοι καθαιρέσεσι, δι' ἧς ὑφίστασθαι δίκης τῷ Θεοῦ μάχαιραν, τετυραννηκότες μὲν εἰς χρόνους μακροὺς, καὶ ὅλῳ ἀπολέσαντες τὸ μέχον ἐπ' αὐτοῖς τοῦ ἐν οὐρανῷ. ἐξαπτούμενοί τε τῷ οὕτω δεινῶν δυσεκφυῶν τῆς δίκης.

B

C

Ecce ad Idumæam descendet, & ad populum interitui destinatum cum iudicio. Gladius Domini repletus est sanguine, Pinguis factus est adipe agnorum, & adipe taurorum, & arietum.

A generali iudicio demittit orationem ad punitionem illatam Idumæis, propter impietatem in Christum. Idumæam vocat Iudæam, paululum immutans, vt eam deridere videatur. Esau enim natus ex Isaac, qui cibo solo vendidit primogenita, iure vocatus est Edom, id est, terrenus. Sic enim is affectus erat, à quo cæteri nomen habent, nimirum Idumæi: quippe terreni & ipsi. Terrenum habere affectum intelligi potest, ex ipsa, vt dixi, nominis interpretatione. Idumæam igitur Iudæam vocat, vt quæ nesciret ea quæ suprà sunt sapere, sed magis rebus terrenis assideret, & carnalem affectum haberet. Ecce igitur, inquit, gladius in cælo ebrius est, descendet nunc super Iudæam seu Idumæam, & ad populum interitui destinatum. at cum iudicio, populus interitui destinatus, quis esset nisi Israel? noluit enim fide colere Re-

D

E

Ἰδοὺ ὅτι τῷ Ἰδουμαίᾳ καταβήσεται, καὶ ὅτι τὸν λαὸν τῆς ἀπωλείας μου κρίσεως. ἡ μάχαιρα κυρίου ἐνεπλήσθη αἵματος, ἐπαχύνθη ἀπὸ στέατος ἀρνῶν, καὶ ἀπὸ στέατος ταύρων, καὶ κριῶν.

Ἀπὸ τοῦ καθ' ὅλου κρίσεως καταβιβάζει τὸν λόγον ὅτι τοῖς Ἰδουμαίοις ἐπενωχυμένῳ χόλασιν, ὀλίγοι τῷ εἰς Χριστὸν δυσεβῆσαι. Ἰδουμαίαν γεμοῦν τῷ Ἰουδαίαν ἀποκαλεῖ. βραχὺ παραλλάξας, ἵνα φαίνοιτο καταπικραίνων αὐτῷ. ὁ μὲν γὰρ ἐξ Ἰσαὰκ γεγονὼς Ἡσαῦ βρώσεως μιᾶς καταπωλήσας τὰ πρωτοτόκια, κέκληται δικαίων Ἐδώμ, τοῦτ' ἔστι, γήινος. φρόνημα γὰρ ἴδιον τοιούτων ἐν αὐτῷ, ἀπ' αὐτοῦ δὲ λοιπὸν οἱ ἐξ αὐτοῦ κέκληνται, τοῦτ' ἔστιν, Ἰδουμαῖοι. γήινοι γὰρ καὶ οὗτοι, καθάπερ ἔχειν ὁ φρόνημα οἰκεῖον αὐτῶν, ὡς ἀπὸ γε φημὶ τῆς τοῦ ὀνόματος ἑρμηνείας. Ἰδουμαίαν τοίνυν τὴν Ἰουδαίαν ἀποκαλεῖ, ὡς ἂν εἰδῇ τὰ ἄνω φρονεῖν, ἀνιζήσαντα δὲ μᾶλλον τοῖς ὀπαδοῖς προάγματα, καὶ βραχὺν ἔχουσαν τὸ φρόνημα. ἰδοὺ βιαίρω, ἡ ἐν τῷ οὐρανῷ μεθυσθεῖσα μάχαιρα, φησὶ, καταβήσεται νῦν ὅτι τὴν Ἰουδαίαν, ἤτοι τὴν Ἰδουμαίαν, καὶ ὅτι τὸν λαὸν τῆς ἀπωλείας πάλιν μου κρίσεως. ἀπωλείας δὲ λαὸς τίς ἂν ἕτερος εἴη πλὴν γε τὸν Ἰσραήλ; οὐ γὰρ ἠθέλησε διὰ πίστεως τοῦ λυ-

πρωτίω. πλεῖω ἡ μάχαιρα μετὰ κρίσεως, ἤπερ μετὰ δικαιοκρισίας, ἢ γὰρ ἁπλῶς, ἢ ἀδιακρίτως, καὶ οὐχ ὡσεὶ ἀπώλετο ὁ Ἰσραὴλ, ἀλλὰ σέσωται τὸ κατάλειμμα διὰ πίστεως δηλονότι τῆς εἰς Χριστόν. κέκλησται γὰρ ἐξ Ἰουδαίας ἀναρίθμητοι, καὶ πεπιστεύκασιν εἰς Χριστόν. ὅτι δὲ τοῖς ἀπειθήσασιν ἐνεπλήσθη αἵματος ἡ τοῦ κυρίου μάχαιρα, τοῦτ' ἔστιν, ἡ ὀργὴ μονονουχὶ καταφάξασα, καὶ οὐχὶ πίνας κριοὺς, καὶ ταύρους ἀδροὺς καὶ πίονας καταρρώσασα, οἷς αὖ εἰκότως λέγοιτο ἂν πρὸς ἡμῶν· ἄγε νῦν οἱ πλούσιοι κλαύσατε, ὀλολύξαντες ὅτι ταῖς ταλαιπωρίαις ὑμῶν ταῖς ἐπερχομέναις. προσεπείσομεν δὲ τούτοις ὃ, ἐτρυφήσατε, ἀνεπαλήσατε ὅτι τὰς καρδίας ὑμῶν ὡς ἐν ἡμέρᾳ σφαγῆς. τοιοῦτοι γὰρ γεγόνασιν οἱ τῶν Ἰουδαίων καθηγηταὶ καταβοσκόμενοι μὲν ἔξοχόν τινα τόπον πίονα καὶ ἀρύχωσι τοῖς ἐκ τοῦ λαοῦ καρποφορίας. καταπαυθέντες δ' ὥσπερ τοῖς πολλοῖς πλούτων ἡμῶν. ἀλλ' ὡς κριοὶ καὶ ταῦροι πεπτώκασι, τῇ τοῦ κυρίου μαχαίρᾳ ἐκπεσόντες οἱ δείλαιοι.

Ὅτι θυσία κυρίῳ ἐν Βοσὸρ, καὶ σφαγὴ μεγάλη ἐν τῇ Ἰδουμαίᾳ, καὶ συμπεσοῦνται οἱ ἀδροὶ μετ' αὐτῶν, καὶ οἱ κριοὶ, καὶ οἱ ταῦροι, καὶ μεθυσθήσεται ἡ γῆ ἀπὸ τοῦ αἵματος, καὶ ἀπὸ τοῦ στέατος αὐτῶν ἐμπλησθήσεται.

Βοσὸρ ἑρμηνεύεται στενοχὴ, καὶ ὀχύρωσις, καὶ διαγγελισμὸς, καὶ μῦν τι, καὶ σάρξ. πλὴν τοίνυν Ἰδουμαίαν καὶ Βοσὸρ ὀνομάζει, ἵνα νοήσῃς σαρκίνην, ἢ στενοχωρουμένην, τοῦτ' ἔστι, πολιορκηθεῖσαν ἢ χωμα διαγγελισμόν, διηγγέλη γὰρ ἐν αὐτῇ Χριστός. προσθεῖναι δ' αὖ ὅτι καὶ ὀχύρωσις, κύριος γὰρ ἦν κύκλῳ αὐτῆς, καὶ κύκλῳ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, καθὰ γέγραπται. ἀλλ' ἐν ταύτῃ, φησὶ, θυσία τῷ κυρίῳ. τεθύωται γὰρ ταῖς τῶν πολιορκησάντων μαχαίραις, καὶ οὐκ εἰς ὀσμὴν εὐωδίας ἀναβαίνοντες τῷ Θεῷ, ἀλλ' εἰς κόρον ἡ καταπαύσης αὐτοῖς μαχαίρας. ὅτι δὲ οὐχὶ ἐν μόνῃ τῇ Ἰδουμαίᾳ διαφθαρήσεται πληθὺς, ἀλλὰ καὶ τῶν ὀπισήμων ἐν αὐτῆς, πλείστη τε ὅση, καὶ ἐλεεινὴ γενήσεται τοῖς ὁρῶσι, αἰνιγματωδῶς ἐπιφαίνει λέγων, τοῖς ἀδροῖς, καὶ τοῖς κριοῖς, καὶ τοῖς ταύροις πεσεῖσθαι μετ' αὐτῶν, καὶ ὅτι μεθυσθήσεται ἡ γῆ ἀπὸ τοῦ αἵματος αὐτῶν, καὶ ἀπὸ τοῦ στέατος αὐτῶν ἐμπλησθήσεται. ὡς γὰρ ὅτι ταύρων, καὶ κριῶν ἐρριμμένων εἰς γῆν, καὶ αἵματός τε χυσιν ἐντων, πολλοῦ ἐπὶ τοῦ καταπίπτεσθαι, μόνον δ' οὐχὶ καὶ καταρδόντων αὐτοῦ τοιαῦτα φησίν.

A demptorem. Verùm gladius ebrius est cum iudicio, seu cum iusto iudicio, non enim simpliciter vel citra discrimen, & velut funditùs periit Israel, at salux factæ sunt reliquiæ per fidem, scilicet in Christum. Vocantur enim ex Iudæis innumerabiles, & crediderunt in Christum. Sed in contumacibus gladius Domini cruentus exaturatus est, id est, ira tantùm non mactans, & quasi arietes quosdam & tauros crassos & præpingues sternens. Quibus meritò id dici poterit

B à nobis: [Agite nunc diuites flete, vlulantes super miseriis vestris, quæ aduenient.] Subinferemus & his illud: Luxuriastis, lasciuistis super terram, enutriuistis corda vestra, velut in die mactationis. Tales enim extiterunt moderatores Iudæorum, pascentes in pingui loco & spatioso, ex reditibus populi, obesi velut omnibus honoribus. Sed vt arietes & tauri ceciderunt, in gladium Domini irruentes

C miseri.

Quia sacrificium in Bosor Domino, & cædes magna in Idumæa, & concident robusti cum eis, & arietes, & tauri, & ebria erit sanguine, & adipe eorum implebitur.

Bosor interpretatur coarctatio, & munitio, & faustum nuncium, & caro. Idumæam igitur vocat Bosor, vt intelligas carnalem, vel coarctatam, id est, obsessam: vel faustum nuncium,

D in ea enim fausta annunciauit Christus, addi potest, & munitio: Dominus enim erat in circuitu eius, & in circuitu populi sui, quemadmodùm scriptum est. Sed in hac, inquit, sacrificium Domino. Sacrificati enim sunt gladiis obsidentium, & non in odorem bonæ fragrantiæ ascendentes Deo, sed in satietatem gladii qui eos percutit. Quòd autem non sola multitudo in Idumæa perdenda sit, sed insignium

E in ea virorum futura sit cædes plurima & miserabilis, ænigmaticè subindicat, inquiens: Robustos, & arietes, & tauros casuros cum illis. Et inebriabitur terra sanguine eorum, & adipe eorum implebitur. Hæc autem dicit quasi de tauris & arietibus proiectis in terram, & multum sanguinis fundentibus, eò quòd diffluant, eámque tantùm non irrigantibus.

Dies enim iudicij Domini, & annus retributionis iudicij Sion. Et vertentur valles eius in picem, & terra eius in sulphur. Et erit terra eius ardens velut pix noctu & interdiu, & non extinguetur in æternum tempus, & ascendet fumus eius sursum. In ætates deseretur, & habitabunt in ea aues, & erinacei, & ibes, & corui. Et iniicietur super eam funiculus geometriæ deserti: Et onocentauri habitabunt in ea.

A Ἡμέρα γὰρ κρίσεως κυρίου, καὶ ἐνιαυτὸς ἀνταποδόσεως κρίσεως Σιών. καὶ στραφήσονται αὐτῆς αἱ φάραγγες εἰς πίσσαν, καὶ ἡ γῆ αὐτῆς εἰς θεῖον. καὶ ἔσται ἡ γῆ αὐτῆς καιομένη, ὡς πίσσα, νυκτὸς, καὶ ἡμέρας, καὶ οὐ σβεσθήσεται εἰς τὸν αἰῶνα χρόνον. καὶ ἀναβήσεται ὁ καπνὸς αὐτῆς ἀνὼ. εἰς γενεὰς ἐρημωθήσεται. καὶ κατοικήσουσιν ἐν αὐτῇ, ὄρνεα καὶ ἐχῖνοι, καὶ ἶβις, καὶ κόρακες. καὶ ἐπιβληθήσεται ἐπ' αὐτὴν σπαρτίον γεωμετρίας ἐρήμου, καὶ ὀνοκένταυροι οἰκήσουσιν ἐν αὐτῇ.

B

Clarius his verbis proponit ad intelligendum, quæ dixit per ænigmata. Nominat enim Sion, cui & iudicii diem & retributionis annum imminere ait, quando pice & sulphure tantùm non effusis in totam eorum regionem immiti igne consumentur, & irrequietas flammas habebunt: Fumum autem ascendentem fortassis intelligere oportet, rumorem veluti afflictionum, qui longè dissitis significat calamitatis, quæ inflicta est magnitudinem. Deserendam ait eam in ætates, & quæ desertis vrbibus contingunt, dicit. Nam aues, & erinaceos, & ibides, & coruos ait in ea commoraturos, & in desertum commensurandam esse, habitantibus in ea onocentauris. Onocentauros vocat onagros, quibus gratum est, in desertissimis locis versari: Echinos seu erinaceos, mures dicit spina vestitos. Sin maluerit quis, intimam contemplationem seu internam accipere intelligentiam in hisce verbis, dici- D mus, deserras & velut desolatas hominum mentes, eò quòd non in illis habitet per spiritum vniuersorum Deus, à malis bestiis depascentur, & impuri spiritus ibi diuersabuntur, tanquam in forma dictorum erinaceorum, & coruorum & asinorum syluestrium.

C

Εναργέστερον ἐν τούτοις ἅπερ ἔφη δι' αἰνιγμῶν ἀφῆκεν ὀφθῆναι. ὀνομάζει γὰρ δηλονότι Σιὼν, ᾗ καὶ κρίσεως ἡμέραν, καὶ ἀνταποδόσεως ἐνιαυτὸν ἐνεστηκέναι φησὶ, καθ' ὃν μονονουχὶ πίσσης τε καὶ θείου καταῤῥαγέντων ἀπάσης αὐτῆς τῆς χώρας, αἰωνίῳ πυρὶ δαπανηθήσονται, καὶ ἀκατασβέστοις ἕξουσι φλόγας. καὶ καπνὸν δὲ πάλαι που τὴν δυσθυμίαν φησὶν, νοῦν ἀκόλουθον τοῖς οἰονεὶ τοῖς πάθεσιν ἀκολουθοῦσαν, καὶ τοῖς πόῤῥω καπνιζομένοις τὸ μέγεθος. ἐρημωθήσεσθαι δ' φησὶν αὐτὴν εἰς γενεὰς, καὶ τὰ ταῖς ἐρημουμέναις πόλεσι συμβαίνοντα λέγει. ὄρνεα μὲν γὰρ, καὶ ἐχίνους, ἶβίς τε καὶ κόρακας ἐναυλισθήσεσθαι φησὶν αὐτῇ, καὶ μὴν ὅτι εἰς ἔρημον καταμετρηθήσεται, κατοικοιώτων ὀνοκενταύρων ἐν αὐτῇ. ὀνοκενταύρους δὲ φησὶ τοὺς ἀγελαίους τῶν ὄνων; οἷς δὴ καὶ φίλον ἐν ἀγρίτημα πιφάσκειν τὰ εἰσάπαν ἔρημα τῶν χωρίων. ἐχίνους δὲ λέγειν τοὺς ἀκανθῶν κατημφιεσμένους τοὺς μυῶν. εἰ γὰρ δή τις ἕλοιτο καὶ θεωρεῖν ὁπόσα τούτοις τὴν ἐσοπάτρω λαβόντα, φαίη ἂν ὅτι τοὺς ἠρημωμένους καὶ οἷον μεμονωμένους τῶν ἀνθρώπων διανοίας, ἀφ' ὧν μὴ κατοικεῖν ἐν αὐτοῖς ἀφ' ἑνὸς πνεύματος τοῦ τῶν ὅλων Θεὸν τὰ πονηρὰ τῶν θηρίων κατοικεμένην, καὶ καταυλίσεσθαι ἐν αὐτῇ τὰ ἀκάθαρτα τῶν πνευμάτων, ὡς ἐν εἴδει τῶν ὠνομασμένων ἐκείνων τε φημὶ καὶ κοράκων, καὶ ὄνων ἀγρίων.

D

Principes eius non erunt, reges enim, & principes, & magnates eius interibunt.

Οἱ ἄρχοντες αὐτῆς οὐκ ἔσονται, οἱ γὰρ βασιλῆς αὐτῆς, καὶ οἱ ἄρχοντες, καὶ οἱ μεγιστᾶνες αὐτῆς, ἔσονται εἰς ἀπώλειαν.

E

Cùm dixerit in superioribus, robustos, & arietes, & tauros, Iudæorum gubernatores, nimirum conspicuam gloriam sortitos seu sacerdotii ratione, siue quòd diuitiis & honore insigni illustres fuerint: his verbis principes nominat, apertiori eos designans vocabulo. Itaque qui reges eorum quondam erant, inquit, &

Ἀδρούς καὶ κρίους καὶ ταύρους ἐν τοῖς ἀνωτέρω λέγων, τοὺς τῶν Ἰουδαίων καθηγητὰς, ἤγουν τοὺς τῷ περισσοτέρῳ λαχόντας δόξης, ἢ κατὰ τὸ ἱερωσύνης εἶδος, ἢ δηλονότι ὅτι ἐν πλούτῳ καὶ τιμαῖς ἐφυλεῖ ἀγαθαῖς πολλῇ, ἄρχοντας ἐν τούτοις καταονομάζει, σαφέστερον τὸ ἐπ' αὐτοῖς ἀποφαίνων δηλωσιν. οἱ γὰρ πάλαι ποτὲ βασιλεύοντες αὐτῶν φησὶ, καὶ

οἱ ἄρχοντες καὶ οἱ μεγιστᾶνες οὐκ ἔσονται. οὐ γὰρ A
ἐπὶ ταῖς τῶν πολλῶν ἐντρυφήσουσι δυναστείαις,
ὅτε μὴν ὀξίτηλον ἄρουσιν ὀφρῦν, ταῖς ὑπερηφάνοις
ὑπαφηρημέναις ἀναπαλαίοντες ὑμᾶς, ἀλλ'
ἐξωσθήσονται φάσκων τὴν ἐν ἀρχαῖς. καὶ οἷς βα-
σιλείας ἀπολισθήσαντες, καὶ ὃ καπάρχει ὑπεβε-
βληκότες κατοιχήσονται πρὸς ἀπώλειαν, ὁμοῦ
τοῖς ἑτέροις πρὸ αὐτῶν ὀλωλόσι. γεγόνασι γὰρ
ἀφορμὴ τοῖς ὑπὸ χεῖρα πρὸς ὄλεθρον. καὶ τοῦ-
το διδάξαι λέγων ὁ τῶν ὅλων Θεός, ποιμένες πολ- B
λοὶ διέφθειραν τὸν ἀμπελῶνά μου, ἐμόλυναν τὸ
μερίδα μου. ἔδωκαν μερίδα ἐπιθυμητήν μου
εἰς ἔρημον ἄβατον. ἐλυμήθη εἰς ἀφανισμὸν ἀπω-
λείας.

Καὶ ἀναφύσει εἰς τὰς πόλεις αὐτῶν ἀκάνθινα
ξύλα, καὶ εἰς τὰ ὀχυρώματα αὐτῆς. καὶ ἔσται
ἔπαυλις σειρήνων, καὶ αὐλὴ στρουθῶν. καὶ συ-
ναντήσονται δαιμόνια ὀνοκενταύροις. καὶ βοήσο-
νται ἕτερος πρὸς τὸν ἕτερον. ὄντως ἀναπαύσονται
ὀνοκένταυροι. εὗρον γὰρ αὐτοῖς ἀνάπαυσιν. ὄντως C
ἀνέπαυσεν ἐχῖνος.

Πάλιν ἡμῖν ἑτέρῳ τρόπῳ τὰ τοῖς ἐρήμοις
συμβαίνοντα πειρᾶται δηλῶσαι ποιῶ. ἕως μὲν γὰρ
πολυανδροῦσιν αἱ πόλεις, οὐδὲν αὐταῖς τῶν ἀγρίων
ἀμφύεται ξύλων. ἀπόφοιτα δ' ἐστὶ τὰ ταῖς ἐρήμοις
χαίροντα τῶν θηρίων. ἐπειδὰν δὲ κένανδροί τε
γένωνται, καὶ τῶν οἰκούντων ἔρημαι, τότε καὶ οἷά
τις χέρσος εὑρεθήσεται γῆ, μεστὴ μὲν ἀκανθῶν,
ἀναύλισμα δὲ στρουθῶν σειρήνων μάλιστα. σειρῆ-
νας δέ φησι τὰ ἐν νυκτὶ θρηνώδη φωνὴν ἱέντα τῶν D
πτηνῶν, καὶ μονοειδῆ κεκραγότα, ἀμφ' ἡμέραν
μὲν ἠρεμεῖ, καὶ ταῖς ἐρήμοις τῶν χωρῶν ἀναυ-
λίζεται. ποιηταὶ δὲ μᾶλλον ταῖς πτήσεσιν ἐνσκή-
πτων, οἷά ἡ γλαυξ, καὶ τὰ ἐοικότα. δαιμόνια δὲ καὶ
ὀνοκενταύρους ἀλλήλοις συναντᾶν φασι, καὶ μὲν
καὶ βοᾶν τινας, ἕτερος πρὸς τὸν ἕτερον λέγων,
τὴν οἷς ἄκρατον ἐρημίαν τῶν πόλεων ὑπαινίττεται.
ἐμφιλοχωρεῖν γὰρ λέγονται τοῖς ἠρεμοῦσι τῶν τό-
πων καὶ πονηρὰ πνεύματα. ἥδιστα γὰρ καταλύει καὶ
τῶν θηρίων ὅσα τῶν ἀνθρώπων ὃ ἀπεῖναι ποιεῖ- E
ται πολλοῦ. καὶ φυσικοῖς εἰς ὃ αἰήμερον παρα-
δεδομένοις νόμοις.

Καὶ ἔσωσεν ἡ γῆ τὰ παιδία αὐτῆς μετ' ἀσ-
φαλείας. ὄντως ἔλαφοι σιωπήσουσι, καὶ εἶδον
τὰ πρόσωπα ἀλλήλων. ἀριθμῷ παρῆλθον, καὶ
μία αὐτῶν οὐκ ἀπώλετο. ἑτέρα τὴν ἑτέραν
οὐκ ἐζήτησεν, ὅτι κύριος ἐνετείλατο αὐταῖς. καὶ
τὸ πνεῦμα αὐτῶν συνήγαγεν αὐτάς. καὶ αὐτὸς

principes, & magnates, non erunt. A
Non enim potentia delicatè insolescent in omnes, nec vanum tollent supercilium, adeò sublimibus luxuriantes honoribus: sed detrudentur solio & principatu, & quasi regno delapsi, & imperio deiecti, abibunt in interitum simul cum aliis per illos pereuntibus. Facti sunt enim occasio exitii populo suæ manui commissa. Quod etiam docebit vniuersorum Deus, inquiens: [Pastores multi corruperunt vineam meam, polluerunt partem meam.] Dederunt partem meam desiderabilem in desertum inuium. Redacta est ad interitum pessimum. B

Et renascentur in ciuitatibus eorum spinea ligna, & in munitionibus eius: Et erunt cubilia sirenum, & aula struthionum; & occurrēt dæmonia onocentauris, & clamabit alter ad alterū; illic requiescent onocentauri. Inuenerunt enim sibi requiem, illic nidum construxit erinaceus. C

Rursum nobis alio modo quæ in solitudine contingunt, conatur declarare. Quamdiu enim virorum multitudine refertæ sunt ciuitates, nulla ligna syluestria in eis nascuntur, & recedunt bestiæ quæ desertis gaudent. Vbi autem viris vacuæ sunt & incolis destitutæ, tunc veluti inculta quædam tellus inuenietur, spinis plena, struthionum & sirenum maximè habitaculum. Sirenas autem dicit, volucres vocem lugubrem noctu edentes, & propemodum vlulantes: quæ interdiu solitariæ sunt, & in desertis locis commorantur: imò in tenebris volant, exempli causa, noctua, & similia. Cùm dicit dæmonia, & onocentauros sibi inuicem occurrere, & clamare alterum ad alterum, summam veluti solitudinem ciuitatum subinnuit. Habitare enim dicuntur libenter in desertis locis etiam mali spiritus, libentissimè etiam diuertunt feræ, quæcunque abesse ab hominibus impendiò cupiunt, & naturæ lege ad sæuitiam instituuntur. D E

Et seruauit terra filios eius cum securitate; illic cerui occurrerunt, & viderunt facies inter se. Numero transierunt, & vna ex eis non periit, altera alteram non quærebat, quia Dominus præcepit ipsis, & spiritus eius congregauit ipsas. Et ipse

» Hier. 12.

immittet eis sortes, & manus eius diuisit ipsis, vt pascerentur, in æternum tempus hæreditatem habebitis, in omnes ætates quiescent in ea.

Cùm dixerit regionem Iudæorum in extremam solitudinem tradendam, & prorsus expertem esse supernæ & diuinæ misericordiæ, & dilectionis: rursum memorat eos qui seruati in ea fuerunt. Isti esse possunt reliquiæ, nimirum fideles. Et de illis hic dicit: Seruauit terra filios eius cum securitate. Filii enim erant Iudaicæ regionis, credentes Israelitæ, & securitatem & quasi turrim immotam auxilii inuenientes, Dominum nostrum Iesum Christum. Ab his filiis qui seruati sunt, cerui quodammodo nati sunt diuini discipuli, comparantur & meritissimè ceruis. Est enim animal serpenticida, & aquarum fontes sæpe & libenter frequentat. Tales sunt omnes hi, qui in sortem diuinæ religionis assumpti sunt, ad euortendum intelligibilem draconem instructi & idonei, gloriam eius subuertendo, & nequitiæ illius venenum infirmum & inefficax reddendo. Sed & in aquarum fontibus sub intelligentiam cadentibus velut lasciuiunt, id est, spiritualium bonorum ministeriis, tantùm non irrigantibus mentem, & fructuosam eam Deo efficientibus. Illic igitur, inquit, id est, in his qui seruati sunt, occurrerunt sibi inuicem ceruæ, admiratæ sunt ipsæ sese, hoc enim opinor significare illud: Viderunt facies suas inter se. Nulla periclitata est, nam id sibi vult, transierunt numero, & vna ex his non periit. Altera alteram non quæsiuit. Quis igitur seruauit? Dominus præcepit ipsis. Et spiritus eius congregauit ipsas. Elegit enim eas, & iussit docere omnes gentes, & baptizare in nomen Patris, & Filii, & Spiritus sancti. Iniiciet eis sortes, & distribuit manus eius, vt pascerentur in æternum tempus. Diuisæ sunt namque sanctis Apostolis velut quædam sortes, quibus vnumquemque prædicare oportuit. Præpositus scilicet est diuinus Petrus circuncisioni. Vaticinatúsque est spiritus dicens: Segregate mihi Barnabam & Paulum, ad opus, ad quod vocaui eos, & erunt Apostoli Gentium. Diuisit igitur illis manus eius sortes, vt pascerentur in æternum tempus. Quoniam

Matth.

A ὑπιβαλῆ αὐτοῖς κλήρους, καὶ διὰ χειρὸς αὐτοῦ διεμέρισεν αὐτοῖς βόσκεσθαι εἰς τὸν αἰῶνα χρόνον. κληρονομήσατε, εἰς ἡμέρας ἡμερῶν ἀναπαύσονται ἐπ' αὐτοῖς.

Εἰς ἐρημίαν ἐχάτην ἀποδιδόασιν λέγων τὴν τῶν Ἰουδαίων χώραν, καὶ ἀμοιρῆσαι πάντελῶς τῆς ἄνωθεν, καὶ τοῦ Θεοῦ φιλίας καὶ ἀγάπης διαμέμενται πάλιν τῶν ἐν αὐτῇ διασεσωσμένων. εἶεν δ' ἂν ἅπερ τὸ κατάλειμμα, τοῦτ' ἔστιν, οἱ διὰ πίστεως. καὶ περὶ αὐτῶν ἐνθάδε φησὶν ὅτι σέσωκεν

B ἡ γῆ τὰ παιδία αὐτῆς μετ' ἀσφαλείας. υἱοὶ γὰρ γεγόνασι τῆς Ἰουδαίων χώρας οἱ δὲ Ἰσραὴλ πιστεύοντες ἀσφάλειάν τε, καὶ οἱονεὶ πύργον ἀκατάσειστον εἰς ὑπακοὴν ἀνερόντες τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν. ἀπὸ δέ γε τῶν διασεσωσμένων παιδίων, ἔλαφοι ἔφασαν τινὰ γεγόνασιν οἱ ἀποστόλοι μαθηταί. προσκαίζονται γοῦν ταῖς ἐλάφοις καὶ μάλα εἰκότως. ὀφιοκτόνον γάρ ἐστι τὸ ζῷον, καὶ πηγαῖς ὑδάτων ἐμφιλοχωρεῖν εἴωθος. τοιοῦτοι δὲ πάντες οἱ τῆς εἰς Θεὸν εὐσεβείας εἰς λῆξιν ἠρμένοι τοῖς ἀναιρέσιν τοῦ νοητοῦ δράκοντος ὑπιτηδείως

C ἔχοντες διὰ τὸ καταστρέφειν τὴν δόξαν αὐτοῦ ἀσθενῆ τε καὶ ἄτοξακτον τῆς εὐσεβοῦς αὐτοῦ δυστροπίας τὸν ἰὸν ἀποφαίνειν. ἀλλὰ καὶ ταῖς νοηταῖς τῶν ὑδάτων ἐναπαταλῶσι πηγαῖς, τοῦτ' ἔστι, ταῖς τῶν πνευματικῶν ἀγαθῶν χορηγίαις, μονονουχὶ καταρδούσαις τὸν νοῦν, καὶ καρπόν τε αὐτὸν ἀποφαινούσαις τῷ Θεῷ. ἐπεὶ τοίνυν φησὶ, τοῦτ' ἔστιν, ἐν τοῖς διασεσωσμένοις σπουδαίως ἀλλήλοις ἔλαφοι. τεθαυμάκασιν ἀλλήλας. τοῦτο γὰρ οἶμαι δηλοῦν, ὃ, εἶδον τὰ πρόσωπα ἀλλήλων. κεκινδύνευκε γοῦν ἡ ὑπόθεσις, τοῦτο γὰρ πάλιν, ὃ προῄλλετο

D ἀριθμῷ καὶ μία αὐτῶν οὐκ ἀπώλετο, ἑτέρα τὴν ἑτέραν οὐκ ἐζήτησεν. τίς οὖν ὁ σώσας; κύριος ἐνετείλατο αὐταῖς, καὶ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ συνήγαγεν αὐτάς, καὶ προσέταξε μαθητεύειν πάντα τὰ ἔθνη. καὶ βαπτίζειν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος. ὑπιβαλῆ δὲ αὐτοῖς καὶ κλήρους, καὶ διεμέρισεν ἡ χεὶρ αὐτοῦ βόσκεσθαι εἰς τὸν αἰῶνα χρόνον. συνενεμήθησαν γὰρ τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις οἱά τινες κλῆροι πρὸ

E οἷς ἕκαστον διακηρύξαι ἐχρῆν. καὶ χρῆν τεθῆναι μὲν ὁπωσοῦν Παῦλος εἰς τὸ προκείμενον, κεχρημάτικε γοῦν τὸ πνεῦμα λέγον. ἀφορίσατε δή μοι τὸν Βαρνάβαν, καὶ τὸν Σαῦλον, εἰς ὃ ἔργον ὁ προσκέκλημαι αὐτούς. καὶ γεγόνασιν ἀπόστολοι τῶν ἐθνῶν. διεμέρισε τοίνυν αὐτοῖς ἡ χεὶρ αὐτοῦ κλήρους, ὥστε βόσκεσθαι εἰς τὸν αἰῶνα χρόνον. ὅτι

γὰρ ἐλάφων ἐποιήσατο μνήμην, τέθεικεν αἰτίαν, καθὼς ὁ Βόσκεσθε, μόνον γὰρ οὐχὶ κατεβοσκήσαντο τὰς χώρας, ὀπτευφλωττες τοὺς διὰ πίστεως καλουμένους εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας, καὶ κλῆρος ἔστω αὐτοῖς. καὶ γοῦν ὁ θεσπέσιος Παῦλος τοὺς δι' αὐτοῦ σεσωσμένους προσεφώνει, λέγων· χαρὰ καὶ στέφανός μου. ὅτι δὲ ἀτελεύτητον αὐτοῖς φυλαχθήσεται παρὰ Θεοῦ τὸ ἐπὶ τούτοις αὐχημα, δηλοῖ λέγων, ὅτι, ἀναπαύσονται ἐπ' αὐτῆς. ἐπ' αὐτῆς δὲ, τίνος; ἢ δηλονότι τῆς ἀνεμποδίστου αὐτοῖς κληρονομίας παρὰ Θεοῦ. διὸ μνημονεύσας ὁ προφήτης ὡς μαχαίρᾳ φάλλοντας Δαβὶδ περὶ αὐτῶν, ὅτι φωνὴ κυρίου κατορθιζούσης ἐλάφους καὶ ἀποκαλύψει δρυμούς. δρυμοὶ γὰρ ὥσπερ νοητὰς ἐλάφοις ἀνεδείξατο παρὰ Θεοῦ, τὴν ἐθνῶν ἀριθμοῦ κρείττων πληθύς, ἣν κατενεμήσατο νοητῶς τοῖς τὴν πίστευόντων σύστασιν ἀναπαλαίοντες ὑπολήψεως.

Εὐφράνθητι ἔρημος διψῶσα. ἀγαλλιάσθω ἔρημος, καὶ ἀνθείτω ὡς κρίνον· ἐξανθήσει καὶ ἀγαλλιάσεται τὰ ἔρημα τοῦ Ιορδάνου. καὶ ἡ δόξα τοῦ Λιβάνου ἐδόθη αὐτῇ, καὶ ἡ τιμὴ τοῦ Καρμήλου, καὶ ὁ λαός μου ὄψεται τὴν δόξαν κυρίου, καὶ τὸν ὕψος τοῦ Θεοῦ ἡμῶν.

Ερημον γὰρ σπείραν ἀποκαλῶν ἔθος τῇ θεοπνεύστῳ γραφῇ τὴν ἐξ ἐθνῶν ἐκκλησίαν, ἣ ποτὲ μὲν ἐν τούτοις ἦν, ὅτε τὴν ἐξ οὐρανοῦ νοητὸν ἔχουσα νυμφίον, φημὶ δὴ Χριστὸν, ἀλλὰ δὲ ἐν ἐνδείᾳ τυγχάνουσα πάντος ἀγαθοῦ, καὶ οἷ ἀκανθῶν οὖσα ἔρημος δίψης τε καὶ αὐχμηρός. ὅπερ ἦ γέγονεν ἐν αὐτῇ Χριστὸς, παρεληλύθη γὰρ διὰ τὴν πίστεως καὶ ὃ θεῖον πῦρ αὐτῇ πεπλούτηκε νάμα. πηγὴ γὰρ ὄντι ζωῆς, καὶ χειμάρρους τρυφῆς. ἐν αὐτοῖς ἦν λέγων δι' ἑνὸς τῶν ἁγίων προφητῶν. ἰδοὺ ἐγὼ ἐκκλίνω ἐπ' αὐτοὺς ὡς ποταμὸς εἰρήνης, καὶ ὡς χειμάρρους ὑπερκλύζων δόξαν ἐθνῶν. σπεῖρα μὲν οὐκέτι καὶ ἔρημος. πολύπαις ἦ μᾶλλον καὶ ὑπὸ νυμφίῳ, καὶ διὰ μυθῆς νοητῆς. ἡ πάλαι τοίνυν διψῶσα καὶ τρυφερωτέρα φησὶν. ἐξανθείτω ἦ καὶ ὡς κρίνον ὁμοῦ καὶ ὃ ἀνθηρὸν, καὶ ὃ διὰδες ἔχουσα. Χριστοῦ γὰρ γέγονεν ὀσμὴ, καὶ πιστώσεται γράφων ὁ Παῦλος, ὅτι Χριστοῦ εὐωδία ἐσμὲν τῷ Θεῷ. τὰ δὲ μὲ ἔρημα τοῦ Ιορδάνου, ἤτοι περὶ αὐτὸν ἔρημον φησίν. ὃ γὰρ τοῖς ἀπειθήσασιν ἐξ Ισραὴλ, ἀλλ' ἡμῖν τοῖς ἐξ ἐθνῶν, ἢ καὶ τοῖς ἐξ αὐτῶν πιστεύουσι, δέδοται νᾶμα, καὶ παρ' ἡμῖν ἐστι. βαπτιζόμεθα γὰρ ἐν αὐτῷ, καὶ ἡμῖν, ὡς ἔφην, γέγονεν ἡ ἁγία πηγή. ταύτῃ

enim ceruorum fecit mentionem, necessariò posuit, Pasci. Nam regiones modo non pascebant, oblectantes se in his qui per fidem vocati sunt ad agnitio veritatis, & sors hæc illis. Quippe diuinus Paulus alloquitur eos qui per ipsum vocati sunt, inquiens: Gaudium & corona mea. Sine fine autem seruandam ipsis à Deo hanc de illis gloriationem, exponit, dicens: Requiescent in ea. In qua? Scilicet in hæreditate sibi distributa à Deo. Nec prætereundum est, quod beatus Dauid de illis psallit: Vox Domini præparantis ceruos, & reuelabit syluas. Syluæ enim intelligibilibus ceruis monstratæ sunt à Deo, innumerabilis Gentium multitudo: quam possidebant intelligibiliter, in probitate credentium acquiescentes, & quasi deliciantes.

Lætare desertum sitiens, exultet solitudo, & floreat vt lilium. Efflorescent & exultabunt solitudines Iordanis, & gloria Libani data est ei, & honor Carmeli. Et populus meus videbit gloriam Domini, & altitudinem Dei nostri. CAP. XXXV.

Desertam & sterilem appellare solet diuino spiritu tradita scriptura Gentium ecclesiam, quæ olim in illis erat: non habens è cælo intelligibilem sponsum, Christum inquam, sed inopia laborans bonorum omnium, & quasi nutrix spinarum, siticulosa, & aquis carens. At vbi in ea esset Christus, (assumptus enim est per fidem, & diuino eius riuulo ditata est, fons enim est vitæ, & torrens deliciarum, dixitque ipse apud quendam è sanctis prophetis: Ecce ego inclino in eos, velut fluuium pacis, & velut torrentem inundantem gloriam Gentium,) vltrà sterilis non erat nec desertum: imò fœcunda, & sub sponso, & florida intelligibiliter. Quæ olim igitur sitiens erat, lætetur, inquit, & efflorescat quasi lilium, tum floridum, tum odoratum. Christi enim odor fuit. Quod confirmabit Paulus scribens, Christi bonus odor sumus Deo. Deserta Iordanis, dicit circum ipsum solitudinem. Non enim rebellibus Israelitis, sed nobis Gentibus, & inter eas credentibus, Iordanis riuulus datus est, & apud nos est, nam in eo baptizamur, &, vt dixi, noster est sanctus fons. Hinc

itaque

itaque ait, in solitudine quondam siticulosa, nunc autem celebrem Iordanem sortita, gloria Libani data est, & honor Carmeli. Libanus & Carmelus dicitur sæpe Hierusalem, & ipsum Dei templum. Verùm gloria digna sancta ciuitate, & diuino templo, data est Gentium ecclesiæ: & in ea vidimus gloriam Domini, & altitudinem Dei. Nam Iudæi tanquam nudo homini & præ aliis nihil egregium habenti, adducti sunt Domino: nos autem altitudinem gloriæ ipsius vidimus. Deum enim scimus ipsum, propter nos ex dispensatione & prouidentia factum hominem, itáque Deum.

Corroboramini manus remissæ, et genua labantia consolamini, ô pusillanimes, Corroboramini, ne timeatis. Ecce Deus noster iudicium retribuit et retribuet: ipse veniet, et seruabit nos. Tunc aperientur oculi cæcorum, & aures surdorum audient. Tunc saltabit sicut ceruus claudus, & expedita erit lingua balborum.

Digna est mystagogia, & spiritualis consolatio his qui ex gentibus ad agnitionem Christi, vocati sunt. Corroboramini manus remissæ, & genua labantia. Nam errantibus adhuc manus sunt pigræ, & genua soluta. Nec semper hæc dicit de corporis partibus, sed mente & intelligentia infirmos inueniemus, qui decipiuntur & in erroribus versantur. Nec enim vllum pietatis officium apud eos inuenire est, nec firmitatem genuum, seu mentis puram viam in iustitia gradientis: Sed robusti estote, inquit, vt ad Deum possitis currere. Vos autem qui veluti ordinati estis ad ministerium diuinæ prædicationis, consolamini infirmos, dicite sapienter his qui paruo animo præditi sunt: Roboramini, ne timete. Non enim robusta mens est Deum nescientibus, timent enim velut impressiones afflictionum, & Satanam olim contra ipsos tyrannidem occupantem, & porrò, mortem. At ecce, inquit, Deus, id est, non multò pòst Seruator, qui retribuet iudicium. Condemnabit enim principem seculi huius, & liberabit à seruitute, eos qui sub illo oppressi sunt. Veniet enim, veniet, & seruabit nos. Quid tum? Veniet tunc his qui super terram sunt. Aperientur oculi cæcorum: Nam qui olim creaturæ supra Creatorem seruierunt, ipsam creaturam, quæ olim seduxit,

A Τέτνω ἐν τῇ ἐρήμῳ φησὶ, τῇ ποτὲ μὴ διψώσῃ, λαχούσῃ δὲ νῦν τὸ δοξαζόμενον Ιορδάνου, ἡ δόξα δέδοται τοῦ Λιβάνου, καὶ ἡ τιμὴ τοῦ Καρμήλου. Λίβανος δὲ καὶ Καρμηλος εἴρηται πολλάκις ἡ Ιερουσαλὴμ, καὶ αὐτὸς ὁ θεῖος νεώς. Ἀλλ' ἡ πάλαι παρέπουσα δόξα τῆτε ἁγίᾳ πόλει καὶ τῷ θείῳ ναῷ, δέδοται τῇ ἐξ ἐθνῶν ἐκκλησίᾳ, καὶ ἐν αὐτῇ τετράμμεθα τὸ δόξαν κυρίου, καὶ τὸ ὕψος τοῦ Θεοῦ. Ιουδαῖοι μὲν ὡς ἀνθρώπῳ ψιλῷ, καὶ οὐδὲν ἔχοντι
B πρὸ τοὺς ἄλλους τὸ πλέον προσφέροντο τῷ κυρίῳ. ἡμεῖς δὲ τὸ ὕψος τῆς δόξης αὐτοῦ τετράμεθα. Θεὸν γὰρ ἴσμεν αὐτὸν, οἰκονομικῶς δι' ἡμᾶς ὅλον ἄνθρωπον, καὶ ὄντως Θεόν.

Ἰσχύσατε χεῖρες ἀφειμέναι, καὶ γόνατα παραλελυμένα, παρακαλέσατε τοὺς ὀλιγοψύχους τῇ διανοίᾳ. ἰσχύσατε, μὴ φοβεῖσθε. ἰδοὺ ὁ Θεὸς ἡμῶν κρίσιν ἀνταποδίδωσι, καὶ ἀνταποδώσει. αὐτὸς ἥξει καὶ σώσει ἡμᾶς. τότε ἀνοιγήσονται ὀφθαλμοὶ τυφλῶν, καὶ ὦτα κωφῶν ἀκούσονται. τότε ἁλεῖται ὡς ἔλαφος ὁ χωλὸς, καὶ τραυλὴ ἔσται γλῶσσα μογιλάλων.
C

Πρέπουσα μυσταγωγία, καὶ παράκλησις πνευματικὴ τοῖς ἐξ ἐθνῶν κεκλημένοις εἰς ἐπίγνωσιν τοῦ Χριστοῦ. Ὅ, ἰσχύσατε χεῖρες ἀνειμέναι, καὶ γόνατα παραλελυμένα. τοῖς μὲν γὰρ ἔτι πλανωμένοις, αἱ χεῖρες ἀργαὶ, παραλελυμένα δὲ καὶ τὰ γόνατα. καὶ οὐχὶ δὴ πρώτως περὶ τῶν τοῦ σώματος μελῶν τὰ τοιαῦτα φησίν. Ἀῤῥωστοῦντας γὰρ
D νοοῦντας διορθοῦσθαι, τοὺς δὲ ἀπάντως καὶ πλανωμένους, ὅτε γὰρ ἔργων εὐσεβείας πρὸς αὐτοῖς ἐστὶν ἀρχὴ, ὅτε ἰσχυρὰ γόνατα, ἤγουν διανοίας τὸ διαγὲς τῆς δικαιοσύνης διαπορθουμένοις ὁδόν. Ἀλλ' ἰσχύσατε φησὶν, ἵνα καὶ δραμεῖν δυνώνται πρὸς Θεόν. ὑμεῖς γὰρ ὡς τεταγμένοι πρὸς ἱερουργίαν τοῦ θείου κηρύγματος παρακαλέσατε τοὺς ἀσθενικῶς, λέγετε σαφῶς τοῖς ὀλιγοψύχοις, ἰσχύσατε, μὴ φοβεῖσθε. ὁ γὰρ ἄῤῥωστος ὁ νοῦς τοῖς οὐκ εἰδόσι τὸν
E Θεόν. δεδίασι γὰρ ὥσπερ τὰς τῶν παθῶν ἐφόδους, καὶ τὸ πάλαι κατ' αὐτῶν τυραννήσαντα σατανᾶν, καὶ πρὸς μετοῦτο τὸ θάνατον. Ἀλλ' ἰδοὺ φησὶν ὁ Θεὸς, τοῦτ' ἔστιν, ὁ μακρὰν ὁ σωτὴρ, ὃς ἀνταποδώσει κρίσιν. καθαιρεθὲν γὰρ τὸν ἄρχοντα τοῦ αἰῶνος τούτου, καὶ ἀπαλλάξει τὸν ὑπ' αὐτῷ δουλείας τοὺς βεβιασμένους· ἥξει γὰρ ἥξει καὶ σώσει ἡμᾶς. τί οὖν; ἥξει τότε τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς, ἀνοιγήσονται ὀφθαλμοὶ τυφλῶν. οἱ γὰρ πάλαι τῇ κτίσει πρὸ τοῦ κτίσαντος λατρεύοντες, αὐτίκα τὸν ποτὲ πλανήσασαν κτίσιν, ἀφεγγῆ ὥσπερ τινα ποιήσονται, καλῶς

ἀποφέρουσθαι πρὸς ὑπόγνωσιν τῦ δημιουργοῦ. ἀπὸ γὰρ κάλλονῆς κτίσμα τος, ἀναλόγως ὁ ἡμέτερος δημιουργὸς αὐτῶν θεωρεῖται. καὶ ὡς φησὶν ὁ Παῦλος τὰ ἀόρατα αὐτῦ, ἀπὸ κτίσεως κόσμου, τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται, ἥτε ἀΐδιος αὐτοῦ δύναμις καὶ θεότης. ἀνοιχθήσονται οὖν λέγει οἱ ὀφθαλμοὶ τῶν πάλαι τυφλῶν, ἀκούσονται τὰ ὦτα τῶν κωφῶν. οἱ γὰρ πάλαι τοῖς περὶ Θεοῦ λόγοις ἀποστόμωμοι, καὶ ἀπροσδέκτοις ποιοῦντες τὴν τῶν ἁγίων μυσταγωγίαν, ἀσμένως αὐτὴν προσδέξονται. ἁλεῖται δὲ καὶ ὡς ἔλαφος ὁ χωλὸς, καὶ τραυλὴ ἔσται ἡ γλῶσσα μογιλάλων. οἱ γάρ τοι πάλαι, φησὶν, ἀφροποδῶν οὐκ εἰδότες, ἀλλ' οἱονεὶ πρόμωμον ἔχοντες τὸν νοῦν ἐλάφου δίκην ἀναπηδήσουσι, τῦτ' ἔστιν, δρομοί τε, καὶ ἰσχνεῖς ἔσονται. νοητῶς δηλονότι, καὶ πρὸς γε τούτῳ καὶ ὀφιοκτόνοι, καὶ εἰδότες δύσομεῖν. λαλήσουσι γὰρ τὰ τῦ Θεοῦ μᾶλλον, οὐκέτι λέγοντες τῷ ξύλῳ πατήρ μου εἶ σύ, καὶ τῷ λίθῳ σὺ ἐγέννησάς με. ἰστέον δὲ ὅτι καὶ σωματικῶς ταῦτα πεπλήρωκεν ὁ Χριστὸς τὰ ἀπορρήτοις θεοσημείαις καταπλήττων τὴν Ιουδαίαν.

Ὅτι ἐρράγη ἐν τῇ ἐρήμῳ ὕδωρ, καὶ φάραγξ ἐν γῇ διψώσῃ, καὶ ἡ αὐχμηρὸς ἔσται εἰς ἕλη, καὶ εἰς τὰ διψῶντα γῆν, πηγὴ ὕδατος· ἐκεῖ ἔσται δι' ὀρνέων ὀρεινῶν, ἔπαυλις καλάμου, καὶ ἕλη.

Εὐφραντικῶς πρόσκειται τὸ διψῶσαν ἔρημον. εἶτα προσεπάγει τὸ ἡ διψῶσα αἰτίαν δηλοῦς. ἐρράγη γὰρ ὕδωρ ἐν αὐτῇ φησί. καὶ τὸ ἐρράγη καλῶς, ἵνα τὸ ἀμφιλαφὲς τῆς χορηγίας δηλοῖ τούτου σημαίνηται. φάραγγα δὲ φησὶν, αἰτὶ τοῦ πόταμον. ὃ δὴ μεγέθους ἡ αὐχμηρὸς ποτὲ γραφήσεται λοιπὸν εἰς ἕλη, ἔξει δὲ καὶ ὕδατος πηγὴν, ἢ τὸν ἅγιον Ιορδάνην ἤγουν καὶ αὐτὸν τὸν ὅλων Σωτῆρα Χριστόν. πηγὴ γὰρ ὄντι ζωῆς, καὶ φρέαρ ὕδατος ζῶντος. ἐπ' αὐτῷ γέγονεν ἡ τῶν ὀρνέων σύνδρομή τε, καὶ εὐφροσύνη. ὄρνεα δ' φησὶν ἐν τούτοις, τοὺς ὑπὲρ ὑπείκων ἀναπαύσεως πεφασμένους, καὶ ὑψοῦ μετεώρους διὰ τὴν ἀρετὴν, τὰ ἄνωθεν φρονεῖν ἐλομένους. ὅτοι χαίρουσιν ὡς ὅτι πηγῇ τῷ Χριστῷ, τῷ ποιήσαντι τὴν ἔρημον ἔπαυλιν καλάμου, καὶ ἕλη. τὰ μὲν γὰρ εὔυδρα τῶν χωρίων ἀεί πως τοῖς ἕλεσι περφυσᾶται φιλεῖ. ἡ δὲ ἐξ ἐθνῶν ἐκκλησία ὃ δὴ ὑγρότητος πλουτήσασα νάμα, καὶ τοῖς θείοις καταρδομένη χαρίσμασι, καὶ τοῖς τῶν ἁγίων διδασκαλίαις εὐανθοκαλήσασα, ἔσφος ἐστὶν ἕλων, καὶ καλάμου, τῦτ' ἔστι τῶν ἐν Χριστῷ

A tanquam ducem quandam facient, pulchrè ad agnitionem Opificis adducentem. Ex pulchritudine enim opificii, analogicè architectator eorum conspicitur: &, vt Paulus ait: [Inuisibilia eius, à creatione mundi, per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur, æterna eius virtus, & diuinitas.] Aperientur igitur, inquit, oculi olim cæcorum, aures surdorum audient. Nam qui quondam diuinis sermonibus reiectis, mysticam sanctorum etiam institutionem recipere non studuerunt, libenter eam admittent. Saltabit etiam tanquam ceruus claudus, & diserta erit lingua balborum. Siquidem qui olim recto pedo nesciuerunt insistere, sed veluti remissa mente fuerunt, ceruorum in morem, inquit, exilient, id est, cursu agiles, & cruribus firmi erunt: nimirum intelligibiliter, & porrò serpentum interfectores, & bene dicendi periti. Loquentur enim diuina: non amplius dicentes ligno: Pater meus es tu, & lapidi: Tu genuisti me. Sciendum verò, hæc etiam corporaliter Christū impleuisse, ineffabilibus miraculis perterrentē Iudæam.

Quia rupta est in deserto aqua, & vallis in terra sitiente. Vertetur terra sine aquis in paludes, & in siticulosa terra, erit fons aquæ; illic erit lætitia auium, caulæ arundinis, & paludes.

Lætari iussit siticulosam solitudinem: dein mox lætitiæ causam subnectit: Rupta enim est, inquit, in ea aqua. Et bene quidem, rupta est, vt maxima vis subministrationis inde significetur. Vallem dicit pro fluuio: quo facto, locus sine aquis deinde in paludes vertetur. Habebit etiam aquæ fontem, vel sanctum Iordanem, vel etiam ipsum vniuersorum Seruatorem Christum. fons enim est vitæ, & aquæ viuæ puteus. In illis factus est auium concursus, & lætitia. Aues hîc dicit, eos qui vltra res terrenas euolant, & qui alti sunt propter virtutem, & quæ suprà sunt sapiunt, hi gaudent Christo tanquam fonte, qui effecit desertum, caulam arundinis, & paludes. Semper namque aquosa loca paludibus quasi ornari solent. Et ecclesia Gentium, cœlesti riuo ditata, & diuinis charismatis rigata, & doctrina sanctorum affluens & quasi luxurians, nutrix est paludum & arundinum, id est, in Christo

florentium, ad vitam æternam per sanctificationem.

Illic erit via pura, & via sancta vocabitur, & non transibit illic immundus: neque erit illic via immunda. At dispersi ambulabunt in ea, & non errabunt; & non erit illic leo, neque vlla mala bestia ascendet ad eam, neque inuenietur illic: sed ambulabunt in ea redempti per Dominum, & congregati conuertentur, & venient in Sion cum lætitia, & lætitia perpetua super caput eorum. Non in capite eorum laus et exultatio, & lætitia apprehendet eos, fugit dolor, & tristitia, & gemitus.

Viam puram vocat, Euangelicæ conuersationis virtutem, vel aliter, purificationem per spiritum. Detergit enim maculam animis hominum impressam, & à delictis absoluit, & efficit ne vllis commaculemur sordibus. Via ergo sancta & pura, & quidem rectè dicta est, sed his qui nondum emundati sunt, inaccessa. Versatur enim nemo Euangelicè, qui prius ditatus non est purgatione per sacrum Baptisma: nec igitur quisquam infidelium: nam hi qui impuri sunt, vadent, inquit, in ea. Sed ambulabunt dispersi, id est, quos sparsit Satanas: Innuit verò Gentes, nec errabunt. Olim siquidem errabant, lignis & lapidibus seruientes, & obliquis viis insistentes. Nunc autem discent rectam viam & puram, ad sanctam vitam adducentem. Quòd autem à vi diabolica liberi, hanc gloriosam vitam transacturi sint, candidè & perspicuè tradit, inquiens: Nec leo, nec alia quæpiam mala bestia, illic erit, id est, in via pura. Olim enim tanquam sæua fera, cum impiis spiritibus insultauit terræ incolis inuentor peccati: sed per Christum fractus est, & à grege credentium abactus est, & à Christo eiectus est hac contra eos tyrannide. In hac ergo via pura, per Christum redempti, & congregati per fidem, in vnam animorum confensionem coibunt, & via veteri omissa, conuertentur, & venient in Sion: id est, Ecclesiam, habentes & in terra & in cælo iugem lætitiam. Laudibus igitur vehent Deum qui seruauit.

A πεφηλότων εἰς ζωὴν ἀμώμητον δι' ἁγιασμοῦ.

Ἐκεῖ ἔσαι ὁδὸς καθαρά, καὶ ὁδὸς ἁγία κληθήσεται, καὶ οὐ μὴ παρέλθῃ ἐκεῖ ἀκάθαρτος, οὐδὲ ἔσαι ἐκεῖ ὁδὸς ἀκάθαρτος. οἱ δὲ διεσπαρμένοι πορεύσονται ἐπ' αὐτῆς, καὶ οὐ μὴ πλανηθῶσι. καὶ οὐκ ἔσαι ἐκεῖ λέων, οὐδὲ τῶν θηρίων τῶν πονηρῶν οὐ μὴ ἀναβῇ ἐπ' αὐτὴν, οὐδ' οὐ μὴ εὑρεθῇ ἐκεῖ. ἀλλὰ πορεύσονται ἐν αὐτῇ λελυτρωμένοι ἀφὰ κύριον, καὶ σεσημένοι ἀποστραφήσονται. καὶ ἥξουσιν ἐν Σιὼν μετ' εὐφροσύνης. καὶ εὐφροσύνη αἰώνιος ἐπὶ κεφαλῆς αὐτῶν, αἴνεσις καὶ ἀγαλλίαμα, καὶ εὐφροσύνη καταλήψεται αὐτούς, ἀπέστρα ὀδυνῶν καὶ στεναγμὸς καὶ λύπη.

Ὁδὸν ὀνομάζει καθαρὰν τὴν εὐαγγελικῆς πολιτείας τὴν δύναμιν, ἤγουν καὶ ἑτέρως τὴν ἀφὰ τοῦ πνεύματος κάθαρσιν. ἀποσμήχει γὰρ τὸν ἐντετυπωμένον τοῖς τῶν ἀνθρώπων ψυχαῖς κηλῖδα, καὶ ἀπαλλάττει πλημμελημάτων, καὶ ῥύπου πάντος ἀποφαίνει κρείττονας. ὁδὸς οὖν ἁγία καὶ καθαρὰ καὶ μᾶλλον ὀρθῶς ὀνόμασται, αἰέμβατος δὲ τοῖς ἔτι κεκαθαρμένοις. πολιτεύεται γὰρ οὐδεὶς εὐαγγελικῶς μὴ πρότερον τὴν ἀφὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος κατα πλουτήσας κάθαρσιν. οὐδεὶς οὖν ἄρα τῶν ἀπίστων. ἔτοι γὰρ οἱ ἀκάθαρτοι βαδιοῦνται, φησὶν, ἐν αὐτῇ. πορεύσονται ἢ μᾶλλον οἱ διεσπαρμένοι, τοῦτ' ἔστιν, οὓς ἐσκόρπισεν ὁ Σατανᾶς, δηλοῖ δὲ τὰ ἔθνη, καὶ οὐ μὴ πλανηθῶσι. πάλαι μὲν γὰρ πεπλανῶντο ξύλοις τε καὶ λίθοις λατρεύοντες, καὶ σκολιὰς ἰόντες ὁδούς. νυνὶ δὲ μαθήσονται τὴν εὐθεῖαν καὶ καθαρὰν τὴν πρὸς ἁγιάζουσαν ζωὴν ἀποφέρουσαν πεῖσιν. ὅτι ἢ καὶ τῆς τοῦ διαβόλου πλεονεξίας ἐλεύθεροι γεγενότες τὸν ὅσιον βίον διαλεκτὰ διαζήσονται βίον, ἀφελῶς καὶ λέγων. ὡς οὔτε λέων, οὔτε μιαρὸν ἕτερόν τι τῶν πονηρῶν θηρίων ἐκεῖ ἔσαι, τοῦτ' ἔστιν, ἐν τῇ ὁδῷ τῇ καθαρᾷ. πάλαι μὲν γὰρ οἷα τις ἄγριος θὴρ ὁμοῦ τοῖς ἀνοσίοις πνεύμασιν ἐπεπήδα τοῖς ὑπὲρ γῆς ὁ τῆς ἁμαρτίας εὑρετής. ἀλλ' ἠσθένησεν ἐν Χριστῷ, ἀπελήλαται δὲ τῆς τῶν πιστευσάντων ἀγέλης, καὶ τὴν καθ' αὐτὸν πλεονεξίαν ἐξεσοβήθη παρὰ Χριστοῦ. ἐν ταύτῃ τοιγαροῦν τῇ ὁδῷ τῇ καθαρᾷ οἱ ἀφὰ Χριστοῦ λελυτρωμένοι, καὶ σωαχθέντες ἀφὰ τῆς πίστεως εἰς ὁμοψυχίαν βαδιοῦνται, καὶ τὰ πάλαι πεῖσον ἀφέντες ἀποστραφήσονται. καὶ ἥξουσιν εἰς Σιὼν, τοῦτ' ἔστιν, τὴν ἐκκλησίαν. τὴν δὲ ὑπὲρ γῆς, καὶ ἐν οὐρανοῖς εὐφροσύνην ἔχοντες τὴν ἀμώμητον. δοξολογήσουσι γὰρ τὴν ἁγιασάσαν

Θεόν. ἀγαλλίαμα δὲ καὶ εὐφροσύνη, καὶ πᾶν εἶδος τῆς ἐν Χριστῷ ἡμερίας, καταλήψεται αὐτοὺς, καὶ ἄγευστοι πάντελῶς λύπης ἔσονται, καὶ στεναγμοῦ. οἱ γὰρ ἐπ' ἐλπίσι τοῖς ὕστερον ἀγαθοῖς κεκλημένοι, οἱ τῆς εἰς αἰῶνα ζωῆς ἐσόμενοι κληρονόμοι, καὶ δόξης τῆς ἄνωθεν καταπλουτεῖν μελλοντες τὰ αὐχήματα, καὶ αὖπαλ δὲ προσδοκῶντες συμβασιλεύσαι Χριστῷ, ποίας ἔσονται λύπης μέτοχοι; ἢ ποῖον εἰσδέξονται στεναγμόν; τὸν τῶν ὅλων Θεὸν τὰ πονηρὰ τῶν θηρίων κατάμεμφησόμενοι καὶ καθαλύσοντα. ἡδήσονται γὰρ μᾶλλον ὡς ἐν πάντι πάντητε καὶ πάντων ἐσόμενοι καλῶ.

A Et exultatio, & lætitia, & omne genus voluptatis in Christo, capient eos, nec vllum prorsus gustabunt dolorem, aut gemitum. Nam qui vocati sunt ad spem adeò amplam, qui æternæ vitæ hæredes futuri sunt, & gloriæ supernæ decoribus locupletandi sunt, qui expectant, vt cum ipso Christo simul regnent, quem illi dolorem percipient? aut quem accipient gemitum? cùm vniuersorum Deus malas bestias perditurus sit & vastaturus: imò gaudebunt potius, vt qui futuri sunt omnium bonorum omnino omnibúsque modis consortes.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΤΟΜΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ.

EIVSDEM TOMVS QVARTVS.

Καὶ ἐγένετο τῷ τεσσαρεσκαιδεκάτῳ ἔτει βασιλεύοντος Ἐζεκίου, ἀνέβη Σενναχηρεὶμ βασιλεὺς Ασσυρίων ἐπὶ τὰς πόλεις τῆς Ιουδαίας τὰς ὀχυρὰς, καὶ ἔλαβεν αὐτάς. καὶ ἀπέστειλε βασιλεὺς Ασσυρίων Ραψάκην ἐκ Λαχῆς εἰς Ιερουσαλὴμ πρὸς τὸν βασιλέα Ἐζεχίαν μετὰ δυνάμεως πολλῆς, καὶ ἔστη ἐν τῇ ὑδραγωγῷ τῆς κολυμβήθρας τῆς ἄνω, ἐν τῇ ὁδῷ τοῦ ἀγροῦ τοῦ γναφέως.

C *Factum est autem, in quartodecimo anno, regnante Ezechia, ascendit Senacherim rex Assyriorum ad ciuitates Iudææ munitas, & cepit eas. Et misit rex Assyriorum Rhapsacen ex Lachis, in Hierusalem, ad regem Ezechiam cum copiis multis, stetitque in aquæductu piscinæ superioris, in via agri fullonis.* CAP. XXXVII

Γνωρὶς μὲν ἅπασι τοῖς φιλομαθεστέροις τῆς ἱστορίας ὁ λόγος. ἐρῶ δ' οὖν ὅμως βραχυλογήσας ὡς ἔνι, βασιλεύοντος μὲν Ἀχαζ ἐν πόλει Ἱερουσολύμοις, εἶτα Φακεὲ τοῦ Ρωμελίου, καὶ Ραασσὼν τοῦ βασιλέως Συρίας ἐκπολιορκούντων τὴν Ιουδαίαν, καὶ αὐτοῖς ἢ τοῖς Ἱερουσολύμοις ἐπαφῆναι τὴν χεῖρα βουλομένων, ἀτονήσας πρὸς αὐτίστασιν ὁ μνημονευθεὶς, πρεσβεῦσαι ἐσπέυδετο, καὶ δὴ καὶ ἐκάλει πρὸς ὑπουργίαν τὸν Θεγλαφαλλασὰρ Ασσυρίων βασιλέα, καὶ δώροις αὐτὸν ἀναπείθει πολλοῖς ἐπαμῦναί τε οἱ, καὶ ἃς τὴν ἐπ' αὐτὸν συμπεφωνηκότων βασιλέων, τῆς τε τῶν Σαμαρείας φημὶ, καὶ τῆς Συρίας ἀναχόψαι πλεονεξίας. ὃ δὴ γεγενότος, δηλώσασι μὲν οἱ πολεμωθέντες αὐτῷ. εἶλε γὰρ πλέω τε Δαμασκὸν, ἣ τὴν Συρίαν ὁ Ασσύριος, γέγονε τε καὶ ὑπὸ χεῖρα τελῶ αὐτῷ, ἐπὶ τοῦτο δασμόν τε τέλη λοιπὸν ὁ Αχαζ ἐκὼν ἦν τῷ ὅπῃ μάλιστα φαυλοπάτων. εἰδωλολάτης τε γὰρ καὶ θεομισὴς καὶ τοῖς ἄλλοις πάσαν νενικηκὼς ἀσέβειαν τοῖς κατὰ τοῦ Θεοῦ δυσεροῖαις.

D Nota est omnibus studiosis historia; paucis tamen verbis, vt potero, expediam. Regnante Achazo Hierosolymis, cùm deinde Phacee filius Rhomeliæ, & Rhaasson rex Syriæ, obsidione Iudæam premerent, ipsíque Hierosolymis manus iniicere cogitarent, nec ad resistendum satis validus esset; hic quem commemoraui, legatis missis, Theglaphallasarum Assyriorum regem in subsidium vocauit, multisque muneribus ei persuasit, vt suppetias ipsi ferret, & regum contra se conspirantium, Samariæ inquam, & Syriæ, vim reprimeret. Quo quidem facto, perierunt qui cum eo bellarunt. Cepit enim Damascum & Syriam Assyrius, & redactus est in manum ac potestatem eius, & coactus ad tributum vectigaliáque pendenda deinceps Achazus. Erat autem is flagitiosissimus, quippe idolorum cultor & Dei osor, & cæteros omnes peruersitate contra Deum superauit, 4. Reg. 16

Cùm migrasset ex humana vita Achazus, in regnum eius successit Ezechias, huius quidem filius, vir tamen Dei amans, & summæ iustitiæ pietatisque gloriam adeptus. Hic, inquit, in regem Assyriorum prævaricatus est: nec enim sustinuit regnum suum tributarium esse, sicuti certè Achazus. Hac de causa, Senacherim, rex Assyriorum, quasi debuisset habere totam Iudæam vectigalem, regnúmque ipsorum, ira incensus est; Samariáque devastata, etiam contra Iudææ ciuitates duxit exercitum: captisque multis, ad ipsa demum Hierosolyma mittit Rhapsacen: non vt arma tũm lege belli moueret, sed vt vulgus & minis & pollicitationibus blandis, inescaret.

Et exiuit ad eum Eliacim filius Chelciæ, œconomus, & Somnas scriba, & Ioach filius Asaph qui erat à commentariis, dixitque illis Rhapsaces: Dicite Ezechiæ: hæc dicit Rex magnus rex Assyriorum: non cõsilio neque sermonibus labiorum fit prælium. Nunc verò cui confidis, quòd mihi non obtemperas? Ecce confisus es virgæ arundineæ, confractæ isti Ægypto, qui ei innixus fuerit, penetrabit manũ eius, & perforabit. Sic est Pharao, rex Ægypti, & omnes qui ei confidunt.

Clausis nimirum portis, & stante in mœnibus populo, cúmque semper fortissimus legationis munere fungitur, exiuerunt ad Rhapsacen electi & præstãtes ministri Regis. Iste autem, Persica crudelitate præditus, & os habẽs, sicuti scriptum est, loquens magnifica, contra diuinam maiestatem audacter se opposuit. Et simplici quidem appellatione Ezechiam nominat, non addito Regis vocabulo, nec alia re quapiam viris ea dignitate præditis conuenientissima. At regẽ Assyriorum vocat, nec simpliciter hoc ipso contentus nomine, sed & Magnum appellat. Ait verò: Num consilio vel sermonibus labiorum prælium fit? Quoniam enim Iudæi legem Mosis habentes, reliquis gentibus sapientiores habebantur, (nam dicebant: Beati sumus Israel, quia quæ placita sunt Deo, nobis cognita sunt) Rhapsaces gloriationem in hoc nullam esse dicit, bello & prælio instantibus, ac prorsus inutilem

A καθαλύσαντος ὁ τ' αἰῶνος τοῦτον βίον τῶ Αχαζ βεβασίλευκεν ἀντ' αὐτοῦ Εζεχίας, ὑὸς μὲν ὢν αὐτοῦ, πλὴν ἀνὴρ θεοφιλὴς, καὶ τ δυνατὸν δικαιοσύνης καὶ εὐσεβείας ἀναμμένος τὰ εὐχήματα. σοῦ ἡδέτησεν φησὶ ἐν τῇ βασιλεῖ Ασυρίων. ὃ γὰρ ἐδύνατο τ ἑαυτῶ βασιλείαν ὑπὸ δασμοὺς ἐᾶσαι γενέσθαι, καθάπερ ἀμέλει καὶ Αχαζ. τούτου ἕνεκα τ αἰτίας ὁ Σενναχρείμ ὁ τ Ασυρίων βασιλεὺς, ὡς ὀφείλων ἔχειν ὑπὸ δασμοὺς πᾶν τε Ιουδαίαν ἅπασαν, καὶ αὐτῶν τε τ πρὸ αὐτοῦ βασιλείαν, ἀνεκαίετο μὲν εἰς ὀργὰς, καθαδήωσας ὁ πᾶν Σαμάρειαν & πᾶς καὶ τ Ιουδαίαν πόλεσιν ἐκπορθῆσαι τ στρατιὰν, ἐλὼν ὁ πολλὰς, ἐπ' αὐτὰ λοιπὸν τὰ Ιεροσόλυμα πέμπει τ Ραψάκην, ὃς οὐχ ὅπλα πέως κινήσοντα πολέμου νόμῳ, ἀπειλαῖς ὁ μᾶλλον, καὶ ὑποθέσεσι ταῖς εἰς ἡμερότητα δελεάσοντα ὅ δημοτικόν.

Καὶ ἐξῆλθε πρὸς αὐτὸν Ελιακεὶμ ὁ τ Χελκίου ὁ οἰκονόμος, καὶ Σομνᾶς ὁ γραμματεὺς, καὶ Ιωὰχ ὁ τ Ασὰφ ὁ ὑπομνηματογράφος; καὶ εἶπεν αὐτοῖς Ραψάκης, εἴπατε Εζεχία, τάδε λέγει ὁ βασιλεὺς, ὁ μέγας βασιλεὺς Ασυρίων; μὴ ἐν βουλῇ ἢ λόγοις χειλέων ἡ διάταξις ὑμῶν; καὶ νῦν ὅτι τίνι πέποιθας, ὅτι ἀπειθεῖς μοι; ἰδοὺ πεποιθὼς εἶ ὅτι τῷ ῥάβδῳ τῷ καλαμίνῳ, τῷ κεκλασμένῳ τούτῳ ἐπ' Αἰγυπτίῳ, ὃς ἂν ἐπ' αὐτῷ ὀπισθενάθῃ, εἰσελεύσεται εἰς τὴν χεῖρα αὐτοῦ. οὕτως ἐστὶ Φαραὼ βασιλεὺς Αἰγύπτου, καὶ πάντες οἱ πεποιθότες ἐπ' αὐτῷ.

Κεκλεισμένων δηλονότι τ πυλῶν, & τῶν τειχέων ἐφεστηκότος δήμου πάντως τοῦ τ μαχιμωτάτου, τ τ πρεσβέων ἀποτελοῦντος χρείαν, ἐξῆεσαν πρὸς Ραψάκην οἱ ἀπόλεκτοι ὑ βασιλέως, καὶ προσῄσχοντες ὡς ἱερουργοῖς. ὁ δ' Περσικῆς ὠμότητος ὤν, ἔχων δ' στόμα λαλοῦν μεγάλα, καὶ ὃ γεγραμμένον, τ τῦ Θεοῦ δόξης καταθρασεύετο, & φιλῇ μὲν κλήσει τ Εζεχίαν ὀνομάζει, ὑ προσηκὼς βασιλέα. ὐχ ἕτερόν τι τ ὅσα ὄντι τ ὡ τοιαύταις ὑποχαῖς πρεπωδέστατα. τὸν δὲ μέγ τ Ασυρίων βασιλέα, οὐχ ἁπλῶς αὐτὸ δηλοῦν τοῦτο φησὶν, ἀλλὰ & μέγαν ἀποκαλεῖ. φησὶ δ' ὅτι, μὴ ἐν βουλῇ ἢ λόγοις χειλέων ἡ διάταξις ὑμῶν; ὅπερ γὰρ Ιουδαῖοι τ ἀφ' Μωσέως νόμον ἔχοντες σοφώτεροι τῶν ἄλλων ἐθνῶν ὑπελάμβανον. καὶ γοῦν ἔφασκον, μακάριοι ἐσμὲν Ισραὴλ, ὅτι τὰ ἀρεστὰ τυγχάνομεν γνωστὰ ἡμῖν ὄντα· καταφέρει πρὸς τὸ μηδὲν ὁ Ραψάκης ὅτι τοῦτο κώλυμα πολέμου, & μάχης ἀνεπιτήδειον

δύνηται πάντελως ἔσεσθαι λέγων εἰς ὑπηκοΐαν αὐτῶν, καὶ τὸ ἐν εἰδήσει νόμων, καὶ τὸ σύνετον καὶ μόνας βουλαῖς, καὶ αὐτὸ δὴ τὸ ἐν λόγοις οἱονεί πως ἐντεῦθεν. ὅπερ δέ τινες τῶν βεβασιλευκότων τῆς Ἰουδαίας εἰς ὑπηκοΐαν κεκλήκασι τῶν Αἰγυπτίων τὴν χεῖρα, καίτοι τοῦτο δρῶντες οὐκ ἐπ' ὀρθοῖς, ὡς ἦν καὶ νῦν ὁ Ἀσσύριος, οὐκ ὀπὶ Θεῷ μᾶλλον πεποιθέναι τὸν Ἐζεκίαν, ἀλλ' ἐτέροις τισὶ, μᾶλλον δὲ τοῖς τῶν Αἰγυπτίων ἔθνεσι τιλὶ γλῶ. Ταύτην τοι καλαμίνην αὐτὴν ὀνομάζει ῥάβδον. Εὐδρὰ γάρ πως φησὶ καὶ διδυμάλασος ἀεὶ, καὶ ἐπ' ἐκείνοις ἐλπὶς, ἃ ἀδικοῦσα μᾶλλον, ἢ ὠφελοῦσα τοὺς κεχρημένους αὐτῆ. καθάπερ ἀμυδρὰ καὶ καλαμίνη ῥάβδος, ἢ εἴ τις ἐπαναπαύσεται σὺν θράσει μὴ πάντως αὐτῇ, καὶ ἀδικήσει τὸν ἐπ' αὐτῆς θαρσήσαντα.

Εἰ δὲ λέγετε ὅτι κύριον τὸν Θεὸν ἡμῶν πεποίθαμεν, νῦν μίξασθε τῷ κυρίῳ μου τῷ βασιλεῖ Ἀσσυρίων, καὶ δώσω ὑμῖν διχιλίας ἵππων, εἰ δυνήσεσθε δοῦναι αἰσθάτας ἐπ' αὐτοῖς. καὶ πῶς δυνήσεσθε ἀποστρέψαι εἰς πρόσωπον τοπάρχου ἑνός;

Ἀγυρτομεῖ πάλιν, καὶ τὸ κέρας εἰς ὕψος ἐπαίρει, καὶ ἀδικίαν λαλεῖ κατὰ τοῦ Θεοῦ. εἰ γὰρ δὴ φησὶν ἐπ' αὐτῷ πεποίθατε, μίξασθε τῷ κυρίῳ μου, τοῦτ' ἔστιν, ἐξοπλίσασθε, καὶ ἕτοιμοι πρὸς μάχην, ἐγὼ δὲ προσθήσω, καὶ ἵππους ὑμῖν διχιλίας, καὶ ἐρχέσθω τοῦτο φησὶ πρὸς πίστιν, ὅτι περιγενήσεσθε τῶν Ἀσσυρίων χρὴς ἐὰν εὕρητε τοὺς αἰσθησομένους ἢ καὶ εἰδότας ὅλως ἱππεύειν ἐν μάχαις. εἶτα πῶς σοὶ τοῦτο πληρωθῆ δυναμένῳ περιγενήσεσθε τοπάρχου ἑνός; καταδιήρηται γὰρ ἡ τῶν Ἀσσυρίων ἀρχὴ, καὶ βασιλέας ὑποτεθεικότας ἔχει τῶν πάντων μείζονος οἳ καὶ ὀνομάζονται τοπάρχαι.

Οἰκέται εἰσὶν οἱ πεποιθότες ἐπ' Αἰγυπτίοις, εἰς ἵππον, καὶ αἰσθάτην, καὶ νῦν μὴ ἄνευ κυρίου ἀνέβημεν ὅτι τιλὶ χώραν ταύτην πολεμῆσαι αὐτήν. κύριος εἶπε πρὸς με, ἀνάβηθι ὅτι τιλὶ γλῶ ταύτην, καὶ ἄνελε αὐτήν.

Ἀποκείρει πάντελως τὴν ἐπ' Αἰγυπτίοις ἐλπίδα, μονονουχὶ καὶ ὡς οἰκέτας ἤδη τετάχθαι λέγων τοὺς ἐπ' αὐτῇ πεποιθότας. ἀλώσονται γὰρ φησὶν εὐκόλως ἵππῳ τε καὶ αἰσθάτῃ τεθαρρηκότες. εἶτα πικρόν τι καὶ ὡς ἀπό γε τῆς οἰκείας αὐτῷ δυστροπίας ἀποφθέγγεται, οὐκ ἄνευ κυρίου ἐμβεβαιούμενος τιλὶ κατὰ τῆς Ἰουδαίας αἴρεσθαι μάχην. εἰ γὰρ δὴ, φησὶ, καθάπερ αὐτοὶ φατὲ μέγας

ipsis ad auxilium fore dicens, scientiam legum & cognitionem, & quicquid tandem in solo consilio aut verbis quasi situm est. Cúmque regum Iudææ quidam in subsidium vocarent Ægyptiorum manum, (atque id quidem turpiter factum est) putauit quoque nunc Assyrius, Ezechiam non in Deo fiduciam collocauisse, sed in aliis quibusdam, maximè Ægyptum obtinentibus. Hinc etiam arundineam virgam nominat eam. Imbecilla enim, inquit, semper & fragilis spes est in illis, & obessent potius quàm prodessent qui ipsis vtuntur, quemadmodum sanè arundinea virga, super qua si quis resederit, & illa prorsus confringitur, & qui ei confisus est læditur.

Quod si dicetis, Domino Deo nostro confidimus, nunc miscemini Domino meo regi Assyriorum, & dabo vobis duo millia equorum, si poteritis dare sessores super eos. Et quomodo potestis comparere coram Toparcha vno?

Obblaterat adhuc effreni ore, & cornua in altum tollit, & iniustitias contra Deum loquitur. Si enim, inquit, illi confiditis, miscemini domino meo, id est, capessite arma, & state in procinctu. Ego quoque addiiciam equos vobis bis mille, & hoc, inquit, ad fidem satis erit: quia superabitis manum Assyriorum, si inueniatis insessores, vel gnaros omnino in bellis equitandi. Deinde, cùm neque hoc præstare possitis, quomodo superabitis vnum Topartcham? Nam diuisum est Assyriorum imperium, & reges subiectos habet ei qui maior est omnibus, hique Toparchæ nominantur.

Serui sunt qui confidunt in Ægyptiis, in equo & equite. Et nunc haud sine Domino ascendimus in regionem hanc oppugnatum eam. Dominus dixit mihi: Ascende in terram hanc, et disperde eam.

Spem omnem in Ægyptiis tantùm non resecat & tollit, & in seruis numerari dicit eos iam, qui illis confidunt. Capientur enim facilè, inquit, qui equo & equiti fidunt. Deinde, acerbum quiddam, & velut ex malitia sua resonat, affirmans se non sine Domino contra Iudæam bellum capessere. Si enim, inquit, quemadmodum vos ipsi dici-

tis, magnus est & potentissimus Deus vester, & propugnat regionem, quî nos ascendimus in eam? Si enim vicimus auxiliantis vires, non magnus est, sed tenuis & imbellis. Sin magnus & validus, non prohibemur, si velimus, populari Iudæam: non ascendimus contra eam sine Domino.

A τε καὶ ἀλκιμώτατος ὁ πρὸ ὑμῶν ὅστι Θεὸς, καὶ ἐπαθλήσῃ τὴν χώραν, πῶς ἀνέβημεν ἐπ' αὐτήν; εἰ μὲν γὰρ πεπλεονεκτήκαμεν τῶν ἐπαμυνόντος ἰσχύν, ὃ μέγας ὅστι, μᾶλλον δὲ βραχύς τε καὶ ἀναλκὴς. εἰ δὲ μέγας καὶ δυνατός, ὃ κεκωλύμεθα καταδουλοῦν θέλοντες τὴν Ἰουδαίαν. Οὐκ ἀνέβημεν ἐπ' αὐτὴν ἄνθ' ὑμῶν.

Et dixit ei Eliacim, & Somnas scriba, & Ioach. Loquere pueris tuis Syriacè, audiemus enim nos, & ne loquaris nobis Iudaicè. Et quare loqueris in B *aures hominum super muro? Dixit autem Rapsaces, illis: Num ad Dominum vestrum, aut ad vos misit me Dominus meus, vt loquar sermones hos? an non ad homines sedentes super muro, vt comedant stercus, & bibant vrinam vnà nobiscum?*

Καὶ εἶπε πρὸς αὐτὸν Ελιακείμ, καὶ ὁ Σομνᾶς ὁ γραμματεὺς καὶ Ιωάχ· λάλησον πρὸς τοὺς παῖδάς σου Συριστὶ, ἀκούομεν γὰρ ἡμεῖς, καὶ μὴ λάλει πρὸς ἡμᾶς Ιουδαϊστὶ, καὶ ἵνατί λαλεῖς εἰς τὰ ὦτα τῶν ἀνθρώπων ὑπὲρ τοῦ τείχους; καὶ εἶπε Ραψάκης πρὸς αὐτούς· μὴ πρὸς τὸν κύριον ὑμῶν, ἢ πρὸς ὑμᾶς ἀπέσταλκέ με ὁ κύριός μου λαλῆσαι τοὺς λόγους τούτους; ἀλλὰ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους τοὺς καθημένους ὑπὲρ τοῦ τείχους, ἵνα φάγωσι κόπρον καὶ πίωσιν οὖρον μεθ' ὑμῶν ἅμα;

Vehementer trepidum est semper vulgus, & procliue admodum ad contemptum, ingruente maximè bello, & cæde expectata, aut vrbis incendio. Hinc prudentissimè qui sermones cum Rhapsace habent, aiunt non oportere ipsum loqui Iudaicè, sed lingua Syrorum vti debere potius. Nolebant enim eum sermones barbaricæ superbiæ plenos popularium auribus instillare, quantumuis eos ad fortitudinem rex Ezechias excitaret, dicerétque disertè: Dominus est nobiscum, & spem firmam esse his qui Domino confidunt, facilè verò labascere humana, & nihil prorsus esse ad huius inquam potentiam. Verùm intelligit id etiam Rhapsaces, & causam non ignorat, cur prohibeatur loqui Iudaicè. Hinc ait: Non ad ipsos, neque ad regem profectionis huius consilium fuisse, sed vt cum illis in muro disputaret. Rursus contumelioſus est, & sermones ex impuro corde eructat, dictitans, propterea sedere in muro, & custodire ciuitatem, vt propter inopiam panis & aquæ, eò adducantur necessitatis, vt omnino inuisa ipsis etiam canibus, cibum faciant sibi & potum.

Εὐκαταπόητον ἀεί πως ὅστι τὸ δημοτικὸν, καὶ πολὺ λίαν ἕτοιμον εἰς ὀλιγωρίαν ἐνεστηκότος μεγάλου πολέμου, καὶ σφαγῆς ἐσομένης προσδοκωμένης, ἐμπρησμοῦ τε τῆς μιᾶς τῆς πόλεως. Οὕτω τοι καὶ μάλα ἐμφρόνως οἱ τοῦ Ραψάκη πρεσβευόμενοι φασὶ, μὴ δεῖν χρῆσθαι λαλιᾷ αὐτὸν Ιουδαϊστὶ, κεχρῆσθαι δὲ μᾶλλον τῇ Σύρων φωνῇ. ἠθέλησαν γὰρ βαρβαρικῆς ἀπονοίας γέμοντας λόγους εἰσιέναι πρὸς αὐτῶν τοῖς τοῦ δημοτικοῦ ἀκοαῖς, καίτοι προτρεπόντος αὐτοὺς εἰς ἀλκὴν τὸν βασιλέως Ἐζεκίου, καὶ φάσκοντος ἐναργῶς ὅτι κύριος μετ' αὐτῶν, καὶ ὅτι τοῖς μὲν ὅτι Θεῷ πεποιθόσιν ἀκαταίσχυντος ἐλπὶς, ἀνθρωπίνης δὲ τὰ ἀνθρώπινα, καὶ οὐδὲν ὅλως ὡς πρὸς γε φημὶ τὴν τούτου δυναμιν. Ἀλλὰ σιωπῶσιν ὁ Ραψάκης, καὶ τὴν αἰτίαν οὐκ ἀγνοῶ κεκωλύσθαι λαλεῖν Ιουδαϊστί. Οὕτω φησὶν ὡς οὐ πρὸς αὐτοὺς, οὔτε μὴν πρὸς τὸν βασιλέα σκοπὸς αὐτῷ γέγονε τῆς ὁδοῦ, ἀλλ' ἵνα μᾶλλον τοῖς ἐπὶ τοῦ τείχους προσδιαλέγηται. ὑβρίζει δὲ πάλιν, καὶ τοὺς ἐξ ἀκαθάρτου καρδίας ἐρεύγεται λόγους, φάσκων, ὅτι τούτου ἕνεκα τῆς αἰτίας ὀπτικὰθηλώσαι τοῦ τείχους τειχοῦντες τὴν πόλιν, ἵνα λιμώττοντες ἐν ἐνδείᾳ τε γενόμενοι βρώσεως τε καὶ ὕδατος εἰς τοῦτο κατενεχθεῖεν ἀνάγκης, ὡς τὰ εἰσάπαν ἀπηχθημένα καὶ αὐτοῖς τοῖς κυσὶ βορὰ ποιήσασθαι καὶ πόσιν.

Et stetit Rhapsaces, & clamauit voce magna Iudaicè, & dixit: Audite verba Regis magni, regis Assy-

Καὶ ἔστη Ραψάκης, καὶ ἐβόησε φωνῇ μεγάλῃ Ιουδαϊστὶ, καὶ εἶπεν. ἀκούσατε τοὺς λόγους τοῦ βασιλέως τοῦ μεγάλου βασιλέως τῆς Ασσυ-

εἰων. τάδε λέγει ὁ βασιλεύς, μὴ ἀπατάτω A riorum. Hæc dicit Rex, Decipiat vos Ezechias verbis, quæ non poterunt liberare vos. Neque dicat vobis Ezechias, Liberabit vos Deus, nec tradetur ciuitas hæc in manus regis Assyriorum. Nolite audire Ezechiam. Hæc ait rex Assyriorum. Si velitis beati esse, egredimini ad me, & edite quisque vitem suam, & ficus suas, & bibite aquam cisternæ vestræ, B donec veniam, & accipiã vos in terram, quæ perinde est vt terra vestra, terra frumenti, & vini, & panũ, & vinearum.

ὑμᾶς Ἐζεχίας λόγοις οἳ οὐ δυνήσονται ῥύσασθαι ὑμᾶς, καὶ μὴ λεγέτω ὑμῖν Ἐζεχίας, ὅτι ῥύσεται ὑμᾶς ὁ Θεός, καὶ οὐ μὴ παραδοθῇ ἡ πόλις αὕτη εἰς χεῖρας βασιλέως Ασσυρίων. μὴ ἀκούετε Ἐζεχίου. τάδε λέγει ὁ βασιλεὺς Ασσυρίων. Εἰ βούλεσθε ὑλογημένοι εἶναι, ἐκπορεύεσθε πρός με, καὶ φάγεσθε ἕκαστος τὴν ἄμπελον αὐτοῦ, καὶ τὰς συκᾶς αὐτοῦ, καὶ πίεσθε ὕδωρ τῶν λάκκων ὑμῶν ἕως ἂν ἔλθω καὶ λάβω ὑμᾶς εἰς γῆν, ὡς εἰς γῆν ὑμῶν σίτου, καὶ οἴνου, καὶ ἄρτων, καὶ ἀμπελώνων.

Μετέστησε τοὺς λόγους ἐπ' αὐτοὺς ἤδη τοὺς ταῖς ἐπάλξεσιν ἐνιζήσαντας, καὶ τοῖς ἐθέλουσιν ἐκπολιορκεῖν αὐτὴν φέρεσθαι πρὸς τὸ μεγαλόφρονες, μέν τε καὶ κάτω βασιλέα μέγαν ἀποκαλῶν τὸν Ασσύριον, καὶ καταμικρύνων μὲν ἐλπίδα τὸν ὅτι Θεῷ, ψεύστην δὲ ἀποκαλῶν τὸν Ἐζεχίαν, καὶ ἀπατεῶνα, λέγοντα χρῆναι μᾶλλον ἐπιφυλακείας Θεῷ, διδόναι ἢ κατ' ὀλίγα βῆμα ἐπαμύνοντος αὐτοῖς δεῖσθαι δυσελπίστων ἐφόδους. εἶτα ἐπαγγέλλεται τοῖς ἀδημονοῦσιν ἐπ' αὐτὸν, ὡς ἔσονται μὲν ἐν τοῖς ἑαυτῶν μέτροις καιροῦ. τοῦτο γὰρ ὅ ἕως ἔλθω, καὶ λάβω ὑμᾶς. ἀπολαύσουσι δὲ τῶν ἰδίων ἀγρῶν, καὶ καταλλαγὴν ὥσπερ τοῦ αἰχμαλωσίας δεῖμα, καὶ ὃ πρὸ τοῦ πράγματος ἀπατηλοῖς καταχρώμενος λόγοις, πρόσεισι δὲ, ἕως ἔλθω, καὶ λάβω ὑμᾶς εἰς τὴν γῆν ὡς ἡ γῆ ὑμῶν. προφέρει γὰρ τὴν Ασσυρίων τῇ τῶν Ιουδαίων γῇ, μονονουχὶ λέγων καὶ τὴν Ιουδαίαν ἀφέντες κἂν γένησθε παρ' ἡμῖν οὐδὲν ἧττον τὴν ἑαυτῶν εὑρήσετε. γῆ γὰρ ἔστι σίτου καὶ οἴνου, καὶ ἄρτων, καὶ ἀμπελώνων, ἡ Περσῶν τε καὶ Ασσυρίων.

Μὴ ὑμᾶς ἀπατάτω Ἐζεχίας, λέγων. ὁ Θεὸς ὑμῶν ῥύσεται ὑμᾶς. μὴ ἐῤῥύσαντο οἱ θεοὶ τῶν ἐθνῶν ἕκαστος τὴν ἑαυτῶν χώραν ἐκ χειρὸς βασιλέως Ασσυρίων; ποῦ ἐστιν ὁ Θεὸς Εμὰθ καὶ Αρφάθ; καὶ ποῦ ἐστιν ὁ Θεὸς τῆς πόλεως Σεπφαρουΐμ; μὴ ἠδυνάμην ῥύσασθαι Σαμάρειαν ἐκ τῆς χειρός μου; τίς τῶν Θεῶν πάντων τῶν ἐθνῶν τούτων ἐῤῥύσατο τὴν γῆν αὐτοῦ ἐκ χειρός μου, ὅτι ῥύσεται ὁ Θεὸς Ιερουσαλὴμ ἐκ χειρός μου; καὶ ἐσιώπησαν, καὶ οὐδεὶς ἀπεκρίθη αὐτῷ λόγον, διὰ τὸ προστάξαι τὸν βασιλέα μηδὲν ἀποκρίνασθαι.

Βαρβαρίζει πάλιν τῇ γνώμῃ Ραψάκης, καὶ τοῖς κατὰ Θεοῦ λόγοις ἐμβαρυνόμενος, καὶ μέγα πνεύσας Ασσυρίων πλείστας μὲν ὅσας ἑλόντος

Conuertit sermonem iam ad eos: qui in propugnaculis sedebant, parati resistere his qui volebant obsidere. Suprà & infrà vocat magnum regem Assyrium, & spem in Deo leuat, & mendacem Ezechiam appellat, & deceptorem, qui dicat, requiescendum potius esse in Deo, & hominum impetus, eo subueniente nullo modo C extimescendos. Promittit demum confugientibus ad se, fore ipsos in suis possessionibus ad tempus (hoc enim illud est, donec veniam & accipiam vos:) suisque agris fruituros. Mitigat verò quasi captiuitatis horrorem, & rei asperitatem fucatis verbis contegit, addens illud: Donec veniam & accipiam vos, in terram quæ perinde est, ac terra vestra. Assimilat namque Assyriorum terram, terræ Iudæorum, in hanc ferè sententiam: Amissa D Iudæa, etsi sitis apud nos, nihilo tamen minus vestram ipsorum terram inuenietis. Terra enim est frumenti & vini, & panum, & vinearum, Persarum regio & Assyriorum.

Ne decipiat vos Ezechias dicẽs: Deus vester liberabit vos. Nunquid liberauerunt Dij Gentium, suam quisque regionẽ de manu regis Assyriorum? Vbi est Deus Emath? & Arphath? Et vbi est Deus ciuitatis Sepharim? Num potuerũt liberare Samariam è manu mea? Quis deorũ omniũ Gentium istorũ, liberauit terram suam de manu mea; quomodo liberabit Deus Hierusalem de manu mea? Et siluerunt, et nemo ei respondit verbum, quia præcepit rex, vt nihil responderent.

Barbara iterum mente Rhapsaces, & verbis contra Deum insolescit, & magna spirat, quòd Assyriorũ rex plurimas ciuitates

ciuitates gentium ceperit, nullâque earum à falsò nominatis diis seruata fuerit. Verùm ignorauit ligna illos fuisse & lapides, & nihil aliud quàm humanæ manus solertiam. At Iudææ Deus, imò vniuersi mundi, Deus est viuus & verus: non recens, & fictus, sed fictor potius ipsorum seculorum, & opifex vniuersitatis, & exercituum Dominus. Existimat ergo Rhapsaces, euidentissimo fore argumento Iudæis, ipsos prorsus penitusque capiendos, etiamsi magnus Deus illis ferret auxilium, eò quòd nemo Græcorum deorum seruare potuerit ciuitatem, seu regionem, in qua colebatur. Propterea, inquit, vbi Deus Emath, & Arphath? Adiecit & illud: Num potuerunt liberare Samariam de manu mea? At dicere potero: O miserrime, aureos vitulos isti quoque adorarunt, captáque est regio, Deo subtrahente auxilium. Et vt suprà dixi: Si nullus è diis Græcorum seruauit suam ciuitatem, hoc nihil ad Deum verè & natura & magnum pertinet. Nam illi arte humana adepti hoc sunt, nimirum vt solùm esse videantur: hic verò, cunctis dominatur, & inuictam habet manum, vtpote excituum Dominus. Respondet autem nemo Rhapsaci, quòd Rex edixerit tacere, & quidem prudentissimè. Imperitis enim sermonibus, & fastui barbarico, & contra Deum petulantiæ illachrymari potius, quàm reclamare oportuit. Idque opinor, docet beatus Dauid, inquiens:

PSAL. " [Apposui ori meo custodiam, cùm
" consisteret peccator contra me. Ob-
" mutui, & deiectus sum, & à bonis silui.]

CAP. XXXVII. *Et intrauit Eliacim Chelciæ œconomus, & Somnas scriba exercitus, & Ioach à commentariis ad Ezechiam scissis vestibus, & annunciauerunt ei sermones Rhapsacis. Et factum est cùm audiret rex Ezechias, scidit vestimenta, & saccum induit, & ascendit in domum Domini.*

Propter Rhapsacis iactantiam, & effrenem contra Deum linguæ prurítum, rumpunt vestes qui ad ipsum missi sunt, & Persicæ insolentiæ fœda responsa regi annunciant. Hic autem disrumpit vestem, & amictus est

A πόλεις τῶν ἐθνῶν, σεσωσμένης ὑπὸ θεῶν ἐκείνων τῶν ἐν αὐτῇ ψευδωνύμων θεῶν, ἀλλ' ἠγνόησεν ὅτι ξύλα μόνον ἦσαν ἐκεῖνοι, καὶ λίθοι, καὶ ἀνθρωπίας χειρὸς φιλοτέχνημα, καὶ ἕτερον οὐδέν. ὁ δὲ γε τῶν Ἰουδαίων Θεὸς, μᾶλλον δὲ ὁ τοῦ κόσμου παντὸς ὢν Θεὸς ζῶν καὶ ἀληθινός, ἀόρατος καὶ ἀπερίληπτος καὶ πεποιημένος, ποιητὴς δὲ μᾶλλον, καὶ αὐτῶν αἰώνων, καὶ δημιουργὸς τῶν ὅλων, καὶ τῶν δυνάμεων κύριος. οἴεται δὴ οὖν ὁ Ραψάκης ἐναργεστάτῳ

B ἀποδείξειν τοῖς Ἰουδαίοις ἔσεσθαι, τὸ ὅτι πάντη τε καὶ πάντως ἀλώσονται, κἂν ὑπερμαχήσῃ αὐτοῖς Θεὸς ὁ μέγας, ὃ μηδένα τῶν παρ' Ἕλλησι θεῶν αἰτιᾶσθαι δυνάσθαι πόλιν, ἥτις χώραν ἐν ᾗ καὶ ἐτετίμητο. λέγει τοῦτο φησὶ, ποῦ ὁ Θεὸς Ἐμάθ, καὶ Ἀρφάθ; προσεπάγει δὲ, ὃ, ὅτι μὴ ἠδυνάσατο ῥύσασθαι Σαμάρειαν ἐκ τῆς χειρός μου, ἀλλ' ὦ τετλάθλιε φαίην ἄν, δαμάλεοι καὶ αὐτοὶ προσεκεκωφήκασι ταῖς χρυσαῖς, ἤλωτε ἡ χώρα Θεοῦ συμμάχου τὴν ὑπήκοον, καὶ ὡς ἔφην, φθάσας, εἰ μηδεὶς τῶν παρ' Ἕλλησι θεῶν σέσωκε τὴν

C ἑαυτῆς. τοῦτο πρὸς Θεὸν οὐδὲν τὴν ἀληθῶς καὶ φύσει, καὶ μέγαν. οἱ μὲν γὰρ ἐκ τέχνης ἀνθρωπίνης διέλαχον, ὃ καὶ μόνον δοκεῖν εἶναι μόνον. ὁ δὲ κατεξουσιάζει τῶν ὅλων, καὶ ἄμαχον ἔχει τὴν χεῖρα, τῶν δυνάμεων ἐναρχων κύριος. ἀποκείνεται δὲ οὐδεὶς τῷ Ραψάκῃ σιωπᾶν ὑπιόντος τὸ βασιλέως, καὶ μάλα ἐμφρόνως, ἀπαιδεύτοις δὲ λόγοις, καὶ φρονήματι βαρβαρικῷ, καὶ ταῖς κατὰ

D Θεοῦ γλωσσαλγίαις ὑπεδακρύειν μᾶλλον, ἢ ἀντεξάγειν ἐχρῆν. καὶ τοῦτο οἶμαι διδάσκει λέγων ὁ μακάριος Δαβίδ. ἐθέμην τῷ στόματί μου φυλακὴν ἐν τῷ συνῆναι τὸν ἁμαρτωλὸν ἐναντίον μου, ἐκωφώθην, καὶ ἐταπεινώθην, καὶ ἐσίγησα ἐξ ἀγαθῶν.

Καὶ εἰσῆλθεν Ελιακεὶμ ὁ τοῦ Χελκίου ὁ οἰκονόμος, καὶ Σομνᾶς ὁ γραμματεὺς τῆς δυνάμεως, καὶ Ἰωὰχ ὁ ὑπομνηματογράφος πρὸς Ἐζεκίαν ἐσχισμένοι τοὺς χιτῶνας, καὶ ἀπήγγειλαν αὐτῷ τοὺς λόγους Ραψάκου, καὶ ἐλθὼν ὁ τῶν

E ἀκοῦσαι τὸν βασιλέα Ἐζεκίαν, ἔσχισε τὰ ἱμάτια, καὶ σάκκον περιεβάλετο, καὶ ἀνέβη εἰς τὸν οἶκον κυρίου.

Ἐπὶ τῇς Ραψάκου μεγαληγορίας, καὶ τῇς ἀχαλίνοις πρὸς τὸν Θεοῦ γλωσσαλγίαις περιῤῥήγνυται τοὺς χιτῶνας οἱ πρὸς αὐτὸν ἐσταλμένοι, καὶ ἀπαγγέλουσι μὲν τὰ τοῦ βασιλέως τὰ ἐκ τῆς Περσικῆς ὑπονοίας ἐκ τόπου ἀπηγορευμένα, ὁ δὲ καταῤῥήγνυ τὴν ἐσθῆτα, καὶ μετημφιέσατο σάκκον,

τοῦτ' ἔστιν, ἱμάτιον πενθικὸν, καὶ ἀνέβη φησὶν εἰς τὸ A saccо, id est, vestitu lugubri, & ascendit, inquit, in domum Domini. Et quæ causa fuit conscindendi amictum? Moris erat apud Iudæos, in blasphemiis conuiciisque contra Deum istuc factitare. Siquidem traditus est Seruator Iudæorum gubernatoribus, & mundi iudex ab illis iudicatus est: Sed tacuit, inquit, mentientium vocibus minimè respondens. [Dein dicit ei princeps sacerdotum: Adiuro te, per Deum viuum, vt nobis dicas; tu ne es Christus ille filius Dei? Ait illi Iesus: Tu dixisti. Verum aio vobis: Ab hoc tempore videbitis filium hominis sedentem ad dexteram potentiæ, & venientem in nubibus cæli: Tunc princeps sacerdotum conscissis vestibus, dixit: Blasphemauit.] Dixitque etiam per vnum è prophetis vniuersorum Deus, sanguini Israelitico: Disrumpite corda vestra, & non vestimenta vestra. Putabant enim fortassis se piè facere, & summis honotibus Deum oblectare, cùm propter blasphemias in eum, tunicas discinderent, etiamsi vaticinia Mosis nihili penderent. Saccum verò seu indumentum lugubre circumposuit Ezechias, ascenditque in domum Dei, & sanè meritò. Lugere enim consentaneum est & plorare, & affligi eos, qui in summo discrimine, malorúmque cuspide versantur: Deúmque spem salutis facere, ipsi adfixi & adhærere, ipsum admirati in sanctis locis: vbi possit quis ad eum preces decentissimè fundere.

Matt. 26

B

C

D

Et misit Eliacim œconomum, & Somnam scribam, & seniores sacerdotum, indutos sacco, ad Esaiam filium Amos prophetã, & dixerunt ei: Hæc ait Ezechias. Dies afflictionis, & opprobrij, & redargutionis, & iræ est hodiernus dies, quia venit dolor parieti, sed vires nõ habet ad pariẽdum: Si quomodo audiat Dominus Deus tuus verba Rhapsacis, quæ misit rex Assyriorũ, ad maledicendũ Deo viuenti, & ad obiiciendũ verba, quæ audiuit Dominus Deus tuus, & deprecaberis ad Dominum Deum tuũ, pro reliquis his.

Καὶ ἀπέστειλεν Ελιακεὶμ τὸν οἰκονόμον, καὶ Σομναῦ τὸν γραμματέα, καὶ τοὺς πρεσβυτέρους τῶν ἱερέων περιβεβλημένους σάκκον πρὸς Ησαΐαν τὸν Αμὼς τὸν προφήτην. καὶ εἶπαν αὐτῷ. τάδε λέγει Εζεκίας. ἡμέρα θλίψεως, καὶ ἀνειδισμοῦ, καὶ ἐλεγμοῦ, καὶ ὀργῆς ἡ σήμερον ἡμέρα, ὅτι ἥκει ἡ ὠδὶν τῇ τικτούσῃ, ἰσχὺν δὲ οὐκ ἔχει τοῦ τεκεῖν. εἴπως εἰσακούσαι κύριος ὁ Θεός σου τοὺς λόγους Ραψάκου, οὓς ἀπέστειλε βασιλεὺς Ασσυρίων ὀνειδίζειν Θεὸν ζῶντα, καὶ ἐνειδίζειν λόγοις οὓς ἤκουσε κύριος ὁ Θεός σου, καὶ δεηθήσῃ πρὸς κύριον τὸν Θεόν σου περὶ τῶν καταλελειμμένων τούτων.

Prælectes sacerdotio viros, & ex lege summis ornatos honoribus, iubet simul cum aliis ire ad beatum prophetam Esaiam, non sacris indutos vestibus, & ministerio conuenientioribus, sed potius saccis & lugubribus

Τοὺς προύχοντας δὲ ἱερωσύνῃ καὶ ταῖς ἀνωτάτω τιμαῖς οὐ νόμου κατεστραμμένους ὁμοῦ τοῖς ἄλλοις, οὐδὲ ἐσθῆσιν οἵας ἱερεῖς, καὶ τοῖς τῇ λειτουργίᾳ πρεπωδεστέροις. ἀλλὰ σάκκοις γε μᾶλλον, ἤτοι πενθικοῖς περιβλήμασι κατημφιεσμέ-

indumentis, vt renunciarent accidisse sibi diem afflictionis, & opprobrii. Tantùm enim non, inquit, exprobrat Deus ciuitatis sanctæ incolis, quasi æquitatem moderationémque in lege præscriptam neglexissent: delinquentésque redarguit, inducitque sic iræ signa. Eóque res ipsorum veniſſe, palàm affirmant, vt similis sit Israel mulieri parienti, & quæ extremis torquetur pòst cruciatibus, eò quòd non queat parere. Vúltque Deum vniuersorum, per prophetæ intercessionem, audire verba Rhapsacis, quæ per se ipsum audiuit. Latet enim illum eorum quæ sunt nihili. Quasi verò nullam iam in aliis ciuitatibus diruti ædificiis atque incensis: Deprecare, inquit, pro relictis his. Ezechias valdè pius, adiutorem rogat fieri eum, qui apud Deum in precio est, videlicet prophetam. Vtile igitur ad genua accidere Deo, sanctis viris assistentibus. Annuit enim propter eos, & sæpe miseretur lachrymæ etiam ignauorum.

A νους ἱέναι τοῦ στρατεύματος τοῦ τῶν μακεδόνων τοῦ φίλου Ησαΐου, ἀπαλγεῖλαί τε ὅτι θλίψεως αὐτοῖς ἐπιπεπόωκεν ἡμέρα καὶ ὀνειδισμοῦ. μονονουχὶ γὰρ φησὶ καταγνόντος Θεοῦ τοὺς τῆς Ἀζιήλου οἰκοῦντας πόλιν, ὡς τὸν κατὰ νόμον ὑπεξελεῖν ἠμυηκότας. ἐλέγχει γὰρ πεπλημμεληκότας, ἐπάγει τε οὕτω τὰ ἐξ ὀργῆς. ἥκειν τε εἰς τὸν τόπον τὰ τοιαῦτα διεβεβαιοῦτο γαφὰς ὡς ἐοικέναι τὴν Ἰσραὴλ γυναικὶ μὴ τίκτούσῃ, ἀλγούσῃ δὲ λοιπὸν ἐν ἐσχάτοις ἀφ' ὧν μὴ δύνασθαι τεκεῖν. βούλεται δὲ καὶ ἀφ' ἑτέρου τοῦ προφήτου μεσιτείας ἐπακοῦσαι τὸν λόγον Ραψάκου τοῦ τῶν ὅλων Θεόν, οὗ ἀκήκοε δι' ἑαυτοῦ. λανθάνει γὰρ αὐτὸν τῶν ὄντων οὐδέν, ὡς ἤδη πολλῶν ἐν ἑτέραις πόλεσιν αἰχμηλώτων, ἐμπεπρησμένων τε οἴκων. δεήθητι, φησὶ, περὶ τῶν καταλελειμμένων τούτων. βουλόμενος ἄγαν ὁ Ἐζεκίας, συλλήπτορα τὸν θεραπευτὴν γίνεσθαι τὸν πρὸς τὸν Θεὸν ἡμῶν ἀληθινὸν τὸν προφήτην. ἐπωφελὲς οὖν ἂρα τὸ προσπίπτειν Θεῷ προσεχόντων ἀνδρῶν. κατοικτίρει γὰρ διὰ ταῦτα, καὶ ἐποικτείρει πολλάκις, καὶ τῶν ῥαθυμούντων εἰωθότων δάκρυον.

Et dixit eis Esaias: Sic referetis Domino vestro, Hæc ait Dominus: Ne timeas verba quæ audisti, quibus maledixerunt mihi legati regis Assyriorum. Ecce ego immitto in illum spiritum, audito nuncio reuertetur in regionem suam, & cadet gladio in terra sua.

Καὶ εἶπεν αὐτοῖς Ησαΐας οὕτως, ἐρεῖτε πρὸς τὸν κύριον ὑμῶν· τάδε λέγει κύριος, μὴ φοβηθῇς ἀπὸ τῶν λόγων ὧν ἤκουσας, οἷς ὠνείδισάν με οἱ παῖδες βασιλέως Ασσυρίων. ἰδοὺ ἐγὼ ἐμβάλλω εἰς αὐτὸν πνεῦμα, καὶ ἀκούσας ἀγγελίαν ἀποστραφήσεται εἰς τὴν χώραν αὐτοῦ, καὶ πεσεῖται μαχαίρᾳ ἐν τῇ γῇ αὐτοῦ.

Confirmat & recreat Deus, nec ita multò pòst, imò statim & confestim eum, qui ipsi confidit, spémque ei ostendit auxiliarem: nec caruit præmio, quòd ad domum Dei cucurrit, simúlque precibus, doloris quoque lachrymas emiserit. Placatur sic humanissimus vniuersorum Dominus. Cùm enim Rhapsaces omnem præcidisset spem salutis, Israelitis, etiamsi vellet seruare is qui omnia potest Deus, impiè dictitans: Ne decipiat vos Ezechias, quòd liberaturus sit Deus Hierusalem è manu mea: Num liberauerunt dii Gentium illorum, regionem quisque suam de manu mea? Hinc nec sine causa liberat his terroribus, nec frigidis & anilibus sermonibus, & barbatica dicacitate eos deiici sinit, sed potius ad spem optatissimam erigit, cùm ait, superbum tyrannum nolentem volentem in suos fines reducendũ, malo spiritu territante, & metum ipsi

Παραθαρσύνει Θεὸς καὶ οὐκ εἰς μακρὰν, ἀλλ' αὐτίκα καὶ παραχρῆμα τὸν ἐπ' αὐτῷ πεποιθότα, καὶ ὀνησιφόρον αὐτῷ δεδηλωκότα τὴν ἐλπίδα, καὶ οὐκ ἄμισθον δραμεῖν εἰς οἶκον κυρίου, καὶ ὁμοῦ ταῖς λιταῖς ὀδύνου καὶ δάκρυον, οὐκ ἀμελήσαντα ὅπως φιλάνθρωπος ὢν ὁ τῶν ὅλων δεσπότης. ὅπου γὰρ ὁ Ραψάκης ἀπεχείρωσε τὴν ἐξ Ισραὴλ τοῦ σωθῆναι πᾶσαν ἐλπίδα, κἂν εἰ ἔλοιτο διασώζειν αὐτοὺς ὁ πάντα ἰσχύων Θεὸς ἀσεβῶς ἔφασκε, μὴ ἀπατάτω ὑμᾶς Ἐζεκίας, ὅτι ῥύσεται ὁ Θεὸς Ιερουσαλὴμ ἐκ χειρός μου. μὴ ἐῤῥύσαντο οἱ θεοὶ τῶν ἐθνῶν τούτων ἕκαστος τὴν ἑαυτοῦ χώραν ἐκ χειρός μου; τοιαῦτα καὶ μάλα εἰκότως ἀπαλλάττῃ δήμῳ, καὶ ψυχροῖς, καὶ γραώδεσι λόγοις, καὶ βαρβαρικῆς ἀγεννοπρεπείας ὑπεξαγάζειν οὐκ ἐᾷ, μᾶλλον δὲ ἀναῤῥώννυσιν εἰς πολύθυτον ἐλπίδα, καὶ ἐκ τοῦ παλαίοντα τὸν ἀλαζόνα τύραννον ἀνάκλητον ἀναθήσεσθαι εἰς τὴν ἑαυτοῦ πονηρὰν καταστροφὴν τοῦ πνεύματος, καὶ εἰς ἰδίας αὐτὸν

τὰς γὰρ γε τ ἑαυ ̃ βασιλείας ὑ φορητῶς συ- A non tolerabilem de suo regno iniiciente, & casurum gladio, non periclitantem in aliena regione, nec verò hostium strage gloriantem, aut splendidis propter fortitudinem in hostes honorariis locupletatum, sed in terra sua, idque præter spem, & opinionem, & à quibus seruari par erat, in discrimen vocatum. Qui verò sint isti, ex consequentibus videbimus.

νελαμώοντος, πεσὼν δὲ ἐ μαχαίρᾳ κινδυνώδημα μὴ ὑδαμῶς ἐν ἀλλοδαπῇ, ὅτε μὴ ἐπαυχήσαντα ταῖς τ ἐν πολεμίων σφαγαῖς, ἢ τῆς κατ' ἐχθρῶν ἀνδρίας, λαμπρῶς πλουτοῦντα ἆρα. ἀλλ' ἐν τῇ γῇ αὐτ ποιᾶσθαι τὰς ἀφορμὰς, πέπαυκεν ἐκεῖ ἐ τῇ γῇ αὐτ πρ' ἐλπίδα τοῦτο, καὶ ἀδοκήτως συμβεβηκός. ἔνθα δ' οἴεσθαι δεῖ ἀπηλλαγμένον ποιᾶσθαι τὰς ἀφορμὰς πέπαυκεν ἐκεῖ, ἢ πρ' ὧν ἧ εἰκὸς σώζεσθαι κινδυνώδημα. τίνες δὲ οὗτοι ἀφ' ὧν ἐφέξης εἰσόμεθα. B

Καὶ ἀπέστρεψε Ραψάκης, καὶ κατέλαβε πολιορκοῦντα τὸν βασιλέα Λαμνά, καὶ ἤκουσε βασιλέως Ασυρίων ὅτι ἐξῆλθε Θαρθὰ βασιλεὺς Αἰθιόπων πολιορκῆσαι αὐτόν. καὶ ἀκούσας ἀπέστρεψε, καὶ ἀπέστειλεν ἀγγέλους πρὸς Εζεχίαν, λέγων· οὕτως ἐρεῖτε Εζεχίᾳ βασιλεῖ τῆς Ιουδαίας. μὴ σε ἀπατάτω ὁ Θεός σου ἐφ' ᾧ πέποιθας ἐπ' αὐτῷ, λέγων. οὐ μὴ παραδοθῇ Ιερουσαλὴμ εἰς χεῖρας βασιλέως Ασυρίων, ἃ σὺ ἤκουσας ἃ ἐποίησαν βασιλεῖς Ασυρίων; πᾶσαν τὴν γῆν ἀπώλεσαν, μὴ ἐρρύσαντο αὐτοὺς οἱ θεοὶ τ ἐθνῶν, οὓς οἱ πατέρες μου ἀπώλεσαν, τὴν τε Γάζαν καὶ Χαρρᾶν, καὶ Ραφὶς, αἳ εἰσὶν ἐν χώρᾳ Θαιμάν; ποῦ εἰσὶν οἱ βασιλεῖς Αἰμὰθ, καὶ Αρφὰθ, καὶ πόλεως Εμφαρσυεὶμ Ανα καὶ Αὐά;

Et reuersus est Rhapsaces, & deprehendit regem obsidentem Lobnan, audiuitque rex Assyriorum, egressum esse Tharatha regem Æthiopum, vt obsidione premeret eum. Et hoc audito, reuersus est, & misit nuncios ad Ezechiam dicens: Sic referetis Ezechiæ regi Iudææ: Ne decipiat te Deus tuus, cui confisus es, dicens: Non tradetur Hierusalem in manus regis Assyriorum. An non audiuisti, quæ fecerunt reges Assyriorum omni terræ quam destruxerunt? Num liberarunt eos dij Gentium, quos patres mei perdiderunt? Gazan, & Charan, & Raphis, quæ sunt in regione Thaman? Vbi sunt reges Emath? & Arphath, & ciuitatis Empharaim, Ana & Aua?

Κατειλημμένης πάλαι τ Λάχης, καὶ ὑπὸ χεῖρα γεγενημένης τ βαρβαρικοῦ, ἐπολιορκεῖτο μετ' ἐκείνου ἡ Λαμνά, ἐκεῖ Ραψάκης κατειληφέναι λέγεται τ Ασυρίων. ὁ δ' ἐπεθρύλητο λίαν. κατεστράτευσε γὰρ αὐτῷ Θαρθὰ Αἰθιόπων βασιλεὺς. εἶτα δεδιὼς μὴ καταληφθείσης αὐτῷ τ χώρας ἔξω γένοιτο τῶν εὐδαιμονεστάτων, ἀφίησι μὲν τ Ιουδαίαν, αὐτὸς δὲ μᾶλλον εἰς τ ἑαυ ̃. πλεῖν δ' κατεῖχε τ ἐνοῦσα ὠμότητος αὐτῷ. τοὺς ἀκεραίους δὲ ὡσεὶ ὀργὰς ἀνακεκαυμένος, δέδοικε πάλαι τὸ μὴ ἁλῶσαι τοὺς ἐξ Ισραὴλ, ἢ τοὺς τῶν ἀλλοφύλων οἰκοῦντας πόλιν τὴν τ Ραψάκου λόγοις ἀναπεπεισμένους ἀθυμοῦσαι πρ' αὐτὸν, ἀθυρστομεῖ δὴ πάλιν κ τ Θεοῦ δόξης ὁ δείλαιος. καὶ τισι τῶν οἰκείων ἐντέλλεται δρομαίως ἰέναι τοὺς Εζεχίαν ἀπαγγεῖλαί τε οἱ τὰ πρ' αὐτοῦ. ταῦτα δὲ ἦσαν δυσφημίαι κ Θεοῦ λέγοντος βλασφη-

D Occupata Lache, & redacta in potestatem Barbaricam, obsidebatur post eam Lobna. Illic Rhapsaces dicitur inuenisse Assyrium, qui multum angebatur. Militauit enim contra illum Tharatha Æthiopum rex: dein veritus ne occupata ab ipso regione, sedibus suis pulcherrimis exueretur, relicta Iudæa, properat in suam patriam, de crudelitate tamen sua nihil remisit. Ira autem impotenti in- E flammatus, quòd Israelitæ seu sanctæ ciuitatis incolæ nollent ad ipsum confugere, verbis Rhapsacis persuasi: de integro effreni ore blaterat miser contra diuinam maiestatem, & in mandatis dat quibusdam seruis familiaribus, vt properè se ad Ezechiam conferrent, eique hæc ipsius nomine renunciarent. Erant autem blasphemiæ contra Deum, cùm palam diceret, quo-

Abundant in Græco Codd. nonnulla, quæ his reprasentantur.

niam dii aliorum, siue regionum simul cum adoratoribus suis perierant, non posse ipsum Deum Hebræorum eos eripere, & à manu Assyriorum defendere. Tum vrbes vastatas enumerat, quas etiam verisimile est multum potuisse. Ex ipsis quæ reliqui passi sunt, hos velut iam morituros percellens, qui ipsi Deo omnium dominatori confisi sunt.

A ὅπως τῶν ἑτέρων χωρῶν ἦτοι ἐθνῶν οἱ θεοὶ τοῖς προσκυνοῦσιν αὐτοὺς συναπόλωλασι, μηδ' αὐτὸν ἰσχύσαι τὸν Θεὸν Ἑβραίων ἐξελέσθαι τε αὐτοὺς, καὶ τῆς Ἀσσυρίων ἁρπάσαι χειρός. εἶτα πόλεις ἀπαριθμεῖται πεπορθημένας, αἳ καὶ λίαν εἰκὸς δυνάσθαι πολλά· ἐξ ὧν ἕτεροι πεπόνθασι. Δι' ὧν τούτων αὐτῶν καταπλήττων, ὡς τεθνηξομένους, καὶ τοὺς ἐπ' αὐτῷ πεποιθότας τοῦ πάντων κρατοῦντι Θεῷ.

Et accepit Ezechias librum à nuncijs, B *aperuitque eum coram Domino, & orauit Ezechias ad Dominum dicens: Domine Sabaoth Deus Israel, qui sedes super Cherubim, tu solus Deus es omnis regni orbis terrarum. Tu fecisti cælum & terram, exaudi Domine, inspice Domine, & vide, & audi verba quæ misit Senacherim, vt maledicat Deo viuenti.*

Καὶ ἔλαβεν Ἐζεκίας τὸ βιβλίον παρὰ τῶν ἀγγέλων, καὶ ἀνέῳξεν αὐτὸ ἔναντι κυρίου. καὶ προσηύξατο Ἐζεκίας πρὸς κύριον λέγων. κύριε Σαβαὼθ ὁ Θεὸς Ισραὴλ ὁ καθήμενος ἐπὶ τῶν Χερουβίμ, σὺ μόνος Θεὸς εἶ πάσης βασιλείας τῆς οἰκουμένης. σὺ ἐποίησας τὸν οὐρανὸν, καὶ τὴν γῆν. εἰσάκουσον κύριε, εἰσβλέψον κύριε, καὶ ἴδε τοὺς λόγους, οὓς ἀπέστειλε Σενναχηρεὶμ, ὀνειδίζειν Θεὸν ζῶντα.

Ex immensa pietate in Deum, explicat librum, Deo, non quasi ignoranti arrogantiæ Senacherim magnitudinem, sed vt in barbaricam hanc superbiam exclamaret, eiúsque audaces & duri oris ac procacitatis, ipsum vniuersorum dominatorem quasi testem faceret. Ac vide quomodo Senatherim sermonibus aduersetur, edens hanc supplicationem. Nam ille, quantum in se erat, Dei maiestatem incessens, inquit: Ne decipiat te Deus tuus, cui confisus es, dicendo: Non tradetur Hierusalem in manus regis Assyriotum. At hic dominationis magnitudinem confitetur, cùm eum Dominum Sabaoth nominat, & Deum Israelis, & superiorem omni creatura, superna & rationis compote. Tu enim es, inquit, qui sedes super Cherubim. Confitetur porrò, etiamsi quidam in terra reges dicantur, hunc natura & verè regem esse, & omnia pedibus substrata habere, ipsum esse solum, & terræ, & cæli conditorem, & nutu ea, quæ non erant quondam, sustentare. Exaudire obsecrat, & inspicere, E id est, non despicere, neque præterire has adeò diras blasphemias, sed hunc consceleratum iustè plectere. Maledixit enim, inquit, Deo viuenti, id est, nullo modo similem Gentium diis, quibus ille audax eum impiè comparauit.

C Ὁ βιβλίον, οὐχ ὡς ἀγνοοῦντι Θεῷ τὸ τῦ Σεναχηρεὶμ ἀλαζονείας μέγεθος. καταχειρούμενος δὲ μᾶλλον τὴν βαρβαρικὴν ὑπερηφανίαν, καὶ οἱονεὶ μάρτυρα τῆς ἐκείνου θρασυτομίας ποιούμενος αὐτὸν τῶν ὅλων κρατοῦντα Θεόν. ἄθρει δὲ ὅπως τοῖς τῦ Σεναχηρεὶμ ἀναφέρεται λόγοις, αἰνετὴν τὴν ἱκετηρίαν. ὁ μὲν γὰρ τὸ γε ἧκον ἐπὶ αὐτῷ τὸ τῦ Θεοῦ δόξαν καθαιρετικῶς μή σε ἀπατάτω φησὶν ὁ Θεός σου, ἐφ' ᾧ σὺ πέποιθας ἐπ' αὐτῷ λέγων. οὐ μὴ παραδοθῇ Ιερουσαλὴμ D εἰς χεῖρας βασιλέως Ἀσσυρίων. ὁ δὲ τὴν δεσποτείας ὁμολογεῖ τὸ μέγεθος κύριον Σαβαὼθ ὀνομάζων αὐτὸν, καὶ Θεὸν Ισραὴλ, καὶ ὅτι πάσης τῆς κτίσεως τῶν αἰῶνα καὶ λογικῶν. σὺ γάρ ἐστι, φησὶν, ὁ καθήμενος ὅτι τῶν Χερουβίμ. προσομολογεῖ δ' ὅτι κἂν εἰ λέγοιντό τινες ὅτι γῆς βασιλῆς. ἀλλ' ὅμως ὁ φύσει τε καὶ ἀληθῶς βασιλεὺς, καὶ πάντα ὑπὸ πόδας ἔχων, αὐτὸς μόνος εἶναι καὶ μόνος ὁ γῆς τε καὶ οὐρανοῦ δημιουργὸς, καὶ ὑποστήσας νεύματι τὰ μὴ ὄντα πρότερον. εἰσακούσαι δὲ παρακαλεῖ καὶ εἰσβλέψαι, τοῦτ' ἔστι, μὴ παρορᾶν, μηδὲ παρελθεῖν, ὡς ὕβρεως πικρᾶς δυσφημίας. ἀλλ' ἐκδίκησαι τὸν ἀληθινόν. ὑπεναντίως γὰρ Θεοῦ ζῶντα φησὶ, τοῦτ' ἔστι, κατ' οὐδὲν ὁμοιοῦται τοῖς τῶν ἐθνῶν, οἷς ἐπάνω προσκαζων αὐτὸν ἀσεβείας κατεψηφίσατο.

Vere quidem, vastarunt reges Assyriorum, orbem terræ vniuersum, & regionem eorum, & coniecerunt idola ipsorum

Ἐπ' ἀληθείας γὰρ ἠρήμωσαν βασιλῆς Ἀσσυρίων τὴν οἰκουμένην ὅλην, καὶ τὴν χώραν αὐτῶν, καὶ ἐνέβαλον τὰ εἴδωλα αὐτῶν εἰς τὸ

πῦρ. οὐ γὰρ θεοί ἦσαν, ἀλλ' ἔργα χειρῶν ἀνθρώπων, ξύλα, καὶ λίθος, καὶ ἀπώλεσαν αὐτούς. σὺ δὲ κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν σῶσον ἡμᾶς ἐκ χειρῶν αὐτῶν, ἵνα γνῷ πᾶσα βασιλεία τῆς γῆς ὅτι σὺ εἶ ὁ Θεὸς μόνος. A

Ἀκήκοα, φησὶ, τοῦ βαρβάρου λέγοντος, μὴ ἐρρύσαντο οἱ θεοὶ τῶν ἐθνῶν ἕκαστος τὴν ἑαυτοῦ χώραν ἐκ χειρός μου. κἂν εἴ τις τοῦτο λέγοι τις, ἐπαινῶ καὶ πείθομαι. κεκρατήκασι γὰρ ἁπάσης τῆς γῆς, καὶ τὰς πόλεις ἐνέπρησαν, οὐδὲν ὀνίνασθαι δυνάμενα τοὺς ψευδωνύμους Θεούς. σεσήκασι γὰρ οὐδέν. πῶς γὰρ, ἢ πόθεν, ξύλου τε καὶ λίθου πεποιημένα καὶ τέχνης ἔργα λιθουργικῆς, καὶ τεκτόνων ὄντες φιλοτεχνήματα. ταὐτητοὶ δὲ τοῖς ἰδίοις προσκυνηταῖς ὁμοῦ ἐξηλώλασιν. ἀλλὰ σὺ σῶσον ἡμᾶς, ὦ δέσποτα. τεκμήριον γὰρ, καὶ τοῦτο, καὶ ἁπάσῃ τῇ γῇ τοῦτο ἔσται, εἰς γε τὸ χρῆναι σῴζεσθαι, καὶ ἀρίστως ὅτι σὺ μόνος εἶ Θεός. ὡς περ γὰρ τὰς ἐθνῶν χώρας κατεμαρτύρησι τῶν ψευδωνύμων Θεῶν, ὅτι μηδὲν εἰσὶ πανταπασιν· οὕτω, καὶ ὁ ἐξαφυγεῖν τὸ ἐκείνου χειρὸς ἔξω γενέσθαι τὴν Ἱερουσαλὴμ τὸ σοὶ τε καὶ σὸν μονονουχὶ καὶ ἐξαμαρτύρεται, καὶ σαφῆ ποιήσεται τοῖς ἁπανταχοῦ τὴν ἀπαλλαγὴν τῆς ὑπερηφανείας, καὶ ἀκηράτου δόξης, καὶ ὅτι μόνος εἶ αὐτὸς ὁ Θεὸς ὄν τε ἐν οὐρανῷ, καὶ ὑπὲρ γῆς. B C

Καὶ ἀπεστάλη Ησαΐας υἱὸς Αμὼς πρὸς Ἐζεχίαν, καὶ εἶπεν αὐτῷ. τάδε λέγει κύριος ὁ Θεὸς Ισραηλ. ἤκουσα ἃ προσηύξω πρὸς με περὶ Σενναχηρεὶμ βασιλέως Ασσυρίων. D

Οὐ μακρὰν ὁ σῴζων, ἀλλ' ἐγγὺς καὶ οἱονεὶ κατὰ πόδας τῆς προσευχῆς τῶν αἰτησάντων ὁ πέρας. ἀποστέλλεται μὲν γὰρ ὁ προφήτης. σεσιγηκὼς δὲ πέρας πρὸ ὅτου πρὸς τὸν βάρβαρον, καὶ πρὸς ἐπ' αὐτῷ τοῦ Θεοῦ λῆμμα οὐκ ἀπηγγείλας. τάδε λέγει κύριος, φησὶν, ὁ Θεὸς Ισραηλ. ὑπερῤῥώννυσι τὸ πεπιστευκότα, καὶ οὐχ ἕνα τινὰ τῶν ψευδωνύμων Θεῶν ἀποφαίνῃ τὸν ἀποστείλαντα, ὡς ἁρπὴ ὃ μᾶλλον ἀποστόλων κύριον ὀνομάζῃ, καὶ Θεὸν Ισραηλ. ἐπαινῇ δὲ ὡς πως καὶ ἀποδέχῃ λέγων, ἤκουσα ἃ προσηύξω πρὸς με περὶ Σενναχηρεὶμ βασιλέως Ασσυρίων. μονονουχὶ γὰρ φησὶν, ἀποδέχομαί σου τὸν ζῆλον, οἶδα τὸ φιλόστοργον, ἀφόρητον ἐποίησω τοῖς κατ' ἐμοῦ δυσφημίαις. προσῆλθε δεδακρυμένος, καὶ ὡς ἀληθῶς ὑπὲρ ἐμοῦ, καὶ σοὶ ἐποίησω λύπην τοὺς εἰς ἐμὲ γεγονότας ὀνειδισμούς. ἀξιεπαινέτατος τοίνυν τῷ ἀγίων ὁ ζῆλος, καὶ τὸ τοῦ Θεοῦ δόξης δυσφήμου μυθὴς, ὅτε μὲν ἀληθῶσιν E

in ignem, non enim dij erant, sed opera manuum hominum, ligna & lapides, & perdiderũt eos. Tu autem Domine Deus noster, serua nos de manu eorũ, vt cognoscat omne regnũ, quòd tu sis Deus solus.

Audiui, inquit, Barbarum dicentem: Num liberauerunt dii Gentium suam quisque regionem è manu mea? Etsi hoc dicat quispiam, laudo & credo. Superarunt enim omnem terram, vrbes concremarunt: cùm falsò nominati dii nihil ferre opis potuerint, nullum enim seruarunt. Qui enim, aut vnde? cùm facti sint ex lapide & ligno, & opera artis lapidariæ, sintque fabrorum opificium? Hinc etiam cum suis cultoribus perierunt. Sed tu serua nos, ô Domine. Hoc enim certo argumento erit, fidémque faciet vniuerso orbi terrarum, vt firmam concipiant fiduciam, quòd tu solus sis Deus. Quemadmodum enim quòd caperentur regiones Gentium, testimonium erat contra falsò nuncupatos deos, quòd omnino nihil sint: sic etiam, quod effugiat eiúsque euadat manus Hierusalem, quæ tibi subest & tua est, testatam quoque propemodum, & perspicuam faciet omnibus vndique hominibus liberationem tuæ potentiæ, & absolutissimæ gloriæ, quódque solus sis tu ipse Deus, & in cælo & in terra.

Et missus est Esaias filius Amos, ad Ezechiam, & dixit ei: Hæc dicit Dominus Deus Israel: Audiui quæ orasti ad me de Senacherim rege Assyriorum.

Non longè pòst, seruat, sed in propinquo est, & quasi ad pedes orationis ac petitionis, exitus. Mittitur enim propheta, qui ante hæc contra Barbarum tacuit, & hunc contra eum Dei calculum ac sententiam non retulit: Hæc, inquit, dicit Deus Israel. Animat credentem, nec dicit aliquem è falsò nuncupatis diis misisse, sed eum in bonam spem vocans, Dominum nominat, & Deum Israelis. Laudat quidem & approbat quodammodo, inquiens: Audiui quæ orasti ad me, de Senacherim rege Assyriorum. Probo enim sanè, inquit, hunc zelum & affectum, noui pietatem, hanc contra me blasphemiam & maledicentiam ferre non poteras, accessisti lachrymans, & tanquam dolens meo nomine, & tuam fecisti tristitiam, hæc in me facta conuitia. Laudè ergo dignissimus est sanctorum zelus, & Dei gloria cõtumeliis & maledictis exagitata, cùm

hi dolent, lætatur Deus.

Hic est sermo quem loquutus est de illo Deus. Cõtemnit te & subsannat te virgo filia Sion, in te caput mouet filia Hierusalem. Quem exprobrasti, & quẽ concitasti? aut contra quem sustulisti vocem tuam? & non sustulisti in excelsum oculos tuos ad sanctum Israelis, quia per nuncios probra iecisti in Dominum.

Exponit deinceps calculum & iudicium contra Barbarum, aitque sannis & ludibriis excepturam eum, & concussuram caput, Virginem filiam Sion, siue Hierusalem. Dicimus verò eum virginem & filiam dicere, Sionem seu Hierusalem: Virginem quidem, vtpote impollutam, & detestabilis idololatriæ maculam non infectam: filiam autem, quòd patris affectum, quo suos liberos prosequi debet, ei tribuerit. Contempsit Assyriũ, & caput in illum mouit quodammodo: nam derisit victum, & eius calamitates in cantilenam & carmẽ concinnum vertit. Deinde ait ei: Cui exprobrasti, & quem concitasti? vel contra quem extulisti vocem tuam? An enim aliquem falsò nuncupatum Deum his ardentibus & inflammatis verbis offendisti? Nónne decebat, inquit, mentis oculos in altum attollere? & cogitare, quis & quantus sit Deus Israelis? Decebat etiã ex ipsa creationis inspectione, opificis potentiæ magnitudinem ratione quadam & analogia perspicere: decebat maiestatis eius celsitudinem intueri, & contra eum nihil humile & terrenum cogitare. Verùm, inquit, nihil horum tibi venit in mentem, probra iecisti in Dominum.

Tu enim dixisti, multitudine curruum, ego conscendi altitudinem montium, & extrema Libani, & succidi altitudinem cedri eius, & pulchritudinem eius, & intraui in altitudinem partis syluæ, & posui pontem, & vastaui aquas, & omnem collectionem aquæ.

Persicæ arrogantiæ fastum, & stultum tumorem, & iactantiæ magnitudinem exponit. Nam comparat Libano, sicuti antè diximus, regionem Iudæorum, & Samariam etiam fortassis, quam duodecim tribus incoluerunt. Libanus enim mons est in Phœnicia, cedrorum lignis altissimis floridus & refertus. Intelligitur verò talis esse Iudæorum regio, excelsa quidem, quòd

A αὐτοὶ, Θεὸς κατὰ φρόνησιν.

Οὗτος ὁ λόγος ὃν ἐλάλησεν πρὸς αὐτὸν ὁ Θεός; ἐφαύλισέ σε καὶ ἐμυκτήρισέ σε παρθένος θυγάτηρ Σιών. ὄπισθέ σοῦ κεφαλὴν ἐκίνησε θυγάτηρ Ιερουσαλήμ. τίνα ὠνείδισας καὶ παρώξυνας; ἢ πρὸς τίνα ὕψωσας τὴν φωνήν σου; καὶ οὐκ ἦρας εἰς ὕψος τοὺς ὀφθαλμούς σου εἰς τὸν ἅγιον τοῦ Ισραήλ, ὅτι δι' ἀγγέλων ὠνείδισας κύριον.

Εμφανῆ λοιπὸν τὸ ὅτι τῷ βαρβάρῳ καθίζησι ψῆφον. καὶ φησὶν ὅτι μυκτηρισμὸν ἐπ' αὐτῷ ποιήσεται, καὶ καταδονήσει τὴν κεφαλὴν παρθένος θυγάτηρ Σιὼν ἤτοι ἡ Ιερουσαλήμ. φαμὲν ὅτι παρθένον, καὶ θυγατέρα τὴν Σιὼν ἤτοι τὴν Ιερουσαλὴμ ὀνομάζει. καὶ παρθένον μὲν ὡς ἀμόλυντον, καὶ τὴν τοῦ βδελυκτοῦ εἰδωλολατρείας οὐκ ἔχουσαν μῶμον. θυγατέρα δὲ, ὅτι τὸ πρὸς πατρὸς ὀφθαλμιᾶν ἀφέσιν τοῖς ὅτε αὐτοῦ τέκνοις ἐπανενέμηκεν αὐτῇ. ἐφαύλισε δὲ τὸν Ασσύριον, ἤτοι κεφαλὴν ἐπ' αὐτῷ κεκίνηκε πώς ἔστιν, ἐπεμειδίασε γὰρ ἡττωμένῳ. καὶ οἷ φθόνῳ καὶ μίσει ἐναρμόνιον τοῖς αὐτοῦ πεποίηται συμφοραῖς. εἶπε πρὸς αὐτὸν φησί. τίνα ὠνείδισας, καὶ παρώξυνας; ἢ πρὸς τίνα ὕψωσας τὴν φωνήν σου; ἆρα γὰρ ἕνα τῶν ψευδωνύμων Θεῶν ταῖς ὕστερον θερμαῖς ἐλύπεις φωναῖς. καίτοι πῶς οὐκ ἔδει φησὶ τὴν τῆς διανοίας ὀφθαλμὸν, εἰς ὕψος ἐπᾶραι, ἐννοήσαί τε ἄρα, τίς δὴ ἐστὶ καὶ πόσος ὁ Θεὸς τοῦ Ισραήλ; ἔδει καὶ ἐπ' αὐτῆς τῆς κτίσεως τὴν θείας, καὶ τῆς δημιουργοῦ δυνάμεως τὸ μέγεθος, ἀναλόγως ἰδεῖν. ἔδει δὲ δόξης καταθρῆσαι τὸ ὕψος, καὶ μηδὲν ἐπ' αὐτῷ λογίσασθαι τῶν ἀμαλωτέρων. D ἀλλ' οὐδενὸς τῶν τοιούτων διαμνημονεύσας, φησὶν, ὠνείδισας τὸν κύριον.

Σὺ γὰρ εἶπας, τῷ πλήθει τῶν ἁρμάτων αὐτοῦ ἀνέβην εἰς ὕψος ὀρέων, καὶ εἰς τὰ ἔσχατα τοῦ Λιβάνου, καὶ ἔκοψα τὸ ὕψος τῆς κέδρου αὐτοῦ, καὶ τὸ κάλλος αὐτῆς, καὶ εἰσῆλθον εἰς ὕψος μέρους τοῦ δρυμοῦ, καὶ ἔθηκα γέφυραν, καὶ ἠρήμωσα ὕδατα καὶ πᾶσαν σύναγωγὴν ὕδατος.

Τῆς Περσικῆς ἀλαζονείας ἐξηγεῖται τὸ ὄγκον, καὶ τὸ ἀσύστατον φύσημα, καὶ τὸ μεγαλη- E είας τὸ μέγεθος. Λιβάνῳ γὰρ παραβάλλει, καθάπερ καὶ φθάσαντες ἔφημεν πρὸ τῆς Ιουδαίων χώρας, καὶ αὐτοῦ πάλαι ποτὲ τῶν Σαμαρέων, ὧν κατῳκήκασιν αἱ δέκα φυλαί. ὁ μὲν γὰρ Λίβανος ὄρος ἐστὶν ἐν Φοινίκῃ κέδροις τὰ ξύλων ὑψηλαῖς δὴ λίαν ἠρινθίοις δάφναις καταπύκνον, νοσταὶ δέ πως ἐπάνω τῆς Ιουδαίων ἡ χώρα, ὑψηλὴ μὲν ὅτι

feci? Nam, inquit, si tu velis prophetarum meorum sermones perscrutari, iam antè dixi ea futura. Ego enim ab antiquis diebus, decreui, id est, definiui & annui: ostendique tempore nunc vocante demum ea quæ prænunciata sunt: vt vastarem gentes in ciuitatibus munitis, id est, non infirmas aut captu faciles. Ego manus remisi, & exaruerunt. Qui enim quondam tolerantia & patientia continui eas, ac conseruaui vt essent, & consisterent, manum auxiliarem subtraxi, & instar herbarum exaruerunt, & in morem fœni emarcuerunt, & sicuti gramen aridum igni in alimentum tradidi. Quod etiam alibi dicit ei: Cùm enim à Deo definita impius effecisset, & apud se plurimùm sibi placeret: rursus audiuit Deum dicentem: Num gloriabitur securis absque percutiente eam ipsa? Num extolletur serra absque trahente eam? Siquidem vt hæc instrumenta se ad opera non mouent, sed manum vibrantis expectant: Sic etiam, inquit, tu diuinæ iræ instrumentum fuisti, tuis viribus ipse neutiquam opus fecisti, at tanquam securis, & serra extitisti, quæ ad inseruiendum mouentis voluntati destinata est.

Isai. 10.

Nunc autem requiem tuam, & exitum tuum, & introitum tuum ego noui: at ira tua qua iratus es, & amarulentia tua ascendit ad me.

Insolescis igitur, inquit, diuinorum iudiciorum factus administer, & cogitas forsan apud te, te solum tot gentes & regiones magnificè domuisse, vt incenderes eas & caperes. Verùm ego tuam requiem, & exitum, & introitum noui. Requiem, vt ego quidem arbitror, mortem vocat: exitum & introitum, ad omnes res agendas viam. Nihil enim prorsus latet eam mentem quæ nouit omnia. Cùm adiicit: Ira tua, qua iratus es, & amarulentia tua ascendit ad me, hoc ferè dicit: Non impunè blasphemus eris; non enim non videbo tuarum impiarum cogitationum malitiam & amarulentiam, sed velut ad dolorem commotus, ira tua dignam pœnam infligam.

Et iniiciam circulum in nasum tuum, & frenum labiis tuis, et auertam te ea via, qua veniisti.

Quoniam Assyrius belluina & bruta

A ἐποίησα. εἰ γὰρ δὴ βούλοιο, φησὶ, τοὺς τῶν ἐμῶν προφητῶν πολυπραγμονῆσαι λόγους, ἔφθην ἤδη φθάσας ὅτι ταῦτα γενήσεται. ἐγὼ γὰρ ἐξ ἀρχαίων ἡμερῶν σοὶ ἐπαξία, τοῦτ' ἔστιν, ὥρισα καὶ κατέγνωσα. ἀπέδειξα γὴ νῦν καιρὸν καλοῦντος εἰς πέρας τὰ προηγημένα, ὥστε ἐρημῶσαι ἔθνη ἐν πόλεσιν ὀχυραῖς, τοῦτ' ἔστιν, οὐκ ἀσθενῆ, γὴ εὐάλωτα. ἐγὼ τὰς χεῖρας ἀνῆκα, γὴ ἐξηράνθησαν. ὁ γὰρ πάλαι ταῖς ἀνεξικακίαις ἔτι συ-

B νέχων αὐτὰ προὸς ὃ εἶ), γὴ σύνεσάναι τ' ἐπαμύνουσάν μ' ἀπέσπασα χεῖρα, καὶ ἐν ἴσῳ πόας κατεξηράνθησαν, γὴ χόρτου δίκην κατεμαράνθησαν. γὴ οἷά τις ἄγρωστις ξηρὰ πυρὶ δέδοται ἔφθη. τοῦτό τοι γὴ ἑτέρωθι φησὶ προὸς αὐτόν. ὅπου γὰρ τὰ ὀφειλόμενα ἡμέλησ προὸς Θεοῦ ἐμεγαλαίας ὁ δυσσεβὴς, ἐφ' ἑαυτῷ πεφρόνηκε μέγα, πάλιν ἤκουε Θεοῦ λέγοντος, μὴ δοξασθήσεται ἀξίνη, ἄνευ τοῦ κόπτοντος ἐν αὐτῇ; ἢ ὑψωθήσεται πρίων ἄνευ τοῦ ἕλκοντος αὐτόν; ὥσπερ γὰρ τὰ τοιάδε τῶν

C ὀργάνων, οὐχ ἑαυτὰ κινῆ προὸς ἔργα τυχόν. πεπεισμένη δὲ μᾶλλον τοῦ κινοῦντος χεῖρα, οὕτω γὴ σὺ, φησὶ, γέγονας ὄργανον τῆς θείας ὀργῆς, οὐ μὴν αὐτὸς εἰργάσω ταῖς δυνάμεσι ταῖς σαῖς, ἀλλ' ἦσθα μᾶλλον οἷ ἀξίνη, καὶ πρίων τοῖς τοῦ κινοῦντος θελήμασιν ὑπηρετεῖν τεταγμένος.

Νῦν ὅ τοι σὰ παῦσιν σου, καὶ τὴν ἔξοδόν σου ἐγὼ ὁπτεύσομαι, ὁ δὲ θυμός σου ὃν ἐθυμώθης, καὶ ἡ πικρία σου ἀνέβη προὸς με.

D

Καταλογιοῦμαί σοι, φησὶ, τὴν θείων κρίσεων γενόμενος ὑπουργὸς, οἴῃ δ' ἴσως εἶ σαυτόν, γὴ μόνος κατδυνάμεναι τοσαύτων ἐθνῶν καὶ χωρῶν, ὡς κατεμπρῆσαί τε, γὴ ἑλεῖν αὐτάς. ἀλλ' ἐγὼ τ' σὴν παῦσιν, καὶ τ' ἔξοδον, καὶ τ' εἴσοδον ὁπτεύσομαι. τὴν παῦσιν μὲν γὰρ ἐγώμαι τὸν θάνατον ὀνομάζειν, ἔξοδόν τε γὴ εἴσοδον, τὴν εἰς πᾶν ὁτιοῦν τῶν πρακτέων ὁδόν. ἀγνοεῖν γὰρ ὅλως οὐδὲν τὸν πάντα εἰδότα τοιοῦτον. προσιστεῖς δ' ὅτι ὁ θυμός σου, ὃν ἐθυμώθης, καὶ ἡ πικρία σου

E ἀνέβη προὸς με, μονονουχὶ φησὶ, τὰ δίκαια ποινῆς δεδυσφημηκώς ἔσῃ. παρόψομαι γὰρ τὰ τῶν αἰσχίων ἐθυμημένα σοὶ κακόηθες, γὴ πικρὸν, ἀλλ' οἷ εἰς λύπην πρεπομένους τοῖς σοῖς ὁπτήσω θυμοῖς τὴν αὐτοῖς πρέπουσαν δίκην.

Καὶ ἐμβαλῶ φιμὸν εἰς τὴν ῥῖνά σου, καὶ χαλινὸν εἰς τὰ χείλη σου, καὶ ἀποστρέψω σε τῇ ὁδῷ ᾗ ἦρχου ἐν αὐτῇ.

Ἐπειδὴ γὰρ ὁ Ἀσσύριος κτηνώδης πρεπισάτην

ἔχων τ̃ ἀλογίαν κατεχερτόμει Θεόν, κ̀ οὐ αἰσχυντήσας εἰς ἀχάλινον ἀγριότητα τ̃ τ̃ Θεοῦ δόξης παλιμφήμους ἠφίει φωνάς. Τοιούτοις κ̀ μᾶλλον εἰκότως ὡς ὀρθῶς κτείνων, φησὶν, ὅτι φιμὸν ἐμβαλῶ εἰς τ̃ ῥῖνά σου, κ̀ χαλινὸν εἰς τὰ χείλη σου. μονονουχὶ ταῖς τ̃ πληγῶν ἐπαγωγαῖς ἀναστέλλων αὐτὸν, κ̀ τ̃ μεγέθη τ̃ συμφορῶν οἱάτινι χαλινῷ τ̃ ὅπως ἐκ τόπων ἀνακόπτων ἐξήλαστον. Ἐπανοήσειν γάρ μοι, κ̀ πρὸς τ̃ ἑαυτ̃ τ̃ Ἀσσύριον φησίν. Ἐπανέστρεφε γὰρ ἀκούσας ὅτι Θαρθὰκ βασιλεὺς Αἰθιόπων ἐξῆλθε κατ' αὐτ̃. κἀπεὶ τί δή ποτε φαίη τις ἂν περισυσὰς αὐτ̃ τ̃ στρατιᾶς ἁπάσης ὑ σέσωσται μόνον αὐτὸς, ἀλλὰ γὰρ ☾ Ἐπανενόησεν εἰς τὸν ἑαυτ̃. ἔδει γὰρ ἔδει γυμνὸν γενόντα τ̃ς πολυχειρίας πλήθους, οἰκονομικῶς τινὶ τ̃ δαπανῶντος ἀῤῥήτ χειρὶ φυγεῖν αὐτὸν, ἵν' ὀλοφύρηται τ̃ ἑαυτ̃ συμφορὰν κ̀ εἴς τινα δεδυσφήμηκε γνῶ. ☾ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν ἀπαγγείλῃ τὸ παράδοξον.

Τοῦτο δέ σοι τὸ σημεῖον. Φάγε τοῦτον, τὸν ἐνιαυτὸν, ἃ ἔσπαρκας. τ̃ δὲ ἐνιαυτ̃ δευτέρῳ τὸ κατάλειμμα, τ̃ δὲ τρίτῳ σπείραντες ἀμήσατε, κ̀ φυτεύσατε ἀμπελῶνας, κ̀ φάγεσθε τὸν καρπὸν. κ̀ ἔσονται οἱ ἐκκαλελειμμένοι ἐν τ̃ Ἰουδαίᾳ εἰς ἀφορμὴν. φυήσουσι ῥίζαν κάτω, κ̀ ποιήσουσι σπέρμα ἄνω, ὅτι ἐξ Ἰερουσαλὴμ ἔσονται οἱ κεκαλελειμμένοι, κ̀ οἱ σῳζόμενοι ἐξ ὄρους Σιών. ὁ ζῆλος κυρίου Σαβαὼθ ποιήσει τοῦτο.

Ἀποφαίνεται λέγων τ̃ Ἀσσύριον εἰς τὸν ἑαυτ̃; ☾ τ̃ Ἰουδαίων ἀποστήσειν χώρας οἰκεῖ τ̃ χρόνον κατ' ὃν ἔσται τοῦτο, κ̀ φησί. Φάγε τοῦτον τ̃ σεαυτὸν ἃ ἔσπαρκας κ̀ τὰ τούτοις ἑπόμενα. ἔστω μοὶ ἅπασιν σαφὲς πότερον ποτὲ τ̃ Σενναχηρεὶμ δέδοται τὸ σημεῖον, ἤτοι Ἐζεκίᾳ κ̀ τοῖς ἀμφ' αὐτόν. πλὴν ἐρεῖν τ̃ γεγραμμένων τ̃ νοῦν. εἶτα τοῦτον ἐφαρμοστέον ἐκείνοις, ἢ τούτοις. εἰ μὲν Ἐζεκίᾳ δέδοται φαμὲν τὸ σημεῖον, σῳζόμεθα ὅτω. ἐπεπολιόρκητο μὲν Ἰερουσαλὴμ, πλείστης ὅσης τ̃ Ἀσσυρίων στρατιᾶς κατεμορῆσαί τε, κ̀ ἑλεῖν ἐπιχειρούσης αὐτῶν πλείστη τις ὅση τ̃ ἐδωδίμων συγκομιδὴ, καρποί τε ἀναποκείμενοι, κ̀ τὰ δι' ὧν αὖ ἥμηται ἀφορίζειν δυνάμενα τοῖς ἐν Ἰερουσαλὴμ σῳζομένοις. σὺν ἐμοὶ γὰρ ὁ Ἐζεκίας, φησὶ, ☾ ἅπας ὁ μ̃ σὺν λεώς, φάγε τοῦτον τ̃ σεαυτὸν ἃ ἔσπαρκας. τ̃ δὲ δευτέρῳ τὸ κατάλειμμα. τ̃ δὲ τρίτῳ σπείραντες ἀμήσατε, κ̀ φυτεύσατε ἀμπελῶνας.

A fatuitate præditus, inceſſebat Deum, & inſultans quaſi effrenata immanitate, contra Dei maieſtatem probroſas voces emittebat: hinc & iuſtiſſimè, velut de bellua dicit: Circulum iniiciam naſo tuo, & frenum labiis tuis, plagarum inflictione tantùm non retrahens illum, & magnitudine calamitatum quaſi quodam freno, hæc tam fœda facinora præſcindens. Reuerſurum etiam dicit Aſſyrium ad ſuam patriam. Rediit enim cùm audiſſet Tharatha regem Æthiopum, expeditionem contra B feciſſe: Quamquam dixerit aliquis, quid eſt quod etſi totus eius exercitus ceciderit, tamen non ſolum ipſe ſeruatus eſt, ſed etiam in ſuam regionem reuerſus eſt. Oportuit enim, oportuit eum, nudum ſua multitudine ac deſtitutum, prouidentia quadam ac conſilio, conſumentis angeli manum effugere: vti ſuam deploraret calamitatem, intelligerétque in quem conuicia iecisſet, omnibúſque aliis hoc admirabile & incredibile factum renunciaret.

C *Hoc autem tibi ſignum, Comede hoc anno quæ ſeminaſti, anno autem ſecundo reliquias: Tertio ſeminantes metite, & plantate vineas, & comedite fructum. Et derelicti in Iudæa, mittent radicem deorſum, & facient ſemen ſurſum. Quia ex Hieruſalem erunt derelicti, & ſeruati de monte Sion. Zelus Domini Sabaoth faciet hæc.*

Cùm dixerit Aſſyrium reuerſurum D domum, & diſceſſurum ex regione Iudæa, tempus præfinit, quo hoc fiet, & inquit: Comede hoc anno, quæ ſeminaſti, & quæ ſequuntur. Nec quidem conſtat omnibus, vtrum Senacherim datum ſit hoc ſignum, vel Ezechiæ & ſuis. Verùm explicabo ſcriptorum ſententiam, itaque vel illis, vel his accommodanda eſt. Si enim Ezechiæ datum eſſe ſignum dicamus, ſic intelligimus. Erat nimirum Hieruſa- E lem obſeſſa. Cúmque ingens exercitus Aſſyriorum eam aggrederetur incendere & capere, maxima erat eduliorum importatio, fructúſque repoſiti ſunt, & ex quibus poſſent hi, qui in Hieruſalem ſeruati ſunt, viuere. Tu ergo, ô Ezechia, inquit, omniſque tecum populus, comede hoc anno, quæ ſeminaſti, & ſecundo, reliquias. Et tertio, vbi ſeminaueritis metite, & plantate vineas,

Per duos enim annos continuos, obsedit terram Samaritanorum, totámque vastauit Assyrius. Iámque tertio ferè instante abiit fugiens, cùm deleuissent Rhapsacis milites plurima loca circum Hierusalem, ipsámque obsiderent. Tertio igitur anno, inquit, deinceps remissio erit, & satis erit agricolis, & vinearum cultoribus, siquidem eas plantare voluerint: pace nimirum præstante ipsis etiam securitatem. Fore autem in tuto & in tranquillo, qui ex bello seruati, & superstites sunt, indicat, cùm dicit, quasi de arboribus: Radicem extendent, deorsum & sursum semen iacient. Habitaturos autem securè & tutò, & extra omnem metum, illud docet, quòd profundam radicem habeant. Ad finem etiam duraturam hanc tranquillitatem, ex eo intelligi potest, quòd sursum agat radices. Adnectit deinde, Zelus Domini Sabaoth faciet hæc. Quia enim blasphemiam admittebat Assyrius, audebátque eum diis falsò nuncupatis comparare, & dicere; Num liberabit Deus Hierusalem de manu mea? hac omnia fient, inquit, concitato ad zelum & æmulationem omnipotente. Sin contra Senacherim dicatur: Comede hoc anno, quæ seminasti, secundo reliquias: dicimus belligerare solitos, vel contra regiones, vel contra ciuitates, protracta interdum obsidione, & bello ipsorum in dies prorogato, agriculturam attingere & exercere, vt alimentum habeant. Ita hoc modo etiam de illo dictum intelligi possit.

Propterea sic dicit Dominus contra regem Assyriorum; nequaquam inuadet ciuitatem hanc, nec mittet in eam sagittam, nec mittet in eam scutum, nec circundabit eam vallo, sed via qua venit, eadem reuertetur.

In capita quodammodo recolligit dictorũ sententiã, & quasi paucis epitomẽ contexens, rei eursum exitúmque ponit perspicuè. Non enim, inquit, suscipiet bellum, imò ante pugnã, antequã arma vibret, antequam intentet immittátque sagittam, antequã leuet scutũ, antequã eam vallo circundet, eadem ipsa via reuertetur, & in domum, inquit, recurret. Sciendũ est, cum vallũ his verbis dicere, fixam ac congestam in monumentis seu tumulis strue lignorum, quæ acuta sunt, vt qui cadunt, eorum nemo seruetur.

A δυσὶ γὰρ ἔτεσιν ὅλοις σκήψας τῇ Σαμαρείᾳ, καὶ καθαδήσας ὅλην ὁ Ασσύριος. τρίτου μόλις ἐνιαύτου ὥχετο φυγάς, ἀπολωλότων μάλιστα τῶν μετὰ Ραψάκου κύκλῳ τῆς Ιερουσαλὴμ, καὶ πολιορκούντων αὐτήν. σκοπὸν οὖν ἐν τούτῳ, φησὶν, ἔτει λοιπὸν ἀνείσθω, καὶ γηπόνοις δὲ ἔρκους καὶ τοῖς ἀμπέλων μίγεδωνοῖς, εἴ γε ἔλοιντο φυτεύειν αὐτάς. εἰρήνης δηλονότι βεβαιοῦσης αὐτοῖς, καὶ τὴν ἀσφάλειαν. ὅτι δὲ ἐν βεβαίῳ κείσονται τὴν ὑπομονὴν, οἱ ἐκ τοῦ πολέμου σεσωσμένοι, καὶ περιλελειμμένοι, καταμιμούμενος λέγων, ὡς ὅπερ φυτῶν, ὅτι καὶ ῥίζας καταπέμψουσι κάτω, καὶ ἄνω σπέρμα βαλοῦσι. καὶ ὃ μὲν ὅτι κατοικήσουσιν ἀσφαλῶς, καὶ ἐρηρεισμένως, καὶ πάντος ἔξω δείματος, δίδωσι νοεῖν ὃ ῥίζαν ἔχειν εἰς βάθος. ὅτι δὲ καὶ εἰς πέρας αὐτοῖς ἐκτεθήσεται, τὸ δύνασθαι ὃ χρῆμα, νοεῖν ἐφίησι τὸ ἄνω σπέρμα ποιεῖν. προσεπάγει δὲ, ὅτι ὁ ζῆλος κυρίου Σαβαὼθ ποιήσει ταῦτα. ὅπερ γὰρ δεδυσφήμηκεν ὁ Ασσύριος, καὶ τοῖς ψευδωνύμοις αὐτὸν προσκαλέσασθαι θεοῖς τετόλμηκεν εἰπεῖν, οὐ μὴ ῥύσεται ὁ Θεὸς Ιερουσαλὴμ ἐκ χειρός μου; ταῦτα πάντα γενήσεται, φησὶ, κεκινημένου εἰς ζῆλον τὸ πάντα ἰσχύοντος. εἰ δὲ μὴ φέρει κατὰ τὸν Σενναχηρεὶμ, ὃ, φάγε τὸν τὸν σεαυτοῦ, ἃ ἔσπαρκας, τῷ δευτέρῳ ὃ καταλείμμα, φαμὲν ὅτι οἱ καταστρατεύειν εἰωθότες, ἢ χωρῶν, ἢ πόλεων, βεβαιοῦσιν ἐνίοτε τῆς πολιορκίας καὶ τὴν μάχης αὐτοῖς εἰς χρόνους ἐκτεινομένης, ἅπτονται, καὶ γηπονίας, ἵν' ἔχοιεν τροφάς. καὶ κατὰ τὸν αὐτὸν ἁρμόσει τὸν τρόπον, ὃ, εἰ ἐπ' αὐτοῦ νοεῖσθαι ὃ εἰρημένον.

Διὰ τοῦτο οὕτως λέγει κύριος ὅτι βασιλεὺς Ασσυρίων· οὐ μὴ εἰσέλθῃ εἰς τὴν πόλιν ταύτην, οὐδὲ οὐ μὴ βάλῃ ἐπ' αὐτὴν βέλος, οὐδὲ οὐ μὴ βάλῃ ἔναντι αὐτῆς θυρεόν, οὐδὲ οὐ μὴ κυκλώσῃ ἔναντι αὐτῆς χάρακα, ἀλλὰ τῇ ὁδῷ ᾗ ἦλθεν, ἐν αὐτῇ ἀποστραφήσεται.

Ανακεφαλαιοῦται τρόπον τινὰ τῶν εἰρημένων τὸ νοούμενον, καὶ τὸ τοῦ ῥήματος εἰς πέρας διεξοδευόμενον, ὡς ἐν ὀλίγοις ὑπιτερῶν καθίστησιν εὐαρμοστῶν. οὐ γὰρ ἄψεται πολέμου, φησὶν, ἀλλὰ πρὸ μάχης πρὶν ὅπλα βαλοῦσαν, πρὶν ἐκτεῖναι καὶ ἐπαφεῖναι βέλος, πρὶν ἀναπτῆναι θυρεὸν, πρὶν ἐπ' αὐτὴν κυκλῶσαι χάρακα, τὴν αὐτὴν ὁδὸν ὑποστρέψει, καὶ οἴκοι δραμεῖται, φησὶν. ἰσέον δ' ὅτι χάρακα, φησὶν, ἐν τούτοις τὴν ἐκ τῆς ἁρπαγῆς καταπηγνυμένην τῶν ξύλων πλῆθος, εἰς ὀξὺ κατηκονημένων, ἵνα δὴ σώζοιτο τῶν πεσόντων μηδείς.

Τάδε λέγει κύριος, ὑπερασπιῶ ὑπὲρ τῆς πόλεως ταύτης τοῦ σῶσαι αὐτὴν δι' ἐμὲ, καὶ διὰ Δαβὶδ τὸν δοῦλόν μου.

Ἀποκείρει τὸ ὀφρῦν τῶν ἐν ἐλέει Θεοῦ σεσωσμένων, καὶ ὑπερόγκα φρονεῖν οὐκ ἐᾷ τοὺς τῆς ἁγίας οἰκουμένης πόλιν. ἐῴκει γὰρ δὴ καὶ μάλα εἰκὸς, οἴεσθαί τε καὶ λέγειν αὐτοὺς, ὅτι τετιμῶνται παρὰ Θεοῦ διὰ τὸ ὑπερέχειν τοῦ ἔθνους, καὶ τὴν εὐουσαν αὐτοῖς δικαιοσύνης τὴν νοητὴν εὐκοσμίαν. σώζει μὲν οὖν ὡς Θεὸς, ὠφελεῖ τε σεσωσμένους, τοῖς δὲ ἀλαζονείας κύμασιν οὐκ ἐφίεις ἀναλίσκεσθαι. ὑπερασπιεῖν γὰρ ἔφη τὴν πόλεως δηλονότι τὴν ἁγίας, οὐ διὰ γε τοὺς οἰκοῦντας πάλαι, ἀλλ' οὐδετέρῳ τινὶ τῶν κατ' ἐκεῖνο καιροῦ ζώντων, ἔτι δὲ χρῆμα δωρούμενος, ἀλλὰ δι' ἑαυτὸν, καὶ Δαβὶδ, ὃν καὶ παῖδα ἴδιον ὀνομάζει, καὶ δι' ἑαυτὸν μὲν, ὅτι χρηστός τε ὑπάρχει καὶ φιλοικτίρμων, καὶ χαίρει δή που τοῖς τῆς θείας αὐτοῦ καλλιχαρτομοῦσι δόξῃ τῇ αὐτοῖς ὅτι μάλιστα παρέπουσαν δίκαιον ἐπενεγκεῖν. διὰ Δαβὶδ πάλιν, ὅτι ταῖς τῶν ἁγίων μνήμαις χαρίζεται πολλάκις τὸ ἀμνησίκακον, ἐφ' οἷς ἐαυτὸν ὅτε πλημμελοῖεν, οἱ ἐξ αὐτῶν.

Καὶ ἐξῆλθεν ἄγγελος κυρίου, καὶ ἐπάταξεν ἐν τῇ παρεμβολῇ τῶν Ασσυρίων ἑκατὸν καὶ ὀγδοήκοντα καὶ πέντε χιλιάδας. καὶ ἀναστάντες τὸ πρωΐ, ἴδον πάντα τὰ σώματα νεκρά, καὶ ἀποστραφεὶς ἀπῆλθε Σενναχηρεὶμ βασιλεὺς Ασσυρίων, καὶ ᾤκησεν ἐν Νινευΐ. καὶ ἐν τῷ αὐτὸν προσκυνεῖν ἐν τῷ οἴκῳ Ἀδραὰκ τὸν πάτραρχον αὐτοῦ, Ἀδραμέλεχ καὶ Σαρασὰρ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ ἐπάταξαν αὐτὸν μαχαίρᾳσι, αὐτοὶ δὲ διεσώθησαν εἰς Ἀρμενίαν, καὶ ἐβασίλευσεν Ἀχορδὰν υἱὸς αὐτοῦ ἀντ' αὐτοῦ.

Προστίθεται χρησίμως τοῖς ἐπηγγελμένοις τῶν προσδοκηθέντων ὁ πέρας, ἵνα μὴ φαίνοιτο ψευδοπὴς ὁ τῶν ὅλων Θεός. δεδαπάνηται γὰρ ἡ τῶν Ασσυρίων πληθὺς, οὐ ταῖς Ιουδαίων ἁλοῦσα χερσὶν, οὐ τόξον αὐτοῖς ἐπιμαρτείναντός τινος, οὐ δόρυ προὶς μάχην ἠρκότος, οὐ ξίφος ἀπογυμνώσαντος οὐχ ἵππων κραιπαλῶν, ἁρπαλμοῦ τῆς μάχης ἀγῶνος χαλεποῦ ἀρρήτῳ δυνάμει. καταπορέσαντος, καὶ πληθὺν ἀποφαίνοντος νεκρῶν τὴν ἀριθμοῦ κρείττονα. καταπλήττεται τοίνυν τὸ θαῦμα τὸ, καίτοι θρασὺς ὢν ἄγαν ὁ στρατηγὸς, ἦγεν ὁ Σενναχηρεὶμ, οἴκαδέ τε ἀνεκομίσθη μόλις καὶ γυμνὸς εἰσάπαν ἧς ἐπέσυρετο στρατιᾶς ἀπροσδοκήτως, ἐλεεινῶς κατάκοπος, φησὶν, ἐν Νι-

Hæc dicit Dominus, protegam ciuitatem hanc, vt seruem eam propter me, & propter Dauid seruum meum.

Resecat ac deprimit supercilium eorum qui misericordia diuina seruati sunt: nec sinit alta sapere ac tumere ciuitatis sanctæ inhabitatores. Erat enim planè probabile, cogitare eos ac dicere: se coli à Deo & æstimari, propter morum probitatem, & iustitiæ suæ spiritualem fragrantiam. Seruat ergo vt Deus, at iuuat seruatos, dum eos insolentiæ fluctibus non sinit obrui. Ait enim se protecturum ciuitatem, videlicet sanctam, nequaquam propter inhabitantes, sed nec in gratiam cuiusquam, qui eo vixit tempore, hoc beneficii collaturum, sed propter se & Dauidem, quem etiam filium suum nominat. Propter se autem, quia benignus est & misericors: oportuitque diuinam maiestatem conuiciis proscindentibus, pœnam dignam inferre. Propter Dauidem rursus, quòd sanctorum virorum memoriæ hoc beneficii dat, vt obliuiscatur malorum, quæ posteri ipsorum interdum admiserunt.

Et egressus est angelus Domini, & occidit ex castris Assyriorum centum & octoginta & quinque millia. Et cùm surrexissent mane, inuenerunt omnia corpora mortua. Et reuersus abiit Senacherim rex Assyriorum, & habitauit in Niniue. Et cùm ille adoraret in domo Asarac patronũ suum, Adramelech & Sarasar filij eius, percusserũt eum gladiis. Ipsi autem seruati sunt in Armenia. Et regnauit Achordan filius eius pro eo.

Subnectitur opportunè promissis, expectatorum finis, ne vniuersorum Deus mendax videatur. Consumpta est enim Assyriorum multitudo, non capta manibus Iudæorum, non arcu cuiusquam tenso, non hasta ad pugnam sublata, non gladio extracto, non equis strenuis pugna inita, sed ineffabili potentia angelus prostrauit, multitudinémque cadauerum innumerabilem effecit. Percellitur itaque miraculo quantumuis audacissimus, hic vir bellicosus, nimirum Senacherim, vixque reductus est domum, omninóque nudus exercitu quem aduexit, reuersus est mirabiliter. Habitauit, inquit, in

Niniue. Sic demum promissa à Deo facta, ad exitum perducta sunt. Cecidit enim in domo sua, Patriarchum quendam seu patronum adorans, vnum aliquem videlicet è patribus carnis propagatione, vel ex auis suis. Consueuerunt enim qui semel erraruntˑ hoc honoris tribuere, non solùm impuris spiritibus, sed & quibuslibet mortuis. Nam cùm semel exciderint recta via, ad quiduis quod collubitum est, currunt citra discrimen. Filios esse dicit qui ipsum interfecerunt. Nam diuina sententia in aliquos lata, vndecunque & omnibus modis veniunt in pericula, quibus hoc accidit: non sanguinis coniunctionem, incolumitatis pignus habentes, non affectum; neque studium filiorum patribus debitum: sed à quibus seruari eos par erat, periclitantes, per eos ipsos in foueam interitus præcipitantur. Et hæc quidem quoad exteriorem speciem historicam, non inornatè dicta esse puto. Dicendum est etiam aliquid de interiori tractatione seu contemplatione, ad consolationem spiritualium. Ciuitas enim sancta, nempe Sion, vel Hierusalem, typus esse potest ecclesiæ Christi, & verioris Sion: quam interdum, imò ferè semper, veritatis hostes obsident, id est, impiarum hæreseôn inuentores: nec obsident soli, sed conductis quodammodo mundi potestatibus ac dynastiis, insufflante hoc illis intelligibili Senacherim, id est, Satana, & quasi emittente suos subditos, quique eius nequitiæ solent subseruire. Qui postquam veniunt, pugnántque cum veritatis assertoribus, ac diuinam deridentMaiestatem, operæ quidem pretium minimè faciunt. Silebunt enim qui obsidentur. Quam verò ob causam, beatus Paulus docebit, inquiens: [Non esse verbis pugnandum inutiliter.] Et rursus: [Hæreticum hominem, post vnam aut alteram admonitionem deuita, sciens, quòd euersus sit, qui talis est.] Nam qui semel toti sunt delapsi in errores & fucos, & mendacio constricti, superflua est eorum fortassis qui prodesse solent oratio. Scriptum est enim: In aures audientium loquere. Quando igitur veritatis inimici, vel honores, vel requiem pollicentur, sicuti hic sceleratus Rhapsaces, vel pericula aut prælia minantur, ad Deum est accedendum, &

1 Tim. 6. Tit. 3.

νδί. * εἰ ὃ λῆπον τοῖς ἀπὸ τ Θεοῦ ἡμολυσμένοις * Io. ἐπὶ λοιπὸν
ἐποφέσειν εἰς πέρας ἐλιώεκται. πεπλώκε γὰρ
ἐν τῷ οἴκῳ αὐτῷ πατριάρχην τινὰ προσκυνῶν,
ἕνα δηλονότι τῶν κ τ σαρκὸς πατέρων, ἢ πάππων
αὐτῷ. τοῖς γὰρ ἅπαξ πεπλανημένοις ἔθος οὐχὶ
δὴ μόνοις τοῖς ἀκαθάρτοις πνεύμασιν, ἀλλὰ γὰρ
καὶ ὅσοις αὖ ἔλοιντο νεκροῖς ὃ τύχῃμα προσνέμειν. ἐκπεπλωκότες γὰρ ἅπαξ τῆς ἀληθείας ὁδοῦ
πρὸς ὁτιοῦν τῶν δοκούντων αὐτοῖς ἀβασάνιστον
ποιοῦνται τ ἀποδρομήν. υἱοὺς δὲ εἶ φησὶ τοὺς
ἀπεκτονότας αὐτὸν, ψήφου γὰρ θείας ἐπενεγμένης πᾶσι καταχίνδυνός ἐστι πάντῃ τε & πάντως,
οἱ τοῦτο παθόντες, κ ὡς τοῖς ἄγαν ἐχθροῖς προετοίξουσι τοῖς ἰδίοις. ὑτ ἐξ αἵματος οἰκειότητα
κ ἀσφαλείας ἐνέχυρον ἔχοντες, ὑ δηλῶσιν καὶ
ἀσυδόλως τ ὀφλισμάτων πατράσιν ἐκ τέκνων,
ἀλλὰ δι' ὧν μᾶλλον εἰκὸς σώζεσθαι κινδυνευομένους,
διὰ τούτων αὐτῶν τοῖς τ ἀπωλείας ἐπιμελουμένοις
βάθρις. καὶ ταυτὶ μὲν τὸ γε ἦκον εἰς ὃ τῆς ἱστορείας ἔξω φρονές, οὐκ ἀκόμψως εἰρῆσθαι δοκῶ.
δεῖν ὃ οἶμαι καὶ τι τῆς ἐσωτάτω θεωρημάτων εἰπεῖν
εἰς παράκλησιν τοῖς πνευματικοῖς. ἡ μὲν γὰρ ἁγία πόλις, τοῦτ' ἔστιν, ἡ Σιὼν, ἤγουν Ἱερουσαλὴμ, τύπος ἂν εἴη τῆς ἐκκλησίας Χριστοῦ τῆς
ἀληθεστέρας Σιών. ταυτὶ ἔοικε ὅτε, μᾶλλον ὃ
ὡς ὀπίπαν οἱ τ ἀληθείας πολιορκοῦσιν ἐχθροί,
τοῦτ' ἔστιν, οἱ τῶν αἱρέσεων εὑρεταί. καὶ
πολιορκοῦσιν ἀ μόνοι, καταμισθούμενοι ὑ ὄφων
τινὰ, καὶ τὰς ἐν κόσμῳ δυναστείας, ἀμπέοντος
πρὸς τοῦτο τοῦ νοητοῦ Σεναχηρείμ, δῆλον δὲ ὅτι
τοῦ Σατανᾶ, κ οἷ ἐπαφιέντος τοὺς ὑπ' χεῖρα κ
τοὺς ὑπηρετεῖν εἰωθότας ταῖς δυσροπίαις αὐτοῦ,
οἳ ἐπειδὴ ἧκωσι τοῖς τῆς ἀληθείας προσεσηκόσι
διαμαχόμενοι τ τοῦ Θεοῦ δόξης καταφλυαροῦντες πολλὰ τελοῦνται μὲν ὃ σύμπαν λόγου
οὐδενός. σιωπήσουσι γὰρ οἱ πολιορκούμενοι, καὶ
διὰ ποίαν αἰτίαν ὁ μακάριος Παῦλος διδάξει
λέγων, μὴ λογομαχεῖν ἐπ' οὐδενὶ χρησίμῳ, καὶ
πάλιν, αἱρετικὸν ἄνθρωπον μετὰ μίαν, καὶ δεύτερον νουθεσίαν παραιτοῦ, εἰδὼς ὅτι ἐξέστραπται
ὁ τοιοῦτος. τοῖς γὰρ ἅπαξ ὅλοις ἐκπεπονηκόσι
πρὸς ἀπάτην, κ φενακισμὸν, κ κεκραμένοις
τῷ ψεύδει παρέστιός που τάχα κ τ ὠφελῆσαι
εἰωθότων ὁ λόγος. γέγραπται γὰρ εἰς ὦτα ἀκουόντων λαλεῖ, ὅτουτοίνυν οἱ τῆς ἀληθείας ἐχθροὶ ἢ
ἴυγγας, καὶ ἀναπαύσεις ἐπαγγέλλονται, καθάπερ
Ραψάκης ὁ ἀλιτήριος, ἤγουν ἀπειλοῦσι κινδύνους, κ μάχας, Θεῷ προσέρχεσθαι χρὴ καὶ

τῆς ἄνωθεν ὑπισχνείας μεταποιεῖται μόνης. Ἀρκέσει γὰρ ἡ ἄνω τε καὶ παντελοῦς δεξιὰ, καὶ τοὺς γε ὀρθοποδεῖν εἰωθότας, καὶ τοὺς ὀλεθρίων τῶν ἀντιστατούντων. ἀποσοβήσει γὰρ αὐτοὺς ἀπορρήτοις τισὶν ἰσχύος χρώμενος, καὶ ἀπαλλάξει πολέμου τὴν Σιὼν τὴν ἁγίαν οὖσαν, καὶ ἄμωμον, τοῦτ' ἔστι, τὴν ἐκκλησίαν. πύλαι γὰρ ᾅδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς. A

Ἐνόσει δὲ ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, ἐμαλακίσθη Ἐζεκίας ἕως θανάτου, καὶ ἦλθε πρὸς αὐτὸν Ἡσαΐας υἱὸς Ἀμὼς ὁ προφήτης, καὶ εἶπε πρὸς αὐτόν. τάδε λέγει κύριος. τάξαι περὶ τοῦ οἴκου σου, ἀποθνήσκεις γὰρ σύ, καὶ οὐ ζήσῃ. καὶ ἀπέστρεψεν Ἐζεκίας τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πρὸς τὸν τοῖχον, καὶ προσηύξατο πρὸς κύριον, λέγων, μνήσθητι κύριε ὡς ἐπορεύθην ἐνώπιόν σου μετ' ἀληθείας, ἐν καρδίᾳ ἀληθινῇ, καὶ τὰ ἀρεστὰ ἐνώπιόν σου ἐποίησα. καὶ ἔκλαυσεν Ἐζεκίας κλαυθμῷ μεγάλῳ. B

Factum est autẽ eo tempore, ægrotauit Ezechias, vsque ad mortem, accessitque ad eum Esaias filius Amos propheta, & dixit ei: Hæc dicit Dominus, Dispone de domo tua, morieris enim tu, & nõ viues. Et cõuertit Ezechias faciem suam ad parietem, & orauit ad Dominum dicens: Memento, ô Domine, quemadmodum ambulaui in conspectu tuo, cum veritate, in corde vero, & quæ placita sunt in conspectu tuo, feci. Et flenit Ezechias, C fletu magno.

CAP. XXXIX.

Γέγονε μὲν Ἐζεκίας τῷ ὄντι μάλιστα θεοφανεστάτων, εἰς φιλοθεΐαν, καὶ δοξοβόητον ἐγκεκτημένων ὑπὲρ τοῦτο τὴν δόξαν. κατέστρεψε γὰρ βωμοὺς, τεμένη καθεῖλεν, ἐνέπρησε δὴ τὰ ἐν σηκοῖς, ἐξέκοψεν ἄλση, καὶ θυσίαις ταῖς κατὰ νόμον θεραπεύων Θεὸν ὑπετέλεσε ποτέ. κεκρατήκει δὲ τῶν πρόσοικων τῆς Ἰουδαίας βαρβάρων ὡς καὶ φόρου δασμοὺς, καὶ τέλη ποιῆσαι πολλούς. ἀνεδείματο δὲ καὶ πόλεις, καὶ ἁπάσας ἁπλῶς εὐκλείας ὑπερμεσος ταῖς αὐτοπάτωρ γεγονὼς, εἰκότως ἐθαυμάζετο. ἀλλ' ὡς Ἑβραίων παῖδες φασὶ, πρέπουσά μοι βραχύ τι παρέποντος, καὶ πεφρόνηκεν ἐφ' ἑαυτῷ μεγάλα, καὶ τοῖς τῆς ἀλαζονείας ὑπέπεσε βρόχοις. τούτους ἕνεκα τῆς αἰτίας τὴν ἐξ ἀγάπης αὐτῷ ῥάβδον ἐπεμέτρησε Θεός. ὃν γὰρ ἀγαπᾷ, φησὶ, κύριος παιδεύει, μαστιγοῖ δὲ υἱὸν ὃν παραδέχεται. πλήττει γὰρ ὡς φιλόπαις πατὴρ, μεθίστας εἰς τὰ βέλτιω, καὶ τῆς αἰσχύνης ἀποφέρων, τοὺς ἀναλόγους αὐτοῖς. ὥσπερ γὰρ οἱ τῶν ἰατρῶν ὅτι μάλιστα ἀριμελεῖς, καὶ δι' ἐγχέσεως τὰ σεσηπότα τοῦ σώματος, ἢ πυρὶ καταικίσουσιν, ἢ σιδήρῳ τέμνουσιν, οὐκ ἀπεχθείᾳ τῇ πρὸς τὸ κάμνοντα τοῦτο δρᾶν εἰωθότες, φιλοῦσι δὲ μᾶλλον τῇ περὶ αὐτὸν ἠπιώμενοι· καὶ τὸν αὐτὸν οἶμαι τρόπον ὁ τῶν ὅλων Θεὸς τῶν ἐν ἡμῖν νοσημάτων ἀποχειρὶ τὰ βλάβην συμπέρασις ἀναγκαίσιν, ἵνα μὴ σὺν τῷ κόσμῳ καταγελασθῶμεν, κατὰ γεγραμμένον. Ἐρρώσθη τοίνυν πρὸς πόνους ὁ βασιλεὺς Ἐζε- D

Spectatissima pietate in Deum præditus fuit Ezechias, & celebrem ideò gloriam adeptus est. Nam aras reuulsit, delubra diruit, adyta incendit, lucos excidit, & iugibus sacrificationibus legi consentaneis, Deum coluit. Accolas etiam Iudææ Barbaros vicit, vt tributarios & vectigales multos faceret. Vrbes etiam instaurauit, ac vt semel dicam, laude ac gloria summa abundans, meritò admirationi fuit. Cæterùm, abductus est breui, vt Hebræorum filii aiunt, à decoro, & animo magno elatóque fuit, ac in superbiæ laqueos incidit. Hanc ob causam, ex amore virgam ei intentauit Deus: [Quem enim amat, inquit, erudit Dominus, flagellátque filium quem recipit.] Verberat enim vt liberorum amans pater, traducens ad meliora, & abducens à turpioribus eos, qui iis sunt impliciti. Quemadmodum enim medici acerrimi & peritissimi, quæ in corpore computruerunt, vel igni colliquefaciunt, & absumunt, vel ferro secant, non odio erga ægrotantem istuc factitantes, sed potius misericordia in eum victi: ad eundem, credo, modum, vniuersorum Deus, offensiones morborum in nobis moderata acerbitate, ac securitate rescindit, ne cum mundo, sicuti scriptum est, condemnemur. In ægrotationem igitur incidit rex Eze- E

Hebr. xii.

chias, & in omnium malorum sortem veniens, extremè periclitatus est, vt ex verbis prophetæ constat, qui eum moriturum dicit, & par esse, vt domum suam disponat. Quod non erat ignorantis, ipsum victurum, & ægrotationis grauitatem, misericordia sua declinaturum: sed vocantis & ad precationem extimulantis: vt precatus misericordiam ipsius reciperet. Etenim miseretur eorum quos diligit, & germanis filiis concedit vt rebus cupitis potiantur, & supplices orationes admittit. Quod & factum est. Orauit enim Ezechias, dicens: Memor esto, ô Domine, quemadmodum ambulaui coram te cum veritate, in corde vero, & quæ tibi placent, feci. Pulchra est iustorum libertas ac fiducia: nam laborum mercedem propè, & ingenuitatis fructus postulant. Lætatur etiam his qui legitimè vixerunt, vniuersorum Deus, & his qui præclaram vitam transigunt, facilè annuit, quando videt eos lachrymari, & laborem precibus coniungere.

A χίας, καὶ δὴ εἰς λῆξιν τῦ πάντος ἥκοντι κακοῦ. κεκινδύνευκε γὰρ ἐκ τῶν τῦ προφήτου φωνῶν. ὅτι τελευτήξεται λέγων, καὶ ὅτι προστάσσει διαθεσπίζων αὐτὸν τὸν οἶκον αὐτῦ. τῦτο γὰρ οὐκ ἠγνοηκότος μὲν ὅτι ζήσεται, καὶ τῆς ἀῤῥωστίας διαφεύξεται δῆλον ἐλέῳ τῷ πρὸς αὐτόν, καλοῦντος δὲ καὶ προσδεηθέντος εἰς προσευχήν. ἵνα αἰτήσας κομίσηται πρὸς αὐτῦ τὸ ἔλεος. κατοικτείρει γὰρ τοὺς ἀγαπωμένους, καὶ τοῖς γνησίοις ἀδελφοῖς χαρίζεται τὰ ποθούμενα τῷ δῦναι καὶ τοὺς τῶν ἱκετῶν B προσίεται λόγους. ὃ δὴ καὶ πέπραχται. προσηύξατο γὰρ Ἐζεκίας, λέγων, μνήσθητί κύριε ὡς ἐπορεύθην ἐνώπιόν σου μετ' ἀληθείας ἐν καρδίᾳ ἀληθινῇ, καὶ τὰ ἀρεστά ἐνώπιόν σου ἐποίησα. καλὴ τῶν δικαίων ἡ παῤῥησία. μονονουχὶ γὰρ τῶν πεποιημένων αὐτοῖς κτῆσιν, καὶ τοὺς τῆς γνησιότητος αὐτῶν καρποὺς. ὑπογράφονται δὲ τοῖς εὐνόμως βεβιωκόσιν ὁ τῶν ὅλων Θεὸς, καὶ τοῖς τὸν ἀξαίρετον διασώζουσι βίον κατορθοῦν ῥᾳδίως, ὅταν ἴδῃ δεδακρυμένους, καὶ πόνον τῇ προσευχῇ συμπλέκοντας. C

Et factum est verbum Domini ad Esaiam, dicens: Vade & dic Ezechiæ: Hæc dicit Deus Dauid patris tui, Audiui vocem precationis tuæ, & vidi lachrymas tuas. Ecce adiicio ad tempus tuum annos quindecim, & de manu regis Assyriorum seruabo te, & ciuitatem hanc protegam. Hoc autem tibi signum à Domino, facturum Deum hanc rem, quam loquutus est. Ecce verto vmbram graduum per quos descendet sol decem gradibus in domo patris tui, reduco solem decem gradibus. Et ascendit sol decem gradibus, per quos descendit vmbra.

Καὶ ἐγένετο λόγος κυρίου πρὸς Ησαΐαν λέγων, πορεύθητι καὶ εἰπὲ Ἐζεκίᾳ· τάδε λέγει ὁ Θεὸς Δαβὶδ τῦ παιδός σου, ἤκουσα τῆς φωνῆς τῆς προσευχῆς σου. καὶ εἶδον τὰ δάκρυά σου, ἰδοὺ προσθήσω πρὸς τὸν χρόνον σου, ἔτη δεκαπέντε, καὶ ἐκ χειρὸς βασιλέως Ασσυρίων σώσω σε, καὶ ὑπὲρ τῆς πόλεως ταύτης ὑπερασπιῶ. τῦτο δέ σοι τὸ σημεῖον παρὰ κυρίου, ὅτι ὁ Θεὸς ποιήσει τὸ ῥῆμα τῦτο, ὃ ἐλάλησεν. ἰδοὺ D στρέφω τὴν σκιὰν τῶν ἀναβαθμῶν οὓς κατέβη ὁ ἥλιος, τοὺς δέκα ἀναβαθμούς, καὶ ἀνέβη ὁ ἥλιος τοὺς δέκα ἀναβαθμοὺς οὓς κατέβη ἡ σκιά.

Non multum temporis intercedit, sed statim Deus innuit; & iusti preces recipit. Nam, vt in Regnis scriptum est, priusquam beatus propheta exiisset aula regis, factum est ad illum verbum Dei: reuersus igitur mox, sermones eius exponit. Ait enim se audisse vocem eius, id est, susceptisse precationem, & respexisse lachrymas, dátque ei illico, vt mortis terrorem possit effugere, & terminos vitæ adiectæ designat, vt finem intuens, & se prorsus penitusque moriturum sen-

Οὐ μακρὸς μεταξὺ γέγονε χρόνος, ἀλλ' εὐθὺς κατορθοῖ Θεὸς, καὶ δέχεται δέησιν δικαίου ταῖς λιταῖς. ὡς γὰρ ἐν ταῖς βασιλείαις γέγραπται, πρὶν τὸ μακάριον προφήτην ἔξω γενέσθαι τῆς βασιλέως αὐλῆς, γέγονε πρὸς αὐτὸν ὁ τῦ Θεοῦ λόγος. ἐπανορθοῖται δὴ οὖν τὸ διαχρῆμα, τοὺς πρὸς αὐτὸν λόγους καθίστησιν εὐαρμόστους. ἀκηκοέναι γὰρ ἔφη τῆς φωνῆς αὐτῦ, τῦτ' ἔστι, προσδέξασθαι τὴν δέησιν, καὶ ἐπεσκέψατο δακρύων. νέμει τε αὐτῷ παρὰχρῆμα δύναμιν ἀποδιῶξαι τὸν θανάτου δεῖμα, καὶ τὸ προστεθεῖσης ζωῆς κατασημαίνει μέσον, ἵνα πρὸς τὸ τέλος ἀφορῶν, καὶ ὅτι πάντως τε καὶ πάντως τελευτήσεται ἀφικό-

μθυος, ἀνεδέκτον εἰς νοῦν ὃ τῆς ὑπερηφανίας ποιοῦτο νόσημα. ἐπισχεθῆναι δὲ ὅτι καθάπερ ἐπηγγείλατο φθάσας, κρείττονα τὴν Ασσυρίων χεῖρα ἀποφανεῖν μὲν αὐτὸν, ὑπερασπιεῖν δὲ τῶν Ιερουσαλήμ. ἔσπρα τε ταῦτα πάντα βραδυμίας ἐκ μέσου τιθεὶς καὶ πολὺ λίαν ἀληθόμενα, τοῖς ἐξ ἡμερότητος ἀγαθοῖς ἀνακτώμενος. ὁ γὰρ πλήξας μετώσεται ἡμᾶς. χρηστὸς γάρ ὅστι καὶ φιλανθρωπότερον ὁ τῶν ὅλων Θεός. ἐμπεδοῖ δὲ καὶ εἰς πίστιν, ὅτι καὶ εἰς πέρας ἐκβήσεται τὰ ἐπηγγελμένα σημείῳ τοῦ κατὰ τὸν ἥλιον, καὶ τῇ γνωμένῃ τότε ὑπὲρ τροφῶ τῆς σκιᾶς ἐν τοῖς δέκα ἀναβαθμοῖς. φασὶ δέ τινες ὅτι Αχαζ ὁ Εζεκίου πατὴρ ὡς ἐκ μηχανῆς τινος, καὶ τέχνης ἐν τῷ ἰδίῳ οἴκῳ ἀναβαθμούς τινας γνώσεσθαι παρεσκεύασεν, εἰς ὠφελουμένους, καὶ τὸν τοῦ ἡλίου δρόμον ἐκ μετρεῖν εἰωθότας τῇ καταδρομῇ τῆς ἐπ' αὐτοῖς γνωμένης σκιᾶς. ὅτι τοίνυν ἔμελλεν ὁ Εζεκίας ἀνανεοῦσθαι εἰς ζωὴν, φανερὸν ἐποίησε Θεὸς ἀνάπτειν ἰούσης τοῦ ἡλίου σκιᾶς, καὶ ἐκτεινομένης ἡμέρας, εἰς ὥραν ἀσύνηθες μέτρον. δυσήνυτον δὲ πάντελῶς οὐδὲν τῷ τῶν ὅλων δεσπότῃ, ἀλλ' ὅ τι ἂν αὐτὸς ἐθελήσῃ, κατορθοῖ κατευθύνας μόνον.

tiens, morbum superbiæ non sinat in animum intromitti. Promittitque vt pollicitus est antè, se illum superiorem manu Assyriorum effecturum, & se quoque propugnaturum Hierusalem. Præstitit autem omnia hæc, contractionem animi è medio profligans, & eum qui valdè dolore confectus erat, placabilitatis clementiæque bono recreans. Qui enim percussit, seruabit nos, benignus quippe est, & misericors vniuersorum Deus. Et fide quoque corroborat, quòd hæc sint ad finem prouehenda quæ sunt promissa, signo solis, & factæ tunc conuersionis vmbræ, decem gradibus. Dicunt autem, Achazum Ezechiæ patrem, in domo sua, velut machina & arte quadam, gradus quosdam confici curauisse, qui velut horas numerarent, & cursum solis, decursu vmbræ in illis factæ metirentur. Quòd igitur remigraturus in vitam esset Ezechias, planum fecit Deus, retrogrediente solis vmbra, & die ad inusitatam horarum mensuram prolatata. Nihil verò est omnino quod ab vniuersorum Domino non possit effici, imò quicquid voluerit, præclarè perficit, si vel solùm innuerit.

ΠΡΟΣΕΥΧΗ ΕΖΕΧΙΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΤΗΣ ΙΟΥΔΑΙΑΣ ὁπότε ἐμαλακίσθη, καὶ ἀνέστη ἐκ τῆς μαλακίας αὐτοῦ.

ORATIO EZECHIÆ REGIS IVDÆÆ, QVANDO ægrotauit, & ex morbo suo conualuit.

ΕΓΩ εἶπα ἐν τῷ ὕψει τῶν ἡμερῶν μου, πορεύσομαι ἐν πύλαις ᾅδου. καταλείψω τὰ ἔτη τὰ ὑπόλοιπα. εἶπα, οὐκέτι οὐ μὴ ἴδω τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ ὅτι τῆς γῆς, οὐκέτι οὐ μὴ ἴδω ἄνθρωπον, ἐκ τῆς συγγενείας μου. κατέλιπον τὸ λοιπὸν τῆς ζωῆς μου. ἔξῆλθε καὶ ἀπῆλθεν ἀπ' ἐμοῦ, ὥσπερ ὁ καταλύων σκηνὴν πήξας τὸ πυθμά μου. πεπρᾶται ἐμοὶ ἐλήφθη ὡς ἱστὸς ἐκείρουσ ἐξ ημέρας ἐκτεμεῖν. ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ παρεδόθην, ἕως πρωΐ ὡς λέοντι, οὕτως τὰ ὀστᾶ μου συνέτριψεν, ἀπὸ γὰρ τῆς ἡμέρας, ἕως τῆς νυκτὸς παρεδόθην αὐτῷ.

EGO dixi in excelso dierum meorum, vadam ad portas inferi, relinquam annos residuos. dixi: Non vltrà videbo salutare Dei in terra, non vltrà videbo hominem ex cognatione mea. Dereliqui quod reliquum est vitæ meæ, exiuit & recessit à me, quasi dissoluat tentorium is, qui fixit. Spiritus meus, factus est apud me, velut tela lanam tractantis, quæ appropinquat ad succidendum. Die illa traditus sum, vsque mane, quasi leoni, sic ossa mea contriuit. Nam a die ad noctem vsque traditus sum.

Ἀναγκαῖον ἐκεῖνο καὶ πρό γε τῶν ἄλλων εἰπεῖν. οἱ μὲν γὰρ ἑβδομήκοντα τετείκασιν ἐν τούτοις ὃ ἐν τῷ ὕψει τῶν ἡμερῶν μου, ὡς ἡμεῖς ἕτεροι τῶν ἑρμηνευτῶν ὃ ἐν ἡμίσει τῶν ἡμερῶν ἐκδεδώκασιν. οἶμαι δ' ἔγωγε, καὶ σφόδρα ἐμφερῶς τοῖς τῶν

Necessariò illud ante alia dicendum est: Septuaginta posuisse hîc, In excelso dierum meorum: vt alii interprètes, In dimidio dierum, reddiderunt. Ego quidem arbitror verba Septuaginta

Septuaginta prudentissimè esse posita. Obsessa enim est sancta ciuitas, Rhapsace & Assyriorum innumerabili multitudine eam vndique cingentibus. At promisit Deus, per vocem Esaiæ, facturum se admirabilia præter opinionem, & periclitantes seruaturum, & propulsaturum à Iudæa tyrannum, & ipsum morituram, vbi rem domesticam constituisset. His igitur omnibus ad exitum prouectis, eo tempore, quod vniuersorum Deus dixit, sublata sunt iam in altum Ezechiæ regni insignia. Ego itaque, inquit, apud me dicebam, tempore gloriæ, vel in excelso dierum meorum, ero pro foribus inferorum, & relinquam annos residuos. Deinde his porrò attexit ea, quibus contingit eos, qui morbo correpti sunt, & non multò pòst mortem videbunt, extremis consternati terroribus. Hæc autem sunt: Non vltrà videbo salutem à Deo, non videbo hominem ex cognatione mea, reliqui quod reliquum est vitæ meæ, abiit à me: factus sum quasi dissolutum tabernaculum, & quasi tela mulieris lanam tractantis, id est, operantis seu texentis, & demum appropinquantis ad succidendum. Deinde ait: Tota nocte, & die, traditus sum leoni cuidam quodammodo, qui ossa mea conteret. Et qui tandem leo? vel morbi dolor, & tantùm non mors feræ instar infremens, & insultum minitans: vel terror qui ex mortis expectatione surgit. Atterit enim timor & consternatio animum, omnémque eius vim elidit ac comminuit.

Quasi hirundo sic vociferabor, & quasi columba sic meditabor. Defecerunt enim mei oculi, ne aspicerem ego celsitudinem cæli ad Dominum, qui exemit me, & abstulit à me dolorem animi. Domine, de ipsa renunciatum est tibi, & suscitasti spiritum meum, & consolatione adhibita, vixi. Eripuisti enim animam meam, ne pereat, & proiecisti à me omnia peccata mea.

Gratulatoria proferens carmina, auiculas quæ suauissimè solent canere, imitari se prædicat, & perpetuos hymnos laudésque decantare. Ait verò, mentis oculis ad Deum subuectis, seruatum se fuisse, & cùm animi dolores, tum ipsam mortem effugisse. Excitasti

A ἑξδομήκοντα τεθείας φωνάς. πεπαλιόρκητο μὲν γὰρ ἡ ἁγία πόλις Ραψάκου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ κύκλῳ θέντων πάντων τῶν τῶν Ασσυρίων ἀριθμοῦ χρείττονα πληθύι. ἀλλ' ἐπηγγείλατο Θεὸς διὰ τοῦ Ησαΐου φωνῆς, ὅτι ποιήσει θαυμάσια, καὶ διασώσει τοὺς κινδυνεύοντας, καὶ ἀποστήσει τῆς Ιουδαίας τὸν τύραννον, καὶ ὅτι τελευτήσεται τὰ οἴκοι καταλαβών. τούτων δὴ οὕτω ἀπάντων εἰς πέρας ἐκβεβηκότων, καθ' ὃν ἔφη καιρὸν ὁ τῶν ὅλων Θεὸς ἔμελλε τοῦ Ἐζεκίου βασιλείας αἴρεσθαι εἰς

B ὕψος τὰ ἀνακείμενα. ἐγὼ τοίνυν εἶπον ἐν ἐμαυτῷ, φησίν, ὅτι ἐν καιρῷ τῆς δόξης, ἤγουν ἐν αὐτῷ τῷ ὑψοῦσθαι τὰς ἡμέρας μου, ἔσομαι μὲν ἐν πύλαις ᾅδου, καταλείψας ἃ τὰ ἔτη τὰ ὑπόλοιπα. εἶτα τούτοις παρεπάγει τὰ δι' ὧν τοῖς ἐσχάτοις δείμασι συμβαίνει παρομιλεῖν τοὺς ἀρρωστείᾳ κατειλημμένους, καὶ μάχεσθαι ὁρῶντας τὸν θάνατον. ταῦτα δέ ἐστιν, ὅ, οὐκέτι οὐ μὴ ἴδω σωτηρίαν τὴν παρὰ Θεοῦ, ἤτε μηδὲν ἴδω ἄνθρωπον ἐκ τῆς συγγενείας τῆς ἐμῆς. ἀφῆκε δὲ λοιπὸν τῆς

C ζωῆς μου, ἀπῆλθεν ἀπ' ἐμοῦ. γέγονα δὲ ὡσεὶ λυομένη σκηνή, καὶ ὡς ἱστὸς γυναικὸς ἐείδου, τοῦτ' ἔστιν, ἐργαζομένης, ἤγουν ὑφαινούσης, καὶ λοιπὸν ἐξιζούσης ἐκτεμεῖν. εἶτα φησὶν ὅτι ἐν ὅλῃ νυκτὶ, ἐν ἡμέρᾳ καθάπαξ τινὶ λέοντι παρεδόθη τὰ ὀστᾶ μου συντρίβοντι. καὶ τίς ὁ λέων; ἢ τὸ ἀρρωστείας ἄθλος, ἐν μονονουχὶ καταβρυχόμενος ὡς ἂν εἰδὴ θηρίου ὁ θάνατος, καὶ τὸ ἔφοδον ἀπειλῶν, ἤγουν ὃ ἐκ τοῦ πεφυκέναι προσδοκᾶν ἀνιλεῶν δεῖμα. συντρίβει γὰρ φόβος τε ὁμοῦ, καὶ

D δυσθυμία ψυχὴν, καὶ πᾶσαν αὐτῆς σύνθριπτε δυνάμιν.

Ὡς χελιδὼν οὕτως φωνήσω, καὶ ὡς περιστερὰ οὕτως μελετήσω, ἐξέλιπον γὰρ μου οἱ ὀφθαλμοὶ τοῦ βλέπειν, εἰς τὸ ὕψος τοῦ οὐρανοῦ πρὸς κύριον, ὃς ἐξείλετό με, καὶ ἀφείλετό μου τὴν ὀδύνην τῆς ψυχῆς. κύριε, καὶ περὶ αὐτῆς ἀπηγγέλη σοι, καὶ ἐξηγέρθης μου τὴν προλῆ, καὶ παρακληθεὶς ἔζησα, εἶλου γὰρ μου τὴν ψυχὴν, ἵνα μὴ ἀπόληται, καὶ ἀπέρριψας ὀπίσω μου πάσας τὰς ἁμαρτίας μου.

Τὰς χαριστηρίους ἀναπεινων ᾠδὰς, τὰ τῶν τρυθίων δύσομεῖν εἰωθότα μιμεῖται καταπαγγέλεται, καὶ ἀκαταλήκτους ποιεῖται τὰς ὑμνῳδίας. φησὶ γὰρ ὅτι τοῖς τῆς διανοίας ὀφθαλμοῖς ἀναπεινας πρὸς Θεὸν, σέσωται καὶ διαπέφυγε, καὶ τῆς ψυχῆς τὴν ὀδύνην, καὶ αὐτὸν τὸν θάνατον. ἐξηγέρθης

γὰρ, φησὶ, τὴν ζωὴν ἔζησά τε, καὶ παρειπήσω τῷ ἐμοὶ, ἵνα μὴ ἀπόληται, σὺ ἀπέρριψας ὀπίσω μου πάσας τὰς ἁμαρτίας μου. τοῦτο δὲ οὐκ ἔστι νοσοῦντος τὴν ἀλαζονείαν. ἀλλ' ἐπεγνωκότος ἤδη τὴν ἑαυτοῦ φύσιν, καὶ εἰδότος ἀκριβῶς ὅτι πολλαῖς ἔνοχοι πάντες ἐσμὲν ἁμαρτίαις, κἂν εἰ μὴ βούλοιτο σώζειν ἐλεῶν Θεὸς, οὐδεὶς καυχήσεται καθαρὸν ἔχειν τὴν καρδίαν, ἀλλ' οὐδὲ αὖ παῤῥησιάσεται καθαρὸς εἶναι ἀπὸ ἁμαρτίας. οὐκοῦν ἐν τοῖς εὐπαθείαις, αἵτινες ἡμῖν γίνονται παρὰ Θεοῦ, δοξολογείσθω. παρὰ ἡμῶν ὡς ἀμνημονήσας, τῷ ἐφ' οἷς ἐκεῖνος ἐπιτιμᾶν εἰκὸς ὁσίως κολάζεσθαι. Σοφοὶ γὰρ, φησὶν, οἱ ἑαυτῶν ἐπιγνώμονες.

Οὐ γὰρ οἱ ἐν ᾅδου αἰνέσουσί σε, οὐδὲ οἱ ἀποθανόντες εὐλογήσουσί σε, οὐδὲ ἐλπίσουσιν οἱ ἐν ᾅδου τὸ ἔλεός σου. οἱ ζῶντες εὐλογήσουσί σε, ὃν τρόπον κἀγώ. ἀπὸ γὰρ τῆς σήμερον παιδία ποιήσω, ἃ ἀναγγελοῦσι τὴν δικαιοσύνην σου, οἱ γὰρ ἅπαξ τεθνεῶτες, καὶ τοῖς ᾅδου πύλαις γεγονότες κάτοχοι, ἀποπεπαύσονται πάντα που, καὶ τοῦ δοξολογεῖν. παρεστιθείεν δ' ἂν οἷς εἰργάσατο πρωτελῶς οὐδὲν, μενοῦσι δ' μᾶλλον ἐν οἷς κατελείφθησαν, καὶ τὴν καθόλου κρίσεως ἐκδέξονται χρόνον. Οὐκοῦν οἱ ζῶντες, φησὶν, καὶ τοῦτο δρᾶν ὅτι δ' ἀγαθὸν ἔχοντες ἐξουσίαν, εὐπαθοῦν δ' πάσχειν, εὐλογήσουσί σε ὃν τρόπον κἀγώ. ὑποσχήσεται δ' παιδία ποιῆν, ἃ ἀναγγελοῦσι τὴν τοῦ Θεοῦ δικαιοσύνην. καὶ οἱ μὲν φασὶν ὅτι χορῳδασίαν ἀπαγγείλει, καὶ ψαλτῳδοὺς τινὰς ἔν γε τῷ θείῳ ναῷ καλλιστοὺς εὐφωνοτάτους. ἕτεροι δὲ, καὶ τοῖς ἀπορρητοτέροις ἔτι τὸν νοῦν ἐνιέντες, λέγουσιν ὅτιπερ ὑψηλὰ φρονήσας ὁ Ἐζεχίας ᾠήθη ποτὲ, καὶ ἀτελεύτητον ἔχειν τὴν βασιλείαν καὶ αὐτὸν ἀκατάληκτον ζωήν. ἐννοηθεὶς ὅτι τὰ ὑπὲρ Χριστοῦ γεγραμμένα, ὡς ἐφ' ὑμῶν τοῦ Δαυὶδ εἰς ἑαυτὸν εἴρηταί τε καὶ βλέπει. ὅθεν φασὶ καίτοι τεσσαρεσκαιδέκατον ἔτος ἤδη βασιλεύων ἔχων, οὐχ ὁρᾶται πεφροντικὼς τοῦ χρῆναι παιδοποιῆν. μεμαθηκὼς ὅτι

A enim, inquit, me ad vitam, & vixi, & asseruisti animam meam, ne pereat, & proiecisti post me omnia peccata mea. Hoc autem non est hominis arrogantiæ morbo laborantis, sed agnoscentis iam naturam suam, & probè intelligentis, omnes nos pluribus peccatis esse constrictos, & nisi Deus ex misericordia seruare vellet, neminem gloriaturum, castum se cor habere: sed nec liberè dicturum, se à peccato

B mundum esse. Quare in beneficiis quibus nos à Deo afficimur, glorificetur à nobis, vt qui obliuioni dederit ea, quorum nos iustè dare pœnas æquum erat. Sapientes enim, inquit, sunt qui se norunt.

Non enim qui apud inferos sunt, laudabunt te, neque mortui tui benedicent, neque sperabunt qui apud inferos sunt, misericordiam tuam. Qui viuunt benedicent tibi, quemadmodum & ego. Nam ab hodierno die, filios faciam, qui annun-

C *ciabunt iustitiam tuam, Domine, salutis meæ, neque desinam benedicere tibi cum psalterio omnibus diebus vitæ meæ.*

Similem hisce verbis sententiam habent ea, quæ voce Psallentis dicta sunt. [Quæ vtilitas est in sanguine meo, cum descendero ad corruptionẽ? Num confitebitur tibi pulvis, vel annunciabit miracula tua?] Qui namque semel mortui sunt, & in inferorum portis tenentur, desistent etiam Dei laudes

D celebrare. Nihil enim quicquam his quæ operati sunt, possunt adiicere, sed manebunt potius, in quibus relicti sunt, & generalis iudicii tempus expectabunt. Itaque viuentes, inquit, & qui bene faciendi facultatem habent, cùm beneficiis affecti sint, benedicent tibi, quemadmodum & ego. Pollicetur deinde se filios facturum, qui diuinam iustitiam annuncient. Quidam dicunt illum chorum symphoniacum promit-

E tere, & Psalmorum cantores suauissimos, in diuino templo præfecturum. Alii verò mente arcanioribus etiam rebus intenta dicunt, cùm altum saperet Ezechias, putasse regnum se habere sine fine, vitámque perennem, persuasus, de Christo scripta, tanquam de filio Dauidis, de se dicta fuisse, & eò respexisse. Vnde dicunt, etiamsi quatuordecim annos regnasset, nunquam tamen visum esse curam egisse suscipiendorum liberorum: nunc

itaque edoctum vitæ ſuæ terminum, curare, eos qui ſibi ſuccedant, & quòd filios dicat, & quòd adiiciat: Annunciabuiſſet Domini iuſtitiam. à vero tamen eius aberrauit oratio. Natus eſt enim Manaſſes, impius & nefarius: verùm quantum ad patris animum, pius etiam fuit, & diuinæ gloriæ nuncius.

A

Et dixit Eſaias ad Ezechiam: Cape maſſam ficuum, & tere, & emplaſtrum impone, & ſanus eris. Et dixit Ezechias, hoc eſt ſignum quòd aſcendam in domum Dei.

B

In quarto libro Regnorum ſcriptum eſt, cauſam morbi Ezechiæ fuiſſe vlcus malum & intractabile, vt ipſas etiam artes medicorum reſpueret. Sed vbi ſemel Deus vitam annuit iuſto, & morbum quoque iuſſit tollere, & deterere: & ex quibus veriſimile, imò exploratum ac certiſſimum eſt, dolores vulneris ingraueſcere, ille per hæc dedit vt liberaretur. Eſt enim paradoxorum, & incredibilium ſemper effectrix, manus omnipotentis, & hæc nimirum manus opitulatrix meat per ea quæ ſunt à communi opinione abhorrentia. Tene igitur, inquit, maſſam ficuum, vt emplaſtrum imponas, & ſanus eris. Et erat expectandum, vti dixi, vt læderetur vulnus, aut certè nihil ſentiret opis. Sed cùm Deus iuſſerit, hoc in ſigni vim vtitur, prudentiſſimus Ezechias, & inquit: Si ex maſſa ficuum ſanus fuero, ceſſante morbo, & omni in me dolore conſopito, hoc mihi ſignum erit, firmum & verum, quòd aſcendam in domum Dei, ei ſcilicet facturus ſacrificia, & oraturus.

C

D

CAP. XXXIX.

In tempore illo miſit Meodach filius Ladam, rex Babyloniæ, epiſtolas, & legatos, & dona Ezechiæ. Audiuit enim ægrotaſſe illum vſque ad mortẽ, & conualuiſſe. Gauiſuſque ſuper eis eſt Ezechias gaudio magno, & monſtrauit eis domũ Nechotha, & ſtacta, & ſuffimentorũ, & vnguenti, & argenti, & auri, omnéſque domos vaſorum gazæ, & quæcunque erant in theſauris ſuis, nec erat quicquam quod non monſtrauerit Ezechias in domo ſua.

E

ληρολῶ ὃ τ ἑαυ῀ ζωῆς πέρας τῶν ἀφροδεξομένων αὐτὸν ποιήσαι Φεφτίδα, καὶ ὅτι παιδία φησὶ, καὶ προσίδησιν ὅτι αἰαλήθοδοσι τ τ κυρίου δικαιοσύνην, καὶ τ μὲν ἀληθείας διημάρτηκεν ὁ λόγος αὐτ῀. γέγονε γὰρ ὁ Μανασσῆς δυσεβὴς τε καὶ ἀληθέστερος, πλὴν τό γε ἦκον εἰς τὴν τ῀ φύσαντος γνώμην, ἦν καὶ αὐτὸς εὐσεβὴς, καὶ τῆς τ῀ Θεοῦ δόξης ἀπαγγελεύς.

Καὶ εἶπεν Ησαΐας πρὸς Εζεκίαν, λάβε παλάθην σύκων, καὶ τείψον, καὶ καταπλασον, καὶ ὑγιὴς ἔσῃ, καὶ εἶπεν Εζεκίας. τῦτο δέ ὅ σημεῖον, ὅτι ἀναβήσομαι εἰς τὸν οἶκον τ῀ Θεοῦ.

Εν τῇ τεσσαρτῇ τ βασιλειῶν γέγραπται, ὅτι πρόφασις τ ἀῤῥωστίας τῷ Εζεκίᾳ γέγονεν ἕλκος πονηρὸν, καὶ δυσμεταχείριστον, ὡς καὶ αὐτῶν ἀπειπεῖν τὰς τ ἰατρῶν τέχνας. ὅπερ ἡ ἄπαξ κατένευσε Θεὸς τῷ δικαίῳ τ ζωὴν, καὶ ὃ ἀποτείνασθαι τ νόσον προσέταξε, δι' ὧν μὴ εἰκὸς, μᾶλλον δὲ καὶ ἀναμφιβόλως ἔχειν, ὅτι πρὸς ὀπίδοσιν ἀλγημάτων κατορθώσει τ τραῦμα, διὰ τούτων ἀπαλλάττεται. παράδοξοποιὸς γὰρ ἀεὶ τ῀ πράγματα ἰσχύουσα χείρ. Ε διὰ τ ἀδοκήτων ἔρχεται τ ὀπτικοῦ ὁ τόπος. δῆλον ἡ ὅτι τ πρὸς αὐτ῀. τεῖψον τοίνυν, φησὶν, ἐκ σύκων παλάθην, καταπλασον, καὶ ὑγιὴς ἔσῃ. Ε μὴν ἐντεῦθεν ὡς ἔφην, ἀδικηθήσεται προσδοκᾶν, ἤγουν ἀπόναθαί τι ὃ τραῦμα. ὅπερ ἡ ὁ Θεὸς προστάττων μὴ εἰς σημείου δύναμιν ὃ χρῆμα ποιήσαι πανσοφώτατος ὢν Εζεκίας, καὶ φησὶν ὅτι εἰ καὶ ἀφ' ἑνὸς σύκων παλάθης ὑγιασθήσομαι, σημεῖον ἔσαι τῦτο μοι βέβαιόν τε καὶ ἀληθὲς ὅτι ἀναβήσομαι εἰς τὸν οἶκον τ῀ Θεοῦ, θύσων τε αὐτῷ δηλονότι, καὶ προσευξόμενος καταληξούσης τ ἀῤῥωστίας, καὶ πρώτως ἀληθήματος οἱονεὶ καταναθέντος ἐν ἐμοί.

Εν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ ἀπέστειλε Μεοδὰχ ὁ῀ τ῀ Λαδὰμ ὁ βασιλεὺς τῆς Βαβυλωνίας, ἐπιστολὰς, καὶ πρέσβεις, καὶ δῶρα Εζεκίᾳ. ἤκουσε γὰρ ὅτι ἐμαλακίσθη ἕως θανάτου, καὶ ἀνέστη, καὶ ἐχάρη ἐπ' αὐτοῖς Εζεκίας χαρὰν μεγάλην. καὶ ἔδειξεν αὐτοῖς τὸν οἶκον τ῀ Νεχθᾶ, καὶ τῆς σκηνῆς καὶ τῶν θυμιαμάτων, καὶ τ῀ μύρου, καὶ τ῀ ἀργυρείου καὶ τ῀ χρυσίου, καὶ πάντας τοὺς οἴκους τῶν σκευῶν τῆς γάζης καὶ πάντα ὅσα ἦν ἐν τοῖς θησαυροῖς αὐτ῀, καὶ οὐκ ἦν οὐδὲν, ὃ οὐκ ἔδειξεν Εζεκίας ἐν τῷ οἴκῳ αὐτ῀.

Τελευτήσαντος τοῦ Σεναχηρείμ ὑπὸ τῶν ἑαυτοῦ παίδων βεβασιλεύκεναι φησὶ τὸ γράμμα τὸ ἱερὸν Νεχορδαδὰν τὸν υἱὸν αὐτοῦ δι' αὐτοῦ. ἀλλ' ὡς ἔοικεν ἐκείνου γεγονότος ἐκ μέσου τοῖς τῆς βασιλείας κεκληρονόμηκε θῆκος Μεωδὰχ ὁ τοῦ Λααδάν. ὃν δὴ πεπομφέναι λέγεται πρὸς Ἐζεκίαν, δῶρά τε ὁμοῦ καὶ ἐπιστολάς, καὶ πρέσβεις, καὶ ποία τις ἐστὶν ἡ τῶνδε πρόφασις, εἰπεῖν ἀναλαμβάνομεν. ἤκουσε γὰρ, φησὶν, ὅτι ἐμαλακίσθη ἕως θανάτου καὶ ἀνέστη. ἀλλ' οὐχὶ τοῦτο μόνον τὸ μαλακισθῆναι μόνον φημὶ τὸν Ἐζεκίαν, ῥᾳστώνην δὲ αὖθις εἰς ἀνάκτησιν ἀναδραμεῖν, κατέπληξε τὸν Βαβυλώνιον. ἀλλ' ἔκπληκτον πάντως τὸ μέγα, καὶ ἐξαίσιον ἀληθῶς σημεῖον, ἀῤῥήτῳ τε, καὶ θεοπρεπεῖ νεύματι παλινδρομεῖν ὁ ἥλιος πρόσταττετο, καὶ ὀπίσω βαδίζειν ὥστε καὶ ἀνελθεῖν τὰς σκιὰς τοὺς δέκα ἀναβαθμούς. Βαβυλωνίων γὰρ καὶ Χαλδαίων, οἳ δὴ τὰ λίαν ἔμπειρα τῶν ἀρχόντων, εἰ καὶ αὐτοὶ τῇ ἀληθείᾳ φάσκοντες τὴν τοῦ ἡλίου δρόμον, καὶ ἀστέρων ἐπιφανείας, καὶ δύσεις, οὐκ ἠγνοήκασι κατὰ τὸ εἰκὸς τὴν ἀνάπτυξιν ἐπιστρέφειν, καὶ τὴν ἡμέραν ἐκείνην τὸ ἀσύνηθες μῆκος. ὡς δὲ δὴ καὶ μάλα εἰκὸς ἐκτεθρύλληται τοῖς ἀνὰ πᾶσαν τὴν γῆν τὸ σημεῖον τὴν δύναμιν, καὶ ὅτι δέδοται πρὸς βεβαίωσιν τῆς ἐπαγγελίας τοῦ Θεοῦ τῆς ὅτι γε φημὶ τῷ Ἐζεκίᾳ ἠμοιμένης. καὶ καθ' ἕτερον ὃ δὴ τρόπον τεθαυμακέναι φαμὲν τὸν Μεωδὰχ τὸν πρὸ δόξης συμβεβηκὸς τοῖς μετὰ Ῥαψάκου πολιορκήσασι τὴν Ἱερουσαλὴμ, οἷς ἐν μιᾷ νυκτὶ δεδαπάνηκεν ἄγγελος καταπλήσασα χείρ. ὡς δύρεθεῖεν πάντα περὶ τὰ σώματα νεκρά. σχολῇ ἦκον μὲν οἱ πρέσβεις ἐπ' αὐταῖς δὴ ταύταις ταῖς πέρα λόγου θεοσημίαις καταθαυμάσοντος τὸν Μεωδὰχ τὴν Ἐζεκίου δικαιοσύνην. ὁ δὴ καίτοι δέον τοῖς ἐκ Βαβυλῶνος ἀφιγμένοις λαμπρὸν ποιῆσαι δήπουθεν τοῖς περὶ τὴν κομιδὴν ὑπηκουείας τὰ πάντα ἥκοντος Θεοῦ, καὶ τὸν πρὸ δόξης τὴν μεγαλουργίαν, ἵνα δὲ ἔτι μείζονος τὴν θείαν ἐπιφροντίδα θαυμάζοντες, καὶ τὴν ἀμαχον ἐξουσίαν τοῦ πάντων δεσπότου, ἐξ τῶν περὶ αὐτὸν μυσταγωγηθέντων λόγων, ἐπανοσκήσαι εἰς τὴν ἑαυτῶν, τὴν πρὸς Θεοῦ γνῶσιν καταπλουτήσαντες. ὡς γὰρ ὕστερον δυνάσθαι καὶ ἑτέροις ὠφελεῖν ἐπαγγελλόμενος ἃ μεμαθήκασι· τοῦτο μὲν οὐκ ἔδρα. πρόκειται δὲ μᾶλλον εἰς δυσφημίαν φιλοκομπίας, καὶ οὐκ ἀφ' ὧν τετίμηται πρὸς Θεοῦ τὴν ἑαυτοῦ δόξαν οἰκονομεῖ, ἀλλ' ἐκ πλούτου τοῦ κατὰ τὴν βασιλείαν, καὶ μεγαλουτῶν δείξῃ τὴν ἰσότιμον ἀξίαν ἑαυτῷ

A Mortuo Senacherim, è suis filiis regnasse loco eius narrat Scriptura sacra, Nechordath filium. Sed vt apparet, eo quoque è medio sublato, regni solium hæreditate accepit Meodach filius Ladam. Hic misisse dicitur ad Ezechiam dona, simul & epistolas, & legatos. Quæ autem huius sit causa, necessariò dicendum. Audiuit enim, inquit, ægrotasse vsque ad mortem, & conualuisse: at non hoc solùm admiratione perculsit Babylonium, quòd inquam, ægrotarit Ezechias, & rursus ad bonam valetudinem redierit, sed illud omnino magnum & ingens verè signum. Ineffabili & diuino nutu sol iussus est recurrere, & retrogredi, vt & vmbra decem gradus redierit. Babyloniorum & Chaldæorum cognomine Sophi, id est, sapientes, cùm se iactitent in cursu solis, & stellarum ortu, & occasu cognoscendo subtiliter doctos: hanc retrouersionem, vt videtur, & dici eius insolitam magnitudinem non ignorarunt. Est autem & illud probabile, diuulgatam fuisse per vniuersam terram signi virtutem, & ad confirmationem promissi diuini, quod, inquam, Ezechiæ factum est, fuisse datum. Alio quoque modo dicimus, Meodach admiratum esse, id quod supra opinionem accidit his, qui cum Rhapsace obsederunt Hierusalem: quos percutiens manus angeli vna nocte consumpsit, ita vti mane omnia corpora mortua inuenirentur. Itaque venerunt legati, his diuinis ac rationem excedentibus signis, admirante Meodach Ezechiæ iustitiam. Hic verò cùm profectis ex Babylone, illustri narratione, auxilia omnipotentis Dei, diuersis temporibus, & incredibilium harum rerum splendorem ac magnificentiam exponere debuisset, & vt ipsi quoque diuinam excellentiam, & inuictam vniuersorum Domini potestatem, ex his quos ille instueret sermonibus magis admirantes, reuerterentur in patriam, diuina cognitione locupletati, (sic enim licuit & aliis prodesse, cùm hi renunciarent quæ didicissent:) hoc ille minimè fecit: sed in humanam potius iactantiam prolapsus est, nec suam gloriam, ex his rebus, quibus est honoratus à Deo, sed ex Regni opulentia æstimat, hincque dignitatis suæ

potestiam meritur. Monstrauit enim, inquit, illis domum Nechotha, nimirum, si interpreteris, Aromatum, & stactæ, & vnguenti, & argenti, & auri, & omnes domos vasorum Gazarum, id est, facultatum. Gaza enim vox Persica esse dicitur, denotátque diuitias seu facultates..

A τὴν δύναμιν. ἔδειξε γὰρ, φησὶν, αὐτοῖς τὸν οἶκον τῆς Νεχοθά. διερμηνευόμενον δὲ ὁ Νεχοθὰ τὸ ἄρωμα, καὶ τὴν σακτὴν, καὶ τὸ μύρον, καὶ τὸ ἀργυρεῖον καὶ τὸ χρυσίον, καὶ πάντας τοὺς οἴκους τῶν σκευῶν τῆς Γάζης, τοῦτ' ἔστι, τὴν εὐπορίαν. Γάζα γὰρ λέξις μόνη εἰς λέγεται Περσικὴ, δηλοῖ δὲ τὸν πλοῦτον, ἤτοι τὴν εὐπορίαν.

Et venit Esaias propheta ad regem Ezechiam, dixitque ei: Quid narrant homines isti? & vnde veniunt ad te? Et B *ait Ezechias: E terra longinqua veniunt ad me, ex Babylone. Et ait Esaias: Quid viderunt in domo tua? Et ait Ezechias; omnia quæ in domo mea sunt viderunt, non est quicquã in domo mea, quod non viderint, quin & quæ in thesauris meis sunt, viderunt. Aitque illi Esaias: Audi verbum Domini Sabaoth: Ecce dies veniunt, & accipient omnia quæ in domo tua sunt: & quæcunque* C *congregauerunt patres tui, vsque ad diem hanc, in Babylonem venient, & nihil relinquent: Aitque Deus, etiam à filiis tuis quos genuisti, accipient, & facient spadones in domo regis Babyloniorũ.*

Καὶ ἦλθεν Ησαΐας ὁ προφήτης πρὸς τὸν βασιλέα Ἐζεκίαν, καὶ εἶπε πρὸς αὐτὸν τί λέγουσιν οἱ ἄνθρωποι οὗτοι, καὶ πόθεν ἦκασι πρὸς σέ. καὶ ἔφη Ἐζεκίας, ἐκ γῆς πόρρωθεν ἦκασι πρός με ἐκ Βαβυλῶνος. καὶ εἶπεν Ησαΐας. τί εἶδόσθω ἐν τῷ οἴκῳ σου. καὶ ἔφη Ἐζεκίας. πάντα τὰ ἐν τῷ οἴκῳ μου εἶδόσθω, καὶ οὐκ ἔστιν ἐν τῷ οἴκῳ μου, ὃ οὐκ εἶδόσθω. ἀλλὰ καὶ τὰ ἐν τοῖς θησαυροῖς μου εἶδόσθω. καὶ εἶπεν αὐτῷ Ησαΐας. ἄκουσον τὸν λόγον κυρίου Σαβαὼθ. ἰδοὺ ἡμέραι ἔρχονται, καὶ λήψονται πάντα τὰ ἐν τῷ οἴκῳ σου, καὶ ὅσα συνήγαγον οἱ πατέρες σου, ἕως τῆς ἡμέρας ταύτης εἰς Βαβυλῶνα ἥξει, καὶ οὐδὲν μὴ καταλείψωσιν. εἶπε δὲ ὁ Θεὸς ὅτι καὶ ἀπὸ τῶν τέκνων σου ὧν ἐγέννησας γε λήψονται, καὶ ποιήσουσι εὐνούχους ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ βασιλέως τῶν Βαβυλωνίων.

Mittitur quidem propheta à Deo, sed primùm aduenies & Ezechiæ occurrens, quasi de sua sententia fingit se loqui. Hinc dicit: Quid dicunt homines isti? Est autem valde vsitata hæc eius oratio. Aduenerunt D siquidem Babylonii, quòd fortassis cuperent scire, vt dixi, causam retrogressionis solis, & cur hoc signum tam celebratum fuerit. Ille verò potius, vt dicebam, quum debuisset diuinam excellentiam eis narrare, & quòd ipsius nutu hæc creatura recederet, domum ostendit suffimentorum & gazarum. Scisciatur igitur propheta, cur venerint, & qui eorum hîc sermo fuerit: cui nihil prorsus ille respondit: hoc so- E lùm dicit, ex Babylone & ex terra longinqua venisse: multùm fortassis inde sibi placens, quòd tanti viri, tam longo interuallo interiecto dissiti, haud mediocri studio eius amicitiam ambierint. Interrogante ergo propheta, quid spectassent: ac Rege dicente, nihil fuisse reliquum quod ipsis esset inuisum: ait venturos dies, quando omnia in

Ἀπέσταλται μὲν ὁ προφήτης παρὰ Θεοῦ. πλὴν ἐν ἀρχῇ Ἐζεχίᾳ σὺν τετυχηκὼς ὡς ἀπὸ γνώμης οἰκείας ἀφιγμένος προσποιεῖται λαλεῖν. ταύτην τοίνυν φησὶ τί λέγουσιν οἱ ἄνθρωποι οὗτοι. ἐν ἤθει δὲ πολλῷ γέγονεν ὁ λόγος αὐτῷ. ἀφίκοντο μὲν γὰρ οἱ Βαβυλώνιοι, τάχα που τὴν αἰτίαν, ὡς ἔφην, μανθάνειν σπουδάζοντες τῆς ἀνόπιν ἐπιστροφῆς τοῦ ἡλίου, καὶ ἐφ' ὅτῳ γέγονε τὸ θαυμαζόμενον ὕστερον σημεῖον. ὁ δὲ χρὴ μᾶλλον, ὡς ἔφην, ἀφηγεῖσθαι δέον αὐτοῖς τὴν θείαν ἐπιστροφὴν, καὶ ὅπῃ τοῖς αὐτοῦ νεύμασιν ὑπείκοι ἡ κτίσις, δείκνυσι τὸν οἶκον ἔδειξε τὴν θυμιαμοῦ, καὶ τὴν Γάζης. διαπυνθάνεται τοίνυν ὁ προφήτης ἐφ' ὅτῳτε ἥκουσι, καὶ τίς ὁ λόγος αὐτοῖς. ὁ δὲ πρὸς τοῦτο μὲν ἔφη πάντελως οὐδέν. ὅτι γὰρ ἐκ Βαβυλῶνος ἥκουσι, καὶ ἐκ γῆς μακρόθεν, αὐτὸ δὴ τοῦτο καὶ μόνον φησί. τάχα που καὶ μέγα πεφρονηκὼς, ὡς καὶ τῶν ἄγαν, καὶ μακρῶν διαστήμασι τοῖς μεταξὺ κειμένοις ἀφεστηκότων, τοσοῦτον αὐτὸν μεταποιεῖται φιλίας καὶ μετεῖναι, διεσπουδακότων. ἐρωτῶντος δὴ οὖν τοῦ προφήτου τί δρᾶν τετήκασιν. τοῦ μὲν βασιλέως, οὐδὲν ἀπομεῖναι λέγοντος ἀπόπλουν αὐτοῖς, ἡμέρας ἥξειν φησὶ, καθ' ἃς ἅπαντα τὰ ἐν

τοῖς θησαυροῖς αὐτοῦ, καὶ ἀφῆ̀ ἀπουδῆς, καὶ ἀφῆ̀ A
φερνίδος τ̃ τοῦ αὐτοῦ σὺναγηρμένα, μετοι-
χίσονται τοῖς Βαβυλωνίοις· τοῦτο δέ φησιν οὐ τού-
τοις ὅτι καὶ ἐκ τῶν ἐσομένων αὐτοῖς κ̃ τοῖς ἐκ
παίδων, ὡς ἐκ μακροτέρας ἢ τ̃ ἡμέρας διαδοχῆς
ἀπαίδονας, τοῦτ' ἔστιν, εὐνούχους, ἐν τῷ οἴκῳ τ̃
βασιλέως τῶν Βαβυλωνίων ποιήσουσιν οἱ τοῦτα
δηλονότι τεχνῖται. συμβεβηκέναι δὲ τὰ τοιαῦτα
φησὶ, μᾶλλον ἢ ὑπὸ τῶν βασιλέων διαμαρτύρεται
βίβλος. ἐν ἡμέραις Ιεχονίου, ὅτε κ̃ κράτος ἔ- B
παισεν τ̃ Ιουδαίας ἐλὼν ὁ Ναβυχοδονόσορ. καὶ
πυρώσας ἢ τὰ Ιεροσόλυμα, καὶ τοῦτό τὸν
θεῖον νεὼν, ἀπεκόμισε τ̃ Ισραὴλ αἰχμάλωτον,
ἐν οἷς ἦσαν οἱ τ̃ ἀμφὶ τ̃ θεσπέσιον Δανιὴλ ἐν τῷ
οἴκῳ τ̃ βασιλέως τ̃ Βαβυλωνίων, οὓς φασι γε-
νέσθαι εὐνούχους, τοῦτ' ἔστιν, εὐνούχους. ποίας τῆς
τοιᾶσδε τοῦ παρ' ἡμῶν ἕνεκα. δείκνυσι γὰρ διὰ τού- C
του Θεὸς, ἢ ὅτι τοῖς ἐκ Βαβυλῶνος ἥκουσιν, ἀ-
μεινον ἦν ὅπου, κ̃ σφῶν, ἀναλαβεῖν ποιήσασθαι
διήγησιν τὰ τοσῶνδε ἕνεκα μηνυθέντα διὰ τ̃ θείας
ὑποδοχῆς, κ̃ μεγαλουργίας, ἢ μᾶλλον κ̃ μονονουχὶ
καὶ καταρξάσης τ̃ Βαβυλωνίων ὀφθαλμῶν,
διὰ τ̃ τοῦ δεῖξαι τὰ κεκρυμμένα ἐν θησαυ-
ροῖς.

Καὶ εἶπεν Εζεκίας τοῦ Ησαΐου. ἀγαθὸς
ὁ λόγος κυρίου ὃν ἐλάλησε. γενέσθω δὲ εἰρήνη
καὶ δικαιοσύνη ἐν ταῖς ἡμέραις μου.

Ἀπορεῖ τοῦ ἀπολογίαν, καὶ τοῖς ἑαυ̃
τοῦ ἁμαρτήμασι τ̃ ὑπεύθυνα λόγον οὐκ ἔχων, ἀ- D
γαθὸν εἶναι φησὶ τ̃ τ̃ Θεοῦ λόγον, καίτοι τοῦ ἀπη-
γγελκότα τὰ ἐφ' οἷς ἐῶ εἰκὸς ἄγαν ἐξ ὁμμάτων
κατακῆλαι δάκρυον. εἶτα τ̃ ἐν ταῖς ἰδίαις ἡμέ-
ραις * εἰρηνεύειν ζητεῖ μονονουχὶ καὶ φείσασθαι ἐρ- * al. εἰρήνην
ρωμένως τοῖς μετ' αὐτὸν ἐσομένοις, καὶ ἀφεδίσας
πόλεμους, χώρας τε ὁμοῦ τ̃ ἰδίας πόλεώς τε
καὶ ὄχλους. ἀλλ' ἐῶ ἄμεινον αὐτῷ καταλογίσασθαι
μᾶλλον ὅτι γε τοῖς προφητικοῖς μύθοις, ἐξαιτήσας ἢ
παρὰ Θεοῦ τ̃ ἔλεον, καὶ ὅτι τοῖς μετ' αὐτὸν, οὐ
προσκαιρον, καὶ σὺν ἐσαλμένην δύναμείαν αἰ- E
τεῖν. ἀλλὰ γὰρ ἀσθενὴς ἄγαν ὁ ἀνθρώπου νοῦς,
καὶ πολλὰ πταίομεν, κ̃ τ̃ ὁ γεγραμμένον. ἀλλήλους
δὲ καὶ σοφὸς σοφὲὶς δύναιτο τ̃ καθ' ἡμᾶς εἰσάπαν,
διεκπίπτῃ ἢ πολλάκις εἰς ὃ μὴ ἔχον ὀρ-
θῶς, καὶ καρδία θεοφιλὴς, καὶ νοῦς ὁ τεθαυμα-
σμένος.

Παρακαλεῖτε, παρακαλεῖτε τὸν λαόν μου

theſauris ipſius, & ante ipſum ſtudio & cura coaceruata, tranſirent ad Babylonios: adiecit & illud, quòd ex futuris ſibi, temporis ſucceſſu, filiis, perinde quaſi ex remotiori generis ſucceſſione eſſent, ſpadones, id eſt, eunuchos in domo regis Babyloniorum facerent, harum ſcilicet rerum artifices. Narrant, imò & Regnorum liber teſtatur hæc contigiſſe diebus Iechoniæ, quando vi totam Iudæam Nabuchodonoſorus cepit, Hieroſolyma & inſuper diuinum templum incendit, Iſraelémque captiuum abduxit, inter quos erant diuinus Daniel & eius ſocii, in domo regis Babyloniorum, quos etiam dicunt fuiſſe ſpadones, id eſt, eunuchos. Cuiuſmodi eſt hæc, & cui vſui eſt hæc prænunciatio? Innuit hinc Deus, vel quòd ſatius fuiſſet, ac ſapientius horum quæ admirabiliter facta eſſent à diuina excellentia & magnificentia, neceſſariam inſtituere narrationem, illis qui ex Babylone venerunt: vel etiam quòd tantùm non illexerit Babyloniorum oculos, eò quòd recondita in theſauris oſtenderit.

Et ait Ezechias Eſaiæ: Bonus ſermo Domini, quem loquutus eſt: Fiat autem pax & iuſtitia diebus meis.

Deſtituitur apologia & defenſione, cùm orationem non habeat, qua ſuis delictis opem adferat, bonum ait eſſe ſermonem Dei, licet hæc prænunciauerit, de quibus par erat vt vberes lachrymæ ex oculis manarent. Deinde ſuis diebus pacem quærit, modò non vale dicto ſuis poſteris, & abiecta omnino cura, & regionis & ſuæ ciuitatis & generis. Verùm ſatius fuiſſet ei, de his quæ prædicta ſunt luxiſſe, & à Deo miſericordiam petiuiſſe, & poſterorum nomine felicitatem non temporariam, & contractam poſtulare. Sed valdè infirma eſt mens humana, & in multis labimur omnes, ſecundum id quod ſcriptum eſt: Nec quiſquam noſtrum cordatus, & in omnes partes ſapiens eſſe poterit: ſed cor etiam amans Dei, & mens admirabilis, ſæpe in id quod minus rectum eſt, impingit.

Conſolamini, conſolamini populum CAP. XL.

meum, dicit Deus: Sacerdotes loquimini ad cor Hierusalem, consolamini eam, quia completa est humiliatio eius; solutum est eius peccatum, quia recepit de manu Domini duplicia peccata eius.

Transit oratio ad Christi tempora, & gratiæ per ipsum clarum inducit vaticinium: nec extra decorum videtur expatiari, neque intempestiuè introducta est. Dicent enim quidam in diuinis literis non satis diligenter versati: Quî fit, vt propheta, hîc sermonibus Ezechiæ prædictionem de Christo nobis vicinam faciat? Ad hoc sic defensionem instituemus, illud dicentes: Cùm vltimam Iudaicæ terræ captiuitatem, ipsorúmque adeò Hierosolymorum commemoraffet oratio: tempestiuè veluti, & vtiliter deinceps factam à Deo consolationem iam induxit, & necessariò. Sed paucis dicam, exponámque accuratè, quæ à nobis modo dicta sunt. Plures enim impressiones contra Hierosolyma factæ sunt, & sæpe regio Iudæorum vastata est, partim manu Assyriorum; partim finitimorum Barbarorum, aliorúmque eam populantium. Postrema demum facta est captiuitas, per Nabuchodonosorum, temporibus regni Iechoniæ, quando Israel captiuus est abductus in regionem eorum, quos diximus. Temporibus verò regni Cyri, à captiuitate relaxata est, rediitque in Iudæam, ac templum refecit, & habitauerunt non dispersè, vsque ad Seruatoris nostri aduentum. Quando igitur vltimæ captiuitatis mentionem fecit, cùm in omnes regum Iudææ thesauros, irrumpentes Babylonii, redierunt in terram suam: necessariò etiam post hæc consolationis factæ, videlicet per Christum, prædictionem facit, his qui diuinum administrant Euangelium, præcipiens & dicens: Consolamini, consolamini populum meum, dicit Deus. Prima enim ad salutem consolatio, maximè Israelitis, fuit Christi aduentus, & per illum oracula, cùm dicat apertè: [Non sum missus, nisi ad oues perditas domus Israel.] O igitur, inquit, sacerdotes, ô ministri nouorum & Christi vaticiniorum, loquimini ad cor Hierusalem, id est, acceptum auditoribus sermonem consolationis habete.

Matt. 15.

Α λέγει ὁ Θεός. ἱερεῖς λαλήσατε. εἰς τὴν καρδίαν Ιερουσαλήμ. παρακαλέσατε αὐτὴν ὅτι ἐπλήσθη ἡ ταπείνωσις αὐτῆς. λέλυται αὐτῆς ἡ ἁμαρτία, ὅτι ἐδέξατο ἐκ χειρὸς κυρίου διπλᾶ τὰ ἁμαρτήματα αὐτῆς.

Μεταποιοῦνταί τινες τὸν λόγον, ὅτι τὰ ἐν Χριστῷ, καὶ τὸ δι' αὐτοῦ χάρισμα ποιεῖται λοιπὸν ἀναρχὴν τῆς ἀναῤῥήσεως. πλὴν οὐκ ἔξω τοῦ εἰκότος ὁρᾶται κεχωρηκὼς, ὅτε μὴν εἰσκεκομισμένος ἐν τῷ χωρῶντι. Φαίεν γὰρ ἂν ἴσως τινὲς τῶν οὐ Β λίαν ἠκριβωκότων τὰ ἐν τῇ θείᾳ γραφῇ. πόθεν δὴ τόπον τοῖς Ἐζεκίου λόγοις ὁ προφήτης ἐν τούτοις ἡμῖν ποιεῖται λέγοντα τὸ ὅτι Χριστῷ προσαγόρευσιν; ἀπολογησόμεθα δὴ πρὸς τοῦτο ἡμεῖς ἐκ βραχέος λέγοντες. ὅτι διαμνημονεύσας ὁ λόγος τὴν τελευταίαν ἀλώσεως τῶν Ιουδαίων γῆς, καὶ αὐτῶν δὴ τῶν Ιεροσολύμων, ὡς ἐν χερσὶν καὶ χερσὶν λοιπὸν, τὸ μὴ τοῦτο γνομένῳ τῷ Θεοῦ προθάκλησιν εἰσκεκόμικεν ἀναγκαίως. ἐρῶ δὲ διὰ βραχέων τὴν διαφθορὰν ἀκριβῆ τὴν ἀρτίως ἡμῖν εἰρημένων. πλῆσαι μὲν γὰρ γεγόνασι χρὴ τὴν Ιερουσολύμων ἔφοδοι, καὶ πεπόρθηται πολλάκις ἡ τῶν C Ιουδαίων χώρα. τοῦτο μὲν ὑπὸ χειρὸς Ασσυρίων. τοῦτο δὲ καὶ ὁμόρων βαρβάρων, καὶ μὴν καὶ ἑτέρων ἐθνῶν καταδηωσάντων αὐτήν. εἶτα τελευταία γέγονεν ἅλωσις, ἡ δηλαδὴ τοῦ Ναβουχοδονόσορ ἐν χρόνοις τοῦ Ιεχονίου βασιλείας, ὅτε καὶ αἰχμάλωτος ὁ Ισραὴλ εἰς τὴν τῶν ἠρημένων ἀπεκομίσθη χώραν. καὶ ἐν χρόνοις τῆς βασιλείας Κύρου τῆς αἰχμαλωσίας λύσιν καὶ ἐπανόδησιν εἰς τὴν Ιουδαίαν, λύσεδείματό τε τὸν νεὼν, καὶ κατῳκήD κασιν ἀμεριμνήτως, μέχρι τοῦ σωτῆρος ἡμῶν παρουσίας. ὅπερ ποίνιον τῆς ἐσχάτης αἰχμαλωσίας πεποίηται μνήμιον. ὅτε πάντα τὰ ἐν θησαυροῖς τῶν βασιλέων τῆς Ιουδαίας ἐλθόντες οἱ Βαβυλώνιοι ἐπανόδησαν εἰς τὴν ἑαυτῶν, ἀναγκαίως καὶ τῆς μὴ τοῦτο γεγονυίας προθάκλήσεως, δῆλον ἂν ὅτι τῆς διὰ Χριστοῦ ποιήσεται τῷ προσαγορεύσιν τοῖς θείοις ἱερουργοῦσιν εὐαγγέλιον, ὑποτάττων, καὶ λέγων. παρακαλεῖτε, παρακαλεῖτε τὸν λαόν μου, λέγει ὁ Θεός. παράκλη-

Isai. 40. 1. Ε σις γὰρ σωτηρίαν προφητοῖς μάλιστα τοῖς ἐξ Ισραὴλ ἡ Χριστοῦ γέγονε παρουσία, καὶ τὰ δι' αὐτοῦ θαύσματα λέγοντος ἀναρχῶς. οὐκ ἀπεστάλην εἰμὴ εἰς τὰ ἀπολωλότα πρόβατα οἴκου Ισραὴλ. ὦ τοίνυν, φησὶν, ἱερεῖς, ὦ λειτουργοὶ τῶν νέων, καὶ διὰ Χριστοῦ θαυσμοῦ, λαλήσατε εἰς τὴν καρδίαν Ιερουσαλήμ, τοῦτ' ἔστιν, διδάσκετον τοῖς ἀκροωμένοις τὸν τῆς παρακλήσεως

ποιήσαι δε λόγον. Φορτικὸς μὲν γὰρ ὁ νόμος ἦν ἅπασι, & σκιὰς διδάσκων καὶ τύπους. Οὐκ εἰς νοῦν καὶ καρδίαν τὴν περὶ τῶν ἀναγκαίων, οὐδὲ παίδευσιν τοῖς ἀκροωμένοις, ἀλλ' οἷς ἐξωφανῆ τινα γνῶσιν ὡς ἐν γράμμασι μόνοις ἐνεπίφθη μόλις. Τὸ δὲ σωτήριον, καὶ διαγελικὸν λαλῆσαι κήρυγμα δηλοῦντος τοῦ ἁγίου πνεύματος τὸ ἑκάστου βάθος, καὶ πνευματικὰς θεωρίας εἰσπέμποντος, καὶ τοῖς τῶν ἁγίων ἐμπυρευούσης λόγοις, καὶ τοῖς ἐσωτάτοις τῆς διανοίας μυχοῖς οἱονεί πως ἐγκαλαχάζοντος. Τοιοῦτος τις ἦν ὁ μακάριος Δαβὶδ ψάλλων τε καὶ λέγων, ἐν τῇ καρδίᾳ μου ἔκρυψα τὰ λόγιά σου, ὅπως οὐ μὴ ἁμάρτω σοι. Ἀλλὰ καὶ τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις προσαναφώνησεν ὁ Σωτήρ, ὅτι θέσθε ὑμεῖς εἰς τὰς καρδίας ὑμῶν λόγον, δῆλον ὅτι τὸν περὶ αὐτοῦ, καὶ σωτήριον. ὅτι δὲ εἰς νοῦν καὶ καρδίαν λαλῆσαι τὸ διαγελικὸν κήρυγμα τοῦ τῶν ἁγίων μυσταγωγῶν, συνεργαζομένου πρὸς τοῦτο, μᾶλλον δὲ κατορθοῦντος τὸ πᾶν τοῦ ἁγίου πνεύματος, ἐκ τῶν ἱερῶν γραμμάτων ἔστιν ἰδεῖν ἡ πίστις. Ἔφη γάρ που Θεὸς διὰ ἑνὸς τῶν ἁγίων προφητῶν. ἰδοὺ ἡμέραι ἔρχονται, λέγει κύριος, καὶ συντελέσω ὅτι τῷ οἴκῳ Ισραὴλ, καὶ ὅτι τῷ οἴκῳ Ιούδα διαθήκην καινήν. οὐ κατὰ τὴν διαθήκην ἣν διεθέμην τοῖς πατράσιν αὐτῶν, ἐν ἡμέρᾳ ἐπελαβόμην μου τῆς χειρὸς αὐτῶν, τοῦ ἐξαγαγεῖν αὐτοὺς ἐκ γῆς Αἰγύπτου, ὅτι αὐτοὶ οὐκ ἐνέμειναν ἐν τῇ διαθήκῃ μου, κἀγὼ ἠμέλησα αὐτῶν, λέγει κύριος, ὅτι αὕτη ἡ διαθήκη ἣν διαθήσομαι αὐτοῖς ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, λέγει κύριος. διδοὺς νόμους μου εἰς τὴν διάνοιαν αὐτῶν, καὶ ὅτι ἐπὶ τὰς καρδίας αὐτῶν ἐπιγράψω αὐτούς. γράφει δέ φησι καὶ ὁ μακάριος Παῦλος, ἡ ἐπιστολὴ ὑμῶν ὑμεῖς ἐστε, γινωσκομένη τε καὶ ἀναγινωσκομένη ὑπὸ πάντων ἀνθρώπων, φανερούμενοι ὅτι ἐστὲ ἐπιστολὴ Χριστοῦ διακονηθεῖσα ὑφ' ἡμῶν, ἐγγεγραμμένη οὐ μέλανι, ἀλλὰ πνεύματι Θεοῦ ζῶντος, οὐκ ἐν πλαξὶ λιθίναις, ἀλλ' ἐν πλαξὶ καρδίας σαρκίναις. δοκεῖ δέ τισιν, αὐτὴ τοῦ θείου κηρύγματος ἱερουργὸν ἱερεῖς ἐν τούτοις ὠνομάσθαι τοὺς ἀγγέλους τοὺς ἁγίους. οἷς δὴ μάλιστα πρέποι ἂν τὸ ἐν καρδίαις δύνασθαι λαλεῖν. παρακαλέσατε τοίνυν αὐτήν. τί δὴ οὖν λέγοντες ὅτι κατέληξε τῆς ὀργῆς τῆς ἐπ' αὐτοῖς θυμωθεὶς ὁ τῶν ὅλων Θεός. ἐπλήσθη ἡ ταπείνωσις αὐτῆς. ἀποχρώντως γὰρ, φησὶ, τεταπείνωται, καὶ λέλυται αὐτῆς ἡ ἁμαρτία. ὅτι ἐδέξατο ἐκ χειρὸς κυρίου διπλᾶ τὰ ἁμαρτήματα αὐτῆς. ἆρ'

A Molesta enim & onerosa erat lex omnibus, & docens typos, non immittens in mentem & cor, rerum necessariarum institutionem, auditoribus: sed velut externam cognitionis speciem, tanquam in sola litera, idque vix, tradidit. At salutaris & Euangelica prædicatio loquitur, Spiritu sancto, cuiusque cogitationis profunditatem patefaciente, & spirituales meditationes ac contemplationes immittente, & sanctorum sermones infigente, & in penitissimis quasi animi penetra-
B libus inflammante. Talis erat beatus Dauid, psallens & dicens: [In corde meo abscondi eloquia tua, ne peccem tibi.] Quin & sanctos Apostolos alloquutus est Seruator: Reponite vos in cordibus vestris sermonem, nimirum ab ipso traditum & salutarem. Quòd autem ad mentem & cor loquatur Euangelica sanctorum mystagogorum prædicatio, cooperante ad hoc, imò perficiente totum hoc,
C sancto Spiritu, ex sacris literis fides peti potest. Dixit enim Deus per vnum è sanctis prophetis: [Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & consummabo super domum Israel & domum Iudæ fœdus nouum, non secundum fœdus, quòd feci cum patribus eorum, in die, quo apprehendi manum eorum, vt educerem eos è terra Ægypti, quia ipsi non permanserunt in fœdere meo. Et ego neglexi eos, dicit Dominus, quia hoc est fœdus, quod paciscar cum illis in diebus illis,
D dicit Dominus: dans dabo leges meas in mentem eorum, & in cordibus eorum inscribam eas.] Scribit etiam ad quosdam beatus Paulus: [Epistola nostra vos estis, quæ intelligitur & legitur ab omnibus hominibus, dum palàm fit, vos esse epistolam Christi, subministratam à nobis, inscriptam non atramento, sed spiritu Dei viuentis, non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carneis.] Placet autem quibus-
E dam, pro diuinæ prædicationis ministris, sacerdotes his verbis nominari sanctos angelos, quibus illud quadrare potest maximè, in cordibus loqui posse. Consolamini igitur illam. Quid ergo cùm dicunt destitisse ab ira in ipsos excitata, vniuersorum Dominum. Impleta est humiliatio eius, abundè enim, inquit, humiliatum & dissolutum est eius peccatum. Quia recepit de manu Domini duplicia peccata eius. An

Psal. 118.

Hier. 31.

1. Cor 3.

ergo

ergò præter decorum puniuit Deus, & pares criminibus pœnas non imposuit, sed longè ac veluti duplo grauiores? Quî verò hoc probabile? Quî verus est, cùm dicit: Non puniet Dominus bis idem in afflictione? Ergo quomodo est intelligendum quod dicitur? Quemadmodum enim patet quispiam filiorum amans, & ex intimis visceribus totus misericors, cùm delinquenti cuipiam paululum offensus fuerit, putatur fortè etiam vltra modum ei factus commotior, (causa autem huius est indulgentia, & patris affectus liberis debitus:) sic ait Hierusalem, quam consolatur accipere de manu Domini duplicia peccata: quæ plerumque vehementer rerum grauium ac intolerandarum accusata fuit, ab ipso tamen moderatè & non pro dignitate factorum punita.

psal. 102. [Est enim verè misericors & clemens
" Dominus, longanimis & multæ misericordiæ & verax, neque secundum iniquitates nostras fecit nobis,
" neque secundum peccata nostra rependit nobis.]

Vox clamantis in deserto, parate viam Domini, rectas facite semitas eius. Omnis vallis implebitur, & omnis mons, & collis humiliabitur. Et erunt omnia quæ obliqua sunt, directa, & aspera in vias campestres, & apparebit gloria Domini, & videbit omnis caro salutare Dei, quia Dominus loquutus est.

Cùm dixerit redemptum esse Israelem, & absolutam à suis delictis Hierusalem; cúmque iusserit consolationem ei adhiberi: tempus consolationis, proximè & tantùm non ad pedes iam dictorum, vt ita dicam, subiungit, nimirum Seruatoris nostri aduentum: cuius præuius ac præcursor venit diuinus ille Baptista in deserto
" Iudææ, clamans & dicens: [Parate
" viam Domini, rectas facite semitas
" Dei nostri.] Quod cùm præsciisset spiritu etiam beatus Zacharias, huius Ioannis pater, prophetauit, dicens:

luc. 1. " [Et tu puer, propheta altissimi vocaberis. Præibis enim faciem Domini, vt pares vias eius.] Et de eo dixit illis Seruator:

Ioan. 5. " [Ille erat lucerna ardens, & lucens, vos autem noluistis exultare ad
" tempus in luce eius.] Sol enim iustitiæ, & lux vera, est Christus: Lucernæ verò

A οὐχὶ πέρα τῦ δέοντος ἐκόλαζε Θεὸς, καὶ οὐκ ἰσορρόπους τοῖς ἐγκλήμασιν ἐπετίθη τὰς δίκας; ἀλλ' ὑπὲρ τούτους πολύ, ὡς οἶμαι δὲ καὶ διπλῶ· εἶπε πῶς οὐκ ἀπίθανον τὸ χρῆμα ἐστί. πῶς οὖν ἀληθεύσῃ, λέγων· οὐκ ἐκδικήσῃ κύριος δὶς ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἐν θλίψει; πῶς οὖν ἀρά σοι νοεῖσθαι χρὴ τὸ εἰρημένον; οἱονεὶ γὰρ ὡς φιλότεκνος πατὴρ καὶ πλείστην ἔχων τὴν διαπαλαιζούσαν πλημμελουμένου παιδὸς ὀλίγα λελυπηκώς, ῥίπτει τάχα που

B καὶ πλέον τοῦ μέτρου ἐπ' αὐτῷ πεποιῆσθαι κίνημα· αἴτιον δὲ τούτου φιλοστοργία, καὶ ἡ παισὶν ἐκ παίδων ὀφλουμένη ἐλάθεσις. οὕτω δεδέχθαι φησὶν ἐκ χειρὸς κυρίου διπλᾶ τὰ ἁμαρτήματα αὐτῆς, τὴν πολυκαλουμένην Ιερουσαλήμ, ὅτι πολὺ μὲν ἄγαν κατεγνωσμένην, δεινοῖς τε, καὶ ἀφορήτοις πρόσωπα μετεῖσι γεμίσαι, καὶ οὐκ ἰσορρόπως τοῖς περὶ αὐτὴν γενομένοις κακοῖς ἀσθενοῦσαν. τὸ γὰρ ἔστιν ἀληθῶς οἰκτίρμων καὶ ἐλεήμων ὁ κύριος, μακρόθυμος, καὶ πολυέλεος, καὶ ἀληθινός, καὶ οὐ κατὰ τὰς ἀνομίας ἡμῶν ἐποίησεν ἡμῖν,

C οὐδὲ κατὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν ἐποίησεν ἡμῖν.

Φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ. ἑτοιμάσατε τὴν ὁδὸν κυρίου, εὐθείας ποιεῖτε τὰς τρίβους αὐτῦ. πᾶσα φάραγξ πληρωθήσεται, καὶ πᾶν ὄρος καὶ βουνὸς ταπεινωθήσεται. καὶ ἔσται τὰ σκολιὰ εἰς εὐθείαν, καὶ αἱ τραχεῖαι εἰς πεδιάδα, καὶ ὀφθήσεται ἡ δόξα κυρίου, καὶ ὄψεται

D πᾶσα σὰρξ τὸ σωτήριον τῦ Θεοῦ, ὅτι κύριος ἐλάλησε.

Λελυτρῶσθαι λέγων τὸν Ισραὴλ, ἀπηλλάχθαι τὸ ἐν τοῖς ἰδίοις πλημμελήμασι τὴν Ιερουσαλὴμ πρόσκλησίν τε προσεπάγων αὐτῇ. μονονουχὶ γὰρ πόδας τοῖς εἰρηνεύουσιν ἰόντας τε, καὶ τρέχοντας τὸν τῆς πρόσκλησεως ἐπιφαίνει καιρόν. ἔστι δὲ οὗτος τῆς τῦ σωτῆρος ἡμῶν ἐπιδημίας, οὗ δὴ προόδρομος εἰσβέβηκεν ὁ θεσπέσιος Βαπτιστὴς ἐν τῇ ἐρήμῳ τῆς Ιουδαίας, βοῶν τε καὶ λέγων· ἑτοιμάσατε τὴν ὁδὸν κυρίου. εὐθείας ποιεῖτε τὰς τρίβους

E τῦ Θεοῦ ἡμῶν. τοῦτο τοι προεγνωκὼς ἐν πνεύματι, καὶ ὁ μακάριος Ζαχαρίας ὁ αὐτῦ γεγονὼς Ιωάννου πατὴρ προεφήτευσε, λέγων· καὶ σὺ παιδίον προφήτης ὑψίστου κληθήσῃ· προπορεύσῃ γὰρ προ προσώπου κυρίου ἑτοιμάσαι τὰς ὁδοὺς αὐτῦ. καὶ πρὸς αὐτὸν προὸς αὐδιὲς ἔφασκεν ὁ σωτήρ· ἐκεῖνος ἦν ὁ λύχνος ὁ καιόμενος καὶ φαίνων. ὑμεῖς δὲ ἠθελήσατε ἀγαλλιασθῆναι προὸς ὥραν

ἐν τῷ φωτὶ αὐτῦ. ἥλιος μὲν γὰρ δικαιοσύνης, καὶ φῶς τὸ ἀληθινόν ἐστιν ὁ Χριστός. λύχνῳ δὲ πρέ-

κάλλος γράμμα δίεφθον, τὸ μακάριον Βαπτι- A comparat ſcriptura ſacra, beatum Baptiſtam. Etenim, ſi diuinam & ineffabilem lucem, ſi inexplicabilem & immenſum ſplendorem reſpicias, meritò comparari poſſit paruæ lucernæ, mentis humanæ modulus, etiamſi plenus ſit lucis & ſapientiæ. Quid ergo eſt, Parate viam Domini, & rectas facite ſemitas eius? Explanat, addens: Omnis vallis implebitur, & omnis mons & collis reddetur humilis, & erunt omnia praua in directa, & aſpera in vias planas. Sunt enim quædam publicæ viæ, & ſemitæ minimè peruiæ, ſed aſperæ illæ quidem & inuiæ, vt aliquando aſſurgendum ſit ad montes & colles, aliquando per eoſdem deſcendendum, nunc in præcipitiis pendeas, nunc in colles profundos deferaris. Sin contingat, vt ædita hæc & prærupta loca ſubſidant, & quæ in cauo ac profundo ſunt compleantur: tunc tunc vndiquaque recta erunt, quæ erant obliqua, & campi plani, & via expedita, quæ quondam erant aſpera, & abrupta. Hoc factum eſt intelligibiliter, Seruatoris noſtri potentia. Olim enim omnibus, vt ſic dixerim, hominibus inacceſſa erat via eximia, & Euangelicæ conuerſationis ſemita parum trita: quòd mens omnium mundanis & terrenis eſſet detenta cupiditatibus, ac ſubiecta carnis, iiſque fœdis motibus. Poſtquam autem homo factus, atque caro, ſecundum ſcripturas, in carne aboleuit peccatum, & principatus ac poteſtates, & rectores mundi huius demolitus eſt: æquabilem nobis & ad currendum aptiſſimam viam pietatis effecit, nihil habentem accliue, vel in altum ſublatum, nihil cauum aut deorſum, ſed in campos magis complanatam. Omnia enim obliqua, facta ſunt directa, nec hoc ſolùm: Sed & apparebit, inquit, gloria Domini, & videbit omnis caro ſalutare Dei, quia Dominus loquutus eſt. At quo pacto, & quomodo gloriam dicit appariturum? Erat enim & eſt vnigenitum Dei Verbum, vtpote Deus exiſtens, & ex Deo patre, arcana ratione natus, in deitatis præſtantia, ſupra omnem principatum, & poteſtatem, & thronum, & dominationes, & omne nomen quod nominatur, non ſolum in hoc ſeculo, ſed & in futuro, & ipſe eſt gloriæ Dominus, & nouimus nos gloriam eius, etiamſi olim non nouerimus: quando ſicut & nos, factus homo diſpenſatione,

B

C

D

E

se potentia, operatione, gloria Deo & patri æqualem declarauit: omnia verbo potentiæ suæ ferens, miracula facilè peragens, creaturam increpans, mortuos excitans, & cætera mirifica citra laborem perficiens. Apparuit igitur gloria Domini, & contemplata est omnis caro salutem Dei, scilicet patris. Saluatorem enim & Redemptorem nobis misit de cælo filium. Cùm enim lex nihil consummaret, & typica sacrificia non haberent vim abstergendi peccata, in Christo consummamur, & ab omni labe liberati, adoptionis spiritu honoramur. Hæc in illo gratia, quantum quidem ad scopum, & animum seruantis, per omnem carnem meauit, id est, per omnes homines. Carnem enim intelligere oportet hominem. Si quidam videantur huius salutis expertes, verus tamen sic est prophetæ sermo. Scopus enim & propositum honorantis & seruare volentis attenditur, non desidia vocatorum expenditur. Adiicit idque necessariò: Quia Dominus loquutus est, ne quis eum mendacia proferre arbitretur, vel ex corde suo, & quod ipsi visum est eructare, sed potius Dei opinionem, & quod prorsus penitúsque futurum est, præsignificare.

Vox dicentis, clama. & dixi: Quid clamabo? Omnis caro fœnum, & omnis gloria hominis quasi flos fœni. exaruit fœnum, & flos decidit; verbum autem Domini manet in æternum.

Perspicuè demonstrat, non licere aliter videre salutem Dei, iis qui verè illum amant, & eo potiri cupiunt, nisi hoc solo, vt quæ ipsi placita & grata sunt, & sentire velint & agere. Oportet namque eos, qui more sanctorum versari, & synceram præclarámque eligere vitam, & conuersationis Christianæ insignia tanquam coronam quandam sibi redimire volunt: occupationem turbásque quæ in vita accidunt contemnere; gloriámque humanam & temporariam quàm longissimè proiicere, veréque existimare, humana, fœno & herbis esse similia, animóque & corde habere Dei verbum, id est, ex Deo & Patre sermonem. Habitat enim in cordibus nostris, per fidem, & diuino eius spiritu ditati, ipsum in nobis ipsis habemus. Est enim res possessione digna, & æternæ vitæ procuratrix.

A ἐδόξεν ἑαυτὸν, ἰσοδύναμον, καὶ ἰσουργὸν, καὶ ἰσοκλεᾶ τῷ Θεῷ καὶ πατρὶ, φέρων τὰ πάντα τῷ ῥήματι τῆ δυνάμεως αὐτοῦ, καὶ καταρθῶν ἀνύσκλως τὰς θεοσημίας, ὑπερτείνων τῇ κτίσει, νεκροὺς ἀνίστας, καὶ τὰ ἕτερα ὧν τῷ θαυμαζῷ ἀμοχητὶ κατορθῶν. ὥφθη τοίνυν ἡ δόξα κυρίου. τεθέαται δὲ καὶ πᾶσα σὰρξ τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ, δῆλον ὅτι τὸν παῖδα. σωτῆρα γὰρ ἡμῖν καὶ λυτρωτὴν πέπομφεν ἐξ οὐρανοῦ τὸν υἱόν. τελεοῦντος γὰρ ὁ νόμου, καὶ τῶν ἐν τύποις θυσιῶν, οὐκ ἐχουσῶν τὸ δύνασθαι ἀφαιρεῖσθαι ἁμαρτίας, ἐν Χριστῷ τελούμεθα, καὶ ἀπάσης κηλῖδος ἀπηλλαγμένοι, τῆς τοῦ ὑιοθεσίας τετιμήμεθα πνεύματι. ἐπὶ μὲν ὅτι τούτῳ χάρις τὸ γένος ἦκον εἰς τὸν τοῦ ἀφαιρεῖσθαι σκοπὸν, ὅτι πᾶσαν αὐτοῖς σάρκα, τοῦτ' ἔστιν, ὅτι πάντας ἀνθρώπους. σάρκας γὰρ ἐν τούτοις τοὺς ἀνθρώπους νοητέον. εἰδὲ δὴ φαίνοιντό τινες τῆς σωτηρίας ἡμιμοιρηκότες, ἀψευδὴς αὖ εἴη καὶ ἄτως ὁ τοῦ προφήτου λόγος. ὁ γὰρ σκοπὸς τοῦ βουλήσεως, καὶ ἀφαιρουμένου, καὶ ἀχὶ τῶν κεκλημένων τὸ ῥᾴθυμον ἐξετάζεται. προφητικῶς ἢ ἀναλογίως ὡς ὅτι κύριος ἐλάλησε, ἵνα μή τις οἴηται ψευδηγορεῖν αὐτὸν, ἢ καὶ ἀπὸ καρδίας, ἢ καὶ τὸ δοκοῦν ἐρεύγεσθαι τυχόν. ἀλλ' ὅτι τὸ τοῦ Θεοῦ δόξαν, καὶ τὸ πάντοτε καὶ πάντως ἐσόμενον προμεμήνυκε.

Φωνὴ λέγοντος, βόησον. καὶ εἶπα· τί βοήσω; πᾶσα σὰρξ χόρτος, καὶ πᾶσα δόξα ἀνθρώπου ὡς ἄνθος χόρτου. ἐξηράνθη ὁ χόρτος, καὶ τὸ ἄνθος ἐξέπεσε· τὸ ῥῆμα τοῦ Θεοῦ μενεῖ εἰς τὸν αἰῶνα.

Ὅτι μὴ ἕτερος ἔξεστιν ἰδεῖν τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ τοὺς ἀληθῶς ἐρῶντας αὐτοῦ, καὶ τυχεῖν αὐτοῦ γλιχομένους, πλὴν, ὅτι μόνου τοῦ ἐλέσθαι φρονῆσαί τε, καὶ δρᾶν τὰ αὐτῷ δοκοῦντα, καὶ φίλα καθίστασιν ἐναργές. δεῖ γὰρ οἵμαι τοὺς ἐπηλυσίας ἀμοιροπερπῶς πολιτεύεσθαι, καὶ τὴν διαγωγὴν, καὶ ἐξαίρετον ἐπιμελεῖσθαι ζωὴν, καὶ τὴν ἐν Χριστῷ πολιτείας οἱά τινα στέφανον διαδήσασθαι τὰ αὐχήματα, πρὸ ὁτουοῦν μὲν ποιεῖσθαι τὸν περὶ τὸν βίον περιπατησμὸν, δόξαν δὲ τὴν ἐν ἀνθρώποις, καὶ προσκαιρον, ὡς ἀπωτάτω ῥιπτεῖν, ἡγεῖσθαί τε χόρτῳ καὶ ἀληθῶς πόας ὁμοιοῦσθαι τὰ ἀνθρώπινα. ἔχειν τε εἰς νοῦν καὶ καρδίαν τὸ τοῦ Θεοῦ ῥῆμα, τοῦτ' ἔστι, τὸν ἐκ Θεοῦ, καὶ παῖδος λόγον. κατοικεῖ γὰρ ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν διὰ τῆς πίστεως, καὶ τὸ θεῖον αὐτοῦ πνεῦμα κεκαπλουτήσαντες αὐτὸν ἔχομεν ἐν ἑαυτοῖς. ἀξιόκτητον γὰρ τὸ χρῆμα ἐστὶ, καὶ τῆς εἰς αἰῶνα προξένον ζωῆς.

διαμένων γὰρ εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ ζῶν ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος διατηρεῖ, καὶ ζωοποιεῖ. εἰ δέ τις βούλοιτο τὸ τοῦ Θεοῦ ῥῆμα νοῆσαι τὴν ἐπωφελῆ αὐτοῦ. φαμὲν ὅτι καὶ τοῦτο ἔστιν οὐ μετρίως ὀνησιφόρον. διατηρεῖ γὰρ καὶ αὐτοὺς τοὺς κατορθοῦντας αὐτὸν πρὸς μακαρίαν βίον. κατά γε τὸ παρ' αὐτοῦ τοῦ σωτῆρος εἰρημένον. ἀμὴν, ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἐάν τις τὸν λόγον μου τηρήσῃ, θάνατον οὐ μὴ ἴδῃ εἰς τὸν αἰῶνα.

Ἐπ' ὄρος ὑψηλὸν ἀνάβηθι ὁ εὐαγγελιζόμενος Σιών. ὕψωσον τῇ ἰσχύι τὴν φωνήν σου ὁ εὐαγγελιζόμενος Ἱερουσαλήμ. ὑψώσατε, μὴ φοβεῖσθε. εἶπον ταῖς πόλεσιν Ἰούδα. ἰδοὺ ὁ Θεὸς ὑμῶν, ἰδοὺ κύριος μετ' ἰσχύος ἔρχεται, καὶ ὁ βραχίων μετ' κυρείας. ἰδοὺ ὁ μισθὸς αὐτοῦ μετ' αὐτοῦ. καὶ τὸ ἔργον ἐναντίον αὐτοῦ. ὡς ποιμὴν ποιμανεῖ τὸ ποίμνιον αὐτοῦ, καὶ τῷ βραχίονι αὐτοῦ συνάξει ἀρνας, καὶ ἐν κόλποις ἐνδύσας τὰ θηλάζοντα.

Τοῖς θείοις καὶ σωτηρίοις ἱεροῦργοῦσι κήρυγμα, φημὶ δὴ τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις καὶ εὐαγγελισταῖς. ἢ καὶ ἁπαξαπλῶς τοῖς κατ' καιροὺς τὰ λογικὰ ποιμνίων προεστηκόσι, καὶ μυσταγωγικὸν ἔχουσι τὸ ἐπιτίθεσθαι, τίνα δή ποτ' εἶεν φιλόθεοί τε, καὶ εὐσεβόντες, καὶ τὰ ἀνωτάτω δόξης ἐπίμοιροι δεδειγμένοι ἐν τούτοις. οὐ γὰρ τοι πρέπει, φησὶν, εὐαγγελιζόμενον τοῖς ἁπανταχοῦ τὴν δόξαν καὶ τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ προδήλως, καὶ ὑποπτερυγίως, καὶ λαθραίως ποιεῖσθαι τοῦτο δρᾶν. ἀλλ' οἷς ὑψηλοῦ γενομένους, καὶ ἅπασιν ὁρωμένους, καὶ ἐν πολλῇ παῤῥησίᾳ καθάπερ ἐν ὄρει πανδήμῳ θεωρίᾳ διαπρεπεῖ εἶπον τινὰ κεχρῆσθαι φωνῇ, καὶ δείματος ἐλευθέρᾳ. ὃ δὴ καὶ ὑπαρξαι σφίσιν, αὐτοῖ οἱ θεοπέσιοι μαθηταὶ λιπαροῦντες, ἔφασκον πρὸς τὸν ὅλων κραταιὸν Θεόν· καὶ νῦν κύριε ἐπίδε ὅπῃ τὰς ἀπειλὰς αὐτῶν· δῆλον ὅτι τῶν Ἰουδαίων, καὶ δὸς τοῖς δούλοις σου μετὰ παῤῥησίας λαλεῖν τὸν λόγον σου. ὑψώσατε τοίνυν, μὴ φοβεῖσθε, φησὶν· ἀπαγγείλατε ταῖς πόλεσιν Ἰούδα, ὁ Θεὸς ὑμῶν. ἰδοὺ κύριος μετ' ἰσχύος ἔρχεται, καὶ ὁ βραχίων μετ' κυρείας. τὸ δὲ ἰδοὺ προσιθεὶς, οὐκ εἰς μῆκος ἐᾷ τὴν ἀφίξεως ἀπατεινεσθαι τὴν ἐλπίδα, ἀλλ' ὅσον οὐδέπω, καὶ μετὰ βραχὺ παρεσόμενον, μᾶλλον δὲ καὶ ἀγχίσυρον, ἤδη πως γενόμενον τὸν λυτρωτὴν ἀποδείκνυσι. χεῖρα γὰρ ὥσπερ προτείνειν αὐτοὺς προσέταξε, καὶ δακτύλῳ φανερῷ τὸν προκηρυχθέντα. ὅτι δὲ καθ' ἕνα τῶν ἁγίων προφητῶν ὅτε μὲν ὡς μέλος ἐστὶ τοῖς ἱκέταις,

A permanet enim in æternum & viuens Dei sermo, conseruat & viuificat. Si quis autem velit intelligere verbum Dei, eius præceptum, & hoc quoque dicimus non mediocrem afferre vtilitatem. Conseruat enim & illud eos qui rectè obeunt, ad vitam beatam, iuxta ipsius Seruatoris dictum: [Amen amen dico vobis, si qui ser- " Ioan. 8.
monem meum custodierit, mortem "
non videbit in æternum.] "

Montem excelsum conscende qui euangelizas Sion, exalta in fortitudine
B *vocem tuam qui euangelizas Hierusalem, exaltate, nolite timere; dic ciuitatibus Iudæ: Ecce Deus vester, ecce Dominus cum fortitudine venit, & brachium cum dominatione. Ecce merces eius cum eo, & opus in conspectu eius. Vt pastor pascet gregem suum, & brachio suo congregabit agnos, & prægnãtes cõsolabitur.*

C Ostendit hisce verbis, diuinam & salutarem prædicationem administrantibus, sanctis, inquam, Apostolis & Euangelistis, vel etiam, vt semel dicam, his qui temporum successu gregibus præditis ratione præficerentur, & sacrorum mysteriorum curam haberent, quemadmodum Dei amantes, & celebres & pleni summæ gloriæ esse possint. Non enim decet, inquit, qui euangelizant omnibus, vndique gloriam & salutem Dei, timidè & submissè
D id facere, quasi qui latere studeant, sed tanquam in excelso positos, & omnibus conspicuos, & magna libertate tanquam in monte exultantes, clara quodammodo voce, quæ aures penetret vti, & quæ sit metu libera. Quod vt sibi adesset, diuini discipuli precabantur, dicentes, vniuersorum Dominatori Deo: Et nunc, Domine, inspice minas eorum, videlicet Iudæorum, & da seruis tuis cum fiducia liberè loqui
E sermonem tuum. Tollite igitur, & nolite timere, inquit. Annunciate ciuitatibus Iudæ, Deus noster, ecce Dominus cum fortitudine venit, & brachium cum dominatione. Cùm adiicit illud: Ecce, non in longinquum finit aduentus spem extendi, sed mox & breui affuturum, imò iam propè in foribus esse Redemptorem ostendit. Nam iubet eos manum velut ostendere, & digito eum qui prænunciatus est, indicare. Quòd autem non vt vnus sanctorum prophetarum, nec instar supplicum futurus sit,

sed authoritate Domini, & potentia, & dominatione Deo conuenienti præditus, palàm ostendit, cùm dixit: Cum fortitudine venit, & brachium eum dominatione. Nam diuini prophetæ, vt quædam fierent à Deo, & essent suo populo rogabant. At vniuersorum Seruator & Dominus, non preces fundens, non precariò accipiens quippiam aut dans, sed vt verè filius, paterna bona, cum dignitate libero conuenienti, credentibus in se distribuit, omniáque & potestate, & arbitrio suo est operatus. Quòd autem dispensationis hoc mysterium non esset infructuosum ei, qui propter nos noster factus est, & crucem sustinuit, & in ea mortem, ostendit dicens: Ecce merces cum eo, & opus coram eo. Et mercedem nominat, fructum ex eo quod
Ioan. 12. » secundum carnem mortuus sit. [Dixit
» enim: Amen amen dico vobis, Nisi gra-
» num frumenti quod in terram cecidit
» moriatur, ipsum solum manet. Si mo-
» riatur, plus fructus fert.] Et rursus:] Si
» exaltatus fuero è terra, omnes traham
» ad meipsum.] Quemadmodum enim Paulus inquit: Subiuit crucem, con-
Philip. 2. » tempto pudore. [Quare & Deus illum
» euexit, & donauit ei nomen, supra
» omne nomen, vt in nomine Iesu Chri-
» sti, omne genu flectatur, cœlestium, ter-
» restrium, & subterraneorum, & omnis
» lingua confiteatur, quòd Dominus Ie-
» sus Christus sit, ad gloriam Dei patris.]
Hoc etiam cùm præsciuisset diuinus Dauid spiritu, psallit, & inquit ad
» eum: [Omnes gentes quas fecisti ve-
» nient, & adorabunt in conspectu tuo,
» Domine.] Itaque non caret mercede, nec infructuosa est hæc dispensatio. At sequuti sunt, & quasi ob oculos pascentis fuerunt greges sui: & ante oculos eius qui brachio suo, id est, fortitudine, agnos colligit. Nam credentes in ipsum, vt nuper genitæ & recens natæ oues, ad nouitatem vitæ instaurati sunt, consequuti videlicet regenerationem è supernis, & per spiritum. Itaque primùm quidem lac illud rationale appetunt, educati infantum more, sed excrescunt in mensuram ætatis plenitudinis Christi. Pasti sunt ergo agni, & quædam fœtæ seu prægnantes consolationem acceperunt. Agni enim quasi modo nati & modo orti, intelligi meritò possunt Gentilos. Prægnantes seu vterum gerentes, dicere possit quis eos,

A Ἀλλ' ἐν ἐξουσίᾳ δεσποτικῇ, καὶ ἐν δυνάμει τε, καὶ κυριότητι τῇ προσηκούσῃ θεῷ διεσάφησεν εἰπών, μετὰ ἰσχύος ἔρχεται, καὶ ὁ βραχίων μετὰ κυρείας. οἱ μὲν γὰρ θεσπέσιοι προφῆται χρείαν τινὰ παρὰ Θεοῦ, καὶ μέλει καὶ ἐπαρήξαι τοῖς ὑπὸ χεῖρα λαοῖς προκαλοῦ. ὁ δέ γε τῶν ὅλων σωτὴρ, καὶ κύριος, οὐ προσευχὰς αἰτεῖνων, οὔτε μέλει δεξ αἰτήσεώς τι δεχόμενος, καὶ διδοὺς, ἀλλ' ὡς υἱὸς ἀληθῶς, τὰ ἐκ πατρὸς ἀγαθὰ μετὰ τῆς ἐλευθέρου πρεπούσης ἀξίας διανενέμηκε τοῖς πιστεύουσιν εἰς αὐτὸν, εἰργάζετο δὲ πάντα δυνάμει τε ἰδίᾳ χρώμενος, καὶ μέλει τοι καὶ ἐξουσίᾳ. ὅτι δὲ τὸ οἰκονομίας τὸ μυστήριον οὐκ ἄκαρπον ἔσται τῷ καθ' ἡμᾶς δι' ἡμᾶς γενομένῳ, καὶ σταυρὸν ὑπομείναντι, καὶ τὸν ἐν αὐτῷ θάνατον δείκνυσι λέγων. ἰδοὺ ὁ μισθὸς μετ' αὐτοῦ, καὶ τὸ ἔργον ἐναντίον αὐτοῦ, καὶ μισθὸν ὀνομάζει τὸν οὐ τὸν κατὰ σάρκα τεθνεῶτα καρπόν. ἔφη γὰρ ὅτι, ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἐὰν μὴ ὁ κόκκος τοῦ σίτου πεσὼν εἰς τὴν γῆν ἀποθάνῃ, αὐτὸς μόνος μένει. ἐὰν δὲ ἀποθάνῃ, καρπὸν πλείονα φύει. καὶ πάλιν, ἐὰν ὑψωθῶ ἐκ τῆς, πάντας ἑλκύσω πρὸς ἐμαυτόν. ὡς γὰρ ὁ Παῦλος, φησὶν, ὑπέμεινε σταυρὸν αἰσχύνης καταφρονήσας. διὸ καὶ ὁ Θεὸς αὐτὸν ὑπερύψωσε, καὶ ἐχαρίσατο αὐτῷ ὄνομα, τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα. ἵνα ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ πᾶν γόνυ κάμψῃ, ἐπουρανίων, καὶ ἐπιγείων, καὶ καταχθονίων. καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσεται ὅτι Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν Θεοῦ πατρός. τοῦτο καὶ ὁ θεσπέσιος Δαυὶδ προεγνωκὼς ἐν πνεύματι φάλλει δὲ φησὶ πρὸς αὐτόν. πάντα τὰ ἔθνη ὅσα ἐποίησας ἥξουσι, καὶ προσκυνήσουσιν ἐνώπιόν σου, κύριε. οὐκοῦν οὐκ ἄμισθος οὐδὲ ἄκαρπος ἡ οἰκονομία. ἠκολούθησε δὲ καὶ γέγονεν ὥσπερ ἐν ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ ποιμαίνοντος τὰ ἑαυτοῦ πρόβατα, καὶ τῷ βραχίονι αὐτοῦ, τοῦτ' ἔστι, τῇ ἰσχύι συλλέγοντος ἀρνας. οἱ γὰρ πιστεύσαντες εἰς αὐτὸν ὡς ἀρτιγέννητοι, καὶ νεογνὰ προβατα πρὸς καινότητα ζωῆς ἀνεκτίσθησαν, λαχόντα δηλονότι τὸν ἄνωθεν, καὶ διὰ τοῦ πνεύματος ἀναγέννησιν. διηρτύσι δὲ λογικὸν βαπτισθέντα γάλα τρεφόμενα μὲν νηπιοπρεπῶς ἐν ἀρχαῖς, αὐξανόμενα δὲ, καὶ εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ. ἐκτεκοῦσαι δὲ καὶ κυοφόρους τινὲς, ἤτοι ἐν γαστρὶ ἐχούσας. ἀρνες μὲν γὰ ὥσπερ ἀρτιφανεῖς, καὶ ἀρτιτόκοι νοοῖντ' ἂν εἰκότως, οἱ ἐξ ἐθνῶν. ἐχούσας γαμέλαι ἐν γαστρὶ φαίη τις ἂν τοὺς ἤδη τὸν ἐπ' αὐτῷ

λόγον ὠδίνοντας. ὡς ἀπό γε τῶν νομικῶν διδασμάτων, προφητικῶν κηρυγμάτων. σέσωκε γὰρ ὁ Χριστὸς, οὐχὶ δὴ μόνους τοὺς ἐξ ἐθνῶν, ἀλλὰ γὰρ καὶ τοὺς ἐξ αἵματος Ισραὴλ, προὸς οὓς δὴ μάλιστα, καὶ ἀπεσάλθαι φησὶν, οἱ καὶ προσδεχέχλωται βεβαιοῦντες τῇ πίστει τὴν προσδραμοῦσαν αὐτοῖς τοῦ μυστηρίου γνῶσιν ἀκριβῆ.

puto, qui suum sermonem iam parturiunt, velut ex legis doctrina, ac prophetarum prædicationibus. Seruauit enim Christus non solùm gentiles, sed etiam prognatos sanguine Israelitico, ad quos etiam dicit se missum esse potissimum. Hi etiam consolationem acceperunt, dum exactam cognitionem huius mysterii occurrentem quasi & oblatam sibi, fide confirmarent.

Τίς ἐμέτρησε τῇ χειρὶ τὸ ὕδωρ, καὶ τὸν οὐρανὸν σπιθαμῇ, καὶ πᾶσαν τὴν γῆν δρακί; τίς ἔστησε τὰ ὄρη στάθμῳ, καὶ τοὺς νάπας ζυγῷ; τίς ἔγνω νοῦν κυρίου, καὶ τίς σύμβουλος αὐτοῦ ἐγένετο, ὃς συμβιβάσει αὐτόν; ἢ τοὺς τίνα σὺνεβουλεύσατο, καὶ συνεβίβασεν αὐτόν; ἢ τίς ἔδειξεν αὐτῷ κρίσιν; ἢ ὁδὸν σύνεσεως, τίς ἔδειξεν αὐτῷ.

Quis mensus est manu aquam, & cælum palmo, & omnem terram pugno? Quis appendit montes pondere, & rupes statera? Quis cognouit montem Domini, & quis consiliarius eius fuit, qui instruet eum? aut quem consuluit, & instruxit eum? aut quis ostendit ei iudicium? aut viam intelligentiæ quis monstrauit?

Διὰ τοῦτο ἀνεφίκτωντε, καὶ ἀμηχάνων ἅπασιν αἱ θεῖαι φύσεις, μᾶλλον ἴσως που, καὶ τάχα, καὶ ἐν ὑπερανῷ δυνάμεσι πειρᾶται δείκνυσθαι τῆς ἐν Θεῷ σοφίας τὸ ὑπερτενές τε, καὶ ἀκατάληπτον. τεθαύμασται γὰρ τὸ μυστήριον τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἐν ἀπορρήτοις ὀρᾶται λόγοις τῆς οἰκονομίας ὁ λόγος. καί μοι δοκεῖ ταῖς τοῦ Παύλου φωναῖς ὀρθὸν κεχρῆσθαι εἰπεῖν. ὦ βάθος πλούτου, καὶ σοφίας, καὶ γνώσεως Θεοῦ, ὡς ἀνεξερεύνητα τὰ κρίματα αὐτοῦ, καὶ ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ. τίς γὰρ ἔγνω νοῦν κυρίου; ἢ οὐκ ἀδελφὰ τοῖς προκειμένοις ταυτί, φαίη τις ἂν καὶ μάλα εἰκότως. βαθὺ γὰρ βάθος, καὶ ἀκατάληπτον ὃ ἐν τοῖς θείοις σκέμμασι δείκνυται. καὶ ὥσπερ ὅστις ἀνεπιτήδευτον πάντελῶς, καὶ ἀμήχανον ἀνθρωπίᾳ χειρὶ σύμπαν μετρῆσαι, τὸ ὕδωρ, καὶ σπιθαμῇ τὸν οὐρανὸν, καὶ ἅπασαν τὴν γῆν δρακί, καὶ σταθμῷ, καὶ ζυγῷ τὰ τῶν ὀρέων ὀλκαῖα ὅσα τίς ἐστι γλυφαῖς καταφανῆ, καὶ τὴν ἴσην ταυτονὶ ἔχειν, οὐκ ἂν εἴη καταλάβοι τὴν νοῦν κυρίου, καὶ πιστώσεται λέγων αὐτὸς δι' ἑνὸς τῶν ἁγίων προφητῶν. οὐ γὰρ εἰσὶν αἱ ὁδοί μου, ὡς ὑμῶν αἱ ὁδοὶ ὑμῶν. ἀλλ' ὡς ἀπέχει ὁ οὐρανὸς ἀπὸ τῆς γῆς, οὕτως ἀπέχουσιν αἱ ὁδοί μου ἀπὸ τῶν ὁδῶν ὑμῶν, καὶ τὰ διανοήματα ὑμῶν ἀπὸ τῶν διανοιῶν μου. ποίου γὰρ φησὶν ἐδεήθην ποτὲ τοῦ συμβουλεύοντος ἢ συμβιβάζοντος, ἢ δείκνυντος αὐτῷ κρίσιν, τοῦτ' ἔστιν, τὴν δικαιοσύνην, ἤτοι δικαιοκρισίαν, ἢ σύνεσεως ὁδόν. εἰ γὰρ αὐτόχρημα σοφία τυγχάνει, καὶ αὐτὸς σοφοῖ πάντα νοῦν καὶ φωτὸς ὄντι τοῦ κατὰ σύνεσιν τὴν λογικὴν κτίσει χορηγός. πῶς ἂν ἑτέρου δέοιτ' ἄν, ἢ κατά τινα ζήτησιν

Ex his quæ nullus mortalium assequi potest & præstare, imò fortassis nec supernæ cœlestésque potestates, conatur ostendere, præstantem & incomprehensam vim diuinæ sapientiæ. Admirabile est enim Christi mysterium, & inter arcana recensetur, hic sermo de prouidentia & dispensatione. Et mihi videtur tempestiuè vtendum Pauli verbis: [O profunditatem diuitiarum & sapientiæ & cognitionis Dei, quàm inscrutabilia sunt iudicia eius, & imperuestigabiles viæ eius?] Quis enim cognouit mentem Domini? Annon hæc licet meritò dicere cognata esse his quæ proponuntur? Alta enim est profunditas, & incomprehensa videtur diuinarum rerum consideratio. Et quemadmodum nullo studio, nulla arte fieri potest, vt humana quis manu vniuersam aquam, & palmo cælum, omnémque terram pugno metiatur, & pondere ac statera montium tractum quantus sit peruiderit: ad eundem planè modum nemo poterit mentem Domini comprehendere. Huic rei faciet ipse fidem, cùm ait per quendam è sanctis prophetis: Non enim sunt viæ meæ, vt viæ vestræ, sed vt distat cælum à terra, sic distant viæ meæ à viis vestris, & cogitationes vestræ à cogitatione mea. Quo enim egebam, inquit, consulente, aut instruente, aut ostendente iudicium, id est, iustitiam, vel iustum iudicium, vel intelligentiæ viam? Si enim re ipsa sapientia sit, & ipse omnem mentem reddat sapientem, si & lucem intelligentiæ, creaturæ rationi participi subministret: quî opus habeat alio?

« Rom. 11.

vel quomodo possit reprehendere quis. piam, quod ille capit, consilium? Quantam igitur vtilitatem hinc auditoribus propheta comparat? Iam enim quidam infideles audent etiamnum dicere. Quid enim oportebat Dei Verbum more nostro nasci, & carnem induere eiúsque fordes, vt terræ incolas seruaret: quandoquidem nihil sit ipsi, vt ait, difficile annuere, & possit quod vult, vt Deus, perficere? Deinde annon frustra factus est homo? Ita dum monstrosis sententiis hanc dispensationem impiè deformant ac dedecorant, mysterii gloriæ ac maiestati repugnant. Amputat igitur propheta, his verbis, stultas ac inanes cogitationes, & comprehendi non posse dicit diuinam sapientiam, ac mentem, quamuis sit reuera sapientia ipsa ac mens, summa & syncerissima, ita vt deinceps non sit probabilis, imò ridicula sit iure, infidelium oratio, qui ausi sunt, nescio quomodo, dispensationem vnigeniti in carne tanquam non rectè factam calumniari. Placet autem quibusdam illud: Quis mensus est manu aquam, & cælum palmo, & quæ sequuntur, accommodare omnium dominatori Deo, vt qui possit, & aquam metiri, & cælum, & terram, & montes, & rupes, & omnium etiam inaccessorum cognitionem habeat, & omne quod factum est apprehendat, & quicquid est in creaturis magnum, tumidum, immensum, & multum, nihil existimet. Hoc si quis velit intelligere, nihil offendet.

A ὅσα δὲ αὖ βουλόμενοι, διαμυθολογοῦσιν αὖ τινες. ὅτι δὲ ἀντεῦθεν ὠφέλειαν μέγα τοῖς ἀκροωμένοις ὁ προφήτης ἐνεργάζεται; ἤδη γάρ τινες τῶν ἀπίστων ἔτι καταμέμφεσθαι λέγουσι. τί γὰρ ἔδει καθ' ἡμᾶς γενέσθαι τὸν Θεοῦ λόγον, καὶ σαρκὸς ἀνέχεσθαι, καὶ ῥύπον τὸν ἐξ αὐτῆς διαφοῦσαν; μελήσομαι τοῖς ὑπὲρ γῆς, καίτοι καταδυομένοις φησὶ χαλεπὸν οὐδὲν ὡς Θεὸς κατορθῶσαί τε ὁ δοκοῦν. εἶτα πῶς οὐκ εἰκῆ γέγονεν αὐθρωπος. καὶ δι' ἐκτόπων ἐννοιῶν ὀλισθάνοντες αἰσίως εἰς ὃ ἀκαλλὲς τὴν οἰκονομίαν

B τὴν τοῦ μυστηρίου μάχονται δόξῃ. διὰ κόπῃ τοίνυν αὐτῶν τοὺς ἀσυνέτους λογισμοὺς ὁ προφήτης. ἐν τούτοις καὶ ἀκατάληπτον εἶναι φησὶ τὸν Θεῷ σοφίαν, καὶ τὸν διανοῶν, εἰ καὶ ἔστιν αὐτοέρημα, σοφία καὶ νοῦς ὁ ὑπερτάτω τε, καὶ ἀκεραιοφυέστατος, ἵνα λοιπὸν καὶ ἀποδεκτὸς ᾖ, μᾶλλον δὲ δι' ἡμῶν τὸ δικαίως τῶν ἀπίστων ὁ λόγος ἐπιτιμᾶν, οὐκ οἶδ' ὅπως τῇ μὲν σαρκὸς οἰκονομίᾳ ἐμονοῦχοις οὐκ ἐνομίσθη τετολμηκόσιν. δοκεῖ δέ τισι, τίς ἐμέτρησε τῇ χειρὶ τὸ ὕδωρ, καὶ τὸν οὐρανὸν σπιθαμῇ, καὶ πᾶσα ἐξῆς, ἐφαρμόττειν τὰ

C πάντων κρατοῦντι Θεῷ, ὡς δυναμένῳ, καὶ ὕδωρ συμμέτρῳ, οὐρανόν τε καὶ γῆν, ὄρη τε καὶ πέτρας, καὶ πάντων ἀπαξαπλῶς ἔχοντι γνῶσιν, καὶ τὴν ἀνεφίκτων καταδραπομένῳ τε πάντος τοῦ γεγενότος, καὶ ὡς οὐδὲν ἔχοντι τὰ ὂν μεγέθη τε, καὶ ὄγκῳ τοσούτῳ τὴν κτίσιν, καὶ τὰ ὂν ἀμετρήτων πληθύνουμενα. τὸ γε δὴ χεῖσθαι νοῆσαι οὕτως εἴ γέ τις ἔθελοι τυχὸν ἀδικήσειεν αὖ οὐδέν.

D

EIVSDEM TOMVS QVINTVS.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΤΟΜΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ.

Si omnes Gentes velut stilla è situla, & velut momentum statera reputatæ sunt, & quasi saliua reputabuntur. Libanus quoque non sufficit ad combustionem, & omnia quadrupedia non sufficiunt ad holocaustum, & omnes Gentes nihil sunt, & quasi nihil reputatæ sunt. Cum quo comparastis Dominum? cui similitudini assimilastis eum? Nunquid imaginem fecit faber, aut auri fusor conflans aurum, inauraui eam? Lignum enim

Εἰ πάντα τὰ ἔθνη ὡς σταγὼν ἀπὸ κάδου, καὶ ὡς ῥοπὴ ζυγοῦ ἐλογίσθησαν; καὶ ὡς σίελος λογισθήσεται; ὁδὲ Λίβανος οὐχ ἱκανὸς εἰς καῦσιν, καὶ πάντα τὰ τετράποδα οὐχ ἱκανὰ εἰς ὁλοκάρπωσιν, καὶ πάντα τὰ ἔθνη εἰς οὐδὲν εἰσι, καὶ ὡς οὐδὲν ἐλογίσθησαν. τίνι ὡμοιώσατε κύριον; καὶ τίνι ὁμοιώματι ὡμοιώσατε αὐτόν; μὴ εἰκόνα ἐποίησε τέκτων, ἢ χρυσοχόος χωνεύσας χρυσίον περιεχρύσωσεν αὐτόν; ξύλον γὰρ ἄσηπτον ἐκ-

λέγεται τέκτων, καὶ σοφὸς ζητεῖ πῶς στήσῃ αὐ- A
τῷ εἰκόνα; ἵνα μὴ σαλεύηται. οὐ γινώσεσθε; οὐκ
ἀκούετε; οὐκ ἀπήγγελη ὑμῖν ἐξ ἀρχῆς; οὐκ
ἐγνωτε τὰ θεμέλια τῆς γῆς;

quod non putrescit, eligit faber, & sapienter quærit quomodo statuat eam imaginem, vt non moueatur. Nónne scietis? nónne audietis? annon annunciatum est ab initio vobis? nónne cognouistis fundamenta terræ?

Τῆς μὲν σαρκὸς οἰκονομίας τὸ μονογενοῦς ὁ
προφητικὸς ἡμῖν διεμνημονεύσας λόγος, καὶ
ἀποχρώντως καταθαυμάσας τὸ ἀπόρρητον σο-
φίας δι' ἧς καὶ σεσώσμεθα, καὶ τὴν φύσιν τε καὶ ἀλη- B
θῶς διακοσμῶν ἐπεγνωκότες τὸν περὶ αὐτοῦ χάρι-
τος ἠξιώμεθα. σύναγηλεμένοι μὲν ὡς ἄρνες τῷ
βραχίονι αὐτοῦ, γενόμενοι δὲ καὶ ὑπ' αὐτῷ κα-
θάπερ ὑπὸ ποιμένι τῷ λίαν ἀγαθῷ. τέθηκε γὰρ
τὴν ψυχὴν ὑπὲρ τῶν ἑαυτοῦ προβάτων. καὶ μὲν καὶ
αὐτέφικτον ἀποφαίνων τῆς διανοίας καταδεῖν, ἤ-
γαγεν εἰς μετρήσαι τυχὸν τὸν νοῦν σοφίαν τε τὴν
αἰωνίαν καὶ πάντων ἐπέκεινα διωμολογηκὼς
αὐτὸν εἰσκεκόμικεν ἀναλαβὼν τὸν πρὸς γενεὰς ἐξ
ἐθνῶν, ἤγαγεν ἔτι προσκυνοῦντας τῇ κτίσει πα- C
ρὰ τὸν κτίσαντα ποιούμενον λόγους, καὶ ἀποκομί-
ζοντα μὲν τὴν ἀρχαίας, καὶ προγονικῆς, καὶ πα-
τροπαραδότου πλάνης, μεθιστάντα δὲ πρὸς τὰ
βελτίω καὶ πρὸς γνῶσιν ἀναγομίζοντα τὴν αἰ-
δεσποτάρετον. καταδείκνυσι τοίνυν τὴν πάντων
κρατούντος Θεοῦ τὴν ἀμέτρητον ὑπεροχὴν, καὶ
τὴν ἐκείνης αὐτῷ μεγαλοπρεπείας ὃ ὑπερφερὲς
ἀξίωμα, καὶ ὅτι πάντα αὐτῷ σμικρὰ, καὶ οὐδ' ὅτῳ
ἢ μηδενὸς καταλογιζεῖν αὖ ὡς πρὸς ἡμᾶς φησὶ
τὴν ἐκείνης αὐτῷ διαφορὰν τε καὶ δόξης ὑπερ- D
τενές. Τοιγαροῦν φησὶν, εἰ πάντα τὰ ἔθνη ὡς σα-
γὴν ἀπὸ κάδου, καὶ ὡς ῥοπὴ ζυγοῦ ἐλογίσθη-
σαν, καὶ ὡς σίελος λογισθήσονται. μικρὰ γὰρ ταῦτα
καὶ τοῦ μηδενὸς ἄξια πάντελῶς. ἡ γὰρ μία κα-
ταφερομένη σαγὴν ἀπὸ κάδου. πόσῳ δὲ εἶπε, τὸ
ζυγοῦ ῥοπὴ πρὸς ἰσότητα φέρουσα ὃ ἡπῆσθαι
δοκοῦν. ἡ δὲ σίελος, τοῦτ' ἔστι, πτύσμα ὃ ἀν-
θρώπινον. ἀλλ' οὐδὲν ἀρκέσειν αὐτῷ φησὶν ὁ
Λίβανος εἰς καῦσιν, ἢ εἰς ὁλοκάρπωσιν πάντα E
τὰ τετράποδα. ὑπερκατεφέρητο γὰρ τὰ τοιάδε
πάντελῶς, κἂν εἰ πάντα προσκομίζοιτο πρὸς
ὁλοκάρπωσιν αὐτῷ, καὶ αὐτὰ τοῦ Θεοῦ δόξης
ἐρρίφθω κατόπιν. καὶ εἰ πάντα τὰ ἔθνη, φησὶν, ὡς
οὐδὲν εἰσὶν, καὶ ὡς οὐδὲν ἐλογίσθησαν, τίνι ὁμοιώ-
ματι ὡμοιώσατε αὐτόν. ἡ γὰρ ἔσται τὸ εἰκὸς αὐτῷ,
καὶ ἰσοστατοῦν, ἢ εἰς φύσιν, ἢ εἰς ὁλκὴν, ἢ καὶ εἰς
δύκλειας λόγον. ἆρα γὰρ μὴ τέκτονος τέχνης, καὶ
ξυλουργοῦ ἐμπειρίας. ἆρα χρυσοχόου, ἢ καὶ ὡς

Dispensationem ac ministerium vnigeniti in carne, propheticus sermo nobis commemorauit, & abundè admiratus est arcanam sapientiam, qua etiam seruati sumus, & natura ac verè Dominum agnoscentes, gratia ipsius digni habiti sumus, congregati, velut agni, brachio ipsius, & illi subditi tanquam pastori optimo: posuit enim animam pro ouibus suis. Et cùm fieri non posse ostenderit, vt eius mentem perspiciamus, & emetiamur, confessúsque fuerit eum esse summam sapientiam, & supra omnia: introducit necessariò eum ad gentes, siue ad eos qui creaturam supra Creatorem adorant, sermones habentem, & ab inueterato, & à maioribus & à patribus tradito errore abducentem: & ad meliora traducentem, & ad cognitionem dignam hominibus reducentem. Demonstrat ergo Dei omnium dominatoris immensam præstantiam, & magnificentiæ ipsius excellentem dignitatem, omniáque præ illo exigua esse, & perinde ac nihil haberi: quantum quidem, inquam, attinet ad potentiæ & gloriæ ipsius celsitudinem. Hinc ait: Siquidem omnes gentes, vt stilla è situla, & vt momentum stateræ reputatæ sunt, & vt saliua reputabuntur. Exigua namque sunt hæc, & nullius omnino pretii. Nam quid est stilla vna decidens è situla? Quid momentum stateræ, redigens ad æquabilitatem id quod videtur esse minus? Aut quid saliua, id est, sputum humanum? Sed nec sufficerit, inquit, ei Libanus ad combustionem, vel in holocaustum omnia quadrupedia. Sunt enim planè contemptibilia eiusmodi: etsi omnia ad holocaustum adducantur ei, etiamsi illa præ diuina maiestate à tergo proiicerentur. Siquidem omnes, inquit, gentes, quasi nihil sunt, & quasi pro nihilo habitæ sunt. Cui similitudini similem feciſtis eum? Quid enim erit ei simile, & æquipollens, seu naturæ, seu ponderis, seu nobilitatis ratione? Num enim arte fabri, & lignarii, num auri fusorum peritia formatus est

in

in effigiem alicuius creaturæ ? an, inquit, effictus est, humana imago ? Minimè : Nihil enim quicquam ei æquari potest. Deus enim cùm sit, natura, & ex se, quia aliud non extitit, omnibus omnino erit superior. Cùm itaque ostenderit, supra omne esse quod factum est, & quod genitum est, deridet post hæc, idolorum effictionem, & inquit: Lignum quod non putrescit, eligit faber, & sapienter quærit, quomodo statuat eius simulacrum, ne moueatur: quasi sit fabri peritiæ, hominibus istis errore seductis, Deum fabricari pro mensura & modulo cognitionis suæ, ex animi eorum sententia : vt ita securo ac tuto muniatur præsidio, ne moueatur : néue, cùm ceciderit, confringatur. Habuerunt igitur paucos deos idolorum cultores, cùm in terra fabricale ædificium non vigeret : neque seruabantur ea quæ erant manufacta, si artifex sapienter non quæsiuisset, vnde consistere poterant, sedémque haberent immotam. Licet autem, opinor, non abs

psl. 113. » re illud voce Dauidis dicere. [Idola » Gentium argentum & aurum, opera » manuum hominum. Quibus adiungit : » Similes illis fiant omnes qui faciunt ea, » & omnes qui confidunt illis.] Cùm irriserit igitur idolorum fabricationem, sermonem transfert, vt pudefaciat & corrigat errantes, & peccatum eorum in hoc declarat esse inexcusabile, cùm dicit : Nónne scietis, non audietis ? pro, annon cognouistis, annon audiuistis ? annon est annunciatum ab initio vobis ? annon cognouistis fundamenta terræ ? Fundamenta terræ, vltimas & extremas eius partes vocat. Cognouistis igitur, inquit, à finibus vsque ad fines. Audiuistis, & annunciatum est vobis ab initio. Quid est annunciatum ? Deum, inquit, natura & verè, vnum esse & solum: humana verò opera de diis, ligna & lapides esse, ac præterea nihil. Nec enim tacuit scriptura diuinitùs inspirata, imò veritatis potius cognitio, è supernis, per patriarchas, per legem & prophetas confirmata est. Non enim, quando nobiscum factus homo, vnigenitum Dei Verbum, illuxit terræ incolis, tunc primum, errorem perstrinxit, sed erat, vti dixi, vetus hæc accusatio idololatriæ. Non enim destitit sanctorum chorus, eam exagitare, & execrabilem reddere, vniuersorúmque opificem, & Dominum patefacere.

A ὡς εἰκόνι μεμόρφωται πρὸς ὁποιῶν τὴν κτίσιν ἤγαγεν ἐποιήθη, φησὶν, ἀνδροφόδες ἄγαλμα. οὐμφωνῶ. ἀ γὰρ ἀν γένοιτό τι ἴσον αὐτῷ. Θεὸς γὰρ ὑπάρχων φύσει, καὶ κατ' αὐτὸν ὄντος ἑτέρου, πάντα που πάντως, καὶ ὑπερκείσεται. ἀποφαίνας δὴ οὖν πάντας ἐπέκεινα τοῦ πεποιημένου, καὶ κεχλευμένου πρὸς ἡμῶν, διαγελᾷ μετὰ τοῦτο τὰ εἰδώλων κτίσεις, καὶ φησὶν, ὅτι ξύλον ἄσηπτον ἐκλέγεται τέκτων, καὶ σοφῶς ζητεῖ, πῶς στήσῃ αὐτοῦ εἰκόνα, ἵνα μὴ σαλεύηται. ὥστε τοῦ τέκτονος ἐμπειρίας εἶη ἄν, ὃ, τοῖς πλανωμένοις κατὰ τὸ μέτρον τοῦ ἐνούσης διανοίας αὐτῷ, κατασκευάσαι Θεὸν καὶ τοῦτο δοκοῦν, καὶ διὰ πλείστης ἀσφαλείας ὑπερκειμένου, ἵνα σαλεύηται καὶ σὺν ἠρεμῆται πεσόν. ὅσαι οὖν ἀρα Θεῶν ἐν ταυτῷ, οἱ τῶν εἰδώλων προσκεκτημένοι τεκτονικῆς ἐμπειρείας οὐκ ὄντος ἔτι τῆς γῆς. ἀλλ' οὐδὲ αἱ ἐσώζοντο τὰ γενόμενα χειροποίητα, εἰ μὴ σοφὸς ἐζήτησεν ὁ τεχνουργὸς τὰ δι' ὧν αἱ ἔσαναι δύναντο, καὶ ἀκλόνητον ἔχειν τὴν ἕδραν. φαίη δ' ἂν οἶμαί τις, καὶ σφόδρα εἰκότως ὃ Δαβὶδ τὰ εἴδωλα τῶν ἐθνῶν ἀργύριον, καὶ χρυσίον, ἔργα χειρῶν ἀνθρώπων. προσεπάγει δὲ τούτοις. ὅμοιοι αὐτῶν γένοιντο πάντες οἱ ποιοῦντες αὐτὰ, καὶ πάντες οἱ πεποιθότες ἐπ' αὐτοῖς. διαγελάσας τοίνυν τῶν εἰδώλων κατασκευὰς, μεθίστησι τὸν λόγον, ὡς ἐπιτιμήσων τε, καὶ ἐπανορθώσων τοὺς πεπλανημένους, καὶ ἀποφήσων αὐτοῖς τὸ ὅτι τούτων πλημμελὲς ἀπόφασιν λέγων. ἂ γινώσεσθε, οὐκ ἀκούσεσθε. ἀντὶ τοῦ, οὐκ ἔγνωτε, οὐκ ἠκούσατε, οὐκ ἀπηγγέλη ἐξ ἀρχῆς ὑμῖν. οὐκ ἔγνωτε τὰ θεμέλια τῆς γῆς. θεμέλια δὲ τῆς γῆς τὰ ἔσχατά τε, καὶ ἄκρα φησὶν αὐτῆς. ἔγνωτε δὴ οὖν φησὶν οἱ ἐκ περάτων εἰς πέρατα. ἠκούσατε, καὶ ἀπηγγέλη ὑμῖν ἐξ ἀρχῆς. ἀπηγγέλη δέ τι, ὅτι Θεὸς μόνος ὁ φύσει, καὶ ἀληθῶς. εἰσὶ γὰρ ὄντως καὶ μόνος. ξύλα δὲ, καὶ λίθοι, καὶ ἕτερον οὐδὲν, τὰ δι' ἀνθρώπων ἡμῖν εἰς Θεοὺς τεχνουργούμενα. ἂ γὰρ σημαίνει ἡ θεόπνευστος γραφή. αἴνιγμα δέ μοι μᾶλλον, ἢ τῆς ἀληθείας κεκήρυκται γνῶσις, διὰ πατριαρχῶν, διὰ νόμου, καὶ προφητῶν. ἂ γὰρ ὅτε καθ' ἡμᾶς ἐγένετο ὁ τοῦ Θεοῦ μονογενὴς λόγος, ἀνθρωπος ἐπέλαμψεν τοῖς ὑπὸ τῆς γῆς. τότε καὶ πρότερον ἐν τοῖς ἐσχάταις διαβολαῖς τῶν πλανᾶσθαι γέγονεν. ἀλλ' ἐν ἀρχαῖον, ὡς ἔφην, τῆς εἰδωλολατρείας ὑπῆρχε κατηγόρημα. οὐ γὰρ διαλέλοιπεν ὁ τῶν ἁγίων χορὸς κακιῶν αὐτὴν, καὶ βδελυρὰν ἀποφαίνων, καὶ τὸν τῶν ὅλων δημιουργὸν, καὶ κύριον ἀναρρήσεως.

Ο κατέχων τὸν γύρον τῆς γῆς, καὶ οἱ κατοι- A
κοῦντες ἐν αὐτῇ ὡς ἀκρίδες. ὁ ἅπλας ὡς καμάρα-
ραν τὸν οὐρανὸν, καὶ ἐξέπτυξας ὡς σκηνὴν τοῦ
κατοικεῖν.

Ἀπὸ καλλονῆς κτίσματος ἀναλόγως ὁ θεω-
ρούμενος αὐτῶν θεωρεῖται, τοῖς γε τοῖς ὑγιᾶ ἐν
καλῷ φρενὸς. ἔνεστι γὰρ δὴ τοῖς σοφοῖς, ὅ, καὶ-
πλῆν δυνατὸν, καὶ μάλα ῥᾳδίως τὸν δὴ ἀρά, καὶ
πόσος ἐστὶν ὁ τοῦδε τοῦ παντὸς ποιητὴς, καὶ τεχνίτης;
ὡς ἀπὸ γε τῆς ὑπερβολῆς, καὶ τοῦ ἀῤῥήτου καὶ θεοπρε-
ποῦς οἰκονομίας, καθ' ἣν ἡ κτίσις οὐκ ἦσα γέγο- B
νε, καὶ θεουργεῖται τῇ τοῦ ποιήσαντος ἰσχύϊ
ὡς δεῖ καὶ σώζεται σώζεχομένη. τίνι
γὰρ ἂν ὁμοιωθείη; φησὶν ὁ κύριος, πῶς δὲ οὐχ
ὑπὲρ πάντα νοῦν ὁ μόνος τῇ χειρὶ περιλαβὼν
ἅπασαν τὴν γῆν, καὶ στήσας αὐτὴν ὡς ἐδρα-
σάμενος καλῶς; καὶ οἷά τινα καμάρᾳ ἐπάνορ-
θώσας αὐτῇ τὸν οὐρανὸν; καὶ ὡς ἔστιν σκηνὴν
ἐξαπλώσας, ὥστε κατοικεῖν ἐν αὐτῇ τοὺς δι' οὓς δη-
λονότι καὶ γέγονεν. ὡς γὰρ αὐτὸς πού φησιν ὁ θεο- C
φόρητος. οὐκ εἰς κενὸν ἐποίησεν αὐτὴν, ἀλλὰ κα-
τοικεῖσθαι. ἆρ' οὖν πολὺ παρὰ θεῷ, φησὶ, καὶ-
τοι ἀμέτρητος ἡ ἐν γῇ κατοικούντων ἡ
πλῆθος; ἥδαμῶς. ὡς γάρτοι παρὰ τὴν τοῦ Θεοῦ
μεγαλοπρέπειαν καὶ ὑπερβολὴν εἶεν ἂν ὡς ἀκρίδες.
ἢ καθ' ἕτερον τρόπον. κατέχει γὰρ τὸν γύρον τῆς
γῆς, τοῦτ' ἔστιν, ἅπαντα τὸν κύκλον αὐτῆς, καὶ
οὐδὲν παρὰ αὐτὸν οἱ κατοικοῦντες αὐτὴν, καὶ-
τοι δηλονότι ἀκρίδων ἀγέλην ἐν αὐτῇ καταβοσκό- D
μενοι, καὶ ἀριθμοῦ πάντας ὑπερτείνοντες. θαυ-
μαστὸν δὴ καὶ τοῦτο, καὶ μέγα παρὰ δύναμιν τοῦ
παντοκράτορος Θεοῦ.

Ὁ διδοὺς ἄρχοντας εἰς οὐδὲν ἄρχειν, τὸν δὲ
γῆν ὡς οὐδὲν ἐποίησεν. ὃ γὰρ μὴ σπείρωσιν,
οὐδ' οὐ μὴ φυτεύσωσιν, οὐδ' οὐ μὴ ῥιζωθῇ
εἰς τὴν γῆν ἡ ῥίζα αὐτῶν. ἐπνεύσεν ἐπ' αὐτοὺς
ἄνεμος, καὶ ἐξηράνθησαν. καὶ καταιγὶς ὡς φρύ-
γανα ἀναλήψεται αὐτούς.

Ἐῶς τοῖς πεπλανημένοις, καὶ οὐκ εἰδόσι Θεὸν E
τὴν φύσει καὶ ἀληθῶς, ἀλλ' ἢ μόναις ταῖς τῶν δαι-
μόνων ἀγέλαις προσκυνῶν, καὶ τῷ ξύλῳ λέγων,
Θεός μου εἶ σύ, καὶ τῷ λίθῳ, σὺ ἐγέννησάς με,
ἀλλὰ γὰρ καὶ ἀνθρώπους ὀπισθόμους γενομένους
ὅπερ τῆς ἀδοξοτάτης θεοποιεῖν. καὶ γοῦν ὁ Σεναχ-
ηρείμ ὑποστρέψας ἐκ τῆς Ἰουδαίας εἰς τὴν ἑαυτοῦ,
προσκυνεῖν ἐλέγετο τὸν πάππαρχον αὐτοῦ. προσ-
εκόμιζον γὰρ καὶ τοῖς τεθνεῶσι θυσίας, ἥρωάς τε
καλοῦντες αὐτοὺς ἀπεγράφοντο θεούς. ἐοίκασι δὲ

Qui continet circulum terræ, & qui habitant in ea, quasi locustæ. Qui statuit quasi fornicem, cælum, & fixit quasi tabernaculum ad inhabitandum.

Ex pulchritudine creaturarum, perspicitur ratione quadam & analogia, eorum architectator, ab his qui sana mente sunt. Licet enim sapientibus peruidere, idque facillimè, quis nam sit, & quantus huius vniuersitatis effector, & artifex velut ab hac præstantia, & administratione inexplicabili; & diuina: per quam hæc creatura, cùm non esset; facta est, & facta conseruatur, & potentia effectoris, vt bene sit & consistat; continetur. Cui enim comparari potest? inquit, Dominus. Annon superat ille omnem mentem, qui solus vniuersam terram manu comprehendit, qui eam ita vt pulchrè solidata sit continet; quique cælum in ea quasi fornicem bene firmauit, & more tabernaculi expandit, ita vt inhabitent eam, scilicet propter quos facta est? Quemadmoduni enim ipse propheta ait: Non incassum fecit eam, sed ad inhabitandum. An ergo, inquit, apud Deum magna est hæc habitantiũ in terra multitudo, quãtumuis immensa: Nequaquam. Nam præ diuina magnificentia & excellentia, sunt quasi locustæ. Vel etiã alio modo. Continet enim orbem terræ, id est, omnem eius circulum, & præ ipso nihil sunt qui eam incolunt, quantumuis instar locustarum gregatim in ea pascant, & omnẽ numerum transeant. Est autem hoc admirabile & magnum ad omnipotentis Dei celebrationẽ, ac commendationẽ.

Qui reddit principes vt nihil regant, & terram quasi in nihilum redegit. Non enim plantabunt, non serent, nec radices aget in terra radix eorum. Spirauit in eos ventus, & exaruerunt, & procella, velut stipulas, eos colliget.

Solebant hi qui errore decepti erant; quique hunc natura ac verè Deum ignorarunt, non modò dæmonum greges adorare, & ligno dicere: [Deus meus es tu, & lapidi: Tu genuisti me: « sed etiam homines insignes in terra « factos, inconsideratissimè, deos face- « re.] Nimirum Senacherim reuersus ex Iudæa, in terram suam, adorare dicitur Patriarchum suum. Obtulerunt enim etiam mortuis sacrificia, & Heroas vocant eos, deósque nuncuparunt.

Par itaque erat, cùm multitudinem idolorum apertè traduxisset, & ad hunc quoque deuenire sermonem, & fidem facere errantibus, vt humana pro nihilo ducant. Quin etiam si quidam in terra illustres & mirabiles extiterint olim, vel soliis summis ac regiis eminentes, vel alio quopiam honoris priuilegio, illis temporibus digni habiti fuerint, nullo tamen modo eos esse deos existiment: imò potius cogitent, hoc ipsum imperare posse aliquibus; non aliunde, nisi à Deo datum esse. Et quòd res sit apud Deum omnipotentem haudquaquam difficilis, ostendit dilucidè, cùm dicit: Principes ab ipso reddi; vt nihil regant. Amplificat adhuc, & inquit: Terram quasi in nihilum redigit. Quòd autem positum sit in Dei potestate, conseruare memoriam, vel secus, eorum qui in terra clari insignésque euaserunt, ostendit, dicens: Non enim serent, neque plantabunt. Nisi enim velit, scilicet Deus; nullum, inquit, habebunt in terra fructum, sed neque stirpem, nec memoriam: sed tanquam vento in eos irruente, in nihilum velut sarmenta recident. Omnia enim humana, parua sunt, & facilè proiici, ac omnino euerti queunt, atque herbarum in morem emarcescunt. Adorandus est igitur Deus solus, Deus, inquam, natura & verè: nec vlla sit eorum ratio, quos fabrorum scientia inuenit, neque etiam hominum, qui, à quibusdam deorum nomine insigniuntur. Est enim hæc Necrolatria, ac mortuorum cultus, & præterea nihil.

Nunc igitur, cui me assimilastis? & dixit sanctus, in excelsum collocabor. Attollite in excelsum oculos vestros, & contemplamini, quis ostendit hæc omnia, qui educit iuxta numerũ ornamẽtum suum, omnes nomine vocabit, à multa gloria, & in robore fortitudinis suæ: nihil te latuit.

Sapientissimus Paulus vociferatus est nõ immeritò cõtra errantium imperitiã, & contra multitudinẽ idola colentium, iustissimè exclamauit. Nam cùm liceret illis, ex ipsa adeò creatione, vniuersorũ Creatorem & architectũ videre, abducti sunt in pseudolatriam, ac eos qui dii non sunt, adorauerunt. Dixit autẽ ita de omnium dominatore Deo: [Quæ namque eius sunt inaspectabilia, ex creatione mũdi, dũ considerãtur per opera, perspiciuntur, æterna eius potẽtia & diuinitas,

Rom. 1.

A πων ἀφανεβλημένης ἀναργῶς τ τῶν εἰδώλων πληθύος, & ἐπ' αὐτὸν δὴ τὸν χρῆσαι τ λόγον ἀναπείσαι τοὺς πεπλανημένους ὡδέν πω τελῶς ἡγεῖσθαι τὰ αἰθέρια. ἀλλὰ γὰρ κἂν εἴ τινες τῶν ὑπὸ τ γῆς λαμπρῶς τε & ἀξιάγαστοι γεγόνασι καὶ χαίρουσι, ἢ ἐν τοῖς ἐμπρέποντες τοῖς αὐτοπάτωρ, καὶ βασιλικοῖς, ἢ ἄλλῳ ἑτέρας ἐπαρχῆς ἠξιωμένοι καὶ χαίρουσι καὶ μηδένα ἔχειν οἴεσθαι Θεοὺς ἐπ' ἀρχὴν αὐτοῖς, ἐννοεῖν ἢ μᾶλλον ὅτι, καὶ τὸ δυνάσθαι, & τὸ ἄρχειν ἔσιν εἴη αὐτοῦ

B ἑτέρωθεν πλὴν ὅτι παρὰ Θεοῦ δοτόν. καὶ ὅτι τὸ λῆμμα δυσχερείας ἀπάσης ἀπηλλαγμένον ἔστι παρά γε τῷ πάντα ἰσχύοντι Θεῷ, ἀφαδείκνυσιν ἀναργῶς, ὡδὲν τοῖς ἄρχουσιν εἰς τὸ ἄρχειν διδοὺς λέγων πρὸς αὐτό. ἀνάγκη γὰρ ὅτι τὸ μεῖζον ἔτι καὶ φησί, τὴν γῆν ὡς ὡδὲν ἐποίησεν. ὅτι γὰρ ἐξουσίαν κεῖται τῇ παρὰ Θεοῦ τὸ & σώζεσθαι καὶ μνήμην, ἢ μὴ τῶν γενομένων ἐν γῇ λαμπρῶν τε καὶ ὀνησίμων ἀποφαίνει λέγων. ἃ γὰρ μὴ σπείρωσιν οὐδ' οὐ μὴ φυτεύσωσιν. εἰ μὴ γὰρ βούλοιτο

C δηλονότι Θεός. ὡδένα φησὶν ἐξουσίαν ἐν γῇ καρπὸν, ἀλλ' ὡδὲ ῥίζαν ἢ μνήμην, ἀλλ' οἷ αἰθέμου κατενεχθέντος ἐπ' αὐτοὺς βαθέως ὅπως ὡδὲ μηδὲ φρυγάνοις ἐν ἴσῳ. πάντα γὰρ τὰ αἰθέρια μικρὰ & εὐδιαρρίπτα, καὶ εὐανάτρεπτα παντελῶς. καὶ πάσης ἐν ἴσῳ καταμωραίνεσθαι προσηκόντως ὅλως ἀρα Θεῷ δὴ μόνῳ παρ' ᾧ φύσιν καὶ ἀληθῶς, & λόγος ἔστω μηδεὶς τῶν ἐξ ὀνησίμης τεκτόνων ἐξευρημένων, μήτε μὴν αἰθέρων οἷς ἐπιγράφη παρά τινων τὸ Θεοῦ

D ὄνομα. νεκρολατρεία γὰρ τοῦτο καὶ ἕτερον ὡδέν.

Νῷ ὅτῳ τίνι με ὡμοιώσατε. καὶ εἶπεν, ὑψωθήσομαι ὁ ἅγιος. ἀναβλέψατε εἰς ὕψος τοῖς ὀφθαλμοῖς ὑμῶν, καὶ ἴδετε τίς κατέδειξε ταῦτα πάντα. ὁ ἐκφέρων κατ' ἀριθμὸν τὸν κόσμον αὐτοῦ. πάντας ἐπ' ὀνόματι καλέσας ἀπὸ πολλῆς δόξης, καὶ ἐν κράτει ἰσχύος, ὡδέν σε ἔλαθεν.

Ο πάνσοφος Παῦλος καταβοήσας εἰκότως τ τῶν πλανωμένων ἁμαρτίας, καὶ τ τῶν εἰδωλολατρούντων πληθύος δικαιοτάτην ποιήσατο τὴν καταβολήν. ἔξεστι γὰρ αὐτοῖς καὶ ἐξ αὐτῆς τ κτίσεως τ τῶν ὅλων εἰδέναι θεοσεμνῶς, καὶ τεχνίτην ἀπεκομίσθησαν εἰς ψευδολατρείαν, καὶ προσκεκυνήκασι τοῖς οὐκ οὖσι θεοῖς. ἔφη γὰρ οὕτω περὶ τοῦ πάντων κρατοῦντος Θεοῦ. τὰ γὰρ ἀόρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται. ἥ τε ἀΐδιος αὐτοῦ δύναμις, καὶ θεότης εἰς

τοῦ εἶναι ἀναπολογήτους. διότι γνόντες τὸν Θεόν, οὐχ ὡς Θεὸν ἐδοξάσαμεν, ἢ εὐχαριστήσαμεν, ἀλλ' ἐματαιώθημεν ἐν τοῖς διαλογισμοῖς αὐτῶν, καὶ ἐσκοτίσθη ἡ ἀσύνετος αὐτῶν καρδία, καὶ φάσκοντες εἶναι σοφοὶ, ἐμωράνθημεν, καὶ ἤλλαξαν τὴν δόξαν τοῦ ἀφθάρτου Θεοῦ, ἐν ὁμοιώματι εἰκόνος φθαρτοῦ, καὶ πετεινῶν, καὶ τετραπόδων, καὶ ἑρπετῶν. Οὕτω οὖν ἐπειδήπερ φησὶ, κατέχω τὸ γύρωμα τῆς γῆς, καὶ οἷά τινα σκηνὴν ἐκτέτακα τὸν οὐρανὸν, δίδωμί τε ἀρχὰς εἰς ὥραν ἀρχήν, καὶ οἷς ἀκείσι πρᾴδικάζω τοὺς ὅτι τῆς γῆς, τίνι με ὡμοιώσατε; αὐτὶ τοῦ, τίνι με παρεικάζοντες οὐκ ἂν ἔξω γένοισθε τοῦ εἰκότος, οὐσῆ' ἂν ἀμάρτητε τῆς ἀληθοῦς. ἐμὲ μὲν τὸν οὐρανὸν εἰπόντες ἢ καὶ ἑνὶ τῶν στοιχείων ὁμοιοῦν ἐθέλοντες, ὑφοῦν μὴν νομίζετε; ἀλλ' οὐδὲν τῶν κτισμάτων ἐοικὸς ἐμοὶ, καὶ ὃ τι πρὸς ὁτιοῦν ἀνομοιόμορφον ἔχον. ἰσοστατήσει γὰρ ἂν οὐδὲις εἰς οὐσίας λόγον τῷ καλοῦντι τοὺς ὄντας εἰς τὸ εἶναι τὰ οὐκ ὄντα ποτέ. ὅτι γὰρ ὑπατά γε τοῖς πρὸ ὑμῶν εἰμὶ Θεοῖς, τοῖς οὐ τέχνης ἀνθρωπίνης λαχόντας τιμὴν ἡμέσιν, ἐξ αὐτῶν θεωρήσατε τῶν κτισμάτων. ἄρατε εἰς ὕψος τοὺς ὀφθαλμοὺς, ἴδετε τὸ στερέωμα, τῶν ἄστρων χορὸν, συνοήσατε τίς κατέδειξε ταῦτα πάντα, τίς ὁ ἐκφέρων κατ' ἀριθμὸν τὸν κόσμον αὐτῶν, δῆλον ὅτι τὸν οὐρανὸν κόσμον ἢ τὸν οὐρανοῦ τοὺς ἀστέρας ἀποκαλῶ, οὓς εἰδέναι φησὶν ἐν ἑαυτῷ, οὐχὶ δὴ μόνον κατὰ πλῆθος ὡρισμένους, ἀλλὰ γὰρ καθ' ἕκαστον, καὶ οἷς ὀνόμασι. θεσπεσία ἡ τοῦτο, καὶ ἐξαίρετον. καὶ γοῦν ὁ προφήτης ἐν πολλῷ ποιεῖται τὸ χρῆμα τοῦ θαύματος, καὶ φησὶ πρὸς αὐτὸν, ἀπὸ πολλῆς δόξης, καὶ ἐν κράτει ἰσχύος σοφίᾳ σε ἔλαθεν, ὡς γὰρ φησὶν ὁ γράμμα ὁ ἱερὸν, ἀριθμηταὶ εἰσὶ πρὸ αὐτοῦ σταγόνες ὑετοῦ. λάθοι γὰρ ἂν πάντως οὐδὲν τὴν ἀπόρρητον σοφίαν, τὸν πάντα εἰδότα νοῦν.

Μὴ γὰρ εἶπας Ιακὼβ, καὶ τί ἐλάλησεν Ισραὴλ; ἀπεκρύβη μοι ἡ ὁδός μου ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, καὶ ὁ Θεός μου τὴν κρίσιν μου ἀφῆλε, καὶ ἀπῆρε.

Ὅτι κεκλήσονται καιροῖς οἱ πλανώμενοι, καὶ τὸ τῆς ἀληθείας, εἰς νοῦν καὶ καρδίαν καταπλουτήσαντες φωτὸς ἐπιγνώσονται μὲν τὸν τῶν ὅλων δημιουργὸν, καὶ τεχνίτην δὲ μάλα διαφανῆ, ἔσονται δὲ ὅτι σοφοὶ καὶ ἀγχίνοι, καὶ ἀπὸ καλλονῆς κτισμάτων θεωρήσουσιν αὐτὰ λόγῳ τὸν τόδε τὸ σύμπαν. ἀῤῥήτῳ δυνάμει προγενόμενα πρὸς ὕπαρξιν, καὶ ἀποχρώσουσιν αὐτοῖς ἐξυφώσας τὸν

vt sint inexcusabiles. Quapropter cùm Deum nouerint, non vt Deo gloriam tribuerunt, nec gratias egerunt, sed vanis cogitationibus vsi sunt, & obtenebratum est insipiens cor eorum. Et professi se esse sapientes, infatuati sunt, & mutauerunt gloriam incorruptibilis Dei, in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum, & serpentium. Quandoquidem ergo, inquit, orbem terræ contineo, & velut tabernaculum quoddam extendi cælum, reddóque reges, vt nihil regant, & terræ incolas cicadis similes facio, cui me assimilastis? pro, quocum me comparabitis, vt decorum non transiliatis, & non à vero aberretis? An cælum nominantes, vel etiam alicui me elemento assimilare volentes, putatis vos me extollere? At nulla creatura mihi similis, & quæ per omnia mihi respondeat. Nullus enim æquare poterit, ratione substantiæ, cum, qui ad ortum vocat ea, quæ aliquando non erant. Non enim esse me ex numero vestrorum deorum, qui humano artificio habent ortum, perspicite ex ipsis creaturis. Tollite in sublime oculos, videte firmamentum, stellarum chorum, cogitate quis hæc omnia ostenderit, quis educat in numero ornatum eius, scilicet cæli. Ornatum autem cæli, stellas vocat, quas se cognoscere dicit apud se, non solùm visas multitudine, sed etiam sigillatim, & quasi nominatim. Diuina res hæc & eximia: quippe propheta multum hoc miratur, & affatur eum: Ex multa gloria, & in robore fortitudinis, nihil te latuit. Nam sicuti dicit sacra scriptura: Numerabiles ei sunt stillæ pluuiæ. Nihil enim prorsus latet hanc ineffabilem sapientiam, ac mentem quæ nouit omnia.

Non enim dicas Iacob, & quid loquutus est Israel? Abscondita est via mea à Deo, & Deus meus, iudicium meum abstulit, & recessit.

Quòd hi errantes vocabuntur suo tempore, & veritatis luce ditati, animo ac corde, agnoscent vniuersitatis creatorem & artificem, quódque sapientes & cordati futuri sunt, & ex pulchritudine creaturarum, ratione & proportione quadam, contemplabuntur eum qui eorum hoc quicquid est, inenarrabili potentia produxit vt esset, optimè disseruit. Ex his iam ita dictis, cùm satis iustam

mystagogiam institutionémque contexuerit, orationem ad eos transfert qui sanguine Iacobi siue Israelis orti sunt. Postquam enim offendissent in lapidem offensionis, & salutis authore ac chorago non recepto, à coniunctione quæ cum illo est, procul abessent: non iam contra receptam in lege vmbram, sed contra adorationem ac cultum, per spiritum ac in veritate inuectum, id est, Euangelicum, obmurmurarunt, & inquiunt: Abscondita est via mea à Deo, id est: Non considerat legalem viuendi rationem, ac institutionem. Nam qui sic viuunt, nempe prout sapientissimi Mosis præceptum iussit, eos deinceps inspicere non dignatur. Sed abstulit iudicium meum, & recessit, id est, legem cessare fecit. Iudicium vocant legem, quod docebit beatus Dauid, cùm alloquitur vniuersorum Deum: [Iudicium & iustitiam in Iacob tu fecisti, id est, tu per angelos, vel per Mosis intercessionem, legem statuisti.] Dixitque etiam Moses de Israel: Illic dedit ei iustificationes & iudicia. Abstulit igitur meum iudicium, id est, legis quodammodo cultum abiecit, & abstulit à nobis, ac recessit. Non enim curat amplius electos, & primogenitus Israel in nihilum abiit.

Psal. 98. " quoniam vniuersorum Deum: [Iudicium & iustitiam in Iacob tu fecisti, id est, tu per angelos, vel per Mosis intercessionem, legem statuisti.]

Et hunc nónne cognouisti, neque audiuisti? Deus æternus, Deus qui fabricauit terminos terræ, non esuriet, neque laborabit, neque prudentiæ eius inuentio.

Olim namque, ô Israel, eruditus es lege, cognouisti ex prophetis, modum futuræ post legem dispensationis: Prodita enim lex est, vmbras habens & typos, futurorum bonorum, & mysterii Christi virtutem quasi parturiens in litera: multifariam enim per legis præceptum antè Christus formabatur, eiúsque mysterium ænigmaticè describebatur. Hoc ipse confirmabit, cùm dicit Israelitis inobedientibus: Si credidissetis Mosi, credidissetis & mihi; de me enim ille scripsit. Quoniam verò, inquit, criminatur, dicens: Non considerat vias meas in lege, id enim est: Abscondita est via mea à Deo, & abstulit nostrum iudicium, siue legem, & recessit, quasi non nouisset prorsus eum qui Deo confidit: hæc dicit: Esto, inquit: Etiam nunc non cognouisti, vel non audiuisti, id est, nónne audire potuisti? Simile

Ioan. 5.

Καὶ νῦν οὐκ ἔγνως, εἰ μὴ ἤκουσας; Θεὸς αἰώνιος, Θεὸς κτίσας τὰ ἄκρα τῆς γῆς. οὐ πεινάσῃ, οὐδὲ κοπιάσῃ, οὐδὲ ἔστιν ἐξεύρεσις τῆς φρονήσεως αὐτοῦ.

Πάλαι μὲν γὰρ, ὦ Ισραὴλ, ἐπαιδεύθης ἀφ' νόμου, ἔγνως ἀφ' προφητῶν τ μὴ τ νόμον ἐσομένης οἰκονομίας τ τύπον. κεχρησμῴδηται μὲν γὰρ ὁ νόμος, σκιὰς ἔχων τ τύπους τ μελλόντων ἀγαθῶν καὶ τ Χριστοῦ μυστηρίου τ δύναμιν, ὡς ἐν ὠδῖσιν ἔχων τὰ γράμματι. πολυτρόπως γὰρ ἀφ' τ χν νόμου ἐτυπώσατο μορφοῦτο Χριστός, καὶ τὸ ἐπ' αὐτῷ μυστήριον αἰνιγματωδῶς κατεγράφετο τ πιστώσεται λέγων αὐτὸς τοῖς ἀπειθοῦσιν ἑλληνίοις ἐξ Ισραὴλ. εἰ ἐπιστεύετε Μωσῇ, ἐπιστεύετε ἂν ἐμοὶ, περὶ γὰρ ἐμοῦ ἐκεῖνος ἔγραψεν. ὅτι δὲ, φησὶν, αἰτιᾶται λέγων, οὐκ ἐπισκέπτεταί μου τὰς τ νόμον ὁδούς· τοῦτο γὰρ ἔστι τὸ ἀπεκρύβη ἡ ὁδός μου ἀπὸ τ Θεοῦ, καὶ ὅτι ἀφῆλεν ἡμῶν τ κρίσιν, ἤτοι τ νόμον, καὶ ἀπέρχεται, ὡς ἠγνοηκὼς δέ που πάντως τ ὄντα τῷ Θεῷ σκέπτοντα τοιάδε φησί. ἔστω φησὶ, καὶ γενέσθω νῦν οὐκ ἔγνως, εἰ μὴ ἤκουσας, τοῦτ' ἔστιν, εἰ μὴ ἀκήκοας; ὑμοίως

ἢ ὡς εἰ λέγοι, δέχομαι τὴν προσποίησιν οἰκο- A
νομικῶς. οὐκ ἔγνως εἰ μὴ μάθοις, ἤτοι μὴ ἀ-
κούσας, ἄκουε οὖν τοίνυν Θεὸς αἰώνιος. Θεὸς ὁ κα-
τασκευάσας τὰ ἄκρα τῆς γῆς, ἵνα πεινάσῃ, οὐδὲ
κοπιάσῃ. προσηνέγκω δέ, φησὶ, τὰς δι' αἱμά-
των θυσίας προβάτα, καὶ βοῦς αἰσθήσῃ ἀποπερατί-
νων εὐχάς. λιβανωτοῖς ἐτίμας καὶ καπνοῖς, πυ-
γόν, καὶ προστερεοῖς. ἀλλ' ἴσθι τοι καὶ μὴ ἀγνοήσῃς
ὅτι τὰ ἄκρα ὁ Θεὸς ὁ αἰώνιος. ἄκρα δὲ τῆς γῆς τὰ
πέρατα, φησὶν, ἵνα ἀφ' ἑνὸς τούτου νοήσῃς πᾶσα. οὐ B
πεινάσῃ, οὐδὲ κοπιάσῃ. ὅμοιον δέ ἐστι τοῦτο φημὶ τῷ
παρὰ ἀσυνέτοις εἰρημένῳ, ὅπερ ἐστὶ φάλλοντος φω-
νῆς. μὴ φάγομαι κρέα ταύρων, ἢ αἷμα τράγων
πίομαι. πῶς γάρ μοι, φησὶ, προσκομίζετε τὰς
θυσίας. ἆρ' ὡς πεινῶντι, καὶ κατὰ λιμοῦ κοπιᾶν
εἰωθότι. ἄπαγε τῆς δυσβουλίας. ὁ γὰρ αἰώνιος
Θεὸς ὁ φθείρεσθαι μὴ εἰδώς, ὅτε πεινάσῃ, ὅτε κο-
πιάσῃ. οὐδὲ γὰρ αὐτῷ τι τῶν ἀνθρωπίνων ἅψεται.
ἀλλ' οὐκ ἔστιν ἐξεύρεσις τῆς φρονήσεως αὐτοῦ. αἰ-
τία μοὶ γὰρ ἔοικ' ὅτε φησὶ λέγων. εἰ νῦν ἀποβάλ- C
λεκτον ἐποιήσω τὴν ἐμὴν Μωσέως ἐντολὴν, ἤτοι τὸν
ἐν νόμῳ σκιάν. τί καὶ ὅλως ἐνομοθέτεις ἐν ἀρ-
χαῖς, εἰ χρείττονα τῶν ἀρχαίων τὰ νέα, τοῦτ' ἔστι,
τὰ εὐαγγελικὰ θεσπίσματα, διατί ταῦτα καὶ πρὸς
αὐτὸν τίθησθε τὸν νόμον. ἀλλὰ μὴ εἴπῃς τοῦτο, φη-
σὶν, ἐγὼ γὰρ ἐρῶ δεῖσάσαν τὴν ἀκατάληπτον φρό-
νησιν, ἤτοι σοφίαν τοῦ Θεοῦ. δέδοται μὲν γὰρ ἡ ἐμὴ
Μωσέως ἐντολὴ, καὶ ὅτι πίαν ἀρά, καὶ διατί πίαν
αἰτίαν ὁ Παῦλος διδάξει, λέγων, ὅτι νόμος παρ- D
εισῆλθε, ἵνα πλεονάσῃ τὸ παράπτωμα, καὶ πά-
λιν, συνέκλεισε γὰρ ἡ γραφὴ τὰ πάντα ὑπὸ ἀπει-
θίαν, ἵνα τοὺς πάντας ἐλεήσῃ. ὡσεὶ δὴ τοίνυν ὁ
τῆς ἁμαρτίας παιδαγωγικὸς, καὶ οἱονεὶ τῶν ἀπάντων
ἀσθενείας ἔλεγχος, ἵνα ἐπεὶ μὴ δύναται ὁ νῦν οἶδε δικαιοῦν
τοὺς ἁμαρτησομένους, κἀκεῖνό γε μᾶλλον ἀνάγκη, λοι-
πὸν ἀναγκαίως εἰσφέρεται τῆς ἁγίας Χριστοῦ φιλο-
τιμίας ἡ χάρις δικαιοῦσα τὸν ἀσεβῆ, καὶ ἀπαλ-
λάττουσα τῶν πλημμελημάτων τοὺς ἐναγομένους
αὐτῇ. οὕτω οὖν ἔστιν ἐξεύρεσις τῆς φρονή-
σεως τοῦ πάντα σοφῶς οἰκονομοῦντος Θεοῦ, καὶ E
προφανὰ δείξαντος μὲν τὸν νόμον εἰς ἔλεγχον ἁ-
μαρτίας. πέμψαντος δὲ τὸν υἱὸν εἰς ἄφεσιν, ἵνα δι-
καιώσῃ τῇ πίστει τοὺς ἐν ἁμαρτίαις.

Δικαίως τοῖς πεινῶσιν ἐρεῖ, καὶ τοῖς μὴ ὀδυ-
νωμένοις λύπην. πεινάσουσι γὰρ νεώτεροι, καὶ
κοπιάσουσι νεανίσκοι, καὶ ἐκλεκτοὶ ἀμίσχυες ἔ-
σονται. οἱ δὲ ὑπομένοντες Θεὸν, ἀλλάξουσιν
ἰσχύν. πτεροφυήσουσιν ὡς ἀετοί. δραμοῦνται,

est ac si dicat: Admitto fictionem quam A
instituisti: Non cognouisti, nisi didiceris vel audieris. Audi igitur, Deus æternus est, Deus, qui fabricauit extrema terræ, non esuriet, neque laborabit. Obtulisti, inquit, sanguinolenta sacrificia, oues & boues immolasti, vota fecisti, thure & fumo, turturibus & columbis honorasti. Sed cognosce, neque sis nescius, eum qui fabricauit extrema terræ, Deum esse æternum. Extrema terræ, fines dicit, vt inde tota terra intelligatur. Non esuriet, neque laborabit. Simile est ei quod dicitur illis voce Psallentis: [Num edam carnes taurorum? aut sanguinem hircorum bibam?] Quomodo enim mihi, inquit, adducitis sacrificia? an vt esurienti, & præ fame laboranti? Apage consilii inopiam. Æternus enim Deus corrumpi non potest, neque esuriet, neque laborabit, nec illum quicquam rerum humanarum attinget. Sed neque est inuentio prudentiæ ipsius. Causaris enim, inquit, & dicis interdum: Si nunc reieceris præceptum Mosis, seu legis vmbram, cur omnino legem condidisti ab initio? si noua, id est, Euangelica oracula, præstantiora sint veteribus, cur hæc ad ipsam legem adponuntur? Ne dicas, inquit, istuc. Non enim poteris inuenire incomprehensam Dei prudentiam, siue sapientiam. Data enim est lex Mosis, ob quæ autem & quam ob causam, Paulus docebit, inquiens: [Lex subingressa est, vt abun- * Rom. 5.
daret delictum.] Et rursus: [Conclusit B
enim scriptura omnia sub inobedientia, vt omniũ misereretur.] Definitur igitur esse, peccati monstratrix, & omnium infirmitatis quasi redargutio: vt quoniam iustificare peccatores non poterat, sed condemnet potius, deinceps necessariò inducatur munificentiæ per Christum gratia, quæ iustificat impium, & liberat delictis eos, qui illis sunt implicati. Itaque non est inuentio prudentiæ Dei, qui omnia gubernat sapienter, & qui præmonstrauit legem, vt peccata redarguat, qui misit filium de cælo, vt iustificaret per fidem peccatis obrutos. C

Qui dat esurientibus fortitudinẽ, & nõ dolẽtibus mœrorẽ. Esurient enim iuuenes, & laborabunt adolescentes, & electi infirmierũt. Qui verò expectãt Deũ, mutabũt fortitudinẽ, alas adsumẽt vt aquilæ, D

current & non laborabunt, gradientur & non esurient.

Hoc mihi simul ac complexim intellige, Deus æternus, Deus qui fabricauit extrema terræ, ipse est qui dat esurientibus robur. Non enim vnquam cibi inopia angebatur, Deus quippe & æternus: imò dat potius ipse esurientibus robur spirituale, iustitiam: item dat non dolentibus, mœrorem. Atque hoc bifariam intelliges. Vel enim ex ingenti stupore, & ex eo quod ignorauerint Dei voluntatem, nescientibus se offendisse eum, ac in graues atque ineuitabiles calamitates incidentibus, dat auxilii causa vt doleant in posterum, de his in quibus lapsi sunt. Dolor enim qui est secundum Deum, pœnitentiam ad salutem non pœnitendam operatur, vel crucifigentibus Iesum; & propterea gaudentibus, (sic enim affecti sunt Iudæorum proceres; & quicumque ausi sunt dicere: Sanguis eius super nos, & super filios nostros,) dat mœrorem, dum effecit vt in calamitatibus bellique malis versarentur: & quoniam à coniunctione quæ est cum illo exciderunt, destituti sunt omni fortitudine ac cibo spirituali. Hinc tantùm non exponens quod dictum est, infert dicens: Esurient enim iuuenes, & laborabunt adolescentes, & electi infirmi erunt Nam quod ad gentes attinet, quæ defecerant, & infirmæ erant, & sic pedibus diabolicis subiectæ, & facientes incunctanter quicquid immundis spiritibus visum esset, fortes quidam erant & iuuenes: at intelligibiliter videlicet & spiritualiter, fame & labore premebantur. Iam qui ex legis pædagogia rectè nouerunt agere, & præceptum sibi traditum semel, perficere, hi, inquit, esurient & laborabunt, id est, ad omnia bona infirmi erunt & inhabiles. Fames enim diuinorum sermonum si quibus contingat, declarat eos prorsus, infirmos & fractos, & qui nihil boni præclarè ac fortiter possunt peragere. Quòd autem fame perierit gens Israelitica, credentibus in Dominum nostrum Iesum Christum, à malo ereptis, proclamat Deus, & rursus dicit per vnum è prophetis: [Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & inducam famem super terram, non famem panis, neque sitim aquæ, sed famem audiendi verbum Domini. Et ab Oriente vsque ad Occidentẽ circũcursabunt, quærentes verbũ

Mat. 27.

Amos 8.

καὶ οὐ κοπιάσουσι. βαδιοῦνται, καὶ οὐ πεινάσουσι.

Νόει δὴ μοι καὶ κοινοῦ, ὅ, ὅτι Θεὸς ὁ αἰώνιος, Θεὸς ὁ κατασκευάσας τὰ ἄκρα τῆς γῆς. αὐτός ἐστιν ὁ διδοὺς τοῖς πεινῶσιν ἰσχύν. ἡ γὰρτοι ἔκφυσις ἐκ ἀσθενείας γέγονε ποτὲ Θεὸς ὢν καὶ αἰώνιος. δίδωσι γοῦν τοῖς πεινῶσι μᾶλλον αὐτὸς τὴν δικαιοσύνην, πνευματικὴν δὲ ἀνδρίαν. δίδωσι δὲ ὁμοίως, καὶ τοῖς μὴ ὀδυνωμένοις λύπην. καὶ τοῦτο νοήσεις διχῆ. καὶ γὰρτοι ἐκ πολλῆς ἄγνοιας αἰσθησίας, καὶ ἐκ τοῦ μὴ ἐγνωκέναι τὸ ἀρέσκον Θεῷ, μήτε μὴν εἰδόσιν ὅτι παροξύνοντες αὐτοῦ δυνατοῖς, καὶ ἀφύκτοις περιπίπτουσι τοῦ δίκαις, δίδωσιν εἰς ἐπικουρίαν τὸ λυπεῖσθαι λοιπὸν ἐφ' οἷς ἀν πράξωσιν. ἡ γὰρ κατὰ θεὸν λύπη μετάνοιαν εἰς σωτηρίαν ἀμεταμέλητόν τε κατεργάζεται, ἤγουν τοῖς σωζομένοις τὴν Ἰησοῦν, καὶ τάχα που καὶ χαίρουσιν ὅτι τούτῳ. διετέθησαν γὰρ ὅπως οἵ τε τῶν Ἰουδαίων καθήκαται, καὶ ὅσοι τετολμήκασιν εἰπεῖν, τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐφ' ἡμᾶς καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα ἡμῶν δίδοις λύπην συμφοραῖς αὖθις, καὶ πολέμου κακοῖς ὁμιλήσαντα παρασκευάσας, καὶ ὅτι τῶν πρὸς αὐτὸν οἰκειότητος ἀπωλιθήκασιν, ἔρημοι γεγόνασιν ἁπάσης ἰσχύος, καὶ ἐκφυσῆς πνευματικῆς. ταύτῃτοι μονουχὶ καὶ διερμηνεύων ὁ εἰρημένον ἐπιφέρει, λέγων. πεινάσουσι γὰρ νεώτεροι, καὶ κοπιάσουσι νεανίσκοι; καὶ ἐκλεκτοὶ ἀσθενεῖς ἔσονται. ὅσον μὲν γὰρ ἦκεν εἰς τὸ ἐκκλεκτοὺς ἀσθενεῖς ἔσονται τὰ ἔθνη, ἠσθενηκέναι τε ὅτως, καὶ ὑπὸ ποδὰς ἐρρίφθαι δαιμονικὰς, καὶ πρόχειρα ἀμιγῆ τὰ τοῖς ἀκαθάρτοις πνεύμασι δοκοῦντα, ἀνδρεῖοί τινες ἦσαν καὶ νεώτεροι, νοητῶς δηλονότι, καὶ πνευματικῶς πεῖνα καὶ κόπῳ κατεῖχοντο. οἱ γὰρ ἀφ' ἑαυτῶν ἐν νόμῳ παιδαγωγίας εἰδότες ἀγαθοεργεῖν, καὶ τὸ δοθεῖσαν ἅπαξ ἐπιτελεῖν σπουδάζοντες ἐντολὴν. ἀλλ' ὅτι, φησὶ, πεινάσουσι, καὶ κοπιάσουσι, τοῦτ' ἔστιν, ἀσθενεῖς ἔσονται πρὸς πᾶν ὁτιοῦν τῶν ἀγαθῶν. ὁ γὰρ τοι λιμὸς τῶν θείων λόγων εἰ συμβαίνοι τισὶν ἐπιφαίνει δὴ πάντως αὐτοὺς ἠσθενηκότας, καὶ πεπτωκότας, καὶ καταθλῆν εἰδότας τῶν ἀγαθῶν σοφόν. ὅτι γὰρ λιμῷ κατεφθάρη τὸ ἔθνος τὸ ἐξ Ισραὴλ ἐξηρημένον τοῦ κακοῦ πᾶν πεπιστευκότων εἰς τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, πρόρρησις Θεοῦ, καὶ πάλαι λέγων διὰ ἑνὸς τῶν προφητῶν. ἰδοὺ ἡμέραι ἔρχονται, λέγει κύριος, καὶ ἐπάξω λιμὸν ὅτι τῷ γλυκεῖ, οὐ λιμὸν ἄρτου, οὐδὲ δίψαν ὕδατος, ἀλλὰ λιμὸν τοῦ ἀκοῦσαι τοὺς λόγους κυρίου, καὶ ἀπ' ἀνατολῶν ἕως δυσμῶν περιδραμοῦνται ζητοῦντες τὸν λόγον

κυρίου, & ὑ μὴ εὕρωσι. πῶς γὰρ ὄν ἔμελλον A Domini, & non inuenient. Quomodo
αὐτίκα ἔσεσθαι ἐν κοπιᾷν, καταφθείρεσθαί τε λι- enim infirmi non essent, quomodo non
μῷ νοητῷ, δῆλον ὅτι Χριστὸν ὑ προσδεξάμε- laborarent, ac fame mentis & intelli-
νοι, καίτοι λέγοντα σαφῶς. ἐγώ εἰμι ὁ ἄρτος ὁ gentiæ non disperirent, cùm videlicet
ζῶν ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς, ἐν ζωὴν διδοὺς τῷ Christum non admiserint, etiam cùm
κόσμῳ· ἐάν τις τοῦ ἄρτου τούτου φάγῃ, ζήσεται εἰς dicat apertè: [Ego sum panis viuus, qui * Ioan. 6.
τὸν αἰῶνα. ὅτῳ γὲ πολλὴν ἀδουλίαν, καίτοι è cælo descendit, & vitam dat mundo? *
μεγάλα ἔχειν ἔξον ὑ κατεδηδόκασι τὸν ἄρτον τῆς Si quis hunc panem edit, viuet in æter- *
ζωῆς, λιμῷ καταπίπτουσι τυφώντων τῷ ἐνθάδε. num.] Cùm autem propter insignem *
δῆλός γὲ ὅτι, καθὰ φησὶν ὁ Σολομών, ὑ λιμοκτονήσει κύριος ψυχὴν δικαίαν, ζωὴν ὲ ἀσεβῶν B tibus. Est enim verum quod dicit Salo- * Prou. 10.
ἀναιρήσει. ἀλλὰ ταῦτα μὲν Ἰουδαίοις συνέβη mon: [Non fame perimet Dominus *
παθεῖν. δεδυστυχήκασι γὲ εἰς τὸν ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς. animam iustam, vitam vero impiorum *
οἱ γὰρ ὑπομένοντες τὸν Θεόν, τοῦτ' ἔστιν, οἱ subuertet.] Sed hæc vsuenerunt Iu- *
Χριστῷ δουλεύοντες, καὶ τὰ αὐτοῦ φρονοῦντες, καὶ dæis, quippe qui impii fuerant in du-
κατορθοῦν σπουδάζοντες, ἀλλάξουσιν ἰσχύν. οὐ cem vitæ. At qui sustinent Dominum,
γὰρ ἐν ἐκείναις μενοῦσιν ταῖς ἀσθενείαις ἐν id est, qui Christo seruiunt, & quæ eius
αἷς ἦσάν ποτε πλανώμενοι, καὶ ὑποζυγέντες sunt sapiunt, & rectè facere student,
τῷ Σατανᾷ, καὶ ταῖς κοσμικαῖς ἡδοναῖς, ἀλλ' mutabunt fortitudinem. Non enim
ἑτέραν ἕξουσι, ὃν Χριστοῦ δωρουμένου χορηγοῦντος manserunt in illis infirmitatibus, in qui-
αὐτοῖς τὸ δύνασθαι κατυπερτεῖν βδελυρᾶς ἀ- C bus erant aliquando errantes, & subdicti
πάσης ἡδονῆς, καὶ πᾶν τὸ ἁμαρτίας ἔξω φέρεσθαι Satanæ iugo, & mundi voluptatibus,
βέλεων. γέγραπται γὲ, ἰσχύς μου & ὕμνησίς μου sed aliam habebunt, Christo scilicet
ὁ κύριος. καὶ ἐγενήθησάν μοι εἰς σωτηρίαν· ὅτῳ, φησὶν, ὡσφεὶ suppeditante illis facultatem, qua om-
καὶ ἀετοῦ, καὶ τοῦτο διδάξει λέγων ὁ μακάριος Δα- nem voluptatem detestabilem super-
βίδ. ἀνακαινισθήσεται ὡς ἀετοῦ ἡ νεότης σου. θρα- rent, & è laqueis peccati eluctentur.
μοῦνται γὲ & ὑ κοπιάσουσι. τρέχουσι γὲ καὶ νεα- Scriptum est enim: Fortitudo mea, &
νικοὶ ταῖς τὸν εἰς Θεὸν εὐσεβείας δρόμοις τελέ- laus mea, Dominus. Renouabuntur igi-
σους, διδόντος αὐτοῖς τὰ ζωαρκῆ, & κοπιᾷν οὐκ tur sic, inquit, velut aquilæ. Quod et-
ἐῶντος Χριστοῦ. ἐμπίμπλησι γὲ τὰς καρδίας τῶν D iam docebit beatus Dauid: Renouabi-
ἀγαπώντων αὐτὸν τῆς ἄνωθεν ἀσθενείας. ὥστε tur sicut aquilæ iuuentus tua. Current Psal. 102.
κἂν εἰ γένοιτο πειρασμοῖς, & κόποις τοιούτοις & non laborabunt. Prompti enim & in-
καταπονοῦσας τὸν ἀρετὴν χρείττους γενέσθαι ὑ καμεῖν δὲ εἰδότας ὅτι πολύωκτον ἡ ὑπομονή· κἂν star iuuenum alacres, vias conficient
εἰ ὑπάρχοι ἡμῖν ἀποφαίνῃ δὴ πανδοκιμωτάτους. καταργάζεται γὲ ἡ ὑπομονὴ δοκιμὴν, ἡ divinæ pietatis, dante illis Christo quæ
δὲ δοκιμὴ ἐλπίδα, ἡ δὲ ἐλπὶς ὑ καταισχύνει· οὕς ad vitam suppeditant, & laborare non
ὅτῳ ζῆν εἰωθότας. τοιαῦτα μὲν πρὸς διασάφησιν, permittente. Impler enim corda dili-
δῆλον δὲ ὅτι τὸ ἐφ' ἅπασιν ἀγαθοῖς ὁ μακάριος E gentium se, superna fortitudine, vt, si
Δαβὶδ λέγων, ἀνδρίζεσθε, καὶ κραταιούσθω ἡ contingat illos in tentationes & labores
καρδία ὑμῶν πάντες οἱ ἐλπίζοντες ὅτι κύριον. incidere, qui conuenienter virtuti viuunt, laborem superent, probè scientes, valde optabilem esse patientiam. Quæ si adsit aliquibus, eos semper efficit per omnia probatissimos. [Operatur enim * Rom. 5.
patientia probationem, probatio spem, *
spes non pudefacit, qui sic cõsueuerunt *
viuere.] Stimulat ad fortitudinem, in *
omnibus nimirum bonis, B. Dauid ita
dicens: [Viriliter agite, & roboretur cor * Psal. 30.
vestrũ, omnes qui speratis in Domino] *

Ἐγκαινίζεσθαι πρὸς μὲ νῆσοι. οἱ γὰρ ὀρθρίζοντες ἀλλάξουσιν ἰσχύν. ἐγγισάτωσαν, καὶ λαλησάτωσαν ἅμα, τότε κρίσιν ἀναγγειλάτωσαν.

Renouamini ad me Insulæ: Principes enim mutabunt fortitudinem: appropinquent & loquantur simul, tunc iudicium annuncient. CAP. XLI.

Κατὰ ἐξαφόρους τρόπους αἱ νῆσοι νοοῦνται. εἰσὶ μὲν γὰρ ἐν θαλάσσαις πολλαὶ, λέγονται ὅτῳ καὶ πόλεις ἐνίοτε, καὶ κῶμαι πλατείαν

Variis modis intelligũtur Insulæ. Sunt enim & in mari complures, dicuntur sic etiam ciuitates interdum & villæ, quæ amplam

amplam circumcirca habent terram inaratam & incultam : quales dicunt esse Idumæorum, & Moabitarum, vtpote in deserto sitas. Erant autem hi impii & idololatræ, non procul à regione Iudæorum. Itaque dicimus, cùm Gentium adscriptionem notare, & velut à re in medium producta, ad vniuersum genus summam negotii transferre vellet, errantium ciuitates affatur, dicens : Renouamini ad me Insulæ, id est : Erroris & peccati vetustate, & vitiositate animorum vestrorum amandata, renouamini, per pœnitentiam, cogitate meliora, accipite gratiam, videlicet Christi, quæ in nouitatem vitæ renouat. Verisimile est aliter quoque nominari hic Insulas, ecclesias, quæ mundi huius difficultatibus & angustiis circumsidentur, & insurgentium contra eas fluctibus iactantur, verùm stationem habent firmam, & immotæ permanent. Nam fundatæ sunt super petram, in qua est etiam Christus. Hæ igitur, tanquam Insulæ dictæ sunt, nimirum ecclesiæ. Significatur autem per hæc, vocatorum per fidem multitudo, quæ quondam peccatis dedita, execrabilis & impura, vitiosa & rugosa, per Christum ad nouitatem vitæ transmigrauit, virgo facta est, pura, maculam aut rugam non habens, sed potius sancta & incontaminata. Renouamini igitur ad me, inquit. Mutare quoque pulchrè affirmat principes fortitudinem. Principes hic nominat veritatis præcones, alios aliis post vocationem suffectos, vt & declarant Petrus & Paulus, & reliquus Apostolorum catalogus, quibus illud amplius quadrat : Alas assument vt aquilæ, current & non laborabunt, gradientur & non esurient. Talia enim miracula eorum Acta demonstrant. Non enim consimiles primis illis, scilicet proceribus Iudæorum, erant Seruatoris nostri discipuli, sed alia potentia velut spirituali præditi, nimirum longè erant meliores, & incomparalibiter præstantiores virtutis insignibus. Hi ergo principes, appropinquent, & loquantur illud : Appropinquent, de tempore intelliges. Si enim aperuerit illos tempus, simùl loquentur. Perinde est ac si diceret : Omnes idem narrabunt suis quos mysteria instituunt, quasi ex vno loquentes

A ἔχουσαι κύκλῳ χώρᾳ ἀνήροτον, καὶ κεχερσωμένην. τοιαύτας εἰ) φασὶ τὰς τῶν Ἰδουμαίων, καὶ Μωαβιτῶν ὡς ἐν ἐρήμῳ κειμένας. ἦσαν γὰρ ἄθεοι δυστεβεῖς, καὶ εἰδωλολάτραι, καὶ τῶν Ἰουδαίων χώρας ἀμακρὰν. φαμὲν οὖν, ὅτι τὴν τῶν ἐθνῶν προσηλυτικὴν κατασημαίνει θέλων, καὶ ὡς ἐκ μέσου ὅλου τοῦ πλήθους τὸ πρᾶγμα δυνάμει ἀποφέρων τοῖς τῶν πλανωμένων πόλεσι προσφωνεῖ, λέγων, ἐπιστρέφεσθε πρός με νῆσοι. τοῦτ' ἔστι, τὴν ἐκ τοῦ πλανᾶσθαι, καὶ πλημμελεῖν παλαίωσιν, B καὶ σκληρότητα τῶν ἰδίων ἀποπεμψάμενοι καρδιῶν ἀναχωνίσητε δι' μεταγνώσεως. βαλλόσαθε τὰ ἀμείνω, καὶ δεξάσθε τὴν εἰς καινότητα ζωῆς ἀναχωνίζουσαν χάριν, δῆλον δ' ὅτι τῷ διὰ Χριστοῦ. εἰκὸς δὲ καὶ ἕτερος, νήσους ἐνταῦθα κατονομάζειν τὰς ἐκκλησίας, αἳ μονονουχὶ μεταξὺ πρεσβύτερων κοσμικῶν τέθηνται, καὶ τοῖς τῶν ἐπιμισαλλόντων αὐταῖς προσεικλύζονται κύμασι. πλοῦν ἵδρυσιν ἔχουσιν ἀσφαλῆ, καὶ ἀκρόδρυον διαμένουσι. τεθεμελίωνται γὰρ ὅτι πέτραν, καὶ ἔστιν ἐν αὐτῇ Χριστός. οὕτω δεῖ νῦν αἱ C ὡς νῆσοι κατονομασμέναι, τοῦτ' ἔστιν, αἱ ἐκκλησίαι. σημαίνεται δὲ δι' αὐτῶν, ἡ τῶν διὰ πίστεως κεκλημένων πλῆθος ἡ φιλαμαρτήμων ποτέ, καὶ βδελυρὰ καὶ ἀκάθαρτος· ῥυθιὰ δὲ καὶ ἐρρυτιδωμένη, μετεποίησε διὰ Χριστοῦ πρὸς καινότητα ζωῆς. γέγονε παρθένος, ἁγνὴ, μὴ ἔχουσα κηλῖδα, ἢ ῥυτίδα. ἁγία δὲ μᾶλλον, ἢ ἄμωμος. ὀφείλω οὖν ἐπιστρέφεσθε πρός με φησὶν. δυνάξαι γοῦν τοὺς ἄρχοντας ἰσχὺν δῦναι λέγει. ἄρχοντας δὲ λέγων τοὺς τῆς ἀληθείας ὀνομάζει κήρυκας, ἑτέρους ἀφ' ἑτέρων μετὰ τὴν κλῆσιν γεγονότας. καὶ δηλοῦσι Πέτρος καὶ Παῦλος, καὶ ὁ λοιπὸς τῶν ἀποστόλων κατάλογος, εἰς οὓς πρόσφυέστερον ἁρμόσαι, καὶ, πτερορυήσουσιν ὡς ἀετοί. δραμοῦνται, καὶ οὐ κοπιάσουσι. βαδιοῦνται, καὶ οὐ πεινάσουσι. τοιαῦτα γὰρ αἱ κατ' αὐτοὺς πράξεις ἐμφαίνουσι θαύματα. οὐ γὰρ ὅτοι κατὰ τοὺς πρώτους, τοῦτ' ἔστι, τοὺς τῶν Ἰουδαίων καθηγητὰς, οἱ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν γεγόνασι μαθηταί. ἀλλ' ὡς ἐν ἑτέρᾳ δυνάμει πνευματικῇ, δῆλον δὲ ὅτι πολλῷ ἦσαν ἀμείνους, καὶ ἀσυγκρίτως ὑπερκείμενοι τοῖς κατ' ἐκεῖνο αὐχήμασιν. ὅτοι τοίνυν οἱ ἄρχοντες ἐγγισάτωσαν, καὶ λαλησάτωσαν ἅμα. ὅταν ἐγγισάτωσαν κατὰ χρόνον νοήσῃς. εἰ γὰρ ἀναδείξει αὐτοῖς ὁ καιρὸς ἅμα λαλήσουσιν. ὅμοιον ὡς εἰ λέγοι. πρώτους δ' αὐτοὺς τοῖς μυσταγωγουμένοις ἐφύσιν. ὡς γὰρ ἐξ ἑνὸς λαλοῦσι-

τες πνεύματος ἀ τοῖς ἀλλήλων ἀφαμαχοῦνται λόγοις. συμφώνως ἢ μᾶλλον ὁ τῶν θείων δογμάτων ποιήσονται κήρυγμα. καὶ καθαγιάζουσι κεκρυμμένως ὁ Χριστοῦ μυστήριον. τοῦτο γὰρ οἶμαι βούλεται ὁ, τότε κρίσιν ἀναγγελοῦσιν. ὅπερ γὰρ οἱ ἐξ Ισραὴλ κρίσιν ὠνόμαζον τὸν ἀφ' Μωσέως νόμον, τοιοῦτοι δὲ μᾶλλον εἰκότως αὐτῷ ἀντεξάγων αὐτοῦ τὸ εὐαγγελικὸν καὶ σωτήριον κήρυγμα κρίσιν αὐτὸ ἀφ' τούτων ἀποκαλεῖ, ἡ γὰρ ἀληθῶς δικαιοκρισία, καὶ τῆς ἀρεσκούσης Θεῷ νομοθεσίας ἡ δύναμις, οὐκ ἐν γε μᾶλλον τῇ τοῦ νόμου σκιᾷ ἀφαφαίνεται, ἀλλ' ἐν τοῦ κηρύγματι τῶν ἁγίων μυσταγωγῶν τῶν νέων ἀρχόντων. οἳ καὶ μαθόντες παρὰ Χριστοῦ τὴν κρίσιν, ἤτοι τὴν βούλησιν τοῦ Θεοῦ, καὶ πατρὸς, τοιαύτην καὶ ἡμῖν τοιαυτοπρεπῶς ἀπηγγείλασιν.

Τίς ἐξήγειρεν ἀπ' ἀνατολῶν δικαιοσύνην, ἐκάλεσεν αὐτὴν κατὰ πόδας αὐτοῦ, καὶ πορεύσεται;

Οὐκ ἀπὸ γε ψιλῆς, καὶ μόνης τοῦ ἐν τοῖς ποιήμασι μεγαλουργίας καταθαυμάζειν πρέπει τὸν τῶν ὅλων κατεξουσιάζοντα Θεὸν, ἀλλὰ γὲ καὶ δι' ὧν ἐνεργετεῖ τὸ εὐούσιος αὐτοῦ γαληνιότητος παρέσταται τὴν ἔνδειξιν. σέσωκε γὰρ γοῦν ὅπερ τὸ γῆς, καὶ ἀπολωλὸς εἰσάπαξ ὁ γλυκὺς ὁ ἀνθρώπινον καὶ θανάτου, καὶ φθορᾶς ἐξείλετο, καὶ τοῦ ἀφ' διαβόλου πλεονεξίας. κατήργηκε γὰρ αὐτὸν, ὁμοῦ ταῖς δυνάμεσι ταῖς σὺν αὐτῷ, δεδικαίωκε δὲ ἀφ' πίστεως τὸν τυραννήσαντα καθ' ἡμῶν ἁπασυδήσας ἁμαρτίαν. ἀλλὰ ταῦτα δὴ πάντα κατωρθώθη ἀφ' Χριστοῦ. γέγονε γὰρ ἡμῖν παρὰ Θεοῦ καὶ πατρὸς δικαιοσύνη, καὶ ἀπολύτρωσις, καὶ ἁγιασμός· καὶ πεφωτίσμεθα ἢ δι' αὐτοῦ, μετειλήφαμεν δὲ φιλοῦς καὶ ἀγάπης, καὶ ἁπλῶς πάντος τοῦ σώζειν εἴδους. καὶ τοῦτο ἡμῖν δι' ἑνὸς τῶν ἁγίων προφητῶν προαναφωνῶν λέγων, καὶ ἀνατελεῖ ὑμῖν τοῖς φοβουμένοις τὸ ὄνομά μου, ἥλιος δικαιοσύνης, καὶ ἴασις ἐν ταῖς πτέρυξιν αὐτοῦ. τίς τοίνυν, φησὶ, καθάπερ ἥλιον ἐξ ἀνατολῶν ἀναφαίνειν προσκέναστε τὴν δικαιοσύνην; τοῦτ' ἔστι, Χριστόν. τίς ἐκάλεσεν αὐτὴν, τοῦτ' ἔστιν, ἀφικέσθαι παρεσκεύασε, καὶ ἐμφανισθῆναι ἢ ὄντως, ὡς καὶ πορεύεσθαι κατὰ πόδας τοῦ κεκληκότος. ἀντὶ τοῦ μονονουχὶ κατ' ἴχνος ἰέναι τοῦ Θεοῦ καὶ πατρός. ἀνεστράφη γὰρ ὄντως ἐν γῇ κύριος, τὰ τοῦ πατρὸς ἔργα πληρῶν, καὶ αὐτὸν ἡμῖν ἐν ἰδίᾳ φύσει καταδείκνυς. ἴσῳ γὰρ ἐστὶν ἰσοδυνὴς αὐτῷ, καὶ δι' αὐτοῦ τῶν ὅλων ἐκ πατρὸς πεπληροφόρηκε βιοῦ ὅπερ τὸ γῆς. ὅπερ

spiritu, non verbis inter se pugnabunt, sed summo cum concentu & consensu, de diuinis dogmatis prædicabunt, occultúmque Christi mysterium annunciabunt. Hoc enim est, vt arbitror: Tunc iudicium annuncient. Quia namque Israelitæ iudicium nominarunt, Mosaicam legem, hinc etiam opponens illi hanc Euangelicam & salutarem prædicationem, eam iudicium his verbis iure optimo appellat. Iustum enim iudicium verè, & legislatoris quæ Deo placet efficacitas, non in legis vmbra, sed in prædicatione sanctorum mystagogorum, nouorum principum ostenditur: qui cùm didicissent à Christo iudicium, vel Dei ac patris voluntatem, eam nobis vno ore ac consensu annunciarunt.

Quis suscitauit ab Oriente iustitiam? vocauit eam ad pedes suos, & vadet?

Non propter nudam & solam creaturarum magnificentiam, admirari decet vniuersorum Dominatorem Deum, sed per ea quibus nos afficit beneficia, suæ serenitatis & placabilitatis dat specimen. Seruauit enim mortales, genúsque humanum omnino perditum à morte, à corruptione, à diaboli tyrannide asseruit: Aboleuit enim illum vnà cum potestatibus quæ cum illo sunt, iustificauitque per fidem, peccato, quòd contra nos tyrannicè sæuiebat, profligato. Sed hæc omnia egregiè per Christum præstita sunt: [Factus est enim nobis à Deo & patre, iustitia, & redemptio, & sanctificatio.] Et perilluſtrati sumus, consortésque facti misericordiæ & charitatis, & omnium omnino quæ ad salutem valent. Hoc quoque nobis prædixit quidam sanctorum prophetarum, cùm ait: Et exorietur vobis timentibus nomen meum, sol iustitiæ, & sanatio in alis eius. Quis ergo, inquit, velut solem ab Oriente oriri fecit iustitiam? id est, Christum. Quis illum vocauit? id est, venire fecit, & apparere terræ incolis, & ita apparere, vt ad pedes eat vocantis, id est, tantùm non vestigiis Dei & patris insistat? Sic enim versatus est in terra Dominus, & patris opera implendo, & seipsum nobis in propria natura exhibendo. Erat enim & est æqualis ei potentia, & ex ipsis factis plenè persuasit mortalibus,

1. Cor. 1.

quòd per omnia parem genitori men-
Ioan. 10. „ suram habeat. Liquidò enim dixit: [Si
„ non facio opera patris mei, ne credatis
„ mihi: Sin facio, etiamsi mihi non cre-
„ datis, operibus credite.] Cúmque sem-
Ioan. 8. „ per voluntatem patris sequeretur, imò
„ ipse potius esset voluntas patris, Iu-
„ dæorum populum alloquutus est, di-
„ cens: [Vos secundum carnem iudica-
„ tis, ego non iudico quemquam. Et si
„ ego iudico, iudicium meum est iustum:
„ quia non quæro voluntatem meam, sed
„ voluntatem eius qui misit me.] Vides
ergo, quo pacto patris quasi vestigiis
Ioan. 14. „ insistat. Dixit enim: [Ego in patre, &
„ pater in me est: & qui vidit me, vidit &
„ patrem meum.]

Dabit in conspectu Gentium, & Reges stupefaciet, & dabit in terram gladios eorum, & velut stipulas proiectas, arcus eorum. Et persequetur eos, & pertransibit in pace via pedũ eius. Quis operatus est, & effecit hæc? Vocauit eam is, qui vocat eam ab ætatibus antiquis.

Nam ante Seruatoris nostri aduentum, à brutis animalibus nulla in re discrepantes terræ in terræ incolæ, in magna ignorantia versari ac viuere videbantur, & inscitia ac tenebris inuoluti detentique sunt, mundique ac seculi huius rectoribus seruierunt, ac diaboli voluntati mentis suæ ceruicem submittentes, per vias vitiorum deuoluti sunt in interitum. Sed illuxit illis Christus. Ipse est enim expectatio Gentium. Et ab his qui olim occuparunt ereptos, liberos effecit, & filios Dei, omnésque sordes eorum abstersit. Nam per fidem iustificauit, & sancti Spiritus perfusione, claros reddidit & illustratos. Hanc igitur iustitiam solis locum tenentem quodammodo & excitatam ab Oriente, dedit Gentibus: repulso videlicet Israele, propter hanc in illum impietatem. Quo facto, & multitudine adeò numerosa seruata, insurrexerunt Reges. Ecstasis enim quasi & stupor in mundi huius rectores incidit, & reformidarunt diuinum & intolerandum iudicium, quod, inquam, factum est in Gentibus. Qui autem olim potentes & validi erant, diuinæque rebellarunt maiestati, & velut arma mouere contra eam, ac gladios extrahere, & insolentiæ arcum intendere soliti sunt, in terram ceciderunt, & instrumentis belli missis, stipulis facti sunt assimiles.

A χῦ πρῶ ὁτιοῦν ἰσομήτως ἔχῃ τῷ γεννήσαντι. τὸ γοῦν ἔφασκεν ἐναργῶς, εἰ δὲ ποιῶ τὰ ἔργα τοῦ πατρός μου, μὴ πιστεύητέ μοι. εἰ δὲ ποιῶ, κἂν ἐμοὶ μὴ πιστεύητε, τοῖς ἔργοις μου πιστεύετε. ἐπόμβνος δὴ πρὸς ζῆλον τὴν θελήσεως τοῦ πατρός, μᾶλλον δ' αὐτὸς ὢν ἡ θέλησις τοῦ πατρός, τοῖς Ἰουδαίων δήμοις ὡς περὶ φῶτος λέγων. ὑμεῖς κῦ τὸ κρίνα κρίνετε. ἐγὼ δὲ κρίνω οὐδένα, καὶ ἐὰν κρίνω δὲ ἐγώ, ἡ κρίσις ἡ ἐμὴ δικαία ἐστίν, ὅτι δ' ζητῶ τὸ θέλημα

B τὸ ἐμόν, ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με. ὁρᾷς οὖν ὅπως οἱονεὶ κῦ πόδας πορεύεται τοῦ πατρός. τοιγάρτοι καὶ ἔφασκεν. ἐγὼ ἐν τῷ πατρί, καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί ἐστι, καὶ ὁ ἑωρακώς ἐμὲ ἑώρακε τὸν πατέρα μου.

Δώσω ἐνώπιον ἐθνῶν, καὶ βασιλεῖς ἐκστήσω. καὶ δώσω εἰς γῆν τὰς μαχαίρας αὐτῶν, καὶ ὡς φρύγανα ἐξωσμένα τὰ τόξα αὐτῶν. καὶ διώξεται αὐτούς, καὶ διελεύσεται ἐν εἰρήνῃ ἡ ὁδὸς τῶν ποδῶν αὐτοῦ. τίς ἐνήργησε, καὶ ἐποίησε ταῦτα. ἐκάλεσεν αὐτόν, ὁ καλῶν αὐτὸν ἀπὸ γενεῶν ἀρχαίων.

Πρὸ γὰρ τῆς τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἐπιδημίας, κτήνεσιν ἀλόγοις διενεγκόντες οὐδὲν οἱ ὄντες τῆς γῆς ἀμαθίᾳ πολλῇ συζῶντες ἐφαίνοντο. κεκρατύνατο γὰρ καὶ ἀγνωσία καὶ σκότος, καὶ δεδουλώκασι τοῖς κοσμοκράτορσι τοῦ αἰῶνος τούτου, καὶ τοῖς τῆς πλεονεξίας θελήμασι τὸ ἑαυτῶν διανοίας ὑποτάσσοντες αὐχένα ταῖς εἰς φαυλότητα ἕλξεσι κατεφέροντο πρὸς ἀπώλειαν. ἀλλ' ἐπέλαμψεν αὐτοῖς ὁ Χριστός. αὐτὸς γὰρ ὅστις ἡ προσδοκία τῶν ἐθνῶν κῦ τὸ πάλαι πλεονεκτούντων ἀπαλλάξας ἐλευθερίας ἀπέφηνε, καὶ υἱοὺς Θεοῦ, πάντα ῥύπον τὸ ἐν αὐτοῖς διακομίξας. δεδικαίωκε γὰρ διὰ πίστεως, καὶ τῇ τοῦ ἁγίου πνεύματος χύσει λαμπροὺς ἀπέφηνε κῦ πεφωτισμένους. τὸν τοίνυν δικαιοσύνης τὸν ἐν ἡλίου τάξει μετενεγκὼν καὶ ἐγκαθιδρύσας ἐξ ἀνατολῆς δέδωκε τοῖς ἔθνεσιν. ἐξωσθέντος δηλονότι τοῦ Ἰσραὴλ διὰ τὸ εἰς αὐτὸν δυσσέβημα. ὃ δὴ μέγιστος, καὶ πλῆθος αἰσθησόμενος ἂν ὅτου πολλῆς ἐξανέστησαν οἱ βασιλεῖς. ἔκστασις γὰρ ὡσανεὶ ὑπεπέπωκε τοῖς κοσμοκράτορσι τοῦ αἰῶνος τούτου, καὶ πεφόβηται τὸ θεῖον καὶ ἀφόρητον κρίμα, τὸ ὅπερ γε φημὶ τοῖς ἔθνεσι γεγονός. οἱ δὲ πάλαι δυνατοί τε κῦ δυνάσται κῦ τῇ θείᾳ δόξῃ μαχόμενοι, καὶ οἷς ὅπλα κινῆσαι κατ' αὐτοῦ εἰώθεσαν, κῦ μαχαίρας ἀποσυρομένους, καὶ τὸ τῆς ἀπονοίας ἐντεῖναν τόξον πεπαύκασιν εἰς γῆν, καὶ τὰ τοῦ πολέμου σκεύη μεθέντες φρυγάνοις ἐοικότα

Comment. in Esaiam.

γεγόναση. πεποίηται δὲ πάλιν ὁ λόγος ὡς ἐξ ὁμοιότητος τῶν καθ' ἡμᾶς. ἡττῶνται γὰρ αἱ πονηραὶ δυνάμεις καὶ ἅπας αὐτῶν κακουργίας ἠμαύρωται τρόπος, Χριστοῦ διαρπάζοντος τὰ σκεύη αὐτῶν. ὁ γὰρ ὠφελήσει, φησὶν, ὁ ἐχθρὸς ἐν αὐτῷ, καὶ ὁ υἱὸς ἀνομίας οὐ προσθήσει τοῦ κακῶσαι αὐτόν. ἔδει γὰρ ἔδει προαιρημένων τῶν κακῶν, καὶ πονηρῶν δυνάμεων, καὶ κατενεχθέντος εἰς γῆν τοῦ πάντων ἐχθροῦ, τότε δὴ τότε καὶ λίαν καιροῦ τῶν ἐθνῶν γενέσθαι τὴν λύτρωσιν. κατεδίωξε γὰρ αὐτοὺς ὁ Χριστὸς, τοῦτ' ἔστιν, ἔτρεψε πρὸς φυγήν. οὐ γὰρ ἐῶν αὐτομάτως θαι τῷ Θεῷ, καὶ τὴν ἀρχαίαν αὐτῶν τυραννίδα σπεύσαντα παῦσαι εἰς πέρας, μὴ δυνάμενον πάντη καὶ πάντως ἐκβῆναι ἄνευ ἐμοῦ ἀκώλυτον ἐπενεχθῆναι πᾶσι τοῖς ἀπολέσασι τὴν γῆν. δεδιωγμένων δὲ τῶν ἐχθρῶν τὸ ἔθνος, ἡ ὁδὸς γάρ, φησὶ, τῶν ποδῶν αὐτοῦ ἐν εἰρήνῃ διελύσατο. οὐδὲν γὰρ γέγονεν ἐμποδὼν οἰκονομοῦντι τὰ καθ' ἡμᾶς τῷ πάντων ἡμῶν σωτῆρι Χριστῷ. ἀλλ' οἷς ἅμα φθῆναι, καὶ ἐπ' ἄκρας ὁδοῦ βαδίζων τὸ πάντων ἡμῶν κατώρθωκε σωτήριον, οὐδενὸς ἐχθροῦ διαλύοντος, ἢ ἀνθισταμένου. πεπλώκασι γάρ. τίς οὖν ἄρα ἐνήργησε ταῦτα πάντα, ἢ τίς ἐκάλεσε τὴν δικαιοσύνην. οὐκ ἐγὼ φησὶν, ὁ νῦν μὲν καὶ ἐν καιρῷ τῷ ἐσχάτῳ καταδείξας αὐτὴν, κεκλημένος ἀπ' αὐτὴν ἀπὸ γενεῶν ἀρχαίων. ὁ γὰρ προέφατον ὅτι ὁ Χριστοῦ μυστήριον, προώριστο μᾶλλον πρὸ καταβολῆς κόσμου. προεγνωκότος Θεοῦ, ὃ ἐστὶν μῦθον. ἅμα γὰρ πέπτωκεν ὁ Ἀδὰμ, μᾶλλον ἢ πρὶν εἰς τοῦτο καταλιθεῖν αὐτὸν, προεγένοσεν ὁ δημιουργὸς καὶ τὴν ἐσομένην αὐτῷ καὶ καιροῦ θεραπείαν, δῆλον ὅτι τῆς διὰ Χριστοῦ. προώρισατο τὸν ἔθνον, ἐμὲ μὴ θαυμάσῃς, ὅτι καὶ ἡμᾶς αὐτοὺς διὰ πίστεως τὴν εἰς αὐτὸν δεδικαιωμένους προσκαλεσάμενος ἐκάλεσεν. ὅτε οὖν ἡμεῖς προεγνώσμεθα καὶ προέγνωσαν, πῶς δὲ μᾶλλον αὐτὸς ὁ δι' οὗ σεσώσμεθα, καὶ κεκλήμεθα;

Ἐγὼ Θεὸς πρῶτος, καὶ εἰς τὰ ἔπειτα ἐγώ εἰμί. εἴδοσαν ἔθνη καὶ ἐφοβήθησαν, τὰ ἄκρα τῆς γῆς ἤγγισαν, καὶ ἦλθον ἅμα, καὶ ἕκαστος τὸν πλησίον, καὶ τῷ ἀδελφῷ βοηθῆσαι.

Πρῶτον εἶναι ἑαυτὸν Θεὸν φησὶν, οὐχ ὡς γεγενημένος μετ' αὐτὸν δεύτερον. πῶς γὰρ ἢ πόθεν; εἷς γὰρ ὄντως ἐστὶ τῶν ὅλων Θεὸς οὐκ ἄρχων ἔχων τὸ εἶναι,

A Sumitur rursus in hisce verbis oratio, tanquam ex similitudine eorum quæ apud nos sunt. Victæ enim sunt malæ potestates, & omnis eorum malitiæ modus est debilitatus, Christo eius vasa seu instrumenta diripiente. [Non enim iuuabit, inquit, inimicus in eo, & filius iniquitatis non apponet nocere ei.] Oportuit enim oportuit, malis potestatibus antè sublatis, & deiecto in terram omnium hoste, tunc tunc & quidem valdè opportunè, Gentium perfici redemptionem. Persequutus est enim illos Christus, id est, in fugam vertit: non etenim licebat resistere Deo, qui etiam pristinæ illorum tyrannidi finem imposuit, ne non paterentur illa, per omnia, quæ par erat eos qui terram perdiderunt, subire. Hostibus ergo fugatis, (Via enim, inquit, pedum eius in pace pertransibit,) nullum impedimentum omnium nostrum Seruatori Christo res nostras administranti, est iniectum. Sed tanquam planam & æquabilem viam ingrediens, omnium nostrum salutem, nullo inimico infringente aut obsistente, est operatus. Nam ceciderunt. Quis ergo operatus est hæc omnia? vel quis vocauit iustitiam? Nónne ego, inquit, qui & nunc & extremis temporibus eam ostendi, & vocaui ab ætatibus antiquis. Non enim nuperum est Christi mysterium, sed antè constitutionem mundi præfinitum, Deo quod futurum est præsciente. Simul enim atque cecidit Adam, imò priusquam in hoc laberetur, præcognouit conditor, & medelæ futuræ illi suo tempore, scilicet per Christum, tempus præfiniuit. Neque verò mireris, quòd inueniatur præuidisse nos per fidem in ipsum iustificatos. Quos enim, inquit, cognouit, etiam præfiniuit conformes imagini filii ipsius, hos & vocauit. Quoniam igitur nos præfiniti sumus ex præcognitione, quanto magis ipse per quem seruati sumus & vocati?

Ego Deus primus, & in tempora ventura ego sum. Viderunt gentes, & timuerunt, termini terræ appropinquauerunt, & venerunt simul, iudicans vnusquisque proximo & fratri ad auxiliandum.

Primum se Deum esse dicit, non quasi esset secundũ se secundus. Quî enim aut vnde? vnus enim est, & vniuersorũ Deus,

non habens principiū, vt sit, sed vocans, ipse potius ad ortum omnia. Primus igitur & solus & sine principio Deus, vniuersorum opifex, nec alio modo erit per infinita secula sequentia. Ipse enim est & solus. quoniam autē viderunt Gentes Christum, eiúsque nobis exhibitā iustitiam, viderúntque omnino oculis mentis gloriam ipsius, timuerunt, inquit, ab extremis terræ vsque ad extrema, id est, per vniuersum orbē terrarum. Et aggregatæ sunt & appropinquauerunt, non iam procul manentes, & velut alienati per peccatum, sed tanquam propè facti, cognitione spirituali, & in vnam fidem, & animorum consensum congregati. Hoc enim, opinor, significat: Appropinquauerunt, & venerunt simul. Cúmque gustassent Dominum, & intellexissent eum benignum esse, & pulchritudinem veritatis admirati fuissent, non sibi ipsis solum reseruarunt hoc doni, sed benignè fecerunt, & ex æquo & bono iudicarunt, quisque fratri & amico, inquit, ad auxiliandum.

Et dicet, potior fuit vir faber & ærarius qui percutit malleo, atque producit. Et aliquando dicit: Conflatio bona est. Confirmarunt ea clauis, ponent ea, & non mouebuntur.

Modum auxilii ponit ante oculos. Vnusquisque enim eorum qui iudicarunt, vt proximo, & fratri suo auxilium ferat, mysteriis, inquit, initiatus & qui veritatem cognouit, alios monebit, dicens: Potior fuit vir faber, & ærarius, & qui percutit malleo, ac producit. At quomodo fuit potior? Cùm enim confecisset idolum, & deum sculpsisset, is qui fabrilem artem calleret, & ærarius percutiens, cum malleo ductam imaginem effinxisset, adduxit eos qui decepti sunt in reprobam mentem, & qui facti sunt ad Dei imaginem, eos suorum laborum seu inuentorum cultores reddidit. Dein irridet idolorum fictionem, & velut mimesi quadam orationem eorum qui fabricantur ea, imitatur, qui applaudunt sibi, Conflatio pulchra est. Idolorum namque opifices, vbi manum, vel pedem, vel quampiam partem corporis expoliuerunt, ea conflando seu consolidando, & membra membris adaptando & firmando, clauis dein coniungendo & communiendo, perficiunt vt stare possint, & non moueri. At planè ridiculum est, & vanitatis adorantium, & summæ stupiditatis argumentum.

A κεκλημένος ἢ μᾶλλον εἰς ὃ εἶδε τὰ πάντα. αὐτὸς οὖν πρῶτος καὶ μόνος, καὶ ἄναρχος Θεὸς ὁ τῶν ὅλων δημιουργός. καὶ εἰς ἀπεράντους αἰῶνας ὁμοίως ἐφεξῆς, ὡς καθ' ἕτερον ἔσται τρόπον, αὐτὸς γὰρ ὅδε καὶ μόνος. ὅπερ ἢ τελέσαντα τὰ ἔθνη χειρὸν, καὶ τὸ πρὸ αὐτοῦ γνωρίζειν ἡμῖν δικαιοσύνην, τεθήκασιν ἢ πάντες τοῖς τῆς ἀληθείας ὄμμασι τὴν δόξαν αὐτοῦ, πεφόβηνται, φησὶν, οἱ ἀπ' ἄκρων τῆς γῆς ἕως ἄκρων, τοῦτ' ἔστιν, οἱ διὰ πάσης τῆς οἰ-
B κουμένης. καὶ σύνηλθόσαν καὶ ἤγγισάν, οὐκέτι μένοντες μακρὰν, καὶ ὡς ἀλλοτριούμενοι διὰ τὴν ἁμαρτίαν, ἀλλ' οἷς ἐγγὺς γεγονότες διὰ τὸ οἰκειότητα τοῦ πνευματικοῦ, καὶ εἰς μίαν πίστιν καὶ ὁμοψυχίαν συνερχόμενοι. τοῦτο γὰρ οἶμαι δηλοῖ, ὃ, ὅτι ἤγγισάν, καὶ ἦλθον ἅμα. γευσάμενοι ἢ τοῦ καλοῦ, καὶ σύνεντες ὅτι χρηστός ἐστι, καὶ τῆς ἀληθείας τὸ κάλλος καταμαθόντες, οὐχ ἑαυτοῖς μόνον τετηρήκασι τὸ δῶρον, ἀλλὰ μετὰ τοῦ ποιεῖν, καὶ ὁπαδικῶς κεκελεύκασιν ἕκαστος τῷ
C ἀδελφῷ καὶ τῷ φίλῳ βοηθῆσαι φησίν.

Καὶ ἐρεῖ. ἴσχυσεν αὐτὴρ τέκτων, καὶ χαλκεὺς τύπτων σφύρᾳ, ἅμα ἐλαύνων. ποτὲ μὲν ἐρεῖ, σύμβλημα καλόν ἐστιν. ἰσχυρώσαν αὐτὰ ἐν ἥλοις, ἡσάτην αὐτὰ, καὶ οὐ κινηθήσονται.

Τῆς ὑπακοῆς τὸν τρόπον καθίησιν ἀναργῶς. ἕκαστος γὰρ τῶν κεκελεύκοτων τῷ πλησίον, καὶ τῷ ἀδελφῷ βοηθῆσαι, μυσταγωγηθεὶς φησὶ καὶ ἐγνωκὼς τὴν ἀλήθειαν, καὶ ἑτέρους νουθετήσει λέγων.
D ἴσχυσεν αὐτὴρ τέκτων καὶ χαλκεὺς τύπτων σφύρᾳ, ἅμα ἐλαύνων. ἴσχυσε δὲ τίνα τρόπον; συνθεὶς γὰρ εἴδωλα καὶ διαγλύψας εἰς Θεὸν ὁ τεκτονικὴν ἔχων τὴν ἐμπειρίαν, καὶ μολὼν καὶ χαλκεὺς τύπτων σφυρήλατον ἄγαλμα πεποιηκὼς ἀπεκόμισε τοῖς ἠπατημένοις εἰς ἀδόκιμον νοῦν, καὶ τὴν ἑαυτοῦ πόνων ἥρωα θήρημα ἀπέφηνε προσκυνητὰς τοὺς κατ' εἰκόνα Θεοῦ γεγονότας. εἶτα διαγλύφει τὴν εἰδώλων τὴν ποίησιν, καὶ οἷς ἀπομιμεῖται τὴν ἐργαζο-
E μένων αὐτὰ τοὺς λόγους ὑποφωνούντων ἀλλήλοις. ὅτι σύμβλημα καλόν ἐστιν. οἱ γὰρ τῶν εἰδώλων δημιουργοὶ ἢ τέκτων τυχὸν ἢ πόδα, ἢ καὶ ἕτερόν τι τῶν τοῦ σώματος μερῶν ἀφηκασάμενοι ἀποτελοῦσι αὐτὰ διὰ συμβλημάτων, καὶ μηχανὴ μέλεαν ἁρμόζοντες, καὶ ἰσχυρὰ ποιοῦντες αὐτὰ ἐν ἥλοις· εἶτα ὑφέντες καὶ ἀσφαλιζόμενοι τοῖς δέσμασι, καὶ μὴ κινεῖσθαι. γλῶσσα ἢ ταῦτα ἐστὶ καὶ ἑτέρων τοιούτων, καὶ τὴν τῶν προσκυνούντων αὐτὰ μανίαν τε καὶ εἰς ἄκρον ὑπερβολὴν ἀποδεικτικὴ.

καὶ. ὃ γὰρ εἰδέναι μὴ ὅτι ἐκ μορίων λεπτῶν, καὶ συμβολημάτων καὶ μέρους ἀπετελέσθη ὃ εἴδωλον, καὶ τὸ ὅτι πρὸς γλυφεῖσθαι, καὶ μὴ, καὶ ἑστάναι ἀσφαλῶς, καὶ ἀσφαλέσιν ἐκ ἥλοις ἔχειν. εἶτα προσκυνεῖν αὐτὰ, καὶ θεοὺς ὀνομάζειν, πῶς οὐκ ἀπάσης μορείας ὀπὶ μεῖζον ἀληπτῶς;

Σὺ δὲ Ισραὴλ παῖς μου Ιακὼβ, ὃν ἐξελεξάμην, σπέρμα Αβραὰμ, ὃν ἠγάπησα, οὗ ἀντελαβόμην ἀπ' ἄκρων τῆς γῆς, καὶ ἐκ τῶν σκοπιῶν αὐτῆς ἐκάλεσά σε, καὶ εἶπά σοι, παῖς μου εἶ, ἐξελεξάμην σε, καὶ οὐκ ἐγκατέλιπόν σε. μὴ φοβοῦ· μετὰ σοῦ γὰρ εἰμί· μὴ πλανῶ. ἐγὼ γὰρ εἰμὶ ὁ Θεός σου ὁ ἐνισχύσας σε, καὶ ἐβοήθησά σοι, καὶ ἠσφαλισάμην σε τῇ δεξιᾷ τῇ δικαίᾳ μου.

Μυσταγωγήσας δὲ μᾶλλον τοὺς ἐξ ἐθνῶν, καὶ εἰδέναι παρασκευάσας, ὅτι ὁ Θεὸς ὅστι, καὶ τῶν ὅλων δημιουργὸς αὐτός τε ἀνατείνει τὰ πάντα, καὶ τοῖς θείοις αὐτοῦ νεύμασι, καὶ γεγόνασιν ἐν ἀρχῇ, καὶ μένει ὃ εἰς πρέπον γεγενημένα. πέπηγεν ἐν καλῷ, καὶ ἀκλόνητον ἔχει διαμονὴν παρὰ θαρσοῦντα λοιπὸν αἰσχύνης τοὺς τὰ ἀληθινὰ θεασομένους ἱεραυργεῖ, δι' ὧν ἔμελλον τὴν κατηχήσεως ποιήσασθαι λόγον τοῖς ἐξ ἐθνῶν. ἀποφαίνει γὰρ αὐτοὺς σοφοὺς, καὶ βουλομένους, καὶ τὴν τῶν ἁγίων πατέρων ἀρετῆς ἀποφέρει παρὰ αὐτοῖς μνήμην, καὶ τὸ εἰς αὐτοὺς γνησίως ἀγαπᾶν εἰδέναι βούλεται. Τοιαῦτα μὲν φησί. σὺ δὲ Ισραὴλ παῖς μου Ιακὼβ, ὃν ἐξελεξάμην σπέρμα Αβραὰμ ὃν ἠγάπησα. Ιακὼβ γὰρ καὶ Ισραὴλ, καὶ σπέρματος Αβραὰμ τὸ ἠγαπημένου, εἶεν δ' ἂν οὐκ ἕτεροι παρά γε τοὺς ἐξ Ισραὴλ πιστεύσαντας εἰς Χριστὸν, οὓς οἱονεί τινες ἀπαρχὴ γεγόνασιν οἱ θεσπέσιοι μαθηταί. ἀπολέκτους γὰρ γνησίους, καὶ ἠγαπημένους φησὶ τοὺς πατέρας μονονουχὶ λέγων, οἱ ἐκ ῥίζης εὐγενοῦς, καὶ τὸ ἔντιμον τετιμημένης, καὶ ἠγαπημένης παρ' ἐμοῦ οἱ ἐξ αἵματος Αβραὰμ τὸ παρ' ἐμοῦ ἀρετῆς ζηλοῦτε τὴν εὐφημίαν καὶ τὸ ἐκείνων φιλόθεον γνώμης μιμεῖσθε. φιλοτιμεῖσθαί γε μὴν τὸ Αβραὰμ φησὶ καλέσαι τε ἀπ' ἄκρων τῆς γῆς αὐτὸν, ἤτοι ἐκ τῶν σκοπιῶν αὐτῆς, δηλοῖ δὲ πόρρωθεν καὶ ἐκ γῆς Χαλδαίων μεταπεκλῆσθαι πρὸς τὴν Ιουδαίαν. ἀκήκοε γὰρ Θεοῦ λέγοντος. ἔξελθε ἐκ τῆς γῆς σου, καὶ ἐκ τῆς συγγενείας σου, καὶ ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ πατρός σου, καὶ δεῦρο εἰς τὴν γῆν, ἣν σοι δείξω. εἶτα φησὶν ὡς περὶ παντὸς τοῦ Ισραὴλ, ὅτι εἶπα σοι, παῖς μου εἶ. πρωτότοκος γὰρ ὠνόμασται. γέγονε δὲ ἀπόλεκτος, ὡς ἔφην,

Nam cùm sciant, ex minutis particulis, & commissuris ac portiunculis effici idolum, & quòd perpetuitatem ex eo quòd factum sit, quòd consistat, & ex clauis firmitudinem habeat, deinde adorare illa, & deos existimare, annon verè omni supplicio vindicandum est?

Tu autem Israel puer meus Iacob, quem elegi, semen Abrahæ, quem dilexi, quem assumpsi ab extremis terræ, & à summitatibus eius vocaui te, & dixi tibi: Puer meus es, elegi te, & non dereliqui te. Ne timeas. Tecum enim sum: Non fallo. Ego enim sum Deus tuus, qui corroboraui te, & auxiliatus sum tibi, & protexi te dextra iustitiæ mea.

Mysteria edoctis pulcherrimè Gentibus, & instructis, quòd Deus sit & vniuersorum opifex, eique obediant omnia, ciúsque diuinis nutibus, & quòd ab initio extiterit, & quòd quæ in vitam producta sunt pulchrè fixerit, ac inconcussè permaneant: deinceps animat necessariò, Euangelicorum vaticiniorum ministros, per ea quibus gentes instituere debebant. Sapientes autem eos reddit etiam & audentissimos, & virturem sanctorum patrum in memoriam reuocat, & charitatem erga illos scire vult. Hinc ait: Tu Israel, puer meus, Iacob quem elegi, semen Abrahæ, quem dilexi. Iacob autem & Israel, & semen Abraham dilectum, non sunt alii quàm Israelitæ credentes in Christum, quorum veluti quædam primitiæ fuerunt diuini discipuli. Electos porrò & dilectos ait esse patres, illud quodammodo dicens: Qui ex stirpe nobili estis, adeò honorata, adeò amata à me, qui ex sanguine estis Abrahæ, patriæ virtutis laudem æmulamini, & eorum pietatis estote imitatores. Dicit etiam se assumpsisse Abrahamum, & cum ab extremitatibus & summitatibus terræ vocasse, propterea quòd è longinquo, & è terra Chaldæorum euocatus sit in Iudæam. Audiuit enim Deum dicentem: Egredere è terra tua, & è cognatione tua, & è domo patris tui, & veni in terram, quam tibi monstrabo. Dicit præterea quasi de toto Israel, Dixi tibi: Puer meus es, vocatus est enim primogenitus. Erat quoque, vt dixi,

electus, nec relictus à Deo. Audiuit: Ne timeas, & porrò: Non fallo. Ego enim sum Deus tuus, qui roboraui te. Docebatur namque ex lege, Deum vnum esse, & Dominum vnum, & eum solum esse colendum, quòd adiutus fuerit à Deo, & ipsius dextera; quæ est opifex & creatrix eius potentia, nimirum Filius. Et in tuto fuit, & ab omnibus insidiis immunis. Vicit enim Gentes, & hæreditatem accepit terræ eorum.

A καὶ οὐκ ἐξηπατήθη παῤ τοῦ Θεοῦ. ἤκουσε, μὴ φοβοῦ, ἡ πεποίθει, μὴ πλανῶ. ἐγὼ γὰρ εἰμὶ ὁ Θεός σου ὁ ἐνισχύσας σε. ἐδιδάσκετο γὰρ ἀφ' τοῦ νόμου, ὅτι Θεὸς εἷς ἐστι, ἡ κύριος εἷς, ὃ αὐτῷ χρὴ μόνον λατρεύειν, καὶ ὅτι βεβοήθηται παῤ αὐτοῦ, ὃ ἀφ' τ αὐτοῦ δεξιᾶς ὃς ἐστι δημιουργὸς αὐτοῦ δύναμις, τοῦτ' ἔστιν, ὁ υἱός, καὶ ἀσφαλὴς αὐτοῦ γέγονε, ὃ κρείττων πάσης ἐπιβουλῆς. νενίκηκε γὰρ ἔθνη, καὶ κεκληρονόμηκε τὴν γῆν αὐτῶν ἐκείνων.

Ecce confundentur & erubescent omnes qui aduersantur tibi. Erunt enim ac si non sint, & peribunt omnes aduersarij tui. Quæres eos, & non inuenies homines qui debacchabuntur in te. Erunt enim quasi non sint, neque erunt qui bellum gerant contra te, quia ego Deus tuus, qui teneo dextram tuam, qui dico tibi: Ne timeas, vermicule Iacob, paruule Israel, ego opitulatus sum tibi, dicit Deus, qui redimo te Israel.

B Ἰδοὺ αἰσχυνθήσονται, καὶ αἰσχυνθήσονται, πάντες οἱ ἀντικείμενοί σοι. ἔσονται γὰρ ὡς οὐκ ὄντες. καὶ ἀπολοῦνται πάντες οἱ ἀντιδικοί σου. ζητήσεις ἀνδρὸς, καὶ οὐχ εὑρήσεις τοὺς ἀνθρώπους, οἱ προσήνεσάν σοι εἰς σέ. ἔσονται γὰρ ὡς οὐκ ὄντες. καὶ οὐκ ἔσονται οἱ ἀντιπολεμοῦντές σοι, ὅτι ἐγὼ ὁ Θεός σου ὁ κρατῶν τῆς δεξιᾶς σου, ὁ λέγων σοι, μὴ φοβοῦ. σκώληξ Ιακὼβ ὀλιγοστὸς Ισραὴλ. ἐγὼ ἐβοήθησά σοι, λέγει ὁ Θεὸς, ὁ, λυτρούμενός σε ὁ ἅγιος τοῦ Ισραὴλ, καὶ αἰνετὸς εἰς τοὺς αἰῶνας.

C Ἀπόδοσις ὃ τούτοις τοῖς ὑστέροις. σὺ γὰρ Ισραὴλ παῖς μου φησὶ, ἡ Ιακὼβ ὃν ἐξελεξάμην, σπέρμα Αβραὰμ οὗ ἠγάπησα. ἰδοὺ αἰσχυνθήσονται, ἡ ἐντραπήσονται πάντες οἱ ἀντικείμενοί σου. πλῆθος μὲν γὰρ ἐγένοντο ἐπὶ καιροῦ, οἱ τοῖς ἁγίοις μυσταγωγοῖς ὁσίως ἐπιβουλεύσαντες, ἡ τοῖς σωτηρίοις κηρύγμασι τὰ ἐκ τ αὐτῶν δυσεροπίας ἀντεξαγαγεῖν ἐπιχειρήσαντες. ἀλλὰ γεγόνασιν ὡς οὐδὲν, ὃ ἀπολώλασιν οἱ τ εὐσεβείας ἀντιδικοι. ὃ γὰρ ἀντιπαρατέθειν τοῖς

D ἱεροφυρτοῖς ὃ θείοις κηρύγματος εἶπ αὖ ἕτερον οὐδὲν πλὴν ὅτι ὃ μάχεσθαι τοῖς τ εὐσεβείας δόγμασιν. οὐκ ἔσονται τοίνυν φησὶν, ἀλλὰ ζητήσεις ἀνδρὸς, ἡ οὐ μὴ εὕρῃς τοὺς εἰς σὲ πεπροφωνηκότας. ἔσονται γὰρ ὡς οὐκ ὄντες· ὃ τοῦτ' ἐστὶ τὸ ἀφ' φωνῆς ὃ μαχαίρας Δαβὶδ ὑμνούμενοι. εἶδον ἀσεβῆ ὑπεραιρόμενον, ἡ ἐπαιρόμενον ὡς τὰς κέδρους ὃ Λιβάνου, ἡ παρῆλθον, ὃ ἰδοὺ οὐκ ἦν, ἡ ἐζήτησα αὐτὸν, ὃ οὐχ εὑρέθη ὁ τόπος αὐτοῦ. καταπαίρονται μὲν γὰρ πολλοὶ τ παῤ ὑψηλὰ φρονοῦν

E εἰωθότων τ τ ἁγίων μυσταγωγῶν ἡλικίας. ἀλλ' ὀλοῤῥιζοι οὐκ γῆς ὀλοῦνται, καθά φησι τὸ γράμμα τὸ ἱερόν. ὃ οἱ φρονοῦντες τὰ ὑψηλὰ, δηλονότι καὶ ἀδόκητον ὑπομένουσι τέλος. γέγραπται γὰρ. ὃς ὑψηλὸν ποιεῖ τ ἑαυτῷ οἶκον, ζητεῖ σεισμὸν εἰς τέλος. οὕτω οὖν οὐκ ἔσονται, φησὶν, οἱ ἀντιπολεμοῦντές σε, ὃ ἴδε δὴ πού φησιν, ὅτι τοῖς ἁγίοις

Hæc quoque superiorum est redditio. Tu enim puer meus, Israel, inquit, & Iacob quem elegi, semen Abrahæ quem dilexi: Ecce erubescent & pudefient omnes qui aduersantur tibi. Complures enim sanctis mystagogis insidiati sunt olim, & salutari prædicationi ex sua peruersitate resistere nitebantur, sed facti sunt tanquam nihilum, & impietatis aduersarii disperierunt. Nam in eo quòd ministris diuinæ prædicationis reclamarint, nihil aliud contendebant, quàm vt dogmatis & opinionibus pietatis reluctarentur. Non erunt igitur, inquit, sed quæres eos, & non inuenies qui debacchati fuerint in te. Erunt enim tanquam non sint. Hoc siquidem est voce beati Dauidis hymno decantatum: Vidi impium subuectum & elatum, quasi cedros Libani, & præterii, & ecce non erat, & quæsiui eum, & non est inuentus locus eius. Extollunt enim se multi altum sapientes, contra ætatem sanctorum antistitum, ac radicitus è terra peribunt, vt perhibent sacræ literæ. Et qui altum sapiunt, grauem patientur & inexpectatam ruinam. Scriptum est enim: Qui altam facit domum suam, quærit ruinam. Itaque, inquit, non erunt qui bellum gerant contra te. Nec prorsus ait: Nemo sanctis

Prou. 17.

ἀποστόλοις ἀνήσεσθαι μὴ οὐδείς. οὐ γὰρ ἀρξῃ γ' A Apostolis restituturus est, neque etiam
πάντως ὃ λαμπρὸς ἔσεσθαι γαλήνης. ἡ γὰρ ἔστιν semper futurũ est, vt splendidè ac tran-
ἀληθές. μυρίοι γὰρ ὅσοι πεπολεμήκασιν αὐτοῖς. quillè viuant. Non enim hoc verum est,
ἀλλ' οὐδὲ διαρκέσει ὡς οὐκ ἀρχόντες, ταπει- innumeri namque pugnarunt cõtra eos,
νούμενοι δηλονότι, καὶ τῆς τοῦ θείας ὀργῆς κινήμα- sed Deo protegente erunt perinde ac si
σιν ὑποπίπτοντες. τούτου χάριν πρὸς ἀνδρίαν non fuissent, neque inuenientur super-
ἀναμιμνήσκει αὐτοὺς λέγων. ἐγώ ὁ Θεός σου ὁ κρα- stites, deiecti nimirũ, & diuinæ iræ æstui
τῶν τὴν δεξιάν σου, τοῦτ' ἔστιν, ὁ ἀντιλαμβανόμενός succumbentes. Hinc ad fortitudinẽ eos
σου, καὶ ἀποφαίνων κρείττονα πάντος πειρασμοῦ. reuocat, dicens: Ego Deus tuus, appre-
ἐγὼ ὁ λέγων σοι, μὴ φοβοῦ Ιακὼβ ὀλιγοστὸς Ισ- hendens dexteram tuam, id est, susci-
ραὴλ. ὅσον μὲν γὰρ πρὸς γε τὴν τῶν πολεμιώντων B piens te, & reddens te omnibus tenta-
πληθὺν, ἤτοι τῆς δυναστείας, ὀλιγοστὸς ἦν πάν- tionibus superiorem: Ego, inquam, qui
τελῶς ὁ Ισραὴλ, καὶ οὐ σύμπαν φημὶ τὸ ἔθνος, dico tibi: Ne timeas Iacob, paruule Is-
ἀλλὰ τοὺς πρὸς αὐτοῦ ληφθέντας εἰς ἀποστολήν. rael. Quantum enim ad multitudinem
ἀλλ' ἰδοὺ ὁ σώζων αὐτοὺς μέγας ἰσχυρὸς καὶ κραταιὸς bellantium vel ad dynastias attinet, om-
εἰς ὑπακοήν, ἅμαχον ἔχων τὸν χεῖρα. λυσιτε- nino paruulus erat Israel. Non de tota
λοῦντος γὰρ Θεοῦ τίς ὁ κακῶσαι δυνάμενος; gente loquor, sed de his qui ex illis ad-
sumpti sunt ad apostolatum. Verùm qui
seruat eos, magnus est & fortis, & satis
validus ad auxilium ferendum, vt qui
inuictam manum habeat. Deo enim li-
berante, quis malo poterit afficere?

*Ecce feci te quasi rotas plaustri trituran-
tes, nouas, presteri similes: & tritura-*
C *bis montes, & comminues colles, & quasi
in puluerẽ rediges, & ventilabis, & ven-
tus auferet eos, & tempestas dispergit eos.*

Ægyptiorum filii, comportantis ex
agris in aream manipulis, quos deinde
bobus alligantes, & circumagentes, ita
vngulis spicas comminuunt, à paleis
verò triticum discernunt atque sepa-
rant. In aliis verò vrbibus & regioni-
bus, plaustris & rotis presteri similibus
vtentes, hoc idem conantur efficere.
Ecce igitur, inquit, ô Israel, feci te
D vt rotas plaustri triturantes, noues,
presteri ac turbini similes. Et quid
trituratur? an verò spica, & triticum,
& quæ ex agris in aream conuehun-
tur? Nequaquam, sed montes & col-
les. Qui tandem sunt isti? Primùm qui-
dem malæ & aduersariæ potestates.
Dedit namque vniuersorum seruator
nobis, vt proculcaremus serpentes &
scorpiones, & omnem inimici poten-
tiam. Deinde comparare videtur mon-
E tibus & collibus eos qui altum sa-
piunt, & tumido sunt animo & elato,
& qui mundanis dynastiis ac potesta-
tibus præficiuntur, quique sanctis my-
stagogiis se opponunt, & obstant in-
star montium vel collium, vt illis im-
peditissimam difficillimámque viam
reddant, quò minus, inquam, cursum
apostolatus perficiãt. Sed qui tales sunt,
inquit, comminues, efficiésque vt palea-
rum in morem auolent, aura ventorum
dissipati,

Αἰγυπτίων μὲν παῖδες συνεισκόντες ἐξ ἀγρῶν ὅτι τὰ ἄλωνα δράγματα, εἶτα βοῖς ἐπαφέντες αὐτοῖς, καὶ ἐν κύκλῳ περικομίζοντες καταλεπτύνουσι ταῖς χηλαῖς τοὺς ἀσταχύας. διακρίνουσι δὲ ἀπὸ τῶν ἀχύρων σῖτον. οἱ γεμὼν ἐν ἑτέραις πόλεσι, καὶ χώραις ἁμάξαις χρώμενοι, καὶ τροχοῖς παραπλησίοις. αὐτὸ δὴ τοῦτο μεμηχανήκασι κατορθοῦν. ἰδοὺ τοίνυν φησὶν, ὦ Ισραὴλ. πεποίηκά σε ὡς τροχοὺς ἁμάξης ἀλοητὰς, καινοὺς, παραπλησίους. καὶ τί δ' ἀλοώμενον; ἄσταχυς ἄρα καὶ σῖτος, καὶ τὰ ἐξ ἀγρῶν εἰς ἄλω συμπεφορημένα; οὐδαμῶς· ἀλλ' ὄρη, καὶ βουνοί. καὶ τίνες δὴ εἰσὶν οἱ τοιοῦδε πάλιν. πρῶτον μὲν αἱ πονηραί τε καὶ ἀντικείμεναι δυνάμεις. δέδωκε γὰρ ἡμῖν ὁ τῶν ὅλων σωτὴρ πατεῖν ἐπάνω ὄφεων, καὶ σκορπίων, καὶ ὅλης τῆς δυνάμεως τοῦ ἐχθροῦ. εἶτα παραπλήσιον ἔοικεν ὄρεσι, καὶ βουνοῖς τοὺς ὑψηλὰ φρονοῦντας εἰσάγειν, καὶ ὑπερόγκου ἐχομένους φρονήματος, ὑψοῦ τε ἠρμένους, καὶ ἐν δυναστείαις ὄντας κοσμικαῖς, καὶ τοῖς ἁγίοις μυσταγωγοῖς, κατεξανιστάντας ἑαυτοὺς, καὶ δίκην ὀρῶν, ἢ βουνῶν ὑπαντᾶν εἰσάγειν, ὡς δυσχερεστάτην αὐτοῖς ἀποφαίνειν τὴν ὁδὸν, τὸν ὅτι γε φημὶ τῷ χρόνῳ πλησιάσαι τὴν ἀποστολῆς τὸν δρόμον. ἀλλὰ καὶ τοὺς ὅτως ὄντας φησὶ λεπτυνεῖς, ἀχύρων δίκην διαπτῆναι πάντως τοῦ πνεύματος αὔρας τῆς τὰ ἀέρια αὖρας δια-

dissipati, & trades quasi tempestati, vt illos dispergat. Sic enim in nihilum abibunt.

A σκιδνα μένοις, καὶ οἷς καταγίδα δώσεις, ὥστε διασπεῖραι αὐτούς. βασανιοῦνται γὰρ οὕτως οἱ μηδέν.

Tu vero lætaberis in sanctis Israel, & exultabunt pauperes, & inopes. Quærent enim aquam, & non erit, & lingua eorum siti exaruit: Ego sum Dominus Deus, ego exaudiam Deus Israel, & non derelinquam eos.

Σὺ δὲ εὐφρανθήσῃ ὅτι τοῖς ἁγίοις Ισραὴλ, καὶ ἀγαλλιάσονται οἱ πτωχοὶ, καὶ οἱ ἐνδεεῖς. ζητήσουσι γὰρ ὕδωρ, καὶ οὐκ ἔσται, καὶ ἡ γλῶσσα αὐτῶν ἀπὸ τῆς δίψης ἐξηράνθη. ἐγὼ εἰμὶ κύριος ὁ Θεός. ἐγὼ ἐπακούσομαι ὁ Θεὸς Ισραὴλ, καὶ οὐκ ἐγκαταλείψω αὐτούς.

Hostes, inquit, diuinæ prædicationis, & qui iter tuum impediunt, ô Israel, inquit, ibunt in exilium. Lætaberisque tu in sanctis Israel, id est, deliciaberis, vbi complures factos filios, & in filiis Israel numeratos videris. [Non enim omnes ex Israel, hi Israel: neque quia sunt semen Abrahæ, omnes filii, sed filii promissionis recensebuntur in semen.] Quòd autem in more fuerit sanctis Apostolis, gaudere & exultare, de his qui fide, scilicet in Christum probati spectabilesque erant, declarabit etiam Paulus, epistolam ad eos mittens & dicens: [Gaudium & corona mea.] Quin & vnumquemque sanctorum discipulorum ad eundem modum affectum esse, equidem iure optimo dixerim. Summæ enim voluptatis causa illis erat, errantium conuersio, & eorum qui non nouerunt veritatem, ad melius reductio. Lætaberis ergo in sanctis, Israel. Qui autem hi sint, enarrat, dicens: Exultabunt pauperes & inopes, id est, Gentes. Erant enim omnium bonorum indigi, & charismatum diuinorum omnino expertes. Nam qui illum prorsus ignorant, eos virtutis insignibus carere est necesse. Pauperes igitur & inopes exultabunt. Quî, aut quo pacto? Quærent enim aquam, & non erit, inquit: Et lingua eorum præ siti exaruit. Quærent, his verbis, dicit pro, Quæsiuerunt. Quoniam autem non inuenerunt, lingua eorum siti exaruit. Extiterunt enim apud Græcos, multi philologi, & disputatores, & indagatores veritatis: sed qui docere norit, apud eos hæc, non erat. Non erat aqua vinifica. Non erat qui saturare posset veritatis dogmatibus eos, qui eam amant. Exaruit ergo lingua eorum præ siti. Sed ego exaudiam eos, inquit Deus Israel, nec derelinquam eos. Miseratus est enim turbæ errantium, nec reliquit eam in

Rom. 9.

Philip. 4.

Οἱ μὲν οὖν ἐχθροὶ τοῦ θείου κηρύματος, καὶ τὸν σὸν διακόπτοντες τρίβον, ὦ Ισραὴλ, φησὶν, οἰχήσονται εἰς αἰχμαλωσίαν. εὐφρανθήσῃ δὲ σὺ ἐν τοῖς ἁγίοις, Ισραὴλ, τοῦτ' ἔστιν, ἐντρυφήσεις ὁπόταν ἴδῃς πολλοὺς γεγονότας ἁγίους, καὶ ἐν υἱοῖς Ισραὴλ τελουμένους. ὑπὸ γὰρ πάντων οἱ ἐξ Ισραὴλ οὐ πάντες Ισραὴλ, οὐδ' ὅτι εἰσὶ σπέρμα Αβραάμ, πάντες τέκνα, ἀλλὰ τὰ τέκνα τῆς ἐπαγγελίας λογίζεται εἰς σπέρμα. ὅτι δὲ χαρὰν ἐν ἔθει, καὶ ἐπιχαίνυσθαι τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις ὅτι τοῖς εἰωθόσιν ἐν δοκιμείοις διὰ πίστεως δηλονότι τὸν εἰς Χριστὸν, σαφῶς καὶ ὁ Παῦλος ὑπιστέλλων αὐτοῖς, καὶ λέγων. χαρὰ καὶ στέφανός μου. καὶ ἕκαστον δὲ τῶν ἁγίων μαθητῶν τὸν αὐτὸν διακεῖσθαι τρόπον φαίην ἂν ἔγωγε, καὶ μάλα εἰκότως. ὠφελείας γὰρ τὰ αἰσθητὰ τῶν τοιούτων ἐστὶν αὐτοῖς, ἡ τῶν πλανωμένων ὑπιστροφὴ καὶ τῶν οὐκ εἰδότων τὴν ἀλήθειαν ἡ τοῦ κρείττονος ἐπάνοδος. εὐφρανθήσῃ τοίνυν ἐν τοῖς ἁγίοις, Ισραὴλ. τίνες δ' ὅτοι, δηλοῦσι, λέγων. ἀγαλλιάσονται οἱ πτωχοὶ καὶ ἐνδεεῖς, τοῦτ' ἔστι, τὰ ἔθνη. πόσου γὰρ ἐν ἐνδείᾳ πάντος ἀγαθοῦ, καὶ ἀμέτοχοι πάντελῶς τῶν παρὰ Θεοῦ χαρισμάτων. τοὺς γὰρ ὅλως ἀγνοοῦντας αὐτὸν ἀμοίρους ἀνάγκη τὰ εἰς ἀρετὴν ἀνήκοντα. οἱ πτωχοὶ τοιγαροῦν καὶ οἱ ἐνδεεῖς ἀγαλλιάσονται. πῶς δὲ τίνα τρόπον; ζητήσουσι γὰρ ὕδωρ, καὶ οὐκ ἔσται, φησὶ, καὶ ἡ γλῶσσα αὐτῶν ἀπὸ τῆς δίψης ἐξηράνθη. τὸ δὲ, ζητήσουσιν ἐν τούτοις, αἰτεῖ τὸ, ἐζήτησαν, φησὶν. ὅπερ δὲ οὐχ εὑρήκασιν, ἡ γλῶσσα αὐτῶν ἐκαύθη δίψης ἐξηράνθη. γεγόνασι μὲν γὰρ καὶ παρ' Ελλησι πολλοὶ φιλολόγοι τε, καὶ φιλόζητηταί, καὶ τῆς ἀληθείας ἐρευνηταί. ἀλλ' οὐκ ἦν παρ' αὐτοῖς ὁ ταῦτα διδάσκων εἰδώς. οὐκ ἦν ὕδωρ τὸ ζωοποιόν. οὐκ ἦν ὁ καταχορέσαι δυνάμενος τοὺς εἰς ἀλήθειαν δόγμασι, τοὺς ἐρῶντας αὐτῆς. ἐξηράνθη τοίνυν ἡ γλῶσσα αὐτῶν ἐκ τῆς δίψης. ἀλλ' ἐγὼ ἐπακούσομαι αὐτῶν, φησὶν ὁ Θεὸς Ισραὴλ, καὶ οὐκ ἐγκαταλείψω αὐτούς. κατελέησε γὰρ τὸ τῶν πλανωμένων πληθος, καὶ οὐκ ἀφῆκεν αὐτὸ ἐν ἀν-

διὰ τὴν ἄνωθεν χορηγίαν, ἐκπλησσει δὲ μᾶλλον, καὶ τίνα δή ποτε τὸν ἐφεξῆς δεῖ μάλα διηγήσομαι.

Αλλ' ἀνοίξω φησὶ τὴν ὀρέων πόλαμοὺς, καὶ ἐν μέσῳ τῶν πεδίων πηγάς. ποιήσω τὴν ἔρημον εἰς ἕλη, καὶ τὴν διψῶσαν γῆν εἰς ὑδραγωγούς. θήσω εἰς τὴν ἄνυδρον γῆν κέδρον, καὶ πύξον, καὶ μυρσίνην, καὶ κυπάρισσον, καὶ λεύκην, ἵνα ἴδωσι καὶ γνῶσι, καὶ ἐννοηθῶσι, καὶ ἐπιγνῶναι ἅμα, ὅτι χεὶρ κυρίου ἐποίησε ταῦτα πάντα, καὶ ὁ ἅγιος τοῦ Ισραὴλ κατέδειξε.

Ερημόν τε καὶ ἄνυδρον εἶναι φησὶ τὴν τῶν ἐθνῶν χώραν. ἔρημον μὲν λέγεσθαι δέ ποτε τινὰ, καὶ φυτῶν ἐρήμην εἶναι τὰ εὐθαλέστατα, νοητῶν δηλονότι. ἀκανθῶν μόνης ὀρᾶσθαι δοκοῦν, καὶ ξύλων ἀχρείων μητέρα, καὶ ὅσα πυρὶ πρὸς δαπανᾶσθαι χρήσιμον. ταῦτα τὰ ἔθνη ποτὲ μὲν καρποφόρα, ἀλλὰ τοῖς πάλαι διεψηκόσι φησὶν, ἀνοίξω μὲν ὅτι τὰ ὀρέων πόλαμοὺς, ἄνδρας ἁγίους δηλονότι τοὺς τὰ θεῖον, καὶ ἄνωθεν καταπλουτήσαντας λόγον, καὶ πολλῶν ναμάτων δίκην τοῖς διψῶσιν ἐκχεομένους, καὶ οἷς ἀναπηδῶντας. ὥστε καὶ τὴν ἔρημον ποτὲ μεταβαλοῦσαν τὸ ὄψιν ἕλη φαίνεσθαι, καὶ δρυμοὺς, καὶ γῆν τὴν διψῶσαν εἰς ὑδραγωγούς. ὑδραγωγοὶ δὲ πάλιν εἶεν ἂν οἱ κατὰ χώρας καὶ ἐν ἑκάστῃ χώρᾳ τε καὶ πόλει γενόμενοι μυσταγωγοὶ, καὶ διδάσκαλοι τῆς ἐκκλησίας. οἱ καθάπερ ἐκ πηγῶν τε, καὶ ποταμῶν τῆς θεοπνεύστου γραφῆς εἰς νοῦν καὶ καρδίαν εἰσοικισάμενοι λόγον καὶ εἰς ἑτέρους αὐτὸν μεθιᾶσιν, οἷά τινες ὑδραγωγοὶ κήπους καταρδοντες τοὺς εὐθαλεστάτους. τίνα δὲ ἔσται ποτὲ ἡ ἔρημος εἰς ἕλη μεταστήσεται, καὶ ποίων ἔσται ξύλων ἔφορος, διδάσκει λέγων. θήσω εἰς τὴν ἄνυδρον γῆν κέδρον, καὶ πύξον, καὶ μυρσίνην, καὶ κυπάρισσον, καὶ λεύκην. ταῦτα δὲ πάντα ὄντων εὐώδη, καὶ ἄσηπτα ξύλα. προσέστι δὲ τοῖς ἁγίοις, καὶ τὸ εὔοσμον, νοητῶς δηλονότι πολιτείας εὐαγοῦς. καὶ τὸ γε μὴ καταφθείρεσθαι καθιερωμένους ἐκλύτοις, εἰς ὑπερθυμίας κοσμικὰς, ἐξανιέναι δὲ καὶ ἐρηρεισμένους, ῥίζῃ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀνέχοντος ταῖς ὑπακοαῖς. ἐστηριγμένοις γὰρ τοὺς δικαίους ὁ κύριος, καθά γέγραπται, ἔσονται δὲ, φησὶ ποταμοὶ, καὶ πηγαὶ καὶ ὑδραγωγοὶ, καὶ ἐν ὄρεσι καὶ πεδίοις, καὶ οἷς πολλαχοῦ. ἔσται δὲ καὶ ἔρημος εἰς ἕλη, ἵνα οἱ καλούμενοι διὰ πίστεως καὶ ἀληθοῦς ὄψιν ἴδωσιν, ὑπηρεσίαν δὲ καὶ ἐννοιῶν ἀγαθῶν, καὶ δὴ καὶ μάθοιεν ἐκ τῶν γεγονότων μεγαλουργίας, καὶ ἀδοκήτου μεγαλοδωρίας, ὅτι δὴ μὴ

A hac supernorum donorum inopia, imò potiùs expleuit: idque quo modo, ex sequentibus pulchrè enucleabit.

Sed aperiam in montibus flumina, & in medio camporum fontes. Vertam desertum in paludes, & sitientem terram in aquæductus. Ponam in terra carente aquis cedrum, & buxum, & myrtum, & cypressum, & populum, vt videant, & cognoscant, & cogitent, & certò sciant, B *manum Domini fecisse hæc omnia, & sanctum Israelis ostendisse.*

Desertum, & terrã aquis carentẽ dicit esse, Gentium regionem. Desertum quidem, quòd nudata sit quodammodo, & arboribus florẽtissimis sub intelligentiã scilicet cadentibus, deserta ac destituta, spinarũ solùm nutrix, & lignorum syluestrium, & quorũlibet igni ad consumendũ accommodorũ, mater esse videatur. Hos fructus aliquãdo tulerunt Gentes. Cæterùm his, inquit, qui quondam sitiuerunt, aperiã in mõtibus flumina: viros nempe sanctos, qui diuino & superno ditati sunt sermone, & qui fluuiatiliũ riuorum instar, sitiẽtibus effundunt, & quasi scaturiunt, vt desertũ quondã mutet faciem, & in eo paludes ac syluæ apparẽãt, & terra sitiens in aquæductus vertatur. Aquæductus rursus esse possint, qui variis tẽporibus, & in vnaquaq; regione ac ciuitate mystagogi sunt ac doctores ecclesiarũ: qui velut è fontibus atq; fluuiis sermonẽ scripturę diuinitùs inspiratæ, in D mentẽ ac cor quasi in domiciliũ receperũt, eúmque ad alios trãsferunt: & quasi aquæductus quidã, florẽtissimos hortos irrigant. Quomodo autẽ solitudo in paludes trãsferetur, & cuiusmodi lignorũ nutrix futura sit, docet inquiens: Ponam in terra carẽte aquis, cedrum, & buxũ, & myrtum, & cupressum, & populũ. Hæc verò omnia, ligna sunt bene odorata, & quæ non putrescunt. Adest & sanctis quoque sua fragrantia, scilicet intelligibiliter, ex pura cõuersatione, & non admittunt corruptionẽ, quatenus soluti nõ E sunt in huius mundi cupiditates. Stant etiã firmi, radicante quasi Deo, & adminiculis sustẽtante. Cõfirmat enim iustos Dominus, sicuti scriptũ est. [Erunt autẽ, inquit, flumina, & fontes, & aquæductus, etiam in mõtibus & campis, & ferè vbilibet.] Vertetúrque solitudo in paludes: vt qui vocati sunt per fidem, etiam oculis suis videant, & sana cogitatione agnoscant, & ex factorum magnificẽtia,

Psal.

& repentina mutatione discant, hęc tam magna & celebrata, non absolutè per se aut fortuitò perfici potuisse. Ostendit enim illa potius manus Domini, id est, potẽtia & facultas diuina, nimirũ filius, per quem omnia, & in quo omnia facta sunt, etiam admirabiliter præstita à patre. Non enim falsò nuncupati dii, nec elemẽta mundi, neque qui putatur esse Deus huiusce seculi, effector horum extitit, sed Israelis sanctus illa exhibuit.

A ἁπλῶς μηδὲ αὐτομάτως τὰ ὕτω μεγάλα καὶ θαυμαστὰ κατορθοῦσθαι φιλῇ. κατιδὼν γὰρ μᾶλλον αὐτὰ χεὶρ κυρίου, τοῦτ' ἔστι, δυνάμις τε καὶ ἐξουσία θεοπρεπὴς, ἥνπερ ὁ υἱὸς, δι' οὗ τὰ πάντα, καὶ ἐν ᾧ τὰ πάντα, γέγονέ τε ἤδη, καὶ τεθαυματούργηται παρὰ τοῦ πατρός. οὐ γὰρ ψευδώνυμοι θεοὶ, ὅτε μὴ τὰ στοιχεῖα κοσμικά. ἀλλ' οὐδὲ ὁ νομισθεὶς εἶναι Θεὸς τοῦ αἰῶνος τούτου, γέγονεν αὐτὰ ἐργάτης, ἀλλ' ὁ ἅγιος τοῦ Ισραὴλ κατέδειξεν.

Appropinquat iudicium vestrum, dicit Deus: appropinquarunt consilia vestra, dicit rex Iacob.

B Εγγίζει ἡ κρίσις ὑμῶν, λέγει ὁ Θεός. ἤγγισεν αἱ βουλαὶ ὑμῶν, λέγει ὁ βασιλεὺς Ιακώβ.

Vocationem Gentium, quòd suo tempore sit futura cùm perpulchrè ostenderit, pollicitus se versurum solitudinem in paludes, & sitientem terram in aquæ ductus, & cedris, & buxo, aliisque arboribus densam effecturum: ac dicens suã manum admirationi fore, vtpote harum rerum adeò magnarum architectatricem: dialogo rursus cum idolorum effectoribus, & eiusmodi rerum artificibus disputat, aitque appropinquare iudicium ipsorum. Iudicium dicit vel debitam ipsis punitionem, vel ruborem & pudorem. Sancto enim calculo Dei, & iusto iudicio puniri possunt, vtpote qui orbem terrarum deceperint, & consilia non vera adduxerint. Docuerunt namque terræ habitatores dicere ligno: Pater meus es tu, & lapidi: Tu genuisti me. Hinc ait eorum consilia appropinquasse, id est, ad finem peruenisse, excutiente errorem, & ignorantiæ tenebras dissipante Deo, Deo inquam non ex illis falsò nuncupatis scilicet, sed Domino & Deo verè, & rege Iacob, id est, eorum qui sunt ex sanguine Israel. His verbis memoriam refricat signorum quæ edita sunt in liberatione Israelitarum, ex quibus optimè cognoscitur diuinæ ipsius authoritatis, & incomparabilis excellentiæ potentia.

C τὸ ὀφλημάτιον κόλασιν αὐτῆς, ἤγουν τὴν αἰσχύνην, ὁ ἐστιν. οἰκεῖα γὰρ ψήφῳ Θεοῦ, καὶ δικαίῳ κρίματι κολασθεῖεν ἂν ὡς ἀπατηκότες τὸν ὅλον οἰκουμένην, καὶ βουλὰς οὐκ ἀληθεῖς εἰσηκομικότες. ἐδίδαξαν γὰρ οἱ τῆς γῆς τὸ ξύλῳ λέγειν· πατήρ μου εἶ σύ, καὶ τῷ λίθῳ, σὺ ἐγέννησάς με. τοιοῦτοι, καὶ εἰρήκασι φησὶ τὰς βουλὰς αὐτῶν, τοῦτ' ἔστιν, εἰς πέρας ἐλθεῖν καθαιρέοντος τὸ πλάνου, καὶ τὸ σκότους ἀμαθίας ἀχλὺν καταυγάζοντος Θεοῦ, καὶ οὐχ ἑνὸς τῶν παρ' αὐτοῖς ὄντος τῶν ψευδωνύμων δηλονότι φαμὲν· ἀλλὰ κυρίου, καὶ Θεοῦ τῆς ἀληθείας, καὶ τοῦ βασιλέως Ιακώβ, τοῦτ' ἔστι, τοῦ ἐξ αἵματος Ισραὴλ. ἀποφέρει δὲ σχεδὸν τούτων εἰς ἀνάμνησιν τῶν γεγονότων σημείων, ὅτι τῇ λυτρώσει τῶν ἐξ Ισραὴλ, δι' ὧν δοξάζεται τὰ μάλα ἐπιφανῶς τὰ ἀνυπόσκεπτα αὐτοῦ θεοπρεπεῖς ἐξουσίας, ἢ ἀσυγκρίτου ὑπεροχῆς ἡ δύναμις.

D

Appropinquent, & annuncient vobis quæ cõtingent, vel priora quæ erãt dicite, & adhibebimus mentẽ, & cognoscemus, quæ vltima, & quæ vẽtura, dicite nobis, annunciate ventura in nouissimo, & cognoscemus vos deos esse. Benefacite & malefacite, & mirabimur, & videbimus simul, vnde sitis vos, & vnde opus vestrum. De terra abominationẽ elegit vos.

E Εγγισάτωσαν, καὶ ἐπαγγειλάτωσαν ὑμῖν ἃ συμβήσεται. ἢ τὰ πρότερα τίνα λοιπὸν εἴπατε, καὶ ἐπιστήσομεν τὸν νοῦν, καὶ γνωσόμεθα, τί τὰ ἔσχατα, καὶ τὰ ἐπερχόμενα. εἴπατε ἡμῖν, ἀναγγείλατε τὰ ἐπερχόμενα ἐπ' ἐσχάτου, καὶ γνωσόμεθα, ὅτι θεοὶ ἐστέ. δὸς ποιήσατε, καὶ κακώσατε, καὶ θαυμασόμεθα καὶ ὀψόμεθα ἅμα, ὅτι πόθεν ἐστὲ ὑμεῖς, καὶ πόθεν ἡ ἐργασία ὑμῶν. ἐκ γῆς βδέλυγμα ἐξελέξατο ὑμᾶς.

Diuinæ & ineffabilis gloriæ propriũ ac peculiare est, omnia scire, nihil prorsus

Τῆς θείας τε, καὶ ἀπορρήτου δόξης ἴδιόν τε, καὶ ἐξαίρετον τὸ πάντα μὲν εἰδέναι, ἀγνοεῖν δὲ πάντε-

λως οὐδὲν, ὅτε τ̃ προγεγενημένων, ὅτε τ̃ ἐνεστηκότων, ἢ τ̃ ἐσομένων. Ἐ γὰρ ὁ πανσόφος Μωσεὺς τὰ προ τ̃ συμπήξεως τ̃δε τ̃ κόσμου, καὶ τὰ ἐν ἀρχαῖς ἐναργῆ τοῖς ὑπὸ τ̃ γῆς καθίστησι λέγων. ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τ̃ οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. ἡ δὲ γῆ ἦν ἀόρατος Ἐ ἀκατασκεύαστος, Ἐ σκότος ἐπάνω τ̃ ἀβύσσου. καὶ τὴν πᾶσι τοῖς κόσμου ποίησιν ἀκριβέστατα διεξέρχεται. ἀλλὰ καὶ ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, ὁ πάλαι λαλήσας ἐν τοῖς Μωσέως, ἀπήγγειλεν ἡμῖν τὰ ἐν ἐσχάτοις. ὡς γὰρ ὁ αὐτ̃ φησὶ μαθητὴς, καινοὺς οὐρανοὺς, Ἐ καινὴν γῆν, Ἐ τὰ ἐπαγγέλματα αὐτ̃ προσδοκῶμεν. ἔστι δὲ ἀκοῦσαι λέγοντος σαφῶς. μὴ ἀπ' ἐμοῦ κρυβήσεταί τι, καὶ γὰρ ἔστιν ἀληθῶς ζῶν ὁ λόγος τ̃ Θεοῦ, καὶ ἐνεργὴς, Ἐ τομώτερος μᾶλλον μαχαίρας δισσόμυ, καὶ διϊκνούμενος ἄχρι μερισμοῦ ψυχῆς Ἐ πνεύματος, ἁρμῶν τε καὶ μυελῶν, καὶ οὐκ ἔστι κτίσις ἀφανὴς ἐνώπιον αὐτ̃. πάντα δὲ γυμνὰ, Ἐ τετραχηλισμένα τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτ̃. ὅπερ ἔστι Θεὸς σώζειν μὲν, καὶ εὐεργετεῖν, Ἐ ἀπάσης ἐμπίμπλησι χαρμονῆς, πνευματικῆς δηλονότι τοὺς στέργοντας αὐτόν. κακοῖς δὲ Ἐ ἀποφέρει τοῖς δίκαις τοὺς καταφρονητὰς εἰωθὼς, Ἐ ἀγαθουργεῖν οὐκ ἀνεχομένους. ἀλλὰ τ̃ οὐδὲν ἔν γε τοῖς οὐκ λίθων πεποιημένοις καταδῆλα τὰς αἰ. τί γὰρ οἶδεν ἄψυχος ὕλη, ἢ πῶς ἂν δύναιτο ποιήσαί τινα, ἢ Ἐ κακῶσαι δυνάμενα τὰ μήτε ἑαυτοῖς ἐπαμῦναι δυνάμενα, λαβόντα δὲ πρ' ἑτέρων, Ἐ ὅ ἐσάναι τε Ἐ ὁρᾶσθαι μόνον. ἥκέτωσαν οὖν φησὶν οἱ νομιζόμενοι πρ' ὑμῶν εἶναι θεοί. ἀπαγγελλάτωσαν ἃ συμβήσεται. λεγέτωσαν τὰ προτερα, Ἐ τὰ ἔσχατα, καὶ τὰ ἐπερχόμενα. γνωσόμεθα γὰρ τότε φησὶν ὅτι θεοί ἐστε. ἀλλ' ἃ δύνασθε, φησὶν, ἀπαγγείλατε. οὐκοῦν κἂν εὖ ποιήσατε Ἐ κακώσατε. εἰ δὲ τούτων δύνασθε ὁρᾶν, οὐδὲν λοιπὸν ὀκνήσομεν, τοῦτ' ἔστιν, εὔκοπον ἰδεῖν, πόθεν ἐστὲ ὑμεῖς, καὶ πόθεν ἡ ἐργασία ὑμῶν. ἐστὲ γὰρ ἐκ γῆς βδέλυγμα πεποιημένον. ἢ γὰρ ἐκ ξύλου φέρε εἰπεῖν τὸ εἴδωλον γένοιτ' ἄν, ἢ λίθου λαμπροῦ, καὶ ἐξελεγμένου, ἤγουν ἐξ ἑτέρας ὕλης. ταῦτα δὲ πάντα ἐστὶν ἐκ γῆς. δεῖ δὲ οἶμαι καταθαυμάσαι τοὺς τῶν εἰδώλων προσκυνητὰς, εἰ μηδὲν ἐκεῖνο ἐγνώκασι πρ' αὐτῶν, ὅ, ὅποι ποτὲ καταλήξῃ τὰ πρόγματα αὐτοῖς. ἃ γὰρ ἔγνωσαν, ἢ προεφήκασιν ὡς αὐτοῖς τελοῦσι, κατεμωράνθησονται, κείσονται δὲ καὶ εἰς γέλωτα τοῖς καιροῖς, καὶ αὐτοῖς τοῖς πάλαι πεπλανημένοις.

Gen. 1

Hebr. 4

ignorare, neque præteritorum, neque instantium, neque futurorum. Etenim per sapientissimum Mosem ea quæ ante fabricationem huius mundi, & quæ principio erant, clarum reddit terræ incolis, dicens: In principio fecit Deus cælum & terram. Terra erat inaspectabilis, & inordinata, & tenebræ supra abyssum, & vniuersi mundi fabricam diligentissimè persequitur. Quin & Dominus noster Iesus Christus, qui olim illa loquutus est per Mosem, annunciauit nobis quæ euentura sunt in nouissimis: vt nimirum discipulus eius ait: Cælos nouos & terram nouam, & promissiones eius expectamus. Licet quoque illum audire clarè dicentem: [Num me celabitur quicquam? Est enim verè viuus sermo Dei, & efficax, & acutior gladio ancipiti, & pertingens vsque ad diuisiones animæ & spiritus, & compagum & medullarum; nec est vlla res creata non manifesta in conspectu ipsius, sed omnia nuda & patefacta oculis ipsius.] Quia verò Deus est, seruat & beneficiis afficit, & omni voluptate spirituali explet, eos scilicet qui ipsum colunt; malo afficit autem, & pœnam infert contemnentibus, & bene operari dedignantibus. Sed nihil horum videre licet in his quæ ex lapidibus facta sunt. Quid enim nouit materia inanima? aut quomodo benefacere alicui aut malefacere poterunt, cùm sibi ipsis subuenire nequeant? sed accipiant ab aliis, & quod stent, & quod solùm videantur? Veniant itaque, inquit, qui putantur ab his esse dii, annuncient quæ contingent, dicant priora, & nouissima, & ventura. Cognoscemus enim tum quòd dii sitis. Verùm, inquit, non poteritis annunciare. Ergo vel benefacite vel malefacite. Sin horum nihil poteritis præstare, pòst videbimus, id est, facile est videre, vnde vos sitis, & vnde operatio vestra: estis enim è terra abominatio facta. Aut enim è ligno exempli gratia, idolum fiat, siue ex insigni & selecto lapide, siue ex alia materia, hæc autem omnia è terra sunt. Mirandique sunt, credo, idolorum cultores, si aliud non cognouerint, quorsum res ipsorum euasuræ sint. Neque enim norunt, nec prædixerunt, ipsos vnà cum templis incendendos, & risui temporibus succedentibus exponendos, etiam his qui olim errarunt.

Ego vero excitauitum qui ab Aquilone, & eum qui ab ortu Solis: vocabuntur nomine meo.

A Ἐγὼ δὲ ἤγειρα τὸν ἀπὸ βορρᾶ, καὶ τὸν ἀφ' ἡλίου ἀνατολῶν· κεκλήσονται τῷ ὀνόματί μου.

Nam immundorum idolorum examina, quoniam præter sola ligna & lapides nihil erant, in errorem eos qui decepti fuerunt deduxerunt: nihilque illis omnino vel primum, vel nouissimum annunciarunt, nec bonis affecerunt quemquam, nec malis afficere potuerunt. Ego autem, inquit, quippe qui bonus & Deus sum, volui omnes homines seruari, & ad veritatis agnitionem venire. Seruaui orbem terrarum, & qui perinde ac mortui iacebant, multos excitaui. Et qui tandem hi sunt? Docet, cùm inquit: Eum qui est ab Aquilone, & qui ab ortu solis, id est, populum Gentium. Nam si regionem Iudæorum respicias, quę maximè ad Austrum vergit, magis est aquilonaris terra Gentium, & quæ ad solis radium spectantem locum obtinet. Itaque qui ab Aquilone est & ab ortu solis, poterit esse populus Gentium, qui nomine Christi vocati sunt. Christiani enim nominamur & sumus. Acquisiuit siquidem nos sanguine suo, & empti sumus pretio, neque sumus nostri iuris. Vnus enim pro omnibus est mortuus, vt qui viuunt, non amplius sibi viuant, sed ei qui pro illis mortuus est, & excitatus. Hinc dicimus velut Seruatori nostro, & redemptori: Extra te alium non nouimus, nomen tuum nominamus. Nomine itaque illius vocamur. Dictum quoque est hoc voce prophetica: Qui mihi seruiunt, nouum illis videtur nomen, quod prædicabitur supra terram. Videtur autem, eum qui ab ortu solis est, Christum dicere, eò quòd scriptum sit de eo: Ecce vir, Oriens nomen ei. Et rursus, veluti Deo & patre de eo dicente: Quis excitauit ab Oriente iustitiam? Factus enim est nobis iustitia Christus, sanctificatio, & prætereà redemptio.

Ὁ μὲν γὰρ τῶν ἀκαθάρτων εἰδώλων ἐσμὸς, ἐπεὶ γὰρ ἦσαν ἕτερον οὐδὲν, πλὴν ὅτι μόνον ξύλα τε, καὶ λίθοι πεπλανήκασι τοὺς ἠπατημένους· ἀπήγγειλαν ἢ αὐτοῖς πώποτε τελὸς οὐδὲν, ἢ τῶν ὄντων ἢ τῶν ἐσομένων, ὥστε μὴν οὐ πεποιήκασί τινας, ἢ χρῶν κακῶσαι δεδυνήμενται. ἐγὼ δ', φησὶν, ἐπεὶ γὰρ ἀγαθὸς εἰμὶ Θεὸς βεβούλημαι πάντας αὐθρώπους σωθῆναι, καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν. σέσωκα τὴν οἰκουμένην, ἀνέστησα τοὺς τεθνεῶτα κειμένους ἤγειρα πολλούς. καὶ τίνες δή εἰσιν οὗτοι διδάσκει λέγων, τὸν ἀπὸ βορρᾶ, καὶ τὸν ἀφ' ἡλίου ἀνατολῶν, τοῦτ' ἔστι, τὸν λαὸν τῶν ἐξ ἐθνῶν. ὡς γάρ τοι πρὸς τὴν Ἰουδαίων χώραν νοτιωτάτην οὖσαν βορειοτέρα μᾶλλον ἡ τῶν ἐθνῶν, καὶ τὸν πρὸς ἀκτῖνα λαχοῦσα τόπον. οἰκουμένη ὁ ἀπὸ βορρᾶ, καὶ ἀφ' ἡλίου ἀνατολῶν εἴη ἂν ὁ ἐξ ἐθνῶν λαὸς, οἱ κέκληνται τῷ ὀνόματι τοῦ Χριστοῦ. Χριστιανοὶ γὰρ ὠνομάσμεθα, καὶ ἐσμέν. κατεκτήσατο γὰρ αἵματι τῷ ἰδίῳ ἡμᾶς, καὶ ἠγοράσμεθα τιμῆς, καὶ ἐσμὲν οὐκ ἐαυτῶν. εἷς γὰρ ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν, ἵνα οἱ ζῶντες μηκέτι ἑαυτοῖς ζῶσιν, ἀλλὰ τῷ ὑπὲρ αὐτῶν ἀποθανόντι, καὶ ἐγερθέντι. τοιγάρτοι φαμὲν ὡς πρὸς γε τὸν ἑαυτῶν σωτῆρα καὶ λυτρωτήν. κύριε ἐκτὸς σοῦ ἄλλον οὐκ οἴδαμεν. τὸ ὄνομά σου ὀνομάζομεν. κεκλήμεθα τοίνυν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ, καὶ τοῦτο ὡς ἔρρηθη διὰ τοῦ προφήτου φωνῆς. τοῖς δὲ δουλεύουσί μοι κληθήσεται ὄνομα καινὸν, ὃ εὐλογηθήσεται ἐπὶ τῆς γῆς. δοκεῖ δὲ φησὶ τὸν ἀφ' ἡλίου ἀνατολῶν Χριστὸν εἰπεῖν λέγων, ἰδοὺ ἀνὴρ ἀνατολὴ ὄνομα αὐτῷ. καὶ πάλιν, ὡς τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς πρὸς αὐτὸν λέγοντος. τίς ἤγειρεν ἀπ' ἀνατολῶν δικαιοσύνην; γέγονε γὰρ ἡμῖν δικαιοσύνη Χριστὸς ἁγιασμός τε καὶ ἀπολύτρωσις πρὸς θεοῦ.

Veniant Principes, & vt lutum figuli, & vt figulus conculcans lutum, sic conculcabimini. Quis enim annunciabit ea quæ à principio? vt cognoscamus ea quæ ad faciem sunt, & dicemus quòd verum sit. Nullus est qui prædicat, neque qui audiat sermones vestros.

E Ἐρχέσθωσαν ἄρχοντες, καὶ ὡς πηλὸς κεραμέως, καὶ ὡς κεραμεὺς καταπατῶν πηλὸν, καταπατηθήσεσθε. τίς γὰρ ἀνήγγειλε τὰ ἐξ ἀρχῆς, ἵνα γνῶμεν, καὶ τὰ ἔμπροσθεν; καὶ ἐροῦμεν, ὅτι ἀληθὴς ἐστιν. οὐκ ἔστιν ὁ προλέγων, οὐδὲ ὁ ἀκούων τοὺς λόγους ὑμῶν.

Deo enim annuente, idolorum multitudo comburenda erat, & credentium pedibus instar luti conculcanda.

Ἐμοῦ γὰρ Θεοῦ καταννεύοντος, ἡ τῶν εἰδώλων πληθὺς καταπιμπρασθαι, καὶ τοῖς τῶν πιστευσάντων ποσὶ πηλοῦ παρεμφέρεια δίκαιον πεπάτηται-

ται γὰρ, καὶ ὡς χοῦς, ἢ καὶ ὡς πηλὸς κεραμέως, καὶ ἕτερον ὄντα τοῦδε τοῦτον τοῦδέν. ἰῶ γὰρ ὁ τῆς γῆς ἐγγύνησις αὐτοῖς. ὅτι δ' ἔμελλε ταῦτα συμπέρασιν πρὸς πέρας ἄγεσθαι καὶ χερσὶ στρατηγούντων ἁγίων, καὶ τοῖς τοῦ Θεοῦ νεύμασιν ὑπηρετούντων νευρικῶς καταδείκνυσι λέγων, Ὅ, ἐρχέσθωσαν ἄρχοντες, τοῦτ' ἔστιν, ἀναδεικνύσθωσαν οἱ τῶν λαῶν ἡγεμόνες, οἱ τοὺς εἰς ἐμὲ πιστεύοντας ὑπεξαιρούντες τῇ πλάνῃ, ἐξοπλίζοντές τε κατὰ τῶν ἀψύχων Θεῶν. τίς γὰρ ἐν αὐτοῖς, φησὶν, ἀπαγγελεῖ τὰ ἐξ ἀρχῆς ἵνα γνῶμεν, εἰ καὶ τὰ ἔμπροσθεν, ἵνα ἐπιβεβηκότων τῇ εἰρημένῃ εἰς πέρας σπεύσωμεν ὅτι λελαλήκασιν ἀληθῆ; ἀλλ' οὐκ ἔστιν, φησὶν, ἐν τοῖς ψευδωνύμοις θεοῖς, ἤγουν ἐν τοῖς ἀκαθάρτοις πνεύμασιν ὁ προλέγων. ἀλλ' οὐδὲ ἐν ἀνθρώποις ὁ ἀκούων τοῖς λόγοις ὑμῶν. πάλαι μὲν κατά τε χώρας καὶ πόλεις ἐν ταῖς τῶν εἰδώλων τελεταῖς ψευδομαντεῖαι τε ἦσαν, καὶ ψευδηγορίαι δαιμονίων, τρίποδες τε καὶ λέβητες, καὶ πλῆθος ἀνάριθμητος τῶν ἀπατᾶν εἰωθότων. ἐβάδιζον γὰρ πολλοὶ χρησμοὺς ληψόμενοι παρ' αὐτῶν. ἐπεὶ δὲ ἐπέλαμψεν ἡμῖν ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος, πεπτώκασι μὲν τὰ ἐν σηκοῖς εἴδωλα, σεσιγήκασι δὲ καὶ οἱ πλανῶντες δαίμονες. μᾶλλον δὲ καὶ κατεπέμφθησαν εἰς ᾅδου, καὶ τεταρτάρωνται. κεκλῆνται δὲ πρὸς ὑπάγνωσιν ἀληθείας οἱ πάλαι περὶ αὐτῶν ὑμῶν τοὺς λόγους, καὶ τοῦτο διδάξει λέγων, Ὅτε μὲν ὁ ἀκούων τοὺς λόγους ὑμῶν.

Ἀρχὴν Σιὼν δώσω, καὶ Ἱερουσαλὴμ παρακαλέσω εἰς ὁδόν. ἀπὸ γὰρ τῶν ἐθνῶν ἰδοὺ οὐθεὶς, καὶ ἀπὸ τῶν εἰδώλων αὐτῶν, οὐκ ἦν ὁ ἀναγγέλλων. καὶ ἐὰν ἐρωτήσω αὐτοὺς, πόθεν ἐστέ; οὐ μὴ ἀποκριθῶσί μοι. εἰσὶ γὰρ οἱ ποιοῦντες ὑμᾶς, καὶ μάτην οἱ πλανῶντες ὑμᾶς.

Ὑπισχνεῖται πάλιν τὴν σωτῆρος ἀνάδειξιν, δι' ἧς σέσωσται μὲν ἡ ὑπ' οὐρανὸν, κέκληται δὲ πρὸς ὑπάγνωσιν ἀληθείας ἡ τῶν πλανωμένων πληθύς. ἵνα γὰρ ἔχωμεν τὸν καθηγητὴν, τὸν ἀποκομίζοντα εἰδότα, καὶ δυνάμενον εἰς τὴν σωτηρίας ὁδὸν, γέγονεν ἄνθρωπος ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ λόγος, καὶ βασιλεὺς ὢν φύσει, καθὸ καὶ Θεὸς καὶ ὑπὸ Θεοῦ νοεῖται πατρός. τῶν δὲ πάντων κρατοῦντος, καὶ ὑπὸ πόδας κειμένου ἔχοντος τὴν κτίσιν, κεχρῆσθαι λέγεται βασιλεῖ ἐφ' ἡμᾶς. μεγαλυνθεὶς γὰρ περὶ αὐτοῦ. ἰδοὺ δὴ βασιλεὺς δίκαιος βασιλεύσει, καὶ ἄρχοντες μετὰ κρίσεως ἄρξουσι. βεβασίλευκε γὰρ τὴν ὑπ' οὐρανὸν ὁ Χριστὸς, καὶ

A Calcata sunt enim quasi puluis, & quasi lutum figuli, & quæ præterea nihil aliud essent. Erat enim è terra ortus eorum. Quòd autem hæc omnia ad finem perducenda erant, suo tempore, sanctis militantibus, & diuino nutui alacriter quasique iuueniliter subseruientibus, declarat dicens: Veniant principes, id est, designentur populorum duces, qui credentes in me ab errore reuocent, & contra inanimos deos armis instruant. B Quis enim inter illos, inquit, annunciat quæ sunt à principio, vt cognoscamus? vel priora, vt his, quæ sunt dicta, ad exitum proiectis, annuamus comprobemúsque quòd vera loquuti fuerint? Sed, inquit, inter deos falsò nuncupatos nõ est, vel inter immundos spiritus, qui prædicit: neque inter homines, qui vestros sermones audiat. Olim namque per regiones & vrbes, in idolorum phanis, falsæ erant variationes, & falsæ prædictiones dæmoniorum, tripodes & lebetes, & multitudo innumerabilis decipientium, multique iuerunt scisciturí ab ipsis oracula. Cùm autem illuxisset nobis Dei Verbum, conciderunt in adytis idola, conticuerunt dæmones qui seducunt, imò missi sunt in Orcum, & in Tartaro custodiuntur. Vocati sunt autẽ ad agnitionem veritatis, qui olim eorum sermones habuerunt in pretio. Quod docebit, inquiens: Neque est qui audiat sermones vestros.

Principatum Sioni dabo, & Hierusalem consolabor in via. Nam à gentibus ecce nemo, & à simulachris eorum non erat qui annunciaret. Et si interrogauero eos, vnde estis? non respondebunt mihi. Sunt enim factores vestri, & frustra qui seducunt vos.

Rursus pollicetur Seruatoris ostensionem: per quem seruatus est orbis terrarum, & vocata est ad agnitionem veritatis, errantium multitudo. Vt enim haberemus præceptorem, qui sciret & posset, ad salutis viam adducere: factus est homo vnigenitum Dei Verbum. Et Rex cùm sit natura (in quantum & Deus, & ex Deo patre intelligitur, omnibus dominante, & creaturam pedibus subiiciente,) Rex in nos constitutus & electus dicitur. Scriptum enim est de illo: Ecce rex iustus regnabit, & principes cum iudicio imperitabunt. Regnauit enim ac imperauit orbi terrarum, Christus. Et

Matt. 28. id manifestum nobis reddit, cùm ait: Data est mihi omnis potestas in cælo & in terra. Etsi enim in vniuersitatem rerum potestatem haberet vt Deus, propter carnis ministerium sibi datam esse ait, quæ, vt Deus habuit. Cùm ergo regnum obtinuerit, principes nobis præfecit sanctos Apostolos, qui etiam imperarunt nobis cum iudicio, id est, cum iustitia. Dabo itaque Sioni, inquit, id est, Ecclesiæ, siue credentium multitudini, principatum seruantem, id est, Christum. Consolabor etiam Hierusalem, quæ rursus est Ecclesiæ introitus. Consolatione namque perfusi sumus, corroborati per Christum, & edocti sumus semitam quæ ad vitam æternam deducit. A gentibus enim, inquit, eccé nemo, & ab idolis eorum non erat qui annunciaret. Plurimi enim apud Græcos, & sapientes & eloquentes fuerunt: sed inter eos, qui docere posset viam pietatis, nemo erat. Idolorum apud eos complura erant delubra, sed non erat inter idola, vel inter falsò nuncupatos deos, qui vtilitatis quasi indaginem annunciare potuit, vel ad iustitiæ viam dirigere. Imò, inquit, hoc dico, nec si interrogentur, inquit, vnde estis, poterunt respondere. Qui verò sese non norunt, materia enim sunt muta & sensibus carens, quomodo duces aliorum esse possunt? vel quomodo vlli ostendant quod illis cedat in commodum? Sunt enim sunt qui faciunt vos, falsò nuncupatos deos formantes. Vos rursus decipiunt, qui eos adoratis.

CAP. XLII. *Jacob puer meus, suscipiam eum. Israel electus meus, assumpsit eum manus mea. Dedi spiritum meum super eum. Iudicium gentibus profert. Non clamabit, neque remittet, neque audietur foris vox eius. calamum confractum non conteret, & linum fumans non extinguet, sed in veritate proferet iudicium. Splendebit, & non conteretur, donec ponat in terra iudicium. Et in nomine eius Gentes sperabunt.*

Promisit antè, dicens, Principatum Sioni dabo, & qui tandem ille sit, manifestò demonstrat. Præfectus est enim intelligibili Sioni, id est, Ecclesiæ princeps & gubernator, non tum ascendens ad principatum, quum

A * τῷ ἡμῖν ἐπαρχὴς καθίστησι λέγων. ἐδόθη μοι πᾶσα ἐξουσία πᾶσα ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς. καίτοι γὲ τῶν ὅλων κατεξουσιάζων ὡς Θεὸς διὰ τὴν σαρκὸς οἰκονομίαν ἑαυτῷ δεδόσθαι φησὶν, ἃ πρὸ ἦν ἔχων ὡς Θεός. Βασιλεύσας γοῦν, ἄρχοντας ἐφ' ἡμᾶς κεχειροτόνηκε τοὺς ἁγίους ἀποστόλους, οἳ καὶ ἦρξαν ἡμῶν μετὰ κρίσεως, τοῦτ' ἔστι, μετὰ δικαιοσύνης. δώσω Σιὼν, φησὶ, τῇ Σιών. τοῦτ' ἔστι, τῇ ἐκκλησίᾳ, ἤτοι τῷ τῶν πιστευόντων πληθύϊ τὸ σώζουσαν ἄρχοντα. τοῦτ' ἔστι Χριστόν. παρακαλέσω δὲ καὶ τὴν Ἱερουσαλήμ, ἥτις πάλιν ἡ ἐκκλησίας εἴσοδος. παρακεκλήμεθα γὲ δυναμούμενοι διὰ Χριστοῦ, καὶ τὴν εἰς ζωὴν ἀποφέρουσάν μ' ἀμίμητον διδιδάγμεθα τρίβον. ἀπὸ γὲ τῶν ἐθνῶν, φησὶν, ἰδοὺ ὄχλος, καὶ ἀπὸ τῶν εἰδώλων αὐτῶν οὐκ ἦν ὁ ἀπαγγέλλων. πλῆθοι μὲν γὲ ὅσοι γεγόνασι παρ' Ἕλλησι σοφοὶ, καὶ λογάδες, ἀλλ' οὐδεὶς ἦν ὁ αὐτοῖς ὁ διδάξαι δυνάμενος τὴν εἰς εὐσέβειαν ὁδὸν, εἰδώλων γὲ πλήρης οἱ παρ' αὐτοῖς ὄντες ἦσαν νεοί, ἀλλ' οὐδὲ ἐν τοῖς εἰδώλοις, ἤγουν ἐν τοῖς ψευδωνύμοις θεοῖς ἦν ὁ τὰ συμφέροντος θηρᾶν ἀγκίλαι δυνάμενος, ἤγουν εἰς ὁδὸν ἀπλανῆ δικαιοσύνης. μᾶλλον γὲ τί τοῦτο φημί; ἀλλ' εἰ ἐρωτηθεῖεν, φησὶ, πόθεν ἐσὲ δυνάμεις; αὐ ἀποκείναθαι. οἱ δὲ ἑαυτοὺς οὐκ εἰδότες. ὕλη γὲ εἰσὶ καὶ φωνὴ, καὶ αἰσθήσεως, πῶς ἂν ἑτέροις ἡγοῖντο καθηγηταί; ἢ πῶς ἂν τινι καταδείξαι ὅλως ὅ τελοῦν εἰς ὄνησιν; εἰσὶ γὲ εἰσὶν ὑμᾶς μὲν τοὺς ψευδωνύμους πλανῶντες Θεοὺς, ὑμᾶς δὲ πάλιν πλανῶντες τοὺς προσκυνοῦντας γε αὐτούς.

Ιακὼβ ὁ παῖς μου, ἀντιλήψομαι αὐτοῦ. Ισραὴλ ὁ ἐκλεκτός μου, προσεδέξατο αὐτὸν ἡ ψυχή μου. ἔδωκα τὸ πνεῦμά μου ἐπ' αὐτόν. κρίσιν τοῖς ἔθνεσιν ἐξοίσει. οὐ κεκράξεται, οὐδὲ αἴρων, οὐδὲ ἀκουσθήσεται ἔξω ἡ φωνὴ αὐτοῦ. κάλαμον συντεθλασμένον οὐ συντρίψει, καὶ λῖνον τυφόμενον οὐ σβέσει, ἀλλ' εἰς ἀλήθειαν ἐξοίσει κρίσιν. ἀναλάμψει, καὶ οὐ θραυσθήσεται, ἕως ἂν θῇ ἐπὶ γῆς κρίσιν, καὶ ἐπὶ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ ἔθνη, καὶ λαοὶ ἐλπιοῦσιν.

Προεπήγγελται, λέγων, ἄρχοντα Σιὼν δώσω, καὶ ποῖος ὢν αὐτὸν δηλοῖ τύπος. κεχειροτόνηται γὲ ὁ τοιοῦτος Σιών. τοῦτ' ἔστιν, ὁ τῆς ἐκκλησίας ἄρχων καὶ καθηγητὴς οὐκ εἰς ἄρχοντα ἢ παράγματος ἀναβαίνων τότε, ὅτε καὶ εἰς τοῦτο

πρενεχθῶμεν λέγεται. ὡ γὰρ ἦν ἐστιν ἀεὶ βασι- A quum ad hoc adductus dicitur. Erat
λεύς, καὶ τῶν ὅλων κύριος ὁ ἐκ πατρὸς λόγος. enim & est semper Rex, & vniuersorum
ὅπου γοῦν γέγονεν ἄνθρωπος, ἴδιον ποιεῖται τὸ τῆς Dominus, ex Deo patre Verbum.
ἀνθρωπότητος μέτρον. ὅταν γὰρ ὡς ἀληθῶς, καὶ Postquam autem homo factus est, pro-
ἀνενδοιάστως πιστεύσωμεν περὶ ἡμῶν, ὅτι γέγονε priam adscisciit humanitatis mensuram.
καθ' ἡμᾶς. οὕτω γὰρ καὶ εἰ λέγοιτο λαβεῖν τὸ κτῆ Sic enim credere verè & indubiè pos-
πάντων κράτος τὴν μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας ἕξιν τὸ sumus, eum ad similitudinem nostram
λαβεῖν, ἀπὸ τῆς ὑπεροχῆς αὐτοῦ, καθ' ὃν νοεῖται τῶν factum esse. Quare vbi dicitur, acce-
ὅλων δεσπότης. Ἰακὼβ μὲν οὖν καὶ εἰς πίσιν ἐκλεγεὶς καὶ pisse in omnia imperium, hoc erit dis-
Ἰσραὴλ, ὡς ἐξ αἵματος γεγονὼς τὸ κτῆ σαρκὶ τὸ B pensationis in carne, accipere, non di-
ἐξ Ἰακὼβ, ὃς μετωνομάσθη καὶ Ἰσραήλ. φησὶ δὲ uinæ præstantiæ, ex qua vniuersorum
ὅτι αὐτιλήψομαι, καὶ ἐκλεκτὸν ὀνομάζει. συ- Dominus esse intelligitur. Iacobum au-
νεργάζετο γὰρ ὁ πατὴρ τῷ υἱῷ, καὶ ὡς δυνάμεως tem & Israelem eum vocitat, quasi na-
τὰ ἴδια ἀπετέλει τοῖς μεγαλουργίας. ἔστι δὲ καὶ tum ex sanguine Iacob secundum car-
ἐκλεκτὸς ἀληθῶς, ὅτι καὶ ὡραῖος κάλλει παῤ nem, qui cognominatus est quoque
τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων, καὶ παῤ δικτὸς ὡς ἠγα- Israel. Dicit porrò: Suscipiam, & elec-
πημένος· εὐδόκησε γὰρ ὁ Θεὸς, καὶ πατὴρ ὢν αὐ- tum nominat. Cooperabatur enim pa-
τῷ. ἔφη γοῦν, οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητὸς, ter filio, & velut potentiæ suæ facie-
ἐν ᾧ εὐδόκησα. ὅτι δὲ κέχρισται κατὰ τὸ ἀνθρώπι- bat mirabilia. Est etiam electus verè,
νον, καὶ μετεχικέναι λέγεται τοῦ ἁγίου πνεύμα- quia speciosus est dedecore præ filiis ho-
τος, καίτοι τὸ πνεῦμα διδοὺς αὐτὸς, καὶ ἁγιάζων C minum, & acceptus, vt qui dilectus est,
τὴν κτίσιν, σαφῶς λέγων· ἔδωκα τὸ πνεῦμά μου in quo scilicet Deus & pater acquieuit.
ἐπ' αὐτόν. βαπτισθέντι γὰρ αὐτῷ τὸ πνεῦμα, Dixit ergo: [Hic est filius meus dile- » Matt. 3.
φησὶν, ἐπιφοίτησεν ἐξ οὐρανοῦ ὡς εἰδὼς περιστερᾶς ctus, in quo mihi complacui.] Quòd au-
καὶ ἔμεινεν ἐπ' αὐτόν. εἰ δὲ ἐν καιρῷ τοῦ βαπτισθῆ- tem vnctus sit more humano, & partici-
ναι δέχεται τὸ πνεῦμα τῷ τῆς ἀνθρωπότητος μέ- ceps fuisse dicitur sancti Spiritus, etiam-
τρῳ, εἴη ἂν μὴ τῶν ἄλλων, καὶ τοῦτο. οὐ γὰρ τοι si ipse Spiritum det, & sanctificet crea-
καθ' ὃ Θεός ἐστιν, ἡγιάζετο τὸ πνεῦμα λαβών, turam, declarabit, cùm ait: Dedi Spiri-
αὐτὸς γὰρ, ὡς ἔφην, ὁ ἁγιάζων ἐστίν· ἀλλὰ tum meum super eum. Baptizato enim
καθὸ πέφυκεν ἀνθρωπος οἰκονομικῶς. κέχρι- D ei superuenit, inquit, Spiritus cœlitus,
σται τοίνυν, ὥστε καὶ κρίσιν τοῖς ἔθνεσιν ἐξοίσειν. specie columbæ, & mansit super eum.
κρίσιν δὲ τὴν δικαιοκρισίαν ἐν τούτοις φησί. δεδι- Quod si tempore quo baptizatus est, re-
καίωκε γὰρ αὐτὰ καθάπερ ἴνας τὸ πλεονεκτήσαντα cipit Spiritum, pro mensura humanita-
Σατανᾶ. ἐν τούτῳ ἡμᾶς αὐτὸς ἐδίδαξεν, εἰπών, tis, possit & hoc esse inter cætera. Non
νῦν κρίσις ἐστὶ τοῦ κόσμου τούτου· νῦν ὁ ἄρχων τοῦ enim quatenus Deus est, sanctificatus
κόσμου τούτου ἐκβληθήσεται ἔξω. κἀγὼ ἐὰν ὑ- est, cùm Spiritum accepit. Ipse enim, vt
ψωθῶ ἐκ γῆς, πάντα ἑλκύσω πρὸς ἐμαυτόν. dixi, est qui sanctificat, sed quatenus ap-
κατεψηφίσατο μὲν γὰρ τὸ ὅλεθρον τοῦ πλεονε- D paruit homo, ratione dispensationis. Vn-
κτήσαντος, ὡς ἔφην, τὸν ἐχθρὸν, σοφῷ δὲ ctus est igitur, vt & iudicium proferat
κεράματι σέσωκε τοὺς ἁπανταχοῦ. ἀλλ' οὐ κεκρά- Gentibus. Iudicium his verbis iustum
ξεται, φησὶν, οὐδὲ αἰρήσει, οὐδὲ ἀκουσθήσεται vocat iudicium. Iustificauit enim illas,
ἔξω ἡ φωνὴ αὐτοῦ. ἐπεδήμησε γὰρ ὁ τῶν ὅλων σω- Satana condemnato qui occupauerat
τὴρ καὶ κύριος ἐν ὑφέσει πολλῇ καὶ ἀφιλοξενίᾳ, tyrannidem. Quod ipse nos docuit, in-
καὶ οὐδὲ ἀφοφητί, καὶ ἀδικῶν οὐδένα· ἀλλ' ἐν σιγῇ quiens: [Nunc iudiciũ est mundi huius. » Ioan. 12.
τε, καὶ ἡρεμίᾳ, ὥστε καὶ σβέντα μὴ σβεσθῆναι Nunc princeps mundi huius eiicietur »
καλάμην, μήτε μὴν λίνον τυφόμενον σβέσαι, foras. Et ego si exaltatus fuero de terra, »
τοῦτ' ἔστι, μήτε τοῖς ἄγαν ὠλεσμένοις, καὶ omnia traham ad meipsum.] Damnauit »
πολλοῦ πάντα λίαν ὑποπτήσσουσιν εἰωθόσι E enim capitis eum, vt dixi, qui orbẽ terra-
rum occupauit, & deceptos seruauit san-
cto iudicio. Sed nec clamabit, inquit,
nec remittet, neque audietur foris vox
eius. Peregrinatus est enim vniuersorum
Seruator & Dominus in submissione
multa & humilitate, & quasi sine strepi-
tu, & iniuria afficiens neminem sed in si-
lentio & quiete, vt cõfractum calamum
non contriuerit, & linum fumigans non
extinxerit, id est, ne in abiectissimos &
in perpetiendo damno timidissimos

pedem

pedem immiserit. Quid ergo faciet, & quid administrabit Gentibus? in veritate proferet iudicium. Iudicium hic videtur legem dicere. Scriptum est enim de Israelis & omnium dominatore Deo: Illic dedit ei iudicium, & rursus, Iudicium & iustitiam in Iacob tu fecisti. Iudicium igitur siue legem in vmbris & in typis, verè proferet, per oracula Euangelica, quibus viam conuersationis sibi acceptæ indicauit, & cultum legis in litera, in veritatem transtulit. Iudæi verò miseri debacchati sunt in eum, & morte carnis affligere ausi sunt. verum resplenduit vt lux, & non confractus est, id est, eum interitus non deuicit, nec insolentia eorum qui insidias struxerunt, eum superauit. Soluta enim est mors, & reuixit diuinè, & calcauit hostes, & passio eius tori terrarum orbi facta est salutis occasio. Non conteretur itaque donec ponat in terra iudicium. Neque verò existimes eum tempus aliquod præfinire quo vulnerandus sit, postquam scilicet posuerit in terra iudicium: sed illud potius dicit, Superior erit aduersariis, & adeò vincet, vt etiam per vniuersam terram positurus sit iudicium. Prædicatum est enim Euangelium per omnem terram, & quasi fixit *sua vaticinia. Scriptum est enim: [Iustitia tua in seculum, & lex tua veritas. Sperauerunt, inquit, gentes in nomine eius.] Agnito enim quòd Deus verè sit, & quamuis in carne apparuerit, eum spem facient, sicuti inquit Psaltes: [In nomine eius exultabunt tota die. Vocati sumus enim Christiani, & in eo omnem spem habemus.]

Sic dicit Dominus Deus, qui fecit cælum & fixit illud, qui firmauit terram & quæ in ea sunt, & qui dedit spirationem populo qui in ea est, & spiritum calcantibus eam. Ego Dominus Deus vocaui te in iustitia, & apprehendam manum tuam, & corroborabo te. Et dedi te in fœdus generi meo, in lucem Gentium, vt aperires oculos cæcorum, vt educeres è vinculis vinctos, & è domo custodiæ sedentes in tenebris.

Pseudoprophetæ & falsi vates complures erant in Israel diuersis tẽporibus.

A Ὁ βλάβος ἐπαφήσει πόδα. τί οὖν ἐργάσεται, καὶ τί κατορθώσει τοῖς ἔθνεσιν; εἰς ἀλήθειαν ἐξοίσει κρίσιν. ἐν τούτοις ἔοικε τὸν νόμον ἀποκαλύπτειν. γέγραπται γὰρ περὶ τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ ὁ πάντων κραταιώτατος Θεὸς, ὅτι ἐν ἐξ ἔδωκεν αὐτῷ δικαιώματα καὶ κρίσιν, καὶ πάλιν κρίσιν καὶ δικαιοσύνην ἐν Ἰακὼβ σὺ ἐποίησας. τὴν κρίσιν τοίνυν ἤτοι τὸν νόμον ἐν σκιαῖς ὄντα καὶ τύποις, εἰς ἀλήθειαν ἐξοίσει τὸ εὐαγγελικὸν διαστεμμα, δι' ὧν τὴν ἐπ' εὐσεβείᾳ πολιτείας αὐτῷ ὑπέδειξε τὴν ὁδὸν, καὶ τὸν B γράμματι καὶ νόμῳ λατρείαν μετέτρεψεν εἰς ἀλήθειαν. Ἐπεφρόνησαν μὲν εἰς αὐτὸν οἱ βάλαρες Ἰουδαῖοι θανάτῳ τὴν σαρκὸς λυπῆσαι τολμήσαντες. πλὴν ἀνέλαμψεν ὡς φῶς, καὶ οὐ στένει θραύσθη. τοῦτ' ἔστιν, ὁ νενίκηται τῇ φθορᾷ, ὁ κεκράτηκεν ἡ τῶν ἐπιβουλευόντων ἀπόνοια. λέλυται γὰρ ὁ θάνατος, ἐξ αἰτίου θεοπρεπῶς, καὶ πεπάτηκεν ἐχθρούς, καὶ γέγονε τοῖς κατὰ πάσαν τὴν οἰκουμένην σωτηρίας ἀφορμὴ ὁ παθεῖν αὐτόν. ὁ θραυσθήσεται τοίνυν, ἕως ἂν θῇ ὅπου τῆς γῆς κρίσιν. καὶ μὴ ὑπολάβοις ὅτι χρεών ἐστί τινα C καθ' ὃν θραυσθῆναι, τοῦτ' ἔστι, μὴ ὃ θεῖναι τοῖς ὑπὸ τὴν γῆς τὴν κρίσιν, ἀλλ' ἐμφανὲς μᾶλλον φησὶ, τοῦ κρατήσοντος, ὥστε καὶ ἐν πάσῃ τῇ γῇ θεῖναι τὴν κρίσιν. κεκήρυκται γὰρ τὸ εὐαγγέλιον ἐν πάσῃ τῇ γῇ, καὶ οἷς πέπηγε τὰ αὐτοῦ θεσπίσματα. γέγραπται γὰρ ὅτι δικαιοσύνη εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ ὁ νόμος σου ἀλήθεια. ἤλπισε γεμοῦν τὰ ἔθνη φησὶν ὅτι τοῦ ὀνόματι αὐτοῦ. ἐπεγνώκοτα γὰρ ὅτι Θεὸς καὶ ἀληθὴς ἐστὶ, καὶ εἰ πέφανε σαρκὶ, αὐτὸν ἐλπίδα ποιήσονται, καθά φησιν ὁ ψαλμῳδός. ἐν τοῦ ὀνόματι αὐτοῦ ἀγαλλιάσονται ὅλην τὴν ἡμέραν. κεκλήμεθα γὰρ Χριστιανοὶ, καὶ ἐπ' αὐτῷ πᾶσαν ἔχομεν ἐλπίδα.

Οὕτως λέγει κύριος ὁ Θεὸς, ὁ ποιήσας τὸν οὐρανὸν, καὶ πήξας αὐτὸν, ὁ στερεώσας τὴν γῆν, καὶ τὰ ἐν αὐτῇ, καὶ διδοὺς πνοὴν τοῦ λαοῦ τοῦ ἐπ' αὐτῆς, καὶ πνεῦμα τοῖς πατοῦσιν αὐτήν. ἐγὼ κύριος ὁ Θεὸς ἐκάλεσά σε ἐν δικαιοσύνῃ, καὶ κρατήσω τῆς χειρός σου, καὶ ἐνισχύσω σε. καὶ ἔδωκά σε εἰς διαθήκην γένους, εἰς φῶς ἐθνῶν, ἀνοῖξαι ὀφθαλμοὺς τυφλῶν, ἐξαγαγεῖν ἐκ δεσμῶν δεδεμένους, καὶ ἐξ οἴκου φυλακῆς καθημένους ἐν σκότει βαθεῖ.

Ψευδοπροφῆται, ἐ ψευδομάντεις πλῆθος μὲν ὅσοι γεγόνασι καὶ χρεὼν ἐν τοῖς Ἰσραὴλ

συμβέβηκε ὑπὲρ τούτου ἕνεκα τὴν αἰτίαν ἀπιστεῖσθαι καὶ αὐτοὺς τοὺς ἀπεσταλμένους παρὰ Θεοῦ, καὶ προφήτας ἀληθῶς, καὶ ἐν πνεύματι ἁγίῳ λαλῆν εἰωθότας. καὶ τό γε παράδοξον, ὅτι καὶ αὐτὸς ἐλοιδορήθη Χριστὸς, ὡς ὅτε ἀπεσταλμένος παρὰ Θεοῦ, ὅτε μὴν ἀληθῶς ἅγιός τε ὑπάρχων, καὶ ἐν ὑπεροχῇ θεότητος ἀποτελῶν τὰ παράδοξα. καὶ γοῦν οἱ τῶν Ἰουδαίων κεφαλαῖοι, καίτοι τερατουργοῦντα βλέποντες, ποτὲ μὲν ἔφασκον αὐτὸν ἐν Βεελζεβοὺλ ἄρχοντι τῶν δαιμονίων ἐκβάλλειν τὰ δαιμόνια· ποτὲ δὲ πάλιν ἀλλήλοις προσελάλουν. εἰ μὴ οὗτος παρὰ Θεοῦ οὐκ ἦν ἄνθρωπος, οὐκ ἂν ἔλυε τὸ σάββατον. καὶ πρὸς γοῦν τοῦτο Χριστὸς, ἐπειρᾶτο πλειστάκις ἀπολογεῖσθαι καὶ πληροφορεῖν ὅτι μὴ κατ' ἐκείνους ὄντες τοὺς ἐν φιλῇ καὶ μόνῃ γεγενῆσθαι δοκήσει ὑπ' ἀποστάλησαν παρὰ Θεοῦ. ἔφη γοῦν, ὁ κλέπτης οὐκ ἔρχεται, εἰ μὴ ἵνα κλέψῃ, καὶ θύσῃ, καὶ ἀπολέσῃ. ἐγὼ ἦλθον ἵνα ζωὴν ἔχωσι. καὶ πάλιν· ἐγὼ ἦλθον ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ πατρός μου. ἵνα οὖν καὶ αὐτὸν ἔχῃ μάρτυρα τῶν ἐν τοῖς ἁγίοις πατέρα, καὶ δι' αὐτοῦ προφητῶν ἁγίων, χρησίμως τε, καὶ ἀναγκαίως ἔφησεν. ὅτι ἐγὼ κύριος ὁ Θεὸς ὁ δημιουργήσας τὸν οὐρανὸν, ὁ τὴν γῆν ἑδραιώσας, καὶ ἀκλόνητον ἀποφήνας, ὁ ζῶν καὶ ζωοποιὸς, καὶ πνοὴν ἅπασι διδούς. ἐγὼ ὁ τῶν ὅλων Θεὸς καὶ κύριος ἐκάλεσά σε ἐν δικαιοσύνῃ. οὐ γὰρ αὐτόματος, φησὶ, κατ' ἐκείνους γέγονε τοὺς ψευδοπροφήτας, τοὺς ἀπὸ καρδίας αὐτῶν λαλοῦντας, καὶ οὐκ ἀπὸ στόματος κυρίου. ἀλλ' ἐγώ σε κέκληκα, τοῦτ' ἔστι, κατ' εὐδοκίαν ἐμὴν ἐν δικαιοσύνῃ προήγαγον. κρατήσω τῆς χειρός σου, καὶ ἐνισχύσω σε. αὐτὸ δ', σύνεργάσομαί σοι, καὶ ἀποφανῶ πρώτα ἰσχύοντα. ἐπεὶ δ' ὅτι που φαμὲν ὡς ἀσθενῆ, καὶ ἀπαλκῆ οἴδεν ὄντα τὸν υἱὸν ὁ πατὴρ, ὅτε μὴν ἐπιτομείας ἐνδεᾶ. αὐτὸς γὰρ ὅστιν ὁ τῶν δυνάμεων κύριος, καὶ ἡ τοῦ πατρὸς ἀῒδιος δεξιά, δι' ἧς τὰ πάντα προήχθη πρὸς ὑπόστασιν. ποιήσεται δὲ πάλιν τοὺς λόγους, οἷς πρὸς ἕνα τῶν καθ' ἡμᾶς καθ' ὃ πέφυκεν ἄνθρωπος, ἐοικέναι πως λέγοι ἂν ὅ ἀῒδιον ἐνδιαμένοντα τῷ πατρὶ. οὕτω γὰρ αὐτὸν καὶ ἀναξήσαι λέγεται, δοὺς αὐτῷ τε δόξαν αὐτοῦ, καὶ ἀποφήνας χρείττονα τῶν φονευόντων ἐπιβουλῆς. εἰ γὰρ ταπεινώσεν ἑαυτὸν, καὶ καθῆκεν ἑκὼν εἰς κένωσιν, δεῖ δὴ πάντως καὶ τὸ τῆς κενώσεως ὁρᾶσθαι μέτρον, καὶ δι' αὐτῶν τῶν πραγμάτων νοεῖσθαι τὸ ταπεινόν. ὅρα γοῦν ὡς περὶ ἀνθρώπου λέγων, τὸ, κρατήσω τῆς χειρός σου, καὶ ἐνισχύσω σε, εὐθὺς ἀναδείκνυσι Θεὸν ὄντα φύσει καὶ

A Hanc ob rem accidit, vt non crederentur hi, qui à Deo missi sunt, & qui verè prophetæ erant, quique in Spiritu sancto loquebantur. Et quod incredibile est, ipse Christus dicteriis exagitatus est, quasi non missus à Deo, quasi non esset verè sanctus, quasi illa mirabilia facinora, diuinitatis prærogatiua non perfecisset. Nimirum Iudæorum principes, etsi prodigia viderent, tamen nunc illum in Beelzebul principe dæmoniorum eiicere dæmonia iactabant, nunc rursus inter se lo-
B quebantur: Si esset hic homo à Deo, non soluisset Sabbatum. Contra hæc sæpenumero conatus est se defendere Christus, & probare se non esse, quales illi fuerunt, qui solummodo à Deo missi sola opinione videbantur. Dixit itaque: [Fur non venit, nisi vt furetur, " fouiat
& mactet, & perdat. Ego veni vt vi- "
tam habeant.] Et iterum: [Ego veni in "
nomine Patris mei.] Vt igitur haberet "
cœlestem ipsum patrem sibi testem,
etiam per sanctos prophetas vtiliter &
C necessariò dixit: Ego Dominus Deus qui fixi cælum, qui terram stabilissimam & inconcussam feci, qui viuo, & viuifico, & spirationem do omnibus. Ego vniuersorum Dominus ac Deus vocaui te in iustitia. Non enim, inquit, sponte sua accessit, quemadmodum illi pseudoprophetæ, qui ex corde suo loquuntur, & non de ore Domini: sed ego te vocaui, id est, ex mera beneuolentia, & beneplacito meo, in iustitia adduxi. Apprehendam manum tuam, & corro-
D borabo te, pro, adiutor ero tibi, & te reddam omnipotentem. Nec dicimus hæc, quasi pater filium infirmum & imbecillum esse nouerit, & auxilio destitutum. Is est enim Dominus exercituum, & immota Patris dextera: qua omnia in ortum perducta sunt. Sed verba facit iterum, quasi ad aliquem nostræ conditionis, in quantum homo apparuit, & videtur quodammodo propter humanitatem à patre roborari. Sic
E enim illum suscitasse dicitur, & gloriam ei tribuisse, & occisorum insidiis fortiorem reddidisse. Si enim humiliauerit seipsum, & ad hanc exinanitionem volens se demiserit: oportet planè & exinanitionis modum ac mensuram apparere, & ex ipsis factis humilitatem intelligi. Vide autem quomodo istuc quasi de homine dicat: Apprehendam manum tuam & corroborabo te: & mox illum ostendit Deum esse natura, &

filium verè, & lumen de lumine. Dedi enim te, inquit, in fœdus generis, in lucem gentium, vt aperires oculos cæcorum. Venit etenim vnigenitum Dei Verbum, in hunc mundum cum carne, & sui generis, id est, sanguinis Israelitici hominibus, (ex his enim apparuit secundum carnem natus ex muliere) nouum dedit fœdus, olim voce prophetarum prænunciatum. Factus est etiam Gentibus lux. diuinum quoque est & istuc. Etenim legislatorem, & irritam reddere sapientissimi Mosis vmbram, & adiicere porrò noua antiquis diuissima potestate, & illuminare posse eos qui versantur in tenebris, & oculos cæcorum aperire (affulsit enim Gentibus diuina & cælestis lux) quid? nónne manifesto est indicio & argumento, cum & esse Deum & ex Deo secundum naturam? Quòd autem spiritibus in inferno prædicatum abierit, & detentis in domo custodiæ apparuerit Christus, & omnes vinculis liberauerit, & necessitate, & pœna, & supplicio, porrò pergit ostendere, cùm ait, eum educere è vinculis vinctos, & è domo custodiæ, sedentes in tenebris.

A υἱὸν ἀληθῶς, καὶ φῶς ἐκ φωτός. δέδωκα γάρ σε, φησὶν, εἰς διαθήκην γένους, εἰς φῶς ἐθνῶν, ἀνοῖξαι ὀφθαλμοὺς τυφλῶν. ἀφίκετο γὰρ ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ λόγος εἰς τόνδε τὸν κόσμον μετὰ σαρκὸς, καὶ τοῖς ἐκ γένους, τοῦτ' ἔστι, τοῖς ἐξ αἵματος Ισραὴλ. ἐξ αὐτῶν γὰρ πέφηνεν ὁ κατὰ σάρκα γεννηθεὶς ἐκ γυναικὸς, τὴν καινὴν δέδωκε διαθήκην, τὴν πάλαι προηγορευμένην διὰ φωνῆς προφητῶν. γέγονε δὲ καὶ τοῖς ἔθνεσι φῶς. ἀναγκαῖα B ἦν καὶ ταῦτα. τὸ γὰρ τοὺς νομοθέτην, καὶ ἀπρακτον ἀποφῆναι τὴν τοῦ πανσόφου Μωσέως σκιὰν, προσεπιθεῖναι τοῖς ἀρχαίοις τὰ νέα ἀναγκαιοτάτην ἔξουσίαν, τὸ δὲ δὴ καὶ φωτίζειν τοὺς ἐν σκότῳ δυνασθαι, καὶ τυφλῶν ἀνοίγειν ὀφθαλμοὺς, ἐπήρκεσε γὰρ τοῖς ἔθνεσι θεῖόν τε, καὶ ὑπέρφωτον φῶς, πῶς οὐκ ἀπόδειξιν, τοῦ, καὶ ὅτι Θεὸς, καὶ ἐκ Θεοῦ τὴν φύσιν ἐστὶν. ὅτι δὲ καὶ τοῖς ἐν ᾅδου πνεύμασι παρελθὼν ἐκήρυξε, καὶ τοῖς κατεδεδεμένοις ἐν οἴκῳ φυλακῆς ἐπεφάνη Χριστὸς, καὶ πάντας ἀπῆκε δεσμῶν, καὶ ἀνάγκης, καὶ ποινῆς, καὶ δίκης προσαπέφηνεν εἰπὼν, ἐξαγαγεῖν ἐκ δεσμῶν δεδεμένους καὶ ἐξ οἴκου φυλακῆς καθημένους ἐν σκότει. C

Ego Dominus Deus tuus, hoc meum est nomen. Gloriam meam alteri non dabo, nec virtutes meas sculptilibus. Quæ à principio ecce venerunt, & noua, quæ ego annunciabo, & antequam annuncientur, indicata sunt vobis.

Ἐγὼ κύριος ὁ Θεὸς, τοῦτό μού ἐστιν ὄνομα· τὴν δόξαν μου ἑτέρῳ οὐ δώσω, οὐδὲ τὰς ἀρετάς μου τοῖς γλυπτοῖς. τὰ ἀπ' ἀρχῆς ἰδοὺ ἥκασι, καὶ καινὰ ἃ ἐγὼ ἀναγγέλλω. καὶ πρὸ τοῦ ἀναγγεῖλαι ἐδηλώθη ὑμῖν. D

Propriè enim & verè & solùm tum est, tum dicitur à nobis vniuersorum opifex. Et sicuti Paulus sapientissimus inquit: [Etiamsi multi sunt dii & domini, & in cælo & in terra: at nobis vnus Deus ac pater, ex quo omnia, & nos ex ipso: & vnus Dominus Iesus Christus, per quem omnia, & per ipsum nos.] Quoniam autem magnarum rerum & mirabilium, effectorem se nobis induxit: nec idolis inanimis, nec alteri creaturę vlli suam gloriam daturum se ait, aut diuinas virtutes, sed sibi ipsi soli seruasse. Nec enim consentaneum est, diuinitatis gloriam, vlli alii præterea substantiæ ratione conuenire, nisi ipsi naturæ soli, & ineffabili, & quæ est supra omnia. Cùm autem dicat nulli se gloriam suam daturum, filio eam donauit. Gloria enim euectus est, quemadmodum sanè & pater qui adoratur in cælo & in terra. Quomodo ergo dedit ei qui quasi alius ab ipso non sit,

1. Cor. 8. Κυρίως γὰρ καὶ ἀληθῶς καὶ μόνως Θεὸς ἂν εἴη, καὶ λέγοιτο πρὸς ἡμῶν ὁ τῶν ὅλων δημιουργός. καὶ κατὰ φησὶν ὁ πανσόφος Παῦλος, κἂν εἰ πολλοί τινες εἶεν θεοὶ καὶ κύριοι ἔν τε οὐρανῷ, καὶ ἐπὶ τῆς γῆς. ἀλλ' ἡμῖν εἷς Θεὸς καὶ πατὴρ ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς ἐξ αὐτοῦ. καὶ εἷς κύριος Ιησοῦς Χριστὸς δι' οὗ τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ. ὅπου γὲ μεγάλων ἡμῖν καὶ τεθαυμασμένων πραγμάτων ἀποτελεστὴν ἑαυτὸν εἰσηκόμιζεν· οὔτε τοῖς ἀψύχοις εἰδώλοις, οὔτε μὴν ἑτέρῳ τινὶ τῶν κτισμάτων τὴν ἑαυτοῦ δόξαν E χαρίσασθαι φησὶν, ἤτοι τὰς θεοπρεπεῖς ἀρετάς, ἀλλ' ἑαυτῷ τηρῆσαι μόνῳ. καὶ γὰρ ἐοικὸς ἀκόλουθον τὴν τῆς θεότητος δόξαν, οὐδενὶ τῶν ἄλλων καὶ πρὸς αὐτοῦ ὁπωσοῦν ἑτέρῳ ἐμπρέπειν, ἀλλ' αὐτῇ καὶ μόνῃ τῇ ἀῤῥήτῳ, καὶ ὑπὲρ πάντα φύσει. οὐδενὶ γὰρ λέγων τὴν ἑαυτοῦ χαρίσασθαι δόξαν δέδωκεν αὐτῷ τῷ υἱῷ. δεδόξασται γὰρ καθ' ὑπερβολὴν ἀμφοῖν, καὶ ὁ πατὴρ προσκυνούμενος ἔν τε οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς. πῶς οὖν ἄρα δέδωκεν ὡς οὐκ ὄντι πρὸς αὐτῷ ἑτέρῳ, καὶ

τὰ γε τῆ τῆς ὁμοουσιότητος λόγῳ, κἂν εἰς ὑποστάσιν ἰδικὴν ἑκάτερος ἀπτέμνηται; μία γὰρ ἡ τῆς ἀϊδιωτάτης θεότητος φύσις ἐν τρισὶν ὑποστάσεσιν ἰδικαῖς, νοουμένη τε, καὶ προσκυνουμένη παρὰ τῶν ὀρθὰ φρονεῖν εἰωθότων. λέγων, τὰ μὲν ἀπ' ἀρχῆς, ἰδοὺ ἥκασι. καὶ καινὰ, ἃ ἐγὼ ἀναγγέλλω, καὶ πρὸ τοῦ ἀναγγεῖλαι, ἐδηλώθη ἡμῖν. οὐκ ἐβούλετο πρὸς ἡμῶν τὸ τοῦ σωτῆρος κατὰ πνεῦμα λόγον ἀπιστεῖσθαι λόγον. ὡσπερ γὰρ, φησὶν, εἰς πέρας ἦλθε τὰ ἀπ' ἀρχῆς εἰρημένα περὶ τῆς ἐπιδημίας αὐτοῦ, ὕτως ἐκβήσεται καὶ πρὸς τοῦ ἀληθῆ, καὶ ἃ πρὸ αὐτοῦ εἶπε καινὰ, πρὸ ἐμφανῆ γενέσθαι δηλωθῆ. ποῖα μὲν οὖν τὰ ὄντα; ἐπηγγείλατο γὰρ ἡμῖν ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς τοῦ εἰς αἰῶνα τὸν μέλλοντα ζωὴν, δηλονότι τὴν ἐν ἀφθαρσίᾳ, καὶ ἁγιασμῷ, καὶ δικαιοσύνῃ, τοῦ πνευματικῶν βασιλείαν. τῶν πνευματικῶν ἀγαθῶν τοῦ διηλεᾶ μέθεξιν, τοῦ τῆς ὑπαφκείας καρποῦ, τῆς εὐσεβείας τὰ ἆθλα, τῆς εἰς αὐτὸν ἀγάπης τὸν στέφανον, ὧν καὶ ἡμᾶς γένοιτο τυχεῖν διὰ αὐτοῦ χάριτος καὶ φιλανθρωπίας, δι' αὐτοῦ τε καὶ σὺν αὐτῷ τῷ Θεῷ καὶ πατρὶ ἡ δόξα σὺν ἁγίῳ πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας, Ἀμήν.

A æqualis substantiæ, licet in hypostasin propriam vterque diuidatur? Vna siquidem summæ diuinitatis natura, in tribus subsistentiis propriis, & intelligitur & adoratur, ab his qui rectè sentiunt. Cùm dicit: Quæ à principio, ecce venerunt, & noua quæ ego annunciabo, & antequam annuncientur, indicata sunt nobis: non vult vt à nobis sermoni Seruatoris nullâ in re credatur. Quemadmodum enim, inquit, ad finem adducta sunt, quæ ab initio dicta sunt, de aduentu ipsius, sic euenient verè, etiam quæ dicit noua, & B antequam manifesta fiant, sunt indicata. Quænam illa? Promisit enim nobis Dominus noster Iesus Christus, vitam futuri seculi; quæ est scilicet in incorruptione, sanctificatione, iustitia, regnum cælorum: spiritualium bonorum glorioſam participationem, probitatis fructus, pietatis præmia, charitatis erga ipsum coronam. Quæ vtinam consequamur, gratia eius & benignitate. Et per ipsum & cum ipso sit Deo ac patri gloria, cùm sancto Spiritu in æternitatem, Amen.

TERTII LIBRI COMMENT. IN ESAIAM FINIS.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΚΥΡΙΛΛΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ,

ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΡΟΦΗΤΗΝ ΗΣΑΙΑΝ

βιβλίον τέταρτον.

S. CYRILLI ALEXANDRIÆ

ARCHIEPISCOPI,

COMMENTARIORVM IN PROPHETAM ESAIAM

LIBER QVARTVS.

ORATIO PRIMA. ΛΟΓΟΣ α.

APPARVIT nobis Deus Dominus, vt in scripturis habetur: & per ipsum captus est ac irretitus ad gratiam per fidē grex errantium. Expectatio enim erat Gentium, & per ipsum Deus ac Pater in tenebris & caligine mentis & intelligentiæ versantes, ad veritatis lucē euocauit. Idque nobis, verbis superioribus perspicuū reddidit paucis dicens: Ego Dominus Deus vocaui te in iustitia, & apprehendā manū tuā, & corroborabo te, & dedi te in fœdus generis, in lucē Gentiū, vt oculos cæcorū aperires, vinctos è vinculis educeres, & sedētes in tenebris profundis è domo custodiæ. Positus enim est Dominus noster Iesus Christus, à Deo, & Patre, in fœdus sui generis, secundū carnē Israelitarū inquam: quibus etiā per quendā è prophetis iterum Deus adpromisit, cùm inquit: Ecce dies veniunt dicit Dominus, &

ΕΠέφανεν ἐν ἡμῖν Θεὸς ὁ κύριος, κατὰ τὰς γραφάς, καὶ σαγηνεύθη δι' αὐτοῦ πᾶς ὁ τῶν πλανωμένων ὄχλος. πᾶσα δόξα γὰρ ἦν ἐθνῶν, καὶ τοῖς ἐν ὁμίχλῃ καὶ σκότῳ νοοῦσι, πᾶσι δὲ τῆς ἀληθείας ἐκάλεσε φῶς ὁ Θεὸς, καὶ πατὴρ δι' αὐτοῦ· καὶ τοῦτο ἡμῖν κατέστησεν ἐναργὲς διὰ τῶν ὀπίσω βραχὺ λέγων. ἐγὼ κύριος ὁ Θεὸς ἐκάλεσά σε ἐν δικαιοσύνῃ, καὶ κρατήσω τῆς χειρός σου, καὶ ἐνισχύσω σε, καὶ δέδωκά σε εἰς διαθήκην γένους, εἰς φῶς ἐθνῶν, ἀνοῖξαι ὀφθαλμοὺς τυφλῶν, ἐξαγαγεῖν ἐκ δεσμῶν δεδεμένους, καὶ ἐξ οἴκου φυλακῆς καθημένους ἐν σκότῳ βαθεῖ. τέτακται γὰρ ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς παῖς τοῦ Θεοῦ καὶ παῖς εἰς διαθήκην γένους σαρκὸς γένους, φημὶ δὴ τοῦ ἐξ Ἰσραηλιτῶν· ὃν πάλαι Θεὸς ἐπηγγείλατο διὰ ἑνὸς τῶν προφητῶν λέγων. ἰδοὺ ἡμέραι ἔρχονται λέγει κύριος, καὶ

σύντελέσω ὅτι τ οἶκον Ισραὴλ, & ὅτι τ οἶκον A
Ιούδα διαθήκλω καινὴν, ὑ κ τὴν διαθήκλω ἣν
διεθέμλω τοῖς πατράσιν αὐτῶν. Μωσῆς μὲν γὰρ
ὁ θεσπέσιος σκιᾶς, καὶ τύπου διάκονος ἦν ἐν μέ-
σοις ὑπῆρχον τοῖς ἱκετικοῖς. Χριστὸς δὲ μᾶλλον
ὡς υἱὸς & κύριος διαθήκης καινῆς γέγονε βρα-
βεύτης. καινῆς δὲ φημὶ τ εἰς καινότητα ζωῆς ἁ-
γίας ἀναμορφούσης τ ἄνθρωπον, & διὰ πολι-
τείας ἀναμαρτήτου ἀποδεικνύσης, & ἀληθινὸν ἀπο-
φαινούσης προσκυνητήν. πνεῦμα γάρ, φησὶν,
ὁ Θεὸς, & τοὺς προσκυνοῦντας αὐτὸν ἐν πνεύ- B
ματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν. σπεύδων τέθει-
ται εἰς διαθήκλω ἔθνους, & εἰς φῶς ἐθνῶν τοῦ
ἀνοῖξαι ὀφθαλμοὺς τυφλῶν, & ἐξαγαγεῖν ἐκ
δεσμῶν δεδεμένους. ὁ μὲν γὰρ ἀρχέκακος σκο-
τάδας κατεσκότισε τ ἐθνῶν τοῖς καρδίας. ἐμολυν-
θησαν γὰρ ἐν τοῖς διαλογισμοῖς αὐτῶν, & φάσκον-
τες εἶναι σοφοὶ ἐμωράνθησαν, καὶ ἤλλαξαν τ δό-
ξαν τοῦ ἀφθάρτου Θεοῦ, ἐν ὁμοιώματι εἰκόνος C
φθαρτοῦ ἀνθρώπου, & πετεινῶν, & τετραπό-
δων, & ἑρπετῶν. ὃ δέ γε φῶς ὃ ἀληθινὸν, τοῦτ'
ἔστι, Χριστὸς, ὡς νοητὸς ἡμῖν ἀνέτειλεν ἐωσφό-
ρος, & ὡς τ δικαιοσύνης ἥλιος, τὴν τ ἀληθοῦς
θεογνωσίας ἁπλώσας ἀκτῖνα τ ἐκ διαβολικῆς
ἀπάτης ὀπτασιάσματα τοῖς ὑπὸ τ γῆς κατεσκέ-
δασε σκότον. ἠλευθέρωσεν ἐκ δεσμῶν τοὺς ταῖς
τῶν οἰκείων πλημμελημ^σι σφετοῖς ἐν ἀφύκτοις
εἱλημμένους. ὅτι τοίνυν οἱ πάλαι τ κτίσαν τῶν
τ κτίσην λατρεύοντες, οἱ σκότον ἔχοντες εἰς νοῦν, D
οἱ τοῖς ἔργοις τῶν ἰδίων χειρῶν ἀναπεπεισμένοι
προσκυνεῖν, οἱ μακρὰν ὄντες Θεοῦ κεκλήσονται
διὰ πίστεως τῆς ἐν Χριστῷ, ὀπτηνώσονταί τε τ
τῶν ἁπάντων βασιλέα, & κύριον, διὰ δείκνυσιν
ὑμῖν μάλα τῆς προφητείας ὁ λόγος. προσήκει
γὰρ τοῖς ἠλεημένοις διὰ Θεοῦ δοξολογεῖν αὐτὸν,
ὅτω τε φησίν.

Ὑμνήσατε τῷ κυρίῳ ὕμνον καινὸν, ἡ ἀρ-
χὴ αὐτοῦ δοξάζετε τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἀπ' ἄκρου τῆς E
γῆς. οἱ καταβαίνοντες εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ
πλέοντες αὐτὴν· αἱ νῆσοι, καὶ οἱ κατοικοῦντες
αὐτάς.

Καινὸς ὁ ὕμνος, καὶ τῇ τ προσηκούσῃ καινότη-
τι πρέπων. εἴ τις γὰρ ἐν Χριστῷ καινὴ κτίσις, κ τὰ
παλαιὰ παρῆλθε, γέγονε δὲ πάντα καινά. λελύτρωται μὲν γὰρ ἐκ τ Αἰ-
γυπτίων πλεονεξίας, οἱ ἐξ αἵματος Ισραὴλ,
μεσιτεύοντος τὰ πανσόφου Μω-
σέως, καὶ πλινθείας ἐξήρηνται, & ἰσχνῶν κε-

consummabo super domum Israelis, & super domum Iuda testamentũ nouum, non iuxta fœdus, quod pepigi cum patribus eorum. Moses namque diuinus, vmbræ & typi minister erat, supplicis mensuram ac personam gerẽs: Christus verò vt filius ac Dominus, Testamenti noui factus est administrator: Noui, inquam, quod ad nouitatem sanctæ vitæ reuocat, quod hominem reformat, & quod per Euangelicam conuersationẽ, probatũ & verũ cultorem efficit. [Deus enim, inquit, est spiritus, & qui eum adorant, in spiritu & veritate oportet adorare.] Itaque positus est in Testamẽtum generis, & in lumẽ Gentium, vt aperiret oculos cæcorum, & educeret vinctos è vinculis. Nam princeps ac caput malorũ Satanas, cordibus Gentium offudit tenebras [Euanuerunt enim in cogitationibus suis, & cùm se profiterentur esse sapientes, infatuati sunt, & gloriam incorruptibilis Dei, in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrũ, & quadrupedum, & reptilium, commutarunt.] Vera autem lux, id est Christus, velut intelligibilis lucifer nobis exortus est, & velut sol iustitiæ: veræ ac diuinæ cognitionis radio expanso, tenebras diabolici erroris, quæ terræ incolas obtuerunt, dissipauit: suorum delictorum catenis ineuitabilibus captos, è vinculis liberauit. Quòd ergo hi quondam creaturam præ Creatore coluerunt, qui tenebras mentis circumtulerunt, qui operibus manuum suarum persuasi sunt se prosternere, qui procul à Deo abfuerunt, per fidem quæ est in Christo vocandi essent, & vniuersorum Regem atque Dominum agnituri, pulcherrimè oratio prophetica declarat. Præcipit enim his qui per Christum misericordiam consequuti sunt, vt ipsum gloriosè prædicarent: itaque inquit.

Cantate Domino canticum nouum: Principatus eius, celebrate nomen eius ab extremo terræ: descendentes in mare, & nauigantes in eo, Insulæ, & incolentes eas.

Nouus est hymnus seu canticum, nouitati rerum congruens. Si quis enim in Christo est, noua creatura est, sicuti scriptum est: Et vetera præterierunt, & facta sunt omnia noua. Redempti enim sunt ex Ægyptiorum tyrannide, qui ex sanguine Israelitico fu[illegible] sapientissimo Mose tum [illegible] pti sunt ex laterum

sudoribus in studiis terrenis, è sæuitia præfectorum operis, è dominatoris inhumanitate: transierunt per medium mare, comederunt in deserto manna, biberunt aquam ex petra, transiuerunt Iordanem sicco pede, introducti sunt in terram promissionis. Sed hæc apud nos omnia noua sunt, & antiquis incomparabiliter meliora. Non enim carnali, sed spirituali seruitute liberati sumus, & pro rerum terrenarum studiis, erepti sumus ex carnalis cupiditatis inquinationibus: nec operum exactores effugimus Ægyptios, nec tyrannum, impium quidem, & inclementem, hominem tamen sicut & nos: at potius malos & impuros dæmonas impellentes ad peccandum, & huius gregis præsidem, id est, Satanam. Transiuimus tanquam salum quoddam, præsentis vitæ fluctus, & in ea turbam ac tumultuationes vanas. Manna mentis & intelligentiæ, panem cæli, qui vitam dat mundo, edimus: Aquam ex petra, Christi riuis, intelligibilibus scilicet, quasi affluentes & deliciantes bibimus. Iordanem, sancto Baptismate dignati, transiuimus. In terram promissam & dignam sanctis intrauimus, cuius etiam Seruator ipse meminit, dicens: [Beati mites, quia ipsi terram hæreditariò possidebunt.] Itaque ob noua facinora, nouum hymnum cantari oportuit à principatu eius: id est, ab his qui subsunt & parent ei: & hymnum cantari oportuit, vel eo dignam glorificationem, non in sola Iudæorum regione, sed à terminis terræ, scilicet, vsque ad terminos, id est, per vniuersum orbem terrarum. Olim enim erat in Iudæa notus Deus, & in solo Israel magnum nomen eius. Postquam autem vocati sumus per Christum ad agnitionem veritatis, plenum factum est cælum & terra gloria ipsius. Sic enim & Psaltes ait: [Implebitur gloria eius omnis terra.] Qui sunt ergo qui iubent nomen eius celebrari, ab extremis terræ finibus, qui cantores ei constituunt, qui suadent simul chorum symphoniarum instituere, qui ad festum conuocant spirituale? qui descendunt in mare, & in eo nauigant, insulæ & eas inhabitantes? Mentionem hic facit, vt ego sentio, sanctorum Apostolorum. Non enim per [illegible] dicarunt Iesum, [illegible]

A ναὶ τῷ ὄντι γήινοις ἀπουδάσμασιν ἔργων κηδεσῶν ἀγελειότητος, καὶ τῆς τοῦ κρατοῦντος ἀπανθρωπίας, διεβιβάσθημεν διὰ μέσης θαλάσσης, ἔφαγον ἐν τῇ ἐρήμῳ τὸ μάννα, ἔπιον ὕδωρ ἐκ πέτρας, ἀβρόχῳ ποδὶ διῆλθον τὸν Ἰορδάνην, εἰσηκολουθήσαμεν εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας. πάσας ἐφ' ἡμῖν πρύτα καινὰ, καὶ τῶν ἀρχαίων ἀσυγκρίτως ἐν ἀμείνοσιν. ἀντὶ γὰρ σαρκικῆς, μᾶλλον ἢ πνευματικῆς δουλείας ἐξηρήμεθα, καὶ αὐτὶ τῶν περὶ γῆν ἀπουδασμῶν τῶν ἐκ φιλοσαρκίας ἀπηλλάγμεθα μολυσμῶν. οὐκ ἐργοδιώκτας ἐφυγομεν Αἰγυπτίους, οὐδὲ τύραννον μὲν ἀσεβῆ, καὶ ἀνήμερον, πλὴν αὐθέντην καθ' ἡμᾶς, τοὺς συνωθοῦντας δὲ μᾶλλον εἰς ἁμαρτίαν πονηροὺς καὶ ἀκαθάρτους δαίμονας, καὶ τὴν ταύτων ἀγέλαρχον ἐφεστηκότα, τοῦτ' ἔστι, Σατανᾶν. διεβημεν καθάπερ τινὰ θάλατταν, τὰ πρόντος βίου τὰ κλύδωνα, καὶ τὴν ἐν αὐτῷ τύρβην, καὶ ταραχὰς οὔσας ματαίους. ἐφάγομεν τὸ μάννα τὸ νοητὸν, τὸν ἄρτον τὸν ἐξ οὐρανοῦ τὴν ζωὴν διδόντα τῷ κόσμῳ. ἐπίομεν ὕδωρ ἐκ πέτρας, τοῖς Χριστοῦ νάμασιν ἐν τρυφήσαντες, νοητοῖς γε δηλονότι· διεβημεν τὸν Ἰορδάνην, ἀξιωθέντες τοῦ ἁγίου βαπτίσματος, εἰσήλθομεν εἰς τὴν τοῖς ἁγίοις ἐπηγγελμένην, καὶ παρέπουσαν γῆν, ἧς καὶ αὐτὸς ὁ σωτὴρ ἀφαμνημονεύει, λέγων· μακάριοι οἱ πραεῖς, ὅτι αὐτοὶ κληρονομήσουσι τὴν γῆν. σύνοιδεν ὅτι καινοῖς κατορθώμασι, καινὸν ἔδει γενέσθαι τὸν ὕμνον παρὰ τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ· τοῦτ' ἔστι, τῶν ἀπ' αὐτοῦ γεγονότων καὶ ἀρχομένων ἀπ' αὐτοῦ γενέσθαι τὸν ὕμνον, ἤτοι τὴν αὐτῷ πρέπουσαν δοξολογίαν, οὐ κατά τε μόνην τὴν τῶν Ἰουδαίων χώραν, ἀλλὰ γὰρ ἀπ' ἄκρου τῆς γῆς εἰς ἄκρον δηλονότι, τοῦτ' ἔστιν, ἁπασαν τὴν ὑφ' οὐρανόν. πάλαι μὲν γὰρ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ γνωστὸς ὁ Θεὸς, καὶ ἐν μόνῳ τῷ Ἰσραὴλ μέγα τὸ ὄνομα αὐτοῦ. ἐπεὶ δὲ κεκλήμεθα διὰ Χριστοῦ πρὸς ἐπίγνωσιν ἀληθείας, πλήρης γέγονεν ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ τῆς δόξης αὐτοῦ. ὅταν γάρ που, καὶ ὁ Ψαλμῳδὸς φησὶν· ὅτι πληρωθήσεται τῆς δόξης αὐτοῦ πᾶσα ἡ γῆ. τίνες οὖν οἱ δοξολογεῖν τὸ ὄνομα αὐτοῦ παρεσκευάζοντες ἀπ' ἄκρου τῆς γῆς, οἱ τοὺς ᾠδοὺς ἱστάντες αὐτῷ, καὶ χορεύσατειν διανοίγοντες, καὶ εἰς πανήγυριν συγκαλοῦντες πνευματικὴν, οἱ καταβαίνοντες εἰς θάλασσαν, καὶ πλέοντες αὐτοῦ, αἱ νῆσοι, καὶ οἱ κατοικοῦντες αὐτάς. ἐμφαίνεται δὲ καθάπερ ἐγὼ νῦν ἀποστόλων. διὰ γὰρ τοῦ μέλους τὸ κήρυγμα τοῦ Ἰησοῦ, καὶ τὴν δι' αὐτοῦ

χάριν, ἀλλὰ γὰρ καὶ θάλασσαν διαπερῶντες A sed & mare traiicientes, regionibus
ταῖς τῶν ἐθνῶν διηγγέλλοντο χώραις. ἀφίκετο Gentium Euangelium nunciarunt.
γοῦν καὶ μέχρι τοῦ Ἰλλυρικοῦ, καὶ ἐπέκεινα, ὥστε Nam ad Illyricum vsque & vltrà per-
καὶ τὰς ἐν τῇ θαλάσσῃ νήσους μὴ ἀοικήτους ἀπο- uenerunt, vt etiam maritimæ insulæ,
μεῖναι τῆς ἱερῶν κηρυγμάτων, μήτε μὴν τοῖς οἰ- sacras prædicationes audirent, & qui
κοῦσιν αὐτὰς καὶ ἰσοεικῶς μὴ ᾠδὴ τοῖς εἰρημέ- etiam in illis habitarunt. Atque hæc
νοις παραβάλῃς. σαίνησαι δ' εἰ δοκεῖ, καθ' ἕτε- quidem historicè dicta sic expendere
ρον τρόπον τῆς προφητείας τοὺς λόγους. θαλάσ- poteris. Intelliges autem, si placet,
σα μὲν γὰρ ἡ θεόπνευστος γραφὴ πολλάκις alio modo propheticos sermones. Mari
τόνδε τὸν κόσμον, ἤτοι τὸν βίον τὸν ἀνθρώπινον, B enim sæpenumero scriptura diuinitùs
κατά γε δὴ τὸν ψαλμῳδὸν ὑμνοῦμενον. αὕτη ἡ inspirata, hunc mundum & vitam hu-
θάλασσα ἡ μεγάλη, καὶ εὐρύχωρος. ἐνταῦθα ἑρπετὰ manam comparat, secundum id quod
ὧν οὐκ ἔστιν ἀριθμὸς, ζῶα μικρὰ μετὰ μεγά- in Psalmis canitur: [Hoc mare ma- Psal. 103.
λων. ἐοικέναι γὰρ θάλασσαν τὸν καθ' ἡμᾶς ἰσχνείζε- gnum, & spatiosum, illic reptilia, quo-
ται βίον, δι' αὐτὸ τάχα που τὸ ἀσάθμητον τῶν ἐν rum non est numerus, animalia par-
αὐτῇ πραγμάτων, καὶ τὸ ἄνω τε, καὶ τὸ κάτω, ᾗ τὸ ua cum magnis.] Simile autem con-
ἐν συγχύσει πολλῇ. διαπλέουσι γὰρ τὴν τοιάνδε θά- firmat esse vitam nostram mari, pro-
λασσαν οἱ μὴ βαπτιζόμενοι πρὸς αὐτῆς, ἀναση- pter rerum in ea inconstantiam, &
χόμενοι δὲ ὥσπερ, καὶ περιασπασάμενοι ἑαυτοὺς ἀ- quòd susque deque plurimum misceantur. Hoc mare transfretant, qui in eo
παλλάττοντες κοσμικῶν. ἤτοι τὸν παῖδα Θεοῦ τυ- C non demersi sunt, sed enarant quasi,
χόντες ὑπακοῆς, καὶ τὸ ἅγιον Χεῖσμα ἀεὶ μεμνημένοι & se mundi occupationibus extricant:
δοξολογοῦσιν αὐτὸν, αἵ τε νῆσοι, τοῦτ' ἔστιν, αἱ hi diuinum auxilium consequuti, &
ἐκκλησίαι μονονοὺ τῇ νοητῇ διεσωσμέναι θαλάσσῃ, donorum per Christum semper me-
καὶ δεχόμεναι τοὺς χαλεπῶς ἐκ πνεύματος πονηροῦ, mores, cum celebrant. Insulæ quo-
αὐτὸν δοξολογοῦσι Χεῖσον, ἤγουν οἱ κατοικοῦντες αὐτάς. que nimirùm Ecclesiæ, quæ intelligibile mare tantùm non cingunt, &
ἐκκλησίας γὰρ ὅτε φαμὲν, ἤγουν ὀνομάζομεν, mali spiritus fluctibus iactatos recipiunt, hæ Christum celebrant, nempe qui eos inhabitant. Ecclesias enim
τοὺς ἐν αὐταῖς ὄντας ἁγίους προσκυνητὰς σημαί- dicimus seu nominamus, sanctos in
νομεν. ἰσέον γε μὴν κἀκεῖνο, κελεύουσι γὰρ νῆ- illis cultores significamus. Sciendum
σοι καὶ ὕσαι κῶμαι εἰσὶ καὶ πόλεων ἐν μέσῳ κεί- D & illud. Vocantur enim Insulæ etiam
μεναι πολλῆς τε καὶ εὐρείας γεμούσης ἐρημίας. villæ seu vrbes, quæcumque magnæ & latæ in medio solitudinis positæ sunt.

Εὐφραινέσθω ἔρημος, καὶ αἱ κῶμαι αὐτῆς, ἐπαύλεις, καὶ οἱ κατοικοῦντες Κηδάρ. ὑμνησάτωσαν οἱ κατοικοῦντες πέτρας, ἀπ' ἄκρων τῶν ὀρέων βοήσονται, δώσουσι τῷ Θεῷ δόξαν, τὰς ἀρετὰς αὐτοῦ ἐν ταῖς νήσοις ἀναγγελοῦσιν. *Lætare solitudo, & vici eius, villæ, & qui inhabitant Cedar. Lætabuntur qui habitant in petra, de summis montibus clamabunt, dabunt gloriam Deo, virtutes eius in Insulis annunciabunt.*

Οἱ μακάριοι προφῆται τοῖς περὶ τῆς σωτηρίου ἡμῶν οἰκονομίας ἐξυφαίνοντες λόγοις, καὶ τῆς ἐθνῶν κλήσεως ποιοῦνται μνήμην πλεῖστον. καὶ γὰρ ἦν, ὡς ἔφην, ἐθνῶν προσδοκία Χριστὸς ἐπαφιᾶσι γοῦν τοῖς περὶ τῶν τοιούτων λόγοις, οὐχ ἅπασιν ἁπλῶς τοῖς κατὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ἔθνεσι καὶ λαοῖς. οὐ γὰρ ἦν εἰκὸς ἀναριθμήτου πλήθους ἀνθρωπίνης τὴν ὑπ' ὄψιν ἐλθεῖν ἐπιρροεῖν ἐλέσθαι τοσοῦτον, ὡς ἐν ἀπράκτων παῖδας μνήμην ὀνομάσαί τε, καὶ ὑμνῆσαι, διεχόμενοι γὰρ πολλαχοῦ τὰς ὁμορούσας μὲν τῇ Ἰουδαίᾳ χώρας, εἰδωλολατρεύουσας δὲ ἀφόρητα· εἶτα ταύτας E Beati prophetæ, cùm sermones de aduentu Seruatoris nostri contexunt, plerúmque mentionem faciunt vocationis gentium. Erat enim, vt dixi, expectatio Gentium Christus. Cæterùm de rebus eiusmodi, non omnibus absolutè sermones iniiciunt, per vniuersum scilicet orbem gentibus & populis. Non enim verisimile erat, cùm innumerabilis multitudo orbem terræ impleret, adeò subtiliter & minutim voluisse dicere, vt omnium nominatim & sigillatim facerent mentionem, sed regionibus accolis Iudææ sumptis, idololatriæ deditissimis, quin illas vocandas suo tempore dicerent,

dicerent, ex parte totum demonstrabant. Itaque cùm esset finitima Iudaicæ terræ solitudo lata, ad Austrum sita, quam occuparunt Saracenorum & Arabum gentes: dicit eos qui in ea habitant, gratiam & salutem per Christum aliquando consequuturos. Nomina, etiam vicis seu oppidulis, quæ sunt, inquam, in solitudine, sunt villæ, & Cedar: & Petra quæ in Arabia, hodiéque sita est, & sic nominata. Superstitiosissimi sunt, vt dixi, hi de quibus sermo est, nimirum horum locorum incolæ, & in totum prolapsi sunt in apostasian & defectionem à Deo, vt qui impuros spiritus coluerunt. Quoniam verò, vt dixi, participes futuri erant vocationis & salutis, quæ est per Euangelicam prædicationem & fidem in Christo. hinc & quidem iure optimo propheta tanquam pulchros pedes habens, euangelizat bona, & tantùm non in altum tollit vocem, & inquit: Lætare solitudo, & vici eius, villæ & qui inhabitant Cedar, lætabuntur qui inhabitant Petram. Magna hæc est & admiranda Seruatoris nostri potentiæ & præstantiæ demonstratio, qui tam dura & præfracta corda tam facilè molliuerit, persuaseritque ab inueterato errore discedere, & meliora præferre, & se ad veritatem applicare. Quod etiam voce Ezechielis præsignificauit, dicens: Auellam cor eorum lapideum de carne eorum, & dabo illis cor carneum, id est, tenerum, vt me cognoscant, quia ego sum Dominus. Quod itaque & hi vocandi essent, ostendit dicens: Lætare solitudo, & quæ sunt deinceps. Qui autem sint, qui à summitate montium clamant, & qui dant Deo gloriam, & in insulis eius virtutes deprædicant, operæpretium est videre. Nihil prohibet, quò minus illi esse intelligantur & regionem atque ciuitatem, qui vocati sunt, qui petram inhabitant præaltam & excelsam, qui non iam hymnos & odas contexunt falsò nominatis diis, sed potius Deum qui illuminauit, & ad veritatem pellexit & quasi inescauit, celebrant. Vel qui à summis montibus clamant, dici possunt & sanè rectè, diuini discipuli, quibus etiam alibi propheta dicit: Montem excelsum

A κληθήσεσθαι λέγοντες τὴν χαρὰν, ὡς ἐκ μέρους τῷ ὅλῳ τοῦτο ἐποιοῦντο δήλωσιν. ὁμοίως δέ νοῦν ἔσται τῇ τῶν Ιουδαίων γῇ τῆς πλατείας ἐρήμου τῆς τὸν νότον κειμένης, ἣν δὴ κατενέμοντο, τὰ Σαρακηνῶν, καὶ Ἀράβων ἔθνη, τοὺς οἰκοῦντας ἐν αὐτῇ τυγχάνειν φασὶ τῆς παρὰ Χριστοῦ χάριτος, καὶ σωτηρίας. ὀνόματα δὲ τῶν κωμῶν, ἤτοι τῶν πολίχνων τῶν κατὰ γε φημὶ τὴν ἔρημον, ἀπαύλεις, καὶ κηδάρ, καὶ πέτρα, τὴν τε Ἀράβων γῆν καὶ εἰς δόξαν κειμένην, ὅτε τε ὠνομασμένη. δεισιδαιμονέστατοι δὲ, ὡς ἔφην, οἱ περὶ ὧν ὁ λόγος, ἤγουν οἱ τούτων οἰκήτορες, καὶ ὁλοσχερῶς ἐκπεπτώκασιν εἰς ἀπόστασιν τοῦ ἀπὸ Θεοῦ. λελαθηβάσασι γὰρ τοῖς ἀκαθάρτοις πνεύμασιν. ὅτῳ δὲ ἔμελλον, ὡς ἔφην, ἐν μεθέξει γενέσθαι κλήσεώς τε, καὶ σωτηρίας τῆς διὰ τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος, καὶ πίστεως τῆς ἐν Χριστῷ, τούτοις καὶ μάλα εἰκότως, ὡς ὠραίους ἔχων τοὺς πόδας ὁ προφήτης ἐν τούτοις, εὐαγγελίζεται γὰρ ἀγαθὰ, μηνύουσι καὶ εἰς ὕψος αἴρει τὸν βοῶν, καὶ φησίν. εὐφράνθητι ἔρημος, καὶ αἱ κῶμαι αὐτῆς, ἐπαύλεις, καὶ οἱ κατοικοῦντες κηδάρ. εὐφρανθήσονται οἱ κατοικοῦντες πέτραν. ἔνδειξις μεγάλη, καὶ ἀξιάγαστος τῆς τοῦ σωτῆρος ἡμῶν δυνάμεως, καὶ ἰσχύος ὃ χρῆμα ἐστὶ, τὰ τῶν οὕτω σκληρὰς, καὶ ἀνυδρήτους καρδίας, εὐκόλως καταμαλάξαντος, καὶ ἀναπείσαντος μὴ τῆς ἀρχαίας ἀπάτης ἀποφοιτᾶν, ἀφίστασθαι τὰ ἀμείνω, καὶ μεταρμύζειν πρὸς ἀλήθειαν. καὶ τοῦτο ἡμῖν διὰ φωνῆς Ιεζεκιὴλ προκατεμήνυσε λέγων, ὅτι ἐκκαθαίρω τὴν καρδίαν αὐτῶν τὴν λιθίνην, ἐκ τῆς σαρκὸς αὐτῶν καὶ δώσω αὐτοῖς καρδίαν σαρκίνην, τοῦτ' ἔστι, πυρφερῆ, τὴν εἰδέναι αὐτοὺς ἐμὲ, ὅτι ἐγώ εἰμι κύριος. ὀκνῶ ὅτι κεκλήσονται καὶ αὐτοὶ, κατεσήμηνε λέγων, εὐφράνθητι ἔρημος καὶ τὰ τούτοις ἑφεξῆς. οἱ δὲ ἀπ' ἄκρων τῶν ὀρέων βοῶντες, διδόντες τε τὴν Θεῷ δόξαν, καὶ ἐν ταῖς νήσοις αἰναγλύοντες τοὺς ἀρετὰς αὐτοῦ, τίνες εἶεν ἂν ἄξιοι ἰδεῖν. λυπεῖ τοιγαροῦν σοβεῖν, καὶ αὐτοὺς νοσφίζειν τοὺς κεκλημένους, οἱ πέτραν οἰκοῦντες ὑψηλὴν ὅτῳ καὶ ἡρμένην χώραν τε καὶ πόλιν, οὐκέτι μὴν ὕμνους, καὶ ᾠδὰς ὑφαίνουσι τοῖς ψευδωνύμοις θεοῖς, δοξολογοῦσι δὲ μᾶλλον τὸν καταφωτίσαντα Θεὸν, καὶ ἑλκύσαντα πρὸς ἀλήθειαν. ἤγουν οἱ ἀπ' ἄκρων τῶν ὀρέων βοῶντες, λέγουσιν αἱ εἰ), καὶ μάλα ὀρθῶς, οἱ θεσπέσιοι μαθηταὶ. οἷς καὶ ἑτέρωθί που φησὶν ὁ προφήτης. ἐπ' ὄρος ὑψηλὸν

B

C

D

E

ἀνάβηθι ὁ εὐαγγελιζόμενος Σιών. ὕψωσον τῇ A ἰσχύϊ τὴν φωνήν σου ὁ εὐαγγελιζόμενος Ἱερουσαλήμ. ὑψώσατε, μὴ φοβήθητε. διεκηρύττομεν γὰρ ἐν παῤῥησίᾳ πολλῇ, καὶ οὐδένα τῶν ὄντων λανθάνειν ἤθελον, ἀλλ' ἦσαν ὡσεὶ ὄπτοι τοῖς ἀπανταχοῦ, καθάπερ καὶ πόλις ἐν ὄρει κειμένη, καὶ ὁ λόγος αὐτῶν οὐκ ἐν κρυπτῷ, καὶ λελησμένως ἔκειτο, ἀλλ' ἐν πολλῇ παῤῥησίᾳ, καθάπερ ἔφην ἄρτι, ἦν. τοῦτο γὰρ αὐτοῖς, καὶ αὐτὸς ὁ σωτὴρ ἐνετέλλετο λέγων· ὁ λέγω ὑμῖν ἐν τῇ σκοτείᾳ, εἴπατε ἐν τῷ φωτί, καὶ ὃ εἰς οὖς ἀκούετε, κηρύξατε ἐπὶ τῶν δωμάτων. ἐδίδοσαν τοίνυν τῷ Θεῷ δόξαν, καὶ ἀπήγγελλον αὐτοῦ τὰς ἀρετὰς ἐν ταῖς νήσοις. ὁ γὰρ τῶν ἁγίων ἀποστόλων τε, καὶ εὐαγγελιστῶν λόγος τῆς τοῦ σωτῆρος δόξης ἐξαγγελὰς ὁρᾶται γεγενημένος. ποτὲ μὲν γὰρ τοῖς περὶ τῆς ἀῤῥήτου θεότητος αὐτοῦ ποιοῦνται τοὺς λόγους, καὶ τὸ ὑπερκόσμιον ὑμνοῦσιν ἀρετῶν, οὐκ ἐν γνωτοῖς τιθέντες αὐτὸν, ἀλλ' ἐπέκεινα πάντως τοῦ κεκλημένου τοῖς οὖσιν ὑπάρξιν, καὶ ἐν ταὐτότητι φύσεως τῇ πρὸς Θεὸν B καὶ πατέρα· ποτὲ δ' αὖ διηγοῦνται τὰς ὑπερφυεῖς πράξεις, καὶ λόγον αὐτοῦ θεοσημείας. ὃ γὰρ ἐγείρειν οὐκ μνημείοις νεκροὺς, καὶ ὃ ὡς ξηρᾷ χερσὶν ἅλς θαλάσσαις, βάσιμον αὐτὸν ἀποφαίνοντα τοῖς ἰδίοις ποσὶ, καὶ ὃ πνέμασι διακελεύεσθαι, καὶ λόγῳ σιωπᾶν ἀναγκάζειν τὸν Σατανᾶν διαφερόντως τὴν δόξαν αὐτοῦ παραγματεύεται.

Κύριος ὁ Θεὸς τῶν δυνάμεων ἐξελεύσεται, καὶ σείσει φῦλα πολλά. ἐπεγερεῖ ζῆλον, καὶ βοήσεται ἐπὶ τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ μετὰ ἰσχύος. ἐσιώπησα, μὴ καὶ ἀεὶ σιωπήσομαι καὶ ἀνέξομαι; ὡς ἀκαρτέρησα ὡς ἡ τίκτουσα.

Γεφύσει καὶ νῦν ὁ λόγος ἐν τάξει πολλῇ, καὶ οὐκ ἀθαύμαστον ἔχει τὴν οἰκονομίαν. ἔμελλον γὰρ οἱ τῶν σωτῆρος ἡμῶν θεασάμενοι ἐνεργοὶ, τὰς ἀρετὰς αὐτοῦ ἀπαγγελεῖν τοῖς ἀπανταχοῦ, καὶ ἐν παῤῥησίᾳ πολλῇ τοὺς περί γε τούτων αὐτῶν ποιήσεσθαι λόγους. ἀλλ' ἐκεῖ ἀναγκαῖον ἐνόησε, ὅτι πάντοτε καὶ πάντως αἰσθήσονται τοῖς ὅπου σκέπαις αὐτῶν ἀπωδάς τε, καὶ πανουργίας, οἱ τῆς ἀληθείας ἐχθροὶ, καὶ τῇ τοῦ σωτῆρος δόξῃ πολυτρόπως ἐπιβουλεύοντες, ἄνδρες διεφθορότες, καὶ δαιμονιώδεις, καὶ ἀφροσύνης σκαιότητος ὄργανα, καὶ τῆς ἐκείνου δυσσεβείας ὑπασπισταὶ, ἢ τάχα που σὺν αὐτοῖς, καὶ αὐτὰ τῶν δαιμονίων τὰ σήφη, ἅτε δὴ καὶ καθαιρουμένης αὐτῶν τῆς δόξης, καὶ τῆς ἐκ πλεονεξίας πεποιημένης ἀρχῆς.

conscende, qui euangelizas Sion: extolle fortiter vocem tuam, qui euangelizas Hierusalem. tollite, ne timete. Prædicabant enim summa fiducia & libertate loquendi, & neminem mortalium latere volebant, sed erant vbiuis gentium omnibus conspicui, velut ciuitas in monte sita, nec sermo eorum absconditè & occultè habitus est, sed summa cum libertate & fiducia, vt modo dicebam. Hoc enim illis Seruator etiam B ipse præcepit, cùm inquit: [Quod dico vobis in tenebris, dicite in luce: & quod in aurem auditis, prædicate in tectis.] Dederunt igitur gloriam Deo, & virtutes eius in insulis annunciarunt. Nam sanctorum Apostolorum & Euangelistarum sermo, videtur fuisse gloriæ Seruatoris nuncius. Nunc enim de ineffabili eius deitate verba faciunt, & eximiam virtutem laudibus ferunt, nec eum inter mortales genitos recensent, sed supra omne quod existit collocant, & natura eundem cum Deo & Patre faciunt: nunc rursus miracula eius, quæ C nec mirari satis nec eloqui possumus, narrant. Nam excitare è monumentis mortuos, & tanquam arida terra vti mari, illúdque suis pedibus permeabile facere, ventos increpare, & verbo Satanam conterere: diuinam eius gloriam diligentissimè asserunt.

Dominus Deus virtutum egredietur, & conteret bellum, excitabit æmulationem, & clamabit contra inimicos eius cum fortitudine. Tacui, num etiam semper tacebo, & sustinebo? Patienter egi, vt pariens. D

Progreditur nunc quoque sermo ordine concinno, & mirabilem habet œconomiam ac dispensationem. Ministri enim oraculorum Seruatoris nostri, prædicaturi erant eius virtutes omnibus vbique, & multa etiam fiducia, de illis rebus verba E facturi. Cæterùm cogitare debebant, vndecunque restituros huic eorum sancto studio & alacritati, veritatis hostes, quique maiestati Seruatoris modis omnibus struunt insidias, homines scilicet corrupti & superstitiosi, & malitiæ diabolicæ organa, & eius peruersitatis propugnatores, & simul cum illis ipsa dæmonum agmina, videlicet quando gloria eorum, & imperium vi partum concutitur.

Dominabantur enim per fraudem, orbi terrarum. Ostendit itaque his verbis, fore vt non caperentur ab hostibus, neque quemquam eos superaturum, Deo protegente, dicens, Dominus virtutum egredietur, & egredietur, dicit veluti de quopiam rege in terra, qui copiis suo sceptro parentibus, hostium phalanges intolerabili impetu adoritur. Quòd autem prorsus euasurus sit Dominus exercituum superior, indicat, cùm inquit: Conteret bellum. Nec enim vlli mortalium obuia est diuina vis, imò nulli omnium qui sunt tolerabilis, si insurgat & impetum faciat, siue potestates malas, seu ipsum defectorem & exitiosum Satanam, siue mortalem aliquem, cui hæc pro illis curæ sunt, intelligamus. Verùm & hi quoque comminuentur, idque sine labore & puluere. Manum enim excelsam quis auertet? secundum id quod scriptum est. Quòd igitur bellum & fuerit & adhuc sit his qui choro sanctorum Apostolorum resistebant, non contra sanctos Angelos solùm, sed aduersus ipsum Dominum exercituum, fidem plenè fecit propheta, cùm ait, ipsum egressurum, vt bellum conterat. Excitabit æmulationem, inquit, excandescentiam & ardorem: vel suum in hostes, secundum id quod scriptum est in sermonibus Zachariæ: Æmulatus sum Hierusalem & Sion, æmulatione magna: vel eorum qui pro eius gloria certant, videlicet qui ipsum colunt, quorum vnum, electum & sanctissimum Paulum fuisse dicimus, qui etiam inquit: Quis nos separabit à dilectione Christi? Afflictio? num angustia? num persequutio? num fames? num nuditas? num periculum? num gladius? Mihi enim viuere, Christus: & mori, lucrum. Sic æmulatores & zelatores dicimus fuisse, & sanctos Martyres, qui Satana fuerunt fortiores, eúmque virtute Christianæ pietatis oppugnarunt. Seruarũt enim fidem, & charitatẽ erga ipsum germanam: Excitabit ergo zelum, inquit, & clamabit contra inimicos suos cũ fortitudine. Clamabit, posuit pro, iubilabit. Vox etiam hæc victoribus conuenientissima, contra victos successum quodammodo gratulãs. Deinde inquit: Tacui, num etiã semper tacebo & sustinebo? Patienter duraui, ceu patiens. Hinc optimè perspici poterit, quo tempore multitudo Gentium in errore ver-

Rom. 8.

A κεκρατήκασι γὰρ ἐξ ἀπάτης τῆς ὑπ' οὐρανόν. ὅτι δίνιω δυάλωτοι γλυπόνται τοῖς ἐχθροῖς, περιέσται δ' αὐτῶν σὺν τοῖς Θεοῦ σῶν ἀποζόντος, ἀφ' οὗ δείκνυσιν ὁ προφήτης ἐν τούτοις, λέγων· ὅτι κύριος τῶν δυνάμεων ἐξελεύσεται, καὶ στρατεύσει πόλεμον, καὶ, ὃ, ἐξελεύσεται, φησίν, ὡς ὅτε τινος τῶν ὅτε γῆς βασιλέων, ταῖς τῶν πολεμίων φάλαγξιν ἀφορήτως ἐμπίπτοντος ὁμοῦ ταῖς ὑπὸ σκηπτῶν ἐρατείαις. ὅτι γ' ὡρείεται πάντων ὁ τῶν δυνάμεων κύριος ἐπίφωνον εἰπών, ὅτι στρατεύσει πόλεμον, ἃ γὰρ δυσπαίτητός τισιν ἢ τοῖς Θεοῦ δυνάμις, μᾶλλον δὲ σοβεροῖς τῶν ὄντων οἵᾳ, κατεξαίσιος μένη, καὶ ἐμπίπτουσα, κἂν δυνάμεις ἀνοσιώμενοι πονηρὰς, κἂν αὐτὸν τὸν ἀποστάτην καὶ ἀληθέστερον Σατανᾶν, κἂν ὁπωσοῦν τινας οἷς αὐτὸ ἐκείνων μέλοι, ἀλλ' οὖν ἔσονται λεπτοὶ, καὶ τοῦτο ἀπονητὶ γεμεῖν ἀχνητί. τῷ χεῖρα γὰρ τὸ ὑψηλὸν τίς ἀποστρέψει, ἢ ὃ γεγραμμένον. ὅτι δίνιω τοῖς αἰτησαμένοις τὴν χορὸν τῶν ἁγίων ἀποστόλων, οὐ πρὸς μόνους ἁγίους ἀγγέλους ὁ πόλεμος ἦν, καὶ ἔστιν εἰς δοῦρο, ἀλλὰ γὰρ καὶ πρὸς αὐτὸν τὸν τῶν δυνάμεων κύριον, πεπληροφόρηκεν ὁ προφήτης αὐτὸν ἐξελεύσεσθαι λέγων, ἵνα στρατεύσῃ πόλεμον, ἐγερθῇ ζῆλον, φησὶ, τοῦτ' ἔστι, προθυμίαν, ἢ τὸν περὶ ἑαυτῷ κατ' ἐχθρῶν, καθά γε ὃ γεγραμμένον ἐν τοῖς τοῦ Ζαχαρίου λόγοις. ἐζήλωκα τὴν Ἱερουσαλὴμ, καὶ τὴν Σιὼν ζῆλον μέγαν, ἤγουν ἐκ τῶν ὑποφαθλούντων τῆς δόξης αὐτοῦ, δῆλον γ' ὅτι τὸ σεβομένων αὐτὸν ὧν ἕνα φημὶ καὶ ἀπόλεκτον τὸν ἱερώτατον Παῦλον φαμὲν, ὃς δὴ καὶ φησὶν· τίς ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ; θλῖψις; ἢ στενοχωρία, ἢ διωγμὸς, ἢ λιμὸς, ἢ γυμνότης, ἢ κίνδυνος ἢ μάχαιρα; πάλιν, ἐμοὶ γὰρ τὸ ζῆν Χριστὸς, καὶ τὸ ἀποθανεῖν κέρδος. ὕστερον φαμὲν γενέσθαι ζηλωτὰς, καὶ τοὺς ἁγίους μάρτυρας, οἳ κρείττους γεγόνασι τοῦ Σατανᾶ, καὶ πεπολεμήκασιν αὐτῷ τῇ δυνάμει, τὴν εἰς Χριστὸν εὐσεβείας ἕνεκα. τετηρήκασι γὰρ τὴν πίστιν, καὶ τὴν εἰς αὐτὸν ἀγάπης θερμότητα. ἐπεγερεῖ ζῆλον, φησὶ, καὶ βοήσεται· δηλονότι τοῖς ἐχθροῖς αὐτοῦ μετ' ἰσχύος, ὃ βοήσεται λαθεῖς, αὐτὸ τοῦτο καταλαλήσει. φωνὴ δὲ αὕτη τοῖς νικῶσι πρεπωδεστάτη, κατορχουμένη τρόπον τινὰ τῶν νενικημένων, εἶτα φησίν. ἐσιώπησα, μὴ καὶ ἀεὶ σιωπήσομαι, καὶ ἀνέξομαι. ἐκαρτέρησα ὡς ἡ τίκτουσα. ἐντεῦθεν δὲ μάλα καταδοί τις ἂν ὅτι κατ' ἐκεῖνο τοῦ καιροῦ, καθ' ὃν ἐν πλάνῃ τὰ ἔθνων ἡ πληθὺς, διαφθαίροντος

αὐτοὺς δὲ σκότῳ, καὶ τῷ τῆς ἀμαρτίας σκότῳ κα-
ταμιγνύοντος, ἀποφέροντός τε καὶ τὸ μὴ εἰδέναι
μόνον, τίς ὁ φύσει καὶ ἀληθῶς ὢν τῶν ὅλων Θεός,
ἐπαμῦναι μὲν αὐτοῖς ἤθελεν ὁ πάντων ἐπέκεινα
Θεός. ἀνεδύετο δὲ τὸ χρῆμα, καὶ διεκαρτέρει σο-
φῶς τὸν πρέποντα τοῖς ὑπικουείαις παρειμένων
χαιρὸν. ἐῶ δὲ τοῦτ' καθ' ὃν ἐσαρκώθητε, καὶ σέσω-
θεφπηκεν ὁ μονογλυὴς αὐτοῦ λόγος. τότε γὰρ τότε
κατεσρατεύσατο τῶν ἡμᾶς νενικηκότων, καὶ ἐξεί-
λετο μὲν τῆς ἐκείνων σκαιότητος, ἀπετελέβετο δὲ
καὶ σέσωκε, καὶ τοῖς ἰδίοις ἡμᾶς ἐπαιώκε ζυ-
γοῖς. σχολῇ δὲ μὲν τὸν παροιχηκότα χαιρὸν διαρ-
παζομένων τὸν ὑπὸ τὴν γῆς, καὶ λέοντος δίκην κατε-
σθίοντος ἅπαντας τοὺς σατανᾶ, σεσίγηκα φησὶ μὴ
καὶ ἀεὶ σιωπήσομαι, καὶ ἀνέξομαι. ἐκαρτέρησα
ὡς τίκτουσα. ἆρ' ἧφ δὴ οὖν ὅσον ἐποίησε φιλῶν τὸν
ὑπὸ τὴν γῆς ὁ τῶν ὅλων Θεός. καίτοι, καθά φησιν ὁ
ψαλμῳδὸς, οὐδενὸς ποιοῦντος χρηστότητα. ἐκ-
κεκλικότων δὲ ἁπάντων, καὶ ἕως ἑνὸς, καὶ εἰσάπαν
ἠχρειωμένων, μονονουχὶ, καὶ ὠδῖνας ἔχοντας ὑπὲρ
τούτῳ, καὶ εἴασε ἰδεῖν τὸ, καὶ λύπης αὐτὸν ἐπ' ἐσχά-
τοις ἀκτίνων παθῶν αὖ, καὶ τοῦτο δι' ἡμᾶς καιρῷ τετήρη-
κεν, ὡς ἔφην, τῷ πρέποντι τοῖς ὑπικουείας.

Ἐκτήσω, καὶ ξηρανῶ ἅμα, καὶ θήσω πολα-
μοὺς εἰς νήσους, καὶ ἕλη ξηρανῶ.

Τί δὲ ἐκτήσω καταμιλῴφεν ἂν ἐν τούτοις,
πολυπραγμονῆν ἀναλήπτον. ἢ γὰρ ἐκφνο φησὶν,
ὅτι τοὺς νῦν κρατοῦντας τοὺς ὑπὸ τὴν γῆς ἐκβα-
λῶ, ἔξω τε χωρεῖν παρασκευάσω, τῆς πεποι-
σμένης αὐτοῖς κατ' πάντων ἀρχῆς, κατά γε τὸ
εἰρημένον παρὰ Χριστοῦ. νῦν ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου
τούτου ἐκβληθήσεται ἔξω, ἢ τὸ ἐκτήσω σιωπή-
σας, αὐτὶ τοῦ θαυμάσας ποιήσω, τοὺς ὁρῶντας τὰ
κατορθώματα, καὶ τῆς ἐμῆς οἰκονομίας τοὺς βά-
θους, καὶ τὸ ἀφράστου δυνάμεως τὸν ὑπερβολὴν,
καθάπερ ἀμέλει καὶ ὁ προφήτης Ἀββακοὺμ ἐπ'
αὐτοῖς δὴ τούτοις κατεπλήττετο λέγων. κύριε εἰ-
σακήκοα τὴν ἀκοήν σου, καὶ ἐφοβήθην. κατενόη-
σα τὰ ἔργα σου, καὶ ἐξέστην, ἤγουν εἴασε τῷ δο-
κεῖ, καὶ καθ' ἕτερον τρόπον ὃ ἐκτήσω σιωπήσας. τοὺς
γὰρ νῦν πλανωμένους, τοὺς ἐν σκότῳ, καὶ ὁμίχλῃ
βαθυλικῇ, μεταθήσω πρὸς ἐπίγνωσιν ἀλη-
θείας, καὶ πρὸς τὸ θεῖόν τε, καὶ νοητὸν καὶ ἄφθαρτον
φῶς τοὺς νῦν μεμολυσμένους, καὶ βδελυρὸν, καὶ
ἀπερικάθαρτον ἔχοντας νοῦν, πρὸς βάθεσιν
μεταβαλῶ τὴν ἀσυγκρίτως ἀμείνω, ὥστε τὸν

sabantur, cùm illos Satan dissipare ac A
dispergeret, & tenebris peccati quasi
denigraret, & à cognitione Domini
abduceret, quis tum natura & verè sit
vniuersorum Deus, succurrere illis
quidem voluisse qui supra omnes est
Deum: sed rem abiecisse, & patien-
ter tulisse cum sine dubio expectaret
commodum tempus auxilii ferendi:
nimirum quando incarnatum est &
homo factum vnigenitum eius Ver-
bum. Tunc enim, tunc bellum intulit
his, qui nos vicerunt, & ab eorum
malitia eripuit, opémque attulit, & B
seruauit, proprióque nos iugo subdi-
dit. Itaque præterlapsis retrò tempo-
ribus, dilaceratis terræ incolis, & Sata-
na leonis in morem omnes deuorante:
Tacui, inquit: Num etiam semper ta-
cebo & sustinebo? Patienter egi, sicut
quæ parit. Vide igitur quanta misi-
cordia terræ incolas prosequutus sit
Deus vniuersorum, tametsi, vt inquit
Psalmista, nemo exerceret bonitatem, Psal. 13.
sed omnes ad vnum vsque declina- C
rent & prorsus essent inutiles. Ea
cùm hac de re dolores sentiret, (quate-
nus quidem in illum tristitia cadere po-
terat,) & istuc nostra causa pateretur:
tempus, vt dixi, auxilio opportunum ob-
seruauit.

Expellam & arefaciam simul, & ponam fluuios in insulas, & paludes sic-cabo.

Quid hic significet ἐκτήσω inquiren- D
dum est necessariò. Vel enim dicit: Qui
nunc terræ dominantur, eijciam, exter-
minari curabo, ac deturbari imperio illis
contra omnes, dato, secundum id quod
dictum est à Christo: Nunc princeps Ioan. 12.
mundi huius eiicietur foras: vel illud
ἐκτήσω, intelliges, pro admirari faciam
eos qui præstantia facinora & modum
dispensationis meæ vident, & inex-
plicabilis potentiæ eminentiam: si-
cuti nimirum propheta Abacum ob
hoc eodem stupore perculsus est, cùm E
ait: [Domine, audiui auditionem Abac. 3.
tuam, & timui: consideraui opera tua,
& obstupui. Vel etiam, si placet, alio
modo illud, ἐκτήσω, intelliges. Qui enim
decepti nunc sunt, & in tenebris &
caligine diabolica, eos ad veritatis
agnitionem transferam, & ad diuinam
& intelligibilem ac cælestem lucem:
qui nunc polluti sunt, & prophana ac
incircuncisa mente præditi, ad mentem
traducam incomparabiliter meliorem,

vt à priſtinis ſordibus recedant, & potius bene agere ſtudio ac curæ habeant. Arefaciam ſimul, tale quiddam ſignificat, quod etiam patefaciet conſequentium ſententia. Ponam enim, inquit, fluuios ininſulas, & paludes exiccabo. Qui nam ſunt iſti fluuii redacti ininſulas, & ſiccatæ paludes? Dicimus eſſe ſcilicet Græcorum poetas & oratores, qui erant erroris multorum deorum præcones. Deificarunt enim creaturam, & innumerabiles deos in vitam inuexerunt. Erantque velut quidam fluuii potantes, vti ſcriptum eſt, ſubuerſione turbulenta ſeductos, & qui orationum elaboratarum riuis in mentem eorum qui ipſos admirantur, influunt, & hinc in errore detinent, & ſuæ ornatæ dictionis ſuauitatem & gratiam quaſi paſtum quendam adhibent. Itaque meritò comparari queant fluuiis & paludibus, id eſt, ſaltubus, ſeu ſyluis; in quibus herbæ plurimum floret & creſcit. Hos fluuios in inſulas conuerſurum ſe promittit Deus, id eſt, aridos & ſiccos redditurum, & paludes quoque velut exiccaturum. Quod etiam factum eſt. Nam irritam facit deinceps illorum eloquentiæ ornatum & elegantiam, & nihil prorſus illis ſuppetit. Et qui quondam decepti erant, calcaris veluti corruptis & prophanis & anilibus decipientium fabulis, ſapientiam Chriſti rapiunt. Scribit itaque Paulus: Vbi ſapiens? vbi ſcriba? vbi inquiſitor huius ſeculi? Nonne infatuauit Deus ſapientiam mundi? Proinde dicimus, fluuios redactos in inſulas, vel eſſe ſermones Græcorum ſapientum in errore Græco detinentes: vel etiam alias inſulas expoſuimus in præcedentibus, eſſe Chriſti Eccleſias, qui excipiunt eos qui nauigant intelligibiliter ſcilicet & ſpiritualiter, & qui velut aggeribus quibuſdam ſuos doctores tutò communiunt, & qui malum ſpiritum effugiunt, ſemper eos qui nauigiis in mare deſcendunt, & in aquis multis opus faciunt, fluctibus quaſi & tempeſtatibus iactantem. Mari verò, vt dixi, aſſimilandus eſt fluctus noſtræ vitæ, & rerum terrenarum turbatio. Exiccantur verò & paludes, id eſt, paſcua pecorum, quondam ſub manu Satanica, vt deinde ſubſint principi ac omnium paſtori, Chriſto, inquam: qui non vt illi

A μὴν ἀρχαίων ῥύπων ἀποφοιτᾷν, ἀνθελέαζ δὲ μᾶλλον ὃ ἀγαθουργεῖν. ὃ δέ γε ξηρανῶ ἅμα, σημαίνῃ τι πάλιν τοιοῦτον, ὃ δὴ Ἑφιωὶς τ ἐφεξῆς χειμάῤῥους ἡ δυνάμις. Φησὶ γὰρ φησὶ ποταμοὺς εἰς νήσους, καὶ ἕλη ξηρανῶ. τίνες αὖ εἶεν οἱ εἰς νήσους λιθέλμυοι ποταμοὶ, καὶ τὰ ξηραινόμενα τῶν ἑλῶν. φαμὲν οὖν ὅτι οἱ παρ' Ελλησιν ποιηταὶ & λογάδες, οἱ μεγάλοις μὲν τ πολυθέῳ πλάνης κήρυκες. τεθεοποίηκασι γὰρ τ κτίσιν, καὶ ἀπαρίθμητοις Θεοὺς εἰσεκόμισαν τὰ βίῳ, ἴσαμεν ἢ ὥσπερ τίνες ποταμοὶ, ποτίζοντες μὲν ἀπάλῃ θολερᾷ καθαὶ γέγραπται τοὺς ἀπατημένους, & λόγων ἐξησκημένων ῥεύμασι τ τῶν θαυμαζόντων αὐτοὺς ἐπιπλέοντες νοΐ, σὺν ἐρχόντες τε ἀφ' ἑνὸς τοῦτου πρὸς πλείονα, καὶ οἷά τινα Ἑφιῶ πλανητήριον ἀνθέντες αὐτοῖς τ ἑαυτῶν καλλιεπείας ὃ γλυκὺ καὶ ἐπήγαγε. σχολῇ παρέχοιντ' ἂν εἰκότως ποταμοῖς τε καὶ ἕλεσι, τοῦτ' ἔστι, ῥευμοῖς, ἤγουν ἄλσεσι πλείοσίν τε ὕδασι, καὶ ὑδρηλῇ λαχοῦσι τ πόαν. τοὺς τοιούτους οὖν ποταμοὺς εἰς νήσους μεταβαλὼν ἐπαγγέλλεται ὁ Θεὸς, τοῦτ' ἔστι, ξηρεῖς καὶ ἀύδρους ἀποφῶσαι, ἕλη ἢ ὥσπερ ἐργάσασθαι ξηρά, ὃ δὴ καὶ γέγονεν. ἀπεφάσκει γὰρ λοιπὸν τ ἐκείνων ἀῤῥυθμίας ὃ καλλιεπές. καὶ πρόσφατα μὲν αὐτοῖς πανταχοῦ ὄντες, ἀμελακτήσαντες ἢ ὥσπερ τὰ ζωφρὰ & βέβηλα, & γραοπρεπῆ τῶν πλανώντων μυθεύματα, τ ἐν Χριστῷ σοφίαν ἁρπάζουσιν οἱ ποτὲ πλανώμενοι. γράφησιν ὁ Παῦλος, ποῦ σοφός; ποῦ γραμματεύς; ποῦ συζητητὴς τ αἰῶνος τούτου; καὶ ἐμώρανεν ὁ Θεὸς τ σοφίαν τ κόσμου. σχολῇ ποταμοὺς τ εἰ) φαμὲν τοὺς εἰς νήσους τεθολωμένους τοὺς εἰς ἀπάτην Ελληνικὴν σὺν ἐρχομένους λόγους τῶν παρ' Ελλησι σοφῶν. ἤγουν καὶ ἑτέρας νήσους τ εἰ) δεδώκαμεν ἐν τοῖς προλαβοῦσι ταῖς ἐκκλησίας Χριστοῦ δεχομένας τοὺς ναυτιλλομένους νοητῶς δηλονότι, καὶ πνευματικῶς, & ἁρμηνευτικοῖς ὥσπερ πόνοις ἐμβάλλοντας ἀσφαλέσι τοῖς ἐν αὐταῖς διδασκάλοις, ἀφροδύνητάς τε ὄντας τὸ πνεῦμα τὸ πονηρὸν. τὸ καταχειμάζον ἀεὶ τοὺς καταβαίνοντας εἰς τ θάλασσαν ἐν πλοίοις, καὶ ποιοῦντας ἐργασίαν ἐν ὕδασι πολλοῖς. θαλάσσαν ἢ παραληπτέον, ὡς ἔφην, τὸν καθ' ὑμᾶς βίου τ κλύδωνα, καὶ τ ὀπτικὸν παραλλαγὴν τ τύρβην. ξηραίνονται ἢ & τὰ ἕλη, τοῦτ' ἔστιν, αἱ νομαὶ τῶν παραλλαγὴν τῶν ὑπὸ χεῖρα ποτὲ τ Σατανικῷ. ἵνα λοιπὸν ὑπ' αὐτῷ γλυκαίνῃ τῶν πάντων ἀρχομένων, φημὶ δὴ Χριστῷ. ὃς ἂν κατ' ἐκείνους

τὰ γὰρ τῆ θ ὁμοουσιότητος λόγον, κἂν εἰς ὑποστάσιν ἰδικὴν ἑκάτερος ἀπετέμνετο; μία γὰρ ἡ τῆς ἀϊδιωτάτης θεότητος φύσις ἐν τρισὶν ὑποστάσεσιν ἰδιικαῖς, νοουμένη τε, καὶ προσκυνουμένη παρὰ τῶν ὀρθὰ φρονεῖν εἰωθότων. λέγων, τὰ μὲν ἀπ' ἀρχῆς, ἰδοὺ ἥκασι. καὶ καινὰ, ἃ ἐγὼ ἀναγγέλλω, καὶ πρὸ τοῦ ἀναγγεῖλαι, ἐδηλώθη ἡμῖν. οὐκ ἐφίησι πρὸς ἡμᾶς τὸ τοῦ σωτῆρος κατὰ τὴν γραφὴν ὅλως ἀπιστεῖσθαι λόγον. ὡς γὰρ γὰρ, φησὶν, εἰς πέρας ἦλθε τὰ ἀπ' ἀρχῆς εἰρημένα περὶ τῆς ἐπιδημίας αὐτοῦ, ὅτως ἐκβήσεται πρὸς τὴν ἀλήθειαν, καὶ ἃ ἂρ ἂν εἴπῃ καινὰ, πρὶν ἐμφανῆ γενέσθαι δηλωθήσεται. ποῖα δὲ ταῦτα ἐστιν; ἐπηγγείλατο γὰρ ἡμῖν ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς τὴν εἰς αἰῶνα τὸν μέλλοντα ζωὴν, δηλονότι τὴν ἐν ἀφθαρσίᾳ, καὶ ἁγιασμῷ, καὶ δικαιοσύνῃ, τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν. τῶν πνευματικῶν ἀγαθῶν τὴν δίκλεᾶ μέθεξιν, τοὺς τῆς ὀρθοφρείας καρπούς, τῆς εὐσεβείας τὰ βραβεῖα, τῆς εἰς αὐτὸν ἀγάπης τὸν στέφανον, ὧν καὶ ἡμᾶς γένοιτο τυχεῖν διὰ αὐτοῦ χάριτος καὶ φιλανθρωπίας, δι' οὗ τε καὶ σὺν αὐτῷ τῷ Θεῷ καὶ πατρὶ ἡ δόξα σὺν ἁγίῳ πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας, Ἀμήν.

A æqualis substantiæ, licet in hypostasin propriam vterque diuidatur? Vna siquidem summæ diuinitatis natura, in tribus subsistentiis propriis, & intelligitur & adoratur, ab his qui rectè sentiunt. Cùm dicit: Quæ à principio, ecce venerunt, & noua quæ ego annunciabo, & antequam annuncientur, indicata sunt nobis: non vult vt à nobis sermoni Seruatoris nulla in re credatur. Quemadmodum enim, inquit, ad finem adducta sunt, quæ ab initio dicta sunt, de aduentu ipsius, sic euenient verè, etiam quæ dicit noua, & B antequam manifesta fiant, sunt indicata. Quænam illa? Promisit enim nobis Dominus noster Iesus Christus, vitam futuri seculi; quæ est scilicet in incorruptione, sanctificatione, iustitia, regnum cælorum: spiritualium bonorum glorioſam participationem, probitatis fructus, pietatis præmia, charitatis erga ipsum coronam. Quæ vtinam consequamur, gratia eius & benignitate. Et per ipsum & cum ipso sit Deo ac patri gloria, cùm sancto Spiritu in æternitatem, Amen.

TERTII LIBRI COMMENT. IN ESAIAM FINIS.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΚΥΡΙΛΛΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ,

ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΡΟΦΗΤΗΝ ΗΣΑΙΑΝ

βιβλίον τέταρτον.

S. CYRILLI ALEXANDRIÆ

ARCHIEPISCOPI,

COMMENTARIORVM IN PROPHETAM ESAIAM

LIBER QVARTVS.

ORATIO PRIMA. Α ΛΟΓΟΣ α.

APPARVIT nobis Deus Dominus, vt in scripturis habetur: & per ipsum captus est ac irretitus ad gratiam per fidē grex errantium. Expectatio enim erat Gentium, & per ipsum Deus ac Pater in tenebris & caligine mentis & intelligentiæ versantes, ad veritatis lucē euocauit. Idque nobis, verbis superioribus perspicuū reddidit paucis dicens: Ego Dominus Deus vocaui te in iustitia, & apprehendā manū tuā, & corroborabo te, & dedi te in fœdus generis, in lucē Gentiū, vt oculos cæcorū aperires, vinctos è vinculis educeres, & sedētes in tenebris profundis è domo custodiæ. Positus enim est Dominus noster Iesus Christus, à Deo, & Patre, in fœdus sui generis, secundū carnē Israelitarū inquam: quibus etiā per quendā è prophetis iterum Deus adpromisit, cùm inquit: Ecce dies veniunt dicit Dominus, &

Comment. in Esaiam.

Ἐπέφανεν ἐν ἡμῖν Θεὸς ὁ κύριος, κατὰ τὰς γραφάς, καὶ σεσαλευμένους δι' αὐτοῦ πρὸς τὴν δι' πίστεως χάριν, ἡ τῶν πλανωμένων ἀγέλη. προσδοκία γὰρ ἦν ἐθνῶν, καὶ τοῖς ἐν ὁμίχλῃ καὶ σκότῳ νοητῷ, πρὸς τὸ τῆς ἀληθείας ἐκάλεσε φῶς ὁ Θεὸς, καὶ πατὴρ δι' αὐτοῦ· καὶ τοῦτο ἡμῖν κατέστησεν ἐναργὲς διὰ τῶν ὀπίσω βραχὺ λέγων. ἐγὼ κύριος ὁ Θεὸς ἐκάλεσά σε ἐν δικαιοσύνῃ, καὶ κρατήσω τῆς χειρός σου, καὶ ἐνισχύσω σε, καὶ δέδωκά σε εἰς διαθήκην γένους, εἰς φῶς ἐθνῶν, ἀνοῖξαι ὀφθαλμοὺς τυφλῶν, ἐξαγαγεῖν ἐκ δεσμῶν δεδεμένους, καὶ ἐξ οἴκου φυλακῆς καθημένους ἐν σκότει βαθεῖ. τέθεται γὰρ ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς εἰς διαθήκην γένους ἡμῶν τοῦ κατὰ σάρκα γένους Ἰσραηλιτῶν· οἷς ὁ πάλαι Θεὸς ἐπηγγείλατο δι' ἑνὸς τῶν προφητῶν λέγων. ἰδοὺ ἡμέραι ἔρχονται λέγει κύριος, καὶ

σὼ τελέσω ὅπι τ̃ οἶκον Ισραὴλ, & ὅπι τ̃ οἶκον Ιούδα διαθήκην καινὴν, ὃ καὶ τὴν διαθήκην ἣν διεθέμην τοῖς πατράσιν αὐτῶν. Μωσῆς μὲν γὰρ ὁ θεσπέσιος σκιᾶς, καὶ τύπου διάκονος ἦν καὶ μέτρον ἐπῆρχεν τοῖς ἱκετικοῖς. Χριστὸς γεμὴν ὡς υἱὸς & κύριος διαθήκης καινῆς γέγονε διαθέτης. καινῆς δὲ φημὶ τ̃ εἰς καινότητα ζωῆς ἁγίας ἀναμορφούσης τ̃ ἄνθρωπον, & διὰ πολιτείας διαλαμπικῆς ἀποδεικνύσης τὸ εὐαγγελικὸν ἀποφαινούσης τὸ θεοσκωπτόν. πνεῦμα γὰρ, φησὶν, ὁ Θεὸς, & τοὺς προσκυνοῦντας αὐτὸν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν. Σάκκον τε θέντα εἰς διαθήκην ἔθνους, & εἰς φῶς ἐθνῶν τ̃ διανοῖξαι ὀφθαλμοὺς τυφλῶν, & ἐξαγαγεῖν ἐκ δεσμῶν δεδεμένους. ὁ μὲν γὰρ ἀρχέκακος σκότους κατεσκότισε τ̃ ἐθνῶν τὰς καρδίας. ἐματαιώθησαν γὰρ ἐν τοῖς διαλογισμοῖς αὐτῶν, & φάσκοντες εἶναι σοφοὶ ἐμωράνθησαν, καὶ ἤλλαξαν τ̃ δόξαν τ̃ ἀφθάρτου Θεοῦ, ἐν ὁμοιώματι εἰκόνος φθαρτῆς ἀνθρώπου, & πετεινῶν, & τετραπόδων, & ἑρπετῶν. ὃ δὲ γε φῶς ὃ ἀληθινὸν, τοῦτ' ἔστι, Χριστὸς, ὡς νοητὸς ἡμῖν ἀνέτειλεν ἐωσφόρος, & ὡς τ̃ δικαιοσύνης ἥλιος, τὸν τ̃ ἀληθοῦς θεογνωσίας ἀπλώσας ἀκτῖνα τ̃ ἐκ διαβολικῆς ἀπάτης ὑπεσκοτισμένα τοῖς ὑπὸ τ̃ γῆς κατεσκέδασε σκότος. ἠλευθέρωσεν ἐκ δεσμῶν τοὺς τῆς ἰδίων πλημμελημάτων σφαῖς ἐν ἀφύκτοις εἱλημμένους. ὅτι τοίνυν οἱ πάλαι τ̃ κτίσαντι τὸ τ̃ κτίσιν λατρεύοντες, οἱ σκότον ἔχοντες εἰς νοῦν, οἱ τοῖς ἔργοις τῶν ἰδίων χειρῶν διαπεπεισμένοι προσκυνεῖν, οἱ μακρὰν ὄντες Θεοῦ κεκλήσονται διὰ πίστεως τῆς ἐν Χριστῷ, ὑπισχνοῦνταί τε τ̃ τῶν ἀπάντων βασιλέα, & κύριον, διὰ δείκνυσιν ἡμῖν μάλα τῆς προφητείας ὁ λόγος. προσέταξε γὰρ τοῖς ἠλεημένοις διὰ Θεοῦ δοξολογεῖν αὐτὸν, ὅτῳ τε φησὶν.

Ὑμνήσατε τῷ κυρίῳ ὕμνον καινὸν, ἡ ἀρχὴ αὐτοῦ δοξάζετε τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἀπ' ἄκρου τῆς γῆς. οἱ καταβαίνοντες εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ πλέοντες αὐτὴν· αἱ νῆσοι, καὶ οἱ κατοικοῦντες αὐτάς.

Καινὸς ὁ ὕμνος, καὶ τ̃ προσφυᾶ καινότητι πρέπων. εἴ τις γὰρ ἐν Χριστῷ καινὴ κτίσις, τὰ ὃ γεγραμμένον, τὰ ἀρχαῖα παρῆλθε, γέγονε τὰ πάντα καινά. λελύτρωται μὲν γὰρ ἐκ τ̃ Αἰγυπτίων πλεονεξίας, οἱ ἐξ αἵματος Ισραὴλ, μεσιτεύοντος τὸ θεικαίδε τοῦ πανσόφου Μωσέως, καὶ πλινθείας ἐξήρηνται, & ἰσρώτων κε-

consummabo super domum Israelis, & super domum Iuda testamentũ nouum, non iuxta fœdus, quod pepigi cum patribus eorum. Moses namque diuinus, vmbræ & typi minister erat, supplicis mensuram ac personam gerẽs: Christus verò vt filius ac Dominus, Testamenti noui factus est administrator: Noui, inquam, quod ad nouitatem sanctæ vitæ reuocat, quod hominem reformat, & quod per Euangelicam conuersationẽ, probatũ & verũ cultorem efficit. [Deus enim, inquit, est spiritus, & qui eum adorant, in spiritu & veritate oportet adorare.] Itaque positus est in Testamẽtum generis, & in lumẽ Gentium, vt aperiret oculos cæcorum, & educeret vinctos è vinculis. Nam princeps ac caput malorũ Satanas, cordibus Gentium offudit tenebras [Euanuerunt enim in cogitationibus suis, & cùm se profiterentur esse sapientes, infatuati sunt, & gloriam incorruptibilis Dei, in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrũ, & quadrupedum, & reptilium, commutarunt.] Vera autem lux, id est Christus, velut intelligibilis lucifer nobis exortus est, & velut sol iustitiæ: veræ ac diuinæ cognitionis radio expanso, tenebras diabolici erroris, quæ terræ incolas obruerunt, dissipauit: suorum delictorum catenis ineuitabilibus captos, è vinculis liberauit. Quòd ergo hi quondam creaturam præ Creatore coluerunt, qui tenebras mentis circumtulerunt, qui oneribus manuum suarum persuasi sunt se prosternere, qui procul à Deo abfuerunt, per fidem quæ est in Christo vocandi essent, & vniuersorum Regem atque Dominum agnituri, pulcherrimè oratio prophetica declarat. Præcipit enim his qui per Christum misericordiam consequuti sunt, vt ipsum gloriosè prædicarent: itaque inquit.

Cantate Domino canticum nouum: Principatus eius, celebrate nomen eius ab extremo terræ: descendentes in mare, & nauigantes in eo, Insulæ, & incolentes eas.

Nouus est hymnus seu canticum, nouitati rerum congruens. Si quis enim in Christo est, noua creatura est, sicuti scriptum est: Et vetera præterierunt, & facta sunt omnia noua. Redempti enim sunt ex Ægyptiorum tyrannide, qui ex sanguine Israelitico fuerunt, sapientissimo Mose tum sequestro: erepti sunt ex laterum labore, & è vanis

* Ioan. 4.
* Rom. 1.

sudoribus in studiis terrenis, è sæuitia præfectorum operis, è dominatoris inhumanitate: transierunt per medium mare, comederunt in deserto manna, biberunt aquam ex petra, transiuerunt Iordanem sicco pede, introducti sunt in terram promissionis. Sed hæc apud nos omnia noua sunt, & antiquis incomparabiliter meliora. Non enim carnali, sed spirituali seruitute liberati sumus, & pro rerum terrenarum studiis, erepti sumus ex carnalis cupiditatis inquinationibus: nec operum exactores effugimus Ægyptios, nec tyrannum, impium quidem, & inclementem, hominem tamen sicut & nos: at potius malos & impuros dæmonas impellentes ad peccandum, & huius gregis præsidem, id est, Satanam. Transiuimus tanquam salum quoddam, præsentis vitæ fluctus, & in ea turbam ac tumultuationes vanas. Manna mentis & intelligentiæ, panem cæli, qui vitam dat mundo, edimus: Aquam ex petra, Christi riuis, intelligibilibus scilicet; quasi affluentes & deliciantes bibimus. Iordanem, sancto Baptismate dignati, transiuimus. In terram promissam & dignam sanctis intrauimus; cuius etiam Seruator ipse meminit, dicens: [Beati mites, quia ipsi terram hæreditariò possidebunt.] Itaque ob noua facinora, nouum hymnum cantari oportuit à principatu eius: id est, ab his qui subsunt & parent ei: & hymnum cantari oportuit, vel eo dignam glorificationem, non in sola Iudæorum regione, sed à terminis terræ, scilicet, vsque ad terminos, id est, per vniuersum orbem terrarum. Olim enim erat in Iudæa notus Deus, & in solo Israel magnum nomen eius. Postquam autem vocati sumus per Christum ad agnitionem veritatis, plenum factum est cælum & terra gloria ipsius. Sic enim & Psaltes ait: [Implebitur gloria eius omnis terra.] Qui sunt ergo qui iubent nomen eius celebrari, ab extremis terræ finibus, qui cantores ei constituunt, qui suadent simul chorum symphoniarum instituere, qui ad festum conuocant spirituale? qui descendunt in mare, & in eo nauigant, insulæ & eas inhabitantes? Mentionem hic facit, vt ego sentio, sanctorum Apostolorum. Non enim per solam Iudæam prædicarunt Iesum, & gratiam per ipsum,

A ναὶ τῷ ὅτι γένεσις καινουργίαις ἔργων κηδεστῶν
ἀφειδότητος, καὶ τῆς τοῦ κρατοῦντος ἀπονοίας,
διεβιβάσθημεν διὰ μέσης θαλάσσης,
ἔφαγον ἐν τῇ ἐρήμῳ τὸ μάννα, ἔπιον ὕδωρ ἐκ
πέτρας, διεβήκαμεν πεζοὶ διὰ τοῦ Ἰορδάνου, εἰ-
σηκουσθήμεν εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας. τάδε
ἐφ' ἡμῖν πάντα καινά, καὶ τῶν ἀρχαίων ἀσυγκρίτως
ἐν ἀμείνοσιν. ἀπὸ γὰρ σαρκικῆς, μᾶλλον δὲ πνευ-
ματικῆς δουλείας ἐξηρήμεθα, καὶ αὐτὶ τῶν περὶ
γῆν σπουδασμῶν τῶν ἐκ φιλοσαρκίας ἀπηλ-
B λάγμεθα μολυσμῶν. οὐκ ἐργοδιώκτας ἐφυγο-
μεν Αἰγυπτίους, οὐδὲ τύραννον μὲν ἀσεβῆ, καὶ
δύσημερον, πλὴν ἀνθρωπον καθ' ἡμᾶς, τοὺς συ-
νωθοῦντας δὲ μᾶλλον εἰς ἁμαρτίαν πονηροὺς καὶ
ἀκαθάρτους δαίμονας, καὶ τὸν τούτων ἀρχη-
γὸν, τοῦτ' ἔστι, Σατανᾶν. διεβήμεν καθά-
περ τινα θάλατταν, τὸν πρόσκαιρον βίον τὸν κλύδωνα,
καὶ τὴν ἐν αὐτῷ τύρβην, καὶ εἰκαίους ὄντας θορυ-
βασμούς. ἐφάγομεν τὸ μάννα τὸν νοητὸν, τὸν ἄρ-
τον τὸν ἐξ οὐρανοῦ τὸν ζωὴν διδόντα τῷ κόσμῳ.
C πίνομεν ὕδωρ ἐκ πέτρας, τοῖς Χριστοῦ νάμασιν
ἐν τρυφήσαντες, νοητοῖς ὡς ἀληθῶς· διεβήμεν τὸν
Ἰορδάνην, ἀξιωθέντες τοῦ ἁγίου βαπτίσματος,
εἰσηλθομεν εἰς τὴν τοῖς ἁγίοις ἐπηγγελμένην, καὶ
παρεπουσάμην γῆν, ἧς καὶ αὐτὸς ὁ σωτὴρ ἀφαμνη-
μονεύει, λέγων· μακάριοι οἱ πραεῖς, ὅτι αὐτοὶ
κληρονομήσουσι τὴν γῆν. οὕτω δὴ καινοῖς
κατορθώμασι, καινὸν ἔδει ᾄδεσθαι τὸν ὕμνον πα-
ρὰ τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ· τοῦτ' ἔστι, παρὰ τῶν ὑπ' αὐ-
τῷ γεγονότων καὶ ἀρχομένων ὑπ' αὐτοῦ. γε-
D νέσθαι δὲ τὸν ὕμνον, ἤτοι τὴν αὐτῷ παρεπουσάμην δο-
ξολογίαν, οὐ κατὰ γε μόνην τὴν τῶν Ἰουδαίων χώ-
ραν, ἀλλὰ γὰρ ἀπ' ἄκρου τῆς γῆς εἰς ἄκρον δη-
λονότι, τοῦτ' ἔστιν, ἁπασαν τὴν ὑπ' οὐρανόν. πά-
λαι μὲν γὰρ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ γνωστὸς ὁ Θεὸς, καὶ
ἐν μόνῳ τῷ Ἰσραὴλ μέγα τὸ ὄνομα αὐτοῦ. ὅτε
δὲ κεκλήμεθα διὰ Χριστοῦ εἰς ἐπίγνωσιν ἀλη-
θείας, πλήρης γέγονεν ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ τῆς δό-
ξης αὐτοῦ. ὅτω γάρ που, καὶ ὁ ψάλλων φησίν· ὅτι
E πλησθήσεται τῆς δόξης αὐτοῦ πᾶσα ἡ γῆ. τίνες
οὖν οἱ δοξολογοῦντες τὸ ὄνομα αὐτοῦ παρεσάποντες
ἀπ' ἄκρου τῆς γῆς, οἱ τοῖς ᾠδοῖς ἱστάντες αὐτῷ,
καὶ χορεσταῖν διανοούμενοι, καὶ εἰς θίασον συνα-
λοιῶντες πνευματικὸν, οἱ καταβαίνοντες εἰς θά-
λασσαν, καὶ πλέοντες αὐτὴν, αἱ νῆσοι, καὶ οἱ κα-
τοικοῦντες αὐτάς. δηλοῖ μέμνηται δὲ καθάπερ ἐγὼ-
μαι τῶν ἁγίων ἀποστόλων. οὐ γὰρ τοι κατ' μόνην τὴν
Ἰουδαίαν ἐκήρυττον τὸν Ἰησοῦν, καὶ τὴν δι' αὐτοῦ

χάριν, ἀλλὰ γὰρ καὶ θάλασσαν διαπερῶντες καὶ τὰς τῶν ἐθνῶν διϊκνούμενοι χώρας. ἀφίκοντο γοῦν καὶ μέχρι τοῦ Ἰλλυρικοῦ, καὶ ἐπέκεινα, ὥστε καὶ τὰς ἐν τῇ θαλάσσῃ νήσους μὴ ἀοικήτους ἀπομεῖναι τοῦ ἱερῶν κηρυγμάτων, μήτε μὴν τοῖς οἰκοῦσιν αὐτὰς καὶ ἰσοτρόπως μὴ ὠφελεῖν τοὺς εἰρημένους θεσπεσίους. σεσημάνθω γὰρ εἰ δοκεῖ, καὶ καθ' ἕτερον τρόπον τῆς προφητείας τοὺς λόγους. θαλάσσαν μὲν γὰρ ἡ θεόπνευστος γραφὴ πολλάκις τόνδε τὸν κόσμον, ἤτοι τὸν βίον τὸν ἀνθρώπινον, κατά γε τὸ ἐν ψαλμοῖς ὑμνούμενον. αὕτη ἡ θάλασσα ἡ μεγάλη, καὶ εὐρύχωρος. ἐν ᾗ ἑρπετὰ ὧν οὐκ ἔστιν ἀριθμός, ζῶα μικρὰ μετὰ μεγάλων. ἐοικέναι γὰρ θαλάσσῃ τὸν καθ' ἡμᾶς ἰσχυρίζεται βίον, διὰ τὸ τάχα που τὸ ἀσάθμητον τοῦ ἐν αὐτῇ πράγματος, καὶ τὸ ἄνω τε, καὶ τὸ κάτω, ἔτι τὸ ἐν συγχύσει πολλῇ. διαπλέουσι γὲ τὴν τοιαύτην θάλασσαν οἱ μὴ βαπτιζόμενοι περὶ αὐτῆς, αἰσθανόμενοι δὲ ὥσπερ, καὶ περιπατοῦντες ἐπ' αὐτοῖς ἀπαλλάττοντες κοσμικῶν. ὅτοι τὸ πᾶν δὲ θεοῦ τυγχάνοντες ἐπιπνοίας, καὶ τὸ ἅγιον Χριστοῦ χρῖσμα ἀεὶ μεμνημένοι δοξολογοῦσιν αὐτόν, αἳ τε νῆσοι, τοῦτ' ἔστιν, αἱ ἐκκλησίαι μονονουχὶ τῇ νοητῇ διεσωσμένην θαλάσσῃ, καὶ δεχόμεναι τοὺς χειμαζομένους ὑπὸ πνεύματος ποικίλου, αὗται δοξολογοῦσι Χριστόν, ἤγουν οἱ κατοικοῦντες αὐτάς. ἐκκλησίας γὰρ ὅτε φαμὲν, ἤγουν ὀνομάζομεν τοὺς ἐν αὐταῖς ἁγίους προσκυνητὰς σημαίνομεν. ἰσόν γε μὴν κἀκεῖνο, καλοῦνται γὰρ νῆσοι καὶ ὅσαι ὥρας εἰσὶ χαμαὶ ἢ πόλεων ἐν μέσῳ κείμεναι πολλῆς τε καὶ εὐρείας γεμοῦσι ἐρήμου.

Εὐφραίνηται ἔρημος, καὶ αἱ κῶμαι αὐτῆς, ἐπαύλεις, καὶ οἱ κατοικοῦντες Κηδάρ. εὐφρανθήσονται οἱ κατοικοῦντες πέτραν, ἀπ' ἄκρων τῶν ὀρέων βοήσουσι, δώσουσι τῷ Θεῷ δόξαν, τὰς ἀρετὰς αὐτοῦ ἐν ταῖς νήσοις ἀναγγελοῦσιν.

Οἱ μακάριοι προφῆται τοῖς περὶ τῆς σωτῆρος ἡμῶν οἰκονομίας ἐξυφαίνοντες λόγοις, τὸ τῶν ἐθνῶν κλήσεως ποιοῦνται μνήμην πλεῖστα. καὶ γὰρ ἦν, ὡς ἔφην, ἐθνῶν προσδοκία Χριστός· ἐπαφιᾶσι δὲ τοῖς περὶ τῶν τοιούτων λόγοις, οὐχ ἅπασιν ἁπλῶς τοῖς ὑπὸ πᾶσιν τοῖς οἰκουμένοις ἔθνεσι καὶ λαοῖς. οὐ γὰρ ἦν εἰκὸς ἀναριθμήτου πλῆθος ἀνθρώπων ἅπαν ἁπλῶς τὸν ὑπ' οὐρανὸν ἰσχνοεπεῖν ἐλέσθαι τοσοῦτον, ὡς ἕκαστον παισὶ θεμένους μνήμην ὀνόματί τε, καὶ χρῷ, δεχόμενοι δὲ πολλάκις τοὺς ὁμόφυλοι μὲν τῇ Ἰουδαίᾳ χώρας, εἰδωλολατρείᾳ δουσας δὲ ἀφόδρα· εἶπα τοίνυν

sed & mare traiicientes, regionibus Gentium Euangelium nunciarunt. Nam ad Illyricum vsque & vltrà peruenerunt, vt etiam maritimæ insulæ, sacras prædicationes audirent, & qui etiam in illis habitarunt. Atque hæc quidem historicè dicta sic expendere poteris. Intelliges autem, si placet, alio modo propheticos sermones. Mari enim sæpenumero scriptura diuinitùs inspirata, hunc mundum & vitam humanam comparat, secundum id quod in Psalmis canitur: [Hoc mare magnum, & spatiosum, illic reptilia, quorum non est numerus, animalia parua cum magnis.] Simile autem confirmat esse vitam nostram mari, propter rerum in ea inconstantiam, & quòd susque deque plurimum misceantur. Hoc mare transfretant, qui in eo non demersi sunt, sed enatant quasi, & se mundi occupationibus extricant: hi diuinum auxilium consequuti, & donorum per Christum semper memores, eum celebrant. Insulæ quoque nimirum Ecclesiæ, quæ intelligibile mare tantùm non cingunt, & mali spiritus fluctibus iactatos recipiunt, hæ Christum celebrant, nempe qui eos inhabitant. Ecclesias enim dicimus seu nominamus, sanctos in illis cultores significamus. Sciendum & illud. Vocantur enim Insulæ etiam villæ seu vrbes, quæcumque magnæ & latæ in medio solitudinis politæ sunt.

[Psal. 103.

Lætare solitudo, & vici eius, villæ, & qui inhabitant Cedar. Lætabuntur qui habitant in petra, de summis montibus clamabunt, dabunt gloriam Deo, virtutes eius in Insulis annunciabunt.

Beati prophetæ, cùm sermones de aduentu Seruatoris nostri contexunt, plerúmque mentionem faciunt vocationis gentium. Erat enim, vt dixi, expectatio Gentium Christus. Cæterùm de rebus eiusmodi, non omnibus absolutè sermones iniiciunt, per vniuersum scilicet orbem gentibus & populis. Non enim verisimile erat, cùm innumerabilis multitudo orbem terræ impleret, adeò subtiliter & minutim voluisse dicere, vt omnium nominatim & sigillatim facerent mentionem, sed regionibus accolis Iudææ sumptis, idololatriæ deditissimis, quin illas vocandas suo tempore dicerent,

dicerent, ex parte totum demonstrabant. Itaque cùm esset finitima Iudaicæ terræ solitudo lata, ad Austrum sita, quam occuparunt Saracenorum & Arabum gentes: dicit eos qui in ea habitant, gratiam & salutem per Christum aliquando consequuturos. Nomina, etiam vicis seu oppidulis, quæ sunt, inquam, in solitudine, sunt villæ, & Cedar: & Petra quæ in Arabia, hodiéque sita est, & sic nominata. Superstitiosissimi sunt, vt dixi, hi de quibus sermo est, nimirum horum locorum incolæ, & in totum prolapsi sunt in apostasian & defectionem à Deo, vt qui impuros spiritus coluerunt. Quoniam verò, vt dixi, participes futuri erant vocationis & salutis, quæ est per Euangelicam prædicationem & fidem in Christo. hinc & quidem iure optimo propheta tanquam pulchros pedes habens, euangelizat bona, & tantùm non in altum tollit vocem, & inquit: Lætare solitudo, & vici eius, villæ & qui inhabitant Cedar, lætabuntur qui inhabitant Petram. Magna hæc est & admiranda Seruatoris nostri potentiæ & præstantiæ demonstratio, qui tam dura & præfracta corda tam facilè molliuerit, persuaseritque ab inueterato errore discedere, & meliora præferre, & se ad veritatem applicare. Quod etiam voce Ezechielis præsignificauit, dicens: Auellam cor eorum lapideum de carne eorum, & dabo illis cor carneum, id est, tenerum, vt me cognoscant, quia ego sum Dominus. Quod itaque & hi vocandi essent, ostendit dicens: Lætare solitudo, & quæ sunt deinceps. Qui autem sint, qui à summitate montium clamant, & qui dant Deo gloriam, & in insulis eius virtutes deprædicant, operæpretium est videre. Nihil prohibet, quò minus illi esse intelligantur & regionem atque ciuitatem, qui vocati sunt, qui petram inhabitant præaltam & excelsam, qui non iam hymnos & odas contexunt falsò nominatis diis, sed potius Deum qui illuminauit, & ad veritatem pellexit & quasi inescauit, celebrant. Vel qui à summis montibus clamant, dici possunt & sanè rectè, diuini discipuli, quibus etiam alibi propheta dicit: Montem excelsum

A κληθήσεσθαι λέγοντες τὴν χαρᾶν, ὡς ἐκ μέρους τινὶ τῷ παντὸς ἐπιδιώκει τὸ δήλωσιν. ὁμοίως δὲ καὶ ἡ ὕσης τῆς τῶν Ἰουδαίων γῆς τῆς πλατείας ἐρήμου τῆς πρὸς νότου κειμένης, ἐν ᾗ κατοικοῦντο, τὰ Σαρακηνῶν, καὶ Ἀράβων ἔθνη, τοὺς οἰκοῦντας ἐν αὐτῇ τυγχάνειν φασὶ τῆς διὰ Χριστοῦ χάριτος, καὶ σωτηρίας. ὀνόματα δὲ τῶν κώμης, ἤτοι τῶν πολίχνας τῶν κατὰ γε φημὶ τὴν ἔρημον, ἀπαύλης, καὶ κηδὰρ, καὶ πέτρα, καὶ τὴν Ἀράβων γὰρ καὶ εἰς δὴ ἐν κειμένη, ὅτε τε ὠνομασμένη. διδασκαλικὸν δὲ, ὡς ἔφην, οἱ περὶ ὧν ὁ λόγος, ἤγουν οἱ τούτων οἰκήτορες, καὶ ὅλεθρίως ἐκπεπτώκασιν εἰς ἀπόστασιν τοῦ ἀπὸ Θεοῦ. λελατρεύκασι γὰρ τοῖς ἀκαθάρτοις πνεύμασιν. ὅθεν δὲ ἔμαθον, ὡς ἔφην, ἐν μεθέξει γενέσθαι κλήσεώς τε, καὶ σωτηρίας τῆς διὰ τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος, καὶ πίστεως τῆς ἐν Χριστῷ, τούτοις γὰρ μάλα εἰκότως, ὡς ὡραίους ἔχων τοὺς πόδας ὁ προφήτης ἐν τούτοις, εὐαγγελίζεται γὰρ ἀγαθὰ, μηνύουσι καὶ εἰς ὕψος αἴρει τὴν βοήν, καὶ φησίν. εὐφράνθητι ἔρημος, καὶ αἱ κῶμαι αὐτῆς, ἐπαύλης, καὶ οἱ κατοικοῦντες κηδάρ. εὐφρανθήσονται οἱ κατοικοῦντες πέτραν. ἔνδοξος μεγάλη, καὶ ἀξιάγαστος τῆς τοῦ σωτῆρος ἡμῶν δυνάμεως, καὶ ὑποχῆς ὁ χειμάζεται τοῦ ὕτω σκληρὰς, καὶ ἀνουθετήτους καρδίας, εὐκόλως καταμαλάξαντος, καὶ ἀναπείσαντος μὴ τῆς ἀρχαίας ἀπάτης ἀποφοιτᾶν, ἀλλ᾽ ἐλέσθαι τὰ ἀμείνω, καὶ μεταρμόζεσθαι πρὸς ἀλήθειαν. καὶ τοῦτο ἡμῖν διὰ φωνῆς Ἰεζεκιὴλ προκατεμήνυσε λέγων, ὅτι ἐκκαθαιρῶ τὴν καρδίαν αὐτῶν τὴν λιθίνην, ἐκ τῆς σαρκὸς αὐτῶν καὶ δώσω αὐτοῖς καρδίαν σαρκίνην, τοῦτ᾽ ἔστι, πνευματικὴν, τὴν εἰδέναι αὐτοὺς ἐμὲ, ὅτι ἐγὼ εἰμὶ κύριος. σχολῇ ὅτι κεκλήσονται καὶ αὐτοὶ, καταστήμηνε λέγων, εὐφράνθητι ἔρημος καὶ τὰ τούτοις ἑφεξῆς. οἱ δὲ ἀπ᾽ ἄκρων τῶν ὀρέων βοῶντες, διδόντες τε τὴν Θεῷ δόξαν, καὶ ἐν ταῖς νήσοις ἀναγγέλλοντες τὰς ἀρετὰς αὐτοῦ, τίνες εἶεν ἂν ἄξιοι ἰδεῖν. λυπεῖ τοιγάρτοι σφόδρα, καὶ αὐτοὺς νοσᾷν τοὺς κεκλημένους, οἱ πέτραν οἰκοῦντες ὑψηλὴν ὕτω καὶ ἠρμένην χώραν τε καὶ πόλιν, σκιὰ μὴ ὄμβρους, καὶ ᾠδὰς ὑφαίνουσι τοῖς ψευδωνύμοις θεοῖς, δοξολογοῦσι μᾶλλον τὸν καταφωτίσαντα Θεὸν, καὶ ἐγκωμιάζοντα πρὸς ἀλήθειαν. ἤγουν οἱ ἀπ᾽ ἄκρων τῶν ὀρέων βοῶντες, λέγοντ᾽ ἂν εἶ), καὶ μάλα ὀρθῶς, οἱ θεσπέσιοι μαθηταί. οἷς καὶ ἑτέρωθί που φησὶν ὁ προφήτης. ἐπ᾽ ὄρος ὑψηλὸν

B

C

D

E

ἀνάβηθι ὁ εὐαγγελιζόμενος Σιών. ὕψωσον τῇ A conscende, qui euangelizas Sion: ex-
ἰσχύϊ τὴν φωνήν σου ὁ εὐαγγελιζόμενος Ἱερουσαλήμ. ὑψώσατε, μὴ φοβεῖσθε. διεκηρύττομεν γὰρ ἐν παῤῥησίᾳ πολλῇ, καὶ οὐδένα τῶν ὄντων λανθάνειν ἠθελον, ἀλλ' ἦσαν ὡσεὶ ὄροι τοῖς ἀπανταχοῦ, καθάπερ καὶ πόλις ἐν ὄρει κειμένη, καὶ ὁ λόγος αὐτοῖς οὐκ ἐν κρυπτῷ, καὶ λελησθότως ἐῶ, ἀλλ' ἐν πολλῇ παῤῥησίᾳ, καθάπερ ἔφην ἄρτίως. τοῦτο γὰρ αὐτοῖς, καὶ αὐτὸς ὁ σωτὴρ ἐνετέλλετο λέγων. ὁ λέγω ὑμῖν ἐν τῇ σκοτείᾳ, εἴπατε ἐν τῷ B ipse præcepit, cùm inquit: [Quod dico " Matt. 10.
φωτί, καὶ ὃ εἰς τὸ οὖς ἀκούετε, κηρύξατε ἐπὶ τῶν δωμάτων. ἐδίδοσαν τοίνυν τῷ Θεῷ δόξαν, καὶ ἀπήγγελλον αὐτοῦ τὰς ἀρετὰς ἐν ταῖς νήσοις. ὁ γὰρ τῶν ἁγίων ἀποστόλων τε, καὶ εὐαγγελιστῶν λόγος τῆς τοῦ σωτῆρος δόξης ἐξαγγελὰς ὑφέστηκε. ποτὲ μὲν γὰρ τοῖς περὶ τῆς ἀῤῥήτου θεότητος αὐτοῦ ποιοῦνται τοὺς λόγους, καὶ τὸ ὑπερκόσμιον ὑμνοῦσιν ἀρετὴν, οὐκ ἐν γνωτοῖς τιθέντες αὐτὸν, ἀλλ' ἐπέκεινα πάντως δὲ κεκλημένῳ τοῖς ὑπάρξιν, καὶ ἐν ταυτότητι φυσικῇ τῇ πρὸς Θεὸν C
καὶ πατέρα· ποτὲ δ' αὖ διηγοῦνται τὰς ὑπερφυεῖς πράξεις, καὶ λόγον αὐτοῦ θεοσημείας. ὃ γὰρ ἐγείρειν οὐκ ἰσχύειν νεκροὺς, καὶ ὃ ὡς ξηρᾷ χερσὶν ἅψασθαι θαλάσσης, βάσιμον αὐτὴν ἀποφαίνοντα τοῖς ἰδίοις ποσὶ, καὶ ὃ ἀνέμοις ἐπιτιμᾷν, καὶ λόγῳ σιωπᾷν τὸν Σατανᾶν θεοπρεπῶς τὴν δόξαν αὐτοῦ πραγματεύεται.

Κύριος ὁ Θεὸς τῶν δυνάμεων ἐξελεύσεται, καὶ σεισμὸν ἐγερεῖ πολεμον. ἐπεγερεῖ ζῆλον, καὶ D βοήσεται ἐπὶ τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ μετ' ἰσχύος. ἐσιώπησα, μὴ καὶ ἀεὶ σιωπήσομαι καὶ ἀνέξομαι; ὡς τίκτουσα ἀκαρτέρησα.

Προέρχεται καὶ νῦν ὁ λόγος ἐν τάξει πολλῇ, καὶ οὐκ ἀθαύμαστον ἔχει τὴν οἰκονομίαν. ἔμελλον γὰρ οἱ τῆς τοῦ σωτῆρος ἡμῶν θεσπεσίας ἱεροκῆρυκες, τὰς ἀρετὰς αὐτοῦ διακηρύττειν τοῖς ἀπανταχοῦ, καὶ ἐν παῤῥησίᾳ πολλῇ περὶ γε τούτων αὐτῶν ποιεῖσθαι λόγους. ἀλλ' ἐῶ ἀναγκαῖον ἐννοεῖν, ὅτι πάντοθεν καὶ πάντως ἀναζήσονται τοῖς ὅπου σπείρας αὐτῶν ἀποστόλους τε, καὶ προφήτας, οἱ τῆς ἀληθείας ἐχθροὶ, καὶ τῇ τοῦ σωτῆρος δόξῃ πολυτρόπως ἐπιβουλεύοντες, ἄνδρες δηλονότι φθορεῖς, καὶ δαιμονιώμενοι, καὶ διαβολικῆς σκαιότητος ὄργανα, καὶ τὰ ἐκείνου δυσεξπίας ἐνεργαστικοί, ἢ τάχα που σοὶ αὐτοῖς, καὶ αὐτὰ τῶν δαιμονίων τὰ σήφη, ἅτε δὴ καὶ καθισταμένης αὐτῶν τῆς δόξης, καὶ τῆς ἐκ πλεονεξίας πεποιημένης ἀρχῆς.

tolle fortiter vocem tuam, qui euangelizas Hierusalem. tollito, ne timete. Prædicabant enim summa fiducia & libertate loquendi, & neminem mortalium latere volebant, sed erant vbiuis gentium omnibus conspicui, velut ciuitas in monte sita, nec sermo eorum absconditè & occultè habitus est, sed summa cum libertate & fiducia, vt modo dicebam. Hoc enim illis Seruator etiam
vobis in tenebris, dicite in luce: & quod " in aurem auditis, prædicate in tectis.] " Dederunt igitur gloriam Deo, & virtutes eius in insulis annunciarunt. Nam sanctorum Apostolorum & Euangelistarum sermo, videtur fuisse gloriæ Seruatoris nuncius. Nunc enim de ineffabili eius deitate verba faciunt, & eximiam virtutem laudibus ferunt, nec eum inter mortales genitos recensent, sed supra omne quod existit collocant, & natura eundem cum Deo & Patre faciunt: nunc rursus miracula eius, quæ nec mirari satis nec eloqui possumus, narrant. Nam excitare è monumentis mortuos, & tanquam arida terra vti mari, illúdque suis pedibus permeabile facere, ventos increpare, & verbo Satanam conterere: diuinam eius gloriam diligentissimè asserunt.

Dominus Deus virtutum egredietur, & conteret bellum, excitabit æmulationem, & clamabit contra inimicos eius cum fortitudine. Tacui, num etiam semper tacebo, & sustinebo? Patienter egi, vt pariens.

Progreditur nunc quoque sermo ordine concinno, & mirabilem habet œconomiam ac dispensationem. Ministri enim oraculorum Seruatoris nostri, prædicaturi erant eius virtutes omnibus vbique, & multa etiam fiducia, de illis rebus verba facturi. Cæterùm cogitare debebant, vndecunque restituros huic eorum sancto studio & alacritati, veritatis hostes, quique maiestati Seruatoris modis omnibus struunt insidias, homines scilicet corrupti & superstitiosi, & malitiæ diabolicæ organa, & eius peruersitatis propugnatores, & simul cum illis ipsa dæmonum agmina, videlicet quando gloria eorum, & imperium vi partum concutitur.

Dominabantur enim per fraudem, orbi terrarum. Ostendit itaque his verbis, fore vt non caperentur ab hostibus, neque quemquam eos superaturum, Deo protegente, dicens, Dominus virtutum egredietur, & egredietur, dicit veluti de quopiam rege in terra, qui copiis suo sceptro parentibus, hostium phalanges intolerabili impetu adoritur. Quòd autem prorsus euasurus sit Dominus exercituum superior, indicat, cùm inquit: Conteret bellum. Nec enim vlli mortalium obuia est diuina vis, imò nulli omnium qui sunt tolerabilis, si insurgat & impetum faciat, siue potestates malas, seu ipsum defectorem & exitiosum Satanam, siue mortalem aliquem, cui hæc pro illis curæ sunt, intelligamus. Verùm & hi quoque comminuentur, idque sine labore & puluere. Manum enim excelsam quis auertet? secundum id quod scriptum est. Quòd igitur bellum & fuerit & adhuc sit his qui choro sanctorum Apostolorum resistebant, non contra sanctos Angelos solùm, sed aduersus ipsum Dominum exercituum, fidem plenè fecit propheta, cùm ait, ipsum egressurum, vt bellum conterat. Excitabit æmulationem, inquit, excandescentiam & ardorem: vel suum in hostes, secundum id quod scriptum est in sermonibus Zachariæ: Æmulatus sum Hierusalem & Sion, æmulatione magna: vel eorum qui pro eius gloria certant, videlicet qui ipsum colunt, quorum vnum, electum & sanctissimum Paulum fuisse dicimus, qui etiam inquit: Quis nos separabit à dilectione Christi? Afflictio? num angustia? num persequutio? num fames? num nuditas? num periculum? num gladius? Mihi enim viuere, Christus: & mori, lucrum. Sic æmulatores & zelatores dicimus fuisse, & sanctos Martyres, qui Satana fuerunt fortiores, eúmque virtute Christianæ pietatis oppugnarunt. Seruarũt enim fidem, & charitatẽ erga ipsum germanam: Excitabit ergo zelum, inquit, & clamabit contra inimicos suos cũ fortitudine. Clamabit, posuit pro, iubilabit. Vox etiam hæc victoribus conuenientissima, contra victos successum quodammodo gratulãs. Deinde inquit: Tacui, num etiã semper tacebo & sustinebo? Patienter duraui, ceu pariens. Hinc optimè perspici poterit, quo tempore multitudo Gentium in errore ver-

Rom. 8.

κεκρατήκασι γὰρ ἐξ ἀπάτης τῆς ἐπ' οὐρανόν. ὅτι τοίνυν ἀνάλωτοι γλυπόνται τοῖς ἐχθροῖς, περιέσεσθαι δ' αὐτῶν θεόθεν Θεοῦ σῶν ἀποίζοντος, ἀφ' ἑδείκνυσιν ὁ προφήτης ἐν τούτοις, λέγων· ὅτι κύριος τῶν δυνάμεων ἐξελεύσεται, καὶ σὺν τείψει πόλεμον, καὶ ὃ, ἐξελεύσεται, φησίν, ὡς ὅτι τινος τῶν ὅτι γῆς βασιλέων, ταῖς τῶν πολεμίων φάλαγξιν ἀφορήτως ἐμπίπτοντος ὁμοῦ ταῖς ἐπ' αὐτὸ σκηπτόμεναι στρατιαῖς. ὅτι δ' τοιέσεσθαι πάντως ὁ τῶν δυνάμεων κύριος ἐπέφωνεν εἰπών, ὅτι σὺν τείψει πόλεμον, ἃ γὰρ ἀνάπτητός τίσιν ἡ τοῦ Θεοῦ δύναμις, μᾶλλον δὲ θεόθεν τῶν ὄντων οἵαπερ, κατεξανισαμένη, καὶ ἐμπίπτουσα, κἂν δυνάμεις ἐννοοῦμεν πονηράς, κἂν αὐτὸν τὸν ἀποστάτην καὶ ἀληθέσιον σατανᾶν, κἂν ὁπωσοῦν τινας οἷς αὐτ' ἐκείνων μέλοι, ἀλλ' οὖν ἔσονται λεπτοὶ, καὶ τοῦτο ἀπόπτως γεμιοῦ ἐ ἀχνιτί. πλὴν χρὴ γὰρ τὸ ὑψηλὸν τῆς ἀποστρέψει, καὶ ὃ γεγραμμένον. ὅτι τοίνυν τοῖς αὐθησαμένοις τοῦ χριστοῦ τῶν ἁγίων ἀποστόλων, οὐ προὸς μόνους ἁγίους ἀγγέλους ὁ πόλεμος ἦν, καὶ ἔστιν εἰς δοῦρ, ἀλλὰ γὰρ καὶ προὸς αὐτὸν τὸν τῶν δυνάμεων κύριον, πεπληροφόρηκεν ὁ προφήτης αὐτὸν ἐξελεύσεσθαι λέγων, ἵνα σὺν τείψῃ πόλεμον, ἐγέρσει ζῆλον, φησὶ, τοῦτ' ἔστι, πρόζυσμὸν, ἢ τὸν πρὸς ἑαυτὸν κατ' ἐχθρῶν, καπά γε ὃ γεγραμμένον ἐν τοῖς τοῦ Ζαχαρίου λόγοις. ἐζήλωκα τὴν Ιερουσαλὴμ, ἐ τὴν Σιὼν ζῆλον μέγαν, ἤγουν ἐκ τῶν ὑπαθλούντων τῆς δόξης αὐτοῦ, δῆλον ὅτι τὸν σεβομένων αὐτὸν ὧν ἕνα γλυκὺν καὶ ἀπόλεκτον τὸν ἱερώτατον Παῦλον φαμὲν, ὃς δὴ καὶ φησὶν· τίς ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ; θλῖψις; ἢ στενοχωρία, ἢ διωγμὸς, ἢ λιμὸς, ἢ γυμνότης, ἢ κίνδυνος ἢ μάχαιρα; πάλιν, ἐμοὶ γὰρ τὸ ζῆν Χριστὸς, καὶ τὸ ἀποθανεῖν κέρδος. οὕτω φαμὲν γενέσθαι ζηλωτὰς, καὶ τοὺς ἁγίους μάρτυρας, οἳ χρείττους γεγόνασι τοῦ σατανᾶ, καὶ πεπολεμήκασιν αὐτῷ τῇ δυνάμει, τὴν εἰς Χριστὸν διάθεσίαν ἔσχον. τετηρήκασι γὰρ τὴν πίστιν, καὶ τὴν εἰς αὐτὸν ἀγάπης ὑπόμνησιν. ἐπεγείρει τοιγαροῦν ζῆλον, φησὶ, καὶ βοήσεται ὅτι τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ μετ' ἰσχύος, ὃ βοήσεται δηλοῖ, αὐτὸ τοῦτο καταλαλήσει. φωνὴ δὲ αὕτη τοῖς νικῶσι πρεπωδεστάτη, κατορχουμένη τρόπον τινὰ τῶν ἡττημένων, εἶτα φησίν. ἐσιώπησα, μὴ καὶ ἀεὶ σιωπήσομαι, ἐ ἀνέξομαι. ἐκαρτέρησα ὡς ἡ τίκτουσα. ἐντεῦθεν δὴ μάλα κατίδοι τις ἂν ὅτι κατ' ἐκεῖνο τοῦ καιροῦ, καθ' ὃν ἐν πλάνῃ τὰ ἔθνων ἡ πλὴθυς, διαφθαίροντος

αὐτοὺς τὸ ζωτικὸν, καὶ τῷ τῆς ἁμαρτίας σκότῳ κα- A
ταμιγνύοντος, ἀποφέροντός τε καὶ τὸ μὴ εἰδέναι
μόνον, τίς ὁ φύσει καὶ ἀληθῶς ὢν τῶν ὅλων Θεός,
ἐπαμῦναι μὲν αὐτοῖς ἤθελεν ὁ πάντων ἐπέκεινα
Θεός. ἀνεδύετο δὲ τὸ χρῆμα, καὶ διενοχλουμένῃ ζω-
φορᾷ τὸ πρέπον παῖς ὑπηκουείας ἀπεμιμνήσκων
καιρόν. ἵν' οὖν ἐστὶ καθ' ὃν ἐβραδύνθη τε, καὶ σὺν-
ηθέσπισεν ὁ μονογενὴς αὐτὸς λόγος. τότε γὰρ τότε
κατεστρατώσατο τὸ ἡμᾶς νενικηκότων, καὶ ἐξεί-
λετο μὲν τῆς ἐκείνων σκαιότητος, ἀπετελέβετο δὲ
καὶ σέσωκε, καὶ τοῖς ἰδίοις ἡμᾶς ὑπαγαγὼν ζυ- B
γοῖς. σκοπῶ κἀμὲ τὸ πρόσωπόν που καιρὸν διαρ-
παζομένων τὸ ὑπὲρ τῆς γῆς, καὶ λέοντος δίκην κατε-
σθίοντος ἅπαντας τὸ ζωτικὸν, σεσίγηκα φησὶ μὴ
καὶ ἀεὶ σιωπήσομαι, καὶ ἀνέξομαι. ἐκαρτέρησα
ὡς τίκτουσα. ἄρτι δὴ οὖν ὅσον ἐποίησε φιλεῖ τὸ
ὑπὲρ τῆς γῆς ὁ τῶν ὅλων Θεός. καίτοι, καθά φησιν ὁ
ψαλμῳδὸς, οὐδενὸς ποιοῦντος χρηστότητα. ἐκ-
κεκλικότων δὲ ἀπάντων, καὶ ἕως ἑνὸς, καὶ εἰσάπαν C
ἠχρεωμένων, μογοστοκεῖ, καὶ ὠδῖνας ἔχων τὰς ὑπὲρ
τούτων, καὶ εἰ ἄρα ἐνοείχετο, καὶ λύπης αὐτὸν εἰς
δεκτικὸν παθῶν αὖ, καὶ τοῦτο δι' ἡμᾶς καιρῷ τετήρη-
κεν, ὡς ἔφην, τῷ πρέποντι τὰς ὑπακουείας.

sabantur, cùm illos Satan dissiparet ac dispergeret, & tenebris peccati quasi denigraret, & à cognitione Domini abduceret, quis tum natura & verè sit vniuersorum Deus, succurrere illis quidem voluisse qui supra omnes est Deum: sed rem abiecisse, & patienter tulisse cum sine dubio expectaret commodum tempus auxilii ferendi: nimirum quando incarnatum est & homo factum vnigenitum eius Verbum. Tunc enim, tunc bellum intulit his, qui nos vicerunt, & ab eorum malitia eripuit, opémque attulit, & seruauit, proprióque nos iugo subdidit. Itaque præterlapsis retrò temporibus, dilaceratis terræ incolis, & Satana leonis in morem omnes deuorante: Tacui, inquit: Num etiam semper tacebo & sustinebo? Patienter egi, sicut quæ parit. Vide igitur quanta misericordia terræ incolas prosequutus sit Deus vniuersorum, tametsi, vt inquit Psalmista, nemo exerceret bonitatem, sed omnes ad vnum vsque declinarent & prorsus essent inutiles. Ea cùm hac de re dolores sentiret, (quatenus quidem in illum tristitia cadere poterat,) & istuc nostra causa pateretur: tempus, vt dixi, auxilio opportunum obseruauit.

Psal. 13.

Ἐκτήσω, καὶ ξηράνω ἅμα, καὶ θήσω ποταμοὺς εἰς νήσους, καὶ ἕλη ξηρανῶ.

Expellam & arefaciam simul, & ponam fluuios in insulas, & paludes siccabo.

Τί δ' ἐκτήσω καθασημαίνει ἂν ἐν τούτοις, πολυπραγμονῆν ἀναγκαῖον. ἢ γὰρ ἐκφυγὼν φησὶν, D ὅπερ τοῖς νῦν κρατοῦσι τοῖς ὑπὲρ τῆς ἐκβαλῶ, ἔξω τε ἐλεύσῃ καθαιρήσω, τῆς πεποιημένης αὐτοῖς τῶν πάντων ἀρχῆς, κατὰ γε δὴ εἰρημένον καθὰ Χριστός. νῦν ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου ἐκβληθήσεται ἔξω, ἢ δὲ ἐκτήσω σιωπήσας, αὐτὸ τὸ θαυμάσαι ποιήσω, τοὺς ὁρῶντας τὰ κατορθωμένα, καὶ τῆς ἐμῆς οἰκονομίας τοὺς ἔξω, καὶ τὸ ἀφράστου δυνάμεως τὸ ὑπερβολὴν, καθάπερ ἀμηχ καὶ ὁ προφήτης Ἀββακοὺμ ἐπ' E αὐτοῖς δὴ τούτοις κατεπλήττετο λέγων. κύριε εἰσακήκοα τὸ ἀκοήν σου, καὶ ἐφοβήθην. κατενόησα τὰ ἔργα σου, καὶ ἐξέστην, ἤγουν εἴπερ τῷ δοκεῖ, καὶ καθ' ἕτερον τρόπον δ' ἐκτήσω σιωπήσας. τοῖς γὰρ νῦν πλανωμένοις, τοῖς ἐν σκότῳ, καὶ ὁμίχλῃ διαβολικῇ, μεταστήσω πρὸς ὑπάγωσιν ἀληθείας, καὶ πρὸς τὸ θεῖόν τε, καὶ νοητὸν καὶ ὑπέρφωτον φῶς τοὺς νῦν μεμολυσμένους, καὶ βδελυρὸν, καὶ ἀπεριτμήτοις ἔχοντας νοῦν, πρὸς διάθεσιν μεταβαλῶ τὴν ἀσυγκρίτως ἀμείνω, ὥστε τῷ

Abac. 3.

Expellam & arefaciam simul, & ponam fluuios in insulas, & paludes siccabo.

Quid hic significet ἐκτήσω inquirendum est necessariò. Vel enim dicit: Qui nunc terræ dominantur, eijciam, exterminari curabo, ac deturbari imperio illis contra omnes, dato, secundum id quod dictum est à Christo: Nunc princeps mundi huius eiicietur foras: vel illud ἐκτήσω, intelliges, pro admirari faciam eos qui præstantia facinora & modum dispensationis meæ vident, & inexplicabilis potentiæ eminentiam: sicuti nimirum propheta Abacum ob hoc eodem stupore perculsus est, cùm ait: [Domine, audiui auditionem tuam, & timui: consideraui opera tua, & obstupui. Vel etiam, si placet, alio modo illud, ἐκτήσω, intelliges. Qui enim decepti nunc sunt, & in tenebris & caligine diabolica, eos ad veritatis agnitionem transferam, & ad diuinam & intelligibilem ac cælestem lucem: qui nunc polluti sunt, & prophana ac incircuncisa mente præditi, ad mentem traducam incomparabiliter meliorem;

Ioann. 12.

Abac. 3.

vt à priſtinis ſordibus recedant, & potius bene agere ſtudio ac curæ habeant. Arefaciam ſimul, tale quiddam ſignificat, quod etiam patefaciet conſequentium ſententia. Ponam enim, inquit, fluuios ininſulas, & paludes exiccabo. Qui nam ſunt iſti fluuii redacti ininſulas, & ſiccatæ paludes? Dicimus eſſe ſcilicet Græcorum poetas & oratores; qui erant erroris multorum deorum præcones. Deificarunt enim creaturam, & innumerabiles deos in vitam inuexerunt. Erantque velut quidam fluuii potantes, vti ſcriptum eſt, ſubuerſione turbulenta ſeductos, & qui orationum elaboratarum riuis in mentem eorum qui ipſos admirantur, influunt, & hinc in errore detinent, & ſuæ ornatæ dictionis ſuauitatem & gratiam quaſi paſtum quendam adhibent. Itaque meritò comparari queant fluuiis & paludibus, id eſt, ſaltubus, ſeu ſyluis; in quibus herbæ plurimum floret & creſcit. Hos fluuios in inſulas conuerſurum ſe promittit Deus, id eſt, aridos & ſiccos redditurum, & paludes quoque velut exiccaturum. Quod etiam factum eſt. Nam irritam facit deinceps illorum eloquentiæ ornatum & elegantiam, & nihil prorſus illis ſuppetit. Et qui quondam decepti erant, calcatis veluti corruptis & prophanis & anilibus decipientium fabulis, ſapientiam Chriſti rapiunt. Scribit itaque Paulus: Vbi ſapiens? vbi ſcriba? vbi inquiſitor huius ſeculi? Nonne infatuauit Deus ſapientiam mundi? Proinde dicimus, fluuios redactos in inſulas, vel eſſe ſermones Græcorum ſapientum in errore Græco detinentes: vel etiam alias inſulas expoſuimus in præcedentibus, eſſe Chriſti Eccleſias, qui excipiunt eos qui nauigant intelligibiliter ſcilicet & ſpiritualiter, & qui velut aggeribus quibuſdam ſuos doctores tutò communiunt, & qui malum ſpiritum effugiunt; ſemper eos qui nauigiis in mare deſcendunt, & in aquis multis opus faciunt, fluctibus quaſi & tempeſtatibus iactantem. Mari verò, vt dixi, aſſimilandus eſt fluctus noſtræ vitæ, & rerum terrenarum turbatio. Exiccantur verò & paludes, id eſt, paſcua pecorum, quondam ſub manu Satanica, vt deinde ſubſint principi ac omnium paſtori, Chriſto, inquam: qui non vt illi

A μὴ ἀρχαίων ῥύπων ἀποφοιτᾷν, ἀλλὰ μᾶλλον τὸ ἀγαθουργεῖν. Τὸ δέ γε ξηρανῶ ἅμα, σημαίνει πάλιν τοιοῦτον, ὁ δὴ σοφιεῖ τὴ ἐφεξῆς χειμάρρων ἡ δύναμις. Φησὶ γὰρ φησὶ ποταμοὺς εἰς νήσους, καὶ ἕλη ξηρανῶ. τίνες αὖ εἶεν οἱ εἰς νήσους ἀφέλυθροι ποταμοὶ, καὶ τὰ ξηραινόμενα τῶν ἑλῶν. Φαμὲν οὖν ὅτι οἱ παρ' Ἕλλησιν ποιηταὶ καὶ λογάδες, οἱ μεγάλαις μὲν τὴ πολυθέῳ πλάνης κήρυκες. τεθεοποιήκασι γὰρ τὴ κτίσιν, καὶ ἀπαριθμήτους θεοὺς εἰσηγάγοντο τῷ βίῳ, ἦσάν τε ὥσπερ

B τίνες ποταμοὶ, ποτίζοντες μὲν ἀπάθειαν δολερᾷ καθαὶ γέγραπται τοὺς ἀπατημένους, καὶ λόγων ἐξησκημένων ἀνάμεσι τὴ τῶν θαυμαζόντων αὐτοὺς διανοίαν ἐπιῤῥέοντες νοεῖν, σπουδάζοντές τε ἀφ' ἑαυτοῦ τοῦτο πλατῦναι, καὶ οἷά τινα ἔφιλα παρατιθέντες ἀκοῖς τὴ ἑαυτῶν καλλιεπείας τὸ γλυκὺ καὶ ὀπτῆρες. Ὁκοῖοι οὖν ἐικότως ποταμοῖς τε καὶ ἕλεσι, τοῦτ' ἔστι, ῥεύμασι, ἤγουν ἄλσεσι πλείοσί τε ὕδασι, καὶ ὑλώδεσι λαχοῦσι τὴ πόαν. τοὺς τοιούτους οὖν ποταμοὺς εἰς νήσους με-

C ταβάλλει ἐπαγγέλλεται ὁ Θεὸς, τοῦτ' ἔστι, ξηροὺς καὶ ἀύδρους ἀποφαῖνε, ἕλη τε ὥσπερ ἐρημωθῆναι ξηρά, ὃ δὴ καὶ γέγονεν. ἀποσβέννυται γὰρ λοιπὸν τὰ ἐκείνων ἀῤῥωμίας τὸ καλλιεπές. καὶ ἀποσκῆψαι μὲν αὐτοῖς πανταχόθεν δοκεῖ, διαφλαγκτήσαντες τε ὥσπερ τὰ ἀνθρακα καὶ βέβηλα, καὶ χαλεπαίνειν τῶν πλανώντων μυθεύεται, τὰ ἐν Χριστῷ σοφίαν ἁρπάζοισιν οἱ ποτὲ πλανώμενοι. γράφησιν ὁ Παῦλος, ποῦ σοφός; ποῦ γραμματεύς; ποῦ συζητητὴς τοῦ αἰῶνος τούτου; καὶ ἐμώρανεν ὁ Θεὸς τὴ σοφίαν τοῦ κόσμου. Ὁκοῖοι πο-

D ταμοὶ τὴ) φαμὲν εἰς νήσους τεθραμμένοις τοῖς εἰς ἀπάτην Ἑλληνικὴν σπουδάζουσι λόγους τῶν παρ' Ἕλλησι σοφῶν. ἤγουν καὶ ἑτέρας νήσους τὴ) δεδώκαμεν ἐν τοῖς παραβολαῖσι ταῖς ἐκκλησίας Χριστοῦ δεχομένας τοὺς ναυτιλλομένους νοητῶς δηλονότι, καὶ πνευματικῶς, καὶ ὁρμητηρίοις ὥσπερ τισὶν ἐμβάλλοντας ἀσφαλέσι τοῖς ἐν αὐταῖς διδασκάλοις, διαφυλάττοντάς τε τὸ πνεῦμα τὸ πονηρὸν. Τὸ καταχθόνιον δεῖ τοῖς καταβαίνουσιν εἰς τὴ θάλασσαν ἐν πλοίοις, καὶ ποιοῦσιν ἐργασίαν ἐν ὕδασι πολλοῖς. Θαλάσσαν τὴ παρῆκασίον, ὡς ἔφην, τὸν καθ' ὑμᾶς βίου τὴ κλύδωνα, καὶ τὴ ὀπτηρίων παρασκευὴν τὴ τύρβην. Ξηραίνονται τὴ δὲ τὰ ἕλη, τοῦτ' ἔστιν, αἱ νομαὶ τῶν παρασκευῶν τῶν ἐκεῖ ποτὲ τὴ Σατανικῆ. ἵνα λοιπὸν ἐκεῖ αὐτοῖς νεμόμενα τῶν πάντων ἄρχοντι ὦμεν, φημὶ δὴ Χριστῷ. ὃς ἂν κατ' ἐκείνους

τοὺς ψευδοποιμένας εἰς ἀκάνθας, καὶ τριβόλους ἀποκομίζῃ τὰ ἴδια θρέμματα, ποιμαίνει δὲ μᾶλλον ἐν κρίνοις, ὡς δυσμώτατα γὰρ νοητῶς τὰ θεῖά τε, καὶ ἱερὰ, καὶ ἴδια αὐτοῦ θεσπίσματα.

A falsi pastores, sua pecora in spinas & tribulos inducit, sed pascit potius in liliis. Fragrantissima enim sunt intelligibiliter, diuina & sacra & propria eius oracula.

Καὶ ἄξω τυφλοὺς ἐν ὁδῷ ἣν οὐκ ἔγνωσαν, καὶ τρίβους ἃς οὐκ ἤδεσαν πατῆσαι ποιήσω αὐτούς. ποιήσω αὐτοῖς τὸ σκότος εἰς φῶς, καὶ τὰ σκολιὰ εἰς εὐθείας. ταῦτα τὰ ῥήματα ποιήσω, καὶ οὐκ ἐγκαταλείψω αὐτούς, λέγει κύριος ὁ Θεός.

Et ducam cæcos in via quam non nouerunt, & semitas, quas ignorarunt calcare eos faciam. Mutabo illis tenebras in lucem, & obliqua in directa. Hæc B *verba faciam, & non derelinquam illos, dicit Dominus.*

Ἐξελθόντος γὰρ τοῦ κυρίου τὸ δυνάμεων, ἵνα συντρίψῃ πόλεμον, καὶ καθηρημένων τὸ ἐχθρῶν, πεπληρωμένων δὲ καὶ εἰς νήσους τὸ ποταμῶν, καὶ ἀφανισθέντων τῶν ἑλῶν, κατά γε τοὺς ἀρτίως ἡμῖν ῥηθέντας τὸ θεωρίας λόγους, λελύτρωνται πάντως οἱ ἐν δορυκτήτων τάξει γεγονότες, καὶ τῆς τοῦ διαβόλου δυσροπίας ὑπενηνεγμένοι, τυφλοὶ δ' ὄντες, ἐτύφλωσε γὰρ τὰς καρδίας αὐτῶν ὁ ἀποστάτης, ἄγονται λοιπὸν ὑπὸ Χριστοῦ δηλονότι εἰς ὁδοὺς, ἃς οὐ πρότερον ἤδεσαν. αὗται δ' εἰσὶ τὰ διαῤῥήδην πάντως θεσπίσματα καὶ ὁ τῆς εὐσεβείας τε, καὶ ἀρετῆς βίος. καὶ τὸ ἀληθοπρεποῦς δικαιοσύνης τὸ κάλλος. προεφθέγξατο γοῦν καὶ ὁ θεσπέσιος Παῦλος πρὸς ἐξ ἐθνῶν. ἦτε γάρ ποτε σκότος, νυνὶ δὲ φῶς ἐν κυρίῳ. γέγονε τοίνυν αὐτοῖς τὸ σκότος εἰς φῶς αὐτὶ τοῦ μεταχωρήσαντος εἰς πάντα τὸν ἀντικείμενον τὰ προφήματα. οἱ γὰρ ἀμαθεῖς γεγόνασι σοφοὶ, οἱ ποτὲ πλανώμενοι τὰς δικαίας πάσης δικαιοσύνης ἐγνώκασιν ὁδοὺς, οἱ τῶν ἀγαθῶν εἰδότες οὐδὲν ἀρετῆς ἁπάσης ἀμοιρεῖν ἔσπευδον ἐπιστήμονες, καὶ τῶν εἰς εὐσέβειαν ἀσπουδάστως ἐπιμεληταί. γέγονεν αὐτοῖς τὰ σκολιὰ εἰς εὐθείας, τοῦτ' ἔστι, τὰ δυσχερῆ καὶ δυσπάντητα βάσιμα, καὶ ἱππήλατα, ὑπτιά τε καὶ ἐφιλωμένα. τοιοῦτόν τι καὶ ἐν τοῖς Ἰωαννου τοῦ Βαπτιστοῦ κηρύγμασιν ὑπεμφαίνεται. πᾶσα γὰρ φάραγξ πληρωθήσεται, καὶ πᾶν ὄρος, καὶ βουνὸς ταπεινωθήσεται, καὶ ἔσται τὰ σκολιὰ εἰς εὐθείας, καὶ τὰ τραχεῖα εἰς ὁδοὺς λείας. βουνοὶ μὲν γὰρ καὶ κοιλότητες ὃ αὐτομάλως ἔχειν τὴν ὁδὸν ἀποφαίνουσιν. ὄρους δὲ οὐκ ὄντος, οὔτε μὴν κοιλότητος εὐθεῖα πού πάντως, καὶ ἀπήλατος ἔστιν ἡ ὁδὸς, καὶ δυσχερείας ἁπάσης ἀπηλλαγμένη. τοῦτο καὶ ἑτέρωθί που φησὶν αὐτὸς ὁ μακάριος προφήτης Ἡσαΐας. ὁδὸς γὰρ φησὶν εὐσεβῶν εὐθεῖα ἐγένετο, καὶ πρόσκλασις ἡ ὁδὸς τῶν εὐσεβῶν. καὶ γὰρ ἔστιν ἀληθῶς τὸ διαῤῥήδην πολιτείας ἡ ὁδὸς ἡ τρα-

Egresso enim Domino exercituum, vt conterat bellum, & deletis hostibus, & redactis in insulas fluuiis, & exiccatis paludibus, prout iam à nobis illa oratio pertracta est, redempti sunt omnino, qui in captiuis numerabantur, & qui diaboli nequitiæ subiecti erant: & cæci cùm essent (cæcauit enim corda eorum ille apostata,) iterum ducuntur, à Christo videlicet, in vias C quas antea nesciuerunt. Sunt autem illæ, omnino Euangelica vaticinia, & vita cognitioni & virtuti consentanea, & sanctæ vitæ pulchritudo. Allocutus est igitur Gentes diuinus Paulus: [Eratis enim quondam tenebræ, nunc autem lux in Domino.] Factæ itaque sunt illis tenebræ in lucem, pro, abierunt res in contrarium. Nam rudes facti sunt sapientes, qui quondam errarunt, rectas omnis iustitiæ vias D cognouerunt: qui cùm boni nihil sciuissent, omnis virtutis scientes & gnari euaserunt, & officiorum pietatis studiosi. Facta sunt obliqua in directa, id est, difficilia & ardua, peruia & plana, æquabilia & leuigata. Tale quid in prædicatione Ioannis Baptistæ subindicatur. Omnis enim vallis implebitur, & omnis mons & collis humilis erit, & erunt obliqua in directa, & aspera in vias planas. Colles enim & concauitates, viam efficiunt inæqualem. Cùm autem tumulus non est, nec cauitas, recta semper est via, & permeabilis, & omnibus difficultatibus extricata. Quod etiam alibi dicit ipse beatus propheta Esaias: [Via enim pio- Isai. 26. rum recta, inquit, & præparata. Est enim via conuersationis verè Euangelicæ, non aspera & inuia,

sed potius æquabilis & veluti campestris, his qui vitam eximiam amant & excellentem. Promisit igitur hæc verba seu promissa Deus, se ad exitum perducturum, nec eos relicturum: id est, semper vnà futurum, iuxta id:
Matt.28. " [Ecce ego vobiscum sum, omnibus
" diebus vsque ad consummationem se-
" culi.]

Ipsi autem conuertentur retrorsum, Ignominia afficimini, qui confiditis sculptilibus, qui dicitis conflatorijs: Vos estis dij nostri.

Tempestiuè admodum transfert orationem ad gentem Iudaicam, qui cùm legem haberent Mosis, manu ducentem ad Dei cognitionem, & vt velint perficere ea, in quibus laudem eos consequuturos verisimile erat: lapsi sunt in apostasiam, & in multorum numinum cultûs puteum illapsi, in barathrum exitii descenderunt; vnde & non sine causa Deum, qui omnem ipsis & misericordiam & beneuolentiam tribuit, offenderunt. Cùm ergo antè oratio prædicasset, vocandas Gentes suo tempore, & calcaturas quas non nouerunt vias, & tenebras in lucem, & obliqua in recta versum iri: ruditatem eorum qui ex sanguine Israelitico orti sunt, retegit, dicens: Ipsi verò conuersi sunt retrorsum. Illud, Ipsi, sumendum est emphaticè: nimirum qui diuina lege instituti sunt, & manui meæ subditi sunt, & sequestrem Mosem habuerunt, qui clarè audiuerunt, Dominus Deus tuus, Dominus vnus
Exod.20. est: Et non erunt dii tibi alii præter me: hi, cùm multitudo gentium in bona spe esset, retrò conuersi sunt, ad Ægyptiaca inquinamenta impiè reuersi, & pristini erroris labem receperunt. Acciditque illis quod vero pro-
2.Petr.2. " uerbio iactatum est: [Canis reuersus
" ad vomitum suum, & sus lota in cœ-
" ni volutabro.] Simile quiddam dixit etiam Dominus noster Iesus Christus, cùm Israelem ad veterem impietatem
Matt.12. " recurrentem notaret. [Cùm enim, in-
" quit, spiritus impurus exierit ex ho-
" mine, transit siticulosa loca, quærens
" requietem: & cùm non inuenit, re-
" dit in locum vnde exiit.] Et postquam venit, inuenit eam vacantem, & scopis mundatam. Tunc accipit septem alios spiritus peiores se, & ingressi habitant illic. Et fiunt vltima hominis

A χεῖα καὶ δύσβατος, ὑμαλὴ ὃ μᾶλλον, καὶ οἷς ἐπιτήδεια τοῖς τὸν ἀξαίρετον ἀγαπῶσι βίον. ἐπαγγέλλεται δὴ οὖν ταῦτα τὰ ῥήματα, ἤτοι τὰς ἐπαγγελίας εἰς πέρας ἄγων Θεός, καὶ μὴ ἐγκαταλιπεῖν αὐτούς, τοῦτ' ἔστι, σώζειν ἀεὶ πάντας, κατά γε ὅ, ἰδοὺ ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμὶ πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος.

Αὐτοὶ δὲ ἀποστραφήσονται εἰς τὰ ὀπίσω. αἰσχυνθήτε αἰσχύνῃ οἱ πεποιθότες ἐπὶ τοῖς γλυπτοῖς, οἱ λέγοντες τοῖς χωνευτοῖς, ὑμεῖς ἐστε θεοὶ
B ἡμῶν.

Ἐπὶ καιροῦ δὴ λίαν μεθίησι τοὺς λόγους ὅπῃ ὃ τῶν Ἰουδαίων ἔθνος, οἳ νόμον ἔχοντες τὸν ἀπὸ Μωσέως χειραγωγοῦντα τοὺς θεογνωσίαν καὶ τοὺς γε ὃ δεῖν ἀποπερανῦν βούλεσθαί τε τὰ ἐφ' οἷς ἴσως εἰκὸς εὐδοκιμῆσαι αὐτούς, κεχωρήκασι τοὺς ἀπόσασιν, καὶ τρὶς τῆς πολυθείας ἐμβεβηκότες τέλμασιν εἰς ὃ τῆς ἀπωλείας κατάχουτο βαράθρου. τοῦτο σκεκρύφαλοί τε ἀπὸ τούτου, καὶ σφόδρα εἰκότως τοῦ πάσιν αὐτοῖς, καὶ φιλῶ καὶ
C ἀγάπην νείμαντι Θεῷ. τοῦτο κηρύξας δὴ οὖν ὁ λόγος, ὅτι κεκλήσονται τὰ ἔθνη κἀγὼ καιροῖς, καὶ πατήσουσι μὴ ὁδοὺς αἷς οὐκ ἠδέσθη. ἔσται δὲ ὃ σκότος εἰς φῶς, καὶ τὰ σκολιὰ εἰς εὐθείαν, ἀπὸ τοῦ ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ ἀμαθίας ἐκκαλύπτῃ, λέγων. αὐτοὶ ὃ ἀποστράφησαν εἰς τὰ ὀπίσω. ἐμφατικῶς σκληπτέον ὅ, αὐτοί. τοῦτ' ἔστιν, οἱ νόμῳ θείῳ παιδαγωγούμενοι, καὶ ὑπὸ χεῖρα γεγονότες τοῦ ἐμοῦ, καὶ μεσίτην λαχόντες Μωσέα, οἱ ἀφαρρήδην ἀκούσαντες, κύριος ὁ Θεὸς σου.
D κύριος εἷς ἐστί. καὶ οὐκ ἔσονταί σοι θεοὶ ἕτεροι πλὴν ἐμοῦ. ἤτοι τῆς τῶν ἐθνῶν πληθύος ἐν ἀγαθαῖς ἔσης ἐλπίσιν ἀπεστράφησαν εἰς τὰ ὀπίσω τοῖς ἐν Αἰγύπτῳ μολυσμοὺς αἰσίως ἀπονοήσαντες, καὶ τὴν ἀρχαίας ἀπάτης ἀναλαβόντες τὸ μῶμον. καὶ γέγονεν αὐτοῖς ὃ τῆς ἀληθοῦς προοιμίας, κύων ἐπιστρέψας ὅπῃ ὃ ἴδιον ἐξέρεμα, καὶ ἐς λουσαμένη, εἰς κύλισμα βορβόρου. ἔφη τι τοιοῦτον, καὶ ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς
E Χριστὸς εἰς τὴν ἀρχαίαν ἀσέβειαν παλινδρομοῦντα διελέγχων τὸν Ἰσραήλ. ὅταν γὰρ, φησίν, ὃ ἀκάθαρτον πνεῦμα ἐξέλθῃ ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου, περιέρχεται δι' ἀνύδρων τόπων ζητοῦν ἀνάπαυσιν, καὶ μὴ εὑρίσκον ἐπιστρέφει εἰς τὸν τόπον ὅθεν ἐξῆλθεν. καὶ ἐλθὸν εὑρίσκει σχολάζοντα, καὶ σεσαρωμένον. τότε παραλαμβάνει ἑπτὰ ἕτερα πνεύματα πονηρότερα ἑαυτοῦ, καὶ εἰσελθόντα κατοικεῖ ἐκεῖ. καὶ γίνεται τὰ ἔσχατα τοῦ ἀνθρώπου

ἐκείνου χείρονα τῶν πρόσθεν. λελατρεύκασι A illius deteriora prioribus. Nam deos Ægyptiorum coluerunt, sed eiectum est dæmonium, ipsis vocatis ad Dei cognitionem, per legem, inquam. Verùm eo quòd errauerint accusati sunt: adhuc tamen in deteriore loco erant, quòd cùm Deum natura cognouissent, facti sint apostatæ, quippe qui deos qui dii non erant, coluerint. Ergo ignominia afficimini, inquit, qui confiditis sculptilibus, & qui augustum deitatis quæ supra omnia est, nomen, id est, gloriam, manu conditis attribuitis.

B

Surdi audite, & cæci respicite, vt videatis. Et quis surdus, nisi pueri mei? & cæcus, nisi qui dominantur ipsis? Et cæcati sunt serui Dei. Vidisti sæpe, & non custodiuisti: apertæ aures, & non audiuisti.

Surdos & cæcos vocat pulcherrimè, qui idolis seruierunt. Quemadmodum enim sapientissimus Paulus scribit, Deus seculi huius excæcauit mentes C infidelium, vt non illuceret Euangelii gloriæ Christi illustratio. Conuenire autem potest hic orationis sensus, maximè Israelitis, quibus cùm licuisset diuina luce diteiscere animo, immittente illis lege diuinæ cognitionis irradiationem, amauerunt stultè in tenebris ambulare, & erroris implicari laqueis. Quin & alio modo cæci sunt. Cùm enim nihil vetaret, quò minus ex pulchritudine creaturarum, ratione quadam & analogia, earum opificem perD uiderent: nam vt sapientissimus Paulus scribit: Inaspectabilia eius ex creatione mundi operibus intellecta perspiciuntur, æterna eius potentia & diuinitas: eò sunt delapsi insciliæ, vt conflatilibus dicerent: Vos estis dii nostri. Etenim propheram nunc loqui, non de multitudine gentium, sed de his qui sunt ex sanguine Israel, ostendit, cùm dixit: Et quis cæcus, nisi pueri mei? & surdi, nisi qui dominantur eorum? Ob- Rom. 1.
E cæcata est enim multitudo subdita, ducum ignauia & supinitate huc prolapsa. Nam ipsi erant autores insciliæ, & erroris præceptores. Surdi quoque erant qui dominantur eorum, id est, qui principatum obtinebant: quippe qui etiamsi gloriam Dei vidissent, & longo vsu & experientia huc prouecti fuissent: conuersi sunt ad apostasiam. Noluerunt enim obedire Deo, clarè dicenti: Non erunt tibi dii alii

præter me. Postquam verò diuinorum vaticiniorum gnari & periti, deuenerunt simul cũ his qui iugo subditi erant, ad defectionem & apostasiam: tantùm non percellitur dicens: Cæcati sunt serui Dei. Et quænam illis occasio cæcitatis fuit? Volentes, inquit, huc deducti estis. Cùm enim sæpenumero licuisset custodire, quia vidistis, & audire, quia nouistis & intellexistis quę scripta erant: non custodiuistis, nec sustinuistis ea proferri ac dici, nec curam adhibuistis, nec obedientiam, vt vel aures sacrosanctis legibus patefaceretis. Inexcusabilia sunt ergo Iudæorum crimina. Quamuis enim possent scire verum, & ad hoc legem quasi manuductricem haberent: perinde tamen fuerunt, ac qui oculis præditi non sunt, aut quibus aures frustra prominent in capite, cùm sacrosanctas leges audire noluerint.

Dominus Deus cogitauit, vt iustus haberetur, & magnis prædicaret laudibus.

Eripui, inquit, eos è tyrannide Ægyptiorum, liberaui cùm alienis præter æquum seruirent. instituti sunt per legem ad diuinam cognitionem, dedi illis Mosen modestiæ antistitem. Erat enim mihi propositum, qui Dominus sum vniuersorum, iustitiæ operarium, & præstantissimorum operum studiosum, reddere Israelem, vt cùm perductus esset in sensum & intelligentiam donorum meorum, magnis laudibus prædicaret, id est, indesinenter celebraret, scilicet me omnis eorum fœlicitatis datorem ac dispensatorem, & eorum quibus locupletati erant suppeditatorem. Sed horum nihil sentientes, mala pro bonis rependerunt Domino, & collo è iugo eius excusso, seruierunt Satanæ, & in cœno erroris multorum deorum volutantes, execrabiles facti sunt, & Deo virtutis amanti inuisi. Hoc quod dixi alibi, est de illis perspicuè, tanquam de vinea: Expectaui vt ferret vuam, & tulit spinas.

Et vidi, & populus fuit vastatus & direptus. Laqueus enim in conclauibus vbique, & in domibus simul, vbi absconderunt eos, facti sunt deprædatio, & non erat qui eriperet è direptione, nec erat qui diceret, Redde.

Reuocat illis in memoriam, quæ acciderunt patribus: eò quòd execrãdę mul-

A πλεῖν ἐμοῦ. ὅπερ ἦ τῶν ἐμῶν θεσπισμῶν ὄντες ὑπομνήμονες ὁμοῦ τοῖς ὑπεζυγμένοις κατῴκησαν τοῖς ἀποστᾶσιν, μονονουχὶ καταπλήττεται, λέγων. ἐτυφλώθησαν οἱ δοῦλοι τοῦ Θεοῦ. τὶ ποτὲ γέγονεν αὐτοῖς ἡ τῆς τυφλώσεως ἀφορμή; ἑκόντες φησὶ παρῆτε πρός με τοῦτο. ὄντως γὰρ πλεῖστάκις ἐφεστηκότας φυλάξαι, καὶ ἀκοῦσαι εἰδότας, ἢ τοι σεσιγημένας τὰ γεγραμμένα, οὐκ ἐφυλάξατε παθεῖν τὴν ἀπόφασιν, ὅτε μὴν μελέτην B ἐποιήσασθε τοῦ ὑπᾴδειν καταβοῶντες ὡσανεὶ τοῖς ἱεροῖς νόμοις τοῦ ἀκοῦσαι. ἀπερίφραστα δὴ οὖν τὰ τῶν Ἰουδαίων ἐγκλήματα. καίτοι γὲ μετὸν εἰδέναι τὸ ἀληθὲς, καὶ χειραγωγὸν εἰς τοῦτο λαχόντας τὸν νόμον, ἐν ἴσῳ γεγόνασι τοῖς οὐκ ἔχουσιν ὀφθαλμοὺς καὶ τὰ ὦτα περικείμενα μάτην τῇ κεφαλῇ, ἅτε τὸ μὴ βούλεσθαι τῶν ἱερῶν ἐπακροᾶσθαι νόμων.

Κύριος ὁ Θεὸς ἐβούλετο, ἵνα δικαιωθῇ, καὶ μεγαλυνθῇ αἴνεσιν.

C Ἐξελόμην, φησὶ, τὸν Αἰγυπτίων πλεονεξίας αὐτοῖς, ἠλευθέρωσα παρὰ τὸ εἰκὸς ἀλλοτρίοις ὑπηρετοῦντας. ἐπαιδαγώγησα διὰ νόμου πρὸς γνῶσιν. εὐκοσμίας αὐτοῖς ὑπῆρξα τὸν δεδωκὼς Μωσέα. σκοπὸς γὰρ ὢν ἐμοὶ τῶν κυρίῳ τῶν ὅλων δικαιοσύνης ἐργάτην, καὶ ἀρίστων ἔργων. ὑπομνηστὸν ἀποφῆναι τὸν Ἰσραὴλ, ἵν' εἰς αἴσθησιν σωφρονισθεὶς τῶν δωρηθέντων αὐτῷ παρ' ἐμοῦ μεγαλυνθῇ αἴνεσιν, τοῦτ' ἔστιν, ἀκαταλήκτως δοξολογήσῃ ἐμὲ δηλονότι τὸν ἁπάσης αὐτοῖς D εὐημερίας χορηγὸν καὶ ὧν πεπλουτήκασι χορηγὸν γεγονότα. ἀλλ' οὐδενὸς τῶν τοιούτων εἰς αἴσθησιν σωφρονισθέντες πονηρὰ αὐτὶ ἀγαθῶν ἀντεπήκασι τῷ δεσπότῃ, καὶ τῶν αὐτῷ ζυγῶν ἐκτινάξαντες τὰ αὐχένα, δεδουλεύκασι τῷ σατανᾷ, καὶ τοῖς τῆς πολυθέου πλάνης βορβόροις ἐγκαλινδούμενοι βδελυγμοὶ γεγόνασι, καὶ ἀπηχθημένοι παρά γε τῷ φιλαρέτῳ Θεῷ. τοῦτό ἐστιν, ἀναργῶς ὥσπερ ἔφη καὶ ἑτέρωθί που περὶ αὐτῶν ὡς περὶ ἀμπέλου. ἀντὶμεινα τὸ ποιῆσαι σταφυλήν, E ἐποίησε δὲ ἀκάνθας.

Καὶ εἶδον, καὶ ἐλύετο λαὸς πεπατημένος. ἦν γὰρ παγὶς ἐν τοῖς ταμείοις πανταχοῦ, καὶ ἐν οἴκοις ἅμα ὅπου ἔκρυψαν αὐτοὺς, ἐλθόντα εἰς περιοχὴν, καὶ οὐκ ἦν ὁ ἐξαιρούμενος ἅρπαγμα, καὶ οὐκ ἦν ὁ λέγων, ἀπόδος.

Εἰς ἀνάμνησιν αὐτοῖς ἀποφέρει τῶν πάλαι συμβεβηκότων, ἅτε τοῦ ἀλῶναι βεβηκοῖς

τοῖς τ ἐπιβλάπτου πολυθείας. πέπρωται γὰρ τοῦτο A torum numinum superstitionis retibus
ἡμῖν, ἀλλ' ἵν' ἀποφύγῃ σωφρονεστέρους τὰ capti essent. Quod fecit non frustrà, sed
ἴσα τοῖς πάλαι παθεῖν δεδοίκας. ὅπερ γὰρ, φησί, vt eos modestiores redderet, timentes
γεγόνασι τυφλοὶ καὶ κωφοὶ, προσκεκρουκότες μὲν ne similia cum maioribus patiantur.
ἀληθεύοντι Θεῷ, ξύλοις δὲ καὶ λίθοις δουλεύσαντες αἰσ- Quandoquidem enim, inquit, cæci &
χίστοις. εἶδον μὲν οὖν τοῦτο ἐγὼ, γέγονε δὲ ὁ λαὸς surdi facti sunt, repulso ac reiecto Dei
πεπορθημένος, καὶ διηρπασμένος. ὅτε γὰρ cultu, & lignis ac lapidibus veneratio-
ὑπερεῖδε τὰ Θεὸς τὰ τῶν ἀφορήτως δυσσε- nem exhibuerunt. Vidi istuc ego: factúsque est populus vastatus & direptus.
βούντων ἐγκλήματα, τότε καὶ δίκας ἐπάγει τοῖς Quando enim Deus considerat intole-
ἀναλόγως ἐχούσας τοῖς ἁμαρτήμασι. διηρπάσθη B rabiliter impiorum crimina, tum etiam
τοίνυν ὁ λαὸς, καὶ γέγονε τοῖς ἐχθροῖς πορθητὸς, pœnas inducit pares flagitiis. Direptus
καὶ διὰ ποίαν αἰτίαν; ἡ γὰρ παγὶς ἐν τοῖς ταμείοις est igitur populus, & factus est hostibus
ἐστήκει, καὶ ἐν οἴκοις ἅμα ἔκρυψαν αὐτούς. τί- deprædatio. Et quam ab causam? La-
νας δ' αὐτούς; χωνευτοὺς δηλονότι Θεούς. ἐπεὶ queus enim in conclauibus vbique, &
γὰρ πλανῶμενοι μὲν ὑπεθέσθαι τοῖς τῶν Ἰουδαίων in domibus simul absconderunt eos.
ἡγεμόσι, καὶ τοῖς νομίμοις θεοσεβίσασι τὸ μηκέτι Quos nam? conflatiles deos scilicet.
εἰς ζῆλον ἐκκαιόμενοι τὰ αἰχμὰ τῆς ἀποστα- Nam cùm fingerent Iudæorum mode-
σίας τὸ νόσημα εἰς νοῦν ἔκρυπτον, καὶ καρδίαν, ratores, se Deum colere, & legalibus
προσκυνοῦντες μὲν οὐ θεοῖς, καὶ ζώντας ἐν oraculis ceruicem submittere, quan-
τοῖς ταμείοις τῶν ἰδίων οἴκων ἐγκατακλείοντες λα- C tum ad externam speciem, animo ac
θραίας ἐποιοῦντο τὰς τῶν θυσιῶν προσαγωγάς. corde apostasiæ morbum occultabant:
γέγραπται γοῦν ἐν τῷ Ἰεζεκιὴλ. υἱὲ ἀνθρώ- & cùm adorarent non natura deos, &
που ὄρυξον, καὶ ὤρυξα δὴ ἐν τῷ τοίχῳ, καὶ εἶδον in conclauibus suarum ædium eos clau-
φησὶ, καὶ ἰδοὺ πᾶσα ὁμοίωσις ἑρπετῶν καὶ κτηνῶν, derent, clandestina illis sacrificia offe-
καὶ πάντα τὰ εἴδωλα οἴκου Ἰσραὴλ ἀναγεγραμ- rebant. Scriptum est itaque apud Eze-
μένα ἐπ' αὐτοῦ κύκλῳ, καὶ εἶπε πρός με, ἑώρα- chielem: Fili hominis perfora. Et per- Ezech. 8.
κας, υἱὲ ἀνθρώπου, μὴ μικρὰ τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ foraui parietem. Et vidi, inquit, & ecce
ἃ ποιοῦσιν ἔκαστος ἐν τοῖς κοιτῶσιν αὐτῶν τοῖς omnis similitudo reptilis & iumenti, &
κρυπτῷ. ἀλλὰ δὴ οὐκ ὅπως ἕκαστος αὐτῶν ἐν τοῖς omnia idola domus Israel descripta in
κοιτῶσιν αὐτῶν τοῖς κρυπτῷ τὴν γλυμμένην αὐτῷ παγί- eo per circuitum. Dixitque mihi: Vidi-
δα, τοῦτ' ἔστι, τὴν εἰδωλολατρείαν καὶ μνήμην ἔχων, sti, fili hominis: Num parua sunt, domo
ὑπερεπλάτυνε τὸν νόμον αὐτῷ. Οὕτποτε φη- Israelis, quæ facit quisque in cubili suo
σὶν ἐγκύπτοντο εἰς τοὺς νομίμους, καὶ οὐκ ἦν ὁ ἐξαι- occulto? Vide igitur, quo pacto eo-
ρούμενος αὐτοῖς, καὶ οὐκ ἦν ὁ λέγων ἀπόδος. rum singuli in cubili suo occulto, cùm
Θεοῦ γὰρ οὐκ ἐπαμύνοντος τῆς αὐτοῖς ὀφειλο- laqueum sibi positum, id est, idololatriam haberent, reuerentiam tamen erga legem simulauerint. Hinc ait: Facti sunt deprædatio, & non erat qui à direptione eriperet, nec erat qui diceret, Redde. Nam cùm Deus non subueniret, quis eos ab hac tam graui & non sananda calamitate eriperet? Cùmque ille non reprehenderet diripientes, quis illis diceret, Redde. Non enim iam Deus vt propriam sortem eos quæsiuit, sed vt alienum à se dimisit, propterea quòd ad non deos declinarent. Videtúrque his verbis, captiuitatis tempus subinnuere, quo Israelitæ in potestate ac manu inimicorum perpetuò fuerunt. Nam ad septuagesimum vsque annum qui illos eriperet, nemo fuit, neque qui diripientibus diceret, Redde. Commodissimè autem & appositè, postquam vocationem, inquam, gentium exposuit, etiam quibus de causis Israelitæ à consortio Dei electi fuerint,

μένης τ ἐπιβλάπτου πολυθείας. πέπρωται γὰρ τοῦτο
ἡμῖν, ἀλλ' ἵν' ἀποφύγῃ σωφρονεστέρους τὰ
ἴσα τοῖς πάλαι παθεῖν δεδοίκας. ὅπερ γὰρ, φησί,
γεγόνασι τυφλοὶ καὶ κωφοὶ, προσκεκρουκότες μὲν
ἀληθεύοντι Θεῷ, ξύλοις δὲ καὶ λίθοις δουλεύσαντες αἰσ-
χίστοις. εἶδον μὲν οὖν τοῦτο ἐγὼ, γέγονε δὲ ὁ λαὸς
πεπορθημένος, καὶ διηρπασμένος. ὅτε γὰρ
ὑπερεῖδε τὰ Θεὸς τὰ τῶν ἀφορήτως δυσσε-
βούντων ἐγκλήματα, τότε καὶ δίκας ἐπάγει τοῖς
ἀναλόγως ἐχούσας τοῖς ἁμαρτήμασι. διηρπάσθη B
τοίνυν ὁ λαὸς, καὶ γέγονε τοῖς ἐχθροῖς πορθητὸς,
καὶ διὰ ποίαν αἰτίαν; ἡ γὰρ παγὶς ἐν τοῖς ταμείοις
ἐστήκει, καὶ ἐν οἴκοις ἅμα ἔκρυψαν αὐτούς. τί-
νας δ' αὐτούς; χωνευτοὺς δηλονότι Θεούς. ἐπεὶ
γὰρ πλανῶμενοι μὲν ὑπεθέσθαι τοῖς τῶν Ἰουδαίων
ἡγεμόσι, καὶ τοῖς νομίμοις θεοσεβίσασι τὸ μηκέτι
εἰς ζῆλον ἐκκαιόμενοι τὰ αἰχμὰ τῆς ἀποστα-
σίας τὸ νόσημα εἰς νοῦν ἔκρυπτον, καὶ καρδίαν,
προσκυνοῦντες μὲν οὐ θεοῖς, καὶ ζώντας ἐν
τοῖς ταμείοις τῶν ἰδίων οἴκων ἐγκατακλείοντες λα- C
θραίας ἐποιοῦντο τὰς τῶν θυσιῶν προσαγωγάς.
γέγραπται γοῦν ἐν τῷ Ἰεζεκιὴλ. υἱὲ ἀνθρώ-
που ὄρυξον, καὶ ὤρυξα δὴ ἐν τῷ τοίχῳ, καὶ εἶδον
φησὶ, καὶ ἰδοὺ πᾶσα ὁμοίωσις ἑρπετῶν καὶ κτηνῶν,
καὶ πάντα τὰ εἴδωλα οἴκου Ἰσραὴλ ἀναγεγραμ-
μένα ἐπ' αὐτοῦ κύκλῳ, καὶ εἶπε πρός με, ἑώρα-
κας, υἱὲ ἀνθρώπου, μὴ μικρὰ τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ
ἃ ποιοῦσιν ἕκαστος ἐν τοῖς κοιτῶσιν αὐτῶν τοῖς
κρυπτῷ. ἀλλὰ δὴ οὐκ ὅπως ἕκαστος αὐτῶν ἐν τοῖς
κοιτῶσιν αὐτῶν τοῖς κρυπτῷ τὴν γλυμμένην αὐτῷ παγί- D
δα, τοῦτ' ἔστι, τὴν εἰδωλολατρείαν καὶ μνήμην ἔχων,
ὑπερεπλάτυνε τὸν νόμον αὐτῷ. Οὕτποτε φη-
σὶν ἐγκύπτοντο εἰς τοὺς νομίμους, καὶ οὐκ ἦν ὁ ἐξαι-
ρούμενος αὐτοῖς, καὶ οὐκ ἦν ὁ λέγων ἀπόδος.
Θεοῦ γὰρ οὐκ ἐπαμύνοντος τῆς αὐτοῖς ὀφειλο-
μένης τῆς οὕτω βαρείας, καὶ ἀνηκέστου συμφορᾶς,
οὐκ ὀπιπλήττοντος δὲ τοῖς διαρπάζουσι, τίς δῶ
αὐτοῖς ἔφη τὸ ἀπόδος. ἡνίκα γὰρ ἐζήτησε Θεὸς ὡς ἔδει
ἐπὶ κλῆρον, πρῆκε μᾶλλον ὡς ἀλλότριον γε-
γενότα αὐτοῦ διὰ τὸ προσκεκοῦσθαι τοῖς οὐκ οὖσι E
θεοῖς. ἔοικε δὲ διὰ τούτων τὴν τῆς αἰχμαλωσίας
ὑποφαίνειν χρόνον, ὃν διατετελέκασιν οἱ ἐξ
Ἰσραὴλ ὑπὸ χεῖρα πεσόντες ἐχθρῶν. μέχρι
γὰρ ἑβδομηκοστοῦ οὐκ ἦν ὁ ἐξαιρούμενος
αὐτοῖς. ὅτε μὲν τοῖς διαρπάσασι λέγων ἀπόδος,
οἰκονομικῶς δὲ σφόδρα μετὰ τὸ φανῆναι τὴν ἐ-
πινοίαν τῆς κλήσεως, τὰ ἐφ' οἷς ἐκκέκλειται τοῦ πρὸς
Θεὸν οἰκειότητος οἱ ἐξ Ἰσραὴλ, εἴρηται σφῶν,

diſerte dictum eſt, vt iuſto calculo vſus ſemper Deus videatur. Oportuit enim, oportuit eos, qui impietatem in Deum exercuerunt, eius miſericordiæ & amoris expertes eſſe: at qui ex ignorantia peccati laqueis impliciti erant, & in manum diabolicam cadebant, inflammati agnitione Dei & luce veritatis, eos par fuit ab omnium opifice miſericordiam conſequi. Hoc enim etiam apud ſapientiſſimum Moſem dicere repetitur: Ipſi ad æmulationem prouocarunt me in non diis, irritauerunt me in ſculptilibus ſuis. Et ego ad æmulationem prouocabo eos in non Gente, in Gente ſtulta concitabo eos. Et diuinus Pſalmiſta dixit alicubi: Exacerbauerunt eum in ſculptilibus ſuis, & in ſtudiis ſuis ad æmulationem eum prouocarunt. Aſpexitque Dominus Deus & deſpexit, & planè nihili fecit Iſraelem. Si autem ſpiritualis aliqua conſideratio apponenda ſit, diabolicum laqueum animo & corde habere cauemus: & in phantaſiis ratiocinationum mala idola, ad laſciuiam vocantia, fœdáſque voluptates, ne ſimus præda Satanæ, & dæmoniorum direptio. Scriptum eſt etenim: Si ſpiritus dominantis aſcenderit in te, locum tuum ne deſeras, quia curatio ceſſare faciet peccata magna.

Quis in vobis qui auribus percipiet hæc? Audite in futura.

Familiare eſt ſcripturæ diuinitùs inſpiratæ, dicere, vt auribus percipiant, cùm ſermo non obiter aut oſcitanter, ſed in rebus neceſſariis vigilanter accipiendus eſt: vt quod proditur, mente & corde repoſitum habeant. Cuiuſmodi eſt quod voce Pſallentis dictum eſt:

Pſal. 118. » [In corde meo abſcondi eloquia tua,
» ne peccem tibi.] Scriptum eſt enim, in
» Pſalmo quadrageſimo octauo, [Audite hæc omnes gentes, attendite omnes
» qui habitatis orbem terræ.] Nam audire, omnibus vbilibet qui vocem vel alium quempiam ſonum hauriunt, commune eſt: at verò attendere, eſt, vt dixi, cùm aliquid vaticinio proditum in mentem immigrat, eámque occupat. Videtur ergo hic, ſermo propheticus, eos requirere, qui æquius ac cordatius auſcultarunt; vt ad futurarum rerum ſecuritatem, quæ veteribus contigerunt, acciperent. Quemadmodum enim dixit Paulus: Hæ res in typis contigerunt illis, ſcripta ſunt

A ἵνα δικαίᾳ ψήφῳ φαίνηται Θεὸς πολυέλεος κεχρηματικώς. ἔδει γὰρ ἔδει τοὺς τὴν εἰς Θεὸν ἀσέβειαν τετιμηκότας, ἔξω γενέσθαι τῆς περὶ αὐτὸν φιλοδωρίας καὶ ἀγάπης. τοὺς γοῦν ἐξ ἀμαθίας τοῖς τῆς ἁμαρτίας βόθροις ἐνεχθέντας, καὶ τῷ τοῦ χείρονος πεσόντας δημοσιουργῷ καλουμένους εἰς ἐπίγνωσιν αὐτοῦ, καὶ εἰς ὃ τῆς ἀληθείας φῶς. τοῦτο γάρ που, καὶ διὰ τοῦ πανσόφου Μωσέως οὕτω εἰσκεται λέγων. αὐτοὶ παρεζήλωσάν με ἐπ' οὐ θεοῖς, παρώ-

B ξωναί με ἐπὶ τοῖς γλυπτοῖς αὐτῶν. κἀγὼ παραζηλώσω αὐτοὺς ἐπ' οὐκ ἔθνει· ἐπ' ἔθνει ἀσυνέτῳ παροργιῶ αὐτούς. ἔφη δέ που καὶ ὁ θεσπέσιος μελῳδός. ὅτι παρεπίκραναν αὐτὸν ἐν τοῖς γλυπτοῖς αὐτῶν, καὶ ἐν τοῖς ἐπιτηδεύμασιν αὐτῶν παρεζήλωσαν αὐτόν, καὶ εἶδε κύριος ὁ Θεὸς, καὶ προσῆδε, καὶ ἐξουδένωσε σφόδρα τὸν Ισραὴλ. εἰ δὲ χρή τινα, καὶ θεωρίαν πνευματικὴν τοῖς εἰρημένοις ἐπενεγκεῖν φυλακτέον πάλιν δημοσιουργικῶς εἰς νοῦν ἔχειν, καὶ καρδίαν, καὶ τὰ ἐν φαντασίαις λογισμῶν εἴδωλα πονηρὰ καλοῦντα

C πρὸς ἀσέλγειαν, καὶ εἰς ἐκτόπους ἡδονάς, ἵνα μὴ γενώμεθα τοῦ Σατανᾶ, καὶ ἁρπαγμα δαιμονίων. γέγραπται γὰρ ὅτι ἐὰν πνεῦμα τοῦ ἐξουσιάζοντος ἀναβῇ ἐπί σε, τόπον σου μὴ ἀφῇς, ὅτι ἴαμα καταπαύσει ἁμαρτίας μεγάλας.

Τίς ἐν ὑμῖν ἐνωτίσηται τούτου; εἰσακούσατε εἰς τὰ ἐπερχόμενα.

Ἔθος τῇ θεοπνεύστῳ γραφῇ τὸ ἀκουτίσαι θαι λέγειν, ὅτι τὸ μὴ παρέργως, ἢ ἀπημελῶς τὸ ὅτι γε τοῖς ἀναγκαίοις προσήκειν δέχεσθαι λόγοις,

D νηφαλέως ἢ μᾶλλον, ὥστε καὶ εἰς νοῦν καὶ καρδίαν ἀποθετὸν ἔχειν τὸ διηγούμενον· οἷόπερ ἐστὶ τὸ ῥηθὲν ἐν τῷ ψαλμῷ τοῦ ψάλλοντος φωνῆς εἰρημένον. ἐν τῇ καρδίᾳ μου ἔκρυψα τὰ λόγιά σου, ὅπως μὴ ἁμάρτω σοι. γέγραπται γὰρ, καὶ ἐν πεντηκοστῷ καὶ ὀγδόῳ ψαλμῷ. ἀκούσατε ταῦτα πάντα τὰ ἔθνη, ἐνωτίσασθε πάντες οἱ κατοικοῦντες τὴν οἰκουμένην. τὸ μὲν γὰρ ἀκούσαι, κοινὸν ἅπασι τοῖς ἅπαξ εἰς οἷς λαβοῦσι φωνὴν, ἢ καὶ ἕτερόν τινα κτύπον· τὸ δὲ μέλλον ἐνωτίσασθαι τὸ εἰς νοῦν, ὡς ἔφην, εἰσοικίσασθαι τῶν τεθεσπισμένων. ἔοικε δῆτα ὁ προφητικὸς ἐν τούτοις λόγος, τοὺς ὀρθοτέρως, καὶ μᾶλλον ἐμφρονέστερον ἀκροασαμένους ἐπιζητεῖν, ὥστε καὶ εἰς τὴν τῶν μελλόντων ἀσφάλειαν τὰ τοῖς πάλαι συμβεβηκότα λαβεῖν. ὡς γὰρ ὁ Παῦλος φησὶν, ὅτι τὰ τοιάδε τῶν προσώπων τυπικῶς συνέβαινεν ἐκείνοις. ἐγράφη δὲ πρὸς

χάριν, ἀλλὰ γὰρ καὶ θαλάσσην διαπερασιούμενοι τοῖς τῶν ἐθνῶν διηγήζοντο χώραις. ἀφίκοντο γοῦν καὶ μέχρι τοῦ Ἰλλυρικοῦ, καὶ ἐπέκεινα, ὥστε καὶ τὰς ἐν τῇ θαλάσσῃ νήσους μὴ ἀνηκόους ἀπομεῖναι τῆς ἱερᾶς κηρύγμα. μήτε μὴν τοῖς οἰκοῦσιν αὐτὰς καὶ ἰσοτρόπως μὴ ὠφελῆσαι τοῖς εἰρημένοις προφήταις. σεμνότης γὰρ ἐν δόκει, καθ' ἕτερον τρόπον τῆς προφητείας τοὺς λόγους. θαλάσσα μὲν γὰρ ἡ θεόπνευστος γραφὴ πολλάκις τόνδε τὸν κόσμον, ἤτοι τὸν βίον τῶν ἀνθρώπων, καθάπερ ὅ ἐν ψαλμοῖς ὑμνούμενον. αὕτη ἡ θάλασσα ἡ μεγάλη, καὶ εὐρύχωρος. ἐν ᾗ ἑρπετὰ ὧν οὐκ ἔστιν ἀριθμὸς, ζῶα μικρὰ μετὰ μεγάλων. ἐοικέναι γὰρ θαλάσσῃ τὸν καθ' ἡμᾶς ἰσχυρίζεται βίον, διὰ τὸ τάχα που τὸ ἀστάθμητον τοῦ ἐν αὐτῇ πορεύματος, καὶ τὸ πάντα τε, καὶ τὸ κάτω, καὶ τὸ ἐν συγχύσει πολλῇ. διαπλέουσι γὰρ τὴν τοιαύτην θάλασσαν οἱ μὴ βαπτιζόμενοι πρὸς αὐτῆς, αἰσχυνόμενοι δὲ ὥσπερ, καὶ ἀπεκδυσάμενοι ἑαυτοὺς ἀποβαλόντες κοσμικῆς. ὅτοι τὴν τοῦ Θεοῦ τυχόντες βαπτίσεως, καὶ τὴν διὰ Χριστοῦ χάριν ἀεὶ μεμνημένοι δοξολογοῦσιν αὐτὸν, αἵ τε νῆσοι, τοῦτ' ἔστιν, αἱ ἐκκλησίαι μονονουχὶ τῇ ῥοπῇ διεσωσμέναι θαλάσσης, καὶ δεχόμεναι τοὺς χειμαζομένους ἐκ πνεύματος πονηροῦ, αὐτὰς δοξολογοῦσι Χριστὸν, ἤγουν οἱ κατοικοῦντες αὐτάς. ἐκκλησίας γὰρ ὅτε φαμὲν, ἤγουν ὀνομάζομεν τοὺς ἐν αὐταῖς ὄντας ἁγίους προσκυνητὰς σημαίνομεν. ἰσχὺν γὰρ μᾶλλον κἀκεῖνο, καλοῦνται γὰρ νῆσοι καὶ ὅσαπερ εἰσὶ καμπαὶ ἢ πόλεων ἐν μέσῳ χείμαυαι πολλῆς τε καὶ ἀνθρείας γεμοῦσαι ἐρήμου.

Εὐφράνθητι ἔρημος, καὶ αἱ κῶμαι αὐτῆς, ἐπαύλεις, καὶ οἱ κατοικοῦντες Κηδάρ. βοήσουσιν οἱ κατοικοῦντες πέτραν, ἀπ' ἄκρων τῶν ὀρέων βοήσουσι, δώσουσι τῷ Θεῷ δόξαν, τὰς ἀρετὰς αὐτοῦ ἐν ταῖς νήσοις ἀναγγελοῦσιν.

Οἱ μακάριοι προφῆται τοῖς περὶ τῆς σωτῆρος ἡμῶν οἰκονομίας ἐξυφαίνοντες λόγοις, τὴν τῶν ἐθνῶν κλῆσιν ποιοῦνται μνήμην πλέοντες. καὶ γὰρ ἦν, ὡς ἔφην, ἐθνῶν προσδοκία Χριστὸς· ἐπαφιᾶσι γοῦν τοῖς περὶ τῶν τοιούτων λόγοις, οὐχ ἅπασιν ἁπλῶς τοῖς κατὰ πάσαν τὴν οἰκουμένην ἔθνεσι καὶ λαοῖς. οὐδὲ γὰρ εἰκὸς ἀναριθμήτου πλήθους ἀνθρώπων πλάσιν τὴν ὑφ' ἡλίῳ τοσοῦτον ἐπιδραμεῖν ἐλέσθαι χρόνον, ὡς ἂν ἁπάντων ποιήσασθαι μνήμην ὀνόματός τε, καὶ τοῦ γένους, δεχόμενοι γὰρ πολλάκις τοὺς ὁμόφυλον μὲν τῆς Ἰουδαίας χώρας, εἰδωλολατρείᾳ δὲ ὑποδεδραμηκότας καὶ σφόδρα· εἶτα τούτοις

sed & mare traiicientes, regionibus Gentium Euangelium nunciarunt. Nam ad Illyricum vsque & vltrà peruenerunt, vt etiam maritimæ insulæ, sacras prædicationes audirent, & qui etiam in illis habitarunt. Atque hæc quidem historicè dicta sic expendere poteris. Intelliges autem, si placet, alio modo propheticos sermones. Mari enim sæpenumero scriptura diuinitùs inspirata, hunc mundum & vitam humanam comparat, secundum id quod in Psalmis canitur: [Hoc mare magnum, & spatiosum, illic reptilia, quorum non est numerus, animalia parua cum magnis.] Simile autem confirmat esse vitam nostram mari, propter rerum in ea inconstantiam, & quòd susque deque plurimum misceantur. Hoc mare transfretant, qui in eo non demersi sunt, sed enatant quasi, & se mundi occupationibus extricant: hi diuinum auxilium consequuti, & donorum per Christum semper memores, eum celebrant. Insulæ quoque nimirum Ecclesiæ, quæ intelligibile mare tantùm non cingunt, & mali spiritus fluctibus iactatos recipiunt, hæ Christum celebrant, nempe qui eos inhabitant. Ecclesias enim dicimus seu nominamus, sanctos in illis cultores significamus. Sciendum & illud. Vocantur enim Insulæ etiam villæ seu vrbes, quæcumque magnæ & latæ in medio solitudinis positæ sunt.

Lætare solitudo, & vici eius, villæ, & qui inhabitant Cedar. Lætabuntur qui habitant in petra, de summis montibus clamabunt, dabunt gloriam Deo, virtutes eius in Insulis annunciabunt.

Beati prophetæ, cùm sermones de aduentu Seruatoris nostri contexunt, plerúmque mentionem faciunt vocationis gentium. Erat enim, vt dixi, expectatio Gentium Christus. Cæterùm de rebus eiusmodi, non omnibus absolutè sermones iniiciunt, per vniuersum scilicet orbem gentibus & populis. Non enim verisimile erat, cùm innumerabilis multitudo orbem terræ impleret, adeò subtiliter & minutim voluisse dicere, vt omnium nominatim & sigillatim facerent mentionem, sed regionibus accolis Iudææ sumptis, idololatriæ deditissimis, quin illas vocandas suo tempore

dicerent,

dicerent, ex parte totum demonstrabant. Itaque cùm esset finitima Iudaicæ terræ solitudo lata, ad Austrum sita, quam occuparunt Saracenorum & Arabum gentes: dicit eos qui in ea habitant, gratiam & salutem per Christum aliquando consequuturos. Nomina, etiam vicis seu oppidulis, quæ sunt, inquam, in solitudine, sunt villæ, & Cedar: & Petra quæ in Arabia, hodiéque sita est, & sic nominata. Superstitiosissimi sunt, vt dixi, hi de quibus sermo est, nimirum horum locorum incolæ, & in totum prolapsi sunt in apostasian & defectionem à Deo, vt qui impuros spiritus coluerunt. Quoniam verò, vt dixi, participes futuri erant vocationis & salutis, quæ est per Euangelicam prædicationem & fidem in Christo. hinc & quidem iure optimo propheta tanquam pulchros pedes habens, euangelizat bona, & tantùm non in altum tollit vocem, & inquit: Lætare solitudo, & vici eius, villæ & qui inhabitant Cedar, lætabuntur qui inhabitant Petram. Magna hæc est & admiranda Seruatoris nostri potentiæ & præstantiæ demonstratio, qui tam dura & præfracta corda tam facilè molliuerit, persuaseritque ab inueterato errore discedere, & meliora præferre, & se ad veritatem applicare. Quod etiam voce Ezechielis præsignificauit, dicens: Auellam cor eorum lapideum de carne eorum, & dabo illis cor carneum, id est, tenerum, vt me cognoscant, quia ego sum Dominus. Quod itaque & hi vocandi essent, ostendit dicens: Lætare solitudo, & quæ sunt deinceps. Qui autem sint, qui à summitate montium clamant, & qui dant Deo gloriam, & in insulis eius virtutes deprædicant, operæpretium est videre. Nihil prohibet, quò minus illi esse intelligantur & regionem atque ciuitatem, qui vocati sunt, qui petram inhabitant præaltam & excelsam, qui non iam hymnos & odas contexunt falsò nominatis diis, sed potius Deum qui illuminauit, & ad veritatem pellexit & quasi inescauit, celebrant. Vel qui à summis montibus clamant, dici possunt & sanè rectè, diuini discipuli, quibus etiam alibi propheta dicit: Montem excelsum

A κληθήσεσθαι λέγοντες τῇ χαρᾷ, ὡς ἐκ μέρους τῶν ἐθνῶν τὸ σωτήριον ἐπιδεικνύντος. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῆς τῶν Ἰουδαίων γῆς τῆς πλατείας ἐρήμου τῆς πρὸς νότον χειμάρρου, ἐν ᾗ κατοικοῦντο, τὰ Σαρακηνῶν, καὶ Ἀράβων ἔθνη, τοὺς οἰκοῦντας ἐν αὐτῇ τυγχάνειν φασὶ τῆς διὰ Χριστοῦ χάριτος, καὶ σωτηρίας. ὀνόματα δὲ τοῖς κώμαις, ἤτοι ταῖς πολίχναις ταῖς κατὰ γε θημὶ τὴν ἔρημον, ἀπαύλεις, καὶ κηδάρ, καὶ πέτρα, καὶ τὴν Ἀράβων γὰρ καὶ εἰς δεῦρο χειμάρρους, ὅπερ τε ὠνομασμένη. δεισιδαιμονέστατοι δὲ, ὡς ἔφην, οἱ περὶ ὧν ὁ λόγος, ἤγουν οἱ τούτων οἰκήτορες, καὶ ὁλοσχερῶς ἐκπεπτώκασιν εἰς ἀπόστασιν τοῦ ἀπὸ Θεοῦ. λελατρεύκασι γὰρ τοῖς ἀκαθάρτοις πνεύμασιν. ὅπερ δὲ ἔμπροσθεν, ὡς ἔφην, ἐν μεθέξει γενέσθαι καλήσεώς τε, καὶ σωτηρίας τῆς διὰ τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος, καὶ πίστεως τῆς ἐν Χριστῷ, τούτου χάριν μάλα εἰκότως, ὡς ὡραίους ἔχων τοὺς πόδας ὁ προφήτης ἐν τούτοις, εὐαγγελίζεται γὰρ ἀγαθὰ, μηνύων τε καὶ εἰς ὕψος αἴρει τὴν βοήν, καὶ φησίν. εὐφράνθητι ἔρημος, καὶ αἱ κῶμαι αὐτῆς, ἐπαύλεις, καὶ οἱ κατοικοῦντες κηδάρ. εὐφρανθήσονται οἱ κατοικοῦντες πέτραν. ἔνδειξις δὲ μεγάλη, καὶ ἀξιάγαστος τῆς τοῦ σωτῆρος ἡμῶν δυνάμεως, καὶ ὑπεροχῆς ὃ χρῆμα ἐστὶ, τὸ τοὺς οὕτω σκληροὺς, καὶ ἀπουθετήτους καρδίας, εὐκόλως καταμαλάξαι τε, καὶ ἀπαρεμποδίστως μὲν τῆς ἀρχαίας ἀπάτης ἀποφοιτᾶν, ἀμείνοσι δὲ καὶ μεταρμίζεσθαι πρὸς ἀλήθειαν. καὶ τοῦτο ἡμῖν διὰ φωνῆς Ἰεζεκιὴλ προκατεμήνυσε λέγων, ὅτι ἐκκαθαιρῶ τὴν καρδίαν αὐτῶν τὴν λιθίνην, ἐκ τῆς σαρκὸς αὐτῶν καὶ δώσω αὐτοῖς καρδίαν σαρκίνην, τοῦτ' ἔστι, πνευματικὴν, τοῦ εἰδέναι αὐτοὺς ἐμὲ, ὅτι ἐγώ εἰμι κύριος. σκοπῶ ὅτι κεκλήσονται καὶ αὐτοὶ, κατεσήμηνε λέγων, εὐφρανθήτω ἔρημος καὶ τὰ τούτοις ἑφεξῆς. οἱ δὲ ἀπ' ἄκρων τῶν ὀρέων βοῶντες, διδόντες τε τῷ Θεῷ δόξαν, καὶ ἐν ταῖς νήσοις αἰσθανόμενοι τὰς ἀρετὰς αὐτοῦ, τίνες εἶεν ἂν ἄξιοι ἰδεῖν. λυπεῖ τοιγάροιν οὐδὲν, καὶ αὐτοὺς νοσοῦντας τοὺς κεκλημένους, οἱ πέτραν οἰκοῦντες ὑψηλὴν ὅτου καὶ ἠρμένην χώραν τε καὶ πόλιν, οὐκέτι μὴν ὕμνους, καὶ ᾠδὰς ὑφαίνουσι τοῖς ψευδωνύμοις θεοῖς, δοξολογοῦσι δὲ μᾶλλον τὸν καταφωτίσαντα Θεὸν, καὶ ἐγκωμιάσαντα πρὸς ἀλήθειαν. ἤγουν οἱ ἀπ' ἄκρων τῶν ὀρέων βοῶντες, λέγοιντ' ἂν εἶναι, καὶ μάλα ὀρθῶς, οἱ θεοπέσιοι μαθηταί. οἷς καὶ ἑτέρωθί που φησὶν ὁ προφήτης. ἐπ' ὄρος ὑψηλὸν

B

C

D

E

ἀνάβηθι ὁ εὐαγγελιζόμενος Σιών. ὕψωσον τῇ ἰσχυῇ τὴν φωνήν σου ὁ εὐαγγελιζόμενος Ἱερουσαλήμ. ὑψώσατε, μὴ φοβεῖσθε. διεκηρυττον γὰρ ἐν παῤῥησίᾳ πολλῇ, καὶ οὐδένα τῶν ὄντων λανθάνειν ἤθελον, ἀλλ' ἦσαν καθάπερ ἐν ὄρει κειμένη, καὶ ὁ λόγος αὐτοῖς οὐκ ἐν κρυπτῷ, καὶ λελησμένως ἦν, ἀλλ' ἐν πολλῇ παῤῥησίᾳ, καθάπερ ἔφην ἄρτιος. τοῦτο γὰρ αὐτοῖς, καὶ αὐτὸς ὁ σωτὴρ ἐνετέλλετο λέγων. ὃ λέγω ὑμῖν ἐν τῇ σκοτείᾳ, εἴπατε ἐν τῷ φωτί, καὶ ὃ εἰς οὖς ἀκούετε, κηρύξατε ἐπὶ τῶν δωμάτων. ἐδίδοσαν τοίνυν τῷ Θεῷ δόξαν, καὶ ἀπήγγελλον αὐτοῦ τὰς ἀρετὰς ἐν ταῖς νήσοις. ὁ γὰρ τῶν ἁγίων ἀποστόλων τε, καὶ εὐαγγελιστῶν λόγος τῆς τοῦ σωτῆρος δόξης ἐξαγγελὸς ὑφῆστο μεμηνυμένος. νυνὶ μὲν γὰρ τοὺς περὶ τῆς ἀῤῥήτου θεότητος αὐτοῦ ποιοῦνται λόγους, καὶ τὸ ὑπερκόσμιον ὑμνοῦσιν ἀρετῶν, οὐκ ἐν γνησίοις τιθέντες αὐτὸν, ἀλλ' ἐπέκεινα πάντως δὲ κεκλημένων τοῖς ὑπάρξιν, καὶ ἐν ταυτότητι φύσικῇ τῇ πρὸς Θεὸν καὶ πατέρα· ποτὲ δ' αὖ διηγοῦνται τὰς ὑπερφυῶν, καὶ λόγον αὐτοῦ θεοσημείας. ὃ γὰρ ἐγείρειν οὐκ μνημείων νεκροὺς, καὶ ὡς ξηρᾷ κεχρῆσθαι θαλάσσῃ, βάσιμον αὐτῶν ἀποφαίνοντα τοῖς ἰδίοις ποσὶ, καὶ δι' ἀέρος ὑπιόντων, καὶ λόγῳ σιωπείων τὸν σατανᾶν θεοφρεπῶς τῶν δόξαν αὐτοῦ πραγματεύεται.

Κύριος ὁ Θεὸς τῶν δυνάμεων ἐξελεύσεται, καὶ σὺν ἰσχύϊ πόλεμον. ἐπεγεῖρ ζῆλον, καὶ βοήσεται ὅτι τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ μετὰ ἰσχύος. ἐσιώπησα, μὴ καὶ ἀεὶ σιωπήσομαι καὶ ἀνέξομαι; οὐκ ἀρτέρησα ὡς ἡ τίκτουσα.

Πρόεισι καὶ νῦν ὁ λόγος ἐν τάξει πολλῇ, καὶ οὐκ ἀθαύμαστον ἔχει τὴν οἰκονομίαν. ἔμελλον γὰρ οἱ τῆς τοῦ σωτῆρος ἡμῶν θεσπισμοῦ ἱεροῦργοὶ, ταῖς ἀρεταῖς αὐτοῦ ἀφανηρύτην τοῖς ἀπάντεσσι, καὶ ἐν παῤῥησίᾳ πολλῇ πρὸς πάντα τούτων αὐτῶν ποιεῖσθαι λόγους. ἀλλ' ἐμοὶ φαίνεσθαι ἐννοεῖν, ὅτι πάντοτε καὶ πάντως αἰσθήσονται τοῖς ὅπου σκέπαις αὐτῶν ἀποῦσαις τε, καὶ πονηρίαις, οἱ τ' ἀληθείας ἐχθροὶ, καὶ τῇ τοῦ σωτῆρος δόξῃ πολυτρόπως ἐπιβουλεύοντες, ἄνδρες δηλονότι φθόγγοι, καὶ δαιμόνιμονες, καὶ ἀφανολικῆς σκαιότητος ὄργανα, καὶ τ' ἐκείνου δυσεξπίας ὑπασπισταὶ, ἅτε τάχα που σὺν αὐτοῖς, καὶ αὐτὰ τῶν δαιμονίων τὰ σκῆπτρα, ἅτε δὴ καὶ καθισταμένης αὐτῶν τ' δόξης, καὶ τῆς ὑπ' πλεονεξίας πεπορισμένης ἀρχῆς.

A conscende, qui euangelizas Sion: extolle fortiter vocem tuam, qui euangelizas Hierusalem. tollito, ne timete. Prædicabant enim summa fiducia & libertate loquendi, & neminem mortalium latere volebant, sed erant vbiuis gentium omnibus conspicui, velut ciuitas in monte sita, nec sermo eorum absconditè & occultè habitus est, sed summa cum libertate & fiducia, vt modo dicebam. Hoc enim illis Seruator etiam
B ipse præcepit, cùm inquit: [Quod dico " Matt. 10.
vobis in tenebris, dicite in luce: & quod "
in aurem auditis, prædicate in tectis.] "
Dederunt igitur gloriam Deo, & virtutes eius in insulis annunciarunt. Nam sanctorum Apostolorum & Euangelistarum sermo, videtur fuisse gloriæ Seruatoris nuncius. Nunc enim de ineffabili eius deitate verba faciunt, & eximiam virtutem laudibus ferunt, nec eum inter mortales genitos recensent,
C sed supra omne quod existit collocant, & natura eundem cum Deo & Patre faciunt: nunc rursus miracula eius, quæ nec mirari satis nec eloqui possumus, narrant. Nam excitare è monumentis mortuos, & tanquam arida terra vti mari, illúdque suis pedibus permeabile facere, ventos increpare, & verbo Satanam conterere: diuinam eius gloriam diligentissimè asserunt.

Dominus Deus virtutum egredietur,
D *& conteret bellum, excitabit æmulationem, & clamabit contra inimicos eius cum fortitudine. Tacui, num etiam semper tacebo, & sustinebo? Patienter egi, vt pariens.*

Progreditur nunc quoque sermo ordine concinno, & mirabilem habet œconomiam ac dispensationem. Ministri enim oraculorum Seruatoris nostri, prædicaturi erant eius virtutes omnibus vbique, & multa etiam fiducia, de illis rebus verba fa-
E cturi. Cæterùm cogitare debebant, vndecunque restituros huic eorum sancto studio & alacritati, veritatis hostes, quique maiestati Seruatoris modis omnibus struunt insidias, homines scilicet corrupti & superstitiosi, & malitiæ diabolicæ organa, & eius peruersitatis propugnatores, & simul cum illis ipsa dæmonum agmina, videlicet quando gloria eorum, & imperium vi partum concutitur.

Dominabantur enim per fraudem, orbi terrarum. Ostendit itaque his verbis, fore vt non caperentur ab hostibus, neque quemquam eos superaturum, Deo protegente, dicens, Dominus virtutum egredietur, & egredietur, dicit veluti de quopiam rege in terra, qui copiis suo sceptro parentibus, hostium phalanges intolerabili impetu adoritur. Quòd autem prorsus euasurus sit Dominus exercituum superior, indicat, cùm inquit: Conteret bellum. Nec enim vlli mortalium obuia est diuina vis, imò nulli omnium qui sunt tolerabilis, si insurgat & impetum faciat, siue potestates malas, seu ipsum defectorem & exitiosum Satanam, siue mortalem aliquem, cui hæc pro illis curæ sunt, intelligamus. Verùm & hi quoque comminuentur, idque sine labore & puluere. Manum enim excelsam quis auerteret? secundum id quod scriptum est. Quòd igitur bellum & fuerit & adhuc sit his qui choro sanctorum Apostolorum resistebant, non contra sanctos Angelos solùm, sed aduersus ipsum Dominum exercituum, fidem plenè fecit propheta, cùm ait, ipsum egressurum, vt bellum conterat. Excitabit æmulationem, inquit, excandescentiam & ardorem: vel suum in hostes, secundum id quod scriptum est in sermonibus Zachariæ: Æmulatus sum Hierusalem & Sion, æmulatione magna: vel eorum qui pro eius gloria certant, videlicet qui ipsum colunt, quorum vnum, electum & sanctissimum Paulum fuisse dicimus, qui etiam inquit: Quis nos separabit à dilectione Christi? Afflictio? num angustia? num persequutio? num fames? num nuditas? num periculum? num gladius? Mihi enim viuere, Christus: & mori, lucrum. Sic æmulatores & zelatores dicimus fuisse, & sanctos Martyres, qui Satana fuerunt fortiores, eúmque virtute Christianæ pietatis oppugnarunt. Seruarũt enim fidem, & charitatẽ erga ipsum germanam: Excitabit ergo zelum, inquit, & clamabit contra inimicos suos cũ fortitudine. Clamabit, posuit pro, iubilabit. Vox etiam hæc victoribus conuenientissima, contra victos successum quodammodo gratulãs. Deinde inquit: Tacui, num etiã semper tacebo & sustinebo? Patienter duraui, ceu pariens. Hinc optimè perspici poterit, quo tempore multitudo Gentium in errore ver-

Rom. 8.

A κεκρατήκασι γὰρ δόξῃ ἀπάτης τῆς ἐπ' οὐρανόν. ὅτι τοίνυν ἀνάλωτοι γενήσονται τοῖς ἐχθροῖς, πείσας ἡμᾶς αὐτῷ θαρρεῖν Θεοῦ σῶσαι βουλομένου, ἀμφιδείκνυσιν ὁ προφήτης ἐν τούτοις, λέγων· ὅτι κύριος τῶν δυνάμεων ἐξελεύσεται, καὶ σὺν τείχει πόλεμον, καὶ, ὃ, ἐξελεύσεται, φησὶν, ὡς ὅτε τινος τῶν ὅπου γῆς βασιλέων, ταῖς τῶν πολεμίων φάλαγξιν ἀφορήτως ἐμπίπτοντος ὁμοῦ ταῖς ἐπ' αὐτὸ σκηνωθείσαις στρατιαῖς. ὅτι γὰρ τοιούτως πόλε-

B μων ὁ τῶν δυνάμεων κύριος ἐπέφυεν εἰπών, ὅτι σὺν τείχει πόλεμον, ἃ γὰρ ἀνάτατός ἐστιν ἡ τοῦδε Θεοῦ δύναμις, μᾶλλον δὲ οὐδενὶ τῶν ὄντων οἵᾳ, κατεξανισαμένη, καὶ ἐμπίπτουσα, κἂν δυνάμεις ἐπισωρεύσωμεν πονηράς, κἂν αὐτὸν τὸν ἀποστάτην καὶ ἀληθείας ἐχθρὸν, κἂν ὑπηγείους τινὰς οἷς αὐτὸ ἐκείνων μέλοι, ἀλλ' οὖν ἔσονται λεπτοὶ, καὶ τοῦτο ἀπονητὶ καμοῦσι & ἀκονιτί. τοῦτο γὰρ τὸ ὑψηλοῦ τὴν ἀποστρέφει, καὶ ὃ γεγραμμένον. ὅτι τοίνυν τοῖς αἰτησαμένοις τὴν χεῖρα τῶν

C ἁγίων ἀποστόλων, οὐ προὸς μόνους ἁγίους ἀγγέλους ὁ πόλεμος ἦν, & ἔστιν εἰς δεῦρο, ἀλλὰ γὰρ καὶ πρὸς αὐτὸν τὸν τῶν δυνάμεων κύριον, πεπληροφόρηκεν ὁ προφήτης αὐτὸν ἐξελεύσεσθαι λέγων, ἵνα σὺν τείχει πόλεμον, ἐγέρσει ζῆλον, φησὶ, τοῦτ' ἔστι, προθυμίαν, ἢ τὸν περὶ ἑαυτοῦ κατ' ἐχθρῶν, κατά γε τὸ γεγραμμένον ἐν τοῖς τοῦ Ζαχαρίου λόγοις. ἐζήλωκα τὴν Ιερουσαλὴμ, & τὴν Σιὼν ζῆλον μέγαν, ἤγουν ἐκ τῶν ὑπερασθενούντων τῆς δόξης αὐτοῦ, δῆλον γὰρ ὅτι τὸν σεβομένων αὐτὸν ὧν ἕνα φιλεῖ & ἀπόλεκτον τὸν ἱεράτατον Παῦλον φαμὲν, ὃς δὴ & φησὶν· τίς ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ θλῖψις; ἢ στενοχωρία, ἢ διωγμὸς, ἢ λιμὸς, ἢ γυμνότης, ἢ κίνδυνος ἢ μάχαιρα; πάλιν, ἐμοὶ γὰρ τὸ ζῆν Χριστὸς, & τὸ ἀποθανεῖν κέρδος. ὥστε φαμὲν γενέσθαι ζηλωτὰς, καὶ τοὺς ἁγίους μάρτυρας, οἳ κρείττους γεγόνασι τοῦ σατανᾶ, καὶ πεπολεμήκασιν αὐτῷ τῇ δυνάμει, τε εἰς Χριστὸν διαθέσεως ἕνεκα. τετηρήκασι γὰρ τὴν πίστιν, καὶ τὴν εἰς αὐτὸν ἀγάπης θεμέλιον. ἐπεγέρσει οὖν ἡρωϊκῶς ζῆλον, φησὶ, καὶ βοήσεται ὅτι τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ μετ' ἰσχύος, τὸ βοήσεται ἀντὶ τοῦ καλλιλαλήσει. φωνὴ δὲ αὕτη τοῖς νικῶσι πρεπωδεστάτη, κατορθουμένου τρόπον τινὰ τῶν νενικημένων, εἶτα φησὶν. ἐσιώπησα, μὴ καὶ ἀεὶ σιωπήσομαι, & ἀνέξομαι. ἐκαρτέρησα ὡς ἡ τίκτουσα. ἐντεῦθεν δὲ μάλα κατάδηλός τις αὖ ὅτι κατ' ἐκεῖνο τοῦ καιροῦ, καθ' ὃν ἐν πλάνῃ τῶν ἐθνῶν ἡ πλησθὺς, ἐξαρπάζοντος

αὐτοὺς ὁ Σατανᾶς, καὶ τὸν τῆς ἁμαρτίας σκότον καταμιγνύοντος, ἀποφέροντός τε καὶ τὸ μὴ εἰδέναι μόνον, τίς ὁ φύσει καὶ ἀληθῶς ὢν τῶν ὅλων Θεός, ἐπαμῦναι μὲν αὐτοῖς ἤθελεν ὁ πάντων ἐπέκεινα Θεός. ἀνεδύετο γὰρ ὁ χρῆμα, καὶ διεκαρτέρει σοφῶς τὸν προέποντα τῆς ὑπηκουείας εὐκαιρίαν. ἐῶ γὰρ εἰπεῖν καθ' ὃν ἐλάλουν τε, καὶ σέσωπηκεν ὁ μονογενὴς αὐτοῦ λόγος. τότε γὰρ τότε καταστρατηγήσατο τὴν ἡμᾶς γενικηκότων, καὶ ἐξείλετο μὲν τῆς ἐκείνων σκαιότητος, ἀπετελέσθετο γὰρ καὶ σέσωκε, καὶ τοῖς ἰδίοις ἡμᾶς ὑπέζευξε ζυγοῖς. Οὕτω μὲν τὰ προηκότα καιρὸν διαρπαζομένων τὴν γῆς, καὶ λέοντος δίκην καταθοίντος ἅπαντας τὸν Σατανᾶν, σεσίγηκα φησὶ μὴ καὶ ἀεὶ σιωπήσομαι, καὶ ἀνέξομαι. ἐκαρτέρησα ὡς τίκτουσα. ἄρτι δὴ οὖν ὅσον ἐποίησε φιλάνθρωπον τὴν γῆς ὁ τῶν ὅλων Θεός. καίτοι, καθά φησιν ὁ ψαλμῳδὸς, οὐδενὸς ποιοῦντος χρηστότητα. ἐκκεκλικότων γὰρ ἁπάντων, καὶ ἕως ἑνός, καὶ εἰσάπαν ἠχρεωμένων, μονονουχί, καὶ ὠδῖνας ἐχόντας ὅτι τοῦτο, καὶ εἴπερ ἐώκειτο, καὶ λύπης αὐτὸν εἶ) δεκτικὸν παθῶν αὖ, καὶ τοῦτο δι' ἡμᾶς καιρῷ τετύρηκεν, ὡς ἔφην, τῷ προέποντι τὰς ὑπηκουείας.

A sabantur, cùm illos Satan dissiparet ac dispergeret, & tenebris peccati quasi denigraret, & à cognitione Domini abduceret, quis tum natura & verè sit vniuersorum Deus, succurrere illis quidem voluisse qui supra omnes est Deum: sed rem abiecisse, & patienter tulisse cum sine dubio expectaret commodum tempus auxilii ferendi: nimirum quando incarnatum est & homo factum vnigenitum eius Verbum. Tunc enim, tunc bellum intulit his, qui nos vicerunt, & ab eorum malitia eripuit, opémque attulit, & seruauit, proprióque nos iugo subdidit. Itaque præterlapsis retrò temporibus, dilaceratis terræ incolis, & Satana leonis in morem omnes deuorante: Tacui, inquit: Num etiam semper tacebo & sustinebo? Patienter egi, sicut quæ parit. Vide igitur quanta misericordia terræ incolas prosequutus sit Deus vniuersorum, tametsi, vt inquit Psalmista, nemo exerceret bonitatem, sed omnes ad vnum vsque declinarent & prorsus essent inutiles. Et cùm hac de re dolores sentiret, (quatenus quidem in illum tristitia cadere poterat,) & istuc nostra causa patereturs tempus, vt dixi, auxilio opportunum obseruauit.

B

C

Psal. 13.

Ἐκχήσω, καὶ ξηράνω ἅμα, καὶ θήσω πολλαμοὺς εἰς νήσους, καὶ ἕλη ξηρανῶ.

Expellam & arefaciam simul, & ponam fluuios in insulas, & paludes siccabo.

Τί δ' ἐκχήσω καταμηνύει αὖ ἐν τούτοις, πολυπραγμονῆν ἀναγκαῖον. ἢ γὰρ ἐκβαλῶ φησὶν, ὅτι τοὺς νῦν κρατοῦντας τοὺς ὑπὸ τὴν γῆς ἐκβαλῶ, ἔξω τε ἐλάσω, καὶ διαφθερῶ, τῆς πεποιημένης αὐτοῖς κατὰ πάντων ἐξουσίας, κατά γε τὸ εἰρημένον παρὰ Χριστοῦ. νῦν ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου ἐκβληθήσεται ἔξω, ἢ τὸ ἐκχήσω σιωπήσας, αὐτὶ τοῦ θαυμάσαι ποιήσω, τοὺς ὁρῶντας τὰ κατορθώματα, καὶ τῆς ἐμῆς οἰκονομίας τοὺς ἔξοχους, καὶ τὸ ἀφράστου δυνάμεως τὸ ὑπερβολῆ, καθάπερ ἀμβλὺ καὶ ὁ προφήτης Ἀββακοὺμ ἐπ' αὐτοῖς δὴ τούτοις κατεπλήττετο λέγων. κύριε εἰσακήκοα τὴν ἀκοήν σου, καὶ ἐφοβήθην. κατενόησα τὰ ἔργα σου, καὶ ἐξέστην, ἤγουν εἴπερ τῷ δοκεῖ, καὶ καθ' ἕτερον τρόπον τὸ ἐκχήσω σιωπήσας. τοὺς γὰρ νῦν πλανωμένους, τοὺς ἐν σκότῳ, καὶ ὁμίχλῃ ἀβουλικῇ, μεταχήσω πρὸς ἐπίγνωσιν ἀληθείας, καὶ πρὸς τὸ θεῖόν τε, καὶ νοητὸν καὶ ἄφθιτον φῶς τοὺς νῦν μεμολυσμένους, καὶ βδελυρὸν, καὶ ἀπεριτμήτοις ἔχοντας νοῦν, πρὸς ἀφάτως μεγαλωτέραν ἀμείνω, ὥστε τὸν

D

E

Quid hic significet ἐκχήσω inquirendum est nessariò. Vel enim dicit: Qui nunc terræ dominantur, eijciam, exterminari curabo, ac deturbari imperio illis contra omnes, dato, secundum id quod dictum est à Christo: Nunc princeps mundi huius eiicietur foras: vel illud ἐκχήσω, intelliges, pro admirari faciam eos qui præstantia facinora & modum dispensationis meæ vident, & inexplicabilis potentiæ eminentiam: sicuti nimirum propheta Abacum ob hoc eodem stupore perculsus est, cùm ait: [Domine, audiui auditionem tuam, & timui: consideraui opera tua, & obstupui. Vel etiam, si placet, alio modo illud, ἐκχήσω, intelliges. Qui enim decepti nunc sunt, & in tenebris & caligine diabolica, eos ad veritatis agnitionem transferam, & ad diuinam & intelligibilem ac cælestem lucem: qui nunc polluti sunt, & prophana ac incircuncisa mente præditi, ad mentem traducam incomparabiliter meliorem;

Habac. 3.

ve à priſtinis ſordibus recedant, & potius bene agere ſtudio ac curæ habeant. Arefaciam ſimul, tale quiddam ſignificat, quod etiam patefaciet conſequentium ſententia. Ponam enim, inquit, fluuios ininſulas, & paludes exiccabo. Qui nam ſunt iſti fluuii redacti ininſulas, & ſiccatæ paludes? Dicimus eſſe ſcilicet Græcorum poetas & oratores, qui erant erroris multorum deorum præcones. Deificarunt enim creaturam, & innumerabiles deos in vitam inuexerunt. Erantque velut quidam fluuii potantes, vti ſcriptum eſt, ſubuerſione turbulenta ſeductos, & qui orationum elaboratarum riuis in mentem eorum qui ipſos admirantur, influunt, & hinc in errore detinent, & ſuæ ornatæ dictionis ſuauitatem & gratiam quaſi paſtum quendam adhibent. Itaque meritò comparari queant fluuiis & paludibus, id eſt, ſaltubus, ſeu ſyluis; in quibus herbæ plurimum floret & creſcit. Hos fluuios in inſulas conuerſurum ſe promittit Deus, id eſt, aridos & ſiccos redditurum, & paludes quoque velut exiccaturum. Quod etiam factum eſt. Nam irritam facit deinceps illorum eloquentiæ ornatum & elegantiam, & nihil prorſus illis ſuppetit. Et qui quondam decepti erant, calcatis veluti corruptis & prophanis & anilibus decipientium fabulis, ſapientiam Chriſti rapiunt. Scribit itaque Paulus: Vbi ſapiens? vbi ſcriba? vbi inquiſitor huius ſeculi? Nonne infatuauit Deus ſapientiam mundi? Proinde dicimus, fluuios redactos in inſulas, vel eſſe ſermones Græcorum ſapientum in errore Græco detinentes: vel etiam alias inſulas expoſuimus in præcedentibus, eſſe Chriſti Eccleſias, qui excipiunt eos qui nauigant intelligibiliter ſcilicet & ſpiritualiter, & qui velut aggeribus quibuſdam ſuos doctores tutò communiunt, & qui malum ſpiritum effugiunt, ſemper eos qui nauigiis in mare deſcendunt, & in aquis multis opus faciunt, fluctibus quaſi & tempeſtatibus iactantem. Mari verò, vt dixi, aſſimilandus eſt fluctus noſtræ vitæ, & rerum terrenarum turbatio. Exiccantur verò & paludes, id eſt, paſcua pecorum, quondam ſub manu Satanica, vt deinde ſubſint principi ac omnium paſtori, Chriſto, inquam: qui non vt illi

A μὴ ἀρχαίων ῥύπων ἀποφοιτᾷν, ἀνθελέσθαι δὲ μᾶλλον ὃ ἀγαθουργεῖν. Τὸ δέ γε ξηρανῶ ἅμα, σημαίνει τι πάλιν τοιοῦτον, ὃ δὴ σαφέστερον τῆς ἐφεξῆς χειμάρρους ἡ δυνάμις. Φησὶ γὰρ φησὶ ποταμοὺς εἰς νήσους, καὶ ἕλη ξηρανῶ. τίνες αὖ εἶεν οἱ εἰς νήσους λιθέμβροι ποταμοὶ, καὶ τὰ ξηρανόμενα τῶν ἑλῶν. Φαμὲν οὖν ὅτι οἱ παρ' Ἕλλησιν ποιηταὶ καὶ λογάδες, οἱ μεγάλοις μὲν τῶν πολυθέων πλάνης κήρυκες. τετεκοποιήκασι γὰρ τὴν κτίσιν, καὶ ἀναριθμήτους Θεοὺς εἰσηγάγοντο τῷ βίῳ, ἅσπερ ἂν ὥσπερ τινες ποταμοὶ, ποτίζοντες μὲν ἀναξίως ὀλεθρίᾳ καθαὶ μεγάλαυχοι τοὺς ἀπατημένους, καὶ λόγων ἐξησκημένων ἄμμασι τὴν θαυμαζόντων αὐτοὺς ὑπαχλύζοντες νοῦν, σὺν ἐρρύτες τε ἀφ' ἑαυτοῦ τοῖς πλανῶσιν, καὶ οἷά τινα ἔθραμμα παρατιθέντες αὐτοῖς τὴν ἑαυτῶν καλλιεπείας ὃ γλυκὺ καὶ ὑπάγει. Σκοπῶ παρηκάζοντο ἂν εἰκότως ποταμοῖς τε καὶ ἕλεσι, τοῦτ' ἔστι, ἀρυμοῖς, ἤγουν ἄλσεσι πλείοσίν τε ὕδασι, καὶ βιβυῇ λαχοῦσι τὴν πόαν. τοὺς τοιούτους οὖν ποταμοὺς εἰς νήσους μεταβάλλει ἐπαγγέλλεται ὁ Θεὸς, τοῦτ' ἔστι, ξηρεῖς καὶ ἀύδρους ἀποφῆναι, ἕλη ὥσπερ ἐργάσασθαι ξηρά, ὃ δὴ καὶ γέγονεν. ἀπεφάνθη γὰρ λοιπὸν τὰ ἐκείνων ὑγρομίας ὃ καλλιεπές. καὶ προσῆκται μὲν αὐτοῖς πάντελως σοφὸς, ἀμφλακτήσαντες ὥσπερ τὰ σαθρὰ καὶ βέβηλα, καὶ γραοπρεπῆ τῶν πλανώντων μυθεύματα, τὴν δὲ Χριστοῦ σοφίαν ἁρπάζουσιν οἱ ποτὲ πλανώμενοι. γράφησι δὲ ὁ Παῦλος, ποῦ σοφός; ποῦ γραμματεύς; ποῦ συζητητὴς τοῦ αἰῶνος τούτου; οὐχὶ ἐμώρανεν ὁ Θεὸς τὴν σοφίαν τοῦ κόσμου. Σκοπῶ ποταμοὺς τοίνυν φαμὲν τοὺς εἰς νήσους τεθραμμένους τοὺς εἰς ἀπάτην Ἑλληνικὴν σὺν ἐρρύτας λόγους τῶν παρ' Ἕλλησι σοφῶν. ἤγουν καὶ ἑτέρας νήσους εἶναι διδάσκαλον οἱ τοῖς παρεισδύσι τῆς ἐκκλησίας Χριστοῦ δεχομένους τοὺς ναυτιλλομένους νοητῶς δηλονότι, καὶ πνευματικῶς, καὶ ὁρμητηρίοις ὥσπερ τισὶν ἐμβάλλοντας ἀσφαλέσι τοῖς ἐν αὐταῖς διδασκάλοις, ἀφορμίζοντάς τε τὸ πνεῦμα τὸ πονηρὸν. Τὸ καταχθιζόν δὲ τοὺς καταβαίνοντας εἰς τὴν θάλασσαν ἐν πλοίοις, καὶ ποιοῦντας ἐργασίαν ἐν ὕδασι πολλοῖς. Θαλάσσαν γὰρ παρεικάσαι, ὡς ἔφην, τὸν καθ' ὑμᾶς βίου τὸ κλύδωνα, καὶ τὸ ὀπτήριον τοῦ πυρός. Ξηραίνονται δὲ καὶ τὰ ἕλη, τοῦτ' ἔστιν, ἀνομοιοῦται τῶν παρεισμῶν τὸ ὑπὸ χεῖρα ποτὲ τῷ Σατανικῷ. ἵνα λοιπὸν ὑπ' αὐτῷ γένοιντο τῶν πάντων ἀρχηγομένῳ, φημὶ δὴ Χριστῷ. ὃς ἀκατ' ἐκείνους

B

C

D

E

τοὺς ψευδοποιμένας εἰς ἀκάνθας, καὶ τριβόλους ἀποκομίζῃ τὰ ἴδια θρέμματα, ποιμαίνῃ δὲ μᾶλλον ἐν κρίνοις, ὡς εὐοσμώτατα γὰρ νοητῶς τὰ θεῖά τε, καὶ ἱερὰ, καὶ ἴδια αὐτοῦ θεσπίσματα.

A falsi pastores, sua pecora in spinas & tribulos inducit, sed pascit potius in liliis. Fragrantissima enim sunt intelligibiliter, diuina & sacra & propria eius oracula.

Καὶ ἄξω τυφλοὺς ἐν ὁδῷ ἣν οὐκ ἔγνωσαν, καὶ τρίβους οὓς οὐκ ἤδεσαν πατῆσαι ποιήσω αὐτούς. ποιήσω αὐτοῖς τὸ σκότος εἰς φῶς, καὶ τὰ σκολιὰ εἰς εὐθείας. ταῦτα τὰ ῥήματα ποιήσω, καὶ οὐκ ἐγκαταλείψω αὐτούς, λέγει κύριος ὁ Θεός.

Et ducam cæcos in via quam non nouerunt, & semitas, quas ignorarunt calcare eos faciam. Mutabo illis tenebras in lucem, & obliqua in directa. Hæc verba faciam, & non derelinquam illos, dicit Dominus.

B

Ἐξελθόντος γὰρ τοῦ κυρίου τῶν δυνάμεων, ἵνα συντρίψῃ πόλεμον, καὶ καθηρημένων τῶν ἐχθρῶν, τεθλιμμένων τε καὶ εἰς νήσους τῶν ποταμῶν, καὶ ἀφανισθέντων τῷ ἕλει, κατά γε τοὺς ἀρτίως ἡμῖν ῥηθεμένους τῆς θεωρίας λόγους, λελύτρωνται πρώτως οἱ ἐν δορυκτήτων τάξει γεγενότες, καὶ τῆς τοῦ διαβόλου δυσροπίας ἐκπεπλεγμένοι, τυφλοὶ τε ὄντες, ἐτύφλωσε γὰρ τὰς καρδίας αὐτῶν ὁ ἀποστάτης, ἄγεται λοιπὸν ὑπὸ Χριστοῦ δηλονότι εἰς ὁδοὺς, ἃς οὐ πρότερον ἤδεσαν. αὗται τε εἰσὶ τὰ διαῤῥήδην πρώτως θεσπίσματα καὶ ὁ τῆς σύνεσίν τε, καὶ ἀρετὴν βίος. καὶ ἡ ἀληθοπρεποῦς διαγωγίας τὸ κάλλος. πρόσφορον γοῦν καὶ ὁ θεσπέσιος Παῦλος τοῖς ἐξ ἐθνῶν. ἦτε γάρ ποτε σκότος, νῦν δὲ φῶς ἐν κυρίῳ. γάρτοι τοίνυν αὐτοῖς τὸ σκότος εἰς φῶς αὐτὶ τοῦ μεταχωρήσαν εἰς πρῶτον ἀντίμορφον τὰ πρόσφορα. οἱ γὰρ ἀμαθεῖς γεγόνασι σοφοὶ, οἱ ποτὲ πλανώμενοι τὰς δικαιοσύνης ἐγνώκασιν ὁδοὺς, οἱ τῶν ἀγαθῶν εἰδότες οὐδὲν ἀρετῆς ἁπάσης δυσδιάγνωστον ἐπιστήμονες, καὶ τῶν εἰς εὐσέβειαν ἀσυδασμῷ ἐπιμεληταί. γέγονεν αὐτοῖς τὰ σκολιὰ εἰς εὐθείας, τοῦτ' ἔστι, τὰ δυσχερῆ καὶ δυσήνυτα βάσιμα, καὶ ἱππήλατα, ὑπτιά τε καὶ ἐμπεδόμαλα. τοιοῦτόν τι καὶ ἐν τοῖς Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ κηρύγμασιν ὑπεμφαίνεται. πᾶσα γὰρ φάραγξ πληρωθήσεται, καὶ πᾶν ὄρος, καὶ βουνὸς ταπεινωθήσεται, καὶ ἔσται τὰ σκολιὰ εἰς εὐθείας, καὶ αἱ τραχεῖαι εἰς ὁδοὺς λείας. βουνοὶ μὲν γὰρ καὶ κοιλότητες ὃ ἀνωμάλως ἔχειν τὴν ὁδὸν ἀποφαίνουσιν. ὅρθου δὲ ὄντος, ὅτε μὲν κοιλότητος εὐθεῖα ποὺ πρώτως, καὶ εὐήλατος ἔστιν ἡ ὁδὸς, καὶ δυσχερείας ἁπάσης ἀπηλλαγμένη. τοῦτο καὶ ἑτέρωθί που φησὶν αὐτὸς ὁ μακάριος προφήτης Ἡσαΐας. ὁδὸς γὰρ φησὶν εὐσεβῶν εὐθεῖα ἐλήλυθε, καὶ πρόσκαθαρσμένη ἡ ὁδὸς τῶν εὐσεβῶν. καὶ γὰρ ἔστιν ἀληθῶς ἡ διαγωγικὴ πολιτείας ἡ ὁδὸς ἡ τραχεῖα

Egresso enim Domino exercituum, vt conterat bellum, & deletis hostibus, & redactis in insulas fluuiis, & exiccatis paludibus, prout iam à nobis illa oratio pertracta est, redempti sunt omnino, qui in captiuis numerabantur, & qui diaboli nequitiæ subiecti erant: & cæci cùm essent (cæcauit enim corda eorum ille apostata,) iterum ducuntur, à Christo videlicet, in vias C quas antea nesciuerunt. Sunt autem illæ, omnino Euangelica vaticinia, & vita cognitioni & virtuti consentanea, & sanctæ vitæ pulchritudo. Allocutus est igitur Gentes diuinus Paulus: [Eratis enim quondam tenebræ, nunc autem lux in Domino.] Factæ itaque sunt illis tenebræ in lucem, pro, abierunt res in contrarium. Nam rudes facti sunt sapientes, qui quondam errarunt, rectas omnis iustitiæ vias D cognouerunt: qui cùm boni nihil sciuissent, omnis virtutis scientes & gnari euaserunt, & officiorum pietatis studiosi. Facta sunt obliqua in directa, id est, difficilia & ardua, peruia & plana, æquabilia & leuigata. Tale quid in prædicatione Ioannis Baptistæ subindicatur. Omnis enim vallis implebitur, & omnis mons & collis humilis erit, & erunt obliqua in directa, & aspera in vias planas. Colles enim & concauitates, viam efficiunt inæqualem. Cùm autem tumulus non est, nec cauitas, recta semper est via, & permeabilis, & omnibus difficultatibus extricata. Quod etiam alibi dicit ipse beatus propheta Esaias: [Via enim piorum recta, inquit, & præparata. Est enim via conuersationis verè Euangelicæ, non aspera & inuia,

Ephes. 5.

Isai. 26.

ſed potius æquabilis & veluti campeſtris, his qui vitam eximiam amant & excellentem. Promiſit igitur hæc verba ſeu promiſſa Deus, ſe ad exitum perducturum, nec eos relicturum: id eſt, ſemper vnà futurum, iuxta id:

Matt.28. » [Ecce ego vobiſcum ſum, omnibus » diebus vſque ad conſummationem ſe- » culi.]

Ipſi autem conuertentur retrorſum, Ignominia afficimini, qui confiditis ſculptilibus, qui dicitis conflatorijs: Vos eſtis dij noſtri.

Tempeſtiuè admodum transfert orationem ad gentem Iudaicam, qui cùm legem haberent Moſis, manu ducentem ad Dei cognitionem, & vt velint perficere ea, in quibus laudem eos conſequuturos veriſimile erat: lapſi ſunt in apoſtaſiam, & in multorum numinum cultûs puteum illapſi, in barathrum exitii deſcenderunt; vnde & non ſine cauſa Deum, qui omnem ipſis & miſericordiam & beneuolentiam tribuit, offenderunt. Cùm ergo antè oratio prædicaſſet, vocandas Gentes ſuo tempore, & calcaturas quas non nouerunt vias, & tenebras in lucem, & obliqua in recta verſum iri: ruditatem eorum qui ex ſanguine Iſraelitico orti ſunt, retegit, dicens: Ipſi verò conuerſi ſunt retrorſum. Illud, Ipſi, ſumendum eſt emphaticè: nimirum qui diuina lege inſtituti ſunt, & manui meæ ſubditi ſunt, & ſequeſtrem Moſem habuerunt, qui clarè audiuerunt, Dominus Deus tuus, Dominus vnus

Exod.20. eſt: Et non erunt dii tibi alii præter me: hi, cùm multitudo gentium in bona ſpe eſſet, retrò conuerſi ſunt, ad Ægyptiaca inquinamenta impiè reuerſi, & priſtini erroris labem receperunt. Acciditque illis quod vero pro-

2.Petr.2. » uerbio iactatum eſt: [Canis reuerſus » ad vomitum ſuum, & ſus lota in cœ- » ni volutabro.] Simile quiddam dixit etiam Dominus noſter Ieſus Chriſtus, cùm Iſraelem ad veterem impietatem

Matt.12. » recurrentem notaret. [Cùm enim, in- » quit, ſpiritus impurus exierit ex ho- » mine, tranſit ſiticuloſa loca, quærens » requietem: & cùm non inuenit, re- » dit in locum vnde exiit.] Et poſtquam venit, inuenit eam vacantem, & ſcopis mundatam. Tunc accipit ſeptem alios ſpiritus peiores ſe, & ingreſſi habitant illic. Et fiunt vltima hominis

A χεῖα καὶ δύσβατος, ὑμαλὴ ὴ μᾶλλον, καὶ οἷς ἐπιτήδια τοῖς τὸν ὄλαιρετον ἀγαπῶσι βίον. ἐπαγγέλλεται δὴ οὖν ταῦτα τὰ ῥήματα, ἤτοι τὰς ἐπαγγελίας εἰς πέρας ἄγειν Θεὸς, καὶ μὴ ἐγκαταλιπεῖν αὐτοὺς, τοῦτ' ἔστι, σῴζειν ἀεὶ πάντοτε, κατά γε τὸ, ἰδοὺ ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμὶ πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος.

Αὐτοὶ δὲ ἐπιστραφήσονται εἰς τὰ ὀπίσω. αἰσχυνθήτε αἰσχύνῃ οἱ πεποιθότες ἐπὶ τοῖς γλυπτοῖς, οἱ λέγοντες τοῖς χωνευτοῖς, ὑμεῖς ἐστε θεοὶ B ἡμῶν.

Επὶ καιροῦ δὴ λίαν μεθίησι τοὺς λόγους ἐπὶ τὸ τῶν Ιουδαίων ἔθνος, οἳ νόμον ἔχοντες τὸν ἀπὸ Μωσέως χειραγωγοῦντα τοὺς θεογνωσίαν καὶ τοὺς γε δεῖν ἐπιτερπαίνειν βούλεσθαί τε τὰ ἐφ' οἷς ἴσως εἰκὸς εὐδοκιμῆσαι αὐτοὺς, κεχωρήκασι τοὺς ἀπόστασιν, καὶ ταῖς τῆς πολυθεΐας ἐμβεβηκότες τέλμασιν εἰς ὃ τῆς ἀπωλείας κατὰ χοιτο βαράθρου. τοιγαροῦν κεκερδήκασί τε ἀπὸ τούτου, καὶ σφόδρα εἰκότως παρὰ πάσαν αὐτοῖς, καὶ φιλῶ καὶ C ἀγάπῳ νεύματι Θεῷ. τοιγαροῦν κηρύξας δὴ οὖν ὁ λόγος, ὅτι κεκλήσονται τὰ ἔθνη κατὰ καιρούς, καὶ πατήσουσι μὴ ὁδοὺς αἷς οὐκ ἠδέσθη. ἔσται δὲ τὸ σκότος εἰς φῶς, καὶ τὰ σκολιὰ εἰς εὐθείαν, ταῖς τοῦ ἐξ αἵματος Ισραὴλ ἀμαθίας ἐκκαλύπτῃ, λέγων. αὐτοὶ ὴ ἀπεστράφησαν εἰς τὰ ὀπίσω. ἐμφατικῶς ἐκληπτέον τὸ, αὐτοί. τοῦτ' ἔστιν, οἱ νόμῳ θείῳ παιδαγωγούμενοι, καὶ ὑπὸ χεῖρα γεγονότες τοῦ ἐμοῦ, καὶ μεσίτου λαχόντες Μωσέα, οἱ σαφῶς ἀκούσαντες, κύριος ὁ Θεός σου. D κύριος εἷς ἐστι. καὶ οὐκ ἔσονταί σοι θεοὶ ἕτεροι πλὴν ἐμοῦ. ὅτοι τῆς τῶν ἐθνῶν πληθύος ἐν ἀγαθαῖς ὥσπερ ἐλπίσιν ἀπεστράφησαν εἰς τὰ ὀπίσω τοῖς ἐν Αἰγύπτῳ μολυσμοῖς αὐσίως ἐπανοσήσαντες, καὶ τὴν ἀρχαίας ἀπάτης αἰσχροῦντες τὸν μῶμον. καὶ γέγονεν αὐτοῖς τὸ τῆς ἀληθοῦς παροιμίας, κύων ἐπιστρέψας ὅτι τὸ ἴδιον ἐξέρεμα, καὶ ὗς λουσαμένη, εἰς κύλισμα βορβόρου. ἔφη τι τοιοῦτον, καὶ ὁ κύριος ἡμῶν Ιησοῦς E Χριστὸς εἰς τὴν ἀρχαίαν ἀσέβειαν παλινδρομοῦντα διδάσκων τὸν Ισραὴλ. ὅταν γὰρ, φησὶν, ὁ ἀκάθαρτον πνεῦμα ἐξέλθῃ ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου πορεύεται δι' ἀύδρων τόπων ζητοῦν ἀνάπαυσιν, καὶ μὴ εὑρίσκον ἐπιστρέφει εἰς τὸν τόπον ὅθεν ἐξῆλθεν. καὶ ἐλθὸν εὑρίσκει σχολάζοντα, καὶ σεσαρωμένον. τότε παραλαμβάνει ἑπτὰ ἕτερα πνεύματα πονηρότερα ἑαυτοῦ, καὶ εἰσελθόντα κατοικεῖ ἐκεῖ. καὶ γίνεται τὰ ἔσχατα τοῦ ἀνθρώπου

ἐκείνου χείρονα τῶν προφήτων. λελατρεύκασι μὲν γὰρ τοῖς Αἰγυπτίων θεοῖς, ἀλλ' ἐκβέβληται ὁ δαιμόνιον, κεκλημένων αὐτῶν πρὸς θεογνωσίαν, ἀφ' ἧς φημὶ τοῦ νόμου. ἠρνήσαντο δ' ἂν τὸ ὅτι τῶν πεπλανημένων ἐλέγχονται, ἔτι δὲ καὶ χείρονος, ὅτε τὴν φύσει θεὸν εἰδότες γεγόνασιν ἀποστάται, θεοὺς ὀνομάσαντες τοὺς οὐκ ὄντας θεούς. αἰσχύνθητε δὴ οὖν αἰσχύνω, φησί, οἱ πεποιθότες ὅτι τοῖς γλυπτοῖς, καὶ τῆς ὑπὲρ πάντα θεότητος τὸ σεπτὸν ὄνομα, τοῦτ' ἔστι, τὴν δόξαν τοῖς χειροτμήτοις, καὶ χειροποιήτοις ἀνατιθέντες.

Οἱ κωφοὶ ἀκούσατε, καὶ τυφλοὶ ἀναβλέψατε ἰδεῖν. καὶ τίς κωφὸς, ἀλλ' ἢ οἱ παῖδές μου; καὶ τυφλοὶ, ἀλλ' ἢ οἱ κυριεύοντες αὐτῶν; καὶ ἐτυφλώθησαν οἱ δοῦλοι τοῦ Θεοῦ. εἴδετε πλεονάκις, καὶ οὐκ ἐφυλάξατε. ἀνεῳγμένα τὰ ὦτα, καὶ οὐκ ἠκούσατε.

Κωφοὺς, καὶ τυφλοὺς τοὺς τοῖς εἰδώλοις λελατρευκότας οὐ μάλα φησίν. ὡς γὰρ ὁ πάνσοφος γράφει Παῦλος, ὁ Θεὸς τοῦ αἰῶνος τούτου ἐτύφλωσε τὰ νοήματα τῶν ἀπίστων, εἰς τὸ μὴ ἀπαυγάσαι τὸν φωτισμὸν τοῦ εὐαγγελίου τοῦ Χριστοῦ. πρέποι δ' ἂν λέγειν τοῦ λόγου δύναμις, ὅτι μάλιστα τοῖς ἐξ Ισραὴλ, οἷς δὴ ἐξ ἀρχῆς αὐτοῖς ὁ φανεὶς νοῦν καταπλουτῆσαι φῶς, ἐνιέντος αὐτοῖς τοῦ νόμου τῆς θεογνωσίας τὸ ἔλλαμψιν, ἠλάπησαν ἀνοήτως ὅ ἐν σκότῳ περιπατεῖν, καὶ τοῖς τῆς ἀπάτης ἐγκαθιέσθαι βρόχοις. τυφλοὶ δὲ δὴ ἐξ ἑτέρου. ἀπείργοντος γὰρ οὐδενὸς ἀπὸ καλλονῆς κτισμάτων ἀναλόγως ὁρᾶν τὸν τούτων δημιουργόν. ὡς γὰρ ὁ πάνσοφος γράφει Παῦλος, τὰ ἀόρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασιν νοούμενα καθορᾶται. ἥτε ἀΐδιος αὐτοῦ δύναμις, καὶ θεότης. εἰς τοῦτο κατώλισθον ἀμαθίας, ὥστε τοῖς χωνευτοῖς λέγειν. ὑμεῖς ἐστὲ οἱ θεοὶ ἡμῶν. ὅτι γὰρ οὐ περὶ τῶν ἐθνῶν πλήθους ὁ λόγος ὅτι τοῦ προφήτου νυνὶ, ἀλλὰ περὶ τῶν ἐξ αἵματος Ισραὴλ διεδήλωσεν εἰπών, καὶ τίς τυφλὸς, ἀλλ' ἢ οἱ παῖδές μου; καὶ κωφοὶ, ἀλλ' ἢ οἱ κυριεύοντες αὐτῶν. τετύφλωνται μὲν γὰρ ἡ ὑπὸ χεῖρα πλῆθος τοῖς τῶν ποδηγῶν ῥαθυμίαις εἰς τοῦτο πεσοῦσα. αὐτοὶ γὰρ ἦσαν οἱ τῆς ἀμαθίας αὐτοῖς καθηγηταί. κωφοὶ δ' ἦσαν οἱ κυριεύοντες αὐτῶν. τοῦτ' ἔστιν, οἱ καθηγεμονίας λαχόντες. καίπερ γὰρ ὁρῶντες τὴν τοῦ Θεοῦ δόξαν, καὶ δι' πείρας ἐλάσαντες μακρᾶς ἐπράπουτο πρὸς ἀπόστασιν. οὐ γὰρ ἤθελον ὑπακούειν Θεῷ, λέγοντι καθαρῶς. οὐκ ἔσονταί σοι θεοὶ ἕτεροι

illius deteriora prioribus. Nam deos Ægyptiorum coluerunt, sed eiectum est dæmonium, ipsis vocatis ad Dei cognitionem, per legem, inquam. Verùm eo quòd errauerint accusati sunt: adhuc tamen in deteriore loco erant, quòd cùm Deum natura cognouissent, facti sint apostatæ, quippe qui deos qui dii non erant, coluerint. Ergo ignominia afficimini, inquit, qui confiditis sculptilibus, & qui augustum deitatis quæ supra omnia est, nomen, id est, gloriam, manu conditis attribuitis.

Surdi audite, & cæci respicite, vt videatis. Et quis surdus, nisi pueri mei? & cæcus, nisi qui dominantur ipsis? Et cæcati sunt serui Dei. Vidisti sæpe, & non custodiuisti: apertæ aures, & non audiuisti.

Surdos & cæcos vocat pulcherrimè, qui idolis seruierunt. Quemadmodum enim sapientissimus Paulus scribit, Deus seculi huius excæcauit mentes infidelium, vt non illuceret Euangelii gloriæ Christi illustratio. Conuenire autem potest hic orationis sensus, maximè Israelitis, quibus cùm licuisset diuina luce ditescere animo, immittente illis lege diuinæ cognitionis irradiationem, amauerunt stultè in tenebris ambulare, & erroris implicari laqueis. Quin & alio modo cæci sunt. Cùm enim nihil vetaret, quò minus ex pulchritudine creaturarum, ratione quadam & analogia, earum opificem perspicerent: nam vt sapientissimus Paulus scribit: Inaspectabilia eius ex creatione mundi operibus intellecta perspiciuntur, æterna eius potentia & diuinitas: eò sunt delapsi inscitiæ, vt conflatilibus dicerent: Vos estis dii nostri. Etenim prophetam nunc loqui, non de multitudine gentium, sed de his qui sunt ex sanguine Israel, ostendit, cùm dixit: Et quis cæcus, nisi pueri mei? & surdi, nisi qui dominantur eorum? Obcæcata est enim multitudo subdita, ducum ignauia & supinitate huc prolapsa. Nam ipsi erant autores inscitiæ, & erroris præceptores. Surdi quoque erant qui dominantur eorum, id est, qui principatum obtinebant: quippe qui etiamsi gloriam Dei vidissent, & longo vsu & experientia huc prouecti fuissent: conuersi sunt ad apostasiam. Noluerunt enim obedire Deo, clarè dicenti: Non erunt tibi dii alii

Rom. 1.

præter

præter me. Postquam verò diuinorum vaticiniorum gnari & periti, deuenerunt simul cũ his qui iugo subditi erant, ad defectionem & apostasiam: tantùm non percellitur dicens: Cæcati sunt serui Dei. Et quænam illis occasio cæcitatis fuit? Volentes, inquit, huc deducti estis. Cùm enim sæpenumero licuisset custodire, quia vidistis, & audire, quia nouistis & intellexistis quę scripta erant: non custodiuistis, nec sustinuistis ea proferri ac dici, nec curam adhibuistis, nec obedientiam, vt vel aures sacrosanctis legibus patefaceretis. Inexcusabilia sunt ergo Iudæorum crimina. Quamuis enim possent scire verum, & ad hoc legem quasi manuductricem haberent: perinde tamen fuerunt, ac qui oculis præditi non sunt, aut quibus aures frustra prominent in capite, cùm sacrosanctas leges audire noluerint.

Dominus Deus cogitauit, vt iustus haberetur, & magnis prædicaret laudibus.

Eripui, inquit, eos è tyrannide Ægyptiorum, liberaui cùm alienis præter æquum seruirent. instituti sunt per legem ad diuinam cognitionem, dedi illis Mosen modestiæ antistitem. Erat enim mihi propositum, qui Dominus sum vniuersorum, iustitiæ operarium, & præstantissimorum operum studiosum, reddere Israelem, vt cùm perductus esset in sensum & intelligentiam donorum meorum, magnis laudibus prædicaret, id est, indesinenter celebraret, scilicet me omnis eorum fœlicitatis datorem ac dispensatorem, & eorum quibus locupletati erant suppeditatorem. Sed horum nihil sentientes, mala pro bonis rependerunt Domino, & collo è iugo eius excusso, seruierunt Satanæ, & in cœno erroris multorum deorum volutantes, execrabiles facti sunt, & Deo virtutis amanti inuisi. Hoc quod dixi alibi, est de illis perspicuè, tanquam de vinea: Expectaui vt ferret vuam, & tulit spinas.

Et vidi, & populus fuit vastatus & direptus. Laqueus enim in conclauibus vbique, & in domibus simul, vbi absconderunt eos, facti sunt deprædatio, & non erat qui eriperet è direptione, nec erat qui diceret, Redde.

Reuocat illis in memoriam, quæ acciderunt patribus: eò quòd execrãdę mul-

πλὴν ἐμοῦ. ὅπερ ὃ τῶν ἐμῶν θεσπισμῶν ὄντες εἰδήμονες ὁμοῦ τοῖς ὑποζυγίοις κατώλισθον πρὸς ἀπόστασιν, μονονουχὶ καταπλήττεται, λέγων. ἐτυφλώθησαν οἱ δοῦλοι τοῦ Θεοῦ. τίς οὖν γέγονεν αὐτοῖς ἡ τῆς τυφλώσεως ἀφορμή; ἑκόντες φησὶ πεπλανήθητε πρὸς τοῦτο. ὀξὺ γὰρ πλεονάκις ἑωρακότες φυλάξαι, καὶ ἀκούσαντες εἰδότες, ἢ τοὺς σεσυγκεκαλυμμένα, οὐκ ἐφυλάξασθε παθεῖν τὴν ἀπόφασιν, ὅτε μὴν μελέτην ἐποιήσασθε τοῦ ὑπακοῦσαι καταδυόμενοι ὥσπερ τοῖς ἱεροῖς νόμοις τὰ ἀκοῦσαι. ἀπεσφάσισται δὴ οὖν τὰ τῶν Ἰουδαίων ἐγκλήματα. καίτοι γὲ μετὰν εἰδέναι ὃ ἀληθὲς, καὶ ἀφεγγοῦς εἰς τοῦτο λαχόντας τὸν νόμον, ὡς ἴσως γεγόνασι τοῖς οὐκ ἔχουσιν ὀφθαλμοὶ καὶ τὰ ὦτα περικείμενα μάτην τῇ κεφαλῇ, διὰ τὸ μὴ βούλεσθαι τῶν ἱερῶν ἐπακροᾶσθαι νόμων.

Κύριος ὁ Θεὸς ἐβούλετο, ἵνα δικαιωθῇ, καὶ μεγαλυνθῇ αἴνεσιν.

Ἐξῃλάμην, φησὶ, τὴν Αἰγυπτίων πλεονεξίας αὐτοῖς, ἠλευθέρωσα παρὰ τὸ εἰκὸς ἀλλοτρίοις ἠτυχοῦντας. ἐπαιδαγώγησα διὰ νόμου πρὸς θεογνωσίαν. διηγησάμην αὐτοῖς ὑπερφάτως δεδωκὼς Μωσέα. σκοπὸς γὰρ ὢν ἐμοὶ τοῦ κυρίου τῶν ὅλων δικαιοσύνης ἐραστὴν, καὶ ἀρίστων ἔργων ὑπομνηστὴν ἀποφῆναι τὸν Ἰσραὴλ, ἵν' εἰς αἴσθησιν σωφρονισθεὶς τῶν δωρηθέντων αὐτῷ παρ' ἐμοῦ μεγαλυνθῇ αἴνεσιν, τοῦτ' ἔστιν, ἀκαταλήκτως δοξολογήσῃ ἐμὲ δηλονότι τὸν ἁπάσης αὐτοῖς εὐημερίας χορηγὸν καὶ ταμίαν, καὶ ὧν πεπλούτησαι χορηγὸν γεγονότα. ἀλλ' οὐδενὸς τοιούτων εἰς αἴσθησιν σωφρονισθέντες πονηρὰ αὐτὶ ἀγαθῶν ἀντιτίσασι τῷ δεσπότῃ, καὶ τὸν αὐτοῖς ζυγὸν ἐκτινάξαντες τὰ ἀρχέτα, δεδουλεύκασι τῇ Σατανᾷ, καὶ τοῖς τῆς πολυθέου πλάνης βορβόροις ἐγκαλινδούμενοι βδελυγροὶ γεγόνασι, καὶ ἀπηχθημένοι παρά γε τῷ φιλαρέτῳ Θεῷ. τοῦτό ἐστιν, ἀναρχῶς ὅπερ ἔφη καὶ ἑτέρωθί που περὶ αὐτῶν ὡς περὶ ἀμπέλου. ὑπερέμεινα τοῦ ποιῆσαι σταφυλὴν, ἐποίησε δὲ ἀκάνθας.

Καὶ εἶδον, καὶ ἐλήστο λαὸς περιεσπωμένος. ἦν γὰρ παγὶς ἐν τοῖς ταμείοις πανταχοῦ, καὶ ἐν οἴκοις ἅμα ὅπου ἔκρυψα αὐτοὺς, ἐλθόντα εἰς περιοχὴν, καὶ οὐκ ἦν ὁ ἐξαιρούμενος ἅρπαγμα, καὶ οὐκ ἦν ὁ λέγων, ἀπόδος.

Εἰς ἀνάμνησιν αὐτοῖς ἀποφέρει τοῖς πατράσι συμβεβηκότων, διό τοι τὸ ἀλωνᾶν βεβηκοῖς

τοῖς τ ἐπιθέτου πολυθείας. πέπρωται γὰρ τοῦτο A torum numinum superstitionis retibus
μάτην, ἀλλ' ἵν' ἀποφύγῃ σωφρονεστέρους τὰ capti essent. Quod fecit non frustrà, sed
ἴσα τοῖς πάλαι παθεῖν δεδοίκας. ὅπερ γὰρ, φησί, vt eos modestiores redderet, timentes
γεγόνασι τυφλοὶ καὶ κωφοὶ, πρόρωσάμενοι μὴ ne similia cum maioribus patiantur.
λατρεύειν Θεῷ, ξύλοις καὶ λίθοις θεὸς ἡγησάμενοι. Quandoquidem enim, inquit, cæci &
εἶδον μὲν ὦδε τοῦτο ἐγὼ, γέγονε δ' ὁλοσχερὴς surdi facti sunt, repulso ac reiecto Dei
περιγνωμοσύνη, καὶ διηρπασμένος. ὅταν γὰρ cultu, & lignis ac lapidibus veneratio-
ὑπερκόπτεται Θεὸς τὰ τῶν ἀφορήτων δυσσε- nem exhibuerunt. Vidi istuc ego: factúsque est populus vastatus & direptus.
βημάτων ἐγκλήματα, τότε καὶ δίκας ἐπάγει τοῖς Quando enim Deus considerat intole-
ἀναλόγως ἐχούσας τοῖς ἁμαρτήμασι. διηρπάσθη B rabiliter impiorum crimina, tum etiam
πάντως ὁ λαὸς, καὶ γέγονε τοῖς ἐχθροῖς περιγνωμοσύνη, pœnas inducit pares flagitiis. Direptus
καὶ διὰ ποίαν αἰτίαν; ἡ γὰρ παγὶς ἐν τοῖς ταμείοις est igitur populus, & factus est hostibus
ἐστήκει, καὶ ἐν οἴκοις ἅμα ἔκρυπτον αὐτούς. τί- deprædatio. Et quam ab causam? La-
νας δ' αὐτούς; χωνευτοὺς δηλονότι Θεούς. ὑπο- queus enim in conclauibus vbique, &
πλαττόμενοι γὰρ θεοσεβεῖν οἱ τῶν Ἰουδαίων κα- in domibus simul absconderunt eos.
θηγηταὶ, καὶ τοῖς νομίμοις θεσπίσμασι τὸ γε εἶκον Quos nam? conflatiles deos scilicet.
εἰς εὐμάρειαν ὑποτιθέντες τὰ αὐχένα τῆς ἀπο- Nam cùm fingerent Iudæorum mode-
στασίας τὸ νόσημα εἰς νοῦν ἔκρυπτον, καὶ καρδίαν, ratores, se Deum colere, & legalibus
προσκυνοῦντες τοῖς οὐκ οὖσι θεοῖς, καὶ τύποις ἐν oraculis ceruicem subimittere, quan-
τοῖς ταμείοις τῶν ἰδίων οἴκων ἐναπαχθίζοντες λα- tum ad externam speciem, animo ac
θραίας ἐποιοῦντο τὰς τῶν θυσιῶν προσαγωγάς. corde apostasiæ morbum occultabant:
γέγραπται γοῦν ἐν τῷ Ἰεζεκιὴλ. υἱὲ ἀνθρώπου & cùm adorarent non natura deos, &
ὄρυξον, καὶ ὤρυξα δὴ ἐν τῷ τοίχῳ, καὶ εἶδον in conclauibus suarum ædium eos clau-
φησὶ, καὶ ἰδοὺ πᾶσα ὁμοίωσις ἑρπετῶν καὶ κτηνῶν, C derent, clandestina illis sacrificia offe-
καὶ πάντα τὰ εἴδωλα οἴκου Ἰσραὴλ ἀφαγεγραμ- rebant. Scriptum est itaque apud Eze-
μένα ἐπ' αὐτοῦ κύκλῳ, καὶ εἶπε πρός με, ἑώρακας, chielem: Fili hominis perfora. Et per- Ezech. 8.
υἱὲ ἀνθρώπου, μὴ μικρὰ τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ foraui parietem. Et vidi, inquit, & ecce
ἃ ποιοῦσιν ἕκαστος ἐν τῷ κοιτῶνι αὐτοῦ τῷ κρυ- omnis similitudo reptilis & iumenti, &
πτῷ· ἀφῃρέθη δὴ οὕτως ὅπως ἕκαστος αὐτῶν ἐν τῷ κοι- omnia idola domus Israel descripta in
τῶνι αὐτοῦ τῷ κρυπτῷ τὰ ἡμυθμένα αὐτῷ παγί- D eo per circuitum. Dixitque mihi: Vidi-
δα, τοῦτ' ἔστι, τὴν εἰδωλολατρείαν κεκρυμμένην ἔχων, sti, fili hominis: Num parua sunt, domo
ὑπεπλάττετο τὸν νόμον αὐτῷ. τοιούτοις φησὶν ἐλήφθαι Israelis, quæ facit quisque in cubili suo
εἰς περιγνωμοσύνῃ, καὶ οὐκ ἦν ὁ ἐξαιρούμενος occulto? Vide igitur, quo pacto eo-
ἀπὸ χειρός, καὶ οὐκ ἦν ὁ λέγων ἀπόδος. rum singuli in cubili suo occulto, cùm
Θεοῦ γὰρ οὐκ ἐπαμύνοντος τοῖς αὐτοῖς ὠφελεῖ- laqueum sibi positum, id est, idololatriam haberent, reuerentiam tamen erga legem simulauerint. Hinc ait: Facti sunt deprædatio, & non erat qui à direptione eriperet, nec erat qui diceret, Redde. Nam cùm Deus non subueniret, quis eos ab hac tam graui & non sananda calamitate eriperet? Cúmque ille non reprehenderet diripientes, quis illis diceret, Redde. Non enim iam Deus vt propriam sortem eos quæsiuit, sed vt alienum à se dimisit, propterea quòd ad non deos declinarent. Videtúrque his verbis, captiuitatis tempus subinnuere, quo Israelitæ in potestate ac manu inimicorum perpetuò fuerunt. Nam ad septuagesimum vsque annum qui illos eriperet, nemo fuit, neque qui diripientibus diceret, Redde. Commodissimè autem & appositè, postquam vocationem, inquam, gentium exposuit, etiam quibus de causis Israelitæ à consortio Dei ecti fuerint,

λετο τῆς ὕστερον βαρείας, καὶ ἀνηκέστου συμφορᾶς, E
οὐκ ὑπεπλήττοντος δὲ τοῖς διαρπάζουσι, τίς ἀν
αὐτοῖς ἔφη· ἀπόδος. ἀνῆκε γὰρ ἐξιτήσιον Θεὸς ὡς ἴδιον
ἐπὶ κλῆρον, πρῆκις ἢ μᾶλλον ὡς ἀλλότριον γε-
γονὸς αὐτῷ διὰ τὸ περιεῖδεν τοῖς οὐκ οὖσι
θεοῖς. ἔοικε δ' διὰ τούτων τὴν αἰχμαλωσίαν
ὑποφαίνειν ἡμῖν, ὃν διαπεπλήκασιν οἱ ἐξ
Ἰσραὴλ ὑπὸ χεῖρα πεσόντες ἐχθρῶν. μέχρι
γὰρ ἔτους ἑβδομηκοστοῦ οὐκ ἦν ὁ ἐξαιρούμενος
αὐτούς. ὅτε μὲν τοῖς διαρπάσασι λέγων ἀπόδος,
οἰκονομικῶς δ' σφόδρα μετὰ γε τὴν φάσιν τῆς ἐ-
πιδοῦναι τὸν κλῆσιν, καὶ ἐφ' οἷς ἐκβέβληται τοῦ
Θεοῦ οἰκειότητος οἱ ἐξ Ἰσραὴλ, εἴρηται σφῶν,

diſerte dictum eſt, vt iuſto calculo vſus ſemper Deus videatur. Oportuit enim, oportuit eos, qui impietatem in Deum exercuerunt, eius miſericordiæ & amoris expertes eſſe: at qui ex ignorantia peccati laqueis impliciti erant, & in manum diabolicam cadebant, inflammati agnitione Dei & luce veritatis, eos par fuit ab omnium opifice miſericordiam conſequi. Hoc enim etiam apud ſapientiſſimum Moſem dicere reperitur: Ipſi ad æmulationem prouocarunt me in non diis, irritauerunt me in ſculptilibus ſuis. Et ego ad æmulationem prouocabo eos in non Gente, in Gente ſtulta concitabo eos. Et diuinus Pſalmiſta dixit alicubi: Exacerbauerunt eum in ſculptilibus ſuis, & in ſtudiis ſuis ad æmulationem eum prouocarunt. Aſpexitque Dominus Deus & deſpexit, & planè nihili fecit Iſraelem. Si autem ſpiritualis aliqua conſideratio apponenda ſit, diabolicum laqueum animo & corde habere cauemus: & in phantaſiis ratiocinationum mala idola, ad laſciuiam vocantia, fœdáſque voluptates, ne ſimus præda Satanæ, & dæmoniorum direptio. Scriptum eſt etenim: Si ſpiritus dominantis aſcenderit in te, locum tuum ne deſeras, quia curatio ceſſare faciet peccata magna.

Quis in vobis qui auribus percipiet hæc? Audite in futura.

Familiare eſt ſcripturæ diuinitùs inſpiratæ, dicere, vt auribus percipiant, cùm ſermo non obiter aut oſcitanter, ſed in rebus neceſſariis vigilanter accipiendus eſt: vt quod proditur, mente & corde repoſitum habeant. Cuiuſmodi eſt quod voce Pſallentis dictum eſt: [In corde meo abſcondi eloquia tua, ne peccem tibi.] Scriptum eſt enim, in Pſalmo quadrageſimo octauo, [Audite hæc omnes gentes, attendite omnes qui habitatis orbem terræ.] Nam audire, omnibus vbilibet qui vocem vel alium quempiam ſonum hauriunt, commune eſt: at verò attendere, eſt, vt dixi, cùm aliquid vaticinio proditum in mentem immigrat, eámque occupat. Videtur ergo hic, ſermo propheticus, eos requirere, qui æquius ac cordatius auſcultarunt; vt ad futurarum rerum ſecuritatem, quæ veteribus contigerunt, acciperent. Quemadmodum enim dixit Paulus: Hæc res in typis contigerunt illis, ſcripta ſunt

A ἵνα δικαιωθῇς ἐν τοῖς λόγοις σου καὶ νικήσῃς ἐν τῷ κρίνεσθαί σε. ἔδει γὰρ ἔδει τοὺς τὰ εἰς Θεὸν ἀσεβήσαντας τιμωρίαν δικαίαν, ἔξω γενέσθαι τῆς παρ' αὐτοῦ φιλανθρωπίας καὶ ἀγάπης. τοὺς γὰρ ἐξ ἀμαθίας τοῖς τῆς ἁμαρτίας βρόχοις ἐνειλημμένους, καὶ ὑπὸ χεῖρα πεσόντας διαβολικὴν κατοικτειρῆσαι φῶς τὸ παρὰ τοῦ πάντων δημιουργοῦ καλουμένους εἰς ἐπίγνωσιν αὐτοῦ, καὶ εἰς ὁδὸν ἀληθείας φῶς. τοῦτο γάρ που, καὶ διὰ τοῦ πανσόφου Μωσέως φησὶν εἰσκεπτέον λέγων. αὐτοὶ παρεζήλωσάν με ἐπ' οὐ θεοῖς, παρώ-

B ξυναί με ἐπὶ τοῖς γλυπτοῖς αὐτῶν. κἀγὼ παραζηλώσω αὐτοὺς ἐπ' οὐκ ἔθνει. ἐπ' ἔθνει ἀσυνέτῳ παροργιῶ αὐτούς. ἔφη δέ που καὶ ὁ θεσπέσιος μελῳδός. ὅτι παρεπίκραναν αὐτὸν ἐν τοῖς γλυπτοῖς αὐτῶν, καὶ ἐν τοῖς ἐπιτηδεύμασιν αὐτῶν παρεζήλωσαν αὐτόν, καὶ εἶδε κύριος ὁ Θεὸς, καὶ ἐξουδένωσε σφόδρα τὸν Ισραήλ. εἰ δέ τινα, καὶ θεωρίαν πνευματικὴν τοῖς εἰρημένοις ἐπανεύξεῖ φυλαττόμενα παγίδα διαβολικὴν εἰς νοῦν ἔχειν, καὶ καρδίαν, καὶ τὰ ἐν φαντασίαις λογισμῶν εἴδωλα πονηρὰ καλοῦντα

C πρὸς ἀσέλγειαν, καὶ εἰς ἐκτόπους ἡδονάς, ἵνα μὴ γενώμεθα τῷ Σατανᾷ, καὶ ἁρπαγμα δαιμονίων. γέγραπται γὰρ ὅτι ἐὰν πνεῦμα τοῦ ἐξουσιάζοντος ἀναβῇ ἐπὶ σε, τόπον σου μὴ ἀφῇς, ὅτι ἴαμα καταπαύσει ἁμαρτίας μεγάλας.

Τίς ἐν ὑμῖν ἐνωτίσηται τοῦτο; εἰσακούσατε εἰς τὰ ἐπερχόμενα.

Ἔθος τῇ προφητικῇ γραφῇ τὸ ἀκουτίσασθαι λέγειν, ὅτι τὸ μὴ παρέργως, ἢ ἀτιμώρητόν τ' ὅτι γε τοῖς ἀναγκαίοις πράγμασι δέχεσθαι λόγον,

D ἢ φαλέως ἢ μᾶλλον, ὥστε καὶ εἰς νοῦν καὶ καρδίαν ἐπόθητον ἔχειν τὸ διηγούμενον· οἷόπερ ἐστὶ τὸ ᾄσματι τῷ ψάλλοντος φωνῆς εἰρημένον. ἐν τῇ καρδίᾳ μου ἔκρυψα τὰ λόγιά σου, ὅπως σὲ μὴ ἁμάρτω σοι. γέγραπται γὰρ, καὶ ἐν τραπέζῃ σκοτῶ καὶ ὀδόντι ψαλμῷ. ἀκούσατε ταῦτα πάντα τὰ ἔθνη, ἐνωτίσασθε πάντες οἱ κατοικοῦντες τὴν οἰκουμένην. τὸ μὲν γὰρ ἀκούσαι, κοινὸν ἅπασι τοῖς ἅπαξ εἰς οἷς λαβοῦσι φωνὴν, ἢ καὶ ἕτερόν τινα κτύπον· τὸ δὲ μέλειν ἐνωτίσασθαι τὸ εἰς νοῦν, ὡς ἔφην, εἰσοικίσασθαι τῶν τεθεσπισμένων. ἔοικε δῆτα ὁ προφητικὸς ἐν τούτοις λόγος, τοὺς ὀπιθεκτέον, ἤγουν ἐμφρονεστέρους ἀκροασαμένους ὀπιζῆσαι, ὥστε καὶ εἰς τὴν τῶν μελλόντων ἀσφάλειαν τὰ τοῖς πάλαι συμβεβηκότα λαλῆσαι. ὡς γὰρ ὁ Παῦλος φησὶν, ὅτι τὰ τοιάδε τῷ προφητικῷ τυπικῶς συνέβαινεν ἐκείνοις. ἐγράφη δὲ πρὸς

νουθετίας ἡμῶν, εἰς οὓς τὰ τέλη τῶν αἰώνων κατέλυσε. δεῖ γὰρ ἡμᾶς ὑ μάτην τοῖς περὶ αὐτὸν συντυχόντι διηγήμασιν, ἀλλ' εἰς ὄνησιν ταῦτα δέχεσθαι ψυχῆς, καὶ φυλάττεσθαι σφόδρα ὃ τοῖς ἴσοις ἁλῶναι παγίσμασιν, ἵνα μὴ ταῖς ἐκείνων περιπίπτωμεν συμφοραῖς.

Τίς δέδωκεν εἰς διαρπαγὴν Ιακὼβ, καὶ Ισραὴλ τοῖς προνομεύσασιν αὐτόν. οὐχὶ ὁ Θεὸς ᾧ ἡμάρτοσαν αὐτῷ, καὶ οὐκ ἠβούλοντο ἐν ταῖς ὁδοῖς αὐτοῦ πορεύεσθαι, οὐδὲ εἰσάκουσαν τοῦ νόμου αὐτοῦ; καὶ ἐπήγαγεν ἐπ' αὐτοὺς ὀργὴν θυμοῦ αὐτοῦ, καὶ κατίσχυσεν ἐπ' αὐτοὺς πόλεμος, καὶ οἱ συμπλέκοντες αὐτοὺς κύκλῳ, καὶ οὐκ ἔγνωσαν ἕκαστος αὐτῶν, οὐδὲ ἔθεντο ὅτι ψυχή.

Ἐμφαντικώτατα λίαν τὸν τε Ιακὼβ, καὶ τὸν Ισραὴλ ἔοικεν ὀνομάζειν ἐν τούτοις. ἡ τίς αὖ νοοῖτο παρ' ἡμῖν ἡ τοῦ ἐμφάσεως δύναμις, ἐρμηνεύσωμεν ὡς ἐν βραχεῖ. ἐδουλεύσαμεν μὲν γὰρ Αἰγυπτίοις ποτὲ καὶ ἡμεῖς οἱ ἐξ Ισραήλ. λελύτρωνται δὲ παρὰ Θεοῦ μεσιτεύοντος Μωσέως, πλὴν οὐ χερσὶ κραταιᾷ καὶ ἐν βραχίονι ὑψηλῷ, καθάπερ γέγραπται. μυρίας γὰρ ὅσας, καὶ ἀφορήτοις πληγαῖς τοὺς πλεονεκτοῦντας κατήκισεν. ὅπερ δὲ τῆς Αἰγυπτίων ἐξέδραμεν γῆς, διέβημεν ποδὶ τὴν θάλασσαν, κατεδηδόκασιν ἄρτον ἀγγέλων, ἔπιον ὕδωρ ἐκ πέτρας, εἰσηκόμισθημεν εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας, κατηγωνίσαντο βασιλείας, κεκρατήκασιν ἐχθρῶν, δεινὴν καὶ δυσπάρυητον ἐφήκασι χεῖρα, καὶ δόξαν ὅσην ταύτην τὴν δόξαν. ὅπλον δὲ ἦν αὐτοῖς ὁ τῶν ὅλων Θεὸς, ὁ ἰσχὺν μὲν τῷ ἡλίῳ, καὶ σελήνης δρόμον, κατὰ γε τὴν Γαβαὼν, ἐπαφιεὶς δὲ χαλάζας τοῖς ἀλλοφύλοις ἐξ οὐρανοῦ καὶ εἰς λῆξιν πάσης ἀκλείας τὸν οἰκεῖον αἰαβιβάζων λαόν. τίς γάρ, φησὶ, τὸν δόξαν τοῦτον Ισραὴλ, τὸν ἀξιοζήλωτον Ιακὼβ, τὸν δυάλωτον ἐχθροῖς, τὸν δ' ἀεὶ τῶν τε, καὶ μαχόμενον, καὶ ἀεὶ νικᾶν εἰωθότα δέδωκεν εἰς διαρπαγὴν, καὶ τοῖς προνομεύουσι. πῶς ἠσθένησεν ὁ νικᾶσθαι μὴ εἰδώς. πῶς ὑπολωβᾶται, καὶ γέγονεν ὑπὸ πόδας τῶν αἰθυσσομένων ὁ πᾶσιν ὑψοῦ, καὶ ἄθραυστον αἰωρούμενον τὸ κέρας; ὅπερ δὴ ἦν ἀναγκαῖον τοῖς μετ' ἐκείνους ἡμᾶς μὴ ἀγνοῆσαι τὰς αἰτίας τοῦ παραδεδόσθαι τὸν ὅτου λαμπρὸν, καὶ ἐξηρημένον λαὸν, ἐπολωβίσθαι ἀναγκαίως. ἀλλ' ὁ Θεὸς ᾧ ἡμάρτοσαν αὐτῷ, καὶ οὐκ ἐβούλοντο ταῖς ὁδοῖς αὐτοῦ πορεύεσθαι, οὐδὲ ἀκούειν τοῦ νόμου αὐτοῦ, ἡ δὲ ὅτι τῆς ἀμφιλόγοις ἐρωτήσεως ὁμολογίαν ἔχει ἐφ' ἧ

A autem, nos admonendi gratia, in quos seculorum fines deuenerunt. Non enim oportet nos frustra narrationes de hisce legere, sed ad animi vtilitatem hæc capere, & cauere diligenter, ne similibus illaqueemur peccatis, nec in calamitates eorum incidamus.

Quis dedit in direptionem Iacob, & Israelem deprædantibus eum? Nónne Deus, cui peccarunt, nec voluerunt in viis eius ingredi, neque audire legem eius? Et induxit in eos iram furoris sui, & B *oppressit eos bellum, & qui comburebant eos. Nec tamen vlli ex illis cognouerunt, neque animo considerauerunt.*

Emphaticè admodum in his verbis, Iacobum & Israelem videtur nominare. Et vt à nobis huius emphaseos vis intelligatur, velut breuiter dicemus. Variis enim temporibus Israelitæ seruierunt Ægyptiis: sed Mose sequestre, à C Deo liberati sunt, at in manu forti & brachio excelso, sicuti scriptum est. Infinitis namque & intolerandis plagis in eos qui diripuerunt animaduertit. Postquam verò è terra Ægyptiorum fugissent, pedes mare traiecerunt, panem angelorum comederunt, aquam de petra biberunt, in terram promissionis introducti sunt, regna debellarunt, hostes superarunt, potentem & horribilem manum habuerunt, & celeberrimam inde D gloriam consequuti fuerunt. Arma verò eorum erat, vniuersorum Deus: qui in Gabaon cursum solis sistebat & lunæ, Ioan. 10. & de cælo grandines in alienigenas demisit, & suum populum in omnis dignitatis sortem euexit. Ergo, inquit, quis Israelem celebratissimum, Iacobum æmulandum & admirandum, hostibus insuperabilem, præpotentem, & bellacissimum, & semper vincere solitum, in direptionem dedit, & deprædantibus obiecit? Quomodo attenuatus est, E qui vinci non poterat? quomodo subiugatus & subiectus aduersariorum pedibus, qui contra omnes excelsum & inuulnerabile cornu efferebat? Quia autem necessarium erat nos qui illos sequuti sumus, causas, cur populus adeò illustris & electus traditus fuerit, non ignorare, induxit necessariò: Nónne Deus, cui peccarunt? Et non voluerunt viis eius ingredi, neque legem eius audire. Hæc in ambiguis rebus interrogatio, rei manifestam habet

confessionem. Deus enim erat omnino, qui dedit eum, & qui sceleribus iram dignam intentauit. Hinc itaque illos bellum oppressit. Erátque hoc Israelitis insuetum: vt qui semper Deo protegente, superiores euaserint. At vbi in diuinas eius leges debacchati sunt, veteribus ornamentis deserti & destituti sunt, ad impotentiam reciderunt, ad imbellem timiditatem deducti sunt, circumcirca erant qui eos comburerent, & veluti igne quodam, rerum quæ inferebantur magnitudine, consumerent, vel eorum ciuitates incenderent. quemadmodum alibi clarè dictum est: Ciuitates vestræ igni incensæ sunt. Verùm non cognouerunt, inquit, vlli ex illis, nec animum adhibuerunt: quibus stupiditatis dica hisce verbis scribitur. Etenim cognitione perfecti & absoluti esse possent, si Deum offendere supersederent, & à supplicio ac ira procul quasi pedem remouissent, si ceruicem ei teneram & flexilem præbuissent. Qui verò propter humanos lapsus patiuntur, si ea quæ inferuntur non sentiant, hi ab omni spe bona procul absunt. Fuisse autem Israelitas talibus implicatos noxiis, videre licet ex Hieremia, qui affatur Deum vniuersorum: [Domine, oculi tui ad fidem, flagellasti eos, at noluerunt suscipere disciplinam.] Meminimus, postquam capta esset Hierusalem, & Israel captiuus esset abductus, his qui reliqui erant, loquutum esse Hieremiam prophetam, quæ Deus dixerat, ne descenderent in Ægyptum. Deinde impudenter mulieres, imò nullo eius iræ sensu tactæ, ei dixerunt: Non misit te Dominus: & alia his ex impotenti insania adiecerunt. Postquam enim dixerunt, destitimus sacrificare reginæ cæli, hæc omnia mala in nos venerunt. Proinde verum est quod dicitur: Non cognouerunt vlli ex illis, neque animum adhibuerunt, cùm bellum illos oppresserat, & vndique cingentibus eos, qui combusserunt.

Psal. 5.

Et nunc sic dicit Dominus Deus, qui fecit te Iacob, qui formauit te Israel; ne timeas, quoniam redemi te, vocaui te nomine tuo, Meus es tu: Et si transieris per aquam, tecum sum, & flumina non coperient te. Et si transieris per ignem, non

A τῦ πρεάγματος. Θεὸς γὰρ ἦν πάντως ὁ δοὺς αὐτὸν, καὶ τοῖς ἐγκλήμασιν παρέπουσαν ἐπῆρτησας ὀργήν. Ταύτητοι τοίνυν κατίσχυσεν αὐτοὺς πόλεμος. ἀσυνήθης γὰρ τοῦτο τοῖς ἐξ Ισραὴλ, ἀεὶ γὰρ κεκραταιοῦσθαι σὺν ἀσφαλείᾳ ζῶντες Θεοῦ. ὅπῃ γὰρ εἰς τοὺς θείους αὐτοῦ πεπλημμελήκασι νόμους, ἔρημοι γεγόνασιν αὐχημάτων τῶν πάλαι. πεπλώκασιν εἰς ὄνειδος, κατεκομίσθησαν εἰς ὄνταλκες. κύκλῳ γεγόνασιν αὐτῶν οἱ συμφλέγοντες, καὶ οἷς

B πνὶ πυρὶ δαπανῶντες αὐτοὺς τῷ μεγέθει τῶν ἐπενεχθέντων, ἤγουν καταπιμπράντες αὐτῶν τὰς πόλεις, καθ' ὅ ἑτέρωθί που Σαφῶς εἰρημένον. αἱ πόλεις ὑμῶν πυρίκαυστοι, πλὴν οὐκ ἔγνωσαν φησὶν ἕκαστος αὐτῶν, οὐδὲ ἔθηκε ὅτι ψυχὴν ἀναισθησίας ἐν τούτοις ἐπομβρίοις γράφει. ἔδει μὲν γὰρ εἰς σύνεσιν εἶναι αὐτοὺς ὃ προσκρούσῃ Θεῷ παιδευόμενοι, καὶ τῶν παθεῖν τι τῶν ἐξ ὀργῆς ἔξω τείνοντες πόδα, δηλ. γε ὃ πυφεσὴν ἐπέχειν αὐτῷ τὸν αὐχένα. οἵ γε μὴν, καὶ ἐν αὐτῷ γεγονότες τῷ παθεῖν ὅς αὐθεκτίνων ὀλι-

C γωρίᾳ, εἰ μὴ αἰσθάνοιντο τῶν ἐπενεχθέντων, ἀπάσης ἂν εἶεν ἐλπίδος ἀγαθῆς οἱ τοιόνδε μαχόμενοι. ὅτι γὰρ τοῖς τοιούτοις ἐγκλήμασιν ἔνοχοι γεγόνασιν οἱ ἐξ Ισραὴλ καθαθρήσαι τις ἂν Ιερεμίου λέγοντος πρὸς τὸν τῶν ὅλων Θεὸν, κύριε οἱ ὀφθαλμοί σου εἰς πίστιν. ἐμάστιγωσας αὐτοὺς, καὶ οὐκ ἠθέλησαν δέξασθαι παιδείαν. μεμνήμεθα ὅτι μὲν ἁλωναι τὴν Ιερουσαλὴμ, ἀποκομισθῆναι δὲ τὸν αἰχμάλωτον τὸν Ισραὴλ τοῖς περιλελειμμένοις ὁ προφήτης Ιερεμίας προσεταξε τὰ πρὸς Θεοῦ λέγοντος μὴ καταβῆναι εἰς Αἴγυπτον εἶτα πρὸς αὐτοὺς αἱ γυναῖκες αὐθαδέστερον ἔφασκον, μᾶλλον δ' οὐδὲ εἰς ἄθησιν σεσωσμένας τῆς ὀργῆς, ὅτι οὐκ ἀπέστειλέ σε κύριος. προσεπήγαγον δὲ τούτοις τὰ ἐξ ἀκρατοῦς φρενοβλαβείας. ὅπῃ γὰρ ἔφασκον διελείπομεν θύουσαι τῇ βασιλίδι τοῦ οὐρανοῦ, ἐπῆλθεν ἐφ' ἡμᾶς πάντα τὰ κακὰ ταῦτα. ἀληθὲς ῥῆμα τὸ εἰρημένον, ὅτι οὐκ ἔγνωσαν ἕκαστος αὐτῶν, οὐδὲ ἔθηκε ὅτι ψυχὴν καπηλεύσαντος αὐτῶν τὸν πολέμου, καὶ τῶν κύκλῳ περιεχόντων καταφλεγόντων πάντελῶς αὐτούς.

Καὶ νῦν οὕτως λέγει κύριος ὁ Θεὸς, ὁ ποιήσας σε Ιακὼβ, ὁ πλάσας σε Ισραὴλ· μὴ φοβοῦ, ὅτι ἐλυτρωσάμην σε, ἐκάλεσα τὸ ὄνομά σου. ἐμὸς εἶ σὺ, καὶ ἐὰν διαβαίνῃς διὰ ὕδατος, μετὰ σοῦ εἰμὶ, καὶ ποταμοὶ οὐ συγκλύσουσί σε, καὶ ἐὰν ἐπέλθῃς διὰ πυρὸς, οὐ μὴ καυθήσῃ

φλὸξ οὐ καταναύσῃ σε, ὅτι ἐγὼ κύριος ὁ Θεὸς ὁ ἅγιος Ισραὴλ, ὁ σώζων σε.

combureris, flamma non comburet te, quia ego Dominus Deus sanctus Israel, seruans te.

Ἀγαθὸν καὶ νῦν ἀναλογίσασθαι τὸν φιλοικτίρμονα Θεόν. ἀγαθὸς γὰρ ὑπάρχων φύσει, καὶ τῶν ὅλων δημιουργὸς, κἂν εἰ γένοιτό τις ἀνάγκη πρὸς ἀπόνιψιν ἐγκλημάτων καταπέσωσί τινας τοῖς ἐκ δικαίας ὀργῆς κινήμασι μεταφοιτᾷ πρὸς ἔλεον, καὶ οὐκ εἰς μακρὰν, καὶ ὁ πλήξας μετοῖ, καὶ ἀποφέρει τὴν μάστιγα, καὶ ἀνακτᾶται μεταμανώσοντας, καὶ ἀνίησιν ἡμᾶς ὠλιγωρήσαντας, καὶ τοῖς τῶν παθῶν ἐνεχομένοις χεῖρα νέμει σωτήριον, συμφορᾶς ἁπάσης ἐξέλκων αὐτοὺς, καὶ μετιὼν εἰς εὐημερίαν. ἄθρει γὰρ ὅπως εἰς λήθην ὥσπερ τῶν διεπλασμένων ἔρχεται, καὶ θεσπεσίων ἀμνησίας ἀφανίζειν ἐπαίρεται τὰ ἐγκλήματα προσπηδῶν αὐτοῖς ἕτερόν τινα ὥσπερ ἕτερα χρόνου πρὸς εὐθυμίαν αὐτοὺς ἀναφέρων τὸν. καὶ νῦν τοιοῦτον τὸν Φαλμῳδὸν ἐν βίβλῳ ψαλμῶν εἰρηκότα. σήμερον ἐὰν τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἀκούσητε, μὴ σκληρύνητε τὰς καρδίας ὑμῶν, ὡς ἐν τῷ παραπικρασμῷ. ὥσπερ γὰρ ἐκεῖ τὸ σήμερον ἄρχειν οἶδε χρόνου ἑτέρων. ἕνεκα καὶ ἐνταῦθα τὸ νῦν ἀμνησίας ἐπόθησεν ἔχειν τῶν ἤδη προφθασάντων. διὰ τοιούτου τὸν πρὸς ἄρχειν ὁδοῦ, καὶ παραγωγὴν ἑτέρων ἐσομένων παρὰ Θεοῦ. οὐκοῦν οὐκ ἐᾷ ταῖς εἰς ἄπαν διαθυμίαις αὐτοὺς καταμαραίνεσθαι, ἅτε μιλὼν ἀπελύτησιν ποιήσασθαι τῆς ἀπορροφῶν, ἀφίησι δὲ καὶ φόβου πάντος, καὶ δίδωσι θαῤῥεῖν, ὅτι τυγχάνει πάντος ἀγαθοῦ, μεταιτάντος Θεοῦ πρὸς τὸ ἀσυγκρίτως ἄμεινον τῆς κατ' αὐτοὺς παραγωγῆς τὴν φύσιν. ἐλυτρωσάμην γάρ σε, φησὶν, καὶ τίνα τρόπον σοφίᾳ λέγων ὁ πάνσοφος Παῦλος περὶ τοῦ πάντων ἡμῶν σωτῆρος Χριστοῦ. ὅτι κατῴκησεν ὁ Θεὸς, καὶ πατὴρ ἀναγεφαλαιώσασθαι τὰ πάντα ἐν αὐτῷ, τά τε ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς. ἐν αὐτῷ γὰρ ἡ πάντων λύτρωσις, ἄφεσίς τε καὶ ἀμνησία τῶν πάλαι, καὶ ὁ τῆς πνευματικῆς οἰκειώσεως τρόπος, ὃν πρὸς γε φημὶ πρὸς αὐτὸν διὰ ἁγιασμοῦ τελούμενος, διαφέροντος ἡμᾶς εἰς κοινωνίαν τοῦ Θεοῦ, καὶ πατρός. Διὰ τοῦτο φησὶν ἐκάλεσά σε τὸ ὄνομά μου, καὶ ποῖον, τοῦτ' ἔστιν, ἐμὸς εἶ σὺ, Χριστοῦ γὰρ ἐσμὲν λεγόμενοι, καὶ τοῦτο ὄντι τὸ καλὸν ὄνομα τὸ ἐπικληθὲν ἐφ' ἡμᾶς. ἰστέον δὲ ὅτι καὶ ἐν ἑτέρᾳ φέρεται γραφῇ. ἐκάλεσά σε τῷ ὀνόματί μου πλὴν τὸ ἐμὸς εἶ σὺ πρὸς τε, καὶ λέγων, ἔλυσε τὴν ἀλλοτρίωσιν, ἣν ὑπομένειν ἔθος τοῖς ἁμαρτίαις ἐνι-

Mirari etiam nunc operæpretium est misericordem Deum. Bonus enim cùm sit natura Deus, & vniuersorum conditor, etiamsi vsueniat, ad scelerum ablutionem, vt quidam in iræ iustæ seueritatem incidant, transit tamen ad misericordiam nec longè post, & qui percussit, sanat, & aufert flagellum, & restituit pœnitentia ductos, & nos lapsos resuscitat, & his qui malis erant detenti ac calamitatibus, manum salutarem porrigit, eos omni ærumna extrahendo, & ad felicitatem traducendo. Specta enim quomodo velut in obliuionem delictorum veniat, & diuina ἀμνησίας delere & obterere promittat crimina: adiecto quasi alio principio temporis, quod illos ad tranquillitatem adduceret. Et, Nunc, perinde esse dicimus vt illud in libro Psalmorum dictum: [Hodie si vocem meam audieritis, nolite obdurare corda vestra, vt in exacerbatione.] Quemadmodum enim illic, Hodie, principiũ definit temporum aliorum: sic & hic Nunc, argumentum habet ἀμνησίας & obliuionis eorum quæ iam sunt commemorata, & ad principium viæ ac rerum aliarum à Deo futurarum adducit. Itaque non finit eos prorsus desperatione marcescere, nec in perpetuum auersatur, sed omni metu eximit, & dat fiduciam, ac spem facit omnia bona consequendi, Deo rerum naturã ad id quod incomparabiliter melius est conuertente. Redemi enim te, inquit. Quo autem modo, manifestabit sapientissimus Paulus, cùm dicit de omnium nostrum Seruatore Christo: Collubitum est Deo & Patri, in illo tanquam in capite omnia summatim comprehendere, & quæ in cælis & quę in terra. In ipso enim est omnium redemptio & remissio, & præteritorum obliuio, & spiritualis cognationis, quæ cum eo, inquam, est, modus per sanctificationem perfectus & consummatus, quæ nos etiam ad communionem cum Deo & Patre adducit. Propterea dicit: Vocaui te nomine tuo. Quonam? nimirum: meus es tu. Christi enim esse dicimur, & hoc præclarum nomen est, quo cognominamur. Sciendum verò, quòd in alia scriptura dicatur: Vocaui te nomine meo. verùm cùm adiicit & dicit: Meus es tu, soluit alienationem, quam subire solent qui peccatis

Psal. 94

detinentur. Non enim illi sunt Dei, licet vniuersorum dominium teneat. Et deturbat à societate & coniunctione quæ cum illo est, ad res malas procliuitas. Vnde dicimus eos qui sunt contaminati inquinamentis, non esse Dei. Itaque spiritualis coniunctionis & cognationis, emphasis quædam est: Meus es tu. Promittitque ei auxilium inuictum, quòd nulla eum tentatio inuadet. Nam fluuii, & aqua, & flammæ, multiplices tentationum impetus designant. Scriptum est: [Omnes qui volunt piè in
2.Tim.3. Christo Iesu viuere, persecutionem patientur.] Et ipsemet Christus alicubi dixit credentibus in se: Afflictionē habetis in mundo. Sed, inquit, si transieris aquā, tecum sum. Christus enim si vnà sit, nihil his qui sunt eius, iniuriam fecerit: at eò spiritualis fortitudinis deuenient, vt nihili sint facturi eum qui valeat tempestatibus diuexare & demergere: imò si persequutio in morem fluminis ac fluctus aliquando inuadat, & ignis ac flammæ vim habeat, sic tamē euincet, illud scientes, Deum esse qui seruat. Est enim familiare scripturæ diuinitùs inspiratæ, & fluminibus, & aquis tentationum insultus assimilare, quod demonstrabit etiam Seruator ipse, cùm dicit, veluti forma quadam Parabolæ seu exempli. [Omnis
Matth.7. igitur qui audit sermones meos hosce, & facit eos, assimilabitur viro prudenti, qui ædificauit domum suam super petram, & descendit imber, & venerunt fluuii, & spirauerunt venti, & irruerunt in domum illam, & non cecidit. Fundata est enim in petra. Est autē petra Christus.]

Feci commutationē tuam Ægyptum, & Æthiopiam, & Syenen pro te, ex quo honorabilis factus es coram me, glorioſus factus es, & ego te dilexi. Et dabo homines multos pro te, & principes pro capite tuo. Ne timeas, quia ego tecum ſum.

Difficile est assequi sanè mentem horum verborum, enarrabo tamen, Deo dirigēte, vt potero: ipse enim dat sapientiam & cognitionem. Priusquam ergo Christus mundo illuxisset, qui est vera lux, terra vniuersa errabat, & profundis altissimisque peccati tenebris obscurata erat, & cōplures passim cultus erant, per regiones & per Gentes. Cæteris autem superstitiosiores extiterunt Chaldæi & Phœnices, & quotquot terrā Ægyptiorū occupant, vsque ad Syenen & Æthiopiā. Conterminā namque regionē terræ

A ἀνθρώπους. οὐ γὰρ εἰσὶν ἐκ θεοῦ, καίτοι κατεξουσιάζοντος τῶν ὅλων, ὅζιπερ ἴδιόν ἐστι τοῦ αὐτοῦ οἰκειότητος ἡ πρὸς τὰ φαῦλα ἀλλότριος. ταύτῃτοι φαμὲν οὐκ εἶναι θεοῦ τοὺς ὄντως ἐν μολυσμοῖς. οὕτω οἰκειώσεως ἔμφασις εἴη αἱ τῆς πνευματικῆς ὅ, ἐμὸς εἶ σύ. παρασκευάζεται γὰρ ἀμαχον αὐτῷ τὴν ὑπακοήν, ὡς ἀπάλωτον γινέσθαι πάσῃ πειρασμῷ. πολλαὶ γὰρ, ὦ ὕδωρ, καὶ φλόγες ταῖς πολυτρόποις τῶν πειρασμῶν ἐφόδοις καταπνέουσι. γέγραπται γὰρ ὅτι πάντες οἱ θέλοντες εὐσεβῶς ζῆν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ διωχθήσονται. καὶ αὐτός γε Χριστὸς ἔφη τοῖς εἰς αὐτὸν πιστεύσασι, θλῖψιν ἔχετε ἐν τῷ κόσμῳ. ἀλλ' ἐὰν διαβαίνῃς δι' ὕδατος, φησί, μετὰ σοῦ εἰμί. Χριστοῦ γὰρ οὐδὲν ὄντος ἀδικήσει αὐ οὐδὲν τοὺς ὄντας αὐτοῦ. ἀλλ' ἰσχύος εἰς τοῦτο φαμὲν εἶναι πνευματικῆς, ὥστε οὐδένα τῶν καταχθονίων ἰσχύοντος ποιῆσαι λόγον. ἀλλὰ καὶ ἐπιλάβῃ ποτὲ διωγμὸς ποταμίου ῥεύματος δίκην, καὶ πυρὸς ἀκμὴν ἔχει, καὶ φλογὸς, ὦ ὅτου νικᾷ, πλὴν εἰδότος ὅτι θεὸς ὁ σώζων ἐστίν. ἔστι γὰρ ἔθος τῇ θείᾳ γραφῇ καὶ ποταμοῖς, καὶ ὕδασι ταῖς τῶν πειρασμῶν ἐφόδοις ἐφομοιοῦν. διαδείξει λέγων, καὶ αὐτὸς ὁ σωτὴρ ὡς ἂν εἴδοι παραβολῆς, ἤγουν παραδείγματος. πᾶς οὖν ὅστις ἀκούει μου τοὺς λόγους τούτους, καὶ ποιεῖ αὐτούς, ὁμοιωθήσεται ἀνδρὶ φρονίμῳ, ὅστις ᾠκοδόμησε τὴν οἰκίαν αὐτοῦ ὅτι ἐπὶ πέτραν, καὶ κατέβη ἡ βροχὴ, καὶ ἦλθον οἱ ποταμοὶ, καὶ ἐπνεύσαν οἱ ἄνεμοι, καὶ προσέπεσον τῇ οἰκίᾳ ἐκείνῃ, καὶ οὐκ ἔπεσε. τεθεμελίωτο γὰρ ὅτι ἐπὶ τὴν

D πέτραν, ἡ δὲ πέτρα ἐστὶ Χριστός.

Ἐποίησά σου ἀλλαγμα Αἰγυπτον καὶ Αἰθιοπίαν, καὶ Συηνὼ ἀντὶ σοῦ, ἀφ' οὗ σὺ ἔντιμος ἐνώπιόν μου. ἐδοξάσθης, κἀγὼ σε ἠγάπησα, καὶ δώσω ἀνθρώπους πολλοὺς ἀντὶ σοῦ, καὶ ἄρχοντας ἀντὶ τῆς κεφαλῆς σου. μὴ φοβοῦ, ὅτι μετὰ σοῦ εἰμί.

Δυσέφικτος μὲν καμοῦσι τὰ προκείμενα ὁ νοῦς, ποιήσομαι ὅ τε ἀφήγησιν ὡς ἐνὶ θεοῦ κατευθύνοντος, δίδωσι γὰρ αὐτὸς σοφίαν καὶ γνῶσιν, οὕτω πρὶν ἐπιλάμψαι τῷ κόσμῳ Χριστὸν, ὃς ἐστὶ φῶς τὸ ἀληθινὸν, ἐπεπλανᾶτο μὲν ἡ σύμπασα γῆ, βαθεῖ δὲ καὶ σφοδροπάτῳ τῆς ἀμαθίας κατεμέλαινετο σκότῳ, καὶ πλάναι μὲν ἦσαν πολλαὶ κατὰ τε χώρας, καὶ ἔθνη. διαφανέστεροι δὲ τῶν ἄλλων γεγόνασι Χαλδαῖοι, καὶ Φοίνικες, καὶ ὅσοι τὴν Αἰγυπτίων ἔχουσι γῆν, μέχρι Συήνης τε, καὶ Αἰθιοπίας. ὅμορον γὰρ τῇ

τῶν Αἰγυπτίων οἰκῆσαι χώραν. Ἀπόλεκτος δὲ Θεοῦ κλῆρος μόνος ἦν ὁ Ἰσραὴλ καὶ μερὶς κυρίου, καθὼς γεγραμμένον. ὅπερ ὅ δεδυσσεβήκασιν εἰς τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, καὶ γεγόνασι κυριοκτόνοι, κλῆρος μὲν οὐκ ἔτι Θεοῦ μεμφήκασι, πόθεν; ἐξώλιαθον ὅ τοῖς αὐτῶν οἰκειότητος, καὶ παρεισελήφθη τὰ ἔθνη, καὶ γεγόνασιν ἀντάλλαγμα τοῦ Ἰσραὴλ. καὶ οἱ πάλαι τῶν ἄλλων ἀποδύτων δυσσεβεστέρους, καὶ δυσαπόνιπτον ἔχοντες ἐν τούτῳ τὸ ῥύπον. ἔφην τε ὅτι δριμεῖς, καὶ πικροὶ γεγόνασιν οἱ Αἰγύπτιοι, μάλιστα τοῖς περὶ τὰς τῶν εἰδώλων εὑρέσεις, καὶ βαθεῖς εἰς ψευδολατρείαν, καὶ μέγα φρονοῦντες ὅτι περὶ τὰς τῶν εἰδώλων θεραπείας πεφύκασι, καὶ κλήσεις τοῦ πανταπηλύου, φησὶ, τοῦ ἐκλεκτοῦ εἰς κλῆρον ἐμοὶ ἐποίησα ἄλλαγμα Αἰγυπτίων, καὶ Αἰθιοπίαν, τοῦτ' ἔστι, πάλιν τὸν Αἰγύπτιον. Αἰθίοπας γὰρ τοὺς Αἰγυπτίους ὀνομάζειν ἔθος τῇ θείᾳ γραφῇ. ἔφη γοῦν δι' ἑνὸς τῶν ἁγίων προφητῶν, καὶ ὑμεῖς Αἰθίοπες τραυματίαι μαχαίρας μου ἐστέ. εἰσδεξάμην τοίνυν αὐτὴ σοῦ, φησὶ, τοὺς ἐν μολυσμοῖς ὄντας δεινοῖς, μόνον δὲ οὐχὶ καὶ ἀπόλλυσθαι ἔχοντας τὴν ἀκαθαρσίαν. πλὴν ἀφ' οὗ ἔντιμος ἐγένου, ἐνδυτόν μου ἐδοξάσθης. οὐ γὰρ ἔμεινεν ὁ Ἰσραὴλ ἐν ἀποστροφῇ τε καὶ ἀτιμίᾳ διηνεκεῖ. κληθήσεται γὰρ ἐξ αὐτοῦς διὰ πίστεως τῆς ἐν Χριστῷ, ἐξ ἧς τῶν ἁγίων δόξης κοινωνὸς ἔσῃ, καὶ μέτοχος. ἐδοξάσθης γὰρ, φησὶ, καγὼ σε ἠγάπησα. Θὲς γὰρ, δώσω ἀνθρώπους πολλοὺς ἀντὶ σοῦ, καὶ ἀρχόντας ἀντὶ τῆς κεφαλῆς σου, καταδηλοῦν ἔοικεν, ὅτι κεκλημένων καὶ καιροῖς εἰς ἐπίγνωσιν τοῦ Χριστοῦ τῶν ἐξ Ἰσραὴλ, πλῆθός τινες ἔσονται μυσταγωγεῖν εἰδότες αὐτοὺς, καὶ θεσπέσιοι σοφοὶ καὶ ἐλλογιμώτατοι. ἀντὶ σοῦ γὰρ ποιῶν, φησὶ, δώσω πολλοὺς ἀνθρώπους. δώσω δὲ καὶ ἀρχόντας ἀντὶ τῆς σῆς λέγων κεφαλῆς, κεφαλὴ δὲ τῶν πιστευόντων Χριστὸς, εἰς ὃν πᾶσα βλέπει μυσταγωγία καὶ θέσις τῶν εἰς ὃ καθηκόντως λαῶν ἀγομένων καὶ καιροῖς, ψήφῳ δηλονότι τῇ παρ' αὐτοῦ. σκοπῶ δ' ἀντὶ σοῦ καταστημήνας αὐ ὃ ἀντὶ σοῦ δ' χρησίμου καὶ τελοῦντος εἰς ὄνησιν, σοὶ τῷ μανθάνοντι τὸ συμφέρον, καὶ μέγα μυστήριον τῆς σῆς κεφαλῆς, τοῦτ' ἔστι, Χριστοῦ. ἤγουν καὶ καθ' ἕτερον σύμπασης ἔχον τὸ, δώσω αὐ ἀνθρώπους πολλοὺς ἀντὶ σοῦ, καὶ ἀρχόντας ἀντὶ τῆς κεφαλῆς σου. γέγονας γὰρ ἀπόκλητος, φησὶ, καὶ ἀξιωσμένος, καὶ τῆς πρὸς ἐμὲ φιλίας τε, καὶ οἰκειότητος ἀλλότριος πρωτελῶς. τοιοῦ-

Ægyptiorum inhabitant. Solus Israel, Dei sors erat electa, & portio Domini, sicuti scriptum est. Cùm autem impii fuerint in Dominum nostrum Iesum Christum, & dominicidæ extiterint, nequaquam iam sors Dei manserunt, sed à cognatione quæ cum illo erat deciderunt, Gentésque sunt assumptæ, & factæ loco Israelis commutatio: etiam qui reliquis omnibus olim erant superstitiosiores, & qui propterea sordes habebant non eluendas. Dixi vehementes & acres fuisse Ægyptios, maximè quod ad idolorum inuentionem attinet, & profundè immersi pseudololatria ac fallis cultibus, altum sapiebant, quòd supra modum ac sophisticè in adoratione & nominibus dæmonum philosopharentur. Itaque, inquit, pro te dilecto, pro te mihi in sortem tributo, feci commutationem, Ægyptum & Æthiopiam, id est, rursus Ægyptum. Æthiopas enim nominare Ægyptios solet diuinitùs inspirata scriptura. Hinc per quendam è sanctis prophetis dixit: Et vos Æthiopes, vulnerati estis gladio meo. Pro te igitur suscepi, inquit, grauiter inquinatos, & qui haberent impuritatem indelebilem quodammodo. Verum ex quo honorabilis factus es in conspectu meo, gloria euectus es. Non enim hæsit Israel in hac repudiatione & infamia perpetuò. nam ipse per fidem vocabitur quæ est in Christo, & sanctorum gloriæ socius erit ac particeps. Gloria enim subuectus es, inquit, & ego te dilexi. Illud autem: Dabo homines multos pro te, & principes pro capite tuo: demonstrare videtur, vocatis ad agnitionem Christi, suo tempore Israelitis, quamplurimos fore qui sciant eos mysteria docere, & sapientes viros & facundissimos. Pro te enim, inquit, dabo multos homines, & principes dabo, qui pro tuo capite dicant. Caput autem credentium Christus, in quem omnis mystagogia respicit, ac institutio populorum qui docentur & ducuntur suo tempore, suffragio scilicet ipsius ac sententia. Ergo pro te, significare poterit, è re tua, pro vtilitate tua quæ cedet tibi discenti augustum & magnum capitis tui, id est, Christi, mysterium. Vel etiàm alio modo intelliges, Dabo homines multos pro te, & principes pro capite tuo. Abiectus enim fuisti & relegatus, inquit, & ab amicitia erga me & coniunctione prorsus alienus.

Sophon.

Hinc

Hinc etiam in commutationem pro te, gentes accepi, quæ ad vltimam proſtitutæ ſunt infamiam. Sed ex eo quòd honoratus factus es in conſpectu meo, nimirum quatenus credidiſti, & gloriam ea de re adeptus es, dilexi te, & ita dilexi, vt ſi tempus incideret aut vſus, vt multos homines ac principes pro capite tuo dari eſſet neceſſe, equidem darem. Eſt enim oratio hypothetica, & maximam habet emphaſin & argumentum, honorari à Deo Iſraelem. Spémque facit certam, quòd omni tempore & vndequaque cum illis ſit Deus. Tecum enim ſum. Quod quidem ſatis eſt illis, ad omnem felicitatem. Si enim Deus vnà ſit, è medio tollentur mala, & omne genus tranquillitatis nobis eorum loco inducitur.

Ab Oriente adducam ſemen tuum, & ab Occidente congregabo te. Dicam Aquiloni: Adduc; & Africo: Ne prohibeto, adducito filios meos è terra longinqua, & filias meas ab extremis terræ, quotquot appellantur nomine meo.

Apparuit his qui in terra erant, in forma noſtra, id eſt, factum homo vnigenitum Dei Verbum, vt Græcos & Iudæos per multas ac varias offenſiones detruſos in apoſtaſiam ac defectionem, ab omni inquam, conditore, ad veram & incontaminatam Dei cognitionem attraheret, & in vnionem ſpiritualem, per fidem & ſanctificationem perpulchrè conſummatam congregaret, tandémque coniunctione cum ipſo dignos efficeret, & ita per ſeipſum Deo ac patri coniungeret. Nam Chriſtum hac de cauſa hominem factum eſſe, ex ſacroſanctis Euangelii literis, perſpicere non eſt difficile. Reuixit enim mirabiliter & ſupra omnium opinionem Lazarus, è mortuis. Multitudo autem Iudæorum impiorum, & Phariſæorum inuiſa Deo officina, coacto concilio, dicebant: [Quid
Ioan. 11. » agimus? nam hic homo multa ſigna » edit. Si eum ſic ſinimus, venient Ro» mani, & tollent gentem noſtram & » locum. Tum eorum quidam, Caiphas, » dixit eis: Vos nihil ſcitis, neque co» gitatis, conducibilius eſſe nobis, v» num hominem mori pro populo, quàm » totam gentem perire.] Quibus mox ſubnectit diuinus Euangeliſta: Hæc autem ex ſemetipſo non dixit, ſed quòd eſſet eius anni pontifex,

A τητοι, ϗ εἰς ἀνταλλαγμὰ ϑυ τὰ εἰς ἔϑνη τὰ ἥκοντα δόξα ϑολῆς τ ἐϑνῶν ἐδεξάμην. ἀλλ' ἀφ' οὗ ἔντιμος ἐγένου ἐνώπιόν μου, πιστεύσας δηλονότι, ϗ τ ὅτι ϑύτῳ δόξαν ϑεράπων ἠγάπησά σε. ἠγάπησα ϑ ὅτως, ὥστε ϗ εἰ ἐγένετο χρεὼς ἡ χρεία ϑ πολλοὺς ἀνθρώπους ϑ ἀρχοντας, ὑπὲρ τῆς σῆς δοθῆναι κεφαλῆς δοίην ἄν. ἔστι γὰρ ὑποθετικὸς ὁ λόγος, ϗ πλείονα ὅσον τ ἔμφασιν ἔχων τῆ τετιμῆσθαι παρὰ Θεοῦ τ Ισραὴλ, δίδωσι γνῶναι ϑ βεβαίαν ἀραρότως ὡς ἐν παντὶ καλῷ παντί τε ϗ πάντως σῴζοντος Θεοῦ, μεθ' ὑμῶν γάρ εἰμι. ἀπόχρη ϑ τοῦτο αὐτοῖς πρὸς πᾶσαν B εὐημερίαν, Θεοῦ γὰρ σῴζοντος, ἐκποδὼν μὲν ἔσται τὰ μοχθηρά, ἅπας δὲ ἔσται ἡμῖν εὐθυμίας ϗ τερπωλῆς ἢτ' οὖν χάρας αἰτιοκείμενα.

Ἀπὸ ἀνατολῶν ἄξω ϑ σπέρμά ϑυ, ϗ ἀπὸ δυσμῶν σῴσω σε. ἐρῶ τῷ βορρᾷ, ἄγε, ϗ τῷ λιβὶ, μὴ κώλυε. ἀγέτωσαν υἱούς μου ἀπὸ γῆς πόρρωθεν, ϗ τὰς ϑυγατέρας μου ἀπ' ἄκρων C τῆς γῆς, πάντας ὅσοι ἐπικέκληνται τῷ ὀνόματί μου.

Ἐπέφανε τοῖς ἐπὶ γῆς ἐν εἴδει τῶν καθ' ἡμᾶς, τοῦτ' ἔστι, γυμνωθεὶς ἀνθρώπου ὁ μονογενὴς τ Θεοῦ λόγος, ἵν' Ἕλληνάς τε ϗ Ἰουδαίους ἀφ' πολλῶν τε, ϗ ποικίλων ὀλισθημάτων καλεσάμενος εἰς ἀπόστασιν τ ἀπό γε φημὶ τ πάντων δημιουργοῦ, σῴσειε πρὸς ϑεογνωσίαν τ ἀληθινὴν, ϗ ἀμώμητον, σῴσαγάγῃ δὲ ϗ εἰς ἑνότητα τ πνευματικὴν ἁγίᾳ πίστεως ϗ ἁγιασμοῦ, τελουμένης ἂν μάλα ϗ τ πρὸς αὐτὸν οἰκειότητος ἀξίους ὄντας ἀποφήνῃ λοιπὸν, ϑτω τε σῴσάμενος ἑαυτῷ τῷ Θεῷ, ϗ πατρί. ὅτι γὰρ ϗ τούτης ἕνεκα τ αἰτίας ἐνήνεκται τ ἀνθρώπινον ὁ Χριστὸς χαλεπὸν οὐδὲν καταδεῖν δι' ἁγίων εὐαγγελικῶν γραμμάτων. ἀνεβίω μὲν γὰρ παραδόξως ὁ Λάζαρος ἐκ νεκρῶν ἡ δὲ γε τ αἰσίων Ἰουδαίων πληθὺς, ἤτοι ϑ τῶν Φαρισαίων πρωμισὲς ἐργαστήριον συνήδρευόντε, ϗ ἔφασκον, τί ποιοῦμεν ὅτι ὁ ἄν- E ϑρωπος οὗτος πολλὰ ποιεῖ σημεῖα. ἐὰν ἀφῶμεν αὐτὸν ϑτως, ἐλεύσονται οἱ Ῥωμαῖοι, ϗ ἀροῦσιν ἡμῶν ϑ ἔϑνος, ϗ τ χώραν. εἷς δέ τις ἐξ αὐτῶν Καϊάφας εἶπεν αὐτοῖς. ὑμεῖς οὐκ οἴδατε οὐδέν, ὅτι συμφέρει ἡμῖν ἵνα εἷς ἄνϑρωπος ἀποθάνῃ ὑπὲρ τ λαοῦ, ϗ μὴ ὅλον ϑ ἔϑνος ἀπόληται. εἶτα τούτοις ἐπήγαγεν ὁ ϑεσπέσιος εὐαγγελιστὴς, ϑτω τι ϑ ἀφ' ἑαυτῷ οὐκ εἶπεν, ἀλλ' ἀρχιερεὺς ὢν τ ἐνιαυτῷ ἐκείνου προεφήτευσεν,

ὅτι ἔμελλεν ὁ Ἰησοῦς ἀποθνήσκειν ὑπὲρ τοῦ ἔθνους, καὶ οὐχ ὑπὲρ τοῦ ἔθνους μόνον, ἀλλ' ἵνα καὶ τὰ τέκνα τοῦ Θεοῦ ἐσκορπισμένα συναγάγῃ εἰς ἕν. ὅσον μὲν γὰρ ἦκεν εἰς τὴν ἐν ἀρχῆς τοῦ ἀνθρώπου ποίησιν, καὶ τὴν ἐπ' αὐτῷ σκοπὸν τοῦ προενεχθέντος εἰς ὑπαρξιν τέκνα ἅπαντες ἦσαν αὐτοῦ. κατεσκέδασε δὴ, ὡς ἔφην, ἅπαντας ὁ Σατανᾶς εἰς πολύτροπον ἁμαρτίαν. ἀπεσυνάλισέ τε τῆς πρὸς αὐτὸν οἰκειότητος κατενεχθεὶς εἰς πλάνησιν, πλὴν συνήγαγεν ἅπαντας ὁ Χριστός. ἦλθε γὰρ ζητῆσαι τὸ ἀπολωλός. τοῦτό τοι καὶ ἐν τῷ προκειμένῳ σημαίνεται. ἐπαγγέλλεται γὰρ τὴν ἐξ ἐθνῶν τε, καὶ Ἰουδαίων συνεγηρμένην συναγωγὴν, ἤγουν ἐκκλησίαν, συλλογίζειν ἅπαντας τοὺς ἐξ ἑῴων εἰς δύσιν, καὶ ἐκ βορρᾶ, καὶ λιβὸς, ἤτοι νότου, ἵνα ἐντεῦθεν ἐννοῇς ὅλον τὸν πάντος κλίματος τῆς ὑφ' ἡμῶν. ἑῷος γὰρ καὶ δύσις βορρᾶς, καὶ νότος, τοῦτι δή που πάντως ἡμῖν ἐπαμφιάζει αἰ λέγων. ἄγε μοι, τῷ βορρᾷ, τῷ δὲ λιβὶ, μὴ κώλυε, δίδωσί πως ἐννοεῖν ὅτι τὰ ἀγαθὰ καὶ πονηρὰ πνεύματα τὴν αἴτησιν, οὐκ ἐᾷ τοῖς πρὸς αὐτὸν ἰοῦσαν αἰτιφέρεσθαι νοητῶς. καθάπαξ καὶ πάλαι οἷά τις τύραννος ὠμός τε καὶ ἀλαζὼν κατεφύετο τὴν ὅπῃ γῆς ὁ ἀληθινὸς Σατανᾶς ὁμοῦ τοῖς ἰδίοις ἐπαναστάταις οὐκ ἐῶν αἰσθάνεσθαι πρὸς ἀλήθειαν, ἤγουν ἰέναι πρὸς Θεὸν δι' ὑπηρετῶν. πᾶσι γὰρ τοῦτο Χριστὸς, καθαλλάσσοντος μὲν τοῖς κεκλημένοις πρὸς εἰς σωτηρίαν ὁδὸν, ἅπαν δὲ ὃ πρόδηλα πόδας κείμενον, οἷς οὐκ μέσου γίνεσθαι πρασκυλίζοντος. ὀνομάζων δὲ ἡμᾶς, καὶ θυγατέρας ἐκ τῶν τεσσάρων τέκνα τοὺς κλίμασι τοῦ Χριστοῦ προῤῥήσεως ἐμφανῆ καθίστησι τὸν καιρὸν, καθ' ὃν δέδοται τοῖς ὑπὸ τῆς γῆς ἡ ὑποθέσις ἡ χάρις δι' ἁγιασμοῦ ἐν πνεύματι. ὅτι δὲ οὐκ ἔθνους ἑνὸς, καινὴ δὲ καὶ μία πάντων γέγονεν ἡ κλῆσις, ἐπαφίησιν εἰπὼν πάντας ὅσοι ὑπεκέκλησται τῷ ὀνόματί μου. ὀνομάσμεθα γὰρ Χριστιανοὶ, ἤτοι λαὸς Θεοῦ. οὕτω γάρ που, καὶ ὁ Πέτρος τοῖς κεκλημένοις διὰ τῆς πίστεως ὑπιστέλλει δὲ φησὶν, ὑμεῖς δὲ γένος ἐκλεκτὸν, βασίλειον ἱεράτευμα. ἔθνος ἅγιον λαὸς, εἰς περιποίησιν, ἵνα τὰς ἀρετὰς ἐξαγγείλητε τοῦ ἐκ σκότους ὑμᾶς καλέσαντος ὑπὲρ τὸ θαυμαστὸν αὐτοῦ φῶς, οἱ ποτὲ μὲν λαὸς, νῦν δὲ λαὸς ἐν κυρίῳ.

Ἐν γὰρ τῇ δόξῃ μου κατεσκεύασα αὐτὸν, καὶ ἔπλασα, καὶ ἐποίησα αὐτὸν, καὶ ἐξήγαγον λαὸν τυφλὸν, καὶ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν ὡσαύτως τυφλοὶ, καὶ κωφὰ τὰ ὦτα ἔχοντες, πάντα τὰ

A prophetauit Iesum moriturum esse pro gente, nec solùm pro gente, sed etiam vt filios Dei dispersos in vnum congregaret. Nam quantum ad primam hominis creationem, & ad consilium eius qui produxit, attinet, omnes eius filii erant. Sed, vti dixi, Satanas omnes dissipauit, & in varia peccata præcipitauit, & à coniunctione quæ cum illo erat, abstraxit, in errorem abductos. Verùm reduxit simul omnes Christus. Venit enim quæsitum id quod perierat. Hoc verbis hisce etiam significatur.

B Pollicetur enim synagogæ seu ecclesiæ ex Gentibus & Iudæis coactæ, se omnes ab Oriente ad Occidentem, & ab Aquilone ac Africo, siue Austro, collecturum, vt inde omne clima ac plagam mundi intelligas. Oriens enim & Occasus, Aquilo & Auster, id omnino nobis subindicant. Cùm dicit enim, Aquiloni, Ducito, & Africo, Ne prohibeto: dat intelligere, se non permittere, vt feri & mali spiritus, ad se venientibus resistãt intelligibiliter: quem-

C admodum & olim sceleratus Satanas, cum suis propugnatoribus, ceu tyrannus quidam sæuus & superbus, in terræ incolas grassatus est, non permittens eos intueri veritatem, vel ad Deum per conuersionem accedere. Sed & hoc per Christum abolitum est, qui complanat viam salutis, his qui vocati sunt, & omne obstaculum ante pedes iacens, quasi è medio tollendum curat. Cùm nominat filios & filias, qui à quatuor plagis currunt, aduentus Christi tem-

D pus manifestat, quo data est terræ incolis, adoptionis gratia, per sanctificationem in spiritu. Non esse autem vnius Gentis, sed communem & vnam omnium vocationem, subindicauit, cùm dixit: Quotquot vocati sunt nomine meo. Nominamur enim Christiani, seu populus Dei. Sic enim & Petrus, missa epistola ad eos qui vocati sunt per fidem, inquit: [Vos au- » 1. Petr. 2.
tem genus electum, regale sacerdo- »
E tium, gens sancta, populus acquisi- »
tus, vt virtutes prædicetis eius, qui »
è tenebris vos ad suam lucem admi- »
rabilem vocauit: qui quondam non »
populus, nunc autem populus in Do- »
mino.] »

Nam in gloria mea creaui eum, & formaui & feci eum. Et eduxi populum cæcum, & oculi eorum similiter cæci, & surdas aures habent. Omnes

gentes congregatæ sunt, & congregabuntur principes ex illis.

Omnia facta sunt in Christo noua. Quod confirmabit sanctissimus Paulus, scribens: Quare si quis in Christo sit, noua creatura est. Vetera præterierunt. Scribit etiam vocatis ad nouitatem, scilicet spiritualem: Et ne conformemini seculo huic, sed transformemini in renouatione mentis vestræ, vt probetis vos, quæ sit voluntas Dei, bona & perfecta & placita. Renouati sumus enim in Christo per sanctificationem, regressi ad antiquam naturæ pulchritudinem, quæ est videlicet ad imaginem eius qui condidit, per ipsum & in ipso: & ad nouitatem vitæ, & quasi elementis quibusdam eruditmur, peccato & omni vitiositate inueterata abiecta, & veterem hominem corruptum cupiditatibus errorjs exuimus, & nouum hominem renouatum ad imaginem, qui ipsum condidit, induimus. Cæterùm in Christo facta est reformatio, & quæ dicitur, noua creatura: quam non ex semine corrupto habuimus, sed ex sermone Dei viuentis & manentis. Hunc ergo populum à quatuor orbis tractibus collectum, vocatúmque nomine meo, non alius quispiam, sed ego in gloria mea creaui, & formaui, & feci. Gloriam autem Dei & patris, licet filium dicere. per ipsum enim & in ipso gloriosè extollitur, iuxta illud: Ego te glorificaui in terra, quod ab ipso diserrè est dictum. Formatos enim, vt dixi, per ipsum fuisse, qui in illũ credimus, inde certiores reddimur, quòd ipsi conformes sint, & diuinæ naturæ pulchritudinem animis suis illucescentem habeant. Simile quiddam dixit & diuinus Psalmista: Annunciabit Domino ætas vẽtura, & populus qui creabitur laudabit Dominũ. Cúmque adiicit his, populum eduxi cæcum: potentiæ suæ præstantiã, quæ nulla oratione explicari potest, & verè admirabilem, ostẽdit perspicuè. Olim enim, quorum mens & cor diabolicę peruersitatis caligine & errore circumfusum erat, hos illustres effecit & irradiatos, quasi lucifer quispiam, & sol iustitiæ illis exoriens, & filios reddens non iam noctis & tenebrarum, sed lucis potius & diei, iuxta sapientissimi Pauli vocem. Quòd igitur populum cæcum eduxerit, nemini mortalium obscurum est. Sed perinde quasi huic orationi occurreret quispiam & diceret: Etiamnum

A ἔθνη σὺν ἤχθησαν ἅμα, καὶ σύναχθήσονται ἄρχοντες ἐξ αὐτῶν.

Πάντα γέγονεν ἐν Χριστῷ καινά, καὶ πιστώσεται γράφων ὁ ἱερώτατος Παῦλος, ὥστε εἴ τις ἐν Χριστῷ καινὴ κτίσις, τὰ ἀρχαῖα παρῆλθε. γράφει γὰρ καὶ τοῖς εἰς καινότητα κεκλημένοις, δῆλον δὲ ὅτι τὴν παλαιὰν, καὶ μὴ συσχηματίζεσθε τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ μεταμορφοῦσθε τῇ ἀνακαινώσει τοῦ νοὸς ὑμῶν εἰς τὸ δοκιμάζειν ὑμᾶς, τί τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ τὸ ἀγαθὸν, καὶ τέλειον, καὶ εὐάρεστον. ἀνεκαινίσθη μὲν γὰρ ἐν Χριστῷ, δι' ἁγιασμοῦ πρὸς τὸ ἀρχαῖον τῆς φύσεως ἀναφοιτήσαντες κάλλος τὸ κατ' εἰκόνα δηλονότι τοῦ ἐκ τῆς ἁμαρτίας, καὶ ἀπάσης φαυλότητος ἀποβαλόντες παλαίωσιν. ἀπεδυσάμεθα γὰρ τὸ παλαιὸν ἀνθρώπειον τὸ φθειρόμενον κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τῆς ἀπάτης, καὶ ἐνεδυσάμεθα τὸν νέον τὸ ἀνακαινούμενον κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος αὐτόν. πλὴν ἐν Χριστῷ γέγονεν ὁ ἀναπλασμὸς καὶ ἡ καλουμένη καινὴ κτίσις, ἰῶ ὄχι ἐκ σπορᾶς φθαρτῆς ἐκπεπλεῦσαι, ἀλλὰ δι' ἀφθάρτου λόγου ζῶντος Θεοῦ μένοντος. τὸ οὖν λαὸν τὸ ἐκ τεσσάρων τῆς γῆς μέρων κλιμάτων συνηθροισμένον ἐπικληθέντα τε τοῦ ὀνόματος μου ἄλλος τις, ἀλλ' ἐγὼ μᾶλλον ἐν τῇ δόξῃ μου κατεσκεύασα, καὶ ἔπλασα, καὶ ἐποίησα, καὶ δόξαν μὲν τῇ τοῦ Θεοῦ, καὶ πατρὸς φαίη αὖ τις τὸν υἱόν, δι' αὐτοῦ γὰρ καὶ ἐν αὐτῷ δοξάζεται, καὶ κατά γε τὸ ἐγώ σε ἐδόξασα ὅπερ τὸ γῆς ἐπ' αὐτοῦ ῥηθὲν εἰρημένον. πεπλάσθαι γάρ, ὡς ἔφην, δι' αὐτοῦ τοὺς εἰς αὐτὸν πιστεύσαντας δηλοῖ ἡμᾶς τῇ πρὸς αὐτὸν συμμορφίᾳ τὸ τῆς θείας φύσεως κάλλος ἀναστράπτον ἔχοντας ταῖς ἑαυτῶν ψυχαῖς. ἔφη τι τοιοῦτον καὶ ὁ θεσπέσιος ψαλμῳδός. ἀναγγελήσεται τῷ κυρίῳ γενεὰ ἡ ἐρχομένη, καὶ λαὸς ὁ κτιζόμενος αἰνέσει τὸ κύριον. προστιθεὶς δὲ τούτοις, ὅτι καὶ λαὸν ἐξήγαγον τυφλὸν, τῆς ἑαυτοῦ δυνάμεως τὸ ἐπέκεινα λόγου πάντος καὶ ἀξιάγαστον ὄντως ὑπερβολὴ καθίστησιν ἀναργῆ. τοὺς γάρτοι πάλαι τῷ ἐκ διαβολικῆς σκαιότητος ἀχλὺν, καὶ ἀπάτην εἰς νοῦν ἔχοντας καὶ καρδίαν λαμπρυνοῦσι ἀπέφηνε καὶ κατηυγασμένους, ἑωσφόρος οἷά τις, καὶ δικαιοσύνης ἥλιος ἀνίσχων αὐτοῖς, καὶ υἱοὺς ἀποφήνας, οὐκέτι νυκτὸς, καὶ σκότους, φωτὸς μᾶλλον, καὶ μᾶλλον καὶ ἡμέρας, κατὰ τὸ τοῦ θεσπεσίου Παύλου φωνῆς. ὅτι μὲν οὖν ἐξήγαγε λαὸν τυφλὸν οὐδενὶ τῶν ὄντων ἀσυμφανές, ἀλλ' ὥσπερ τινος τοῖς τοιοῖσδε λόγοις ἀντιφωνήσαντος καὶ λέγοντος· καίτοι καὶ εἰς

δοῦναι καὶ τοὺς αὐτῶν ὀφθαλμοὺς αὐτῶν ὡσαύτως τυφλοὺς, καὶ μιὰν ὅτι καφὰ τὰ ὦτα ἔχουσιν ἀπολογεῖται λέγων· πάντα τὰ ἔθνη συναχθήσεται ἅμα, καὶ συναχθήσονται ἀφ' ἡμῶν ἐξ αὐτῶν, μόνον δὲ ἀκμὴ τοῦ προφητείας, ὦ οὗτοι, δέχεσθε λόγους. ὅπου γε μιὰν τῷ τοῦ καιροῦ ἐπέσπευκε χαιρὸς, πλιὰ πάντη τε καὶ πάντως συναχθήσονται καὶ καιροὶ πάντα τὰ ἔθνη. Τὸ γὰρ συναχθήσεται, αὐτὶ τοῦ, συναχθήσονται, φησὶν, ἔθους ὄντος Ἑβραίου τῇ θεοπνεύστῳ γραφῇ. τὰ γὰρ πάντοτε καὶ πάντως ἐσόμενα καὶ ὡς ἤδη γεγονότα φησὶν ἔθος ὅτε. εἴρηται γοῦν ὡς ἐκ προσώπου Χριστοῦ διὰ μιᾶς τῆς Ἡσαΐου φωνῆς. τὸν νῶτόν μου δέδωκα εἰς μάστιγας, αὐτὶ τοῦ δώσω, καὶ διὰ γε τοῦ ψάλλοντος, διεμερίσαντο τὰ ἱμάτιά μου ἑαυτοῖς, καὶ ὅτι τὸ ἱματισμόν μου ἔβαλον κλῆρον, ὅπερ καὶ γέγονεν ἐν καιρῷ τῆς ὀπτασίας. Ὁμοίως ὅτι συναχθήσονται, φησὶ, πάντα τὰ ἔθνη, καὶ ἀκὶ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ ἔσονται καὶ ἄρχοντες ἐξ αὐτῶν, τοῦτ' ἔστι, λαῶν ἡγούμενοι, καὶ μυσταγωγοὶ, καὶ οἱ ποτὲ πλανώμενοι, καὶ ἐν σκότῳ κείμενοι βαθείᾳ φωτὸς ἔσονται τοῦ θείου προέξενοι τοῖς πρὸ αὐτῶν μυσταγωγουμένοις. ἔφη τι τοιοῦτον περὶ τῆς ἐξ ἐθνῶν ἐκκλησίας ὁ μυσταγωγὸς, ὡς ὁ σκότος αὐτῆς ὅτου, καὶ ὁ φῶς αὐτῆς. ὥσπερ γὰρ ἀμέτρητον, καὶ βαθὺ κρύψασα σκότος ἐν τῷ τῆς πλάνης καιρῷ, οὕτω πάλιν ὑπερλαμπρος γέγονε, καὶ ὑπὲρ φῶς λελευκασμένη. ἀληθὲς γὰρ ὅτι, καθὰ φησὶν ὁ θεσπέσιος Παῦλος, οὗ ἐπερίσσευσεν ἡ ἁμαρτία, ὑπερεπερίσσευσεν ἡ χάρις.

Τίς ἀναγγελεῖ ταῦτα, ἢ τὰ ἐξ ἀρχῆς τίς ἀνήγγειλεν ὑμῖν; ἀναγάτωσαν τοὺς μάρτυρας αὐτῶν, καὶ δικαιωθήτωσαν, καὶ εἰπάτωσαν ἀληθῆ, καὶ ἀκουσάτωσαν.

Διαμνημονεύσας ἅπαξ τῶν ἐθνῶν, ἤτοι τῶν διὰ πίστεως κεκλημένων εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐξευφημίζων ἐποίησε μυσταγωγίας αὐτοῖς, καταγελῶντα μὲν ὡς μικρὰς τῆς τῶν δαιμονίων ἀπάτης, σαφῶς δὲ ὡς πάντελῶς τῶν εἰδώλων ποίησιν ἀποφαίνοντα, ὃ μὲν γὰρ εἰδέναι τὰ πάντα ἐξ ἀρχῆς μέχρι τέλους, πρέποι ἂν μόνῳ τῷ κατὰ φύσιν ὄντι Θεῷ. πᾶσα γὰρ σοφίας ἐξ αὐτοῦ, καὶ γνώσεως ἀπάσης ὅδε πηγὴ, καὶ ἐν αὐτῷ πάντες εἰσὶν οἱ θησαυροὶ Σοφίας καὶ γνώσεως ἀπόκρυφοι, κατὰ τὸ γεγραμμένον. εἰ δέ τις, καὶ τῶν ἐσομένων ἔχοι τὴν εἴσκεπται γνῶσιν, ἐξ ἀποκαλύψεως τῆς παρ' αὐτοῦ τὸ δῶρον ἑορτὴν λαβών. προσλαλεῖται οὖν, ὡς ἔφην, τοῖς ἐξ ἐθνῶν, καὶ δὴ

videre est oculos eorum cæcos, & aures surdas habent: apologiam instituit atque inquit: Omnes Gentes congregatæ sunt vnà, & congregabuntur principes ex illis. O vos, prophetiæ sermones propemodum accipite; nondum quippe rerum tempus instat: atqui prorsus ac omnino congregabuntur suo tempore omnes Gentes. Nam congregatæ sunt, dicit, pro congregabuntur, vt scriptura diuinitùs inspirata loqui consueuit. Nam quæ prorsus ac penitus futura sunt, interdum quasi iam facta essent, ponit. Dictum est scilicet, velut in persona Christi, voce Esaiæ: Tergum meum verberibus exposui, pro, exponam. Et per Psalten: Diuiserunt vestimenta mea sibi, & super vestem meam miserunt sortem. Quod factum est aduentus tempore. Itaque congregabuntur, inquit, omnes Gentes, nec id solùm, verùm & erunt ex illis principes, id est, populi duces & mysteriorum antistites, & qui olim errauerunt, & in profundis tenebris iacuerunt, diuinam lucem his, qui mysteriis initiati sunt per ipsos, præferent. Cuiusmodi est quod de Gentium ecclesia dixit Psalmographus: Vt caligo eius, sic lux eius. Quemadmodum enim in tenebris immensis ac profundis versati sunt, tempore erroris: sic iterum eximiè resplenduit, & suprà naturam candida facta est & illustris. Verum est enim quod dixit Paulus diuinus: [Vbi abundauit peccatum, superabundauit gratia.] Rom. 5.

Quis annunciabit hæc? aut quæ à principio sunt, renunciabit vobis? Adducant testes suos, & iusti reddantur, & dicant vera, & audiant.

Cùm semel gentium, vel eorum qui vocati sunt per fidem ad agnitionem veritatis, mentionem fecerit: contexit quãdam viam & rationem mystagogiæ, qua non parum suggillat errorem dæmoniorum, & idolorum effictionẽ omnino nihil esse declarat. Nam scire omnia, & quæ ab initio sunt vsque ad finem: soli ei qui secundum naturã Deus est competit. Omnis enim ab illo est cognitio, & omnis fons est scientiæ, & in illo omnes sunt thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi, secundum id quod scriptum est. Si quis autem posterorum futurus sit scientia præditus, ex ipsius reuelatione videtur hoc doni accepisse. Pergit itaque porrò, vt dixi, cũ Ethnicis agere,

& inquit. Omnia vobis quæ sunt futura, & quòd vocandi sitis tempore suo, ad agnitionem veritatis, annunciaui ego & dixi: At quis alius hæc vobis annunciabit, aut dixisse visus est? Adducant testes suos, & iusti reddantur, & dicant vera, & audiant. Ego enim, inquit, loquutus sum per prophetas. Proclamaui antè per sanctos prophetas, quæ successu temporum euentura erant, & testes habeo, me præuidisse futura, eos, qui ministerio, meo iussu, functi sunt. At qui testes erunt dæmonibus, aut inanimis idolis, quòd aliquid eiusmodi dixerint? Nam plurimi erant oratores & poetæ apud Græcos: at eorum nemo prorsus dixit, tanquam à suis diis, hæc illis, temporibus suis euentura. Neque videre licet quemquam Græcorum sapientum, prænunciasse; Satanam propter tyrannidem, suo tempore, à gloria ei tributa, depellendum: aut quòd illustrandus sit fide in Christum, orbis terrarum, & quòd vocandæ essent ad agnitionem eius gentes: aut quòd tenebræ idololatriæ facesserent, & in orbe terrarum obtineret veritas. Adducant ergo testes suos, & ostendant ac dicant vera, etsi hoc fiat, audiant eos; obsequantur, & collaudent; quod grex dæmoniorum, rerum futurarum noticia sit ditatus. Sed nullus illis testis adest: neque est rerum futurarum index. Errauerunt siquidem extra controuersiam, qui eos putant deos esse. Sunt enim prophani, & seductores, & scurræ.

Estote mihi testes, & ego testis, dicit Dominus Deus, & puer quem elegi, vt sciatis, & credatis, & intelligatis, quia ego sum. Ante me quoque non fuit alius Deus, & post me non erit.

Cùm dixisset, nihil testimonio suffragaturum impuris dæmonibus, vel operibus manuum hominis, quòd futura sciant: pergit suos prophetas affari: & inquit: Estote mihi testes, loquutus enim sum per vos cognitionem futurorum, meus spiritus in vobis emicuit. Itaque vos meæ gloriæ & diuinæ eminentiæ testes citabo. Testificabor & mihi ipse, & filius quem elegi. Simile huic est, quod Seruatoris nostri voce dictum est

A καὶ φησί. πρώτε μὲν ὑμῖν τὰ ἐσόμενα; καὶ ὅτι κληθήσεσθε μὲν καὶ χαιρεὶς εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας, διήγγελκά τε καὶ ἔφθην ἐγώ. ἕτερος δέ τις ἐστὶν ὑμῖν ἀπαγγελῶ, ἢ γνῶναι ὀφείλετε διήρκως. ἀναγέτωσαν τοὺς μάρτυρας αὐτῶν, καὶ δικαιωθήτωσαν; καὶ εἰπάτωσαν ἀληθῆ, καὶ ἀκουσάτωσαν. ἐγὼ μὲν γάρ, φησὶ, λελάληκα διὰ τῶν προφητῶν τῶν ἐκπάλαι τὰ ἐσόμενα καὶ χαιρεὶς, δι' ἀνδρῶν ἁγίων, καὶ ἔχω μάρτυρας τὸ προφθάνειν τὰ

B ἐσόμενα τοὺς τοῖς ἐμοῖς διακονήσασι μύθοις φωναῖς. τίνες δὲ ἂν μάρτυρήσαιεν τοῖς δαίμοσιν, ἢ τοῖς ἀψύχοις εἰδώλοις; ὡς εἰρηκότι τοιοῦτόν τι δι' αὐτῶν. πλῆθος μὲν γὰρ οἱ παρ' Ἕλλησι λογάδες εἰσὶ καὶ ποιηταί, ἔφη δ' ὅλως ὅτι αὐτῶν οὐδεὶς ὡς πρός γε τοὺς ἰδίων θεῶν, ὅτι τοιοῦτόν συμβήσεται καὶ χαιρεὶς αὐτοῖς, ὅτε μὲν ἐπαγγήσαι τις ἂν προφητικόν τινα τῶν παρ' Ἕλλησι σοφῶν, ὅτι τῆς πεπερασμένης αὐτῶν δόξης ἐκ πλεονεξίας ἀξιωθήσεται καὶ χαιρεὶς ὁ Σατανᾶς, ἢ γνῶναι ὅτι

C καθαιρεθήσεται διὰ πίστεως τὴν εἰς Χριστὸν ἡ ὑπ' οὐρανόν, καὶ κεκλήσονται τὰ ἔθνη προσὶς ἐπίγνωσιν αὐτοῦ; εἶτ' οὖν ὅτι ὁ τῆς εἰδωλολατρείας σκότος, καὶ κρατήσῃ τὴν ὑπ' οὐρανὸν ἡ ἀλήθεια. ἀναγέτωσαν τοίνυν τοὺς μάρτυρας αὐτῶν, καὶ δικαιώσαντας εἰπόντας ἀληθῆ. κἂν ἢ τοῦτο γένοιτο. ἀκουσάτωσαν αὐτῶν, τοῦτ' ἔστιν, ἀκολουθήτωσαν, καὶ συνευφημείτωσαν, ὅτι καὶ ἡ τῶν δαιμονίων ἀγνοία τῶν ἐσομένων γνῶσιν καταπλουτεῖ.

D ἀλλ' οὐδεὶς ὁ ἐκείνοις μαρτυρήσας ἔστιν, ἢ τε μὲν τῶν ἐσομένων ἔξαγγελός. πεπλανῆσθαι δὴ οὖν ὁμολογουμένως οἱ θεοὺς εἶναι νομίσαντες αὐτούς, εἰσὶ γὰρ βέβηλοι, καὶ ἀπατεῶνες καὶ βωμολόχοι.

Γένεσθέ μοι μάρτυρες, κἀγὼ μάρτυς, λέγει κύριος ὁ Θεὸς, καὶ ὁ παῖς ὃν ἐξελεξάμην, ἵνα γνῶτε, καὶ πιστεύητε, καὶ συνῆτε ὅτι ἐγώ εἰμι. καὶ ἔμπροσθέν μου οὐκ ἐγένετο ἄλλος Θεὸς, καὶ μετ' ἐμὲ οὐκ ἔσται.

E Εἰπὼν ὅτι μαρτυρήσειν οὐδὲν τοῖς ἀκαθάρτοις δαίμοσιν, ἢ γε τοῖς ἔργοις τῶν ἀνθρωπίνων χειρῶν τὸ εἰδέναι τὰ ἐσόμενα τοῖς ἑαυτοῦ προφήταις προσκαλέσεται, καὶ φησίν. γένεσθέ μοι μάρτυρες. λελάληκα γὰρ διὰ ἐμοῦ, καὶ τὴν ἐσομένων γνῶσιν, τὸ ἐμὸν ὑμῖν ἐνήσφαλε πνεῦμα. σὺν οἷς τῆς ἐμαυτοῦ δόξης, καὶ θεοπρεποῦς ὑπεροχῆς προσίσω μάρτυρας. μαρτυρήσω δὲ ἐμαυτῷ, καὶ ὁ παῖς ὃν ἐξελεξάμην. ὅμοιον τοῦτο τῷ λεχθέντι τῷ σωτῆρος ἡμῶν φωνῆς εἰρημένον

παρὰ Ἰουδαίοις· ἐὰν ἐγὼ μαρτυρῶ περὶ ἐμαυτοῦ, ἡ μαρτυρία μου ἀληθής ἐστιν, ὅτι οἶδα πόθεν εἰμὶ καὶ ποῦ ὑπάγω. καὶ πάλιν· ἐγὼ μαρτυρῶ περὶ ἐμαυτοῦ, καὶ μαρτυρεῖ περὶ ἐμοῦ ὁ πέμψας με πατήρ. ἀξιόχρεως γὰρ ἡ Θεοῦ φωνὴ παντὸς πίστιν ὧν δὴ βούλοιτο λέγειν περὶ τῆς ἑαυτοῦ δόξης, καὶ ὑποδοχῆς. ἔπεται δὲ τῷ λόγῳ δεύτερον, καὶ ἡ παρὰ τῶν ἁγίων ψῆφος, καὶ σύνεσις ἁπάντων αὐτῷ τὰ ὅσα πάρ' αὐτῆς ἁρέπει τῇ πασῶν ἐπέκεινα φύσει. διὰ τοῦτο μάρτυρας παραλαβὼν τοὺς ἁγίους προσέφηκε, ὅτι δὴ μεῖζον δόξει καὶ ἀψευδὲς ὁμολογουμένως ἑαυτὸν φημὶ καὶ τὸν ἴδιον υἱόν. ἀπόχρη γὰρ, ὡς ἔφην, εἰς πίστιν ἁπασιν τοῖς ἀρτιφανὴς ἡ Θεοῦ φωνή. ταῦτα δὲ λελάληκα πρὸς ὑμᾶς, φησὶν, ἁ μάτην, ἀλλ' ἵνα γνῶτε, καὶ πιστεύσητε, καὶ σαφῶς ἴστε ὅτι ἐγώ εἰμι. διὰ γὰρ γνώσεως ἡ πίστις, διὰ δὲ πίστεως ἡ σύνεσις. ἐὰν γὰρ μὴ πιστεύσητε, οὐδὲ ἁ μὴ σαφῶς ἴστε, φησὶ, πιστεύσητε δὲ ὅτι ἔμπροσθέν μου οὐκ ἐγένετο ἄλλος Θεὸς, καὶ μετ' ἐμὲ οὐκ ἔσται. ὥστε γὰρ περὶ αὐτοῦ Θεὸς ἰδίως ἕτερος, ἀλλ' αὐτὸς ἡ πάντων ἀρχὴ, καὶ πάντως ἐπέκεινα νοῦ, καὶ μετ' αὐτὸν οὐκ ἔσται. μόνῳ γὰρ ὁ αὐτὸς, καὶ ἀπαραλλοίωτον ἔχει τὴν φύσιν, καὶ ἀκεραίωτον τὴν κατὰ πάντων ὑπεροχὴν, καὶ διηνεκῆ βασιλείαν. ὁ γὰρ ἀρχὴν οὐκ ἔχων τὴν εἰς, ποῖος ἁρα μεῖται τέλος;

Ἐγὼ Θεὸς καὶ οὐκ ἔστι πάρεξ ἐμοῦ σώζων. ἀνήγγελκα, καὶ ἔσωσα. ὠνείδισα, καὶ οὐκ ἦν ἐν ὑμῖν ἀλλότριος. ὑμεῖς ἐμοὶ μάρτυρες, καὶ ἐγὼ μάρτυς λέγει κύριος ὁ Θεός, * ὅτι ἀπ' ἀρχῆς. καὶ οὐκ ἔστιν ὁ ἐκ τῆς χειρός μου ἐξαιρούμενος. ποιήσω, καὶ τίς ἀναστρέψει;

Μαρτυρήσατε, φησὶν, ὅτι ἐγὼ μόνος ὁ τῶν ὅλων Θεὸς οὐδενὸς πρὸ ἐμοῦ γεγενότος, ὥστε μηδὲ ἐσομένου μετ' ἐμέ. μόνος γὰρ εἰμὶ ὁ σώζων ἐγὼ, καὶ τοῦτο ὑμῖν ἔκπαλαι προσήγγελκα, καὶ θαλαττῆν, ἤγαγον εἰς πέρας. διέσωσα γὰρ ἐν Χριστῷ. ὠνείδισα, καὶ οὐκ ἦν ἐν ὑμῖν ἀλλότριος. ἐπελανθάνοντο μὲν γὰρ τῶν καιρῶν, οἱ ἐξ Ἰσραὴλ τῶν ἱερῶν θεσπισμῶν, τῶν δι' ὧν φημὶ τοῦ πανσόφου Μωσέως, καὶ φιλήδονοι μᾶλλον ἦσαν * οἱ φιλόθεοι. εἶτα ῥᾳθυμίας προφασιζόμενοι λόγους, κατεκινδυνεύοντο ἔδ' ὅτε πολεμίων αὐτοῖς ἐπαφιεμένων. ἀλλ' ἐν τῷ τῆς θλίψεως καιρῷ τὸν ἀεὶ σώζοντα καλῶν ἐπεχείρουν εἰς βοήθειαν. καὶ τοῦτο αὐτοῖς ὠνείδισα διὰ τῆς Ἱερεμίου φωνῆς λέγων. καὶ ἐν τῷ καιρῷ τῶν κακῶν αὐτῶν ἐροῦσιν. ἀνάστα, καὶ σῶσον ἡμᾶς. καὶ ποῦ εἰσὶν οἱ

Iudæis: Si ego testimonium fero de me ipso, testimonium meum verum est, quia scio vnde sum, & quò vado. Et rursus: Ego testimonium fero de meipso, & testimonium fert de me, qui misit me pater. Digna est ergo fide Dei vox, quæcunque velit de sua gloria & excellentia dicere. Sequitur autem secundo loco, sanctorum virorum suffragium & cognitio, quæ ei reddit, quæcũque naturæ omnes naturas superanti, conueniunt. Propterea cùm testes sanctos assumpsisset prophetas, vlterius pergit, & ad id quod extra controuersiam est miniméque vanum, ad seipsum, inquam, & ad propriũ filium. Sufficit enim, vt dixi, ad fidem cordatis hominibus, Vox Dei. Hæc loquutus sum, inquit, vobis, non frustra, sed vt sciatis, & credatis, & cognoscatis, quòd ego sum. Per cognitionem enim fides est, & per fidem cognitio. Nisi enim, inquit, crediderit is, non intelligetis. Credite autem, ante me non fuisse alium Deum, & post me non futurum. Neque enim erat præter ipsum Deus alius, sed ipse omnium principium, & supra omnem mentem, & post illum non erit. Manet enim idem, & naturam habet inuariabilem, & prærogatiuam in omnes inuiolabilem, regnúmque perpetuum. Nam qui principium essentiæ non habet, ad quem finem perget?

Ego Deus, & non est præter me qui seruet. Annunciaui, & seruaui, & exprobraui, & non erat in vobis alienus: Vos mihi testes: Et ego testis, dicit Dominus Deus ab initio: & nũ est, qui de manibus meis eruat. Faciam, & quis auertet?

Testes estote, inquit, quòd ego solus vniuersorum Deus, nec fuit quisquam præter me, nec post me futurus est. Solus enim sum ego qui seruo, & hoc vobis iam olim prænunciaui, & quod dictum est, ad finem perduxi. Seruaui enim in Christo, exprobraui, & non erat in vobis alienus. Obliti enim erant ad tempus Israelitæ sacrorum vaticiniorum, quæ, inquam, per sapientissimum Mosen sunt prodita; & voluptatis amantiores erant, quàm Dei. Deinde otii sui pœnas dantes, interdum, hostibus ipsos inuadentibus, periclitati sunt. Verùm afflictionis tempore, eius qui semper seruat, conati sunt auxilium implorare. Hoc, inquit, illis exprobraui voce Hieremiæ, dicens: [Et tempore malorum suorum dicent: Surge, & serua nos. Et vbi sunt

al. in

al. ὃ

dii tui? quos feciſti tibi ipſi? Surgent- A θεοί σου, οὓς ἐποίησας σεαυτῷ. εἰ ἀναστήσονται, &
ne & ſeruabunt te, tempore afflictio- σώσουσί σε ἐν καιρῷ τῆς κακώσεώς σου. Οἰκοιῶ ὡ-
nis tuæ?] Itaque exprobraui ſæpe vo- νείδισα πολλάκις ὑμῖν τοῖς ἐξ αἵματος Ισραὴλ,
bis, qui eſtis ex ſanguine Iſrael. Et καὶ μεμαθήκατε δι' ἐμπείρας, ὅτι οὐκ ἦν ἐν ὑμῖν
vſu didiciſtis & experientia, non fuiſ- Θεὸς, ἀλλότριος δηλονότι. σέσωκε γὰρ ὑμᾶς οὐκ εἷς
ſe inter vos Deum, alienum videlicet. τῶν θεῶν. εἰμὶ ἐγὼ μόνος ὁ σώζων ἐγώ.
Seruauit enim vos eorum nullus. Sum διὰ δὴ μάρτυρήσατε, καὶ ἐγὼ ὁ μάρτυς ἐμαυτῷ
igitur ſolus ego ſeruator. Quare teſti- γενήσομαι, λέγει κύριος ὁ Θεός. ἤγουν κατ' ἐκφω-
ficamini, & ego teſtis mihi ipſi ero, νο. πᾶς οὖν ὅστις ὁμολογήσει ἐν ἐμοὶ ἔμπροσθεν
dicit Dominus Deus. Nimirum iuxta τῶν ἀνθρώπων, ὁμολογήσω κἀγὼ ἐν αὐτῷ.
Matt. 10. illud: [Quiſquis ergo confitebitur me B μάρτυρήσατε δὲ ὑμῖν ὅτι ἐγὼ εἰμὶ ἔτι ἀπ' ἀρχῆς·
coram hominibus, confitebor & ego τοῦτ' ἔστιν, ὁ ἀπ' ἀρχῆς εἰς δεῦρο προφαπαγ-
illum coram patre meo qui eſt in cæ- γέλων τε τὰ ἐσόμενα, καὶ σώζειν ἀκωλύτως δυνά-
lis.] Teſtificamini igitur, quòd ego μενος, τοῖς τῆς πρὸς ἐμὲ διαφόρως οἰκείωσιν. σώ-
futura prænunciem, ab initio hucuſ- ζων δὲ ὥστε ὡς δυνάστης παντελὴς οὐδένα τῶν
que, & ſeruare queam citra pulue- ἐμῶν ἁρπάσαι χειρῶν τὰ ἅπαξ προσλημμένον. οὐκ ἔστι γὰρ ὁ ἐκ τῶν χειρῶν μου, φησὶν, ἐξαι-
rem, eos qui meam familiaritatem & ρούμενος. ποιήσω, καὶ τίς ἀποστρέψει αὐτό. πε-
conſortium ſitiunt. Et ita ſeruo, vt ποίηκα γὰρ τὴν τῶν ἐθνῶν κλῆσιν, φησὶν, ἤτοι, σέ-
nemo vnquam poſſit è manibus meis σωκα τοὺς πλανωμένους. καὶ τίς τοῦτο μεταβαλεῖ,
eripere, quem ſemel antè cepi & oc- C ἤγουν μεταθήσει πρὸς τὸ μὴ οὕτως ἔχειν. ὅτι γὰρ
cupaui. Non eſt enim, inquit, qui de οὐκ ἔστι τῆς τοῦ Θεοῦ χειρὸς οὐδεὶς ἁρπάσαι τοὺς ὑπ'
manibus meis eruat. Faciam, & quis αὐτοῦ σεσωσμένους πιστώσεται λέγων αὐτὸς ὁ Σω-
auertet illud? Effeci enim, inquit, vo- τήρ. τὰ πρόβατα τὰ ἐμὰ τῆς φωνῆς μου ἀκούουσι, κἀγὼ γινώσκω αὐτὰ καὶ ἀκολουθοῦσί μοι.
Ioan. 10. cationem Gentium, aut ſeruaui er- κἀγὼ δίδωμι αὐτοῖς ζωὴν αἰώνιον, & οὐ μὴ ἀ-
rantes. Et quis nam hoc mutabit? aut πόλωνται εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ οὐ μὴ ἁρπάσῃ τις
transferet, vt ita ſe non habeat? Nam C αὐτὰ ἐκ τῆς χειρός μου. ὁ πατήρ μου ὃς δέδωκέ
quòd nemo rapiet è Dei manibus eos, μοι, πάντων μείζων ἐστὶ, καὶ οὐδεὶς δύναται ἁρ-
qui ab ipſo ſeruati ſunt, confirmabit πάζειν ἐκ τῆς χειρὸς τοῦ πατρός μου, τοῦτ' ἔστιν,
ipſe Seruator, dicens: [Oues meæ D ἐναργῶς δὲ γεγραμμένον, οὐκ ἔστιν ὁ ἐκ τῶν
vocem meam audiunt, & ego cogno- χειρῶν μου ἐξαιρούμενος.
ſco eas, & ſequuntur me, & ego do
illis vitam æternam, nec peribunt in
æternum, nec quiſquam rapiet eas de
manu mea. Pater meus, qui dedit mi-
hi, omnium maximus eſt, & nemo
poteſt rapere de manu patris mei.] Id
planè eſt, quod ſcriptum eſt: [Non eſt
qui ex manibus meis eruat.]

Sic dicit Dominus Deus, qui redimit vos, ſanctus Iſrael. Propter vos mittam in Babylonem, & ſuſcitabo cunctos fugientes. Et Chaldæi nauibus vincientur.

Cùm ex illis quę modò dicta ſunt, haud eneruem exhortationem contexuiſſet, ad eos, qui ex Gentibus vocati erant ad ipſius agnitionem, & declaraſſet, ſolùm habere ſe omnium, & quæ ante initium fiunt, & in medio & in fine, notitiam: nec eſſe omnino alium quemquam, qui ſeruare poſſet, & firmam ac ſolidam in illis per hæc fidem cõſtabilire: transfert orationẽ ad ſanguine Iſraelitico oriundos, & perſuadere nititur, ſe omnipotentem eſſe, & miraculorum effectorem, rerúmque naturas ſuo nutui cedere; & ipſa mundi elementa ſubſeruire, ac quicquid

Οὕτως λέγει κύριος ὁ Θεὸς ὁ λυτρούμενος ὑμᾶς, ὁ ἅγιος Ισραήλ. ἕνεκεν ὑμῶν ἀποστελῶ εἰς Βαβυλῶνα, καὶ ἐπεγερῶ πάντας φεύγοντας, καὶ Χαλδαῖοι ἐν πλοίοις δεθήσονται.

Διὰ τῶν ἀρτίως ἡμῖν εἰρημένων οὐκ ἀχρεῖον συνῆπται προτροπὴν ἐξυφαίνειν τοῖς ἐξ ἐθνῶν κεκλημένοις εἰς ἐπίγνωσιν αὐτοῦ, καὶ δηλοῦν ὅτι μόνος ἔχει πάντα ἐν ἀρχαῖς, καὶ μέσοις, καὶ τελευταίοις τὴν γνῶσιν. καὶ μὴν ὅτι παρ' αὐτὸν ἕτερος οὐδεὶς ὅστις παντελὴς ὁ δυνάσσων δυνάμενος, καὶ βεβαίαν ἐν αὐτοῖς δι' αὐτῶν ἐνιδρύσας τὴν πίστιν, μεθιστᾷ τοὺς λόγους ἐπὶ τοὺς ἐξ αἵματος Ισραὴλ, καὶ πειρᾶται πληροφορεῖν ὡς ὅτι παντοκράτωρ, καὶ θαυματουργὸς, καὶ ὅτι τοῖς αὐτοῦ νεύμασιν αἱ τῶν σωμάτων εἴκουσι φύσεις. ὑπηρετεῖ δὲ καὶ αὐτὰ τὰ τοῦ κόσμου στοιχεῖα, καὶ ὅ τι ἂν

αὐτὸς ἐθελήσῃ, ζυτὶ δὴ πάντως διαπεραίνεται A ipse velit, hoc omnino perfici, nulla
τῶνδε πόδας κειμένου μηδενός. ἔδει γὰρ ἔδει τοῖς δὴ re impediente. Etenim opus, opus,
Ισραὴλ, πλείστης τε ὅσης φωταγωγίας, καὶ τοῖς εἰς inquam, erat Israelitis maxima illu-
ἑδραιότητα νοὸς καθιστάντων, αὐδὶς τοῖσδε μνεστέων mination, & hortatibus & monitis,
τε καὶ ὑπομνηστέων, ἐπεί τοι πρόωλισθον ἐφ' quæ stabilem constantémque ipso-
ἃ μὴ θέμις, καὶ θεοῖς ἑτέροις τοῖσδε νοσφίσαντες rum mentem redderent. Cæterùm
καπετύχασιν εἰδώλοις, καὶ τῇ στρατιᾷ τοῦ οὐρανοῦ, cùm delaberentur ad quæ fas non
καθὰ γέγραπται. ποιῆται δίνυν αὐτοῖς τὴν ἐσο- erat, & ad alios deos declinarent,
μένων τε προαγόρευσιν, καὶ ἅς τε Βαβυλωνίων idolis & militiæ cæli sacrificarunt,
προεκκαλύπτει συμφορὰς, ὡτεχνέστατα λίαν, B sicuti scriptum est: instituit igitur
ὡς ἔσονται μὲν αὐτοὶ περὶ ἐκείνων αἰχμάλωτοι illis prædictionem futurorum, & Ba-
προκαταδηλοῖ. πείσονται γὰρ ὅτι τὰ πάντων αἴ- byloniorum calamitates artificiosissi-
σχιστα δι' αὐτοῖς προσαναφωνῶν, ὡς ἔφην. ὅπῃ mè antè detegit: ipsos quidem fore
γὰρ μεγίστων προσλήμψεται ὁ προὸς αὐτοῖς ἐλέγε- apud eos captiuos præsignificans:
το λόγος. ἀναδείκνυσι τὴν ἑαυτοῦ δυνάμεως τὸ ἀπα- illos tamen propter ipsos passuros in-
ράβλητον δόξαν, καὶ μὲν τὸ ἰσχυρὸν τὴν ὑπερβο- dignissima, vt dixi, præmonstrans.
λὴν καταδείκνυσι λέγων. ὅτως λέγει κύριος ὁ Et quia de rebus maximis ad eos
Θεὸς, ὁ λυτρούμενος ὑμᾶς ὁ ἅγιος Ισραήλ. ἵνα habebatur oratio, necessariò poten-
γὰρ εἰς ἀνάμνησιν αὐτοῖς ἀποκομίσῃ τὰ πάλαι τὴν tiæ suæ incomparabilem gloriam, &
ὅπῃ γε φημὶ τῇ λυτρώσει τῇ δὴ Αἰγύπτου γενο- C fortitudinis eminentiam ostendit, in-
μένῃ, ὅτε καὶ πολλὴ τεραστουργημάτων πληθὺς με- quiens: Sic dicit Dominus Deus,
μαρτύρηκεν αὐτῷ τῇ δόξῃ, διὰ τοῦτο κύριον τὸν qui redemit vos, sanctus Israelis.
Θεὸν ἑαυτὸν ὀνομάσας, καὶ λυτρωτὴν εἶναι διεβε- Vt enim vetera facta, in liberatio-
βαιώσατο. καὶ ταυτὶ μὲν οὐτοῦτοις. τί δὲ δὴ τὸ ἐσό- ne, inquam, Ægyptiaca illis reuo-
μενον. ἕνεκεν ὑμῶν ἀποστελῶ, φησὶν, εἰς Βαβυ- carèt in memoriam, quando magna
λῶνα. εἵλε μὲν γὰρ ὁ Βαβυλώνιος αἰχμάλωτον miraculorum ac ostentorum multi-
τὸν Ισραὴλ, καὶ τῆς οἰκείους ἐξαναστήσας, μᾶλ- tudo ipsius gloriæ testis fuit, pro-
λον δὲ κατεμαρτύρησας ἅπασαν τὴν τῶν Ιουδαίων pterea se Dominum Deum nomina-
χώραν ὁμοῦ τῷ δηλουότῳ ναῷ μετέῤῥιψεν εἰς τὰ uit, & Redemptorem esse confir-
ὄρη Περσῶν τε καὶ Μήδων. ὅπῃ δὲ τοῖς εἰς τοῦτο D mauit. Atque hæc quidem hactenus.
πεσοῦσι ζαλαιπωρείας ἑβδομηκοστὸν ἔτος διεπε- Quid est autem illud futurum? Pro-
ραίνετο, κατηλέῃ θεὸς αὐτοῖς, καὶ δὴ κατεξανίστησι pter vos mittam, inquit, in Baby-
τὸν Χαλδαίων Κύρον τὸν Καμβύσου σὺν ἀσπι- lonem. Cepit enim Babylonius capti-
ζόντων Περσῶν, καὶ Μήδων, ὅτοι κρατος εἶ- uum Israelem, & de patria sede de-
λον τὰ τῶν Χαλδαίων, ἤτοι τὰ Βαβυλωνίων, καὶ turbauit, imò potius vniuersam Iu-
πάλαι δεδόητες αὐτοῖς, καὶ πλεονεκτοῦσιν αὐτῶν dæorum regionem vnà cùm celebra-
τὰ χεῖρα προσαιτοῦντες. ἔχει δὲ ἡ παράδοσις ὅτι tissimo templo incendit, & ad mon-
τῶν μεγιστάνων τινὰς ἐν αὐτῇ τινὰς ὁ Κύρος ἑλὼν, εἶτα tes Persarum ac Medorum transtu-
σιδήρῳ καταδεσμοῦσας διὰ τῆς Κασπίας θα- lit. Cúmque eò decidissent miseriæ,
λάσσης εἰς ἀβάτους, καὶ ἀοικήτους ἔξέπεμψε χώ- septuagesimo anno exacto, misertus
ρας. κατεγήρατο δὲ τῶν Βαβυλωνίων ὁ Κύρος est eorum Deus, & contra Chal-
Θεοῦ καταδήσαντος, καὶ ὃ δυνάσθαι κρατεῖν ἐκ- dæos excitat Cyrum Cambysis filium,
νενεμηκότος αὐτῷ. ἔφη γάρ που πρὸς αὐτὸν Persis & Medis suppetias ferentibus:
διὰ τῆς Ησαΐου φωνῆς, ὅτως λέγει κύριος τῷ qui vi Chaldæorum & Babyloniorum
Χριστῷ μου Κύρῳ, οὗ ἐκράτησα τῆς δεξιᾶς terram occuparunt, etiamsi eos an-
ἐπακοῦσαι ἔμπροσθεν αὐτοῦ ἔθνη, καὶ πάλιν, ἐ- tè metuissent, & tyrannicam eorum
γὼ ἔμπροσθέν σου πορεύσομαι, καὶ ὄρη ὁμαλιῶ manum exhorruissent. Habet verò
θύρας χαλκᾶς συντρίψω, καὶ μοχλοὺς σιδηροῦς sic traditio: Cyrum magnates quos-
dam in ea cepisse, dein ferro vin-
xisse, & per Caspium mare, in loca
inaccessa & inculta ablegasse. Suscita-
tus est autem contra Babylonios Cy-
rus, Deo incitante, & ei posse supe-
rare, concedente. Nam ait voce Esaiæ:
[Sic ait Dominus vncto meo Cyro, » Esai. 45
cuius dexteram apprehendi, vt sub- »
iiciantur ei gentes.] Et iterum: [Ego »
ante te ibo, & montes complanabo, »
portas æneas conteram, & vectes »
ferreos

ferreos confringam. Et dabo tibi thesauros tenebrosos, absconditos, qui non videntur, aperiam tibi. Nam quandoquidem Babylonii acri & impotenti ira contra Israelitas concitati, Deum offenderant: ideò & ipsi dediti sunt Persis & Medis, qui erga illos quoque intoleranda vsi sunt inhumanitate. Dictum est scilicet Babyloni à quodã è sanctis prophetis: Quemadmodum feciſti, sic erit tibi: retributio tua, retribuetur in caput tuũ. Vestra igitur causa, inquit, ô Israel, mittam in Babylonem. At quem mittam? Annon sanè celebrem illum Cyrum eiúsque copias? Illud, Mittam, significat, legabo aut emittam. Excitabo quoque in eos, qui olim fugerant, & cessarant illis, & velut bellatores ac fortiores metuerant. Et Chaldæi nauibus vincientur. Nam, vt suprà dixi, & ipsi transportati sunt in remota & inaccessa loca, transmisso mari quod Caspium dicitur. Sciendum autẽ, aliam circumferri scripturam, Chaldæi enim, inquit, non in πλοίοις, id est, nauibus, sed in κλοιοῖς, hoc est, torquibus seu ligaminibus vincientur. Seruauit autem etiam intelligibiliter omnes terræ incolas, vniuersorum Seruator & Dominus, cæteruis dæmonum profligatis & deletis, & inuicta sua & supernaturali potentia, hoc est, Christo, contra eos excitato. Sic enim nos captiuos redemit, & seruientes veluti eorum voluntatibus, liberos efficit, & veluti è barbara terra ereptos, in terram intelligentia ac mente perceptam Iudæam, quæ est Ecclesia, adduxit, quam ipse sibi acquisiuit, ab omni labe & contaminationibus liberauit, & sanctam ac immaculatam reddidit.

A σϋωθλάσω, καὶ δώσω σοι θησαυροὺς σκοτεινοὺς, ἀποκρύφους, ἀοράτους, ἀνοίξω σοι. ὅτι γὰρ οἱ Βαβυλώνιοι κατ' ὀξὺ Ισραὴλ δι' ὀργὴν καὶ ἀκράτῳ θυμῷ ζεσάμενοι παρωξύκασι Θεῷ, διὰ τοῦτο δέδονται καὶ αὐτοὶ Πέρσαις τε, καὶ Μήδοις, οἳ καὶ ἀφορήτοις ἀπανθρωπίαις ἐχρήσαντο κατ' αὐτῶν. εἴρηται γοῦν πρὸς τὴν Βαβυλῶνα δι' ἑνὸς τῶν ἁγίων προφητῶν, καθὼς ἐποίησας, οὕτως ἔσται σοι. Τὸ ἀνταπόδομά σου ἀνταποδοθήσεται εἰς

B κεφαλήν σου. ὑμᾶς τοίνυν ἕνεκα, φησὶν, ὦ Ισραὴλ, ἀποστελῶ εἰς Βαβυλῶνα, ἀποστελῶ δ' ἤνα; ἢ πρώτως που τὸ ἀοίδιμον Κῦρον, καὶ τὸ σὺν αὐτῷ στρατιάν; Τὸ δὲ ἀποστελῶ τὸ ὑπεπέμψω δηλοῖ. ἐπεγρῶ δὲ αὐτοῖς καὶ πρώτοις τοῖς πάλαι φθόγγους, εἴκοντάς τε αὐτοῖς καὶ δεδιότας ὡς μαχητάς, καὶ ἀλκιμωτέρους. καὶ Χαλδαῖοι ἐν πλοίοις δεθήσονται. ὡς γὰρ ἔφην φθάσας, καὶ αὐτοὶ μετῳκίσθησαν εἰς ἀπῳκισμένας καὶ ἀοίκητους χώρας, τὴν κελευμένην Κασπίαν διαπλεύσαντες θάλασσαν. ἰστέον δὲ ὅτι καὶ ἑτέρα φέρεται γραφή. Χαλδαῖοι γὰρ, φησὶν, οὐκ ἐν πλοίοις μᾶλλον, ἀλλ' ἐν

C κλοιοῖς δεθήσονται. σέσωκε δὲ, καὶ νοητῶς ἁπάντων τοὺς ὅπῃ τῆς γῆς ὁ τῶν ὅλων σωτὴρ καὶ κύριος τὰ τῶν δαιμονίων καταργήσας σίφη, καὶ τὴν ἀμαχον αὐτοῦ καὶ ὑπερφυᾶ δύναμιν κατεξανασήσας αὐτῷ, τοῦτ' ἔστι Χριστόν. ὅτω γὰρ ἡμᾶς αἰχμαλώτους ὄντας ἐλυτρώσατο, καὶ τοῖς ἐκείνου θελήμασιν οἱονεὶ δουλεύοντας ἀπέφηνεν ἐλευθέρους, καὶ ὡς

D ἐκ βαρβάρου γῆς ἀποσώσας ἐπὶ νοητὴν ἤγαγεν εἰς τὴν νοητὴν Ιουδαίαν, ἥτις ἐστὶν ἡ ἐκκλησία ἣν αὐτὸς αὑτῷ περιεποιήσατο, κηλίδος ἁπάσης ἀπαλλάξας, καὶ μολυσμῶν, ἁγίαν τε καὶ ἄμωμον ἀποφήνας.

Ego Deus vester sanctus, qui ostendi Israel regem vestrum.

Magna & eximia quæ sunt, sæpe, cùm fore prænunciantur, parum creduntur. Idcirco, & sanè meritò, vniuersorum Deus, cùm talo quippiam promittat, ad fidem faciendam auditoribus, suam gloriam manifestam facit & perspicuam, & se Dominum vniuersorum ac Deum nominat. Quid illi qui eam naturam habet, & tantam gloriam, poterit resistere? Quando igitur, vobis prænũcio aliquid, inquit, non sum è numero falsò nuncupatorum deorum, qui planè nihil sunt, nec quicquam seu paruum, seu magnum efficere poterunt: at sum Dominus Deus, inter vos sanctus, id est, augustus, & præ aliis omnibus eximius, & inuictus,

Εγὼ κύριος ὁ Θεὸς ὑμῶν ὁ ἅγιος ὁ καταδείξας Ισραὴλ βασιλέα ὑμῶν.

Τὰ μεγάλα, & ἀξιάρεπτα τῷ ἀγαθῷ, καὶ ἀπιστεῖται πολλάκις, ὅταν ἔσται τις προαγγέλλωνται. Διὰ τοῦτοι καὶ σφόδρα εἰκότως ὁ τῶν ὅλων Θεὸς, ὅτε περὶ τοιούτου ἐπαγγέλλεται πρὸς πίστιν τὴν ἀκροωμένου τὴν ἑαυτοῦ δόξαν ἐμφανῆ καθίστησι, κύριός τε τῶν ὅλων καὶ Θεὸν ἑαυτὸν ὀνομάζει, τί δ' ἂν γένοιτο τὸ ἀντίστασιν τῷ γε οὕτως ἔχοντι φύσεως τε καὶ δόξης. ὅταν τοίνυν ὑμῖν προαγορεύσω φησὶν ὅτι καθ' ἕνα καὶ αὐτὸς εἰμὶ τῶν ψευδωνύμων Θεῶν, οἳ μηδὲν ὄντες παντελῶς, οὐδ' ἂν ἐργάσαιντό τι μικρὸν ἢ μέγα. εἰμὶ δ' μᾶλλον κύριος ὁ Θεὸς ὁ ἐν ὑμῖν ἅγιος, τοῦτ' ἔστι, σεπτὸς, καὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων ἐξηρημένος, καὶ ἀμάχοις νοή-

μασιν ἃ αὐ βούλωμαι κατορθῶν. εἰμὶ γὰρ ὁ καταδείξας Ισραὴλ βασιλέα ὑμῶν. τοῦτο διχῆ νοητέον, ἢ γὰρ ἐκεῖνο, φησὶν, ὡς ἐγώ εἰμι ὁ καταδείξας ἐμαυτὸν διὰ πολλῶν σημείων, καὶ τῆς ὑπὲρ λόγον ἀλκῆς τε καὶ ἐξουσίας βασιλέα ὑμῶν, ἢ γοῦν ἕτερόν τι διὰ τούτου καταδηλοῦν ἐστὶ νοητέον. Ισραὴλ δὲ μὲν τοι καὶ Ιακὼβ παρὰ ταῖς θείαις ὠνόμασται γραφαῖς ὁ κύριος ἡμῶν Ιησοῦς Χριστὸς, καθάπερ ἁμοῦ καὶ Δαβίδ· διὰ τοι ὃ ἐκ σπέρματος εἶ) κατὰ σάρκα τῶν ὠνομασμένων. εἰμὶ τοιγαροῦν, φησὶν, ἐγὼ ὁ καταδείξας τὸν ἐξ αἵματος Ιακὼβ τε καὶ Ισραὴλ βασιλέα ὑμῶν. πλείονα δὲ ὅσων ἔχει τὴν οἰκονομίαν ὁ λόγος. ὅπερ γὰρ λυτρώσεως μερικῆς ἐποιήσατο μνήμην, ἀνεκρίθη γὰρ, ὡς ἔφην, ὁ Ισραὴλ ἐκ τῆς Βαβυλῶνος εἰς τὴν Ιουδαίαν, ἀναλογίαν ὅτι μείζονα ἀσυγκρίτως ἀναβιβάζεται τὴν ὑπόσχεσιν, καὶ διαμέμνηται λυτρώσεως τῆς ἐσομένης διὰ Χριστοῦ, καὶ ἁ μερικὴς ἔτι, καὶ ὡς ἐπ' ἔθνους ἑνὸς, καθὰ καὶ πάλαι, γνικώτερον ἢ μᾶλλον καὶ κατὰ πάντος ἰούσης τῆς ὑπ' οὐρανόν. ὅτι δὲ οὐκ ἀθρόαν μόνον τὸ Χριστοῦ τὸ μυστήριον διὰ τὴν οἰκονομίας ὑπερβολὴν, καὶ ὃ τὴν εἰς ἡμᾶς ἡμερότητος μέγεθος. σὺν δι' ἀσθενείας τοῦ γε ἅπαξ εἰδότων αὐτό. Θεὸς γὰρ ὢν φύσει, καὶ ἐκ Θεοῦ πατρὸς ἀναλάμψας ὁ μονογενὴς, καθίκετο μὲν εἰς κένωσιν, ἔλαβε δὲ δούλου μορφὴν, ἵνα τῆς τοῦ διαβόλου τυραννίδος ἀπαλλάξας τοὺς ὑπ' αὐτῷ χειμένους, τοῖς ἰδίοις ὑπαγάγῃ σκήπτροις. μέμνηται δὴ ὧν ὁ λόγος ἐν τούτοις, ὡς ἐσομένης καὶ ταύτης λυτρώσεως μερικῆς, ἢ μόνοις δέδοται τοῖς ἐξ αἵματος Ισραὴλ, καὶ καθόλου, καὶ γενικωτάτης διὰ Χριστοῦ δηλονότι, δι' ἧς σέσωκεν ὁ Θεὸς, καὶ πατὴρ τοῖς ἁπὰ πάσης τῆς οἰκουμένης.

Οὕτω λέγει κύριος ὁ διδοὺς ἐν θαλάσσῃ ὁδὸν, καὶ ἐν ὕδατι ἰσχυρῷ τρίβον, ὁ ἐξαγαγὼν ἅρματα, καὶ ἵππον καὶ ὄχλον ἰσχυρόν. ἅμα δὲ ἐκοιμήθησαν, καὶ οὐκ ἀναστήσονται, ἐσβέσθησαν ὡς λίνον ἐσβεσμένον.

Τὰ χρηστὰ καὶ ὠφέλιμα, κἂν πλειστάκις λαλῆται παρά τε Θεοῦ, καὶ ἀνθρώπων, ὀχληρὰ μὲν οὐδαμῶς εἶναι δύναται τοῖς ἐμφρόνως, ἀναγκαῖα δὲ μᾶλλον εἰς σωτηρίαν. ταύτῃ τοι, καὶ ὁ σοφὸς Παῦλος ὑποτέλλεσθαι τισὶ, τὰ αὐτὰ λέγων ὑμῖν, ἐμοὶ μὲν οὐκ ὀκνηρὸν, ὑμῖν δὲ ἀσφαλές. ὅπερ γὰρ ἐκ πολλῆς ἄγαν ῥᾳθυμίας ὁ ἀνθρώπινος νοῦς καταφθείρεται πρὸς λήθην ἑαυτοῦ ὅτε

& inexpugnabilis, quicquid vel nutu volo efficere. Et sum, qui ostendi Israel regem vestrum, hoc dupliciter intelligendum: Vel enim illud, inquit, Ego sum, qui ostendi meipsum regem vestrum multis signis, & fortitudine & potentia, quæ verbis exprimi non potest: vel aliud quiddam significari hîc credendum est, Israelem scilicet & Iacob dici in diuinis literis, Dominum nostrum Iesum Christum, quemadmodum videlicet & Dauid: ex eo quòd sit ex semine horum secundum carnem, quos diximus, oriundus. Sum igitur, inquit, qui ostendi regem vestrum ortum ex Iacob & Israelis sanguine. Optimam dispositionem habet oratio. Nam postquam mentionem fecisset liberationis particularis, reductus est enim, vt dixi, Israel ex Babylone in Iudæam: ad incomparabiliter maiora extendit promissionem, & commemorat liberationem quæ per Christum futura est, non particularem iam, aut quæ velut vnius sit gentis, vt olim, sed quæ latius pateat, & quæ vniuersum orbem terrarum peruadat. Christi autem mysterium admirabile esse, propter dispensationis eminentiam, & erga nos placabilitatis magnitudinem, nemo eorum qui illud semel nouit est qui ambigat. Deus enim natura, & ex Deo patre, cùm illuxisset vnigenitus: exinaniuit se, formámque serui sumpsit, vt à diaboli tyrannide liberaret eos qui ei subiacebant, suisque sceptris subiiceret. Itaque hoc quidem loco meminit hæc oratio, quasi particularis redemptionis quæ futura esset suo tempore, quæ solis Iudaico sanguine ortis data est, & generalis, per Christum scilicet, per quam seruauit Deus & Pater totum orbem habitabilem.

Sic dicit Dominus, Qui dat in mari viam, & in aqua vehementi semitam, qui educit currus & equum, & multitudinem robustam. Sed dormierunt, & non resurgent, extincti sunt vt linũ extinctũ.

Bona & vtilia, etsi dicantur sæpe à Deo & hominibus, tamen molesta sapientibus nullo modo sunt, sed ad salutem potius necessaria. Hinc Paulus sapientissimus, scribit quibusdam per epistolam: [Eadem dicere vobis, mihi quidem nõ graue est, vobis autem tutum.] Philip. 3. Quoniam enim humana mens, insigni quadam socordia corrumpitur, ita vt

quandoque in obliuionem veniat eorum quæ à Deo vnicuique data sunt: idcirco diuina oratio subinde eorum memoriam nobis refricat, nec sinit frigere socordia, sed pietatis amore, & studio omnium bonorum accendit. Ergo cùm redemptus fuisset Israel, plurimis ac incredibilibus beneficiis ei præstitis, deinde verò eorum oblìti, auersi fuissent ad defectionem, & ad eos declinauissent qui dii non erant: necessariò Deus redigit illis in memoriam suam potentiam dicens, dedisse se viam in mari, & in aqua vehementi semitam. Traiecerunt enim medium mare, cùm è regione Ægyptiorum proficiscerentur, & pedibus Iordanem transierunt. Et hanc esse dicimus in aqua vehementi semitam. Quæ admiratus diuinus Dauid psallit:

Psal. 113. » [Quid est tibi mare, quòd fugisti? Et
» tu Iordanis, quia conuersus es retrorsum?] Et iterum de Deo: [Conuertens mare in aridam, per fluuium transibunt pede.] Itaque dedit in mari viam, & in aqua vehementi semitam, & currus & equum & multitudinem fortem eduxit. Pharao enim persequutus est Israelitico sanguine ortos, curribus & equis vsus, & terrifica manu subsidiariorum militum: atqui nullo modo iniuriam fecit redemptis. Dormierunt enim, & non resurgent, inquit, sed extinguentur, vt linum extinctum. Nam præfocati sunt aquis, & simul cum equis perierunt, & vt linum quod facilè comburitur, ira diuina consumpti sunt, & extincti sine labore, id est, in nihilum abierunt, & veluti in cineres redacti sunt. Linum enim igne facilè consumitur, & statim antequam manum verteris, extinguitur, & flammam parit tenuissimam. Si quis autem dicat: Cùm princeps terræ Ægyptiacæ, sua sponte in Israelem incursionem faciat, quomodo ipse vniuersorum Deus, equos & currus & exercitum eius dicitur educere? Respondemus, dictum esse Pharaoni, ab vniuersorum dominato-

Exod. 9. » re Deo: [In hoc ipsum excitaui te, vt
» ostenderem in te potentiam meam, &
» vt annuncietur nomen meum in vniuersa terra.] Atque hoc quidem dictum sit historicè. Dicimus autem, qui rectè vitam instituere cupiunt, & seruitutem diaboli effugere, & à terrenis studiis recedere, ac qui volunt quasi subducere se ab omni impuritate,

A τὴν δεδωρημένων ἑκάστῳ παρὰ Θεοῦ, διὰ τοῦτο πρὸς ἀνάμνησιν αὐτῶν ἀναβιβάζει πλάσαντος θεῖος ἡμᾶς λόγος, οὐκ ἐᾷ εἰσάπαν ἀπομύχεσθαι πρὸς ῥᾳθυμον, ἀναζωπυρῶν ἢ μᾶλλον εἰς φιλοθεΐαν, καὶ εἰς πάντας ἔφεσιν ἀγαθοῦ. Οὕτω οὖν ἐπειδήπερ λελύτρωται ὁ Ἰσραὴλ, πλείστων ὅσων καθ' αὐτὸν παρὰ δόξως τετελεσμένων, εἶτα τούτων ἀμνημονήσαντες ἐτράποντο πρὸς ἀπόστασιν, καὶ τοῖς οὐκ οὖσι θεοῖς προσενεύκασιν,

B ἀναλαμβάνων αὐτοὺς πρὸς ἀνάμνησιν τῆς ἑαυτοῦ δυνάμεως διὰ κομίζει Θεὸς, δεδωκέναι λέγων ὁδὸν ἐν θαλάσσῃ, καὶ ἐν ὕδατι ἰσχυρῷ τρίβον. διεβιβάσθησαν γὰρ διὰ θαλάσσης μέσης τὴν Αἰγυπτίων ἀπαίροντες χώρας, διέβησαν ὴ καὶ ποσὶ τὸν Ἰορδάνην. καὶ τοῦτόν φαμεν εἶναι ἐν ὕδατι ἰσχυρῷ τρίβον. ἃ δὴ καὶ θαυμάσας ὁ θεσπέσιος ψάλλει Δαυίδ. τί ἔστι σοι θάλασσα ὅτι ἔφυγες; καὶ σὺ Ἰορδάνη, ὅτι ἐστράφης εἰς τὰ ὀπίσω; καὶ πάλιν πρὸς Θεοῦ λέγων, ὁ μεταστρέφων τὴν θάλασ-

C σαν εἰς ξηράν, καὶ ποταμοὶ διελεύσονται ποσί. Οὕτω δέδωκεν ἐν θαλάσσῃ ὁδὸν, καὶ ἐν ὕδατι ἰσχυρῷ τρίβον. ἐξήγαγε δὲ, καὶ ἅρματα, καὶ ἵππον, καὶ ὄχλον ἰσχυρόν. κατεδίωξε μὲν γὰρ ὁ Φαραὼ τοὺς ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ ἐν ἅρμασί τε καὶ ἵπποις, καὶ δυσμενείᾳ χειρώμενος τῇ τῶν σώματοποιούντων χρεί, πλὴν κατ' οὐδένα τρόπον νενίκησε, ἤτοιμα ἠδίκησε τοὺς λελυτρωμένους. Οὐκοῦν μήποτε γὰρ καθ' εὕδουσι, φησὶν, ἀλλ' ἐσβεσθήσονται ὡς λίνον ἐσβεσμένον. ἐκαπεπίεσμαι γὰρ τοῖς ὕδασιν, ἵπποις τε ὁμοῦ καὶ ἁρμάτων, καὶ

D ὡς βύκατάπαρτον λίνον ὑπὸ θείας ὀργῆς διεφθάρησαν, καὶ κατεσβέσθησαν ἀμηχανεί, τοῦτ' ἔστι, κεχωρήκασιν εἰς τὸ μηδέν, καὶ οἷς ἀπετετέφρωνται. Τὸ γὰρ τοι λίνον πυρὶ μὲν ἕτοιμον εἰς ἀφανισμόν, σβέννυται ἢ καθ' ἁφῆ, καὶ ἀδρανεσάτῳ ὠδίνι φλέγα. εἰ δέ δή τις λέγοι, τὸν τῆς Αἰγυπτίων ἄρχοντος γῆς, ἰδίᾳ βουλήσει καταγέροντος τὸν Ἰσραὴλ, πῶς αὐτὸς ὁ τῶν ὅλων Θεὸς ἐξαγαγεῖν λέγεται τοὺς ἵππους, καὶ ἅρματα, καὶ τὸν ἐκείνων στρατόν; φαμὲν ὅτι εἴρηται πρὸς Φαραὼ τὸν τῶν ὅλων κρατοῦντος Θεοῦ, εἰς αὐτὸ τοῦτο

E ἐξήγειρέ σε, ὅπως ἐνδείξωμαι ἐν σοὶ τὴν δύναμίν μου, καὶ ὅπως διαγγελῇ τὸ ὄνομά μου ἐν πάσῃ τῇ γῇ. καὶ τοῦτο μὲν εἰρήσθω πάλιν ἱστορικῶς. Φαμὲν δ' ὅτι τοὺς μὲν βίου ἠρημένους, καὶ τὸν ἀπὸ τοῦ διαβόλου δουλείαν φεύγειν προαιρουμένους, ἀποφοιτῶντάς τε τῶν περὶ γῆν ἀσπουδασμῶν, καὶ οἷς ἅπαξ ἐθέλουσι πάσης ἀκαθαρσίας, διώκειν

μὴν ὁ πονηρὸς, σώζῃ δὲ παραδόξως Θεὸς, βάσιμον αὐτοῖς ἀποφαίνων τὸν πρόντος βίου τὸν κλύδωνα, καὶ ἀφράστῳ δυνάμει διαβιβάζων αὐτοὺς, καὶ τοῖς τοῦ πρόντος βίου σαρκασμοῖς οὐκ ἐφιεὶς ὑπολύζειν αὐτοὺς, ἀλλ' ἐπέχεινα σαρκικῶν κυμάτων ἡμέρας παρασκευάζων, ἐξημερῶν δὲ ὥσπερ τινα θάλασσαν αὐτοῖς τοὺς πολυτρόπως συμβαίνοντας πειρασμοὺς, ἵνα ἰσχύσαι ἐν γῇ γεγονότες ἐρήμῳ, τοῦτ' ἔστιν, ἐν κατασάσει νοὸς καθαρᾷ καὶ ἡσυχίᾳ φαγεῖν τὸν ἄρτον τοῦ οὐρανοῦ, καὶ πιεῖν ὕδωρ ἐκ πέτρας, τοῦτ' ἔστιν, ἐν μεθέξει πνεύματος Χριστοῦ, διαβιβασθῆναί τε τὸν Ἰορδάνην, οὕτω τε εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας ἐλάσαι, συνήσει πάντως ὁ πνευματικὸς ὁ φημί.

A eos Malignum persequi, sed Deum mirabiliter seruare, & inexplicabili potentia, per huius vitæ fluctuationem commodum transitum & quasi permeabilem illis reddere, nec sinere eos huius vitæ curis immergi, sed efficere, vt carnalibus quasi fluctibus superiores euadant, ac veluti mare quoddam, sic tentationes variè incidentes tranquillare ac sedare: vt cùm in hac terra sunt tanquam in deserto, id est, B in statu animi puro & quieto, panem cœlestem edere, & aquam de petra bibere valeant, id est, Christi participes esse, & transire Iordanem, sicque in terram promissionis perduci. Ita spiritualis omnino quod dico, intelliget.

Μὴ μνημονεύετε τὰ πρῶτα, καὶ τὰ ἀρχαῖα μὴ συλλογίζεσθε. ἰδοὺ ποιῶ καινὰ, ἃ νῦν ἀνατελῶ, καὶ γνώσεσθε. καὶ ποιήσω ἐν τῇ ἐρήμῳ ὁδὸν, καὶ ἐν τῇ ἀνύδρῳ ποταμούς. δοξάσουσί με τὰ θηρία τοῦ ἀγροῦ, σειρῆνες, καὶ θυγατέρες στρουθῶν, ὅτι δέδωκα ἐν τῇ ἐρήμῳ ὕδωρ, καὶ ποταμοὺς ἐν τῇ ἀνύδρῳ ποτίσαι τὸ γένος μου τὸ ἐκλεκτόν. λαόν μου ὃν περιεποιησάμην τὰς ἀρετάς μου, καὶ διηγήσεταί μου τὰς ἀρετάς.

Ne memineritis priorum, & antiqua ne recogitetis. Ecce facio noua, quæ exorientur, & cognoscetis ea, & faciam in deserto viam, & in loco vbi aqua non est, flumina. Laudabunt me bestiæ agri: C sirenes, & filiæ struthionum, quod dederim in deserto aquam, & flumina in aquis carente, vt potum dem generi meo electo, populóque quem acquisiui, vt virtutes meas narret.

Ὡσπερ ἐν τοῖς ἀνώτερον βραχὺ μερικῶς ἔσται τὴν ἐσομένην λύτρωσιν τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ, πρεπόντως ἡμῖν εἰς γνῶσιν αὐτοῖς, αἰνιβαλίζων ἅμα τὴν παραγενομένην ἀφήγησιν ὅτι ὁ ἀμείνων, ἀσυγκρίτως τὴν διὰ Χριστοῦ σωτηρίας ἐποιήσατο τὴν μνήμην, αἰνιδεῖξαι λέγων ἡμῖν βασιλέα τὸν Ἰσραὴλ. οὕτω καὶ ἐνθάδε διαμνημονεύσας χρησίμως τῆς τε ἐρυθρᾶς θαλάσσης, καὶ τὸν Ἰορδάνου ναμάτων, καὶ τὴν διαβιβασμοῦ τῶν ἐξ Ἰσραὴλ, πάλιν ἐπιστρέφει ὅτι ὁ Χριστοῦ μυστήριον. διὰ τοῦτο φησὶ, μὴ μνημονεύετε τὰ πρῶτα, καὶ τὰ ἀρχαῖα μὴ συλλογίζεσθε. ἡ γὰρ τῶν ἀσυγκρίτως ὑπερκειμένων ἐπεισφορὰ, λήθῃ δίδωσιν ἔσθ' ὅτε ὃ ἔλαττον, καὶ τὰ λαμπρὰ τῶν πραγμάτων ἀμαυροῦσί πως τὰ μὴ οὕτως ἔχοντα κατὰ φύσιν, κἂν προτερεύῃ κατὰ τὸν χρόνον. τοιοῦτόν τι καὶ ὁ πάνσοφος Παῦλος, ὅτι νῦν μὲν γινώσκομεν ἐκ μέρους. ὅταν δὲ ἔλθῃ τὸ τέλειον, τὸ ἐκ μέρους καταργηθήσεται. μεγάλα μὲν γὰρ καὶ λόγου πάντος ἐπέκεινα τὰ τετελεσμένα παρὰ Θεοῦ διὰ τοῦ πανσόφου Μωσέως, ὑπερφέρῃ δὲ αἰνέσεως πάσης τὰ διὰ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἰσχύος τε, καὶ ὑπερ-

Quemadmodum in superioribus particularem redemptionem Israelitis futuram cognoscendam proposuit, & rerum narrationem ad incomparabiliter maiora prouehens, salutis per Chri- D stum fecit mentionem, dicens, se ostendisse regem nostrum Israelem, siue ortum sanguine Israelis: sic etiam hic cùm opportunè commemorasset mare rubrum, & vndas Iordanis, & transitum Israelitarum: de integro ad Christi mysterium reuertitur. Propterea, inquit: Ne memineritis priorum, & antiqua ne reputetis. Illatio enim rerum incomparabiliter eminentium, interdum dat obliuioni id quod est E minus: & res illustres, ea quæ ex natura sua ita non sunt, hebetant quodammodo & obscurant, etiamsi priora sint tempore. Tale quiddam etiam Paulus sapientissimus tradit: [Nunc 1. Cor. 13.
cognoscimus ex parte: quando verò
venerit quod est perfectum, quod ex
parte est, abolebitur.] Magna enim
sunt, & maiora quàm quæ vlla oratione explicari queant, quæ sunt à Deo per Mosen sapientissimum exhibita: sed excellunt & antestant, quæ fortitudine & præstantia Seruatoris nostri sunt præsti-

ta. Per illum enim & ab illo, Gentium multitudo per vniuersum orbem habitabilem seruata est. Propterea iubet tantùm non obliuiscì priorum, & in illis potius, quæ incomparabiliter eminent, & illustrem habent gloriam, mentem defigere. Faciam ergo, inquit, in deserto viam. Intelligitur hîc desertum, arida quondam & infructuosa, & velut parens spinarum, multitudo Gentium, eò quòd sit in ea nullus omnino pius, & probatus, & qui certò nouit bene agere. Nam sicuti Psaltes ait: [Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt: nec erat in illis qui faceret bonitatem, non erat vsque ad vnum.] In hoc igitur deserto, apparuit via, quæ gradientes illac, ad Dei cognitionem veram, ad sanctam & puram vitam, ad omnem omnium rerum bonarum scientiam deducit. Hanc viam esse dicimus, vel diuinam & Euangelicam & salutarem prædicationem: vel fortè ipsummet Christum. Audiuimus enim ipsum luculenter dicentem: [Ego sum via. Nec solùm in deserto via fuit, sed ostensi sunt & fluuii, qui vndis intelligibilibus & animo vtilibus, eos qui in eo fuerunt, poterant inebriare.] Quos dicimus esse, Euangelicorum & Apostolicorum vaticiniorum ministros: quorum meminit etiam diuinus Dauid, inquiens: [Extulerunt flumina voces suas.] Vt enim iterum idem dicit: [In omnem terram exiit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum.] Præter fluuios iam commemoratos, intelligi etiam possunt, hi, qui populi ductores fuerunt, & qui rectè & inculpatè mysteria tradere norant, & qui pietatis sermonibus irrogare accedentes ad Christum per fidē potuerunt. Aquis carentē nominat Gentium multitudinem. Non enim apud eos erant doctores veritatis, & qui salutares vndas haberent: Nam, iuxta B. Pauli vocem: [Cùm profiterentur se esse sapientes, stulti facti sunt, & mutauerunt gloriā incorruptibilis Dei, in similitudinē imaginis corruptibilis hominis, & volatilium, & quadrupedū, & serpentiū.] Monstrata ergo, inquit, aqua, in deserto, & loco aquis carente flumina capiente, laudabunt me bestiæ agri, sirenes, & filiæ struthionū, quòd dederim in deserto aquā, & flumina in terra aquis carente, vt dem potum generi meo electo, populo meo quem acquisiui, vt virtutes meas narret. Bestiæ agri denotare videntur,

Isai. 43.

Psal. 13.

Psal. 18.

Rom. 1.

A χῆς. σίωσιν γὰρ δι' αὐτοῦ, καὶ πρὸ αὐτοῦ τῶν αἰῶνα πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ἐθνῶν ἡ πληθύς. διὸ τοῦτο μονονουχί, ὁ ὑπολανθάνειν ἔοικε τοῖς πολλοῖς τῶν ἐξηγητῶν. * προσέρχεται δὲ μᾶλλον τὴν νοῦν τοῖς ἀπυ- κείτως ὑπερκειμένοις, καὶ λαμπρὰν ἔχουσι δόξαν. ποιήσω τοίνυν, φησὶν, ἐν τῇ ἐρήμῳ ὁδόν. νοεῖται γεμίλιν ἔρημος ἐν τούτοις, ἡ πάλαι ξηρὰ καὶ ἄκαρπος τῶν ἐθνῶν πληθύς, ἣ οὔπω ἀγαθοτόκος, διὰ τὸ μηδένα τὸν δίκαιον, καὶ δόκιμον, καὶ ἀγαθοεργεῖν εἰδότα ἐν- φανῶς. ὡς γὰρ ὁ ψάλλων φησὶ, πάντες ἐξέκλιναν, ἅμα ἠχρεώθησαν, καὶ οὐκ ἦν ἐν αὐτοῖς ὁ ποιῶν χρηστότητα, οὐκ ἦν ἕως ἑνός. ἐν ταύτῃ δὴ οὖν τῇ ἐρήμῳ πέφυκεν ὁδὸς ἀποφέρουσα τοὺς δι' αὐτῆς ἐρχομένους πρὸς θεογνωσίαν τὴν ἀληθῆ, καὶ εἰς ἁγίαν καὶ ἀμόλυντον ζωὴν, καὶ εἰς πᾶσαν ἐπιστή- μην ἀγαθοῦ παντὸς πρόξενος. φαμὲν δὲ εἶναι ταύτην τὴν ὁδὸν, ἢ θεῖόν τε καὶ διαληπτικὸν, καὶ σωτήριον κήρυγμα, ἢ πάντα που τὸν αὐτὸν τὸν Χριστόν. ἀκηκόαμεν γὰρ αὐτοῦ λέγοντος σαφῶς. ἐγώ εἰμι ἡ ὁδὸς, ἀλλ' οὐχ ὁδὸς μόνη γέγονεν ἐν τῇ ἐρήμῳ, ἀνεδείχθησαν δὲ καὶ ποταμοὶ νοητοῖς, καὶ ψυχωφελέσι νάμασι καταμεθύσκειν εἰδότες τοὺς ἐν αὐτῇ. φαμὲν δὲ εἶναι καὶ τούτους τοὺς τὸ διαπελαγι- κόν τε, καὶ ἀποστολικὸν θεσπισμὸν ἱερουργοῦς, ὧν καὶ ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ ἀλληγορικῶς λέγων. ἐπῆραν οἱ ποταμοὶ φωνὰς αὐτῶν. ὡς γὰρ αὐτός που πάλιν φησίν. εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ φθόγγος αὐτῶν, καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης τὰ ῥήματα αὐτῶν. πρὸς δέ γε τοῖς ὠνομασμέ- νοις ποταμοῖς νοηθείην ἂν καὶ οἱ λαῶν ἡγούμενοι, καὶ μυσταγωγεῖν εἰδότες ὀρθῶς τε καὶ ἀμωμήτως, καὶ τοῖς εἰς διάβασιν λόγοις καταρδεύειν δυναμένοι τοὺς προσιόντας Χριστῷ διὰ τῆς πίστεως. ἄυδρον δ' ἂν τὸν ἐθνῶν ὀνομάζοι πληθύν. ἄγαρ' οὔπω παρ' αὐτοῖς διδάσκαλος ἀληθείας, καὶ σωτηριώδες ἔ- χων δόγμα. φάσκοντες γὰρ εἶναι σοφοὶ, ἐμωράνθησαν, καὶ τὴν τοῦ μακαρίου θεσπεσίου Γ' αὐλου φωνὴν, ἤλλαξαν τὴν δόξαν τοῦ ἀφθάρτου Θεοῦ, ἐν ὁμοιώματι εἰκόνος φθαρτοῦ ἀνθρώ- που, καὶ πετεινῶν, καὶ τετραπόδων, καὶ ἑρπετῶν. ἀναδιδάσκει τοίνυν ὁδοὺς φησὶν ἐρήμου, καὶ λα- βοῦσης τὸ ἄυδρον ποταμοὺς, ὑμνήσῃ με τὰ θηρία τοῦ ἀγροῦ, σειρῆνες, καὶ θυγατέρες στρου- θῶν, ὅτι ἔδωκα ἐν τῇ ἐρήμῳ ὕδωρ, καὶ ποταμοὺς ἐν γῇ ἀύδρῳ ποτίσαι γένος μου τὸ ἐκλεκτὸν, λαὸν ὃν περιεποιησάμην τὰς ἀρετάς μου διη- γεῖσθαι. καὶ θηρία μὲν ἀγροῦ δηλονότι ἔοικε τοὺς ἐκ

Isai. 43.

B

C

D

E

Comment. in Esaiam.

πολλῆς ἀγρίας ἀμαθίας ἐκπεπωλωμένους, ἔστιν τινὰ καὶ ζῶντας ἀγρίως. ἔζησαν δὲ ὅτως τὰ ἔθνη. σειρῆνας δὲ καὶ θυγατέρας στρουθῶν τοὺς δύνασθαι παρ' αὐτοῖς εἰδότας φησὶ, καὶ ἐξησκημένους τὸ καλλιεπές. εἶθος δὲ τῇ θεοπνεύστῳ γραφῇ σειρῆνας ὀνομάζειν τὰ τῶν στρουθίων λαλήσαντα, καὶ ἐμμελές τι καὶ εὔρυθμον αἰσθόμενα φωνῆς εἰωθότα. γεγόνασι δὲ πως τοιοῦτοι τῶν Ἑλλήνων δεισιδαιμονίας οἱ διδάσκαλοι ποιηταί τε καὶ λογογράφοι. ἔνεστι γὰρ αὐτοῖς τὸ ἡδύ τε, καὶ κόμπον τὸ γε ἧκον εἰς λόγους. διδάσκουσι γεμοῦν τῶν ἀναγκαίων οὐδέν. ἀλλ' ὅτι πάντες δοξολογήσουσί με, φησὶν, ὡς ὕδωρ δόντα τοῖς νοητὸν, καὶ αὐύδρῳ δείξαντα ποταμούς. ἵνα τὸ ἐκλεκτὸν μου ποτίσωσι γένος, καὶ ποῖον τοῦτο ἐστὶν ἢ ἐκεῖνοι που πάντως, εἰς καὶ ὁ πάνσοφος Πέτρος προσαπεφώνησε λέγων. ὑμεῖς δὲ γένος ἐκλεκτὸν, βασίλειον ἱεράτευμα, ἔθνος ἅγιον, λαὸς εἰς περιποίησιν, ἵνα τὰς ἀρετὰς ἐξαγγείλητε τοῦ ἐκ σκότους ὑμᾶς καλέσαντος ὅτι τὸ θαυμαστὸν αὐτοῦ φῶς, οἱ ποτὲ οὐ λαὸς, νῦν δὲ λαὸς ἐν κυρίῳ.

Οὐ νῦν σε κέκλεσμαί σε Ἰακὼβ, οὐδὲ κεκοπίακάσε σε ἐποίησα, Ἰσραήλ. οὐκ ἠνέγκάς μοι πρόβατα τῆς ὁλοκαρπώσεώς σου, οὐδὲ ἐν ταῖς θυσίαις σου ἐδόξασάς με. οὐδὲ ἐδούλωσάς σε ἐν ταῖς θυσίαις σου, οὐδὲ ἐλίβανον ἐποίησά σε ἐν λιβανωτῷ, οὐδὲ ἐκτήσω μοι ἀργυρίου θυμίαμα. οὐδὲ τὸ στέαρ τῶν θυσιῶν σου ἐπεθύμησα, ἀλλ' ἐν ταῖς ἁμαρτίαις σου, πλημμελήμασί τε καὶ ἀδικίαις, καὶ τοῖς τοιούτοις ἔθεσί σου θεῖον.

Διὰ τὰ ἤδη προεξηλασμένων, ἤγουν προμεμνυμένων τὸν ἐν Χριστῷ σφραγῖδος, καὶ τῶν περὶ αὐτοῦ χρισμάτων, ἐποίησε τὴν προαγόρευσιν. ἔφη γὰρ ἐν ἐρήμῳ ποιήσειν ὁδὸν, καὶ ἐν ἀύδρῳ ποταμούς. ταῦτας ἕνεκα τῆς αἰτίας δύνασθαι προλέγεσθαι πάντων τὸ θεῖον τοῦ λόγου. ἔθος δ' αὖ καὶ τοῖς θυσίας νοητὰς ἡ δοξολογία καὶ τὰς νέας, καὶ ἐν Χριστῷ σφραγῖδος καιρός. ἐν δὲ γε τοῖς προκειμένοις πληροφορῆσαι πειρᾶται τὸν Ἰσραήλ, ὅτι λελύτρωται μὲν ἐξ Αἰγύπτου, καὶ τὰ αὐτό σε θητείας ἐξῃρῆται, καὶ τὸ ὅτως μυσαρῶν ἀπηλλάχθη πόνων, οὐχ ἵνα μόχθοις αὖθις προσαγάγῃ, καὶ τὸ δι' αἵματος καὶ καπνῶν ποιῆται προσόδου. ἀποβλήματα γὰρ τὰ τοιάδε παρὰ Θεῷ, καὶ σκιὰ μᾶλλον εἰσὶν ἢ ἀλήθεια. φησὶ τοίνυν, οὐ νῦν σε κέκλεσμαί σε Ἰακὼβ, τὸ ἤ νῦν κεκλῆσθαι, ἀντὶ τοῦ οὐχ ὅτε θύεις, ἤγουν οὐκ ἐν τῷ βουθυτεῖν ὅτε, καὶ μυλοσφαγεῖν κέκληκά σε, ἵνα μὴ ἄρα πως

A homines præ insigni insciticia efferatos quodammodo, & viuentes more agresti. Vixerunt autem sic Gentes. Sirenas, & filias struthionum dicit eos, qui apud illos ornatè loqui norunt, & qui eximia facultate dicendi sunt præditi. Solet autem diuinitùs inspirata scriptura, sirenas vocare, passeres stridulos, & qui melodicum quiddam & numerosum solebant resonare. Eiusmodi erant Græcorum superstitionis doctores, & poetæ, & oratores. Ineſt enim illis suauitas, & ornatus, quantum ad orationem attinet, nihil verò docent necessarium. Sed hi, inquit, omnes celebrabunt me, vt qui dederim aquam intelligibilem, & in loco qui caret aquis, flumina ostenderim. Vt potum dem generi meo electo. Quale istud est, nisi illi prorsus, quos etiam sapientissimus Petrus affatus est, inquiens:

B

[Vos genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis, vt virtutes annuncietis eius, qui è tenebris vos ad lucem suam admirabilem vocauit, qui quondam non populus, nunc autem populus in Domino.] 1. Pet. 2.

C

Non iam vocaui te, Iacob, nec laborare te feci, Israel. Non obtuliſti mihi oues holocausti tui: Neque in sacrificiis tuis magnificasti me, nec seruiuisti in hostiis tuis. Neque laborem feciſti in thure, nec emisti mihi argento thymiama, nec adipem hostiarum tuarum concupiui. Sed in peccatis tuis & in iniustitiis tuis defendi te.

D

In his quæ iam excussa antè sunt vel prælecta, fœderis in Christo, & eius charismatum prædictionem posuit. Dixit enim se in deserto facturum viam, & in loco siticuloso flumina, hac de causa se ab omnibus agri hostiis prædicatum iri: prædicatio hæc intelligi potest genus quoddam hostiæ intelligibilis, & fructus noui & in Christo fœderis. In his autem quæ proposita sunt, fidem conatur facere Israeli, se ex Ægypto liberatum esse, & seruituti inibi vindicatum, adeóque grauibus ereptum laboribus: non vt ei vitulos offerat, & per sanguinem & fumos, sibi aditum patefaciat. Reiectamenta enim sunt hæc apud Deum, & vmbra magis sunt, quàm veritas. Itaque dicit: Non iam vocaui te, Iacob. Illud, Iam, accipiendum est, pro, Non quando sacrificas. puta, non cùm boues offers, & pecora mactas, vocaui te: ne fortè

E

putes, te liberationem habuisse velut quoddam oblationis præmium: sed cùm in peccatis versareris, & inquinamentis esses implicitus, (nam Ægyptiorum diis seruiebas) tum misericordia te & amore dignatus sum. Ergo donum est placabilitatis, & humanitatis fructus est gratia, & velut ex charitate liberatio. Nihil enim, inquit, ad me holocausti tui oues, nec in hostiis tuis me laudasti. Nam quod planè non est acceptum aut gratum, sed frustra oblatum est, quî hoc ad meam cedet gloriam? Sed neque seruiebas in hostiis tuis. Nam qui boni quippiam, inquit, exercet, & quæ virtutis sunt insignia præstat, qui meo nutui ceruicem supponit, & sacrosancta vaticinia exequitur, hic dici potest seruire Deo qui est super omnia. At qui thuris fumo sanctum tabernaculum perfundit, & bouos offert vel oues: qua re præclarè gesta, veram ac germanam gloriam referet? Hic enim planè nihil, quod sit mihi voluptati, fecit. Non est ergo in sacrificando obsequium, sed teneram ac quasi tractabilem ceruicem eius voluntati submittendo. Nam quantum ad id attinet quod mihi placet, inquit, non laborem tibi exhibui in thure, nec emisti mihi thymiama argento, sed nec adipem hostiarum tuarum concupiui. Simile huic est, quod per alium prophetam dictum est illis: [Holocautomata
Mich. 7. " cum hostiis vestris colligite, & edite
" carnes. Quia non locutus sum patribus
" vestris, de holocaustis & hostiis die
" illa, qua eduxi eos è terra Ægypti.]
Dixit autem & alibi iterum idem pro-
Hier. 6. " pheta Hieremias: [Quid mihi thus de
" Saba affertis, & cinamomum de terra
" longinqua? Holocausta vestra non sunt
" accepta, & victimæ vestræ non placue-
" runt mihi.] Quin & voce Psalmistæ:
Psal. 49. " [Non accipiam de domo tua vitulos,
" neque de gregibus tuis hircos.] Declarat autem abiectum esse planè vmbratilem cultum, dum eos abducit à typis, & ad iustificationem per Christum adducit, docétque Euangelicæ conuersationis curam suscipiendam esse, per quam solam fit, vt possimus Deo placere, & verè irreprehensibilem ac syncerum cultum, spiritualem videlicet, retinere. [Deus etenim, inquit,
Ioan. 4. " est spiritus, & qui adorant eum, in
" spiritu & veritate adorare oportet.]

A οἰκονῆς, ἀντέκτισιν ὡσανεὶ τινὰ τῆς προσαγωγῆς ἐφικέναι τὴν λύτρωσιν, ἀλλ' ὅτε σε μᾶλλον ἐν ἁμαρτίαις καὶ μολυσμοῖς ἔνοχον, λεληθυίας γὰρ τοῖς Αἰγυπτίων θεοῖς, φιλοῦσις ἠξίωσα καὶ ἀγάπης. ἡμερότητος οὖν ἄρα ὁ δῶρον, καὶ φιλανθρωπίας καρπὸς ἡ χάρις, καὶ ὡς ἐξ ἀγάπης ἡ λύτρωσις. οὐδὲν γὰρ, φησὶ, προὔβατα τὰ προβατα τῆς ὁλοκαρπώσεώς σου, ὅτε μοὶ ἐν ταῖς θυσίαις σου ἐδόξασάς με. Τὸ γὰρ ἀπροσδέκτον ὅλως καὶ εἰκῆ προσφερόμενον, πῶς ἂν εἰς δόξαν γένοιτο τὴν ἐμοί. ἀλλ' οὐδὲ ἐδούλευσας ἐν ταῖς θυσίαις σου. ὁ μὲν γὰρ ἐν τοῖς ἀγαθῶν ἐπιτηδεύων, φησὶ, καὶ εὐχημένῳ τῷ εἰς ἀρεστὸν γενόμενος ἀποτελεστὴς, ὁ τοῖς ἐμοῖς νεύμασιν ὑποτεταγμένος τὸν αὐχένα, καὶ θεοπρεπῶς τῶν ἱερῶν ἐργάτης, δουλεύειν αὖ λέγοιτο τὰ ὑπὲρ πάντας Θεῷ. ὁ δέ γε λιβανωτὸν τὴν ἁλίαν καπνίζων σκηνὴν, καὶ βοῦς προσάγων ἢ πρόβατα, ἢ τί τῶν ἀρίστων καταρτωκὼς τῆς γνησιότητος οὐκ ἀποίσεται δόξαν. πέπρακέ γὰρ ὅλως ὁ θεοῦστος τῶν ἀρεσκόντων ἐμοὶ οὐδέν· οὐκοῦν οὐκ ἐν γε ταῖς θυσίαις δουλεύειν ἐστὶν, ἀλλ' ἐν ταῖς βακτηρίαις τυφερόν τε καὶ οἷ διαφῆ τοῖς αὐτοῦ θελήμασιν ὑποφέρειν τὸν αὐχένα. ὅσον γὰρ ἦκον, φησὶν, εἰς τοῦτο μοι δοκῶ, οὐκ αὖ ἔσκοπόν σε ἐποίησα ἐν λιβανωτῷ, οὐδ' αὖ ἐκτησάμην μοι ἀργυρίου θυμίαμα, ἀλλ' οὐδὲ στέαρ τῶν θυσιῶν σου ἐπεθύμησα. ἔοικε δ' οὕτω δὴ ἑτέρου προφήτου πρὸς αὐτοὺς εἰρημένου· τὰ ὁλοκαυτώματα αὐτῶν ὑμεῖς μὴ τὰ θυσίαν ὑμεῖς σιτεύετε, καὶ φάγεται κρέα, ὅτι οὐκ ἐλάλησα πρὸς τοὺς πατέρας ὑμῶν, περὶ ὁλοκαυτωμάτων, καὶ θυσιῶν, ἐν ἡμέρᾳ ἧ ἀνήγαγον αὐτοὺς ἐκ γῆς Αἰγύπτου. ἔφη που καὶ ἑτέρωθι πάλιν ὁ αὐτὸς προφήτης Ἱερεμίας, ἵνατί μοι λίβανον ἐκ Σαβᾶ φέρετε, καὶ κινάμωμον ἐκ γῆς μακρόθεν. τὰ ὁλοκαυτώματα ὑμῶν οὐκ εἰσὶ δεκτὰ, καὶ αἱ θυσίαι ὑμῶν, οὐχ ἥδυναί με. καὶ μὴν, καὶ ἀφῄρηται τῶ φάλλοντος φωνῆς. οὐ δέξομαι ἐκ τοῦ οἴκου σου μόσχους, οὐδὲ ἐκ τῶν ποιμνίων σου χιμάρους. ἀπόβλητον ἦν παιδεία πρὸς τὸ ἐν σκιᾶς λατρείαν, ἀφίστας μὲν αὐτοὺς τοῦ τύπου, σπουδαίων δ' ὡσανεὶ εἰς διόρθωσιν τὸ ἐν Χριστῷ, καὶ τῆς ἀναγελικῆς πολιτείας μεταποιῆσαι διδάσκων, δι' ἧς αὖ γένοιτό τε καὶ μόνης τὸ εὐαρεστεῖν δυνατὸν τῷ Θεῷ, καὶ τὸ ἀληθῶς καὶ εἰλικρινὲς εἰς λατρείαν, δῆλον δὲ ὅτι τὸ πνευματικόν. πνεῦμα γὰρ, φησὶν, ὁ Θεὸς, καὶ τοὺς προσκυνοῦντας αὐτὸν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν.

Ἐγώ εἰμι, ἐγώ εἰμι ὁ ἐξαλείφων τὰς ἀνομίας σου, καὶ οὐ μὴ μνησθήσομαι. σὺ δὲ μνήσθητι καὶ κείθωμεν. λέγε σὺ τὰς ἀνομίας σου πρῶτος, ἵνα δικαιωθῇς.

Ἀθρῆσαι δὴ μοι πάλιν, ὡς ἀ τῇ δυνάμει τῆς κατὰ νόμον λατρείας ἐκένισεν ὁ Θεὸς ἀπαλλάττειν δυνάσθαι τινὰς τῆς ἐνούσης αὐτοῖς ἀκαθαρσίας. ἀδύνατον γὰρ αἷμα ταύρων καὶ τράγων ἀφαιρεῖν ἁμαρτίας, καὶ δύναντος ἐν τούτοις ἡ τοῦ νόμου σκιά. δικαιοῦται γὰρ οὐδεὶς ἐν νόμῳ κατὰ τὸν τοῦ θεσπεσίου Παύλου φωνάν. ὑπισχνεῖται γοῦν, καὶ φησὶ πρός τε αὐτὸν, καὶ τοὺς ἄλλους ἀποστόλους, ἤγουν τοὺς πεπιστευκότων ἐκ περιτομῆς. ἡμεῖς φύσει Ἰουδαῖοι, καὶ οὐκ ἐξ ἐθνῶν ἁμαρτωλοί· εἰδότες δὲ ὅτι ἀ δικαιοῦται ἄνθρωπος, ἐξ ἔργων νόμου ἐὰν μὴ διὰ πίστεως Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἡμεῖς εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν ἐπιστεύσαμεν, ἵνα δικαιωθῶμεν ἐν αὐτῷ. μὴ τοίνυν, φησὶν, οἰηθῇς ὡς δυνήσῃ ποτὲ τοῦ ἐκ φαυλότητος ἐλκημάτων ἐλεύθερον ἀποφῆναι σαυτὸν διὰ θυσίας, καὶ καπνῶν. ἴσθι γὰρ μᾶλλον ὅτι ἐγώ εἰμι ὁ ἐξαλείφων τὰς ἀνομίας σου, καὶ ἀ μὴ μνησθήσομαι. δεδικαιώμεθα γὰρ οὐκ ἐξ ἔργων δικαιοσύνης, ἃ ἐποιήσαμεν ἡμεῖς, ἀλλὰ κατὰ τὸ πολὺ ἔλεος αὐτοῦ ἀμνημονεῖν ἐθέλοντος τῶν ἡμετέρων αἰτιαμάτων. σώζει γὰρ τοῦτο, καὶ μόνον τοὺς ὄντας τῆς γῆς, ἀφραινῆ, καὶ εὐκατάδεκτον τὴν διάνοιαν ἔχοντας πρὸς πᾶν ὁτιοῦν τῶν ἐκ νόμου διαβεβλημένων. ὑπερβολὴ γὰρ, φησὶν, ἕτοιμα ἡ διάνοια τοῦ ἀνθρώπου ὅτι τὰ πονηρὰ ἐκ νεότητος. Οὕτητοι, καὶ μάλα εἰκότως ὁ θεσπέσιος Δαυὶδ τῶν ἀνθρωπίνων ὀλισθημάτων διαμέμνηται λέγων. ἐὰν ἀνομίας παρατηρήσῃς, κύριε, τίς ὑποστήσεται, ὅτι παρά σοὶ ὁ ἱλασμός ἐστι. καταικτείρει μὲν οὖν ὁ τῶν ὅλων Θεὸς, καὶ δὴ καὶ αἰσίοις νεύμασι, καὶ ἀμνησίαις χρώμενος ταῖς θεοπρεπέσιν ἔξω τίθησιν αἰτίας, καὶ ὀλισθημάτων τοὺς ἀλόντας αὐτοῖς. πλὴν οὐκ ἐᾷ τοὺς ἁλόντας τὸ δικαιοῦσθαι αὐτοὺς εἰδέναι χάριν. ἐπωφελὲς δὲ τοῦτο καὶ παρὰ σοφοῖς τοῖς ἁγίοις γεγενῆσθαι εὑρήσομεν. ψάλλει γοῦν καὶ φησὶν ὁ μακάριος Δαυίδ. ποτὲ μὲν ὅτι τὰς ἀνομίας μου ἐγὼ γινώσκω, καὶ ἡ ἁμαρτία μου ἐνώπιόν μου ἐστὶ παντός. καὶ πάλιν ὅτι τὴν ἀνομίαν μου ἐγὼ ἀναγγελῶ, καὶ μεριμνήσω ὑπὲρ τῆς ἁμαρτίας μου. ἐγὼ τοίνυν, φησὶν, ἀμνημονήσω μὲν τῶν αἰτιαμάτων. μέμνησό γε μὲν σὺ αὐτὸς, καὶ δὴ καὶ κείθωμεν. ὁμολόγει δὲ σὺ καὶ βεβαίαν ἔχε τὴν ἀμνηστείαν. γέγραπται γὰρ ὅτι δίκαιος ἐαυτῷ κα-

A *Ego ſum, ego ſum qui deleo iniquitates tuas, nec meminero. Tu autem memento, & iudicemur. Dic tu iniquitates tuas prior, vt iuſtificeris.*

Rurſus ſpecta, Deum virtuti legalis cultus, facultatem liberandi ab inſita ipſorum impuritate, non tribuiſſe. Nec enim fieri poteſt, vt ſanguis taurorum & hircorum peccata auferat, & in his, vmbra legis eſt inutilis. Etenim ex lege nemo iuſtificatur, iuxta diuini Pauli vocem. Scribit enim in epiſtola de ſe & aliis Apoſtolis ſeu credentibus ex circumciſione: [Nos, inquit, natura Iudæi, & non ex Gentibus peccatores, ſcientes, non iuſtificari hominem ex operibus legis, ſed fide Ieſu Chriſti: nos quoque, inquam, in Ieſum Chriſtum credimus, vt per illum iuſtificaremur.] Ne itaque putes, inquit, te vnquam poſſe, victimis & fumis, liberum te à vitioſitatis crimine efficere: At ſcito potius, quòd ego ſim, qui deleo iniquitates tuas, & non meminero. Iuſtificati enim ſumus, non ex operibus iuſtitiæ, quæ fecimus nos, ſed ex multa miſericordia eius, qui obliuiſci voluit noſtrorum, delictorum. Hoc enim ſolum etiam ſeruat terræ incolas, qui mentem infirmam habent, & ad omnia, quæ in lege accuſantur, facilè ſequacem. Admodum enim, inquit, procliuis eſt mens hominis ab adoleſcentia ad mala. Hinc iuſtiſſima de cauſa diuinus Dauid humanorum lapſuum meminit, inquiens: [Si iniquitates obſeruaueris, Domine, quis ſubſiſtet? Quia apud te propitiatio eſt.] Miſericordiam igitur capit, Deus vniuerſorum, & auſpicato nutu, & diuina obliuione vſus, à culpa liberat & offenſis, eos, qui deprehenſi & conuicti ſunt. Verùm non ſinit miſericordiam conſequutos, miſerentis gratiam ſcire ipſos. Et perutile hoc ac ſanctis curæ fuiſſe inueniemus. Pſallit enim & inquit beatus Dauid aliàs: [Iniquitatem meam ego cognoſco, & peccatum meum contra me eſt ſemper.] Et rurſus aliàs: [Iniquitatem meam ego annunciabo, & de peccato meo ſollicitus ero.] Ego itaque, inquit, obliuiſcar delictorum. Tu ipſe memento, & iudicemur. Confitere tu, & ſcito fore certam obliuionem. Scriptum eſt enim: [Iuſtus ſui ipſius accuſator

B

C

D

E

» Gal. 2.

» Pſal. 129.

» Pſal. 50.

» Prou. 18.

" accusator est in principio sermonis.] Et iterum: [Ne pudeat confiteri peccata tua.] Non hoc præceptum seruauit superciliosus Pharisæus, quem in Euangelicis Parabolis proponit Seruator precantem in synagoga, morbo ignorantiæ & vani tumoris multum laborantem, ac dicentem: [Gratias tibi ago, quòd non sum, quales reliqui hominum, rapaces, iniusti, aut qualis est hic publicanus: Ieiuno bis in sabbato, decimas do omnium facultatum mearum.] Iste non sustinuit dicere sua peccata. Condemnatus igitur est, vt arrogans & mendax. Nemo etenim mundus est à sordibus. Et multum labimur omnes. Nouit autem & confessus est sua publicanus. Stabat enim pulsans pectus, ac dicens: Deus propitius esto mihi peccatori. Iustificatus est ergo, confessus culpas, & abominationis suæ sordes non celans, vt emundaretur.

Luc. 18.

Patres vestri primi, & principes vestri iniquè præuaricati sunt in me. Et contaminarunt principes sancta mea. Et dedi vt perderẽt Iacob, & Israel in opprobriũ.

Cùm dixisset: Ego sum qui deleo iniquitates tuas, & non meminero: nouit forsitan aliquos his quæ dicta sunt occursuros, & quidem dicturos: Si honoraueris Israelem obliuione peccatorum, si ei comparata sit summa tranquillitas, si emundatus sit à sordibus, & inquinamenta veterum delictorum abluerit: quo modo aut quarum culparum pœnas pendit, hostium gladiis confectus, captiuus factus, & patria amissa, & in manu ac sub iugo eorum qui vastarunt? Nam traditus fuit bellatoribus venientibus ex Babylone. Excusat igitur factum, inquiens, Iudicemur, & ait, ipsos fuisse autores huius, & accersiuisse hæc suis ipsorum capitibus. Patres enim vestri, inquit, & principes vestri iniquè egerunt in me. Nec simpliciter hoc crimini dat maioribus, cùm dicit: Patres vestri. Sed tale quid his verbis videtur potius velle denotare. Nam qui ad ministerium electi erant, & sapientes, & legisperiti, & populum sibi commissum erudire solebant: eorum qui iugo suberant, patres, & principes, & duces, appellari poterant. Itaque cùm hæc absurda & indecora, non à gregaria turba perpetrentur, sed ab his, quorum erat aliorum scelera corrigere,

A κατήγορος ἐν πρωτολογίᾳ. καὶ πάλιν μὴ αἰσχύνου σὺ ὁμολογῆσαι ἐφ' ἁμαρτίαις σου. ὁ τετήρηκε τοιαύτῃ ἐντολῇ ὁ ὑπερήφανος Φαρισαῖος, ὃν ἐν ταῖς εὐαγγελικαῖς παραβολαῖς ἔφησιν εὐχόμενον ὁ σωτὴρ ἐν τῇ συναγωγῇ, εἶπα πολὺ νοσοῦντα τὸ ἁμαρτάνειν, καὶ ὄζειν ἰχθύος φυσήματος λέγοντα, ὁ Θεός, ἱλάσθητί μοι, ὅτι οὐκ εἰμὶ ὡς οἱ λοιποὶ τῶν ἀνθρώπων, ἅρπαγες, ἄδικοι, ἢ καὶ ὡς οὗτος ὁ τελώνης, νηστεύω δὶς τοῦ σαββάτου, B ἀποδεκατῶ πάντα τὰ ὑπαρχόντα μοι. οὗτος οὐκ ἠνέσχετο λέγειν τὰς ἑαυτοῦ ἁμαρτίας. κατακέκειται δὴ οὖν ὡς ἀλαζών τε, καὶ ψεύστης, καθαρὸς γὰρ οὐδεὶς ἀπὸ ῥύπου, πολλὰ πταίομεν ἅπαντες. ἔγνω δὲ καὶ ὁμολόγησε τὰς ἁμαρτίας ὁ τελώνης τὰς ἑαυτοῦ. εἰσῆκτο γὰρ τύπτων τὸ στῆθος, καὶ λέγων, ὁ Θεὸς ἱλάσθητί μοι τῷ ἁμαρτωλῷ. δεδικαίωται δὴ οὖν ὁμολογήσας τὰ πτώματα, καὶ τὸ ἐνοῦσης αὐτῷ βδελυρίας τὸν ῥύπον οὐκ ἀποκρύψας, ἵνα καθαρισθῇ.

C Οἱ πατέρες ὑμῶν πρῶτοι, καὶ οἱ ἄρχοντες ὑμῶν ἠδόμησαν εἰς ἐμέ. καὶ ἐμίανον οἱ ἄρχοντες τὰ ἅγιά μου, καὶ ἔδωκα ἀπολέσαι Ιακὼβ καὶ Ισραὴλ εἰς ὀνειδισμόν.

Εἰπὼν ἐγὼ εἰμὶ ὁ ἐξαλείφων τὰς ἀνομίας σου, καὶ οὐ μὴ μνησθήσομαι, σύνοιδεν ὅτι τάχα που τινὲς τοῖς εἰρημένοις ἀντιφωνήσουσι, καὶ δὴ καὶ ἐροῦσιν εἰ τετιμηκὼς ἀμνηστείᾳ τὸν Ισραήλ. εἰ γέγονεν ἐπ' αὐτῷ πολλὴ τὶς ἄγαν ἡ γαλήνωσις. εἰ κεκάθαρται τὴν ῥύπων, καὶ τὰ ἀρχαῖα αἰτίαμ μὲν τοῖς μολυσμοῖς ἀπενίψατο, πῶς ἢ τίνων δίκας τοῖς τῶν πολεμίων ξίφεσι δαπανώμενος. εἶτα δορύλητος γενόμενος, καὶ τὸν ἐνεγκόντα ἀφεὶς, καὶ εἰς χεῖρα ζυγὸν τῶν ἡρηκότων γεγυμνωμένος. δέδοται γὰρ τοῖς ἐκ Βαβυλῶνος ἥκουσι μαχηταῖς. ἀπολογεῖται δὴ οὖν ὁ κειμένων λέγων, καὶ φησὶν, ὡς αὐτοὶ γεγόνασι, καὶ τούτου αἴτιοί τε, καὶ πρόξενοι ταῖς σφῶν αὐτῶν κεφαλαῖς. οἱ γὰρ πατέρες ὑμῶν, φησὶ, καὶ οἱ ἄρχοντες ὑμῶν ἠδόμησαν εἰς ἐμέ, καὶ οὐχ ἁπλῶς E αἰτιᾶται πρεσβύτους πατέρας ἡμῶν ἐν τούτοις εἰπών. ἔοικε δ' μᾶλλον βούλεσθαί τι τοιοῦτον ὑποδηλοῦν. οἱ γάρ τοι πρὸς ἰσχυρίαν δεξιλεγμένοι σοφοί τε καὶ νομοδιδάσκαλοι, καὶ παιδαγωγεῖν εἰωθότες τοὺς ὑπὸ χεῖρα λαοὺς πατέρες ἀν λέγοιντο τῶν ὑποζυγίων ἀρχόντες τε καὶ ἡγεμόνες. ὅταν τοίνυν οὐκ ἐκ πληθύος τῆς ἀγελαίας πραττηται τινὰ τῶν ἀτόπων, πρὸς ἐκείνων δὲ μᾶλλον εἰς ὧν εἰκὸς διώκεσθαι, καὶ τὰ τῶν ἑτέρων ἐπιφορ-

θοιῶ, φορτικὸν ὃ χρῆμα, καὶ δυσφόρητος ἡ δίκη, καὶ ὀφλημένη λοιπὸν τοῖς ἠσεβηκόσι. Φησὶν οὖν, οἱ ἐν τάξει πατέρων κείμενοι, φησὶ, καὶ τοι λαχόντες ἀρχὴν ὑμῶν, ἠσεβήσατε εἰς ἐμέ. Τοῦτο εἰς ἐμὲ λέγων ἀποδείκνυσιν, ὅτι οὐκ εἰς ἕνα τῶν καθ' ἡμᾶς πεπραγκέναι τὰ παρ' ἐκείνων ἐκτόπως τε καὶ ἀνοσίως πεπλημμεληκέναι, ἀλλ' εἰς αὐτὸν τὸ δόξαν τῶν πάντων ἐπέκεινα Θεοῦ· οἷον τί φημι· ὅταν μὲν γάρ τις ἀδικήσῃ τινὰς τῶν πέλας, ἢ πλεονεξίᾳ καὶ ὕβρει παρεκάλων, ἢ χεῖρον καθ' ἕτερόν τινα τρόπον, πλημμελεῖ μὲν, πλὴν εἰς ὁμόφυλον, καὶ ὅτι που παρὰ Θεόν. ὁ δέ γε πρὸς αὐτὸν ἀπονοίᾳ λατρείαν διωθούμενος, καὶ τοῖς τῶν δαιμονίων ἀπάταις ἑαυτὸν ὑποθεὶς καὶ προσκυνήσας αὐτοῖς ἀντὶ τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸ γε ἧκον εἰς αὐτὸν τῶν τῆς θεότητος αὐτὸν ἐξίστησι θρόνων, καὶ ἀποσαλεύειν πειρᾶται τὰ αὐτῷ καὶ μόνῳ πρεπούσης ὑπεροχῆς τε καὶ δόξης. πεπραγέναι δὲ τοῦτο κατὰ καιροὺς οἱ ἐξ Ισραὴλ. λελατρεύκασι μὲν γὰρ εἰδώλοις, καὶ δὴ καὶ ἐῤῥωμένοις φθεγσαμένοις τοῖς ἱεροῖς θεσπίσμασι σκληρὸν καὶ ἀγέρωχον ἀπειθῆ ἤθελον τῷ Θεῷ τὸν αὐχένα. αἰτιᾶται γοῦν αὐτοὺς, καὶ φησὶν. οἱ ἱερεῖς οὐκ εἶπαν, ποῦ ἔστι κύριος, καὶ οἱ ἀντεχόμενοι τοῦ νόμου οὐκ ἠπίσταντό με, καὶ οἱ προφῆται ἠσέβουν εἰς ἐμέ. καὶ πάλιν ἵνα τί λαλεῖτε πρός με; πάντες ὑμεῖς ἠσεβήσατε εἰς ἐμέ, λέγει κύριος παντοκράτωρ. ἐμίανον οὖν οἱ ἄρχοντες, φησὶ, τὰ ἅγιά μου. τετολμήκασι γὰρ οὐκ ἐν μόνῃ τῇ Ιερουσαλὴμ θεῖς τῶν δαιμονίων ἐγεῖραι στήλας, ἀλλὰ γὰρ καὶ ἐν αὐτῷ τῷ θείῳ ναῷ τοῦτο πεπραγέναι ἀνοσίως ἀλοῖεν ἄν. ἔφη γοῦν ὁ τῶν ὅλων Θεὸς περὶ τῆς Ιουδαίων συναγωγῆς, τί ἡ ἠγαπημένη ἐν τῷ οἴκῳ μου ἐποίησε βδέλυγμα; βδέλυγμα λέγων εἰς τύπον Θεοῦ τετεχνουργημένον ἄγαλμα καὶ εἰκόνα. μιαίνου δὲ τὰ ἅγια καθ' ἕτερον ἔφην, εἴ καταφρονοῖντο παρά τινων τὰ εἰς δόξαν Θεοῦ σεπτῶς καὶ ἁγίως ὑπὲρ τελεσθῆναι προστεταγμένα, καὶ πρὸ οὐδενὸς ἡγοῖντο τινὲς τῶν θείων αὐτοῦ νόμων τὴν παράβασιν. Οὐκοῦν ἐπειδήπερ οἱ πατέρες ὑμῶν, φησὶν, ἠσέβησαν εἰς ἐμέ, ἐμίανον δὲ καὶ οἱ ἄρχοντες τὰ ἅγιά μου. τοῦτο δέδωκα τοῖς ἐχθροῖς ὥστε ἀπολέσαι τὸν Ιακὼβ, καὶ ὀνείδεσι τοῖς ὑπὲρ τούτων περιβεβλῆκα τὸν Ισραήλ.

Νῦν οὖν ἄκουσον παῖς μου Ιακὼβ, καὶ Ισραὴλ ὃν ἐξελεξάμην.

Διαμνημονεύσας τῶν προφητῶν, καὶ ὡς αἰτίας

A molestum est, & pœna ineuitabilis, & in posterum debita his qui fecerunt impiè. Ergo, inquit, qui in loco patrum sunt positi, & qui præfuerunt vobis, impii fuerunt in me. Cùm dicit: In me, ostendit hæc quæ turpiter & impiè designata sunt, non in vnum aliquem nostræ sortis hominem facta esse, sed contra ipsam maiestatem Dei, qui est supra omnia. Puta, cùm proximum quis iniuria affecerit, vel auaritia, & insolentia, aut alio modo circumueniens: peccat quidem, verùm in hominem suæ naturæ similem, & non in Deum. Qui autem eius cultum repellit, & dæmoniorum deceptionibus seipsum exponit, & adorat illa, contra Deum se opponit, & quantum in ipso est, illum è sedibus diuinitatis depellit, & excutere conatur à prærogatiua & gloria quæ ipsi & soli congruit. Israelitæ verò diuersis temporibus hoc factitarunt. Nam idolis seruierunt, & cùm sacrosanctis oraculis vale dixissent, duram & superbam in Deum ceruicem voluerunt erigere. Accusat igitur eos, & ait: Sacerdotes non dixerunt, vbi est Dominus? & professentes legem non cognouerunt me, Et prophetæ impiè agebant in me. Et rursus: Quare loquimini mihi? Omnes vos iniquè egistis, & omnes vos impiè egistis in me, dicit Dominus omnipotens. Polluerunt ergo, inquit, principes vestri sancta mea. Ausi sunt enim non in Hierusalem solùm, dæmonum columnas erigere, sed & in ipso templo diuino, hoc impiè fecisse deprehensi sunt. Dixit igitur vniuersorum Deus de synagoga Iudæorum: Quod flagitium abominabile commisit dilecta in domo mea? abominationem dicens, ad Dei formam fabricatam statuam & loco Dei fabricatam imaginem. Contaminantur etiam sancta alio modo, si contemptui habeantur ab aliquibus, ea quæ in gloriam Dei reuerenter & sanctè fieri iubentur, & si qui diuinarum eius legum transgressionem nihili faciant. Itaque quia, inquit, patres vestri impii in me fuerunt, & principes sancta mea contaminarunt, ideo dedi hostibus, vt perdant Iacob, & propter hæc, infamia notaui Israelem.

Nunc verò audi puer mi Iacob, & Israel, quem elegi.

Cùm primatum fecerit mentionem, &

crimina optimè explicuerit, ob quæ traditus est in interitum & opprobrium, defector Israel: rursus illis promittit malorum obliuionem, & instaurare vult ac reuocare eos ad perfectam & inculpabilem obedientiam. Prætermisso autem velut ignorationis tempore, quo legem habens, Deum non amare deprehendebatur: rursus aliud illis tempus præfinit, cùm inquit: Nunc, cui simile est: Hodie si vocem eius audieritis, ne obduretis corda vestra sicut in exacerbatione. Nam tampore, inquit, iam præterito, grauissimè in te & quidem semper iustè clamatum est. Etenim teipsum in apostasiam præcipitasti, non mediocriter offendisti, magistra lege repulsa, & conuersus ad quæ non erat licitum, & inobedientiæ crimen incurrens. Sed hæc, inquit, missa fiant. Nunc audi, id est, deprime affectum hunc supercilioſum, nosce Dominum tuum, obedientiæ iugum subi, cogitans, te meum puerum esse nominatum. Et selegi te ex omnibus, scilicet gentibus in terra degentibus. Quando enim diuidebat Gentes Altissimus, & dispergebat filios Adæ, constituit fines gentium, pro numero angelorum Dei: factus est populus Domini portio eius, funiculus hæreditatis eius, Israel. Ruborem incutit itaque, & velut arguit eos qui præuaricati sunt, & haud parum offenderant, cùm in loco filiorum ei essent, & in numero ac sorte electorum.

A

B

C

D

ORATIO II.

SIC ait Dominus Deus, qui fecit te, & qui formauit te de ventre, Adhuc habebis auxilium.

Cùm Israelitas apostasiæ insimulauerit, & quòd à dilectione erga ipsum recesserint, séque non diis addixerint, nam dixit: Patres vestri & principes vestri impiè egerunt in me, & polluerunt principes sancta mea: appositissimè hæc quoque infert: nec enim sinit eos ad desperationem redigi, aut omni in illum spe excidere: sed denuò placabilitatem promittit, & pro consueta

E

μᾶλλα διφηκώς, ἐφ' οἷς δέδοται πρὸς ἀπώλειάν τε, & ὀνειδισμὸν ὁ ἀποστάτης Ισραήλ. πάλιν αὖθις ἀμνησικακίαν ἐπαγγέλλεται, καὶ ἀνακαινίζειν βούλεται πρὸς ὁλοτελῆ καὶ ἀμέμπτου ὑπείληψιν αὐτοῦ. προεῖς δὲ ὡσανεὶ τὸν τῆς ἀμαθίας χρόνον, καθ' ὃν ὁ φιλόθεος γεγονὼς, ὁ νόμου ἔχων πεφώρασται, πάλιν ἕτερον αὖθις ὁρίζει καιρὸν τὸν νῦν λέγων. ἐοικέναι τούτῳ φησὶ τὸ σήμερον ἐὰν τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἀκούσητε, μὴ σκληρύνητε τὰς καρδίας ὑμῶν ὡς ἐν τῷ παραπικρασμῷ. τὸν μὲν γὰρ τῶν ἤδη προῳχηκότα καιρὸν, φησὶ, πλείστα τε ὅσα καὶ σοὶ γέγονε, καὶ δικαίως πᾶσι κεκράζονται, σαυτὸν γὰρ καθῆκας εἰς ἀποστασίαν. προσκέκρουκας δὲ μετρίως πρὸς δύμβους τὸν παιδαγωγοῦντα νόμον, παραπόμβους ἢ πρὸς ἃ μὴ θέμις, καὶ τοῖς τῆς ἀπειθείας ἐγκλήμασι σεαυτὸν ἐνιεῖς. ἀλλ' ἐκεῖνα παρείσθω, φησί. νῦν ἄκουσον, τοῦτ' ἔστι, κάθες τὸ φρόνημα τὸ ὑπέρφρον. γνῶθι τὸν σεαυτοῦ διαστολέα. ὑπελθε τὸν τῆς ἀπειθείας ζυγὸν, ἐννοήσας ὅτι παῖς ὠνομάσθης ἐμός. ἐποιησάμην δέ σε καὶ ἀπόλεκτον, ἐκ πάντων, δηλονότι τῶν ἐθνῶν τῶν ὄντων ὑπὸ τῆς γῆς. ὅτε γὰρ διεμέριζεν ὁ ὕψιστος ἔθνη, ὡς διέσπειρεν υἱοὺς Ἀδὰμ, ἔστησεν ὅρια ἐθνῶν κατ' ἀριθμὸν ἀγγέλων Θεοῦ. ἐγένηθη λαὸς κυρίου μερὶς αὐτοῦ, σχοίνισμα κληρονομίας αὐτοῦ Ισραήλ. ἐντρέπει δὴ οὖν, & οἷς ἐλέγχῃ παρανομήσασι καὶ προσκρούσασι μετρίως τοῖς ἐν τάξει τέκνων γεγονόσι αὐτῷ, καὶ ἐν τῇ τῶν ἀπολέκτων μοίρᾳ κειμένοις.

ΛΟΓΟΣ Β.

ΟΥτως λέγει κύριος ὁ Θεὸς ὁ ποιήσας σε, καὶ ὁ πλάσας σε ἐκ κοιλίας, ἐπὶ βοηθήσῃ σοι.

Ἐγκαλέσας τοῖς ἐξ Ισραὴλ τὴν ἀποστασίαν, καὶ ὃ ἀποφοιτήσαν μὲν τῆς πρὸς αὐτὸν ἀγάπης, ἑαυτοὺς δὲ προσνέμαν τοῖς οὐκ ὄντι θεοῖς. ἔφη γὰρ ὅτι οἱ πατέρες ὑμῶν, & οἱ ἄρχοντες ὑμῶν ἠσέβησαν εἰς ἐμὲ, καὶ ἐμίανναν οἱ ἄρχοντες τὰ ἅγιά μου. οἰκονομικώτατα λίαν καὶ ζωτικὸν ὁπλοφέρει. οὐκ ἐᾷ γὰρ ἀπενεχθῆναι πρὸς ἀπόστασιν, ἢ πρὸς ὄλεθρον ἀπόγνωσιν. ὅτε μὲν τῆς εἰς αὐτὸν ἐλπίδος εἰσάπαν ἀπολισθεῖν. ἡμερότητα ἢ πάλιν αὖθις ἐπαγγέλλεται, καὶ ἀφ' ἧς σίωπήσεως ἀνακτᾶται

φιλανθρωπίας, & ἀναμίζῃ τοῖς μετάνοιαν· καὶ δίδωσιν ἐνοφθ, ὅτι μὴ εἰσάπαν ἀπερράφη τοὺς ἡμαρτηκότας, ὅτε μιλτῷ ὁλόρριζος ὁ Ισραὴλ ἀπολῆται, καὶ οἰκτείροντος αὐτὸν, καὶ τοῖς εἰς αὐτὸν πιστεύουσι τὴν τῆς σωτηρίας ὁδὸν δι' μάλα καλαλφαίνοντος, ἑαυτὸν ἡ λέγων κύριόν τε καὶ Θεὸν ποιήσαντα, καὶ πλάσαντα ἐκ κοιλίας ὑπεμφαίνειν ἔοικεν, ὅτι καὶ πεπλάνηται ὃ τῆς θεότητος ὄνομα τοῖς ἑτέροις, & τὴν τοῦ κυριότητος δόξαν ἀναψχς ἀδύλως τοῖς οὐκ οὖσι θεοῖς. ὅτι ἡ καὶ οὐκ ἔγνω τὸν ποιητὴν, & τὸν προνενοηκότα τοῦ εἰς ὕπαρξιν οὐκ ὄντα ποτὲ τὸ ὅτι τῆς γῆς αὐθεφτον, ὑπεμφαίνῃ πάλιν, πλάστην τε καὶ ποιητὴν ἑαυτὸν εἰ) δηλεβαιούμενος, καὶ οἷ ἀγνωσίας γραφόμενος τοῖς εἰς αὐτὸν ἀγάπης ἀποπεσήσθαι. καὶ γὰρ ἔστι τῶν ἀτόπων, τοῖς μὲν κατ' ἔρκα γονεῦσι τὰς ἀνωτάτω τιμὰς προσφέρεσθαι παρ' ἡμῶν νόμου τοῦ θείου, καὶ τοῦτο βεβαιοῦντος, τὸν δέγε τῶν ὅλων δημιουργὸν, μὴ ὄχι δὴ μᾶλλον ἐκείνων τοῖς αὐτοῦ πρεπούσαις δοξαις καταγεραίρεσθαι καὶ τιμᾶσθαι παρ' ἡμῶν ἀφ' ὑποταγῆς. τοιοῦτόν τι φησὶ καὶ δι' ἑνὸς τῶν ἁγίων προφητῶν. υἱὸς δοξάζῃ τὸν πατέρα, καὶ δοῦλος τὸν αὐτοῦ κύριον. καὶ εἰ πατὴρ εἰμὶ ἐγὼ, ποῦ ἐστιν ἡ δόξα μου; & εἰ κύριος εἰμὶ ἐγὼ, ποῦ ἐστιν ὁ φόβος μου; λέγῃ κύριος παντοκράτωρ. ἐν ταύτῃ γὰρ ἔστι, καὶ κύριος μὲν ὡς ἐπὶ ζυγὰ & δουλείαν ὅλιγα ἔχων τὴν κτίσιν. ἔφη γοῦν που παρὰ τοῖς αὐτὸν ὁ θεοπέσιος μελῳδὸς ὅτι τὰ σύμπαντα σά. πατὴρ ἡ δὴ πάλιν ὡς πλάστης, & ποιητὴς, καὶ εἰς ὃ εἰ) προνενοηκώς. οὐκοῦν καθάπερ ἐν ὀφλήματος τάξῃ καταθετέον τῷ Θεῷ & τὰ ἡμῖν πρέπουσαν ὑποταγὴν, & τὸ ἁρμόττοντα τοῖς οἰκέταις φόβον. ὅταν τοίνυν πλάστην τε & ποιητὴν ἑαυτὸν εἰ) λέγῃ Θεὸς, ἀναφέρῃ πρὸς ἐννοίας τὸ χρῆναι ἡμᾶς, ὡς ἡ αὐτοῦ τὸ εἰ) νομίζεσθαι χορηγὸν, καὶ τὸ ὑπαρξέως αἴτιον τοῖς οὐκ οὖσι ποτέ. λέγων ἡ τοῖς ἡμαρτηκόσι ὅ, ἔτι βοηθήσω, δίδωσι θαῤῥεῖν ὅτι καίτοι πολλαῖς καὶ ἀφύκτοις αἰτίαις ἐγκεκλημένοις ἡμερότητός τε καὶ φιλανθρωπίας τετήρηται λείψανον. καὶ ἀπείρξει αὖ τοῦδὲν τὸ σώζεσθαι καὶ αὐτοὺς, εἴπερ ἔλοιντο μεταφοιτᾶν ὅτι τὰ ἀμείνω καὶ πρεπωδέστερα, καὶ τοῖς πρὸ αὐτοῦ συμβαίνοντα νόμοις.

Μὴ φοβοῦ παῖς μου Ιακὼβ, καὶ ὁ ἠγαπημένος Ισραὴλ ὃν ἐξελεξάμην. ὅτι ἐγὼ δώσω ὕδωρ ἐν διψῇ τοῖς πορευομένοις ἐν ἀνύδρῳ. ἐπιχεῶ τὸ πνεῦμά μου ἐπὶ τὸ σπέρμα σου, καὶ τὰς

humanitate recreat, & ad resipiscentiam reduci. Et subindicat, non in totum se auersatum esse eos qui peccarunt, nec funditus interiisse Israelem, ipso commiserante, & credentibus in ipsum, viam salutis perpulchrè complanante. Seipsum verò Dominum ac Deum cùm dicit, faciẽtem & formantem de ventre, subinnuere videtur, errasse illum, cùm nomen diuinitatis aliis attribuerit, & dominationis gloriam inconsideratè ad non deos transtulerit. Quòd autem non norit effectorem, & eum qui non homine m aliquando in terra, produxit vt esset, rursus subinnuit: cùm se formatorem & effectorem esse affirmat, & cùm dicam ingratitudinis velut scribit illis, qui à charitate erga ipsum resilierunt. Est enim absurdissimum, carnalibus parentibus summos honores à nobis exhiberi, lege diuina etiam hoc præscribente: & vniuersorum conditorem, non multò etiam magis quàm illos, sibi conuenientibus decorari laudibus, ac honorari à nobis submissione & obedientia in omnibus. Cuiusmodi est etiam, quod per quendam è sanctis prophetis dicit: [Filius glorificat patrem, & seruus dominum suum. Et si pater ego sum, vbi est gloria mea? Et si Dominus sum, vbi est timor meus? dicit Dominus omnipotens.] Similiter enim est, & Dominus, quippe qui vniuersam creaturam sub iugo & seruitute habeat: dixit enim illi diuinus Psaltes: Omnia tua: & item pater, vtpote formator & fictor, & essentiæ procreator. Itaque velut ex debito & officio submissè præstanda est ei filiis digna subiectio, & seruis conueniens timor. Quando igitur Dous seipsum formatorem & effectorem esse dicit, mentibus ac cogitationibus subiicit oportere nos ipsum colere, vt huius essentiæ suppeditatorem, & substantię autorem his qui quondam non fuerunt. Cùm autem ait peccatoribus: Adhuc habebis auxilium: in spem ac fiduciam erigit, licet multis & ineuitabilibus culpis sint impliciti, reseruari tamen bonitatis & humanitatis reliquias, nec quicquam obstare, quo minus & illi quoque seruentur, siquidem velint redire ad meliora, & decentiora, & eius legibus consentanea.

Ne timeas, puer mi Iacob, & dilecte Israel, quẽ elegi, quia ego dabo aquam in siti, ambulantibus in loco aquis carente. Ponam spiritũ meũ super semen tuũ, &

Mal. 1.
Psal. 118.

benedictiones meas super filios tuos. Et orientur vt gramen in medio aquæ, & vt salix iuxta præterfluentem aquam. Hic dicet, Dei sum, & ille clamabit in nomine Iacob. Et alius scribet, Dei sum, in nomine Israel.

Videtur his verbis Israelem & Iacob nominare, sanctorũ Apostolorum chorum, velut vna persona comprehensum. Vnũ enim sunt omnes in Christo. Considera enim quomodo eum dilectum & electum esse dicat: tametsi quomodo non sit omnibus manifestum, nunquam nominasse eos dilectos & electos, qui fidem in ipsum respuerunt. Verùm quia erant ex sanguine Iacob & Israelis, vasa honorata, & electa, & vocati sunt ad sacrum Euangelicæ prædicationis opus: putauit oportere illos tam splendidis nominibus coronare, vtpote futuros tanquam luminaria in mundo sermonem vitæ continentia, & vniuersæ terræ sub sole mystagogos. Ne timeas igitur, ait: id est, viriliter age, & corroborare, & patienti ac iuuenili animo præditus sis, & persequentium assultus & tumultus deridens firmam habe in Deo fiduciam. Complures enim sacrosanctis repugnant prædicationibus, & insurget multitudo impia, nostris sermonibus resistens. Sed, inquit, vince timiditatem, & ignauiam, & parum virilem mollitiem. Ego enim dabo aquam ambulantibus in loco aquis carente. Est enim iucundum & salubre, in loco siticuloso euntibus, in fontes aquarum incidere. Et ter desiderabile ac multò iam magis optabile esse dicimus, languentibus amore pietatis, vt diuinis & intelligibilibus madefiant riuulis, & spiritualibus consolationibus: vnde fiat, vt mens humana etsi debilitata aliquantulum, virilitate ac robore instauretur. Aqua, quam Deus hic promittit suppeditaturum se ambulantibus in loco aquis carente, est Spiritus sanctus. Nimirum ipse Seruator dixit: Quemadmodum, inquit scriptura: Fluuii de ventre eius fluent aquæ vitæ. Explicans autem dictorum vim sapientissimus Euangelista, mox adiecit: Hoc autẽ dixit, de Spiritu, quẽ accepturi erant credẽtes in ipsum. Viuifica enim res est aqua, & plantas ac gramina facit augescere: & quodammodo imitatur sancti Spiritus energiam: per quem omnia constiterunt, & bene sunt, & firmantur, & intelligibilis creatura omnium

Ioan. 7.

A εὐλογίας μου ὅπὶ τὰ τέκνα σου. καὶ ἀνατελοῦσιν ὡσεὶ χόρτος ἀνὰ μέσον ὕδατος, καὶ ὡς ἰτέα ὅπὶ παρρέον ὕδωρ. οὗτος ἐρῇ, τῷ Θεοῦ εἰμί, καὶ οὗτος βοήσεται ὅπὶ τῷ ὀνόματι Ιακώβ. καὶ ἕτερος ὅπιγράψῃ, τῷ Θεοῦ εἰμὶ ὅπὶ τῷ ὀνόματι τῷ Ισραὴλ.

Εοικεν ἐν τούτοις Ισραὴλ τε καὶ Ιακὼβ ὀνομάζειν τ τ ἁγίων ἀποστόλων χορὸν ὡς ἑνὶ προσώπῳ νοουμένων. ἓν γὰρ πάντες εἰσὶν ἐν Χριστῷ.

B ἄθρει γὰρ ὅπως ἠγαπημένον αὐτὸν καὶ ἐκλεκτὸν τ φησὶ, καίτοι πῶς οὐκ ἄπασιν ἀφανές, ὡς οὐκ αἰ πώποτε τοὺς τ εἰς αὐτὸν πίστιν ἠρνημένους ὠνόμασεν ἀγαπητοὺς καὶ ἐξελεγμένους. ὅθεν ἐξ αἵματος ὄντες Ιακὼβ τε καὶ Ισραὴλ σκεύη γεγέναται τίμια καὶ ἐκλεκτα, καὶ κέκληνται πρὸς ἰσχὺν τῆς διαγελικῆς κηρύγματος δεῖν φήθη ταῖς ὅτω λαμπρυσμοῖς τεφανῶσαι φωναῖς, ἅτε δὴ καὶ ἐσομένους ὡς φωστῆρας ἐν κόσμῳ λόγον ἐπέχοντας ζωῆς καὶ ὑφ' ἡλίῳ μυσταγωγούς. μὴ

C φοβοῦ τοίνυν, φησὶ, τοῦτ' ἔστιν, ἀνδρίζου, καὶ ἴσχυε, πλήθους τε καὶ νεανικὸν ἔχε τὸ φρόνημα, καὶ ταῖς τῶν διωκόντων ἐπανασάσεις καταγέλα, βεβαίαν ἔχε τ πίστιν ὅπὶ τῷ Θεῷ. πλῆθοι γὰρ ὅσοι τοῖς ἱεροῖς δόγμασι χαίρουσι κηρύγμασι, καὶ αὐτόματος ἡσθεῖσι πλῆθος ἀνόσιον τοῖς παρ' ὑμῶν αὐτιπροφέρουσα λόγοις, ἀλλ' ἔσο θάλλοις ἀμείνων, φησὶν, ὄχθους τε καὶ δυσχωρείας. ἐγὼ γὰρ δώσω ὕδωρ τοῖς πορευομένοις ἐν ἀνύδρῳ. ἡδὺ μὲν γὰρ ἔστι σωτήριον τοῖς ἐν τῇ διψάδι βαδίζουσι δόμηγαῖς ὑδάτων τυγχάνειν. τερπνὸν τε, καὶ ἔτι μᾶλλον εἰπεῖν φαμὲν

D τοῖς κάμνουσι δι' ἀνεσθῆναι δ τοῖς θείοις τε καὶ νοητοῖς καταρδεῖσι νάμασιν, ἤτοι ταῖς δόμαῖς τ πνεύματος προσκλήσεσι, δι' ὧν ἀνθρώπινον νοῦν ἀποτελοῦντά πως βραχὺ ἀνερρώσθηναι πρὸς ἀνδρείαν. ὕδωρ δ' ἐν τούτοις ὅταν ὑποστήσηται τοῖς ἐν ἀνύδρῳ πορευομένοις χορηγήσειν Θεὸς δ πνεῦμα φαμὲν εἰπεῖν δ ἅγιον. ἔφη γοῦν αὐτὸς ὁ σωτὴρ, καθὼς εἶπεν ἡ γραφή· ποταμοὶ ἐκ τ κοιλίας αὐτ ῥεύσουσιν ὕδατος ζωῆς.

E δόμπερ δὲ τῶν εἰρημένων τ δύναμιν ὁ πανσοφος διαγελιστὴς ἐπήνεγκεν λέγων. τοῦτο δ εἶπε περὶ τ πνεύματος ὃ ἔμελλον λαμβάνειν οἱ πιστεύοντες εἰς αὐτόν. ζωοποιὸν μὲν γὰρ τὸ ὕδωρ ὄντι, καὶ αὐξητικὸν πρὸς αὔξησιν, φυτά τε, καὶ χόρτοις, ἀπομιμεῖται δέ πως τὸ ἁγίου πνεύματος τ ἐνέργειαν. δι' οὗ τὰ πάντα συνέστηκε πρὸς τὸ δι' εἰ δόμπερ πνεύματα, καὶ τ εἰς πνοὴν ὁπλοῦν τῶν ἀγαθῶν ὅπίδοσιν, ἡ νοητὴ κτίσις καθαπλουτεῖ,

καὶ οὕτω ἀναπηδᾷ πρὸς αὔξησιν ἰοῦσα τῷ πνευματικῷ. ὅτι γὰρ τὸ ἁγίου πνεύματος ζωοποιὸν δυνάμεν, καὶ ἐνεργὲς τὸ δι' αὐτοῦ προσήκλησιν νοητῶν ἐστιν ἐμφανῆ, ὃ τοῖς δι' ἀύδρου βαδίζουσιν ἐπαγγέλλεσθαι ὕδωρ σαφῶς ὁ ἐφεξῆς. ὅπισθήσω γάρ, φησί, τὸ πνεῦμά μου ὅτι τὸ σπέρμα σου, καὶ τὰς εὐλογίας μου ὅτι τὰ τέκνα σου. σπέρμα δὲ τὰ τέκνα τῶν ἁγίων ἀποστόλων εἶναι φαμὲν τοὺς δι' αὐτῶν κεκλημένους εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας, καὶ εἰς ἀναγέννησιν τοῦ πνευματικοῦ, οὓς οὐκ ἐκ σπορᾶς φθαρτῆς τούτους ἀναγεννῶσιν, ἀλλὰ διὰ λόγου ζῶντος Θεοῦ καὶ μένοντος, καὶ τῆς δι' αὐτοῦ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐνεργείας. ἐπιστέλλων γοῦν ὁ θεσπέσιος Παῦλος τοῖς δι' αὐτοῦ κεκλημένοις, καὶ φησί· κἂν γὰρ μυρίους παιδαγωγοὺς ἔχητε ἐν Χριστῷ, ἀλλ' οὐ πολλοὺς πατέρας, ἐν γὰρ Χριστῷ Ἰησοῦ διὰ τοῦ εὐαγγελίου ἐγὼ ὑμᾶς ἐγέννησα. εὑρήσομεν οὖν πολλαχοῦ τέκνα καλουμένους εἰς αὐτὸν διὰ αὐτῶν πιστεύσαντας. ἐπιθήσω γάρ, φησί, τὸ πνεῦμά μου ὅτι τὸ σπέρμά σου, καὶ τὰς εὐλογίας μου ὅτι τὰ τέκνα σου. εὐλογίας οὖν φαμὲν τὰς ἐκ Θεοῦ τοῖς ἁγίοις χορηγουμένας, τῶν πνευματικῶν χαρισμάτων ὁ πολυμερὴς. ᾧ μὲν γὰρ δίδοται λόγος σοφίας, ἑτέρῳ δὲ λόγος γνώσεως, καὶ τὰ τούτοις ἑπόμενα. γράφει δέ που, καὶ ὁ σοφώτατος Παῦλος, ὅτι ἕκαστος ὑμῶν ἴδιον χάρισμα ἔχει Θεοῦ. εἶτα ποία τις ἡ τῶν εὐλογιῶν ἡ ὄνησις, διεσάφησε πρότερον, ὅτι ἀναπεφύσηκεν ὡς χόρτος ἀνὰ μέσον ὕδατος, καὶ ὡς ἰτέα ὅπου παρρέον ὕδωρ. πόαι γὰρ καὶ φυτὰ ἄνευ ἐν χώραις εἶεν ἀνύδροις βραδέως μὲν ὅλως αὐξήσει, ἀύξοντα δὲ παραχρῆμα μαραίνεται. διαρρεῖ δὲ λίαν τὰ οἷς παρ' ἡμῖν παραχέοιτο ναμάτων χύσις, καὶ ὑδάτων φορὰ σὺν ἐχούσα πρὸς ὃ ζῷ, ἀσφαλὲς δὲ φυτὸν τῆς ἰτέας ὃ χρῆμα, πηγαῖς τε καὶ ποταμοῖς ἀεὶ παραπέφυκος. ἐκ μεμεθυσμένοι δὴ οὖν φησὶ τοῖς νοητοῖς νάμασιν οἱ ταῦτα καταπλουτήσαντες, ὁμολογήσουσιν ὅτι μόνον ἴσασιν ἐμέ, καὶ Θεὸν ἐπιγράψονται τὸν καλέσαντα αὐτούς. λέγων δὲ ὅτι οὗτος ἐρεῖ ὅτι τοῦ Θεοῦ εἰμὶ καὶ οὗτος βοήσεται, καὶ ἕτερος ἐπιγράψει τῷ τοῦ ἐπ' αὐτῷ προσκόντων διὰ πίστεως τῆς ἐν Χριστῷ καταστηρίζει πλήθους. οὐ γὰρ κεκλήσεται λαὸς, ἅπασα δὲ μᾶλλον τὰ ἐθνῶν ἡ πληθύς, ἣ κατὰ τὸ ὑφήλιον καὶ πάντες ὁμολογήσουσιν, ὅτι γεγόνασι τοῦ Θεοῦ, καὶ αὐτὸν ἐπιγράψονται σωτῆρα, καὶ λυτρωτὴν, καὶ χρηματίζουσι λοιπὸν ὅτι τῷ ὀνόματι Ἰακὼβ, τοῦτ' ἔστιν,

bonorum acceſſione locupletatur, & velut aſſilit, & aſcendit ad ſpirituale incrementum. Quòd autem S. Spiritus viuificam vim & energiam, ac intelligentia perceptam eius conſolationē ſignificet, cùm promittit aquam, iter per locum aqua carentem faciētibus, id quod ſequitur, declarabit. Ponam enim, inquit, ſpiritum meum ſuper ſemē tuum, & benedictiones meas ſuper filios tuos. Semen autem & filios ſanctorum Apoſtolorum eſſe dicimus, eos qui per ipſos vocati ſūt ad agnitionem veritatis, & ad regenerationem ſpiritualem: quos non ex ſemine corrupto regenerant, ſed per verbū viuentis & manentis Dei, & per Spiritūs S. energiam. Scribit ergo in epiſtola diuinus Paulus his qui vocati ſunt per ipſum, & ait: Nam etiamſi innumeros pædagogos habetis in Chriſto, tamē non multos habetis patres. Siquidem in Chriſto Ieſu per Euangelium ego vos genui. Sempérque inueniemus eum qui crediderunt in illum per ipſos, vocare filios. Ponam itaque, inquit, ſpiritum meū ſuper ſemen tuum, & benedictiones meas ſuper filios tuos. Benedictiones autem ſanctis à Deo ſubminiſtratas appellamus, ſpiritualium donorū varietatem. Huic enim datus eſt ſermo ſapientię, alteri ſermo ſcientiæ, & quæ ſequuntur. Scribit ſiquidem ſapientiſſimus Paulus: [Vnuſquiſque noſtrum donum propriū habet à Deo.] Deinde, quænam ſit benedictionū vtilitas, declarauit, cùm adiicit. Exoriētur vt gramen in medio aquæ, & vt ſalix iuxta præterfluentē aquam. Herbæ enim & plantæ, quæ ſunt in locis aqua carentibus, lentè omnino creſcunt, & cū creuerint, ſtatim emarceſcunt. Sed optimè florēt, quæ riuulorum fluxus, & aquarū curſus alluit, qui vitā conſeruat: ſempérq; viret planta ſalicis, fontibus ac fluminibus ſemper adnaſcens. Irrigati ergo, inquit, riuulis ſub intelligentiā cadentibus, qui his ditati ſunt, confitebuntur, quòd me ſolùm ſciant, & Deum nuncupabunt, qui eos vocauit. Cúmq; ait: Hic dicet, Dei ſum, & ille clamabit, & alius ſcribet, multitudinē ad eū per fidē in Chriſto currentiū denotat. Non enim vocabitur aliquis vnus populus, ſed omnis potius quæ ſub ſole eſt multitudo Gentiū: & omnes cōfitebuntur, quòd ſint Dei, & ipſum nuncupabunt Seruatorē & Redemptorē, & appellabuntur deinceps nomine Iacob. [Et quod nā erat nomē Iacobęi? Portio & funiculus, & ſors Dei. Aſcendēt ergo credētes, & ſcribēt in nomine Iacob,] id

" 1. Cor. 7.

" Deſunt hæc verba in Græca ed.

est, quòd sint funiculus & sors Dei. Factus est enim, inquit, populus Domini sors eius, funiculus hæreditatis eius, Israel. Gloriemur itaque qui credimus, quòd simus sors Dei, & Christi omnium nostrum Saluatoris portio.

Sic ait Dominus Deus rex Israel, qui liberauit ipsum, Deus Sabaoth. Ego primus, & ego post hæc, præter me non est Deus. Quis est qualis ego sum? Stet, vocet, & paret mihi, ex quo feci hominem in æternum. Et ventura antequam veniant annuncient vobis. Ne absconda-
mini, & annunciaui vobis.

Cognitionis in Christo, cùm ex his quæ iam lecta sunt mentionem fecisset, sermonem ad aliud quippiam necessarium conuertit. Quia enim quo tempore, diuinus propheta Esaias hosce nobis de istusmodi rebus composuit sermones, regnabat apud eos Dei hostis, & incolerandis vitiis plena essent omnia. Erat enim cuique Deus & religio, sua libido: necessariam admonitionem inducit Deus, aptissimis argumentis inuolutam: à cultu multorum numinum & vitiis, quæ inde oriuntur, transferens: & per resipiscentiam ad agnitionem veritatis exhortans, & suæ ipsius gloriæ & incomparabilis potentiæ refricans memoriam. Hinc ait: Sic dicit Dominus Deus rex Israel, qui liberauit eum, Deus Sabaoth. Scire enim vult eos, se Deum esse & Dominum exercituum, & vt videant velut ab ebrietate respirantes, se à tyrannide Ægyptiorum, Deo mira operante, & potentiæ suæ, & amplitudinis magnitudinem exerente, fuisse liberatos. Nam quid factum est non mirabile? Quæ plaga non est inflicta his qui eos inuaserunt? Nónne inexplicabilis potentiæ ipsius aperta demonstratio esse poterit, mare diuisum esse, aquas, tanquam murum, fixas ac firmas constitisse? & fugientes medium trãsire? Et quæ tandem in deserto extiterunt miracula? Nónne illis panem cælitus dedit? nónne petram disrupit in deserto, & illis tanquam in abysso multa, potauit? & nónne aquas perinde quasi flumina deduxit? nónne Iordanis riuulis velut frenum quoddam apposuit, ita vt pedibus eorum transitum parauerit? Necessariò itaque, non simpliciter his verbis Dominum sese & Deum appellat, sed adiunxit porrò: Qui liberauit ipsum: in memoriam

A ὅτι χρίσμα, καὶ κλῆρος εἰσὶ τῦ Θεοῦ. ἐλυτρώθη γὰρ, φησὶ, λαὸς κυρίου μερὶς αὐτῦ χρίσμα κληρονομίας αὐτῦ Ισραὴλ. καυχώμεθα δὲ οἱ πιστεύσαντες ὅτι τοῦ ῥυέσθαι Θεοῦ κλῆρος, καὶ μερὶς τῦ πάντων ἡμῶν σωτῆρος Ιησοῦ Χριστοῦ.

Οὕτω λέγει κύριος ὁ Θεὸς ὁ βασιλεὺς τῦ Ισραὴλ, ὁ ῥυσάμενος αὐτὸν Θεὸς Σαβαώθ. ἐγὼ πρῶτος, καὶ ἐγὼ μετὰ ταῦτα. πλὴν ἐμοῦ
B οὐκ ἔστι Θεός. τίς ὡς ἐγώ; στήτω, καὶ καλεσάτω, καὶ ἑτοιμασάτω μοι. ἀφ' οὗ ἐποίησα ἄνθρωπον εἰς τὸν αἰῶνα. καὶ τὰ ἐπερχόμενα πρὸ τῦ ἐλθεῖν ἀναγγειλάτωσαν ὑμῖν. μὴ καταφοβεῖσθε, καὶ ἀπήγγελα ὑμῖν.

Τῆς δὲ Χριστῦ γνώσεως ἕνεκα τὸ χρῆσιν ἡμῖν ἀναγνώστων ποιησάμενος μνήμην, μεθίστησι τὸν λόγον ἐφ' ἕτερόν τι τῶν ἀναγκαίων. ὅπερ γὰρ κατὰ
C καιρὸν καιρός, καθ' ὃν ὁ θεσπέσιος προφήτης Ησαΐας τοῖς περὶ τῶν τοιούτων ἡμῖν συνεπῆλθε λόγοις βασιλεύοντος πρὸ αὐτοῖς δεισιδαιμονίας, καὶ ἀφορήτοις γέμοντα ὀλισθήμασιν. ἵνα γὰρ ἑκάστῳ δοκοῦν Θεὸς καὶ σέβας. ἀναγκαίαν αὐτοῖς τὴν παρέλκουσαν βυθιεστάτοις ἐλέγχοις ἐγκαλυπτομένην ποιῆται Θεός. μεθίστησι μὲν αὐτοὺς τῆς πλυθείας, καὶ τὸ ἐν τούτοις ἀρέσκεσθαι. προσκαλούμενος δὲ πρὸς μεταγνώσεως εἰς ὑπόμνησιν ἀληθείας, καὶ τὸ
D αὐτῦ δόξης, καὶ ἀσυγκρίτου δυνάμεως ἀνακομίζων εἰς ἀνάμνησιν. τοιοῦτοι φησὶν, ὅταν λέγῃ κύριος ὁ βασιλεὺς τῦ Ισραὴλ ὁ ῥυσάμενος αὐτὸν Θεὸς Σαβαώθ. ὅτι γὰρ Θεὸς ἐστὶ καὶ τῶν δυνάμεων κύριος, εἰδέναι βούλεται, καὶ καθάπερ ἐκ μέσης ἀφανεγκόντας ἰδεῖν. ὅτι καὶ τῆς Αἰγυπτίων πλεονεξίας ἐξήρηται. θαυμαστουργοῦντος αὐτῦ, καὶ τὸ ἰσχύσης αὐτῦ δυνάμεως, καὶ ὑπεροχῆς τὸ μέγεθος ἐμφανίζοντος. τί γὰρ ἂν πέπρακται τῶν τεθαυμασμένων. ποία δὲ τῆς πλεονεκτῆσιν αὐτοῖς οὐκ ἐπηνέχθη πληγή; ἢ πῶς τῆς ἀφράστου δυνάμεως αὐτῦ, οὐκ ἂν γένοιτο φανὴς ἀπόδειξις, τὸ διῃρῆσθαι μὲν θάλασσαν, παγίδας τ' εἶναι ὡσεὶ τείχη τὰ ὕδατα, καὶ διὰ μέσων ἰέναι τοὺς
E φεύγοντας; τί δὲ δὴ τὰ ἐν τῇ ἐρήμῳ μὴ τοῦτο θαυματουργήματα; οὐκ ἄρτον αὐτοῖς ἔδωκε τὸν ἐξ οὐρανοῦ; ἢ διέῤῥηξε πέτραν ἐν ἐρήμῳ, καὶ ἐπότισεν αὐτοὺς ὡς ἐν ἀβύσσῳ πολλῇ; καὶ κατήγαγεν ὡς ποταμοὺς ὕδατα, οὐ τοῖς Ιορδάνου νάμασιν οἷα τινὰ χαλινὸν ὑπιθεὶς ποσὶ προσκλάσας παρελθεῖν; ἀναγκαίως τοίνυν οὐχ ἁπλῶς κύριόν τε καὶ Θεὸν ἐν τούτοις ἑαυτὸν ἀπεκαλεῖ. προσεπήγαγε δὲ ὅτι καὶ ῥυσάμενος αὐτὸν, εἰς ἀνάμνησιν

ἀναπομίζων, ὡς ἔφην, τὸ δι' αὐτὸν παράδειγμα τετελεσμένον. ἴσθι δὴ οὖν, φησὶν, ὅτι ἐγὼ Θεὸς πρῶτος, καὶ ἐγὼ μετὰ ταῦτα, καὶ πλὴν ἐμοῦ οὐκ ἔστιν Θεός. ἀρχὴ γὰρ τῶν ὅλων Θεὸς ἀνάρχως ὢν αὐτὸς, καὶ πρὸ αὐτοῦ πάντα πεφυκὼς πρόδηλα τοῖς οὖσιν. αὐτὸς μὲν οὖν γέγονεν ὑπ' οὐδενός, ἀλλ' ἔστιν ὤντε, καὶ ἐσόμενος. τοῦτο γάρ ὄνομα αὐτῷ, καὶ μνημόσυνον αἰώνιον γενεῶν γενεαῖς. οὔτε τοίνυν πρὸ αὐτοῦ Θεὸς ἕτερος ἦν, οὔτε τις ἔσται μετ' αὐτόν. εἷς γὰρ φύσει Θεός, καὶ ἕτερος πρὸ αὐτοῦ οὐδείς. χρησιμωτάτη δὲ λίαν ἡ παράινεσις τοῖς ἀγνοήσασι μόνοις αὐτὸν, καὶ οὐκ πολλῆς ἀγνωμοσύνης ἀσυνεσίας ὠλισθηκόσιν εἰς τὸ οἴεσθαι Θεοὺς εἶναι πολλούς. ὅτι δ' κατ' αὐτὸν οὐδεὶς, ἤγουν ἕτερος ἐκ αὐτοῦ καταλογισθῆναι δύναται δείκνυσι λέγων. τίς ὡς ἐγώ. ποῖος ἄρα τοῖς πρὸ ἡμῶν νοσοποιηθεῖσι θεοῖς, ἤγουν ἀσυνέτως ὀνομασθέντας, καὶ τὴν ἐμὴν ἔσαι δόξαν τε καὶ δύναμιν; ἐκ ποίας ἄρα μεγαλουργίας Θεοὺς αὐτοὺς εἶναι πεπιστεύκατε. στήτω τις εἰκὼν ὅστις κατ' ἐμέ. ἐπιμασάτω τις τὸν ἰσόρροπον ἔχοντα φύσιν, ἢ κατ' ἰσχὺν ἢ δόξαν. καλεσάτωσαν οὓς δὴ ἔλοιντο τῶν ψευδωνύμων Θεῶν. ἀφ' οὗ ἐποίησα αὐθέντην εἰς τὸν αἰῶνα. ἐκτισά μὲν γὰρ, φησὶν, ἀφράτους, καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς ἀναριθμήτων ἀγίων πνευμάτων ἀγέλας προσκυνούσας ἔχων, καὶ λατρεύουσας ἐμοί. πλὴν ἀφ' οὗ πεποίηκα τὸν αὐθέντην ὅτι τῆς, καὶ ἐν τοῖς ἐφεξῆς, τοῦτ' ἔστιν, εἰς τὸν αἰῶνα. δηξάτω μοι τις τὸ κατ' ἐμέ. λέγων δὲ πάλιν ὃ ἀφ' οὗ ἐποίησα αὐθέντην, ἑαυτὸν μὲν δείκνυσιν ὄντα δημιουργὸν, τοὺς δ' ψευδωνύμους Θεοὺς οὐδὲν ὄντας παντελῶς. τίνα γὰρ τῶν προσκυνούντων αὐτοὺς εἰς ὃ εἰ πρῴωσεν, πλὴν δημιουργὸς ἐγὼ ὑπάρχων γινώσκομαι, καὶ κτίστης τῶν ὅλων, καὶ ἀπόντων ἔχων πλὴν γνῶσιν. ἐρωτήσατε τοῦτο καὶ τοὺς πρὸ ὑμῶν ῥηθεῖσι θεοῖς, τὰ ἐπερχόμενα καὶ τὴν ἐλθεῖν ἀναγγελάτωσαν ὑμῖν. Θεῷ γὰρ κατὰ φύσιν πρέποι μὲν τὸ πᾶσαν ἔχειν τὴν γνῶσιν τῶν τε ἤδη προχωρούντων, καὶ τῶν ἐσομένων. εἰ δ' ὑδεὶς ἐν τοῖς ψευδωνύμοις θεοῖς τοῦτο λαχὼν δείσκεται, ἀσυμφανές, ὅτι οἱ πλὴν Θεοῦ γνῶσιν οὐκ ἔχοντες, οὐκ ἂν εἶεν θεοὶ, μὴ παρακαλύπτεσθε αὐτὴ τῇ, μὴ σιωπᾶτε μηδὲ ἀποκρύπτεσθε.

Οὐκ ἀπ' ἀρχῆς ἠκούσατε, καὶ ἀπήγγελα ὑμῖν;

Ὡς γὰρ ὑπάρχων φύσει Θεὸς, καὶ πάντα εἰδὼς τὰ ἐσόμενα, καὶ τὰ ἤδη προγεγενημένα

reducens, vt dixi, incredibiliter ab ipso præstita. Scito igitur, ait: Quòd ego Deus primus, & ego post hæc, & præter me non est Deus. Deus enim est principium vniuersorum, ipse sine principio, & omnia ab ipso ortum habent, ortus autem ipse est & genitus à nemine: sed est qui est, & qui futurus est. Hoc enim est nomen ei, & monumentum æternum, in æuum sempiternum. Neque ergo ante illum alius erat Deus neque erit præter ipsum. Longè autem vtilissima est hæc exhortatio his, qui negarunt ipsum, & qui ex insigni imprudentia lapsi sunt in hanc opinionem multorum numinum. Quòd verò nullus sit ei similis, vel alius ab ipso sit numerandus, ostendit, cùm ait: Quis est sicut ego sum? Quis ergo, apud eos qui à vobis dii existimantur, & imprudenter nominantur, meam adæquat gloriam & potentiam? Ex qua operum magnificentia credidistis eos esse deos? Stet aliquis, si mei similis sit. Paret quis, aliquem qui par sit vel natura, vel fortitudine, vel gloria. Vocent quos luber, falsò nuncupatos deos. ex quo feci hominem in æternum. Condidi enim, inquit, cælos, & innumerabilem sanctorum spirituum gregem, qui adorat & colit me. ex quo creaui hominem, in terra, & quæ sequuntur, id est, ab omni æternitate ostendat mihi quispiam mei similem. Cùm iterum ait: Ex quo creaui hominem, se ipsum declarat esse opificem, falsò autem nuncupatos deos, nihil prorsus esse. Quem enim cultorum suorum produxerunt in vitam & in essentiam? Verùm ego opifex esse cognoscor, & conditor vniuersorum, & omnium rerum cognitione præditus. Scrutamini hoc ab his qui dii à vobis dicti sunt. Ventura, antequam veniant, annuncient vobis. Deo enim natura conuenit, omnem habere & iam præteritorum & futurorum notitiam. Sin nemo reperiatur in falsò nuncupatis diis, qui hoc sit consequutus, eos qui cognitione diuina præditi non sunt, deos non esse, obscurum non est. Ne abscondamini, pro, ne tacete, ne dissimulate.

Nonne ab initio auribus accepistis, & annunciaui vobis?

Nam velut natura Deus, & omnia intelligens, futura, & iam facta, prænunciaui

prænunciaui vobis, per prophetas sanctos, per sapientissimum Mosen. Christi enim mysterium reuelaui, nec erat quicquam, cuius cognitionem par erat vobis patefieri, quod non fuerit à me pronunciatum. Itaque illi qui Deo nihil dignum habuerunt, dii non sunt. Ego verò sum, naturâ vt esse me credunt, Deus, videlicet vniuersorum, & ortum habeo diuinum. Mystica itaque sacra docet hæc oratio, eos, qui abducti erant à vera diuina contemplatione, & delapsi ad inanimata idola, & qui dicunt ligno: Pater meus es tu, & lapidi: Tu genuisti me.

A προεφητεύθη ὑμῖν δι' ἐμοῦ προφητῶν ἁγίων δι' τοῦ πολυσόφου Μωσέως. ἀπεκάλυψα γὰρ τὸ Χριστοῦ μυστήριον, καὶ οὐδέν ἐστιν ὃ ἐμὲ ἀκόλουθον κατασφῶσαι καὶ ἡμῖν αὐτοῖς ἀμέλει τοῦτο γνῶσιν, ὃ μὴ προεπήγγελται παρ' ἐμοῦ. οὕτω οὖν οἱ μὲν θεοὶ τῶν ἐοικότων Θεῷ λαχόντες οὐδέν, ἐγὼ δ' εἰμὶ καὶ φύσιν, ὅσαπερ εἶναί με πεπίστευμαι Θεὸς, δηλονότι τὰ ὅλων καὶ γένεσιν ἔχων θεοπρεπῆ. μυσταγωγεῖ τοι γλῶττα ὁ λόγος τοὺς τῆς ἀληθοῦς θεολογίας ἀπενηνεγμένους, καὶ ἀψύχοις εἰδώλοις προσνεύσαντας, καὶ τῷ ξύλῳ λέγοντας, πατήρ μου εἶ σύ, καὶ τῷ λίθῳ, σὺ ἐγέννησάς με.

B

Testes vos estis, si est Deus præter me.

Rursus in memoriam reuocat, exhibitam ipsis potentiam & authoritatem, quæ Deo natura & Domino vniuersorum conuenit, quando fuerint è terra Ægyptiorum redempti. Tunc enim, tunc etiam creatura ipsa cum Domino simul armata est, & peruersitati eorum, qui illos inuaserunt tyrannicè, restitit. Elementorum namque factæ sunt mutationes: quippe in sanguinem aqua conuersa est, per triduum profundæ tenebræ diffusæ sunt, & infestauit eos grando cœlestis, & cinipes, & ranæ, & cynomia, & mors primogenitorum est illata, ac mare traiecerunt. Postquam autem in terram promissionis peruenissent, gentes multas subegerunt, etiam viribus pollentiores. Et terrifici & formidabiles extiterunt, tum finitimis gentibus, tum longè dissitis, & suspiciendi & celebres. Itaque non alii vestra, sed vos ipsi intelligere potestis, quis hæc gesserit, quis creaturam in vestro negotio armauerit, quis vires hostium fregerit, vósque contra omnes robore coronauerit, vos estis testes mea eminentiæ, siquidem rectè volueritis iudicare. Nec opus habebitis aliis pædagogis. Plurimi enim erant dii apud Ægyptios, illorúmque adyta referta erant imaginibus. Plurimi item apud Amorrhæos, Euæos, Pherezæos, aliásque gentes: sed eorum nemo satis præsidii in suis habuisse visus est: imò & qui adorati sunt vnà cum adoratoribus vos comminuistis. Est enim vaticinio proditum per Mosem: Aras eorum demolimini, & columnas eorum commi-

Μάρτυρες ὑμεῖς ἐστὲ, εἰ ἔστι Θεὸς πλὴν ἐμοῦ.

Ἀποφέρῃ πάλιν εἰς ἀνάμνησιν τὴν ὑπὸδειγθεῖσαν αὐτοῖς δυνάμεώς τε καὶ ἐξουσίας, ἅπερ αὐτῷ πρέποι τῷ γε ὄντι καὶ φύσιν Θεῷ, καὶ τῶν ὅλων κυρίῳ, ὅτε τῆς Αἰγυπτίων ἐλελύτρωντο γῆς. τότε γὰρ τότε σὺν ὁπλίζετο καὶ ἡ τῶν κτίσις αὐτὴ, καὶ τῆς τῶν πλεονεκτούντων αὐτοὺς κατεξανέστη σκαιότητος, στοιχείων γὰρ ἐπράπητο * μεταβολαῖς. μετεσκευάζετο γὰρ εἰς αἷμα τὸ ὕδωρ, τριήμερός τε καὶ βαθὺς ἐξετείνετο σκότος. καὶ τηφίδες αὐτοῖς καὶ χάλαζα ὁ ἄργεννος, σκνῖπές τε καὶ βάτραχοι, καὶ κυνόμυια, καὶ ὁ τῶν πρωτοτόκων θάνατος ἐπενηνέκτο, καὶ διέβησαν δι' ἀγρίας θαλάσσης μέσης. ὅπου δὲ εἰς τὴν τῆς ἐπαγγελίας ἐπέδραμον γῆν νενικήκασιν ἔθνη πολλά τε, καὶ δι' ἀνδρειότερα τῆς οἰκούσης αὐτοῖς ἰσχύος, καὶ δεινοὶ γεγόνασι, καὶ δυσπάρυητοι τοῖς τε ὁμόρροις τῶν ἐθνῶν, καὶ τοῖς ἔτι μακρὰν ἀπόλεπτοί τε καὶ περίβλεπτοι. οὐκοῦν οὐχ ἕτεροι μᾶλλον εἰδεῖεν ἄν. ἀλλ' ὑμεῖς αὐτοὶ τὰ καθ' ὑμᾶς αὐτοὺς, τίς ὁ ταῦτα κατορθώσας, τίς δὲ ὁ τὴν κτίσιν σὺν ὅπλοις ἔχων ἐν τοῖς καθ' ὑμᾶς. τίς ὁ σὺν θράσους ἐλθεῖν δυνάμεις καὶ ταῖς τῶν πάντων ὑμᾶς περιφανεῖ διαφορείαις. ὑμεῖς ἐστὲ τῆς ἐμῆς ὑπεροχῆς οἱ μάρτυρες, εἴπερ ἔλοισθε φρονεῖν ὀρθῶς, καὶ οὐχ ἑτέρων δεηθήσεσθε παιδαγωγῶν. πλῆστοι μὲν γὰρ καὶ τοῖς Αἰγυπτίοις ἦσαν οἱ θεοὶ, καὶ μεσοῦσι τῶν ἀγαλμάτων ἡ πᾶσ' ἐκείνοις σηκοί. πλῆστοι δ' ὁμοίως, οἱ καὶ τοῖς Ἀμορραίοις, Εὐαίοις τε, καὶ Φερεζαίοις, καὶ τοῖς ἑτέροις τῶν ἐθνῶν. ἀλλ' ἐκείνων οὐδεὶς ἀρκέσας εἰς σωτηρίαν τοῖς σφετέροις ὀφθήναι. μᾶλλον δὲ καὶ αὐτοὺς τοῖς προσκυνουμένοις τοῖς προσκυνοῦσιν ὁμοῦ συνετρίψατε. τεθέσπισται γὰρ διὰ Μωσέως ὅτι τοὺς βωμοὺς αὐτῶν καθελεῖτε, καὶ τοὺς στήλας αὐτῶν συντρί-

C

D

E

φητε, καὶ τὰ γλυπτὰ τῶν Θεῶν καταφλέξετε πυρί. Οὕτω γὰρ ἐλπίσατε τ' ἀληθὲς εἰπεῖν, ὑμεῖς ἐμοὶ μάρτυρήσατε, εἰ ὄντι Θεὸς πλὴν ἐμοῦ. Εἰ μὲν γὰρ ἀντειπήρταί τις ταῖς ἐμαῖς δυνάμεσι, καὶ νενίκηκε, λογιζέσθω παρ' ὑμῖν Θεός. εἰ δ' οὐδὲν ὄντες πεφώραντα, καὶ πυρὸς ἔργον γεγόνασι δι' ὑμῶν, ἀφ' ὧν πείρας αὐτῆς ἐγνώκατε, φησὶν, ὅτι οὐκ ἔστι Θεὸς πλὴν ἐμοῦ τοῦ ὄντως Θεοῦ.

Καὶ οὐκ ἤκουσαν τότε οἱ πλάσαντές τε, καὶ γλύφοντες. πάντες μάταιοι οἱ ποιοῦντες τὰ καταθύμια αὐτῶν, ἃ οὐκ ὠφελήσῃ αὐτούς, ἀλλ' αἰσχυνθήσονται οἱ πλάσαντες Θεὸν, καὶ γλύφοντες ἀνωφελῆ, καὶ πάντες ὅσοι ἐγένοντο ἐξηρασίνθησαν, καὶ κωφοὶ ἀπὸ ἀνθρώπων.

Ἀποφαίνει δι' τούτων δεινὰ, καὶ παγχάλεπα τὰ ἐγκλήματα τῆς ἀποστασίας, εἰ τοσαύτην ἔχοντες πληροφορίαν, ὅτι μὴ ἕτερός ἐστι παρ' αὐτὸν, ὁ φύσει τε, καὶ ἀληθῶς Θεός. ἐξ αὐτῶν γ' ὡσπερ ἀναπεπεισμένοι τῆς κατορθωμένων, ὡς εἷς μόνος αὐτὸς παρὰ πᾶσι κατώλιθον ἀνηθείας, ὥστε καὶ αὐτὸ τὸ νόμου διαῤῥήδην αὐτοῖς ἀποφωνοῦντος καὶ λέγοντος. κύριον τὸν Θεόν σου προσκυνήσῃς, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις, καὶ οὐ ποιήσῃς σεαυτῷ εἴδωλον, οὐδὲ πάντας ὁμοίωμα, ὅσα ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω, καὶ ὅσα ἐν τῇ γῇ κάτω. καὶ ὅσα ἐν τοῖς ὕδασιν ὑποκάτω τῆς γῆς. ἐποίησαν δὲ μὲν πρὸς οὐδὲν ὅ ὑπακούειν αὐτῷ. ἐπαπέδυ δὲ μᾶλλον ἀφιλοθέως ὅπῃ γε δεῖν πλάττειν τε καὶ μορφοῦν εἰς ξύλων τε καὶ λίθων Θεούς. μάταιοι δὴ οὖν οἱ τοιοῦτοι, καὶ σφόδρα εἰκότως, ἐπ' οὐδενὶ μὲν τὰ αἰσχρὰ εἰς τοῦτο ἰόντες, ποιοῦντες ἢ μᾶλλον τὰ καταθύμια ἑαυτῶν, γεγόνασι γὰρ ματαιότητος ἐρασταί. ποία γὰρ ὄνησις ἢ ὠφελὶ λίθου τε καὶ ξύλου. Οὕτω βουλῆς ἀσυνέτου καρποὶ καὶ ψυχρᾶς ἐνθυμήσεως ἔργον αὖ νοοῖτο ἂν φανὲς ἢ εἰδώλου ποίησις. πλὴν ὅτι τὸ χρῆμα ὄντως οὐκ ἀζήμιον παραπεφαίνει λέγων. αἰσχυνθήσονται πάντες οἱ πλάσαντες Θεὸν, καὶ γλύφοντες ἀνωφελῆ, καὶ πάντες ὅσοι ἐγένοντο ἐξηρασίνθησαν, καὶ κωφοὶ ἀπὸ ἀνθρώπων. Εἰ μὲν οὖν ἐπ' αὐτῶν ἐκληφθείη τῶν χειροτμήτων τὰ εἰρημένα, φαμὲν, ὅτι ὁ ἐξηράνθησαν, αἰτιατικῆς, ἀπώλοντο, νοητέον. εἰ δ' ἐπ' αὐτῶν κέοιτο τῶν τοιάδε δρᾶν εἰωθότων, ὧν αἰ ἔχοι τὸ τῆδε νοῆσαι, εἴρηται γὰρ ὡς ὅπῃ φυτῶν τ' ἀκαρπεῖν εἰωθότων, εἰ ἀφανὰ γένοιντο πως καὶ ἐκκόπτοιντο λοιπὸν, εἰς φλόγα καῦσιν. ὅτι, κωφοὶ ἀπ' ἀνθρώπων

nuetis, & sculptilia deorum igni comburetis. Itaque si verum velitis dicere, vos mihi testes eritis, num sit Deus præter me. Nam si quis meis copiis obstiterit, & vicerit, reputetur apud vos Deus. Sin deprehensi fuerint nihil esse, & per vos facti fuerint opus ac fomentum ignis: ipsa experientia, inquit, nouistis, non esse Deum præter me.

Et non audierunt tunc, qui formarunt & sculpserunt, omnes vani sunt qui fingunt quæ ipsis adlubescunt, quæ non proderunt eis: Sed pudefient qui fingunt Deum, & qui sculpunt inutilia, & omnes quotquot facti sunt, exaruerunt, & surdi ex hominibus.

Ostendit his verbis, dira & grauissima defectorum flagitia. Siquidem tanta fide præditi, non esse alium natura & verè Deum præter ipsum, & ex ipsis præclarè factis persuasi, illum solùm fuisse: eò prolapsi sunt stupiditatis, vt, etiam ipsa lege disertè illis proclamante, & dicente: [Dominum Deum tuum adorabis, & eum solùm coles, & non facies tibi ipsi simulacrum, nec vllius similitudinem rei, quæcumque in cælo suprà, & quæcumque in terra deorsùm, & quæcumque in aquis sub terra: obedire tamen ei pro nihilo duxerunt, sed potius conuersi sunt impiè, vt fingerent & formarent deos ex lignis & lapidibus.] Sed vani sunt eiusmodi, & sanè meritò. Nulla enim necessaria causa ad hoc aggressi sunt, sed pro libidine potius sua fecerunt. Facti sunt enim amatores vanitatis. Quæ est enim ex ligno & lapide vtilitas? Itaque consilii inconsiderati fructus, & manifestum argumentum frigidæ cogitationis est, idoli effictio. Verùm non cessuram illis hanc rem impunè, denunciat, inquiens: Pudefient omnes fingentes Deum, & sculpentes inutilia. Et omnes quotquot facti sunt, exaruerunt, & surdi ex hominibus. Si quidem de manu conditis sumantur hæc dicta: Exaruerunt, intelligendum esse dicimus, pro perierunt. Si de ipsis hominibus qui talia factitarunt, accipiantur, rectè quadrat si etiam sic intelliges. Nam velut de arboribus infructuosis quæ inaruerunt & excindi possent ad flammam & combustionem, dictum est. Illud autem, Surdi ex hominibus.

pro nihil inter homines efficientes amplius, sed surdi & insensati prorsus, vt nihil ab his, quæ facta sunt ab ipsis, differant. Psallit enim etiam
Psal. 113. & 134. » beatus Dauid, ac inquit. [Idola Gentium argentum & aurum, opera manuum hominum. Os habent, & non loquentur, oculos habent, & non videbunt, aures habent, & non audiunt.] Subditque istis: [Similes illis fiant, qui faciunt ea, & omnes qui confidunt in illis.] Fructus enim extremæ stupiditatis, intelligi possunt, eiusmodi mala. Quamuis cum natura & verè Deum esse, ipsa experientia nouerint, postea lapidibus & lignis gloriam ei & soli conuenientissimam accommodauerint, quid ni stulti & vecordes intelligantur esse, cor deliriis plenum possidentes, nec multum his quæ fabricata sunt dissimiles?

Congregentur omnes, & stent simul, & pudefiant, & erubescant simul: quia acuit faber ferrũ, ascia operatus est illud, & terebro perforauit illud, fabricauit illud brachio fortitudinis suæ, & esuriet, & infirmus erit, & non bibet aquam.

Non singulos idolorum cultores, sed, si velint, etiam vniuersos congregatos, pudefaciendos ait, & quod ipsi prætexunt, sua ipsorum insipientia dissoluere. Quod quale sit, statim infert, dicens: Acuit faber ferrum. Commemorat etiam instrumenta, quibus fit effictio, vt declaret illos, non ipsum lignum, sed latomi artem adorare. Si enim Deus esset, non egeret arte eius, aut alicuius scientia. At erat ita sanè Deus. Si autem lignum non fabrefactum, nec figuratum, vanam materiam putas, fabricatum autem adoras, & Deum esse dicis: ars illa tibi est pro Deo, idque hominis imbecilli & interitui subiecti. Corruptionis enim indicium est, cibo egere & potione. Illud enim, Non bibet aquam: non cum negatione enunciatum dicimus, sed legendum potius est cum interrogatione & subdistinctione. Sequitur enim sensus: Certè omnino bibet. Deinde quomodo corruptibilis, deorum incorruptibilium erit opifex? aut quomodo mortalis, faciet immortales? Insit enim oportet vero Deo, incorruptio & interitus vacuitas, imò & vt viuat, & vt vitam tribuere possit,

A αὐτὴ τῶ τελουμένω μὴ ὦ αὐθρώποις ὄντι ἔτι, κωφοὶ ἢ μᾶλλον καὶ ἀναίσθητοι πάντελῶς, ὥστε κατ' οὐδένα τρόπον ἐπεοικέναι τοῖς πρὸ αὐτῶν ἠλιθίοις. ψάλλει γοῦν που καὶ φησὶν ὁ μακάριος ψαλμῳδὸς, τὰ εἴδωλα τῶν ἐθνῶν ἀργύριον, καὶ χρυσίον ἔργα χειρῶν ἀνθρώπων. στόμα ἔχουσι καὶ οὐ λαλήσουσιν ὀφθαλμοὺς, καὶ οὐκ ὄψονται· ὦτα, καὶ οὐκ ἀκούσουσιν. ὁπτιφέρῃ δὲ τούτοις. ὅμοιοι αὐτοῖς ἠλοίντο οἱ ποιοῦντες αὐτὰ, καὶ πάντες οἱ B πεποιθότες ἐπ' αὐτοῖς. καρποὶ γὰρ τῆς ἐσχάτης ἀναισθησίας κομιζοίεν ἂν τὰ τοιάδε τῶν κακῶν. καίτοι τὸν φύσει, καὶ ἀληθῶς ὄντα Θεὸν ἀφ' ἑτέρας αὐτῆς ἐγνωκότες, εἶτα λίθοις καὶ ξύλοις τὸ αὐτῷ, καὶ μόνῳ πρεπωδεστάτην δόξαν αἰσχρέμπορεύοντες πῶς οὐκ ἂν κομιζοίεν μορφὴν, καὶ ἀκαρδίαν, καὶ τῆς εἰς λῆξιν ἐμβριθοῦς μεμεστωμένην ἔχοντες τὴν καρδίαν, καὶ μικρὰ ὀλίγα διενεγκεῖν δοκοῦντα σφῶν αὐτῶν τετεχνουργημένων.

Σωρηδὸν πάντες, καὶ ἡττῶνται ἅμα, καὶ ἐντραπήτωσαν, καὶ αἰσχυνθήτωσαν ἅμα, ὅτι ὤξυνε τέκτων σίδηρον. σκεπάρνῳ εἰργάσατο αὐτὸ, καὶ ἐν τερέτρῳ ἔτρησεν αὐτὸ. εἰργάσατο αὐτὸ ἐν τῷ βραχίονι τῆς ἰσχύος αὐτοῦ, καὶ πεινήσει, καὶ ἀσθενήσει, καὶ ὃ μὴ πίῃ ὕδωρ.

Οὐ καθ' ἕνα μᾶλλον, ἀλλ' εἴπερ ἔλοιντο καὶ ἐπὶ πλῆθος σύναγηρμένους ἐντραπῆσθαι φησὶ τοὺς τῶν εἰδώλων θεραπευτὰς τοῖς σφῶν αὐτῶν δυσβουλίαις, καὶ λύσαι ὃ προτείνομεν, καὶ C ποῖόν ἐστι τοῦτο ὅπερ λέγω, ὤξυνε, φησὶ, τέκτων σίδηρον, διαμέμνηται δὲ καὶ τῶν ὀργάνων δι' ὧν ἡ ποίησις ἵνα τὴν τοῦ λιθουργοῦ τέχνην προσκυνουμένην αὐτοῖς ἀποφήνῃ, καὶ οὐκ αὐτὸ τὸ ξύλον. εἰ γὰρ ἦν Θεὸς, οὐκ ἂν ἐδεῖτο τέχνης αὐτοῦ, καὶ τίνος ὁπτιοῦμεν, ἀλλ' ἦν ἀλλ' καὶ ὅτω Θεὸς. εἰ δὲ ξύλον μὲν οὐκ εἰργασμένον, ὅτε μὴν εἰδοποιηθὲν, εἰκαίαν ὕλην νομίζεις, τεκτονηθὲν δὲ προσκυνεῖς καὶ Θεὸν εἶναι λέγεις, ἡ τέχνη σοὶ γέγονεν εἰς Θεὸν, καὶ τοῦτο ἀνδρὸς ἀθενοῦς, καὶ ὑποκειμένου τῷ φθείρεσθαι. φθορᾶς D γὰρ ἀπόδειξις ὁ δεῖσθαι βρώσεως καὶ ποτοῦ. ὁ γὰρ οὐ μὴ πίῃ ὕδωρ οὐκ ἀποφατικῶς εἰρῆσθαι φαμὲν. ἀναγνωστέον δὲ μᾶλλον ὡς ἂν ἐρωτήσεως καὶ ὑποστιγμῆς. ἕψεται γὰρ ἡ σύνεσις, ὅτι ναὶ πάντως που καὶ πίεται. εἶτα πῶς ὁ φθαρτὸς Θεῶν ἀφθάρτων ἔσται δημιουργὸς, ἢ πῶς ὁ θνητὸς ποιήσει τοὺς ἀθανάτους; δεῖ γὰρ πάντως ὑφεῖναι τῷ γε ὄντι καὶ ἀληθῶς Θεῷ τὸ ἄφθαρτον, καὶ ἀνώλεθρον, μᾶλλον δὲ καὶ τὸ ζῆν, καὶ ζωοποιὸν δυνάμεις τὰ E

οἷς ἂν αὐ ἐνίενας βούλοιτο τὴν ζωήν. σκεπτέον A his, quibus vitam velit ineſſe. Itaque
δὴ οὖν καὶ περὶ ξύου, καὶ τεκτονικῆς ἰσχύος τε καὶ τέ- cultus horum qui errant, manifeſtò in
χνης ὑπόδειξιν ἡ τῶν πλανωμένων λατρεία. εἴπερ aſcia & terebro, & fabrili robore &
ὅτι ἀληθὲς, ὡς ἔφην, ὅτε ξύλον μὴ ἢ λίθον arte poſitus eſt: ſiquidem quod dixi
ἀμόρφωτον, οὐκ ἂν ἔλοιντο προσκυνεῖν. μορ- verum ſit, nolle eos lignum aut la-
φῆς γὰρ ἐντερνομένης θεοὶ πάντα πρὸ pidem informem adorare: forma verò
αὐτῶν τὰ ὁρώμενα. torno inducta, omnia quæ ab illis con-
ſpiciuntur, deos eſſe.

Ἐκλεξάμενος τέκτων ξύλον ἔστησεν αὐτὸ ἐν *Cum elegiſſet faber lignum, ſtatuit*
μέτρῳ, καὶ ἐν κόλλῃ ἐρύθμισεν αὐτό. καὶ ἐποίη- *illud in menſura, & formauit illud in*
σεν αὐτὸ ὡς μορφὴν ἀνδρὸς, καὶ ὡς ὡραιό- B *circino, & fecit illud velut formam*
τητα ἀνθρώπου, ἵνα αὐτὸ ἐν οἴκῳ ὁ ἐξέ- *viri, & velut ſpeciem hominis, vt ſta-*
κοψε ξύλον ἐκ τοῦ δρυμοῦ, ὃ ἐφύτευσε κύ- *tueret illud in domo. Qui ſuccidit li-*
ριος, πίτυν καὶ ὑετὸς ἐμήκυνεν, ἵνα ᾖ ἀν- *gnum de ſylua, quod plantauit Do-*
θρώποις εἰς καῦσιν, καὶ λαβὼν ἀπ' αὐτοῦ ἐθερμάνθη, *minus, pinum quam etiam pluuia nu-*
καὶ καύσαντες ἄρτους ἔπεψαν ἐπ' *triuit, vt ſit hominibus in combuſtio-*
αὐτῷ, ὃ δὲ λοιπὸν εἰργάσατο εἰς Θεοὺς καὶ *nem, & cùm ſumpſiſſet, ab eo cale-*
προσκυνοῦσιν αὐτοῖς. οὗ ὃ ἥμισυ αὐτοῦ κατέ- *factus eſt. Et ſuccendentes, coxerunt*
καυσεν ἐν πυρὶ, καὶ καύσαντες ἄρτους ἔπε- *panes, inde ex reliquo fecerunt deos,*
ψεν ἐπ' αὐτῷ, καὶ ἐπ' αὐτοῦ κρέας ὀπτήσας *& adorant eos, cuius dimidium com-*
ἔφαγε, καὶ ἐνεπλήσθη, καὶ θερμανθεὶς εἶ- *buſſeruntigni, & ſuccendentes, panes*
πεν, ἡδύ μοι ὅτι ἐθερμάνθην, καὶ εἶδον πῦρ. C *inde coxerunt, & inde carnes aſſauit,*
Ὃ λοιπὸν ἐποίησεν εἰς Θεὸν γλυπτὸν, καὶ προ- *comeditque & repletus eſt, & calefactus*
σκυνῶ αὐτῷ καὶ προσεύχεται λέγων. ἐξελοῦ *dixit: Iucundum mihi, quòd calefactus*
με ὅτι Θεός εἶ σύ. οὐκ ἔγνωσαν φρονῆσαι ὅ- *ſim & viderim ignem. De reliquo autem*
τι ἀπεμαυρώθησαν τοῦ βλέπειν τοῖς ὀφθαλ- *fecit Deum ſculptilem, & adorat illum,*
μοῖς αὐτῶν, καὶ τοῦ νοῆσαι τῇ καρδίᾳ αὐτῶν. καὶ *& orat, dicens: Libera me, quia Deus*
οὐκ ἐλογίσατο τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ, οὐδὲ ἐνέλο- *meus es tu. Non cognouerunt, vt ſape-*
γίσατο τῇ ψυχῇ αὐτοῦ, οὐδὲ ἔγνω τῇ φρονή- *rent, quia tenebræ illis offuſæ ſunt, vt non*
σει, ὅτι ὃ ἥμισυ αὐτοῦ κατέκαυσεν ἐν πυρὶ, *viderent oculi ſui, nec intelligerent cor-*
καὶ ἔπεψεν ὀπτὰ τῶν ἀνθράκων αὐτοῦ ἄρτους, D *de ſuo. Nec perpendit corde ſuo, neque*
καὶ ὀπτήσας κρέας ἔφαγε, καὶ ὃ λοιπὸν αὐτοῦ *expendit animo ſuo, neque cognouit pru-*
εἰς βδέλυγμα ἐποίησε, καὶ προσκυνοῦσιν αὐ- *dentia, quòd dimidiam eius, combuſſerit*
τῷ. γνῶτε ὅτι σποδὸς ἡ καρδία αὐτῶν, καὶ *igni, & coxerit ſuper carbones, panes,*
πλανῶνται, καὶ οὐδεὶς δύναται ἐξελέσθαι *& aſſatas carnes ederit, & reliquum*
τὴν ψυχὴν αὐτοῦ. ἴδετε, οὐκ ἐρεῖτε ὅτι ψεῦ- *eius in abominationem verterit. Et ado-*
δος ἐν τῇ δεξιᾷ μου. *rant illud. Scitote, quòd cinis cor eorum,*
& errant, & nemo poteſt eripere ani-
mam ſuam. Videte, non dicetis, quòd
mendacium in dextra mea.

Εναργὴς μὲν σφόδρα τῶν προκειμένων ὁ νοῦς, E Perſpicua eſt admodum horum ver-
καὶ οὐδὲν αἴφνης ἐν αὐτοῖς. γράφεται γὰρ ὡς ἀ- borum mens, nec quicquam eſt hic præ-
κάρδιον, καὶ πάσης ἔξω φρενὸς γεγονότα, καὶ λο- ruptum aut arduum. Scribitur enim,
γισμοῦ τε καὶ αἰσθήσεως ὁλοτρόπως ἐστερημένον τὸν quaſi excordem & prorſus tota mente
τῶν εἰδώλων προσκυνητὴν, καὶ προσέτι τὸν τε- alienatum, & ratione ſenſúque debi-
χνουργόν. ἐμφιλοχωρεῖ δὲ σφόδρα τοῖς περὶ αὐτὸν to omnino priuatum eſſe, cultorem
διηγήμασιν· ὁμοῦ μὲν ἐντρέπων ὡς πεπλανη- idolorum, pariter & artificem. Multum
μένους, καὶ δυσωπῶν ὀφθαλμοὺς τοῖς ἐκλελυμένοις autem in narratione ac deſcriptione eo-
τῆς κακίας, καὶ εἰς αὐτὸν ὁδηγῶν καὶ παιδεύων τὸν rum commoratur: ſimul & pudore ve-
lut errantes afficiens, & malo captis
oculos aperiens, ſuadénſque ipſam ſpé-

ctare veritatem. Quod si velint hoc animo reputare, immunes erunt à plaga, & à fatuitatis vulneribus, capita sua eximent. Verùm illud dicimus, grauiter & sapienter videri orationem hanc nobis esse temperatam, vt quæ satis sit efficax ad persuadendum multis, vt ab errore multorum deorum desistant, ac natura & verè Deo velint subiici. Cùm elegisset, inquit, faber lignum, statuit illud in mensuram, & circino concinnauit, & ad formam viri direxit, & quasi ad pulchritudinem hominis in domo statuit. Ars, inquit, eorum qui Deos fabricari solent, omni admiratione est dignissima, quando in ligno formam & pulchritudinem viri effingit. Quod autem ad imitationem alicuius est fabricatum à quopiam homine, semper veritate ipsa est inferius, & quasi à tergo sequitur. Itaque qui ligna vel lapides ad hominis speciem factos adorant, planè deprehensi sunt suam ipsorum speciem colere, & cùm longè præstantiores sint his ad imitationem expressis, suam ipsorum naturam cõtumelia afficiunt, vt qui gloriam vberiorem eis tribuant. Est ergo extremæ stupiditatis accusatio, & summæ insulsitatis criminatio. Statuit enim in domo, id est, in templo lignum, quod de sylua excidit. Ex quibus ostendit, eos qui deos fingere solent, ne materiã quidem vnde fierent ignorauisse, ne possent aliqui dicere, iuxta Græcæ nationis opinionem, quæ in adytis erant reposita ac dedicata, à Ioue delapsa, & sua sponte nata, & ex se genita fuisse. Quòd autem diuinæ creationis institutum adulterẽt, arguit, cùm ait: Lignum in sylua plantatum, & pluuiarũ ministerio ac ope enutritum, vt hominibus ad combustionem seruiret. Qui autem ex his quæ combustioni destinata erant, deos faciunt, ipsi simul cum illis ignis alimentum erunt. Præterea tantùm non admiratione percellitur, cùm dicit: Dimidiũ combussit igni, & ad suos vsus absumpsit. Hinc edulium cõficit, & panes coxit, cum gentibus fortè capiens. Deinde eò insipientiæ recidit, vt sui vsus reliquias adoret, & oret, & dicat: Eripe me, quia Deus meus es tu. Cinis proinde est, & præterea nihil, cor eorum, & decepti sunt, nec quisquã poterit animas eorum, qui huc prolapsi sunt eripere: præterquam solus, si quidem velit, Deus, qui facit omnia & transponit, quod est obtenebratum illustrat, & quod errauit, conuertit. Cæterùm his diis manu factis nulla inest vtilitas,

A ἀλήθειαν, ἰδοὺ εἴπερ ἔλθοιεν εἰς νοῦν, ἔξω γενήσονται πάσης, καὶ τῆ ἐξ ἀβελτηρίας πραυμάτων ἑαυτῶν ἀπαλλάξοιεν κεφαλάς. πλὴν ἐκεῖνο φαμὲν. πιθανὸν γάρτοι καὶ σοφὸν ἔοικεν ἡμῖν ὁ τούτοις κατασκευάζων λόγος, ὃς οὐκ ἔχων αἰτιάσασθαι εἰς ὃ ἀναπεῖσαι δύναται πολλούς, τὴν μὲν πολυθέου πλάνης ἀποφοιτᾶν, ἀθελεάζ γε μᾶλλον ὃ ἐστὶ θεῷ γενέσθαι τῇ φύσει καὶ ἀληθῶς. ἐκλεξάμενος γὰρ, φησὶ, τέκτων ξύλον, ἔστησεν αὐτὸ ἐν μέτρῳ, καὶ ἐν κόλλῃ ἐρύθμισεν αὐτό.

B ἐποίησεν αὐτὸ ὡς μορφὴν ἀνδρὸς, καὶ ὡς ὡραιότητα ἀνθρώπου σῆσαι αὐτὸ ἐν οἴκῳ. ἡ τέχνη φησὶ τῶν θαυμάζειν εἰωθότων, τότε δὴ μάλιστα τὸ πάντως ἀξιοπρεπὲς θαύματος, ὅταν ἐνεργάσηται τῷ ξύλῳ μορφὴν, καὶ κάλλος ἀνδρός. ὃ γὰρ μίμησιν τινὸς ἀπό του τεχνουργούμενον ἢ πᾶσα πάντως ἀνάγκη ἀληθοῦς ἥττον ἢ κατόπιν ἕρπειν. ὀκνῶ οἱ προσκυνοῦντες τοῖς εἰς ἀνθρώπου εἰδοποιηθεῖσι ξύλοις ἢ λίθοις ὃ ἑαυτῶν εἶδος ἀφανίζοντες ἀλγῶ δὴ καὶ πολλῷ χρείττοσι

C ὄντες τῶν κατὰ μίμησιν τινὰ ἑαυτῶν ὑβρίζοισι φύσιν, ὡς τὴν ἀμείνω δόξαν ἐκείνοις προσνέμοντες. αἰσθησίας οὖν ἄρα τῆς ἐσχάτης ἡ γραφὴ, καὶ τῆς εἰς ἄκρον ἀβελτηρίας τὰ ἐγκλήματα. ἔστι γὰρ ἐν οἴκῳ, τοῦτ' ἔστιν, ἐν ναῷ ὃ ξύλον ὃ ἐξέκοψεν ἐκ τοῦ δρυμοῦ. καταδείκνυσιν ἐν τούτοις τοὺς ἀνθρωποειδῆ εἰωθότας, ὅτε τὴν ὕλην ἡγεμονικῆς ἀξίας γενέσθαι, ἵνα μὴ λέγωσί τινες, κατὰ τὸ Ἑλλήνων ἔθος, διϊπετῆτε καὶ αὐτόχθονα, ἤγουν αὐτολόχευτα τὰ ἐν σηκοῖς ἱδρυθέντα. ὅτι γὰρ τοῦ Θεοῦ δη-

D μιουργίας παρασημαίνοιτο τὸν σκοπὸν διελέγχει λέγων πεφυτεῦσθαι ἐν δρυμῷ ὃ ξύλον, ἐκτεθράφθαι δὲ ὑετῶν χορηγίαις, ἵνα ἢ ἀνθρώποις εἰς καῦσιν, τὰ δὲ εἰς καῦσιν γενησόμενα θεοποιοῦντες αὐτοὶ πυρὸς ἔσεσθαι τροφὴ σφίσιν αὐτοῖς. μονονουχὶ καταπλήττεται λέγων ὅτι ὃ ἥμισυ κατέκαυσεν ἐν πυρὶ, καὶ πρὸς ἑαυτοῦ διαπεπόνηκε χρείας. τοῦτο μὲν ὀφοποιῶν, καὶ εἰς ἄρτου πέψιν τὰ τῶν Θεῶν δεχόμενος μέρη. εἶτα εἰς τοῦτο πέ-

E πτωκεν ἀσυνεσίας ὡς τῇ τῆς χρείας λιμῷ προσκυνῶν, προσεύχεσθαί τε καὶ λέγειν. ἐξελοῦ με ὅτι Θεός μου εἶ σύ. ἀσαφὲς οὖν ἄρα καὶ ἕτερον σοφὸν, ἡ καρδία αὐτῶν, καὶ πεπλάνηνται, καὶ οὐδεὶς ἂν ἐξέλοιτο τοὺς τῶν εἰς τοῦτο πεσόντων ψυχὰς, πλὴν ὅτι μόνος, εἴπερ ἔλοιτο Θεὸς ποιῶν πάντα, καὶ μεταστρέφων τὸ ἐσκοτισμένον, καὶ ἀποστρέφων τὸ πεπλανημένον. ἀλλ' ἔνεστι μὲν τὰ ἀνωφελῆ καὶ μάταιον τοῖς χερσὶ μὴ-

τοις θεοῖς, ὕλη γὰρ εἰσὶ κωφὴ καὶ ἀναίσθητος. ἴδετε δὲ, τοῦτ' ἔστι, κατανοήσατε, καὶ οὐκ ἐρεῖτε ὅτι ψεῦδος ἐν τῇ δεξιᾷ μου. πάντα μὲν γὰρ ἐπ' ἐκείνοις, φησὶν, ἐψευσμένα ὀνόματά τε καὶ δόξα. ἐν δὲ τῇ ἐμῇ δεξιᾷ, τοῦτ' ἔστιν, ἐν τῷ υἱῷ, δεξιὰ γὰρ τοῦ πατρὸς ὁ υἱὸς ὠνόμασται παρὰ τοῦ θεοπνεύστου γραφῆς. οὐδὲν ἂν εὑρεθείη τὸ ἐψευσμένον, ἀλλ' εἴτε Θεὸς ὀνομάζοιτο, Θεὸς ὄντως ἀληθινὸς, καὶ εἴτε κύριος οὐκ εἰσκεχειμμένον ἔχει τὸ ῥῆμα, φύσει γ' μᾶλλον ὄντι τῶν ὅλων δεσπότης, κἂν εἰ βασιλεὺς, κἂν εἰ φῶς, κἂν ζωὴ καὶ δύναμις, κἂν δημιουργός. πάντα ταῦτα ὄντως ἀκατέψευσμένος, ἃ γὰρ ὄντι γίνεται, ἐπέκεινα δὲ φυσικῶς πάντως νοοῖτο ἂν τοῦ προηγμένου πρὸς γένεσιν, Θεὸς ὑπάρχων ἐκ Θεοῦ, καὶ φῶς ἀληθινὸν ἐκ φωτὸς ἀληθινοῦ.

Μνήσθητι ταῦτα Ιακὼβ καὶ Ισραὴλ, ὅτι παῖς μου εἶ σύ. ἔπλασά σε παῖδά μου, καὶ σὺ Ισραὴλ μὴ ἐπιλανθάνου μου. ἰδοὺ γὰρ ἀπήλειψα ὡς νεφέλην τὰς ἀνομίας σου, καὶ ὡς γνόφον τὰς ἁμαρτίας σου. ἐπιστράφηθι πρός με καὶ λυτρώσομαί σε.

Εφη που Χριστὸς, ὁ εἰδὼς τὸ θέλημα τοῦ κυρίου αὐτοῦ καὶ μὴ ποιήσας δαρήσεται πολλάς· ὁ δὲ μὴ εἰδὼς, καὶ μὴ ποιήσας, δαρήσεται ὀλίγας. ὁσία δὲ πάντως ἡ ἐφ' ἑκατέρῳ πρόσχημα ψῆφος. τοῖς μὲν γὰρ οὐκ εἰδόσι τὸ θέλημα τὸ δεσποτικὸν, εἶτα διαπαίσασι, καὶ τοῖς τῆς παιδεύσεως αἰτιάμασιν ἐνιχνεύουσι συγγνοίη τις ἂν τὸ μὴ ἐγνωκέναι, δεχόμενος εἰς ἔλεον πρόφασιν. τοῖς γε μὴν εἰδόσι νόμῳ τὸ ῥαθυμεῖν ἠρεμοῦσι πρόσχοιτο δίκη τὸ κολάζεσθαι δεῖν. ὑπατιώσεως γὰρ ἀναρχοῦς τὰ αἰτιάματα. ἵνα τοίνυν ἑαυτῷ χρείττων ὁ Ισραὴλ, πλείοσι μὲν ὅσοις ἄλλοις αἰτιάμασιν, ἀμνησίᾳ δὲ τῇ παρὰ Θεοῦ τιμωμένος μεμνῆσθαι πρόσταττε τῆς ἑαυτοῦ ῥαθυμίας, καὶ τῆς τοῦ καταικτείροντος ἡμερότητος. μνήσθητι γὰρ ταῦτα, φησὶν, Ιακὼβ· καὶ ποῖα ταῦτα; τὰ τε ἤδη προφθεγμένα, καὶ ὅτι παῖς μου εἶ σύ, καὶ ἔπλασά σε παῖδά μου. Δηλοῦσι δὲ καὶ μάλα σαφῶς ἐν τούτοις, ὅτι μεμελήκει ἀπαιδαγώγητος ὁ Ισραὴλ, ἀλλ' ὑπὸ νόμον καὶ ζυγὰ, καὶ πλείστους ἔχων τοὺς νουθετεῖν εἰδότας. παῖς οὖν ἦρα καὶ τοῦτο καὶ πεπλασμένος εἰς τοῦτο. πῶς; ἔστω ἐρωτῶμεν ὡς ἔνι. πλάττεται μὲν γὰρ τὶς αὖ θνητὸς ἁπλῶς, καθάπερ ἀμέλει καὶ ὁ πρωτόπλαστος Ἀδὰμ ἐκ γῆς. ἔλαβε γὰρ, φησὶν, ὁ Θεὸς χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ

A sed vanitas: quippe materia sunt surda & insensata. Videte, id est, intelligite. Et non dicetis: Mendacium in dextra mea. Omnia enim in illis sunt falsa, & nomina & gloria. At in dextra mea, id est, in filio (nam semper in scriptura diuinitus inspirata, filius nominatur dextera patris:) nihil mendacii inueniri potest: sed siue dicatur Deus, est Deus verus: siue Dominus, non falsò aut furtim huc se insinuat, at est potius natura Herus vniuersorum: siue Rex, siue lux, B siue vita, siue potentia, siue opifex, omnia hæc non vanè, non falsò existit. Non enim genitus est naturaliter, sed, supra omnia esse intelligitur, quæ genita sunt ac producta, Deus existens ex Deo, & verum lumen de vero lumine.

Memento horum Iacob & Israel, quia puer meus es tu, formaui te puerum meum: & tu Israel, ne obliuiscaris mei. Ecce enim deleui velut nubem iniquitates tuas, & velut caliginem peccata tua. Reuertere ad me, & redimam te.

Christus dixit: Qui nouit voluntatem domini sui, & non facit, vapulabit multis: qui autem non nouit, nec facit, vapulabit paucis. Sancta omnino est in vtrauis re sententia. Qui enim voluntatem herilem non norunt, peccántque, his licet transgressionis crimini affines sint, potest quis ignoscere, sumens ignorantiam ad occasionem misericordiæ. Sed qui cùm leges scirent, torpescere mallent, iure in eos animaduertitur. Supinitatis enim crimen est manifestum. Quo igitur melior se ipso euadat Israel, cùm plurimorum criminum conuictus fuerit, ita tamen in pretio & honore apud Deum habitus, vt obliuisci noluerit: iubetur suæ socordiæ meminisse, & eius, qui pro sua placabilitate est commiseratus. Horum, inquit, memento Iacob. Et quænam sunt illa? Quæ iam suprà dicta sunt, & quòd filius meus tu sis. Et formaui te puerum meum. Manifestissimò demonstrat his verbis, Israelem non caruisse pædagogis, sed legi & iugo subditum fuisse, & complures monitores habuisse: puer itaque fuit in hoc, & ad hoc formatus. Quo nam pacto? Dicemus vt possumus. Formatur enim homo simpliciter, nempe de terra, quemadmodum & primus parens Adam. Sumpsit enim, inquit, Deus puluerem de terra, &

formauit hominem. Serpit deinde, & post hunc modum creationis proceditur ad hanc, qua nos sumus præditi, formam. Etenim formatur vnusquisque in vtero matris suæ, & hæc via terræ incolas ducit eò, vt sint essentiæ participes. Formatur item in filium Dei, intelligibiliter informatus, diuinarum legum scientia, ad speciem effigiémque excellentem, quæ virtutum ornatu in animis hominum inhæret ac insidet. Hæc autem pulchritudo intelligi potest spiritualis. Formantur etiam velut in Christo, per sancti Spiritus participationem, ad ipsius speciem. Scribit siquidem ad Galatas diuinus
Gal. 4. Paulus: [Filioli, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis.] Formatur autem in nobis Christus, sancto Spiritu nobis diuinam quandam formam, per sanctificationem & iustitiam indente. Sic enim sic in animis nostris elucet, character substantiæ Dei ac patris: reformante, vt dixi, sancto Spiritu, nos per sanctificationem in ipsum. Itaque rursum dixit sanctissimus
Rom. 12. Paulus: Ne conformes sitis seculo huic, sed transfiguremini mentis vestræ renouatione, vt probetis vos, quæ sit voluntas Dei bona, & accepta & perfecta. Quin & velamen dicit appositum
2. Cor. 3. fuisse Iudæorum cordibus, nos autem omnes detecta facie gloriam Domini speculantes, in eandē transformari imaginem, à gloria in gloriam, tanquam à Domini spiritu. Formamur igitur in pueros Dei. Quoniam autem pueri nomen commune est, accipitur enim tum de seruis tum de filiis, dicimus conuenire formatis in lege, vt potius in seruos formentur. Spiritus enim seruitutis erat super Israel, & eorum socordia illis non erat impunita: quippe quos lex vt seruos puniuit. Si quis autem formetur in Christo, in filium Dei formatur, his, quos iam diximus, modis. Meminisse itaque oportet etiam humanitatis eius qui iustificat, & quòd simus in filiorum adoptionem, atque in gloriam formati, ac tanquam patri Deo, eorum quæ in nos facta sunt ab ipso, quasi vices rependentes. Quo autem pacto rectè hoc fiat, docet, cùm inquit: Et tu Israel ne sis oblitus mei. Obliuisci autem quis poterit Dei, cùm pietatem quę erga illum est contemnit, aut cùm prorsus recedit. Quod Israelitæ factitarunt, cùm non deos colebant: Faciunt etiamnum quidam, cùm retrocedunt à

A ἔπλασε τὸν ἄνθρωπον. ἕρπει δὲ κατὰ τὸν τῆς δημιουργίας τρόπον, καὶ εἰς δεῦρο τὰ καθ' ἡμᾶς. πλάττεται γὰρ ἕκαστος ἐν μητρὶ τῇ ἑαυτοῦ μήτρᾳ, καὶ ὁδὸς αὕτη πρὸς τὸ εἶναι φέρουσα τοὺς ὀπαδοὺς τῆς γῆς, πλάττεται δὲ καὶ εἰς παῖδα Θεοῦ. μορφούμενος νοητῶς τῇ τῶν θείων εἰδήσει νόμων πρὸς εἶδος ἐξαίρετον, ὃ ἐκ τῆς τῶν ἀρετῶν διακοσμίας ταῖς τῶν ἀνθρώπων ὑπεισυμβαῖνον ψυχαῖς. τοῦτο κάλλος ἂν νοοῖτο τὸ πνευματικόν. πλάττονται δὲ καὶ οἱ ἐν Χριστῷ ἀπὸ μετοχῆς τοῦ ἁγίου πνεύματος εἰς εἶδος ὃ πρὸς αὐτόν, γράφει γοῦν Γαλάταις ὁ θεσπέσιος Παῦλος. τεκνία, οὓς πάλιν ὠδίνω, ἄχρις οὗ μορφωθῇ Χριστὸς ἐν ὑμῖν. μορφοῦται γεμοῦν ἐν ἡμῖν ὁ Χριστὸς, ἐνιέντος ἡμῖν τοῦ ἁγίου πνεύματος θείαν τινὰ μόρφωσιν, δι' ἁγιασμοῦ καὶ δικαιοσύνης. ὅταν γὰρ ὅταν τῆς ἡμετέρας ἐμπρέπει ψυχαῖς, ὁ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς ἀναμορφοῦντος ἡμᾶς, ὡς ἔφην, τοῦ ἁγίου πνεύματος δι' ἁγιασμοῦ πρὸς αὐτόν. ἔφη γοῦν καὶ ὁ ἱερώτατος πάλιν Παῦλος, μὴ συσχηματίζεσθε τῷ αἰῶνι τούτῳ. ἀλλὰ ἀναμορφοῦσθε τῇ ἀνακαινώσει τοῦ νοὸς ὑμῶν, εἰς τὸ δοκιμάζειν ὑμᾶς τί τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ τὸ ἀγαθὸν, καὶ εὐάρεστον καὶ τέλειον καὶ κάλυμμα μὲν ταῖς Ἰουδαίων καρδίαις τεθεῖσθαι φησὶν, ἡμᾶς δὲ πάντας ἀνακεκαλυμμένῳ προσώπῳ τὴν δόξαν κυρίου κατοπτριζομένους τὴν αὐτὴν εἰκόνα μεταμορφοῦσθαι ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν, καθάπερ ἀπὸ κυρίου πνεύματος. πλατυνόμεθα δὴ οὖν εἰς παῖδα Θεοῦ. ὅπερ ἡ τοῦ παιδὸς ὄνομα κοινόν πως ὑπάρχει. λαμβάνεται γὰρ ὅπου τε οἰκετῶν, καὶ υἱῶν, φαμὲν ὅτι πρέποι ἂν τοῖς ἐν νόμῳ πλατυνομένοις εἰς οἰκέτας πλάττεσθαι μᾶλλον. πνεῦμα γὰρ δουλείας ὑπῆρχε τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ οὐκ ἀζήμιον αὐτοῖς τὸ ῥᾳθυμεῖν ὑπῆρχεν. ἐκόλαζε γὰρ ὡς οἰκέτας ὁ νόμος. εἰ δέ τις ἐν Χριστῷ πλάττοιτο λοιπὸν εἰς υἱὸν πλάττεται Θεοῦ, κατὰ τοὺς ἄρτιον εἰρημένους τρόπους. χρὴ δὲ ἐνθυμεῖσθαι καὶ τῆς τοῦ δικαιοῦντος φιλανθρωπίας, καὶ
E ὅτι πεπλάσμεθα πρὸς ὑότητα, καὶ δόξαν, καὶ οἷς ὡς πατρὶ τῷ Θεῷ τὴν εἰς ἡμᾶς πρὸ αὐτοῦ γνωσθέντων ἀποτίννυῦτες τὰς ἀμοιβὰς, καὶ ὅπως δὴ γένοιτο τοῦτο καλῶς ἐκπαιδεύει λέγων. καὶ σὺ Ἰσραὴλ μὴ ἐπιλανθάνου μου. ἐπιλανθάνοιτο δ' ἂν τις Θεοῦ, τῆς εἰς αὐτὸν ἀσεβείας ὀλιγωρῶν, ἢ καὶ εἰσάπαξ ἀποφοιτῶν. δεδράκασι μὲν οἱ δὴ Ἰσραὴλ τοῦτο τοῖς οὐκ ὄντι θεοῖς λατρεύσαντες. δρῶσι δὲ καὶ εἰς δεῦρο τινὲς ἀποπίπτοντες

μὴ τῇ πίστει, ὧν ὃ κεῖμα ἔνδικόν ἐστι, καὶ ὃ γεγραμμένον. ὅτι δὲ ὃ ἐπιλανθάνεσθαι Θεοῦ καταση μαίνει πλῆθος τῶν εἰς αὐτὸν ἀποστασιῶν, εἰσόμεθα λέγοντος αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἐξ αἵματος Ισραὴλ. ὑμεῖς οἱ ἐπιλανθανόμενοί μου, καὶ ἑτοιμάζοντες τῷ δαιμονίῳ τράπεζαν, καὶ πληρεῖτε τὴν τύχῃ κέρασμα, καὶ ἐγκαταλιπόντες τὸ ὄρος τὸ ἅγιόν μου. ἐγὼ παραδώσω ὑμᾶς εἰς μάχαιραν, πάντες σφαγῇ πεσεῖσθε. καὶ ἐπὶ αὐτῷ δὴ τούτῳ καταβεβόηκε τῷ ἐξ Ισραὴλ διὰ φωνῆς Ιερεμίου λέγων, μὴ ἐπιλήσεται νύμφη τὸν κόσμον αὐτῆς, ἢ παρθένος τῆς ζωσιδεσμίδος αὐτῆς, ὁ δὲ λαός μου ἐπελάθετό μου ἡμέρας πολλάς, ὧν οὐκ ἔστιν ἀριθμός. σκοτοῦ ἡ μὲν λήθη πολλάκις τὴν ἀπόστασιν ὑπεμφαίνει αὖ. ἡ δέ γε μνήμη ὃ ἑδραῖον εἰς πίστιν, καὶ ἀκλόνητον εἰς ἀγάπην, καὶ ὃ εἰς πᾶν ὁτιοῦν τὴν αὐτῆς δεχομένων βεβαίως. μὴ δή τοι γε ἀποκρούου ἐπιλανθάνου μου, φησίν, μέμνησο δὲ μᾶλλον. ἰδοὺ γὰρ ἀπήλειψα ὡς νεφέλην τὰς ἀνομίας σου. καὶ ὃ ἀπήλειψα φησὶν ἐν τούτοις, αὐτὴ τῷ ἀπολείψω, καὶ ὥσπερ τινα γνόφον, καὶ νεφέλην ἀμαυρὰν ἀφανίσω. ὅτι γὰρ αὐτὴ τῷ ἀπαλείψω ὃ ἀπήλειψα φησὶ δηλοῦσθαι δι' ἄλλα ὃ ἐφεξῆς. ἐπιστράφητι γάρ φησι πρός με, καὶ λυτρώσομαί σε. πῶς γὰρ ἀπήλειψεν ὁ κελεύων εἰς ἐπιστροφήν. ὡς ἅπαξ μὲν ἐπιστρέψαντας, ἔξοντας δὲ καὶ εἰς τοῦτο καὶ χαρᾷ, ὅταν ἐπιλάμψῃ τῷ κόσμῳ Χριστὸς, δι' οὗ πᾶσα πλημμελημάτων ἄφεσις, καὶ ἐπιστροφὴ καὶ κλῆσις ἡ πρὸς Θεόν, δι' ἃ τῆς εἰς αὐτὸν πίστεως, καὶ πολιτείας ἐναλλαξ, καὶ ἀρίστων ἐνεργημάτων.

Εὐφράνθητε οὐρανοί. ὅτι ἠλέησεν ὁ Θεὸς Ισραὴλ. ἀλαλάξατε ὄρη τῆς γῆς, βοήσατε ὄρη εὐφροσύνῃ, οἱ βουνοὶ καὶ πάντα τὰ ξύλα τὰ ἐν αὐτοῖς, ὅτι ἐλυτρώσατο ὁ Θεὸς τὸν Ιακὼβ, καὶ Ισραὴλ δοξασθήσεται.

Καταθρήσαι τις ἂν καὶ ἐντεῦθεν ἀμοχθὶ ὅτι τῷ ἀμαρτιῶν ἡ ἄφεσις, καὶ μὴν καὶ ἡ πάντων ἐπιστροφὴ καὶ λύτρωσις, ὡς ἐσομένη διὰ Χριστοῦ πρεσβευτικῶς ὃ εἰς καιρὸς διὰ προφητῶν ἁγίων. ὅτε γὰρ Θεὸς κύριος ὢν ἐπέφανεν ἡμῖν, καὶ συναναστράφη τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς, ὡς ἄνθρωπος ὁ ἀμνὸς ὁ ἀληθινὸς, ὁ αἴρων τὰς ἁμαρτίας τοῦ κόσμου, ὃ πάσχαγον ἱερεῖον. τότε δὴ τότε, καὶ πρόφασις ἑορτῆς ὃ χρῆμα γέγονε πᾶσι δῆτα καὶ ἐν ἀρχαῖς δυνάμεσι λογικαῖς, ἤτοι τοῖς παρ' ἁγίων ἀγγέλων τάγμασιν. ἤδει γὰρ ἤδειν ὅτι τῇ

A fide, quorum iudicium iustum est, sicuti scriptum est. Quod autem obliuiscì Deum, significet sæpenumero à pietate resilire: intelligemus, ipso loquente ad Israelitas: [Vos qui obliuiscimini mei, & paratis dæmonio mensam, & impletis fortunæ potionem, & derelinquitis montem sanctum meum. Ego enim tradam vos gladio, omnes cæde cadetis.] Et ob eandem quoque rem vociferatus est contra Israelitas, vòce Hieremiæ, dicens: [Num obliuiscetur sponsa mundi sui? num B virgo fasciæ pectoralis suæ? Populus autem meus oblitus est mei, dies multos, quorum non est numerus.] Itaque sæpe obliuio, defectionem potest denotare. Memòria verò est firmitudo fidei, stabilitas dilectionis, & in omni quod illi placet constans fortitudo. Ne obliuiscaris ergò mei, sed memento potius. Ecce enim deleui velut nubem iniquitates tuas. Deleui, dicit hic, pro, delebo, & velut caligine quadam ac nube dispulsa auferam. C Nam, quòd deleui, pro delebo, dicat, optimè declarat quod sequitur. Reuertere enim, inquit, ad me, & redimam te. Quomodo enim deleuit, qui vocat ad conuersionem? perinde quasi nondum essent reuersi, sed huc suo venirent tempore, quando illucescet Christus mundo, per quem omnis est delictorum remissio, & conuersio, & ad Deum vocatio, per fidem in ipsum, & vitæ institutionem Euangelicam, & optima facta.

D

Lætamini cæli, quia misertus est Deus Israelis. Canite tuba fundamenta terræ. Clamate montes præ lætitia, colles & omnia ligna quæ in eis, quia redemit Deus Iacob, & Israel gloria afficietur.

Hinc facilè nullo labore perspicere licet proclamatum fuisse per prophetas sanctos, illis temporibus, futuram per E Christum remissionem peccatorum, & reuersionem, ac redemptionẽ omnium. Postquam enim Deus & Dominus apparuit nobis, & versatus est simul cum terræ incolis, vt homo agnus verus, qui tollit peccata mundi, sacrosancta victima: tunc, tunc, supremis ac cœlestibus potestatibus ratione præditis, seu sanctorum angelorum ordinibus, causa festi extitit. [Cecinerunt enim, cecinerunt, propter

propter natiuitatem eius carnalem, inquam, & dixerunt: Gloria in excelsis Deo, & in terra pax, in hominibus bona voluntas. Et si verum sit, (est autem omnino verum,) secundum Seruatoris vocem, gaudium esse in cœlis coram sanctis angelis, super vno peccatore resipiscente, an dubitandum est, cùm totum terrarum orbem ad veritatis agnitionem reducit Christus, cùm ad conuersionem vocat, cùm fide iustificat, & per sanctificationem illustrem reddit, gaudium & panegyrim summis spiritibus fuisse? Lætantibus igitur cælis, quòd misertus sit Deus Israelis, non carnalis solùm, sed eius etiam qui spiritualis intelligitur: tuba cecinerunt fundamenta terræ, id est, Euangelicorum vaticiniorum ministri: quorum sonus clarissimus vbique circumferebatur, & quasi tubæ quædam sacræ circunsonuerunt, vbiuis gentium annunciantes Seruatoris gloriam, vocantes ad agnitionem Christi, & qui ex circuncisione fuerunt, & qui olim creaturam supra Creatorem coluerunt. Sed quare eos dicimus vocari terræ fundamenta? Est enim omnium fundamentum & basis inconcussa Christus, qui omnia cõtinet ac continet, vt bene firma sint: in ipso enim omnes ædificamur, domus spiritualis, compacti per spiritum in templum sanctum, in habitaculum ipsius: habitat enim in cordibus nostris per fidem Fundamenta etiam proxima & viciniora nobis intelligi possunt Apostoli & Euangelistæ, oculati testes, & ministri sermonis, facti in confirmationem fidei. Nam vbi cognouerimus ipsorum traditiones esse sequendas, rectam & minimè alienam aut deuiam à Christo fidem seruabimus. Ab ipso enim dictum est diuino Petro, (quando sapienter & inculpatè fidem in ipsum confessus est, dicens: Tu es Christus filius Dei viuentis:) Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo ecclesiam meam: Petram, opinor, vocans, immotam fidem discipuli. Dictum est item voce Psallentis: Fundamenta eius in montibus sanctis. Optimè sanctis montibus comparandi sunt sancti Apostoli & Euangelistæ, quorum cognitio firmata est instar fundamenti, posteris non sinens eos, qui per ipsos irretiti sunt, in reprobam fidem

Matth. 16.

Psal. 86.

A ἡμνήσθη αὐτῦ τῇ κτίσει σαρκὶ φημί, καὶ δὴ καὶ ἔφασκον, δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ, καὶ ὅτι γῆς εἰρήνη ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία. καὶ εἴπερ ὄντως ἀληθές, πῶς οὐ καὶ ἀληθές, ὅτι κτὶ τῷ σωτῆρος φωνῇ χαρά ἐστιν ἐνώπιον τῶν ἁγίων ἀγγέλων ἐφ' ἑνὶ ἁμαρτωλῷ μετανοοῦντι, πῶς οὐ συνδιασταίη τις ὡς τῷ ὑφηλίου πᾶσαν εἰς τὸ τῆς ἀληθείας ἐπίγνωσιν ἀφικομένου τοῦ Χριστοῦ, καὶ καλουμένους εἰς ἐπιστροφὴν, καὶ δικαιουμένους ἐκ πίστεως, καὶ ἁγιασμῷ λαμπρυνομένους διὰ ἁγιασμοῦ. χαρὰ καὶ πανήγυρις ἂν δὴ πῆς ἄλλο πνεύματι ἰῶ. ἀφεωρισμένων τοίνυν τῶν οὐρανῶν, ὅτι ἠλέησεν ὁ Θεὸς τὸ Ἰσραὴλ, καὶ οὐ τὸ κατὰ σάρκα μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ κατὰ πνεῦμα νοούμενον· ἐσάλπισε τὰ θεμέλια τῆς γῆς, τοῦτ' ἔστιν οἱ τῶν εὐαγγελικῶν θεσπισμῶν ἱεροφάνται. τούτων ἠχὴ διαφανέστατος περιεφέρετο πανταχοῦ, καὶ οἷά τινες σάλπιγγες εὐφώνησαν ἱεραὶ, τὴν τοῦ σωτῆρος δόξαν ἐκδιαλαλοῦσαι τοῖς ἀπανταχοῦ, καὶ καλοῦσαι πρὸς ἐπίγνωσιν τοῦ Χριστοῦ τούς τε ἐκ περιτομῆς, καὶ τοὺς πάλαι τῇ κτίσει λατρεύοντας παρὰ τὸν κτίσαντα. θεμέλια δὲ τῆς γῆς ὀνομάσθαι φαμὲν αὐτούς, διὰ ποίαν αἰτίαν; ἔστι μὲν γὰρ ἀπάντων θεμέλιος καὶ ἀκατάσειστος ἑδραίωμα Χριστὸς, ὁ κατέχων ἅπαντα, καὶ διήκων εἰς ὃ δεῖ τὰ ἐρηρεισμένα. ἐπ' αὐτῷ γὰρ πάντες ἐποικοδομούμεθα, οἶκος πνευματικὸς συναρμολογούμενοι διὰ πνεύματος εἰς ναὸν ἅγιον, εἰς κατοικητήριον αὐτοῦ. κατοικεῖ γὰρ ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν διὰ πίστεως, θεμέλιοι δὲ προσεχέστεροι, καὶ ἐγγὺς μᾶλλον, ἢ καθ' ἡμᾶς νοηθεῖεν ἂν ἀπόστολοί τε καὶ εὐαγγελισταὶ, γενόμενοι μὲν αὐτόπται καὶ ὑπηρέται τοῦ λόγου, νομισθέντες δὲ καὶ εἰς ἐδραίωμα πίστεως. τοῖς γὰρ αὐτῶν παραδόσεσιν ἕπεσθαι δεῖν ἐγνωκότες, οὐδὲν καὶ ἀδιάφορον τῆς Χριστῷ τῷ πίστιν τηρήσομεν. εἴρηται γάρ που πρὸς αὐτοῦ πρὸς τὸ θαυμάσιον Πέτρον, ὅτε σοφὸς, καὶ ἀνεπιπλήκτως τὴν εἰς αὐτὸν πίστιν ὁμολογῶν ἔφασκεν. σὺ εἶ Χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος. σὺ εἶ Πέτρος καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ θεμελιώσω μου τὴν ἐκκλησίαν. Πέτραν οἶμαι λέγων ὁ ἀκεραίδωτον εἰς πίστιν τὸν μαθητήν. εἴρηται δέ που καὶ διὰ τῆς τοῦ ψαλλοντος φωνῆς. οἱ θεμέλιοι αὐτοῦ ἐν τοῖς ὄρεσι τοῖς ἁγίοις. ὄρεσι δὲ προσῆκτέον ἁγίοις οὐ μᾶλλον τοὺς ἁγίους ἀποστόλους τε, καὶ εὐαγγελιστὰς, ὧν ἡ γνῶσις τοῖς μετ' αὐτοὺς θεμελίου δίκην ἐρήρεισται, μεταπίπτειν οὐκ ἐῶσα πρὸς τὸ ἀδόκιμον εἰς πίστιν τοὺς δι' αὐτὴν στασα-

B

C

D

E

γλωδμήσους. Σαλπίζουσι τοίνυν τὰ θεμέλια τῆς γῆς, πλὴν ὅσα τὴν διάτηρησιν. ἰσχνόφωνος γὰρ ἦν Βραδύγλωσσος ὁ Μωσῆς. οὐ γὰρ ἦν ὁ νόμος ἐξάκουστος, πλὴν ὅτι τοῖς κατ' μόνην τὴν Ἰουδαίαν. Σαλπίσατε γοῦν οἱ τὰ Χριστοῦ πρεσβεύοντες. ἐξῆλθε γὰρ εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ὁ φθόγγος αὐτῶν, καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης τὰ ῥήματα αὐτῶν. βοᾷν δὲ τοῖς ὄρεσιν ἀγαθυμεῖν πρόσταξε· τὰ δὲ θεμέλια τῆς γῆς, ὄρη πάλιν ἐν τούτοις εἶπεν, ἀπόστολοι γὰρ καὶ ἔνδοξοι οἱ θειότατοι μαθηταί, ἔργῳ τε καὶ λόγῳ ἔνδοξοι περιπεσεῖς, καὶ τοῖς ἀπανταχοῦ γνωριμώτατοι, οἷς ἐκ προφητικὸς ἐπιφώνησε λόγος. ἐπ' ὄρος ὑψηλὸν ἀνάβηθι ὁ εὐαγγελιζόμενος Σιών. ὕψωσον τῇ ἰσχύι σου ὁ εὐαγγελιζόμενος Ἰερουσαλήμ. Θαυμάζειν δὴ οὖν ἄρα τὰ ὄρη τὰ νοητὰ βοῆσαι προσέταξεν ἀγαθυμεῖν. ἔνεστι δὲ καὶ ἐντεῦθεν ἰδεῖν τήν τε τοῦ νόμου δύναμιν, καὶ τὴν εὐαγγελικὴν κήρυξιν ὅτι καὶ διάφορον. ὁ μὲν γὰρ νόμος κολάσεις ἀπειλῶν τοῖς παραβαίνουσι, καὶ δίκης ἀφύκτους ἐπεισάγων ἀλιτηριάσμους. οὐκ ἀγαθυμεῖν ἔοικε μᾶλλον, ἀλλὰ κατηφεῖν· οἱ δὲ γε τῆς εὐαγγελικῆς θεσπισμῳκῆς ἱερουργοὶ, καὶ τῆς παρὰ Χριστοῦ χαρισμῳκῆς διάκονοι. ἀγαθυμεῖν τῷ κόσμῳ διακηρύττουσιν· ὅπου γὰρ ἄφεσις ἁμαρτιῶν, καὶ μετὰ δικαιώσεως ἐν πίστει, καὶ ἁγίου πνεύματος μέθεξις, καὶ υἱοθεσίας λαμπρότης, καὶ οὐρανῶν βασιλεία, καὶ τὸ ὑπὲρ νοῦν ἀγαθῶν ἐλπὶς οὐ κατεψευσμένη, ἐκεῖπου πάντως ἐστὶν ἀγαθυμεῖν καὶ χαρά. βουνοὶ δὲ ξύλα τὰ ἐν αὐλαῖς φαμὲν εἶναι πάλιν τοὺς τῶν ὀρῶν ἠπιωμένους, καὶ βραχύ πως ὑπολαμβηλένους, κατά γε δὴ τῆς ἐνούσης αὐτοῖς διζωίας μέτεστιν, ὑπερφυεστέρων δηλονότι τῶν ἁγίων ἀποστόλων, καὶ εὐαγγελιστῶν. σκοπῶ βουνοὶ μὲν αὖ εἶεν οἱ βραχύ πως τῆς ἐκείνων ἀκλείας ὑφιζηκότες, καὶ τῷ μεγέθους τῆς ἀρετῆς ἠπιωμένοι, πλὴν ἀνέχοντες καὶ αὐτοὶ, καὶ ὑπτιλίων ὄντες ἐπέκεινα θεσπισμῳκῆς, καὶ φρονοῦντες τὰ ἄνω, καὶ ὃ ὑψηλὸν νοοῦσι κατ' ἀρετὴν κεκληρωμένοι. ξύλα δὲ τὰ ἐν αὐλαῖς. τὰ ὑπ' αὐτῶν τεθραμμένα νοητέον αὖ οἱ δι' αὐτῶν πιστεύσαντες, καὶ οἷς εἰς ἄνδρα τέλειον αὐξηθέντες, καὶ εἰς μέτρον ἡλικίας διελθόντες τὸ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ. εἶεν δ' ἂν ὅτοι, καὶ διδάσκαλοι λαῶν, καὶ ποιμένων καθηγηταὶ τοῖς παρ' σφῶν αὐτῶν νοητοῖς δικαρπίαις ἐκ προσιοῦσι αὐτοῖς αὐξητικώμενοι. σκοπῶ τὲ ἐν Χριστῷ νοουμένῳ ἀγαθυμεῖν συνηχεῖσθαι τοῖς θε-

decidere. Tuba igitur canunt fundamenta terræ. Verùm specta mihi hanc obseruationem. Exili enim voce, & tarda lingua erat Moses. Non enim erat lex exaudibilis, nisi per solam Iudæam. Tuba ergo canite, qui pro Christo legatione fungimini. [Exiuit enim in omnem terram sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum.] Iubet autem montes clamare lætitiam. Fundamenta terræ, montes hic iterùm vocat. Spectabiles enim erant & conspicui diuini discipuli, opere & sermone illustres, & omnibus vbique notissimi, quos etiam alloquutus est sermo propheticus: Montem excelsum conscende, qui euangelizas Sion: Extollere fortitudine tua, qui euangelizas Hierusalem. Hos igitur montes intelligibiles clamare iubet lætitiam. Hinc etiam videre licet & vim legis, longè præstantiorem & Euangelicæ prædicationis differentiam. Lex enim punitiones minitans transgredientibus, & supplicia ineuitabilia his qui conuicti sunt intentans, lætitiam non clamauit, sed potius tristitiam. At Euangelicorum vaticiniorum administratores, & Christi charismatum ministri, lætitiam mundo prædicant. Etenim vbi est peccati remissio, & iustificatio per fidem, & sancti spiritus participatio, & adoptionis splendor, & regnum cælorum, & non vana spes bonorum, quæ mens nequit complecti, ibi continua est lætitia & gaudium. Colles autem & ligna in illis esse dicimus, quæ inferiora sunt montibus, & paululum subsidentia ac subiecta, quod ad illorum rectæ vitæ mensuram attinet: eminentibus nimirum & extantibus sanctis Apostolis & Euangelistis. Colles igitur esse possunt, qui paululum cedunt illorum gloriæ, & qui à magnitudine virtutis vincuntur: quamquam & hi quoque excellunt, & rebus terrenis superiores sunt, & quæ suprà sunt sapiunt. & vt sublimia quæ cum virtute sunt cogitent, delecti sunt & cooptati. Ligna quoque hîc enutrita ab ipsis, intelligi possunt qui per illos crediderunt, & velut in virum perfectum adoleuerunt, & ad mensuram ætatis plenitudinis Christi peruenerunt. Hi sunt etiam doctores populorum, & moderatores gregis, instaurantes & corroborantes eos qui ad ipsos accedunt, vbertate ac fertilitate sub intelligẽtiam cadente. Conclamant igitur lætitiã, quę in Christo intelligitur,

fundamentis terræ, colles & ligna quæ in eis sunt, & gaudent, quòd redemerit Deus Iacob, & Israel gloria afficietur. Non enim solùm liberatus est, deletis peccati inquinationibus, & ab igne & pœna vindicatus: sed gloria affectus est, Dei factus domesticus, & vocatus eius filius, & fraternitatem cum eo qui vnus est & natura & verè filius, id est, Christus, sortitus.

A μηλίοις τῆς γῆς, βουσὶ καὶ ξύλοις τὰ ἐν αὐτοῖς. χαίρουσι δὲ ὅτι ἐλυτρώσατο ὁ Θεὸς τὸν Ιακὼβ καὶ Ισραὴλ δοξασθήσεται. ὁ γὰρ ἐλυτρώθη μόνον τοῦ τῆς ἁμαρτίας ἀποτεφράθη μολυσμοῦ, καὶ πυρὸς καὶ δίκης ἐξηρπάσθη, ἀλλὰ καὶ ἐδοξάσθη Θεοῦ γεγονὼς οἰκεῖος, καὶ υἱὸς αὐτοῦ χρηματίσας, καὶ ἀδελφότητα λαχὼν τοῦ πρὸς τὸν ἕνα καὶ φύσει καὶ ἀληθῶς υἱόν, τοῦτ' ἔστι, Χριστόν.

Sic dicit Dominus qui redimit te, & qui formauit ab vtero. Ego Dominus B *consummans omnia. Extendi cælum solus, & firmaui terram. Quis alius dissipabit signa ventriloquorum? & diuinationes de corde? conuertens prudentes retrorsum, & consilium eorum infatuans, & confirmans verba pueri sui, & consilium angelorum suorum ratum efficiens.*

Οὕτω λέγει κύριος ὁ λυτρούμενός σε, καὶ ὁ πλάσας σε ἐκ κοιλίας. ἐγὼ κύριος ὁ ποιῶν πάντα, ἐξέτεινα τὸν οὐρανὸν μόνος, καὶ ἐστερέωσα τὴν γῆν. τίς ἕτερος διασκεδάσει σημεῖα ἐγγαστριμύθων, καὶ μαντείας ἀπὸ καρδίας, ἀποστρέφων φρονίμους εἰς τὰ ὀπίσω, καὶ τὴν βουλὴν αὐτῶν μωραίνων, καὶ ἰσχὺν ῥήματα παιδὸς αὐτοῦ, καὶ τὴν βουλὴν τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ ἀληθεύων.

Appositissimè vniuersorum Deus, etiam hic nobiscum disputat, & fidem conatur facere, his, qui conuertentes se ad alios, qui scilicet dii C non sunt, in illum debacchabantur, se esse procreatorem vniuersorum, & dispensatorem, & conditorem, & effectorem eorum qui docentur. Postquam autem de rebus plurimis & mirabilibus promissa fecisset, quæ verisimile erat ab aliquibus non credi: vtiliter, vt dixi, suam illis prius ostendit potentiam & eminentiam, & vt intelligant, quicquid ille vllo modo velit perficere, hoc ad finem peruenturum. Quid enim non potest, quid non valet? quo- D modo non posset redimere, qui ex vtero formauit? id est, qui vocauit vt essent & existerent? producens eos qui aliquando non erant: consummans omnia, id est, dispensator vniuersorum, & pro suo quoque arbitratu disponens. Quod semper feliciter succedet. Non enim Deus errabit ab eo quod est suæ gloriæ conuenientissimum. Aut quî omnipotens non esset, qui omni est tempore antiquior, & oratione maior, E qui ingens hoc cælum extendit, & firmauit terram, quemadmodum etiam Psaltes ait: Fundauit terram super firmitatem eius. Qui autem eò ascendit potentiæ, vel potius omnis est potentia, semper quæ facturus est, nemine verante, perducet ad exitum, cùm dicit: Solus extendens cælũ, non excipit eum qui est de substantia sua Deus verbum vnigenitum: illum inquam, per quẽ omnia, & in

Οἰκονομικώτατα λέγω ὁ τῶν ὅλων Θεὸς, καὶ τούτοις ἡμῖν διαλέγεται, καὶ πειρᾶται πληροφορῆσαι τοὺς οἵ γε πεπρωγήκασιν εἰς τὴν δόξαν αὐτοῦ μεθιστάντες αὐτὸν εἰς ἑτέρους, δῆλον ὅτι τοὺς οὐκ ὄντας Θεούς, ὡς ἔστιν αὐτὸς δημιουργὸς τῶν ὅλων, καὶ παμίας, κτίστης τε καὶ ποιητὴς καὶ αὐτῶν τῶν παιδευομένων. ὅπως ἡ πρὸς πρᾶγμα πλείστων τε ὅσων καὶ θαυμαστῶν ἐποίησατο τὰς ὑποσχέσεις, ἃς δὴ καὶ εἰκὸς ἀπιστεῖσθαι πρός τινων, χρησίμως, ὡς ἔφην, τὴν ἰδίαν αὐτοῖς προφαίνῃ δύναμιν, καὶ ὑποδηλοῖ, ὡς αὐ εἰδεῖεν ὅτι πάντη τε καὶ πάντως, ὅπερ ἂν ἕληται κατορθοῦν, τοῦτο δραμεῖται πρὸς πέρας. πρὸς τί γὰρ δυνατὸς ἔχει, ἢ πῶς οὐκ ἂν δύναιτο λυτρώσασθαι τινας ὁ ἐκ κοιλίας πλάσας, τοῦτ' ἔστιν, ὁ καὶ εἰς αὐτὸ τοῦτο καλέσας, καὶ εἰς ὕπαρξιν ἀγαγὼν τοὺς οὐκ ὄντας ποτὲ ὁ ποιῶν τὰ πάντα, τοῦτ' ἔστιν, ὁ παμίας τῶν ὅλων, ἕκαστά τε διοικῶν τε καὶ διδοὺς ὧν ἕκαστος δοκοῖ. τοῦτο δὲ πάντως εὖ ἕξει, οὐ γὰρ ἂν ἁμάρτοι Θεὸς τοῦ τῇ ἰδίᾳ δόξῃ πρεπωδεστάτου. ἢ πῶς οὐκ ἂν εἴη παντοδυνὴς, καὶ πάντως ἐπέκεινα, καὶ νοῦ, καὶ λόγου, ὁ τὸν παμμεγέθη τοῦτον τεταμὼς οὐρανὸν, καὶ στερεώσας τῇ γῆν, ὡς γὰρ ὁ ψάλλων φησίν. ἐθεμελίωσε τὴν γῆν ἐπὶ τῇ ἀσφαλείᾳ αὐτῆς. ὁ δὲ εἰς τοῦτο δυνάμεως ἀναβεβηκὼς, μᾶλλον ἢ ἡ πᾶσα δύναμις πάντως που καὶ οἵᾳ πρὸς πέρας ἂν δὴ ἐθέλοιτο δρᾶν ἀπείργοντος οὐδενός. μόνος δὲ φησὶν ἐκτεῖναι τὸν οὐρανὸν, οὐκ ἔξω ἄγεις τῆς οὐσίας αὐτοῦ Θεὸν λόγον μονογενῆ, τὸν δι' οὗ τὰ πάντα, καὶ ὃν

ὧ τὰ πάντα. ἀλλ' ὅτι τῶν ψευδωνύμων Θεῶν πάν- A quo omnia : sed quia nullus Deus
τελῶς οὐδεὶς σύμφραστο τῇ τοῦ ὄντι πάντας falsò nuncupatus, quicquam omnino
Θεῷ. οἱ γὰρ ὄντες ὅλως, πῶς ἂν εἰσδεχθεῖεν opis Deo, qui est super omnia, con-
ὡς ἐργάται ἢ μᾶλλον εἰπεῖν ὡς σύνεργάται δη- ferat. Cùm enim omnino non sint,
μιουργοῦντος Θεοῦ. οὐκοῦν ὅ γε δὴ τὸν φύ- quo pacto vt cooperarii creantis Dei
σει καὶ ἐξ αὐτοῦ γνησίως υἱὸν Φαλεῖ ἐν τούτοις admitti possunt ? Non igitur his ver-
γνώρισμα τὴν αἰτιολογίαν, ἀλλ' ὅτι μὴ ἑτέρου bis distinctionem inesse dicimus, quo-
μᾶλλον Θεοῦ γέγονεν ἐπιτέλεσμα τὸ τὸν ad naturalem & ex ipso genitum fi-
οὐρανὸν τανύειν, ἢ γῆν ἀκλινῆ καὶ βεβαίους ἕδρας lium : sed quòd non alterius sit præ-
ἐχούσαν τῷ γῇ. καταδείξας τοίνυν ἑαυτοῦ δόξαν terquam Dei effectio, vt cælum ex-
καὶ τούτων τὴν δόξαν, καὶ τὸν ἀπαράβλητον ὑπερ- tendatur, aut vt terra sedes immotas
βολήν, καὶ ὃ τῆς δυνάμεως μέγεθος τίνων ἔσται κτη- ac stabiles habeat. Cùm ergo osten-
τικὸς ἀποτελεσθὲν ἐν τοῖς ἐφεξῆς ἀναδείκνυ- derit ex his verbis, suam gloriam, & B incomparabilem eminentiam, & po-
σί τε καὶ ἀφηγεῖται σαφῶς. τίς γὰρ ἕτερος, φησί, tentiæ magnitudinem : quarum rerum
ἀφανίσει σημεῖα ἐγγαστριμύθων, καὶ μαν- effector erit posteris temporibus, hic
τείας ἀπὸ καρδίας. ὅπου γὰρ ἡμῖν ὁπλαμφύ- consequenter declarat, apertéque ex-
των ἐξ οὐρανῶν τὸν πάντων ἡμῶν σωτῆρος Χρι- ponit. Quis enim alius, inquit, dissi-
στοῦ τῆς τοῦ διαβόλου τυραννίδος ἡ πλεονεξία pabit signa ventriloquorum, & diui-
κατὰ πάντων ἐξετείνετο, καὶ βαθὺς ἀπάντας τοὺς nationes cordis ? Cùm namque Seruа-
ὑπὸ τῆς γῆς κατεδόσκετο σκότος. ἦσαν γὰρ ἦσαν tor omnium nostrum Christus, nobis
κατά τε χώραν καὶ πόλιν, βωμοὶ, καὶ τεμένη, καὶ de cælo nondum effulsisset, in omnes
ἀγαλμάτων ὅμοιοι, καὶ ψευδωνύμων Θεῶν οὐκ ἀ- diabolicæ tyrannidis violentia exten-sa
ριθμουμένη πληθύς, μαντεῖαί τε καὶ ψευδομαν- C erat, & profundæ tenebræ incolas
τεῖαι πάντα χοῦ, καὶ δαιμόνιον φάσκοντες terræ omnes obtuerunt & quasi de-
πλασταῖς μύθων εἰδέναι τε καὶ προαγγέλλειν δύ- uorarunt. Erant enim erant & per re-
νασθαι τὰ ἐσόμενα λεγόντων γε μὴν ἢ εἰδότων giones & per ciuitates aræ ac delubra,
πάντελῶς οὐδέν. ὅπου γὰρ ὁ φῶς ὁ ἀληθινὸν, & examina imaginum, & deorum
τοῦτ' ἔστιν, ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ λόγος τοῖς ἁγί- falsò nuncupatorum innumerabilis
ασμασιν ὅλῳ τῷ κόσμῳ τὸ ὑπ' D multitudo, & incantationes, & fal-
οὐρανὸν, ἀπελήλαται μὲν ἐκ τῆς ἀμυθρίας ἀχλύς, sæ diuinationes passim, & impostura
καὶ ὁ βαθὺς σκότος πέπαυται σκότος, κέ- ac fuci dæmoniorum : quæ scire se
κλιται δὲ πρὸς ὑπάγνωσιν ἀληθείας, οἱ πε- fingebant & prænunciare posse futu-
πλανημένοι, τότε δὴ τότε διεσκεδάσθησαν τὰ ra, cùm nihil quicquam vel dicerent
σημεῖα τῶν ἐγγαστριμύθων. ἐγγαστριμύθους δὲ, vel scirent. Postquam autem vera lux,
φησί, τοὺς ψευδομάντεις, ἤτοι πυθωνικοὺς, τοὺς id est, vnigenitus sermo Dei, totum
ἀπό γε τῆς σφῶν αὐτῶν καρδίας αἰρεβυγμοὺς orbem terrarum vndequaque Euange-
ὃ δοκοῦν, καὶ τῶν ἀληθῶν εἰδότας οὐδέν. περὶ τῶν licis oraculis illustrasset : ignoratio-nis-
τοιούτων, καὶ ὁ προφήτης Ιεζεχιὴλ φησίν. οὐαὶ que nebula dispulsa esset, & illæ te-
τοῖς προφητεύουσιν ἀπὸ καρδίας αὐτῶν, καὶ ὃ nebræ profundæ desiissent, essent ad
καθ' ὅλου μὴ βλέπουσι. διεσκεδάσθη τοίνυν ἐκ agnitionem veritatis errantes : tunc,
τοιούτων τὰ ἐκ τῆς ψευδομαντείας δίδυμα tunc signa ventriloquorum dissipata
τοῖς σημεῖα, ἤτοι προφασιστικὰς. ἤρκεσαν γὰρ sunt. Ventriloquos dicit falsos vates,
τὰ Ἑλληνικὰ γοητεῖα πάντοτε, καὶ σοφιζό- vel pythonicos, ex sui cordis sensu eru-
μενοι οἱ ψευδεπεῖν εἰωθότες τῶν πάρ' Ἕλλησι ctantes quod lubet, qui nihil tamen
Θεῶν. ἀπεφαίνοντο δὲ φρόνιμοι εἶναι τὰ ὀπίσω, veri sciunt. De quibus etiam dixit
καὶ ἐμωράνθησαν αἱ βουλαὶ αὐτῶν. ἔοικε δὲ propheta Ezechiel : [Væ prophetan- * Ezech. 13.
φρόνιμους ἐν τούτοις, ἢ τοὺς πάρ' Ἕλλησι Μάγους E tibus de corde suo, & omnino nihil *
ἀπεκάλει. ὠνόμαζον γὰρ πάρ' ἐκείνοις Σοφοὶ, videntibus.] Dissipata igitur sunt eiusmodi hominum, data aliquibus ex falsa diuinatione signa seu prædictiones. Abolita sunt enim vbique carmina ac decantationes Græcanicæ, & qui mentiri consuerunt dii Græcorum obticuerunt : & auersi sunt retrò prudentes, & consilia eorum infatuata sunt. Videtur autem his verbis prudentes appellare, vel Græcorum Magos, vocabantur enim apud egos Sophi,

vel fortè qui ſapientiæ opinionem apud eos nacti ſunt, & intelligentia acres, & qui vi ac facultate dicendi præditi erant, & linguæ volubilitate præſtantes, & qui non erant imparati ab eloquentia, ſed qui mendacium, dictionis ſuæ elegantia ornare valuerunt. Iſtos dicimus auerſos fuiſſe retrò, cum deinceps ſapientia ipſorum infructuoſa & inutilis declararetur, vt quæ eſſet animalis, terrena & dæmoniaca. Infatuatam enim ſapientiam mundi fuiſſe, à Do nempe, dicit Paulus ſapientiſſimus: Auerſis autem, inquit, prudentibus, & omni eorum conſilio imprudenti & inutili declarato: Statuit Deus & pater verba pueri ſui, id eſt, Euangelicum & ſalutare oraculum, quod ipſemet Chriſtus nobis loquutus eſt, & conſilium angelorum ſuorum verum ratúmque effecit. Angeli autem intelligi poſſunt, qui nomine Chriſti legatione funguntur, & mundo tanquam præcones concionantur. Conſilium autem eorum bonum erat & exhortatio vbique omnibus, vt à priſtinis vitiis diſcederent, & honeſtas actiones fortiter capeſſerent, & adhærerent melioribus, ac Deum natura & verè cognoſcerent, eiúſque legibus collum ſubderent, itáque ad ſalutem vitámque contenderent. Siquidem eorum ſermones omni veritate pleni ſunt: Græcorum autem deliria, nullam veritatis pulchritudinem habebant, ſed falſa apud illos erant omnia, & prophetia, & cognitio, & imaginariorum deorum illis ipſis qui errabant ignota multitudo.

A ἢ πάλαι που, ⸀ τοὺς ἐν δόξῃ ⸀σοφῶν πρὸ αὐτῶν γεγονότας, ⸀ πικρεῖς εἰς σύνεσιν, ⸀ λόγων ἔχοντας δύναμιν, ⸀ ἀρίστους εἰς ἀγλωττίαν, ⸀ οὐκ ἔχοντας ἀμύητους εἰς γε τὸ δυνάσθαι ταῖς τῶν σοφῶν ἀπάταις καταχαλλωπίζειν τὸ ψεῦδος. τοὺς τοιούτους ἀπεστράφθαι φαμὲν εἰς τὰ ὀπίσω. λοιπὸν ἀχρήστου ⸀ ἀνωφελοῦς ἀποδεδειγμένης τοῖς ἐν αὐτοῖς σοφίας, ἣ ψυχικήν τε δηλοῖ ⸀ δαιμονιώδης. μεμαθήκαμεν γὰρ φησὶ τὴν σοφίαν τοῦ κόσμου τοῦτο θεοῦ μωρίαν εἶναι, καὶ ὁ πάνσοφος Παῦλος. ἀποστραφέντων δὲ, φησὶ, τῶν φρονίμων, καὶ πάσης αὐτῶν βουλῆς ἀσυνέτου τε καὶ ἀνοήτου πεπαυτευμένης, ἔστησεν ὁ Θεὸς καὶ πατὴρ τὰ ῥήματα τοῦ ἑαυτοῦ παιδός, τοῦτ' ἔστι, τὸ εὐαγγελικὸν, ⸀ σωτήριον ἴασιμα, ὅπερ ἡμῖν αὐτὸς ἐλάλησεν ὁ Χριστός. ἀπέδειξε γὴ ⸀ ἀληθῆ τὴν βουλὴν τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ. ἄγγελοι γὰρ νοηθεῖεν ἂν οἱ τὰ Χριστοῦ προσβάλλοντες, ⸀ τῷ κόσμῳ διακηρύττοντες. βουλὴ δὲ ἦν αὐτοῖς ἀγαθὴ, καὶ παραινέσεις πᾶσιν ἀπαύστως ὁ τῶν ἀρχαίων ἐκεῖνα αἰτιάματα ἀποφοιτᾶν, αἱρεῖσθαι δὲ πρὸς ἀγαθουργίας, καὶ τὴν ἀμείνονα αἰτεῖσθαι, καὶ Θεὸν εἰδέναι τὸν φύσει καὶ ἀληθῶς, ⸀ τοῖς αὐτοῦ νόμοις ὑποτενεῖν τὸν αὐχένα, πρέπειν δὲ οὕτω πρὸς σωτηρίαν, καὶ ζῆλον. σχολῇ μεστὰ μὲν ἁπάσης ἀληθείας εἰσὶν οἱ πρὸ αὐτῶν λόγοι. μεμαθήκαμεν δὲ τὰ Ἑλλήνων, ὃ τ' ἀληθείας οὐκ ἔχοντες κάλλος. πάντα γὰρ πρὸ ἐκείνοις ψευδῆ, καὶ προφητεία, καὶ σύνεσις, ⸀ τὴν ἐν δοκήσει θεῶν, ἢ καὶ αὐτοῖς τοῖς πλανωμένοις ἀγνοουμένη πλῆθος.

B

C

D

Qui dicit Hieruſalem, habitaberis, & ciuitatibus Iuda, ædificabimini, & ſolitu lines eius ſuſcitabo.

Sequetur hoc ſic: Ego ſum, nimirum, ô Hieruſalem, redimens te, conſummans omnia, & extendens cælum. Ego ſum igitur, inquit, dicens Hieruſalem, ædificaberis. Nam eam vi ceperunt Babylonii, qui vniuerſam terram Iudæorum depopulati ſunt: ſed redempti ſunt à Deo, & captiuitatis iugum exuerunt, permittente hoc facere eos Cyro, patre inquam Cambyſis, qui Babylonem incendit. Hi reuerſi in Iudæam, & vrbes refecerunt, & templum, & pacatè habitarunt. Itaque perſcitè ſermo propheticus cùm Hieruſalem ædificandam dicit, ſubindicat auditoribus,

Ο λέγων Ιερουσαλὴμ, κατοικηθήσῃ. καὶ ταῖς πόλεσι τοῦ Ιούδα, οἰκοδομηθήσεσθε, καὶ τὰ ἔρημα αὐτῆς ἀναστελῶ.

Εφεξῆς καὶ ὅτῳ ὅ, ἐγώ εἰμι, τοῦτ' ἔστιν, Ιερουσαλὴμ, ὁ λυτρούμενός σε, ὁ συντελῶν πάντα, ⸀ ἐκτείνας τὸν οὐρανόν. εἰμὶ τοιγαροῦν, φησὶν, ὁ λέγων Ιερουσαλὴμ κατοικηθήσῃ. εἵλον μὲν γὰρ αὐτὴν καὶ κράτος οἱ Βαβυλώνιοι, τὴν τῶν Ιουδαίων ὅλην καταδηώσαντες χώραν. ἀλλ' ἐκλελύτρωνται παρὰ Θεοῦ, ⸀ τὸ δουλιαγωγίας ἀπεδύσαντο ζυγὸν, ἀφέντος τοῦτο δρᾶν τοῦ τὴν Βαβυλῶνα κατεμπρήσαντος, Κύρου φημὶ τοῦ Καμβύσου, ⸀ δι' ὃ ⸀ ἐπανοσφίσαντες εἰς τὴν Ιουδαίαν τάς τε πόλεις ἀνεδείμαντο ⸀ τὸν νεὼν, καὶ κατῳκήκασιν ἐν εἰρήνῃ. εὖ φυέσθαι φήσιν ὁ προφητικὸς ἡμῖν λόγος οἰκοδομηθήσεσθαι λέγων τὴν Ιερουσαλὴμ, δίδωσιν ἐννοεῖν τοῖς ἀκροω-

E

μένοις, ὡς ἀλώσεται καὶ καιρὸς, καὶ καταφρονήσεται, καὶ οὐκ ἀπὸ γε τῶν μελλόντων ποιήσεται τὴν προσαγόρευσιν τῶν συμβησομένων αὐτοῖς. ἀπ' ἐκείνων ἢ μᾶλλον ἐφ' οἷς ἐῴκεις πάθεσιν λίαν. μετὰ τοῦ καὶ εἰς ἔννοιαν, ὡς ἔφην, ἐλθεῖν τῶν σκυθρωποτέρων. Οἰκοδομηθήσεται τοῦ Ἱερουσαλὴμ ἀλοσθεμένου πόλεως προτέρου ὁ τῆς περιτομῆς καθαιρεθεὶς λόγος. εἰ δὲ δή τις βούλοιτο καὶ βαθυτέροις ἐπὶ θεωρήμασιν ἐμβάλλειν, φαμὲν ὅτι τὴν ἀληθεστέραν Ἰουδαίαν, δῆλον δὲ ὅτι τὴν ἐκκλησίαν, ἧς αἱ ἔνοικοι καὶ πολῖται νοηθείησαν αἱ, οἱ τὴν ἐν πνεύματι περιτομὴν περιτεμνόμενοι. ἔρημον οὖσάν ποτε πολυανθρωπουμένην ἔθηκεν ὁ τῶν ὅλων θεὸς διὰ φωνῆς ἁγίων, δῆλον ἢ ὅτι Θεὸς ἐν Χριστῷ. ἀνέτειλε γὰρ τὰ ἔρημα αὐτῆς. ξύλοις γὰρ νοητοῖς εὑρέθη κατάπυκνος, καὶ οἷς εὐανθροπάτη, καὶ ὑψηλὰς ἁγίων ἔχουσα κεφαλάς. ἔθος γὰρ τῇ θεοπνεύστῳ γραφῇ, φυτοῖς καὶ ξύλοις ἀφομοιοῦν ἐνίοτε τὸν τῶν ἁγίων χορόν. ἔφη γοῦν ὁ τῶν ὅλων Θεὸς διὰ φωνῆς ἁγίων, ὅτι θήσω εἰς τὴν ἄνυδρον γῆν κέδρον, καὶ πύξον, καὶ μυρσίνην, καὶ κυπάρισσον, καὶ λίβανον. εἴρηται ἢ καὶ διὰ τῆς τοῦ ψάλλοντος φωνῆς πρὸς τῶν ἁγίων πρὸς Θεόν. ποτὲ μὲν ὅτι χορταισθήσονται τὰ ξύλα τοῦ πεδίου, αἱ κέδροι τοῦ λιβάνου αἷς ἐφύτευσας. ποτὲ δὲ πάλιν, τότε ἀγαλλιάσονται πάντα τὰ ξύλα τοῦ δρυμοῦ, ἀπὸ προσώπου κυρίου, ὅτι ἔρχεται κρῖναι τὴν γῆν. κρινεῖ τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ, καὶ λαοὺς ἐν τῇ ἀληθείᾳ αὐτοῦ. καὶ ἔστι που φαμὲν ὡς τῶν ἀναισθήτων ξύλων ὁ χαίρων ἐστὶ, πρέποι δ' ἂν μᾶλλον ἁγίοις ὁ χρῆμα, οἷς δὴ καὶ πάθεσιν φησὶν ὁπλαμένους τὸν κόσμῳ Χριστόν. ἔκεινε γὰρ ὅτε τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ, δικαιώσας μὲν ἐν πίστει τοὺς πεπλανημένους ποτὲ, καταδικάσας δὲ τὸν ὅλεθρον τῷ σατανᾷ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ.

Ὁ λέγων τῇ ἀβύσσῳ, ἐρημωθήσῃ, καὶ ποταμούς σου ξηρανῶ. ὁ λέγων Κύρῳ ποιήσῃ, καὶ πάντα τὰ θελήματά μου ποιήσῃ. ὁ λέγων Ἱερουσαλὴμ, οἰκοδομηθήσῃ, καὶ τὸν οἶκον τὸν ἅγιόν μου θεμελιώσω.

Ἀπεκομίσθη μὲν αἰχμάλωτος ὁ Ἰσραὴλ, ὡς ἔφην, κατὰ καιρούς. εἵλον γὰρ τὴν Ἰουδαίων χώραν οἱ Βαβυλώνιοι. ὅτε δὴ τοῖς ἀλόσεσιν ἑβδομηκοστὸν ἤδη ἔτος τετέλεστο, καὶ ἐνέστηκει λοιπὸν ὁ καιρὸς τῆς ἐν αὐτοῖς ἡμερότητος, δῆλον ἢ ὅτι τῆς τοῦ Θεοῦ, κατεξανέστη σε τοῖς Χαλδαίων,

capiendam temporibus subsequẽtibus, & subuertendam. Nec prædictionem facit molestiarum quæ illis contingerent, sed eorum, de quibus verisimile erat eos impensè gauisuros: ita tamen vt res asperiores quoque mentem cogitationémque, vt dixi, subeant. Cùm ergo Deus iubet, vt ædificetur Hierusalem, capiendam omnino, primum oratio prophetica innuit. Si quis autem profundiorem velit adhuc speculationem considerationemque adnectere: veriorem Iudæam esse dicimus Ecclesiam, cuius incolæ ac ciues intelligantur esse, qui Circunciſionem gestant in spiritu. Quæ deserta & solitaria quondam erat, viris refertam effecit is, qui hoc fieri iussit, nimirum Deus in Christo, & solitudines eius reparauit. Lignis enim intelligentia perceptis densa inuenta est, & veluti obsita arboribus, & habet alta sanctorum capita. Solet enim diuinitùs inspirata scriptura plantis arboribusque interdum sanctorum chorum assimilare. Dixit siquidem vniuersorum Deus voce sanctorum: Ponam in siticulosa terra, cedrum, & buxum, & myrtum, & cupressum, & populum. Dictum est autem voce Psallentis à sanctis ad Deum: [Saturabuntur ligna campi, Cedri, Libani quas plantasti.] Iterum alio loco: [Tunc exultabunt omnia ligna syluæ à conspectu Domini, quia venit ad iudicandum terram. Iudicabit orbem terrarum in iustitia, & populos in veritate.] Neque dicimus esse lignorum sensu carentium, gaudere: sed potius quadrabit hoc sanctis, quos gauisuros dicit, vbi Christus mundo illuxerit. Iudicauit enim sic orbem terrarum in iustitia, quando eos qui erraunt quondam iustificauit, & Satanam eiusque angelos ad interitum damnauit.

Psal. 95.

Qui dicit abyſſo, deſolaberis, & fluuios tuos exiccabo. Qui dicit Cyro, vt ſapiat, & omnes voluntates meas faciet. Qui dicit Hieruſalem, ædificaberis, & domum ſanctam meam fundabo.

Abductus est Israel, vt dixi, processu temporis captiuus, ceperunt enim Iudæam Babylonii. Quum autem septuagesimus annus captis iam exactus esset, & clementiæ, scilicet diuinæ tempus tandem instaret: contra Chaldæos excitauit

Cyrum Cambysis patrem, qui Persarum & Medorum imperium administrabat. Is cepit eos, & soluit Iudæos ac laxauit, doctus, prædixisse de eo Deum, cui seruierunt, quòd eius præsidiis munitus & hostibus foret superior, & planè volentibus resistere formidabilis, quódque diuinum ipse templum restauraret. Quòd igitur omnino in vastitatem redigenda esset Babyloniorum regio, quantumuis populosissima, denotat, cùm inquit: Ego sum qui dico abysso, desolaberis. Abyssum enim hic, innumerabilem Babyloniorum multitudinem nominauit: fluuios autem eius, Gentes quæ ad eam confluxerunt, quæ finitimæ erant, ac loca habebant confinia, ab ipsis in subsidium accersita. Familiare deinde est scripturæ diuinæ, fluminibus, & mari, & aquis, semper multas gentes comparare. Dixit siquidem diuinus Psaltes de omnium nostrum Seruatore Christo, & de multitudine Gentium, quæ eius voce ac verbis irretita & capta est. Vox Domini super aquas, Deus gloriæ tonuit. Vox enim Domini, id est, Euangelica & salutaris prædicatio, per omnes Gentes peruagata est, quando tantùm non in illas detonabat. Personuit enim velut per vniuersum orbem terrarum, sacra & salutaris prædicatio. Rursus scriptum est: Eleuauerunt flumina voces suas. Flumina enim hic nominari dicimus, sanctos Apostolos: quorum voces, id est, doctrinæ, factæ sunt passim omnibus conspicuæ. Dictum est autem & de ipsa Babylone & Niniue, quia piscina aquæ sint aquæ eius. Erat igitur Deus qui dicit abysso: Desolaberis, & fluuios tuos exiccabo. Ille item erat, qui dicit Cyro, vt sapiat, pro, vt omnia scienter administret, omniáque quæ ipsi videntur exequatur. Hæc sunt autem pœnam factorum à Babyloniis exigere, Iudæam crudeliter populantibus, ac sacrosanctum & diuinum templum incendentibus: & Israelem prætereà relaxare, & domum reficere, siue fundare. Hoc enim dicere, propius est veritati. Mandauit enim Cyrus, subsidio pecuniarum addito, templum excitare: & fundamenta quidem iecit. At postquam ex humana vita migrauit, quorundam inuidia, operum fastigium & accessio impediebatur, ab eo qui ei

A Περσῶν τε καὶ Μήδων διέποντα τὴν ἀρχὴν τὸν Καμβύσου Κῦρον, ὃς εἶλεν αὐτούς, ἀπῆκέ τε τοὺς Ἰουδαίους μεμαθηκὼς ὅτι Θεὸς ᾧ λελατρεύκασι προηγόρευσε περὶ αὐτοῦ, ὡς ταῖς παρ' αὐτοῦ ἀλεξόμενος ὑπηκουείαις, καὶ ἀμείνων ἔσται τῶν ἐχθρῶν, καὶ δυσάμυντος κομιδῇ τοῖς ἐθέλουσιν αὐτοῖς ἀντιστῆναι, καὶ ὅτι τὸ θεῖον αὐτὸς ἀνασήσει ναόν. ὅτι τοίνυν ἔμελλεν ἐρημωθήσεσθαι πάντελῶς, κἀπὶ πολυανθρώπου λίαν ἡ Βαβυλωνίων

B καταστήσεσθαι λέγων. ἐγώ εἰμι ὁ λέγων τῇ ἀβύσσῳ, ἐρημωθήσῃ. ἄβυσσον γὰρ ἐνταῦθα τὸ ἀριθμοῦ κρεῖττονα τῶν Βαβυλωνίων ὠνόμασε πληθύν, ποταμοὺς δὲ αὐτῆς τὰ εἰς αὐτὴν ἐπιῤῥέοντα τῶν ἐθνῶν, ἢ τοὐναντίον τε καὶ ἐγγὺς ὁμόρους ἔχοντα χώρας ἐκέκλητο τῶν αὐτῶν εἰς ὑπακουείαν. ἔθος δὲ πάλιν τῇ θείᾳ γραφῇ ποταμοῖς, καὶ θαλάσσαις, καὶ ὕδασι πολλάκις ἀεί πως τὰ πολλὰ τῶν ἐθνῶν. ἔφη γοῦν ὁ θεσπέσιος μελῳδὸς περί τε τῶν πάντων ἡμῶν σωτῆρος Χριστοῦ, καὶ τῶν τὴν ἐθνῶν

C πληθύος, ἣ ταῖς αὐτοῦ σειραγωγοῦνται φωναῖς. Φωνὴ κυρίου ἐπὶ τῶν ὑδάτων, ὁ Θεὸς τῆς δόξης ἐβρόντησε κύριος. ἡ γὰρ τοῦ κυρίου φωνὴ τοῦτ' ἔστι, τὸ εὐαγγελικὸν καὶ σωτήριον κήρυγμα πάντων ἐπῆλθε τῶν ἐθνῶν, ὅτε μονονουχὶ κατεβρόντησεν αὐτῶν. περιεκτύπησε γὰρ ὡς εἰπεῖν πᾶσαν τὴν ὑπ' οὐρανὸν οἰκουμένην, τὸ ἱερὸν καὶ σωτήριον κήρυγμα. γέγραπται δ' πάλιν. ἐπῆραν οἱ ποταμοὶ φωνὰς αὐτῶν. ποταμοὺς γὰρ ἐνταῦθα ὠνομάσθαι φαμὲν τοὺς ἁγίους ἀποστόλους, ὧν αἱ φωναί, τοῦτ'

D ἔστιν, αἱ διδασκαλίαι γεγόνασι γνώριμοι τοῖς ἀνθρώποις πανταχοῦ. εἴρηται δέ που καὶ περὶ αὐτῆς τῆς Βαβυλῶνος, καὶ Νινευΐ, ὡς κολυμβήθρα ὕδατος τὰ ὕδατα αὐτῆς. ἰδοὺ οὖν ὁρᾷ ὁ Θεὸς ὁ λέγων τῇ ἀβύσσῳ, ἐρημωθήσῃ, καὶ τοὺς ποταμούς σου ξηρανῶ. καὶ αὐτὸς ἰδοὺ ὁμοίως ὁ λέγων τῷ Κύρῳ ποιῆσαι, αὐτὰ τὰ μὴ συνέσεως πάντα ὁρᾶν, καὶ πάντα τὰ αὐτῷ δοκοῦντα πληροῦν. ταῦτα δὲ ἰδοὺ ὁ δίκαιος ἐκτίσας τοὺς Βαβυλωνίους ὧν πε-

E πονθέναι ὡμῶς καταδηοῦντες τὸν Ἰουδαίων, καὶ τὸν ἱερὸν, καὶ θεῖον καταπιμπρόντες ναόν, ἀφεθῆναί τε πρὸς τούτῳ τὸν Ἰσραὴλ, καὶ ἀναδείμασθαι τὸν οἶκον, ἤγουν θεμελιῶσαι. τοῦτο γὰρ μᾶλλον εἰπεῖν ἀληθέστερον. προσέταξε μὲν γὰρ ὁ Κῦρος, καὶ χρημάτων πόρους προσιδὼν δύασθαι τὸν νεών, καὶ κατεβάλετο μὲν ἐκ βάθρας. ὕστερον δὲ μεταξὺ τὸν ἀνθρώπινον κατέλυσε βίον, κεκώλυται μὲν ἐκ τινῶν βασκανίας ἡ τῶν ἔργων ὑπέρθεσις πρός τε τῶν μετ' αὐτὸν, ἤδη γε μὴν εἰς

πέρας. καὶ μὴ τοῦτο πάλιν Θεοῦ καταμέμφοντος, ἔχουσιν ἡ τῆς ἱστορίας ὁ ἀκριβὴς αὐτὰ γε τὰ θεοπνεύστως γραφῆ, καὶ ὁ μακρηγορεῖν ἐν τούτοις περιττὸν ἐλέσθαι λόγους. περιττὸν οἶμαί που, μὴ δὲ λεγέτωσάν τινες, ὡς ὁ θεῖος διέψευσται λόγος, ὅτι μὴ πάντα τὰ τοῦ Θεοῦ βουλήματα πεποίηκεν ὁ Κῦρος ἀθεώτατος ὢν εἰδωλολάτρης. τέτακται γὰρ ὅ, πάντα τὰ θελήματά μου ποιήσει κατ' ἐκφανές που πάντως ἀναφὲς εἰκὸς βούλεσθαι δηλοῦν Θεὸν, ἃ ἀλλαγὴν φημὶ τὴν Βαβυλωνίων. ὃ ἀπαλλαγὴν αἰχμαλωσίας καὶ δουλείας τὸν Ισραὴλ, καὶ ὃ ἐγερθῆναι τὸν ναὸν, καὶ τὰς τῆς Ιουδαίας οἰκοδομηθῆναι πόλεις.

A succeſſit. Poſtea verò rurſus ad finem adductum eſt, Deo annuente. Hiſtoriam ſatis accuratè expoſitam habemus in ſcriptura diuinitùs inſpirata: & de his longos ſermones conterere ac conſumere, ſuperuacaneum eſſe arbitror. Neque verò dicat aliquis, Dei Verbum mentitum eſſe. Propterea quod non omnia quæ Deus volebat fecit Cyrus cum idola coleret. Hoc enim adiungitur: Omnes meas voluntates exequetur, nimirum ea, quæ veriſimile eſt Deum velle commonſtrare, occupare, inquam, regionem Babyloniorum, liberare Iſraelem vinculis & ſeruitute, & templum erigere, & ciuitates Iudææ ædificare.

Οὕτω λέγει κύριος ὁ Θεὸς τῷ Χριστῷ μου Κύρῳ, οὗ ἐκράτησα τῆς δεξιᾶς ἐπακοῦσαι ἔμπροσθεν αὐτοῦ ἔθνη, καὶ ἰσχὺν βασιλέων διαρρήξω. ἀνοίξω ἔμπροσθεν αὐτοῦ θύρας, καὶ πόλις οὐ συγκλεισθήσονται. ἐγὼ ἔμπροσθεν αὐτοῦ πορεύσομαι, καὶ ὄρη ὁμαλιῶ, θύρας χαλκᾶς συντρίψω, καὶ μοχλοὺς σιδηροῦς συνθλάσω, καὶ δώσω σοι θησαυροὺς σκοτεινοὺς, ἀποκρύφους, ἀορατους ἀνοίξω σοι, ἵνα γνῷς ὅτι ἐγὼ κύριος ὁ Θεὸς ὁ καλῶν τὸ ὄνομά σου Θεὸς Ισραήλ. ἕνεκεν Ιακὼβ τοῦ παιδός μου, καὶ Ισραὴλ τοῦ ἐκλεκτοῦ μου, ἐγὼ καλέσω σε τῷ Vulg. τῷ ὀνόματί * μου, καὶ προσδέξομαί σε. σὺ δὲ οὐκ ἔγνως με, ὅτι ἐγὼ κύριος ὁ Θεὸς, καὶ οὐκ ἔστιν ἔτι πλὴν ἐμοῦ Θεὸς, οὐκ ἤδεις δέ με. ἵνα γνῶσιν οἱ ἀπὸ ἀνατολῶν ἡλίου, καὶ οἱ ἀπὸ δυσμῶν, ὅτι οὐκ ἔστι πλὴν ἐμοῦ. ἐγὼ κύριος ὁ Θεὸς, καὶ οὐκ ἔτι. ἐγὼ ὁ καταασκευάσας φῶς, καὶ ποιήσας σκότος. ὁ ποιῶν εἰρήνην, καὶ κτίζων κακά. ἐγὼ κύριος ὁ Θεὸς ποιῶν πάντα ταῦτα.

Sic dicit Dominus Deus Chriſto meo Cyro, cuius apprehendi dexteram, vt obediant ante eum gentes, & fortitudinem regum frangam, aperiã ante eum portas, & vrbes non claudentur. Ego ante eum ibo, & montes complanabo, Portas æneas conteram, & vectes ferreos confringam. Dabo tibi theſauros tenebroſos, abſtruſos, inaſpectabiles aperiam tibi, vt cognoſcas quòd ego ſim Dominus Deus, vocans nomen tuum, Deus Iſrael. Propter Iacob puerum meum, & Iſrael electum meum, ego vocabo te nomine meo, & ſuſcipiam te. Tu autem non cognouiſti me, quia ego Dominus Deus, & non ſit præter me alius Deus, non nouiſti me. Vt cognoſcant qui ab Ortu ſolis, & qui ab Occaſu, quòd non ſit præter me. Ego Dominus Deus, & non eſt præterea. Ego qui fabricaui lucem & feci tenebras, faciens pacem, & creans mala. Ego Dominus Deus faciens omnia hæc.

CAP. XLV.

Ταύτη φασὶν ἐντετυχηκέναι τῇ προφητείᾳ τὸν ἀλκιμώτατον Κῦρον, ἡσθῆναί τε λίαν ὅτι τοῖς περὶ αὐτὸν προηγορευμένοις παρὰ Θεοῦ, καὶ εἰς τὸ τολμᾶν ἐλθεῖν, ὥστε καὶ ἐν ταῖς ὑπὸ χεῖρα πόλεσί τε καὶ χώραις ποιήσασθαι τὴν διαῤῥησιν τοῦ Θεοῦ δόξης, ὁμολογοῦντα φανῆς, ὅτι μόνος αὐτὸς εἴη Θεὸς, καὶ τῶν ὅλων κύριος, ὁ παρὰ τοῖς Ιουδαίων προσκυνούμενος. καὶ φανῆς μὴν λίαν ὡς γε οἶμαι τῆς προφητείας ἡ δύναμις, ἤτοι τῆς προφητικῆς προῤῥήσεως. ἔκαστα γὰρ τῶν εἰρημένων διατρανοῦντες ὡς ἔνι δοκοῦσιν οἱ φησὶν ἔδει ὅτε ἐξ αὐτοῦ τοῦ φανῆς καὶ τὰ-

Narrant hic, potentiſſimum Cyrum legiſſe hanc prophetiam, & impendio de his quæ à Deo de ipſo prænuncciata ſunt gauiſum, & eo animo fuiſſe, vt diuinæ gloriæ præconium in ſuis vrbibus & regionibus promulgarit, confeſſúſque fuerit diſertè, illum ſolum eſſe Deum, vniuerſorúmque Dominum, qui à Iudæis colebatur. Sed apertiſſima eſt, vt ego quidem arbitror, prophetiæ ſeu propheticarum prædictionũ vis atque ſententia. Singula dictorũ percurremus, quoad licuerit, & quod interdum videbitur eſſe obſcurum & præruptum,

ptum, explicemus. Christum enim nominat Cyrum, non quasi vnum quempiam è sanctis, de quibus nomen illud accipi potest abusiuè, sumptum quasi ab eo quod vnctus fuerit, sed quod in more positum fuerat, vocatos à Deo ad regnum, etiamsi non fuerint sancti & colendi, oleo inungere. Inueniemus enim sanctos prophetas dixisse aliquibus, eorum, qui ad hoc destinati erant: Vnxit te Dominus regem super Israel. Christus igitur seu vnctus, erat Cyrus tanquam Rex. Cæterum quòd per Deum imperium obtinuerit, & ad hanc insignem gloriam subuectus fuerit, subinnuit, cùm eum vnctum nominarit, id est, vnctione & suffragio suo ad regnum euocatum. Hinc ait, se apprehendisse eius dextram. Adsumptionis autem illud signum esse potest euidens, sicuti dictum est à sanctis in libro Psalmorum: [Tenuisti manum meam dexteram, in consilio tuo deduxisti me.] Apprehendisse dicit dexteram eius, vt auscultent ei gentes, id est, vt subiiciantur ei ac cedant, ac regum frangatur potentia. Septem enim dicunt esse reges, vni præcellenti subditos apud Babylonios. Quod autem sua sponte vrbes aperirentur, nihilque Cyro incursanti contra hostium robur omnino obstaret demonstrat, inquiens: Vrbes non claudentur. Coram te ibo, & montes complanabo, id est, omnia nuda & plana vt sint efficiam, vt nemo resistat. Sin verò quis occurrat, & tanquam mons copiis tuis obuiam eat: etiam hunc solo æquabo, id est, miserum & humilem & imbellem reddam. Portas æneas conteram, & vectes ferreos confringam tibi, thesauros tenebrosos, reconditos, inaspectabiles aperiam tibi. Narrant Babylonios postquam capta esset ciuitas, in speluncis tenebrosis se abdidisse & obruisse, maximè qui inter illos essent cæteris insigniores: qui mortem pertimescentes, more serpentium omnem speluncam & petrarum scissuras ingressi, abscondebantur: sed latêre non poterant. Quidam enim significabant hoc Cyro, qui faces accendi iussit, & è recessibus tenebrosis extrahi, qui timore aufugerant, sicque diris pœnis subiici. Alii verò dicunt, quòd thesauros Babyloniorum sub terra abditos exinaniuerit. Ita tu eris illustris, & celebris, vt

Psal. 77.

A σημαίνω. Χριστὸν μὲν γὰρ ὀνομάζει τὸν Κῦρον, καὶ οὐχ ὡς ἕνα τῶν ἁγίων, καθ' ὧν αἱ κέρατα τεθρύμμα, καταχρηστικῶς δὲ ὡς ἀπό γε τοῦ χρείεσθαι λεγθέν, ἀλλ' ὅτι τοὺς καλουμένους εἰς βασιλείας ὑπὸ Θεοῦ, κἂν εἰ μὴ τινες εἶεν ἅγιοι, καὶ σπένδειν ἐλαίῳ καταχρίειν ἔθος ἦν. Εὑρήσομεν γὰρ τοὺς ἁγίους προφήτας τισὶν εἰρηκότας τῶν εἰς τοῦτο παρειλημμένων, ὅτι ἔχρισέ σε κύριος εἰς βασιλέα ὁ θεὸς Ισραήλ. Χριστὸς οὖν ὁ Κῦρος ὡς βασιλεύς, πλὴν ὅτι ὑπὸ Θεοῦ κεχρίσθαι, ἦρθη τε εἰς δόξαν ὑπ' αὐτοῦ, δίδωσιν εἰπεῖν Χριστὸν ὀνομάσας αὐτὸν, τοῦτ' ἔστι κρίσει, καὶ ψήφῳ τῇ παρ' αὐτοῦ κεκλημένον εἰς βασιλείαν. Τοῦτο τοι φησὶν, ὅτι κεκράτηκα τῆς δεξιᾶς αὐτοῦ. αἰτιολογίας δὲ δὴ σημεῖον ἦν τοῦτο, καὶ τοῦτο σαφές, καθάπερ ὅ γε τῶν ἁγίων ἐν βίβλῳ ψαλμῶν εἰρημένον. ἐκράτησας τῆς χειρός μου τῆς δεξιᾶς μου, ἐν τῇ βουλῇ σου ὡδήγησάς με. κεκρατηκέναι δὲ φησὶ τὴν δεξιᾶς αὐτοῦ, ὥστε καὶ ἑπακοῦσαι ἔμπροσθεν αὐτοῦ ἔθνη, τοῦτ' ἔστιν, ὑποπτήσσειν, καὶ ὑπείκειν αὐτῷ. διαῤῥαγῆναι δὲ τῶν βασιλέων ἰσχύν. ἐπειδὴ γὰρ εἷς φασι βασιλεὺς ὑπὸ τὴν ἕνα καὶ πρεσβύτατον τῶν παρὰ τοῖς Βαβυλωνίοις. ὅτι δὲ ἔμελλον αὐτόματοι μὴ αὐθαιμάτως αἱ πόλεις, διαχωλύσαι τὴν πολυτελῆ σὺν καταπέτασιν τὸν Κῦρον τῆς τῶν πολεμίων ἰσχύος, δηλοῖ λέγων. πόλεις οὐ συγκλεισθήσονται, ἔμπροσθέν σου πορεύσομαι, καὶ ὄρη ὁμαλιῶ, τοῦτ' ἔστιν, ἀπομπάσομαι φιλῶ, καὶ δύσβατα γηλόφους ποιήσω, ὡς μηδὲν εἶναι B ὃ ἀντίσταται σοι, ἀλλὰ κἂν εἴ τις ἐπέλθοι, καὶ οἷος ὄρος τῆς σῆς δυνάμεσιν ὑπαντήσῃ, καὶ τοῦτο ὁμαλιῶ, τοῦτ' ἔστιν, οἰκτρὸν ἀποφανῶ, καὶ χαμαιῤῥιφὲς, καὶ ἄναλκες. θύρας χαλκᾶς συντρίψω, καὶ μοχλοὺς σιδηροῦς συνθλάσω, καὶ δώσω σοι θησαυροὺς σκοτεινοὺς ἀποκρύφους, ἀοράτους ἀποίξω σοι. φασὶ τοὺς Βαβυλωνίους μὴ ἁλῶναι τὴν πόλιν, ἁπλοῖς ἑαυτοὺς ἐγκαταχῶσαι σκοτεινοῖς, μάλιστα δὲ τοὺς ἐν αὐτοῖς ὄντας τῶν φανερωτέρους τῶν ἄλλων, οἳ δεδοίκοτες τὸν θάνατον, ὅ- C φεων δίκην ἐν πυκνῇ ἁπλοΐᾳ, καὶ χασμώδεσι πετρῶν καταδυόντες ἐκρύπτοντο, ἃ μὴ ἰσχύσαν διαλαθεῖν. κατεσημήνοντο γὰρ *τούτῳ τῷ Κύρῳ τινὲς, ὁ δὲ καὶ δᾷδας ἀναφθῆναι προσέταξε, καὶ ἐκ μυχῶν σκοτεινῶν ἀνορύττεσθαι τοὺς πεφοβημένους, οὕτω τε τιμωρίαις ὑποδεῖναι δίκας. ἕτεροι δὲ φασὶν ὅτι τοὺς Βαβυλωνίων ἐκείνους θησαυροὺς ὑπὸ γῆν ὄντας καὶ κεκρυμμένους. ἔσεσθαι δὴ γοῦν προφανῆ ὕστερον καὶ ἀοίδιμος, ἵνα D

Comment. in Esaiam.

γνῶς ὅτι ἐγὼ κύριος ὁ Θεὸς, ὁ καλῶν τὸ ὄνομά σου, Θεὸς Ισραὴλ ἕνεκεν Ιακὼβ τοῦ παιδός μου, καὶ Ισραὴλ τοῦ ἐκλεκτοῦ μου. κέκληκα γάρ σε πρὸς τοῦτο, φησὶν, ἐγὼ Θεὸς ὢν μόνος, καὶ τετίμηκά σε τοῖς ὅπου λαμπρὸς εἶ κλείαις, ἵνα σὺ πάλιν τοῦτό μου ἕνεκεν εἰκέτης ὁ Ισραὴλ. ἐγὼ μὲν κέκληκά σε, φησὶ, καὶ κατεστεφάνωσά σε δόξαις. σὺ δὲ οὐκ ἔγνως με ὅτι ἐγὼ εἰμὶ κύριος, καὶ οὐκ ἔστιν ἔτι πλὴν ἐμοῦ Θεὸς, καὶ οὐκ ἔγνως με. ὅμοιον ὡς εἰ λέγοι Γραφὴς, οὐκ αἰτέκτισαν λαμπρὸν ἀνδράγαθημ τὰ ὁρώντων εἰς εὐσέβειαν ἀκολούθως πρὸς ἐμοῦ τοιαύτην δόξαν. τετίμηκα δέ σε, καίτοι μὴ εἰδότα τὴν ἐμὴν θεότητα, καὶ ἀγνοοῦντα, ἀλλ' οὐδὲ ἀναείθμιον ὄντα τοῖς προσκυνοῦσί με, ἀλλ' ἵνα γνῶσιν οἱ ἀπὸ ἀνατολῶν ἡλίου, καὶ οἱ ἀπὸ δυσμῶν ὅτι οὐκ ἔστι πλὴν ἐμοῦ. εἰ γὰρ ἐλοίμην, φησὶν, ἀκρύεσθαι τοὺς ἐμοὺς, καὶ διὰ τοῦτο οὐκ εἰδότων τὴν δόξαν τὴν ἐμὴν ἀποπερανῶ τὸ ἔργον. καθὼς Γραφὴς εἰδέναι τοὺς ἀνὰ πᾶσαν ἔνδειξιν τὴν γῆν, ὅτι Θεὸς οὐκ ἔστι πλὴν ἐμοῦ. εἰμὶ γὰρ τῶν δυνάμεων κύριος, καὶ πάντος ἔθνους, καὶ γλώσσης δεσπότης. καὶ ὅποι ἂν θελήσω μεταφέρω καρδίας, ὥστε τῶν ἐμῶν θελημάτων ὑπουργοὺς ἀναφαίνεσθαι, καὶ τοὺς οὐκ ὄντας ἐμούς. ἐγὼ τοίνυν εἰμὶ κύριος ὁ Θεὸς, ὁ κατασκευάσας φῶς καὶ ποιήσας σκότος, τοῦτ' ἔστιν, ἡμέραν τε καὶ νύκτα, ἤγουν φῶς μὲν τοῖς λελυτρωμένοις, σκότος δὲ τοῖς πεπορθημένοις. οἱ μὲν γὰρ ὥσπερ ἀπαλλαττόμενοι τῶν δεσμῶν, οἱ δὲ ἥσσον ἐν ἀφύκτοις συμφοραῖς. ἐγὼ εἰμὶ ὁ ποιῶν εἰρήνην, καὶ κτίζων κακά. ἀκολήθη καὶ τοῦτον τῇ τοῦ ἰδίου διανοίαν, ὡς ἔφην, ἀρτίως, εἰρήνην μὲν τοῖς λελυτρωμένοις, κακὰ δὲ, τοῦτ' ἔστι, κακωτικὰ, ἤτοι πάσης κακώσεως ἐμποιητικὰ τοῖς ὠμοῖς καὶ ἀγελείοις τοῖς ἐπενηνεγμένοις τῷ Ισραὴλ. ὅτι γὰρ λελύπηκε τὸ ἔργον Θεὸν, σαφὲς δὴ γίνοιτο λέγοντος αὐτοῦ διὰ φωνῆς ἀγγέλου τοῦ προφήτου Ζαχαρίου. ἐζήλωκα τὴν Ιερουσαλὴμ, καὶ τὴν Σιὼν ζῆλον μέγαν, καὶ θυμῷ μεγάλῳ ὀργίζομαι ὅτι τὰ ἔθνη τὰ σὺν ἐπιθέμενα, αὐτὸ ὧν μὲν ἐγὼ ὠργίσθην ὀλίγα, αὐτοὶ δὲ συνεπέθεντο εἰς κακά. καὶ μὲν ὡς πρὸς αὐτοῦ τοῦ Βαβυλωνίων. ἐγὼ δέδωκα αὐτοὺς εἰς τὰς χεῖράς σου, σὺ δὲ οὐκ ἔδωκας αὐτοῖς ἔλεος, ὅτι δὲ κατὰ βούλησιν Θεοῦ τῶν Βαβυλωνίων ἀλαζονείας ἐπεπήδησεν ὁ Κῦρος, θρασύς τε καὶ παντολμὸς, καὶ τῇ πρεπούσῃ τοῖς πάσχουσιν ὠμότητι

A scias quòd ego sum Dominus Deus: qui vocat nomen tuum, Deus Israel, propter Iacob puerum meum, & Israelem electum meum. Vocaui enim te, inquit, ad hoc, ego Deus solus, & hac tam illustri te honoraui gloria, vt fias tu seruo meo Israeli beneficus. Ego vocaui te, inquit, & gloria coronaui. Tu autem me non cognouisti, esse Dominum, & præter me non esse Deum. Nec me nosti. perinde est ac si dicerer apertè: Non percepisti hanc talem gloriam à me, tanquam
B mercedem illustrium factorum, ad pietatem spectantium: sed ornaui te, etiam cùm meam diuinitatem non noueris & excellentiam, imò cùm in numero quidem esses eorum qui me adorant. Sed vt cognoscant, qui ab ortu solis, & occasu sunt, non esse præter me alium. Quia enim volui, inquit, meos eripi, etiam per eos qui gloriam meam non norunt hanc rem
C conficiam, vt manifestè videant, qui in vniuersa terra sunt, Deum præter me non esse. Sum enim Dominus exercituum, & omnis gentis ac generis Dominus, & quocunque voluero, corda eorum qui in terra sunt, inclino: vt etiamsi mei non sunt, voluntates tamen meas exequantur. Ego igitur sum Dominus Deus, qui fabricaui lucem, & feci tenebras, id est, diem & noctem, vel lucem redemptis, tenebras perditis. Illi enim
D velut liberati vinculis, gaudebant: hi autem in miseria indeclinabili versabantur. Ego sum qui constituo pacem, & creo mala. Et hoc accipies eo, quem iam dixi, sensu: Pacem redemptis, mala verò, id est, malè affligentia, vel omnis malæ afflictionis efficientia, crudelibus & immanibus, qui inuaserunt Israelem. Nam quòd offenderit Deum hæc res, perspicuum esse
E potest, cùm dicat voce angeli, prophetæ Zachariæ. Æmulatus sum Hierusalem & Sion æmulatione magna, & furore magno iracscor gentibus simul conspirantibus, pro eo quod ego iratus parum fuerim, ipsæ autem conspirauerunt ad mala. Quin & velut de ipsis Babyloniis: Ego tradidi eos in manus tuas: tu autem non exhibuisti illis misericordiam. Quòd autem ex voluntate Dei, Babyloniorum insolentiæ insultarit Cyrus, & audax, & fortissimus, & digna his qui supplicio affecti sunt vsus crudelitate:

intelligemus, ipso dicente velut ad
Hier. 10. Cyrum, voce Hieremiæ: [Acriter in-
„ uade eam, & habitantes in ea. Vlci-
„ scere gladio, & vasta, ait Dominus, &
„ fac iuxta omnia quæcunque præcipio
„ tibi.] Et ad hæc iterum: [Aperuit
„ Dominus thesaurum eius, & protulit
„ vasa iræ suæ, quia opus Domino in
„ terra Chaldæorum, quoniam vene-
„ runt tempora eius. Aperite apothecas
„ eius, scrutamini illam tanquam spe-
„ luncam, & delete eam. Ne sint illius
„ reliquiæ. Exiccate omnes fructus eius,
„ & descendant in occisionem. Væ illis,
„ quia venit dies eorum, & tempus
„ vindictæ eorum.] Dixit etiam ipse pro-
pheta Esaias, velut in persona Dei,
„ ad Babylonios. [Ecce excitabo contra
„ vos Medos, qui non rationem ha-
„ bent argenti, nec auro opus habent.
„ Arcus iuuenum conterent, & filio-
„ rum vestrorum misericordiam non ca-
„ pient, nec filiis tuis parcent oculi
„ eorum.]

Lætetur cælum desuper, & nubes spargant iustitiam, aperiatur terra, & germinet misericordia, & iustitia exoriatur simul.

Solenne ac familiare est diuinitùs aspiratæ scripturæ, sæpenumero sermonem ab his quæ sigillatim & particulatim de aliquibus facta sunt, ad genus vniuersum & ad omnes producere: & velut à luculenta rerũ historicè gestarum imagine, mentem eorum qui instituuntur, ad considerationes magis arcanas ac mysticas scitè traducere. Quod etiam in his versibus qui præ manibus sunt, videre licet. Longa enim oratio in superioribus consumpta est, de Cyro Persarum & Medorum principe, vt qui Babylonicam regionem deuastarit, & vi eam deleuerit, Israelem à seruitute inibi, & captiuitatis vinculis relaxarit, templum Hierosolymitanum fundarit, & contra Chaldæos Deo ipsum exacuente, & portas æneas ipsi aperiente, & vectes ferreos confringente, excitatus fuerit. Erat autem hæc narratio particularis. Soli enim ex sanguine Israelitico erant in tranquillitate collocandi, & à laboribus captiuitatis liberandi. Deinceps verò sententiarum vim transfert iam ad ipsum Emmanuelem, qui exhibitus erat à Deo & patre, vt captiuis remissionem prædicaret, & cæcis visum,

A χεῶλμος, εἰσιόντα λέγοντος αὐτῷ, ἀφ' τῆς Ιερεμίου φωνῆς, ὡς πρὸς γε τὸν Κύρον. πικρῶς ἐπίβηθι ἐπ' αὐτὴν, καὶ ἐπὶ τοὺς κατοικοῦντας ἐν αὐτῇ, καὶ ἐκδίκησον μάχαιραν, καὶ ἀφάνισον, λέγει κύριος, καὶ ποίει κατὰ πάντα ὅσα ἐντέλλομαί σοι. καὶ πρὸς τούτοις ἔτι, ἐῴοιξε κύριος τὸν θησαυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἐξενέγκαι τὰ σκεύη τῆς ὀργῆς αὐτοῦ, ὅτι ἔργον κυρίῳ ἐν γῇ Χαλδαίων, ὅτι ἐληλύθασιν οἱ καιροὶ αὐτῆς. ἀνοίξατε τοὺς ἀποθήκας αὐτῆς, B ἐρευνήσατε αὐτὴν ὡς σπήλαιον, καὶ ἐξολεθρεύσατε αὐτήν. μὴ γενέσθω αὐτῆς κατάλειμμα, ἀπάξηράνατε πάντας τοὺς καρποὺς αὐτῆς, καταβήτωσαν εἰς σφαγήν. οὐαὶ αὐτοῖς ὅτι ἥκει ἡ ἡμέρα αὐτῶν, καὶ καιροὶ ἐκδικήσεως αὐτῶν. ἔφη δέ που ὁ αὐτὸς ὁ προφήτης Ησαΐας, ὡς ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ πρὸς Βαβυλωνίους. ἰδοὺ ἐπεγείρω ὑμῖν τοὺς Μήδους, οἳ ἀργύριον λογίζονται οὐδὲν, οὐδὲ χρυσίου χρείαν ἔχουσι. τοξεύματα νεανίσκων συντρίψουσι, καὶ τὰ τέκνα ὑμῶν οὐ C μὴ ἐλεήσουσιν, οὐδ' ὅτι τοῖς τέκνοις οὐ φείσονται, οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν, δηλονότι τῶν Μήδων.

Εὐφρανθήτω ὁ οὐρανὸς ἄνωθεν, καὶ αἱ νεφέλαι ῥανάτωσαν δικαιοσύνην. ἀνατειλάτω ἡ γῆ, καὶ βλαστησάτω ἔλεος, καὶ δικαιοσύνη ἀνατειλάτω ἅμα.

Ἐγὼ δὲ μιᾷ ἐπὶ πλέον τῇ θεοπνεύστῳ γραφῇ διεξάγοντες λόγους, οὐκ ἐπὶ καθ' ἕκαστά τι, καὶ μόνα μέρος ὅπως ἂν γένοιτο εἰς τὸ καθόλου; καὶ ὅτι πάντας, καὶ καθάπερ εἰς εἰργασῆς εἰκόνος τῶν D ἱστορικῶς πεπραγμένων ἀναβιβάζειν ἀεὶ τοὺς παραβουλομένους τὸν νοῦν εἰς θεωρίας μυστικωτέρας; ὃ δὴ καὶ ὅτι τῶν ἐν χερσὶ στίχων ἔνεστιν ἰδεῖν. μακρὸς μὲν γὰρ διεδεδόμηται λόγος περὶ τῶν αἰόπιν πρὸς Κύρου, καὶ Περσῶν τε, καὶ Μήδων, ἐξαρχόντος, ὡς καταδουλώσαντος μὲν τὴν Βαβυλωνίων, καὶ κατὰ κράτος αὐτῶν ἡρηκότος, φυτείας δὲ τῆς αὐτόσε, καὶ τῶν τῆς αἰχμαλωσίας δεσμῶν αὐτοῦ τοὺς Ισραήλ. θεμελιώσαντος δὲ καὶ τὸν ἐν Ἰεροσολύμοις νεών; κατεγήρακε δὲ καὶ ὅτι τῆς E Χαλδαίων καὶ Θεοῦ καταδήλου, καὶ δίοιγοντος αὐτῷ θύρας χαλκᾶς, καὶ μοχλοὺς σιδηρεῦς συνθραύοντος. ἀλλ' ἵνα τοῦτο δήλημα μείζον. ἔδει γὰρ μόνοις τὸ διὰ βίου μείζω δεῖν, καὶ τῆς τῆς αἰχμαλωσίας ἀπαλλάττεσθαι πόνων τοὺς ἐξ αἵματος Ισραήλ. μεθίησι δὴ λοιπὸν τῆς συνοικίας τὴν διάνοιαν, ἐπ' αὐτὸν ἤδη τὸν Εμμανουὴλ ὃς ἀνεδείχθη παῖς Θεοῦ καὶ πατρὸς, ἵνα κηρύξῃ μὲν αἰχμαλώτοις ἄφεσιν, τυφλοῖς δὲ ἀνάβλεψιν,

ἵνα ζοιὲ ταῖς τῶν ἰδίων ἁμαρτημάτων σφιγξὶ ἀφύκτως κατεσφιγμένους ἐξέληται τοῦ κακοῦ, καὶ τῆς τοῦ διαβόλου τυραννίδος ἐλευθέρους ἀποφήνας ζοιὲ ὅλως τῆς γῆς παλινδρομῆσαι ποιήσειε πρὸς ἑαυτὸν, ποιήσας τε ἑαυτῷ τῷ Θεῷ καὶ πατρί. γέγονε γὰρ μεσίτης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, καὶ δι' αὐτοῦ τὰ καταλλαγὴν ἐσχήκαμεν εἰς ἑνὶ πνεύματι πρὸς τὸν πατέρα, καὶ αὐτός ἐστιν ἡ εἰρήνη ἡμῶν, κατὰ τὰς γραφάς. αὐτὸς τὸ θεῖον ἦτοι τὸν ἑαυτοῦ ναὸν ἀνεδείματο, τοῦτ' ἔστι, τὴν ἐκκλησίαν. αὐτὸς γὰρ αὐτῷ ἑαυτῷ παρέστησεν παρθένον ἁγνὴν, μὴ ἔχουσα σπίλον ἢ ῥυτίδα, ἢ τι τῶν τοιούτων, ἁγίαν δὲ μᾶλλον, καὶ ἄμωμον. σκοπεῖν ὡς ἂν εἰκόνι τοῦ Κύρου, καὶ τοῖς παρ' αὐτοῦ γεγονόσι κατίδοι τις ἂν ὅσα μέλλει τὰ τοῖς ἀνὰ πᾶσαν τὴν γῆν διδωρημένα θεοῦ θεσπεσίου καταρθώματα. οὗτος μὲν οὖν τῶν προκειμένων ἡμῖν ὁ σκοπός. ἕκαστα δὲ κατὰ μέρος τῶν γεγραμμένων ὡς ἐνὶ διερμηνεύσομεν. εὐφρανθήτω οὐρανὸς, φησὶν, ὁ ὕψιστος αὐτὸν, τοῦτ' ἔστιν, οἱ τὴν ἄνω πεπολιτευμένοι πόλιν, καὶ ὃ λαμπρὸν καὶ ἀξιάγαστον ἔχοντες ἀποτέλεσμα, ἄγγελοί τε καὶ ἀρχάγγελοι, καὶ τὰ τούτων ἐπέκεινα, θρόνοι τε, καὶ ἐξουσίαι, καὶ δυνάμεις λογικαὶ, καὶ τὰ αἰωνίστατα θεῖκων οἱ παρεδρεύοντες. φαμὲν δὴ ὅτι χυμηδίας πεφάσεις, καὶ αὐτοῖς δὴ γέγονε τοῖς ἐν ὕψεσιν πατράσιν, ἢ τὴν πεπλανημένων ὅτι τῆς γῆς ἐπιστροφὴ πρὸς τὸν Θεὸν, ἢ ὅλως φημὶ τὸ πάντων ἡμῶν σωτῆρος Χριστοῦ, ἢ τυφλῶν ἀναβλεψις, καὶ ἁπαξαπλῶς, τῶν ἀπολωλότων ἡ σωτηρία. εἰ γὰρ χαίρουσιν ἐφ' ἑνὶ ἁμαρτωλῷ μετανοοῦντι, πῶς οὐκ εἰκὸς διάσαι θέμις, ὡς ἥδονταί τε καὶ καταθυφραίνονται σεσωσμένοις ὁρῶντες τὸ ὑπὸ οὐρανόν. εὐφρανθήτω μὲν ὁ οὐρανὸς, εὐφρανθήτω, φησὶ, ῥηθήσεται δὲ καὶ αἱ νεφέλαι δικαιοσύνην. νεφέλας δὲ εἰ) φαμὲν νοητὰς τὰς ἀνω δυνάμεις, δι' ὧν αἱ δρόσοι τῶν πνευμάτων πεφήνασι χλόης ὑετῶ καθίενται δίκαιοι, καὶ τοῖς τῶν πιστευόντων καρδίαις σκιάζουσι, κατὰ γε θεόπνευστον τοῦ ζαφὼς εἰρηκότος ὡς περὶ ἀμπέλου περὶ τῶν ἐξ Ισραὴλ, καὶ τοῖς νεφέλαις ἐντελοῦμαι τοῦ μὴ βρέξαι ἐπ' αὐτοὺς ὑετὸν, ἤγουν καὶ αὐτοὺς τοὺς ἁγίους μυσταγωγοὺς, καὶ τοὺς ὄντας ὅτι τῆς γῆς, ὧν καὶ πρῶτοι, καὶ ἀπαρχὴ γεγόνασιν οἱ θεσπέσιοι μαθηταὶ, οἳ δὴ καὶ ἅπασαν περιφοιτήσαντες τὴν γῆν, τὸ θεῖόν τε καὶ ἱερὸν κατεσκέδασαν λόγον, καὶ καθάπερ τινὰ δρόσον, καὶ ἄκαρπον γῆν, τοὺς ἀπόντας ὁμοῦ καὶ πανταχοῦ ὄντας, καὶ οἷς καταῤῥέοντες νοητῶς πρόφασις αὐτοῖς εὐκαρπίας γεγόνασι τῆς παν-

A vt peccatorum suorum catenis inextricabiliter constrictos, malo eriperet, & incolas terræ, à diaboli tyrannide liberatos, rursus ad se recurrere faceret, itaque per se, Deo & Patri adduceret. Factus enim est sequester Dei & hominum, & per ipsum in vno spiritu, patri reconciliamur, & ipse est pax nostra, secundum scripturas: ipse diuinum, hoc est, suum templum restaurauit, id est, Ecclesiam. B Ipse enim sibi eam repræsentauit virginem puram, non maculam, aut rugam, aut tale quippiam habentem, sed potius sanctam & intemeratam. Itaque perspicere licet optimè in Cyro eiusque factis, tanquam in imagine, diuina ac præclara beneficia vniuersæ terræ habitatoribus diuinitùs donata. Hic est itaque scopus propositorum verborum. Singula autem ordine prout scripta sunt, quoad licet interpretabimur. Lætetur ergo cælum sursum, id est, qui in supera ciuitate versantur, C & illustre atque admirabile tenent habitaculum, angeli & archangeli, & qui vltra illos sunt, & throni, & dominationes, & potestates rationis participes, & supremarum sedium astites & apparitores. Dicimus autem causam hilaritatis fuisse etiam cælestibus spiritibus, conuersionem terræ incolarum errantium ad Deum, per Christum, inquam, omnium nostrum Seruatorem, & cæcorum receptum visum, & vt semel dicam, perditorum salutem. D Si enim gaudent de vno peccatore resipiscente, quî fas est ambigere, gaudere eos & lætari, cùm orbem terrarum seruatum conspicantur? Itaque inquit: Cælum lætetur suprà, & spargant nubes iustitiam. Nubes autem intelligibiles esse dicimus supernas potestates, à quibus spirituales consolationes pluuiæ instar demittuntur, & in corda destillant credentium: iuxta id quod alibi apertè dictum est, de Israelitis quasi de vite: Et nubibus E mandabo, ne depluant in eos pluuiam: vel etiam ipsos sanctos mystagogos, & eos qui sunt in terra, quorum primi & primitiæ fuerunt, diuini discipuli: qui vniuersam terram peragrantes, diuinum & sacrosanctum sermonem dissiparunt: & quasi siticulosam quampiam & infructuosam terram, quotquot vbique sunt, exhilarantes, & quasi intelligibiliter irriganta-

tes, ſpiritualis ferocitatis cauſa in illis exiterunt. Itaque Iudæis vt qui dominicidæ fuerint, & in Chriſtum ipſum datorem riuorum ſub intelligentiam cadentium debacchati ſunt, mandat nubibus Deus, ne dent pluuias: at iubentur demittere in ipſum credentibus, & largiter madefacere corda accedentium, pluuiis demiſſis. Vul. „ [Aperiatur, inquit, terra, & germi- „ net miſericordia, & iuſtitia ſimul ex- „ oriatur.] Erat ſiquidem opus nubibus ſub intelligentiam cadentibus, vt dixi, quæ iuſtitiæ præceptis ac inſtitutis orbem irrigarent: vt velut ex ſeminibus bonis, excreſcerent boni fructus & efflorescerent. Imperium enim terræ velut obtinente peccati inuentore, & per mundi ſapientes paſſim execranda & prophana ſemina demittente, cùm nemo eſſet qui bonitatem exerceret, ne ad vnum vſque, ſed omnes declinaſſent ſimul, & inutiles facti fuiſſent, omniſque terra vacua eſſet probitatis fructibus, iuſtitiæ præceptis ac diſciplina, inſtar pluuiæ nondum vſpiam demiſſa: conſentaneum deinceps erat, fructus eſſe pietatis erga Deum. Miſericordiam eſſe dicimus, charitatem, quæ eſt legis complementum: comitante ſimul iuſtitia Euangelica: cuius diſpenſator & doctor factus eſt nobis ipſe Chriſtus. Poteſt etiam quis dicere, miſericordiam & iuſtitiam ex terra enaſcentem & germinantem, ipſum Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum. Factus eſt enim nobis à Deo & patre, miſericordia & iuſtitia: ſiquidem verum eſt, nos in ipſo miſericordiam conſequutos, & accepta remiſſione priſtinorum ſcelerum, iuſtificatos: & ab illo iuſtitiam, quæ nos in ſortem omnium bonorum poteſt adducere, & per quam ſeruamur, accepiſſe. Si autem iubeatur terra iuſtitiam germinare, ne quis offendatur, cogitans, etiam Pſalmiſtam de Deo & patre, & ipſo Emanuele dicere: Operatus eſt iuſtitiam in medio terræ. Non enim è ſupernis, & è cælo nobis carnem ſuam Chriſtus deportauit, ſed potius natus eſt ſecundum carnem, de muliere, quæ eſt vna ex his quæ ſunt in terra. Quando igitur dicitur, terræ eſſe fructus & germen: intelliges, vt dixi, natum ſecundum carnem, de muliere, quæ ad hoc miniſterium aſſumpta eſt, licet ex terreſtribus illa vna fuerit.

A ματίκης. Οὕτω οὖν Ἰουδαίοις ἅτε μὲν, ἅτε δὴ καὶ γεγονόσι κυνοκτόνοις, καὶ εἰς αὐτὸν προϊνήσασι τὸ τῶν νοητῶν ναμάτων δοτῆρα Χριστὸν, ἐκέλευε Θεὸς τοῖς νεφέλαις ὃ μὴ δίδοναι τοῖς ὑετοῖς, τοῖς γε μὴν εἰς αὐτὸν πιστεύουσι καθιέναι παρεσκεύαζον-τα, καὶ καταρδῆν ἀμφιλαφῶς τὰς τῶν παρεσπόρ-των αὐτῷ καρδίας. ὑετῷ γοῦν καθιεμένων, ἀνατειλάτω, φησὶν, ἡ γῆ, καὶ βλαστησάτω ἔλεος, καὶ δικαιοσύνην ἀνατειλάτω ἅμα. ἦν γὰρ ἀναγ-καῖον τῶν νοητῶν νεφελῶν, ὡς ἔφην, τοῖς εἰς δι-καιοσύνην μαθήμασιν ἐγκελευομένων τὸ ἔμ-βρυον, καθάπερ ἐκ σπερμάτων ἀγαθῶν, ἀναφῦ-ναί τε, καὶ ἀναβλαστῆσαι καρποὺς ἀγαθούς. ὥσ-περ γὰρ καταρχόντος ὀπὶ τῆς γῆς τοῦ τῆς ἁμαρτίας εὑρετοῦ, καὶ δι' ἐκ τῶν σοφῶν κόσμου βεβή-λους καὶ βεβήλους πάντας καθιέντος σπέρματα, οὐ-δεὶς ἦν ὁ ποιῶν χρηστότητα, οὐκ ἦν ἕως ἑνός, ἀλλὰ πάντες ἐξέκλιναν, ἅμα ἠχρεώθησαν, καὶ καρπῶν ὀπιφυείας ἔρημος ἦν ἡ συμπᾶσα γῆ, ὕπω τῶν τῆς δικαιοσύνης μαθημάτων, ὑετῷ δίκην καθιεμένων τοῖς ἀπόπαγοῦ. λοιπὸν, ἦν ἀκόλου-θον τοῖς τῆς εἰς Θεὸν εὐσεβείας καρποὺς ἔλεος ὃ ἐστὶ φαίνεσθαι τῷ ἀγάπῃ, ἥτις ἐστὶ τοῦ νόμου τὸ πλήρωμα, συμπροπομπούσης αὐτῇ καὶ δικαιο-σύνης, καὶ πάντως τοῦ τῆς εὐαγγελικῆς, ἧς καὶ βραβεύτης καὶ διδάσκαλος αὐτὸς ἡμῖν γέγονεν ὁ Χριστός. Φαίη δ' ἄν τις ἔλεος, καὶ δικαιοσύνην τὴν ἐκ γῆς ἀνίσχουσαν, ἡ καὶ βλαστήσασαν, αὐτὸν τὸν ἐκ τῆς ἁγίας τὸν Ἰησοῦν τὸν Χριστόν. γέγονε γὰρ ἡμῖν παρὰ Θεοῦ καὶ πατρὸς ἔλεος καὶ δικαιοσύνη. εἴ γε ἔστιν ἀληθὲς ὡς ἠλεήθημεν ἐν αὐτῷ, καὶ δε-δικαιώμεθα τῶν ἐγκλημάτων αἰτίαν λαβόντες τὴν ἄφεσιν, ἤγουν ὅτι πρὸς αὐτὸν δεδέγμεθα τὴν εἰς λῆξιν ἀγαθοῦ πάντως αἰωνίου δυναμένην ἡμᾶς δικαιοσύνην, δι' ἧς καὶ σεσώσμεθα. εἰ δὲ καὶ γῆν τὴν δικαιοσύνην ἀναφῦναι παρεσκεύασται, μὴ λογιζέσθω μηδείς, ἐννοήσας ὅτι καὶ ὁ ψαλμῳ-δὸς τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς, καὶ αὐτὸς ὁ ἐν Ἐμμανουὴλ εἰργάσατο δικαιοσύνην ἐν μέσῳ τῆς γῆς. ἐπ' οὐρανοῦ γὰρ οὐκ ἀνωθεν καὶ ἐξ οὐρανοῦ κατενήνεγκεν ἡμῖν τὸν ἑαυτοῦ σάρκα Χριστὸς, γεγέννηται δὲ μᾶλ-λον κατὰ σάρκα ἐκ γυναικὸς, ἥ καὶ μία γέγονε τῶν ὄντων γῆς. ὅταν οὖν λέγηται γῆς γνέσθαι καρπὸς καὶ βλάστημα, σημήνεις, ὡς ἔφην, ὅτι γέγονε κατὰ σάρκα ἐκ γυναικὸς ληφθείσης εἰς τοῦτο παρὰ τῶν ἐπουρανίων, κἂν τοι μιᾶς ὔσης τῶν ἀπὸ τῆς γῆς.

Comment. in Eſaiam. Gggg iij

Ἐγὼ εἰμὶ κύριος ὁ Θεὸς ὁ κτίσας σε. ποῖον A
βελτίονα κατεσκεύασα ὡς πηλὸν καρμέως;

Τίνων αἰτίαν ὥσπερ ἀποδίδωσιν ἐν τούτοις, τῷ καὶ Θεὸν ὄντα κατὰ φύσιν υἱὸν, κενώσαι μὲν ἑαυτὸν, ἐλέσθαι δὲ καὶ παθεῖν ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ τῆς ὑπερμεγάλης ἀξιῶσαι φιλοτιμίας τοὺς ὄντως ὅτι τῆς γῆς ὡς ἀντάλλαγμα τὴν ἰδίαν προέσθαι ψυχὴν, μᾶλλον δὲ καὶ αἰσχύνης λαβεῖν τὸ τοῦ δούλου μορφὴν, καὶ τὸ αἰωνίου δόξης ἀλλάξασθαι τὸ ἀνθρώπου φύσεως ὀλιγοχρονίου. Τοῦτ᾽ ἔστιν, B
φησὶν, ὅτι ἐγὼ εἰμὶ, νῦν σαλευτέον, αἰτὶ τοῦ ὑφέστηκα καὶ ζῶ, Θεὸς ὑπάρχων ἀληθινὸς, καὶ τῶν ὅλων κύριος, καὶ προβεβηκὼς, εἰς τὸ εἶναι τὰ πάντα, & θάνατον οὐ ποιήσας, κτίσας δὲ μᾶλλον ὅπως ἀφθαρσίᾳ τὰ πάντα. εἶτα τιμῶν τὸ ἀνθρώπου φύσιν, καὶ ὅτι τῶν ὅσα γῆς ἀπάντων ζώων ἰσοστάσιον οὐκ ἔστιν αὐτῇ πάντελως οὐδέν. ποῖον, φησὶ, βέλτιον κατεσκεύασα ὡς πηλὸν καρμέως. πεπλάσμεθα γὰρ ἀπ᾽ αὐτοῦ χοῦν λαβόντος ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ καρμέως δίκην μὲν μόλις διαμορφώσαντος, ἀλλ᾽ οὐ μέχρι τούτων τῆς ἀνθρώπου φύσεως τὸ ἄξιωμα, ἀλλά τι καὶ μεῖζον ἐν ἡμῖν ξένιόν τε καὶ δῶρον ἐντεχνίας Θεοῦ. C
πεποιήμεθα γὰρ κατ᾽ εἰκόνα, καὶ ὁμοίωσιν αὐτοῦ, καὶ τῆς αὐτοῦ δόξης τὸ χαρακτῆρα πεπλουτηκαμὲν νοητῶς ἀναστράπτοντα ταῖς ἡμετέραις ψυχαῖς, εἰ καὶ ἐσμὲν κατὰ σάρκα γῆ καὶ ἐκ γῆς. οὐκοῦν οὐκ ἀνεκτέον ἀτιμαζόμενον, μᾶλλον δὲ καὶ ἀξιάγαστον ὅτι γῆς ζῶον ὁ ἄνθρωπος. ὅτου τε Θεὸς ἐπ᾽ αὐτῷ σεμνύνεται. καὶ γοῦν ἔφη πρὸς τὸν πανπαθέστατον Ἰώβ, Τῇ ἐαυτοῦ μεγαλουργίας ἀναρχίᾳ καθήρας, ἢ συλλαβὼν γῆς πηλὸν, ἔπλασας ζῶον, καὶ λαλητὸν αὐτὸ ἔθου ὅτι τῆς γῆς. φάλλει δέ που καὶ ὁ θεσπέσιος Δαβίδ. κύριε, τί ἐστιν ἄνθρωπος ὅτι μιμνήσκῃ αὐτοῦ; ἢ υἱὸς ἀνθρώπου ὅτι ἐπισκέπτῃ αὐτὸν; εἶτα τῆς ἀνθρώπου φύσεως ὁ σαφέστατος ἐξηγεῖται λέγων. ἠλάττωσας αὐτὸν βραχύ τι παρ᾽ ἀγγέλους δόξῃ, καὶ τιμῇ ἐστεφάνωσας αὐτὸν, καὶ κατέστησας αὐτὸν ἐπὶ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν σου. πάντα ὑπέταξας ὑποκάτω τῶν ποδῶν αὐτοῦ. ἐφήρμοσε μὲν γὰρ τῷ Χριστῷ τῶν προκειμένων τίνας ὁ πανσοφος Παῦλος. λέγοιτο δ᾽ ἂν οὐκ ἀπροσκόπτως καὶ ὅτι πάντως ἀνθρώπου τοῦ καθ᾽ ἡμᾶς. ἐψευσμένον γὰρ οὐκ ἔστιν οὐδέν.

Μὴ ὁ ἀροτριῶν ἀροτριάσει τὸν γῆν ὅλην τὴν ἡμέραν; μὴ ἐρεῖ ὁ πηλὸς τῷ καρμεῖ, τί ποιεῖς ὅτι οὐκ ἐργάζῃ, οὐδὲ ἔχεις χεῖρας; ὁ λέ-

Ego sum Dominus Deus, qui creauit te, quem meliorem paraui vt lutum figuli?

Causam veluti reddit his verbis, quamobrem Deus cùm sit, natura filius, seipsum exinaniuerit, voluerit-que pro nobis pati, & terræ incolas tanta dignari misericordia, vt pretium velut redemptionis animam suam profuderit: imò & serui formam accipere, & summam gloriam humanæ naturæ paruitate commutare sustinuerit. Hinc ait: Ego sum: quod nunc sumendum est, pro, subsisto, & viuo Deus existens verus, & exercituum Dominus, & producens in ortum omnia, & mortem non efficiens, sed ad incorruptionem potius creans omnia: dein hominis naturam honore afficiens. Et quoniam nullum in terris animal ei vlla ratione sit æquiparandum. Faciens, inquit, meliorem, paraui vt lutum figuli: Formati enim ab ipso sumus, puluere sumpto de terra, & efformauit instar figuli pulcherrimè. Sed non sistit hic humanæ naturæ dignitas, sed maius in nobis est munus & donum artificii diuini: vt qui ad imaginem & similitudinem ipsius effecti sumus, & locupletati ipsius maiestatis charactere, intelligibiliter coruscante in animis nostris, tametsi carne tenus sumus terra & ex terra. Quare non contemnendum est, sed admirandum in terra animal, homo: in quo sic Deus gloriatur. Dixit quippe ad patientissimum Iobum, cùm sua magnifica opera declarat: [Num tu accepto terræ luto, animal formasti, & eloquens illud locasti in terra?] Psallit etiam diuinus Dauid: [Domine, quid est homo, quòd memor es eius, aut filius hominis, quòd inuisis eum?] Deinde humanæ naturæ excellentiam narrat, inquiens: [Minorasti eum paulò minus ab angelis, gloria & honore coronasti eum, & præfecisti eum operibus manuum tuarum. Omnia subiecisti pedibus eius.] Sapientissimus enim Paulus, propositorum versuum aliquot Christo accommodauit. Dici autem potest conuenienter, & de omni homine nostræ conditionis. nihil enim falsi inest.

Iob 38.

Psal. 8.

Nunquid arans arabit terram totum diem? Num dicet lutum figulo, quid facis, quòd non laboras, neque habes manus?

Væ qui dicit patri, quid generabis? & matri, quid parturies?

Profundus est hic sermo, & obscuritate multa obumbratus: tamen vt quod commodum, ac verum est, intelligas: explicandus est prius, credo, paucis, scopus sententiarum. Sic enim, quasi palpabilis erit, & acceptus auditoribus. Vniuersorum itaque Deus Israelem ex Ægypto redemit, & ab errore multorum deorum liberauit, & à seductione dæmonum, per legem Mosaicam, ad veræ cognitionis Dei fulgorem reducendo. Docuit enim vnum Deum colere, & Dominum vnum adorare: dein per figuram vmbræ, ad maiora adhuc & perfectiora, id est, ad ea quæ in Christo sunt, traducere voluit. Pædagogus enim erat lex, & ad tempus vsque reformationis posita, nimirum aduentus Seruatoris nostri: qui legalium præceptorum vmbra, & literæ typis semotis, spiritualis & veri cultus pulchritudinem, nudè & apertè his qui in terra degunt, inuexit. Sed grauatè hoc ipsum tulerunt Iudæi, & adhuc typis patrocinantes, Christo restiterunt, & Mosaicorum vaticiniorum subuersionem ei impegerunt, nunc dicentes: Si hic homo à Deo esset, non violaret sabbatum: nunc aliis verbis tanquam funda quapiam incessentes. Quoniam ergo Euangelicæ prædicationis vtilitatem aspernati sunt, quæ illos, ab inutili vmbra, ad spiritualem fertilitatem adducit: hinc ait: Num arans arabit terram, toto die? O stulti, inquit: Scindit aratro terram agricola, sed non semper hoc facit, nec totum agricolationis tempus aratris consumit. Scindit enim terram, non vt hoc solùm patiatur, sed vt apta sit recipiendis, quæ iacta sunt in ipsa, seminibus, vtque fructuosa appareat. Itaque antè quidem præcolui ac præparaui corda omnium vestrum syluestria quondam, & quasi inculta, Mosaico quodammodo vsus aratro, & agricolæ in morem scindens, ea effeci ad iactum bonorum seminum accommodata. Bonorum autem omnium sator est, hic meus filius, itaque huius doctrinam recipite, neque velitis semper legem aratricem

A γων τῷ πατρὶ τί γεννήσεις; καὶ τῇ μητρὶ, τί ὠδινήσεις;

Βαθὺς μὲν ὁ λόγος, καὶ ἀσαφείᾳ πολλῇ κατεσκιασμένος, εἴσῃ δ' ὅμως δι' ὀλίγου τὸν σκοπὸν, καὶ ἀληθοῦς. χρεὼν γὰρ οἶμαι προδιαπύξαι βραχὺ τῶν νοημάτων τὸν σκοπόν. ἔστι γὰρ ὥσπερ διαφὴς τε καὶ εὐπαράδεκτος τοῖς ἀκροωμένοις. Σὺν ὅλῳ μὲν οὖν τῷ ὅλων Θεὸς ἐλυτρώσατο μὲν ἐξ Αἰγύπτου τὸν Ἰσραὴλ, ἐξείλετο δὲ καὶ τῆς πολυθέου πλάνης, καὶ τῆς τῶν δαιμονίων ἀπάτης, νόμῳ τῷ διὰ Μωσέως αἰνιγματώδει αὐτὸν, εἰς τὴν τῆς ἀληθοῦς θεογνωσίας αὐγὴν. ἐνὶ γὰρ λατρεύειν ἐδίδαξε Θεῷ, καὶ κύριον ἕνα προσκυνεῖν. Εἶτα διὰ τύπων καὶ σκιᾶς ἀναβιβάζειν ἤθελεν, ὅπερ τὰ ἔτι μείζω, καὶ τελεώτερα, τοῦτ' ἔστι, τὰ ἐν Χριστῷ. παιδαγωγὸς γὰρ ὁ νόμος ἦν, ἔκειτο δὲ καὶ μέχρι καιροῦ διορθώσεως, ἦν δὲ οὗτος ὁ τῆς τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπιδημίας, ὅτε τὸν νομικὸν σκιαλμὸν ἀποῤῥίψας τὰ σκιὰ, καὶ τοὺς ἐν γράμμασι τύπους τῆς ἐν πνεύματι καὶ ἀληθοῦς λατρείας τὸ κάλλος εἰς ἐκφάνειαν τοῖς ὑπὲρ τῆς γῆς, γυμνῶς τε καὶ ἀπημφιεσμένως, ἀλλ' ἐπ' αὐτῷ δὴ τούτῳ δεδυσφορήκασιν Ἰουδαῖοι, καὶ τοῖς τύποις ἔτι συνηγορεῖν τε προῄροντο τῷ Χριστῷ, καὶ τὰ Μωσαϊκῶν θεσπισμάτων τὴν λύσιν ἐνεκαλοῦν αὐτῷ. ποτὲ μὲν λέγοντες, εἰ μὴ οὗτος παρὰ Θεοῦ ἦν ἄνθρωπος, οὐκ ἂν ἔλυε τὸ σάββατον· ποτὲ δὲ καὶ τοῖς ἔτι χείροσι καθυβρίζοντες λόγοις. Σὺν οἷς ἐπειδὴ προδιάδηλον ἐποιοῦντο τὸ διαλυθῆναι κηρυσσομένην τὴν ὅπωσιν ἀναβιβάζουσαν αὐτοὺς εἰς πνευματικὴν εὐκαρπίαν, ἐκ τῆς ἀγονήτου σκιᾶς. Τούτοις φησὶ, μὴ ὁ ἀροτριῶν ἀροτριάσει τὸν ὅλον ὅλην τὴν ἡμέραν. ὦ αἰσθητοὶ, φησὶν, ἀναπεμπὴ μὲν γὰρ τοῖς ἀρότροις τὸν γηπόνος, ἀλλ' οὐ μέχρι παντὸς τοῦτο δρᾷ, οὐδὲ ἅπαντα τοῖς ἀρότροις τὸν τῆς γηπονίας διατρίβει καιρόν. ἀναπεμπὴ γὰρ τὴν ἀρόυραν, οὐχ ἵνα φαίνηται τοῦτο παθοῦσα μόνον, ἀλλ' ἵνα εὐπαράδεκτος ᾖ τοῖς ἐν αὐτῇ καταβαλλομένοις σπέρμασι, καὶ καρποφόρος ὀφθῇ. Σὺν οἷς ὑλομανούσας ποτὲ καὶ οἷς κεχερσωμένας ταῖς ἀπάντων ἡμῶν καρδίας, ὥσπερ ἀρότρῳ χρησάμενος τῷ διὰ Μωσέως νόμῳ κατεργάσομαι, καὶ γεωργοῦ δίκην ἀναπέμπων εὐκαρπίας ἀποφαίνω αὐτὰς εἰς καταβολὴν σπερμάτων ἀγαθῶν. ὁ δὲ γε ἀγαθοῦ πάντως σπορεὺς ὁ ἐμὸς ἐστιν υἱός. προσδέξασθε τοίνυν τὰ περὶ αὐτοῦ, καὶ μὴ βούλεσθε διὰπαντὸς

ἐργάν, ἢ ἀγαπᾶν τ' ἀρότησεν νόμιν. ἠρεθίσατε γὰρ, ὡς ἔφην, οὐχ ἵνα μὴν ἔχητε τοῦτο· ποῖα γὰρ ὄνησις ἐντεῦθεν; ἀλλ' ἵνα τοῖς τῆς ἀληθείας ἐκτέκητε καρποῖς. ὅπερ ὁ μὲν μεταπεπλάσμεθα νοητῶς ἐν Χριστῷ, ἤγουν μετεσοιχειώθημεν, οἱ μὲν ἐκ πλάνης Ἑλληνικῆς εἰς τ' τῆς ἀληθείας ἐπίγνωσιν, καὶ εἰς ζωὴν ἁγίαν τ' ἀφ' τῶν πάντων ἡμῶν σωτῆρος Χριστοῦ. οἱ γε μὴν ἐκ περιτομῆς εἰς αἵρεσιν μαθημάτων διαβολικῶν, καὶ εἰς χαυνότητα λατρείας, οὐκ ἔτι τὴν τῶν ἐχούσης ὃ ἀτερπές, ἐκλαμπούσης δ' μᾶλλον τῆς πνευματικῆς ὃ διαπρεπέστατον κάλλος. ὥσπερ δὲ ἡμῖν κἀκείνοις τ' ἁγίου ὕδατός τε καὶ πνεύματος ἀναγέννησιν ἐν Χριστῷ πλουτίσασιν. ὁμοίως δ' ἐκ τοῖς Ἰουδαίων δήμοις ἀπόλλυται τε καὶ ἀπόλωλε δίκτυον, ἢ ἐπ' αὐτοῖς δὴ τούτοις χάεις. ἀντίκρυς γὰρ, ὡς ἔφην, τοῖς τοῦ Χριστοῦ θεσπίσμασι. Τοιοῦτοι, φησὶ, μὴ ἐρεῖ ὁ πηλὸς τῷ κεραμεῖ, τί ποιεῖς, ὅτι οὐκ ἐργάζῃ, οὐδὲ ἔχεις χεῖρας; ὁ λέγων τῷ πατρὶ, τί γεννήσεις; καὶ τῇ μητρὶ, τί ὠδινήσεις; ἐγὼ μὲν γὰρ, φησὶν, ἀναμορφῶσαι βούλομαι πρὸς τὰ ἀμείνω, καὶ οἷ αὐτὸς ἀναπλάσαι πρὸς τὰ βελτίω τοῦ γεννήσεως νοητῆς, πάντως δή που τῆς δι' ὕδατός τε καὶ πνεύματος. ἀλλὰ τοῖς ἐμοῖς σκέμμασιν ἀσυνέτως ἀντικρούετε. ἆρ' οὖν ἐπιτίμησι, φησὶν, ὁ πηλὸς τῷ κεραμεῖ ποτὲ, ὡς χεῖρα τέχνης οὐκ ἔχοντι, ἢ ὡς οὐκ εἰδότι τίνα χρὴ τρόπον διαμορφῶσαι τὸ ἐν χερσίν. ἀλλ' ὁ μὴν τεθῆσεσθαι, φησὶ, μὴ πεδοῖν προσήκειν τῷ ἰδίῳ πατρὶ, ἅρα γεννήσῃ; εἶτα πῶς ὑμεῖς ὡς πηλὸς ὄντες εἰς χεῖρας κεραμέως, καὶ οὐκ εἰδότες ὅλως τίνα τρόπον ἡ νοητὴ πρὸς ὑμᾶς ἀναγέννησις ἔσται, οὐδὲ ἀφ' τε φιλονεικεῖν, ἢ ἁρμὸν δὴ μᾶλλον ὡς τεχνίτῃ καὶ πατρὶ τὸ ὅπως δὴ γένοιτο τοῦτο προσχωρῆσαι ἐγνώκατε. ὅτι γὰρ ἐφιλονείκουν Ἰουδαῖοι τοῖς τῆς σωτῆρος λόγοις. οἶδεν γέγονασιν αὐτῷ πρὸς τούτων, χαλεπὸν οὐδὲν σαφὲς ἰδεῖν. ἔφη γὰρ πρὸς Νικόδημον, ἀμὴν, ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἐὰν μή τις γεννηθῇ ἄνωθεν ὕδατος, ἢ πνεύματος, οὐ δύναται ἰδεῖν τὴν βασιλείαν τ' Θεοῦ. ὁ δὲ τοῖς ὑπ' νοῦν ἀσυνέτως ὑπεπιπτόντων αὐτῷ ἐπέφερε λέγων. μὴ δύναται αὖ γέρων ὢν εἰς τ' κοιλίαν τ' μητρὸς αὐτοῦ δεύτερον εἰσελθεῖν καὶ γεννηθῆναι; προσετίθη τοῖς τούτοις, καὶ ἕτερον μυσταγωγίαν, πῶς δύναται ταῦτα γένεσθαι; τί οὖν πρὸς ταῦτα Χριστός, εἰ τὰ ὑπόγεια εἶπον ὑμῖν καὶ οὐ πιστεύετε, πῶς ἐὰν εἴπω ὑμῖν τὰ ἐπουράνια πιστεύσητε;

A amare & diligere. Arauit enim, vt dixi, non vt ibi acquiescatis: quæ enim inde est vtilitas? sed vt veritatis fructus proferatis. Quoniam autem transformati & transfigurati sumus intelligibiliter in Christo, alii ab errore Græco, ad veritatis agnitionem, & ad sanctam vitam, per omnium nostrum seruatorem Christum: alii à circuncisione ad recipiendum institutа ac disciplinam Euangelicam, & ad nouitatem cultus, non iam deformitatem figurarum habentis, sed potius spiri-
B tuali decentissima pulchritudine enitescentis: contigit autem hoc nobis & illis, regeneratione per aquam & spiritum in Christo ditatis: similiter etiam postquam hanc suam gratiam Iudaicus populus reiecit nec recepit, (restiterunt enim, vt dixi, Christi vaticiniis,) hinc ait: Nunquid dicet lutum figulo, quid facis, quòd non operaris, neque manus habes? Væ qui dicit patri, quid generabis? & matri, quid parturies? Ego enim, inquit, reformare volo ad
C meliora, & velut refingere ad potiora per generationem intelligibilem, eam scilicet omnino quæ sit per aquam & spiritum. Sed meis decretis imprudenter resistitis. Num, inquit, aliquando lutum reprehendit figulum, quasi manum artificiosam non haberet? aut quasi nesciret quemadmodum formare, quòd præ manibus est, oporteat? Sed & nascendus, inquit, nunquid adduxit suo patri, vnde generaret? Iam vos quasi lutum in ma-
D nibus figuli, & omnino ignari, quemadmodum regeneratio mentis & intelligentiæ vestræ sit futura, quomodo non veriti estis contendere? cur non potius nouistis ei vt artifici & patri cedere, ac ipsi producendi modum relinquere? Nam contendisse Iudæos aduersus Seruatoris sermones hac de re habitos, videre non est difficile. Dixit enim Nicodemo: [Amen, » Ioan. 3.
amen dico vobis, nisi quis natus fue- »
E rit ex aqua & spiritu, non potest vi- »
dere regnum Dei.] Is verò insultans »
& recalcitrans temerè his, quæ mente capi non possunt, oppugnat & dicit: Num potest homo senex cùm sit, in ventrem matris suæ denuò intrare & nasci? Adiecit his etiam aliam mystagogiam: Qui possunt hæc fieri? Quid igitur ad hæc Christus? [Si terrena di- » Ibid.
xi vobis, & non creditis, quomodo si »
dixero vobis cœlestia, credituri sitis?] »

Cedendum

Cedendum ergo est his, quæ dicit Deus, necessariò. Ipse enim nouit suorum operum viam. Et quæ ab eo fabricata sunt, à nemine etiam curioso carpi possunt, & quæ mentem superant, ab hominibus nostri similibus indubitata fide honorari & suspici debent. Sciendum verò, prophetam Hieremiam in domum figuli missum fuisse, vt illum fabricantem videret: dissipato autem luto, & in aliud vas reficto, dixit ei Deus: Nónne vt figulus hic potero vobis facere, domus Israel? Ecce vt lutum figuli vos estis in manibus meis. Quòd autem transformemur intelligibiliter in sanctam & optimam vitam, declarabit Paulus: Nos, inquiens, omnes retecta facie gloriam Domini speculantes, ad eandem imaginem transformamur, à gloria in gloriam, velut à Domini spiritu: per quem & regeneramur, semen habentes non amplius corruptioni obnoxium, sed id quod est per verbum viuentis & manentis Dei.

A εἶχειν οὖν ἀναλεκτέον οἷς ἂν λέγοι Θεός. αὐτὸς οἶδε τὴν ἰδίων ἔργων τέχνην, ἀπολυτεραγμόνητα δὲ τὰ παρ' αὐτοῦ τεχνουργούμενα, καὶ ἀνεξιάστως πᾶσι τὰ ὑπὲρ νοῦν ὄντα, τ' καθ' ἡμᾶς πίστεως ἀξιοῦσθαι προσήκει. ἰστέον δ' ὅτι καὶ ὁ προφήτης Ιερεμίας εἰς τ' οἶκον τοῦ κεραμέως ἐπέμπετο, τεχνουργοῦντα αὐτὸν ὀφόμενος. διαπεσόντος δὲ τοῦ πηλοῦ, καὶ εἰς ἄλγιον ἕτερον σκάφος πλασθέντος, πρὸς αὐτὸν ἔφη Θεός. μὴ ὡς ὁ κεραμεὺς οὗτος δυνήσομαι ὑμᾶς, οἶκος Ισραήλ; ἰδοὺ ὡς πηλὸς τοῦ κεραμέως ὑμεῖς ἐστὲ ἐν χερσί μου. ὅτι δὲ καὶ μεταπλαττόμεθα νοητῶς εἰς ἄλλον τε, καὶ παλαιὸν ζωὴν σοφῶς λέγων ὁ Παῦλος. ὑμεῖς δὲ πάντες ἀνακεκαλυμμένῳ προσώπῳ, τ' δόξαν κυρίου κατοπτριζόμενοι, τὴν αὐτὴν εἰκόνα μεταμορφούμεθα ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν, καθάπερ ἀπὸ κυρίου πνεύματος, δι' οὗ καὶ ἀναγεννώμεθα, σπορὰν ἔχοντες οὐκέτι φθαρτὴν, ἀλλὰ τὴν διὰ λόγου ζῶντος Θεοῦ, καὶ μένοντος.

B

C

Quia sic dicit Dominus Deus sanctus Israel, qui fecit ventura. Interrogate me de filiabus & filiis meis, & de operibus manuum mearum mandate mihi. Ego feci terram & hominem in ea. Ego manu mea firmani cælum. Ego omnibus stellis mandaui.

Superiorum verborum sensus expositio, in his verbis apparet. Horum autem versuum sententia ita se habet. Si enim, inquit, lutum vnquam increpauit figulum, & eius qui finxit manum velut rudem aut otiosam accusauit, si quis de his quæ nondum sunt, vel facta sunt, sed expectantur vt fiant, curiosè scisciratus est, cuiusmodi liberorũ pater suus sit futurus sator: interrogate me & vos, qui mihi succedentibus temporibus, filii & filiæ eritis: quomodo istuc fiat, ac quemadmodum filii futuri sitis filiæ. Mandate mihi & de operibus manuum mearum. Mandate, inquit, pro imperate, & Deo velut ignoranti rerum agendarum viam, ne cunctemini dare consilium. Admiratione igitur & quidẽ meritissimò dignus est sapientissimus Paulus, qui sic scripsit: Rom. 11. [O profunditatem diuitiarum & sapientiæ & cognitionis Dei! quàm sunt inscrutabilia iudicia eius, & imperuestigabiles viæ eius!] Quis enim nouit mentem Dòmini? aut quis consiliarius eius fuit? Non enim vlla in re sua vllo homine opus habet, omnium architectatrix

D

E

Τῆς τῶν ἀνωτέρω διανοίας ἀπόδοσις ἐν τούτοις ὁρᾶται γεγυμνωμένη. ἔχει γ' ὅπως τῶν εἰρημένων ὁ νοῦς. εἰ γὰρ ὁ πηλὸς τοῦ κεραμέως, φησὶν, ἐπετίμησέ ποτε, καὶ ὡς ἀτεχνῆ πως ἢ ἀργοτέραν τὴν ὕλην διαπλάσαντος ἐμέμψατο χεῖρα. εἰ ἐνεκάλεσέ τὶς τ' ὄντων ἢ γεγονότων, γεγονέναι δ' προσδοκωμένων, ὁποίων ἄρα τέκνων ὁ αὐτὸς πατὴρ ἔσται σοφός. ἐρωτήσατέ με καὶ ὑμεῖς οἱ ἐσόμενοί μου τῇ ἡλικίᾳ, υἱοί τε καὶ θυγατέρες, πῶς δὴ γένοισθε τοῦτο, καὶ τίνα δεῖ πρὸς ὑμᾶς εἶναι τοὺς ἔσεσθέ μοι, καὶ θυγατέρας. ἐντείλασθέ μοι, καὶ περὶ τ' ἔργων τῶν χειρῶν μου, ὃ δ' ἐντείλασθε, φησὶν, αὐτὸ τοῦτο ἀξιώσω, καὶ ὡς οὐκ εἰδότι τ' προσηκόντων τ' ὁδὸν, μὴ ὀκνήσητε γνωμοδοτῆσαι τῷ Θεῷ. ἀξιάγαστος οὖν καὶ σφόδρα εἰκότως ὁ πανσοφος Παῦλος ὠδὶ γεγραφώς. ὦ βάθος πλούτου, καὶ σοφίας, καὶ γνώσεως Θεοῦ. ὡς ἀνεξερεύνητα τὰ κρίματα αὐτοῦ, καὶ ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ. τὶς γὰρ ἔγνω νοῦν κυρίου; ἢ τὶς σύμβουλος αὐτοῦ ἐγένετο; δεῖται γὰρ ὅλως οὐδενὸς ἔν γε τοῖς καθ' αὐτὸν ἡ πάντων τεχνίτις

Σοφία. Ἀλλ' οὐδὲ εἰ εἴη τι τῶν καθ' ἡμᾶς ἀπορον τε καὶ ἀμήχανον αὐτῇ. πάντα γὰρ δύναται ὁ παντοδυνὰς ἔχουσα, μᾶλλον δὲ ἡ πᾶσα δύναμις ἔστιν αὐτη. κύριος γὰρ ἐστὶ πάσης δυνάμεως ὁ τῶν ὅλων Θεὸς, οἶδέ τε καὶ μόνος αὐτὸς τὰ ἰδίων ἔργων τὴν ὁδόν. Οὐκοῦν ἀπολυτεον γεγραμμένα αὐτὰ, ἃ τε νοῦν, καὶ λόγον αὐ ἔφικτα μηδὲ ταῖς διανοήσεσιν ἀφανοίας, αὐτὰ γε μὴν ἐγνωσμένα. καὶ γοῦν δι' ὕδατός τε καὶ πνεύματος τὴν νοητὴν ἀναγέννησιν δεδόσθαι πιστεύομεν, τοῖς ἐπεγνωκόσι τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ Χριστοῦ. ὅθεν Νικοδήμῳ τὴν χάριν εὐαρχῆ καθῆξαι ἐβούλετο Χριστὸς, ἐξηγεῖτο μὲν τὰ πράγματα τὴν ὁδὸν. ὁ δὲ σύνιεις τὰ λεγόμενα οὐδὲν, τὴν τοῦ σωτῆρος ῥῆσιν κατηγορήσας τὸ ἀμήχανον. ὅτε καὶ ὅτως ἔχοντα γνώμης πρὸς δέχεσθαι τὸ θαῦμα προφέρεσθαι λέγων. ὃ οἴδαμεν λαλοῦμεν, καὶ ὃ ἑωράκαμεν μαρτυροῦμεν. Οὐκοῦν εἰ μὴ σύνιεμεν τὴν θείων ἔργων τὴν ὁδὸν, ἐνδιασμοῦ πάντως τὸ ἑαυτὴν ἀπαλλάττοντες νοῦν, Θεῷ λέγομεν, οἶδα ὅτι πάντα δύνασαι, ἀδύνατεῖ δέ σοι οὐδέν. μὴ ἐρωτῶμεν αὐτὸν περὶ τὴν θυγατέρων, καὶ τὸ υἱῶν αὐτοῦ. μήτε μὴν ἐντελλόμεθα, ἢ γοῦν διαβάπτωμεν. αὐτὴ περὶ τὴν ἔργων τὴν χερῶν αὐτοῦ. Ἀλλ' ὡς ἁπλῶν κεφαμεῖ τῷ διαχωρῶμεν ἡμεῖς ἐργάζεσθαι τὸ δοκοῦν. μάθοιμεν γὰρ ἂν μετὰ τοῦτο ὅταν αὐ βούλοιτο τὰ καθ' ἡμᾶς, καὶ μεταπλάττῃ τὸν νοῦν ἐκ τῆς αἰσχόνων ὅτι τὸ ἄμεινον, καὶ καρδίαν ἡμῖν σύνεσι καινὴν ἀποῤῥίζωσας τὸ πονηρὸν. καὶ γοῦν ἔφη τι τοιοῦτον διὰ φωνῆς Ιεζεκιὴλ, ὅτι ἐκ ἀπαίρω τὴν καρδίαν αὐτῶν τὴν λιθίνην ἐκ τῆς σαρκὸς αὐτῶν, καὶ δώσω αὐτοῖς καρδίαν σαρκίνην, τοῦτ' ἔστι, πνευματικήν τε καὶ δύκτων τῶν εἰδέναι αὐτοὺς ἐμὲ, ὅτι ἐγώ εἰμι κύριος. ἀποφοιτῶντες γὰρ φαυλότητός τε ἁπάσης, καὶ μολυσμῶν, εἶτα τὴν ἑαυτῶν διάνοιαν μεταρμόζοντες εἰς ὃ πλεῖστον * ἐτέλεσε τὸ ἀγαθὸν. προσλαβόντες δὲ τοῦτο καὶ τὸ ἐξ ὕδατός τε, καὶ πνεύματος νοητὴν ἀναγέννησιν, εἰς υἱοὺς καὶ θυγατέρας ἐσόμεθα Θεοῦ. ὅτι γὰρ ἔνεστιν αὐτῷ ὁ παντοδυνὰς διὰ δείκνυσι λέγων. ἐγὼ ἐποίησα γῆν καὶ ἄνθρωπον ἐπ' αὐτῆς. ὁ δὲ τῆς ἀνθρώπου γενέσεως εὑρετὴς, ὁ προνοήσων εἰς ὃ εἰ) τὸ ὄντα ποτὲ, πῶς ἀπονήσῃ πρὸς ἀναμόρφωσιν τὴν πνευματικὴν, καὶ οὐχὶ δῆλον τοῖς ἑαυτῷ νόμοις μεταχωρήσειν ἂν, εἰς πᾶν ὁτιοῦν τὴν κτίσιν γνώμην αὐτῷ, τὴν ποιητὴν ἡ φύσις. τί δ' ἂν ἄδοξον εἰς τὸ τῶν ἀνθρώπου διάνοιαν μεταχαλκεύῃ πρὸς

Sapientia: non, etiãsi apud nos quippiam sit factu difficile aut impossibile. Ipsa enim potest omnia, quæ habet omnimodam potentiam, imò quæ est ipsa omnis potentia. Dominus enim est potentiarũ & exercituum, vniuersorũ Deus, nouitque solus ipse suorũ operũ viam. Itaque extra reprehensionem etiã curiosorum sunt facta ipsius: & quæ nec mente comprehendi, nec oratione possunt: & ad quæ hominum animi nõ possunt pertingere, ea ipsi sunt cognita. Siquidẽ exempli causa, regenerationẽ intelligibilem per aquam & spiritum datam esse his qui agnouerunt apparitionem Christi, nos credimus. Sed cùm Nicodemo gratiam hanc explicare vellet Christus, & rei viã exponeret: is nihil eorum quæ dicta sunt intelligens, verborum Christi difficultatem inexplicabilem excusauit. Hoc autem animo affectum, vt fide miraculum reciperet, confirmauit is qui dicit: Quod nouimus, loquimur, & quod vidimus, testamur. Quamquã igitur diuinorum operum viam non intelligamus, nec omni dubio mentem liberauerimus, tum Deo dicimus: Scio te omnia posse, & tibi nihil esse impossibile, non sciscitamur de filiabus eius & de filiis. Nec vnquã mandamus aut præcipimus ei de operibus manuũ suarum: sed vt lutum nos figulo cedimus & concedimus, vt quod ipsi visum est operetur. Trãsfert enim citra laborẽ quocunq; voluerit, quæ nostra sũt, & à turpioribus ad id quod est melius animũ transformat, nobisque cor nouũ immittit, extirparo priore. Nimirũ eiusmodi quippiam dixit voce Ezechielis: Eruellam cor eorũ lapideũ ex carne ipsorum, & dabo illis cor carneum, id est, tenerum & sequax, vt ipsi me sciant, quòd ego sum Dominus. Recedentes enim à vitiositate omni, & inquinationibus, deinde mentẽ nostram componẽtes, ita vt velit quod bonũ est exequi, & huic etiã adiungentes regenerationẽ intelligentia perceptam, quæ est per aquam & spiritũ, filii & filiæ Dei erimus. Quòd enim insit ei cunctipotẽtia, declarat, inquiẽs: Ego feci terram, & hominẽ in ea. Inuentor autẽ generationis humanæ & autor, qui produxit eũ, cùm non esset quondã, vt sit: quomodo ad reformationem spiritualem erit inhabilis & ineptus? An non potius nutu eius & sententia, ad quamcunque speciẽ natura creaturarũ demigrare & trãsire poterit. Et quid ita mirũ aut ingredibile videri debet, si hominis mentem pro suo arbitratu aliter fingat

* ἰδίαν

ac fabricet, qui manu cælum firmauit? Manum autem patris, omnium rerum opificem, esse dicimus filium, per quem omnia, & in quo omnia. Verbo enim Domini, inquit, cæli firmati sunt. Ipse omnibus stellis mandauit, id est, imperauit, quomodo earum vnaquæque esse deberet. Sol enim positus est vt diei, Luna vt nocti imperet: Sed &, vt Psal-
Psal. 103. » tes ait: [Sol nouit occasum suum. Po-
» suitque tenebras vniuersorum Deus, &
» facta est nox:] Psallit iterum diuinus
Psal. 73. » Dauid, & inquit: [Tuus est dies, & tua
» est nox: Tu constituisti Solem & Lu-
» nam.] Itaque horum vtrumuis ab ipso ordinatum, cursum conficit, motu bene composito, & statis horarum interuallis. Similiter & reliquæ stellæ, iuxta legem sibi à Deo datam, & oriuntur suis temporum vicibus & occidunt. Ipse enim illis mandauit, qui Deus est natura, & vniuersorum opifex ac Dominus.

A Τὸ δοκοῦν, ὁ ἰδίᾳ χεῖρει στερεώσας τὸν οὐρανόν. χεῖρα γεμιὸν τῆς πάντων τὸν πανουργὸν εἶναι φαμὲν τὸν γόνον δι' οὗ τὰ πάντα, καὶ ἐν ᾧ τὰ πάντα. τῷ λόγῳ γὰρ κυρίου, φησὶν, οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν. αὐτὸς ἅπασι τοῖς ἄστροις ἐνετείλατο, τοῦτ' ἔστι, διετάξατο. ὅπως ἕκαστον αὐτῶν εἴη χρή. ἥλιος μὲν γὰρ εἰς ἀρχὰς τέθηται τῆς ἡμέρας, σελήνη δὲ τῆς νυκτός. ἀλλ' ὡς ὁ ψάλλων φησὶν, ὁ ἥλιος ἔγνω τὴν δύσιν αὐτοῦ. ἔθετο δὲ σκότος ὁ τῶν ὅλων Θεός, B καὶ ἐγένετο νύξ. ψάλλει γοῦν πάλιν ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ, καὶ φησὶ, σὴ ἐστὶν ἡ ἡμέρα, καὶ σὴ ἐστὶν ἡ νύξ. σὺ κατηρτίσω ἥλιον, καὶ σελήνην. σὺν καιρίοις ἑκάτερον τούτων τῶν αἰτῶν τεταγμένον διαπερᾷ δρόμον, ἀτάκτῳ φορᾷ, καὶ μεμετρημένοις ὡρῶν διαστήμασιν. ὁμοίως δὲ, καὶ τὰ λοιπὰ τῶν ἄστρων κατὰ τὸν αὐτοῖς δοθέντα τοῦ Θεοῦ νόμον, ἀνίσχει τε καὶ χωρεῖ καὶ δύεται. αὐτοῖς ἐνετείλατο Θεὸς ὢν φύσει καὶ τῶν ὅλων δημιουργὸς κύριος.

Ego suscitaui illum cum iustitia regem, omnes viæ eius rectæ. Ipse ædificabit ciuitatem meam, & captiuitatem populi mei conuertet, non cum pretio neque cum muneribus, dixit Dominus Sabaoth.

Quidam fortassis dicerent, hæc de Cyro patre Cambysis efferri, eò quòd ille relaxarit Israelem, & è vinculis captiuitatis exemerit, templúmque Hierosolymitanum fundauerit. verùm sequentium consideratio, sensum vimque sententiarum non ad illum, sed potius ad omnium nostrum Seruatorem Christum, qui excitatus est cum iustitia, contraheret. Illuxit enim nobis Deus & Dominus, placuitque Deo & Patri, omnia in ipso tum cælestia tum etiam terrestria summatim comprehendere. Itaque excitatus est cum iustitia, non ficta aut docendo percepta, sed existens ipse reuera etiam iustitia. Scriptum autem est alibi de eo: Ecce Rex iustus regnabit, & principes cum iudicio venient. Erat quippe semper Rex, vniuersorum, vnigenitum Dei Verbum, simul cum Deo & Patre, & omnem creaturam aspectabilem & inaspectabilem pedibus subiecit. Si quis verò homo terrestris, ab eius regno deficeret & resiliret, eiúsque sceptra parui faceret, eò quòd in manu ac potestate esset diabolo, peccatique laqueis teneretur: rursus iugo suo, hic omnis iustitiæ & administrator & largitor submisit.

C Ἐγὼ ἤγειρα αὐτὸν μετὰ δικαιοσύνης βασιλέα. πᾶσαι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ εὐθεῖαι. οὗτος οἰκοδομήσει τὴν πόλιν μου, καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ λαοῦ μου ἐπιστρέψει, οὐ μετὰ λύτρων, οὔτε μετὰ δώρων, εἶπε κύριος σαβαώθ.

Φαίη δὲ ἴσως τινὲς εἰρῆσθαι ταῦτα περὶ Κύρου τοῦ Καμβύσου, ἀφ' ὅτε ὁ αὐτὸν αἴρειν τὸν Ἰσραὴλ, καὶ τῆς αἰχμαλωσίας ἀπολύσαι δεσμῶν, ἐμνήσθη δὲ καὶ τὸν ἐν Ἱεροσολύμοις νεών, ἀλλ' ἤτοι τῶν ἐφεξῆς ῥητέα πρεπόντως μᾶλλον τὴν οἰκονομίαν τοῦ σωτῆρος, οὐκ ἐπ' ἐκείνῳ μᾶλλον D ἀλλ' ὅτι πάντων ἡμῶν σωτῆρι Χριστῷ, ὃς ἐγήγερται μετὰ δικαιοσύνης. συνελαμψε γὰρ ἐφ' ἡμᾶς Θεὸς ὢν κύριος, εὐδοκήσαντος τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς ἀνακεφαλαιώσασθαι τὰ πάντα ἐν αὐτῷ τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς. οὐκοῦν ἐγήγερται μετὰ δικαιοσύνης οὐκ εἰσποιητὸς καὶ διδακτὸς, ἀλλ' ὑπάρχων αὐτὸς αὐτοδικαίωμα, καὶ δικαιοσύνη. γέγραπται δὲ καὶ ἑτέρωθί που περὶ αὐτοῦ. ἰδοὺ δὴ βασιλεὺς δίκαιος βασιλεύσει, καὶ ἄρχοντες μετὰ κρίσεως ἄρξουσιν. ἰδοὺ γὰρ ἀεὶ E βασιλεὺς τῶν ὅλων, ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ λόγος ὁμοῦ τῷ Θεῷ καὶ πατρὶ, καὶ πᾶσαν ἔχων ὑπὸ πόδας τὴν κτίσιν ὁρατὴν καὶ ἀόρατον, ἀπροσκοπότατα δὲ τῆς ὑπ' αὐτῷ βασιλείας τὸν αἰθέριον τὸν ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ τὸ αὐτοῦ σκήπτρων ὀλιγωρήσαντα, ἀφ' οὗ ὑπὸ χεῖρα γενέσθαι διαβολικῷ, καὶ τοῖς τῆς ἁμαρτίας ἐνεχεσθῶσι βρόχοις, πάλιν ὑπήγαγε τοῖς ἑαυτοῦ ζυγοῖς, ὁ δικαιοσύνης ἁπάσης, καὶ βραβευτὴς καὶ δοτήρ.

εἰσὶ γὰρ αὐτοῦ πᾶσαι αἱ ὁδοὶ δίκαιαι. ὁδοὶ δὲ εἰσὶν A Sunt enim omnes eius viæ rectæ. Viæ autem Christi esse dicimus, Euangelica oracula, per quæ, ad omnem tendentes virtutem, & pietatis insignibus nostra ipsorum capita ornantes, ad supernæ vocationis brabium peruenimus. Rectæ siquidem hæ viæ, nihilque in illis obliquum vel peruersum, sed directæ velut & permeabiles. Scriptum est enim: Via piorum recta facta est, & parata via piorum. Nam semita legis aspera est, per multos typos B ac figuras gradiens, & intolerabilis est difficultatis. At plana est Euangelicorum oraculorum via, & nihil confragosum omnino habet aut asperum. Viæ igitur Christi rectæ, & ipse ædificauit sanctam ciuitatem, id est, Ecclesiam, in qua & ipse commoratur. habitat enim in sanctis, & facti sumus templa Dei viuentis, Christum in nobis ipsis habentes, per sancti Spiritus participationem. Fundauit ergo Ecclesiam, ipséque est fundamentum: in C quo & nos tanquam lapides sumptuosi & pretiosi extruimur, in templum sanctum, in habitaculum Dei in spiritu. Inconcussa prorsus Ecclesia, est, quæ Christum habet fundamentum & basim immotam. [Ecce enim, inquit, pono fundamenta Sion, lapidem electum, angularem, pretiosum: & qui credit in eo, non pudefiet.] Ipse igitur fundata Ecclesia, auertit etiam populi sui captiuitatem. Nos enim oppressos tyrannide in terra, à Satana & peccato seruauit & liberauit, & suo D iugo subiecit. Verùm non pretio, neque muneribus. Sic enim ipsius discipulus: [Non corruptibilibus, argento aut auro liberati sumus à vana nostra conuersatione à patribus tradita, sed pretioso sanguine, velut agni immaculati & incontaminati Christi.] Dedit enim pro nobis proprium sanguinem: neque sumus iuris nostri, sed eius qui emit & seruauit. Hinc & quidem iure optimo, qui rectæ fidei directum canonem prætergrediuntur, E voce sanctorum accusantur, vt Dominum qui illos redemit negantes.

1. Petri 2.

1. Petri 1.

Sic ait Dominus Deus Sabaoth; laborauit Ægyptus, & negotiatio Æthiopum, & Sabaim viri excelsi ad te transibunt, & erunt serui, & post te sequentur vincti manicis, & adorabunt te, & in te orabunt. Quia in te Deus est, & non

ἐστὶ γὰρ αὐτοῦ πᾶσαι αἱ ὁδοὶ δίκαιαι. ὁδοὶ δὲ εἰσὶν φαμὲν τοῦ Χριστοῦ τὰ θεῖά τε καὶ διαλογικὰ θεσπίσματα, δι' ὧν εἰς πᾶσαν ἰόντες ἀρετὴν, καὶ τοῖς τῆς εὐσεβείας αὐχήμασιν ἑαυτῶν στεμματίζοντες τὰς κεφαλὰς, εἰς ὃ τῆς ἄνω κλήσεως βραβεῖον ἐρχόμεθα. δίκαιαι γε μὴν αἱ ὁδοὶ, σκολιὸν γὰρ οὐδὲν ἐν αὐταῖς ἢ διεστραμμένον, ἀλλ' οἷαι ὀρθοὶ καὶ δίηλατοι. γέγραπται γὰρ ὅτι ὁδὸς δικαίων δικαία ἑτοιμάζετο, καὶ πρηεσκευασμένη ἡ ὁδὸς τῶν δικαίων. τραχεῖα μὲν γάρ πως ἡ τοῦ νόμου τρίβος διὰ πολλῶν ἰοῦσα τύπων, καὶ δυσχερείας οὐ φορητῆς, φιλὴ δὲ ἡ διὰ τῶν διαλογικῶν θεσπισμῶν, καὶ σφόδρα ἔχουσα πάντελῶς ὃ αἴφνης ἢ τραχύ. δίκαιαι δὴ οὖν αἱ ὁδοὶ τοῦ Χριστοῦ, καὶ αὐτὸς ᾠκοδόμησε τὴν ἁγίαν πόλιν, τοῦτ' ἔστι, τὴν ἐκκλησίαν, ἐν ᾗ καὶ αὐτὸς αὐλίζεται. κατοικεῖ γὰρ ἐν ἁγίοις, καὶ ναοὶ γεγόναμεν Θεοῦ ζῶντος, Χριστὸν ἔχοντες ἐν ἑαυτοῖς διὰ μετοχῆς τοῦ ἁγίου πνεύματος. τεθεμελίωκε τοίνυν τὴν ἐκκλησίαν αὐτὸς ὢν ὁ θεμέλιος, ἐφ' ᾧ καὶ ἡμεῖς ἐποικοδομούμεθα, ὡς λίθοι πολυτελεῖς καὶ τίμιοι εἰς ναὸν ἅγιον, εἰς κατοικητήριον τοῦ Θεοῦ ἐν πνεύματι. ἀκλόνητος δὲ πάντελῶς ἡ ἐκκλησία, Χριστὸν ἔχουσα τὸν θεμέλιον, καὶ ἀκατάσειστον ἱστοβάθραν. ἰδοὺ γὰρ τίθημι, φησὶ, τὰ θεμέλιά Σιὼν, λίθον ἐκλεκτὸν, ἀκρογωνιαῖον, ἔντιμον, καὶ ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν, οὐ μὴ καταισχυνθῇ. αὐτὸς οὖν ὁ θεμελιώσας τὴν ἐκκλησίαν, ἐπέστρεψε καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ λαοῦ αὐτοῦ. τυραννουμένους γὰρ ἡμᾶς ἐκ τῆς ἐπὶ τῆς γῆς ὑπὸ τε τοῦ Σατανᾶ, καὶ τῆς ἁμαρτίας, σέσωκέ τε καὶ ἐξείλετο, καὶ τοῖς ἰδίοις ὑπήγαγε ζυγοῖς. πλὴν οὐ μὴν λύτροις, οὐδὲ μὴν δώροις, ὡς γὰρ ὁ αὐτοῦ μαθητὴς, οὐ φθαρτοῖς ἀργυρίῳ ἢ χρυσίῳ ἐλυτρώθημεν ἐκ τῆς ματαίας ἡμῶν ἀναστροφῆς παραδεδόσθαι, ἀλλὰ τιμίῳ αἵματι ὡς ἀμνοῦ ἀμώμου, καὶ ἀσπίλου Χριστοῦ. δέδωκε γὰρ ὑπὲρ ἡμῶν τὸ ἴδιον αἷμα, καὶ οὐκ ἐσμὲν ἑαυτῶν, ἀλλὰ τοῦ ἀγοράσαντος, καὶ σώσαντος. ζωὴ τηροῦσι καὶ μάλα εἰκότως, οἱ τῆς ὀρθῆς πίστεως τὸν διηκῆ κανόνα παρατρέχοντες διὰ τῶν ἁγίων κατηγορούμενοι φωνῆς, ὡς τὸν ἀγοράσαντα αὐτοὺς δεσπότην ἀρνούμενοι.

Οὕτως λέγει κύριος Σαβαώθ· ἐκοπίασεν Αἰγυπτος, καὶ ἐμπορεία Αἰθιόπων, καὶ οἱ Σαβαὶμ ἄνδρες ὑψηλοὶ ὅτι σὲ διαβήσονται, καὶ σοὶ ἔσονται δοῦλοι, καὶ ὀπίσω σου ἀκολουθήσουσι δεδεμένοι χειροπέδαις, καὶ προσκυνήσουσί σοι, καὶ ἐν σοὶ προσεύξονται, ὅτι ἐν σοὶ ὁ Θεὸς ἐστὶν,

est Deus præter te. Tu enim es Deus, & nesciuimus, Deus Israel seruator. Erubescent & pudefient omnes qui aduersantur ei, & ambulabunt in ignominia.

Sermone de Christo omnium nostrum Seruatore introducto, & præsignificato quòd auertet & dimittet populum suum, non pretio nec muneribus: continuò vocandos ad redemptionem ostendit, videlicet ex Gentibus, quibus maximè illuxisse visus Christus, tametsi dicat apertè: [Non sum missus nisi ad oues perditas domus Israel.] Sed illis quidem & primis diuina & Euangelica lux affulsit: at postquam pinguefacti sunt & incrassati, & recalcitrauit dilectus meus Israel, quemadmodum scriptum est: Occiderunt enim principem vitæ: hinc iure quidem optimo gregi Gentium Christus illuxit. Hoc est quod hic in horum verborum consideratione & contemplatione inesse inuenimus. Nominat siquidem gentes, omnium superstitiosissimas, vt virtus ac potentia vocantis ad pœnitentiam fiat admirabilis. Quemadmodum enim artificium eorum qui medicinæ periti sunt, tum imprimis laudatur, quando desperatæ valetudinis homines, experimentis suis tempestiuè vsi, liberare possunt, ita etiam Deus insignem gloriam suam illustriorem reddit, cùm eorum aliquos, qui grauiter lapsi sunt, & ad ipsum infirmum vitiositatis & impietatis detrusi sunt emergere facit & egredi, vt virtutem expetant, & mala auersentur, & res cum laude coniunctas suscipiant. Ægyptii itaque & emporia Æthiopum, id est, Thebanorum vrbes, quibus accolæ & contermini sunt hi, qui Sabaim dicuntur, id est, Æthiopum vel Indorum gentes, sortiti appellationem fortassis à Saba, temporibus antegressis, eorum regioni & terræ imperitante) laborarunt, inquit. Laborarunt, bifariam intelligendum. Vel enim illud vult insinuare, defatigatos fuisse & afflictos intolerabiliter, erroris tempore, crudeli tyranno subiugatos, Satanæ, & gregibus dæmonum seruientes, sacrificia & fructus ipsorum, filios, inquam, & filias deposcentibus: vel olim diros & infractos, & propugnatores antiqui erroris, & omni fretos robore,

A καὶ οὐκ ἦν Θεὸς πλὴν σοῦ. σὺ γὰρ εἶ Θεὸς, καὶ οὐκ ἤδειμεν, ὁ Θεὸς τοῦ Ισραὴλ σωτήρ. αἰσχυνθήσονται, καὶ ἐντραπήσονται πάντες οἱ ἀντικείμενοι αὐτῷ, καὶ πορεύσονται ἐν αἰσχύνῃ.

Τὸν περὶ τοῦ πάντων ἡμῶν σωτῆρος Χριστοῦ προφητευόμενος λόγον, καὶ προαπαγγείλας ὅτι ἀποστρέψει τὸν λαὸν αὐτοῦ ὁ μὴ λύτρων, οὐδὲ μὴ δώρων, καταδείκνυσιν οὓς τοὺς κληθησομένους εἰς λύτρωσιν, δῆλον ὡς ὅτι τοὺς ἐξ ἐθνῶν, οἷς δὴ μάλιστα Χριστὸς ἐπελάμψας ὁρᾶται, καίτοι λέγων ἀφῳγῶς. Οὐκ ἀπεστάλην εἰ μὴ εἰς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ισραήλ. Ἀλλ' ἐκείνοις μὲν ἐξ ἀρχῆς θεῖόν τε καὶ εὐαγγελικὸν ἐπέφανε φῶς. ὅπερ γ', καθά γέγραπται, ἐλιπάνθη, καὶ ἐπαχύνθη, καὶ ἀπελάκτισεν ὁ ἠγαπημένος Ισραήλ. ἀπέκτειναν γὰρ τὸν ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς. διὰ τοῦτο καὶ μάλα εἰκότως ταῖς ἐθνικαῖς ἀγέλαις ἐπέλαμψεν ὁ Χριστὸς, καὶ αὐτὸ δὴ τοῦτο τῆς παρ' ἐκείνων θεοσεβείας ἀνὸν διρήσομεν. ὀνομάζει γὰρ ἔθνη τὰ πάντων μᾶλλον δεισιδαιμονέστατα, ἵνα καὶ ἡ τοῦ καλοῦντος εἰς μετάνοιαν θαυμάζηται δύναμις. ὥσπερ γὰρ δὴ τότε μάλιστα τῶν ἰατρικῶν εἰδότων ἐπαινεῖται ὁ εὐτυχὴς, ὅταν ζωγρεῖν τὰ ἀπεγνωσμένα νοσοῦντας τῷ παθόντι ἀπαλλάττειν δύνωνται ταῖς σφῶν αὐτῶν ἐμπειρίαις ὅτε καιροῦ χρώμενοι, ὅταν καὶ ὁ Θεὸς, ἐμφανεστέρειν ἑαυτοῦ τὴν ὑπερφυᾶ καθίστησι δόξαν, ὅταν τινὰς τῶν ἀγαν ἐκκεκλικότων, καὶ εἰς αὐτὸν που τὸν κατάπατον πυθμένα φαυλότητός τε καὶ ἀσεβείας κατενεχθέντων, ἀναιρεῖσθαί τε καὶ διαφοιτᾶν διὰ πείσης πρὸς ἔφεσιν ἀρετῆς, καὶ εἰς ἀποτείνειν τὸ κακοῦ, καὶ οἷς εἰς ἀμφίεσιν τῶν ἐπαίνου λόγων. Αἰγύπτιοι δέ γε, καὶ τὰ τῶν Αἰθιόπων ἐμπόρια, τοῦτ' ἔστιν, αἱ Θηβαίων πόλεις, αἷς εἰσὶ πρόσοικοί τε καὶ ἀλλοτέρμονες οἱ καλούμενοι Σαβαῖμ· τοῦτ' ἔστι, τὰ τῶν Αἰθιόπων, ἤγουν τῶν Ινδῶν ἔθνη, τάχα που τὴν κλῆσιν λαχόντες ὡς ἀπό γε τῆς Σαβᾶ τῆς βασιλευσάσης καὶ χρόνοις τῶν αὐτῶν χθονός τε, καὶ γῆς, ἐκοπίασάν φησι, δοῦλοι ἐκοπίασαν δηλῶν νοητέον, ἢ γὰρ ἐκφανοῦ βούλεται δηλοῦν, ὅτι κεκμήκασιν οὐ φορητῶς κατά γε τὸν τῆς πλάνης χρόνον ὑμῶν τυραννίνῳ κατεζευγμένοι τῷ Σατανᾷ. καὶ ταῖς τῶν δαιμονίων ἀγέλαις δουλεύοντες ἐξαιτοῦντί θυσίας, καὶ αὐτὰ τὰ αὐτῶν γνήσια, υἱούς τε φημὶ καὶ θυγατέρας. ἤγουν ὅτι πάλαι μὲν ἦσαν δῆλοι δὲ ἄνθρωποι καὶ οἷς ἐπαπάσασι τὴν ἀρχαίαν ἀπάτην καὶ ἀδίνῃ πάντι χρώμενοι πρός γε τὸ δεῖν

ἔχεσθαι νεανικῶς τ προσκειμένης αὐτοῖς δυσ- A
σεβείας Ἑλληνικῆς. ὅπου γὲ ἐπέλαμψεν ὁ Χριστὸς,
καὶ φῶς τὸ ἀληθινὸν ταῖς ἀπάντων αὐτῶν καρ-
δίαις, ὡσπερ τις νοητὸς αὐτοῖς ἐωσφόρος,
σκοτία σὰρ, τοῦτ' ἔστιν, ἡ μελάνησαν σκαπί-
κοι, καθάπερ καὶ πρότερον, καὶ ἐμαράνθησαν ὡς ἄνθος
πάλαι πόνου, παραχωρήσαντες τὸ νικᾶν τοῖς πε-
ρὶ αὐτὸν κηρύγμασι, κατεψεύσθη δὲ ἀδάμαντος ὁ
περὶ τούτων λόγος. ὡς γὰρ ὁ πάνσοφος γράφει
Παῦλος, οὗ ἐπλεόνασεν ἡ ἁμαρτία, ὑπερεπερίσ- B
σευσεν ἡ χάρις. πλήρης γὰρ ἡ τῶν Αἰγυπτίων ὁ
ἐμὸς γῆ σεπτῶν καὶ ἁγίων ἐκκλησιῶν. θυσιαστή-
ρια πανταχοῦ καὶ μοναστῶν ἀγέλαι, καὶ παρθένων
ἐσμοὶ, καὶ ἀσκήσεων πόνοι σὺν θυμηδίᾳ πολλῇ
καὶ δρόμος εἰς ἀρετὴν, καὶ προθυμία πολλὴ,
σφιγγόμενά τε καὶ σκιρτᾶν μὴ ἀνεχόμενα καὶ
* τοῦ Χριστοῦ παντείνῃ σέβας, καὶ μέχρις αὐ- * χ. ἡ
τῶν τῶν Σαβαΐμ, ἤτοι τῶν Ἰνδικῶν ἐθνῶν. ἔστι γὰρ
ἔστι καὶ παρ' ἐκείνοις ἰδεῖν ὅσα καὶ ἐν Αἰγύπτῳ, καὶ
ἐν τοῖς ἐμπορείοις τ Αἰθιοπίας, τοῦτ' ἔστιν, ἐν τῇ C
Θηβαίων γῇ. ἔτοι δὴ οὖν οἱ Αἰγύπτιοι φησὶ καὶ
οἱ Σαβαΐμ ἄνδρες ὄντες ὑψηλοὶ, τοῦτ' ἔστιν, ἀπό-
βλεπτοι, καὶ γνωριμώτατοι τοῖς ἀπάντων, καὶ
ἀγνοοῦντες οὐδενὶ ὅπη τε εἰσὶν ἐζηρημένως δαι-
μονίων θεραπευταὶ, καὶ διαβολικῷ φύρεμ[illegible]
ἐπαναστῆσαι ὅτι σὲ διαβήσονται, τοῦτ' ἔστιν, τ
παρόντων ἀφέντες ἀπάτην, καὶ τῶν τ ἀπωλείας
βάθεσιν ἀποπηδήσαντες ἥξουσι πρὸς σὲ καὶ σοὶ
ἔσονται δοῦλοι, καὶ τῶν σῶν θελημάτων
ὑπουργοί. καλασημαίνει γὰρ τοῦτο ὃ τ δουλείας D
ὄνομα τεθεικὸν ὅτι Θεοῦ. ὀπίσω σου ἀκολουθή-
σουσι δεδεμένοι χερσὶ πέδαις. βαδιοῦνται γὰρ
κατ' ἴχνος, φησὶ, ὃ σὸν, τοῖς εὐαγγελικοῖς χερσὶ γεγραμμένοι νόμοις εἰς ἕκαστα τῶν παρόντων, καὶ
τοῦ τ ἐξαιρέτου ζωῆς διελάσουσι τρίβον δεδεμέ-
νοι χερσὶ πέδαις, τοῦτ' ἔστι, δεσμοῖς ἀγάπης, καὶ
σφιγξὶ ἀῤῥήτου φιλοτιμίας. ὥστε δυνασθαι λέ- « Rom. 8.
γειν, τίς ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χρι- «
στοῦ, θλῖψις, ἢ στενοχωρία, ἢ διωγμὸς, ἢ λιμὸς, E «
ἢ γυμνότης, ἢ κίνδυνος, ἢ μάχαιρα; ὅτοι προ- «
σκυνήσουσί σοι, φησὶ, καὶ ἐν σοὶ προσεύξονται ὅτι
Θεὸς ἐν σοὶ ἐστὶ, καὶ οὐκ ἔστι Θεὸς πλὴν σοῦ. σὺ
γὰρ εἶ Θεὸς καὶ οὐκ ἤδειμεν ὁ Θεὸς τοῦ Ἰσραὴλ
σωτὴρ, κάμπτει γὰρ τῶν πάντων σωτῆρι Χριστῷ
πᾶν γόνυ, καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογεῖται καὶ
εἰς αὐτὸν ἔρχεται πᾶν πέρας δύσης. ἐν Χριστῷ
γὰρ αἰτούμεθα παρὰ Θεοῦ καὶ παρόντα τὰ αἰτήματα,
καὶ ἐν αὐτῷ προσευχόμεθα, ὁμολογοῦντες ὅτι καὶ

vt Græcanicæ impietati suæ iuueniliter adhæresçant. At postquam illuxit Christus, & veram lucem omnium in corda immisit, & veluti mentis ac intelligentiæ quidam lucifer exortus est : Laborarunt, id est, non manserunt, vt antè, peruicaces, & remiserunt veluti de pristina contentione ac vehementia, victoriámque ipsius prædicationi cesserunt. Nec falsa fuit aut mendax de illis oratio. Sic enim sapientissimus Paulus scribit : [Vbi abundauit peccatum, superabundauit gratia.] Nam Ægyptiorum terra, augustis & sanctis Ecclesiis plena conspicitur. Altaria vbique & monachorum greges, & virginum examina, & exercitiorum labores cum ingenti voluptate, & cursus ad virtutem, & magna alacritas & feruens, & quæ frangi non sustinet : Christique cultum ad ipsos vsque Sabaim, & Indicas gentes protendit ac propagat. Est enim est videre etiam apud illos & apud emporia Æthiopiæ, hoc est, in Thebanorum terra. Isti ergo, inquit, Ægyptii, & Sabaim excelsi viri, id est, conspicui, & notissimi omnibus, & nulli non cogniti, quòd sint insigniter dæmoniorum cultores, & diabolicorum inuentorum propugnatores, ad te transibunt : id est, primo relicto errore, & exilientes à fouea interitus, venient ad te, & tibi erunt serui, tuæ scilicet voluntatis administri. Significat enim hoc seruitutis nomen à Deo positum. Sequentur te vincti manicis : Insistent, inquit, tuis vestigiis, Euangelica lege manuducti, ad quæcunque agenda, & excellentis vitæ semitam transibunt, vincti manicis, id est, charitatis nexibus, & compedibus inexplicabilis in Deum pietatis, vt dicere queant : [Quis nos separabit à dilectione Christi ? Afflictio ? « Rom. 8.
num angustia ? num persequutio ? num «
fames ? num nuditas ? num periculum ? num gladius ?] Hi, inquit, «
adorabunt te, & in te orabunt : quia in te Deus est, & non est Deus præter te. Tu enim es Deus, & non nouimus, Deus Israel Seruator. Flectit enim omnium Seruatori Christo omne genu, & omnis lingua confitetur, & in ipsum omnis precatio desinit. In Christo enim petimus à Deo & Patre postulata, & in ipso oramus, confitentes etiam

in ipso Deum esse, & præter ipsum non esse Deum. Sed etenim sentire nos docuit, cùm ait diuino discipulo, Philippo scilicet: Tanto tempore vobiscum sum, & me non nosti, Philippe? Non credis, quòd ego in Patre, & Pater in me est? qui vidit me, vidit Patrem meum. Ego & Pater vnum sumus. Itaque illud: Deus in te est, &: Non est Deus præter te, idem valent, idémque denotant, quod & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum. Hoc erat in principio apud Deum. Sin cui libeat vim ac significationem dictorum, etiam ad solam Christi personam referre: planè dicimus iuxta diuini Pauli vocem, habitasse in Christo omnem plenitudinem diuinitatis corporaliter. Erat quippe ipse Deus, & non in duos filios diuisus, sed propriam carnem veluti habente Verbo, in qua & habitasse dicitur. Igitur etiam in hoc intelligitur Deus, tanquam in humano corpore anima, tamen vnus est filius Deus. Sciendum verò, nos dicere, Domini carnem animari, anima intelligentiæ participe. Confitentur igitur: Et in te Deus est, & non est Deus præter te. Tu enim es Deus, & non nouimus, Deus Israel Seruator. Hæc est pœnitentiam agentium vox, & iam ab errore & tenebris ad lucem reuertentium, & ad agnitionem veritatis transeuntium, & naturæ atque verè Deum, & vniuersorum fabricatorem & Dominum agnoscentium. Seruatorem Israelis nominant illum qui humanitatem sumpsit & carnem: illum eundem credentes esse, qui erat quondam Israelitarum adminiculator. Vel Israelem intelliges, non solùm carnalem, sed etiam si quis alius Deum potest videre. Interpretatur enim Israel, mens videns Deum. Videt autem Deum, mentis oculis, qui Dei ac Patris characterem, nimirum filium aspicit. Cui, inquit, qui restiterunt, pudefiant, & in pudore ambulabunt. Nam qui fidem in ipsum non receperunt, sed cum Deo quodammodo pugnarunt, scilicet Iudæi, omnes erunt prostrati & deuicti ab immota manu: qui eius quidem maiestatem nulla prorsus iniuria afficiunt, suis autem capitibus exitium creant, & dedecus ignominiamque contrahunt. Erunt enim iuxta vocem prophetæ, spectaculo omni carni,

Ioan. 14.

Ioan. 1.

Innouamini ad me insulæ, Israel seruatur à Domino salute æterna: non con-

ὁ αὐτὸς Θεός ἐστι, καὶ οὐκ ἔστι Θεὸς πλὴν αὐτοῦ. οὕτω γὰρ ἡμᾶς φρονεῖν ἐδίδαξε λέγων τοῦ θεοπρεποῦς μαθητοῦ, Φίλιππος οὕτω τοσοῦτον χρόνον μεθ' ὑμῶν εἰμὶ, καὶ οὐκ ἔγνωκάς με, Φίλιππε; οὐ πιστεύεις ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοὶ ἐστιν; ὁ ἑωρακώς ἐμὲ ἑώρακε τὸν πατέρα. ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἓν ἐσμέν. Ὅθεν φαίνω, ὁ Θεός σου ἐστὶ, καὶ οὐκ ἔστι Θεὸς πλὴν σοῦ, ἴσμεν ἔχοντες δυνάμιν τοῦ, ὅτι ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος πρὸς τὸν Θεὸν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ λόγος. οὗτος ἐν ἀρχῇ ἦν πρὸς τὸν Θεόν. εἰ δὲ βούλοιτό τις, τὴν εἰρημένων τὴν δύναμιν, καὶ εἰς μόνον τὸ πρόσωπον τοῦ Χριστοῦ περιενεγκεῖν διὰ τέχνης, φαμὲν ὅτι καὶ τοῦτο τοῦ θεοπνεύστου Παύλου φωνῇ, κατοικητέ μοὶ ἐν Χριστῷ πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς. ἦν δὲ αὐτὸς ὁ Θεὸς, οὐκ εἰς ἰδίους δύο διηρημένος, ἀλλ' ὡς ἰδίαν ἔχοντος τοῦ λόγου τὴν σάρκα, ἐν ᾗ καὶ κατῳκηκέναι λέγεται. Οὕτω καὶ ἐν τούτῳ νοηθείη Θεὸς καθάπερ ἐν ἀνθρωπίνῳ σώματι ψυχή. ἀλλ' ὅτι εἷς ἐστὶν ὁ Θεὸς· ἴσμεν γεμμὶ ὅτι τὴν τοῦ κυρίου σάρκα φαμὲν ἐψυχῶσθαι ψυχῇ νοερᾷ. ὁμολογοῦσι δὴ οὖν ὅτι καὶ σοὶ ὁ Θεός ἐστι, καὶ οὐκ ἔστι Θεὸς πλὴν σοῦ. σὺ γὰρ εἶ Θεὸς καὶ οὐκ ἠδέμεν, ὁ Θεὸς τοῦ Ἰσραὴλ σωτήρ. αὕτη μετανοούντων φωνὴ, καὶ μεταφοιτώντων ἤδη πρὸς τὸ φῶς ἐκ πάσης σκότου, καὶ εἰς ὑπίγνωσιν ἀληθείας διελθόντων, καὶ τὸν φύσει τε καὶ ἀληθῶς ἐποπτευσάντων Θεὸν, καὶ τῶν ὅλων δημιουργὸν καὶ κύριον. Σωτῆρα γεμμὶ τοῦ Ἰσραὴλ ὀνομάζουσιν αὐτὸν τὸν σωθησόμενα καὶ σεσαρκωμένον, αὐτὸν ὀφθῆναι εἰ) πιστεύσαντες, ὃς καὶ πάλαι τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ ἐπίκουρος ἦν. ἤγουν Ἰσραὴλ συνήσεις ὅτι τὸν τὴν σάρκα μόνον, ἀλλὰ γὰρ καὶ εἴ τις ἕτερος ὁρᾶν δύναται Θεόν. διερμηνεύεται γὰρ Ἰσραὴλ νοῦς ὁρῶν Θεόν. ὁρᾷ δὲ Θεὸν τοῖς τῆς διανοίας ὄμμασιν, ὁ τὸν τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς χαρακτῆρα βλέπων, τοῦτ' ἔστι, τὸν υἱόν. ᾧ καὶ ἀντιπίπτουσιν φησὶ τοὺς ἀντικειμένους, παρὰ δόξαν ἔσεσθαι δὲ καὶ αἰσχύνην. οἱ γὰρ εἰς αὐτὸν πίστιν καὶ προσκεκλιμένοι. πολεμήσαντες δὲ, καθάπερ ἀμαχεὶ καὶ Ἰουδαῖοι, πάντες ἔσονται κατηγμένοι, καὶ πεπλεγμένοι τῆς ἀπείκητου χειρὸς, ἀδικοῦντες δὲ παντελῶς οὐδὲν τιμὴν δόξαν αὐτῷ, τοῖς γεμμὶ σφῶν κεφαλαῖς ὅλεθρον ἐπισυμπλέκοντες, εἰς αἰσχύνην ἔσονται καὶ ὄνειδος. ἔσονται γὰρ εἰς ὅρασιν πάσῃ σαρκὶ, καὶ τὰ τοῦ προφήτου φωνῇ.

Ἐξαγγίξατε πρός με νῆσοι, Ἰσραὴλ σώζεται ἀπὸ κυρίου σωτηρίαν αἰώνιον. οὐκ αἰσχυν-

θήσονται, οὐδὲ μὴ ἐντραπῶσιν ἕως τῆς αἰῶνος, A
λέγει κύριος παντοκράτωρ.

Ἀνθυριῶ πάλιν τὴν προαγόρευσιν τῆς ἐθνῶν κλήσεως, καὶ ἐπιστροφῆς· καὶ οὐ μέχρι μόνον ἔστησι τῆς Αἰγυπτίων καὶ τῆς Αἰθιοπίας τῆς ἐμπορείων, καὶ αὐτῆς ἧς τῆς Σαβαΐμ, ἀλλὰ γὰρ ὅτι κεκλήσονται καὶ οἱ πανταχοῦ πάντων ὄντες τὴν γῆν, καὶ ἁπάντων ἐκκλησιῶν ἀνάδηξις ἔσεσθαι μέλλουσα, δηλοῖ μεμυκὼς ἐν τούτοις. προσφωνῶν γὰρ ὡσανεὶ τὰς ἐκκλησίας ὁ παντοκράτωρ τοῦ Θεοῦ λόγος ὃ εἰσαγνίζεσθαι πρὸς αὐτὸν, ἃς δὴ καὶ νήσους καταονομάζειν ἀξιοῖ. ὥσπερ γὰρ αἱ κατὰ τὴν θάλασσαν νῆσοι βάλλονται μὲν ἀεὶ τοῖς τῆς κυμάτων ὁρμαῖς, πλὴν ἀκλόνητοι διαμένουσιν, εἰσδέχονται δὲ καὶ κινδυνεύουσας ἐνίοτε ναῦς, καὶ σώζουσιν ἐκ κυμάτων κόλπον αὐταῖς προτείνουσαι τὰ ἀκύμονα. οὕτως αἱ ἐκκλησίαι Χριστοῦ, κεῖνται μὲν ὡσανεὶ ἐν μεσογαίᾳ τοῦ βίου τύρβης τε καὶ ἀμηξίας, καὶ ἀριθμήτων μὲν αἰέρονται πειρασμῶν· πλὴν ἔρημοι ἐν Χριστῷ ὁ ἀκεράδυτον, εἰσοικίζονται δὲ τοὺς φεύγοντας τὴν ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ προσκαίρου ἀνωφελῆ, καὶ διάκενον ταραχὴν, καὶ οἷς καταχθίζουσιν ὑπό τε τοῦ σατανᾶ καὶ τῆς ἁμαρτίας. νήσοις δὴ οὖν πρόσκειται αὐτούς. τοῦτο γὰρ ἐν τούτοις ὁ θεῖος βούλεται λόγος. εἰσαγνίζεσθε δὴ οὖν πρός με, φησὶν, ὦ νῆσοι. Ὃ γεμίζει τῆς ἐκκλησίας ὄνομα τὴν τῶν εἰς Χριστὸν πιστευσάντων ὑφαίνει πληθύν, ἱερουργεῖ τε καὶ λαοὺς ποιμάνας, καὶ διδασκάλους, καὶ τοὺς ὑπὸ χεῖρα κατεζυγμένους, ἀλλ' ὅτι πάντες ἀνεκαινίσθησαν ἐν Χριστῷ; καιροῖς δηλονότι καθ' οὓς ἐπέλαμψεν ἡμῖν Θεὸς ὢν κύριος. τότε γὰρ τότε, καὶ ἀνεκαινίσθημεν εἰς καινότητα ζωῆς, ἤθῶν τε καὶ ἔργων, καὶ προσέτι λατρείας. ἀποβεβλήκαμεν γὰρ τὴν ἐκ τῆς ἁμαρτίας παλαιότητα, γεγεννήμεθα δὲ καινὴ κτίσις ἐν Χριστῷ τοῖς αὐτοῦ νόμοις παιδαγωγούμενοι, πρὸς βίον καλὸν καὶ ἀξιέραστον πολιτείαν. καὶ γοῦν ὁ πανσοφὸς Παῦλος τοῖς κεκλημένοις διὰ πίστεως ἐπιστέλλει καὶ φησὶ, ποτὲ μὲν, ὅτι ἐκδύσασθε τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον, σὺν τοῖς πράγμασι καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις αὐτοῦ, καὶ ἐνδύσασθε τὸν νέον τὸν ἀνακαινούμενον κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος αὐτόν. ποτὲ δὲ πάλιν μὴ συσχηματίζεσθε τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ μεταμορφοῦσθε τῇ ἀνακαινώσει τοῦ νοὸς ὑμῶν εἰς τὸ δοκιμάζειν ὑμᾶς, τί τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ τὸ ἀγαθὸν, καὶ εὐάρεστον, καὶ τέλειον. σὺν ἐσταυρῶσθαι δὲ φησὶ καὶ τὸν παλαιὸν ἡμῶν ἄνθρωπον, ἵνα ἐνδυσώμεθα

fundentur, neque erubescent vsque in seculum, dicit Dominus omnipotens.

Rursus explicat & dilatat prædictionem vocationis Gentium, & conuersionis, & non in solis Ægyptiis, aut emporiis Æthiopiæ, aut ipsis illis Sabaim constituit: sed vocandos esse omnes vbique terrarum, & sanctarum Ecclesiarum patefactionem passim futuram, his verbis significauit. Compellat enim veluti Ecclesias, omnipotens Dei sermo, vt ad ipsum innouentur: quas etiã insulas dignatur nominare. Quemadmodum enim insulæ iuxta mare, iactantur quidem semper fluctuum motibus, verùm ipsæ manent inconcussæ, & naues quandoque periclitantes recipiunt, & sinum illis fluctibus vacuum porrigentes, seruant à fluctibus: sic Ecclesiæ Christi iacent quidem tanquam in mediis vitæ turbis, & solitudine, & innumeris agitantur tentationibus. verùm in Christo domicilium habent immotum: & eos qui mundanarum rerum inutilem inanemque turbationem ac tumultuationem fugiunt, & velut tempestatibus acti sunt à Satana & peccato, in domum admittunt. Eas igitur comparare oportet insulis. Hoc enim sibi vult hîc diuinus sermo. Innouamini igitur ad me, inquit, insulæ. Iam vero nomen Ecclesiæ multitudinem credentium in Christum declarat, ministros, & populos, pastores & doctores, & subditos. Hi nimirum omnes in Christo innouabantur, suo tempore, scilicet quo nobis illuxit Deus Dominus. Tunc enim, tunc renouabuntur etiam ad vitæ, ac morum institutorumque nouitatem, & in cultu etiam. Abiecimus enim peccatum inueteratum, & in Christo facti sumus noua creatura, ipsius legibus ac pædagogia instituti ac ducti ad nobilem & amabilem vitæ conuersationem. Siquidem Paulus sapientissimus vocatis per fidem scribit, & inquit interdum quidem: [Exuite veterem hominem cum perturbationibus & cupiditatibus suis, & induite nouum, renouatum ad imaginem eius qui condidit eum.] Interdum vero rursus: Ne conformes sitis seculo huic, sed reformemini renouatione mentis vestræ, vt probetis vos, quæ sit voluntas Dei bona & accepta & perfecta. Et crucifigi simul dicit, veterem nostrum hominem, vt nouum induamus,

per

per conuersationem & vitam in Christo. Innouamur ergo, & cultus ratione: alii, qui Iudaicos ritus sectantur, vmbris relictis & figuris. Non enim vtentur posthac boum victimis & thure, sed spiritualiter & non materialiter, suffimentis odoratissimis: alii è Gentium multitudine capti & irreriti, ad meliora transmigrabunt, & ad ea quæ incomparabiliter excellunt atque eminent. Non enim iam veterem mentis habebunt caliginem, sed diuina & intelligibili luce intromissa, & sancti & veri cultores erunt. Desistent enim adorare creaturam, & mutam sensúsque expertem materiam, & vaticiniis ac præstigiis supersedebunt, & scurrilitatis Græcanicæ, erroriſque dæmoniorum absurditatem circuncident & amputabunt, atque, vt semel dicam, fœdioribus omissis, & ab execrandis recedentes studiis, omni erunt virtute ornati, & dogmatum veritatis periti. Innouatio igitur hæc est quoad nos. Noua enim creatura est in Christo. Promittit siquidem vniuersorum Deus, se omnes, inquam, illos qui secundum carnem sunt, & in filiis Abraham ex promissione numerantur: (non enim omnes ex Israel, hi Israel sunt, sed filii promissionis, hi reputantur in filiis) seruaturum salute æterna, vt cùm dedecore tum ignominia caueant, idque perpetuò. Exuto enim in Christo prophano peccato, & diabolicæ tyrannidis iugo soluto, & vnà cum illis abiecta corruptione, at induta incorruptione, in his erimus iugiter. Non etenim nobis peccatum insultabit amplius, neque priori nos tyrannidi subiiciet denuò Satanas: sed & mortis imperium, prorsus in æternum intercidet atque peribit, calcatum in Christo, per quem & quo cum sit gloria & imperium Deo ac Patri cum sancto Spiritu, in æterna secula, Amen.

A τὸν νεὸν ἀφ' ἧ ἐν Χριστῷ πολιτείας, καὶ ζωῆς. δι' ἃ καινιζόμεθα ἢ κατὰ γε τὸν τῆς λατρείας τρόπον, οἱ μὲν οὐκ ἔτι Ἰουδαϊκοῖς οὖσι τοῖς τύποις, σκιὰς ἀφέντες καὶ τύπους. κεχρήσονται γὰρ βουθυσίαις μὲν καὶ λιβανωτοῖς οὐκέτι, πνευματικῶς δὲ, καὶ ἄϋλον, καὶ καθάρσιον ἐν πάσῃ τῇ διὰ παντὸς θυμιάματι. οἱ δὲ ἐκ τῆς τῶν ἐθνῶν πληθύος σκαιγνώμονες μετοικισθήσονται πρὸς τὰ ἀμείνω, καὶ ἀσυγκρίτως ὑπερέχοντα. οὐ γὰρ ἔτι τὸ ἀρχαῖον

B εἰς νοῦν ἕξουσι σκότον, ἀλλὰ θεῖόν τε καὶ νοητὸν εἰσοικισάμενοι φῶς, ὅσοί τε καὶ ἀληθεῖς ἔσονται προσκυνηταί. ἀποπεπαύσονται γὰρ τῷ προσκυνεῖν τῇ κτίσει καὶ φαντασίαις τε καὶ αἰσθητοῖς ὕλαις. ἀφέξονται δὲ μαντειῶν τε καὶ χρηστηρίων, καὶ καθαιρήσουσι τὰ ἀπηχῆ βωμολοχίας Ἑλληνικῆς καὶ ἀπάτης δαιμονίων· καὶ ἁπαξαπλῶς τὰ αἰσχρὰ μεθέντες, καὶ βδελυρῶν ἀπουδασμῶν ἀπονοσήσαντες, ἔσονται ἀρετῆς ἁπάσης ἐν καλῷ, καὶ τῶν τῆς ἀληθείας δογμάτων ἔμπειρήμονες. ἐξακρισμὸς

C οὖν ἀρά τὰ καθ' ἡμᾶς. καινὴ γὰρ κτίσις τὰ ἐν Χριστῷ. ἐπαγγέλλεται γεμοῦν ὁ τῶν ὅλων Θεὸς ἅπαντα τὸν κατ' ἐκφασιν φημὶ καὶ τὸν ἐν τέκνοις Ἀβραὰμ δὴ ἐπαγγελίας καταριθμούμενον. οὐ γὰρ πάντες οἱ δὲ Ἰσραὴλ, οὗτοι Ἰσραὴλ, ἀλλὰ τὰ τέκνα τῆς ἐπαγγελίας ταῦτα λογίζεται εἰς τέκνα σώζειν σωτηρίαν αἰώνιον, αἰσχύνης τε καὶ ἐνδείας ἔσεσθαι πορρωτέρω, καὶ ταῦτα διηνεκῶς. ἀποδυσάμενοι γὰρ ἐν Χριστῷ τὸν βέβηλον ἁμαρτίαν καὶ τῆς τοῦ ῥαδιουργοῦ πλεονεξίας ἀπολυσάμενοι

D τὸν ζυγὸν, σὺν αὐτοῖς δὲ τοῖς τῆς φθορᾶς ἐνδυσάμενοί τε τὴν ἀφθαρσίαν ἐν τούτοις ἐσόμεθα δι' ἅπαντος. οὐκέτι γὰρ ἡμῖν ἁμαρτία κατορχήσεται, ἀλλ' οὐδὲ πλεονεξίας ταῖς προφάσεις ὑποσκήσει πάλιν ὁ Σατανᾶς, οὐχήσεται δὲ εἰσαπαξ, καὶ τὸ τοῦ θανάτου κράτος καὶ τὸν αἰῶνα τὸν μέλλοντα πεπατημένον ἐν Χριστῷ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ πατρὶ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος σὺν ἁγίῳ πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, Ἀμήν.

E

ORATIO III.

Sic dicit Dominus qui fecit cælum, hic Deus qui ostendit terrã, & fecit eam, hic distinxit eam. Non frustra fecit eam, sed vt habitaretur. Ego sum Dominus, &

ΛΟΓΟΣ Γ.

Οὕτω λέγει κύριος ὁ ποιήσας τὸν οὐρανόν, οὗτος ὁ καταδείξας τῇ γῇ, καὶ ποιήσας αὐτήν. οὗτος διώρισεν αὐτήν· οὐκ εἰς κενὸν ἐποίησεν αὐτήν, ἀλλὰ κατοικεῖσθαι. ἐγώ εἰμι κύριος, καὶ

οὐκ ἔστιν ἕτι. οὐκ ἐν κρυφῇ λελάληκα, οὐδὲ ἐν τόπῳ γῆς σκοτεινῷ. οὐκ εἶπα τῷ σπέρματι Ιακὼβ, μάταιον ζητήσατε. ἐγὼ εἰμὶ κύριος λαλῶν δικαιοσύνην, καὶ ἀναγγέλλων ἀλήθειαν.

A *non est alius. Non in occulto loquutus sum, neque in loco terræ tenebroso. Non dixi semini Iacob, vanum quærite. Ego sum Dominus loquens iustitiam, & annuncians veritatem.*

Περιαιρήσας τὴν ἄφιξιν τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ, καὶ τὴν τῆς σωτηρίας καταστημάνας ἡμέραν, καθ' ἣν ἅπαντες τὴν τῆς ἀρχαίας ἀμαθίας ἀφέντες σκότον, πρὸς τὸ τῆς ἀληθοῦς θεογνωσίας μεταχωρήσουσι φῶς, διαλέγεται τοῖς τούτοις ποιήσασθαι τοὺς Ἰουδαίοις τε καὶ Ἕλλησι προσῳδικῶς ἐναργῆ τὰ δι' ὧν εἰσονται καὶ μάλα σαφῶς, ὅτι τε αὐτὸς εἷς Θεὸς τῶν ὅλων καὶ δημιουργός, ἕτερος δὲ παρ' αὐτὸν οὐδείς. Τοιγάρτοι φησὶν, ὅτῳ λέγει κύριος καὶ οὐχ ἁπλῶς κύριος, πλάστου τε γῆς εἰσὶν ἔν τε οὐρανῷ καὶ ὅπῃ τῆς γῆς, ὡς ἂν καταχρήσασθαι λαχόντες τοὐνόματι, ἀλλ' ἐκεῖνος αὐτὸς ὁ φύσει τε καὶ ἀληθῶς τοῦτο ὑπάρχων ὅπερ ἐστὶ καὶ λέγεται, καὶ ὡς ἀπό γε τῶν καταπρεπόντων τὴν δόξαν ἔχων οὐκ ἀποδεδειγμένων. οὗτος γάρ, φησὶ, κύριος ὁ ποιήσας τὸν οὐρανὸν πάμμεγα πρὸς ἀπόδειξιν ὑψηλείας τῆς αὐτοπάτου, καὶ ὑπεροχῆς παντοδυνάμου, ὃ ποιῆσαι τὸν οὐρανὸν καὶ καταδεῖξαι τὴν γῆν, ἱδρύσαί τε αὐτήν. αὐτὸς γὰρ διώρισεν αὐτήν, τοῦτ' ἔστι, κεκρυμμένην ἐν ἀβύσσοις, ἀόρατόν τε καὶ ἀκατάσκευον ὥσπερ πάλαι ἀπέφηνεν ὁρατὴν, καὶ εἰργασμένην. διώρισε γὰρ αὐτήν. ἔφη γὰρ κατά γε τὴν πίστιν τῶν Μωσέως βιβλίων. συναχθήτω τὸ ὕδωρ εἰς συναγωγὴν μίαν, καὶ ὀφθήτω ἡ ξηρά. ὤφθη δὴ οὖν ἐξ ὑδάτων, καὶ ὑποβρυχίαν ὅσην ἀέργητε εἰσάπαν διέσησεν ἀπὸ μέρος κλῆθρα καὶ πύλας ταῖς ἀβύσσοις ὀπίσθεις, καὶ ἐκείνας δὴ μάλα τῶν ὑδάτων αὐτήν. ὅτι δὲ προήγαγε χρησίμως εἰς τοῦτό τε, καὶ ἀναγκαίως, οὐχ ἵνα ὁρᾶτο μόνον, ἀλλ' ἵνα ἔχῃ τοὺς οἰκήτορας, δῆλον δὲ ὅτι τοὺς ἐξ αὐτῆς πεπλασμένους καθάπερ ἀμυδρῶς καὶ οὐρανὸν τοὺς ἁγίους ἀγγέλους προσδιεσάφησεν εἰπών. Οὐκ εἰς κενὸν ἐποίησεν αὐτήν, ἀλλὰ κατοικεῖσθαι. ὄχημα δὴ οὖν καὶ ὡς τις οἶκος δύεδείχθη τοῖς πατοῦσιν αὐτήν, τοῦτ' ἔστιν, ἡμῖν. εἰ δὲ προήχθη μοι πρὸς αὐτοῦ πρὸς ὕπαρξιν, πῶς οὐκ ἀληθὲς εἰπεῖν ὅτι πάντως που καὶ διὰ τοῦτο γεγόναμεν, ἵνα προσκυνῶμεν αὐτόν τε καὶ μόνον, καὶ δημιουργὸν ὄντα τῶν ὅλων ὁμολογοῦντες γνησίοις ὠδαῖς ἀναφέρωμεν; ἐγὼ τοίνυν εἰμὶ, καὶ οὐκ ἔστιν ἔτι. εἰ γὰρ ἔστιν αὐτὸς ὁ ποιήσας τὸν οὐρανὸν, καὶ τὴν γῆν καταδείξας, καὶ μὴ εἰς κενὸν ποιήσας αὐτήν, ἀλλὰ κατοικεῖσθαι. τίς ἂν ἕτερος νοοῖτο παρ' αὐτὸν

Cùm Seruatoris omnium nostrum Christi aduentum prædixerit, & salutis tempus quo pristinæ ignorantiæ caligine relicta, ad veræ Dei cognitionis lucem omnes peruenient, significarit: necessariam hic attexit adhortationem, declarans & ob oculos proponens cùm B Iudæis tum Græcis, vnde sciant apertissimè, ipsum esse Deum, & vniuersorum opificem, & præterea neminem. Hinc ait: Sic dicit Dominus: & non simpliciter Dominus, complures enim & in cælo & in terra, per abusionem hoc sortiti nominis: sed ille ipse qui natura & verè existit id quod esse dicitur, & à præclaris factis habet hanc non fucatam aut ementitam gloriam. Ille enim, inquit, Dominus est qui fecit cælum. Plurimum facit ad demonstrationem nobilitatis summæ, & eminentiæ omnipotis, cælum facere, & terram ostendere, C eámque stabilire. Ipse enim distinxit eam, id est, absconditam in abysso, & inaspectabilem & incompositam quondam, spectabilem fecit & compositam. Distinxit enim eam. Dixit enim secundum fidem Mosaicorum librorum: [Congregetur aqua in congregationem vnam, & appareat arida. Apparuit itaque ex aquis, & submersam omninóque illaborata & inculD tam, seorsim discreuit, claustra & ostia abyssis obdidit, eámque optimè ab aquis secreuit. Quod autem ad hunc finem vtiliter & necessariò perduxerit, non vt conspiciatur solùm, sed vt incolas habeat, nimirum ex ipsa formatos, sicuti videlicet & cælum habet sanctos Angelos, declarauit suprà cùm dixit: Non frustra fecit eam, sed vt inhabitetur. Vehiculum igitur & velut domicilium quoddam, eam calcantibus, id est, nobis, proposita E est. Quòd si ab eo producti sumus & editi, quid ni verum sit, si dicamus omnino nos ideo factos esse, vt adoremus illum & solum, agnoscamúsque esse creatorem vniuersorum, gratiásque & laudes referamus? Ego igitur sum, & non est præterea alius. Si etenim ille sit qui fecit cælum, & terram ostendit, nec eam frustra fecit, sed ad inhabitandum: quis nam alius præter

ipsum Deus existere intelligatur? aut quis illum potentia & gloria exæquabit? aut quis omnino propè accedet? Et quid ni omnis mortalium natura ab hac tam magna & superante omnia gloria, fortitudine, & sapientia vincatur? Nemo est alius. Solus est igitur, & præter ipsum omnino nullus potest natura & verè Deus intelligi: veruntamen dixerit profecto quispiam aliquando, quis cognouit scopum & propositum ipsius? aut quis potest dicere, vtrum aliquando etiam alios quospiam gloria & vocatione Dei velit coronari, an seipsum solum? Defendit itaque, & inquit: Non in occulto loquutus sum, nec in loco terræ tenebroso: non dixi semini Iacob, vanum quærite. Leges, inquit, constitui hisce de rebus, non in abscondito illis loquens, nec id quærens vt laterem, sed perspicuè & manifestè. Descendit enim Dominus super montem Sina, specie ignis illic caligo erat, & procella & fumi, & sonorus clangor tubarum. Circunstetit enim omnis populus, sequestre Mose, & à Deo leges ferebantur, nec præcepit Israeli, vt quæreret quippiam vanum, id est, idolum, vel falsò nominatum cultum: sed è contrário præcepta vetuerunt. Nam dictum est ei: Dominum Deum tuum adorabis, & ei soli seruies: Et non erunt
Deut. 5. » tibi dii alii præter me. [Et non facies » tibi ipsi simulacrum, neque similitudi- » nem vllius rei, quæcunque est in cælo » suprà, & quæcunque in terra deorsum, » & quæcunque in aquis sub terra.] Itaque dictum est ei: Ego sum Dominus. Simile est ei quod non semel, at sæpe dicit: Sum Deus solus, & vniuersorum Dominus, Loquens iustitiam, & annuncians veritatem. Iustitiam, vt ego puto, legem dicit: Est enim iustitiæ dispensatrix lex. Veritatem autem, Christi disciplinam & instituta. Inest enim legi, forma veritatis, & occultatur in vmbris Christi mysterium. De ipso enim scripsit Moses. Itaque in eo quod loquatur iustitiam, annunciatur vnà cum ea etiam veritatis quidam vigor: siquidem verum est, vmbram fuisse legem, & in ea fuisse formam & speciem veritatis.

Congregamini & venite, consulite simul qui seruamini ex Gentibus. Non cognouerunt qui tollunt lignum sculpturam suam, & qui orant velut deos qui non seruant.

A ὑπαρχων Θεός; ἢ τίς κατ' ἰσχὺν καὶ δόξαν ἰσοστατήσει αὐτῷ; ἢ τίς ὅλως ἐγγὺς ἢ παρὰ βραχύ; πῶς δὲ οὐχ ἅπασα ἡ πᾶσα τῶν ἡμετέρων ἡ φύσις, τῆς οὕτω μεγάλης καὶ ὑπεραιρούσης τὰ πάντα, δόξης, ἀλκῆς καὶ σοφίας; οὐκ ἔστιν οὐδείς. μόνος οὖν ἀφῆρα, καὶ ἕτερος ἐπ' αὐτῷ πάντελῶς οὐδεὶς νοοῖτ' ἂν εἰ μὴ Θεὸς φύσει τε, καὶ ἀληθῶς, ἀλλά ποτε φαίη τις ἂν ἴσως· ὅτε, τίς ἔγνω τὸν σκοπὸν αὐτοῦ; ἢ τίς ὁ φράσων δυνάμενος πότερόν ποτε καὶ ἑτέροις ἄρα τῆς τοῦ Θεοῦ δόξης καὶ κλήσεως
B στεφανοῦσθαι βούλεται, ἢ μόνον ἑαυτόν τε καὶ μόνον; ἀπολογεῖται δὴ οὖν καὶ φησὶν, οὐκ ἐν κρυφῇ λελάληκα, οὐδὲ ἐν τόπῳ γῆς σκοτεινῷ. οὐκ εἶπα τῷ σπέρματι Ιακὼβ μάταια ζητήσατε. νόμους, φησὶ, διέταξα περὶ τούτων αὐτοῖς οὐκ ἐν κρυφαίῳ λαλῶν, οὐδὲ λαθεῖν σπουδάσας, ἀλλ' ἐναργῶς, καὶ ἀναφανδόν. κατέβη γὰρ κύριος ὅπου ὄρος τὸ Σινᾶ ἦν εἶδος πυρός. ἐκκλησία καὶ γέλως καὶ καπνοὶ, καὶ σαλπίγγων ἠχὴ ἀφανοῦσα. παρῆν γὰρ πᾶς ὁ λαὸς μεσιτεύοντος
C τοῦ Μωσέως, ἐξηγγέλοντο δ' ἀπὸ Θεοῦ νόμοι, οὐ παρεγγυῶντος τῷ Ισραὴλ ζητῆσαί τι μάταιον, τοῦτ' ἔστιν, εἴδωλον, ἢ γέμειν ψευδώνυμον σέβας, ἀλλ' ἐκ γε τῶν ἐναντίων ἀπείργουσαι ἐντολαί. εἴρηται γὰρ πρὸς αὐτὸν, κύριον τὸν Θεόν σου προσκυνήσεις καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις, καὶ οὐκ ἔσονταί σοι θεοὶ ἕτεροι πλὴν ἐμοῦ, καὶ οὐ ποιήσεις σεαυτῷ εἴδωλον, οὐδὲ πάντος ὁμοίωμα, ὅσα ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω, καὶ ὅσα
D ἐν τῇ γῇ κάτω, καὶ ὅσα ἐν τοῖς ὕδασιν ὑποκάτω τῆς γῆς· ὁμοίως εἴρηται πρὸς αὐτόν. ὃ γὰρ ἐγώ εἰμι κύριος, ὁμοίως ὡς εἰ λέγοι, καὶ οὐχ ἅπαξ πλείονάκις, ὅτι δὴ μόνος εἰμὶ Θεὸς, καὶ τῶν ὅλων κύριος λαλῶν δικαιοσύνην καὶ ἀναγγέλλων ἀλήθειαν. καὶ δικαιοσύνην μὲν ὡς γε οἶμαι φησὶ τὸν νόμον, ἔστι γὰρ δικαιοσύνης βραβευτὴς ὁ νόμος, ἀλήθειαν δὲ τὰ Χριστοῦ παιδεύματα, ἔνεστι δὲ τῷ νόμῳ τῆς ἀληθείας ἡ μόρφωσις, καὶ ἐν σκιαῖς ὁ Χριστοῦ μυστήριον. περὶ αὐτοῦ γὰρ γέγραφεν ὁ Μωσῆς, οὕτω οὖν ἐν τῷ λαλῆσαι τὴν δικαιοσύνην, συναγγέλλεται σὺν αὐτῇ καὶ τὴν ἀληθείας ἡ δύναμις, εἴπερ ἀληθές ἐστιν ὅτι σκιὰ μὲν ὁ νόμος ἦν, νῦν δὲ αὐτῷ τῆς ἀληθείας ἡ μόρφωσις.

Συνάχθητε, καὶ ἥκετε, βουλεύσασθε ἅμα οἱ σωζόμενοι ἀπὸ τῶν ἐθνῶν. οὐκ ἔγνωσαν οἱ αἴροντες τὸ ξύλον τὸ γλύμμα αὐτῶν, καὶ προσευχόμενοι ὡς θεοῖς, οἳ οὐ σώζουσιν.

Ἀπεδουκόλησε μὲν τ̃ πρὸς Θεὸν οἰκειότη- A
τος σχετικῆς τοὺς ὄντας ὑπὸ τ̃ γῆς ὁ δράκων ὁ ἀπο-
στάτης, καὶ τ̃ ἀληθοῦς θεογνωσίας ἀποσκιδάσας
κατεσκέδασεν εἰς ἀπάτην, καὶ πολύθεον πλάνη-
σιν, καὶ τοῖς τ̃ς φαυλότητος ἔρπουσιν ἐγκαθιεὶς
δυσδιάφυκτόν τε, καὶ ἀνεξίτηλον ἀπέφηνεν αὐ-
τοῖς τ̃ ἑαυτ̃ δυσπραξίας ὄλεθρον. Ἀλλ' ἐπέφανεν
ὁ Ἐμμανουὴλ ὁ ἐξάγων ἅμα τοὺς πεπεδημένους ὑπ'
ἀνδρείᾳ, ὑπομένει τε δι' ἡμᾶς τ̃ κατ' ἔρκα
θάνατον, ἵνα ὡς ὁ ἀλαζὼν ἐκεῖνος φησὶ τὰ τέκνα τ̃ B
Θεοῦ τὰ διεσκορπισμένα σὺν ἀγάγῃ εἰς ἕν. ἃ
γὰρ διεσκόρπισεν ὡς ὠμὸς καὶ ἄγριος λύκος ὑπο-
πτήσας ὁ Σωτὴρ ταῦτα σὺν ἤγαγεν ὁ Χρι-
στὸς ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς, ὁ τὴν ψυχὴν ἑαυτ̃ θεὶς
ὑπὲρ τ̃ προβάτων. Σύνοιδεν αὐτὸ δὴ τοῦτο κε-
κραγμένῳ, λέγων· σὺν ἄγεσθε, τοῦτ' ἔστι, σὺν-
δέεσθε πίστει μιᾷ, καὶ ὁμοψυχίᾳ. σὺν ἄγεσθε τ̃
πάντων κρατοῦντι Θεῷ δι' ἁγιασμοῦ καὶ δι-
καιοσύνης, ἥκετε πλησίον οἱ μακρὰν ὄντες, ἔτι
καὶ ἀπεχρινισμένοι διὰ τὴν ἁμαρτίαν, καὶ ὃ εἰς C
αἰσχροτάτην, καὶ βδελυρωτάτην κατακρημνοῦ-
σαν διάθεσιν τ̃ νοῦ, ἀφεστάναι δὴ φαμὲν τ̃ Θεοῦ
τοὺς πεπλανημένους οἱ καὶ ἐγγὺς ἔσονται διὰ πί-
στεως τ̃ εἰς Χριστόν. προφαίνεται γοῦν τοῖς
εἰς τοῦτο δραμοῦσι ὁ πάνσοφος Παῦλος. νυνὶ δὲ
οἱ ποτὲ ὄντες μακρὰν ἐγενήθητε ἐγγὺς ἐν τ̃ αἵ-
ματι τ̃ Χριστοῦ, καὶ πάλιν πρὸς αὐτούς· ὅτι ἐλ-
θὼν εὐηγγελίσατο εἰρήνην ὑμῖν τοῖς μακρὰν, καὶ
τοῖς ἐγγύς. Τούτοις δηλονότι προφητῶν ἁγίων τοῖς
ἔτι μακρὰν ἐλέγετο, ἐγγίσατε τ̃ Θεῷ, καὶ ἐγ- D
γιεῖ ὑμῖν. ἥκετε δὴ οὖν, φησὶ, καὶ βουλεύσασθε
ἅμα οἱ σωζόμενοι ἀπὸ τ̃ ἐθνῶν. Ὃ δὲ βουλεύ-
σασθε, φησὶν, ἀντὶ τ̃ προσπεσόντων πρὸς ὑ-
μᾶς τὰ τ̃ς εἰς Θεὸν ὑπερφυ̃ς, μὴ ἀβούλως,
ἢ ἀκαταστάτως, ἀλλ' ἐν φρονήσει πεφαυμα-
σμένῃ. δηλοῖ γὰρ τ̃ πίστεως προσελάσαι σύνεσιν εἶ-
ναι· οὐκ ἔστιν ἀσεβίαιον, ὅτι τ̃ ἐν τ̃ πεπλανῆ-
σθαι δυσβουλίας κατεγνωκότες καὶ τ̃ς ἀρχαίας
ἀπάτης ἀποστρεφόμενοι τ̃ ζημίαν ἄπιμεν δρο-
μαῖοι πρὸς Θεὸν ὃ τ̃ς ἀληθοῦς θεογνωσίας δε- E
χόμενοι φῶς καὶ τοῖς ἀμείνοσιν ἀσυκοφάντως τὴν
ὀρθ̃ς διανοίας ψῆφον ἐπάγοντες. βουλεύ-
σασθε δὴ οὖν, τοῦτ' ἔστιν, φρονήσατε, οἱ ἀπὸ τ̃
ἐθνῶν σῳζόμενοι. ὡς γὰρ ἀφρονεστάτους ὄντας με-
σταῖς ἀποφοιτᾷ ὑπεστάλη πρὸς ἔμφρονα νοῦν,
ἀξιάγαστόν τε, καὶ δυσεπίληκτον σύνεσιν, δι'
ἧς ἂν γένοιτο κατιδεῖν τ̃ τῶν πάντων κρατοῦντος
Θεοῦ δύναμίν τε καὶ δόξαν. Ἀλλ' οὐκ ἔγνωσθη

Abduxit ab intima Dei coniunctione & consortio, terræ incolas, Draco defector, & submotos à vera Dei notitia, dissipauit, ac coniecit in seductionem & errorem multorum deorum, & in vitia præcipitans, peruersitatis suæ linum ipsis inexplicabile & inextricabile reddidit. Verùm apparuit Emmanuel, impeditos educens viriliter ac fortiter, carnisque mortem nostra causa subiuit, vt, quemadmodum ait Euangelista, filios Dei dispersos, in vnum congregaret. Nam quos dissipauit tanquam sæuus & ferus lupus insultans Satanas, hos Christus coegit, tanquam bonus pastor, qui animam suam pro ouibus posuit. Hoc itaque ipsum significat dicens: Congregamini, id est, vna fide & animorum consensione colligamini. Congregamini Deo omnium dominatori, per sanctificationem & iustitiam. Venite prope, qui longè adhuc estis, ab hoc funiculo ac sorte remoti propter peccatum. Quippe in fœdam & execratissimam mentis affectionem deductos, à Deo abscessisse dicimus eos, qui errauerunt, qui etiam propè erunt per fidem in Christum. Siquidem Paulus sapientissimus currentes ad hoc affatus est: [Nunc autem qui quondam procul eratis, facti estis propè in sanguine Christi.] Et rursus de eodem: [Venit vt euangelizaret pacem nobis, qui aberramus procul, & his qui propè aderant.] Hinc per prophetas sanctos his qui iam procul aberant, dicebat: Appropinquate Deo, & appropinquabit vobis. Venite igitur, inquit, & consulite simul, qui seruamini ex Gentibus: Consulite, dicit, pro, quæ ad conuersionem attinent, gerantur à vobis non inconsultò neque inconsideratè, sed miranda prudentia. Per fidem enim cognitio augescit: siquidem non est dubium, si erroris nos & stultitiæ condemnau erimus, & à pristina impostura conuertamur, nos properè cursimque ire ad Deum, & veræ Dei cognitionis lucem accipere, & rebus melioribus citra comparationem, recti iudicii calculo subscribere. Consulite igitur, id est, sapite, qui ex Gentibus seruamini. Nam velut insipientiæ plenos ad mentem sapientem eos iubet redire, & admirabilem inculpatámque intelligentiam, qua perspicere omnium dominatoris Dei & potentiam & maiestatem liceat. Sed hoc non

nouerunt, inquit, id est, omnino amentes esse intelligi possunt, & extrema pleni insciti. Qui tollunt lignum sculpturam suam. Qui tollunt, intelliges hoc loco, pro, qui extollunt, vt ei gloriam Deo dignam attribuant, cùm lignum sit, & ab ipsis sculptum. Deinde orant veluti deos, qui non seruant. Ideóque sunt rudes, & parum abest quin similes illis sint qui adorantur, quantum ad stupiditatem, hi qui suum adorant artificium, & à materia quæ sensu caret, auxilium quærunt, & Dei appellationem, rebus à seipsis fabrefactis attribuunt. Audiant ergo lyram psallentis, subsannantem illos & clamantem: [Similes illis fiant qui faciunt ea, & omnes qui confidunt in eis.]

Si annunciant, appropinquent, vt sciant simul, quis hæc auditui patefecerit ab initio: Tum annunciatum est vobis: Ego Deus, & non est alius præter me: iustus & Seruator non est præter me. Conuertimini ad me, & salui eritis, vos qui estis in extremo terræ.

Laqueos ponentes terræ incolis, graues & multiplices, & foueas interitus fodientes scelerati dæmones, & diuinitatis gloriam impiè rapientes & deprædantes, suisque capitibus accommodantes, audacissimi, erroris sui machinamenta conflare & extruere nitebantur. Nam semper ad certum tempus fingebant se futura scire, & posse illa discere volentibus annunciare. Oracula itaque per regiones & vrbes erant, & falsa vaticinia vbique & ominationes, ac impostorum multitudo, vt scriptum est, ex suo corde loquentium, & coniectores, & necromantici, & qui è terra edunt vocem, ac ventriloqui, quique è farinis vaticinantur, & vt semel dicam, orbis terrarum mendacium plenus erat & impostorum. Neque igitur vlla vera futurorum cognitione erant præditi: sed vanitate, nugamentis, errore, & dolo, nec quicquam erat præterea aliud. Hinc dicit vniuersorum Deus: Si annunciabunt, appropinquent, vt sciant simul. Si enim possunt annunciare, inquit, veniant, vt simul sciant, vt aliquid palàm omnes in vnum coacti annuncient. Erant enim, vt dixi, seorsim ac passim oracula. Aliique alio iuerunt,

A τῦτο, φησὶ, τῦτ' ἔστιν, ἀκούσαται πάντελῶς νοηθεῖεν ἂν ὄντες, καὶ ἀσυμπεσίας ἔμπλεω τῆς ἐσχάτης, οἱ αἴροντες ὃ ξύλον γλύμμα αὐτῶν. Ὃ δὲ αἴροντες ἐν τούτοις, αὐτὶ τῦ ὑφοιῶντες νοήσῃς, ὥστε καὶ τὴν τῦ Θεῦ τροπέουσαν δόξαν ἀπάτῃ αὐτῶν, καὶ τούτῳ ξύλῳ καὶ πέτρᾳ ἀκαθέκτῳ ἐγλεγλυμμένῳ. εἶτα τροσευχόμενοι ὡς τροὸς Θεοὺς, οἳ ὐ σώζουσιν. ἀμαθεῖς οὖν ἄρα, καὶ ὀ μακρὰν τῦ τροσκυνουμένων τὸ γε ἦκον εἰς ἀναισθησίαν, οἱ τοῖς ἑαυτῶν τροσκυνοῦντες τέχναις, καὶ ὄξω ὕλης ἀναισθήτου ζητοῦντες ἐπικουρίαν, καὶ τὴν τῦ Θεῦ κλῆσιν τροσνέμοντες τοῖς ὑφ' σφῶν αὐτῶν τεχνοποιουμένοις, καὶ τεχνουργημένοις. ἀκουέτωσαν τῆς τῦ ψάλλοντος λύρας ὑπερθαζούσης αὐτοῖς καὶ βοώσης. ὅμοιον αὐτοῖς γένοιντο οἱ ποιοῦντες αὐτὰ, καὶ πάντες οἱ πεποιθότες ἐπ' αὐτοῖς.

Εἰ ἀναγγελοῦσιν, ἐγγισάτωσαν, ἵνα γνῶσιν ἅμα, τίς ἀκουσὰ ταῦτα ἐποίησεν ἀπ' ἀρχῆς. τότε ἀπηγγέλη ὑμῖν. ἐγὼ ὁ Θεὸς, καὶ οὐκ ἔστιν ἄλλος πλὴν ἐμοῦ, δίκαιος, καὶ Σωτὴρ οὐκ ἔστι πάρεξ ἐμοῦ. ἐπιστράφητε τροὸς με, καὶ σωθήσεσθε οἱ ἀπ' ἐσχάτου τῆς γῆς.

Παγίδας ἱστάντες δίκας τε καὶ πολυτρόπους τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ τοὺς τῆς ἀπωλείας ὀρύττοντες βόθρους, οἱ ἀληθεῖοι δαίμονες, καὶ τὴν τῦ θεότητος δόξαν ἀνοσίως καθαληστεύοντες, καὶ ταῖς σφῶν αὐτῶν αἰκάθοντες κεφαλαῖς, οἱ πάνυ τολμηροὶ τὰ τῦ ἑαυτῶν ἀπάτης ἐργαστήρια συγκροτεῖν ἐσπούδαζον, ὑτοκειμένοις ἢ ὃ εἰδέναι τὰ μέλλοντα, καὶ ἀπαγγέλλειν αὐτὰ δυνάσθαι τοῖς ἐθέλουσι μαθεῖν, μέχρι καιροῦ ἀφ' ἑτέρου ἀρπάζοντες. χρησήρια γοῦν κατὰ χώρας τε καὶ πόλεις, ψευδομαντεῖαί τε ἦσαν πανταχοῦ, καὶ κληδονισμοὶ καὶ φενάκων πλῆθος τὸ ἀπὸ καρδίας αὐτῶν λαλουμένων, καὶ ὃ γεγραμμένον, χρησμῳδοὶ, καὶ νεκυομάντεις; καὶ οἱ φωνοιῶντες ἐκ γῆς, ἐγγαστρίμυθοί τε καὶ ἀλφιτομάντεις, καὶ ἁπαξαπλῶς ψευστῶν, καὶ φενάκων ἡ ὑφήλιος πεπλήρωτο. ἰῶ οὖν ἄρα πρὸς αὐτοὺς σοφὸν μὲν φήσῃς τῶν ἐσομένων ἡ γνῶσις, ψευδηγορίας δὲ, καὶ βωμολοχίας καὶ ἀπάτης, καὶ δόλου, καὶ ἑτέρου οὐδενὸς. ταῦτα τοι φησὶν ὁ τῶν ὅλων Θεός. εἰ ἀναγγελοῦσιν, ἐγγισάτωσαν, ἵνα γνῶσιν ἅμα. εἰ γὰρ δύνανται φησὶν ἀναγγέλλειν, ἡκέτωσαν ἵνα γνῶσιν ἅμα ἵνα τὸ κατὰ πρόσωπον οἱ πάντες εἰς ἓν συναγηγερμένοι. ἦσαν μὲν γὰρ, ὡς ἔφην, ἀνὰ μέρος πλάσματα καὶ χρησήρια. ἄλλοι δ' ἄλλως ἐφοί-

των, & ψευδηγορούσας ἐπὶ μῶν τοὺς ἀκαθάρτους δαίμονας. εἰ δὲ ἀληθῶς ἀναγγεῖλαι δύνανται, φησὶν, ἅμα, καὶ ἐπὶ ταὐτὸν ἠθροισμένοι πάντες, γνώτωσαν ἢ τῶν ἐσομένων, τίς ἀκουσὰ ἐποίησε ταῦτα ἀπ' ἀρχῆς. τίς γὰρ τῶν δαιμόνων, ἢ τῶν πρὸ ἐκείνοις προφητῶν, ἢ τῶν τοῖς μαντείοις προκαθημένων, ἔγνω ποτὲ καὶ ἀπήγγειλεν ὅτι καὶ χαράξει ὀπτιλάμενος τῷ κόσμῳ Χριστὸς, καὶ ὅτι ὁ τῆς ἀπάτης οἰχήσεται νέφος, καὶ ἀποσκεδασθήσεται μὴ ὁ τῆς ψευδωνύμου γνώσεως σκότος, ἀναλαμπὲς δὲ τοῖς ὑπὸ τῆς γῆς, ὡς νοητὸς ἑωσφόρος, ὡς αὐγὴ καὶ ἡμέρα, ὡς δικαιοσύνης ἥλιος ὁ Χριστός. Ἀλλ' οὔτε φησὶν οἱ τῶν ἐσομένων γνῶσιν ἔχειν ὑποπλαττόμενοι δαίμονες ἀπήγγειλαν ταῦτα ἀπ' ἀρχῆς, ὅτε μὴν τῆς ἐκείνων ψευδοπείας οἱ ὑπουργοί. Οὐδεὶς γὰρ τῶν παρ' Ἕλλησι ποιητῶν ἢ τοι λογογράφων τῶν οὕτω λαμπρῶν ἐμνήσθη τοιαύτης. τίς οὖν ταῦτα ἀκουσὰ πεποίηκεν ἀπ' ἀρχῆς, τότε καὶ ἀπηγγέλη ὑμῖν, τοῦτ' ἔστιν, ἀπ' ἀρχῆς. ἀπηγγέλη δὲ ὑπ' ἐτέρου τινὸς, παρ' ἐμοῦ δὲ μᾶλλον τοῦ πάντα εἰδότος, καὶ πρὶν γενέσθαι προαπηγγελκότος. λελάληκα γὰρ ὑμῖν αὐτὰ διά τε Μωσέως, καὶ τοῖς προφήταις ἁγίοις, οἱ ταῖς πρὸ ἐμοῦ τοὺς ὑμᾶς διαπορθμεύσαν λόγοις. Ὅτι οὖν ἐγώ εἰμι, φησὶν, ὁ Θεὸς, καὶ οὐκ ἔστιν ἄλλος πλὴν ἐμοῦ. εἰμὶ γὰρ δίκαιος, καὶ σωτήρ. ἄδικοι μὲν γὰρ οἱ ἀληθινοὶ δαίμονες, κατὰ τὸ φθορᾶς, καὶ φιλαίματοι, καὶ καταδιώκοντες εἰς ὄλεθρον τοὺς ὑπὸ τῆς γῆς. δίκαιος δὲ σωτὴρ ὁ τῶν ὅλων Θεὸς, ἐπαμυνῶν τοῖς ἀδικουμένοις, καὶ δεσμῶν αἰωνίοις τοὺς διηρπασμένους, καὶ σκοτεινῆς ἁμαρτιῶν κατεσφιγμένους, καταφωτίζων τε τοὺς ἐσκοτισμένους, ἐνισχύων τε ἀσθενοῦς, καὶ τὸ πλανώμενον ἐπιστρέφων. Τοιγαροῦν, φησὶν, ἐπιστράφητε πρός με, καὶ σωθήσεσθε οἱ ἐπ' ἐσχάτου τῆς γῆς, ἐν τούτοις δὴ μάλα τὴν δι' Χριστοῦ χάριτος καταίδοι τις ἂν τὸ μέγεθος εἰς πόσους διῆκον τοὺς ὄντας ὑπὸ τῆς γῆς. σωτηρία γὰρ μόνη μὲν ἡ δι' Μωσέως χάρις, καὶ σωτηρία, ἡ ἐφ' ἓν ἔθνος ἰοῦσα τὸν Ισραὴλ. μάτην γὰρ ὥστε καὶ μέχρι τερμάτων πέτχουσα γῆς ἡ διὰ Χριστοῦ. σεσαγεύθαι γὰρ διὰ πίστεως τῆς εἰς αὐτὸν εἰς σωτηρίαν καὶ ζωὴν ἡ σύμπασα γῆ.

Ἐγώ εἰμὶ ὁ Θεὸς, καὶ οὐκ ἔστιν ἄλλος. κατ' ἐμαυτοῦ ὀμνύω. εἰ μὴ ἐξελεύσεται ἐκ τοῦ στόματός μου δικαιοσύνη, οἱ λόγοι μου οὐκ ἀποστραφήσονται, ὅτι ἐμοὶ κάμψει πᾶν γόνυ, καὶ

& mentientes impuros dæmonas adorarunt. Si verè, inquit, annunciare possunt, simul & eodem in loco congregati omnes, sciant aliquid futurorum, quis auditui patefecerit illa ab initio. Quis est enim superstitiosorum, aut quis illorum vatum falsorum, vel eorum qui illis vaticiniis addicti erant, qui vnquam nouit vel annunciauit, suo tempore effulsurum in mundo Christum, aut nubem erroris abituram, & falsò nominatæ cognitionis tenebras dispellendas, & effulsurum terræ incolis, tanquam intelligibilem luciferum, tanquam splendorem & diem, tanquam solem iustitiæ, Christum? Sed neque, inquit, hi qui futurorum cognitionem præ se tulerunt dæmones, hæc ab initio nunciarunt: neque illorum vanitatis administri. Nullus enim Græcorum poetarum vel rhetorum, has res tam illustres commemorauit. Quis igitur hæc auditui patefecit ab initio? Tunc etiam annunciatum est vobis, id est, ab initio. Annunciata sunt autem à nullo alio, sed à me potius, qui omnia noui, & antequam fierent, prænunciaui. Loquutus sum enim vobis illa, & per Mosem & per prophetas sanctos, qui meos ad vos tanquam legati deportarunt sermones. Itaque, inquit, ego sum Deus, & non est alius præter me. Sum autem iustus & Seruator. Iniusti enim sunt scelerati dæmones, & pernicioſi, & sanguinolenti, detrudentes in exitium terræ incolas. Iustus & Seruator est vniuersorum Deus, subueniens oppressis, soluens vinculis direptos, & catenis peccatorum constrictos, illustrans obtenebratos, roborans debilitatum, excitans quod iacet, & conuertens quod errat. Hinc dicit: Conuertimini ad me, & seruamini ab extremo terræ. Quibus ex verbis optimè perspicere licet gratiæ per Christum magnitudinem, omnes qui sunt in terra peruadentem. Contracta enim erat salus & gratia per Mosen, ad vnam gentem Israelis means: at gratia per Christum porrecta est velut, & ad terminos vsque terræ excurrit. Capta est enim & irretita per fidem in ipsum, ad salutem & vitam, terra vniuersa.

Ego sum Deus, & non est alius. Per me ipsum iuro, nisi egredietur de ore meo iustitia, sermones mei non auertentur: Quia mihi curuabitur omne genu, &

iurabit omnis lingua per Deum, dicens: Iustitia & gloria ad eum venient.

Sublato falsò nominato cultu, in medium prodire veritatem oportuit, & tenebris veluti depulsis lucem vndique emicare. Hinc quidem meritissimè, post vtilem & fructuosam hanc exhortationem, suam declarat gloriam. Ego enim, inquit, sum Deus, & non est alius. Deinde eorum quæ futura expectantur per Christum, virtutem præsignificat, iureiurando confirmans, quòd dicta per ipsum iustitia, id est, quæ in Christo, per fidem gratis donata est vniuersum terrarum orbem inhabitantibus, & sermones eius, Euangelica scilicet & salutaris prædicatio, omnibus locis omnibusque modis eluceſcent. Indicat enim, opinor, hoc: Non auertentur. Nam Deo promittente, & prorsus penituſque futurum dicente, quis poterit impedire? Iurat igitur per ſeipſum. homines enim per eum, qui maior est, iurant, & omnis controuersiæ finis est illis, ad rem confirmandam, iusiurandum. Deus autem qui est supra omnia, & incomparabili excellentia anteſtat cæteris, per ſeipſum iurat. Non enim potuit iurare per alium, cùm ipſe, vt dixi, omnium ſit ſummus, & ad ſummum faſtigium natura & gloria euectus. Quid est igitur quod annunciatum est? Salus & conuersio omnium vbique gentium. Mihi enim, inquit, flectet ſe omne genu, & iurabit omnis lingua per Deum. Flectet ſe genu Deo, & nomen eius ab omnibus in iuramento adhibebitur, quid aliud ſignificat, quàm omnium conuersionem & agnitionem, & coniunctionis cum ipſo patefactionem? Qui enim per conuersionem ad Deum redeunt, prorsus nec genu immundis ſpiritibus flectunt, neque lingua illos vt deos circumferunt. Non enim per vllum aliquem iurabunt, tanquam per Deum: ſed vnum natura & verè eſſe cognoſcentes, eius iugo ceruicem ſupponunt, & genu flectunt, & ſi legitimè iurare velint, eius ſolius mentionem faciunt, dicentes: Omnis iuſtitia & gloria ad eum venient, id eſt, ei & ſoli conuenit. Omnia namque facta præſtantiſſima, & dicta omnia quæcunque ad Dei gloriam redundant, debent ei à nobis ſoli accommodari.

A ὀμεῖται πᾶσα γλῶσσα τὸν Θεὸν, λέγουσα, δικαιοσύνη καὶ δόξα πρὸς αὐτὸν ἥξουσιν.

Ἐξαίρετον ψευδωνύμου λατρείας καὶ πλάνης προελθεῖν εἰς μέσον τὴν ἀλήθειαν, καὶ οἷς ἀπελαθμοῦ τὸ σκότος περιαφάναι τὸ φῶς. Τοῦτο μοι, καὶ μάλα εἰκότως μοι δοκεῖ ἐπωφελὲς, καὶ ὀνησιφόρον ἑαυτῷ προσαίνεσιν τὴν ἑαυτοῦ δόξαν καθίστησιν ἐμφανῆ. ἐγὼ γάρ εἰμι Θεὸς, φησὶ, καὶ οὐκ ἔστιν ἄλλος. εἶτα τὴν ἔσεσθαι
B προσδοκωμένων διὰ Χριστοῦ προκατανεύει τῷ δυνάμει ὅρκῳ πιστούμενος, ὅτι πάντοτε καὶ πάντως ἡ δι' αὐτοῦ λαλουμένη δικαιοσύνη, τοῦτ' ἔστιν, ἡ διὰ Χριστοῦ διὰ πίστεως, τοῖς ἁπανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ἐπιδοθεῖσα τὸ εὐαγγέλιον, καὶ οἱ αὐτοῦ λόγοι ὁδὸν διαπελαγίζουσι καὶ σωτήριον κήρυγμα, πάντοτε καὶ πάντως ἀναλάμψει καὶ φανεροῖ. καταδηλοῖ γὰρ οἶμαι τοῦτο ὁ οὐκ ἀπατεωνόμενος. Θεοῦ γὰρ ἐπαγγελλομένου, καὶ ὅτι πάντοτε καὶ πάντως ἔσται τι λέγοντος, τίς ὁ ἐγκόψων
C δυνάμενος; ὄμνυσι δὴ οὖν καθ' ἑαυτοῦ. ἀμφοτέροις μὲν γὰρ καὶ τοῦ μείζονος ὀμνύουσι καὶ πάσης αὐτοῖς αὐτηλογίας πέρας εἰς βεβαίωσιν ὁ ὅρκος. Θεὸς δὲ ὁ πάντων ἐπέκεινα, καὶ ἀσυγκρίτοις ὑπεροχαῖς τῶν ἄλλων ὑπερβάλλων, ὄμνυσι καθ' ἑαυτοῦ. οὐ γὰρ ἦν ὀμόσαι καθ' ἑτέρου αὐτὸς ὤν, ὡς ἔφην, ὁ πάντων ἀκρότατον, καὶ ὃν εἰς ὕψος αἴρουσι κτίσις, κατά τε φύσιν καὶ δόξαν. τί οὖν ἄρα ὁ ἐπαγγελθὲν. Σωτηρία, καὶ ἐπιστροφὴ πάντος τοῦ ἐπὶ τῆς
D γῆς ἔθνους. ἐμοὶ γὰρ κάμψει, φησὶ, πᾶν γόνυ, καὶ ὀμεῖται πᾶσα γλῶσσα τὸν Θεόν. Τὸ γὰρ κάμψαι Θεῷ γόνυ, ὅρκιόν τε πρὸς ἀπάντων αὐτῷ γίνεσθαι τὸ ὄνομα, τί ἂν ἕτερον εἰ νοοῖτο πλὴν ὅτι πάντων ἐπιστροφὴ, καὶ ἐπίγνωσις, καὶ τὸ πρὸς αὐτὸν οἰκειότητος δήλωσις; οἱ γὰρ ὅλως διὰ ἐπιστροφῆς πρὸς Θεὸν ἐπιφοιτῶσι πάντελῶς καὶ τὸ κάμψαι γόνυ τοῖς ἀκαθάρτοις πνεύμασι, καὶ τὸ διὰ γλώττης ἔχειν αὐτοὺς ὡς Θεοὺς, οὐ γὰρ ὀμοιοῦσθαι κατά τινος ὡς πρὸς Θεοῦ, ἀλλ' ἕνα τῇ
E φύσει, καὶ ἀληθῶς ὄντα γινώσκοντες ταῖς αὐτοῦ ζεύγλαις ὑποτίθενται τὸν αὐχένα, καὶ κάμπτουσι τὸ γόνυ πειθόμενοι τοῖς λίγουσι, κἂν εἰ δὲ ὀρκεῖν ἐθέλοιντό πως αὐτοῦ καὶ μόνου διαμνημονεύουσι λέγοντες, ὅτι πᾶσα δικαιοσύνη καὶ πᾶσα δόξα πρὸς αὐτὸν ἥξουσι, τοῦτ' ἔστιν, αὐτῷ δὴ πρέπει καὶ μόνῳ. δεῖ γὰρ τὰ πάντων ἄριστα τῶν ἔργων, καὶ πολὺ ὅσον θεῖα ῥήματα τελειοῦν εἰς δόξαν Θεοῦ τοῦτο αὐτῷ πρὸς ἡμῶν αἰτεῖσθαι μόνῳ.

Αἰσχυνθήσονται πάντες οἱ ἀφορίζοντες ἑαυτοὺς ἀπὸ κυρίου, δικαιωθήσονται καὶ ἐν τῷ Θεῷ δοξασθήσεται πᾶν τὸ σπέρμα τῶν υἱῶν Ισραήλ.

Ἀληθὲς κατ' ἄμφω τὸ εἰρημένον, καὶ οὐκ ἂν ὁ θεῖος διαψεύσεται λόγος. ἕψεται γὰρ πάντως τοῖς ἀποφοιτᾶν ἐθέλουσι τῆς πρὸς Θεὸν οἰκειότητος, δῆλον δὲ ὅτι πνευματικῆς τε καὶ νοητῆς δῆλον. προσίεσθαι μὲν τὸ ἐν αὐτῷ δοξάζεσθαι, καὶ διαφρέπειν ἐν δικαιοσύνῃ, τοῖς ἐκ καρδίας εἰλικρινοῦς ἀγαπῶσιν αὐτόν. ὅτοι δὴ αὖ εἶεν οὗτοι που πάντως ὁ κατὰ σάρκα Ισραήλ, τὸ σπέρμα δὲ μᾶλλον τῶν υἱῶν Ισραήλ. ἀφεστέρηται γὰρ τῆς τῶν προκαιμένων ἀποτελουμένης σκιᾶς φαμὲν. ἐπέλαμψε γὰρ τοῖς ὑπὸ τὴν γῆς ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ λόγος, ἐν εἴδει τῷ καθ' ἡμᾶς, ἅτοι γενόμενος σάρξ, κατὰ τὰς γραφάς. ἀφίκετο δὲ κηρύσσων αἰχμαλώτοις ἄφεσιν, καὶ τυφλοῖς ἀνάβλεψιν, ἀποστέλλων τεθραυσμένους ἐν ἀφέσει, καὶ ἰλαρὸς τοῖς συντετριμμένοις τὴν καρδίαν, καὶ καλῶν ἐνιαυτὸν κυρίου δεκτόν. ἀλλὰ καίτοι δέον Ιουδαίους μᾶλιστα πίστιν αὐτὸν προσκαθᾶναι πίστιν ἅτε δὴ καὶ παιδαγωγὸν λαχόντας τὸν νόμον, καὶ ἁγίους προφήτας μυσταγωγούς, τοῦτο μὲν οὐ πεποιήκασιν, ἀπεπήδησαν δὲ ὥσπερ αὐτοῦ καὶ γεγόνασιν ἐκ τοῦ παντὸς ἀμαυροὶ τὴν καταισχύνουσαν αὐτοὺς ἁμαρτίαν ἀναπόλυτον ἔχοντες. ἀληθὲς οὖν ὅτι αἰσχυνθήσονται πάντες οἱ ἀφορίζοντες ἑαυτοὺς ἀπὸ κυρίου. ἤκουον γὰρ λέγοντος αὐτοῦ, ἀμὴν, ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἐὰν μὴ πιστεύσητε ὅτι ἐγώ εἰμι, ἐν ταῖς ἁμαρτίαις ὑμῶν ἀποθανεῖσθε. οἱ γὰρ ἐπεγνωκότες τὴν ὀπὶ φαίδρυν αὐτοῦ δεδικαίωνται μὲν ἐκ πίστεως, κεκερδήκασι δὲ μακρὰν, καὶ ἀτελεύτητον δόξαν, μέτοχοι μὲν ἁγίου πνεύματος ἀναδεδειγμένοι, καὶ πλουτήσαντες τὸ ὅλαμπρον τῆς υἱοθεσίας ἀξίωμα. δέδωκε γὰρ αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα γενέσθαι Θεοῦ, ἀξιόλογόν τε πρὸς τούτοις, καὶ ἀκλινὲς ἐφικότες ἐλπίδα, κληρονομήσουσι γὰρ τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν. νοητέον δὴ δὲ οὕτοι τὸ σπέρμα τῶν υἱῶν Ισραήλ. υἱοὺς δὲ Ισραὴλ ἐν τούτοις ὠνόμασε φαμὲν, τοὺς ἁγίους ἀποστόλους, καὶ διαφερίσας, ἦσαν γὰρ κατὰ σάρκα ἐξ Ιουδαίων. υἱοὺς δ' αὐτοὺν τοὺς δι' αὐτῶν κεκλημένους εἰς ὑπέγνωσιν τοῦ Χριστοῦ. πρεσβεφώνησε γοῦν ὁ θεσπέσιος Παῦλος τοῖς δι' αὐτοῦ πιστεύσασι. κἂν γὰρ μυρίους ἔχητε παιδαγωγοὺς ἐν κυρίῳ, ἀλλ' οὐ πολλοὺς πατέρας. ἐν γὰρ Χριστῷ Ιησοῦ διὰ τοῦ

Confundentur omnes qui se à Domino separant, iusti fient, & in Deo glorificabitur omne semen filiorum Israel.

Verum est in vtraque parte quod dictum est, neque potest diuinus sermo mentiri. Sequetur enim semper eos qui volunt à coniunctione & consortio Dei, nimirum spirituali, refugere, pudor: at qui illum ex puro corde diligunt, his obueniet, vt in illo glorificentur, & iustitia præluceant. Hi autem sunt, non carnalis Israel, sed verius semen filiorum Israel. Vt autem dilucidiorem ac planiorem faciamus propositorum sententiam, illud dicimus. Illuxit enim terræ incolis, vnigenitum Dei Verbum, ea specie qua nos sumus, & caro factus est, secundum scripturas, & venit captiuis remissionem, cæcis visum prædicans, confractos liberans, contritos corde sanans, & annum Domini acceptum vocans. Quamquam autem oportuisset Iudæos maximè fidem in ipsum admittere, cùm & legem pædagogum, & sanctos prophetas mystagogos sortiti essent: hoc tamen non fecerunt, sed ab eo velut resilierunt, sùntque pudore suffusi, peccatum habentes indelebile, quod illis ignominiam inurit & infamiam. Verum est ergo, omnes qui separant sese à Domino, confundentur. Nam audierunt ipsum dicentem: [Amen, amen dico vobis: Nisi credideritis quòd ego sum, in peccatis vestris moriemini.] Qui autem eius aduentum agnouerunt, per fidem iustificati sunt, & magnam & perennem lucri fecerunt gloriam, declarati sancti Spiritus participes, & illustri adoptionis filiorum dignitate locupletati. Dedit enim illis hanc dignitatem, vt filii Dei fierent: ad hæc cùm spem dignam & calumniæ non obnoxiam habeant, regnum cælorum accipient hæreditariò. Hi possunt intelligi esse, semen filiorum Israel. Filios etiam Israel in his verbis nominari dicimus, sanctos Apostolos & Euangelistas: Erant enim ex Iudæis, quod ad carnem attinet: eósque præterea filios ipsorum, qui per ipsos vocati sunt ad agnitionem Christi. Alloquutus est scilicet diuinus Paulus eos qui per ipsum crediderunt. [Etiamsi mille pædagogos habetis in Domino, non tamen habetis multos patres. Nam in Iesu per Euangelium

Euangelium ego vos genui. Inuenimus etiam sæpenumero & alios præter sanctos Apostolos, qui filiolos vocant eos, qui per ipsos ad salutem quæ est in Christo, irretiti sunt.

CAP. XLVI. *Cecidit Bel, contritus est Dagon, facta sunt sculptilia eorũ, vt bestiæ & iumẽta.*

Vaticinia, quæ fiunt à prophetis sanctis de omnium nostrum Seruatore Christo, semper prædictiones necessariæ rerum ab ipso gestarum, vel in mundo rectè administratarum, sequuntur. Facinus autem inter omnia insigne, erat, sublatum esse è medio Satanam, & nefariam ac hominum interemptricem dæmoniorum multitudinem. Vbi itaque ille mundo illuxisset, dissipata est ingens & execrabilis peccati caligo, quam Satanas omnium animis immiserat, ne lucem veritatis aspicerent. Cessauit porrò dæmoniorum tyrannis, & idololatriæ ludibria. Itaque necessariò, vt dixi, hic sermo nobis hisce de rebus introductus est. Et cecidisse ait Bel. Erat autem hoc præcipuè Babyloniorum idolum, sed in aliis etiam ciuitatibus cultum. Narrant autem Belum, apud Græcos atheos, fabulosè dictum Saturnum: quem etiam ferunt crudelem esse, & sanguinis sitientem, & cædis hominum amantem. Traditum est etiam in historiis Græcis, quosdam ei vno die triginta hospites mactasse, & abominandam & inuisam Deo atque hominibus celebratam panegyrim. Deus sanè vniuersorum his adeò grauibus impietatibus indignatus, per vnum è sanctis prophetis dicit, his qui talia facere solebant: Mactate homines. Vituli enim defecerunt. Eò enim inhumanitatis & immanitatis veniisse dicit impuros dæmonas, vt sitirent insatiabiliter humanum sanguinem, & eorum qui rei & conuicti erant, interitu delectarentur. Non enim fortè vitulus in ara clamans, & thura ac oues illis conueniebant, sed hominum cædem cupiebant. Cecidit igitur, inquit, Belus, id est, deiectus est, & cecidit dæmonis potentia: ita vt deinceps peruersitatis iugo abiecto, libera & spontanea mente, qui quondam illius malitia impediti erant & retardati, ad Deum currerent. Contritus est etiam Dagon. Numen erat hoc etiam, eorum qui oram maritimam inhabitarunt, quæ est Iudææ contermina: Ascalonitarum, inquam, & Gazanorum, quos etiam Philistiim, vel alienigenas,

Εὐαγγελίου ἐγὼ ὑμᾶς ἐγέννησα. Εὑρίσκομεν δὲ πολλάκις καὶ ἑτέρους τῶν ἁγίων ἀποστόλων τεκνία καλοῦντας τοὺς δι' αὐτῶν σωζομένους εἰς σωτηρίαν τὴν ἐν Χριστῷ.

Ἔπεσε Βήλ, συνετρίβη Δαγών, ἐγένετο τὰ γλυπτὰ αὐτῶν ὡς θηρία καὶ κτήνη.

Ἀεί πως ἀκολουθεῖ ταῖς προῤῥήσεσιν, αἵτινες διὰ γένοιντο ἀπὸ προφητῶν ἁγίων περὶ τῶν πάντων ἡμῶν σωτῆρος Χριστοῦ, προαγορεύσας ἀναλήψεταί τε δι' αὐτοῦ γενομένων, ἤγουν τοῦ τοῦ κόσμου καταρθωμένων. κατόρθωμα δὲ ὃ πάντων ἐξαίρετον ὃ ἦν μέσον γενέσθαι τὸν Σατανᾶν, καὶ τὴν βέβηλον δὲ, καὶ ἀνθρωποκτόνον πληθύν. ὑπολάμψαντος οὖν αὐτοῦ τῷ κόσμῳ, λέλυται μὲν ἡ πάλαι πολλὴ καὶ ἐπάρατος τῆς ἁμαρτίας ἀχλύς, ἣν τοῖς ἀπάντων διανοίαις ἐνῆκεν ὁ Σατανᾶς, ἵνα μὴ βλέπωσι τῆς ἀληθείας τὸ φῶς. πέπαυται γε μὴν τῶν δαιμονίων ἡ τυραννὶς, καὶ τὰ τῆς εἰδωλολατρείας παίγνια. Σχολῇ δυσκόλως, ὡς ἔφην, ὁ περὶ τούτων ἡμῖν εἰσκεκόμισται λόγος, καὶ πεπλασμένα φασὶ τὸν Βήλ. εἴδωλον γὰρ τοῦτο μάλιστα τῶν Βαβυλωνίων, τετιμημένον γε καὶ ἐν ἑτέραις πόλεσι. καὶ φασὶν εἶναι τὸν Βήλ τὸν παρ' Ἕλλησι τοῖς ἀθέοις μυθολογούμενον Κρόνον, ὃν καὶ φασὶν ὠμὸν εἶναι καὶ φιλαίματον, καὶ ἀνθρωποκτασίαν ἐρασθῆναι. ἀνακέχρασται γοῦν ἐν ἱστορίαις Ἑλληνικαῖς, ὡς ἐν ἡμέρᾳ μιᾷ τριακοσίους τῶν ξένων ἔσφαζον τινὲς αὐτῷ μαγοι, καὶ συγκλητὸν Θεῷ καὶ ἀνθρώποις ἐπιτελεσθῆναι πανήγυριν. καὶ γοῦν ὁ τῶν ὅλων Θεὸς ὑπὲρ τοσαύτας ὕστερον ἀσεβείας ἀμφοτέρων δι' ἑνός που φησὶ τῶν ἁγίων προφητῶν τοῖς τὰ τοιάδε δρᾶν εἰωθόσι. θύσατε ἀνθρώπους, μόχθοι γὰρ ἐκλελοίπασιν. εἰς τοῦτο γὰρ μισανθρωπίας τε καὶ ἀγριότητος καθικέσθαι φησὶ τοὺς ἀκαθάρτους δαίμονας, ὥστε καὶ ἀκορέστως διψῆν ἀνθρώπινον αἷμα, καὶ τοῖς τῶν ἀλισκομένων φθοραῖς ὑπερήδεσθαι. οὐ γὰρ δὴ ἴσως ἔοικεν αὐτοῖς ὁ κλάζων μόχθος ὑπὲρ βωμῶν, λιβανωτός τε καὶ πρόβατα, γλίχονται δὲ μᾶλλον τῶν ἀνθρώπων σφαγῆς. ἔπεσε τοίνυν, φησὶν, ὁ Βήλ, τοῦτ' ἔστι, κατεμαράνθη, καὶ ἔπεσεν ἡ τοῦ δαίμονος ἰσχύς. ἵνα λοιπὸν τῆς ἐκείνων σκαιότητος ἀποβαλόντες ζυγὸν ἐλεύθερον καὶ ἀδιάστατον γνώμην πρέχωσι πρὸς Θεὸν οἱ ποτὲ ταῖς ἐκείνου δυσκρασίαις ἐνεχόμενοι. συνετρίβη δὲ καὶ ὁ Δαγών. σέβασμα δὲ καὶ τοῦτο τῶν τὴν Παλαιστίνην οἰκούντων, ἤγουν ὅμορος ἐστὶ τῆς Ἰουδαίας, Ἀσκαλωνιτῶν τε φημὶ καὶ Γαζαίων, οὓς καὶ Φυλισταίους ἤγουν ἀλλοφύ-

λοις ἡ θεία πλάσαχος καταγομάζῃ γραφή. δὴ δὲ δὴ σφόδρα ὅ, σῶς ετείδη, φησὶν, ὡς ἀπό γε τῦ συμβεβηκότος αὐτῷ χῇ χαιρεῖ. καὶ γὰρ ὁ προφήτης τὸν περὶ αὐτὸ διεξάγων λόγον, ἀνέγνωμεν γὰρ ἐν ταῖς βίβλοις τῶν βασιλέων, ὅτι τὴν θείαν ποτὲ κιβωτὸν λαβόντες οἱ ἀλλόφυλοι εἰσήγαγον εἰς τὸ οἶκον Δαγών. εἶτα εἰσελθόντες οἱ τῦ δαιμονίου θεραπευταὶ τὴ ἑξῆς τὸν πεσόντα ὅ εἴδωλον ἔμπροσθεν τῆς κιβωτῦ, καὶ σῶς ετείδη ἐπομείναντος αὐτῷ ὡς ἀποβαλὼν χεῖράς τε, καὶ πόδας, καὶ κεφαλήν. σφόδρα οὖν γελοίεντως ὡς ἀπό γε τῦ συμβαίτος χῇ χαιρεῖ ὅ, σῶς ετείδη, φησί. φαμὲν δὲ ὅτι τῆς εἰδωλολατρείας τὴ ἀναίρεσιν ὁ προφητικὸς ἡμῖν ἐπεμφαίνει λόγος, ὡς ἐκ μέρους τὸ τε Βὴλ, καὶ τὸν Δαγὼν ὀνομάσας. οὐ γὰρ ἐν ἀπάντων τῶν ὅλῃ τῆς γῆς εἰδώλων ποιήσασθαι μνήμην, ἀλλ' ὡς ἐκ μέρους ὅλῃ ὅ πᾶν διαπλήξῃ πάλιν.

Αἴρετε αὐτὰ καταδεδεμένα, ὡς φορτίον κοπιῶντι, καὶ πεινῶντι ἐκλελυμένῳ, ἐκ ἰσχύοντι ἅμα, οἵ οὐ δυνήσονται σῳθῆναι ἀπὸ πολέμου. αὐτοὶ δὲ αἰχμάλωτοι ἠγμένοι ἦσαν.

Τὸ τῶν χειροτμήτων ἀνωφελὲς, ⁊ μάταιον καταδείκνυσι πάλιν ἡμῖν ὁ λόγος ἐν τούτοις, ὡς ἀπό γε τῶν ἐπ' αὐτοῖς τελουμένων παιγνίων, αἰχμώσης ὕσαν ἀπλεως τ τ πλανωμένων ἀποφαίνει λατρείαν. ἐπετέλεσαν μὲν γὰρ τοῖς δαιμονίοις ψυχρὰς, καὶ καταγλάσους, ἔσθ' ὅτε ταῖς πανηγύρεσι. εἶτα τῶν σηκῶν ἐκκομίζοντες τὰ ἀγάλματα. ἐπόμπευόν τε οὕτω τῶν ἱερέων ὑιὲς περιήεσαν ἐν πλατείαις καταστόμωμοί τε ⁊ οἷς μεθύσκοντες ὡς ἀληθοφορηθῆναι, καὶ ἔνθα μὲν ἐβαρήσατο ὁ βαστάζειν ἤθελον, ἐκεῖ πως καὶ σπουδάζοντες, καὶ μὴ δυνάμενοι φέρειν τὸ ἄχθος ἐπικεινόμενοι. ὁ δὲ ἀσύνετός τε καὶ ἀγύμναστος δῆμος χυδαιά τε φρενῶν ἔρημα κατέχοντες ταῖς διανοίαις τὸν ἄψυχον ὕλλον εἰδοποιηθεῖσαν ὁρῶντες εἰς ἄνδρα τυχὸν ἢ γυναῖκα, ᾠοντό τε καὶ ἀληθῶς καὶ ἀφόρητον ἐνιέναι βάρος τ βαστάζομένου τοῖς ἀναπεμπομένοις εἰς ὥρας αὐτόν. διαγελᾷ τοιγαροῦν ὁ θεῖος ἡμῖν ἐν τούτοις λόγος τῆς Ἑλληνικῆς ἀναισθησίας τὸ μέγεθος, ⁊ φησὶ τοὺς τῶν ἐν σηκοῖς ἀγαλμάτων, ἃ καὶ περισκιρτῶν ἀσυνέτως ἤθελον. ἄρετε αὐτὰ καταδεδεμένα ὡς φορτίον κοπιῶντι, καὶ πεινῶντι ἐκλελυμένῳ, ἐκ ἰσχύοντι ἅμα. ταῦτα γὰρ, ὡς ἔφην, ἐπλάττοντο τῶν ἱερέων τινὲς ἐν τοῖς τελουμένοις τὰ χειροποίητα. πῶς οὖν ἄρα τῶν περι-

A divina scriptura sæpe nominat. Pulcherrimè dixit: Contritus est: quippe propheta nunc orationem de eo prosequitur, velut ab euentu qui subsequenti tempore ei contigit. Legerat enim in libris Regnorum, alienigenas acceptam quandoque Dei arcam, in domum Dagon introduxisse: deinde ingressos dæmonii cultores, idolum collapsum ante arcam vidisse, & comminutum illum fuisse, vt manus, pedes, caput amiserit. Perscitè itaque velut ab eo quod subsequentibus pòst temporibus contigerat, inquit: Contritus est. Dicimus verò propheticam orationem nobis idololatriæ euersionem subindicare, cùm quasi ex parte Belum & Dagon nominauit. Non enim potuit omnium in terra idolorum mentionem facere, sed velut à parte totum describit.

Portatis ea alligata velut onus laboranti, esurienti, & deficienti, & impotenti denique, qui non poterunt salui euadere è bello: ipsi autem captiui ducti sunt.

Manuconditorum inutilitatem & inanitatem rursus hîc nobis demonstrat hæc oratio, & velut à ludicris quæ illis exhibebantur, pudendum admodum esse errantium cultum ostendit. Celebrabant etenim dæmoniis frigidas interdum & ridiculas panegyres: deinde sacrificii quidam educentes ex adytis imagines, & illas consecrantes ac dedicantes, circumibant, in plateis titubantes & quasi ebrii, perinde quasi onus grauissimum portarent: & vbi oneraret id quod ferre volebant, ibi & premi se & baiulare onus non posse simulabant. Populus autem imprudens & gregarius, & mulierculæ mentis inopes laudibus inanimam materiam efferebant, cùm tamen speciem aliquam seu viri seu fœminæ viderent, & verè putabant pondus intolerabile fuisse eum qui portabatur à dedicantibus. Diuina igitur oratio hic deridet magnam Græcorum stupiditatem, & ait de imagibus quæ erant in adytis, quas inconsultò volebant adorare: Portatis illas illigaras quasi onus laboranti, esurienti, & deficienti, atque impotenti denique. Hæc enim, vt dixi, quidam sacrificii fingebant, cùm manufacta circumferrent. Qua autem ratione

infirmitas eorum quæ adorabantur dinoscatur, ex multis aliis rebus id quidem licet videre. Lignum enim aut lapis, aut alia quæpiam materia est, eiusmodi idolorum effictio. Cùm verò ex rebus maximè opportunis illud demonstrare erat necesse: reducit illos in memoriam suæ captiuitatis futuræ, à Babyloniis, inquam, quam etiam perpessi sunt, quandoquidem relicta legis impletione, & vnius ac naturæ Dei cultu, ad omnia infestissima abierunt, & operibus suarum manuum procubuerunt, &, quemadmodum scriptum est, militiæ insuper cæli sacrificarunt. Vnde igitur imbecillitas fictitiorum deorum apparebit? Non poterunt, inquit, salui euadere è bello, sed ipsi sunt captiui ducti. Capta namque vrbe vel regione, si qui apud eos sint aurei & argentei dii, ante alia omnia primi ab euersoribus capiuntur, quos deceret, siquidem essent dii, & suis autoribus subuenire, & se manu hostium superiores declarare. Quid igitur prodest sculptile, quia sculpserunt illud, iuxta sermonem prophetæ, & formarunt illud conflatile specie fallaci, si neque sibi ipsis, neque aliis subuenire valeat? At quî hoc fieri à ligno & lapide poterat?

A σκιωθυμένων δ' ἀδρανὲς γνωσθήσεται, ὃν πολλῶν καὶ ἄλλων καὶ ἑτέρων καταδεῖξαι τις ἂν αὐτό. ξύλον γὰρ ἢ λίθος ἢ ἑτέρα τις ὕλη τοιούτων γένεσις. ὅπερ οὐκ ἀναίσχυντον ἐν τῷ ὅτι μάλιστα χρησίμων καταδείξαι τοῦτο, πρὸς ἀνάμνησιν αὐτοὺς ἀποφέρει τῆς ἐσομένης αὐτῶν αἰχμαλωσίας τῆς ὑπὸ Βαβυλωνίων, ἣν δὴ καὶ πεπόνθασιν, ἐπειτοι μεθέντες τὸ χρεὼν πληροῦν τὸν νόμον, καὶ τὸν ἕνα τε καὶ φύσει θεραπευτὸν Θεὸν, κατώχοντο πρὸς πᾶν ὁτιοῦν τῶν ἀπηγορευμένων, καὶ προσκεκυνήκασι τοῖς ἔργοις τῶν ἰδίων χειρῶν. πεπύκασί τε πρὸς τούτῳ, καὶ τῇ γραφῇ τὸ θέρμον, κατὰ γράμμα. πόθεν οὖν δῆλα ὁ ἀδρανὲς τῶν ὑπολήψεων ἔσται. ὃ δυνήσονται, φησὶ, σῴζειν σωτῆρας ἀπὸ πολέμου, αὐτοὶ δὲ αἰχμάλωτοι ἠχθήσονται. ἁλούσης γὰρ πόλεως ἢ χώρας, εἰ δή τινες εἶεν παρ' αὐτοῖς πρῶτοι χρυσοί τε καὶ πρωτάργυροι θεοὶ, πρῶτοι τῶν ἄλλων ἁπάντων πάντων τῶν ἁρπαστῶν λαμβάνονται, οἷς ἴσως εἰκὸς εἶναι τινες ἦσαν θεοὶ, καὶ τοῖς ἰδίοις ἐπαμύνειν προσκυνηταῖς, καὶ ἀμύνειν αὐτοῖς ἀποφαίνειν τῶν πολεμίων χεῖρας. τί οὖν ὠφελεῖ γλυπτὸν, ὅτι ἐγλυψάν αὐτὸ καὶ τὸν τοῦ προφήτου λόγον, ἔπλασεν αὐτὸ χώνευμα φαντασίαν ψευδῆ, οἳ μήτε σοφίαν αὐτοῖς μήτε μὴν ἑτέροις ἐπαμύνειν εἰσὶν οἷοί τε; πῶς γὰρ ἂν γένοιτό τι τοιοῦτον τοῦτό γε ξύλου, καὶ λίθου;

Audite me domus Iacob, & residuum Israel, qui portamini ab vtero, & eruditmini ab infantia vsque ad senectutem. Ego sum, & donec senescatis, Ego sum: Ego sustineo vos: Ego feci, Et ego dimittam vos, suscipiam & seruabo vos.

Ἀκούσατέ μου οἶκος τοῦ Ιακὼβ, καὶ ὁ κατάλοιπον τοῦ Ισραὴλ, οἱ αἰρόμενοι ἐκ κοιλίας, καὶ παιδιόθεν ἐκ παιδίου ἕως γήρως. ἐγὼ εἰμὶ, καὶ ἕως δὴ καταγηράσητε, ἐγὼ εἰμί. ἐγὼ ἀνέξομαι ὑμῶν. ἐγὼ ἐποίησα, καὶ ἐγὼ δώσω. ἐγὼ ἀναλήψομαι, καὶ σώσω ὑμᾶς.

Artificiosissimè rursus nectitur oratio, & ornatè progreditur, docenter & compositè. Postquam enim belli mentionem fecit, quo accidit, vt infinita hominum & mulierũ multitudo intermoreretur, & ad virorum paucitatem Iudæorum regio admodum redigeretur: hinc ait velut ad domum vnam, & velut ad residuũ ac barbaricæ crudelitatis reliquias: Audite me domus Iacob, & omne residuum Israelis. Non mediocrem vtilitatem attulisset auditoribus hæc oratio, siquidem sapuissent, & quod è re esset expendissent. Tristia enim & intolerabilia, cùm prænunciata sunt, facilè quis euadet, causas incursionis vitans: sed aduentantia & velut insilientia, quonam modo quis repellere poterit? Reliquum

Εὐτεχνέσατα πάλιν ὁ λόγος ἔχει, καὶ προφάσιν ἐν κόσμῳ τοῦ δέοντι, καὶ οἰκονομικῶς. ὅπερ γὰρ πολέμου μνήμην ἐποιήσατο, καθ' ὃν συμβέβηκε πληθὺν ἀμέτρητον ἀνδρῶν, καὶ γυναικῶν ἀποθανεῖν, καὶ ὀλιγανδρῆσαι σφόδρα τῆς Ιουδαίων τὴν χώραν. ταύτητοι φησὶν ὡς πρὸς οἶκον ἕνα, ὡς πρὸς κατάλειμμα, καὶ βαρβαρικῆς ὠμότητος λείψανον. ἀκούσατέ μου ὁ οἶκος τοῦ Ιακὼβ, καὶ πᾶν τὸ κατάλοιπον τοῦ Ισραὴλ. ὤνησε γὰρ ἂν οὐ μετρίως τοὺς ἀκροωμένους ὁ λόγος, εἴπερ τινες ἦσαν αἰσθανόμενοι, καὶ τῶν χρησίμων ἐξετασταί. τὰ γὰρ τοιαῦτα σκυθρωπὰ καὶ δυσφόρητα προαπηγγελμένα μὴ δικόλως δύνηται τις ἐκφεύγειν τὰς ἐφόδους φυγὼν αἰτίας. ἀφιγμένα γὰρ καὶ οἷα ἐπιπηδήσοντα, πῶς ἂν ἀμύνειτο; τὸ κατά-

λοιπὸν τοίνυν αὐτοὺς ἀποκαλῶ μονονουχὶ κεκραγώς, ὅτι δαπανηθήσονται τῷ πολέμῳ, καὶ βαρβαρικῆς ὠμότητος ἔσονται θήραμα, εἰμὴ τῆς ἄντως ἐκ τόπων ἀποπεπαύσοιντο ἀπουδασμίας. ὅτι ὁ δυσμαθὴς τοῖς τῶν Ἰουδαίων ἔνεστι ψυχαῖς, καὶ χρῆμα γέγονεν αὐτοῖς ἀφόντων ἡ τοῦ νόμου μελέτη δραδείκησι λέγων. οἱ ἀρχόμενοι ἐκ νηπιότητος, καὶ παιδευόμενοι ἐκ παιδίου ἕως γήρως. ἐκ βρέφους γὰρ καὶ μέχρι τοῦ πρεσβυτικῆς ἡλικίας τοῖς ἱεροῖς τε καὶ θείοις ἐμμελετῶντες γράμμασιν ὠφέλητον μηδὲν τοῦτον. ὥσπερ οὖν οὐδεμιᾶς παιδεύσεως ἠξιωμένοι κατώκηντο πρὸς ἀπόστασιν τὴν ἀπὸ Θεοῦ. Ἀλλά καὶ εἰ μακρὸς ὑμῖν, φησὶν, ἐδαπανήθη χρόνος ἐν ἀνονήτοις μαθήμασι, καὶ ἀμαθεστάτοις ὄντας ὁρᾶν τῆς ἐμφύτου γαλεωτήτος οὐ πεπαύσομαι. καθίστημι δὲ ὕντως ἐμαυτὸν ὑμῖν σήμαρον λέγων. ἐγώ εἰμί, τοῦτ' ἔστι, ζῶ καὶ οὐκ ἄρχω. οὐχ ὡς ἡμέσεως ἔχων ἀρχὴν ἢ καταλήγειν εἰς πέρας εἰδώς, ἀλλ' ὁ αὐτὸς ἀεὶ καὶ ὡσαύτως ἔχων, καὶ ἕως ἂν καθαγισθῶσι πάλιν ὁ αὐτὸς ἔσομαι. οὐδέπω μοι καθ' ὑμᾶς ἔπεισι γῆρας, ἀλλ' εἰμὶ ζῶν τε καὶ πανσαλκής. καὶ ἐγὼ μὲν ἐποίησα τοὺς ἐπενεχθείσας ὑμῖν τοῦ πολέμου συμφορὰς ὁσίᾳ ψήφῳ καλῶν εἰς δίκην τοὺς πάλαι ἐμοὶ ὑβρίσαντας δόξαν. πάλιν ἐγὼ ἀφήσω, τοῦτ' ἔστιν, ἀφήσω, καὶ τῆς ἀμνησικακίας πεπονηκότας ὑμᾶς, ἀνακτήσομαι. ἐγὼ ἀναλήψομαι καὶ σώσω ὑμᾶς. ὁ γὰρ δοὺς εἰς χεῖρας ἐχθρῶν πάλιν ὑμᾶς οἰκειώσομαι, καὶ τῆς τε αἰχμαλωσίας ὑμᾶς ἀπολύσω δεσμῶν. σκοπὸς γὰρ αὐτῷ σῶσαι τὸ ἀπολωλὸς καὶ τῆς τοῦ διαβόλου χειρὸς ἁρπάσαι τὸ πλανώμενον.

Τίνι με ὡμοιώσατε; τεχνάσασθε οἱ πλανώμενοι, οἱ συμβαλλόμενοι χρυσίον ἐκ μαρσίππου, καὶ ἀργύριον ἐν ζυγῷ, στήσουσιν ἐν σταθμῷ, καὶ μισθωσάμενοι χρυσοχόον ἐποίησαν αὐτὸ θεοποίητα, καὶ κύψαντες προσεκύνησαν αὐτῷ. αἴρουσιν αὐτὸ ὅτι τῶν ὤμων, καὶ πορεύονται, ἐὰν στήσωσιν αὐτὸ ὅτι τοῦ τόπου, μένει. οὐ μὴ κινηθῇ καὶ ὃς ἂν βοήσῃ πρὸς αὐτὸ, οὐ μὴ εἰσακούσῃ, ἀπὸ κακῶν οὐ μὴ σώσῃ αὐτόν.

Τοιγαροῦν ὄντας ἐλέγχει, καὶ ὀλιγωρῶντας τοῦ εἰδώλων προσκυνῆσαι, καὶ εἰς αὐτὸ θείαν

A ergo appellat eos tantum non clamans, consumendos esse bello, & prædam fore barbarorum crudelitatis: si non à studiis adeò fœdis desiterint. Quòd autem indociles erant Iudæorum animi, & nulli prorsus vsui fuerit illis meditatio legis, ostendit inquiens: Qui portamini ab vtero, & erudimini ab infantia ad senectutem vsque. A paruulis enim ad senilem ætatem, in sacris & diuinis literis exercitati, nihil vtilitatis ceperunt, & ac si nulla omnino monitione

B dignati fuissent, in apostasian à Deo receciderunt. Sed tamen, inquit, etsi longum tempus consumptum vobis fuerit in parum frugiferis exercitationibus, & vos ad docendum ineptissimos videam, ab insita placabilitate non desistam: sed meipsũ vobis sic manifesto & dico: Ego sum, id est, viuo & subsisto, non quasi ortus initium habens, vel quasi exitum prospiciens: sed idem semper, & mihi similis, & iterum donec senescatis, idem ero. Non enim mihi, vt vobis, adest se-

C nium, at sum viuens & omnipotens. Et ego effeci calamitates quæ vobis è bello incumbunt, sancto & pio calculo vocans ad pœnam eos qui meam gloriam ignominiosè polluerunt. Verumtamen ego dimittam, id est, remittam, & oblitus omnium iniuriarum, vos qui laborastis, instaurabo. Ego suscipiam & seruabo vos. Nam ego qui dedi vos in manus hostium, rursus vos in gratiam recipiam, vósque soluam captiuitatis compedibus. Itaque multipliciſ quasi pharmaco sanat corda eo-

D rum, qui in illum debacchati sunt, & præ insigni insciti a ad quæ fas non erat prolapsi sunt, partim minis, partim bonis pollicitationibus. Scopus enim ipsi & propositum est, seruare quod periit, & eripere è manibus diaboli, quod errauit.

Cui me comparastis? videte & excogitate, qui erratis, & qui confertis aurum de marsupio, argentum in statera appendunt libra, & conducto aurifabro, fecerunt opus manu confectum, & incuruati adorarunt illud. Portant illud humeris, & vadunt. Si autem posuerint illud in loco, manet, non mouebitur: & qui clamauerit ad illud, non exaudiet, è malis non seruabit eum.

Contumeliosos esse arguit & angusto animo præditos idolorum cultores, & in

ipsam diuinam ac supremam naturam delinquere. Quantum enim in ipsis est, eminentiam ipsius gloriæ, ad quæ non conuenit, & ad inanimam materiam deprimunt & abiiciunt: dum eam ad sua opificia & figmenta transferunt, & pœnis vltimis sacra sua capita implicant. Cui igitur me, inquit, comparastis, cunctis natura præcellentem, & incomparabili præstantia in sublime euectum, & omnibus mortalibus superiorem, vniuersorum opificem, regem simul & Dominum? Quin & aliud quippiam verisimile est significare velle Deum, cùm ait errantibus: Cui me comparastis? Videte & excogitate qui erratis. Dicit enim: Aurum & argentum conferentes, deinde, conducto aurifabro, formam aut viri, aut fœminæ confingunt, aut etiam bestiæ, vt ita dicam, vel iumenti, noménque dei illis formato ab ipsis statim inditur. Cogitate igitur, inquit: cui me comparastis? Vel enim viro, vel mulieri, vel etiam bestiis, vel animalibus rationis expertibus? Annon sanè res hæc extremè est impia? Excogitate aliquid in defensionem, exoluite vos à crimine. Sed enim haud inuenietis rationem qua hoc probetis. Nam cùm naturam, quæ omnia superat, ad bestias & iumenta deprimatis: qua oratione vtemini, quæ ad criminum vim propulsandam sufficiat? Quòd autem idolorum fictio nihil aliud sit quàm cogitationis vanitas & vilitas, conatur ostendere: hinc præcisè admodum & tenuiter loquitur. Colligunt enim, inquit, è marsupio argentum & aurum, & in statera ponunt & æquilibrio, vnoquoque fortassis conferente, vt ex æquo & bono qui plus contribuit, ei magis faueat & propendeat qui fabricatus est. Dicturos enim omnes puto, quòd si pecuniarum essent indigi, omnino Deum non haberent: & nisi abundaret orbis terrarum artificibus, nemo esset omnino qui ab illis coleretur. Sed & eò ruditatis & insipientiæ mentis veniunt, vt cùm ipsi ante suos deos existant, honorent tamen eos qui pòst sunt geniti, & eos ipsi faciunt, quos par erat potius factores videri: & cùm materiæ domini sint, ea necessarium in abusum sumpta ab ipsis petunt salutem. Onus portant, diis in humeros sublatis, cùm eos immobiles videant, quique abducantur, quocunque libuerit, & illis preces offerunt. Quando igitur videris

A χ) ἀκωπάτω πλημμελοῦντας φύσιν. καπικομίζουσι γὰρ τὸ γε ἧκον εἰς ἑαυτοὺς τῆς ὑπερούσης αὐτῆ δόξης· ὃ ὑπερτενὲς, ἐφ' ἃ μὴ προσῆκε, καὶ εἰς ἄψυχον ὕλην καπικομίζουσι τοῖς ἰδίοις αὐτῶν τεχνουργήμασιν ἀπονέμοντες, εἶτα ποιναῖς ταῖς ἐσχάταις συνεχομένας ὁσίως τὰς ἑαυτῶν ἀποφαίνοντες κεφαλάς. τίνι δὴ οὖν ὡμοιώσατέ με, φησὶ, τὸν τῇ φύσει τῶν ὅλων διεστηκότα, χ) ἀσυγκρίτοις ὑπερογκῆς ὑψοῦ τε ἠρμένον, καὶ πάντας ἐπέκειν-

B να θνητοὺς, τῶν τῶν ὅλων δημιουργὸν βασιλέα τε ὁμοῦ & κύριον; εἰπὲς δὲ δή που, χ) ἕτερόν τι βουλεύῃ καταδηλοῦν λέγων τοῖς πεπλανημένοις τὸν Θεόν. τίνι με ὡμοιώσατε. ἴδετε, τεχνάσασθε οἱ πεπλανημένοι, χρυσίον μὲν γὰρ φησὶ & ἄργυρον συνῳσφερόντες, εἶτα μισθωσαμένου χρυσοχόου δίκαπλάτοισι μορφὴν ἢ ἀνδρὸς, ἢ γυναικὸς, ἤγουν θηλείου, φέρε εἰπεῖν, ἢ κτηνώους, ὄνομά τε τῷ διαπεπλασμένῳ Θεὸς αὐθις δίδοται πρὸ αὐτῶν. κατανοήσατε τίνιν, φησὶ, τίνι

C ὡμοιώσατέ με; ἢ γὰρ ἀνδρὶ ἢ γυναικὶ, ἢ & θηλείοις ἢ ζώοις ἀλόγοις. εἶτα πῶς οὐχ ἁπάσης ἐπέκεινα δυσεβείας ὃ ῥῆμα ἔστι. τεχνάσασθε ἢ πρὸς ἀπολογίαν. ἀπόλυσασθε τὰς ἁμαρτίας, ἀλλ' οὐχ εὑρήσετε τὸν ἐπιχειρούμενον λόγον πρὸς τοῦτο ὑμῖν. τιμὴ γὰρ ὑπὲρ πάντα φύσιν εἰς θηρία, χ) κτήνη καπικομίζοντες, ποίοις ἂρα χρήσασθε λόγοις δυναμένοις ἐξαρκέσαι εἰς γε ὃ δύναται τὰ ἐγκλήματα ἀφαιρεῖσθαι; ὅτι δὲ

D χυδαιότητος ἔννοιαν καὶ ἕτερον οὐδὲν ἢ εἰδώλων ποίησις πειρᾶται διδάσκειν. ταύτητοι καὶ λίαν ἰσχνοεπῶς, σπανίζουσι γὰρ ὡς μοί που, φησὶν, ἀργύριον χ) χρυσίον, χ) ὡς ζυγῷ ῥέπουσιν, ὡς σταθμῷ ἰσομετρῶ, ἕκαστον πάντα σῳσφορίζοντος, ἵνα τῷ εἰκὸς τὰ πλέον εἰσφέροντι προσκείοιτο μᾶλλον ὁ τεχνουργούμενος. φαίη δ' ἂν οἶμαί τις ὡς εἴπερ ἦσαν χρημάτων ἐπιδεεῖς οὐδ' ἂν ὅλως ἐνόμισαν Θεόν, καὶ εἰ μὴ τεχνίτων πανταχοῦ ἦν ἐπ' ὠφελείᾳ, οὐδεὶς ἂν ὅλως ὁ προσκυνούμενος. ἥκασι δ' ἀμαθίας εἰς τοῦτο καὶ

E ἀσυνέτων ἐννοιῶν, ὥστε προϋφεστηκότες αὐτοὶ τῶν ἰδίων Θεῶν τιμῶσιν ὄντας ὑστέρους, & οὓς χρὴ δή που μᾶλλον ὀρθοῦσθαι δημιουργεῖσθαι, δημιουργοῦσιν αὐτοὶ, χ) οἱ τῆς ὕλης κύριοι, χ) εἰς καταχρῆσιν ἀναλισκῶμεν λαβόντες αὐτοὶ πρὸ αὐτῶν αἰτοῦσι τὸ σώζεσθαι. ἀνθρωποφορούσι τοῖς Θεοῖς ἐπ' ὤμων αἴροντες αὐτοὶ. ἀκινήτους ὄντας ὁρῶσι, χ) οἷ γὰρ ἂν ἐθέλοιτό τις ἀποφερομένους, καὶ αὐτοῖς προσάγουσι τὰς λιτάς. ὁπόταν οὖν ἴδῃς λα-

Comment. in Esaiam.

δόντας τ λιτὰς τότε προσδέχησον ἔσεσθαι τ ὄπι- A
κουρίαν. εἰ δὲ αἰσθητοὺς τε ὁμοῦ καὶ ἀκινήτους
ὁρᾷς ὁρᾷς, εἶτα τίνα πρὸ αὐτῶν ἐκδέχῃ τὴν
ὄνησιν. τὰ ἴσα νοσῶν οὐκ αἰσθάνῃ. πέπωκεν γὰρ
εἰς ἐσχάτην ἀναισθησίαν.

Μνήσθητε τούτων, καὶ στενάξατε. μετανοήσατε οἱ πεπλανημένοι. ὑπεστράφητε τῇ καρδίᾳ, καὶ μνήσθητε τὰ πρότερα ἀπὸ τοῦ αἰῶνος, ὅτι ἐγώ εἰμι ὁ Θεὸς, καὶ οὐκ ἔστιν πλὴν ἐμοῦ. ἀναλ- B
λήγων πρότερον τὰ ἔσχατα πρὶν αὐτὰ γενέσθαι, καὶ ἅμα συντετέλεσθη. καὶ εἶπα, πᾶσά μου ἡ βουλὴ στήσεται, καὶ πάντα ὅσα βεβούλημαι ποιήσω, καλῶν ἀπὸ ἀνατολῶν πετεινόν, καὶ ἀπὸ γῆς πόρρωθεν. ὧν βεβούλημαι, ἐλάλησα, καὶ ἤγαγον, ἔκτισα, καὶ ἐποίησα. ἤγαγον αὐτὸν, καὶ εὐώδωσα τὴν ὁδὸν αὐτοῦ.

Ἀπάτῃ γὰρ σκότῳ καὶ ἀμαθίᾳ δεινῇ κεκρατημένους ὁρῶν κατοικτείρει πάλιν αὖθις ὁ Θεὸς, καὶ C
αὐόπιν ὡς εἰπεῖν ἐναι κελεύει τ διανοίας τ ὀφθαλμὸν ἀκριβῶς τοῖς πράγμασιν ἐπιφέρεσθαι, ἵνα καὶ ἵνα κακοῦ εἰσὶ μαθόντες μεθορμίσωνται πρὸς τὰ ἀμείνω, καὶ τῶν πρὸς αὐτοὺς γινομένων λόγων ἀπελθυτήπους ἔχοντες μνήμας μετανοῶσιν ἕλκυσιν, καὶ οὐκ ἀπὸ γλώττης μόνον τοῦτο δρασίζας ἁπλῶς, ἀλλ' ἐξ αὐτῆς καρδίας. ἀξιεπαινέτατος γὰρ καὶ ἀληθὴς εἴη αὖ ὁ τῆς τοιᾶσδε μεταγνώσεως ζῆλος. ὅτι μὲν οὖν ἡ εἰδώλων ποίησις ζημία ὄντι καταφανέστερον, ἐξ ὧν ἤδη προέφθη δηλοῦσα κελεύσ. ὅτι δ' ὁ Θεὸς πάντων ὄντων αὐτὸς, οὐκ D
ἂν τ ὄντων αὐτῷ κατὰ φύσιν θεοπρεπεστάτην ἀξιωμάτων ἄγνοιαν ἀναπείθῃ. εἰμὶ γὰρ ἐγὼ, φησὶν, ὁ πάντων ἔχων τὴν γνῶσιν, καὶ πρὶν γενέσθαι τί καταμηνύων αὐτὸ, καὶ εἰς πέρας ἄγων ὃ ἐπιβούλευσα. δηλοῦσθαι δὲ πρὸς τοῦτο, ὅτι πάντα εἴπερ βεβούλημαι συντετέλεσται, καὶ ἀποκτίσεν αὖ πάντελῶς οὐδὲν τ δοκούντων ἐμοί. πάμμεγα δὲ καὶ τοῦτο πρὸς ἀπόδειξιν ἰσχύος ἀμάχου καὶ θεοπρεποῦς, ἀδελφοὶ μὲν γὰρ καίτοι τὰς αὐτοτάτω τιμὰς λαχόντες καὶ τὰς εἰς λῆξιν ἔχοντες δυναστείας προπίπτουσί ἵνα σκοπὸν, καὶ κατορθῶσάι τι βουλεύονται, ἀλλ' ὃ πάντητε καὶ πάντως αὐτοῖς ἔρχεται κατὰ ῥοῦν τὰ διεσκευασμένα. πλεῖστα γὰρ ὅσα παρεμπίπτει τὰ μεταξὺ, καὶ δυσμήτητον ἔχει τ ἐκκοπὴν. Θεὸς γοῦν ὁ πάντων εἴπερ τι βούλοιτο δρᾶν, τί ἂν γένοιτο δ' αὐτῷ τοιοῦτον, καὶ αἴτιον ἄγον αὐτό. ἃ γὰρ Θεὸς ὁ ἅγιος βούλεται,

eos preces accipere, tum expecta foro auxilium. Sin eos & sensu carere & motu videas, quam tandem vtilitatem ab illis expectes? Sed tu simili morbo laboras, neque quicquam sentis, quippe extremè stupidus & insensatus.

Mementote horum, & ingemiscite, pœnitentiam agite qui errastis, redite ad cor. Et mementote priorum à seculo, quoniam ego sum Deus, & non est præter me: annuncians prius vltima, antequam ipsa fiant, & completa sint. Et dixi, omne meum consilium stabit, & omnia quæcunque cogitaui faciam: vocans ab Oriente volucrem, & de terra remota. De quibus cogitaui loquutus sum, adduxi, creaui, & feci. Duxi eum, & faustum effeci iter eius.

Conspicatus Deus eos errore, tenebris & graui ignorantia detentos, iterum eorum capit misericordiam? & iubet respicere veluti, & oculum mentis diligenter ad facta referre, vt à malo ad meliora transferantur, & orationes ad ipsos habitas sempiterna tenentes memoria, resipiscant: nec lingua tantùm simpliciter & tenuiter, sed ipso corde & ex animo faciant. Est enim laude dignissimus & verus, eiusmodi pœnitentiæ modus. Quòd igitur idolorum effictio res sit ridicula, ex his quæ iam prædixit, perspicere iubet. Quòd autem ipse sit omnium Deus, ex dignitatibus Deo dignissimis, quæ ipsi natura insunt, intelligere persuader. Sum enim, inquit, ego Deus, & omnium cognitionem habeo, & antequam fiat quippiam, id significo, & quod annunciatum est, ad finem perduco. Quin & porrò pergit confirmare: Quicquid cogitaui, completum est, & quæcunque mihi placent, omnino fient. Et hoc quidem magnum momentum habet ad demonstrandum insuperabilem & Deo dignam potentiam. Homines enim quanquam summos honores consequantur, & summos principatus obtineant, tamen cùm sibi aliquem velut scopum proponunt, & aliquid efficere statuunt, non semper neque omnino illis secundo amne procedunt quæ in animo habent. Plurima enim obiter incidunt, & graues remoras iniiciunt. Si quid autem vniuersorum Deus velit agere, quid illi obsistere & obstare potent? Quæ enim sanctus Deus vult, quis

dissipabit? & quis manum eius excelsam auertet? Itaque ad demonstrandum se esse natura & verè Deum, meritò illud dixerit: Omne consilium meum stabit, & omnia quæcunque cogitaui, faciam. Deinde ad hæc ait: Vocans ab Oriente volucrem, & è terra longinqua. ea de quibus cogitaui, quod sequetur etiam illud: Ego sum. Volucrem autem ab Oriente & ex terra remota vocatam, Babylonium esse dicimus, qui vniuersam regionem Iudaicam incendit, & Hierosolyma cepit, & templum quatefecit ac disturbauit: deinde plurimis tum gregariis tum illustribus viris deturbatis, à patria abduxit, & in regione atque terra Persarum collocauit, iugo captiuitatis duriter & intolerabiliter illis iniecto. Erit hoc autem perspicuum ex his quæ Deus ad beatum Prophetam Ezechielem dixit, quæ sic habent. Habitus est autem sermo Domini ad
Ezec. 17. me, dicens: [Fili hominis, narra narrationem, & dic parabolam ad domum Israel, & dices: Hæc dicit Adonai Dominus, Aquila magna, longo membrorum ductu, plena vnguium, cui voluntas fuit intrandi in Libanum, & tulit electa Cedri, summitates mollitiæ amputauit, & attulit eas in terram Chanaam, in ciuitate mœnibus cincta posuit illas, Accepitque de semine terræ, & transtulit id in campum satum, in aqua multa, inspectum id ordinauit. Et facta est vitis infirma, & parua magnitudine, vt appareret, sarmenta ipsius in eo, & radices ipsius subter illa terra erant. Factáque est vitis magna, & fecit propagines, extenditque ramos suos.] Hæc igitur dixit Deus ad beatum prophetam Ezechielem. Quoniam autem sensum orationis assequi non poterant, nec valde perspicua erat auditoribus, ipse denuò explanat, cùm ait: [Dic autem domui Israel irritanti, nescitis, quid sibi velint quæ dixi. Cùm venerit Rex Babylonis ad Hierusalem, capiet regem eius, & principes eius, & ducet eos ad se in Babylonem, Et accipiet de semine regni, & faciet cum eo fœdus, & inducet in eum execrationem, & duces terræ accipiet, vt sit regnum infirmum, nec vnquam erigetur, vt seruet pactum,

A τὶς διασκεδάσει; & τ χεῖρα τ ὑψηλὴν τὶς ἀποστρέψει; διὸ καὶ εἰς ἀπόδειξιν ὧν ὅτι Θεὸς ἐστὶ κατὰ φύσιν καὶ ἀληθῶς, λέγοιτο ἂν εἰκότως περὶ αὐτῶν ὅ, πᾶσα ἡ βουλή μου στήσεται, καὶ πάντα ὅσα βεβούλευμαι, ποιήσω. εἶτα πρὸς τοῦτο φησὶ, καλῶν ἀπὸ ἀνατολῶν πετεινὸν, καὶ ἀπὸ γῆς πόρρωθεν περὶ ὧν βεβούλευμαι, κ ἀκολουθήσει καὶ τοῦτο ὅ, ἐγώ εἰμί. πετεινὸν γεμίζω ὃ καλούμενον ἐξ ἀνατολῶν, καὶ ἐκ γῆς πόρρωθεν τ Βα-
B βυλώνιον εἶ φαμὲν, ὃς τὴν Ιουδαίων ἅπασαν κατεμαρήσας χώραν, εἷλε τὰ Ιεροσόλυμα καὶ τ ἐν αὐτοῖς κατέσησε νεών. εἶτα πλείστους τῶν τε ἀγελαίων, καὶ ἐπιφανῶν ἐξανασήσας ἀπεκόμισε μὲν τ συνεκούσης αὐτοῖς, ἐναπέθετο δὲ τῇ Περσῶν χώρᾳ τε κ γῇ τ τ αἰχμαλωσίας σκληρῶς τε κ ἀφορήτως αὐτοῖς ἐπιρρίψας ζυγόν. ἔσται δὲ σοι κ τοῦτο σαφὲς, ἐξ ὧν ἔφη Θεὸς πρὸς τ μακάριον προφήτην Ιεζεχιήλ. ἔχει ὧδε, καὶ ἐγένετο λόγος κυρίου πρὸς με, λέγων, υἱὲ ἀνθρώπου, διήγησαι διήγημα, & εἶπον παραβολὴν πρὸς τ οἶκον τ Ισραὴλ, κ ἐρεῖς, τάδε λέγει
C Αδωναὶ κύριος, ὁ ἀετὸς ὁ μέγας ὁ μακρὸς τῷ σκέλει, πλήρης ὀνύχων ὃς ἔχει ὃ διήγημα εἰσελθεῖν εἰς τ λίβανον, καὶ ἔλαβε τὰ ὑπίλεκτα τ κέδρου, τὰ ἄκρα τ ἁπαλότητος ἀπέκρισε, κ ἐξέκλασεν αὐτὰ εἰς γῆν Χαναὰν, εἰς πόλιν τετειχισμένην ἔθετο αὐτὰ, καὶ ἔλαβεν ἀπὸ τ σπέρματος τῆς γῆς, & ἔδωκεν αὐτὸ εἰς ὃ πεδίον φυτὸν, ἐν ὕδατι πολλῷ, ὑπιβλεπόμενον ἔταξεν αὐτὸ, κ ἐγένετο
D εἰς ἄμπελον ἀσθενοῦσαν, κ μικρὰν τῷ μεγέθει τῷ ὑπιφαίνεσθαι αὐτὴ τὰ κλήματα αὐτῆς ἐπ' αὐτὸ, κ αἱ ῥίζαι αὐτῆς ὑποκάτω τ αὐτῆς γῆς ἦσαν. κ ἐγένετο εἰς ἄμπελον κ ἐποίησεν ἀπορυγὰς, & ἐξέτεινε τ ἀναδενδράδα αὐτῆς. ταῦτα μὲν οὖν ἔφη Θεὸς πρὸς τ μακάριον προφήτην Ιεζεχιήλ. ὅπως δ' ἂν δυσέφικτος ἔτι ὁ λόγος κ τ νοημάτων ἡ δύναμις ἀσφαλὲς ἔχοι τοῖς ἀκροωμένοις, αὐτὸς δὴ πάλιν αὐτίκα διασαφεῖ λέγων. εἶπον δὲ πρὸς τ οἶκον Ισραὴλ τ παραπικραίνοντα, οὐκ ἐπίστασθε τί ἐστι ταῦτα ἃ εἶπον. ὅτανπερ ἔλθῃ βασιλεὺς Βαβυλῶνος ὅπι Ιερουσαλὴμ, καὶ λήψεται τ βασιλέα αὐτῆς, καὶ τοὺς ἄρχοντας αὐτῆς, & ἄξει αὐτοὺς πρὸς αὐτὸν εἰς Βαβυλῶνα, & λήψεται ἐκ τοῦ σπέρματος τῆς βασιλείας, & διαθήσεται πρὸς αὐτὸν διαθήκην, & εἰσάξει αὐτὸν εἰς ὅρκον, & τοὺς ἡγουμένους τ γῆς λήψεται τοῦ γενέσθαι βασιλείαν ἀσθενῆ, ὃ καθόλου μὴ ἐπαίρεσθαι τοῦ φυλάσσειν τ

βεβαιῶσαι αὐτό, ἢ ἰσάρθι αὐτῷ. ὡς γὰρ ἐν βί- A ac firmet illud. Nam vt in libro Re-
βλῳ τῶν βασιλέων ἀνέγνωμεν, μετὰ τὸ ἁλῶναι τὴν ἁγίαν πόλιν τὴν Σεδεκίαν αἰχμάλωτον, καὶ τινας τῶν ἐνδόξων σὺν αὐτῷ δεδεμένους, ἀπεκόμισεν εἰς τὴν Χαλδαίων ὁ Βαβυλώνιος καὶ ταῦτα ἔστι τὰ ἐκλεκτὰ τῆς Κέδρου. εἰμὶ τοίνυν ἐγὼ, φησὶν, ὁ καλῶν ἀπὸ ἀνατολῶν πετεινόν, περὶ οὗ βεβούλευμαι. ἐλάλησα καὶ ἤγαγον, ἐδιεύθυσμαι φησί. προεφητεύθην μὲν γὰρ ὡς ἤξει καὶ χρονιεῖ, ἀλλ' εἰς πέρας ἤδη τὸ προφητευθὲν. ἔκτισα, τοῦτ' ἔστι, κατεσκεύασα κακὰ, δηλονότι τοῖς B Creaui, id est, paraui mala, scilicet
τὰ κακωτικὰ, καὶ τοὺς τοῦ πολέμου συμφορὰς τοῖς malè affligentia, & belli calamitates,
τὴν ἐμὴν ἀτιμάσασι δόξαν, καὶ εἰδώλοις ἀψύχοις his qui meam contaminarunt glo-
προσενεύκασι, καὶ ἐποίησα, ἤγαγον αὐτὸν, riam, & qui ad idola inanimata de-
καὶ εὐώδωσα τὴν ὁδὸν αὐτοῦ. ἃ γὰρ τῆς ἐκείνου χε- clinarunt. Et feci. Duxi illum, ac
ρὸς ἐν ἔργον ἦν κατισχύσαι τὸν Ισραὴλ, εἴπερ ἐν secundaui iter eius. Non enim ipsius
ὑπήκουος αὐτῷ Θεός. ἀλλ' αὐτὸς σώζων καὶ manus erat opus, debellare Israelem,
προσηκὸς εὐώδωσα αὐτοῦ τὴν ὁδὸν αὐτοῦ, ἵνα si quidem ei adiutor fuit Deus. Sed
ὑπαγάγῃ τοῖς δίκαις τοὺς τῆς εἰς αὐτὸν εὐσε- enim ego qui seruo & præfui, secun-
βείας ὀλίγα πεφροντικότας, μᾶλλον δὲ καὶ εἰσάπαν daui iter eius: Vt supplicium de his
ἀποκιρτήσαντας, ὥστε, καὶ ξύλοις, καὶ sumeret, qui pietatem in ipsum par-
λίθοις τὴν αὐτοῦ τε, καὶ μᾶλλον πρεπωδεστάτην C ui fecerunt, imò verò prorsus resilierunt:
αὐτῷ τιμήν τε καὶ δόξαν. ita vt honorem ac gloriam illi & soli
conuenientem, lignis tribuerint &
lapidibus.

Ἀκούσατέ μου οἱ ἀπολωλεκότες τὴν καρδίαν ὡς μακρὰν ἀπὸ τῆς δικαιοσύνης. ἤγγισα τὴν δικαιοσύνην μου, καὶ τὴν σωτηρίαν τὴν παρ' ἐμοῦ οὐ μὴ βραδύνω. δέδωκα ἐν Σιὼν σωτηρίαν τῷ Ισραὴλ εἰς δόξασμα.

Audite me qui perdidistis cor, qui longè estis à iustitia, propè feci iustitiam meam, & salutem quæ ex me est non tardabo. Dedi in Sion salutem, Israeli in gloriam.

Ἰδοὺ δὴ πάλιν σωτηρίαν αὐτοῖς ἐπαγγέλλεται, καὶ ἀπογινώσκειν οὐκ ἐᾷ, μὴ ἄρα πως ταῖς ἐπ- Ecce deintegro illis salutem appro-
ηρείναις μέλλοι δυσθυμίαις κεκρατημένοι μα- mittit, & animum desponderè non si-
κρὰν γένοιντο τῆς ἐλπίδος, τὸ ὅτι σωθήσονται με- D nit, ne immensa tristitia victi & deie-
τανοῆσαι πρεπόντως ἠρημένοι. ἀκάρδιοι γὰρ ἦσαν οἱ πλανώ- cti, procul absint ab ea spe, quòd ser-
μενοι, καὶ ἀληθὴς ἐπ' αὐτοῖς ὁ λόγος. πῶς γὰρ uabuntur scilicet, modo velint resi-
νῷ κεχρημένοι δημιουργοῦσιν αὐτοῖ τινὲς προσκυνούμενοι, ξύλοις τε, καὶ λίθοις ἀνατιθέντες piscere. Excordes enim erant, errantes, & verus erat de illis sermo. Quo enim illi animo affecti erant, qui quos ipsi creant, adorant, & veneratione lignis & lapidibus exhibita, ab ipsis petunt salutem? Verùm etiam sic eos suffert, & deceptorum miseretur, & eorum qui ceciderunt commiseratur, E & bonis pollicitationibus reducit ad intelligentiam, & expergisci iubet, & qui procul sunt, & remoti à iustitiæ sorte, id est, Deo, ad se iubet venire. Videtur autem pollicitatione particularis salutis, etiam vniuersæ ac generalissimæ demonstrationem vnà intexere. Seruauerat enim ex terra Chaldæorum eos, qui captiui in eam fuerunt delati, & hoc, opinor, licebit particulare auxilium dicere: Generalissimum autem fuit

illud

illud per Christum, quo veteribus etiam non longè pòst exhibendum denunciabatur. Propè enim, inquit, adduxi iustitiam meam, Et salutẽ quæ ex me est, non remorabor. Simile esse hoc dicimus ei: Adhuc paululũ, adhuc paululum, & qui venturus est veniet, & nõ tardabit. Data est autẽ in Sion salus Israeli in gloriam. Sion his verbis nominat eam, quæ cadit sub intelligentiã id est, Ecclesiam Christi, in qua eius salutem omnes in gloria percipimus, quicunque intelligibilis Israel efficimur. Vt enim Iudæus est non ex carne solùm, sed si quis in spiritu circunciſione dignus est habitus: sic & Israel, non qui ex sanguine solùm Israel nati sunt, sed quicunque præditi mente sunt quę Deum videt, qui etiã ex promissione in filiis Abrahami numerantur: quẽ nos, veriorẽ Israelem esse dicimus.

CAP. XLVII. *Descende, sede super terram virgo filia Babylonis, sede in tenebris filia Chaldæorum: quoniam non vltrà adiicietur, vt voceris tenera & lauta. Cape molam, mole farinam, retege tegumentum tuum, detege canos, & denuda tibias, transi flumina. Retegetur ignominia tua: Apparebunt dedecora tua. Quod iustum est de te sumam.*

Cùm dixerit: Dedi Israeli salutem in gloriam, & annunciauerit captiuis redemptionem: commemorat deinceps & exponit clarè, quemadmodum capta & vastata sit, & tanquam in tabula depingit captorum habitum. Sicuti enim bellicam incursionem Babyloniorum antè in regionem Iudæorum præsignificauit, singula minutatim percurrens, & dicens: [Eò quòd euectæ sunt filiæ Sion, & incesserunt elato collo, & in nutibus oculorum, & in progressu pedum, simul trahunt tunicas, & simul pedibus lusitant, humiliabit etiam Deus principes filias Sion. Et Dominus retegeт habitum earum die illo, & auferet Dominus gloriam vestimenti earum, & ornamenta, & plexos crines, & vestes fimbriatas, & quæ sequuntur. deinde adiungit his: Eritque pro odore suaui, fœtor, & pro zona, funiculo cingeris, & pro ornatu capitis aureo caluitium habebis, propter opera tua. Pro tunica clauatæ purpuræ, eris succincta

Isai. 3.

A Δι' ἐμὲ Χριστὸν, ὃ καὶ ἀναδείξω σὺν εἰς μακρὰν τοῖς πάλαι κατεπηγγέλετο. ἤγγισα γὰρ, φησὶ, τὴν δικαιοσύνην μου, καὶ τὴν σωτηρίαν τὴν πρὸς ἐμοῦ οὐ μὴ βραδύνω. ἐοικέναι δὲ τοῦτο φαμὲν τῷ, ἔτι μικρὸν ὁ ἐρχόμενος ἥξει, καὶ οὐ χρονιεῖ. δέδοται δὲ ἐν Σιὼν ἡ σωτηρία τῷ Ἰσραὴλ εἰς δόξασμα. καὶ Σιὼν ἐν τούτοις τὴν νοητὴν ὀνομάζει, τοῦτ' ἔστι, τὴν ἐκκλησίαν Χριστοῦ, ἐν ᾗ τὴν αὐτοῦ σωτηρίαν ἐν δόξῃ δεχόμενα πάντες ὅσοι τελειούμεθα εἰς τὸν νοητὸν Ἰσραὴλ; ὥσπερ γὰρ Ἰουδαῖός ἐστιν οὐχ ὁ κατὰ

B σάρκα μόνον, ἀλλὰ καὶ εἴ τις ἐν πνεύματι περιτομῆς ἀξιώσειεν ἂν, καὶ Ἰσραὴλ οὐχ οἱ ἐξ αἵματος μόνον τοῦ Ἰσραὴλ γεγονότες, ἀλλὰ καὶ ὅσοι νοερῶς ἐφήκασιν ὁρῶντα Θεὸν, οἵ τε εἰς τέκνα τέθηνται, καὶ κατ' ἐπαγγελίαν τοῦ Ἀβραὰμ, καὶ τούτοις εἰ) φαμὲν τὸν ἀληθέστερον Ἰσραήλ.

C Καθέζου, κάθισον ὅπι τὸν χοῦν παρθένος θυγάτηρ Βαβυλῶνος. κάθισον εἰς τὸν χοῦν [οὐκ ἔστι θρόνος. εἰστέλθοις εἰς ὃ σκότος] θυγάτηρ Χαλδαίων, ὅτι οὐκέτι προστεθήσῃ κληθῆναι ἁπαλὴ, καὶ τρυφερά. λαβὲ μύλον, ἄλεσον ἄλευρον. ἀποκάλυψον τὸ κατακάλυμμά σου. ἀνακάλυψαι τὰς πολιὰς, ἀνάσυρε τὰς κνήμας, διάβηθι ποταμούς, ἀνακαλυφθήσεται ἡ αἰσχύνη σου. φανήσονται οἱ ὀνειδισμοί σου. τὸ δίκαιον οὐκ ἀνθυπενέγκω.

Quæ vnicis inclusa sunt non reperiuntur in vulg.

Εἰπὼν ὅτι δέδωκα τὴν Ἰσραὴλ σωτηρίαν εἰς δόξασμα, καὶ τὴν ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας αὐτοῖς ἐπαγγελόμενος λύτρωσιν δι' ὑπομνηματιδίου λοιπὸν, καὶ ἀφηγεῖται ὡφελῶς, πῶς τε ἦλω ἑκάστη, καὶ πεπόρθηται, καὶ οἷς ἐν πίναξι καταγράφει τὴν ἁλόντων τὸ σχῆμα. ὥσπερ γὰρ τὴν τῶν Ἰουδαίων χώραν τὴν ἐκ τοῦ πολέμου τῶν Βαβυλωνίων προκαταμεμιλύκεν ἐξαναστᾶσιν, λεπτολογούμενος ἕκαστα διεξιών, καὶ λέγων. διὰ τοῦτο ὑψώθησαν αἱ θυγατέρες Σιὼν, καὶ ἐπορεύθησαν ὑψηλῷ τραχήλῳ, καὶ νεύμασιν ὀφθαλμῶν, καὶ τῇ πορείᾳ τῶν ποδῶν, ἅμα συρούσαις τοὺς χιτῶνας, καὶ τοῖς ποσὶν ἅμα παίζουσαι, ἐταπεινώσει ὁ Θεὸς ἀρχηγοὺς θυγατέρας Σιὼν, καὶ κύριος ἀποκαλύψει τὸ σχῆμα αὐτῶν ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, καὶ ἀφελεῖ κύριος τὴν δόξαν τῶν ἱματισμοῦ αὐτῶν, καὶ τοὺς κόσμους αὐτῶν, καὶ τὰ ἐμπλόκια, καὶ τοὺς κοσύμβους, καὶ τὰ τούτων ἑφεξῆς. εἶτα προστιθεὶς τούτοις, καὶ ἔσται αὐτὴ ὀσμῆς ἡδείας κονιορτὸς, καὶ αὐτὴ ζώνης φοινίκῃ ζώσῃ, καὶ ἀντὶ τοῦ κόσμου ἡ κεφαλῆς σου χρυσίου φαλακρώματα ἕξεις διὰ τὰ ἔργα σου, καὶ αὐτὴ τοῦ χιτῶνος τοῦ μεσοπορφύρου περιζώσῃ

σάκκον. ὅτω νῦν καὶ σὺ θυγατέρες αἱ τῶν Βαβυλωνίων αἱ θυγατέρες, ἤγουν αἱ σύνοικοι Περσῶν τε καὶ Μήδων τῶν ἐκθελκόντων αὐτὰς ἀφανδείκνυσι λέγων, κατάβηθι, κάθισον ἐπὶ τῆς γῆς, ὑπεμφαίνει δὲ ὅ, ταπεινώθητι. καίτοι πάλαι νοσοῦσα ὕβρεως τὴν ὑπερφίαν. κατάβηθι τοίνυν ἐξ ὄρους καὶ φρενήματος ὑψηλοῦ τοὺς ταπείνωσιν, ἐκ δόξης εἰς ἀτιμίαν, ἐκ πλούτου εἰς πτωχείαν ἐσχάτην, ἐξ ἐλευθερίας εἰς δουλείαν, καὶ ἁπαξαπλῶς ἐξ ἀπάντων τῶν ἡδίστων, ὅπερ τὰ χείρω καὶ μοχθηρότατα. κάθισον εἰς ὃ σκότος ὃ ἐκ τῆς ἀνηκέστου συμφορᾶς δηλονότι. καθαδουλοῖ γὰρ τὸν νοῦν λύπη δριμεῖα καταχεομένη ψυχῆς, καὶ ἀδοκήτων ἔφοδος πόνων, καὶ φορτίου δίκην ἐπιπίπτων φόβος. ὅτι δὲ προελήλακεν αὐτῆς ὁ τῆς ἀρχαίας εὐημερίας χαιρὸς, δείκνυσι λέγων, οὐκέτι μὴ προσθήσῃ κληθῆναί σε ἁπαλὴ, καὶ τρυφερά, τὰ μὲν γὰρ τῶν Χαλδαίων γύναια ὃ ἁπεικὸς σοὶ ἔδοξεν, ἀβρὸν ἐσκευάγθαι διαιτᾶσθαι, εἴ τε φιλόκοσμα, καὶ κομμωτικὰ ἐπιτηδεύειν οὐκ ἐν σμικρῷ ποιεῖσθαι λόγῳ, ὅτι καὶ αὐτοὶ φασὶ τοὺς τῶν Ταρτίκων ἐπιτηδεύοντας χρυσῷ καὶ λίθοις ἐπισεμνύνεσθαι, καὶ οὐκ ἀθαυμάστῳ κόσμῳ διαφέρειν ἐπείγεσθαι, καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς μάχαις. ὃ κεκλῆσθαι τοίνυν ἔτι τρυφερὰ, φησὶν, οὐκ ἐπαισχυνθῇ μᾶλλον, καὶ οὐκ ἐκδύσασθαι τὴν ἐν τῇ ἡττῃ ταλαιπωρίαν. ἀλλήσῃ ἄλθυρον, γυμνὴ τὴν τῆς κεφαλῆς ὀφθῆναι καλυμμένην. ἀτιμίας δηλονότι τῆς τελείας διαῤῥεούσης πανταχοῦ, καίτοι πάλαι ποικίλως ἐσφιγμένης. ἀνακάλυψαι τὰς πλοκάς, καὶ τοῦτο σημεῖον αὐγήσεται σαφὲς, τὸ προσὸν τοσαύτην ὠμότητα τοῖς ἡρηκόσι ἐλεῖν, ὡς μηδὲ πρεσβύτιδος φείσασθαι γυναικός. ἀνάσυρε τὰς κνήμας, διάβηθι ποταμούς. ἀνακαλυφθήσεται ἡ αἰσχύνη σου, φανήσονται οἱ ὀνειδισμοί σου. τὰς γὰρ τοι πεσούσας ἅπαξ εἰς αἰχμαλωσίαν, καὶ τῆς ἐνεστώσης ἀποφερομένας, εἰς τὴν τῶν νενικηκότων, καὶ μεταξὺ πρεμπίπτοντας τῶν πολεμίων διαπερασθαι δεῖ πόδι, αἰσχυνομένας δηλονότι, καὶ τὴν ἡλείαν πρέπουσαν αἰδῶ μηκέτι φερούσας ἐν ὀφθαλμοῖς, ἀλλ' ὡς ἐξ ἀνάγκης καὶ τὰ τοῦ σώματος ἀπόῤῥητα γυμνούσας πολλοῖς φαίη δ' ἄν τις ἕτερος αὐτῆς ὀφθῆναι τὴν αἰδῶ, καὶ φανεῖσαν τοῖς ὀνειδισμοῖς ὡς ἀληθὴς ἄπαξ, καὶ ἐν τοῖς ἀπόκτοις γυμνωθῆναι, καίτοι πάλαι τρυφώσης, καὶ τῆς εἰς λῆξιν εὐημερίας ἐναβρυνομένης. εἶτα φησὶν ὅτι ὃ δίκαιον ἐκ σοῦ

A succo.] Ita nunc quoque quæ passuræ sunt filiæ Babyloniorum, & finitimi Persis atque Medis eas obsidentibus, commonstrat, inquiens: Descende, sede in terra virgo filia Babylonis. Sede in terra, significat, humilis fias, quæ tantopere superbiæ grauissimo morbo laborasti. Descende ergo de monte, à mente elata ad humilitatem, à gloria ad infamiam, à deliciis ad miseriam, ab immensis opibus ad extremam mendicitatem, à libertate in seruitutem: & vt semel B dicam, ab omnibus rebus iucundissimis ad deteriora. & calamitosissima. Sede in tenebris, nimirum præ insanabili calamitate. Seruiliter enim subiugat mentem dolor vehemens infusus in animum, & inopinatorum laborum impressio, & timor quasi incubans. Præteriisse autem veteris ipsorum fœlicitatis tempus, ostendit, cùm ait: Non amplius vocaberis delicata & lauta. Non enim vero est dissimile, mulierculas Chaldæorum splendidè victitasse, & studuisse ele- C gantiæ, & comptè fucandi artem non in minimo pretio habuisse. Quin ferunt etiam ipsos acierum instruendarum scientes, auro & lapidibus gloriari, & ornatu admirabili splendescere, in ipsis etiam præliis. Non vocaberis ergo amplius, inquit, lauta, sed volens nolens seruitutis miseriam subibis: moles farinam, apparebis nuda velamentis capitis, crinibus scilicet neglectim vndique diffluentibus, etiamsi antè fueris variè redimita, reteges canos. Quod si- D gnum esse potest euidens, victores eò crudelitatis venturos, vt ne vetulæ mulieri quidem sint parsuri. Denuda tibias, transi flumina. Retegetur ignominia tua, apparebunt dedecora tua. Nam quæ semel in captiuitatem redactæ, & à patria in terram victorum abductæ sunt, flumina quæ obiter occurrunt interea pedibus traiicere oportet, renudatas scilicet, E & eam quæ fœminas decet verecundiam, non amplius oculis præ se ferre: sed velut ex necessitate multis etiam nudare secreta corporis. Licebit etiam alio modo dicere, eius ignominiam appariturum & dedecora: vt quæ iam capta sit, & tristi loco futura, quæ quondam molliter ac delicatè vixerat, & omni genere felicitatis floruerat. Ait porrò: Iustum de te

sumam, id est, sumam de te quod te pati oportuit. Quid autem illud sit, per alium propheta sanctum præsignificauit, dicens: Quemadmodum fecit, ei faciam. Et iterum: Quemadmodum feciſti, ita erit tibi: retributio tua, retribuetur tibi in caput tuum. Dictum est autem & alibi de omni delinquente: Væ iniquo, mala opera eius euenient ei.

A λήψομαι, τοῦτ' ἔστι, ὅσαπερ χρή σε παθεῖν, τοῦτο πάσχειν σοῦ λήψομαι. καὶ ποῖον τοῦτο ἐστι, δι' ἑτέρου τῶν ἁγίων προεφητῶν προσκαταμεμίμνυκεν εἰπών· καθὼς ἐποίησε, ποιήσει αὐτῇ· καὶ πάλιν καθὼς ἐποίησας ἔσται σοι, οὕτως καὶ ἀνταποδόμα σου ἀνταποδοθήσεταί σοι, εἰς κεφαλήν σου. εἴρηται δὲ, καὶ ἑτέρωθί που περὶ παντὸς τοῦ πλημμελοῦς εἰωθότος. οὐαὶ τῷ ἀνόμῳ, πονηρὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ συμβήσεται αὐτῷ.

Non vltra tradet te hominibus, dicit is qui eripuit te Dominus Sabaoth: sanctus Israel nomen ei.

B Οὐκέτι μὴ παραδῶ σε ἀνθρώποις, εἶπεν ὁ ῥυσάμενός σε κύριος Σαβαὼθ· ὁ ἅγιος Ισραὴλ ὄνομα αὐτῷ.

Interiecta est alia oratio, idque tanquam ad Israelem: promittitque Deus, nullo eos tempore in hostium manus casuros, & misertum se eorum ait, qui peccatis dignas ac quasi æquales pœnas luerint, & qui potius vltra id quod æquum est puniti fuerint. De eo namque dixit: [Sacerdotes loquimini ad cor
Isa. 40. » Hierusalem, consolamini eam: quia impleta est humiliatio eius, solutum eius
C » est peccatum, quia recepit de manu Domini duplicia peccata.] Ergo, inquit, qui eripuit te Dominus Sabaoth, cui etiam nomen est, sanctus Israel, dixit, quòd posthac non traderis malis & immitibus hominibus, scilicet his qui vicerunt eò quòd Deus iratus esset, & misericordia ac dilectione vacuum dimiserat Israelem, quos ad defectionem conuersos conspicatus est, & effreni ire impetu, vt ea faciant, quæ in diuinis suis legibus sunt accusata.

Παρεσκεύληκε μεταξὺ λόγος ἕτερος, καὶ ὡς πρὸς γε τὸν Ισραὴλ, καὶ παρακέκληκεν Θεὸς τὸν κατ' οὐδένα καιρὸν ὑπὸ χεῖρα πεσεῖν ἐχθρῶν, ἐλεήσας γὰρ ὡς ἰσοστάσιος τῷ αὐτῷ πεπλημμεληκόσι δίκας, μᾶλλον δὲ καὶ περιττοτέρους κεκολασμένους. ἔφη γάρ που καὶ αὐτός· ἱερεῖς λαλήσατε εἰς τὴν καρδίαν Ιερουσαλήμ, παρακαλέσατε αὐτὴν, ὅτι ἐπλήσθη ἡ ταπείνωσις αὐτῆς, λέλυται αὐτῆς ἡ ἁμαρτία, ὅτι ἔδεξατο ἐκ χειρὸς κυρίου τὰ ἁμαρτήματα αὐτῆς. ὅτι οὖν ὁ ῥυσάμενός σε, φησὶ, κύριος Σαβαὼθ, ᾧ καὶ ὄνομα ἅγιος Ισραὴλ, εἶπεν, οὐκέτι παραδοθήσῃ πονηροῖς, καὶ ἀφιλοικτίρμοσιν ἀνθρώποις, δῆλον δὲ ὅτι τοῖς πάλαι νικήσασιν, ἐπεὶ τοι Θεὸς ὠργίζετο, καὶ φειδοῦς καὶ ἀγάπης ἔρημον ἀφῆκε τὸν Ισραὴλ πρὸς ὁρμὴν ὀργῆς εἰς ἀπόστασιν, καὶ ἀσέβειαν ἰδόντας ὅπῃ θέλουσι ποιεῖν, καὶ παραβαίνειν τοῖς θείοις αὐτοῦ διαβεβλημένοις νόμοις.

D Κάθησον κατεμπεπυγμένη. εἴσελθε εἰς σκότος θυγάτηρ Χαλδαίων. οὐκέτι μή κληθήσῃ ἰσχὺς βασιλείας. προσώκλασα τὸν λαόν μου. ἐμίανας τὸν κληρονομίαν μου. ἐγὼ δέδωκα αὐτοὺς εἰς τὰς χεῖράς σου, σὺ δὲ οὐκ ἔδωκας αὐτοῖς ἔλεος. τὸ πρεσβύτερον ἐδικαίωσας τὸν ζυγὸν σφόδρα, καὶ εἶπας, εἰς τὸν αἰῶνα ἔσομαι ἄρχουσα, οὐκ ἐνόησας ταῦτα ἐν τῇ καρδίᾳ σου, οὐδὲ ἐμνήσθης τὰ ἔσχατά σου.

Sede compuncta, ingredere tenebras filia Chaldæorum: non vltrà vocaberis, Robur regni. Irritatus sum contra populũ meum, contaminasti hæreditatem meam. Ego dedi eos in manus tuas, tu autem non tribuisti illis misericordiam. Senis iugum nimiũ aggrauasti, & dixisti, in æternum ero princeps. Non cogitasti hæc in corde tuo, neque recordata es nouissima tua.

E Δικαίᾳ ψήφῳ πολλαχοῦ κεχρημένον ἑαυτὸν δηλοῖ, & δίκας ἐπάγοντα τοσαύτας οἷς αὐτὸς πεπλημμέληκεν, ἀλλ' ἰσορρόπους. πλέον γὰρ οἶδεν ὅσα τὰ ἐγκλήματα τῶν Βαβυλωνίων, & γράφεται λοιπὸν αὐτοὺς ὅτι πολλῇ λίαν ὠμότητι, & ἀπονοίᾳ θεομαχίᾳ, καταδείκνυσι γ' & ἀλαζόνα, καὶ ταῖς ἰδίαις δυνάμεσιν ἀπεώτατα διαφορήσαντα σφᾶς, ὥστε & οἴεσθαί τ' ὅπῃ τὰ χείρω μεταβολὴν κατ' οὐδένα τρόπον ἐπιδέξασθαί ποτε. οὐκοῦν ὅτε μὲν φησὶν

ὑποκειμένης τῷ ἄλλοσιν, τότε κατανενυγμένη A quando captiuitatem pateris, tunc
κάθησον. Ὁ δὲ κατανενυγμένη, φησὶν, ἀντὶ τοῦ, νοήσασα. κἂν γοῦν ὀψέ ποτε, καὶ μάλιστα καὶ σαυτῇ, δέχου δὲ σκοτοδινίαν. ἔφη γὰρ ὅτι τὰ ἀνήκεστα τῶν κακῶν, ὥσπερ λύπας τινὰς κατατείνει τοῦ νοός, καὶ δὴ κόνις ἐμπίπτει ταῖς ψυχαῖς. οὐκέτι τοίνυν, φησὶ, κληθήσῃ ἰσχὺς βασιλείας. ὠνομάζετο γὰρ ὅπως ἡ Βαβυλὼν, ἅτε δὴ καὶ πληθυῒ ἔχουσα τὸ ἀριθμοῦ κρεῖττονα, καὶ χεῖρα μαχιμωτάτην, καὶ ἀπαρεσκόμενοι αὐτίσασιν, εἰ δή που τινὲς εἶεν οἱ αὐθισάμενοι, καὶ αὐτεξάγοντες τοῖς ὃ κρατεῖν ἔμελλον πρὸς αὐτούς. εἶτα ποίας ἐῶν ἡ προφάσεις τὴν κατεπαχθῆ τῶν Βαβυλωνίων τὰ ὀργῆς ἐπενηνεγμένα ἀφηγεῖσθαι λέγων. Προωξώθην ὅτι τῷ λαῷ μου, ἐμίανας τὴν κληρονομίαν μου. ἐγὼ ἔδωκα αὐτοὺς εἰς τὰς χεῖρας σου, σὺ δὲ οὐκ ἔδωκας αὐτοῖς ἔλεος. τοιοῦτόν τι καὶ ἀφ' Φωνῆς Ζαχαρίου φαίνεται λέγων, ἐζήλωκα τὴν Ἱερουσαλὴμ, καὶ τὸν Σιὼν ζῆλον μέγαν, καὶ θυμῷ μεγάλῳ ὀργίζομαι ὅτι τὰ ἔθνη τὰ σὺν ἐπιθέμενα αὐτὸς ὧν ἐγὼ μὲν ὠργίσθην ὀλίγα, αὐτοὶ δὲ συνεπέθεντο εἰς κακά. παιδεύει μὲν γὰρ ἔστιν ἀγάπης ἐστὶ ὅτε Θεὸς, καὶ ἀνυποδέτους τινὰς γενομένους, καὶ μαλθακοὺς αὐτῷ σκευάσας τὰ ψυχέα μεθίησι δι' πόνων εἰς τὸ ἐπιεικὲς, ἢ χεῖρας ἐχθρῶν ἐπαγαγὼν αὐτοῖς, ἢ καὶ ἑτέραις πη λύπαις σώσας αὐτούς. ὥσπερ γὰρ τὰ δυσίατα τῶν τραυμάτων, πῦρ ἢ σίδηρος ὀξιᾶται πολλάκις, ἅτε δὴ τῆς τῶν φαρμάκων συμμετρίας οὐκ ἀνεχόμενα, τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον οἶμαι, καὶ ὁ φιλάρετος ἡμῶν Θεὸς, ὅταν ἴδῃ ψυχὰς ἀχαλίνοις ἰοῦσαν ὁρμαῖς καὶ πετρῶν, καὶ τῆς φαυλότητος τρόπων ἀπορίᾳ αὐτεξουσίου, πικροῖς αὐτὰς ὀξιᾶται πόνοις. εἰσὶ γὰρ οἱ χαλεπῶν ἐν τάξει πεφυκότες, δεινοῖς καὶ ἀκαιρότατοις κέχρηται θυμοῖς, καὶ πέρα φέρεσθαι τοῦ εἰκότος, ἀφορήτως καὶ βαρυνόμενοι τοὺς ὑπ' αὐτοὺς γεγονότας. παλαίτερον τοίνυν τὸ ῥῆμα ὄντι, ἐπροξώθησε Θεὸς ὅτι τοῖς τοῦτο δρᾶν εἰωθόσιν. ἀφεκτέον δὴ οὖν τοῦ κακοῦ, καὶ εἴπου τινὲς προφαίνοιντο δίκας, Θεοῦ παιδεύοντος, ὅτι ὃ ἥμερον βλέπωμεν, οὗ εἰδότες ὅτι παροξώνεται λίαν ὁ παιδευτὴς, εἰ τοῦδε μέτρον τὰ τῆς δίκης αὐτοῖς ὅπη φέροιτο πρὸς ἡμῶν. σὺ οὐκ ἠλέησας τοίνυν φησὶ πρεσβύτην, καὶ εἶλες μὲν αὐτοὺς οὐκ ἀπὸ σῆς ἰσχύος, δόντος δὲ μᾶλλον ἐμοῦ. γέροντας δὲ σκληρός τε καὶ ἀγελεόθυμος, ὃ ἐπὶ τούτου φορτικώτερον ἂν τοῦτο προφήλθες ἀλαζονείας, ὥστε οἴεσθαί τε καὶ λέγειν, ὡς ἀκα-

compuncta sede. Compuncta, dicit, pro cogitans, licet sero, apud teipsam maximè. Tenebris inuoluere. Dixi enim mala incurabilia, velut tenebras quasdam menti offundere, & tanquam puluerem in animos incidere. Non ergo, inquit, posthac vocaberis Robur regni. Sic enim nominata est Babylon, vtpote quæ innumerabilem haberet multitudinem, & manum bellacissimam, & satis ad rẽsistendum instructam, siquidem essent qui aduersarentur, & contra illos, qui imperium apud se habebant, copias educerent. Dein causam cur hæc Babyloniis ex ira diuina illata fuerint & irrogata, exponit, dicens: Irritatus eram contra populum meum, contaminasti hæreditatem meam. Ego dedi illos in manus tuas. Tu autem non tribuisti illis misericordiam. Tale quiddam etiam voce Zachariæ videtur dicere: [Æmulatus sum Hierusalem & Sion, æmulatione magna, & furore magno irascor Gentibus, quæ vnà aggrediuntur, quoniam ego iratus sum modicè, ipsæ simul aggressæ sunt ad mala.] Ex amore enim interdum castigat Deus, & qui admonitionis impatientes erant, ac superbam in illum ceruicem erigebant, per labores efficit vt sint sequaces & flexiles: vel manum hostium in illos inducendo, vel aliis eos doloribus afflictando. Nam vt vulnera quæ difficulter sanantur, sæpe ignis sanat & ferrum, vtpote cùm pharmaca commoda respuant: ad eundem, credo, modum, & virtutis amans noster Deus, cùm animum videt effreni impetu in rupes ire præcipitem, & vitiis tenaciter adhærescere, acribus eum curat laboribus. Sunt qui ad pœnas inferendas asciti sunt, qui grauiter & impotenter ira excandescunt, modúmque atque æquum transeunt, ac intolerabiliter eos qui subsunt onerant. Est ergo hæc res grauissima, & offenditur Deus: succensetque his qui hoc solent perpetrare. Abstinendum igitur est à malo: & si aliqui, Deo castigante, pœnas sumãt, spectemus clementiam & placabilitatẽ, certò scientes, castigatorem valde incandescere, siquidẽ pœnæ nobis immoderatè ab illis inferantur. Non ergo, inquit, misertus es senis. Cúmque nõ tuis viribus illos, sed me dante, ceperis, durus fuisti, & animo immiti: & quod adhuc est molestius, eò peruenisti arrogantiæ, vt putares & dice-

res, habiturum te imperium quod non finiri, & poteſtatem, quæ non labefactari poſſet. Deinde, inquit, extrema quæ tibi contingunt, nec cogitare, neque meminiſſe voluiſti. Quæ nam ſunt illa? Captiuitas ſcilicet, & calamitas ipſis à Deo illata.

Nunc verò audi hæc, ô delicata ſedens, confidens, dicens in corde tuo: Ego ſum & non eſt alia, non ſedebo vidua, neque ſciam orbitatem. Nunc autem inuadent te ſubitò duo hæc, die vno: viduitas & ſterilitas inuadent te ſubitò, in venefício tuo, in robore incantatorum tuorum vehementer, in ſpe nequitiæ tuæ: Tu enim dixiſti: Ego ſum, & non eſt alia. Scito prudentiam horum, & tuam fornicationem tibi fore dedecori.

Diſputat velut cum nefaria & laſciua quapiam muliercula, quæ molliter & ſolutius deliciatur, ac ſtudet elegantiæ. Cæterùm illud dicimus, complures fuiſſe Mãgos apud Chaldæos, quos etiam Sapientes nominarunt: quorum admonitis & mendacibus vaticiniis, omnia factitabant Babylonii. Simulantes enim habere ſe exactam futurorum ſcientiam, dominatoribus terræ nihil triſte vaticinabantur, ſed illa potius, quibus delectari auditores viderentur. Cogitandum eſt ergo, Cyro bellum illis denunciante, & iam hoſtilem manum adducente, ſemper iſtos coram affuiſſe, illud mentientes & dicentes, quòd mox illo ſuperiores forent, & citra omnem laborem vincerent, triumphúmque contra hoſtes canerent, & iacentibus inſultarent. Hæc quidem illi: Verùm audi nunc, ô delicata, id eſt, à me diſce vera, ô delicata. Quibus verbis traducit & inſectatur Babyloniorum viuendi rationem, vt ſolutiorem & remiſſam. Splendidi enim erant, vnguentis odoratiſſimis delibuti, & cultu vario vſi, & ornatus elegantiam plurimi facientes: ita vt apud illos in pretio eſſet fucandi ac lenocinandi ars, & de pulchritudine certamen eſſet. Propterea delicata dicta eſt. Vocat etiam illam ſedentem, pro, imperitantem, videlicet accolis, imò etiam longè diſſitis gentibus. Erátque confidens, id eſt, infinita multitudine bellatorum nitens audacius, vt etiam diceret: Ego ſum, & non eſt alia. Putabat enim nullam omnino

A τάλαντον ἔξῃς τῷ δεχομένῳ, καὶ ὃ ἐν ἀκλινήτοις ἔσῃ δυναστείαις. εἶτα ταῦτα συμβαίνοντά σοι φησὶν, οὐδὲ εἰς νοῦν ἔβαλες ἄξιον, οὐδὲ εἰς μνήμην ἐδέξω τὰ ἔσχατα. ποῖα δὲ λοιπὸν ταῦτα; τὰ τῆς αἰχμαλωσίας δηλονότι, καὶ τῆς ἐπενεχθείσης αὐτῇ παλαιπωρίας παρὰ Θεοῦ.

Νυνὶ δὲ ἄκουσον ταῦτα ἡ τρυφερά, ἡ καθημένη, ἡ πεποιθυῖα, ἡ λέγουσα ἐν τῇ καρδίᾳ
B αὐτῆς, ἐγὼ εἰμὶ, καὶ οὐκ ἔστιν ἑτέρα. ὃ καθιοῦχος, οὐδὲ γνώσομαι ὀρφανίαν. νῦν δὲ ἥξει σοι ἀφνὼ τὰ δύο ταῦτα ὅτι σε ἐν ἡμέρᾳ μιᾷ· χηρεία καὶ ἀτεκνία ἥξει σοι ἀφνὼ ὅτι σε, ἐν τῇ φαρμακείᾳ σου, ἐν τῇ ἰσχύϊ τῶν ἐπαοιδῶν σου σφόδρα τῇ ἐλπίδι τῆς πονηρίας σου. σὺ γὰρ εἶπας, ἐγὼ εἰμὶ, καὶ οὐκ ἔστιν ἑτέρα. γνῶθι ὅτι ἡ σύνεσις καὶ ἡ πορνεία σου ἔσται σοι αἰσχύνη, καὶ ἐν ἐμοί.

Διαλέγεται μὲν ὡς βεβήλῳ, καὶ μάχλῳ τινὶ γυναίῳ θρυπτομένῳ τε καὶ ὠραΐζεσθαι μεμελετηκότι, πλὴν ἐκφνο φαμέν. πλεῖστοι τινες ἦσαν παρὰ τοῖς Χαλδαίοις οἱ μάγοι, οὓς δὴ καὶ σοφοὺς ὠνόμαζον, ὧν ταῖς ἐπαοιδαῖς, καὶ ψευδηγορίαις μαντείαις πάντα ἔθρων οἱ Βαβυλώνιοι· ἐπαοπλατόμενοι γὰρ ἀκριβῆ τῶν μελλόντων εἴδησιν ἔχειν ἐμαντεύοντο τοῖς κρατοῦσι τῆς γῆς, σκυθρωπὸν μὲν οὐδὲν, ἐκφνα δὲ μᾶλλον, οἷς αὐτοὶ εἰκὸς ὑπαγάννυσθαι τοὺς ἀκροωμένους. χρὴ τοίνυν ἐννοεῖν, ὅτι καὶ Κύρου τὸν ἔφοδον ἀπειλοῦντος αὐτοῖς ἤδη τε ἐπόντος τοῦ πολεμίου ἐμφανοῦς πρόσω που πάντως εἰς μέσον ἐκφνο ψευδηγορούντες καὶ λέγοντες, ὡς αὐτίκα δὴ μάλα περιέσονται μὲν αὐτοῦ, κρατήσουσι δὲ εὐλαίας ἀμοχητὶ, καὶ καταλλάξουσι τὴν ἔχθραν, ἐπορχήσονταί τε καὶ μόνοις· ἀλλ' ἐκφνοι μὲν ταῦτα. νῦν δ' ἄκουσον τρυφερά. ἀφασύρει δ' ἀφ' τούτων τὴν Βαβυλωνίων τὸν διαιτᾶσθαι, ὡς ὑδαρεστέραν, καὶ ἀνθηρόν. ἀβρυνόμενοι γὰρ ἦσαν μύροις μὲν τοῖς βώδεσιν κατηλειμμένοι, στολαῖς δ' ποικίλαις χρώμενοι, καὶ τὸ ἐν τῷ κοσμεῖσθαι μίμους τε φαιδρότητα, ὥστε καὶ ἐν λόγῳ εἶναι παρ' αὐτοῖς τὸν κομμωτικὸν ὑπερήμερον, εἴ τε καὶ κάλλους ἄμιλλαν. τρυφερὰ δὴ οὖν ὠνόμασται ἀφ' τούτου. φησὶ δ' αὐτὸν καὶ καθημένον, αὐτὶ τοῦ βασιλεύοντα, τῶν περιοίκων δηλονότι, μᾶλλον δὲ, καὶ τῶν ἐπὶ μακρὰν ἐθνῶν. ᾧ δὲ καὶ πεποιθυῖα, τοῦτ' ἔστιν, ἀμετρήτῳ πληθύϊ τῶν μαχίμων ὑπερθαρσήσασα, ὥστε καὶ λέγειν, ἐγὼ εἰμὶ καὶ οὐκ ἔστιν ἑτέρα. ᾠήθη γὰρ ὅτι κατ' αὐτὸν οὐδεμία ἔσται πόμ-

πελαῖς ἑτέρα. Ἀλλ' ἐσφάλετο τῆς ἐλπίδος, καὶ A fore aliam secum conferendam. Sed
διημάρτηκε τ' ἀληθοῦς. αὐτεγήγερται γὰρ ὁ Κῦρος spe frustrata est, & à vero errauit.
Πέρσας τε, καὶ Μήδους ἐπάγων αὐτοῖς, καὶ μόλις Excitatus enim est Cyrus, qui Persas
ἔγνω παθοῦσα τῷ ἄλλοσιν, ὡς ἰῶ ἑτέρα, καὶ in eos & Medas induxit. Et vix agnouit hoc documento, fuisse aliam se
κρείττων αὐτῆς ἡ Περσῶν δηλονότι καὶ Μήδων χώ- fortiorem, Persarum nimirum & Medo-
ρα τε καὶ γῆ, ὑφ' ἧς γέγονε χήρα τε καὶ ἄτεκνος, rum regionem & terram, à qua facta est
καίτοι ὃ παθεῖν οὐ προσδοκῶσα ποτέ. κεχήρευ- vidua, & sterilis, etiamsi olim se hoc pas-
ται γὰρ τοῦ βασιλεύοντος ἐν αὐτῇ κατειλιγμέ- suram non expectauerit. Viduata enim
νου πρὸς θάνατον, ἠτεκνώθη δ' ἡ τῶν μαχίμων est & destituta rege suo, qui ibi morti
πληθύος τοῖς ἠρηκότων ξίφεσι δεδαπανημένης, B traditus est: sterilis autem facta est
ἦλθεν οὖν ἐπ' αὐτῇ χηρεία τε, καὶ ἀτεκνία. καὶ & orbata bellatorum multitudine,
ταῦτα συμβήσεταί σοι, φησὶν, ἐν τῇ φαρμακείᾳ gladiis vastantium consumpta. Inua-
σου, καὶ ἐν τῇ ἰσχύι τῶν ἐπαοιδῶν σου σφόδρα τῇ sit ergo eam & viduitas & sterilitas.
ἐλπίδι τῆς πονηρίας σου. ὅτι γὰρ, φησὶ, πονη- Hæc, inquit, contingent tibi in ve-
ρὰν εἶχες ἐλπίδα ὅτι γε ταῖς αὐτῆς φαρμα- neficio tuo, & in incantatorum tuo-
κείαις καὶ ταῖς ἐπαοιδαῖς. ταύτην τοι γέγονας ἄτε- rum magno robore, in spe nequitiæ
κνός τε καὶ χήρα, ὑψοῦ γὰρ αἴρουσα τὸ ὀφρῦ, καὶ tuæ. Quoniam, inquit, malam spem
ἀλαζονείας ἔμπλεων τὴν διάνοιαν ἔχουσα σαυ- habuisti in tuis veneficiis & incanta-
τὴν ἀμείνω τῶν ἄλλων πασῶν, καὶ ἀλυποτέραν tionibus, hinc facta es & sterilis &
ὡήθης εἶ) χωρῶν. ἔφης γὰρ ὅτι οὐκ ἔστιν ἑτέρα. C vidua. In altum enim tollens super-
γνῶθι δὴ οὖν ὅτι ἡ σοφία σου τοῦτον, καὶ ἡ πορνεία cilium, & animo superbia pleno ac
σου ἔσται σοι αἰσχύνη. φθάσας ἔφην ὅτι σοφοὺς turgido prædita, teipsam omnibus aliis
ἐκάλουν τοὺς μάγους, ἤτοι σοφιστάς. ἴσθι δὴ οὖν, regionibus meliorem esse putauisti &
ὦ Βαβυλών, φησὶν, ὅτι ἡ σοφία τῶν Μάγων, ἤγουν ψευδομάντεων, καὶ ἐπαοιδῶν, ἡ πορνεία σου potentiorem. Dixisti enim non esse
πρὸς τούτοις ἔσαι σοι αἰσχύνη. πέπωκας γὰρ aliam. Scito igitur prudentiam eorum,
ἐκ τῶν χειρῶν τῶν ἐχθρῶν, ὡς τούτοις ὑπεθαρσή- & fornicationem tuam, fore tibi de-
σασα, ὧν οὐδὲν ἀπόνασθαι δυνατὸν, πλὴν ὅτι decori. Suprà dixi, eos vocasse Sa-
καταισχυνθῆναι μόνον ὡς εἰκῇ ἐπ' αὐτοῖς σὺ καὶ pientes, Magos siue prudentes. Scias
τοσοῦτον ἐλπίδα, πορνείαν γε φησὶν ἐν τούτοις τὴν D igitur prudentiam eorum, & fornica-
Βαβυλωνίων, ὅτι που πρώτως τῷ σωματικῷ, tionem tuam, fore tibi dedecori. Suprà
ἀλλὰ γὰρ τῷ ἀκρατῆ καὶ ἀχαλίνῳ ἀπόστασιν τὴν dixi, eos vocasse Sapientes, Magos siue prudentes. Scias igitur, ô Babylon, sapientiam Magorum seu falsorum vatum, & incantatorum, ac fornicationem tuam, fore tibi dedecori. Cecidisti enim in manus inimicorum, quòd illis rebus fisa sis, vnde nihil adiumenti esse poterat, nisi solùm vt confundereris: quòd vanam in illis spem collocaueras. Fornicationem dicit hic Babyloniorum, non corporalem, sed intemperantem & effrenem à Deo defectionem. Nam terra erat sculptilium, & dæmonum seductionibus tanquam plenis velis abducta est.

ἀπὸ Θεοῦ· γῆ γὰρ ἦν τῶν γλυπτῶν, καὶ ταῖς τῶν δαιμονίων ἀπάταις ὅλοις ὥσπερ ἀπεκομίζετο τοῖς ἱστίοις.

Καὶ εἶπας τῇ καρδίᾳ σου, ἐγώ εἰμι, καὶ οὐκ ἔστιν ἑτέρα· καὶ ἥξει ὅτι σε ἀπώλεσα, καὶ οὐ μὴ γνῷς· βόθυνος, καὶ ἐμπεσῇ εἰς αὐτὸν, καὶ ἥξει ὅτι σε ταλαιπωρεία, καὶ οὐ μὴ δυνήσῃ καθα- ρὰ γενέσθαι, καὶ ἥξει ὅτι σε ἐξαίφνης ἀπώλεσα, καὶ οὐ μὴ γνῷς.

Et dixisti corde tuo, Ego sum, & non est alia, & veniet in te exitium, & nescies: fouea, & in eam incides. E Veniet in te miseria, nec poteris munda fieri: Ac subitò veniet in te exitium, neque scies.

Γράφεται πάλιν ἀλαζονείας αὐτῇ, καὶ ἀποστήσασθαι μὲν ὁλοτρόπως τ' ἑαυτῆς καρδίαν τ' εἰδέναι φιλεῖν, ὡς ἐν ἀνθρώποις μὲν ἀβεβαίου οὐδὲν, ἀπήρτηται δὲ τῶν θείων βουλῇ τ' εἰ τυχὸν ἢ μὴ τοὺς ὅτι τῆς γῆς, ἀλλ' οἵ γε τοῦτο εἰδέναι μὴ ἀναχθόμενοι ταῖς σφῶν αὐτῶν φρασὶν ἀπάτῃσι κεφαλαῖς τὰ πρῶτα δοκοῦσι, καὶ

Arrogantiæ denuò accusat eam, & cor ipsius, quod planè defecit, nec scire voluit, in hominibus nihil esse firmum, & pendere à diuino nutu, vt sint vel non sint in terra habitatores. Hoc illi scire non sustinentes suis ipsorum capitibus acceptum ferebant, quòd omnia rectè administrare possent;

eósque mirabantur, qui tantam illis felicitatem pepererunt. Sed comperiuntur virgam arundineam sibi supposuisse: ceciderunt enim de improuiso, & exitium suum præter spem lugent. Quia igitur, corde tuo dicebas: Ego sum, & non est alia: assequetur te acerbus tantæ arrogantiæ exitus. Veniet enim in te exitium, neque scies, id est, inutilis reddetur ad hoc tibi vaticinatio. Patieris enim quæ nesciebas, & eueniet tibi acerba & inexpectata calamitas. Veniet fouea, & in illam incides. Perinde ac si diceret, graue & incuitabile malum. Qui enim semel in foueam detrusi sunt, modò profunda sit, fieri non potest, vt effugiant. Veniet etiam miseria. Nec poteris munda fieri. Veniet & exitium, & nescies. Non enim poterant Magi scire futurum omnino, sed cùm vaticinarentur ad gratiam, & ex corde suo, vt scriptum est, loquerentur: viderunt exitum, & prædictionibus suis, & spei contrarium accidisse.

Sta nunc in incantationibus tuis, & multis veneficiis tuis, quæ didicisti ab adolescentia tua, si poteris iuuari. laborasti in consiliis tuis. Stent, & seruent te astrologi cæli, qui contemplantur stellas, annuncient tibi, quid tibi venturum sit. Ecce omnes quasi stipulæ igni comburentur, & non eripient animam suam è flamma, quia habes carbones ignis, sedebis super eos. Hi erunt tibi auxilio, laborasti in commutatione ab adolescentia, homo in semetipso errauit, tibi autem non erit salus.

Deridet & velut ironicè deludit Magorum superstitionis vanum iudicrum: & omnino inutile esse hoc vitæ institutum demonstrat. Congregatis enim, inquit, bellatoribus, & Cyro tibi aduersante, & hostili phalange contra tuas sagittas prævalente, scuta infirma erunt, & artis sagittariæ virtus nihil proderit, quando cum armatis simul & peditibus, equorum sessores cadent. Sta in incantationibus tuis, & in multis veneficiis tuis, quæ didicisti à iuuentute tua, si iuuari poteris. Excita, inquit, contra obsidentes,

ὅσα ἐφ' ὧν τελῶν δυνάται πρὸς βλάβειαν αὐτοῖς, οἱ τοιοῦτοι θαυμάζουσι, καὶ ῥάδδον ὡσεὶ ἑαυτοῖς ὑποσησάμενοι καλαμίνην ἀλοᾶν αὖ, πεπόθασι γὰρ ἀδοκήτως, καὶ τὸν περὶ ἐλπίδα θρηνοῦσιν ὅλεθρον. σὺ οὖν ἐπειδὴ εἶφης ἐν τῇ καρδίᾳ σου, ἐγὼ εἰμὶ, καὶ οὐκ ἔστιν ἑτέρα, καλαλύψεταί σε πικρὸν τῆς ὕστερον δίκης ἀλαζονείας ὁ πέρας. εἶξῃ γὰρ ὅτι σὲ ἀπώλεια, καὶ οὐ μὴ γνῷς, τοῦτ' ἔστιν, ἀνόητός σοι καὶ ἡ μαντεία πρὸς τοῦτο γενήσεται. πεισῇ γὰρ ἃ σὺκ ἔγνως, καὶ συμβήσεταί σοι πικρὰ καὶ ἀδόκητος συμφορά. εἶξῃ βόθυνος, καὶ ἐμπεσῇ εἰς αὐτόν. ὅμοιον ὡς εἰ λέγοι, δίκην καὶ δίκτυα ἀφάνταν κακόν· εἰς γὰρ ἅπαξ εἰς βόθρον κατενεχθεῖσιν, εἴπερ τις εἴη βαθὺς ὁ ἀφανιεῖν δυνάσθαι τὸν ἀνθρώπων ἕνα· ὅτε. εἶξῃ καὶ καλαιπωρία, καὶ οὐ μὴ δυνήσῃ καθαρὸς γενέσθαι, εἶξῃ καὶ ἀπώλεια, καὶ οὐ μὴ γνῷς. οὐ γὰρ ἐῶ εἰδέναι τοὺς Μάγους ὃ ἐσόμενον ἁπλῶς, μαντευομένους δὲ τὰ πρὸς χάριν, καὶ ἀπὸ καρδίας αὐτῶν λαλοῦντας, καὶ ὃ γεγραμμένον, ἀσύμβατον ταῖς προφητείαις ἔσεσθαι συμβεβηκὸς τῶν ἐλπισάντων ὃ πέρας.

Στῆθι νῦν ἐν ταῖς ἐπῳδαῖς σου, καὶ τῇ πολλῇ φαρμακείᾳ σου, ἃ ἐμάθανες ἐκ νεότητός σου, εἰ δυνήσῃ ὠφεληθῆναι. κεκοπίακας ἐν ταῖς βουλαῖς σου. στήτωσαν, καὶ σωσάτωσάν σε οἱ ἀστρολόγοι τοῦ οὐρανοῦ, οἱ ὁρῶντες τοὺς ἀστέρας, ἀναγγελάτωσάν σοι τί μέλλῃ ἥξειν ἐπί σε ἐρχεσθαι. ἰδοὺ πάντες ὡς φρύγμα ὅτι πυρὶ κατακαήσονται, καὶ οὐ μὴ ἐξέλωνται τὴν ψυχὴν αὐτῶν ἐκ φλογός, ὅτι ἔχεις ἄνθρακας πυρὸς καῆσαι ἐπ' αὐτοῖς. οὗτοι ἔσονταί σοι βοήθεια, ἐκοπίασας ἐν τῇ μεταβολῇ ἐκ νεότητος, ἄνθρωπος καθ' ἑαυτὸν ἐπλανήθη. σοὶ δὲ οὐκ ἔσται σωτηρία.

Διαγελᾷ καὶ οἷον κατειρωνεύεται τὴν τῶν Μάγων δεισιδαιμονίας, ὡς ἄλογον ἄθυρμα, καὶ δι' ἃ καὶ εἰσάπαν αὐτοῖς ἀνωφελὲς ἀποφαίνει τὸ ὁπωστιοῦν δόγμα. συναγηθρωμένων γὰρ τῶν μαχίμων, φησὶ, Κύρου τε ὄντος σοῦ, καὶ τὴν τῶν πολεμίων φάλαγγας κατευμεγεθούσης τοῖς ἐξ ὑμῶν, ἀσθενήσουσιν αἱ ἀσπίδες, καὶ τῆς ἐξ εἰας ἡ δύναμις ὠφελήσει μηδέν, ὅταν ὁπλίταις ὁμοίως, καὶ τοῖς πεζομάχοις, οἱ τῶν ἵππων πέσωσιν ἐμβάται. στῆθι οὖν ἐν ταῖς ἐπῳδαῖς σου, καὶ τῇ πολλῇ φαρμακείᾳ σου, ἃ ἐμάθανες ἐκ νεότητός σου, εἰ δυνήσῃ ὠφεληθῆναι. αἰάσησον, φησὶ, τοῖς πολιορκοῦσι

τοὺς Μάγους, τοῖς δὲ εἰδόσι τὰ τακτικὰ τ̃ ἐπαοι- A Magos, contra instruendæ aciei peri-
δῶν τ̃ ψυχρολογίας, ἀλλ' ὃ δυνήσῃ, φησί. κε-
κοπίακας ἐν ταῖς βουλαῖς σου. ὠνησάμ γὰρ σε
πάντελῶς οὐδὲν τὰ δοκοῦντα πως εἶ) σοφὰ τ̃ῶν
Μάγων βουλεύματα. εἰ δ' οἵᾳ τὸν ἐμὸν τ̃ ἀλη-
θείας ἐφαμάρτησαι λόγον, φησὶν ὁ, καὶ σωσά-
τωσάμ σε οἱ ἀστρολόγοι τ̃ οὐρανοῦ, οἱ ὁρῶντες
τοὺς ἀστέρας ἀναγγελάτωσάμ σοι, τί μέλλῃ ἔτι σε
ἔρχεσθαι. ἕτερον τοῦτο βωμολόχων μὴν πάγμα, τί
μετά γε φημὶ τοὺς Μάγους, καὶ τοὺς ἐπαοιδούς.
τοιοῦτοι γὰρ τ̃ῶν παρ' αὐτοῖς εἰσὶν οἳ τὰς γε ἀ-
νατολὰς, καὶ τὰς δύσεις τ̃ ἄστρων εἰδέναι, καὶ τὴν B
ἑκάστου κίνησιν ἀναμετρῆσαι ὅποί ποτε εἰσὶ, καὶ πό-
θεν ἔρχονται, διατείνονταί τε λόγῳ τ̃ εἰς τοῦτο ψευ-
δοῦς ἀκριβείας τ̃ῆς ἐσομένων δέχεσθαι γνῶσιν.
οὐκοῦν εἴπερ εἰσὶν οἱ ψευδεπεῖς, καὶ εἰ τοιοῦτοι
τ̃ῶν αὐτοῖς ἀποπληροῦσι τάξιν οἱ τὸ στερέωμα λα-
χόντες ἀστέρες, λεγέτωσάμ τὰ συμβησόμενα.
ἀλλ' οὐκ αὐ ἔχοιεν φράσαι, φησὶν, ἔσονται γὰρ C
ἅμα τοῖς ἄλλοις φρυγάνων δίκην, πυρὸς ἔργον,
καὶ καπνὸς αὖ τις αὐτ̃ῶν ἀμφύσει. εἶτα
τύπον τινὰ τοιαύτην τ̃ῆ Βαβυλωνίων, ὡς
πεπλανημένην ἐπιφέρῃ, καὶ φησὶν ἔχεις αὖ θρα-
κας πυρὸς, τοῦτ' ἔστι, θερμοὺς, καὶ ζέοντας αὖθρας
τοὺς περὶ ὧν ὁ λόγος, ὅτῳ ἐπ' αὐτοῖς καθίσῃ. καὶ
δὲ κάθισις καταμηνύσει αὖ τ̃ ἀναπαυσιν. οὗτοι
ἔσονταί σοι βοήθεια, εἰ γὰρ ἔλθοι φησὶν ἐπόμα-
παύσαι ταῖς Μάγων ψευδεπείαις, καὶ ταῖς τ̃ῶν
ἑτέρων βωμολοχίαις, πολλὴν ἐντεῦθεν εὑρήσῃς D
τ̃ὴν ὠφελειαν· εἶτα πάλιν πρὸς αὐτὸν. ἐκο-
πίασας ἐν τ̃ῇ μεταβολῇ ἐκ νεότητος. πάλιν ὃ
ἐκοπίασας, ἀντὶ τοῦ, ἠσθένησας, ἐκλιπαρέστερον.
ἀποστᾶσα γὰρ Θεοῦ καὶ μεταφοιτήσασα πρὸς
ἐξιτηλίαν, ἀφ' ὧν πρόσθεν δαιμονίων ἀ-
πάτας, καὶ τοῦτο ἐκ νεότητος ἀσθενὴς γέγονας, καὶ
ἀνάλωτος. οὐ γὰρ ἐπλούτεις εἰς ὀχυρωτὴν τ̃
σαυτ̃ῆς μόνου δ' σώζειν εἰδότος, ὃς δὴ καὶ ἔστι τ̃ῶν
δυναμένων κύριος. πρόσεπάγῃ γ' τούτοις, ὅτι E
αὐθρωπος καθ' ἑαυτὸν ἐπλανήθη, σοὶ γ' οὐκ
ἔσται σωτηρία. ὅμοιον ὡς εἰ λέγοι, πολλοὶ τ̃ῶν αὐ-
θρώπων δι' ἀθρώπινον ἐπλανήθησάμ, συμμέ-
τοις ἀποστάσεσι Θεῷ προσκρούοντες ἢ ἀφ' τ̃ῆς
καθηκούσης πρὸς τὰ σαρκὸς ἢ καὶ ἕτερόν τι τυχὸν
ἀρρώστημα τ̃ῶν παθῶν. σὺ δὲ εἰς τοῦτο πρόβης
ἀνοσιότητος, ὥστε μηδένα σοι σωτηρίας προ-
λελεῖφθαι τόπον, ταῖς γὰρ ἀμέτροις ἐγκλίσεσιν
ἕπεται πάντως ἰσοπαλὴς καὶ ἰσόρροπος δί-
κη.

tos, incantationes frigidas. Sed non poteris, inquit. Laborasti in consiliis tuis: laborasti, dicit, pro infirma eras ac debilitata in consiliis tuis veneficis. Iuuerunt enim te omnino nihil consilia Magorum quæ videntur esse sapientia. Si verò putas meum sermonem à veritate aberrasse, Stent & seruent te astrologi cæli: qui contuentur stellas, annuncient tibi, quid tibi sit venturum. Alius hic est ordo nugatorum, præter Magos, inquam, & incantatores. Finxerunt enim apud eos quidam, se ortus & occasus stellarum scire, & motum vniuscuiusque emetiri, vbi sint, & vnde veniant: affirmantque per hanc falsam disciplinam, se futurorum cognitionem assequi. Itaque si non sunt vaniloqui, & si in ordinem prophetarum cooptant eos, stellæ, quæ firmamentum obtinent: dicant ea quæ euentura sunt. Sed non habent, inquit, quod dicant. Erunt enim, cum aliis velut stipulæ, ignis opus & alimentum, nec quisquam eorum effugiet. Deinde irridens quodammodo Babyloniam tanquam errantem, infert & ait: Habes carbones ignis, inflammatos & feruentes homines, de quibus est sermo. Super eos sedebis. Hæc sessio denotare potest quietem. Si namque, inquit, volueris in mendaciis Magorum acquiescere, & in aliorum nugamentis: multum inde auxilii inuenies. Deinde iterum illam alloquitur. Laborasti in mutatione ab adolescentia Rursus, laborasti, accipiendum est, pro infirmata es. Namvbi à Deo defeceras, & ad ignominiam prolapsa esses, declinando ad errores dæmonum, idque ab adolescentia, infirma facta es, & facilè capi poteris. Non enim ditata eras præsidio eius, qui solus seruare nouit, quique est exercituum Dominus. Adiicit his: Homo apud seipsum errauit, tibi verò non erit salus. Simile est ac si dicat: Multi homines errauerunt humanitùs, tolerabili defectione Deum offendentes, vel quòd descisceret ad carnalia, vel etiam quòd alio quopiam morbi genere laborarent. Tu verò eò impietatis progressa es, vt nullus tibi relictus sit saluti locus. Nam semper grauia delicta, pœna æqualis sequetur.

Audite

CAP. XLVIII.

Audite hæc domus Iacob, qui vocati estis nomine Israelis, & ex Iuda exiistis, qui iuratis nomine Domini Dei Israel, recitantes non ex veritate, nec ex iustitia, & adhærentes nomini ciuitatis sanctæ, & in Deo Israelis contra stabiliti. Dominus Sabaoth nomen eius. Priora iam annunciaui, & ex ore meo egressa sunt, & auditum est. Subitò feci, & venerunt.

Absoluto sermone de Babyloniis, admonitionis vim iterum conuertit ad Israelitico sanguine oriundos, quos omnino declinasse vidit, & totis velut habenis delatos in apostasiam. Post mortem enim Ezechiæ, qui regni solium administrauit, ex ipso genitus Manasses, vir maximè impius fuit, & ab erroribus dæmonum in totum abreptus: ad eámque improbitatem, nequitiam, impiáque facinora processit, vt aris & imaginibus sanctam ciuitatem impleuerit, & in ipso diuino templo abominationem, id est, loco Dei factam imaginem collocauerit. Propterea accusauit vniuersorum Deus Hieruſalem, ita inquiens: [Quid dilecta in domo mea commisit abominationem? nunquid orationes & carnes sanctorum auferent à te iniquitates tuas? aut his fugies?] Rursus alibi: [Pro numero ciuitatum tuarum erant dii tui Iuda, & pro numero viarum Hieruſalem, statuisti aras, & immolasti Baal. Quid loquimini ad me? omnes vos iniquè egistis, & omnes vos impiè præuaricati estis in me, dicit Dominus.] Et cùm Hieremias procumberet, & preces funderet pro Israele, Deus dixit: [Et tu noli orare pro populo hoc, & ne roga, vt miserear eorum, & ne accedas ad me pro illis in obsecratione & precatione, quia non exaudiam. Annon vides, quid hi faciant in ciuitatibus Iuda, & in viis Hieruſalem? Filii eorum colligunt ligna, & patres eorum accendunt ignem, & mulieres eorum subigunt farinam aqua conspersam, vt faciant placentas militiæ cæli. Et libauerunt liba diis alienis, vt ad iram me concitarent.] Nam vt suprà dixi: Manasses filius Ezechiæ, coluit militiam cæli, omnique honore dignati voluit, præstigiatores, falsos vates, incantatores, & augures, ac sacrificauit

Mich. 11.

Hier. 7.

A Ἀκούσατε ταῦτα οἶκος Ιακὼβ, οἱ κεκλημένοι τῷ ὀνόματι Ισραὴλ, καὶ οἱ ἐξ Ιούδα ἐξελθόντες, οἱ ὀμνύοντες τὸ ὄνομα κυρίου Θεοῦ Ισραὴλ μεμνησκόμενοι οὐ μετ' ἀληθείας, οὐδὲ μετὰ δικαιοσύνης, καὶ ἀντεχόμενοι τοῦ ὀνόματι τῆς πόλεως τῆς ἁγίας, καὶ ὅτι τοῦ Θεοῦ τοῦ Ισραὴλ ἀντιστηριζόμενοι. κύριος σαβαὼθ ὄνομα αὐτῷ· τὰ πρότερα ἔτι ἀνήγγελα, καὶ ἐκ τοῦ στόματός μου ἐξῆλθε, καὶ ἀκουστὸν ἐγένετο. ἐξάπινα ἐποίησα, καὶ ἐπῆλθε.

B Διαπεφώνας τὸν λόγον τὸν ὅτι γε τοῖς Βαβυλωνίοις, μεθίησι πάλιν τὴν νουθεσίαν τὴν δυνάμιν ὅτι τοὺς ἐξ αἵματος Ισραὴλ κεκλικότας αὐτοὺς εἰσάπαν ὁρᾷ· καὶ ὅλοις ὥσπερ ἰλυσὶ ἀπενωτισμένους εἰς ἀπόστασιν. μετὰ γὰρ τὸν Ἐζεκίου τελευτὴν τοὺς τῆς βασιλείας διέποντας θεσμοὺς ὁ ἐξ αὐτοῦ γεγονὼς Μανασσῆς, δυσὶν γένεσι δυσσεβέστατος, καὶ ταῖς τῶν δαιμονίων ἀπάταις ὅλος ἐμπεσὼν σεσυρπασμένος, παρεβύθη δὲ εἰς τοῦτο κακίας φαυλότητός τε καὶ ἀνοσίων ἐξαγριμός, ὥστε βωμοὺς καὶ ἄλσεσι πλῆσαι πόλιν, καὶ ἐν αὐτῷ δὲ τῷ θείῳ ναῷ καθιδρῦσαι βδέλυγμα, τοῦτ' ἔστιν, ἐν πάσῃ Θεοῦ πεποιημένον ἄγαλμα. ἠπάτητο γοῦν ἐν τούτοις τὸν Ιερουσαλὴμ ὁ Θεὸς τῶν ὅλων, οὕτω λέγων, τί ἡ ἠγαπημένη ἐν τῇ οἰκῳ μου ἐποίησε βδέλυγμα; μὴ εὐχαὶ καὶ κρέα ἁγίων ἀφελοῦσιν ἀπὸ σοῦ τὰς κακίας σου, ἢ τούτοις ἐξαφεύξῃ; ποτὲ δ' πάλιν, ὅτι κατ' ἀριθμὸν πόλεών σου ἦσαν θεοί σου Ιούδα, καὶ κατ' ἀριθμὸν ὁδῶν τῆς Ιερουσαλὴμ ἐπάξατε βωμοὺς θυμιᾶν τῷ Βαάλ. ἵνα τί λαλεῖτε πρὸς με. πάντες ὑμεῖς ἐνομήσατε, καὶ πάντες ὑμεῖς ἠσεβήσατε πρὸς ἐμὲ, λέγει κύριος. Ιερεμίου γὰρ μὴν προσπίπτοντος καὶ λιτὰς αἰτοῦντος τοῦ λαοῦ τούτου, καὶ μὴ ἀξίου τοῦ ἐλεηθῆναι αὐτούς, σὺ μὴ προσέλθῃς μοι περὶ αὐτῶν ἐν δεήσει τε καὶ προσευχῇ, ὅτι οὐκ εἰσακούσομαι. οὐχ ὁρᾷς τί ποιοῦσιν ἐν ταῖς πόλεσιν Ἰούδα, καὶ ἐν ταῖς ὁδοῖς Ιερουσαλήμ; οἱ υἱοὶ αὐτῶν συλλέγουσι ξύλα, καὶ οἱ πατέρες αὐτῶν κάουσι πῦρ καὶ αἱ γυναῖκες αὐτῶν πείθουσι ζυμῆν τοῦ ποιῆσαι χαυῶνας τῇ στρατιᾷ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἐκχέουσιν σπονδὰς θεοῖς ἀλλοτρίοις, ἵνα παροργίσωσί με. ὡς γὰρ ἔφην φθάσας, ὁ Ἐζεκίου παῖς Μανασσῆς λελάτρευκε μὲν τῇ στρατιᾷ τοῦ οὐρανοῦ, λόγου δὲ πάντος ἀξιοῦν ἤθελε γόητάς τε καὶ ψευδομάντεις, ἐπῳδούς καὶ οἰωνοσκόπους, τέθυκε

C

D

E

τε τοῖς εἰδώλοις, καὶ τινα τῶν αὐτῶν τέκνων. ὀκνῶ εἰς τοῦτο φαυλότητος, καὶ δυσεβείας ὠλισθηκότα τὸ Ισραὴλ συχναῖς νουθεσίαις εἰς τὸ τῆς ἀληθείας φῶς ἀναχομίζειν ἤθελεν ὁ τῶν ὅλων Θεός. τοιγαροῦν καὶ μάλα συχνὸν τὸν τῆς παρακλήσεως αὐτοῖς ἐχαρίζετο λόγον, ἵνα τὸ τῆς ἑαυτῶν ἀφροσύνης ἀπαμβλύνοντες ὀφθαλμὸν, καὶ δαιμονιώδους αὐτὸν ἀχλύος ἀπαλλάττοντες, καθ' ὅσον ἐφικτόν τε καὶ μάλις ἰδεῖν ἰσχύουσι, τίς ἐστιν ὁ τῶν ὅλων δημιουργὸς, καὶ δεσπότης. τοιγαροῦν φησὶν. ἀκούσατε τοῦτο ὁ οἶκος Ιακὼβ, οἱ κεκλημένοι τῷ ὀνόματι Ισραὴλ, καὶ οἱ ἐξ Ιούδα ἐξελθόντες. οἰκονομικώτατα λίαν τῆς τῶν πατέρων εὐγλωττίας, τῆς ὡς ἐν ἤθει φημὶ, καὶ ἔθεσι ποιήσεται μνήμην πρὸς ὀνειδισμὸν τῶν ἐκ κεκλικότων. ἦσαν γὰρ ἦσαν ἐξ αὐτῶν μὲν κατὰ τὸ σῶμα, πλεῖστοι ἀλλότριοι, καὶ μακρὰν ἀπὸ ἐκείνων διαφέροντες, ἕτερόν τε ἤθη, καὶ ἑτερογνώμονες, καὶ ψιλὸν ἔχοντες τὸ ἀπ' ἐκείνων κλῆσιν, ἀσύμβατοι δὲ τὸ γνώμην ἐκείνοις ὄντες ὧν αὐχοῦσι τὸ εὐγενές. ὅτι δὲ εἰκαῖον τοῦτο πρὸς ὄνησιν αὐτοῖς, διέδειξεν ἐναργῶς ὁ κύριος ἡμῶν Ιησοῦς Χριστός. Ιουδαῖοι μὲν γὰρ ὅτι τῇ τῶν πατέρων λαμπρότητι φρονοῦντες μέγα, καύχημά τε ποιούμενοι τὰς ἐκείνων ἀρετὰς ἀσυνέτως ἔφασκον. ἡμεῖς πατέρα ἔχομεν τὸν Αβραάμ. ὁ δὲ πρὸς αὐτοὺς, εἰ τέκνα τοῦ Αβραάμ ἦτε, τὰ ἔργα τοῦ Αβραὰμ ἐποιεῖτε ἄν. ὀκνῶ ὀκ ἀπαρνοῦμαι πρὸς ἀνελευθερίας δυνάμιν τοῖς ἐκ πατέρων ὄσιν λαμπρῶν, εἰ μὴ καὶ ἐνοῦσης αὐτοῖς φαυλότητος ὁμοιοῦνται μιμηταί. ὑπερέπειτα οὖν αὐτοὺς, κεκλημένους μὲν λέγων τῷ ὀνόματι Ισραὴλ, ἐξελθεῖν δ' καὶ ἐξ Ιούδα, τοῦτ' ἔστι, καὶ ὀκ ἐξ Ιούδα πρόδηλα δυαφωνᾶ, μὴ μὲν ἐοικέναι κατά τι γοῦν αὐτοῖς ὅλως. αἰτιᾶται δ' πρὸς τούτοις ὡς ὀμνύοντας μὲν τῷ ὀνόματι κυρίου τοῦ Θεοῦ Ισραὴλ, καὶ νομικὸν μὲν ὑποπεραίνοντας ἐπιταλῶ· ὦ γὰρ ὀνόματι, φησὶν, αὐτοῦ ὀμνύητε δεχόμενος τὰς τῶν ὅρκων χρείας, ὀκ ἐπ' ἀληθέσι μᾶλλον καὶ δικαίοις πρόσημασιν, ἀλλ' ὅτι τοῖς ὀκ νόμου κατεψευσμένοις. εἶτα καὶ αὐτεχομένους τῆς πόλεως τὸ ἁγίας, καὶ ὅτι τῷ Θεῷ τοῦ Ισραὴλ αὐτιθεμένους. ὑψηλὸν γὰρ ἤθελον ἐφαπτεῖναι τὸ ὀφρὺν ὡς ἁγίαν οἰκοῦντες πόλιν, καὶ ὀνομαζομένῳ Θεοῦ· ἤκουον γὰρ ὀκ τῷ θείῳ ναῷ ψαλλόντων ἱερουργῶν πρὸς τῆς Ιερουσαλήμ. δεδοξασμένα ἐλελήθη πρὸς σοῦ ἡ πόλις τοῦ Θεοῦ. ἐφαμέμνηται καὶ τούτου καὶ αὐτὸς ὁ κύριος λέγων, μὴ χρῆναι ἕνας ὀμνύειν τῆς

A idolis etiam quendam è suis filiis. Itaque demum ad hanc impietatem prolapsum Israelem, crebris monitis ad veritatis lucem eos volebat reducere vniuersorum Deus. Hinc sæpissimè illis consolationis sermonem impertiit: vt aperto mentis ipsorum oculo, & à dæmoniaca caligine liberato, ferè licet & vix aspicere tum queant, quis ille sit vniuersorum creator & Dominus. Hinc ait: Audite hæc domus Iacob, vocati nomine Israel, & ex Iuda exeuntes. Appositissimè mentionem facit patrum nobilitatis, in moribus, inquam, ac vitæ consuetudine, ad pudorem eorum qui lapsi sunt. Erant enim erant, quantum ad carnem attinet, ex illis: verùm alieni, & longè ab eorum probitate aberrant, aliis moribus, alia mente præditi, & nudum tantùm eorum nomen habebant, sed mente dissidebant ab his, de quorum nobilitate gloriantur. Vanum autem hoc esse auxilium disertè ostendit Dominus noster Iesus Christus. Nam Iudæi de splendore patrum sese efferentes, & illorum virtutes iactantes; imprudenter dixerunt: [Nos patrem habemus Abraham: ille verò iis: Si filii Abraham essetis, opera Abrahami fecissetis.] Non satis est igitur ad nobilitatis virtutem, nomen, his qui ex illustribus sunt patribus nisi etiam claritatis, quæ in illis fuit, sint imitatores. Pudore ergo afficit eos, cùm dicit eos vocatos esse nomine Israelis, & exijsse è Iuda, id est, semine Iuda ortos esse, nulla tamen in re illis prorsus similes fuisse. Crimini etiam illis dat, quod in nomine Domini Dei Israelis iurauerint, & legis quidem præceptum perfecerint, (Nam inquit: Nomine eius iurabis, percipiens fructus iuramentorum,) sed non in veris nec iustis rebus, sed falsis, ex legis præscripto: deinde etiam quòd adhæserint sanctæ ciuitati, & in Deo Israelis stabiliti fuerint. Volebant enim in altum erigere supercilium, quòd sanctam & Dei nominatam ciuitatem inhabitauerint. Audiuerunt enim in diuino templo psallentes sacrorum ministros de Hierusalem: Gloriosa dicta sunt de te ciuitas Dei. Huius etiam meminit ipse Dominus dicens, non oportere quenquam iurare per

B

C

D

E

Deut. 6.

caput suum, quia non possunt vnum capillum album vel nigrum facere, nec per Hierosolymita, quia ciuitas est magni regis. Iurarunt enim per Hierosolyma, & eam, vt dixi, ciuitatem Dei nominarunt. Stabiliti sunt etiam in illo, dicentes eum suum esse robur, qui Dominus est exercituum. Verùm eos qui sic hæc habere putarunt, non oportuit Dei ciuitatem prophanare aris & sacrificiis, & dæmonum erroribus implicitos, nec apud se irritare eum, cui confisi sunt, sed bonis potius studiis eum exhilarare, & pietatis soliditatem ei tanquam sacrificium quoddam offerre: Verùm audite hæc, inquit: Quæ nam illa? Priora iam annunciaui. De ore meo exiuerunt, & auditum est. Subitò feci, & venerunt. Quia enim, vt dixi ab initio: Manasses Dei hostis, coniectores & aruspices, vt vocantur, vndique congregatos, semper quid futurum esset interrogauit, & eorum nugis abreptus, eos hoc manifestè scire putarit: hinc inquit vniuersorum Deus: Ego tibi prima annunciaui, nec ab alio quopiam annunciaui, nec ab alio quopiam falsò nominatorum deorum hæc dicta sunt vobis, sed de ore meo prodierunt. Et auditum tibi est, & subitò feci, & venerunt, id est, etiamsi non expectaueris illa ad finem ventura, tamen ex rebus ipsis finem etiam cognouisti, quia feci, & venerunt. Videtur autem priorem illam ex bello illatam miseriam dicere: quando ex sua patria abducti, & acerbæ seruitutis iugum accipientes, in Persarum regionem deportabantur. Secunda enim postea illis contigerunt, ex Babyloniis, quæ ex ira diuina illis inflicta sunt: quæ iam à nobis pluribus verbis dicta sunt.

A ἑαυτῶν κεφαλῆς, ὅτι ὐ δύναται μίαν τρίχα λευκὴν ἢ μέλαιναν ποιῆσαι. μήτε μὴν εἰς Ιερουσάλυμα ὅτι πόλις ἐστὶ τοῦ μεγάλου βασιλέως. ὤμνυον γὰρ κατὰ τῶν Ιερουσολύμων πόλιν αὐτὴν, ὡς ἔφην, ὀνομάζοντες Θεοῦ. αἰτιατικείζοντο δὲ καὶ ἐπ' αὐτοῖς μὴν ἑαυτῶν εἶναι λέγοντες τὸν τῶν δυνάμεων κύριον. ἀλλ' ἐπαίσχυνον τοὺς ὧδε τότ' ἔχειν ἀσεβεῖς μὴν τοῦ Θεοῦ βεβηλοῦσαν πόλιν βωμοῖς, καὶ θυσίαις, καὶ τοῖς τῶν δαιμονίων ἀπάταις ἐναχλοῦσι, μήτε μὴν κατερεθίζειν ἐφ' ἑαυτοῖς τὸν ἐφ' ᾧ πεποίθασι, κατευφραίνειν δ' μᾶλλον εὐσεβείαις ἀγαθοῖς, καὶ καθάπερ τινὰ θυσίαν αὐτῷ προσκομίζοντας ὃ θέλει εἰς εὐσέβειαν. πλὴν ἀκούσατε ταῦτα φησί. καὶ ποῖα ταῦτα; τὰ πρότερα ἔτι ἀπήγγελα, οὐκ ἔξωθεν μου ἐξῆλθε, καὶ ἀκουστὸν ἐγένετο. ἐξάπινα ἐποίησα, καὶ ἐπῆλθεν. ὅτι γὰρ, ὡς ἔφην, ἐξ ἀρχῆς τοὺς τε καλουμένους γνώστας, καὶ οἰωνοσκόπους πανταχόθεν συναγαγὼν ὁ δυσσεβὴς Μανασσῆς ἀεὶ τὸ μέλλον προεφράζετο, καὶ ταῖς ἐκείνων βωμολοχίαις σύνηρπασμένος, φήθη πάντα που, καὶ εἰδέναι σαφῶς αὐτό. ταῦτοι φησὶν ὁ τῶν ὅλων Θεός; ἐγώ σοι καὶ τὰ πρόσθεν ἀπήγγελα, καὶ ὐ παρ' ἑτέρου τινὸς τῶν ψευδωνύμων Θεῶν ἐκλήθη ταῦτα πρὸς ὑμᾶς, ἀλλ' ἐκ τοῦ στόματός μου ἐξῆλθε· καὶ ἀκουστόν σοι γέγονε, καὶ ἐξάπινα ἐποίησα, καὶ ἐπῆλθε, τοῦτ' ἔστιν, εἰ καὶ μὴ προσεδόκησας εἰς πέρας ἥξειν αὐτὰ, ἀλλ' οὖν ἔγνως ἀφ' ὧν προεῖπόν σοι αὐτῶν, καὶ πείρας αὐτῆς, ὅτι καὶ ἐποίησα, καὶ ἐπῆλθεν. ἔοικε δὲ πρότερον λέγειν τὴν ἐπενεχθεῖσαν αὐτοῖς ἐκ τοῦ πολέμου ταλαιπωρίαν, ὅτε καὶ τῆς ἐπιχωρίου αὐτοῖς ἀπενεγμένοις, καὶ πικρᾶς δουλείας λαβόντας ζυγὸν εἰς τὴν Περσῶν, καὶ Μήδων ἀπεκομίζοντο χώραν. δεύτερα γὰρ μετ' ἐκεῖνα συμβέβηκε τοῖς Βαβυλωνίοις τὰ ἐκ θείας ὀργῆς ἐπενεχθέντα αὐτοῖς, ἃ καὶ ἤδη ἀφ' πλείστων ὅσων ἡμῖν εἴρηται λόγων.

Scio ego quòd durus sis, & neruus ferreus collum tuum, & frons tua ænea. Et annunciaui tibi antiqua, antequam venirent super te, auditui tuo patefeci.

Declarat his verbis summæ naturæ incomparabilem benignitatem, & quanta erga homines afficiatur misericordia, etiamsi illum offenderint. Habet enim suę gloriæ parem clementiam. Et quemadmodum immensa excellentia, mensuram mortaliũ superat quasique eminet,

Γινώσκω ἐγὼ ὅτι σκληρὸς εἶ, καὶ νεῦρον σιδηροῦν ὁ τράχηλός σου, καὶ ὁ μέτωπόν σου χαλκοῦν, καὶ ἀπήγγελκά σοι τὰ πάλαι πρὶν ἐλθεῖν ὅτε σὲ, ἀκουστόν σοι ἐποίησα.

Διαδείκνυσιν ὁ τοῦτοις τῆς αὐτοπάτου φύσεως τὸ ἀπροσδόκητον ἡμερότητος, καὶ ὅσον εἰς αὐθρώπους ποιῆται τὸ ἔλεον, καὶ εἴ τινα εἶεν τῶν καταλυπῆν αὐτὸν εἰωθότων, ἰσοπαλὲς γὰρ ἔχει τῷ χαλεπώτατα τὴ οἰκείᾳ δόξῃ, καὶ ὥσπερ ἀμέτροις ὑπερέχαις ὃ τῶν ἡμετέρων ὑπερήκαται μέτρον,

ὕπως ὄστι ἡ ἀσυγκρίτως φιλάνθρωπος. ἄνθρ
γὰρ ὅπως κἂν σκληρὸν ὄντα τὸν Ισραὴλ γνώ-
σκων, καὶ σὺν τῷ ἀπρεπεῖ θράσους ἔχοντα τὸν αὐ-
χένα, ὥστε ἡ δοκεῖν νεῦρον εἶναι σιδηροῦν, σκλη-
ρὸν ὑπάρχειν, καὶ ἀκαμπῆ μέτωπόν τε χαλ-
κοῦν, τοῦτ' ἔστι, πάλιν ἀπηρυθριακὸς, καὶ ἀνάτ-
ρεπτον, καὶ αἰδοῦς ἁπάσης ἐξωρημένον. προε-
πῆγγειλεν αὐτοῖς τὰ ἐσόμενα, καὶ πρὶν ἐλθεῖν ἐποίη-
σεν ἀκουστά. ἔσφαλε δὲ τοῦτο μάτην, ἀλλ' ἐπὶ σφ
ἀνυπόστατον εἶχον τὴν καρδίαν, ὡς τ' ἀκυθρω-
πῶν ἐποίησε προαγορεύσεις, ἵνα πάσχα πως
βραχὺ παυσάμενοι τοῖς δείμασιν ἀποφοιτήσειν μέλλ
τοῦ ἐκ τόπου, καὶ βδελυρωτάτης
ζωῆς, μεταρμόσαιντο δ' ἂν πρός γε τὸ δεῖν τὰ ἀμεί-
νω ζητεῖν, καὶ τ' ἐπάρατον, καὶ βδελυρωτάτην,
ἀφέντες ψευδολατρείαν, ἣν τοῖς ψευδωνύμοις
προσῆγον θεοῖς προσκυνῶν ἔλαινε τὸν ἕνα καὶ
φύσει καὶ ἀληθῶς ὄντα Θεόν. οὗς γὰρ ὁ μεθίστησι
λόγος ἐκ τῶν ἀτόπων ἐξορμῆσαι, τούτους ἔσθ'
ὅτε καὶ οὐκ ἐκόντας ἐξίστησι φόβος. καίτοι τοιοῦτον
ἡμῖν ὑποδηλοῦν ἔοικεν ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ
ψάλλων τε καὶ λέγων προσ τὸν τῶν ὅλων Σωτῆρα
Θεὸν, ἐν χαλινῷ καὶ κημῷ τοὺς σιαγόνας αὐτῶν
ἄγξαις, τῶν μὴ ἐγγιζόντων σοί σε.

Μὴ εἴπῃς ὅτι τὰ εἴδωλά μοι ἐποίησα, καὶ
μὴ εἴπῃς ὅτι τὰ γλυπτὰ καὶ χωνευτὰ ἐνετείλα-
τό μοι. ἤκουσάτε ταῦτα, καὶ ὑμεῖς οὐκ ἐγνωτε,
ἀλλὰ καὶ ἀκουστὰ σοι ἐποίησα τὰ καινὰ ἀπὸ τοῦ
νῦν, ἃ μὴ ᾖ γίνεσθαι. καὶ οὐκ εἶπας, νῦν γίνε,
καὶ οὐ πάλαι, καὶ οὐ προτέραις ἡμέραις ἤκου-
σας αὐτά· μὴ εἴπῃς, ὅτι γινώσκω αὐτά· οὔτε
ἔγνως, οὔτε ἤπίστω, οὔτε ἀπ' ἀρχῆς ἀνέῳξά σου
τὰ ὦτα. ἔγνων γὰρ ὅτι ἀθετῶν ἀθετήσεις, καὶ ἀ-
νομος ἐπὶ κοιλίας κληθήσῃ ἕνεκεν τοῦ ἐμοῦ
ὀνόματος δείξω σοι τὸν θυμόν μου, καὶ τὰ ἔνδοξά
μου ἐπάξω ὅτι σοὶ, ἵνα μὴ ὀλοθρεύσω σε.
ἰδοὺ πέπρακά σε οὐχ ἕνεκεν ἀργυρίου, ἐξέ-
λαμψάμην δέ σε ἐκ καμίνου πτωχείας. ἕνεκεν ἐμοῦ
ποιήσω σοι, ὅτι τὸ ἐμὸν ὄνομα βεβηλοῦται, καὶ
τῷ δόξαν μου ἑτέρῳ οὐ δώσω.

Ἐν τοῖς Ἱερεμίου τοῦ προφήτου λόγοις εὑρί-
σκομεν ὅτι τ' ἐκ Βαβυλῶνος ἡρηκότων ποτὲ τ'
ἁγίαν πόλιν, καταδηωσάντων τ' πᾶσάν τ' Ιου-
δαίαν, ἀπαγομένων τ' τ' Ισραὴλ αἰχμαλώ-
των, αἱ γειναῖκες ἐβούλοντο
μὴ ἄμοιρ τῆς τῶν Ισραὴλ σωζομένοις κα-

A Sic est etiam incomparabiliter humanus. Vide enim, quomodo, etsi sciat Israelem durum esse, & ceruicem habere elatam & infractam, vt etiam neruus ferreus, durus scilicet & inflexilis esse videatur, & frontem habere æneam, id est, quæ depuduit, & quæ omnem pudorem ac verecundiam abiicit, tamen illi futura prænunciauerit, & antequam venirent, audita fecerit. Idque non abs re fecit: sed quia cor admonitionis impatiens habuerunt, B rerum tristium prædictionem mentionémque fecit, vt paululum his fracti terroribus, à fœda & execratissima vita recederent, & se ad quærendum meliora transferrent, omissóque detestabili maximéque execrando cultu, quem falsò nuncupatis diis attribuerunt, vnum & natura & verè Deum adorarent. Quos enim oratio à turpibus non auertit conatibus, eos interdum etiam nolentes metus facit desistere. Tale quid etiam nobis insinuare videtur diuinus Dauid, psal- C lens & dicens vniuersorum Seruatori Deo: [In freno & camo maxillas eorum constringes, qui non appropinquant tibi.]

Ne dicas, quòd idola mihi fecerint, néue dicas, quòd sculptilia & conflatilia mandauerunt mihi. Audiuistis omnia, & vos non cognouistis: imò & patefeci tibi noua, ab hoc tempore, quæ futura sunt. D *Et non dixisti, nunc fiunt, & non olim, & non prioribus diebus audiuisti ea. Ne dicas: Scio illa. Nec sciuisti, nec nosti: nec à principio aperui aures tuas. Noui enim quòd præuaricans præuaricaberis, & impius adhuc ab vtero vocaberis. Propter nomen meum ostendam tibi furorem meum, & glorioſa mea inducam tibi, vt non destruam te. Ecce vendidi te, non* E *propter argentum, & erui te de fornace mendicitatis. Propter me faciam tibi, quia nomen meum prophanatur, & gloriam meam alteri non dabo.*

In Hieremiæ prophetæ sermonibus inuenimus, quòd vbi qui Babylonem expugnarant, sanctam aliquando ciuitatem depopulati fuissent, omnémque Iudæam, Israelémque captiuum abduxissent, mulieres relictæ,

in Ægyptum vnà cum Israelitis, qui seruati sunt, voluerint descendere, etiam resistente propheta, & vt domi manerent persuadente, & causam dilucidè afferente. Sed illæ his contrà reclamarunt dicentes: [Posteaquam cessauimus sacrificare reginæ cæli, inuaserunt nos omnia hæc mala.] Nam existimabant, etiamsi passi erant captiuitatem, se propterea sub pedibus hostium corruisse, quòd falsò nominatos deos offenderant, eorúmque destituti essent præsidio. Hinc etiam Hieremias propheta affatus est Deum: [Domine, oculi tui in fidem, flagellasti eos, & non doluerunt: confeciſti eos, & noluerunt suscipere disciplinam.] Cum ergo, inquit, ego antequam veniant quæ contigerunt patefecerim: ne rursus dicas, idola mihi fecerunt. Quid fecerunt? quòd implicatus fueris, scilicet belli calamitatibus, non ob iram eorum abductus eras captiuus, nec quia eorum præsidium repudiaueris, in hanc pœnam ineuitabilem te induxerunt. Sculptilia enim sunt & conflatilia. Neque verò illud, inquit, apud te dicas, Idola mihi mandarunt, prò, minata sunt, seu denunciarunt, me hæc talia mala passurum. Audiuisti hæc ex me: at vos non cognouistis, id est, non intellexistis, nec facti estis sapientes. Hoc enim dicimus esse reuera, intelligere. Intelligentiæ enim opus erat ac officium, & admirabilis prudentiæ fructus, ab his quæ prædicta erant declinare, & tristem non expectare exitum, sed omnem iram ac pœnam effugere. Itaque patefeci tibi noua ab hoc tempore, quæ futura sunt. Nam rerum quæ non factæ sunt, nec contigerunt, à Deo prædictiones factæ erant. Ne dicas ergo: Non olim, neque prioribus diebus audiuisti hæc. Prædixi enim ab initio. Ne dicas: Scio hæc, videlicet per falsos vates, & vaniloquos. Neque enim nosti hæc, nec sciuisti, nec ab initio aperui tibi aures, id est, antequam hi mei sermones habiti erant, non hoc tibi notum aut testatum feci per alterum. Sed finem his quæ prædicta sunt imposui. Noui enim quòd præuaricans præuaricaberis, & impius adhuc ab vtero vocaberis. Nam hoc conuenit his, qui à ventre præuaricari impiéque agere voluerunt (docebantur enim à puero seruire diis alienis) vt illis dignæ pœnæ irrogarentur. Ostendi tibi furorem meum propter nomen meum, & inducam gloriosa mea

Hier. 44. » Hier 5.

A τελθεῖν εἰς Αἴγυπτον, αἰτιώμεθα μόνοι μεμιῶ τῶ προφήτου, οἵτινες ὁ μόνος ἀῦτοῖς ἀναπείθοντος, καὶ τὰ αἰτίαν καταλαμβάνοντες, αἱ κατ' αὐτὰ αὐτοῖς αἰτιώμενοι λέγουσαν. ὅτε διελείπομεν θύουσαν τῇ βασιλίσσῃ τῶ οὐρανοῦ, ἐπῆλθεν ἐφ' ἡμᾶς πάντα τὰ κακὰ ταῦτα. ᾤοντο γὰρ, καίτοι παθόντες τὰ ἄλωσιν ὅτι τοῖς ψευδωνύμοις θεοῖς προσκρούσαντες, καὶ τὰ ὑπηκοΐας ἐστερημένοι προσώκασιν ὑπὸ πόδας ἐχθρῶν. ταύτησι καὶ

B ὁ προφήτης Ιερεμίας ἔφη πρὸς Θεόν· κύριε, οἱ ὀφθαλμοί σου εἰς πίστιν, ἐμαστίγωσας αὐτούς, καὶ οὐκ ἐπόνεσαν, συνετέλεσας αὐτούς, καὶ οὐκ ἠθέλησαν δέξασθαι παιδείαν. ἐμοὶ τοίνυν, φησὶν, ἀκουσά σοι ποιήσαντος πρὶν ἐλθεῖν τὰ συμβεβηκότα, μὴ πάλιν εἴπῃς τὰ εἴδωλά μοι ἐποίησαν. τί ἐποίησαν; ὃ ἀλῶναι δηλονότι τοῖς ἐκ τοῦ πολέμου συμφοραῖς οὐκ ἐκ τῆς ἐκείνων ὀργῆς ἀπρόβλητος αἰχμάλωτος, οὐδὲ ἀποστήσαντες τιμὴν ὑπηκοΐαν τιμὴν προσῆκόν σοι τοῦ

C Φυκτὸν σοι τὸ δίκαιον ἐπήγαγον. γλυπτὰ γὰρ εἰσὶ καὶ χωνευτά. μήτε μοὶ ἐκεῖνο, φησὶν, εἴπῃς κατ' σαυτὸν, ὅτι τὰ εἴδωλά μοι ἐνετείλαντο, αἰτιᾶσθαι, ἠπείλησαν. ἤκουσα προφητεύσαντος ὅτι πείσομαι τὰ τοιάδε τῶν κακῶν. ἠκούσατε ταῦτα πρὸ ἐμοῦ, καὶ ὑμεῖς οὐκ ἐγνωτε, τοῦτ' ἔστιν, ὃ συνήκατε, ὅτε μοὶ γεγένησθε σοφοί. τοῦτο γὰρ εἶναι θαμὰ ὃ σύνεσίν καὶ ἀλήθειαν. ἔργον γὰρ ἦν σύνεσιν, καὶ

D φρονήσεως τῆς ἀξιαγάστου καρπὸς ὃ ἀποστῆναι τῶν προσηκόντων, καὶ τῶν σκυθρωπῶν μὴ περιμεῖναι τὸ πέρας, ἀλλ' ἔξω γενέσθαι πάσης ὀργῆς τε, καὶ δίκης. οὐκοῦν ἀκουσά σοι ἐποίησα καινὰ ἀπὸ τοῦ νῦν ἃ μὴ γίνεσθαι. οὔπω γὰρ γεγονότων ὅτε μοὶ συμβεβηκότων αἱ προφητεῖαι ἐγένοντο τοῦδε Θεοῦ. μὴ τοίνυν εἴπῃς ὅτι οὐ πάλαι καὶ ἐν τοῖς πρώτοις ἡμέραις ἤκουσας αὐτά, προφητεύσας γὰρ ἐξ ἀρχῆς. μὴ εἴπῃς ὅτι γινώσκω αὐτὰ, ψευδομένων δηλονότι, καὶ

E ψευδηγόρων. ὅτε γὰρ ἔγνως αὐτὰ οὔτε ἠπίστω, ὅτε μοὶ ἀπ' ἀρχῆς ἠνοίξατό σου τὰ ὦτα, τοῦτ' ἔστιν, ὅ, πρὶν τοὺς ἐμοὺς λόγους γενέσθαι πεποίηκά σοι τοῦτο πρὸ ἑτέρου γνωσόν· ἐπήγαγον δὲ τῶν προφητευομένων τὸ πέρας. ἔγνων γὰρ ὅτι ἀθετῶν ἀθετήσῃς, καὶ ἀνόμως ἔτι ἐκ κοιλίας κληθήσῃ. ἔδοξε γὰρ τοῖς ἀθετοῦσι καὶ ἀνομεῖν ἠρημένοις, καὶ τοῦτο ἀπὸ γαστρός. ἐδιδάσκοντο γὰρ ἐκ νηπίου δουλεύειν θεοῖς ἀλλοτρίοις· διὰ ταῦτα παρεπούσας ἐπρετηθῆναί σοι δίκας. ἔδοξά σοι τὸν θυμόν μου, ἕνεκεν τοῦ ὀνόματός μου, ἐπάξω ὃ καὶ τὰ ἐνδοξά μου

ὅπως σε, ἵνα μὴ ἐξολοθρεύσω σε. ἐπὶ γὰρ αἰσχύνῃ A
καθεφεστήκειμι μὲν τῷ Ἰσραὴλ, καὶ ἀπάσης
φαυλότητος ἐσλῆξιν ἐληλακότι, καὶ οὐδενὸς λό-
γου πάντελῶς τὸ εἰς Θεὸν ἀξιοῦντι τιμῆς δέ-
χεσθαι τὸν θυμόν. ὑπὲρ δὲ τοῦ πάλιν ἰδεῖν τῆς
ἐούσης αὐτῷ φιλανθρωπίας τὸ μέγεθος ἐπι-
συνεχθῆναι τοῖς σκυθρωποῖς καὶ τὰ ἐπιδόξα,
ἵνα μὴ ἐξολοθρευθῶσι. σέσωκε γὰρ αὐτοὺς ἐκ
χειρὸς ἐχθρῶν, καὶ πεσόντας εἰς τὸ τῆς δίκης λί-
νον πάλιν ἕλκεται, καὶ τῆς τε αἰχμαλωσίας ἀπε- B
λυσε βέλτιον, ἵνα μὴ εἰσάπαξ ἐξολοθρεύσῃ τὸν
Ἰσραήλ. ἰδοὺ δή σε πέπρακά σε, φησὶν, οὐχ
ἕνεκεν ἀργυρίου, τοῦτ' ἔστιν, οὐ χρημάτων ἕνεκα.
τί γὰρ ἐζήτησα τί τοιούτων παρὰ σοῦ, ὅτε μικρὰ
ἂν χρεία γένοιτο τῆς ὀπτηλίων τινός, ἢ μόχων, ἢ
πεπόνων, ἢ τραγῶν σφαγῆς, ἀλλ' ἐπείπερ ἠ-
μάρτηκας, καὶ ῥᾳθύμως ἔλαθες τὸ ὀφλημάτιον
ἐμοὶ παρὰ σοῦ τιμωρίαν τε καὶ δόξαν. πλὴν καὶ οὕ-
τως ἐξαιρήσομαί σε, φησὶν, ἐκ καμίνου πτωχείας.
δεδούλωκε γὰρ τοῖς Βαβυλωνίοις. ἕπεται δὲ πάν- G
τως τοῖς ἐκ δουλείας κακοῖς, καὶ ὃ ἂν ἐνδεία χεί-
ρονα πάντως ἀγαθοῦ. ἕνεκεν ἐμοῦ ποιήσουσιν, ὅτι
τὸ ὄνομά μου βεβηλοῦται. ᾤοντο γὰρ οἱ ἡρηκότες
ὅτι κἀμοὶ Θεοῦ σώζειν ἐθέλοντος αὐτοὺς, εἰ παρε-
σκευάσαντο ἔτι νενικήκασι, καὶ οὐκ ἐκόντος αὐτοῦ πλεο-
νεκτήσαντες τὸ ὑπεκουσίως. βεβηλοῦται
γάρ, φησὶ, τὸ ὄνομά μου, τοιαύτας ἐκείνων τοῖς
δόξας περὶ ἐμοῦ ἐχόντων. δώσω δὲ ἐγὼ οὐδενὶ τὴν
ἄλλων τιμὴν δόξαν μου. δόξα δὲ Θεοῦ τὸ σώζειν
ὄντι, καὶ ἐλεεῖν, καὶ τὸ πάντων δυνατὸν κρατεῖν, D
καὶ τὸ ἀκονιτὶ δύνασθαι πληροῦν, ἅπερ ἔλοιτο
κατορθοῦν.

Ἀκουέ μου Ἰακὼβ, καὶ Ἰσραὴλ ὃν ἐγὼ κα-
λῶ. ἐγὼ εἰμὶ πρῶτος, καὶ ἐγὼ εἰμὶ εἰς τὸν αἰῶ-
να, καὶ ἡ χείρ μου ἐθεμελίωσε τὴν γῆν, καὶ ἡ
δεξιά μου ἐστερέωσε τὸν οὐρανόν.

Εἰς ἀνάμνησιν αὐτοῖς ἀναφέρει πάλιν τῆς δο-
θείσης αὐτοῖς τιμῆς τε καὶ δόξης, καὶ προσέτι φι-
λίας τε, καὶ ἀγάπης. ἠξίωνται γὰρ τῆς ἀνωτάτω
τῶν, οἱ καὶ ἐκ πάντων τῶν ἐθνῶν κέκλιωνται μόνοι E
πρὸς οἰκειότητα τὴν πρὸς αὐτὸν, μερίς τε, καὶ
κλῆρος γεγόνασιν αὐτοῦ. καὶ γοῦν ὁ θεσπέσιος Μω-
σῆς προσεφώνει ποτὲ τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ οὕτω λέ-
γων. ἰδοὺ κυρίου τοῦ Θεοῦ σου ὁ οὐρανὸς τοῦ οὐ-
ρανοῦ, καὶ σὲ ἐξελέξατο ὁ κύριος ἐκ πάντων τῶν
ἐθνῶν εἰς αὐτοῦ λαόν. καὶ πάλιν, ὅτε διεμέριζεν
ὁ ὕψιστος ἔθνη, ὡς ἔσπειρεν υἱοὺς Ἀδὰμ, ἔστησε
ὅρια ἐθνῶν κατ' ἀριθμὸν ἀγγέλων Θεοῦ, καὶ ἐγενήθη

super te, ne deleam te. Erat enim necesse, furorem ostendi Israeli, contemnenti, & ad omnis nequitiæ fastigium prouecto, nullóque omnino in pretio diuinum honorem habenti. Vt tamen rursus magnitudinem humanitatis, quæ in illo inest, cerneremus, admiscerì tristibus inopinata erat operæpretium, ne delerentur. Nam è manu hostium eos seruauit, & cùm in linum supplicii cecidissent, B denuò eripuit, & è captiuitatis laqueis exoluit, ne in totum deleret Israelem. Ecce ergo, inquit, vendidi te, non propter argentum, id est, pecuniæ causa. Nec enim abs te aliquid eiusmodi quæsiui, quasi mihi opus esset re aliqua terrena, seu vitulorum, seu ouium, seu hircorum cæde: sed quia peccauisti, & securus in honore & gloria quam mihi eripueras, fuisti. Veruntamen sic, inquit, eripui te de fornace mendicitatis. seruiuit namque Babyloniis. G Sequitur autem seruitutis mala, etiam vt omnium bonorum laborent inopia. Propter me faciam tibi, quia nomen meum prophanatur. Nam vastatores putabant, quòd etiamsi Deus seruare voluisset eos, & protexisset, tamen vicissent, quódque ipso nolente adiutum subegissent. Itaque prophanatur, inquit, nomen meum, illis hanc opinionem de me habentibus. Dabo autem ego gloriam meam nulli alteri. Gloria autem Dei D est, seruare & misereri, & posse omnibus dominari, & sine labore exequi, quæcunque præstare velit.

Audi me Iacob, & Israel quem ego voco. Ego sum primus, & ego sum in æternum, & manus mea fundauit terram, & dextra mea stabiliuit cælum.

In memoriam reuocat iterum illis, honorem quem dedit, & gloriam, & præterea etiam misericordiam ac E charitatem. Summis enim honorariis affecti sunt, qui soli ex omnibus gentibus ad consortium familiaritatémque cum ipso vocati sunt, & portio facti eius & sors. Quippe diuinus Moses affatus est alicubi Israelitas, sic dicens: Ecce Domini Dei tui cælum cæli est. Et te elegit Dominus ex omnibus gentibus: & postquam dispersit filios Adam, statuit fines gentium pro numero angelorum Dei, & factus

est portio Domini populus eius Iacob, funiculus hæreditatis eius Israel. Oportuit itaque, oportuit, sic honoratos, nobile & electum nomen sortitos, in sortem Dei cooptatos, & ea prærogatiua ditatos, vt in electis essent, non ad ea delabi quæ fas non est, nec hunc beneficum enormi rebellione offendere, qui illis omnis honoris dator est, & adeò eximiorum & optatissimorum bonorum suppeditator. Sed horum nihil omnino cogitantes miseri, in puteum idololatriæ defixi sunt, & relicto vero Deo, mundi elementa coluerunt. Verùm & sic miseretur rursus illorum: vocat nimirum ad obedientiam: Audite clamores meos, & quod in principio implere præstitisset, vt etiam inconcussa felicitate fruerentur, id sero licet, iubet nunc exequi, quò pedem è pœna extrahant, & illatæ sibi seruitutis vincula excutiant. Cùm autem adorarent militiam cæli, & Creatore derelicto, rebus ab ipso in lucem editis venerationem attribuerent: rursus mysticis eos initiat rudimentis. Nam vt beatus Paulus ait: [Cùm doctores
Hebr. 5. „ per tempus esse debuissent, rursus
„ opus habuerunt eo qui ipsos doceret,
„ quæ prima diuinorum oraculorum e-
„ lementa sint, & lacte, non solido cibo,
„ opus habuerunt.] Quòd igitur ipse sit, QVI EST, & ante omnes sit, & essentiam habeat interminatam, Deus natura, demonstrat, cùm ait: Ego sum primus, & ego sum in æternum. Primo autem quis intelligi possit esse prior? Quemadmodum enim principio & vero & primo, non intelligitur aliud prius: sic neque primo prior alius quispiam potest intelligi. Itaque semper & ante omnia, & in infinita secula est, vniuersorum Deus. Qui enim principium non habet, in quem tandem finem desinet? Et hæc quidem quoad diuinam gloriam. Deorum verò falsò nominatorum examina, seu mundi elementa, neque prima intelligi possunt, neque eodem modo & similiter habere se perpetuò poterunt. Stellæ siquidem, sol & luna, adhæc ipsum cælum, in essentiam suam hanc producta sunt, & principium habuerunt & ortum, atque tandem etiam esse desinent. Nec quicquam in illis videre est, quod non prorsus penitúsque diuinæ ac immortalis naturæ gloriæ subiaceat. Quòd autem hæc oratio

A μερὶς κυρίου λαὸς αὐτοῦ Ιακὼβ σχοίνισμα κληρονομίας αὐτοῦ Ισραήλ. ἔδει οὖν ἔδει τοὺς οὕτω τιμωμένους τοὺς ἐκλεκτοὺς, καὶ ἀπόλεκτον λαχόντας ὄνομα τοῖς εἰς κλῆρον Θεοῦ τεταγμένοις, καὶ ὃ ἐν ἀπολέκτοις εἶ) πλουτήσαντας, μὴ ἀπονεῦσαί τι πρὸς ἃ μὴ θέμις, μηδὲ ταῖς ὀξυτήλοις ἐπῳδαῖς κηλεῖσθαι καὶ παλυπεῖν ἐλέαν τὴν ὑπερκειμένην τῶν ἁπάντων αὐτοῖς δοτῆρα τιμῆς, καὶ χορηγὸν ὄντα τῶν ὄντως ἐξηρημένων, καὶ τελεσθέντων ἀγαθῶν. ἀλλ' οὐδὲν τῶν τοιούτων εἰς νοῦν ἐλθόντες οἱ δείλαιοι τοῖς τῆς εἰδωλολατρείας ἐπέπαγησαν τέλμασι, καὶ Θεὸν ἀφέντες τὸν ἀληθινὸν τοῖς τοῦ κόσμου στοιχείοις λελατρεύκασι, πάλιν, καὶ οὕτως κατοικτείρει πάλιν αὐτούς· καλεῖ γὰρ πρὸς ἀπάθειαν, ἀκούσατέ μου βοῶν, καὶ ὅσον ἐν ἀρχαῖς ἐλέαν πληρῶν ἵνα καὶ ἀκεράδωτον ἔχωσι τὴν ἀπαλλαγήν. τοῦτο καὶ γὰρ ὀλίγῳ ὕστερον ἐρεῖ, ἵνα ἔξω πόδα θῶνται δίκης, καὶ τῆς ἐπενεχθείσης αὐτοῖς δουλείας ἀπολύσωνται τὰ δεσμά. ὅπως οὖν πρόσεχύνησαν τῇ φρενοῖ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ τὸν κτίσαντα ἀφέντες τοῖς ὑπ' αὐτοῦ πρὸς ὃ εἶ) πρενίωσεγμένοις αὐτοῖς ἐδουλοῦτο σέβας, μυσταγωγεῖ πάλιν αὐτούς. ὡς γὰρ ὁ μακάριος ἔφη Παῦλος, ὀφείλοντες εἶ) διδάσκαλοι διὰ τὸν χρόνον, πάλιν ἐχρήζουσι χρείας τοῦ διδάσκοντος αὐτούς, τίνα τὰ στοιχεῖα τῆς ἀρχῆς τῶν λογίων τοῦ Θεοῦ, καὶ γεγόνασι χρείαν ἔχοντες γάλακτος, καὶ οὐ στερεᾶς τροφῆς. ὅτι δὲ εἷς καὶ μόνος αὐτός ἐστιν ὁ ὤν, καὶ ἐστὶ πρὸ πάντων, καὶ ἀκατάληκτον ἔχει τὸ εἶ) Θεὸς ὢν κατὰ φύσιν ἀμφιβόλως λέγων. ἐγώ εἰμὶ πρῶτος, καὶ ἐγώ εἰμὶ εἰς τὸν αἰῶνα. τὸ δὲ πρώτου τίς ἂν νοοῖτο πρότερος; ὡς γὰρ τῆς ὄντως τε, καὶ πρώτης ἀρχῆς, οὐκ ἂν πρότερον νοοῖτο πρὸ ἐκείνης ἀρχή. οὕτως οὐκ ἂν νοοῖτο τοῦ πρώτου πρῶτος τις ἕτερος. οὕτω καὶ ἀεὶ καὶ πρὸ πάντων, καὶ εἰς ἀπεράντους αἰῶνας ἐστὶν ὁ τῶν ὅλων Θεός. ὁ γὰρ μὴ ἔχων ἀρχὴν εἰς ποῖον ποτὲ καταληξῇ τέλος; καὶ τὰ μὲν τῆς ἀληθείας δόξης τοιοῦτοις. ὁ δὲ γε τῶν ψευδωνύμων Θεῶν ἐσμὸς, ἤγουν τὰ τοῦ κόσμου στοιχεῖα, ὅτε πρῶτα νοηθείη ἄν, ὅτε καὶ τὰ αὐτὰ καὶ ὡσαύτως ἔχει εἰς αἰῶνα διαμένοντα. ἄστρα μὲν γὰρ, ἥλιος, καὶ σελήνη, καὶ αὐτὸς δὲ τούτοις ὁ οὐρανὸς παρεκομίσθησαν εἰς ὃ εἶ), καὶ ἀρχὴν λαβόντα καὶ γένεσιν, καὶ εἰς ὃ πέρας τοῦ εἶ) φραμοιῶ ταῦ ποτὲ, καὶ οὐδὲν ἐν αὐτοῖς καλῶς ἔχῃ τὸ αἰδίου, ὃ μὴ πρώτης καὶ πρώτου, τοῦ θείας καὶ ἀκηράτου φύσεως ἀποκαθήκει δόξης. ὅτι δὲ οὐκ ἂν ἀμφίβολοι τ'

ἀληθοῦς ὁ ὅπι τοῦ δὲ λόγου, διέδειξεν εὐθὺς λέγων. ἡ χείρ μου ἐθεμελίωσε τὴν γῆν, καὶ ἡ δεξιά μου ἐστερέωσε τὸν οὐρανόν. εἶτα πῶς ὃ ποιηθέν, τῷ τῶν ὅλων δημιουργήσαντος αὐτὸ φιλονεικήσει δόξῃ. ἀποφαίνει δὴ οὖν ἀπρεπώτατον, μᾶλλον δὲ καὶ δυσσεβείας ἁπάσης ἔχον γραφεῖον τὸ ἑλέσθαι τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα προσκυνεῖν, καὶ τὸν ἀεί, καὶ πρῶτον ὄντα ἀφέντα τοῖς ἐν χρόνῳ πεποιημένοις ὀνόματα θεότητος ὄνομά τε, καὶ χρῆμα προσνέμειν, καὶ ταῖς ἑαυτῶν δημιουργίαις χαρίζεσθαι τιμήν. προσεκύνησαν γὰρ ἃ ἐποίησαν οἱ δάκτυλοι αὐτῶν, καθὼς γεγραμμένον. χεῖρα δὲ, καὶ δεξιὰν ἰδίαν ὁ Θεὸς, καὶ πατὴρ ὀνομάζει τὸν υἱόν. ὅτω γὰρ πλάσαντος παρὰ τῆς θεοπνεύστου γραφῆς κεκλημένον εὑρήσομεν. καὶ γοῦν ὁ θεσπέσιος ἔφη Μωσῆς. ἡ δεξιά σου, κύριε, δεδόξασται ἐν ἰσχύι, ἡ δεξιά σου χείρ, κύριε, ἔθραυσεν ἐχθροὺς. ὁ δὲ μακάριος Δαβὶδ. κραταιωθήτω ἡ χείρ σου, ὑψωθήτω ἡ δεξιά σου.

Καλέσω αὐτούς, καὶ στήσονται ἅμα, καὶ σύναχθήσονται πάντες, καὶ ἀκούσονται τίς αὐτοῖς ἀνήγγειλε ταῦτα;

Ἐβουλόμην μὲν, φησὶ, συναγηγερμένοις αὐτοῖς προτεῖναι πεδσιν, καὶ δὴ καὶ ἐρέσθαι σαφῶς, τίνα προγνώσιν, ἤγουν προαγορεύσιν οἴονται γνώσεως καὶ ἀληθείας, τὴν ἀδοκήτως αὐτοῖς ἐπεισελθοῦσαν; δῆλον ὅτι τὴν ἐκ τοῦ πολέμου συμφορᾶς. τῶν μὲν γὰρ ψευδομένων, οὐδεὶς προαπήγγειλας ὁρᾶται. θεοκλητεῖν μὲν γὰρ ἐσκήπτοντο, καὶ εἴ τινες ὀπίπονοι καὶ δαιμονίων κάτοχοι. πλὴν οὐδεμία γὰρ ἐν ἀκαθάρτοις πνεύμασιν ἡ προγνωσις τῶν ἐσομένων, ὅτε μὴ ἐν ἀψύχοις ὕλαις μεμορφωμέναις εἰς Θεούς. οὐκοῦν τὸ μὲν ἐν δόξῃ θεοῦ πρωτεῖον οὐδεὶς ὁ προαπείλησε ὄφιν. ἐγὼ γὰρ μεμύημαι ἁγίοις προφήταις ἀγίων ἔκφασι λεπτῶς. εἶτα δόξαν ἐπεκδύσασθαι τοῦ κακοῦ, καὶ ἔξω φέρεσθαι παγίδος, ἐνυσάξατε, μαρτυρήσασαν τοῖς ἐμοῖς λόγοις τὰ ἀληθῆ τὸ τοῦ κακοῦ προειμένοντες πείραν. ποία τοίνυν ὑμῖν τῶν μάντεων ἡ χρεία; ποία τῶν ψευδοπροφητῶν ἡ ὄνησις; τί δὲ τῶν οἰωνοσκοπεῖν εἰωθότων εἰδεῖεν αἱ ἐργασίαι; οἱ τὰ τῶν εἰδώλων τεμένη κατέχοντες, καὶ τοῖς ἀκαθάρτοις βωμοῖς προσιζήσαντες ὀβολοῦ πωλοῦσι τὸ ψεῦδος τὸ ἀπὸ καρδίας αὐτῶν ὡς παρὰ Θεοῦ, καὶ τοῖς προσιοῦσιν αὐτοῖς αἰσθυνόμενοι τὸ δοκοῦν ἔνεκεν σπυρὸς κεφαλῆς, καὶ κλάσ-

A non erret à veritate, ostendit mox, cùm ait: Manus mea fundauit terram, & dextra mea stabiliuit cælum. At quomodo quod factum est, de æqualitate certabit cum eo qui fabricauit? quomodo de gloria contendet cum eo qui illud condidit? Demonstrat itaque absurdissimum esse, & omnis impietatis accusandum, creaturam præ creatore velle adorare, & illo, qui semper & primus est, relicto, in tempore factis nomen & dignitatem veræ diuinitatis tribuere, idque suis ipsorum artificiis donare. Adorarunt namque quæ digiti ipsorum fecerant, iuxta id quod scriptum est. Manum verò & dextram suam Deus & pater nominat filium. Sic enim illum sæpenumero in scriptura diuinitùs inspirata vocatum esse inuenimus. Siquidem & diuinus Moses dixit: [Dextra tua, Domine, gloriosa facta est, in fortitudine, dextra manus tua, Domine, confregit hostes.] Et beatus Dauid, [Roboretur manus, eleuetur dextra tua.]

Vocabo eos, & stabunt simul, & congregabuntur omnes, & audient: Quis eis annunciauit hæc?

Vellem, inquit, illis congregatis quæstionem ponere, vt planè dicant, quem coniectorem aut prædictorem fuisse putent verè eorum, quæ illis inopinatò illata sunt? videlicet calamitatis quæ ex bello nascitur. Nam falsorum vatum nullus prænunciasse cernitur. Fingebant enim se Deum inuocare, & satisfacere, ac dæmoniorum numine afflatos esse. Verùm nulla erat in impuris spiritibus futurorum præscientia, nec in materiis inanimis quæ in deos formatæ sunt. Nullus igitur omnino deorum imaginariorum prænunciauit. Ego autem singula minutatim significaui per sanctos prophetas: sed tamen cùm licuisset malum subterfugere, & à laqueo immunes esse: vos dormitastis, & horum malorum experientiam verborum testem veram expectastis. Quæ est igitur præstigiatorum vtilitas? qui falsorum prophetarum vsus? quid eorum qui augurari solent officinas scire attinet? qui idolorum phana occupantes, & impuris aris assidentes, vilissimis obolis vendunt mendacium, & sui cordis somnia ac quicquid libet tanquam à Deo eructant his qui ad ipsos accedunt, propter pugillum hordei, & frustulum

lum panis, iuxta id quod voce Ezechielis dictum est.

Qui diligo te, feci voluntatem tuam super Babylonem, vt auferrem semen Chaldæorum. Ego loquutus sum, ego vocaui, adduxi eum, & secundaui viam eius. Accedite ad me, & audite hæc. Principio, non in abscondito loquutus sum; tum cùm fiebat illic eram, & nunc Dominus misit me, & Spiritus eius.

Non sinit illos denuò ad cogitationes non veras transuersim abripi. Erat enim admodum verisimile, eos, qui mentem habebant nulla pædagogia institutam, sed ad defectionem procliuem, & erroris expositam laqueis, cogitare, & dicere quòd ea mala belli pati ipsos contigerit, ex indignatione deorum falsò nuncupatorum, contempto ab ipsis digno & debito cultu, nec vlterius oblatis sacrificiis: quandóque illi & miserti sint, & rursus cùm ista paterentur, illi admensi sint hæc ex ira supplicia. Nec quicquam absonum habet hæc oratio. Nam antè ostendimus, vastata Hierusalem, & simul cum diuino templo tota Iudæa deflagrante, reliquas mulieres dixisse, hæc illis vsu veniisse, quòd destitissent reginæ cæli sacrificare. Quò igitur sciant Redemptorem, gratiámque non diis alienis, sed ipsi potius quòd seruati fuerint, referant, apertissimè ait, se misericordia sua motum & amore, quod illis erat desideratissimum & optatissimum, ad finem perduxisse vt scilicet auferretur semen Chaldæorum, quippe qui illos expugnarant, & omne genus inhumanitatis ostenderant, & his malis eos grauissimis implicauerant. Amore igitur erga te, inquit, incitatus sum, vt perficerem quod tibi placuit in terra Babyloniorum, vt semen Chaldæorum tollerem. Deinde ait de Cyro, quòd suo nutu adductus & vocatus fuerit, vt terram vastaret, & vi caperet. Ego enim, inquit, adduxi, & secundaui viam eius. Loquutus sum hæc, inquit, principio, & non in abscondito: prænunciaui manifestè, per sanctos prophetas: Sic dicit Dominus vncto meo Cyro, cuius apprehendi dexteram, vt subiicerentur ei gentes, & robur regum disrumpam. Non igitur clàm vel in occulto de eo sermonem

A σματος ἄρτου, καὶ ὃ εἰρημένον διὰ φωνῆς Ιεζεκιήλ.

Ἀγαπῶν σε ἐποίησα ὃ θέλημά σου ὅπως Βαβυλῶνος, τὸ ἄρσι σπέρμα Χαλδαίων. ἐγὼ ἐλάλησα, ἐγὼ ἐκάλεσα, ἤγαγον αὐτὸν, καὶ εὐώδωσα τὴν ὁδὸν αὐτοῦ. προσαγάγετε πρὸς με, καὶ ἀκούσατε ταῦτα. οὐκ ἀπ' ἀρχῆς ἐν κρυφῇ ἐλάλησα. ἡνίκα ἐγένετο, ἐκεῖ ἤμην, καὶ νῦν κύριος ἀπέσταλκέ με, καὶ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ.

B Οὐκ ἐᾷ πάλιν ἀποκομίζεσθαι πρὸς ἐπινοίας οὐκ ἀληθεῖς. ἦν μὲν γὰρ σφόδρα εἰκὸς, ἅτε δὴ ἀπαιδαγώγητον ἔχοντας νοῦν, καὶ πολὺ λίαν εὐκαταφόρητον πρὸς ἀπάτας, καὶ τοῖς τῆς ἀπάτης βρόχοις εὐάλωτον, οἴεσθαί τε, καὶ λέγειν τὰ οὐκ τῷ πολέμου συμβῆναι παθεῖν αὐτοῖς, ἐξ ὀργῆς πάντα που τῶν ψευδωνύμων ὑμῶν θεῶν, πρεσβυομένης μὲν τῆς αὐτοῖς πρεπούσης, καὶ ὀφειλομένης θεραπείας, προσκεκομισμένων δὲ οὐκέτι τὴν θυσίαν αὐτῶν, κατοικτεῖραι ἂν πάλιν καὶ τοῖς οὐκ ἐᾶν παθοῦσιν ὑπομετρῆσαι τὰ ἐξ ὀργῆς, καὶ ὃ ἀπεικὸς ἔσθεν ὁ λόγος ἔχει. προαποδείξαμεν γὰρ ὅτι πεπορθημένης τῆς Ιερουσαλὴμ, καὶ κατεμπρησθείσης ὁμοῦ τῷ ναῷ τῆς Ιουδαίας ἅπασης, αἱ προειλημμένοι γυναῖκες ἔφασκον συμβῆναι ταῦτα αὐταῖς, ὅτι διαλελοίπασι θύουσαι τῇ βασιλίσσῃ τοῦ οὐρανοῦ. ἵνα τοίνυν εἰδῇεν τὸν λυτρωτὴν, μὴ ἑτέροις θεοῖς, αὐτῷ δὲ μᾶλλον τῷ ὑπὲρ τοῦ σώζεσθαι προσενέγκοντες χάριν, ἀναρίσατα φήσιν, ὡς τῇ προθέσει αὐτοῦ φθάσαι, καὶ ἀγάπῃ κεκινημένος, ὅπερ ἦν αὐτοῖς ποθούμενον καὶ πολύλυκτον, τοῦτο καὶ εἰς πέρας ἐλθεῖν προεσκεύασε, τὸ ἐξαρθῆναι δηλονότι τὸ σπέρμα τῶν Χαλδαίων, ἅτε δὴ, καὶ ἡρπακότων αὐτοῖς, καὶ πόνου ἔξωθεν ἀπόνου θεραπείας ἀποδεξαμένων, καὶ τοῖς εἰς λῆξιν αὐτοῖς προβεβλημένοις κακοῖς. ἀγάπῃ τοίνυν τῇ πρὸς σὲ προῳρμήθην εἰς τὸ δεῖν συμπεφωνῆσαι τὸ σοὶ δοκοῦν, ὅπερ τῇ τοῦ Βαβυλωνίων, ὥστε καὶ ἐξᾶραι τὸ σπέρμα τῶν Χαλδαίων. εἶτα περὶ Κύρου φησὶν, ὡς τοῖς αὐτοῦ νεύμασιν ἤχθη τε, καὶ κέκληται πρὸς τὸ δεῖν καταπατῆσαι τὴν γῆν, καὶ κατὰ κράτος ἑλεῖν αὐτήν. ἐγὼ ἤγαγον, καὶ εὐώδωσα τὴν ὁδὸν αὐτοῦ. λελάληκα δὲ ταῦτα ἀπ' ἀρχῆς, φησὶ, καὶ οὐκ ἐν κρυφῇ, προεφανέρωκα σαφῶς διὰ προφητῶν ἁγίων, οὕτω λέγει κύριος τῷ Χριστῷ μου Κύρῳ, οὗ ἐκρατησα τῆς δεξιᾶς ἐπακούσαι ἔμπροσθεν αὐτοῦ ἐθνῶν, καὶ ἰσχὺν βασιλέων διαρρήξω. οὐκοῦν ἀληθῆ μὲν ἦν τὰ περὶ αὐτοῦ πεποίημαι

Comment. in Esaiam.

Sic dicit Dominus, qui liberauit te, sanctus Israel: Ego sum Deus tuus, qui docui te, vt inuenires viam, in qua ambulares. Quòd si audisses mandata mea, facta fuisses velut flumen pax tua, & iustitia tua, quasi vnda maris: & fuisset quasi arena semen tuum, & fœtus viscerum tui, velut puluis terræ: neque nunc exterminaberis, neque delebitur nomen tuum in conspectu meo. Exi de Babylone, fugiens à Chaldæis.

Rursus illis animum constantem, & mentem bene constitutam inserit, vt Deum natura & verè existentem agnoscant: suámque illis gloriam retegit, ne deceptorum vocibus, ad aliquam vanitatem abducerentur: vt videlicet putent & sentiant, falsò nuncupatos deos illis opem tulisse, qui omnino non sunt. Propterea ego quidem arbitror, dicit: Ego sum Deus tuus, Sum, denotante, Existo. Id quod etiam sapientissimo Mosi annunciauit, cùm ait: Ego sum qui sum. Propriè enim & verè est ων vniuersorum Deus. Quæ etiam ab illo producta sunt, vt in rerum natura sint, etiam illa ὄντα dici possunt: verum ideò quòd facta sunt, & principium suæ essentiæ sint sortita. Sic itaque, inquit, Dominus qui liberauit te, sanctus Israel. Ego sum Deus tuus. Verùm, ô Domine, dixerit, credo, quispiam eorum qui ex sanguine Israelitico sunt orti, Redemisti nos & seruasti, eripuisti ex igne & à pœna, à iugo & seruitute, & manu barbara: tu videlicet omnipotens, & solo nutu, quæcunque volueris, peragens: ergo quomodo nos, qui ex tua misericordia & dilectione pendemus, qui in te adiutore semper gloriamur, ad hoc miseriæ delati sumus, vt etiam pedibus inimicorum succumbamus, & præter æquum liberi ex liberis nati seruiamus? Quid igitur ad hæc Deus? Docui te inuenire viam, in qua ambules. Legem tibi, inquit, posui rerum agendarum definitricem, quæ ad omnia mihi acceptissima dirigat, ducem ad iustitiam, doctricem pietatis, ad rectam viam perducentem, ex cuius præscripto si agere velis, eò pertigisti, vt gentilnus sis & verus cultor, & virtutum ornamentis pulcherrimè coronatus. Cæterum tu à recta via exorbitasti, & semita relicta, ad quæ fas non erat deuiasti, militiam cæli coluisti, sacrificasti idolis,

A Οὕτω λέγει κύριος, ὁ ῥυσάμενός σε, ὁ ἅγιος Ισραηλ. ἐγὼ εἰμὶ ὁ Θεός σου, δίδαξά σε τοῦ ὀρθῶσαι τὴν ὁδὸν, ἐν ᾗ πορεύσῃ ἐν αὐτῇ. καὶ εἰ ἤκουσας τῶν ἐντολῶν μου, ἐγένετο ἂν ὡσεὶ ποταμὸς ἡ εἰρήνη σου, καὶ ἡ δικαιοσύνη σου ὡσεὶ κῦμα θαλάσσης, καὶ ἐγένετο ἂν ὡσεὶ ἄμμος τὸ σπέρμα σου, καὶ τὰ ἔκγονα τῆς κοιλίας σου ὡς ὁ χοῦς τῆς γῆς. οὐδὲ νῦν οὐ μὴ ἐξολοθρευθῇς; οὐδὲ ἀπολεῖται τὸ ὄνομά σου ἐνώπιόν μου. ἔξελ- B θε ἐκ Βαβυλῶνος φεύγων ἀπὸ τῶν Χαλδαίων.

Ἀφορᾷ δὴ πάλιν αὐτοῖς ἐργάζεται φρόνημα, καὶ δι' βεβηκότα νοῦν, εἰς γε τὸ δεῖν εἰδέναι τὴν φύσιν τε καὶ ἀληθῶς ὄντα Θεὸν, καὶ τὴν ἰδίαν αὐτοῖς ἐκκαλύπτει δόξαν, ἵνα μὴ ταῖς τῶν πλανώντων φωναῖς ἀποφέρωνται ποι πρὸς τὸ ἐξίτηλον, ἤγουν πρὸς γε τὸ οὐδέν, καὶ φευδήθεις ψευδωνύμους αὐτοῖς ἐπαμύναι θεοὺς, τοὺς ὄντως ὄντας ὅλως. Ἀφ' ἁλὸς γάρ τοι τοῦτο, καθάπερ ἐγώμην τὸ C ἐγώ εἰμὶ ὁ Θεός σου, φησὶ, τῷ εἰμὶ σημαίνοντος, τὸ ὑπαρχω. τοῦτο δὲ τὸ πανσόφῳ Μωσῇ διηγόρευσε λέγων, ἐγώ εἰμὶ ὁ ὤν. ὢν γὰρ ὄντως κυρίως τε καὶ ἀληθῶς ὁ τῶν ὅλων Θεὸς, τὰ δέ γε πρὸς αὐτὸν πρὸς τὸ εἶναι προτετελεσμένα ὄντα μὲν καὶ αὐτὰ λέγοιτ' ἂν πλὴν ὅτι μεμόναται, καὶ δεχθὲν τοῦ εἶναι διεκληρώσατο. οὕτω τοίνυν, φησὶ, κύριος ὁ ῥυσάμενός σε, ἅγιος Ισραὴλ, ἐγώ εἰμὶ ὁ Θεός σου. ἀλλ' ὦ δέσποτα, φαίη ἂν οἰμωγῆς τῶν ἐξ αἵματος Ισραὴλ, ἐλυτρώσω καὶ σέσωκας, ἐξείλου D πυρὸς καὶ δίκης, ζυγοῦ καὶ δουλείας, καὶ βαρβάρου χειρὸς, ὡς παναλκὴς δηλονότι, καὶ ἐφιλεῖς νεύμασιν, ἅπερ ἂν ἔλσιο κατορθῶν. εἶτα πῶς οὐ νῦν σῶν ὄντες φιλῶν καὶ ἀγαπῶν εἰς σὲ τὸ ὑπέκκαυσον ἀεὶ χορεύοντες ἀεὶ, πρὸς τῶν ἀλλοπροσάλλων κατενωνέγμεθα, ὥστε καὶ νῦν πόδας πεσεῖν ἐχθρῶν, καὶ ἡττᾶσθαι τοῦ εἰκὸς τοῖς ἐλευθέροις ἐξ ἐλευθέρων; ἢ οὖν πρὸς ταῦτα Θεὸς; δίδαξά σοι τοῦ ὀρθῶσαι τὴν ὁδὸν ἐν ᾗ πορεύσῃ ἐν αὐτῇ. νόμον σοι τέθηκα; φησὶ, τῶν πρακτέων τὸν E ὁριστὴν, τὸ ἀποβιβάζον εἰδότα πρὸς πᾶν ὁπωσοῦν τῶν ἡδίστων ἐμοὶ ποδηγὸν εἰς δικαιοσύνην, διδάσκαλον εὐσεβείας, εἰς εὐθείαν ὁδὸν ἀποφέροντα, δι' ἧς εἰ πορεύσῃ ἤθελες κατιδεῖν εἰς γε τὸ εἶναι ὄντως καὶ λάτρεις ἀληθεῖς, καὶ τοῖς ἐξ ἀρετῶν ἀνθήμασιν εὖ μάλα κατεστεμμένος, ἀλλ' ἔξω πεῖσον γέγονας τῶν ἐπ' εὐθὺ, καὶ ἀμαξιτὸν ἀφεὶς, ὡς ἂν πρέπτα πῆς ἐφ' ἃ μὴ θέμις. λελοιπυῖα τὴν φρατρίαν τοῦ ὄντος, τέτυχας εἰδώλοις;

προσκεκοιμήκας τοῖς οὐκ οὖσι θεοῖς, ἐπελάθου τοῦ κτίσαντος, πρὸ σοῦ ἠγήσω τὸ δόγμα νόμον. εἰ γὰρ ἦσθα γεγονὼς τῷ ἐμοῖ ὑποήκοος σύ, ἐγένετο ἂν ὡσεὶ ποταμὸς ἡ εἰρήνη σου, καὶ ἡ δικαιοσύνη ὡσεὶ κῦμα θαλάσσης, καὶ ὃ βούλεται δηλονότι ὅτι τοιοῦτον. τοὺς χαμαίῤῥους φασὶν ὑπὸ τῶν ὀρέσιν εὐσκίνητος λαβὲν καὶ φέρεσθαι δεινῶς τε καὶ ἀφορήτως; ὡς ἀντισχεῖν δυνάσθαι πανταχῶς σοῦ τὰς ἐκείνων ὁρμάς. δῆλον καὶ τοῦτο οἶμαί που. αἱ γάρ που τῆς θαλάσσης κυμάτων ἐμβολαὶ δειναί, καὶ δυσπάρτητοι, καὶ οὐ πλωτῆρσι μόνοις, ἤγουν ταῖς ὁλκάσιν, ἀλλὰ καὶ αὐταῖς ἔσθ' ὅτε ταῖς πέτραις. ἀπορρήγνυνται γὰρ αὖπαν προσπεσοῦσαι αὐταῖς τῷ ὑδάτων ἐῤῥιπτημένων. σέσωσο εἰ τῷ ἐμοῖ, φησὶ, καταήκοος ἦσθα φησὶ λόγων, εἰ τὸν νοῦν ἐπήγαγες δίκτυον, ἐγένετο ἂν ἡ εἰρήνη σου ποταμός, καὶ ὑδάτων δίκην ἀκαταμάχητος τοῖς ἐχθροῖς, ἤγουν τοῖς ἐθέλουσιν ὑπεναντίοις. ἢ πάλαι που, καὶ καθ' ἕτερον ἔφην, ἵνα ὁ τῆς εἰρήνης ἀφθονόν τε αὖθις, καὶ διηνεκὲς ἀποφύσῃ χεῦμα ποταμῷ προσεοικός, καὶ κύμασι, ποταμῷ μὲν ἀεὶ καὶ ἀμφιλαφῶς ῥέοντί τε καὶ φερομένῳ, κύμασί τε κυρτουμένοις ἀεί, καὶ οὐ διηνεκῶς τῇ χέρσῳ προσερείσουσιν. ἐγένετο δ' ἄν, καὶ ὁ σπέρμα σὸν ὡσεὶ ἄμμος, καὶ τὰ ἔκγονα τῆς κοιλίας σου, ὡς ὁ χοῦς τῆς γῆς. ὅμοιον ὡς εἰ λέγοι, σοῦδενὸς ὑξίφος ἐπόμενα τεύνοντος, οὐ τὸ τῶν πολεμίων χέρος ὀλοθρεύουσης τινὰς πολύχους ἦσθα καὶ ἀναρίθμητος, ὥστε ψάμμῳ καὶ χοῒ παρεικάζεσθαί σου τὰ τέκνα. ὅπερ ὃ πανταχοῦ εἰς Θεὸν, καὶ προσεκέκρυκας οὐ μετρίως πρὸς σοῦ ὁπόσων ἐκβεβηκὼς σύνεσάλης εἰς βαρχὺ, καὶ τὸ ὑγρὸς εἰς πλῆθος ὀπίδοσιν ἀῤῥωμένην οὐκ ἔχῃς, πλὴν σοῦδὲ πῃ ἀμὴ ἀξολοθρευθῇς. τετήρηται γὰρ πανταχοῦ τὸ κατάλειμμα τοῦ Ἰσραὴλ. ἔφη δὲ Θεὸς ὑδαμοῦ πιστεῖν ὀλοῤῥίζον αὐτὸν δι' ἃ τοῖς πατράσιν ὡμολόγησε ἐπαγγελίας. εἶτα φησὶν ὅτι ἔξελθε ἐκ Βαβυλῶνος φεύγων ἀπὸ τῶν Χαλδαίων. νεῦμα τοῦτο βασιλικὸν ἀπαλλάττον τῆς αἰχμαλωσίας τὸν Ἰσραὴλ. ὥσπερ γὰρ οἱ τὸ ὅπῃ γῆς κρατοῦντες πρόσκαιρον, καὶ τοὺς τῆς βασιλείας διέποντες θρόνους τοῖς ὑπὸ χθὼν ὅσι, φυγῆς καταμεμφόμενοι ἔσθ' ὅτε τινὰ ἄφεσιν, φιλανθρώπῳ νεύματι, καὶ φωνῇ σημαίνοντες τὸ χρῆμα, οὕτω καὶ ὁ τῶν ὅλων Θεὸς, νεῦμα φιλάνθρωπον τοῖς πεπονηκόσιν ἐχαρίζετο, καὶ τὸ ἔξελθε, φησὶν ἀναῤῥήδην, ἵν' εἰδῶσιν τὸν λυτρωτὴν καὶ ἀπάσης αὐτοῖς δυσμενείας τὸν χρηστόν.

A non deos adorasti, Conditoris oblitus es, legem datam pro nihilo duxisti. Si enim fuisses meis præceptis audiens: fuisset tanquam flumen pax tua, & iustitia tanquam fluctus maris. Quod autem significare vult, eiusmodi est. Aiunt torrentes, pluuia rapida in montes delapsa, ferri violenter & intolerabiliter, ita vt impetuoso eorum cursui nihil omnino possit resistere. Quin & illud puto esse perspicuum. Fluctuum maris impressiones violentæ B sunt & terribiles, non modò nautis & onerariis nauibus, sed ipsis interdum rupibus. Rumpuntur enim & ipsæ, aquis, magno impetu, in eas impingentibus. Itaque dicit: Si meis verbis auscultasses, si mentem sequacem & obedientem adhibuisses: facta fuisset pax tua, fluminis & fluctus in morem, inexpugnabilis hostibus, & quibuslibet occurrentibus. Vel etiam alio modo, vt pacis vbertatem, & perpetuitatem ostendat, flumini comparat & fluctibus: flumini quidem semper C & vbertim fluenti & præterlabenti: fluctibus autem semper curuatis, & velut perpetuò terram incursantibus. Factum etiam fuisset semen tuum, tanquam arena, & fœtus vteri tui, quasi puluis terræ. Perinde est ac si dicat, nullo vel gladium extrahente, nulla hostium manu quempiam excindente, fœcundus fuisses & innumerabilis, vt arenæ & pulueri comparari possent tui liberi. Quia autem debacchatus es in Deum, & non mediocriter D offendisti, in omnia fœda illapsus, paulum concisus es, & illam generis propagationem multitudine dilatatam non habes. Veruntamen neque nunc quidem exterminaberis. Conseruatæ enim sunt Israelis reliquiæ, vbique. Dixit enim Deus, non casurum funditus illum, propter factam patribus promissionem. Deinde ait: Exi de Babylone, fugiens à Chaldæis. Hic est nutus & voluntas Regis à captiuitate liberans E Israelem. Quemadmodum enim qui in terra rerum summa potiuntur, & regni thronos occupant, terræ habitatoribus interdum exilii remissionem annuunt, beneuolo nutu & voce rem declarantes: sic etiam vniuersorum Deus, humanum ac beneuolum nutum laborantibus impertiit, & ait apertè: Exi, vt sciant esse Redemptorem, & omnis tranquillitatis præbitorem.

Vocem lætitiæ annunciate, & audiatur hoc: annunciate vsque ad extremum terræ. Dicite, liberauit Dominus seruum suum Iacob. Quòd si sitierint, per desertum ducet eos. Scindentur petræ, & fluent aquæ, & bibet populus meus. Non est lætitia impiis, dicit Dominus.

Admiratione digna planè sunt omnia, quæ facit Deus. Quæ verò cæteris eius operibus præcellunt, & summam gloriam obtinent, si latent, officiunt his qui eorum cognitione priuantur: si cognita sunt, haud parum adiuuant. Hinc etenim videre licet ineffabilem eius gloriam, & in omnibus excellentiam, & sublimem manum, & omnipotentem gloriam. Redemit enim ex Ægypto Israelem At vt magnificus appareret, eiúsque gloria vniuersum orbem inhabitantibus, illustris fieret, assumptus est velut vas quoddam Pharao: vt cùm verbis Mosaicis restitisset, euocaret Deum, ad gloriam suam deinceps omnibus demonstrandam, & ad immensæ potentiæ declarandam magnitudinem. Dictum est enim illi. [In hoc ipsum excitaui te, vt ostenderem in te potentiam meam, & vt annuncietur nomen meum in vniuersa terra.] Hæc autem veteribus contigerunt, tamen facta sunt ad nostram admonitionem, in quos fines seculorum deuenerunt. Oportuit igitur, oportuit redemptionem Israelitarum ex Babylone, non silentio præteriri, sed velut promulgari vbique omnibus. Ideóque ait: Vocem lætitiæ annunciate: Vocem autem lætitiæ esse dicimus, doxologiam, quam instituit aliquis cùm eum celebrat propter hæc tanta & tam illustria facinora. Hæc propriè & verè est lætitiæ vox conueniens iustis, quos par est laudes canere. Psallit nimirum etiam diuinus Dauid, & inquit: Vox exultationis & salutis in tabernaculis iustorum. Vocem autem vult, habere narrationem redemptionis Israelitarum, cuiusmodi est in libro Psalmorum, habet verò se ita: [Benedixisti, Domine, terram tuam, auertisti captiuitatem Iacob, remisisti iniquitatem plebis tuæ, operuisti omnia peccata eorum.] Hæc enim etiamsi rerum spiritualium explicationem contineant, tamen sunt etiam historicè vtilia. Promittit autem si sitiant iter facientes per desertum, edu-

Psal. 84.

A Φωνὴν διαφορᾶς ἀναγγείλατε, καὶ ἀκουσὸν γενέσθω τοῦτο. ἀναγγείλατε ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς. λέγετε, ἐρρύσατο κύριος τὸν δοῦλον αὐτοῦ Ιακὼβ, καὶ ἐὰν διψήσωσι, δι' ἐρήμου ἄξει αὐτούς, σχισθήσονται πέτραι, καὶ ῥυήσονται ὕδατα, καὶ πίεται ὁ λαός μου. οὐκ ἔστι χαρὰ τοῖς ἀσεβέσι, λέγει κύριος.

Ἀξιοθαύμαστα μὲν πάντα ἐστὶν ὁμολογουμένως ἅπερ ἂν ποιῇ Θεός, πάντων μὲν τὰ ἄλλων ὑπερέχει κάλλη, καὶ δόξαν λαχόντα τὴν αἰωνίαν τῶν ἔργων αὐτοῦ, λανθάνοντα μὲν ἀδικεῖ τοὺς τῆς εἰδέναι τυχὸν ἀπεστερημένους, γνωσθέντα γε μὴν ὀνίνησιν οὐ μικρῶς. ἔνεστι γὰρ ἐντεῦθεν ἰδεῖν τήν τε ἄφραστον αὐτοῦ δόξαν, καὶ τὴν ὑπὲρ πάντων ὑπερφυᾶ, καὶ τὴν ὑπερτέραν χεῖρα, καὶ παντοδυνάμου δόξης. ἐλυτρώθη μὲν γὰρ ἐξ Αἰγύπτου τὸν Ισραὴλ, ἀλλ' ἵνα ὁρᾶτο μεγαλουργὸς, ὥστε καὶ τοῖς ἄνω πᾶσιν οὖσι τήν γῆν ἐμφανῆ γενέσθαι τὴν δόξαν αὐτοῦ, προελήφθη μέσος ὁ Φαραὼ, καθάπερ τι σκεῦος ἵνα τοῖς ὑπὸ Μωσέως αὐτοσχεδιάσμασι λόγοις, καλέσῃ Θεὸν εἰς γε δὴ χρεὼν λοιπὸν τήν ἰδίαν ἅπασιν ἐμφανίσαι δόξαν, καὶ τῆς ἀμετρήτου δυνάμεως καταδεῖξαι τὸ μέγεθος. εἴρηται γὰρ πρὸς αὐτὸν, εἰς αὐτὸ τοῦτο ἐξήγειρά σε, ὅπως ἐνδείξωμαι ἐν σοὶ τὴν δύναμίν μου, καὶ ὅπως διαγγελῇ τὸ ὄνομά μου ἐν πάσῃ τῇ γῇ, καὶ συμβέβηκε μὲν ἐκεῖνα τοῖς πάλαι, γεγόνασι δὲ πρὸς ἡμετέραν νουθεσίαν ἡμῖν, εἰς οὓς τὰ τέλη τῶν αἰώνων κατήντηκε. ἔδει δὴ οὖν ἔδει τὴν ἐκ Βαβυλῶνος λύτρωσιν τὴν ἐξ Ισραὴλ μὴ σιγᾷ μᾶλλον, ἀλλ' οἷς ἀπαχρυβήσεσθαι τοῖς ἀπανταχοῦ. τοιγαροῦν καὶ φησὶ φωνὴν διαφορᾶς ἀναγγείλατε. διαφορᾶς δὲ φωνὴν εἰώθαμεν τὴν φαλμῳδὴν τὴν δοξολογίαν, ἣν ἂν ποιήσαιτό τις ὑμνῶν αὐτὸν ὅτι τοῖς οὕτω μεγάλοις, καὶ λαμπροῖς κατορθώμασιν. αὕτη κυρίως τε, καὶ ἀληθῶς διαφορᾶς, φωνὴ πρέπουσα δικαίοις οἷς ἁρμόσαι, καὶ τὸ χρεὼν ἀδοξολογεῖν. ψάλλει γοῦν καὶ ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ, καὶ φησὶ, φωνὴ ἀγαλλιάσεως, καὶ σωτηρίας ἐν σκηναῖς δικαίων, βούλεται δὲ τὴν φωνὴν, ἀφήγησιν ἔχειν τῆς λυτρώσεως τὴν ἐξ Ισραὴλ, ὁποία τις ἐν ἢ ἐν βίβλῳ ψαλμῶν, ἔχει δὲ ὧδε. εὐδόκησας, κύριε, τὴν γῆν σου. ἀπέστρεψας τὴν αἰχμαλωσίαν Ιακὼβ, ἀφῆκας τὰς ἀνομίας τοῦ λαοῦ σου, ἐκάλυψας πάσας τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν. τοιγαροῦν εἰ καὶ τὰ πραγμάτων πνευματικῶν ἐμπεριέχει τὴν δήλωσιν, ἀλλ' οὖν εἰσὶ καὶ τῇ ἱστορίᾳ χρήσιμα. ὑποτίθεται δὲ ὅτι ἐὰν διψήσωσι δι' ἐρήμου βαδίζοντες

ὕδωρ ἐκ πέτρας ἄξει αὐτοῖς. σχισθήσεται πέτρα, καὶ ῥυήσεται ὕδωρ, καὶ πίεται ὁ λαός μου. καὶ φαμὲν ὅτι δείκνυσιν ἐν τούτοις, ὡς οὐχ ἕτερός τις Θεὸς ἢ ὁ τῆς Αἰγυπτίων σκαιότητος ἐλευθερώσας τὸν Ισραὴλ, καὶ διαγαγὼν διὰ θαλάσσης μέσης, καὶ τροφὰς ἐν ἐρήμῳ δοὺς, καὶ ὕδωρ ἐκ πέτρας ἐξενεγκών, ἀλλ' ὁ αὐτὸς ἀεὶ καὶ αὐτὸς, καὶ ὡσαύτως ἔχων, καὶ τὰ ἴσα τοῖς πάλαι τερατουργεῖν δυναμένος. εἰ γὰρ ἔλθοιεν δι' ἐρήμου, φησὶν, εἶτα ἠπόρουν ποτοῦ, καὶ ὑδάτων ἐν αὐαμῷ τὸ ἀρχαῖον ἐκεῖνο δείγμα σημεῖον αὐτοῖς, ἐκ πέτρας γὰρ ὕδωρ ἐκ πέτρας, ἐξ ἧς μόνου γεγενὸς, οὐκ ἄν τις αὖ αἰαβαινόντων εἰς τὴν Ιουδαίαν ἐκ τῆς Βαβυλῶνος τὴν ἐξ Ισραὴλ. εἴρηται δ', ὡς ἔφην, οἰκονομικῶς, ἵνα εἰδῶσιν ὅτι Θεὸς ὁ πάλαι, καὶ νῦν ἐστιν, ἵσα τε δυνάμει, καὶ ἴσα μίλλοις θαύμασι χρῆναι δυνάμενος, καὶ ἀμεταπτώτων ἔχοντα ἰσχύν, ὅπερ βοᾷ τε, ὥσπερ καὶ νόμον ἐκφέρει γλυκύν. οὐ γὰρ ἔστι χαρὰ τοῖς ἀσεβέσι, λέγει κύριος. ἀληθὲς δὲ τοῦτο. κατηφὲς γάρ πως ἀεὶ τὸ δυσεδῶν τοῦ πρόσωπον πληθούσης τοῦ εἰκὸς τῆς καρδίας, ἐξ ἧς τοῦ σύνοιδότος ἐλέγχεις ἀλιτοφορεῖσθαι τὸν νοῦ. προσδοκᾷ γὰρ οὐ στεφάνους, οὐκ ἐπαίνου τιμὴν, πῦρ δ' μᾶλλον, καὶ δίκην, ἃ τοῖς πλημμελοῦσιν ἡτοίμασται. ἢ τάχα που καὶ ἁρμόσει αὖ τοῖς Βαβυλωνίοις ἡ φωνή. ἔχαιρον μὲν γὰρ ὡς τὸν τοῦ Θεοῦ λαὸν ἡρηκότες, ᾤοντο δὴ ὅτι καὶ τῆς αὐτοῦ κατὰ μεγαθησάμενοι δόξης τῆς Ιουδαίας κεκρατήκασιν, ἀλλ' ἐσφάλοντο ἀληθοῦς. οἱ μὲν γὰρ ὅτι πλημμεληθῶντες πεφώραται φεύδους ἔξω γεγόνασι τῆς πρὸς αὐτὸ, οἱ δ' ὅτι σκληροί τε ἦσαν, καὶ ἀτερήμονες καὶ τοῦ ἐλεεῖν οὐκ εἰδότες τὰς αὐτοῖς πρεπούσας ἀξιοῦνται δίκας, ἐστέρηνται δὲ, καὶ τοῦ χαίρειν, ἔτι κεχηλασμένην ἔχοντες τὴν ὀφρύν, κεχηλασμένου ἤδη τοῦ φρονήματος. οὐ γὰρ ὅτι νενικήκασι ποτὲ τοὺς ἐξ Ισραὴλ μετ' ἐκεῖνο ἔτι τοῦ χαίρειν αὐτοῖς, ἀλλ' ὅτι κακοὶ κακῶς ἀπολώλασιν ὠλεθρευθείσης αὐτοῖς τῆς χώρας τοῦ δριμὺ τῆς λύπης ἐδέξοντο.

ctaturum se illis aquam è petra. Scinditur petra, & fluet aqua, & bibet populus meus. Dicimus autem eum his verbis ostendere, non fuisse alium Deum, qui à crudelitate Ægyptiorum liberauit Israelem, qui per medium mare traduxit, qui cibum in deserto suppeditauit, qui aquam è petra eduxit: sed eundem ipsum semper eodem modo & similiter se habentem, & qui antiquis paria miracula potest edere. Si enim transierint solitudinem, inquit, & potionis aquatúmque vrgeantur inopia: vetus illud signum eis exhibebitur, ex petra enim aqua educetur. Sed hoc nemo inueniet factum esse, Israelitis ex Babylone in Iudæam ascendentibus. Dictum est autem, sicuti commemoraui, singulari consilio, vt viderent Deum qui olim fuit, nunc esse, & æquali potentia & consimilibus miraculis vti posse, & inuiolabilem habere fortitudinem, quique veluti clamat, & legem generalem profert: Non enim est lætitia impiis, aie Dominus. Verum & hoc est. Tristis est enim semper quodammodo vultus impiorum, perculso, vt videtur, corde, animóque conscientiæ redarguentis onus portante. Non enim coronas expectat, non laudis honorem, sed ignem & supplicium, quæ præparata sunt delinquentibus. Vel etiam fortè quadrabit hæc vox Babyloniis. Gaudebant enim quòd populum Dei sustulissent: putabántque se, deuicta eius dextra, Iudæam obtinuisse. Sed lapsi sunt à vero. Nam illi, quia deliquisse deprehensi sunt, misericordia eius orbati sunt: hi quia duri erant & immites, & misereri nescii, dignas pœnas deposcebantur, & deinceps lætitia priuabantur, afflictum iam supercilium, afflictum animum habentes. Non enim quia olim Israelitas viceruntposthac gaudio afficientur, sed quia mali malè perierunt, deleta ipsa regione, acerbum dolorem capient.

ΛΟΓΟΣ Δ.

Ἀκούσατέ μου νῆσοι, καὶ πρόσχετε ἔθνη, μακρὰν χρόνου πολλοῦ ἔσεσθαι, λέγει κύριος. ἐκ κοιλίας μητρός μου ἐκάλεσε τὸ ὄνομά μου,

ORATIO IV.

AVDITE me insulæ, & attendite gentes; post tempus longum stabit, dicit Dominus. Ex ventre matris meæ CAP. XLIX.

vocauit nomen meum, posuitq; os meum quasi gladium acutum, & sub protectione manus suæ abscondit me. Posuit me quasi sagittam electam, & in pharetra sua abscondit me, & dixit mihi: Seruus meus es tu, Israel, & in te glorificabor.

Cùm plurimis exhortationibus & admonitionibus Israelem iuuerit: mystagogiam ad gentium greges conuertit, & illis mysterium Christi patefacit iterum, vnde pecunia & execrabili vita relicta, ad gratissimam ipsi vitæ institutionem reducantur, verúmque lumen animo amplectantur: vt apertè quis natura & verè Deus sit, & quæ sit vniuersorum dominatrix natura, intelligant. Affatur autem insulas, quas esse dicimus Christi Ecclesias, velut in mari positas, tempestate videlicet huius vitæ, & intolerandis fluctuum insultibus agitatas, persequutionibus scilicet & afflictionibus, quas veritatis hostes & vocationi diuinæ repugnantes, illis inferunt. De talibus insulis dictum est sæpe in scriptura diuinitùs inspirata. Psallit nimirum
Psal. 96. beatus Dauid & ait: [Dominus regnauit, exultet terra, lætentur insulæ multæ.] Quando enim regnum orbis terrarum Christus tenebat, ac vniuersam terram in manus ditionémque suam recipiebat, & à tyrannide dæmonum euellebat: tunc exultabant etiam, id est, lætitia plenæ erant per totam terram Ecclesiæ. Nam ex consequentibus perspicuum esse potest, his verbis prophetam, cùm insulas nominat, gentium ecclesiam innuere. Statim namque addidit, post illud: Audite me insulæ, hoc: Attendite gentes. Ait deinde: Per longum tempus stabit, dicit Dominus. Promittit, vt dixi, omnium nostrum Seruatoris Christi patefactionem, & quia Deus Verbum, vnà cum terræ incolis in specie nostra versabitur. Verùm quod tum prophetiæ, non ipsarum rerum patefactionis tempus fuerit, ostendit, cùm dicit: Per tempus multum stabit, quod promissum videlicet est & prophetatum. Quid autem illud sit, ipsa Seruatoris persona introducta declarat: De ventre matris meæ vocauit nomen meum. Immiscet autem hic mysterium profundum & magnum, & quòd supernæ quadam mystagogia opus habet. Reuelatú est enim sic diuino Petro. Erat enim & est Deus Verbum

A ἔθηκέ τε στόμα μου ὡσεὶ μάχαιραν ὀξεῖαν, καὶ ὑπὸ τὴν σκέπην χειρὸς αὐτοῦ ἐκρυψέ με. ἔθηκέ με ὡς βέλος ἐκλεκτὸν, καὶ ἐν τῇ φαρέτρᾳ αὐτοῦ ἐσκέπασέ με, καὶ εἶπέ μοι. δοῦλός μου εἶ σὺ Ισραὴλ, καὶ ἐν σοὶ δοξασθήσομαι.

Διὰ πλείστων ὅσων παραινέσεων, καὶ ὑποθημοσύνων ἔνισπε τῷ Ισραὴλ, μεθίστησι τὴν μυσταγωγίαν ὅτι τοῖς τῶν ἐθνῶν ἀγέλαις, καὶ δι' ὃ μυστήριον τοῦ Χριστοῦ αὐταῖς καταλύκαινε πάλιν, δι'
B οὗπερ ἔμβιον τὸν κτίσωπρεπῆ, καὶ ἐπίβατον μεθέντες βίον εἰς τὴν αὐτοῦ φιλανθρωπίαν ἀναχωρίζεσθαι πολιτείαν, καὶ φῶς εἰς νοῦν δέχεσθαι τὸ ἀληθινὸν, ὥστε σαφῶς εἰδέναι τίς ὁ φύσει, καὶ ἀληθῶς Θεὸς ὤν, καὶ ἡ τῶν ὅλων καταπεπιστεῦσα φύσις. παρασφωνεῖ τοῖς νήσοις, ἃς δὴ καὶ εἰς φανερὰν τὰς ἐκκλησίας Χριστοῦ, καθάπερ ἐν θαλάττῃ κυμάσιν, τῷ κλύδωνι δηλονότι τοῦ πρόσοντος βίου, καὶ ἀφορήτοις κυμάτων παρεμπεσοῦσαι ἐμβολαῖς, διωγμοῖς, δηλονότι, καὶ παρεισάσιν, αἷς
C ὁπηφέρεσιν αὐτοῖς οἱ τῆς ἀληθείας ἐχθροὶ, καὶ τῇ Θεοῦ κλήσει μαχόμενοι. παρὲκ τῶν Ἰουδαίων νήσων, εἴρηται μὲν πλέοντας παρὰ τὴν θεοπνεύστου γραφὴν, ψάλλει δέ που, καὶ ὁ μακάριος Δαβὶδ, καὶ φησὶν· ὁ κύριος ἐβασίλευσεν ἀγαλλιάσθω ἡ γῆ, εὐφρανθήτωσαν νῆσοι πολλαί. ὅτε γὰρ βεβασίλευκε τῆς ὑπ' ὐρανὸν ὁ Χριστὸς πάσης ὑπὸ χεῖρα λαβὼν, καὶ τῆς τῶν δαιμόνων τυραννίδος ἐκκαπάσας, τότε καὶ ἠγαλλιάσατο, τοῦτ' ἔστιν, εὐφροσύνης μεσαὶ γεγόνασιν, αἱ κατὰ πᾶσαν
D τὴν γῆν ἐκκλησίαι, ὅτι γὰρ ὁ προφήτης ἐν τούτοις νήσους ὀνομάσας τὰς ἐξ ἐθνῶν ἐκκλησίας δηλοῖ σαφὲς ἂν γένοιτο ἐξ ὧν ἐπήνεγκε γὰρ μετ' ὀλίγα, ἀκούσατέ μου νῆσοι, καὶ προσέχετε ἔθνη. εἶτα φησὶν ὅτι μετὰ χρόνου πολλοῦ στήσεται, λέγει κύριος. ὑποσχέσεται μὲν, ὡς ἔφην, τὴν σωτῆρος πάντων ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀνάδειξιν, καὶ ὅτι Θεὸς ὢν ὁ λόγος, σὺν ἁπασαρέφεται τοῖς ὅπη τῆς γῆς ἐν εἴδει τοῦ καθ' ἡμᾶς, πλὴν ὅτι προφητείας ἐστὶν ὁ χρόνος ὃ πλεονάζει, οὕτω δὲ, καὶ αὐτῆς τῆς τοῦ πράγματος ἐμφανείας, δηλοῖ εἰπὼν λέγων, ὅτι μετὰ χρόνου πολλοῦ στήσεται ὃ
E ἐπαγγελθὲν δηλονότι, ἤγουν ὃ προφητευόμενον. τί δὲ τοῦτο ἐστὶν, αὐτὸ τὸ σωτῆρος τὸ πρόσωπον εἰσκομίσαι λέγων, ἐκ κοιλίας μητρός μου ἐκάλεσε τὸ ὄνομά μου· σὺν ἑαυτοῖς ἐν τούτοις φησὶ τὸ μυστήριον τὸ βαθὺ καὶ μέγα, καὶ τῆς ἄνωθεν μυσταγωγίας δεόμενον. ἐξεκαλύφθη γὰρ ὅτω τοῦ ἁγιωτάτου Πέτρου. ἦν μὲν γὰρ καὶ ἔστι Θεὸς ὁ λόγος,

Digitized by Google

ἰσοκλεὴς, καὶ ὁμόθρονος τῷ Θεῷ, καὶ πατρὶ, συ- A æqualis potentiæ, & eundem thronum
νυπάρχων ἀεὶ, καὶ σὺν αὐτῷ ἄϊδιος. ὀνόματα δὲ τὰ πρὸ habens cum Deo & Patre, simúlque
τῆς ἐναν θρωπήσεως οἰκείως ἔχοντα τῇ αὐτοῦ existit, & simul æternus est. Nomina et-
φύσει, Θεὸς, καὶ Ζωὴ, καὶ Φῶς, Σοφία, καὶ Δύ- iam ante humanitatem, naturæ ipsius
ναμις. ἕτερα δ' ἂν εἴη τούτοις ἃ πρόδηλα τοῖς ἱεροῖς erant consentanea, Deus, Vita, Lux, Sa-
ἐυρίσκεται γράμμασιν. ὅπερ δ' οὖν καθῆκεν ἑαυτὸν pientia, Virtus: aliáque adhæc sunt, quæ
εἰς κένωσιν ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπου γενόμενος, in sacris literis inueniuntur. Postquam
καὶ σχήματι εὑρεθεὶς ὡς ἄνθρωπος, ὄνομα δέ- verò seipsum demisit & exinaniuit, in si-
χεται τὸ κοινὸν, τοῦτ' ἔστι, Ὁ Χριστός τε, καὶ Ἰησοῦς, militudine hominum factus, & forma
ἤτοι Ὁ μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός. τὸ μὲν ἡμῶν σημαίνον- inuentus vt homo, nomen accipit com-
τος Ὃ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς. γέγραπται γὰρ ὅτι ἰδοὺ ἡ mune, scilicet, Christus, Iesus, & Nobis-
παρθένος ἐν γαστρὶ ἕξει, καὶ τέξεται υἱόν, καὶ καλέ- cum Deus. Illud, Nobiscum, significat,
σουσι τὸ ὄνομα αὐτῷ Ἐμμανουήλ· ὅτι μακάριος in rebus quæ ad nos spectant, & nostræ
Γαβριὴλ ἐκκαλύπτων τῇ ἁγίᾳ καὶ θεοτόκῳ παρ- B sunt cõditionis & naturæ. Scriptũ enim
θένῳ τὸ μυστήριον, μὴ φοβοῦ, φησὶν, ὦ Μαριάμ, est: [Ecce virgo vterum geret, & pariet ..Esai.7.
εὗρες γὰρ χάριν παρὰ Θεῷ, καὶ ἰδοὺ συλλήψῃ ἐν filium, & vocabunt nomen eius, Emma-
γαστρὶ, καὶ τέξῃ υἱὸν, καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ nuel.] Beatus quoque Gabriel reuelans
Ἰησοῦν. αὐτὸς γὰρ σώσει τὸν λαὸν αὐτοῦ, ἀπὸ τῶν sanctæ & Deiparæ virgini mysterium:
ἁμαρτιῶν αὐτῶν. ἆρ' οὖν ἀσυμβάτοις ἀλλήλοις [Ne timeas, inquit, Maria. Inuenisti e- ..Luc.1.
εἰρήκασι φωνὰς, ὅτε μακάριος ἄγγελος, καὶ ὁ προ- nim gratiã apud Deum. Ecce concipies
φήτης; οὐ μὰ οὖν. ὁ μὲν γὰρ θεσπέσιος προφή- in vtero, & paries filium, & vocabis no-
της πνεύματι λαλῶν μυστήρια, μεθ' ἡμῶν γεγε- C men eius IESVM.] Ipse enim seruabit po-
νέσθαι Θεὸν προκαταμεμήνυκεν, ἀπό τε τῆς φύ- pulum suum à peccatis ipsorum. Num
σεως, καὶ τῆς οἰκονομίας τῆς μετὰ σαρκὸς ὕστε- igitur dissidentia sibi dixerunt, hic bea-
ρον ὀνομάσας αὐτόν. ὁ δὲ γε μακάριος ἄγγελος ἐκ τῆς tus angelus, & propheta? Nequaquam,
ἐνεργείας αὐτοῦ τὸ ὄνομα θεὶς, σέσωκε γὰρ τὸν ἴδιον Diuinus enim propheta spiritu loquens
λαόν. σωτὴρ οὖν ἐκεῖνος ἐκλήθη διὰ τοῦτο. καὶ mysteria, Deum nobiscum factũ præsi-
γοῦν ὅτε τὴν κατὰ σάρκα γένησιν ὑπέμεινε δι' ἡ- gnificauit, à natura & dispensatione quę
μᾶς αἱ τῶν ἀγγέλων φρατιαὶ τοῖς ποιμέσι τὴν τόκον simul cum carne coniuncta est, sic illum
εὐηγγέλιζοντο, λέγουσαι, μὴ φοβεῖσθε ὑμεῖς. ἰδοὺ denominans. Beatus verò angelus ex
γὰρ εὐαγγελίζομαι ὑμῖν σήμερον χαρὰν μεγά- D operatione & efficientia ei nomen im-
λην, ἥτις ἔσται παντὶ τῷ λαῷ, ὅτι ἐτέχθη σήμερον posuit, seruauit enim populum suum,
σωτὴρ, ὅς ἐστι Χριστὸς κύριος ἐν πόλει Δαβίδ. Propterea vocatus est Seruator. Siqui-
ἔχομεν Ἐμμανουὴλ μὲν, ὅτι Θεὸς ὢν φύσει γέ- dem quando hanc carnis generationem
γονε μεθ' ἡμῶν, τοῦτ' ἔστιν, ἄνθρωπος. Ἰησοῦς δὲ propter nos subiuerat: Angelorum co-
μὲν, ὅτι σώζειν ἔδει τὸν ὑπ' οὐρανὸν, Θεὸν ὄντα piæ pastoribus partum faustum & feli-
αὐτὸν, καὶ γενόμενον ἄνθρωπον. ὅτε τοίνυν cem annunciarunt, dicentes; [Nolite ..Luc.2.
προῆλθεν, ἐκ κοιλίας τῆς ἑαυτῆς μητρὸς, γεγέ- D vos timere. Ecce enim euangelizo vobis
νηται γὰρ ἐξ αὐτῆς Ὁ κατὰ σάρκα, τότε, καὶ ἐκλήθη hodie gaudium magnum, quod erit fu-
Ὃ ὄνομα αὐτῷ. ἀναρμόστως οὖν ἔχει τῷ Θεῷ turum omni populo, quia natus est ho-
λόγῳ περὶ τῆς γενέσεως τῆς κατὰ σάρκα φημὶ Ὃ die Seruator, qui est Deus Dominus in
Χριστοῦ ὄνομα. κεχρισμένος γὰρ ὅπως, πῶς ἂν ciuitate Dauid.] Itaque Emmanuel di-
λέγοιτο Χριστός; ὅτε γὰρ προῆλθεν ἐκ κοιλίας ctus est, quia Deus natura, factus est no-
μητρὸς ἄνθρωπος, τότε σύμφορον τῇ κατὰ σάρκα biscum, id est, homo. Iesus autem quia
γενέσει δέχεται τὴν κλῆσιν. τεθῆναι δὲ φησὶ τὸ σῶμα seruaturus erat orbem terrarum, Deus
αὐτοῦ ὡσεὶ μάχαιραν ὀξεῖαν, ἀληθὲς καὶ τοῦ- ipse & homo factus. Quando igitur pro-
το. γέγραπται γάρ που περὶ αὐτοῦ, μᾶλλον δὲ diit è ventre suę matris, ex ea enim natus
φησὶν αὐτὸς ὁ προφήτης Ησαΐας, Καὶ ἔσται ἐ- E est, quod ad carnem attinet, tunc etiam
vocatum est nomen eius. Parum enim
congruens nomẽ est, Christus Deo Ver-
bo, ante natiuitatem, quæ est, inquam,
secundũ carnem. Nondũ enim vnctus,
quomodo Christus dici potest? Quando
enim prodiit è ventre matris homo tunc
appellationem accipit carni natiuitati
consentientem. Positum etiam sibi os
dicit, velut gladiũ acutum. Verum quo-
que hoc est. Scriptum est enim de eo,
imò dicit ipse propheta Esaias. Et erunt

lumbi

lumbi eius succincti iustitia, & latera A inuoluta veritate. Et in spiritu per labia auferet impium. Diuina enim & cœlestis prædicatio, id est, Euangelica, ore Christi enunciata, gladius erat acutus & penetrantissimus, contra Diaboli tyrannidem, tollens rectores tenebrarum harum, & spiritualia nequitiæ. Dissipauit enim erroris caliginem, & omnium cordibus veræ Dei cognitionis radium immisit, & orbem terrarum ad piam vitæ conuersationem traduxit, omnésque sanctorum institutorum amatores reddidit, ac mundo peccatum quasi decussit atque demessuit, fide iustificans impium, replens eos qui accedunt sancto Spiritu, cósque efficiens Dei filios, fortem & ad pugnam validissimum illis indens animum, dánsque illis gladium Spiritus, id est, verbum Dei, vt his qui quondam superiores erant, resistentes, ad brabium supernæ vocationis currant, nullo obstante. Quòd autem hæc disciplina & mystagogia per Christum, diaboli tyrannidem in his qui in terra sunt euerterit: declarabit propheta C Esaias, dicens: Illo die inducet Deus gladium sanctum, magnum, super draconem serpentem obliquum, & draconem interficet. Addit: Et sub protectione manus suæ abscondit me. Humano more loquitur, verùm prudentibus nihil difficile etiam ex his verbis videre, filium à Deo & patre non esse diuiduum, & fuisse hominem factum. Ait enim fuisse sub protectione dextræ eius vt subindicet naturæ suæ vim quæ capi & D expugnari non potest, sibi reseruari, etiam si nostram conditionem subiuerit. Nemo enim omnipotentem dexteram vincet: at, vt dixi, ratione & mensura humanitatis Verbum separatum est. Est enim Verbum à Deo patre fortissimum, & ipse est Dominus exercituum. Quia verò factus est homo, non dedecorat pater virtutem mysterii, sed dispensationem confirmat, & de eo inquit

Psalm. » lyra Psallentis: [Non proficiet inimi- E
» cus in eo, & filius iniquitatis non
» perget malis afficere eum. Et con-
» cidam à conspectu eius inimicos eius,
» & qui oderunt eum, in fugam ver-
» tam. Et veritas mea, & misericordia
» mea cum eo.] Vide igitur, vide etiam illum humano more, prophetica

χαμοσιώμενος τ ὀσφιὼ, καὶ ἀληθείᾳ εἰλημμένος τὰς πλευρὰς, ϗ ὡς πνεύματι ἀφελεῖ χείλεσιν αὐτε ἀσεβῆ. Ὃ γὰρ τοιοῦτον, καὶ θεάριον κήρυγμα, τοῦτ' ἔστι, Ὃ διαβολικὸν, Ὃ ἀφελὲ στόματος λαληθὲν ὑπ Χριστοῦ, μάχαιρα γέγονεν ὀξεῖά τε ϗ τομωτάτη, κ τῆς τῦ ἀφεδόλου τυραννίδος, ἀναιρεθσα τοὺς κοσμοκράτορας τ σκοτεινοῦ τούτου, & τὰ πνευματικὰ τ πονηρίας. ἀπεσκέδασε γὰρ τυφλὸν τ ἀπάτης ἀχλύν, καὶ τοῖς ἀπάντων καρδίαις τὸ τῆς ἀληθοῦς θεογνωσίας ἐνῆκεν αὐγέν· μετεσκεύασε γὰρ τ ὑπὲρ θεσβόνον, εἰς εὐσεβῆ πολιτείαν, ϗ ἀγαθοδιδασκάλοις πόνοις ἀπέφηνεν ἐραστὰς, ἀπελέσε τῦ κόσμου τ ἁμαρτίαν, δικαιῶν τῇ πίστει τ ἀσεβῆ, καὶ πνεύματος ἁγίου τοὺς προσιόντας ἀναπλάσας, ϗ υἱοὺς αὐτοῖς ἀποφαίνων Θεοῦ, διδασκάλους αὐτοῖς, ϗ μαχιμώτατον ἐντιθεὶς Ὃ φρόνημα, ϗ δοὺς αὐτοῖς τ μάχαιραν τῦ πνεύματος ὃ ἐστι ῥῆμα Θεοῦ, ἵνα τοῖς ποτὲ κεκρατηκόσιν αὐτῶν ἀντωπισάμενοι πρὸς Ὃ βραβεῖον τ ἄνω κλήσεως τρέχωσι, πρεμποδίζοντος οὐδενός. ὅτι γ τ τῦ ἀφεδόλου τυραννίδος ἀναιρετικὴ γέγονε τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς, ἡ ἀφὲ Χριστοῦ παίδευσίς τε, ϗ μυσταγωγία· σαφῶς λέγων ὁ προφήτης Ησαΐας, ὡς τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἐπάξει ὁ Θεὸς τ μάχαιραν τ ἁγίαν τὸν μεγάλον ὅτι τὸν δράκοντα τ ὄφιν σκολιὸν, & ἀνελεῖ τ δράκοντα. προσαπάγει δὲ ὅτι, ϗ ὑπὸ τ σκέπην τ χειρὸς αὐτῦ ἔκρυψέ με ϗ φησὶ μὴ δύο θεοπροπεπῶς, πλὴν τοῖς ἀρτίφρονσι χαλεπὸν σαφὲς, καὶ ἀφὲ τούτων ἰδεῖν ἀχώριστον ὄντα τῦ Θεοῦ, καὶ παῖδα τ υἱὸν, ϗ ὅτι γέγονεν ἄνθρωπος. ὑπὸ σκέπην γὰρ εἴρηκε, φησὶ, τῆς δεξιᾶς αὐτῦ, ἵνα δ ἀληθὲς, καὶ ἀνταγώνιστον τῆς ἑαυτῦ φύσεως ὑπομφαίνῃ σωζόμενον αὐτῷ, & εἰ γέγονεν ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς. κατισχύσῃ γὰρ τῆς πανσθενοῦς δεξιᾶς σαφὲς, χωρισθῆναι δὲ, ὡς ἔφην, ὁ λόγος τοῖς τ ἀνθρωπότητος μέρεσι. ἔτι μὴν γὰρ παναλκὴς ὁ ἐκ Θεοῦ πατρὸς λόγος, ϗ αὐτός ἐστιν ὁ τ δυνάμεων κύριος, ὅπερ γέγονεν ἄνθρωπος, οὐκ ἀτιμάζων ὁ πατὴρ τὸ μυστηρίου τ δύναμιν, συνεκαθίσας τῇ οἰκονομίᾳ, ϗ φησὶ πρὸς αὐτὸν ἀφὲ τ τῦ ψαλλοντος λόγος. οὐκ ὠφελήσῃ ἐχθρὸς ἐν αὐτῷ, & υἱὸς ἀνομίας ϗ προσθήσῃ τῦ κακῶσαι αὐτὸν, & συνκόψω ἀπὸ προσώπου τοὺς ἐχθροὺς αὐτῦ, & τοὺς μισοῦντας αὐτὸν τροπώσομαι. & ἡ ἀλήθειά μου, καὶ Ὃ ἔλεός μου μετ' αὐτῦ. ἀνθρωπίνως δὴ οὕτω ἀνθρωπίνως, ϗ ἀφὲ τ τῦ προφήτου φωνῆς, ἀνθρω-

ποιητικῶς λέγοντα τὸν δι' ἡμᾶς, καθ' ἡμᾶς. ὑπὸ τ σκέπῃ τῆς χειρὸς αὐτ ἔκρυψέ με. ἔθηκέ με, φησὶν, ὡς βέλος ἐκλεκτὸν, καὶ ἐν τῇ φαρέτρᾳ αὐτ ἐσκέπασέ με. πλῆθος μὲν γὰρ τὰ τῶ Θεοῦ βέλη γεγόνασι, χ καιροῖς καθαρῶς ἐν φαρέτρᾳ κρυπτόμενα τῇ προγνώσει αὐτ, προχωμισθέντα ὑπ χ τὸν ἑκάστῳ πρέποντα καιρὸν, ἐκλεκτὸν δὲ βέλος, καὶ ὑπὲρ πάντα, Χριστὸν κρυπτόμενον μὲν, ὡς ἔφην, ὡς ἐν φαρέτρᾳ τῇ προγνώσει τῶ πατρός. προεγνώσθη γὰρ πρὸ καταβολῆς κόσμου, προενεχθὲν ὑπ εἰς μέσον, ὅτε ἡ ἐχρῆν ὅλην ὑποσκέλασθαι τ γῆν, πεσοῦσαν εἰς ὄλεθρον, & ἀπώλειαν διὰ τῶ λατρεύειν τῇ κτίσει, παρὰ τὸν κτίσαντα, & τοῖς ἀκαθάρτοις ὑποκεῖσθαι πνεύμασι, καὶ τοῖς τ ἁμαρτίας ἐνδεδεμένοις βρόχοις. τοῦτο ὃ ἐκλεκτὸν βέλος, αἴρει μὲν, ὡς ἔφην, τὸν καταλύσαι αὐτὸν, καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ δυνάμεις πονηρὰς, αἴρει δ ὁμοίως τοὺς τ ἀληθείας ἐχθροὺς, καὶ τοῖς ἱεροῖς αὐτ κηρύγμασιν ἀνοσίως ἀντιπιπτόντας. πληρώσει δ καὶ ἕτερος εἰς ὄνησίν τε, καὶ σωτηρίαν. οὕτω γὰρ, φησὶν, ἐν τῷ ἁσματικῷ τῶν ᾀσμάτων πλεκτομένην νύμφην, ὅτι τετρωμένην ἀγάπης ἐγὼ εἰμί. εἶπε δέ μοι, φησὶν, ὁ πατὴρ, δῆλον δὲ ὅτι δοῦλός μου εἶ σὺ Ισραὴλ, καὶ ἐν σοὶ δοξασθήσομαι. ὦ βάθος πλούτου τε, καὶ σοφίας, & γνώσεως Θεοῦ, χ ὡς γεγραμμένον. ὢ μὲν γὰρ, & ἔστιν ἐλεύθερος ὁ υἱὸς, ὡς ἐκ τ βασιλευούσης πάντων οὐσίας ἀναφὲς ἀπορρέων. ἀλλ' ἤκουσε τῶ πατρὸς λέγοντος, δοῦλος μου εἶ σύ. σκοπῶ ὁ ἐλεύθερος χ φύσει λόγος, πλάττεται δοῦλος δι' οἰκονομίας σαρκικῆς, ἵνα πάλιν σκοπῇς τὸν ἐκ γυναικὸς ἐν χρόνῳ χ σάρκα γεννώμενον αὐτ. Ισραὴλ ὑπ αὐτὸν γενέσθαι ὀνομάζει, διὰ τοι ὃ ἐξ αἵματος Ισραὴλ γενέσθαι χ σάρκα, ἀλλὰ καὶ ἐν σοὶ, φησὶ, δοξασθήσομαι. ἐδοξάσθη μὲν γὰρ ὁ τ ὅλων Θεὸς, καὶ διὰ προφητῶν ἁγίων, πλὴν οὐκ ἐν αὐτοῖς. ἐν Χριστῷ ὑπ ξένως, καὶ ἀσυνήθως. ἐδοξάζετο γὰρ ἐν αὐτῷ. δοξαζομένου ὑπ Χριστοῦ ὁ πατὴρ ἐν αὐτῷ δοξάζεται. ὁρῶμεν αὐτὸν ἐν αὐτῷ διαφαῖνοντα, διὰ τ θεοπρεπῆ ἀξιωμ, καὶ τῆς χ πάντων ὁποιωῦν δυνάμεώς τε, καὶ ἐνεργείας, ἁγιασμοῦ, & δικαιοσύνης, καὶ ἡμερότητος τ εἰσάπαν. εἰδοποιεῖται γὰρ νοητῶς ὅ θεῖον οὕτως, καὶ γοῦν ἔφη Χριστός. ὁ ἑωρακώς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν πατέρα μου. ἔφη ὑπ, καὶ ὁ πάνσοφος Παῦλος ἐν προσώπῳ Χριστοῦ δοξάζεσθαι τὸν γεννήσαντα.

voce loquentem, qui propter nos nostri similis fuit: Sub protectione manus suæ abscondit me. Posuit me, inquit, velut sagittam electam, & in pharetra sua contexit me. Complures enim fuerunt sagittæ Dei, suis temporibus, in sua præscientia, tanquam in pharetra absconditæ, suo quæque conuenienti tempore productæ. Sed electa & supra omnes erat Christus, abscondita, vt dixi, in præscientia patris, velut in pharetra. Præscitus enim fuit ante constitutionem mundi, productus verò in medium, quando totam terram oportebat inuisere, quæ in interitum & exitium ceciderat, eò quod creaturæ supra Creatorem seruiret, & immundis subiaceret spiritibus, & peccati laqueis illigata fuerit. Hæc sagitta electa, vti dixi, ipsum Satanam interimet, & potestates malas quæ cum ipso sunt. Interimet similiter hostes veritatis, & qui sacrosanctis eius prædicationibus impiè restiterunt. Quin & aliter vulnerat, ad vtilitatem & salutem. Sic enim in Cantico Canticorum ait percussa sponsa: Vulnerata ego sum amore. Dixitque mihi, inquit, scilicet pater: Seruus meus es tu Israel, & in te glorificabor. O profunditatem diuitiarum & sapientiæ & scientiæ Dei! quemadmodum scriptum est. Erat enim & est liber filius, vt qui arcano modo ortus sit ex essentia quæ est tanquam regina omnium. Verùm audiuit patrem dicentem: Seruus meus es tu. Itaque Verbum natura liber, dispensatione carnali & secundum carnem intellecta, formatur seruus: vt rursus cogites eius de muliere secundum carnem natiuitatem in tempore, Israelem fuisse dicit eum, quòd fuerit natus ex sanguine Israel, quod ad carnem attinet. Sed etiam, inquit, in te glorificabor. Glorificatus enim erat vniuersorum Deus etiam per prophetas sanctos, sed non in illis. In Christo autem inconsueto & inusitato modo: vt qui in illo glorificatus fuerit. Et Christo glorificato, pater in ipso glorificatur. Videmus in illo relucentem eum per diuinam autoritatem ac potentiam, & energiam in omnibus, per sanctificationem & iustitiam, & omnimodam clementiam. Exprimitur enim sic intelligibiliter diuinitas. Siquidem Christus etiam dixit: [Qui vidit me, vidit patrem meum.] Dixitque sapientissimus Paulus, in persona Christi glorificati eum qui genuit.

Cant. 2

Ioan. 14

Itaque inquit: In te glorificabor. Flectet enim se filio etiam in carne nato, omne genu, cælestium, terrestrium & subterraneorum, & omnis lingua confitebitur, quia Dominus Iesus Christus est in gloria Dei patris, sicuti scriptum est.

Et ego dixi, frustra laboraui & in vanum, in nihilum dedi fortitudinẽ meam. Propterea iudicium meum apud Dominum, & labor meus coram Deo meo.

Apparuit vniuersorum Seruator, vt totum orbem terrarũ à diaboli malitia, à morte, & à peccato liberaret, & sanctis charismatis illustraret eos, qui per fidem ad ipsum accedunt. Vocati sunt autem ad hoc ante alios, orti ex sanguine Israelis, & sic honore præpositi gentibus, vt dicat Iesus: Non sum missus nisi ad oues perditas domus Israel: præcipiátque sanctis Apostolis, in viã Gentiũ ne abeant, & in ciuitatẽ Samaritanorum ne ingrediantur, sed proficiscantur ad oues perditas domus Israel. Sed hi adeò inclytũ & eximium honorẽ sortiti, infideles facti sunt, & apostatæ audaces, & gregis contemptores, diri, & superbi. Cúmque oportuisset libentissimè ad gratiam hanc accedere, & fidem eiusque bona lucrifacere, hoc neutiquã fecerunt, sed vocãti ad salutẽ restiterunt, temerè insectãtes, & intemperanter subsannantes: Quid enim graue non obloquebantur impudenter? & ad extremum crucifixerunt. Ita que quod ad infideliũ sæuitiam, & ad contradictionẽ quã illi turpiter meditati sunt, áttinet, frustra laborauit Seruator, & in vanũ & in nihilũ dedit fortitudinẽ suam. Non enim pati potuit, vt iam dixi, sacrã eius prædicationẽ stupidus Israel, nec laborem eius honori habuit. Labor enim erat Verbo, vt nostram conditionẽ susciperet, & ad humanam paruitatem se demitteret. Sed, inquit, iudicium meũ apud Dominum, & labor meus coram Deo meo. Nouit, inquit, pater quos labores consumpsi pro salute eorum. Propterea etiam iudicium ab illo prolatum est. Quale erat iudicium? Electi sunt à coniunctione quæ cum illo est, depulsi sunt, ne fiant pópulus Dei, expertes facti sunt salutis eius, nec sanctorũ spem gustarunt, ac loco corũ vocata est gentium multitudo. Et pro illorum pastoribus, creati sunt alii iusti, & Deo grati, & sanctorum studiorũ candidati, & qui populis præesse norũt, lumina in mundo, sermonem habentes vitæ, quemadmodum

A ἐκκλίνω ἐν σοὶ, φησὶ, δόξασθήσομαι. κάμψει γὰρ τὰ γόνατα, καὶ ἐν ὀνόματι πεφιλωότι πᾶν γόνυ, καὶ ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων, καὶ καταχθονίων, καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσεται ὅτι κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν Θεοῦ πατρός.

Καὶ ἐγὼ εἶπα, κενῶς ἐκοπίασα, καὶ εἰς μάταιον, καὶ εἰς οὐδὲν ἔδωκα τὴν ἰσχύν μου. Διὰ τοῦτο ἡ κρίσις μου παρὰ κυρίῳ, καὶ ὁ πόνος μου

B ἐναντίον τοῦ Θεοῦ μου.

Ἐπίφανεν ὁ τῶν ὅλων μὲν σωτὴρ, ἵνα πᾶσαν ἀπαλλάξῃ τὴν ὑπ' ἀρχὴν, τῆς τοῦ διαβόλου κακότητος, καὶ θανάτου, καὶ ἀμαρτίας, καὶ χαρίσμασιν ἱεροῖς λελαμπρυσμένους τοὺς προσιόντας αὐτῷ διὰ τῆς πίστεως. κέκλωται δὲ προὸς τοῦτο καὶ πρὸς γε τῶν ἄλλων οἱ ἐξ αἵματος Ἰσραήλ. προετέμνωτο δὲ ὅτως τῶν ἐθνῶν ὥστε φαίαι τὸν Ἰησοῦν, οὐκ ἀπεστάλην, εἰμὴ εἰς τὰ ἀπολωλότα πρόβατα οἴκου Ἰσραήλ, οἱ δὲ τὴν

C ὅτως ἀνοικεῖα, καὶ ἀξαίρετον λαχόντες ὑμῖν, ἄπιστοι γεγόνασι, καὶ ἀποστάται θρασεῖς, καὶ ἀτιμοτάτη δῆνοι, καὶ ἀγήρωχοι. καίτοι δέον ἀσμενέστατα προσελθεῖν τῇ χάριτι, καὶ κατακερδῆσαι τὴν πίστιν, καὶ τὰ ἐξ αὐτῆς ἀγαθὰ, τοῦτο μὲν οὐκ ἔδρων, πόθεν; αἰτιμίσαντο δὲ, καλοῦντι προὸς σωτηρίαν δυσφημοῦντες ἀφυλάκτως, ἀκαθέκτως λοιδορῶντες. καὶ τί γὰρ οὐ τῶν δήνων ἀποφθεγξάμενοι αἰσχύνην, καὶ τελευταῖον ἐσταύρωσαν. ὀκνῶ τὸ γε ἧκον εἰς ὃ τῶν ἀπειθούντων

D ἀπίστους, καὶ τὸ ἐκ τόπου αὐτοῖς μεταθεῖσαν αἰσθησίαν, κενῶς κεκοπίακεν ὁ σωτὴρ, καὶ εἰς μάταιον, καὶ εἰς οὐδὲν ἔδωκε τὴν ἰσχὺν αὐτοῦ. καὶ γὰρ ἠὐέλετο, καθάπαξ ἔφην ἀρτίως, τῶν ἱερῶν αὐτοῦ κηρυγμάτων ὁ ἀπόπληκτος Ἰσραήλ. καὶ τετίμηκεν αὐτοῦ τὸν κόπον. κόπος γὰρ ὦ λόγῳ ὃ γενέσθαι καθ' ἡμᾶς, καὶ τῆς θεοπρεπείας ἀναγκάσθαι μικροπρεπείας. ἀλλ' ἡ κρίσις μου, φησὶν, ὁ πατὴρ, οἷς διεπονήθην πόνοις ὑπὲρ γε τῆς αὐτῶν σωτηρίας. διὰ τοῦτο, καὶ ἡ κρίσις ἐξενήνεκται

E παρ' αὐτοῦ. ποία δὲ ἡ κρίσις ἰδοὺ; ἐκβέβληται τοῦ πρὸς αὐτὸν οἰκειότητος, ἀξιωθησόμενος τοῦ εἶναι λαὸς Θεοῦ, ἀμέτοχοι γεγόνασι τοῦ παρ' αὐτοῦ σωτηρίας, ἄγνωσι μεμαθήκασι τοῦ τῶν ἁγίων ἐλπίδος, ἐξεκλείσθησαν δὲ αὐτοῦ ἐκείνων τῶν ἐθνῶν ἡ πληθὺς, καὶ ἀντὶ τῶν παρ' αὐτοῖς ποιμένων, ἕτεροι κεχειροτόνηνται δίκαιοι, καὶ θεοφιλεῖς, καὶ ἀσυδασμῷ διαγῶν ἐντετιμήκασι, καὶ λαῶν ἡγεῖσθαι δυνάμενοι φωστῆρες ἐν κόσμῳ λόγον ἐπέχοντες ζωῆς, καθὰ

φησὶν ὁ πάνσοφος Παῦλος. βούλῃ τὴν κρίσιν A ἰδεῖν τοῦ πατρὸς, ἢ τὸ ἐπ' ἐκείνοις φρόνημα, ἄκουε τοῦ σωτῆρος λέγοντος τοῖς τῶν Ἰουδαίων καθηγηταῖς. ἄνθρωπός τις ἦν οἰκοδεσπότης, ὅστις ἐφύτευσεν ἀμπελῶνα, καὶ φραγμὸν αὐτῷ περιέθηκε, καὶ ὤρυξεν ἐν αὐτῷ ληνὸν, καὶ ᾠκοδόμησε πύργον, καὶ ἐξέδοτο αὐτὸν γεωργοῖς, καὶ ἀπεδήμησεν. εἶτα φησὶν, πέπομφε δούλους ἀπολέσθαι θέλοντας τοὺς καρποὺς, καὶ πάντες κακοῦνται. ὅπερ ὑστερον ἀπέστειλε τὸν υἱὸν, καὶ αὐτὸν ἐωρακότες φησὶν, εἶπον, οὗτός ἐστιν ὁ κληρονόμος ἐν ἑαυτοῖς, δεῦτε ἀποκτείνωμεν αὐτὸν, καὶ σχῶμεν ἑαυτοῖς τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ, καὶ δὴ καὶ ἀπέκτειναν. ταύτης ῥηθείσης αὖθις τῆς παραβολῆς, εἴρηται πάλιν ὁ κύριος λέγων. ὅταν οὖν ἔλθῃ ὁ κύριος τοῦ ἀμπελῶνος, τί ποιήσει τοῖς γεωργοῖς ἐκείνοις; οἱ δὲ φασὶν αὐτῷ, κακοὺς κακοῖς ἀπολέσει αὐτοὺς, καὶ τὸν ἀμπελῶνα ἐκδώσει ἑτέροις, οἵτινες ἀποδώσουσιν αὐτῷ τοὺς καρποὺς ἐν τοῖς καιροῖς αὐτῶν, καὶ τοιγε τοῦτα φησὶν ὁ Χριστὸς, διὰ τοῦτο λέγω ὑμῖν ἀρθήσεται ἀφ' ὑμῶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, καὶ δοθήσεται ἔθνει ἑτέρῳ ποιοῦντι τοὺς καρποὺς αὐτῆς. ὃ δὴ, καὶ εἰς πέρας ἐκβεβηκεν. τέθνηται γὰρ ἕτεροι τῶν ἀμπελώνων μισθωταὶ, καὶ θεοὶ γεωπόνοι, τοῦτ' ἔστιν, οἱ θεσπέσιοι μαθηταί. ὅτι τούτων ὑετοὺς ἡμῖν αἱ νεφέλαι κεκωλύκασι, καίτοι τοῦ Ἰσραὴλ ἀμπελῶνα μηκέτι καταρδόν κεκελευσμέναι. ὅτι τούτων οὐκ ἀκάνθας μᾶλλον, ἀλλὰ σταφυλὴν τρυγᾷ ὁ Χριστός. δεδιδάγμεθα γὰρ λέγειν ὅτι ὁ κύριος δώσει χρηστότητα, καὶ ἡ γῆ ἡμῶν δώσει τὸν καρπὸν αὐτῆς. φαίη δ' ἄν τις, καὶ ἕτερος, ὅτι γέγονεν ἐν ὀφθαλμοῖς τοῦ πατρὸς ὁ πόνος τοῦ υἱοῦ, καὶ κείσεται ἐκβεβηκὼς ὀρθῶς. καί μοι πάλιν ἄνωθεν τοῦ λόγου τὸ δυνάμενον, ἐννοήσας τὴν οἰκονομίαν, ἵνα καὶ αὐτὸς ἡμῖν ὁ πάνσοφος Παῦλος διαπεφοιτὼς λέγων, ἐν μορφῇ, καὶ ἰσότητι τοῦ πατρὸς ὑπάρχοντα τὸν υἱὸν, οὐχ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ, ἑαυτὸν δὲ κενώσαι, καὶ μέχρι θανάτου ὑπήκοον γενέσθαι τῷ πατρὶ μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ. ταύτης τε ἕνεκα τὴν αἰτίας ὑπερυψοῦσθαί τε, καὶ τὸ ὄνομα αὐτῷ χαρίσασθαι τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα, ἵνα ἐν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ πᾶν γόνυ κάμψῃ. ἐν ᾧ μὲν γὰρ, καὶ ἔστι Θεὸς λόγος. ὅπερ δὲ κεχρημάτικεν ἄνθρωπος, καὶ γέγονε τοῦτο δὲ ἀληθῶς, εἰς τὸν ἑαυτοῦ δόξαν ἀναβέβηκε μετὰ σαρκός. ἐγνώσθη γὰρ ὅτι Θεός ἐστι, καὶ πεπόνηκεν οὐκ εἰκῇ. γέγονε γὰρ εἰς δόξαν αὐτῷ τῆς οἰκονομίας ὁ τρόπος, οὐκ εἰς

sapientissimus Paulus inquit: Vis iudicium videre patris, & sententiam in illos latam? Audi Seruatorem dicentem præfectis Iudæorum: [Homo » Matt. 21
quidam erat paterfamiliâs, qui plantauit vineam, & sepem ei circundedit, ac fodit in ea torcular, & ædificauit turrim, locauitque eam agricolis, & peregrè profectus est.] Ait deinde: [Emisit seruos, vt caperent fructus, Et omnes in pericula adducti sunt. Postquam etiam deinceps misisset filium, etiam illum conspicati quisque inter se dixerunt: Hic est hæres: Venite, occidamus illum, & occupemus nobis ipsis hæreditatem eius. Et quidem occiderunt. Hanc parabolam cùm illis dixisset, rursus introducitur Dominus dicens: Quando igitur venerit Dominus vineæ, quid faciet illis agricolis? Cui illi: Malos malè perdet, & vineam locabit aliis, qui reddant ei fructus tempore suo. Ad hæc dicit Christus: Propterea dico vobis: Tolletur à vobis regnum cælorum, & dabitur genti alteri, fructus eius edituræ.] Quod tandem accidit. Constituti enim sunt alii vinearum curatores, & sapientes agricolæ, id est, diuini discipuli. Sub his pluuiam nubes demiserunt, etiamsi iussæ fuerint, ne amplius Iudaicam vineam irrigarent. Sub his, non spinas, sed vuam vindemiauit Christus. Docemur enim dicere: [Dominus dabit bonitatem, & terra nostra dabit fructum » Psal. 66.
suum.] Posset quis aliter etiam dicere, fuisse præ oculis Patris, laborem filii, & rectum exiuisse iudicium. Obserua mihi iterum vim sermonis, ac considera dispensationem, quam nobis quoque sapientissimus Paulus explicat, dicens: Cùm esset in forma & æqualitate patris filius, non rapinam arbitratum, esse æqualem Deo, sed exinaniuisse seipsum, & obedientem fuisse patri, vsque ad mortem, & quidem mortem crucis: hac de causa superexaltatum esse, nomenque ei donatum, super omne nomen, vt in nomine eius, omne genu se flecteret. Erat enim & est Deus Verbum. Sed postquam nuncupatus est homo, & hoc verè factus esset, in gloriam suam cum carne ascendit. Pro Deo enim agnitus est, nec incassum laborauit. Nam hoc dispensationis genus ei cessit in gloriam: non » Philip. 2.

vt insolens quiddã & peregrinum se redderet, sed vt orbis terrarum Seruatorem & redemptorem se declararet. Quo etiam cognito, effectum est, vt cæli & terra, & etiam inferiora ei procumberent.

Et nunc sic dicit Dominus qui formauit me ab vtero seruum sibi, vt congregarent Iacob & Israel. Adeum congregabor, & glorificabor coram Domino: & Deus meus erit mihi fortitudo. Et dixit mihi: Magnum tibi est, vt voceris puer meus, vt suscites tribus Iacob, & dispersionem Israel conuertas.

Dicimus etiam hîc Dominum Iesum Christum, nihilominus humanis verbis vsum esse, etiamsi maximum pietatis mysterium exponat, & modum exinanitionis aperiat. Obserua enim, quo pacto cùm natura & verè sui iuris sit, formasse dicat eum seruum sibi, veruntamen ab vtero. Non enim cùm nudum esset, & carnem non haberet Verbum, in seruitutem se formatum & redactum aiit, postquam hoc Deo & Patri collibuisset: sed ab vtero potius, id est, quando secundum carnem natus esset, de muliere. Tum enim Deus natura & liber, vtpote ex Deo & libero patre, serui speciem seu formam accipit. Nemo enim mentis compos dixerit, seruum natura, in seruitutem formari, sed qui extra seruitutem erat & iugum, ac naturalis libertatis insignibus illustris, meritò potest serui formationem siue figuram capere. Nam quòd liber & filius, se huc volens submittit, quis dubitauerit? cùm dicat Paulus, in forma Dei fuisse, nec rapinam duxisse, æqualem se esse Deo, sed ab hac in omnibus rebus æqualitate & similitudine, non libenter ad hanc serui formam deuenisse, & ad hominum factum esse similitudinem. Deus enim erat cum illo, nihilominus tamen nobis ostendit in collatione didrachmorum, se natura & verè liberum, voluntate autem seruum. Interrogabant enim diuinum Petrum exactores, vtrum cum aliis Christus didrachma conferret, an recusaret contribuere? Tum ei ait Matth. 17. Dominus: [Reges terræ à quo tributa exigunt, vel censum? à filiis suis, an ab alienis?] Discipulo autem quod verum erat dicente, ab alienis

A Ἀνθρώπου τινὸς, καὶ ξένον ἀπατήσεις αὐτὸν, ἀλλὰ Θεὸν ὄντα, καὶ λυτρωτὴν ἀποφανῶν τῆς ὑπ' ὀφθαλμόν, ὃ δὴ καὶ γνωσθὲν προσκυνεῖν αὐτῷ πρέσκυσεν ὀφθαλμόν τε, καὶ γῆν, καὶ τὰ ἐπὶ καπότερα.

Καὶ νῦν οὕτω λέγει κύριος, ὁ πλάσας με ἐκ κοιλίας δοῦλον ἑαυτῷ, τοῦ συναγαγεῖν τὸν Ιακὼβ, καὶ τὸν Ισραὴλ· πρὸς αὐτὸν συναχθήσομαι, καὶ δοξασθήσομαι ἐναντίον κυρίου, καὶ ὁ Θεός μου ἔσται μοι ἰσχύς. καὶ εἶπέ μοι, μέγα σοι ἔσται τὸ κληθῆναί σε παῖδά μου, τοῦ στῆσαι τὰς B φυλὰς Ιακὼβ, καὶ τὴν διασποράν τοῦ Ισραὴλ ἐπιστρέψαι.

Οὐδὲν ἦττον ἐν τούτοις εἰς φανερὸν αὐτὸν τὸν κύριον Ἰησοῦν τὸν Χριστὸν τὸν οὕτως ἀνθρωπαρεσκοῖς χαρακτῆρσι φωνῆς, εἰ καὶ ὅλη μάλιστα τὸ μέγα τῆς εὐσεβείας διδασκαλεῖον μυσήριον, καὶ τὸν τῆς κενώσεως τρόπον καθίστησιν ἐναργῆ. ἀνθρώπου γὰρ ὅπως τὸν φύσει, καὶ ἀληθῶς ἑαυτοῦ πλάσαι φησὶν αὐτὸν εἰς δοῦλον ἑαυτῷ, πλὴν ἐκ κοιλίας. ἡ γάρ τοι γυμνὸν ὄντα, καὶ ἄσαρκον ἔτι λέγειν, εἰς τὴν τοῦ C δουλείας διάπλασιν ἀνεδήσασθαι φησὶν ἑαυτὸν, ἀνδρὸς πάντως τοῦτο τοῦ Θεοῦ, καὶ πατρός· ἐκ κοιλίας δὲ μᾶλλον, τοῦτ' ἔστιν, ὅτε κατὰ σάρκα ἐλήφθη ἐκ γυναικός. τότε γὰρ Θεὸς φύσει, καὶ ἐλεύθερος, ὡς ἐκ Θεοῦ τε, καὶ ἐλευθέρου πατρὸς, τὴν τοῦ δούλου δέχεται μορφὴν, ἤτοι πλάσιν. ἡ γάρ τοι φαίη τις ἂν εἰ γε νοῦν ἔχοι ὡς ὁ δοῦλον φύσει εἰς δουλείαν πλάττεται μᾶλλον, ἀλλ' ὁ δουλείας ἐπέκεινα, καὶ ζυγοῦ, καὶ τοῖς τῆς φυσικῆς ἐλευθε- D ρίας ἐμπρέπουσι σχήμασι δέχοιτο ἂν εἰκότως τὴν τοῦ δούλου πλάσιν, ἤτοι μορφήν. ὅτι γὰρ ἐλεύθερος ὢν ὁ υἱὸς καθῆκεν ἑαυτὸν εἰς τοῦτο ἐκεῖνο, πῶς ἂν ἀποδιασταίη τις Παύλου λέγοντος, ἐν μορφῇ μὲν τοῦ εἶναι αὐτὸν τοῦ Θεοῦ, ἡγεῖσθαι οὐχ ἁρπαγμὸν εἶναι ἴσα εἶναι Θεῷ, ἀλλ' ἐκ τοῦ κατὰ πάντα ὁμοιοῦσθαι ἰσότητός τε, καὶ ὁμοιότητος, καθικέσθαι μὲν οὐκ ἀβουλήτως εἰς δούλου μορφὴν, ἐν ὁμοιώματι δὲ ἀνθρώπων γενέσθαι. Θεὸς γὰρ ἦν μετὰ τούτου. διέδειξε δὲ οὐδὲν ἧττον ἡμῖν ὁ φύσει τε καὶ ἀλη- E θῶς ἐλεύθερον, καὶ οὐκ ἀνεξελήτως ὁ δοῦλον, ἐν τῇ τῶν δίδραχμων σιωφοφορᾷ. ἤροντο μὲν γὰρ τὸν θεσπέσιον Πέτρον οἱ δασμολόγοι, πότερόν ποτε σιωφοκομίζῃ τοῖς ἄλλοις Χριστὸς ὁ δίδραχμον, ἢ γε παραιτοῖτο τὴν καταθεσιν. εἶτα φησὶν αὐτὸν ὁ κύριος. οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς ἀπὸ τίνος λαμβάνουσι τέλη, ἢ κῆνσον; ἀπὸ τῶν υἱῶν ἑαυτῶν, ἢ ἀπὸ τῶν ἀλλοτρίων; ἀφαιροῦντος δὲ τοῦ μαθητοῦ τ' ἀληθὲς, ἀπὸ γάρ τοι τῶν ἀλλοτρίων

κομίζονται οἱ βασιλῆς ϑ τελῶν, ἆρά γε, φησὶν, A
ἐλεύθεροι οἱ υἱοὶ εἰσίν. ἵνα δὲ μὴ σκανδαλίσωμεν
αὐτοὺς, πορευθεὶς εἰς τ θάλασσαν, βάλε ἄγκι-
στρον, ϗ τὸν ἀναβαίνοντα πρῶτον ἰχθὺν ἆρον, καὶ
ἀνοίξας τὸ στόμα αὐτοῦ, εὑρήσεις στατῆρα, ἔκλεξον
καὶ δὸς αὐτοῖς ἀντὶ ἐμοῦ καὶ σοῦ. πλάττεται
τοίνυν ὁ ἐλεύθερος τ φύσιν εἰς δοῦλον οἰκονομι-
κῶς, ὅτε ϗ ἐκ κοιλίας ἐγλυκήθη τῆς τ σαρκι-
μερείας. καιρὸς γὰρ ἦν ὁ τοιοῦτος τ κενώσεως
μέτρος. ὅτι δὲ διακονικῶς ἐπλάττετο, πεπλη- B
ροφόρηκεν εἰπὼν τὸ σῦναγαγεῖν τ Ἰακὼβ, καὶ
τὸν Ἰσραὴλ, καθήκετο γὰρ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς Θεὸς
ὢν ὁ λόγος, οὐχ ἑτέρου τοῦ χάριν, πλὴν ὅτι τὸ
διασῶσαι τὸν Ἰσραὴλ, καὶ σῦναγαγεῖν τ Ἰα-
κώβ. κατεσκέδασε μὲν γὰρ ἀπάντων τοὺς ὄντας
ὅτι τ γῆς ὁ φαυλότητος ἀπάσης εὑρετὴς εἰς πο-
λυμιξίαν, ϗ πολύμορφον ἁμαρτίαν. τοὺς μὲν γὰρ
ἀπείρησιν ὀλοσχερῶς τ κτίσματος, ἑαυτῷ τε, καὶ
τοῖς ἀκαθάρτοις δαίμοσιν ὑποκεῖσθαι πεποίη- C
κεν, ϗ δυσφυκτον αὐτοῖς τ τῆς ἁμαρ-
τίας ὑπερίσλας ζυγὸν, ϗ ἀποῤῥήσας εἰς ἄπαν τὸ,
ϗ εἰδέναι τίς ὁ φύσει πάντων ὢν Θεὸς κύριος,
τοὺς δὲ τὸν Μωσέως νόμον ἔχοντας βραδυτέρους πρὸς
πρακτέων, ῥαθύμους, ϗ ἀναπεπωκότας ἀ-
πέφηνε, πρὸς πάντα ὁτιοῦν τῶν ἐκτόπων ἀπε-
νεύκων, ὡς ὀλίγον μὲν τ νόμου ποιεῖσθαι λόγον
νομιδὴν, πρόπετῶς δὲ μᾶλλον εἰς γε ὃ ἑκάστῳ
δοκοῦν, καὶ διδάσκειν διδασκαλίας ἐντάλματα
ἀνθρώπων. ὅπερ ἐπέφανε τῷ κόσμῳ Χριστὸς D
σῶν ἦλθεν διὰ πίστεως εἰς μίαν καὶ ὀρθὴν, καὶ
ἀνεπίπλεκτον γνώμην, ἃ κατεσκέδασεν ὁ Σα-
τανᾶς, ϗ οἱ πάλαι τῆς πρὸς Θεὸν ἀγάπης ἀπο-
φοιτήσαντες πρὸς δεδραμήκασιν αὐτὸν, ϗ τὴν
ἐμφροποιὸν ἁμαρτίας κατάδασμα τ ἀγαθῶν ῥι-
πτοῦντες κατόπιν, εἰρηνεύουσι πρὸς Χριστόν;
προῤῥέπουν γὰρ αὐτοὺς, ϗ οἱ θεσπέσιοι προ-
φῆται χορηγοὶ ἦσαν πρὸς τοῦτο. Ησαΐας γοῦν,
ποιήσωμεν εἰρήνην αὐτῷ, φησὶ, ποιήσωμεν εἰ-
ρήνην οἱ ἐρχόμενοι. ἐκέκραγον δ, καὶ οἱ θεσπέ- E
σιοι μαθηταί· ὑπὲρ Χριστοῦ οὖν πρεσβεύομεν
ὡς τοῦ Θεοῦ παρακαλοῦντος δι' ἡμῶν, δεόμεθα
ὑπὲρ Χριστοῦ, καταλλάγητε τῷ Θεῷ, πρὸς
Θεὸν δὲ ποιούμεθα τὰς καταλλαγὰς, ὅτε προ-
σιέμεθα τῷ Χριστῷ διὰ πίστεως. ὡς γὰρ αὐτὸς πού
πάλιν, φησὶν, οἱ ἱερώτατος Παῦλος, Θεὸς ἦν
ἐν Χριστῷ, κόσμον καταλλάσσων ἑαυτῷ. ἐν γὰρ
Χριστῷ κόσμος τῷ Θεῷ καταλλάττεται. σκέ-
ψεως ἀναρχῆς τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ διακο-

exigunt reges tributum : vtrum , in-
quit , liberi sunt filii. Sed ne eos of-
fendamus , abi ad mare , & hamum
iacito , & qui primus ascenderit pisces,
eum tollito,& aperto eius ore, staterem
inuenies : eum capito, & illis pro me ac
te dato. Formatur itaque natura li-
ber , in seruum dispensatione , quan-
do natus erat ab vtero matris secun-
dum carnem . Tempus enim illud
erat mensuræ exinanitionis congruens.
Quòd autem in ministri modum for-
matus sit , fidem facit , cùm ait :
Vt congregarem Iacob & Israel. No-
strum enim induit naturam Deus
Verbum , non ob aliud , nisi vt ser-
uaret Israelem , & congregaret Ia-
cob. Dissipauit enim omnes qui sunt
in terra , omnis vitiositatis inuen-
tor , in multiplex & multiforme pec-
catum. Alios enim in totum defice-
re fecit à creatore , & sibi & impu-
ris dæmonibus subiecit , & ineuita-
bile iugum peccati illis iniecit , om-
ninóque abduxit , vt quis esset na-
tura vniuersorum Deus ac Dominus
ignorarent. Alios autem , qui le-
gem Mosaicam haberent, rerum agen-
darum arbitram , pigros & reside
effecit , & ad omnem pertraxit tur-
pitudinem , vt exiguam admodum
rationem legis habuerint , sed quod
cuique visum erat , fecerint , ac do-
ctrinas mandata hominum docue-
rint. Sed vbi Christus apparuit mun-
do , congregata sunt per fidem in
vnam & rectam & inculpatam sen-
tentiam , quæ Satanas dissipauerat,
Et qui olim à dilectione Dei recef-
serant , ad illum accurrerunt , &
peccato inimicitiæ causa , præ stu-
dio rerum bonarum , à tergo reiecto,
apud Christum pacem habent. Ex-
hortati sunt enim eos etiam diuini
prophetæ , vt huc maturè tenderent.
Nimirum Esaias : Ineamus , inquit ,
pacem , cum illo , ineamus pacem ve-
nientes. Clamarunt etiam diuini di-
scipuli : Pro Christo igitur legatione
fungimur , tanquam Deo exhortante
per nos : Per Christum rogamus , re-
conciliamini Deo. Cum Deo autem
reconciliamur , quando ad Christum
per fidem accedimus , quemadmo-
dum iterum sanctissimus Paulus in-
quit : Deus erat in Christo , mun- 2. Cor. 5.
dum reconcilians sibi ipsi. In Christo
namque mundus Deo reconciliatur.
Itaque ministerium humanitatis decla-

rat, cùm ait, in seruum formatum esse se à Patre, ab vtero, vt congreget Israelem & Iacob. Quod si quis dicat gentem Iudaicam his verbis denotari, à scopo ille quidem non aberrauerit. Dixit enim alicubi Christus: Non sum missus nisi ad oues perditas domus Israel. Sin quis voluerit, omnes per fidem seruatos, Israelem & Iacobum nominare, sic etiam rectè habet. Siquidem verum est, non solum esse Iudæum, qui in manifesto est: nec eam circunciſionem, quæ in carne est, dici posse verè circunciſionem: sed Iudæum esse, qui in occulto est, & qui circunciſionem habet cordis, in spiritu, non litera, cuius laus non ab hominibus est, sed à Deo. Quòd si igitur Iudæus sit, qui spiritu habet circunciſionem, non competit in quemquam istorum, vt Israel vel Iacob nominetur. Ad hunc sermonem adiecta est vox eorum qui per fidem vocati sunt, fidem suam interponentium ac pollicitantium. Ad ipsum congregabor, & glorificabor coram Domino. Et Deus meus erit mihi fortitudo. Nam hoc fieri iubet Deus, & simul propemodum iussorum hoc in loco commemoratorum finis venit. Seruatus est enim non totus Israel, sed quidam non crediderunt, & propter suam nequitiam, Euangelicæ doctrinæ gratiam non admiserunt. Vocata est autem simul cum reliquiis multitudo gentium. hi etiam in filiis Abrahæ numerantur, ita vt, quantum ad dispensationem, scopus illius aduentus nunquam fruſtretur. Congregatus est enim omnis, si quis est Israel, & etiam Iacob, sicuti iam illa verba sunt antè nobis expoſita. Promittit itaque in Christo vocatus populus, quòd ad Deum congregabitur, videlicet per fidem, & quòd coram Deo glorificabitur, illustrem adoptionis gloriam lucratus, & diuinæ naturæ particeps, & sancto Spiritu ornatus, & factus optimorum institutorum sectator, & etiam quòd Deum credet suam esse fortitudinem. Sic enim affici eos par est, qui salutem ab eo expetunt. Adiungit porrò his: Et dixit mihi, magnum tibi est, vt voceris puer meus, suscites tribus Iacob, & dispersionem Israelis conuertas. Si fas sit loqui humano more, non sinit filium pater remisse & cunctanter obire dispensationem, nec seruilis

A κονίαν καθίζησι λέγων, εἰς δοῦλον πεπλᾶσθαι τῷ πατρὸς ἐκ κοιλίας, ἵνα συναγάγῃ τὸν Ἰσραὴλ, καὶ τὸν Ἰακώβ. κἂν εἰ μὲν τις λέγοι τὸ τῶν Ἰουδαίων ἔθνος ἀφ' οὗτων σημαίνεσθαι, οὐκ ἂν ἔξω δήπου σκοποῦ. ἔφη γοῦν που Χριστός, οὐκ ἀπεστάλην, εἰ μὴ εἰς τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραὴλ. εἰ δὲ δή βούλοιτο τοὺς ἀφ' πίστεως σεσωσμένους ἅπαντας, Ἰσραήλ τε, καὶ Ἰακὼβ ὀνομάζειν, οὐ κακῶς ἂν ἔχοι, καὶ ὧδε. εἴωθε γοῦν ὁ ἀληθὴς οὐ μόνον ἐστὶν ὁ Ἰουδαῖος ὁ ἐν τῷ φανερῷ, ὅτε μὴν ἐν σαρκὶ περιτομή, λέγοιτ' ἂν οὕτως περιτομή. Ἰουδαῖος γὰρ μᾶλλον ὁ ἐν κρυπτῷ, καὶ περιτομὴ ἔχων καρδίας ἐν πνεύματι οὐ γράμματι, οὗ ὁ ἔπαινος, οὐκ ἐξ ἀνθρώπων, ἀλλ' ἐκ τοῦ Θεοῦ. εἴγε τοίνυν Ἰουδαῖος ἐστὶν ὁ πνεύματι περιτομὴν ἔχων, ἀφορίζει εἶεν ἂν οὐδενὶ τῶν γε τοιούτων Ἰσραήλ τε, καὶ Ἰακὼβ ὀνομάζεσθαι. προσεμβέβληται δὲ μεταξὺ τοῦ λόγου ὑπὸ τῶν ἀφ' πίστεως κεκλημένων, φωνὴ καθιστώντων, ὅτι καὶ αὐτὸς αὐτὸν συναγάγῃσομαι, καὶ δοξασθήσομαι ἔναντίον κυρίου, καὶ ὁ Θεός μου ἔσται μοι ἰσχύς. ἅμα γάρ τοι παρίστησι γνώσεσθαι Θεὸς, καὶ μονονουχὶ τοῖς ποσὶ τῶν πόδας εἰρηνικῶν τόπων παρεστώτων ἔρχεται πέρας. σέσωσται μὲν γὰρ οὐχ ἅπας ὁ Ἰσραὴλ, ἀλλ' ἠπίστησάν τινες ἀφ' ὧν γε τὴν σφῶν αὐτῶν μοχθηρίαν, τὴν τῶν εὐαγγελικῶν παραδόσεων οὐκ ἀποδεξάμενοι χάριν. συνήθροισται δὲ τοῖς καταλείμμασι τῶν ἐθνῶν τὸ πλῆθος, οἱ καὶ εἰς τέκνα τέθειται τοῦ Ἀβραάμ, ὥστε πάντα χρόνον τὸ γε ἦκον εἰς οἰκονομίαν, μὴ ἀφανισθῆναι τὸν D τῆς ὑποθέσεως τοῦ σκοπόν, συνήθροιται γὰρ ἅπας εἴ τις ἐστὶν Ἰσραὴλ, καὶ μήτοί γε, καὶ Ἰακὼβ, τοῖς ἐξ ἀρχῆς ἡμῖν προαποδοθεῖσι λόγοις. ὑποκρίνεται τοίνυν ὁ ἐν Χριστῷ κεκλημένος λαὸς, ὅτι καὶ σωσθήσεται ἀφ' Θεὸν δηλονότι ἀφ' τῆς πίστεως, καὶ ὅτι δοξασθήσεται ἔναντίον τοῦ Θεοῦ, τὸ λαμπρὸν τῆς υἱοθεσίας ἀποκερδαίνων κλήρωμα, καὶ θείας φύσεως μέτοχος γεγονὼς, καὶ ἁγίῳ πνεύματι κατηγλαϊσμένος, καὶ ἀρίστων ὑποτιθέμενος E ὑποφήτης ἀναδεδειγμένος, καὶ ὅτι Θεὸν ἡγήσεται τὴν ἑαυτῆς ἰσχύν. ὅτω γὰρ διακεῖσθαι πρέπει, τοὺς τῆς παρ' αὐτοῦ σωτηρίας, καὶ δόξης ἐφιεμένους, προσιέναι τούτοις. καὶ εἶπέ μοι, μέγα σοί ἐστι τὸ κληθῆναί σε παῖδά μου, τοῦ στῆσαι τὰς φυλὰς Ἰακὼβ, καὶ τὴν διασπορὰν τοῦ Ἰσραὴλ ἐπιστρέψαι, εἰ χρὴ τὰ, καὶ ἀνθρωπίνως εἰπεῖν, οὐκ ἐᾷ τὸν υἱὸν ὁ πατὴρ κατοκνῆσαι τὴν οἰκονομίαν, ὥστε μὴ ἀμελῶς τὸ μικροπρεπὲς τῆς τοῦ δούλου

μορφῆς, ἀλλ' οὐκ ἔπαρπον ἀποφαίνῃ τὸ χρῆμα, καὶ οὐκ ἄμισθον τὴν ταπείνωσιν, καὶ τὸ τῆς οἰκονομίας φορτικὸν οὐκ ἐσόμενον ἔξω θαύματος, δυσκλεές τε τοῖς τῦτο, καὶ τὸ ἀδόξητον δοκεῖν. ἐπεὶ μὴ γὰρ σμικρὸν ἐμελοποιμένως, ταῦ ἐκ τῦ Θεοῦ φωτὶ λόγῳ, τὸ κληθῆναι παῖδα, τῦτ' ἔστιν, οἰκέτην. δηλοῖ γὰρ τοὔνομα ποτὲ μὲν τὸν υἱόν, ποτὲ δὲ, ὡς ἔφην, τὸν οἰκέτην. ἡ δὲ γε τῶν ἐννοιῶν χρεία τῦτο τε κἀκεῖνο, καὶ τὸν ἑκατέρῳ πρέποντα καιρὸν εἰσκομίζεσθαι ποιεῖ. ὅπῃ γὰρ ἐπὶ τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας ὁ λόγος ἐστὶ, πρέποι ἂν εἰκότως τὸν παῖδα νοεῖσθαι δοῦλον. ἐκτὸς ὧν, κἂν εἰς μικρὸν, ὡς ἔφην, ταῦ ᾖ τῆς δουλείας τὸ δυσκλεές, ἀλλ' ἐπέρως. καὶ δὴ καὶ γέγονεν οὐ μικρὸν αὐτῷ. δοξάζεται γὰρ παρὰ πάντων, ὡς ἁρπαγμὸν μὴ ἡγησάμενος τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ, καὶ τοῖς τῆς δουλείας ἐνομίλησας ἤθεσι, καὶ καθημένος εἰς κένωσιν, ὑπομείνας τε σταυρὸν, καὶ τὰ ἐν αὐτῷ, καὶ τῆς ἀπάντων ζωῆς ἀντάλλαγμα τὴν ἑαυτῦ ψυχὴν καταθεὶς, ἵνα καταλύσῃ τυραννίδα διαβολικὴν, καὶ τὰ τῶν δαιμόνων διελάσῃ σίφη τῆς καθ' ἡμῶν ἀφορήτου πλεονεξίας, ἵνα ἐκ μέσου ποιήσῃ τὴν ὀλεθρίαν ἁμαρτίαν, ἵνα καταργήσῃ θάνατον, καὶ τὴν τῦ ἀνθρώπου φύσιν ἀπαμορφώσῃ πρὸς τὸ ἀπ' ἀρχῆς, καὶ παραδῷ ταῦ Θεῷ τὴν αὐτῦ τε καὶ ἑαυτῦ βασιλείαν, ὑφ' ὑπάνου ἔτι τυραννουμένην, ἀποβαλλούσῃ τε μᾶλλον τῆς ἑτέρων πλεονεξίας τὸν ζυγόν.

Ἰδοὺ τέθεικά σε εἰς φῶς ἐθνῶν, τῦ εἶναί σε εἰς σωτηρίαν ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς.

Οὐκ ἠγνόησεν ὁ πατὴρ τὸ τῶν Ἰουδαίων ἀπεσκληκὸς, καὶ ἀπευθέτως τὸν φρόνημα, καὶ ὀλοῤῥίπτως ἐκτεθραμμένον εἰς τὸ ἐξωλέστερον. προσήκατο γὰρ οὐδαμῶς τὴν περὶ Χριστοῦ παίδευσιν, καίτοι θεὸν ἀγαθὸν μὲν τὴν ἡμετέρων, καὶ ἀσυγκρίτου φιλανθρωπίας τὸν λυτρωτὴν, ὑπερπαίοντα δὲ ὡσαῦτως χεροὶ παραδεξάμενον τὴν φιλοτιμίαν. ἵνα τοίνυν μὴ ἐν ἀποτυχίᾳ σκοπῦ γένηται δοκῇ τῦ σωτῆρος ἡμῶν οἰκονομία, ἅτε δὴ, καὶ ἀπολακτίσαντος τὸν ἡγησαμένου λαὸν, καὶ ὑπερσεμένου καθάπερ ἔφην τὴν αὐτῦ λύτρωσιν, προσπήνεγκεν ὁ πατὴρ, ὅτι σωτηρίας καταδείξει τέλεον, καὶ τὸ τῆς ἀληθοῦς γνωρισίας ἐπήσει φῶς τοῖς ἐν ἀχλύϊ, καὶ σκότῳ. ἐκάλεσε γὰρ ὁ Ἰσραὴλ εἰς τῦτο, Χριστοῦ λέγοντος ἐναργῶς. ἐγώ εἰμι τὸ φῶς τῦ κόσμου, καὶ, ἕως τὸ φῶς ἔχετε, πιστεύετε ἐν τῷ φωτὶ, ἵνα μὴ ἡ σκοτία ὑμᾶς καταλάβῃ.

A formæ humilitatem carere patitur suo præmio, sed fructuosum hoc munus reddit, & hanc abiectionem non irremuneratam relinquit, & dispensationis onus non erit absque admiratione, quin & gloriosum fiet, etiamsi inglorium videatur. Erat enim humile planè Verbo ex Deo nato, vt vocaretur puer, id est, famulus. Denotat enim hoc nomen aliquando, filium: aliquando etiam, vt dixi, famulum. Prout sententiam postulat, poterit alterutrum horum suo tempore opportuno B adhiberi. Quoniam autem sermo est de dispensatione in carne, aptè conueniet nunc, vt puer intelligatur, seruus. Ergo, vt dixi, licet abiecta, res filio sit ignobilitas seruitutis, aliter tamen se res habuit. Non enim parum erat illi, vt qui ab omnibus glorificatur, quòd cùm non rapinam duxerit, esse æqualem Deo, etiam seruili more versatus hic fuerit, & ad hanc exinanitionem deuenerit, crucémque eiúsC que mala subierit, & ad omnium vitam redimendam, suam ipsius animam deposuerit, vt tyrannidem diabolicam aboleret, & dæmoniorum agmina ab intolerabili in nos violentia deturbaret, vt exitiosum peccatum de medio tolleret, vt mortem deleret, vt hominis naturam ad primam originem refingeret, & eius suúmque regnum Deo traderet, quod nullius postea tyrannide occuparetur, aliorúmque violentiæ iugum D potius excuteret.

Ecce posúi te in lucem gentium, vt sis tu salus, vsque ad extremum terræ.

Non ignorauit Pater animum Iudæorum obduratum, & admonitionis impatientem, & prorsus ad effrenationem auersum. Non enim doctrinam Christi receperunt, etiamsi par esset, vt Redemptoris clementiam & incomparabilem humanitatem admirarentur, & obuiis veluti manibus maiestatem E amplecterentur. Itaque ne Seruatoris nostri dispensatio scopo ac proposito suo frustraretur, cùm videlicet populus recalcitrasset suo præfecto, & redemptionem, vt dixi, non admisisset: subiunxit Pater, salutis viam se ostensurum, & veræ Dei noticiæ lucem immissurum, in caligine & tenebris versantibus. Ad hanc enim vocatus erat Israel, Christo apertè dicente: [Ego sum lux mundi, Et, donec lucem habetis, ambulate in luce, ne vos tenebræ comprehendant.] [Isai. 49]

» hendant.] Quoniam verò tenebras dilexerunt magis quàm lucem, illis comprehensi sunt, etiamsi sancti prophetæ gratiam in Christo illis antè prædicassent. Alius enim dixit: [Illumina-
Isai. 60. » re, illuminare Hierusalem, venit enim » tuum lumen, & gloria Domini super » te exorta est. Ecce tenebræ & caligo » operient terram & gentes. Super te » autem apparebit Dominus, & gloria » eius in te videbitur.] Alter etiam in-
Mal. 4. » quit: [Vobis qui timetis nomen meum, » exorietur sol iustitiæ, & sanatio in » pinnis eius.] Sed quia, vt sacræ literæ dicunt, aures eorum aggrauatæ sunt vt non audirent, & oculi eorum occlusi: illuxit Christus gentibus, orbémque terrarum diuina luce repleuit, vt ab ortu vsque ad Occasum, & ad terminos vsque terræ, ex eius gloria fructum perciperent, & puris animi oculis, diuinam & supremam naturam perspicerent, eique & soli spiritualem cultum consecrarent.

Sic dicit Dominus qui eruit te Deus Israel: Sanctificate eum qui despicit animam suam, qui abominationi habetur à gentibus, qui seruus est principum. Reges videbunt eum, & surgent principes, adorabúntque eum propter Dominum, quia fidelis est sanctus Israel, & elegi te; Sic dicit Dominus: Tempore accepto exaudiui te, & in die salutis adiuui te.

Quanta misericordia dignatus sit Deus & Pater eos qui per Christum vocati sunt, etiam hinc discere poteris. Mysticis enim sacris eos imbuit, & profundum ac magnum humanitatis retegit mysterium, nec vllum sinit lapide offensionis confringi, & per imprudentiam ad petram scandali impingere. Contritus enim erat sic stupidus Israel. Quid est ergo quod dicit? Ego qui erui te Deus Israel, sic tibi dico: Sanctificate eum qui despicit animam suam, id est, augustum & sanctum habetote, & studio complectimini eum, qui animam suam despicit, id est, nihili ducit. Factus enim pro nobis homo vnigenitum Dei Verbum, posuit pro nobis animam suam, voluitque propter nos mortem carnis perpeti: nec suæ naturæ quicquam suscepit. Nam ipse superior erat, quàm vt pateretur, vtpote Deus: verùm sic inquam, eam abiecit, idque pro peccatoribus.

A λάβῃ. ὅπῃ γ' μᾶλλον ἠγάπησαν ὁ σκότος, ἢ ὁ φῶς, κατελείφθησαν ὑπ' αὐτῶ, καίτοι τῶν ἁγίων προφητῶν τὴν ἐν Χριστῷ χάριν αὐτοῖς προφητευόντων. ὁ μὲν γάρ τις ἔφη. φωτίζου, φωτίζου Ἱερουσαλήμ, ἥκει γάρ σε ὁ φῶς, καὶ ἡ δόξα ὅπτι σὲ ἀνατέταλκεν. ἰδοὺ σκότος, καὶ γνόφος καλύψει γῆν ἐπ' ἔθνη, ὅπτι δέ σε φανήσεται κύριος, καὶ ἡ δόξα αὐτῦ ὅπτι σε ὀφθήσεται. ὁ δέ τις ἕτερος, καὶ ἀνατελεῖ ὑμῖν τοῖς φοβουμένοις τὸ ὄνομά μου, ἥλιος δικαιοσύνης, καὶ ἴασις ἐν ταῖς
B πτέρυξιν αὐτῦ. ὅπῃ γ' καθά φησι τὸ γράμμα τὸ ἱερὸν, τὰ ὦτα αὐτῶν ἐβάρυνεν τῦ μὴ εἰσακοῦσαι, καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν ἐκάμυσεν, ἐπέλαμψε τοῖς ἔθνεσιν ὁ Χριστὸς, καὶ φωτὸς τῦ θείου μεμεστωμένῳ ἀπέφηνε τὸν ὑπ' ἀνατολὰς, ὥστε τοὺς ἐξ ἡοῦς εἰς δύσιν, καὶ μέχρι τῶν περάτων τῆς γῆς ἀπολαῦσαι τῆς φιλοτιμίας, καὶ καθαροῖς ὄμμασι τὸν θεῖόν τε, καὶ ἀνωτάτω πεφυκότα φύσιν, καὶ ἵνα τῆς πνευματικῆς λατρείας, αὐτῆ τε, & μόνῃ καθιερώσαι θεσπίοις.

C Οὕτως λέγει κύριος, ὁ ῥυσάμενός σε Θεὸς Ἰσραήλ. ἁγίασατε τὸν φαυλίζοντα τὴν ψυχὴν αὐτῦ, τὸν βδελυσσόμενον ὑπὸ τῶν ἐθνῶν, τῶν δούλων τῶν ἀρχόντων. βασιλεῖς ὄψονται αὐτὸν, καὶ ἀναστήσονται ἄρχοντες, καὶ προσκυνήσουσιν αὐτῷ ἕνεκεν κυρίου, ὅτι πιστός ἐστιν ὁ ἅγιος Ἰσραήλ, καὶ ἐξελεξάμην σε. οὕτως λέγει κύριος. καιρῷ δεκτῷ ἐπήκουσά σου, καὶ ἐν ἡμέρᾳ σωτηρίας
D ἐβοήθησά σοι.

Ὅπως ἠξίωσε φιλοδώρως τοὺς διὰ Χριστῦ κεκλημένους ὁ Θεὸς, καὶ πατὴρ, καὶ ἐντεῦθεν αὖ μάθοις. μυσταγωγεῖ γὰρ αὐτοὺς, καὶ ὃ βαθὺ, καὶ μέγα τῆς ἀνθρωπότητος ἀπεκαλύπτῃ μυστήριον, οὐδὲ ἐᾷ προσκόπτειν τινὰς τῷ λίθῳ τῦ προσκόμματος, καὶ προσπταίειν διὰ ἀβουλίας τῇ πέτρᾳ τῦ σκανδάλου. σὶωτετύφλω γὰρ ὕπτως ὁ Ἀπόστολος Ἰσραήλ. τί δὴ οὖν φησίν; ἐγὼ ὁ ῥυσάμενός σε Θεὸς, ὅτι φημὶ πρὸς σέ. ἁγίασατε τὸν φαυλίζοντα τὴν ψυχὴν αὐτῦ, τῦτ' ἔστι,
E σεβάσιον, καὶ ἅγιον ἡγήσασθε, καὶ ποιᾷ σπουδῇ σατε τὴν ἑαυτῦ ψυχὴν ἀφαυλίστατα, τῦτ' ἔστιν, ἐξουτελίστατα. γεγονὼς γὰρ ἄνθρωπος ὁ Θεὸς, καὶ μονογενὴς ὑὸς Θεοῦ λόγος, τέθηκεν ὑπὲρ ἡμῶν τὴν ἰδίαν ψυχὴν, εἵλετό τε παθεῖν δι' ἡμᾶς τὴν κατὰ σάρκα θάνατον, οὐδὲν ὑπομείνας εἰς ἰδίαν φύσιν. αὐτὸς γὰρ ὢν ἐπέκεινα τῦ παθεῖν ὑπῆρχον ὡς Θεὸς, πλὴν ὕπτως εἶπεν προσέρριψεν αὐτὸν, καὶ τῦτο ὑπὲρ ἁμαρτωλῶν,

δὴ δὲ τεθαύμακεν ὁ πάνσοφος Παῦλος. ἔφη γὰρ ὅτι συνίστησι τὴν ἑαυτοῦ ἀγάπην ὁ Θεὸς εἰς ἡμᾶς, ἔτι γὰρ ὄντων ἡμῶν ἁμαρτωλῶν κατὰ καιρὸν ὑπὲρ ἀσεβῶν ἀπέθανεν. αὐτὸς δέ που ὁ Χριστὸς φησί που, ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς τὴν ψυχὴν ἑαυτοῦ τίθησιν ὑπὲρ τῶν προβάτων. τέθεικε τοίνυν αὐτὴν ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ γὰρ μόλωπι αὐτοῦ ἡμεῖς ἰάθημεν, καὶ αὐτὸς ἐμαλακίσθη διὰ τὰς ἀνομίας ἡμῶν, καὶ διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν παρεδόθη. ἁγιαζέσθω οὖν, φησὶ, τοῦτ' ἔστιν, ἅγιος ἡγείσθω, ἤτοι ὁμολογείσθω. Θεῷ δὴ αὖ πρέποι τοῦτο, καὶ μόνῳ κυρίως τε, καὶ ἰδικῶς. εἰ γὰρ καὶ εἰσὶν ἅγιοι πολλοὶ δυνάμεις τε λογικαὶ, καὶ μὴν, καὶ ἐπὶ γῆς αὖ θεσπιοι, ἀλλ' οὖν οὐκ μετοχῆς ἕνεκεν καὶ φύσιν ἁγίου, καὶ μόνου τοῦτο ἔστιν ἀρχετύπως ἀληθῶς, ἅγιοι χρηματίζουσιν. ὥσπερ γὰρ φῶς μὲν ἐστὶ τὸ ἀληθινὸν αὐτὸς, δέδωκε δὲ καὶ ἀξίωμα, καὶ ἑτέροις. ὑμεῖς γάρ ἐστε, φησὶ, τὸ φῶς τοῦ κόσμου. ὅταν καὶ μόνος ὢν ἅγιος ὁμοῦ τῷ Θεῷ, καὶ πατρὶ, καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι δίδωσιν ὡς ἴδιον πληρώματος, καὶ τοῖς μετόχοις αὐτοῦ τὸν ἁγιασμόν. οὕτω φαμὲν, καὶ ἐν προσευχαῖς. πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἁγιασθήτω τὸ ὄνομά σου. καὶ οὐκ που φαμὲν, ὡς προσθήκην ἁγιασμοῦ τῷ ὀνόματι τοῦ παντὸς γενέσθαι προσκαλούμεθα· δῆλον γὰρ καὶ δὴ τὸ χεῖρον τοῦτο ἔσται. εἰ δὴ μᾶλλον παρὰ πᾶσιν ὅσον ἐστὶν ἀληθῶς τὸ γενέσθαι, τοῦτ' ἔστιν, ἅγιον, καὶ φοβερὸν, ὅταν καὶ ἐνταῦθα τὸ, ἁγιάσατε, νοητέον, κἂν εἰ περ αὖ λοιπὸν, φησὶ, τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, τοῦτ' ἔστι, κἂν εἴ τι τῶν ἀνθρωπίνων παθεῖν λέγεται, καὶ τὴν ἰδίαν σάρκα θανάτου γεύσασθαι προσκαλέσασα, τέθεικε δὲ τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν ὑπὲρ πολλῶν. ὑπεισέρχεται δὲ ὁ λόγος, καὶ ἀμνημόνητα καὶ ἑτέρων, ἃ ἦν γένοιτ' ἂν ἔσω ὅτε καὶ ἐμποδὼν τοῦ χρεὼν αὖ πιστεύειν αὐτοῖς τοὺς τῆς οἰκονομίας οὐχ ὁρῶντας βάθος τοῖς γε μὴν ἀφρονεστέροις οὐδὲν ἂν ἐμποιήσαι βλάβος. παραδεδόσθαι μὲν γὰρ Πιλάτῳ τὸν Ἰησοῦν, κατεβδελύττοντο τῶν στρατιωτῶν τινες, τοῦτο μὲν καταπαίοντες ἀθρόως, τοῦτο δὲ, καὶ ἐμπτύσμασιν ἀτιμάζοντες, καὶ στεφανοῦντες ἐξ ἀκανθῶν ὑβρίσθαι, καταχερτομοῦντές τε, καὶ λέγοντες, χαῖρε ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων. διὰ τοῦτο φησὶ τὸν βδελυσσόμενον ὑπὸ τῶν ἐθνῶν, τῶν δούλων, τῶν ἀρχόντων. ἕψεται δὲ πάντως, καὶ τοῦτο, ὃ, ἁγιάσατε, ἀλλ' ὅτι πέπονθε μὲν οἰκονομικῶς τὰ παρὰ τῶν ἐθνῶν ἐμπαίγματα. ἀναλάμψει δὲ μὴν τοῦτο, καὶ δοξασθήσεται παρὰ πάντων ἐν ὑπερβολαῖς ταῖς αἰω-

A Quod etiam admiratus est sapientissimus Paulus, inquit enim: [Commendat autem suam erga nos charitatem Deus: adhuc enim cùm nos essemus peccatores, adhuc, inquam, eo tempore, pro impiis est mortuus.] Christus etiam ipse ait: [Bonus pastor animam suam ponit pro ouibus.] Itaque & nobis eam posuit. nam vibice eius nos sanati sumus, & ipse languidus erat propter iniquitates nostras, & propter peccata nostra traditus. Sanctificetur itaque, inquit, id est, sanB ctus prædicetur. Hoc quippe Deo & soli quadrat propriè & peculiariter. Nam quamquam multi sancti sunt, & potestates ratione præditæ, atque etiam in terra homines, attamen ex participatione eius qui natura & solus est sanctus, veréque hoc existit, sancti nuncupantur. Sicuti enim ille vera lux est, dignitatis tamen hoc aliis impartiit: Vos enim, inquit, estis lux mundi: sic etiam qui solus est sanctus cum Deo & Patre, & C sancto Spiritu, dat velut ex sua plenitudine suis consortibus sanctificationem. Sic dicimus & in precibus: [Pater noster qui es in cælis, sanctificetur nomen tuum.] Nec verò dicimus sic precari nos, vt aliqua sanctificationis accessio nomini Patris fiat (id enim perabsurdum) sed optamus, vt vbique sit quod verè est, id est, sanctum & terribile: Sic etiam hîc intelligendum est, Sanctificate: Etiam, inquit, qui despexit animam D suam, id est, humani quiddam passus esse dicitur, suámque carnem gustare mortem effecit: Posuitque animam suam pro multis. Progreditur oratio, & commemorat alia, quæ impedire interdum possunt, quo minus credant ei, qui dispensationis profunditatem non vident: prudentibus verò nihil afferet incommodi. Traditum enim Pilato Iesum, quidam milites diris deuouebant, & partim impiè percusserunt, E partim etiam sputis dehonestarunt, & coronâ spineâ cõtumeliam irrogarunt, deriserunt atque dixerunt: Aue Rex Iudæorum. Propterea vocat eum abominationi habitum à gentibus. Qui seruus est principum, consequitur semper illud: Sanctificate. Cæterùm quòd perpessus sit ex dispensationis ratione ludibria gentium, quòd etiam postea refulgebit, & illustrabitur ab omnibus, in summa digni-

Rom. 5.

Ioan. 10.

tate constitutus, & etiam inferiore honore præditis, prædicit: Reges videbunt eum & surgent, de regni videlicet solio. Principes etiam adorabunt eum: Videbunt autem non oculis corporis, sed velut mentis & cordis perlustratione. Sic enim videmus gloriam Christi. Adorabunt verò illum propter Dominum, id est, propter me. Glorificatur enim velut filius Dei & Patris, quia fidelis est Sanctus Israel. Fidelis, hîc significat semper manentem. Immotum enim est & stabile regnum Dei & Patris: similiter & filii, cùm tamen falsò nuncupati dii fideles non sint. Sunt enim nuper nati, & pereunt, & non manent. Vniuersorum autem Seruator & Dominus, verè fidelis est, id est, ad suam ipse dignitatem prouectus, stabilis & constans, elegit qui per Christum vocati erant. Quos enim præsciuit, inquit, etiam præfiniuit, vt conformes essent & ipsi imagini filii sui, & vocauit, & sanctificauit, & glorificauit. Oportuit igitur, oportuit electos sanctificare eum, qui animam inhabitat, & non mensuram humanitatis intueri, & à decoro decidere, & ab exacta eius cognitione deerrare, sed potius dispensationis sapientiam intelligere, illúmque adorare, & constanter sic animo affici ac persuaderi, illum esse fidelis Domini natura & verè filium, etiamsi pro ratione dispensationis in forma nostra apparuerit, & exinanitionis mensuram induerit. Alloquitur porrò electos, & inquit: Tempore accepto exaudiui te, & in die salutis adiuui te. Præscitus quidem erat ante mundi constitutionem Christus, & eius mysterium: illuxit autem illis temporibus, quibus visum est dominatori, cùm etiam nobis opem attulit. Humanitatis tempus, dicit esse diem salutis. Sic enim diuinus Paulus: [Eccce nunc, inquit, tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis.] Psallit etiam propheta Dauid, & ait: [Hæc est dies, quam fecit Dominus, exultemus & lætemur in ea.]

2 Cor. 6. Psal. 117.

Et dedi te in testamentum gentium, vt constituas terram, & possideas hæreditatem deserti, vt dicas his qui in vinculis sunt: Exite, & his qui in tenebris: Illustremini. In omnibus viis suis pascentur, & in omnibus viis pascua eorũ. Non

πάντων, ἓ τῶν ἐν ταῖς ὑποκειμέναις ἔντων τιμαῖς, προφερόμενος λέγων. Βασιλεῖς αὐτὸν ὄψονται, καὶ ἀναστήσονται, ἐκ τοῦ τῆς βασιλείας δηλονότι θρόνου. Ἄρχοντες, καὶ προσκυνήσουσιν αὐτῷ. ὄψονται δὲ οὐ τοῖς τοῦ σώματος ὀφθαλμοῖς, ἀλλὰ γὰρ ὡς ἐν θείᾳ φρενὸς, καὶ καρδίας. ὁρῶμεν γὰρ ὅτων τὴν δόξαν Χριστοῦ. προσκυνήσουσι δ' αὐτῷ ἕνεκεν κυρίου, τοῦτ' ἔστιν, ἕνεκεν ἐμοῦ. δοξάζεται γὰρ ὡς υἱὸς τοῦ Θεοῦ, καὶ πατρὸς, καὶ ὅτι πιστός ἐστιν ὁ ἅγιος Ισραήλ. Τὸ δ' πιστὸς ἐν τούτοις τὸν ἀεὶ μένοντα δηλοῖ. ἀκλόνητος γὰρ ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ, καὶ πατρός. ὁμοίως δὲ, καὶ ἡ τοῦ υἱοῦ. ἐκ ὄντων πιστῶν τῇ ψευδωνύμων Θεῶν. εἰσὶ γὰρ ἀρτίγονοι, καὶ ἀπολύμενοι, καὶ φθείροντες. ὁ δὲ τῶν ὅλων σωτὴρ, καὶ κύριος πιστὸς ἀληθῶς, τοῦτ' ἔστιν, ἐπὶ βεβηκὼς ἐν ταῖς ἰδίαις ὑποστάσεις, καὶ ἀκλονήτως ἔχων, καὶ αὐτός. ἐξελέξατο τοὺς ἁγίους Χριστοῦ κεκλημένους. οὓς γὰρ ἔγνω, φησὶ, καὶ προώρισε συμμόρφους τῆς εἰκόνος τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, τούτους καὶ ἐκάλεσεν, ἡγίασέ τε πρὸς τούτῳ, καὶ ἐδόξασεν. ἔδει δὴ οὖν ἔδει τοὺς ἐξελεγμένους ἁγιάσαι τὸν φαυλίζοντα τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, καὶ μὴ τοῖς τῆς ἀνθρωπότητος ὁρωμένοις ἀποφαλῆναι τοῦ πρέποντος, καὶ τῆς ἐπ' αὐτῷ γνώσεως ἀκεραίοις ἀποφέρεσθαι, σεμνύνεσθαι δὲ μᾶλλον τῆς οἰκονομίας τὸν θεῖον προσκυνῶν αὐτῷ, ἀμεταπτώτως δὲ, καὶ ἀρρήτοτος, ὅτι τοῦ πιστοῦ κυρίου φύσει τε, καὶ ἀληθῶς υἱός ἐστι, καὶ εἰ πεφώνευ οἰκονομικῶς ἐν εἴδει τῷ καθ' ἡμᾶς, καὶ τὸ τῆς κενώσεως ὑπερέδυ μέτρον. προσκαλέσεται δ' τοὺς ἐξελεγμένους, καὶ φησὶν, ὅτι καιρῷ δεκτῷ ἐπήκουσά σου, καὶ ἐν ἡμέρᾳ σωτηρίας ἐβοήθησά σοι. προεγνώσθη μὲν πρὸ καταβολῆς κόσμου Χριστὸς, καὶ τὸ αὐτοῦ μυστήριον, ἐπέλαμψε δ' τοῖς καιροῖς οἷς ἠθέλησεν ὁ δυνάστης, καθ' οὓς ἡμῖν βεβοήθηκε, καὶ τὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως καιρὸν, σωτηρίας ἡμέραν τοῦτ' ἔστι φησὶν. οὕτω γὰρ που καὶ ὁ θεσπέσιος Παῦλος. ἰδοὺ νῦν, φησὶ, καιρὸς εὐπρόσδεκτος, ἰδοὺ νῦν ἡμέρα σωτηρίας. ψάλλει δ' καὶ ὁ προφήτης Δαβὶδ, καὶ φησὶν. αὕτη ἡ ἡμέρα ἣν ἐποίησεν ὁ κύριος, ἀγαλλιασώμεθα, καὶ εὐφρανθῶμεν ἐν αὐτῇ.

Καὶ ἔδωκά σε εἰς διαθήκην ἐθνῶν, τοῦ καταστῆσαι τὴν γῆν, καὶ κληρονομῆσαι κληρονομίαν ἐρήμου, λέγοντα τοῖς ἐν δεσμοῖς, ἐξέλθετε, καὶ τοῖς ἐν τῷ σκότει, ἀποκαλύφθητε, καὶ ἐν πάσαις ταῖς ὁδοῖς αὐτῶν βοσκηθήσονται, καὶ ἐν πάσαις ταῖς ὁδοῖς ἡ νομὴ αὐτῶν. οὐ πεινά-

σουσιν, οὐδὲ διψήσουσιν, οὐδὲ παταξῃ αὐτοὺς καύσων, οὐδὲ ὁ ἥλιος, ἀλλ' ὁ ἐλεῶν αὐτοὺς παρακαλέσῃ, καὶ διὰ πηγῶν ὑδάτων ἄξῃ αὐτούς, καὶ θήσω πᾶν ὄρος εἰς ὁδὸν, καὶ πᾶσαν τρίβον εἰς βόσκημα αὐτοῖς. ἰδοὺ οὗτοι πόρρωθεν ἔρχονται. οὗτοι ἀπὸ βορρᾶ, καὶ οὗτοι ἀπὸ θαλάσσης, ἄλλοι δὲ ἐκ γῆς Περσῶν.

A *esurient, neque sitient, neque ferict eos æstus, neque sol, sed qui miseretur eorum, consolabitur eos, & per fontes aquarum ducet eos. Et vertam omnem montem in viam, & omnem semitam in pastum eis. Ecce è longinquo veniunt, hi ab Aquilone, illi à mari, alij de terra Persarum.*

Εδοξέ τισι τῶν προλαβόντων ἐξηγητῶν ἀρχὴν τοῦ προκειμένου κεφαλαίου ποιήσασθαι. ὅτω λέγει κύριος καιρῷ δεκτῷ ἐπήκουσά σου, καὶ ἐν ἡμέρᾳ σωτηρίας ἐβοήθησά σοι, καὶ φασὶν εἰρῆσθαι ταῦτα πρὸς Θεοῦ καὶ Πατρὸς τῶν ὅλων ἡμῶν Σωτῆρι Χριστῷ. προσεξυφαίνουσι δὲ, καὶ τοιόνδε τινὰ νοῦν. ηὔξατο μὲν γὰρ, φησὶ, πρὸ τοῦ θανάτου σταυρικοῦ, λέγων. πάτερ εἰ δυνατὸν, παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο, καὶ οὐκ ἠκούσθη πέπωκε γὰρ αὐτό. ὅπερ ἦν πεπάτακε τὸν θάνατον ἀντιλαμβανομένου τοῦ πατρὸς, εἴρηται πρὸς αὐτὸν ἀναγκαίως, ὃ, καιρῷ δεκτῷ ἐπήκουσά σου, καὶ ἐν ἡμέρᾳ σωτηρίας ἐβοήθησά σοι. δοκεῖ δέ μοι πολὺ τὸ ἀπίθανον ἀρρώστειν ὁ λόγος. καίτοι γὰρ εἰδὼς ὅτι χρὴ πιεῖν τὸ ποτήριον, καὶ οὐκ ἂν ὀκνῆλθοι τὸ σῴζεσθαι τῶν ὅλων ἀνθρώπων ἕνεκα τὸ ἑαυτοῦ θέλημα, πολλῷ ὅτι δήπου τοῦ θανάτου τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, καὶ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως οἰκονομικώτατα λίαν τὸ τῆς προσευχῆς ἐπεράτωτο ῥῆμα, ἵνα τὸ πάθους ἡ προσβολὴ τὸ τῶν Ἰουδαίων μιαιφονίας κατηγορῇ, ἐπεὶ πῶς ἔχον τοῖς τῆς εἰς αὐτὸν δυσσεβείας ἐγκλήμασιν ἑνοχος γένοιτο ὁ Ἰσραήλ, εἰ μὴ ἀβούλητον ἦν αὐτῷ τὸ παθεῖν διά τι τὸ δυσκλεὲς, πολλῷ, καὶ ὅτω γέγραπται θελητὸν, καὶ ἀποξῆσαι τοῦ κόσμου τὴν ἁμαρτίαν, καὶ ἀναμορφῶσαι τὰ καθ' ἡμᾶς, εἰς καινότητα ζωῆς ἁγίας. σαφῶς γὰρ ὅτω καὶ εἰρημένον περὶ αὐτοῦ, ὅτι καταβέβηκα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, οὐχ ἵνα ποιῶ τὸ θέλημα τὸ ἐμὸν, ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με, τοῦτ' ἔστι, τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με πατρὸς, ἵνα πᾶν ὃ δέδωκέ μοι, μὴ ἀπολέσω αὐτὸ ἐξ αὐτοῦ, ἀλλὰ ἀναστήσω αὐτὸ ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ. ἐπέφανε γὰρ τῷ κόσμῳ Χριστὸς, καὶ τὴν ἱερὰν ἀπήρτισο κηρυγμὴν πρὸς τοὺς ἐξ Ἰσραήλ. ὅπερ δὲ ἦσαν ἀπειθεῖς, καὶ κατεσκληκότες, ἐξίλιοι, καὶ θρασεῖς, ἃ προσῆκαν τῇ πίστει, ἀλλ' ἡμάρτανον μᾶλλον εἰς αὐτὸν πολυτρόπως, εἶτα τελευταῖον ἐσταύρωσαν. ἐνταῦθα βλέπει μοι τῆς ἀπορρήτου σοφίας τὸ δυνάμιον. ἀπὸ γὰρ τῆς Ἰουδαίων σκαιότητος ἐπενοήσατο αὐτῷ, φημὶ δὴ τὸ θάνατον. δῆλον δὲ ὅτι τὸ τῆς σαρκὸς σωτηρίας προ-

B Visum est quibusdam interpretibus qui antegressi sunt, huius capitis initium facere: Sic dicit Dominus: Tempore accepto exaudiui te, & in die salutis adiuui te. Et aiunt hæc dici à Deo & Patre, omnium nostrum Seruatori Christo, talémque sensum attexunt. Orauit, inquiunt, ante crucem pretiosam, dicens: Pater, si possibile est, transeat Luc. 22. à me calix iste, nec auditus est, bibit enim illud. Postquam autem calcasset mortem succurrente Patre, dictum est ei necessariò: Tempore accepto exaudiui te, & in die salutis adiuui te. Videtur tamen mihi hæc C oratio valde à probabilitate aliena. Nam cùm sciret bibendum esse poculum, & non posse orbem terrarum conseruari, nisi per mortem carnalem, & resurrectionem è mortuis: peraccommodatè formatur huius precationis ratio, vt passionis deprecatio, accusatio fŏret cædis Iudaicæ. Quomodo enim impietatis in eum crimine teneretur Israel, si non illi coacta ac violenta hæc passio, propter ignobilitatem fuisset? Verum D etiam sic voluntarium fuit, & mundi peccatum tollere, & nostram naturam ad nouitatem sanctæ vitæ reformare. Sciendum enim, sic ab illo dictum esse: [Descendi de cælo, « Ioann. 6. non vt facerem voluntatem meam, « sed voluntatem eius qui misit me. « Hæc est voluntas eius qui misit me, « ne quid perdam ex omnibus quæ « dedit mihi, sed vt resuscitem illa in « nouissimo die.] Apparuit enim mun- « do Christus, & sacram prædicationem auspicatus est apud Israelitas. E Verùm quia inobedientes erant, & obdurati, effrenes & audaces, non receperunt fidem, sed contra eam peccarunt multifariam: ad vltimum etiam cruci affixerunt. Hinc mihi specta arcanæ sapientiæ virtutem. Nam mortem videlicet carnis illatam illi à sinistra Iudæorum nequitia, causam salutis extitisse,

dico vniuersæ terræ incolis. Et mors per eius resurrectionem abolita est, & calcata est corruptio, nósque in vitam refloruimus, qui per Adami prævaricationem detrudebamur in contrarium. Non igitur desperationem fuisse in hac Seruatoris nostri precatione dicimus, absit, sed potius dispensationem, quam par est admirari. Alio quoque modo dicimus, hanc orationem, ante precioſam crucem, prudenti consilio factam esse. Extitit enim nobis exemplar, & forma rei necessariæ. Tentatione namque impendente, & metu inundante, non desides esse nos oportet & supinos; sed vigilantes potius & intentos orationi, & Deum Seruatorem rogare, vt si visum sit, plagis & laqueo pedem extricemus. Sin patiendum sit, nobis magis profuturum scit, si perueniat ad exitum, ipso tribuente patientiam. Cùm ergo demonstratum sit opinionem quorundam minus esse probabilem: agedum rursus, quæ præ manibus sunt, attingamus. Dedisse enim se illum ait Pater in Testamentum Gentium, vt constituat terram, & possideat hæreditatem deserti, dicens illis qui in vinculis sunt: Exite, & his qui in tenebris sunt: Illustramini. Cùm itaque recalcitrasset Israel, & à dilectione in illum per infidelitatem recessisset, Christus leges tulit Gentibus, & nouum illis Testamentum, id est, Euangelicam & salutarem prædicationem descripsit: ac terram scilicet turbatam & non satis prudentem, constituit. Non errauerat creaturam colendo, & impurorum spirituum turmis seruiendo. Fecerunt siquidem id solùm quod ipsis visum esset. Alii verò eam in omne turpitudinis genus deduxerunt, & pecuariam vitam iusserunt viuere. Turbata est igitur terra non mediocriter & tumultuata: verum per Christum constituta est, & velut ex tempestate & fluctuatione, conuersa est in serenitatem. Facta est enim portio & sors eius. Idque est quod in secundo Psalmo dictum est ei, velut à Deo & Patre: Postula à me, & dabo tibi Gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ. Desertum nominat, gentium multitudinem, infructuosæ & siticulosæ terræ eam comparans. Verùm, vt dixi, facta est sors Christi. Quî & quomodo?

A Φασὶν ἐποιήσατο τοῖς ἀνὰ πᾶσαν τὴν γῆν, καταργήθη δὲ θάνατος διὰ τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ, καὶ πεπάτηται * φθορά, καὶ ἀνεθαλλόμεθα εἰς ζωήν, οἱ διὰ τῆς ἐν Ἀδὰμ παραβάσεως κατενηνεγμένοι πρὸς τὸ ἐναντίον. Οὐκοῦν οὐκ ἀπόνοιαν ληπτέον εἶναι τὴν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ προσευχήν, μὴ γένοιτο, οἰκονομίαν δὲ μᾶλλον, ἢ γὰρ δεῖ ἔποιτο τὸ θαυμάζεσθαι δεῖν. καθ' ἕτερον δὲ τρόπον ἀφ' ὑψηλῆς φαμὲν τὴν ἔντευ-

B ξιν τὴν προσενεχθεῖσαν τοῦ τιμίου σταυροῦ. γέγονε γὰρ ἡμῖν ἀποτύπωσις, καὶ ὑπογραμμὸς ἀναλλοίου προσάγματος, πειρασμοῦ γὰρ ἐπηρτημένου, καὶ φόβου προσχημάζοντος, ὑραθύμους εἶναι χρὴ, καὶ ἀγρυπνοῦντας, ἐγρηγορέναι δὲ μᾶλλον, εἶτα σπουδάζειν εἰς προσευχὰς, καὶ Θεοῦ δεῖσθαι τοῦ σώζοντος, ἵν' εἴπερ εἴη φίλον αὐτῷ βραχίονα ἔξω, καὶ παγίδος ἀποφέρωμεν πόδα, εἰ δὲ δὴ τὸ χρεὼν εἴη παθεῖν ὡς ἔσται μᾶλλον

C ἡμῖν ὠφελιμώτερον ἐπίσταται, καὶ τοῦτο ἔχειν ἐς πέρας, αὐτὸν νέμοντος τὴν ὑπομονήν. ἀπίθανον δοιζήσομαι τῆς τινῶν δόξης ἀποδεδηγμένης, φέρε τοῦ ἐν χερσὶν ἀναπολήσωμεν πάλιν. διεθέτηται γὰρ αὐτὸν φησὶν εἰς διαθήκην ἐθνῶν τοῦ καταστῆσαι τὴν γῆν, καὶ κληρονομῆσαι κληρονομίαν ἐρήμου, λέγοντα τοῖς ἐν δεσμοῖς, ἐξέλθετε, καὶ τοῖς

D ἐν τοῦ σκότει, φανερώθητε. ἀπολακτίσαντος γὰρ τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ τῆς εἰς αὐτὸν ἀγάπης διὰ τῆς ἀπιστίας ἀποφοιτήσαντος, νενομοθέτηκε τοῖς ἔθνεσιν ὁ Χριστὸς, καὶ τὴν καινὴν διαθήκην διὰ θείου ἐκήρυξε τοῦτ' ἔστι, τὸ διαλλακτικὸν, καὶ σωτήριον κήρυγμα, καὶ κατέστησε τὴν γῆν τεθορυβημένην δηλονότι, καὶ οὐκ ἐν καλῷ σπουδαίως σύστημα. πεπλανήκατον γὰρ τῇ κτίσει λατρεύουσα, καὶ ταῖς τῶν ἀκαθάρτων πνευμάτων ἀγέλαις ὑποπτεύουσα. ἔδρα γὰρ μόνον τὸ ἐκείνοις δοκοῦν. οἱ δὲ κατεχόμενοι εἰς ἄπαν εἶδος ἀκαθαρσίας αὐτῇ, καὶ κτηνοτρεπῆ διαβιοῦν ἐκέλευον βίον. τεθορύβητο τοίνυν ἡ μετεώρως ἡ γῆ καὶ τεταράχητο.

E πλὴν κατέστη διὰ Χριστοῦ, καὶ ὡς ἐκ χειμῶνος, καὶ ζάλης μεταχεχώρηκεν εἰς δύσιαν. γέγονε γὰρ αὐτοῦ μερὶς τε, καὶ κλῆρος. καὶ τοῦτο τῷ Υἱῷ, ὃ ἐν δευτέρῳ ψαλμῷ πρὸς αὐτὸν εἰρημένον, ὡς ἐκ τοῦ Θεοῦ, καὶ Πατρός. αἴτησαι παρ' ἐμοῦ, καὶ δώσω σοι ἔθνη τὴν κληρονομίαν σου, καὶ τὰ κατάγεσίν σου τὰ πέρατα τῆς γῆς. ἔρημον δὲ ὀνομάζει τὴν ἐθνῶν πλῆθος, ἄκαρπον, καὶ ἀνύδρῳ γῇ παρεικάζων αὐτὸ, πλὴν ὡς ἔφην, κλῆρος γέγονε Χριστοῦ, πῶς δ', καὶ τίνα τρόπον; ἐνδεσ-

σμοῖς γὰρ ὅσι, καὶ σφιγξὶ τῶν ἰδίων ἁμαρτημάτων κατεσφιγμένοις ἐπεφώνησε δὲ, ἐξέλθετε, ὅσι δὲ, ἐν σκότει, καὶ ἐν ἀχλύι τῇ νοητῇ, καὶ μεγίστῃ βαθείᾳ νυκτὶ καταχεχωσμένοις, ἀνακαλυφθῆναι προστάττει, καὶ εἰς φῶς ἐλθεῖν, ἀνοῖξαι τῆς διανοίας τοῖς ὀφθαλμοῖς, καὶ ὃ πρὸ αὐτοῦ, καὶ θεῖον εἰσδεχέσθαι φῶς. οἱ γὰρ δὴ τούτων ἀξιωθέντες, φησὶν, ἐν πάσαις ταῖς ὁδοῖς αὐτῶν βοσκηθήσονται, καὶ ἐν πάσαις ταῖς τρίβοις ἡ νομὴ αὐτῶν. πλείους μὲν γὰρ αἱ τῆς ἐπιδεχείας ὁδοὶ, ἀλλ' ἐῶ τοῖς ἔθνεσι βάσιμος μὲν οὐδεμία, τραχεῖα δὲ καὶ ἀνάντης, κεκρατήκασι δὲ καὶ ταῖς τῶν ἰδίων παθῶν ἐμβολαῖς, καὶ ταῖς τοῦ διαβόλου πλεονεξίαις, ἄβατον αὐτοῖς πέφυκε τὸ ἀγαθόν. ὅπου δὲ ἐπέλαμψε τοῦ σωτῆρος ἡ χάρις ἔλυσεν αὐτῶν τὰ δεσμὰ, κατεφώτισε τὴν καρδίαν, ἴχνους ἐν ταῖς πάσης τέχνης ὁδοῖς, καὶ τὴν νοητὴν διέβασεν ἐπιστήμην. τοῦτο γὰρ, ὃ βοσκηθήσονται δηλοῖ, καὶ εἰς πᾶσαν τρίβον ἀγαθουργίας ἱέναι χορηγῶς. εἴρηκε δὲ οὐδὲν κακεῖνο εἰπεῖν, ὅτι τρίβοι, καὶ ὁδοὶ ταῖς ἡμετέραις διανοίαις ἀποφέρουσι τοὺς Θεὸν, ἤγουν τοὺς διαγῆ, καὶ ἐξαίρετον πολιτείαν αἱ θεόπνευστοι γραφαί. αὗται γὰρ ἦσαν γνώριμα μὲν ἦκιστα τοῖς πεπλανημένοις. ὅπου δὲ τοὺς ὃ τῆς ἀληθείας κέκληνται φῶς. νομὴν χορηγοῦσιν αὐταῖς, καὶ βοσκήματα τρέφοντα τοὺς διανοίαις τὸ πνευματικὸν, καὶ εἰς ἔφεσιν ἀγαθοῦ πάντος, ὥστε ἰσχύσαι δὲ Θεὸς αὐτοῖς ὃ ἀμφιλαφὲς τῆς παρ' ἑαυτοῦ χάριτος, καὶ βοηθείας, καὶ πνευματικῆς παρακλήσεως. οὐ γὰρ πεινάσουσιν, οὐδὲ διψήσουσι, φησί. πάλαι μὲν γὰρ ἦσαν ἐν ἀνδείᾳ παρακλήσεως πνευματικῆς, οὐ γὰρ ἦν παρ' αὐτοῖς θεῖος νόμος, οὐ προφήτης, οὐ παιδαγωγὸς, οὐ καθηγητὴς, οὐ διδάσκαλος, οὐ νοητῶν ὑδάτων πηγή. ὅπου δὲ ἠλέηται παρὰ Θεοῦ δαψιλεστάτου λοιπὸν αὐτοῖς ἡ τῶν πνευματικῶν ἀγαθῶν χορηγία γέγονε. ἔφιδε γὰρ ἐγκύοις τὴν ψυχοφελῆ. ἔφαγον γὰρ ἄρτον ἐξ οὐρανοῦ, ὕδωρ ζῶν ἔπιον, περὶ οὗ καὶ αὐτὸς ἔφη Χριστὸς πρὸς τὴν ἐν Σαμαρείᾳ γυναῖκα τοὺς λόγους ποιούμενος. πᾶς ὁ πίνων ἐκ τοῦ ὕδατος τούτου διψήσει πάλιν, ὃς δ' ἂν πίῃ ἐκ τοῦ ὕδατος, οὗ ἐγὼ δώσω αὐτῷ, γενήσεται αὐτῷ πηγὴ ὕδατος ἁλλομένου εἰς ζωὴν αἰώνιον. ἔφη δέ που καὶ ὁ προφήτης Ησαΐας περὶ τῶν ἐν πίστει δεδικαιωμένων, καὶ τοῖς διαγγελικοῖς θεσπίσμασιν ὑπακουόντων τὴν τῆς διανοίας αὐχένα. οὗτος οἰκήσει ἐν ὑψηλῷ σπηλαίῳ πέτρας ἰσχυρᾶς, ἄρτος αὐτῷ δοθήσεται, καὶ τὸ ὕδωρ αὐτοῦ

A His enim qui vinculis & catenis suorum peccatorum constricti erant, acclamauit: Exite, qui in tenebris & caligine mentis versabantur, & tantùm non profunda nocte obruti erant, eos iussit illustrari, & ad lucem venire, oculósque animi aperire, suámque ac diuinam lucem intromittere. Qui verò his bonis, inquit, digni habiti sunt: in omnibus viis suis pascentur, & in omnibus semitis pascua eorum. Erant enim illis plures viæ probita-
B tis: sed nulla Gentibus pervia, ac aspera & prærupta. Victique sunt à suarum perturbationum impressionibus, & diaboli tyrannide, qui bonitatis iter illis intercluſit. Sed vbi Christi gratia illuxit, vincula eorum soluit, illustrauit cor, inde per omnem viam currere, bonúmque mentis ac intelligentiæ pabulum colligere: (hoc enim significat, Pascentur,) omnémque semitam probitatis celeriter transire valuerunt, nihilque vetat dicere, quòd semitæ & viæ, nostros animos adducunt ad Deum, seu
C ad sanctam & excellentem vitæ institutionem, diuinitùs inspiratæ scripturæ: quæ errantibus minimè fuerunt cognitæ. Postquam autem ad lucem veritatis vocati sunt, suppetebant illis pastus & pascua, quæ spirituali robore nutriunt, omniumque bonorum desiderio. Promittitque illis Deus gratiæ suæ, & auxilii, & spiritualis consolationis copiam. Non enim esurient, neque sitient, inquit. Olim
D enim spiritualis consolationis expertes erant; nec diuinam legem habebant, non prophetam, non pædagogum, non magistrum, non doctorem, non intelligibilium aquarum fontem. At cùm à Deo misericordiam consequuti sunt, spiritualia bona deinceps affatim suppeditabantur, & cibum qui animos iuuat habuerunt: panem de cælo ederunt, aquam viuentem biberunt, de qua
E etiam ipse Christus dixit, ad Samaritanam mulierem verba faciens: [Quisquis de hac aqua bibit, iterum .. Ioan. 4.
sitiet. At qui bibit de aqua illa quam .. ego dabo ei, fiet ei fons aquæ salientis in vitam æternam.] Dixit item .. prophetа Esaias de iustificatis in fide, & Euangelicis oraculis cerui-
cem mentis submittentibus: [Hic .. Esai. 33.
habitabit in excelsa spelunca rupis fortis, panis ei dabitur, & aqua eius ..

fidelis.] Sed nec æstus illos feriet, neque Sol. Factus est enim illis Christus protector: qui etiam olim filiis Israel suspendit interdiu nubem, & noctu in columna ignis præcessit. Itaque, inquit, extra solem erunt & æstum, id est, tegentur vmbraculo diuino, vt nihil contingat quod sit molestum, vel quod ad pusillanimitatem adducat. Cuiusmodi est quod diuinus Paulus etiam dixit: [Potens est Deus, qui non sinet vos tentari supra quàm potestis: sed vnà cum tentatione faciet prouentum, vt possitis sufferre.] Hoc enim puto significare: Qui miseretur eorum, consolabitur eos. Ducet enim per fontes aquarum, & vertet omnem montem in viam, & omnem semitam in pastum eis. Fontes hîc dicimus, sanctos prophetas, & Apostolos & Euangelistas, quibuscum versantes sapienter & peritè, haurimus ab illis viuificum & diuinum sermonem, qui satis abundè posset animas nostras ad pietatem confirmare, & spiritualem nobis ingenerare voluptatem. Sic enim scriptum est: Et haurietis aquas cum lætitia è fontibus salutaris. Quòd autem nullum præclarum facinus arduum futurum sit aut difficile, his qui per Christum seruati sunt, illud subinnuere poterit, cùm ait, omnem montem in viam esse vertendum. Videtur enim sublime, & altum & inaccessum multis esse, vt virtutem quis colat, putà, continentiam, temperantiam, longanimitatem, patientiam, mansuetudinem, charitatem & reliqua: sed planam & æquabilem omnem hanc viam nobis reddidit Seruator, vt quod impervium & immeabile esse videbatur, id leuigatum & prostitutum sit illàc ire volentibus. Idque est, opinor, quod apertè dictum est ab vno è sanctis prophetis: Omnis vallis implebitur, & omnia erunt obliqua recta, & aspera in vias planas. Et iterum: Via piorum recta fuit, & præparata via piorum. Quòd autem innumeri fuerint vocati, & ex omni parte sub cælo congregati, ostendit dicens: Ecce è longinquo veniunt, & hi quidem ab Aquilone & mari, alii ex terra Persarum. Illud, E longinquo, videtur indicare partes Australes: Aquilo Aquilonares, Mare occidentales regiones. Horum enim sic mentionem facit Psalmodus, cùm ait: Aquilonem &

A πηγὴν. Ἀλλ' οὐδὲ παταξῃ αὐτοὺς καῦσων, οὐδὲ ὁ ἥλιος. γέγονε γὰρ αὐτοῖς σκεπαστὴς ὁ Χριστός. ὃ δὲ πάλαι τοῖς υἱοῖς Ισραὴλ ἐπέτρεπε μὲν ἐν ἡμέρᾳ νεφέλιον, ἡγούμενος ἐν στύλῳ πυρὸς τὴν νύκτα. ἔξω δὴ οὖν ἡλίου, καὶ καύσωνος ἔσονται, φησὶ, τοῦτ' ἔστι, τεύξονται τῆς παρὰ Θεοῦ σκέπης, ὡς μηδὲν αὐτοῖς συμβῶσι φορτικὸν, ἢ πρὸς ὀλιγοψυχίαν τοιοῦτόν τι, καὶ ὁ θεσπέσιος ἔφη Παῦλος. δυνατὸς ὁ Θεὸς, ὃς οὐκ ἐάσει ἡμᾶς πειρασθῆναι ὑπὲρ ὃ δύνασθε, ἀλλὰ ποιήσει σὺν τῷ πειρασμῷ, καὶ τὴν ἔκβασιν τοῦ δύνασθαι ὑπενεγκεῖν. τοῦτο οἶμαι δηλοῖν ὃ παρακαλῶν αὐτοὺς τὸν ἐλεοῦντα αὐτοῖς. ἄξει γὰρ παρὰ πηγὰς ὑδάτων, καὶ θήσει πᾶν ὄρος εἰς ὁδὸν, καὶ πᾶσαν τρίβον εἰς βόσκημα αὐτοῖς. πηγὰς δὲ φαμὲν ἐνταῦθα τοὺς ἁγίους προφήτας, ἀποστόλους τε, καὶ εὐαγγελιστὰς οἷς ὁμιλοῦντες σοφοί τε, καὶ συντόμως ἀρυόμεθα παρ' αὐτῶν ζωοποιόν τε καὶ θεῖον λόγον, ἀποχρώντως ἔχοντα πρὸς ὃ δύνασθαι θεμελιοῦν εἰς εὐσέβειαν τὰς ἡμετέρας ψυχὰς, καὶ πνευματικὴν ἡμῖν ἐργάσασθαι τὴν πνευματικήν. ὅταν γὰρ γένησθε ἀντλήσητε ὕδωρ μετ' ἀγαλλιάσεως, ἐκ τῶν πηγῶν τοῦ σωτηρίου, ὅτι δὲ ἅπαντες, ἢ δύσβατον οὐδὲν τῶν ἀξαιρέτων ἀσφαλῶς τοῖς διὰ Χριστοῦ σεσωσμένοις, ἐπισημαίνει αὐτὸ τὸ πᾶν ὄρος εἰς ὁδὸν τεθεῖσθαι λέγων. δοκεῖ μὲν γάρ πως ἠρθαί τε, καὶ ὑψοῦ, καὶ ἀπρόσιτον εἶναι πολλοῖς τὸ ἀναργῆ μὲν καὶ ἄνευ, οἷς ἐγκράτεια, σωφροσύνη, μακροθυμία, ἀνεξικακία, χρηστότης, ἀγάπη καὶ τοῖς λοιποῖς, ἀλλὰ λεία καὶ δύπλατον πᾶσαν ἡμῖν ὁδὸν ἀπέφηνεν ὁ σωτὴρ, ὥστε καὶ τὸ δυσπόρευτον, καὶ δυσπλατὲς εἶναι δοκοῦν ἐφιλωμένον πρόσοδον τοῖς δι' αὐτοῦ βαδίζειν ἐθέλουσι· καὶ τοῦτο οἶμαι δηλοῖ τὸ δι' ἑνὸς τῶν ἁγίων προφητῶν σαφῶς εἰρημένον. πᾶσα φάραγξ πληρωθήσεται, καὶ ἔσται πάντα τὰ σκολιὰ εἰς εὐθείαν, καὶ ἡ τραχεῖα εἰς ὁδοὺς λείας. καὶ πάλιν, ὁδὸς εὐσεβῶν εὐθεῖα ἐγένετο, καὶ πρηετοιμασμένη ἡ ὁδὸς τῶν εὐσεβῶν. ὅτι δ' ἀριθμοὶ κρείττονες οἱ κεκλημένοι γεγόνασι, καὶ ἐκ πάντων μέρους τῆς ὑπ' οὐρανὸν συνηγμένοι, ἀξιομιμήτως εἰπὼν, ἰδοὺ ὅτοι πόρρωθεν ἔρχονται, καὶ ὅτοι ἀπὸ βορρᾶ καὶ θαλάσσης, ἄλλοι δὲ ἐκ γῆς Περσῶν. ὃ γὰρ πόρρωθεν ἔοικεν ὑποδηλοῦν τὰ μέρη τὰ νότια, ὁ δὲ βορρᾶς τὰ βόρεια, θάλασσα δὲ τὰς πρὸς δυσμὰς χώρας. ὅτου γὰρ, καὶ αὐτῶν ὁ ψαλμῳδὸς ἀξιομνημονεύτως λέγων. τὸν βορρᾶν, καὶ τὴν θά-

λαοσόμ συ ἐκτίσας. οἱ δὲ ἐκ γῆς Περσῶν εἶεν ἄν, οἱ ἐξ ἠοῖς σεσαγλωδυμένοι. πρὸς ἀνατολὴν γὰρ ἡ Περσῶν γῆ ἐστιν. ἢ τάχα που, καὶ τοὺς προσκυνήσαντας αὐτῷ μάγους νοῆσαι πρέπει. ἦκον γὰρ εἰς τὴν Ιουδαίαν πεπυθανόμενοί τε, καὶ λέγοντες, ποῦ ἐστὶν ὁ τεχθεὶς βασιλεὺς τῶν Ιουδαίων; εἴδομεν γὰρ αὐτοῦ τὸν ἀστέρα ἐν τῇ ἀνατολῇ, καὶ ἤλθομεν προσκυνῆσαι αὐτῷ. προσκυνήσαντες γὰρ, καὶ δῶρα ἐπήνεγκαν, λιβανόν τε φημὶ, καὶ χρυσὸν, καὶ σμύρναν. διὸ μέμνηται τούτου λέγων ὁ ψαλμῳδὸς, περὶ τοῦ παντῶν ἡμῶν σωτῆρος Χριστοῦ, καὶ ζήσεται, καὶ δοθήσεται αὐτῷ, ἐκ τοῦ χρυσίου τῆς Αραβίας. Αραβίαν γὰρ ἐνταῦθα τὴν τῶν Περσῶν ὀνομάζει χώραν.

Εὐφράνθητε οὐρανοὶ, καὶ ἀγαλλιάσθω ἡ γῆ. ῥήξατωσαν τὰ ὄρη εὐφροσύνην, ὅτι ἠλέησεν ὁ Θεὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ, καὶ τοὺς ταπεινοὺς τοῦ λαοῦ αὐτοῦ παρεκάλεσεν.

Εἰς ἕνα συγκαλεῖ πάντας, οὐρανὸν καὶ γῆν ἐπὶ τῷ ὅτι τοῖς παρ' αὐτοῦ σεσωσμένοις ἀποπληρωθῶν ἑορτὴν δεῖ μάλα δικαίως. νοητέον δὲ οὐκ οὐρανοὺς μὲν τὸ στοιχεῖον, ἀλλ' οἱ τοῖς ἄνω μονοῖς ἐνδιαιτώμενοι, καὶ ἐναύλισμα πλουτοῦντες τὸν οὐρανὸν, ἀρχαί τε δυνάμεις, ἀρχαὶ, καὶ ἐξουσίαι, καὶ τὰ ἔτι ἐπέκεινα Σεραφίμ. γῆ δ' ὁμοίως οἱ παρ' αὐτοῖς προσδοκῶντες ἔσεσθαι τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ, καὶ πρεσβεύοντες εἰδότες αὐτὸν ὅτι λυτρώσεται τὸν ἐξ Ισραὴλ, καὶ ἀπάντων δὲ τῶν ἐθνῶν τὰ ἐπὶ πᾶσαν οὖσαν τὴν γῆν. καθάπερ ἀμέμπτῳ, καὶ Συμεὼν ὁ δίκαιος, βρέφος ἔτι βραχὺ τὸν Ιησοῦν ἐν ἀγκάλαις ἔχων ἐδοξολόγει Θεὸν, ὅτε λέγων. νῦν ἀπολύεις τὸν δοῦλόν σου δέσποτα κατὰ τὸ ῥῆμά σου ἐν εἰρήνῃ, ὅτι εἶδον οἱ ὀφθαλμοί μου τὸ σωτήριόν σου, ὃ ἡτοίμασας κατὰ πρόσωπον πάντων τῶν ἐθνῶν, καὶ τὰ ἑξῆς. εἰ τάχα που, καὶ αὐτοῖς νοητέον τοῖς σεσωσμένοις, ὅτι γε σφίσιν αὐτοῖς τελοῦσας τὴν ἑορτὴν, καὶ ταῖς καθηκούσαις δοξολογίαις στεφανοῦσας τὸν λυτρωτὴν· ὄρη γε μὴν διαῤῥηγνῦται τὴν εὐφροσύνην, ἰσοτοπητέον εἴ) καθάπερ ἔφην ἀρτίως, τοὺς ἠρμένους ὑψοῦ κατ' ἀρετὴν δυνάμεις λογικὰς, ἤγουν τοὺς τῆς εὐαγγελικῆς κηρυγμάτων ἱερουργοὺς, οἱ Χριστὸν λαλοῦντες, καὶ τὰ αὐτοῦ νοητῶς εὐφροσύνης πεπλήσθησαν τοῦ γλυκασμοῦ. εὐαγγελίζονται γὰρ ὅτι ἠλέησεν ὁ Θεὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ, καὶ τοὺς ταπεινοὺς τοῦ λαοῦ αὐτοῦ παρεκάλεσεν. ἠλέησε γὰρ ἅπαντας ὅτε λάμψας αὐτοῖς ὁ Χριστός. εἴπερ ἐστὶν ἀληθὲς, ἐξῄρηται χεὶρ

Marc tu creasti. Illi verò è terra Persarum, esse possunt, qui capti & inescati sunt Orientales. Ad Orientem enim est Persarum terra. Fortassis etiam Magos intelligere conuenit, qui eum adorarunt. Venerunt enim in Iudæam, percunctantes & dicentes: [Vbi est qui natus est Rex Iudæorum? nam vidimus stellam eius in Oriente, & venimus adoratum eum.] Siquidem adorarunt & donis honorarunt, thure, inquam, auro & myrrha. Meminit huius etiam Psalmodus, cùm dicit de omnium nostrum Seruatore Christo; [Et viuet, & dabitur ei de auro Arabiæ.] Arabiam enim hîc, Persarum regionem nominat.

Lætamini cæli, & exultet terra, erumpant montes lætitiam, quia misertus est Deus populi sui, & humiles populi sui consolatus est.

Cælum & terram in vnum sodalitium conuocat, & propter eos qui ab illo seruati sunt, festum celebrare, optimè præcipit. Cæli intelligi possunt, non ipsum elementum, sed qui in summis habitaculis commorantur, & cœlesti locupletati sunt domicilio, & sanctæ potestates, Principatus, Throni, Dominationes, & quæ sunt vltra Seraphim. Terra similiter, qui in ea expectant fore eius apparitionem, & qui norunt illum affore, ad redimendum Israelitas, omnésque gentes in vniuersa terra degentes, Sicuti videlicet Symeon ille iustus, paruulum adhuc infantem habens in vlnis, celebrauit Deum, sic inquiens: [Nunc dimittis seruum tuum, Domine, secundum verbum tuum in pace. Quia viderunt oculi mei salutare tuum, quod parasti in conspectu omnium gentium, &c.] Si fortè illos intelligere oporteat qui seruati sunt, ob hoc ipsum celebrantes festum, & redemptorem coronantes dignis laudibus. Montes erumpentes lætitiam, pũtandum est esse, quemadmodum modo dixi, subuectas illas in sublime potestates rationis participes, vel Euangelicæ prædicationis ministros, qui Christum & quæ eius sunt loquũntur, & terram implent lætitia quæ intellectu percipitur. Annunciant enim: Quia misertus est Deus populi sui, & humiles populi sui consolatus est. Misertus est enim omnium, cum illis Christus illuxerat. Siquidem verum est, Erepti sunt è manu diaboli,

Matt. 2.
Psal. 71.
Luc. 2.

diaboli, & sæuitia dæmoniorum, & à peccato quod in eos tyrannidem exercuit liberati, & mortis insuper vinculis: donatique gratia, & excellenti dono, sancti Spiritus facti participes, & adoptionis gloria illustrati, & spe, quæ mentem ac cogitationem superat, ditati. Verùm obserua sermonem prophetæ, ait enim: Humiles populi sui consolatus est. Humiles esse dicimus eos, qui flexile & tractabile collum submittunt Christo, & iugum regni eius non contemnunt, eò quòd fidem admiserunt, ac præparati sunt, in spiritu & veritate adorationem ac cultum ei præstare: cùm hi qui fidem non admiserant, non sint humiles, sed cornu in altum erigant, & iniustitiam contra eum loquantur, & contra sacrosancta eius vaticinia, superbam velut ceruicem mentis attollunt. Hi non sunt donati spirituali consolatione: non enim erant digni. Quæ enim pars fidelium, cum infidelibus, secundum id quod scriptum est?

A Ἀφαβολικῆς, & δαιμονίων σκαιότητος. ἀπηλλάχθησαν δὲ, καὶ τῆς πάλαι τυραννούσης κατ' αὐτῶν ἁμαρτίας, καὶ πρὸς τέτοις τοῦ θανάτου δεσμῶν· ἠξίωνται δὲ χάριτος, καὶ ὑπερκοσμίου δωρεᾶς, μέτοχοι γενόμενοι ἁγίου πνεύματος, & τῇ τῆς υἱοθεσίας δόξῃ κατηγλαϊσμένοι, καὶ τιμῇ ὑπὲρ νοῦν ἐλπίδα πλουτήσαντες. πλὴν ἀλλ' ἡ θεοπτήρησιν τοῦ θεοφόρου λόγων, τοὺς γὰρ ταπεινοὺς τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, φησὶ, προκαλεῖται. ταπεινοὺς δὲ εἰ) φαμὲν τοὺς εὐπειθῶς ὑφένταις τῷ Χριστῷ τὸν αὐχένα, καὶ τὸ ὑπ' αὐτῷ βασιλείας,
B οὐκ ἀπημάσαντας τὸν ζυγὸν, δέχεσθαι τὸ θεοσήκαθαι τῇ πίστιν, πυθέσθαι δὲ καὶ τὸ ἐν πνεύματί τε, καὶ ἀληθείᾳ θεοσκυνῆσαι αὐτῷ, καὶ λατρείαν ἐπιτελεῖν τῷ τῇ πίστιν ἐχόντων θεοσηκαμένων, οὐκ ὄντων ταπεινῶν, ἀλλ' ὑψοῦ τὸ κέρας
* ἐόντων, & λαλούντων ἀδικίαν κατ' αὐτοῦ, καὶ τοῖς ἱεροῖς αὐτοῦ θεσπίσμασι, καθάπερ ὤσπερ αἰρομένων τὸν τῆς δεμνοίας ἀσκόν, ἤτοι τὸ πνευματικὸν οὐκ ἠξίωνται τοῦ θεκλήσεως. ἃ γὰρ ἦσαν ἄξιοι. τίς γὰρ μερὶς πιστῶν μετ' ἀπίστων, κατὰ τὸ γεγραμμένον;

* ἡ. ἦσαν

Dixit enim Sion, Dereliquit me Dominus, & Dominus oblitus est mei. Num obliui scetur mater filij sui? vel non miserebitur partus vteri sui? Etiamsi autem horum oblita fuerit mulier, ego tamen non obliuiscar tui.

C Εἶπε γὰρ Σιὼν, ἐγκατέλιπέ με κύριος, καὶ ὁ κύριος ἐπελάθετό μου. μὴ ἐπιλήσεται μήτηρ τοῦ παιδὸς αὐτῆς, τοῦ ἐλεῆσαι, καὶ ἐκγόνα τῆς κοιλίας αὐτῆς. Εἰ δὲ καὶ ἐπιλάθοιτο ταῦτα γυνὴ, ἀλλ' ἐγὼ οὐκ ἐπιλήσομαί σου.

Proposuit enim vniuersorum Seruator & Dominus etiam ante alios, filiis Sion, seu ex sanguine Israel, gratiam per fidem, & infinitis sermonibus fidem illis conatus est facere, vt apprehenderent opportunitatem, D qua possent, si in illum credidissent, gloria patribus promissa locupletari. At hi præfracti erant, & inobedientes: & legibus, quæ per sapientissimum Mosen descriptæ erant, despectis, & propheticis prædicationibus neglectis, à fide exciderunt, & crimine dominicidii tanquam laqueo capti sunt. Hac de causa lapsi sunt, & à coniunctione quæ cum ipso est, procul sunt alienati, Reliquiæ tamen seruatæ sunt, & fundi- E tus Israel non periit. Cæterùm pauci sunt seruati, & præ infidelium multitudine, omnino pauci. Perscitè itaque Sion, Iudææ matris personam sustinens, nunc introducitur propemodum, & luget quasi despecta à Deo explodente. Hinc paucissimis ipsi

Προεῖπε μὲν γὰρ ὁ τῶν ὅλων σωτὴρ κύριος, & προγε τοῖς ἄλλων τοῖς τῆς Σιὼν τέκνοις, ἤτοι τοῖς ἐξ αἵματος Ισραὴλ τὴν διὰ πίστεως χάριν, καὶ διὰ μυρίων ὅσων αὐτοῖς αἰνέπειθε, λέγων, ὑποδράξασθε τοῦ καιροῦ, καθ' ὃν ἐὰν δύνασθαι πιστεύσαντι εἰς αὐτὸν ἅμα τοῖς παρεῖσιν ἐπηγγελμένας καταπλουτῆσαι φιλοτιμίας· οἱ δὲ ἦσαν ἀπειθεῖς, & ἀπειθεῖς, καὶ γοῦν τὴν διὰ τοῦ πανσόφου Μώσεως ἐκφοιτώντες νόμων, καὶ προφητικῶν κηρυγμάτων ὀλίγα περιφρονήσαντες, καὶ τὴν πίστιν ἀζώλιαθον, & τοῖς τῆς κυριοκτονίας ἥλωσαν βρόχοις. Οὕτω δὲ ἐξώθησαν ταῦτα ἕνεκα τῆς αἰτίας, καὶ τὸ πρὸς αὐτὸν οἰκειότητος τέθνηται μακρὰν, πλὴν σέσωσται τὸ κατάλειμμα, καὶ οὐχ ὁλόῤῥιζος ἀπώλετο ὁ Ισραήλ. βραχεῖς δὲ λίαν οἱ σεσωσμένοι γεγόνασι, καὶ διαπεφθαρμένοι πανταχόθεν ὡς προγε τὸ ἀπειθούντων πλῆθος. ἀξιόπαθα οὖν ἡ Σιὼν τὸ τῆς Ιουδαίας μητρὸς ἐπέχουσα προσωπον εἰσφέρεται νῦν μονουχὶ, καὶ κλαυθμύρισι ὡς πρεωθαμβὴς παρὰ τοῦ συλλεγτοῦντος Θεοῦ. ταῦτα τοι, καὶ ὀλιγοστῶν αὐ-

τῆ ἀδελφθέντων τέκνων. ἔφη γὰρ, φησὶν, ὅτι ἐγκατέλιπέ με κύριος, καὶ ὁ κύριος ἐπελάθετό μου. καὶ τί πρὸς ταῦτα Θεός; ἀπαράλλακτον ἀποφαίνει τὴν εἰς αὐθρώπους ἀγάπην, καὶ τὴν νοητὴν Θεοῦ Σιὼν ἐπαγγέλλεται, τὰ ἐξ οἰκτιρμῶν ἀγαθὰ, καὶ ὡς οὐκ ἂν ἐπιλάθοιτο ποτὲ τῶν ἑαυτῆς κτισμάτων πειρᾶται πληροφορεῖν. ὥσπερ γὰρ οὐκ ἂν ἐπιλάθοιτο τεκοῦσα γυνὴ τῶν ἑαυτῆς τέκνων βραδυτῆτι ἔχουσα τῆς αἰωνάτου φιλανθρωπίας, ἤτοιμα φιλοστοργίας τὰ τῆς φύσεως νόμον. ὕπως οὐδὲ αὐ ἐγὼ ἐπιλαθοίμην, φησὶ, τῶν ἐμῶν. εἰ πάντα που τὰ τῆ θεοῦ σκήνα. ὁ μὲν γὰρ οὐδὲν ἀπεικὸς, καὶ εἰς λήθην πεσεῖν δυνάμενος, ἐμὲ δ' οὐ τοῦτο παθεῖν θέμις. οὕτω μὲν λόγος ὡς ἀπό γε τῆ ὄντι γῆς Σιὼν, ἤγουν τῆς Ἰουδαίων μητρὸς παθούσης τὸ ἀπαιδίαν, ἤγουν ὀλιγοπαιδίαν, ἡ δὲ γε ὑποθέσις ὡς πρός γε τὸν νοητὸν ὄντα Σιών. ἣν καὶ πάνσοφος Παῦλος προσεπληρωθῆναι φησὶ τοῖς πιστεύσασιν. ἵνα τὸν ὄντα ἐθνῶν, καὶ Ἰουδαίων συναγηγερμένην ἐκκλησίαν ἐννοῆς τύπον ἐπέχουσαν τῆς ἄνω, ἧς καὶ ὁ πάνσοφος Παῦλος ἀπομνημονεύει λέγων. ἡ δὲ ἄνω Ἱερουσαλὴμ ἐλευθέρα ἐστὶν, ἥτις ἐστὶ μήτηρ πάντων ἡμῶν. πάλιν γὰρ ἐστὶ Θεοῦ ζῶντος, καὶ πρωτοτόκων ἐφόδος, καὶ μήτηρ ἁγίων ἀπογεγραμμένων ἐν οὐρανοῖς, ἧς οὐκ ἂν ἐπιλάθοιτο ποτὲ Χριστὸς, ἀγαπᾷ γὰρ τὴν ἐκκλησίαν, ἣν αὐτὸς ἑαυτῷ παρέστησε, κτίσας τοὺς δύο λαοὺς εἰς ἕνα καινὸν ἄνθρωπον, καὶ ἀποκαταλλάξας ἀμφοτέρους ἐν ἑνὶ σώματι πρὸς τὸν πατέρα. πῶς οὖν ἂν ἐπιλάθοιτο τοῦ ἰδίου σώματος, τοῦτ' ἔστι, τῆς ἐκκλησίας ἧς ἐστὶ κεφαλή.

Ἰδοὺ ἐπὶ τῶν χειρῶν μου ἐζωγράφησά σου τὰ τείχη, καὶ ἐνώπιόν μου εἶ ἀεὶ πάντος. καὶ ταχὺ οἰκοδομηθήσῃ ὑφ' ὧν κατεσκάφης, καὶ οἱ ἐρημώσαντές σε ἐξελεύσονταί σου.

Δυσθήρατος κομιδῇ τὸ προκείμενόν ἐστι νοῆσαι. ποίας γὰρ εἰς τὰς τοῦ Θεοῦ χεῖρας ὑποπτήσας τις ἂν, ἐφ' ὧν, τὰ γεγράφθαι τὰ τείχη Σιὼν, ἐννοήσαι θέμις. πλεοναχοῦ μὲν τὸ γράμμα τὰς ἱερὰς χεῖρας ὀνομάζει Θεοῦ, τὰς δραστηρίους αὐτοῦ δυνάμεις, δι' ὧν εἰς τὸ εἶναι τὰ πάντα προὐήγαγεν. εἰ καὶ ἐνεργεῖ τὰ τῶν κτισμάτων αὐτοῦ. οἷς τὸν εἰς τὸ εἶναι προάγει αὐθρώπου πάντως δημιουργὸς λέγων ὁ ψαλμῳδός. αἱ χεῖρές σου ἔπλασάν με, καὶ ἐποίησάν με, ὅτι αὐτοῦ ἐστιν ἡ θάλασσα, καὶ αὐτὸς ἐποίησεν αὐτὴν, καὶ τὸν ξηρὸν αἱ χεῖρες αὐτοῦ

A relictis liberis, dicit: Dereliquit me Dominus, & Dominus oblitus est mei. Et quid ad hæc Dominus? Incomparabilem in homines charitatem declarat, & Sioni intelligibili misericordiæ bona promittit: & quòd non posset aliquando sui figmenti obliuiſci, conatur persuadere. Quemadmodum enim mulier quæ peperit, suorum liberorum obliuiſci non potest, vt quæ legem naturæ habet, summæ pietatis & indulgentiæ dispensatricem & administratricem: sic, inquit, ego meorum B obliuiſci nequeo: siquidem affectum indulgentiamque maternam, quæ diuina sunt, superant & supereminent. Illa autem, non dissentaneum, quin in obliuionem venire possit. Me autem hoc pati fas non est. Itaque oratio est, velut à terrestri Sion, seu Iudæorum matre, quæ vel steriliratem, vel paucitatem liberorum passa est: promissio autem est, velut ad intelligibilem Sion ad quam sapientissimus C Paulus dicit accessisse eos qui crediderunt: vt ex gentibus & Iudæis coactam Ecclesiam, intelligas, typum habentem superioris, cuius etiam sapientissimus Paulus meminit, cùm dicit: [Superna Hierusalem, libera est, quæ » Gal. 4. est mater omnium nostrûm.] Ciuitas enim est Dei viuentis, & primogenitorum nutrix, & mater sanctorum qui descripti sunt in cælis: cuius nunquam obliuiſcetur Christus. Diligit namque D Ecclesiam, quam ipse sibi repræsentauit, conditis duobus populis, in vnum hominem nouum, & vtroque reconciliato in vno corpore, apud patrem. Qui autem obliuiſcatur proprii corporis? id est, Ecclesiæ, cuius ipse est caput?

Ecce super manus meas depinxi muros tuos, & coram me es semper, & citò ædificaberis. à quibus destructa es, & qui deuastarunt te, egredientur ex te.

Non facilè profectò inueniri potest horum verborum sententia. Quales enim E esse Dei manus suspicabitur quis, super quibus depictos muros Sion, cogitandũ est? sæpenumero enim sacra Scriptura manus Dei nominat, eius actuosam potentiam, per quam omnia in lucem produxit, & quãdo aliquid ex animi sui sententia efficit: quemadmodum omnis hominis ingressum in vitam declarat Psaltes cùm ait: [Manus tuæ formarunt me, » Psal. 118. & fecerunt me, quia ipsius est mare, & » ipse fecit illud, & aridam manus eius »

formarunt.] Et rursum: [Et tu ab initio, Domine, terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt cæli.] Dein quomodo putabit quispiam actuosa potentia Dei, velut in tabula, pictos esse muros Sion quæ hic intelligitur? vel cuiusmodi tandem murorum mentionem facit oratio? Quid igitur dicimus? Nihil prohibebit, vt opinor, Christi discipulum, his verbis huiusmodi sententiam accommodare. Accusabat Dominum Sion, vt qui sui oblitus esset. Quòd autem hoc verum non sit, Dominus noster Iesus Christus conatur ostendere, ab humanitate veluti, & ab his quæ passus est, factus propter nos nostri similis. Etenim cùm licuisset ei in forma & æqualitate Dei & Patris esse, non rapinam illud arbitratus est, sed descendit ad hanc exinanitionem, accepitque formam serui, factus obediens, vsque ad mortem, & quidem mortem crucis. Suspensus enim est in ligno, affixis clauo manibus. Verùm salutaris passio deiecit principatus, & triumphauit de mundi ac seculi huius dominatoribus, omnésque diabolica tyrannide liberauit, nos Deo adduxit. Vibice enim ipsius nos sanati sumus, & super ligno in corpore suo peccata nostra portauit: & ipse quidem languit, at nos seruati sumus, & facta est ipsius passio, securitas & murus nobis: vt qui nos ab execratione legis redemerit, factus pro nobis execratio, & quatenus ipse passus est & tentatus, tentatis succurrit: & passus est extra ciuitatem, vt suo sanguine populum sanctificaret. Itaque, iterum enim dicam, Christi passio, & pretiosa crux, & manuum ipsius affixio, securitas fuit & murus inaccessus & infractus, his qui in ipsum crediderunt. Dicere ergo possit iure: Ecce manibus meis depinxi muros tuos. Intelliges per fossionem manuum, siue passionem hoc vno significari: Depinxi, pro, Efformaui, dicit. Et coram me es semper. Si enim passus est pro nobis, quomodo nostri obliuiscereturʔ vel quomodo non essent in oculis eius, propter quos ligno affixus est? Sin noluerit quis etiam alio modo, horum verborum sententiæ aliud adiicere, nihil absoni fuerit, puto, hoc pacto intelligere: in manibus Dei Patris omnes esse, qui in Christum crediderunt. Hoc licet qui-

A ἔπλασεν. καὶ πάλιν. ἡ σὺ κατ' ἀρχὰς κύριε τὴν γῆν ἐθεμελίωσας, καὶ ἔργα τῶν χειρῶν σου εἰσὶν οἱ οὐρανοί. εἶτα πῶς αὖ τὶς ἐννοήσει τοῖς ἀρατηρίοις δυνάμεσι τοῦ Θεοῦ, καθάπερ ἐν πίναξι γεγράφθαι τὰ τείχη Σιὼν τῆς ἐνθάδε νοουμένης, ἢ ἡ ποίων ὅλως ἀφομνημονεύει τειχῶν ὁ λόγος; τί οὖν ἀρά φαμεν; ἀπείρξει δὴ οὐδὲν, ὡς γε οἶμαι τὸν Χριστοῦ μαθητὴν, τοιοῦτόν τινα τοῖς προκειμένοις ἐφαρμόσαι νοῦν. ἠτιᾶτο τὸν κύριον ἡ Σιὼν, ὡς ὑπιλαθόμενον αὐτῆς. ἀλλ' ὅτι μὴ τοῦτο ἐστὶν ἀληθὲς πειρᾶται δεικνύειν ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, ὡς ἀπό γε τῆς τοῦ ἀνθρωπίνου, ἡ ὧν ὑπὲρ ἐμεῖνε δι' ἡμᾶς γενόμενος καθ' ἡμᾶς. καίτοι γε ἐξὸν ἐν μορφῇ, καὶ ἰσότητι τοῦ πατρὸς ὑπάρχειν αὐτὸν, οὐχ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο τοῦτο, καθίκετο δὲ μᾶλλον εἰς κένωσιν. ἔλαβε δούλου μορφὴν, καὶ γέγονεν ὑπήκοος τῷ πατρὶ μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ. ἐκρεμάθη γὰρ ὅτι ξύλου, προσπλωθεὶς αὐτοῦ τῇ χειρί. πλὴν ὅ γε τίμιον πάθος καθεῖλεν ἀρχὰς, τε θριάμβευκε κοσμοκράτορας τοῦ αἰῶνος τούτου, ἠλευθέρωσεν ἀπουσίας τῆς τοῦ διαβόλου τυραννίδος, προσεκόμισεν ἡμᾶς τῷ Θεῷ. τῷ γὰρ μώλωπι αὐτοῦ ἡμεῖς ἰάθημεν, καὶ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν αἰωρεῖται ἐν τῷ σώματι αὐτοῦ ὅτι ὁ ξύλον, καὶ ἐμαλακίσθη μὲν αὐτὸς, σεσώσμεθα δὲ ἡμεῖς, καὶ γέγονεν ἡμῖν ὁ αὐτοῦ πάθος ἀσφάλειά τε, καὶ τεῖχος. ἠγόρασε γὰρ ἡμᾶς ἐκ τῆς κατάρας τοῦ νόμου, γενόμενος ὑπὲρ ἡμῶν κατάρα, καὶ ἐν ᾧ πέπονθεν αὐτὸς πειρασθεὶς βεβοήθηκε τοῖς πειραζομένοις, ἔξωθε τῆς πόλεως ἔπαθεν, ἵνα ἁγιάσῃ τῷ ἰδίῳ αἵματι τὸν λαόν. σκόλοψ, ἐρῶ γὰρ καὶ αὖθις, ὁ Χριστοῦ πάθος, καὶ ὁ τίμιος σταυρὸς, καὶ ἡ προσπλωσις τῆς αὐτοῦ χειρὸς, ἀσφάλεια γέγονε, καὶ τεῖχος ἀπρόσιτον τε, καὶ ἄῤῥηκτον τοῖς εἰς αὐτὸν πιστεύσασιν. σκόλοψ. φαίη ἂν εἰκότως, ὅ, ἰδοὺ ὅτι τῇ χειρῶν μου ἐζωγράφησά σου τὰ τείχη. νοήσεις τὴν ἀφάτησιν τῶν χειρῶν ἤτοι ὁ παθος, ὡς δι' ἑνὸς τούτου καταδηλούμενον. ὃ γὲ ζωγράφησα, ἀντὶ τοῦ ἐφετύπωσα, φησὶ, καὶ ἐνώπιόν μου εἶ ἀφὰ πάντος. εἰ γὰρ πέπονθεν ὑπὲρ ἡμῶν, πῶς ἂν ἡμῶν ἐπιλάθοιτο, ἢ πῶς οὐκ ἂν εἶεν ἐν ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ δι' οὓς προσπλώθη τῷ ξύλῳ. εἰ δέ δὴ τις βούλοιτο, καθ' ἕτερον τρόπον, τῇ τῶν προκειμένων ἐννοίᾳ προσβαλεῖν, οὐδὲν οἶμαι ὁ ἀπειρὸς νοῆσαί τι τοιοῦτον, ἐν ταῖς τοῦ Θεοῦ πατρὸς χερσὶ, πάντας εἶ τις εἰς Χριστὸν πιστεύσαντας, φαίη ἂν οἶμαι

τε, καὶ οὐκ ἂν ἁμάρτοι τάληθοῦς. ἔφη γὰρ αὐτὸς τὰ πρόβατα τὰ ἐμὰ τῆς φωνῆς μου ἀκούουσι, κἀκολουθοῦσί μοι. κἀγὼ δίδωμι αὐτοῖς ζωὴν αἰώνιον. προσέτι καὶ οὕτως ὡς θεὸς ἁρπάσῃ αὐτὰ ἐκ τῆς χειρὸς τοῦ πατρός μου, ἅτε δὴ, καὶ ὑπὸ σκέπῃ ὄντα τοῦ αὐτοῦ, καὶ ταῖς αὐτοῦ ἐπικουρίαις ὡς μάλα πεπυργωμένα. ὅτε τοίνυν ἀπόρρητος μὲν ἐν χερσὶ τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς, οἷς αὐτὸς ἡμᾶς, σώζοντός τε, καὶ πρὸ ἑαυτοῦ, κἀκεῖνος ἀποκομίζεσθαι πῃ πρὸς ἃ μὴ θέμις, οὔτε μὴν ταῖς τῶν ἐπιβουλευόντων ὑποφέρεσθαι δυσκρασίαις, ἴσθι τὸ ἀφθαρσίας σκεύους γενέσθαι θέρμα, ὃ ἀπείργειν θεσθεν, νοῦν, καὶ τὰ τοῦ Σιὼν τείχη, οἷς ἐζωγραφῆσθαι ταῖς ἑαυτοῦ χερσὶ, τοῦτ' ἔστιν, ἐξησκημένα πρὸς ἀρετὴν τὴν πνευματικὴν, καὶ ὡραιότητα ἔχοντα ὃ ἐξ ἁπάσης ἀρετῆς οὐ μάλα ἀφανισθῆναι. τείχη δέ γε τῆς νοητῆς Σιὼν ἡμᾶς φαμὲν, τοὺς ἁγίους ἀποστόλους, καὶ εὐαγγελιστὰς τεθειμένους εἰς τοῦτο παρὰ Θεοῦ, καὶ ἀσφαλῶς ἔχοντας πρὸ αὐτοῦ τῇ γνώμῃ. ἐγέγραπται γὰρ αὐτοῖς ἐν οὐρανοῖς τὰ ὀνόματα, τέθνηται δὲ, καὶ ἐν βίβλῳ ζώντων. εἰ μήτοι θαυμάσῃς, εἰ τοιοῦτος, καὶ τείχη τῆς ἐκκλησίας τοὺς ἁγίους εἶναι φησίν. ἔστι μὲν γὰρ αὐτὸς ὁ τεῖχος, καὶ περιτείχος, ὡσπερ ἂν ἐν ἀρχῇ, καὶ ἀσφάλεια πᾶσα τῶν πιστευσάντων εἰς αὐτὸν δέδωκε τοῖς ἁγίοις μυσταγωγοῖς ὡς ἐν ἀξιώματος τάξει λαμπρῷ. ὁ καλεῖσθαι τείχη τῆς ἐκκλησίας αὐτοῦ. ταχὺ δ', φησὶν, οἰκοδομηθήσῃ ὑφ' ὧν καθῃρέθης, Ἰουδαῖοι μὲν γὰρ ἦσαν τῶν Ἰουδαίων καθηγηταὶ τὴν ὑπαίθριον Σιὼν, ἤτοι τὴν ἑαυτῶν μητέρα καθεῖλον ἀποφέροντες αὐτὴν τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἀναδέκτον ποιεῖσθαι τὴν πίστιν διδάσκοντες. ἔφασκον γὰρ, ἡμεῖς οἴδαμεν ὅτι Μωσῆ λελάληκεν ὁ Θεὸς, τοῦτον δὲ οὐκ οἴδαμεν πόθεν ἐστί. διελάσαντες δὲ εἰς λῆξιν τοῦ παντὸς κακοῦ, καὶ ἀνελόντες τὸν κληρονόμον, ἐγένοντο τῆς πεσεῖν αὐτοῦ. ἀλλ' ὥσπερ Ἰουδαῖοι καθεῖλον, οὕτω πάλιν Ἰουδαῖοι ὄντες οἱ γνησιώτατοι μαθηταὶ, ἤγειραν αὐτὴν μεταβαλόντα δηλονότι, μείναντα ὥσπερ ἦν, τοῦτ' ἔστιν, ἀπειθῆ, καὶ κυριοκτόνον, ἀλλὰ ἐν πίστει διαφέρουσαν, δῆλον δὲ ὅτι τῇ ἐν Χριστῷ. οἱ δὲ ἐρημώσαντες αὐτὴν ἐξῆλθον ἀπ' αὐτῆς. οὐκ ἐβούλοντο γὰρ οἱ πρῶτοι καθηγηταὶ, καὶ αὐτίκα ἦσαν ἕτεροι, ὧν καὶ ἄρτιος διεμνημονεύσαμεν. οὐ γὰρ ἦν ἕτερος μεταβαλεῖν αὐτὴν, καὶ ἀγαπῆσαι Χριστὸν, καὶ τῆς τοῦ νόμου σκιᾶς ἀπαλλάσσεσθαι σκιᾶς, εἰ μὴ οἱ καθηγηταὶ πρῶτοι

dem, opinor, dicere, nec à vero errauerit: quippe ipse ait: [Oues meæ vocem meam audiunt, & sequuntur me. Et ego do illis vitam æternam.] Porrò etiam: Nemo rapiet eas de manu Patris mei: vtpote quæ sint sub vmbraculo superno, & superno auxilio tanquam turri munitæ. Quando igitur Deus & Pater manibus velut nos sustentat, & seruat apud se, & non permittit, ad quæ fas non est abduci, nec insidiantium malitiæ subici, nec diabolicæ violentiæ prædam fieri: nihil obstat quo minus intelligas etiam Sionis muros, quasi depictos esse manibus suis, id est, exercitatos ad decorem spiritualem, & pulchritudinem habentes, ex omni genere virtutis optimè dignosci. Muros autem Sionis sub intelligentiam cadentis dicimus, sanctos Apostolos & Euangelistas, in hoc à Deo positos, & sententia ipsius approbatos, quæ nunquam desinit aut deficit. Scripta sunt enim nomina eorum in cælis, & positi sunt in libro viuentium. Neque mireris, si dicat, sanctos esse propugnacula, & muros Ecclesiæ. Est enim ipse murus & circummurale velut munimentum. Quemadmodum autem ipse est lux vera, eos tamen lucem mundi dicit: sic murus cùm sit, omnisque securitas eorum qui in ipsum crediderunt, dedit mystagogis quasi illustrem hanc dignitatem, vt vocentur muri suæ Ecclesiæ. Citò, inquit, ædificaberis, à quibus destructa fuisti. Nam Iudæi siue Iudæorum magistri, terrenam Sion, vel suam matrem demoliti sunt, dum eam à Christo auferrent, & eam fidem non esse accipiendam docerent. nam dixerunt: [Nos scimus, Mosi loquutum esse Deum, hic autem vnde sit nescimus.] Et cùm deuenissent in sortem omnium malorum, & sustulissent hæredem: in causa fuerunt, vt illa caderet. Sed vt Iudæi demoliti sunt, sic rursus Iudæi genere, diuini discipuli eam excitarunt, mutatam videlicet, non vt erat manentem, id est, rebellem & dominicidam, sed fide nimirum in Christo resplendentem. Hi autem qui deuastarunt eam, ab ea egressi sunt: quippe iecti sunt primi duces, & loco eorum surrexerunt alii, quos iam commemorauimus. Non enim aliter licuit illam mutare, & Christum diligere, & pro legis vmbra, veritatem amplecti, nisi primi depulsi

A B C D E

essent, ne illam iniquè moderarentur. Excitatus est contrà sanctorum mystagogorum chorus, quorum Dauid ille diuinus pulcherrimam facit mentionem, psallens & inquiens ad vniuersorum Seruatorem Christum: [Constitues eos principes super omnem terram, & recordabuntur nominis tui in omnem æternitatem.]

Psal. 44

Attolle vndique oculos tuos, & vide omnes: Ecce congregati sunt, & venerunt ad te. Viuo ego, dicit Dominus, quia omnibus his vestieris; & circundaberis eis quasi ornamento sponsæ.

In tota sancta & diuinitùs inspirata scriptura, clarè dictum est, portionem & sortem Christi esse sanguine Israelitico oriundos, seu terrenæ Sion liberos, in extremis sæculi temporibus. [Reuertentur enim, inquit, ad Domi-
Osee 3. num Deum suum, & ad Dauid regem suum.] Et stupebunt in Domino, & in bonis eius, postremis diebus. Subingressa est enim, illis diffidentibus, Ecclesia gentium, quam etiam intelligibilem Sion esse dicimus. Vocabuntur autem & illi, eritque vnum ouile, vnus pastor, vt non amplius duæ Sion nominentur, sed ambæ in vnam consummentur Ecclesiam, vnius summi pastoris manui subditam. Quòd autem hæc prorsus penitusque futura sint, probat, cùm Iudæorum matrem alloquitur: Tolle vndiquaque oculos tuos, & vide omnes. Ecce congregati sunt, & venerunt ad te: Viuo ego dicit Dominus, quia omnibus eis vestieris, & circundaberis velut ornatu sponsæ. Erant enim dissecti, perinde quasi nullus pastor illis præfuisset. Dictum enim est per vnum è sanctis prophetis, velut in persona Christi: Et dixi, non pascam vos: Moriens moriatur, & deficiēs deficiat, & reliqua. Et comedat quisque carnes proximi sui. Etenim quod in totum à diuina misericordia & amore excidit, quibus tandem incommodis id non est obnoxium? Expositi enim erunt quibuslibet vt diripiant eos & auferant, quocunque visum sit cuique eorum qui iniuriam solent facere: & abducunt à Deo mali ac pernicioſi dæmones. Scriptum est enim: Partes vulpium erunt. Quòd etiam faciunt multiplices in nobis perturbationes. Nā tradi quosdam sapientissimus Paulus ait, in perturbationes ignominiosas, & in
Rom. 1 mentē reprobam. Quid igitur hisce verbis diuina promittit oratio? Vocationem

A αὐτῆς, ἐξώλοντο μᾶλλον οἱ τοιοῦτοι, αἰτεζήλωται ὁ τῶν ἁγίων μυσταγωγῶν χορός, ὧν καὶ ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ ἐξαίρετον ποιεῖται μνήμην, ψάλλων που, καὶ λέγων πρὸς τὸν τῶν ὅλων Σωτῆρα Χριστὸν, καταστήσεις αὐτοὺς ἄρχοντας ὑπὲρ πᾶσαν τὴν γῆν, καὶ μνησθήσονται τοῦ ὀνόματός σου ἐν πάσῃ γενεᾷ καὶ γενεᾷ.

Λεγει κύκλῳ τοὺς ὀφθαλμούς σου, καὶ ἴδε πάντας. ἰδοὺ συνήλθοσαν, καὶ ἦλθοσαν πρὸς
B σέ. ζῶ ἐγὼ λέγει κύριος, ὅτι πάντας αὐτοὺς ἐνδύσῃ καὶ περιθήσῃ αὐτοὺς ὡς κόσμον νύμφης.

Διὰ πάσης ἁγίας, καὶ θεοπνεύστου γραφῆς δεδήλωται σαφῶς, ὅτι μερὶς καὶ κλῆρος ἐστὶ Χριστοῦ τῆς ἐξ αἵματος Ισραὴλ, ἢ τοῖς τέκνοις τοῦ ἐσχατιαίου Σιὼν ἐν ἐσχάτοις τοῦ αἰῶνος καιροῖς. ὕστερόν γὰρ, φησὶ, πρὸς κύριον τὸν Θεὸν αὐτῶν, καὶ Δαβὶδ τὸν βασιλέα αὐτῶν, καὶ ἐκστήσονται ἐπὶ τῷ κυρίῳ, καὶ ἐπὶ τοῖς ἀγαθοῖς αὐτοῦ
C ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν. παρῳκοδόμηκε μὲν γὰρ ἀπειθησάντων αὐτῶν, ἡ ἐξ ἐθνῶν ἐκκλησία, ἣν καὶ νοητὴν Σιὼν εἶναι φαμέν. κεκλήσονται δὲ κἀκεῖνοι, ἔσονται μία ποίμνη, εἷς ποιμήν, ὥστε μηκέτι δύο Σιὼν ὀνομάζεσθαι, ἀμφω δὲ εἰς μίαν ἐκκλησίαν τελεῖν, ἑνὸς τοῦ πάντων ἀρχιποίμενος ὑπὸ χεῖρα γενομένους. ὅτι δὲ πάντα τε καὶ πάντως ἔσται ταῦτα πληροφορῶν λέγων πρὸς τὴν τῶν Ιουδαίων μητέρα. λέγει κύκλῳ τοῖς ὀφθαλμοῖς σου, καὶ ἴδε πάντας. ἰδοὺ συνήλθοσαν, καὶ ἦλθοσαν πρὸς σέ. ζῶ ἐγὼ, λέγει κύριος. ὅτι πάντας αὐτοὺς ἐνδύσῃ, καὶ περιθήσῃ ὡς κόσμον νύμφης. κατεσχεδάσθησαν μὲν γὰρ ὡς οὐκέτι ποιμένος ὑφεστηκότος αὐτοῖς. εἴρηται γάρ που δι' ἑνὸς τῶν ἁγίων προφητῶν, ὡς ἐκ προσώπου Χριστοῦ, καὶ εἶπα, οὐ ποιμανῶ ὑμᾶς, ὃ ἀποθνῄσκων ἀποθνησκέτω, καὶ ὃ ἐκλείπων ἐκλειπέτω, καὶ τὰ καταλοιπα. ἐσθιέτω ἕκαστος τὴν σάρκα τοῦ πλησίον αὐτοῦ. ὃ γὰρ ὅλως ἐκπεπτωκὸς τῆς πρὸς Θεοῦ φιλίας, καὶ ἀγάπης, ὁποῖον
E αὖ οἱ πάντοθεν ὃ βλάβος. προσκείσονται γὰρ πᾶσι ἐθέλουσι λυμαίνειν, καὶ ἀποφέρειν αὐτοῖς εἴπερ αὖ ἑκάστῳ τῶν ἀδικουμένων δοκεῖ. ἀποκομίζουσι δὲ Θεοῦ, καὶ πονηροὶ, καὶ ἀλιτήριοι δαίμονες. γέγραπται γὰρ ὅτι μερίδες ἀλωπέκων ἔσονται. δηλοῖ δὴ τοῦτο, καὶ τὰ πολύτροπά τε, καὶ ἐν ἡμῖν ὄντα πάθη. διδόσθαι γὰρ φησὶν ὁ πάνσοφος Παῦλος ἡμᾶς εἰς πάθη ἀτιμίας, καὶ εἰς ἀδόκιμον νοῦν. τί οὖν ἐν τούτοις ὁ θεῖος ἐπαγγέλλεται λόγος; κλῆσιν

καὶ συλλογὴν τῶν κατεσκεδασμένων, καὶ τὴν ἐν πνεύματι τῶν ἀπολωλότων ἐπιστροφὴν, καὶ τὴν τῶν διαπεπτευσότων ἐπάνοδον, ἐπιστροφήν τε, καὶ ἐγερτήριον, καὶ τῆς εἰς Χριστὸν ἀγάπης τὰ βραβεῖα. περίβλεψαι γὰρ, φησὶ, καὶ ἄθρησον πάντας. ἰδοὺ οὗτοι ἥκασί σοι. ἵνα δὲ πίστωσιν ἀποφαίνῃ τὴν ἐπαγγελίαν, ὅρκῳ βεβαιοῖ τὸ ῥηθέν, καὶ φησί. ζῶ ἐγὼ, λέγει κύριος, ὅτι πάντας αὐτοὺς ἐνδύσῃ εἰς κόσμον νύμφης. κόσμημα γὰρ ἐκκλησιῶν τὸ σύστημα. Διὰ γάρ τοι τοῦτο τὴν ἐκκλησίαν, ἱματισμῷ διαχρύσῳ, καὶ πεποικιλμένῳ κατακοσμεῖν ἔθος τῇ θεοπνεύστῳ γραφῇ, ὅταν γὰρ αἱ πολυειδεῖς, καὶ πολυτελέσταται τῶν λίθων, φημὶ δὴ τῶν Ἰνδικῶν, χρυσοῖς κανόσιν ἐναρμοσθῶσι θαυμαστόν τι, καὶ ἀξιοθέατον ἀπεργάζονται κόσμημα· οὕτω καὶ αἱ τῶν ἁγίων ψυχαὶ ταῖς ἐξ ἀρετῶν αὐχήμασιν ἐξωραϊσμέναι, φαιδρὸν ἀποστίλβουσι κάλλος τοῖς τῆς θεότητος ὀφθαλμοῖς, ὥστε καὶ ἕκαστον ἐυχαριστοῦντα τῷ Χριστῷ λέγειν. ἀγαλλιάσθω ἡ ψυχή μου ἐπὶ τῷ κυρίῳ. ἐνέδυσε γάρ με ἱμάτιον σωτηρίου, καὶ χιτῶνα εὐφροσύνης ὡς νυμφίῳ περιέθηκέ μοι κόσμον, καὶ ὡς νύμφῃ περιέθηκέ μοι μίτραν.

Ὅτι τὰ ἔρημά σου, καὶ τὰ διεσκορπισμένα, καὶ τὰ πεπτωκότα, νῦν στενοχωρήσει ἀπὸ τῶν κατοικούντων, καὶ μακρυνθήσονται ἀπὸ σοῦ οἱ καταπίνοντές σε. ἐροῦσι γὰρ εἰς τὰ ὦτα σου οἱ υἱοί σου, οὓς ἀπολώλεκας. στενός μοι ὁ τόπος, ποίησόν μοι τόπον, ἵνα κατοικήσω. καὶ ἐρεῖς ἐν τῇ καρδίᾳ σου, τίς ἐγέννησέ μοι τούτους; ἐγὼ δὲ ἄτεκνος, καὶ χήρα. τούτους δὲ τίς ἐξέθρεψέ μοι; ἐγὼ ὑπολειφθεῖσα μόνη. οὗτοι δέ μοι ποῦ ἦσαν;

Ὡς ἐν τῷ ὁρᾶν καὶ ἐμφανεστέρων τοῦ λόγου τὸ σχῆμα ἐξυφαίνει καὶ νῦν τὸν λόγον ὁ σχῆμα, ἀπιστήσαντος μὲν τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ αὐτῶν τὰς χεῖρας ἐπενεγκόντος Χριστῷ, πεπόρθηται πᾶσα τῶν Ἰουδαίων ἡ χώρα, ἐνεπρήσθη δὲ τοῖς Ἱεροσολύμοις ὁμοῦ, καὶ αὐτὸς ὁ νεὼς, καὶ τοσαύτη λοιμώδης κατέσχε τὴν Ἰουδαίαν, ὥστε τὸν μακάριον προφήτην Ἡσαΐαν αἰνιγματωδῶς αὐτὸ δὴ τοῦτο καταμηνύσαι πλησίον. ἔφη γὰρ ὅτι καὶ ἐπιλήψονται ἑπτὰ γυναῖκες ἀνδρὸς ἑνὸς λέγουσαι, τὸν ἄρτον ἡμῶν φαγώμεθα, καὶ τὰ ἱμάτια ἡμῶν περιβαλώμεθα, πλὴν τὸ ὄνομά σου κεκλήσθω ἐφ' ἡμᾶς. ἄφελε τὸν ὀνειδισμὸν ἡμῶν. εἴρηται μὲν γὰρ ἀφ' ἑτέρου νόμου, ὃ οὐκ ἔσται ἄγονος, οὐδὲ στεῖ-

A & collectionem eorum qui dissipati sunt, & reuersionem in spiritu, eorum qui perierunt, & reditum eorum qui fugerunt, & reuersionem & expergefactionem, & amoris in Christum præmia. Circunspice namque, inquit, & specta omnes. Ecce congregati sunt ad te. Vt autem firmam ratamque promissionem faciat, iureiurando quod dictum est confirmat, & inquit: Viuo ego, dicit Dominus, quia omnibus eis induam te velut ornatu sponsæ. Nam Ecclesiarum
B ornamentum, est multitudo aggregata. Nam ideo solet diuinitùs inspirata scriptura, Ecclesiam vestitu aureo & variegato exornare. Quemadmodum enim variæ & preciosissimæ lapidum, Indicorum inquam, species, aureis regulis, inhærescentes, admirabile quoddam & spectabile ornamentum adiungunt: ita quoque sanctorum animæ virtutum insignibus decoratæ, splendidissima pulchritudine fulgent, diuinitatis oculis, ita vt quisque gratias agat Christo, & dicati
C Exultet anima mea in Domino. Induit enim me veste salutis, & tunicam lætitiæ sponsalem ornatum mihi circundedit, & quasi spōsæ, circumposuit mihi mitram.

Quoniam deserta tua, & dissipata, & quæ corruerunt, nunc angustiora fient, quàm vt habitatores capere possint: & procul segregabuntur à te, qui deuorant te. Dicent enim in aures tuas filij tui quos perdidisti, angustus mihi locus est. fac mihi locum, vt habitem. Et dices in corde
D *tuo: Quis genuit mihi istos? Ego quidem sine liberis, & vidua, hos ergo qui enutriuit mihi? Ego quidem derelicta sum sola, isti autem vbi mihi erant?*

Ex rebus quæ velut aspectu sentiuntur, & manifestiores sunt, etiam nunc contexit orationis habitum. Nam cùm Israel non crederet, ipsique Christo manus intulisset, omnis Iudæorum regio vastata est, ipsúm-
E que adeò templum incensum est vnà cum Hierosolymis: & tanta virorum paucitas Iudæam occupauit, vt id subinde beatus propheta Esaias ænigmaticè indicet, ait enim: Et apprehendent septem mulieres, virum vnum, dicentes: Panem nostrum comedemus, & vestibus nostris amiciemur, modò tuo nomine vocemur. Aufer opprobrium nostrum. nam in lege dictum est: Non erit effœta neque

sterilis in filiis Israel: hique orbitatis dedecus intollerabile putauerunt. Cùm igitur bellum omne genus masculum consumpsisset, & qui reliqui erant, pauci admodum essent: septem mulieres dixit rogaturas vnum virum, vt ipsarum auferret dedecus, id est, orbitatem. Quia verò oneroſum erat, vnum virum septem mulieribus satisfdare: panem suum edere, & vestibus suis amiciri promittunt: quasi nulla re eius prorsus opus essent habituræ. Solùm enim affirmarunt se timere, vt dixi, orbitatis ignominiam. Itaque perinde quasi in solitudinem omnino redacta esset eorum regio, liberationem pollicetur ab eo quod contigit: & ait, deserta & quæ corruerunt, angustiora fore, quam vt capiant habitatores: procul abactis scilicet iis qui eam absorbent, nimirum qui præfecturam obtinebant: qui tanquam feræ quædam tantùm non vastarunt eam & absorpserunt. Ostendit autem vocandorum multitudinem, vtpote quæ copiosa esset futura & innumerabilis. Filii enim tui, inquit, quos perdidisti, in aurem tibi dicent: Fac mihi locum. Est etiam dictũ

Isai. 54. » ad Sion intelligentia perceptam: [Dilata locum tabernaculi tui, & pelles tentoriorum tuorum fige. Ne parcas, adhuc » in dextris & sinistris extende.] Legimus item in libris Mosis, in tabernaculo ex pellibus in deserto confecto, spacioſa & bene longa tentoria fuisse constituta, partim ad Orientem & solis radium spectantia, partim ad occasum post tabernaculum, & versus Aquilonem, & Austrum: qui typus amplitudinem, & longitudinem sacrorum tentoriorum, seu Ecclesiarum suo tempore futuram subindicat. Veruntamen sic gratia Christi semper abundante, angusti erunt loci vtique credentibus, adeò, vt apud se reputet Ecclesia, quæ est intelligibilis Sion, & apud se clamet: Quis generauit mihi istos? Ego verò dicerem, fidem in Christo genuisse. Per eam namque orba & vidua, numeroſa facta es ac plena liberis: hæc tibi tuos enutriuit populos, Et quæ olim inuenta es sola, præter opinionem ditata es, & liberis fœcunda apparuisti, quæ quondam nuda eras & solitaria.

Sic dicit Dominus: Tollo ad gentes manum meã, & ad insulas tollam signũ meũ, & adducent filios tuos in sinu, filiásque tuas in humeris portabunt. Et erunt Reges nutricij tui, & Reginæ nutrices tuæ

ρα εἰς υἱοὺς Ισραὴλ. οἱ γὰρ ἀπαιδίας ὑ φορητὸν ἐποιοῦντο τὸν ὀνϑϱισμόν. ὡς οὖν ὁ πολέμου διαπεπαυμένου ἅπαν τὸ ἄρσεν γένος, καὶ ὀλιγαριθμήτων πεντεκαίδεκα ὑπολελειμμένων, ἑπτὰ γυναῖκας ἔφη δεήσεσθαι ἑνὸς ἀνδρός, ὥστε ἀφελῶ αὐτῶν τὸν ὀνϑϱισμόν, τοῦτ' ἔστι, τὴν ἀπαιδίαν. ὅπερ γὰρ φορτικὸν ἀρέσαι γυναιξὶν ἑπτὰ τὸ ἕνα τὸν ἑαυτῶν ἄρτον ἐσθίειν ἐπαγγέλλονται, καὶ τὰ ἑαυτῶν ἱμάτια περιβάλλεσθαι, ὡς οὐδενὸς ὅλως δεησόμεναι τῶν παρ' αὐτοῦ. δεδιέναι γὰρ μόνον διεβεβαιοῦτο τὸν τῆς ἀπαιδίας ὀνϑϱισμόν, ὡς ἔφην. ὡς οὖν εἰς ἐρημίαν πολυτελῆ καταστάσης αὐτῶν τὴν χώρας, λύσιν ὑπισχνεῖται τοῦ συμβεβηκότος, τὴν τε ἔρημα, τὴν τὰ πανταχοῦ πεπτωκότα γενοχωρήσειν φησὶν ἀπὸ τῶν κατοικούντων. μακρανθέντων δηλονότι τῶν καταπιόντων αὐτὴν, δῆλον ὅτι τῶν καθαιρεῖσθαι λαχόντων οἱ μονονουχὶ καθάπαξ τινες ὄντες ὠλόϑρευσαν, καὶ κατέπιον αὐτήν. ὑφαδείκνυσι γὰρ τὸ τῶν κληθησομένων πληθος, ὡς πολλή τε εἴη, καὶ ἀνάριθμητος. οἱ γάρ υἱοί σου, φησὶν, οὓς ἀπολώλεκας ἐροῦσιν εἰς τὰ ὦτά σου, ποίησόν μοι τόπον. εἴρηται δὲ που, καὶ ὡσεὶς τὴν νοητὴν Σιὼν, πλάτυνον τὸν τόπον τῆς σκηνῆς σου καὶ τῶν αὐλαίων σου πῆξον. μὴ φείσῃ, ἔτι εἰς τὰ δεξιὰ, καὶ τὰ ἀριστερὰ ἐκπέτασον. αἰνίγματα δὲ, καὶ ἐν ταῖς Μωσέως βίβλοις, ὅτι σκηνὴ τὸ ἐν τῇ ἐρήμῳ σκηνῇ ἔφη γὰρ φημὶ τὴν δέρρεων ἀποτελεσθεῖσαν ὕφαν, καὶ βυσσινᾶς ἐπάρϑησαν αὐλαὶ, τοῦτο μὲν εἰς νότον καὶ ἀκτῖνα βλέπουσαν, τοῦτο δὲ εἰς δύσιν κατόπιν τῆς σκηνῆς, καὶ μὲν εἰς βορρᾶν, καὶ νότον ὑπαινεμφαίνοντος τοῦ τύπου τὸ ἐσόμενον καὶ χαρακτὴν τῶν ἱερῶν αὐλῶν, ἤτοι τῶν ἐκκλησιῶν, πλάτος τε, καὶ μῆκος, πλὴν καὶ ὅταν πλεοναζούσης ἀεὶ τῆς χάριτος τῆς τοῦ Χριστοῦ. φανοὶ τοῖς πιστεύσασιν οἱ τόποι πολυχῶροι, ὥστε καὶ χαρήσεσθαι τὴν ἐκκλησίαν, ἥτις ἐστὶ νοητὴ Σιὼν, διαλογίσασθαι, καὶ καθ' ἑαυτὴν βοᾶν. τίς ἐγέννησέ μοι τούτους; ἐγὼ γὰρ φαίην ἂν ὅτι πίστις ἡ εἰς Χριστῶ. δι' αὐτῆς γὰρ ἄτεκνος οὖσα, καὶ χήρα πολλὴ γέγονας εἰ τέκνοις. αὕτη σοι τοὺς σοὺς ἐξέθρεψε λαούς, καὶ ἡ πάλαι καταληφθεῖσα μόνη πεπλούτηκας ἀδοκήτως, καὶ πολύπαις ὤφθης, ἡ πάλαι γυμνὴ καὶ μόνη.

Οὕτω λέγει κύριος ἰδοὺ αἴρω εἰς τὰ ἔθνη τὴν χεῖρά μου, καὶ εἰς τὰς νήσους δράσω σύσημόν μου, καὶ ἄξουσι τοὺς υἱούς σου εἰς κόλπον, τὰς δὲ θυγατέρας σου ἐπ' ὤμων ἀροῦσι. καὶ ἔσονται βασιλεῖς τιθηνοί σου, αἱ δὲ ἄρχουσαι τροφοί σου

ὅπι τοῦ πρόσωπον τῆς γῆς. καὶ τοῦ σκιωνήσουσί σοι, καὶ τὸν χοῦν τῶν ποδῶν σου λείξουσι, καὶ γνώσῃ ὅτι ἐγώ εἰμι κύριος, καὶ οὐκ αἰσχυνθήσῃ οὔτε μὴ ἐντραπήσῃ.

super faciem terræ. Et adorabunt te, & pulueres pedum tuorum lingent. Et scies me esse Dominum, & non confunderis.

Ἐπαγγελόμενος τῇ Σιὼν ὡς πολύπαις ἔσῃ, καὶ εὔπαις, καὶ εἰς τοῦτο πληθύος ἥξουσι τὰ τέκνα αὐτῆς, ὥστε καὶ εὐρυτέρων ἢ πάλαι δεῖσθαι τόπων, καὶ σκηνὴν πλατύνεσθαι τοῦ σκιωνοῦ, καταδείκνυσιν οὗτος ὅτι μὴ μόνον ἐξ Ισραὴλ, ἀλλ' ἐκ τῆς τῶν ἐθνῶν ἀγέλης ἢ τῶν ἐπηγγελμένων αὐτῇ τέκνων αἰσθήσεται πλῆθος, ἀληθὲς μὲν τὸ λεχθέν, καὶ δι' αὐτῶν ὅσων ἰδεῖν τῶν πραγμάτων. σώζεται μὲν γὰρ τὸ κατάλειμμα τῶν ἐξ Ισραήλ. βραχὺ δὲ τοῦτο, καὶ δυσαρίθμητον, σεσαγωνεύσθαι δὲ ἀφ' πίστεως τῆς εἰς Χριστὸν ἢ ἐπὶ ὅλην, καὶ τὸ ἀποστολικὸν τε, καὶ εὐαγγελικὸν κηρύγματος ἢ δύναμις, προσεκόμισεν αὐτῷ τοῖς ἀπὸ πᾶσαν τὴν γῆν. ὅτι τοίνυν ἔσῃ τοῦτο ἀποδείκνυσιν εἰπών. ἰδοὺ ἐγὼ αἴρω εἰς τὰ ἔθνη τὴν χεῖρά μου. σημαίνει δὲ τὸ αἴρω, τὸ ὑψῶ, καὶ ἐπαίρω. ἡ δὲ χεὶρ τὴν ἰσχὺν ἤτοι τὴν δύναμιν ἐπωνόμασεν αὐ. ὅτε γὰρ τοῖς ἔθνεσιν ἐγνωρίσθη Χριστὸς ἀφ' τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος, ὑψηλός τε γέγονε, καὶ ἀφωράπτης, δι' ὧν εἴργασται θαυμάτων, καὶ ἀφ' τῆς ἀναστάσεως τῆς ἐκ νεκρῶν, ὅτε τὸ σύσημον τοῦ τιμίου σταυροῦ προεδείχθη, καὶ τοῦτο τοῖς οὐκ εἰδόσι ποτὲ τὸν φύσει καὶ ἀληθῶς ὄντα Θεὸν, τότε πεπλούτηκε Σιὼν τὴν πολυπαιδίαν, τότε δρομαῖοι πάντοθεν ἀφίκοντο πρὸς αὐτὴν προσπαίοντες ἀλλήλοις ὁπαφωνοῦντες, καὶ λέγοντες. δεῦτε ἀναβαίνωμεν εἰς τὸ ὄρος κυρίου, καὶ εἰς τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ Ιακὼβ, καὶ ἀναγγελοῦσιν ἡμῖν τὴν ὁδὸν αὐτοῦ, καὶ πορευσόμεθα ἐν αὐτῇ. ὅτι δὲ πᾶς εἰς τὸν οἶκον ἰοῦσι τὸ θεῖον αἴροντες ἢ πρᾶγμα, ἤγουν ἐμποδὼν ἔσῃ παντελῶς οὐδέν, ἀποδείκνυσι λέγων. ἄξουσι τοὺς υἱούς σου ἐν κόλπῳ, καὶ αἱ θυγατέρας σου ἐπ' ὤμων ἀροῦσι. παιδοκόμοι γὰρ ὥσπερ τοῖς ἐξ ἐθνῶν γεγόνασιν οἱ μακάριοι μαθηταὶ, καὶ οἱ μετ' ἐκείνους ἐπὶ τῆς ἱερᾶς μυσταγωγίας προβαλλόμενοι λόγον, καὶ προεστῶτες ἐκκλησιῶν. τοὺς γὰρ τοι προσιόντας τῇ πίστει μονονουχὶ, καὶ ἐν κόλποις αἴρουσι, καὶ εἰς ὤμους ἀναζωσάμενοι φέρουσι, μοχθηρὸν οὐδὲν ὑποπτεύοντες, ἀλλ' οἷς γάλακτι τρέφοντες νηπιοπρεπῶς, καὶ τὴν ἁπλοῦν ἀφῆς, καὶ βουσώπλοκον κομιδῇ τῆς κατηχήσεως προσαπτόντες λόγον. τοῦτο πάλιν αὐτὸς ἡμᾶς ὁ προφήτης Ησαΐας ἐδίδαξεν εἰπὼν ἑτέρωθί που. ὁδὸς δικαίων εὐθεῖα ἐγένετο, καὶ

Cùm promisisset Sioni, habituram ipsam & multos & probos liberos, filiósque suos eò multitudinis venturos, vt ampliore loco, quàm olim, indigerent, & dilatari tabernaculum rogarent: statim demonstrat, non ex Israel solum, sed ex Gentium aggregatione hanc promissorum ipsi filiorum multitudinem exorituram. Verum hoc quidem est, & ex ipsis rebus licet perspicere. Residuum enim ex Israel seruatum est, sed exiguum illud quidem & facilè numerabile, sed & irretitus ac captus est per fidem in Christo, orbis terrarum, & Apostolicæ atque Euangelicæ prædicationis virtus, vniuersæ terræ incolas ei adduxit. Quod igitur hoc futurum sit, ostendit: Ecce, inquiens, ego tollo ad Gentes manum meam. Significat autem illud, Tollo, exalto, extollo. Manus autem, fortitudinem aut virtutem denotare potest. Quando enim gentibus innotuit Christus per Euangelicam prædicationem, & excelsus factus est & conspicuus, propter ea quæ edidit miracula, & per resurrectionem è mortuis, quando signum pretiosæ crucis exhibitum est, apud eos qui Deum natura & verè aliquando non nouerant: tunc Sion copiosa sobole aucta & dirata est: tunc vndique ad eam accurrebant, & sibi mutuò acclamabant, hortantes & dicentes: Adeste, conscendamus montem Domini, & in domum Dei Iacob, & annunciabunt nobis viam eius, in eáque ambulabimus. Quòd verò ad domum Dei pergentibus, abruptum aut asperum, aut obstaculum omnino nullum futurum sit, declarat, cùm ait: Adducent filios tuos in sinu, & filias tuas super humeros tollent. Nam velut alumni erant gentium, beati discipuli, & qui post eos, sacræ mystagogiæ sermonem proferunt, & præsunt Ecclesiis. Etenim eos qui fide accedunt, tantùm non in sinu gestant, & in humeris repositos ferunt, nihil graue imponentes, sed velut infantes lacte nutrientes, & simplicem, & illis ad intelligendum facilem catecheseos sermonem apponentes. Quod rursus alibi nos docuit ipse propheta Esaias, dicens: Via piorum recta facta est, & præparata

præparata est via piorum. Via enim Domini iudicium. Induxit etiam diuinum Baptistam clamantem & dicentem: [Parate viam Domini, rectas facite semitas Dei nostri, Omnis vallis implebitur, & omnis mons & collis humilis erit, & vertentur obliqua in rectam viam, & aspera in vias planas.] Quòd igitur his qui ad Sion tanquam ad matrem ire contendunt, futurus sit accessus citra omnem sudorem: illud subindicare potest, in gremium adsumi, & in humeros tolli filios eius & filias. Quod etiam honore summo & gloria & felicitate circumfluent, porrò demonstrat, inquiens: Reges eorum nutricii erunt, & Reginæ nutrices. Licet enim, licet videre, propter dominatorum pietatem, honore affectos, & omni misericordia dignatos, eos qui in Christum crediderunt, adeò vt nihil aliud quàm eorum alumni esse videantur. Si enim in faciem procumbant, & adorent Sion, id est, Ecclesiam, & velut in terram extensis manibus proiecti, tantùm non pulueren pedum eius lingant: dubium non est, quin ii qui ad hanc cognitionem prouecti sint, & hac pietatis gratia illustrati, illud suis factis adiiciant, vt electos honore afficiant, & qui in Christum crediderunt, eos in liberorum loco habeant. Quo facto, non iam vt sterilis & vidua pudore afficietur Sion, quæ quoad Iudæos, orbata erat liberis, sed erit gloria coronata.

Μπ. 5) „ ectas facite semitas Dei nostri, Omnis vallis implebitur, & omnis mons „ & collis humilis erit, & vertentur o„ bliqua in rectam viam, & aspera in „ vias planas.]

A προεσκευασμένη ἡ ὁδὸς Κυρίου, ἡ γὰρ ὁδὸς κυρίου κρίσις. εἰσηκόμικε δὲ καὶ τὸν θεσπέσιον, καὶ βαπτιστὴν βοῶντα, καὶ λέγοντα. ἑτοιμάσατε τὴν ὁδὸν κυρίου, εὐθείας ποιεῖτε τὰς τρίβους τοῦ Θεοῦ ἡμῶν. πᾶσα φάραγξ πληρωθήσεται, καὶ πᾶν ὄρος, καὶ βουνὸς ταπεινωθήσεται, καὶ ἔσται τὰ σκολιὰ εἰς εὐθεῖαν, καὶ ἡ τραχεῖα εἰς ὁδοὺς λείας. ὅτι τοίνυν ἱκέται τοῖς δίκαιοις πάντως, ὡς ὅτι μητέρα τὴν Σιὼν ἱέναι προθυμουμένοις, καὶ δι' πίστεως ἀφιξις ἔσται ὃ εἰς κόλπους ἀναλαμβάνεσθαι, καὶ

B ἐπ' ὤμων αἴρεσθαι τοὺς τε υἱοὺς αὐτῆς, καὶ μὴν τὰς θυγατέρας ἐπιφέρει αὖ, ὅτι δὴ καὶ τιμῆς τῆς ἀνωτάτω δόξης τε, καὶ εὐπαθείας ἔσονται μεστοὶ, προφαίνων λέγων, ὡς ἔσονται μὲν βασιλῆς αὐτῶν τιθηνοὶ, αἱ δὲ ἄρχουσαι τροφοί. ἔστι γὰρ ὁρᾶν ἰδίᾳ καὶ διὰ τὴν τῶν κρατούντων εὐσεβείας τυγχανόμενοις δι' τιμῆς τοὺς εἰς Χριστὸν πιστεύσαντας, καὶ φιλοῦς ἁπάσης ἀξιουμένους, ὥστε καὶ δοκεῖν τροφέας αὐτῶν εἶ) μᾶλλον, καὶ ἕτερον οὐδέν. εἰ γὰρ πίπτοιεν ὅτι προσώπου, καὶ

C προσκυνήσειε τὴν Σιὼν, τοῦτ' ἔστι, τὴν ἐκκλησίαν, καὶ οἷ ἀποτεταμμένας χεροὶν ἐς γῆν ἐρριμμένοι, μονονουχὶ καὶ λείχοιτ' ἂν τὸν χοῦν τῶν ποδῶν αὐτῆς, πῶς οὐκ ἂν ἀμφίβολον εἴη αὖ, ὅτι γνώμης εἰς τοῦτο προβεβηκότες, καὶ τῇ τῆς εὐσεβείας χάριτι κατηγλαϊσμένοι προτιθεῖεν αὖ τοῖς ἑαυτῶν ὀπτηδεύμασι, καὶ ὃ χρὴ ὑμᾶς τοὺς ἐξηλεγμένους, καὶ οἵους ἂν εἰς Χριστὸν πιστεύσαι, τούτους ἐν τάξει καταλογιοῦνται τέκνων. οὐ δὴ γεγενότος ἄχρις ἄτεκνος ἔτι καὶ χήρα καταχρωσθήσεται, ἀλλὰ τοῦ γε ἧκον εἰς Ἰουδαίους ἀτεκνωθεῖσα Σιὼν, ἀλλ' ἔσαι δόξῃ κατεστεμμένη.

D

Num detrahet quis gigánti spolia? Et cùm captiuos duxerit iniustè, seruabitur?

Interrogatione informatur orationis habitus: verum requirit intelligentiam. Horum autem verborum mens hæc est. Captus est orbis terrarum, à diabolo & à grege dæmoniorum: nec erat cuiquam in terra integrum eorum peruersitatis tyrannidem effugere. Nec enim erat qui faceret bonum, non erat vsque ad vnum: sed vnum per omnes peccati linum extensum erat, & tenebræ & caligo omnium incumbebant cordibus: ita vt à natura & verè Deo abducerentur, & his qui dominati sunt traderentur. Adorabant enim alii creaturam supra Creatorem, & mundi elementa: alii eos, qui intolerabili sæuitia oppresserat,

Μὴ λήψεταί τις παρὰ γίγαντος σκῦλα; καὶ ἐὰν αἰχμαλωτεύσῃ ἀδίκως τις, σωθήσεται;

Ἐρώτησιν μὲν ἔσχε πλάττεται ὁ ῥῆμα τοῦ λόγου, πλεῖω δὲ παρατεῖναι τὴν σύνεσιν. ὁ δὲ νοῦς τῶν προκειμένων τοιοῦτός ὅστί τις. κατείληπτο μὲν γὰρ ἡ ἔσω οἰκουμένη τε τοῦ διαβόλου, καὶ τῆς τῶν δαιμονίων ἀγέλης. οὐκ ἦν ὅτι τῆς γῆς ὁ τὸ

E ἐκείνων σκαιότητος τὴν τυραννίδα ἀφυγών. οὐ γὰρ ἦν ὁ ποιῶν χρηστότητα, οὐκ ἦν ἕως ἑνός, ἀλλ' ἓν ἐπὶ πάντων ὁ τῆς ἁμαρτίας τετάνυστο λίνον, σκότος δὲ, καὶ ἀχλὺς ταῖς ἁπάντων καρδίαις ἐσκήνωσε, ἀπεκόπτοντό τε τοῦ εἰδέναι τὸν Φύστ, καὶ ἀληθῶς ὄντα Θεὸν, παραδιδόμενοι τοῖς κρατοῦσι. προσεκύνουν γὰρ, οἱ μὲν τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα, καὶ τοῖς τοῦ κόσμου στοιχείοις, οἱ δὲ, καὶ αὐτοῖς λελατρεύκασι τοῖς τῶν ἀφεόντων

ὑπὸ δικίοις πλεονεξίαν. γεγόνασι γάρ ὡς ἐπὶ τυράννῳ σκληρῷ δορύλητοι, καὶ αἰχμάλωτοι, καὶ τὸ γε ἦχον εἰς τὸν ἔνδοθεν κόσμον, τῶν χάρωσα μέν· ἀλλ' οὐδεὶς ὡς ὅλως ὁ ἐπαμῦναι δυνάμενος τοῖς ἠδικημένοις. ἔφη γοῦν εἰς ἀγέρωχον ἐπηρείας αὐαφυσώμενος, ὅτι τὴν οἰκουμένην ὅλην καταλήψομαι τῇ χειρὶ, ὡς νοσσιάν, καὶ ὡς ᾠὰ καταλελειμμένα ἀρῶ, καὶ οὐκ ἔστιν ὃς ἀφαφύξεταί με, ἢ ἀντείπῃ μοι. τοιαύτην ἔχοντος δ' ἀφθόλου καὶ τὴν ὑπὲρ γῆς τὸ φρόνημα, ἀφαπτάνεται, καὶ φησὶν ὁ σωτὴρ, μὴ λήψεταί τις σκῦλα γίγαντος σκύλα, ὁ δυσχερὲς φησὶ, καὶ δυσπάλυτον νικήσας τὸν ἰσχυρὸν, γίγαντα γὰρ ἐν τούτοις τὸν ἰσχυρὸν ὀνομάζει, καὶ σκῦλα λαβεῖν παρ' αὐτοῦ. εἶτα πῶς τοῦτο ἀμφίβολον; δυσμύητοι γὰρ οἱ τοιοῦδε λίαν, καὶ ἃ τοῖς ἐθέλουσιν ἀνταγώνιστοι, μόνοις δὲ μᾶλλον ἁλώσιμοι τοῖς ὑποπτεύειν καὶ ἁμαρτεῖν αἱρῆ κατ' αὐτῶν ἰσχύοσι χεῖρα. ἀλλ' ἐγὼ φησὶ λήψομαι, καὶ ἀπαλλάξω τοὺς ἠδικημένους, καὶ τὸν τῆς δουλείας αὐτοῖς ἀποῤῥήξας ζυγὸν τῇ τε ἐλευθερίας χάριτι λαμπρύνω ἀποφαίνων, πλὴν ὅτι δικαία ψῆφος τοῦ Θεοῦ σκυλεύσει τὸν Σατανᾶν, καὶ τῶν εἰς ἡμᾶς πεπλημμεληκότων ἐξαιτήσεται δίκας τὸν ἀλιτήριον. πιστώσεται προσεπινεύσας, καὶ ἐὰν αἰχμαλωτεύσῃ τις ἀδίκως, σωθήσεται. ὡς ἂν ἐρωτήσας πάλιν, καὶ ὑποσιγμὴν τὸ σῖγον ἐκδεξόμεθα. ὁ γὰρ ἀδίκως ὑπιππεύων τοῖς ἠδικηκόσιν οὐδέν, εἶτα τούτοις αἰχμαλώτοις ἑλὼν, καὶ ταλαιπωρείαις ἀφύκτοις ἐμβαλὼν οὐ σωθήσεται, εἰς προσθήσεται ἢ μᾶλλον τῶν αὐτῶν τετολμημένων ταῖς δίκας. Οὕτω μὴν κἀκεῖνος τοὺς ἐν τάξει σκύλων, ἤγουν δορυκτήτων ὑπ' αὐτῶν γεγονότας, προσοφλήσει ἢ καὶ τὰ ὑπ' αὐτοῖς οὐκ ἐν δίκῃ γεγονότων τοῖς λόγοις. τοιοῦτον δὲ ἑτέρωθί που φησὶν. οὐ βάπτον ἱμάτιον πεφυρμένον ἐν αἵματι οὐκ ἔσται καθαρὸν, οὕτως οὐδὲ σὺ ἔσῃ καθαρὸς, διότι τὴν γῆν μου ἀπώλεσας, καὶ τὸν λαόν μου ἀπέκτεινας, οὐ μὴ μείνῃς εἰς τὸν αἰῶνα χρόνον. προσυμμνήσει δέ τις τοὺς ἐντυγχάνοντας τῇδε τῇ συγγραφῇ, ὡς καὶ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ δύσεισκετά τι τοιοῦτον εἰπὼν ἐν τοῖς εὐαγγελικοῖς θεσπίσμασιν. ἢ πῶς δύναταί τις φησὶν εἰσελθεῖν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ἰσχυροῦ, καὶ τὰ σκεύη αὐτοῦ διαρπάσαι, ἐὰν μὴ πρῶτον δήσῃ τὸν ἰσχυρὸν, καὶ τότε διαρπάσει σκεύη αὐτοῦ. οἶκον μὲν γὰρ τοῦ ἰσχυροῦ, τοῦτ' ἔστι, τὸν Σατανᾶν τὸν περίγειον χῶρον ἔφη, καὶ οὐχ ὡς ὄντα αὐτοῦ κτῆμα, ἀλλ' ὅτι κατείληπτο παρ' αὐτοῦ. ὅπερ γοῦν εἰσῆλθεν εἰς αὐτὸν

A coluerunt. Itaque facti sunt duro tyranno subditi & captiui, qui etiam mentem internam in seruitutem & captiuitatem redegit. Sed nemo prorsus erat, qui iniuria affectis subuenire posset. Hinc intemperanti fastu inflatus dixit: Orbem vniuersum comprehendam manu velut nidum, & velut oua derelicta tollam: nec est qui effugiat me, vel qui contradicat mihi. Cùm ergo ad hunc modum supercilium erigeret contra terræ incolas diabolus, scisciatur & inquit Seruator:
B Num detrahet quis à gigante spolia? Difficile est, inquit, & arduum vincere fortem: (Gigantem enim hic, Fortem nominat.) & spolia ei detrahere. Qui enim hoc dubium est? Sunt enim hi valdè sæui, nec quibuslibet expugnabiles, sed his solummodo expositi & ad capiendum faciles, qui protensa & inuicta manu eos valent oppugnare. Sed ego, inquit, detraham, & liberabo iniuria affectos: & iugo seruitutis abiecto, libertatis gratia illustres
C reddam. Verùm quòd iusta Dei sententia, deprædetur Satanam, & delictorum in nos à scelerato pœnas deposcat, confirmabit, cùm addit: Et si captiuos duxerit iniustè, seruabitur? Veluti per interrogationem, interposita subdistinctione, hunc versum accipiemus. Nam qui iniustè in eos qui nullam iniuriam fecerunt insilit, & eos deinde captiuos abducit, & in calamitates ineuitabiles coniicit, non seruabitur: sed eorum quæ ausus est, pœnas soluet. Itaque dimittet eos, qui
D instar spoliorum seu captiuorum erant illi subditi, rationémque insuper reddet eorum, quæ præter æquum & iustum in illos fecerit. Cuiusmodi est, quod alibi dicit. Quemadmodum vestis sanguine polluta, non erit munda: sic neque tu eris mundus, propterea quòd tetram meam perdidisti, & populum meum occidisti: non manebis in æternum tempus. Admoneri etiam possunt hi qui hanc scripturam legent,
E ipsum etiam Seruatorem inueniri tale quippiam dixisse in Euangelicis oraculis. Quomodo enim, inquit, potest quis ingredi domum fortis, & vasa eius diripere, nisi prius ligauerit fortem, & tum vasa eius diripiat? Domum enim Fortis, id est, Satanæ hunc orbem terrarum dixit, non quasi verè eius esset, sed quia ab eo esset occupatus. Sed postquam ingressum est illam

incarnatum Verbum, ineffabili potentia ligato Forti, vasa eius, id est, qui eadem cum ipso quondam sentiebant, ad se traduxit. Vt enim electionis vasa, sanctos esse dicimus: sic vasa etiam diabolica, eos qui ei subsunt, & idem cum illo sapere voluerunt vel coacti sunt, nominamus.

Sic dicit Dominus: si quis captiuum duxerit gigantem, accipiet spolia, accipiens autem à forti, seruabitur.

Dixi iam inexplicabili & diuina potentia, Dominum nostrum Iesum Christum, ingressum fuisse domum Fortis, id est, in mundum cum carne veniisse, & eum qui quondam occupauit & vi subiecit vniuersæ terræ habitatores, eósque peccati iugo subdidit, ac ceu captiuos reddidit, spoliasse, & quási in vincula infracta coniectum, & catenis caliginis in tartarum præcipitatum, tradidisse in iudicium magni diei, custodiendum & puniendum, illúmque demum diripuisse: illis verò qui sub eo erant persuasisse, vt recurrerent, vellentque Deo verè subiici, & eius nutui obedire, & ea exequi satagant, vnde salutem possent consequi. Postquam verò obtinuisset victoriam Christus, & ad nos quoque victoriam transmisit: verum non absque illo vincimus. Laus enim virtutis sanctorum, ipse est, iuxta vocem Psallentis. Quippe sapientissimus Paulus inquit: [Omnia possum in Christo, qui me corroborat.] Itaque hanc viam nobis apertuit & complanauit, vt possemus fortem spoliare siue gigantem, nimirum Satanam. Si quis captiuum duxerit, inquit, gigantem, accipiet spolia. Quando enim viribus diaboli superiores sumus, & inimicorum insultus euitamus, arma beneuolentiæ per omnia habentes ipsummet Christum: tunc Malum spoliamus, & victricem sententiam reportamus, & eius peruersitate & malitia fortiores esse videmur. Verùm hanc vincendi facultatem adesse viriliter agentibus, per Christum, & non aliter posse quempiam ad hanc dignitatem peruenire, ostendit pulcherrimè, cùm adiicit: Accipiens autem à forti, seruabitur. Etenim si ille dederit, vt illum homicidam draconem superemus, illum spoliabimus, & præterea seruabimur, à transmittente nos hac victoria ad peren-

Philip. 4.

A Ἐρχωθεὶς ὁ λόγος, ἀφεῴτῳ δυνάμει καταδήσας τὸν ἰσχυρὸν, μετέθηκεν εἰς ἑαυτὸν τὰ σκεύη αὐτοῦ, τοῦτ' ἔστι, τοὺς τὰ αὐτοῦ φρονοῦντας ποτὲ, ὥσπερ ἐκλογῆς σκεύη τοὺς ἁγίους· οὕτω δὲ καὶ σκεύη διαβολικὰ, τοὺς ὑπ' αὐτῷ γεγονότας, καὶ τὰ αὐτοῦ φρονεῖν ἑλομένους, ἢ καὶ πεισθέντας ἀναγκασθέντας.

Οὕτω λέγει κύριος, ἐάν τις αἰχμαλωτεύσῃ γίγαντα, λήψεται σκῦλα, λαμβάνων δὲ παρὰ B ἰσχύοντος, σωθήσεται.

Ἔφην ἄρτιος ὅτι δυνάμεσι ταῖς ἀῤῥήτοις καὶ θεοπρεπέσι χρώμενος ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς εἰσῆλθεν εἰς τὸν οἶκον τοῦ ἰσχυροῦ, τοῦτ' ἔστιν, εἰς τόνδε τὸν κόσμον ἀφῖκται μὲν σὰρξ, καὶ τὸν πάλαι πλεονεκτοῦντα, καὶ βιαζόμενον τοῖς ἀνὰ πᾶσαν τὴν γῆν, καὶ τοῖς τῆς ἁμαρτίας αὐτοῖς ὑποφέροντα ζυγοῖς, καὶ ἐν ἀδρυκτήτων πάλαι πεποιημένον, ἐσκύλευσέ τε, καὶ οἷς δεσμοῖς ἀῤῥήκτοις ἐμβαλὼν, σφᾶς ζόφου ταρταρώσας παρέδωκεν εἰς κρίσιν μεγάλης ἡμέρας τηρεῖσθαι κολασθησόμενον, ἐσκύλευσέ τε, C καὶ μὴν τοῦτον αὐτὸν παλινδρομεῖν ἀναπείσας τοῖς ὑπ' αὐτῷ γεγονόσι, εἴς γε τὸ θέλειν τῷ κατ' ἀλήθειαν ὑποκεῖσθαι Θεῷ, καὶ τὴν αὐτοῦ νομὴν αὐτεχέσθαι, καὶ ἀποπερᾶναι ἐπείγεσθαι τὸ τελοῦν αὐτοῖς εἰς σωτηρίας εὕρεσιν. ὅπερ ἦν, καὶ κεκράτηκεν ὁ Χριστὸς πρέπεμπτα τὴν νίκην καὶ εἰς ἡμᾶς αὐτοῖς, πλὴν οὐ δίχα αὐτοῦ· τὸ γὰρ καύχημα τῆς δυνάμεως τῶν ἁγίων αὐτὸς ὤφελ' ἐν τῷ Παύλου φωνῇ. καὶ D γοῦν ὁ πάνσοφος Παῦλος, πάντα ἰσχύω, φησὶν, ἐν τῷ ἐνδυναμοῦντί με Χριστῷ. ὁκοῖόν τι ἱππικὸν, καὶ ἡμῖν ἀποφαίνων τὸ δύνασθαι σκυλεύειν τὸν ἰσχυρὸν, ἤτοι τὸν γίγαντα, φημὶ δὴ τὸν Σατανᾶν. ἐάν τις αἰχμαλωτεύσῃ γίγαντα, φησὶ, λήψεται σκῦλα. ὅτε γὰρ διαβολικῆς ἰσχύος περιγινόμεθα, καὶ τὰς τῶν ἐχθρῶν ἐφόδους διαδιδράσκομεν ἡμικῶς ὅπλον δικαίας αὐτὸν ἔχοντες τὸν Χριστὸν τότε σκυλεύομεν τὸν πονηρὸν, καὶ E τὴν νικῶσαν ψῆφον ἀποφερόμενοι, καὶ χρείττους δύνασθαι διδόμενοι τῆς ἐνούσης αὐτοῖς σκαιότητός τε, καὶ πονηρίας. πλὴν ὅτι γε δεῖ Χριστοῦ τὸ δύνασθαι νικᾶν τοῖς αἱρουμένοις προσκλίνοιτ' ἄν, καὶ οὐκ ἄν ἕτερος εἰς τοῦτο δυνηλείας διελαύνοι τις, διαδείκνυσιν ἐπὶ μᾶλλον προσιθείς. λαμβάνων δὲ παρ' ἰσχύοντος σωθήσεται. δίδοντος γὰρ ἡμῖν τὸ δύνασθαι κατὰ μεγαλεῖον τοῦ μιαιφόνου δράκοντος, σκυλεύσομεν αὐτὸν, σωθησόμεθα δὲ πρὸς τούτῳ προσαπέμποντος ἡμᾶς τὴν νικᾶν εἰς ἀμύ-

ρην ζωὴν, εἰς δόξαν, εἰς καύχημα, καὶ εἰς βασι- A nem vitam, ad gloriam, ad laudem, & ad regnum cælorum. Dixit etiam ipſo Chriſtus, cùm ſpoliaſſet Satanam, & viam planam & æquabilem ad victoriam obtinendam, his qui in ipſum crediderunt reddidiſſet: [Ecce dedi vobis facultatem conculcandi ſuper ſerpentes, & ſcorpiones, & ſupra omnem potentiam inimici, & nihil poteſt vobis nocere.] Verum eſt igitur, quòd accipientes à forti, id eſt, ab ipſo, (eſt enim ille exercituum Dominus, & ſeruamur B & vicimus. Quin & aliter ſpoliare quis poterit Satanam, ſi eius ſubditos & aberrantes, ad veræ Dei cognitionis lucem artificiosè reducat, & à vitioſitate ad ſanctam viuendi rationem traducat.

Ego *autem iudicium tuum iudicabo, & ego filios tuos liberabo, & comedent qui afflixerunt te, carnes ſuas, & bibent quaſi vinum nouum ſanguinem ſuum. Et ebrij erunt. Et ſentiet omnis caro, quia* C *ego Dominus qui liberauit te, & qui adiuui fortitudinem Iacob.*

Verba facit, vt dixi, ad Sion, filios autem eius hîc videtur dicere, ſanctos Apoſtolos & Euangeliſtas, & eos qui poſt illos vocati ſunt præterea ad miniſterium: qui etiam mundi lumina fuerunt, ſermonem vitæ adhibentes, & vbique gloriam Chriſti prædicantes, & vim ſalutis eius declarantes, his, qui vniuerſum orbem terrarum incolunt: contra quos etiam ceu fera quæpiam immanis D & immitis, & malorum princeps Draco, afflictiones & perſequutiones accumulauit, & in eos improbitatis ſuæ ſatellites intolerabiliter ſtimulauit. Itaque perſequutiones ſæpe contra ſanctas Eccleſias excitatæ ſunt, & tyrannorum crudelitas immaniter inſiliens, multos in martyrii certamen diſcrimenque adduxit. Sed ego, inquit, ô Sion, (eam verò dicimus eſſe Eccleſiam, quam Sion appellat) iudicium tuum iudicabo. Et E ego filios tuos liberabo. Qui enim nullam intulerunt iniuriam, Deo adhærentes, & de nullo fœdo crimine accuſati, deinde etiam pro vita & ſanguine certamen ſubiuerunt, cum his illuſtribus factis currunt ad ſuprema habitacula: verùm quantum ad conſilium eorum qui inſidias comparauerunt, mortui ſunt & perierunt. Itaque iudicium contra iſtos, ſiue iuſtum iudicium fiet omnino à Deo. Qui enim propter pietatem

è nobiliſſimis hiſce certaminibus enatarunt, & ad brabium ſupernæ vocationis deuenerunt, incorruptionis corona reuincientur. At qui inſectati ſunt eos, & iniuſtè eos occiderunt, quos præſtabat æmulari, ſuas carnes edent, & non eorum qui paſſi ſunt, ſed proprium velut abſorbebunt ſanguinem. Nam quæ irrogarunt aliis non iuſtè, patientur ipſi iuſta ſententia, Deo eos qui paſſi ſunt, coronante: eos qui iniuria affecerunt, diuturnæ & æternæ punitioni ſubiicientes. Eritque hoc iuſtum iudicium, omni carni, id eſt, omni homini notiſſimum. Nam qui propter pietatem in periculum veniunt, omnino auxilium feretur illis à me, qui te iuuare poſſum Iacob, id eſt, ex ſemine Iacob Dixi autem, hunc ſermonem propheticum ſcriptum eſſe, in perſona Sanctorum, & Apoſtolorum, & Euangeliſtarum, qui erant ex Iacob, quod ſanè ad carnem attinet. Nec tamen abſurdum eſt, vt Iacob nominetur quiuis ſupplantator, id eſt, qui ſupplantat Satanam, & qui callidè & quaſi iuuenili impetu laqueos peccati tranſilit. Iacob autem interpretatur ſupplantator.

A ἀγχιστεύσατους ἀγῶνας ἀθλοθετήσαντες, καὶ εἰς τὸ βραβεῖον τῆς ἄνω κλήσεως καταντήσαντες, τῇ τῆς ἀφθαρσίας αἰωνοθήσονται στέφανον, οἱ δέ γε τῶν δικαίων ἐπενεχθέντες αὐτοῖς, καὶ ἀπεκτονότες ἀδίκως, οὓς ὧν ἄμεινον ἐπίστασθαι ζηλοῦν, τὰς ἑαυτῶν ἔδονται σάρκας, καὶ τὸ τῶν πεπονθότων μᾶλλον, ἀλλὰ τὸ οἰκεῖον ὥσπερ ἐκπροφήσουσιν αἷμα. ἃ γὰρ ἑτέροις ἐπήγαγον, οὐκ ἐν δίκῃ πείσονται μᾶλλον ψήφῳ δικαίᾳ Θεοῦ, στεφανοῦν-

B τος μὲν τοὺς πεπονθότας, ἐπιφέροντος δὲ μαχεῖν, καὶ ἀτελευτήτῳ κολάσει τοὺς ἀδικήσαντας. ἔσται δὲ ἡ τοιαύτη δικαιοκρισία γνωσιμωτάτη πάσῃ σαρκὶ, τοῦτ' ἔστιν, ἀνθρώπῳ πάντι. ἔσονται γὰρ ἐν τοῖς δι' ἀσέβειαν κινδυνωδέσιν. ὡς αὐτὸν λήψεται πάντοτε, καὶ πάντως ἡ παρ' ἐμοῦ βοήθεια τὸν ἰσχύοντός σε Ἰακὼβ, τοῦτ' ἔστι, τὸν ἐκ σπέρματος Ἰακώβ. ἔφην δὲ ὅτι λέλεκται πως ὁ προφητικὸς ἐν τούτοις λόγος, εἰς πρόσωπον τῶν ἁγίων ἀποστόλων τε, καὶ εὐαγγελιστῶν, οἵ-

C περ ἦσαν ἐξ Ἰακὼβ κατά γε φημὶ τὴν σάρκα. οὐκ ἀπίθανον δὲ καὶ Ἰακὼβ ὀνομάζεσθαι πέρνιστὴν ἀπάτην, τοῦτ' ἔστι, τὸν περιέλκοντα τὸν σατανᾶν, καὶ τοὺς τῆς ἁμαρτίας πρέλαις ὠκέσι βέβηκε διὰ τέχνης τε ἅμα, καὶ νεανικῶς. πέρνιστὴς γὰρ ὁ Ἰακὼβ ἑρμηνεύεται.

CAP. L

Sic dicit Dominus: Qualis eſt liber repudij matris veſtræ? cui dimiſi eam? aut cui creditori vendidi vos? Ecce peccatis veſtris, dimiſi matrem veſtram.

D

Οὕτως λέγει κύριος. ποῖον βιβλίον τῆς ἀποστασίου τῆς μητρὸς ὑμῶν; ᾧ ἐξαπέστειλα αὐτὴν; ἢ τίνι χρεώστῃ πέπρακα ὑμᾶς; ἰδοὺ ταῖς ἁμαρτίαις ὑμῶν, ἐξαπέστειλα τὴν μητέρα ὑμῶν.

Sine corpore, & à materia ſeiuncta, & ſine ſpecie atque ſimplex eſt diuinitas: nemóque qui rectè facit, de eo vllam ſpeciem adſumit corporalem. Verùm ſancta ſcriptura humano more nobiſcum de ea loquitur. Nec enim aliter intelligere poſſent, qui in hoc palpabili & craſſo ſunt corpore, niſi hæ res quæ apud nos ſunt exempli gratia adducerentur: vt ex rebus ſub ſenſum aſpectúmque venientibus, ex parte ſaltem intelligamus aliquid de diuina & ſuprema eſſentia, quæ omnem ſpeciem corpoream ſuperat. Obſerua etiam hic humano more habitam eſſe à propheta orationem. Nam velut vir quiſpiam cum vxore habitans, & copulatus cum populo Iudaico differit, & loquitur de matre ipſorum: Matre, inquam, quæ eſt terreſtris & ſenſibilis Hieruſalem: vt inde rurſus in perſona vnius mulieris, eorum ſocietas intelligatur,

E

Ἀσώματόν τε θεῖον, ἀΰλόν τε καὶ ἀφυές, καὶ ἁπλοῦν. καὶ οὐκ ἂν τις ἔσοιτο ἀνθρώπων τὰ εἰκότα δρῶν φαντασίαν τινὰ λάβοι σχηματικήν. πλὴν τό γε ἀψαύμενον ἱερὸν ἀνθρωπίνως ἡμῖν τὰ περὶ αὐτοῦ ἀφηγεῖσθαι. ἄλλως γὰρ οὐκ ἂν ἄλλοι ἕτεροι νοῆσαι δύναιντο τοὺς ἐν ἀνθρώποις καὶ παχέσιν οὖσι σώμασιν. εἰμὴ καθάπερ ἐν τάξει παραδείγματος προκείμενα τὰ καθ' ἡμᾶς, ἵνα ἐκ τῶν ἐν αἰσθήσει, καὶ ὁρατῶν παραστάσεως, κἂν μέρους γοῦν ἐφικώμεθα, τῆς θείας τε, καὶ ὑπερτάτης οὐσίας, ἣ καὶ πάσης ἐστὶν ἐπέκεινα φαντασίας σωματικῆς. ἀνθρωπίνως δὴ ἐν τούτοις αἰνίττεται προφήτης γεγενόσθαι τὸν λόγον. οἷα γάρ τις ἀνὴρ γυναικὶ συνοικος, καὶ συνηρμοσμένος, τοῖς Ἰουδαίων δήμοις ἀφηγεῖται, καὶ φησὶ περὶ τῆς αὐτῶν μητρός· φημὶ δὴ τῆς ἐπιγείου, καὶ αἰσθητῆς Ἱερουσαλήμ, ἵνα δὴ πάλιν δι' αὐτῆς, καὶ ὡς ἐν προσώπῳ μιᾶς γυναικὸς ἡ αὐτῶν κοπῇ συστημα. ὡς-

καθ' ἡμᾶς γὰρ ἐκκλησίαν λέγοντες, οὐ ταῖς τῶν τειχῶν A Quemadmodum enim cùm Ecclesiam
περιβολαῖς τὴν τῆς λέξεως δύναμιν ἐπάγειν dicimus, non circuitui murorum
εἰθίσμεθα. καθάπερ δηλοῦμεν ἢ μᾶλλον τῶν ἐν αὐτῇ vim huius dictionis accommodamus,
θεοσεβῶν ἡρημένων τὸ εὐαγεστάτῳ πληθύν. sed piorum in ea potius sanctissimam
οὕτω κἂν εἴ τις λέγοι τὴν Ἰουδαίων μητέρα. πά- multitudinem significamus: sic etiam-
λιν οὐδὲν ἧττον αὐτοὺς καταστηματίζ. Οὐκοῦν οὐκ si quis matrem Iudæorum dicat, ipsos
ἐγὼ, φησὶν, ἀπεβαλόμην τὴν μητέρα ὑμῶν, καί- nihilo secius designat. Itaque non
τοι γεγονὼς αὐτῇ καθάπερ ἐν τάξει νυμφίου, καὶ ego, inquit, eieci matrem vestram,
τὰ τῆς ὁμιλίας σπέρματα καταβαλὼν ἔν τε cum essem ei sponsi vice, & probi-
νόμοις, καὶ προφήταις. ἀπεφοίτησε δὲ μᾶλλον αὐ- tatis semina iecerim, cùm per legem,
τὴν τὴν εἰς ἐμὲ δίκαιον ὀλιγωρήσασα, καὶ μικροῦ B tum etiam per prophetas: sed illa
πρωτελῶς ἀξιώσασα λόγου τὸ εἶναι μετὰ Θεοῦ. potius diuertit, iura quæ mihi de-
ἐπεὶ ποῖον αὐτῇ δέδοται παρ' ἐμοῦ τὸ ἀποστασίου bentur paruifaciens, & pro nihilo
βιβλίον. ἐκπέμπει μὲν γὰρ οὐδένα Θεὸς τῆς ducens quodammodo esse cum Deo.
πρὸς αὐτὸν οἰκειότητος. ἀποστέπτει δὲ τὴν ὀρθο- Nam qualis liber repudii ei datus est
ποδεῖν εἰωθότων οὐδένα, ἀλλ' οἱῳδήποτε ἂν εἶεν γνή- à me? Neminem enim Deus à suo
σιοί τε πρὸς πίστιν, καὶ ἀγαθουργίας ἁπάσης ἐπι- consortio extrudit, nec quemquam
στήμονες, τούτοις ἐφίησι τὸ ὄντως ἔχειν μετὰ πρώτως τὴν reiicit eorum qui recto pede solent
πρὸς αὐτὸν οἰκειότητα καθαπλουτεῖν ἀφαρότοις, incedere. Sed quicunque sunt in fi-
ἔξω γεμίζῃ τῆς τοιαύτης ἔρχεται δόξης ὁ de germani, & omnis honestatis scien-
γε τοῖς θείοις αὐτοῦ θεσπίσμασιν, ἀσυμφυὴς, καὶ tes: his permittit, vt liceat perpe-
ἀσύμβατον τὴν διάνοιαν ἔχων, C φιλήδονος ὢν tuò societatis & coniunctionis cum
μᾶλλον, ἢ φιλόθεος. Οὐκοῦν ὡς ἐν ἀνδρὸς τάξει, illo firmas quasi opes possidere. Ab
τὴν τῶν Ἰουδαίων συνοικίσας μητρί. ποῖον φησὶ hac tanta gloria excidit, quisquis di-
τὸ βιβλίον τῆς ἀποστασίου τῆς μητρὸς ὑμῶν, ἐν ᾧ uinis eius oraculis tota mente repu-
ἐξαπέστειλα αὐτήν. ἐγὼ γὰρ οὐ τὴν ἀποδείξει, φη- C gnat & dissidet, & voluptatis quàm
σὶν, ἐμὲ μᾶλλον αὐτὴν ἐξώσασθαι, καὶ μεμισηκέ- Dei est amantior. Proinde quasi vi-
ναι, καταγνώσεται δὲ μᾶλλον αὐτῆς, ὡς αὐτο- ri loco cum matre Iudæorum cohabitasset, qualis, inquit, liber repu-
χλήτου ἐλευθερίας τὴν ἀπόστασιν. τίνι δὲ ὑποχρεώς dii matris vestræ? cui illam dimisi?
ὢν πέπρακα ὑμᾶς; ἕτερον δὲ τούτοις ὃ σχῆμα Nec enim quisquam, inquit, pro-
τοῦ λόγου. ὡς γὰρ οἰκέτας διαπόντης προσλέγεται. D bauerit, me illam repulisse & odio
ἆρα γὰρ, ὡς δεσπότης, φησὶν, ἐν ἐνδείᾳ χρη- habuisse, sed illam accusabit po-
μάτων πεπιεσμένος, καὶ χρεώσας τοῖς πιστοῖς ἀπε- tius, vt quæ sponte sua me dese-
δόμην διαπόντας ἑτέροις οἰκέτας ὄντας ἐμούς. ruerit. Cui autem creditori vendidi
καίτοι πῶς τοῦτο οὐκ εὐήθες πρωτελῶς, ἢ νοῆσαι, vos? Alius est in his verbis orationis
ἢ φθέγξασθαι; πάρα γὰρ δυσὶν ἡ θεῖον, καὶ οὐδὲν habitus ac figura. Nam velut famu-
ἐπέκεινα τὸ σύμπαν αὐτό. Οὐκοῦν ὃ πέπρακα los herus alloquitur. An enim, in-
φησὶν, οὐκ ἂν ἐξεδόμην ἑτέροις διαπόταις, quit, velut homo inopia pecuniæ pres-
ἀγαπῶντας ἐμὲ, καὶ τὴν ἐμὴν φιλοσοφίαν ἀπερι- sus, & in * creditores incidens, per-
σπάστους. E egrè proficiscens aliis dominis famu- * χρεώστας debitores vel creditores.
πῶς οὖν ἆρα τὸν τῆς ἑτέρων δουλείας los meos exposui? At hoc quàm pla-
ὑπεμείνατε ζυγόν; πρόφασις ὑμῖν τοῦ κακοῦ nè stultum est vel cogitare, vel dice-
γέγονεν ἡ ἁμαρτία. Ταύτης γὰρ ἕνεκα κατεκτή- re? Supra enim necessitatem & inopiam est diuinitas, nec quicquam ha-
σατο πωλῆσαι ὑμᾶς ὁ τῆς ἁμαρτίας πατὴρ, καὶ φαυ- bet illa cum ea commercii. Igitur
λότητος πάσης εὑρετής. καὶ τοὺς τῆς πρὸς Θεὸν non vendidi, inquit, neque elocaui
οἰκειότητος ἀποπίπτοντας ἁρπάζων εἰς ἑαυτὸν, vos aliis heris, qui me diligitis, & à
καὶ τοῖς τῆς κακίας βυθοῖς εἰσκαθιείς, καὶ εἰς πάγας E meis pendetis oraculis. Quomodo ergo
ᾅδου καταχωμίζων αὐτούς. ἕψεται γὰρ πάν- alienæ seruitutis iugum subiistis? Cau-
τως τοῖς ὠλισθηκόσι τῆς πρὸς Θεὸν οἰκειότητος sa huius mali vobis fuit peccatum.
Huius enim causa, fabricauit vos
omnes peccati pater, & omnis vitiosi-
tatis inuentor, quique eos, qui à con-
sortio coniunctionéque cum patre Deo
excidunt, ad se rapit, & in malorum
voraginem demittit, & in laqueum Orci
detrudit. Sequetur enim omnino eos
qui lapsi sunt à coniunctione cum Deo,

vt ineuitabilibus laqueis inuoluantur. Est enim in occupando vehemens & violentus Satanas : & quos in terra habitantes viderit paruiducere esse cum Deo : eos suis iugis subiicit, & in extrema deducit mala, ex liberis eos seruos, ex glorioſis inhonoratos reddens. Eiusmodi enim semper sunt eius sinistræ peruersitatis stipendia.

A ὃ δεῖν ἀφύκτοις ἐληπατείρεσ βρόχοις. δεινὸς γὰρ εἰς πλεονεξίαν ὁ Σατανᾶς, καὶ οὓς ἂν αὐ ἴδοι τὸ ὅλον γῆς ὀλιγαρκῆ ἐλαμβίους τῷ εἰς μετὰ Θεοῦ τούτοις τοῖς ἰδίοις ὑποφέρει τοῖς ἰδίοις ζυγοῖς, καὶ ἐν τοῖς ἐσχάτοις καταχομίζει κακοῖς, δούλους αὐτοὺς ἀποφαίνων, αἰτ' ἐλευθέρων, καὶ δόξ ἐνδύξων ἀτίμους. τοιαῦτα γὰρ ἀεὶ τῆς ἐκείνου σκαιότητος τὰ ὀψώνια.

Quid quoniã veni, & non erat homo? vocaui, & nõ erat audiẽs. Annon poterit manus mea liberare? Ecce comminatione B *mea desertum faciam mare, & ponam flumina deserta, & arefient pisces eorum, eò quòd non sit aqua, & siti morientur. Et induam cælum tenebris, & quasi cilicium ponam operimentum eius.*

Τί ὅτι ἦλθον, καὶ οὐκ ἦν ἄνθρωπος; ἐκάλεσα, καὶ οὐκ ἦν ὁ ὑπακούων; μὴ οὐκ ἰσχύει ἡ χείρ μου τοῦ ῥύσασθαι; ἰδοὺ τῇ ἀπειλῇ μου ἐξερημώσω τὴν θάλασσαν, καὶ θήσω ποταμοὺς ἐρήμους, καὶ ξηρανθήσονται οἱ ἰχθύες αὐτῶν ἀπὸ τοῦ μὴ εἶναι ὕδωρ, καὶ ἀποθανοῦνται ἐν δίψει, καὶ ἐνδύσω τὸν οὐρανὸν σκότον, καὶ ὡς σάκκον θήσω ἐπικάλυμμα αὐτῶν.

Liberos Sion, id est, sanguine Israelitico oriundos, ipsamque Sion, terrestrem videlicet Hierusalem, suis ipsorum peccatis diuenditos, & eiectos à coniunctione cum ipso, perpulchrè disseruit : vocat nunc in reprehen- C sionem & crimen insignis amentiæ simul & insciticæ. Nam quando Vnigenitus illuxit terræ incolis in carne, & in specie nobis simili apparuit, impiè & legem & prophetas obliuioni tradiderunt, duri & præfacti manserunt, & intemperanter effrenes fuerunt. Non enim volebant Redemptorem, salutis principem agnoscere, qui iustificat impium, qui omni crimine liberare potest eos, qui humanis impediti sunt infirmitatibus. Veni igitur, inquit, id est, D humanitatem indui, & apparui Israelitis : & non erat inter illos homo, videlicet cordatus, & qui redemptionis tempus scire posset. Vocaui, & non erat audiens. Etenim sic iterum ipse Esaias propheta, in persona omnium nostrum Seruatoris Christi inquit : [Inuentus sum his qui me
» non quærunt, conspicuus factus sum
» his qui me non interrogant. Dixi, E
» ecce adsum genti, quæ mihi non cre-
» didit. Toto die expandi manus meas
» ad populum incredulum & contradi-
» centem.] In Euangelicis etiam scriptis, sæpe inueniemus Dominum vocan-
Matt. 11. » tem ad fidem Iudæos : [Venite ad me
» omnes qui laboratis & onerati estis,
» & ego reficiam vos. Tollite iugum
» meum super vos.] Rursus alibi : [Qui
» sequitur me, non ambulabit in

Τὰ τ Σιὼν τέκνα, τοῦτ' ἔστι, τοὺς ἐξ αἵματος Ισραὴλ, καὶ αὐτὴν ἣ τὴν Σιὼν τὴν ἐπίγειον Ιερουσαλὴμ δηλονότι τοῖς σφῶν αὐτῶν ἁμαρτίαις καταπεπωφάθαί τε, καὶ ἐκβεβλῆσθαι τ πρὸς αὐτὸν οἰκειότητος δ μάλα διφρικῶς, ἐπὶ μῶμον ἀγλωσ γραφὴν τῆς εἰς λῆξιν ἀπονοίας τε ὁμοῦ, καὶ ἀμαθίας. ἐπιλαμψάντος γὰρ τοῦ μονογλυοῦς μετ' σαρκὸς τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ἐν εἴδει τῶν καθ' ἡμᾶς πεφυκότος, ἀμνημονήσαντες αἰσίως, καὶ νόμου, καὶ προφητῶν, σκληροὶ καὶ ἀτεγκτοι μεμενήκασι, καὶ ἀχέτως νοσοῦντες ἔ ὀξύτον. ἤ γὰρ ἤθελον εἰδέναι τὸν λυτρωτὴν, τ σωτηρίας τὸν πρύτανιν, τὸν δικαιοῦντα τὸν ἀσεβῆ, καὶ ἀπάσης αἰτίας ἀπαλλάξαι δυνάμενον τοὺς ταῖς αἰθεσπίναις ἀσθενείαις ἐνοχλημένους. ἦλθον γάρ, φησὶ, τοῦτ' ἔστιν, οὕτω θεσπισά τε, καὶ ἐπιφανὲς τοῖς ἐξ Ισραὴλ, καὶ οὐκ ἦν αἰθεσπος ἐν αὐτοῖς νοερὸς δηλονότι, καὶ τὸν τ λυτρώσεως καιρὸν εἰδέναι δυνάμενος. ἐκάλεσα, καὶ οὐκ ἦν ὁ ὑπακούων. ὡς γὰρ αὐτὸς πού πάλιν φησὶν, ὁ προφήτης Ησαΐας ἐκ προσώπου τοῦ πάντων ἡμῶν σωτῆρος Χριστοῦ. εὑρέθην τοῖς ἐμὲ ζητοῦσιν, ἐμφανὴς ἐγενόμην τοῖς ἐμὲ μὴ ἐπερωτῶσιν. εἶπα, ἰδοὺ εἰμὶ τῷ ἔθνει, οἳ οὐκ ἐπίστευσάν με. ὅλην τ ἡμέραν ἐξεπέτασα τὰς χεῖράς μου πρὸς λαὸν ἀπειθοῦντα, καὶ ἀντιλέγοντα. ἐν δέ γε τοῖς εὐαγγελικοῖς συγγράμμασι πλειστάκις τ κύριον εὑρήσομεν καλοῦντα πρὸς πίστιν τοὺς * ἰδίους. δεῦτε πρός με πάντες οἱ κοπιῶντες, καὶ πεφορτισμένοι, κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς. ἄρατε τὸν ζυγόν μου ἐφ' ὑμᾶς. ποτὲ δὲ πάλιν ὁ ἀκολουθῶν ἐμοὶ, οὐ μὴ περιπατήσει ἐν τῇ

* Hunc fred. legis Iudæis.

Digitized by Google

σκοτία, ἀλλ' ἕξει τὸ φῶς τῆς ζωῆς. ναὶ μὴν καὶ τὸ πιστεύειν αὐτοῖς ἔγκαρπόν τε καὶ ἐπωφελὲς ἀποφαίνων, ἀμὴν ἀμὴν λέγω, φησὶν, ὑμῖν ὅτι ὁ πιστεύων ἔχει ζωὴν αἰώνιον. πλείστας δ' ἂν καὶ ἑτέρας φωνὰς ὑποσωρεύσαι τις τῷ ἴσῳ ἐχούσας δυνάμιν, εἰ-περ ἔλθοι μακρηγορεῖν. σὺ μὲν οὖν ἐκάλεσα, καὶ οὐκ ἤκουσεν ὁ μὴ ἀκούων φησίν. ἀλλ' ἴσως ἐκεῖνο ἐροῦσιν οἱ δι' ἀμαχεῖς οὕτω ἀπονοίας προσκεκρουκότες, οἱ σκληρὸν, καὶ ἀνήμερον τὸ ἀσέβειαν ἔχοντες, ὡς οὐκ ἂν ἰσχύσειν ἡμῖν χεῖρ ῥῦσασθαι τὴν ἐπὶ γῆς. προσγνῶναι γὰρ οὐ τούτῳ τὰ ἀληθῶν οὐδέν. ἦν μὲν γὰρ, ὡς ἔφην, ἐν εἴδει τῷ καθ' ἡμᾶς, καίτοι Θεὸς ὢν ὁ λόγος. ἐνηνθρώπησε γὰρ τῇ τῆς σαρκὸς ἐπιδεδομένης γενέσει ἐκ γυναικός. ἀλλ' οἱ μὲν τοῦτο εἰδότες, καὶ τὴν θείαν αὐτοῦ μυστηρίων οὐκ ἀγνοοῦντες τὸ βάθος, ἤδεσαν ὅτι πάντα δυνατὰ Θεὸς ὢν φύσει, καὶ ἱκανὸς εἰς λύτρωσιν τῆς ἐπὶ γῆς ἦν. οἱ γεμὴν ἄπιστοί τε, καὶ ἀμαθεῖς ὡς αὐθρώπῳ προσπεσόντι κοινῷ, ὥστε καὶ ὑβριπεδῶντάς τε, καὶ λέγοντας περὶ καλοῦ ἔργου μὴ λιθάζομέν σε, ἀλλὰ περὶ βλασφημίας, ὅτι σὺ ἄνθρωπος ὢν ποιεῖς σεαυτὸν Θεόν. τούτοις οὖν πρέπον ἦν τὸ οἴεσθαί τε, καὶ λέγειν, ὡς κἂν ἰσχύσειν ἡ αὐτοῦ χεὶρ ἐπαμῦναι τοῖς ὑπὸ τῆς γῆς, καὶ ῥύσασθαι τοὺς κεκρατημένους ὑπό τε τοῦ διαβόλου, καὶ τῆς ἁμαρτίας, ἀλλ' ὅταν ταῦτα λογίσησθε, φησὶ, προσενθυμήθητέ τι τῶν ἀμεινόνων. ἐγὼ γὰρ εἰμὶ καθ' ὑμᾶς ἄνθρωπος ἁπλῶς, Θεὸς δὲ μᾶλλον ἐν εἴδει τῷ καθ' ὑμᾶς γεγονὼς οἰκονομικῶς, ἵνα ὑμᾶς ἐξέλωμαι, τοῦ θανάτου, καὶ ἁμαρτίας. αὐτὸς γὰρ ὁ λαλῶν, πρῴην ὁ πάλαι θαυματουργήσας διὰ Μωσέως, καὶ ἀφράστῳ δυνάμει διελὼν τὴν θάλασσαν, δῆλον ὅτι τὴν ἐρυθρὰν. ἐπάγει γὰρ ὡς ζύγης τὰ ὕδατα, καὶ διέβησαν οἱ λελυτρωμένοι, καὶ τῆς ἐν Αἰγύπτῳ δουλείας ἀποδυσάμενοι τὸν ζυγὸν, ὃ ἐξερημώσω τὴν θάλασσαν εἰπὼν, φησὶν, ἀντὶ τοῦ ξηρὰν αὐτὴν ἀποφανῶ. θήσω δὲ καὶ ποταμοὺς ἐρήμους. τὸ δὲ θήσω πάλιν αὖθις τοῦ τεθήκα νοητέον. ἔστι γὰρ τὸν Ἰορδάνην, καὶ ὑδάτων ἔρημον ἀποφῆναι αὐτὸν διαβαίνοντος τοῦ Ἰησοῦ τὸν Ἰσραὴλ, καὶ εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας εἰσκομίζοντος, εἰ δὲ δὴ φησὶν ἀποξηρανθήσεται τὰ τοῖς ὕδασιν ὄντα ἰχθύες, σαῦρες, ὅπερ δηλοῦσιν οἱ εἰσαπαξ κατεξηράνθαι τὸν Ἰορδάνην, προελήφθη καὶ τοῦτο, ἵνα ὅτου λαμπροῦ, καὶ μεγάλης θαυματουργίας διὰ μνημονεύσῃ λέγων, καὶ ὁ θεσπέσιος Δαυὶδ, ποτὲ μὲν, τί σοι

A tenebris, sed habebit lucem vitæ.] Certè illis fructuosum & vtile esse declarat vt credant, inquiens: [Amen dico vobis, quia qui credit, habet vitam æternam.] Et complura alia congerere quis poterit, in eandem sententiam, siquidem voluerit prolixè rem persequi. Itaque vocaui, inquit, sed non erat audiens. Cæterùm illud fortassis dicent, qui sic ex insigni amentia offenderunt, duro & præfracto pectore, non valere manum meam, orbem terrarum liberare. Atqui verè hîc non sentiunt. Erat enim, vt dixi, in B specie nostri, quamuis Deus esset, Verbum, hominem siquidem induit, carnis propagatione ortum habens ex muliere. Sed qui hoc nouerunt, & diuinorum eius mysteriorum profunditatem non ignorarunt: illum omnia posse sciuerunt, Deum natura existentem, & ad redemptionem orbis terrarum satis habuisse virium. At in- C fideles & insciі, accesserunt ad eum velut ad hominem promiscuum & communem, adeò vt insultarent & dicerent: [De bono opere non lapidamus te, sed propter blasphemiam: quia homo cùm sis, tu facis teipsum Deum.] Illis consentaneum erat & cogitare & dicere, non valuisse manum eius, terræ incolis subuenire, nec liberare eos qui à diabolo & peccato victi sunt. Sed quando hæc, inquit, reputaueritis, etiam aliquid melius D cogitate: Non enim sum vestri similis, homo simpliciter, sed Deus potius, factus ad similitudinem ac speciem vestram, dispensationis causa, vt vos à morte & peccato eximerem. Ipse enim qui loquor adsum, qui quondam per Mosem edidi miracula, & ineffabili potentia mare, videlicet rubrum, diuisi. Nam aquis velut murus inductus est, & traiecerunt redempti, & qui Ægyptiacæ seruitutis iugum exuerunt. E Desertum faciam mare hîc dicit, pro, exiccabo. Ponam autem flumina deserta. Ponam rursus, pro posui, intelligendum. Consistere enim fecit Iordanem, eúmque reddit aquis vacuum, dum Iesus traduxit Israelem, & in terram promissionis introduxit. Quòd autem ait, in aquis pisces exiccari, intellige ad significandum totum exarefactum esse Iordanem, hoc adsumi. Huius adeò illustris & magni miraculi fecit mentionem etiam diuinus Dauid, dicens alicubi: [Quid est tibi, mare,

» mare, quòd fugisti? & tu Iordanus, » quòd conuersus es retrorsum?] Alibi
Psal. 76. » rursus: [Nouerunt te aquæ, Deus, » nouerunt te aquæ, & timuerunt, tur- » batæ sunt abyssi, multitudo sonitus » aquarum.] De Iordane iterum sic dicit: Tu exiccasti flumina Etham, id est, Australia. Meminit etiam alterius miraculi, & inquit: Induam cælum tenebris, & ponam vt saccum, operimentum eius. Et rursus, Induam, intelligendum est, pro, Indui. Meminimus enim sapientissimum Mosem scripsisse: Triduanæ & profundæ Ægyptiacæ regionis tenebræ dispersæ sunt: at nulla res omnino detrimentum Israelitis attulit: quibus erat dies & lux. Quod mirabile est, & nulla oratione dici aut explicari potest. Cùm igitur, inquit, ille ego sim, qui & in carne apparui, & olim mare desertum feci, siue exiccaui, illúdque etiam in fluminibus effeci, & tenebris ingens cælum amicíui, multisque experimentis planum reddidi, me vniuersorum Dominum esse, nihil non meis viribus præstari: quid ni ridiculus sit, vel potius impietatis crimini affinis, si quis velit sentire & dicere, Non posse manum meam liberare?

Dominus dat mihi linguam disciplinæ, vt sciam quando oporteat me loqui verbum. Posuit mihi summo mane, apposuit mihi aurem ad audiendum, & disciplina Domini aperit mihi aures.

Non est dissentaneum, imò rectissimæ orationi valde consentaneum est, vt choro sanctorum Apostolorum hæc applicemus, vel etiam omnibus, qui in Dominum nostrum Iesum Christum credunt; & qui spiritu eruditi sunt, & inde animum & mentem copiosè illustratam habent, quique diuinorum charismatum participes facti sunt, & scripturæ diuinitùs inspiratæ profunditatem puris animi oculis valuerunt contemplari, & qui rectam Euangelicámque viuendi rationem, qui prudentiam, qui cognitionem consequuti sunt sanctis accommodam. Hi ergo odas gratulatorias cantantes, dicunt, sibi linguam disciplinæ esse datam, id est, vt scienter loqui possint, & inculpatè diuina explicare mysteria: quando & quomodo consolationis sermonibus vti oporteat. Quod quidem fecerũt diuini discipuli,

A θάλασσαν ὅτι ἔφυγες, καὶ σὺ Ἰορδάνη ὅτι ἐστράφης εἰς τὰ ὀπίσω; ποτὲ δὲ πάλιν. εἴδοσάν σε ὕδατα ὁ Θεὸς, εἴδοσάν σε ὕδατα, καὶ ἐφοβήθησαν. ἐταράχθησαν ἄβυσσοι, πλῆθος ἦχου ὑδάτων. ὡδὲ ὁ τῶ Ἰορδάνου πάλιν ὧδε φησί. σὺ ἐξήρανας ποταμοὺς Ηθάμ, τοῦτ' ἔστι, τοὺς ἐν τοῖ νότῳ. ἐμνήσθημεν καὶ ἑτέρας θαυματουργίας, καὶ φησὶν, ὅτι ἐνδύσω τὸν οὐρανὸν σκότος, καὶ θήσω ὡς σάκκον τὸ περικάλυμμα αὐτοῦ, καὶ ὃ ἐνδύσω πάλιν αὐτὸ τὸ ἐνδύσα νοητέον. ἐμνήσθημεν γὰρ γραφέντος τῶ Μωσέως τῶ πανσόφου, ὅτι τριήμερος, καὶ βαθὺς ὁ Αἰγυπτίων χώρας καπνὸς ἐκαλύφθη σκότος, ἠδίκησε δὲ οὐδὲν τοὺς ἐξ Ισραήλ. ὧν γὰρ αὐτοῖς, καὶ ἡμέρα, καὶ φῶς. παράδοξον δὲ καὶ τοῦτο, καὶ πέρας λόγου πᾶντος. ὅτε τοίνυν αὐτὸς, φησὶν, ἐγώ εἰμι, ὁ ἐν σαρκὶ πεφηνὼς, ὁ πάλαι τὴν θάλασσαν ἐρημώσας, ἤτοι ξηρὰν ἀποφήνας, ἐργασάμενος τοῦτο, καὶ εἰς ποταμοὺς, καὶ σκότῳ περιβαλὼν τὸν παμμεγέθη τοῦτον οὐρανὸν, καὶ ἀφ' πείρας αὐτὸς καταστήσας ἐμφανὲς ὅτι τῶν ὅλων εἰμὶ δεσπότης, ἀνόητον ἂν εἴη τοῖς δυνάμεσι ταῖς ἐμαῖς πάντελῶς ἀδύνατον, πῶς οὐκ ἂν ὀφείλοι λέγοιτο, μᾶλλον δὲ δυσσεβείας ἐπονείδιστος γραφοίτο, εἴ τις ἔλοιτο φθέγξασθαι, καὶ λέγοι, οὐκ ἰσχύει ἡ χεὶρ μου τῶ ῥύσασθαι.

Κύριος δίδωσί μοι γλῶσσαν παιδείας, τοῦ γνῶναι ἰδίᾳ δεῖ εἰπεῖν λόγῳ ἔθηκέ με πρωΐ. πρωΐθεν ἔθηκέ μοι ὦτον ἀκούειν, καὶ ἡ παιδεία κυρίου ἀνοίγει μου τὰ ὦτα.

Οὐκ ἀπίθανον εἶη ἄν, μᾶλλον δὲ τοῖς τῆς ὀρθότητος λόγοις, οὐκ ἀπεοικὸς, ὃ ἐφαρμόσαιμεν τοῦ χοροῦ τῶν ἁγίων ἀποστόλων τοῖς προκειμένοις φωναῖς, ἤγουν ἅπασι τοῖς πιστεύουσιν εἰς τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν τὸν Χριστὸν, καὶ πεπληροφορημένοις ἀφθόνως τῶ πνεύματος, καὶ τὸν παρ' αὐτοῦ φωτισμὸν εἰς νοῦν, καὶ διάνοιαν ἐσχήκοσιν ἀμφιλαφῆ, οἵ καὶ ὧν ἐξ ἀγένασι θείων χαρισμάτων, καὶ τῆς θεοπνεύστου γραφῆς τὸ βάθος; καθαροῖς διανοίαις ὄμμασιν ἴσχυσαν καθιδεῖν, εἴσω τε γενέσθαι βίου ζωῆς διαγωγικῆς εὐτεχνίας, καὶ συνέσεως ἀποστρεπτοῦ. οὗτοι δὴ οὖν τοῖς χαριτηρίοις ᾠδὰς ἀνατείνοντες διδόσθαι φασὶν ἐν ἑαυτοῖς γλῶσσαν παιδείας, τοῦτ' ἔστι, τὸ εὐπαιδεύτως δύνασθαι λαλεῖν, καὶ αἰσίως πλήκτως τὰ θεῖα διατρανοῦν μυστήρια, πῶς τε, καὶ ὅπως πρόσηκε χρῆσθαι τοῖς τῆς παρακλήσεως λόγοις. ὃ δὴ καὶ ἔπραττον οἱ θεσπέσιοι μαθηταὶ καθαπερεύσθημ-

τες μὴ εἰς νοῦν, καὶ καρδίαν, ὑγιᾶ, καὶ ἀμώμητον τὴν τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως γνῶσιν, ἐκάστῳ γεμίζοντες τῷ προσόντων τοῖς θείοις κηρύγμασι τὸν αὐτῷ πρέποντα, καὶ καπάλληλον προσιχθέντες λόγον. Τοῖς μὲν γὰρ ἔτι νηπίοις οἷς ἐν τάξει γάλακτος τὸν τῆς ἁπλῆς κατηχήσεως οὐ μάλα προσάγοντας λόγον, τοῖς γεμίζουσιν εἰς ἄνδρα τέλειον καταρτίσασιν, ἀφιγμένοις δὲ καὶ εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ τὸν στερεὸν καὶ ἐνφιμώτατον. γλῶσσα δὴ οὖν αὕτη παιδείας, καὶ χάρισμα τοῦ γνῶναι, ὡς ἁρμόζει εἰπεῖν λόγον. πεθεῖσθαι δ' αὐτοὺς φασὶν καὶ προῒ, τοῦτ' ἔστιν, εἰς νοῦν, καὶ καρδίαν ἡμέρας ἀφάνασμα, ἔλλαμψιν θείου καὶ νοητοῦ φωτὸς ἀνατολὴν ἑωσφόρου, καὶ τοῦτο πάλιν εἰσόμεθα τοῦ μακαρίου Παύλου γεγραφότος ὡδί· εὐχαριστοῦντες τῷ Θεῷ καὶ πατρὶ, ὃς ἐρρύσατο ἡμᾶς ἐκ τῆς ἐξουσίας τοῦ σκότους, καὶ μετέστησεν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ υἱοῦ τῆς ἀγάπης αὐτοῦ ἐν τῷ φωτί. ὁ μὲν γὰρ Θεὸς τοῦ αἰῶνος τούτου ἐτύφλωσε τὰ νοήματα τῶν ἀπίστων εἰς τὸ μὴ ἀφαυγάσαι τὸν φωτισμὸν ἐν αὐτοῖς τοῦ εὐαγγελίου τοῦ Χριστοῦ. ἡμῖν δὲ ὁ τῆς δικαιοσύνης ἀνέσχεν ἥλιος, φωτὶ ταμβείῳ περιαστράψαν τὸν νοῦν, ὥστε καὶ ἐσμὲν ἡμᾶς φωτὸς καὶ ἡμέρας υἱοί τε, καὶ ὀνομάζεσθαι. εἶτα φησὶ, προσέθηκέ μοι ὠτίον τοῦ ἀκοῦσαι, καὶ ἡ παιδεία κυρίου ἀνοίγει μου τὰ ὦτα. προσηκάμεθα γὰρ τὴν πίστιν τὴν εἰς Χριστὸν, καὶ τὸν περὶ αὐτοῦ πλουτήσαντες φωτισμὸν, ἐφήκαμεν ὠτίου προσθήκην, τοῦτ' ἔστιν, ἀκοῆς δύναμιν ἀπείρητος, ἢ πάλαι. Ἰουδαῖοι μὲν γὰρ τὸν νόμον ἀναγινώσκοντες, σκιᾶς οὐ διαπερῶσιν τοῖς τύποις ψηλοῖς τε καὶ μόνοις. ψυχικὸς γὰρ ἄνθρωπος οὐ δέχεται τὰ τοῦ πνεύματος τοῦ Θεοῦ, καθά γέγραπται. ἡμεῖς γὰρ τὸν νόμον παιδαγωγὸν εἶναι πιστεύοντες, διὰ τοῦτο καὶ τὰ διὰ Μωσέως εἰς οὓς δεδώκαμεν, σημείοις ἑτέραις ἀκοαῖς αὐτὰ, μεθιστάντες τοῖς τύποις εἰς ἀλήθειαν, καὶ πνευματικῆς θεωρίας προφάσιν ποιούμενοι τὴν σκιάν. ἐφήκαμεν οὖν ὠτίων προσθήκην. ἡ γὰρ διὰ Χριστοῦ παιδεία, τοῦτ' ἔστι, τὸ κήρυγμα τὸ εὐαγγελικὸν, καὶ ἡ δι' αὐτοῦ μυσταγωγία, πνευματικῶς διαπεῖναι τὸν νόμον. ἀνοίγει δὲ ὡσανεὶ τὰ ὦτα τῶν πιστευσάντων εἰς αὐτὸν, οὐκ ἐχόντων τοῦτο τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ. ἔφη γοῦν ὁ μὲν κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς πρὸς αὐτοὺς ἐρευνᾶτε τὰς γραφὰς, ὅτι ἐν αὐταῖς δοκεῖτε ὑμεῖς ζωὴν αἰώνιον ἔχειν, καὶ αὗταί εἰσιν αἱ μαρτυροῦσαι περὶ ἐμοῦ, καὶ οὐ θέλετε ἐλθεῖν πρός με

A animos & corde, ſana & immaculata fidei Chriſtianæ cognitione quaſi complentes, & cumulantes, vnicuique eorum, qui ad diuinam prædicationem acceſſerunt, ſermonem alium atque alium, prout ſibi conueniebat, ingerentes. Nam paruulis adhuc tanquam lac ſimplicis inſtitutionis, ſeu catecheſeos ſermonem optimè propoſuerunt: in virum autem perfectum occurrentibus, & ad menſuram ætatis plenitudinis Chriſti peruenientibus, cibum dederunt ſolidum, & ad nutriendum B aptiſſimum. Hæc itaque fuit lingua diſciplinæ, & donum ſcientiæ, quando oportet ſermonem loqui, Additum ſibi aiunt mane, id eſt, in animo & corde diei ſplendorem, diuinæ & intelligibilis lucis illuſtrationem, luciferi ortum. Idque rurſus intelligemus, beato Paulo ſcribente ſic: Gratias Coloſſ. agentes Deo & Patri, qui eripuit nos à poteſtate tenebrarum, & tranſtulit ad regnum cæleſtis charitatis ſuæ, in luce. Deus enim ſeculi huius, excæ- C cauit ſenſus infidelium, ne illuminatio Euangelii Chriſti illis reſplenderet: nobis autem ſol iuſtitiæ exortus eſt, mentes diuina luce circumfulgens, vt nos filii lucis & diei ſimus & nominemur. Deinde addit: Appoſuit mihi aures ad audiendum, & diſciplina Domini aperit meas aures. Nam vbi fidem in Chriſtum admiſerimus, & illuminatione ab illo ditati fuerimus, auris appoſitionem habemus, id eſt, facultatem ac virtutem auditus, inſoliti, nec vſi- D tati. Iudæi enim legem olim legentes, vmbram non tranſgrediuntur, ſed typis aſſident, nudis & ſolis. Animalis enim homo non capit ea quæ ſunt ſpiritus diuini, ſicuti ſcriptum eſt. Nos enim legem pædagogum eſſe credentes, cùm illa Moſaica in aurem admittimus, eadem aliis auribus intelligimus, transferimúſque figuras ad veritatem, & vmbram in ſpiritualis contemplationis occaſionem vertimus. Habemus igitur E aurium appoſitionem. Diſciplina enim per Chriſtum, id eſt, prædicatio Euangelica, & eius myſtagogia, docet legem ſpiritualiter intelligere, & aperit velut aures eorum qui in illum crediderunt, cùm hoc Iſraelitæ non haberent. Alloquitur itaque eos Dominus noſter Ieſus Chriſtus, Scrutamini ſcripturas, quia in illis putatis vos æternam vitam habere, & illæ ſunt quæ teſtificantur de me: nec voluiſtis ad me

venire, vt vitam habeatis. Scribitque de illis sapientissimus Paulus: Quando legitur Mose, velamentum eorum cordibus imponitur, neque detegetur, quod per Christum abolebitur.

ἵνα ζωὴν ἔχητε. γράφει δὲ περὶ αὐτῶν ὁ πάνσοφός τε, καὶ θειότατος Παῦλος, ὅτι καίτοι ἀναγινώσκεται Μωσῆς, κάλυμμα ὅτι τιθὲὶ καρδίαις αὐτῶν κεῖται, μὴ ἀνακαλυπτόμενον, ὅτι ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ καταργεῖται.

ORATIO V.

ΛΟΓΟΣ Ε.

Ego autem non renuo, neque contradico. Dorsum meum præbui ad flagella, ac genas meas ad alapas, neque faciē meam auerti ab ignominia sputorum, & Dominus auxiliator mihi factus est. Propterea non sum cōfusus, sed posui faciem meam sicut firmam petram, & noui quoniam non confundar, quia propè est qui iustificat me.

Ex his quæ suprà iam lecta sunt & excussa, plurimum inuectus est in Iudæorum inobedientiam. Dixit enim: Veni & non erat homo: & vocaui, nec erat audiens. Interim persona eorum qui fidem amplexati sunt interiecta est, qui dixerunt: Dominus mihi dat linguam disciplinæ, vt sciam, quando oporteat sermonem loqui, & quæ post hæc illata sunt, qui etiam gratulabundas voces resonabant. Rursus intercurrit persona ipsius Christi, suam obedientiam, Iudæorum contumaciæ opponentis, vt omnino eos Dei hostes esse conuincat, cósque qui superbum & durum collum tollunt, ad salutem vocantis. Ego enim vocaui, inquit, nec erat audiens. Desides facti sunt, ad obediendum tardi, & ignari atque inepti ad intelligendum quid ipsis in rem futurum sit: quibúsque modis verisimile erat posse eos & quidem nullo labore, cùm tyrannidem peccati, tum diabolicæ peruersitatis insidias effugere: Sed hi renuerunt. Ego autem non renui, nec contradico. Nam cùm Deus & Pater vellet summatim comprehendere omnia in me, tum cœlestia, tum etiam terrestria: demisi me vt exinanirem meipsum, & ad humanæ mendicitatis descendi mensuram, homo apparens, vt obediens essem, vsque ad mortem, & quidem mortem crucis.

Ἐγὼ δὲ οὐκ ἀπειθῶ, οὐδὲ ἀντιλέγω. τὸν νῶτόν μου δέδωκα εἰς μάστιγας, τὰς δὲ σιαγόνας μου εἰς ῥαπίσματα, τὸ δὲ πρόσωπόν μου οὐκ ἀπέτρεψα ἀπὸ αἰσχύνης ἐμπτυσμάτων, καὶ ὁ κύριος ἐγένετό μοι βοηθός. Διὰ τοῦτο οὐκ ἐνετράπην, ἀλλ' ἔθηκα τὸ πρόσωπόν μου ὡς στερεὰν πέτραν, καὶ ἔγνων ὅτι οὐ μὴ αἰσχυνθῶ, ὅτι ἐγγίζει ὁ δικαιώσας με.

Διὰ τῶν ἤδη προγεγραμμένων, ἤτοι προεξητασμένων, πλείστων ὅσων πεποίηται τῆς Ἰουδαίων ἀπειθείας τὸν κατάλογον. ἔφη γὰρ ὅτι ἦλθον καὶ οὐκ ἦν ἄνθρωπος, ἐκάλεσα, καὶ οὐκ ἦν ὁ ὑπακούων, προσεβεβλήκοτος δὲ μεταξὺ τὸ πρόσωπον τῶν προσκαλουμένων τὴν πίστιν, καὶ λέγοντος, κύριος δίδωσί μοι γλῶσσαν παιδείας τοῦ γνῶναι ποῖνα δεῖ εἰπεῖν λόγον, καὶ τὰ τούτοις ἐπενηνεγμένα, καὶ χαρισταῖς φωναῖς εἰσφέρει πάλιν τὸ αὐτὸ πρόσωπον τοῦ Χριστοῦ, τὴν ἰδίαν ὑπακοὴν τοῖς Ἰουδαίων ἀπονοίαις ἀντιπαραβαλλόμενον, ἵν' ὅλως πάντως αὐτοὺς θεομισεῖς ὄντας ἐλέγξῃ, καὶ δεῦρό τε καὶ ἀπίωσι τοῦ καλοῦντος εἰς σωτηρίαν ὑψοῦντας τὰς αὐχένας. ἐγὼ μὲν γὰρ κέκληκα, φησί, καὶ οὐκ ἦν ὁ ὑπακούων, ὀκνηροὶ γεγένηνται πρὸς πίστιν, βραδεῖς καὶ ἀσυνέτοι πάντελῶς εἰς τὸ χρήσιμον ἕξιν τελοῦντες εἰς ὄνησιν αὐτοῖς, καὶ τὰ δι' ὧν ἦν εἰκὸς ἀσφάλειαν διώκειν, καὶ λίαν ἀμηχανεῖ, καὶ τῆς ἁμαρτίας τὴν τυραννίδα, καὶ τὴν διαβολικῆς σκαιότητος τὰς ἐπιβουλάς. ἀλλ' αὐτοὶ μὲν ἠπείθησαν, ἐγὼ δὲ οὐκ ἀπειθῶ. ἐβεβλήκεσαν γὰρ τοῦ Θεοῦ, καὶ πάντα ὡς ἐμοὶ τὰ τε ἐν τῷ ὑψηλῷ καὶ ὅσα τῆς γῆς, ἀναθῆκαι προθεῖς κένωσιν ἐμαυτόν, καὶ ἐν τοῖς τῆς ἀνθρωπίνης πτωχείας καταπεφόρτικα μέτροις, αὐθρωπος περιφανὴς ἵνα ὑπήκοος γένωμαι, καὶ μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ.

δέδωκα τὸν νῶτόν μου εἰς μάστιγας, καὶ δὲ σιαγόνας μου εἰς ῥαπίσματα. Τὸ δὲ πρόσωπόν μου οὐκ ἀπέστρεψα ἀπὸ αἰσχύνης ἐμπτυσμάτων. Τούτῳ γὰρ αὐτῷ συνέβη παθεῖν, τῆς Ἰουδαίων ἀπαιδευσίας ἐμπροσθούσης αὐτῷ, καὶ Πιλάτου μὲν μάστιξι καταξαίνοντος, ἑνὸς δὲ τῶν ἀσεβῶν ὑπηρετῶν ὑβρίσματος, καὶ ῥαπίσματος, καὶ καταπτυόντων ἕτεροι. Ἀλλ' ἦν εἷς ὁ σκοπὸς τοῦ πάσχοντος τὸ εἰς πέρας διεξαγαγεῖν τὸ ἀγαθὸν θέλημα τοῦ πατρός. καὶ γάρ φησιν ὁ Χριστός, ὅτι καταβέβηκα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, οὐχ ἵνα ποιῶ τὸ θέλημα τὸ ἐμὸν, ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με πατρός. τοῦτο δέ ἐστι τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με, ἵνα πᾶν ὃ δέδωκέ μοι, μὴ ἀπολέσω ἐξ αὐτοῦ, ἀλλὰ ἀναστήσω αὐτὸν ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ. Οὐκοῦν οὐδὲ γὰρ ἂν τῶν καταρξάσαι τοῖς εἰς αὐτὸν πιστεύουσι τῆς ζωῆς, οὐχ ὑβρέως, οὐ μάστιγας, οὐκ ἐμπτυσμῶν πεῖραν ἀπόβλητον ἐποιήσατο, καίτοι Θεὸς ὢν φύσει, καὶ κύριος ἀληθινός. εἶτα φησὶν ὡς αὐθρωπος, καὶ κύριος βοηθός μου ἐγένετο, διὰ τοῦτο οὐκ αἰσχύνομαι, ἀλλ' ἔθηκα τὸ πρόσωπόν μου ὡς στερεὰν πέτραν, καὶ ἔγνων ὅτι οὐ μὴ αἰσχυνθῶ ὅτι ἐγγίζει ὁ δικαιώσας με. Δικαιοῖ γὰρ μὲν οὖν αὐθρωπίνως, ὡς ἔφην, καὶ κατ' οὐδένα τρόπον ἀπεικότως τοῖς ἐκ νεώσεως μέλεσι. πλὴν ἔοικεν ὑπαινίττεσθαι διὰ τούτων τὴν λόγων τινὰ τοῖς λόγοις ἐγκαλοῦσιν, φάσκουσι δίκην εἰς αὐτὸν δυσσεβείας ἕνεκα. γέγονε γὰρ, φησὶ, κύριος βοηθός μου. ὅμοιον, ὡς εἰ λέγοι. δόντος μου τὸν νῶτον εἰς μάστιγας, καὶ τὰς σιαγόνας μου εἰς ῥαπίσματα, πεπονθότος τε καὶ τὰ ὀπίσω τοῦ σώματος πάθη, γέγονε βοηθὸς ὁ πατήρ. ἐπήμυνε γὰρ, καὶ οὐ συνεχώρησεν εἰς τὸ πρωτελὲς ὑπερασπίσαι τὸν ἴδιον υἱὸν, ὅτε μιαίνω, καὶ καθαιμωδοῦσαν. τετιμώρηται γὰρ, καὶ τῶν εἰς ἐμὲ πλημμεληκότων ἐκτέτικασι δίκας οἱ πολεμήσαντες. ἐπεναλαβὼν δὲ ὅτι ἐγγίζει ὁ δικαιώσας με, πάλιν ὑπανέφωνεν ἀτεί, οὐκ εἰς μακρὰν, οὐδὲ εἰς ἀπάντησιν τὰ τῆς δίκης ὑραμεῖται τῶν εἰς αὐτὸν πεπροφωνηκότων, ἀλλ' ὀφλήσει, καὶ τὰ τοῦδας βαδιεῖται τὰ ἐγχειρήματα, δεδικαιῶσθαι δὲ φαμὲν τὸν υἱὸν καὶ τοιονδί τινα τρόπον. ὅπερ γὰρ ὄντα δίκαιον, καὶ κατ' οὐδένα τρόπον, ὡς ἐνοχον γεγονότα τοιαύτησιν ἀποκτεῖναι τετολμήκασι, τετιμώρηται, καθάπερ ἔφην, καὶ ἡ τῶν πεπονθότων κόλασις τὸ ἀμώμητον πρωτελῶς μεμαρτύρηκε τοῦ πρὸς αὐτὸν αἰσχίστως ἐξυβρισμένου. ἔφη τοίνυν ὁ Θεὸς καὶ πατήρ. καὶ δώσω τοὺς πονηροὺς ἀντὶ τῆς

A Præbui igitur tergum meum ad verbera, & genas meas ad alapas. Faciem autem meam non auerti ab ignominia sputorum. Hoc enim ei contigit pati, cùm & Iudæorum ignorantia in illum debaccharetur, & Pilatus plagis laceraret, & ex impiis ministris vnus contumeliosè tractaret, cæderétque, & reliqui despuerent. Verùm hic vnicus erat scopus patientis, vt voluntatem bonam patris exequeretur. Siquidem Christus dixit:

B [Descendi de cælo, non vt faciam voluntatem meam, sed voluntatem eius qui misit me: vt ex omni quod dedit mihi, nihil perdam, sed resuscitem illud in extremo die.] Itaque quò procuraret his qui in ipsum credunt vitam, non contumelias recusauit, non verbera, non sputorum tentationem, quantumuis Deus esset natura, & verus Dominus. Ait deinde vt homo: Dominus mihi adiutor factus est. Propterea non sum confusus, sed posui faciem meam sicut

C firmam petram. Et cognoui me nulla ignominia affectum iri, quia propè est qui me iustificat. Differit igitur, vti dixi, humano more, & semper exinanitionis mensuræ congruenter. Verùm his verbis subindicare videtur, supplicium, quod illis impietatis in ipsum ergò incumbit. Factus est enim, inquit, Dominus mihi auxiliator. Perinde est, ac si dicat: Cùm darem tergum meum ad verbera, &

D genas meas ad alapas, & passionem crucis paterer, factus est auxiliator Pater. Succurrit enim, neque concessit, vt filius suus prorsus rubore afficeretur ac pudefieret. Nam supplicio affecti sunt, & delictorum suorum in me pœnas soluerunt, qui ausi sunt cum Deo pugnare. Cùm adiungit: Propè est qui me iustificat: eleganter rursus innuit, pœnam in illum bacchantium non abesse procul, nec deinde procrastinandam, sed velut propè esse, & ipsorum factorum comitem

E fore quasi & pedissequam. Iustificari autem dicimus filium, quodammodo. Cùm enim iustum, & nullo modo criminibus affinem, occidere ausi fuissent, vt dixi, supplicio affecti sunt: & punitio eorum qui passi sunt, illius testatur innocentiam, qui ab illis contumeliosè exagitatus est & impiè. Cuiusmodi est quod dixit Deus & Pater: Et dabo malos pro

sepultura eius, & diuites pro morte eius. Diuites & malos, Iudæorum duces nominat. Etenim cupiditate incredibili ardentes, propterea in hanc detrusi sunt malitiam. Nam licet agnouissent illum, dixerunt: [Hic est hæres: Venite, occidamus eum, & occupemus nobis ipsis hæreditatem eius.]

Matt. 21.

Quis est qui litigat mecum? resistat mihi simul. Et quis mecum litigat? appropinquet mihi.

Quòd iustus & planè insons sit, nec fecerit illa peccata, quæ Iudæi ex debacchatione illi impegerunt, confirmabit ipsemet etiam diuinus propheta Esaias, dicens de eo: Videte quia iustus periit, & nemo attendit. Et iterum velut in persona Iudæorum de eo: Ligemus iustum, quia inutilis est nobis. Hoc etiam res ipsa clamat. Etenim diuina & syncera verbi natura, vt ab eo quod decorum ipsique conueniens est, aberret, delictique maculam concipiat, fieri non potest. Dictum siquidem est, de omnium nostrum Seruatore Christo: [Peccatum non nouit, neque inuentus est dolus in ore eius.] Quum igitur insontem se dicat & iustum sustinuisse à Iudaica synagoga insidias: necessariò eos, qui vel omnino ignorarunt eius innocentiam, vel nihil in illum indignè factum esse, sed iustè ea in cruce perpessum esse existimarunt, alloquitur, & inquit: Quis est qui litigat mecum? Resistat mihi simul. Simile huic est, quod ab ipso Christo dictum est disertè, Scribis & Pharisæis: [Quis ex vobis arguet me de peccato? Si veritatem loquor, quare vos non creditis mihi?] Quamuis enim factum fuerit sicuti nos, vnigenitum Dei Verbum, eandémque prorsus induerit similitudinem, tamen hac quoque ratione, creditur is solus naturam habere nostra sublimiorem. Cùm namque omnes homines subiecti sint offensis & delictis, nemóque sit, cuius vita reprehensione omni ex parte careat: hic solus etiam cùm homo factus est, diuinam sibi retinuit dignitatem. Nam Dei natura meritò censeri potest maior, quàm vt possit delinquere. Itaque etiam dixit: [Venit princeps huius mundi, & in me non inueniet quicquam. Nam qui

1. Petr. 2.

Ioan. 8.

Ioan. 14.

ταφῆς αὐτοῦ, καὶ τοὺς πλουσίους ἀντὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ. πλουσίους δὲ, καὶ πονηροὺς, τοὺς τῶν Ἰουδαίων καθηγητὰς ὀνομάζει. φιλοχρηματίαν γὰρ νοσοῦντες ἐκμανῶς, κατεκομίσθησαν δι' αὐτῆς, εἰς τὸ ἐπ' αὐτῷ πονηρίαν. καίτοι γὲ ἐπιγνωκότες αὐτὸν ἔφασκον, οὗτός ἐστιν ὁ κληρονόμος. δεῦτε ἀποκτείνωμεν, καὶ ἡμῶν ἔσται τοῦ κληρονομίαν αὐτοῦ.

A

Τίς ὁ κρινόμενός μοι; ἀντιστήτω ἅμα. τίς ὁ κρινόμενός μοι; ἐγγισάτω μοι.

B

Οὐ μὴν δίκαιος, καὶ ἀθῷος ὢν πεπονθέναι. οὐ γὲ ἐποίησεν ἁμαρτίας, ἃς ἐκ τῶν Ἰουδαίων ἐπῆνεγκε πρόνοιας, πιστώσεται λέγων, ὁ αὐτὸς ὁ θεοπρεπὴς προφήτης περὶ αὐτοῦ. ἴδετε ὡς ὁ δίκαιος ἀπώλετο, καὶ οὐδεὶς ἐνδέχεται τῇ καρδίᾳ. καὶ πάλιν ὡς ἐκ προσώπου τῶν Ἰουδαίων περὶ αὐτοῦ. δήσωμεν τὸν δίκαιον, ὅτι δύσχρηστος ἡμῖν ἐστι, καὶ αὐτὸ δὲ τὸ ῥῆμα σαφηνίσαι αὖ. τοῦ γὲ θεῖόν, καὶ ἀκήρατον τῆς λόγου φύσιν, πῶς ἂν ἐφικτὸν ἁμαρτῆσαι τὸ παρεπόντος τε, καὶ ἐοικότος αὐτῇ, καὶ μῶμον ὑποσῆναι πλημμελήματος. εἴρηται γοῦν περὶ τοῦ πάντων ἡμῶν σωτῆρος Χριστοῦ, ὅτι ἁμαρτίαν οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ εὑρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ. ὁπόσοιν ἐπειδὴ σαφῶς ἀθῷον ἑαυτὸν ὄντα, καὶ δίκαιον, φησὶν, ὑπομεῖναι τὰς ἐκ τῆς Ἰουδαίων συναγωγῆς ἐπιβουλὰς, ἀναγκαίως τούτοις τοῖς ἐκ εἰδόσιν αὐτοῦ τὸ εἰσαπαξ εἰλικρινὲς ἢ πάθος τοῦ, καὶ οἰηθεῖσιν, ὅτι πεπόνθασί τι τῶν ἀτόπων αὐτῷ, πέπονθε δὲ, καὶ ἐν δίκῃ τὰ ὅπῃ τῷ σαυτοῦ, προσδιαλέγεται, καὶ φησί. τίς ὁ κρινόμενός μοι. ἀντιστήτω μοι ἅμα. ἔοικε τούτῳ τὸ πρὸς αὐτὸ τοῦ Χριστοῦ σαφῶς εἰρημένον τοῖς γραμματεῦσι, καὶ Φαρισαίοις. τίς ἐξ ὑμῶν ἐλέγξει με περὶ ἁμαρτίας. εἰ ἀλήθειαν λέγω, διὰ τί ὑμεῖς οὐ πιστεύετέ μοι; καίτοι γὲ γενόμενος καθ' ἡμᾶς ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ λόγος, καὶ τὸν αὐτὸν ὁπόσον ὁμοίωσιν ὑποδὺς, κατ' αὐτὸ δὴ τοῦτο καὶ μόνον ἐπέκεινα τὸ καθ' ἡμᾶς φύσεως νοεῖσθαι πεπίστευται. ὑποκειμένου γὲ αἰεὶ πάθεσι τοῖς ἀνθρώπου παθήμασί τε, καὶ πλημμελήμασι, καὶ οὐδενὸς ὅ τοῦδέπου ἀμέμπτου ὅλως ὅπως ἐχόντος τὸν ζωὸν. μόνος αὐτὸς, καὶ ὅτε γέγονεν αὖ θεοπρεπὲς ἄξίωμα τετήρηκεν ἑαυτῷ. θεοῦ γὲ φύσις τοῦ πλημμελεῖν ἐπέκεινα νοεῖτο ἂν εἰκότως. τοιγαροῦν καὶ ἔφασκεν ὅτι ἔρχεται ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου, καὶ ἐν ἐμοὶ εὑρήσει οὐδέν. ὁ γὲ κόσμου

C

D

E

λμος καθ' ἡμᾶς, ἵνα ἡμᾶς ἐξέλητα τῆ τῆς A factus est similis nostri, vt nos à peccati laqueis eximeret, quomodo ille nobiscum peccati conuinceretur, vel quomodo in reprehensionem accusationémve incurreret, qui ab accusatione & reprehensione omnes in ipsum credentes vindicat? [Deus enim est qui iustificat, quis est qui condemnet?] ᵘ Rom. 8.

ἁμαρτίας βρόχων, πῶς αὖ αὐτὸς ἤλω καθ' ἡμῶν, ἢ πῶς ἐλέγνετο τοῦ μώμου, καὶ γραφῆ, ὁ γραφῆς ἀπαλλάττων, καὶ μώμου πάντας τοὺς πιστεύσαντας εἰς αὐτόν; Θεὸς γὰρ ὁ δικαιῶν, τίς ὁ κατακρινῶν;

Ἰδοὺ κύριος βοηθεῖ μοι· τίς κακώσει με; ἰδοὺ πάντες ὑμεῖς ὡς ἱμάτιον παλαιωθήσεσθε, καὶ ὡς σὴς καταφάγεται ὑμᾶς.

Ecce Dominus adiuuabit me: quis malo afficiet me? Ecce omnes vos sicut vestimentum veteraſcetis, & quasi tinea comedet vos. B

Δύο γὰρ τοῦτον διδάξαι βούλεται χρήσιμά τε, καὶ ἀναγκαῖα τοῖς δυνατοῖς, καὶ ἄδικον κατ' αὐτοῦ νοσήσαντας φθόνον. πρῶτον μὲν ὅτι πάντα τε, καὶ πάντως ἀπρακτήσειν αὐτῶν τὰ κατ' αὐτοῦ σκέμματα, καὶ ὃ μιαρώτατον ἐγχείρημα. εἶτα ὅτι πικρά τε, καὶ ἀφορήτους τοῖς εἰς αὐτὸν πεπλημμεληκόσιν προσδήσονται δίκας, φήθησαν μὲν γὰρ δυνατὸν θανάτῳ προβαλεῖν δεσπότην ὄντα ζωῆς τοῦ κυρίου. ἀλλ' ὡς ὁ ψάλλων φησὶν, ἐβουλεύσαντο βουλὴν, ἣν οὐ μὴ δυνήσονται στῆσαι. καὶ γὰρ ἦν ἀμήχανον ζωὴν ὄντα αὐτὸν κρατεῖσθαι θανάτου. ἐγήγερται οὖν τῇ δυνάμει τοῦ Θεοῦ, καὶ πατρός, καθάπερ γέγραπται, καὶ οὐκ ἀπονήσας αὐτὸς, καθό κοσμικὸς λόγος, καὶ Θεὸς, εἴς γε τὸ δυνασθαι φημὶ τὸ ἑαυτοῦ σῶμα φθορᾶς ἀπορρῦψαι τὸ φθορεῖν, ἀλλ' ὅτι γέγονεν αὐτάδελφος, καὶ τοῦτο δέχεσθαι δοκῶν παρὰ τοῦ πατρός. πάντα γὰρ αὐτῷ θεόδοτα. ὅτι γὰρ ὁ Θεὸς, καὶ πατὴρ δι' αὐτοῦ κατήργηκε τὸ τοῦ θανάτου κράτος, δῆλον τὸ σὺν νεκροῖς ἀναστάσεως αὐτοῦ, σαφῶς δὲ ἡμῖν λέγοντος αὐτοῦ τοῖς τῶν Ἰουδαίων ἀρχηγοῖς. λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν. ὅπερ δὲ τὰ κατ' ἀνθρώπου χεῖρά τε, καὶ φύσιν, ἔθος αὐτῷ τῷ προσώπῳ παθῶν ἀναθεῖναι μᾶλλον, οὕτω που καὶ ἐνταῦθα φησὶν ἀνθρωπίνως. ἰδοὺ κύριος βοηθεῖ μοι, τίς κακώσει με; ἐπαμυνόντος γὰρ φησὶ τοῦ Θεοῦ, καὶ πατρὸς, καὶ πᾶσαν ὑμῶν ἐπήρειαν ἀφανίζοντος, καὶ τὴν ἐμὴν ἰσχύοντος δόξαν, τίς ἔσται τοσοῦτος ἐν ὑμῖν, ὡς ἀπαράλλακτον τῇ ἀνικήτῳ βουλῇ, καὶ κακῶσαι δυνάσθαι τὸν πρὸς αὐτοῦ βοηθούμενον. σκοπῶ εἴ ποθ' τινες ἦσαν νουνεχεῖς οἱ γραμματεῖς τε καὶ Φαρισαῖοι, ἀπέσχοντο ἂν τῶν κατ' αὐτοῦ σκεμμάτων τε, καὶ ἐπιχειρημάτων, πολλάκις τῶν ἁγίων προφητῶν τὰ μέλλοντα προφητεύσαντες, ὡς οὐκ ἂν ἰσχύσαιεν ἀδικῆσαι Χριστὸν Θεὸν ὄντα, καὶ κύριον, καὶ υἱὸν ἀληθινὸν τοῦ πατρὸς, αὐτοὶ δὲ μᾶλλον τὰ κατάρατα αὐτῶν δηλοῦσί τε, καὶ ὁμοπαθῶν ἔλκεσι δίκαιοι. καὶ τὸν διδάσκαλον προσεπι- C

Duo hoc vno docere vult, eos, qui impia hac & iniusta contra illum laborabant inuidia: tum vtilia, tum necessaria: Primùm, irritum fore prorsus consilium contra eum nefariúmque facinus: Deinde, acerbas & intolerandas pœnas eos, qui in illum deliquerunt, esse daturos. Putarunt enim posse se morti tradere, ducem vitæ Dominum. Cæterùm, vt Psaltes ait: Consultarunt consilium, quod non poterunt stabilire. Etenim fieri non potuit, quum vita ipse esset, eum à morte vinci. Excitatus est igitur potentia Dei & Patris, quemadmodum scriptum est, nec est infirmus, inquantum intelligitur Verbum & Deus, vt non possit, inquam, carnis suæ corruptionem abiicere: sed quia homo factus est, idque visus est à patre accepisse. Omnia enim homini à Deo data sunt. Nam quòd Deus & Pater per ipsum mortis imperium abolcuit, ex resurrectione ipsius à mortuis perspicuum esse potest, cùm dicit Iudæorum turbæ: [Soluite templum hoc, & tribus diebus excitabo illud.] At quia quod suprà manum & naturam est hominis, id in more est personæ Patris attribuere: idcirco hic quoque loquitur humano more: Ecce Dominus succurrit mihi, quis malo afficiet me? Etenim, inquit, Deo & Patre subueniente, omnémque vestram delente improbitatem, meámque stabiliente gloriam: quis in vobis erit tantus, vt immutabili eius consilio resistat, eúmque qui ab eo adiuuatur, malo afficere possit? Itaque Scribæ & Pharisæi, siquidem fuissent cordati, abstinuissent à consiliis & conatibus in illum moliendis, cùm antè ex prophetis sanctis legerant, neminem Christo nocere valuisse, Deo, & Domino & vero Patris filio: at ipsi sibi hoc dirum & audacissimum contraxerunt supplicium. Idque docet, cùm suprà ᵘ Ioan. 2. D

adiecit: Ecce omnes vos sicut vestimentum inueterascetis, & quasi tinea comedet vos: id est, in vetustatem, in corruptionem, & interitum abibitis, multis malis confecti & inequitabilibus, & vos consumet quasi tinea, insanabilis calamitas. Hoc iterum dicit illis alibi propheta Esaias: [Quid adhuc percutiemini, adiicientes peccatum? Omne caput languet, & omne cor mœret: A pedibus ad caput vsque, non est in eo integra valetudo: neque vulnus, neque liuor, neque plaga tumens: non licet fomentum apponere, neque oleum, neque ligaturas.] Terra vestra deserta, ciuitates vestræ igne consumptæ sunt. Regionem vestram coram vobis alieni deuorant, & desolata est, euersa à populis alienis. Satis esset vehemens horum prædictio ad persuadendum Iudæis, vt quiescerent, nullóque modo Deum offenderent: siquidem, vt dixi, inanes forent eorum insidiæ, & frustraneorum conatuum daturi erant pœnas, omninóque in interitum ac perniciem recasuri,

Α νεκρών. ἰδοὺ πάντες ὑμεῖς ὡς ἱμάτιον παλαιωθήσεσθε, καὶ ὡς σὴς καταφάγεται ὑμᾶς, τοῦτ' ἔστιν, εἰς παλαίωσιν, καὶ σῆψιν, καὶ εἰς ἀφανισμὸν οἰχήσεσθε, πολλοῖς, καὶ ἀφύκτοις ἐντεταγμένοι κακοῖς, καὶ οἷς οὗτος δίκαιον ἐκδαπανώσης ἡμᾶς ἀνηκέστου συμφορᾶς. τοῦτο πάλιν, καὶ ἑτέρωθί που φησὶν ὁ προφήτης Ησαΐας. τί ἔτι πληγῆτε προστιθέντες ἁμαρτίας. πᾶσα κεφαλὴ εἰς πόνον, καὶ πᾶσα καρδία εἰς λύπην· ἀπὸ ποδῶν ἕως κεφαλῆς, οὔτε τραῦμα οὔτε μώλωψ, οὔτε πληγὴ Β φλεγμαίνουσα, οὐκ ἔστι μάλαγμα ἐπιθεῖναι, οὔτε ἔλαιον, οὔτε καταδέσμους. ἡ γῆ ὑμῶν ἔρημος, αἱ πόλεις ὑμῶν πυρίκαυστοι· τὴν χώραν ὑμῶν ἐνώπιον ὑμῶν, ἀλλότριοι κατεσθίουσιν αὐτήν, καὶ ἠρήμωται κατεστραμμένη ὑπὸ λαοῦ ἀλλοτρίων. ἱκανὴ σφοδρά, καὶ τῶν οὕτως ἀπειθῶν ἡ προφήτευσις ἱκανὴ παῦσαι ἐκείνους Ιουδαίους, καὶ μηδένα τρόπον προσκρούσῃ ἐλέους Θεῷ, εἴπερ ἔμελλεν, ὡς ἔφην, ἀπρακτήσειν μὴ αὐτῶν ἡ ἐπιβουλή, τῶν δὲ αἰωνίων ἐπιτιμίων C αὐτοὺς προσήσεσθαι δίκας, καὶ εἰς ὄλεθρον, καὶ ἀπώλειαν πεσεῖσθαι πάντελη.

Quis est inter vos qui timeat Dominum? Audiat vocem pueri ipsius.

Veluti vestimentum dicit eos inueterascere, quicunque volunt inutiliter laborare, & debacchationibus contra illum exultare. Ait enim: Ecce omnes vos sicut vestimentum inueterascetis, & tinea comedet vos. Pergit deinceps probis & moderatis viris exhibere suam humanitatem, & salutis semitam illis monstrat. Plurimi etenim Israelitæ crediderunt, quemadmodum in Actis Apostolorum apertè prædicatum est. Seruatæ namque sunt reliquiæ, quatum prima quasi spolia & primitiæ fuerunt diuini discipuli. Itaque paratioribus ad fidem recipiendam proponit clementiam, dicens: Quis inter vos timet Dominum? Audiat vocem pueri ipsius. Cùm se puerum Dei vocat, innuit se hominem factum, filium verum Dei & Patris esse. Et audire vocem pueri eius, non legis erat transgressio, sed legis confirmatio, per figuram & vmbram antè describentis veritatem: quæ est Christus, eiúsque vaticinia. Hinc etiam sapientissimus Paulus scribit, & ait: Legem igitur abolemus per fidem? Absit, imò legem stabilimus. Scriptum est enim: Iustus meus ex fide viuet. Erátque legis

Τίς ἐν ὑμῖν ὁ φοβούμενος τὸν κύριον; ἀκουσάτω τῆς φωνῆς τοῦ παιδὸς αὐτοῦ.

Ὡς ἱμάτιον παλαιωθήσεσθε λέγων τοῖς, οἵτινες αὐ ἔλθοιντο πονηρῶς αἰωνίως, καὶ ταῖς παρ' αὐτοῦ προνοίαις ἐπεύφαιν. ἔφη γάρ, ἰδοὺ πάντες ὑμεῖς ὡς ἱμάτιον παλαιωθήσεσθε, καὶ ὡς σὴς καταφάγεται ὑμᾶς. προτείνει λοιπὸν τοῖς ἐπιεικέσι τὴν φιλανθρωπίαν, καὶ τὴν τῆς σωτηρίας αὐτοῖς κατασείκνυσι τρίβον. πλῆθος γὰρ ὅσοι πεπιστεύκασι τῷ ἐξ Ισραὴλ, καθὼς καὶ ἐν ταῖς πράξεσι τῶν D ἀποστόλων διηρθρώθη σαφῶς. σέσωσται γὰρ τὰ κατάλειμμα, οὐ καὶ προσπόλλον ὥσπερ τι, καὶ ἀπαρχὴ γεγόνασιν οἱ θεοπέσιοι μαθηταί. σκοπῶν τοῖς ἑτοιμοτέροις προσὸς πίστιν τὰ ἐξ ἡμερότητος προσίεται λέγων. τίς ἐν ὑμῖν ὁ φοβούμενος τὸν κύριον, ἀκουσάτω τῆς φωνῆς τοῦ παιδὸς αὐτοῦ. ἑαυτὸν μὲν παῖδα Θεοῦ λέγων ἐφίησι νοῆσαι, ὅτι καὶ υἱὸς ἀληθὴς τοῦ Θεοῦ E καὶ πατὴρ. καὶ τὸ ἀκοῦσαι τῆς φωνῆς αὐτοῦ οὐ νόμου παράβασις ἦν, ἀλλὰ βεβαίωσις νόμου, δι' οὗ τύπου καὶ σκιᾶς προαναγράφοντος τὴν ἀλήθειαν, ἥτις ἐστὶν ὁ Χριστὸς, καὶ τὰ αὐτοῦ θεσπίσματα. τοιοῦτοι καὶ ὁ σοφὸς Παῦλος ὑπισχνεῖται, καὶ φησί. νόμον οὖν καταργοῦμεν διὰ τῆς πίστεως; μὴ γένοιτο, ἀλλὰ νόμον ἱστῶμεν. γέγραπται γὰρ, ὅτι ὁ δίκαιός μου ἐκ πίστεως ζήσεται. καὶ ἰῶ καὶ νόμος

& προφητῶν ὁ πέρας ὁ Χριστοῦ μυστήριον, A
δικαιοῦν ἐν πίστει τὸν ἀσεβῆ, καὶ ἀπαλλάττον αὐ-
τὸν ἁμαρτιῶν τοὺς ταῖς σφῶν αὐτῶν πλημμελείαις
ἐνεχομένους. ἐπήκοον δὲ ἀκοῦσαι τῆς φωνῆς
αὐτοῦ δηλονότι τοῦ Χριστοῦ, τοῦτο ἐστὶ δεξα-
σθαι τὸ εὐαγγελικὸν, καὶ σωτήριον κήρυγμα, νό-
μου βεβαίωσις ἦν· ὅτι δὲ θελητὸν ἐστὶ τῷ Θεῷ,
καὶ πατρὶ, ὃ, πᾶς τις ὑμῶν παιδαγωγεῖσθαι φω-
ναῖς θείαις ὅτι τὸ γῆς, καταδείξει αἱ τῶν νοουμενῶν
τέχνης τῷ εὐαγγελικῷ χαράγματι ἡ δύναμις.
μετεμορφώθη μὲν γὰρ ἐπ' ὄρους Χριστὸς, ἔλαμ- B
ψε δὲ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ὡς ὁ ἥλιος, καὶ τὰ ἱμάτια
αὐτοῦ ἐγένετο λευκὰ ὡς τὸ φῶς. ὤφθησαν δὲ
Μωσῆς, καὶ Ἠλίας συλλαλοῦντες μετ' ἀλλή-
λων. εἶτα φωνὴ γέγονε τοῦ Θεοῦ, καὶ παῖς τοῖς
ἁγίοις ἀποστόλοις προεφωνήθη, καὶ λέγοντος. οὗ-
τός ἐστί μου ὁ υἱὸς ὁ ἀγαπητὸς, ἀκούετε αὐτοῦ. εἴ
τις οὖν ἔρα ἐστὶ, φησὶ, τὸν τοῦ Θεοῦ φόβον εἰς νοῦν
ἔχων, καὶ ὥσπερ τινα θησαυρὸν κατακρύψας ἐν
ἑαυτῷ, ἀκουσάτω τῆς φωνῆς τοῦ παιδὸς αὐτοῦ. ἔστι
δὲ, ὡς ἔφην, τὸ εὐαγγελικὸν, καὶ θεσπέσιον κή-
ρυγμα καλοῦν εἰς λύτρωσιν τὴν διὰ πίστεως τῆς C
ἐν Χριστῷ, καὶ εἰς διαγὴν πολιτείαν, καὶ πολὺ ἐν
νόμῳ προφερεστέραν. ἡ μὲν γὰρ ἦν, ὡς ἔφην,
ἐν σκιᾷς, ἡ δὲ λαμπρὰν ἔχει, καὶ ἐν φανῇ τὴν
ἀλήθειαν.

Οἱ περιόμενοι ἐν σκότει, οὐκ ἔστιν αὐτοῖς
φῶς, πεποίθατε ὅτι τῷ ὀνόματι κυρίου, καὶ
ἐπιστηρίσατε ὅτι τῷ θεῷ.

Οἱ τῆς ἰατρῶν ἐντεχνέστατοι, τοῖς δηκτικοῖς
τῶν φαρμάκων ἐπιπλέκουσιν ἔνια ὅτε, ἐκ τοῦ
ἐν τῷ πικρῷ ἐπικουρίας, μονονουχὶ καταρρη- D
τόντες τὴν ἀπηνῆ, καὶ ἀγριωτέραν ὀδύνην.
τοιοῦτόν τι, καὶ νῦν πεπόνθαμεν ἰδόντες τὸν
κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν τὸν Χριστόν. ἐλέγχει μὲν γὰρ
ὡς ἐν σκότει βαδίζοντας, καὶ οἷς ἀχλὺϊ κεκρατη-
μένους, καὶ φωτὸς ὁλοτρόπως ἐστερημένους, δῆλον
δὲ ὅτι τῶν θείων, καὶ νοητῶν, ποιουμένους ἢ καὶ
ἔχειας ἐπ' ὀφθαλμῷ τῶν τελουμένων εἰς σωτη-
ρίαν, ἤγαγεν εἰς ὄψιν αὐτοῖς, ἐπ' ἐκείνοις δὲ E
μᾶλλον, ἅπερ αὐ βιάκολως αὐτοῖς εἰς τὸ ἀπω-
λείας κατώθησι βαράθρου. ἀ γὰρ ἐστιν, οὐκ
ἔστιν ὀρθοποδεῖν δυνατὸν τοῖς ἐν σκότῳ ποτέ. κα-
ταφέρονται γὰρ, κἂν εὑρεθῇ που βόθρος, κἂν
εἱ λίθοι διερριμμένοι παρεπίπτουσιν ἀφυλάκ-
τοις αὐτοῖς. ὑμῖν τοιγαροῦν, φησὶ, προτείνω τὰς
νουθεσίας τοῖς ἐν σκότῳ παρεμπίπτουσι, καὶ τὸ πρὸς
ἐμοῦ φῶς ἀσυνέτως μὴ προσιεμένοις. πεποί-

& prophetarum finis, Christi mysterium, iustificans per fidem impium, & à culpis liberans, eos qui delictis erant constricti. Itaque audire vocem Christi, id est, Euangelicam & salutarem prædicationem recipere, legis erat confirmatio. Quòd autem visum sit Deo & Patri, filii voce institui terræ habitatores, Euangelicarum literarum vis demonstrare potest cordatioribus. Transformatus enim Matt. 17. est in monte Christus, & facies eius sicut sol resplenduit, & vestes eius candidæ erant, velut lux: apparuérúntque Moses & Elias colloquentes inter se, ac deinde vox facta est Dei & Patris, denunciantis & dicentis sanctis Apostolis: Hic est filius meus dilectus, ipsum audite. Si quis ergo, inquit, sit qui Dei timorem in animo habet, & quasi thesaurum quemdam apud se reposuit & occultauit: audiat vocem pueri eius. Est autem, vti dixi, Euangelica & diuina prædicatio, vocans ad redemptionem per fidem in Christo, & ad sanctam vitæ institutionem, legali conuersatione longè præstabiliorem. Illa enim, vt dixi, erat in vmbris: hæc illustrem habet & manifestam veritatem.

Vos qui ambulatis in tenebris, quibus non est lux, confidite in nomine Domini, & innitimini Domino.

Peritissimi medici, mordentibus pharmacis, quædam subsidia mitium remediorum admiscent interdum, acerbum & asperiorem dolorem tantùm non incantamento delinientes. Quale etiam nunc inuenimus Dominum nostrum Iesum Christum fecisse. Reprehendit enim velut ambulantes in tenebris, & quasi caligine detentos, atque omnino luce priuatos, diuina videlicet & sub intelligentiam cadente, & per gentes non ad ea quæ ad salutem vel vtilitatem faciunt, sed ad illa potius quæ facilè eos in exitii barathrum deprimant. Non enim possunt, non possunt qui in tenebris sunt, vnquam recto pede incedere. Deferuntur enim in puteum si quis inueniatur, & ad lapides si proiecti sint, impingunt per imprudentiam. Vobis igitur, inquit, propono admonitiones, in tenebris versantibus, & lucem meam inconsideratè non admittentibus. Con-

fidite

fidite nomini Domini, & innitimini Deo. Nam populus Iudaicus, cùm ex insigni fatuitate vnigenitum Dei Verbum in specie nobis consimili vidisset, id est, hominem factum: mysterium de illo non intellexerunt: sed imprudentes sæpe, probrosis verbis offenderunt, interdum Samaritanum eum nominantes & ebriosum: interdum zelo falso ad iram incitati. Dicebant e-
Iesai. 19. " nim: [De opere bono non lapidamus te, sed de blasphemia: quia
" tu homo cùm sis, teipsum Deum
" facis.] Necessariò, vt iam dixi, homo factus declarat illis excellentem suam & diuinissimam gloriam ac potentiam, & ab humili cogitatione de ipso abducit, dicens: Confidite nomini Domini, & innitimini Deo. Disertissimè igitur, Dominum sese & Deum esse dicit, abducens, vti dixi, ab eo ne humilia quædam & abiecta de eo velint, vel cogitare, vel dicere. Est autem glorioſum his qui fidem acceperunt, illi confidere, cúmque sibi virgam & fulcimentum constituere. Sustinet enim omnia, vt bene sint. Idque opinor, docet diuinus Lyricus dicens, ad vniuersorum Patrem & Dominum:
Psal. 22. " [Virga tua & baculus tuus, ipsa me
" consolata sunt. Est enim labilis & præceps humana mens, in res huius mundi, & valdè procliuis est in fœdas voluptates, & carnis studium: ac semper eget eo qui seruet, manúmque salutarem porrigat. Adeò vt etiam dicant, qui auxilii participes fa-
Psal. 39. " cti sunt: [Constituit super petram pedes meos, & direxit gressus
" meos.] Quòd autem tenebris & caligine mens Iudæorum circumfusa fuerit, ex sacris literis videre licet. Sapientissimus enim Paulus inquit: Deus seculi huius excæcauit sensus infidelium, ne resplendeat illuminatio Euangelii gloriæ Christi. Diuinus item propheta Esaias de his qui sanguine Israelitico oriundi sunt, ait sic: Expectantibus illis lucem, factæ sunt tenebræ, & expectantes splendorem, in obscuritate ambularunt. Ipse etiam Christus, ad lu-
Ioan. 8. " cem vocauit eos, dicens: [Ego sum
" lux mundi: qui sequitur me, non
" ambulabit in tenebris, sed habebit
" lucem vitæ.] Est ergo verum, quòd qui eum sequi renuunt, omnino illis

A θαι τε ὅτι τῷ ὀνόματι κυρίου, καὶ αὐτίσηεισάθαι ὅτι τῷ Θεῷ. ὅπερ γὰρ ἐκ πολλῆς ἄγαν ἀβελτηρίας, οἱ τῶν Ἰουδαίων δῆμοι τὸν μονογλῶτ τοῦ Θεοῦ λόγον ὁρῶντες ἐν εἴδει τῷ καθ' ἡμᾶς, τοῦτ' ἔστι, γλωμίμνον αὐθρωπον, ἃ σιωπᾶσθαι μὲν ὃ ἐστ' αὐτῷ μυστήριον, ἀσυνετοῦντες ὄ, πλημμελοῦσι παλιμφήμοις ἐλύπουν φωναῖς, ποτὲ μὲν Σαμαρείτην, καὶ μέθυσον ὀνομάζοντες, ποτὲ δὲ, καὶ ζήλῳ πεπλανημένῳ καθαπτόμενοι τοῦ ὀργάς. ἔφασκον γὰρ, τοῦ καλοῦ ἔργου οὐ λιθάζομέν σε, ἀλλὰ τοῦ βλασφημίας, ὅτι σὺ ἄνθρωπος ὢν ποιεῖς σεαυτὸν Θεόν. ἀναλόγως, καθάπερ ἔφην, ἀρτίως αὖ θεσπίζων γεγονὼς ἐναργῆ καθίστησιν αὐτοῖς τὴν ὑπερτενῆ, καὶ ὑπερφυᾶ ἀὐτοῦ δόξαν τε, καὶ δύναμιν, καὶ τὸ μικρὸν φρονεῖν ἐπ' αὐτῷ βουλεύσεις τινὰς ἀποκομίζῃ, λέγων. πεποίθατε ὅτι τῷ ὀνόματι κυρίου, καὶ αὐτισηεισάσθε ὅτι τῷ Θεῷ· ἐναργέστατα δὴ οὖν ἑαυτὸν κύριον, καὶ Θεὸν εἶναι φησὶν, ἀποκομίζων, ὡς ἔφην, τοῦ χαμαιπετῆ, καὶ κατερρυμμένα τινὰ τοῦ αὐτοῦ βουλεύσθαι φρονεῖν τε, καὶ λέγειν. καύχημα γὰρ τοῖς τὴν πίστιν εἰς δόξαν μέλλουσι, ὃ ἐστ' αὐτῷ πεποιθέναι, καὶ ῥᾴδιον ποιεῖσθαι, καὶ σημεῖον. αὐέχει γὰρ πάντα τοῦς ὃ εἶναι καλῶς. καὶ τοῦτο οἶμαι διδάσκει λέγων ὁ θεσπέσιος μελῳδὸς τοῦς τῶν ὅλων πατέρα, καὶ Θεόν. ἡ ῥάβδος, καὶ ἡ βακτηρία σου αὐταί με παρεκάλεσάν. εὐέλικτος μὲν γὰρ ὁ ἀνθρώπινος νοῦς τοῦς τὰ ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ τοῦ ἄγματα, καὶ πολὺ διαφέρεται εἰς ἐκτόπους ἡδονὰς, καὶ φιλοσαρκίας. δεῖται δὲ ἀεὶ τοῦ σώζοντος, καὶ νέμοντος χεῖρα σωτήριον, ὥστε καὶ λέγεται τοῖς ἐν μιθέξει γεγονόσι τῆς ὑπηκοΐας. ἔστησεν ὅτι πέτρας τοῖς πόδας μου, καὶ κατηύθυνε τὰ διαβήματά μου. ὅτι δὲ σκότῳ, καὶ ἀχλύϊ ἐμβέβληται τῶν Ἰουδαίων ὁ νοῦς ἐκ τῶν ἱερῶν γραμμάτων ἔνεστιν ἰδεῖν. ὁ μὲν γὰρ πάνσοφος Παῦλος ὁ Θεὸς τοῦ αἰῶνος τούτου, φησὶν, ἐτύφλωσε τὰ νοήματα τῶν ἀπίστων εἰς τὸ μὴ διαυγάσαι τὸν φωτισμὸν τοῦ εὐαγγελίου τῆς δόξης τοῦ Χριστοῦ. ὁ δὲ θεσπέσιος τοῦ Φήτης Ησαΐας τοῦ τῶν ἐξ αἵματος Ισραὴλ ὧδέ πη φησίν· ὑπομενόντων αὐτῶν φῶς, ἐγένετο αὐτοῖς σκότος, μείναντες αὐγλῷ ἐν ἀωσία τοῦ ἐπατήσαν. αὐτὸς γὰρ Χριστὸς τοῦς ὃ φῶς αὐτοῖς ἐκάλει, λέγων. ἐγώ εἰμὶ τὸ φῶς τοῦ κόσμου, ὁ ἐμοὶ ἀκολουθῶν οὐ μὴ τοῦ ἐπατήσῃ ἐν τῇ σκοτείᾳ, ἀλλ' ἕξει τὸ φῶς τῆς ζωῆς. ὁρᾶτε δὴ οὖν, καὶ ἔστιν ἀληθὲς, ὅτι τοῖς μὴ ἐθέλουσιν ἀκολουθεῖν αὐτῷ πάντῃ τε, καὶ πάντως

ἔψεται ὡς ἐν νυκτὶ, καὶ σκότῳ πορεύεσθαι.

Ἰδοὺ πάντες ὑμεῖς πῦρ κάετε, καὶ καταρρώσατε φλόγα. πορεύεσθε τῷ φωτὶ τοῦ πυρὸς ὑμῶν, καὶ τῇ φλογὶ, ἣν ἐξεκαύσατε. δι' ἐμοῦ ἐγένετο ταῦτα ὑμῖν. ἐν λύπῃ κοιμηθήσεσθε.

Γράφει δείκνυσί τε, καὶ ἕτερον αὖθις, ὅπερ ἴσως εἰκὸς ἀμογητὶ δυνάσθαι μεθιέναι αὐτοὺς εἰς τὸ δεῖν ἐλέσθαι φρονεῖν ὀρθά. αἱ γάρ τοι τῶν κολάσεων μνῆμαι, καὶ τὸν ἀπειθῆ, καὶ κατεσκληκότα νοῦν τοῖς ἐπωφελέσι δείμασιν, οἱονεί πως δύναφῆ, καὶ ἐπιτήδειον ἀποφαίνουσι. φησὶ τοιγαροῦν, ὅτι πῦρ ἀνάπτουσι καθ' ἑαυτῶν οἱ καταρρώσαντες φλόγα. παροξύνοντες γὰρ δηλαδὴ μακρᾶς ἀπειθείας, καὶ ἀνυδρήτην οὕτω καρδίαν ἐχθαίροντες ἔχειν, ἐγείρουσι καθ' ἑαυτῶν τὸ ἄσβεστον φλόγα, τὴν τῆς κολάσεως δηλονότι. τὸν ἴσον ἔχει λόγον τοῖς παροῦσι, καὶ ὃ περὶ αὐτῶν τῶν πάντων ἡμῶν σωτῆρος Χριστοῦ φῶς εἰρηκότος. ὁ πιστεύων εἰς τὸν υἱὸν, οὐ κρίνεται· ὁ δὲ μὴ πιστεύων ἤδη κέκριται, ὅτι μὴ πεπίστευκεν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. τί γὰρ ἕτερόν ἐστι τὸ κρίνεσθαι, πλὴν ὅτι τὸ εἰς φλόγα πεσεῖν, καὶ εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον τὸ ἡτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ; παροιμιώδη ἴσως ἔτι, τὸ καταρρύετε φλόγα, νοσῶν ἐφικνοῦσί τε δριμύτητα, καὶ ἀληθές. οἱ μὲν γὰρ ὕλας ἐπιτιθέντες πυρὶ κατεμπαροξύνουσι δυναμένας, καταρρώσουσιν αὐτό. μαίνεται μὲν γὰρ ἐκ πολλῆς ὕλης ἡ φλὸξ, ἀπορῆ δέ πως οὐκ ἐκπορισθεῖσα πολλῆς. Ἰουδαῖοι τοιγαροῦν πῦρ μὲν ἐξεκαύσαντο καθ' ἑαυτῶν, ἀποκτείναντες μὲν τοὺς προφήτας, καὶ λιθοβολήσαντες τοὺς ἀπεσταλμένους, καταρρώσαντες δὲ τὸ ἑαυτῶν φλόγα παροξύνοντες τοῖς παρανομοῦσιν ἐγκλήμασι τὰς κατὰ Χριστοῦ προνοίας. παροξύνεσθαι γὰρ τοῖς οἰκείοις τὸν υἱὸν, καὶ τὸν ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς τὸ γε ἦκον εἰς ἑαυτοὺς ἀπεκτόνασιν, εἰ καὶ ἀνεβίω Θεὸς ὢν καὶ ζωή. ὅπερ δὴ τὸ τῶν ἁγίων Χριστοῦ παίδευσιν οὐ παροσήκοντο ταῖς τοῦ νόμου σκιαῖς ἐμμένοντες. τοιοῦτοι, καὶ μάλα εἰκότως, ὡς φῶς μὲν ἔχειν οἰομένους ὃ ἀπὸ τοῦ νόμου, ὃ μὲν καὶ ἔχοντες ἀληθῶς, τῆς πρὸς αὐτὸν οἰκειότητος ἀποπέμπεται, λέγων· πορεύεσθε τῷ φωτὶ τοῦ πυρὸς ὑμῶν, καὶ τῇ φλογὶ, ἣν ἐξεκαύσατε. οὐ γὰρ φῶς ἦν ἐν αὐτοῖς, ἀλλὰ δοκεῖν εἰδέναι τὸν νόμον, μὴ μὲν ἔτι παροίσεσθαι θέλοντα τὰ περὶ Χριστοῦ, πυρὸς αὐτοῖς, καὶ φλογὸς γέγονε παράξενον. ὅτι γὰρ ἐκτετίνασι δίκας τῆς εἰς Χριστὸν προνοίας μετὰ τοῦ καὶ ἀναπολιώτου τῆς ἁμαρτίας ἐνεχομένους καθι-

A cueniet, vt in nocte & tenebris versetur.

Ecce omnes vos ignē accenditis, & firmatis flammā. Ambulate in lumine ignis vestri, & in flāma quā incēdistis. Per me facta sūt hæc vobis, in mœrore dormietis.

Aliud quippiam illis ostendit, quod videbatur eos ad rectè sapiendum potuisse sine labore traducere. Commemoratio enim suppliciorum, etiam inobedientem & obfirmatum animum, vtili terrore, quodammodo tractabilem & sequacem reddit. Ait itaque B eos in se ignem accendere, & flammam corroborare. Nam cùm per longam inobedientiam offendant, & cor immorigerum habeant: excitant contra seipsos inextinctam flammam, punitionis scilicet. Consimilem his sensum habet id, quod ab omnium nostrum Seruatore Christo dictum est apertè: [Qui credit in filium, non iudicatur. At qui non credit, iam iudicatus est, quia non credidit in nomen filii Dei.] Quid est enim aliud, C Iudicari, quàm in flammam incidere, & in ignem æternum, præparatum diabolo, & angelis eius? Cum autem apponit: Firmastis flammam, subinnuit quippiam asperum. Et quidem verum est. Qui enim materiam apponunt igni, quæ incendat, fortius illud reddit, & firmat. Insanit enim quodammodo ex multa materia, flamma: at multis lignis non abundans, fit languidior. Iudæi igitur in se ignem inflammarunt, Prophetis occisis, & his qui D missi sunt, lapidibus obrutis. Firmarunt autem & auxerunt flammam suam, cùm prioribus sceleribus, debacchationes contra Christum adderent. Apposuerunt enim famulis, filium: & principem vitæ, quantum in ipsis erat, interfecerunt: etiamsi vt Deus & vita, reuixerit. Quoniam verò disciplinam Christi, legis vmbræ inhærentes, haud admiserunt: ideò meritissimè, cùm se lucem E legis habere autumarent, nec tamen verè haberent, à coniunctione ac consortio suo eos abdicat, dicens: Ambulate in lumine ignis vestri, & in flamma, quam incendistis. Nec enim erat lux in illis: sed cùm putarent se legem scire, & quia postea nōlebant Christianam doctrinam ipsis traditam admittere, hoc illis hanc flammam & incendium peperit. Dedidisse autem illos pœnas suæ in Christum debacchationis, & peccatis implicatos morituros, declarat,

cùm adiicit: Per me facta sunt hæc vobis, in mœrore dormietis. Hæc autem qualia tandem fuerunt? Vastata est eorum regio, mali malè perierunt, & capta est sancta Ciuitas, & in manus inimicorum incidit. Combustum quoque est ipsum templum, & dormierunt in mœrore. Qui enim vitam finiunt incircuncisi, & redemptionem per Christum renuunt accipere, non in spe præmiorum, nec in tranquillitate spirituali, sed in timore suppliciorum, & in mœrore, propter illa dormient.

CAP. LI. *Audite me vos qui quod iustum est persequimini, & qui Dominum quæritis. Intuemini in solidam petram, quam excidistis, & in foueam lacus quam effodistis. Intuemini in Abraham patrem vestrum, & in Sarram quæ peperit vos, quia vnus erat, & vocaui eum, & benedixi ei, & dilexi eum, & multiplicaui eum.*

Cùm obiecerit satis, his qui aduersus veritatem obdurauerunt, & futurum illis supplicium declarauerit; nisi velint Euangelicis oracuIis obsequi, desinántque superbum & præfractum mentis suæ collum erigere: commodè exhortationis orationem transfert ad eos, qui ex sanguine Israel crediderunt. Non enim in totum periit gens Iudæorum, sed conseruatæ sunt reliquiæ, iuxta prophetæ vocem. Siquidem, vt in Actibus sanctorum Apostolorum scriptum est, complures sermonem de Christo amplexati sunt, & apparitionem gloriæ ipsius agnouerunt. Hos itaque affatur, & inquit: Audite me qui persequimini quod iustum est, & qui Dominum quæritis. Iustum dicit, pro, Iustitiam, illam videlicet quæ per Christum, quæ, inquam, est per fidem in ipsum, quæ iustificat impium, & ab omnibus sordibus liberat eos qui inquinati sunt, & quæ in Spiritu sanctificat, & quæ illustrem adoptionis laudem parit. Persequuntur autem iustum, non velut profligantes illud, & è mente sua expellentes, sed velut ad id currentes, vt assequantur. Cuiusmodi est quod dixit etiam diuinus Dauid: Psal. 33. Quære pacem, & persequere eam. Scilicet iuxta illud etiam intelliges, quod à prophetà sancto quopiam infertur, dicente: In quo apprehendam Dominum? suscipiam Deum meum altissimum.

A σημαίνει ἀναργὲς πρόσωπον πενήκων. δι' ἐμὲ ἐγένετο ταῦτα ὑμῖν. ἐν λύπῃ κοιμηθήσεσθε. ποῖα ταῦτα; πεπόρθηται γὰρ αὐτῶν ἡ χώρα, κακοί τε κακῶς ἀπολώλασι, καὶ ἥλω μὲν ἡ ἁγία πόλις, καὶ πέπρωκεν ὑπὸ χεῖρας ἐχθρῶν, κατεφρήσθη δὲ, καὶ αὐτὸς ὁ νεὼς, ἐκοιμήθησάν τε καὶ ἐν λύπῃ. οἱ γὰρ τελευτῶντες ἀπερικάθαρτοι, καὶ τὴν διὰ Χριστοῦ λύτρωσιν οὐκ ἀξιωθέντες ἕλειν, οὐκ ἐν ἐλπίδι χρηστῶν, καὶ θυμηδίᾳ πνευματικῇ, ἀλλ' ἐν φόβῳ κολάσεων, καὶ ἐν λύπῃ δι' αὐτὰς κοιμηθήσονται.

Ἀκούσατέ μου οἱ διώκοντες τὸ δίκαιον, καὶ ζητοῦντες τὸν κύριον, ἐμβλέψατε εἰς πλὴν τετρηαὶ πέτραι, ἣν ἐλατομήσατε, καὶ εἰς τὸν βόθυνον τοῦ λάκκου ὃν ὠρύξατε. ἐμβλέψατε εἰς Ἀβραὰμ τὸν πατέρα ὑμῶν, καὶ εἰς Σάρραν πλὴν ὠδίνουσιν ὑμᾶς, ὅτι εἷς ἦν, καὶ ἐκάλεσα αὐτὸν, καὶ εὐλόγησα αὐτὸν, καὶ ἠγάπησα αὐτὸν; καὶ ἐπλήθυνα αὐτόν.

C

Κατανοήσας ἐγκαιρότατα τοῖς ἀπειθοῦσι τὰληθὲς, καὶ τὴν συμβησομένην αὐτοῖς κόλασιν ἀναρχῆ καταστήσας, εἰ μὴ ἕλοιντο τοῖς εὐαγγελικοῖς κατακολουθεῖν θεσπίσμασιν, ὅτι μὴ ὑπερηφανεύεσθαι τε, καὶ ἀπηνῆ τὸν ἑαυτῶν διανοίας αὐχένα ἐπαίρειν ἀνέχεται, μεθίστησιν ὅπου καιρὸς τοὺς τῆς παραινέσεως λόγους ὅπου τοῖς ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ πιστεύσασιν. οὐ γὰρ εἰσάπαν ἀπόλωλε τὸ τῶν Ἰουδαίων ἔθνος, σέσωσται γὰρ τὸ κατάλειμμα κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνήν. καὶ γε ὡς ἐν ταῖς πράξεσι τῶν ἁγίων ἀποστόλων γέγραπται, πλῆθοι πλείονες ἀπεδέξαντο τὸν περὶ Χριστοῦ λόγον, ἐπέγνωσάν τε τὴν ὑπερφαίνουσαν τὴν δόξαν αὐτοῦ. τούτους οὖν ἐγὼ πρὸς διαλέγεται, καὶ φησὶν. ἀκούσατέ μου οἱ διώκοντες δίκαιον, καὶ ζητοῦντες τὸν κύριον. τὸ δίκαιον δὲ φησὶν, ἀντὶ τῆς τὴν δικαιοσύνην. δῆλον δὲ ὅτι τὴν διὰ Χριστοῦ, τὴν διὰ πίστεως φημὶ τὴν εἰς αὐτὸν πίστεως, δικαιούσης τε ἀσεβῆ καὶ ῥύπου πάντος ἀπαλλαττούσης τοὺς μεμολυσμένους, καὶ ἁγιαζούσης ἐν πνεύματι, καὶ θαυμαστὴν τῆς υἱοθεσίας παρεποιούσης καύχημα. διώκουσι δὲ τὸ δίκαιον, οὐχ ὡς ἐλαύνοντες αὐτὸ, καὶ τῆδε αὖθι ἀποπέμπουσι διανοίας, ἀλλ' ὡς ἐπ' αὐτὸ τρέχοντες, ἵνα καταλάβωσι. τοιοῦτόν τι καὶ ὁ θεσπέσιος ἔφη Δαβίδ. ζήτησον εἰρήνην, καὶ δίωξον αὐτήν. ἦγουν καὶ κατ' ἐκείνην νοήσεις, ὃ συνεκτέον λέγων περὶ ἑνὸς τῶν ἁγίων προφητῶν. ἐν τίνι καταλάβω τὸν κύριον, αἰτιλήφομαι Θεὸν μου ὑψιστον. διὸ-

κοισι τοίνυν δ δίκαιον, ὡς ἔφην, ἵνα διώκοντες ἁρπάσωσιν. ὅτοι δ' ἂν εἶεν, οἱ καὶ αὐτὸν ζητοῦντες τὸν κύριον, τοῦτ' ἔστι, τὸν Χριστόν. διείσκουσι γὰρ δι' πίστεως καλουμένου εἰς τοῦτο αὐτοὺς ὁ Θεὸς, καὶ πατήρ. καὶ γοῦν ἔφη που Χριστὸς τοῖς Ἰουδαίων δήμοις. μὴ γογγύζετε μετ' ἀλλήλων. οὐδεὶς δύναται ἐλθεῖν πρός με, ἐὰν μὴ ὁ πατὴρ ὁ πέμψας με ἑλκύσῃ αὐτόν. πλὴν ὁρᾶτε ἀκριβῶς. πρὸς ἀμφιλέγεται ὁ Θεὸς ὁ πᾶσιν ἁπλῶς, ἐκείνοις γε μᾶλλον οἵπερ ἂν εἶεν διώκοντες μὲν τὸ δίκαιον, ζητοῦντες δὲ καὶ αὐτὸν, κατά γε τοὺς ἄρτιον ἡμῖν εἰρημένους τρόπους. οὕτω γὰρ θεοδίδακτοι πάντες εἰσὶν οἱ διὰ πίστεως τῆς ἐν Χριστῷ κεκλημένοι πρὸς ἐπίγνωσιν ἀληθείας. τί δ' ἂν βούλοιτο δηλοῦν, καὶ τὴν ἔννοιαν ἡ δύναμις, ἐροῦμεν ὡς ἔνι. πλείστη μὲν γὰρ ὅση τις ἦν τῶν Ἰουδαίων πληθὺς, ὀλιγοστοὶ δὲ πάντελῶς οἱ ἐξ αὐτῶν πιστεύσαντες, πλὴν ὅτι πρόσονται καὶ καθεξῆς οἱ πιστεύσαντες εἰς ἀριθμὸν κρείττονα πλήθους προσκεκλημένων τοῖς ἐκ περιτομῆς, καὶ τῆς καλουμένης ἀκροβυστίας, τοῦτ' ἔστι, τῶν ἐθνῶν, Θεοῦ συλλέγοντος, πειρᾶται πληροφορῆσαι εἰς παράδειγμα τὸ προκείμενον, ἤγουν εἰς βεβαίωσιν ἐλπίδος τὸ εἰς τοῦτο, λαβὼν τὸν θεσπέσιον Ἀβραὰμ, καὶ σὺν αὐτῷ τὴν Σάρραν. ῥίζα γὰρ γεγόνασι τοῦ πάντος ἔθνους, καίτοι προβεβυτέρῳ, καὶ ὑπερώριον ἔχοντες ἡλικίαν, καὶ οὐκ ἐν ἐλπίσιν ἔτι τοῦ δύνασθαι τεκεῖν. ὁ μὲν γὰρ ἑκατὸν ἐτῶν ἦν, ἡ δὲ στεῖρά τε, καὶ ἄτεκνος. ὅπερ ἦ Θεῷ δυσπαράδεκτον οὐδὲν, λᾶας ἢ πάντα, καὶ δύσβατα, γεγόνασιν ἀρχὴ, καὶ ῥίζα πλήθους ἀνθρώπων φιλονεικήσοις τοῖς ἄστροις. εἴρηται γὰρ που πρὸς τὸν θεσπέσιον Ἀβραὰμ δύνασθαι μὲν εἰς τοὺς ἀστέρας, πιστεῦσαι δ' ὅτι τοῖς ὁρωμένοις ἰσάριθμον ἔσται τὸ σπέρμα αὐτοῦ. ὅτι δ' ἂ κατά γε τὴν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως νόμον οὐ τέτοκεν ἡ Σάρρα, καὶ πατὴρ γέγονε παιδὸς ὁ θεσπέσιος Ἀβραὰμ, ὑπέργηρως ἤδη, καὶ ἀφηβηκὼς ἀνήρ, δύο δίδεται παραδείγματα. πέτρην τε στερεὰν λατομουμένην, καὶ βαθὺν λάκκον ὀρωρυγμένον. ὡσπερ γὰρ ὅτι τῶν ἄγαν δυσχερεστάτων τὰ ἐκ πέτρας στερεᾶς τε, καὶ ἀπήνοις λιθοτομεῖν δύνασθαι, καὶ φρέαρ ὀρύξαι βαθύ. καὶ νῦν ἴσον οἶμαι εἶπον, οὐκ δύναται εἶπ μᾶλλόν τε, καὶ δύμήχανον δ' οὐ προσδύσου, καὶ στείρας ἀκαφῶαι τέκνον. πλὴν τετέλεσται παραδόξως, καὶ τοῦτο, Θεοῦ καταπνεύσαντος. ὅταν τοίνυν ὑμεῖς οἱ πιστεύσαντες ὀλιγοστοὶ ἑαυτοὺς εἶναι νομίσητε, ἅτε δὴ καὶ ὄντος ἐν

A Persequuntur igitur, vt dixi, quod iustum est, vt cùm inuenerint arripiant. Hi sunt qui ipsum quærunt Dominum, id est, Christum. Inueniunt enim per fidem, vocante ad hoc eos Deo & Patre. Siquidem dixit Christus, Iudaico populo: [Nolite murmurare inter vos. Nemo potest venire ad me, nisi pater qui misit me, traxerit eum.] Verùm illud obserua. Affatur Deus non omnes simpliciter, sed illos potius, qui persequuntur quod iustum est, idque quærunt, his qui iam dicti sunt modis. Itaque à Deo docti sunt omnes, qui per fidem in Christo vocati sunt ad agnitionem veritatis. Quid autem significetur his sententiis, quoad poterimus, dicemus. Maxima enim erat multitudo Iudæorum, sed omnino pauciſſimi ex his crediderunt. Verùm quòd excrescent temporibus suis credentes in multitudinem innumerabilem, adiuncto his qui ex circunciſione sunt, præputio, vt vocatur, id est, gentibus, Deo colligente, conatur probare, sumpto diuino Abrahamo, & cum eo Sarra, exempli causa & ad spei confirmationem. Radix enim fuerunt omnium gentium, etiamsi senilem & plusquam maturam ætatem attigerint, nec spes fuerit, posse illos vltrà parere. Ille enim centum annorum erat, hæc sterilis & infœcunda. Sed quoniam Deo nihil non factu facilè, omniáque sunt procliuia & plana, hi principum & stirps exiterunt multitudinis hominum, quæ cum stellis possit contendere. Dictum siquidem est ad diuinum Abrahamum, vt stellas respiceret, ac crederet, par numero fore semen eius his quas conspexerat. Quia verò non humanæ naturæ lege peperit Sarra, patérque filii factus est diuinus Abraham, valdè proiectæ & inclinatæ iam ætatis homo: duo exempla capit, petram solidam, quæ excisa est, & foueam lacus lacum, quæ effossa est. Quemadmodum enim difficillimum est, ex petra solida & immani lapides excindere, & puteum profundum exhaurire: eodem, credo, modo haud procliue est, imò impossibile, ex sene & sterili nasci filium. Verùm hoc effectum est supra opinionem, Deo annuente. Quando igitur putabitis vos qui credidistis, esse vos pauciſſimos, videlicet cùm

B

C

D

E

Ioan. 6

cùm primum diuina & sacra esset prædicatio: certò credendum, inquit, vestrum numerum ac multitudinem fore innumerabilem. Vnus enim erat Abraham, & vocaui illum, & benedixi, & cùm benedixissem, etiam dilexi, & cùm dilexissem, multiplicaui: id est, patrem constitui gentis omnium Iudæorum, & eorum præterea qui ex promissione erant. Siquidem dictum est Abrahamo: Patrem multarum gentium constitui te. Itaque qui vocatus est, benedicitur, & qui benedictus est, omnino diligetur, & qui hoc consequutus est, erit numerosus, spiritualiter videlicet. Varios enim virtutum & Euangelicorum ornamentorum fructus edet. Verùm etiam iuxta historiæ rationem, ex rebus ipsis promissionem esse veram licet videre. Adorat enim orbis terrarum, omnium Seruatorem Christum, & omnia plena illius sunt, & omnis terra maiestate eius repleta est.

A ἀρχὰς τῦ θείου τε, & ἱερᾶς κηρύγματος, ἀλλ' οὐκ ἀριθμοὶ ἀπειρόπλατοι ἀφ' ἑτέθησαν, φησὶν, ὅτι καὶ εἰς πλῆθος ὑπερβάσης τὸν ἀριθμὸν χρείττονα τὰ καθ' ὑμᾶς. εἷς γὰρ ἦν Ἀβραάμ, καὶ ἐκάλεσα αὐτὸν, καὶ ἐυλόγησα, & ἐυλογήσας ἠγάπησα, καὶ ἀγαπήσας ἐπλήθυνα, τῦτ' ἔστι, πατέρα τέθηκα πολλῶν τῦ κατὰ Ἰουδαίων γένους, ἤτοι ἐθνῶν. καὶ τοιῦτον μὲν τῦ ἐξ ἐπαγγελίας. εἴρηται γὰρ τῷ Ἀβραάμ, ὅτι πατέρα πολλῶν ἐθνῶν τέθηκά σε. Οὕτω δὴ ὁ καλούμενος ἐυλογεῖται. καὶ ὃς ἂν ἐυλογηθῇ, πάντως καὶ πάντως ἀγαπηθήσεται. & ὁ τοῦτο τυχὼν ἔσται πολυόσος, πνευματικῶς δηλονότι. καρποὺς γὰρ ἕξει ποικίλους τοὺς ἐξ ἀρετῆς, καὶ ἐξ αὐχημάτων ἐυαγγελικῶν. πλὴν & κατὰ γε τὴν ἱστορίας λόγον ἀληθῆ ἔξεστιν ἰδεῖν τὴν ἐπαγγελίαν. προσκυνεῖ γὰρ ἡ ὑπ' ἥλιον ἅπασαν τῶν πάντων σωτῆρα Χριστὸν, γέγονε δὲ τὰ πάντα αὐτῦ μεστὰ, & πεπλήρωται τῆς δόξης αὐτῦ πᾶσα ἡ γῆ.

B

Et nunc consolabor te Sion, & consolatus sum omnia deserta eius, & ponam omnia deserta eius quasi paradisum Domini. Lætitiam & exultationem inuenient in ea, confessionẽ & vocem laudis.

C

Καὶ σὲ νῦν παρακαλέσω Σιὼν, καὶ παρακαλέσα πάντα τὰ ἔρημα αὐτῆς. καὶ θήσω τὰ ἔρημα αὐτῆς ὡς παράδεισον κυρίου. ἀφεσῦνται, καὶ ἀγαλλίαμα εὑρήσουσιν ἐν αὐτῇ. * ἐξομολογήσουσι καὶ φωνὴ αἰνέσεως.

* al. ἐξομολόγησιν

Figuratur semper oratio Sanctorum prophetarum rebus sub visum sensúmque cadentibus. Affecta sunt enim & referuntur quodammodo ad ea quæ sensibus percipiuntur, illa quæ cadunt sub intelligentiam. Ideóque etsi nominet Sion, noli tamen illam terrenam intelligere, sed accipe eam quæ sub intelligentiam venit, quæ est Dei viuentis Ecclesia: vnde enim semper prophetæ sermones veros esse videbimus? Consolaturum enim se illam Deus promisit, id autem minimè inueniemus factum, sed econtrario desolatam videre est & deuastatam. Itaque habita nunc est à propheta oratio, ad credentium multitudinem, quæ est Ecclesia Dei viuentis. Sic nimirum dicit: Quemadmodum, inquit, vocaui Abrahamum, eúmque vnum constitui patrem multarum gentium: sic etiam te, ô Sion, consolabor. Consolatio autem hîc, est promissio lætitia afficiens, & certam spem afferens & inferens quasi auditoribus, Deo vndecunque congregante eos, qui per fidem vocandi sunt, non fore eam desertam & vastam, sed tanquam paradisum quandam florulentam, & arboribus fructuosissimam, densam pulchris & generosis plantis,

D

Τῶν ἁγίων προφητῶν ὁ λόγος σχηματίζεται μὲν ἀεί πως πρὸς τὰ ὁρώμενα, καὶ τὰ ὑπ' αἴσθησιν πρόσπιπτοντα. ἔχει γοῦν τὴν διαφορὰν πρὸς τὰ ὑπ' αἴσθησίν τε, καὶ νοητά. Οὕτω κἂν Σιὼν ὀνομάζῃ, μὴ τὴν ὁπτὸν νόει, δέχου δὲ μᾶλλον τὴν νοητὴν, ἥτις ἐστὶν ἐκκλησία Θεοῦ ζῶντος. ἐπεὶ πῶς ἂν τις ἴδοι πρὸς ἀλήθειαν ἐκβαίνοντας τῶν προφήτου τοὺς λόγους. παρακαλέσειν μὲν γὰρ αὐτὴν Θεὸς ἐπηγγείλατο· τῦτο δ' οὐδαμοῦ γεγονὸς εὑρήσομεν, ἀλλ' ἔκ γε τῶν ἐναντίων ἐρημωθεῖσάν ἐστιν ἰδεῖν, & πεπορθημένην· γένοιτο τοίνυν ὁ λόγος τῷ προφήτῃ νυνὶ πρὸς τὸ τῶν πιστευσάντων πλῆθος, ἥτις ἐστὶν ἐκκλησία Θεοῦ ζῶντος. καὶ τί δὴ λέγει φησίν. ὥσπερ γὰρ φησὶ κεκλήκαμεν τὸν Ἀβραάμ, ἕνα ὄντα, πατέρα τέθηκα πολλῶν ἐθνῶν. οὕτω & σὲ παρακαλέσω Σιών. ἡ δὲ παράκλησις ἐν τούτοις ἐστὶ πράγμασι κατευφραίνουσα, & βεβαίαν ἐμφυτεύουσα τὴν ἐλπίδα τοῖς ἀκροωμένοις, ὅτι πάντα τε, & πάντως Θεοῦ σεσωκότος πρὸς ἐν πίστει καλουμένους οὐκ ἔρημος ἔσται, & κεχερσωμένη. ἀλλ' οἷά τις παράδεισος εὐανθής τε, & βαθυσκίαστος, καλοῖς τε, & εὐγλύμοις φυτοῖς κα-

E

τάχομος, καὶ εὐκαρπίαν ἔχων τὴν νοητὴν, τοῦτ' ἔστιν, εὐφροσύνην, καὶ ἀγαλλίαμα, ἐξομολόγησίν τε, καὶ φωνὴν αἰνέσεως. σαφῶς οὖν ἐντεῦθεν ὅτι τὴν νομικὴν λατρείας ἀποφέρειν ἐπαγγέλλεται τοῖς ἐν τάξει φυτῶν ἐσομένοις, καὶ τὸν νοητὸν πληροῦν-τας κῆπον, ὃν δὴ, καὶ παράδεισον ὀνομάζει Θεοῦ. πάλαι μὲν γὰρ ὁ Μωσέως νόμος βουθυτεῖν ἐκέλευε, καὶ μηλοσφαγεῖν, τυγόνας τε προσάγειν Θεῷ, καὶ σεμίδαλιν ἐλαιόδροτον. ἀλλ' ὁ διὰ τούτων ἔτι προσιτὸς ὁ τῶν ὅλων Θεὸς, ἀλλ' ὡς αὐτὸς ἔφη Χριστὸς, πνεῦμα ὁ Θεὸς, καὶ τοὺς προσκυνοῦντας αὐτὸν ἐν πνεύματι, καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν. ἡ δὲ ἐν πνεύματι, καὶ ἀληθείᾳ προσκύνησις, καὶ τῆς νοητῆς λατρείας ἡ δύναμις εὐοσμίαν ἔχει τὴν πνευματικὴν εὐφροσύνην, καὶ ἀγαλλίαμα τῇ ἐλπίδι τῇ εἰς Χριστόν. Μεταχειρίζεται γὰρ ὅτι καὶ μεταμορφώσει τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν σύμμορφον τῷ σώματι τῆς δόξης αὐτοῦ. σὺν αὐτῷ δὲ, καὶ συμβασιλεύσομεν αὐτῷ, τεταγμένοι μὲν ἐν υἱοῖς Θεοῦ, καταπλησθέντες δὲ θείου αὐτοῦ καὶ ζωοποιοῦ πνεύματος. προσάγομέν τε καὶ ἡμεῖς εὐχαρπίαν νοητὴν αὐτῷ, τήν τε ἐξομολογίαν, καὶ ᾠδὰς τὰς χαριστηρίους. τοιαύταις γὰρ θυσίαις εὐαρεστεῖται Θεός.

Ἀκούσατέ μου λαός μου, καὶ οἱ βασιλῆς πρὸς μὲ ἐνωτίσασθε, ὅτι νόμος παρ' ἐμοῦ ἐξελεύσεται, καὶ ἡ κρίσις μου εἰς φῶς ἐθνῶν.

Ἀναδεῖξιν ἐπ' ἰσχυρότερον πλείστων τε, καὶ ἀριθμοῦ κρείττονα τῶν εἰς αὐτὸν πιστευόντων πληθύν, ὅπως αὐτῇ προσελκύσεται, καθάπερ ἤδη συναγηθροισμένην. μυσταγωγεῖ γ' λοιπὸν ὡς ἰδίους ὄντας προσκυνητὰς, ἵνα καὶ ἀληθὲς ὑπάρχῃ ὁρᾶσθαι τὸ γεγραμμένον περὶ αὐτῶν. καὶ ἔσονται πάντες διδακτοὶ Θεοῦ. Ψάλλει γοῦν, καὶ ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ, ὧδέ τε φησὶν πρὸς τὸν τῶν ὅλων σωτῆρα Χριστόν. μακάριος ἀνὴρ ὃν ἂν σὺ παιδεύσῃς, κύριε, καὶ ἐκ τοῦ νόμου σου διδάξῃς αὐτόν. ἐπηγγείλατο δὲ, καὶ τὴν ἐπὶ τούτῳ φιλοτιμίαν τοῖς ἐπιγνοῦσι τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ. καὶ δὴ, καὶ φησὶ δι' ἑνὸς τῶν ἁγίων προφητῶν, περὶ τῆς ἑαυτοῦ παρουσίας τῆς γνομένης ἐν τῷ δεῖνι τῷ κόσμῳ μετὰ σαρκός. ὅτι ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ λέγει κύριος, δώσω νόμους μου εἰς τὴν διάνοιαν αὐτῶν, καὶ εἰς τὰς καρδίας αὐτῶν ἐπιγράψω αὐτούς. ὀρθῶς γ', καὶ τοῦτο σοφὸς Παῦλος γράφει, καὶ φησὶ τοῖς τούτου τετυχηκόσιν. ἡ ἐπιστολὴ ἡ ἡμῶν ὑμεῖς ἐστὲ ἐγγεγραμμένη οὐ μέλανι, ἀλλὰ πνεύματι Θεοῦ ζῶντος. ἐκόντων ἀκούσατέ μου φησί.

A & fertilitatem habentem intelligibilem, id est, lætitiam & exultationem ac confessionem, vocémque laudis. Hinc intellige eum promittere, abducturum se à legali cultu eos, qui futuri sunt loco plantarum, & intelligibilem hortum repleturi, quem etiam Dei paradisum nominat. Olim enim lex Mosaica præcepit, bouem sacrificare, pecora mactare, turtures Deo offerre, & similaginem oleo conspersam. Cæterùm vltrà non patet ad Deum vniuersorum B aditus per hæc sacrificia, sed vt ipse Christus ait: Deus est spiritus, & qui adorant eum, in spiritu & veritate oportet adorare. Spiritualis autem & vera adoratio, & intelligibilis cultus vis ac virtus, suauem habet fragrantiam, spiritualem lætitiam, & exultationem in spe in Christum. Sic enim confidimus, transfiguraturum eum corpus humanitatis nostræ, vt conforme fiat corpori ipsius glorioso, & simul erimus, ac simul regnabimus cum eo, collocati inter filios Dei, C ac diuino eius & viuifico ditati spiritu. Adducimus etiam nos fertilitatem intelligibilem et, confessionem & vocem laudis, id est, hymnos, & doxologias, & odas gratulatorias. Talibus enim sacrificiis promeretur Deus.

Audi me populemi, & Reges mihi auscultate, quia lex à me egredietur, & iudicium meum in lucem Gentium.

Demonstraturum se polliciius, fore copiosam & innumerabilem in ipsum credentium multitudinem, sic eam affatur, perinde quasi iam esset con- D gregata, & illos instituit ac initiat de cætero, tanquam suos adoratores, vt verum esse appareat, quod scriptum est de illis: Et erunt omnes docti à Deo. Psallit igitur & diuinus Dauid sic, & ait ad vniuersorum Seruatorem Christum: [Beatus homo, quem tu erudieris, Domine, & de lege tua docueris eum.] Promittit etiam propterea gloriam, his E qui eius apparitionem agnouerunt. Quin & per vnum è sanctis prophetis dicit, de suo aduentu in hoc mundo cum carne: In tempore illo dicit Dominus: Dedi leges meas in animum eorum, & cordibus eorum inscribam eas. Quod rectè intelligens sapientissimus Paulus, scribit & inquit, his qui hoc assequuti sunt: Epistola nostra, vos estis, scripta, non atramento, sed spiritu Dei viuentis. Itaque audite me, inquit,

id est, meos accipite sermones: neque sicut Israel, effrenes & rebelles sitis legalis literæ vetustati adhærescentes, & præter typos videntes nihil. Ad tempus vsque instaurationis, inquit, præceptum per Mosen positum est. At vbi humanitatis tempus non expectatur, sed iam instat: transeat ad veritatem vmbra. Me itaque audi, ô populemi. Cùm dicit, ô populemi, spiritualem coniunctionem ipsis donatam opportunè profert, persuadens, vt arbitror, hinc & promptiores eos reddens, vt eius scilicet admittant orationem. Nec eos solùm vocat qui numerantur in populo, sed cum illis vnà & reges, vt principes vel populorum præfectos intelligas. Multi enim ex credentium multitudine ad hoc sunt adducti, quorum primitiæ fuerunt diuini discipuli: deinde post illos, sequuti eorum vestigia hi, quibus regium nomen impositum est, quique constituti sunt, vt præsint populo, illi, inquam, regio nomine ditati, velut præ insigni gaudio, carmina gratiarum actionis offerunt Deo, dicentes: Subiecit populos nobis, & gentes pedibus nostris. Psallit item de illis diuinus etiam Cantor: Principes populorum congregati sunt cum Deo Abraham. O igitur, populi & principes, inquit: Audite me & auscultate, & quid sit futurum annunciate. Lex à me egredietur, & iudicium meum in lumen gentium. Legem hîc diuinam & Euangelicam prædicationem dicit. Est enim aliusmodi quidem quodammodo hoc nouum & salutare oraculum: aut potius veteris legis mutatio in melius, & typorum præteritorum ad veritatem translatio. Dixit itaque Christus: Ne putetis venisse me, vt soluam legem & prophetas: Non veni vt soluam, sed vt impleam. [Dico enim vobis, quòd „ iota vnum, aut vnus apex non præte- „ ribit ex lege, donec omnia fiant.] Cæterùm lex literæ, per Mosen data est: prædicatio autem salutaris, id est, Euangelica, per Christum exiit. Erat enim, vt videtur, consentaneum, vt Moses vmbræ & figuræ minister, cognitionis autem & veri cultus in spiritu, illustrator fieret Christus. Est enim ille lux vera: Infert his: Iudicium meum in lumen gentium. Iudicium

Matt. 5.

τῦτ' ἔστι, πιςέμοις εἰς δέξασθε λόγους, καὶ μὴ καθάπερ ὁ Ισραὴλ ἀξιώνιοι ῥύεσθε, τῇ τῦ νομικοῦ γράμματος προσκείμενοι παλαιότητι, καὶ πρὸς τὴν τύπων ὁρῶντες οὐδέν. μέχρι καιροῦ διορθώσεως, ἡ παρὰ Μωσέως τέθειται διάταξις, φησίν. ὅπερ ἡ ὁ τῦ σωτηρίου καιρὸς ἀνεπιδεκτότερος ἀεὶ προσδοκᾶται μᾶλλον, ἀλλ' ἐπέχει ἤδη καιρός, μεταχωρείτω πρὸς ἀλήθειαν ἡ σκιά. ἐμοῦ τοίνυν ἀκούετε λαός μου. λέγων ὁ λαός μου, τὴν πνευματικὴν οἰκειότητα τῦ δωρήσασθαι αὐτοῖς ὅτι καιροῦ προέχεται δυσωπῶν, ὡς γε οἶμαι, καὶ διαλύτου, καὶ προθυμοτέρους ἀποτελῶν, εἰς γε τὸ χρεὼν φημὶ τὸν παρ' αὐτοῦ προσκαλῶ λόγον. καλῶ δὲ οὐκ μόνους τοὺς τελοῦντας ἐν λαοῖς, ἀλλὰ γὲ σὺν αὐτοῖς, καὶ βασιλέας, ἵνα τοὺς ἄρχοντας ἤτοι τοὺς τῦ λαοῦ ἡγουμένους ἐννοῆς. ἀπὸ γὲ τῦ πιστευσάντων πλῆθός πρόσκομίζονται εἰς τέλος πολλοί, ὧν ἀπαρχὴ γεγόνασιν οἱ θεοπέσιοι μαθηταί. εἶτα μετ' ἐκείνους κατ' ἴχνος ἰόντες οἱ μετ' αὐτοὺς τῆς βασιλείας ὄνομα παρελήφασιν. ἄτε δὴ, καὶ βασιλείας ὄνομα πεπλουτηκότες, τεθαμβημένοι δὲ, ὡς εἰς τὸ καθηγεῖσθαι λαοῦ, καὶ χεῖρα ὡς ἐκ πολλῆς ἀγάπης χεῖρας χαριστηρίους φόδας αἰνετίνοισι Θεῷ λέγοντες. ὑπέταξε λαοὺς ἡμῖν, καὶ ἔθνη ὑπὸ τοὺς πόδας ἡμῶν. ψάλλει δὲ περὶ αὐτῶν, ὁ θεοπέσιος μελῳδός. ἀρχόντες λαῶν συνήχθησαν μετὰ τῦ Θεοῦ Αβρααμ. ὦ τοίνυν λαοί, καὶ βασιλῆς φησίν. ἀκούσατέ μου, καὶ ἀνωτίσασθε, καὶ τί τὸ μέλλον ἀπαγγείλατε. νόμος παρ' ἐμοῦ ἐξελεύσεται, καὶ κρίσις μου εἰς φῶς ἐθνῶν. νόμον ἐν τούτοις τὸ θεῖόν τε, καὶ εὐαγγελικὸν ὀνομάζει κήρυγμα. καὶ γὲ ἔστιν ἑτεροφθὲς μὲν ὥσπερ τὸ θεοπέσιον τὸ νέον τε, καὶ σωτήριον. νόμου δ' ὥσπερ ἀρχαίας μεταβολὴ πρὸς τὸ ἄμεινον, καὶ μετάστασις τύπων ἀνυπεδραμηκότων πρὸς ἀλήθειαν. ἔφη γοῦν ὁ Χριστὸς μὴ νομίσητε ὅτι ἦλθον καταλύσαι τὸν νόμον ἢ τοὺς προφήτας, οὐκ ἦλθον καταλύσαι, ἀλλὰ πληρῶσαι. λέγω γὲ ὑμῖν, ὅτι ἰῶτα ἓν ἢ μία κεραία οὐ μὴ παρέλθῃ ἀπὸ τῦ νόμου, ἕως ἂν πάντα γένηται. ἀλλ' ὁ μὲν ἐν γράμμασι νόμος ἐδόθη διὰ Μωσέως· κήρυγμα δὲ τὸ σωτήριον, τῦτ' ἔστι, τὸ εὐαγγελικὸν ἐξῆλθε διὰ Χριστοῦ. καὶ γὲ ὡς ἀκόλουθον, Μωσέα μὲν τῆς σκιᾶς, καὶ τύπου γενέσθαι διάκονον, ὡς ἔοικε, γραφέως τε, καὶ ἀληθοῦς λατρείας τὲν ἐν πνεύματι φωτιστὴν γενέσθαι Χριστόν. αὐτὸς γὲ ἐστὶ τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν· ὅπερ φέρει ὁ τούτοις, ὅτι ἡ κρίσις μου εἰς φῶς ἐθνῶν. κρίσιν δὲ

τοῦ φησὶν, ἡ τὸ ὁσίαν, καὶ φιλάνθρωπον αὐτοῦ ἀπόφασιν τὸ ἐξενεγκεῖν εἰς φῶς ἐθνῶν τὸ πρὸ αὐτοῦ χάριν, ἤγουν κρίσιν, τὴν δικαιοσύνην, καὶ δικαιοκρισίαν, ἤτοι τὴν δικαιοσύνην τὴν εὐαγγελικὴν δηλονότι. ὅτω γὰρ ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ τῶν ἱερῶν κηρυγμάτων ἐμέμνητο λέγων. σὺ ἡτοίμασας δικαιοσύνην, κρίσιν, καὶ δικαιοσύνην ἐν Ἰακὼβ σὺ ἐποίησας. εἰ γὰρ ὃ θεῖόν τε, καὶ σωτήριον κήρυγμα πεποίηκε φησὶν ἐν Ἰακώβ. ἐν τούτοις, καὶ οὐχὶ μᾶλλον, καὶ ἐν τοῖς ἑτέροις τῶν ἐθνῶν. ἀλλὰ χρὴ μεμνῆσθαι Θεοῦ λέγοντος ἐναργῶς οὐκ ἀπεστάλην, εἰ μὴ εἰς τὰ ἀπολωλότα πρόβατα οἴκου Ἰσραήλ. καὶ μὴν, καὶ ἐκ φωνῆς αὐτοῦ τοῦ θεσπεσίου Δαβὶδ. ἐγὼ δὲ κατεστάθην βασιλεὺς ὑπ' αὐτοῦ, δῆλον ἦ ὅτι Θεοῦ, καὶ πατρὸς, ὄρος Σιὼν ὄρος ἅγιον αὐτοῦ, ἀπαγγέλλων τὸ πρόσταγμα κυρίου. ἦσαν μὴν γὰρ τῷ ὄντι Ἰσραὴλοι πατέρες, καὶ ἡ ἐπαγγελία, ἡ νομοθεσία τε, καὶ ἡ διαθήκη. ὅθεν δὲ γεγόνασιν ἀποστάται δυσπειθεῖς, καὶ κυνηγετόνοι, μεταπεφοίτηκε λοιπὸν ἐκ τούτου ἡ χάρις, καὶ γέγονεν εἰς φῶς τῶν ἐθνῶν ἀπάντων.

Ἐγγίζει μοι ταχὺ ἡ δικαιοσύνη μου, καὶ ἐξελεύσεται τὸ σωτήριόν μου, καὶ εἰς τὸν βραχίονά μου ἔθνη ἐλπιοῦσιν. ἐμὲ νῆσοι ὑπομενοῦσι, καὶ εἰς τὸν βραχίονά μου ἐλπιοῦσιν.

Οὐκ ἐᾷ ταῖς ἀδικίαις καταμαρανθῆναι τῶν κεκλημένων τὴν προθυμίαν, ὅτε μὲν εἰς χρόνους μακροὺς ἀνάκλησιν ἔσεσθαι τῆς ἐλπίδος φησὶν, ἀλλ' οὐκ ἐκ ποδὸς τῶν λόγων τὴν ὑπόσχεσιν ἐμφαίνει τὴν ὑποθεσιν. οἷόπερ ἐστὶ τὸ ἐκ φωνῆς Ἀμβακούμ, ἤτοι πρὸς αὐτὸν εἰρημένον παρὰ Θεοῦ. ἔτι μικρὸν, ἔτι μικρὸν ὁ ἐρχόμενος ἥξει, καὶ οὐ χρονιεῖ. αἱ γὰρ τῶν ἀγαθῶν ἐλπίδες παρὰ τῶν προσδοκώντων αὐτὰς διαφέρουσαι, παρὰ μικρὸν καταπήκουσι. τοιούτοις φησὶν ἐγγίζειν ἑαυτὸν τὴν δικαιοσύνην. καὶ εἰ μὴν παρὰ προσώπου τοῦ Θεοῦ, καὶ πατρὸς τοὺς ὅτι τάδε λόγους ἀναπεφήνειμθα, φαμὲν ὅτι δικαιοσύνην αὐτοῦ τὸν υἱὸν ἀποκαλεῖ. δεδικαιώμεθα γὰρ ἐν αὐτῷ, καὶ οὐκ ἐξ ἔργων τῶν ἐν δικαιοσύνῃ, ἃ ἡμεῖς ἐποιήσαμεν, ἀλλὰ κατὰ τὸ πολὺ αὐτοῦ ἔλεος. ἀφίκετο γὰρ εἰς τόνδε τὸν κόσμον, οὐχ ἵνα κρίνῃ μᾶλλον αὐτὸν, ἀλλ' ἵνα σωθῇ δι' αὐτοῦ. ἐσώθη ἦ οὐχ ἑτέρως πλὴν ὅτι ἐκ πολλῆς ἡμερότητος. ἔφη γὰρ ὅτι ἐγώ εἰμι ὁ ἐξαλείφων τὰς ἀνομίας σου, καὶ οὐ μὴ μνησθήσομαι. καὶ πάλιν· σὺ δὲ Ἰσραὴλ μὴ ἐπιλανθάνου μου. ἰδοὺ γὰρ ἀπήλειψα ὡς νεφέλην τὰς ἀνομίας

A hîc vocat, vel sanctam & humanam eius sententiam & calculum, & progressam ad lumen gentium gratiam: vel iudicium, rectitudinem & iustum iudicium, vel iustitiam, Euangelicam videlicet. Sic enim diuinus Dauid sacræ prædicationis meminit, dicens: Præparasti rectitudinem, iudicium, & iustitiam in Iacob tu fecisti. Quid est quod dicat, diuinam & salutarem prædicationem habitam esse in Iacob, & non in reliquis gentibus? Meminisse oportet Deum apertè dixisse: B Non missus sum nisi ad perditas oues domus Israel. Quinimò & voce ipsius diuini Dauid: [Ego constitutus sum Rex ab eo, (scilicet Deo & Patre,) super Sion montem sanctum eius, annuncians præceptum Domini.] Erant enim patres ex Israel, & promissio, & legislatio, & testamentum. Sed postquam defectores euaserunt, & parum morigeri, ac dominicidæ, migrauit propterea deinceps gratia, & facta est lux gentium C omnium.

Appropinquat citò iustitia mea, & egredietur salus mea, & in brachiũ meũ gentes sperabunt. Me insulæ expectabunt, & in brachium meum sperabunt.

Non sinit alacritatem vocatorum extingui, aut mœrore quasi marescere, neque in longum tempus ait fore spei dilationem; sed ad pedes quodammodo hæc ipsa verba subsequi ipsam promissionem ostendit. Cuiusmodi est, quod D voce Abacum, vel ad ipsum à Deo dictum est: Adhuc paululum, adhuc paululum, qui venit veniet, & non moram faciet. Bonorum enim spes, cùm sitit id quod expectant, cunctatione & procrastinatione colliquescit. Hinc ait appropinquare iustitiam. Siquidem personæ Dei & Patris sermones hos accommodare voluerimus: dicimus eum iustitiam suam vocare filium. Iustificati enim sumus in ipso, & non ex operibus quæ fiunt in iustitia, quæ fecimus E nos, sed ex magna ipsius misericordia. Venit enim in hunc mundum, non vt illum iudicaret, sed vt seruetur per ipsum. Nec aliter seruatus est nisi ex multa clementia. Dixit enim: Ego sum, ego sum qui deleo peccata tua, neque recordabor. Atque iterum: Et tu Israel ne obliuiscaris mei: Ecce enim deleui tanquam nubem iniquitates tuas, Isai. 44.

tuas, & tanquam caliginem peccata tua. Psallit etiam Dauid, & dicit ei: Acceptasti, Domine, terram tuam, auertisti captiuitatem Iacob, remisisti iniquitates populo tuo, abscondisti omnia peccata eorum. Itaque in Dei ac Patris iustitia, id est, in Christo, seruati sumus & sanctificati, vitiositatis sordibus ablutis. Sin ipse Christus sit qui hoc dicat: Appropinquat citò iustitia mea: iustitiam nihilominus hîc intelliges, vel eius iustificantem gratiam vel Euangelicam & cœlestem prædicationem, per quam, accepta & complacente illi iustitia, viam nouimus, & ad omnia præclara facta manu ducimur, iuxta id quod in Psalmis dictum est: Lucerna pedibus meis lex tua, & lux semitis meis. Iustitiam præterea salutem nominat, & quidem iure optimo. Ab omni enim malo nos extrahit, à mortis vinculis liberat, & ad vitam perennem traducit. Promittit etiam aliud quippiam. Gentes enim, inquit, sperabunt in brachium meum. Quin & insulas affirmat eum expectare. Olim enim Gentium multitudo vinculis infractis impedita ac capta, peccati, inquam, & in tyrannidem draconis, omnis improbitatis ac malorum principis deuoluta, captiua erat, & in summis versabatur miseriis, omni prorsus destituta præsidio. Nec enim quisquam potuit eam ab hac acerba & inuitabili calamitate liberare: nec quisquam erat, qui tyrannidis iugum confringeret. Sed, vt dixi, erant captorum loco, omni spe vitæ nudi, omnibúsque bonis vacui. Etenim natura & verè Dominum prorsus ignorarunt, omninóque à Deo alieni, & spem non habentes in mundo permanserunt, iuxta beati Pauli vocem. Sed qui olim, inquit, infirmi erant, & velut humi prostrati, meo brachio in salutem accepto, spem sibi inopinatam lucrifacient. Brachium autem patris scriptura sacra passim vocat filium. Eius enim est potentia. Siquis autem velit etiam ipsius filii brachium intelligere, cui gentium multitudo innitetur, quæ ad salutem vocatæ sunt: scias esse ipsius diuinam atque excellentem potentiam, per quam Satana contrito & mundi dominatoribus, Gentes seruauit. Dixit enim ipse: Vel quomodo

σα, καὶ ὡς νέφος τὰς ἁμαρτίας σα. ψάλλει δὲ καὶ Δαβὶδ, καὶ δή φησι πρὸς αὐτόν. ἐδέξησας κύριε τὴν γῆν σα, ἀπέστρεψας τὴν αἰχμαλωσίαν Ιακώβ, ἀφῆκας τὰς ἀνομίας τῷ λαῷ σου, ἐκάλυψας πάσας τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν. Ὀρθοῦται δὲ τῇ τοῦ Θεοῦ, καὶ πατρὸς δικαιοσύνῃ, τοῦτ' ἔστιν, ἐν Χριστῷ, σεσώσμεθά τε, καὶ ἡγιάσμεθα, τοῖς τῆς φαυλότητος ῥύποις ἀπονιψάμενοι. εἰ δ' αὐτὸς εἴη Χριστὸς ὁ λέγων ὃ, ἐγγίζει ταχὺ ἡ δικαιοσύνη μου. δικαιοσύνην οὐδὲν ἧττον σύνηθες ἐν τούτοις, ἢ τὴν περὶ αὐτὸν δικαιοῦσαν χάριν, ἥγειται τὸ εὐαγγελικὸν, καὶ ἐφάνιον κήρυγμα, δι' οὗ τῆς ἀρρεσκούσης αὐτῷ δικαιοσύνης ἐγνώκαμεν τὴν ὁδὸν, καὶ ὡς πρὸς πᾶν ἐπιοῦσαν τὴν ἄρίστων ἀνθρακαθημένη πεποδηγήμεθα, καὶ ὃ ἐν ψαλμοῖς εἰρηκέναι. λύχνος τοῖς ποσί μου ὁ νόμος σα, καὶ φῶς τοῖς τρίβοις μου. τὴν δὲ γε δικαιοσύνην, καὶ σωτήριον ὀνομάζει, καὶ μάλα εἰκότως. πάντας γὰρ ἡμᾶς ἐξέλκει κακοῦ, καὶ τοῦ θανάτου δεσμοῦ ἀπαλλάττουσα πρὸς ζωὴν ἀναφέρει τὴν ἀμήρυτον. ὑπονοήσαι δέ τις καὶ ἕτερον. ἔθνη γὰρ ἐλπιοῦσι, φησὶν, εἰς τὸν βραχίονά μου. καὶ μὴν, καὶ νήσους ὑπομένειν αὐτὸν διϊσχυρίζεται. πάλαι μὲν γὰρ τὰ ἔθνων ἡ πλησμονὴ δεσμοῖς ἀῤῥήκτοις ἐκδεδεμένη, τῆς τῶν ἁμαρτιῶν φημὶ, καὶ τοῦ παμπονήρου, καὶ δρακοντείου τυράννου ὑπενεχθεῖσα πλεονεξίαις αἰσχίστοις ἦν, καὶ ἐν ἐσχάταις ἀθλιότησιν ἀνεπικούρητος ὅσα πάντελῶς. οὐ γὰρ ἦν ὁ ἀπαλλάξων δυνατώτερος τῆς οὕτω πικρᾶς, καὶ ἀφύκτου συμφορᾶς. οὐκ ἦν δὲ τὸν τῆς πλεονεξίας σὺν θηρίων ζυγὸν, ἀλλ' ἦσαν, ὡς ἔφην, ἐν δορυκτήτων μοίρᾳ, γυμνοὶ μὲν ἁπάσης ἐλπίδος τῆς ἀναφερούσης εἰς ζωὴν, ἔρημοι δὲ πάντος ἀγαθοῦ πρᾴγματος. οἱ γὰρ ὅλως τὸν φύσαντα, καὶ ἀληθῶς ὄντα δεσπότην οὐκ ἐγνωκότες, ἄθεοι πάντως ἦσαν, καὶ ἐλπίδα μὴ ἔχοντες διετέλουν ἐν κόσμῳ, κατὰ τὸ μακαρίου φωνὴν Παύλου. ἀλλ' οἱ πάλαι, φησὶν, ἀσθενῆς, καὶ οἷς εἰς γῆν ἐῤῥιμμένοι, τὸν ἐμὸν βραχίονα λαβόντες εἰς σωτηρίαν τὴν ἀδόκητον κερδήσουσιν ἐλπίδα. βραχίονα δὲ τοῦ παιδὸς τὸν ἰδίον ὀνομάζει πάντως δήπου γράμμα θεῖον. δυνάμεως γὰρ ἔστιν αὐτό. εἰ δή βούλοιτό τις καὶ τὸν αὐτοῦ τοῦ ἰδίου βραχίονα νοῆσαι, ἐφ' ὃν ἡ τῶν ἐθνῶν ἐλπὶς ἔσται καλουμένων εἰς σωτηρίαν, τὴν αὐτοῦ σύνηθες δύναμιν τὴν θεοπρεπῆ, καὶ ἐξαίσιον, δι' ἧς σώσει τὸν σωθησόμενον, καὶ τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ κόσμου τούτου, σώσασα τοὺς ἐξ ἐθνῶν. ἔφη γὰρ αὐτός. ἢ πῶς

δυνατόν τις εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ἰσχυροῦ εἰσελθεῖν, καὶ τὰ σκεύη αὐτοῦ διαρπάσαι, ἐὰν μὴ πρῶτον δήσῃ τὸν ἰσχυρόν, καὶ τότε διαρπάσῃ τὰ σκεύη αὐτοῦ. ἔφη δὲ καὶ ὁ Δαβίδ. σὺ ἐπαπίνωσας ὡς πραυματίαν ὑπερήφανον, καὶ ἐν τῇ ἰσχύι τοῦ βραχίονός σου διεσκόρπισας τοὺς ἐχθρούς σου. ἐλπὶς οὖν ἦρα Χριστὸς, καὶ σωτηρίας ὁδὸς, οὐχὶ μόνοις γέγονε τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ, ἀλλὰ καὶ πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν. ὃν δὴ καὶ ὑπονοεῖσθαι νῆσοι. καὶ νήσους ὡς γε οἶμαι φησὶ ταῖς ἐξ ἐθνῶν ἐκκλησίας, αἳ καθάπερ ἐν μέσῃ θαλάττῃ κείμεναι ταῖς τῶν πολεμίων πολιορκίαις ὡσεὶ κύμασι πλημμυρούμεναι τὸν τῆς δοκιμῆς στέφανον ἀποφέρονται διὰ τῆς ὑπομονῆς. κατεργάζεται γὰρ ἡ ὑπομονὴ δοκιμήν, ἡ δὲ δοκιμὴ ἐλπίδα, ἡ δὲ ἐλπὶς οὐ καταισχύνει. ὁκοῖόν τι δ' ὑπομένειν Θεὸν νοηθείη ἂν ἕτερον τοῦδε, πλὴν ὅτι διὰ καρτερείας, καὶ ὑπομονῆς δι' ἀρετὴν αὐτῷ, καὶ τῆς περὶ αὐτὸν φιλίας τε καὶ ἐπιστροφείας ἀξιοῦσθαι διὰ τοῦτο. μέγα γὰρ ἔστι τὸ ὑπομένειν ὑπομένοντα τὸν κύριον, καὶ προσέχειν μοι.

Ἄρατε εἰς τὸν οὐρανὸν τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑμῶν, καὶ ἐμβλέψατε εἰς τὴν γῆν κάτω. ὅτι ὁ οὐρανὸς ὡς καπνὸς ἐτοιμασθήσεται, ἡ δὲ γῆ ὡς ἱμάτιον παλαιωθήσεται. οἱ δὲ κατοικοῦντες τὴν γῆν, ὡσαύτως τοῦτο ἀποθανοῦνται. τὸ δὲ σωτήριόν μου εἰς τὸν αἰῶνα ἔσται. καὶ ἡ δικαιοσύνη μου οὐ μὴ ἐκλείπῃ.

Εἰς ἐλπίδα τοῖς ἔθνεσιν ἑαυτὸν ἔσεσθαι λέγων, ἀναγκαίαν αὐτοῖς ἐξευρίσκει τὴν μυσταγωγίαν. οὐ γὰρ ἦν ἕτερος δυνατὸν ἁλλᾶσθαι κολλᾶσθαι Θεῷ, κατ' οἰκειότητα τὴν πνευματικὴν τοῖς οὐκ εἰδόσιν αὐτὸν, πλὴν ὅτι δὴ τὸ τῆς ἀρχαίας ἀπαλλάττεσθαι πλάνης, καὶ βεβαίως ἔχειν γνώσεσθαι, καὶ σκαιότητος διαβολικῆς, κατὰ πλοῦτον ἡ τῆς ἀληθοῦς, καὶ ἀμώμητον περὶ Θεοῦ γνῶσιν. εἰσβολὴ γὰρ ὥσπερ τῆς εἰς Θεὸν οἰκειότητος ὁ εἰδέναι τε ἀφελῶς, καὶ ὁμολογεῖν, ὅτι Θεὸς ἕτερος πρὸς αὐτὸν οὐδείς. ὁκοῖόν τι ἐπειδήπερ ὤοντο μὲν Θεὸν εἶναι τὸν οὐρανὸν, καὶ τοῖς τῶν ἄστρων περιφερείαις προσκυνεῖν ἐπεδίδοντο, καὶ αὐτὴν ἡ τὸ ὑπὸ πόδας ἀπάντων κεῖσθαι ἐσέβοντο γῆν, ἀποφοιτήσαντες ὁλοσχερῶς τῆς περὶ θεοσεβείας δόξης, καὶ τὴν ὁ φύσει τῶν ὅλων Θεὸς, καὶ προενεγκὼν εἰς τὸ εἶναι τὰ οὐκ ὄντα ποτέ. τοιοῦτοι φησὶν ἕτερα φύσει κτίσιν ὡς παρὸς ἑαυτὸν ἀποφαίνων, καὶ ἀσύγκριτον οὐσίαν πλὴν διαφορᾶν ποιητῆς καὶ ποιήματος δι' μᾶλλα διαδήλους, ἐπαίρει καλύπτειν τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς

potest quis ingredi domum fortis, & vasa eius diripere, nisi prius ligauerit fortem? Et tum rapiet vasa eius.] Dixit item Dauid: [Tu deiecisti vt vulneratum superbum, & in brachio virtutis tuæ dissipasti inimicos tuos.] Itaque spes Christus, & via salutis non solis Israelitis patuit, sed & omnibus gentibus: quem etiam expectabunt insulæ. Insulas quoque, vt opinor, dicit gentium ecclesias, quæ in medio tanquam mari positæ, rerum incursionibus quasi fluctibus agitatæ, collaudationis coronam per patientiam auferunt. Operatur enim patientia probationem, probatio spem, spes autem non confundit. Proinde Deum expectare, nihil aliud esse intelligatur, quàm per tolerantiam & patientiam ei rectè placere, & propterea misericordia ipsius & respectu dignari. Scriptum est enim: [Expectans expectaui Dominum, & intendit mihi.] Psal. 39.

Tollite in cælum oculos vestros, & inspicite in terram deorsum, quoniam cælum sicut fumus firmatum est, & terra sicut vestimentum vetustate consumetur: inhabitantes autem terram, sicut hæc morientur. At salus mea in sempiternum erit, & iustitia mea non deficiet.

Cùm se in spem gentibus foræ dicit, necessariam illis attexit mystagogiam. Non enim aliter poterant spirituali cognatione Deo adglutinari, qui illum non nouerunt, nisi pristino errore liberati, & è laqueis ac diabolica peruersitate soluti fuerint, ac nisi vera & irreprehensibili Dei cognitione locupletentur. Aditus enim quasi in familiaritatem ac coniunctionem cum Deo est, planè scire & confiteri, Deum alium præter ipsum esse neminem. Quoniam igitur opinati sunt, cælum esse Deum, & stellas lucidiores adorare persuasi sunt, ipsámque terram omnium pedibus subiectam coluerunt, omnino ab opinionibus pietatis, & ab eo qui natura vniuersorum Deus est, producitque in ortum quæ aliquando non erant, recedentes: hinc creaturam aliam à se naturam habere ostendens, & incomparabilem esse fictoris & ficti differentiam declarans, tollere iubet oculos

in cælum, id est, ipsum firmamentum, & quæ in eo sunt, considerare, & mentem in terram demittere, ac quæ in ea sunt animantia, ac vt semel dicam, omnia contemplari. Sique velint illum admirari, non ibi mentem sistere, sed ex operum magnitudine, artificis potentiam metiri, & omnium conditoris summam & ineffabilem gloriam. Solemus autem Dei cognitionem cùm ex scriptura diuinitùs inspirata, tum ex creaturarum tam magnificentia quàm concinnitate colligere. Deridet siquidem Paulus Græcorum sapientes, quòd cùm opinionis errore seipsos sapientes esse fingerent, cor habuerunt refertum omni insipientia. Venerati enim sunt, inquit, & coluerunt creaturam præ Creatore: Increpat etiam alios qui rursus ad infirma & mendica mundi elementa reuertuntur, illisque volunt præter æquum bonumque seruire. Nam cordationibus non erroris causam parere opificii pulchritudinem, sed veræ de Deo cognitionis occasionem esse declarauit, cùm ait: Nam inaspectabilia eius ex creatione mundi operibus intellecta perspiciuntur, æterna eius potentia & diuinitas. Quando itaque, inquit, firmatum cælum mirabimini, & velut in specie fumi intuemini, scitote etiam, inquit, quòd quæ producta sunt vt sint, rursus dissoluentur. Quæ namque principium ortus habent, rursus in id quod non est, aliquando desinent. Vetustate ergo, inquit, consumetur terra, id est, abolebitur. Et qui inhabitant terram, sicut illa morientur. Mortem autem elementorum propriè nominat, & aptè, mutationem in melius. Vt enim Paulus inquit: Etiam ipsa creatura liberabitur à seruitute corruptionis, in libertatem gloriæ filiorum Dei. Quo autem modo liberabitur? ostendet Christi discipulus, dicens: [Veniet enim dies Domini vt fur, in qua cæli procellæ in morem præteribunt, & elementa ardentia dissoluentur, ac terra & quæ in ea sunt res omnes, conflagrabunt. Nouos autem cælos, & nouam terram, secundum promissiones eius expectamus. Igitur creaturæ renouationem, velut ex mortuis resurrectionem, quemadmodum in humanis corporibus, fore ait. Dissolutis verò elementis, salus mea, inquit, in sempiternum erit. Iustitia autem mea, non deficiet. Salutem itaque & iustitiam,

τὸν οὐρανὸν, τοῦτ' ἔστιν, αὐτὸ καταμανθάνεσθαι Θ θεωρεῖσθαι, καὶ τὰ ἐν αὐτῷ, κατιέναι τε πάλιν τὸν νοῦν καὶ εἰς τὴν γῆν, ἤτοι τοὺς ἀνθρώπους τοὺς ἐν αὐτῇ, ζῶον Θ φημὶ, καὶ ἁπλῶς ἁπάντων τῶν ἐν αὐτῇ, κἂν εἰ ἔλοιντο θαυμάζειν αὐτὸν μὴ μέχρι τούτου στῆσαι τὸν νοῦν, ἀλλ' ἐκ τῆς τοῦ ἔργου μεγαλοπρεπείας αὐτὰ μετρεῖν τὴν τεχνησαμένου τὰ δυνάμιν, καὶ τὴν πάντων δημιουργὸν τοῦ κόσμου τὰ ἀόρατον δόξαν. εἰδήσεσθαι δέ πως τὰ περὶ Θεοῦ γνῶσιν συλλέγειν ἀπὸ τῆς θεοπνεύστου γραφῆς, καὶ ἐκ τῆς κλισμοῦ μεγαλουργίας τε ὁμοῦ, καὶ τάξεως. γλαφυρῶς ὁ Παῦλος τοὺς πρὸ Ἕλληνας σοφοὺς, ὅτι σοφίας δόκησιν κενὴν ἑαυτοῖς περιπλάττοντες, ἀβελτερείας ἀπάσης αὐτὰ μεστὸν ἔχουσι τὴν καρδίαν. ἐσεβάσθησαν γὰρ, φησὶ, καὶ ἐλάτρευσαν τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα. ὀπτιμᾶ γοῦν, καὶ ἑτέρωθι, ὡς ὀπισφρέφουσι πάλιν ὀπὶ τὰ ἀσθενῆ, καὶ πτωχὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου, καὶ δουλεύειν αὐτοῖς ἐθέλουσι παρὰ τὸ εἰκός. ὅτι γὰρ τοῖς νοῦν ἐχέφροσι, οὐ τὴν πλάνην παρέφασιν αἱ τῶν τέχνῃ τῆς δημιουργίας τὸ κάλλος. ἀφορμὰς γὰρ γνώσεως ἀληθοῦς τῆς περὶ Θεοῦ διεσάφησεν εἰπών. τὰ γὰρ ἀόρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου, τοῖς ποιήμασιν νοούμενα καθορᾶται, ἥτε ἀΐδιος αὐτοῦ δύναμις, καὶ θεότης. σκοπῶ ὅταν θαυμάσωσι, φησὶ, περιωθέντα τὸν οὐρανὸν, καὶ οὐκ εἰδῶ καπνοῦ ὁρώμενον, ἀλλ' ἴστε φησὶν ὅτι παρὰ τὸ πρεπωδέστατον λυθήσονται πάλιν. τὰ γὰρ ἀρχὰς γενέσεως ἔχοντα, καταλήξει πάλιν εἰς τὸ μὴ εἶναι ποτέ. παλαιωθήσεται οἷον ἡ γῆ, φησὶ, τοῦτ' ἔστιν, ἀφανισθήσεται, καὶ οἱ κατοικοῦντες αὐτὴν ἀποθανοῦνται, καθάπερ ζῶα. θάνατον δὲ τῶν στοιχείων τὴν φύσιν ὀνομάζει, τὴν εἰς τὰ ἀμείνω μεταβολήν. ὡς γὰρ ὁ Παῦλος φησὶν. ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ κτίσις ἐλευθερωθήσεται ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς δόξης τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ. ἐλευθερωθήσεται δὲ τίνα τρόπον; ὁ Σωτὴρ λέγων ὁ Χριστοῦ μαθητής. ἥξει γὰρ ἡμέρα κυρίου Ε ὡς κλέπτης, ἐν ᾗ οἱ μὲν οὐρανοὶ ῥοιζηδὸν παρελεύσονται, στοιχεῖα δὲ καυσούμενα λυθήσονται, γῆ δὲ καὶ τὰ ἐν αὐτῇ ἔργα κατακαυθήσονται πάντα, καινοὺς δὲ οὐρανοὺς, καὶ καινὴν γῆν κατὰ τὰ ἐπαγγέλματα αὐτοῦ προσδοκῶμεν. σκοπῶ τὸν τῆς κτίσεως ἀνακαινισμὸν οἷον ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν, καθάπερ ὅτι σωμάτων τὰ ἀθανάτων ἔσεσθαι φησὶ. λυομένων δὲ τῶν στοιχείων τὸ σωτήριόν μου εἰς τὸν αἰῶνα ἔσται, φησὶν, ἡ δὲ δικαιοσύνη μου οὐ μὴ ἐκλείπῃ. σωτήριον μὲν οὖν, καὶ δικαιοσύνην,

καθάπερ πολλάκις εἰπόμεν ἀποκαλῶν τὸν υἱόν, ἑαυτῷ δὲ λέγων αὐτὸν τὴν ἰδιότητα δείκνυσιν ἣν ἔχει πρὸς αὐτόν, ὃς αὐτός τε, καὶ ἐξ αὐτοῦ καὶ φύσιν ὁ υἱός, πλὴν εἰς τὸν αἰῶνα ἔσεσθαι φησὶ, καὶ οὐ μὴ ἐκλείπῃ. ὅση δέ τις ἐστὶν ἡ διαφορὰ δημιουργοῦ τε, καὶ κτίσεως, ποιητοῦ, καὶ ποιήματος ἐμφανίζει διὰ τούτων. ἡ μὲν γὰρ κτίσις παλαιωθήσεται, καὶ ὡς ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι προενηνεγμένη, οὐκ ἀμέτοχος ἔσεται καὶ φθορᾶς. ὁ δὲ γε τῶν ὅλων δημιουργὸς, καὶ τεχνίτης Θεὸς λόγος ὁ δι' οὗ τὰ πάντα, καὶ ἐν ᾧ τὰ πάντα εἰς τὸν αἰῶνα ἔσται, καὶ οὐ μὴ ἐκλείπῃ. τοῦτο διδάσκων λέγων, καὶ ὁ θεσπέσιος μελῳδὸς, κατ' ἀρχὰς, σὺ κύριε, τὴν γῆν ἐθεμελίωσας, ἔργα τῶν χειρῶν σού εἰσιν οἱ οὐρανοί. αὐτοὶ ἀπολοῦνται, σὺ δὲ διαμενεῖς· καὶ πάντες ὡς ἱμάτιον παλαιωθήσονται, καὶ ὡσεὶ περιβόλαιον ἑλίξεις αὐτούς, καὶ ἀλλαγήσονται, σὺ δὲ ὁ αὐτὸς εἶ, καὶ τὰ ἔτη σου οὐκ ἐκλείψουσιν.

Ἀκούσατέ μου οἱ εἰδότες κρίσιν, λαός μου, οὗ ὁ νόμος μου ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῶν, οὐ μὴ φοβηθήσεσθε ὀνειδισμὸν ἀνθρώπων, καὶ τοῖς φαυλισμοῖς αὐτῶν μὴ ἡττηθήσεσθε. ὡσεὶ γὰρ ἱμάτιον παλαιωθήσεται ὑπὸ τοῦ χρόνου, καὶ ὡς ἔρια βρωθήσεται ὑπὸ σητός. ἡ δὲ δικαιοσύνη μου εἰς τὸν αἰῶνα ἔσται· τὸ δὲ σωτήριόν μου εἰς γενεὰς γενεῶν.

Μυσταγωγήσας ἤδη ἐθνῶν, καὶ τὴν ἁπλουστέραν αὐτοῖς οἰκοδομὴν τεθεὶς αὐτῶν διανοίας ὑφαίνων λόγων. γάλα γὰρ τοῖς ἔτι νηπιάζουσι προσπώδιστέον. διαλέγεται πάλιν τοῖς ἀνδρείοις ἤδη, καὶ διανοίᾳ στερροτέραν ἔχουσι τὴν καρδίαν, καὶ διὰ βεβηκότα τὸν νοῦν . . . . . εἴ . . . . . τὴν πάθην . . . καὶ εὐσεβείας ἐφίεται . . . . . τίνες δή ποτε εἶεν οὗτοι σαφῶς εἰπών, οἱ εἰδότες κρίσιν, τοῦτ' ἔστιν, οἱ καθάπερ τινὲς τραπεζῖται δόκιμοι, τὴν προσηκόντων ἕκαστα δοκιμάζοντες, καὶ ἀκριβῶς διακρίνοντες, καὶ ὃ μὲν καλὸν κατέχοντες, ἀπεχόμενοι δὲ ἀπὸ παντὸς πονηροῦ προσώπου. οὗτοι δή εἰσιν οἱ τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ εἰς νοῦν ἔχοντες, καὶ καρδίαν, καὶ ὥσπερ τινὰ παιδαγωγὸν καὶ ἡγεμονικὴν σοφὸν αὐτὸν δέχεσθαι μεμελετηκότες. ψάλλει γοῦν ὁ Δαβὶδ, καὶ φησὶ περὶ παντὸς δικαίου, καὶ σοφοῦ, ὅτι ὁ νόμος τοῦ Θεοῦ αὐτοῦ, ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ, καὶ οὐ μὴ σκολιωθήσονται τὰ διαβήματα αὐτοῦ. πρᾶγμα δὴ οὖν σωτήριον ὃ εἰς νοῦν ἡμῶν, καὶ καρδίαν ἀπο-

as we have often said, he calls the Son, and speaking to himself declares the proprietie which he hath with him, who is both of him, and from him, and Son by nature, and he saith that he shall be for euer, and shall not fail. How great a difference there is between the Maker and the creature, between the worker and the worke, he declares by these words. For the creature shall waxe old, and as that which was brought forth of that which was not, shall not be without corruption and decay. But the Creator of all things, and the workemaister God the Word, by whom all things, and in whom all things shall be for euer, and shall not fail. This he teacheth, saying by the diuine Psalmist in the beginning, Thou Lord hast laid the foundation of the earth, and the heauens are the works of thine hands. They shall perish, but thou shalt endure, and all shall waxe old as a garment, and as a vesture shalt thou change them, and they shall be changed, but thou art the same, and thy yeares shall not fail.

Heare me you that know iudgement, my people, whose law is in their heart, feare not the reproach of men, neither be ouercome with their contempt. For as a garment shall it be worne of time, and as wooll shall it be eaten of the moth. But my righteousnesse shall be for euer, and my saluation from generation to generation.

Hauing instructed the Gentiles, and laid the foundation of their more simple building, and framed the words of their minde, he speaketh to them that are more strong, and of a more stedfast heart, and of a setled minde . . . . . and desireth godlinesse . . . . . what manner of men they were he declared plainly, saying, Which know iudgement, that is, which as skilfull bankers are approued, and iudge of things conuenient, and exactly discerning, and holding that which is good, and abstaining from all euill. These are they which haue the law of God in their minde, and heart, and as a certaine pedagogue, and gouernour, and wise guide, haue studied to receiue him. For Dauid singeth, and saith of euery iust and wise man, that the law of God is in his heart, and that his steps shall not slide. A thing therefore truly saluatiue is that which is in our minde, and heart, and

A sicuti diximus sæpe, appellat filium: Et, suum, cùm dicit, ipsam proprietatem ostendit, quam habet cum eo, & ex ipso ac in ipso naturâ est filius. Verùm in sempiternum, erit, inquit, neque deficiet. Quanta autem sit opificis & creaturæ, fictoris & figmenti differentia, planum facit, hisce verbis, dicens: Vetustate enim consumetur creatura, & vt ex eo quod non erat, in id quod producebatur, sic non erit etiam à corruptione aliena. Et vniuersorum creator & artifex Deus Verbum, per quem omnia, & in quo omnia, in sempiternum erit, neque deficiet. Quod docet etiam diuinus Lyricus, cùm ait: [Ab initio tu, Domine, terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt cæli: Ipsi peribunt, tu autem permanebis, & omnes tanquam indumentum inueterascent, & velut amictum inuolues eos, & mutabuntur: At tu idem es, & anni tui non deficient.] Psal. 101.

Audite me qui scitis iudicium, populi mi, cuius lex mea in corde eorum: non timeatis opprobrium hominum, & contemptu eorum ne vincamini. Nam vt indumentum erunt, quod à tempore exedetur, & vt lana quæ comedetur à tinea. Iustitia autem mea in sempiternum erit, & salus mea in omnes ætates.

Cùm genees instituerit, & orationem simpliciorem, illarúmque animis conuenientem pertexuerit (lac enim sensu adhuc paruulis magis est accomodum, rursus viriles alloquitur, & qui firmiore pectore, & mente quasi prouectiore & maturiore præditi sunt. . . . . Pati & . . . . . Pietas . . . . . Pietatis nihil putat. . . . . Qui autem hi sint, manifestè dicit: Qui scitis iudicium, id est, qui tanquam probi quidam mensarii, quæque agenda probatis & exactè diiudicatis, & quod bonum est retinetis, ab omni verò re mala abstinetis. Hi sunt qui legem diuinam in mente & corde repositam habent, eámque tanquam pædagogum ac directricem quandam sapientem amplectuntur. Psallit nimirum Dauid, & de omni iusto ac sapientem inquit: [Lex Dei ipsius, in corde eius, neque mouebuntur gressus eius. Est ergo res salutaris, in animo nostro atque corde, Psal. 36.

* Desunt quædã subtracta.

diuinam legem quasi reponere ac recondere. Sicuti enim vas ex ænea aut alia quapiam materia confectum, admoto & coaceruato igne, manet calidum: sic & animus hominis, mente habens diuinam legem, semper feruet spiritu. Dicitque sanctorum discipulorum quidam: Propterea quòd abundaret iniquitas, multorum charitatem refrigescere. Audite igitur, inquit, qui scitis iudicium, meámque corde circumfertis legem. Nolite timere opprobrium hominum, & contemptione eorum ne vincamini. Omnes enim qui volunt piè viuere in Christo, persecutionem patientur: & cùm propter pietatem patiuntur, scommata ab his qui eam nesciunt, ferunt. Sed hæc pro nihilo habenda, sed illud sciendum potius, ipsum vniuersorum Seruatorem & Dominum crucem subiisse, ignominia contempta.

Matt. 10. Propterea etiam dicebat: [Non est discipulus supra doctorem, neque seruus supra dominum suum. Si me persequuti sunt, etiam vos persequentur. Si patrem familiàs Beelzebul vocarunt, multò magis domesticos eius.] Ad hæc: [Beati estis, quando persequentur vos, & conuiciabuntur, & in vos omnia maledicta dicent, mentientes propter me. Gaudete & lætamini, quia merces vestra multa est in cælis. Sic enim persequuti sunt prophetas ante vos.] Ergo esse oportet in his malis infracto animo, & frigidam quasi irrisionem persequentium despuere, & omnia dicteria contemnere, idque laudi ac gloriæ ducere, pietatis causa persecutionem pati, ac propter Christum dicteriis affici. Quid est enim contumelia? quid iniuria? quid oratio ex animo insipido exæstuans, præ illo qui patientiæ laudem consequutus est? Nam patientium decus suo tempore effulsurum, & eos qui contempserunt ac conuiciis onerarunt, in nihilum abituros, probat, cùm ait: Quasi indumentum vetustate cõsumentur à tẽpore, & quasi lana comedentur à tinea. Lana autem & indumẽtum, vetustatem & corruptionem patiuntur facillimè. At iustitia mea, id est, iustificatio per me, & salus quæ data est, diuturna erit & perennis, & in multas ætates propagabitur, id est, perpetuò consistet. Itaque si pauca pietatis causa fuerimus perpessi, amplissimum inuenietis præmium. Testis erit sapientissimus

2 Cor. 4. Paulus dicens: [Breuis & leuis hæc afflictio nostra, pondus gloriæ nobis parit,

A θητον ὥσπερ τὸν θεῖον ποιῆσαι νόμον. ὥσπερ γὰρ ἐξ ὕλης χαλκῆς, ἤγουν ἑτέρας τινὸς τοιαύτης ἀγγος κατεσκευασμένον, εἶτα πῦρ ἐπισωρευθὲν ἔχειν θερμὸν, ὅταν καὶ ἀνθρώπου ψυχὴ τὸν θεῖον εἰς νοῦν ἔχουσα νόμον ζέῃ πάντως τῷ πνεύματι. φησὶ δέ τις τῶν ἁγίων μαθητῶν. διὰ τὸ πληθυνθῆναι τὴν ἀνομίαν ἀποψυχθήσεσθαι πως τὴν ἀγάπην τῶν πολλῶν. ἀκούσατε τοίνυν, φησὶν, οἱ εἰδότες κρίσιν, καὶ τὸν ἐμὸν ἐν καρδίᾳ φέροντες

B νόμον. μὴ φοβεῖσθε ὀνειδισμὸν ἀνθρώπων, καὶ τοῖς φαυλισμοῖς αὐτῶν μὴ ἡττᾶσθε. πάντες μὲν γὰρ οἱ θέλοντες ζῆν εὐσεβῶς ἐν Χριστῷ διωχθήσονται, πάσχοντες δὲ διὰ θεοσέβειαν τοὺς τοιούτους τῶν εἰδότων αὐτὸν, παθασμοὺς ὑπομένουσιν. ἀλλ' οὐδὲν ἡγεῖται τὰ τοιαῦτα παθεῖν, νοῶν δὲ μᾶλλον, ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ τῶν ὅλων σωτὴρ, καὶ κύριος ὑπέμεινε σταυρὸν, αἰσχύνης καταφρονήσας. καὶ διὰ τοῦτο ἔφασκεν οὐκ ἔστι μαθητὴς ὑπὲρ τὸν κύριον αὐτοῦ. εἰ ἐμὲ ἐδίωξαν, καὶ ὑμᾶς διώξουσιν, εἰ δὲ οἰ-

C κοδεσπότην Βεελζεβοὺλ ἐπεκάλεσαν, πολλῷ μᾶλλον τοὺς οἰκειακοὺς αὐτοῦ. ἔτι τε πρὸς τούτοις μακάριοι ἐστὲ ὅταν διώξωσιν ὑμᾶς, καὶ ὀνείδισωσιν, καὶ εἴπωσι πᾶν πονηρὸν ῥῆμα καθ' ὑμῶν ψευδόμενοι ἕνεκεν ἐμοῦ. χαίρετε καὶ ἀγαλλιᾶσθε, ὅτι ὁ μισθὸς ὑμῶν πολὺς ἐν τοῖς οὐρανοῖς. ὕτω γὰρ ἐδίωξαν τοὺς προφήτας τοὺς πρὸ ὑμῶν. χρὴ τοίνυν ὑμᾶς ἀνθρώπινον ἔχειν τοῦτο τὸ

D νοῶ, καὶ διαπύρῳ ὡς ἔοικεν τῷ τῶν διωκόντων γέλωτι, καὶ λοιδορίας μὲν ἁπάσης ὑπερφρονεῖν, ἡγεῖται δὲ μᾶλλον πάσης δίκης εἶναι τοὺς φάσκοντας διώκειν δι' εὐσέβειαν, καὶ ὀνειδίζειν διὰ Χριστόν. τί γὰρ ὕβρεις ἀδικήσει, καὶ λόγος ἀναθεωθεὶς ἐξ ἀσπόνδου καρδίας τὸν δόκιμον ὑπομονῆς. ὅτι γὰρ ὁ μὲν τῶν παθόντων δίκαιος ἐπαλήθευσε κύριος, οἰχήσονται δὲ πρὸς τοῦ μηδὲν οἱ φαυλίσαντές τε, καὶ ὀνειδίσαντες πεπληροφόρηκεν εἰπών, ὅτι ὡσεὶ ἱμάτιον παλαιωθήσονται ὑπὸ χρόνου, καὶ ὡσεὶ ἔριον βρωθήσονται ὑπὸ σητός. ἑτοιμότατα δὲ πρὸς τὸ παθεῖν τὰ παλαιοῦσθαί τε, καὶ σῆψιν, ἔριόν τε, καὶ ἱμάτιον. ἀλλ' ἡ δικαιοσύνη μου, τοῦτ' ἔστιν, ἡ διὰ ἐμοῦ δικαίωσις, καὶ ἡ δεδησομένη σωτηρία μακρὰ, καὶ ἀμήρυτος ἔσται, καὶ εἰς γενεὰς δραμεῖται πολλὰς, τοῦτ' ἔστι, στάσεσι διηνεκῶς. ὀλιγοστὸν ὀλίγα παθόντες διὰ θεοσέβειαν ἀμφιλαφεστέραν δύνησόμεθα τὴν ἀθανασίαν. καὶ μάρτυρά φησιν ὁ παντόφθος Παῦλος, ὅτι τὸ παραυτίκα ἐλαφρὸν τῆς θλίψεως ὑμῶν, βαρὺς δόξης κατεργάζεται ἡμῖν, μὴ

σκοπούντων ἡμῶν τὰ βλεπόμενα, ἀλλὰ τὰ μὴ βλεπόμενα. τὰ γὰρ βλεπόμενα πρόσκαιρα, τὰ δὲ μὴ βλεπόμενα αἰώνια.

Ἐξεγείρου, ἐξεγείρου Ἱερουσαλήμ, καὶ ἔνδυσαι τὴν ἰσχὺν τοῦ βραχίονός σου. ἐξεγείρου ὡς ἐν ἀρχῇ ἡμέρας, ὡς γενεὰ αἰῶνος.

A non ſpectantibus quæ cernuntur, ſed quæ non cernuntur. Nam quæ cernuntur, temporaria ſunt: at quæ non cernuntur, ſempiterna.

Excitare, excitare Hieruſalem, & indue fortitudinem brachij tui, excitare velut in principio diei, ſicut generatio ſeculi.

Εοικεν ἐν τούτοις τὴν τοῦ Ἰσραὴλ κλῆσιν τε, καὶ ἐπιστροφὴν ποιεῖσθαι μνήμην. κεκλήσεται γὰρ καὶ αὐτὸς εἰς ἐπίγνωσιν τῆς δόξης τοῦ παντῶν ἡμῶν σωτῆρος Ἰησοῦ Χριστοῦ μετά γε τὴν τῶν ἐθνῶν εἰσδρομήν. γέγραπται γοῦν ἐν προφήταις, ὅτι ἡμέρας πολλὰς καθήσονται οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ, οὔτε βασιλέως, οὐδὲ ὄντος ἄρχοντος, οὔτε ἱερατείας, οὔτε δήλων· καὶ μετὰ ταῦτα ἐπιστρέψουσιν οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ, καὶ ἐπιζητήσουσι κύριον τὸν Θεὸν αὐτῶν, καὶ Δαβὶδ τὸν βασιλέα αὐτῶν. καὶ ἐκστήσονται ἐπὶ τῷ κυρίῳ, καὶ ἐπὶ τοῖς ἀγαθοῖς αὐτοῦ ἐπ' ἐσχάτου ἡμερῶν. ὅτι γὰρ ἐν τούτοις ὁ προφήτης Δαβὶδ ὀνομάζει τὸν ἐκ σπέρματος Δαβὶδ κατὰ σάρκα Χριστὸν, οὐδεμιᾶσιν οἶμαι πω τελῶς ἀμφίβολον. τεθνεῶτος γὰρ ἤδη τοῦ θεσπεσίου Δαβὶδ πολλοῖς ὕστερον χρόνοις οἱ τῆς προφητείας λεγόμενοι λόγοι. οἶδε δὲ καὶ ὁ πάνσοφος Παῦλος ἐμφανῶς καὶ σαφῶς τὴν ἐξ ἐθνῶν τοῦ Ἰσραὴλ διὰ πίστεως κλῆσιν. ἔφη γοῦν αὐτὸς ποτὲ μὲν, ὅτι ὅταν ἡ τὸ πλήρωμα τῶν ἐθνῶν εἰσέλθῃ, τότε πᾶς Ἰσραὴλ σωθήσεται· ποτὲ δὲ καὶ αὐτοῖς τοῖς ἐξ ἐθνῶν πιστεύσασι προσδιαλέγεται, καὶ φησὶν, ὡς περὶ φυτῶν, καὶ ἐλαίας· εἰ δέ τινες τῶν κλάδων ἐξεκλάσθησαν, ἵνα σὺ ἐγκεντρισθῇς, μὴ κατακαυχῶ τῶν κλάδων. οὐ γὰρ σὺ τὴν ῥίζαν βαστάζεις, ἀλλ' ἡ ῥίζα σέ. ὥσπερ γὰρ σὺ τῆς κατὰ φύσιν ἐξεκόπης ἀγριελαίου, καὶ παρὰ φύσιν ἐνεκεντρίσθης εἰς καλλιέλαιον, οὕτω δὴ καὶ αὐτοὶ οἱ κατὰ φύσιν ἐγκεντρισθήσονται τῇ ἰδίᾳ ἐλαίᾳ. ὦ δὴ οὖν Ἱερουσαλὴμ φησὶν, ἐξεγείρου. τοῦτο οἶμαι δῆτα ἐναργῶς, ὃ δὴ γέγραφεν οἶδεν ὁ ἱερώτατος Παῦλος. ἔγειρε ὁ καθεύδων, καὶ ἀνάστα ἐκ τῶν νεκρῶν, καὶ ἐπιφαύσει σοι ὁ Χριστός. ἀφυπνήσωμεν δῆτα οὖν, ἤγουν ὡς ἐκ νεκρῶν ἐγερθῶμεν, φησὶν. ἔνδυσαι τὴν ἰσχὺν τοῦ βραχίονός σου, καὶ οὐκ αἰσθητοῦ βραχίονος, νοητὸν δὲ μᾶλλον καὶ τῆς ψυχῆς, καθ' ὃν ἔστιν ἐναργῶς εἰς κατόρθωσιν ἀρετῆς. πεπόνηται μὲν γὰρ ὁμολογουμένως ὁ Ἰσραὴλ ἐμπροσθοῦσας Χριστῷ, ἐπιστραφεὶς δὲ καὶ ἀναμνήσας ἐνδύσεται πάλιν πως καὶ αὐτὸς Χριστοῦ δύναμιν. καὶ τοῦτο ὡς ἔοικε τὸ πρὸς αὐτὸν εἰρημένον, δι' ἐνὸς τῶν ἁγίων

Videtur hiſce verbis vocationis & conuerſionis Iſrael mentionem facere. Nam & ille quoque ad agnitionem B gloriæ omnium noſtrum Seruatoris Chriſti vocabitur, poſt gentium accurſum. Scriptum eſt enim in prophetis: Propterea dies multos ſedebunt filii Iſrael, ſine rege, ſine principe, ſine ſacerdotio, ſine illuminationibus; & deinde reuertentur filii Iſrael, & exquirent Dominum Deum ſuum, & Dauidem regem ſuum, & obſtupeſcent in Domino & in bonis eius, in diebus extremis. Prophetam enim hîc Dauidem nominare eum, qui eſt ex ſemine Dauidis, ſecundum carnem, C Chriſtum, neminem omnino dubitaturum arbitror. Nam mortuo iam diuino Dauide, multis retrò annis habiti ſunt hi ſermones prophetici. Nouit etiam ſapientiſſimus Paulus, futuram ſuis temporibus Iſraelitarum per fidem vocationem. Etenim ait alicubi: [Quando plenitudo gentium ingreſſa fuerit, tunc omnis Iſrael ſaluus erit.] Alibi etiam eos qui crediderunt ex Gentibus, & quaſi de planta & oliua ait: Quòd ſi rami quidam auulſi ſunt, vt tu inſerereris, noli contra ramos gloriari. Non enim tu radicem fers, ſed radix te. Nam quemadmodum tu ex naturali amputatus es oleaſtro, & præter naturam in bonam oliuam inſitus: ſic & illi ſecundum naturam in propriam inſerentur oliuam. O Hieruſalem ergo, inquit, excitare. Hoc planè eſſe puto, quod ſcripſit quibuſdam ſanctiſſimus Paulus: Excitare qui dormis, & reſurge è mortuis, & apparebit tibi Chriſtus. Expergiſcere itaque vel tanquam à mortuis excitare, inquit: Indue fortitudinem brachii tui, non brachii ſenſibus percepti, ſed intelligentiæ potius & animi, quæ planè ad virtutem dirigetur. Confeſſum eſt enim debilitatum & infirmum fuiſſe Iſraelem, cùm in Chriſtum debaccharetur. Sed reuerſus & euigilans, induet rurſus Chriſti potẽtiam. Idque eſt, quòd illis dictum eſt à quopiam ſanctorum

prophetarum : Reuertere Iſrael ad Dominum Deum tuum, quia infirmus es in iniuſtitiis tuis. Dictum eſt item de illis etiam voce Hieremiæ, ab omnium noſtrum Seruatore Chriſto: Ecce ego do ſuper populum hunc infirmitatem, & infirmi erunt in eo patres & filii ſimul, vicinus & proximus eius peribunt. Excidit enim prorſus Iſrael, propter impietatem in Chriſtum, vt omnino implere nequeant, quæ ad præclaram vitam faciunt. Sed ait, excitare, velut in principio diei, velut in generatione ſeculi, vt eò recurras ac redeas, vt fuiſti ab initio, quando ad eſſentiam producta eſt humana natura, videlicet primus homo, antequam captus eſſet laqueis diabolicæ peruerſitatis, & nihili fecerat datum ſibi mandatum. Refingit enim in illum nos Chriſtus, & antiquam naturæ pulchritudinem nobis iterum inſcribit, ſuum quaſi characterem imprimens. Facti enim eramus ad imaginem & ſimilitudinem ipſius. Scribit itaque optimus Paulus, his qui poſt fidem receptam, ad legis vmbram per ignorantiam traducti ſunt : [Filioli, quos iterum parturio, vſque dum formetur Chriſtus in vobis.]

Gal. 4.

Nonne tu es quæ vaſtas mare, aquam abyſſi multam? quæ poſuiſti profunditates maris, viam tranſitus liberatis & redemptis?

Redigit in memoriam Iſraeli magnifica in Ægypto facinora. Eos enim à dura & ineuitabili ſeruitute liberauit: à manu intolerabiliter opprimente eripuit: per medium mare traduxit. Compactæ ſuut enim quaſi murus aquæ, & vnda erat redemptis permeabilis. Currebant ſiquidem tanquam in arido: nec erant hæc eorum opera: ſed declaratio incredibilis admirabilitatis, potentiſſimæ dexteræ. Deus enim, vt dixi, erat, qui humidam illis peruiam reddidit. Veruntamen perinde quaſi ipſius Hieruſalem opera fuiſſent, ab illa facta eſſe dicit: ſimulque ſuadet bono & fidenti eſſe animo, quòd qui in Chriſtum crediderunt, omnem vincent tentationem, & omnes vires hoſtis ſuperabunt. Nam qui olim eos per medium mare traduxit, viam tranſitus oſtendit liberatis & redemptis: propulſabit rurſus quæ ab aliis fient aliquando, & perſequetur fortiſſimè. Scriptum eſt enim : Omnes qui volunt piè viuere

A ποτεφητῶν. ἐπιστράφηθι Ισραὴλ ποτὲς κύριον τὸν Θεόν σου, ὅτι ἠδύνησας ἐν ταῖς ἀδικίαις σου. εἴρηται δὲ καὶ περὶ αὐτῶν διὰ φωνῆς Ιερεμίου παρὰ τοῦ πάντων ἡμῶν σωτῆρος Χριστοῦ. ἰδοὺ ἐγὼ δίδωμι ὅτι τὸν λαὸν τοῦτον ἀσθένειαν, καὶ ἀσθενήσουσιν ἐν αὐτῇ πατέρες, καὶ υἱοὶ ἅμα, γείτων, καὶ ὁ πλησίον αὐτοῦ ἀπολοῦνται. ἀποπέπωκε γὰρ ὁλοσχερῶς ὁ Ισραὴλ διὰ τὸ εἰς Χριστὸν ἀσεβῆσαι, ὃ καὶ ὅλως δυνάσθαι πληρῶσαι τὴν τελὴν εἰωθότων ἐξαίρετον ζωήν. ἀλλ' ἔξεγείρου, φησὶν, ὡς ἐν ἀρχῇ ἡμέρας, ὡς ἐν γενεᾷ αἰῶνος, ὥστε σε ποτὲ τοῦτο δραμεῖν, καὶ ἀναφοιτῆσαι πάλιν εἰς ὅπερ ἦσθα καὶ ἐν ἀρχαῖς, ὅτε πρὸ ἤδη πρὸς ὕπαρξιν ἡ ἀνθρώπου φύσις, ἤγειεν ὁ ποτὲς αὖ ἄνθρωπος πεῖν ἀλόγων βορᾶς σκαιότητος διαβολικῆς, καὶ ποιήσασθαι πρὸ ὁσίου τὸ δοθὲν ἐντολῇ· ἀναμορφοῖ γὰρ ἡμᾶς εἰς ἑαυτὸν Χριστὸς, καὶ ὃ ἀρχαῖον τῆς φύσεως κάλλος ἐν ἡμῖν ἀναζωγραφεῖ τοῖς ἑαυτοῦ χαρακτῆρας ἐντιθείς· γεγόναμεν γὰρ κατ' εἰκόνα, καὶ ὁμοίωσιν αὐτοῦ. γράφει γοῦν ὁ πανάριστος Παῦλος τοῖς μετὰ πίστιν εἰς τὸ τοῦ νόμου σκιαὶ διὰ ἀγνοίας παρενηνεγμένοις. τεκνία, οὓς πάλιν ὠδίνω, ἄχρις οὗ μορφωθῇ Χριστὸς ἐν ὑμῖν.

Οὐ σὺ εἶ ἡ ἐρημώσασα θάλασσαν, ὕδωρ ἀβύσσου πλῆθος; ἡ θεῖσα τὰ βάθη τῆς θαλάσσης ὁδὸν διαβάσεως ῥυομένοις καὶ λελυτρωμένοις.

Εἰς ἀνάμνησιν ἀναφέρει τὸν Ισραὴλ τῶν ἐν Αἰγύπτῳ μεγαλουργημάτων. ἠλευθέρωσε μὲν γὰρ σκληρᾶς, καὶ ἀφύκτου δουλείας αὐθις, ἐξείλετό τε χερὸς τῆς καταβλιβούσης ὑπὲρ φορητὸν, διεβίβασέ τε διὰ θαλάσσης μέσης. ἐπάγη γὰρ ὡσεὶ τεῖχος τὰ ὕδατα, καὶ πορεύσιμον ἦν τοῖς λελυτρωμένοις ὅ ῥοῦν· ἔτρεχεν γὰρ ὡς ὑπὲρ ξηρᾶς, ἔργα οὐκ αὐτῶν μὲν ἔργα ταῦτα, ἀπροσδοξοποιίας δὲ μᾶλλον ὑπόδειξις τῆς πανδυνεσάτης δεξιᾶς. Θεὸς γὰρ ἦν, ὡς ἔφην, ὁ βάσιμον αὐθις ἀποφαίνων τὸ ὑγρὸν, πλὴν ὡς αὐτῆς ἔργα τῆς Ιερουσαλὴμ τὰ δι' αὐτὴν γενόμενα φησὶν, ὁμοῦ καὶ θαῤῥῆσαι παρεῖναι, ὅτι πιστεύσαντες εἰς Χριστὸν πάντες περιέσονται πειρασμοῦ, καὶ πάσης ἰσχύος ἐχθρῶν κατὰ μεγαθύνουσιν. ὁ γὰρ πάλαι διαγαγὼν αὐθις διὰ θαλάσσης μέσης, καὶ ὁδὸν διαβάσεως τοῖς ῥυομένοις, καὶ λελυτρωμένοις ἀποφήνας αὐτὴν, ἀποσοβήσει πάλιν πανδυνεσάς, καὶ τὰ ἐσόμενα ποτὲ ἅπερ ἤδη ἐπὶ τοῦ διώξει. γέγραπται γὰρ ὅτι πάντες οἱ θέλοντες ζῆν εὐσεβῶς

ἐν Χριστῷ διωχθήσονται. Οὕτω οὖν Θεὸς ἐστὶν ὁ λέγων τῇ Ἱερουσαλήμ, Ἦ σὺ εἶ ἡ ἐρημώσασα θάλασσαν, καὶ τὰ ἑξῆς. Ἤγουν καὶ καθ' ἕτερον σύμπασαν δύναμιν τὴν τῶν παρειλημμένων τὴν δύναμιν. Ὅπερ γὰρ κέκληται παρὰ Θεοῦ πρὸς ἐπίγνωσιν τοῦ Χριστοῦ, λέγοντος τῷ Θεῷ καὶ Πατρί. Ἔξεγείρου, Ἱερουσαλήμ, καὶ ἔνδυσαι τὴν ἰσχὺν τοῦ βραχίονός σου, ἀφαγρηγορήσασα δήπου τινά, καὶ εἰς ἀνάμνησιν ἀνενεωσμένην τῆς ἰσχύος αὐτῆς, παρεμφαλέγεται, καὶ φησὶν αὐτῇ. οὐ σὺ εἶ ἡ ἐρημώσασα θάλασσαν, καὶ τὸ ἄβυσσον πλῆθος. ἡ θεῖσα τὰ βάθη τῆς θαλάσσης ὁδὸν διαβάσεως τοῖς ῥυομένοις, καὶ λελυτρωμένοις ἡμῖν, ὁδὸν ἀποφήνασα τὴν διὰ κυμάτων. καὶ εἰκὸς γε δήπου τῶν ἤδη γεγυμνασμένων τὴν πίστιν ἀκλόνητον τῶν ἐξῆς ἐσομένων δεδίέναι πρὸς αὐτῶν. ὁ γὰρ διὰ μέσης θαλάσσης διαγαγὼν αὐτοὺς καταργήσει πάντως, καὶ τὸν παρόντος βίου τὸν κλύδωνα, καὶ τὸν ἐν κόσμῳ παραγυμνοῦντα τὴν εἰκαιότητα, καὶ ἄμικτος τύρβης ἕωλον ἀποφανεῖ, ὡς μηδένα τρόπον ἐναποπνιγῆναι φροντίσι κοσμικαῖς τὰς τῶν κεκλημένων ψυχάς. Ἀλλ' ἐπέκεινα μὲν διελάσει πειρασμοῦ πάντος, σεσωσμένους δὲ, καὶ λελυτρωμένους δοξολογεῖν αὐτὸν λέγοντας· ᾄσατε τῷ κυρίῳ ᾆσμα καινόν, ὅτι θαυμαστὰ ἐποίησεν ὁ κύριος. ἔσωσεν αὐτὸν ἡ δεξιὰ αὐτοῦ, καὶ ὁ βραχίων ὁ ἅγιος αὐτοῦ. δεξιὰ δὲ καὶ βραχίων τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, οὐκ ἔστερος ἂν εἴη τις πάντως γε τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν τὸν Χριστόν.

Ὑπὲρ γὰρ κυρίου ἀποσταλήσονται, καὶ ἥξουσιν εἰς Σιὼν μετ' εὐφροσύνης, καὶ ἀγαλλιάματος αἰωνίου. ὅτι γὰρ τῆς κεφαλῆς αὐτῶν, ἀγαλλίασις, καὶ αἴνεσις, καὶ εὐφροσύνη καταλήψεται αὐτούς. ἀπέδρα ὀδύνη, λύπη, καὶ στεναγμός.

Διαπλάττει πάλιν τὸν λόγον ὃ ἔπαθε κατὰ τὴν τῶν ἤδη συμβεβηκότων αὐτοῖς δύναμιν. πολυτρόπως γὰρ Θεῷ παροργίζοντες, καὶ ταῖς τῶν εἰδώλων λατρείαις καθάπερ τισὶ βόθροις ἐνολισθήσαντες, οὐ μετρίως κατεμιαίνοντο· πρωσάμενοι δὲ καὶ τὸν σοφοῦ Μωσέως ἐντολὴν, ἐτράποντο πρὸς διδασκαλίας, καὶ ἐντάλματα ἀνθρώπων. ταύτων ἕνεκα πάντων δέδονται κατὰ καιροὺς τοῖς Βαβυλωνίοις, καὶ ἦσαν αἰχμάλωτοι τῶν Περσῶν τε, καὶ Μήδων γειτόντων χώραν. Ἀλλ' ἠλέηται πάλιν. Κύρου γὰρ αὐέντος αὐτοῖς κατὰ βούλησιν Θεοῦ, καὶ ἀποτρέχειν αὐτοῖς ἐφέντος, εἰς τὴν Ἰουδαίαν ἀνεκομίζοντο χαίροντες, καὶ

in Christo, persequutionem patientur. Deus itaque dicit Hierusalem: Nónne tu es quæ vastas mare? & quæ sequuntur. Vel etiam alio modo intelliges horum verborum sententiam. Posteaquam vocata esset ad agnitionem Christi, dicente Deo & Patre: Excitare, excitare Hierusalem, & indue fortitudinem brachii tui: expergefacta quodammodo, & in memoriam reducta fortitudine illius, alloquitur eam, & inquit: Nónne tu es quæ vastas mare, & abyssi multitudinem? quæ posuisti profunditates maris viam transitus? liberatis nobis & redemptis via per fluctus patefacta. Et verisimile est, ex his iam factis exemplum ab illis api, vt fide inconcussa his quæ deinceps futura sunt credant. Nam qui per medium mare eos traduxit, omnino etiam huius vitæ fluctus dissipabit, & rerum mundanarum vanam & discordem turbationem, frigidam & frustraneam reddet, vt nullo modo animæ vocatorum mundanis curis præfocentur: sed insuper etiam ex omni tentatione traducet, ita vt seruati & redempti prædicent eum & dicant: [Cantate Domino canticum nouum, quia mirabilia fecit Dominus. Seruauit eum dextera eius, & brachium sanctum eius.] Dextera autem & brachium Dei ac Patris, non esse potest alius quisquam, nisi Dominus noster Iesus Christus,

Nam à Domino reducentur, & venient in Sion, cum lætitia & exultatione æterna. In capite enim eorum exultatio & laus, lætitia apprehendet eos, fugit dolor, mœror, & gemitus.

Format iterum orationis figuram, pro ratione eorum quæ iam illis contigerunt. Multipliciter enim Deum offendentes, & in idolorum cultus tanquam in foueas quasdam illapsi, non mediocriter contaminati sunt: & reiecto sapientissimi Mosis præcepto, conuersi sunt ad doctrinas & mandata hominum. Harum rerum causa, traditi sunt, variis temporibus, Babyloniis, crántque captiui. Persarum ac Medorum regionem habitantes. Sed iterum misericordiam consequuti sunt. Cyro enim illos ex voluntate Dei liberante, & reditum illis permittente, in Iudæam reducti sunt, gaudentes

gaudentes & iubilantes, & hymnos de Deo, tanquam coronam quandam habentes in capite. Itaque velut à rebus hisce quæ historicè gestæ sunt, etiam in postremis vocationibus voluptatem optimè depingit. Reducentur enim, inquit, à Domino, & venient in Sion, quæ scilicet intelligentia percipitur, id est, Ecclesiam, lætantes & gaudentes. Erit enim in capite eorum laus, & lætitia, & exultatio eos apprehendet. Coronat enim quasi animas credentium, omnique eas replet gaudio, & exultatione, & lætitia, vniuersorum Seruator, ab ipsis celebratus, illisque quasi chorda & lyra factus. Vbi autem vocatio est vocans ad pœnitentiam & conuersionem, & ad peccati absterſionem, per fidem videlicet in Christo: vbi Spiritus sancti ministerium est, & gratia, & adoptionis honor, ac infinitorum bonorum fruitio, & regni cœlorum spes: ibi semper est vnde lætemur, fugitque etiam dolor, mœror, & gemitus. Quis enim locus relictus est dolori? Et quibus de causis gemitus esset, vbi gemendi & dolendi nulla prorsus est occasio, imò vbi spes exultationem, lætitiam, voluptatem quæ amitti non potest, atque gaudium in sua quasi potestate obtinet & possidet.

A ἀλαλάζοντες, καὶ ὡς εἰς Θεὸν ὑμνῳδίας, οἷά τινα στέφανον ἔχοντες ὑπὲρ κεφαλῆς. οὕτω γὰρ ἀπὸ τῶν ἱστορικῶς γεγενότων, καὶ τὴν ὑπὲρ τὰς τελευταίας κλήσεσι χαρμονὴν, καὶ μάλα διαμορφοῖ. ὑπεστράφησονται γὰρ τοῦ κυρίου, φησὶ, καὶ ἥξουσιν εἰς Σιὼν, τὴν νοητὴν δηλονότι, τοῦτ' ἔστι, τὴν ἐκκλησίαν, διαφερομένους τε, καὶ χαίροντες. ἔσται γὰρ ὑπὲρ κεφαλῆς αὐτῶν αἴνεσις, καὶ διάφορσις, καὶ ἀγαλλίαμα καταλήψεται αὐτούς. στέφανοῖ γὰρ ὡσπερ τὰς τῶν πιστευόντων ψυχὰς, καὶ πάσης αὐτὰς ἐμπίμπλησι χαρᾶς, ἀγαλλιάσεώς τε, καὶ διαφορᾶς, ὁ τῶν ὅλων σωτὴρ δοξολογούμενος παρ' αὐτῶν, καὶ χορδὴ, καὶ λύρα γεγενῶς αὐτοῖς. ὅπου γὰρ ὅλως κλῆσις καλοῦσα πρὸς μετάνοιαν, καὶ ὑπεστροφὴ, καὶ εἰς ἀπόνιψιν ἁμαρτίας, τοῦ δηλονότι πίστεως διὰ τοῦ Χριστοῦ, ὅπου πνεύματος ἁγίου χορηγία τε, καὶ χάρις, καὶ υἱοθεσίας τιμὴ, καὶ ἀτελευτήτων ἀπόλαυσις ἀγαθῶν, καὶ οὐρανῶν βασιλείας ἐλπὶς, ἐκεῖ που πάντως ἐστὶ, καὶ τὸ κατάφευγειν δεῖν, ἀπέστω δὲ, καὶ ὀδύνη, λύπη, καὶ στεναγμός. ποῖον γὰρ ἔξει τόπον ὀδύνη, καὶ ὅτι πίοιν αὖ γένοιτο στεναγμὸς, ἔνθα τὸ τερπνὸν, καὶ ὁλοτελὲς παρέφασις μὴ σθένειαν πρωτελῶς, κατακρατεῖ δὲ μᾶλλον ἐλπὶς, ἀγαλλιάσεώς τε καὶ διαφορᾶς, χαρᾶς δὲ τῆς ἀναποβλήτου, καὶ χάριτος.

B

C

Ego sum, ego sum qui consolor te. Scito quæ sis, vt timeas hominem mortalem, & filium hominis, qui quasi fœnum exaruerunt. Et oblita es Dei qui

D *fecit te, qui fecit cælum, & qui fundauit terram. Et timuisti semper cunctis diebus faciem affligentis te. Quemadmodum enim cogitauit tollere te, & nunc vbi furor affligentis te? Cùm enim tu seruaberis, non stabit, neque permanebit.*

Ego sum, hîc dicit, pro, viuo & existo. Est enim ipse QVI EST. Hæc est dignitas & quasi priuilegium diuinum & eximium. Ineſt siquidem huic soli naturæ quæ omnes superat,

E esse & viuere, non participatione ab alio, nec hoc quasi datum habenti, sed cum ipsa sit potius vita. Itaque inquit: Ego sum, qui consolor te, id est, qui omnem spiritualem consolationem impertior, & præsidiis sustento, vt pulchrè suffulta, tendas fortiter & audacter ad omnis virtutis rectitudinem. Vel etiam fortassis consolationem hîc alio modo intelliges.

Εγώ εἰμὶ, ἐγώ εἰμὶ, ὁ παρακαλῶν σε, γνῶθι τίνα οὖσα ἐφοβήθης ἀπὸ ἀνθρώπου θνητοῦ, καὶ ἀπὸ υἱοῦ ἀνθρώπου, οἳ ὡσεὶ χόρτος ἐξηράνθησαν, καὶ ἐπελάθου τοῦ Θεοῦ τοῦ ποιήσαντά σε, τοῦ ποιήσαντα τὸν οὐρανὸν, καὶ θεμελιώσαντα τὴν γῆν, καὶ ἐφοβοῦ ἀεὶ πάσας τὰς ἡμέρας τὸ πρόσωπον τοῦ θλίβοντός σε. ὃν τρόπον γὰρ ἐβουλεύσατο τοῦ ἆραί σε, καὶ νῦν ποῦ ὁ θυμὸς τοῦ θλίβοντός σε; οὐ γὰρ σωθήσεταί σε ὑπόστημα, οὐδὲ χρονιεῖ.

Τὸ, ἐγώ εἰμὶ, φησὶν, οὐ τούτοις, αὐτὶ τοῦ, ζῶ, καὶ ὑπάρχω· καὶ γὰρ ὄντως αὐτὸς ὁ ὤν. ἀξίωμα γὰρ τοῦτο θεοπρεπὲς, καὶ ἐξαίσιον, ἔνεστι γὰρ μόνῃ τῇ πασῶν ἐπέκεινα φύσει τὸ εἶναί τε, καὶ ζῆν, ὑπ' ἄλλου τινὸς παρ' ἑτέρου λαμβάνοντα, ἀλλ' ὅτε μὲν δοτὸν ἐχούσῃ τὸ χρῆμα, αὐτὴ δὲ μᾶλλον ὅπερ ἡ ζωή. οὕτω δὲ, εἰμὶ μὲν ἐγὼ, φησὶν, ὁ παρακαλῶν σε, τοῦτ' ἔστιν, ὁ πᾶσαν παράκλησιν πνευματικὴν δωρούμενος, καὶ αἰτίαν τοῖς ὑπηκουείαις εἰς τὸ ἐρηρεῖσθαι καλῶς, πρός γε τὸ δεῖν ἰέναι μετὰ εὐτολμίας εὐθὺ πάσης ἀρετῆς. ἢ τάχα που, καὶ παράκλησιν ἐν τούτοις, καὶ καθ' ἕτερον σύνηθες ἔθος. ἐκεῖθεν γὰρ ἔθος τοῦ ἀναγνωστικοῦ κηρυγμάτος· ὁ σωτὴρ εἰς ἀπόνιψιν

ἁμαρτίας τ̃ ἁγίου φήμι τῆς εἰς αὐτὸν πίστεως εἰς μέθεξιν ἁγίου πνεύματος, & καύχημα, καὶ δόξαν ὑμετέραν. Ἀλλὰ σύ, φησὶν, ὦ Ἰσραὴλ, ἐμοῦ μὲν σ̃ ὄντος ὃ κατέδησας ὑποφορῶν, καὶ καταφρονήσας τ̃ καλοῦντος εἰς ζωὴν, ἐφοβήθης ὃ ἀπὸ ἀνθρώπου φθαρτ̃, καὶ ἀπὸ υἱοῦ ἀνθρώπου, οἵτινες χόρτος ἐξηράνθησαν. εἶτα ἀπελάθου τ̃ ποιήσαντός σε Θεοῦ τ̃ τεκτήναμένου τὸν οὐρανὸν, διϊδρύσαντος δὲ τ̃ γῆν, ἐφόβου ὃ τ̃ πρόσωπον τ̃ θλίβοντός σε. αἰτιᾶται ὃ Θεὸς οὖν τούτοις τοὺς τ̃ Ἰουδαίων καθηγητὰς, οἳ μέχρι πολλοῦ διετέλεσαν τ̃ τ̃ σωτῆρος ἀντιπιζόμενοι δόξῃ, καὶ τὸ μὴ ἦκον εἰς αὐτοὺς, σθένει οὖσαν αὐτ̃ πανταχοῦ ἀποφαίνοντες, ἐθαυματούργει μὲν πολυτρόπως· οἱ δὲ τοῖς ὑπὲρ θαῦμα πικρὰ κατέχεον λόγοις, θρασυμίας. ἔφασκον γὰρ ἐν Βεελζεβοὺλ ἄρχοντι τ̃ δαιμονίων αὐτὸν ἐκβάλλειν τὰ δαιμόνια. πᾶς ὑπὲρ νόμου εἰσηγήσεσι κατεκήλησι πολλάκις τοὺς ἀκροωμένους. οἱ δὲ πρὸς τ̃το κατώλισθον δυσπειθείας, ὥστε τοῖς ἐπαινοῦσιν ὀπτιμᾶν, καὶ λέγειν, δαιμόνιον ἔχει, καὶ μαίνεται, τί ἀκούετε αὐτοῦ; ἐδεδίεσαν τοίνυν τὰς τ̃ Φαρισαίων ὀπτιβουλάς. ἣν μαρτυρήσῃ λέγων ὁ μακάριος Εὐαγγελιστής. ἔγνωσαν τοίνυν οἱ ἄρχοντες, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ Χριστὸς, ἀλλὰ διὰ τοὺς Φαρισαίους οὐχ ὡμολόγησαν. ἤδη γὰρ συνέτεντο οἱ Ἰουδαῖοι, ἐάν τινα ὁμολογήσῃ Χριστὸν εἶναι, ἀποσυνάγωγος γένηται. ὀπτιμᾶν δὲ τοὺς νομοδιδασκάλους, καὶ αὐτὸς ὁ σωτὴρ λέγων. καὶ ὑμῖν τοῖς νομικοῖς οὐαὶ, ὅτι ἤρατε τὴν κλεῖδα τ̃ γνώσεως, αὐτοὶ οὐκ εἰσέρχεσθε, καὶ τοὺς εἰσερχομένους κωλύετε. αἰτιᾶται τοίνυν τοὺς τ̃ Ἰουδαίων δήμους, ὡς ἐκ πολλ̃ ἄγαν ἀσυνεσίας καταφρονήσαντας τ̃ ὄντος τε, καὶ ζῶντος Θεοῦ, τ̃ τὸν οὐρανὸν διαστήσαντος λόγῳ, καὶ θεμελιώσαντος τὴν γῆν, τιμήσαντας ὑπὲρ μᾶλλον τὴν εἰς ἀνθρώπους αἰδῶ, καὶ φωνὴν ἀξιόμβους ἀνθρώπων φθαρτ̃, οἵτινες πόαις ἐν ἴσῳ ξηραίνονται. ὅτι γὰρ ἔμελλον τὴν ἀπασῶν ἐσχάτην ὑποστήσεσθαι κόλασιν, οἱ δ' ἔκτοπον αὐτοῖς ὀπτιθέντες * δόγμα, καὶ ἀπαγαγόντες ἀφ' τοῦτο τ̃ ζητ̃σαι ἡμᾶς τὸν καλοῦντα πρὸς σωτηρίαν, πεπληροφόρηκε, προσθείς. ὃν τρόπον γὰρ ἐβουλεύσαντο τ̃ ἆραί σε. καὶ νυνὶ ποῦ ὁ θυμὸς τ̃ θλίβοντός σε ἐν γὰρ τ̃ σώζεσθαί σε, οὐ στήσεται, οὐδὲ χρονίσει. γέγονε γὰρ τ̃ γραμματέων, καὶ Φαρισαίων πρόσκαιρος ὁ θυμὸς κατὰ τ̃ ὑπὸ χεῖρα λαοῦ.

A Vocauit enim Seruator per Euangelii prædicationem ad peccati ablutionem, per fidem scilicet in ipsum, ad participationem sancti Spiritus, & ad laudem ac gloriam adoptionis. Sed tu, inquit, ô Israel, cùm ego sim ille qui est, non veritus es vocantem ad vitam despicere & contemnere, sed timuisti tibi ab homine mortali, & à filio hominis, qui ceu fœnum exaruerunt. Deinde oblitus es eius Dei qui fecit te, qui formauit cælum, qui terram stabiliuit.

B Et timuisti faciem affligentis te. Accusat autem Deus hisce verbis Iudæorum præfectos, qui semper & assiduè Seruatoris gloriæ resistebant, & quantum in ipsis erat, eam omnino nullam reddiderunt. Varia enim hic edidit miracula: At illi contra diuina signa plusquam admirabilia, acerba verba effuderunt, atque in Beelzebul principe dæmoniorum, eum eiicere dæmonia dictitarunt. Hic sæpe auditores doctrina & institutionibus plusquam legalibus demulcebat. Illi eò impietatis

C prolapsi sunt, vt eos qui laudabant reprehenderent, & dicerent: Dæmonium habet, & insanit, qui auditis illum? Reformidarunt igitur Pharisæorum insidias: idque testificabitur beatus Euangelista, dicens: [Nouerant igitur principes, eum esse Christum: sed propter Pharisæos non confessi sunt. Iam enim conspirauerant Iudæi, vt si quis eum confiteretur Christum esse, synagogæ communione priuaretur. Reprehendit etiam legum doctores ipse Seruator, inquiens: Et vobis legulei-

D væ, quia sustulistis clauem scientiæ, nec ipsi ingredimini, & alios ingredientes prohibetis. Accusat igitur Iudaicum populum, quippe qui ex insigni imprudentia, Deum qui est & qui viuit, qui cælum firmauit verbo, qui terram fundauit, contempserit, prætuleritque reuerentiam erga homines, vocésque hominum mortalium acceperit, qui perinde ac herbæ exarescunt. Quòd e-

E nim subituri sunt vltimum supplicium, qui turpem hunc timorem illis incusserunt, & hoc pacto à colendo eum qui ad salutem vocat abduxerunt, probauit, cùm adiicit: Quemadmodum enim cogitarunt tollere te, & nunc vbi furor affligentis te? Cùm enim tu seruaberis, non stabit, neque permanebit. Scribarum enim & Pharisæorum furor temporarius erat, contra populum manu ac potestati suæ subditum:

* Plumfr. legisse videtur διδόντες

quin & in interitum abierunt, & mactationi sunt expositi. Et qui in Christum crediderunt, seruati gaudebant, & ab ira diuina liberi. Verùm isti non durarunt, hoc est, non ita longè pòst perierunt, cuncta Iudæa vastata, & templo incenso, & deleta Hierusalem, simul cum his qui eam inhabitabant.

A ἀλλ' ὤλοντο τοὺς ἀπώλεσα, καὶ δέδοται τοῖς σφαγὴν. καὶ οἱ μὲν πιστεύσαντες εἰς Χριστὸν ἔχαιρον σωσεσωσμένοι, ἔξωτε γεγονότες τῆς θείας ὀργῆς, οἱ δ' οὐκ ἐχάρησαν, τοῦτ' ἔστιν, οὐκ εἰς μακρὰν ἀπολώλασι πεπορθημένης ἁπάσης τῆς Ἰουδαίας, καὶ κατεμπρησθέντος τοῦ ναοῦ, καὶ ὠλεθρευμένης τῆς Ἱερουσαλὴμ, ὁμοῦ τοῖς οἰκοῦσιν αὐτήν.

Quia ego Deus tuus, qui conturbo mare, & qui sonare facio fluctus eius. Dominus Sabaoth est nomen mihi. Ponam sermones meos in os tuum, & sub umbra manus meæ protegam te, in qua statui cælum, & fundaui terram: & dicet Sion, Deus meus es tu.

Ὅτι ἐγὼ ὁ Θεός σου, ὁ ταράττων τὴν θάλασσαν, καὶ ἠχῶν τὰ κύματα αὐτῆς. κύριος Σαβαὼθ ὄνομά μοι. θήσω τοὺς λόγους μου εἰς τὸ στόμα σου, καὶ ὑπὸ τὴν σκιὰν τῆς χειρός μου σκεπάσω σε, ἐν ᾗ ἔστησα τὸν οὐρανὸν, καὶ ἐθεμελίωσα τὴν γῆν. καὶ ἐρεῖ Σιών, ὅτι Θεός μου εἶ σύ.

Accusatis Israelitis, vt qui homines timuerunt, siue synagogæ præsides, ac horum reuerentia, in puteum interitus imprudenter inciderunt, omninóque dilectionem in illum parui duxerunt: ostendit hisce verbis, se calamitates ac persecutiones, quæcunque piis contingant, leues ac faciles reddere, & insectantium peruersitatem: inefficacem infirmamque efficere, tristia in melius vertendo, & rerum asperarum insultum in tranquillitatem commutando. Assumit autem exempli causa, spatiosum hoc, quod videmus mare. Ego enim sum, inquit, qui conturbo mare, & qui sonare facio fluctus eius. Dominus Sabaoth nomen mihi. Quemadmodum igitur fluctus interdum attollitur, & vehementi impetu in terram irruit ac impingit, ventorum vi pulsus, ac rursus mox, Deo volente, in serenitatem & tranquillitatem mutatur: ad eundem quoque modum grauia & intolerabilia, & ad omnium malorum extremum deducentia, solo, inquit, nutu velut in serenitatem conuerto. Omni enim tumultu consopito, ad voluptatem amplissimam reuoco ac resoluo, eos, qui pro pietate certamen suscipiunt. Idque est, opinor, quod ænigmaticè Psallentis lyra est decantatum: [Præcepit procellæ, & stetit in auram, & sedauit fluctus eius.] Vt autem absque omni dubio spem ac fiduciam concipiant, omnino hæc quæ denunciata sunt, ad exitum procursura, nec fallacem aut mendacem esse promissionem, sed auxilium esse certò ferendum, necessariò ait: Dominus Sabaoth nomen mihi. Nam si est Dominus exercituum:

Psal. 106.

B C D E

ὅτι ἐγὼ ὁ Θεός σου, ὁ ταράττων τὴν θάλασσαν, καὶ ἠχῶν τὰ κύματα αὐτῆς. κύριος Σαβαὼθ ὄνομά μοι. θήσω τοὺς λόγους μου εἰς τὸ στόμα σου, καὶ ὑπὸ τὴν σκιὰν τῆς χειρός μου σκεπάσω σε, ἐν ᾗ ἔστησα τὸν οὐρανὸν, καὶ ἐθεμελίωσα τὴν γῆν. καὶ ἐρεῖ Σιών, ὅτι Θεός μου εἶ σύ.

Αἰτιασάμενος τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ, ὡς φοβηθέντας μὲν ἀνθρώπους, ἤτοι τοὺς τῶν συναγωγῶν ἀρχοντας ἢ συναγωγῆς αὐτοὺς τοῖς τῆς ἀπειθείας τέλμασιν ἀσυνέτως ἐμβεβηκότας, ἀλογήσαντάς τε πάντελῶς καὶ εἰς αὐτὸν ἀγάπης, δηλοῖ διὰ τούτων, ὅτι τὰ παρεισάκτους, καὶ δια-γμοὺς, αἵτινες ἂν συμβαίνωσι τοῖς δι' εὐσέβειαν πρὸς μόνον, καθίστησιν ἀμοχθὶ, καὶ ταῖς τῶν ἐπηρεαζόντων δυσκρασίας, ἀπροσκόπτους τε, καὶ ἀδρανεῖς ἀποφαίνει, μεθιστὰς εἰς τὸ ῥᾷον τὰ λυπηρὰ, καὶ καταστρέφων εἰς εὐθυμίαν τὴν αἰσχρῶν τὸ ἔφοδον. δέχεται δ' ὁ τοῦ παραδείγματα ταύτῃ τὴν ὡρωμένην πλατεῖαν θάλασσαν. ἐγὼ γάρ εἰμι φησὶν, ὁ ταράττων τὴν θάλασσαν, καὶ ἠχῶν τὰ κύματα αὐτῆς. κύριος Σαβαὼθ ὄνομά μοι. ὥσπερ οὖν κυρτοῦται μὲν ἐπ' ὀλίγον ὅτε τὸ κῦμα, καὶ ῥαδιουργῶν τῇ χώρᾳ προσρήγνυται πρὸς τὴν αἰθέριον βίας σκυλόμενον, μεταπίπτει δὲ πάλιν εἰς εὐδίαν, καὶ γαλήνην ἐνθέλοντος Θεοῦ, καὶ τὸν αὐτὸν τρόπον ἔστιν ἃ πράγματα, καὶ δύσκολα, καὶ πάντως εἰς ἔλαττον ἀποφέροντα κακοῦ. μεθίστημι φησὶν οἱονεὶ πρὸς εὐδίαν καταστάσας μόνον· πάντα γὰρ καταπαύσας θορυβον εἰς τὸ τῆς εὐθυμίας αὐτίκα μοι πλάττοις τῆς εὐσεβείας ὑποφαθλῆν ἐλομένους. καὶ τοῦτο οἶμαι ὅτι τὸ ᾄσμα τῆς τοῦ ψάλλοντος λύρας αἰνιγματωδῶς ὑμνούμενον. ἐπέταξε τῇ καταιγίδι, καὶ ἔστη εἰς αὔραν, καὶ ἐκόπασε τὰ κύματα αὐτῆς. ἵνα δὲ πάντως ἐνδιασμοῦ δίχα πεπαιδεύηνται τὸ θαρρεῖν, ὅτι πάντα τε, καὶ πάντως εἰς πέρας ἀραμεῖται τὰ ἐπηγγελμένα, καὶ οὐκ ἂν ποτε ἀφεύσαιτο τῆς πρὸ αὐτοῦ δοθείσης ὑποσχέσεως ἡ ὑποδοχὴ, ἀναγκαίως φησὶν, ὅτι κύριος Σαβαὼθ ὄνομά μοι. εἰ γὰρ ἔστι κύριος τῶν δυνάμεων,

Commentary in Esaiam.

πῶς ἀπονήσῃ τοῖς ὃ ἀφωσιωμένοις τινάς, ἢ ποῖον A quomodo esset ad seruandum aliquos
οὕτω ὃ δυσχερές, ἢ ἀδύνατον τῇ παντοκρατορικῇ imbecillus? aut quæ res tam est difficilis, tam ardua, quæ non possit ab omnipotente dextra perfici? Inducit porrò & aliud quiddam quod ad auxilium satis sit, simúlque declarat, dissolutum esse & extinctum eorum furorem, & cessasse odii incommodum: deinceps verò se eorum rationem habiturum, & misericordia eos & amore dignaturum, qui his, qui ignouerunt apparitionem eius, conueniat. [Ponam enim, inquit, sermones meos in os tuum.] Quid autem sit, dixit ille diuinus Dauid, psallens: [Peccatori dixit Deus: Quare tu enarras iustificationes meas? & assumis testamentum meum ore tuo?] Non enim decora est laus in ore peccatoris, quemadmodum scriptum est. Interdicit itaque & prohibet prophanum & sceleratum Dei lex, omnino eius sermones memorare. Dictum est enim: Ex abundantia cordis os loquitur. Quid ni ergo cunctis perspicuum sit, eos qui cor malum habent, bonos sermones eructare non posse? Itaque sanctis maximè conuenit, & mente legem Dei tenere, & lingua ac verbis quasi ebullire & depromere. Promittit igitur vniuersorum Deus, velut iustis iam & in fide sanctificatis, & ingenuitatis laudem percipientibus, se impositurum suos eorum ori sermones, vt diuinam legem crebris vsurpantes sermonibus, viam sibi ad salutem accommodatam intelligant. De omni siquidem iusto scriptum est: [Lex Dei eius in corde ipsius, & non subuertentur gressus eius.] Et iterum: [In corde meo abscondi oracula tua, vt no peccem tibi.] Sustinet enim nos diuina lex, vt pulchrè solidati & fundati simus, & mentem ad optima omnia vitæ instituta rectè dirigamus: nec eam delabi ad deteriora sinit, & ab eo quod malo afficere solet, quasi iuueniliter abducit & fortiter. Quia verò, vt dixi, eos velut iam ingenuos ac germanos alloquitur, aliud porrò quippiam appromittit. Protegam enim, inquit, te, vmbra manus meæ. Dignum possessione est & eximium hoc quoque bonum, & ad salutem sat magnum, quibus semel eo frui conceditur. Manum enim Dei & Patris non aliud esse intelligimus, quàm ab eo natum filium Dominum nostrum Iesum Christum. His autem qui illi parent, nihil poterit nocere, eorum, quæ nocere solent. Erunt

B psal. 49

C

D psal. 118

E

namque robusti & fortissimi, omnémque tumultum ac tentationes vincent, nec à Satana capientur, omnémque carnis fœditatem superabunt, nec animi neque corporis motibus affectibúsve succumbent. Quòd autem omnipotens Patris dextra, sic eos afficiat: ostendit, cùm adiicit: Qua statui cælum, & fundaui terram. Si enim, sicuti scriptum est, sermone Domini cæli firmati sunt, si terra constabilita est, vt immota maneat: quid ni satis sit potens ad eos seruandum, quicunque eius protectionem volunt magni æstimare? Tunc, tunc, inquit, dicet Sion, Deus meus es tu. Hinc mihi considera Christianæ fidei confessionem clarè & perspicuè introductam. Olim enim Christum licet multa edentem miracula, & diuinorum signorum splendore, qui omnem orationem superat & admirationem, illustratum, ex insigni quadam impietate, ignorare se dicebant, cùm tamen non ignorauerint verè, sed contumelia affecerunt. Dicere enim ausi sunt homines insigniter deliri, & stulti, & impia mente præditi: [Nos scimus eum Mosi loquutum esse Deum, hunc autem vnde sit, nescimus.] Sed hi, inquit, qui negant, & ad hanc impietatem delapsi sunt, lingua meos sermones circumferentes, & sub protectione manus meæ dexteræ versati, iterum agnoscent Redemptorem, & confitebuntur, dicentes ei: Deus meus es tu. Res igitur salutaris est fides, & via ad vitam adducens sempiternam, est virtus Christianæ confessionis.

Excitare, excitare, exurge Hierusalem, quæ bibisti poculum furoris de manu Domini. Poculum enim ruinæ, calicem furoris ebibisti & euacuasti, nec erat qui consolaretur te ex omnibus filiis tuis quos peperisti: nec erat qui apprehenderet manum tuam, nec ex omnibus filiis tuis quos extulisti.

Collapsam veluti & iam iacentem nunc Iudæorum synagogam affatur, & iubet resurgere, tantùm non manum porrigens, & vt Deus, miseratus. Nec dicimus corpoream esse hanc excitationem, quia nec illius modi intelligenda est hæc ruina, sed quæ intelligentia percipitur, & in incredulitate quasi perficitur. Ergo huius resurrectionis bonum in fide est. Ceciderunt enim planè in interitum, eò quòd Euange-

A ἀνδρὸς, ἐ ἀυπολμήπαπαι, θαρύβου τε πθμτὸς, ἢ πειρασμῶν ἀμείνους, ἢ ἀνάλωτοι τῷ Σατανᾷ, ἢ σαρκικῆς ἀπάσης ἐπέκεινα βδελυρίας, ἢ πέρα παθῶν ψυχικῶν τε ἅμα, καὶ σωματικῶν. ὅτι ἡ πθναλκὴς ἡ τῦ παῖδὸς δεξιὰ ἀμαχεῖσθαι παρασκευάζῃ πρεπόντως, ἐν ἢ ἔκτισα τὸν ὐρανὸν, ἢ ἐθεμελίωσα τὴν γῆν. εἰ γὰρ τῷ λόγῳ κυρίου οἱ ὐρανοὶ ἐστερεώθησαν, καθὰ γέγραπται, ἐρήρεσται δὲ, καὶ ἡ γῆ πρὸς τὸ ἀκλονήτως ἔχειν. πῶς B οὐκ ἀμαρκέσειεν εἰς τὸ σῶσαι ἅπαντας, τοὺς ὅπωσδήπω ἄξιον τὸ ὑπὲρ αὐτῦ σπέρδειν ποιεῖσθαι πολλοῦ; τότε δὴ τότε φησὶν, ἐρεῖ Σιὼν Θεός μου εἶ σύ. ἐναργῶς μοι βλέπειν δοκῶ τε, ἢ σαφῶς τὴν εἰς Χριστὸν πίστεως τὴν ὁμολογίαν εἰσηνεγμένην. πάλαι μὲν γὰρ καίτοι θαυμασιουργοῦντα, πολυτρόπως καὶ τῇ λαμπρότητι τῆς θεοσημίας, τῇ ὑπὲρ λόγον, καὶ θαῦμα δόξαν ἔχοντα Χριστὸν, οὐκ πολλῆς ἄγαν ἀσεβείας ἀγνοεῖν ἔφασκον, οὐκ ἐγνωκότες ἀληθῶς, ἀλλ' ὑβρίζοντες. τε- C τολμήκασι γὰρ εἰπεῖν οὐκ πολλῆς ἄγαν ἐμβροντησίας, ἤγουν ἀπονοίας, καὶ ἀφιλοθέου φρονήματος, ἡμεῖς οἴδαμεν, ὅτι Μωσῆ λελάληκεν ὁ Θεὸς, τῦτον ἢ οὐκ οἴδαμεν πόθεν ἐστίν. ἀλλ' οἱ πάλαι φησὶν ἀγνοῦμενοι, καὶ δυσεβείας εἰς τῦτο καταπλιθέντες, λαβόντες ἐν γλώσσῃ τοὺς ἐμοὺς λόγους, ἢ ὑπὸ τὴν σκέπην τῆς ἐμῆς χειρὸς δεξιᾶς, ὑπαγνώσονται τὸν λυτρωτὴν, ὁμολογήσουσι λέγοντες πρὸς αὐτὸν. Θεός μου εἶ σύ. χρῆμα τοίνυν σωτήριον ἡ πίστις, ἢ ὁδὸς εἰς ζωὴν ἀποφέρουσα τὴν ἀμίρυτον, D ἡ εἰς Χριστὸν ὁμολογίας ἡ δύναμις.

Ἐξεγείρου, ἀνάστηθι Ἱερουσαλὴμ, ἡ πιοῦσα τὸ ποτήριον τῦ θυμοῦ ἐκ χειρὸς κυρίου. τὸ ποτήριον τῆς τρώσεως, τὸ κύαθον τῦ θυμοῦ ἐξέπιες, καὶ ἐξεκένωσας, καὶ οὐκ ἔστιν ὁ παρακαλῶν σε ἀπὸ πάντων τῶν τέκνων σου, ὧν ἔτεκες· καὶ οὐκ ἔστιν ὁ ἀντιλαμβανόμενος τῆς χειρός σου, οὐδὲ ἀπὸ πάντων τῶν υἱῶν σου, ὧν ὕψωσας.

Ὡς πεσοῦσαν, καὶ ἔτι κειμένην τὴν τῶν Ἰουδαίων E συναγωγὴν πρὸς ἀναστῆναι λέγει, ἢ ἀνάστηναι κελεύει, μονονουχὶ χεῖρα δοῦσα, ἢ καταικτείρων ὡς Θεός. ἢ ὃ δὴ τοῦ Ψαλμῳδοῦ σημαίνειν εἴη τὸ ἔργον, ὅτι μηδὲ τοιαύτην νοσοῦσι πρὸς σύρεσιν τὴν τρῶσιν, νοητὴν δὲ μᾶλλον, ὡς ἂν ἀπιστίᾳ τετελεσμένην. σκοτοῖ γὰρ πίστις ὃ τῆς ἐν τούτοις ἀνασάσεως ἀγαθόν. πεπτώκασι γὰρ ὁμολογουμένως εἰς ὄλεθρον· ὃ προσπαίζοντι μὲν τὸ ἀναστῆ-

λικὴν καὶ σωτήριον κήρυγμα, προσδεξαμένους δὲ μᾶλλον διδασκαλίας τε, καὶ ἐντάλματα τὰ ἀνθρώπων κἂν τοῖς Θεοῦ λέγοντος σαφῶς διὰ φωνῆς Ησαΐου. λαός μου οἱ μακαρίζοντες ὑμᾶς, πλανῶσιν ὑμᾶς. καὶ τὴν τρίβον τῶν ποδῶν ὑμῶν ταράττουσιν. ἀεὶ γὰρ αὐτοῖς τὸν διὰ Μωσέως νόμον, οἱ καθηγηταὶ τοῦ λαοῦ λέγοντες, καὶ συχνῶς ἐκεῖνο βοῶντες. μακάριοι ἐσμὲν Ισραὴλ, ὅτι τὰ ἀρεστὰ κυρίῳ γνωστὰ ἡμῖν ἐστιν, ἀπεκόμιζον τὸν ἐκεῖθεν χεῖρα τὸν νοῦν τῆς εἰς Χριστὸν ἀγάπης, καὶ τῆς αὐτοῦ χάριτος, ἀλογίαν ἀναπείσαντες πεπλανήκασιν αὐτούς, καὶ τὸν τρίβον τῶν ποδῶν αὐτῶν σαίνεσχον, ὀρθοποδεῖν οὐκ ἐάοντες, ἤγουν δι' ἀληθείας ἐργάζεσθαι τρίβου πρὸς τὸ εἰς πίστιν δικαιωσιν, καίτοι τοῦ νόμου τελοῦντος τοῦτον. Σκοπῶ δεῖ λέγειν φησί. τοῦτο ἐστιν σαφῶς ὃ λέγει τοῦ Παύλου φωνῆς. ἔγειρε ὁ καθεύδων, καὶ ἀνάστα ἐκ τῶν νεκρῶν, καὶ ἐπιφαύσει σοι ὁ Χριστός. καὶ μικρὸν κἀκεῖνο πρὸς τούτῳ. δεῖ γὰρ πρῆναι χεῖρας, καὶ τὰ παραλελυμένα γόνατα ἀνορθῶσαι, καὶ τροχιὰς ὀρθὰς ποιεῖσθαι τοῖς ποσὶν ὑμῶν. ἵνα μὴ τραπῶμεν καὶ ἰσοπαλῆ ταῖς αὐτῶν δυσσεβείαις ἐκτετίκασι δίκαιον ἐμπροσθήσαντες Χριστῷ, καὶ τὸν ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς τὸ γε ἧκον ἐπ' αὐτοῖς θανάτῳ παρακαλέσαντες ἀθετῆσαι λέγων. ἃ πέπωκας τὸ ποτήριον τοῦ θυμοῦ ἐκ χειρὸς κυρίου. τὸ ποτήριον γὰρ τῆς πτώσεως τὸ κόνδυ τοῦ θυμοῦ ἐξέχεας, καὶ ἐξεκένωσας. καὶ κόνδυ μὲν φησὶ τὸ κεῖμα. τὸ δὲ ἐξεκένωσας ἐπὶ τούτοις οὐχὶ τὸ ἐξέχεας καταση μαίνει αὖ, ἐκεῖνο δὲ μᾶλλον ὡς ἅπαν ἐκπέπωκας, τοῦτ' ἔστι, πλήρη τὸν θυμὸν εἰσεδέξω τοῦ θεοῦ κυρίου, καὶ ἰσόρροπον τοῖς παρανομήσασιν ὑπομεμένηκας τοῦ ὀργοῦ. κακοὶ γὰρ κακῶς ἀπολώλασι, τοῦτο μὲν πεπορθημένης αὐτῶν ἁπάσης τῆς χώρας, ὁμοῦ δὲ τῆς Ιερουσαλὴμ καὶ αὐτοῦ τοῦ κατεμπρησθέντος τοῦ παναγιωτάτου ναοῦ, καὶ παντελῶς τῆς εἰς Θεὸν ἐλπίδος ἀπολιωθήσαντες, καὶ τῆς τῶν ἁγίων ἀγγέλων ἀρχεωσόμενοι. τούτων δὲ ἁπάντων συμβεβηκότων σοι φησὶ, καὶ οἷς μεμεθυσμένης πληρεστάτῳ θυμῷ, οὐδεὶς παρῆν τῶν σῶν τέκνων οὐκ ἦν ὁ ἀντιλαμβανόμενος τῆς χειρός σου, οὐκ ἦν ὁ παρακαλῶν. πλῆθος μὲν γὰρ ἦσαν παρ' αὐτοῖς λευῖται, καὶ ἱερεῖς, γραμματεῖς τε, καὶ Φαρισαῖοι ταῖς παρὰ πάντων ἐντρυφῶντες τιμαῖς, ὑψούμενοι ἐπὶ μέγα διὰ τὸ περιεῖναι καὶ περιεστάναι τοὺς ἄλλους· ἀλλ' οὐδεὶς ἐκ πάντων ἀπεσόβησε τῆς Ιουδαίας τὴν συμφορὰν τὴν ἐκ θείας ὀργῆς ἐπενεγκοῦσαν

licam & salutarem prædicationem non admiserint, sed potius doctrinis & præceptis hominum attenderint, etiamsi apertè dicat voce Esaiæ Deus: [Populo mi, qui vos beatos prædicant, seducunt vos, & semitam pedum vestrorum conturbant.] Semper enim hi qui principatum obtinebant, apud eos Mosis legem blaterantes, illúdque crebrò clamantes: Beati sumus, Israel, quia quæ Deo accepta sunt, nobis nota sunt: mentes suorum à dilectione Christi abduxerunt, & eius gratiam pro nihilo ducere persuaserunt, ac fefellerunt, semitámque pedum eorum confuderunt, non sinentes eos recto pede incedere, nec recta via ad fidei iustificationem tendere, cùm tamen lex nihil proficeret. Itaque inquit: Excitare, id planè est, quod voce Paulina dictum est: Excitare qui dormis, & surge è mortuis, ac illuminabit te Christus. Quin & illud præterea: Quocirca remissas manus, & dissoluta genua surrigite, & rectas facite orbitas pedibus vestris. Quòd autem dignam & ipsorum impietatibus parem pœnam soluerint, debacchati in Christum, & principem vitæ, quantum in ipsis erat, morte efficere ausi, declarat: Quæ bibisti, inquiens, poculum furoris de manu Domini. Poculum enim ruinæ, & calicem furoris exhausisti & euacuasti. Calicem vocat iudicium. Euacuasti, his verbis non significat, Effudisti, sed illud potius, velut totum ebibisti, id est, plenum furorem à Domino recepisti, & æqualem præuaricationibus iram sustinuisti. Mali enim malè perierunt: partim deuastata cuncta eorum regione, & simul cum Hierosolymis incenso ipso templo celebratissimo: deinde etiam à spe in Deum decidentes, & à grege sanctorum expulsi, his, inquit, omnibus tibi accidentibus, & plenissimo furore velut inebriatæ tibi nemo tuorum liberorum adfuit, non erat qui manum tuam apprehenderet, nemo qui consolaretur. Complures enim apud eos erant Leuitæ & sacerdotes, Scribæ ac Pharisæi, honoribus præ omnibus circumfluentes, & in sublime euecti, eò quòd præcellerent & præstarent reliquis. Sed ex omnibus, nemo Iudæam prohibuit calamitate, quæ ex diuina ira

illis illata est. Nemo erat tantus, qui intolerabilibus malis implicatæ vllam vel mediocrem consolationem admouere posset. Itaque iniuriam fecerunt, dum eos à dilectione Christi abduxerunt, & fidem in illum reiicere persuaserunt, illisque in interitus foueas prolapsis nihil adiumenti attulerunt.

Duo ista contraria sunt tibi, & quis secum contristabitur? ruina & contritio, fames & gladius: Quis te consolabitur? Filij tui indigentes, dormientes in compitis omnium viarum, sicut beta semicocta, pleni furore Domini, dissoluti per iram Domini Dei.

Plurima mala quæ Iudæis contigerunt enumerare licet, captiuitatis tempore sub Vespasiano, inquam, & Tito: quum tota Iudæorum regio conflagrauit, & nullum calamitatis genus illis defuit, sed ad summum quasi omnis mali fastigium pertigerunt. Quod etiam illis omnium Seruator Christus prænunciauit: Abductus est enim à Pilati militibus, ad locum crucis. Cùm etiam mulieres sequerentur, & eum deflerent, con- luc. uersus dixit illis: [Filiæ Hierusalem, » nolite deflere me, sed deflete vos & » liberos vestros.] Et rursus: [Cùm vi- » deritis obsessam à militibus Hierusa- » lem, tunc dicetis montibus: Operite » nos, & collibus, cadite in nos.] Quin etiam insanabilis calamitatis pondus à sanctis prophetis pluribus verbis prænunciatum est. Eadem etiam sententia gignitur & insinuatur nobis in his versibus. O enim misera Hierusalem: Duo ista tibi contraria sunt, inquit, pro, repugnant, & dissident. Et cuiusmodi sunt illa? Ruina & contritio, fames & gladius. Quibus verbis velut breuiter & concisè belli calamitas significatur. Verùm illud considerandum est non oscitanter. Nam quatuor enumeratis, duo illa esse dicit. Siquidem ruinam memorauit, & contritionem, & famem, & gladium. Quid ergo dicimus? aut quo pacto esse poterunt duo, quæ dicta sunt? Etiamsi plura esse videantur, primis tamen sequentia hîc sermo propheticus coniungit. Nimirum semper casum sequitur contritio, famem gladius, id est, mors. Duo igitur prima sunt, ruina & fames, sequun-

A μοῦσιν αὐτῇ. Οὐδεὶς ἰῶ τοιοῦτος, ὃς ἀφορήτοις ἐνθλημμένῃ κακοῖς κἂν χαλεπὴν μετρίαν τὴν παράκλησιν προσενεγκεῖν δυνάμενος. Οὕτω γὰρ ἠδίκησαν μὲν ἀπάγοντες αὐτοὺς τῆς εἰς Θεὸν ἀγάπης, καὶ ἀνυπόδεκτον ποιῆσαι τὴν εἰς αὐτὸν ἀναπείθοντες πίστιν. Ὠφέλησαν δὲ οὐδέν, τοῖς τῆς ἀπωλείας βόθροις ἐνολισθήσαντες.

Δύο ταῦτα ἀντικείμενά σοι, καὶ τίς σοι συλλυπηθήσεται; τραῦμα δὲ, καὶ συντέλεια, λιμὸς, καὶ μάχαιρα. τίς σε παρακαλέσει; υἱοί σου οἱ * πορθοῦντες, οἱ καθεύδοντες ἐπ' ἄκρου * χ. ἐπὶ πάσης ὁδοῦ, ὡς σικύαλον ἡμίεφθον, οἱ πλῆρες πάντων θυμοῦ κυρίου ἐκλελυμένοι ἀπὸ κυρίου τοῦ Θεοῦ.

Πλεῖστα μὲν οὖν ὅσα ἀπαριθμήσαιτο τὰ τοῖς Ἰουδαίοις συμβεβηκότα κακὰ κατὰ τὸν τῆς ἁλώσεως καιρὸν, τὸν ὅτε γε Φημὶ Οὐεσπασιανοῦ, καὶ Τίτου, ὅτε πᾶσα μὲν ἐνεπρήσθη τῶν Ἰουδαίων ἡ χώρα, συμφορᾶς δὲ τόπος οὐδεὶς ἀνέλιφθεν αὐτοῖς, ἀλλ' εἰς ἄκρον πάντας διεπλάκησαν κακοῦ, C παραπληγχθέντος καὶ τοῦτο αὐτοῖς τοῦ παθόντων σωτῆρος Χριστοῦ. ἀπεκρίζετο μὲν γὰρ ὑπὸ τῶν Πιλάτου στρατιωτῶν ὅτε ἐπὶ τὸν σταυροῦ τόπον, ὅπου εἱποντο κλαίουσαι γυναῖκες αὐτῷ, στραφεὶς πρὸς αὐτὰς ἔφη. θυγατέρες Ἱερουσαλὴμ, μὴ κλαίετε ἐπ' ἐμοὶ, κλαίετε δὲ ἐφ' ὑμᾶς, καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα ὑμῶν. Καὶ πάλιν ὅταν εἰδῆτε κυκλουμένην ὑπὸ στρατοπέδων τὴν Ἱερουσαλὴμ, τότε ἔρητε τοῖς ὄρεσι, καλύψατε ἡμᾶς, καὶ τοῖς βουνοῖς πέσετε ἐφ' ἡμᾶς, καὶ δὴ πλείστων ὅσων τῆς D μηκίστου συμφορᾶς ὁ βασὴς προσαπηγγέλετο δὴ παρὰ προφητῶν ἁγίων. Ταῦτα δὲ νῦν ἡ τῶν προκειμένων ἡμῖν στίχων ὠδὶ δυνάμις. ὦ γὰρ ἀθλία, φησὶν, Ἱερουσαλὴμ, δύο σοι ταῦτα ἀντίκειται, φησὶν, αἱ τε μάχαι, καὶ πόλεμοι. καὶ ποῖά ταῦτα ἐστί; τραῦμα. καὶ συντέλεια, λιμὸς, καὶ μάχαιρα. ἐν τούτοις μὲν ὡς ἐν βραχεῖ, καὶ συνεσταλμένως ἡ τοῦ πολέμου συμφορὰ σημαίνεται. πλὴν ἐκεῖνο ἀθρητέον, ὅ προφθάνως. τέσσαρα γὰρ ἀπαριθμησάμενος, δύο φησὶν αὐτά. τραῦμα γὰρ ἔφη, καὶ συντέλειαν, καὶ λιμὸν, καὶ μάχαιραν. καὶ τί δῆτα φαμὲν; ἢ πῶς δύ' εἶεν δύο τὰ ὠνομασμένα, κἂν εἰ πλείονα ἔχοιεν δόξαν, τὰ ἑπόμενα τοῖς προτέροις ὁ προφητικὸς ἐν τούτοις συνάπτει λόγος. οἷ τι φημὶ, ἕπεται πάντως τῷ πτώματι ἡ συντελεία, καὶ τῷ λιμῷ μάχαιρα· τοῦτ' ἔστιν; ὁ θάνατος. δύο δὴ οὖν τὰ πρῶτα, τοῦτ' ἔστι; τραῦμα, καὶ λιμὸς, ἑπόμε-

να δὲ τοῦτοις, συντειμμά τε, καὶ μάχαιρα. τούτων οὖν ἀρα φησὶ συμβεβηκότων, τίς ὁ ἐπαμυνῶν δυνάμενος, ἢ ἀποσοβῆσαι τὴν συμφορᾶς τιν' ἔφοδον. τοῦτο γὰρ ἡ παράκλησις ἐνθάδε δηλοῖ. ἆρα γὰρ, φησὶν, ἀρκέσουσιν υἱοί σοι πρὸς τοῦτο. καί τοι, καὶ αὐτοὺς ὄντας ἰδεῖν ἐξηπορημένους, τοῦτ' ἔστιν, οὐδὲν ἔχοντας, ὃ βουλεύσονταί τε, ἢ φράσουσιν εἰς παράκλησιν ἑαυτοῖς, εἰς ὄνησιν τῶν ἰδίων ψυχῶν. καθεύδουσι γὰρ ἐπ' ἄκρου πάσης ἐξόδου. καταστάσης γὰρ τοῦ πολέμου, τὴν Ιουδαίων χώρας ἐξέφυγον οἱ δυνατοὶ, ἢ κατειλήφασι τὰς τῶν χώρας ἑσχατιάς, ἵνα εἶεν ἕτοιμοι πρὸς φυγήν. οἱ μὲν γὰρ ὡς πρὸς ὁμόρους τοὺς Αἰγυπτίους, οἱ δὲ ἢ ὡς γείτονα τῶν Μωαβιτῶν, ἦλθον τὰς ἑτέρας τῶν προσοίκων ἐθνῶν καταλαμβανόμενοι τόπους χώρας. ἦσαν δὲ ἐπ' ἄκρου πάσης ἐξόδου, τοῦτ' ἔστιν, ἐν ταῖς ἐσχατιαῖς τῆς γῆς, ὡς ἔφην, οὐκ ἐγρηγορότες, ἦλθον φράσαί τι δυνάμενοι, τῶν ὅσα ὄντων, οὐκ ἀσθενοῦσι τοῖς παθοῦσιν εἰς ὄνησιν, ἀλλ' ὄντες μεμεθυσμένοι, καὶ καρηβαροῦντες, ἢ κείμενοι, πεφυκόμενοί τε οὕτως τὰς φρένας, καὶ ἀκληλυμένοι τὸν νοῦν, ὡς σεύτλιον ἡμίεφθον. ἢ ποῖα τούτων ἡ πρόφασις; πεπλήρωνται γὰρ θυμοῦ κυρίου, αἰτίαται τὴν ἀκλυσίαν αὐτοῖς αὐτὸν γένεσθαι. πεφύκαμεν γὰρ ἀεί πως, ὅτι καὶ ταῖς εἰς λῆξιν, καὶ ἀπροσκλήτοις βαλλόμεθα συμφοραῖς, μηκέτι ἢ ὀξυηκότα τὸν νοῦν ἔχειν ἐν ἑαυτοῖς, ἓν οὐδένα πόρον εὑρίσκειν τὸν δυνάμενον ἀλεξῆσαι δυνάμενον, ἢ κλάσαι μᾶλλον καθ' ἡμῶν ὄντος τοῦ κακοῦ.

Διὰ τοῦτο ἄκουε ταπεινωμένη, καὶ μεθύουσα, οὐκ ἀπὸ οἴνου. οὕτω λέγει κύριος ὁ Θεὸς ὁ κρίνων τὸν λαὸν αὐτοῦ. ἰδοὺ εἴληφα ἐκ χειρός σου τὸ ποτήριον τῆς πτώσεως, τὸ κόνδυ τοῦ θυμοῦ, καὶ οὐ προσθήσω πιεῖν αὐτὸ ἔτι, καὶ δώσω, καὶ ἐμβαλῶ αὐτὸ εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἀδικησάντων σε, καὶ τῶν ταπεινωσάντων σε, οἳ εἶπαν τῇ ψυχῇ σου, κύφον ἵνα παρέλθωμεν, καὶ ἔθηκας τῇ γῇ ἴσα τὰ μέσα σου, ἔξω τοῖς παρουσιάζουσιν.

Καταικτείροντος οἱ λόγοι, ἢ ἀναστέλλοντος μᾶλλον τὸν θυμὸν, ἀνιέντος ἢ μᾶλλον εἰς εὐθυμίαν αὐτοῦ. ταπεινωμένην γὰρ ὀνομάζει, καὶ μεθύουσαν. ἐκπεπλῆχθαι γὰρ, ὡς ἔφην, αἰ πέρα μέτρου συμφοραὶ, καὶ εἰς ἔσχατον κακοῦ κατενεγκεῖν τοὺς ἁλισκομένους, καὶ μεθύουσαν τοὺς πεπονθότας, πλὴν οὐκ ἀπ' οἴνου, καθὰ φησί· τὸ γὰρ κυρίου ποτήριον, οὐκ αἰσθητὸν νοεῖται πόσιν, οὐδὲ τὸ σὺν

A tur hæc, contritio & gladius. His ergo, inquit, accidentibus, quis subuenire poteſt? quis impetum calamitatis huiuſce propulſare? Hoc enim hîc ſignificat conſolatio. Nunquid igitur, inquit, ad hoc ſufficient filii tui? Sed enim eos videre eſt redactos ad inopiam, id eſt, nihil habentes quod conſulant & faciant ad ſolatium ſuum, ad vtilitatem ſuarum animarum. Dormiunt enim in compitis omnium platearum. Nam ingruente bello, è regione Iudæorum fugerunt B potentes, & regionis extrema occuparunt, vt ad fugam parati eſſent. Alii enim ad finitimos Ægyptios ſe contulerunt: alii vicina loca Moabitarum, aliáſque accolarum gentium regiones capere feſtinarunt. Erant autem in compitis omnium viarum, id eſt, in extremis terræ eius partibus, vt dixi: nec erant vigilantes, aut valentes aliquid præſtare, quod poſſit afflictis opem ferre, ſed velut inebriati, & capite graui, ac ſupini & iacentes, & ita remiſſi animis, ac mente C ſoluti, vt beta ſemicocta. Et quæ horum cauſa? Impleti enim ſunt furore Domini, & ſolutionis ac laxitatis huius cauſa, hæc eſt. Solemus enim ſemper, quando in ſummas & inconſolabiles calamitates deiicimur, mente tantùm non excedere, nec vllum inuenire exitum poſſumus ad ſalutem, maximè ſi malum hoc nobis immiſſum ſit diuinitùs.

Propter hoc audi humiliata & ebria, non vino. Sic dicit Dominus Deus, iu- D *dicans populum ſuum: Ecce tuli de manu tua poculum ruinæ, calicẽ furoris, nec perges vltrà illũ bibere, & dabo, & mittã eum in manus eorum qui iniuſtè oppreſſerunt te, & humiliarunt te, qui dixerunt animæ tuæ, Inclinare, vt prætereamus, & æquaſti ſolo media tua, foris tranſeuntibus.*

E Commiſerãtis ſunt hæc verba, & iram reprimentis, eoſque ad animi tranquillitatem inuitantis. Humiliatam enim nominat & ebriam. Immenſæ enim, vt dixi, calamitates in extrema mala deducere facilè poterant eos qui his impediti ſunt, & afflictos inebriarunt, verùm non vino, quemadmodum ait. Poculum enim Domini nequaquam intelligitur eſſe quod ſenſu percipitur, neque

eiuſmodi

eiusmodi in eo est mixtio, vt promiscuè & communiter intelligatur. Sed in more est scripturæ diuinitùs inspiratæ, poculum nominare, distributam cuique portionem, seu iniusto, seu bono. Exempli causa, psallit & ait de facinorosis diuinus Dauid:

Psal. 10. " [Ignis, sulphur, & spiritus procellæ, " pars calicis eorum: sors hæc præpa- " rata est à Domino his qui eum igno- " rant, & sententia infesta & aduersa " de illis feretur.] Nam qui ignem & sulphur ebibunt, pœnam sustinent perpetuam & ineuitabilem. Quadrabit autem iusto cuiuis, illud dicere:

Psal. 115. " [Calicem salutaris accipiam, & no- " men Domini inuocabo.] Nosse enim omnino & inuocare vniuersorum Dominum, futura est his istuc factitantibus, salutaris potio. Non igitur dicit, qui iustè iudicat Deus, vino ebriam factam esse Hierusalem, sed insanabili calamitate, & infelicitate intolerabili. Iusta autem iudicat, bonis quidem, sortem conuenientem tribuendo: eos verò qui tales non sunt, reprehendendo, vt se ipsis meliores redditi, ab his vitiorum generibus recedant, mentémque conuertant eò, vt velint sapere & facere, quæ diuinis eius legibus videntur consentanea. Verùm inquit: Ecce tuli poculum ruinæ quasi de manu tua: nec perges vltrà illud bibere. Vocabitur siquidem, vt dixi, ad agnitionem Christi, & supernis bonis nobiscum circumfluet: eritque ipsa sacrorum donorum participeps, spiritualésque habebit diuitias.

Osee 3. " Cuius testis est propheta dicens: [Propterea multis diebus sedebunt filii " Israel, nec erit rex, neque princeps, " neque sacrificium, neque altare, nec " sacerdotium, neque declarationes: & " deinceps reuertentur filii Israel, & " exquirent Dominum Deum suum, & " Dauidem regem suum. Et stupebunt " in Domino, & in bonis eius, nouissimis diebus.] Dauidem enim his verbis, ex semine Dauidis, natum secundum carnem Christum, prophetica appellat oratio. Cuius etiam rei euidens argumentum est, quòd mortuo iam diuino Dauide, pluribus pòst ætatibus, facta sit hæc prophetia. Itaque hactenus quidem nondum vocatus est ad fidei gratiam, nondum amotum est iræ poculum. Sed vbi fide Christum coluerit, tunc omnino poculum ab eo auferetur, & aliis meis bonis ipsa affluet.

A αὐτῷ κεφάλαιον τιθέντων, ὡς ἐν κοινῷ. ἔθος ὂν μᾶλλον τῇ ἁγιογράφῳ ποτήριον ὀνομάζειν τὴν ἐκ νεμηθεῖσαν ἑκάστῳ μοῖραν, ἢ ἀδίκῳ τυχόν, ἢ ἐν ἀγαθῷ. οὕτω τοι φησὶ, ψάλλει, ὁ φησὶ τοῖς τὰ ἀλιτηρίων ὁ θεσπέσιος Δαβίδ. πῦρ, καὶ θεῖον, καὶ πνεῦμα καταιγίδος, ἡ μερὶς τοῦ ποτηρίου αὐτῶν κλῆρος ἔσται ἡτοιμασμένος τοῖς μὴ εἰδόσιν αὐτὸν, καὶ ψηφὸς αὐτοῖς ἡ παλαιὰ λεπὶς καταλήψεται. πῦρ γὰρ ὥσπερ καὶ θεῖον ἐκπίνοντες διὰ παντὸς, καὶ ἀνίκητον ὑπομένοντες B δίκην. ἁρμόσαι δ' ἂν δικαίῳ πομπὴ τὸ χρῆσθαι λέγειν. ποτήριον σωτηρίου λήψομαι, καὶ τὸ ὄνομα τοῦ κυρίου ἐπικαλέσομαι. τὸ γὰρ ὅλως εἰδέναι τε, καὶ ἐπικαλεῖσθαι τὸν τῶν ὅλων κύριον θεὸν ἐν τοῖς τοῦτο δρᾶν εἰωθόσι σωτήριον κεφάλαιον. οὐκοῦν οὐκ ἀπὸ οἴνου φησὶ μεμεθύσθαι τὴν Ἱερουσαλὴμ ὁ τὰ δίκαια κρίνων θεὸς, ἀλλ' ἐξ ἀπηκέστου συμφορᾶς, καὶ δεινοπαθείας ἀφορήτου. δίκαια δ' ἂν κρίνοι τοῖς μὲν ἀγαθοῖς τὸν ἑοικότα κλῆρον ἐκνεμηκώς, τοῖς δὲ μὴ τοιούτοις ἐπιτίμων, ἵν' ἑαυτῶν ἀμείνους ἀναδεδειγμένοι τῆς μὲν τῆς φαυλότητος ἔργων ἀποφοιτήσαι, μεταθήσασθαι δ' αὖ πρὸς τὰ βουλεύσασθαι φρονῆσαί τε, καὶ δρᾶν τὰ τοῖς θείοις αὐτοῦ δοκοῦντα νόμοις. πλὴν ἰδοὺ φησὶν εἴληφα τὸ ποτήριον τῆς πλάνης ὡς ἐκ χειρός σου, καὶ οὐ προσθήσεταί ἔτι πιεῖν αὐτό. κεκλήσεται γὰρ, ὡς ἔφην, εἰς ἐπίγνωσιν τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἐπιρρυήσεται μοι ἡμῖν τοῖς ἄνωθεν ἀγαθοῖς. ἔσται δὲ καὶ αὐτὴ χειρισμοῦ C μέτοχος ἱεραῦ, καὶ πλοῦτον ἕξει πνευματικόν. ᾧ τούτου μάρτυς ὁ προφήτης λέγων. διότι ἡμέρας πολλὰς καθίσονται οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ, οὐκ ὄντος βασιλέως, οὐδὲ ὄντος ἄρχοντος, οὐκ οὔσης θυσίας, οὐδὲ ὄντος θυσιαστηρίου, οὐδὲ ἱερατείας, οὔτε δήλων, καὶ μὴ τούτων ἐπιστρέψουσιν οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ. καὶ ἐπιζητήσουσι κύριον τὸν Θεὸν αὐτῶν, καὶ Δαβὶδ τὸν βασιλέα αὐτῶν, καὶ ἐκστήσονται ἐπὶ τῷ κυρίῳ, καὶ ἐπὶ τοῖς ἀγαθοῖς αὐτοῦ ἐπ' ἐσχάτου τῶν ἡμερῶν. Δαβὶδ γὰρ ἐν τούτοις τὸν ἀπὸ D σπέρματος Δαβὶδ κατὰ σάρκα Χριστὸν ὁ προφητικὸς ὀνομάζει λόγος. καὶ τούτου σαφὴς ἀπόδειξις. τετρακοστὸς, καὶ ἔνδεκα τοῦ θεσπεσίου Δαβὶδ πλείσας ὅσους ὕστερον γενεὰς γενέσθαι τὴν προφητείαν. ἐκοῦσιν ἕως μὲν ὅπου κέκληται πρὸς τὴν πίστεως χάριν, ὅπου τὸ ποτήριον ἀπέλιπε τῆς ὀργῆς. ἐπειδὰν δὲ τὴν πίστιν τιμήσῃ Χριστὸν, τότε δὴ πάντως ληφθήσεται μὲν ἀπ' αὐτῆς τὸ ποτήριον, ἐπιρρυήσῃ δὲ καὶ αὐτὴ τοῖς ἄλλοις ἀγαθοῖς ὁμοῦ,

περὶ ὧν γέγραπται, ὅτι ἐπιλήσονται τῆς θλίψεως
αὐτῶν τῆς πρώτης, καὶ οὐ μὴ ἀναβῇ αὐτῶν ἐπὶ τὴν
καρδίαν. ἔσται δὲ μᾶλλον ἀγαλλίαμα, καὶ εὐφρο-
σύνη αἰώνιος ἐπὶ κεφαλῆς αὐτῶν. ἀπέδρα
δὲ ὀδύνη, λύπη, καὶ στεναγμός. πλὴν ὅταν λη-
φθῇ τὸ ποτήριον ἀπ' αὐτῶν, ἀδημονήσουσι τοῖς τῶν
ἀδικησάντων αὐτοὺς ἐσομένοις. ἠδίκησαν δὲ κατὰ
ἕνα τρόπον ὀρθοποδῆσαι μὴ συγχωρήσαντες, μήτε
μιᾷ ἀμέμπτον ἐλάσαι τρίβον, δι' ἧς ἐνάρε-
στον τῷ Θεῷ καταρτίζεσθαι ζωὴν, καὶ
τῆς ἀγγελικῆς πολιτείας τῇ φαιδρότητι
κατημφιεσμένους, ὁμοῦ τοῖς πιστεύσασιν εἰς Χρι-
στὸν εἰς τὴν ἄνω καταντῆσαι πόλιν. τίνες οὖν ἄρα
νοηθεῖεν οἱ ἀδικήσαντες αὐτούς; ὅσον μὲν γὰρ ἧκεν
εἰς τὸ πρόχειρόν τε, καὶ ἐμφανὲς εἰπεῖν, πρῶ-
τον μὲν καὶ ἀληθεῖ λαχόντες τῆς συναγωγῆς,
οἱ δὴ μᾶλιστα τὸ ποτήριον ἐκπιεπώκασι τῷ θυ-
μῷ. ἅτε γὰρ ἀσφαλεστέρως εἶχον πρὸς τοὺς
ἄλλους τὴν ὑβριν, τοσούτῳ φορτικωτέρων
ἐφήκασι τὸν πολέμου τὴν ἔφοδον, λιμῆς τε καὶ δό-
ξης, πλούτου καὶ τρυφῆς, καὶ αὐτοῦ δὴ τοῦ ζῆν ἄζω-
θούμενοι. εἰ δὲ χρὴ καὶ τῶν κεκρυμμένων εἰπεῖν
ἀναγκαῖον δὲ οἶμαι καὶ τοῦτο φανερὸν ἡδικεῖσθαι τὴν
τῶν Ἰουδαίων συναγωγὴν, οὐκ ἀπὸ γε τῶν κεκτη-
μένων ἀληθῶς λαχόντων μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ σκαιό-
τητος διαβολικῆς, οὐκ ἐώσης αὐτοὺς θεῖον εἰς
νοῦν εἰσδέξασθαι φῶς, ἵνα δὴ σώσειν τὸν καλοῦν-
τα πρὸς σωτηρίαν, τὸν δικαιοῦντα τὸν ἀσεβῆ, καὶ
ἀπαλλάττοντα δίκης, καὶ τῶν θανάτου δεσμῶν
ἐξέλκοντα, φημὶ δὴ Χριστόν· ὃ τούτου μάρτυς ὁ
Παῦλος ὡδὶ γεγραφώς· εἰ δὲ καὶ ἔστι κεκαλυμμέ-
νον τὸ εὐαγγέλιον ἡμῶν, ἐν τοῖς ἀπολλυμένοις ἐστὶ
κεκαλυμμένον, ἐν οἷς ὁ Θεὸς τοῦ αἰῶνος τούτου
ἐτύφλωσε τὰ νοήματα τῶν ἀπίστων, εἰς τὸ μὴ
αὐγάσαι τὸν φωτισμὸν τοῦ εὐαγγελίου τῆς δόξης
Χριστοῦ. καὶ μὴν καὶ αὐτὸς ὁ υἱὸς τοῖς Ἰουδαίων
ἀγέλαις ἔφη τι συμβαίνειν τοιοῦτον, καὶ διήλεγξεν
ἐναργῶς ὡς ἐκ πνεύματος ἀκαθάρτου, σκλη-
ροὺς γεγόνασι, καὶ ἀπειθεῖς, καὶ εἰς πᾶν ὁτιοῦν ἀπε-
φέροντο τῶν κακῶν. ἔφη γὰρ ὅτι ὅταν τὸ ἀκά-
θαρτον πνεῦμα ἐξέλθῃ ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου, πο-
ρεύεται δι' ἀνύδρων τόπων ζητοῦν ἀνάπαυσιν,
καὶ ὅταν μὴ εὑρῇ ὑποστρέφειν φησὶ λέγων· ὑπο-
στρέψω εἰς τὸν οἶκόν μου, ὅθεν ἐξῆλθον, τότε πα-
ραλαμβάνει ἕτερα ἑπτὰ πονηρὰ πνεύματα πο-
νηρότερα ἑαυτοῦ, καὶ εἰσελθόντα κατοικεῖ ἐκεῖ, καὶ
γίνεται τὰ ἔσχατα τοῦ ἀνθρώπου ἐκείνου χείρονα τῶν
πρώτων. οὕτως ἔσται τῇ γενεᾷ ταύτῃ τῇ πονηρᾷ.

A de quibus scriptum est: Obliuiscetur afflictionis ipsorum primæ, nec ascendet in cor eorum: erit autem potius exultatio, & lætitia æterna in capite eorum. Fugit enim dolor, & mœror, & gemitus. Verùm quando auferetur ab ea poculum, dabitur in manus eorum qui iniquè oppresserunt. Quomodo autem oppressérunt? cùm non sinerent eam recto pede insistere, neque irreprehensibilem semitam intendere, qua licebat vitam Deo acceptam rectè instituere, & Euangelicæ conuersationis splendore conuestiri, simúlque cum his qui in Christum crediderunt, ad supremam ciuitatem peruenire. Qui ergo hi intelligi debent qui oppressérunt iniustè? Quòd ad obuium & perspicuum sensum attinet, primùm, qui præfuerunt synagogæ, hi maximè poculum furoris ebiberunt. Nam quò insigniori præ aliis tranquillitate potiebantur, eò molestiorem senserunt belli impetum: cùm honore, gloria, opibus, deliciis & ipsa etiam vita deturbarentur. Sin aliud reconditum est dicendum, dicere autem, opinor, est necesse, dicimus iniuriis oppressam Iudæorum synagogam, non ab his solùm qui præfectura functi sunt, sed & à sinistra diaboli malitia, qui non sinit eos diuinam lucem animo accipere, quò vocantem ad salutem, iustificantem impium, liberantem à pœna, & è mortis vinculis extrahentem, Christum inquam, intelligerent. Cuius testis est Paulus qui sic scripsit: [Quòd si tectum est nostrum Euangelium in his qui pereunt tectum est, 2. Cor. 4.
in quibus Deus huius seculi excæcauit mentes infidelium, nè lucear eis illuminatio Euangelii gloriæ Christi.]
Certè ipse etiam filius tale quiddam dixit Iudæorum gregibus accidisse, & eos apertè redarguit, vt qui ex impuro spiritu, duri essent & refractarii, & in omnia mala abducerentur. Ait enim: [Cùm immundus Matth. 12.
spiritus exit ab homine, peragrat siticulosa loca, quærens requietem: quam vbi non inuenit, reuertitur, inquit, dicens: Reuertar in domum meam vnde exii: tum adsumit alios septem malos spiritus, deteriores se, & ingressi ibi habitant, fiúntque nouissima hominis illius peiora prioribus. Sic erit progeniei huic malæ.]

Cpluerunt enim deos qui ibi erant, inerátque illis immundus ſpiritus. Per Moſem autem redempti, & lege quæ eſt rerum agendarum definitrix, accepta, audierunt eum diſertè dicentem ; [Dominum Deum tuum adorabis, & eum ſolum coles : eiectúſque eſt corde eorum immundus ſpiritus.] Sed cum non haberent Dei timorem in ſe ipſis, nec Ieſum per fidem in ſe reciperent. (Habitat enim in cordibus noſtris per fidem, ſicuti ſcriptum eſt) locum illum vacare antiquus ille & impurus ſpiritus conſpicatus, irrupit denuò, & in illos immigrauit, factáque ſunt illorum nouiſſima deteriora prioribus. Nam proditorem illum inter diſcipulos, talem ab hoc impietatis inuentore effectum eſſe, non eſt obſcurum. Scriptum namque eſt poſt offam, ingreſſum eſſe in eum Satanam. Punita eſt igitur Iudæorum ſynagoga, obtenebrante illam Satana, nec permittente eam animi oculis, mundi lucem, id eſt, Chriſtum, intueri. Cæterùm cùm ad conuerſionem vocati ſunt, datum eſt poculum furoris, & calix ruinæ in manus eorum qui eam iniuria oppreſſerant : Punitæ ſunt enim malæ & aduerſariæ poteſtates, deiiciente eas in Orcum omnium Seruatore Chriſto qui eas catenis tenebroſis in tartarum coniectas, tradidit in iudicium magni diei cuſtodiendas & cruciandas. Iſtæ enim dicunt Hieruſalem, Inclinare, vt tranſeamus. Hæc autem ſubiecit media terræ illis hâc gradientibus, id eſt, ſeipſam ſubſtrauit ac ſubiecit conculcare volentibus. Hoc autem faciunt malæ poteſtates tum, cùm viderint animam remiſſam, quæ mentem ſuam ita abiicit, facilè velit impiis earum ac Deo infeſtis conſiliis parere atque ſubiacere.

Deut. 6.

A λελατρεύκασι μὲν γὰρ ἐν Αἰγύπτῳ τοῖς αὐτόθι θεοῖς, καὶ ἦν ἐν αὐτοῖς τὸ ἀκάθαρτον πνεῦμα. ὅπερ ὁ λελυτρωνται διὰ Μωσέως, καὶ τῶν προσταττόντων ὅσια τὸν ἐδέχοντο νόμον, ἤκουον λέγοντος ἐναργῶς. κύριον τὸν Θεόν σου προσκυνήσεις, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις, ἀπελήλαται τῆς καρδίας αὐτῶν, καὶ τὸ ἀκάθαρτον πνεῦμα. ὅπερ ὁ οὐκ ἐθέλησαν ἐν ἑαυτοῖς τὸν τοῦ Θεοῦ φόβον, ὅτε μὲν ἐνοίκον ἐδέξαντο διὰ πίστεως τὸν Ἰησοῦν· κατοικεῖ γὰρ ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν διὰ πίστεως, καθὰ γέγραπται, σχολάζοντα τὸν τόπον τὸ ἀρχαῖον ὄφιν, καὶ ἀκάθαρτον πνεῦμα πεφαλμένον, εἰσελήλαται πάλιν, καὶ κατῴκησεν ἐν αὐτοῖς, καὶ γέγονεν αὐτοῖς τὰ ἔσχατα χείρονα τῶν πρώτων. ὅτι δὲ καὶ τὸν προδότην ἐν μαθηταῖς τοιοῦτον ψυχὴν πρεσκύασιν ὁ τῆς ἀσεβείας εὑρετής, οὐκ ἀσυμφανές. γέγραπται γὰρ, ὅτι μετὰ τὸ ψωμίον εἰσῆλθεν εἰς αὐτὸν ὁ Σατανᾶς. ἔοικεν τετιμῶρηται μὲν ἡ τῶν Ἰουδαίων συναγωγὴ καταισχύνοντος αὐτὴν τὸν Σατανᾶ, καὶ οὐκ ἐώντος ἰδεῖν τοῖς τῆς διανοίας ὄμμασι τὸ τοῦ κόσμου φῶς, τοῦτ' ἔστι, Χριστόν. ὅπερ ὁ κεκλίκασι πρὸς ὑπερβαίνω, δίδοται δὲ τὸ ποτήριον τοῦ θυμοῦ, καὶ τὸ κύνδυ τῆς παιδώσεως εἰς χεῖρας τῶν ἀδικησάντων αὐτὴν, τετιμωρίωνται αἱ πονηραὶ, καὶ αὐτοκείμεναι δυνάμεις, καθιέντος αὐτὰς εἰς ᾅδου ὑπὸ πάντων Σωτῆρος Χριστοῦ, καὶ σειραῖς ζόφου ταρταρώσας παρέδωκεν εἰς κρίσιν μεγάλης ἡμέρας κολαζομένους τηρῆν. αὗται γὰρ ἦσαν αἱ λέγουσαι Ἱερουσαλὴμ, κύφον ἵνα παρέλθωμεν, ἡ ὑποτιθεῖσα τὰ μέσα τῆς γῆς τοῖς δι' αὐτῆς πορευομένοις, τοῦτ' ἔστιν, ἑαυτὴν ὑπέστρωσε, καὶ ὑποτιθεῖσα τοῖς ἐθέλουσι καταπατεῖν, τοῦτο δρῶσιν αἱ πονηραὶ δυνάμεις, ὅταν ἴδωσι ψυχὴν παρειμένην, καὶ τὸν ἴδιον παραρρίπτουσαν νοῦν, εἰς ὃ ὑποκεῖσθαι θέλειν εὐκόλως τοῖς ἑαυτῶν ἀνοσίοις καὶ ἀνομίστοις βουλαῖς.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙC ΠΑΤΡΟC ΗΜΩΝ

ΚΥΡΙΛΛΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙCΚΟΠΟΥ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑC,

ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΡΟΦΗΤΗΝ ΗCΑΙΑΝ

βιβλίον ε. Τόμοι ἕξ.

S. CYRILLI ALEXANDRIÆ

ARCHIEPISCOPI,

COMMENTARIORVM IN PROPHETAM ESAIAM

LIBER QVINTVS, TOMI SEX.

ΤΟΜΟC ΠΡΩΤΟC.

ΕΞΕΓΕΙΡΟΥ, ἐξεγείρου Σιών, ἔνδυσαι τὴν ἰσχύν σου Σιών, καὶ ἔνδυσαι τὴν δόξαν σου Ιερουσαλήμ, πόλις ἡ ἁγία, οὐκέτι προσθήσεται διελθεῖν διά σου ἀπερίτμητος, καὶ ἀκάθαρτος.

Σιών τε καὶ Ιερουσαλὴμ ἀκούων ἐν τούτοις, μὴ πόλεις ἁπλῶς διὰ λίθων ἐγηγερμένας καταδηλοῦσθαι νομίσῃς. σημαίνει δὲ μᾶλλον τῆς προφητείας ὁ λόγος τὴν κεκλημένων διὰ τῆς πίστεως τὴν ὁμήγυριν, ἤγουν ἐκκλησίαν ἔκ τε τῶν Ιουδαϊκῶν ἐθνῶν, καὶ ἐξ ἐθνῶν. τὸ γε μὴν, ἐξεγείρου, λέγων καὶ μάλα συχνῶς δαψιλεστάτην αὐτοῖς χορηγίζεται τὴν παράκλησιν. ὥσπερ γὰρ καθά φησιν ὁ πανσοφος Παῦλος, οὗ ἐπλεόνασεν ἡ ἁμαρτία, ὑπερεπερίσσευσεν ἡ χάρις, οὕτως ἔνθα πολὺ τὸ πικρὸν τῆς δίκης, ἐκεῖ ἰσοπαλὴς πῶς

TOMVS PRIMVS.

EXCITARE, excitare Sion, induere fortitudine tua Sion, & induere gloria tua Hierusalem, ciuitas sancta: Non vltrà perget transire per te incircunciſus & immundus. CAP. LII

Sion & Hierusalem cùm audis in hiſce verbis, ne putes ciuitates ex lapidibus extructas ſimpliciter denotari. Significat potius hæc prophetica oratio, eorum qui per fidem acquiſiti ſunt aggregationem & Eccleſiam, ex Iudæorum contubernio & Gentium. Excitare quippe cùm dicit, idque ſemel atque iterum, largiſſimam illis impartit conſolationem. Sicuti enim ſapientiſſimus Paulus ait: Vbi abundauit peccatum, cò magis excelluit gratia: ſic vbi ingens pœnæ acerbitas, illic calamitatibus par

consolatio, imò longè ipsis rebus tristibus vberior. Inducre iubet eam fortitudinem suam, & ad hæc gloriam. Fortitudo, intelligi potest actuosa quædam efficientia seu efficacitas, non ineptè, qua animus cuiusque iuuenili impetu fertur ad ea quæ agenda sunt. Gloria verò, quis alius esse potest, præterquam ille gloriæ Dominus, qui est Christus? quem diuinus Cantor alicubi alloquitur: Exurge gloria mea. Rursus alibi, de omni in illum credente: Laus virtutis eorum tu es. Quemadmodum autem gloriam & fortitudinem hanc induamus, declarauit nobis sapientissimus Paulus. Iterum enim dixit: Induite Dominum nostrum Iesum Christum, & carnis rationem ne habeatis, ad cupiditatem. Præterea etiam: [Quicunque enim in Christum baptizati estis, Christum induistis.] Quin & propheta Esaias, velut mulierem variis modis exornatam, Ecclesiæ personam introduxit: Exultet, inquiens, anima mea in Domino. Induit enim me vestimento salutis, & tunica lætitiæ. Indumentum ergo est Christus, omnibus sanctis accommodatissimum: & tunica lætitiæ quæ intelligentia percipitur, quæ fortitudinem nobis conciliat & gloriam. Sanctam ciuitatem nominat, Ecclesiam. Sanctificata est, non cultu legali: perficit enim lex neminem: sed conformis facta Christo, & diuinæ eius naturæ particeps, communicatione scilicet sancti Spiritus: in quo & in diem redemptionis obsignati sumus; omnibus abluti & exuti sordibus, omni labe vacui. Iustificati etenim sumus per fidem in ipsum, & securitate quadam in omnibus ab ipso ditati sumus, & quasi muro quopiam gratia ipsius muniti: qui omnem diabolicum insultum à nobis profligat, & sæuas incursiones potestatum resistentium. Idque docet, cùm ait quasi ad Sion seu Hierusalem, quæ est Ecclesia Dei viuentis: Non perget vltrà transire per te incircuncisus & impurus. Historicè quidem hoc modo quod dictum est intelliges. Gentes illæ finitimæ Hierusalem, incircuncisæ illæ & impuræ intelligi possunt; quæ nec illum natura & verè Deum cognorunt, nec legis pædagogiam assequutæ sunt. quin etiam sæpissimè aduersus sanguine Israelitico oriundos dimicarunt: ita vt frequenter etiam illorum

psal. 56.

Rom. 6.

συμφορᾶς παράκλησις, μᾶλλον δὲ πολὺ λίαν τῆς ἀνυδρίας ἀμφιλαφεστέρα. ἐνδύσασθαι δὲ προστέταχε τὴν ἰσχὺν αὐτῆς, καὶ πρὸς γε τούτῳ τὴν δόξαν. τὴν ἰσχὺν μὲν ἡ κατ' ἐνέργειαν πρακτικὴ νοοῖτ' ἂν εἰκότως, καθ' ἣν ἡ ἑκάστου ψυχὴ πρὸς πᾶσι τοῖς τυχοῦσι τῶν πρακτέων ἵεται σὺν φρονήματι νεανικῷ. δόξα δὲ τίς ἂν ἕτερος εἴη παρὰ γε τὸν δόξης κύριον, ὃς ὅστι Χριστός, πρὸς ὃν που φησὶν ὁ θεσπέσιος μελῳδός, ποτὲ μέν, ὅτι ἐξεγρθήτω ἡ δόξα μου, ποτὲ δὲ πάλιν περὶ παντὸς τοῦ πιστεύοντος εἰς αὐτόν, ὅτι δὲ καύχημα ἡ δυνάμεως αὐτῶν σὺ εἶ· ἐνδυσώμεθα δὲ τίνα τρόπον τήν τε δόξαν, καὶ τὴν ἰσχὺν αὐτῆς, διεσάφησεν ἡμῖν ὁ πανσόφος Παῦλος, ἔφη δὲ πάλιν, ἐνδύσασθε τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, καὶ τῆς σαρκὸς πρόνοιαν μὴ ποιεῖσθε εἰς ἐπιθυμίαν, καὶ προστέθεικε τούτῳ, ὅσοι γὰρ εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, Χριστὸν ἐνεδύσασθε· καὶ μὴν καὶ ὁ προφήτης Ἡσαΐας ὡς ἐν τάξει γυναικὸς πολυτρόπως ὡραϊσμένης τὸ τῆς ἐκκλησίας πρόσωπον εἰσαγόμενος λέγων. ἀγαλλιάσθω ἡ ψυχή μου ἐπὶ τῷ κυρίῳ, ἐνέδυσε γάρ με ἱμάτιον σωτηρίου, καὶ χιτῶνα εὐφροσύνης· ἀμφίον οὖν ἁρμόττον Χριστὸς ἁγίοις πᾶσι πρεπωδέστατον, καὶ χιτὼν εὐφροσύνης ἡ νοητὴ παρέχουσα ἡμῖν ἰσχύν, καὶ δόξης. ἁγίαν δὲ πόλιν ὀνομάζει τὴν ἐκκλησίαν. ἡγιάσθητε γὰρ οὐ διὰ γε τοῦ κατὰ νόμον λατρείας, τετελείωκε γὰρ ὁ νόμος οὐδένα, ἀλλὰ σύμμορφος γενομένη Χριστῷ, καὶ τῆς θείας αὐτοῦ φύσεως κοινωνὸς, καὶ μετοχῇ δηλονότι τοῦ ἁγίου πνεύματος, ἐν ᾧ καὶ ἐσφραγίσθημεν εἰς ἡμέραν ἀπολυτρώσεως πᾶσι ῥύπον ἀπονιψάμενοι, καὶ ἀπάσης κηλῖδος ἀπηλλαγμένοι. δεδικαιώμεθα γὰρ διὰ πίστεως τῆς εἰς αὐτὸν, καὶ τῆς πρὸς αὐτοῦ πρὸς πάντοτε ἀσφαλείας πεπλουτήκαμεν, καὶ οἷ τετειχίσμεθα τῇ πρὸς αὐτοῦ χάριτι πᾶσιν ἡμῖν ἀποσοβοῦντες ἔφοδον διαβολικὴν, καὶ τὰς τῶν ἀντικειμένων δυνάμεων ἀγρίας ἐπιφυσήσεις. καὶ τοῦτο διδάσκει λέγων ὡς πρὸς γε τὴν Σιὼν, ἤγουν τὴν Ἱερουσαλὴμ, ἥ τίς ὅστιν ἐκκλησία Θεοῦ ζῶντος, οὐκέτι προσθήσεται διελθεῖν διὰ σοῦ ἀπερίτμητος, καὶ ἀκάθαρτος. ἰσοεικότως μὲν γὰρ οἱ ἐκ σὺν ἡμῖν ἔθνη ἀπερίτμητα, καὶ ἀκάθαρτα νοηθείη ἄν, οὔτε Θεὸν εἰδότα τὸν φύσει καὶ ἀληθῶς, οὔτε μὴν τὴν διὰ γε τοῦ νόμου παιδαγωγίαν, ἐμάχοντο δὲ καὶ μάλα συχνὰς πρὸς τοὺς ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ, ὥστε καὶ ἀμείνους ὁρᾶν πλησχολὴν

ενώσης δυνάμεως αὐτοῖς, μονονυχὶ δὲ καὶ πατήσεσθαι δι' αὐτῆς, ὡς ἐρριμμένοις ὑπὸ πόδας ἔχοιτε αὐτούς. Ἀπὸ γὰρ τῶν ἰσοστοίχως συμβαινόντων ἔλθ' ὅτε, φέρε, διαπλάττωμεν τὰ πνευματικὰ τῶν δαιμόνων σίφη, τοῦτ' ἔστιν, οἱ κοσμοκράτορες τοῦ σκότους τούτου, καὶ σὺν αὐτοῖς ὁ βέβηλος Σατανᾶς ἔτι ὕπω ψυχὰς ὑπὸ Θεῷ ψυχὰς ὑπὸ πόδας ἔχοισι, καὶ οἷς διέρχονται δι' αὐτῶν, ἐκκόπτοντος οὐδενός, ἤγουν ἐπαμύνοντος· ἐπειδὴ δὲ Θεῷ συστοιχισθῶσι δόξαν καὶ ἰσχὺν ἔχωσιν αὐτὸν, τότε δὴ τότε πεπαύσεται τὰ τῆς ἐκείνων πλεονεξίας. γέγραπται γὰρ ὅτι παρεμβαλεῖ ἄγγελος κυρίου κύκλῳ τῶν φοβουμένων αὐτὸν, καὶ ῥύσεται αὐτούς. ἀπερίτμητοι οὖν, καὶ ἀκάθαρτοι νοηθεῖεν ἂν οἱ βδελυροί. καὶ βέβηλοι, καὶ ῥύπου πλήρεις ἐμποιητικοί, καὶ πονηροί, καὶ αἰτιατικοὶ δυνάμεις.

Ἐκτίναξαι τὸν χοῦν, καὶ ἀνάστηθι, καὶ κάθισον Ἱερουσαλήμ. ἔκδυσαι τὸν δεσμὸν τοῦ τραχήλου σου ὁ αἰχμάλωτος θυγάτηρ Σιών.

Καυχημάτων ἀληθεστέρων ἀποφαίνει λοιπὸν ὑπόθημα καὶ τίνα ἔσται τρόπον ἐνδύσηται τὴν ἰσχὺν τοῦ βραχίονος αὐτῆς, καὶ τοῦτο τοῦ τρόπου τὴν δόξαν διδάσκει σαφῶς, τοῦτον μὲν ἀποτινάξασθαι κελεύει τὸν χοῦν, ἀνίστασθαί τε οὕτω, καθίσαι τε, καὶ ἐκδύσασθαι τὸν δεσμὸν τοῦ τραχήλου, καὶ χοῦν ἐν τούτοις καθάπερ ἐγὼμαι, τροφὰς τοῦτο σημαίνει ὁ γαῶδες φρόνημα, καὶ τῶν σαρκικῶν ὑπὸ θυμῶν τὸ ἀκάθαρσίαν. ὥσπερ γὰρ τοῖς χαμαὶ κειμένοις πᾶσά πως ἀνάγκη κοῦ, καὶ κόνεως ἀναπίμπλασθαι, κἂν τὸν ἴσον οἶμαι τοῦτον τρόπον, καὶ τοῖς τὸ νοῦν ἔχουσι χαμαιρριφῆ, καὶ γαῶδες ὂν φρόνημα οἱ τῆς σαρκικῆς ἀκαθαρσίας ἐνίζαίοισι λογισμοί. χρὴ τοιγαροῦν ἡμᾶς κεκλημένους εἰς οἰκειότητα τοῦ πνευματικοῦ, τὸ εἰς τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν τὸν Χριστὸν, καὶ αὐτὸν ἐνδύσασθαι μιμουμένους ὡς ἰσχὺν, καὶ δόξαν τοῦτο ἀποτινάξασθαι ὃ χοϊκὸν, καὶ γαῶδες φρόνημα, καὶ τοῦτο καθᾶραι τὸν νοῦν, καὶ καθάπερ ὁ πάνσοφος Παῦλος ἐκδύσασθαι τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον τὸν φθειρόμενον κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τῆς ἀπάτης, καὶ ἐνδύσασθαι τὸν νέον τὸν ἀνακαινούμενον κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος αὐτόν. τοῦτο δράσαντες ἀνιστάμεθα, τοῦτ' ἔστιν ὀρθοῦ, καὶ βεβηκότι χρεὴ μένειν, καὶ ἐρηρεισμένῃ καρδίᾳ, κατά γε ἕτερόν που δι' ἑνὸς τῶν προφητῶν εἰρημένον τοῦτο Θεοῦ φησὸν σεαυτὴν Σιών. ψάλλει δέ που ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ, ὅτι ἔστησεν ἐπὶ πέτραν τοὺς πόδας μου, καὶ κατηύθυνε τὰ διαβήματα μου. Ἐπὶ τοίνυν τοῦ τοιούτου τρόπου τὴν δόξαν ἐκδύσασθαι τὸν χοῦν, καὶ τὸν ῥύπον τῆς ἀκαθαρσίας, καὶ τὸν δεσμὸν τοῦ τραχήλου, καὶ ἀνίστασθαι, καὶ καθίσαι, καὶ ἐνδύσασθαι τὴν ἰσχὺν τοῦ βραχίονος, καὶ τὴν δόξαν τοῦ προσώπου, ἐπὶ τοῦτο ἐλθόντες ἐσμὲν, ἐπὶ τὸ ἐνδύσασθαι τὸν Χριστὸν, καὶ ἐν αὐτῷ ἀνίστασθαι, καὶ καθίσαι, καὶ ἐκδύσασθαι τὸν χοῦν, καὶ τὸν ῥύπον τῆς ἀκαθαρσίας, καὶ τὸν δεσμὸν τοῦ τραχήλου. ἐπὶ τοῦτο ἐλθόντες ἐσμὲν, ἐπὶ τὸ ἐνδύσασθαι τὸν Χριστὸν, καὶ ἐν αὐτῷ ἀνίστασθαι, καὶ καθίσαι, καὶ ἐκδύσασθαι τὸν χοῦν, καὶ τὸν ῥύπον τῆς ἀκαθαρσίας, καὶ τὸν δεσμὸν τοῦ τραχήλου.

vitibus superiores viderentur, & tantùm non illàc transitum facerent, perinde ac si eam pedibus suis haberent subiectam. Sed agedum, ex his quæ sæpe contingunt historicè, spiritualia formemus. Dæmoniorum cohortes, id est, mundi potentes rectores tenebrarum seculi huius, & cum illis prophanus Satanas, animas Deo nondum subditas, pedibus suis habent subiectas, & veluti eas pertranseunt ac peruadunt, nullo prohibente, vel subueniente: sed cùm Deo coniuncti ac sociati, eum gloriam ac fortitudinem suam habuerint, tunc tunc eorum tyrannis cessabit. Scriptum est enim: Castra ponet angelus Domini in circuitu timentium se, & eos eripiet. Incircuncisi ergo & impuri intelligi poterunt, execrandæ, ac prophanæ, omnisque sordis efficientes, ac nequam atque aduersariæ potestates.

Excute puluerem & surge, & sede Hierusalem, solue vinculum colli tui, captiua filia Sion.

Quæ laudes sanctis dignæ sint, deinceps demonstrat: & quemadmodum fortitudinem brachii gloriámque induat, clarè docet. Primùm enim iubet puluerem excutere, & ita resurgere, ac sedere, & vinculum colli soluere. Puluerem hîc, quomodo ego quidem arbitror, intelligere conuenit, terrenum affectum, & carnalium cupiditatum impuritatem. Quemadmodum enim humi iacentes omnino necesse est, oppleri etiam puluere eodem, opinor, modo mentem humi repentem & terrenum affectum habentibus, carnalis impuritatis cogitationes insident & inhærent. Oportet ergo nos, qui ad spiritualem coniunctionem, cum Domino nostro Iesu Christo, vocati sumus, & qui ipsum tanquam fortitudinem & gloriam induere volumus puluerulentum & terrenum affectum prius excutere, & mentem præpurgare, ac sicuti sapientissimus Paulus ait: Veterem hominem corruptum erroris cupiditatibus exuere, atque nouum ad imaginem eius qui illum condidit renouatum induere. Quod vbi fecerimus, resurgimus, hoc est, recta & stabili mente prædicti sumus, ac corde firmo, secundum illud quod alibi dictum est à Deo per vnum è prophetis: Statue teipsam Sion. Et diuinus Dauid psallit: (Statuit super petram pedes meos, & direxit

greſſus meos.] Scriptum eſt enim in libro Pſalmorum : [Deus ſedit in ſolio ſuo , id eſt , fixum & ſtabilitum habet perpetuò regnum ſuum.] Nec enim quicquam in Deo cogitandum eſt corporeum. Sequetur autem , vbi ſederit quis , id eſt , conſtantem & ſtabilem retinuerit ſententiam , vt etiam colli ſoluat vinculum. Catenis enim ſuorum peccatorum quiſque conſtringitur : ac peccati & ipſius Satanæ iugò ſubdimur. Cæterùm in Chriſto ab his liberamur , & diruptis vinculis eorum , & proiecto à nobis ipſis iugo eorum , quemadmodum ſcriptum eſt, libera & ſoluta mente, quod bonum eſt perficimus. Sic dicit etiam nobis per vnum è prophetis , vniuerſorum Deus. [Et egrediemini , & ſalietis tanquam vituli è vinculis relaxati , & conculcabitis iniquos. Propterea erunt quaſi cinis ſub pedibus veſtris.] Cùm autem infert : Captiua filia Sion, Primùm quidem innuit, Deum miſereri eorum qui ſub iugum diaboli ceciderunt , ac peccato ſeruiunt. Deinde ad hæc , oſtendit nos in id cadere , etiam cùm liceat illud non pati. Nam cùm captiuam nominauit Sion , etiam filiam eam vocat. At quî fieri poterat , vt filia Dei , & gloria tam illuſtri decorata, captiuitatis teneretur laqueis? Ergo quis eam huc præcipitauit? Non infirmitas ſeruantis , ſed voluntas & propoſitum patientis , quæ paternorum viſcerum miſericordia orbata eſt , quòd malum elegerit , & ſuffragando peiori , bonum reſpuerit.

Mal. 4.

Quia hæc dicit Dominus: Gratis venditi eſtis, & non argento redimemini.

Cùm eam dixerit captiuam, neceſſe habuit ea, quæ ſemper contingunt his qui eò miſeriæ prolapſi ſunt, inducere. Abripiuntur enim in ſeruitutem, nemine pro illis deponente pretium, ſed quaſi certaminis præmia, & belli ac barbaricæ incurſionis fructus. Vi enim & neceſſitate, ad ſeruitutẽ non voluntariam vocantur. Sic fore dicit vniuerſorum Deus, etiam redemptionẽ eius. Nam rapuit Satanas terreſtre genus, & quaſi captiuum habẽs orbem terrarũ intolerabiliter vi oppreſſit, & ſæuitiæ ſuæ iugo alligauit. Sed homo factus vnigenitus Dei Sermo, qui

A ῥήματά μου· γέγραπται γὰρ καὶ ἐν βίβλῳ ψαλμῶν· ὁ Θεὸς κάθηται ὅτι θρόνου ἁγίου αὐτοῦ, τοῦτ' ἔστι, βέβαιός τε, καὶ ἱδρυμένον τῆς ἑαυτοῦ βασιλείας ἔχει διανοήματα. σωματικὸν γὰρ οὐδὲν ὅτι Θεοῦ νοεῖσθαι πρέπει. ἕψεται γὰρ τοῦ καθίσαι, τοῦτ' ἔστι, τοῦ βέβαιόν τε, καὶ ἱδρυμένον ἐχομένου τὸ φρόνημα, ἐς τὸ ἐκδύεσθαι τὸν δεσμὸν τοῦ τραχήλου. σφιγγῖς μὲν γὰρ τῶν ἰδίων ἁμαρτιῶν ἕκαστος σφίγγεται, ὑπενδυόμεθα δὲ καὶ ὑπὸ ζυγὰ τῆς ἁμαρτίας, ἐς αὐτὸ δὲ τὸ σῶμα, ἀλλ' ἐν

B Χριστῷ καὶ τούτων ἐλευθεροῦμεθα, καὶ ἀφαρπάξαντες τοὺς δεσμοὺς αὐτῶν, καθά γέγραπται, καὶ ἀπορρίψαντες ἀφ' ἑαυτῶν τὸν ζυγὸν αὐτῶν, ἐλευθέρῳ τε καὶ αὐθυμήτῳ φρονήματι κατορθοῦμεν τὸ ἀγαθόν. ὅτω που φησὶ πρὸς ἡμᾶς διὰ ἑνὸς τῶν προφητῶν ὁ τῶν ὅλων Θεὸς καὶ ἐξελθόντες, ἐς σκιρτήσετε ὡς μοσχάρια ἐκ δεσμῶν ἀφειμένα, καὶ καταπατήσετε ἀσεβεῖς, ὅτι ἔσονται, ὡς σποδὸς ὑποκάτω τῶν ποδῶν ὑμῶν. ὅτι-

C φέρων δὲ τούτοις, ἡ αἰχμάλωτος θυγάτηρ Σιὼν, πρῶτον μὲν ἐφάνην ἐννοεῖν, ὅτι κατοικτείρει Θεὸς τοὺς ὑπὸ ζυγὰ πεσόντας ἁμαρτωλικὰ, καὶ τῇ ἁμαρτίᾳ δουλεύσαντας. εἶτα πρὸς τούτῳ ἐνεδείκνυσιν, ὅτι πιστωθῆναι εἰς τοῦτο, καίτοι μετὸν μὴ παθεῖν αὐτό. αἰχμάλωτον γὰρ ὀνομάσας πάλιν Σιὼν, καὶ θυγατέρα φησὶν αὐτήν. εἶτα πῶς ἂν ἐφικτὸν τοῖς ὑπ' αἰχμαλωσίας ἁλῶσαι βρόχοις τὴν τοῦ Θεοῦ θυγατέρα, καὶ δόξης τὴν οὕτω λαμπρᾶς ἠξιωμένην. τίς οὖν ἄρα πρὸς τοῦτο καθῆκεν αὐτῇ, οὐχὶ τὸ ζῆσαι ἀοθένδα, πόθεν; ἀλλ' ἡ

D τῆς παθούσης βουλὴ, καὶ προαίρεσις ἔξω δραμοῦσα τῆς τοῦ πάθους ἀκαλασίας, ἀφῆκε τὸ μᾶλλον ἐλεεῖσθαι τὸ πονηρὸν, καὶ ψήφῳ τῇ πρὸς τὸ χεῖρον καλύσαι τὸ ἀγαθόν.

Οτι πάλιν λέγει κύριος, δωρεὰν ἐπράθητε, καὶ οὐ μετ' ἀργυρίου λυτρωθήσεσθε.

Αἰχμάλωτον αὐτὴν ὀνομάσας, αἰνίττεται ἐπάγει, καὶ τὰ τοῖς εἰς τοῦτο πεσοῦσι ἀναπόφευκτα ἀεὶ συμβαίνοντα. ἀποφέρονται γὰρ εἰς δουλείαν

E οὐδενὸς ὑπὲρ αὐτῶν καταβαλόντος τίμιον, ἀλλ' ὡς ἆθλα, καὶ πολέμου βαρβαρικῆς ἐφόδου καρποὶ, βίᾳ γὰρ καὶ ἀνάγκῃ πρὸς ἀβούλητον καλοῦνται θητείαν. οὕτως ἔσεσθαι, φησὶν ὁ τῶν ὅλων Θεὸς, καὶ τὴν λύτρωσιν αὐτῆς. ἥρπασε γὰρ ὁ σατανᾶς τὸ ὅπερ τῆς γῆς γένος, καὶ ὡς αἰχμάλωτον ἔχων τὸν ὑπ' οὐρανὸν ἀφορήτως κατεδυνάστευε, τοῖς τῆς ἑαυτοῦ σκαιότητος ἐπικαταδήσας ζυγοῖς. ἀλλὰ γέγονεν ὁ θεῖος ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ λόγος, ὃς γενό-

κηκεν ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ εἰσελθὼν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ἰσχυροῦ, καὶ καταδήσας αὐτὸν διήρπασε τὰ σκεύη, καὶ μετέθηκεν εἰς ἑαυτὸν ἀπόντας ἡμᾶς τοὺς ὑπὸ τὴν γῆν. Οὕτω γὰρ ἁρπάσθημεν, ὅτε καὶ ἐλυτρώθημεν. οὐ γὰρ παρ' ἑκόντος ἡμᾶς ἀφείλετο Χριστός. σὺν τείνας δὲ μᾶλλον αὐτοῦ τὴν ἰσχύν, καὶ ἀπροσδοκήτως Θεὸς τὴν δαιμόνων φάλαγγα. οὔτε τοίνυν ἀργυρίῳ πεπραμένοι ἐσμὲν, ὅτε τὸν ἴσον ἐλυτρώθημεν τρόπον, ἰσχύϊ δὲ μᾶλλον τοῦ πάντων ἡμῶν σωτῆρος Χριστοῦ. ποιμὴν γὰρ ἀγαθὸς τὲθηκε τὴν ψυχὴν ὑπὲρ τῶν ἑαυτοῦ προβάτων, καὶ σέσωκεν ἡμᾶς αἵματι τῷ ἰδίῳ, τῷ γὰρ μώλωπι αὐτοῦ ἡμεῖς ἰάθημεν, καὶ αὐτὸς ὑπὲρ ἐμαλακίσθη διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν, ἠλευθερώθημεν δὲ ἡμεῖς, καὶ τὸν τῆς ἁμαρτίας ζυγὸν, καὶ τὴν τοῦ διαβόλου πλεονεξίαν ἀποσεσείμεθα.

Οὕτω λέγει κύριος. εἰς Αἴγυπτον κατέβη ὁ λαός μου τὸ πρότερον παροικῆσαι ἐκεῖ, καὶ εἰς Ασσυρίους βίᾳ ἤχθησαν. καὶ νῦν τί ὧδε ἐστέ; τάδε λέγει κύριος, ὅτι ἐλήφθη ὁ λαός μου δωρεὰν θαυμάζετε, καὶ ὀλολύζετε, τάδε λέγει κύριος. δι' ὑμᾶς διὰ παντὸς τὸ ὄνομά μου βλασφημεῖται ἐν τοῖς ἔθνεσιν.

Αἰχμάλωτον ὀνομάσας τὴν Σιὼν, εἰδέναι βούλεται τὴν αἰτίαν, ἐφ' ᾗ συμβέβηκεν αὐτῇ τὸ εἰς τοῦτο πεσεῖν δυσκλείας τε, καὶ ἀθλιότητος· ἀναχωμίζει γὰρ ἐνίοτε τοὺς παρὰ δόξαν τί παθόντας, ὅ μὴ ἐν ἀγνοίᾳ κεῖσθαι τῶν ἡμαρτημένων. διὰ τοῦτο χρησίμως εἰς ἀνάμνησιν αὐτοὺς ἀναφέρει τῶν ποτὲ συμβεβηκότων τοῖς περὶ αὐτόν. λιμοῦ μὲν γὰρ καταβεβιασμένου κατέβη ποτὲ καιρὸς Ιακὼβ εἰς Αἴγυπτον, καὶ ἀβουλήτου αὐτῷ τὴν ἀποδημίαν ἐπῆλθ, ὅ μηδαμόθεν ῥᾳδίως τὰ ἀναγκαῖα εὑπορῆν, ἀπεκομίσθη δὲ καὶ εἰς Ασσυρίους ὁ Ισραὴλ τὴν Ιουδαίαν καταδηώσαντος τοῦ κατ' ἐκεῖνο τοῦ καιροῦ βασιλεύοντος τῆς Χαλδαίων. καὶ πῶς τις ἂν ἡ τοῦδε προφάσεως. ἀποφοιτήσαντες γὰρ τοῦ εἶναι γνήσιοι, καὶ * τοῦ χρῆναι μόνῳ λατρεύειν Θεῷ, κατὰ τὸ νόμῳ δοκοῦν αἰσχύνασα * διωσάμενοι προσενύσαντο εἰδώλοις, καὶ προσεκύνησαν τοῖς ἔργοις τῶν ἰδίων χειρῶν. αὕτη γέγονεν αἰτία τοῖς ἡμαρτημένοις πολεμίων ἀλῶναι χερσὶ, καὶ τῆς ἐπιφανοῦς ἀποστῆναι μοίρας, καὶ ὑπὸ μὲν ἐχθροῖς, τὴν Περσῶν τε, καὶ Μήδων οἰκεῖσθαι χώραν. βίᾳ τοίνυν ἠχθησαν, οὐ γὰρ ἑκόντες ἦσαν ἐν τούτοις, ἀλλὰ νῦν τί ὧδε ἐστέ, τὸ ὧδε φησὶν, αὐτὶ τοῦ ἐν πᾶσι τοῖς

pro nobis vicit, & ingressus domum fortis, & eo ligato, vasa diripuit, & omnes terræ incolas transtulit. Itaque vt rapti sumus, ita etiam redempti sumus. Nec enim à volente abstraxit nos Christus, sed eius potius vires fregit, & tanquam Deus phalangem dæmoniorum profligauit. Non ergo argento venundati sumus: neque sic redempti sumus: at omnium nostrum Seruatoris Christi viribus. Pastor enim bonus animam posuit pro ouibus suis, & nos proprio seruauit sanguine. Vibice enim eius nos sanati sumus, & ipse languidus factus est propter peccata nostra. Liberati enim sumus & nos, & iugum peccati, tyrannidémque diaboli excussimus.

Sic dicit Dominus: in Ægyptum descendit populus meus prius, vt peregrinaretur illic, & ad Assyrios vi abducti sunt. Et nunc quid estis hic? Hæc dicit Dominus: Quia captus est populus meus gratis admiramini & plorate. Hæc dicit Dominus: Propter vos semper nomen meum malè audit apud gentes.

Cùm Sionem captiuam nominasset, scire eos vult causam, quamobrem hoc ei euenerit, vt in hanc ignominiam & calamitatem incideret. Reducit enim interdum ad meliora eos, qui inopinatum quippiam passi sunt, si peccata non nesciant. Propterea vtiliter in memoriam reducit, quæ olim maioribus ipsorum contigerunt. Premente enim fame, descendit olim Iacob in Ægyptum, & coactus est peregrinationem suscipere, eò quòd nullibi posset rebus necessariis abundare. Abductus est autem ad Assyrios Israel, cùm eo tempore Rex Chaldæorum deuastasset Iudæam. Et quæ tandem huius rei causa? Cùm enim desiissent esse filii genuini, & solum Deum colere, & legis voluntate reiecta, stultissimè ad idola declinassent, & opera manuum suarum odorauissent: hæc causa extitit, vt in manus hostium inciderent, vt à patria recederent, vt inimicis seruirent, ac Persorum & Medorum regionem inhabitarent. Vi ergo sunt abducti: nec enim hæc volebant. Sed nunc quid hîc estis? Illud, Hîc, dicit pro, in gentium

* al. ἢ

* χ. διωσάμενοι

gentiũ regionibus dispersi, & ad omnes ventos dissipati, iuxta prophetæ vocem. Expulit enim eos ex omni Iudæa, Romanorum gladius, quicunque valuerunt omnino fugere. Vel, Hîc, in eo rerum statu in quo nunc estis. Fuerunt enim, vt dixi, in summis miseriis: partim Romano exercitu, lege belli, eorum regionem incursante: partim tota ciuitate vastata, & Templo ipso cremato. Quare igitur, inquit, in his malis versati sunt? An videlicet quòd fidem iustificantem non admiserint, sed multifariam ad hoc vocantem contumeliis affecerint, eique impiè manus attulerint, deinde etiam iustis & prophetis qui missi sunt, quorum alios occiderunt, alios lapidauerunt. Et quidem hæc in his verbis de gregaria multitudine, prophetica nobis significauit oratio. Quia autem solebant Iudæorum maximè præfecti, contra omnem gentem tollere altum supercilium, iactabántque interdum Israelem, vtpote qui Dei sors, & populus sanctus dictus est, capi & vinci ab hostibus nunquam posse. cùm verò accidit, vt iam dixi, vt ad hæc mala Iudæa deueniret, admiratione perculsi sunt, & vlulabant, perinde quasi omni spe destituti, hoc malo eos incursante. Propterea ad eos vniuersorum Deus: Quia, inquit, captus est populus meus gratis, admiramini & vlulatis: Hæc dicit Dominus: Propter vos semper nomen meum malè audit inter gentes. Fuistis enim, inquit, vos autores & causa, vt qui subiugati sunt paterentur, sinentes eos carere institutione, imò non permittentes omnino, vt ad Deum reuerterentur, videréntque animi oculis eum qui de cælo venit, qui in forma humana Deus Verbum apparuit, vt prædicaret captiuis remissionem, cæcisque visum, sanarétque contrito corde præditos, & annum Domini acceptum vocaret. Itaque propter vos nomen meum inter gentes malè audit. Cùm enim per omnes regiones & vrbes dissipatus esset, inquit, Israel: vastatam esse sanctam Ciuitatem, opúsque & materiam ignis fuisse ipsum Templum, nemo vspiam gentium ignorauit: tum meum nomen conuiciis incessunt, & meam eleuant gloriam. Siquidem fortassis putant meam manum debilem esse, quæ semper fuit auxiliaris Israeli: veram autem causam adhuc ignorant, nec quisquam apud eos sciuit, eos

A ἐθνῶν κατεσπαρμένοι χώρας, καὶ εἰς πάντα ἄνεμον κατεσκεδασμένοι, κατὰ τὸ τοῦ προφήτου φωνῆς. ἀπεσόβησε γὰρ τῆς Ἰουδαίας ἅπασης ἡ Ῥωμαίων μάχαιρα τοὺς ἰσχύσαντας ὅλως φυγεῖν, ἤγουν ὅ, ὧδε, ἐν τῇ νῦν δὲ καταστάσει τοῦ πολέμου· ἐν ἡ νῦν ἐστέ. γεγόνασι γάρ, ὡς ἔφην, ἐν ἐσχάτῃ συμφορᾷ, τῶν μὲν τὸν πολέμου νόμον καταδραμούσης αὐτῶν τὰς χώρας τῆς τῶν Ῥωμαίων στρατιᾶς, τοῦτο δ', πόλεως ἁπάσης πεπορθημένης, κατεμπρησθέντος δὲ καὶ αὐτοῦ τοῦ ναοῦ.

B διὰ τί οὖν ἐν τούτοις γεγόνασι, φησὶν, ἡ θλεονότητι τὴν δικαιοσύνην πίστιν οὐ προσηκάμενοι, πεμυθείσθητες δὲ πολυτρόπως τὰ καλῶς πρὸς τοῦτο, καὶ αὐτῶν τοῖς χεῖρας ἐπαφέντες ἀνοσίους μὲν τοὺς ἀπεσταλμένους δικαίους τε, καὶ προφήτας, ὧν τοὺς μὲν ἀπέκτειναν, τοὺς δὲ ἐλίθασαν. καὶ τοιαῦτα μὲν ἐν τούτοις πρὸς ἀνθρώπου πλήθους ὁ προφητικὸς ἡμῖν κατεμεμψύχε λόγος. διὰ δὲ τοῦ ἔθνος τοῖς Ἰουδαίων μάλιστα καθηγητὰς, ὑψηλοῦ ἐπαίρειν καὶ πάντες ἔθνους τὸ ὄφρυῶν, ἀληπτόν τε,

C καὶ ἀχειρωτον τοῖς ἐχθροῖς διαμένειν ἐαυτὸ ὅτι τὸν Ἰσραὴλ, εἶναι κλῆρος Θεοῦ, καὶ λαὸς ἅγιος ὠνομάζετο, εἶτα συμβέβηκεν ἐν οἷς ἔφην δεινῶς κατενεχθῆναι τὴν Ἰουδαίαν, κατεπλήττοντο, καὶ ὠλόλυζον, ὡς ἐλπίδος ἁπάσης πέρα δραμόντος αὐτοῖς τὸ κακοῦ. διὰ τοῦτο πρὸς αὐτοὺς ὁ τῶν ὅλων Θεὸς, ὅτι ἐλήφθη φησὶν ὁ λαός μου δωρεάν, θαυμάζετε, καὶ ὀλολύζετε, τάδε λέγει κύριος, δι' ὑμᾶς διὰ παντὸς τὸ ὄνομά μου βλασφημεῖται

D ἐν τοῖς ἔθνεσιν. αὐτοὶ γὰρ, φησὶ, γεγόνατε τοῦ παιδεύειν τοὺς ἐκπεπτωκότας, ἀπαγδαγωγήτους ἐῶντες αὐτοὺς, μᾶλλον δὲ οὐκ ἐφιέντες ὅλως ἐπιστρέφειν εἰς τὸν Θεὸν, καὶ τοῖς τὴν διανοίας ὄμμασιν ἰδεῖν τὸν ὄντως ὑπερανοῦ καθημένον, καὶ τὴν ἀνθρωπείαν μορφὴν περιωσάμενον Θεοῦ λόγον, ἵνα κηρύξῃ αἰχμαλώτοις ἄφεσιν, καὶ τυφλοῖς ἀνάβλεψιν, ἰάσηται δὲ, καὶ τοὺς * συντετριμμένους ἔχοντας τὴν καρδίαν, καλέσῃ δὲ καὶ σπλαγχνίσηται κυρίου δεκτόν. σκληρῶς δι' ὑμᾶς τὸ ὄνομά μου βλασφημεῖται ἐν τοῖς ἔθνεσιν. ὅθεν γὰρ ἐν ἁπάσῃ χώρᾳ τε, καὶ πόλει κατεσκεδάσθη, φησὶν, ὁ Ἰσραὴλ, οὐδεὶς ἠγνόησε τὴν ὑπὸ πᾶσαν τὴν γῆν, ὅτι πεπόρθηται μὲν ἡ ἁγία πόλις, ἔργον δὲ πυρὸς καὶ αὐτὸς γέγονεν ὁ νεώς· εἶτα τὸ ἐμὸν δυσφημοῦσιν ὄνομα, καὶ τὴν ἐμὴν διασύρουσι δόξαν. οἴονται γὰρ ἴσως πὴν ἐμὴν ἀπονῆσαι χεῖρα τὸ ὑπέρθυρον ἀεὶ βοηθοῦσαν τῷ Ἰσραὴλ, τὴν δὲ ἀληθῆ προφασιν ἀγνοοῦσιν ἔτι, καὶ σφόδρα ὁ περὶ αὐτοῖς ὑπεράλγησε, ὅτι

* σωντετριμμένους

τῆς κυριότητος, καὶ πολλῶν ἑτέρων πλημμελημάτων ἐξήτησται δίκας.

Διὰ τοῦτο γνώσεται ὁ λαός μου τὸ ὄνομά μου ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, ὅτι ἐγώ εἰμι αὐτὸς ὁ λαλῶν, πάρειμι ὡς ὡραῖον ὄρεσι τὸ εὐαγγελιζομένου ἀκοὴν εἰρήνης, ὡς εὐαγγελιζόμενος ἀγαθά.

Ἐπειδὴ γάρ, φησὶν, τῆς ἡμετέρας ἕνεκα ῥᾳθυμίας ἐδυσφημήθην ἐν τοῖς ἔθνεσιν, οὐκ ἀνέξομαι τῆς συκοφαντίας, ἀλλ' οὐδὲ τὴν ἐμαυτοῦ δόξαν παλιμφήμοις ἐάσω βάλλεσθαι φωναῖς· ἐν ἐκείνῳ δὲ τῷ καιρῷ, καθ' ὃν ἐπιλάμψω τοῖς ὅπου τῆς γῆς μου ἔθνος, οἵπερ ἐμοῦ γνώσονται λαοὶ τοσοῦτοι τὸν πίστιν, εἴτ' οὖν εἶεν ἐξ Ἰουδαίων, εἴτε καὶ ἐξ ἐθνῶν, οὗτοι γνώσονταί μου τὸ ὄνομα. Τὸ γὰρ ὄνομα φησὶν αὐτὶ τῆς δόξης, ἔθος γὰρ οὕτω λέγειν τὴν θεοπνεύστου γραφήν. γέγραπται γάρ, ὅτι αἱρετὸν ὄνομα καλὸν, ἢ πλοῦτος πολύς. ἐγνώκαμεν αὐτοῦ τὴν δόξαν, οἱ περὶ αὐτοῦ κεκλημένοι, καὶ οὐχ ὡς ἀνθρώπῳ τοσούτῳ κειμένῳ τῶν πάντων ὑποτεταγμένῳ Χριστῷ, ἀλλ' εἰ καὶ γέγονε σὰρξ ὁ λόγος, πιστεύομεν, ὅτι Θεὸς ὢν φύσει, καὶ ἐκ Θεοῦ πατρὸς ἀπορρήτως γεγενημένος ὑπὲρ πᾶσαν κτίσιν ἐστὶ, καὶ τοῖς αἰωνίοις θρόνοις ἐμπορέπει, καὶ κατάρχει τῶν ὅλων, καὶ πάντα θεσπεσίως ἔχει τῇ δεξιᾷ, καὶ σώζει ῥᾳδίως, οὓς ἂν ἕληται τῷ ὑπ' αὐτὸν ἀγαγεῖν, ὑπερηκόντων ἢ τὴν αὐτοῦ δύναμιν πάντα τελέως οὐδέν. διετέθη γὰρ οὐχ οὕτως ὁ Ἰσραήλ. τοσοῦτον γὰρ ὡς ἐνὶ τῷ καθ' ἡμᾶς, καὶ οὐχ ὡς ἀνθρώπῳ θεοπρεπῶς τῷ Θεῷ. διὸ τοῦτο ποτὲ μὲν ἔφασκον, σὺ τίς εἶ; καὶ τίνα σεαυτὸν ποιεῖς; καὶ οὐκ ἐπὶ καλῷ ἔργῳ λιθάζομέν σε, ἀλλὰ περὶ βλασφημίας, ὅτι σὺ ἄνθρωπος ὢν ποιεῖς σεαυτὸν Θεόν, πλὴν οἵπερ ἂν κληθεῖεν εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας, φησὶ, γνώσονταί μου τὴν δόξαν. αὐτὸς γὰρ ὁ ἐν προφήταις λαλῶν πάρειμι. Θεὸς γὰρ ὢν κύριος ἐπέφανεν ἡμῖν, κατὰ τὸ γεγραμμένον. τοῦτο καὶ ὁ πανσοφος Παῦλος διδάσκει λέγων. πολυμερῶς, καὶ πολυτρόπως πάλαι ὁ Θεὸς λαλήσας τοῖς πατράσιν ἐν τοῖς προφήταις, ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν τούτων ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν υἱῷ, ὃν ἔθηκε κληρονόμον πάντων, δι' οὗ καὶ ἐποίησε τοὺς αἰῶνας. ἀξιοπρεπὲς δὴ οὖν ἐν τούτοις, ὅτι περ ἐν εἷς τὰ πάντα διὰ τοῦ ὁ Θεὸς, καὶ πατὴρ, λελάληκε καὶ πρὸς ἡμᾶς ἐν ἐσχάτοις καιροῖς, οὐχ ὡς δι' ἑτέρου μᾶλλον τοῦ τῇ σαρκὶ ἐκ γυναικὸς, καθὰ φρονεῖν ἔδοξε τισὶ τῶν διεστραμμένων, ἀλλ' ὡς ἑνὸς ὄντος τοῦ μονογενοῦς τῆς

A cædis dominicæ, & multorum aliorum delictorum pœnas soluisse.

Ideo sciet populus meus nomen meum, in die illa, quia ego sum ipse qui loquebar, adsum, quasi pulchritudo in montibus, quasi pedes euangelizantis auditionem pacis, sicut euangelizans bona.

Quoniam enim, inquit, vestræ pigritiæ causa inter gentes malè audio, non feram hanc sycophantiam, nec sinam proscindi meam gloriam blasphemis vocibus. Illo autem tempore, quo terræ habitatoribus in carne illucescam, quicunque mei fient populi, admitténtque fidem, siue ex Iudæis illi fuerint, siue ex Gentibus, hi scient nomen meum. Nomen verò dicit, pro gloria. Sic enim loqui familiare est scripturæ diuinitùs inspiratæ. Scriptum est namque: [Experendum nomen bonum magis, quàm diuitiæ multæ.] Nos qui ab illo vocati sumus, gloriam eius nouimus: nec ad eum iudicem omniũ Seruatorem Christum, velut ad hominem accessimus: sed etiamsi factum sit caro Verbum, credimus tamen Deum esse natura & ex Deo Patre, arcano modo factum, supra omnem creaturam esse, & in supremo solio effulgescere, & omnibus dominari, dextrámque habere fortissimam, facilésque seruaturũ, quos velit, sibi subditos, & nihil omnino superare, & vt ita dicam, supereminere eius potentiam. Non sic animum induxit Israel. Versati sunt enim quasi cum aliquo nobis simili, & non vt cum Deo homine facto. Propterea dixerunt aliquando: Tu quis es? & quem teipsum facis? Et, De bono opere non lapidamus te, sed propter blasphemiam, quòd homo cùm tu sis, facis teipsum Deum. Verùm qui vocabuntur, inquit, ad veritatis agnitionem, scient meã gloriam. Ipse enim qui in prophetis loquebar, adsum. Deus enim & Dominus apparuit nobis, quemadmodum scriptum est: Quod etiam Paulus sapientissimus docet, cùm ait: [Multifariam & multipliciter olim Deus alloquutus patres, per prophetas, postremis hisce diebus, alloquutus est nos in filio, quẽ omnium statuit hæredem, per quem etiam fecit secula. Obseruandum est ergo hîc, quòd Deus & Pater res omnes in essentiam produxerit per filium, loquutúsque fuerit nobis, extremis temporibus: non quasi alius filius esset secundũ carnẽ, ex muliere, sicuti videntur quidam peruersi homines sentire: sed vnus est filius cum

" Prou. 22.

" Ioan. 10.

" Hebr. 1.

carne Verbum propter nos humanitate
susceptâ, qui etiam seculorum est con-
ditor. Adsum igitur quasi pulchritudo,
inquit, in montibus: ὥρα autem dicit,
ver. Agedum ergo videamus velut ex re
quæ conspicua est, spiritualia. Ver
apparens in montibus, quid efficit?
Ornat eos flore recenti, & ex sterilitate
fœcunditatem gignit, prout cuiusque
natura fert. Quale etiam in Canticis
Cant. 2. » Canticorum scriptũ inueniemus. [Sur-
» ge enim, veni, inquit, propinqua mea,
» pulchra mea, columba mea. Quia ecce
» hyems præteriit, imber abiit, recessit
» sibi, flores apparuerunt in terra, tem-
» pus putationis præuenit.] Præterlapsa
enim hyeme, ver pulchrum in terra
oritur, & eam nutricem florum reddit,
matrémque pulcherrimorum fructuum
facit. Cuiusmodi etiam de nobis fa-
ctum est intelligibiliter. Hyemem enim
offudit orbi terrarum Draco apostata,
cúmque aridum & infructuosum red-
didit. Nec enim quisquam omnino
erat qui bonitatem exerceret, ne vnus
quidem. Sed omnes declinarunt, pa-
riter & inutiles facti sunt. Sed vbi cum
carne apparuit Vnigenitus, factus est
nobis velut pulchritudo in montibus.
Cùm enim defloruissemus, omnisque
virtutis decorem animis nostris eiecis-
semus, in ipso refloruimus, & spiri-
tuali fertilitate abundauimus, ita vt
liceat dicere illud in Cantico Cantico-
Cant. 4. » rum: [Nepos meus descendat in hor-
» tum suum, & comedat fructum nu-
» cum suarum.] Factus est igitur ceu
pulchritudo in montibus, & vt pe-
des euangelizantis auditionem pacis,
euangelizantis etiam bona. Nam pec-
cato inter nos & Deum intercedente,
ab eo separati sumus, & à Do-
mino disiuncti, diuinis ipsius legibus
resistentes, & Domini voluntati ad-
uersantes, & loco hostium habiti.
Sed apparuit Christus pax nostra,
qui interiectum peccatum amouit,
& Patri reconciliauit, sibique nos
coniunxit. Per ipsum enim accessum
habuimus. Quemadmodum igitur, si
quis, inquit, celer & festinus ve-
niret, & hostes captos referret, pa-
cémque nunciaret, & bona euange-
lizaret: sic accessit omnium Seruator
in mundum cum carne, & factus est
pacis apud Deum & Patrem admini-
ster, abolito Satana, omnique eius pha-
lange è medio exterminata, cúmque
illud tempus instar, quo licet volentibus

A Σαρκὸς τῦ δι' ἡμᾶς ἐνανθρωπήσαντος λόγου, ὃς
καὶ τῶν αἰώνων ἐστὶ ποιητής. παρέρχεται δὴ οὖν ὡς ὥρα
ἐπὶ τῶν ὀρέων φησὶν, ὥραν δὲ φησὶ τὸ ἔαρ. φέρε
δὴ οὖν καταθρήσωμεν, ὡς ἐκ τοιαύτης ἐμφάσεως τὰ πνευματικά. τί δὲ ἔαρ ὀφθὲν ἐν
τοῖς ὄρεσιν ἀπετέλεσ; ἀνθη νέῳ στέφουσι τὰ φυτὰ,
καὶ ἐξ ἀκαρπίας αὐτὰ μεθίστησι, τοιᾶς ἀπότεξιν,
ὧν ἀνθ φύσεως ἔκαστον ἔχει. τοιοῦτόν τι καὶ ἐν τοῖς
ἄσμασι τῶν ἀσμάτων γεγραμμένον εὑρήσομεν. ἀ-
B νάστα γὰρ, ἐλθὲ, φησὶν, ἡ πλησίον μου, καλή μου,
περιστερά μου, ὅτι ἰδοὺ ὁ χειμὼν παρῆλθεν, ὁ ὑε-
τὸς παρῆλθεν ἑαυτῷ, τὰ ἄνθη ὤφθη ἐπὶ τῆς γῆς,
καιρὸς τ τομῆς ἔφθασε. χειμῶνος γὰρ παρελά-
σαντος ὁ καμπτὴρ ἔαρ ἀνίσχει τῇ γῇ, καὶ ἀνθέων
αὐτὴν ἀποφαίνει θρέπτον, καὶ καρπῶν ἀειμνή-
στων μητέρα· τοιοῦτόν τι καὶ περὶ ἡμᾶς πε-
πραγμένον νοητῶς. κατεχείμασε γὰρ τὸν ὑφ' ὑ-
φανὸν ὁ δράκων ὁ ἀποστάτης, ξηρὸν καὶ ἄκαρ-
πον ἀπέφηνεν αὐτήν. οὐ γὰρ ὅλως ἦν ὁ
C ποιῶν χρηστότητα. οὐκ οὐδὲ ἕως ἑνός, ἀλλὰ πάν-
τες ἐξέκλιναν ἅμα, ἠχρεώθησαν. ὅπου δὲ μὴ
σὰρξ ἐπέφανεν ὁ μονογενὴς, γέγονεν ἡμῖν ὡς ὥ-
ρα ἐπὶ τῶν ὀρέων, ἀπειληφότες γὰρ ὥσπερ καὶ ἀπά-
σης ἀρετῆς ὡραιότητα τῶν ἰδίων ψυχῶν ἀποβε-
βληκότες ἀνεθαλλόμεθα ἐν αὐτῷ, καὶ πνευματι-
κῆς εὐκαρπίας πεπληρώμεθα, ὥστε καὶ δυνατὸν
λέγειν τὸ ἐν τῷ ἄσματι τῶν ἀσμάτων, ἀδελφιδὸς
μου καταβάτω εἰς κῆπον αὐτοῦ, καὶ φαγέτω καρ-
πὸν ἀκροδρύων αὐτοῦ. γέγονε τοίνυν, ὡς ὥρα ἐπὶ
D τῶν ὀρέων, καὶ ὡς πόδες εὐαγγελιζομένου ἀκοὴν εἰ-
ρήνης, εὐαγγελιζομένου τε καὶ ἀγαθά· μεταξὺ
γὰρ κειμένης ἡμῖν τε, καὶ τοῦ Θεοῦ τῆς ἁμαρτίας,
διέστηκεν ἀπ' αὐτοῦ, καὶ ἀπειθοῦμεν δ' ἀεὶ τοῦ
θείοις αὐτοῦ νόμοις ἀντιφερόμενοι, καὶ
ἀεὶ τοῖς θείοις θελήμασιν ἀντιπίπτοντες, καὶ οὐ
τάξει πολεμίων κείμενοι, ἀλλ' ἐπιφανεὶς ὁ Χρι-
στὸς ἡ εἰρήνη ἡμῶν, ὁ τὸ μεταξὺ κείμενον ἀφε-
λὼν ἁμαρτίαν, καὶ συμβιβάσας τῷ θεῷ καὶ πατρὶ,
εἰς φιλίαν τῷ πατρὶ, καὶ σεσάρκας ἡμᾶς δι'
E ἑαυτοῦ. δι' αὐτοῦ γὰρ τὴν προσαγωγὴν ἐσχήκα-
μεν. ὥσπερ οὖν, εἴ τις ἔρχοιτο, φησὶ, σπουδαῖος, καὶ
ταχὺς, ἀλλάσσειν λέγων ἐχθρούς, καὶ ἐπαγγέλλων
εἰρήνην, εὐαγγελιζόμενός τε τὰ ἀγαθά· οὕτω
καὶ ὁ πάντων σωτὴρ ἐπεφοίτησε τῷ κόσμῳ μὴ
σαρκὸς, καὶ γέγονεν ἡμῖν εἰρήνης βραβευτὴς πρὸς
Θεὸν καὶ πατέρα, καταργηθέντος δ' ἀντιθέου, καὶ
πάσης τῆς φάλαγγος αὐτοῦ ἐξωμοσμένης ἐκ μέσου,
καὶ ὅτε καιρὸς ἐνέστηκε, καθ' ὃν ἔξεστι τοῖς ἐθέλουσι

πάντως ὁ μεθέξει ἡμέρας καλοῦ, ἕψεται γὰρ πάντως τοῖς πιστεύσασιν εἰς αὐτὸν, καὶ τὰ αὐτοῦ φρονοῦντε, καὶ δρᾶν ἡρημένοις, ἀμφιλαφεστάτου ἔχειν τὴν οὐρανίων ἀγαθῶν μέθεξιν, καὶ ἁπάσης ἐλπίδος ἀναπίμπλασθαι καλῆς, πλουσιόδωρος γὰρ ὁ σωτήρ.

A omnium bonorum participes esse: sequetur eos semper qui in illum crediderunt, & quæ eius sunt sapiunt ac faciunt, vt affatim in cælestium bonorum societatem veniant, omniqua spe bona pleni sint: donis enim diues est Seruator.

Ὅτι ἀκουσθήσομαί σου τὴν σωτηρίαν, λέγων. Σιὼν βασιλεύσει σου ὁ Θεός, ὅτι φωνὴ τῶν φυλασσόντων σε ὑμνήθη, καὶ τῇ φωνῇ ἅμα δόξαν ὀφθήσονται, ὅτι ὀφθαλμοὶ εἰς ὀφθαλμοὺς ὄψονται, ἡνίκα ἂν ἐλεήσῃ κύριος τὴν Σιών.

Quia auditam faciam salutem tuam, dicens, Sion, regnabit Deus tuus, quia vox custodientium te intenta est, & voce simul lætabuntur. Quia oculi ad oculos videbunt, quando misertus fuerit B *Dominus Sion.*

Σιὼν μὲν οὖν ὀνομάζει πάλιν οὐ πόλιν τινὰ γήϊνον, οὐκ ὀπίγαιόν τινα πόλιν, τὴν ἁγίαν δὲ μᾶλλον αὐτοῦ ἐκκλησίαν, ἣν ἐκ τῶν δύο λαῶν συνεστήσατο. λέγρασται γὰρ ὅτι δύο ἓν ἐποίησε τὰ ἀμφότερα ἕν, καὶ λύσας τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ, καὶ τὸν νόμον τῶν ἐντολῶν ἐν δόγμασι καταργήσας. ἀναδεδειγμένος γὰρ τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος, ὃ καὶ δογμάτων ἀληθινῶν κατάμεστον, πέπαυται τῆς ἐν νόμῳ σκιᾶς ἡ δύναμις, τοῦτ' ἔστιν, ἡ δι' αἵματος λατρεία, καὶ προσαγωγὴ Σιὼν οὖν νοητέον τὴν ἐκκλησίαν, ὡς ἔφην, ἣν αὐτὸς ἑαυτῷ παρέστησεν ὁ Χριστὸς μὴ ἔχουσαν ῥυτίδα, ἁγίαν δὲ μᾶλλον, καὶ ἄμωμον, ταύτης ἀκουσθὲν ἐποίησατο τὴν σωτηρίαν, τοῦτ' ἔστιν, ἐξήκουστον. ἔλαθε γὰρ οὐδὲ τὸ ὅλον τῆς γῆς παντελῶς οὐδένα τῶν διαγελίῳ κηρύγματος ἡ δύναμις, ἀλλ' οὐδὲ δυσκόου τις ἀπομεμένηκε τῆς διὰ Χριστοῦ σωτηρίας. ἔφη γὰρ καὶ διὰ τοῦ ψάλλοντος λύρας. ἀκούσατε ταῦτα πάντα τὰ ἔθνη. ἐνωτίσασθε πάντες οἱ κατοικοῦντες τὴν οἰκουμένην, καὶ ὥσπερ ὃ τῶν δαιμονίων μνημόσυνον ἀπώλετο μετ' ἦχου, τοῦτ' ἔστιν, ἐπισήμως, καὶ διαβοήτως, γνόντες οὐδεὶς τὴν τῶν δαιμονίων τυραννίδος τὴν ἀπώλειαν, οὕτω καὶ θεῖόν τε καὶ ἐράνιον κήρυγμα γέγονεν ἀκουσὸν τοῖς ἁπάντων χοὴ τὴν σωτηρίαν εἰσφέρον τοῖς ἐπεγνωκόσι τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ Χριστοῦ. τίς δὲ ἡ δύναμις τοῦ κηρύγματος. Σιὼν, βασιλεύσει σου ὁ Θεός. πάλαι μὲν γὰρ, τοῦτ' ἔστι, πρὸ τῆς τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἐπιδημίας βεβασίλευκεν ἡμῶν διὰ τῆς ἁμαρτίας ὁ Σατανᾶς, καὶ τυραννικῆς σκαιότητος ἐπερρίπτο ζυγὸς τοῖς ἀπὸ πᾶσαν τὴν γῆν. ὅτε δ' ἐπέλαμψεν ἡμῖν ὁ τῶν ὅλων βασιλεὺς, καὶ κύριος διαῤῥήξαντες τοὺς δεσμοὺς αὐτῶν, καὶ ἀποῤῥίψαντες τὸν ζυγὸν τοῦ πάλαι πλεονεκτήσαντος τοῖς τοῦ Θεοῦ σκηπτροις ὑποτεταγμένοι τῷ ἀοχένα, καὶ βεβασίλευκεν ἡμῶν ὁ Θεὸς, καὶ

Sion rursus hîc vocat, non ciuitatem aliquam terrestrem, sed potius sanctam Ecclesiam suam, quam ex duobus populis constituit. Scriptum est enim: Lætamini Gentes cum populo. Dicitúrque Christus duo vnum fecisse, & interstitium maceriæ diruisse, & legem mandatorum in decretis abrogasse. Patefacta autem Euangelica prædicatione, quæ veris de- C cretis referta est, vis legalis vmbræ cessauit, id est, cultus & accessus per sanguines. Sion itaque intelligenda est Ecclesia, vti dixi, quam ipse sibi Christus repræsentauit, non habentem maculam aut rugam, imò sanctam, & immaculatam. Huius salutem auditam fecit, id est, exauditam. Neminem enim omnino in terra degentium latuit Euangelicæ prædicationis virtus, nec planè quisquam salutem per Christum non audiit. Dixit enim per lyram Psalmistæ: Audite D hæc omnes Gentes, auscultate omnes inhabitantes orbem terrarum. Et quemadmodùm dæmoniorum memoria periit cum sonitu, id est, insigniter & celebriter, nemo enim dæmoniorum tyrannidis interitum nescíuit: sic etiam diuina & cælestis prædicatio audita facta est omnibus vbilibet, salutem afferens his qui apparitionem Christi agnouerunt. Quæ autem huius prædicationis virtus? Sion, re- E gnabit Deus tuus. Olim quippe, id est, ante Seruatoris nostri aduentum, regnum in nos per peccatum obtinuit Satanas, & tyrannicæ sæuitiæ iugum totius terræ incolis iniectum est. At vbi Rex ac Dominus vniuersorum nobis illuxit, disruptis eorum vinculis, & abiecto iugo eius qui olim oppressit, Dei sceptris ceruicem submisimus, & regnauit in nos Deus ac

Pater, per filium. Quæ res nobis, celebritatis ac festiuitatis causa extitit. Psallit nimirum Dauid, & inquit: [Dominus regnauit, exultet terra.] ac iterum: Psallite sapienter. [Regnauit Deus super omnes gentes.] Vocauit quoque ad hoc nos, vt dixi, ipse etiam Seruator, dicens: [Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam vos: Tollite iugum meum super vos.] Itaque miserè viximus, & in extremis malis versati sumus, immani tyranno subiugati, & peccati iugum subeuntes. At sacrosanctæ prædicationis virtus, Christi regnum felix ac fastum annunciauit, & subditi ei fuimus. Promisit enim, dicens, Sion, regnabit Deus tuus. Quî autem & quomodo regnaturus sit, ipse mox declarauit, dicens: Vox custodientium te intenta seu eleuata est. Custodientes esse possent, diuini discipuli, vel etiam quicunque mysteria tradere sciunt, & possunt recto pede insistere, ac persuadere vocatis, vt quod bonum est obeant rectissimè, & charitatem in Christum amplectantur, & rectam de eo ac inculpatam fidei confessionem edant. Hi sunt pastores boni, custodientes omnium pastorum principi, oues ratione præditas, & indomitorum animantium insultus prohibentes. Horum vocem intendi ait, id est, auditam esse passim omnibus. Dictum est enim ad eos voce Esaiæ: Montem excelsum conscende, qui euangelizas Sion, intende fortiter vocem tuam, qui euangelizas Hierusalem. Intendite, ne timete. Clara enim & nulli non cognita est, Apostolica prædicatio. Quòd autem omnia illis feliciter & prosperè fluent, & promptè vocabuntur, ad quos eorum habebitur oratio, & quòd ipsi impensè gaudebunt, suæ mystagogiæ fructus conspicati, planum facit, inquiens: Voce simul lætabuntur. Quamprimum enim, inquit, loquentur, multitudo initiatorum sequetur, & pædagogia instructi current ad fidem celeriter. Hoc illis gaudio est, qui ad docendum constituti sunt. Scribit enim in epistola Paulus, his qui per ipsum credidere-runt, Gaudium & corona mea. Sanctorum autem mystagogiis obediuisse, & obsequutos esse plerumque eos qui mysteria discebant, ex multis sanctæ & diuinitùs inspiratæ scripturæ locis

Psal. 96. Psal. 45. Matt. 11.

A πατὴρ δι' υἱοῦ, ἢ γέγονεν ἡμῖν τὸ χρῆμα πανηγύρεως ἀφορμή. ψάλλει γοῦν ὁ Δαβὶδ, καὶ φησὶν· ὁ κύριος ἐβασίλευσεν, ἀγαλλιάσθω ἡ γῆ· καὶ πάλιν· ψάλατε δὴ σὺν συνέσει, ἐβασίλευσεν ὁ Θεὸς ὅτι πάντα τὰ ἔθνη, κέκληκε δὲ ἡμᾶς πρὸς τοῦτο, ὡς ἔφην, καὶ αὐτὸς ὁ σωτὴρ λέγων, δεῦτε πρός με πάντες οἱ κοπιῶντες, καὶ πεφορτισμένοι, κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς, ἄρατε τὸν ζυγόν μου ἐφ' ὑμᾶς. ὀκνοῦν ἐπρεπέτην μὲν ἀθλίως, ἢ ἐν ἐσχάτοις ἦμεν κακοῖς, ἀγέλῃ τυραννῳ καταζευγνύμενοι, ἢ τὴν τῶν ἁμαρτιῶν ὑποφέροντες ζυγόν· ἡ δὲ τῶν ἱερῶν κηρυγμάτων δύναμις τὴν τοῦ Χριστοῦ βασιλείαν εὐηγγελίσατο, καὶ ὑπ' αὐτῷ πάντες ἐσμέν. ἐπήγγελται γὰρ λέγων, ὅτι Σιὼν βασιλεύσει σου ὁ Θεός. βασιλεύσει δὲ πῶς, ἢ τίνα τρόπον, αὐτὸς διὰ τοῦ προφήτου διεσάφησεν, εἰπών, ὅτι φωνὴ τῶν φυλαττόντων σε ὑψώθη· φυλάττοντες δὲ εἶεν ἂν οἱ θεοπέσιοι μαθηταί, ἤγουν ἅπαντες ἁπλῶς οἱ μυσταγωγεῖν εἰδότες καὶ δυνάμενοι, καὶ ὀρθοποδεῖν δυναπειθοντες τοὺς κεκλημένους, εἴς γε τὸ δυνατὸν κατορθοῦν μᾶλλον τὸ ἀγαθὸν, καὶ τὴν εἰς Χριστὸν ἀγάπης αὐτέχεσθαι, καὶ ὀρθὴν ἐπ' αὐτῷ, καὶ ἀμέμπτων ποιεῖσθαι τῆς πίστεως τὴν ὁμολογίαν. οὗτοι ποιμένες εἰσὶν ἀγαθοὶ φυλάττοντες τῶν πάντων ἀρίστοις μὲν τὰ λογικὰ θρέμματα, καὶ τοὺς τῶν ἀπιθάνων θηρίων ἀποσοβοῦντες ἐφόδους, τούτων ὑφοῦσθαι λέγει τὴν φωνὴν, τοῦτ' ἔστιν, ἀκουσθῆναι πᾶσι πάντως. εἴρηται γὰρ πρὸς αὐτοὺς διὰ φωνῆς Ησαΐου, ἐπ' ὄρος ὑψηλὸν ἀνάβηθι ὁ διαγγελίζόμενος Σιών. ὕψωσον τῇ ἰσχύι σου τὴν φωνὴν ὁ διαγγελιζόμενος Ιερουσαλήμ. ὑψώσατε, μὴ φοβεῖσθε. ἀδιαφόρως γὰρ, καὶ σαφῶς τὸ σύμπαν ἠγορεύθη τῶν ἀποστολικῶν ὅτι κήρυγμα, ὅτι δὲ πάντα ἀκουσθήσεται δι' ἀμηχανίας αὐτῶν, καὶ κεκλήσονται μὲν ἑτοίμως οἱ πρὸς οὓς τὸ πρῶτον αὐτῶν ἐγένετο λόγος, ἀφεκνήσονται δὲ αὐτοῖς λίαν, τοὺς τῆς ἑαυτῶν μυσταγωγίας ὁρῶντες καρποὺς εὐαρμόστως καθίστησι λέγων, ὅτι τῇ φωνῇ ἅμα ἀφεκνήσονται. ἅμα γὰρ λαληθήσεσθαι φησὶ, καὶ ἡ τῶν μεμυσταγωγημένων ἔφεσις πληθὺς, καὶ ἀμηχανοῦντα δραμεῖσθαι πρὸς πίστιν οἱ παιδαγωγούμενοι. χαρὰ δὲ τοῦτο τοῖς διδάσκειν ἐπιτεταγμένοις· ἐπιτέλλει γοῦν ὁ Παῦλος τοῖς δι' αὐτοῦ πιστεύσασιν, ὅτι χαρὰ, καὶ στέφανός μου· ὅτι δὲ τοῖς τῶν ἁγίων μυσταγωγίαις ὁ τῶν μυσταγωγουμένων ἀνθρώπων ἠκολούθησε πλῆθος, ἀφ' πολλῶν αὐτῆς ἴδοι τις ἂν ἀληθῆ, καὶ ἀνυπόθετον γραφῆς σαφῆ-

ήσας. προσπλάττειν μὲν γὰρ τοῖς Ἱεροσολύ- A μοις τοῖς τῶν Ἰουδαίων ἐγκάμασιν οἱ θεσπέσιοι μαθηταὶ, ἀλλ' ὡς ἐν ταῖς πράξεσι τῶν ἀποστόλων γέγραπται, προσετέθησαν ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ τρεῖς χιλιάδες ἀνδρῶν, καὶ μὲν γὲ ὁ θεσπέσιος Παῦλος ὁμοῦ τῷ μακαρίῳ Σίλᾳ δεσμῶται τυγχάνοντες ὕμνοις καὶ μέσῃ νυκτὶ τὸν Θεὸν. ὅπερ ὃ ἄγγελος ἅγιος ἐπιὼν τῷ δεσμωτηρίῳ τὰ πάντων αὐτῶν ἔλυσε δεσμά, προδεδιὼς μὴ γνησίως ὁ δεσμοφύλαξ ἠθέλησε μὲν ἑαυτὸν ἀνελεῖν. Φωνήσαντος δὲ τοῦ Παύλου μηδὲν προσάξῃς σαυτῷ κακὸν, ἅπαντες γὰρ ἐσμὲν ἐνθάδε. θαυμάσας ὁ πρόδρομος ἐβαπτίσθη σὺν παντὶ τῷ οἴκῳ αὐτοῦ. ὅτι δὲ προφάσεως αὐτῷ χαρμονῆς ὁ προῆγμα γέγονε, πῶς ἔστιν ἀμφιβαλεῖν; ὁπόταν καὶ πόθεν, φησὶν, τῆς μυσταγωγίας τῶν κεκλημένων δραμεῖται ὁ λαὸς, καὶ οἱ ὀφθαλμοί σου προσέχουσιν ὀφθαλμοῖς ὄψονται, ἵνικα ἂν ἐλεήσῃ κύριος τὴν Σιών. τίνα δὲ ὄψονται, ἢ τὸν τῆς σωτηρίας πρύτανιν, τοῦτ' ἔστι, Χριστόν. Σαρκωθεὶς γὰρ ἐν ὁ λόγος, καὶ τούτου μάρτυς ὁ ψαλμῳδὸς, λέγων, ὁ Θεὸς ἐμφανῶς, οὐκ ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ οὐ προσιωπήσεται· ἤγουν ὅπερ ἔφην, ὅτι τῇ φωνῇ ἅμα διαφανήσονται, καὶ τοῦτο τοῖς σοῖς ὀφθαλμοῖς θεωρήσῃς φησὶ κατ' ἐκεῖνο τοῦ καιροῦ, καθ' ὃν ἂν ἐλεήσῃ κύριος τὴν Σιών, προθεὶς ἅπασι τὴν δι' πίστεως χάριν, καὶ τῶν ἐπουρανίων ἀγαθῶν ἀμφιλαφῆ τὴν ἀπόλαυσιν.

Ῥηξάτω δὲ φησὶν ἅμα τὰ ἔρημα Ἱερουσαλὴμ, ὅτι ἠλέησε κύριος αὐτὴν, καὶ ἐρρύσατο τὴν Ἱερουσαλὴμ, καὶ ἀποκαλύψει κύριος τὸν βραχίονα αὐτοῦ τὸν ἅγιον, ἐνώπιον πάντων τῶν ἐθνῶν, καὶ ὄψονται πάντα τὰ ἄκρα τῆς γῆς, τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ.

Τὸ μὲν ῥῆξαι τὴν δι' Φεσσαλονίκην καλῶς εἴρηκεν ἂν ὅτι τὸ χρῆσθαι φωνῇ, χαρμοσύνους ᾠδὰς ἀναφέρουσας, καὶ μελέτην ποιεῖσθαι ἀσυνδιαλείπτους τὰς δοξολογίας, δι' ὧν ἂν δι' Φεσσαλονίκην Θεὸς. γέγραπται γοῦν ἐν βιβλίῳ ψαλμῶν, καὶ ἡ γλῶσσα μου μελετήσει τὴν δικαιοσύνην σου, ὅλην τὴν ἡμέραν τὸν ἔπαινόν σου, καὶ αὐτοῖς τοῖς τοῦτο δρᾶν ἐθέλουσι τοῖς δι' Φεσσαλονίκην ἔσται δῶρον. ὅπερ ὃ τὰ ἔρημα φησὶν Ἱερουσαλὴμ τοῦτο χρῆναι δρᾶν, ἐκεῖνο φαμὲν ἀναγκαίως ἐξηγησασθαι ἐθέλοντες τὴν τῶν προκειμένων ἀφορμὴν οἱ πόλιν οἰκοῦντες μεγάλην, καὶ μακρὰν, εἰ μὲν εἰσενεγκεῖν τὸν ἀριθμὸν, ὡς δυνατὸν, καὶ ἀναπληρῶσαι αὐτὴν, ὥστε μηδένα τόπον αὐτῆς

videre est, si quis eam percurrerit & perlustrauerit. Alloquuti enim sunt Hierosolymis Iudæorum cohortem diuini discipuli: sed, vt in Actis Apostolorum scriptum est, adiecta sunt vno die tria hominum millia. Quinimò diuinus Paulus & beatus Silas captiui, media nocte Deum laudibus & hymnis celebrabant. Vbi autem sanctus angelus imminens carceri, soluisset vincula, timuit admodum custos carceris, & seipsum voluit inficere. Clamante autem Paulo: Nihil tibi mali inferas, sumus enim hîc omnes: admiratus rem incredibilem, cum tota domo sua baptizatus est. Fuisse autem ei hoc lætitiæ causam, & occasionem, dubitari quî potest? Itaque statim, inquit, post mystagogiam, qui vocati sunt, accurrunt obedienter. Et oculi tui ad oculos videbunt, quando misertus fuerit Dominus Sionis. Quem autem videbunt? Vel salutis præsidem & procuratorem, id est, Christum: Carnem enim induit Verbum, cuius testis etiam est Psalmista, cùm ait: [Deus manifestè veniet, Deus noster & non obticebit:] Vel etiam quod dixi, Voce simul lætabuntur, etiam hoc, inquit, oculis tuis intuebere, illo tempore, quo miserebitur Dominus Sion, omnibus proponens gratiam per fidem, & cœlestium bonorum fructum vberrimum.

Erumpant lætitiam simul deserta Hierusalem, quia misertus est Dominus eius, & eruit Hierusalem, & patefaciet Dominus brachiũ suum sanctum, in conspectu omniũ gentium, & videbunt omnia extrema terræ, salutem quæ est à Deo.

Erumpere lætitiam, significare potest, vocem tollere, & odas gratiarum actionis resonare, & studio quodam adhibito doxologias meditari, quibus Deus lætetur. Scriptum est enim in libro Psalmorum: [Et lingua mea meditabitur iustitiam tuam, toto die laudem tuam.] Qui autem hoc facere voluerint, his ea res afferet lætitiam. Quoniam verò dicit, deserta Hierusalem debere hoc præstare ad explanandam horum verborum sententiam, illud necesse est dicere. Qui ciuitatem aliquam latam & longam inhabitant, si numero tot sint, vt eam replere queant, nullum eius locum relinquunt vacuum:

sin numerabiles sint, eò quòd multi obierint, aut quòd bellum incubuerit, aut alia quædam occasio ad hoc deduxerit, loca quæ sunt in ea, plurima, & habitationes nudæ manent. Cuiusmodi sunt Israelitæ passi. Posteaquam enim dominicidæ extitissent, & manus plenas sanguine habuissent, à Romanis consumpti sunt bello, adeò vt pauci admodum relicti fuerint superstites, erátque viris destituta sancta Ciuitas. Sed, inquit, deserta eius lætabuntur. Lugent enim domus, & tristitia quasi plenæ sunt, cùm non habent incolas: sed hilares sunt, & veluti rident, si plures sint qui inhabitent. Agè ex hac historia aliquid dicamus spirituale. Gentium Ecclesia, id est, gentes quæ crediderunt, quæ etiam nominantur Sion & Hierusalem, principio quidem paucæ erant, & quasi deserta verè extitit sancta & Dei ciuitas, id est, Ecclesia. Sed in ea nihil remansit vacuum: quippe impleta est per Christum. Dictum est scilicet: Tolle vndique oculos tuos, & vide congregatos filios tuos. Ecce illi è longinquo veniunt, hi ab Aquilone & mari, alii verò ex terra Persarum. Et dices, inquit, in corde tuo: Quis mihi genuit istos? Ego autem orba & vidua, hi mihi vnde erant? & rursus: Dilata locum tabernaculi tui, & pelles tentoriorum tuorum fige. Ne parcas, adhuc in dextris & in sinistris expande. Ex omni enim gente, vrbe & regione concursus factus est Gentium per fidem vocatarum ad Christum: vt ab Oriente & Austro, Occidente & Aquilone vocarentur qui conuersi sunt, longè plures quam ex sanguine Israel. Atque hoc ipsum significauit propheta Esaias, loquens de Ecclesia & synagoga Iudæorum. Lætare sterilis quæ non paris, erumpe & clama quæ non parturis, quia plures filii desertæ, quàm habentis virum. Sterilem enim, non parientem, & ad hæc desertam appellat, Ecclesiam Gentium. Erat enim expers liberorum, & deserta, id est, vidua, sermonem omnis boni satorem non habens. Iudæorum autem synagogam, viro subiectam esse ait, eò quòd legi Mosaicæ subiugata erat, & sacrosanctis fœta ac grauida oraculis, quibus posset vmbratilis adhuc quasi & typici

Esai. 49.

A ἀφιᾶσιν ἔρημον, ὑ ἀριθμήτων ὄντων ἀφ' ὧ τεθνάσιν πολλοί, ἢ πολέμου κατασκήψαντος, ἢ ἑτέρας τινὸς ἀφορμῆς κατενεχούσης εἰς τοῦτο, τὰ πλῆθη τῶν ἐν αὐτῇ χωρίων ἤδη οἰκημένα ἀπολώλασιν γυμνά. τοιοῦτόν τι πεπόνθασιν οἱ ἐξ Ισραὴλ. ὅπου γὰρ γεγόνασι κυριοκτόνοι, ὑ πλήρεις αἱμάτων τὰς χεῖρας ἐφήνασιν, διεδαπανήθησαν τῷ πολέμῳ τῷ κατὰ Ρωμαίοις, ὡς ὀλίγους καὶ μόλις ὑπολειφθῆναι τοὺς σεσωσμένους, ὑ κενὰν εἶναι ἐρήμου τὴν ἁγίαν πόλιν, ἀλλ' ὀφανισθήσονται φησὶ τὰ ἔρημα αὐτῆς. θρηνοῦσι μὲν γὰρ οἶκοι, καὶ κατηφείας ὡσανεὶ εἰσὶ μεστοὶ τοῖς ἀνοικουμένοις οὐκ ἔχουσιν. ἱλαροὶ δέ πως, καὶ οἷς γελῶντες, εἰ δὲ πλείστους ἔχοιεν τοὺς οἰκησομένους. Ἀπὸ δὲ τῆς ἱστορείας, φέρε δή τι λέγωμεν τῷ πνευματικῷ. ἡ ἐξ ἐθνῶν ἐκκλησία, τοῦτ' ἔστιν, οἱ ἐξ ἐθνῶν πιστεύσαντες, οἳ ὑ Σιὼν ὀνομάζονται, ὑ μόνοι ὑ Ιερουσαλήμ, ὀλίγοι μὲν ἦσαν τὸ πρὶν ἐν ἀρχαῖς, καὶ οἷς ἔρημος ἡ ἀληθῶς ἁγία ὑ Θεοῦ πόλις ἐτύγχανε, τοῦτ' ἔστιν, ἡ ἐκκλησία, ἀλλ' οὐδὲν ἀπομεμύηκε σχολάζον ἐν αὐτῇ. πεπλήρωται γὰρ διὰ Χριστοῦ. ὑ γραφῶ εἴρηται πρὸς αὐτόν. ἆρον κύκλῳ τοὺς ὀφθαλμούς σου, ὑ ἴδε σεσηγμένα τὰ τέκνα σου. ἰδοὺ ὅτοι πόρρωθεν ἔρχονται, ὅτοι ἀπὸ βορρᾶ, ὑ θαλάσσης, ἄλλοι δὲ ἐκ γῆς Περσῶν, ὑ ἐρεῖς φησὶν ἐν τῇ καρδίᾳ σου, τίς ἐγέννησέ μοι τούτους; ἐγὼ δὲ ἄτεκνος, ὑ χήρα, ὅτοι δέ μοι πού ἦσαν, ὑ πάλιν, πλάτυνον τὸν τόπον τῆς σκηνῆς σου, καὶ τὰς αὐλαίας σου πῆξον. μὴ φείσῃ, ἔπ' εἰς τὰ δεξιά, καὶ εἰς τὰ ἀριστερά ἐκπέτασον. ἐκ παντὸς γὰρ ἔθνους, πόλεως, ὑ χώρας συνδρομὴ γέγονεν ὑπὲρ Χριστῷ τῶν ἐθνῶν κεκλημένων διὰ πίστεως, ὡς ἐξ ἑῴων, ὑ νότου, δύσεώς τε, ὑ βορρέου καλεῖσθαι τοὺς ἐπιστρέφοντας, πολλῷ πλείους ὄντας τοὺς ἐξ αἵματος Ισραὴλ, ὑ τοῦτο αὐτὸ καταμεμήνυκε λέγων ὁ θεσπέσιος Ησαΐας περὶ τῆς ἐκκλησίας, ὑ τῆ Ιουδαίων συναγωγῆς. εὐφράνθητι στεῖρα ἡ οὐ τίκτουσα· ῥῆξον, ὑ βόησον ἡ οὐκ ὠδίνουσα, ὅτι πολλὰ τὰ τέκνα τῆς ἐρήμου μᾶλλον ἢ τῆς ἐχούσης τὸν ἄνδρα. στεῖρα μὲν γὰρ τοῦτο ὠνόμασται, ἔρημόν τε πρὸς τούτοις ἀποκαλεῖ τὴν ἐκκλησίαν τὴν ἐξ ἐθνῶν. ὑ γὰρ ἦν ἄπαις, ὑ ἔρημη, τοῦτ' ἔστι, χήρα, τὸν ἀγαθοῦ σπορέα λόγου οὐκ ἔχουσα, τὴν δὲ τῶν Ιουδαίων συναγωγὴν ὑπόνομφον εἶναί φησι, διὰ ὃ νόμῳ καταζευχθεῖσα τῷ διὰ Μωσέως, ἐκκύμονά τε γενέσθαι τῶν ἱερῶν θεσπισμάτων, δι' ὧν ἦν δυνατὰ καρποφορεῖν τῷ Θεῷ τὸν ὡς ἐν σκιαῖς ἔτι καὶ τύποις

γαπείαν, ἀλλὰ πολλὰ τὰ τέκνα τῆς ἐρήμου μᾶλλον, τοῦτ' ἔστι, τὰ τῆς χήρας, ἢ τῆς ἐχούσης τὸν ἄνδρα. πίνα δὲ τρόπον ἔσται καὶ τοῦτο διεσάφησε προειδώς, ὅτι ἀποκαλύψει κύριος τὸν βραχίονα αὐτοῦ τὸν ἅγιον ἐνώπιον πάντων τῶν ἐθνῶν. καὶ ὀφθήσεται πάντα τὰ ἄκρα τῆς γῆς τὸ σωτήριον παρὰ Θεοῦ. ὅτε γὰρ ἐμφανὴς γέγονεν ὁ τοῖς δυὰ πᾶσαν τὴν γῆν ὁ βραχίων τοῦ Θεοῦ, καὶ πατὴρ, τοῦτ' ἔστιν, ὁ υἱὸς, ὅτε πᾶσιν ἐγνώσθη τοῖς ἔθνεσιν, καὶ τεθέανται πάντα ἄκρα τῆς γῆς, τοῦτ' ἔστιν, οἱ ἐκ περάτων εἰς πέρατα τὸ περὶ αὐτοῦ σωτήριον, τὸ διὰ πίστεως ἤ δηλονότι, τότε πεπλήρωται τὰ ἔρημα Ἱερουσαλήμ, δηλονότι τῆς νοητῆς, καὶ ἀριθμοῦ κρείττων ἡ τῶν κεκλημένων πληθύς. βραχίονα δὲ τοῦ Θεοῦ, καὶ πατέρα τὸν υἱὸν ἀποκαλεῖν ἔθος τῇ θεοπνεύστῳ γραφῇ. δυνάμις γὰρ ἐστιν αὐτοῦ, καὶ παντοκρατὴς δεξιά, δι' ἧς τὰ πάντα ἐργάζεται, καὶ περὶ αὐτῆς φησὶν ὁ θεσπέσιος Δαβίδ. κραταιωθήτω ἡ χείρ σου, ὑψωθήτω ἡ δεξιά σου. καὶ πάλιν περὶ τοῦ Θεοῦ πατρὸς, ᾄσατε τῷ κυρίῳ ᾆσμα καινὸν, ὅτι θαυμαστὰ ἐποίησεν ὁ κύριος, ἔσωσεν αὐτὸν ἡ δεξιὰ αὐτοῦ, καὶ ὁ βραχίων ὁ ἅγιος αὐτοῦ.

Ἀπόστητε, ἀπόστητε, ἐξέλθετε ἐκεῖθεν, καὶ ἀκαθάρτου μὴ ἅπτεσθε. ἐξέλθετε ἐκ μέσου αὐτῆς, ἀφορίσθητε οἱ φέροντες τὰ σκεύη κυρίου, ὅτι οὐ μετὰ ταραχῆς ἐξελεύσεσθε, οὐδὲ φυγῇ. πορεύσεται γὰρ πρότερος ὑμῶν κύριος, καὶ ὁ συνάγων ὑμᾶς κύριος ὁ Θεὸς Ἰσραήλ.

Εοικεν ὁ λόγος, ἢ πρὸς ἐκείνους γίνεσθαι παρὰ Θεοῦ τοὺς διὰ πίστεως συναγηγερμένους, καὶ τὴν ἐκκλησίας χρηματίσαντας τέκνα, ἢ τάχα που πρὸς τοὺς ἁγίους μυσταγωγοὺς, ἀποστόλους δηλονότι, καὶ εὐαγγελιστὰς, οἳ φῶς γεγόνασι τοῦ κόσμου ἀληθινὸν, τὸ τῶν εὐαγγελικῶν κηρυγμάτων τοῖς διὰ πᾶσαν τὴν γῆν διαπορθμεύοντες λόγον. τούτοις δὴ οὖν ἀπιέναι πρόσταττε, καὶ ἀπίστων ἀποφοιτᾶν, ὡς ἀπὸ μεμολυσμένων, διὰ τὸ μὴτε πιστεύειν ἐλέσθαι Χριστῷ, ἀλλὰ γὰρ καὶ τοῖς τὸ κυριοκτονίας ἔγκλημα σὺν ἑαυτοῖς σπόροις ἀποφῶναι κεφαλαῖς. ἐξέλθετε δὴ οὖν, καὶ ἀκαθάρτου μὴ ἅπτεσθε, τοῦτ' ἔστι, τὸ πρὸς αὐτοὺς κοινωνίας ἀποχωρίσθητε, ὡς μηδ' ὅσον αὐτῶν ἐφάψαι ἀποθήγειν. ὁ γὰρ ἀπιόμενος πίστις, φησὶ, μεμολυσθήσεται· καὶ γὰρ ἔστιν αἰσχρὸν τοῖς εἰς Χριστὸν πιστεύσασι, καὶ δι' αὐτοῦ κεκλημένοις εἰς ἀποκάθαρσιν ἁμαρτίας, καὶ εἰς μέθεξιν ἁγιασμοῦ τῆς Ἰουδαϊκῆς ἀμαθίας ἔξω φέρεσθαι φιλεῖν, καὶ ὅλε-

A cultus fructum edere. Sed plures filii desertæ, quàm habentis virum. Quomodo autem hoc futurum sit, declarauit cùm adiecit: Patefaciet Dominus brachium suum sanctum, in conspectu omnium gentium, & videbunt omnes fines terræ salutem Dei. Nam quando illustre factum erat vniuersæ terræ habitatoribus, Dei & patris brachium, id est, quando filius notus est omnibus gentibus, & viderunt fines terræ, id est, hi qui à termino ad terminum sunt, eius salutem, per fidem scilicet: tunc repleta

B sunt deserta Hierusalem, intelligibilis videlicet, & innumerabilis erat vocatorum multitudo. Brachium verò Dei & patris, filium appellare, mos est diuinitùs inspiratæ scripturæ. Est etenim eius potentia, & omnipotens dextera, qua omnia efficit, & de qua diuinus Dauid ait: [Roboretur manus tua, extollatur dextera

C tua.] Rursus de Deo patre: [Cantate Domino carmen nouum, quia mira fecit Dominus, seruauit eum dextera eius, & brachium sanctum eius.]

Recedite, recedite, exite illinc, & immundum ne tangite. Exite enim de medio eius, separamini qui portatis vasa Domini, quia neq; cũ tumultu exibitis, neq; per fugã abibitis. Præcedet enim vos Dom-

D *nus, & qui congregat vos Deus Israel.*

Videtur hæc oratio habita esse à Deo, vel ad eos qui per fidem congregati sunt, & Ecclesiæ filii nuncupati sunt: vel ad sanctos mystagogos, nimirum Apostolos & Euangelistas, qui vniuersæ sub cæli complexu terræ lux extiterunt, Euangelicæ prædicationis verbum ad omnes terræ incolas velut legati portantes. Hos iubet recedere, & ab infidelibus abire,

E tanquam ab inquinatis, eò quòd noluerint Christo credere, imo & sua ipsorum capita, dominicæ cædis crimine implicauerint. Exite ergo, immundum ne tangite, id est, à communione cum illis segregamini, vt eorum nihil contingatis. Qui enim tangit picem, inquit, inquinabitur. Est enim necesse, vt, qui in Christum crediderunt, & per ipsum vocati sunt ad emundationem peccati, & ad participationem sanctificationis, procul absint ab insciria Iudaica, & diuersa

prorsus

prorsus ab illis sint sententia, omninoque separentur. Nulla enim communicatio luci cum tenebris, nec pars fideli cum infideli. Siquidem scribit sapientissimus Paulus Galatis, qui post iustificationem in Christo ausi sunt denuò ad legalem cultum recurrere: [O dementes Galatæ, quis vos fascinauit, vt veritati non obtemperetis, quibus ob oculos Iesus Christus antea depictus est, apud vos crucifixus?] Hoc solum volo discere à vobis, vtrum ex operibus legis spiritum acceperitis, an ex auditione fidei? Adeóne dementes estis, vt à spiritu exorsi, nunc in carnem desinatis? Circunciſi enim fuerunt imprudenter, etiamsi habuerint circuncisionem in spiritu, vel per Christum. Itaque necessariò hîc, inquit, vniuersorum Deus: Recedite, & exite inde, & separamini, qui portatis vasa Domini. Nam qui solida fide Emmanuelem coluerunt, & diuinæ ipsius naturæ participes facti sunt, eò quòd consortes sint sancti Spiritus, sanctisque eius donis repleti, vasa portant Deo. Quo autem modo, docebit sapientissimus Paulus, inquiens: [Induite armaturam Dei, quæ est lorica iustitiæ, galea salutis, clypeus fidei, gladius spiritus, qui est Verbum Dei.] Etenim habentes hanc armaturam intelligentia perceptam, obsistunt Satanæ, eiusque aduersantur potestatibus, ac præsultant quodammodo, & suas animas protegunt, populosque suæ manui subditos propugnant. Hoc est enim munus & statio ducum. Verùm cùm exire de medio eius præcipiat, ait: Non exibitis cum tumultu: neque fuga ibitis. Nec enim quasi fugientes & timentes, ab ordine Iudaico recedere præcipit, sed quietè potius, & quasi authoritate præditos, velut detrectantes cum his adeò inquinatis versari, &, cum prophanis ac improbis connumerari. Itaque ait: Nec fuga ibitis. Quòd autem res eorum facili cursu procedent, nihilque prorsus occurret durum, vel abruptum, vel asperum, fidem fecit, inquiens: Præcedet vos Dominus, & qui congregat vos Deus Israel. Si Deus nobiscum sit, & præeat, quid est quod sacræ prædicationis

Gal. 3.

Ephes. 6.

A ζήτως ἐπεροχωμένους πρὸς ἐκείνους ἐπ' ἀρχὰς, ἀφορισθῆναί τε εἰσάπαν· οὐδεμία γὰρ κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος, ἀλλ' οὐδὲ μερὶς πιστῷ μετὰ ἀπίστου· καὶ γοῦν ὁ σοφὸς Παῦλος ἐπιστέλλων τοῖς ἐκ Γαλατίας μετὰ τὴν ἐν Χριστῷ δικαίωσιν παλινδρομήσασι τολμήσασιν ὅτι τὴν ἐν νόμῳ λατρείαν. ὦ ἀνόητοι Γαλάται, τίς ὑμᾶς ἐβάσκανε τῇ ἀληθείᾳ μὴ πείθεσθαι, οἷς κατ' ὀφθαλμοὺς Ἰησοῦς Χριστὸς προεγράφη ἐσταυρωμένος; τοῦτο μόνον θέλω μαθεῖν ἀφ' ὑμῶν, ἐξ B ἔργων νόμου τὸ πνεῦμα ἐλάβετε, ἢ ἐξ ἀκοῆς πίστεως; οὕτως ἀνόητοι ἐστε; ἐναρξάμενοι πνεύματι, νῦν σαρκὶ ἐπιτελεῖσθε. προσετέμνοντο γὰρ ἀσυνέτως, καίτοι τὴν ἐν πνεύματι προεπιτομὴν λαχόντες ἤτοι ἐν Χριστοῦ. σκοπῶ ἀναγκαίως ὅ, ἀπόστητε, ἐν τούτοις φησὶν ὁ τῶν ὅλων Θεὸς, καὶ ὃ ἐξέλθατε ἐκεῖθεν, καὶ ὃ ἀφορίσθητε οἱ φέροντες τὰ σκεύη κυρίου. οἱ γὰρ ὅλως τῇ πίστει ἁψάμενοι τὸν Ἐμμανουὴλ, καὶ τῆς C θείας αὐτοῦ φύσεως κοινωνοὶ γεγονότες ἅμα τὸ μεγαλαχεῖν ἁγίου πνεύματος ἐμπλησθῆναί τε τῶν ἱερῶν αὐτοῦ χαρισμάτων σκευοφορεῖσθαι Θεῷ. καὶ πῶς δὴ ζήτω, διδάσκει λέγων ὁ σοφὸς Παῦλος, ἐνδύσασθε τὴν πανοπλίαν τοῦ Θεοῦ, αὕτη δ' ἐστὶν ὁ θώραξ τῆς δικαιοσύνης, ἡ περικεφαλαία τοῦ σωτηρίου, ὁ θυρεὸς τῆς πίστεως, ἡ μάχαιρα τοῦ πνεύματος, ὅ ἐστι ῥῆμα Θεοῦ. ταύτην γὰρ ἔχοντες τὴν νοητὴν πανοπλίαν, αἱ τεχάγιοι τῷ Σατανᾷ, & ταῖς σὺν αὐτῷ δυναμέσιν ἀντιστέκονται, προπηδῶντες D ζήτω τινὰ, καὶ προασπίζοντες τὴν ἰδίων ψυχῶν, καὶ τὴν ὑπὸ χεῖρα λαὸν· αὕτη γὰρ τῶν ἡγουμένων τάξις. πλὴν ἐξελθεῖν ἀπαίτας ἐκ μέσου αὐτῆς, οὐ μετὰ ταραχῆς ἐξελεύσεσθε, φησὶν, οὐδὲ φυγῇ πορεύσεσθε. οὐ γὰρ ὡς φυγόντας, ἤγουν δεδιότας τὴν Ἰουδαϊκὴν τάγματος ἀποφοιτᾶν ἐπιτάττει, ἀνέμπλεως δὲ μᾶλλον, καὶ οἷ ἐπ' ἐξουσίας, ὡς ἀξιουμένους τοῦ σὺν αὐτῷ πᾶσι θέλειν τοῖς οὕτω μεμολυσμένοις, καὶ συναριθμεῖσθαι βεβήλοις, καὶ πονηροῖς. σκοπῶ, οὐ φυγῇ πορεύσεσθε, φησὶν, ὅτι δὲ καὶ δι' ὑμπρείας ἕξει τὰ προσκόμματα ἀπᾶσι, καὶ οὐδὲν ὅλως ἀπρόσκοπον σκληρὸν, ἢ αἰφνῆς, ἢ τραχὺ, πεπληροφόρηκεν εἰπὼν, ὅτι προπορεύσεται ὑμῶν κύριος, καὶ ὁ συνάγων ὑμᾶς ὁ Θεός. Θεοῦ δ' ὄντος, καὶ προηγουμένου, ποῖον ἔσται τὸ καταπαίσιον τῶν ἱερῶν κηρυγμάτων τῆς

δρομάς; μᾶλλον δὲ πῶς οὐχ ἅπαντα αὐτοῖς τὰ κατ' εὐχὴν ἐμβήσεται, καὶ οἷον ψιλῆς ὡσανεὶ ὁδοῦ δραμοῦνται κηρύττοντες.

Ἰδοὺ συνήσει ὁ παῖς μου, καὶ ὑψωθήσεται, καὶ δοξασθήσεται σφόδρα· ὃν τρόπον ἐκστήσονται ἐπὶ σοὶ πολλοὶ, οὕτως ἀδοξήσει ἀπὸ ἀνθρώπων τὸ εἶδός σου, καὶ ἡ δόξα σου ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων, καὶ οὕτω θαυμάσονται ἔθνη πολλὰ ἐπ' αὐτῷ, καὶ συνέξουσι βασιλεῖς τὸ στόμα αὐτῶν, ὅτι οἷς οὐκ ἀνηγγέλη περὶ αὐτοῦ ὄψονται, καὶ οἵτινες οὐκ ἀκηκόασι συνήσουσιν.

Ἀναφανδὸν ἐν τούτοις τοῖς περὶ τοῦ πάντων ἡμῶν σωτῆρος Χριστοῦ ποιεῖται λόγους ὁ Θεὸς, καὶ πατήρ. ἰδοὺ γὰρ συνήσει ὁ παῖς μου, φησὶ, καὶ τὸν μὲν παῖδα νοήσεις, τὸν υἱὸν, ἤγουν τὸν δοῦλον. ἔλαβε γὰρ δούλου μορφὴν Θεὸς ὢν ὁ λόγος, καὶ κύριος πάντων ὤν, ἕως τῆς ἀνθρωποπρεποῦς ἐμβέβηκε μέτρου. οὐ γὰρ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσεν ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος, καὶ σχήματι εὑρεθεὶς ὡς ἄνθρωπος ἐταπείνωσεν ἑαυτόν· οἷονεῖ, ὅτε γέγονεν ἄνθρωπος καθεὶς ἑαυτὸν εἰς ταπείνωσιν, τότε καὶ δοῦλος ἀνεκλήθη· ὠνόμασται τὸ τῆς δουλείας χρῆμα λαβών. ἀλλὰ συνήσει, φησὶν, ἀντὶ τοῦ, πάντα μετὰ συνέσεως, καὶ σοφίας ἐργάσεται καὶ λαλήσει τῆς θεοπρεποῦς. ἔργον γὰρ σοφίας τῆς θεοπρεποῦς, καὶ τοῦτό γε τῶν ἄλλων ὅ σὰρκα γενέσθαι τὸν μονογενῆ τοῦ Θεοῦ λόγον, τουτέστιν, ἄνθρωπον, καὶ συμπτωχεῦσαι τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς, ἵνα ἡμεῖς τῆς ἑαυτοῦ πτωχείας πλουτήσωμεν, ἵνα πιστεύσαντες εἰς αὐτὸν τοῖς τῆς ἁμαρτίας ἀπονιψώμεθα μεμολυσμένοις, ἀθρόως ὄντος τοῦ νόμου ὑπὸ Μωσέως εἰς τὸ δύνασθαι τοῦτο ἐλθεῖν ἁμαρτίας, ἵνα τῷ θανάτῳ τῆς ἰδίας σαρκὸς καταργήσῃ τὸν θάνατον, καὶ ἀναπλάσῃ τῷ φθορεῖ, καὶ ἀναλλάσῃ πρὸς ἀφθαρσίαν, τοῖς τῷ θανάτῳ καθυπηνέμοις, καὶ οὐρανοῦ πολίτην ἐργάσηται τὸν ἐπὶ τῆς γῆς ἄνθρωπον, καὶ συνάψῃ δι' ἑαυτοῦ τῷ Θεῷ, καὶ πατρὶ, τὸν πάλαι δραπέτην, καὶ κηρύξῃ μὲν αἰχμαλώτοις ἄφεσιν, τυφλοῖς δ' ἀνάβλεψιν, καὶ ἰάσηται τοὺς συντετριμμένους τὴν καρδίαν, καὶ κενώσῃ τὸν ᾅδην, καὶ ἀποστήσῃ τὸν σατανᾶν τῆς τῶν πάντων ἀρχῆς, καὶ πλεονεξίας. συνήσει δὴ οὖν ὁ παῖς μου φησὶν. ἀσύνετον γὰρ, ἤγουν ἄσοφον ἐν τοῖς γενομένοις ὑπὸ ἡμῶν πάντως οὐδέν. πάντα γὰρ ἐν σοφίᾳ ἐποίησε κατὰ τὸ τοῦ ψάλλοντος φωνήν.

A nuncios impediat? imò quid ni omnia illis pro voto queniant; & plana quasi via currant præcones?

Ecce intelliget puer meus, & in altum extolletur, & gloria afficietur valde. Quemadmodum obstupescent super te multi, sic vituperabitur ab hominibus species tua, & gloria tua ab hominibus. Ita mirabuntur gentes multæ eum, & continebunt reges os suum. Quia quibus non est annunciatum de eo, videbunt: & qui non audiuerunt, intelligent.

Manifestè hisce verbis de omnium nostrum Seruatore Christo Deus & pater loquitur. Ecce intelliget puer meus, inquit: Puerum intelliges, filium vel seruum. Sumpsit enim formam serui Deus Verbum: & omnium Dominus cùm esset, ad humanitatis modulum ac mensuram descendit. [Non enim rapinam arbitratus est, esse æqualem Deo: sed inaniuit seipsum, similis hominibus factus, & habitu repertus vt homo, ipse se deiecit.] Itaque quando factus est homo, seipsum ad hanc deiectionem submittens: tunc etiam seruus dictus est, cùm seruilem formam sumpsisset. Sed intelliget, inquit, pro, Omnia cum intelligentia & sapientia diuina, & faciet & loquetur. Opus autem diuinæ sapientiæ præter alia est, vt vnigenitum Dei Verbum caro fieret, & vt vnà cum tertæ incolis pauper esset: quò nos ipsius paupertate ditaremur, quò credentes in ipsum, peccati inquinamenta abstergeremus, cùm Mosaica lex satis esset ad tollenda peccata idonea: vt morte carnis suæ, mortem aboleret, interitum deleret, morte detentos ad immortalitatem refingeret, hominem terræ incolam, cœli ciuem efficeret, quondam fugitiuum, per se Deo ac patri coniungeret, captiuis liberationem, cæcis visum prædicaret, & contritos corde sanaret, Orcúmque exinaniret, & Satanam imperio ac tyrannide contra omnes priuaret. Intelliget ergo, inquit, puer meus. Nihil enim non intelligenter, nihil non sapienter factum est nostra causa: quippe omnia in sapientia fecit, secundum Psallentis vocem:

[Philip. 2.]

Hac de causa, inquit, in altum extolletur, & admodum glorificabitur. Celebratur enim à nobis vt Deus, vt Dominus, eumque Seruatorem & Redemptorem vocitamus. quod verum esse credimus. Sed vt verus & irreprehensibilis sit omnino Dei & patris sermo, induxit necessariò: Quemadmodum obstupescent super te multi, sic vituperabitur ab hominibus species tua, & gloria tua ab hominibus. Qui enim agnouerunt apparitionem eius, & animi oculis, diuinæ ipsius authoritatis magnitudinem perspicere voluerunt, dispensationem hanc obstupescunt. qualis erat propheta Abbacum, dicens: [Domine, audiui auditionem tuam, & timebam, cogitaui opera tua, & stupui.] At qui eius gloriam non intellexerunt, sed infideles & ignari manserunt, hi ignominiam illi & dedecus obiiciebant impiè, vocantes Samaritanum, edonem, ebriosum, ex fornicatione natum, & præterea etiam peccatorem. Ergo vt stupebunt super te multi: sic etiam vituperabitur ab hominibus species tua, & gloria tua ab hominibus. Cæterum vt hoc eueniet, sic etiam admirabuntur te gentes multæ, & continebunt reges os suum. Iudæi enim audacissimi, etsi nullo in numero habendi, eum tamen deridere ausi sunt, linguaque eum effræni sæpenumero impetere, ac blasphemas voces emittere. Complures autem Reges vt Deum timentes, & vt Regi vniuersorum gloriam offerentes, os suum continebunt, id est, nihil dicent absonum, nec quicquam quod gloriam Christi labefactare possit, sonabunt. Quòd autem diuina & sacrosancta & salutaris prædicatio, id est, Euangelica, eorum neutiquam sit, à quibus species eius vituperatur, sed ab his potius, qui os suum continuerunt, eiusque gloriam amplificarunt, ostendit, cùm ait, Quia quibus non est annunciatum de eo, hi videbunt: & qui non audierunt, hi intelligent. Annunciata sunt enim hæc de Christo Israelitis, tum ex lege, tum à prophetis, at non gentibus. Hi tamen, inquit, videbunt magis eius salutem: & qui omnino hæc mysteria non audierunt, hi illa intelligent,

Abac 3.

A διὰ τούτης ἕνεκα τῆς αἰτίας, ὑψωθήσεται, φησὶ, καὶ δοξασθήσεται σφόδρα. δοξολογεῖται γὰρ παρὰ ἡμῶν ὁ Θεὸς, ὡς κύριος, σωτὴρ δὲ καὶ λυτρωτὴν ἀποκαλοῦμεν αὐτόν. εἰ δὲ τοῦτο καὶ ἀληθὲς πεπιστεύκαμεν. ἀλλ' ἵνα ἀληθὴς, καὶ ἀδιάβλητος παντελῶς ὁ τοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς ἐπαρκῆ λόγος, ἐπιλύεται δικαίως, ὅτι οὐ B πάντες ἐκπλήσσονται ὑπὸ σοὶ πολλοὶ, οὕτως ἀδοξήσει ἀπὸ ἀνθρώπων τὸ εἶδός σου, καὶ ἡ δόξα σου ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων· οἱ μὲν γὰρ ἐπεγνωκότες τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ, καὶ τῆς θεηνοίας ὄμμασι κατιδεῖν ἰσχύσαντες τὸ ἐξουσιαστικὸν αὐτοῦ μεγαλοπρεπὲς ὄγκου τὸ μέγεθος, καταπλήττονται τὴν οἰκονομίαν, ὁποίας τὰς ἰδὼ ὁ προφήτης Ἀββακούμ, λέγων, κύριε, εἰσακήκοα τὴν ἀκοήν σου, καὶ ἐφοβήθην, κατενόησα τὰ ἔργα σου, καὶ ἐξέστην. οἵγε μὲν οὐ συνιέντες αὐτοῦ τὴν δόξαν, ἄπιστοι δὲ καὶ ἀσυνέτοι μεμυημένοι, ἀδοξίαν αὐτοῦ, καὶ ἀτιμίαν ἀνοσίως κατεψηφίζοντο, Σαμαρείτην ὀνομάζοντες Φάγον τε καὶ μέθυσον, καὶ ἐκ πορνείας γεγεννημένον, καὶ πρὸς γε τούτοις ἁμαρτωλόν. οὕτω ὡς ἐκπλήσσονται ὑπὸ σοὶ πολλοὶ, οὕτως καὶ παρὰ ἀνθρώποις ἀδοξήσει τὸ εἶδός σου, καὶ ἡ δόξα σου ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων. ἀλλ' ὥσπερ τοῦτο συμβήσεται, οὕτως καὶ θαυμάσονται ἔθνη πολλὰ ὑπὸ σοὶ, καὶ συνέξουσι βασιλεῖς τὸ στόμα αὐτῶν· Ἰουδαῖοι μὲν γὰρ οἱ πανθόλμοι, καίτοι τοῦ μηδενὸς ἄξιοι ὄντες λόγου, καταχερτομεῖν ἀπετόλμων, καὶ ἀχάλινον ἐπ' αὐτῷ πολλάκις αἰέντες C τὴν γλῶτταν παλιμφήμοις ἔβαλλον φωναῖς. πλεῖστοί γε μὴν βασιλεῖς διδόντες ὡς Θεὸν, καὶ ὡς βασιλεῖ τῶν ὅλων τὴν δόξαν προσάγοντες συνέξουσι τὸ στόμα αὐτῶν, τουτέστιν, οὐδὲν ἐροῦσιν ἀπηχὲς, ἀλλ' οὐδὲ φθέγξονταί τι τῶν ὅσα ἀμαυρωμένην τὴν δόξαν τοῦ Χριστοῦ· ὅτι δὲ τὸ θεῖόν τε καὶ ἱερὸν, καὶ σωτήριον κήρυγμα, τουτέστι, τὸ διαλαμπὲς ἐκείνων οὐκ ἔστιν πολλοῖς, παρ' οἷς ἀδόξησε τὸ εἶδος αὐτοῦ, παρ' ἐκείνοις δὲ μᾶλλον, οἳ συνέχουν τὸ στόμα αὐτῶν, κατεπλάγησάν τε τὴν δόξαν αὐτοῦ, διέδειξεν εἰπών, ὅτι οἷς οὐκ ἀνηγγέλη περὶ αὐτοῦ ὄψονται, καὶ οἱ οὐκ ἀκηκόασι συνήσουσιν· ἀνηγγέλη μὲν γὰρ τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ διαφέρουσι τοῦ νόμου, καὶ προφητῶν τὰ περὶ Χριστοῦ, τοῖς γε μὴν ἔθνεσιν ὑδαμῶς. ἀλλ' ὅτοι, φησὶν, ὄψονται μᾶλλον τὴν παρ' αὐτοῦ σωτηρίαν, καὶ οἱ τῶν αὐτοῦ μυστηρίων ἀήκοοι παντελῶς, οὗτοι συνήσουσιν αὐτὰ·

πιστεύσαντες δηλονότι. ῥίζα γὰρ σῴσεως καὶ A qui scilicet crediderunt. Radix enim
τροφὸς ἡ πίστις, καὶ οἷόν εἰσβολὴ πρὸς εὐσέβειαν, & nutrix cognitionis est fides, & ve-
καὶ ζωὴν εἰσκομίζουσα τοῖς δεχομένοις αὐτήν. luti aditus ad pietatem, & ad vitam
καὶ γοῦν ὁ προφήτης Ησαΐας, ἐὰν μὴ πιστεύσητε, οὐδ' οὐ μὴ σῶσητε, φησίν. deducens eos, qui eam recipiunt. Si- Esa. 6.
quidem propheta Esaias inquit, [Nisi "
credideritis, non intelligetis. "

Κύριε, τίς ἐπίστευσε τῇ ἀκοῇ ἡμῶν; καὶ ὁ *Domine, quis credidit auditui nostro?*
βραχίων κυρίου τίνι ἀπεκαλύφθη; ἀνηγγείλαμεν *& brachium Domini cui patefactum*
ἐναντίον αὐτοῦ, ὡς παιδίον, ὡς ῥίζα ἐν *est? Annunciauimus coram eo quasi cam-*
γῇ διψώσῃ. B *pus, quasi radix in terra sitiente.*

Πολὺς μὲν ἀεὶ περὶ τοῦ ἁγίων προφη- De omnium nostrum Seruatore
τῶν, ὁ περὶ τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος γέγονε Christo semper frequens sermo est
λόγος, καὶ νουθετοῦντες οὐ παρελείπασιν apud sanctos prophetas: nec admo-
ἀπαγγέλοντές τε καὶ μάλα σαφῶς, ὅτι καὶ ἥξει nere destiterunt, sed perspicuè denun-
ποτὲ καιροῖς ἐν ἀνθρωπείᾳ μορφῇ Θεὸς ὢν ciarunt, suis temporibs venturum in
ὁ λόγος, καὶ ὅτι θαυματουργήσει θεοπρεπῶς. humana forma Deum Verbum, &
κἀκεῖνό τε, καὶ τοῦτο ἐργάζεται, εἰς ὁδηγίαν miracula operaturum diuinitùs. Illud
καλῶν ὁδὸν τοὺς πεπλανημένους, καὶ δικαιῶν autem & hic facit, in rectam viam
ἐν πίστει τὸν ἀσεβῆ· ὧνπερ δὲ πάντελῶς ὀ- errantes vocans, & fide impium iu-
λίγα τοῖς ἐξ αἵματος Ισραὴλ πολὺ βλέπον- stificans. Cæterùm ex sanguine Is-
τας εἰς ὃ ἀπειθές, ὥστε καίπερ δέον ἁρπά- raelitico oriundos parum omnino
σαι τὴν προαγόρευσιν, καὶ γνῶσιν συλλέξαι iuuerunt, valde laborantes inobe-
ζωοποιὸν, καὶ ταῖς ἑαυτῶν ἐναποθέσθαι καρ- C dientia, adeò vt cùm prædictionem
δίαις ἐκ τῶν ἐναντίων ὑπεμπηδᾶν τοῖς μυσα- arripere, & cognitionem viuificam
γωγοῖς ὑπεφύετό τε καὶ μάλα πικρῶς λέ- colligere, pectoribusque suis man-
γοντας, ἄλλα ἡμῖν λαλεῖτε, καὶ αἰσχύνεσθε dare oporteret, è diuerso mystago-
ἡμῖν ἕτερον πλάνησιν. καὶ γοῦν ὁ μὲν προ- gis insultarent acerrimè dicentes:
φήτης Ιερεμίας, ὡς ἐξ ἀμετρήτου τῆς Iou- Alia nobis loquimini, & annuncia-
δαίων ὠμότητος κατενωχλημένος εἰς ἀνηδίαν, te nobis alium errorem. Siquidem
ὥστε που φησὶν; οἴμοι ἐγὼ μῆτερ, ὡς τίνα propheta Hieremias, velut ex im- Hier. 15.
μὲ ἔτεκες ἄνδρα δικαζόμενον, καὶ διακεινό- mensa Iudæorum crudelitate, tæ- "
μενον ἐν πάσῃ τῇ γῇ; οὔτε ὠφέλησα, οὔτε D dio affectus, ita inquit: [Hei mihi "
ὠφελήσει με οὐδείς. ἡ ἰσχύς μου ἐξέλιπεν ἐν mater, qualem me peperisti, vi- "
τοῖς καταρωμένοις με, συλλήβδην δ', ἅπας rum litigantem, & iudicio conten- "
ὁ τῶν ἁγίων χορὸς, ὡς περί γε τῆς Ιερουσα- dentem in omni terra? Nec pro- "
λὴμ τοὺς λόγους ποιούμενοι φασίν. ἰατρεύσα- fui, nec profuit mihi quisquam. "
μεν τὴν Βαβυλῶνα, καὶ οὐκ ἰάθη, ἐγκαταλί- Fortitudo mea defecit propter eos "
πωμεν αὐτὴν, καὶ ἀπέλθωμεν ἕκαστος εἰς τὴν qui execrantur me] In summa, o- "
γῆν αὐτοῦ, ὅτι ἤγγικεν εἰς τὸν οὐρανὸν ὁ κρίμα omnis sanctorum chorus, verba qua- "
αὐτῆς, ἐξῆρεν ἕως τῶν ἄστρων. Βαβυλῶνα γὰρ si de Hierusalem faciens, inquit: "
τὴν Ιερουσαλὴμ ἐν τούτοις κατονομάζουσιν, [Curauimus Babylonem, & non sa- "
ὡς τὰ ἐκείνης μεμειῶσθαι σπουδάζοντα, καὶ οὐδὲν nata est. Derelinquamus eam, & "
ἀποδέουσαν τῶν τῶν ἐθνῶν χώρας, τό γε ἧκον εἰς abeamus quisque in terram suam, "
ἀδιαφορίας, καὶ ὅ μὴ ἀνέχεσθαι τιμᾶν τὸν νόμον, quia appropinquauit ad cœlum iu- "
ἤτοι τὴν προφητικῆς παιδαγωγίας ὄνησιν. dicium eius, & vsque ad sydera ex- "
τοῦτον ἔχει τὸν νοῦν, καὶ τὸν προκειμένων στίχων altratum est.] Babylonem hic nomi- "
δυνάμεις· αἰτιᾶται γὰρ ὡς ὁλοσχερῶς ἐκκεκλι- E nat Hierusalem, vt quæ illam stu-
κότα πρὸς ἀπείθειαν τὸν Ισραὴλ, καὶ φησι, τίς deat imitari, & nihil à regione gen-
ἐπίστευσε τῇ ἀκοῇ ἡμῶν; ἡμεῖς μὲν γὰρ, ὦ δέσ- tium differat, quod quidem ad dissolutam vitam attinet, & quia noluerit legem in honore ac pretio habere, nec propheticæ pædagogiæ vtilitatem amplecti. Hunc sensum habent etiam hi versus. Accusat enim Israelem, vt qui prorsus ad inobedientiam declinarit, & inquit: Quis credidit auditui nostro? Nos enim, inquit, ô Domine,

à te mysteriis initiati,& instituti sumus, orationemq; de humanitate didicimus, & hanc auditionem accepimus,sed nemo credidit, nec vlli manifestum fuit brachium tuum, brachium, inquam, omnium Domini Dei. Brachium autem Dei & patris, filium nominare solet diuinitùs inspirata scriptura, vt sæpe demonstratum est. Sed perinde quasi occurreret quispiam diceretque: Vos, ô prophetæ, auditionem per Spiritum accepistis,& cognitione mysterii ditati estis, num igitur prædicastis mysteriũ aliis? Certè, inquiunt, annunciauimus,& tantùm non testificati sumus, dicentes: Erimus corã ipso quasi cãpus, id est,quasi ager floridus & frugifer: vel etiam vt radix in terra sitiẽte, irrigante nos scilicet diuinis & arcanis sermonibus Vnigenito, in quo omnes thesauri sapientiæ & cognitionis sunt abscondi-ti. Olim enim omnis terra, arida quæpiam & infructuosa velut terra fuit, & quasi sitiens, & fructus satiuos non habens. Sed vbi ditata est à Christo imbre, spirituali videlicet, & sancti Spiritus subsidio: quasi radix refloruimus, id est, quasi herba pulchra & florida. Siquidem dixit etiam nobis è sanctis prophetis quispiam: [Et beatos vos dicent omnes gentes,propterea eritis vos terra spontanea, dicit Dominus omnipotẽs.] Spontaneam vocat fructuosam & feracissimam. Grata enim illa fuit agricolis. Quòd autem spinosa quondam & arida & aqua carens terra, abierit in terram feracissimam, ita vt dies facta fuerit spirituali fœcunditate, declarabit dicens vniuersorum Deus voce Esaiæ: [Et erit,pro stœba crescet cyparissus,& pro conyza crescet myrtus.] Stœba enim & conyza sunt ex genere spinarum, & semper ea nutrit terra inculta & siticulosa: at myrtus & cyparissus in hortis excellunt. Extirpata ergo, inquit, spina, odoratissimæ deinde plantæ reflorescent, terra sitiens in aquosam vertetur, Deo dicente: Vertam desertum in latices, & sitientem terram in aquæductus. Ponam in terra aquis carente cedrum, & buxum, & myrtum, cyparissum & populum. Annunciauimus itaque,credẽtes in ipsum Christum, fore in conspectu ipsius, id est, ab eo conspiciemur, quasi campus, quasi radix, id est, vt herba in terra quamoque sitiente, quæ ab eo facta est aquosa.

Esai. 55.

al. διψῶσα

A Τα, φησὶ, μεμυσταγωγήμεθα παρὰ σοῦ τὴν περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως λόγον, καὶ ταύτην ἐμάθομεν τὴν ἀκοὴν, ἀλλ' οὐδεὶς πεπίστευκε, καὶ οὐδενὶ γέγονεν ἐμφανὴς ὁ τοῦ βραχίων ὁ πάντων κυρίου, καὶ Θεοῦ. Βραχίονα δὲ τοῦ Θεοῦ, καὶ παῖδα τὸν υἱὸν ὀνομάζειν ἔθος τῇ θεοπνεύστῳ γραφῇ, καθὰ δέδεικται πολλαχοῦ. Ἀλλ' ὅτι αὐτίκα μάλα τοῦτο λέγοντος, ὑμεῖς μὲν, ὦ προφῆται, τὴν δόξαν τοῦ πνεύματος ἀκολουθοῦντες κατειλήφατε, καὶ τὴν τῶν μυστηρίου B γνῶσιν κατεπλουτήσατε, ἆρ' οὖν ἐκηρύξατε τοῖς ἄλλοις τὸ μυστήριον; ναί, φασὶν, ἀπηγγείλαμεν, καὶ μονονουχὶ διεμαρτυράμεθα λέγοντες, ὅτι ἐσόμεθα ἐναντίον αὐτοῦ ὡς πεδίον, τουτέστιν, ὡς ἀγρὸς εὐανθὴς, καὶ καρποφόρος, ἢ καὶ ὡς ῥίζα ἐν γῇ διψώσῃ, δρόσου τοῦ θείου τε, καὶ ἀπορρήτοις λόγοις τοῦ μονογενοῦς, ἐν ᾧ πάντες εἰσὶν οἱ θησαυροὶ τῆς Σοφίας καὶ γνώσεως ἀπόκρυφοι. πάλαι μὲν γὰρ ἡ σύμπασα γῆ, ξηρὰ τὶς ὡσανεὶ καὶ ἄκαρπος ἦν, καὶ οἷα διψῶσα γῆ, καὶ C καρποὺς ἡμέρους ἔχουσα· ὅπου γὲ τοῦ Χριστοῦ πεπλούτηκεν ὑετὸν, πνευματικὸν δηλονότι, καὶ τὴν δρόσον τοῦ ἁγίου πνεύματος χορηγίαν, ἀνεθάλλομεν ὡς ῥίζα, τουτέστιν, ὡς βοτάνη τε καλὴ, καὶ εὐανθὴς. καὶ γοῦν ἔφη τὶς περὶ ἡμῶν τῶν ἁγίων προφητῶν· καὶ μακαριοῦσιν ὑμᾶς πάντα τὰ ἔθνη, διότι ἔσεσθε ὑμεῖς γῆ θελητὴ, λέγει κύριος παντοκράτωρ. θελητὴν γὰρ λέγει τὴν εὔκαρπον καὶ γονιμωτάτην. ἀσπαστὴ γὰρ αὕτη γεωπόνοις. ὅτι γὰρ ἡ ἀκανθοτόκος ποτὲ ξηρά τε, καὶ ἄυδρος γῆ μεταπεφοίτηκεν εἰς γονιμωτάτην, καὶ εἰς τὸ δυνάσθαι D πλουτεῖν εὐκαρπίαις ταῖς πνευματικαῖς Σοφίας λέγων ὁ τῶν ὅλων Θεὸς διὰ φωνῆς Ησαΐου, Ἔσται, φησὶ, τῆς σειβῆς ἀναβήσεται κυπάρισσος, ἀντὶ δὲ τῆς κνύζης ἀναβήσεται μυρσίνη. εἴδη μὲν γὰρ ἀκανθῶν, σειβή τε καὶ κνύζα, τρέφει δὲ αὐτὰ ἀεί πως ἡ χέρσος τε καὶ ἄυδρος γῆ· μυρσίνη δὲ, καὶ κυπάρισσος ἀμφαρέπουσιν ἐν κήποις· ἐξηρημένης τοίνυν ἀκανθης, φησὶν, ἀναβλαστήσει λοιπὸν τὰ εὐοσμότατα τῶν φυτῶν, ὅταν ἡ* διψὰς ἔνυδρος γένηται Θεοῦ λέγοντος. ὅτι ποιήσω τὴν ἔρημον εἰς ἕλη, καὶ τὴν διψῶσάν μου E ὑδραγωγεῖς. δώσω εἰς τὴν ἄυδρον μου κέδρον, καὶ πύξον, καὶ μυρσίνην, καὶ κυπάρισσον, καὶ λεύκην· θέσομαι αὐτὴν, ὅτι πιστεύσαντες εἰς αὐτὸν τὸν Χριστὸν ἐσόμεθα ἐναντίον αὐτοῦ, τουτέστιν, ἐφορώμενοι παρ' αὐτοῦ, ὡς πεδίον, ὡς ῥίζα, τουτέστιν, ὡς ποτὲ ἐν γῇ ποτὲ διψώσῃ ἐνύδρῳ γε μὴν παρ' αὐτοῦ γεωμετρηθείσῃ

Οὐκ ἔστιν εἶδος αὐτῷ, οὔτε δόξα· καὶ εἶ- A
δομεν αὐτὸν καὶ οὐκ εἶχεν εἶδος, οὐδὲ κάλ-
λος, ἀλλὰ τὸ εἶδος αὐτοῦ ἄτιμον, ἐλλεῖπον
παντὸς πάντας ἀνθρώπους.

Τί δὴ οὖν φησὶν ὁ προφήτης ἐν τούτοις;
ἢ ποῖον ἄν τις τοῖς εἰρημένοις ἐφαρμόσαι νοῦν,
φέρε δὴ πάλιν καθ' ἡμᾶς σκοπῶμεν, ὡς ἔνι. ὁμολο-
γοῦμεν γάρ, ὅτι δὴ καὶ ἀπηγγείλαμεν, τοῦτέστιν, ἀ-
νελλιπῶς προεῖπομεν τὴν παρουσίαν, ὡς ἥξει καὶ
οὐ χρονιεῖ. ἀλλ' ἴσως ἔφη ἄν τις πρὸς ταῦτα. τί οὖν;
εἰ καθῆκεν ἐξ οὐρανοῦ Θεὸς ὁ λόγος, θεοπρεπεῖ B
μὲν ἡ δόξη κατεσεμνύνετο, καὶ ἀπροσίτῳ
φωτὶ διαπρέπων ἐπεφάνη τοῖς ὑπὸ τὴν γῆν, καὶ
ἀπροσωπόληπτος ἦν ἀφ' ἧς τῆς δόξης ὑπερ-
βολή; καὶ γὰρ ὅτε πεφοίτηκεν ἐν εἴδει πυρὸς
ὑπὲρ τὸ ὄρος τὸ Σινᾶ, σκότος ἦν, καὶ γνόφος, καὶ
θύελλα, καὶ πῦρ ὑψοῦ ἀφιέμενον, καὶ καπνὸς, πλη-
σά τε πρὸς τοῦτο ἦν ἕτερα, δεινῶν καὶ φοίας
τῆς εἰς ἄκρον ποιητικὰ, ὡς ἀφόρητον γενέσθαι
τοῖς θεωμένοις τὴν ὄψιν. καὶ γοῦν μεσιτεύειν παρε-
κάλουν οἱ ἐξ Ισραὴλ λέγοντες τῷ πανσόφῳ C
Μωσεῖ· λάλει σὺ πρὸς ἡμᾶς, καὶ μὴ λαλείτω
πρὸς ἡμᾶς ὁ Θεὸς, ἵνα μὴ ἀποθάνωμεν. οὐδὲν
οὖν ὃ θαῦμα φησὶν, εἰ προηγορεύσατε μὲν
ἡμεῖς, ὤφθη δὲ τοῖς ὑπὸ γῆς ἀπρόσβλητον ἔχων
τὴν δόξαν, καὶ οὐδενὶ γέγονε φορητός. τί οὖν οἱ
προφῆται; θερμῶς ὑπαντῶσι λέγοντες, ἀ-
προφάσιστος ἡ ἀπείθεια, οὐκ εὐάφορμος ἡ ἀ-
πόστασις, οὐκ ἔστιν εἶδος αὐτῷ, οὐδὲ δόξα. οὐ γὰρ
ἐν εἴδει φησὶ, καὶ δόξῃ θεοπρεπεῖ κεκένωκε γὰρ
ἑαυτὸν ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος, καὶ D
σχήματι εὑρεθεὶς ὡς ἄνθρωπος, ἐταπείνωσεν
ἑαυτόν. καὶ ταῦτα φαμὲν, οὐκ ἐξ ἀκοῆς μόνης ἔ-
χοντες τὴν παράδοσιν, ἀλλὰ καὶ αὐταῖς ὄψεσι τε-
θεαμένοι τὸν κηρυττόμενον. εἴδομεν αὐτὸν, καὶ οὐκ
εἶχεν εἶδος οὐδὲ κάλλος, κάλλος ἢ ὃ θεοπρεπές,
ἀλλὰ τὸ εἶδος αὐτοῦ ἄτιμον. σμικρὸν γὰρ, καὶ φύ-
τελῆ, καὶ ἄτιμα πάντελῶς τὰ ἀνθρώπινα, ὡς
πρὸς γε τὴν θείαν, καὶ ὑπερβάλλειν ὑπερφυῶς, καὶ
τῆς ὑπὲρ πάντα φύσεως τὸ ὑπερλάμπειν
κάλλος. εἴρηται γοῦν, ὡραῖος κάλλει παρὰ τοὺς E
υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων, καὶ τὸ ἔτι μεῖζον φησὶν, ἐκ-
λεῖπον παρὰ πάντας ἀνθρώπους, δῆλον δὲ ὅτι τὸ
εἶδος αὐτοῦ, ὅμοιον ὡς εἰκὸς ἔφασαν· ἔστι γὰρ
τινὰς ἰδεῖν ἐν ἀνθρώποις ἀξιωμάτῳ φαιδρότητι
διαπρέποντας, τῷ ἐκ πλούτου δορυφορίαις ἡρ-
μένους ὑψοῦ, καὶ διϊππομένους, ἤγουν, καθ'
ἕτερόν τινα τρόπον ἐν ὑπερόγκοις ὄγκοις ὑπερχαῖς,

Non est species ei, neque gloria: & vidimus eum, & non habebat speciem, neque decorē. Sed species ei fuit inhonorata, & deficiēs præ omnibus hominibus.

Quid ergo in his verbis dicit propheta? aut quem his dictis sensum accommodauerit, age rursus consideremus, quoad licet. Confessus enim est, & annunciauimus, id est, plenè ac planè prædiximus, venturū suo tempore. Sed fortassis dixerit quispiam, ad hæc; Quid ergo? Venit ne de cœlo Deus Verbum, diuina ornatus gloria? Num etiam inaccessa luce collucens, terræ incolis apparuit? Num facies eius conspici non poterat, propter gloriæ præstantiam? Siquidem cùm specie ignis descendit in montem Sina, tenebræ erant, & caligo, & procella, & ignis ab alto emicans, ac fumi, aliáque complura videre licuit, quæ timorem & trepidationem summam incusserunt, ita vt aspectus esset intolerandus spectantibus. Nam rogarunt sequestrem Israelitæ, dicentes optimo Mosi: [Alloquere tu nos, & ne alloquatur nos Deus, ne moriamur. Non igitur mirum, inquit, si vos prædixeritis, apparuitque illa terræ habitatoribus nō spectanda gloria præditus, nec cuiquam erat tolerabilis. Quid ergo prophetæ? Audacter obuiam eunt, & dicunt: Non abs re, non sine causa hæc fuit incredulitas & defectio. Non est species ei neque gloria. Non enim, inquit, in specie fuit & gloria diuina. Exinaniuit enim sese, in similitudine hominum constitutus, & habitu repertus vt homo, deiecit seipsum. Hæc autem dicimus, non sola auditione hanc traditionem habentes, sed eum qui prædicatur, ipsis oculis contemplati. Vidimus eum, nec habebat speciem, nec decorem, decorem inquam, diuinum. Sed species eius inhonorata. Parua enim, & abiecta & inhonorata sunt omnino humana, quemadmodum quoad diuinam & supremam excellentiam & illustrem decorem naturæ omnia superantis, dictus est: Formosus pulchritudine præ filiis hominum. Addit adhuc maius: Despectior omnibus hominibus, videlicet species eius, perinde est ac si dicerent: Videre est, quosdam inter homines, dignitatum splendore fulgentes, diuitiarum quasi satellitio ac comitatu elatos & amplos, vel alio modo in terrena dignitate constitutos. Sed

non inter hos erat Emmanuel, at in humili & abiecto ordine, ita vt aliis hominibus inferior videretur. Et quidem vera est oratio. Non enim ex sancta Virgine matre diuite ortus est, sed in omni humilitatis genere versatus est, vt quod humile est eueheret, & quod inhonoratum est, redderet optandum. Alioqui Deus & Dominus & rex vniuersorum cum sit, quo splendore humano indigebat?

A ἀλλ' οὐδὲ ἐν τούτοις ἦν ὁ Ἐμμανουήλ, ἀλλ' ἐν σμικρῷ & κατεῤῥιμμένῃ τάξει, ὥστε δοκεῖν ἡττᾶσθαι τῶν ἄλλων ἀνθρώπων. & ἀληθὴς ὁ λόγος· οὐ γὰρ πλουσίας ἐξέφυ μητρὸς τῆς ἁγίας παρθένου, ἀλλὰ δι' ἡμᾶς πάντων ἦλθε τῶν μικρῶν, ἵνα ὑψώσῃ τὸ ταπεινὸν, & ζηλωτὸν ἀποφήνῃ τὸ ἄτιμον. καὶ καθ' ἕτερον δὲ λόγον Θεὸς ὢν κύριος, καὶ βασιλεὺς τῶν ὅλων, ποίας ἂν ἐδεήθη τῆς ἐν ἀνθρώποις λαμπρότητος.

Homo in plaga positus, & sciens ferre infirmitatem, quia auersa est facies eius, B *contempta est, & non reputata.*

Cùm dixissent: Vidimus eum, & non habebat speciem neque decorem; quo in statu & habitu & facie illum quem prædicant viderint, apertè exponunt. Similis enim est, inquiunt, homini plaga affecto, generosè tamen ferenti infirmitatem, id est, afflictionem, vel hoc quòd malè pateretur. Tristem enim fortassis Seruatoris vultum conspicati sunt, vt qui turbatus C fuerit quasi & consternatus: scilicet iamiam in ligno mortem passurus. quando etiam dixit, modò quidem,
Matt. 14. [Anima mea turbata est.] modò rursus: [Tristis valde est anima mea vsque
» ad mortem. Et quid dicam? Pater
» serua me ex hac hora: sed ideo veni
» in hanc horam.] Dixit etiam quidam è sanctis Euangelistis, appropinquante tempore passionis, cœpisse eum tristari & dolore confici. Etenim licet naturâ Deus esset vnigenitum patris Verbum, in quem nec perturba- D tiones, nec tristitia, nec omnino aliud quicquam eiusmodi cadebat, ad nostram tamen naturam se accommodauit, et se omni angore vacuum ostendit ingruente tentatione, per omnia se nostri similem esse declarans, non, vt quibusdam placet, vmbram & spectrum in terra visum, sed hominem reuera extitisse. Auersa est, inquit, facies eius. Auersa, pro, confusa est: contempta, & non reputata. Pilatus enim misit Iesum ad Herodem; at illo, inquit, E eum nihili factum remisit. Non enim reputauit esse Iesum. Contempta quoque fuit eius facies, coniectis scilicet in eum sputis, & Pilati militibus eum
Luc. 22. » pulsantibus ac dicentibus: [Prophetiza
» nobis Christe, quis est qui te percussit?]
Contemptus est alio quoque modo, verbera ac supplicia subiens, & ministrorum alapas. Siquidem dixit voce

Ἀνθρωπος ἐν πληγῇ ὤν, καὶ εἰδὼς φέρειν μαλακίαν, ὅτι ἀπέστραπται τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, ἠτιμάσθη, καὶ οὐκ ἐλογίσθη.

Εἰπόντες ὅτι & εἴδομεν αὐτὸν, καὶ οὐκ εἶχεν εἶδος, οὐδὲ κάλλος, ἐν ποίᾳ καταστάσει τε καὶ σχήματι τὸν κηρυττόμενον, ἀφηγήσαντο σαφῶς. ἔοικε γὰρ ἀνθρώπῳ, φασὶν, ἐν πληγῇ μὲν ὄντι, γενναίως δὲ φέροντι μαλακίαν, τουτέστι κάκωσιν, ἤτοι τὸ πάσχειν κακῶς. κατηφὲς γὰρ ἴσως τὸ τοῦ σωτῆρος πεφάνται πρόσωπον, καὶ οἷς ἐν θορύβοις ὄντος, καὶ ταραχαῖς, ἅτε δὴ καὶ μέλλοντος ἤδη παθεῖν τὸν ὑπὲρ ξύλου θάνατον, ὅτε καὶ ἔφασκεν, ὅτε μέν, ὅτι νῦν ἡ ψυχή μου τετάραχται, ὅτε δὲ πάλιν, περίλυπος ἐστὶν ἡ ψυχή μου, ἕως θανάτου, καὶ τί εἴπω, πάτερ σῶσόν με ἐκ τῆς ὥρας ταύτης, ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἦλθον εἰς τὴν ὥραν ταύτην. ἔφη δέ τις & τῶν ἁγίων εὐαγγελιστῶν, ὅτι ἐγγὺς τοῦ καιροῦ, καθ' ὃν ἔμελλε παθεῖν, ἤρξατο λυπεῖσθαι, & ἀδημονεῖν. καίτοι γὰρ φύσει Θεὸς ὑπάρχων ὁ μονογενὴς τοῦ πατρὸς λόγος, & παθῶν, καὶ λύπης, καὶ πάντων ἀπαξαπλῶς τῶν τοιούτων ἀπερίδεκτος ὤν, συνεχώρησε τῇ καθ' ἡμᾶς φύσει τὸ μὴ ἀσάλευτος ἔχειν ἐμβάλλοντος τοῦ πειρασμοῦ, ἀφ' πάντων ἀποδείκνυς, ὅτι γέγονε καθ' ἡμᾶς, καὶ ὑπὲρ καθὰ φαντασίαν ἔδοξέ τισι, σκιὰ καὶ εἴδωλον ὡς ὅτι γῆς ὁρώμενος, & αὐτόχρημα γέγονεν ἄνθρωπος. ἀπέστραπται γὰρ, φησὶ, τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, τὸ δὲ ἀπέστραπται, ἀντὶ τοῦ κατηχμάλωται, ἠτιμάσθη, καὶ οὐκ ἐλογίσθη. Πιλάτος μὲν γὰρ ἔπεμψε τὸν Ἰησοῦν πρὸς τὸν Ἡρῴδην, ὅδε γε φησὶν ἐξουθενήσας αὐτὸν ἀπέπεμψεν αὐτόν. οὐ γὰρ ἐλογίσατο εἶναι τὸν Ἰησοῦν, ἠτιμάσθη δὲ, καὶ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, πεμπομένου δηλονότι τοῦ πτυσμοῦ, καὶ καταπαιόντων αὐτὸν τῶν τοῦ Πιλάτου στρατιωτῶν, καὶ λεγόντων, προφήτευσον ἡμῖν Χριστὲ τίς ἐστιν, ὁ παίσας σε. ἠτιμάσθη δὲ καὶ ἑτέρως παρὰ μαστίγων αἰκίας ὑπενεγκών, καὶ τὰ ἐκ τῶν ὑπηρετῶν ῥαπίσματα. ἔφη γοῦν παρὰ φω-

νῆς Ησαΐου, τὸν νῶτον μου δέδωκα εἰς μάστιγας, A
τὰς δὲ σιαγόνας μου εἰς ῥαπίσματα, τὸ δὲ πρόσωπόν μου οὐκ ἀπέστρεψα ἀπὸ αἰσχύνης ἐμπτυσμάτων. οἶκοθεν, ὡς ἔφην, ἐοίκασιν οἱ θεσπέσιοι προφῆται καθ' ὅσον δηλονότι τὸ ἀφ' ἁγίου πνεύματος ἰδεῖν τὸ ἡδὺ, ἤτοι τὸ αὐτοῦ πρόσωπον κατηφείας ἀνθρωποπρεποῦς οὐκ ἀπηλλαγμένον, ἅτε δὴ τῷ συνεχοῦντος τοῦ καιροῦ, καθ' ὃν ἔδει παθεῖν αὐτὸν, ἵνα τῷ θανάτῳ τῆς ἰδίας σαρκὸς καταργήσῃ τὸν θάνατον ἀποστήσας τοῦ κόσμου τὴν ἁμαρτίαν. B

Οὗτος τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν φέρει, καὶ περὶ ἡμῶν ὀδυνᾶται, καὶ ἡμεῖς ἐλογισάμεθα αὐτὸν εἶναι ἐν πόνῳ, καὶ ἐν πληγῇ, καὶ ἐν κακώσει. αὐτὸς δὲ ἐτραυματίσθη διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν, καὶ μεμαλάκισται διὰ τὰς ἀνομίας ἡμῶν. παιδεία εἰρήνης ἡμῶν ἐπ' αὐτὸν, τῷ μώλωπι αὐτοῦ ἡμεῖς ἰάθημεν. πάντες ὡς πρόβατα ἐπλανήθημεν· ἄνθρωπος τῇ ὁδῷ αὐτοῦ ἐπλανήθη, καὶ κύριος παρέδωκεν αὐτὸν ταῖς ἁμαρτίαις ἡμῶν. C

Ὑπέμεινε γοῦν, αἰσχύνης καταφρονήσας ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, καὶ γέγονεν ὑπήκοος τῷ πατρὶ μέχρι θανάτου, καὶ τὴν Ἰουδαίων ἠνέσχετο δυσσεβείας, ἵνα, ὡς ἔφην, ὄντως ἀφέλῃ τοῦ κόσμου τὴν ἁμαρτίαν, οὐδὲν εἰς τοῦτο κατορθοῦν ἰσχύοντος τοῦ νομικοῦ γράμματος, ἤτοι τῆς κατὰ νόμον λατρείας. καὶ γὰρ ἦν ἀμήχανον αἷμα τράγων καὶ ταύρων ἀφαιρεῖν ἁμαρτίας. ἔξω γοῦν τῆς πύλης ἔπαθεν, ἵνα ὡς ὁ Παῦλος φησὶ, διὰ τοῦ ἰδίου αἵματος ἁγιάσῃ τὸν λαόν· πέποιθε γὰρ, οὐχ ὑπὲρ γε μᾶλλον ἑαυτοῦ, πολλοῦ γε καὶ δεῖ, ἀλλ' ὑπὲρ πάσης τῆς ὑπ' οὐρανὸν. καὶ μαρτυρήσει γράφων ὁ πάνσοφος Παῦλος περὶ τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς, ὅτι τοῦ ἰδίου υἱοῦ οὐκ ἐφείσατο, ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν πάντων παρέδωκεν αὐτὸν, ἵνα καὶ σὺν αὐτῷ τὰ πάντα ἡμῖν χαρίσηται, καὶ αὐτὸς δέ που φησὶ διὰ τῆς τοῦ ψαλμοντος λύρας πρὸς τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς πατέρα καὶ Θεόν· θυσίαν καὶ προσφορὰν οὐκ ἠθέλησας, σῶμα δὲ κατηρτίσω μοι· ὁλοκαυτώματα καὶ περὶ ἁμαρτίας οὐκ ἐδέξω, τότε εἶπον, ἰδοὺ ἥκω· ἐν κεφαλίδι βιβλίου γέγραπταί περὶ ἐμοῦ τοῦ ποιῆσαι, ὁ Θεὸς, τὸ θέλημά σου ἠβουλήθην· αἰσθητοῦ γὰρ οὔσης τοῖς ἔθνεσι τῆς γῆς εἰς τὸ ἀφελεῖν ἁμαρτίας ἡ κατὰ νόμον λατρείας, ἐπεὶ καὶ ἦσαν ἀβούλητοι τῷ Θεῷ βουθυσίαι τε, καὶ προβάτων σφαγαὶ, προσεκόμιζεν ἑαυτὸν εἰς ὁμοίωσιν θύματος ὑπὲρ ἡμῶν

Esaiæ: [Tergum meum obiecí verberibus: & maxillas meas alapis; faciem autem meam non auerti à dedecore sputorum.] Vident ergo, vt dixi, diuini prophetæ per visionem, scilicet per Spiritum sanctum, videre filium: vel faciem eis, à tristitia humana minimè liberam, instante nimirum tempore, quo eum pati oportuit: vt morte propriæ carnis, mortem aboleret, & mundi peccatum tolleret.

Hic peccata nostro portat, & pro nobis dolet: Et nos putauimus illum in labore esse, & in plaga, & in afflictione. Ipse autem vulneratus est propter peccata nostra, & infirmus factus est propter iniquitates nostras. Disciplina pacis nostræ super eum: liuore eius nos sanati sumus. Omnes vt oues errauimus: Homo in via sua errauit, & Dominus tradidit eum iniquitatibus nostris.

Subiuit crucem, ignominia contempta, Dominus noster Iesus Christus, & factus est obediens patri vsque ad mortem, & Iudæorum impietatem sustinuit, vt, quemadmodum iam dixi, mundi peccatum auferret, cùm nihil ad hoc legalis litera vel legis cultus conduceret. Nec enim possibile erat sanguinem taurorum & hircorum auferre peccata. Extra portam passus est, vt, sicuti Paulus ait, proprio sanguine populum sanctificaret. Passus est enim non pro seipso, id enim longè abest à vero, sed pro tota sub cœli complexu terra. Et testificabitur etiam Paulus sapientissimus, scribens de Deo & patre: [Proprio filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eum, vt & cum ipso omnia nobis donaret.] Ipse item dicit per lyram Psaltæ, ad patrem & Deum in cœlis. [Sacrificium & oblationem noluisti: corpus autem perfeciſti mihi. Holocausta & pro peccato non acceptasti, tunc dixi: Ecce venio. In capite libri scriptum est de me, vt facerem, ô Deus, voluntatem tuam volui.] Nam cùm legis cultus ad tollendum peccata terræ incolis parum prodesset: non enim Deo placebant boum mactationes, & ouium lanienæ, seipsum in odorem bonæ fragrantiæ pro nobis obtulit, agnus

„ Rom. 8.
„ Psal. 39.

agnus verus, qui tollit peccatum mundi: deinde carnis morte perpessa, totum orbem sub cœli complexu liberauit, & à morte & à peccato. Vnus enim instar omnium passus est pro omnibus, vt omnium dominaretur & regnaret. Confirmabit etiam iterum Paulus, scribens: [Propter hoc Christus mortuus est & vixit, vt & mortuis & viuis imperitaret.] Et iterum: [Vnus pro nobis mortuus est, vt qui viuunt, non iam sibi viuant, sed ei qui pro ipsis mortuus est & excitatus.] Rectè igitur inquit prophe-
2.Cor. 5.
ta: [Hic in plaga positus, sciens terre infirmitates, auersam habens faciem, contemptus, & non reputatus, nostra peccata fert, & pro nobis dolet, & nos putauimus eum in labore esse, & in plaga, & in afflictione.] Specta mihi rursus, quanto artificio, prophetica in hoc loco progrediatur oratio. Fingitur enim persona eorum qui Christi ignorabant mysterium, qui existimabant ideo eum passum esse, vt suorum peccatorum pœnas solueret. Putauimus enim eum esse in labore, & in plaga, inquit, & in afflictione: id est, diuinitùs ei hoc contigisse arbitrati sumus vt pateretur, propter aliqua peccata, & hac de causa, vt in labore, & in plaga, & in afflictione versaretur. At sic res nequaquam se habet, sed vulneratus est propter peccata nostra, & infirmus factus est propter iniquitates nostras. Alias deinde rationes reddit, vnde perspicuum est, nostræ salutis & vitæ causa eum passum fuisse, qui peccatum non nouit. Olim enim odiis & simultate à Deo dissidebamus, sacrosanctis eius repugnantes legibus, & obedientiæ iugo non subiecti, ac ei seruire renuentes. Sed erat, inquit, necesse, verbere castigari nos, qui eò audaciæ prolapsi eramus, vt à vitiis recedentes, inimicitiam dirimeremus, pacemque cum Deo iniremus, submittendo ei ceruicem, & id quod ei placet efficiendo. Sed hæc, inquit, disciplina, quæ inferenda erat potius peccantibus, vt Deo bellum inferre desinerent, in ipsum deuenit. Idque, opinor, est: Disciplina pacis nostræ super eum. Sed planius horum verborum sensum exponit, mox subiungens: Liuore eius nos sanati sumus. Passus enim est, vt dixi, pro nobis. Omnes nos enim vt

A ὁ ἀμνὸς ὁ ἀληθινὸς, ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου, εἶτα τὸν τῆς ζωῆς ἐκπαμείνας θάνατον, ὅλῳ ἠλευθέρωσε τὸ ἐφ' ἑαυτὸν, καὶ θανάτου, καὶ ἁμαρτίας. εἷς γὰρ ὁ πάντων ἀντάξιώτερος πέπονθεν ὑπὲρ πάντων, ἵνα πάντων κρατῇ τε, καὶ βασιλεύῃ. καὶ πιστώσεται πάλιν ὁ Παῦλος γράφων· Διὰ τοῦτο Χριστὸς ἀπέθανε, καὶ ἔζησεν, ἵνα καὶ νεκρῶν, καὶ ζώντων κυριεύσῃ. καὶ πάλιν· εἷς ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν, ἵνα οἱ ζῶντες μηκέτι
B ἑαυτοῖς ζῶσιν, ἀλλὰ τῷ ὑπὲρ αὐτῶν ἀποθανόντι, καὶ ἐγερθέντι. ὀρθῶς οὖν ὁ προφήτης φησὶν, ὅτι οὗτος ὁ ἐν πληγῇ ὢν ὁ εἰδὼς φέρειν μαλακίας, ὁ ἀπεσκυθρωπασμένον ἔχων τὸ πρόσωπον, ὁ ἀτιμασθεὶς, καὶ μὴ λογισθεὶς, τὰς ἡμῶν ἁμαρτίας φέρει, καὶ περὶ ἡμῶν ὀδυνᾶται, καὶ ἡμεῖς ἐλογισάμεθα αὐτὸν εἶναι ἐν πόνῳ, καὶ ἐν πληγῇ, καὶ ἐν κακώσει. ἀλλαχοῦ δή μοι πάλιν, ὡς ἔστιν ὅπως δύτεχνίας ὁ προφητικὸς ἐν τούτοις προφέρεται λόγος, ὑπὸ πλάττεται γὰρ πρόσωπον τῶν μὴ εἰδότων
C τὸ Χριστοῦ μυστήριον, οἰηθέντων ἢ ὅτι γέγονεν ἐν τῷ παθεῖν, ὡς ἰδίων ἁμαρτημάτων ἀποτίσων. ἐλογισάμεθα γὰρ αὐτὸν εἶναι ἐν πόνῳ, καὶ ἐν πληγῇ, καὶ ἐν κακώσει φησὶ, τουτέστιν, ἐνομίσαμεν θεήλατον εἶναι αὐτοῦ συμβῶσαν τὸ πάθος, ὡς διά τινας ἁμαρτίας, τούτης τε ἕνεκα· τῆς ἁμαρτίας ἐν πόνῳ, καὶ ἐν πληγῇ, καὶ ἐν κακώσει γίνεσθαι. τὸ μὲν οὖν οὕτως ἔχειν πόθεν, ἀλλ' ἐτραυματίσθη μᾶλλον διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν, καὶ μεμαλάκισται διὰ τὰς ἀνομίας ἡμῶν. εἶτα καὶ ἑτέρας ἀποδίδωσι λόγους, δι' ὧν ὑποδείκνυσιν, ὅτι τῆς ἡμετέρας ἕ-
D νεκα σωτηρίας, καὶ ζωῆς γέγονεν ἐν τῷ παθεῖν ὁ μὴ εἰδὼς ἁμαρτίαν. πάλαι μὲν γὰρ διεχειμάζομεν εἰς ἔχθραν τῷ Θεῷ τοῖς ἱεροῖς αὐτοῦ μαχόμενοι νόμοις, καὶ τὸν τῆς εὐπειθείας οὐκ ἔχοντες ζυγὸν, καὶ δοῦλοι ὄντες αὐτοῦ παραιτούμενοι, ἀλλ' ἰῶ ἀναίσχυντον, φησὶ, μάστιγι παιδεύεσθαι ἐκείνοις εἰς τοῦτο θράσους ὠλιθηκόσι, ἵνα τῶν φαύλων ἀποφοιτήσαντες καταλύσωμεν τὴν ἔχθραν, καὶ εἰρηνεύσωμεν πρὸς Θεὸν, δίκην τοῦ καθυφῆναι μὲν αὐτῷ τὸν ἀοχένα, πιεσθῆναι δ' ὑπ' αὐτοῦ
E δοῦναι δ' ἐξίσχνον αὐτῷ. ἀλλ' αὕτη, φησὶν, ἡ παιδεία, ἰῶ ἐπενεχθεῖσα μᾶλλον ἐχθρὸν τοῖς ἡμαρτηκόσιν, ἵνα * καταλλάξαι πολεμοῦντες Θεῷ, ἦλθεν ἐπ' αὐτόν. καὶ τοῦτο οἶμαι δ', παιδεία εἰρήνης ἡμῶν ἐπ' αὐτόν. ἀφέξεσθαι δ' ἂν ἡδέως τοῦ προκειμένου ἀφήνοιμι, ἐπενεχθὲν θύθις, τῷ μέλλοντι αὐτὸ ἡμεῖς ἰάθημεν. πάντες μὲν γὰρ ὡς ἔφην, ὑπὲρ ἡμῶν. πάντες μὲν γὰρ ὡς περὶ

Humfr. legisse videtur καταλλάξαι

γαμετείαν, ἀλλὰ πολλὰ τὰ τέκνα τῆς ἐρήμου μᾶλλον, τοῦτ' ἔστι, τὰ τῆς χήρας, ἢ τῆς ἐχούσης τὸν ἄνδρα. πότε δὲ ἔσται τοῦτο, διεσάφησε προειπών, ὅτι ἀποκαλύψει κύριος τὸν βραχίονα αὐτοῦ τὸν ἅγιον ἐνώπιον πάντων τῶν ἐθνῶν. καὶ ὄψονται πάντα τὰ ἄκρα τῆς γῆς τὸ σωτήριον παρὰ Θεοῦ. ὅτε γὰρ ἐμφανὴς γέγονεν ὁ τοῖς ἁπᾶσι τὸ φῶς ὁ βραχίων τοῦ Θεοῦ, καὶ παῖς, τοῦτ' ἔστιν, ὁ υἱός, ὅτε πᾶσιν ἐγνώσθη τοῖς ἔθνεσιν, καὶ τετέλεσται τὰ ἄκρα τῆς γῆς, τοῦτ' ἔστιν, οἱ ἐκ περάτων εἰς πέρατα τὸ παρ' αὐτοῦ σωτήριον, τὸ διὰ πίστεως ὑμῶν δηλονότι, τότε πεπλήρωται τὰ ἔρημα Ιερουσαλήμ, δηλονότι τῆς νοητῆς, καὶ ἄριθμοῦ χρείττων ἡ τῶν κεκλημένων πληθύς. βραχίονα δὲ τοῦ Θεοῦ, καὶ παῖδα τὸν υἱὸν ἀποκαλεῖν ἔθος τῇ θεοπνεύστῳ γραφῇ. δύναμις γάρ ἐστιν αὐτοῦ, καὶ παντοκρατὴς δεξιά, δι' ἧς τὰ πάντα ἐργάζεται, καὶ περὶ αὐτῆς φησὶν ὁ θεσπέσιος Δαβίδ. κραταιωθήτω ἡ χείρ σου, ὑψωθήτω ἡ δεξιά σου. καὶ πάλιν περὶ τοῦ Θεοῦ πατρὸς, ᾄσατε τῷ κυρίῳ ᾆσμα καινὸν, ὅτι θαυμαστὰ ἐποίησεν ὁ κύριος, ἔσωσεν αὐτὸν ἡ δεξιὰ αὐτοῦ, καὶ ὁ βραχίων ὁ ἅγιος αὐτοῦ.

Ἀπόστητε, ἀπόστητε, ἐξέλθετε ἐκεῖθεν, καὶ ἀκαθάρτου μὴ ἅπτεσθε. ἐξέλθετε ἐκ μέσου αὐτῆς, ἀφορίσθητε οἱ φέροντες τὰ σκεύη κυρίου, ὅτι οὐ μετὰ ταραχῆς ἐξελεύσεσθε, οὐδὲ φυγῇ. πορεύσεται γὰρ πρόσθεν ὑμῶν κύριος, καὶ ὁ συνάγων ὑμᾶς κύριος ὁ Θεὸς Ισραήλ.

Εοικεν ὁ λόγος, ἢ πρὸς ἐκείνους γίνεσθαι παρὰ Θεοῦ τοὺς διὰ πίστεως υἱοθετηθέντας, καὶ τὴν ἐκκλησίας χρηματίσαντας τέκνα, ἢ τάχα που πρὸς τοὺς ἁγίους μυσταγωγοὺς, ἀποστόλους δηλονότι, καὶ εὐαγγελιστὰς, οἱ φῶς γεγόνασι τὸ κατ' ὄφθαλμοὺς, τὸ τῷ εὐαγγελικῷ κηρύγματι τοῖς ἁπᾶσι τὴν γῆν διαπαρθμεύοντες λόγον. τούτοις δὴ οὖν ἀπιέναι πρόσταττε, καὶ ἀπίστων ἀποφοιτᾶν, ὡς ἀπὸ μεμολυσμένων, διὰ τὸ μήτε πιστεύειν ἐλέσθαι Χριστῷ, ἀλλὰ γὰρ καὶ τοῖς τὸ κυριοκτονίας ἐγκλήματα ταῖς ἑαυτῶν ἐπάγειν κεφαλαῖς. ἐξέλθετε δὴ οὖν, καὶ ἀκαθάρτου μὴ ἅπτεσθε, τοῦτ' ἔστι, τὸ πρὸς αὐτοὺς κοινωνίας ἀποχωρίσθητε, ὡς μηδ' ὅσον αὐτῶν ἐγκλῆμα ἀποδήξειν. ὁ γὰρ ἀπόμβυος πίστις, φησὶ, μολυνθήσεται· καὶ γὰρ ἔστιν ἀναγκαῖον τοὺς εἰς Χριστὸν πιστεύσαντας, καὶ δι' αὐτοῦ κεκλημένους εἰς ἀποκάθαρσιν ἁμαρτίας, καὶ εἰς μέθεξιν ἁγιασμοῦ τῆς Ιουδαϊκῆς ἀμαθίας ἔξω φέρεσθαι φίλης, καὶ ὁλοσχερείας, ἀλλὰ πολλὰ τὰ τέκνα τῆς ἐρήμου μᾶλλον, τοῦτ' ἔστι, τὰ τῆς χήρας, ἢ τῆς ἐχούσης τὸν ἄνδρα. πότε δὲ ἔσται τοῦτο, διεσάφησε προειπών, ὅτι ἀποκαλύψει κύριος τὸν βραχίονα αὐτοῦ τὸν ἅγιον ἐνώπιον πάντων τῶν ἐθνῶν. καὶ ὄψονται πάντα τὰ ἄκρα τῆς γῆς τὸ σωτήριον παρὰ Θεοῦ. ὅτε γὰρ ἐμφανὴς γέγονεν ὁ τοῖς ἁπᾶσι τὸ φῶς ὁ βραχίων τοῦ Θεοῦ, καὶ παῖς, τοῦτ' ἔστιν, ὁ υἱός, ὅτε πᾶσιν ἐγνώσθη τοῖς ἔθνεσιν, καὶ τετέλεσται τὰ ἄκρα τῆς γῆς, τοῦτ' ἔστιν, οἱ ἐκ περάτων εἰς πέρατα τὸ παρ' αὐτοῦ σωτήριον, τὸ διὰ πίστεως ὑμῶν δηλονότι, τότε πεπλήρωται τὰ ἔρημα Ιερουσαλήμ, δηλονότι τῆς νοητῆς, καὶ ἀριθμοῦ κρείττων ἡ τῶν κεκλημένων πληθύς. βραχίονα δὲ τοῦ Θεοῦ, καὶ παῖδα τὸν υἱὸν ἀποκαλεῖν ἔθος τῇ θεοπνεύστῳ γραφῇ. δύναμις γάρ ἐστιν αὐτοῦ, καὶ παντοκρατὴς δεξιά, δι' ἧς τὰ πάντα ἐργάζεται, καὶ περὶ αὐτῆς φησὶν ὁ θεσπέσιος Δαβίδ. κραταιωθήτω ἡ χείρ σου, ὑψωθήτω ἡ δεξιά σου. καὶ πάλιν περὶ τοῦ Θεοῦ πατρὸς, ᾄσατε τῷ κυρίῳ ᾆσμα καινὸν, ὅτι θαυμαστὰ ἐποίησεν ὁ κύριος, ἔσωσεν αὐτὸν ἡ δεξιὰ αὐτοῦ, καὶ ὁ βραχίων ὁ ἅγιος αὐτοῦ.

Ἀπόστητε, ἀπόστητε, ἐξέλθετε ἐκεῖθεν, καὶ ἀκαθάρτου μὴ ἅπτεσθε. ἐξέλθετε ἐκ μέσου αὐτῆς, ἀφορίσθητε οἱ φέροντες τὰ σκεύη κυρίου, ὅτι οὐ μετὰ ταραχῆς ἐξελεύσεσθε, οὐδὲ φυγῇ. πορεύσεται γὰρ πρόσθεν ὑμῶν κύριος, καὶ ὁ συνάγων ὑμᾶς κύριος ὁ Θεὸς Ισραήλ.

Εοικεν ὁ λόγος, ἢ πρὸς ἐκείνους γίνεσθαι παρὰ Θεοῦ τοὺς διὰ πίστεως υἱοθετηθέντας, καὶ τὴν ἐκκλησίας χρηματίσαντας τέκνα, ἢ τάχα που πρὸς τοὺς ἁγίους μυσταγωγοὺς, ἀποστόλους δηλονότι, καὶ εὐαγγελιστὰς, οἱ φῶς γεγόνασι τὸ κατ' ὄφθαλμοὺς, τὸ τῷ εὐαγγελικῷ κηρύγματι τοῖς ἁπᾶσι τὴν γῆν διαπαρθμεύοντες λόγον. τούτοις δὴ οὖν ἀπιέναι πρόσταττε, καὶ ἀπίστων ἀποφοιτᾶν, ὡς ἀπὸ μεμολυσμένων, διὰ τὸ μήτε πιστεύειν ἐλέσθαι Χριστῷ, ἀλλὰ γὰρ καὶ τοῖς τὸ κυριοκτονίας ἐγκλήματα ταῖς ἑαυτῶν ἐπάγειν κεφαλαῖς. ἐξέλθετε δὴ οὖν, καὶ ἀκαθάρτου μὴ ἅπτεσθε, τοῦτ' ἔστι, τὸ πρὸς αὐτοὺς κοινωνίας ἀποχωρίσθητε, ὡς μηδ' ὅσον αὐτῶν ἐγκλῆμα ἀποδήξειν. ὁ γὰρ ἀπόμβυος πίστις, φησὶ, μολυνθήσεται· καὶ γὰρ ἔστιν ἀναγκαῖον τοὺς εἰς Χριστὸν πιστεύσαντας, καὶ δι' αὐτοῦ κεκλημένους εἰς ἀποκάθαρσιν ἁμαρτίας, καὶ εἰς μέθεξιν ἁγιασμοῦ τῆς Ιουδαϊκῆς ἀμαθίας ἔξω φέρεσθαι φίλης, καὶ ὁλο-

A cultus fructum edere. Sed plures filii desertæ, quàm habentis virum. Quomodo autem hoc futurum sit, declarauit cùm adiecit: Patefaciet Dominus brachium suum sanctum, in conspectu omnium gentium, & videbunt omnes fines terræ salutem Dei. Nam quando illustre factum erat vniuersæ terræ habitatoribus, Dei & patris brachium, id est, quando filius notus est omnibus gentibus, & viderunt fines terræ, id est, hi qui à termino ad terminum sunt, eius salutem, per fidem scilicet: tunc repleta B sunt deserta Hierusalem, intelligibilis videlicet, & innumerabilis erat vocatorum multitudo. Brachium verò Dei & patris, filium appellare, mos est diuinitùs inspiratæ scripturæ. Est etenim eius potentia, & omnipotens dextera, qua omnia efficit, & de qua diuinus Dauid ait: [Roboretur manus tua, extollatur dextera tua.] Rursus de Deo patre: [Can- C tate Domino carmen nouum, quia mira fecit Dominus, seruauit eum dextera eius, & brachium sanctum eius.]

Recedite, recedite, exite illinc, & immundum ne tangite. Exite enim de medio eius, separamini qui portatis vasa Domini, quia neq; cũ tumultu exibitis, neq; per fugã abibitis. Præcedet enim vos Dominus, & qui congregat vos Deus Israel. D

Videtur hæc oratio habita esse à Deo, vel ad eos qui per fidem congregati sunt, & Ecclesiæ filii nuncupati sunt: vel ad sanctos mystagogos, nimirum Apostolos & Euangelistas, qui vniuersæ sub cæli complexu terræ lux extiterunt, Euangelicæ prædicationis verbum ad omnes terræ incolas velut legati portantes. Hos iubet recedere, & ab infidelibus abire, E tanquam ab inquinatis, eò quòd noluerint Christo credere, imò & sua ipsorum capita, dominicæ cædis crimine implicauerint. Exite ergo, immundum ne tangite, id est, à communione cum illis segregamini, vt eorum nihil contingatis. Qui enim tangit picem, inquit, inquinabitur. Est enim necesse, vt, qui in Christum crediderunt, & per ipsum vocati sunt ad emundationem peccati, & ad participationem sanctificationis, procul absint ab inscitia Iudaica, & diuersa prorsus

prorsus ab illis sint sententia, omninoque separentur. Nulla enim communicatio luci cum tenebris, nec pars fideli cum infideli. Siquidem scribit sapientissimus Paulus Galatis, qui post iustificationem in Christo ausi sunt denuò ad legalem cultum recurrere: Gal. 3. [O dementes Galatæ, quis vos fascinauit, vt veritati non obtemperetis, quibus ob oculos Iesus Christus antea depictus est, apud vos crucifixus?] Hoc solum volo discere à vobis, vtrum ex operibus legis spiritum acceperitis, an ex auditione fidei? Adeóne dementes estis, vt à spiritu exorsi, nunc in carnem desinatis? Circuncisi enim fuerunt imprudenter, etiamsi habuerint circuncisionem in spiritu, vel per Christum. Itaque necessariò hic, inquit, vniuersorum Deus: Recedite, & exite inde, & separamini, qui portatis vasa Domini. Nam qui solida fide Emmanuelem coluerunt, & diuinæ ipsius naturæ participes facti sunt, eò quòd consortes sint sancti Spiritus, sanctisque eius donis repleti, vasa portant Deo. Quo autem modo, docebit sapientissimus Paulus, inquiens: Ephes. 6. [Induite armaturam Dei, quæ est lorica iustitiæ, galea salutis, clypeus fidei, gladius spiritus, qui est Verbum Dei.] Etenim habentes hanc armaturam intelligentia perceptam, obsistunt Satanæ, eiusque aduersantur potestatibus, ac præsultant quodammodo, & suas animas protegunt, populosque suæ manui subditos propugnant. Hoc est enim munus & statio ducum. Verùm cum exire de medio eius præcipiat, ait: Non exibitis cum tumultu: neque fuga ibitis. Nec enim quasi fugientes & timentes, ab ordine Iudaico recedere præcipit, sed quietè potius, & quasi authoritate præditos, velut detrectantes cum his adeò inquinatis versri, & cum prophanis ac improbis connumerari. Itaque ait: Nec fuga ibitis. Quòd autem res eorum facili cursu procedent, nihilque prorsus occurret durum, vel abruptum, vel asperum, fidem fecit, inquiens: Præcedet vos Dominus, & qui congregat vos Deus Israel. Si Deus nobiscum sit, & præeat, quid est quod sacræ prædicationis

A τρόπως ἑτερογνώμονας περὶ ἐκείνους ὑπάρχειν, ἀφορισθῆναί τε εἰσάπαν· οὐδεμία γὰρ κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος, ἀλλ' οὐδὲ μερὶς πιστῷ μετὰ ἀπίστου· καὶ γοῦν ὁ πάνσοφος Παῦλος ἐπιστέλλει τοῖς ἐκ Γαλατίας μετὰ τὴν ἐν Χριστῷ δικαίωσιν παλινδρομῆσαι τολμήσασιν ἐπὶ τὴν ἐν νόμῳ λατρείαν. ὦ ἀνόητοι Γαλάται, τίς ὑμᾶς ἐβάσκηνε τῇ ἀληθείᾳ μὴ πείθεσθαι, οἷς κατ' ὀφθαλμοὺς Ἰησοῦς Χριστὸς προεγράφη ἐσταυ- B ρωμένος; τοῦτο μόνον θέλω μαθεῖν ἀφ' ὑμῶν, ἐξ ἔργων νόμου τὸ πνεῦμα ἐλάβετε, ἢ ἐξ ἀκοῆς πίστεως; οὕτως ἀνόητοί ἐστε ἐναρξάμενοι πνεύματι, νῦν σαρκὶ ἐπιτελεῖσθε. περιετέμνοντο γὰρ ἀσυνέτως, καίτοι τὴν ἐν πνεύματι περιτομὴν λαχόντες ἤτοι διὰ Χριστοῦ. οὐκοῦν ἀναγκαίως τὸ, ἀπόστητε, ἐν τούτοις φησὶν ὁ τῶν ὅλων Θεὸς, καὶ τὸ ἐξέλθετε ἐκεῖθεν, καὶ τὸ ἀφορίσθητε οἱ φέροντες τὰ σκεύη κυρίου. οἱ γὰρ ὅλως τῇ πίστει τιμήσαντες τὸν Ἐμμανουὴλ, καὶ τῆς C θείας αὐτοῦ φύσεως κοινωνοὶ γεγονότες διὰ τοῦ μεταλαχεῖν ἁγίου πνεύματος ἐμπλησθῆναί τε τῶν ἱερῶν αὐτοῦ χαρισμάτων σκευοφοροῦσι Θεῷ. καὶ τίνα δὴ τρόπον, διδάξει λέγων ὁ πάνσοφος Παῦλος, ἐνδύσασθε τὴν πανοπλίαν τοῦ Θεοῦ, αὕτη δ' ἐστὶν ὁ θώραξ τῆς δικαιοσύνης, ἡ περικεφαλαία τοῦ σωτηρίου, ὁ θυρεὸς τῆς πίστεως, ἡ μάχαιρα τοῦ πνεύματος, ὅ ἐστι ῥῆμα Θεοῦ. ταύτην γὰρ ἔχοντες τὴν νοητὴν πανοπλίαν, ἀντεξάγουσι τῷ σατανᾷ, καὶ ταῖς σὺν αὐτῷ δυνάμεσιν ἐντολμήσαντες, προπηδῶντες D τρόπον τινὰ, καὶ προασπίζοντες τῶν ἰδίων ψυχῶν, καὶ τῶν ὑπὸ χεῖρα λαῶν· αὕτη γὰρ τῶν ἡγουμένων τάξις. πλὴν ἐξελθεῖν ἐπιτάξας ἐκ μέσου αὐτῆς, οὐ μετὰ ταραχῆς ἐξελεύσεσθε, φησὶν, οὐδὲ φυγῇ πορεύσεσθε. οὐ γὰρ ὡς φυγόντας, ἤγουν δεδιότας τῶν Ἰουδαϊκῶν ταγμάτων ἀποφοιτᾷν ἐπιτάττει, ἀτρέμως δὲ μᾶλλον, καὶ οἷα ἐπ' ἐξουσίας, ὡς παραιτουμένους τὸ συνδιαιτᾶσθαι θέλειν τοῖς οὕτω μεμολυσμένοις, καὶ συναριθμεῖσθαι E βεβήλοις, καὶ πονηροῖς. οὐκοῦν, οὐ φυγῇ πορεύσεσθε, φησὶν, ὅτι δὲ καὶ δι' εὐμαρείας ἥξει τὰ πράγματα αὐτοῖς, καὶ οὐδὲν ὅλως ἀπαντήσει σκληρὸν, ἢ ἄβατον, ἢ τραχὺ, πεπληροφόρηκεν εἰπὼν, ὅτι προπορεύσεται ὑμῶν κύριος, καὶ ὁ συνάγων ὑμᾶς ὁ Θεός. Θεοῦ δὲ συνόντος, καὶ προβαδίζοντος, ποῖον ἔσται τὸ καταπτοιοῦν τῶν ἱερῶν κηρυγμάτων τοὺς

ἀγγελομίας; μᾶλλον δὲ πῶς οὐχ ἅπαντα αὐτοῖς τὰ κατ' εὐχὴν ἐμβήσεται, καὶ ὁδῷ φιλῇ ὡσπερ ὁδοδρομοῦντας κηρύττοντες.

Ἰδοὺ συνήσει ὁ παῖς μου, καὶ ὑψωθήσεται, καὶ δοξασθήσεται σφόδρα· ὃν τρόπον ἐκστήσονται ἐπὶ σοὶ πολλοὶ, οὕτως ἀδοξήσει ἀπὸ ἀνθρώπων τὸ εἶδός σου, καὶ ἡ δόξα σου ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων, καὶ οὕτω θαυμάσονται ἔθνη πολλὰ ἐπ' αὐτῷ, καὶ συνέξουσι βασιλεῖς τὸ στόμα αὐτῶν, ὅτι οἷς οὐκ ἀνηγγέλη περὶ αὐτοῦ ὄψονται, καὶ οἱ οὐκ ἀκηκόασι συνήσουσιν.

Ἀναφωνῶν οὖν τούτοις περὶ τοῦ πάντων ἡμῶν σωτῆρος Χριστοῦ ποιεῖται λόγους ὁ Θεὸς, καὶ πατήρ. ἰδοὺ γὰρ συνήσει ὁ παῖς μου, φησὶ, καὶ τὸν μὲν παῖδα νοήσεις, τὸν υἱὸν, ἤγουν τὸν δοῦλον. ἔλαβε γὰρ δούλου μορφὴν Θεὸς ὢν ὁ λόγος, καὶ κύριος πάντων ὤν, διὰ τῆς ἀνθρωπότητος ἐμβέβηκε μέσοις. οὐ γὰρ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσεν ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος, καὶ σχήματι εὑρεθεὶς ὡς ἄνθρωπος ἐταπείνωσεν ἑαυτόν· ὁπηνίκα, ὅτε γέγονεν ὁ ἄνθρωπος κατὰ ἑαυτὸν εἰς ταπείνωσιν, τότε καὶ δοῦλος ἀναγκαίως ὠνόμασται τὸ τῆς δουλείας σχῆμα λαβών. ἀλλὰ συνήσει, φησὶν, ἀντὶ τοῦ, πάντα μετὰ σοφίας ἐργάσεται καὶ λαλήσει τῆς θεοπρεπεῖς. ἔργον γὰρ σοφίας τῆς θεοπρεποῦς, καὶ πρέπον γε τῷ ἄλλων τὸ σάρκα γενέσθαι τὸν μονογενῆ τοῦ Θεοῦ λόγον, τουτέστι, πτωχὸν, καὶ συμπαθοῦντα τοῖς ὑπὸ τῆς γῆς, ἵνα ἡμεῖς τῆς ἐκείνου πτωχείας πλουτήσωμεν, ἵνα πιστεύσαντες εἰς αὐτὸν λύσωμεν τῆς ἁμαρτίας ἀπονενοσφίσθαι μεμολυσμένους, ἀδρανοῦς ὄντος τοῦ νόμου διὰ Μωσέως εἰς τὸ δύνασθαι περιελεῖν ἁμαρτίας, ἵνα τῷ θανάτῳ τῆς ἰδίας σαρκὸς καταργήσῃ τὸν θάνατον, καὶ διαπερόνῃ τῷ φθορᾷ, καὶ διαχαλκεύσῃ πρὸς ἀφθαρσίαν, τοὺς τῷ θανάτῳ κεκομμένους, ἐξ οὐρανοῦ πολίτην ἐργάσηται τὸν ὑπὸ τῆς γῆς ἄνθρωπον, καὶ σώσῃ δι' ἑαυτοῦ τῷ Θεῷ, καὶ πατρὶ, τὸν πάλαι διαπεπτωκότα, καὶ κηρύξῃ μὲν αἰχμαλώτοις ἄφεσιν, τυφλοῖς δὲ ἀνάβλεψιν, ἐξ ἰάσηται τοὺς συντετριμμένους τῇ καρδίᾳ, καὶ κενώσῃ τὸν ᾅδην, καὶ ἀποστήσῃ τὸν καταδυόντα τῆς τε πάντων ἀρχῆς, καὶ πλεονεξίας. συνήσει δὴ οὖν ὁ παῖς μου φησὶν. ἀσύνετον γὰρ, ἤγουν ἄσοφον οὐ τοῖς γενόσιν ὑπὲρ ἡμῶν πάντελως ἔστιν. πάντα γὰρ σὺν σοφίᾳ ἐποίησε τοῦ τὰ τῷ ψάλλοντι φωνῷ.

A nuncios impediat? imò quid ni omnia illis pro voto eueniant; & plana quasi via currant præcones?

Ecce intelliget puer meus, & in altum extolletur, & gloria afficietur valde. Quemadmodum obstupescent super te multi, sic vituperabitur ab hominibus species tua, & gloria tua ab hominibus. Ita mirabuntur gentes multæ eum, & continebunt reges os suum. Quia quibus non est annunciatum de eo, videbunt: & qui non audiuerunt, intelligent.

Manifestè hisce verbis de omnium nostrum Seruatore Christo Deus & pater loquitur. Ecce intelliget puer meus, inquit: Puerum intelliges, filium vel seruum. Sumpsit enim formam serui Deus Verbum: & omnium Dominus cùm esset, ad humanitatis modulum ac mensuram descendit. [Non enim rapinam arbitratus est, esse æqualem Deo: sed inaniuit seipsum, similis hominibus factus, & habitu repertus vt homo, ipse se deiecit.] Itaque quando factus est homo, seipsum ad hanc deiectionem submittens: tunc etiam seruus dictus est, cùm seruilem formam sumpsisset. Sed intelliget, inquit, pro, Omnia cum intelligentia & sapientia diuina, & facies & loquetur. Opus autem diuinæ sapientiæ præter alia est, vt vnigenitum Dei Verbum caro fieret, & vt vnà cum terræ incolis pauper esset: quò nos ipsius paupertate ditaremur, quò credentes in ipsum, peccati inquinamenta abstergeremus, cùm Mosaica lex satis esset ad tollenda peccata idonea: vt morte carnis suæ, mortem aboleret, interitum deleret, morte detentos ad immortalitatem refingeret, hominem terræ incolam, cœli ciuem efficeret, quondam fugitiuum, per se Deo ac patri coniungeret, captiuis liberationem, cæcis visum prædicaret, & contritos corde sanaret, Orcúmque exinaniret, & Satanam imperio ac tyrannide contra omnes priuaret. Intelliget ergo, inquit, puer meus. Nihil enim non intelligenter, nihil non sapienter factum est nostra causa: quippe omnia in sapientia fecit, secundum Psallentis vocem:

„ Philip. 2.

Hac de causa, inquit, in altum extolletur, & admodum glorificabitur. Celebratur enim à nobis vt Deus, vt Dominus, eumque Seruatorem & Redemptorem vocitamus. quod verum esse credimus. Sed vt verus & irreprehensibilis sit omnino Dei & patris sermo, induxit necessariò: Quemadmodum obstupescent super te multi, sic vituperabitur ab hominibus species tua, & gloria tua ab hominibus. Qui enim agnouerunt apparitionem eius, & animi oculis, diuinæ ipsius authoritatis magnitudinem perspicere voluerunt, dispensationem hanc obstupescunt. qualis erat propheta Abbacum, dicens: [Domine, audiui auditionem tuam, & timebam, cogitaui opera tua, & stupui.] At qui eius gloriam non intellexerunt, sed infideles & ignari manserunt, hi ignominiam illi & dedecus obiiciebant impiè, vocantes Samaritanum, edonem, ebriosum, ex fornicatione natum, & præterea etiam peccatorem. Ergo vt stupebunt super te multi: sic etiam vituperabitur ab hominibus species tua, & gloria tua ab hominibus. Cæterum vt hoc eueniet, sic etiam admirabuntur te gentes multæ, & continebunt reges os suum. Iudæi enim audacissimi, etsi nullo in numero habendi, eum tamen deridere ausi sunt, linguaque eum effræni sæpenumero impetere, ac blasphemas voces emittere. Complures autem Reges vt Deum timentes, & vt Regi vniuersorum gloriam offerentes, os suum continebunt, id est, nihil dicent absonum, nec quicquam quod gloriam Christi labefactare possit, sonabunt. Quòd autem diuina & sacrosancta & salutaris prædicatio, id est, Euangelica, eorum neutiquam sit, à quibus species eius vituperatur, sed ab his potius, qui os suum continuerunt, eiusque gloriam amplificarunt, ostendit, cùm ait, Quia quibus non est annunciatum de eo, hi videbunt: & qui non audierunt, hi intelligent. Annunciata sunt enim hæc de Christo Israelitis, tum ex lege, tum à prophetis, at non gentibus. Hi tamen, inquit, videbunt magis eius salutem: & qui omnino hæc mysteria non audiuerunt, hi illa intelligent,

Abac 3.

A ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας, ὑψωθήσεται, φησὶ, καὶ δοξασθήσεται σφόδρα. δοξολογεῖται γὰρ παρ' ἡμῶν ὁ Θεὸς, ὡς κύριος, σωτῆρα δὲ καὶ λυτρωτὴν ἐπικαλούμεθα αὐτόν. εἰ δὲ τετύπται καὶ ἀληθῆ πεπιστεύκαμεν. ἀλλ' ἵνα ἀληθὴς, καὶ ἀδιάβλητος πάντελὼς ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ παρ' ἡμῶν ἐπαρχὴν λόγου, ἐπιδείκνυσιν ἀμφιλαφῶς, ὅτι ὃν τρόπον ἐκπλήσσονται ἐπὶ σοὶ πολλοὶ, οὕτως ἀδοξήσει ἀπὸ ἀνθρώπων τὸ εἶδός σου, καὶ ἡ δόξα σου ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων· οἱ μὲν γὰρ ἐπιγνωκότες τὴν ὑπερφυΐαν αὐτοῦ, καὶ τῆς διανοίας ὄμμασι καταδῦναι ἰσχύσαντες τὴν οὐσιώδη αὐτοῦ θεοπρεπῆ δύναμιν τὸ μέγεθος, καταπλήττονται τὴν οἰκονομίαν, B ἐποίησε τὸν ὦν ὁ προφήτης Ἀββακούμ, λέγων, κύριε, εἰσακήκοα τὴν ἀκοήν σου, καὶ ἐφοβήθην, κατενόησα τὰ ἔργα σου, καὶ ἐξέστην. οἵγε μὲν οὐ σιωπῶντες αὐτοῦ τὴν δόξαν, ἄπιστοι δὲ καὶ ἀσιώπητοι μεμψιμοιρήσαντες, ἀδοξίαν αὐτοῦ, καὶ ἀτιμίαν ἀνοσίως κατεψηφίζοντο, Σαμαρείτην ὀνομάζοντες Φάγον τε καὶ μέθυσον, καὶ ἐκ πορνείας γεγονυῖαν, καὶ πρὸς τούτοις ἁμαρτωλόν. C ἐκείνων ὡς ἐκπλησσόντων ὅτι σοὶ πολλοὶ, οὕτως καὶ παρὰ ἀνθρώποις ἀδοξήσει τὸ εἶδός σου, καὶ ἡ δόξα σου ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων. ἀλλ' ὥσπερ τοῦτο συμβήσεται, οὕτως καὶ θαυμάσονται ἔθνη πολλὰ ὅτι σοὶ, καὶ σιωπήσονται βασιλεῖς τὸ στόμα αὐτῶν· Ἰουδαῖοι μὲν γὰρ οἱ πανάτολμοι, καίτοι τοῦ μηδενὸς ἄξιοι ὄντες λόγου, καταχερτομεῖν ἀπετόλμων, καὶ ἀχάλινον ἐπ' αὐτῷ πολλάκις αἰέντες D τὴν γλῶσσαν παλιμφήμοις ἐβάλλον φωναῖς. πλῆθος γὰρ μὲν βασιλέων διδόντες ὡς Θεὸν, καὶ ὡς βασιλεῖ τῶν ὅλων τὴν δόξαν προσάγοντες σιωπήσονται τὸ στόμα αὐτῶν, τουτέστιν, οὐδὲν ἐροῦσιν ἀπηχές, ἀλλ' οὐδὲ φθέγξονταί τι τῶν ὅσα ἀμαυρωμένην τὴν δόξαν τοῦ Χριστοῦ· ὅτι δὲ θεῖόν τε καὶ ἱερὸν, καὶ σωτήριον κήρυγμα, τουτέστι, τὸ εὐαγγελικὸν ἐκείνων οὐκ ἔστιν πάθος, πρὸ οἷς ἀδοξήσει τὸ εἶδος αὐτοῦ, E πρὸ ἐκείνοις δὲ μᾶλλον, οἱ σιωπήσονται τὸ στόμα αὐτῶν, καταπλάγησόμενοί τε τὴν δόξαν αὐτοῦ, διέδειξεν εἰπών, ὅτι οἷς οὐκ ἀνηγγέλη περὶ αὐτοῦ ὄψονται, καὶ οἱ οὐκ ἀκηκόασι σιωπήσουσιν: ἀνηγγέλη μὲν γὰρ τοῖς ἐξ Ισραὴλ διά τε νόμου, καὶ προφητῶν τὰ περὶ Χριστοῦ, τοῖς γε μὴν ἔθνεσιν ἀδαμῶς. ἀλλ' ὅτι, φησὶν, ὄψονται μᾶλλον τὴν περὶ αὐτοῦ σωτηρίαν, καὶ οἱ τῶν αὐτοῦ μυστηρίων ἀήκοοι πάντελὼς, οὗτοι σιωπήσουσιν αὐτά·

πιστεύσαντες δηλονότι. ῥίζα γὰρ σώσεως καὶ A qui scilicet crediderunt. Radix enim
τροφὸς ἡ πίστις, καὶ οἷς εἰσβολὴ τοῦ εἰς εὐσέβειαν, & nutrix cognitionis est fides, & ve-
καὶ ζωὴν εἰσκομίζουσα τοὺς δεχομένους αὐτήν. luti aditus ad pietatem, & ad vitam
καὶ γοῦν ὁ προφήτης Ησαΐας, ἐὰν μὴ πιστεύσητε, deducens eos, qui eam recipiunt. Si-
οὐδ' οὐ μὴ συνῆτε, φησίν. quidem propheta Esaias inquit, [Nisi " Esai. 6.
credideritis, non intelligetis. "

Κύριε, τίς ἐπίστευσε τῇ ἀκοῇ ἡμῶν; καὶ ὁ *Domine, quis credidit auditui nostro?*
βραχίων κυρίου τίνι ἀπεκαλύφθη; ἀπηγγείλαμεν *& brachium Domini cui patefactum*
ἐναντίον αὐτοῦ, ὡς παιδίον, ὡς ῥίζα ἐν *est? Annunciauimus coram eo quasi cam-*
γῇ διψώσῃ. B *pus, quasi radix in terra sitiente.*

Πολὺς μὲν ἀεὶ τοῖς ἁγίοις προφήταις, ὁ περὶ τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος χρόνος De omnium nostrum Seruatore
λόγος, καὶ νουθετοῦντες οὐ παρελείποσιν Christo semper frequens sermo est
ἀπαγγέλοντές τε καὶ μάλα σαφῶς, ὅτι ἐν ἡ- apud sanctos prophetas: nec admo-
ξει ποτὲ καιροῖς ἐν ἀνθρωπείᾳ μορφῇ Θεὸς ὢν nere destiterunt, sed perspicuè denun-
ὁ λόγος, καὶ ὅτι θαυματουργήσει θειοτέρως. ciarunt, suis temporibus venturum in
κἀκεῖνό τε, καὶ τοῦτο ἐργάζεται, εἰς ἀληθείας humana forma Deum Verbum, &
καλῶν ὁδὸν τοὺς πεπλανημένους, καὶ δικαιῶν miracula operaturum diuinitùs. Illud
ἐν πίστει τὸν ἀσεβῆ· ὠνησεν δὲ πάντως ὀ- autem & hic facit, in rectam viam
λίγα τοὺς ἐξ αἵματος Ισραὴλ πολὺ βλέπον- errantes vocans, & fide impium iu-
τας εἰς ὃ ἀπειθές, ὥστε καίπερ δέον ἁρπά- C stificans. Cæterùm ex sanguine Is-
σαι τὴν προαγόρευσιν, καὶ γνῶσιν συλλέξαι raelitico oriundos parum omnino
ζωοποιὸν, καὶ ταῖς ἑαυτῶν ἐναποθέσθαι καρ- iuuerunt, valde laborantes inobe-
δίαις ἐκ τῶν ἐναντίων ὑπεπιπλῶν τοῖς μυσα- dientia, adeò vt cum prædictionem
γωγοῖς ὑπεφύετό τε ἐν μάλα πικρῶς λέ- arripere, & cognitionem viuificam
γοντας, ἄλλα ἡμῖν λαλεῖτε, καὶ ἀπαγγείλατε colligere, pectoribusque suis man-
ἡμῖν ἑτέραν πλάνην. καὶ γοῦν ὁ μὲν προ- dare oporterer, è diuerso mystago-
φήτης Ιερεμίας, ὡς ἐξ ἀμετρήτου τῆς Ιου- gis insultarent acerrimè dicentes:
δαίων ὠμότητος κατενωχλημένος εἰς ἀκηδίαν, Alia nobis loquimini, & annuncia-
ὅτου που φησὶν, οἴμοι ἐγὼ μῆτερ, ὡς τίνα te nobis alium errorem. Siquidem
μὲ ἔτεκες ἄνδρα δικαζόμενον, καὶ διακεινό- propheta Hieremias, velut ex im- " Hier. 15.
μενον ἐν πάσῃ τῇ γῇ; D mensa Iudæorum crudelitate, tæ-
οὔτε ὠφέλησα, οὔτε dio affectus, ita inquit: [Hei mihi "
ὠφέλησέ με mater, qualem me peperisti, vi- "
οὐδείς. ἡ ἰσχύς μου rum litigantem, & iudicio conten- "
ἐξέλιπεν ἐν dentem in omni terra? Nec pro- "
τοῖς καταρωμένοις με, fui, nec profuit mihi quisquam. "
συλλήβδην δ', Fortitudo mea defecit propter eos "
ἅπας qui execrantur me.] In summa, o- "
ὁ τῶν ἁγίων χορὸς, ὡς περί γε τῆς Ιερουσα- mnis sanctorum chorus, verba qua- "
λὴμ τοῖς λόγοις ποιούμενοι φασίν. ἰατρεύσα- si de Hierusalem faciens, inquit: "
μεν τὴν Βαβυλῶνα, καὶ οὐκ ἰάθη, ἐγκαταλί- [Curauimus Babylonem, & non sa- "
πωμεν αὐτὴν, καὶ ἀπέλθωμεν ἕκαστος εἰς τὴν nata est. Derelinquamus eam, & "
γῆν αὐτοῦ, ὅτι ἤγγικεν εἰς τὸ οὐρανὸν τὸ κρίμα abeamus quisque in terram suam, "
αὐτῆς, ὑψήρεν ἕως τῶν ἄστρων. Βαβυλῶνα γὰρ quia appropinquauit ad cœlum iu- "
τὴν Ιερουσαλὴμ ἐν τούτοις καταονομάζουσιν, E dicium eius, & vsque ad sydera ex- "
ὡς τὰ ἐκείνης μεμιμῆσθαι σπουδάζωσιν, καὶ οὐδὲν altatum est.] Babylonem hîc nomi- "
ἀποδέουσιν τῶν ἐθνῶν χώρας, τό γε ἦκον εἰς nat Hierusalem, vt quæ illam stu-
ἀδιτηλίας, καὶ τὸ μὴ αἰσχεσθῆναι τὴν νόμων, ἤτοι deat imitari, & nihil à regione gen-
τῶν προφητικῆς παιδαγωγίας τὸ ἐπωφελές. tium differat, quod quidem ad disso-
τοῦτον ἔχει τὸν νοῦν, καὶ τῶν προκειμένων στίχων lutam vitam attinet, & quia noluerit
δύναμις· αἰτιᾶται γὰρ ὡς ὀλοσχερῶς ἐκκεκλι- legem in honore ac pretio habere,
κότα πρὸς ἀπείθειαν τὸν Ισραὴλ, καὶ φησί, τίς nec propheticæ pædagogiæ vtilitatem
ἐπίστευσε τῇ ἀκοῇ ἡμῶν; ἡμεῖς μὲν γὰρ, ὦ δέσποτα, amplecti. Hunc sensum habent etiam
hi versus. Accusat enim Israelem, vt
qui prorsus ad inobedientiam declina-
rit, & inquit: Quis credidit auditui
nostro? Nos enim, inquit, ô Domine,

à te mysteriis initiati,& instituti sumus, orationemq; de humanitate didicimus, & hanc auditionem accepimus,sed nemo credidit, nec vlli manifestum fuit brachium tuum, brachium, inquam, omnium Domini Dei. Brachium autem Dei & patris, filium nominare solet diuinitus inspirata scriptura, vt sæpe demonstratum est. Sed perinde quasi occurreret quispiam diceretque: Vos, ô prophetæ, auditionem per Spiritum accepistis,& cognitione mysterii ditati estis, num igitur prædicastis mysteriũ aliis? Certè, inquiunt, annunciauimus,& tantùm non testificati sumus, dicentes: Erimus corã ipso quasi cãpus, id est,quasi ager floridus & frugifer: vel etiam vt radix in terra sitiẽte, irrigante nos scilicet diuinis & arcanis sermonibus Vnigenito, in quo omnes thesauri sapientiæ & cognitionis sunt abscoditi. Olim enim omnis terra, arida quæpiam & infructuosa velut terra fuit, & quasi sitiens, & fructus satiuos non habens. Sed vbi ditata est à Christo imbre, spirituali videlicet, & sancti Spiritus subsidio: quasi radix reflоruimus, id est, quasi herba pulchra & florida. Siquidem dixit etiam nobis è sanctis prophetis quispiam: [Et beatos vos dicent omnes gentes,propterea eritis vos terra spontanea, dicit Dominus omnipotẽs.] Spontaneam vocat fructuosam & feracissimam. Grata enim illa fuit agricolis. Quòd autem spinosa quondam & arida & aqua carens terra, abierit in terram feracissimam, ita vt diues facta fuerit spirituali fœcunditate, declarabit dicens vniuersorum Deus voce Esaiæ: [Et erit,pro stœba crescet cyparissus,& pro conyza crescet myrtus.] Stœba enim & conyza sunt ex genere spinarum, & semper ea nutrit terra inculta & siticulosa: at myrtus & cyparissus in hortis excellunt. Extirpata ergo, inquit, spina, odoratissimæ deinde plantæ reflorescent, terra sitiens in aquosam vertetur, Deo dicente: Vertam desertum in latices, & sitientem terram in aquæductus. Ponam in terra aquis carente cedrum, & buxum, & myrtum, cyparissum & populum. Annunciauimus itaque,credẽtes in ipsum Christum, fore in conspectu ipsius, id est, ab eo conspiciemur, quasi campus, quasi radix, id est, vt herba in terra quamoque sitiente, quæ ab eo facta est aquosa.

Esai. 55.

al. διψῶσα

Α Τα, φησί, μεμυσταγωγήμεθα παρὰ σοῦ τ περὶ τ ἀνθρωπότητος λόγον, καὶ ταύτην ἐλήφαμεν τ ἀκοήν, ἀλλ' οὐδεὶς πεπίστευκε, καὶ τίνι γέγονεν ἐμφανὴς ὁ σὸς βραχίων ὁ πάντων κύριε, καὶ Θεοῦ. βραχίονα δὲ τ Θεοῦ, καὶ παῖδα τὸν υἱὸν ὀνομάζειν ἔθος τῇ θεοπνεύστῳ γραφῇ, καθὰ δέδεικται πολλαχοῦ. ἀλλ' οἷς ἀπίστα μέν ἐστιν, καὶ λέγοντος, ὑμεῖς μὲν, ὦ προφῆται, τ δι' ἁγίου πνεύματος ἀκοὴν κατεμάθατε, καὶ τ τοῦ μυστηρίου Β γνῶσιν κατεπλουτήσατε, ἆρ' οὖν ἐκηρύξατε τοῖς ἄλλοις τ μυστήριον; ναί, φασὶν, ἀπηγγείλαμεν, καὶ μονονουχὶ διεμαρτυράμεθα λέγοντες, ὅτι ἐσόμεθα ἐναντίον αὐτοῦ ὡς πεδίον, τουτέστιν, ὡς ἀγρὸς εὔανθὴς, καὶ καρποφόρος, ἢ καὶ ὡς ῥίζα ἐν γῇ διψώσῃ, δρόσου ἡμᾶς δηλονότι θείοις τε, καὶ ἀπορρήτοις λόγοις τοῦ μονογενοῦς, ἐν ᾧ πάντες εἰσὶν οἱ θησαυροὶ τ σοφίας καὶ γνώσεως ἀπόκρυφοι. πάλαι μὲν γὰρ ἡ σύμπασα γῆ, ξηρά τις ὥσπερ καὶ ἄκαρπος ἦν, καὶ οἷα διψῶσα γῆ, καὶ C καρποὺς ἡμέρους ἔχουσα· ὅτε δὲ τ παρὰ Χριστοῦ πεπλούτηκεν ὑετὸν, πνευματικὸν δηλονότι, καὶ τ ἁγίου πνεύματος χορηγίαν, ἀνεθάλλομεν ὡς ῥίζα, τουτέστιν, ὡς βοτάνη τε καλὴ, καὶ εὐανθής. καὶ γοῦν ἔφη τις τῶν προφητῶν· καὶ μακαριοῦσιν ὑμᾶς πάντα τὰ ἔθνη, διότι ἔσεσθε ὑμεῖς γῆ θελητὴ, λέγει κύριος παντοκράτωρ. θελητὴν δὲ λέγει τ ἄκαρπον καὶ γεωμαπάτην. ἀσπασὴ γὰρ αὕτη γεωπόνοις. ὅτι δὲ ἡ ἀκανθοτόκος ποτὲ ξηρά τε, καὶ ἄυδρος γῆ με- D ταπεφοίτηκεν εἰς γεωμαπάτην, καὶ εἰς τὸ δυνάσθαι πλουτεῖν ἀκαρπίαις ταῖς πνευματικαῖς ῥήμασι λέγων ὁ τ ὅλων Θεὸς διὰ φωνῆς Ησαΐου, Ε ἔσται, φησὶ, τῆς σειβῆς ἀναβήσεται κυπάρισσος, ἀντὶ δὲ τῆς κνύζης ἀναβήσεται μυρσίνη. εἴδη μὲν γὰρ ἀκανθῶν, σειβή τε καὶ κνύζα, τρέφει δὲ αὐτὰ ἀεί πως ἡ χέρσος τε καὶ ἄυδρος γῆ· μυρσίνη δὲ, καὶ κυπάρισσος ἀγλαοτρεπέστατα ἐν κήποις· ἐξηρημένης τοίνυν ἀκανθώδους, φησὶν, ἀναβλαστήσει λοιπὸν τὰ εὐοσμότατα τ φυτά, ὅτε γὴ * διψᾶς ἔνυδρος γένηται Θεοῦ λέγοντος. ὅτι ποιήσω τὴν ἔρημον εἰς ἕλη, καὶ τ διψῶσαν γῆν ἐν ὑδραγωγοῖς. ἔτι οὖν εἰς τὴν ἄυδρον γῆν κέδρον, καὶ πύξον, καὶ μυρσίνην, καὶ κυπάρισσον, καὶ λεύκην· ἔχομεν ἀπηγγείλαμεν, ὅτι πιστεύσαντες εἰς αὐτὸν τ Χριστὸν ἐσόμεθα ἐναντίον αὐτοῦ, τουτέστιν, ἐφορᾶσθαι πρὸ αὐτοῦ, ὡς πεδίον, ὡς ῥίζα, τουτέστιν, ὡς ποτὲ μὲν ἐν γῇ ποτὲ διψώσῃ ἐν ὕδατι γε μὴν πρὸ αὐτοῦ γενομένῃ.

Οὐκ ἔστιν εἶδος αὐτῷ, οὔτε δόξα· καὶ εἶδομεν αὐτὸν καὶ οὐκ εἶχεν εἶδος, οὐδὲ κάλλος, ἀλλὰ τὸ εἶδος αὐτοῦ ἄτιμον, ἐκλεῖπον παρὰ πάντας ἀνθρώπους.

Non est species ei, neque gloria: & vidimus eum, & non habebat speciem, neque decorē. Sed species ei fuit inhonorata, & deficiēs præ omnibus hominibus.

Τί δὴ ἄρα φησὶν ὁ προφήτης ἐν τούτοις; ἢ ποῖον αὖ τὶς τοῖς εἰρημένοις ἐφαρμόσαι νοῦν, φέρε δὴ πάλιν καθαψώμεθα, ὡς ἔνι. ὡμολόγηκε μὲν γὰρ, ὅτι δὴ καὶ ἀπηγγείλαμεν, τοῦτέστιν, ἀνελλιπῶς πεποιήμεθα τὴν προαγόρευσιν, ὡς ἥξει καιροῦ. ἀλλ' ἴσως ἔφη αὖ τὶς πρὸς τοῦτο. τί οὖν; εἰ καθῆκεν μὲν ἐξ οὐρανοῦ Θεὸς ὢν ὁ λόγος, θεοπρεπεῖ δὲ δόξῃ κατεσεμνύνετο, καὶ ἀπροσίτῳ φωτὶ ἀμφιπρέπων ἐπέφανε τοῖς ὑπὸ τῆς γῆς, καὶ ἀπροσωπόληπτος ἦν διὰ τὴν τῆς δόξης ὑπερβολήν; καὶ γὰρ ὅτε πεφοίτηκεν ἐν εἴδει πυρὸς ὑπὲρ τὸ ὄρος τὸ Σινᾶ, σκότος ἦν, καὶ γνόφος, καὶ θύελλα, καὶ πῦρ ὑψοῦ διαφαῖνον, καὶ καπνὸς, πλήσσά τε πρὸς τοῦτοις ἦν ἕτερα, δήμυ τε καὶ ποίας τῆς εἰς ἄκρον ποιητικὰ, ὡς ἀφόρητον γενέσθαι τοῖς θεωμένοις τὸ ὄφιν. καὶ γοῦν μεσιτεύειν παρεκάλουν οἱ δὴ Ισραὴλ λέγοντες τῷ πανσόφῳ Μωσεῖ· λάλει σὺ πρὸς ἡμᾶς, καὶ μὴ λαλείτω πρὸς ἡμᾶς ὁ Θεὸς, ἵνα μὴ ἀποθάνωμεν. οὐδὲν οὖν ὃ θαῦμα φησὶν, εἰ προηγορεύσατε μὲν ὑμεῖς, ὥφθη δ' ἐπὶ τῆς ὑπὸ γῆς ἀπρόσοπτον ἔχων τὴν δόξαν, καὶ οὐδενὶ γέγονε φορητός. τί οὖν οἱ προφῆται; θερμῶς ὑπαντῶσι λέγοντες, ἀπροφάσιστος ἡ ἀπείθεια, οὐκ ἀπάφορμος ἡ ἀπόστασις, οὐκ ἔστιν εἶδος αὐτῷ, οὐδὲ δόξα. οὐ γὰρ ἐν εἴδει φησὶ, καὶ δόξῃ θεοπρεπεῖ· κεκένωκε γὰρ ἑαυτὸν ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος, καὶ σχήματι εὑρεθεὶς ὡς ἄνθρωπος, ἐταπείνωσεν ἑαυτόν. καθάπερ φαμὲν, οὐκ ἐξ ἀρχῆς μόνης ἔχοντες τὴν προφάδοσιν, ἀλλὰ καὶ αὐτοῖς ὄφεσι τεθεαμένοι τὸν κηρυττόμενον. εἴδομεν αὐτὸν, καὶ οὐκ εἶχεν εἶδος οὐδὲ κάλλος, κάλλος ἢ ὃ θεοπρεπές, ἀλλὰ τὸ εἶδος αὐτοῦ ἄτιμον. σμικρὰ γὰρ, καὶ φυτελῆ, καὶ ἄτιμα πρωτίστως τὰ ἀνθρώπινα, ὡς πρός γε τὴν θείαν, καὶ ὑπερβάλλουσαν ὑπεροχὴν, καὶ τῆς ὑπὲρ πάντα φύσεως τὸ ὑπερλαμπρὸν κάλλος. εἴρηται γοῦν, ὡραῖος κάλλει παρὰ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων, καὶ τὸ ἔτι μεῖζον φησὶν, ἐκλεῖπον παρὰ πάντας ἀνθρώπους, δῆλον δὲ ὅτι τὸ εἶδος αὐτοῦ, ὅμοιον ὡς εἰκὸς ἔφασαν· ἔστι μὲν γὰρ τινὰς ἰδεῖν ἐν ἀνθρώποις ἀξιωμάτων φαιδρότητι διαπρέποντας, καὶ πλούτου δορυφορίαις ἡρμένους ὑψοῦ, καὶ διημωμένους, ἤγουν, καὶ καθ' ἕτερόν τινα τρόπον ἐν ὑπερκειμένοις ὄντας ὑπεροχαῖς,

Quid ergo in his verbis dicit propheta? aut quem his dictis sensum accommodauerit, age rursus consideremus, quoad licet. Confessus enim est, & annunciauimus, id est, plenè ac planè prædiximus, venturū suo tempore. Sed fortassis dixerit quispiam, ad hæc; Quid ergo? Venit ne de cœlo Deus Verbum, diuina ornatus gloria? Num etiam inaccessa luce collucens, terræ incolis apparuit? Num facies eius conspici non poterat, propter gloriæ præstantiam? Siquidem cùm specie ignis descendit in montem Sina, tenebræ erant, & caligo, & procella, & ignis ab alto emicans, ac fumi, aliáque complura videre licuit, quæ timorem & trepidationem summam incusserunt, ita vt aspectus esset intolerandus spectantibus. Nam rogarunt sequestrem Israelitæ, dicentes optimo Mosi: [Alloquere tu nos, & ne alloquatur nos Deus, ne moriamur. Non igitur mirum, inquit, si vos prædixeritis, apparuitque illa terræ habitatoribus nō spectanda gloria præditus, nec cuiquam erat tolerabilis. Quid ergo prophetæ? Audacter obuiam eunt, & dicunt: Non abs re, non sine causa hæc fuit incredulitas & defectio. Non est species ei neque gloria. Non enim, inquit, in specie fuit & gloria diuina. Exinaniuit enim sese, in similitudine hominum constitutus, & habitu repertus vt homo, deiecit seipsum. Hæc autem dicimus, non sola auditione hanc traditionem habentes, sed eum qui prædicatur, ipsis oculis contemplati. Vidimus eum, nec habebat speciem, nec decorem, decorem inquam, diuinum. Sed species eius inhonorata. Parua enim, & abiecta & inhonorata sunt omnino humana, quemadmodum quoad diuinam & supremam excellentiam & illustrem decorem naturæ omnia superantis, dictus est: Formosus pulchritudine præ filiis hominum. Addit adhuc maius: Despectior omnibus hominibus, videlicet species eius, perinde est ac si dicerent: Videre est, quosdam inter homines, dignitatum splendore fulgentes, diuitiarum quasi satellitio ac comitatu elatos & amplos, vel alio modo in terrena dignitate constitutos. Sed

non inter hos erat Emmanuel, at in humili & abiecto ordine, ita vt aliis hominibus inferior videretur. Et quidem vera est oratio. Non enim ex sancta Virgine matre diuite ortus est, sed in omni humilitatis genere versatus est, vt quod humile est eueheret, & quod inhonoratum est, redderet optandum. Alioqui Deus & Dominus & rex vniuersorum cum sit, quo splendore humano indigebat?

A ἀλλ' οὐδὲ ἐν τούτοις ἦν ὁ Ἐμμανουήλ, ἀλλ' ἐν σμικρῷ & κατερριμμένῃ τάξει, ὥστε δοκεῖν ἠτιμάσθαι τῶν ἄλλων ἀνθρώπων. & ἀληθὴς ὁ λόγος· οὐ γὰρ πλουσίας ἐξέφυ μήτρας τῆς ἁγίας παρθένου, ἀλλὰ σφόδρα πένητων ἦλθε τῶν μικρῶν, ἵνα ὑψώσῃ τὸ ταπεινὸν, & ζηλωτὸν ἀποφήνῃ τὸ ἄτιμον. καὶ καθ' ἕτερον δὲ λόγον Θεὸς ὢν κύριος, καὶ βασιλεὺς τῶν ὅλων, ποίας ἂν ἐδεήθη τῆς ἐν ἀνθρώποις λαμπρότητος.

Homo in plaga positus, & sciens ferre infirmitatem, quia auersa est facies eius, B *contempta est, & non reputata.*

Cùm dixissent: Vidimus eum, & non habebat speciem neque decorem: quo in statu & habitu & facie illum quem prædicant viderint, apertè exponunt. Similis enim est, inquiunt, homini plaga affecto, generosè tamen ferenti infirmitatem, id est, afflictionem, vel hoc quòd malè pateretur. Tristem enim fortassis Seruatoris vultum conspicati sunt, vt qui turbatus C fuerit quasi & consternatus: scilicet iamiam in ligno mortem passurus. quando etiam dixit, modò quidem, Matt. 14. [Anima mea turbata est.] modò rursus: [Tristis valde est anima mea vsque ad mortem. Et quid dicam? Pater serua me ex hac hora: sed ideo veni in hanc horam.] Dixit etiam quidam è sanctis Euangelistis, appropinquante tempore passionis, cœpisse eum tristari & dolore confici. Etenim licet naturâ Deus esset vnigenitum patris Verbum, in quem nec perturba- D tiones, nec tristitia, nec omnino aliud quicquam eiusmodi cadebat, ad nostram tamen naturam se accommodauit, et se omni angore vacuum ostendit ingruente tentatione, per omnia se nostri similem esse declarans, non, vt quibusdam placet, vmbram & spectrum in terra visum, sed hominem reuera extitisse. Auersa est, inquit, facies eius. Auersa, pro, confusa est. contempta, & non reputata. Pilatus enim misit Iesum ad Herodem; at illo, inquit, E eum nihili factum remisit Non enim reputauit esse Iesum. Contempta quoque fuit eius facies, coniectis scilicet in eum sputis, & Pilati militibus eum Luc. 22. pulsantibus ac dicentibus. [Propheriza nobis Christe, quis est qui te percussit?] Contemptus est alio quoque modo, verbera ac supplicia subiens, & ministrorum alapas. Siquidem dixit voce

ἀνθρωπος ἐν πληγῇ ὤν, καὶ εἰδὼς φέρειν μαλακίαν, ὅτι ἀπέστραπται τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, ἠτιμάσθη, καὶ οὐκ ἐλογίσθη.

Εἰπόντες ὅτι & εἴδομεν αὐτὸν, καὶ οὐκ εἶχεν εἶδος, οὐδὲ κάλλος, ἐν ποίᾳ καταστάσει τεθεάσθαι πρόσωπον τὸν χειροτόνητον, ἀφηγήσαντο σαφῶς. ἔοικε γὰρ ἀνθρώπῳ, φασὶν, ἐν πληγῇ μὲν ὄντι, γενναίως δὲ φέροντι μαλακίαν, τουτέστι κάκωσιν, ἤτοι τὸ παρὸν κακῶς. κατηφὲς γὰρ ἴσως τοῦ σωτῆρος τεθέασθαι πρόσωπον, καὶ οἷς ἐνθορύβοις ὄντος, καὶ πλοίαις, ἅτε δὴ καὶ μέλλοντος ἤδη πάσχειν τὸν ὑπὲρ ξύλου θάνατον, ὅτε καὶ ἔφασκεν, ὅτε μὲν, ὅτι νῦν ἡ ψυχή μου τετάραχται, ὅτε δὲ πάλιν, περίλυπος ἐστὶν ἡ ψυχή μου, ἕως θανάτου, καὶ τί εἴπω, πάτερ σῶσόν με ἐκ τῆς ὥρας ταύτης, ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἦλθον εἰς τὴν ὥραν ταύτην. ἔφη δέ τις & τῶν ἁγίων διαγγελιστῶν, ὅτι ἐγγὺς τοῦ καιροῦ, καθ' ὃν ἔμελλε πάσχειν, ἤρξατο λυπεῖσθαι, & ἀδημονεῖν. καίτοι γὰρ φύσει Θεὸς ὑπάρχων ὁ μονογενὴς τοῦ πατρὸς λόγος, & παθῶν, καὶ λύπης, καὶ πάντων ἀπαξαπλῶς τῶν τοιούτων ἀπερίδεκτος ὤν, συνεχώρησε τῇ καθ' ἡμᾶς φύσει τὸ μὴ ἀναλγήτως ἔχειν ἐμβάλλοντος τοῦ πειρασμοῦ, διὰ πάντων ἐπιδεῖξαι, ὅτι γέγονε καθ' ἡμᾶς. καὶ ὑ καθὰ φησὶν ἔδοξέ τισι, σκιὰ καὶ εἴδωλον ὡς ὅτι γῆς ὁρώμενος, & αὐτόχρημα γέγονεν ἄνθρωπος. ἀπέστραπται γὰρ, φησὶ, τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, τὸ δὲ ἀπέστραπται, ἀντὶ τοῦ κατῃσχύνθη, ἠτιμάσθη, καὶ οὐκ ἐλογίσθη. Πιλάτος μὲν γὰρ ἔπεμψε τὸν Ἰησοῦν πρὸς τὸν Ἡρῴδην, ὅδε γε φησὶν ἐξουδενήσας αὐτὸν ἀπέπεμψεν αὐτόν. οὐ γὰρ ἐλογίσατο εἶναι τὸν Ἰησοῦν, ἠτιμάσθη δὲ, καὶ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, πεμπομένων ἀληθῶς τῇ πυρᾷ, καὶ καταπαιόντων αὐτὸν τῶν τοῦ Πιλάτου στρατιωτῶν, καὶ λεγόντων, προφήτευσον ἡμῖν Χριστὲ τίς ἐστιν, ὁ παίσας σε. ἠτιμάσθη δὲ καὶ ὑπὸ μαστίγων αἰκίας ὑπομενόντων, καὶ τὰ ἐκ τῶν ὑπηρετῶν ῥαπίσματα. ἔφη γοῦν ὑπὸ φω-

νῆς Ησαΐου, τὸν νῶτον μου δέδωκα εἰς μάστιγας, A τὰς δὲ σιαγόνας μου εἰς ῥαπίσματα, ὃ δὲ πρόσωπόν μου οὐκ ἀπέστρεψα ἀπὸ αἰσχύνης ἐμπτυσμάτων. Σκοπῶ, ὡς ἔφην, εἰκάσαι οἱ θεσπέσιοι προφῆται καθ' ὅρασιν δηλονότι τὸ ἅγιον τοῦ ἁγίου πνεύματος ἰδεῖν τὸν υἱόν, ἤτοι ὃ αὐτὸ πρόσωπον κατηφείας ἀνθρωποπρεποῦς οὐκ ἀπημαγμένον, ἅτε δὴ ἀνεπηκότος τοῦ καιροῦ, καθ' ὃν ἔδει παθεῖν αὐτόν, ἵνα τῷ θανάτῳ τῆς ἰδίας σαρκὸς καταργήσῃ τὸν θάνατον ἀποσήσας τοῦ κόσμου B τὴν ἁμαρτίαν.

Οὗτος τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν φέρει, καὶ περὶ ἡμῶν ὀδυνᾶται, καὶ ἡμεῖς ἐλογισάμεθα αὐτὸν ἐν πόνῳ, καὶ ἐν πληγῇ, καὶ ἐν κακώσει. αὐτὸς δὲ ἐτραυματίσθη διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν, καὶ μεμαλάκισται διὰ τὰς ἀνομίας ἡμῶν· παιδεία εἰρήνης ἡμῶν ἐπ' αὐτόν, τῷ μώλωπι αὐτοῦ ἡμεῖς ἰάθημεν. πάντες ὡς πρόβατα ἐπλανήθημεν· ἄνθρωπος τῇ ὁδῷ αὐτοῦ ἐπλανήθη, καὶ κύριος παρέδωκεν αὐτὸν ταῖς ἁμαρτίαις C ἡμῶν.

Ὑπέμεινε γοῦν, αἰσχύνης καταφρονήσας ὁ κύριος ἡμῶν Ιησοῦς Χριστὸς, καὶ γέγονεν ὑπήκοος τῷ πατρὶ μέχρι θανάτου, καὶ τὴν Ιουδαίων ἠνέσχετο δυσσεβείας, ἵνα, ὡς ἔφην, ἄρτιος ἀφέλῃ τοῦ κόσμου τὴν ἁμαρτίαν, οὐδὲν εἰς τοῦτο κατορθοῦν ἰσχύοντος τοῦ νομικοῦ γράμματος, ἤτοι τῆς κατὰ νόμον λατρείας. καὶ γὰρ οὐ δυνατὸν αἷμα τράγων καὶ ταύρων ἀφαιρεῖν ἁμαρτίας. ἔξω γε μὴν τῆς πύλης ἔπαθεν, ἵνα ὡς ὁ Παῦλος φησὶ, διὰ τοῦ ἰδίου αἵματος ἁγιάσῃ τὸν λαόν· πέπονθε D γὰρ, οὐχ ὑπὲρ γε μᾶλλον ἑαυτοῦ, πολλοῦ γε καὶ δεῖ, ἀλλ' ὑπὲρ πάσης τῆς ὑπ' οὐρανὸν γῆς. καὶ μαρτυρήσει γράφων ὁ σοφὸς Παῦλος περὶ τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς, ὅτι τοῦ ἰδίου υἱοῦ οὐκ ἐφείσατο, ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν πάντων παρέδωκεν αὐτὸν, ἵνα καὶ σὺν αὐτῷ τὰ πάντα ἡμῖν χαρίσηται, καὶ αὐτὸς δέ που φησὶ διὰ τῆς τοῦ ψάλλοντος λύρας πρὸς τὸν ἐν τοῖς ὑψηλοῖς πατέρα καὶ Θεόν· θυσίαν καὶ E προσφορὰν οὐκ ἠθέλησας, σῶμα δὲ κατηρτίσω μοι· ὁλοκαυτώματα καὶ περὶ ἁμαρτίας οὐκ ᾔτησας, τότε εἶπον, ἰδοὺ ἥκω· ἐν κεφαλίδι βιβλίου γέγραπταί μοι περὶ ἐμοῦ τοῦ ποιῆσαι, ὁ Θεός, τὸ θέλημά σου ἠβουλήθην· αἰωνίου γὰρ οὔσης τοῖς ὅλοις τὴν γῆς εἰς τὸ ἀφελεῖν ἁμαρτίας ἡ κατὰ νόμον λατρεία, ἐπεὶ μὴ πάσῃ ἀδούλητοι τῷ Θεῷ βουθυσίαι τε, καὶ προβάτων σφαγαὶ, προσεκόμισεν ἑαυτὸν εἰς ὀσμὴν εὐωδίας ὑπὲρ ἡμῶν

Esaiæ: [Tergum meum obieci verberibus: & maxillas meas alapis; faciem autem meam non auerti à dedecore sputorum.] Vident ergo, vt dixi, diuini prophetæ per visionem, scilicet per Spiritum sanctum, videre filium: vel faciem eius, à tristitia humana minimè liberam, instante nimirum tempore, quo eum pati oportuit: vt morte propriæ carnis, mortem aboleret, & mundi peccatum tolleret.

Hic peccata nostro portat, & pro nobis dolet: Et nos putauimus illum in labore esse, & in plaga, & in afflictione. Ipse autem vulneratus est propter peccata nostra, & infirmus factus est propter iniquitates nostras. Disciplina pacis nostræ super eum: liuore eius nos sanati sumus. Omnes vt oues errauimus: Homo in via sua errauit, & Dominus tradidit eum iniquitatibus nostris.

Subiuit crucem, ignominia contempta, Dominus noster Iesus Christus, & factus est obediens patri vsque ad mortem, & Iudæorum impietatem sustinuit, vt, quemadmodum iam dixi, mundi peccatum auferret, cùm nihil ad hoc legalis litera vel legis cultus conduceret. Nec enim possibile erat sanguinem taurorum & hircorum auferre peccata. Extra portam passus est, vt, sicuti Paulus ait, proprio sanguine populum sanctificaret. Passus est enim non pro seipso, id enim longè abest à vero, sed pro tota sub cœli complexu terra. Et testificabitur etiam Paulus sapientissimus, scribens de Deo & patre: [Proprio filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eum, vt & cum ipso omnia nobis donaret.] Ipse item dicit per lyram Psaltæ, ad patrem & Deum in cœlis. [Sacrificium & oblationem noluisti: corpus autem perfeciste mihi. Holocausta & pro peccato non acceptasti, tunc dixi: Ecce venio. In capite libri scriptum est de me, vt facerem, ô Deus, voluntatem tuam volui.] Nam cùm legis cultus ad tollendum peccata terræ incolis parum prodesset: non enim Deo placebant boum mactationes, & ouium lanienæ, seipsum in odorem bonæ fragrantiæ pro nobis obtulit,

agnus

agnus verus, qui tollit peccatum mundi: deinde carnis morte perpessa, totum orbem sub cœli complexu liberauit, & à morte & à peccato. Vnus enim instar omnium passus est pro omnibus, vt omnium dominaretur & regnaret. Confirmabit etiam iterum Paulus, scribens: [Propter 2. Cor. 5. hoc Christus mortuus est & vixit, vt & mortuis & viuis imperitaret.] Et iterum: [Vnus pro nobis mortuus est, vt qui viuunt, non iam sibi viuant, sed ei qui pro ipsis mortuus est & excitatus.] Rectè igitur inquit prophe-ta: [Hic in plaga positus, sciens ferre infirmitates, auersam habens faciem, contemptus, & non reputatus, nostra peccata fert, & pro nobis dolet, & nos putauimus eum in labore esse, & in plaga, & in afflictione.] Specta mihi rursus, quanto artificio, prophetica in hoc loco progrediatur oratio. Fingitur enim persona eorum qui Christi ignorabant mysterium, qui existimabant ideo eum passum esse, vt suorum peccatorum pœnas soluere-ret. Putauimus enim eum esse in labore, & in plaga, inquit, & in afflictione: id est, diuinitùs ei hoc contigisse arbitrati sumus vt pateretur, propter aliqua peccata, & hac de causa, vt in labore, & in plaga, & in afflictione versaretur. At sic res nequaquam se habet, sed vulneratus est propter peccata nostra, & infirmus factus est propter iniquitates nostras. Alias deinde rationes reddit, vnde perspicuum est, nostræ salutis & vitæ causa eum passum fuisse, qui peccatum non nouit. Olim enim odiis & simultate à Deo diffidebamus, sacrosanctis eius repugnantes legibus, & obedientiæ iugo non subiecti, ac ei seruire renuentes. Sed erat, inquit, necesse, verbere castigari nos, qui eò audaciæ prolapsi eramus, vt à vitiis recedentes, inimicitiam dirimeremus, pacemque cum Deo iniremus, submittendo ei ceruicem, & id quod ei placet efficiendo. Sed hæc, inquit, disciplina, quæ inferenda erat potius peccantibus, vt Deo bellum inferre desinerent, in ipsum deuenit. Idque, opinor, est: Disciplina pacis nostræ super eum. Sed planius horum verborum sensum exponit, mox subiungens: Liuore eius nos sanati sumus. Passus enim est, vt dixi, pro nobis. Omnes nos enim vt

A ὁ ἀμνὸς ὁ ἀληθινός, ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου, εἶτα τὸν τῆς σαρκὸς ὑπομείνας θάνατον, ὅλῳ ἠλευθέρωσι τ' ὑπ' οὐρανὸν, καὶ θανάτου, καὶ ἁμαρτίας. εἷς γὰρ ὁ πάντων ἀπαξιώτερος πέπονθεν ὑπὲρ πάντων, ἵνα πάντων κρατῇ τε, καὶ βασιλεύῃ. καὶ πιστώσεται πάλιν ὁ Παῦλος γράφων· Διὰ τοῦτο Χριστὸς ἀπέθανε, καὶ ἔζησεν, ἵνα καὶ νεκρῶν, καὶ ζώντων κυριεύσῃ. καὶ πάλιν· εἷς ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν, ἵνα οἱ ζῶντες μηκέτι B ἑαυτοῖς ζῶσιν, ἀλλὰ τῷ ὑπὲρ αὐτῶν ἀποθανόντι, καὶ ἐγερθέντι. ὀρθῶς οὖν ὁ προφήτης φησὶν, ὅτι οὗτος ὁ ἐν πληγῇ ὢν ὁ εἰδὼς φέρειν μαλακίας, ὁ ἀπεστραμμένον ἔχων τὸ πρόσωπον, ὁ ἀτιμασθεὶς, καὶ μὴ λογισθεὶς, τὰς ἡμῶν ἁμαρτίας φέρει, καὶ περὶ ἡμῶν ὀδυνᾶται, καὶ ἡμεῖς ἐλογισάμεθα αὐτὸν εἶναι ἐν πόνῳ, καὶ ἐν πληγῇ, καὶ ἐν κακώσει. ἀλλαχοῦ δέ μοι πάλιν, μᾶλλον ὅσης δυτεχείας ὁ προφητικὸς ἐν τούτοις προέρχεται λόγος, ὑπὸ πλάτους γὰρ προσωπεῖον τὴν μὴ εἰδότων C τὸ Χριστοῦ μυστήριον, οἰηθέντων ἕνεκεν ἐν τῷ παθεῖν, ὡς ἰδίων ἁμαρτημάτων ἀποτίσων. ἐλογισάμεθα γὰρ αὐτὸν εἶναι ἐν πόνῳ, καὶ ἐν πληγῇ, καὶ ἐν κακώσει φησὶ, τουτέστιν, ἐνομίσαμεν θεήλατον ἐπ' αὐτῷ συμβεβῆκαι τὸ πάθος, ὡς διά τινας ἁμαρτίας, ταύτης τε ἕνεκα· τῆς ἁμαρτίας ἐν πόνῳ, καὶ ἐν πληγῇ, καὶ ἐν κακώσει γίνεσθαι. ὃ δὲ οὐχ οὕτως ἔχει πόθεν, ἀλλ' ἐτραυματίσθη μᾶλλον διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν, καὶ μεμαλάκισται διὰ τὰς ἀνομίας ἡμῶν. εἶτα καὶ ἑτέρους ἀποδίδωσι λόγους, δι' ὧν ὅστις ἰδεῖν, ὅτι τῆς ἡμετέρας ἕ-D νεκα σωτηρίας, καὶ ζωῆς γέγονεν ἐν τῷ παθεῖν ὁ μὴ εἰδὼς ἁμαρτίαν. πάλαι μὲν γὰρ διῃσχημένοι εἰς ἔχθραν τῷ Θεῷ τοῖς ἱεροῖς αὐτοῦ μαχόμενοι νόμοις, καὶ τὸν τῆς ἀπειθείας ζυγὸν ἔχοντες ζυγὸν, καὶ δουλεύειν αὐτῷ παραιτούμενοι, ἀλλ' ἰῶ ἀναίσχυντοι, φησὶ, μάστιγι παιδεύεσθαι τοὺς εἰς τοῦτο θράσους ὠλιθηκότας, ἵνα τῶν φαύλων ἀποφοιτήσαντες καταλύσωμεν τὴν ἔχθραν, καὶ εἰρηνεύσωμεν πρὸς Θεὸν, δι' οὗ τὸ καθυφῆναι μὲν αὐτοῦ τὸν ἀσχάνα, πειρᾶσθαι δὲ κατορ-E θοῦν τὸ ἀρέσκον αὐτῷ. ἀλλ' αὕτη, φησὶν, ἡ παιδεία, ἰῶ ἐπενεχθεῖσα μᾶλλον ἐχρῆν τοῖς ἡμαρτηκόσιν, ἵνα * καταλλάξαι πολεμοῦντες Θεῷ, ἦλθεν ἐπ' αὐτόν. καὶ τοῦτο οἶμαι δὲ, παιδεία εἰρήνης ἡμῶν ἐπ' αὐτόν. σαφέστερον δὲ καθίστησι τὸ προκείμενον διάνοιαν, ἐπενεχθὲν διὰ τοῦ μώλωπι αὐτοῦ ἡμεῖς ἰάθημεν. πεπόνθε γὰρ, ὡς ἔφην, ὑπὲρ ἡμῶν. πάντες μὲν γὰρ ὡς προ-

Humfr. legisse videtur καλύξαι.

ὥσπερ ἐπλανήθημεν, ἕκαστος τῇ ὁδῷ αὐτοῦ A
ἐπλανήθη, καὶ κύριος παρέδωκεν αὐτὸν ταῖς
ἁμαρτίαις ἡμῶν. Οὕτω πεπλανήμεθα μὲν ἡ-
μεῖς, ἀπέστημεν Θεοῦ ζῶντος, καταλαυθή-
σαντες ταῖς ἑαυτῶν ἡδοναῖς. ὁδὲ γε τῶν ὅλων κύ-
ριος, τουτέστιν, ὁ Θεὸς καὶ πατήρ, διὰ τὰς ἡμῶν
ἁμαρτίας παρέδωκεν αὐτὸν, ἵνα ἡμᾶς ἀπαλλάξῃ
δίκης, καὶ διασώσῃ πιστεύσαντας. καὶ τοῦτο εἰδὼς
αὐτὸς ἔφη Χριστός· Οὕτω γὰρ ἠγάπησεν ὁ Θεὸς τὸν
κόσμον, ὥστε τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ ἔδωκεν, B
ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν μὴ ἀπόληται, ἀλλ'
ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον.

Καὶ αὐτὸς δὲ διὰ τὸ κεκακῶσθαι οὐκ ἀνοίγει τὸ στόμα αὐτοῦ· ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη, καὶ ὡς ἀμνὸς ἐναντίον τοῦ κείροντος αὐτὸν ἄφωνος, οὕτως οὐκ ἀνοίγει τὸ στόμα αὐτοῦ· ἐν τῇ ταπεινώσει ἡ κρίσις αὐτοῦ ἦρθη, τὴν δὲ γενεὰν αὐτοῦ τίς διηγήσεται; ὅτι αἴρεται ἀπὸ τῆς γῆς ἡ ζωὴ αὐτοῦ, ἀπὸ τῶν ἀνομιῶν τοῦ λαοῦ μου ἦλθεν εἰς θάνατον. C

Ἐμφανῆ μὲν λίαν τὰ προκείμενα ὑπὸ νοῦν, εἰρήσεται δὲ καὶ οὕτως αὐτὰ μέρος ἕκαστα πρὸς ἡμῶν, μή τί πως καὶ ἀσυμφανὲς εἴη τι δόξειεν ἔμπαλιν ὅτε λύσιν. ἐκρίνετο μὲν γὰρ παρὰ τοῖς τῶν Ἰουδαίων καθηγηταῖς ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός. εἶτα τινὲς ἦκον εἰς μέσον συκοφαντοῦντες αὐτὸν, καὶ ἅτινα παρ' αὐτοῦ κατὰ τῆς τοῦ Θεοῦ δόξης εἰρῆσθαι διαβεβαιούμενοι. Ἀλλ' οὐδὲν πρὸς ταῦτα Χριστὸς ἀπεκρίνατο, ἠπίστατο γὰρ οὐηδουσθαι μὲν οὐδὲν πάντελως τὴν ἀπολογίαν, ἐκρίνε- D
το γὰρ παρ' ἐχθρῶν. ὅτι δὲ θερμοτέρως κατ' αὐτοῦ κεχρήσονται θυμοῖς ἢ ὃν ἑαυτὸν εἶναι λέγοντος τοῦ Θεοῦ, σωτῆρά τε καὶ λυτρωτὴν τῆς ὑφ' ἥλιον, οὐκ ἠγνόησε πάλιν. σεσίγηκε δίκην παρέχων αὐτοῖς, ἐν Πιλάτῳ κεκρίμενος, πλὴν ὀλίγα, καὶ μόλις εἰπὼν εἰς ὃ ἀναπολόγητον αὐτοῖς καταστῆσαι τὴν ἁμαρτίαν. ὁ μὲν γὰρ ἀπάνθρωπος ἐν ἀνοσίοις Καϊάφας ἤρετο λέγων· ὁρκίζω σε κατὰ τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος ἵνα ἡμῖν εἴπῃς, εἰ σὺ εἶ ὁ Χρι- E
στὸς ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ; ὁ δὲ πρὸς τοῦτο λέγει, ἀπ' ἄρτι ὄψεσθε τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου καθήμενον ἐκ δεξιῶν τῆς δυνάμεως, καὶ ἐρχόμενον ἐπὶ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ. ἤρετο δὲ καὶ Πιλάτος, εἰ βασιλεὺς ἐστὶ τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ πρὸς τοῦτο Χριστὸς, σὺ εἶπας τοῦτο. ἐντεῦθεν ταῖς τῶν Ἰουδαίων ἀπονοίαις σὺνδρομος ἦν ὁ Πιλάτος, καὶ μαστιγώσας τὸν Ἰησοῦν ἀποφέρει ἐκέλευσε τοῖς ὑπ' αὐτὸν στρατιώταις λῃσταῖς αἰκισθῆναι τὸν

oues errauimus, quisque via sua errauit, & Dominus eum tradidit pro nostris peccatis. Itaque errauimus nos, à Deo viuente defecimus, voluptates nostras consectantes. Atqui vniuerrum Dominus, id est, Deus & pater, propter peccata nostra tradidit eum, vt nos à pœna absolueret, credentesque conseruaret. Quod non ignorans Christus ipse ait: [Sic enim dilexit Deus mundum, vt filium suum vnigenitum daret, vt omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam.] Ioan. 3.

Et ipse propter afflictionem non aperit os suum. Sicut ouis ad victimam ductus est, & sicut agnus coram tondente ipsum mutus, sic non aperit os suum. In humilitate iudicium eius sublatum est. Generationem eius quis enarrabit? Quia tollitur de terra vita eius; ab iniquitatibus populi mei ductus est ad mortem.

Perspicua est sanè horum verborum sententia, at à nobis singula particulatim dicentur, ne quid fortè vlli obscurum esse videatur. Iudicatus est enim Dominus noster Iesus Christus, à præfectis Iudæorum. Prodierunt deinde in medium quidam calumniantes eum, & quædam ab eo contra diuinam maiestatem dicta esse affirmantes. Sed ad hæc nihil respondit Christus: vt qui norit defensionem omnino nihil profuturam. Ab inimicis enim iudicio accersitus est. Nam inflammatiore in illum animi impetu vsuros, si Dei filium se esse diceret, & orbis terrarum Seruatorem ac Redemptorem, minimè ignorabat. Tacuit igitur tum apud illos, cùm apud Pilatum iudicatus: & pauca ac vix loquutus est, vt inexcusabile eorum peccatum redderet. Immitis enim & impius Caiphas interrogauit, dicens: [Adiuro te per Deum viuentem, vt nobis dicas, sisne tu Christus filius Dei? Ad quod ille continuò: Modo videbitis filium hominis, sedentem à dextris potestatis, & venientem in nubibus cœli.] Interrogauit etiam Pilatus, an esset rex Israel. Ad hæc Christus: Tu dixisti hoc. Hinc Iudæorum dementiæ consensit Pilatus, & flagellatum Iesum, iussit milites suos inter latrones abducere,

vt in cruce mortem pateretur. Verum igitur est, sicuti dicit propheta: Propter afflictionem, non aperit os. Infinita enim passus, postquam comprehensus est, & contumelias subiens & sputa, & impiorum ministrorum alapas, aliáque quibus verisimile est afflictum offendi posse, ad Pilatum adductus est. At propter afflictionem, inquit, non aperit os: sed velut ouis ad victimam ductus est, & velut agnus coram tondente, mutus. Ad tondendum enim suo tempore abducuntur oues, & pastores illis nouacula admouent. Quæ etsi patiantur, interdum etiam gladio pelles attingente, mœrent, ferunt & silent, & in eos qui hoc faciunt, non insiliunt. Ita Christus conuitiis appetitus, conuitia non regessit, patiens non minatus est, sed iustè iudicanti rem commisit. Verum igitur est, In humilitate iudicium eius sublatum esse. Quia enim illis visus est contemptibilis quispiam, & valde demissus, facillimum calculum, seu iudicium in eum proferunt. Quod quidem faciunt iudices quidam, qui exactæ sententiæ & veritatis parum admodum pensi habent, & qui ex persona potius quàm ex factis iudicant. Si enim qui in iudicium vocatur, sit aliquis in mundo illustris, exacti & acres inquisitores esse comperiuntur, & tum etiam fortassis veritati repugnantes, vndecunque subsidii genera & auxilii conantur excogitare. Sed ignobili quopiam adducto, tunc tunc præcipites, audaces & sine cunctatione omni, capitalem in eum ferunt sententiam. Sublatum est ergo iudicium eius in humilitate, inquit. Quoniam igitur visus est quibusdam apud Iudæos vel iudicibus planè humilis, propheta animo contemplatus nobilitatis quæ in illo erat amplitudinem, & quòd Deus fuerit in specie nostra, visus terræ incolis: tantum non capite moto deplorat eos, qui iudicium in eum statuerunt, & inquit: Generationem eius quis enarrabit? Non etenim, inquit, vt putatis, contra plebeium & vilem hominem duri & iniqui iudices extitistis: sed in eum potius, cuius generationẽ vel ortum nulla vobis explicare potest oratio. Dupliciter autem hoc intelliges. Natus est enim ex Deo & patre, Deus Verbum: & natiuitatis modus, nec oratione valet, nec intelligentia comprehendi. Non enim corporaliter

A χρῖσαι παθεῖν τὸν ὅτι ὡς σφαγὴν θανατον. ἀληθὲς οὖν, ὅτι κατὰ φησιν ὁ προφήτης, διὰ τὸ κακωχωθαι οὐκ ἀνοίγει τὸ στόμα. μυρία γὰρ ὅσα πεπονθὼς ἐν τῇ συλλήψεως χειρὶ, ὕβρεις τε ὑπομείνας, καὶ ἐμπτύσματα, καὶ τὰ οὐκ ὀλίγα τῶν ἀνοσίων ὑπηρετῶν ῥαπίσματα, ἕτερά τε πρὸς τούτοις, ἅτε ἴσως εἰκὸς δυνάσθαι κακῶς διατεθῆναι τὸν πεπονθότα, προσκομίζεται τῷ Πιλάτῳ. ἀπὸ δὲ τῆς κακωχωσεως, φησὶν, οὐκ ἀνοίγει τὸ στόμα, ἀλλ' ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη, καὶ

B ὡς ἀμνὸς ἐναντίον τοῦ κείροντος αὐτὸν, ἄφωνος. ἀποφέρονται μὲν γὰρ εἰς τὸ καθαρθῆναι καιρὸς τὰ πρόβατα, καὶ ταῖς κουρεύσαις αὐτοῖς μαχαίρας ὑπαφέρουσιν οἱ ποιμένες. τὰ δὲ καίτοι πάσχοντα, τὸ δαφαίνουσα γὰρ ἔοικε ὅτε τῇ δερμάτων ἡ μαχαίρα λυπεῖ, φέρει καὶ σιωπᾷ, καὶ τοῖς τοῦτο δρῶσιν οὐκ ἐπιπηδᾷ. οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς λοιδορούμενος, οὐκ ἀντελοιδόρει, πάσχων οὐκ ἠπείλει, παρεδίδου δὲ τῷ κρίνοντι δικαίως. ἀληθὲς οὖν, ὅτι ἐν τῇ ταπεινώσει ἡ κρίσις αὐτοῦ ἦρθη.

C ὅπερ γὰρ ἔδοξεν εἶναι τοῖς αὐτοῖς δοκιμὴς, καὶ ἐν τοῖς ἄγαν ὑφηλοῖς προχείρατόν κατ' αὐτοῦ τὸ ψῆφον, ἤτοι κρίσιν ἐξενηνόχασι. δρῶσι δὲ τοῦτο τῶν δικαζόντων τινὲς, οἷς ὀλίγως μὲν κομιδῇ τῆς ἀκριβείας, ἤτοι τῆς ἀληθείας ὁ λόγος, πρόσωπον ἢ τοῖς γεγονόσι δικάζουσιν. εἰ μὲν γάρ τις εἴη τῶν ἐν κόσμῳ λαμπρῶν ὁ κρινόμενος, ἀκριβῶς τῶν πραγμάτων ἐξετασθὲν εἰσαγοντα, πάντα που ἂν τότε τῇ ἀληθείᾳ μαχόμενοι, καὶ

D ἔστι τοῖς ὅπως κουφείας αἰθυρῶν πειρώμενοι· ἀσήμου δέ τινος προσεκκομισθέντος, τότε δὴ τότε θερμοὶ, καὶ θρασεῖς, καὶ ἀσχήστατοι λίαν, καὶ τὸ ὅπερ τοῖς ἐχθροῖς αὐτοῦ καταφέρουσι ψῆφον. ἤρθη τοίνυν ἡ κρίσις αὐτοῦ ἐν τῇ ταπεινώσει αὐτοῦ, φησὶν, ὅπερ ὅλως ἔδοξε πολλοῖς εἶναι τῶν Ἰουδαίοις, ἤτοι τοῖς κείνοισι ταπεινὸς, ἐννοήσας ὁ προφήτης τῆς οὐσίας εὐκλείας αὐτοῦ τὸ πρέπον, καὶ ὅτι Θεὸς ὢν ἐν εἴδει τῷ καθ' ἡμᾶς ὁρώμενος τοῖς ὅτι τῆς γῆς, μονονουχὶ καταστίξας τὸν κεφαλὸν, καὶ καταλοφύρεται τοῖς τὸν ἐπ' αὐτῷ κρίσιν οἰκονομίας, καὶ φησὶ, τὸν γενεὰν αὐτοῦ τίς διηγήσεται; οὐ γὰρ ὡς τῶν τυχόντος, φησὶν, ὡς γεγένησθε ἀνήκεστε, σκληροὶ, καὶ ἄδικοι γεγένατε δικασταὶ, καὶ τούτου δὲ μᾶλλον, ὃ τὸν γενεὰν, ἤτοι τὸν γένησιν οὐδεὶς δύναται ἡμῖν διερμηνεῦσαι λόγος. δικαίως δὲ τοῦτο νοήσεις. γενήσεται μὲν γὰρ ἐκ Θεοῦ πατρὸς Θεὸς ὢν ὁ λόγος, ἄρρητος καὶ ἀνεξιχνίαστος πάντελῶς ὁ τῆς γενήσεως τρόπος. ὁ γὰρ σῶμα

γέγονεν, ἀλλ' ὡς αὐ πρέποι τῇ νοερᾷ τε, καὶ ἀ- A genitus est, sed vt naturæ sub intelli-
σωμάτῳ φύσει. φῶς γὰρ ἐξέλαμψεν ἐκ φωτὸς, gentiam cadenti & incorporeæ conue-
καὶ ζωὴ ἐκ ζωῆς, καὶ ὅτι μὲν ἐγεννήθη nit. Lux enim resplenduit de luce, &
κατ' ἀληθείαν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς, vita ex vita ortus est. Et genitum esse
ἀνενδοιάστως πιστεύομεν· ὅπως δ' ὅπως, εἰπεῖν δὲ verè, ex substantia Dei ac patris, indu-
νοῆσαι οὐκ ἔστι. Θεὸς δὲ ὢν φύσει καθῆκεν ἑαυτὸν biè credimus: at quomodo, non est
εἰς τὸ ἐλέσθαι παθεῖν δι' ἡμᾶς τὴν κένωσιν. ἔλαβε facultatis nostræ, vel exprimere, vel
γὰρ οὐ δούλου μορφὴν, καὶ οὕτω ἐμεινε γέννησιν τὴν κατὰ cogitare. Sed cum esset natura Deus,
σάρκα ἐκ γυναικὸς, καὶ τοῖς τῆς ἀνθρωπείας φύ- se ipse demisit, vt propter nos exinani-
σεως ἀκολουθήσας νόμοις. καὶ γὰρ ἐξ ἀνδρὸς, οὐ B tionem pateretur, ac serui formam
γυναικὸς ἦν προελθὼν, μυστικὴ δὲ μᾶλλον, καὶ ξένη, sumpsit, & nasci de muliere secundum
καὶ ὑπὲρ ἡμᾶς, καὶ ἐπὶ γῆς ἀδιήγητος. εἴρηται γὰρ carnem sustinuit, non humanæ tamen
περὶ τῆς ἁγίας παρθένου, ὅτι πνεῦμα ἅγιον natiuitatis leges sequutus. Non enim
ἐπελεύσεται ἐπὶ σε, καὶ δύναμις ὑψίστου ἐπι- ex viro & muliere ortus erat, sed my-
σκιάσει σοι. δεῖ καὶ τὸ γεννώμενον, ἅγιον, κληθή- sticus potius & peregrinus, & supra
σεται υἱὸς Θεοῦ. ὅπερ ἦν, καὶ ὑπὲρ φύσιν τὸ καθ' nos, ac propè inenarrabilis. Dictum e-
ἡμᾶς πεπερασμένην πιστεύεται τὸ τῆς κατὰ Luca.
σάρκα γεννήσεως αὐτοῦ μυστήριον, διὰ τοῦτο φησὶν ὁ nim est sanctæ Virgini: [Spiritus san-
προφήτης, ὅτι τὴν γενεὰν αὐτοῦ τίς διηγήσεται, ctus superueniet in te, & virtus Altissi-
ὅτι αἴρεται ἀπὸ τῆς γῆς ἡ ζωὴ αὐτοῦ. τὸ δὲ αἴρεται C mi obumbrabit tibi. Ideò quod natum
φησὶν, ἀντὶ τοῦ, ἐπαίρεται, καὶ ὑψηλοτέρα τῆς ὅτι est sanctũ, vocabitur Filius Dei.] quo-
τῆς γῆς ἐστὶν ἡ ζωὴ αὐτοῦ, τουτέστιν, ἡ πολιτεία, niam verò supra naturæ suæ condicio-
καὶ ὁ κατὰ σάρκα βίος. μόνος γὰρ ἐκ πάντων, καίτοι nem hoc carnalis natiuitatis eius mys-
καθ' ἡμᾶς ὁρώμενος ἀνθρωπος οὐκ ἐποίησεν terium factum esse creditur, propterea
ἁμαρτίαν, οὐδὲ εὑρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐ- dicit propheta: Generationem eius
τοῦ, καίτοι τοῦτο κατορθώσαι οὐδενὸς τῶν ὅτι quis enarrabit? Quia tollitur de terra
τῆς γῆς. ἀμώμητος γὰρ παντελῶς ἐν ἡμῖν οὐ- C vita eius. Tollitur, dicit, pro attollitur,
δείς· αἴρεται δὲ καὶ ἑτέρως, καὶ ὑπὲρ πάντας ὅτι & vita eius terrenis hominibus est sub-
ἐστὶ τοῦ ὅτι τῆς γῆς ἡ ζωὴ, τουτέστιν, ἡ ὑπέρξις τοῦ limior, id est, conuersatio & eius in car-
μονογενοῦς, ὅταν ἔξω νοῆται σαρκὸς, καὶ ὅπως καθ' ne vita. Solus enim ex omnibus, etsi
ἡμᾶς γενόμενος ἀνθρωπος. ὃ τίνων προσδόκιμος, nostræ conditionis homo visus sit, non
καὶ ὑπὲρ φύσιν ἡ κατὰ σάρκα γέννησις, τοῦτου patrauit peccatum, neque inuentus est
καὶ ἡ ζωὴ, καὶ ὁ βίος ὑπερήρκεται τὸ μέτριον τῶν dolus in ore eius, cùm mortaliũ in terra
ὅτι τῆς γῆς. ἀλλ' ὥσπερ τινος πρὸς ταῦτα λέ- nemo hoc perfecerit. Nec enim inter
γοντος, πῶς ὁ μὴ εἰδὼς ἁμαρτίαν ὑπὲρ ἡμῶν ὑπε- nos quisquã est omnino qui reprehen-
νεύκηται θανάτου, καὶ μὴ τῶν ἀνόμων ἐλογίσθη; sione careat. Tollitur etiã alio modo, &
καθαιρέσθαι γὰρ ὡς ἁμαρτωλὸς μονονουχὶ καὶ supra omnes mortales est vita, id est,
δυτιμίσασθαι λέγων ὁ Θεὸς καὶ πατὴρ ἀπὸ τῶν D Vnigeniti essentia, quãdo extra carnem
ἀνομιῶν τοῦ λαοῦ μου ἦκεν εἰς θάνατον. ἢ γὰρ intelligitur, & antequã factus sit homo
τοῦτο φησὶν, ὅτι ὑπὲρ τῆς ἁμαρτίας τοῦ λαοῦ nostri similis. Cuius igitur generatio
μου τὴν τοῦ θανάτου ψῆφον ὑπομεμένηκεν ἐκ- carnalis omnẽ opinionẽ & naturã super-
κών, ἤγουν ἑκὼν ἔπαθε τοῦτο. ὅπερ γὰρ ἀνόμη- rat: huius etiã vita & viuẽdi institutũ ac
σαντο, φησὶ, λεγόντων οἱ τελωνῶντες εἰς τὸν ἐμὸν ratio mortaliũ hominũ mensurã exce-
λαὸν, δηλοῦ τὸν τῆς αὐτῶν ὠμότητος, καὶ μιαιφο- dit & lõgè præeminet. Cæterũ perinde
νίας, καὶ ἐπ' αὐτὸν ἦλθον οἱ βρόχοι, ἦκεν ὁ οὗτος quasi contra hæc diceret quispiã: Quo-
εἰς θάνατον, ἀληθὲς δὲ πάντως τοῦτό τε κἀκεῖνο. modo qui peccatũ non nouit, sententiæ
ἀπέθανε γὰρ ἵνα καταργήσῃ τὴν ἁμαρτίαν τῶν ὅτι mortis subiectus est, & cum iniquis re-
τῆς γῆς, καὶ σὺν αὐτῇ τὸν ἐξ αὐτῆς διαφθορὰν putatus est? condẽnatus est. n. vt pecca-
tor, propemodũ occurrit, Deus & pater,
& inquit: Ab iniquitãtibus populi mei
ductus sum ad mortẽ. Vel enim hoc di-
cit: Pro peccato populi mei, volẽs mor-
tis sententiam subiit: Vel illud fortassis:
Quia nimirũ, inquit, iniquissimi extite-
rũt hi qui populo meo accẽsi sunt: pro-
pterea eorũ crudelitatis & cædis laquei
in illũ deuenerũt, itaq; ad mortẽ ductus
est. Verum omnino est & hoc & illud.
Mortuus enim est, vt mortaliũ aboleret
peccatũ, & vnà cum eo mortem ex illo

enatam deleret. Mortuus est alio modo etiam, Iudæis in illum iniquè agentibus. Etsi enim agnouerunt eum esse hæredem, apud se dixerunt: [Venite, occidamus eum, & hæreditatem eius nobis occupemus.

Et dabo improbos pro sepultura eius, & diuites pro morte eius. Quia iniquitatem non fecit, neque inuentus est dolus in ore suo.

Videtur in his verbis illud velle significare, & id verum esse ostendere, quod iam diximus, eò quòd impii admodum & iniquissimi fuerant, qui populo Dei accensi erant, propterea Christum esse ad mortem abreptum. Nam, inquit, quandoquidem impiè in illum debacchati sunt, & principem vitæ interfecerunt, inconsideratè impietatem in eum etiam qui seruat exercentes: hinc & quidem valdè meritò improbos & diuites, inquit, pro sepultura eius & pro morte eius, dabo in manus hostium. Duobus enim modis deliquerunt Iudæi, tum quòd interfecerint Dominum: tum quòd eius sepulturam calumniati fuerint. Quo autem modo, dicemus. Sepultus est enim postquam carnis mortem subiisset, & tamen tertio die reuixit, terræ motu quodam excitato in monumento, adeò vt milites custodientes rem sentirent, & ad Iudæorum præfectos irent, eámque nunciarent, ipsámque resurrectionem. Hi verò, sicuti Euan-
Matt. 28. gelista refert, argenteos multos dederunt militibus, vt dicerent discipulos eius veniisse noctu, eúmque surripuisse. Estque hic sermo diuulgatus apud Iudæos ad hodiernum vsque diem. Itaque ob hæc duo scelera accusat eos qui impiè præuaricati sunt, Deus & Pater: & eos malos appellat & diuites. Malos, vt qui calumniati fuerint, & vanis de causis Iesum occiderint. Diuites autem, quòd pecunia persuaserint Pilati satellitibus, venerandum & magnum Resurrectionis mysterium calumniari. Est etiam verisimile alio modo eos dictos esse diuites: nimirum subinnuit & tacitè fugillat hæc oratio, hac de causa eos insidias struxisse Christo, quòd diuitias habere possent iniquè coaceruatas, è non rectè iudicando, & quos possent, auarè spoliando. Dixit nimirum de illis voce Esaiæ:
Esai. 1. * [Principes tui non obediunt, socii

καὶ ἀπέθανε καὶ ἑτέρως, δύο μησὶ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ τοῖς Ἰουδαίοις. καίτοι γε ἐπιγνόντες ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ κληρονόμος εἶπον ἐν ἑαυτοῖς· δεῦτε ἀποκτείνωμεν αὐτόν, καὶ σχῶμεν ἑαυτοῖς τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ.

Καὶ δώσω τοὺς πονηροὺς ἀντὶ τῆς ταφῆς αὐτοῦ, καὶ τοὺς πλουσίους ἀντὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ. ὅτι ἀνομίαν οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ εὑρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ.

Εοικεν ἐν τούτοις ἅπερ βούλεσθαι δηλοῦν, καὶ ἀληθὲς ὂν ἀποφαίνειν, ὅσῳ ἐφαμεν ἀρτίως. ὅτι δηλαδὴ οἱ δυσεβέστατοι σφόδρα, καὶ αἰσχιστα πεπεισμένοι τοὺς πεπλουτικότας εἰς λαὸν Θεοῦ, ἤδη Χριστὸν εἰς θάνατον. ὅπερ γὰρ, φησὶν, πεπαροινήκασιν εἰς αὐτὸν ἀσεβῶς, καὶ ἀρχηγὸν ὄντα τῆς ζωῆς ἀπεκτόνασι, δυσεβοῦντες ἀφυλάκτως καὶ εἰς αὐτὸν τὸν σώζοντα. ταύτητοι καὶ μάλα δικαίως τοὺς πονηροὺς, καὶ πλουσίους δώσω. φησὶν, εἰς χεῖρας ἐχθρῶν, ἀντὶ τῆς ταφῆς αὐτοῦ, καὶ ἀντὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ. πεπλημμεληκασι γὰρ Ἰουδαῖοι καὶ δύο ἔργοις, καὶ ἀπεκτονότες τὸν κύριον, καὶ συκοφαντοῦντες αὐτοῦ τὴν ταφήν. καὶ τίνα ἔργον ἐροῦμεν· ἐτάφη μὲν γὰρ ὑπομείνας τὸν καθ' ἁπλᾶ θάνατον, πλὴν αἰσθητῷ τεινημένος, σὺν μοῦ γεγονότος ἐν τῷ μνημείῳ, ὅστε καὶ τοὺς φυλάσσοντας στρατιώτας ἐν αἰσθήσει γενέσθαι τοῦ πράγματος, ἀφικέσθαι τε πρὸς τοὺς τῶν Ἰουδαίων καθηγητὰς, ἅπαγγειλαί τε τοῦτο, καὶ αὐτὴν δὲ τὴν ἀνάστασιν. οἱ δὲ, καθὰ φησὶν ὁ ἀλήθης, ἀργύρια ἱκανὰ ἔδωκαν τοῖς στρατιώταις, ἵνα εἴπωσιν, ὅτι οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ἐλθόντες νυκτὸς ἔκλεψαν αὐτόν· καὶ ἐφημίσθη ὁ λόγος οὗτος παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις μέχρι τῆς σήμερον ἡμέρας. τοιούτων δητῶν πλημμελημάτων γεγράφεται τοὺς ἀσεβήσαντας ὁ Θεὸς, καὶ πατήρ. πονηροὺς μὲν αὐτοὺς, καὶ πλουσίους ἀποκαλῶ· πονηροὺς μὲν ὡς συκοφαντήσαντας, καὶ ἐπ' αἰτίαις μὲν ἀλλοις ἀποκτόνοντας τὸν Ἰησοῦν, πλουσίους δ' ὅτι χρήμασι πεπείκασι τοὺς Πιλάτου δορυφόρους δ' σεπτὸν, καὶ μέγα τῆς ἀναστάσεως συκοφαντῆσαι μυστήριον. εἰκὸς δ' καὶ καθ' ἕτερον ἔργον πλουσίους αὐτοὺς ὠνομάσθαι, ὡς αἰνιττομένου τε, καὶ ὑποπλήττοντος τὸν λόγου, ὅτι ταύτης ἕνεκα τ' αἰτίας ἐπεβούλευσαν τῷ Χριστῷ, ἵνα ἔχοιεν αὐτοὶ πλοῦτον. ἀδίκως συναρπάσαντες τὸν ἀπὸ γε τῶ μὴ κρίνειν ὀρθῶς, καὶ οὓς αὖ δυνάμενοι πλεονεκτεῖν. ἔφησε δὲ αὐτοῖς διὰ φωνῆς Ησαΐου, οἱ ἄρχοντές σε ἀπειθοῦσι, κοινωνοὶ κλεπτῶν,

ἀγαπῶντες δῶρα, διώκοντες ἀνταπόδομα, ὀρ- A
φανοῖς δὲ κείνοντες, καὶ κείσῃ χήρας δὲ κατεσθίοντες. ἀπαξιώδεκτον δ' ἔτι τὸν τῆς πίστεως ἐποιοῦντο λόγον, ἐννοοῦντες, ὅτι παυσομένης τῆς ἐν νόμῳ λατρείας ἐκπίπτοιεν κερδῶν τῶν ἀπ' αὐτῆς τῆς ἱερωσύνης· ἐκομίζοντο γὰρ ἀπαρχάς, καὶ δεκάτας, καὶ μέχρις αὐτῶν τῶν ἀτελεστάτων ἀκριβολογούμενοι. καὶ γοῦν ὠνείδιζοντο παρὰ Χριστοῦ λέγοντος, οὐαὶ ὑμῖν γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι ὑποκριταί, ὅτι ἀποδεκατοῦτε τὸ ἡδύοσμον, καὶ τὸ ἄνηθον. καὶ τὸ κύμινον· καὶ ἀφήκατε τὰ βαρύτερα τοῦ νόμου, τὴν κρίσιν, καὶ τὸ B
ἔλεος, καὶ τὴν πίστιν· ἁλίσκονται δὲ φιλόπλουτοι, καὶ καθ' ἑτέραν αἰτίαν· ὡς γὰρ ἔφην φθάσας, τὸν διαπτοικὸν εἰς αὐτοὺς μεταπέμπεσθαι κλῆρον, ἐπεβούλευσαν τῷ τοῦ ἀμπελῶνος δεσπότῃ, ὅτι δὲ τῇ θείᾳ ψήφῳ δέδωκεν ὁ Θεὸς τοῖς πονηροῖς καὶ τοῖς πλουσίοις ἀντὶ τοῦ θανάτου, καὶ τῆς ταφῆς τοῦ Χριστοῦ δηλονότι σαφῶς, ἀπο-
φέρων λέγει, ὅτι ἀνομίαν οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ εὑρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ· ποῖος οὖν ἄρα τοῖς Ἰουδαίοις ὑπεκκαυθήσεται λόγος ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως; ὁ μὲν γὰρ Θεὸς, καὶ πατὴρ μεμαρτύρηκεν σαφῶς ὁ ἀναμάρτητον τὸν υἱόν. οὔτε γὰρ εὑρέθη δόλος, τουτέστι, ψεῦσμα ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ, ὅτε μὲν ἐποίησεν ἀνομίαν. οὐκοῦν ἔργῳ τε, καὶ λόγῳ πρὸς ἀμωμος ἦν, καὶ εἰς λῆξιν ἁπάσης καθαρότητος διελήλακεν. οἱ δὲ κατεψεύδοντο, καὶ κατεμαρτύρουν αὐτοῦ, Πιλάτῳ λέγοντες, ποτὲ μὲν ὅτι, οὗτος ἀναστατοῖ τὸν λαὸν, καὶ κωλύει διδόναι φόρους Καίσαρι, καὶ πάλιν, εἰ μὴ ἦν οὗτος κακοποιὸς, οὐκ ἄν σοι παρεδώκαμεν αὐτόν. αἰτιατοῦνται οὖν παρ' αὐτῶν τὰς τοῦ παθοῦς μαρτυρίας, τὸν ἀμεμπτον καὶ δίκαιον αἰτιάμασιν ψευδέσι φέροντες τοῖς οὐκ ἀληθέσι, καὶ δι' αὐτοὺς ἕνεκα τῆς αἰτίας παραδόσθαι ἐχθροῖς. ὅπερ βούλεται κύριος καθαίρεσθαι αὐτὸν ἀπὸ τῆς πληγῆς, δίκας μὲν γὰρ οὐκ ὀφειλόντων τῶν εἰς αὐτὸν πεπλημμεληκότων, ἴσως πάλαι που ἦν εἰκὸς ὑπονοῆσαι λέγειν, ὡς οὐσίᾳ ψήφῳ κατεδικάσθη Χριστὸς, ἅτε δὴ καὶ ἔνοχος καθεστὼς ἐπενεχθεί- E
σης αἰτίας αὐτῷ· ἀζημιωθεὶς δὲ τῆς ὀργῆς, καὶ τοῖς εἰς αὐτὸν δεδυσωπημένοις ἀναλόγου κολάσεως ἐπιπλεγμένης, καθαίρεται τῆς πληγῆς· οὐ γὰρ ἂν ἠγριάκτησε Θεὸς, οὐδ' ἂν ὑπερίδε τὸν ἑαυτοῦ λαὸν, οὐδ' ἂν τοῖς ἐσχάτοις αὐτὸν ἐάσηκε κακοῖς, εἰ μὴ τὸν ἅγιον, καὶ δίκαιον ἠρνήσατο, συκοφαντοῦντες αὐτὸν, καὶ παρασπιλοῦντες

sunt furum, diligunt munera, consectantur præmium, pupillis non iudicant, & iudicium viduæ non attendunt.] Voluerunt etiam sermonem fidei non recipi, cogitantes, cessante legali cultu, se debere quæstubus & emolumentis sacerdotii excidere. Recipiebant enim primitias, & decimas, & minutissima quæque exactè ac præcisè colligebant. Siquidem hoc illis probro dedit Christus dicens: [Væ vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ, quia decimatis mentham, & anethum, & cuminum; & quæ grauiora legis sunt omisistis, iudicium, & misericordiam, & fidem.] Conuicti sunt etiam vt auari, alio quoque nomine. Nam, vt suprà dixi, dominicam sortem ad se transferentes, Domino vineæ insidias cõpararunt. Quòd autem iusto iudicio dederit Deus malos & diuites, pro morte & sepultura Christi: apertè demonstrat, mox inferens: [Quia iniquitatem non fecit, neque inuentus est dolus in ore eius] Quæ ergo oratio Iudæis patrocinabitur, in die iudicii? Deus enim & Pater, apertè testatus est de filio, eum esse culpa vacuum. Nec enim inuentus est dolus, id est, mendacium in ore eius, nec fecit iniquitatem. Itaque nec facto nec dicto legis transgressor erat, & ad culmen omnis puritatis peruenit. At isti mentiti sunt, & testimonium tulerunt contra illum, dicentes Pilato, modò quidem: Hic concitat populum, & vetat dare tributa Cæsari. modò rursus: Si hic maleficus non fuisset, eum tibi non tradidissemus. Contranituntur igitur testimonio Patris, irreprehensibilem illum & iustum, criminibus non veris arcessentes. Hanc ob rem traditi sunt hostibus. [Quia vult Dominus purgare eum à plaga.] Et enim si qui in illum debacchati sunt, pœnas non luissent: verisimile est quosdam suspicaturos & dicturos, sancto iudicio & calculo Christum fuisse condemnatum, vt qui reus fuerit criminis quod ei impingebatur. Illato autem supplicio, & debita pœna illis irrogata qui in eum impii fuerunt, à plaga purgatur. Non enim iratus esset Deus, nec suum populum despexisset, nec immisisset ei extremas calamitates: nisi Sanctum & Iustum negassent, eum calumniis infectantes,

& ligno affigentes, & omni inhumanitate immaniores fuissent.

Si dederitis pro peccato, anima vestra videbit semen longæuum. Et vult Dominus auferre de dolore animam eius, ostendere ei lumen, & formare intelligentia, iustificare iustum, benè seruientem multis, & peccata eorum ipse remittet. Quapropter ipse possidebit multos, & fortium diuidet spolia. Pro eo quòd tradita est in mortẽ anima eius, & inter iniquos reputatus est, & ipse peccata multorum tulit, & propter peccata eorum traditus est.

Vul. αὐτοῦ

Israelitis accusatis, vt qui iniustè occiderunt vitæ datorem & largitorem, omniúmque salutis dispensatorem: ad gentium congregationem conuertit orationem, & eam sic affatur: Si dederitis pro peccato, anima vestra videbit semen longæuum. Perinde est ac si apertè dicat: Posuit pro nobis animam suam Christus: sanguine proprio nos redemit, ignominia contempta crucem subiit, vt nobis salutem procuraret. Si ergo vos reddere vices velitis, si debiti loco quasi obedientiam reposueritis, eiusque iugo ceruicem subieceritis: tunc anima vestra semen longæuum videbit, id est, socii eorum eritis, qui ad longam vitam reseruantur, sanctorum videlicet, qui æternæ vitæ spe locupletati sunt. Nulla enim apud Græcos erat mortuorum resurrectionis ratio, nulla cura: sed nec adhuc fides adhibetur mysterio, imò tantùm non dictitant, fumum esse flatum hunc in naribus nostris, quo extincto, omnia in cinerem recidunt, & hic spiritus tanquam inanis aër diffundetur. Cæterùm apud Ecclesiæ alumnos, spes inconcussa est resurrectio dormientium, idque promittit Deus Gentibus, siquidem voluerint retributionem animarum suarum offerre Christo, qui propter eorum peccatum pati voluit. Debitum autem nostrum cuiusmodi sit, declarabit Paulus, dicens: [Vnus enim pro nobis mortuus est, vt qui viuunt, non amplius sibi viuant, sed ei qui pro ipsis mortuus est & excitatus.] Debemus ergo illi nostram vitam. Ideòque dicit, [Si quis velit post me venire, ab neget semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me]

2. Cor. 5.

Matt. 16.

A αὐτὸν τῷ ξύλῳ καὶ ἀπροσώπως πάσης ἰόντες ἀπανθρωπίας.

Ἐὰν δῶτε περὶ ἁμαρτίας, ἡ ψυχὴ ὑμῶν ὄψεται σπέρμα μακρόβιον, καὶ βούλεται κύριος ἀφελεῖν ἀπὸ τοῦ πόνου τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, δεῖξαι αὐτῷ φῶς, καὶ πλάσαι τῇ συνέσει, δικαιῶσαι δίκαιον εὖ δουλεύοντα πολλοῖς, καὶ τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν αὐτὸς* αἰτήσει. Διὰ τοῦτο αὐτὸς κληρονομήσει πολλοὺς, καὶ τῶν ἰσχυρῶν μεριεῖ σκῦλα, ἀνθ' ὧν παρεδόθη εἰς θάνατον ἡ ψυχὴ αὐτοῦ, καὶ εἰς τοὺς ἀνόμους ἐλογίσθη, καὶ αὐτὸς ἁμαρτίας πολλῶν ἀνέλαβε, καὶ διὰ τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν παρεδόθη.

B Εἰσκαλέσας τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ, ὡς ἀπεκτόνασιν ἀδίκως τὸν τῆς ζωῆς χορηγὸν, καὶ τῆς ἀπάντων σωτηρίας ταμίαν, μεθίστησι τοὺς λόγους ἐπὶ τὰς τῶν ἐθνῶν ἀγέλας, καὶ δὴ καὶ φησὶν ὡς πρὸς αὐτὰς· ἐὰν δῶτε περὶ ἁμαρτίας, ἡ ψυχὴ ὑμῶν ὄψεται σπέρμα μακρόβιον· ὅμοιον δέ, ὡς εἰ λέγοι σαφῶς, τέθηκεν ὑπὲρ ὑμῶν τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν C ὁ Χριστὸς, λυτρώσασθαι ὑμᾶς τῷ αἵματι τῷ ἰδίῳ, ὑπέμεινε σταυρὸν, αἰσχύνης καταφρονήσας, ἵνα ὑμῖν καταρτίσῃ τὴν σωτηρίαν. αὐτοῦ οὖν ἀμείψασθε καὶ ὑμεῖς αὐτὸν, καὶ καταθῆσθε ὥσπερ εἰς ὀφλήματος τάξιν τὸ δίκαιον, καὶ ὑπαγάγητε τὸν αὐχένα τοῖς αὐτοῦ ζυγοῖς, τότε ἡ ψυχὴ ὑμῶν ὄψεται σπέρμα μακρόβιον, τουτέστιν, ἔσεσθε κοινωνοὶ τῶν εἰς μακαρίαν βίον τεθρεμμένων, ἁγίων δὴ δηλονότι, οἳ τῆς εἰς αἰῶνα ζωῆς τὴν ἐλπίδα πεπλουτήκασιν. Οὐδὲν μὴν γὰρ D πρὸς Ἕλληνας λόγος τῆς τῶν νεκρῶν ἀναστάσεως ἰσχύει, ἀπιστεῖται δὲ καὶ εἰς δεῦρο τὸ μυστήριον. μονονουχὶ φασὶ, ὅτι καπνὸς ἡ πνοὴ ὑπάρχει ἡμῶν, ὃ σβεσθέντος, τέφρα ἀποδύσεται τὸ πνεῦμα, καὶ τὸ πνεῦμα διαχυθήσεται ὡς χαῦνες ἀήρ· παρὰ δὲ γε τοῖς τῆς ἐκκλησίας ἔμφροσι, ἐλπὶς ἀκραδάντως ἡ ἀνάστασις τῶν κεκοιμημένων ἐστὶν, καὶ τοῖς ἔθνεσιν ἐπαγγέλλεται Θεὸς, εἴπερ ἐθέλοιντο τῷ ἀντεκτίσαι τῆς ἑαυτῶν ψυχῆς ἀποσκομίσαι Χριστῷ τῷ παθεῖν ἑλομένῳ διὰ τὰς αὐτῶν E ἁμαρτίας. ὀφείλημα δὲ τὸ πρὸς ἡμῶν ὁποῖόν ἐστιν, ἀποφαίνει, σαφῶς λέγων ὁ Παῦλος, εἷς γὰρ ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν, ἵνα οἱ ζῶντες μηκέτι ἑαυτοῖς ζῶσιν, ἀλλὰ τῷ ὑπὲρ αὐτῶν ἀποθανόντι, καὶ ἐγερθέντι. Ὀκνοῦντί μοι ἐπακολουθῆσαι τῷ ἑαυτοῦ ζωῇ, διὰ τοῦτο φησὶν, εἴ τις θέλει ὀπίσω μου ἐλθεῖν, ἀπαρνησάσθω ἑαυτὸν, καὶ ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθείτω μοι. ὃ γὰρ

μὴν ἑαυτὸν ἀρνούμενος, ἡ τὴν αὐτῷ καθ' ἡδο- A
νὴν ἔτι δυσχεραίνεται ζωὴν, ἐκείνην δὲ μᾶλλον,
ἣ καθ' αὐτὸν νοοῖτο Χριστοῦ, τουτέστιν ἁγίαν, καὶ ἀμώ-
μητον, καθάπερ ἀμέμπτῳ, καὶ ὁ θεσπέσιος Παῦλος,
ὃς δὴ καὶ γέγραφεν ἀναργῶς. ἐγὼ γὰρ διὰ νόμου
νόμῳ ἀπέθανον, ἵνα Θεῷ ζήσω, Χριστῷ συνε-
σταύρωμαι. ζῶ δὲ οὐκ ἔτι ἐγὼ, ζῇ δὲ ἐν ἐμοὶ
Χριστὸς, ὃ δὲ νῦν ζῶ ἐν σαρκὶ, ἐν πίστει ζῶ τῇ τοῦ
υἱοῦ τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀγαπήσαντός με, καὶ παραδό-
ντος ἑαυτὸν ὑπὲρ ἐμοῦ, οὐκ ἀθετῶ τὴν
χάριν τοῦ Θεοῦ. ἄνθρ. δὴ οὖν ὅπως δέδωκε περὶ B
ἁμαρτίας, δικαίοις ὥσπερ τοῖς δι' αὐτὸν παθοῦσι
τὴν ἑαυτῶν ζωήν. ἀκηκόαμεν γὰρ λέγοντος τοῦ
Χριστοῦ τοῖς ἑαυτοῦ γνωρίμοις, ὁ ἀγαπῶν πατέ-
ρα, ἢ μητέρα ὑπὲρ ἐμὲ, οὐκ ἔστι μου ἄξιος, καὶ
ὁ ἀγαπῶν υἱὸν, ἢ θυγατέρα ὑπὲρ ἐμὲ, οὐκ ἔστι
μου ἄξιος. μήτηρ μὲν γὰρ ἀνθρώπου, καὶ πα-
τὴρ, ἀρχὴ, καὶ προφάσεως αὐτοῖς γεγόνασι τῆς
εἰς τὸ εἶναι προόδου σωματικῆς· ὁ δὲ γε τῶν ὅλων
Θεὸς καὶ πατὴρ, κεκρατημένους θανάτῳ, καὶ μα- C
ραινομένους ὡς ἴσως πόαις, ἀνεζωπύρησεν εἰς ἀφ-
θαρσίαν διὰ Χριστοῦ ἐν πνεύματι, καὶ κρείττους
ἀπέφηνε τῆς φθορᾶς, μακρᾷ καὶ ἀτελευτήτῳ
στεφανώσας ζωῇ. σκοπῶ ἤδη καὶ εἰκότως τῆς
εἰς αὐτὸν ἀγάπης ἡ εἰς γονέας αἰδὼς, τὸ δὲ ἀγα-
πῆσαι Χριστὸν ἐξ ὅλης ψυχῆς, καὶ καρδίας, καὶ
τοῖς αὐτοῦ νεύμασιν, ἤγουν ἱεροῖς θεσπίσμασι
παρακολουθῆσαι, τὸ δοῦναι, ὅτι περὶ ἁμαρτίας,
μετὰ τοῦ πίστιν ὀρθῶς τε, καὶ ἀμω- D
μήτως ἔχουσαν ἐλέσθαι τηρῆσαι. ὄψεται οὖν, φησὶ,
ψυχὴ ὑμῶν, σπέρμα μακρόβιον. βούλε-
ται γὰρ κύριος ἀφελεῖν ἀπὸ τοῦ πόνου τῆς ψυχῆς
αὐτοῦ, καὶ δεῖξαι αὐτῷ φῶς, καὶ πλάσαι τῇ συνέ-
σει. ἦν γὰρ μὲν γὰρ περίλυπος ἕως θανάτου περὶ
τοῦ ἰδίου σταυροῦ. γέγραπται γὰρ οὕτω περὶ
τοῖς ἁγίοις εὐαγγελισταῖς. ὅπερ ὁ πατήσας τὸν
ᾅδην τριταῖος τετήμερος, εἶτα τεθέατο τὴν
ἀνθρώπου φύσιν ἐν ἑαυτῷ μεταμορφωθεῖσαν
εἰς ἀφθαρσίαν, καὶ τοῦ θεοῦ, καὶ πατρὸς εὐ- E
δοκίαν, πάσης ἤδη κατυρωμένης τῆς γῆς,
μεγύνουσάν τε καὶ φωτίζεσθαι τὴν ἐθνῶν πλη-
θύν, καὶ τῆς μὲν ἀρχαίας, καὶ συνεφθαρ-
μένης ἀποφοιτᾶν, καλεῖσθαι δὲ τοῖς ὑπ-
γνώσιν ἑαυτοῦ τε, καὶ τοῦ πατρὸς, ἀποβεβληκότων τὸν
ὑπὲρ τῶν παθεῖν πόνον, καὶ τοῖς εὖ φρονοῦσι δέδωκε
βραβεῖον νίκης· ἅμα γὰρ ὡς νεκρῶν ἐγήγερται, ὡς ἐπεὶ
περ ἐστὶν ἀγαθὸς, ἡδεῖς ἄγαν ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου
σωτηρίας, ὡς ζωῆς τοῖς ἁγίοις ἔφη μαθηταῖς.

At qui se negat, non iam vitam viuet voluptuariam, sed eam quæ Christi esse intelligatur, id est, sanctam & irreprehensibilem: quemadmodum certè diuinus Paulus, qui disertè scripsit: [Ego enim per legem legi mortuus sum, vt Deo viuam, cum Christo crucifixus sum. Viuo autem non iam ego, sed viuit in me Christus. Quòd verò nunc in carne viuo, in fide viuo, fide, inquam, filii Dei, qui dilexit me, & tradidit seipsum pro me. Non repudio gratiam Dei.] Vide ergo quo pacto se dederit pro peccato, consecrans quasi ei qui pro ipso passus est, suam vitam. Audiuimus enim Christum dicentem suis familiaribus: [Qui diligit patrem vel matrem supra me, non est me dignus. Et, qui diligit filium vel filiam supra me, non est me dignus.] Etenim mater & pater hominis, principium & causa ei extiterunt, corporalis essentiæ. Vniuersorum autem Deus & Pater, morte detentos, & instar herbarum marcidos, ad immortalitatem per Christum in Spiritu regenerauit, fortioresque reddidit quàm vt corrumpi possent, & diuturna atque infinita vita coronauit. Itaque hac erga illum charitate non sine causa inferior est illa in parentes reuerentia: At Christum tota anima & corde diligere, & nutibus ac sacrosanctis oraculis obsequi, hoc est dare pro peccato, & simul fidem in illum rectam & inculpatam retinere. Videbit ergo, inquit, anima vestra semen longæuum. Vult enim Dominus auferre laborem animæ eius, & ei lucem ostendere, ac formare intelligentia. Valde enim tristis erat, ante pretiosam crucem, vsque ad mortem. Sic namque à sanctis Euangelistis scriptum est. Postquam vero calcatis inferis, tertio die reuixerat, moxque contuitus esset hominis naturam in seipso transformatam ad immortalitatem, & Dei ac Patris beneuolentiam, per vniuersam iam terram amplificari, ac gentium multitudinem collustratum iri, & à pristino ac simul cum ipsis enutrito errore abduci, & ad agnitionem sui ac patris vocari: abiecit passionis laborem, & victoriam dedit bene sentientibus. Simul enim atque è mortuis excitatus est, & quia bonus est, valdè de mundi salute ac vita gauisus, sanctis discipulis dixit:

Data

„ [Data mihi est omnis potestas & in
matth. „ cœlo & in terra. Ite, docete om-
„ nes gentes baptizantes eos in no-
„ men Patris & Filii & sancti Spiritus.]
Si ergo dederitis pro peccato, eritis
etiam ipsi, longinqui seminis, vide-
licet sanctorum participes. Vult enim
Deus & Pater, auferre laborem ani-
mæ eius, scilicet Christi, id est, cru-
cis tristitiam commutare gaudio:
monstrando illi, translatos in lucem,
qui quondam erant tenebræ, id est,
qui quondam errauerunt: quibus etiam
sapientissimus Paulus in epistola scri-
1.Ioan.1. „ bit, dicens: [Qui quondam tenebræ,
„ nunc autem lux in Domino.] Vult
formare intelligentia. Quid autem
hoc sit, docebit sapientissimus Paulus,
„ cùm dicit: [Nos enim omnes retecta
„ facie gloriam Domini speculantes, ad
„ eandem imaginem transformamur, à
„ gloria in gloriam, tanquam à Domini
„ Spiritu.] Qui enim versantur in pec-
catis, & creaturam præ Creatore co-
lunt, deforme habent cor quomodo,
& animum fœdissimum. Ad quendam
Hier.22. „ igitur dictum est voce Hieremiæ: [Ec-
„ ce non sunt oculi tui, nec cor tuum
„ pulchrum] Sed cùm fidem in Chri-
stum amplectuntur, transformantur
intelligibiliter ad diuinam eius & ex-
cellentem pulchritudinem. Scribit e-
nimuerò ad quosdam sapientissimus
Gal.4. „ Paulus: [Filioli, quos iterum parturio,
„ quoad formetur in vobis Christus.]
Vult autem Deus & Pater intelligen-
tia, id est, sua sapientia, diuina scilicet,
eos qui in ipsum credunt formare, ipsi
que conformes reddere per sanctifica-
tionem in spiritu. Nam inquit: Quos
nouit, & prædestinauit, conformes
imagini filii sui, hos & vocauit. Et
condidisse dicitur Deus in vnum no-
uum hominem duos populos. Vultque,
opinor, Deus & Pater iustificare iu-
stum bene seruientem multis, & pec-
cata eorum ipse remittet. Iustus au-
tem bene seruiens multis, non alius,
vt arbitror, quisquam intelligi po-
test, præter Dominum nostrum
Iesum Christum. Non enim venit
vt ei ministretur, sicuti ipse ait, sed
vt ministret potius, inhumanitio-
nis dispensatione. Hinc visum est
beato Paulo eum ministrum dicere.
Ait enim de lege & nouo Testa-
mento: Si enim ministerium con-
demnationis gloria, (glorioſa enim
facta erat Moysis persona,) multò

A ἐδόθη μοι πᾶσα ἐξουσία ἔν τε οὐρανῷ, καὶ ἐπὶ γῆς,
πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη,
βαπτίζοντες αὐτοὺς, εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς, καὶ
τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος. Οὕτω οὖν ἐὰν
δῶτε περὶ ἁμαρτίας, ἔσεσθε μέτοχοι καὶ αὐτοὶ μα-
κροβίου σπέρματος τοῦ τῶν ἁγίων δηλονότι. Βού-
λεται γὰρ ὁ Θεὸς καὶ πατὴρ ἀφελεῖν ἀπὸ τοῦ πό-
νου τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, δηλον δὲ ὅτι Χριστοῦ, τουτέστι, τὴν ὑπὲρ τῶν σαυρῷ λύπην μεταθεῖναι
B τοῖς χαρᾷ, διὰ τοῦ δεῖξαι αὐτῷ μεταποιη-
θέντας εἰς φῶς τοὺς ποτὲ σκότος, τουτέστι, τοὺς πο-
τὲ πλανωμένους, οἷς καὶ ὁ πάνσοφος Παῦλος
ἐπιστέλλει, λέγων, οἱ ποτὲ σκότος, νυνὶ δὲ φῶς
ἐν κυρίῳ· βούλεται πλάσαι τῇ σιωσῇ· καὶ τί
δή τοτ' ἐστὶ, διδάσκει λέγων ὁ πάνσοφος Παῦλος,
ἡμεῖς γὰρ πάντες ἀνακεκαλυμμένῳ προσώπῳ
τὴν δόξαν κυρίου κατοπτριζόμενοι τὴν αὐτὴν
εἰκόνα μεταμορφούμεθα ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν,
καθάπερ ἀπὸ κυρίου πνεύματος. οἱ μὲν γὰρ ὄν-
C τες ἐν ἁμαρτίαις, καὶ τὴν κτίσιν προ τοῦ κτί-
σαντος λατρεύοντες, δυσειδῆ πως ἔχουσι τὴν καρ-
δίαν, καὶ ἀκαλλεστάτην σφόδρα τὴν διάνοιαν.
εἴρηται γοῦν πρός τινα διὰ τοῦ Ἱερεμίου φω-
νῆς. ἰδοὺ οὐκ εἰσὶν οἱ ὀφθαλμοί σου, οὐδὲ ἡ καρ-
δία σου καλή. ἐπειδὴ δὲ τὴν εἰς Χριστὸν πί-
στιν δεξάμενοι μεταπλάττονται νοητῶς πρὸς τὸ θεῖον
αὐτοῦ, καὶ ἐξαίρετον κάλλος. γράφει γοῦν πρὸς
τοὺς ὁ πάνσοφος Παῦλος. τεκνία, οὓς πάλιν ὠδίνω, ἄ-
χρις οὗ μορφωθῇ Χριστὸς ἐν ὑμῖν. βούλεται
οὖν ὁ Θεὸς, καὶ πατὴρ τῇ σιωσῇ, τουτέστι, τῇ
D ἐμοῦ Σοφίᾳ, θεοπρεπῶς δὲ δηλονότι διαπλάσαι
πρὸς αὐτὸν τοὺς πιστεύοντας, ἀποφιλῶς τε
συμμόρφους αὐτῷ δι' ἁγιασμοῦ τοῦ πνεύματι·
οὓς γὰρ ἔγνω, φησὶ, καὶ προώρισε συμμόρφους
τῆς εἰκόνος τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, τούτους καὶ ἐκάλεσε.
κτίσαι δὲ λέγεται Θεὸς, καὶ τοὺς δύο λαοὺς εἰς
ἕνα καινὸν ἄνθρωπον. βούλεται δὲ οἶμαι ὁ Θεὸς,
καὶ πατὴρ δικαιῶσαι δίκαιον, δι' δουλεύοντα
πολλοῖς, καὶ τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν, αὐτὸς ἀφεῖναι.
ὁ μὲν οὖν δίκαιος διὰ δουλεύων πολλοῖς, νοηθείη
E ἂν ὑπ' ἄλλου τινὸς οἶμαι τις, πλὴν γε τοῦ κυρίου ἡ-
μῶν Ἰησοῦ τοῦ Χριστοῦ. οὐ γὰρ ἦλθε διακονηθῆ-
ναι, καθά φησιν αὐτὸς, διακονῆσαι δὲ μᾶλλον,
καὶ τὴν τῆς εὐσεβείας οἰκονομίαν. Τούτῳ
διάκονον ἐδόκει λέγειν τὸν μακάριον Παῦ-
λον· ἔφη γὰρ περί τε τοῦ νόμου, καὶ τῆς καινῆς διαθήκης. εἰ γὰρ ἡ διακονία τῆς κατακρίσεως δόξα,
πολλῷ γὰρ μᾶλλον περισσεύει ἡ διακονία τῆς δικαιοσύνης δόξῃ. καὶ γὰρ οὐ δεδόξασται τὸ δεδοξασμένον τοῦτο μέρος εἵνεκεν τῆς ἐξαιρέτου δόξης. εἰ γὰρ τὸ καταργούμενον διὰ δόξης, πολλῷ μᾶλλον τὸ μένον ἐν δόξῃ. ἔχοντες οὖν τοιαύτην ἐλπίδα πολλῇ παρρησίᾳ χρώμεθα, καὶ οὐ καθάπερ Μωσῆς ἐτίθει κάλυμμα ἐπὶ τὸ πρόσωπον ἑαυτοῦ πρὸς τὸ μὴ ἀτενίσαι τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ εἰς τὸ τέλος τοῦ καταργουμένου. ἀλλ' ἐπωρώθησαν τὰ νοήματα αὐτῶν. ἄχρι γὰρ τῆς σήμερον ἡμέρας τὸ αὐτὸ κάλυμμα ἐπὶ τῇ ἀναγνώσει τῆς παλαιᾶς διαθήκης μένει μὴ ἀνακαλυπτόμενον, ὅτι ἐν Χριστῷ καταργεῖται. ἀλλ' ἕως σήμερον ἡνίκα ἂν ἀναγινώσκηται Μωσῆς, κάλυμμα ἐπὶ τὴν καρδίαν αὐτῶν κεῖται. ἡνίκα δὲ ἐὰν ἐπιστρέψῃ πρὸς κύριον, περιαιρεθήσεται τὸ κάλυμμα. ὁ δὲ κύριος τὸ πνεῦμά ἐστιν· οὗ δὲ τὸ πνεῦμα κυρίου, ἐκεῖ ἐλευθερία. ἡμεῖς δὲ πάντες ἀνακεκαλυμμένῳ προσώπῳ τὴν δόξαν κυρίου κατοπτριζόμενοι τὴν αὐτὴν εἰκόνα μεταμορφούμεθα ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν, καθάπερ ἀπὸ κυρίου πνεύματος. διὰ τοῦτο ἔχοντες τὴν διακονίαν ταύτην καθὼς ἠλεήθημεν, οὐκ ἐγκακοῦμεν, ἀλλὰ ἀπειπάμεθα τὰ κρυπτὰ τῆς αἰσχύνης, μὴ περιπατοῦντες ἐν πανουργίᾳ, μηδὲ δολοῦντες τὸν λόγον τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ τῇ φανερώσει τῆς ἀληθείας συνιστάνοντες ἑαυτοὺς πρὸς πᾶσαν συνείδησιν ἀνθρώπων ἐνώπιον τοῦ θεοῦ. εἰ δὲ καὶ ἔστιν κεκαλυμμένον τὸ εὐαγγέλιον ἡμῶν, ἐν τοῖς ἀπολλυμένοις ἐστὶ κεκαλυμμένον, ἐν οἷς ὁ θεὸς τοῦ αἰῶνος τούτου ἐτύφλωσε τὰ νοήματα τῶν ἀπίστων εἰς τὸ μὴ αὐγάσαι τὸν φωτισμὸν τοῦ εὐαγγελίου τῆς δόξης τοῦ Χριστοῦ, ὅς ἐστιν εἰκὼν τοῦ θεοῦ. οὐ γὰρ ἑαυτοὺς κηρύσσομεν, ἀλλὰ Χριστὸν Ἰησοῦν κύριον, ἑαυτοὺς δὲ δούλους ὑμῶν διὰ Ἰησοῦν. ὅτι ὁ θεὸς ὁ εἰπὼν ἐκ σκότους φῶς λάμψει, ὃς ἔλαμψεν ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν πρὸς φωτισμὸν τῆς γνώσεως τῆς δόξης τοῦ θεοῦ ἐν προσώπῳ Χριστοῦ. ἔχομεν δὲ τὸν θησαυρὸν τοῦτον ἐν ὀστρακίνοις σκεύεσιν, ἵνα ἡ ὑπερβολὴ τῆς δυνάμεως ᾖ τοῦ θεοῦ καὶ μὴ ἐξ ἡμῶν. ἐν παντὶ θλιβόμενοι, ἀλλ' οὐ στενοχωρούμενοι· ἀπορούμενοι, ἀλλ' οὐκ ἐξαπορούμενοι· διωκόμενοι, ἀλλ' οὐκ ἐγκαταλειπόμενοι· καταβαλλόμενοι, ἀλλ' οὐκ ἀπολλύμενοι· πάντοτε τὴν νέκρωσιν τοῦ κυρίου Ἰησοῦ ἐν τῷ σώματι περιφέροντες, ἵνα καὶ ἡ ζωὴ τοῦ Ἰησοῦ ἐν τοῖς σώμασιν ἡμῶν φανερωθῇ. ἀεὶ γὰρ ἡμεῖς οἱ ζῶντες εἰς θάνατον παραδιδόμεθα διὰ Ἰησοῦν, ἵνα καὶ ἡ ζωὴ τοῦ Ἰησοῦ ἐν τῇ θνητῇ σαρκὶ ἡμῶν φανερωθῇ. ὥστε ὁ θάνατος ἐν ἡμῖν ἐνεργεῖται, ἡ δὲ ζωὴ ἐν ὑμῖν. ἔχοντες δὲ τὸ αὐτὸ πνεῦμα τῆς πίστεως κατὰ τὸ γεγραμμένον, ἐπίστευσα διὸ ἐλάλησα, καὶ ἡμεῖς πιστεύομεν διὸ καὶ λαλοῦμεν, εἰδότες ὅτι ὁ ἐγείρας τὸν κύριον Ἰησοῦν καὶ ἡμᾶς διὰ Ἰησοῦ ἐγερεῖ καὶ παραστήσει σὺν ὑμῖν. τὰ γὰρ πάντα δι' ὑμᾶς, ἵνα ἡ χάρις πλεονάσασα διὰ τῶν πλειόνων τὴν εὐχαριστίαν περισσεύσῃ εἰς τὴν δόξαν τοῦ θεοῦ. διὸ οὐκ ἐγκακοῦμεν, ἀλλ' εἰ καὶ ὁ ἔξω ἡμῶν ἄνθρωπος διαφθείρεται, ἀλλ' ὁ ἔσω ἡμῶν ἀνακαινοῦται ἡμέρᾳ καὶ ἡμέρᾳ. τὸ γὰρ παραυτίκα ἐλαφρὸν τῆς θλίψεως ἡμῶν καθ' ὑπερβολὴν εἰς ὑπερβολὴν αἰώνιον βάρος δόξης κατεργάζεται ἡμῖν, μὴ σκοπούντων ἡμῶν τὰ βλεπόμενα, ἀλλὰ τὰ μὴ βλεπόμενα. τὰ γὰρ βλεπόμενα πρόσκαιρα, τὰ δὲ μὴ βλεπόμενα αἰώνια. οἴδαμεν γὰρ ὅτι ἐὰν ἡ ἐπίγειος ἡμῶν οἰκία τοῦ σκήνους καταλυθῇ, οἰκοδομὴν ἐκ θεοῦ ἔχομεν οἰκίαν οὐ χειροποίητον, αἰώνιον ἐν τοῖς οὐρανοῖς. καὶ γὰρ ἐν τούτῳ στενάζομεν, τὸ οἰκητήριον ἡμῶν τὸ ἐξ οὐρανοῦ ἐπενδύσασθαι ἐπιποθοῦντες, εἴγε καὶ ἐνδυσάμενοι οὐ γυμνοὶ εὑρεθησόμεθα. καὶ γὰρ οἱ ὄντες ἐν τῷ σκήνει στενάζομεν βαρούμενοι, ἐφ' ᾧ οὐ θέλομεν ἐκδύσασθαι, ἀλλ' ἐπενδύσασθαι, ἵνα καταποθῇ τὸ θνητὸν ὑπὸ τῆς ζωῆς. ὁ δὲ κατεργασάμενος ἡμᾶς εἰς αὐτὸ τοῦτο θεός, ὁ δοὺς ἡμῖν τὸν ἀρραβῶνα τοῦ πνεύματος. θαρροῦντες οὖν πάντοτε καὶ εἰδότες ὅτι ἐνδημοῦντες ἐν τῷ σώματι ἐκδημοῦμεν ἀπὸ τοῦ κυρίου· διὰ πίστεως γὰρ περιπατοῦμεν, οὐ διὰ εἴδους. θαρροῦμεν δὲ καὶ εὐδοκοῦμεν μᾶλλον ἐκδημῆσαι ἐκ τοῦ σώματος καὶ ἐνδημῆσαι πρὸς τὸν κύριον. διὸ καὶ φιλοτιμούμεθα εἴτε ἐνδημοῦντες εἴτε ἐκδημοῦντες εὐάρεστοι αὐτῷ εἶναι. τοὺς γὰρ πάντας ἡμᾶς φανερωθῆναι δεῖ ἔμπροσθεν τοῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ, ἵνα κομίσηται ἕκαστος τὰ διὰ τοῦ σώματος πρὸς ἃ ἔπραξεν, εἴτε ἀγαθὸν εἴτε φαῦλον. εἰδότες οὖν τὸν φόβον τοῦ κυρίου ἀνθρώπους πείθομεν, θεῷ δὲ πεφανερώμεθα· ἐλπίζω δὲ καὶ ἐν ταῖς συνειδήσεσιν ὑμῶν πεφανερῶσθαι. οὐ πάλιν ἑαυτοὺς συνιστάνομεν ὑμῖν, ἀλλὰ ἀφορμὴν διδόντες ὑμῖν καυχήματος ὑπὲρ ἡμῶν, ἵνα ἔχητε πρὸς τοὺς ἐν προσώπῳ καυχωμένους καὶ οὐ καρδίᾳ. εἴτε γὰρ ἐξέστημεν θεῷ, εἴτε σωφρονοῦμεν ὑμῖν. ἡ γὰρ ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ συνέχει ἡμᾶς, κρίναντας τοῦτο, ὅτι εἷς ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν, ἄρα οἱ πάντες ἀπέθανον· καὶ ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν ἵνα οἱ ζῶντες μηκέτι ἑαυτοῖς ζῶσιν, ἀλλὰ τῷ ὑπὲρ αὐτῶν ἀποθανόντι καὶ ἐγερθέντι. ὥστε ἡμεῖς ἀπὸ τοῦ νῦν οὐδένα οἴδαμεν κατὰ σάρκα· εἰ καὶ ἐγνώκαμεν κατὰ σάρκα Χριστόν, ἀλλὰ νῦν οὐκέτι γινώσκομεν. ὥστε εἴ τις ἐν Χριστῷ καινὴ κτίσις· τὰ ἀρχαῖα παρῆλθεν, ἰδοὺ γέγονε καινά. τὰ δὲ πάντα ἐκ τοῦ θεοῦ τοῦ καταλλάξαντος ἡμᾶς ἑαυτῷ διὰ Χριστοῦ καὶ δόντος ἡμῖν τὴν διακονίαν τῆς καταλλαγῆς· ὡς ὅτι θεὸς ἦν ἐν Χριστῷ κόσμον καταλλάσσων ἑαυτῷ, μὴ λογιζόμενος αὐτοῖς τὰ παραπτώματα αὐτῶν, καὶ θέμενος ἐν ἡμῖν τὸν λόγον τῆς καταλλαγῆς. ὑπὲρ Χριστοῦ οὖν πρεσβεύομεν, ὡς τοῦ θεοῦ παρακαλοῦντος δι' ἡμῶν· δεόμεθα ὑπὲρ Χριστοῦ, καταλλάγητε τῷ θεῷ. τὸν γὰρ μὴ γνόντα ἁμαρτίαν ὑπὲρ ἡμῶν ἁμαρτίαν ἐποίησεν, ἵνα ἡμεῖς γενώμεθα δικαιοσύνη θεοῦ ἐν αὐτῷ. συνεργοῦντες δὲ καὶ παρακαλοῦμεν μὴ εἰς κενὸν τὴν χάριν τοῦ θεοῦ δέξασθαι ὑμᾶς. λέγει γάρ· καιρῷ δεκτῷ ἐπήκουσά σου, καὶ ἐν ἡμέρᾳ σωτηρίας ἐβοήθησά σοι. ἰδοὺ νῦν καιρὸς εὐπρόσδεκτος, ἰδοὺ νῦν ἡμέρα σωτηρίας. μηδεμίαν ἐν μηδενὶ διδόντες προσκοπήν, ἵνα μὴ μωμηθῇ ἡ διακονία, ἀλλ' ἐν παντὶ συνιστάνοντες ἑαυτοὺς ὡς θεοῦ διάκονοι, ἐν ὑπομονῇ πολλῇ, ἐν θλίψεσιν, ἐν ἀνάγκαις, ἐν στενοχωρίαις, ἐν πληγαῖς, ἐν φυλακαῖς, ἐν ἀκαταστασίαις, ἐν κόποις, ἐν ἀγρυπνίαις, ἐν νηστείαις, ἐν ἁγνότητι, ἐν γνώσει, ἐν μακροθυμίᾳ, ἐν χρηστότητι, ἐν πνεύματι ἁγίῳ, ἐν ἀγάπῃ ἀνυποκρίτῳ, ἐν λόγῳ ἀληθείας, ἐν δυνάμει θεοῦ, διὰ τῶν ὅπλων τῆς δικαιοσύνης τῶν δεξιῶν καὶ ἀριστερῶν, διὰ δόξης καὶ ἀτιμίας, διὰ δυσφημίας καὶ εὐφημίας· ὡς πλάνοι καὶ ἀληθεῖς, ὡς ἀγνοούμενοι καὶ ἐπιγινωσκόμενοι, ὡς ἀποθνήσκοντες καὶ ἰδοὺ ζῶμεν, ὡς παιδευόμενοι καὶ μὴ θανατούμενοι, ὡς λυπούμενοι ἀεὶ δὲ χαίροντες, ὡς πτωχοὶ πολλοὺς δὲ πλουτίζοντες, ὡς μηδὲν ἔχοντες καὶ πάντα κατέχοντες. τὸ στόμα ἡμῶν ἀνέῳγε πρὸς ὑμᾶς, Κορίνθιοι, ἡ καρδία ἡμῶν πεπλάτυνται· οὐ στενοχωρεῖσθε ἐν ἡμῖν, στενοχωρεῖσθε δὲ ἐν τοῖς σπλάγχνοις ὑμῶν. τὴν δὲ αὐτὴν ἀντιμισθίαν ὡς τέκνοις λέγω πλατύνθητε καὶ ὑμεῖς. μὴ γίνεσθε ἑτεροζυγοῦντες ἀπίστοις· τίς γὰρ μετοχὴ δικαιοσύνῃ καὶ ἀνομίᾳ; τίς δὲ κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος; τίς δὲ συμφώνησις Χριστοῦ πρὸς Βελιάρ; ἢ τίς μερὶς πιστῷ μετὰ ἀπίστου; τίς δὲ συγκατάθεσις ναῷ θεοῦ μετὰ εἰδώλων; ὑμεῖς γὰρ ναὸς θεοῦ ἐστε ζῶντος, καθὼς εἶπεν ὁ θεὸς ὅτι ἐνοικήσω ἐν αὐτοῖς καὶ ἐμπεριπατήσω, καὶ ἔσομαι αὐτῶν θεὸς καὶ αὐτοὶ ἔσονταί μου λαός. διὸ ἐξέλθατε ἐκ μέσου αὐτῶν καὶ ἀφορίσθητε, λέγει κύριος, καὶ ἀκαθάρτου μὴ ἅπτεσθε, κἀγὼ εἰσδέξομαι ὑμᾶς, καὶ ἔσομαι ὑμῖν εἰς πατέρα, καὶ ὑμεῖς ἔσεσθέ μοι εἰς υἱοὺς καὶ θυγατέρας, λέγει κύριος παντοκράτωρ. ταύτας οὖν ἔχοντες τὰς ἐπαγγελίας, ἀγαπητοὶ, καθαρίσωμεν ἑαυτοὺς ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ σαρκὸς καὶ πνεύματος, ἐπιτελοῦντες ἁγιωσύνην ἐν φόβῳ θεοῦ. χωρήσατε ἡμᾶς· οὐδένα ἠδικήσαμεν, οὐδένα ἐφθείραμεν, οὐδένα ἐπλεονεκτήσαμεν. οὐ πρὸς κατάκρισιν λέγω· προείρηκα γὰρ ὅτι ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν ἐστε εἰς τὸ συναποθανεῖν καὶ συζῆσαι. πολλή μοι παρρησία πρὸς ὑμᾶς, πολλή μοι καύχησις ὑπὲρ ὑμῶν· πεπλήρωμαι τῇ παρακλήσει, ὑπερπερισσεύομαι τῇ χαρᾷ ἐπὶ πάσῃ τῇ θλίψει ἡμῶν. καὶ γὰρ ἐλθόντων ἡμῶν εἰς Μακεδονίαν οὐδεμίαν ἔσχηκεν ἄνεσιν ἡ σὰρξ ἡμῶν, ἀλλ' ἐν παντὶ θλιβόμενοι· ἔξωθεν μάχαι, ἔσωθεν φόβοι. ἀλλ' ὁ παρακαλῶν τοὺς ταπεινοὺς παρεκάλεσεν ἡμᾶς ὁ θεὸς ἐν τῇ παρουσίᾳ Τίτου· οὐ μόνον δὲ ἐν τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ παρακλήσει ᾗ παρεκλήθη ἐφ' ὑμῖν, ἀναγγέλλων ἡμῖν τὴν ὑμῶν ἐπιπόθησιν, τὸν ὑμῶν ὀδυρμόν, τὸν ὑμῶν ζῆλον ὑπὲρ ἐμοῦ, ὥστε με μᾶλλον χαρῆναι. ὅτι εἰ καὶ ἐλύπησα ὑμᾶς ἐν τῇ ἐπιστολῇ, οὐ μεταμέλομαι· εἰ καὶ μετεμελόμην, βλέπω ὅτι ἡ ἐπιστολὴ ἐκείνη εἰ καὶ πρὸς ὥραν ἐλύπησεν ὑμᾶς, νῦν χαίρω, οὐχ ὅτι ἐλυπήθητε, ἀλλ' ὅτι ἐλυπήθητε εἰς μετάνοιαν. ἐλυπήθητε γὰρ κατὰ θεόν, ἵνα ἐν μηδενὶ ζημιωθῆτε ἐξ ἡμῶν. ἡ γὰρ κατὰ θεὸν λύπη μετάνοιαν εἰς σωτηρίαν ἀμεταμέλητον κατεργάζεται· ἡ δὲ τοῦ κόσμου λύπη θάνατον κατεργάζεται. ἰδοὺ γὰρ αὐτὸ τοῦτο τὸ κατὰ θεὸν λυπηθῆναι ὑμᾶς πόσην κατειργάσατο ὑμῖν σπουδήν, ἀλλὰ ἀπολογίαν, ἀλλὰ ἀγανάκτησιν, ἀλλὰ φόβον, ἀλλὰ ἐπιπόθησιν, ἀλλὰ ζῆλον, ἀλλὰ ἐκδίκησιν. ἐν παντὶ συνεστήσατε ἑαυτοὺς ἁγνοὺς εἶναι τῷ πράγματι. ἄρα εἰ καὶ ἔγραψα ὑμῖν, οὐκ ἕνεκεν τοῦ ἀδικήσαντος οὐδὲ ἕνεκεν τοῦ ἀδικηθέντος, ἀλλ' ἕνεκεν τοῦ φανερωθῆναι τὴν σπουδὴν ὑμῶν τὴν ὑπὲρ ἡμῶν πρὸς ὑμᾶς ἐνώπιον τοῦ θεοῦ. διὰ τοῦτο παρακεκλήμεθα. ἐπὶ δὲ τῇ παρακλήσει ἡμῶν περισσοτέρως μᾶλλον ἐχάρημεν ἐπὶ τῇ χαρᾷ Τίτου, ὅτι ἀναπέπαυται τὸ πνεῦμα αὐτοῦ ἀπὸ πάντων ὑμῶν. ὅτι εἴ τι αὐτῷ ὑπὲρ ὑμῶν κεκαύχημαι, οὐ κατῃσχύνθην, ἀλλ' ὡς πάντα ἐν ἀληθείᾳ ἐλαλήσαμεν ὑμῖν, οὕτως καὶ ἡ καύχησις ἡμῶν ἡ ἐπὶ Τίτου ἀλήθεια ἐγένετο. καὶ τὰ σπλάγχνα αὐτοῦ περισσοτέρως εἰς ὑμᾶς ἐστὶν ἀναμιμνησκομένου τὴν πάντων ὑμῶν ὑπακοὴν, ὡς μετὰ φόβου καὶ τρόμου ἐδέξασθε αὐτόν. χαίρω ὅτι ἐν παντὶ θαρρῶ ἐν ὑμῖν. γνωρίζομεν δὲ ὑμῖν, ἀδελφοὶ, τὴν χάριν τοῦ θεοῦ τὴν δεδομένην ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τῆς Μακεδονίας, ὅτι ἐν πολλῇ δοκιμῇ θλίψεως ἡ περισσεία τῆς χαρᾶς αὐτῶν καὶ ἡ κατὰ βάθους πτωχεία αὐτῶν ἐπερίσσευσεν εἰς τὸ πλοῦτος τῆς ἁπλότητος αὐτῶν. ὅτι κατὰ δύναμιν, μαρτυρῶ, καὶ παρὰ δύναμιν αὐθαίρετοι, μετὰ πολλῆς παρακλήσεως δεόμενοι τὴν χάριν καὶ τὴν κοινωνίαν τῆς διακονίας τῆς εἰς τοὺς ἁγίους, καὶ οὐ καθὼς ἠλπίσαμεν, ἀλλ' ἑαυτοὺς ἔδωκαν πρῶτον τῷ κυρίῳ καὶ ἡμῖν διὰ θελήματος θεοῦ, εἰς τὸ παρακαλέσαι ἡμᾶς Τίτον ἵνα καθὼς προενήρξατο οὕτως καὶ ἐπιτελέσῃ εἰς ὑμᾶς καὶ τὴν χάριν ταύτην. ἀλλ' ὥσπερ ἐν παντὶ περισσεύετε πίστει καὶ λόγῳ καὶ γνώσει καὶ πάσῃ σπουδῇ καὶ τῇ ἐξ ὑμῶν ἐν ἡμῖν ἀγάπῃ, ἵνα καὶ ἐν ταύτῃ τῇ χάριτι περισσεύητε. οὐ κατ' ἐπιταγὴν λέγω, ἀλλὰ διὰ τῆς ἑτέρων σπουδῆς καὶ τὸ τῆς ὑμετέρας ἀγάπης γνήσιον δοκιμάζων. γινώσκετε γὰρ τὴν χάριν τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅτι δι' ὑμᾶς ἐπτώχευσεν πλούσιος ὤν, ἵνα ὑμεῖς τῇ ἐκείνου πτωχείᾳ πλουτήσητε. καὶ γνώμην ἐν τούτῳ δίδωμι· τοῦτο γὰρ ὑμῖν συμφέρει, οἵτινες οὐ μόνον τὸ ποιῆσαι ἀλλὰ καὶ τὸ θέλειν προενήρξασθε ἀπὸ πέρυσι. νυνὶ δὲ καὶ τὸ ποιῆσαι ἐπιτελέσατε, ὅπως καθάπερ ἡ προθυμία τοῦ θέλειν οὕτως καὶ τὸ ἐπιτελέσαι ἐκ τοῦ ἔχειν. εἰ γὰρ ἡ προθυμία πρόκειται, καθὸ ἐὰν εὐπρόσδεκτος ᾖ οὐ καθὸ οὐκ ἔχει. οὐ γὰρ ἵνα ἄλλοις ἄνεσις, ὑμῖν θλῖψις, ἀλλ' ἐξ ἰσότητος. ἐν τῷ νῦν καιρῷ τὸ ὑμῶν περίσσευμα εἰς τὸ ἐκείνων ὑστέρημα, ἵνα καὶ τὸ ἐκείνων περίσσευμα γένηται εἰς τὸ ὑμῶν ὑστέρημα, ὅπως γένηται ἰσότης, καθὼς γέγραπται· ὁ τὸ πολὺ οὐκ ἐπλεόνασεν, καὶ ὁ τὸ ὀλίγον οὐκ ἠλαττόνησεν. χάρις δὲ τῷ θεῷ τῷ δόντι τὴν αὐτὴν σπουδὴν ὑπὲρ ὑμῶν ἐν τῇ καρδίᾳ Τίτου· ὅτι τὴν μὲν παράκλησιν ἐδέξατο, σπουδαιότερος δὲ ὑπάρχων αὐθαίρετος ἐξῆλθεν πρὸς ὑμᾶς. συνεπέμψαμεν δὲ μετ' αὐτοῦ τὸν ἀδελφὸν οὗ ὁ ἔπαινος ἐν τῷ εὐαγγελίῳ διὰ πασῶν τῶν ἐκκλησιῶν, οὐ μόνον δὲ ἀλλὰ καὶ χειροτονηθεὶς ὑπὸ τῶν ἐκκλησιῶν συνέκδημος ἡμῶν σὺν τῇ χάριτι ταύτῃ τῇ διακονουμένῃ ὑφ' ἡμῶν πρὸς τὴν αὐτοῦ τοῦ κυρίου δόξαν καὶ προθυμίαν ἡμῶν, στελλόμενοι τοῦτο μή τις ἡμᾶς μωμήσηται ἐν τῇ ἁδρότητι ταύτῃ τῇ διακονουμένῃ ὑφ' ἡμῶν, προνοοῦμεν γὰρ καλὰ οὐ μόνον ἐνώπιον κυρίου ἀλλὰ καὶ ἐνώπιον ἀνθρώπων. συνεπέμψαμεν δὲ αὐτοῖς τὸν ἀδελφὸν ἡμῶν ὃν ἐδοκιμάσαμεν ἐν πολλοῖς πολλάκις σπουδαῖον ὄντα, νυνὶ δὲ πολὺ σπουδαιότερον πεποιθήσει πολλῇ τῇ εἰς ὑμᾶς, εἴτε ὑπὲρ Τίτου κοινωνὸς ἐμὸς καὶ εἰς ὑμᾶς συνεργός, εἴτε ἀδελφοὶ ἡμῶν ἀπόστολοι ἐκκλησιῶν, δόξα Χριστοῦ. τὴν οὖν ἔνδειξιν τῆς ἀγάπης ὑμῶν καὶ ἡμῶν καυχήσεως ὑπὲρ ὑμῶν εἰς αὐτοὺς ἐνδεικνύμενοι εἰς πρόσωπον τῶν ἐκκλησιῶν. περισσόν μοί ἐστιν τὸ γράφειν ὑμῖν περὶ τῆς διακονίας τῆς εἰς τοὺς ἁγίους· οἶδα γὰρ τὴν προθυμίαν ὑμῶν ἣν ὑπὲρ ὑμῶν καυχῶμαι Μακεδόσιν ὅτι Ἀχαΐα παρεσκεύασται ἀπὸ πέρυσι, καὶ ὁ ὑμῶν ζῆλος ἠρέθισεν τοὺς πλείονας. ἔπεμψα δὲ τοὺς ἀδελφούς, ἵνα μὴ τὸ καύχημα ἡμῶν τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κενωθῇ ἐν τῷ μέρει τούτῳ, ἵνα καθὼς ἔλεγον παρεσκευασμένοι ἦτε, μήποτε ἐὰν ἔλθωσιν σὺν ἐμοὶ Μακεδόνες καὶ εὕρωσιν ὑμᾶς ἀπαρασκευάστους καταισχυνθῶμεν ἡμεῖς, ἵνα μὴ λέγωμεν ὑμεῖς ἐν τῇ ὑποστάσει ταύτῃ τῆς καυχήσεως. ἀναγκαῖον οὖν ἡγησάμην παρακαλέσαι τοὺς ἀδελφοὺς ἵνα προέλθωσιν εἰς ὑμᾶς καὶ προκαταρτίσωσιν τὴν προηγγελμένην εὐλογίαν ὑμῶν ταύτην εἶναι οὕτως ὡς εὐλογίαν καὶ μὴ ὡς πλεονεξίαν. τοῦτο δέ· ὁ σπείρων φειδομένως φειδομένως καὶ θερίσει, καὶ ὁ σπείρων ἐπ' εὐλογίαις ἐπ' εὐλογίαις καὶ θερίσει. ἕκαστος καθὼς προῄρηται τῇ καρδίᾳ, μὴ ἐκ λύπης ἢ ἐξ ἀνάγκης· ἱλαρὸν γὰρ δότην ἀγαπᾷ ὁ θεός. δυνατὸς δὲ ὁ θεὸς πᾶσαν χάριν περισσεῦσαι εἰς ὑμᾶς, ἵνα ἐν παντὶ πάντοτε πᾶσαν αὐτάρκειαν ἔχοντες περισσεύητε εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθόν. καθὼς γέγραπται· ἐσκόρπισεν, ἔδωκεν τοῖς πένησιν, ἡ δικαιοσύνη αὐτοῦ μένει εἰς τὸν αἰῶνα. ὁ δὲ ἐπιχορηγῶν σπέρμα τῷ σπείροντι καὶ ἄρτον εἰς βρῶσιν χορηγήσει καὶ πληθυνεῖ τὸν σπόρον ὑμῶν καὶ αὐξήσει τὰ γενήματα τῆς δικαιοσύνης ὑμῶν, ἐν παντὶ πλουτιζόμενοι εἰς πᾶσαν ἁπλότητα, ἥτις κατεργάζεται δι' ἡμῶν εὐχαριστίαν τῷ θεῷ· ὅτι ἡ διακονία τῆς λειτουργίας ταύτης οὐ μόνον ἐστὶν προσαναπληροῦσα τὰ ὑστερήματα τῶν ἁγίων, ἀλλὰ καὶ περισσεύουσα διὰ πολλῶν εὐχαριστιῶν τῷ θεῷ· διὰ τῆς δοκιμῆς τῆς διακονίας ταύτης δοξάζοντες τὸν θεὸν ἐπὶ τῇ ὑποταγῇ τῆς ὁμολογί

μᾶλλον ἀφαφέρῃ δι' ἀφθονίαν τῆς δικαιοσύνης ἐν δόξῃ. δίκαιος οὖν, καὶ ἄμεμπτος ὁ Χριστὸς δοῦλος πολλοῖς· ἔλαβε γὰρ δούλου μορφὴν Θεὸς ὢν ὁ λόγος, οὐχ ἵνα τὴν οἰκείαν αὐτὸς ἐνώσῃ φύσιν, ἀλλ' ἡμῖν τοῦτο δωρούμενος, καὶ ὥσπερ ἵνα ἀφθονίαν ἀποπληρῶν εἰς ἡμᾶς, δι' ἧς καὶ σωζόμεθα. δικαιοῦται γοῦν τὴν τοῦ δοκεῖν εἶναι πονηρὸς, ἤτοι δικαίως παθεῖν τὸν θάνατον, ὑποψίαν ἀπωθούμενος ἀφ' ἑαυτοῦ καὶ δίκας ἐκτίσας τῆς εἰς αὐτὸν δυσσεβείας πᾶς ἐξ Ισραὴλ, καὶ τὸ βασιλεῦσαι τῶν ὑπ' οὐρανὸν ἁπάντων αὐτῷ πεπρεσβευμένων ἐθνῶν. ὅτι γὰρ ἀφθονίας ἰσχὺν ὁ τῆς οἰκονομίας ἔχει λόγος προέδειξεν εἰπών· καὶ αὐτὸς τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν ἀνήσει. ἵνα γὰρ ἀποκόψῃ τὸν κόσμου τοῦ ἁμαρτίαν, αὐτὸς ἐφ' ἑαυτῷ τοῦτο ἀνέλαβεν, καὶ εἷς ὑπὲρ πάντων ἀποθανὼν ὁ πάντων ἀνάξιος, ἀφ' οὗ δεδούλωκε πολλοῖς. τὸ πολλοῖς δὲ, λέγων, τὰ ἔθνη δηλοῖ. ἓν γὰρ ἦν ἔθνος Ισραὴλ. ὅτι δὲ τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν αὐτὸς ἀνῄρεικε, φησὶ, διὰ τοῦτο κληρονομήσει πολλοὺς, καὶ τῶν ἰσχυρῶν μεριεῖ σκῦλα. πάλιν ἐνθάδε πολλοὺς σεσωκὼς τοὺς ἐξ ἐθνῶν, μυριοπλασίους γὰρ εἰσὶ τῶν ἐξ Ισραὴλ, ἰσχυροὺς δ' ἅμα, ἢ τοὺς ἁγίους ἀποστόλους, ἢ τὰ πάντως ἁπλῶς τοῖς ἐν Χριστῷ δυνατοὺς, καὶ δαιμονίου ἐλαττοῦντας τῷ πνευματικῷ, οἷς ἅτε νενικηκόσι τὸν σατανᾶν ἀφαιδίδωσι σκῦλα. ἀφανέμει γὰρ τοῖς ἁγίοις πλουσίως χρεῖα τῶν πνευματικῶν χαρισμάτων τὰς χορηγίας. ᾧ μὲν γὰρ δίδοται, φησὶ, διὰ τοῦ πνεύματος λόγος σοφίας, ἄλλῳ δὲ λόγος γνώσεως, προφητεῖαί τε, καὶ ἀφανείσης πνευμάτων, καὶ τὰ τῶν ἰαμάτων χαρίσματα. πεισθέντες δὲ τοῦ λόγου τὴν δύναμιν εἰς τοὺς ἁγίους ἀποστόλους, ἐκεῖνο φαμὲν· ἦσαν μὲν γὰρ κτῆσις ὥσπερ τοῦ σατανᾶ πάντα τὰ ἔθνη, ἀλλ' ἐμέρισεν αὐτὰ τοῖς ἁγίοις μυσταγωγοῖς ὁ κληρονομήσας πολλούς. οἱ μὲν γὰρ ἀφ' οὗ διακονίου Πέτρου κέκληνται πρὸς ἐπίγνωσιν τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ, οἱ δὲ ἀφ' οὗ διακονίου Παύλου μυσταγωγίας, ἤγουν ἑτέρου τινὸς τῶν ἁγίων ἀποστόλων, εἰς ὃ τῆς ἀληθείας ἐσαγωλώθησαν φῶς· ἐμέρισε τοίνυν αὐτοῖς ὁ Σωτὴρ, ὥσπερ τινὰ σκῦλα, τουτέστι, πολέμου λάφυρα, τὴν τῶν ποτὲ πλανωμένων ἐπιστροφήν τε, καὶ κλῆσιν· ὅτι δὲ ἐχρῆν τὸν ὑπὲρ πάντων ἀποθανόντα Χριστὸν, πάντων ὁρᾶσθαι δεσπότην, δι' ἀπίθη λέγων, αἰθ' ὧν παρεδόθη εἰς θάνατον ἡ ψυχὴ αὐτοῦ,

magis excellit ministerium iustitiæ in gloria. Iustus igitur & irreprehensibilis Christus, benè seruiens multis. Formam enim serui accepit Deus Verbum, non vt propriam ipse naturam adiuuaret, sed nobis hoc donans, & veluti quodam in nos fungens ministerio, quo etiam seruati sumus. Iustificatur autem, dum eam suspicionem amolitur, qua malus esse, & iustè mortem in ligno passus videbatur: tum quòd pœnas soluerint suæ in illum impietatis Israelitæ, tum quia dominetur orbi terrarum, & omnibus ad eum accurrentibus gentibus. Quòd enim potens ministerium habeat hæc Incarnationis ratio, ostendit cùm ait: Et ipse peccata eorum remittet. Vt enim peccatum auerteret à mundo, ipse in se illud assumpsit, & vnus pro omnibus mortuus est, qui omnium instar erat: propterea seruiuit multis. Cùm dicit, Multis, Gentes significat. Vna enim gens erat Israel. Quia verò, inquit, ipse peccata eorum tulit, propterea multos possidebit, & fortium diuidet spolia. Hic multos intelliges eos ex gentibus: Infinitis enim partibus plures erant quàm Israelitæ. Fortes, vel sanctos Apostolos, vel etiam omnes simpliciter in Christo potentes, & virilitate spirituali præditos: quibus veluti Satanam vincentibus distribuit spolia. Dispartitur enim sanctis diuite manu spiritualium donorum subsidia. Alii enim, inquit, datus est per Spiritum sermo sapientiæ, alii, sermo cognitionis, & prophetiæ, & discretiones spirituum, & dona sanationum. Sermonis autem potentiam sanctis Apostolis tribuimus, illudque dicimus: fuisse velut possessionem Satanæ omnes Gentes. Sed diuisit eos sanctis mystagogis is qui multos possedit. Alii enim à diuino Petro vocati sunt ad agnitionem nostrum omnium Seruatoris Christi: alii per mystagogiam Pauli, vel alterius cuiuspiam sanctorum Apostolorum, ad veritatis lucem adducti sunt. Diuisit ergo illis Seruator quasi spolia quædam, id est, belli prædas, eorum qui quondam errarunt, conuersionem & vocationem. Oportuisse autem eum, qui pro omnibus mortuus est, omnium conspici Dominum, persuadet, inquiens: Pro eo quòd tradita est in mortem anima eius, &

& inter iniquos reputatus est. Et ipse peccata multorum tulit, & propter iniquitates eorum traditus est.

A καὶ ἐν τοῖς ἀνόμοις ἐλογίσθη, καὶ αὐτὸς ἁμαρτίας πολλῶν ἀνήνεγκε, καὶ διὰ ἁμαρτίας αὐτῶν παρεδόθη.

EIVSDEM TOMVS SECVNDVS.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΤΟΜΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ.

B

CAP. LIV.

Lætare sterilis, quæ paris, erumpe & clama, quæ non parturis, quia multi filij desertæ, quàm eius quæ habet virum. Dixit enim Dominus: Dilata locum tabernaculi tui, & aulæorum tuorum, fige, ne parcas: protende funiculos tuos, & palos tuos corrobora, adhuc & in dextris & in sinistris expande. Et semen tuum gentes possidebit, & ciuitates desertas habitare facies.

Εὐφράνθητι στεῖρα ἡ οὐ τίκτουσα, ῥῆξον καὶ βόησον, ἡ οὐκ ὠδίνουσα, ὅτι πολλὰ τὰ τέκνα τῆς ἐρήμου μᾶλλον ἢ τῆς ἐχούσης τὸν ἄνδρα. εἶπε γὰρ κύριος, πλάτυνον τὸν τόπον τῆς σκηνῆς σου, καὶ τὰς αὐλαίας σου, πῆξον, μὴ φείσῃ· μάκρυνον τὰ σχοινίσματά σου, καὶ τοὺς παασάλους κατίσχυσον * ἔτι, καὶ εἰς τὰ Vulg. ἐπὶ δεξιὰ, καὶ εἰς τὰ ἀριστερὰ ἐκπέτασον, καὶ τὸ σπέρμα σου ἔθνη κληρονομήσει, καὶ πόλεις ἠρημωμένας κατοικιεῖς.

Expositio pulcherrimè, quemadmodum precio sam pro nobis crucem, & mactationem pro mundo verus agnus, id est, Christus, tulerit: & prædicto etiam, eum multos possessurum: prophetiæ orationem ad eos iam qui illi in sortem à Deo dati sunt, id est, Gentes, conuertit. Hoc enim etiam ipse filius voce Lyrici Psaltæ pro-
Psal. 2. clamauit antè, dicens: [Dominus
„ dixit mihi: Filius meus es tu, ego
„ hodie genui te. Postula à me, & da-
„ bo tibi gentes hæreditatem tuam, &
„ possessionem tuam terminos terræ.]
Multos eos esse dicit: Multò enim frequentiores & numero plures, illi ex Gentibus intelligi possunt esse, comparatione eorum qui sunt ex sanguine Israel, qui pro vna sola gente habentur. Mulieri sterili & abiectæ, viro scilicet destitutæ comparare dignatur Gentium multitudinem, eámque alloquitur: Lætare sterilis quæ non paris. Sed dixerit illud fortasse quispiam: Cur Gentium multitudinem, seu ex Gentibus congregatam Ecclesiam, sterilem nominat? cùm in superiori oratione significatum sit, longè plures fuisse errantes, & creaturam præ Creatore colentes, quàm fuerint redempti per Mosem, & propterea in sorte diuina numerati? Quando enim, inquit,

Τίνα δὴ ποτὲ τὸν τίμιον ὑπὲρ ἡμῶν ὑπομείνας ἐσταυρωμένον, καὶ τίνα ὑπὲρ τοῦ κόσμου σφαγιὸν ὁ ἀμνὸς ὁ ἀληθινός, τουτέστι Χριστὸς, διδοὺς, δῆλα, καὶ πρὸς τούτοις, ὅτι κληρονομήσει πολλοὺς προφητικῶς, μεθίησι τῆς προφητείας τοὺς λόγους ἐπ' ἄλλους ἤδη τοὺς εἰς κλῆρον αὐτῷ δοθέντας παρὰ Θεοῦ, τουτέστι, τὰ ἔθνη. τοῦτο γάρ που καὶ αὐτὸς ὁ υἱὸς διὰ τῆς τοῦ ψάλλοντος λύρας προφωνήσας ἔφη λέγων. κύριος εἶπε πρός με, υἱός μου εἶ σὺ, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε. αἴτησαι παρ' ἐμοῦ, καὶ δώσω σοι ἔθνη τὸν κληρονομίαν σου, καὶ τὰ κατάσχεσίν σου τὰ πέρατα τῆς γῆς. πολλοὺς δ' αὖθις εἶναι φησὶ, πολλαπλασίους γὰρ, καὶ ἀριθμοῦ χρείττονος οἱ ἐξ ἐθνῶν νοηθεῖεν αὖ ὡς πρὸς γε τοὺς ἐξ αἵματος Ισραὴλ, εἰς ἓν καὶ μόνον τελειωθέντας ἔθνος. γύναιον γὰρ μοι στεῖρα, καὶ ἀποβεβλημένη, ἤγουν ἐρήμη προσκαλεῖν ἀξιοῖ τὴν ἐθνῶν πλῆθος, καὶ δὴ καὶ φησὶ πρὸς αὐτήν. εὐφράνθητι στεῖρα ἡ οὐ τίκτουσα. ἀλλ' ἴσως ἐκεῖνο ἐρεῖ τις, στεῖραν ὀνομάζεις τὴν ἐθνῶν πλῆθος, ἤτοι τὴν ἐξ ἐθνῶν συναγηρμένην ἐκκλησίαν, διὰ ποίαν αἰτίαν; καίτοι προμεμαθήκαμεν ὁ λόγος, ὅτι πολλῷ πλείους ἦσαν οἱ πλανώμενοι, καὶ τῇ κτίσει πρὸ τοῦ κτίσαντος λατρεύοντες, τῶν λελυτρωμένων διὰ Μωσέως, καὶ διὰ τοῦτο καὶ ἠριθμημένων ἐν εἰς κλῆρον Θεοῦ; ὅτε γὰρ, φησὶ,

διεμέρισεν ὁ ὕψιστος ἔθνη, ὡς διέσπειρεν υἱοὺς A
Ἀδάμ, ἔστησεν ὅρια ἐθνῶν κατ' ἀριθμὸν ἀγγέλων
Θεοῦ, καὶ ἐγένετο μερὶς κυρίου λαὸς αὐτοῦ Ἰα-
κὼβ, σχοίνισμα κληρονομίας αὐτοῦ Ἰσραήλ.
πῶς οὖν κατ' ἔκεινον τὸν τρόπον εἰ πολύπαις, ὅτω καὶ
οὐ γεγονυῖα; οὐδεὶς γὰρ ἦν παρ' αὐτοῖς τὸν τῶν ὅλων Θεὸν,
εἰδότι τὸν τρόπον, ὡς δεῖ φασιν, καὶ
ἀρετὴν καταλογισθῆναι πρέπων ἐν τέκνοις
Θεοῦ. καὶ καθ' ἕτερον δὲ τρόπον οὐκ ἦν παρ' αὐ-
τοῖς ἡ δι' ὕδατος τε καὶ πνεύματος ἀναγέννησις,
ἀλλ' ἦν τὰ μὲν ἐκ φθορᾶς ἐπὶ φθαρτῆς, φθαρτοὶ καὶ B
γήϊνοι, καὶ καθά φησιν ὁ ψαλμῳδὸς, ἐκ μή-
τρας ἀπηλλοτριωμένοι τῆς πρὸς Θεὸν οἰκειό-
τητος, καὶ ἐξ αὐτῆς πλανώμενοι τῆς γαστρὸς,
ἅτε δὴ καὶ ὄντες ἐξ ἁμαρτωλῶν ἁμαρτωλοὶ, &
εἰδωλολάτραι, καὶ ἐλπίδα μὴ ἔχοντες, καθά
φησιν ὁ σοφώτατος Παῦλος. ἡ οὖν στεῖρα τῷ ὄντι
πρὸς Θεῷ τίκτουσα μηδένα τῷ ὀφελοῦντων,
ἢ δυναμένων ἐν τέκνοις αὐτοῦ καταλογισθῆναι,
καὶ τελεῖν δίκῃ τε πίστιν, καὶ ἀρετήν. ἀλλ' ἰδοὺ
προστέτακται ῥῆξαί τε, καὶ βοῆσαι. ἔθος δὲ C
τοῦτο δρᾶν ταῖς ὠδῖσι πρὸ τοῦ λοιπὸν, καὶ τίκτουσαις
γυναιξὶν, ἃς δὴ φασὶ προτρωθᾶν τὰς μαίας ἔν-
τονόν τι καὶ τοῦ αἰάζειν, ἵν' ἐκθλίβοιτο τῆς
μήτρας ὁ βρέφος, διῳσμένου τοῦ σπλάγχνου
πρὸς τὴν βολήν. τοῦτο οἶμαι ἐστὶ, τὸ, ῥῆξον, καὶ
βόησον. ἄρξαι δὴ οὖν τοῦ τίκτειν, φησὶ, καὶ ὡς
ὠδίνουσα πολλοὺς, δίδου συχνὰς τὴν ταῖς τίκ-
τούσαις ἀεὶ πρέπουσαν βολήν· ὡς ἐσομένη ἡ μή-
τηρ ἀναριθμήτων λαῶν διφορουμένων δίχου
τὴν πνευματικήν. Διαφωνίζων δὲ τοῦ προκει- D
μένου ῥητοῦ τὴν διάνοιαν ὁ τῶν ὅλων Θεὸς ἐπι-
φέρει λέγων, ὅτι πολλὰ τὰ τέκνα τῆς ἐρήμου
μᾶλλον, ἢ τῆς ἐχούσης τὸν ἄνδρα. ἔθος μὲν οὖν
τῇ θεοπνεύστῳ γραφῇ ἔρημον ἀποκαλεῖν τὴν χή-
ραν. ἐχήρευσε δὲ τῷ ἐθνῶν ἡ πολυθεΐς. οὐ γὰρ
ἐπλούτει τὴν κοινωνίαν τὴν πρὸς τὸν φημὶ τὸν
ἁπάσης γνώσεως ἀληθοῦς, καὶ τὸν τῶν εἰς οὐσί-
ωσθαι ἀπουδασμάτων αἰτιολόγον, ὃν αὖ τις
εἰπὼν γνήσιον, ὡς ἂν ἐκ πάσης κτίσεως λογικῆς,
οὐκ ἂν ἁμάρτοι τ' ἀληθοῦς. δι' αὐτοῦ γὰρ πᾶσα E
καρποφορία πνευματικὴ ἔντε τοῖς ἁγίοις ἀγ-
γέλοις, καὶ ἡμῖν αὐτοῖς ἐμφύεται. σκοπῶ χήρα
μὲν ὢν πρὸ τῆς τοῦ σωτῆρος ἐπιδημίας, ἄτεκνός
τε δηλαδὴ τοῦτο, καὶ ἄτεκνος. ὅπου γ' οὖν προδέξατο διὰ
πίστεως τὸν ἐξ οὐρανοῦ νυμφίον, πολλὰ γέγονεν
αὐτῆς τὰ τέκνα μᾶλλον, ἢ τῆς ἐχούσης τὸν ἄν-
δρα, τουτέστι, τῆς τῶν Ἰουδαίων συναγωγῆς, ὡς

diuisit Altissimus Gentes, & dispersit filios Adam, statuit fines Gentium pro numero angelorum Dei, & portio Domini erat populus eius Iacob, funiculus hæreditatis eius Israel. Quomodo igitur sterilis est, adeò liberis fœcunda, & quasi feracissima? Nullus enim fuit apud eos, qui vniuersorum Deum ignorabant, propter cognitionem & virtutem in filiis Dei numerandus. Præterea, non erat apud eos per aquam & spiritum regeneratio: sed ex semine erant corrupto, corrupti & terreni, & sicuti Psalmodus ait: A vulua abalienati sunt, à coniunctione cum Deo, & ab ipso vtero errauerunt: vtpote ex peccatoribus peccatores, & idololatræ, & spem non habentes, sicuti dicit sapientissimus Paulus. Erat ergo in Deo omnium sterilis, nullum pariens qui deberet aut posset in filiis Dei reputari & recensèri propter fidem & virtutem. Sed ecce iussum est erumpere & clamare. Solent autem id facere mulieres quæ in sella sunt, & pariunt: quas aiunt excitare obstetrices, interrita & alta voce exclamare, quò infans è matrice extrahatur, visceribus ad clamorem dilatatis. Hoc opinor, est: Erumpe & clama. Incipe, inquit, parere, & quasi parturiens multos, parientibus conuenientem semper clamorem subinde ede, tanquam mater verò futura innumerabilium populorum, voluptatem percipe spiritualem. Declarans verò huius dicti sensum, vniuersorum Deus, infert, dicens: Quia plures filii desertæ, quàm habentis virum. Familiare est igitur scripturæ diuinitùs inspiratæ, desertam appellare viduam. Vidua autem fuit gentium multitudo. Non enim quicquam ei commercii fuit cum Sermone, cum Sermone, inquam, omnis veræ cognitionis & studiorum ad pietatem pertinentium satore: quem si quis quasi agricolam omnis creaturæ ratione præditæ dicat, à vero neutiquam aberrabit. Per ipsum enim omnis fructificatio spiritualis, tum in sanctis angelis, tum in nobis ipsis insita est. Itaque ante Seruatoris aduentum vidua erat, & sterilis, ob eamque causam orba liberis. Sed postquam per fidem cœlestem sponsum accepit, plures liberos suscepit, quàm ea quæ virum habuit, id est, Iudæorum synagoga,

quam Deus adduxit per sapientissimum Mosem, ad coniunctionem spiritualem, quam velut cohabitatricem & contubernalem fecit, ac multorum liberorum matrem & nutricem. Sed hæc liberis aucta est, per Christum, & sicuti propheta Hieremias ait, multos habet liberos. Plures enim, vt dixi, eius, quæ quondam sterilis erat, filii sunt, cui & illud dicit: Dilata locum tentorii tui, & tabernaculorum tuorum. Nam quia bona & numerosa sobole præter opinionem prædita fuit, accepto de cœlo Sermone siue Sponso, necessariò iubetur tabernacula sua in latitudinem & longitudinem extendere, & clauos figere, vt inconcussam Ecclesiæ gentium basim inde intelligas. Protendere funiculos, spacioſam & incomparabiliter diuitem sanctarum Ecclesiarum amplitudinem subindicat, etiamsi primum tentorium omnino paruum fuerit, & atria habuerit angustissima. Verumtamen vel in illo opificio, videre licet tanquam in figura ac typo descriptam Ecclesiæ gentium latitudinem, longitudinem, & laxitatem. Nam circa decem aulæas ex pellibus cilicinis confectas,* aulæ positæ erant vndique quatuor, veluti singulas orbis partes secantes, longitudine centum, latitudine quinquaginta. Propterea dicit: Adhuc in dextris & in sinistris expande, id est, vndiquaque funiculi tui amplientur. Plenus est sanctarum Ecclesiarum orbis terrarum: etenim sunt quoque benè magnæ, spacioſæ, & benè longæ vndique & pulcherrimæ. Sic enim dicit vniuersorum Deus, templo Hierosolymitano extructo, post primum manibus Assyriorum exustum. Quis ex vobis est, qui vidit domum hanc in gloria sua priore? Et quomodo nunc, inquit, videtis ipsam, quasi non esset in oculis vestris? [Viuo ego, dicit Dominus: Quia maior erit gloria domus huius vltimæ, quàm primæ, dicit Dominus omnipotens.] Nam templo quod Hierosolymis fuit multò plura & opulentiora per vniuersum orbem terrarum ædificata sunt templa, id est, Ecclesiæ, habentes altare in gloriam Christi augustum. Dilata igitur, inquit, locum tentorii tui, & tabernaculorum tuorum. Semen enim tuum Gentes possidebit, & ciuitates vastatas inhabitabis. Plurimorum namque virorum sanctorum

A δι' προφήτου Θεὸς ἀφ' τῆς πνευσόφου Μωσέως πρὸς οἰκειότητα τὴν πνευματικὴν, καὶ ὡσπερ συνοικον, καὶ πολλῶν ἐποιήσατο καὶ ἀπέφυσε μητέρα, καὶ τροφόν. ἀλλ' ἠτεκνώθη ἀφ' Χριστοῦ. καίτοι καθά φησιν ὁ προφήτης Ιερεμίας, οὐτεκνος ὅσα πολλά. πλείους γάρ, ὡς ἔφην, οἱ τῆς ποτὲ στείρας υἱοὶ, πρὸς ὃν καὶ φησὶ πλάτυνον τὸν τόπον τῆς σκηνῆς σου, καὶ τὰς αὐλαίας σου. ὅπερ γὰρ ὕπαγε τε, καὶ πολύπαις

B ἀδοκήτως αὐέφυ τὸν ἐξ οὐρανοῦ λαβοῦσα λόγον, ἤτοι νυμφίον διάλεκτον ἐκτείνειν εἰς εὖρός τε, καὶ μῆκος τὰς ἑαυτῆς αὐλὰς προστέταχται, καὶ καταπηγνύναι τοῖς παασάλοις, ἵνα δ' ἀκράδαντον τῆς ἐξ ἐθνῶν ἐκκλησίας ἀφ' τούτου νοῆς, καὶ δ' μακρύνεσθαι δὲ τὰ ὁρισμάτα, δ' ἀπεραβλήτως πλούσιον εἰς εὐρυχωρίαν τῶν ἁγίων ἐκκλησιῶν ἐπιφαίνει, καίτοι τῆς ἀρχαίας σκηνῆς ὀλίγης οὔσης πάμπτελος, καὶ στενοτάτας ἐχούσης αὐλάς. πλὴν καὶ ἐν ἐκείνῳ τῷ τεχνή-

C ματι κατίδοι τις ἂν ὡς ἐν τύπῳ γεγραφόμενον τὸ ἐξ ἐθνῶν ἐκκλησίας εὖρός τε, καὶ μῆκος ἀμφιλαφές. τέσσαρά γάρ τοι ταῖς δέκα * αὐλαῖς ταῖς ἐκ δέρεων τριχίνων κατεσκευασμέναις, αὐλαὶ τετάχατο κύκλῳ τέσσαρες, ἧς εἰς ἕκαστον τῆς οἰκουμένης τέμνουσα μέρος, εἰς μῆκος μὲν ἑκατὸν, πεντήκοντα δὲ εἰς πλάτος. ἀφ' τοῦτο φησὶν ἔτι εἰς τὰ δεξιὰ, καὶ εἰς τὰ ἀριστερὰ ἐκπέτασον, τουτέστιν, ἀπλήσθητι πανταχοῦ τὰ σὰ ὁρίσματα. μεσὴ γὰρ ἁγίων ἐκκλησιῶν ἐν-

D τεῦθεν ὑράνιον, εἰσὶ δὲ καὶ βύμεγέθεις, εὐρύφαί τε, καὶ βύμηκεις πανταχοῦ, καὶ πάντος εἰς λῆξιν ἰοῦσαι κάλλος. ὅτου γάρ που φησὶν ὁ τῶν ὅλων Θεὸς ἐγηγερμένου τοῦ ναοῦ τοῦ ἐν Ιερουσαλήμοις, μετὰ τὸ ὑφ' τῆς Ασσυρίων χερὸς κατεμπρησθῆναι τὸν πρῶτον. τίς ἐξ ὑμῶν, ὃς εἶδε τὸν οἶκον τοῦτον ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ τῇ ἔμπροσθεν. καὶ πῶς νῦν, φησὶν, ὁρᾶτε αὐτὸν, καθὼς οὐχ ὑπάρχοντα ἐνώπιον ὑμῶν. ζῶ ἐγὼ, λέγει κύριος, ὅτι

E μεγάλη ἔσται ἡ δόξα τοῦ οἴκου τούτου, ἡ ἐσχάτη ὑπὲρ τὴν πρώτην, λέγει κύριος παντοκράτωρ. τοῦ γάρ ἐν τοῖς Ιερουσαλήμοις ὄντος ναοῦ, πολλῷ μείζους, καὶ πλουσίους κατὰ πᾶσαν τὴν ὑπ' ὑράνιον ὀρθωθήσεσθαι ναοὺς, τουτέστιν, ἐκκλησίας, δ' στεφανοῦν ἔχουσαν θυσιαστήριον εἰς δόξαν Χριστοῦ. πλατύνον δὴ οὖν φησὶ τὸν τόπον τῆς σκηνῆς σου, καὶ τὰς αὐλαίας σου. δ' γὰρ σπέρμα σου ἔθνη κληρονομήσει, καὶ πόλεις ἠρημωμένας κατοικιεῖς. πλείστων μὲν γὰρ ὅσων ἀνδρῶν ἁγίων,

* αὐλαῖς, hunc obscurus, & ni fallor corruptus, inquit Hüfred.

* αὐλαίας legit Hüfred. & lineas aut cortinas exponit.

καὶ ἁγαθῶν μήτηρ, καὶ τροφὸς ἡ ἐξ ἐθνῶν γε- A & bonorum mater nutrix Ecclesia
γονεν ἐκκλησία, ἐκτέτοκε δὲ πολλοὺς ἄρχον- gentium fuit, ac multos principes at-
τάς τε, καὶ ἡγουμένους λαῶν, ὥστε καὶ ἐθνῶν que præfectos populorum peperit:
καθηγεῖσθαι πολλῶν, διότι ὁ δυνάσθαι τὸν adeò vt multis gentibus dominaretur,
ἀμόμητον τῆς μυσταγωγίας ποιεῖσθαι λόγον, & eò quòd illibatum mystagogiæ sermo-
τοιμυχῆς οὐ τεχνίας οὐκ ἀμοιρεῖν. οἷς καὶ αὐτὸς nem tradere potuit, & artificio pa-
ὁ σωτὴρ, ἅτε δὴ τὸν βίον καλὸν καὶ δόκιμον κα- scendi non caruit. Quibus etiam ipse
τωρθωκόσι ζωὴν κλῆρον ἐπαγγέλλεται, καὶ εἰς Seruator, vt qui laudatam & proba-
αἰῶνα τὸν μέλλοντα ὁ καθηγεῖσθαι λαῶν. ἐν tam vitam traduxerant, sortem pro-
γὰρ τοι τῇ τῶν ἀγαλλιώντων διαιρέσει τοῖς πρεσβύ- B mittit, & in omne tempus futurum
τεροις ἐν διπλῷ ὁ δοθὲν, ἔσο, φησὶν, ἐπάνω δέ- imperium populorum. Etenim in ta-
κα πόλεων· ἑτέρῳ δὲ αὖ, ἔσο ἐπάνω πέντε πό- lentorum distributione, his qui du-
λεων, ἑτέρῳ ᾧ αὖ, ἔσο ἐπάνω πέντε πόλεων. plicatum attulerunt quod datum erat:
σπόριον ἔθνη κληρονομήσει σου τὸ σπέρμα σου. πρέ- Supra decem ciuitates eris, inquit,
ποι δὴ αὖ τοῦτο, καθάπερ ἔφην, ἀρτίως τοῖς ἡ- Alteri: Eris supra quinque ciuitates.
γουμένοις ἐκκλησιῶν, οἳ δὴ καὶ φησὶν ἐκ πολε- Semen ergo tuum hæreditariò possi-
μίας τῆς ἀγάθης. ὑπέταξε λαοὺς ἡμῖν, καὶ debit gentes. Conuenire potest hoc,
ἔθνη ὑπὸ τοὺς πόδας ἡμῶν, ἐξελέξατο ἡμῖν vti iam dixi, præfectis Ecclesiarum:
τὴν κληρονομίαν ἑαυτοῦ. κλῆρος μὲν γὰρ ὁ μόνῳ qui etiam præ magno gaudio dicunt:
καὶ ἀληθῶς πρεπωδέστατος Χριστῷ ὁ καθηγεῖ- Subiecit populos nobis, & gentes
σθαι τῶν ἁπάντων. διὰ τοῦτο καὶ προστέταχε μη- pedibus nostris. Elegit nobis hæredi-
δενὶ λέγειν, ῥαββεί, εἷς γὰρ ὑμῶν, φησὶν, ὑμῶν καθη- tatem suam. Sors enim est, quæ soli
γητὴς ὁ Χριστός. ἀλλ' ὥσπερ φῶς ὑπάρχων & verè quadrat Christo maximè, præ-
αὐτὸς ὁ ἀληθινὸν, φῶς ἐκάλεσε τοὺς ἁγίους esse vniuersis. Propterea præcepit di-
ἀποστόλους, καὶ ὥσπερ αὐτὸς ὢν φύσει, καὶ μόνος C cere, Rabbi, nemini: Vnus enim est,
ἀληθῶς υἱὸς δέδωκεν ἡμῖν ἐξουσίαν τοῖς πιστεύ- inquit, præceptor vester, Christus.
σασιν εἰς αὐτὸν πατέρα καλεῖν τὸν Θεὸν, ἅτε δὴ Sed quemadmodum cùm ipse lux
θεὸς τῆς ὑότητος πλουτοῦσιν ἀξίωμα· ὅτω καὶ αὐ- sit vera, lucem vocauit sanctos A-
τὸς ὑπάρχων τῶν ὅλων καθηγητὴς, καὶ κλῆ- postolos, & vt ipse natura & solus
ρον ἔχων τὸν ὑπ' οὐρανὸν, δέδωκε τοῖς ἁγίοις verè filius, nobis in ipsum creden-
ὁ χρῆμα, δόξῃ τῇ ἰδίᾳ στεφανῶν αὐτοὺς, ὅτι tibus potestatem dedit Patrem vo-
συνεργάται γεγόνασιν αὐτοῦ καὶ γνήσιοι λαῶν κη- candi Deum, vtpote qui dignitate
δεμόνες κεκερδήκασι πολλοὺς προσκομίσαντες filii locupletamur: sic etiam ipse cùm
αὐτῷ διὰ πίστεως τοὺς τῇ κτίσει πρὸ αὐτὸν λα- sit vniuersorum præceptor, & sorti-
τρεύσαντας, καὶ τῆς ἐξαιρέτου ζωῆς οὐκ εἰδότας tò habeat orbem terrarum, hoc de-
τὴν ὁδόν. ὃ δὲ γε πόλεις ἠρημωμένας καὶ οἰ- dit sanctis, eos coronans sua gloria,
κίας, τοιοῦτόν σε σύνοιδε. τοσαῦτα γὰρ ἔσται, φησὶ, τὸ D quia ipsius cooperarii extiterint, &
σπέρματός σου πλῆθος, ὥστε μηδὲ χωρέσαι ingenui ac germani populorum mo-
τὰς πόλεις αὐτοῖς, τὰς τῶν οἰκητόρων μεμεστωμέ- deratores, multos lucrati fuerint,
νας, ἀλλὰ γὰρ καὶ τὰς ἐρήμους δυνάσθαι adductis his per fidem, qui creatu-
πληροῦν. ram supra ipsum coluerunt, & viam
præstabilis vitæ non ignorarunt. Illud
verò: Ciuitates vastatas inhabitabis,
sic intelliges. Tanta enim, inquit,
multitudo seminis tui erit, vt ciui-
tates plenæ habitatoribus, non suffe-
cerint, sed vt vastas replere possint.

Μὴ φόβου, ὅτι κατῃσχύνθης, μηδὲ ἐντραπῇς, E *Noli timere, quia confusa es: ne-*
ὅτι ὠνείδισθης, ὅτι αἰσχυνίαν ὑπέμεινας, *que confundaris, quia exprobratum tibi*
καὶ ὄνειδος τῆς χηρείας σου, οὐ μὴ μνησθῇς, *est. Confusionem enim æternam obliui-*
ὅτι κύριος ὁ ποιῶν σε, κύριος Σα- *sceris, & opprobrij viduitatis tuæ non*
βαὼθ ὄνομα αὐτῷ, καὶ ὁ ῥυσάμενός σε, αὐ- *recordaberis, quia Dominus qui facit te,*
τὸς Θεὸς Ισραὴλ πάσῃ τῇ γῇ κληθήσεται. *Dominus Sabaoth nomen ei, & qui*
eruit te, ipse Deus Israel, Deus omnis
terræ vocabitur.

Δεδικαιώμεθα μὲν ἐν Χριστῷ, καὶ οὐκ ἐξ Iustificati enim sumus in Christo, &

non ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, sed ex magna eius misericordia: nam sic scribit sapientissimus Paulus:
Tit 3. „ [Liberati enim sumus à tenebris & „ errore & impietate à patribus tradita, „ quatenus creaturam præ Creatore „ coluimus, & gentium grex in nullo „ non vitiorum genere erat volutatus.]
Psal 13. „ Vt & Psalmodus ait: [Omnes declina- „ uerunt, simul inutiles facti sunt, non „ erat qui benè faceret, ne vnus quidem.]
Quod quidem ipsum probro datum est gentibus, error, inquam, & ex errore incommoda consequuta. Quid enim est, quod hominis animam ita turpificatam, & inuenustam ac infinitis vitiis implicatam reddit, vt à Deo viuente deficere, & supra illum impuris spiritibus se prosternere, & in peccati velut lutum quoddam ac cœnum & puteum deiicere? Sed quid dicit hominum amans his qui ad remissionem peccati per fidem in ipsum scilicet vocati sunt? Noli timere, quia confusa es: Nam cùm omnino velut pater miseretur filiorum, sic misertus sit Dominus timentium se, & quantum distat Ortus ab occasu, longè remoueat à nobis peccata nostra: quid deceat nos qui quondam lapsi fumus omnem timorem expuere, Deo, gratia obliuionis iustificante, & à scelerato pœnas non exigente? Siquidem Christus dixit aduentus tempus ad
„ clementiam spectare: [Non enim, in- „ quit, misit Deus filium suum in „ mundum, vt iudicet mundum, sed „ vt per ipsum mundus seruetur.] Quare velut pœna immunes facti, & delictorum supplicium non expectantes, etiam libero ac terroribus vacuo animo fuimus, nec præcedentium opprobriorum meminimus. Vincit siquidem gratia, quæ iustificat impium, & omni labe eos, qui misericordiam consequuti sunt, liberat. Vt enim sapientissimus Paulus ait: [Deus est
Rom. 8. „ qui iustificat, quis est qui condemnat?] Cum autem Dominus omnium obliuiscatur, quis nobis sordes erratorum in ignorantia admissorum obiiciet? Obliuiscetis itaque, inquit, ignominiæ sempiternæ, pro, diuturnæ; & opprobrii viduitatis tuæ non recordaberis. Probrum autem viduitatis erat, quòd gentes nullum genus fructuum olim Deo potuerint edere, eo quo errabant tempore. Non enim erat apud eos, vt dixi, è cœlis sponsus spiri-

A ἔργων τῶν ἐν δικαιοσύνῃ, ἃ ἐποιήσαμεν ἡμεῖς, ἀλλὰ κατὰ τὸ αὐτοῦ ἔλεος. γεγραφὼς γὰρ οὕτως ὁ σοφώτατος Παῦλος, ἀπηλλάγμεθα γὰρ καὶ σκότους, καὶ πλάνης, καὶ ἀσεβείας παραδεδόσθαι, καθὸ τῇ κτίσει μᾶλλον ἢ τῷ κτίσαντι λελατρεύκαμεν, καὶ ὅτι φαῦλόν τι ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τὸ τῶν ἐθνῶν ἀγέλαις ἀνεπιτρέπτοις· ὡς γὰρ φησὶν ὁ ψαλμῳδὸς, πάντες ἐξέκλιναν, ἅμα ἠχρεώθησαν, οὐκ ἦν ὁ ποιῶν χρηστότητα, οὐκ ἦν ἕως ἑνός. ἀνεῖδισμὸς οὖν ἦν τοῖς ἔθνεσι τὸ χρῆμα
B γέγονεν, αὖθις δὲ τοῦτό τε πεπλανῆσθαι φημὶ, καὶ τὰ ἐκ τοῦ πεπλανῆσθαι συμβαίνοντα βλάβη. τί γὰρ ὄφελος ἀχρήμονα καὶ ἀκαλλεστάτην, καὶ μυρίοις αἰτιάμασιν ἔνοχον ἀποφαίνειν δὴ τὴν τοῦ ἀνθρώπου ψυχὴν, ὡς τὸ ἀποζῆναι Θεοῦ ζῶντος, ἐλέσθαι τε προσκυνεῖν πρὸ αὐτοῦ τοῖς ἀκαθάρτοις πνεύμασι, καὶ τοῖς τῆς ἀμυρτίας, οἷά τινι πηλῷ καὶ βορβόρῳ ἐγκαθέναι τέλμασιν; ἀλλὰ τί φησὶν ὁ φιλάνθρωπος τοῖς κεκλημένοις
C εἰς ἄφεσιν ἁμαρτίας διὰ πίστεως, δῆλον δὲ ὅτι τῆς εἰς αὐτὸν· μὴ φοβοῦ, ὅτι κατῃσχύνθης. ὅπερ γὰρ ὅλως, καθὼς καὶ πικτέρᾳ πατὴρ υἱοῖς, ὠκτείρησε κύριος τοὺς φοβουμένους αὐτὸν, καὶ καθόσον ἀπέχουσιν ἀνατολαὶ ἀπὸ δυσμῶν ἐμάκρυνεν ἀφ' ἡμῶν τὰς ἀνομίας ἡμῶν, πῶς οὐκ ἔδει τοὺς πάλαι διεστραμμένους, καὶ τὸν ἐπ' αὐτοῖς ἡμᾶς σῶσαν ἀποθύσαι φόβον ἀμνησικάκῳ χάριτι δικαιοῦντος Θεοῦ, καὶ οὐκ ἐξαιτοῦντος δίκας τὸν ἀλιτήριον; καὶ γοῦν ἔφη Χριστὸς τῆς
D ἐπιδημίας τὸν καιρὸν εἰς ἡμερότητα καλούσης. ἀπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ εἰς τὸν κόσμον, ἵνα κρίνῃ τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα σωθῇ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ. οὐκοῦν ὡς δίκης ἀπηλλαγμένοι, καὶ τοῦ ἐν τοῖς πεπλημμεληκόσιν ὑποδικοῦντες κόλασιν, καὶ δικαίως ἐλευθέραν ἐφήκαμεν τοῦ δέους, οὐδὲ τῶν προλαβόντων ἀνειδισμῶν μεμνήμεθα. νικᾷ γὰρ ἡ χάρις δικαιοῦσα τὸν ἀσεβῆ, καὶ μέμφου πάντος ἀπαλλάττουσα τοὺς πεπλημμεληκότας. ὡς γὰρ ὁ σοφώτατος Παῦλος φησὶ, Θεὸς ὁ δικαιῶν, τίς ὁ κατακρίνων; ἀμνησικακοῦντος δὲ τῶν πάντων δεσπότου, τίς ἡμῖν ἀνειδίσει τῶν ἐν ἀγνοίᾳ παραπτωμάτων τὸν ῥύπον; ἐπιλήσῃ γάρ, φησὶν, αἰσχύνης σου, καὶ τὸ ὄνειδος τῆς χηρείας σου, οὐ μὴ μνησθῇς. ὄνειδος δὲ χηρείας τὸ, μηδένα ἔχειν καρποφορῆσαι Θεῷ τοῖς ἐξ ἐθνῶν ἰσχύσαι ποτὲ, καθ' ὃν ἐπλανῶντο καιρόν. ὃ γὰρ ἦν παρ' αὐτοῖς, ὡς ἔφην, ὁ ἐξ οὐρανοῦ νυμφίος ὁ πνευ-

μαντικῆς δικαρπίας δοτὴρ, ὁ σπερμὶ ἀγαθῶν A tualis fertilitatis dator, qui ſemi-
ἐπιδεὶς ἀφορμὰς ἑκάστῃ ψυχῇ, & γραῦ ὢν παρα- num bonorum occaſiones cuique ani-
βολαῖς διαλήψεσι, τοιοῦτον ἡμῖν ἑαυτὸν ἀφαδείκνυσι λέγων· ἐξῆλθεν ὁ σπείρων τοῦ σπεῖ- mæ inſerit. Siquidem talem in Euan-
gelicis parabolis ſe eſſe oſtendit, cùm inquit: [Exiit qui ſerit ad ſe- " Matt. 13.
rendum ſemen ſuum.] Quomodo au- "
σαι τὸν σπόρον αὐτοῦ· τίνα δ' ἔφην ἀφανιεῖσθαι τὸν ὀνειδισμὸν τῆς χηρείας αὐτῆς, δῆλον ποιῶν λέγων, tem viduitatis eius probrum amoue-
ὅτι κύριος ὁ ποιῶν σε, κύριος Σαβαὼθ ὄνομα αὐτῷ. ὁ δὲ ποιῶν σε φησὶν, ἀντὶ τοῦ, κτίζων σε, bitur, exponit, dicens: Quia Domi-
καὶ μεταμορφῶν εἰς ἕτερόν τινα πολιτείας, καὶ nus faciens te, Dominus Sabaoth
εἰς διάθεσιν ζωῆς· μεταποιούμεθα γὰρ ὡς B nomen ei. Faciens, dicit, pro, con-
Χριστῷ εἰς καινότητα ζωῆς ἁγίας καὶ διαλήψεως, dens te, & transformans ad aliuſmo-
di vitæ inſtitutum, & ad aliam vi-
ἀναβαίνοντες εἰς διμορφίαν αὐτοῦ δηλονότι tam honeſtam. Tranſmutamur enim
πνεύματος, ὥστε καὶ ἑτέρους ἡμᾶς ἐξ ἑτέρων in Chriſto, ad nouitatem vitæ ſan-
ctæ ac Euangelicæ, ſuboleſcentes ad
ὁρᾶσθαι λοιπόν. ἔφην γοῦν ὡσεὶ τῶν ἐθνῶν ἀφαι- eius formæ pulchritudinem per ſpi-
ritum, vt deinceps nos alii ex aliis
φοῦσης Ἰεζεχιήλ, ὅτι καὶ σκληρὰν τὴν καρ- videamur. Dixit nimirum de Gen-
tibus voce Ezechielis: [Euellam " Ezec. 11.
δίαν αὐτῶν τὴν λιθίνην ἐκ τῆς σαρκὸς αὐτῶν, καὶ cor eorum lapideum à carne eo- "
δώσω αὐτοῖς καρδίαν σαρκίνην τοῦ εἰδέναι αὐτοὺς rum, & dabo illis cor carneum, vt "
ἐμὲ, ὅτι ἐγώ κύριος, ἐρρηθήσομαι δ' ἡνίκα καὶ me cognoſcant, quòd ego ſim Do- "
λαὸν κτιζόμενον τοὺς δὲ ἐθνῶν ἐπιστρέφοντας ὀ- minus.] Venturam autem ætatem & "
νομάζῃ πλάσαντα, καὶ ὁ θεσπέσιος Παῦλος. οὐ- populum creandum, eos ex genti-
bus, ſæpe nominat diuinus etiam Da- C
μοῦ δ' πάντες φησὶν ἀνακεκαλυμμένῳ προσ- uid. Quin & ſapientiſſimus Paulus:
ώπῳ τὴν δόξαν κυρίου κατοπτριζόμενοι τὴν [Non omnes, inquit, retecta facie "
αὐτὴν εἰκόνα μεταμορφούμεθα ἀπὸ δόξης εἰς gloriam Domini ſpeculantes, ad ip- "
δόξαν, καθάπερ ἀπὸ κυρίου πνεύματος. ἐκτε- ſam imaginem transformamur, à "
θείκαμεν οὖν ἡμᾶς ὁ Χριστὸς, ἤτοι τοὺς δύο λαοὺς εἰς gloria in gloriam, tanquam à Domi- "
ἕνα καινὸν αὖθις ποιῶν εἰρήνην, καὶ ἀποκαταλλάσσων ni ſpiritu.] Condidit igitur nos Chri- "
ſtus ceu duos populos, in vnum
τοὺς ἀμφοτέρους ἐν ἑνὶ σώματι τῷ θεῷ τὸν πατέρα. καὶ γοῦν προστεθείμεθα nouum hominem, faciens pacem, &
vtrumque apud patrem reconcilians
τὸν μὲν παλαιὸν αὖθις ἀποθέσθαι, τὸν φθει- in vno corpore. Iubemur nimirum
veterem hominem exuere, corru- D
ρόμενον κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τῆς ἀπάτης, ἐνδύ- ptum cupiditatibus erroris: & no-
uum induere, qui renouatus eſt ad
σασθαι δὲ τὸν νέον τὸν ἀνακαινούμενον κατ' εἰκό- imaginem eius qui ipſum condidit,
Chriſti videlicet. Ego igitur ſum
να τοῦ κτίσαντος αὐτὸν, δῆλον ὅτι Χριστοῦ. ἐγὼ Dominus Sabaoth faciens te, in-
quit, id eſt, condens & refingens.
οὖν εἰμὶ κύριος Σαβαὼθ ὁ ποιῶν σε, φησὶ, Ne autem quidam propter rei ma-
gnificentiam diffiderent, Dominum
τουτέστιν, ὁ κτίζων, καὶ διαμορφῶν, ἵνα δὲ μὴ exercituum ſeſe iterum nominat, &
vtiliter & neceſſariò. Quod etiam
ἀπιστῶσί τινες διὰ τὸ μεγαλοπρεπὲς τοῦ transformationis ſeu inſtaurationis
tempus ſit, declarauit, inquiens: E
προσώπου, κύριον τῶν δυνάμεων ἑαυτὸν ὀνο- Qui eruit te, ipſe Deus Iſrael, omni
terræ vocabitur. At quando hoc effe-
μάζῃ πάλιν, χρησίμως τε, καὶ διαλήψεως, ctum eſt? aduentus tempore ſcilicet.
Imperauit enim Chriſtus omnibus
τίς δὴ καὶ ὁ τῆς μεταμορφώσεως, ἤγουν ὁ τοῦ ἀ- gentibus, idque propheta docet, in-
quiens: Et erit Dominus vnus, &
νακτίζεσθαι χρόνος, ὅτι ὁ ῥυσάμενός σε αὐτὸς nomen eius vnum circuiens omnem
terram. Olim enim in ſola Iudæa no-
Θεὸς Ἰσραὴλ πάσῃ τῇ γῇ κληθήσεται· πότε δὲ tus erat Deus. At poſteaquam voca-
ta eſt per fidem ad agnitionem eius,
ὅλως καὶ τοῦτο κατόρθωται; τοῦ τὸν τῆς ἐπι- multitudo Gentium: illi deinde flectet
ſe omne
δημίας χρόνον δηλονότι. βεβασίλευκε γὰρ ὁ
Χριστὸς ὅτι πάντα τὰ ἔθνη, καὶ τοῦτο διδάσκει
λέγων ὁ προφήτης, καὶ ἔσται κύριος εἷς, καὶ ὄ-
νομα αὐτοῦ ἓν κυκλοῦν πᾶσαν τὴν γῆν. πάλαι
μὲν γὰρ ἐν μόνῃ τῇ Ἰουδαίᾳ γνωστὸς ὁ
Θεός. ὅτε δὲ κέκληται διὰ πίστεως εἰς ἐπίγνω-
σιν αὐτοῦ τῶν ἐθνῶν ἡ πληθύς, αὐτοῦ λοιπὸν κάμ-

se omne genu, & omnis lingua confitebitur, esse Dominum Iesum Christum, in gloriam Dei patris. Deus igitur in omni terra vocabitur, qui eruit nos, & à sæuitia Diaboli exemit, propriisque sceptris subdidit. Idque docet beatus Dauid, inquiens alicu-
psal. 46. » bi: [Omnes gentes plaudite manibus, iubilate Deo Iacob: quia Dominus Altissimus, terribilis, Rex magnus super omnem terram.] Alicubi rursus: [Dominus regnauit, exultet terra.]

Non quasi mulierem derelictam & pusillanimem vocauit te Dominus: nec quasi mulierẽ à iuuẽtute odio habitã, dixit Deus tuus: Tẽpore modico dereliqui te, & cum misericordia magna miserebor tui. Ira breui auerti faciem meam à te, & in misericordia sempiterna miserebor tui, dixitqui eruit te Dominus.

Solet scriptura diuinitùs inspirata, derelictam mulierem, aliquibus de causis abiectam appellare: cui lege Mosaica libellus repudii datus est, ab eius coniuge: Odio habitam rursus, de turpitudine & leuitate vitæ insimulatam. Cui etiam conuenit pusillanimitatis crimen, vt quæ durare non posset, & nuptiale iugum amplecti, sed ad ea quæ fas non est, conuertitur, & paruifacit perfunctionem eorum, quæ ad dignitatem decusque pertinent. Talis fuit hæc Iudæorum synagoga, erga Deum omnium rectorem. Adduxit enim eam ad coniunctionem spiritualem, per sapientissimum Moysem, etiam cum velut mulier quædam scortata fuisset in Ægypto, eò quòd eadem cum illis sentiret, & diis illic seruiret, eam tamen tantùm non in domum recepit. Deinde cùm in pristinas lacunas insiliisset, & denuò in apostasiam recurrere vellet. (Adorauit enim opera manuum suarum,) repulit, & à coniunctione sua alienauit, & tanquam mulierem quandam odiosam & pusillanimem foras exclusit. Siquidem apud quendam sanctorum prophetarum dixit, ad sanguine
Osee 2. » Israelitico oriundos: [Litigate cum matre vestra, litigate, quia ipsa non vxor mea, neque ego sum maritus eius.] Auferam scortationem eius à facie mea, & adulterium eius

A Ἐφ πᾶν γόνυ, καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσεται, ὅτι κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν Θεοῦ πατρός. Θεὸς οὖν ἐρεῖ ἐν πάσῃ τῇ γῇ κληθήσεται ὁ ῥυσάμενος ἡμᾶς, καὶ τῆς τοῦ διαβόλου σκαιότητος ἐξελών, καὶ τοῖς ἰδίοις σκήπτροις ὑποτάξας. καὶ τοῦτο διδάσκει λέγων ὁ μακάριος Δαβὶδ, ποτὲ μέν, ὅτι πάντα τὰ ἔθνη κρατήσατε χεῖρας, ἀλαλάξατε τῷ Θεῷ Ἰακώβ, ὅτι κύριος ὕψιστος, φοβερός, βασιλεὺς μέγας ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν. ποτὲ δὲ πάλιν, ὁ κύριος ἐβασίλευσεν, ἀγαλλιάσθω ἡ γῆ.

B Οὐχ ὡς γυναῖκα ἐγκαταλελειμμένην, καὶ ὀλιγόψυχον κέκληκέ σε κύριος, οὐδὲ ὡς γυναῖκα ἐκ νεότητος μεμισημένην, εἶπεν ὁ Θεός. χρόνον μικρὸν κατέλιπόν σε, καὶ μετ' ἐλέους μεγάλου ἐλεήσω σε. ἐν θυμῷ μικρῷ ἀπέστρεψα τὸ πρόσωπόν μου ἀπὸ σοῦ, καὶ ἐν ἐλέει αἰωνίῳ ἐλεήσω σε, εἶπεν ὁ ῥυσάμενός σε κύριος.

C Ἔθος τῇ θεοπνεύστῳ γραφῇ καταλελειμμένην γυναῖκα τὴν ὑπό τινων αἰτίας ἐκβεβλημένην ἀποκαλεῖν, ἣ προσγράφεται τῷ τὸν Μωσέως νόμον, καὶ βιβλίον ἀποστασίου παρὰ τοῦ συνοικοῦντος αὐτῇ, μεμισημένην δὲ πάλιν ἐπ' ἀκοσμίᾳ καὶ ἀσέμνῳ ζωῇ διαβεβλημένην, ἥτις οὐ φέρει, καὶ τὸ τῆς ὀλιγοψυχίας αἴτιαμα, ὡς ἂν δυναμένη διαφέρειν, τῷ τὸν γαμικὸν ἀνέχεσθαι ζυγῶν, ἢ μεθισταμένην ἐφ' ἃ μὴ θέμις, καὶ ὀλιγώρως ἔχουσαν πρὸς τὸ πληροῦν τὰ ὅσα πρὸς δίκαιον τελοῦντα πρὸς εὐκοσμίαν.

D Τοιαύτη τις γέγονεν ἡ τῶν Ἰουδαίων συναγωγὴ πρὸς τὸν τῶν ὅλων κρατοῦντα Θεόν. προσηγάγετο μὲν γὰρ αὐτὴν πρὸς οἰκειότητα πνευματικὴν διὰ τοῦ πανσόφου Μωσέως, καὶ ὡς τινα γυναῖκα πορνεύσασαν ἐν Αἰγύπτῳ, διά γε τοῦ τὰ αὐτῶν ἐλέσθαι φρονεῖν, καὶ αὐτοῖς λατρεῦσαι θεοῖς, μονονουχὶ καὶ εἰσοικισάμενος. εἶτα τοῖς ἀρχαίοις τέλμασιν ἐγκαταπηδήσασαν, καὶ παλινδρομεῖν ἐθέλουσαν εἰς ἀπόστασιν, προσεκύνησε γὰρ τοῖς ἔργοις τῶν ἰδίων χειρῶν, ἀπεώσατό τε, καὶ ἀλλοτρίας ἀπέφηνε τῆς πρὸς αὐτὸν οἰκειότητος, καὶ ὡς τινα γυναῖκα μεμισημένην, καὶ ὀλιγόψυχον ἔξοικον ἐποιήσατο. καὶ γοῦν ἔφη δι' ἑνὸς τῶν ἄλλων προφητῶν πρὸς τοὺς ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ, κρίνεσθε πρὸς τὴν μητέρα ὑμῶν κρίνεσθε, ὅτι αὕτη οὐ γυνή μου, κἀγὼ οὐκ ἀνὴρ αὐτῆς, καὶ ἀφελῶ τὴν πορνείαν αὐτῆς πρὸ προσώπου μου, καὶ τὴν μοιχείαν αὐτῆς

ἐκ μέσου τῶν μαζῶν αὐτῆς, καὶ ἀποκτενῶ αὐτὴν ἐν δίψῃ, καὶ τὰ τέκνα αὐτῆς οὐ μὴ ἐλεήσω, ὅτι τέκνα πορνείας ἐστίν· ὅτι ἐξεπόρνευσεν ἡ μήτηρ αὐτῶν, κατήσχυνεν ἡ τεκοῦσα αὐτά. ὁποῖος δὲ γέγονεν αὐτῆς τῆς πορνείας ὁ τρόπος, διεσάφησε λέγων διὰ φωνῆς Ιεζεχιήλ. υἱὲ ἀνθρώπου, ἐὰν κρίνῃς τὴν Ολαν, καὶ τὴν Ολιβαν, τοῦτέστι, τὴν Ιερουσαλήμ, καὶ τὴν Σαμάρειαν; καὶ ἀναγγελεῖς αὐτῇς τὰς ἀνομίας αὐτῶν, ὅτι ἐμοιχῶντο, καὶ αἷμα ἐν ταῖς χερσὶν αὐτῶν, ἐμοιχῶντο, καὶ τὰ τέκνα αὐτῶν, ἃ ἐγέννησάν μοι, διήγαγον αὐτοὶ δι' ἐμπύρων, ἕως καὶ ταῦτα ἐποίησάν μοι· τὰ ἁγιά μου ἐμίανναν, καὶ τὰ σάββατά μου ἐβεβήλωσαν, καὶ ἐν τῇ σφάζειν αὐτοὺς τὰ τέκνα αὐτῶν τοῖς εἰδώλοις αὐτῶν, εἰσεπορεύοντο εἰς τὰ ἁγιά μου τὸ βεβηλωῦν αὐτά. ἦσαν μὲν γὰρ ἐν τῇ Σαμαρείᾳ δέκα φυλαὶ, καὶ ὁ ἥμισυ φυλῆς Εφραὶμ· ἐν δὲ γε τοῖς Ιεροσολύμοις Ιούδα φυλὴ, καὶ ὁ ἥμισυ φυλῆς Βενιαμὶν, ἀλλ' οὔπω τε κἀκεῖνοι διδυσωπήκασιν ἀμετρίως, μᾶλλον δὲ εἰς λῆξιν ἀπάσης ἐμβεβηκυῖας ἀκαθέκτοις ὁρμαῖς διελαύνοντες τὰ ἐνθυμήματα αὐτῶν ἐμοιχῶντο, τοῦτέστιν, ἀντὶ * ἐπινοήσαν αὐτοὶ εἴδωλα ταῦτα μοιχείας ὥσπερ τινὸς καὶ πορνείας νοητῆς ἐποίουν πρόφασιν, ἀποσκήπτοντες ἑαυτῶν τὰς καρδίας τῷ ἐν πάσῃ γυναικὶ πρέποντος θεοῦ. καὶ γοῦν ἔφη πρὸς τὴν τῶν Ιουδαίων συναγωγὴν ὁ τῶν ὅλων Θεὸς διὰ φωνῆς Ιερεμίου, ὄψις πόρνης ἐγένετό σοι, ἀπηναισχύντησας πρὸς πάντας· οὐχ ὡς οἶκον μὲ ἐκάλεσας, καὶ πατέρα, καὶ ἀρχηγὸν τῆς παρθενίας σου. ἐκπορνεύσασάν τοίνυν τὴν τῶν Ιουδαίων μητέρα, καταλελειμμένην γυναῖκα, καὶ ὀλιγόψυχον, ἐκ νεότητος μεμισημένην εἰκότως ἀποκαλεῖ διαλέγεται δὲ πρὸς τὰ ἔθνη, καὶ φησὶν οὐχ ὕστερον κεκλῆσθαι καὶ αὐτὰ πρὸς ὑπήκοον τῷ Χριστῷ, καθάπερ ἀμφω καταλελειμμένα, καὶ ὀλιγόψυχος, καὶ ἐκ νεότητος μεμισημένη κέκληται γυνή. πλεῖστον γὰρ ὅσον τῆς κλήσεως ἡ διαφορά. τῇ μὲν γὰρ Ιουδαίων συναγωγῇ καὶ πόρωσις ἀπὸ μέρους γέγονε, καθά φησιν ὁ πανσόφος Παῦλος· ἐσκοτίσθησαν γὰρ, καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν τοῦ μὴ βλέπειν, συνεκάμφθη δὲ καὶ τὰ νοητὰ, τοῦτέστι, τὸν νοῦν ἐφήκασιν ἀεὶ κάτω βλέποντα, καὶ τοῖς γηΐνοις ἐνορῶντα πράγμασι. τοῖς γε μὴν ἐξ ἐθνῶν οὐδὲν συνέβη τοιοῦτον. οὐ γὰρ ἐσκοτίσθησαν αὐτῶν οἱ ὀφθαλμοὶ, ἀλλ' ἐφωτίσθησαν μᾶλλον, καὶ οὐ συνεκάμφθη τὸν νοητὸν, ἀλλ' ὠρθώθη

A de medio vberum eius, & interficiam eam siti, & filiorum eius non miserebor, quia filii scortationis sunt: quippe mater eorum scortata est, dedecore notata est, quæ peperit eos. Cuiusmodi autem fuerit scortationis modus, declarauit voce Ezechielis, dicens: [Fili hominis, an non iudicabis Oolam & Olibam, id est, Hierusalem, & Samariam? & annunciabis eis iniquitates suas? quia meretricati sunt, & sanguis in manibus eorum, B & meretricati sunt cogitationibus suis, & filios suos quos mihi genuerunt, ipsi per ignem traduxerunt. Et hæc fecerunt mihi: Sancta mea polluerunt, sabbata mea prophanarunt: cùm iugularunt ipsi filios suos idolis suis, & ingrederentur in sancta mea ad polluenda ea.] Fuerunt etenim in Samaria decem tribus, & dimidia tribus Ephraim. Hierosolymis, Iuda tribus: & dimidia tribus Beniamin. Sed tum hi, tum illi haud mediocriter impietatem exercuerunt, imò ad C omnis stupiditatis culmen effrenato impetu peruenerunt. Cogitationibus suis adulterarunt, id est, quæ ipsi excogitarunt, idola, hæc in adulterii & scortationis cuiusdam intelligibilis occasionem verterunt, corde suo deficientes à Deo, qui eos loco vxoris adsumpsit. Nam dixit ad synagogam Iudæorum, vniuersorum Deus, voce Hieremiæ: [Facies meretricis facta est tibi, depuduisti ad omnes. Nón- Hier. 3. ne ad hoc vsque tempus me vocasti, D & patrem & ducem virginitatis tuæ?] Matrem ergo Iudæorum quæ scortata est, derelictam mulierem & pusillanimem, ab adolescentia odiosam, meritò vocat. Cum Gentibus autem disputat, aitque non sic eas ad agnitionem Christi vocatas esse, quemadmodum videlicet hæc derelicta, & parùo animo prædita, & ab adolescentia odio habita mulier, vocata est. E Maxima enim est vocationis differentia. Iudæorum namque synagogæ, excæcatio facta est ex parte (sicut inquit sapientissimus Paulus) & obtenebrati sunt oculi eorum ne videant, & incuruata dorsa, id est, mentem curuam habuerunt, semper deorsum spectantem, & in res terrenas procliuem. At Gentibus nihil eiusmodi euenit. Non enim oculi earum obtenebrati sunt, sed potius illustrati: non incuruatum est dorsum, sed intelligibiliter.

* Legisse videtur Hüfred. ἐπινοήσαν

erectum: nec seruatæ sunt totius reliquiæ solum, vt in Israel, sed vniuersa eorum multitudo, per Christum irretita & capta est, & ad salutem adducta, atque ab erroris criminibus vindicata, ac è laqueorum peccati violentia elapsa. Vocata igitur est, non vt abiecta & odiosa mulier: sed, Modico tempore, inquit, dereliqui te, & in magna misericordia miserebor tui. Etenim superiore memoria, vt ait Christi discipulus, permisit Deus Gentes in viis suis ambulare, atque ea est, opinor, ad breue & exiguum tempus derelictio. Etiamsi enim ad multum temporis durasse videatur: tamen sic in breue & exiguum momentum contrahitur. Multò igitur longius est tempus misericordiæ, & in infinita secula procurrit. Sic etiam intelliges id quod sequitur, nimirum: In ira modica auerti faciem meam à te, & in misericordia sempiterna miserebor tui. Breue enim & contractum est iræ tempus, si ad longitudinem humanitatis nunquam finiendæ nobis à Deo datæ conferatur, qui nos & à potestate tenebrarum eruit, & ad regnum filii dilectionis, in lucem transtulit. Magna autem hæc misericordia, per Christum meritò intelligi debet, qui ab omnibus liberat sordibus, à supplicio & pœna eripit, ad coniunctionem cum ipso per sanctificationem reducit, & adoptionis filiorum ornamentis coronat, hæredesque regni cœlorum præstat.

Ab aqua, quæ fuit sub Noe, hoc mihi est: sicut iurauí ei in tempore illo, terræ, me non succensurum tibi amplius, nec in comminatione tua montes transfaturum, neque colles transmouebuntur: Sic neque misericordia mea te deficiet, neque testamentum pacis meæ auferetur.

In libris Moysis scriptum est manifestè, cùm cuncta terra ad defectionem à Deo declinasset, & in varia genera peccati intemperanter prolapsa fuisset, & in studii curandæ carnis cœnum incidisset, Deum, qui supra omnia est, hisce de rebus iure offensum dixisse: Non permanebit Spiritus meus in hominibus istis, quia caro sunt: id est, solum quæ carnalia sunt sapiunt. quod abominabile est, & illi inuisum, ac

A νοητῶς, ἀλλ' ὁδὶ σέσωται καὶ πᾶν ἀῦθις ὃ καταλείμμα τῦ πάντος, καθὰ καὶ ἐν τῷ Ισραὴλ, πᾶσα δὲ μᾶλλον αὐτῶν ἡ πληθὺς σαγηνεύθη ὑφὰ Χριστοῦ, καὶ ἐκομίσθη πρὸς σωτηρίαν, καὶ τῶν τῆς πλάνης αἰτιαμάτων ἀπήλλακται, καὶ τῶν τῆς ἁμαρτίας βρόχων διέφθαρται ἐπήρσαν. κέκληται δ' οὐκ ἔτι, ὡς ἡ ἀπόβλητος, καὶ μεμισημένη γυνὴ, ἀλλ' εἰς χρόνον μικρὸν, φησὶ, κατέλιπόν σε, καὶ μετ' ἐλέους μεγάλου ἐλεήσω σε. ἐν μικρῷ γὰρ τῆς προχρημάσης ζωῆς, καθὰ φησὶν ὁ Χριστοῦ μαθητὴς, συγκεχώρηκε Θεὸς τὰ ἔθνη πορεύεσθαι τῆς ὁδοῖς αὐτῶν· καὶ τοῦτο οἶμαι ἔστιν ἡ ἐγκατάλειψις ἡ εἰς χρόνον μικρόν. εἰ γὰρ καὶ δοκεῖ πως εἰς μακρὸν ζωὴν θάναι χρόνον, ἀλλὰ καὶ οὕτω συστέλλεται πρὸς τὸ βραχύ. πολλαπλασίων ἄρα ὁ τῦ ἐλέους χρόνος, καὶ εἰς ἀπεράντους αἰῶνας πέκτ. οὕτω συνήσεις καὶ τὸ ἐφεξῆς, τουτέστιν, ἐν θυμῷ μικρῷ ἀπέστρεψα τὸ πρόσωπόν μου ἀπὸ σοῦ, καὶ ἐν ἐλέει αἰωνίῳ ἐλεήσω σε· βραχὺς γὰρ καὶ στένεσταλμένος τῆς ὀργῆς ὁ χρόνος, ὡς πρὸς γε τὸ μῆκος τῆς ἀκαταλήκτου φιλανθρωπίας τῆς δοθείσης ἡμῖν παρὰ Θεοῦ, ὃς δὴ καὶ ἐρρύσατο ἡμᾶς ἐκ τῆς ἐξουσίας τῦ σκότους, καὶ μετέστησεν εἰς τὴν βασιλείαν τῦ υἱοῦ τῆς ἀγάπης αὐτῦ· ἐν φωτὶ ἔλεος δὲ μέγα τὸ ἀφ' Χριστοῦ νοοῖτο ἂν εἰκότως, ὃ καὶ πάντος ἀπαλλάτθ ῥύπου, κολάσεώς τε, καὶ δίκης ἐκφέρ, καὶ οἰκειότητα τὴν πρὸς αὐτὸν δι' ἁγιασμοῦ, καὶ τοῖς τῆς υἱοθεσίας αὐχήμασι στέφανοῖ, καὶ τῶν τῶν οὐρανῶν βασιλείας καθίστησι κληρονόμους.

B

C

D

Ἀπὸ τῦ ὕδατος τῦ ὄντι Νῶε τοῦτό μοί ἐστιν, ὅτι ὤμοσα αὐτῷ ἐν τῷ χρόνῳ ἐκείνῳ τῇ γῇ, μὴ θυμοθήσεσθαί ὅτι σοὶ ἔτι, μηδὲ ἐν ἀπειλῇ σου τὰ ὄρη μεταστήσεσθαι, οἱ δὲ οἱ βουνοὶ οὐ μεταχινηθήσονται, οὕτως οὐδέ σοὶ τὸ πρὸς ἐμοῦ ἔλεος ἐκλείψει, οὐδὲ ἡ διαθήκη τῆς εἰρήνης μου οὐ μὴ μετασταθῇ.

Ἐν ταῖς Μωσέως βίβλοις γέγραπται Ἐφοῦς, ὡς ἁπάσης τῆς γῆς ἀποθυσάσης εἰς ἀπόστασιν τῷ ἀπὸ Θεοῦ, καὶ ἀχέτως κατειλιγμένης εἰς πολύξεστον ἁμαρτίαν, καὶ τοῖς τῆς φιλοσαρκίας ἐμπρείσης τέλμασιν, ὅτι πάντων Θεὸς ἐπ' αὐτοῖς δὴ τούτοις εἰκότως λελυπημένος, οὐ μὴ καταμείνῃ, φησὶ, τὸ πνεῦμά μου ἐν τοῖς ἀνθρώποις τούτοις, διὰ τὸ εἶναι αὐτοὺς σάρκας, τουτέστιν, ἐν μόνῳ φρονήματι σαρκικῷ, βδελυχθὲν δὲ τοῦτο, καὶ ἀπηχθημένον αὐτῷ, καὶ ἀκαθαρ-

E

Comment. in Esaiam.

οἰας ἀπάσης ἐμπλεων. Τοῦτηοι, καθά φησι τῶ A omni impuritate refertum. Hinc, vt
σωτῆρος ὁ μαθητὴς, καὶ ἀρχαίου κόσμου οὐκ & Seruatoris discipulus ait, prisco
ἐφείσατο, ἀρδην ἅπαντας ἀπολώλεκε, κα- mundo non pepercit, sed omnes per-
ταικλυσμὸν κόσμῳ ἀσεβῶν ἐπάξας· σώσας δὲ didit funditus, ac diluuium mundo
πανοικὶ μόνος ὁ Νωε, ξένιον ὑπακοῆς, καὶ impiorum induxit. Solus autem Noe
ὑποταγῆς ὃ χρῆμα κερδαίνων. ὅπερ ἦ λω- cum tota familia seruatus est, xe-
φήσαντος τῶ κατακλυσμῶ, καὶ τῆς τῶν ὑδάτων nium quasi ac munus obedientiæ &
πληθύος σὺν ἐσταλμένης, ἐξῆλθε τῆς κιβωτῶ, obtemperationis lucrifaciens. Atvbi
τέθυκέ τε, καὶ ὠσφράνθαι φησὶν αὐτὸν ὀσμὴν cessasset diluuium, aquarum vi di-
εὐωδίας ὃ γράμμα ὃ ἱερόν. εἶτα τῶ δικαίῳ minuta, egressus est ac sacrificauit,
κατεπαγγέλλεσθαι ὃ μηκέτι καταικλυσμὸν ἐ- & vt narrant sacræ literæ, odoratus
πάξειν ὅλῃ τῇ γῇ. σύνοιδα δὲ τῶ ὕδατος τῶ B est odorem suauitatis: deinde Iusto
ὅτι Νωε, φησὶ, τοῦτό μοι ὕδωρ, τοῦτ' ἔστιν, ὡς εἰλήφθη τοῦ- huic denunciat, se non inducturum
το, καὶ κεκράτηκε πρ' ἐμοῦ ὃ μηκέτι θυμωθήσε- vniuersæ terræ diluuium. Itaque ab
σεσθαι πάσῃ τῇ γῇ, μήτε μὴν τοῖς ἀνθρώποις aqua, inquit, tempore Noë istuc
φιλονεικῆσαι πλημμέλεσι, καὶ μίαν κατ' πάντων mihi est, id est, definitum & ra-
ἐξίσαν δίκην. σύμφωνα δ' ἀφ' τούτων τῶ tum est apud me, non amplius suc-
λόγων, ὅτι καὶ ἐν καιρῷ καθ' ὃν ἐπέλαμψεν ἐν τῶ censere vniuersæ terræ, nec huma-
κόσμῳ Χριστὸς, ἁπάσης ὥσπερ τοῖς τῆς ἀ- nis indignari lapsibus, nec vnum in
πάτης βρόχοις ἐνεχλημμένης, καὶ πάντων ἐκ- omnes supplicium statuere. His ver-
κεκλικότων, καὶ τὸν μὴ φύσει Θεὸν οὐκ εἰδότων, bis subindicat, tempore quo illuxit
λελατρευκότων δὲ τοῖς ἔργοις τῶν ἰδίων χειρῶν, mundo Christus, tota terra velut la-
καὶ τοῖς τῶν δαιμονίων ἀγέλαις ὑποζυγέντων, queis erroris occupata, ac omnibus
θεία ψήφῳ πάντας ἐχρῆν τὴν ἀρχαίαν ἐκεί- C deficientibus, ac natura Deum igno-
νην ὑπομεῖναι κόλασιν. εἴθα γὰρ ὅλως ἰσοπα- rantibus, seruientibusque manuum
λῆ τὰ ἐγκλήματα, οὐκ ἦν που πάντως εἴη ἂν οὐκ suarum operibus, ac gregi dæmonio-
ἀπρεπὴς ὃ ἰσορρόπως κολάζεσθαι τοῖς κατε- rum subiugatis, oportuisse diuino
γνωσμένοις. ἀλλὰ παρίημι τοῦτο, φησὶ, καὶ μηδὲν calculo omnes veterem illam & an-
βέβαιον πρ' ἐμοῦ ἐπηγγελμένον· ὥσπερ ἦ φη- tiquam pœnam subire. Vbi enim pa-
σὶν, οὐκ ἂν ἐν θυμῷ μεταστήσαιμι τὰ ὄρη, οὐδὲ ria omnino sunt crimina, ibi vtique
μὴν σαλεύσαιμι τοὺς βουνοὺς, τουτέστιν, οὐκ εἰς D consentaneum est condemnatos æ-
ἕτερόν τι χρῆμα μεταβαλῶ τὴν γῆν, οὐδὲ quali pœna affici. Cæterùm, in-
παρώσομαι ἐπίσω τὴν χαριτουργίαν αὐτῆ· οὔτως quit, hoc ego prætermitto, & fir-
οὐδὲ ὃ πρ' ἐμοῦ σοι ἔλεος ἐκλείψει, οὐδὲ μὴ mum manet apud me quod promis-
διαθήκη τῆς εἰρήνης σου διαμεταβληθῆ· ὁ δὲ τῆς sum est, ac dicit quodammodo: Non
εἰρήνης βραβεύτης, καὶ τῆς διαθήκης εἷς ἂν ἕτε- amplius in furore montes transferam,
ρος οὐδεὶς παρὲξ τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν τὸν non colles concutiam, id est, non
Χριστόν· αὐτὸς γάρ ἐστιν ἡ εἰρήνη ἡμῶν, καὶ ταῖς in aliam formam mutabo terram,
γραφαῖς, καὶ τῷ πρὸς αὐτὸν οἰκειότητα τῶ E nec intempestam ei mutationem
πνευματικῶ πλουτοῦντες ἐμπεπλήσμεθα inducam: Sic neque mea deficiet
πάντος ἀγαθοῦ. καὶ τοῦτο ἴσως ὅρα ὃ διὰ Ησαΐου misericordia, nec testamentum pa-
γραφῆς εἰρημένον πρὸς τὸν ἐν οὐρανοῖς πατέ- cis meæ transferetur. Pacis autem
ρα καὶ Θεὸν, κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, εἰρήνην δὸς administer & fœderis alius esse nemo
ἡμῖν· πάντα γὰρ ἀπέδωκας ἡμῖν. σύνοιδα ἐν potest, præter Dominum nostrum
Χριστῶ διαθήκην εἰρήνης κεχερδηκέναι τῶ Iesum Christum. Ipse enim est pax
πρὸς τὸν Θεὸν, καὶ πατέρα, σὺν ᾧ ἡμεῖς γὰρ nostra, secundum scripturas, &
αὐτῷ διὰ μέσου τοῦ Χριστοῦ, καὶ αὐτὸς τῶ διακα- cum ipso coniunctionem spiritualem
τασταθέντι ἡμᾶς ἐκ μέσου πεφύκεν ἁμαρτήμα, abundè possidemus, omnique bono
repleti sumus ac cumulati. Atque
hoc est quod per Esaiam dictum
est manifestè, ad cœlestem patrem
ac Deum: Domine Deus noster,
pacem da nobis, Omnia enim de-
disti nobis. Itaque per Christum
lucrifecimus testamentum pacis apud
Deum & Patrem: ei namque con-
iuncti sumus & copulati per me-
dium Christum, qui peccatum
quod nos seiunxit, è medio sustulit,

no vllum cuntibus ad Deum iniicere-
tur impedimentum. Scriptum eſt e-
nim: Via piorum recta facta eſt, &
præparata via piorum, currentium ſci-
licet ad hanc, quæ cum Deo eſt, con-
iunctionem, intercedente ad hoc o-
mnium pace, videlicet Chriſto.

Dixit enim Dominus, propitius ero tibi humilis, & inſtabilis, non habuiſti conſolationem.

Bonus natura & incomparabiliter humanus vniuerſorum Deus, occa-
ſiones ſemper conquirit, vt gratia quæ obliuionem inducit, iuſtificet eos qui peccauerunt. Non enim vult mortem peccatoris, ſed vt auertat ſe à via mala, ac viuat. Dicit ergo: Ipſe vniuerſorum Deus propitius erit tibi. At qua de cauſa? Primùm quia benignus eſt & clemens, bonus & multum miſericors: Dein, quia extitiſti humilis & inſtabilis. Hæc autem videre eſt, mentes errantium tanquam morbum quendam infeſtare. Abiectæ ſunt enim valdè, id eſt, humiles, & proculcatæ, & tanquam humi repentes, ac conculcare volentibus proſtitutæ: cùm ſanctorum cor non ita ſe habeat. Nec enim ſunt eorum animi dæmonum incurſionibus petuii, ſed elati, & fœdis cupiditatibus non ſubiecti. Sed abiectum eſt, vt dixi, cor errantium: & præterea etiam inſtabile, eò quòd ebrii ſint quodammodo, & vacillent, feranturque præcipites in cupiditates lege diuina notatas ac taxatas, ac pro vitiis condemnatas. Circunferuntur enim tanquam omni flatu, & vt Parœmiaſtes dicit, fluctuationem cupiditatum ſubeunt. Quod vniuerſorum Deus criminatus eſt euenisſe Hieruſalem, eò quòd in errores dæmonum prolapſa eſſet, dicens: Cupiditatibus animæ ſuæ, tanquam vento agitata eſt. Vento igitur circumlata anima, vtique eſt etiam inconſtans. Qui verò adhærent Deo, morbum hunc fugiunt, vt qui pernicicm adferat, & gratulatorias odas referunt, tanquam à malo liberati.

Pſal.39. » Dicunt enim: [Statuit ſuper petram pedes meos, & direxit greſſus » meos.] A Deo quoque dictum eſt matri Iudæorum: Statue teipſam, ô Sion. Et Paulus ſapientiſſimus in
1.Cor.10. » Epiſtola ſcribit ad quoſdam: [Qui » ſibi videtur ſtare, videat ne cadat.]

A ἵνα μὴ δὲν κέοιτο τοῖς πρὸς Θεὸν ἰοῦσιν ἐμπο-
δών· γέγραπται γὰρ, ὅτι ὁδὸς δικαίων εὐθεῖα
ἐλήμπτο, καὶ πρητοιμασμένη ἡ ὁδὸς τῶν δικαί-
ων, πρεχόντων ἑκάστοτε κατ' οἰκειότητα τὴν
πρὸς Θεὸν, μεσιτευούσης εἰς τοῦτο τῆς ἀπάν-
των εἰρήνης, δῆλον δὲ ὅτι Χριστοῦ.

Εἶπε γὰρ κύριος, ἵλεως σοι γαπεινὴ, καὶ ἀκα-
τάστατος οὐ πρεκλήθης.

Ἀγαθὸς ὢν φύσει, καὶ ἀσυγκρίτως φιλάν-
θρωπος ὁ τῶν ὅλων Θεὸς ἀφορμὰς ἀεί πως
B συλλέγει πρὸς τὸ δεῖν ἀμνησικάκως χάριτι
δικαιοῦν τοὺς ἡμαρτηκότας. οὐ γὰρ βούλεται τὸν
θάνατον τοῦ ἁμαρτωλοῦ μᾶλλον, ὡς τὸ ἀποστρέ-
ψαι αὐτὸν ἀπὸ τῆς ὁδοῦ τῆς πονηρᾶς, καὶ ζῆν
αὐτόν. Σήκοιμα αὐτὸς ὁ τῶν ὅλων Θεὸς ἵλεως ἔσε-
σθαί σοι, φησί. καὶ ὅθεν ποίαν αἰτίαν; πρῶτον, ὅτι
Χρηστός ἐστι, καὶ ὀικτίρμων, ἀγαθός τε καὶ πο-
λυέλεος· εἶτα ὅτι γέγονας γαπεινὴ, καὶ ἀκαθέ-
C στατος· ἔνεστι γὰρ καὶ παρὰ τοῖς τῶν πλανωμένων
ἀφροσύναις, καθάπερ τινὰ νόσον σκιρτᾶσθαι τα.
γαπεινὰ γὰρ λίαν, τουτέστι ῥᾳθυμαλέα, καὶ πε-
παταγμένα, καὶ οἷς χαμαιρριφῆς αὐταῖς; καὶ τοῖς
ἐθέλουσιν ἐγκεῖσθαι πρὸς κατάπτημα, τῆς
τῶν ἁγίων καρδίας, ὡς οὐχ οὕτως ἐχούσης πο-
τε· οὐ γὰρ εἰσὶ βάσιμοι ταῖς τῶν δαιμονίων ἐφόδοις,
ἀφωκιωμέναι δὲ ὡσαύτως καὶ ταῖς ἐκτόποις τῶν ἐπι-
θυμιῶν ὑποκεῖσθαι μὴ ἀνεχόμεναι. γαπεινὴ
D δ', ὡς ἔφην, ἡ τῶν πλανωμένων καρδία, καὶ
πρὸς γε τοῦτο ἀκατάστατος, ἀφ' οὗ δ' μεθύει
τρόπον τινὰ, καὶ κλονεῖσθαι πρὸς ἐπιθυμίας
ταῖς τοῦ θείου νόμου ἀφορισθείσαις, καὶ ταῖς εἰς
φαυλότητα φύσεσι καταδεδικασμένας. φερε-
φέρονται γὰρ ὡσαύτως πνεύματι πνεύματι, καὶ καθά
φησιν ὁ προφητικὸς, ῥεμβασμὸν ἐπιθυμιῶν ὑπομένουσιν. ὅταν παραδοθῇ τῇ Ἱερουσαλὴμ
ἀφ' ὧν πρεσεύσαι ταῖς τῶν δαιμονίων ἀπά-
ταις ἠτιᾶτο λέγων ὁ τῶν ὅλων Θεός. ἐν ἐπιθυ-
μίαις ψυχῆς αὐτῆς ἐπνευματοφόρητο. πνευμα-
τοφορουμένη δὲ ψυχὴ πάντως που, καὶ ἀκατά-
E στατος. καὶ γοῦν οἱ Θεῷ πρεσκείμενοι φεύγουσι
τοῦ νόσον, ὡς ὀλέθρου πρόξενον, καὶ δὴ καὶ
χαριστηρίους ᾠδὰς ἀναφέρουσιν, ὡς ἀπηλλα-
γμένοι τοῦ κακοῦ. φασὶ γὰρ ὅτι ἔστησεν ἐπὶ πέτραν τοὺς πόδας μου, καὶ κατηύθυνε τὰ βήμα-
τά μου· εἴρηται δὲ πρὸς Θεοῦ, καὶ πρὸς
τὴν τῶν Ἰουδαίων μητέρα, τοῦτ' ἔστιν ἑαυτὴν Σιών.
καὶ μὴν καὶ ὁ πάνσοφος Παῦλος ἐπιστέλλει τι-
σὶν, ὥστε ὁ δοκῶν ἑστάναι, βλεπέτω μὴ πέσῃ.

ἔξω δὴ οὖν τῶν ἁγιοπρεπῶν ἀγκημάτων ἡ τῶν πλανωμένων ψυχή. καὶ γὰρ ὄντως ἀκατάστατος. ὅπερ ἡ οἰκτίρμων ὄντις, ὡς ἔφην, ὁ τῶν ὅλων δημιουργὸς, ὑπαναπολογεῖται ὅπου τινὰ τῶν τοιούτων πάσχουσης, καὶ φησὶν, ὁ παρεκλήθης. τοῖς μὲν γὰρ ἐξ Ισραὴλ, πλείστη μέτεστι παρὰ Θεοῦ παράκλησις εἰς δύναμιν ἀνθοῦσα τῷ πνευματικῷ, καὶ τῷ τῆς χρησίμου, καὶ ἀναγκαίου πρὸς σωτηρίαν εἰσφέρουσα γνῶσιν. δέδοται γὰρ αὐτοῖς νόμος ὁ διὰ Μωσέως, καὶ προφητῶν ἁγίων ἀνεδείχθη χορὸς, τοῖς ἐξ οὐρανοῦ νάμασιν ὑπερκλύζων αὐλοὺς, καὶ παράκλησιν ἀφθονοπάτιδι ὑετῶ δίκην καθιέντος αὐτοῖς τοῦ Θεοῦ· τοῖς γε μὴν ἔθνεσι προσελελάληκεν οὐδεὶς τῶν ἁγίων πώποτε, οὔτε γὰρ πεπαιδαγώγηται νόμῳ τῷ διὰ Μωσέως, ἀπείρατοι δὲ πάμπαν καὶ προφητικῶν μεμυήκασι λόγων. σκοτοῦ οὖ παρεκλήθη. καὶ τοῦτο δέδεικται σαφῶς διὰ τῆς διαληθικῆς παραβολῆς, ἔφη γάρ που Χριστὸς, ὡς ὁ μισθούμενος τοὺς ἐργάτας εἰς τὸν ἀμπελῶνα αὐτοῦ, πέμπτῃ μὲν τοῦτον ἐπὶ πρωΐτου, καὶ τρίτου, ἕκτου τε, καὶ ἐνάτου ὥραν. περὶ δέ γε τὴν ἑνδεκάτην ὥραν ἀνδρῶν ἑτέρους ἑστῶτας ἀργοὺς, ἔφη πρὸς αὐτούς. τί ὧδε ἑστήκατε ὅλην τὴν ἡμέραν ἀργοὶ, οἱδὲ πρὸς τοῦτο ἔφασαν, ὅ, οὐδεὶς ἡμᾶς ἐμισθώσατο, σκάλεπε γὰρ οὐδεὶς τὴν ἐθνῶν τὴν πληθύν, πλὴν ὅτι μόνος σὺ ἐχάπτεις χειρῖς ὁ τοῦ ἀμπελῶνος δεσπότης.

Ἰδοὺ ἐγὼ ἑτοιμάζω σοι ἄνθρακα, τὸν λίθον, καὶ τὰ θεμέλιά σου σάπφειρον, καὶ θήσω τὰς ἐπάλξεις σου ἴασπιν, καὶ τὰς πύλας σου λίθους κρυσάλλου, καὶ τὸν περίβολόν σου λίθους ἐκλεκτοὺς, καὶ πάντας τοὺς υἱούς σου διδακτοὺς Θεοῦ, καὶ ἐν πολλῇ εἰρήνῃ τὰ τέκνα σου.

Ἄνθρακα δή μοι πάλιν τοῦ λόγου ὃ ὑπέχεις, καὶ τῶν ἐννοιῶν ὃ διμήχανον. Ἀφελέσθαι μὲν γὰρ ὡς ὅσον οὐδέπω πόλεως ὀφθησομένης τῆς ἐξ ἐθνῶν ἐκκλησίας μεγαλοπρεποῦς τε, καὶ περικαλλεστάτης. λίθοις γε μὴν τοῖς ὅτι μάλιστα διαφανεστάτοις ἐξωραϊσμένην ἀποφθέγγεσθαι λέγει. θήσω γὰρ, φησὶν, ἄνθρακα τὸν λίθον σου. ἔοικε δὲ διὰ τούτων καλῶς σημαίνειν βούλεσθαι τὸν Ἰησοῦν, ὃν δὴ τεθεῖσθαι φησὶ τὸ γράμμα τὸ ἱερὸν εἰς τὰ θεμέλια Σιὼν, εἰς ὃν εἴ τις πιστεύσειεν, οὐ μὴ καταισχυνθῇ. ἄνθρακα μὲν αὐτὸν ἐν τύποις ὀνομάζει. Διαμάμμηται δ' ἂν ἕτερος αὐτοῦ

A Caret ergo sacris ornamentis, errantium anima. Nec enim est constans. Sed, vt dixi, quoniam misericors est vniuersorum conditor, defendit quodammodo eam cui hoc accidit, & inquit: Consolatione destituta es. Plurimum enim consolationis habebant Israelitæ à Deo, quæ illos spirituali robore confirmauit, & ad cognitionem eius quod vtile est & ad salutem necessarium adduxit. Nam data est illis lex per Mosem, & sanctorum prophetarum chorus exhibitus est cœlestibus riuulis eos influens & inundans, Deo illis vberrimam consolationem instar pluuiæ immittente. Sed nemo sanctorum vnquam Gentes alloquutus est, nec legis Mosaicæ pædagogia institutæ sunt, sed & propheticarum orationum expertes omnino manserunt. Itaque consolatione destituta est. Idque clarè demonstratum est in Euangelica parabola, qua vsus est Christus, vt qui conducit operarios in vineam suam, quod hora prima, & tertia, sexta & nona fecit. Ad horam autem vndecimam, cum alios stantes otiosos inuenisset, dixit eis: Quid hic statis totum diem otiosi? Cui illi: Nemo, inquiunt, nos conduxit. Nec enim quisquam vocauit Gentium multitudinem, nisi solus vineæ Dominus nouissimis temporibus.

D *Ecce ego præparo tibi carbunculum lapidem tuum, & fundamenta tua Sapphirum, & ponam propugnacula tua iaspin, & portas tuas lapides crystalli, & murum tuum lapides electos, & omnes filios tuos discipulos Dei, & in multa pace filij tui.*

Specta mihi rursus orationis artificium, & bellam sententiarum structuram. Differit enim de ciuitate velut quæ modo non futura est Ecclesia gentium, quæ magnifica apparebit & illustrissima: quam dicit lapidibus insignissimis exornandam. Ponam enim, inquit, carbunculum lapidem tuum. Videtur autem hisce verbis Iesum velle significare, quem Scriptura sacra dicit in fundamenta Sion esse positum: in quem si quis crediderit, non pudefiet. Hunc nominat hîc Carbunculum. Aliter quoque eius

sit mentio in sanctis prophetis. Siquidem dixit voce Amos: [Ecce ego constituo adamantem in medio populi mei Israel:] & voce Zachariæ: [Ecce ego adduco super seruum meum Orientem. Quia lapis, quem dedi ante faciem Iesu, super lapidem vnum, septem oculi sunt.] Potest enim omnia passim perlustrare is qui est inspector omnium Christus. Positus est igitur Carbunculus in lapidem, & immotam sanctæ ciuitatis basim. Super ipsum autem lapides Sapphiri, fortassis sanctorum Apostolorum agmen denotant. Sunt enim illi Christo viciniores, & tanquam fundamenta quædam secundum ipsum orbis terrarum extiterunt. Sic ait Dauid Psalmo decimo septimo: [Apparuerunt fontes aquarum, & reuelata sunt fundamenta terræ, ab increpatione tua Domine, ab insufflatione spiritus iræ tuæ.] Reprehensis enim Israelitis, & flatui diuinæ iræ subiectis, cùm in Christum debacchati fuissent, apparuerunt fontes aquarum, id est, per sacrosanctum Baptisma purificatio: & conspicua facta sunt fundamenta orbis, id est, diuini discipuli, Apostoli & Euangelistæ. Ponam quoque, inquit, & propugnacula tua laspidem, & portas tuas lapides crystalli, & murum tuum lapides electos. Propugnacula & portas & munimentum nominat, sanctorum mystagogorum Deo amicum & sapientissimum cœtum: qui etiam propugnacula sunt, & portæ sanctæ ciuitatis, & munimenta ac muri. Pugnant enim cum his qui bellum inferunt illi, id est, his qui in ea sunt, multitudini nempe eorum qui per fidem seruati sunt: & prudenter resistunt impiarum sectarum inuentoribus, ac diaboli malitiæ obsistunt, nec quemquam seruatorum permittunt in eius incidere sinistram tyrannidem, continuò ac rite ad Dei cognitionem inducentes Ethnica fraude irretitos, monitisque & mystagogiis eos obuallantes & obmunientes: vt non sint expositi malis potestatibus, & falsorum doctorum scurrilibus nugis, qui falsò nominatæ scientiæ venenum animis simpliciorum offendunt. Est etiam solemne scripturæ diuinitùs inspiratæ, lapidibus pretiosissimis assimilare interdum eos qui sanctè vitam instituunt, & variis fulgent virtutibus. Dixit siquidem de

Zach. 3.

A ἀγίων. ἔφη γοῦν διὰ Ἀμὼς· ἰδοὺ ἐγὼ ἐστάσω ἀδάμαντα ἐν μέσῳ λαοῦ μου Ισραήλ. διὰ δὲ τοῦ Ζαχαρίου· ἰδοὺ ἐπάγω ὅτι τὸν δοῦλόν μου ἀνατολήν, διότι λίθος ὃν δέδωκα ἐνώπιον Ἰησοῦ, ὅτι τὸν λίθον τὸν ἕνα ἑπτά ὀφθαλμοί εἰσιν. ἔνεστι γὰρ τὰ πάντα χοῦ δυνάσθαι καθορᾶν τὸν πάντεπόπτην Χριστόν. τίθηται πάντως ὁ λίθος εἰς λίθον, καὶ ἀκλόνητον ὑποβάθραν τῆς πόλεως τῆς ἁγίας· ἐπ' αὐτῷ δὲ λίθοι σαπφείρου, πάχα που B τὸ τῶν ἁγίων ἀποστόλων σῖφος ὑποσημαίνοντες. ἐγγύτερον γὰρ οὗτοι Χριστοῦ, καὶ οἷ' ἂν τις θεμελίους μετ' αὐτὸν γεγόνασι τῆς ὑπ' οὐρανόν. οὕτω που φησὶν ὁ Δαβὶδ ἐν ἑπταικαιδεκάτῳ ψαλμῷ, ὅτι ὤφθησαν αἱ πηγαὶ τῶν ὑδάτων, καὶ ἀπεκαλύφθησαν αἱ θεμελίαι τῆς οἰκουμένης, ἀπὸ ἐπιτιμήσεως σου κύριε ἀπὸ ἐμπνεύσεως πνεύματος ὀργῆς σου. ἐπιτιμηθέντων γὰρ τῷ ἐξ Ισραὴλ, καὶ τῷ πνεύματι τῆς θείας ὀργῆς C ὑποκειμένων, ἐπεί τι πεπλημμελήκασιν εἰς Χριστὸν, ὤφθησαν αἱ τῶν ὑδάτων πηγαί, τουτέστιν, ἡ διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος κάθαρσις, ἐμφανῆ δὲ γεγόνασι καὶ τὰ θεμέλια τῆς οἰκουμένης, τουτέστι, πάλιν οἱ θεοπέσιοι μαθηταὶ ἀπόστολοί τε, καὶ εὐαγγελισταί. φησὶ δὲ, φησὶ, καὶ τὰς ἐπάλξεις σου ἰάσπιν, καὶ τὰς πύλας σου λίθους χρυσόλλου, καὶ τὸν περίβολόν σου λίθους ἐκλεκτούς. ἐπάλξεις καὶ πύλας, καὶ περίβολον ὀνομάζων τῶν ἁγίων μυσταγωγῶν τὸ θεοφιλὲς, καὶ θεώτατον σύστημα, οἳ καὶ προμαχῶνες εἰσὶ, καὶ D πύλαι τῆς πόλεως τῆς ἁγίας, περίβολοί τε, καὶ τεῖχος. μάχονται γὰρ τοῖς πολεμεῖν ἐθέλουσιν αὐτῷ, ἤτοι τοῖς ἐν αὐτῇ, τουτέστι, τῷ τῶν διὰ πίστεως σεσωσμένων πλήθει, αὐτεξάρτητοι ἐμφρόνως τοῖς τῶν ἀθέσμων αἱρέσεων εὑρεταῖς, καὶ ταῖς τοῦ διαβόλου δυσρρπίαις ἀντιφερόμενοι, καὶ τῶν σεσωσμένων οὐδένα περιπίπτειν ποιοῦντες τῇ σκαιότητι συνεχῶς ἀντιστέφοντες, καὶ οἷ' ἂν E τάξει εἰσκομίζοντες εἰς γνῶσιν θεοῦ τοὺς ἐξ ἁπάντης Ἑλληνικῆς πλάνης ἀνθελκόμενοι τε, καὶ περιβάλλοντες, μυσταγωγίαις αὐτοὺς, καὶ μυσταγωγίαις, ὥστε καὶ ἀληθῶς εἶ, καὶ δυνάμεσι πονηραῖς, καὶ βωμολοχίαις ψευδοδιδασκάλων, οἳ τῆς ψευδωνύμου γνώσεως τὸν ἰὸν ἐγχέουσι τοῖς τῶν ἀκεραιοτέρων ψυχαῖς. ἔθος γὰρ τῇ θεοπνεύστῳ γραφῇ λίθοις πολυτελεστάτοις ἀφομοιοῦν ἔσθ' ὅτε τοὺς τὸν ἀγίαν ἐχόντας ζωὴν, καὶ πολυφόροις ἀρετῶν ἐμπρέποντας. ἡ γοῦν ἔφη που περὶ

πῶν ἁγίων ἀποστόλων, ὅτι λίθοι ἅγιοι κυλίονται ὑπὲρ τῆς γῆς. παρεφοίτησαν γὰρ τῶν θεῖοι τοῦ οὐρανοῦ οἱ θεοπέσιοι μαθηταί, διήκοντες τε, καὶ διαγγελίζόμενοι τοῖς ἀπομάχοις τῆς διὰ Χριστοῦ σωτηρίας τὴν χάριν· ἔφη πάλιν καὶ ὁ προφήτης Ησαΐας ὡς ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀπολῶ ὕβριν αἰόμων, καὶ ὕβριν ὑπερηφάνων ταπεινώσω, καὶ τιμιώτεροι οἱ ἐγκαταλελειμμένοι ἐντίμου μᾶλλον, ἢ τὸ χρυσίον τὸ ἀπύρου, καὶ ὁ ἄνθρωπος ἔντιμος μᾶλλον, ἢ ὁ λίθος ὁ ἐκ * σουφείρ. ἀπολώλασι μὲν γὰρ παραβάντες εἰς Χριστὸν οἱ τῶν Ἰουδαίων καθηγηταί, οἱ δὲ γε διὰ πίστεως σεσωσμένοι χρυσίου πάντος, καὶ λίθου τιμιώτεροι, καταλογισθεῖεν ἂν εἰκότως· καὶ μὴν καὶ ὁ πάνσοφος Παῦλος, ἀμφὶ ὃν λέγων Ἰησοῦν τὸν Χριστὸν, τοὺς εἰς αὐτὸν πιστεύσαντας, ὡς λίθους ζῶντας ἐποικοδομεῖσθαι φησὶν εἰς ναὸν ἅγιον εἰς κατοικητήριον τοῦ Θεοῦ ἐν πνεύματι. ὁπόσῳ τῇ τῶν ἀρίστων πολυειδίᾳ, καὶ καλλῇ τῶν τρόπων διαφανέστατα τοὺς ἁγίους μυσταγωγοὺς, παρεικάζει λίθοις τοῖς τιμιωτάτοις, καὶ τοὺς μὲν εἰς θεμέλια τελεῖσθαι τῇ ἁγίᾳ πόλει φησὶ, τοὺς δὲ εἰς ἐπάλξεις, ἑτέρους δὲ πυλῶν, καὶ παντοδόλου χρείαν διαπληροῦν. καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῶν τῆς πόλεως προεστηκότων, ὧν ὁ λόγος ἡμῖν ζωγραφεῖ. περὶ δὲ τῶν οἰκούντων αὐτὴν τί ἄρα φησί; καὶ πάντας τοὺς υἱούς σου διδακτοὺς Θεοῦ. πάλαι μὲν γὰρ διὰ τοῦ πανσόφου Μωσέως, καὶ προφήτων ἁγίων πεπαιδαγώγηκε τὸν Ισραήλ. ἐπ' ἐσχάτοις δὲ τοῖς αἰῶνος χρόνοις διδακτοὶ γεγόναμεν Θεοῦ, καὶ τούτου μάρτυς ὁ Παῦλος λέγων, πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως πάλαι ὁ Θεὸς λαλήσας τοῖς πατράσιν ἐν τοῖς προφήταις, ἐπ' ἐσχάτου τῶν ἡμερῶν τούτων ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν υἱῷ. καθηγητὴν γὰρ ἐλάχομεν, οὐ προφήτην τινὰ μεσιτεύοντα, ἢ τοῖς παρὰ Θεοῦ λόγοις διακονοῦντα, καθάπερ καὶ πάλαι, αὐτὸν δὲ μᾶλλον τὸν ἐκ Θεοῦ καὶ πατρὸς γνησίως λόγον ἐν εἴδει τῶν καθ' ἡμᾶς γενόμενον, καὶ ἐν σαρκὶ πεφιλοτιμημένον· διὰ τοῦτο καὶ ἐν εἰρήνῃ πολλῇ τὰ τῆς ἐκκλησίας εἰσὶ τέκνα, τῆς μητρὸς ἡμῶν οἰκοδομουμένης ἐν δικαιοσύνῃ. τοὺς γὰρ ὅλως Θεοῦ διδακτοὺς γεγονότας κατακαλωδήσαιτο ἂν οὐδεὶς τῶν κενοφωνούντων εἰκῆ τινων. εἰρωνεύονται δὲ περὶ Θεὸν ἀγαπᾷ τῇ πρὸς αὐτὸν σπουδαιότητα, καὶ τοὺς τῆς δικαιοσύνης διώκοντας ζήλους, εἰκοδομεῖ δὲ τοῦτο τὴν ἐκκλησίαν, καὶ ὁ ἀκρογωνιαῖος ἔχει αὐτῇ

A sanctis Apostolis: Lapides sancti voluuntur super terra. Nam diuini discipuli orbem terrarum peragrabant, prædicantes & euangelizantes vbique Gentium omnibus, gratiam salutis per Christum. Rursus prophetа etiam Esaias dixit, velut sub persona Dei: [Perdam insolentiam iniquiorum, & insolentiam superborum deprimam, & etunt derelicti pretiosiores auro obtyzo, & homo erit pretiosior lapide * ex Souphir.] Iudæorum enim præfecti qui in Christum præuaricati sunt, perierunt. At superstites per fidem, omni auro & lapide pretiosiores meritò censeri possunt. Paulus certè sapientissimus fundamentum dicens esse Iesum Christum, credentes in ipsum, velut lapides pretiosos superstrui ait, in sanctum Templum, in ædificium Dei in Spiritu. Proinde sanctos mystagogos, virtutum varietate & pulchritudine intelligibili resplendescentes, lapidibus pretiosissimis comparat: & alios dicit in fundamenta positos esse sanctæ ciuitati, alios in propugnacula, alios portarum & munitionis vsum ac locum supplere. Atque hæc quidem de ciuitatis præfectis, quam nobis hæc describit oratio. De his verò qui eam inhabitant, quid tandem ait? Et omnes filios tuos doctos à Deo. Olim namque per sapientissimum Moysen & Prophetas sanctos instituit Israelem: Extremis autem seculi temporibus, docti fuimus à Deo. Cuius testis est Paulus, dicens: [Multifariam ac multis modis olim Deus alloquutus est patres in Prophetis: postremis verò diebus hisce, loquutus est nobis in Filio.] Præceptorem enim sortiti sumus, non prophetam aliquem sequestrem, & diuinis sermonibus ministrantem, sicuti olim: sed ipsum potius ex Deo & patre genitum Sermonem, qui in specie nostra factus est, & qui in carne apparuit. Propterea pax multa est Ecclesiæ filiis, matre nostra ædificata in iustitia. Qui enim verè à Deo docti sunt, eos nemo lædere potest eorum qui inanitate verborum vti solent: sed pacem habent apud Deum, amore cum ipso colligati, & iustitiam colentes. Hoc ædificat Ecclesiam, & eam sartam tectam conseruat

B

C

D

E

* Sapphir, Hebr. Ophir.

" Heb. 1.

ne nutet,

ne nutet, Christo protegente, & concedente, vt inconcussa sit & immota. Aduersum enim hanc, inquit, portæ inferorum non prævalebunt. De ea namque scriptum est etiam libro Psalmo-
Psal 77. „ rum: [Et ædificabit velut vnicornis „ sanctuarium suum, in terra, fundauit „ illud in æternitatem.] Sanctuarium eius, Ecclesiam esse dicimus quæ hostibus horribile cornu erigit, quemadmodum videlicet vnicornis cæteris etiam animantibus. Fundata est enim in æternitatem à Christo.

Recede ab iniquo, & non timebis, & tremor non appropinquabit tibi. Ecce proselyti accedent ad te per me, & ad te confugient.

Cùm dixerit, ponere se munitionem eius lapides electos, omnésque filios eius doctos à Deo: statim ostendit quod promissum est, ad exitum peruenisse. Mysteriis enim suis initiat & erudit non tanquam per medium quoddam, sicuti olim per Moysem, aut alium è sanctis prophetis, sed per seipsum potius, seu voce propria. Illud
„ enim hoc significabat: [Erunt omnes
Hebr. 1. „ docti à Deo.] Scripsit item sapientissimus Paulus: [Multifariam multisque „ modis olim Deus loquutus est patribus, in prophetis: extremis autem „ hisce diebus loquutus est nobis in filio, quem posuit hæredem omnium, „ per quem etiam fecit secula.] Proinde per semetipsum effector seculorum, pertexit mystagogias his, qui per ipsum vocati sunt ad hanc per fidem gratiam. Propterea Sponsa quæ in Cantico Canticorum descripta est, de eo dicit: Osculetur me osculo oris sui. Amplexatus est enim veluti ore suorum sanctorum prophetarum, vocans ad affinitatem cum ipso, per sanctificationem & iustitiam. Posteaquam verò prodiit homo de muliere, osculo oris sui nos osculatus est. Ore enim ad os nos est alloquutus. Quando igitur, inquit, ab omni iniustitia receseris, & à rebus malis: tum non timebis, & tremor non appropinquabit tibi. Nec enim eris hostibus expositus, & extra omnem metum eris, etiamsi quidam in mundo armentur contra te, & delere statuant, summa potestate præditi: vel etiam aduersariæ ac malæ potestates: vel fortassis fœdæ ac detestandæ voluptatis fluctus,

A προσγματεύεται, Χριστοῦ σῶα αὐτὸ ἔχοντος, καὶ ὃ ἀκλονήτως ἔχειν νέμοντος αὐτῷ, πύλαι γὰρ ᾅδου, φησὶν, οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς. γέγραπται γὰρ καὶ ἐν βίβλῳ Ψαλμῶν περὶ αὐτῆς, καὶ ᾠκοδόμησεν ὡς μονοκέρωτος τὸ ἁγίασμα αὐτοῦ, εἰς τὴν γῆν ἐθεμελίωσεν αὐτὸ εἰς τὸν αἰῶνα. ἁγίασμα δὲ αὐτοῦ τὴν ἐκκλησίαν εἶ) Ψαλμῷ, ἣ καὶ ἀποβλητον ἐγείρει τοῖς ἐχθροῖς τὸ κέρας. καὶ καθάπερ ἀμβλὺ, καὶ ὁ μονοκέρως τοῖς ἑτέροις τῶν ζώων. τεθεμελίωται γὰρ εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ Χριστοῦ.

B

Ἀπέχου ἀπὸ ἀδίκου, καὶ οὐ φοβηθήσῃ, & δέος οὐκ ἐγγιεῖ σοι. ἰδοὺ προσήλυτοι διελεύσονταί σοι δι' ἐμοῦ, καὶ ὅπῃ σὺ καταφεύξονται.

Εἰπὼν, ὅτι πήξει μὲν, τὸν προβεβλημένον αὐτῆς λίθους ἐκλεκτοὺς, πάντας δὲ τοὺς υἱοὺς αὐτῆς διδακτοὺς Θεοῦ, ἐξεδείκνυσιν ἤδη εἰς πέρας ἐκβεβηκὸς τὸ ἐπηγγελμένον· μυσταγωγεῖ γὰρ οὐκέτι, οὐ δι' ἀφῆ μεσίτου τινὸς, καθάπερ καὶ πάλαι C διὰ Μωσέως, ἤγουν ἑτέρων τῶν ἁγίων προφητῶν, δι' ἑαυτοῦ δὲ μᾶλλον ἤτοι φωνῆς ἰδίας. ἐν τοῦτο γὰρ, ὃ, ἔσονται πάντες διδακτοὶ Θεοῦ, γέγραφε δὲ καὶ ὁ σοφώτατος Παῦλος, ὅτι πολυμερῶς, καὶ πολυτρόπως, πάλαι ὁ Θεὸς λαλήσας τοῖς πατράσιν ἐν τοῖς προφήταις ἐπ' ἐσχάτου τῶν ἡμερῶν τούτων ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν υἱῷ, ὃν ἔθηκε κληρονόμον πάντων, δι' οὗ καὶ τοὺς αἰῶνας ἐποίησεν. οὕτω δι' ἑαυτοῦ τῶν αἰώνων ὁ ποιητὴς ὀξυφαῆ τὰς μυσταγωγίας τοῖς δι' αὐτοῦ κε- D κλημένοις εἰς τὴν διὰ πίστεως χάριν. διὰ τοῦτο, καὶ ἡ ἐν τῷ ἁσματικῷ τῶν ᾀσμάτων γεγραμμένη νύμφη περὶ αὐτοῦ που φησὶ, φιλησάτω με ἀπὸ φιλημάτων στόματος αὐτοῦ. καταπασάζετο μὲν γὰρ, ὥσπερ καὶ πάλαι διὰ στόματος αὐτοῦ προφητῶν ἁγίων, καλῶν εἰς σὺν ἀφίαν τὸν πρὸς αὐτὸν δι' ἁγιασμοῦ, & δικαιοσύνης. ὅτε δὲ προῆλθεν αὐθεντικὸς ἐκ γυναικὸς, ἀπὸ φιλημάτων στόματος αὐτοῦ πεφιλήμεθα. στόμα γὰρ πρὸς στόμα λελάληκε πρὸς ἡμᾶς. ὅταν οὖν ἀπόσχῃ, φη- E σὶν, ἀπὸ πάντος ἀδίκου, καὶ πονηροῦ πράγματος, τότε οὐ φοβηθήσῃ, & δέος οὐκ ἐγγιεῖ σοι, ἔσῃ γὰρ ἀνάλωτος τοῖς ἐχθροῖς, καὶ πέρα φόβου πάντος, κἂν ἐξοπλίζωνταί τινες καταδήλως ἐθέλοντες τῶν ἐν κόσμῳ τινὲς, πλείστην ὅσην λαχόντες τὴν δυναστείαν, ἤγουν αἱ ἀντικείμεναί τε, καὶ πονηραὶ δυνάμεις, ἢ τάχα που καὶ αὐτὰ τῆς ἐκτόπου, καὶ μυσαρᾶς ἡδονῆς πάθη φέρον-

τοὺς φιλαμαρτήμονας εἰς ᾅδου πυθμένα, καὶ εἰς αὐλὼ τῆς ἀπωλείας τὸ κάτω βάραθρον· ἀξιόλημπτα οὖν τῆς δικαιοσύνης τὰ ἄθλα, καὶ λαμπραὶ μὲν λίαν αἱ στέφανοι· τεθαυμασμένη δὲ καὶ ἐπὶ τοῖς ἀρίστοις τῶν πνευματικῶν χαρισμάτων ἡ κτῆσις. προσπαίλλει δέ τι καὶ ἕτερον. ἰδοὺ προσήλυτοι προσελεύσονταί σοι δι' ἐμοῦ, καὶ ὅτι σὲ καταφεύξονται. προσηλύτους δὲ φησὶν, ἢ τοὺς ἐν ἑκάστῳ καιρῷ προσιόντας τῇ πίστει, τὲ καλουμένους ἐξ ἐθνῶν, ἢ τάχα που καὶ αὐτοὺς τοὺς ἐξ Ισραὴλ, οἱ κατόπιν τεθέντας τῶν ἐθνῶν, καίτοι τῷ προτέρῳ ἔχοντες τάξιν, καὶ οἱ προσηλύτους δεχόμενοι, τοὺς ἐκ πλάνης Ελληνικῆς πρὸς Θεὸν ἐπιστρέφοντας, αὐτοὶ προσήλυτοι γεγόνασι τῶν ἐθνῶν, πλὴν καὶ τοῦτο ἀφ' Χριστοῦ. σημαίνει γὰρ τοῦτο τὸ δι' ἐμοῦ. δι' αὐτοῦ γὰρ ἡ πρώτων ἐπιστροφή τε, καὶ κλῆσις, τὲ εἰ' πρὸς Θεὸν, καὶ πατέρα * πρόσοδος. οὐδεὶς γὰρ ἔρχεται, φησὶ, πρὸς τὸν πατέρα, εἰ μὴ δι' ἐμοῦ. καὶ πάλιν, ἐγώ εἰμι ἡ ὁδὸς, καὶ ἐγὼ ἡ θύρα.

al. πρόσοδος

Ἰδοὺ ἐγὼ κτίζω σε, τὲ οὐχ ὡς χαλκεὺς φυσῶν ἄνθρακας, τὲ σκεύη φέρων εἰς ἔργα· ἐγὼ δὲ ἔκτισά σε οὐκ εἰς ἀπώλειαν φθεῖραι. πᾶν σκεῦος φθαρτὸν ὃ ἐὰν σὲ οὐκ εὐοδώσω, καὶ πᾶσα φωνὴ ἀναστήσεταί σοι εἰς κρίσιν, πρὸς ἃς αὐτοὺς ἐπήσης, οἱ δὲ ἔνοχοί σου ἔσονται ἐν αὐτῇ. ἔστι κληρονομία τοῖς θεραπεύουσι κύριον, τὲ ὑμεῖς ἔσεσθέ μοι δίκαιοι, λέγει κύριος.

Τὸ κτίζεσθαι φαμὲν ἐν τούτοις, καταδηλοῦν, οὐχὶ δή που πρὸς τὸ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι πρόοδον. διαλέγεται γὰρ ὡς πρὸς ὄντας ἤδη, καὶ ὑφεστηκότας, ἀναχαινισμὸν δὲ μᾶλλον ὑποδηλοῖ τὸν διὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἀναστοιχειοῦντά τινας εἰς ἁγίαν, τὲ ἄμεμπτον πολιτείαν, καὶ ζωήν. οὕτω γὰρ κτίσαι λέγεται Χριστὸς τοὺς δύο λαοὺς εἰς ἕνα καινὸν ἄνθρωπον ποιῶν εἰρήνην, τὲ ἀποκαταλλάττων τοὺς ἀμφοτέρους ἐν ἑνὶ σώματι πρὸς τὸν πατέρα· πρεσβεύει δὲ ἡμῖν καὶ ὁ πανσοφος Παῦλος ὡδὶ γεγραφώς· μὴ συσχηματίζεσθε τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ μεταμορφοῦσθε τῇ ἀναχαινώσει τοῦ νοὸς ὑμῶν εἰς τὸ δοκιμάζειν ὑμᾶς, τί τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ τὸ ἀγαθὸν, καὶ εὐάρεστον. προστεταγμεθα δὲ τὲ ἀπολύσασθαι μὲν τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον, ἐνδύσασθαι δὲ τὸν νέον, τὸν ἀναχαινούμενον κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος αὐτόν. κτίζω σε τοίνυν ἐγὼ, φησὶν, οὐχ ὡς ἀνὴρ χαλκουργὸς τὰ ἐξ ὕλης σκεύη ποιῶν

A qui vitiis deditos in Orci profundum, & in ipsum exitii barathrum abripiunt. Iustitiæ ergo honoraria digna sunt quæ apprehendantur, & coronæ illustrissimæ: & admiranda est cordatis hominibus, spiritualium donorum possessio. Adducit & aliud quiddam. Ecce proselyti accedent ad te per me, & ad te confugient. Proselytos vocat, vel quouis tempore accedentes ad fidem, & vocatos ex Gentibus, vel etiam fortè
B Israelitas ipsos, qui Gentibus postpositi sunt, etiamsi primum ordinem tenerent, & qui acceperunt proselytos ab errore Gentili ad Deum reuersos, ipsi facti sunt proselyti Gentium: attamen etiam per Christum id consequuti sunt. Hoc enim significat illud, per me. Per ipsum siquidem omnium est reuersio & vocatio, & ad Deum ac Patrem accessus. [Nemo enim, " Ioan. 14.
inquit, venit ad patrem, nisi per me.] "
& rursum: [Ego sum via, &, Ego "
ostium.] "
C

Ecce ego creo te, & non vt ærarius sufflans prunas, & proferens vasa in opus. Ego autem creaui te, non in perditionem interficere. Omne vas corruptum in te non prosperabo: & omnis vox surget contra te, in iudicium: omnes eos vinces, & obnoxij tui, erunt in ea. Est hæreditas colentibus Dominum: Et vos eritis mihi iusti, dicit Dominus.

D Creari dicimus in his verbis, significare, non vtique ab eo quod non est, ad id quod est, processum. Disputat enim veluti cum his qui sunt iam & subsistunt: sed potius renouationem designat per Spiritum sanctum, transmutantem aliquos ad inculpatam & sanctam conuersationem atque vitam. Sic enim creare dicitur Christus duos populos, in vnum nouum hominem, faciens pacem, & reconcilians ambos in vno corpore
E cum patre. Hortatur etiam nos sapientissimus Paulus, sic scribens: [Nolite conformari seculo huic, sed transformamini renouatione mentis vestræ, vt probetis vos, quæ sit voluntas Dei bona & accepta.] Iubemur etiam exuere veterem hominem, & induere nouum, renouatum ad imaginem eius qui eum creauit. Creo igitur, inquit, te, non vt homo ærarius, ex materia vasa conficiens

instrumentis & igni: sed ineffabili quadam & intelligibili transmutatione & reformatione, & velut renouatione spirituali: quam etiam ipse Seruator aliquando expressit Nicodemo, dicens: [Amen, amen dico vobis, Nisi quis natus sit ex aqua & Spiritu, non potest videre regnum Dei.] Nati sumus enim non ex semine corrupto, sed per verbum Dei viuentis & manentis. Sic creat Christus, reformans per sanctificationem eos qui in ipsum credunt, & ad salutem reducens. Creat enim nos non ad interitum, id est, non ad corruptionem & mortem, sed ad longæuam & æternam vitam. Quòd autem his qui semel ad hoc splendoris adducti sunt, & hanc innouationem per Christum sortiti sunt, dabitur etiam ab eo spiritualis fortitudinis inuicta gratia, & cognitio cui hostes veritatis non possunt resistere, ostendit, cum ait: Omne vas corruptum, quod contra te non promouebo. Et omnis vox surget contra te in iudicium: omnes eos vinces. Vasa enim corruptibilia dicere quis poterit, diabolicæ nequitiæ operarios, qui etiam corruptionis sunt & interitus filii. Hi grassantur in sanctos, interdum & iacula emittunt multifariam, sæuitiæ suæ tela eiaculantes, persecutiones & afflictiones & varia tentationum inuenta inducentes. Sed non prosperabuntur à Christo, vt possint animas sanctorum corrumpere. Impiarum deinde hæreseón inuentores, blasphemas voces contra ineffabilem maiestatem proiicientes, tantum non vocant in ius sanctos, qui veritatem propugnant, & synceram Ecclesiasticorum dogmatum rectitudinem iuueniliter & animosè defensant. Verumtamen vincuntur Christo etiam hoc sanctis largiente. Ab eo enim proficiscitur, quòd possunt omnem hostium impetum, omnémque impiæ vocis reluctationem superare ac confutare, vt Psaltes ait: [In Deo faciemus virtutem, & ipse in nihilum rediget eos qui affligunt nos.] Verum obnoxii tibi erunt in ea. Huius versus nulli alii interpretes mentionem faciunt, at illud puto significare: Superiores erunt hostibus, & omni voce potentiores, hi qui hanc innouationem per Christum sortiti sunt: qui scilicet reformati sunt ad sanctificationem in Spiritu, & peccati foueas effugiunt ac tran-

Ioan. 3.

δι' ὀργάνων, καὶ πυρὸς, ἀλλὰ μᾶλλον ἀῤῥήτῳ τινὶ, καὶ νοητῇ μεταποιήσει, καὶ ἀναπλασμῷ, καὶ οἱᾳ ἀναγεννήσει πνευματικῇ, ὡς δὴ καὶ αὐτὸς ὁ σωτὴρ Νικοδήμῳ ποτὲ διεσάφει, λέγων, ἀμὴν, ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἐὰν μή τις γεννηθῇ ἐξ ὕδατος καὶ πνεύματος, οὐ δύναται εἰσελθεῖν τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ. γεγεννήμεθα γὰρ οὐκ ἐκ σπορᾶς φθαρτῆς, ἀλλὰ διὰ λόγου ζῶντος Θεοῦ, καὶ μένοντος· ὅτῳ κτίζει Χριστὸς, ἀναμορφῶν δι' ἁγιασμοῦ πρὸς ἑαυτὸν τοὺς πιστεύοντας, καὶ ἀνακομίζων εἰς σωτηρίαν. κτίζει γὰρ ἡμᾶς οὐκ εἰς ἀπώλειαν, τουτέστιν, οὐκ εἰς φθορὰν ἔτι καὶ θάνατον, ἀλλ' εἰς μακρόχρονα βίον καὶ ἀτελεύτητον ζωήν. ὅτι δὲ τοῖς ἅπαξ εἰς τὸν λαμπρότητος αἰῶνα ἐγγραφεῖσιν, καὶ καινουργίαν λαχοῦσι τὴν διὰ Χριστοῦ, δοθήσεται παρ' αὐτοῦ ἡ πνευματικῆς ἀνδρείας ἀναλλοίωτος χάρις, καὶ σοῦ ἐστις οὐκ ἀνάντητος τῆς τῆς ἀληθείας ἐχθροῖς, ἀποδείκνυσι λέγων, πᾶν σκεῦος φθαρτὸν, καὶ ὅπου σὲ οὐκ ἀνοίσω, καὶ πᾶσα φωνὴ, ἣ ἀναστήσεταί σοι ὅπου σὲ εἰς κρίσιν, πρὸς ἃς αὖθις ἀπήντησε. σκεῦη μὲν φθαρτὰ φησὶν εἶναι τῆς τὸ διαβόλου δυσεροπίας ὑπουργούς, οἳ καὶ φθορᾶς εἰσὶ καὶ ἀπωλείας τέκνα. οὗτοι κατεπιφέρονται τῶν ἁγίων, ἔστι δ' ὅτε καὶ τοξεύουσι πολυτρόπως τὰ τῆς ἑαυτῶν σκαιότητος ἐπαφιέντες βέλη, διωγμοὺς, καὶ θλίψεις ἐπάγοντες, καὶ πολύτροπα πειρασμῶν ὑφέματα. ἀλλ' οὐκ ἀνοισθήσονται παρὰ Χριστοῦ, ὥστε καὶ ἰσχύειν τοὺς τῶν ἁγίων καταφθείρειν ψυχάς. οἱ δὲ τῶν ἀσεβῶν αἱρέσεων εὑρεταὶ παλιμφήμους φωνὰς κατὰ τῆς ἀῤῥήτου δόξης ἱέντες μονονουχὶ δικάζονται τοῖς ἁγίοις, οἳ τῆς ἀληθείας προμάχονται, καὶ προεστήκασι νεανικῶς τῆς ἀκεραιοφρονοῦς ὀρθότητος τῶν ἐκκλησιαστικῶν δογμάτων. πλὴν ὑπήκουσι Χριστοῦ νέμοντος τοῖς ἁγίοις καὶ τοῦτο. παρ' αὐτοῦ γὰρ τὸ δύνασθαι νικᾶν, καὶ πᾶσαν ἐχθρὸν ἐπανάστασιν, καὶ πᾶσαν αἴτησιν ἀσεβοῦς φωνῆς. ὡς γὰρ ὁ ψάλλων φησὶν, ἐν τῷ Θεῷ ποιήσωμεν δύναμιν, καὶ αὐτὸς ἐξουδενώσει τοὺς θλίβοντας ἡμᾶς. πλὴν οἱ ἐνοχοί σου, φησὶν, ἔσονται ἐν αὐτῇ, καὶ τῶν μὴ ἑτέρων ἐρμηνευόντων οὐδεὶς τὸ προκείμενον διαμνημονεύει τίνος, πλὴν οἶμαι δηλοῖν ἐκεῖνο τοὔνομα· κρείττους μὲν γὰρ ἐχθρῶν, καὶ ἁπάσης φωνῆς οἱ χαμουργίαν λαχόντες τὴν διὰ Χριστοῦ γενήσονται, οὗτοι δ' εἰσὶν οἱ ἀναμορφούμενοι πρὸς ἁγιασμὸν ἐν πνεύματι, καὶ τοὺς τῆς ἁμαρτίας διαπανδοῦντες βό-

θεμις. ἀλλ' οἱ ἔνοχοί σου, φησὶ, τυτέσιν, οἵτινες αὐ εἰεν ἔνοχοι τοῖς ἁμαρτίαις, καὶ μὴ τῇ κλήσει, καὶ τῇ ἐν Χριστῷ δικαίωσιν ἔσονται ἐν αὐτῇ. ἐν αὐτῇ δὲ τίνι; ἢ πάντως τῇ φθορᾷ. διὰ τοῦτο γὰρ ἐπήνεγκεν οὕτως, ὅτι ἔστι κληρονομία τοῖς θεραπεύουσι κύριον· οὐ γὰρ τοῖς εἰωθόσι καταλυπεῖν διὰ τῆς τερατείας, καὶ βλέπειν εἰς ὃ ἄξιόν ἐστι τοῦ θεοῦ δοθήσεται κλῆρος, ἀλλὰ τοῖς εὐφραίνουσιν, ἤγουν θεραπεύουσι, τυτέσι, δουλεύουσιν. ἔσεσθε τοίνυν ἐμοὶ δίκαιοι, φησὶν, ἵνα τῆς κλήρου γλυκάνεσθε μέτοχοι, τῆς τοῖς θεραπεύουσιν ἐπηγγελμένου τε, καὶ μέλλοντος καιρῷ δοθησομένου καὶ χαρᾶς.

Οἱ διψῶντες πορεύεσθε ἐφ' ὕδωρ, καὶ ὅσοι μὴ ἔχετε ἀργύριον βαδίσαντες ἀγοράσατε, καὶ πίετε οἶνον καὶ σίτον ἄνευ ἀργυρίου καὶ τιμῆς. ἵνα τί τιμᾶσθε ἀργυρίου, καὶ τὸν μόχθον ὑμῶν οὐκ εἰς πλησμονήν; ἀκούσατε, καὶ φάγεσθε ἀγαθά, καὶ ἐντρυφήσει ἐν ἀγαθοῖς ἡ ψυχὴ ὑμῶν. προσέχετε τοῖς ὠσὶν ὑμῶν, καὶ ἐπακολουθήσατε τῇ ὁδῷ μου. ἐπακούσατέ μου, καὶ ζήσεται ἡ ἀγαθοῖς ἡ ψυχὴ ὑμῶν.

Ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ, τῷ ἁγίῳ τοῦ πνεύματος καταλαμπόμενος τοῖς περὶ Θεοῦ μελῳδίας ἐποίητο, λέγων, περὶ τοῦ πάντων ἡμῶν σωτῆρος Χριστοῦ, ὡς ἐπληθύνας τὸ ἔλεός σου ὁ Θεὸς, οἱ δὲ υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων, ἐν σκέπῃ τῶν πτερύγων σου ἐλπίσουσι. μεθυσθήσονται ἀπὸ πιότητος τοῦ οἴκου σου, καὶ τὸν χειμάρρουν τῆς τρυφῆς σου ποτιεῖς αὐτούς, ὅτι παρὰ σοὶ πηγὴ ζωῆς, καὶ ἑτέρωθί που πάλιν, τὸν ποταμοὺ τὰ ὁρμήματα εὐφραίνουσι τὴν πόλιν τοῦ Θεοῦ. καὶ μὴν καὶ διὰ φωνῆς προφητῶν αὐτός που φησὶν ὁ υἱὸς ἡ πάντος ἀγαθοῦ πηγὴ, ὃ ἐκ τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας προχεόμενον νᾶμα ζωοποιόν. ἰδοὺ ἐγὼ ἐκκλίνω ἐπ' αὐτοὺς ὡς ποταμὸς εἰρήνης, καὶ ὡς χειμάρρους ἐπικλύζων δόξαν ἐθνῶν. ἔφη δὲ καὶ ὁ προφήτης Ζαχαρίας, ὅτι πηγὴ ἐξ οἴκου κυρίου ἐξελεύσεται, καὶ ποτιεῖ τὸν χειμάρρουν τῶν ξύλων. πλησιάζοντες δὲ τῇ προπεύσου γραφῇ, πηλικόν τε, καὶ ποταμὸν τὸν τοῦ Θεοῦ λόγον ὀνομασμένον εὑρήσομεν. διὰ τοῦτο καὶ αὐτὸς τοῖς Ἰουδαίοις προδιελέγετο, καὶ δὴ καὶ πρὸς ἑαυτὸν ἐκάλει λέγων, εἴ τις διψᾷ, ἐρχέσθω πρός με, καὶ πινέτω, ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ, καθὼς εἶπεν ἡ γραφὴ, ποταμοὶ ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ ῥεύσουσιν ὕδατος ζωῆς. ποιούμενος δὲ τοὺς λόγους πρὸς τὸν

A filiunt. Sed obnoxii tui, inquit, id est, peccatis impliciti, etiam post vocationem & iustificationem in Christo, erunt in ea. In qua? Certè in corruptione. nam idcirco mox subintulit: Est hæreditas colentibus Dominum. Non enim sors à Deo illis dabitur, qui eum offendunt, & in effrenem ac dissolutam vitam proruunt: sed his qui illum delectant, vel colunt, id est, ei seruiunt. Eritis igitur mihi, inquit, iusti, quò huius sortis, quæ B cultoribus promissa est, & suo tempore dabitur, sitis participes.

Qui sititis, venite ad aquam, & quot-quot argentum non habetis, euntes emite & bibite absque argento & pretio vinum & adipem. Quare emitis pecunia, & laborem vestrum non ad satietatem? Audite, & comedite bona, & delectabitur in bonis anima vestra. Attendite auribus vestris, & sequimini vias meas: Exaudite me, & viuet in bonis anima vestra. Cap. LV.

Diuinus Dauid, Spiritus face illustratus, ad Deum melodias cecinit de omnium nostrum Seruatore Christo, dicens: [Quàm multiplicasti misericordiam tuam, Deus, Filii hominum vmbraculo alarum tuarum sperabunt. Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ, & torrente de- D liciarum tuarum potabis eos, quia apud te est fons vitæ.] Et alibi rursus: [Fluminis impetus lætificant ciuitatem Dei.] Dicit quoque voce Prophetarum ipsemet Filius, qui fons est omnis boni, & riuus ab essentia patris emanans, & vitam afferens: [Ecce ego declino in eos, velut flumen pacis, & velut torrens inundans gloriam gentium.] Dixit etiam propheta Zacharias: [Fons E de domo Domini egredietur, & irrigabit torrentem iuncorum.] Sæpe verò in scriptura diuinitùs inspirata inueniemus Dei Verbum dictum esse fontem ac flumen. Ideóque ipse Iudæos alloquebatur, & ad se vocabat, dicens: [Si quis sitit, veniat ad me, & bibat: Qui credit in me, quemadmodum dicit scriptura, flumina de ventre eius fluent aquæ vitæ.] Cùm etiam sermonem habet

cum Samaritana muliere, rursus sic ait: [Omnis qui bibit de aqua hac, sitiet rursus. At qui biberit de aqua quam ego dabo ei, fiet in illo fons aquæ salientis in vitam æternam.] Itaque inquit: Si quis sitit, accedat ad Christum, & bibat, accipiatque vberem per sanctum Spiritum consolationem, & gratiam, & purissimam mystagogiam. Accipiet autem non emens pecunia, sed liberalissima ac promptissima vocantis munificentia delectatus. Accedentes, inquit, vel euntes, & ab vno loco ad alium migrantes & transeuntes, id est, ab errore rursus ad agnitionem veritatis: Emite, & bibite absque argento ac pretio. Ergo quomodo emunt & accipiunt gratis, & sine argento? Fidei enim præmium accipimus à Christo gratiam, rerum autem momentanearum & pereuntium nihil rependimus. Dixi enim Domino meo, inquit, Dominus meus es tu, quia bonis meis opus non habes. Sed loco donorum & pretii offerimus Christo, fidei in ipsum confessionem. Itaque sine argento & pretio est hæc potio, ac chrismatum eius amplissima donatio. At quid mercamur? quam emimus potionem? Vini, inquit: escam verò, adipis & frumenti. Et quidem in confesso est, chrismatum Christi copiosam accessionem, animam lætitia afficere, & vinum illi esse intelligibile, & quidem adipem, id est, cibum. Roborat namque eam, maximeque vegetat. Credibile est etiam hos versus subinnuere: Christi mysterium. Qui enim bibunt aquam viuentem, id est, per Spiritum gratia locupletati sunt, eúmque possident ac participant, & fide emunt, participes fient etiam vini & adipis, id est, sacrosancti corporis & sanguinis Christi. Deinde his infert, Cur expenditis argentum, & laborem vestrum non ad satietatem? Græcorum enim principes pro animi sui arbitratu, & mundi spiritu accepto, & loquentes in Beelzebul, orbem terrarum fefellerunt, & dogmatum non verorum, sed incertorum ac vituperandorum expositiones conscripserunt, ex corde suo loquentes, non ex ore Domini, sicuti scriptum

A ἐν τῇ Σαμαρείᾳ γυναῖκα, πάλιν ὧδε φησὶ· πᾶς ὁ πίνων ἐκ τοῦ ὕδατος τούτου, πάλιν διψήσει· ὃς δ' ἂν πίῃ ἐκ τοῦ ὕδατος, οὗ ἐγὼ δώσω αὐτῷ, γενήσεται ἐν αὐτῷ πηγὴ ὕδατος ἁλλομένου εἰς ζωὴν αἰώνιον. ἐκκλίνω εἴ τις διψᾷ, φησὶ, προσίτω τῷ Χριστῷ, καὶ δὴ καὶ πινέτω δεχόμενος ἀμφιλαφῆ τὴν ἀφθονίαν τῶν ἁγίου πνεύματος παράκλησιν, καὶ χάριν, καὶ ἀκεραιοτέραν μυσταγωγίαν. δέξεται δὲ ὁ χρημάτων ἀνούμενος,

B ἀφθονοπάτην ἢ μᾶλλον φιλοτιμίαν τοῦ καλοῦντος ἐπηυφωνεν. προσιόντες δὲ, φησὶν, ἤγουν βαδίζοντες, καὶ ὡς ἐκ τόπου μεταπηδῶντες εἰς τόπον ἕτερον, τουτέστιν, ἐξ ἀπάτης πάλιν πρὸς ἐπίγνωσιν ἀληθείας. ἀγοράσατε καὶ πίετε δίχα ἀργυρίου, καὶ τιμῆς. πῶς οὖν ἀγοράζουσι, καὶ δέχονται δωρεάν, καὶ ἀργυρίου δίχα· πίστεως γὰρ διὰτεκτίσιν τὴν πρὸς Χριστοῦ δεχόμεθα χάριν καταπτόμενοι μὲν τοῦ παροδίου καιροῦ, καὶ ἀπολλυμένων μηδὲν. εἶπα γὰρ τῷ κυρίῳ μου,

C φησὶ, κύριος μου εἶ σύ, ὅτι τῶν ἀγαθῶν μου οὐ χρείαν ἔχεις. ἀντὶ δὲ δώρων, καὶ τιμημάτων προσομίζοντες τῷ Χριστῷ τῆς εἰς αὐτὸν πίστεως τὴν ὁμολογίαν. ἐκκλίνω αὖθις ἀργυρίου, καὶ τιμῆς ἡ πόσις, καὶ διὰ τοῦ περὶ αὐτοῦ χρεισμάτων ἀφθονοπάτη δωρεά· τί δὲ δὴ λαμβάνομεν; καὶ ποίαν ὠνούμεθα πόσιν; τὴν οἴνου, φησὶ, βρῶσίν τε πρὸς τούτῳ τὴν σίτου, καὶ πυροῦ. καὶ ὁμολογουμένως μὲν τοῦ περὶ Χριστοῦ χρεισμάτων ἡ

D ἀμφιλαφὴς ἐπίδοσις κατευφραίνει ψυχὴν, καὶ οἶνος αὐτὴν γίνεσθαι νοητὸς. ἔστι μὲν καὶ σίτος, τουτέστι, ἔμφασιν σιτεροῦ γὰρ αὐτὴν καὶ δυνατωτέραν ἀποτελεῖ· οὐκ ἀπίθανον δὲ καὶ ὅ Χριστοῦ μυστήριον ἐπ' αἰνίγμασθαι λέγειν τὴν προκειμένων στίχων τὴν δύναμιν· οἱ γάρ τοι πίνοντες ὅ ὕδωρ ὅ ζῶν, τουτέστι, τὴν διὰ τοῦ πνεύματος καταπλουτήσαντες χάριν διὰ τοῦ μεταλαμβάνειν αὐτοῦ, ἔστ ἀγοράσαντες τοῦτο διὰ τῆς πίστεως, ἐν μεθέξει γενήσονται καὶ οἴνου, καὶ σίτου, τουτέστι, τοῦ ἁγίου σώματος, καὶ τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ· εἶτα τούτοις ἐπιφέρει. ἵνα τί τιμᾶσθε ἀργυρίῳ, καὶ

E * τὸν μόχθον ὑμῶν οὐκ εἰς πλησμονήν; οἱ μὲν γὰρ Ἑλλήνων λογάδες καὶ ὅ αὐτοῖς δοκοῦσι μᾶλλον, ἔστ ὅ πνεῦμα λαβόντες τοῦ κόσμου, ἔστ λαλοῦντες ἐν Βεελζεβοὺλ πεπλανήκασι τὴν ὑπ' οὐρανὸν, δογμάτων οὐκ ἀληθῶν, ἀσυστάτων δὲ μᾶλλον, καὶ κατεψευσμένων οὐ θεοῦ συγγραφέντες, ἔστ ἀπὸ καρδίας αὐτῶν λαλοῦντες, καὶ οὐκ ἀπὸ στόματος κυρίου, καθὰ γέγρα-

* al. ὑμῶν

σθαι. πλὴν ὅτι ἔχοντες τῆς ἀληθείας τὴν γνῶ- A
σιν, οὔτε μὴν τὸ θεῖόν τε, καὶ ὑπέρφωτον φῶς, οἱ
πλανώμενοι παρεσπέσθη τῇ μαθήσει τῶν ὀλε-
θρίων δογμάτων, πλῆθος παρεσάγοντες χρή-
ματα τοῖς αὐτὰ διδάσκειν ὑπισχνουμένοις. ἀλ-
λὰ ταῦτα φησίν. ἵνα τί ἡμᾶς δεῖ ἐργυρίκ. ποία
γὰρ ὄνησις τὸ εἰδέναι θέλειν δι' γλωττίαν τῇ τινῶν,
al. καθ- εἰ καὶ μὴ * καταχεομένων τὸ ψεῦδος, καὶ οὐ
ιχρισμέ- λαμπρότητι λέξεως μάθημα φθορεποιὸν, καὶ
νον οἷς ἐν σκεύει χρυσῷ βορβόρου δίκην στοιβα- B
ζόμενον τὸ ψεῦδος; ἡμεῖς γὰρ ἐν σκεύεσιν ὀστρακί-
al. χεισὶ νοις τὸν * Χριστὸν θησαυρὸν κεκτήμεθα. ἵνα τί
οὖν ταῦτα ἡμᾶς δεῖ, φησὶν, ἐργυρίκ, ὁ μόχθος
ὑμῶν, ὃς ἂν γένοιτο παρεσπονδημένοις εἰς τὸ μα-
θεῖν οὐκ εἰς πλησμονὴν ἔσται, τουτέστιν, οὐκ ἀ-
πόχρη πρὸς τὸ παραθρέψαι, καὶ ζωοποιῆσαι
ψυχήν. ἀδικεῖ γὰρ μᾶλλον, ἢ ὀνίνησιν αὐτὴν τῶν
ὀλεθρίων δογμάτων ἡ συλλογή. ὀρθῶς οὖν ἄρα
καὶ ὁ πάνσοφος Παῦλος φησὶ, ποῦ σοφός; ποῦ C
γραμματεύς; ποῦ συζητητὴς τοῦ αἰῶνος τούτου;
οὐχὶ ἐμώρανεν ὁ Θεὸς τὴν σοφίαν τοῦ κόσμου τούτου; 1. Cor. 1.
καὶ πάλιν. ὅπου γὰρ ἐν τῇ σοφίᾳ τοῦ Θεοῦ
οὐκ ἔγνω ὁ κόσμος διὰ τῆς σοφίας τὸν Θεὸν, ἐ-
δόκησεν ὁ Θεὸς διὰ τῆς μωρίας τοῦ κηρύγματος
τοὺς πιστεύσαντας σῶσαι. μωρίαν δὲ τοῦ κηρύ-
γματος τὴν κοινότητα τῆς λέξεως τῆς ἐνούσης
τῇ θεοπνεύστῳ γραφῇ, φησὶν. ἀφέντες οὖν τὸ
εἰκῇ πονεῖν, καὶ ἀκαρπίαν συλλέγειν, ἢ δαπάνᾳ
αἰσχεσθαι πόνους ἐπ' ἀωφελέσι παράγμασι,
μᾶλλον ἀκούσατέ μου, καὶ φάγεσθε ἀγαθὰ τὰ D
διὰ τῆς διαγγελικοῦ κηρύγματος δολιότητι, οἷς
δὴ καὶ τερπήσῃ, φησὶν, ἐν τερπνότητι ἡ ψυχὴ ὑ-
μῶν· ἐκεῖ γνῶσις ἀληθὴς τοῦ κατὰ φύσιν Θεοῦ, καὶ
ἀρετῆς ἁπάσης, καὶ ἀκολουθεποιὸς εὐκοσμίας μά-
θημα, καὶ σεμνότητος, ἅτε μισητῶς ἔκαστα τῶν πρα-
κτέων ὀρθῶς διακρίνοντα, καὶ τεχνίτιδι εἰς ἀ-
γαθουργίαν ἀποτελοῦσα τὸν νοῦν, ὥστε καὶ ἅπα-
σι μὴ νοερωμένοις παρεσκευάσθαι φίλην, ἀποφοι-
τᾶν δὲ τῶν ὅσα δεῖ διαβεβλημένα, καὶ τῆς φαυ- E
λότητος * ἅπτα οὐ μετρίως ἐνηχημένους. παρα-
σχέτε γάρ νῦν τοῖς ὠσὶν ὑμῶν, τουτέστι, τὸ δὲ τὸ
εὐθὲς, καὶ εὐήκοον. ἐπακουλήθησατε τοῖς ὁδοῖς
μου. καὶ γὰρ ἔφη Χριστὸς, εἴ τις θέλει ὀπίσω μου ἐλ-
θεῖν, ἀρνησάσθω ἑαυτὸν, καὶ ἀράτω τὸν σταυρὸν
αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθείτω μοι. χρὴ τοιγαροῦν, τοῖς
ἴχνεσιν αὐτοῦ καθακολουθεῖν ἐπείγεσθαι τοὺς ὄν-
τως αὐτοῦ. καὶ τί ἐπάρξει τοῖς ἐθέλουσι τοῦτο
ποιεῖν; ζήσεται, φησὶν, ἐν ἀγαθοῖς ἡ ψυχὴ ὑμῶν.

est. Verùm cùm errantes, cognitionem veritatis, & diuinam ac cœlestem lucem non haberent: disciplinam ac doctrinam pernicioſarum opinionum amplectebantur, grandem pecuniæ vim adducentes his, qui illas profitebantur. Sed hæc, inquit, quare mercamini argento? Nam quæ vtilitas est, scire velle facundiã quorundam, ceu melle inunctum mendacium? & dictionis splendore ornatam doctrinam discere, quæ cum exitio coniuncta est? & vanitatem tanquam lutum in vase aureo repositam cognoscere? Nos enim in vasis testaceis, Christi thesaurum possidemus. Quid ergo, inquit, hæc argento mercamini? Et labor vester qui consumitur discendo, non erit in satietatem, id est, ad nutriendam & viuificandam animam non sufficit. Nocet enim illi magis quàm prodest, pernicioſorum dogmatum collectio. Rectè ergo inquit sapientissimus Paulus. [Vbi sapiens? Vbi scriba? Vbi conquisitor seculi huius? Nónne infatuauit Deus sapientiam mundi?] Et iterum. Postquam enim in sapientia Dei non cognouit mundus per sapientiam Deum: visum est Deo per stultitiam prædicationis seruare credentes, communem ac vulgarem loquendi modum in scriptura diuinitus inspirata, stultitiam prædicationis vocat. Omittite igitur frustra laborare, & nullos fructus colligere, ac in rebus infrugiferis labores collocare, ac potius audite me, & comedetis bona, ex euangelica scilicet prædicatione: in qua anima vestra, inquit, abunde acquiescet & deliciabitur. Illic cognitio vera, & Dei secundum naturam, & omnis virtutis & sancti decoris disciplina est ac intelligentia, quæ res quasque agendas mirabiliter ac rectè discernit, & mentem bonorum operum effectricem reddit: adeò vt omnibus quæ intellectu percipiuntur adhæresçant, & ab omni probro recedant, etiam qui antè grauibus criminibus fuerunt affines. Attendite itaque auribus vestris, id est, rectè & obedienter. Sequimini vias meas. Sic enim dixit Christus: Si quis velit post me venire, abneget semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me. Quare qui sunt eius, eos oportet vestigiis eius insistere. Quid autem erit his, qui sic volunt facere? Viuet, inquit, in bonis anima vestra.

Sempiternam ſpem ſanctis deſtinatam videtur nobis hiſce verbis ſubindicare. Vt enim Paulus inquit: [Oculus non vidit, auris non audiuit, & cor hominis non comprehendit, quæ præparauit Deus his qui diligunt eum.] 1.Cor.1.

Et conſtituam vobiſcum teſtamentum æternum, ſancta David fidelia. Ecce teſtimonium in Gentibus dedi eum, principem & præcipientem in Gentibus. Gentes quæ neſciebant te, inuocabunt te; & populi qui ignorabant te, ad te confugient, propter Dominum Deum tuum ſanctum Iſrael, quia glorificauit te.

Cùm ea promiſſione ſit vſus: Comedetis bona, & delectabitur bonis anima veſtra, ſtatim quemadmodum ad finem peruenierit quod promiſſum eſt, demonſtrat. Pollicetur enim dare teſtamentum æternum, Euangelicam videlicet & ſalutarem prædicationem. Quod optimè dicit eſſe æternum. Nec enim perpetua erat & inconcuſſa lex, ſed ad tempus inſtaurationis poſita eſt, ſicuti ait ſapientiſſimus Paulus: Et vetere præcepto antiquato, vtpote in quo aliquid deſiderabatur, locus erat ſecundo nouo ſcilicet, quod in Chriſto multum à priori diſcrepabat. Illud enim erat in vmbris, hoc veritatis pulchritudinem elucet ſpiritualiter. Dixit itaque vniuerſorum Deus per vnum è ſanctis prophetis: [Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & conſummabo ſuper domum Iacob, & ſuper domum Iſrael Teſtamentum nouum, non ſecundum teſtamentum quod percuſſi cum patribus eorum, die eo quo apprehendi manum eorum, vt educerem eos è terra Ægypti: quia illi non permanſerunt in Teſtamento meo, Et ego neglexi eos, dicit Dominus. Nam hoc Teſtamentum eſt quod feriam cum domo Iſrael poſt dies illos, dicit Dominus: dabo leges meas in mentem eorum, & cordibus eorum inſcribam eas.] Differentiam etiam Veteris & Noui Teſtamenti oſtendit nobis ſapiens Ioannes, dicens: [Lex per Moſen data eſt, gratia & veritas per Ieſum Chriſtum facta eſt.] Gratiam & veritatem appellat inſtitutionem veri & ſpiritualis cultus per Euangelica oracula, quæ cum virtute ac potentia eſt coniuncta. Moſen enim cùm famulus eſſet, miniſtrum eſſe vmbræ non manentis: Hier.31. Ioan.1.

A τὴν ἀτελεύτητον ἐλπίδα τοῖς ἁγίοις νενοημένην, ἔοικε δηλοῦν τούτων ἡμῖν ὁ προφήτης. ὡς γὰρ ὁ Παῦλος φησὶν, ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδεν, οὖς οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ἃ ἡτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν.

Καὶ διαθήσομαι ὑμῖν διαθήκην αἰώνιον, τὰ ὅσια Δαβὶδ τὰ πιστά. ἰδοὺ μάρτυρα ἐν ἔθνεσι, δέδωκα αὐτὸν, ἄρχοντα, καὶ προστάσσοντα ἔθνεσιν. ἰδοὺ ἔθνη ἃ οὐκ ἤδεισάν σε, ἐπικαλέσονταί σε, καὶ λαοὶ, οἳ οὐκ ἠπίσαντό σε ὅτι σὲ καταφεύξονται ἕνεκεν κυρίου τοῦ Θεοῦ σου, τοῦ ἁγίου Ισραὴλ, ὅτι ἐδόξασέ σε.

Ὑποχόνδριος, ὅτι φάγεσθε ἀγαθὰ, καὶ ἐντρυφήσει ἐν ἀγαθοῖς ἡ ψυχὴ ὑμῶν, διαδείκνυσιν ἐν ὑφ' ἕνα τόπον αὐλῆς εἰς πέρας ἐκβήσεται τὸ ἐπηγγελμένον: διδόναι γὰρ ἐπαγγέλλεται διαθήκην αἰώνιον * ἣν μάλα φησὶν. οὐ γὰρ εἶχεν ὁ νόμος τὸ διϊσχνές, καὶ ἀσάλευτον, ἔκειτο δὲ μέχρι καιροῦ διορθώσεως, καθά φησιν ὁ πάνσοφος Παῦλος, καὶ παλαιωθείσης τῆς ἀρχαίας ἐπολῆς ὡς οὐκ ἐχούσης τὸ ἀμεμπτον, δεύτερος ἐζητήθη τόπος, δῆλον δὲ ὅτι τῆς νέας, καὶ ἐν Χριστῷ πολὺ τὸ παλλαττόμενον ἔχούσης τοῦ τῶν πρώτων. ἡ μὲν γὰρ ἦν ἐν σκιαῖς, ἡ δὲ τῆς ἀληθείας τὸ κάλλος ἀπαστράπτει πνευματικῶς. ἔφη γοῦν ὁ τῶν ὅλων Θεὸς διὰ ἑνὸς τῶν ἁγίων προφητῶν. ἰδοὺ ἡμέραι ἔρχονται λέγει κύριος, καὶ συντελέσω ἐπὶ τὸν οἶκον Ιακὼβ, καὶ ἐπὶ τὸν οἶκον Ισραὴλ διαθήκην καινὴν, οὐ κατὰ τὴν διαθήκην, ἣν διεθέμην τοῖς πατράσιν αὐτῶν ἐν ἡμέρᾳ ἐπιλαμβανομένου μου τῆς χειρὸς αὐτῶν τοῦ ἐξαγαγεῖν αὐτοὺς ἐκ γῆς Αἰγύπτου, ὅτι αὐτοὶ οὐκ ἐνέμειναν ἐν τῇ διαθήκῃ μου, κἀγὼ ἠμέλησα αὐτῶν, λέγει κύριος, ὅτι αὕτη ἡ διαθήκη, ἣν διαθήσομαι τῷ οἴκῳ Ισραὴλ μετὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας, λέγει κύριος, διδοὺς νόμους μου εἰς τὴν διάνοιαν αὐτῶν, καὶ ἐπὶ καρδίας αὐτῶν ἐπιγράψω αὐτούς. τὴν δὲ γε διαφορὰν τῆς τε παλαιᾶς, καὶ τῆς νέας διαθήκης διέδειξεν ἡμῖν, καὶ ὁ θεῖος Ιωάννης λέγων, ὅτι ὁ νόμος διὰ Μωσέως ἐδόθη, ἡ χάρις, καὶ ἡ ἀλήθεια διὰ Ιησοῦ Χριστοῦ ἐγένετο. χάριν δὲ καὶ ἀλήθειαν τὴν διὰ τῶν εὐαγγελικῶν θεσπισμῶν ἀποκαλεῖ παιδεύσιν, τῆς ἀληθοῦς, καὶ σὺν δυνάμει λατρείας τὴν δύναμιν ἔχουσαν· ἔδει γὰρ οἰκέτην μὲν ὄντα Μωσέα τῆς μὲν μελλούσης σκιᾶς ὑπηρέτην διακονῆσαι διαθήκης

B

C

D

E

* *Deſiderantur hîc nonnulla.*

νον, ἐξαγγέλλει δὲ τῆς διωνεχοῦς καὶ μενούσης λατρείας τὸν αἰώνιον, φημὶ δὴ τὸν Χριστόν. ποῖα οὖν ἐστὶν αἰώνιος διαθήκη, ἣν δὴ σωτηρίου τοῖς προσιοῦσιν αὐτῷ διὰ πίστεως, καθίστησιν ἀναρχὴς, ἐπαγγελιῶν θεῖος, τὰ ὅσια Δαβὶδ τὰ πιστά. ἢ γὰρ τὴν τοῦ θεσπίσαντος Δαβὶδ θεοῦ ἐπαγγελίαν περὶ τοῦ πάντων ἡμῶν σωτῆρος Χριστοῦ, δοξάσαι φησὶ τοὺς ἐξ ἐθνῶν ἐπιστρέφουσιν, ἤγουν θεῖα καὶ ἁγία τὰ ἱερὰ θεσπίσματα τοῦ ἐκ σπέρματος Δαβὶδ τοῦ κατὰ σάρκα Χριστοῦ. ὅσια δὲ φησὶν αὐτὰ, ὡς ὁσίους ἀποτελοῦντα, τοὺς ἐν οἷς αὐτὰ γίνονται, καθάπερ ἀμέμπτους καὶ τὸν τοῦ Θεοῦ φόβον ἁγνὸν ὀνόμασι, καὶ ἀγαθοποιὸν ὄντα καὶ ζωὴν τὸ ῥῆμα τὸ εὐαγγελικὸν ὡς ζωοποιόν. ἔφη γάρ που Χριστὸς, ὅτι τὰ ῥήματα, ἃ ἐγὼ ἐλάλησα ὑμῖν πνεῦμα ἐστὶ, καὶ ζωή, φυτέσι πνευματικοῖς καὶ ζωοποιοῖς· ὅσια δὴ οὖν τὰ ὁσιάζοντα, καὶ δικαίους καὶ ἀμέμπτους ἀποφαίνοντα τοὺς δεχομένους αὐτά· πιστὰ δὲ, ὅτι πάλιν πιστοποιὰ εἰσὶ καὶ βεβαιοῦντα ἐν πίστει, καὶ τὴν κατ' εὐσέβειαν ζωὴν τοῖς λαβοῦσιν ἐνεργάζεται. δύναμις γὰρ αὕτη τοῦ θείου Χριστοῦ θεσπίσματος. σκόπει οὖν Δαβὶδ ὁμολογήσας τὸν ἐκ σπέρματος Δαβὶδ κατὰ σάρκα Χριστὸν, τοῦτο αὐτοῦ φησι τὸ δόγμα. ἰδοὺ μάρτυρα ἔθνεσι δέδωκα αὐτὸν, ἄρχοντα καὶ προστάσσοντα ἔθνεσι βασιλεύσειν, ὥσπερ ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς τοῖς ἐξ ἐθνῶν ἀγέλαις, ὅτι δεκτοὶ γένοιντο καὶ αὗται, καὶ μέτεστι τοῖς ἐθέλουσιν ἀπείργοντος οὐδενὸς τῆς ἀληθοῦς θεογνωσίας καταπλουτῆσαι φῶς. ἔφη γοῦν διὰ τῆς τοῦ ψάλλοντος λύρας· ἀκούσατε ταῦτα πάντα τὰ ἔθνη, ἐνωτίσασθε πάντες οἱ κατοικοῦντες τὴν οἰκουμένην, οἵ γηγενεῖς, καὶ υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων, ὅτι ὁ αὐτὸς πλούσιος, καὶ πένης. τὸ στόμά μου λαλήσει σοφίαν, καὶ ἡ μελέτη τῆς καρδίας μου σύνεσιν. ἔδει γὰρ ἔργα σοφίας, καὶ σύνεσιν τοῖς πεπλανημένοις, οἳ διὰ πολλὴν ἀβελτηρίαν προσεκύνησαν τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα, ξύλοις καὶ λίθοις ἐπεγκάφοντο θεούς. ἐνίοτε δὲ φησὶν ὁ λόγος, ὅτου χάριν καὶ ἐπένδυσεν αὐτοῖς, λέγων· πνεῦμα κυρίου ἐπ' ἐμὲ, οὗ εἵνεκεν ἔχρισέ με· εὐαγγελίσασθαι πτωχοῖς ἀπέσταλκέ με, κηρύξαι αἰχμαλώτοις ἄφεσιν, καὶ τυφλοῖς ἀνάβλεψιν, ἰάσασθαι τοὺς συντετριμμένους τὴν καρδίαν. ταῦτα γὰρ ἦν τὰ τῶν ἐθνῶν ἀρρωστήματα, λελύτρωνται δὲ δι' αὐτοῦ· πεπλούτηκεν γὰρ τὴν περὶ αὐτοῦ σοφίαν, καὶ συνετοὶ γεγόνασι, καὶ ἀθυμίᾳ, καὶ συντετριμμένῃ

iugis verò & manentis cultus nuncium eum qui æternus est, Christum dico, oportuit. Quale sit igitur illud æternum Testamentum, quod accedentibus ad ipsum per fidem consummabit, planum facit cùm subdit statim: Sancta Dauidis fidelia. Vel enim pollicitationem factam diuino Dauidi, de omnium nostrum Seruatore Christo, gentibus reuertentibus præstandam dicit: vel diuina vocat & sacra vaticinia de Christo, qui ex semine Dauid secundum carnem natus est. Sancta dicit illa esse, velut sanctos reddentia eos in quibus insunt: quemadmodum videlicet timorem Dei purum nominauit qui purificat, & vitam Euangelicum verbum, quasi viuificans. Dixit enim Christus: [Verba quæ ego loquutus sum vobis, spiritus sunt & vita, id est, spiritualia & viuifica.] Sancta igitur sunt, quæ sanctificant, & iustos ac irreprehensibiles reddunt eos qui illa accipiunt. Fidelia quoque, quia fidem faciunt, & stabilitatem fidei, & vitæ pietatem his qui ea apprehenderunt, ingenerant. Hæc est enim vaticiniorum Christi virtus & efficacitas. Cùm igitur Dauidem nominasset, Christum, ex semine Dauidis secundum carnem, de eo dicit continuò: [Ecce testimonium Gentibus dedi illum, principem & præceptorem inter Gentes.] Obtestatur quasi Dominus noster Iesus Christus, greges gentium, quòd sint illæ capaces, liceatque volentibus, nullo prohibente, veræ Dei cognitionis luce ditari. Dixit itaque per lyram Psallentis: [Audite hæc omnes Gentes, auribus percipite omnes qui habitatis orbem terrarum, terrigenæ, & filii hominum, dives simul & pauper. Os meum loquetur sapientiam, & meditatio cordis mei intelligentiam.] Opus enim opus erat sapientia & intelligentia his qui errarunt, qui ex insigni fatuitate creaturam præ Creatore adorarunt, qui ligna & lapides deos nuncuparunt. Prætereà incarnatum est Verbum, quam ob causam innuit ipsis, dicens: [Spiritus Domini super me. Propterea vnxit me, ad euangelizandum pauperibus misit me, ad prædicandum captiuis liberationem, & cæcis visum, ad sanandum contritos corde.] Hi enim fuerunt morbi Gentiũ, sed per illum redẽptæ sunt. Nam sapiẽtia ditati sunt ab eo, & facti sunt intelligentes, & infirmũ ac confractũ animum

Ioan. 6.

Psal. 48.

non

non habent amplius, at ſanum, & ad ſuſcipiendum ac perficiendum omne bonum ac res ſalutares idoneum. Sed obſerua orationis elaboratam diſpoſitionem. Dixit enim: In teſtimonium dedi eum gentibus, ne quis eum è ſanctis prophetis aliquem eſſe ſupicaretur: ſed vt omnes quicunque ſunt intelligant, dominationis maieſtate quadam eum præcellere. Deus enim apparuit nobis: nec ſolùm eum datum eſſe in teſtimonium dicit, ſed principem eſſe ac præceptorem inter Gentes. Beati enim prophetæ, & qui ante eos fuit Moyſes, cùm famulorum vicem haberent, ſemper acclamabant auditoribus: *Hæc dicit Dominus:* non velut præcipientes, ſed velut diuinis vocibus miniſtrantes. Dominus autem noſter Ieſus Chriſtus, verba faciebat Deo conuenientiſſima. Admirationi nempe fuit ipſis Iudæis, quòd cum poteſtate coniuncta eſſet eius oratio: Et docuit eos, quaſi poteſtatem habens, & non vt eorum Scribæ. Non enim illius oratio ex vmbra legis erat, ſed tanquam ipſe legiſlator exiſtens, literam ad veritatem, typos ad ſpiritualem perſpicuitatem traducebat. Princeps enim erat, & præcipiendi poteſtatem habebat. Propheticam autem orationem de gentibus contexi, facile eſt illud & quidem ſine labore diſcere: cùm Deus & Pater verba faciat quaſi cum ipſo ſuo filio: Gentes enim, inquit, quæ te non nouerunt, inuocabunt te, & populi qui non ſciuerunt te, ad te confugient. Nam qui olim Chriſtum ignorarunt, eò quòd in caligine & tenebris verſarentur: inuocabant, id eſt, Deum nuncupabant Ieſum, & ad eum confugiebant, ſpem & protectorem, & ſalutis conciliatorem eum nominantes, & tanquam Deum inuocantes. Et quam ob cauſam? Propter Dominũ Deum tuum, inquit, ſanctum Iſrael, quia gloriosũ te fecit. Accedunt enim ad filium eumque prędicant, quaſi natura ex Deo Patre natum, eandemque cum genitore gloriam habentem. Qui enim illuſtrat Patrẽ, & eum qui ex ipſo eſt illuſtrat: & qui illuſtrat filium, ſimul cũ eo ſemper illuſtrat & illũ, ex quo naturaliter genitus eſt. Vel, ſi placet, alio modo iam dictis adde. [Filius enim cùm in forma Dei & Patris eſſet, non rapinam arbitratus eſt eſſe ſe æqualem Deo; ſed inaniuit ſeipsũ, forma ſerui ſumpta,

Philip. 2.

A οὐκέτι τῷ ἀφάτοις ἔχουσιν, ὑμῖν τε καὶ ἑρ-
ρωμένως, καὶ ἐπιτηδείως ἔχουσαν πρὸς πα-
ραδοχὴν, καὶ κατόρθωσιν ἀγαθοῦ παντὸς, καὶ
σωτηρίου πράγματος. πλὴν ἄθρει ὅ ἀκρι-
βὲς τοῦ λόγου. εἶπεν γὰρ, εἰς μάρτυρα τοῖς ἔθνεσι
δέδωκα αὐτὸν, ἵνα μήτις τινὰ τῶν ἁγίων προ-
φητῶν αὐτὸν ὑπάρχειν ὑποπτήσῃ, σαφ-
δείκνυ ὃ μᾶλλον πᾶς ἐστιν, ὅτι τῇ τῆς κυριό-
τητος ἀφαρέτῳ δόξῃ. Θεὸς γὰρ ὢν ἐπέφανεν
ἡμῖν, ὃ μόνον αὐτὸν μάρτυρα δεδόσθαι φησὶν,
B ἀλλὰ καὶ ἄρχοντα καὶ προστάττοντα ἔθνε-
σιν· οἱ μὲν γὰρ μακάριοι προφῆται, καὶ πρὸ αὐ-
τῶν ἔτι Μωσῆς μέγα ἔχοντες τὸ οἰκετικὸν, ὅ,
τὰ δὲ λεχθέντα κύριος, ἐπεφώνουν ἀεὶ τοῖς ἀκροω-
μένοις, οὐχ ὡς προστάσσοντες μᾶλλον, ἀλλ'
ὡς θείαις ἀφωνοῦντες φωναῖς. ὁ δὲ γε κύριος
ἡμῶν Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς θεοπρεπέστατος ἐποιεῖτο
λόγους. ἐθαυμάζετο γοῦν καὶ πρὸ αὐτοῖς τοῖς Ἰου-
δαίοις, ὅτι ἐν ἐξουσίᾳ ἦν ὁ λόγος αὐτῷ, καὶ ὅτι
ἐδίδασκεν αὐτοὺς ὡς ἐξουσίαν ἔχων, καὶ οὐχ ὡς οἱ
C γραμματεῖς αὐτῶν. ὁ γὰρ ἦν ὁ λόγος αὐτῷ τῆς
τοῦ νόμου σκιᾶς, ἀλλ' ὡς αὐτὸς ὢν ὁ νομοθέτης
μετιὼν τὸ γράμμα πρὸς ἀλήθειαν, καὶ τοὺς
τύπους εἰς ἐμφάνειαν τοῦ πνευματικοῦ· ἄρ-
χων γὰρ ἦν, καὶ τὸ προστάττειν ἔχων τ' ἐξουσίαν.
ὅτι δ' ἐπὶ τοῖς ἔθνεσιν ὁ τῆς προφητείας ἐξυφαί-
νεται λόγος, αἰσθοῖτο τις ἄν, καὶ λίαν ἀμυδρῶς
τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς ποιουμένου τοὺς λόγους ὡς
πρὸς αὐτὸν τὸν ἴδιον υἱόν. ἔθνη γὰρ, φησὶν, ἃ οὐκ
ἤδεσάν σε ἐπικαλέσονταί σε, καὶ λαοὶ οἳ οὐκ
D ἐπίσαντό σε ὅτι σὲ καταφεύξονται· οἱ γὰρ πάλαι
Χριστὸν οὐκ εἰδότες ἀφ' ὃ ἐν ἀχλύϊ, καὶ σκό-
τῳ ἀφατέλῃ ἐπεκαλέσαντο, τουτέστιν, Θεὸν
ἐπεγράφοντο τὸν Ἰησοῦν, καὶ ἐπ' αὐτὸν κατέφυ-
γον, ἐλπίδα, καὶ σκέπαστὴν, καὶ σωτηρίας πρό-
ξενον ὀνομάζοντες, καὶ ὡς Θεὸν ἐπικαλούμε-
νοι· καὶ διὰ ποίαν αἰτίαν; ἕνεκεν κυρίου τοῦ Θεοῦ
σου, φησὶ, τοῦ ἁγίου Ἰσραὴλ, ὅτι ἐδόξασέ σε.
προστάσει μὲν γὰρ τῷ υἱῷ δοξάζοντες αὐτὸν ὡς
ὄντα Θεοῦ παῖδα γνησιόν τε καὶ φύσει, καὶ πρὸ
E αὐτοῦ τοῦ τεκόντος ἔχοντα δόξαν· ὁ γὰρ δοξάζων
τὸν πατέρα δοξάζει τὸν ἐξ αὐτοῦ, καὶ ὁ δοξάζων
τὸν υἱὸν σὺν δοξάζει πάντως αὐτῷ, καὶ τὸν ἐξ οὗ
γεγέννηται καὶ φύσει, ἤγουν τὸ καθ' ἕτερον εἰ
βούλοιτό τις τοῖς εἰρημένοις προσβάλλειν· ὑπάρ-
χων μὲν γὰρ ἐν μορφῇ τοῦ Θεοῦ, καὶ παῖς ὁ υἱὸς,
οὐχ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ, ἀλλ'
ἑαυτὸν ἐκένωσε μορφὴν δούλου λαβὼν ἐν

ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος, καὶ σχήματι A in similitudine hominum factus, & habitu repertus vt homo, deiecit ipse se, factus obediens vsque ad mortem, & quidem mortem crucis. Propter quod & Deus exaltauit eum, & donauit ei nomen supra omne nomen, vt in nomine Iesu Christi, omne genu se flectat, cœlestium, terrestrium, & subterraneorum, & omnis lingua confiteatur, quia Dominus Iesus Christus est in gloria Dei Patris, Amen.] Quia enim propter humanitatis conditionem, ignobilis quispiam esse Christus putabatur: rursus ad diuinam suam & summam præstantiam & gloriam cum carne etiam redit. Idque, opinor, est, datum esse filio à Patre nomen quod est supra omne nomen. Siquidem dixit ei: [Pater illustra me ea gloria, quam habui antequam mundus esset, apud te.]

εὑρεθεὶς ὡς ἄνθρωπος, ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν γενόμενος ὑπήκοος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ. διὸ καὶ ὁ Θεὸς αὐτὸν ὑπερύψωσε, καὶ ἐχαρίσατο αὐτῷ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα. ἵνα ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ πᾶν γόνυ κάμψῃ, ἐπουρανίων, καὶ ἐπιγείων, καὶ καταχθονίων, καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσηται, ὅτι κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν Θεοῦ πατρός, ἀμήν. ὅτι γὰρ διὰ τὸ τῆς ἀνθρωπότητος μέτρον, ἀκλεής τις εἶναι νομίζοιτο Χριστὸς, αὖθις εἰς πάλιν εἰς τὴν ἐνοῦσαν αὐτῷ θεοπρεπῆ τε καὶ ὑπερτάτην ὑπεροχήν τε καὶ δόξαν, καὶ μετὰ σαρκὸς. καὶ τοῦτο οἶμαι ὅτι, τὸ δεδόσθαι λέγειν τῷ υἱῷ παρὰ τοῦ πατρὸς τὸ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα. καὶ γοῦν ἔφη πρὸς αὐτὸν, πάτερ, δόξασόν με τῇ δόξῃ, ᾗ εἶχον πρὸ τοῦ τὸν κόσμον εἶναι παρά σοί. B

Ζητήσατε τὸν Θεὸν, καὶ ἐν τῷ εὑρεῖν αὐτὸν, ἐπικαλέσασθε. ἰώτακα δὴ αὖ εἰρήνη ὑμῖν, ἀπολιπέτω ὁ ἀσεβὴς τὴν ὁδὸν αὐτοῦ, καὶ ἀνὴρ ἄνομος τὴν βουλὴν αὐτοῦ, καὶ ἐπιστραφήτω πρὸς κύριον, καὶ ἐλεηθήσεται, ὅτι ἐπὶ πολὺ ἀφήσει τὰς ἁμαρτίας ὑμῶν. C

Τῆς εἰς αὐτὸν πίστεως τὴν ὁδὸν ἀναρχῆ καθιστὰς ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς, ἔφη που πρὸς Ἰουδαίους· μὴ γογγύζετε μετ' ἀλλήλων, οὐδεὶς δύναται ἐλθεῖν πρός με, ἐὰν μὴ ὁ πατὴρ πέμψας με ἑλκύσῃ αὐτόν· εἰσφέρεται δὴ καὶ ὡς αὐτοῦ πρόσωπον τοῦ παιδὸς, οὕτω λέγων πρὸς τὸν υἱόν· κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου. ἐχθροὺς γὰρ ὄντας τοὺς πεπλανημένους ποτὲ, καὶ τοῖς τοῦ κόσμου στοιχείοις λατρεύοντας, καὶ ταῖς τῆς ἁμαρτίας βρόχοις ἀφύκτως ἐνηχημένους, ὑπ' ἐθηκεν ὁ πατὴρ τῷ υἱῷ. καὶ οὐ δή που φαίη τις ἄν, ὡς ἀδυνάτῳ ἔχοντι * προσκείμενον τὸ χεῖρον. πάντα γὰρ ἐνεργεῖ, καὶ αὐτός ἐστιν ἡ τοῦ τεκόντος δεξιὰ παμπόνηρος, καὶ ἀλκιμωτάτη. ὅτῳ δὲ τῆς ἀνθρωπότητος μέτρον, καὶ εἰς τὸ χρεὼν αὖ λαβεῖν κέκληκεν αὐτὸν οἰκονομικῶς, τούτου ἕνεκα τῆς αἰτίας ὁ πατὴρ λέγεται πάντως ὑποφέρειν, ὡς ἰδίᾳ δυνάμει, καὶ σοφίᾳ τῷ υἱῷ· δυναμοῖ γὰρ δι' αὐτοῦ τὸ πάσθενοῦς, καὶ σοφοῖ τὸ ἀσύνετον· καὶ οὐκ ἄν τις νοῦν ἔχων οἰηθείη ποτὲ μὴ δεδυνῆσθαι τὸν υἱὸν ὑποτάξαι τινὰ ἑαυτῷ· ἀλλ' ἡγήσεται μᾶλλον ὅτι πάντα δι' αὐτοῦ, καθάπερ ἔφην ἄρτιος, ὁ Θεὸς καὶ πατὴρ ἐργάζεται. D

Quærite Deum, & in inueniendo eum, inuocate. Et postquam vobis appropinquauerit, relinquat impius viam suam, & vir iniquus consilium suum, & conuertatur ad Dominum, & misericordiam consequetur, quia multum dimittet peccata vestra.

Cùm fidei in se viam exposuisset Dominus noster Iesus Christus, dixit Iudæis: Ne murmurate inter vos. Nemo potest venire ad me, nisi Pater qui misit me, traxerit eum. Introducitur etiam persona ipsius Patris; sic filium alloquens: [Sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.] Eos enim qui erraunt, hostes aliquando, mundi elementa colentes, & peccati laqueis ineuitabiliter irretitos, Pater subiecit Filio. Neque verò dicat quispiam, hoc illi quasi parum potenti & imbecillo tribuisse: Omnia enim operatur, & ipse est parentis dextra omnipotens & fortissima. Sed quia singulari dispensatione ad capiendam humanitatis mensuram eum vocarat: idcirco Pater dicitur omnes suæ quasi potentiæ & sapientiæ Filio subdere. Potens enim efficit per ipsum quod est infirmum: & sapientiam indit ei quod est insipiens. Nec quisquam mente præditus, vnquam existimet, non valuisse filium aliquos sibi subiicere: sed cogitet potius, vt iam dixi, per illum omnia Deum & Patrem efficere. E

* Ita. προσκείμενον

Quid ergo hîc sibi vult prophetiæ oratio ? Inducit personam Patris, alloquens & compellans gregem Gentium : Quærite Deum quem modò dicebam testimonium datum esse Gentibus, & principem eorum ac præceptorem : hunc illico & Deum appellat, & quæri iubet. Inquisitio autem non loco circumscripta est: diuinitas enim incorporea est, nec in loco intelligitur : Implet namque omnia, nec à re vlla in studio abest, sed animæ quodammodo sita est, quæ per pietatis studia, & veram Dei cognitionem, sitit eam quæ cum ipso est coniunctionem. Quadrat hæc conquisitio, his qui procul ab eo disiuncti adhuc sunt, intercedente nimirum peccato, & operante in ipsis ignorantia : quibus è medio sublatis, propè ad Deum accedent. Sic enim Paulus sapientissimus his qui ex Gentibus

Ephes. 2. » sunt scribit, dicens : [Nunc autem
» qui quondam procul eratis, facti estis
» propinqui.] Sic quæritur à vobis vniuersorum Deus. Sed interea, inquit, dum inuenietis, inuocate. Inuocate, aliud nihil significat, quæ, Vt Deum celebrate, & quærite ab eo vires & promptitudinem tantam, quanta satis esse vobis ad conuersionem poterit. Petite ab illo liberationem, & facultatem effugiendi peccati vincula, & manu eius qui occupauit, id est,
» Satanæ. Scriptum est enim : [Laudans inuocabo Dominum, & ab ini-
» micis meis saluus ero.] Et dum inuenitis & postquam vobis appropinquauerit, relinquat impius viam suam, & vir iniquus cogitationem suam, & reuertatur ad Dominum, ac consequetur misericordiam. Qui enim verè digni habiti sunt vocatione & conuersione, & participationem donorum eius expectabant : debent à pristinis vitæ institutis, à via ad nequitiam, ab impulsione ad peccatum, à carnali voluptatis studio recedere. Consequetur enim hoc pacto misericordiam sanctus,

Rom 5.1 ex vero corde conuersus. Quoniã multum dimittet peccata vestra. Multum dicit, pro, omnino & in totum. Vbi enim abundauit peccatum, superabundauit & gratia, secundũ id quod scriptum est. Nullũ enim crimen in nobis indelebile est, si velit Deus abstergere. Scriptũ est enim de omniũ nostrũ Seruatore Chri-

Malac. 3. » sto : [Ecce ipse egredietur quasi ignis
» conflatorii, & velut herba lauantiũ.] Et

A τί οὖν ἡ ῥῆσις καὶ νῦν βούλεται τῆς προφητείας ὁ λόγος; εἰσηγμίζει τὸ τῶν παίδων πρόσωπον, ὑπερφωνῶν καὶ λέγων τοῖς τῶν ἐθνῶν ἀγγέλοις· ζητήσατε τὸν Θεόν, ὃν ἀρτίως ἔφη μαρτύριον δεδόσθαι τοῖς ἔθνεσιν, ἄρχοντά τε αὐτῶν, καὶ προσκαλούμενα τοῦτον λαοὺς καὶ Θεὸν ἀποκαλῶ, καὶ ζητεῖσθαι προστάττων. ἡ δὲ ζήτησις οὐ τοπική, οὐ γὰρ θεῖον ἀσώματον, καὶ οὐκ ἐν τόπῳ νοούμενον. πληροῖ γὰρ ἅπαντα, καὶ οὐδενὸς τῶν ὄντων ἀπο-

B δημεῖ, ἀλλ' ὡς ἐν προθυμίᾳ ψυχῆς οἰκειότητα διαλύσης τῶν πρὸς αὐτὸν ἐξ ἁμαρτίας διαστάσεων, καὶ ἀγνωσίας τῆς ἀληθοῦς. πρέπει γὰρ αὐτῇ ἡ τοιαύτη ζήτησις τοῖς ἔτι μακρὰν, καὶ ἀφεστηκόσιν αὐτοῦ μεσολαβούσης δηλονότι τῆς ἁμαρτίας, καὶ τῆς ἐνεργούσης αὐτοῖς ἀγνοίας, ὧν ἐκ μέσου γενομένων ἐγγὺς ἔσονται Θεοῦ. οὕτω γὰρ που καὶ ὁ σοφὸς Παῦλος τοῖς ἐξ ἐθνῶν ἀπεστάλη, λέγων, νυνὶ δὲ οἱ ποτὲ ὄντες μακρὰν ἐγγὺς γεγένησθε ἐν

C ἡμῖν ὁ τῶν ὅλων Θεός, ἀλλ' ἐν τῷ ἐπικαλέσασθε, φησί. τὸ δὲ, ἐπικαλέσασθε, καταμηλώσει ἂν ἑτέρου τινός, πλὴν ὅτι τὸ, ὡς Θεὸν ὑμνήσατε, καὶ ζητεῖτε παρ' αὐτοῦ δυνάμιν τε, καὶ προθυμίαν ἀπαρχέσθαι ὑμῖν εἰς ἐπιστροφήν. αἰτήσατε παρ' αὐτοῦ τὸ λύτρωσιν, καὶ τὸ δύνασθαι ἀφυγεῖν τὰ τῆς ἁμαρτίας δεσμά, καὶ τὸν τῶν πλεονεκτήσαντος χεῖρα, τουτέστι, τὸ σῶμα. μέγα σταθμὸν γὰρ, ὅτι αἰνῶν ἐπικαλέσομαι τὸν κύριον, καὶ ἐκ τῶν ἐχθρῶν μου σωθήσομαι. ἐν ᾧ τῷ ἐπικαλεῖσθαι, γνώσεσθαι δὲ καὶ ἐγγὺς,

D ἀπολιπέτω ὁ ἀσεβὴς τὴν ὁδὸν αὐτοῦ, καὶ ἀνὴρ ἄνομος τὴν βουλὴν αὐτοῦ, καὶ ἐπιστραφήτω ἐπὶ κύριον, καὶ ἐλεηθήσεται. οἱ γὰρ ὅλως ἀξιωθέντες κλήσεώς τε καὶ ἐπιστροφῆς, καὶ τῶν παρ' αὐτοῦ χαρισμάτων, προσδοκῶντες τὴν μέθεξιν ἀποφοιτᾶν ὀφείλουσι τῶν ἀρχαίων ἐπιτηδευμάτων, καὶ τῆς εἰς τὸ φαῦλον ὁδοῦ, καὶ ῥοπῆς τῆς εἰς ἁμαρτίαν, καὶ φιληδονίας σαρκικῆς. ἐλεηθήσεται γὰρ οὕτως ἐξ ἀληθινῆς καρδίας ποιησάμενος τὴν ἐπιστροφὴν, ὅτι ἀφήσει ἐπὶ πολὺ τὰς

E ἁμαρτίας ὑμῶν. τὸ δὲ ἐπὶ πολὺ φησὶ, αἰτὶ τοῦ, πάντελῶς καὶ εἰσάπαξ· οὐ γὰρ ἐπλεόνασεν ἡ ἁμαρτία ὑπερεπερίσσευσεν ἡ χάρις, ᾗ τὸ γεγραμμένον· δυσαπόκριτον γὰρ τῶν ἐν ὑμῖν αἰτιαμάτων ἔσται μὴ χαρισμένων ἐθέλοντος Θεοῦ. γέγραπται γὰρ περὶ τοῦ πάντων σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅτι ἰδοὺ αὐτὸς εἰσπορεύεται ὡς πῦρ χωνευτηρίου, καὶ ὡς πόα πλυνόντων, καὶ κα-

τοῦ χωνεύων, καὶ καθαρεύων ὡς τὸ ἀργύριον, καὶ τὸ χρυσίον. βαπτίζει γὰρ ἡμᾶς πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρί. πῦρ δὲ εἶναι φαμὲν, τὸν οἷόν σμηκτικὸν τοῦ ἁγίου πνεύματος δύναμιν πυρὸς δίκην ἐκτήκουσαν τοῖς ἐν ἡμῖν πλημμελήμασι τὸν ῥύπον.

Οὐ γὰρ εἰσὶν αἱ βουλαί μου, ὥσπερ αἱ βουλαὶ ὑμῶν, οὐδὲ ὥσπερ αἱ ὁδοί μου, αἱ ὁδοὶ ὑμῶν, ἀλλ' ὥσπερ ἀπέχει ὁ οὐρανὸς ἀπὸ τῆς γῆς, οὕτως ἀπέχει ἡ ὁδός μου ἀπὸ τῶν ὁδῶν ὑμῶν, καὶ τὰ διανοήματα ὑμῶν ἀπὸ τῆς διανοίας μου.

Ἀπιστεῖν οὐκ ἐᾷ τῇ ἀφέσει Χριστοῦ χάριτι τοὺς καλουμένους εἰς ἐπιστροφὴν, εἰς λύτρωσιν, καὶ ἀποκάθαρσιν ἁμαρτίας. τοῦτο πεπόνθασιν οἱ ἐξ αἵματος Ἰσραήλ· Θεοῦ γὰρ καλοῦντος εἰς ἐπιστροφὴν, καὶ μετάνοιαν, τοῖς τῆς συνειδότος ἐλέγχοις κατανυσσόμενοι, καὶ δυσεκνίπτου κομιδῇ τὸν τῆς ἑαυτῶν φαυλότητος ῥύπον λογιζόμενοι, αἱ πλάναι ἡμῶν, ἔφασκον, ἐν ἡμῖν εἰσὶν, καὶ ἐν αὐταῖς ἡμεῖς ἀνετράφημεν. καὶ πῶς ζησόμεθα; καὶ τί τοιοῦτο λέγει Θεός; ἐπιστροφὴν ἀποστρέψατε ἀπὸ τῆς ὁδοῦ ὑμῶν οἶκος τοῦ Ἰσραήλ, καὶ οὐκ ἔφησεν ὑμῖν εἰς κόλασιν ἀδικίας· ἕνεκεν τούτου ἀπιστῆτε, καὶ ὑμεῖς, αὐτὸς φησὶ, διαβεβαιουμένου τε, καὶ λέγοντος ἐμοῦ τὰ πάντα ἰσχύοντος, ὅτι πάσης ὑμᾶς ἀπαλλάξω κηλῖδος, καὶ τῶν πάλαι διεπλασμένων ἐλευθερίους ἀποφανῶ. τότε καθ' ἑαυτοὺς συνόησατε, τίς μὲν ἐγὼ, τίνες δὲ καὶ ὑμεῖς, καὶ ὅτι τοσοῦτον διεστήκασιν αἱ τῶν ὁδῶν ὑμῶν αἱ ὁδοί μου, καὶ τὰ διανοήματα ὑμῶν ἀπὸ τῆς διανοίας μου, ὅσον ὡς ἐστὶ καὶ τῶν φύσεων ἡ διαφορά. αὐθρωποι μὲν γὰρ ὑμεῖς, ἐγὼ δὲ Θεός. ἀσύγκριτον ἀμέτρητόν τε τὸ μεταξὺ, καὶ ἀπαραβόλητα πάντελῶς τὰ Θεοῦ. νικᾷ γὰρ ἰσχύι, καὶ δόξῃ, καὶ ἡμερότητι, καὶ οὐδὲν ἔστι παντελῶς ἐν γηνητοῖς, ὃ τοῖς οὖσιν αὐτῷ πλεονεκτήμασι συνεκτείνεται, ἤγουν ἐξισοῦσθαι, καὶ παραβάλλεσθαι· αὐθρωποι μὲν γὰρ ἀοργησίας οὐκ ἔχουσιν. ἔνεστι δὲ τοῦτο τῇ τῶν πάντα φύσει· οὐ γὰρ κρατεῖται θυμῷ. πικρὸς ὁ αὐθρωπος, καὶ πολὺς εἰς πονηρίας, ἀγαθὸς δὲ τῇ φύσει Θεός, μᾶλλον δὲ αὐτοαγαθότης τὸ ἀγαθόν· αἴσει δὴ οὖν ὡς Θεὸς, καὶ δικαιώσει τὸν ἀσεβῆ, καθαίρων τὰ τῆς ἀγνοίας παραπτώματα, ἀφανίζων δὲ καὶ τοὺς ἐκ τῆς πεπλανημένης ῥύπους· καὶ καθ' ἕτερον δὲ τρόπον τὴν τῶν προκειμένων θεωρίαν προσβαλλῆς. πάλαι μὲν γὰρ τὸ ἐθνῶν ἡ πληθὺς

sedebit conflans, & emundàs tanquam argentum & aurum. Baptizat enim nos Spiritu sancto & igne. Ignem autem esse dicimus, velut sancti Spiritus vim abstergentem, instar ignis sordes delictorum in nobis liquantem & consumentem.

Non enim sunt cogitationes meæ, sicut cogitationes vestræ: neque viæ meæ sicut viæ vestræ: Sed vt distat cœlum à terra, sic distat via mea à viis vestris, & cogitationes vestræ à cogitatione mea.

Vocatos ad conuersionem & redemptionem ac emundationem peccatorum, non sinit gratiæ per Christum diffidere. Quod fecerunt Israelitæ. Deo namque ad conuersionem & resipiscentiam vocante, accusantibus conscientiæ compuncti & commorsi, sordésque suæ vitiositatis vix elui posse omnino cogitantes, Errores nostri, inquiebant, in nobis sunt: & nos in illis nati sumus. Et quomodo viuemus? Ad quæ Deus: Seriò reuertamini à via vestra, domus Israel. Et non cedent vobis in supplicium iniustitiæ. Quando igitur vos, inquit, diffiditis, me qui omnia possum, affirmante & dicente: Omni vos macula liberabo, & ab inueteratis flagitiis immunes reddam: tunc apud vos cogitate, quis ego sim, & qui vos sitis, & tantùm vias meas à viis vestris, ac cogitationes vestras à cogitatione mea differre, quanta est etiam naturarum differentia. Vos enim homines estis: ego Deus. Ergo immensum est interuallum, & quæ Dei sunt, omnino sunt incomparabilia. Vincit enim fortitudine, gloria, clementia: nec est quicquam in rerum natura, quod excellentiam adæquare, aut propè etiam accedere posse videatur. Homines enim ira non vacant: at hoc omnium summæ naturæ inest, vt quæ ira non teneatur. Acer homo & pronus in nequitiam: at bonus natura Deus imò potius ipsissima bonitas. Remittet ergo vt Deus, & iustificabit impium, ignorantiæ lapsus obliuione obruens, & erroris sordes delens. Alio quoque modo verborum horum considerationi illud adiicias. Olim enim Gentium multitudo in-

sipiens erat, & facilè in omnem fœditatem abripiebatur, & totis quasi velis transuersim auferebatur ad ea facienda, quæ fas non est dicere. Sed postquam per fidem quæsierunt Deum, inuocarunt, & priores suas vias & iniqua consilia reliquerunt, misericordiam ab ipso consequuti sunt, & ad aliam vitam sunt quasi transformati, sapientes facti sunt, vtpote sapientiæ participes, omniumque rerum bonarum scientes: iugum pristini erroris excusserunt, peccatum vicerunt, nec amplius lubrico & labili animo præditi sunt, sed firmo, & forti, & parato ad exequendum ea, quibus Deus oblectatur. Sed quando promitto, inquit, hæc, ne diffidite, nec mutabilem fore mentem suspicamini. Non sunt enim consilia mea, sicut consilia vestra: nec viæ meæ, sicut viæ vestræ. Vobis enim natura hominibus plurima sunt, quæ difficulter acquiri ac perfici possunt. Nec enim quicquid vultis facere, hoc semper ad finem procurret. At mihi Deo, omnia facilia erunt & procliuia, nec omnino quicquam arduum. Tantum enim distant viæ meæ à viis vestris, quantum intelligitur inter terram & cœlum interesse. Incomprehensum verò hoc & immensum, nec id humana mens capere potest. Dixit igitur diuinus propheta Esaias: [quis mensus est manu aquam, & cœlum palmo, & omnem terram pugno? quis appendit montes pondere, & rupes statera? aut quis nouit mentem Domini?]

Isai. 40.

Etenim quemadmodum cùm descendit pluuia vel nix de cœlo, & non reuertitur donec inebriet terram, & generet, & germinet, & det semen serenti, & panem ad escam: sic erit verbum quod exierit de ore meo; non reuertetur, donec compleuerit quæcunque volui.

Velut exemplo perspicuo & omnibus notissimo, persuadere nititur, quanta sit nutuum ipsius potentia. Cadit enim pluuia vel nix cœlitus: demissam verò à Deo nemo impedire poterit, sed demittentis scopus ac propositum, finem consequitur. Fœcundam enim reddit omnem terram, ita vt agricolæ tum seminis tum cibi

A ἀσϋνέτος ἰῶ, δύκολος εἰς ἀποφορὰν τὴν εἰσάπαν ὁποιωῦν τῶν ἐκ τόπων, καὶ ὅλεις ὥσπερ ἱστίοις ἀποφερομένη πρὸς ὃ δρᾶν ἐθέλει, ἃ μὴ θέμις εἰπεῖν. ὅπου δὲ ἀφ' ἧς πίστεως ἐζήτησάν τὸν Θεόν, ἀπεκαλέσαντό τε, καὶ ἀπέλιπον ἑαυτῶν τὰς πρόσθεν ὁδοὺς, καὶ δύσμους βουλὰς, ἠλέησαν μὲν παρ' αὐτοῦ, μετεσχηματίσθησάν τ' ὥσπερ εἰς ἕτερον ζῶον, σοφοὶ γεγόνασιν ὡς σοφίας μέτοχοι, καὶ ἀγαθοῦ παντὸς πράγματος ἐπιστήμονες, ἀπεσείσαντο τῆς ἀρχαίας ἀπάτης τὸν

B ζυγὸν, νενικήκασι τὴν ἁμαρτίαν, οὐκ ἀσφαλέστερον ἔτι τοῖς ἀρχαίοις ἔχοντες, ἐρηρεισμένως δὲ μᾶλλον, καὶ δύστροπα, καὶ πολὺ βλέπουσαν ἔχει τὸ χρεὼν αἱ πληρωθῶσι τὰ ἐφ' οἷς ὤφθη δι' ἡδονὴν Θεός. ἀλλ' ὅταν ἐπαγγείλωμαι ταῦτα, φησὶ, μὴ ἀπιστήσητε, μήτε μοι * ἀμείνονα ἔσεσθαι τῆς αὐτῶν γνώμης τὴν μεταβολὴν ὑπολαμβάνετε· οὐ γὰρ εἰσὶν αἱ βουλαί μου, ὥσπερ αἱ βουλαὶ ὑμῶν, οὐδὲ ὥσπερ αἱ ὁδοί μου, αἱ ὁδοὶ ὑμῶν.

C ὑμῖν γὰρ ἀνθρώποις οὖσι φύσει πλάσματά τε ἔστι τῶν πραγμάτων τὰ δυσπόριστα, καὶ ἀνύσιμα. οὐ γὰρ πᾶν, ὅσαπερ ἔλοισθε δρᾶν, τοῦτο πάντη τε καὶ πάντως δραμεῖται πρὸς πέρας· ἐμοὶ δὲ ὄντι Θεῷ πάντα πάντη καὶ ἀπήλαστα, καὶ οὐδὲν ἀνάντες ὅλως. τοσοῦτον γὰρ ἀφεστήκασιν αἱ ὁδοί μου ἀπὸ τῶν ὁδῶν ὑμῶν, ὅσον ἀνθρώπου τὸ μεταξὺ γῆς τε καὶ οὐρανοῦ· ἀκαταλήπτων ἢ τοῦτο πάντελῶς, καὶ μέγεθος πέρας, καὶ ταῖς ἀνθρώπων διανοίαις οὐκ ἀλώσιμον. ἔφη γοῦν καὶ ὁ θεσπέσιος προφήτης Ησαΐας· τίς ἐμέτρησε τῇ χειρὶ τὸ ὕδωρ, καὶ τὸν οὐρανὸν σπιθαμῇ, καὶ πᾶσαν τὴν γῆν δρακί. τίς ἔγνω τὰ ὄρη σταθμῷ; καὶ τοὺς νάπας ζυγῷ; ἢ τίς ἔγνω νοῦν κυρίου;

D Ὡς γὰρ καταβῇ ὑετὸς, ἢ χιὼν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ οὐ μὴ ἀποστραφῇ ἕως ἂν μεθύσῃ τὴν γῆν, καὶ ἐκτέκῃ καὶ βλαστήσῃ, καὶ δῷ σπέρμα τῷ σπείροντι, καὶ ἄρτον εἰς βρῶσιν· οὕτως ἔσται τὸ ῥῆμα ὃ ἂν ἐξέλθῃ ἐκ τοῦ στόματός μου, οὐ μὴ ἀποστραφῇ, ἕως ἂν σϋντελέσῃ ὅσα ἠθέλησα.

E Ὡς ἐκ τοιούτου παραδείγματος ἀναρτεῖ, καὶ πᾶσι γνωριμωτάτου πειρᾶται πληροφορεῖν, ὅση τίς ἐστι τῶν αὐτοῦ νευμάτων ἡ δυνάμις. πίπτει μὲν γὰρ ὑετὸς, ἢ χιὼν ἐξ οὐρανοῦ, καταπεμφθὲν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ διακωλύσαι δὲ τοιοῦτος πρόκειται ὑπὲρ μᾶλλον εἰς πέρας τὸν καθιέντος αὐτὸν ὁ σκοπὸς· οὐκαρπον γὰρ ἀποφαίνει ἅπασαν τὴν γῆν, ὥσπερ ἂν εἰς γηπόνους ἐν ἀμφιλογίᾳ γένεσθαι πολλῇ, καὶ

Comment. in Esaiam.

σπερμῦ, καὶ θερίσῃ. καιρὸς γὰρ ὄντος καθ' ὃν δὴ A
διὰ παφῆς ὁ στάχυς ἀναδοθεῖν τῆς γῆς, οὐχὶ μό-
να τὰ ἀρκέσαι δυνάμενα τοῖς θέρουσι γεωργοῖς ζητή-
σει γεννῶνται. ἀλλὰ γὰρ καὶ ὅσα πάλιν ἀποχρήσειεν
αὖ αὐτοῖς καιρὸς καλοῦντος ὅτι δὴ χρεὼν πο-
νεῖν, οὕτω φησὶν, οὐκ ἀνήσει τὸν ἐμὸν εἴρξει λό-
γον, οὐδ' ἂν ἀποστραφείη, τουτέστιν, ἡ παύσε-
ται, ἄχρις ἂν εἰς πέρας ἔλθοι ὃ δοκεῖ ἐμοί. καὶ
ἀληθὴς ὁ λόγος· ὡς γὰρ ὁ προφήτης φησὶν Η-
σαΐας, ἃ ὁ Θεὸς ὁ ἅγιος βεβούλευται, τίς διασ- B
κεδάσει, καὶ τίνι χεὶρ τὴν ὑψηλὴν τίς ἀποστρέ-
ψει; τίς γὰρ ἔσται τοσοῦτος, ὡς θείαις αἰτίσηναι
ψήφοις, καὶ θελήμασιν αὐτοῦ ἀναστῆναι δεσποτικοῖς;
οὐδεὶς πάντελῶς· ὁπόσον οὖν ἂν ἐκ στόματος
ἐξέλθοι τοῦ κατὰ ἀλήθειαν ὄντος Θεοῦ, τοῦτο πάντη
τε, καὶ πάντως φέρεται πρὸς πέρας· ἔνεστι
γὰρ τὸ πάντα δυνατὰ εἶναι κατορθοῦν αὐτῷ, καὶ
πρὸς γε τούτῳ τὸ ἀψευδεῖν. πλὴν κατέπεμψεν
ἡμῖν τοῖς ὑπὸ γῆς ὁ Θεὸς καὶ πατὴρ, ὑετὸν ὥσπερ C
τινα θεῖόν τε, καὶ νοητὸν τὴν διὰ Χριστοῦ προσ-
κλησιν, ἤτοι τὴν διαληπτικὴν κηρυγμάτων τινὰ
χορηγίαν, δι' ἧς εὔκαρπος καὶ γονιμωτάτη γέγο-
νεν ἡ σύμπασα γῆ· φάλλει γοῦν ὁ θεσπέσιος Δα-
βὶδ, καὶ φησὶν, ἐπεσκέψω τὴν γῆν, καὶ ἐμέθυ-
σας αὐτὴν, ἐπλήθυνας τὸ πλουτίσαι αὐτὴν,
τοῦ αὔλακας αὐτῆς μέθυσον, πλήθυνον τὰ γεν-
νήματα αὐτῆς, ἐν ταῖς σταγόσιν αὐτῆς εὐφρανθήσε-
ται βλαστάνουσα. καὶ μὴν καὶ διὰ φωνῆς Μω-
σέως, καταβήσεται, φησὶν, ὡς ὑετὸς ὁ λόγος D
μου, καὶ καταβήτω ὡς δρόσος τὰ ῥήμα-
τά μου. ὑπισχνεῖταί δέ που, καὶ ὁ πάνσοφος Παῦ-
λος, ὁ δὲ Θεὸς τῆς εἰρήνης αὐξήσαι τὸν σπόρον
ὑμῶν, καὶ πληθύναι τὰ γενήματα τῆς δικαιοσύ-
νης ὑμῶν. ἐσκοπῶ δικαρπίαν ἐγκεκαμμένην τῇ
πνευματικῇ τῇ διὰ Χριστοῦ χορηγίαν λα-
βόντες εἰς νοῦν, ὥστε μὴ μόνον τὴν ἱερὰν συλ-
λέξαι θερίσῃ, ἤτοι τὸν ἄρτον ἔχειν ἡμᾶς τὸν
ζωοποιὸν, ἀλλὰ γὰρ καὶ σπέρμα τῷ σπείροντι· οἱ
γὰρ τοι λαῶν προεστηκότες, καὶ δογμάτων ἱερῶν E
διδασκάλους, καὶ παιδαγωγεῖν ἑτέρους οἷοί τε καὶ
τὸν τῆς μυσταγωγίας τοῖς ὑπὸ χεῖρα λαοῖς ὑφυ-
φαίνοντες λόγον, σπείρουσιν ἐν ταῖς καρδίαις αὐ-
τῶν, ὃν ἐθησαύρισαν αὐτοῖς σπόρον, προκατα-
βεβλήκοτες ἐν ταῖς ἑαυτῶν ψυχαῖς. ὡς γὰρ ὁ
πάνσοφος Παῦλος φησὶν, Θεοῦ γεώργιον ἐσμέν,
συνεργοὶ γὰρ Θεοῦ τοῦ σπείροντος ἐν ἡμῖν, καὶ
δογματικῆς διδασκαλίας γνῶσιν ἀκριβῆ, καὶ πο-
λιτείας βιαίως ὁσιότητα, καὶ πάντως ἔφασαν

magnam habeant copiam. Cùm enim adest tempus quo plena spica terræ reddatur: non solùm quærunt agricolæ, quæ ad victum suppeditent: sed etiam quæcunque illis, tempore vocante ad laborandum, sufficiant: Ita, inquit, nemo meum sermonem prohibebit, nec auertetur: id est, non desinet, donec quod mihi visum est, finem capiat. Et vera est hæc oratio. Nam, sicuti propheta Esaias ait: [Quæ Deus sanctus decreuit, quis dissipabit? & manum excelsam quis auertet?] Quis enim erit tantus, vt diuino resistat calculo, & Domini voluntati obnitatur? Prorsus nemo. Itaque quicquid egredietur de ore eius qui verè Deus est, hoc omnino ac semper ad finem tendet. Inest enim illi, & vt omnia præstare possit, & præterea etiam vt non mentiatur. Sedenim demisit nobis mortalibus Deus & Pater, quasi pluuiam quandam diuinam, & sub intelligentiam cadentem, consolationem per Christum, siue Euangelicæ prædicationis administrationem, per quam vniuersa terra redditur frugifera & fœcundissima. Psallit nimirum diuinus Dauid, & inquit: [Visitasti terram, & inebriasti eam, multiplicasti locupletare eam.] Riuos eius inebria, multiplica germina eius, in stillicidiis eius lætabitur germinans. Quin & voce Mosis: Descendet, inquit, tanquam pluuia sonus meus, & descendant ceu ros verba mea. Scribit etiam ad quosdam sapientissimus Paulus: [Deus pacis augeat sementem vestram, & multiplicet germina iustitiæ vestræ.] Habuimus itaque in animum vbertatem, accepta spiritali per Christum largitione, ita vt non solum sacrum cibum collegerimus, ac panem viuificum nos habeamus: sed etiam semen serenti. Duces enim populorum, & sacrorum dogmatum periti, quique pædagogi aliis esse possunt, & mystagogiæ sermonem populo subdito prætexere, serunt in cordibus eorum semen quod recondiderunt, quodque prius in animis suis congesserunt. Vt enim sapientissimus Paulus ait: Dei agricolatio sumus. Cooperarii namque sumus Dei, qui nobis dogmatum cognitionem exactam, & sanctæ conuersationis scientiam, & omnis

boni desiderium inserit. Hic autem est Christus, qui de se ipso dicit:
Matt. 13. [Exiit qui serit ad serendum semen suum.]

Et prosperabo vias meas, & præcepta mea. Nam cum lætitia egredimini, & cum gaudio docebimini.

Cùm sit pollicitus, plenissimam consequuturos esse misericordiam, qui peccati sordes eluerint, & qui mundi facti fuerint coniunctum spiritualiter, ac fore propinquos qui longinqui fuerunt, ac munificentia eius saginandos ac recreandos: cumque in medio interposuerit ea, vnde fidem facere posset, se verum esse natura Deum, ac Dominum exercituum: rursus quæ sequuntur prosequitur, & continuat enumerationem spiritualium donorum quæ illis dabuntur: [Prosperabo, inquit, vias
Psal. 119. meas, & præcepta mea.] Magnum hoc, & non aspernandum beneficium, & donum cœleste: quomodo autem, dicemus. Qui enim à mundanæ voluptatis amore ad honestam vitam transire volunt, hi primum in aspera re ac non ita prona & peruia versantur. Aduersatur enim illis tritæ quasi consuetudinis dulcedo; & mentem eorum tristitia velut inebriat. Nec enim carnis affectus facilè sunt euitabiles, nec procliue est volentibus, ad virtutem currere. At prosperante ac promouente Deo, & loca inuia & prærupta, alleuiante & complanante, facillimè quis affectuum assultus fugere poterit, & fortissimè ad virtutum culmen assilire. Scriptum est enim: Montes excelsi cerui. quid ergo promisit Deus in ipsum credentibus? Prosperabo vias meas, & mandata mea, & non cum tristitia egrediemini, sed cum gaudio docebimini. Hoc demum est, opinor, quod alibi rursus dixit scriptura prophetica: Via piorum recta facta est, & præparata via piorum. Via enim Domini iudicium. Alius etiam è sanctis prophetis: Rectæ, inquit, sunt viæ Domini, & iusti ambulabunt in eis: impii autem infirmabuntur in eis. Deo enim illis vias non leuigante, per illas ferri non poterunt. Quòd enim, vt dixi, donum cœleste sit, vias diuinas ire posse, & implere mandata, quibus ad Deum aliquis feratur, docuit, cùm velut de synagoga Iudæorum,

A ἀγαθοῦ πορεύματος, οὗτος δὲ ἐστὶν ὁ Χριστὸς, ὃς δή φησι περὶ αὐτοῦ φησίν. ἐξῆλθεν ὁ σπείρων τοῦ σπεῖραι τὸν σπόρον αὐτοῦ.

Καὶ διοδώσω ταῖς ὁδοῖς μου, καὶ τὰ ἐν-
τάλματά μου. ἐν γὰρ εὐφροσύνῃ ἐξελεύ-
σεσθε, καὶ ἐν χαρᾷ διδαχθήσεσθε.

Ὑποχώμιος ὅτι πρώτη τε καὶ πρώτως ἐλεη-
θήσονται τοὺς τῆς ἁμαρτίας δύσοσμοι ῥύποι,
εἶτα καθαροὶ γενόμενοι αὐτῷ σὺν αφθήσονται
B πνευματικῶς, ἔσονται δὲ οἱ μακρὰν ἑστῶτες, καὶ
ταῖς πρὸ αὐτοῦ φιλοτιμίαις καταπιανθήσονται,
καὶ μέσου παρεντεθεὶς τὰ δι' ὧν ἐμὲ δυνήσεσθαι
πιστεύειν αὐτοῖς, ὅτι καὶ ἀψευδὴς ἦ, Θεὸς ὢν φύ-
σει, καὶ τῶν δυνάμεων κύριος, ἔχεται πάλιν τῆς
ἐφεξῆς, ἅτε τῆς ἀπαριθμήσεως τῶν δοθησομέ-
νων αὐτοῖς πνευματικῶν χαρισμάτων. διοδώσω
γὰρ φησὶ ταῖς ὁδοῖς σου, καὶ τὰ ἐντάλματά μου,
μέγα τοῦτο καὶ ἀξιόλογον ἀγαθὸν, καὶ ξένιον ἀ-
γαθοῦ· καὶ τίνα τρόπον, ἐροῦμεν. τίς μὲν γὰρ ἐκ
C φιληδονίας κοσμικῆς εἰς διηνεκῆ ζωὴν με-
θορμίζεσθαι βουλομένοις οὐκ ἄτοπα τὸ χεῖ-
μα ἔστιν, ἀλλ' οὐδὲ βάσιμον ἐν ἀρχαῖς. αὐστη-
ρίζεται γὰρ αὐτοῖς, ὥσπερ τῆς συνηθείας τὸ γλυκὺ, καὶ καταμεθύσκει ταῖς λύπαις
τὸν ἐν αὐτοῖς ὄντα νοῦν. οὐκ εὐμεταφύτευτα γὰρ
τὰ τῆς σαρκὸς πάθη, οὔτε μὴν τοῖς ἐθέλουσιν εὐ-
τρεπὲς τὸ τρέχειν εἰς ἀρετήν. διοδεύοντος γὰρ
μὲν τοῦ Θεοῦ, καὶ τὰ δυσπόρευτα, καὶ αἰωρου-
μένης φιλανθρώπου, καὶ εὐπλαστα, φύγοι τις ἂν καὶ μά-
D λιστα ῥᾳδίως, ἐκ τῶν παθῶν τὰς προσβολὰς εὐ-
τονέστατα δὲ, καὶ εἰς τὸ τῶν ἀρετῶν ὕψωμα τὰ
ἄκρα διαπηδήσειεν. γέγραπται γὰρ, ὄρη τὰ ὑψηλὰ τοῖς
ἐλάφοις. πῶς οὖν Θεὸς ἐπαγγέλλεται τοῖς εἰς αὐ-
τὸν πιστεύουσιν; διοδώσω ταῖς ὁδοῖς σου, καὶ τὰ
ἐντάλματά μου, καὶ οὐκ ἐν λύπῃ ἐξελεύσε-
σθε, ἀλλ' ἐν χαρᾷ διδαχθήσεσθε. τοῦτο οἶμαι
ἐστὶν, ὅπερ ἔφη πάλιν ἑτέρωθί που ἡ γραφὴ τὸ προφητικόν. ὁδὸς διεσθῶν δικαία ἐλήλυθε, καὶ
E πρευκατασκευασμένη ἡ ὁδὸς τῶν διεσθῶν. ἡ γὰρ ὁδὸς
κυρίου κρίσις. ἕτερος δὴ τῶν ἁγίων προφητῶν,
δικαίας, φησὶν, αἱ ὁδοὶ κυρίου, καὶ δίκαιοι πορεύσον-
ται ἐν αὐταῖς, οἱ δὲ ἀσεβεῖς ἀσθενήσουσιν ἐν αὐ-
ταῖς. Θεοῦ γὰρ αὐτοῖς τὰς ὁδοὺς μὴ καταλλαίροντος, οὐκ ἂν ἰσχύσαι φέρεσθαι δι' αὐτῶν. ὅτι γὰρ
ξένιόν ἐστιν, ὡς ἔφην, οὐρανοῦ τὸ τὰς θείας δύ-
νασθαι βαδίζειν ὁδοὺς, καὶ πληροῦν τὰ ἐντάλ-
ματα, δι' ὧν αὖ τις ἐλεύσεται πρὸς Θεὸν ἐδίδα-
ξεν εἰπὼν, ὡς περὶ τῆς Ἰουδαίων συναγωγῆς,

διὰ τοῦτο ἰδοὺ ἐγὼ, φησὶ, φράξω τὰς ὁδοὺς A Propterea ecce ego, inquit, obstruam
αὐτῆς ἐν σκόλοψι, καὶ ζητήσει τὰς ὁδοὺς αὐτῆς, καὶ vias eius sudibus, & quæret vias, &
οὐ μὴ εὕρῃ. Σὺ δὲ οὕτω ἐμοῦ, φησὶν, διὰ δώδεκα non inueniet. Itaque me, inquit, pro-
τὰ ἐντάλματα ἐν λύπῃ ἐξελεύσεσθε, sperante mandata, cum lætitia egre-
τουτέστιν, ἀμείνους ἔσεσθε λύπης, καὶ καταδυ- diemini: id est, dolori non succumbe-
σθήσεσθε τῇ καρδίᾳ ἔξω γενόμενοι παθῶν, καὶ tis, nec corde pungemini, & affec-
εἰς τὸν ἀμείνω καὶ πεφαυλισμένων μεταστέ- tibus vacui eritis, & ad meliorem & ad-
χοντες ζωήν. διδαχθήσεσθε γὰρ χαίροντες, καὶ mirandam vitam transcurretis. Do-
τοῖς ἱεροῖς ἐντρυφῶντες λόγοις. καὶ γοῦν ὁ θεο- cebimini enim gaudentes, & sacro-
πάσιος Δαβὶδ, ὡς γλυκέα, φησὶ, τῷ λάρυγγί sanctis sermonibus vosmet oblectan-
μου τὰ λόγιά σου, ὑπὲρ μέλι, καὶ κηρίον τῷ στό- tes. Nimirum diuinus Dauid: [Quàm *Psal. 118.
B matí μου. χαίρειν γὰρ μᾶλλον ἐπ' αὐτοῖς διεβε- dulcia, inquit, faucibus meis oracula *
βαιοῦτο, καὶ μᾶλλα ἐμφρόνως ὡς ὑπὲρ πᾶντα tua, supra mel & fauum ori meo, ac *
πλοῦτον, ἐν χαρᾷ γὰρ καὶ ἑτέρως νοηθείη ἂν ἐκ- prudentissimè affirmauit gaudendum *
στρέφοντες, ἀπαλλαττόμενοι γὰρ τῆς ἀρχαίας in illis magis, quàm in omnibus diui- *
ἀπάτης, ἀφράζοισι χαίροντες τὴν τοῦ Θεοῦ tiis.] Cum gaudio accurrere, intelligi
κλῆσιν, καὶ ἀληθὲς τοῦτο ὑπάρχον ἐξ αὐτῶν possunt & aliter. Liberati enim à pri-
ἔνεστι τῶν πραγμάτων ἰδεῖν. stino errore, gaudentes vocationem à
Deo arripiunt. Quod verum esse, ex
ipsis rebus videre licet.

Τὰ γὰρ ὄρη καὶ οἱ βουνοὶ ἐξαλοῦνται *Montes enim & colles exilient, ex-*
προσδεχόμενα ὑμᾶς ἐν χαρᾷ, καὶ πάντα C *pectantes vos cum gaudio, & omnia*
τὰ ξύλα τοῦ ἀγροῦ ὑποκροτήσει τοῖς κλάδοις, *ligna agri applaudent ramis. Et pro*
καὶ ἀντὶ τῆς σποδοῦ ἀναβήσεται κυπάρισσος, *stœba succrescet cypariſſus, & pro co-*
ἀντὶ δὲ τῆς κονύζης ἀναβήσεται μυρσίνη. καὶ *nyza crescet myrtus. Et erit Dominus*
ἔσται κύριος εἰς ὄνομα, καὶ εἰς σημεῖον αἰώ- *in nomen, & in signum æternum, &*
νιον, καὶ οὐκ ἐκλείψει. *non deficiet.*

Ὄρη φησὶν ἐνταῦθα τὰς ἄνωθεν Montes hîc dicit, superas & cœle-
ἐν ὑψηλῷ δυνάμεις, αἳ δὴ καὶ τετάχαται παρὰ stes potestates, quæ à Deo constitutæ
Θεοῦ πρὸς ὑπηκοΐαν τῶν ὑπὸ τῆς γῆς. πνεύ- sunt, in subsidium mortalium. Sunt
ματα γὰρ εἰσὶ λειτουργικὰ πεμπόμενα πρὸς enim spiritus administri, qui legantur
διακονίαν διὰ τοὺς μέλλοντας κληρονομεῖν σωτη- D ad ministerium, propter eos qui salu-
ρίαν. χαίρουσι δὲ ἐφ' ἑνὶ ἁμαρτωλῷ μετα- tem adipiscentur, & gaudent super
νοοῦντι. καὶ μὴν καὶ ὄρεσι παρεικάζοιντο ἂν εἰκό- vno peccatore resipiscente. Equidem
τως ὡς ὑψηλοῦ λίαν τοῦ ἀξιώματος τυγχάνοντες, καθά τε τῆς merito comparari possunt montibus,
οὐσίας αὐτοῖς ἐχόντως τὸ μέγεθος. ἤγουν ὄρη μὲν quippe qui altam dignitatem obti-
οὐκ ἐκλείψει τοὺς τὸ διδασκαλικὸν ἐν ἐκκλησίαις neant, pro virtutis ipsorum magni-
ἔχοντας ὑπούδημα, καὶ φρονοῦντας μὲν τὰ tudine. Vel etiam montes accipies, pro
χαμαιπετῆ σοφόν, ζητοῦντας δὲ μᾶλλον τὰ ἄνω, his qui docendi munus habent in Ec-
καὶ τὴν γῆνον ὑπεραπονάσσοντας. βουνοὺς δὲ clesiis, nihilque humile sapiunt, sed
τοὺς τῆς ἐκείνων ὑποχῆς ἠπιωμένους, καὶ οἷς E quæ supera sunt quærunt, & supra
ὑποκαθημένους αὐτῶν τὴν δόξαν. μέτρα γὰρ res terrenas transiliunt. Colles autem,
ἐν ἐκκλησίαις εἰσὶ, καὶ ῥυμῆς, καὶ λειτουργιῶν· pro his sumes qui illis authoritate in-
ταῦτα φησὶ τὰ ὄρη τὰ νοητὰ, καὶ σὺν αὐτοῖς οἱ βου- feriores sunt, & quasi eorum gloriæ
νοὶ ἐξαλοῦνται, τουτέστιν ὑπερσκιρτήσουσι, χαί- subsident & subiiciuntur. Sunt enim
ροντα δηλονότι διὰ τὴν ὑμῶν ὑπερφυᾶ τε, καὶ mensuræ & gradus honoris ac minis-
κλῆσιν, καὶ προσδέξονται ὑμᾶς, μετὰ χαρᾶς ὑπερ- teriorum in Ecclesiis. Hi, inquit, montes
γεγηθύμενα γὰρ καὶ μετρίως, ὅταν τινὲς τῶν πε- sub intelligentiam cadentes, & cùm
πλανημένων, τὸ σκότος ἀφέντες ἐπὶ μᾶλλον illis colles, exilient, id est, saltabunt,
ἐπὶ μᾶλλον τῆς ἀληθοῦς θεωρίας gaudentes videlicet, propter vestram
conuersionem & vocationem, & cum gaudio nos recipient. Non enim
mediocri lætitia afficimur, cùm ali-
qui eorum qui errauerunt, caligi-
ne & tenebris relictis, ad veræ Dei
contemplationis

contemplationis lucem emicant. Sic eos etiam affatur sapientissimus Paulus, dicens: Gaudium & corona mea. Sed & omnia ligna agri, inquit, applaudent ramis. Ligna agri intelliges eos qui in populo censentur. Est enim hortus Seruatoris floridus. Et quidem viridem esse ac frugiferum narrat Sponsa, quæ in Cantico Canticorum describitur: Descendat nepos meus in hortum suum, & comedat fructum nucum suarum. Itaque ligna intelligibilia applaudent, inquit, ramis. Gaudent enim credentes, non aliter videlicet quàm montes & colles, id est, qui præsunt populo, de salute eorum qui ad vitam & ad puræ mystagogiæ perfectionem vocati sunt, per quam diuina illis lux affulget. Fore autem eorum qui vocati sunt maximam mutationem ad id quod incomparabiliter præstat, ostendit cum dicit: Pro stœba erit cyparissus, pro conyza crescet myrtus. Stœbam & conyzam amaras spinas & reiectitias esse dicunt: crescunt autem in locis ad agriculturam non accommodis, sed terra inculta & salsuginosa gaudent. Tales sunt qui errant, & creaturam præ Creatore colunt. Postquam autem vocati sunt ad agnitionem veritatis, stœba & conyza esse desinunt: ac vergunt intelligibiliter in proceras & pulcherrimas arbores. Nam cyparissus nuncupantur & myrtus. Magnum itaque est miraculum eius qui colit Ecclesiam, id est, Christi. Transponit enim spinas, in nobiles & præstantes arbores, & alias ex aliis facit, spiritualiter. Hoc factum esse inueniemus in Israelitis. Matthæus enim & Paulus, quorum ille publicanus, hic persequutor & ferox erat, cùm essent quondam stœba & conyza, facti sunt totius orbis publica lumina, & Christum in omni loco, tum in seruatis, tum in perditis redolent, quemadmodum inquit Paulus sanctissimus. Quòd autem omnium horum suppeditator ac largitor æterna gloria & nominis perpetuitate sit potiturus, docet cùm ait: Erit Dominus in nomen & in signum sempiternum, & non deficiet. Nomen hîc vocat gloriam: Signum, vt ego quidem censeo, crucis splendorem, per quam etiam seruati sumus, in qua etiam iugiter permanebimus. Nunquam enim eius gratia vllo tempore aut modo nos deficiet.

A ἀπῆσι φάς. οὕτως αὐτοῖς καὶ ὁ πανύσοφος Παῦλος προσαφωνῶ, λέγων· χαρὰ καὶ στέφανός μου. ἀλλὰ δὲ πάντα τὰ ξύλα τοῦ ἀγροῦ, φησὶν, ὑποκροτήσῃ τοῖς κλάδοις. καὶ ξύλα νοητὰς ἀγροῦ τοὺς τελειωτικοὺς ὠνόμασε λαούς. εὐαγὴς γὰρ τοῦ σωτῆρος ὁ κῆπος. καὶ γὰρ ἐπαινεῖ θάλλειν τε δὲ καὶ καρπὸς ἡ ἐν παρ' ἀσματι τῶν ἀσμάτων γεγαμημένη νύμφη, φησὶ καταβήτω ὁ ἀδελφιδός μου εἰς κῆπον αὐτοῦ, καὶ φαγέτω καρπὸν ἀκροδρύων αὐτοῦ. σύκοις τὰ ξύλα τὰ νοητὰ τοῖς κλάδοις ὑποκροτήσῃ, φησί. χαίρουσι γὰρ οἱ πιστεύσαντες, καθάπερ ἀμφὶ δὲ τὰ ὄρη καὶ οἱ βουνοί, τουτέστιν, οἱ καθηγεῖσθαι λαχόντες λαοῦ ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῶν καλουμένων εἰς ζωὴν, καὶ τῆς ἀληθοῦς μυσταγωγίας εἰς πέρας, δι' ἧς ὁ θεῖον αὐτοῖς ἐπίσταται φῶς. εἶτα ὅτι πλείστη τις ἔσται τῶν κεκλημένων μεταβολὴ πρὸς τὸ ἀσυγκρίτως ἄμεινον, δηλοῦσι λέγων, ὡς ἀντὶ τῆς σοιβῆς ἔσται κυπάρισσος, ἀντὶ δὲ τῆς κονύζης ἀναβήσεται μυρσίνη· σοιβὴν καὶ κόνυζαν πικρὰς, καὶ * ἀπροσβλήτους ἀκάνθας εἰ φασιν, ἐντεθήλασι δὲ χωρίοις μὴ τοῖς ἐπιτηδείοις ἀγροὺς ὠδαμῶς, χέρσῳ δὲ καὶ ἀλμώδει χαίρουσι γῇ. τοιοῦτοι τινές εἰσιν οἱ πλανώμενοι, καὶ τῇ κτίσει τὸν κτίσαντα λατρεύοντες. ὅπερ ἐκκλίνουσι πρὸς ὑπόγνωσιν ἀληθείας, ἀφέντες ὃ ἐστὶ σοίβη, καὶ κόνυζα, μεταχωρήσασι νοητὰς εἰς τὰ ὑψηλὰ, καὶ εὐοσμότατα τῶν φυτῶν. χρηματίζουσι γὰρ κυπάρισσος καὶ μυρσίνη. μέγα τοίνυν τὸ θαῦμα τοῦ γηπονικοῦ τοῦ ἐκκλησίας, τουτέστι, τοῦ Χριστοῦ. μεθίστησι γὰρ τὰς ἀκάνθας εἰς τὰ ὑψηλὰ, καὶ ἐξαίρετα τῶν φυτῶν, καὶ ἑτέρους αὖθ' ἑτέρων ἀποφαίνει * πατρικῶς. ὑφ' ἡσυχίαν δὲ τοῦτ' ἐγένετο ἐκ τῆς δεξ αἵματος Ισραηλιτῶν ἐκκλ. σοιβὴ γὰρ ὄντες καὶ κόνυζα ποτὲ Ματθαῖος, καὶ Παῦλος, ὁ μὲν γὰρ ἦν τελώνης, ὁ δὲ διώκτης καὶ ὑβριστὴς· φωστῆρες γεγόνασιν οἰκουμενικοὶ, καὶ Χριστὸν διαβάλλουσιν ἐν παντὶ τόπῳ, ἔν τε τοῖς σωζομένοις, καὶ ἐν τοῖς ἀπολλυμένοις, καθά φησιν ὁ ἱεράτατος Παῦλος. ὅτι δὲ ὁ τούτων πάντων χορηγὸς, καὶ παρέσται ἐν ἀπελλιπέστῃ κείσεται δόξῃ, καὶ ὀνομασίᾳ, διδάσκει λέγων, ὅτι ἔσται κύριος εἰς ὄνομα, καὶ εἰς σημεῖον αἰώνιον, καὶ οὐκ ἐκλείψει· ὄνομα δὲ φησὶν ἐνταῦθα τὴν δόξαν, σημεῖον δὲ, ὡς γε οἶμαι, τὴν ἐκ σταυροῦ φαιδρότητα, δι' οὗ καὶ σεσώσμεθα, ἐσόμεθα δὲ ἀκαταλήκτως ἐν τούτῳ. ἐκλείψει γὰρ ἡμῖν ἐπ' αὐτοῦ χάρις κατ' οὐδένα καιρὸν ἢ τρόπον.

B

C

D

E

Comment. in Esaiam.

A

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ EIVSDEM

ΤΟΜΟΣ ΤΡΙΤΟΣ. TOMVS TERTIVS.

Τάδε λέγει κύριος· Φυλάσσεσθε κρίσιν, ποιήσατε δικαιοσύνην. ἤγγικε γὰρ τὸ σωτήριόν μου τοῦ ἐλθεῖν, καὶ τὸ ἔλεός μου ἀποκαλυφθῆναι.

Περὶ τῆς τῶν ἐθνῶν κλήσεως τῆς διὰ πίστεως διηλθόντι τῆς ἐν Χριστῷ, μακροῖς πεποίηται λόγοις ἐν τοῖς αὐτόθι βραχύ, διαπερανάς δὲ τοῦτο μέτεισι πάλιν ὅθεν τὸ χρῆναι νουθετεῖν τοὺς ἐξ αἵματος Ισραὴλ. φύσει γὰρ ὢν ἀγαθὸς πᾶσιν αὐθρώποις θέλει σωθῆναι, καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν. ὅπερ δὲ ἰδίου ἔλους αὐτοῖς ὄντι τῇ τῶν πατέρων εὐγενείᾳ τὸν φρυαγμὸν διαπαύει, καὶ μέγα φρονοῦσιν, ἐπ' αὐτῷ δὴ τούτῳ, καὶ μόνῳ, καὶ ἀποχρήσειν αὐτοῖς οἴεσθαι ταῦτα, καὶ εἰμὴ μετὰ ὁρῶτο τῆς δικαίας τὸ κεκτῆσθαι πλειόνων ἐπιφοράν, ὡς εἰκὸς ἦν αὐτοῖς ἔσεσθαι πρωτελῶς τὸ ὅτι τούτῳ φύσημα, δόξαν ἢ μᾶλλον ἀποφαίνει λαχόντας ἀνωφερεῖ, τὸ πληροῦν ἐλέσθαι τὰ διατεταγμένα, καὶ τὸ τῷ ἐν ἔργοις φαιδρότητα μεταποιεῖσθαι φιλεῖ. ὅκουν φυλάσσεσθε φησὶ κρίσιν, τουτέστι, τὸν ὀρθοκρισίαν, ἤτοι τὰ θεῖα κελεύματα, δῆλον ἢ ὅτι τὰς ἐντολάς, ποιεῖτε δικαιοσύνην· οὐ γὰρ ἀρκέσει μόνον τὸ βούλεσθαι μετὰ τοῖς ἁγίοις νόμοις ἀκροᾶσθαι νόμοις, ἀποφοιτᾶν δὲ τῆς χρείας διαπεραίνειν αὐτούς· δεῖ δὲ φύλακας ἑστᾶναι τῶν ἱερῶν κειμένων, διαφέρειν τε πρὸς τοῦτο διὰ πάσης ἀγαθουργίας· ἵνα ἢ μή τις εἴπῃ τῶν καθ' ἡμᾶς ὅτι τὸν τοῦ νόμου τήρησιν, τὸν ὡς ἔνια φημὶ σκιᾶς τε, καὶ τύπους πρόσθησθαι διὰ τούτων τοῖς ἐξ Ισραὴλ. δικαιοῦται γὰρ οὐδεὶς ἐν νόμῳ παρὰ Θεῷ, καθὰ γέγραφεν ὁ πανάριστος Παῦλος, ἐγγὺς εἶναι φησὶ τὸ σωτήριον, καὶ τὸ ἔλεος αὐτοῦ ἀποκαλυφθῆναι. ἔλεος ἢ δὲ σωτήριον ὀνομάζει Χριστόν. ἐλεήθημεν γὰρ δι' αὐτοῦ, τὸν διὰ πίστεως ἄφεσιν, καὶ σωτηρίαν ἀποκερδαίνοντες, ἐοικὸς εἶναι φαμὲν τοῦτο τὸ εἰρημένον παρὰ Θεοῦ πρὸς τὸν μακάριον Αββακούμ· ἔτι μικρὸν ὅσον ὁ ἐρχόμενος ἥξει, καὶ οὐ χρονιεῖ. τὸ δὲ γε ἀποκαλυφθῆναι φησὶν, ἀντὶ τοῦ φανερωθῆναι· πρόκειται γὰρ οἱ μακάριοι προσδοκᾶν τὴν σωτῆρος τοῦ ἄφιξιν.

al. πρὸ τοῦ εἰρημένου

Hæc dicit Dominus: Custodite iudicium, facite iustitiam appropinquauit enim salutare meum vt veniat, & misericordia mea, vt patefiat. Cap. LVI.

De gentium vocatione per fidem, videlicet in Christo, pluribus verbis egit in paulò superioribus: quo confecto, transit iterum ad commonefaciendum Israelitas. Natura enim bonus Deus, omnes homines vult saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire. Quoniam autem solebant propter nobilitatem patrum, supercilium tollere, & hac sola de causa altum sapere, & quia hoc sibi putabant satis esse, etiamsi nulla probæ vitæ laus eluceret: conatur probare, inanem fore illis omnino in hisce rebus tumorem: sed eos docet excellentem gloriam consequi, qui ea quæ iuncta sunt, exequuntur, & in factis splendorem ambiunt. Custodite igitur, inquit, iudicium, id est, rectum iudicium, vel diuina iudicia, scilicet mandata. Facite iustitiam. Non enim modò diuinis legibus velle adhærere, satis est, & à præstandi ac perficiendi officio discedere: sed oportet porrò sacrorum iudiciorum custodes apparere, & omni bonorum operum genere excellere. Ne verò quis nostrum putet his verbis Israelitas ad obseruationem legis, quæ in vmbris nimirum sita est, & in typis, excitari: Iustificatur enim nemo in lege apud Deum, quemadmodum Paulus ille ter optimus scripsit: propè esse dicit salutare suum, & misericordiam patefaciendam. Misericordiam & salutare vocat Christum. Per ipsum enim misericordiam adepti sumus, & remissionem ac salutem per fidem lucrati, simile esse dicimus hoc illi quod à Deo dictum est ad beatum Abbacum. Adhuc paululum, qui venit veniet, & non moram trahet. Patefieri, dicit pro manifestari. Siquidem prænunciarunt beati prophetæ, Seruatoris aduentum,

& patefactus est mortalibus, quando potenti dominatori visum est. Quod etiam diuinus Dauid docebit, dicens:

Psal. 97. » [Notum fecit Dominus salutare suum,
» in conspectu gentium reuelauit iustitiam suam.] Manifestatus enim est Christus Gentibus, qui est salutare, & iustitia, quippe in ipso, vt iam dixi, Deus ac Pater nos seruauit & iustificauit.

Beatus vir qui facit hæc, & homo qui retinet hæc, & custodit sabbata, vt non prophanet ea; & seruat manus suas, ne faciant iniustitiam.

Cognata sunt hæc iam dictis, & eodem tendunt: sed habet oratio quædam obseruatione digna. Considera enim quo pacto dicat, eum beatum esse, non simpliciter qui ex semine Abrahæ est, non qui carnali nobilitate turget, & in eo inani superbia insolescit: sed illum, in quo bonæ & illibatæ vitę velut splendida & illustris dignitas inesse cernitur & enitescere. Tale quiddam B. Ioannes Baptista dixisse videtur Iudæorum turbæ. Accesserunt ad eius baptisma, quod erat pœnitentiæ, & in pretio habuerunt: quos vt acerbissimos homines & sæuos reprehendit, dicens:

Matt. 3. » [Progenies viperarum, quis monstrauit vobis, vt fugeretis à » futura ira?] Facite igitur fructus dignos pœnitentia, & ne sitis ea opinione vt dicatis apud vos: Patrem habemus

Quæ uncis includuntur, Græcus codex non habet. » Abraham. [Certè quoque Seruator » idem persequutus est, & affatus est eos » obnixè semper hoc prætendentes dicentesque: Nos patrem habemus Abra-

Ioan. 8. » ham.] Ille verò: [Si patrem, inquit, haberetis Abraham, fecissetis opera Abrahæ.] Beatus est igitur, inquit, non si quis sit filius Abrahæ, sed qui custodit hæc. Quænam? Iudicium, iustitiam, & præterea qui custodit illa & efficit, ac retinet, id est, qui non leuiter aut remisse, sed omni velut studio ac viriliter ea aggreditur, vt ea diligenter retineat. Et custodit Sabbata vt non prophanet ea. Vt rursus illud intelligas, non licebat in Sabbato laborum & studiorum ad carnem pertinentium curam aliquam agere: sed otiari potius oportebat, diuina lege hoc sanciente: otiantes tamen stata sacrificia Deo offerebant: legali litera ænigmaticè subinnuente, carnis cura abstinentes, debere spirituales hostias, in odorem bonæ fragrantiæ intelligibilis,

A λέγοντε δὲ τοῖς ὅπῃ τῆς γῆς σκαρχὴς ἐν χειρῶς, καθ' οὓς ἠθέλησεν ὁ δεσπότης· ᾗ τοῦτο διδάξει λέγων ὁ θεσπέσιος Δαβίδ· ἐγνώρισε κύριος τὸ σωτήριον αὐτοῦ, ἐνώπιον τῶν ἐθνῶν ἀπεκάλυψε τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ. πεφανέρωται γὰρ τοῖς ἔθνεσι Χριστὸς, ὅς ἐστι σωτήριον, ᾗ δικαιοσύνη, ὡς γὰρ ἔφην ἄρτιος σέσωκέ τε, καὶ διδικαίωκεν ἡμᾶς ὁ Θεὸς, καὶ πατὴρ ὢν αὐτός.

Μακάριος ἀνὴρ ὁ ποιῶν ταῦτα, καὶ ἄνθρωπος ὁ αἰτεχόμενος αὐτῶν, ᾗ φυλάσσων τὰ σάββατά μου μὴ βεβηλώσῃ, καὶ διατηρῶν τὰς χεῖρας αὐτοῦ μὴ ποιῆν ἀδίκημα.

Ἀδελφὰ ᾗ ταῦτα τοῖς ἄρτιος ἡμῖν εἰρημένοις, καὶ ἀφ' ὧν ἴσων ἔρχεται, ἐπιτήρησιν μεμὼ ὁ λόγος ἔχῃ πολλήν. ἄνθρωπος γὰρ ὅπως μακάριον εἶναι φησὶν, ᾗχὶ δήπου πάντως τὸν ἐκ σπέρματος Ἀβραάμ, οὔτε μὴν τὸν σαρκὶ καὶ ἀληθείας ἐπικομπάζοντα, καὶ εἰκῆ ἔχοντα τὸ ἐπὶ τούτῳ φρόνημα, ἐκφυσῶν δὲ μᾶλλον, ὡσπερ αὖ συνῆκεν ὁρᾶτο ὃ διαφωτίσειν ἐν ἀγαθοῖς, ᾗ τῆς ἀβεβήλου ζωῆς ὅλαμπρον, ᾗ πειθαρχὲς ἀξίωμα. τοιοῦτόν τι, καὶ ὁ μακάριος βαπτιστὴς Ἰωάννης τοῖς Ἰουδαίων ἀγέλαις ἐπιφωνήσας ὁρᾶται· γεννήματα γὰρ ὃ πρὸ αὐτοῦ ἡμῶν τὸ βάπτισμα, μετανοίας δεῖν, ᾗ πικρούς ὄντας λίαν διήλεγχε λέγων, γεννήματα ἐχιδνῶν, τίς ὑπέδειξεν ὑμῖν φυγεῖν ἀπὸ τῆς μελλούσης ὀργῆς; ποιήσατε οὖν καρποὺς ἀξίους τῆς μετανοίας, ᾗ μὴ δόξητε λέγειν ἐν ἑαυτοῖς, πατέρα ἔχομεν τὸν Ἀβραάμ, ὁ δὲ φησὶν, εἰ πατέρα εἴχετε τὸν Ἀβραάμ, τὰ ἔργα τοῦ Ἀβραὰμ ἐποιεῖτε ἄν. μακάριος τοίνυν, φησὶν, οὐκ εἴ τις υἱός ἐστιν Ἀβραάμ, ἀλλ' ὁ φυλάσσων ταῦτα· ποῖα δὲ ταῦτα; κρίμα ᾗ δικαιοσύνην, καὶ πρὸς τούτῳ φυλάττων, ᾗ κατορθῶν αὐτὰ, καὶ αἰτεχόμενος αὐτῶν, τουτέστιν οὐ πρόχειρος, ᾗ προφυλάκως ἐπ' αὐτὰ χωρῶν, ἀλλ' οἷς ἐν πάσῃ σπουδῇ, ᾗ νεανικῶς, ὥστε ᾗ ἀντέχεσθαι λίαν αὐτῶν, ᾗ φυλάσσειν τὰ σάββατα μὴ βεβηλοῦν αὐτὰ, ἵνα πάλιν τοιοῦτο νοῇς. οὐκ ἐξῆν ἐν σαββάτῳ φρονεῖσθαι ποιᾶς τινὰ τῶν εἰς τὴν σαρκὸς πόνων, ἢ σπουδασμοῦ. ἔδει ᾗ μᾶλλον ἀργεῖν τοῦτο τοῦ θείου προστάσσοντος νόμου, πλὴν ἀργοῦντες γε νενομισμένας θυσίας προσκόμιζον τῷ Θεῷ τὸ νομικοῦ γράμματος αἰνιγματωδῶς ὑποφαίνοντος, ὅτι φρονεῖσθαι σαρκικῆς ἀποχομένους ἐμφρόνως ἱερουργεῖν προσήκει τῷ Θεῷ, θυσίας πνευματικὰς, καὶ ταῖς εἰς

ὁσμὴ εὐωδίας τῆς νοητῆς. ἀργίας οὖν ἀρα τῆς ἐξ ἁμαρτίων, καὶ σαρκικῶν ἐπιθυμιῶν τύπον ἐπλήρου τῆς κατὰ σάββατον ἀργίας ἡ δυνάμις. ὅτω προσήκει φυλάττεσθαι καὶ ἡμᾶς τὸ μὴ βεβηλοῦν τὰ σάββατα· ἀποπαυσάμενοι γὰρ ὡς ἔφην, φροντίδος ἁπάσης γεώδους καὶ σαρκικῆς, νοητῶς σαββατίζομεν, οὐ θύσας δι' αἵματος, καὶ καπνὸν τελοῦντες θυσίας, ἀλλ' ἱεραῖς ἀπουδάσμασι κατευφραίνοντες αὐτὸν, καὶ εἰς ὀσμὴν εὐωδίας ἑαυτοὺς ἀναφέροντες. τοιαύταις γὰρ θυσίαις διαρεσκεῖται ὁ Θεὸς, καθὰ γέγραπται. δεῖ δὴ οὖν ἀρα μὴ βεβηλοῦν τὰ σάββατα, ἀλλὰ τηρεῖν ὅ τοὺς τούτῳ καὶ τὰς χεῖρας καθαρεύοντας· καὶ πίνα ἔστον, αὐτὸς ἐδίδαξεν εἰπών. τὸ μὴ ποιεῖν ἀδίκημα; οὐ γάρ ἐστι φυλάττειν δυνάσθαι κείνοι, οἳ ποιεῖν ἀδικοῦσιν ἀδικεῖν ἐθέλοντας, καὶ τοῖς τῆς ἁμαρτίας ῥύποις τὴν χεῖρα καταμιαίνοντας. χεῖρα δὲ οὐχὶ πάντως τὴν τοῦ σώματος, αὐτὶ δέ γε τῆς χρεὼς τὴν τοιαύτην ἐνέργειαν, καθ' ἣν ἑκάστῳ τοῖς τοιαῦτα ἐπιτηδεύουσιν ἐγκαλοῦμεν.

Μὴ λεγέτω ὁ ἀλλογενὴς ὁ προσκείμενος τῷ κυρίῳ. ἀφορίᾳ με ἆρα κύριος ἀπὸ τοῦ λαοῦ τούτου. καὶ μὴ λεγέτω ὁ εὐνοῦχος, ὅτι ἐγώ εἰμι ξύλον ξηρόν. τάδε λέγει κύριος τοῖς εὐνούχοις· ὅσοι ἂν φυλάξωνται τὰ σάββατά μου, καὶ ἐκλέξωνται ἃ ἐγὼ θέλω, καὶ ἀντέχωνται τῆς διαθήκης μου, δώσω αὐτοῖς ἐν τῷ οἴκῳ μου, καὶ ἐν τῷ τείχει μου τόπον ὀνομαστὸν, κρεῖσσον υἱῶν, καὶ θυγατέρων, ὄνομα αἰώνιον δώσω αὐτοῖς, καὶ οὐκ ἐκλείψει.

Ἕτερον ὀφρὺν τῶν ἐξ αἵματος Ισραὴλ, ἤγουν ἀλαζονείας πρόφασιν, ἐμβριθῆ τε καὶ ἕωλον καθασύρει Θεός· ἐφρόνουν μὲν γάρ, ὡς ἔφην, μέγα, λέγοντες, πατέρα ἔχομεν τὸν Αβραὰμ, καὶ μέν ὅτι λαὸς ἅγιος ἐσμὲν ἐξελεγμένος, πεφάγμεθα δὲ εἰς κλῆρον Θεοῦ· ἔφυγον δὲ καὶ τὴν ἀπαιδίαν ἅτε δὴ τοῦ πατρὸς Αβραὰμ ἐκ εὐλογίας τάξει λαβόντος παρὰ Θεοῦ, ὃ, εἰς πλῆθος ἐκτεθῆναι τὸ ἀμέτρητον τὸ σπέρμα αὐτοῦ, ἰσάριθμον γὰρ τοῖς ἄστροις ἐπηγγείλατο Θεὸς δι' αἰνιγμοῦ αὐτό. εἴρητο δὲ πρὸς αὐτοὺς, καὶ διὰ τοῦ πανσόφου Μωσέως ὅ, οὐκ ἔσται ἐν ὑμῖν ἄγονος οὐδὲ στεῖρα· ὅτι δὲ μέγα τι χρῆμα καὶ ἀξαίρετον ἡ πολυπαιδία νενόμισται παρ' αὐτοῖς, πληροφορήσῃ τις λέγων τὸν ἅγιον προφήτην, αἱ δόξαι αὐτῶν, ἐκ τόκων, καὶ ὠδίνων, καὶ συλλήψεων, ἐπειδὰ δὲ γυναικὸς ὑπολήψεσθαι

Deo prudenter miniſtrare. Huius igitur ceſſationis in Sabbato virtus, otium & ceſſationem à peccato & carnis cupiditatibus figurabat. Sic eandem curam nos ſuſpicere debemus, ne Sabbata violemus. Superſedentes enim, vt dixi, omni cura terrena & carnali, intelligibiliter ſabbatizamus: non per ſanguinem & fumos celebrantes ſacrificia, ſed ſtudiis ſanctis illum exhilarantes, & in odorem ſuauitatis noſmet offerentes. Talibus enim ſacrificiis placatur Deus: ſicuti ſcriptum eſt. Oportet itaque Sabbata non violare: ſed ad hæc manus puras ſeruare. Quomodo autem, ipſemet docuit, inquiens: Ne faciant iniuriam. Nec enim cuſtodire iudicium, nec colere iuſtitiam poſſunt hi, qui iniuriam volunt inferre, & manum peccati ſordibus inquinare. Manum autem, non ſimpliciter eam quæ eſt corporis, ſed pro manu actuoſam quandam vim intelliges, per quam ad res quaſque gerendas accedimus.

Ne dicat alienigena qui appoſitus eſt Domino. Separabit me vtiq; Dominus à populo ſuo. Neq; dicat Eunuchus: Ego ſum lignũ aridum. Hæc dicit Dominus eunuchis: Quicunq; cuſtodierint Sabbata mea, & elegerint quæ ego volo, & tenuerint Teſtamentum meum, dabo illis in domo mea, & intra parietes meos locum celebrem, meliorẽ filijs ac filiabus, nomen æternum dabo illis, & non deficiet.

Aliud ſupercilium Iſraelitarum & arrogantiæ cauſam putidam & friuolam Deus inſectatur. Altum enim, vti dixi, ſapiebant, dicentes: Patrem habemus Abraham. Et: Populus ſanctus ſumus electus, atque in ſortem diuinam adſciti ſumus. Fugerunt etiam orbitatem, vtpote cùm primus pater Abraham loco benedictionis accepiſſet à Deo, ſemen ſuum in immenſam multitudinem propagandum: quod Deus promiſit ſtellas numero æquaturum. Dixitque illis per ſapientiſſimum Moyſem: Non erit in vobis orbus neque ſterilis. Quòd autem magna & præclara res cenſeretur ab illis fœcunditas prolis, è ſanctis prophetis quidam probabit: [Gloria eorum, ex partubus & parturitionibus, & conceptionibus.] propheta

item Esaias dicit septem mulieres apprehensuras vnum virum, quæ dicant:
Esai. 4. „ [Panem nostrum comedemus, & vestimentis nostris amiciemur: verumtamen vocetur nomen tuum super nos:
„ Aufer opprobrium nostrum.] Non enim volebant, vt dixi, tanquam liberis orbæ & steriles notari. Quia igitur videbantur Israelitæ propter carnalem nobilitatem & sobolis fœcunditatem elato esse animo: eos necessariò ab hac ignorantia abducit, inquiens: Ne dicat alienigena, qui appositus est ad Dominum: Separabit me Dominus à populo suo. Non enim, quia est alienigena, id est, non ex sanguine Israel, propterea non erit eius donorum & coniunctionis cum ipso, videlicet spiritualis, particeps: sed si Domino adhæreat, omnino inter domesticos & notos collocabitur, & ad gentem sanctam, ad regium sacerdotium, in sortem Dei cooptabitur, & in filiis Abraham numerabitur. Non enim omnes qui sunt ex Israel, hi Israel, sicuti sapientissimus Paulus ait, nec quia semen Abrahæ, omnes filii, sed filii promissionis reputantur in semine. Data est autem Abrahæ promissio à Deo, non solùm propter eos qui secundum carnem ab eo sunt, sed propter omnes per fidem genitos. Sic enim Abraham iustificatus est. Ergo qui insistunt vestigiis fidei Abrahamiticæ, his omnino dabitur, vt filiis accensеantur. Non igitur proselytum separabit à populo suo: at semel additum & vocatum per fidem suscipiet, populúmque sanctum nomi-
nabit. Quin etiam si quis, inquit, sit eunuchus, id est, carens liberis & sobole, ne dicat apud seipsum: Ego sum lignum aridum, id est, ne molestè ferat orbitatem. Apud Deum enim nihil istud est, nec eum reiiciet. Nam quæ virtus est, cuius præclari facinoris splendor, prolis fœcunditas? Carnis enim opera sunt hæc, nec reprehensione nec laude digna. Etsi enim aliquibus benedictionis loco datum sit, ad hoc Deo vocante: at nihil erit non habentibus incommodi. Quid enim contra eos dici potest, qui præmaturè mortui sunt, vel ante nuptias & coitum rebus humanis defuncti, liberos non susceperunt? Quomodo etiam iuuabit peccatis in hac vita addictos, quod multorum filiorum & filiarum patres existant? Neque dicat, inquit, qui liberos non habet: Ego sum

A ἑνὸς ἀνδρὸς, ὁ προφήτης φησὶν Ησαΐας· εἶπόν τε ὅτι τὸν ἄρτον ἡμῶν φαγώμεθα, καὶ τὰ ἱμάτια ἡμῶν περιβαλούμεθα, πλὴν τὸ ὄνομα τὸ σὸν κεκλήσθω ἐφ' ἡμᾶς, ἄφελε τὸν ὀνειδισμὸν ἡμῶν. οὐ γὰρ ἤθελον, ὡς ἔφην, ὡς ἄτεκνοί τε, καὶ στεῖραι κατονειδίζεσθαι. σκοπῶ ἐπιδημῶν ἐπὶ τὴν παλυπαιδίαν μεγάλα φρονῆν ἐδόκει τοῖς ἐξ Ισραὴλ, ἀναλγήτως αὐτοὺς καὶ ταύτης ἐξίστησι τῆς ἁμαρτίας, εἰπών. μὴ λεγέτω ὁ ἀλλογλυὴς ὁ προσκείμενος πρὸς κύριον, ἀφορίσει με ἄρα κύριος ἀπὸ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ. οὐ γὰρ ἐπεὶ ὦν ἀλλογλυὴς, τουτέστιν, οὐκ ἐξ
B αἵματος Ισραὴλ, διὰ τοῦτο καὶ ἀμέτοχος τῶν πρὸς αὐτὸν χαρισμάτων, ἤγουν τῆς πρὸς αὐτὸν οἰκειότητος, δηλονότι πνευματικῆς, ἀλλ' εἰ προσκέοιτο τῷ κυρίῳ, τάξεται πάντως ἐν οἰκείοις, καὶ ἐγνωσμένοις, καὶ εἰς ἔθνος ἅγιον, καὶ εἰς βασίλειον ἱεράτευμα, καὶ εἰς κλῆρον Θεοῦ. τελέσῃ δὲ καὶ ἐν τέκνοις Αβραάμ. οὐ γὰρ πάντες οἱ ἐξ Ισραὴλ οὗτοι Ισραὴλ, καθά φησιν ὁ πάν-
C σοφος Παῦλος, οὐδὲ ὅτι εἰσὶ σπέρμα Αβραάμ, πάντες τέκνα, ἀλλὰ τὰ τέκνα τῆς ἐπαγγελίας λογίζονται εἰς σπέρμα. δέδοται γὰρ τῷ Αβραὰμ ἡ ἐπαγγελία παρὰ Θεοῦ, οὐκ ὅτι μόνοις τοῖς ἐξ αὐτοῦ κατὰ σάρκα, ἀλλὰ γὰρ καὶ ἅπασι τοῖς διὰ τῆς πίστεως· ἐδικαιώθη γὰρ οὕτως Αβραάμ. σκοπῶ τοῖς στοιχοῦσι τοῖς ἴχνεσι τῆς πίστεως Αβραάμ, δοθήσεται πάντως τὸ τέλειν ἐν τέκνοις. οὐκ ἀ-
D φορίσει τοιγαροῦν τὸν προσήλυτον ἀπὸ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, τὸν γὰρ ἅπαξ προστεθέντα, καὶ κεκλημένον ἐν πίστει προσδέξεται, καὶ λαὸν ἅγιον ὀνομάσῃ. ἀλλ' εἴ τις εὐνοῦχος ἔστι, φησὶν, τουτέστιν, ἄπαις, ἢ ἄγονος, μὴ λεγέτω καθ' ἑαυτὸν, ὅτι ἐγώ εἰμι ξύλον ξηρὸν, τουτέστι, μὴ λυπείσθω διὰ τὴν ἀπαιδίαν. οὐδὲν γὰρ τοῦτο παρὰ Θεῷ, οὔτε μὴν ἀπόβλητον ἀποφαίνει. ὁποῖος γὰρ ἔσται ἀρετῆς, ἢ ποίων κατορθωμάτων λαμπρότης, ἢ πολυπαιδία; σαρκὸς ἔργα ταῦτα μέμου τε καὶ ἐπαίνου μακράν. εἰ γὰρ καὶ δέδοται τισὶν ἐν εὐλο-
E γίας τάξει τὸ ῥῆμα καιρὸν καλοῦντος εἰς τοῦτο, ἀλλ' οὐκ ἀδικήσει οὐδὲν τοὺς μὴ λαχόντας αὐτό. ἐπεὶ πῶς οὐ γέμοιτο καταῤῥήσεως ἔπος τοῖς τεθνεῶσι πρὸ ὥρας, ἢ πρὸ γάμου, καὶ μίξεως, τῶν καθ' ἡμᾶς πρόσωπον ἀποδημήσασιν, εἰς παίδων οὐχ ὑπαρξιν γονῆς; ὀνησιφόρον δὲ ἔπον τινὰ τοῖς φιλανθρώποις ἐν τοῖς δε τοῖς βίῳ, πολλῶν πατέρες υἱῶν καὶ θυγατέρων. μηδὲ λεγέτω φησὶν ὁ παῖδας οὐκ ἔχων, ὅτι ἐγώ εἰμὶ

Comment. in Esaiam.

ξύλον ξηρόν. λυπεῖ δὲ οὐδὲν, μᾶλλον δὲ αἰσ- A
χῶν εἴη φημὶ διαμνημονεύσαι καὶ νῦν τῶν
εὐνουχισάντων ἑαυτοὺς διὰ τὴν βασιλείαν τῶν
οὐρανῶν, κατὰ τὸν τοῦ σωτῆρος φωνὴν, οἷς αἱ ἐ-
φαρμόσαι τις, καὶ μάλα εἰκότως τὸν ἔν γε τού-
τοις πρὸς θεὸν λόγον. δώσω γὰρ αὐτοῖς, φησὶν, ἐν
τῷ οἴκῳ μου, καὶ ἐν τῷ τείχει μου τόπον ὀνομα-
στὸν. οἶκον δὲ καὶ τεῖχος, ἤτοι τὸν περίβολον, καὶ
ἀσφάλειαν ἀποκαλεῖ· ἔοικε τὴν ἐκκλησίαν, τὸ
ἄνω που τάχα, καὶ ἐν οὐρανοῖς, ἤγουν τὴν ὅπῃ B
γῆς, εἰς ἣν διαφαίνοιτο αὐτῶν ἀγνεία καὶ
σεμνότητι σὺν ἔμφρονι τῷ τρόπῳ καὶ ὅσοι τῆς εἰκαιότητος ἀπα-
δύσαντες καύχημα, καὶ πολυπαιδίας κρείττονα
τὴν ὑπὲρ τούτων δόξαν ἡγούμενοι, καὶ τὸ γε ἧκον
εἰς σεμνότητα πολιτείας, οὐδὲν διαφέρουσιν οὐδὲν διαφέρουσι. ὅπου δὲ κρείττων παρὰ θεοῦ δόξα ἀγώ-
νιον· δηλοῖ γὴ τοῦτο ἰωάννης, καὶ οὐκ ἀπ' ἐκλεί-
ψοι ἂν αὐτοῖς ἡ παρ' αὐτοῦ χάρις· ἐξαίρετα γὰρ
τῆς εἰκαιότητος τὰ ἆθλα, πλὴν οὐχ ἁπλοῖς οὐ-
νούχοις τὴν τῶν οὕτω λαμπρῶν ἀξιοῦ· ἐπαγ- C
γέλλεται χορηγίαν, ἀλλὰ τοῖς φυλάττουσι τὰ σάβ-
βατα αὐτοῦ, Χριστοῦ γὴ δηλονότι· ἕτερα δὲ, ὡς
ἔφην, τὰ αὐτοῦ σάββατα παρὰ τὸν νόμου. τὰ
μὲν γὰρ ἐν τύποις, τὰ δὲ τῆς ἀληθείας
καλλωπίζεται κάλλει. καὶ ἐπεὶ τοῖς ὑπολε-
ξαμένοις αὐτὸς βούλεται, καὶ αὐτεχομένοις τῆς
διαθήκης αὐτοῦ. βούλεται γὴ Χριστὸς οὐ τὰ ἐν
σκιαῖς, ἢ γράμμασι νομικῶς, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐν
τῇ διαθήκῃ τῇ παρ' αὐτοῦ· δῆλον δὲ ὅτι τῇ νέᾳ τε,
καὶ εὐαγγελικῇ. D

Καὶ τοῖς ἀλλογενέσι τοῖς προσκειμένοις κυ-
ρίῳ δουλεύειν αὐτῷ, καὶ ἀγαπᾶν τὸ ὄνομα κυ-
ρίου τὸ εἶναι αὐτῷ εἰς δούλους, καὶ δούλας, καὶ
παῖδας τοὺς φυλαττομένους τὰ σάββατά μου
μὴ βεβηλοῦν, καὶ αὐτεχομένους τῆς διαθή-
κης μου, εἰσάξω αὐτοὺς εἰς τὸ ὄρος τὸ ἅγιόν
μου, καὶ εὐφρανῶ αὐτοὺς ἐν τῷ οἴκῳ τῆς
προσευχῆς μου. τὰ ὁλοκαυτώματα αὐτῶν,
καὶ αἱ θυσίαι αὐτῶν ἔσονται δεκταὶ ὅτι τὸ θυ- E
σιαστήριόν μου. ὁ γὰρ οἶκός μου, οἶκος προ-
σευχῆς προσκληθήσεται πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν, εἶ-
πε κύριος ὁ συνάγων τοὺς διεσπαρμένους Ισ-
ραήλ.

Σωφρονέον τοῖς δηλουμένοις τὰ τοιαῦ-
τον τὸ λεγόμενον. τάδε λέγει κύριος τοῖς εὐνούχοις, καὶ τοῖς ἀλλογενέσι τοῖς προσκειμένοις κυ-
ρίῳ δουλεύειν αὐτῷ. ὁμιλεῖ τοῖς ἐξ
ἐθνῶν, καὶ ὅτι που μόνοις τοῖς ἐξ αἵματος Ισραήλ,

lignum aridum. Nihil autem nocet, imò verò neceſſe eſſe dico, vt mentionem faciamus nunc eorum, qui ſe propter regnum cœlorum eunuchos reddiderunt, iuxta vocem Seruatoris: quibus oratio à Deo hoc loco habita non abs re accommodari poteſt. Dabo enim illis, inquit, in domo mea & intra murum meum locum celebrem. Domum & murum, vel munitionem & ſecuritatem, appellare videtur Eccleſiam, ſuperam & cœleſtem, vel hanc quæ in terris verſatur: in qua reſplendent viri ſanctimoniæ & grauitati quaſi innutriti, & qui continentiæ laudem & oſtentationem reſpuunt, ac gloriam in ipſo, potiorem fœcunditate exiſtimant, & quoad grauitatem ac ſanctitatem conuerſationis, ab eunuchis nihil differunt. Hi accipiunt à Deo gloriam æternam, hoc enim illuſtre illis nomen eſt, illóſque gratia ipſius non deficiet. Eximia ſunt enim continentiæ præmia. Verum non ſimpliciter eunuchis hanc adeò illuſtris dignitatis ſubminiſtrationem pollicetur: ſed obſeruantibus ſabbata eius, Chriſti videlicet. Alia verò ſunt, vti dixi, eius ſabbata, quàm legis. Hæc namque in typis erant ſita: illa, veritatis pulchritudine illuſtrantur. Addit, qui elegerint quæ ipſe vult, ac tenuerint teſtamentum ſuum. Chriſtus autem vult non quæ in vmbris & literis legalibus conſiſtunt, ſed quæ ad Teſtamentum ſuum pertinent, nouum ſcilicet & Euangelicum.

Et alienis, qui adiecti ſunt Domino, ſeruire ei, & diligere nomen Domini, vt ſint ei in ſeruos & ancillas, & quicunque cuſtodiunt ſabbata mea, ne prophanent ea, & qui tenent Teſtamentum meum, inducam eos in montem ſanctum meum, & exhilarabo eos in domo orationis meæ: holocauſta eorum & victimæ eorum erunt acceptabiles ſuper altare meum. Domus enim mea, domus orationis vocabitur cunctis gentibus, dicit Dominus, qui congregat diſperſos Iſrael.

Adnectenda ſunt hæc quoque ſuperioribus, vt tale quid dicatur: Hæc dicit Dominus eunuchis, & alienigenis, addictis Domino, vt ſeruiant ei. Habet ergo ſermonem cum Gentibus, non cum ſolis Iſraelitis,

qui altum supercilium erigebant, & alienigenas impetebant, se portionem & sortem Dei, & populum sanctum nominantes, ac dictitantes: Beati sumus Israel, quia quæ sunt accepta Domino, nota sunt nobis. Constat ergo carnalis nobilitatis virtutem nos Deo non coniungere: nec enim quòd nati sunt Abrahamo, sors Dei manserunt: sed populo Dei numerandi sunt, qui spirituali copula ipsi adhærent: etiamsi alienigenæ sint, modo per fidem ei sint addicti, eiusque seruitutem gloriæ sibi ducant, ac nomen eius diligant, & ita diligant, vt submissionem in omnibus, regni illius iugum semper subeant, non ad ea quæ fas non est digredientes, nec præcipiti impetu ad alienorum deorum cultum recurrentes, sed fixam ac immotam mentem habentes, & ita sabbata eius, videlicet Christi obseruantes, vt ea non violent. Sabbatum enim colunt Iudæi ex legis præscripto, carnem omni labore vacuam seruantes, & otium veluti in negotiis corporalibus agentes. Sed hic Sabbatismus à Deo reiectus est. Qui verò in requiem Christi ingreditur, & mente sabbatizat, à suis feriatur operibus. Sic nimirum scribit sapientissimus Paulus. Itaque inducturum se pollicetur alienigenas in montem suum sanctum, & lætitia affecturum in domo orationis suæ. Hîc mihi vide, vmbram legis euersam esse, & literæ vetustatem iam inefficacem quodammodo. Omnia enim facta sunt in Christo noua: præterierunt vetera. Vetuit lex alienigenas domum Dei ingredi. nam ait: [Non intrabit Ammonita & Moabita in Ecclesiam Domini.] At vniuersorum Seruator & Dominus, rebus nostris in nouitatem spiritualem commutatis, alienigenas in domum sanctam suam inducturum se pollicetur. Montem enim sanctum, nullum alium esse dicit, quàm suam Ecclesiam: in quam ingressi, exhilarantur, donis eius affluentes, & spe Sanctorum ditati. Quòd autem purè & integrè versaturi sint, & Deum vniuersorum placabilem ac propitium habituri significauit, inquiens: Holocausta eorum & victimæ eorum erunt acceptabiles

Deut. 23. " di. nam ait: [Non intrabit Ammo-
" nita & Moabita in Ecclesiam Do-
" mini.]

A οἱ τὸν ὀφρὺν αἰαισσῶντες ὑψηλὸν κατεπεφύοντο τὸν ἀλλοφύλων, μερίδα καὶ κλῆρον Θεοῦ, καὶ λαὸν ἅγιον ἑαυτοὺς ὀνομάζοντες· φάσκοντες, Ὃ, μακάριοι ἐσμὲν Ισραὴλ, ὅτι τὰ δεκτὰ κυρίῳ γνωστὰ ἡμῖν ἐστί. προδήλον οὖν, ὅτι ὁ σαρκικῆς εὐγλωσσίας δυνάμις σωματοῖ Θεῷ· ὁ γὰρ ὅτι γεγόνασιν ἐκ Αβραὰμ, κλῆρος Θεοῦ μεμενήκασι, καταλογισθεῖεν ἂν εἰς λαὸν αὐτοῦ ἀφ' οὗ σὺν αφείας τῆς πνευματικῆς οἱ αὐτῷ προσκείμενοι, κἂν εἴλινες εἶεν ἀλλοφυλῶν, προσκείμενοι δὲ ἀφ' πίστεως τε, καὶ τιμῶν αὐτοῦ δουλείαν ἡγεῖσθαι καύχημα, καὶ ἀγαπᾶν τὸ ὄνομα αὐτοῦ. ἀγαπᾶν δ' οὕτως ὡς ἀφ' τῆς εἰσάπαν ὑποταγῆς τῆς αὐτοῦ βασιλείας ὑποτρέχειν ἀεὶ τὸν ζυγὸν, μὴ ἐξισταμένους ἐφ' ἃ μὴ θέμις, μήτε μὴν εὐπροφόρως ἔχοντας εἰς τὸ ἐλέσθαι παλινδρομεῖν, ὅτι γε τὸ δεῖν προσκεῖσθαι θεοῖς ἑτέροις, ἐρηρισμένων ἢ μᾶλλον καὶ ἀκραδάντων ἐχόντας ἀφοιδῶν, οὕτω τε φυλαττομένους τὰ σάββατα αὐτοῦ, ὥστε μὴ βεβηλοῦν αὐτά, Χριστοῦ δὲ δηλονότι. Σαββατίζουσι γὰρ Ιουδαῖοι κατὰ τὸν νόμον, τιμῶν σάρκα τηροῦντες ἔξω πόνου πάντος, καὶ ἀργίαν ὑπιτηδεύοντες τιμῶν ὡς ἐν ἔργοις σωματικοῖς. ἀλλ' ὁ Ιουδαϊκὸς Σαββατισμὸς ἀποβλητος ἐστὶν τῷ θεῷ, ὁ δὲ εἰσελθὼν εἰς τὴν κατάπαυσιν τοῦ Χριστοῦ, καὶ νοητῶς Σαββατίζων, κατέπαυσεν ἀπὸ τῶν ἰδίων ἔργων. γράφει γοῦν οὕτως ὁ σοφὸς Παῦλος, ὅτι ναὸν ἀλλοφύλων εἰσάξειν ἐπαγγέλλεται εἰς τὸ ὄρος τὸ ἅγιον αὐτοῦ, καὶ καταφρονεῖν αὐτοὺς ἐν τῷ οἴκῳ τῆς προσευχῆς αὐτοῦ· σκιᾶς μοι βλέπειν τιμῶν τοῦ νόμου σκιαὶ καταπεφαμμένου, καὶ τὴν παλαιότητα τοῦ γράμματος ἀπρακτοῦσθαι ἤδη πως. πάντα γὰρ γέγονεν ἐν Χριστῷ καινά, τὰ δὲ ἀρχαῖα παρῆλθεν. ἀπόφησι μὲν ὁ νόμος τοῦ δεῖν εἰς οἶκον ἰέναι Θεοῦ τοὺς ἀλλοφύλους· ἔφη γὰρ, οὐκ εἰσελεύσεται Αμμανίτης, καὶ Μωαβίτης εἰς ἐκκλησίαν κυρίου, ὁ δὲ γε τῶν ὅλων σωτὴρ, καὶ κύριος εἰς καινότητα τιμῶν πνευματικῶν τὰ καθ' ἡμᾶς μεθήσας, εἰσάξειν εἰς τὸν οἶκον τὸν ἅγιον ἑαυτοῦ καταπαγήσεται τοὺς ἀλλοφύλους. ὄρος γὰρ ἅγιον τοῦτόν ἐστιν ἕτερον εἶ φησὶ, πλὴν ὅτι τιμῶν ἑαυτοῦ ἐκκλησίαν, εἰς ἣν εἰσελθόντες κατόφρονοῦσιν τῶν παρ' αὐτοῦ χρείσμασιν, σκηνοφωνοῦντες δηλονότι, καὶ τιμῶν τῶν ἁγίων πλουτοποιοῦντες ἐλπίδα· ὅτι δὲ πολιτεύσονται καθαρῶς, ὑμνῶν τε, καὶ ἴλεων τῶν ὅλων ἕξουσι Θεὸν ἀφεμμελύνει, εἰπών, ὅτι τὰ ὁλοκαυτώματα αὐτῶν, καὶ αἱ θυσίαι αὐτῶν

ἔσονται δεκταὶ ὅτι τὸ θυσιαστήριόν μου. γέγονε A
ὁ λόγος ὡς ἐκ παραδείγματος, καὶ τύπου τῆς
τῷ νόμῳ λατρείας. πάλαι μὲν γὰρ κριοὺς, καὶ
ταύρους ὁλοκαυτοῦν ἔθος ἦν τοῖς ἐξ Ισραὴλ,
θυσίας τε προσάγειν. ὅπερ ἦν, ὡς ἔφην, πρε-
λήλακεν ἡ σκιὰ, ἅτε δι' αἵματος ποιοῦνται
τὴν εἴσοδον οἱ ἐξ ἐθνῶν κεκλημένοι, ἀλλ' οἷς ἑαυ-
τοὺς ἱερουργήσουσι τῷ Θεῷ, κόσμῳ μὲν ἀποθνή-
σκοντες, ζῶντες δὲ τῇ δικαιοσύνῃ, καθὰ γέγρα-
πται, ἔσονται γὰρ δεκτοὶ, καὶ εἰς ὀσμὴν εὐωδίας,
οἱ μὲν ὅλῳ ὡσπερ ἑαυτῶν τὸν ζῶντα ἱερεῖον ἀπο- B
φαίνοντες, ὡς ἐν ταξει νοεῖσθαι τὴν ὁλοκαυτω-
μένην, οἱ δὲ ὡς θυσίαν μερικὴν, ὁποία τίς ἐστιν ἡ
τῶν ἐν κυρίῳ γαμηκότων ζωὴ, μεμερισμέ-
νων πως ἅμα Θεῷ τε, καὶ κόσμῳ. τὰ γὰρ εἰς θυ-
σίας προσφερόμενα τῶν ζώων, οὐχ ὁλόκληρα
τοῖς θυσιαστηρίοις ἐπετίθετο μᾶλλον, ἀλλ' ἐξ
ἡμισείας, ἤγουν ἐκ μέρους. δεκτοὶ τοιγαροῦν
οἱ ἀλλογλῶς, ἑαυτοὺς προτιθέντες εἰς ὀσμὴν
πνευματικὴν· ὅτι δὲ οὐχὶ μόνοις τοῖς ἐξ Ισραὴλ.
ὁ θεὸς ἐκτενέμηται νεὼς, ἤγουν ὁ οἶκος τῆς C
προσευχῆς τὸ ὅτι πάντας Θεοῦ, αἰτήσῃ δὲ
μᾶλλον τοὺς ἀπὸ πάσης τῆς γῆς δι' ἐπιστροφῆς,
καὶ πίστεως καλυμμένους, εἰς ἐπίγνωσιν αὐτοῦ κα-
τάδηλον ὑπάρχειν εἰπών, ὅτι ὁ οἶκός μου, οἶκος
προσευχῆς κληθήσεται πᾶσι τοῖς ἔθνεσι. τίς οὖν
ἆρά ἐστιν ὁ ταῦτα προεξυπισχνούμενος; ἆρ' ὁ θε-
σπέσιος προφήτης Ησαΐας ὡς ἀπὸ γνώμης
ἰδίας; οὐ μὴν οὖν· εἶπε γὰρ ὁ κύριος, φησὶν, ὁ
συνάγων τοὺς διεσπαρμένους Ισραὴλ· οὗτοι τοι-
γαροῦν οἱ λόγοι, καὶ τὰ κατοικτίροντος αἱ φω-
ναί· φύσει γὰρ ὑπάρχων ἀγαθὸς πάντας ἀν- D
θρώπους θέλει σῴζεσθαι, καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀλη-
θείας ἐλθεῖν· πλὴν ὅτι τὸ τῆς ἡμερότητος μέγε-
θος, οὐκ ὅτι μόνοις ὤφθη τοῖς ἐξ ἐθνῶν, ὅτι-
λάμψαντος τῷ κόσμῳ Χριστοῦ, ἀλλὰ γὰρ καὶ
ὅτι τοὺς ἐξ αἵματος Ισραὴλ, σαφὲς αὖ γένοιτο
δεῖγμα τοῦτο, ὅ, εἶπεν ὁ κύριος ὁ συνάγων
τοὺς διεσπαρμένους Ισραὴλ. ἦσαν οὖν ἄρα καὶ
αὐτοὶ κατεσκεδασμένοι, καὶ οὐχὶ μᾶλλον σωμα-
τικῶς, ἤγουν ἔξω τοῦ τῆς Ιουδαίας ἀπενεγ- E
μένοι, καὶ εἰς πόλεις ὄντες ἑτέρας, ἢ χώρας,
ἀλλ' ὡς τῆς ἐνούσης πολιτείας ἀποφοιτήσαν-
τες, καὶ τῆς εἰς Θεὸν ἀγάπης ἀποπηδήσαντες·
οὐ γὰρ τετηρήκασι τὸ δοθὲν ἐντολῇ· εὑρή-
σομεν δὲ πλεοναχοῦ, καὶ ταῖς τῶν εἰδώλων θρη-
σκείαις προσηνεγμένους αὐτοὺς, καὶ χείλεσι μὲν τι-
μῶντας Θεὸν, ἀπεχρινισμένην δὲ αὐτῶν τὴν

super altare meum. Oratio autem hæc tanquam ab exemplo & typo legalis cultus sumpta est. Nam olim arietes & hircos incendere, ac sacrificia offerre solebant Israelitæ. Sed quoniam, vt dixi, vmbra transiit, non per sanguines aditum sibi faciunt, ex Gentibus vocati: sed veluti seipsos Deo sacrificant: mundo morientes, iustitiæ viuentes, sicuti scriptum est. Erunt autem accepti, & in odorem suauitatis, tum hi, qui totam quasi vitam sanctam reddunt, velut holocautomata, tum etiam hi qui particulare sacrificium offerunt: qualis est vita eorum qui nuptias in Domino contraxerunt, diuisi quodammodo Deo & mundo. Animantia enim in sacrificium seu hostiam oblata, non integra, sed dimidia vel ex parte aris imponebantur. Accepti sunt ergo alienigenæ, seipsos in fragrantiam spiritualem offerentes. Quòd autem non solis Israelitis tributum sit diuinum templum, seu domus orationis Dei qui est supra omnes, sed omnibus per orbem terrarum, conuersione & fide ad agnitionem ipsius vocatis patefactum, perspicuum facit, inquiens: Domus mea, domus orationis vocabitur omnibus Gentibus. Quis est ergo qui hæc promisit? Num diuinus propheta Esaias, velut ex sua sententia? Minimè. Dixit enim Dominus, inquit, qui congregat dispersos Israel. Hæ sunt igitur orationes, hæ voces commiserantis. Natura enim bonus cùm sit, omnes homines saluos fieri vult, & ad agnitionem veritatis venire. Cæterùm clementiæ magnitudinem non in solis gentibus apparuisse, postquam mundo Christus illuxerat, sed etiam in sanguine Israelitico oriundis: planum esse potest, ipso dicente: Dixit Dominus qui congregat dispersos Israel. Erant proinde & hi dissipati, non solum corpore tenus, extra Iudæam abducti, & ad alias ciuitates seu regiones euagati: sed tanquam qui à vita iusta recesserant, & à dilectione in Deum resilierant. Non enim mandatum sibi datum seruarunt: at sæpenumero eos inueniemus, & in idolorum cultum prolapsos esse, & labiis Deum honorare, animum autem alienatum

habere

habere ac eum frustra colere, doctrinasque & præcepta hominum docere. Ne itaque glorietur contra alienigenas refractarius Israel. Æqualem enim à Deo misericordiam & ipsi consequuti sunt: atque deprehensi sunt illi, non satis ingenui ac stabiles, nec in omni genere obedientiæ inculpabiles, sed dissipati ac sparsi, quemadmodum iam dixi.

Quia congregabo ad eum congregationem. Omnes bestiæ feræ, venite, comedite omnes feræ syluæ: Videte, quia omnes excæcati sunt, non norunt sapere. Omnes canes muti, non valentes latrare, somniantes in lecto, amantes dormitationem, & quasi canes impudentes, animo nescientes satietatem: & mali sunt, nescientes intelligentiam: omnes vias suas sequuti sunt, vnusquisque in vnum & idem.

Dupliciter intelligas quæ scripta sunt. Vel enim feras indomitas & immites appellat Gentes, vtpote sub tali tyranno, diabolo, inquam, educatas, & quasi efferatas, ac non humano more viuentes: vel dicere videtur feras, eos qui Israelem vastarunt, & propter impietatem in Christum toto ore deuorarunt. Si Gentium vt ferarum meminit: dicimus illis hoc dictum esse à Deo: Venite, comedite: quo omnem sanctorum charismatum affluentiam illis datam esse significat, & mensam esse appositam, quæ viuificat. Ederunt enim & ipsi panem vitæ: nam panis Christi participes facti sunt, & eiusdem cum Sanctis corporis, adeò vt gaudentes dicant: [Dominus
Psal. 22. " pascit me, & nihil mihi deerit, in
" loco pascuæ ibi me collocauit: Super
" aquam refectionis educauit me, ani-
" mam meam conuertit. Parasti in con-
" spectu meo mensam.] Dixit etiam per
" vnum è sanctis prophetis: [Edite, bi-
" bite, & inebriamini vicini.] qui enim procul aberant à Deo, propinqui per fidem facti sunt: qui quondam errabant, & sacro cibo repleti sunt. Scriptum enim est: Panis roborat cor hominis. Sin feræ intelligantur à nobis, qui deuorant Israelem, illud: Venite, edite, est tantumnon obiicientis illis eos, qui impiè egerunt, quibusque meritò contigit vt id patiantur, quippe

A Ἀμφότεροι δὲ ἔχοντες, καὶ μάτην αὐτὸν σεβόμενοι, διδάσκοντές τε διδασκαλίας, ἐντάλματα ἀνθρώπων. Οὕτω μὴ καυχάσθω τῶν ἀλλογενῶν ὁ δυσπάγωγος Ισραήλ· ἠλέηται γὰρ ἐν ἴσῳ ἔθνη καὶ αὐτὸς τῷ Θεοῦ· κατελήφθησαν γάρ, οὐκ ἀκριβάδικοι ἔχοντες τὸ γήσιον, ὅτε μιᾷ ἀμώμητον εἰσάπαξ τὸ δυπαλές, κατεσκεδασμένοι δὲ μᾶλλον, καὶ ἐσπαρμένοι, καθάπερ ἔφην ἄρτιος.

Ὅτι συνάξω ἐγὼ αὐτὸν συναγωγήν. πάντα τὰ θηρία τὰ ἄγρια, δεῦτε, φάγετε πάντα τὰ θηρία τοῦ δρυμοῦ. ἴδετε ὅτι πάντες ἐκ τετύφλωνται, καὶ οὐκ ἔγνωσαν φρονῆσαι. πάντες κύνες ἄνεοι ὑλακτεῖν, ἐνυπνιαζόμενοι κοίτῃ, φιλοῦντες νυσταγμόν, καὶ ὡς κύνες ἀναιδεῖς τῇ ψυχῇ, οὐκ εἰδότες πλησμονήν, καὶ εἰσὶ πονηροὶ οὐκ εἰδότες σύνεσιν, πάντες ἐν ταῖς ὁδοῖς αὐτῶν ἐξεκλείνησαν, ἕκαστος κατὰ τὸ αὐτοῦ.

Διχῇ τοῖς μεγαμμήνοις προσβαλεῖς· ἢ γὰρ θηρία, φησὶν, ἀπήλαστά τε, καὶ ἀνήμερα τοῖς ἔξ ἐθνῶν, ἅτε δὴ καὶ ὑπὸ τυράννῳ τε θραμμένα τοιούτῳ, τῷ διαβόλῳ φημὶ, καὶ οἷ ἐκ τεθηριωμένοι, καὶ ζῶντες οὐκ ἀνθρώπινως· ἤγουν θηρία καλεῖ ἑοικότως καταδηώσαντας τὸν Ισραήλ, καὶ ὅλῳ τῷ στόματι φαγόντας αὐτὸν διὰ τὴν εἰς Χριστὸν ἀσέβειαν. καὶ εἰ μὲν τῶν ἐθνῶν ὡς θηρίων μέμνηται· φαμὲν αὐτοῖς προσπεφωνῆσθαι παρὰ Θεοῦ, δεῦτε, φάγετε. σημαίνει δὲ τὸ πᾶσιν αὐτοῖς ἀμφιλαφῆ δεδόσθαι παρ' αὐτοῦ τὴν ἱερῶν χαρισμάτων, καὶ τὸ παρατεθεῖσθαι τράπεζαν τὴν ζωοποιόν· κατεδηδόκασι γὰρ καὶ αὐτοὶ τὸν ἄρτον τῆς ζωῆς, μέτοχοι γὰρ γεγόνασι τοῦ Χριστοῦ, καὶ σύσσωμοι τῶν ἁγίων, ὥστε καὶ χαίροντας λέγειν κύριος ποιμαίνει με, καὶ οὐδέν με ὑστερήσει, εἰς τόπον χλόης ἐκεῖ με κατεσκήνωσεν, ὅπου ὕδατος ἀναπαύσεως ὠξένθρεψέ με, τὴν ψυχήν μου ἐπέστρεψεν, ἡτοίμασας ἐνώπιόν μου τράπεζαν. ἔφη γὰρ καὶ διὰ ἑνὸς τῶν ἁγίων προφητῶν. φάγετε, πίετε, καὶ μεθύσθητε οἱ πλησίον. μακρὰν γὰρ ὄντες Θεοῦ γεγόνασιν ἐγγὺς διὰ τῆς πίστεως οἱ ποτὲ πλανώμενοι, καὶ τῆς ἱερᾶς ἐμπεπλῶσθαι τροφῆς γέγραπται γὰρ, ὅτι ἄρτος στερεοῖ καρδίαν ἀνθρώπου, εἰ δὲ δὴ θηρία νοοῖντο παρ' ἡμῶν οἱ καταφαγόντες τὸν Ισραήλ· δεῦτε, φάγετε, μενοῦνγε παῤῥησιαζόμενοι ὅτιν αὐτοῖς τοῖς πεπληκόσι, καὶ οἷς δικαίως πάσχειν πρέπει, καὶ μάλα εἰκότως· ἀπεκτόνασι

γὰρ τὸν ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς τῇ πίστει ἀ προσ- A qui principem vitæ interfecerunt, fi-
κάμψαι, ἐ γεγόνασι μακρὰν οἱ ἐγγὺς, ἐ λαὸς dem non admiſerunt, ac longè ab-
σχεδὸν Θεοῦ, κατεφυγμένοι δὲ μᾶλλον ὡς κυ- acti ſunt qui propè erant, nec am-
ειοκτόνοι. ἵνα ὖ μὴ φαίνηται Θεὸς κολάζων εἰ- plius Dei populus, ſed odio habiti
κῆ, καὶ δίκας αὐτῶν ζητῶν ἐπ' ὀνείδει, προβάλληται ſunt, vtpote Dominicidæ. Ne au-
δ' ὑμᾶς ταῖς αἰτίαις, αἷς δὴ καὶ ἔνοχοι γεγενότες δέ- tem ſine cauſa punire videatur Deus,
δονται τοῖς ὅλεθρον τοῖς ἐχθροῖς, ἤτοι τοῖς & de re nihili pœnas exigere: ſtatim
θηρὶ τοῖς καπάδρωμα. ἴδετε γὰρ, φησὶν, ὅτι illis crimina apponit, quibus impli-
πάντες ἐκτετύφλωνται, ὁρᾶν ἔγνωσαν φρενῆσαι. cati, dati ſunt in exitium hoſtibus,
τυφλοὶ γὰρ ὄντως οἱ ἐξ Ισραὴλ, μᾶλιστα ὖ vel in eſum beſtiis. Videte enim, B
τῶν ἄλλων οἱ γραμματεῖς τε καὶ οἱ Φαρισαῖοι, inquit, quia omnes excæcati ſunt,
καὶ οἱ καθηγεῖσθαι λαχόντες τῆς συναγωγῆς. οὐ non norunt ſapere. Verè enim cæci
γὰρ παρεδέξαντο φῶς τὸ ἀληθινὸν, οὔτε μὴν Iſraelitæ fuerunt, & præ aliis ma-
ἠθέλησαν γνῶναι Χριστὸν, καίτοι βοῶντα φῶς, ximè Scribæ, ac Phariſæi, & præ-
ποτὲ μὲν ὅτι ἐγώ εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου, fecti ſynagogæ. Nec enim veram lu-
ποτὲ δὲ πάλιν ἐγὼ φῶς εἰς τὸν κόσμον τοῦτον ἐ- cem admiſerunt, nec Chriſtum ſcire
λήλυθα, ὁ ἀκολουθῶν ἐμοὶ, ὖ μὴ περιπατήσῃ voluerunt, licet apertè clamantem,
ἐν τῇ σκοτίᾳ, ἀλλ' ἕξει τὸ φῶς τῆς ζωῆς. ἔξὸν nunc: [Ego ſum lux mundi:] nunc
οὖν ἄρα καταπλουτῆσαι τὸ φῶς προσηκαμένους iterum: [Ego lux in mundum hunc
τῇ πίστει, τοῦτο μὲν οὐ πεποιήκασιν, ὡς ὖ C veni: qui ſequitur me, in tenebris
ὁ προφήτης φησὶν ὑπομεινάντων αὐτῶν φῶς non ambulabit, ſed habebit lucem
ἐλθόντος αὐγῆς σκότος, μείναντες αὐγὴν ἐν ἀω- vitæ.] Cùm ergo liceret, fide ſu-
ρίᾳ περιεπάτησαν. ἔφη δὲ καὶ αὐτὸς ὁ σωτὴρ περί ſcepta, luce ditari, id quidem non
τε αὐτῶν, καὶ τῶν ὑπὸ χεῖρα λαῶν, ὅτι τυφλοί fecerunt, vt & propheta inquit: Ex-
εἰσι καὶ τυφλῶν ὁδηγοί. ἅπαντες οὖν ἐκτετύφλω- pectantibus illis lucem, factæ ſunt
νται, φησὶ, καὶ οὐκ ἔγνωσαν φρενῆσαι. tenebræ: & expectantes ſplendorem,
καὶ γὰρ ὡς ἀληθὲς αὐτοῖς ἐμφέρων, καὶ in caligine verſari ſunt. Et ipſe Ser-
σὺν ἐπ' αὐτῷ ὀπισθράξασθαι σπουδῆς τῆς τῆς σωτη- uator dixit de illis & de populo illo-
ρίας πρόντος καιροῦ· προσέτερπε γοῦν αὐτοὺς D rum manui commiſſo: Cæci ſunt &
εἰς τοῦτο λέγων ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ, σπράξασθε cæcorum duces. Omnes igitur, in-
παιδείας μήποτε ὀργισθῇ κύριος, ἐ ἀπολεσθε quit, excæcati ſunt, neque ſapere
ἐξ ὁδοῦ δικαίας, ὅταν ἐκκαυθῇ ἐν τάχει ὁ θυ- norunt. Erat enim verè hominum
μὸς αὐτοῦ ἐφ' ὑμᾶς· ὅπερ ὖ οὐκ ἐπεσπράξαντο prudentum & intelligentium, cele-
τῆς σῆς Χριστοῦ παιδείας, ἐξεκαύθη κατ' αὐτῶν riter præſens ſalutis tempus appre-
ὁ θυμὸς, καὶ ἀπολώλασιν ἐξ ὁδοῦ δικαίας, hendere. Ad quod & diuinus Da-
τουτέστιν, ἐξω γεγόνασι πολιτείας εὐαγγελικῆς, δι' uid eos cohortatus eſt, dicens:
ἧς καὶ μόνης, οἱ τῆς ἀρεσκούσης Θεῷ δικαιοσύ- [Apprehendite diſciplinam, ne quan- Pſal. 2.
νης ἀκλάμπουσι ζῆποι. πρὸς δέγε τοῦτ' ἔστι τυ- do iraſcatur Dominus, & pereatis
φλοὶ, φησὶ, καὶ κύνες ἦσαν ἄναυδοι, ὖ δυνάμενοι à via iuſta, quum citò exarſerit fu-
ὑλακτεῖν, ἐνυπνιαζόμενοι κοίτῃ, φιλοῦντες ror eius in vos.] Quoniam verò hanc
νυσταγμὸν, ὡς ἐκ παραδείγματος σαφηνίζει per Chriſtum diſciplinam non appre-
περὶ αὐτῶν ποιούμενα λόγους. οἱ μὲν γὰρ ταῖς henderunt, exarſit in eos furor, &
ποίμναις ἑπόμενοι κύνες κύκλῳ περινοστοῦντες de via iuſta perierunt, id eſt, alie-
ἀεὶ, κρείττους εἰσὶ καὶ ὕπνου, ὖ νυσταγμοῦ. Εἰ ni facti ſunt à conuerſatione Euan-
γάρ που τι τῶν ἀπηλάτων ὀφθείη θηρίων, καθυ- gelica, per quam & quidem ſo-
λακτοῦσιν ἰσχύνως, ἐ πάντι σθένει χρώμενοι lam, modus iuſtitiæ Deo gratæ e-
τῷ θρέμματι ἀποσοβῆν ἐπιζητοῦσι, ὖ τοῦτο ἔργον lucet. Præterquam quòd, inquit,
αὐτοῖς. τούτοις ἐοικέναι χρὴ τοὺς τῶν λογικῶν ποι- cæci ſint, etiam canes muti erant, E
non valentes latrare, ſomniantes in
lecto, dediti ſomno: De illis velut
ab exemplo manifeſto verba facit.
Qui enim gregem ſequuntur canes,
vndique circumeuntes ſemper, nec
ſomno, nec dormitatione vincuntur.
Si quod enim animal efferatum con-
ſpiciatur, allatrant fortiter, & omni-
bus viribus à pecore arcere ſata-
gunt, atque hoc eorum eſt offi-
cium. Hos imitari neceſſe eſt gregis

ratione præditi præfectos duces videlicet & doctores, vt curam habeant subditorum, & omnibus modis eos abigant, qui iniuriam parant, quique à dilectione in Deum abducunt, persuadentes reuerentiam quæ erga illum habenda est, paruifacere, & ad quod ipsis placet attrahentes. Sed talès esse nolebant Iudaicæ synagogæ præpositi: imò canes erant muti, dormitationem amantes, & in lecto somniantes. Etenim licet populo suo vtilia præcipere, ac contrà docentium impetus propulsare deberent, id quidem non præstiterunt, sed ipsi potius eos in voraginem interitus præcipitarunt. Quod docebit vniuersorum Deus, inquiens: Sacerdotes tui non dixerunt, vbi est Dominus: & qui tenent legem meam, non sciuerunt me, ac pastores in me egerunt impiè, & prophetæ prophetarunt Baal. Itaque nolebant ceu canes contra infestantes gregem latrare, sed canum impudentiam imitabantur & veracitatem satietatis nesciam. Nam pecuniæ amantes, & turpi lucro addicti, & munerum largitionibus delectati, legem præuaricati sunt: qui etiam cum pudore, interdum iniustum calculum ferebant in eos qui iniuriam nullam fecerant: impiumque iustificabant. Non enim nouerunt satietatem, id est, satiari nequibant, turpi quæstu videlicet. His etiam de causis eos accusauit Seruator ipse, dicens: [Væ vobis Scribæ & Pharisæi, hypocritæ: decimatis mentam, & anethum, & cuminum, & quæ grauiora legis sunt, omisistis, iudicium, misericordiam, & fidem.] De illis autem dixit diuinus propheta Esaias: [Quomodo facta est meretrix ciuitas fidelis, Sion, plena iudicio, in qua iustitia dormiuit, nunc autem homicidæ? Argentum vestrum adulteratum: caupones tui miscent vinum aqua, principes tui non obediunt, socii furum, diligentes munera, persequentes retributionem, orphanis non iudicantes, & iudicio viduæ non attendentes.] Quin & diuinus Abbacum, eadem de re, tantumnon illachrymans, appellabat Deum: [Quousque Domine, Domine, clamabo, & non exaudies? vociferabor ad te, iniuria afflictus, & non seruabis? Quare mihi ostendisti labores & molestias, vt viderem miseriam & impietatem? Aduersum me factū est iudicium, & iudex accipit. Propterea dissi-

Matt. 23.

Isai. 1.

Abac. 1.

μίων τοὺς ἐπισκόπους, καθηγητὰς δηλονότι, καὶ διδασκάλους, ὥστε κήδεσθαι καὶ τῶν ὑποζυγίων, καὶ ἀπελαύνειν τοὺς καθ' ὑπόνοιαν βλάπτειν ἀδικεῖν ἐθέλοντας, καὶ ἀποφέροντας μὲν τῆς εἰς Θεὸν ἀγάπης, καταλιγαίνειν αἰδοῦς τῆς εἰς αὐτὸν αἰδοῦς, εἰς ἣν ὁ αὐτὸς δοκιμῶ ἁρπάζοντας, ἀλλ' οὐκ ἤθελον εἴ τι τοιοῦτο τῆς Ἰουδαίων συναγωγῆς οἱ προεστηκότες· μᾶλλον γὰρ ἦσαν κύνες ὑπνηροὶ λυσαγμὸν φιλοῦντες, καὶ κοίτην ὑπνιαζόμενοι. καίτοι γε δέον τοῖς ὑποκειμένοις λαοῖς εἰσηγεῖσθαι τὰ χρήσιμα, καὶ τῶν ἐπιόντων διδασκαλῶν εἰωθότων τὰς ἐφόδους ἀποσοβεῖν, τοῦτο μὲν οὐκ ἔδρων, αὐτοὶ δὲ μᾶλλον αὐτοῖς τοῖς τῆς ἀπωλείας ὑπέστρωσαν βόθρους. καὶ τοῦτο διδάσκων λέγει ὁ τῶν ὅλων Θεός· οἱ ἱερεῖς σου οὐκ εἶπαν, ποῦ ἐστὶ κύριος, καὶ οἱ ἀντεχόμενοι τοῦ νόμου οὐκ ἐπίστασάν με, καὶ οἱ ποιμένες ἠσέβουν εἰς ἐμέ, καὶ οἱ προφῆται ἐπροφήτευον τῇ Βάαλ. οὐκοῦν ὥσπερ κύνες καθυλακτεῖν μὲν τοῖς πάσι μὴ ἐπιτρέπουσιν οὐκ ἤθελον, ἐμιμοῦντο δὲ τοῦ κυνὸς τὴν αἰσχρωτίαν, καὶ ὃ μὴ εἰδέναι πλεονεκτῶ. φιλόπλουτοι γὰρ ὄντες, καὶ λημμάτων αἰσχρῶν ἠττώμενοι, καὶ δωροδοκίαις ὑπερχαιρόμενοι πλεονεκτοῦσι, καὶ αἰσχυνόμενοι φῆφον ἀδικον καταφέροντες ἐπὶ ὅτε τῶν ἀδικουμένων μηδὲν, δικαιοῦντες δὲ τὸν ἀσεβῆ, ὑπὲρ ἡδονὴν πλεονεκτῶ, τουτέστι, κέρδη λημμάτων αἰσχρῶν δηλονότι· καὶ ὅτι τούτοις αὐτοὺς καὶ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ ἠτιᾶτο λέγων. οὐαὶ ὑμῖν γραμματεῖς, καὶ Φαρισαῖοι ὑποκριταί, ὅτι ἀποδεκατοῦτε τὸ ἡδύοσμον, καὶ τὸ ἄνηθον, καὶ τὸ κύμινον, καὶ ἀφήκατε τὰ βαρύτερα τοῦ νόμου, τὴν κρίσιν, καὶ τὸν ἔλεον καὶ τὴν πίστιν. ἔφη δὲ περὶ αὐτῶν καὶ ὁ θεσπέσιος προφήτης Ησαΐας· πῶς ἐγένετο πόρνη πόλις πιστὴ Σιὼν, πλήρης κρίσεως, ἐν ᾗ δικαιοσύνη ᾠκοιμήθη, νυνὶ δὲ φονεῖς; ὁ ἀργύριον ὑμῶν ἀδόκιμον, οἱ κάπηλοί σου μίσγουσι τὸν οἶνον ὕδατι, οἱ ἄρχοντές σου ἀπειθοῦσι, κοινωνοὶ κλεπτῶν, ἀγαπῶντες δῶρα, διώκοντες ἀνταπόδομα, ὀρφανοῖς μὴ κρίνοντες, καὶ κρίσιν χήρας οὐ προσέχοντες. ναὶ μὴν καὶ ὁ θεσπέσιος Ἀββακοὺμ, ἐπ' αὐτῷ δὴ τούτῳ μονονουχὶ, καὶ δεδακρυμένως προσφωνῶ πρὸς Θεόν. ἕως τίνος κύριε, κύριε κεκράξομαι καὶ εἰσακούσῃ· βοήσομαι πρός σε ἀδικούμενος, καὶ οὐ σώσεις; ἵνατί μοι ἔδειξας κόπους, καὶ πόνους, ἐπιβλέπειν κακώσεις, καὶ ἀσέβειαν; ἐξ ἐναντίας μου γέγονε κρίσις, καὶ ὁ κρίνειν λαμβάνων. διὰ τοῦτο δι-

σκέδασθαι νόμος, & ὃ διεξάγεται εἰς τέλος κεί- A
μα, ὅτι ὁ ἀσεβὴς καταδυναστεύει τὸν δίκαιον· ἕ-
νεκεν τούτου ἐξελθύσεται ὁ κρίμα διεστραμ-
μένον. Ὁμοιοῖ δὲ μὲν φιλογρήγορον τῷ ἐν ἀγέ-
λαις κυνῶν ζηλοῖν οὐκ ἤθελεν, ἀπεμιμεῖτο
δὲ μόνον αὐδὶς κατά γε τὸ εἰκῆ, καταφρονητὰς μὲν
ἁπάσης αἰδοῦς, ἐκκεῖσθαι δ' ἀκορέστως ταῖς τῶν
ληιμάκων συλλογαῖς. καὶ πρὸς γὰρ τούτῳ, πονη-
ροὺς αὐτοὺς εἶ φησι, καὶ οὐκ εἰδέναι σύνεσιν.
Ὁμοιοῖ ἀσύνετος ὁ πονηρός· ἡ γὰρ σύνεσις πρέ- B
ποι ἂν μάλιστα τοῖς εὖ ἤθεσιν ἀγαθουργεῖν, πονη-
ρία δὲ φρενὸς ἀπέστω τῆς ἀγαθῆς. ἴσον γὰρ ἰδεῖν
ψώρας τε, καὶ ἕλκος ἐν σώματι, καὶ πονηρίαν
εἰς νοῦν· ἀσύνετον γὰρ αὐτὸν ἀποφαίνει καταφέ-
ρουσα πρὸς σκαιότητα, καὶ ἀποτελοῦσα δύ-
στροπον. ὅτι δὲ πονηροὶ γεγόνασι, καὶ ἀσύνετοι,
τούτου ἕνεκα τῆς αἰτίας, πάντες, φησὶν, οἱ τοῖς
ὁδοῖς αὐτῶν ἐξηκολούθησαν ἕκαστος καὶ ὁ αὐτός.
ἀφέντες γὰρ ὥσπερ ὃ, λύγῳ φέρεσθαι πάντες
ἀγαθοί, καὶ ὃ δεῖν ἕπεσθαι τοῖς τετιμωμένοις, C
τοῖς σφῶν αὐτῶν θελήμασιν ἄλλας ὥσπερ ἀφέν-
τες ἰδίας ἕκαστον ὃ καθ' ἡδονὴν, καὶ οὐ καθ'
ἕνα μόνον, ἀλλὰ γὰρ καὶ καὶ ὃ αὐτὸ, τουτέστιν ὁ-
μοῦ, & καὶ πληθύν. εὑρήσομεν γὰρ τοὺς τῶν Ιου-
δαίων καθηγητὰς ἐκπατά τε, καὶ τοῖς θείοις ἀπά-
δοντα νόμοις, & ἐν συλλόγοις αὐτῶν, καὶ σύνε-
δρίοις βυλευομένους, καὶ πρᾶττοντας. πεπλώ-
κασι γὰρ ὅτου καὶ εἰς τὰ τῆς κυριοκτονίας ἐγκλήμα-
τα, ἐπράποντο δὲ καὶ ἕτερος ἕκαστος εἰς τὴν ὁδὸν
αὐτοῦ. φιλήδονοι γὰρ ἦσαν μᾶλλον ἢ φιλόθεοι, καὶ D
τοῖς τοῦ πρόντος βίου τερπικαπασμοῖς ἐφήδοντο
μᾶλλον, τῆς ἐννόμου τε, καὶ ἀρίστης ζωῆς εἰσάπαν ὀλιγωρήσαντες.

pata est lex, & non deducitur in finem iudicium. Impius enim valet contra iustum. Idcirco egreditur iudicium peruersum. Itaque vigilantiam, quæ est in grege canum, noluerunt æmulari: sed in eo solùm imitati sunt, quòd sint contemptores omnis verecundiæ, incumbantque prædis coaceruandis insatiabiliter. Ad hæc eos malos esse dicit, & nescire intelligentiam. Itaque stultus est malus: nam intelligentia iis conuenit maximè, qui bene facere solent: at malitia à mente bona absit. Perinde est enim scabiem & vlcus videre in corpore, ac in animo malitiam. Stultum enim ipsum reddit, ad agrestem ruditatem adducens, & ferocem efficiens. Quia verò mali fuerunt & stulti, hinc etiam: Omnes, inquit, vias suas sequuti sunt, quisque in vnum & idem. Nam cùm rectâ ad omne bonum ferri, & quæ oraculis prodita sunt, sequi desisterent: suæ voluntati totas habenas laxarunt, & fecerunt pro animi sui libidine: nec solum singulatim, sed in vnum & idem, id est, simul ac gregatim. Inueniemus enim præfectos Iudæorum, fœda & diuinis legibus dissentientia in collegiis ac consessibus suis & consultasse & fecisse. Ita enim lapsi sunt in dominicidii crimen, & aliis atque aliis modis quisque ad viam suam auersi sunt. Voluptatum enim amantiores erant, quàm Dei: & vitæ huius occupationibus magis oblectabantur, vita honesta & præclara in totum neglecta.

Ἴδετε ὡς ὁ δίκαιος ἀπώλετο, καὶ οὐδεὶς ἐνδέχεται τῇ καρδίᾳ, καὶ ἄνδρες δίκαιοι αἴρονται, καὶ οὐδεὶς κατανοεῖ. ἀπὸ γὰρ προσώπου ἀδικίας ἦρται ὁ δίκαιος, ἔσται ἐν εἰρήνῃ ἡ ταφὴ αὐτοῦ, ἦρται ἐκ τοῦ μέσου.

Videte vt iustus perijt, & nemo excipit corde, & viri iusti tolluntur, & nemo animaduertit. A facie enim iniustitiæ sublatus est iustus. erit in pace sepultura eius, sublatus est è medio.

CAP. LVII.

Ἀποφαίνων ὅτι κύνες γεγόνασιν ἄνοες, καὶ ἀκόρεστοι πρὸς φιλοκαρδίαν, προσαποδείκνυ- E
σιν ἐν τούτοις ῥήμασιν ὄντας, & καταφρονητὰς, ὡς καὶ ὅπῃ τοῖς ἐσχάτοις τῶν πλημμελημάτων, ἀ-
πήγκωτος ἔσχον, καὶ ὃ χείρων μετανοεῖν, οὐδὲ εἰς
νοῦν βούλεσθαι προθυμουμένους· ἀπώλετο
γὰρ, φησὶν, ὁ δίκαιος, καὶ οὐδεὶς ἐνδέχεται τῇ
καρδίᾳ, καὶ ἄνδρες δίκαιοι αἴρονται, καὶ οὐδεὶς
κατανοεῖ. ἔοικε δ' ἐφ' οὗτοις ὑποδηλοῦν τὰ
εἰς Χριστὸν ἁλμήματα τῆς Ιουδαίων ἀγέλης, καὶ

Cùm ostenderit eos canes mutos fuisse, & insatiabili auaritia præditos: his verbis porrò demonstrat eos socordes esse & contemptores, adeò vt in extremis flagitiis obdurescerent, & resipiscere ne in animum quidem inducere parati essent. Periit enim iustus, inquit, & nemo excipit corde, & homines iusti tolluntur, & nemo animaduertit. Quibus verbis subindicare videtur nefarios ausus Iudaici gregis contra Christum,

& quæcumque fecerunt contra sanctos Apostolos. Occiderunt enim Iesum, tantum non propheticum illud clamantes, & dicentes: Ligemus iustum, quia incommodus nobis est: & quantum ad ipsorum animum consiliumque attinet, periit iustus ille, id est, qui peccatum non nouit: nec enim iustis de causis eum interfecerunt, & viros iustos diuinum illis & Euangelicum sermonem largientes; & ad crudelitatis suæ agnitionem ac resipiscentiam vocantes, in periculum immisericordes adduxerunt. Sublatus hinc est ab illis diuinus Stephanus, cum prolixum ad eos sermonem habuisset, & quibus rebus eos illaqueari par erat ad resipiscentiam, his ipsis ad offensionem exacuebantur. Tolluntur ergo, inquit, viri iusti, & nemo excipit corde, id est, nemo dignatur animo reponere impietatis magnitudinem. Sublatus est etiam à facie iniustitiæ iustus, id est, iniusti oppugnabant iustos, ac mali obtinuerunt contra eum qui non nouit delinquere. Erit igitur in pace sepultura eius, sublatus est de medio. Obserua mihi iterum orationis figuram. Scopum enim & propositum eorum qui sustulerunt, non reuera ipsius rei exitum ostendit, quasi ita se haberet vt dicitur. Non enim sublatus est de medio Christus: nec hi qui eius legatione functi sunt, iusti etiam ipsi, vtpote ab ipso iustificati. At quodammodo exterminati sunt è medio, quantum, inquam, ad conatum ac institutum eorum qui occiderunt, attinet. Accusationem autem hanc in omnes occisores cadere & incurrere, & neminem Iudæorum extra culpam esse, insinuat, cùm inquit: Erit in pace sepultura eius. Sepulturam vocat mortem. Illud, in pace, adiectum, insinuat neminem prorsus in tribubus Iudaicis, impiis eorum conatibus restitisse, vel se opposuisse, & impiè agere volentes increpasse. sed vno omnes consensu & coniunctis animis, contra Christum audax hoc facinus suscepisse, & pace inter seipsos facta, interfeciisse.

A ὅσα πεποιήκασι τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις, ἀπεκτόνασι γὰρ τὸν Ἰησοῦν, μονονουχὶ τὸ προφητικὸν ἐκεῖνο βοῶντες, καὶ λέγοντες. δίκωμεν τὸν δίκαιον, ὅτι δύσχρηστος ἡμῖν ἐστί, τὸ γε ἦκον εἰς τὸν αὐτῶν σκοπὸν αὐτοῖς, ἀπώλετο δίκαιος ὤν, τουτέστιν, οὐκ εἰδὼς ἁμαρτίαν· οὐ γὰρ ἐπ' αἰτίαις ἀλόγοις ἀπέκτειναν αὐτόν, ἄνδρας τε ὄντας δικαίους τοὺς θεῖον αὐτοῖς, καὶ διαλογικὸν προσφέροντας λόγον, καὶ καλοῦντας εἰς μετάγνωσιν τῆς οἰκούσης αὐτοῖς ὠμότητος εἰς πίεσιν B ἐλθεῖν ἀφιλοικτίρμονως προσκέκαυσθε. αἴρεται γοῦν πρὸ αὐτοῖς ὁ θεσπέσιος Στέφανος μακρὸν πρὸς αὐτοὺς καταστείνας λόγον, καὶ δι' ὧν ἐκεῖνος ἔσχολιάζεσθαι πρὸς μετάγνωσιν, ἀφ' τούτων αὐτῷ κατεθήγοντο πρὸς τὸ δυσμενές. αἴρονται τοίνυν ἄνδρες δίκαιοι, φησί, καὶ οὐδεὶς ἐν δέχεται τῇ καρδίᾳ, τουτέστιν, εἰς νοῦν ἀξιοῖ βαλέσθαι τῆς δυσεβείας τὸ μέγεθος κατηγωνίσθαι τοὺς δικαίους, καὶ κεκρατήκασιν οἱ πονηροὶ τοῦ μὴ εἰδότος πλημμελεῖν. ἔσται δὲ οὖν ἐν εἰρήνῃ ἡ ταφὴ αὐτοῦ· ἦρται ἐκ τοῦ μέσου. ἄθρει δή μοι πάλιν τοῦ λόγου τὸ σχῆμα· τὸν γὰρ τοῦ σκοπὸν τῶν ἀνῃρηκότων, καὶ οὔτι που πάντως τὸ τοῦ πράγματος ἔτως ἔχον ὡς λέγεται ἀφανίζουσι πέρας. οὐ γὰρ ἦρται ἐκ τοῦ μέσου Χριστὸς, ὅτι μὴν οἱ τὰ αὐτοῦ προσκόπτοντες, δίκαιοι καὶ αὐτοὶ τυγχάνοντες, ὡς πρὸ αὐτοῦ δικαιούμενοι· λέγεται γε μὴν οὐδ' ἐκ μέσου κατά γε φημὶ τὸ τῶν ἀνῃρηκότων ἐγχείρημα· ὅτι δὴ τῶν ἀνῃρηκότων ἁπάντων κατέχει τὸ κατηγόρημα, καὶ οὐδεὶς ἐν τοῖς C Ἰουδαίοις, ὃς ἔξω κείσεται τῆς αἰτίας, ὑπαινίσσεται, εἰπών. ἔσται δὲ εἰρήνη ἡ ταφὴ αὐτοῦ, καὶ ταφὴν μὲν ὀνομάζει τὸν θάνατον, ὃ δὲ ἐν εἰρήνῃ προστεθεὶς ὑπαινίσσεται, ὅτι οὐδεὶς ἐν ὅλως ἐν τοῖς τῶν Ἰουδαίων τάγμασιν, ἀνθεστηκὼς ταῖς ἀνοσίαις αὐτῶν βουλαῖς, ἤχθη αὐτομολίᾳ μόνος, καὶ τοῖς ἀνοσιουργεῖν ἐθέλουσιν ἐπιθυμῶν· οὐ μιᾷ γὰρ ἅπαντες βουλῇ, καὶ γνώμῃ τεθυμώκασι τῷ Χριστῷ, εἰρωδιόντές τε πρὸς ἀλλήλους ἀπέκτονασιν αὐτόν. D E

Vos autem accedite huc, filij iniqui, semen adulterorum, & meretricis. In quo oblectati estis? & super quem aperuistis os vestrum? & in quem laxastis linguam vestram? Nónne vos estis filij perditionis, semen iniquum?

Ὑμεῖς δὲ προσαγάγετε ὧδε, υἱοὶ ἄνομοι, σπέρμα μοιχῶν καὶ πόρνης. ἐν τίνι ἐντρυφήσατε; καὶ ἐπὶ τίνα ἠνοίξατε τὸ στόμα ὑμῶν; καὶ ἐπὶ τίνα ἐχαλάσατε τὴν γλῶσσαν ὑμῶν; οὐχ ὑμεῖς ἐστε τέκνα ἀπωλείας, σπέρμα ἄδικον;

Ex pollῆς ἀγάπης φιλοθείας ὁ θεσπέσιος προφήτης τὰς τῶν Ἰουδαίων ὑβριστικὰς ἀγυρτομίας ὑπεμιμνήσκετο, καὶ καταγελᾶσθαι λίαν ὅτι τὰς ἀνοσίους αὐτῶν φωνὰς, ἃς εἰρήκασι κατὰ Χριστοῦ. Ἀφάτως γὰρ μέχρι πάντος, οἱονεὶ γαλαντίας ἐπ' αὐτὸν γλωττίζοντες, καὶ ὅλοις ὥσπερ ἱστίοις τῆς ἀνάσης ἀνεξικακίας αὐτοῦ καταπετάννυντες· τί γὰρ τῶν ἐκ τόπων οὐκ ἀλόγιστον ἀπ' αὐτῶν κατειρηκότες αὐτόν; Σαμαρείτην, καὶ οἰνοπότην, καὶ ἐκ πορνείας γεγενημένον ὠνόμαζον αὐτὸν, καὶ δαιμονᾶν ἔφασκον τὸν ἐπιτιμῶντα δαίμοσι, καὶ ἐν Βεελζεβοὺλ ἐργάζεσθαι τὰς θαυμασίας, τὸν σεισμὸν ποιοῦντα τὸν Βεελζεβούλ. εἶτα τελευτῶντες Πιλάτῳ προσῆγον, καὶ κατηγόρουν αὐτοῦ, τῶν μὲν ἀληθῶν οὐδὲν, ψευδεπιαις ἢ μᾶλλον, καὶ συκοφαντίαις χρώμενοι· ἔφασκον γὰρ ὅτι σοῦ αἰτιᾶ τοὺς ὄχλους, καὶ κωλύει φόρους διδόναι Καίσαρι. ἕτερα δὲ πρὸς τούτοις, ἃ τῆς αὐτῶν κεφαλῆς τιμιώτερα ἦσαν, κατεψεύδοντο φλύαρα, ὅτι τούτοις αὐτοὺς καὶ αὐτὸς ὁ σωτὴρ ἠπάτα, λέγων Ἀφ' ὑψηλῆς φωνῆς Ὡσηέ, καὶ αὐτοῖς ὅτι ἀπεπήδησάν ἀπ' ἐμοῦ· δειλαιοί εἰσιν, ὅτι ἠσέβησάν εἰς ἐμέ. ἐγὼ δὲ ἐλυτρωσάμην αὐτοὺς, αὐτοὶ δὲ κατελάλησαν κατ' ἐμοῦ ψευδῆ. καὶ Ἀφ' οὗ γε τῆς Ἱερεμίου φωνῆς, ἐγκατελέλοιπα τὸν οἶκόν μου, ἀφῆκα τὴν κληρονομίαν μου, ἔδωκα τὴν ἠγαπημένην ψυχήν μου εἰς χεῖρας ἐχθρῶν αὐτῆς. ἐγενήθη ἡ κληρονομία μου ἐμοὶ, ὡς λέων ἐν δρυμῷ· ἔδωκεν ἐπ' ἐμὲ τὴν φωνὴν αὐτῆς, διὰ τοῦτο ἐμίσησα αὐτήν· πρὸς γὰρ τὰς ἑτέρας συκοφαντίας, αἷς πεποίηνται κατ' αὐτὸν, πλάσαντες τετολμήκασιν εἰπεῖν Πιλάτῳ προσάγοντες, ἆρε, ἆρε, σταύρου αὐτόν· διεβράκασι τοῦτο μάλιστα τῶν ἄλλων τῆς Ἰουδαίων συναγωγῆς οἱ πρεσβύται. καίτοι γε εἰδότες, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ κληρονόμος, εἶπον ἐν ἑαυτοῖς. δεῦτε ἀποκτείνωμεν αὐτόν, καὶ σχῶμεν αὐτοῖς τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ. ἀλλ' ἡμάρτανον τῆς ἐλπίδος. ἀπέκτειναν μὲν γὰρ, πλὴν ὁ μεμένηκε τῷ θανάτῳ κάτοχος, ἀνέβιω γὰρ, καὶ τὸν ἀμπελῶνα δέδωκε γεωργοῖς ἑτέροις, κακοὺς κακῶς ἀπολέσας τοὺς ἀγρώμονας, καὶ κυλοκτόνους. ὦ πίνων ἰοὺς φοινὶξ αἵματι, ὦ πόρνης μοιχῶν, καὶ πόρνης. καὶ μοιχοὺς μὲν ἐν τούτοις ἀποκαλεῖ τοὺς καθηγεῖσθαι λαχόντας γραμματεῖς τε, καὶ νομοδιδασκάλους, οἳ μοιχεύοντες κατεμοιχῶντο τὴν συναγωγὴν, καὶ τὰ ἐκ νόμου τοῦ θείου λαλοῦντες αὐτῇ. πορνὴν δ' εἰκότως ἡ τῶν Ἰουδαίων συναγωγὴ τὰ τῶν μοιχωμένων

Ex insigni pietatis studio insultat diuinus propheta in effrenatam Iudæorum petulantiam, & impiis vocibus quas contra Christum dixerunt valde offenditur. Semper enim laxabant velut in eum linguam, & totis quasi velis infectati sunt eius patientiam. Quid enim fœdũ & prodigiosum in eum debacchati non sunt? Samaritanum, vini potorem & ex scortatione natum eum vocabant: & dæmoniacum esse dicebant, eum, qui increpabat dæmonas: & in Beelzebul operari signa, qui contriuit Belzebul. Dein ad extremum Pilato adductum, accusabant nihil veri afferentes, sed mendaciis vsi & sycophantiis. Dicebant enim: Iste turbam concitat, vetat dare tributa Cæsari, aliáque præterea quæ in ipsorum caput inextinctam flammam deuoluent. De quibus accusauit eos Seruator, voce Oseæ, dicens: [Væ illis quia resilierunt àme, miseri sunt, quia impii extiterunt in me. Ego redemi eos, illi verò obloquuti sunt contra me mendacia.] Et voce Hieremiæ: [Dereliqui domum meam, dimisi hæreditatem meam, dedi dilectam animam meam in manum inimicorum ipsius. Facta est hæreditas mea mihi, ceu leo in sylua. Edidit contra me vocem suam: Propterea odi eam.] Nam præter aliar sycophantias, quas in illum excogitarunt, sæpenumero accedentes Pilatum audebant dicere: Tolle, tolle, cruci affige eum. Hoc etiam maximè præ aliis fecerunt Iudaicæ synagogæ proceres. Quamuis enim scirent eum hæredem esse, dixerunt tamen apud sese: Venite, occidamus eum, & occupemus nobis hæreditatem eius: sed spe sua frustrati sunt. Occiderunt enim, sed non mansit detentus morte, at reuixit, aliisque agricolis dedit vineam, malè malos perdens, amentes & dominicidas. O igitur, inquit, filii iniqui, ô semen adulterorum & meretricis! Adulteros hîc appellat qui præsidebant, Scribas & legis doctores: qui tantùm non adulterabant synagogam, & ei legis præcepta loquentes, sed ad quæ fas non erat detorquentes, & docentes doctrinas mandata hominum. Meretrix autem meritò erat Iudæorum synagoga, vt quæ

προσήκοντα ἐποίησε. καὶ διὰ τοῦτο ἐν τῷ Ἱερεμίᾳ φησὶν ὁ Θεὸς, ὅτι ἐν τοῖς προφήταις Σαμαρείας ἐφρόνησα ἀφροσύνην, καὶ προεφήτευσα τῷ Βάαλ, καὶ ἐπλάνησα τὸν λαόν μου Ἰσραήλ· καὶ ἐν τοῖς προφήταις Ἱερουσαλὴμ ὅμοια εἶδον φρικτὰ, μοιχεύοντας καὶ πορευομένους ἐν ψεύδεσι, καὶ κραταιοῦντας χεῖρας πονηρευομένων, καὶ οὐκ ἐπεστράφησαν ἀπὸ τῆς κακίας αὐτῶν. ἐγενήθησάν μοι πάντες ὡς Σόδομα, καὶ οἱ κατοικοῦντες αὐτὴν ὡς Γόμορρα. διὰ τοῦτο τάδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ περὶ τῶν προφητῶν· ἰδοὺ ἐγὼ ψωμιῶ αὐτοὺς ἄψινθον, καὶ ποτιῶ αὐτοὺς ὕδωρ χολῆς· ἀπὸ γὰρ προφητῶν Ἱερουσαλὴμ ἐξῆλθεν ἀσέβεια ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν. καὶ ἐν τοῖς προφήταις Σαμαρείας εἶδον ἀφροσύνην, καὶ ἐν τοῖς προφήταις Ἱερουσαλὴμ εἶδον ὀργήν. καὶ ἐν τοῖς προφήταις Ἱερουσαλὴμ ὅμοια εἶδον φρικτὰ, μοιχεύοντας καὶ πορευομένους ἐν ψεύδεσι, καὶ κραταιοῦντας χεῖρας πονηρευομένων, καὶ οὐκ ἐπεστράφησαν ἀπὸ τῆς κακίας αὐτῶν. ἐγενήθησάν μοι πάντες ὡς Σόδομα, καὶ οἱ κατοικοῦντες αὐτὴν ὡς Γόμορρα. διὰ τοῦτο τάδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ περὶ τῶν προφητῶν· ἰδοὺ ἐγὼ ψωμιῶ αὐτοὺς ἄψινθον, καὶ ποτιῶ αὐτοὺς ὕδωρ χολῆς· ἀπὸ γὰρ προφητῶν Ἱερουσαλὴμ ἐξῆλθεν ἀσέβεια ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν. καὶ ἐν τοῖς προφήταις Σαμαρείας εἶδον ἀφροσύνην, καὶ ἐν τοῖς προφήταις Ἱερουσαλὴμ εἶδον ὀργήν.

προσήκοντα ἐποίησε. καὶ διὰ τοῦτο ἐν τῷ Ἱερεμίᾳ φησὶν ὁ Θεὸς, ὅτι ἐν τοῖς προφήταις Σαμαρείας ἐφρόνησα ἀφροσύνην, καὶ προεφήτευσα τῷ Βάαλ, καὶ ἐπλάνησα τὸν λαόν μου Ἰσραήλ· καὶ ἐν τοῖς προφήταις Ἱερουσαλὴμ ὅμοια εἶδον φρικτὰ, μοιχεύοντας καὶ πορευομένους ἐν ψεύδεσι, καὶ κραταιοῦντας χεῖρας πονηρευομένων, καὶ οὐκ ἐπεστράφησαν ἀπὸ τῆς κακίας αὐτῶν. ἐγενήθησάν μοι πάντες ὡς Σόδομα, καὶ οἱ κατοικοῦντες αὐτὴν ὡς Γόμορρα. διὰ τοῦτο τάδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ περὶ τῶν προφητῶν· ἰδοὺ ἐγὼ ψωμιῶ αὐτοὺς ἄψινθον, καὶ ποτιῶ αὐτοὺς ὕδωρ χολῆς· ἀπὸ γὰρ προφητῶν Ἱερουσαλὴμ ἐξῆλθεν ἀσέβεια ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν. καὶ ἐν τοῖς προφήταις Σαμαρείας εἶδον ἀφροσύνην, καὶ ἐν τοῖς προφήταις Ἱερουσαλὴμ εἶδον ὀργήν.

adulterorũ ſemina reciperet, & ſapientiſſimi Moſis legem repudiaret. Hinc eos meritiſſimò appellat filios iniquitatis. Dicite ergo, inquit: In quo inſultaſtis? & contra quẽ aperuiſtis os veſtrum? & in quem laxaſtis linguam veſtram? Sæpe, inquit, ludibrio habuiſtis ſanctos Prophetas: Atqui erãt illi germani Dei ſummi filii, verum & famuli & ſubditi, & humanę condicionis: ac in conſeruos ab ipſis patrata ſunt facinora. Nunc autem in quem linguam laxauiſtis? [Non enim prophetis ſimilis fuit, noſtræ conditionis famulus, iugo ſubditus: at ipſe Dominus vniuerſorũ, etſi quidẽ formã ſeruilẽ induerit Filii itaque, inquit, eſtis ad interitũ deſtinati.] Nec enim voluiſtis recipere ſeruatorẽ: & ſemẽ iniquum eſtis: non enim tuliſtis eũ, qui per Euangelica oracula vos ad pietatem inſtituit.

Diſiderãtur hæc in Græco exemplari.

Qui vocatis ad idola ſubter arbores frondoſas, immolantes filios veſtros, in vallibus per medium petrarum. hæc pars tua, hæc ſors tua, & illis effudiſti libamina, & illis obtuliſti hoſtias. Propter hæc ergo non iraſcar? In monte excelſo & præalto eſt cubile tuũ, & illuc aſcendere feciſti hoſtias tuas, & poſt poſtes oſtij tui poſuiſti memoriam tuam.

Dominicidas poſtquam eos eſſe oſtendit: alium morbum patefacit, quòd ſint oſores Dei, & ad cædem faciendam præcipites, nec id nouum aut nuperum in illis ſit, ſed iampridem ac multis retro ſeculis eis inoleuerit. Vos enim eſtis, inquit, qui ſuperioribus temporibus imploraſtis idola ſub arboribus frondoſis. Etſi enim lex Moſaica vtilia illis præſcriberet, & diſertè diceret: Dominum Deum tuum adorabis, & ei ſoli ſeruies: eò tamen fatuitatis vel potius impietatis intolerandæ & immoderatæ prolapſi ſunt, vt idolorum architecti fierent, illiſque ſacra facerent, & exhortarentur ac docerent alios ſub arboribus frondoſis adorare, & ea diuinis honoribus ornare. Quod perſpicuum facit vniuerſorum Deus, voce Hieremiæ, dicens: [Vidiſti quæ fecit mihi habitatio Iſrael: Abierunt ad omnem montem excelſum, & ſubtus omne lignum frondoſum, & fornicati ſunt ibi.] Occupabant enim montium vertices, & lucos florentiſſimos, & illic aras ac delubra extruxerunt, & hoſtias impuris dæmonibus ac libamina

Hier. vi.

A δεχομένη σπέρματα, & τὸν τῦ σοφοῦ Μωσέως ἀθετῦσα νόμον. Ταῦτητοι, φησὶ, μάλα εἰκότως ὑμᾶς υἱοὺς ἀποκαλῶ ἀνόμους· εἴπατε δὴ οὖν ἐν τίνι, φησὶν, ἐπεσυφήσατε, καὶ ἐπὶ τίνα λῶσαι ἠνοίξατε τὸ στόμα ὑμῶν, καὶ ἐπὶ τίνα ἐξαλάσατε τὴν γλῶσσαν ὑμῶν. πολλὰς πλάσεις ἐποιήσασθε, φησὶ, λοιδορίας κατὰ τῶν προφητῶν ἁγίων, ἀλλ' ἦσθε ἐκεῖνοι, γήσιοι μὲν τῦ ἐπὶ πάντων Θεῦ, πλὴν οἰκέται, καὶ ὑποζύγιοι, καὶ μέσον

B ἔχοντες τὸ ἀνθρώπινον, καὶ εἰς ὁμοδούλους ἐμοῦ τὰ πρὸς αὐτῶν πλημμελήματα. νυνὶ γ' ἐπὶ τίνα τὴν γλῶσσαν ἐξαλάσατε; ἢ γὰρ ἠθελήσατε λαβεῖν τὸν σώζοντα, καὶ σπέρμα ἄνομον, οὐ γὰρ ἐμοὶ ἐχέσθε τῦ καταρυθμίζοντος εἰς υἱοθεσίαν διὰ πατρὸς τὴν διαθήκην.

Οἱ διδασκαλοῦντες ἐπὶ τὰ εἴδωλα ὑπὸ δένδρα δασέα, σφάζοντες τὰ τέκνα αὐτῶν ἐν ταῖς φάραγξιν, ἀνὰ μέσον τῶν πετρῶν. ἐκείνη σου ἡ μερὶς, σὸς σου ὁ κλῆρος, καὶ

C κείνοις ἐξέχεας σπονδὰς, καὶ κείνοις ἀπήνεγκας θυσίας. ἐπὶ τούτοις οὖν οὐκ ὀργισθήσομαι; ἐπ' ὄρους ὑψηλοῦ, καὶ μετεώρου, ἐκεῖ σου ἡ κοίτη, καὶ ἐκεῖ ἀνεβίβασας θυσίας, καὶ ὀπίσω τῶν σταθμῶν τῆς θύρας σου ἔθηκας μνημόσυνόν σου.

Κυνοκτόνους αὐτοὺς ἀποφαίνων, δείκνυσιν ὅτι τὸ μισόθεον αὐτοῖς ἀῤῥώστημα, καὶ ὁ προχειρότερον εἰς μιαιφονίαν, οὐ νέον ἐν αὐτοῖς, ἀλλὰ γὰρ οὐκ πολλοῦ, καὶ ἄνωθεν ἐνυπάρχον αὐτοῖς. ὑμεῖς γὰρ ἐστὲ οἱ κατὰ τοὺς ἄνωθεν, φησὶ, καιροὺς πανδαμα-

D λοῦντες ὅτι τὰ εἴδωλα ὑπὸ δένδρα δασέα. κἀπεὶ γὰρ βεβαιοῦντος αὐτοῖς τῦ διὰ Μωσέως νόμου τὰ χρήσιμα, διαῤῥήδην τε λέγοντος, κύριον τὸν Θεόν σου προσκυνήσεις, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις, φρενοβλαβείας εἰς τοῦτο κατώλισθον, μᾶλλον δὲ δυσεβείας ἀφέτου, καὶ τῆς πρὸς μέσου πάντος, ὥστε καὶ εἰδώλων γίνεσθαι δημιουργοὺς, καὶ ἱερουργεῖν αὐτοῖς, καὶ παρακαλεῖν, ἵνα δι' ὑπὸ δένδρα δασέα προσκυνῶσι. καὶ τιμᾶσι ταῖς ἀποτρεπέσιν αὐτὰ τε-

E φανοῖν· τοῦτο καθίστησιν ἐναργὲς ὁ τῶν ὅλων Θεὸς διὰ φωνῆς Ιερεμίου λέγων· εἶδες ἃ ἐποίησέ μοι ἡ κατοικία τῦ Ισραὴλ, ἐπορεύθησαν ἐπὶ πᾶν ὄρος ὑψηλὸν, καὶ ὑποκάτω πάντος ξύλου ἀλσώδους, καὶ ἐπόρνευσαν ἐκεῖ. καταλαμβάνοντες γὰρ τὰς τῶν ὀρῶν κορυφὰς, καὶ τὰ τῶν ἀλσέων διάδενδρα, βωμοὺς καὶ τεμένη κατεσκεύαζον, θυσίας τε καὶ σπονδὰς προσεκόμιζον

αὐτοῦ, τοῖς ἀκαθάρτοις δαίμοσιν· εἰσὶ δὲ καὶ οἱ τῶν ἰδίων ἀφειδήσαντες τέκνων· ἔσφαξε γοῦν Ιεχονίας τὸν ἴδιον υἱὸν τοῖς ὄφεσι θεοῖς. τοῦτο καὶ αὐτὸς ἔφη που Θεὸς δι' ἑνὸς τῶν ἁγίων προφητῶν τὴν ὠμότητα καταδήκνυς τῶν τὰ τοιάδε δρᾶν εἰωθότων. θύσατε οἱ ἄθεφτοι, μόχθοι γὰρ ἐκλελοίπασιν. ὑμεῖς τοίνυν ἐστὲ, φησὶν, οἱ τοὺς καλοῦντες ὅτι τὰ εἴδωλα, ὑπὸ δένδρα δασέα σφάζοντες τὰ τέκνα αὐτῶν ἐν ταῖς φάραγξιν ἀναμέσον τῶν πετρῶν. τί οὖν ὅτι τούτοις; ἐκείνη σου μερὶς, οὗτος σου ὁ κλῆρος. προσκεκύνηκας μὴν γὰρ φησὶ τοῖς ματαίοις. ἔξῃς ὃ μεῖζον διαυτῶν, καὶ κλῆρος ἔσαι σοι μάταιος, ἤγουν ἐκεῖνο ποθ' τάχα βούλεται δηλοῦν. ἐσφάξατε τὰ τέκνα αὐτῶν ἐν ταῖς φάραγξι, φησίν. ἐκοῦν ἐκείνη σου μερὶς, οὗτος σου ὁ κλῆρος, τουτέστι, τοῖς ἴσοις ἐκβεθήσῃ κακοῖς, καὶ γνήσεταί σοι μερὶς, καὶ κλῆρος ἡ σφαγή. Διὰ ποίαν αἰτίαν; πρῶτον μὴν ὅτι γόητας παιδοκτόνος, εἶτα ὅτι δαίμοσιν ἀκαθάρτοις, καὶ ἀψύχοις εἰδώλοις ἐξέχεας σπονδὰς, καὶ κείνοις αἱμάσσεις θυσίας. ἆρ' οὖν ὅτι τούτοις οὐκ ὀργισθήσομαι φησίν; οὐκ ἀδίκως καθ' ὑμῶν ὁ θυμὸς, καὶ τὰ τῆς δίκης οὐκ ἄλογον ἔχει τὴν ἀφορμήν; ἐπ' ὄρους ὑψηλοῦ, καὶ μετεώρου, οὐκ οἶσθα ἡ κλίτη, οὐκ αἰσθόμενος θυσίας, καὶ ὀπίσω τῶν σταθμῶν τῆς θύρας σου ἔθηκας μνημόσυνόν σου· ὅτι μὴν οὖν ἐν τοῖς ὄρεσιν οὐκ ἀλόγως ἐνυπνίων ἕνεκα, πλάσματος δῆθεν μεμιμήσατο ὁ προφητικὸς ἡμῖν λόγος. Φασὶ δὲ εἰς τοῦτο πλάνης καταλιθῆσαι τὸν Ισραὴλ, ὥστε καὶ ἐν ταῖς θύραις, καὶ ἐν τοῖς σταθμοῖς ἐστηρίζαν τὰς τῶν εἰδώλων μορφὰς, ἵνα καὶ εἰσβαίνοντες τῆς οἰκίας ἔξω τε, καὶ βαδίζοντες ὁρῶσιν αὐτὰ, καὶ ἐν ἀτελευτήτοις ἔχωσι μνήμης. ἀφιλοθηρίας δὴ τῆς εἰσάπαν ἀπόδειξις ἀναργὴς καταλογιζέσθω αὐτοῖς ὃ ῥῆμα αὐτοῖς, καὶ μᾶλλα εἰκότως· ἐκάλουν δὴ τε τῶν εἰδώλων ἐστερυθμίδα * σωτηρίας, καὶ οἰκουρούς.

al. Ἐπιστερυθμίδα

Οὐ ὅτι ἐὰν ἀπ' ἐμοῦ ἀπέλθῃς, πλέον τι ἔξῃς; ἠγάπησας τοὺς κοιμωμένους μετ' σοῦ, καὶ ἐπλήθυνας τὴν πορνείαν σου μετ' αὐτῶν, καὶ πολλοὺς ἐποίησας τοὺς μακρὰν ἀπὸ σοῦ, καὶ ἀπέστειλας πρέσβεις ἕως τὰ ὅρια σου.

Πασα μὲν ἔκτοπος ἡδονὴ, καὶ πᾶσα κακία τὸν ἀθέμιτον καταγοητεύουσα νοῦν, μονονουχὶ κατεπαγγέλλεται πεῖραν τινὰ τερπνοῦ ἀγαθοῦ, καὶ ὅτι μᾶλλον τῶν οὐ πάλαι διεγνωσμένων. ἔσαι δὲ καὶ ἀμείνοσιν, ἢ πρότερον ἐν-

A obtulerunt, nec ſuis liberis peperce-
runt. Mactauit exempli cauſa Iechonias filium ſuum, non diis. Quod etiam Deus ipſe per vnum è ſanctis prophetis dixit, crudelitatem eorum qui talia patrabant demonſtrans: Sacrificate homines, vituli enim defecerunt. Vos igitur eſtis, inquit, qui exhortamini ad idola, ſub arboribus denſis, mactantes liberos veſtros in vallibus, per medium petrarum. Quid tum poſtea? Hæc tua pars,
B hæc tua ſors. Adoraſti enim vana, inquit, talem quoque habebis portionem, & ſors tibi erit inanis. Vel illud dicere vult: Mactaſtis liberos veſtros, inquit, in vallibus. Illa ergo eſt tua pars, hæc tua ſors; id eſt, in eadem deduceris mala, eritque pars ac ſors tibi mactatio. Quamobrem? Primum quia liberorum extitiſti interfector: deinde quia impuris dæmonibus & inanimis idolis effudiſti libamina, illiſque obtuliſti hoſtias.
C Itaque, inquit, nónne ob hoc iraſcar? nónne grauis in vos furoris mei cauſa? & ſupplicium nónne occaſionem habet rationi conſentaneam? In monte excelſo & prælto eſt cubile tuum, illuc aſcendere feciſti hoſtias, & poſt poſtes oſtii poſuiſti monumentum tuum. Dormiuiſſe nimirum eos in montibus, inſomniorum cauſa, ſæpe meminit prophetica oratio. Narrant autem Iſraelem in eum errorem prolapſum, vt pro foribus & in
D poſtibus formas idolorum inciderint, quò introeuntes domum & exeuntes illa viderent, & ſempiterna tenerent memoria. Hoc itaque in illis iure optimo haberi poteſt ſummæ impietatis euidens argumentum. vocabant autem has idolorum inciſas formas, ſeruatores, & domorum cuſtodes.

Putabas, ſi receſſeris à me, plus te
E *habiturum. Dilexiſti dormientes tecum, & crebrò fornicata es cum eis. & multos feciſti eos qui procul à te, & miſiſti legatos vltra terminos tuos.*

Omnis fœda voluptas, & omnis vitioſitas humanam mentem incantans, ſpecimen aliquod bonæ rei tantùm non pollicetur, & res antè non cognitas adepturam, ac in meliore loco fore, quàm prius fuerit, promittit.

Nam

Nam cùm sic captiuam ceperit, quocunque tandem vult aufert. Sed stulti experientia docti, vbinam malorum sint, vix ad priorem statum relabuntur. Qui autem animi oculis cuiusque rei exitum perlustrant diligentissimè, præcipites se dari non sinunt, sed mentem seruant inuulneratam, ante tentationem videntes, quid sequuturum sit. Sed talis non fuit Iudæorum synagoga: Erat enim subdita manu omnipotentis Dei, & gloria ab ipso conuestita, terribilis & intolerabilis extitit finitimis, & optatissimam spem habuit, omnique felicitate abundauit. Sequuta enim legem Mosaicam, natura & verè Deum coluit: nec alium ab illo Deum longo tempore sustinuit appellare, nec alium nouit adorare. Postquam autem ad quosdam doctores falsos defecit, ac impios pastores: recidit in apostasiam à Deo, & opera manuum suarum adorauit, rata fortassis secum melius actum iri, vbi à charitate Dei lapsa fuisset. Hisce de rebus illam accusauit, dicens: Putabas, si recederes à me, plus te habiturum. Sed non peruenerunt ad exitum, quæ hac adeò frigida & inani spe expectabantur: imò in omnibus malis versabantur. Habuerunt igitur prosperitatis eximiæ nihil, cùm veram filiorum & genuinam naturam abiicerent, & firmitatem constantiamque parui admodum ducerent. Et quod adhuc est absurdius, dilexisti, inquit, dormientes tecum, & crebrò fornicata es cum illis: & cum ea velut cum scorto disputat. Qui sunt ergo dormientes cum ea? Falsi pastores sunt qui mentem inustam & cauterio notatam, sicuti ait beatus Paulus, ac diabolica ignorantia plenam habent, qui illis via & causa interitus fuerunt, ab ingenuitate quam cum Deo habent, abducentes, & immittentes velut impietatis semina, & persuadentes fructus parere Satanæ, fructus debacchationis, scilicet in Deum. Quorumdam fornicationem crebro iteratam dicimus, seu apostasiam à Deo: quando vitiorum vis & ratio non vniusmodi aut vniformis esse conspicitur: sed ex multis velut sceleribus completa & conflata, & multa alia parturit, ob quæ meritissimè eos qui ea patrant possit reprehendere,

A λαβοῦσα γὰρ οὕτως αἰχμάλωτον, οἷόπερ αὖ ἕλοιντο λοιπὸν ἀποφέρει. Ἀλλ' οἱ μὲν ἀσκεύστοις πείρᾳ μαθόντες, ἵνα εἰσὶ κακοῦ, μεταφοιτῶσι μόλις ὅθι τὸ ἐν ἀρχῇ, οἵ γε μὴν τῆς διανοίας ὄμμασι τὸ εἶδος θεωμένοις μᾶλλον τὸ ἐκβαῖνον πρᾶγμα πείρας, ἀποφορᾶς οὐκ ἀνέχονται, φυλάττοισι δὲ μᾶλλον ἄπληγα τὸν νοῦν πρὸ πείρας ὁρῶντες τὰ μὴ τοιαῦτα, ἀλλ' ὁποία τοιαύτη γέγονεν ἡ τῶν Ἰουδαίων συναγωγή· ἐπεὶ μὲν γὰρ ὑπὸ χεῖρα τοῦ πάντα ἰσχύοντος Θεοῦ, καὶ τὸ περὶ αὐτοῦ δόξαν ἠμφιεσμένη, δεινή καὶ ἀφόρητος τοῖς ὁμόροις ἦν, καὶ τερπόμενον ἔχουσα τὸν ἐλπίδα, καὶ ἁπάσης βιημερίας ἔμπλεω, ἐπομένη γὰρ τῷ διὰ Μωσέως νόμῳ τῇ φύσει, καὶ ἀληθῶς ἐλατρέυκει Θεῷ· διαπετέλεσε δὲ χρόνοις ἕτερον ἐπ' αὐτῷ Θεὸν οὐκ ἀνεχομένη καλεῖν, οὐδὲ εἰδέναι προσκωμεῖν. ὅτε δὲ προσκληθεῖσι ψευδοδιδασκάλοις, καὶ ἀσεβέσιοις ποιμέσι πεπωκυῖα εἰς ἀπόστασιν τὸν ἀπὸ Θεοῦ, καὶ προσκυνοῦσι τοῖς ἔργοις τῶν ἰδίων χειρῶν, οἰηθεῖσα τάχα που, καὶ ἐν ἀμείνοσιν ἔσεσθαι, τῆς πρὸς Θεὸν ἀγάπης ἐξολισθήσασα· ὅπερ τοῦτοις αὐτὸν αἰτιᾶται λέγων, ὦ οὗ ὅτι ἐὰν ἀπ' ἐμοῦ ἀποστῇς πλεῖόν τι ἕξεις. Ἀλλ' οὐκ ἐπέβησαν εἰς πέρας αὐτῇ τὰ προσδοκηθέντα· ὑπὸ ψυχρᾶς, καὶ ματαίας ἐλπίδος. μεγάνασι γὰρ μᾶλλον ἐν πάντι κακῷ. ἐμπίπλασι τοίνυν εἶσιν ὃ βιημερῶν, ὃ ἀβεβαιότατον ὂν ἀποβαλόντες τὸ γήσιον, καὶ ὃ ἑδραῖον ἐν τούτοις, μικροῦ πάντελῶς ἀξιοῦντες λόγου, καὶ ὃ ἔτι τούτου πολλαπλάσιον, διὰ γάπησας φησὶ τοὺς κοιμωμένους μετ' αὐτοῦ, καὶ ἐπληθύνας τὸν πορνείαν σου μετ' αὐτῶν, καὶ διαλέγεται μοὶ ὡς πρὸς γυναῖκα πόρνην. τίνες δὲ ἦσαν οἱ κοιμώμενοι μετ' αὐτῆς, ἢ τάχα που ψευδοποιμένες δι' ἀθεσπεσίαν τὸν νοῦν κεκαυτηριασμένοι, καθά φησιν ὁ μακάριος Παῦλος, καὶ ἀχλύος ἔμπλεω διαβολικῆς, ὅτοι γεγόνασιν αὐτῇ, καὶ ὁδὸς, καὶ πρόφασις ἀπωλείας, ἀποφέροντες μοὶ τῆς πρὸς Θεὸν γνησιότητος, σπείροντες ὡς ὥσπερ τὰ τῆς δυσεβείας σπέρματα, καὶ καρποφορῆν αἰσπείροντες τῷ σώματι τῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας τὰ ἐγκλήματα. πληθύνεσθαι δὲ φαμὲν τὴν ἱερὰν πορνείαν, ὅτοι τὴν ἀπόστασιν τὴν ἀπὸ Θεοῦ, ὅτε τῶν αἰτιαμένων ἡ δυνάμις, ἡ μονότροπος ὅσα, καὶ μονοειδὴς ὁρᾶται τυχόν, ἀλλ' ὡς ἐκ πολλῆς ἀγαν σκαιότητος ὑπιτελουμένη, καὶ πολλὰ κατ' αὐτὴν ὠδίνουσα τὰ ἐφ' οἷς δὴ τις κατανεμήσαιτο, καὶ μᾶλλα δικαίως, τοὺς ἁρπάζας

B

C

D

E

αὐτὰ γὰρ φησὶν πρέπει πάντως ὁ θηρεύειν ἐλέσθαι τὸν Σατανᾶν, ὁ μηδὲν ὑγιὲς ἀνέχεσθαι ὁρᾶν ἁμαρτάνεσθαι δὲ ὥσπερ εἰς πᾶσαν ὁδὸν, βεβήλου τε, καὶ βδελυρᾶς ἡδονῆς· σεσώρευται γὰρ τοῖς τοιούτοις αἰτιάμασιν εἶεν ἂν καὶ τὰ ἕτερα τῶν τοιούτων κακῶν, μαντεῖαί τε καὶ νεκυομαντεῖαι, καὶ τὰ τῶν τερατοσκόπων ἀλλόκοτα μυθεύματα, ψευδομαντεῖαί τε, καὶ ἐπῳδαὶ, καὶ αἱ τῶν ἀστρολογουμένων συκοφαντίαι, καὶ ἡμερῶν ἐπιτήρησις, ὡρῶν τε πρὸς τοῦτο, καιρῶν, καὶ ἐνιαυτῶν· ὅτι φησὶ τῷ σεαυτῆς πορνείαι πλη- B θύνουσα, πολλοὺς ἐπέσπασας τοὺς μακρὰν ἀπὸ σοῦ. καὶ τίνες αὖ εἶεν οὗτοι, ἀναλεκτέον πάλιν ἰδίᾳ· ἢ γὰρ τοὺς ἁγίους προφήτας φησὶν, οἱ πέρα θράσους ἰοῦσαν πάντος ὁρῶντες αὐτῇ, καὶ εἰς λῆξιν ἀπάσης ἀφιλοθηΐας ἐλαυνούσαν, ἀπεφοίτησαν ἀπ' αὐτῆς ὡς μεμολυσμένης, μονονουχὶ βοῶντες, καὶ λέγοντες, ἰατρεύσαμεν τὴν Βαβυλῶνα, καὶ οὐκ ἰάθη, ἐγκαταλίπωμεν αὐτὴν, καὶ ἀπέλθωμεν ἕκαστος εἰς τὴν γῆν ἑαυτῶν, ὅτι ἤγγικεν εἰς οὐρανὸν τὸ κρίμα αὐτῆς, καὶ ἐξῆρεν ἕως C ἄστρων. ἐπεὶ γὰρ γῆ τῶν γλυπτῶν ὠνομάσθη Βαβυλὼν, ἐκτόπως δὲ τοῦτο πεπόνθεν Ἱερουσαλὴμ, καὶ διὰ τοῦτο καὶ μάλα εἰκότως Βαβυλῶνα φασὶν αὐτὴν οἱ θεσπέσιοι προφῆται· ἢ πάλαι που, πολλοὺς πεποίηκε τοὺς μακρὰν ἀφ' ἑαυτῆς· περιεργαζόμενοι γὰρ τὰ τῶν ὁμόρων ἐθνῶν σεβάσματα, καὶ τοὺς πρὸ ἑκάστου ψευδωνύμους Θεοὺς τούτοις μετεπέμποντο, προσέτι καὶ τοῦτο καὶ λελαθήκασιν, οἱ μὲν τούτοις, οἱ δὲ ἐκείνοις. καὶ γοῦν ἔφη που Θεὸς διὰ τῆς Ἱερεμίου φωνῆς, ὅτι κατ' D ἀριθμὸν τῶν πόλεών σου ἦσαν οἱ θεοί σου Ἰούδα, καὶ κατ' ἀριθμὸν ὁδῶν τῆς Ἱερουσαλὴμ ἐθάξατε βωμοὺς θυμιᾶν τῇ Βαάλ. Τοῦτο δὲ οἶμαι καταδηλοῖ καὶ ὃ ἀπέστειλας πρέσβεις μακρὰν πρὸς θεούς σου. ἃ γὰρ ἐρχούμενοι τοῖς πρόσθεν μὲν σοφοῖς θεοῖς, μετεπέμποντο, καθάπερ ἔφην, καὶ πολλοὺς ἑτέρους ἕκαστος κατ' ὃ αὐτῷ ὡς ἔχειν ὠφελημένον. ἢ πάλαι που ὃ ἀπέστειλας πρέσβεις μακρὰν πρὸς θεούς σου, καταμεμύθευσεν ἂν, ὅπερ ἀμέσου πρὸς αὐτῆς τὰς τῆς πορνείας ἐπεφάτευτο, ἵν' ὡς ἂν E ἔπος παροιμιῶδες ὁ λεγόμενον ᾖ, καὶ σεσωπηκὸς ὑπόφθεγμα, τοῖς ἐπέκεινα τοῦ εἰκότος, ἐφ' ἑκάστῳ τῶν παραγμένων ἰοῦσι λεγόμενον.

Καὶ ἀπέστρεψας, καὶ ἐταπεινώθης ἕως ᾅδου. τῆς πολυοδίας σου ἐκοπίασας, καὶ οὐκ εἶπας, παύσομαι ἀνισχύουσα, ὅτι ἤτασθαι τοῦτο. διὰ τοῦτο ὁ κατευθύνης μου. εὖ

putà siquis Satanam capere velit, sequitur omnino, vt nihil sani, aut recti aggrediatur, & in omnem viam nefariæ & execrandæ voluptatis velut abiiciatur. Affinia quoque talibus vitiis esse possunt & alia mala, præstigiæ, necromantiæ, & eorum qui prodigiorum interpretes sunt inutiles fabulæ, falsa vaticinia, ac incantationes, & astrologorum sycophantiæ, dierúmque, horarum, temporum & annorum obseruatio. Ita, inquit, crebro fornicata es, multos fecisti qui procul sunt abs te. Qui autem hi sint, rursus videndum est necessariò. Vel enim sanctos prophetas dicit, qui cùm eam vltra omnem audaciam progressam, & in omne genus impietatis prouectam cernerent ab ea velut inquinata recesserunt, propè clamantes, & dicentes: [Curauimus Babylonem, & non sanata est: Relinquamus eam, & abeamus quisque in terram suam: quia appropinquauit ad cœlum iudicium eius, & sublatum est vsque ad astra.] Quia enim Babylon nominata est terra Sculptilium, & eodem morbo turpiter laborauit Hierusalem: hinc iure optimo eam vocant diuini Prophetæ Babylonem. Vel fortassis multos fecit eos qui procul à se. Nam finitimarum gentium cultus & falsò nominatos apud quosque deos curiosè peruestigantes, eos accersiuerunt, & illis adhæserunt, & alii hos, alii illos coluerunt. Dixit nimirum Deus alicubi voce Hieremiæ: [Pro numero ciuitatum tuarum erant Dii tibi Iuda, & pro numero viarum Hierusalem constituistis aras ad suffitum faciendum Baal.] Hoc etiam arbitror denotare: Et misisti legatos vltra terminos tuos. Non enim contenti sunt præsentibus apud se Diis, sed, vt dixi, alios multos accersebant, prout quisque sibi bonum esse persuaserat. Vel etiam: Misisti legatos vltra terminos tuos, significare potest, vltra mensuram ac modum commissa est ab illis fornicatio, vt instar parabolæ vox vsurpetur, de iis qui in re quaque vltra modum & æquum prodeunt.

Et conuertisti, & humiliata es vsque ad inferos. multis itineribus tuis laborasti, nec dixisti, Desinam cõfortata. Quia fecisti hæc, propterea non rogasti me su,

quem timens perterrita es, & mentita es mihi.

Quis est apostasiæ à Deo, & immoderatæ fornicationis, & impiorum facinorum seu auersionis à melioribus ad deteriora finis? Summa, inquit, depressio, & in infimum interitus barathrum deuenire. Nam quia alta manere nolebas, & felicitatem habere inconcussam, hinc humiliata es. Quòd enim alti & sublimes fuerint Israelitæ, quod ad gloriam quæ à Deo proficiscitur attinet; perspicuum esse potest, ipso dicente per vocem Esaiæ de illis: [Filios genui & exaltaui.] Itaque accersiuit sibi ipsi depressionem, quòd impiè in Deum qui exaltat, egerit. At quomodo humiliata sit, mox ostendit, dixit enim: Multis viis tuis laborasti. Nam in omnes quasi vias interitus ingredientes, in re nulla vtili, animi neruos, mentis & intelligentiæ scilicet, consumpserunt. Laborarunt haud mediocriter, & in rebus perniciosis studia posuerunt. Vel fortassis vias multas hîc dicit, semper ad alios Deos transferri, & quos habent, contemnere, & qui apud alios sunt, quærere: & velut ebrios huc & illuc iactari, & fixam & stabilem in iis mentem non esse. Quod etiam nobis vsuuenit in fœdis voluptatibus. Abducitur enim interdum mens ad omne genus impuritatis, & aliquando laudat diuitias, aliquando carnis studia amat, & inani gloria vincitur, & tanquam omni vento circumfertur, iuxta id quod dictum est de quodam voce Hieremiæ: [Cupiditatibus animæ quasi vento agitata est: tradita est, quis conuertet eam? Anima enim quæ hoc passa est, tradetur semper perturbationum impressionibus.] Quod docet Paræmiasta, dicens: [Prauæ enim cogitationes separant à Deo, & inconstantia cupiditatis transuersim rapit mentem innocentem.] Retrahenda est igitur nobis mens, si velit in rupes præceps ire, & fœdis exultare voluptatibus, illisque assuefieri: ne si multis hisce viis defatigata sit, præda fiat diaboli. Hæc igitur, inquit, cum feceris, ô Hierusalem, non dixisti, desinam confortata, id est: Cursum hunc in turpiora, posterioribus consiliis

A τίνα δὲ λελαβηκεῖσα ἐφοβήθης; καὶ ἐψεύσω με.

Τί δ' ἐστὶν ἡ τῆς ἀποστάσεως τῆς ἀπὸ Θεοῦ τῆς ἀμετρήτου πορνείας, καὶ τῶν αἰσχίστων ἐξαρπαγῆς, ἤτοι τῆς ἀποστροφῆς ἀπὸ γε τῶν ἀμεινόνων ὅπη τὰ χείρω; ἢ εἰς ἄκρον ταπείνωσις, καὶ ὃ καθικέσθαι φησὶν εἰς ὃ τῆς ἀπωλείας κατωτάτω βαράθρου. ὅπερ γὰρ οὐκ ἠθέλησας ὑψηλὴ σχεῖν φρένας, καὶ ἀκρόδρυον ἔχειν τὸν διήμεκες,

B τοῦτο γέγονας ταπεινή. ὅτι γὰρ ὑψηλοί τινες ἦσαν οἱ ἐξ Ισραὴλ τὸ γένος εἰς δόξαν τὸν παρὰ Θεοῦ, σαφὲς αὖ γίνοιτο λέγοντος αὐτὸ διὰ φωνῆς Ησαΐου πρὸς αὐτόν, υἱοὺς ἐγέννησα, καὶ ὕψωσα· σκοπῶ αὐτόκλητον ἔχει τὸν ταπείνωσιν· δεδυστύχηκε γὰρ εἰς τὸν ὑψοῦντα Θεόν· ταπεινοῦται δὲ πῶς ἔστιν, δηλοῦσι λέγοις· ἔφη γὰρ, ταῖς πολυοδίαις σου ἐκοπίασας· εἰς πᾶσαν γὰρ ὡσεὶ ἀπωλείας ἐρχόμενοι ὁδὸν, δεδαπανήκασι μὲν ἐσθῆτι τῶν χρησίμων ταῖς τῆς

C ψυχῆς διανοίαις, δηλοῖ δὲ ὅτι ταῖς νοηταῖς, κεκμήκασι δὲ ὑμετέροις, ἐπ' ὀλεθρίοις πράγμασι τιθέμενοι τὰς σπουδάς, ἢ πάλαι που καὶ πολυοδίας ἐν τούτοις φησὶ τὸ ἀεὶ μεθίστασθαι πρὸς Θεοὺς ἑτέρους, καὶ τῶν μὲν ἤδη πεπεισμένων ὀλιγωρεῖν, ζητεῖν δὲ τοὺς πρὸ ἑτέρους ὄντας πάλαι, καὶ καταμεθύειν, ὥσπερ ἀμφιρρίπτουμένους πνεύμασι, ἕδρασμά τε καὶ κατάστασιν οὐκ ἔχειν τὸν ἐν αὐτοῖς ὄντα νοῦν. συμβαίνει δὲ τοῦτο πάσχειν ἡμᾶς, ἐν ταῖς ἐκτόποις τῶν ἡδονῶν. ἀποφέρεται γὰρ

D ὁ νοῦς ἔσθ' ὅτε πρὸς πᾶν εἶδος ἀκαθαρσίας, καὶ ποτὲ μὲν τὸν πλοῦτον ἐπαινεῖ, ποτὲ δ' ὀργὴν ἐρᾷ, καὶ δόξης κενῆς, ἐν ᾗ πάντη πνεύματι πρὸς φέρεται, κατά γε τὸ εἰρημένον διὰ φωνῆς Ιερεμίου πρός τινος· ἐν ἐπιθυμίαις ψυχῆς αὐτῆς ἐπνευματοφορήθη, παρεδόθη, τίς ἐπιστρέψει αὐτήν; ἡ γὰρ τοῦτο παθοῦσα ψυχὴ, παραδοθήσεται πάντως ταῖς τῶν παθῶν προσβολαῖς. καὶ τοῦτο διδάσκει λέγων ὁ παροι-

E μιαστής. σκολιοὶ γὰρ λογισμοὶ χωρίζουσιν ἀπὸ Θεοῦ, καὶ ῥεμβασμὸς ἐπιθυμίας μεταλλεύει νοῦν ἄκακον. χρὴ τοίνυν ἡμᾶς ἀναστρέφειν τὸν νοῦν, εἰ δὴ βούλοιτό πως ἀκέτους εἶναι καὶ πετρῶν, καὶ ταῖς τῶν ἡδονῶν ἐκτόποις ἐφήδεσθαί τε καὶ ὁμιλεῖν, ἵνα μὴ καμὼν ἐκ πολυοδίας θήραμα γένηται διαβολικόν. ταῦτ' οὖν ποιήσασα, φησὶν, ὦ Ιερουσαλὴμ, οὐκ εἶπας, παύσομαι ἐσχύουσα, τουτέστιν, οὐκ ἀνέκλασας τοῖς ἐπιλογισμοῖς τὸν ὑπὸ τὰ αἰσχρὰ πρόοδον,

οὐ μεμίτηκας τὴν ἀπόστασιν, οὐ κατέλυσας A non interrupisti, apostasiæ modum
τὴν εἰς τὰ φαῦλα σπουδὴν, ἐπέκεισας δὲ μᾶλ- non imposuisti, studium ad mala non
λον συντόνως τῇ ὁρμῇ ἐθέλειν, ἃ χρὴ μὴ extinxisti, sed maiori contentione
που μηδὲ ἡμέρᾳ πρώτῃ ἄρχειν. ψυχῆς μὲν γὰρ incubuisti, vt ea faceres, quæ ne
ἔργον ἐστὶ, καὶ νοῦν μετρίως ἐχούσης σώζεσθαι, primo quidem tempore fieri debuis-
τὸ μὴ ἁλῶναι θέλειν αἰτιάμασι τοῖς εἰς ἁμαρ- sent. Animi enim vel mediocriter
τίαν. εἰ δὲ μή που γένοιτο καὶ πεσεῖν ἐκούσης σώσεσθαι, intelligentis officium est, erratis &
τὸ μὴ ἀλῶναι θέλειν αἰτιάμασι τοῖς εἰς ἁμαρ- peccato nolle implicari: sin hoc fieri
τίαν. εἰ δὲ μή που γένοιτο καὶ πεσεῖν αὖθις, καὶ νοῦν contingat, velle saltem resipiscere,
ἐλέσθαι μετανοῆσαι, καὶ σπεῦσαι τὰς εἰς τὸ ἄμεινον ἀ- & recursu ad meliora delere crimina.
ναδρομὰς ἀποκυλίσασθαι τὰ ἐγκλήματα. εἰδὲ Sin præcipiti impetu ad turpiora de-
ἀκόντως καταφέροιτο πρὸς τὰ αἴσχιω, πρόσκει- B uoluatur, recusétque insuper resipi-
ται τοῦτό τε προσεπιπονεῖν τὸ θέλειν μετανοῆσαι scere: peccatum additur peccato,
προσέθηκεν ἁμαρτίαν ἐφ' ἁμαρτίᾳ, ἐρώτημα δὲ & morbum videas morbo accedere.
ἐστὶν ἐρώτηματι παθοῦσθαι αὐτὸν ἔνεκεν ἰδίων. αἰτιᾶται γοῦν τοὺς ἐν τούτοις ὄντας ὁ τῶν Accusat itaque eos qui in his scele-
ὅλων Θεὸς, καὶ φησὶ, μὴ ὁ πίπτων οὐκ ἀνίσταται; ἢ ὁ ἀποστρέφων οὐκ ἐπιστρέφει; Ἵνατί ribus versantur, vniuersorum Deus,
ἀπέστρεψεν ὁ λαὸς οὗτος ἀποστροφὴν αἰσχρὰν, καὶ & inquit: [Num qui cadit, non re- ‥ Hier.
κατεκραταιώθησαν ἐν τῇ προαιρέσει αὐτῶν, καὶ surgit? num qui auersus est, non re- ‥
οὐκ ἠθέλησαν τοῦ ἐπιστρέψαι; ἀλλ' ὅτι ταῦτα uertetur? Quare auersus est populus ‥
πεποίηκας, φησὶ, διὰ τοῦτο ἀκατεδιήτησας μου hic auersione impudente, & confir- ‥
καίτοι πῶς οὐ μᾶλλον ἐχρῆν, ὅπερ τὰ οὕτως C mati sunt in voluntate sua, & no- ‥
αἰσχρὰ καὶ ἀπόβλητα δράσαντες τετολμήκασι, αἰτεῖ- luerunt reuerti?] Sed quia hæc feci- ‥
σθαι τὰς ἱκετηρίας, αἰτῆσαί τε τὸν Θεὸν τὸν sti, inquit, propterea non interro-
ἔλεον; δέχεται γὰρ τοὺς μετανοῆσαι ἐθέλοντας, ἀ- gasti me. At quum tam fœda & abo-
γαθὸς ὢν φύσει, καὶ εἰδὼς τὸ πλάσμα ἡμῶν, καὶ τὸ minanda facere ausus sis, an non o-
γεγραμμένον. ἔφη γοῦν δι' ἑνὸς τῶν ἁγίων προ- portebat preces fundere, & à Deo
φητῶν, ἐπιστράφητε υἱοὶ ἐπιστρέφοντες, καὶ ἰάσομαι misericordiam petere? Suscepit enim
τὰ σεσυντειμμένα ὑμῶν. ἀπονοίας οὖν ἀ- eos qui volunt resipiscere, bonus na-
πόδειξις τῆς ἐκάστης, καὶ τῆς εἰσάπαν ἀποστρο- tura cùm sit, & qui nouit figmen-
φῆς τὰ ἐν κακοῖς γεγενόσι τοσούτοις μὴ δύνασθαι tum nostrum, iuxta id quod scri-
προσθαι τοῦ Θεοῦ, καὶ γοῦν τὸ ἐλέσθαι ζητεῖν με- D ptum est. Dixit igitur per vnum è
τὰ τῆς τῶν πλημμελειῶν ὁμολογίας. γέγραπται γὰρ, sanctis prophetis: Reuertimini filii
ὅπως λέγῃ σὺ τὰς ἀνομίας σου πρῶτος, ἵνα δικαιω- reuertentes, & sanabo contritiones
θῇς. ψάλλει δέ τις, καὶ φησίν. εἶπα, ἐξαγορεύσω vestras. Extremæ igitur dementiæ
κατ' ἐμοῦ τὴν ἀνομίαν μου τῷ κυρίῳ, καὶ σὺ indicium est, & omnimodæ auersio-
ἀφῆκας τὴν ἀσέβειαν τῆς καρδίας μου. ἀλλ' ὦ nis, vt qui in tot malis versati sunt,
τῆς τῶν Ἰουδαίων λόγους, ἀνοήτου τε καὶ ἀψάλ- dedignentur à Deo misericordiam
λακτος, καὶ ἀμαθίας ἐμπλέως· διετείνοντο γὰρ ἀπο- D implorare, cum erratorum confes-
στῆναι ἀπὸ Θεοῦ ζῶντος, καὶ προσκλῖναι θεοῖς sione. Scriptum est enim: [Dic tu ‥
ἑτέροις, ἐπείπερ αὐτοῖς ὁ Βαβυλωνίων ὄχλος ὡς peccata tua prior, vt iustificeris.] ‥
ὅσον οὐδέπω προσόμβρος ἀπηγγέλλετο. ἀλλ' ὦ Psallit quidam etiam, & inquit: ‥
πανδάφορον φησὶ, τίνα φοβηθεῖσα πλασθήσῃ, [Dixi, enunciabo contra me iniqui- ‥ Psal.
καὶ ἐψεύσω με. δύσθεος ὢν ὁ Βαβυλωνίων tatem meam Domino, & tu remisi- ‥
τύραννος, καὶ ὡς πρὸς γε τὴν θείαν ἰσχὺν, οὐ- sti impietatem cordis mei.] Vsi sunt ‥
δὲν πάντελῶς ἡ ἐπ' αὐτῷ στρατιά. γέγραπται autem Iudæi ratione imbecilla & in-
γὰρ περὶ Θεοῦ. ὁ κατέχων τὸν γῦρον τῆς γῆς, καὶ firma, ac plena ignorantiæ. Persua-
οἱ ἐνοικοῦντες ἐν αὐτῇ ὡς ἀκρίδες. ἔφη δὲ πά- debantur enim deficere à Deo vi-
λιν ὁ προφήτης Ησαΐας· εἰ πάντα τὰ ἔθνη ὡς E uente, & ad deos alienos declinare,
quòd Babylonica acies iamiam ventura nunciabatur. Sed ô insipiens, inquit, quem timens perterrita es, & mentita es mihi. Homo est Babyloniorum tyrannus, & præ diuina potentia, omnino nihil est eius exercitus. Scriptum est enim de Deo: [Qui continet orbem ‥ terræ, & habitantes in ea, velut ‥ cicadæ.] Dixit rursus Propheta ‥ Esaias: [Omnes gentes, vt stilla ‥ Esai. 40.

cadi, & vt saliua reputabuntur, ac vt momentum stateræ æstimabantur. Cui comparastis Dominum? & cui similitudini assimilastis eum?] Dementissimi igitur sunt, qui terrenum hominem Deo fortiorem putarunt, & ementiti sunt pietatem erga illum; rati se seruatum iri per eos qui non sunt dii. Quæ enim esse potest vtilitas ex lapide & ligno? Est igitur dictum de illis: Et in tempore malorum suorum dicent, surge & serua nos. Et vbi sunt dii tui, quos fecisti tibi ipsi? Si resurgent seruabunt te, tempore afflictionis tuæ. Et mentiti sunt Deo, non verbis tantum hoc factitantes, sed rebus ipsis. Cuiusmodi est & illud tantum exemplum de illis dictum: [Et expectaui vt ederet vuam, sed edidit spinas, non iustitiam, sed iudicium.] Dixit etiam diuinus Cantor, velut sub persona Christi, de illis: [Filii alieni mentiti sunt mihi, & filii alieni inueterati sunt, & claudicauerunt à semitis suis.]

Isai. 5.

Psal. 17.

Neque recordata es mei, neque sumpsisti me in mentem, neque in cor tuum? Et ego te videns despicio, & me non timuisti. Ego verò annunciabo iustitiam meam, & mala tua, quæ non proderunt tibi. Cùm clamaueris, eripiant te in afflictione tua. Hos enim omnes ventus tollet, & auferet tempestas.

Dixit Deus voce Ezechielis, ad matrem Iudæorum, synagogam, inquam: [Quemadmodum fecisti, sic erit tibi. Retributio tua retribuetur in caput tuum.] Quin & propheta Esaias: [Væ, inquit, iniquo, mala, secundum opera manuum suarum, contingent ei.] Tale quid etiam nunc his verbis propositis significatur. Quoniam enim, inquit, cognitionem mei repulisti, despicieris à me, & parem delictis pœnam subibis. Obliuiscitur autem Dei, eius, qui natura & verè Deus est, & vniuersorum dominator, non solùm qui in obliuionem venit, quòd Deus sit, Dæmonia enim credunt & tremunt, secundum Apostoli vocem, sed qui non dignatur ei subiici, & eius præscripta parui æstimat, ita vt effrenis & contumax videatur, & omnino ad ea quæ contra officium sunt conuersus.

A σταγῶν ἀπὸ κάδου, καὶ ὡς σίελος λογισθήσονται, καὶ ὡς ῥοπὴ ζυγοῦ ἐλογίσθησαν, τίνι ὡμοιώσατε θεόν, καὶ τίνι ὁμοίωμα ὡμοιώσατε αὐτόν; αἰσχύνεται τοίνυν οἱ Θεοῦ χρείττονα τὸν ἀπὸ γῆς ἀνθρωπον εἰς νομίσαντες, καὶ ψευσάμενοι μὲν τὴν εἰς αὐτὸν εὐσέβειαν, οἰηθέντες δ', ὅτι σωθήσονται παρὰ τῶν οὐκ ὄντων Θεῶν. ποία γὰρ ὄνησις γένοιτ' ἂν ἐκ λίθου καὶ ξύλου; εἴρηται μὲν οὖν περὶ αὐτῶν, καὶ ἐν τῷ καιρῷ τῶν κακῶν αὐτῶν ἐρεῖσιν, ἀνάστα καὶ σῶσον ἡμᾶς. καὶ ποῦ εἰσιν οἱ θεοί σου, οὓς ἐποίησας σεαυτῷ; εἰ ἀναστήσονται, καὶ σώσουσί σε ἐν καιρῷ τῆς κακώσεώς σου· ἐψεύσαντο δὲ τὸν Θεὸν, οὐ λόγῳ τοῦτο δράσαντες μόνον, ἀλλὰ γὰρ δι' αὐτῶν τῶν πραγμάτων, οἱονεὶ ὅτι περὶ αὐτῶν εἰρημένον, ὡς ἐν ἔστιν ὑποδείγματος, καὶ ἐπὶ μοίρα τοῦ ποιῆσαι σαφυλίω, ἐποίησεν δὲ ἀκανθας, καὶ οὐ δικαιοσύνην, ἀλλὰ κρίσιν. ἔφη δέ που καὶ ὁ θεσπέσιος μελῳδὸς, ὡς ἐκ προσώπου Χριστοῦ περὶ αὐτῶν. υἱοὶ ἀλλότριοι ἐψεύσαντό μοι, υἱοὶ ἀλλότριοι ἐπαλαιώθησαν, καὶ ἐχώλανεν ἀπὸ τῶν τρίβων αὐτῶν.

B

C

Καὶ οὐκ ἐμνήσθης μου, οὐδὲ ἔλαβές με εἰς τὴν διάνοιάν σου, οὐδὲ εἰς τὴν καρδίαν σου; κἀγὼ σε ἰδὼν παρορῶ, καὶ ἐμὲ οὐκ ἐφοβήθης· κἀγὼ ἀπαγγελῶ τὴν δικαιοσύνην μου, καὶ τὰ κακά σου, ἃ οὐκ ὠφελήσουσί σε· ὅταν βοήσῃς, ἐξελέσθωσάν σε οἱ τῇ θλίψει σου. οὓς γὰρ πάντας ἄνεμος λήψεται, καὶ ἀποίησε καταιγίς.

D

Ἔφη που Θεὸς διὰ φωνῆς Ἰεζεχιὴλ πρὸς τὴν τῶν Ἰουδαίων μητέρα, φημὶ δὴ τὴν συναγωγὴν, καθὼς ἐποίησας, οὕτως ἔσται σοι, ἡ ἀνταπόδομά σου εἰς κεφαλήν σου. καὶ μὴν καὶ ὁ προφήτης Ἡσαΐας· οὐαὶ τῷ ἀδίκῳ, φησὶ, πονηρά· κατὰ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν αὐτοῦ συμβήσεται αὐτῷ. τοιοῦτόν τι καὶ νῦν διὰ τῶν προκειμένων σημαίνεται. ὅπερ γὰρ τῇ ἐμοὶ γνῶσιν ἀπειθῶν, φησὶν, ἀπορραφήσῃ πρὸς ἐμοῦ, καὶ ἰσοπαλῆ τοῖς πλημμελήμασιν ἀπολήψῃ τὴν δίκην. ἐπιλανθάνεται δὲ τῆς τοῦ Θεοῦ κατὰ φύσιν καὶ ἀληθῶς, καὶ τοῦ κατεξουσιάζοντος τῶν ὅλων, οὐχὶ δή που πάντως εἰς ἀμνησίαν ἐλθὼν τοῦ ὅτι Θεός ἐστι, καὶ τὰ δαιμόνια γὰρ πιστεύουσι, καὶ φρίττουσι κατὰ τὸν τοῦ ἀποστόλου φωνήν. ἀφροδίσας δὲ μᾶλλον τοῦ προσκεῖσθαι θελῆσαι αὐτῷ, καὶ τῶν πρὸς αὐτοῦ διαπεπραγμένων ὀλίγα φροντίσας ὡς ἄξιον ὁρᾶσθαι καὶ ἀπειθῆ, καὶ ὁλοσχερῶς ἀνενδυκνύμενος πρὸς πᾶν ἐναντίον, ὧν ἔδει πληροῦν.

E

Ὀπιλανθάνεται δὲ Θεὸς, ἤγουν ὑποφεύγει τὴν ἀμνημονούντων αὐτοῦ, μονουχὶ τὸ ὀπίσω χεῖρα συστέλλων, καὶ φιλοδώρεις ἀπάσης ἀπογυμνῶν αὐτοὺς· ὃ δὴ πέπονθεν Ισραὴλ. οὐ γὰρ ἐφοβήθη τὸν θεὸν τε, καὶ γῆς κύριον, καὶ τῶν ὅλων δημιουργόν τε, καὶ τεχνίτην, ἀπολύσας δὲ ὥσπερ τῆς αὐτοῦ σκηπτρον τὸν αὐχένα, δεδούλωκε ψευδέσι θεοῖς. Τοῦτο τοι, φησὶν, ὅτι σὺ οὐκ ἐφοβήθης με, καὶ ἐγὼ ἀναγγελῶ τὸ δικαιοσύνιόν μου, καὶ τὰ κακά σε· κακὰ λέγων τὴν ἀπόστασιν τὴν ἀπ' αὐτοῦ δηλονότι, καὶ τὸ προσκλίνεσθαι λέγων, οἷς αὐτὸς εἰργάσατο θεοῖς. ἐπαγγέλλεται δὲ τὸ αὐτοῦ δικαιοσύνιον ὅτι τῶν διὰ δρᾶν εἰωθότων ὁ τῶν ὅλων Θεὸς, ψῆφον ἐπ' αὐτοῖς θείαν ἐκφέρων, καὶ ἰσόρροπον κόλασιν ὑπομένεις. οὐ γὰρ εἰς ἕνα τὸν καθ' ἡμᾶς, τὰ τολμήματα, ἀλλ' εἰς αὐτὴν προσήκεται τὴν ὑψοῦ τε καὶ αἴω, καὶ τῶν ὅλων καταρχουσαν Φύσιν, ὅτι δὲ * αἰσχύντος αὐτοῖς ἡ τῶν ψευδωνύμων εὕρεσις Θεῶν, ἀφανίζουσιν εἰπών, ὅτι οὐκ ὠφελήσουσί σε, καὶ ὅτι τὸ χρῆμα ὑπάρχει ἀληθὲς προφαίνει λέγων· ὅταν βοήσῃς, ἐξελέσθωσάν σε οἱ σὴ θλίψει σου. Ὁρῶ ὡς ὁ προφήτης φησὶ, τί ὠφελεῖ γλυπτὸν, ὅτι ἐγλυψαν αὐτό; ἢ πλασμα αὐτὸ χώνευμα φαντασίαν ψευδῆ, ἢ αὐτὸ τέκτων ἐποίησε, καὶ ὁ Θεός ἐστιν. εἶτα πῶς ὑπουργήσειν αὐτοῖς πεπλασμένοις οὐκ ξύλου καὶ λίθου πεποιημένον ἄγαλμα, καὶ τέχνης ἀνθρώπων ῥήματα μᾶλλον, ἢ Θεός; Διὰ τοῦτο φησὶν, ὅτι τοὺς πάντας ἀνέμους λήψεται, καὶ ἀποίσει καθαιρεῖς τούτους ἤ τινας; ἢ τοὺς πρὸ αὐτῶν ὑπονοηθέντας Θεοὺς, ἢ τάχα πνεύμασι προσκυνοῦντας αὐτοὺς, οἱ καθάπερ χοῖς, καὶ κόνις ταῖς τῶν ἀνέμων ἀναρρίπτουσι πνοαῖς. καὶ τοῦτο εἴρηκε ὅτι ὁ ὀνβίλῳ ψαλμῷ εἰρημένον. ἐμνησθήτωσαν ὡσεὶ χοῦς πρόσωπον ἀνέμου, τουτέστι, βαδιοῦνται πρὸς ὃ μηδὲν, ἔοικε τῇ θεοπνεύστῳ γραφῇ τὰς τῶν πειρασμῶν, ἤτοι τῶν κολάσεων ἐφόδους λαίλαπι, καὶ καταιγίδι πολλάκις ἀφομοιοῦν.

Οἱ δὲ αὐτεγκλήμοί μου κτήσονται γῆν, καὶ κληρονομήσουσι τὸ ὄρος τὸ ἅγιόν μου· καὶ ἐροῦσι, καθαρίσατε ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ ὁδοὺς, καὶ ἄρατε σκῶλα ἀπὸ τῆς ὁδοῦ τοῦ λαοῦ μου.

Ἀναγκαίως ἐπενηνόχασι τοῖς ἀνόπιν καὶ τοῦτο. ἔδει γὰρ ἔδει καὶ τῶν φιλαμαρτημόνων, καὶ ἀποστατῶν ἐναργῆ γνῶσθαι τὴν κόλασιν, καὶ τῶν ἀγαπώντων αὐτὸν τὰ ἔργα. καὶ καθόλου μὲν ἀληθὴς

A Obliuiscitur verò Deus vel despicit eos qui sunt ipsius immemores, cùm tantùm non contrahit manum suam auxiliarem, & omni eos nudat misericordia. Quod Israeli accidit. Non enim timuit cœli & terræ Dominum, & vniuersorum opificem & artificem: sed sceptris eius veluti subtracta ceruice falsis diis seruiuit. Hinc dicit: Tu non timuisti me, & ego annunciabo iustitiam meam, & mala tua: mala B vocans, apostasiam videlicet ab ipso, & deficere ad deos, quos ipse fabricauit. Annunciat autem iustitiam suam vniuersorum Deus, contra eos qui talia committunt, dum in illos diuinum profert calculum, & dignam pœnam infligit. Non enim audaces conatus hi contra vnum aliquem nostræ condicionis fiunt, sed contra excelsam & superam ac vniuersitatis rectricem naturam. Quòd autem parum proficiat hæc falsò nominatorum deorum inuentio, ostendit, cùm ait: Non tibi proderunt. quod verum esse insuper C demonstrat, dicens: Cùm clamaueris, eripiant te in afflictione tua. Itaque, vt Propheta ait: [Quid proderit sculptile quod sculpserunt? Formarunt illud conflatile, imaginationem falsam, quod fictor finxit, nec Deus est:] Deinde quam opem errantibus afferet imago ex ligno & lapide facta, & humani artificii, inuentum potius quàm Deus? Propterea inquit: Omnes ventus tollet, & auferet tempe- D stas. Quos nam? Vel deos ab ipsis excogitatos, vel qui adorant eos, qui ceu cinis & puluis, ventorum proiiciuntur flatibus. Atque hoc est, opinor, quod in libro Psalmorum dictum est: [Fiant tanquam puluis à facie venti, id est, in nihil recident] Est autem solenne scripturæ diuinitus inspiratæ, tentationum seu suppliciorum impetus, procellæ sæpenumero & tempestati comparare. E

Abac.

Psalm.

At qui innituntur mihi, possidebunt terram, & hæreditate consequentur montem sanctum meum: & dicent: Mundate à facie eius vias, & auferte offensiones è via populi mei.

Necessariò subtexerunt hæc superioribus. Oportuit enim oportuit hominum flagitiosorum & defectorum punitionem, & diligentium illum præmia manifesta & perspicua fieri.

Ac quidem in vniuersum pollicitatio hæc vera est. Quisquis enim Deum amplectitur, & perfecta eius dilectione nihil prius, aut præstabilius esse censet, omnibusque bonis operibus excellit: hic erit terræ hæres, quæ sanctis destinata est, quam etiam nobis Seruator ipse significauit, dicens: [Beati mites, quia ipsi hæreditariò possidebunt terram. Sanctum autem montem hîc dico, supremam ciuitatem cœlestem Hierusalem, pulchram sanctorum ciuitatem.] Psallit siquidem, déque ea inquit diuinus Dauid: [Quis ascendet in montem Domini, aut quis stabit in loco sancto eius? Innocens manibus & mundus corde.] Omnibus igitur Deum amplectentibus, sors erit terra Sanctorum, & mons venerabilis, & celebratissimus. Videtur autem nunc de his qui ex tribubus Iudaicis crediderunt verba facere: quorum primitiæ ac primi extiterunt, diuini discipuli, dilectionem Christi mordicus tenentes, & fidem in illo inconcussam habentes, & obedientiam irreprehensibilem, & charitatem indiuulsam. Dicunt siquidem: [Quis nos separabit à dilectione Christi? Afflictio? num angustia? num persequutio? num fames? num nuditas? num periculum? num gladius?] Hi sunt hæredes regni cœlorum: & terram supernam possederunt, quæ mansuetis est præparata. Conuenit mansuetudinis nomen, Euangelicam vitam degentibus, quibus etiam Christus præcepit, ne irascerentur, ne vlciscerentur quenquam eorum qui offenderunt: sed vt eos qui hostes sunt, beneficiis prosequerentur. [Benefacite enim, inquit, inimicis vestris, & orate pro his qui infectantur vos. Et percutienti te in dextram maxillam, & obuerte & alteram.] Patientiæ & mansuetudinis summæ est, his rebus excellere. Possidentibus, inquit, terram & montem sanctum, velut in promissione & spe dicetur: Mundate à facie eius vias: id est, certè, parate viam Domini, rectas facite semitas eius. quomodo autem præparatio hæc peragetur, declarauit, inquiens: Tollite offensiones de via populi mei, id est, viam salutis per fidem planam & expeditam cunctis terræ incolis facite: nihil sit asperum aut arduum. Lex enim Mosaica misericordiam nescibat, &

Psal. 14.

Rom. 8.

Matth. 5.

Ἡ ὑποσχεσις ἅπας γὰρ εἴτις αὐτὴν ἐπιτύχοι Θεοῦ, καὶ τῆς εἰς αὐτὸν ἀγάπης ὁλοτελεῖς ἐπιδείκνυται ὅ ἄμεινον διαφέρει δὲ κἀ δι' ἁπάσης ἀγαθουργίας, ἔστ' ἂν ἔσαι κληρονόμος τῆς ἡτοιμασμένης γῆς τοῖς ἁγίοις, ἣν δὴ κἀ αὐτὸς ἡμῖν ὁ σωτὴρ κατεσήμηνε λέγων· μακάριοι οἱ πραεῖς, ὅτι αὐτοὶ κληρονομήσουσι τὴν γῆν. ὄρος δ' ἅγιον ἐν τούτοις φημὶ, τὰχα που τὴν ἄνω πόλιν τὴν ἐπουράνιον Ἱερουσαλήμ, τὴν τῶν ἁγίων κάλλιπολιν. ψάλλει γάρ που, καὶ φησὶ περὶ αὐτῆς ὁ θεσπέσιος Δαβίδ· τίς ἀναβήσεται εἰς ὄρος κυρίου, ἢ τίς στήσεται ἐν τόπῳ ἁγίῳ αὐτοῦ; ἀθῷος χερσὶ, καὶ καθαρὸς τῇ καρδίᾳ. ἑτοιμῶ ἅπασι τοῖς δικαιουμένοις Θεοῦ κληρος ἔσαι τῶν ἁγίων ἡ γῆ, καὶ ὁ σωτὸν τε καὶ δεξιόπονον ὄρος. ἔοικε δὲ νυνὶ περὶ τῶν πιστευσάντων εἰς αὐτὸν ἐκ τῶν Ἰουδαϊκῶν φυλμάτων ποιεῖσθαι τοὺς λόγους, ὧν ἀπαρχὴ, καὶ πρωτότοκοι γεγόνασιν οἱ θεσπέσιοι μαθηταὶ τῆς εἰς Χριστὸν ἀγάπης ἀπριξ ἐχόμενοι, ἀκεραίως ἔχοντες ἐπ' αὐτῷ τῷ πίστει, καὶ ἀδιάβλητον τὴν ὑποταγὴν, καὶ ἀδιάπαυστον τὴν ἀγάπην. φασὶ γοῦν ὅτι τίς ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ, θλῖψις; ἢ στενοχωρία; ἢ διωγμὸς; ἢ λιμὸς; ἢ γυμνότης; ἢ κίνδυνος; ἢ μάχαιρα; οὗτοι γεγόνασι τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας κληρονόμοι, ἣν κατεκτήσαντο γῆν τὴν ἄνω τὴν τοῖς πραέσιν ὑπηρετισομένην. πρέποι δ' ἂν τῆς πραότητος ὄνομα τῇ τὰ Χριστοῦ δικαιοσύνη ζωὴν, οἷς καὶ πρόσταγμα Χριστὸς ὅ μὴ ὀργίζεσθαι δεῖν, μήτε μὴν ἀμύνασθαί τινας τῶν λελυπηκότων, ἐπείγαζε μᾶλλον δ' ἐργάζεσθαι, καὶ τοῖς ἐκ τάξεως γενομένοις τῶν ἐχθρῶν. εὖ ποιεῖτε γὰρ, φησὶ, τοῖς ἐχθροῖς ὑμῶν, καὶ προσεύχεσθε ὑπὲρ τῶν ἐπηρεαζόντων ὑμᾶς, καὶ τῷ παίοντί σε εἰς τὴν δεξιὰν σιαγόνα, στρέφον αὐτῷ καὶ τὴν ἄλλην. ἀνεξικακίας γὰρ, καὶ πραότητος τῆς εἰς ἄκρον ἀπόδειξις αὐ εἴη ὃ διαφέρειν ἐν τούτοις. τοῖς δὲ γε κτησαμένοις τὴν γῆν καὶ ὄρος ἅγιον, ὡς ἐν ὑποσχέσει, καὶ ἐν ἐλπίδι ῥηθήσεται φησὶ. καθαρίζετε ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ ὁδοὺς· τὴν ὁδὸν φησὶν ἀναργῶς, ὃ ἑτοιμάσατε τὴν ὁδὸν κυρίου, διθείας ποιεῖτε τοὺς τρίβους αὐτοῦ. τίνα δ' ἔσται τρόπον ἡ ἑτοιμασία προσάψεται, διασάφησιν εἰπών. ἄρατε σκῶλα ἀπὸ τῆς ὁδοῦ τοῦ λαοῦ μου, τουτέστι λείαν καὶ διήλατον ἀποδείξατε τοῖς κατὰ πᾶσαν τὴν γῆν τῆς διὰ πίστεως σωτηρίας τὴν ὁδὸν· μηδὲν ἔστω ὃ τραχὺ, καὶ αἴσιτες· ὁ μὲν γὰρ νόμος διὰ Μωσέως ἔλεγεν οὐκ ἠπίστατο,

καὶ δυσκατόρθωτος ἰδεῖν· πολλὰ γὰρ παλαίομεν ἄ- A
πτυστες, καὶ δυσεύρετος ἰδεῖν ὁ εἰσάπαξ ἐλεύθε-
ρος, καὶ ἀμωμήτως αὐτὸν ἀποπερᾶναι δυνά-
μενος. καὶ γοῦν ἔφασκον οἱ θεσπέσιοι μαθηταὶ
τοῖς μὴ τὴν πίστιν ὅτι τῆς τοῦ νόμου σκιᾶς ὑπονο-
στεῖν ἐθέλουσι, καὶ νῦν τί πειράζετε τὸν Θεὸν, ἐπι-
θεῖναι τὸν ζυγὸν ὅτι τὸν τράχηλον τῶν μαθητῶν,
ὃν οὔτε ἡμεῖς, οὔτε οἱ πατέρες ἡμῶν ἰσχύσαμεν βα-
στάσαι; ἔφη δὲ καὶ ὁ Παῦλος, ὅτι καὶ ὁ νόμος τῶν
παραβάσεων χάριν πεπροστέθη, ἔλεγχος γὰρ B
ἁμαρτίας ὁ νόμος, καὶ αὐτῷ πεπροσπαίοντες ὑπὸ
μῶμον ἦσαν, καὶ γραφαί. σκώλυον οὖν ἁπλῶς τὰ
ἐννόμου ζωῆς ὃ δυσπνυτον· ἀλλ' αἰρέσθω, φησὶν,
ἐκ μέσου· ἡ δὲ εὐσταλὴς, καὶ σὺν ἱδρῶτι βάσι-
μος αἰσθητὴ ἔστω τρίβος, τουτέστι, τῆς εὐαγγε-
λικῆς πολιτείας ἡ δυναμις τὴν ἀληθῆ λατρείαν
εἰσφέρουσα. ἔφη πού τοιοῦτόν τι καὶ ἑτέρωθί που Θεὸς
πρὸς τοὺς ἁγίους μυσταγωγούς, πορεύεσθε διὰ
τῶν πυλῶν μου, καὶ τοὺς λίθους ἐκ τῆς ὁδοῦ διαρ-
ρίψατε, τουτέστι, δυσχερείας ἁπάσης ἀπαλλά- C
ξατε τὴν ὁδὸν, ἵνα ὡς εὐπορεύητον πρὸς Θεὸν
διὰ τῆς ἐν πνεύματί τε, καὶ ἀληθοῦς λατρείας,
καὶ τῆς ἐν πίστει φαιδρότητος.

Τὰ δὲ λεγόμενα κύριος ὁ ὕψιστος, ὁ ἐν ὑψη-
λοῖς κατοικῶν τὸν αἰῶνα, ἅγιος ἐν ἁγίοις,
ἀναπαυόμενος, καὶ ὀλιγοψύχοις διδοὺς μα-
κροθυμίαν, καὶ διδοὺς ζωὴν τοῖς συντετειμ-
μένοις τῇ καρδίᾳ. Οὐκ εἰς τὸν αἰῶνα ἐκ-
δικήσω ὑμᾶς, οὐδὲ εἰς πάντας ὀργισθήσο- D
μαι ὑμῖν. πνεῦμα γὰρ παρ' ἐμοῦ ἐξελεύσε-
ται, καὶ πνοὴν πᾶσαν ἐγὼ ἐποίησα.

Οἱ μακάριοι προφῆται, ὅτε τι μέγα, καὶ
θεοπρεπὲς ὑπισχνῆται ἴσον ὁ τῶν ὅλων κύριος,
πολὺ τὸ θαῦμα δέχονται τῆς δόξης αὐτοῦ, καὶ τῆς
ἡμερότητος, ᾧ οἷς ἀναστρεπτῶς ἐκ φυμιάσεως
τρέπονται πρὸς δεξιολογίαν. τοιοῦτόν τι πεποιηκό-
τα νῦν τὸν προφήτην εὑρήσομεν, ὃ γὰρ ἁπλῶς
ἔφη. Τάδε λέγει κύριος, προσεπάγει ἀναγ- E
καίως ὁ ὕψιστος, τουτέστιν, ὁ πάντων ἐπέκεινα, καὶ
ἀνωτάτω κατὰ φύσιν πάντος τοῦ παρεληλύθοτος εἰς
ὑπεροχὴν· λέγων δὲ ὁ κατοικῶν ἐν ὑψηλοῖς, ὑπο-
φαίνει πάλιν ὡς ἐν ἀκλονήτοις ἔστιν ὑπεροχαῖς,
καὶ ἐν ἀῤῥήτοις ὑψώμασιν ἡ θεία τε, καὶ ὑπερ-
τάτη φύσις. καίτοι τοῦτο οἶμαι ἔστι τὸ κατοικεῖν ἐν
ὑψηλοῖς εἰς τὸν αἰῶνα αὐτόν· ἔχει γὰρ ἀναλλοιώ-
τως ἔν γε τοῖς καθ' ἑαυτὸν, καὶ οὐκ ἂν γένοιτό
πως ἐν ἀμείνοσιν, ἢ ὅπερ ἔστιν, ἔνεστι δὲ μᾶλλον
ἀμεταπτώτως αὐτῇ τὸ ἐν οἷς ἔστιν εἶναι διαπαντός.

difficilis erat: omnes enim multum offendimus, & vix reperiri poterat qui prorsus liber esset, & eam inculpatè implere posset. Vnde diuini discipuli his qui post fidem ad legis vmbras reuerti voluerunt, dicebant: Et nunc quid tentatis Deum, vt imponatis iugum collo discipulorum, quod neque nos neque patres nostri portare valuerunt? Dixit item Paulus, legem transgressionum causa adpositam esse: nam lex peccatum arguit: & qui ad eam impingebant, reprehensioni erant & accusationi obnoxii. Itaque legalis vitæ difficultates prohibuerunt. Sed tollatur, inquit, de medio. At peruia & cum sudore permeabilis via ostendatur, id est, Euangelicæ conuersationis vis & ratio verum cultum inducens. Dixit alibi quoque Deus tale quiddam sanctis mystagogis: Ite per portas meas, & lapides de via remouete, id est, omni difficultate viam liberate, quæ ad Deum adducat, per spiritualem ac verum cultum, & fidei splendorem.

Hæc dicit Dominus Altissimus, qui in altis habitat in æternum, sanctus in sanctis, requiescens, & ijs qui sunt paruo animo dans patientiam, & contritis corde dans vitam. Non in æternum vlciscar vos, neque semper irascar vobis. Spiritus enim à me egredietur, & flatum omnem ego feci.

Beati prophetæ, quando magnum quiddam & diuinum pollicetur aliquibus vniuersorum Dominus, magna admiratione gloriæ eius & clementiæ perfunduntur, & velut exultantes præ lætitia ad laudes canendas conuertuntur. Tale quiddam nunc fecisse Prophetam inueniemus. Non enim dixit simpliciter. Hæc dicit Dominus, sed necessariò adiungit, Altissimus, id est, qui est supra omnia, & naturâ omnibus rebus creatis sublimior. Cùm dicit, qui habitat in excelsis, subindicat rursus, in dignitate velut inconcussa cõstitutam esse, & ineffabili celsitudine conspicuâ, diuinam ac summam naturam. Et hoc, puto, est, habitare eum in excelsis in æternũ. Est enim apud se immutabilis, nec in meliore, quàm est, condicione esse potest: imò in eam nulla cadit mutabilitas, sed hoc ei inhæret, vt, in quibus est, sit perpetuò.

perpetuò. Sanctum eum in sanctis requiescere & habitare dicit: subinsinuans, eum Israelitico sanguine ortos tanquam multis peecatis contaminatos repudiare: commoratur autem ex quodam bonitatis amore cum iis, qui per fidem purgati sunt, & sanctificati in spiritu. Dat etiam paruo animo præditis patientiam. Et paruo animo præditos ait, qui interdum in suscepto vitæ instituto facilè franguntur ac debilitantur. Dat autem illis patientiam, id est, tolerantiam & sustinentiam, propemodum clamans & dicens: [Viriliter agite, & confortetur cor vestrum, omnes qui speratis in Domino.] Dat etiam contritis corde vitam, id est, pauperibus spiritu. Eiusmodi sunt omnes, qui Deo præstant obedientiam, & animo sunt submisso & sequace. Hi sunt qui vocati sunt per fidem ad Christi agnitionem, & pauperes spiritu nominantur, semitam ingredientes Israelitis contrariam. Nam hi arrogantes erant, inobedientes, & præfracti: illi boni & cordati, & legibus Dei dominatum ac superiorem partem tribuentes, & iugo Christi mentis ceruicem submittentes. Atque hæc opera sunt Christianorum. At quid dicit Altissimus his, qui ex inobedientia in crimen impietatis prolapsi sunt? Non in æternum vlciscar vos, neque semper irascar vobis. Spem salutis non præscindit Israelitis: nam reliquiæ seruatæ sunt, & maxima pars eorum multitudinis vocata est. Extremis etiam temporibus vocabuntur, Deo refrenante iram in illos, & pœnam retrahente, ne omnino in eos intenteretur. Bonus enim cùm sit, seruauit eum patribus eorum datam fidem, nec fefellit. Reddit etiam aliam causam, vt misericors Deus, Spiritus enim à me egredietur. Quo autem modo egredietur, declarauit, inquiens: Flatum omnem ego feci. Est enim spirituum pater. Intelligitur autem non velut ex propria natura illos genuisse, vt proprium filium genuit: Sed nec illos parem Spiritui sancto ex substantia progressum siue processum habuisse dicimus: sed ex creatione potius in essentiam prodiisse ex Deo affirmamus, rectè quidem sentientes. Nam ipse omnem fecit flatum. Vbi autem effectio omnino est nominata, ibi semper est egressio

A ἅγιοι δὲ ἐν ἁγίοις ἀναπαύεσθαί τε καὶ κατοικεῖν αὐτὸν φησὶ, διαμαρτύρεται ὅτι καθαιρεῖται μὲν ὡς μεμολυσμένους ἀφ' ὧν πολλοῖς ἁμαρτίαις τοὺς ἐξ αἵματος Ισραὴλ, ἐναυλίζεται δ' φιλανθρώπως τοῖς ἀφ' πίστεως ἐκκαθαρθεῖσι, καὶ ἡγιασμένοις ἐν πνεύματι. δίδωσι δ', καὶ ὀλιγοψύχοις μακροθυμίαν, καὶ ὀλιγοψύχους φησὶ τοὺς ἔτι ὅτε βραχύπους ἀθενῆν εἰώθασι, καὶ τὸν προεστηκότα αὐτοῖς τοῦ βίου σκοπόν. δίδωσι δὲ τούτοις μακροθυμίαν, τουτέστι, καρτερίαν καὶ ὑπομονὴν, μονονουχὶ βοῶν τε, καὶ λέγων, ἀνδρίζεσθε, καὶ κραταιούσθω ἡ καρδία ὑμῶν, πάντες οἱ ἐλπίζοντες ἐπὶ κύριον. δίδωσι δὲ καὶ ζωὴν τοῖς σεσωστευεμμένοις τῇ καρδίᾳ, τουτέστι, τοῖς πτωχοῖς τῷ πνεύματι· τοιοῦτοι δ' πάντες οἱ ὑποτακτικὴν ἔχοντες νοῦν· ὅτοι δ' ἂν εἶεν οἱ ἀφ' πίστεως κεκλημένοι πρὸς ἐπίγνωσιν τοῦ Χριστοῦ, ὀνομάζονται δ' πτωχοὶ τῷ πνεύματι, πρὸς ἐναντίαν τοῖς ἐξ Ισραὴλ ἐρχόμενοι τρίβον. οἱ μὲν γὰρ ἦσαν ἀλαζόνες, ἀπειθεῖς τε, καὶ ἄφρονες· οἱ δ' ἀγαθοὶ, καὶ δικαίρδοξοι, καὶ τοῖς τοῦ Θεοῦ νόμοις ὑπερτεῖν καὶ κρατεῖν ἀπονέμοντες, καὶ ὑποπτήσσοντες τῇ ζυγλῃ Χριστοῦ τὸν τῆς διανοίας αὐχένα· καὶ τοῦτο μὲν· πρὸς δὲ Χριστῷ τὰ ἔργα· τί δέ φησιν ὁ ὕψιστος τοῖς ἐξ ἀπειθείας ὠλιοθηκόσιν εἰς τὰ τῆς εἰς αὐτὸν δυσσεβείας ἐγκλήματα; οὐκ εἰς τὸν αἰῶνα ἐκδικήσω ὑμᾶς, οὐδὲ διαπαντὸς ὀργισθήσομαι ὑμῖν. οὐκ ἀποκείρει γὰρ σώζεσθαι τὴν ἐλπίδα τοῖς ἐξ Ισραὴλ, σέσωσται γὰρ τὸ κατάλειμμα· κέκληται μὲν πλείστη τις μοῖρα τοῦ αὐτῶν πλήθους, κεκλήσονται δὲ καὶ ἐν ἐσχάτοις καιροῖς, αἰσχυνόμενοι Θεοῦ τὸν ἐπ' αὐτοῖς ὀργὴν, καὶ τὴν δίκην αἰαστρέφοντος, ὡς μὴ εἰσαπαξ ἐκτείνειαν κατ' αὐτῶν. ἀγαθὸς γὰρ ὑπάρχων, τετήρηκε τοῖς πατράσιν αὐτῶν ἀψευδῆ τὴν ὑπόσχεσιν· ἀποδίδωσι δὲ καὶ ἑτέραν αἰτίαν, ὡς φιλοικτίρμων Θεός. πνεῦμα γὰρ φησὶ παρ' ἐμοῦ ἐξελεύσεται. ἐξελεύσεσθαι δὲ πνεῦμα φησὶν ἐκ τοῦ διεσάφησεν εἰπών· πνοὴν πᾶσαν ἐποίησα ἐγώ. ἔστι μὲν γὰρ πνεύματος πατήρ. νοοῦμεν γοῦν οὐχ ὡς ἐξ ἰδίας φύσεως γεννηθὲν αὐτὸ, καθὰ καὶ τὸν Υἱὸν, ἀλλ' οὐδὲ ἐν ἴσῳ τῷ ἁγίῳ πνεύματι τὴν ἐκ τῆς οὐσίας προέλευσιν, ἤγουν ἐκπόρευσιν ἐφήκειαν φαμὲν αὐτῷ· δημιουργικῶς δ' μᾶλλον ἐκ Θεοῦ προελθεῖν εἰς τὸ εἶναι διαβεβαιούμεθα φρονοῦντες ὀρθῶς· αὐτὸς γὰρ πᾶσαν ἐποίησε πνοήν. ὅπου δ' ποίησις ὅλως ὠνόμασται, ἐκεῖ που πάντως εἴη ἂν καὶ ἡ ἐξέλευσις,

Comment. in Esaiam.

ἦγεν ἡ ἔξοδος, οὐκ ὑποστάσεως μᾶλλον, ἀλλ' ὡς A seu exitus, non ratione substantiæ, sed verbo abusiuo effectionem significans.

Δι' ἁμαρτίαν βραχύ τι ἐλύπησα αὐτὸν, καὶ ἐπάταξα αὐτὸν, καὶ ἀπέστρεψα τὸ πρόσωπόν μου ἀπ' αὐτοῦ, καὶ ἐλυπήθη, καὶ ἐπορεύθη στυγνὸς ἐν ταῖς ὁδοῖς αὐτοῦ· τὰς ὁδοὺς αὐτοῦ ἑώρακα, καὶ ἰασάμην αὐτὸν, καὶ παρεκάλεσα αὐτὸν, καὶ ἔδωκα αὐτῷ παράκλησιν ἀληθινὴν, εἰρήνην ἐπὶ εἰρήνην τοῖς μακρὰν, καὶ τοῖς ἐγγὺς οὖσι. καὶ εἶπε κύριος· ἰάσομαι αὐτούς, οἱ δὲ ἄδικοι ὕτως κλυδωνισθήσονται, καὶ ἀναπαύσασθαι οὐ δυνήσονται. οὐκ ἔστι χαρὰ τοῖς ἀσεβέσιν, εἶπε κύριος ὁ Θεός. B

Ἐκτετίκασι μὲν Ἰουδαῖοι δίκας τῆς εἰς Χριστὸν προπετείας, μὴ θεμίτας μὲν ἀφορήτους πάντι, μεμετρημένας δὲ ὅμως, τό γε ἦκον εἰς ἰσότητα τῶν ἡμαρτημένων. ὑπερβεβήκασι γὰρ τὸ πέρας μέτρου πάντως, ἀποκτείναντες δικαίους, καὶ προφητῶν ἁγίων αἵμασιν ἐπόχους ἑαυτοὺς καταστήσαντες. τελευτῶντες δὲ καὶ αὐτῷ τῷ χερσὶν ἐπήγαγον τῷ Χριστῷ, ὃν ἰδόντα πέμψαντα τὸν πατὴρ μετὰ τοὺς οἰκέτας. οἱ δὲ καὶ οὕτως ἠλαζονεύοντο κατ' αὐτοῦ, καίτοι πρὸς ἀλλήλους λέγοντες, οὗτός ἐστιν ὁ κληρονόμος. ὀκνοῦν δῆτα τοιγαροῦν τοῦτον τὸν ἁμαρτίαν ἐλύπησα αὐτὸν, φησὶ, καὶ ἐπάταξα, καὶ ἀπέστρεψα τὸ πρόσωπόν μου ἀπ' αὐτοῦ. ἔφη γὰρ, ὅταν μου τὰς χεῖρας ὑμεῖς ἐκτείνητε πρός με, ἀποστρέψω τοὺς ὀφθαλμούς μου ἀφ' ὑμῶν, καὶ ἐὰν πληθύνητε τὴν δέησιν, οὐκ εἰσακούσομαι ὑμῶν· αἱ γὰρ χεῖρες ὑμῶν αἵματος πλήρεις, ἀλλ' ἐν ὑστέροις καιροῖς μεταγνώσκοντος τοῦ Ἰσραὴλ. πορεύσεται γὰρ στυγνὸς, πεπαύσεται μὲν τῆς ἀποστροφῆς, εἰσδέξεται δὲ διὰ πίστεως, καὶ τῶν ἀρχαίων ἁμαρτημάτων ἀπαλλαγήσεται Θεοῦ καταικτείροντος, λήψεται δὲ καὶ παράκλησιν ἀληθινήν. C ποίαν δὲ ταύτην φαμέν; ἢ δηλονότι τὴν διὰ Χριστοῦ χάριν, δικαιοῦσθαι γὰρ πίστει, καὶ ἁμαρτιῶν ἀπαλλάττεσθαι, προξενοῦσαν ἅγιασμὸν, καὶ τῆς υἱοθεσίας τὴν δόξαν, καὶ ἁγίων ἐλπίδα τῶν τοῖς ἁγίοις πεπρεσμένων; ἀληθινὴ τοιγαροῦν ἡ παράκλησις πρὸς τοὺς ἄλλους ἅπασιν ἀγαθοῖς εἰσκομίζουσα τοὺς ἀξιωθεῖσιν αὐτῆς, εἰρήνην ἐπὶ εἰρήνῃ, τουτέστι, διλωκῆ καὶ ἀνέκλειπτον τὴν εἰρήνης δωρεὰν, ἣν ἔδωκεν ὁ σωτὴρ καὶ τοῖς μακρὰν, καὶ τοῖς ἐγγὺς, τουτέστι, *Propter peccatum paululum tristitia affeci eum, & percussi eum, & auerti faciem meam ab eo, & tristitia affectus est, & abijt mœstus in vijs suis. Vias eius vidi, & sanaui eum, & consolatus sum eum, & dedi ei consolationem veram, pacem super pacem his qui longè, & his qui propè sunt. Et dixit Dominus, Sanabo eos: at iniqui sic fluctuabunt, & quiescere non poterunt, non est gaudium impijs, dixit Dominus Deus.*

Luerunt pœnas Iudæi debacchationis in Christum, omnibus quidem hominibus intolerandas, moderatas tamen, si cum erratis comparentur. Nam vltra omnem modum impii fuerunt, iustos occiderunt, & sanctorum Prophetarum sanguinis reos se reddiderunt: tandem ipsi etiam Christo manus intulerunt: quem, cùm filius esset, misit pater post famulos. At hi sic contra illum insolescebant, etiamsi inter se dicerent: Hic est hæres. Itaque propter hoc peccatum, inquit, tristitia affeci eum, & percussi, & auerti faciem meam ab eo. Dixit enim: [Cùm manus vestras extenderitis ad me, auertam oculos meos à vobis: & si multiplicaueritis orationem, non exaudiam vos. Manus enim vestræ plenæ sunt sanguine.] Sed postremis temporibus resipiscente Israele: abibit enim mœstus, desistet ab hac auersione, & per fidem recipietur, & à pristinis peccatis, Deo commiserante absoluetur, & capiet veram consolationem. At qualem hanc esse dicimus? an non videlicet gratiam per Christum, quæ per fidem iustificat, à peccatis liberat, & sanctificationem per Spiritum conciliat, & adoptionis gloriam, & præmiorum spem quæ sanctis destinata sunt? Vera est igitur hæc consolatio, quæ præter alia bona omnia, affert his qui ea præditi sunt, pacem super pacem, id est, perpetuam & iugem pacis serenitatem quam dedit Seruator, & his qui procul & his qui propè sunt, id est,

& his qui ex gentibus, & illis qui ex sanguine Israel sunt. Affatus est enim Gentes beatus Paulus: Nunc autem qui quondam eratis procul, facti estis propè in sanguine Christi. Nam quatenus Israel subiugatus erat legi, & seruiebat Deo viuenti & vero, ita vt sacræ prædicationi placet, (Dictum est enim illis: Dominus Deus tuus Dominus vnus est,) propè esse quodammodo videbantur, Gentes autem procul abesse, cò quòd prorsus à sanctis disciplinis alienæ essent, ignorarentque vniuersitatis creatorem & Dominum. Sed pax data est & his & illis à Deo & Patre, per Christum videlicet, qui fecit vtraque vnum, & populos duos in vnum nouum hominem condidit, & interstitium maceriæ soluit, ac legem præceptorum in decretis aboleuit. Itaque per ipsum reconciliationem habuimus & pacem cum Deo, tum inter nos nunquam scindendam. Nam Christus alicubi dixit ad Patrem & Deum in cœlis: Volo vt quemadmodum ego & tu vnum sumus, sic & ipsi in nobis vnum sint. Subiungit hisce Propheta: Et dixit Dominus, sanabo vos: velut anacephalæosin quandam ac recollectionem totius orationis inducens, & inde promissionem omnium dominatoris Dei veram esse declarans. Promisit enim, inquit, dicens se illos sanaturum. at iniusti sic fluctuabunt, & requiescere non poterunt. Nam postquam vocandorum præmia percurrit: hinc & quidem meritissimè infidelium supplicia, & fluctuationem ac infinitas plagas antè denunciat commodè. Non est enim, inquit, illis gaudium, dixit Dominus Deus. Domino autem & omnium Deo illos priuante suo gaudio, quæ esse potest voluptas? Quòd autem tempore vocationis Israelitarum, remanebunt quidam in infidelitate, filio iniquitatis adhærentes, ostendet planè sapientissimus Paulus,
» inquiens: [Propterea quòd agnitionem veritatis non receperunt, ideò
» mittet illis operationem erroris.]
» Dixitque ipse Seruator: [Ego veni
» nomine patris mei, & non accipitis
» me: Si alius venerit nomine suo, id
» est, filius iniquitatis, vt dixi, illum
» accipietis.] Itaque vocabitur olim Israel ad agnitionem Christi, & gratia per fidem in ipsum ditabi-

Ioan. 5.

καὶ τοῖς ἐξ ἐθνῶν, καὶ τοῖς ἐξ αἵματος Ισραήλ. προσαποφώνησε γὰρ τοῖς ἔθνεσιν ὁ μακάριος Παῦλος, ὅτι νυνὶ δὲ ὅλως, οἱ ποτὲ ὄντες μακρὰν ἐγενήθητε ἐγγὺς ἐν τῷ αἵματι τοῦ Χριστοῦ. ὅσον μὲν γὰρ ἦκεν εἰς τὸ κατεζεῦχθαι νόμῳ τὸν Ισραήλ, καὶ λατρεύειν Θεῷ ζῶντι, καὶ ἀληθινῷ, κατά γε τὰς τοῖς ἱεροῖς κηρύγμασι δοκοῦσι. εἴρηται γὰρ πρὸς αὐτούς· κύριος ὁ Θεός σου, κύριος εἷς ἐστιν, ἐγγὺς εἶναί πως ἐδόκουν, μακρὰν δὲ τὰ ἔθνη, ἅτε δὴ εἰσαπαξ ἀπηλλοτριωμένα, καὶ μαθημάτων ἀλλοίων, καὶ τοῦ εἰδέναι τὸν τῶν ὅλων γενεσιουργὸν, καὶ κύριον. ἀλλ' εἰρήνη δέδοται τούτοις τε, κἀκείνοις διὰ τοῦ Θεοῦ καὶ πατρός, ἤγουν διὰ Χριστοῦ δηλονότι τοῦ ποιήσαντος τὰ ἀμφότερα ἕν, καὶ τοὺς δύο λαοὺς κτίσαντος εἰς ἕνα καινὸν ἄνθρωπον, καὶ τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ λύσαντος, καὶ τὸν νόμον τῶν ἐντολῶν ἐν δόγμασι καταργήσαντος. ὁπόσον δὲ αὐτοῦ τὸ καταλλαγὲν ἐφήκατο, καὶ ἀδιάστατον τὴν εἰρήνην πρὸς Θεὸν, καὶ πρὸς ἀλλήλους· ἔφη γάρ που Χριστὸς πρὸς τὸν ἐν τοῖς ὑψίστοις πατέρα, καὶ Θεόν. θέλω ἵνα ὥσπερ ἐγὼ καὶ σὺ ἓν ἐσμέν, ὕτω καὶ αὐτοὶ ἐν ἡμῖν ἓν ὦσιν. ὑπαφέρει τούτοις ὁ προφήτης. καὶ εἶπε κύριος, ἰάσομαι αὐτούς, ἀναπεφαλαίωσιν ὥσπερ τινὰ τοῦ παντὸς λόγου ποιούμενος ἀφ' ἑαυτοῦ, καὶ ἐπαγγελίαν ἀφυδῆ τὴν πάντων κρατούντως Θεοῦ καθιστὰς ἀναρχῆ· ἐπηγγείλατο γὰρ φησὶ λέγων, ὡς ἰάσεται αὐτούς, οἱ δὲ ἄδικοι ὕστως κλυδωνισθήσονται, καὶ ἀναπαύσασθαι οὐ δυνήσονται. ὅπερ γὰρ τῶν κληθησομένων διεξῆλθε τὰ ἆθλα. τούτοις καὶ μάλα εἰκότως καὶ τὰς τῶν ἀπειθούντων κολάσεις, καὶ τὸ ἐν αὐτοῖς κλύδωνα, καὶ τὰς ἀπεράντους αἰχίας προσαπαγγέλλει χρησίμως. οὐ γάρ ἐστι χαίρειν αὐτοῖς, φησὶν, εἶπε κύριος ὁ Θεός. τοῦ δὲ κυρίου καὶ πάντων Θεοῦ τὸ χαίρειν αὐτῶν ἀποκηρύσσοντος, ποῖος αὐτοῖς ἐνυπνιάζεται τρόπος; ὅτι δὲ καὶ ἐν χαιρῷ τῆς κλήσεως τῶν ἐξ Ισραὴλ ἀπομένουσί τινες τῇ ἀπιστίᾳ τοῦ τῆς ἀνομίας υἱοῦ προσκείμενοι, σαφῶς λέγων ὁ πάνσοφος Παῦλος, αὐθ' ὧν τὸ ὑπήγωσιν τῆς ἀληθείας οὐκ ἐδέξαντο, δηλονότι τοῦτο πέμψει αὐτοῖς ὁ Θεὸς ἐνέργειαν πλάνης. ἔφη δὲ καὶ αὐτὸς ὁ σωτήρ. ἐγὼ ἐλήλυθα ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ πατρός μου, καὶ οὐ λαμβάνετέ με, ἐὰν ἄλλος ἔλθῃ ἐν τῷ ὀνόματι τῷ ἰδίῳ, τουτέστιν, ὁ τῆς ἀνομίας υἱός, ὡς ἔφην, ἐκεῖνον λήψεσθε. ὁπόσον κεκλῆσθαι μὲν καὶ χαρεῖς ὁ Ισραὴλ εἰς ὑπήγωσιν τοῦ Χριστοῦ; καὶ τὸ δι' πίστεως τῆς εἰς αὐτὸν κατα-

πλουτήσῃ χάριν, ἀσεβὴς ὤν, καὶ ἄδικοι μένουσιν ἀπολοῦνται, καὶ τότε καθάπερ ἐν κλύδωνι πεσόντες ἀστάτῳ, καὶ ὃ χαίρειν εἰσάπαν ἀποβεβληκότες ἀναπαύσασθαι, ἀμὴ δεινῶνται, στενοχωρήσονται γὰρ μακρᾷ καὶ ἀτελευτήτῳ δίκῃ κατηχημένοι.

A tur: at quidam impii & iniusti remanebunt: tum autem veluti instabilibus agitati fluctibus, ac omni amisso gaudio, requiescere non poterunt. Conterentur enim, diuturna & infinita pœna affecti.

Ἀναβόησον ἐν ἰσχύϊ, καὶ μὴ φείσῃ, ὡς σάλπιγγα ὕψωσον τὴν φωνήν σου, καὶ ἀνάγγειλον τῷ λαῷ μου τὰς ἀμαρτίας αὐτῶν, καὶ τῷ οἴκῳ Ιακὼβ τὰς ἀνομίας αὐτῶν.

Clama pro viribus, ne parcas, instar tubæ intende vocem tuam, & annuncia populo meo peccata sua, & domui Iacob iniquitates suas.

CAP. LVIII

B

Τοῖς μὲν τῆς κλήσεως τῶν ἐξ Ισραὴλ διαπεφωνήκασι λόγοις, ἐφ' ἕτερόν τινα νουθεσίας ἔρχεται τρόπον, καλὸν καὶ ἐπωφελῆ, καὶ ἁπάσης εὐκοσμίας ἀποπλέον, καὶ λαμπρὸν στεφάνων ἐμποιητικόν· χρὴ δὲ ὡς ἐμοὶ δοκεῖ τὸν τῆς προφητείας σκοπὸν προαπομνῆσαι τοῖς ἐντυγχάνουσιν, ὡς ἂν εἰδεῖεν ἐφ' ὅτῳ λοιπὸν ὁ τῶν εἱρημένων στοχάζεται νοῦς. Ὀκνοῦν δὲ τοῖς μόνον λόγοις, οἷς πεποίηται Θεὸς πρὸς τοὺς ἐξ Ισραὴλ ἐμφανὴς ἦσαν πολέμου, καὶ εἰς ὅσον οὐδέπω πρεσμενὴς ἀλλοφύκτου συμφορᾶς· ἔφη γὰρ, καὶ οὐκ ἐμνήσθης μου, οὐδὲ ἔλαβές με εἰς τὸ διάνοιαί σου, οὐδὲ εἰς τὴν καρδίαν σου, καίγε ἰδών σε προῆκα, καὶ ἐμὲ οὐκ ἐφοβήθης, καίγε ἀπαγγελῶ τὴν δικαιοσύνην μου, καὶ τὰ κακά σου, ἃ οὐκ ὠφελήσουσί σε. ὅταν ἀναβοήσῃς, ἐξελέσθωσάν σε οἱ θλίβοντές σου. ἐλέγομεν γὰρ, ὅτι κακὰ φησὶν ἐν τούτοις τοῖς ἐξ Ισραὴλ τὰ ὑπὸ τοῖς εἰδώλοις ῥήματα. Διὰ τοῦτο, καὶ ἔφασκεν, ὅταν ἀναβοήσῃς, ἐξελέσθωσάν σε οἱ θλίβοντές σε· ἰδοὺ ὧδε ἡ τοιαύτη προαπαγγελία πολέμου, καὶ ὀκτεθρύλλητο πᾶσι τοῖς Ιουδαίων δήμοις τοῦτο, ἀλλ' ἦσαν τινὲς ἐν αὐτοῖς ὑλαβείας δόκησιν περικείμενοι, καὶ δρῶντες μὲν ἀφυλάκτως, ἃ μηδὲ θέμις εἰπεῖν, ὡραϊσμοῖς δὲ τοῖς ἔξωθεν ἑαυτοὺς καταλαμπρύνοντες, ἐξ δόξαν εὐσεβείας, ὡς ἔφην, ἁρπάζοντες, ὅτοι καὶ νηστείας ἐπεπλάτυντο, καὶ συχνὰς ποιεῖσθαι τὰς προσευχὰς, ἀποσκυβάλεσθαι διὰ τούτου νομίζοντες τὰ ὀκνηρὰ τῆς θείας ὀργῆς. Ὀκνοῦν ἐπειδήπερ εἰς λήθην ἐνειλημένοι τῶν ἰδίων πλημμελημάτων, φήσομεν ὅτι τὰ τοῖς αἰσχιστα δρᾶν εἰωθόσιν ἀπόχρη προφητικὸς δικαίωσιν, καὶ ἁγιασμὸν ἀσιτία μόνη, καὶ προσευχή· προστάττει Θεὸς τῷ προφήτῃ, λέγων, ἀναβόησον ἐν ἰσχύϊ, καὶ μὴ φείσῃ· ὡς σάλπιγγα ὕψωσον τὴν φωνήν σου, καὶ ἀνάγγειλον τῷ λαῷ μου τὰ ἁμαρτήματα αὐτῶν, μὴ γὰρ δὴ λελησμένοις φησὶ, μήτε μὴν ἐν κρυπτῷ τινὶ λαλῆ

B Sermone de Israelitarum vocatione confecto, ad aliud genus admonitionis accedit, præclarum & perutile, omnem honestatem & splendidas coronas ingerens. Sed lectoribus prius, opinor, prophetiæ scopus relegendus, vt videant, quò demum tendat horum dictorum sententia. In superioribus itaque sermonibus, quos Deus habuit de Israelitis, manifestæ erant belli & iamiam futuræ calamitatis ineuitabilis præsignificationes. Dixit enim: [Et non recordata es mei, neque me reposuisti in mente tua, neque in corde tuo. Et ego videns te despicio, me non timuisti. Ego verò annunciabo iustitiam meam, & mala tua, quæ te non iuuabunt. Cùm clamaueris, eripiant te in afflictione.] Diximus autem, hîc eum mala Israelitarum vocare, idolorum inuenta. Ideóque ait: Cùm clamaueris, eripiant te in afflictione tua.

C

D Erat igitur hæc quædam belli denunciatio, & hoc apud Iudæos percrebuit. Sed inter eos quidam erant captantes pietatis existimationem, & committentes quidem temerè, quæ fas non est dicere, externis tamen decoribus sese exornantes, & opinionem, vt dixi, probitatis aucupantes. Sic & ieiunare se, & crebras orationes habere simulabant, hinc rati, diuinam iram se posse declinare. Cúmque in obliuionem

E suorum delictorum adducerentur, putabant fœdissima patrare solitis, ad iustificationem & sanctificationem sufficere solam abstinentiam & precationem. Mandat autem prophetæ Deus, inquiens: Clama pro viribus, ne parcas, instar tubæ intende vocem tuam, & annuncia populo meo peccata sua, & domui Iacob iniquitates suas: non occultè, inquit, nec in abscondito loquere aliquibus,

ſed intenſa & elata voce potius vtere, & omni libertate delinquentes redargue. Et diſcant ſua delicta, & à quibus abſtinendum ſit, ſiquidem velint apud Deum in aliquo eſſe pretio, & eius digni eſſe miſericordia.

Me de die in diem quærunt, & ſcire vias meas cupiunt, quaſi populus qui iuſtitiam fecerit, & iudicium Dei ſui non dereliquerit.

Iungunt, inquit, dies diebus, à me quærentes auxilium, & meas vias ſcire volentes, id eſt, cuiuſque rei adminiſtrationem. Bello enim vndique nunciato, & omnibus metu turbatis ieiunauerunt, ac putarunt ſe cognituros, quò tandem abiret rei exitus. Hoc, opinor, eſt, vias meas cupiunt. Cupiunt autem quaſi populus iuſtitiam faciens, & iudicium Dei ſui non deſerens, id eſt, quaſi legitimè verſantes, & vaticiniorum ſibi traditorum optimi cuſtodes, ac verſantes, & vaticiniorum ſibi traditorum optimi cuſtodes, ac vitam agentes inculpatam, & conuerſationis ſanctæ ornamentis veſtiti. Talibus enim quadrat, Deum quærere, id eſt, velle prope illum eſſe, & ſuperna frui miſericordia, ac ſcire inſuper vias eius. Dictumque eſt à quodam propheta ſancto: [Quærite Dominum, & interim dum inueneritis eum, inuocate. Quum autem appropinquauerit ad vos, relinquat impius viam ſuam, & vir iniquus conſilium ſuum, & reuertatur ad Dominum, & miſericordiam conſequetur: quia plerumque remittet peccata veſtra.]

Petunt me nunc iudicium iuſtum, & appropinquare Deo cupiunt, dicentes: Quare ieiunauimus, & non vidiſti? humiliauimus animas noſtras, & non cognouiſti? Nam in diebus ieiuniorum veſtrorum, inuenitis voluntates veſtras, & omnes ſubiectos vobis affligitis, ad iudicia & iurgia ieiunatis, & percutitis pugnis humilem.

In ius me vocant, inquit, vt qui iuſta non tribuam, eò quòd noluerim miſereri eorum, qui per ieiunium & precationem humiles ſunt. Deinde volunt eſſe Dei propinqui, cùm de nullo pietatis præclaro officio gloriari poſſint, nec vllo virtutum ſplendore veſtiantur,

A ζωσι, κέκραγησον ὡς μάλλον ὑψηλῇ τῇ, καὶ ἐπηρμένῃ φωνῇ, & ἐν πάσῃ παῤῥησίᾳ τοὺς πλημμελοῦντας ἔλεγχε, καὶ μανθανέτωσαν ἑαυτῶν τὰ πλημμελήματα, καὶ ὧν ἀπέχεσθαι χρὴ εἰ γὰρ ἤθελον εἶναι τοῦ Θεοῦ τίμιοι, καὶ φιλοῦς ἄξιοι *τοῖς παῤ' αὐτοῦ. *ια. πῆς

Ἐμὲ ἡμέραν ἐξ ἡμέρας ζητοῦσι, καὶ γνῶναι μου τὰς ὁδοὺς βούλονται, ὡς λαὸς δικαιοσύνην πεποιηκώς, καὶ κρίσιν Θεοῦ αὐτοῦ
B μὴ ἐγκαταλελοιπώς.

Σωφρόνοισι, φησὶν, ἡμέραν ἡμέρᾳς τινὶ παῤ' ἐμοῦ ζητοῦντες βοήθειαν, καὶ γνῶναι θέλοντες τὰς ἐμὰς ὁδοὺς, τουτέστι, τὰς ἐφ' ἑκάστῳ πραγματι διοικήσεις· πολέμου γὰρ πανταχοῦ κηρυχθέντος, & φόβου τὰ πάντα διαφθείροντος, νενοήκασι μοι, φησὶν, οἱ ὅτι μαθήσονται, καὶ ὅποι ποτὲ ὁ τῶν πραγμάτων ἥξει πέρας τοῦτο οἴονται εἶναι τὸ γνῶναί μου τὰς ὁδοὺς βούλεσθαι. βούλεσθαι γὰρ ὡς λαὸς δικαιοσύνην πεποιηκὼς,
C καὶ κρίσιν Θεοῦ αὐτοῦ μὴ ἐγκαταλελοιπώς, τουτέστιν, ὡς εὐνόμως πολιτευσάμενοι, καὶ τῶν δοθέντων αὐτοῖς θεσπισμῶν ἄριστοι γεγονότες φύλακες, καὶ ἀμώμητον ἔχοντες ζωὴν, καὶ πολιτείας διαφανοῦς αὐχήματι κεκοσμημένοι. τοῖς γὰρ τοιούτοις πρέποι ἂν ὁ τὸ ζητεῖν τὸν Θεὸν, τουτέστιν, ἐγγὺς εἶναι θέλειν αὐτοῦ, καὶ φιλεῖν ἀπολαύειν τῶν αἰώνων, γνῶναί τε περὶ τούτων τὰς ὁδοὺς αὐτοῦ. εἴρηται γοῦν διὰ ἑνὸς τῶν ἁγίων προφητῶν, ζητήσατε τὸν κύριον, καὶ ἐν τῷ ἐγγίσαι
D αὐτὸν βοήσασθε· ἐπειδὰν δὲ ἐγγίζῃ ὑμῖν ἀπολιπέτω ὁ ἀσεβὴς τὴν ὁδὸν αὐτοῦ, καὶ ἀνὴρ ἄνομος τὴν βουλὴν αὐτοῦ, καὶ ἐπιστραφήτω ἐπὶ κύριον, & ἐλεηθήσεται, ὅτι ἐπὶ πολὺ ἀφήσει τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν.

Αἰτῶσί με νῦν κρίσιν δικαίαν, καὶ ἐγγίζειν Θεῷ βούλονται, λέγοντες, τί ὅτι ἐνηστεύσαμεν, καὶ οὐκ εἶδες; ἐταπεινώσαμεν τὰς ψυχὰς ἡμῶν, καὶ οὐκ ἔγνως; ἐν γὰρ ταῖς ἡμέραις τῶν νηστειῶν ὑμῶν εὑρίσκετε τὰ θελήματα ὑμῶν, καὶ πάντας τοὺς ὑποχειρίους ὑπονύττετε, εἰς κρίσεις, καὶ μάχας νηστεύετε, καὶ τύπτετε πυγμαῖς ταπεινόν.
E

Ἐγκαλοῦσί μοι, φησὶν, ὡς μὴ τὰ δίκαια νέμοντι διὰ τὸ μὴ βούλεσθαι καταλήγειν τοὺς ταπεινοὺς διὰ νηστείας, καὶ προσευχῆς, εἶτα βούλονται ἐγγὺς εἶναι θεοῦ, ἐπ' οὐδενὶ μὲν τῶν εἰς εὐσέβειαν ἀναγομένων κεκτημένοι, ἀλλ' οὐδὲ τῷ ἐξ ἀρετῶν φαιδρότητα προσειλημμένοι διὰ

φιλῶ δέ, καὶ μόνῳ τῷ ἀσιτίαν, καὶ δὴ φασὶν A
ἐνηστεύσαμεν καὶ οὐκ εἶδες, ἐταπεινώσαμεν τὰς
ψυχὰς ἡμῶν, καὶ οὐκ ἔγνως· καὶ ἔχ ὡς ἀγνοήσαν-
τος Θεοῦ τὴν διὰ νηστείας αὐτῶν ταπείνωσιν τὰ
τοιάδε φασὶν· ὅτῳ δὲ ἐγκάλουσιν οἱ ἀληθῶς τὴν
αἰτίαν μὴ ἔχ, ὃ οὐκ εἶδες, καὶ ὃ οὐκ ἔγνως, φασίν.
εἰδέναι γὰρ τότε φαμὲν τοὺς τινῶν πόνους, τοὺς διὰ
γε φημὶ προσευχῆς, καὶ ἀσκήσεως τὸν τῶν ὅλων
Θεόν, ὅτι καταθύμια τοῖς αἰτήμασιν αὐτῶν. πῶς
οὖν ἆρα νηστεύοντας ὁ προσίετο, καὶ αἰδοῦ παῦσα- B
δίκτους ἐποίησε τὰς λιτὰς τῶν ἑαυτοὺς τεταπεινω-
κότων, ἀπολογεῖται, λέγων, οἱ γὰρ ταῖς ἡμέ-
ραις τῶν νηστειῶν ὑμῶν, εὑρίσκετε τὰ θελήματα
ὑμῶν. χρῆμα μὲν γὰρ ἔξαίρετον ἡ νηστεία, ὠνη-
σιφόρος δὲ καὶ ἡ προσευχὴ, καὶ ὃ ταπεινοῦν ἑαυ-
τοὺς ἐν ὀφθαλμοῖς τοῦ Θεοῦ, πλείστην ὅσην ἔχει
τὴν ὄνησιν. μέγα παῖ γὰρ ὅτι ἐταπείνουν ἐν νη- C
στείᾳ τὴν ψυχήν μου, καὶ ἡ προσευχή μου εἰς
κόλπον μου ἀποστραφήσεται. ἔφη γοῦν καὶ ὁ θεσπέσιος
Δαβὶδ, τὰ γόνατά μου ἠσθένησαν ἀπὸ νη-
στείας, καὶ ἡ σάρξ μου ἠλλοιώθη δι' ἔλεον· καὶ
μὴν καὶ αὐτὸς ὁ τῶν ὅλων Θεός. ὑποστράφητε
πρός με, φησὶν, ἐν νηστείᾳ, καὶ ἐν κλαυθμῷ, καὶ ἐν
κοπετῷ· ἐλεᾷ γὰρ ἑτοίμως τοὺς αὐτόκλητον ποιου-
μένους τὴν διὰ πόνου ταπείνωσιν. ἀλλ' ἔστι τῶν ἀ-
τοπωτάτων τοῖς ἐλεᾶσθαι θέλουσι προτρωπᾶν
ἕτερος τὸν νομοθέτην, καὶ καλεῖν εἰς ὀργὰς διὰ τὸ
μὴ δεῖν ἐργάζεσθαι φίλον τῶν προστεταγμένων·
ὁλοῦπως γὰρ ἁγίους εἶναι χρὴ τοὺς προσιόντας
Θεῷ, καὶ διαφέρειν ἐν ἀγαθουργίαις· καὶ ῥύπου D
πάντως ἐλευθέρους ὄντας ὁρᾶσθαι. τούτου γὰρ
ἕνεκα τῆς αἰτίας φησὶ, νενηστεύκατε μοὶ, ἐγὼ δὲ
οὐκ εἶδον, τουτέστιν, ὃ προσέχειν· ἐταπεινώσατε
τὰς ψυχὰς ἑαυτῶν, καὶ οὐκ ἔγνων, τουτέστιν, οὐκ
ἠξίωσα τινὸς ἀμοιβῆς τὴν ὑμῶν ταπείνωσιν. ἐπει-
δὴ γὰρ ἐν ταῖς ἡμέραις τῶν νηστειῶν ὑμῶν, εὑρί-
σκετε τὰ θελήματα ὑμῶν. δεῖ δὴ οὖν ἆρα τοὺς
νηστεύειν θέλοντας, καθαρῶς καὶ ἁγίως ἀποφοι-
τῆσαι μὲν τῶν ἰδίων θελημάτων, αἱρεῖσθαι δὲ ὃ E
τῷ Θεῷ δοκοῦν, καὶ βέλτιον ὑποζεῦξαι τοῖς αὐτῶν
θελήμασι τὸν αὐχένα· ἀλλ' οὐκ ἔφρων τοῦτο οἱ
ὅς Ισραὴλ πάλαι, εἶπόντο γὰρ μᾶλλον τοῖς ἑαυτῶν
θελήμασι ἢ τῷ νομοθέτῃ δοκοῦν ἀπομάζοντες,
ὑπηνέμιον δὲ καὶ τοῖς ὑποχείριοις εἰς κεῖσιν, καὶ
μάχας, καίτοι δέον εἰς ὁμοψυχίαν συλλέγειν τοὺς
ἀλλήλοις αὐθημισαμένους, καὶ βραβεύειν εἰρή-
νην τοῖς διενεγκαμένοις εἰς διαφοράς· ἀλλ' εἰς
πᾶν τοὐναντίον τὰς σπουδὰς ἐκτρέψαι μεθίσασθαι.

nisi sola nuda abstinentia: Et dicunt: Ieiunauimus, & non vidisti: humiliauimus animas nostras, & non cognouisti. Nec hæc dicit, quasi Deus eorum humilitatem per ieiunium ignorauerit: sed quia hi errata non sensserunt, non vidisti, inquiunt, & non cognouisti. Tu enim vniuersorum Deum aliquorum labores, per precationem, inquam, & exercitationem, videre dicimus, quando eorum postulatis annuit. Cur ergo ieiunantes non receperit, & preces eorum qui se humiliarunt non admiserit, rationem reddit, dicens: In diebus enim ieiuniorum vestrorum, inuenitis voluntates vestras. Est enim præclara res ieiunium, & vtilis est precatio, & in oculis Dei sese humiliare, maximam habet vtilitatem. Scriptum est enim: [Humiliaui in * Psal 108.
ieiunio animam meam, & oratio * mea in sinum meum reuertetur.] * Dixit etiam diuinus Dauid: [Genua * mea infirmata sunt præ ieiunio, & * caro mea mutata est propter oleum.] * Quin & ipse vniuersorum Deus: Reuertimini, inquit, ad me, in ieiuniis, & in luctu, & in planctu. Miseretur enim libenter eorum, qui sua sponte humiliantur per laborem. Sed est absurdissimum eos qui volunt misericordiam consequi, alio modo legislatorem irritare, & ad iram vocare, nihil eorum quæ præscripta sunt operando. Omnino enim sanctos esse oportet eos, qui ad Deum accedunt, & bonis operibus excellere, ac omnibus sordibus liberos videri. Hac de causa, inquit: Ieiunastis, at ego non vidi, id est, non attendi: humiliastis animas vestras, & non cognoui, id est, humiliationem vestram non dignatus sum vlla mercede: quoniam in diebus ieiuniorum vestrorum inuenitis voluntates vestras. Qui ergo purè & sanctè ieiunare volunt, eos oportet suis renunciare voluntatibus, & quod Deo videtur amplecti, & pro eius voluntate ceruicem frenare. Sed hæc Israelitæ neutiquam præstiterunt, sed voluntates suas sequuti sunt: quod autem legislatori placet neglexerunt: afflixeruntque subiectos iudicio & iurgiis, cùm eos qui inter se dissidebant, ad concordiam redigere, & pacem constituere inter dissentientes oporteret. Sed illi studia sua transtulerunt in omnia quæ erant contraria.

Percutiebant etiam humilem: non absolutè manibus, sed iniuriis & vi, vel aliis modis iniustis. Ergo quibus in erat talis ac tanta impuritas, quomodo eos laudaret ieiunantes? vel quomodo adeò sceleratorũ preces susciperet posset?

Quare mihi ieiunatis vt hodie audiatur in clamore vox vestra? Non tale ieiunium elegi, & die humiliare hominem animam suam. Neque, si incurvaueris velut circulum collum tuum, & cilicium ac cinerem substraueris, nec sic vocabitis ieiunium acceptabile.

Veri ieiunii virtus eximiam habet laudem & approbationem, & apud dominatorem omnium Deum. libenter enim suscipit preces eorum qui ipsum colunt: & si videat eos per laborem & exercitationem humiliatos, abiecta omni cunctatione, concedit postulata. Quòd autem segniter fit & negligenter, repudiat ac reiicit. Ieiunium dicimus sanctum, quod ex pura fit conscientia: quod ille faciat qui prius mores improbos omnemque labem ex animo eiecerit, & carnalis voluptatis sordes deleuerit, & lauerit inter innocentes manus suas, secundum id quod scriptum est: & in summa, omnis probitatis studiosus cultor effectus sit. At ieiunium quod non hoc modo se habet, fallax est, & speciem tantùm habet ieiunii: & cùm nihil omninò habeat decorum ei ac congruens, ridetur & turpe habetur. Nam quibus nihil curæ est vt probi ac boni sint, ac nullam præclaræ virtutis significationem edunt, abstinentiam tamen cibi & inediam infructuosam & inutilem, tanquam rem insignem & apud Deum præciosam exercent: hic quidem inaniter pugiles agunt, & aërem verberant. Non enim labor eorum præmio afficitur, quia etiam Deo acceptus non est. quare igitur nunc mihi ieiunatis, inquit, vt in die vna clamor vocis vestræ audiatur? Clamorem dicit, vel precationem, cum inutili ieiunio coniunctam: vel ab ipso opere. Habere enim dicuntur vocem quandam ad Deum, quæ à nobis fiunt, iuxta id quod dictum est Caino ab eo: „ [Vox sanguinis fratris tui clamat ad „ me de terra.] Sed ieiunium hoc, inquit, non elegi. Quale id sit, declarauit suprà, inquiens: In diebus ieiuniorum

A ἔτυπτον δὲ καὶ ταπεινόν, οὐ διὰ πάντως χερσὶν, ἀλλ' ὕβρεσι, καὶ πλεονεξίαις, ἤγουν καθ' ἕτερόν τινα τρόπον ἀδικίας. εἶτα πῶς ἂν ἐπαινέσαι νηστεύοντας τῆς τοιαύτης ἀκαθαρσίας οὐσης ἀλλοις ἢ πῶς αὖ ἐδέχοντο ἂν χαὶ τὰ οὕτως ἀλιτηρίων.

Ἵνα τί μοι νηστεύετε, ὡς σήμερον ἀκουσθῆναι ἐν κραυγῇ τὴν φωνὴν ὑμῶν; οὐ τοιαύτην τινὰ νηστείαν ἐξελεξάμην, καὶ ἡμέραν ταπεινοῦν ἄνθρωπον τὴν ψυχὴν αὐτοῦ. οὐδὲ ἂν κάμψῃς ὡς κρίκον τὸν τράχηλόν σου, καὶ σάκκον, καὶ σποδὸν ὑποστρώσῃ, οὐδὲ οὕτως καλέσετε νηστείαν δεκτήν.

Τῆς ἀληθοῦς νηστείας ἡ δυνάμις ἔξαιτον ἔχει τὴν βουλὴν παρὰ τῷ πάντων κρατοῦντι Θεῷ. δέχεται γὰρ ἴσως ἀσμένως τὴν σεβομένων αὐτὸν τὰς λιτὰς, καὶ ἰδὼν ταπεινουμένους διὰ πόνων, καὶ ἀσκήσεων, μυρισμοῦ δίχα πάντος, ἀρίστα τὰ αἰτήματα τῆς γνώμης, ἅπαξ δὲ ῥᾳθύμως τε, καὶ ἀτιμώρητος ἀπόλλυται ποιεῖται τὸν ἔκπον. ἡ νηστεία μὲν οὖν φαμὲν ἀμοιρεῖν τὸν ἐκ καθαρᾶς συνειδότος βεβιωκέναι, ἵνα αἴ τις ποιοῖτο παραποφοιτήσας δι' ἀθενείας τὴν τῶν φαυλότητος ἔκπωμα. καὶ πᾶσαν κηλίδα τῆς ἑαυτοῦ διανοίας ἀπαπεμφάμενος, ἀπιτεφάνωτός τε ταῖς φιλοσαρκίας τοῦ ῥύπου, καὶ νιφάμενος ἐν ἀθῴοις τὰς χεῖρας, καὶ ὃ λεγόμενον, καὶ ἁπλῶς ἁπάσης ἀγαθουργίας ἐκμηνὴς αἰεὶ διδόμενος. ἡ ὃ ἐκεῖ ὅσα τοιαῦτα, πεπλανημένον μὲν ὡς ἂν καὶ ἐν εἴδει μόνῳ ὄντα νηστείας, ἔχουσα δὲ τὴν αὐτῇ παρεπόντων πάντελῶς ἐοικέναι, γελᾶται, καὶ D ἀχημοσύνῃ. οἱ γὰρ ὃ τὴν χρησοί τε, καὶ ἀγαθοὶ πάντελῶς ὀλιγωρήσαντες, καὶ τὴν ἀρίστων ἀνδραγαθημάτων ἐοικέναι παρατρωκτήσαντες. εἶτα τὸν ἀσιτίαν τε ἀχρεῖον, καὶ ἀνόνητον, ὡς μέγα τι χρῆμα, καὶ παρὰ Θεῷ τίμιον ὑπιτηδεύοντες, εἰκῇ πυκτεύουσι, καὶ εἰς ἀέρα δέρουσιν· οὐ γὰρ ἔμμισθος ὁ πόνος αὐτοῖς, ὅτι καὶ ἀπρόσδεκτος τῷ Θεῷ. Ἵνα τί τοίνυν νηστεύετέ μοι, φησὶν, ὥστε ἐν ἡμέρᾳ μιᾷ τὸν κραυγὸν τῆς φωνῆς ὑμῶν ἀκουσθῆναι. κραυγὸν δ' φησὶν, ἤτοι τὸν παρευχὸν, τὸν μετὰ γνώμης τῆς αὐτοφελοῦς νηστείας, ἤγουν τὰ ἀπ' αὐτῆς τὰ παράγματα. ἔχειν γάρ πνα λέγονται φωνὴν πρὸς τὸν Θεὸν τὰ δρώμενα πρὸ ἡμῶν κατά γε ὃ εἰρημένον τῷ Καὶν πρὸ αὐτοῦ· φωνὴ αἵματος τοῦ ἀδελφοῦ σου βοᾷ πρός με ἐκ γῆς· ἀλλ' οὐ τοῦτον τὸν νηστείαν ἐξελεξάμην φησὶ, καὶ ποῖον τοῦτον παραφέρων εἶπεν, ὅτι ἐν ταῖς ἡμέραις τῶν

νηστείαν ὑμῶν εὑρήσετε τὰ θελήματα ὑμῶν, καὶ πάντας τοὺς ὑποχειρίους ὑποτάσσετε εἰς κρίσιν, καὶ μάχας νηστεύετε, καὶ τύπτετε πυγμαῖς ταπεινόν. Σάκκον οὐδὲ σποδὸν περιθήσῃ ὡς κρίκον τὸν πράκτορά σου, καὶ ἔγκειται, καὶ σποδὸν ὑποστρώσῃς, τουτέστι, καὶ τὸ εἰς ἄκρον ἐπιτήδευσης ταπείνωσιν, καὶ πόνου τρίβον ἐλάσῃς, οὐ φορητὸν, μετὰ τῶν ἄλλων αἰσχρῶν αἰτιαμάτων, οὐδὲ οὕτω καλέσετε νηστείαν δεκτὴν· εἰ γὰρ βούλεσθε, φησὶν, ἀληθῆ εἰπεῖν, οὐδὲ αὐ ὑμεῖς αὐτὸν νηστείαν δεκτὴν ὀνομάσετε αὐτόν.

Οὐχὶ τοιαύτην νηστείαν ἐγὼ ἐξελεξάμην, λέγει κύριος, ἀλλὰ λῦε πᾶσαν σύνδεσμον ἀδικίας, ἄφελε σκληρίας βιαίων συναλλαγμάτων, ἀπόστελλε τεθραυσμένους ἐν ἀφέσει, καὶ πᾶσαν συγγραφὴν ἄδικον ἄφες. Ἄφελε θρύπτε πεινῶντας τὸν ἄρτον σου, καὶ πτωχοὺς ἀστέγους εἰσάγαγε εἰς τὸν οἶκον σου. ἐὰν ἴδῃς γυμνὸν περίβαλε, καὶ ἀπὸ τῶν οἰκείων τοῦ σπέρματός σου μὴ παρόψῃ.

Ἐδεῖ τοὺς οὐκ εἰδότας τῆς ἀληθοῦς νηστείας τὸν τρόπον, ὑπὸ θεοῦ μαθεῖν τοῦτον παρὰ Θεοῦ. πᾶσα γὰρ αὐτοῦ πᾶσα σοφία, καὶ σύνεσις, καὶ ἡ πρὸς πᾶν ὁτιοῦν τῶν ἀρίστων ὁδὸς ἀναδείκνυται. ψάλλει γοῦν καὶ ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ, καὶ φησίν. ὁδήγησόν με, κύριε, ἐν τῇ ὁδῷ σου, καὶ πορεύσομαι ἐν τῇ ἀληθείᾳ σου. Σάκκον οὖν ἀπόβλητον μὲν ἐποίησατο τοῦτο ἀτεχνεσάτῳ, καὶ κατ' οὐδένα τρόπον ὑποφέρον τῶν Ἰουδαίων νηστείαν, ἐμφανίζει δὲ τῆς ἀληθινῆς τοῦτο δρώσαν. λῦε γὰρ, φησὶ, σύνδεσμον ἀδικίας, τουτέστιν, ἀπαλλάττου τοῦ πλεονεκτεῖν βούλεσθαι τινὰς· ἀδικίας γὰρ σύνδεσμος ἡ πλεονεξία, καὶ ὃ ὑπὸφύεσθαί τισι τῶν ἀσθενεστέρων, ἐν οἷς ὑπὸπλοκῆς ἀφύκτοις αἰτιάμασι καταδεσμεῖν αὐτούς, ὑπὲρ γε τοῦ καταστῆσαι πειθηνίους, ὅπου τι ζητεῖν ἄνωθεν δοῦ βούλωνται πρὸς αὐτῶν λαμβάνειν. ἄφελε σκληρίας βιαίων συναλλαγμάτων· συναλλάγματα δὲ βίαια, καὶ τὰ ἐκ σκληρίας, ἤγουν δυσκρασίας ὑπάρχοντα φαμὲν εἶναι τὰ ἐμπορικά. καὶ πρὸς γε τούτοις τὰ ὕστερα τῶν καλουμένων δόσεών τε, καὶ λήψεων, ἃ πλεονασμούς τινας ἔχει, καὶ λημμάτων αἰσχρῶν ἐργασίας ἀποδείκνυσι τοὺς αὐτὰ δρᾶν εἰωθότας. καὶ τεθραυσμένους δὲ, φησὶν, ἀπόστελλον ἐν ἀφέσει, τουτέστι, τοὺς πανταχόθεν σεσυρτωμένους, ἢ κάματον, ἢ ἐκ τοῦ συνδέσμου τῆς ἀδικίας, ἤγουν ἐκ τῶν βιαίων συναλλαγμάτων. ἀπόλυσον ἐν ἀφέσει, τουτέστιν, ἐλευθέρωσον τῆς ἐπενεχθείσης

A vestrorum, inuenitis voluntates vestras, & omnes subiectos affligitis iudicio & pugna. Ieiunatis, & percutitis pugnis humilem. Itaque si incuruaueris ceu circulum collum tuum, & cilicium ac cinerem substraueris, id est, etiamsi summam humiliationem exerceas, & laboris viam capessas, non tamen cum his adeò fœdis vitiis tolerabile, neque sic vocabitis ieiunium acceptum. Si enim velitis, inquit, verum dicere, ne ipsi quidem vos hoc ieiunium acceptum appellabitis.

B

Non tale ego ieiunium elegi, dicit Dominus: sed solue omnem colligaturam iniquitatis, dissolue obligationes violentorum contractuum; dimitte fractos in remissione, & omnem syngraphan iniustam conscinde. Frange esurienti panem tuum, & pauperes tecto carentes induc in domum tuam. Si videris nudum, tege, & domesticos seminis tui ne de-

C *spicias.*

Qui veri ieiunii modum nesciunt, his oportet à Deo ostendi. Ab ipso enim omnis sapientia & intelligentia, & via ad omnia quæ sunt optima ostenditur. Psallit itaque & diuinus Dauid, & inquit: [Duc me Domine, in via tua, & ambulabo in veritate tua.] Proin Iudæorum crassissimum & nullo modo vtile ieiunium reiecit, & veri vim declarat. Solue enim, inquit, omnem nexum iniustitiæ, id est, omitte vim alicui facere. Iniustitiæ enim nexus est violentia, & imbecilliores inuadere, & velut ineuitabilibus criminationum vinculis ligare, vt eos reddant timidos, sicque conentur ab illis, quæ volunt accipere. Dissolue nodos violentorum contractuum. Contractus violentos, & nodos sæuitia plenos esse dicimus, qui in negociationibus fiunt, & in aliis quæ vocantur in dando & accipiendo commercia, quæ quæstus quosdam habent, & eos turpis

D

E lucri amatores esse arguunt, qui ea solent agere. Et confractos, inquit, dimitte in remissione, id est, qui atteruntur vel defatigantur, vel ex nexu iniustitiæ, vel ex violentis contractibus. Dimitte in remissione, id est, ab angustiis in quas coniecti sunt libera-

Permitte

Permite laſſis vt deinceps reſpirent. Conſcinde etiam omnem iniuſtam ſyngrapham: vt opinor, fœnerantium libellos dicit, ſæpe compoſitos coaceruandarum pecuniarum cauſa, quas parit ſyngrapha. Cùm verò, inquit, ab his abſtinueris, tum quod deeſt appone, nimirum, vt fructus bonos charitatis erga proximum præferas. Complementum enim legis, charitas, iuxta id quod ſcriptum eſt. Charitatis verò impletio erga fratres & effuſæ miſericordiæ quæ apud Deum in pretio habita eſt, demonſtratio eſt: eſurienti panem frangere, pauperes tecto carentes in domum intromittere, & nudos veſtire, & domeſticos ſeminis, id eſt, genere coniunctos, miſericordia tanta, quanta ſatis eſt proſequi, & voluptatis à Deo datæ amplitudinem illis impartiri. Obſerua autem, non idem eſſe, à malis abſtinere, & bonum operari. Nec ſatis erit gloriari apud Deum, non patrare malum, ſed omnino ſequitur, vt bonum opus exequaris, & pietatis ſtudia amplexeris. Nam diſſoluere nodos violentorum contractuum, & omnem nexum iniuſtitiæ, ac omnem ſyngrapham conſcindere: aliud nihil eſt, quàm ſolummodo à vitioſitate diſcedere. Atqui charitatis officia explere, frangendo panem eſurienti, pauperes tecto carentes intromittere in ædes, nudos veſtire, & domeſticos ſeminis non contemnere: optimarum virtutum manifeſtam habent demonſtrationem. Itaque vetus lex pædagogus ad Chriſtum, illis ea tempeſtate boni impletionem non adduxit, ſed à vitiis docuit recedere. Nam illud, Non occides, Non adulterabis, Non peierabis, eandem habent vim. At quod perfectum eſt, omniſque boni impletio, Chriſti vaticiniis ſeruatur, ex quibus didicimus, charitatis in Deum & fratres officia exequi.

A γενοχωρίας· ὅπι πρέψον κάμνουσιν ἀναπαῦσαι λοιπὸν, πρόσθεσαι δὲ καὶ πᾶσαν ἄδικον συγγραφὴν, ὡς γε οἶμαι τὰ τῶν γραμματεῖα φησὶν, σπουδάζοντας πολλάκις ὑπὲρ ὀπτιδοῦς χρημάτων τοσούτων, ὅσων ἂν ὠδίνῃ μέζον ἡ συγγραφή. ὅταν δὲ τούτων ἀπόσχῃ φησὶ, τότε προσθήσει τὸ λοιπὸν. ἔστι δὲ τὸν καρποφορῆν τῆς πίστεως τὰ ὄξη ἀγάπης ἀγαθά. πλήρωμα γὰρ νόμου ἀγάπη, καὶ τὸ γεγραμμένον, ἀγάπης ἡ πλήρωσις τῆς εἰς ἀδελφοὺς, καὶ διαλλαχίας ἀπόδειξις τῆς τετιμημένης παρὰ Θεῷ τὸ πεινῶντι μὴ

B ἀφαιρεῖσθαι τὸν ἄρτον, πτωχοὺς ἀστέγους εἰσοικίσασθαι, καὶ γυμνοὺς ἀμφιέσαι, καὶ τοῖς οἰκείοις τοῦ σπέρματος, τουτέστι, τοῖς ἐκ γένους τῆς ἀρχαίας οἴμαι φιλίας, καὶ μείζοσι παρὰ αὐτοῖς τῆς παρὰ Θεοῦ δοθείσης διαθέσεως. τὸ πλάτος. ὑπιτήρησον δὲ ὅτι οὐ ταυτὸν ὄντι τὸ ἀπέχεσθαι κακοῦ τῷ ἐργάσασθαι τὸ ἀγαθόν. οὐδὲ αὖ ἀρκέσει πίστιν εἰς καύχημα τὸ παρὰ Θεῷ τὸ μὴ δρᾶσαι τὸ φαῦλον, ἀλλ' ἕπεσθαι δεῖ πάντα

C τε, καὶ πάντως, καὶ τὸ χρῶσαι πληρεῖ τὴν ἀγαθουργίαν, καὶ μὴ ὑστερεῖσθαι τῶν εἰς λύσιν ἀπουδασμάτων. τὸ μὲν γὰρ λῦσαι γραπτὰλίας βιαίων σπαλλαγμῶν, καὶ πάντα σπουδισμὸν ἀδικίας, καὶ πᾶσαν συγγραφὴν ἄδικον διαφθεῖραι, τοῦτ' ἔστιν ἑτεροῦσθαι, πλὴν ὅτι μόνον ἀπροθυμίας φαυλότητος. τὸ γεμίσαι ἐλεᾶσθαι τὰ τῆς ἀγάπης ἔργα πληρεῖ διὰ τοῦ ἀφαιρεῖσθαι πεινῶντι τὸν ἄρτον, καὶ πτωχοὺς ἀστέγους εἰσοικίσασθαι, καὶ γυμνοὺς περιβαλεῖν, καὶ μὴ ὑπερίδεσθαι τινὰς τῶν ἐκ τῶν οἰκείων τοῦ σπέρματος τῶν ἀρίστων

D ἀξιόλογον ἀπόδειξιν ἔχει σαφῆ. ἀφ' οὗ τοῦτο καὶ ὁ παλαιὸς νόμος παιδαγωγὸς ὢν ἄρχων ὑπὲ Χριστὸν, οὐ πρὸς ἀγαθοῦ πλήρωσιν εἰσεκόμιζε τοῖς τότε ἀνοήτοις, ἐδίδασκε δὲ μᾶλλον φαυλότητος ἀποφοιτᾶν. τὸ γὰρ, οὐ φονεύσεις, οὐ μοιχεύσεις, οὐκ ἐπιορκήσεις, ταύτην ἔχει πρὸς δύναμιν. τετήρηται δὲ τὸ τέλειον, καὶ ἡ πάντως ἀγαθοῦ πλήρωσις τοῖς ἀφ' Χριστοῦ θεσπίσμασι, δι' ὧν ἐμαθόμεν τὰ τῆς εἰς Θεόν τε, καὶ ἀδελφοὺς ἀγάπης ἔργα πληρεῖν.

A

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΤΟΜΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ.

EIVSDEM TOMVS QVARTVS.

Τότε ῥαγήσεται ωρωΐμον τὸ φῶς σου, καὶ τὰ ἰάματά σου ταχὺ ἀνατελῶ, καὶ ωροπορεύσεται ἔμωροσθέν σου ἡ δικαιοσύνη σου, καὶ ἡ δόξα τοῦ Θεοῦ ωερικυλήσει σε. τότε βοήσῃς, καὶ ὁ Θεὸς εἰσακούσεταί σου. ἔτι λαλοῦντός σου ἐρῇ, ἰδοὺ ωάρειμι.

Tunc erumpet matutinum lumen tuum, & ſanitates tuæ citò orientur, & præibit in conſpectu tuo iuſtitia tua, & gloria Dei circundabit te. Tunc clamabis, & Deus exaudiet te. Adhuc loquente te dicet: Ecce adſum.

Εἰ καθαρῶς, φησὶ, νηστεύσας, καὶ διεσμιγμένας τὰς χεῖρας ἀποδείξας τῷ Θεῷ, καὶ ῥύπου ωάσης ψυχῆς ἀπηλλαγμένον τὸν νοῦν, ἤγειρε ὅταν ἐπισωρεύσῃ τῇ καταπαλαι πυγμαῖς ταπεινὸν, καὶ ὑποπίπτειν ἀνάγκη τοῖς ὑποχειρίους εἰς κείσιν, καὶ μάχας, ἔπεσθαι δὲ τοῖς * αὐτοῦ θελήμασι, καὶ φιληδονίας, ὅταν ἄρτον ψυχρὸν πεινῶντι τὸν ἄρτον, γυμνὸν ἀμφίεσις, πτωχοὺς ἀστέγους εἰσαγάγῃς εἰς τὸν οἶκόν σου, τότε ῥαγήσεται ωρωΐμον τὸ φῶς σου. ἔμφασιν ἔχει πλείστην ὅσων ὁ λόγος. οὐ γὰρ ἁπλῶς ἔφη, δοθήσεταί σοι ωαρὰ Θεοῦ τὸ φῶς, ῥαγήσεται ᾗ μᾶλλον, οἷς ἀστραπῆς τινος δίκην, σὺν ὁρμῇ, καὶ δρόμῳ καθιέμενον ωαρὰ Θεοῦ, δι' ὃ ἀναδείκνυται ταχὺς τῆς χορηγουμένου ἡ ωροθυμία. ωρωΐμον δὲ λέγων, ὅτι καὶ ωρὸ καιροῦ καταφοιτήσει, διδάσκει. οἶδε μὲν γὰρ οἶδεν ὁ ωᾶν καθ' ἡμᾶς ταμίας Θεὸς ὁ ωνευματικῶν χαρισμάτων δοτὴρ ταῖς ἑφ' ἑκάστῳ φιλοτιμίαις τὸν καιρὸν ἐοικότα. ἀλλ' εἴτις ἠθοποιοῖτο καλός τε, καὶ ἀγαθὸς, καὶ ωροσέτι φιλοικτίρμων, καὶ ἱλεώδιος, τούτῳ καὶ ωρωΐμα τὰ ωαρ' αὐτοῦ δοθήσεται ἄρα, ὥστε καὶ ἀσταχύων δίκην ἀνατέλλειν ἐν αὐτῷ· καὶ τὰ ἰάματα αὐτοῦ, τουτέστιν, ἀπάσης ἀῤῥωστίας ἀποβολὴν, καὶ τῶν ἀμεινόνων ἀντεισφορὰν. ψυχικῶν γὰρ ἀῤῥωστημάτων ὅταν ἀπαλλάττηταί τις, καρποφορήσει ωᾶσιν ἐπὶ τὸ εἰς ἄκρον ὁποῖον τῶν ἀγαθῶν ἔφεσίν τε, καὶ ωροθυμίαν. φωτὸς οὖν ἐν ἡμῖν ἀναυγάσαντος τοῦ θείου τε, καὶ νοητοῦ, συνδιατείνῃ ωᾶσί τε καὶ ωάντως καὶ τὰ ἰάματα, Θεοῦ μετιόντος τε ἡμᾶς, καὶ ἀπονευροῦντος τὰ ωάθη, καὶ ἀντεισκρίνοντος ἐν ἡμῖν τὸ θέλειν ἀγαθουργεῖν, καὶ διορθοῦσθαι ἐν δικαιοσύνῃ. Τοῦτησι φησὶν, ὅτι ωροπορεύσεται ἔμωροσθέν σου ἡ δικαιοσύνη σου. ωροπορεύσεται ᾗ ωροξυμαείζουσα δη-

Si purè, inquit, iciunaueris, & abſterſas ac mundas oſtenderis manus Deo, mentemque omnibus liberatam ſordibus, nimirum quando ſuperſederis pulſare pugnis humilem, & affligere ſubiectos, iudicio & pugnis, & obſequi tuæ voluntati atque libidini: quando fregeris eſurienti panem, nudum operueris, pauperes tecto carentes in domum tuam introduxeris: tunc erumpet matutinum lumen tuum. Maximam habet emphaſim hæc oratio. Non enim dixit ſimpliciter: Dabitur tibi à Deo lumen: ſed erumpet potius inſtar fulguris cuiuſdam, cum impetu & curſu demiſſum à Deo: ex quo perſpicuè monſtratur ſuppeditantis promptitudo & alacre ſtudium. Cùm matutinum dicit, ante tempus aduenturum docet. Nouit enim nouit rerum noſtrarum cuſtos Deus, ſpiritualium bonorum largitor, opportunitatem munificentiæ ſuæ ſingulis accommodam. Sed ſi quis honeſtus & bonus ſit, & miſericors præterea & freno obſequens: huic etiam matutina ab eo dabuntur præmia, vt inſtar ſpicarum exoriantur in eo ſanitates eius, id eſt, omnis infirmitatis depulſio, & rerum meliorum ſucceſſio. Nam cùm aliquis ab animi morbis liberatus fuerit, vtique deſiderium & alacritatem ad omnia bona fructificabit. Itaque vbi in nobis lumen diuinum & ſub intelligentiam cadens effulſerit: ſimul etiam prorſus penituſque orientur ſanitates, Deo medente nobis, & vires ac neruos quaſi perturbationum elidente, & contrà inſerente nobis voluntatem, vt benè agamus, & iuſtitia excellamus. Hinc dicit: Præibit tibi iuſtitia tua. Præibit autem, læuigans ſcilicet

antè pietatis viam, & aspera reddens lævia & peruia, & quod præruptum est tollens, & cursum ad omnia optima velut patefaciens. Adiungit etiam quiddam aliud: Gloria enim Dei, inquit, circundabit te, id est, cinget te, & te suspiciendum reddet, & vt commune sit multorum præsidium. Splendor enim sanctorum iuuat haud mediocriter eos qui intuentur. Siquidem Christus dixit sanctis Apostolis: [Luceat lux vestra coram hominibus, vt videant bona opera vestra, & glorificent patrem vestrum qui est in cœlis.] Erimus ergo illustres, ambiente & quasi amiciente nos diuina gloria, quam dat iustitiæ cultoribus. Hæc vbi fuerint, inquit, tibi, clamabis tunc, & Deus exaudiet te: adhuc loquente te, dicet: Ecce adsum. Orationes enim iustorum exaudit, iuxta id quod scriptum est. & sicuti psaltes dicit: [Oculi Domini super iustos, & aures eius in precationem eorum.] Annuit enim petentibus, vt bonus, sed non statim omnibus: sed excellentibus iustitia, absque omni mora postulata concedit, aureſque præbet illis promptissimas: ita vt in singulis petitionibus gaudentes dicant: [Audiuit de templo sancto suo vocem meam, & clamor meus coram ipso penetrabit aures eius.] Maturam igitur munificentiam, & promptitudinem dantis Dei declarat illud: Ecce adsum, interim dum loquitur iustus, & preces intendit.

A λοιπὸν τὸ εἰς ὑπόδημα ὁδὸν, καὶ ὃ τραχὺ μελιτοῦσα πρὸς ὃ λεῖον τε, καὶ βάσιμον, καὶ ὃ αὐλωτὸν καταφέρουσα, καὶ τὸν ἐφ' ἅπασι τοῖς ἀρίστοις οἰονεὶ καταυγάζουσα δρόμον. προσοπάγη δέ τι καὶ ἕτερον. ἡ γὰρ δόξα τοῦ Θεοῦ, φησὶ, περιστελεῖ σε, τουτέστι, κυκλώσει σε, καὶ ἀπόλεπτόν σε καταστήσει, καὶ κοινὸν ὠφέλημα πολλοῖς. ἡ γὰρ τῶν ἁγίων φαιδρότης ὀνίνησι μὲν καὶ μετρίως τοὺς ἐπορθοῦντας αὐτοῖς. καὶ γοῦν ἔφη Χριστὸς τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις. λαμψάτω τὸ φῶς ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὅπως ἴδωσι τὰ καλὰ ἔργα ὑμῶν, καὶ
B δοξάσωσι τὸν πατέρα ὑμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς. ὀκνοῦσι ἐσόμενα λαμπρὰ περιφαιτῶσης ἡμᾶς, καὶ οἷς ἀμφιεννύσης τῆς τοῦ Θεοῦ δόξης, οἷς αὖ χαρίσαιτο *τῆς δικαιοσύνης ὑπομνήματα. τούτων δὴ οὖν ἐπαρξάντων σοι, φησὶ, βοήσῃ τότε, καὶ ὁ Θεὸς εἰσακούσεταί σου, ἔτι λαλοῦντος σου ἐρεῖ· ἰδοὺ πάρειμι· δύναται γὰρ δικαίων ἐπακοὴ, καὶ ὃ μεγαλύνεται. ὃ καθ' ἕτερον ὁ μεγαλώδης, ὀφθαλμοὶ κυρίου ἐπὶ δικαίους, καὶ ὦτα αὐτοῦ εἰς δέησιν αὐτῶν. καταμβύσῃ μὲν γὰρ τοῖς αἰτοῦσιν ὡς ἀγαθὸς, ἀλλ' οὐχ ἅπασι παραχρῆμα. τοῖς γε μὴν ἀφαιρέτοις τὸ δικαιοσύνης, μνησμοσύνας δίχα πόνου τὰ αἰτήματα, καὶ ἑτοιμοτάτην ἀοῦσι
C ἐπέχει τὴν ἀκοὴν, ὥστε καὶ ἐφ' ἑκάστῳ τῶν αἰτημάτων χαίρουσι λέγειν. ἤκουσεν ἐκ ναοῦ ἁγίου αὐτοῦ φωνῆς μου, καὶ ἡ κραυγή μου ἐνώπιον αὐτοῦ εἰσελεύσεται εἰς τὰ ὦτα αὐτοῦ. ὀκνοῦσι δὲ ἀναφρόντιστον τῆς φιλοτιμίας, καὶ ὃ λίαν ἔτοιμον τοῦ διδόντος Θεοῦ πρόῆσιν ἐναργῶς, ὅ ἰδοὺ πάρειμι βοᾶν,
D ἔτι λαλοῦντος δικαίου, αἰσχυνόμενός τε τοῖς λεγομένοις.

Εαὶ ἀφέλῃς ἀπὸ σοῦ σὺν δεσμὸν, καὶ γογγυσίαν, καὶ ῥῆμα γογγυσμοῦ, καὶ δῷς πεινῶντι τὸν ἄρτον σου, καὶ ψυχὴν τεταπεινωμένην ἐμπλήσῃς, τότε ἀνατελεῖ σοι τὸ σκότος τὸ φῶς σου, καὶ ὃ σκότος σου ὡς μεσημβρία, καὶ ἔσται ὁ Θεός σου μετὰ σοῦ διαπαντός.

Si abstuleris abs te colligationem, & suffragium, & verbum murmurationes, & dederis esurienti panem tuum, & animam humiliatam saturaueris; tunc orietur in tenebris lumen tuum, & tenebræ tuæ erunt velut meridies: & erit Deus tuus tecum semper.

Egregia præcepta & documenta, etiamsi sæpe dicantur aliquibus, habent tamen vtilitatem. Scribit siquidem Paulus sapientissimus his qui per ipsum crediderunt: Eadem scribere vobis, mihi quidem non molestum, vobis autem tutum. Multipliciter itaque ad eandem recurrit orationem, dum veræ laudis vias aperit, & dandorum sanctis præmiorum splendorem enarrat: quò adhuc incitatiores reddat eos ad faciendum illa,

Τὰ τῶν μαθημάτων ἐξαίρετα καὶ πολλάκις λέγεται τισὶν, ἀλλ' οὖν ἔχει ὃ ὀνησιφόρον. γράφω γοῦν ὁ πανσοφος Παῦλος τοῖς δι' αὐτοῦ πιστεύσασι. τὰ αὐτὰ λέγειν ὑμῖν, ἐμοὶ μὲν οὐκ ὀκνηρὸν, ὑμῖν δὲ ἀσφαλές. ὀκνοῦν πολυτρόπως ἀφὰ τῶν αὐτῶν ἡμῖν ἔρχεται λέγων καὶ τὰς τῆς δυσκινησίας ὁδοὺς ἐναργεῖς καθιστὰς, καὶ τῶν δοθησομένων τοῖς ἁγίοις ἡδὺν τὴν φαιδρότητα διηγούμενος, ἵνα ἔτι μείζονως προθυμοτέρους ἐργάσηται πρὸς τὸ ἐλέσθαι δρᾶν τὰ δι' ὧν αὐ γλύσεται

σκοποὶ, & τ αὐτῶν ἐν πρὸ αὐτοῦ φιλοτιμίαν δύ- A ex quibus suspici & in veneratione
ρήσουσιν. Ὁκοιῶ ἐὰν ἀφέλῃς, φησὶν, ἀπὸ σοῦ haberi possint, & supernam atque ab
σεῦ δεσμὸν, ἐν χεροτονίαν. & σεῦ δεσμὸν μὲν ὡς eo, assequantur. Proinde, inquit: Si
γε οἶμαι, φησὶ, τ τῶν ἐθνῶν μοχθηρίαν, σκαιό- abstuleris abs te colligationem, &
τητά τε, καὶ ὃ φιλόνεικον, ἐν ὃ οἷς σεῦ δεσμοὺς suffragium. Colligationem, vt arbi-
πραγμάτων ἐργάζεσθαι κατά τινων, καὶ σκο- tror, dicit, Gentium improbitatem,
λιῶν δύρεμάτων ποιεῖσθαι ζητήσεις, ὡς καθα- ruditatem & contentionis studium: &
δεσμεῖν ἔθος ὅτε ἰυνὰς, καὶ ἀφύκτοις πλοκαῖς velut nexus turbarum in aliquos, te-
ἐνιέναι βρόχους. δεῖ γὰρ ἁπλοῦν, & δύ πρόσωπον xere, ac negocia exhibere, & obliquo-
τὴν εἰ τὸν αὐθέντην, εἴπερ ἔχει σκοπὸν ἐφορᾶσθαι rum inuentorum quæstiones mouere,
τοῦδὲ Θεοῦ, ἐν τῶν πρὸ αὐτοῦ γλίχεσθαι χαρισ- vt aliquos illaqueent interdum, & in
μάτων. χεροτονίαν δὲ τάχα που φησὶ τὸν δωρο- ineuitabiles angustiarum plagas im-
δοκίαν, & ὃ λημμάτων αἰσχρῶν ἐφίεσθαι, φα- mittant. Oportet enim simplicem esse
μὲν γὰρ ἔθος ὅτε πρός τινων, ὡς δὲ τὸν χεῖρα B & apertum hominem, siquidem velit
πρὸς ὃ λαβεῖν ἐκτεταμένην ἔχῃ, καὶ πρὸς τῶν à Deo respici, & eius dona concupi-
ἀποστολικῶν αἰσχροκερδείας, ὅτι σεσηραλμέ- scere. Suffragium dicit, corrumpi mu-
νην ἔχῃ τὸν χεῖρα. εἴρηται ἢ πρὸς τῶν ἡγουμένων neribus, & turpia lucra expetere. Di-
τῆς Ἰουδαίων συναγωγῆς· οἱ ἡγούμενοι αὐτῆς cimus enim interdum de nonnullis,
μὲν δώρων ἕνεκεν, καὶ οἱ ἱερεῖς αὐτῆς μὲν ἀργυ- ad accipiendum habere manum exten-
ρίου ἐμαντεύοντο, καὶ ὅτι μετάσοι κοινωνοὶ κλε- sam: & de renuentibus sordium causa,
πτῶν, ἀγαπῶντες δῶρα, διώκοντες ἀνταπόδο- habere eos contractam manum. Di- C
μα. ἔφη δέ που & ὁ θεσπέσιος Ἀββακούμ· ἐξ ctum est etiam de his qui Iudaicæ sy-
ἐναντίας μου γέγονε κρίσις, καὶ ὁ κρίτης λαμβά- nagogæ præfecti erant: Præfecti eius
νει. Ὁκοιῶ ἢ δωροληψίας ἕξιν σημαντικὸν τοῦτο- ob munera iudicabant, & sacerdotes
μα, τουτέστιν, ἢ χεροτονία, ἵν δὴ & ἀφελῇ, ἢ eius ob argentum vaticinabantur. Et
ἡμῶν ἀποῤῥῆξαι προστάττει· ἢ ἐν καθ' ἕτερον quod socii furum extiterint, diligen-
τρόπον τ ἀνταμύνασθαι δηλοῖ, & τ ἀνταποδιδό- tes dona, persequentes præmium.
ναι κακὸν ἀντὶ κακοῦ. ἔφη γοῦν ὁ ψαλμῳδὸς Dixitque diuinus Abbacum: Aduer-
περί τινων, ὅτι ἐξέτεινε τ χεῖρα αὐτοῦ ἐν τῷ ἀ- sum me factum est iudicium, & iudex
ποδιδόναι. προστιθεὶς ἢ ὅτι ἐβεβήλωσαν τ διαθή- accipit. Vel ergo nomen illud, χεροτόνιον, D
κην αὐτοῦ. Ὁκοιῶ ἡ τῆς χειρὸς ἔκτασις καταση- dona capere significat: quod hic au-
μαίνειν ἂν, ὡς ἔφην, & τὴν ἀντιπόδοσιν, ἵν ferre ac remouere iubet: vel alio mo-
αὖτις ποιοῖτο τοὺς καθαλυπήσαντας ἀμειβόμε- do vices rependere notat, & ma-
νος, ἐν τοῖς προσκρούσασιν ἀντεπαγαγὼν τὰ ἐξ lum malo pensare. De quibusdam
ὀργῆς. μεμνήμεθα ἢ ἐν αὐτοῦ τοῦ σωτῆρος λέγον- nimirum dixit Psalmodus: Extendit
τος, ὅτι ἐάν τις σε ῥαπίσῃ εἰς τὴν δεξιὰν σιαγόνα, manum suam ad retribuendum. Ad-
στρέψον αὐτῷ & τὴν ἄλλην. προθύμως γὰρ καὶ dit verò: Prophanauerunt testamen-
ἀοργησίας τῆς εἰς λῆξιν ἀπόδειξις γίνοιτ' ἂν τὸ εἰ- tum eius. Itaque, vt dixi, manus
δέναι ὑφικαρτερῆν ἐν πλεονεξίας, ἐν μὴ ἀνταμύ- extensio significare potest talionem, E
νεσθαι φιλῆν τοὺς λελυπηκότας, ἀμνησικά- quam reddit quispiam, eos, qui ali-
κως ἢ μᾶλλον ὑφιεῖσθαι τοῖς αὐτοῖς. ἀφελῆν quid intulerunt molestiæ vlciscens,
δὲ βούλεται πρὸς τούτῳ ἐν ῥήματα γογγυσμοῦ. & his qui offenderunt iram rege-
δεῖ γὰρ ἡμᾶς ἱλαρῷ φρονήματι τοῖς θείοις ὑποκεῖ- rens. Meminimus etiam ipsum Ser-
σθαι νόμοις, ἐν τῆς ὑπερτέρου πολιτείας μηδα- uatorem dicere: Si quis alapam tibi
μοῦ ποιεῖσθαι καθαιρῶ, μονονουχὶ τὸν ζυγὸν impegerit in dexteram maxillam,
ἀποσφενδόνους, καὶ καταφοιτῶντος τοῦ νοὸς πρὸς obuerte illi & alteram. Mansuetu-
ἔφεσιν τ ὄντων τοῖς χείροσι, ἐν φιληδονίαν μᾶλ- dinis enim & vacuitatis iræ sum-
λον ἐπαινοῦντος, ἢ εἰκρατείαν, ἐν τὰς ὁμοκόπους mum est argumentum, posse vim
æquo animo ferre, & non vlcisci
eos à quibus læsi sumus, sed iniu-
rias potius eorum obliuisci. Vult et-
iam auferre verbum obmurmuratio-
nis. Nos enim hilari & alacri ani-
mo subiici oportet diuinis legibus,
& eximiæ conuersationi omnino non
reclamare, aut iugum quasi excutere,
cùm mens deuergat ad cupiditatem
rerum deteriorum, & voluptatem
magis laudet quàm temperantiam,

& vitæ venerandæ mundanas delicias anteponat. Quod factitarunt Israelitæ, cùm illud profundum desertum pertransirent. Etenim Deo illis demittente manna, ad turpiora inclinabant, dicentes: Vtinam fuissemus mortui percussi à Domino in terra Ægypti, quando assedimus ollis carnium, & comedimus panes ad saturitatem! Sed hoc contra Deum murmur illis creauit exitium. Perierunt enim à serpentibus. Hinc Paulus sapientissimus inquit: [Nolite murmurare, sicuti eorum quidam murmurarunt, & à serpentibus perierunt. Quare hilari animo ac prompto conuenit omnis ornatus & elegantiæ studiosum esse, atque eximia facta expetere. Postquam autem abstuleris verbum murmurationis, si des panem esurienti, & animam humiliatam saturaueris, id est, si misericors, si amans bonorum, & mutua alios complectens beneuolentia, si ad impartiendum & communicandum facilis fueris, & proximum diligas vt teipsum: tunc orietur in tenebris lumen tuum. At quî tandem hoc? Quemadmodum enim ex nocte dies fit: sic & in nobis spiritalibus tenebris depulsis, diuinum lumen earum loco subit, ita vt in meridie, id est, summo in splendore esse videamur. Meridiante enim Solis circulo, lux tum intensissima terræ incolis immittitur. Eritque sic Deus tuus tecum semper, Est quoque hoc præter alia maximum. Quid enim boni non adest, his qui hoc sunt consecuti? Aut quibus donis non abundat homo, si Deus cum illo sit, qui omnia potest, & diuite manu distribuit ea, quorum suppeditator est & largitor, qui etiam tentationum impetus propulsat, adeoque fortem reddit, vt & in vniuersum ipsi Satanæ & perturbationum insultibus resistat?

A ἐφθὰς παρεσκάπτοντος τῷ Δεσποτῷ ἐλέσθαι σεσωφρονῶς· ὃ δὴ καὶ πεπόνθασιν οἱ ὀξὺ Ισραὴλ τὴν βαθεῖαν ἐκείνην Δεσπόζοντες ἔρημον. καθιέντος γὰρ τοῦ Θεοῦ τὸ μάννα αὐτοῖς, τὰ πρὸς τὰ αἰσχρότερα εἰσεδέχοντο λέγοντες, ὄφελον ἀπεθάνομεν, πληγέντες ὑπὸ κυρίου ἐν γῇ Αἰγύπτῳ, ὅτε ἐκαθίσαμεν ἐπὶ τῶν λεβήτων τῶν κρεῶν, καὶ ἠσθίομεν ἄρτους εἰς πλησμονήν. ἀλλ' ἐκλέβησεν αὐτοῖς εἰς ὄλεθρον ὁ τοῦ Θεοῦ γογγυσμός, ἀπώλοντο γὰρ ὑπὸ τῶν ὄφεων. Τοιοῦτοι καὶ ὁ σοφώτατος Παῦλος, μὴ γογγύζετε, φησί, καθώς τινες αὐτῶν ἐγόγγυσαν, καὶ ὑπὸ τῶν ὄφεων ἀπώλοντο. Εὖ κοσμῶ ἱλαρῷ προθυμίᾳ προσήκει τὸν ἅπασης εὐκοσμίας ἐπιμελητήν, καὶ τῶν ἐξαιρέτων ἐφιέμενον αὐθαιρέτως, ἀφελὼν ἂν τὸ ῥῆμα τοῦ γογγυσμοῦ, ἐὰν δῷς τὸν ἄρτον πεινῶντι, καὶ ψυχὴν τεταπεινωμένην ἐμπλήσῃς, τουτέστιν, εἰ ἤθους φιλοικτίρμονος, φιλαγάθου τε, καὶ φιλαλλήλου, καὶ μεταδότου, καὶ κοινωνικοῦ, καὶ τὸν πλησίον ἀγαπῶν ὡς σεαυτόν, τότε αὐτάρκως ἐν σοὶ σκοτεῖ τὸ φῶς σου. πῶς δὴ ἄρα καὶ τοῦτο; ὡς γὰρ ἐκ νυκτὸς ἡμέρα γίνεται, οὕτως ἐν ἡμῖν ἐκ πεπονηρευμένου τοῦ νοητοῦ σκότους τὸ θεῖον ἀντεισκείσεται φῶς, ὡς δοκεῖν εἶναι ἐν μεσημβρίᾳ, τουτέστιν ἐν ἀκμῇ λαμπρότητος. μεσημβρίζων γὰρ ὁ τοῦ ἡλίου κύκλος, ἀκμαιότατον τότε δὴ μάλιστα τῆς ὑπὸ γῆς ἐπίπροσθεν τὸ φῶς. ἔσῃ δὴ οὕτως ὁ Θεός σου μετὰ σοῦ παρὰ πάντως· πάμμεγα δὲ πρὸς πᾶς ἄλλοις καὶ τοῦτο. τί γὰρ ἀγαθὸν οὐκ ἔστιν ἐν ἀρχῇ τῶν ἀγαθῶν τοῖς τοῦτο λαχοῦσιν; ἢ ποίων οὐκ ἔσῃ χορηγὸς ἀπροφάσιστος ὁ ἄνθρωπος, Θεοῦ σὺν αὐτῷ τὸν πάντα ἰσχύοντος, καὶ πλουσίᾳ χειρὶ δωρουμένου τὰ ὄντως ὄντα χορηγοῦ, καὶ δοτῆρος, καὶ ἀποσοβοῦντος μὲν τὰς τῶν πειρασμῶν ἐφόδους, δίδοντος δὲ οὕτω πλέοντος, ὥστε καὶ αὐτοῦ ἰσχύσαντα γενικῶς, καὶ αὐτῷ τῷ Σατανᾷ, καὶ τοῖς ἐκ παθῶν ἐπηρείαις.

Et impleberis sicut desiderat anima tua, & ossa tua pinguescent, vt hortus ebrius, & vt fons quem non deserunt aqua. Et ossa velut herba orientur, & pinguescent, & hæreditabunt generationes generationum.

Et qua re ergo, inquit, implebimini? diuinis scilicet muneribus & sancto cibo. vt enim ipse alicubi dixit Dominus: [Non in solo pane viuet homo, sed in omni verbo quod procedit ex ore Dei.] Hoc etiam filius

1. Cor. 10.

B Καὶ ἐμπλησθήσῃ, καθάπερ ἐπιθυμεῖ σου ψυχή, καὶ τὰ ὀστᾶ σου πιανθήσονται, ὡς κῆπος μεθύων, καὶ ὡς πηγὴ. οὗ μὴ ἐκλείπει ὕδωρ, καὶ τὰ ὀστᾶ σου ὡς βοτάνη ἀνατελεῖ καὶ πιανθήσονται, καὶ κληρονομήσουσι γενεὰς γενεῶν.

Καὶ τίνος ἄρα ἐμπλησθήσεσθε, φησί; θείων δηλονότι χαρισμάτων, καὶ ἁγίας ἀκολουθούσης τροφῆς· ὡς γὰρ αὐτὸς ἔφη που Χριστός. Οὐκ ἐπ' ἄρτῳ μόνῳ ζήσεται ἄνθρωπος, ἀλλ' ἐπὶ παντὶ ῥήματι ἐκπορευομένῳ διὰ στόματος Θεοῦ, τοῦτο καὶ πάλαι

C

D

E

τοῖς ἐξ αἵματος Ισραὴλ, ὡς ἐν τύπῳ ἐνεγρά- A Israel olim velut in figura describebatur, Deo manna demittente cœlitus: quandoquidē panis Angelorum quodammodo, & panis cœli possit intelligi. Si etiam sint quidam, quorum mentem diuina lux opulenter collustrat, & sacrarum literarum exactam & synceram cognitionem ingenerauit: illos quoque dicimus repleri & superno ac diuino cibo exatiari. Sed hoc excidit Israel: Gentes autem per fidem possederunt & retinuerunt, & quicunque Euangelicum & salutarem sermonem admittunt. Nimirum dixit sanctis Apostolis Dominus noster Iesus Christus: Vobis datum est scire mysteria regni cœlorum, at illis datum non est, infidelibus scilicet quos etiam compellauit diuina oratio: [qui seruiunt mihi, comedent, vos autem esurietis: Ecce qui seruiunt mihi, bibent, at vos sitietis.] Esurierunt enim & sitierunt, expertes bonorum spiritualium, & qui omnino dona Christi non gustauerunt, siue diuinam & Euangelicam doctrinam. Dixit etenim per quendam Prophetam sanctum: [Ecce ego famem induco super terram, non famem panis, neque sitim aquæ, sed famem audiendi sermonem Domini: & ab Ortu ad Occasum vsque, cursitabunt quærentes sermonem Domini, & non inuenient.] Ademptus est enim gregi Iudæorum viuificus & nutrientissimus sermo, & datus est, vti dixi, diligentibus Christum, quos compellauit, dicens: [Edite, & inebriamini, vicini.] Sed & diuinus Dauid psallit, vtpote huiusce adeò præclaræ & vberrimæ munificentiæ particeps: [Parasti in conspectu meo mensam, aduersus eos qui tribulant me. Impinguasti in oleo caput meum, & calix tuus inebrians me, quàm præclarus est.] Quicunque ergo diuinorum mysteriorum habuerunt cognitionem, vel his impleti sunt, horum ossa pinguefacta sunt. Figurata autem est oratio, sumpta ab his quodammodo qui carni & genio indulgere solent: Horum anima fiet tanquam hortus ebrius, id est, floridus, & benè densus arboribus, & variis florum generibus decoratus, ac multiplices fructus proferēs. Horti enim qui aqua carent, maximam habent deformitatem, vtpote aridi & omni fructu vacui, imò & ipsis plantis destituti. At qui aquarum libero impetu inebriati sunt, omni-

Psal. 22

φετο, καθιέντος Θεοῦ τὸ μάννα ἐξ οὐρανοῦ. ἐπεὶ πῶς ἔστιν ἄρτος ἀγγέλων πωπῶς αὖ, καὶ ἄρτος οὐρανοῦ. εἰδέ τινες εἶεν, οἷς ὁ θεῖον ἐπέγραψε φῶς πλουσίως εἰς νοῦν, καὶ τῶν ἱερῶν γραμμάτων ἀκριβῆ, καὶ ἀμώμητον ἐφεργάσατο γνῶσιν. καὶ τούτους ἐμπεπλῆσθαι φαμὲν, καὶ εἰς κόρον ἐλάσαι τῆς αὐωθεν, καὶ θείας θεοῦ τροφῆς· ἀλλὰ τοῦτο μὲν ἐκπέπωκεν ὁ Ισραὴλ· γεγόνασι γὰρ μέλη ἐν κτήσει, καὶ κατοχῇ τὰ ἔθνη διὰ τῆς πί- B στεως, ὅσοι τὸν εὐαγγελικὸν, καὶ σωτήριον παρεδέξαντο λόγον καὶ γὰρ ἔφη τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις ὁ κύριος ἡμῶν Ιησοῦς Χριστὸς, ὅτι ὑμῖν δέδοται γνῶναι τὰ μυστήρια τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, ἐκείνοις δ' οὐ δέδοται, τοῖς ἀπιστήσασι δηλονότι, οἷς δὴ καὶ ὁ θεῖος ἐπεφώνησε λόγος, οἱ δουλεύοντές μοι φάγονται, ὑμεῖς δὲ πεινάσετε. ἰδοὺ οἱ δουλεύοντές μοι πίονται, ὑμεῖς δὲ διψήσετε· ἐπείνασαν γὰρ, καὶ ἐδίψησαν ἀμέτοχοι γεγονότες τῶν διὰ τῆς πνοῆς ἀγαθῶν, καὶ ἄγευστοι πάντε- C λως τῶν διὰ Χριστοῦ χαρισμάτων, ἤτοι τῆς θείας τε, καὶ εὐαγγελικῆς παιδεύσεως· ἔφη γάρ που δι' ἑνὸς τῶν ἁγίων προφητῶν. ἰδοὺ ἐγὼ λοιμὸν ἐπάγω οὐ σιτὶ τοῦ γλυκεῖ, οὐ λιμὸν ὕδατος, ἀλλὰ λιμὸν τοῦ ἀκοῦσαι λόγον κυρίου, καὶ ἀπὸ ἀνατολῶν, ἕως δυσμῶν περιδραμοῦνται ζητοῦντες τὸν λόγον κυρίου, καὶ οὐ μὴ εὕρωσιν. ἐξῄρηται γὰρ τῆς Ιουδαίων ἀγέλης ὁ ζωοποιός τε, καὶ εὐφιλέστατος τοῦ Θεοῦ λόγος. δίδο- D ται δ', ὡς ἔφην, τοῖς ἀγαπῶσι Χριστὸν, οἷς δὴ καὶ ἐπεφώνησε λέγων· φάγετε, καὶ μεθύσθητε οἱ πλησίον. ψάλλει γοῦν καὶ ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ, ἅτε δὴ καὶ ἐν μεθέξει γενόμενος τῆς οὕτως σεπτῆς, καὶ ἀμφιλαφοῦς φιλοτιμίας· ἡτοίμασας ἐνώπιόν μου τράπεζαν ἐξ ἐναντίας τῶν θλιβόντων με· ἐλίπανας ἐν ἐλαίῳ τὴν κεφαλήν μου, καὶ τὸ ποτήριόν σου μεθύσκον με, ὡς κράτιστον. οὕτω δὴ ὅσοι τῶν θείων αὐτῶν μυστηρίων ἐφήψαντο γνῶσιν, ἤτοι ἐνεπλήσθησαν τούτων, κατεπαιάθησαν τὰ ὀστᾶ. ἐφ- E ηρμάσθη δ' ὁ λόγος, ὡς ἀπό γε τῶν τροφῶν εἰωθότων σαρκικῶς· τῶν τοιούτων ἡ ψυχὴ γλοιοῦται δὴ ὡς κῆπος μεθύων, τουτέστιν εὐανθὴς, καὶ εὐδενδρότατος, καὶ ποικίλαις ἀνθέων ἰδέαις ἐξωραϊσμένος, καὶ πολυοδμοῖς ἐκφέρων καρπούς. οἱ μὲν γὰρ ἄυδροι τῶν κήπων πολὺ λίαν ἔχουσι τὸ εἰδεχθές· ξηροὶ γάρ εἰσι, καὶ πάντος ἔρημοι καρποῦ, ἢ τἆλλα που καὶ αὐτῶν ἐν ἐνδείᾳ τῶν φυτῶν. οἱ γε μὴν ὑδάτων ἀπαμβλύτοις ὁρμαῖς ἐκμεθυσμένοι πάν-

genis, vt dixi, coronantur fructibus. Hortus Christi facta est Ecclesia: cuius sumptâ personâ in Cantico Canticorum Sponsa, Descendat, inquit, nepos meus in hortum suum, & comedat fructum nucum suarum. Nam quod inter arbores est nux vel fructus maturus: hoc est in animis sanctorum, virtus pulchra & Deo iucundissima. Itaque vt hortus ebrius, inquit, erit anima tua. Et vt fons quem non deseruit aqua. Tales fuerunt diuini mystagogi, à corde suo tanquam à perenni fonte, piæ doctrinæ riuulos demittentes, & eorum qui instituuntur animos opulenter irrigantes. Confirmabit etiam ipse adeò excellentium donorum dispensator,
Ioan. 7. " inquiens: [Qui credit in me, sicuti
" dicit Scriptura, flumina de ventre
" eius fluent aquæ vitæ.] Et rursus:
" [Omnis qui bibit de aqua hac, sitiet
" rursus. At qui bibit ex aqua, quam
" ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ sa-
" lientis in vitam æternam.] Eiusmodi esse dicimus sanctos Apostolos & Euangelistas, & quicunque diuinum verbum annunciant: partim quidem dogmatum peritiâ illustres, partim splendoris operum viam commonstrantes. Et ossa tua, inquit, velut herba orientur, & pinguescent, & hæreditabunt generationes generationum. Videtur his verbis resurrectionis mysterium demonstrare. Resurget enim tum corpus, ceu herba in agro, quæ tempore hyberno emarcuit, & occidit: ridente autem verna serenitate, iterum quasi renascitur, & ad suam naturalem pulchritudinem redit. Exorta, inquit, ossa, velut herba, pinguescent, viuifica scilicet gratia, quæ est à Deo. Psallit enim
Psal. 103. " alicubi & inquit diuinus Dauid: [Emit-
" tes Spiritum tuum, & creabuntur, &
" renouabis faciem terræ, id est, terre-
" strium incolarum.] Tum hæreditabimus generationes generationum, in longitudinem dierum videlicet, morte abolita, & sublata in totum corruptione. Dicuntur sæpe in Scriptura diuinitùs inspirata, ossa animi intelligibilia, actuosæ quædam eius facultates & energiæ: vt cùm dicitur: Deus dispersit ossa eorum qui hominibus placent. Non enim corporis ossa dissipat Deus, sed animæ vires ac facultates confringit ac comminuit, vt nihil quod spectet ad virtutem

τοδαπεῖς, ὡς ἔφιν, τεθμοιοῦται καρποῖς. κῆπος γεμιὰ Χριστοῦ γέγονεν ἡ ἐκκλησία, ἧς δὴ καὶ αἰαλαζούσα τὸ πρόσωπον ἡ ἐν τῷ ἁσματι τῶν ἀσμάτων γραφομένη νύμφη. καταβήτω, φησὶν, ἀδελφιδός μου εἰς κῆπον αὐτοῦ, καὶ φαγέτω καρπὸν ἀκροδρύων αὐτοῦ· ὥσπερ γὰρ ὄζιν ἐν φυτοῖς τὸ ἀκρόδρυον, ἤτοι καρπὸς ὡραῖος, τοῦτο καὶ ἐν ψυχαῖς ἀγίων ἀρετὴ καλὴ, καὶ ἡδίστη τῷ Θεῷ. ἔσκοιμῶ ὡς κῆπος μεθύων ἔσῃ, φησὶν, ἡ ψυχή σου.
B ναὶ μὰ τὴν ὡς πηγὴ, ἵνα μὴ ἐκλείπειν ὕδωρ. τοιοῦτοι γεγόνασιν οἱ θεσπέσιοι μυσταγωγοὶ, καθάπερ ἀπὸ πηγῆς ἀενάου τῆς ἑαυτῶν καρδίας τὰ τῆς θείας διδασκαλίας ῥεῖθρα νάματα· καὶ ταῖς τῶν παιδευομένων ψυχαῖς πλουσίως καταρδεύοντες. καὶ πιστώσεται λέγων αὐτὸς, ὁ τῶν ὅλων ἐξαιρέτων χαρισμάτων δεσπότης. ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ, καθὼς εἶπεν ἡ γραφὴ, ποταμοὶ ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ ῥεύσουσιν ὕδατος ζωῆς. καὶ πάλιν· πᾶς ὁ πίνων ἐκ τοῦ ὕδατος τούτου διψήσῃ πάλιν, ὃς δ' ἂν
C πίῃ ἐκ τοῦ ὕδατος οὗ ἐγὼ δώσω αὐτῷ, γενήσεται ἐν αὐτῷ πηγὴ ὕδατος ἁλλομένου εἰς ζωὴν αἰώνιον. τοιούτους τοίνυν θαυμαστοὺς ἀποστόλους τε καὶ εὐαγγελιστὰς, καὶ ὅσοι τὸν θεῖον προσβάλλουσι λόγον, τοὺς μὲν δογματικῆς εὐτεχνίας ἐν καλῷ γεγονότες, τοῦτο δὴ καὶ τῆς ἐν ἔργοις φαιδρότητος τὴν ὁδὸν ἐκκαλύπτοντες. καὶ τὰ ὀστᾶ σου δή φησιν ὡς βοτάνη ἀνατελῶ, καὶ πιανθήσονται, καὶ κληρονομήσουσι γενεὰς γενεῶν· ἔοικεν ἐν τούτοις ὁ τῆς ἀναστάσεως καταδηλοῦσθαι μυστήριον, ἀναστήσεται γὰρ τότε τὸ σῶμα, καθάπερ τὶς ἐν ἀγρῷ πόα κατὰ μὲν τὴν τοῦ
D χειμῶνος ὥραν μαραθεῖσα, καὶ καταμύσασα, γλυκείας γεμιὰ εἰρηνικῆς δρόσου, ἀναφυσᾶ πάλιν, καὶ εἰς ἐπανορθώσασα πρὸς τὸν ἐξόντα αὐτῇ κατὰ φύσιν ὡραϊσμόν· ἀναπτεῖλαι γε μὰ τὸν ὡς βοτάνην τὰ ὀστᾶ, καταπιανθήσονται φησὶ τῇ ζωοποιῷ, δηλονότι χάριτι τῇ παρὰ Θεοῦ. ψάλλει γάρ που καὶ φησὶν ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ, ἐξαποστελεῖς τὸ πνεῦμά σου, καὶ κτισθήσονται, καὶ ἀνακαινιεῖς τὸ πρόσωπον τῆς γῆς, τουτέστι, τῶν ἐπὶ γῆς, τότε
E κληρονομήσομεν γενεὰς γενεῶν, μακροημέρευσιν δηλονότι καταργηθέντος θανάτου, καὶ αἰωνημένης εἰσαπαξ τῆς φθορᾶς. εἴρηται δὲ πολλαχοῦ τῆς θεοπνεύστου γραφῆς, ὀστᾶ ψυχῆς νοητὰ, πρακτικαί τινες αὐτῆς δυνάμεις, καὶ ἐνέργειαι, ὡς ἔνιοι τῶν Φαίων, ὅτι ὁ Θεὸς διεσκόρπισεν ὀστᾶ ἀνθρωπάρεσκων. ὁ γὰρ τοι τὰ τοῦ σώματος ὀστᾶ διασκίδνησι Θεὸς, οὐκ ἀραιοῖ δὲ μᾶλλον τὰς τῆς ψυχῆς αὐτοῦ δυνάμεις, ὥστε μηδὲν δύνασθαι κατορ-

Deesse hic nonnulla, patet ex Humfredi versione.

ἀνθρώπων * ἀλλὰ, καὶ οὐκ εἰς δόξαν Θεοῦ μᾶλλον, ὅτε μὲν εἰς ὄνησιν τῆς αὐτῶν ψυχῆς προσήκειν φαίη τι τῶν περὶ ἐκείνους φιλῆ. ἔφη δὲ πάλιν ὁ θεσπέσιος μελῳδὸς, ὅτι ἐσίγησα, ἐπαλαιώθη τὰ ὀστᾶ μου ἀπὸ τῆς κραυγῆς μου ὅλην τὴν ἡμέραν, τουτέστι, δοξολογῶν, καὶ προσευχόμενος, σεσίγηκα πεσὼν εἰς ἀσθενῆ μικρόψυχίαν· ἐπαλαιώθη μου τὰ ὀστᾶ, τουτέστιν, ἐσκοτίσθησαν αἱ τῆς διανοίας, ἤτοι τῆς ψυχῆς δυνάμεις. αὖται τοίνυν οὐ ῥᾳδίως ἔλαθ' ὅτε προδαλυθεῖσαι βραχὺ πάλιν ὡς βοτάνη ἀναθάλλουσι, καταπαίοντος Θεοῦ προσκλίσεσι ταῖς διὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος, καὶ ἀναῤῥωννύοντος αὐτὰς, ὥστε διὰ τοῦτο κληρονόμους ἡμᾶς καταστῆναι, τῆς εἰς μακρότητα ζωῆς· σημαίνει γὰρ τοῦτο, καὶ ἕτερον οὐδὲν ὃ εἰς γενεὰς γενεῶν.

Καὶ οἰκοδομηθήσονταί σου αἱ ἔρημοι αἰώνιοι, καὶ ἔσαι σου τὰ θεμέλια γενεῶν γενεᾶς, καὶ κληθήσῃ οἰκοδόμος φραγμῶν, καὶ τρίβους τοῦ κατοικεῖν παύσεις.

Δι' ἑτέρων δύο παραδειγμάτων ὁ προφητικὸς ἡμῖν ἔρχεται λόγος, καὶ τῶν κεκρυμμένων ἐννοιῶν τὸ κάλλος ἐκφαίνεται· ὡς γὰρ ὅπου πόλεως ἐρημωθείσης ποτὲ, καὶ κατασισσουμένης εἰσάπαξ, ὡς καὶ ἀτείχιστον αὐτὴν ἀπομεῖναι τῆς τοῦ λόγου πλάσεται χεὶρ· αἱ γὰρ ἔρημοί σου, φησὶν, οἰκοδομηθήσονται αἰώνιοι, τουτέστιν, οὐκ ἔσῃ γυμνὴ τῶν οἰκητόρων τοῦ σοῦ καρδίαι λογισμῶν ἀγαθῶν, ὅτε μὲν ἀτείχιστος, ἢ ἀφρούρητος ἀπομένῃς, καὶ βάσιν ἑδραίαν οὐκ ἔχουσα. θεμήσεται γάρ σοι θεμέλιος ὁ Χριστὸς, καὶ ἀσφάλεια διηνεκὴς, καὶ ὡς πόλις ἔσῃ πολυανθρωποῦσα, καὶ ἀναριθμήτους ἔχουσα τοὺς οἰκήτορας· αἱ γὰρ τῶν ἁγίων ψυχαὶ, λόγων τε καὶ ἐννοιῶν εἰσὶ μεσταὶ τῶν περὶ Θεοῦ δηλονότι. πλήρεις δὲ ὄντες, καὶ διὰ τῆς εἰς λῆξιν ἀκριβείας ἐρχόμενοι, αὔξουσί τε καὶ κάτω τιθέντες αὐτὴν, πλήρη τε αὐτὴν ἀποφαίνοντες ἀγαθοῦ πάντος. κληθήσῃ δὲ τούτῳ, ὁ οἰκοδόμος φραγμῶν, καὶ τρίβους τοῦ κατοικεῖν παύσεις· τοῖς μὲν γὰρ ἐρήμοις τῶν κήπων πολλοὶ λίαν οἱ διαστοιχίζοντες. ἐφεσηκότος γὰρ ὅλως οὐδενὸς, ἢ ἐμποδίου τοῦ ἀπειλεῖν εἶναι δὴ οὐδὲν κωλύοντος τοὺς διὰ μέσου βαδίζειν ἐθέλοντας. εἰ δὲ δὴ γένοιντό πως ἀπὸ τοῦ κήπου ἀσφαλῆ, τότε καὶ ἀποβάλλονται τὸ πᾶς τῶν πολλῶν ἐπανεῖσθαι ποσὶν, ἐμφράγματος δηλονότι φραγμοῦ· πεπαύσονται γὰρ ὅπως αἱ διὰ μέσου τρίβοι· ἔσῃ τοίνυν,

possint efficere. Nemo enim coronatur, nisi legitimè certauerit, secundum id quod scriptum est. At scopus & finis eorum qui hominibus placent ac blandiuntur, spectat ad laudes quæ ad ipsos homines redundãt: nec vel ad gloriam Dei vel ad vtilitatem animi ipsorum quicquã fieri ab illis solet. Rursus etiã dixit diuinus psaltes: Quia tacui, inueterauerũt ossa mea, eò quôd clamarem tota die, id est, glorificarem & orarem, tacui deinceps, in humanam pusillanimitatem lapsus. Inueterauerunt ossa mea, id est, computruerũt animi facultates. Hæ igitur dissolutæ aliquãtulum & torpidæ nonnunquam, rursus, ceu herba, reflorescunt, pinguefaciẽte Deo consolationibus spiritualibus & eam corroborante, vt inde nos hæredes instituat in longæuitatem. Nihil enim aliud significat illud: In generationes & generationes.

Et ædificabuntur tibi deserta in æternum, & erunt tua fundamenta generationum generationibus: & vocaberis ædificator maceriarum, & semitas quæ sunt in medio quiescere facies.

Aliis duobus exemplis prophetica illustratur oratio, & reconditarum sententiarũ pulchritudo ostenditur. Nam velut à vastata quondam vrbe, & in totum disturbata, quæ sine mœnibus nuda manet, oratio formatur. Deserta enim, inquit, tua ædificabuntur in æternum, id est, non eris nuda bonis cogitationibus cor tuum inhabitantibus, nec mœnibus destituta, aut incustodita manebis, & firma basi carens. Fiet enim tibi fundamentum Christus, & incolumitas perpetua, & quasi ciuitas eris multis instructa viris, quæ innumerabiles habet incolas. Sanctorum enim animi sermonum & sententiarum pleni sunt, de Deo scilicet: ac plurimi ad ipsum perfectionis gradum perueniunt, eúmque magis ac magis augent, ac omni bono cumulant. Vocaberis præterea ædificator maceriarum, & semitas quæ sunt in medio quiescere facies. Hortos enim vacuos plurimi pertranseunt: nemine enim intendente, nec firmiter obmuniente, nihil est quod eos, qui per medium ire volunt, impediat. At si tuto agricolæ committantur, tunc non amplius multorum pedibus calcantur, sepimento scilicet erecto. Cessabunt enim sic semitæ quæ in medio sunt. Eris igitur, inquit,

inquit, ceu diligens agricola, sepimēta & semitas intermedias obstruens. Nam quamdiu anima est incustodita, stertens socordia, & proinde fœdis voluptatibus exposita: similis est horto quem omnes prætereunt & peruadunt. Vbi autem expergefacta, è vitiorum laqueis eruperit & exilierit, & bene agendi voluntatem susceperit, & mentem quasi sepimento quodam tuto obuallauerit, diuino, inquam, timore, & cogitationes animi, quæ olim illi dominatæ sunt, quæ per medium eius quasi transierunt, ac pedibus subiectum habent ac conculcant; eò quòd in eum imperium obtineant, expulerit: tum vocabitur ædificator maceriarum. Sciendum verò malas & aduersarias potestates miseram animam interdum incursare, ac voluptates execrandas parere, & quocunque volunt auferre tyrannicè, & quasi hortum incultum penetrare. At illam calcare desinent, extructa maceria, quam diuinus timor in nobis excitat. Applicabis autem hanc quoque orationem vnicuique sanctorum mystagogorum. Sunt enim ædificatores maceriarum, securè munientes virtutis motionibus animas eorum qui instituuntur: ita vt animum habeant voluptatum impressionibus, & ineptis nugis minimè peruium, eorum qui vaniloqui esse solent, qui rectum fidei sermonem cauponantur, nescientes neque quid dicunt, neque de quibus affirmant.

A φησὶν, ὡς ἐπιμελὴς γηπόνος φραγμοῖς ἐγείρων, καὶ παύων τὰς αἰαμέσι τείβους. ἕως μὲν γὰρ ἀφρούρητός ἐστι ψυχὴ ῥέγχουσα πρὸς ὃ ῥᾴθυμον, καὶ ταῖς τῶν ἡδονῶν ἐκτόποις, ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας οὐκ ἀσινὴς, ἀλλ' ἔοικε κήπῳ ὀφθαλμοῦ πᾶσι πάντοτε ὁπτοιῶ. ἐπὰν δὲ ἀφυπνίσασα τῶν φαυλότητος ἀποπηδήσῃ βρόχων, ὑπερᾴξηται δὲ μᾶλλον τῷ θέλειν ἀγαθουργεῖν, καὶ ὥσπερ τινα φραγμὸν αἰσχύνῃ τῷ τῷ ἀσφάλειαν, τῷ ἀπὸ γε φημὶ τοῦ θείου φόβου, ἐ ἀποβλήσῃ τῆς ἀφροσίας τοὺς πάλαι κρατοῦντας αὐτῆς ὀφθαλμισμοὺς, οἳ ὀφ' ἡσσης ὥσπερ ἦεσθαι αὐτῆς ὑπὸ πόδας ἔχοντες τοῦτο, καὶ ἥκοντες εἰς καταπάτημα ὀφ' τοῦ κατακρατεῖν αὐτῆς, τότε κεκλήσεται ἡ οἰκοδόμος φραγμῶν. ἰστέον δὲ ὅτι καὶ αἱ πονηραὶ, καὶ δυσηκείμεναι δυνάμεις καταπέχουσιν ἐνίοτε τῆς ἀθλίας ψυχῆς μυσαρὰς ἡδονὰς ἐκτίκτουσαι, καὶ ἀποφέρουσαι τυραννικῶς εἴωθεν αὐ βούλωνται, καὶ ὡς ὀφ' κήπου κεχερσωμένου βαδίζουσαι. πεπαύσονται ὅ τῶ καταπατεῖν αὐτὴν ἐγηρμένου φραγμοῦ, ὃν ὁ θεῖος ἐν ἡμῖν αἰσχύνη φόβος. ἐφαρμόσεις ὅ τὸν ῥητὸν δὲ λόγον καὶ ἑκάστῳ τῶν ἁγίων μυσταγωγῶν. γεγόνασι γὰρ οἰκοδόμοι φραγμῶν, ἀσφαλιζόμενοι ταῖς εἰς ἀρετὴν ὁρμητικαῖς τῶν παιδαγωγουμένων ψυχάς, ὥστε καὶ ταῖς τῶν ἡδονῶν ἐφόδοις ἀσινῆ ὑπάρχειν τινὰ τὴν ὀφθαλμοῖς ἔχειν καὶ βωμολοχίαις, οἵ τε τῶν κενοφωνεῖν εἰωθότων, οἳ τὸν ὀρθὸν τῆς πίστεως ἐκκαπηλεύουσι λόγον, μὴ εἰδότες μήτε ἃ λέγουσι, μήτε περὶ τίνων ὀφαβεβαιοῦνται.

Si auerteris pedem tuum à Sabbatis, vt non facias voluntates tuas in die sancta, & vocaueris Sabbata tenera, Deo tuo sancta, non tolles pedem tuum ad opus, neque loqueris verbum in ira de ore tuo, & eris confidens super Dominum. Et eleuabit te super bona terræ, & eleuabit te hæreditate Iacob patris tui. Os enim Domini loquutum est hæc.

Diuinus Paulus legis vmbram velut inefficacem repellens, ad spiritualem eius considerationem transfert. Nec enim videbis eum vel carnis circunciſionem, vel Sabbati otium recepisse: at circunciſionem potius simul ac Sabbatismum spiritualem
Rom. 2. " prædicare videtur. Ait enim: [Non " qui in manifesto Iudæus est, neque " quæ in manifesto in carne est circunci- " sio: sed qui in abscondito, Iudæus est;

Εὰν ἐπιστρέψῃς τὸν πόδα σου ἀπὸ τῶν Σαββάτων τῶ μὴ ποιῆι τὰ θελήματά σου ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἁγίᾳ, καὶ καλέσῃς τὰ σάββατα τρυφερὰ, τῷ Θεῷ σου ἅγια, οὐκ ἄρῃς τὸν πόδα σου ἐπ' ἔργῳ, οὐδὲ λαλήσῃς λόγον ἐν ὀργῇ ἐκ τῶ στόματός σου, καὶ ἔσῃ πεποιθὼς ὅτι κύριος, καὶ ἀναβιβάσῃ σε ἐπὶ τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς, καὶ ψωμιῇ σε τὴν κληρονομίαν Ιακὼβ τῶ πατρός σου, ὅ γὰ στόμα κυρίου ἐλάλησε ταῦτα.

Ὁ θεσπέσιος Παῦλος τὴν τῶ νόμου σκιὰν ὡς ἀδρανῆ προβαλλόμενος εἰς πνευματικὴν θεωρίαν μεθίστησι τὰ ὁρώμενα. ὅτε γὰρ τὴν κατὰ σάρκα περιτομὴν, ὅτε τὴν τῶ σαββάτου ἀργίαν ἀποδεξάμενον καταδήσαι τὶς αὐτὸν, περιτομὴν ὃ μᾶλλον πνευματικὴν, καὶ σαββατισμὸν ὁμοίως ἀμφοτέρων ὁρᾶται. ἔφη γὰρ ὅτι, οὐχ ὁ ἐν Ἰουδαῖός ἐστιν, οὐδὲ ἡ ἐν φανερῷ ἐν σαρκὶ περιτομὴ, ἀλλ' ὁ ἐν κρυπτῷ Ἰουδαῖος,

καὶ περιτομὴ καρδίας ἐν πνεύματι οὐ γράμ- A & circuncisio cordis, in spiritu, non
ματι, οὗ ὁ ἔπαινος οὐκ ἐξ ἀνθρώπων, ἀλλ' litera, cuius laus non ex hominibus,
ἐκ τοῦ Θεοῦ. περὶ δὲ τοῦ σαββάτου λέγα ἀπο- sed ex Deo est.] Quod itaque ad
λείπεται σαββατισμὸς τῷ λαῷ τοῦ Θεοῦ. ὁ γὰρ Sabbatum attinet, relinquitur po-
εἰσελθὼν εἰς τὴν κατάπαυσιν αὐτοῦ, καὶ αὐτὸς pulo Dei Sabbatismus. Qui enim
κατέπαυσεν ἀπὸ τῶν ἔργων αὐτοῦ, ὥσπερ ἀπὸ τῶν ingreditur in requiem eius : etiam
ἰδίων ὁ Θεός. σύκουν εἴπερ παύσεται τῶν ἰδίων ipse requieſcit à ſuis operibus, quem-
ἔργων, ἅπερ τῶν ἑαυτοῦ θελημάτων ὁ χρῶν admodum à ſuis Deus. Ergo ſiquis
κρατεῖν ὑπέδωκε τοῖς ἱεροῖς θεσπίσμασιν, οὕτως à ſuis operibus ceſſat, aut ſuæ vo-
σαββατίζει πνευματικῶς, καὶ ἁγίαν ἀληθῶς B luntatis imperium ſacroſanctis tra-
ἡμέραν ὑπιτελεῖ. τοῦτο καὶ τῆς ἐν χερσὶ προ- dit legibus, hic ſabbatizat ſpiritua-
φητείας ἀμφιδείκνυσιν ἡμῖν ὁ λόγος. ἐὰν γὰρ ἀπο- liter, & ſanctum diem verè cele-
στρέψῃς, φησί, τὸν πόδα σου ἀπὸ τῶν σαββάτων brat. Hoc etiam nobis oſtendit
τοῦ μὴ ποιεῖν τὰ θελήματά σου ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ prophetiæ, quæ præ manibus eſt,
ἁγίᾳ. τὸ δὲ ἀποστρέψῃς τὸν πόδα σου ἀπὸ τῶν oratio. Si enim, inquit, auerteris
σαββάτων, οὐδὲν ἕτερον εἶη ἄν, ὡς γε οἶμαι pedem tuum à Sabbatis, vt non fa-
πλὴν ὅτι τὸ μὴ χρῶσθαι δρᾶν, ἃ αὐ βούλοιτό τις, cias voluntates tuas in die ſancta.
καὶ ἃς τῶν ἰδίων ὑπεθυμίαν εἶναι τείνοις· ὅτι Illud : Auerteris pedem tuum à
γὰρ τῶν ἀνθρωπίνων θελημάτων ὁ σκοπὸς Sabbatis, aliud nihil eſt, vt ego
εἰς τὸ φιλήδονον βλέπει, πιστώσεται γράφων cenſeo, niſi vt non agat quæ quis
ὁ πάνσοφος Παῦλος· οὐ γὰρ ὃ θέλω τοῦτο ποιῶ C voluerit, nec propriæ cupiditatis ſe-
ἀγαθόν, ἀλλ' ὃ μισῶ κακὸν τοῦτο πράσσω, συ- mitas perſequatur. Nam humana-
νήδομαι γὰρ τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ κατὰ τὸν ἔσω ἄν- rum voluntatum ſcopum ad volu-
θρωπον, βλέπω δὲ ἕτερον νόμον ἀντιστρατεύο- ptatem ſpectare, confirmabit ſapien-
μενον τῷ νόμῳ τοῦ νοός μου, καὶ αἰχμαλωτί- tiſſimus Paulus, ſcribens : [Non Rom. 7.
ζοντά με τῷ νόμῳ τῆς ἁμαρτίας τῷ ὄντι ἐν enim quod volo, hoc facio bonum,
τοῖς μέλεσί μου. δεῖ δὴ οὖν ἀρα καὶ μάλα νεα- ſed quod odi malum, hoc ago.
νικῶς καταγωνίσασθαι μὴ τὸ ἴδιον θέλημα Delector enim lege Dei, quod ad
τοὺς δοκιμεῖν ἐθέλοντας τῷ Θεῷ, τοῖς δὲ interiorem hominem attinet. Vi-
θείοις αὐτοῦ νόμοις πανταχοῦ ἑπομένους πρὸ ἀ- deo autem aliam legem quæ repu-
D ξιάγαστον τῆς δικαιοσύνης ἅψασθαι τὴν ὁδόν. πυ- gnat legi mentis meæ, & captiuum
κνὰ δὲ σάββατα φησὶ τὰ μηδὲν ἔχοντα τῶν ἀπὸ me reddit legi peccati, quæ eſt
γνώμης. σκληρὰ δὲ γνώμη, καὶ ἀπειθὴς ὁ μὴ in membris meis.] Qui ergo à Deo
ὑποκεῖσθαι θέλειν, οἷς αὐ βούληται Θεός. τοιοῦ- probari volunt, fortiter ac iuueni-
τον ὄντα τὸν Ισραὴλ διηλεγξε λέγων, γινώσκων liter ſuam voluntatem oppugnare
ἐγὼ ὅτι σκληρὸς εἶ, καὶ νεῦρον σιδηροῦν ὁ τράχηλός σου, καὶ τὸ μέτωπόν σου χαλκοῦν. τὸ δὺ- debent : & qui diuinas eius leges
σπειθὲς οὖν ἀρα, καὶ τὸ δύσκολον, καὶ τὸ ἐν- per omnia ſequuntur, admirabi-
D κλινὲς τοῦ ἤθους, πυκνὸν ἀποφαίνῃ τῷ Θεῷ lem iuſtitiæ viam alacriter inire
τῷ τὸ σάββατον ἀργίαν, ἅπερ τὸν κατὰ oportet. Tenera ſabbata dicit, in
πνεῦμα σαββατισμὸν, ὃν οἱ κατορθοῦντες ἐθέ- quibus propriæ voluntatis nihil eſt.
λοντες ἀμώμητοι σὺν ἀρούσιν ἐπ' ἔργῳ τὸν Dura autem & præfracta mens eſt,
πόδα, τουτέστιν, οὐ βαδίζουσι πραγματικῶς, ὑπὲ- nolle illis quæ Deus vult ſubiici.
πλουσι δὲ μᾶλλον τῇ θυσίᾳ, καὶ ὀνησιφόρον ἀρ- Talem eſſe Iſraelem arguit, di-
γίαν τῷ ὄντι φασὶ τοῖς αἰχμίοις, καὶ βδελυροῖς, cens : Scio ego te durum eſſe,
καὶ ἀπορρησθήτοις τῷ Θεῷ πράγμασι. βούλεται & neruus ferreus collum tuum, &
E τοίνυν τοιούτους, καὶ ὀργῆς, καὶ θυμοῦ κατευμενεστέρους frons tua ænea. Submiſſi igitur &
ἐργάζεσθαι, καὶ θύρας ἔχοντας ὑπὲρ γλώττης, καὶ μοχλὸν tractabiles & ſequaces mores, te-
nerum Deo præſtant in Sabbato
E otium, vel ſpiritualem Sabbatiſ-
mum : quem qui volunt ſine re-
prehenſionis nota colere, non lo-
uabunt ad opus pedem : id eſt,
non ad rerum actum pergunt,
ſed potius ſanctum & vtile cele-
brant otium, à turpiſſimis, in-
quam, & deteſtandis ac Deo in-
uiſis negotiis. Eos vult etiam iram
ac furorem vincere, & fores ac
repagulum linguæ apponere.

Non enim loqueris verbum, inquit, in ira de ore tuo. Duo igitur hinc circuncidit grauia & infestissima: à quibus si quis recesserit, apud Deum perfectus erit. Dixit enim quidam è sanctis Apostolis: [Si quis in sermone non offendit, hic perfectus vir est, qui possit etiam totum corpus frenare.] Iacob. Qui autem iram coercet, semper moderatus est & compositus, siquidem contrarium verum est: Scriptum est enim: Vir iracundus immoderatus est & incompositus. Eos igitur qui sabbatizant intelligibiliter, sanctè & delicatè seu tenerè, mites esse vult Deus, & plurimis virtutibus præditos: & confidere iubet non diuitiis, aut mundi potentia, non robore corporis, vel rebus eiusmodi, quæ herbis agri similes sunt, & temporariæ ac marcidæ: sed Domino inniti, qui omnis tranquillitatis largitor est ac dispensator. Quòd autem eos qui ita vitam instituere solent, quicunque tandem sint, coronet, ostendit, dicens: [Euehet te ad bona terræ, & cibabit te hæreditate Iacob patris tui,] Promisit enim Iudæorum patribus vniuersorum Deus, terram promissionis, & in eam introducti sunt, duce Iesu, Moysis sacrorum Antistitis successore. Iam verò quî fit, quòd hisce versibus promittat se illis daturum, perinde quasi sortem promissam Iacobo Patriarchæ nondum accepissent? Proindè non de hæreditate sensibus percepta, vel sortitò illis à Deo data, temporibus diuini Iacobi, vel Abrahami & Isaaci intelliges, sed de illa potius, quam ipse nobis Seruator designat, dicens: [Beati mites quia ipsi hæreditabunt terram.] Omnino autem hæc ad finem exitura, quæ promissa sunt, probat, cùm inquit: Os enim Domini loquutum est hæc Fieri namque haud potest, vt diuini sermones excidant: Deus enim est veritas.

Nonne potest manus mea seruare? num adgrauata est auris eius, quò minus audiat? Sed peccata vestra dissidium faciunt inter vos & Deum. Propter peccata vestra auertit faciem à vobis, ne misereatur. Manus enim vestræ inquinatæ sunt sanguine, & digiti vestri in peccatis. Labia verò vestra loquuta sunt iniquitatem, & lingua

A οὐ γὰρ λαλήσεις λόγον, φησὶν, ἐν ὀργῇ ἐκ τοῦ στόματός σου. δύο δὴ οὖν ἐντεῦθεν περιτέμνει δεινὰ καὶ παγχάλεπα, ὧν αὐτὸς ἀποφοιτήσας τέλειος ἔσται παρὰ Θεῷ. ἔφη γάρ τις τῶν ἁγίων ἀποστόλων, εἴτις ἐν λόγῳ οὐ πταίει, οὗτος τέλειος ἀνὴρ δυνάμενος χαλιναγωγῆσαι καὶ ὅλον τὸ σῶμα. ὁ δὲ χρείττων ὀργῆς, πρᾴως που καὶ μὴ χαλεπῶς, εἰ γε ἔστιν ἀληθὲς καὶ τὸ ἔμπαλιν, λέγεται γάρ ὅτι ἀνὴρ θυμώδης ἐκτὸς μὴ χαλεπῶν παρέσται οὐκ ἔφα, καὶ πλείστου ὅσου B ἐχούσης τὴν ἀρετὴν εἰς βούλεται ὁ Θεὸς τοὺς βαβατίζοντας νοητῶς, καὶ ἁπλῶς, καὶ πρᾴους, καὶ ποθεινὰς κελεύει. οὐκ ὅτι πλούτῳ μᾶλλον ἢ δυνάστειαις κοσμικαῖς, οὐκ ὅτι Ῥώμῃ σωμῇ, οὐκ ἐφ' ἑτέρῳ τινὶ τῶν τοιούτων, ἃ πᾶσιν ἐν ἴσῳ ταῖς ἐν ἀγέλαις παρέσκευάσται, καὶ δύναται, ὅτι κύριοι δὲ μᾶλλον τῶν ἁπάσης δυσμενείας, καὶ χορηγὸν, καὶ παρύτορμιν. τὰ δὴ οὕτω ζῆν ἐθισθέντων, ὅτι οἵοί τινες εἶεν, αὐθεφόρους τεφάσει, δηλοῦσιν λέγων, ὅτι εὐλογήσει C σε ὅτι τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς, καὶ ψωμιεῖ σε ὅτι τὴν κληρονομίαν Ιακὼβ τοῦ πατρός σου. ἐπηγγείλατο μὲν γὰρ τοῖς τῶν Ἰουδαίων πατράσιν ὁ τῶν ὅλων Θεὸς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας, καὶ δὴ, καὶ εἰσκεκομίσθησαν εἰς αὐτὴν στρατηγοῦντος Ἰησοῦ μετὰ τὸν ἱεροφάντην Μωσέα. εἶτα πῶς δηλαδὴ τῶν προκειμένων εἶχον, ὡς οὕπω λαβοῦσι τὸν κλῆρον τὸν ἐπαγγελθέντα τῷ πατριάρχῃ Ιακὼβ, δώσειν αὐτοῖς ἐπαγγέλλεται. ἔκκοιτο οὖν οὐκοῦν τῆς αἰσθητῆς, ἤτοι τῆς κεκληρονομημένης D αὐτοῖς μὲν ἐπαγγελίας ὑπὸ τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν θεσπέσιον Ιακὼβ, ἤγουν ὅτι τὸν Αβραὰμ τε, καὶ Ισαὰκ, πρὸ ἐκείνης δὲ μᾶλλον. ὑπὲρ αὐτοῦ ἡμῶν ὁ σωτὴρ κατεσήμηνε λέγων· μακάριοι οἱ πρᾷς ὅτι αὐτοὶ κληρονομήσουσι τὴν γῆν. ὅτι δὲ πρώτιστα, καὶ πρώτως εἰς πέρας ἐκβήσονται τὰ ἐπηγγελμένα πιστοῦται λέγων· Τὸ γὰρ στόμα κυρίου ἐλάλησε ταῦτα· ἀμήχανον δὲ τοὺς θείους λόγους· Θεὸς γάρ ἐστιν ἀλήθεια.

E Μὴ οὐκ ἰσχύει ἡ χεὶρ μου τοῦ σῶσαι; ἢ ἐβάρυνε τὸ οὖς αὐτοῦ τοῦ μὴ ἀκοῦσαι; ἀλλὰ τὰ ἁμαρτήματα ὑμῶν διίστῶσιν δυσμένειαν ὑμῶν καὶ τοῦ Θεοῦ, διὰ τὰς ἁμαρτίας ὑμῶν ἀπέστρεψε τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἀφ' ὑμῶν τοῦ μὴ ἐλεῆσαι. αἱ γὰρ χεῖρες ὑμῶν μεμολυσμέναι αἵματι, καὶ οἱ δάκτυλοι ὑμῶν ἀνομίας. τὰ χείλη ὑμῶν ἐλάλησαν ἀνομίαν, καὶ ἡ γλῶσσα

ὑμῶν ἀδικίαν μελετᾷ· οὐδεὶς λαλεῖ δίκαια, A *vestra meditatur iniustitiam. Nemo loquitur iusta: neque est iudicium verum. Fidunt in vanis, & loquuntur inania.*

οὐδὲ ἔστι κρίσις ἀληθινή. πεποίθασιν ὅτι ματαίοις, καὶ λαλοῦσι κενά.

Ἐν τοῖς αὐτοῖς βραχὺ τὸ τοῦ Θεοῦ προσωπον εἰσκεκόμισται, λέγων ὡς προφήτῃ· αἴρε βόησον ἐν ἰσχύϊ, καὶ μὴ φείσῃ, ὡς σάλπιγγα ὕψωσον τὴν φωνήν σου, καὶ ἀνάγγειλον τῷ λαῷ μου τὰς ἀνομίας αὐτῶν, καὶ τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν. ἐμὲ ἡμέραν ἐξ ἡμέρας ζητοῦσι, καὶ γνῶναι μου τὰς ὁδοὺς ἐπιθυμοῦσιν, ὡς λαὸς δικαιοσύνην πεποιηκὼς, καὶ κρίσιν Θεοῦ αὐτῶν μὴ ἐγκαταλελοιπώς. αἰτοῦσί με νῦν κρίσιν δικαίαν, καὶ ἐγγίζειν Θεῷ ἐπιθυμοῦσι, λέγοντες, τί ὅτι ἐνηστεύσαμεν, καὶ οὐκ εἶδες; ἐταπεινώσαμεν τὰς ψυχὰς ὑμῶν, καὶ οὐκ ἔγνως; ἐν γὰρ ταῖς ἡμέραις τῶν νηστειῶν ὑμῶν εὑρίσκετε τὰ θελήματα ὑμῶν, καὶ πάντας τοὺς ὑποχειρίους ὑποτάσσετε, εἰς κρίσιν, καὶ μάχας νηστεύετε· καὶ τοιαύτην τὴν νηστείαν ἐξελεξάμην, λέγει κύριος. ἐλέγομεν γὰρ τὴν τῆς προφητείας δύναμιν ὡς ἐνι διερμηνεύοντες, ὅτι τοῖς τεθεσπισμένοις ἀφ' τοῦ πανσόφου Μωσέως αὐτὴν ἱστάμεθα, καὶ ὀλίγου πάντως ἀξιοῦντες λόγου τὸ δίκαιον ὀρθῶς, ἑώρων ἐν τῇ σιωπῇ συγκατὸν τῷ Θεῷ, καὶ φιλαμαρτήμονα πολιτείαν τρόπον ἐπιτηδεύοντες. εἶτα πολέμου προαναγγελθέντος ἐφ' ὅτε τὸ ἀσιτεῖν ἐσκέπτοντο ἀφ' γυμνῆς καὶ μόνης νηστείας, ἤγουν ἀσιτείας, ἴλεων καταστήσειν ἐφ' ἑαυτοῖς οἰόμενοι τὸν κριτήν. εἶτα διεγόγγυζον τῆς ἐλπίδος ἡμαρτηκότες, καὶ δὴ καὶ ἔφασκον. τί ὅτι ἐνηστεύσαμεν, καὶ οὐκ εἶδες; ἐταπεινώσαμεν τὰς ψυχὰς ἡμῶν, καὶ οὐκ ἔγνως. ἄνθρ δὴ οὖν, ἄνθρ τὸν θεσπέσιον προφήτην, ὡς ἐκ πολλῆς ἄγαν φιλοθεΐας ἐπιτιμῶντα αὐτοῖς, καὶ λέγοντα, μὴ οὐκ ἰσχύϊ ἡ χεὶρ κυρίου τοῦ σῶσαι, ἢ ἐβάρυνε τὸ οὖς αὐτοῦ τοῦ μὴ ἐπακοῦσαι, οὐ γὰρ ἠσθένησε, φησὶν, ἡ παντοδυνὴς τοῦ κυρίου δεξιά, ἀλλ' οὐδὲ τὸ οὖς βαρυηκοΐαν ἔχει, καὶ ἀπεσφραγμένον, ὥστε μὴ εἰσακοῦσαι. τὰ δὲ ἁμαρτήματα ὑμῶν διίστησιν ἀναμέσον ὑμῶν, καὶ αὐτοῦ. σύνοιδα οὖν εἴ τις ἀφέλοιτο τὴν ἀφορμὴν, καὶ ἀποτμήσας τὸ ἀφιστοῦν τοὺς Θεοῦ γνώσεως, τουτέστι, τὴν ἁμαρτίαν, οὐ μακρὰν ὁ σώζων ἐστὶν, ἀλλὰ δέξεται πάντως τὰς ἱκετηρίας. ἔνεστι γὰρ αὐτῷ καὶ τὸ παντοδυνὲς, καὶ τὸ προσίεσθαι φιλαγάθως τὰς παρὰ τῶν καμνόντων λιτάς. ποίας τοίνυν ἁμαρτίας διίστησιν ἀναμέσον τοῦ Θεοῦ, καὶ τῶν ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ ὑπαφέρει, λέγων· αἱ γὰρ χεῖρες ὑμῶν μεμολυσμέναι αἵματι, καὶ οἱ δάκτυλοι ὑμῶν ἐν ἁμαρτίαις. τὰ γὰρ χείλη ἐλάλησεν

Paulò ante Dei persona introducta est, dicens diuino prophetæ: [Clama pro viribus, ne parcas, instar tubæ extolle vocem tuam, & annuncia populo meo iniquitates suas, & domui Iacob peccata sua. Me de die in diem quærunt, & scire vias meas desiderant, quasi populus iustitiã faciens, & iudicium B Dei sui non derelinquens. Postulant à me nunc iudiciũ iustum, & appropinquare Deo desiderant, dicentes: Quid quod ieiunauimus, & non vidisti? humiliauimus animas nostras, & non cognouisti? In diebus enim ieiuniorum vestrorum inuenitis voluntates vestras & omnes subiectos vobis, affligitis: ad iudicia & iurgia ieiunatis, & verberatis pugnis humilem. Quare mihi ieiunatis? Non hoc ieiunium elegi, dicit Dominus.] Diximus autem, cum sensum prophetiæ, vt potuimus, interpretati sumus, eos restitisse his, quæ C sapientissimi Moysis prodita sunt oraculis, & vitæ probitatem nullo in loco ac pretio habuisse, sed consueta factitasse, ac Deo infestam & prauam viuendi rationem sequutos fuisse. Si bellum quãdoque denunciatum esset, de cibi abstinentia consultabant, rati se, hoc nudo & solo ieiunio seu abstinentia, propitium sibi iudicem reddituros. Deinde spe frustrati, obmurmurabant & dicebant: Quid ieiunauimus, & non vidisti? humiliauimus animas D nostras, & non cognouisti? Vide ergo vide, diuinum prophetam, velut ex maximo pietatis studio, increpare eos ac dicere: Nónne potest manus Domini seruare? num aggrauata est auris eius, quo minus audiat? Non enim, inquit, omnipotens Domini dextera debilitata est, neque grauatas aures habet vel auersas, vt non audiat: sed peccata vestra diuellunt vos ab ipso. Si E quis itaq; dissidiũ remoueat, & id tollat quod à Dei cognitione quasi muro interposito diuidit, id est, peccatum: non procul est qui seruat, sed preces semper accipiet. Inest enim illi, vt & omnia possit, & vt bonorũ amore, precationes laborãtium & afflictorũ admittat. Quæ igitur peccata inter Deum & Israelitas dissidium faciant, infert, dicẽs: Manus enim vestræ inquinatæ sunt sanguine, & digiti vestri in peccatis. Labia loqui-

te sunt iniquitatem, lingua vestra iniustitiam meditata est. Nam interfecerunt prophetas sanctos à Deo missos, & illi obloquuti sunt. Dixit igitur Hieremias: Fortitudo mea dereliquit eos qui execrantur me. Cùm autem hæc addit, nunc impietatem contra Christum suggillare videtur, cùm dicit, manus eorum pollutas esse sanguine. Dominicidæ quippe fuerunt, & loquuta sunt labia eorum iniquitatem, & lingua eorũ meditata est iniustitiam. Non enim destiterunt pugnare, & conuicia facere, & obloqui Christo, & nunc subsannare diuina signa, & de diuina magnificentia mentiri: nunc accusare & dicere: Tolle, tolle, crucifige eum. Hanc ob causam, perinde quasi iniustam sententiam passus fuisset Christus, eum libertate ac fiducia sancta, propheta exclamat: Nemo loquutus est iusta, neque est iudicium verum. Confidunt vanis, & loquuntur inania. At quænam est hæc vana ipsorum fiducia? Arbitrati sunt enim, hærede de medio sublato, eius se inuasuros hereditatem. Et hæc quidẽ inanes voces dum inter se profunderent miseri, impii fuerunt in ipsum. Vel igitur prophetica oratio Israelitico sanguine oriundis impietatem in Christũ obiicit: vel quod nullo modo æqui & probi esse deprehenderentur, qui & manus sanguine inquinatas habent, & labia ac linguã quæ aliud nihil meditari nouit, quàm ea quæ spectãt ad iniquitatem, iniustitiam, & impietatem, & quòd etiam iniusti extiterint iudices, munera videlicet capientes, & sordido quæstui dediti. Alibi enim dictum est: [Quomodo facta est
Isai. 1. „ meretrix, ciuitas fidelis, Sion, plena iu-
„ dicio, in qua iustitia dormiuit, in ea
„ nunc homicidæ? Argentum vestrum
„ reprobum: Caupones tui miscent vinũ
„ aqua: Principes tui non obediunt, socii
„ furum, diligentes munera, persequen-
„ tes præmium, orphanis non iudican-
„ tes, & iudicio viduæ non attendentes] E

Quia parturiunt laborem, & pariunt iniquitatẽ. Oua aspidũ ruperunt, & telã araneæ texunt. Et qui voluerit de ouis eorũ comedere, frangens putridũ, reperit etiam in eo regulum. Ex tela eorum non conficietur vestimentum, neque amicientur operibus suarum manuum.

Familiare est scripturæ diuinitùs inspiratæ, laborem fere semper inuidiam

A ἀνομίαν, ἡ ἡ γλῶσσα ὑμῶν ἀδικίαν μελετᾷ, ἀπεκτόνασι μὲν γὰρ προφήτας ἁγίους τοὺς ἀπεσταλμένους παρὰ Θεοῦ. κατελάλησεν δὲ ἡ αὐτῶν. ἔφη γοῦν Ἱερεμίας, ἡ ἰσχύς μου ἐξέλιπεν ἐκ τῶν καταρωμένων με· πῶς δὲ τὸ διὰ δεινοῦ τινὸς πρὸς τοῦ Χριστοῦ δυσπρόσφατον ἐσήμαλφεν ἔοικε, τὰς χεῖρας αὐτῶν αἵματι μεμολῦνθαι λέγων. γεγόνασι δὲ κυριοκτόνοι, ἐλάλησεν ἡ ἡ τὰ χείλη αὐτῶν ἀνομίαν, ἡ ἡ γλῶσσα αὐτῶν ἀδικίαν ἐμελέτησε· οὐ
B γὰρ διαλελοίπασι μαχόμενοί τε καὶ ὀνειδίζοντες, καὶ καταλαλοῦντες Χριστοῦ, καὶ ποτὲ μὲν ἀφανίζοντες τὰς θεοσημείας, καὶ καταψευδόμενοι τῆς θεουργικῆς μεγαλουργίας, ποτὲ δὲ κατηγοροῦντες, καὶ λέγοντες, ἆρε, ἆρε, σταύρου αὐτόν· ποτὲ δὲ τούτης ἕνεκα τῆς αἰτίας, ὡς ἄδικον ὑπομείναντος Χριστοῦ, μετὰ παῤῥησίας ἀποστρεπτικῶς ὁ προφήτης ἀναφθέγγεται, οὐδεὶς ἐλάλησε δίκαια, οὐδὲ ἔστι κρίσις ἀληθινή. πεποίθασιν ἐπὶ ματαίοις, καὶ λαλοῦσι κενά. ποία δὲ αὐτῶν ἡ μα-
C ταία πεποίθησις; φήσουσι γὰρ ὅτι τὸν κληρονόμον ἐκ μέσου ποιησάμενοι, καθέξουσι τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ. καὶ τοῦτο πρὸς ἀλλήλους κενοφωνοῦντες οἱ δείλαιοι δεδυσπρόσφατο εἰς αὐτόν. ἡ τοίνυν τὸ εἰς Χριστὸν δυσπρόσφατον ὁ προφητικὸς ἐσήμαλφε λόγος τοῖς ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ, ἤγουν ὅτι κατ' οὐδένα τρόπον ὑποφειὰς ὄντες ἀληθεῖς εὑρεθεῖεν, οἵ γε καὶ χεῖρας ἔχουσι μεμολυσμένας αἵματι, χείλη τε, καὶ γλῶσσαν οὐδὲν εἰδυῖαν ἕτερον μελετᾶν, πλὴν
D ὅτι πρὸς δυσπρόσφατον, καὶ ἀνομίαν, καὶ ἀδικίαν βλέπουσι, καὶ ὅτι πρὸς τούτοις ἄδικοι γεγόνασι δικασταί, δωροδοκοῦντες δηλονότι, καὶ λημμάτων αἰσχρῶν ἠττώμενοι. εἴρηται γὰρ ἑτέρωθί που, πῶς ἐγένετο πόρνη πόλις πιστὴ Σιὼν πλήρης κρίσεως, ἐν ᾗ δικαιοσύνη ἐκοιμήθη ἐν αὐτῇ, νυνὶ δὲ φονεῖς; ὁ ἄργυρος ὑμῶν ἀδόκιμον, οἱ κάπηλοί σου μίσγουσι τὸν οἶνον ὕδατι, οἱ ἄρχοντές σου ἀπειθοῦσι, κοινωνοὶ κλεπτῶν ἀγαπῶντες δῶρα διώκοντες ἀνταπόδομα, ὀρφανοῖς οὐ κρίνοντες, καὶ κρίσις χήρας οὐ προσέρχεται.

Ὅτι κόποις πόνον, καὶ πίκροισιν ἀνομίαν. ὠὰ ἀσπίδων ἔῤῥηξαν, καὶ ἱστὸν ἀράχνης ὑφαίνουσι, καὶ ὁ μύων τοῦ ᾠοῦ αὐτῶν φαγεῖν σπουδάσει, οὗτος καὶ ὄφιν αὐτοῦ βασιλίσκον. ὁ ἱστὸς αὐτῶν οὐκ ἔσται εἰς ἱμάτιον, οὐδὲ μὴν περιβαλοῦνται ἀπὸ τῶν ἔργων τῶν χειρῶν αὐτῶν.

Ἐθος τῇ θεοπνεύστῳ γραφῇ πόνον ἀεί πως τὸν φόνον ἀποκαλεῖν. ἔχει δὲ πολὺ εἰκὸς ὁ λόγος

ἐκτήκει γὰρ, καὶ καταῤῥαίνει τὰς τῶν δειλιώντων αὐτῶν καρδίας. Τοιοῦτόν τι καὶ ὁ ψάλλων φησὶ περί τινος, ἤτοι τοῦ τῶν Ἰουδαίων δήμου, σὺν ἔλαβε πόνον, καὶ ἔτεκεν ἀνομίαν. συλλαβόντες γὰρ τὸν κατὰ Χριστοῦ φθόνον, ἐκτεκόντα τὴν κατ' αὐτῶν δυσσέβειαν, ἤγουν ἀνομίαν, μόνον γὰρ οὐχὶ τὸ συμφυτικὸν ἐκεῖνο λέγοντες ἀληθῶς ἂν ἔφη τις τῶν ἐπιχειρημάτων. διὸ καλῶμεν τὸν δίκαιον, ὅτι δύσχρηστος ἡμῖν ἐστίν. εὑρήσομεν δὲ καὶ ἐν συλλόγοις αὐτῶν ἐκτοπωτάτην λαβόντας βουλήν. ἔφασκον γὰρ περὶ τοῦ πάντων ἡμῶν σωτῆρος Χριστοῦ. τί ποιοῦμεν ὅτι οὗτος ὁ ἄνθρωπος πολλὰ ποιεῖ σημεῖα; ἐὰν ἀφῶμεν αὐτὸν οὕτως, ἐλεύσονται οἱ Ῥωμαῖοι, καὶ ἀροῦσιν ἡμῶν τὸ ἔθνος, καὶ τὴν χώραν· εἷς δέ τις ἐξ αὐτῶν Καϊάφας, ὄντος τῆς κατὰ Χριστοῦ δυσσεβείας γέγονεν εὑρετής· ἔφη γὰρ πάλιν, ὑμεῖς οὐκ οἴδατε οὐδὲν, οὐδὲ συμφέρει ἡμῖν, ἵνα εἷς ἄνθρωπος ἀποθάνῃ ὑπὲρ τοῦ λαοῦ, καὶ μὴ ὅλον τὸ ἔθνος ἀπόληται. ἐφέξατε τοίνυν ἐκ τῶν εἰρημένων ἐνεστὶν ἰδεῖν, ὅτι κοπιάσαντες πόνον, τουτέστι, τὸν κατ' αὐτῶν πόνον συλλαβόντες ἐκτεκόντα τὴν ἀνομίαν. τί οὖν ὁ προφητικὸς ἐν τούτοις ἡμῖν καθαπτόμενος λόγος; ὠὰ ἀσπίδων ἔῤῥηξαν, καὶ ὁ μισῶν τοῦ ὠοῦ αὐτῶν φαγεῖν, συντρίψας θλασθὲν εὗρεν. ὤοντο μὲν γὰρ οἱ Ἰουδαῖοι τὰς κατὰ Χριστοῦ βλασφημίας εἰς αἴσιον αὐτοῖς ἐκβήσεσθαι πέρας, καὶ εἰς ὄνησιν ἔσεσθαι τοῖς ἔθνεσι πᾶσι, ἀλλ' ἡμάρτηνται τοῦ σκοποῦ, καὶ τοιοῦτον συμβέβηκε παθεῖν αὐτοῖς, οἷόπερ τι πάσχουσιν ἐκ πολλῆς ἄγαν ἀσυνεσίας, οἱ τὰ τῶν ἀσπίδων ῥηγνύντες ὠά. συντρίψαντες γὰρ οὐδὲν εὑρήσουσιν ἕτερον, πλὴν ὅτι βασιλίσκον ἐν αὐτῷ. ὄφεως δὲ κύημα τοῦτό γε παλαίτατον, θεόν τε πρὸς τούτῳ. οὕτω καὶ αὐτοῖς Ἰουδαίοις, μᾶλλον δὲ καὶ ὁλέθρου πρόξενον τῷ κατὰ Χριστοῦ τολμήματι τὸ πέρας. ὅπερ γὰρ ὡσπερ ἐκβέβηκεν αὐτοῖς, καὶ ἀποτεξὶς ὁμολογουμένη, ἣ πρὸς πέφυκεν ἄδου καθαρμίζουσα· ὅτι δὲ γέγονεν εἰσάπαν ἀνωφελὴς ἡ κατὰ Χριστοῦ σκευωρία, δείκνυσιν ἡμῖν καὶ δι' ἑτέρου παραδείγματος· ἰσόν γὰρ, φησὶν, ἀράχνης ὑφαίνουσαν. ὁ μὲν γὰρ ἀράχνης, τουτὶ δὲ φημὶ τὸ σμικρὸν καὶ βιπελέστατον ζῷον ἐν τοῖς ἀργοτέροις τῶν δωματίων μέρεσιν, ἰσχνοῖς καὶ πλέκει, καὶ μοσιν ἰσχνοῖς καὶ τέχνῃ ἐξυφασμένοις, οἱ δὲ οὖν πλείστῳ μόλις ἡμόλυνται πόνῳ τὸ σύμπαν αὐτοῖς ὠφελοῦσιν οὐδέν· ἢ γὰρ ἔσονται περίβλημα τοῦ πεποιηκότος, ἀλλ' εἰσὶν εὐθρύπτητοι καὶ πρὸς περιβολὴν, καὶ αὐτῆς τῆς τέχνης ἀμείνους· οὕτω

A appellare. Habet autem hæc locutio aliquid probabilitatis. Tabefacit enim eorũ corda & consumit, facitque quasi emarcescere. Tale quiddam etiam dicit Psaltes de quodam, vel de Iudæorum populo: Concepit laborem, & peperit iniquitatem. Nam cùm antè parturiuissent contra Christum inuidiam, pepererunt impietatem in illum, seu iniquitatem: ita vt propter nefarios ausus meritò illud propheticum dicere coarguantur: Ligemus iustum, quia inutilis nobis est. Inueniemus item in cõuentibus suis, teterrimum illos cepisse B consilium. Nam de omnium nostrum Seruatore Christo dicebant: Quid facimus, quia hic homo multa edit signa? Si dimittamus eum sic, venient Romani, & tollent nostram gentem ac regionem. Vnus autem ex illis Caiphas, (fuit hic impietatis contra Christum inuentor) rursus dixit: Vos nihil quicquam scitis. nam expedit vobis, vt vnus homo moriatur pro populo, & non tota gens pereat. Ex his ergo quæ dicta sunt, clarissimè videre licet, eos, qui enixi sunt C laborem, id est, inuidiam contra illum antè parturierunt, iniquitatem peperisse. Quid igitur prophetica oratio nobis hîc significat? Oua aspidum fregerunt, & qui voluerit de ouis eorum cõmedere, frangens putridum reperit. Putabãt enim Iudæi consilia hæc cõtra Christum, in finẽ sibi auspicatũ cessura, & vtilitati fore omni genti. Sed à scopo errauerunt: atq; id illis vsu venit, quod his accidere solet, qui præ insigni stultitia aspidum oua rumpunt. Nam vbi fregerint, nihil inuenient aliud, præterD quam regulum: estque hic partus serpentis valdè pernicios us, & deprauatũ ouum & inane. Itaque non modo non vtilitatem, sed perniciẽ conciliat, horũ contra Christum nefariorũ moliminũ exitus. Nam velut serpẽs illis contigit: & fœtus hic planè in Orci laqueum induxit. quòd autẽ malitiosa hæc contra Christum machinatio illis prorsus fuerit inutilis, statim ostendit, alio exemplo. Telam enim aranex texunt. AraE neus enim, hoc, inquam, pusillum & vilissimũ animal, in vacuis domiciliorum partibus telas artificiosè subtilibus staminibus contextas connectit: quę licet summo confectæ sint labore, omnino tamen nihil illis prosunt: nec enim ei qui fabricauit fiet inde amictus, sed illę fectiles ac diuiduæ sunt & ad operimẽtum inutiles etiam ipsis artificibus. Sic,

inquit, Iudæorum inuenta, quæ scilicet contra Christum structa sunt. Dolos enim concinnãtes, & falsam texentes accusationem, putarunt se, vt dixi, morti carnis illum tradentes, & sibi aliquam allaturos commoditatem, & ex suis conatibus opulentum præsidium ac protectionẽ comparaturos. Sed spes illis demum cuncta in nihilum recidit. Nudati sunt enim superna beneuolentia, & protectorẽ, id est, Christũ abiecerunt. Hæc enim protectio ex operibus bonis continget illis, qui hæc facere rectè volunt, tribuente etiã illis hoc Deo. At malorũ operarios non amicient ea, quæ ex ipsis fiunt: sed protectione & operimẽto, maximè diuino destituẽtur.

Nam opera eorũ, opera iniquitatis: & pedes eorum ad malitiã currunt, veloces ad effundendũ sanguinẽ. Cogitationes eorũ, cogitationes de homicidijs. Contritio & miseria in vijs eorũ: & viã pacis non cognouerunt. Non est iudicium in vijs eorum. Semitæ enim eorũ peruersæ, quas transeunt, & nõ cognouerunt pacem. Propterea recessit iudiciũ ab ipsis.

Singula Iudæorum delicta enumerat minutatim: vt quandoquidem à coniunctione Dei sunt eiecti, iusto calculo hoc passi conuincantur. Opera enim iniquitatis, inquit, omnia opera eorum, & summatim in his verbis est vera totius ipsorum vitæ refutatio. Percurrit etiam sic singula errata, cùm pedes dicit ad malitiam currere, & esse veloces ad effundendum sanguinem, ac cogitationes suscepisse de cædibus. Rursus hoc mihi specta, quod, etsi plurima sint delicta, primùm commemoret promptum cædis patrandæ studium. Currere enim huc pedes eorum ait, & celeres ac veloces esse ad capiendum consilia de sanguine & cæde. Affirmat quoque in viis eorum contritionem esse ac miseriam, eosque nescire pacem, seu viam pacis. Nam quæ impiè & plusquàm audacter patrarunt, contritionem & miseriam ipsis, aut ab ipsis aliis conflauerunt. Erant autem vbique rerum alienarum curiosi, & rabulæ ac litium consutores, & morbo contentiosè litigandi laborabant. Cuius etiam causa fuit, prædarum & donorum accipiendorum cupiditas. Hinc & quidem iustissimè: Non

φησί, τὰ τῶν Ιουδαίων εὑρήματα, δῆλον ὅτι τὰ κατὰ τοῦ Χριστοῦ· δόλους γὰρ ἐξυφαίνοντες, καὶ ψευδηγορίας συμπλέκοντες, ὥοντο μὲν γὰρ, ὡς ἔφην, θανάτῳ σαρκὸς παραδιδόντες αὐτὸν ἐξαμύσασθαί τι τῶν ὀνησιφόρων αὐτοῖς, καὶ τιὼ ἀπὸ τῶν ἰδίων ἐπιχειρημάτων κατασκευάσασθαι σκέπην, ἀλλ' εἰς οὐδὲν αὐτοῖς τῶν ἐλπισθέντων ἐξέβη πέρας. γυμνοὶ γὰρ γεγόνασι τῆς ἄνωθεν εὐμενείας, ἀποβεβλήκασί τε τὸν σκεπαστῆ, τουτέστι Χριστόν· οἱ μὲν γὰρ ἐξ ἔργων ἀγαθῶν τοῖς αὐτὰ κατορθοῦσιν ἐθέλουσι συμβήσεται σκέπη, νέμοντος αὐτοῖς καὶ τοῦτο Θεοῦ τοῖς γε μὴν τῶν φαύλων ἐργάταις εἰς παρεβολὴν οὐκ ἔσται τὰ ἐξ αὐτῶν, ἀλλ' ἔρημοι σκέπης ἔσονται μᾶλλον τῆς παρὰ Θεοῦ.

Τὰ γὰρ ἔργα αὐτῶν, ἔργα ἀνομίας, οἱ δὲ πόδες αὐτῶν ὅτι πονηρίας τρέχουσι, ταχινοὶ τοῦ ἐκχέαι αἷμα, καὶ οἱ διαλογισμοὶ αὐτῶν, διαλογισμοὶ ἀπὸ φόνων· σύντριμμα, καὶ ταλαιπωρία ἐν ταῖς ὁδοῖς αὐτῶν, καὶ ὁδὸν εἰρήνης οὐκ οἴδασιν, οὐκ ἔστι κρίσις ἐν ταῖς ὁδοῖς αὐτῶν· αἱ γὰρ τρίβοι αὐτῶν διεστραμμέναι, αἳ διοδεύουσι, καὶ οὐκ οἴδασιν εἰρήνην. Διὰ τοῦτο ἀπέστη ἡ κρίσις ἀπ' αὐτῶν.

Ἑκάστα τῶν Ιουδαϊκῶν πλημμελημάτων ἀπαριθμεῖται λεπτῶς, ἵν' ἐπειδήπερ ἀκβέβληται τῆς πρὸς αὐτὸν οἰκειότητος ψήφῳ δικαίᾳ τοῦτο παθόντες ἁλίσκωνται. ἔργα γὰρ ἀνομίας φησὶ πᾶντα τὰ ἔργα αὐτῶν, καὶ συλλήβδην ἐν τούτοις ἅπασι αὐτῶν τῆς ζωῆς ἀληθὴς γέγονεν ἡ κατάῤῥησις· ὅπερ ἐχρῆν ἵνα καὶ οὕτω τῶν αἰτιαμάτων ἕκαστον, τοὺς μὲν πόδας ὅτι πονηρίας τρέχειν εἰπὼν, καὶ εἰς ταχινοὺς εἰς τὸ ἐκχέαι αἷμα, τὸ λογισμοὺς ἐσχηκέναι τοὺς ὅτι φόνοις αὐτῶν. ἄθρει δή μοι πάλιν, ὅτι καίτοι πλείστων ὄντων τῶν πλημμελημάτων, πρώτους διαμέμνηται τῆς ἑτοιμότητος τῆς εἰς τὸ γε φονᾶν ὃ ἐλέσθαι φοράν. πρέχειν γὰρ ἔφη πρὸς τοῦτο τοὺς πόδας αὐτῶν, καὶ ὀξῦς, ἤτοι ταχινοὺς εἰς πρὸς γε τὸ δεῖν εἰσδέχεσθαι διαλογισμοὺς τοὺς ἐφ' αἵματί τε, καὶ φόνοις· σύντριμμα δ', τὸ ταλαιπωρίαν, τὸ τῆς ὁδοῦς αὐτῶν εἶναι διαστέλλεται, οὐκ εἰδέναι τε τιὼ εἰρήνην, ἤτοι τὴν τῆς εἰρήνης ὁδόν. ἃ γὰρ ἕτερον ἀνοσίως, τὸ πέρα πάντως ἱέντες θράσους σύντριβῆς, καὶ ταλαιπωρίας αὐτοῖς, ἤγουν παρ' αὐτῶν ἑτέροις γέγονε παράξενα. ἦσάν δέ που πάντως φιλοπράγμονες, τὸ δικαρράφοι, καὶ πολὺ νοσοῦντες τὸ δύσερι· καὶ ἡ τούτου προφάσις λημμάτων ἔφεσις, τὸ δωροληψίας. ταύτην καὶ μάλα εἰκότως, οὐκ ἔστι

κείσις, φησὶν, ἐν ταῖς ὁδοῖς αὐτῶν. κείσιν δὲ φησιν A est, inquit, iudicium in viis eorum. Iudicium hîc dicit, iustitiam, siue honestam & æquam & inculpatam degendæ vitæ rationem. Sic enim dicit diuinus Dauid de præceptis Mosaicis: Iudicium & iustitiam in Iacob tu fecisti. Itaque non est rectitudo, seu iustitia in viis eorum: Sunt enim peruersæ, & pacem fugiunt, vel cum aliis pacem colere detrectant: vel pacem hîc vocat, Dominum nostrum Iesum Christum, quem scire noluerunt, interitus foueam sibimet fodientes. Propterea enim dicit: Abscessit iudicium ab illis, id est, Hac de causa recessit ab illis iustitia, & scientia agendi ea, quæ iustitiæ coronam his acquirunt, qui illa volunt efficere. Omni autem spirituali scientia carent Iudæi, & quodammodo abscessit ab animo eorum, quo pacto ritè quod Deo gratum sit obeant.

τὴν δικαιοσύνην, ἤγουν εἰρήνην· ταῦτα δὲ φησὶν τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, ὃν οὐκ ἠθέλησαν εἰδέναι, τὸν τῆς ἀπωλείας ἑαυτοῖς ὀρύττοντες βόθρον· διὰ τοῦτο γὰρ, φησὶν, ἀπέστη ἡ κείσις ἀπ' αὐτῶν, τουτέστι, ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας ἀπεφοίτησεν αὐτῶν ἡ δικαιοσύνη, ἤγουν τὸ εἰδέναι δρᾶν, ἃ τὸν τῆς δικαιοσύνης ἀπεργάζεται στέφανον τοῖς κατορθοῦν ἠρημένοις αὐτά. ἔξω γὰρ πάσης εἰσὶν ἐπιστήμης πνευματικῆς Ἰουδαῖοι, καὶ οἷόν πως ἀπέστη τῆς διανοίας αὐτῶν, τὸ καὶ ὅλως εἰδέναι δι' ὧν ἄν τις τῶν ἀρεσκόντων Θεῷ διαπεραίνῃ ὀρθῶς. B num nostrum Iesum Christum, quem scire noluerunt, interitus foueam sibimet fodientes. Propterea enim dicit: Abscessit iudicium ab illis, id est, Hac de causa recessit ab illis iustitia, & scientia agendi ea, quæ iustitiæ coronam his acquirunt, qui illa volunt efficere. Omni autem spirituali scientia carent Iudæi, & quodammodo abscessit ab animo eorum, quo pacto ritè quod Deo gratum sit obeant. C

Ὑπομεινάντων αὐτῶν φῶς ἐγένετο αὐτοῖς σκότος, μείναντες αὐτοὶ ἐν ἀοσίᾳ ἀπεπάτησαν, ψηλαφήσουσιν ὡς τυφλὸς τοῖχον, καὶ ὡς οὐκ ἐσταρχότων ὀφθαλμῶν ψηλαφήσουσι, καὶ πεσοῦνται ἐν μεσημβρίᾳ, ὡς ἐν μεσονυκτίῳ. ὡς ἀποθνήσκοντες στενάξουσιν, ὡς ἄρκος, καὶ πεπτερὰ ἅμα πορεύσονται. *Cum expectarent lucem, facta sunt eis tenebræ: Præstolantes splendorem, in caligine ambularunt. Palpabunt tanquam cæcus parietem, & tanquam hi qui oculis capti sunt, palpabunt, & cadent in meridie, velut in nocte media; quasi morientes gement, quasi vrsus & quasi columba pariter ambulabunt.*

Ἐπάρατον αὐτῶν, καὶ ἐκνομωτάτην ἀποφήνας τὴν ζωὴν ἔφη γὰρ, τίνα ἔργα αὐτῶν ἔργα ἀνομίας, καὶ ταῦτα λεπτῶς ἀπαριθμησάμενος, τίνα τε ἐστὶ, καὶ δι' ὅσων ἔρχεται ἐπῶν εἰπών, αἰσχρῶς ἐπάγει, καὶ ἀναπέμπει, καὶ τὴν ἐντεῦθεν αὐτοῖς ἐντιτεθειμένην ζημίαν, καὶ τῆς ἀχέτου φαυλότητος τὴν αἰτίαν ἐπιφέρει, ἅτε τοῖς τῆς ἐνούσης αὐτοῖς ἀσεβείας καρποῖς. προσεδόκων μὲν γὰρ Ἰουδαῖοι τὸν παρὰ Χριστοῦ φωτισμόν. ἤκουον προφητῶν ἁγίων αἰσθανομένων αἰσθάνεσθαι, φωτίζου, φωτίζου Ἱερουσαλὴμ, ἥκει γὰρ σου τὸ φῶς σου, καὶ ἡ δόξα κυρίου ἐπὶ σὲ ἀνατέταλκε, καὶ τότε ἀνοιχθήσονται ὀφθαλμοὶ τυφλῶν, καὶ τὰ ἑξῆς. ἦν εἰς τὴν τῶν ἁγίων προφητῶν προσαγορεύσιν, οὐκ ἔξω χρηστῆς ἐλπίδος ἦσαν οἱ πάλαι, καὶ γοῦν προσελάλουν ἀλλήλοις ποτὲ τῆς Ἰουδαίων συναγωγῆς οἱ πρεσβύτεροι, μὴ ἐκ τῆς Γαλιλαίας ὁ Χριστὸς ἔρχεται, οὐχὶ ἡ γραφὴ εἶπεν, ὅτι ἐκ σπέρματος Δαβὶδ, καὶ ἀπὸ Βηθλεὲμ τῆς κώμης ὁ Χριστὸς ἔρχεται; καὶ ἡ Σαμαρεῖτις ἐκείνη γυνὴ, ὁμολογήσαν ἐναργῶς αὐτῷ προσλαλοῦσα D Execrabilem eorum & iniquissimam vitam postquam ostendit: dixit enim: Opera eorum, opera iniquitatis: & his minutatim ac sigillatim enumeratis, & quænam essent, ac cuiusmodi, postquam exposuit, necessariò infert ac subiungit, & damnum hinc illis inflictum, & intolerandæ vitiositatis retaliationem, ac impietatis ipsorum fructus. Expectabant enim Iudæi illustrationem à Christo, audiebant prophetas sanctos clamantes manifestè: [Illuminare, illuminare Hierusalem: venit enim lux tua, & gloria Domini super te orta est.] Et tunc aperientur oculi cæcorum: & quantum ad sanctorum prophetarum prædictionem attinet, non erant bona spe destituti miseri. Siquidem inter se dicebant aliquando Iudaicæ synagogæ præsides? Num ex Galilæa Christus venit? Nónne scriptura dicit, ex semine Dauidis, & à Bethleem vico Christum venire? Samaritana quoque illa mulier, cõfessa est manifestè ipsum Isa. 60. Ioan. 7.

Christum

Christum alloquens, aduentus virtutem. Dicebat enim: Nouimus quòd Messias venit, qui dicitur Christus. Cùm venerit ille, annunciabit nobis omnia. Expectabant ergo, vt dixi, illustrationem à Christo: sed contigerunt præter spem illis omnia. Non enim veram lucē admiserūt, sed cum tenebras vltrò sibi accersitas tanquam in domicilia animorum recepissent, cæci extiterunt, & duces cæcorum, iuxta Seruatoris vocem. Dum igitur lucem illi præstolarentur, id est, sperarent & expectarent, obtigerunt illis tenebræ. Et expectantes splendorem, in caligine versabantur. Idem rursus aliter etiam de eadem re ponit propheta, dictorū sententiam exponens. Qui enim splendorem expectarunt, in tenebris profundis ambulauerunt. Hoc enim γνόφος, id est, caliginis nomen significat. Deinde vt cæcitatis, quæ in illis fuit, magnitudinem exprimeret: Palpabunt, inquit, tanquam cæcus ad parietem. Sic enim interdum ambulare consueuerunt, qui oculorum cæcitate laborāt. Et in ipso, inquit, meridie, tanquam media nocte cadent. Meridiem vsitatè, mediam diei partem nominat, quando Solis circulus medium cœlum tenens, radios intensissimi caloris immittit terræ incolis, & velut opulentiore splendoris copia collustrat omnia. μεσούκτιον, id est, medium noctis, quando profundæ tenebræ omnibus sub cœli complexu offunduntur. In meridie igitur, inquit, id est, in abundantissima luce, diuina scilicet, & quæ mente percipitur, quæ orbem terræ illuminat, beneficio omnium nostrum Seruatoris Christi, cadent ceu cæci, Iudæi quò vadunt nescii. Noluerunt siquidem obedire Christo dicenti: Quamdiu lucem habetis, ambulate in luce, ne vos tenebræ comprehendant. Comprehensi sunt igitur à tenebris, cùm in luce ambulare non sustinerent. Quin & aliud quoque patientur. Gement enim, inquit, quasi morientes, id est, quasi graui & intolerando morbo debilitati. Ac ibunt quasi vrsus simul & columba: non vt duo quidam inter se conuenientes, quorum hic vrsus intelligi possit, ille columba: sed quisq; affectu & animo erit quasi vrsus simul & columba. Nam quoniam dixerat, eos gemere, ostendit pulcherrimè, qualis futurus sit & quantus eorum gemitus.

A Χειρῶ τῆς ἐπιδημίας τὴν δύναμιν. ἔφη γὰρ ὅτι οἴδαμεν ὅτι Μεσσίας ἔρχεται ὁ λεγόμενος Χριστός, ὅταν ἔλθῃ ἐκεῖνος, ἀναγγελεῖ ἡμῖν πάντα. ἐγὼ μὲν οὖν προσεδόκων μὲν, ὡς ἔφην, τὸν παρὰ Χριστοῦ φωτισμόν, ἀλλ' ἐπεβέβηκεν αὐτοῖς εἰς πᾶν τοὐναντίον τὰ τῆς ἐλπίδος. οὐ γὰρ προσεδέξαντο τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, αὐτόκλητον δὲ ὥσπερ ταῖς ἑαυτῶν διανοίαις εἰσοικισάμενοι σκότον, τυφλοὶ γεγόνασι, καὶ τυφλῶν ὁδηγοί, καὶ τὸ τῆς ἐκεῖθεν φωνῆς. φῶς γοῦν ἐπομεινάντων αὐτῶν, τουτέστιν
B ἐλπισάντων, ἤτοι προσδοκησάντων γέγονεν αὐτοῖς σκότος, καὶ μείναντες ἀσελῶς ἐν ἀωρείᾳ περιεπάτησαν. αὐτὸ δὲ πάλιν ἑτέρως, ἤτοι περὶ τοῦ αὐτοῦ πάθους ὁ προφήτης τὸ εἰρημένον, καθαλλυχαίνων τὸν νοῦν. οἱ γὰρ ἀσελῶς προσδοκήσαντες, ἐν σκότῳ βαθεῖ περιεπάτησαν. τοῦτο γὰρ ὅ τε ἀωρίας ὄνομα δηλοῖ, εἴπε τ' ἐξημομένως αὐτοῖς τυφλώσεως ἐμφαίνων τὸ μέγεθος, ψηλαφήσουσιν ὡς τυφλὸς ἔφη τοῖχον. ὅταν γὰρ ἐαθ' ὅτε περιπατεῖν ἔθος τοῖς τὸ ὄμμα ἠρρωκόσι τὸ πήρωσιν. μεσημβρίας δὲ ὅσπερ, φησὶν, ὡς ἐν μεσονυκτίῳ πεσοῦνται,
C καὶ μεσημβρίαν μὲν τὸ μεσαίτατον τῆς ἡμέρας ὀνομάζει σύνηθες, ὅτε καὶ ἀκμαιοτάτῳ ἐπαφίησιν ἀκτῖνα τοῖς ὑπὸ γῆς μεσουρανῶν ὁ ἡλίου κύκλος, ἐν ᾗ πλουσιωτέρᾳ αὐγῇ περιαστράπτει τὰ σύμπαντα. μεσονύκτιον δὲ τὸ νυκτὸς τὸ μεσαίτατον, ὅτε καὶ βαθὺς ἅπασι τοῖς ὑπ' οὐρανὸν κατέχεται σκότος. ἐν μεσημβρίᾳ τοίνυν, φησὶ, πεσοῦνται, ἀμφιλαφεστάτου φωτὸς, δηλονότι, καὶ νοητῶς καταυγάζοντος τὰ ὑπ' οὐρανὸν, διὰ τὸ πάντων ἡμῶν σωτῆρος Χριστοῦ πεσοῦσθαι καθάπερ
D τυφλοὺς μηδὲ εἰδότας, ὅποι βαδίζουσιν Ἰουδαῖοι, ὃ γὰρ ἠθέλησεν ὑπακούειν λέγοντι τῷ Χριστῷ, ἕως τὸ φῶς ἔχετε περιπατεῖτε ἐν τῷ φωτὶ, ἵνα μὴ ἡ σκοτία ὑμᾶς καταλάβῃ. κατελήφθησαν τοίνυν ὑπὸ τ' σκοτίας οὐκ ἀναχώρησαν περιπατεῖν ἐν τῷ φωτὶ, πείσονται δέ τι καὶ ἕτερον, στενάξουσι γὰρ ὡς ἀποθνήσκοντες φησὶ, τουτέστιν, ὡς βαρείᾳ, καὶ ἀφύτῳ νόσῳ καταβεβλημένοι, παρθύσονται δὲ καὶ ὡς ἄρκος ἅμα, καὶ περιστερά, καὶ οὐχ ὡς δύο τινὲς ἀλ-
E λήλοις συμβιβάζοντες, ὧν ὁ μὲν ὡς ἄρκος νοηθείη ἄν, οὐδὲ ὡς περιστερά, ἀλλ' ἕκαστος αὐτῶν ἐν ἑαυτῷ καὶ τ' ἕξιν, καὶ κατά γε τὴν ἐποδσιν αὐτοῖς διάνοιαν, ὡς ἄρκος ὑπάρχων ὁμοῦ, καὶ περιστερά, ἀλλ' ἕκαστος αὐτῶν ἐν ἑαυτῷ τ' ἕξιν, καὶ κατά γε τὴν ἐποδσιν αὐτοῖς διάνοιαν, ὡς ἄρκος ὑπάρχων ὁμοῦ, καὶ περιστερά. ὅπερ μάλα παῖος ἔφη, καὶ ὅσος ὁ στεναγμὸς αὐτῶν.

φασὶ γὰρ ἄρκους εἰ ἀτεκνωθείεν ὑπό του διαρπασμένων αὐταῖς τῶν σκυμνίων δεινῶς ὀλοφύρεσθαι, καὶ πίμπλασθαι μὲν ἀκρήτου μανίας, ὄρη δὲ καὶ νάπας περιοδεῖν, καὶ τοῖς ὑπαντῶσιν ἀκρίτως ἐπιπηδᾶν· καὶ που δι' ἑνὸς τῶν ἁγίων προφητῶν τοιοῦτόν τι σημαίνει, λέγων ὁ τῶν ὅλων Θεὸς περὶ τῶν ἐξ αἵματος Ισραὴλ, ὑπαντήσομαι αὐτοῖς ὡς ἄρκος ἀπηρεσμένη, τουτέστιν, ὠμῶς, καὶ ἀγελαίως· αἱ δὲ περιστεραὶ ταῖς ἑαυτῶν καλιαῖς ἐνιζάνουσαι διαμορμύζουσι συχνῶς, καὶ οἷόν τινα γοερὸν πέμπουσι φωνήν. τοιοῦτοί τινες γεγόνασιν οἱ Ιουδαῖοι, πεπορθημένης γὰρ αὐτῶν ἁπάσης τῆς χώρας ὁμοῦ τῇ ἁγίᾳ πόλει, φημὶ δὴ τῇ Ιερουσαλὴμ, κατεμπεπρησμένου δὲ καὶ αὐτοῦ τοῦ ναοῦ, θηριωδεστάτῃ μανίᾳ ἔχουσι γρώμενοι, καὶ τῶν ἡρηκότων αὐτοῖς. θρηνοῦσι γοερὸν παραπλησίως περιστεραί. γέγραπται γὰρ ὅτι καὶ ἔσονται ὥσπερ τὰ ὀρέων ὡς περιστεραὶ μυγετηρικαὶ, ἢ τάχα που καὶ ἕτερόν τι καταδηλοῖ τὸν προφητικὸν ἐνταῦθα οἰκονομίαν λόγον. παρθύουσι γὰρ φησὶν ὡς ἄρκος, καὶ περιστερά, τουτέστι, διαζῶσιν ἐν ἀγελιότητι νοὸς συνεζευγμένης ἀσυνεσίᾳ, καὶ ἀγελιότητος μὲν ἡ ἄρκος εἰκών, ἤτοι παράδειγμα, ἀκηδίας δὲ καὶ ἀσυνεσίας ἡ περιστερά. εἴρηται γοῦν περὶ τοῦ Ισραὴλ δι' ἑνὸς τῶν ἁγίων προφητῶν, καὶ ἰδοὺ Εφραὶμ περιστερὰ ἄνους οὐκ ἔχουσα καρδίαν· εὑρήσομεν δὲ τοὺς Ιουδαίους ἀγελομόρους ὄντας τινὰς καὶ ἀληθῶς. οὐ γὰρ ἔστιν ἐν αὐτοῖς ἡ παρὰ Χριστοῦ σύνεσις, καὶ προμήθεια· ἠρνήσαντο γὰρ αὐτὸν σοφίας ὄντα, καὶ συνέσεως χορηγὸν, ἡμέρους τε καὶ πραέως ἀποφαίνοντα τοὺς ἀγαπῶντας αὐτόν. ἔφη γοῦν ὁ προφήτης Ιερεμίας περὶ αὐτῶν, ποτὲ μὲν ὅτι ἐμωράνθη πᾶς ἄνθρωπος ἀπὸ γνώσεως, ποτὲ δὲ πάλιν, οὐ σοφία τις ἐστὶν ἐν αὐτοῖς, ὅτι τὸν λόγον κυρίου ἀπεδοκίμασαν.

Ανεμείναμεν κρίσιν, καὶ οὐκ ἔστι σωτηρία, μακρὰν ἀφέστηκεν ἀφ' ἡμῶν· πολλὴ γὰρ ἡμῶν ἡ ἀνομία ἐναντίον σου, καὶ αἱ ἁμαρτίαι ἡμῶν, ἀντέστησαν ἡμῖν· αἱ γὰρ ἀνομίαι ἡμῶν ἐν ἡμῖν, καὶ τὰ ἀδικήματα ἡμῶν ἔγνωμεν, ἠσεβήσαμεν, καὶ ἐψευσάμεθα, καὶ ἀπέστημεν ὀπίσω τοῦ Θεοῦ ἡμῶν. ἐλαλήσαμεν ἄδικα, καὶ ἠπειθήσαμεν· ἐκύομεν, καὶ ἐμελετήσαμεν ἀπὸ καρδίας ἡμῶν λόγους ἀδίκους. καὶ ἀπέστημεν ὀπίσω κρίσεως, καὶ ἡ δικαιοσύνη μακρὰν ἀφέστηκεν.

A Dicunt enim vrſas ſi orbatæ ſint ſuis catulis à quopiam ſibi ereptis, grauiter lugere, & impotenter agi in rabiem, montes & ſaltus circuire, & in obuios effrenato impetu inſilire. Et quidem tale quiddam vniuerſorum Deus per quendam è ſanctis prophetis ſignificat, dicens, de ſanguine Iſraelitico oriundis: Occurram illis velut vrſa orbata, id eſt, crudeliter & immaniter. Columbæ autem nidis ſuis inſidentes, ſubinde murmurant, & lugubrem quaſi vocem quandam emittunt. Tales facti ſunt Iudæi. B Nam vaſtata eorum tota regione, ſimul cum ſancta ciuitate, Hieruſalem dico, ac ipſo templo concremato, mente ferina ac belluina affecti ſunt in eos qui ſuſtulerunt eam, atque hoc illi accidiſſe lugent, ceu columbæ. Scriptum eſt enim: Et erunt in montibus, ceu columbæ querulantes. Vel aliud quiddam hîc ſignificare videtur ſermo propheticus. Ibunt enim, inquit, ceu vrſus & columba, id eſt, in C mentis immanitate coniuncta cum imprudentia viuent. Vrſa enim immanitatis, at ſimplicitatis & imprudentiæ imago & exemplum eſt columba. Eſt enim dictum de Iſrael apud quendam è ſanctis prophetis: Et erat Ephraim columba amens, non habens cor. Inueniemus autem Iudæos quoſdam eſſe crudeliter ſtultos re vera. Nec enim eſt in illis Chriſtiana illa prudentia & manſuetudo. Negauerunt enim ipſum ſapientiæ & prudentiæ ſubminiſtratorem, quique diligentes ſe reddit mites & manſuetos. Dixit ergo propheta Hieremias de illis, alicubi: [Infatuatus eſt omnis homo, à cognitione.] alibi rurſus: [Non ineſt illis ſapientia, quia ſermonem Domini reprobarunt.]

Expectauimus iudicium, & non eſt ſalus, procul receſſit à nobis. Multa enim eſt iniquitas noſtra in conſpectu tuo, & peccata noſtra reſtiterunt nobis. Iniquitates enim noſtræ in nobis, & iniuſtitias noſtras nouimus. Impiè egimus, & mentiti ſumus, & receſſimus à Deo noſtro, loquuti ſumus iniuſta, & non obediuimus. Parturiuimus, & meditati ſumus de corde noſtro ſermones iniuſtos, & receſſimus à iudicio, & iuſtitia procul receſſit.

Semper veritatis amans est sanctorum prophetarum oratio. Loquitur enim ipsis veritatis, id est, Christi spiritus. Hac de causa, cùm mentionem faciunt reiectionis Iudaicæ gentis, & illati illis supplicii propter impietatem in Christum: opportunè commemorant futuram eorum conuersionem, postremis seculi temporibus, & vocationem in Christo, per fidem. Appositissimè itaque, ne quis mentiri putet veritatem, eos inducit resipiscentes, & persona eorum sumpta, eos tantùm non sistit Deo, dicentes: Expectauimus iudicium, & non est. Iudicium dicunt, iustitiam per Christum videlicet, quam se accepturos sperabant. Sed apud eos non est: quippe qui duri & immorigeri extiterunt. Ideò dicit: Salus procul secessit à nobis. Multa enim nostra iniquitas in conspectu tuo, & peccata nostra in nobis sunt. Cùm enim in totum exciderint ab eo qui iustificat per fidem, ab ea salute quæ ab ipso est procul etiam abfuerunt, cùm non abiecerint peccati inquinamenta, & iniquitatis crimina non deleuerint, sed cùm sordes hinc sibi velut infusas & instillatas habeant. Propterea affatus est eos Christus, dicens: [Amen dico vobis, si non credideritis quia ego sum, in peccatis vestris moriemini.] Itaque quia non crediderunt, in peccatis suis mortui sunt. Et quia multifariam impii fuerunt contra Christum: etiam horum ipsorum confessionem edunt. nam dicunt: Iniustitias nostras nouimus, impiè egimus, & mentiti sumus, ac recessimus à Deo nostro. Impietatem enim commiserunt haud ferendam, mentientes contra maiestatem omnium nostrũ Seruatoris Christi, nec volentes ei obsequi. Confitentur autem porrò: Loquuti sumus iniusta, & non obediuimus. Parturiuimus, & meditati sumus ex corde nostro sermones iniustos. Nam iniusta loquuti sunt contra Christum, nunc eleuãtes eius gloriam, & miracula calumniantes, dixerunt, in Beelzebul principe dæmoniorum eum eiicere dæmonia: nunc parientes è corde suo sermones iniustos, accusarunt eum, Samaritanum, & dæmoniacum, edonem & vinipotorem ausi nominare. Sycophantiis eum prosciderunt, Pilato præside, dicentes: Concitat turbas, & vetat tributa dare Cæsari,

Ioan. 8.

Αεὶ φιλαλήθης ὑπῆ τ' ἁγίων προφητῶν ὁ λόγος. λαλεῖ γὰρ ἐν αὐτοῖς τῆς ἀληθείας τὸ πνεῦμα, τουτέστι Χριστοῦ. ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας, ἐπειδὴ ποιοῦνται μνήμην τῆς ἀποβολῆς τῶν τῶν Ιουδαίων ἐθνῶν, καὶ τῆς ἐπενεχθείσης αὐτοῖς ὀργῆς διὰ τὴν εἰς Χριστὸν ἀσέβειαν, διαμέμνηνται χρησίμως, καὶ τῆς ἐσομένης ὑπὲρ τούτων εἰς τὰ ἔσχατα τοῦ αἰῶνος χαρᾶς, καὶ τῆς ἐν Χριστῷ διὰ πίστεως. οἰκονομικώτατα τοίνυν, ἵνα μήτις οἴηται ψευδεπῆ τὴν ἀλήθειαν, αὐτοὺς εἰσκομίζει μεταγινώσκοντας, καὶ τὸ αὐτῶν πρόσωπον ἀναλαβών, μονονουχὶ πρίσιν Θεῷ λέγοντας. αἰσμέναμεν κείσιν, καὶ οὐκ ἔστιν, κείσιν ἣ φασὶ τὴν δικαιοσύνην, τὴν διὰ Χριστοῦ δηλονότι, ἣν λήψεσθαι μὴν προσεδόκων, πρὸ αὐτοῖς ἣ οὐκ ἔστι, γόνασιν ἣ σκληρὸν, καὶ ἀπειθῆς. διὰ τοῦτο, φυσὶν, ὅτι σωτηρία μακρὰν ἀφέστηκεν ἀφ' ἡμῶν. πολλὴ γὰρ ἡμῶν ἡ ἀνομία σεσώρευται, καὶ αἱ ἁμαρτίαι ἡμῶν ἐν ἡμῖν. ὅταν γὰρ ὅλως ἐκπεπτώκασι τῆς δικαιοσύνης τῆς διὰ πίστεως, μακρὰν γεγόνασι καὶ τῆς πρὸς αὐτὴν σωτηρίας, οὐκ ἀποβαλόντες τῆς ἁμαρτίας τοὺς μολυσμοὺς, οὐκ ἀποτεφάμενοι τῆς ἀνομίας τὰ ἐγκλήματα, ἀλλ' οἷς ἐστετηγμένον αὐτοῖς τὸν σύπτιδα ἔχοντες ῥύπον. διὰ τοῦτο προσφωνῶν λέγων αὐτοῖς ὁ Χριστὸς, ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι ἐὰν μὴ πιστεύσητε, ὅτι ἐγώ εἰμι, ἐν ταῖς ἁμαρτίαις ὑμῶν ἀποθανεῖσθε. σκοπῶ ἐπειδὴ γὰρ οὐ πεπιστεύκασιν, ἐναπέθανον ταῖς ἁμαρτίαις αὐτῶν. ὅτι δὲ πολυτρόπως διεσυστρέψαντο κατὰ Χριστοῦ, καὶ τούτων αὐτῶν ποιοῦνται τὴν ἐξομολόγησιν. φασὶ γὰρ, ὅτι τὰ ἀδικήματα ἡμῶν ἐγνωμεν, ἠσεβήσαμεν, καὶ ἐψευσάμεθα, καὶ ἀπέστημεν ἀπὸ ὄπισθεν τοῦ Θεοῦ ἡμῶν. ἠσέβησαν γὰρ οὐ φορητῶς καταψευσάμενοι τῆς δόξης τοῦ πάντων ἡμῶν σωτῆρος Χριστοῦ, καὶ ἀποστάντες τοῦ θέλειν καταπολουθεῖν αὐτῷ. προσομολογοῦσι δὲ ὅτι ἐλαλήσαμεν ἄδικα, καὶ ἠπειθήσαμεν, καὶ ὑπομεν, καὶ ἐμελετήσαμεν ἀπὸ καρδίας ἡμῶν λόγους ἀδίκους. ἄδικα γὰρ λελαλήκασι κατὰ Χριστοῦ, ποτὲ μὲν γὰρ ἀφαιρούμενοι αὐτοῦ τὴν δόξαν, καὶ διαβάλλοντες τὰς θεοσημίας, ἔφασκον, ἐν Βεελζεβοὺλ ἄρχοντι τῶν δαιμονίων ἐκβάλλειν αὐτὸν τὰ δαιμόνια, ποτὲ δὲ καὶ πίπτοντες ἀπὸ τῆς ἑαυτῶν καρδίας λόγους ἀδίκους, κατηγόρουν γὰρ αὐτοῦ, Σαμαρείτην καὶ δαιμονῶντα, φάγον τε καὶ οἰνοπότην ὀνομάσαι τολμήσαντες, συνεκοφαντήκασι δὲ, καὶ ὅπι Πιλάτου λέγοντες, ὅτι αἰτοσίης ὄχλους, καὶ κωλύει φόρους διδόναι Καίσαρι,

διὰ τοῦτο φασὶν ὅτι ἀπέστημεν ἀπὸ θεοῦ τοῦ A Propterea dicunt: Recessimus à Deo
θεοῦ ἡμῶν. ἐλαλήσαμεν ἄδικα, καὶ οὐκ ἐπειθήσαμεν· ὠδύνομεν, καὶ ἐμελετήσαμεν ἀπὸ καρδίας ἡμῶν λόγους ἀδικίας, καὶ ἀπέστημεν ὀπίσω τοῦ κυρίου, καὶ ἡ δικαιοσύνη μακρὰν ἀφέστηκε, τουτέστιν, ἐρρίψαμεν κατόπιν τοῦ δικαιοσύνην, καὶ ταύτην διὰ παντὸς ἀπορραφέντες αὐτοῦ. διὰ τοῦτο μακρὰν ἀφέστηκεν ἀφ' ἡμῶν. αὗται δή εἰσιν μετανοούντων φωναί, καὶ ζητούντων ἐλεεῖσθαι παρὰ Χριστοῦ· χρήσιμα γὰρ σωτήριον ὁ μετανοεῖν, καὶ ταῖς τῶν πλημμελημάτων ὁμολογίαις ποιεῖσθαι ἐφοδος. γένεσθαι γὰρ, λέγει σὺ ταῖς ἀνομίαις σου πρῶτος, ἵνα δικαιωθῇς. ἔφη γοῦν ὁ θεσπέσιος μελῳδός. εἶπα, ἐξαγορεύσω κατ' ἐμοῦ τοῦ ἀνομίαν μου τῷ κυρίῳ, καὶ σὺ ἀφῆκας τὴν ἀσέβειαν τῆς καρδίας μου.

Ὅτι κατεναλώθη ἐν ταῖς ὁδοῖς αὐτῶν ἡ ἀλήθεια, καὶ δι' ἀβουλίας οὐκ ἠδυνάσατο ἐλθεῖν, καὶ ἡ ἀλήθεια ἦρται, καὶ μετέστησαν τοῦ διανοεῖσθαι, τοῦ συνιέναι, καὶ εἶδε κύριος, καὶ οὐκ ἤρεσεν αὐτῷ, ὅτι οὐκ ἦν κρίσις. καὶ εἶδε καὶ οὐκ ἦν ἀνήρ, καὶ κατενόησε, καὶ οὐκ ἦν ὁ ἀντιλήψόμενος, καὶ ἐμωράνθη αὐτοῖς τοῦ βραχίονι αὐτοῦ, καὶ τῷ ἐλεημοσύνῃ, ᾗ ἐστήρισατο, καὶ ἐνεδύσατο δικαιοσύνην, ὡς θώρακα, καὶ περιέθετο περικεφαλαίαν σωτηρίου ἐπὶ τῆς κεφαλῆς. καὶ περιεβάλετο ἱμάτιον ἐκδικήσεως, καὶ περιέβαλετο, ὡς ἀνταποδώσων ἀνταπόδοσιν, ὀργὴν τοῖς ὑπεναντίοις. καὶ φοβηθήσονται οἱ ἀπὸ δυσμῶν τὸ ὄνομα κυρίου, καὶ οἱ ἀπὸ ἀνατολῶν τὸ ὄνομα τὸ ἔνδοξον. ἥξει γὰρ ὡς ποταμὸς βίαιος ἡ ὀργὴ κυρίου, ἥξει μετὰ θυμοῦ.

Διαμνημονεύσας ὁ προφήτης, ὧν ἐρεῖσιν ἐν καιρῷ κλήσεως αὐτῶν οἱ ἐξ Ισραὴλ, αἰτιώμενοι παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς τῆς ἐν Χριστοῦ σωτηρίας τὴν χάριν, μεθίστησι πάλιν τοὺς λόγους εἰς ὃ ἑαυτοῦ πρόσωπον, καὶ κατεναντίον τῶν ἐξ Ισραὴλ, μᾶλλον δὲ συναινεῖ, ὅτι γεγένασι πονηροὶ, καὶ ἀποστάται, καὶ τῆς ἀληθείας ἐχθροί· διϊσχυρίζεται δὲ λέγων, ὅτι κατεναλώθη ἡ ἀλήθεια ἐν ταῖς ὁδοῖς αὐτῶν, τουτέστι, μονονουχὶ διεδαπανήθη, καὶ εἰσάπαξ οὐχ ἕστηκε. οὐ γὰρ ἦν ὅλως ἐν τοῖς ἔργοις αὐτῶν ἀλήθεια, τουτέστι, τῆς ἀληθείας ὁ νόμος, διὰ τοῦτο δι' ἀβουλίας οὐκ ἠδυνάσατο διελθεῖν, οἱ γὰρ ὅλως διολιθήσαντες τὸ εἰδέναι τὸ πολιτεύσασθαι σὺν νόμῳ, καὶ κατὰ γε τὸ τῆς ἀληθείας δοκοῦν, ἀλήθεια δὲ ὁ νόμος τοῦ Θεοῦ ὀνόματος πανταχοῦ, πῶς οὖν

and from God our Lord, loquuti sumus iniusta, & non obediuimus: Parturiuimus, & meditati sumus ex corde nostro sermones iniustos, & recessimus à iudicio, & iustitia procul recessit, id est, proiecimus iustitiam, & velut terga dedimus, eam auersati. Idcirco procul recessit à nobis. Hæ sunt igitur voces pœnitentiam agentium, & à Christo misericordiam quærentium. Et-
B enim res salutaris est, resipiscere, & delictorum confessiones apertè edere. Scriptum est enim: [Dic tu iniquitates tuas prior, vt iustificeris.] Dixit » Psal. 31.
» etiam diuinus Psaltes: [Dixi, annunciabo contra me iniquitatem meam » Domino: Et tu remisisti impietatem » cordis mei. »

Quia consumpta est in viis eorum veritas, & rectà venire non poterant. Veritas autem sublata est, & transtulerunt mentem, ne intelligerent. Et vidit
C *Dominus, & non placuit ei, quia non erat iudicium. Et vidit, & non erat vir, & considerauit, & non erat qui defenderet. Et vltus est eos brachio suo, & misericordia sustentauit. Et indutus est iustitia, quasi lorica, & circundedit galea salutis caput, & amictus est indumẽto vindictæ, pallioque, tanquã vlturus probrũ aduersariorum. Et timebũt*
D *hi qui ab Occidente sunt, nomen Domini, & qui ab Oriente sunt, nomen gloriosum. Veniet enim tanquam fluuius violentus ira Domini, veniet cũ furore.*

Cùm propheta commemorauerit quæ tempore vocationis suæ dicent Israelitæ, petentes ab ipso Deo & Patre gratiam salutis per Christum: in personam suam rursus orationem transfert & accusat Israelitas, imò annuit & comprobat, & eos malos
E & apostatas atque veritatis inimicos esse confirmat, dicens: Consumpta est veritas in viis eorum, id est, tantumnon deleta est & funditus periit. Non enim erat vlla in operibus eorum veritas, id est, lex veritatis. Idcirco per rectam viam non potuerunt transire. qui enim omnino ex legis & veritatis præscripto vitam instituere nesciunt, (veritas autem lex Dei vbique nuncupatur) quomodo

rectà ad decorum transeant? imo quomodo non obliquas & distortas vias habuerint? Cùm addit & dicit: Veritas sublata est, & transtulerunt mentem, ne intelligerent: ostendit, in totum veritatem ab illis recessisse, & eos omnino mentem transtulisse vt quid ad salutem faceret non intelligerent. Hinc dicit: Vidit Dominus, & non ei placuit: non enim erat apud eos iudicium, id est, iustum iudicium & lex. Deinde, aspexit, inquit, & non erat vir, considerauit, & non erat defensor. Nam quoniam misericors est, vt Deus, remittit interdum vniuersæ etiam ciuitati crimina, propter vnum solum, qui in ea iustus inuentus est. Siquidem dixit voce Hieremiæ: [Cursitate in viis Hierusalem, & quærite in plateis eius, & videte an inuenire possitis virum, qui facit fidem, & diligit misericordiam, ac propitius ero illi, dicit Dominus.] Promisit item Sodomis se ignis supplicium illis remissurum, si quinque iustos apud se habuissent, id est, vnum iustum in vnaquaque ciuitate. Considerauit igitur, inquit, & non erat vir, non erat qui defenderet. Iustus enim cùm furorem sedet, & solus valeat Deum placare, illos semper defendit, pro quibus preces obtulerit. Quoniam verò nullus ciusmodi erat, vindicauit eos, inquit, brachio suo, id est, potentia, & sustentauit misericordia. Non enim radicitus sustulit Israelem, sed humanus cum sit, reliquias seruauit, & sanctis ipsorum patribus fidem datam verè seruauit. Deinde propheta ait: Indutus est lorica, & galea circundatus est, ac indumento vindictæ, tanquam vlturus probrum aduersariorum: tantum non imperatorem contra eos factum esse dicit, vniuersorum Deum, armatura instructum, & rei bellicæ gnarum. quibus verbis iræ contra illos impetum declarat. Restitit enim illis omnipotens, cui meritò dictum est: Tu terribilis es, & quis resistet tibi, ab ira tua? Supplicio autem Iudæis illato, timebunt qui ab Occidente sunt, & qui ab Oriente, nomèn glorioſum. Veniet enim veniet, inquit, contra infideles ira, veluti violentissimus quidam fluuius, rapiens omnia, & tam rapido fluxu decurrens vt ei resisti non possit.

A ἦλθον δὲ ἐπὶ τὸν παρέποντος; ἢ πῶς δ' καμπύλας, καὶ διεστραμμένας ἐφήκασι τὰς ὁδούς; παρεστήκεις δὲ, καὶ λέγων ὅτι ἡ ἀλήθεια ἦρται, καὶ μετέστησαν τὴν διάνοιαν τοῦ σωθῆναι, δηλοῦ δείκνυσιν ὅτι πάντελῶς ἀπεφοίτησεν αὐτῶν ἡ ἀλήθεια, καὶ μετέστησαν ὁλοσχερῶς τὸν διὰ σωθῆναι τὸν τελεωτάτων εἰς σωτηρίαν. Εἶτα, φησὶν, εἶδε κύριος, καὶ οὐκ ἤρεσεν αὐτῷ. οὐ γὰρ ἦν παρ' αὐτοῖς κρίσις, τουτέστι, δικαιοκρισία, καὶ νόμος. εἶτα τέθεαται, φησὶ, καὶ οὐκ ἦν ἀνὴρ, κατενόησε καὶ οὐκ ἦν ὁ ἀντιλημψόμενος. ὅπερ γὰρ ἐστὶ φιλοικτίρμων, ὡς Θεὸς εἴρηται, ἐάν ὅτε καὶ ὁλοκλήρῳ πόλει ἐγκλήματα, διὰ ἕνα, καὶ μόνον εὑρεθέντα δίκαιον ἐν αὐτῇ· καὶ γραφῇ ἔφη διὰ φωνῆς Ἱερεμίου. περιδράμετε ἐν ταῖς ὁδοῖς Ἱερουσαλὴμ, καὶ ζητήσατε ἐν ταῖς πλατείαις αὐτῆς, καὶ ἴδετε εἰ εὑρήτε ἄνδρα, εἴ ἐστὶ ποιῶν πίστιν, καὶ ἀγαπῶν ἔλεος, καὶ ἵλεως ἔσομαι αὐτῇ λέγει κύριος, ὑπερέχετο δὲ, καὶ Σοδόμοις τὸ διὰ πυρὸς ἀνῆκεν κόλασιν, εἰ πέντε δικαίους ἔχον παρ' ἑαυτῆς. τουτέστιν, ἐν ἐκάστῃ πόλει δίκαιον ἕνα. κατενόησε τοίνυν, φησὶ, καὶ οὐκ ἦν ἀνὴρ, οὐκ ἦν ὁ ἀντιλημψόμενος. ὁ γὰρ δίκαιος τὸν θεῖον κατεδυνάσας θυμὸν, καὶ ἀρκέσας μόνος εἰς γε τὸ δύνασθαι καταπραῦναι Θεὸν, ἀντιλαμβάνεται πάντως ἐκείνων, ὑπὲρ ὧν ἂν παρασταίη τὰς λιτὰς. ἐπεὶ δὲ ὧν τοιοῦτος οὐδεὶς ἠμαύτο αὐτοῖς φησὶ τὸν βραχίονα αὐτοῦ, τουτέστι, τῇ δυνάμει· ἐσκέπασται δὲ ἐν τῇ ἐλεημοσύνῃ, ὃ γὰρ ὁλοῤῥίζον αἴρεται τὸν Ἰσραὴλ, σίσακε ἦ κατάλειμμα φιλάνθρωπος ὢν, καὶ τοῖς ἁγίοις αὐτῶν πατράσιν, ἀψευδῆ τετήρηκε τὴν ὑπόσχεσιν. εἶτα φησὶν ὁ προφήτης, ὅτι θώρακα μὲν ἐνεδύσατο, περιέθετο ἦ περικεφαλαίαν, καὶ ἱμάτιον ἐκδικήσεως, ὡς αἰσχροδώσων ἀντιπόδοσιν ὀνείδους τοῖς ὑπεναντίοις, μόνον γὰρ οὐχὶ πολεμάρχην ἔφη τινὰ γενέσθαι, κατ' αὐτῶν τῶν ὅλων Θεὸν, πανστρατιὰν ἔχοντα, καὶ δὴ εἰδότα τὰ τακτικὰ, δίκαιον ἦ ἀφ' ἑαυτοῦ τῆς ἐπ' αὐτοῖς ὀργῆς τὸν ἔφοδον· ἀντεπάξατο γὰρ αὐτοῖς ὁ παμβασιλεὺς, παρὸς οὐ εἴρηται δικαίως. σὺ φοβερὸς εἶ, καὶ τίς ἀντιστήσεταί σοι ἀπὸ τῆς ὀργῆς σου. ἐπεπλωσμένων δὲ τοῖς Ἰουδαίοις τὴν κολαστηρίων, φοβηθήσονται οἱ ἀπὸ δυσμῶν, καὶ ἀνατολῶν τὸ ὄνομα τὸ ἔνδοξον. ἥξει γὰρ ἥξει, φησὶ, καὶ τὴν ἀπειθησάντων ἡ ὀργὴ, καθάπερ τις βιαιότατος ποταμὸς πάντα καταιρῶν, καὶ ἀπερίσκεπτον ἔχων τὴν τῆς ναμᾶτος καταφοράν.

Et veniet propter Sion liberator, &

Καὶ ἥξει ἕνεκεν Σιὼν ὁ ῥυόμενος, καὶ ἀπὸ

ὑμῶν ἀδικίαν μελετᾷ· οὐδεὶς λαλεῖ δίκαια, A *vestra meditatur iniustitiam. Nemo loquitur iusta: neque est iudicium verum. Fidunt in vanis, & loquuntur inania.*
οὐδὲ ἔστι κρίσις ἀληθινή. πεποίθασιν ὅτι ματαίοις, καὶ λαλοῦσι κενά.

Ἐν τοῖς αὐτοῖς βραχὺ τὸ τοῦ Θεοῦ προσωπον εἰσκεκόμισται, λέγον ᾧ προφήτῃ· ἀνάβοησον ἐν ἰσχύϊ, καὶ μὴ φείσῃ, ὡς σάλπιγγα ὕψωσον τὴν φωνήν σου, καὶ ἀνάγγειλον τῷ λαῷ μου τὰς ἀνομίας αὐτῶν, καὶ τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν. ἐμὲ ἡμέραν ἐξ ἡμέρας ζητοῦσι, καὶ γνῶναι μου τὰς ὁδοὺς ἐπιθυμοῦσιν, ὡς λαὸς δικαιοσύνην πεποιηκὼς, καὶ κρίσιν Θεοῦ αὐτῶν μὴ ἐγκαταλελοιπώς. αἰτοῦσί με νῦν κρίσιν δικαίαν, καὶ ἐγγίζειν Θεῷ ἐπιθυμοῦσι, λέγοντες, τί ὅτι ἐνηστεύσαμεν, καὶ οὐκ εἶδες; ἐταπεινώσαμεν τὰς ψυχὰς ὑμῶν, καὶ οὐκ ἔγνως; ἐν γὰρ ταῖς ἡμέραις τῶν νηστειῶν ὑμῶν εὑρίσκετε τὰ θελήματα ὑμῶν, καὶ πάντας τοὺς ὑποχειρίους ὑποτάσσετε, εἰς κρίσιν, καὶ μάχας νηστεύετε· διὰ τοῦτο τὴν νηστείαν ὃν ἐξελεξάμην, λέγει κύριος. ἐλέγομεν γὰρ τῷ τῆς προφητείας δυνάμει ὡς ἐνιέρμηνεύοντες, ὅτι τοῖς τεταπεινωμένοις διὰ τοῦ σοφοῦ Μωσέως αὐτὴν ἐμάθομεν, καὶ ἀλήθειαν πρωτέλως ἀξιοῦντες λέγειν τὸ δίκαιον ὀρθῶς, ἔδρων γὰρ τὰ σεμνὴν ζηλωτὴν τῷ Θεῷ, καὶ φιλαμάρτημονα πολιτείας τρόπον ἀποτιθέμενοι. εἶτα πολέμου προειλημμένου ἐλάβετο ὅτε τὸ ἀσιτεῖν ἐσκέπτοντο διὰ γυμνῆς καὶ μόνης νηστείας, ἤγουν ἀσιτείας, ἵλεων καταστήσειν ἐφ' ἑαυτοῖς οἰόμενοι τὸν κριτήν. εἶτα διεγγυῶν τῆς ἐλπίδος ἡμαρτηκότες, καὶ δὴ καὶ ἔφασκον. τί ὅτι ἐνηστεύσαμεν, καὶ οὐκ εἶδες; ἐταπεινώσαμεν τὰς ψυχὰς ἡμῶν, καὶ οὐκ ἔγνως. ἄνθρ δὴ οὖν, ἄνθρ τὸν θεσπέσιον προφήτην, ὡς ἐκ πολλῆς ἄγαν φιλοθεΐας ἐπιτιμῶντα αὐτοῖς, καὶ λέγοντα, μὴ οὐκ ἰσχύϊ ἡ χεὶρ κυρίου τοῦ σῶσαι, ἢ ἐβάρυνε τὸ οὖς αὐτοῦ τοῦ μὴ ἐπακοῦσαι, οὐ γὰρ ἠσθένησε, φησὶν, ἡ παντοδυνὴς τοῦ κυρίου δεξιά, ἀλλ' οὐδὲ τὸ οὖς βαρυηκοΐαν ἔσχε, καὶ ἀποφραγμένον, ὥστε μὴ εἰσακοῦσαι. τὰ δὲ ἁμαρτήματα ὑμῶν διῖστᾶσιν ἀναμέσον ὑμῶν, καὶ αὐτοῦ. σέσωκεν εἴ τις ἀφέλοιτο τὸ ἀφορίζον, καὶ ἀποῤῥῆξαι τὸ ἀφιστοῦν τοῦ πρὸς Θεὸν γνώσεως, τοῦτέστι, τὴν ἁμαρτίαν, οὐ μακρὰν ὁ σώζων ἐστὶν, ἀλλὰ δέξεται πάντως τὰς ἱκετείας. ἔνεστι γὰρ αὐτῷ καὶ τὸ πραΰθυμον, καὶ τὸ προσίεσθαι φιλαγάθως τὰς παρὰ τῶν καμνόντων λιτάς. ποίαν τοίνυν ἁμαρτίαν διῖστᾶσιν ἀναμέσον τοῦ Θεοῦ, καὶ τῶν ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ ὑπαφέρει, λέγων· αἱ γὰρ χεῖρες ὑμῶν μεμολυσμέναι αἵματι, καὶ οἱ δάκτυλοι ὑμῶν ἐν ἀνομίαις. τὰ δὲ χείλη ἐλάλησεν

Paulò ante Dei persona introducta est, dicens diuino prophetæ: [Clama pro viribus, ne parcas, instar tubæ extolle vocem tuam, & annuncia populo meo iniquitates suas, & domui Iacob peccata sua. Me de die in diem quærunt, & scire vias meas desiderant, quasi populus iustitiã faciens, & iudicium B *Dei sui non derelinquens. Postulant à me nunc iudiciũ iustum, & appropinquare Deo desiderant, dicentes: Quid quod ieiunauimus, & non vidisti? humiliauimus animas nostras, & non cognouisti? In diebus enim ieiuniorum vestrorum inuenitis voluntates vestras & omnes subiectos vobis, affligitis: ad iudicia & iurgia ieiunatis, & verberatis pugnis humilem. Quare mihi ieiunatis? Non hoc ieiunium elegi, dicit Dominus.] Diximus autem, cum sensum prophetiæ, vt potuimus, interpretati fumus, eos restitisse his, quæ* C *sapientissimi Moysis prodita sunt oraculis, & vitæ probitatem nullo in loco ac pretio habuisse, sed consueta factitasse, ac Deo infestam & prauam viuendi rationem sequutos fuisse. Si bellum quãdoque denunciatum esset, de cibi abstinentia consultabant, rati se, hoc nudo & solo ieiunio seu abstinentia, propitium sibi iudicem reddituros. Deinde spe frustrati, obmurmurabant &* D *dicebant: Quid ieiunauimus, & non vidisti? humiliauimus animas nostras, & non cognouisti? Vide ergo vide, diuinum prophetam, velut ex maximo pietatis studio, increpare eos ac dicere: Nónne potest manus Domini seruare? num aggrauata est auris eius, quo minus audiat? Non enim, inquit, omnipotens Domini dextera debilitata est, neque grauatas aures habet vel auersas, vt non audiat: sed* E *peccata vestra diuellunt vos ab ipso. Si quis itaq; dissidiũ remoueat, & id tollat quod à Dei cognitione quasi muro interposito diuidit, id est, peccatum: non procul est qui seruat, sed preces semper accipiet. Inest enim illi, vt & omnia possit, & vt bonorũ amore, precationes laborãtium & afflictorũ admittat. Quæ igitur peccata inter Deum & Israelitas dissidium faciant, infert, dicẽs: Manus enim vestræ inquinatæ sunt sanguine, & digiti vestri in peccatis. Labia loquu-*

te sunt iniquitatem, linguâ vestra iniustitiam meditata est. Nam interfecerunt prophetas sanctos à Deo missos, & illi obloquuti sunt. Dixit igitur Hieremias: Fortitudo mea dereliquit eos qui exacerantur me. Cùm autem hæc addit, nunc impietatem contra Christum suggillare videtur, cùm dicit, manus eorum pollutas esse sanguine. Dominicidæ quippe fuerunt, & loquuta sunt labia eorum iniquitatem, & lingua eorũ meditata est iniustitiam. Non enim destiterunt pugnare, & conuicia facere, & obloqui Christo, & nunc subsannare diuina signa, & de diuina magnificentia mentiri: nunc accusare & dicere: Tolle, tolle, cruci affige eum. Hanc ob causam, perinde quasi iniustam sententiam passus fuisset Christus, eum libertate ac fiducia sancta, propheta exclamat: Nemo loquutus est iusta, neque est iudicium verum. Confidunt vanis, & loquuntur inania. At quænam est hæc vana ipsorum fiducia? Arbitrati sunt enim, hærede de medio sublato, eius se inuasuros hereditatem. Et hæc quidẽ inanes voces dum inter se profunderent miseri, impii fuerunt in ipsum. Vel igitur prophetica oratio Israelitico sanguine oriundis impietatem in Christũ obiicit: vel quod nullo modo æqui & probi esse deprehenderentur, qui & manus sanguine inquinatas habent, & labia ac linguã quæ aliud nihil meditari nouit, quàm ea quæ spectãt ad iniquitatem, iniustitiam, & impietatem, & quòd etiam iniusti extiterint iudices, munera videlicet capientes, & sordido quæstui dediti. Alibi

Isai. 1. „ enim dictum est: [Quomodo facta est
„ meretrix, ciuitas fidelis, Sion, plena iu-
„ dicio, in qua iustitia dormiuit, in ea
„ nunc homicidæ? Argentum vestrum
„ reprobum: Caupones tui miscent vinũ
„ aqua: Principes tui non obediunt, socii
„ furum, diligentes munera, persequen-
„ tes præmium, orphanis non iudican-
„ tes, & iudicio viduæ non attendentes]

Quia parturiunt laborem, & pariunt iniquitatẽ. Quia aspidũ ruperunt, & telã aranea texunt. Et qui voluerit de ouis eorũ comedere, frangens putridũ, reperit etiam in eo regulum. Ex tela eorum non conficietur vestimentum, neque amicientur operibus suarum manuum.

Familiare est scripturæ diuinitùs inspiratæ, laborem fere semper inuidiam

A ἀνομίαν, καὶ λέ γλῶσσα ὑμῶν ἀδικίαν μελετᾷ, ἀπεκτόνασι μὲν γὰρ προφήτας ἁγίους τοὺς ἀπεσταλμένους παρὰ Θεοῦ. κατελάλησαν δὲ καὶ αὐτῶν. ἔφη γοῦν Ἱερεμίας, ἡ ἰσχύς μου ἐξέλιπεν ἐκ τῶν καταρωμένων με· πρὸς δὲ τὸ διαδιδυμοῦν τὴν τοῦ Χριστοῦ δυσσέβειαν ἐσκληρύνθαι ἔοικε, τὰς χεῖρας αὐτῶν αἵματι μεμολῦνθαι λέγων. γεγόνασι δὲ κυριοκτόνοι, ἐλάλησαν ὃ καὶ τὰ χείλη αὐτῶν ἀνομίαν, καὶ ἡ γλῶσσα αὐτῶν ἀδικίαν ἐμελέτησε· οὐ
B γὰρ διαλελοίπασι μαχόμενοί τε καὶ ὀνειδίζοντες, καὶ καταλαλοῦντες Χριστοῦ, καὶ νῦν μὲν διασύροντες τὰ θεοσημεῖα, καὶ καταψευδόμενοι τῆς θεοπρεποῦς μεγαλουργίας, νῦν δὲ κατηγοροῦντες, καὶ λέγοντες, ἆρε, ἆρε, σταύρου αὐτόν· νῦν δὲ τούτου ἕνεκα τῆς αἰτίας, ὡς ψῆφον ἄδικον ὑπομείναντος Χριστοῦ, μετὰ παῤῥησίας ἁγιοπρεποῦς ὁ προφήτης ἀναφθέγγεται, οὐδεὶς ἐλάλησε δίκαια, οὐδ' ἔστι κρίσις ἀληθινή. πεποίθασιν ὑπὲρ ματαίοις, καὶ καλοῦσι κενά. ποία δ' αὐτῶν ἡ μα-
C ταία πεποίθησις; φήθησαν γὰρ ὅτι τὸν κληρονόμον ἐκ μέσου ποιησάμενοι, καθέξουσι τὸν κλῆρον αὐτοῦ· καὶ τοῦτο πρὸς ἀλλήλους κενοφωνοῦντες οἱ δίλογοι δεδυσσεβήκασιν εἰς αὐτόν. ἢ τοίνυν τὸ εἰς Χριστὸν δυσσεβῆσαι ὁ προφητικὸς ἐγκαλεῖ λόγος τοῖς ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ, ἤγουν ὅτι κατ' οὐδένα ἔφην ὑπόκρισιν ὄντες ἀλόγιστοι, οἵ γε καὶ χεῖρας ἔχουσι μεμολυσμένας αἵματι, χείλη τε, καὶ γλῶσσαν οὐδὲν εἰδυῖαν ἕτερον μελετᾶν, πλὴν
D ὅτι τὰ εἰς δυσσέβειαν, καὶ ἀνομίαν, καὶ ἀδικίαν βλέποντα, καὶ ὅτι πρὸς τούτοις ἄδικοι γεγόνασι δικασταί, δωροδοκοῦντες δηλονότι, καὶ λημμάτων αἰσχρῶν ἠγαπηκότες. εἴρηται γὰρ ἑτέρωθί που, πῶς ἐγένετο πόρνη πόλις πιστὴ Σιὼν πλήρης κρίσεως, ἐν ᾗ δικαιοσύνη ἐκοιμήθη ἐν αὐτῇ, νῦν δὲ φονεῦται; Τὸ ἀργύριον ὑμῶν ἀδόκιμον, οἱ κάπηλοί σου μίσγουσι τὸν οἶνον ὕδατι, οἱ ἄρχοντές σου ἀπειθοῦσι, κοινωνοὶ κλεπτῶν ἀγαπῶντες δῶρα διώκοντες ἀνταπόδομα, ὀρφανοῖς οὐ κρίνοντες, καὶ κρίσις
E χήρας οὐ προσέχοντες.

Ὅτι κόποις πόνον, καὶ τέκνοισιν ἀνομίαν. ὠὰ ἀσπίδων ἔῤῥηξαν, καὶ ἱστὸν ἀράχνης ὑφαίνουσι, καὶ ὁ φαγὼν τῶν ᾠῶν αὐτῶν θανεῖν ποιήσας οὖριον, βλῦρε καὶ ὁ αὐτῶν βασιλίσκος. ὁ ἱστὸς αὐτῶν οὐκ ἔσται εἰς ἱμάτιον, οὐδὲ μὴ περιβαλοῦνται ἀπὸ τῶν ἔργων τῶν χειρῶν αὐτῶν.

Εἷς τῶν προπετῶν γραφῶν πόνον ἀεί πως τὸν φθόνον ἀπεκάλεσε. ἔχει δὲ πολὺ τὸ εἰκὸς ὁ λόγος

ἐκτήκει γὰρ, καὶ καταῤῥαίνει τὰς τῶν δειλιώντων αὐτὸν καρδίας. τοιοῦτόν τι καὶ ὁ ψάλλων φησὶ περί τινος, ἤτοι τῶν Ἰουδαίων δήμου, συνέλαβε πόνον, καὶ ἔτεκεν ἀνομίαν. προφωνήσαντες γὰρ τὸν κατὰ Χριστοῦ φθόνον, ἐκτετόκασι τὴν κατ' αὐτῶν δυσέρεσιν, ἤγουν ἀνομίαν, μόνον γὰρ οὐχὶ ὃ προφητικὸν ἐκεῖνο λέγοντες ἀληθεῖς ἂν ἀφ' ἑαυτῶν ἀπεφήναντο. δήσωμεν τὸν δίκαιον, ὅτι δύσχρηστος ἡμῖν ἐστίν. εὑρήσομεν δὲ καὶ συλλόγοις αὐτοῦ ἐκταπεινάτην λαβόντας βουλήν. ἔφασκον γὰρ περὶ τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ. τί ποιοῦμεν ὅτι οὗτος ὁ ἄνθρωπος πολλὰ ποιεῖ σημεῖα; ἐὰν ἀφῶμεν αὐτὸν ἅπαξ, ἐλεύσονται οἱ Ῥωμαῖοι, καὶ ἀροῦσιν ἡμῶν τὸ ἔθνος, καὶ τὴν χώραν εἷς δέ τις ἐξ αὐτῶν Καϊάφας, οὗτος τῆς κατὰ Χριστοῦ δυσεβείας γέγονεν εὑρετής· ἔφη γὰρ πάλιν, ὑμεῖς οὐκ οἴδατε οὐδὲν, οὐδὲ συμφέρει ἡμῖν, ἵνα εἷς ἄνθρωπος ἀποθάνῃ ὑπὲρ τοῦ λαοῦ, καὶ μὴ ὅλον τὸ ἔθνος ἀπόληται. ἀφέσεται τοίνυν ἐκ τῶν εἰρημένων ἔνεστιν ἰδεῖν, ὅτι κυήσαντες πόνον, τουτέστι, τὸν κατ' αὐτοῦ πόνον προφωνήσαντες ἐκτετήκασι τὴν ἀνομίαν. τί οὖν ὁ προφητικὸς ἐν τούτοις ἡμῖν καταση μαίνει λόγος; ὠὰ ἀσπίδων ἔῤῥηξαν, καὶ ὁ μισῶν τῶν ὠῶν αὐτῶν φαγεῖν, συντρίψας ἕρπιν εὗρεν. ὥοντο μὲν γὰρ οἱ Ἰουδαῖοι κατὰ Χριστοῦ ἀφανισθέντος εἰς ἄπιστον αὐτοῖς ἐκβήσεσθαι πέρας, καὶ εἰς ὄνησιν ἔσεσθαι τῷ ἔθνει πᾶσι, ἀλλ' ἡμαρτήμενον τοῦ σκοποῦ, καί τι τοιοῦτον συμβέβηκε παθεῖν αὐτοῖς, ὁποῖόν τι πάσχουσιν ἐκ πολλῆς ἄγαν ἀσυνεσίας, οἱ τὰ τῶν ἀσπίδων ῥηγνύντες ὠά. συντρίψαντες γὰρ οὐδὲν εὑρήσουσιν ἕτερον, πλὴν ὅτι βασιλίσκον ἐν αὐτῷ. ὄφεως δὲ κύημα τοῦτό παλαίτερον, ἕρπιν τε προσεῖπον. οὐκοῦν αὐτοῖς Ἰουδαίοις, μᾶλλον δὲ καὶ ὁλέθρου προξένου τῷ κατὰ Χριστοῦ βεβουλευμένῳ τὸ πέρας. ὅπερ γὰρ ὡσαύτως ἐκβέβηκεν αὐτοῖς, καὶ ἀποτεξις ὁμολογουμένη, ἣ προφέρουσι ἄδου πανδοκεύουσα· ὅτι δὲ γέγονεν εἰσάπαν αἰσχρὰ καὶ κατὰ Χριστοῦ σκευωρία, δηλοῦσιν ἡμῖν καὶ ἕτερόν τι παραδείγματος ἰσόν γὰρ, φησὶν, ἀράχνης ὑφαίνουσαι. ὁ μὲν γὰρ ἀράχνης, τουτὶ δὲ φημὶ τὸ σμικρὸν καὶ εὐτελέστατον ζῶον ἐν τοῖς ἀργοτέροις τῶν δωματίων μέρεσιν, ἰσοὺς αἰωρεῖται, καὶ μεσιν ἰσχνοῖς εὐτέχνως ἐξυφασμένοις, οἱ δὲ οὖν πλείστῳ μόλις γεγονότες πόνῳ τὸ σύμπαν αὐτοῖς ὠφελοῦσιν οὐδέν· ἃ γὰρ ἔσονται περίβλημα τοῦ πεποιηκότος, ἀλλ' εἰσὶν εὐαφέστατοι πρὸς περιβολὴν, καὶ αὐτῆς τῆς τέχνης ἀμείνους· οὕτω

A appellare. Habet autem hæc locutio aliquid probabilitatis. Tabefacit enim eorũ corda & consumit. facitque quasi emarcescere. Tale quiddam etiam dicit Psaltes de quodam, vel de Iudæorum populo: Concepit laborem, & peperit iniquitatem. Nam cùm antè parturiuissent contra Christum inuidiam, pepererunt impietatem in illum, seu iniquitatem: ita vt propter nefarios ausus meritò illud propheticum dicere coarguantur: Ligemus iustum, quia inutilis nobis est. Inueniemus item in cõuentibus suis, teterrimum illos cepisse consilium. Nam de omnium nostrum Seruatore Christo dicebant: Quid facimus, quia hic homo multa edit signa? Si dimittamus eum sic, venient Romani, & tollent nostram gentem ac regionem. Vnus autem ex illis Caiphas, (fuit hic impietatis contra Christum inuentor) rursus dixit: Vos nihil quicquam scitis. nam expedit vobis, vt vnus homo moriatur pro populo, & non tota gens pereat. Ex his ergo quæ dicta sunt, clarissimè videre licet, eos, qui enixi sunt laborem, id est, inuidiam contra illum antè parturierunt, iniquitatem peperisse. Quid igitur prophetica oratio nobis hîc significat? Oua aspidum fregerunt, & qui voluerit de ouis eorum comedere, frangens putridum reperit. Putabãt enim Iudæi consilia hæc cõtra Christum, in finẽ sibi auspicatũ cessura, & vtilitati fore omni genti. Sed à scopo errauerunt: atq; id illis vsu venit, quod his accidere solet, qui præ insigni stultitia aspidum oua rumpunt. Nam vbi fregerint, nihil inuenient aliud, præterquam regulum: estque hic partus serpentis valdè pernicioſus, & deprauatũ ouum & inane. Itaque non modo non vtilitatem, sed pernicie conciliat, horũ contra Christum nefariorũ moliminũ exitus. Nam velut serpẽs illis contigit: & fœtus hic planè in Orci laqueum induxit. quòd autẽ malitiosa hæc contra Christum machinatio illis prorsus fuerit inutilis, statim ostendit, alio exemplo. Telam enim aranex texunt. Araneus enim, hoc, inquam, pusillum & viliſſimũ animal, in vacuis domiciliorum partibus telas artificiosè subtilibus staminibus contextas connectit: quę licet summo confectæ sint labore, omnino tamen nihil illis prosunt: nec enim ei qui fabricauit fiet inde amictus, sed illę sectiles ac diuiduæ sunt & ad operimẽtum inutiles etiam ipsis artificibus. Sic,

inquit, Iudæorum inuenta, quæ scilicet contra Christum structa sunt. Dolos enim concinnãtes, & falsam texentes accusationem, putarunt se, vt dixi, morti carnis illum tradentes, & sibi aliquam allaturos commoditatem, & ex suis conatibus opulentum præsidium ac protectionẽ comparaturos. Sed spes illis demum cuncta in nihilum recidit. Nudati sunt enim superna beneuolentia, & protectorẽ, id est, Christũ abiecerunt. Hæc enim protectio ex operibus bonis continget illis, qui hæc facere rectè volunt, tribuente etiã illis hoc Deo. At malorũ operarios non amicient ea, quæ ex ipsis fiunt: sed protectione & operimẽto, maximè diuino destituẽtur.

Nam opera eorũ, opera iniquitatis: & pedes eorum ad malitiã currunt, veloces ad effundendũ sanguinẽ. Cogitationes eorũ, cogitationes de homicidijs. Contritio & miseria in vijs eorũ: & viã pacis non cognouerunt. Non est iudicium in vijs eorum. Semitæ enim eorũ peruersæ, quas transeunt, & nõ cognouerunt pacem. Propterea recessit iudiciũ ab ipsis.

Singula Iudæorum delicta enumerat minutatim: vt quandoquidem à coniunctione Dei sunt electi, iusto calculo hoc passi conuincantur. Opera enim iniquitatis, inquit, omnia opera eorum, & summatim in his verbis est vera totius ipsorum vitæ refutatio. Percurrit etiam sic singula errata, cùm pedes dicit ad malitiam currere, & esse veloces ad effundendum sanguinem, ac cogitationes suscepisse de cædibus. Rursus hoc mihi specta, quod, etsi plurima sint delicta, primùm commemoret promptum cædis patrandæ studium. Currere enim huc pedes eorum ait, & celeres ac veloces esse ad capiendum consilia de sanguine & cæde. Affirmat quoque in viis eorum contritionem esse ac miseriam, eosque nescire pacem, seu viam pacis. Nam quæ impiè & plusquàm audacter patrarunt, contritionem & miseriam ipsis, aut ab ipsis aliis conflauerunt. Erant autem vbique rerum alienarum curiosi, & rabulæ ac litium consutores, & morbo contentiosè litigandi laborabant. Cuius etiam causa fuit, prædarum & donorum accipiendorum cupiditas. Hinc & quidem iustissimè: Non

A φησὶ, τὰ τῶν Ιουδαίων ἀῤῥήματα, δῆλον ὅτι τὰ κατὰ τοῦ Χριστοῦ· δόλους γὰρ ἐξυφαίνοντες, καὶ ψευδηγορίας συμπλέκοντες, ὥοντο μὲν γὰρ, ὡς ἔφην, θανάτῳ σαρκὸς παραδιδόντες αὐτὸν ἑαυτοῖς τινα ἐκ τούτου φορτικὴν ὠφέλειαν, καὶ τινὰ ἀπὸ τῶν ἰδίων ἐπιχειρημάτων καταπλουτήσαντες σκέπην, ἀλλ' εἰς οὐδὲν αὐτοῖς ὅ τῶν ἐλπιζόντων ἐξέβη πέρας. γυμνοὶ γὰρ γεγόνασι τῆς ἄνωθεν εὐμενείας, ἀποβεβλήκασί τε τὸν σκεπαστῆρα, τουτέστι Χριστόν· ἃ μὲν γὰρ ἐξ ἔργων ἀγαθῶν τοῖς αὐτὰ κατορθοῦσιν ἑκοῦσι συμβήσεται σκέπη, νέμοντος αὐτοῖς καὶ τοῦτο Θεοῦ τοῖς γε μὴν τῶν φαύλων ἐργάταις εἰς παρεβολὴν οὐκ ἔσται τὰ ἐξ αὐτῶν, ἀλλ' ἔρημοι σκέπης ἔσονται μᾶλλον τῆς παρὰ Θεοῦ.

Τὰ γὰρ ἔργα αὐτῶν, ἔργα ἀνομίας, οἱ δὲ πόδες αὐτῶν ὅτι πονηρίαν τρέχουσι, ταχινοὶ τοῦ ἐκχέαι αἷμα, καὶ οἱ διαλογισμοὶ αὐτῶν, διαλογισμοὶ ἀπὸ φόνων· συντριμμα, καὶ ταλαιπωρία ἐν ταῖς ὁδοῖς αὐτῶν, καὶ ὁδὸν εἰρήνης οὐκ οἴδασιν, οὐκ ἔστι κρίσις ἐν ταῖς ὁδοῖς αὐτῶν· αἱ γὰρ τρίβοι αὐτῶν διεστραμμέναι, ἃς διοδεύουσι, καὶ οὐκ οἴδασιν εἰρήνην. Διὰ τοῦτο ἀπέστη ἡ κρίσις ἀπ' αὐτῶν.

Ἕκαστα τῶν Ιουδαϊκῶν πλημμελημάτων ἀπαριθμεῖται λεπτῶς, ἵν' ἐπιδείξῃ ἐκβεβλημένα τῆς πρὸς αὐτὸν οἰκειότητος φήφῳ δικαίᾳ τοῦτο παθόντα ἁλίσκωνται. ἔργα γὰρ ἀνομίας φησὶ πάντα τὰ ἔργα αὐτῶν, καὶ συλλήβδην ἐν τούτοις ἅπασι αὐτῶν τῆς ζωῆς ἀληθὴς γέγονεν ἡ καθαίρησις· ὅπερ ἔχει καὶ οὕτω τῶν αἰτιαμάτων ἕκαστον, τοὺς μὲν πόδας ὅτι πονηρίαν τρέχειν εἶπεν, καὶ τοὺς ταχινοὺς εἰς τὸ ἐκχέαι αἷμα, τὸ λογισμοὺς ἐσχηκέναι τοὺς ὅτι φόνοις αὐτῶν. ἄθρει δή μοι πάλιν, ὅτι καίτοι πλείστων ὄντων τῶν πλημμελημάτων, πρώτους διαμέμνηται τῆς ἑτοιμότητος τῆς εἰς τὸ γε φονᾶν δύναμιν ἐλέσθαι φονεῖν. τρέχειν γὰρ ἔφη πρὸς τοῦτο τοὺς πόδας αὐτῶν, καὶ ὀξεῖς, ἤτοι ταχινοὺς εἰς πρὸς γε τὸ δεῖν εἰσδέχεσθαι διαλογισμοὺς τοὺς ἐφ' αἵματί τε, καὶ φόνοις· συντριμμα δὲ, τὸ ταλαιπωρίαν, τὸ τῆς ὁδοῦ αὐτῶν εἰς διάστασιν τείνεται, οὐκ εἰδέναι τε τὴν εἰρήνης ὁδόν. ἃ γὰρ ἔδρων ἀνοσίως, τὸ πέρα πάντως ἱέντες θράσους συντριβῆς, καὶ ταλαιπωρίας αὐτοῖς, ἤγουν παρ' αὐτῶν ἑτέροις γέγονε πρόξενα. ἦσαν δέ που πάντως φιλοπράγμονες, καὶ δικαρράφοι, καὶ πολυπράγμονες τὸ δύσερι· καὶ ἡ τούτου πρόφασις λημμάτων ἔφεσις, τὸ δωροληψίας. ταύτῃ καὶ μάλα εἰκότως, οὐκ ἔστι

κείσις, φησὶν, ἐν ταῖς ὁδοῖς αὐτῶν. κείσιν δὲ φησιν A
ἀντὶ τοῦ δικαιοσύνην, ἤτοι τὴν ἐννομοπάτειαν,
καὶ ἀμφίβληστρον πολιτείας. οὕτω γὰρ που φη-
σὶν ὁ θεσπέσιος Δαυὶδ περὶ τῶν ἀμφὶ Μωσέως ἐν-
τολῶν, κείσιν καὶ δικαιοσύνην ἐν Ιακὼβ σὺ ἐποίη-
σας. ἔοικοῦν δ' ἂν εἴη τις, ἤτοι δικαιοσύνη, οὐκ ἔστιν
ἐν ταῖς ὁδοῖς αὐτῶν. διεστραμμέναι γὰρ εἰσὶ, καὶ
φεύγουσι τὴν εἰρήνην, ἤτοι περὶς ἑτέρους εἰρη-
νικοὶ προθυμούμενοι, ἤγουν εἰρήνην ἐνταῦθα φη-
σὶν τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, ὃν οὐκ ἠθέ- B
λησαν εἰδέναι, τὸν τῆς ἀπωλείας ἑαυτοῖς ὀρύτ-
τοντες βόθρον· ἀφ' ὧν γὰρ, φησὶν, ἀπέστη ἡ κρί-
σις ἀπ' αὐτῶν, τουτέστι, ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας
ἀπεφοίτησεν αὐτῶν ἡ δικαιοσύνη, ἤγουν ὁ εἰδέ-
ναι δρᾶν, ἃ τὸν τῆς δικαιοσύνης προξενοῦσι στέ-
φανον τοῖς κατορθοῦν ἠρημένοις αὐτά. ἔξω γὰρ πά-
σης εἰσὶν ἐπιστήμης πνευματικῆς Ἰουδαῖοι, καὶ οἷ-
άπέστη τῆς διανοίας αὐτῶν, ὃ καὶ ὅλως εἰδέναι
δυνάμενοί τινες τῶν ἀρεσκόντων Θεῷ διαπορήσειν
ὀρθῶς. C

Ὑπομεινάντων αὐτῶν φῶς ἐλθεῖν αὐτοῖς σκό-
τος, μείναντες αὐχμῷ ἐν ἀοικίᾳ περιεπάτησαν,
ψηλαφήσουσιν ὡς τυφλὸς τοῖχον, καὶ ὡς οὐκ
ἐναρχόντων ὀφθαλμῶν ψηλαφήσουσι, καὶ
πεσοῦνται ἐν μεσημβρίᾳ, ὡς ἐν μεσονυκτίῳ.
ὡς ἀποθνήσκοντες στενάξουσιν, ὡς ἄρκος, καὶ πε-
ριστερὰ ἅμα πορεύσονται.

Ἐπάρατον αὐτῶν, καὶ ἐκνομωτάτην ἀποφή-
νας τὴν ζωήν. ἔφη γὰρ, τίνα ἔργα αὐτῶν ἔργα ἀνο-
μίας, καὶ ταῦτα λεπτῶς ἀπαριθμησάμενος, τί- D
να τε ἐστὶ, καὶ ὁπόσον ἔρχεται ἐφ' οἷς εἶπεν, ἀναλ-
λοιώτως ἐπάγει, καὶ ἀποδιδησι, καὶ τὴν ἐντεῦθεν
αὐτοῖς ἐντεταμμένην ζημίαν, καὶ τῆς ἀχέτου
φαυλότητος τὴν αὐτέκτισιν, ἤτοι ζυὶς τῆς ἐνούσης
αὐτοῖς ἀσεβείας καρπούς. προσεδόκων μὲν γὰρ Ἰου-
δαῖοι τὸν παρὰ Χριστοῦ φωτισμόν. ἤκουον προ-
φητῶν ἁγίων ἀναβοώντων ἀναφανδὸν, φωτίζου,
φωτίζου Ἱερουσαλὴμ, ἥκει γὰρ τὸ φῶς σου, καὶ ἡ
δόξα κυρίου ἐπὶ σὲ ἀνατέταλκε, καὶ τότε ἀνοιχθή- E
σονται ὀφθαλμοὶ τυφλῶν, καὶ τὰ μὲν ἦκον εἰς τὴν
τῶν ἁγίων προφητῶν προαγόρευσιν, οὐκ ἔξω
χρηστῆς ἐλπίδος ἦσαν οἱ ταλαῖπωροι, καὶ γοῦν προ-
σελάλουν ἀλλήλοις ποτὲ τῆς Ἰουδαίων συναγω-
γῆς οἱ προεστῶτες, μὴ ἐκ τῆς Γαλιλαίας ὁ
Χριστὸς ἔρχεται, οὐχ ἡ γραφὴ εἶπεν, ὅτι ἐκ σπέρ-
ματος Δαυὶδ, καὶ ἀπὸ Βηθλεὲμ τῆς κώμης ὁ
Χριστὸς ἔρχεται; καὶ ἡ Σαμαρεῖτις ἐκείνη γυνὴ,
διαμαλλόμενα ἐναργῶς αὐτῷ προσελάλουσα

est, inquit, iudicium in viis eorum. Iudicium hîc dicit, iustitiam, siue honestam & æquam & inculpatam degendæ vitæ rationem. Sic enim dicit diuinus Dauid de præceptis Mosaicis: Iudicium & iustitiam in Iacob tu fecisti. Itaque non est rectitudo, seu iustitia in viis eorum: Sunt enim peruersæ, & pacem fugiunt, vel cum aliis pacem colere detrectant: vel pacem hîc vocat, Dominum nostrum Iesum Christum, quem scire noluerunt, interitus foueam sibimet fodientes. Propterea enim dicit: Abscessit iudicium ab illis, id est, Hac de causa recessit ab illis iustitia, & scientia agendi ea, quæ iustitiæ coronam his acquirunt, qui illa volunt efficere. Omni autem spirituali scientia carent Iudæi, & quodammodo abscessit ab animo eorum, quo pacto ritè quod Deo gratum sit obeant.

Cum expectarent lucem, facta sunt eis tenebræ: Præstolantes splendorem, in caligine ambularunt. Palpabunt tanquam cæcus parietem, & tanquam hi qui oculis capti sunt, palpabunt, & cadent in meridie, velut in nocte media; quasi morientes gement, quasi vrsus & quasi columba pariter ambulabunt.

Execrabilem eorum & iniquissimam vitam postquam ostendit: dixit enim: Opera eorum, opera iniquitatis: & his minutatim ac sigillatim enumeratis, & quænam essent, ac cuiusmodi, postquam exposuit, necessariò infert ac subiungit, & damnum hinc illis inflictum, & intolerandæ vitiositatis retaliationem, ac impietatis ipsorum fructus. Expectabant enim Iudæi illustrationem à Christo, audiebant prophetas sanctos clamantes manifestè: [Illuminare, illuminare Hierusalem: venit enim lux tua, & gloria Domini super te orta est.] Et tunc aperientur oculi cæcorum: & quantum ad sanctorum prophetarum prædictionem attinet, non erant bona spe destituti miseri. Siquidem inter se dicebant aliquando Iudaicæ synagogæ præsides? Num ex Galilæa Christus venit? Nónne scriptura dicit, ex semine Dauidis, & à Bethleem vico Christum venire? Samaritana quoque illa mulier, cõfessa est manifestè, ipsum

Isaiæ.

Ioan. 7.

Christum

Christum alloquens, aduentus virtutem. Dicebat enim: Nouimus quòd Messias venit, qui dicitur Christus. Cùm venerit ille, annunciabit nobis omnia. Expectabant ergo, vt dixi, illustrationem à Christo: sed contigerunt præter spem illis omnia. Non enim veram lucē admiserūt, sed cum tenebras vltrò sibi accersitas tanquam in domicilia animorum recepissent, cæci exiterunt, & duces cæcorum, iuxta Seruatoris vocem. Dum igitur lucem illi præstolarentur, id est, sperarent & expectarent, obtigerunt illis tenebræ. Et expectantes splendorem, in caligine versabantur. Idem rursus aliter etiam de eadem re ponit propheta, dictorū sententiam exponens. Qui enim splendorem expectarunt, in tenebris profundis ambulauerunt. Hoc enim γνόφος, id est, caliginis nomen significat. Deinde vt cæcitatis, quæ in illis fuit, magnitudinem exprimeret: Palpabunt, inquit, tanquam cæcus ad parietem. Sic enim interdum ambulare consueuerunt, qui oculorum cæcitate laborāt. Et in ipso, inquit, meridie, tanquam media nocte cadent. Meridiem vsitatè, mediam diei partem nominat, quando Solis circulus medium cœlum tenens, radios intensissimi caloris immittit terræ incolis, & velut opulentiore splendoris copia collustrat omnia. μεσούκτιον, id est, medium noctis, quando profundæ tenebræ omnibus sub cœli complexu offunduntur. In meridie igitur, inquit, id est, in abundantissima luce, diuina scilicet, & quæ mente percipitur, quæ orbem terræ illuminat, beneficio omnium nostrum Seruatoris Christi, cadent ceu cæci, Iudæi quò vadunt nescii. Noluerunt siquidem obedire Christo dicenti: Quamdiu lucem habetis, ambulate in luce, ne vos tenebræ comprehendant. Comprehensi sunt igitur à tenebris, cùm in luce ambulare non sustinerent. Quin & aliud quoque patientur. Gement enim, inquit, quasi morientes, id est, quasi graui & intolerando morbo debilitati. Ac ibunt quasi vrsus simul & columba: non vt duo quidam inter se conuenientes, quorum hic vrsus intelligi possit, ille columba: sed quisq; affectu & animo erit quasi vrsus simul & columba. Nam quoniam dixerat, eos gemere, ostendit pulcherrimè, qualis futurus sit & quantus eorum gemitus.

A Χριστῷ τῆς ἐπιδημίας τὴν δύναμιν. ἔφη γὰρ ὅτι οἴδαμεν ὅτι Μεσσίας ἔρχεται ὁ λεγόμενος Χριστός, ὅταν ἔλθῃ ἐκεῖνος, ἀναγγελεῖ ἡμῖν πάντα. οὕτω τοίνυν προσεδόκων μέν, ὡς ἔφην, τὸν παρὰ Χριστοῦ φωτισμόν, ἀλλ' ἐκβέβηκεν αὐτοῖς εἰς πολὺ τοὐναντίον τὰ τῆς ἐλπίδος. οὐ γὰρ προσδεξάμενοι τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, αὐτόκλητον δὲ ὥσπερ ταῖς ἑαυτῶν διανοίαις εἰσοικισάμενοι σκότον, τυφλοὶ γεγόνασι, καὶ τυφλῶν ὁδηγοί, καὶ τὸ τῆς ζωτῆρος φωνῆς. φῶς τοίνυν ὑποσμινύαντων αὐτῶν, τουτέστιν

B ἐλπισάντων, ἤτοι προσδοκησάντων γέγονεν αὐτοῖς σκότος, καὶ μείναντες ἀγλαὸν εἰς ἀωρεία περιπατήσομεν. αὐτὸ δὲ πάλιν ἑτέρως, ἤτοι περὶ τῆς αὐτῆς πίθησιν ὁ προφήτης τῇ εἰρημένῃ, καταλλυχήνων τὸν νοῦν. οἱ γὰρ ἀγλαὸν προσδοκήσαντες, εἰς σκότος βαθὺ περιεπάτησαν. τοῦτο γὰρ ὁ τῆς ἀωρείας ὄνομα δηλοῖ, εἶτα τὸ ἐπιλεγόμενον αὐτοῖς τυφλώττειν ἐμφανίζων τὸ μέγεθος, ψηλαφήσομεν ὡς τυφλὸς ἔφη τοῖχον. ὅταν γὰρ ἐαθῇ ὅτι περιπατεῖ ἔθος τοῖς τῇ ὄμμῃ ἠρρωστηκόσι τὴν πήρωσιν. μεσημβρίας δὲ ὕσης, φησὶν, ὡς εἰ μεσονυκτίῳ πεσοῦνται, καὶ μεσημβρίαν μὲν τὸ μεσάτατον τῆς ἡμέρας

C ὀνομάζει σαφῶς, ὅτε καὶ ἀκμαιοτάτην ἐπαφίησιν ἀκτῖνα τοῖς ὑπὸ γῆς μεσουρανῶν ὁ ἡλίου κύκλος, καὶ οἷς πλουσιωτέρας αὐγαῖς περιαστράπτει τὰ σύμπαντα. μεσονύκτιον δὲ τὸ νυκτὸς τὸ μεσάτατον, ὅτε καὶ βαθὺς ἅπασι τοῖς ὑπ' οὐρανὸν κατέχεται σκότος. εἰ μεσημβρίαν τοίνυν, φησὶ, τουτέστιν, ἀμφίλαφες τοῦ φωτὸς, θεῖόν τι δηλονότι, καὶ νοητῶς καταυγάζοντος τὰ ὑπ' οὐρανόν. διὰ δὲ πάντων ἡμῶν ζωτῆρος Χριστοῦ πεσοῦνται καθάπερ

D τυφλοὶ μηδὲ εἰδότες, ὅποι βαδίζουσιν Ιουδαῖοι, οὐ γὰρ ἠθέλησαν ὑπακούειν λέγοντι τῷ Χριστῷ, ἕως τὸ φῶς ἔχετε περιπατεῖτε ἐν τῷ φωτὶ, ἵνα μὴ ἡ σκοτία ὑμᾶς καταλάβῃ. κατελήφθησαν τοίνυν ὑπὸ τῆς σκοτίας οὐκ ἀναχρόμενοι περιπατεῖν ἐν τῷ φωτὶ, πείσονται δέ τι καὶ ἕτερον, γενάζονται γὰρ ὡς ἀποθνήσκοντες φησὶ, τουτέστιν, ὡς βαρείᾳ, καὶ ἀκέτῳ νόσῳ κατηφημένοι, πορεύσονται δὲ καὶ ὡς ἄρκος ἅμα, καὶ περιστερά, καὶ οὐχ ὡς δύο τινὲς ἀλλήλοις συμβιβάζοντες, ὧν ὁ μὲν ὡς ἄρκος νοηθείη ἄν, ὁδὲ ὡς περιστερά, ἀλλ' ἕκαστος αὐτῶν ἐν ἑαυτῷ καὶ τὸ ἕξιν, καὶ κατά γε τὴν ὁσμὴν αὐτοῖς διανοίαις, ὡς ἄρκος καταρχὰν ὁμοῦ, καὶ περιστερά, ἀλλ' ἕκαστος αὐτῶν ἐν ἑαυτῷ καὶ τὸ ἕξιν, καὶ κατά γε τὴν ὁσμὴν αὐτοῖς διανοίαις, ὡς ἄρκος καταρχὰν ὁμοῦ, καὶ περιστερά. ὅπερ μάλα παῖος ἔφη, καὶ ὅσος ὁ γενασμὸς αὐτῶν.

γὰρ ἔφη γενάζειν αὐτοὺς διανοίαις δ'

φασὶ γὰρ τὰς ἄρκους εἰ ἀτεκνωθείεν ὑπό του διαρπασμένων αὐταῖς τῶν σκυμνίων δεινῶς ὀλοφύρεσθαι, καὶ πίμπλασθαι μὲν ἀκράτου μανίας, ὄρη δὲ καὶ νάπας περιοδεῖν, καὶ τοῖς ἐναντίοις ἀχέτως ἐπιπηδᾶν· καὶ που δι' ἑνὸς τῶν ἁγίων προφητῶν τοιοῦτόν τι σημαίνει, λέγων ὁ τῶν ὅλων Θεὸς περὶ τῶν ἐξ αἵματος Ισραὴλ, ἐναντήσομαι αὐτοῖς ὡς ἄρκος ἀποθυμαίνων, τουτέστιν, ὠμῶς, καὶ ἀγρίως· αἱ δὲ περιστεραὶ ταῖς ἑαυτῶν καλιαῖς ἐνιζάνουσαι ἀθρόως ὀδυρμοῖς συχνοῖς, καὶ οἷόν τινα θρηνῶν πέμπουσι φωνήν. τοιοῦτοί τινες γεγόνασιν οἱ Ιουδαῖοι, πεπορθημένης γὰρ αὐτῶν ἁπάσης τῆς χώρας ὁμοῦ τῇ ἁγίᾳ πόλει, φημὶ δὴ τῇ Ιερουσαλὴμ, κατεμπρησθέντος δὲ καὶ αὐτοῦ τοῦ ναοῦ, θηριωδεστέροις μὲν ἔοικεν ἤθεσι χρῆσθαι, καὶ τῶν ἡμερωτάτων αὐτοῖς. θρηνοῦσι γοῦν παραπλησίως ὡς περιστεραί. γέγραπται γὰρ· ὅτι καὶ ἔσονται ὡσεὶ τὰ ὄρεα ὡς περιστεραὶ μηγεπιπτοκυῖαι, ἢ τάχα που καὶ ἕτερόν τι καταδηλοῖ τὸν προφητικὸν ἐν τούτοις οἰκονομεῖσθαι λόγον. παρθύουσι γὰρ φησὶν ὡς ἄρκος, καὶ περιστερά, τουτέστι, παραζήσουσιν ἐν ἀγελιότητι νοὸς συνεζευγμένης ἀσυνεσίᾳ, καὶ ἀγελιότητος μὲν ἡ ἄρκος εἰκών, ἤτοι παράδειγμα, δικηλίας δὲ καὶ ἀσυνεσίας ἡ περιστερά. εἴρηται γοῦν περὶ τοῦ Ισραὴλ δι' ἑνὸς τῶν ἁγίων προφητῶν, καὶ ὡς Εφραὶμ περιστερὰ ἄνους οὐκ ἔχουσα καρδίαν· εὑρήσομεν δὲ τοὺς Ιουδαίους ἀγελιοήθεις ὄντας τινὰς καὶ ἀληθῶς. οὐ γάρ ἐστιν ἐν αὐτοῖς ἡ παρὰ Χριστοῦ σύνεσις, καὶ προμήθεια· ἠρνήσαντο γὰρ αὐτὸν σοφίας ὄντα, καὶ συνέσεως χορηγὸν, ἡμέρους τε καὶ πραείους ἀποφαίνοντα τοὺς ἀγαπῶντας αὐτόν. ἔφη γοῦν ὁ προφήτης Ιερεμίας περὶ αὐτῶν, ποτὲ μὲν ὅτι ἐμωράνθη πᾶς ἄνθρωπος ἀπὸ γνώσεως, ποτὲ δὲ πάλιν, οὐ σοφία τις ἔστιν ἐν αὐτοῖς, ὅτι τὸν λόγον κυρίου ἀπεδοκίμασαν.

Ἀνεμείναμεν κρίσιν, καὶ οὐκ ἔστι σωτηρία, μακρὰν ἀφέστηκεν ἀφ' ἡμῶν· πολλὴ γὰρ ἡμῶν ἡ ἀνομία ἐνώπιόν σου, καὶ αἱ ἁμαρτίαι ἡμῶν, ἀντέστησαν ἡμῖν· αἱ γὰρ ἀνομίαι ἡμῶν ἐν ἡμῖν, καὶ τὰ ἀδικήματα ἡμῶν ἔγνωμεν, ἠσεβήσαμεν, καὶ ἐψευσάμεθα, καὶ ἀπέστημεν ἀπὸ ὄπισθεν τοῦ Θεοῦ ἡμῶν. ἐλαλήσαμεν ἄδικα, καὶ ἠπειθήσαμεν· ἐκύομεν, καὶ ἐμελετήσαμεν ἀπὸ καρδίας ἡμῶν λόγους ἀδίκους. καὶ ἀπέστησαμεν ὀπίσω τοῦ κρίσιν, καὶ ἡ δικαιοσύνη μακρὰν ἀφέστηκεν.

A Dicunt enim vrſas ſi orbatæ ſint ſuis catulis à quopiam ſibi ereptis, grauiter lugere, & impotenter agi in rabiem, montes & ſaltus circuire, & in obuios effrenato impetu inſilire. Et quidem tale quiddam vniuerſorum Deus per quendam è ſanctis prophetis ſignificat, dicens, de ſanguine Iſraelitico oriundis: Occurram illis velut vrſa orbata, id eſt, crudeliter & immaniter. Columbæ autem nidis ſuis inſidentes, ſubinde murmurant, & lugubrem quaſi vocem quandam emittunt. Tales facti ſunt Iudæi. B Nam vaſtata eorum tota regione, ſimul cum ſancta ciuitate, Hieruſalem dico, ac ipſo templo concremato, mente ferina ac belluina affecti ſunt in eos qui ſuſtulerunt eam, atque hoc illi accidiſſe lugent, ceu columbæ. Scriptum eſt enim: Et erunt in montibus, ceu columbæ querulantes. Vel aliud quiddam hîc ſignificare videtur ſermo propheticus. Ibunt enim, inquit, ceu vrſus & columba, id eſt, in C mentis immanitate coniuncta cum imprudentia viuent. Vrſa enim immanitatis, at ſimplicitatis & imprudentiæ imago & exemplum eſt columba. Eſt enim dictum de Iſrael apud quendam è ſanctis prophetis: Et erat Ephraim columba amens, non habens cor. Inueniemus autem Iudæos quoſdam eſſe crudeliter ſtultos re vera. Nec enim eſt in illis Chriſtiana illa prudentia & manſuetudo. Negauerunt enim ipſum ſapientiæ & prudenD tiæ ſubminiſtratorem, quique diligentes ſe reddit mites & manſuetos. Dixit ergo propheta Hieremias de illis, alicubi: [Infatuatus eſt omnis homo, à cognitione.] alibi rurſus: [Non ineſt illis ſapientia, quia ſermonem Domini reprobarunt.]

Expectauimus iudicium, & non eſt ſalus, procul receſſit à nobis. Multa enim eſt iniquitas noſtra in conſpectu tuo, & peccata noſtra reſtiterunt nobis. Iniquitates enim noſtræ in nobis, & iniuſtitias noſtras nouimus. Impiè egimus, & mentiti ſumus, & receſſimus à Deo noſtro, loquuti ſumus iniuſta, & non obediuimus. Parturiuimus, & meditati ſumus de corde noſtro ſermones iniuſtos, & receſſimus à iudicio, & iuſtitia procul receſſit.

Semper veritatis amans est sanctorum prophetarum oratio. Loquitur enim ipsis veritatis, id est, Christi spiritus. Hac de causa, cùm mentionem faciunt reiectionis Iudaicæ gentis, & illati illis supplicii propter impietatem in Christum: opportunè commemorant futuram eorum conuersionem, postremis seculi temporibus, & vocationem in Christo, per fidem. Appositissimè itaque, ne quis mentiri putet veritatem, eos inducit resipiscentes, & persona eorum sumpta, eos tantùm non sistit Deo, dicentes: Expectauimus iudicium, & non est. Iudicium dicunt, iustitiam per Christum videlicet, quam se accepturos sperabant. Sed apud eos non est: quippe qui duri & immorigeri extiterunt. Ideo dicit: Salus procul secessit à nobis. Multa enim nostra iniquitas in conspectu tuo, & peccata nostra in nobis sunt. Cùm enim in totum exciderint ab eo qui iustificat per fidem, ab ea salute quæ ab ipso est procul etiam abfuerunt, cùm non abiecerint peccati inquinamenta, & iniquitatis crimina non deleuerint, sed cùm sordes hinc sibi velut infusas & instillatas habeant. Propterea affatus est eos Christus, dicens: [Amen
Ioan. 8. „ dico vobis, si non credideritis quia „ ego sum, in peccatis vestris moriemi- „ ni.] Itaque quia non crediderunt, in peccatis suis mortui sunt. Et quia multifariam impii fuerunt contra Christum: etiam horum ipsorum confessionem edunt. nam dicunt: Iniustitias nostras nouimus, impiè egimus, & mentiti sumus, ac recessimus à Deo nostro. Impietatem enim commiserunt haud ferendam, mentientes contra maiestatem omnium nostrũ Seruatoris Christi, nec volentes ei obsequi. Confitentur autem porrò: Loquuti sumus iniusta, & non obediuimus. Parturiuimus, & meditati sumus ex corde nostro sermones iniustos. Nam iniusta loquuti sunt contra Christum, nunc eleuãtes eius gloriam, & miracula calumniantes, dixerunt, in Beelzebul principe dæmoniorum eum eiicere dæmonia: nunc parientes è corde suo sermones iniustos, accusarunt eum, Samaritanum, & dæmoniacum, edonem & vinipotorem ausi nominare. Sycophantiis eum proscideruntPilato præside, dicentes: Concitat turbas, & vetat tributa dare Cæsari,

A Αεὶ φιλαλήθης ὑπάρχει τῶν ἁγίων προφητῶν ὁ λόγος. λαλεῖ γὰρ ἐν αὐτοῖς τῆς ἀληθείας τὸ πνεῦμα, τουτέστι Χριστοῦ. Τούτου ἕνεκα τῆς αἰτίας, ἐπειδὴ ποιοῦνται μνήμην τῆς ἀποβολῆς τοῦ τῶν Ἰουδαίων ἔθνους, καὶ τῆς ἐπενεχθείσης αὐτοῖς ὀργῆς διὰ τὸ εἰς Χριστὸν ἀσεβῆσαι, διαμνημονεύουσι χρησίμως, καὶ τῆς ἐσομένης ὑπὲρ τούτων ἐπιστροφῆς αὐτῶν ἐν ἐσχάτοις τοῦ αἰῶνος καιροῖς, καὶ κλήσεως τε τῆς ἐν Χριστῷ διὰ πίστεως. οἰκονομικώτατα τοίνυν, ἵνα μήτις οἴηται ψευδόμενον τὸν ἀληθῆ, αὐτοὺς εἰσκομίζει μεταγνώσκοντας, καὶ τὸ αὐτῶν πρόσωπον ἀναλαβὼν, μονονουχὶ πρίσιν Θεῷ λέγοντας. ἀσεμίναμεν κείσιν, καὶ οὐκ ἔστιν, κείσιν δὲ φασὶ τὸν δικαιοσύνην, τὴν διὰ Χριστοῦ δηλονότι, ἣν λήψεσθαι μὲν προσεδόκων, παρ' αὐτοῖς δὲ οὐκ ἔστι, γεγόνασι δὲ σκληροὶ, καὶ ἀπειθεῖς. Διὰ τοῦτο, φησὶν, ὅτι σωτηρία μακρὰν ἀφέστηκεν ἀφ' ἡμῶν. πολλὴ γὰρ ἡμῶν ἡ ἀνομία ἐναντίον σου, καὶ αἱ ἁμαρτίαι ἡμῶν ἐν ἡμῖν. ὅπερ γὰρ ὅλως ἐκπεπτώκασι τοῦ δικαιοῦντος ἐν πίστει, μακρὰν γεγόνασι καὶ τῆς παρ' αὐτοῦ σωτηρίας, οὐκ ἀποβαλόντες τῆς ἁμαρτίας τοὺς μολυσμοὺς, οὐκ ἀπορρυψάμενοι τῆς ἀνομίας τὰ ἐγκλήματα, ἀλλ' ἔτι ἐστιγμένον αὐτοῖς τὸν ῥύπον ἔχοντες. διὰ τοῦτο προσφωνῶν λέγων αὐτοῖς ὁ Χριστὸς, ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι ἐὰν μὴ πιστεύσητε, ὅτι ἐγώ εἰμι, ἐν ταῖς ἁμαρτίαις ὑμῶν ἀποθανεῖσθε. οὕτω ἐπειδὴ οὐ πεπιστεύκασιν, ἀπέθανον ταῖς ἁμαρτίαις αὐτῶν· ὅπερ δὲ πολυτρόπως ἐδυσσεβήκασι κατὰ Χριστοῦ, καὶ τούτων αὐτῶν ποιοῦνται τὴν ἐξομολόγησιν. φασὶ γὰρ, ὅτι τὰ ἀδικήματα ἡμῶν ἐγνωμεν, ἠσεβήσαμεν, καὶ ἐψευσάμεθα, καὶ ἀπέστημεν ἀπὸ ὄπισθεν τοῦ Θεοῦ ἡμῶν. ἠσέβησαν γὰρ οὐ φορητὰς καταψευσάμενοι τῆς δόξης τοῦ πάντων ἡμῶν σωτῆρος Χριστοῦ, καὶ ἀποστάντες τοῦ θέλειν καταπολουθεῖν αὐτῷ. προσομολογοῦσι δὲ ὅτι ἐλαλήσαμεν ἄδικα, καὶ ἠπειθήσαμεν, οὐκ ὑμῖν, καὶ ἐμελετήσαμεν ἀπὸ καρδίας ἡμῶν λόγους ἀδίκους. ἄδικα γὰρ λελαλήκασι κατὰ Χριστοῦ, ποτὲ μὲν γὰρ ἀφαιρούμενοι αὐτοῦ τὴν δόξαν, καὶ διαβάλλοντες τὰς θεοσημίας, ἔφασκον, ἐν Βεελζεβοὺλ ἄρχοντι τῶν δαιμονίων ἐκβάλλειν αὐτὸν τὰ δαιμόνια, ποτὲ δὲ καὶ πικτοῦντες ἀπὸ τῆς ἑαυτῶν καρδίας λόγους ἀδίκους, κατηγόρουσιν μὲν αὐτοῦ, Σαμαρείτην καὶ δαιμονῶντα, φάγον τε & οἰνοπότην ὀνομάσαι τολμήσαντες, συκοφαντήκασι δὲ, καὶ ὅτι Πιλάτου λέγοντες, ὅτι ἀνασείει τοὺς ὄχλους, καὶ κωλύει φόρους διδόναι Καίσαρι,

διὰ τοῦτο φασὶν ὅτι ἀπέστημεν ἀπὸ θεοῦ τοῦ A Propterea dicunt: Recessimus à Deo
Θεοῦ ἡμῶν. ἐλαλήσαμεν ἄδικα, καὶ ἠπειθήσα- nostro, loquuti sumus iniusta, & non
μεν· ἐκυήσαμεν, καὶ ἐμελετήσαμεν ἀπὸ καρδίας obediuimus: Parturiuimus, & medi-
ἡμῶν λόγους ἀδικίας, καὶ ἀπέστησαμεν ὀπίσω τοῦ tati sumus ex corde nostro sermones
κρίσιν, καὶ ἡ δικαιοσύνη μακρὰν ἀφέστηκε, iniustos, & recessimus à iudicio, &
τουτέστιν, ἐρρίψαμεν κατόπιν τοῦ δικαιοσύνην, καὶ iustitia procul recessit, id est, proie-
τὴν νῶτα δεδώκαμεν ἀποστραφέντες αὐτήν. διὰ cimus iustitiam, & velut terga dedi-
τοῦτο μακρὰν ἀφέστηκεν ἀφ' ἡμῶν. αὗται δή εἰσιν mus, eam auersati. Idcirco procul
μετανοούντων φωναί, καὶ ζητούντων ἐλεεῖσθαι recessit à nobis. Hæ sunt igitur vo-
παρὰ Χριστοῦ χρῆμα γὰρ σωτήριον ὁ μετανοῦν, ces pœnitentiam agentium, & à Chri-
καὶ ταῖς τῶν πλημμελημάτων ὁμολογίαις ποιεῖσθαι sto misericordiam quærentium. Et-
B γραφῆς. γέγραπται γάρ, λέγε σὺ τὰς ἀνομίας σου enim res salutaris est, resipiscere, &
πρῶτος, ἵνα δικαιωθῇς. ἔφη γοῦν καὶ ὁ θεσπέσιος delictorum confessiones apertè edere.
μελῳδός. εἶπα, ἐξαγγελῶ κατ' ἐμοῦ τοῦ ἀνο- Scriptum est enim: [Dic tu iniqui- » Psal. 31.
μίαν μου τῷ κυρίῳ, καὶ σὺ ἀφῆκας τὴν ἀσέ- tates tuas prior, vt iustificeris.] Dixit »
βειαν τῆς καρδίας μου. etiam diuinus Psaltes: [Dixi, annun- »
ciabo contra me iniquitatem meam »
Domino: Et tu remisisti impietatem »
cordis mei. »

Ὅτι κατεπαλαίωσι τὰς ὁδοὺς αὐτῶν ἡ ἀ- *Quia consumpta est in viis eorum*
λήθεια, καὶ διὰ δικαίας ὁδοῦ οὐκ ἠδυνάσατο ἐλθεῖν, *veritas, & rectà venire non poterant.*
καὶ ἡ ἀλήθεια ἦρται, καὶ μετέστησαν τοῦ διαφθεῖ- *Veritas autem sublata est, & transtu-*
ραι, τοῦ σκοτίσαι, καὶ εἶδε κύριος, καὶ οὐκ C *lerunt mentem, ne intelligerent. Et vidit*
ἤρεσεν αὐτῷ, ὅτι οὐκ ἦν κρίσις. καὶ εἶδε καὶ *Dominus, & non placuit ei, quia non*
οὐκ ἦν ἀνήρ, καὶ κατενόησε, καὶ οὐκ ἦν ὁ *erat iudicium. Et vidit, & non erat vir,*
ἀντιλαμβανόμενος, καὶ ἐφύλαξε τὸν βραχίονα *& considerauit, & non erat qui defen-*
αὐτοῦ, καὶ τῷ ἐλεημοσύνῃ, ᾗ ἐστηρίσατο, *deret. Et vltus est eos brachio suo, &*
καὶ ἐνεδύσατο δικαιοσύνην, ὡς θώρακα, καὶ *misericordia sustentauit. Et indutus est*
περιέθετο περικεφαλαίαν σωτηρίου ὅτι τῆς κε- *iustitia, quasi lorica, & circundedit ga-*
φαλῆς. καὶ περιεβάλετο ἱμάτιον ἐκδικήσεως, *lea salutis caput, & amictus est indu-*
καὶ περιβόλαιον, ὡς ἀνταποδόσεων ἀνταποδό- *mẽto vindictæ, pallioque, tanquã vltu-*
σειν, ὀργὴν τοῖς ὑπεναντίοις. καὶ φοβηθήσον- *rus probrũ aduersariorum. Et timebũt*
D *hi qui ab Occidente sunt, nomen Domi-*
ται οἱ ἀπὸ δυσμῶν τὸ ὄνομα κυρίου, καὶ οἱ *ni, & qui ab Oriente sunt, nomen glo-*
ἀπὸ ἀνατολῶν τὸ ὄνομα τὸ ἔνδοξον. ἥξει γὰρ *riosum. Veniet enim tanquam fluuius*
ὡς ποταμὸς βίαιος ἡ ὀργὴ κυρίου, ἥξει μετὰ *violentus ira Domini, veniet cũ furore.*
θυμοῦ.

Διαμνημονεύσας ὁ προφήτης, ὧν ἐροῦσιν Cùm propheta commemorauerit
ἐν καιρῷ κλήσεως αὐτῶν οἱ ἐξ Ἰσραήλ, αἰτιώτες quæ tempore vocationis suæ dicent
παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς τῆς διὰ Χριστοῦ σωτη- Israelitæ, petentes ab ipso Deo &
ρίας τὴν χάριν, μεθίστησι πάλιν τοὺς λόγους εἰς ὃ Patre gratiam salutis per Christum:
ἑαυτῷ πρόσωπον, καὶ κατηγορεῖ τῶν ἐξ Ἰσραήλ, in personam suam rursus orationem
μᾶλλον δὲ συνανεύει, ὅτι γεγόνασι πονηροὶ, καὶ ἀπο- transfert & accusat Israelitas, imò
E στάται, καὶ τῆς ἀληθείας ἐχθροί· διισχυρίζεται δὲ λέ- annuit & comprobat, & eos malos
γων, ὅτι κατεπαλαίωσι τὰς ὁδοὺς αὐτῶν, τουτέστι, & apostatas atque veritatis inimi-
μεμονωμένοι διεφθάρησαν, καὶ εἰσάπαξ ὤχετο. οὐ γὰρ cos esse confirmat, dicens: Consum-
ὅλως ἐν ταῖς ἔργοις αὐτῶν ἀλήθεια, τουτέστι, τῆς ἀληθείας ὁ νόμος, διὰ τοῦτο pta est veritas in viis eorum, id est,
διὰ δικαίας οὐκ ἠδυνάσαντο διελθεῖν, οἱ γὰρ ὅλως tantumnon deleta est & funditus
διαλιπόντες τὸ εἰδέναι τὸ πολιτεύσασθαι σὺν periit. Non enim erat vlla in ope-
νόμῳ, καὶ κατὰ γε τὸ τῇ ἀληθείᾳ δοκοῦν, ἀλήθεια ribus eorum veritas, id est, lex ve-
δὲ ὁ νόμος τοῦ Θεοῦ ὀνόμασται πανταχοῦ, πῶς οὐ ritatis. Idcirco per rectam viam non
potuerunt transire. qui enim omnino
ex legis & veritatis præscripto vitam
instituere nescium, (veritas autem lex
Dei vbique nuncupatur) quomodo

recta ad decorum transeant? imo quo- A
modo non obliquas & distortas vias
habuerint? Cùm addit & dicit: Ve-
ritas sublata est, & transtulerunt
mentem, ne intelligerent: ostendit,
in totum veritatem ab illis recessisse,
& eos omnino mentem transtulisse
vt quid ad salutem faceret non in-
telligerent. Hinc dicit: Vidit Do-
minus, & non ei placuit: non enim
erat apud eos iudicium, id est, iu-
stum iudicium & lex. Deinde, aspe-
xit, inquit, & non erat vir, conside- B
rauit, & non erat defensor. Nam
quoniam misericors est, vt Deus,
remittit interdum vniuersæ etiam ci-
uitati crimina, propter vnum solum,
qui in ea iustus inuentus est. Siqui-
dem dixit voce Hieremiæ: [Cursate
in viis Hierusalem, & quærite in
plateis eius, & videte an inuenire
possitis virum, qui facit fidem, & di-
ligit misericordiam, ac propitius ero
illi, dicit Dominus.] Promisit item
Sodomis se ignis supplicium illis re-
missurum, si quinque iustos apud se C
habuissent, id est, vnum iustum in
vnaquaque ciuitate. Considerauit igi-
tur, inquit, & non erat vir, non erat
qui defenderet. Iustus enim cùm fu-
rorem sedet, & solus valeat Deum
placare, illos semper defendit, pro
quibus preces obtulerit. Quoniam
verò nullus eiusmodi erat, vindicauit
eos, inquit, brachio suo, id est, po-
tentia, & sustentauit misericordia.
Non enim radicitus sustulit Israelem, D
sed humanus cum sit, reliquias seruau-
uit, & sanctis ipsorum patribus fidem
datam verè seruauit. Deinde prophe-
ta ait: Indutus est lorica, & galea cir-
cundatus est, ac indumento vindictæ,
tanquam vlturus probrum aduersario-
rum: tantum non imperatorem con-
tra eos factum esse dicit, vniuersо-
rum Deum, armatura instructum, &
rei bellicæ gnarum. Quibus verbis iræ
contra illos impetum declarat. Resti- E
tit enim illis omnipotens, cui meritò
dictum est: Tu terribilis es, & quis
resistet tibi, ab ira tua? Supplicio au-
tem Iudæis illato, timebunt qui ab
Occidente sunt, & qui ab Oriente,
nomèn glorioſum. Veniet enim ve-
niet, inquit, contra infideles ira, ve-
luti violentissimus quidam fluuius,
rapiens omnia, & tam rapido fluxu
decurrens vt ei resisti non possit.

Et veniet propter Sion liberator, &c.

ἦλθον ὑφ' ὧν πρέποντος; ἢ πῶς ὁ καμπύλας, καὶ διεστραμμένας ἐφήκασι τὰς ὁδούς; παρεσπάρκεις δὲ, καὶ λέγων ὅτι ἡ ἀλήθεια ἦρται, καὶ μετέστησαν τὴν διάνοιαν τοῦ σωφρονεῖν, ἀφ' ὧν δείκνυσιν ὅτι παντελῶς ἀπεφοίτησεν αὐτῶν ἡ ἀλήθεια, καὶ μετέστησαν ὁλοσχερῶς τὸ διὰ σωτηρίας τὴν τελευτῶντες εἰς σωτηρίαν. Ταῦτα, φησὶν, εἶδε κύριος, καὶ οὐκ ἤρεσεν αὐτῷ. οὐ γὰρ ἦν παρ' αὐτοῖς κρίσις, τουτέστι, δικαιοκρισία, καὶ νόμος. εἶτα τεθέαται, φησὶ, καὶ οὐκ ἦν ἀνὴρ, κατενόησε καὶ οὐκ ἦν ὁ ἀντιλημψόμενος. ὅπερ γὰρ ὅτι φιλοικτίρμων, ὡς Θεὸς αἴνησον, ἔδ' ὅτε, καὶ ὁλοκλήρῳ πόλει ἐκλήματα, δι' ἕνα, καὶ μόνον εὑρεθέντα δίκαιον ἐν αὐτῇ· καὶ γοῦν ἔφη διὰ φωνῆς Ἱερεμίου. περιδράμετε ἐν ταῖς ὁδοῖς Ἱερουσαλὴμ, καὶ ζητήσατε ἐν ταῖς πλατείαις αὐτῆς, καὶ ἴδετε μὴ εὕρητε ἄνδρα, εἰ ἔστι ποιῶν πίστιν, καὶ ἀγαπῶν ἔλεος, καὶ ἵλεως ἔσομαι αὐτῇ λέγει κύριος, ὑπερέχετο δὲ, καὶ Σοδόμοις τὸ διὰ πυρὸς ἀνήσειν κόλασιν, εἰ πέντε δίκαιοι ἦσαν παρ' ἑαυτοῖς. τουτέστιν, ἐν ἑκάστῃ πόλει δίκαιον ἕνα. κατενόησε τοίνυν, φησὶ, καὶ οὐκ ἦν ἀνὴρ, οὐκ ἦν ὁ ἀντιλημψόμενος. ὁ γὰρ δίκαιος τὸν θεῖον κατευνάσας θυμὸν, καὶ ἀρκέσας μόνος εἰς γε τὸ διὰ σωτηρίαν καταφυγεῖν Θεὸν, ἀμύλαμβάνεται πάντως ἐκείνων, ὑφ' ὧν αὐ παρεσαίνηται λιτὰς. ἐπεὶ δὲ ἦν τοιοῦτος οὐδεὶς ἠμύνατο αὐτοῖς φησὶ τῷ βραχίονι αὐτοῦ, τουτέστι, τῇ δυνάμει· ἐστηρίσατο δὲ ἐν τῇ ἐλεημοσύνῃ, ἃ γὰρ ὁλόρριζον αἴρει τὸν Ἰσραὴλ, σέσωκε γ' κατάλειμμα φιλάνθρωπος ὤν, καὶ τοῖς ἁγίοις αὐτῶν πατράσιν, ἀψευδῆ τετήρηκε τὴν ὑπόσχεσιν. εἶτα φησὶν ὁ προφήτης, ὅτι θώρακα ἐνεδύσατο, περιέθετο γ' περικεφαλαίαν, καὶ ἱμάτιον ἐκδικήσεως, ὡς ἀνταποδώσων ἀνταπόδοσιν ὀνείδους τοῖς ὑπεναντίοις, μόνον γὰρ οὐχὶ πολεμάρχην ἔφη τινὰ νοεῖσθαι, κατ' αὐτῶν τὸν τῶν ὅλων Θεὸν, πάντευχόν τε ὄντα, καὶ εἰδότα τὰ τακτικὰ, δείκνυσι γ' ἀφ' τούτων τῆς ἐπ' αὐτοῖς ὀργῆς τὴν ἔφοδον· διατετάξατο γὰρ αὐτοῖς ὁ παναλκὴς, παρὸ ὃν εἴρηται δικαίως. σὺ φοβερὸς εἶ, καὶ τίς ἀντιστήσεταί σοι ἀπὸ τῆς ὀργῆς σου. ἐπενηνεγμένων δὲ τοῖς Ἰουδαίοις τὴν κολαστηρίων, φοβηθήσονται οἱ ἀπὸ δυσμῶν, καὶ ἀνατολῶν τὸ ὄνομα τὸ ἔνδοξον. ἥξει γὰρ ἥξει, φησὶ, καὶ τὴν ἀπειθησάντων ἡ ὀργὴ, καθάπερ τις βιαιότατος ποταμὸς πάντα καταιρων, καὶ ἀνασχόλητον ἔχων τὸν τῆς ναμῆς καταφοράν.

Καὶ ἥξει ἕνεκεν Σιὼν ὁ ῥυόμενος, καὶ ἀπὸ

στρέψῃ ἀσεβείας ἀπὸ Ιακὼβ, καὶ αὕτη αὐτοῖς A *auertet impietates à Iacob. Et hoc illis*
ἡ παρ' ἐμοῦ διαθήκη λέγει κύριος. Τὸ πνεῦμα τὸ ἐμὸν ὅ ἐστιν ἐπὶ σοὶ, καὶ τὰ ῥήματα, ἃ ἔδωκα εἰς τὸ στόμα μου, οὐ μὴ ἐκλείπῃ, ἐκ τοῦ στόματος τοῦ σπέρματός σου. εἶπε γὰρ κύριος ἀπὸ τοῦ νῦν, καὶ εἰς τὸν αἰῶνα.

testamentum à me, dicit Dominus, Spiritus meus est in te, & verba mea, quæ ego posui in ore tuo, non deficient de ore tuo, & ex ore seminis tui: Dixit enim Dominus deinceps & in seculum.

Ὡς καθ' ὃν ἐν τοῖς ἀνόπιν βραχὺ, καὶ τῆς ἐπενεχθησομένης τοῖς Ιουδαίοις ὀργῆς διεμέμνητο Δαυΐδ, ἀποκτείναντι γὰρ τὸν ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς, καὶ παραφρονήσασιν ἀνοσίως εἰς τὸν τῶν ὅλων σωτῆρα, B καὶ λυτρωτήν. εἶτα τῆς δοθησομένης αὐτοῖς ἐν ὑστέροις καιροῖς ἐλεημοσύνης, ἐφιλανθρωπίας ἐποιήσατο τὸν προφητικὸν στόμα. ἔφη γὰρ ὅτι καὶ ἠμύνατο αὐτοῖς τῷ βραχίονι αὐτοῦ, καὶ τῇ ἐλεημοσύνῃ ἐστήριξε. ὅτω καὶνθάδε, καθάπερ τινὰ χειμάρρουν, ἀφόρητόν τε καὶ βιαιότατον καταβήσεσθαι κατ' αὐτῶν τὸν τοῦ κυρίου θυμόν. εἰπὼν δὲ, καὶ τὸν περὶ τῆς δοθησομένης αὐτοῖς εὐλογίας ἐν ἐσχάτοις τοῦ αἰῶνος καιροῖς ποιήσατο λόγον. ἥξει γὰρ ἕνεκεν Σιὼν ὁ ῥυόμενος. καταπεφοίτηκε γὰρ ἐξ οὐρανῶν C ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ λόγος, καὶ κενώσας ἑαυτὸν εἰς κένωσιν ἀνθρώπους ἀνέθηκε, ἵνα καὶ παρὰ τοῖς ἄλλοις καλέσῃ τὸν Ισραὴλ, ἀθροίσῃ δὲ καὶ τὸ ἐθνῶν πλῆθος· καὶ μαρτυρήσῃ γεγράφων ὁ πάνσοφος Παῦλος. λέγω γὰρ Χριστὸν διάκονον γεγενῆσθαι περιτομῆς ὑπὲρ ἀληθείας Θεοῦ εἰς τὸ βεβαιῶσαι τὰς ἐπαγγελίας τῶν πατέρων, τὰ δὲ ἔθνη ὑπὲρ ἐλέους δοξάσαι τὸν Θεόν· μεμνήμεθα δὲ καὶ αὐτοῦ λέγοντος τοῦ Χριστοῦ, οὐκ ἀπεστάλην, εἰμὴ εἰς D τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ισραήλ. ἥξει δὴ οὖν ὁ ῥυόμενος ἐξ ἁμαρτιῶν δηλονότι, καὶ θανάτου καὶ φθορᾶς, ἐξ ὠμότητος διαβολικῆς, καὶ τῆς τῶν δαιμονίων ἀπάτης, καὶ πλεονεξίας, καὶ αὕτη αὐτοῖς ἡ παρ' ἐμοῦ διαθήκη, εἶπε κύριος. Τὸ δὲ ἅπαξ ὁρισθὲν διὰ βουλῆς τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐπαγγελθὲν πιστῷ τε καὶ πίστως, ἑδραῖος ἔσται, καὶ οὐκ ἀρνηθήσεται. ποία τοίνυν ἔσται, φησὶν, ἡ παρ' ἐμοῦ διαθήκη, Τὸ πνεῦμα τὸ ἐμὸν, καὶ τὰ ῥήματα, ἃ ἔδωκα ἐν τῷ στόματί σου. οὐ μὴ ἐκλείπῃ E ἀπὸ τοῦ νῦν, καὶ εἰς τὸν αἰῶνα χρόνον. Σαφεστάτη γὰρ ἀπόδειξις τοῦ λελυτρῶσθαι τὸ γένος τὸ ἀνθρώπινον, ἤγουν καὶ παρὰ γε τοῖς ἄλλοις τοῖς ἐξ Ισραὴλ, πιστεύσασιν. ὅ ἐν μεθέξει γενέσθαι πνεύματος ἁγίου, δι' οὗ καὶ τὸ τῆς υἱοθεσίας εἰσφέρεται κεκτῆσθαι, καὶ λαλεῖν ἐν γλώσσῃ τὸ ῥῆμα τῆς πίστεως, καθὰ γέγραφεν ὁ πάνσοφος Παῦλος. μὴ γὰρ εἴπῃς, φησὶν, ἐν τῇ καρδίᾳ σου. τίς ἀναβήσεται εἰς τὸν οὐρανὸν, τοῦτ' ἔστι, Χριστὸν καταγαγεῖν, ἢ τίς καταβήσεται εἰς τὸν ἄβυσσον; τοῦτ' ἔστι Χριστὸν

Vt in proximè superioribus, iræ Iudæis irrogatæ disertè meminit, ducem qui vt vitæ interfecerunt, & in vniuersorum Seruatorem ac Redemptorem impiè bacchati sunt: deinde etiam dandum illis, posterioribus temporibus, misericordiam & humanitatem datum iri prædixit. Dixit enim: Et vindicauit eos brachio suo, & misericordia sustentauit: Sic hoc quoque loco dicit, furorem Domini tanquam torrentem quendam intolerabilem & rapidissimum in eos descensurum: & de benedictione extremis seculi temporibus eis danda verba facit. Veniet enim propter Sion liberator. De cœlo enim descendit vnigenitum Dei Verbum, & demisit ipse se ad inanitionem, factus homo, vt etiam præ aliis vocaret Israelem, & seruaret quoque gentium multitudinem. Testis erit sapientissimus Paulus inquiens: [Dico Christum ministrum fuisse circuncisionis, propter veritatem Dei, ad confirmandas promissiones patrum: Gentes autem super misericordia honorare Deum.] Meminimus etiam alibi dicere Christum: [Non missus sum nisi ad oues perditas domus Israel.] Veniet igitur liberator, à peccatis scilicet, à morte & corruptione, à crudelitate diabolica, à dæmonum errore, deceptione & tyrannide. Et hoc illis à me Testamentum, dicit Dominus. Quod autem voluntate Dei semel decretum est & promissum, prorsus penitusque firmum erit, & non negabitur. Quod igitur erit, inquit, à me Testamentum? Spiritus meus & verba quæ posui in ore tuo, non deficient deinceps & in æternum tempus. Manifestissima enim demonstratio est, redemptum esse genus humanum, & quidem præ aliis Israelitas qui crediderunt, factos esse Spiritus S. participes: per quem adoptionis decus allatum est, & loquendi lingua verbũ fidei, sicuti scripsit sapientissimus Paulus. Ne dicas enim, inquit, in corde tuo: Quis ascendet in cœlum? hoc est Christum deducere. aut quis descẽdet in abyssum? hoc est Christum

« Rom. 15.

Matt. 15.

Rom. 10.

à mortuis reducere. at quid dicit scriptura? Propè est verbum in ore tuo, & in corde tuo, quia si dixeris: Dominus Iesus, & credideris in corde tuo, Deum excitasse illum à mortuis, saluus eris. Corde enim creditur ad iustitiam, ore autem fit confessio ad salutem. Accepimus itaque à Deo verbum fidei siue confessionem; quod quidem salutare est, & iustitiam conciliat. Iustificat enim sic impium Christus, qui & palàm clamitat: Ecce deleui vt nubem iniquitates tuas, & vt caliginem peccata tua. Hoc verbum fidei in nobis erit perpetuò, & de ore nostro non cessabit, sed illud ad posteritatem vsque transmittemus. Sic enim iustificabuntur & posteri. Si enim semper Christus sit & Deus & Dominus: nunquam desinet fidei eius confessio, apud eos qui illius apparitionem agnouerunt.

CAP. LX. *Illuminare, illuminare Hierusalem: venit enim tua lux, & gloria Domini super te orta est. Ecce enim tenebræ & caligo operiet terram super gentes, Super te autẽ apparebit Dominus, & gloria eius in te videbitur: Et ambulabunt reges in luce tua, & gentes in splendore tuo.*

Perinde ac si promissio, de seruando olim Israele, data esset, exultat quodammodo hîc nobis prophetica oratio. Nam tantùm non magno clamore in altum sublato, resonat: Illuminare, inquiens, illuminare: venit enim tua lux. Obserua autem, præaliis, data Israelitis à Deo diuina luce, per Christum videlicet, prophetam dicere: Venit tua lux, tantùm non præsentem esse ostendens eum, qui olim in lege & à sanctis prophetis prænunciatus est, quique in carne postremis seculi temporibus illuxit mortalibus. Vocatque eum qui apparuit, gloriam Domini, Ortus enim est Christus tanquam sol quidam, luce diuina ac intelligentiæ collustrans omnia, & veræ Dei cognitionis splendorem, promptioribus ad fidem amplectẽdam immittens. Estque gloria Dei & Patris. In ipso enim & per ipsum & cum ipso glorificatur. Repræsentat enim tanquã in propria natura eum qui ipsum peperit. Et quatenus nouimus filium, contemplamur etiam per ipsum, & in ipso patris magnificentiam & incompa-

A οὐ νεκρῶν ἀναγαγεῖν. ἀλλὰ τί λέγει ἡ γραφή, ἐγγύς σου τὸ ῥῆμα ἐν τῷ στόματί σου, καὶ ἐν τῇ καρδίᾳ σου, ὅτι ἐὰν εἴπῃς, κύριος Ἰησοῦς, καὶ πιστεύσῃς ἐν τῇ καρδίᾳ σου, ὅτι ὁ Θεὸς αὐτὸν ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν, σωθήσῃ. καρδίᾳ γὰρ πιστεύεται εἰς δικαιοσύνην, στόματι δὲ ὁμολογεῖται εἰς σωτηρίαν. ἐλάβομεν φέρειν παρὰ Θεοῦ τὸ ῥῆμα τῆς πίστεως, ἤτοι τὴν ὁμολογίαν· σωτήριον ὂν χρῆμα, καὶ δικαιοσύνης παρέχειον· δικαιοῖ γὰρ οὕτω τὸν ἀσεβῆ Χριστὸς, ὁ καὶ παλαι βοῶν, ἰδοὺ ἀπήλειψα ὡς νεφέλην τὰς ἀνομίας σου, καὶ ὡς γνόφον τὰς ἁμαρτίας B σου. τοῦτο τὸ ῥῆμα τῆς πίστεως ἐν ἡμῖν * ἔστω διηνεκῶς, καὶ ἐκ τοῦ στόματος ἡμῶν οὐ πεπαύσεται. παραπέμψομεν δὲ αὐτὸ εἰς γλεας γλεαν, δικαιωθήσονται γὰρ οὕτω, καὶ οἱ μεθ' ἡμᾶς. εἰ γὰρ ἀεὶ Χριστὸς, καὶ ἔστι Θεὸς, καὶ κύριος, καὶ καλήσει πώποτε ἡ εἰς αὐτὸν πίστεως εἰ ὁμολογία, παρέξει τοῖς ἐπεγνωκόσι τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ. *Hamfr. ἔστω.*

Φωτίζου, φωτίζου Ἱερουσαλήμ, ἥκει γὰρ σου τὸ φῶς, καὶ ἡ δόξα κυρίου ἐπὶ σὲ ἀνατέλλει. ἰδοὺ γὰρ σκότος, καὶ γνόφος καλύψει γῆν ἐπ' ἔθνη· ἐπὶ δὲ σὲ φανήσεται κύριος, καὶ ἡ δόξα αὐτοῦ ἐπὶ σὲ ὀφθήσεται· καὶ πορεύσονται βασιλεῖς τῷ φωτί σου, καὶ ἔθνη τῇ λαμπρότητί σου. C

Ὡς δὲ θεῖσης τῆς ἐπαγγελίας τὸ ὅτι σωθήσονται ἐν κυρίῳ ὁ Ἰσραὴλ; ἀνασκιρτᾷ βέλτιον τινὰ πρὸς ἐνθυμίαν ὁ λόγος, ἐν τούτοις ἡμῖν ὁ προφητικὸς, μετοπτικὸς γὰρ μεγάλῳ αὔρων εἰς ὕψος τὸν βοῶν ἐπιφθέγγεται· φωτίζου, φωτίζου, λέγων, ἥκει γάρ σου τὸ φῶς. ἄλλως δὲ ὅπως πρὸς τοὺς ἄλλους τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ ἐπενεμηθέντος παρὰ Θεοῦ τοῦ θείου φωτὸς, δῆλον ὅτι τοῦ ἐν Χριστῷ, τὸ ἥκει σου τὸ φῶς, ὁ προφήτης φησὶ, μετοπτικῶς πρόντα καταδέχεσθαι αὐτοῖς τὸν πάλαι μὲν ἐν νόμου, καὶ προφήταις αἰῶσι προαπηγγελμένον, ὑπολάμψαντα δὲ τοῖς ὑπὸ γῆς ἐν ἐκάστοις τοῦ αἰῶνος χρόνοις μὴ φῶς. δόξαν δὲ κυρίου τὸν ὑπεφαίνοντα φησὶν, αἰέτειλε γὰρ, οἷά τις ἥλιος ὁ Χριστὸς φωτὶ τῷ θείᾳ καὶ νοητῷ πεφωτισμένων τὰ σύμπαντα, καὶ τῆς ἀληθοῦς γνώσεως καθεὶς τοῖς ἀγγέλοις τοῖς ἑτοιμοτέροις εἰς πίστιν, ἔστι δὲ καὶ δόξα τοῦ Θεοῦ, καὶ παῤῥησ. ἐν αὐτῷ γὰρ, καὶ δι' αὐτοῦ, καὶ σὺν αὐτῷ δοξάζεται. ζωγραφεῖ δὲ ὡσανεὶ ἐν ἰδίᾳ φύσει τὸν τεκόντα αὐτὸν, καὶ ἐπεὶ ἐγνώκαμεν τὸν υἱὸν, πεπαιδόμεθα δὲ δι' αὐτοῦ τε, καὶ ἐν αὐτῷ τὴν μεγαλοπρέπειαν τοῦ παῤῥησ. καὶ τὴν ἀπα-

σκτήκει γὰρ, καὶ καταμαραίνει τὰς τῶν δεχομένων αὐτὸν καρδίας. Τοιοῦτόν τι καὶ ὁ ψάλλων φησὶ περί τινος, ἤτοι τῶ τῶν Ἰουδαίων δήμου, σὺν ἔλαβε πόνον, καὶ ἔτεκεν ἀνομίαν. περιωδινήσαντες γὰρ τὸν κατὰ Χριστοῦ φθόνον, ἐκτεπήκασι τὴν κατ' αὐτῶν δυσέβειαν, ἔτεκον ἀνομίαν, μόνον γὰρ οὐχὶ ὃ τοιοῦτον ἐκεῖνο λέγοντες ἀληθεῖ αὖ ψόγῳ τὴν ἐπιχείρησιν. Ἀνῶμεν τὸν δίκαιον, ὅτι δύσχρηστος ἡμῖν ἐστίν. Εὑρήσομεν δὲ καὶ ἐν συλλόγοις αὐτῶν ἐκπεπατημένα λαβόντας βουλήν. Ἔφασκον γὰρ πρὸς τοὺς πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ. Τί ποιοῦμεν ὅτι οὗτος ὁ ἄνθρωπος πολλὰ ποιεῖ σημεῖα; ἐὰν ἀφῶμεν αὐτὸν οὕτως, ἐλεύσονται οἱ Ρωμαῖοι, καὶ ἀροῦσιν ἡμῶν τὸ ἔθνος, καὶ τὸν χῶρον· εἷς δέ τις ἐξ αὐτῶν Καϊάφας, οὗτος τῆς κατὰ Χριστοῦ δυσεβείας γέγονεν εὑρετής· ἔφη γὰρ πάλιν, ὑμεῖς οὐκ οἴδατε οὐδέν, οὐδὲ συμφέρει ἡμῖν, ἵνα εἷς ἄνθρωπος ἀποθάνῃ ὑπὲρ τοῦ λαοῦ, καὶ μὴ ὅλον τὸ ἔθνος ἀπόληται. Ἐφέστατε τοίνυν ἐκ τῶν εἰρημένων ἔνεστιν ἰδεῖν, ὅτι κινήσαντες πόνον, τουτέστι, τὸν κατ' αὐτῶν πόνον περιωδινήσαντες ἐκτεπήκασι τὴν ἀνομίαν. τί οὖν ὁ προφητικὸς ἐν τούτοις ἡμῖν καθεσημάνῃ λόγος; ὠὰ ἀσπίδων ἔρρηξαν, καὶ ὁ μύων τῶν ὠῶν αὐτῶν φαγεῖν, συντείψας ἕρπον εὗρεν. ᾤοντο μὲν γὰρ οἱ Ἰουδαῖοι κατὰ Χριστοῦ ἀφοσιούμενοι εἰς ἄγκιστρον αὐτοῖς ἐκβήσεσθαι πέρας, καὶ εἰς ὄνησιν ἔσεσθαι τοῦ ἔθνους πᾶσι, ἀλλ' ἡμαρτήμενον τοῦ σκοποῦ, καὶ τοιοῦτον συμβέβηκε παθεῖν αὐτοῖς, οἱοπερ τι πάσχουσιν ἐκ πολλῆς ἄγαν ἀσυνεσίας, οἱ τὰ τῶν ἀσπίδων ῥηγνύντες ὠά. συντείψαντες γὰρ οὐδὲν εὑρήσουσιν ἕτερον, πλὴν ὅτι βασιλίσκον ἐν αὐτοῖς. ὄφεως δὲ κύημα τοῦτό γε παλαίτερον, ἕρπον τε πρὸς τοῦτο. σκεύεσιν ἀόρατον Ἰουδαίοις, μᾶλλον δὲ καὶ ὀλέθρου πρόξενον τῷ κατὰ Χριστοῦ βουλήματι τὸ πέρας. ὅπερ γὰρ ὥσπερ ἐκβέβηκεν αὐτοῖς, καὶ ἀποτέξις ὁμολογουμένη, ἣ πρὸς πέρασι ἄδου καταγομένη ὅτι δὲ γέγονεν εἰσάπαν ἀνωφελὴς ἡ κατὰ Χριστοῦ σκαιωρία, δηλοῦσι καὶ δι' ἑτέρου παραδείγματος· ἰσὸν γὰρ, φησὶν, ἀράχνης ὑφαίνουσαν. ὁ μὲν γὰρ ἀράχνης, τουτὶ δὲ φημὶ τὸ σμικρὸν καὶ εὐτελέστατον ζῶον ἐν ταῖς ἀργοτέραις τῶν δωματίων μέρεσιν, ἰσοῖς αἰωρουμένοις, σήμασιν ἰσχνοῖς εὐτέχνως ἐξυφασμένοις, οἱ δὲ οὖν πλείστῳ μόλις ἡμόμενοι πόνῳ τὸ σύμπαν αὐτοῖς ὠφελοῦσιν οὐδέν· ἢ γὰρ ἔσονται πρὸς ἐλιμὸν τῶν πεποιηκότι, ἀλλ' εἰσὶν εὐπάρμητοι πρὸς περιβολὴν, καὶ αὐτῆς τῆς τέχνης ἀμείνους· οὕτω

A appellare. Habet autem hæc locutio aliquid probabilitatis. Tabefacit enim eorũ corda & consumit, facitque quasi emarcescere. Tale quiddam etiam dicit Psaltes de quodam, vel de Iudæorum populo: Concepit laborem, & peperit iniquitatem. Nam cùm antè parturiuissent contra Christum inuidiam, pepererunt impietatem in illum, seu iniquitatem: ita vt propter nefarios ausus meritò illud propheticum dicere coarguantur: Ligemus iustum, quia inutilis nobis est. Inueniemus item in cõuentibus suis, teterrimum illos cepisse
B consilium. Nam de omnium nostrum Seruatore Christo dicebant: Quid facimus, quia hic homo multa edit signa? Si dimittamus eum sic, venient Romani, & tollent nostram gentem ac regionem. Vnus autem ex illis Caiphas, (fuit hic impietatis contra Christum inuentor) rursus dixit: Vos nihil quicquam scitis. nam expedit vobis, vt vnus homo moriatur pro populo, & non tota gens
C pereat. Ex his ergo quæ dicta sunt, clarissimè videre licet, eos, qui enixi sunt laborem, id est, inuidiam contra illum antè parturierunt, iniquitatem peperisse. Quid igitur prophetica oratio nobis hîc significat? Oua aspidum fregerunt, & qui voluerit de ouis eorum comedere, frangens putridum reperit. Putabãt enim Iudæi consilia hæc cõtra Christum, in finẽ sibi auspicatũ cessura, & vtilitati fore omni genti. Sed à scopo errauerunt: atq; id illis vsu venit, quod his accidere solet, qui præ insigni stultitia aspidum oua rumpunt. Nam vbi
D fregerint, nihil inuenient aliud, præterquam regulum: estque hic partus serpentis valdè pernicioſus, & deprauatũ ouum & inane. Itaque non modo non vtilitatem, sed perniciẽ conciliat, horũ contra Christum nefariorũ moliminũ exitus. Nam velut serpẽs illis contigit: & fœtus hic planè in Orci laqueum induxit. quòd autẽ malitiosa hæc contra Christum machinatio illis prorsus fuerit inutilis, statim ostendit, alio exemplo. Telam enim aranex texunt. Araneus enim, hoc, inquam, pusillum & viliſſimũ animal, in vacuis domiciliorum
E partibus telas artificiosè subtilibus staminibus contextas connectit: quę licet summo confectæ sint labore, omnino tamen nihil illis prosunt: nec enim ei qui fabricauit fiet inde amictus, sed illę fectiles ac diuiduæ sunt & ad operimẽtum inutiles etiam ipſis artificibus. Sic,

inquit, Iudæorum inuenta, quæ scilicet contra Christum structa sunt. Dolos enim concinnãtes, & falsam texentes accusationem, putarunt se, vt dixi, morti carnis illum tradentes, & sibi aliquam allaturos commoditatem, & ex suis conatibus opulentum præsidium ac protectionẽ comparaturos. Sed spes illis demum cuncta in nihilum recidit. Nudati sunt enim superna beneuolentia, & protectorẽ, id est, Christũ abiecerunt. Hæc enim protectio ex operibus bonis continget illis, qui hæc facere rectè volunt, tribuente etiã illis hoc Deo. At malorũ operarios non amicient ea, quæ ex ipsis fiunt: sed protectione & operimẽto, maximè diuino destituẽtur.

Nam opera eorũ, opera iniquitatis: & pedes eorum ad malitiã currunt, veloces ad effundendũ sanguinẽ. Cogitationes eorũ, cogitationes de homicidijs. Contritio & miseria in vijs eorũ: & viã pacis non cognouerunt. Non est iudicium in vijs eorum. Semitæ enim eorũ peruersæ, quas transeunt, & nõ cognouerunt pacem. Propterea recessit iudiciũ ab ipsis.

Singula Iudæorum delicta enumerat minutatim: vt quandoquidem à coniunctione Dei sunt eiecti, iusto calculo hoc passi conuincantur. Opera enim iniquitatis, inquit, omnia opera eorum, & summatim in his verbis est vera totius ipsorum vitæ refutatio. Percurrit etiam sic singula errata, cùm pedes dicit ad malitiam currere, & esse veloces ad effundendum sanguinem, ac cogitationes suscepisse de cædibus. Rursus hoc mihi specta, quod, etsi plurima sint delicta, primùm commemoret promptum cædis patrandæ studium. Currere enim huc pedes eorum ait, & celeres ac veloces esse ad capiendum consilia de sanguine & cæde. Affirmat quoque in viis eorum contritionem esse ac miseriam, eosque nescire pacem, seu viam pacis. Nam quæ impiè & plusquàm audacter patrarunt, contritionem & miseriam ipsis, aut ab ipsis aliis conflauerunt. Erant autem vbique rerum alienarum curiosi, & rabulæ ac litium consutores, & morbo contentiosè litigandi laborabant. Cuius etiam causa fuit, prædarum & donorum accipiendorum cupiditas. Hinc & quidem iustissimè: Non

φησὶ, τὰ τῶν Ἰουδαίων ῥήματα, δῆλον ὅτι τὰ κατὰ τοῦ Χριστοῦ· δόλους γὰρ ἀξυφαίνοντες, καὶ ψευδηγορίας συμπλέκοντες, ᾠήθησαν μὲν γὰρ, ὡς ἔφην, θανάτῳ σαρκὸς παραδιδόντες αὐτὸν ἀξιώσειν τῆς ὑποφερούσης αὐτοῖς, καὶ τιὼ ἀπὸ τῶν ἰδίων ὑπερχόντων κατασκευὴν σκέπην, ἀλλ' εἰς οὐδὲν αὐτοῖς ὧν τῶν ἐλπισθέντων ἐξέβη πέρας. γυμνοὶ γὰρ γεγόνασι τῆς ἄνωθεν εὐμενείας, ἀποβεβλήκασί τε τὸν σκεπαστῆ, τουτέστι Χριστόν· οἱ μὲν γὰρ ἐξ ἔργων ἀγαθῶν τοῖς αὐτὰ κατορθοῦσιν ἑκόντες συμβήσεται σκέπη, νέμοντος αὐτοῖς καὶ τοῦτο Θεοῦ τοῖς γε μὴν τῶν φαύλων ἐργάταις εἰς παρεσκευὴν οὐκ ἔσται τὰ ἐξ αὐτῶν, ἀλλ' ἔρημοι σκέπης ἔσονται μᾶλλον τῆς παρὰ Θεοῦ.

Τὰ γὰρ ἔργα αὐτῶν, ἔργα ἀνομίας, οἱ δὲ πόδες αὐτῶν ὅτι πονηρίαν τρέχουσι, ταχινοὶ τοῦ ἐκχέαι αἷμα, καὶ οἱ διαλογισμοὶ αὐτῶν, διαλογισμοὶ ἀπὸ φόνων· συντρίμμα, καὶ ταλαιπωρία ἐν ταῖς ὁδοῖς αὐτῶν, καὶ ὁδὸν εἰρήνης οὐκ οἴδασιν, οὐκ ἔστι κρίσις ἐν ταῖς ὁδοῖς αὐτῶν· αἱ γὰρ τρίβοι αὐτῶν διεστραμμέναι, αἳ διοδεύουσι, καὶ οὐκ οἴδασιν εἰρήνην. Διὰ τοῦτο ἀπέστη ἡ κρίσις ἀπ' αὐτῶν.

Ἑκάστα τῶν Ἰουδαϊκῶν πλημμελημάτων ἀπαριθμεῖται λεπτῶς, ἵν' ἐπειδήπερ ἐκβέβληται τῆς πρὸς αὐτὸν οἰκειότητος ψήφῳ δικαίᾳ τοῦτο παθόντες ἁλίσκωνται. ἔργα γὰρ ἀνομίας φησὶ πάντα τὰ ἔργα αὐτῶν, καὶ συλλήβδην ἐν τούτοις ἅπασι αὐτῶν τῆς ζωῆς ἀληθὴς γέγονεν ἡ κατάῤῥησις· ὑπερέχει δ' καὶ οὕτω τῶν αἰτιάσεων ἕκαστον, ὅταν μὲν πόδας ὅτι πονηρίαν τρέχειν εἰπὼν, καὶ εἰς ταχινοὺς εἰς τὸ ἐκχέαι αἷμα, ἐν λογισμοὺς ἐγκεῖσθαι τοὺς ὅτι φόνους αὐτοῖς. ἄθρει δή μοι πάλιν, ὅτι καίτοι πλείστων ὄντων τῶν πλημμελημάτων, πρῶτος διαμέμνηται τῆς ἑτοιμότητος τῆς εἰς τὸ φονᾶν. τρέχειν γὰρ ἔφη πρὸς τοῦτο τοὺς πόδας αὐτῶν, καὶ ὀξύς, ἤτοι ταχινοὺς εἰς πρὸς γε τὸ δεῖν εἰς δέον θαι διαλογισμοὺς τοὺς ἐφ' αἵματί τε, καὶ φόνοις· συντριμμὸν, καὶ ταλαιπωρίαν, ἐν τοῖς ὁδοῖς αὐτῶν εἶναι διατείνεται, οὐκ εἰδέναι τε τιὼ εἰρήνην, ἤτοι τὴν τῆς εἰρήνης ὁδόν. ἃ γὰρ ἔδρων ἀνοσίως, καὶ πέρα πάντος ἰέντες θράσους συντριβῆς, καὶ ταλαιπωρίας αὐτοῖς, ἤγουν πρὸ αὐτῶν ἑτέροις γέγονε παράδειγμα. ἦσαν δέ που πάντως φιλοπράγμονες, καὶ δικαιάρπαροι, καὶ πολὺ νοσοῦντες τὸ δύστριν καὶ ἡ ζῆτησις φιλοφασις λημμάτων ἔφεσις, καὶ δωροληψίας. ταῦτα καὶ μάλα εἰκότως, οὐκ ἔστι

κείσις, φησὶν, ἐν ταῖς ὁδοῖς αὐτῶν. κείσιν δὲ φησιν ἐντεῦθεν τὴν δικαιοσύνην, ἤτοι τὴν ἐνομοστάτην, καὶ ἀμέμπτως πολιτείαν. ὅτω γὰρ τοῦ φησὶν ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ περὶ τῶν δικαίων Μωσέως ἐντολῶν, κείσιν καὶ δικαιοσύνην ἐν Ιακὼβ σὺ ἐποίησας. ἐκοινῶ δὴ τοῦτο, ἤτοι δικαιοσύνη, οὐκ ἔστιν ἐν ταῖς ὁδοῖς αὐτῶν. διεστραμμέναι γὰρ εἰσὶ, καὶ φεύγουσι τὴν εἰρήνην, ἤτοι πρὸς ἑτέρους εἰρηνικοὶ προθυμούμενοι, ἤγουν εἰρήνην ἐνθάδε φησὶν τὸν κύριον ἡμῶν Ιησοῦν Χριστὸν, ὃν οὐκ ἠθέλησαν εἰδέναι, τὸν τῆς ἀπωλείας ἑαυτοῖς ὀρύττοντες βόθρον. διὰ τοῦτο γὰρ, φησὶν, ἀπέστη ἡ κείσις ἀπ' αὐτῶν, τουτέστι, ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας ἀπεφοίτησεν αὐτῶν ἡ δικαιοσύνη, ἤγουν τὸ εἰδέναι δρᾶν, ἃ τὸν τῆς δικαιοσύνης ἐμποιήσεται στέφανον τοῖς κατορθοῦσιν ἡρημένοις αὐτά. ἔξω γὰρ πάσης εἰσὶν εὐτεχνίας πνευματικῆς Ιουδαῖοι, καὶ οἷόν ἀπέστη τῆς διανοίας αὐτῶν, τὸ καὶ ὅλως εἰδέναι δυνατόν τι τῶν ἀρεσκόντων Θεῷ διαπεραίνειν ὀρθῶς.

Ὑπομεινάντων αὐτῶν φῶς ἐγένετο αὐτοῖς σκότος, μέλλοντες αὐγὴν ἐν ἀωρίᾳ ἐμπεπατήσειν, ψηλαφήσουσιν ὡς τυφλὸς τοῖχον, καὶ ὡς οὐκ ἐν ἀρχῇ ὀφθαλμοῖς ψηλαφήσουσι, καὶ πεσοῦνται ἐν μεσημβρίᾳ, ὡς ἐν μεσονυκτίῳ. ὡς ἀποθνήσκοντες στενάξουσιν, ὡς ἄρκος, καὶ πεισθήσονται ἅμα περιστερᾷ καὶ ἀσπαλάκῃ.

Ἐπάρατον αὐτῶν, καὶ ἐκνομωτάτην ἀποφήνας τὴν ζωὴν. ἔφη γὰρ, τίνα ἔργα αὐτῶν ἔργα ἀνομίας, καὶ ταῦτα λεπτῶς ἀπαριθμησάμενος, τίνα τε ὄντα, καὶ δι' ὅσων ἔρχεσθαι ἔφασκεν εἰπών, αἰσχρῶς ἐπάγει, καὶ πρόσθησι, καὶ τὴν ἐντεῦθεν αὐτοῖς ἐπιτετιμημένην ζημίαν, καὶ τῆς ἀγέπτου φαυλότητος τὴν αἰτίαν ἐκτίσιν, ἤτοι ζυὶς τῆς ἐνούσης αὐτοῖς ἀσεβείας καρπούς. προσδόκων μὲν γὰρ Ιουδαῖοι τὸν πρὸ Χριστοῦ φωτισμόν. ἤκουον προφητῶν ἁγίων ἀναβοώντων ἀναφανδὸν, φωτίζου, φωτίζου Ιερουσαλὴμ, ἥκει γὰρ ὁ φῶς σου, καὶ ἡ δόξα κυρίου ὅτι σὲ ἀνατέταλκε, καὶ τότε ἀνοιχθήσονται ὀφθαλμοὶ τυφλῶν, καὶ τὰ μὲν ἤκουον εἰς τὴν τῶν ἁγίων προφητῶν προαγόρευσιν, οὐκ ἔξω χρηστῆς ἐλπίδος ἦσαν οἱ ζῆλωνες, καὶ γοῦν προστελάλουν ἀλλήλοις ποτὲ τῆς Ιουδαίων συναγωγῆς οἱ προεστηκότες, μὴ ἐκ τῆς Γαλιλαίας ὁ Χριστὸς ἔρχεται, οὐχ ἡ γραφὴ εἶπεν, ὅτι ἐκ σπέρματος Δαβὶδ, καὶ ἀπὸ Βηθλεὲμ τῆς κώμης ὁ Χριστὸς ἔρχεται; καὶ ἡ Σαμαρεῖτις ἐκείνη γυνὴ, ὁμολογήσαν ἐναργῶς αὐτῷ προσλαλοῦσα

A est, inquit, iudicium in viis eorum. Iudicium hîc dicit, iustitiam, siue honestam & æquam & inculpatam degendæ vitæ rationem. Sic enim dicit diuinus Dauid de præceptis Mosaicis: Iudicium & iustitiam in Iacob tu fecisti. Itaque non est rectitudo, seu iustitia in viis eorum: Sunt enim peruersæ, & pacem fugiunt, vel cum aliis pacem colere detrectant: vel pacem hîc vocat, Dominum nostrum Iesum Christum, quem B scire noluerunt, interitus foueam sibimet fodientes. Propterea enim dicit: Abscessit iudicium ab illis, id est, Hac de causa recessit ab illis iustitia, & scientia agendi ea, quæ iustitiæ coronam his acquirunt, qui illa volunt efficere. Omni autem spirituali scientia carent Iudæi, & quodammodo abscessit ab animo eorum, quo pacto ritè quod Deo gratum sit obeant.

C

Cum expectarent lucem, facta sunt eis tenebræ: Præstolantes splendorem, in caligine ambularunt. Palpabunt tanquam cæcus parietem, & tanquam hi qui oculis capti sunt, palpabunt, & cadent in meridie, velut in nocte media; quasi morientes gement, quasi vrsus & quasi columba pariter ambulabunt.

Execrabilem eorum & iniquissimam vitam postquam ostendit: dixit D enim: Opera eorum, opera iniquitatis: & his minutatim ac sigillatim enumeratis, & quænam essent, ac cuiusmodi, postquam exposuit, necessariò infert ac subiungit, & damnum hinc illis inflictum, & intolerandæ vitiositatis retaliationem, ac impietatis ipsorum fructus. Expectabant enim Iudæi illustrationem à Christo, audiebant prophetas sanctos clamantes manifestè: [Illuminare, illuminare Esaiæ. Hierusalem: venit enim lux tua, & E gloria Domini super te orta est.] Et tunc aperientur oculi cæcorum: & quantum ad sanctorum prophetarum prædictionem attinet, non erant bona spe destituti miseri. Siquidem inter se dicebant aliquando Iudaicæ synagogæ præsides? Num ex Galilæa Chris- Ioan. 7. tus venit? Nónne scriptura dicit, ex semine Dauidis, & à Bethleem vico Christum venire? Samaritana quoque illa mulier, cõfessa est manifestè ipsum

Christum

Christum alloquens, aduentus virtutem Dicebat enim: Nouimus quòd Messias venit, qui dicitur Christus. Cùm venerit ille, annunciabit nobis omnia. Expectabant ergo, vt dixi, illustrationem à Christo: sed contigerunt præter spem illis omnia. Non enim veram lucẽ admiserũt, sed cum tenebras vltrò sibi accersitas tanquam in domicilia animorum recepissent, cæci extiterunt, & duces cæcorum, iuxta Seruatoris vocem. Dum igitur lucem illi prestolarentur, id est, sperarent & expectarent, obtigerunt illis tenebræ. Et expectantes splendorem, in caligine versabantur. Idem rursus aliter etiam de eadem re ponit propheta, dictorũ sententiam exponens. Qui enim splendorem expectarunt, in tenebris profundis ambulauerunt. Hoc enim τὴ ἀωρείαν, id est, caliginis nomen significat. Deinde vt cæcitatis, quæ in illis fuit, magnitudinem exprimeret: Palpabunt, inquit, tanquam cæcus ad parietem. Sic enim interdum ambulare consueuerunt, qui oculorum cæcitate laborãt. Et in ipso, inquit, meridie, tanquam media nocte cadent. Meridiem vsitatè, mediam diei partem nominat, quando Solis circulus medium cœlum tenens, radios intensissimi caloris immittit terræ incolis, & velut opulentiore splendoris copia collustrat omnia. μεσόνυκτον, id est, medium noctis, quando profundæ tenebræ omnibus sub cœli complexu offunduntur. In meridie igitur, inquit, id est, in abundantissima luce, diuina scilicet, & quæ mente percipitur, quæ orbem terræ illuminat, beneficio omnium nostrum Seruatoris Christi, cadent ceu cæci, Iudæi quò vadunt nescii. Noluerunt siquidem obedire Christo dicenti: Quamdiu lucem habetis, ambulate in luce, ne vos tenebræ comprehendant. Comprehensi sunt igitur à tenebris, cùm in luce ambulare non sustinerent. Quin & aliud quoque patientur. Gement enim, inquit, quasi morientes, id est, quasi graui & intolerando morbo debilitati. Ac ibunt quasi vrsus simul & columba: non vt duo quidam inter se conuenientes, quorum hic vrsus intelligi possit, ille columba: sed quisq; affectu & animo erit quasi vrsus simul & columba. Nam quoniam dixerat, eos gemere, ostendit pulcherrimè, qualis futurus sit & quantus eorum gemitus.

A Χριστῷ τῆς ἐπιδημίας τὴν δύναμιν. ἔφη γὰρ ἀπ' οἶδαμὲν ὅτι Μεσσίας ἔρχεται ὁ λεγόμενος Χριστός, ὅταν ἔλθῃ ἐκεῖνος, ἀναγγελεῖ ἡμῖν πάντα. σχοῦσαι γὰρ προσδοκίαν μόνην, ὡς ἔφην, τὸν παρὰ Χριστοῦ φωτισμόν, ἀλλ' ἐκβέβηκεν αὐτοῖς εἰς πάντα τοὐναντίον τὰ τῆς ἐλπίδος. οὐ γὰρ προσεδέξαντο τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, αὐτόκλητον δὲ ὥσπερ ταῖς ἑαυτῶν ψυχαῖς εἰσοικισάμενοι σκότον, τυφλοὶ γεγόνασι, καὶ τυφλῶν ὁδηγοί, καὶ τὴν τῶν ὀφθαλμῶν φωτὸς. φῶς οὖν ὑπομενάντων αὐτῶν, τουτέστιν

B ἐλπισάντων, ἤτοι προσδοκησάντων γέγονεν αὐτοῖς σκότος, καὶ μείναντες αὐγμῷ ἐν ἀωρείᾳ περιεπάτησαν. αὐτὸ δὲ πάλιν ἑτέρως, ἤτοι περὶ τῶν αὐτῶν ἠθῶν ὁ προφήτης τῶν εἰρημένων, καταλαλιῶν τὸν νοῦν. οἱ γὰρ αὐγμῷ προσδοκήσαντες, ἐν σκότῳ βαθεῖ περιεπάτησαν. τοῦτο γὰρ τὸ τῆς ἀωρείας ὄνομα δηλοῖ, εἶπε τὴ ἐξημωμένης αὐτοῖς τυφλώσεως ἐμφαίνων τὸ μέγεθος, ψηλαφήσουσιν ὡς τυφλὸς ἔφη τοῖχον. ὅταν γὰρ ἐαλῶ ὅτε περιπατεῖν ἔθος τοῖς τὸ ὄμμα πρόρριζον τὸ πήρωσιν. μεσημβρίας δὲ ὕσης, φησὶν, ὡς ἐν μεσονυκτίῳ πεσοῦνται, καὶ μεσημβρίαν μὲν τὸ μεσάτατον τῆς ἡμέρας ὀνομάζει σεμνύνων, ὅτε καὶ ἀκμαιοτάτῳ ἐπαφίησιν ἀκτῖνα τοῖς ὑπὸ γῆς μεσουρανῶν ὁ ἡλίου κύκλος, ἐν οἷς πλουσιωτέρας αὐγὰς περιαστράπτει τὰ σύμπαντα. μεσονύκτιον δὲ τὸ νυκτὸς τὸ μεσάτατον, ὅτε καὶ βαθὺς ἅπασι τοῖς ὑπ' οὐρανὸν καταχεῖται σκότος. ἐν μεσημβρίᾳ οὖν, φησὶ, τουτέστιν, ἀμφιλαφεστάτου φωτὸς, δηλονότι, καὶ νοητῶς καταυγάζοντος τὰ ὑπ' οὐρανὸν, δηλοῖ δὲ πάντων ἡμῶν τῶν τοῦ Χριστοῦ πεσοῦσθαι καθάπερ

D τυφλοὶ μηδὲ εἰδότες, ὅποι βαδίζουσιν Ἰουδαῖοι, ἃ γὰρ ἠθέλησεν ὑπακούειν λέγοντι τοῦ Χριστοῦ, ἕως τὸ φῶς ἔχετε περιπατεῖτε ἐν τῷ φωτὶ, ἵνα μὴ ἡ σκοτία ὑμᾶς καταλάβῃ. κατελήφθησαν οὖν ὑπὸ τῆς σκοτίας οὐκ ἀναχρώμενοι περιπατεῖν ἐν τῷ φωτὶ, πείσονται δέ τι καὶ ἕτερον, στενάξουσι γὰρ ὡς ἀποθνήσκοντες φησὶ, τουτέστιν, ὡς βαρείᾳ, καὶ ἀφύτῳ νόσῳ κατηγμένοι, παρεσόμενοι δὲ καὶ ὡς ἄρκος ἅμα, καὶ περιστερά, ἐν οὐχ ὡς δύο τινὲς ἀλ-

E λήλοις συμβιβάζοντες, ὧν ὁ μὲν ὡς ἄρκος νοηθείη ἄν, ὁ δὲ ὡς περιστερά, ἀλλ' ἕκαστος αὐτῶν ἐν ἑαυτῷ καὶ τὸ ἔξιν, καὶ κατά γε τὴν ἐποδσιν αὐτοῖς διάνοιαν, ὡς ἄρκος ἅπαρχον ὁμοῦ, καὶ περιστερά, ἀλλ' ἕκαστος αὐτῶν ἐν ἑαυτῷ καὶ τὴν ἕξιν, καὶ κατά γε τὴν ἐποδσιν αὐτοῖς διάνοιαν, ὡς ἄρκος ἅπαρχον ὁμοῦ, καὶ περιστερά. ὅπερ μάλα παῖος ἔσται, καὶ ὅσος ὁ στεναγμὸς αὐτῶν.

φασὶ γὰρ ἄρκους εἰ ἀτεκνωθεῖεν ὑπό του διηρπασμένων αὐταῖς τῶν συμβίων δεινῶς ὀλοφύρεσθαι, καὶ πίμπλασθαι μὲν ἀκρήτου μανίας, ὄρη δὲ καὶ νάπας διεξιέναι, καὶ τοῖς ὑπαντῶσιν ἀχαλινώτως ἐπιπηδᾶν· καὶ τοῦ δι' ἑνὸς τῶν ἁγίων προφητῶν τοιοῦτόν τι σημαίνῃ, λέγων ὁ τῶν ὅλων Θεὸς περὶ τῶν ἐξ αἵματος Ισραὴλ, ὑπαντήσομαι αὐτοῖς ὡς ἄρκος ἀποθυμαίνων, τουτέστιν, ὠμῶς, καὶ ἀγρίως· αἱ δὲ περιστεραὶ ταῖς ἑαυτῶν καλιαῖς ἐνιζάνουσαι διαγογγύζουσι συχνῶς, καὶ οἷόν τινα θρηνῶδη πέμπουσι φωνήν. τοιοῦτοί τινες γεγόνασιν οἱ Ἰουδαῖοι, πεπορθημένης γὰρ αὐτῶν ἁπάσης τῆς χώρας ὁμοῦ τῇ ἁγίᾳ πόλει, φημὶ δὴ τῇ Ἱερουσαλήμ, κατεμπρησθέντος δὲ καὶ αὐτοῦ τοῦ ναοῦ, θηριωδεστέρῳ μὲν ἔοικεν ἀγρίῳ, καὶ τῶν ἡρηκότων αὐτοῖς. θρήνοῦσι γοῦν παθόντα ὡς περιστεραί. γέγραπται γὰρ ὅτι καὶ ἔσονται ὀπίσω τῶν ὀρέων ὡς περιστεραὶ μελετῶσαι, ἢ τάχα που καὶ ἕτερόν τι κρύβδηλον τὸν προφητικὸν ἐν τούτοις οἰκονομεῖσθαι λόγον. παροιστρῶσι γὰρ φησὶν ὡς ἄρκος, καὶ περιστερά, τουτέστι, διαζῶσιν ἐν ἀγελιότητι νοὸς σὺν ἐζημένῃ ἀσυνεσίᾳ, καὶ ἀγελιότητος μὲν ἡ ἄρκος εἰκών, ἤτοι προβόλημα, δικηλίας δὲ καὶ ἀσυνεσίας ἡ περιστερά. εἴρηται γοῦν περὶ τοῦ Ισραὴλ δι' ἑνὸς τῶν ἁγίων προφητῶν, καὶ ὁ Ἐφραὶμ περιστερὰ ἄφρων οὐκ ἔχουσα καρδίαν· εὑρήσομεν δὲ τοὺς Ἰουδαίους ἀγελιοφρόνως ὄντας πινὰς καὶ ἀληθῶς. οὐ γὰρ ἔστιν ἐν αὐτοῖς ἡ παιδὰ Χριστοῦ σύνεσις, καὶ πραότης· ἠρνήσαντο γὰρ αὐτὸν σοφίας ὄντα, καὶ συνέσεως χορηγὸν, ἡμέρους τε καὶ πράους ἀποφαίνοντα τοὺς ἀγαπῶντας αὐτόν. ἔφη γοῦν ὁ προφήτης Ιερεμίας περὶ αὐτῶν, ποτὲ μὲν ὅτι ἐμωράνθη πᾶς ἄνθρωπος ἀπὸ γνώσεως, ποτὲ δὲ πάλιν, οὐ σοφία τις ἐστὶν ἐν αὐτοῖς, ὅτι τὸν λόγον κυρίου ἀπεδοκίμασαν.

Ἀνεμείναμεν κρίσιν, καὶ οὐκ ἔστι σωτηρία, μακρὰν ἀφέστηκεν ἀφ' ἡμῶν· πολλὴ γὰρ ἡμῶν ἡ ἀνομία ἐναντίον σου, καὶ αἱ ἁμαρτίαι ἡμῶν, ἀντέστησαν ἡμῖν· αἱ γὰρ ἀνομίαι ἡμῶν ἐν ἡμῖν, καὶ τὰ ἀδικήματα ἡμῶν ἔγνωμεν, ἠσεβήσαμεν, καὶ ἐψευσάμεθα, καὶ ἀπέστημεν ἀπὸ ὄπισθεν τοῦ Θεοῦ ἡμῶν. ἐλαλήσαμεν ἄδικα, καὶ ἠπειθήσαμεν· ἐκυοῦμεν, καὶ ἐμελετήσαμεν ἀπὸ καρδίας ἡμῶν λόγους ἀδίκους. καὶ ἀπέστημεν ὀπίσω τοῦ κρίσιν, καὶ ἡ δικαιοσύνη μακρὰν ἀφέστηκεν.

A Dicunt enim vrſas ſi orbatæ ſint ſuis catulis à quopiam ſibi ereptis, grauiter lugere, & impotenter agi in rabiem, montes & ſaltus circuire, & in obuios effrenato impetu inſilire. Et quidem tale quiddam vniuerſorum Deus per quendam è ſanctis prophetis ſignificat, dicens, de ſanguine Iſraelitico oriundis: Occurram illis velut vrſa orbata, id eſt, crudeliter & immaniter. Columbæ autem nidis ſuis inſidentes, ſubinde murmurant, & lugubrem quaſi vocem quandam emittunt. Tales facti ſunt Iudæi. B Nam vaſtata eorum tota regione, ſimul cum ſancta ciuitate, Hieruſalem dico, ac ipſo templo concremato, mente ferina ac belluina affecti ſunt in eos qui ſuſtulerunt eam, atque hoc illi accidiſſe lugent, ceu columbæ. Scriptum eſt enim: Et erunt in montibus, ceu columbæ querulantes. Vel aliud quiddam hîc ſignificare videtur ſermo propheticus. Ibunt enim, inquit, ceu vrſus & columba, id eſt, in C mentis immanitate coniuncta cum imprudentia viuent. Vrſa enim immanitatis, at ſimplicitatis & imprudentiæ imago & exemplum eſt columba. Eſt enim dictum de Iſrael apud quendam è ſanctis prophetis: Et erat Ephraim columba amens, non habens cor. Inueniemus autem Iudæos quoſdam eſſe crudeliter ſtultos re vera. Nec enim eſt in illis Chriſtiana illa prudentia & manſuetudo. Negauerunt enim ipſum ſapientiæ & prudentiæ ſubminiſtratorem, quique diligentes ſe reddit mites & manſuetos. Dixit ergo propheta Hieremias de illis, alicubi: [Infatuatus eſt omnis homo, à cognitione.] alibi rurſus: [Non ineſt illis ſapientia, quia ſermonem Domini reprobarunt.]

Expectauimus iudicium, & non eſt ſalus, procul receſſit à nobis. Multa enim eſt iniquitas noſtra in conſpectu tuo, & peccata noſtra reſtiterunt nobis. Iniquitates enim noſtræ in nobis, & iniuſtitias noſtras nouimus. Impiè egimus, & mentiti ſumus, & receſſimus à Deo noſtro, loquuti ſumus iniuſta, & non obediuimus. Parturiuimus, & meditati ſumus de corde noſtro ſermones iniuſtos, & receſſimus à iudicio, & iuſtitia procul receſſit.

Semper veritatis amans est sanctorum prophetarum oratio. Loquitur enim ipsis veritatis, id est, Christi spiritus. Hac de causa, cùm mentionem faciunt reiectionis Iudaicæ gentis, & illati illis supplicii propter impietatem in Christum: opportunè commemorant futuram eorum conuersionem, postremis seculi temporibus, & vocationem in Christo, per fidem. Appositissimè itaque, ne quis mentiri putet veritatem, eos inducit resipiscentes, & persona eorum sumpta, eos tantùm non sistit Deo, dicentes: Expectauimus iudicium, & non est. Iudicium dicunt, iustitiam per Christum videlicet, quam se accepturos sperabant. Sed apud eos non est: quippe qui duri & immorigeri extiterunt. Ideo dicit: Salus procul secessit à nobis. Multa enim nostra iniquitas in conspectu tuo, & peccata nostra in nobis sunt. Cùm enim in totum exciderint ab eo qui iustificat per fidem, ab ea salute quæ ab ipso est procul etiam abfuerunt, cùm non abiecerint peccati inquinamenta, & iniquitatis crimina non deleuerint, sed cùm sordes hinc sibi velut infusas & instillatas habeant. Propterea affatus est eos Christus, dicens: [Amen dico vobis, si non credideritis quia ego sum, in peccatis vestris moriemini.] Itaque quia non crediderunt, in peccatis suis mortui sunt. Et quia multifariam impii fuerunt contra Christum: etiam horum ipsorum confessionem edunt. nam dicunt: Iniustitias nostras nouimus, impiè egimus, & mentiti sumus, ac recessimus à Deo nostro. Impietatem enim commiserunt haud ferendam, mentientes contra maiestatem omnium nostrũ Seruatoris Christi, nec volentes ei obsequi. Confitentur autem porrò: Loquuti sumus iniusta, & non obediuimus. Parturiuimus, & meditati sumus ex corde nostro sermones iniustos. Nam iniusta loquuti sunt contra Christum, nunc eleuãtes eius gloriam, & miracula calumniantes, dixerunt, in Beelzebul principe dæmoniorum eum eiicere dæmonia: nunc parientes è corde suo sermones iniustos, accusarunt eum, Samaritanum, & dæmoniacum, edonem & vinipotorem ausi nominare. Sycophantiis eum proscideruntPilato præside, dicentes: Concitat turbas, & vetat tributa dare Cæsari,

Isaac. 8.

A Αει φιλαλήθης ὑπάρχει τῶν ἁγίων προφητῶν ὁ λόγος. λαλεῖ γὰρ ἐν αὐτοῖς τῆς ἀληθείας τὸ πνεῦμα, τουτέστι Χριστοῦ. Ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας, ἐπειδὴ ποιοῦνται μνήμην τῆς ἀποβολῆς τοῦ τῶν Ἰουδαίων ἔθνους, καὶ τῆς ἐπενεχθείσης αὐτοῖς ὀργῆς διὰ τὴν εἰς Χριστὸν ἀσέβειαν, διαμέμνηνται χρησίμως, καὶ τῆς ἐσομένης ὑπὲρ τοῦτων ἐπιστροφῆς αὐτῶν ἐν ἐσχάτοις τοῦ αἰῶνος χρόνοις, κλήσεώς τε τῆς ἐν Χριστῷ διὰ πίστεως. οἰκονομικώτατα τοίνυν, ἵνα μήτις οἴηται ψευδεπῆ τὴν ἀλήθειαν, αὐτοὺς εἰσκομίζει μεταγνώσοντας, καὶ ὃ αὐτῶν προσωπον ἀναλαβόντας, μετανοοῦντας πρὸς τὸν Θεὸν λέγοντας. ἀπεμείναμεν κρίσιν, καὶ οὐκ ἔστιν, κρίσιν ἣν φασὶ τὴν δικαιοσύνην, τὴν διὰ Χριστοῦ δηλονότι, ἣν λήψεσθαι μὲν προσεδόκων, παρ' αὐτοῖς ἣν οὐκ ἔστι, γενόμενοι σκληροὶ, καὶ ἀπειθεῖς. Διὰ τοῦτο, φησὶν, ὅτι σωτηρία μακρὰν ἀφέστηκεν ἀφ' ἡμῶν. πολλὴ γὰρ ἡμῶν ἡ ἀνομία ἐναντίον σου, καὶ αἱ ἁμαρτίαι ἡμῶν ἐν ἡμῖν. ὅλως γὰρ ἐκπεπτώκασι τοῦ δικαιοῦντος ἐκ πίστεως, μακρὰν γεγόνασι καὶ τῆς παρ' αὐτοῦ σωτηρίας, οὐκ ἀποβαλόντες τῆς ἁμαρτίας τοὺς μολυσμοὺς, οὐκ ἀποτεφάμενοι τῆς ἀνομίας τὰ ἐγκλήματα, ἀλλ' ὡς ἐστιγμένον αὐτοῖς τὸν ἀσεβῆ ἔχοντες ῥύπον. διὰ τοῦτο προσφωνῶν λέγων αὐτοῖς ὁ Χριστὸς, ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι ἐὰν μὴ πιστεύσητε, ὅτι ἐγώ εἰμι, ἐν ταῖς ἁμαρτίαις ὑμῶν ἀποθανεῖσθε. οὐκοῦν ἐπειδὴ οὐ πεπιστεύκασιν, ἐναπέθανον ταῖς ἁμαρτίαις αὐτῶν· ὅτι δὲ πολυτρόπως ἐδυσεβήκασι κατὰ Χριστοῦ, καὶ τούτων αὐτῶν ποιοῦνται τὴν ἐξομολόγησιν. φασὶ γὰρ, ὅτι τὰ ἀδικήματα ἡμῶν ἐγνωμεν, ἠσεβήσαμεν, καὶ ἐψευσάμεθα, καὶ ἀπέστημεν ἀπὸ ὄπισθεν τοῦ Θεοῦ ἡμῶν. ἠσεβήσαμεν γὰρ οὐ φορητῶς καταψευσάμενοι τῆς δόξης τοῦ πάντων ἡμῶν σωτῆρος Χριστοῦ, καὶ ἀποστάντες τοῦ θέλειν καταακολουθεῖν αὐτῷ. προσομολογοῦσι δὲ ὅτι ἐλαλήσαμεν ἄδικα, καὶ ἠπειθήσαμεν, καὶ ὑπομεμνήκαμεν, καὶ ἐμελετήσαμεν ἀπὸ καρδίας ἡμῶν λόγους ἀδίκους. ἄδικα γὰρ λελαλήκασι κατὰ Χριστοῦ, ποτὲ μὲν γὰρ διαστρέφοντες αὐτοῦ τὴν δόξαν, καὶ διαβάλλοντες τὰς θεοσημίας, ἔφασκον, ἐν Βεελζεβοὺλ ἄρχοντι τῶν δαιμονίων ἐκβάλλειν αὐτὸν τὰ δαιμόνια, ποτὲ δὲ καὶ πικτοντες ἀπὸ τῆς ἑαυτῶν καρδίας λόγους ἀδίκους, κατηγόρησαν μὲν αὐτοῦ, Σαμαρείτην καὶ δαιμονῶντα, φάγον τε καὶ οἰνοπότην ὀνομάσαι τολμήσαντες, συνεκφαντήκασι δὲ, καὶ ὅτι Πιλάτου λέγοντες, ὅτι αἰτεῖ τοὺς ὄχλους, καὶ κωλύει φόρους διδόναι Καίσαρι.

B

C

D

E

Comment. in Esaiam.

διὰ τοῦτο φασὶν ὅτι ἀπέστημεν ἀπὸ ὀπίσω τοῦ Θεοῦ ἡμῶν. ἐλαλήσαμεν ἄδικα, καὶ οὐκ ἐπειθήσαμεν· ἐκυήσαμεν, καὶ ἐμελετήσαμεν ἀπὸ καρδίας ἡμῶν λόγους ἀδικίας, καὶ ἀπέστησαν ὀπίσω τοῦ κρίσιν, καὶ ἡ δικαιοσύνη μακρὰν ἀφέστηκε, τουτέστιν, ἐρρίψαμεν κατόπιν τοῦ δικαιοσύνην, καὶ τὴν νῦν τα δεδώκαμεν ἀποτραφέντες αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο μακρὰν ἀφέστηκεν ἀφ' ἡμῶν. αὗται δὴ οὖν μετανοούντων φωναὶ, καὶ ζητούντων ἐλεεῖσθαι παρὰ Χριστοῦ χρῆναι γὰρ σωτήριον τὸ μετανοεῖν, καὶ τὰς τῶν πλημμελημάτων ὁμολογίας ποιεῖσθαι σαφῶς. γέγραπται γὰρ, λέγε σὺ τὰς ἀνομίας σου πρῶτος, ἵνα δικαιωθῇς. ἔφη ὁ θεσπέσιος μελῳδός. εἶτα, ἐξαγορεύσω κατ' ἐμοῦ τοῦ ἀνομίαν μου τῷ κυρίῳ, καὶ σὺ ἀφῆκας τὴν ἀσέβειαν τῆς καρδίας μου.

Ὅτι κατεμαλώθη ἐν ταῖς ὁδοῖς αὐτῶν ἡ ἀλήθεια, καὶ δι' ἀγνοίας οὐκ ἠδυνάσατο ἐλθεῖν, καὶ ἡ ἀλήθεια ἤρται, καὶ μετέστησαν τοῦ διανοεῖσθαι, τοῦ σωφρονεῖν, καὶ εἶδε κύριος, καὶ οὐκ ἤρεσεν αὐτῷ, ὅτι οὐκ ἦν κρίσις. καὶ εἶδε καὶ οὐκ ἦν ἀνὴρ, καὶ κατενόησε, καὶ οὐκ ἦν ὁ ἀντιλήψόμενος, καὶ ἠμύνατο αὐτοῖς τῷ βραχίονι αὐτοῦ, καὶ τῇ ἐλεημοσύνῃ, ᾗ ἐστήρισατο, καὶ ἐνεδύσατο δικαιοσύνην, ὡς θώρακα, καὶ περιέθετο περικεφαλαίαν σωτηρίου ἐπὶ τῆς κεφαλῆς. καὶ περιεβάλετο ἱμάτιον ἐκδικήσεως, καὶ περιέβαλετο, ὡς ἀντικοδώσων ἀνταπόδοσιν, ὀργὴν τοῖς ὑπεναντίοις. καὶ φοβηθήσονται οἱ ἀπὸ δυσμῶν τὸ ὄνομα κυρίου, καὶ οἱ ἀπὸ ἀνατολῶν τὸ ὄνομα τὸ ἔνδοξον. ἥξει γὰρ ὡς ποταμὸς βίαιος ἡ ὀργὴ κυρίου, ἥξει μετὰ θυμοῦ.

Διαμνημονεύσας ὁ προφήτης, ὧν ἐποίησεν ἐν καιρῷ κλήσεως αὐτῶν οἱ ἐξ Ἰσραὴλ, αἰτουμένους παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς τῆς ἁγίας Χριστοῦ σωτηρίας τοῦ χάριν, μεθίστησι πάλιν τοὺς λόγους εἰς ὃ ἑαυτῷ προέκοπτον, καὶ καταγορεύει τῶν ἐξ Ἰσραὴλ, μᾶλλον δὲ συναγωγῆς, ὅτι γεγόνασι πονηροὶ, καὶ ἀποστάται, καὶ τῆς ἀληθείας ἐχθροί· διισχυρίζεται δὲ λόγων, ὅτι κατεμαλώθη ἡ ἀλήθεια ἐν ταῖς ὁδοῖς αὐτῶν, τουτέστι, μονονουχὶ δεδαπάνηται, καὶ εἰσάπαξ ἀπώλετο. οὐ γὰρ ἦν ὅλως ἐν τοῖς ἔργοις αὐτῶν ἀλήθεια, τουτέστι, τῆς ἀληθείας ὁ νόμος, διὰ τοῦτο δι' ἀγνοίας οὐκ ἠδυνάσαντο διελθεῖν, οἱ γὰρ ὅλως διαλιθόντες τὸ εἰδέναι τὸ πολιτεύσασθαι σὺν νόμῳ, καὶ κατά γε τὸ τῇ ἀληθείᾳ δοκοῦν, ἀλήθεια δὲ ὁ νόμος τοῦ Θεοῦ ὀνόμασται πανταχοῦ, πῶς αὖ

A Propterea dicunt: Receſſimus à Deo noſtro, loquuti ſumus iniuſta, & non obediuimus: Parturiuimus, & meditati ſumus ex corde noſtro ſermones iniuſtos, & receſſimus à iudicio, & iuſtitia procul receſſit, id eſt, proiecimus iuſtitiam, & velut terga dedimus, eam auerſati. Idcirco procul receſſit à nobis. Hæ ſunt igitur voces pœnitentiam agentium, & à Chriſto miſericordiam quærentium. Et-
B enim res ſalutaris eſt, reſipiſcere, & delictorum confeſſiones apertè edere. Scriptum eſt enim: [Dic tu iniquitates tuas prior, vt iuſtificeris.] Dixit etiam diuinus Pſaltes: [Dixi, annunciabo contra me iniquitatem meam Domino: Et tu remiſiſti impietatem cordis mei. Pſal. 31.

Quia conſumpta eſt in viis eorum veritas, & rectà venire non poterant. Veritas autem ſublata eſt, & tranſtu-
C *lerunt mentem, ne intelligerent. Et vidit Dominus, & non placuit ei, quia non erat iudicium. Et vidit, & non erat vir, & conſiderauit, & non erat qui defenderet. Et vltus eſt eos brachio ſuo, & miſericordia ſuſtentauit. Et indutus eſt iuſtitia, quaſi lorica, & circundedit galea ſalutis caput, & amictus eſt indumẽto vindictæ, palliogue, tanquã vlturus probrũ aduerſariorum. Et timebũt*
D *hi qui ab Occidente ſunt, nomen Domini, & qui ab Oriente ſunt, nomen glorioſum. Veniet enim tanquam fluuius violentus ira Domini, veniet cũ furore.*

Cùm propheta commemorauerit quæ tempore vocationis ſuæ dicent Iſraelitæ, petentes ab ipſo Deo & Patre gratiam ſalutis per Chriſtum: in perſonam ſuam rurſus orationem tránsfert & accuſat Iſraelitas, imò annuit & comprobat, & eos malos
E & apoſtatas atque veritatis inimicos eſſe confirmat, dicens: Conſumpta eſt veritas in viis eorum, id eſt, tantumnon deleta eſt & funditus periit. Non enim erat vlla in operibus eorum veritas, id eſt, lex veritatis. Idcirco per rectam viam non potuerunt tranſire. qui enim omnino ex legis & veritatis præſcripto vitam inſtituere neſciunt, (veritas autem lex Dei vbique nuncupatur) quomodo

rectà ad decorum transeant? imo quo- A ἦλθον δίχῃ τῶ πρέποντος; ἢ πῶς ἂ καμπύλας, ἢ διεστραμμένας ἐφήκασι τὰς ὁδούς; προσπίπτει δὲ, ἢ λέγων ὅτι ἡ ἀλήθεια ἦρται, ἢ μετέστησαν τὴν δίκαιοσύνην τῶ σώζεσθαι, δηλοῖ δείκνυσιν ὅτι πάντελῶς ἀπεφοίτησεν αὐτῶν ἡ ἀλήθεια, ἢ μετέστησαν ὁλοσχερῶς τῶ δύνασθαί τε σώζεσθαι τὸν τελειωτῶν εἰς σωτηρίαν. τοιῶτα, φησὶν, εἶδε κύριος, ἢ οὐκ ἤρεσεν αὐτῷ. οὐ γὰρ ἦν παρ' αὐτοῖς κρίσις, τουτέστι, δικαιοκρισία, ἢ νόμος. εἶτα τεθέαται, φησὶ, καὶ οὐκ ἦν αὐτῷ ἀνὴρ, κατενόησε ἢ οὐκ ἦν ὁ ἀντιλημψόμενος. ὅπερ γὰρ ἐστὶ φιλοικτίρμων, ὡς Θεὸς εἴωθεν, ἔδειξε, ὅτε, ἢ ὁλοκλήρῳ πόλει ἐγκλήματα, δι' ἕνα, ἢ μόνον εὑρεθέντα δίκαιον ἐν αὐτῇ καὶ γοῦν ἔφη διὰ φωνῆς Ἱερεμίου. περιδράμετε ἐν ταῖς ὁδοῖς Ἱερουσαλὴμ, ἢ ζητήσατε ἐν ταῖς πλατείαις αὐτῆς, καὶ ἴδετε εἰ εὑρήτε ἄνδρα, εἴ ἐστι ποιῶν πίστιν, ἢ ἀγαπῶν ἔλεος, καὶ ἵλεως ἔσομαι αὐτῇ λέγει κύριος, ὑπερέχετο δὲ, ἢ Σοδόμοις τὸ διὰ πυρὸς αἰώνιον κόλασιν, εἰ πέντε δίκαιοι ἦσαν παρ' ἑαυτοῖς, τουτέστιν, ἐν ἑκάστῃ πόλει δίκαιον ἕνα. κατενόησε τοίνυν, φησὶ, καὶ οὐκ ἦν, οὐκ ἦν ὁ ἀντιλημψόμενος. ὁ γὰρ δίκαιος τὸν ἄτιον κατδυνάσας θυμὸν, καὶ ἐρχόμενος εἰς γε τὸ δύνασθαι κατασοφιῶσι Θεὸν, ἀλλαμβάνεται πάντως ἐκείνων, ὑπὲρ ὧν ἂν παρακαλῇ τὰς λιτάς. ἐπεὶ δὲ ἦν τοιοῦτος οὐδεὶς ἠμυνεν αὐτοῖς φησὶ παρ' βραχίονι αὐτοῦ, τουτέστι, τῇ δυνάμει· ἐστηρίσατο δὲ ἐν τῇ ἐλεημοσύνῃ, ὁ γὰρ ὁλόρριζον αἴρει τὸν Ἰσραὴλ, σίσακε ἢ κατάλειμμα φιλάνθρωπος ὢν, ἢ τοῖς ἁγίοις αὐτῶν πατράσιν, ἀψευδὴς τετήρηκε τὴν ὑπόσχεσιν. εἶτα φησὶν ὁ προφήτης, ὅτι θώρακα μὲν ἐνεδύσατο, περιέθετο ἢ περικεφαλαίαν, ἢ ἱμάτιον ἐκδικήσεως, ὡς αἰσχαποδώσων ἀνταπόδοσιν ὀνείδους τοῖς ὑπεναντίοις, μόνον γὰρ οὐχὶ πολεμάρχην ἔφη τινὰ γεγενῆσθαι, κατ' αὐτῶν τῶν ὅλων Θεὸν, πάντευχίαν ἔχοντα, καὶ δι' εἰδότα τὰ τακτικὰ, δείκνυσι ἢ διὰ τούτων τῆς ἐπ' αὐτοῖς ὀργῆς τὴν ἔφοδον· διατεταξατο γὰρ αὐτοῖς ὁ παναλκὴς, προὸς ὃν εἴρηται δικαίως. σὺ φοβερὸς εἶ, ἢ τίς ἀντιστήσεταί σοι ἀπὸ τῆς ὀργῆς σου. ἐπενηνεγμένων δὲ τοῖς Ἰουδαίοις τὴν κολασηρίων, φοβηθήσονται οἱ ἀπὸ δυσμῶν, ἢ ἀνατολῶν τὸ ὄνομα τὸ ἔνδοξον. ἥξει γὰρ ἥξει, φησὶ, ἢ τὴν ἀπειθησάντων ἡ ὀργὴ, καθάπερ τις βιαιότατος ποταμὸς πάντα καταῤῥων, καὶ ἀπροσβλητον ἔχων τὴν ῥαμῆν καὶ φοράν.

Et veniet propter Sion liberator, &c.

Καὶ ἥξει ἕνεκεν Σιὼν ὁ ῥυόμενος, καὶ ἀπὸ

à mortuis reducere. at quid dicit scriptura? Propè est verbum in ore tuo, & in corde tuo, quia si dixeris: Dominus Iesus, & credideris in corde tuo, Deum excitasse illum à mortuis, saluus eris. Corde enim creditur ad iustitiam, ore autem fit confessio ad salutem. Accepimus itaque à Deo verbum fidei siue confessionem; quod quidem salutare est, & iustitiam conciliat. Iustificat enim sic impium Christus, qui & palàm clamitat: Ecce deleui vt nubem iniquitates tuas, & vt caliginem peccata tua. Hoc verbum fidei in nobis erit perpetuò, & de ore nostro non cessabit, sed illud ad posteritatem vsque transmittemus. Sic enim iustificabuntur & posteri. Si enim semper Christus sit & Deus & Dominus: nunquam desinet fidei eius confessio, apud eos qui illius apparitionem agnouerunt.

A οὐκ ἐκ νεκρῶν ἀναγαγεῖν. ἀλλὰ τί λέγει ἡ γραφή, ἐγγύς σου τὸ ῥῆμα ἐν τῷ στόματί σου, καὶ ἐν τῇ καρδίᾳ σου, ὅτι ἐὰν εἴπῃς, κύριος Ἰησοῦς, καὶ πιστεύσῃς ἐν τῇ καρδίᾳ σου, ὅτι ὁ Θεὸς αὐτὸν ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν, σωθήσῃ. καρδίᾳ γὰρ πιστεύεται εἰς δικαιοσύνην, στόματι δὲ ὁμολογεῖται εἰς σωτηρίαν. ἐλάβομεν οὖν παρὰ Θεοῦ τὸ ῥῆμα τῆς πίστεως, ἤτοι τὴν ὁμολογίαν· σωτήριον γὰρ χρῆμα, καὶ δικαιοσύνης προξενον· δικαιοῖ γὰρ οὕτω τὸν ἀσεβῆ Χριστὸς, ὁ καὶ παλαι βοῶν, ἰδοὺ ἀπήλειψα ὡς νεφέλην τὰς ἀνομίας σου, καὶ ὡς γνόφον τὰς ἁμαρτίας σου. τοῦτο τὸ ῥῆμα τῆς πίστεως ἐν ἡμῖν * ἔχω δίκην ἐρῶ, καὶ ἐκ τοῦ στόματος ἡμῶν οὐ πεπαύσεται. παραπέμψομεν δὲ αὐτὸ εἰς γενεὰς γενεῶν, δικαιωθήσονται γὰρ οὕτω, καὶ οἱ μετ' ἡμᾶς. εἰ γὰρ ἀεὶ Χριστὸς, καὶ ἔστι Θεὸς, καὶ κύριος, οὐκ ἀναλήξει ποτὲ ἡ εἰς αὐτὸν πίστεως ἡ ὁμολογία, παρὰ τοῖς ἐπιγνώσι τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ.

B

Humfr. ἔστιν.

CAP. LX. *Illuminare, illuminare Hierusalem: venit enim tua lux, & gloria Domini super te orta est. Ecce enim tenebræ & caligo operiet terram super gentes, Super te autẽ apparebit Dominus, & gloria eius in te videbitur: Et ambulabunt reges in luce tua, & gentes in splendore tuo.*

C

Φωτίζου, φωτίζου Ιερουσαλήμ, ἥκει γάρ σου τὸ φῶς, καὶ ἡ δόξα κυρίου ἐπί σε ἀνατέλλει. ἰδοὺ γὰρ σκότος, καὶ γνόφος καλύψει γῆν ἐπ' ἔθνη· ἐπὶ δέ σε φανήσεται κύριος, καὶ ἡ δόξα αὐτοῦ ἐπὶ σὲ ὀφθήσεται· καὶ πορεύσονται βασιλεῖς τῷ φωτί σου, καὶ ἔθνη τῇ λαμπρότητί σου.

Perinde ac si promissio, de seruando olim Israele, data esset, exultat quodammodo hîc nobis prophetica oratio. Nam tantùm non magno clamore in altum sublato, resonat: Illuminare, inquiens, illuminare: venit enim tua lux. Obserua autem, præ aliis, data Israelitis à Deo diuina luce, per Christum videlicet, prophetam dicere: Venit tua lux, tantùm non præsentem esse ostendens eum, qui olim in lege & à sanctis prophetis prænunciatus est, quique in carne postremis seculi temporibus illuxit mortalibus. Vocatque eum qui apparuit, gloriam Domini, Ortus enim est Christus tanquam sol quidam, luce diuina ac intelligentiæ collustrans omnia, & veræ Dei cognitionis splendorem, promptioribus ad fidem amplectẽdam immittens. Estque gloria Dei & Patris. In ipso enim & per ipsum & cum ipso glorificatur. Repræsentat enim tanquã in propria natura eum qui ipsum peperit. Et quatenus nouimus filium, contemplamur etiam per ipsum, & in ipso patris magnificentiam & incompa-

D

Ὡς δὲ πλήσης τῆς ἐπαγγελίας τὸ ὅτι σωθήσεται κύριος ὁ Ισραήλ; διασαίνει τόπον τινὰ προφητικὸς μεγαλοφωνῶν γὰρ μεγάλῃ αὔρᾳ εἰς ὕψος τὴν βοὴν ἐπιφθέγγεται· φωτίζου, φωτίζου, λέγων, ἥκει γάρ σου τὸ φῶς. ἄγαγε δὲ ὅπως προγεγραμμένων ἄλλων τοῖς ἐξ Ισραὴλ ἐκπεμπόντος παρὰ Θεοῦ θείου φωτὸς, δηλῶν ὅτι τὸ ἐξ Χριστοῦ, τὸ ἥκει σοι τὸ φῶς, ὁ προφήτης φησὶ, μεγαλοφωνῶν πρόπαν καταδήλων αὐτοῖς τὸν πάλαι μὲν ἐξ νόμου, καὶ προφητῶν ἀγίων προαπηγγελμένον, ἐπιλάμψαντα δὲ τοῖς ἐπὶ γῆς ἐν ἐσχάτοις τῶν αἰώνων καιροῖς μετὰ σαρκός. δόξαν δὲ κυρίου τὸν ἐπιφανέντα φησὶν, αἰέπιλε γὰρ, οἷά τις ἥλιος ὁ Χριστὸς φωτὶ τῷ θείῳ καὶ νοητῷ πᾶσι καταπρέπων τὰ σύμπαντα, καὶ τῆς ἀληθοῦς θεογνωσίας καθιεὶς τὴν αὐγὴν τοῖς ἑτοιμοτέροις εἰς πίστιν, ἔστι δὲ καὶ δόξα τοῦ Θεοῦ, καὶ πατρός. ἐν αὐτῷ γὰρ, καὶ δι' αὐτοῦ, καὶ σὺν αὐτῷ δοξάζεται. ζωγραφεῖ δὲ ὡσανεὶ ἐν ἰδίᾳ φύσει τὸν τεκόντα αὐτὸν. καὶ ἐπιὼν ἐγνωκαμὲν τὸν υἱὸν, πεφύκαμεν δὲ δι' αὐτοῦ τε, καὶ ἐν αὐτῷ τὴν μεγαλοπρέπειαν τοῦ πατρός, καὶ τὴν ἀπα-

εμβλητον δόξαν, καὶ τῶν θεοφορητῶν ἀξιωμάτων ὑπερ- A rabilem gloriam, & diuinæ autoritatis
χαροχλώ. καὶ γοῦν ἔφη που Χριστὸς· πάτερ, δόξασόν σου τὸν υἱόν, ἵνα καὶ ὁ υἱός σε δοξάσῃ σε· ὤφθη τοίνυν ἐν ἡμῖν ἡ δόξα τοῦ Θεοῦ καὶ πατρός, εἶτα τῶν ἄλλων ἀπάντων ἐθνῶν ἀποκείνας τὸν Ισραὴλ, ὡς ἐξαιρέτως τετιμημένον παρὰ Θεοῦ, καὶ κληθησόμενα αὐτῷ, πρόσπαγλα, καὶ φησὶν· ἰδοὺ σκότος, καὶ γνόφος καλύψει γῆν· ἐπ' ἔθνη, ὅτι δὲ ἐπιφανήσεται κύριος. καὶ οὐχ ὡς σκότους μέλλοντος καταλαμβάνειν τῶν ἐθνῶν ὑπολαμβάνοντες τὴν B κόσμῳ Χριστοῦ, τὰ τοιάδε φησὶ, καταφωτίζοντι μᾶλλον, καὶ τὸν τῆς ἀγνοίας ἀπάτης ἀποβέλλοντα σκότον. ἀλλαφροῦσι γὰρ πολλάκις περὶ τὴν τῶν χρόνων ἀπόδοσιν οἱ τῶν θείων διερμηνευόμενοι γραφῶν. τετύχηκε δοῦναι, αὐτὶ τοῦ καλύπτει, ὃ, καλύψει. ἀληθὲς γὰρ ὅτι καὶ ὑπολαμπόντος τοῦ Χριστοῦ, καὶ πρό γε τῶν ἄλλων τοῖς ἐξ Ισραὴλ, ἔτι κεκράτητο σκότος τῶν ἐθνῶν ἡ πλη- C θύς, οὔπω μεταπεπτωκυίας ἐπ' αὐτὰ τῆς χάριτος. ἰδοὺ τοίνυν φησὶ κεκάλυπται σκότος, καὶ γνόφος τῆς ἀμαθίας δηλονότι, καὶ πᾶσα τῶν ἐθνῶν ἡ γῆ πᾶσα· ὅτι δὲ ἐπιφανήσεται κύριος, ἐπιλάμψει γάρ, ὡς ἔφην αὐτοῖς, καὶ πρώτοις ὤφθη τε αὐτοῖς ἡ δόξα αὐτοῦ, διὰ τῆς ἐξαιρέτου μεγαλουργίας, καὶ σημείων, καὶ τεράτων. τεθαυματούργηκε γὰρ ὡς Θεὸς πρὸ αὐτοῖς, τὸν μὲν νεκροὺς αἴροντας ἐκ μνημάτων. τὸ δὲ τυφλῶν ὀφθαλμοῖς τὸ φῶς ἐπιεὶς, λεπροὺς ἐκκαθαίρων νεύματι, δαίμονα D ἐπιτιμήσεσι μετ' ἐξουσίας, καὶ ἀπαξαπλῶς οὐδένα τόπον ἀφεὶς, ὃς ἰῶ ἰσχυρὸς εἰς πληροφορίαν, ὅτι Θεὸς ὄντως ἀληθῶς, καὶ Θεοῦ τοῦ κατὰ φύσιν υἱός. πορεύσονται φησὶ βασιλεῖς τῷ φωτὶ σου, καὶ ἔθνη τῇ λαμπρότητί σου. σειρὰ πάλιν ὁ προφήτης τῇ ὑποτεθείσῃ τῶν ἐξ Ισραὴλ, καὶ τῶν ἐθνῶν κλήσιν, ἵν' εἰδῶσιν, ὅτι κἂν ταῖς ἀπειθείαις ἀτιμάσωσιν αὐτοὶ τὸν λυτρωτὴν, καὶ ἀποπηδήσωσι τῆς εἰς αὐτὸν ἀγάπης, ἵνα ὀλέθρῳ τῆς αὐτῶν κεφαλῆς, ἔρημος οὐκ ἔσται προστατῶν, ἁγιωθήσεται μᾶλλον διὰ τῆς πίστεως, E ἔθνητε καὶ βασιλεῖς· τῇ γὰρ λαμπρότητι τῇ δοθείσῃ σοι, φησὶ, τουτέστι, τῷ φωτισμῷ τῷ παρὰ Χριστοῦ, πορεύσονται βασιλεῖς, καὶ ἔθνη. πορεύσονται δὲ ὅποι; εἰς τὸ διὰ πίστεως σωτηρίαν δηλονότι, εἰς εὐκλεᾶ καὶ ἀμέμπτον ζωὴν, εἰς τὸ εἰδέναι, καὶ ὁμολογεῖν, τίς ὁ φύσει καὶ ἀληθῶς ὢν τῶν ὅλων δημιουργὸς καὶ τεχνίτης. προσκυνοῦσι μὲν γὰρ τὴν κτίσιν παρὰ τὸν κτίσαντα, καὶ ξύλοις, καὶ λίθοις ἐμπαθῶς ὡς σέβας. ὅτε δὲ τῷ δεδόσθαι σοι φῶς καὶ- dignitatisque præstantiam. Siquidem Christus alicubi dixit: [Pater, glorifica tuum filium, vt filius tuus glorificet te.] Visa est itaque in nobis gloria Dei & Patris. Deinde segregato ab aliis gentibus omnibus Israele, vt eximiè à Deo in honore ac pretio habito, vtque eius sorte ac hæreditate, porrò addit, & inquit: Ecce tenebræ & caligo operient terram super gentes: super te autem apparebit Dominus. Nec hæc dicit, quasi Christo mundo illucescente, tenebræ per gentes dissipandæ essent: Sunt enim illustratæ potius, & pristini erroris tenebras abiecerunt. At qui diuinam scripturam interpretati sunt, promiscuè reddunt sæpe tempora. Itaque pro Tegit, posuerunt Teget. Verum est enim Christo præ aliis illucente Israelitis, detentam fuisse tenebris gentium multitudinem, nondum translata in ipsas gratia. Ecce igitur, inquit, obtecta est tenebris & caligine, ignorationis scilicet & erroris, vniuersa terra gentium. Super te autem apparebit Dominus: Illuxit enim, vt dixi, illis & quidem primum, & gloria eius visa est, eximia magnitudine operum, signorum, & prodigii. Apud eos namque miracula edidit, vt Deus, partim mortuos à monumentis suscitans: partim cæcorum oculis lumen immittens, leprosos emundans nutu, dæmones increpans cum autoritate, & nullum omnino modũ prætermittens, ad fidem faciendam, persuadendumque se verè Deum esse, & Dei naturalem filium. Et ambulabunt, inquit, reges in luce tua, & gentes in splendore tuo. Adnectit iterum propheta visitationi Israelitarum, gentium vocationem: vt videant, si contemnant ipsi sua inobedientia Redemptorem, & resiliant ab eius dilectione, cum capitis sui interitu, se non fore destitutum cultoribus, sed Gentes potius & reges per fidem adducturum. In splendore enim dato tibi, inquit, id est, in illustratione per Christum, ambulabunt reges & Gentes. At quò ambulabunt? ad salutem videlicet per fidem, ad glorioſam & inculpabilem vitam, ad sciendum & confitendum, quis natura sit ac verè vniuersorum creator & opifex. Adorarunt namque creaturam præ creatore, & lignis ac lapidibus cultum exhibuerũt. Sed postquam, inquit, luce tibi data

Ioan. 17.

tibi data illustrati sunt, etiam ipsi ambulabunt recta & regia via, ad nullum obicem in medio iacentem impingentes, sed vt in clara luce & die, quantumuis noctis ac tenebrarum filii, omnia offendicula prætercurrentes.

A τελαμπρυνθήσομ, καὶ αὐτοὶ, φησὶ, πορεύσονται τὴν ὁδὸν ἀληθείας καὶ βασιλικὴν ὁδὸν, οὐδενὶ προσπταίοντες τῶν ἀφ' ἡμῶν κωλυμάτων, ἀλλ' ὡς ἐν αὐγῇ, καὶ ἡμέρᾳ, κἂν τοι νυκτὸς, καὶ σκότους ὄντες υἱοὶ, πάντα τὰ σκάνδαλα παραπέρχοντες.

Leua in circuitu oculos tuos, & vide congregatos liberos tuos. Ecce venerunt filij tui de longe, & filiæ tuæ super humeros portabuntur. Tunc videbis, & timebis, & stupebus corde, quia transferentur ad te diuitiæ maris, & gentium, populorum, & venient ad te greges camelorum, & operient te cameli Madiam & Gephar. Omnes de Sabba venient, ferentes aurum & thus, ferent & lapidem pretiosum, & salutare Domini annunciabunt. Et omnes oues Cedar congregabuntur ad te, & arietes Nabeoth venient ad te, & afferentur acceptabilia super aram meam, & domus orationis meæ glorificabitur.

Ἆρον κύκλῳ τοὺς ὀφθαλμούς σου, καὶ ἴδε σεσωσμένα τὰ τέκνα σου· ἰδοὺ ἥκασι πάντες οἱ υἱοί σου μακρόθεν, καὶ αἱ θυγατέρες σου ἐπ' ὤμων αἰρήσονται· τότε ὄψῃ, καὶ φοβηθήσῃ, ἐκστήσῃ τῇ διανοίᾳ, ὅτι μεταβαλεῖ εἰς σὲ πλοῦτος θαλάσσης, καὶ ἐθνῶν, καὶ λαῶν, καὶ ἥξουσί σοι ἀγέλαι καμήλων, καὶ καλύψουσί σε κάμηλοι Μαδιὰμ, καὶ Γεφάρ· πάντες ἐκ Σαβᾶ ἥξουσι, φέροντες χρυσίον καὶ λίβανον, οἴσουσι καὶ λίθον τίμιον, καὶ τὸ σωτήριον κυρίου διαγγελοῦσι· καὶ πάντα τὰ πρόβατα Κηδὰρ συναχθήσονταί σοι, καὶ οἱ κριοὶ Ναβαιὼθ ἥξουσί σοι, καὶ ἀνενεχθήσονται δεκτὰ ὅτι τὸ θυσιαστήριόν μου, καὶ ὁ οἶκος τῆς προσευχῆς μου δοξασθήσεται.

Aptissimè & sapientissime disponitur hæc oratio. Euangelizat enim gentium vocationem, & duorum populorum in Christo vnionem, & legalis vmbræ in spiritualem cultum mutationem. Omnia enim in Christo noua, & vetera præterierunt. Condiditque duos illos populos in vnum nouum hominem, creans pacem, & reconcilians ambos in vno corpore, apud patrem. Horum omnium prædictionem facit, & intelligibilem Hierusalem, id est, Ecclesiam, ab initio ex Iudæis constitutam alloquitur: Primi enim illi crediderunt: Leua in circuitu oculos tuos, & vide congregatos liberos tuos: Ecce enim veniunt omnes filii tui è longinquo, & filiæ tuæ in humeris tollentur. Affatur enim his verbis eos, qui ex omni gente & regione collecti crediderunt, Ecclesiam, inquam, diuina & Euangelica prædicatione orbem terrarum irretiente, & tanquam ad ciuitatem quandam munitissimam, ad fidei gratiam, ad sanctorum cibum inuitante: quemadmodum videlicet & alibi: [Erit enim, inquit, in postremis diebus, speculabilis mons Domini, propositus in verticibus montium, & eleuabitur supra colles, venientque ad illum gentes multæ, ac dicent: Adeste, ascendamus ad montem Domini, & ad domum

Ἀντὶ τοῦ εἰπεῖν· ἐπὶ τῶν ἐσχάτων ἡμερῶν ἐμφανὲς ὄρος κυρίου, ἕτοιμον ὅτι ἐπὶ κορυφὰς τῶν ὀρέων, καὶ μετεωρισθήσεται ὑπεραίρων τοὺς βουνούς, καὶ ἥξουσιν εἰς αὐτὸ ἔθνη πολλὰ, καὶ ἐροῦσι· δεῦτε, ἀναβῶμεν εἰς τὸ ὄρος κυρίου, καὶ εἰς τὸν οἶκον τοῦ

Θεοῦ Ιακώβ, καὶ ἀπαγγελεῖ ἡμῖν τὴν ὁδὸν αὐτοῦ, καὶ A Dei Iacob. Et annunciabit nobis viam
πορευσόμεθα ἐν αὐτῇ, τέκνα δὲ τῆς Ιερουσαλὴμ eius : Et ambulabimus in ea.] Liberi
οὐχὶ μόνοι λέγονται οἱ ἐξ αἵματος Ισραὴλ, autem Hierusalem, non hi soli dicendi
ἀλλὰ γὰρ καὶ ἅπαντες οἱ ἐκ παντὸς ἔθνους, καὶ χώ- sunt, qui ex sanguine Israel oriundi
ρας κεκληκότες διὰ πίστεως εἰς τὸ τῆς ἀληθείας sunt, sed quotquot ex omni gente ac
φῶς. ὡς γὰρ ὁ πανσοφος γράφει Παῦλος, Οὐ πάν- regione vocati sunt per fidem ad veri-
τες οἱ ἐξ Ισραὴλ, οὗτοι Ισραὴλ, οὐδὲ ὅτι εἰσὶ tatis lucem : vt enim sapientissimus
σπέρμα Αβραάμ, πάντες τέκνα, ἀλλ' Ἐν Ἰσαὰκ Paulus scribit : [Non omnes qui ex Rom. 9.
κληθήσεταί σοι σπέρμα· εἴρηται δὲ Israel, hi Israel: nec quia semen Abra-
πρὸς Θεοῦ πρὸς τὸν θεσπέσιον Αβραάμ, ὅτι B ham sunt, omnes liberi : sed liberi pro-
πατέρα πολλῶν ἐθνῶν τέθεικέ σε, οὕτω ὡς ἤδη missionis reputantur in semen. Dictum
πληθύος συναγηθροισμένης ἐξ ἐθνῶν, καὶ προ- enim est, à Deo ad diuinum Abraham:
σκυνούσης Χριστῷ ἄρα, φησὶ, κύκλῳ σοῦ ὀφθαλ- Patrem multarum gentium constitui
μοὺς σου, τουτέστιν, ἅπασαν πρόσβλεψον τὴν οἰκου- te.] Itaque velut multitudine iam con-
μένην, καὶ ἐκ παντὸς μέρους αὐτῆς ὄψῃ πέμποντα gregata ex Gentibus & adorante Chri-
πρὸς σὲ τὰ σὰ τέκνα, ἤξουσι δὲ καὶ μακρὰν stum: Tole, inquit, circumcirca oculos
ὄντες ποτὲ, μακρὰν γὰρ τοπικῶς, ἀλλὰ κατὰ γνώ- tuos, id est, vniuersum orbem perlu-
μην, καὶ διάθεσιν νοῦ. καὶ γοῦν ἔφη τις τῶν ἁγίων stra, & ex omni parte eius, videbis libe-
προφητῶν τοῖς ἀποδραμοῦσι τὴν εἰδέναι τὸν φύσει ros tuos ad te accurrentes, venientque
τε καὶ ἀληθῶς ὄντα Θεόν. μνήσθητε οἱ μακρὰν C etsi procul abfuerint aliquando. Pro-
κυρίου, καὶ Ιερουσαλὴμ ἀναβήτω ὑμῖν τὴν καρδίαν cul, non ratione loci dicitur, sed ad ani-
ὑμῶν. γέγραφε δὲ καὶ ὁ πανσοφος Παῦλος περὶ mum mentisque affectionem pertinet.
Χριστοῦ, ὅτι ἐλθὼν εὐηγγελίσατο εἰρήνην τοῖς Dixit nimirum quidam è sanctis pro-
μακρὰν, καὶ τοῖς ἐγγύς. ἐπιστέλλων δὲ καὶ τοῖς ἐξ ἐθνῶν, phetis de his qui refugerunt à notitia
ἀναμιμνήσκει ὑμᾶς τὰ ἔθνη οἱ λεγόμενοι ἀ- eius qui natura & verè Deus est : [Vos Isaiae 57.
κροβυστία ὑπὸ τῆς λεγομένης ἐν σαρκὶ περιτομῆς qui procul abestis, memores estote
χειροποιήτου, ὅτι ἦτε ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ χωρὶς D Domini, & Hierusalem veniat vobis in
Χριστοῦ ἀπηλλοτριωμένοι τῆς ἐλπίδος τοῦ Ισ- mentem.] Scripsitque de Christo sa-
ραὴλ, καὶ ξένοι τῶν διαθηκῶν τῆς ἐπαγγελίας, ἐλπί- pientissimus Paulus: [Venit & euange-
δα μὴ ἔχοντες, καὶ ἄθεοι ἐν τῷ κόσμῳ, νυνὶ δὲ ἡ- lizauit pacem his qui procul, & illis qui
μεῖς οἱ ποτὲ ὄντες μακρὰν ἐγγὺς ἐγενήθητε ἐν τῷ propè sunt.] Misitque ad gentes Epi-
αἵματι τοῦ Χριστοῦ, οἱ γὰρ ὅλως Θεὸν οὐκ εἰδότες stolam: [Mementote, inquiēs, vos gen- Ephes. 2.
τὸν φύσει τε, καὶ ἀληθῶς μακρὰν εἶναι λέγονται, καὶ tes, qui præputium dicebamini, ab ea
εἰσὶ, κατὰ διάθεσιν τε, καὶ γνώμην, ὡς ἔφην. ἀλλ' quæ circuncisio in carne dicta est, ma-
ἰδοὺ ἥκασι φησὶ, τουτέστιν, οὐκ εἰς μακρὰν, οὐδὲ nufacta, quòd eratis illo in tempore si-
εἰς ἀπάλλησιν ἡ κλῆσις αὐτῶν ἔσται· δραμοῦνται ne Christo, alienati à spe Israel, & ho-
γὰρ ὥσπερ κατὰ πόδας τὴν εὐαγγελικὴν κηρυγμάτων. spites testamentorum promissionis,
ποιήσονται δὲ τὴν ἄφιξιν τὴν πρὸς Θεὸν διὰ πί- D spem non habentes, & sine Deo in
στεως δίχα πόνου παντὸς δυσχερείας τε ἁπάσης, mundo. Nunc autem, vos qui quon-
καὶ ἱδρῶτος ἐξηρημένων. ἐσθ' ὅτε γὰρ ἀρθήσον- dā eratis procul, factis estis propinqui,
ται· πέπλασται γὰρ τὸ σχῆμα τοῦ λόγου, ὡς ἐκ πα- in sanguine Christi.] qui enim omnino
ραδείγματος τῶν καθ' ἡμᾶς· τὰ γοῦν νεογνὰ τῶν natura & verè Deum ignorant, procul
βρεφῶν ἀθλιωθαι φιλεῖ, καὶ τῆς τῶν μητέρων esse dicuntur, & affectione, vt dixi, &
κόλπους, καὶ βραχίονας ἐπθυμαπαύσεως ζητεῖ. γίνε- animo. Sed ecce, inquit, venerunt, id
ται τι τοιοῦτον ὅπερ τῶν καλουμένων ἐκ πλάνης Ελ- est: Nō longè post futura est, nec diffe-
ληνικῆς, ἄρτι γὰρ τῶν μυσταγωγῶν, ἐκλεκταγωγούμενοι μᾶλλον, οὐδὲ τραχεῖαν βύ- retur eorum vocatio, sed statim hanc
θιζε ἰόντες τρίβον, ἀλλ' οὐδὲ προφερῶς ἀγωγῆς prædicationem Euangelicam sequen-
tur, accedentque ad Deum per fidem,
E sine omni labore, & omni difficultate,
& sudore. In humeris enim tollentur.
Nam figuratus est habitus orationis,
velut exemplo à rebus nostris petito.
Solent enim paruuli infantes nutriri, &
in materno gremio ac brachiis volunt
requiescere. Tale quid fit de his qui
vocati sunt ab errore Græco. Deli-
niuntur enim à mystagogis, non duriter
tractantur, nec illico per asperam viam
incedunt: sed velut tenera educatione

lactantur, & paulatim in virum perfectum adolescunt, in mensuram ætatis plenitudinis Christi. Siquidem præcepit sanctis Apostolis, vt baptizarent omnes gentes, in nomen Patris & Filii & Spiritus sancti, docerentque eas seruare quæcunque illis præceperat. Hi autem hoc factitare volentes, methodo & arte docendi vsi, primò nihil onerosum imposuerunt credentibus. Scripserunt enim gentibus. [Visum est Spiritui sancto & nobis, nullum onus vobis imponere, nisi vt abstineatis vos à scortatione, & suffocato, & sanguine.] Scribitque quibusdam optimus Paulus: [Lactis potu vos alui, non esca. Nondum enim poteratis, sed ne nunc quidem potestis.] Perfectorum autem est cibus solidus, eorum inquam, qui propter assuetudinem sensus cordis habent exercitatos, ad diiudicationem boni & mali. Itaque in humeris, inquit, tollentur, filii tui & filiæ tuæ. Tunc videbis & timebis, ac stupebis, pro, admiraberis. Sic enim & diuinus Abbacum: [Domine, inquit, audiui vocem tuam, & timui, consideraui opera tua, & obstupui.] Solemus etiam nos ipsi interdum dicere: Stupui, cùm aliquid præter opinionem à quopiam fieri contigerit. Admiraberis igitur, inquit: Et quæ tandem huius rei causa? Transferentur enim ad te diuitiæ maris, & gentium & populorum. Clarius hîc prædicit, vocandam esse, suo tempore, ad veritatis agnitionem, gentium multitudinem. Sita enim fuit Iudæorum regio ad plagam quæ ad partem australem vergit. Quæ verò spectant ad Septentrionem, & mare, & ciuitates ac regiones ibidem positas, gentium grex sortitus est. Quoniam autem qui à pristino errore discesserant, mutationem in melius fecerunt, vocati ad agnitionem naturalis Dei, per eos qui administrant Euangelium Christi: hinc dicit transferendas ad Ecclesiam maris diuitias. Diuitiæ autem sunt, vt dixi, vrbium & regionum ad mare sitarum, hi qui in illis habitant. Venientque, inquit, ad te, etiam greges camelorum, & tegent te cameli Madiam & Gephar. Sunt enim Madianitæ & Gepharæi, gentes finitimæ Hierusalem, habentes conterminas regiones,

Isa. 19.

1 Cor. 3.

γάλακτοτροφούμενοί τε, καὶ αὐξανόμενοι εἰς τέλειον ἄνδρα, εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ. καὶ γοῦν ἐνετείλατο μὲν τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις βαπτίζειν πάντα τὰ ἔθνη εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, διδάσκειν τε αὐτὰ τηρεῖν πάντα ὅσα αὐτοῖς ἐνετείλατο· οἱ δὲ καὶ τοῦτο δρᾶν ἐθέλοντες φορτικὸν οὐδὲν ἐπέθεσαν ἐν ἀρχαῖς τοῖς πιστεύουσιν δι' τεχνίας χρώμενοι διδασκαλικῆ. γεγράφασι γὰρ τοῖς ἔξ ἐθνῶν, ὅτι ἔδοξε τῷ ἁγίῳ πνεύματι καὶ ἡμῖν, μηδὲν πλέον ἐπιτίθεσθαι ὑμῖν βάρος, πλὴν ἀπέχεσθαι ὑμᾶς πορνείας, καὶ πνικτοῦ, καὶ αἵματος. γράφει δέ τισι καὶ ὁ πεπαρίσιος Παῦλος, ὅτι γάλα ἐπότισα ὑμᾶς, οὐ βρῶμα, οὔπω γὰρ ἠδύνασθε, ἀλλ' οὐδὲ ἔτι νῦν δύνασθε. τελείων δέ ἐστιν ἡ στερεὰ τροφὴ τῶν διὰ τὴν ἕξιν τὰ αἰσθητήρια τῆς καρδίας γεγυμνασμένα ἐχόντων πρὸς διάκρισιν καλοῦ τε καὶ κακοῦ. ὀκνοῦσιν ἐπ' ὤμοις ἀρθήσονται φησὶν οἱ υἱοί σου, καὶ αἱ θυγατέρες σου, τότε ὄψῃ, καὶ φοβηθήσῃ, καὶ ἐκστήσῃ, ἀντὶ τοῦ, θαυμάσῃς· οὕτω γάρ που καὶ ὁ θεσπέσιος Ἀββακοὺμ, κύριε φησὶν εἰσακήκοα τῆς ἀκοῆς σου, καὶ ἐφοβήθην. κατενόησα τὰ ἔργα σου, καὶ ἐξέστην, κατειθίσμεθα δέ πως καὶ ἡμεῖς λοιδοροῦντες τοῦτο λέγειν, ὅταν τι τῶν παραδόξων ἐκ τούτου γενέσθαι συμβῇ. θαυμάσῃς οὖν φησὶ, καὶ ποία τούτου γένηται πρόφασις; μεταβαλεῖ γὰρ εἰς σὲ πλοῦτος θαλάσσης, καὶ ἐθνῶν, καὶ λαῶν, ἐφεξῆς δὲ τούτοις ποιεῖται τὸν προαγορεύσιν, τὸ ὅτι κεκλήσεται κατὰ χειρὸς εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας τῶν ἐθνῶν τὸ πλῆθος. ἡ μὲν γὰρ ἐν τοῖς νοτιωτέροις κλίμασι τῶν Ἰουδαίων ἦν χώρα, τὰ γε μὴν πρὸς ἄρκτον, καὶ θάλασσαν, καὶ τὰς ἐπ' αὐτῇ κειμένας χώρας αἱ τῶν ἐθνῶν ἀγέλαι διεμοιράσαντο· ὅπῃ δὲ τῆς ἀρχαίας ἀπάτης ἀποστάντες τὸν εἰς τὰ ἀμείνω μεταβολὴν ἐπήκαν κεκλημένα πρὸς ἐπίγνωσιν τοῦ κατὰ φύσιν ὄντος Θεοῦ διὰ τῶν ἱερουργούντων τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ. τοιγαροῦν φησὶ μεταβαλεῖ εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῆς θαλάσσης τὸν πλοῦτον, πλοῦτος δὲ, ὡς ἔφην, τῶν πρὸς θαλάσσης κειμένων πόλεων, καὶ χωρῶν οἱ κατοικοῦντες ἐν αὐταῖς. ἥξουσι δέσοι, φησὶ, καὶ ἀγέλαι καμήλων, καὶ καλύψουσί σε κάμηλοι Μαδιὰμ, καὶ Γεφάρ. ἔθνη μὲν γὰρ πλησίοικα τῆς Ἱερουσαλὴμ, καὶ τοῖς ὁμορεῖν ἔχοντα, Μαδιηναῖοί τε, καὶ οἱ ἐκ Γεφάρ,

ἦσαν γὰρ βδελυγμοὶ, καὶ ἀκρόβυστοι, καὶ εἰδωλο- A
λάτραι, ἀλλ' ὅτι κεκλήσονται καὶ αὐτοὶ, καὶ καρπο-
φορήσουσι τῷ Θεῷ ἀφαδείκνυσιν ἐν τούτοις. Ἦ-
σαν μὲν γὰρ ἐμβάται καμήλων, καὶ ἐκ τῆς ζῳῶ
ἀφορμὰς ἀπὸ γε τῶν μάχαδαι, καὶ κτηνοτρο-
φὴν ἐπεζήτουν· ἦσαν δὲ ὅτι μάλιστα τοῖς ἐξ Ισ-
ραὴλ, ἀλλ' οἱ ποτὲ πλανώμενοι βέβηλοί τε, καὶ
ἄμικτοι τοῖς ἡγιασμένοις ἤξουσι, φησὶν, ὃ καθ'
ἕνα μᾶλλον, ἀγχίνοον δὲ ὡσαύτως, καὶ κτῆ πλη-
θύν, ἢ καμήλοις ἐποχούμενοι, ἤγουν ἅπαξ ἔχου-
σι προσαγαγόντες, καὶ ἐκ χειρὸς ἡμῶν τες B
Θεὸν, ἤξουσι δὲ πάντες ἐκ Σαβᾶ φέροντες
χρυσίον, καὶ λίβανον, οἴσουσι καὶ λίθον τίμιον,
ἐκ σωτήριον, κυρίου διαγγελιοῦσι. χώρα πά-
λιν ἐστὶν ἡ Σαβὰ τῆς Ἀραβίων ἐπέκεινα, καὶ ἀγ-
χοῦ μᾶλλον θαλάσσης ἐρυθρᾶς, ἐξ ἧς ἡ Σαβὰ
ἡ τῶν Αἰθιόπων βασίλισσα ἐν τοῖς Σολομῶντος
χρόνοις ἐπεφοίτησε τῇ Ἱερουσαλήμ. γονιμωτάτη
δὲ ἡ χώρα λιβάνωτός, χρυσός τε, καὶ λίθων τῶν
Ἰνδικῶν. ἤξουσι τοίνυν, φησὶ, καρποφορήσαντες
εἰς δόξαν Θεοῦ, καὶ προσάξοντες λίβανον, καὶ C
χρυσὸν, καὶ λίθους, ἤγουν τὴν ἐξ ἔργων ἀγαθῶν
εὐωδίαν, καὶ φαιδρότητα νοητὴν, καὶ πλοῦτον
πνευματικὸν, διαγγελιοῦσι δὲ καὶ τὸ σωτήριον
τοῦ Θεοῦ. πλῆθοι μὲν γὰρ ὅσοι κέκληνται μὲν ἐξ
ἐθνῶν, σεσοφωμένοι δὲ τὴν καρδίαν, καὶ τῶν ἱε-
ρῶν δογμάτων νοῦν λαβόντες ὑπερήμενα διδασκα-
λικὸν ἐφήκασι τὸ ἀξίωμα, καὶ τὴν παῤ αὐτῶν
ἡμῶν σωτῆρος Χριστοῦ σωτηρίαν τε καὶ χά-
ριν, ἑτέροις διακηρύττοντες τὸν τῆς γενναιότητος
ἀνεδήσαντο στέφανον. ἤξουσι δέ σοι, φησὶ, καὶ τὰ
πρόβατα Κηδὰρ, καὶ οἱ κριοὶ Ναβαιὼθ, καὶ ἀνε- D
βήσονται δεκτὰ ὅτι τὸ θυσιαστήριόν μου. Κη-
δὰρ δὲ, καὶ Ναβαιὼθ χῶραι πάλιν ἕτεραι λιπαραί
τε, καὶ βόσκοιτοι, καὶ πλείστους μὲν ἔχουσαι τοὺς οἰκοι-
κοῦντας αὐτὰς, πλὴν εἰδωλολάτρας, καὶ πε-
πλανημένους, ἀλλὰ καὶ ὅτοι, φησὶ, κριοὶ, καὶ πρό-
βατα προσοίσουσι, καὶ πάντα ἔσται δεκτὰ ὅτι τὸ
θυσιαστήριόν μου, καίτοι κατά γε τὸν Μωσέως νό-
μον οὐκ ἐξὸν ἀλλογενέσι προσάγειν θυσίας τῷ
Θεῷ. οὐδὲ αὖ εἰ προσῆγον δεκτὰς ἐποιήσατό τις E
αὐτάς. ἀλλ' ἰδοὺ προσκέκληκε Θεὸς δεκτὰς εἶναι καὶ
ταύτας τοῖς ἁγίοις θυσιαστηρίοις. ἐν γὰρ Χριστῷ
Ἰησοῦ οὐκ ἔνι δοῦλος, οὐδὲ ἐλεύθερος, βάρβα-
ρος, Σκύθης, Ἕλλην τε, καὶ Ἰουδαῖος, ἀλλὰ πάν-
τα, καὶ ἐν πᾶσι Χριστός. ἓν γὰρ γεγόνασιν οἱ δύο
λαοὶ, κατενεχθέντος αὐτῶν τοῦ μεσοτοιχίου τοῦ φρα-
γμοῦ, καὶ τὸν νόμον τῶν ἐντολῶν ἐν δόγμασι κα-

A Nam abominabiles erant: & incircuncisi, & idololatræ. Sed & eos quoque vocandos esse, & fructum Deo edituros, hisce verbis ostendit. Erant enim sessores camelorum, & victum ex bellis & pecoribus pascendis quærebant: eranteque Israelitis inimicissimi. Sed qui olim, inquit, errabant, & prophani erant, nullumque habebant cum sanctificatis commercium: venient, inquit, non viritim, sed gregatim & turmatim, vel camelis vecti, vel quæ habent adducentes, iis quæ præ manibus sunt colentes Deum. Venientque omnes ex Sabba, ferentes aurum & thus, & ferent lapidem preciosum, ac salutem Domini euangelizabunt. Sabba regio est vltra terram Arabum, & prope mare rubrum: ex qua Sabba Æthiopum regina, temporibus Salomonis, accessit Hierusalem. Fertilissima est regio thure, auro, & lapidibus Indicis. Venient igitur, inquit, fructum parientes in gloriam, & adducentes thus & aurum ac lapides, suo bonorum operum suauem fragrantiam, & splendorem sub intelligentiam cadentem, diuitiasque spirituales. Et euangelizabunt salutem Domini. Complures enim vocati sunt ex gentibus, & corde sapientes, & sacra dogmata mente tenentes, docendi authoritate præditi: & salutem ac gratiam, ab omnium nostrum Seruatore Christo, aliis prædicantes, ingenuitatis corona redimiti sunt. Venient etiam, inquit, oues Cedar, & arietes Nabeoth, & offerentur acceptabilia super aram meam. Cedar & Nabeoth, regiones rursus sunt aliæ, opimæ, & pabulosæ, ac plurimos habent incolas, verum idololatras & errantes. Sed & hi, inquit, arietes & oues adducent, & omnia erunt accepta super aram meam: etiamsi lege Mosaica licitum non fuerit alienigenis, Deo hostias offerre: & si obtulissent, acceptas illas non habebat. Sed ecce iubet Deus illas acceptas esse, in sanctis aris. In Christo enim Iesu non est seruus neque liber, barbarus, Scytha Græcus & Iudæus, sed omnia & in omnibus Christus. Vnum enim facti sunt duo populi, cùm ille interstitium maceriæ deiecerit, & legem mandatorum in dogmatis

aboleuerit. Acceptæ sunt igitur hostiæ corum, qui per fidem in Christo accedunt ad Deum. Et glorioſa effecta est domus orationis Dei. Rursus mihi considera orationis profunditatem. Non enim hostiarum & fumorum domum iam vocari vult Ecclesiam, sicuti nimirum templum Hierosolymitanum: sed precationis potius, id est, cultus spiritualis. Psallit autem alicubi, & ait diuinus Dauid: [Dirigatur oratio mea, sicut incensum in cõspectu tuo, eleuatio manuum mearum, sacrificium vespertinum.] Notandum etiã huius versiculi mentionem fecisse ipsum Seruatorem, cùm Iudæorũ negotiationes reprehendit, & dicit: Scriptum est: [Domus mea, domus orationis vocabitur. Vos autem ipsam facitis speluncam latronum.] Cum igitur domus orationis facta est, tunc quoque glorificata est.

Qui sunt isti qui vt nubes volant, & vt columbæ cum pullis? Me insulæ sustinuerunt, & naues Tharsis in primis, vt adducant liberos tuos è longinquo, & argentum & aurum cum illis, propter nomen Domini sanctum, & propter sanctum Israel, vt sit glorioſus.

Licet iterum hîc videre, Ecclesiæ seu intelligibilis Hierusalem personam introductam, leuantem velut in circuitu oculos, vt iussum est à Deo: deinde admiratur currentium eò multitudinem, & populum per fidem congregatum, innumerabilem. Qui sunt enim, inquit, qui vt nubes volant, & vt columbæ cum pullis? Irretiuntur enim per fidem non modo senes, verum etiam cum illis iuuenes, & cum filiis patres, & cum filiabus matres. Itaque contra omnem ætatem Euangelicæ prædicationis rete expanditur. Et hoc, opinor, est quod in libro Psalmorum scriptum est: [Iuuenes & virgines, senes cum iunioribus laudent nomen Domini.] Volare eos dicit, aut quia vadunt eò non negligenter & remisse, sed tanquam volucres & cursores: aut quòd terreno & humili affectu depoſito, in sublime tendunt quodammodo, & ceu è mari nubes, à tumultuatione & deliciis mundanis, in altum assiliunt, & emergunt, ad supremam festinantes ciuitatem. Admirante igitur Ecclesia ex omni regione per fidem concursum, causam rei aperit, rursus eos captans

Psal. 148.

Ἀργήσουσι. δέκται γάρ μου αἱ πόνων θυσίαι, προσδεκτὸν Θεῷ ἀφ' ἧς πίστεως ἐν Χριστῷ. ἐδοξάσθη γὰρ ὁ οἶκος τῆς προσευχῆς τοῦ Θεοῦ. καὶ μοι πάλιν ἄνωθεν τοῦ λόγου τὸ βάθος, ὑπὲρ θυσιῶν, καὶ καπνῶν, οἶκον ἔτι βούλεται καλεῖσθαι τὴν ἐκκλησίαν, καθάπερ ἀμφὶ τὸν ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις ναόν, οὐχῆς γε μᾶλλον, τουτέστι, λατρείας πνευματικῆς. ψάλλει δέ που καὶ φησὶν ὁ θεσπέσιος Δαβίδ· κατευθυνθήτω ἡ προσευχή μου, ὡς θυμίαμα ἐνώπιόν σου, ἔπαρσις τῶν χειρῶν μου θυσία ἑσπερινή. σημειωτέον δὲ ὅτι τοῦτον τὸν στίχον καὶ αὐτὸς ὁ σωτὴρ διεμνημόνευσέ που τῆς Ἰουδαίων ἐμπορείας ἐλέγχων, καὶ λέγων· γέγραπται ὁ οἶκός μου, οἶκος προσευχῆς κληθήσεται, ὑμεῖς δὲ αὐτὸν ποιεῖτε σπήλαιον λῃστῶν, ὅτε τοίνυν οἶκος γέγονε προσευχῆς, τότε καὶ δεδόξασται.

Τίνες οἵδε ὡς νεφέλαι πέτανται, καὶ ὡς περιστεραὶ σὺν νεοσσοῖς; ἐμὲ νῆσοι ὑπέμειναν, καὶ πλοῖα Θαρσεῖς ἐν πρώτοις, ἀγαγεῖν τὰ τέκνα σου μακρόθεν, καὶ τὸν ἄργυρον, καὶ τὸν χρυσὸν μετ' αὐτῶν ἀφ' ὄνομα κυρίου τὸ ἅγιον, καὶ ἀφ' ὃ τὸν ἅγιον τοῦ Ἰσραὴλ ἔνδοξον εἶναι.

Ἔνεστι πάλιν ἐν τούτοις ἰδεῖν ὅ τῆς ἐκκλησίας πρόσωπον εἰσερχόμενον, ἤτοι τῆς νοητῆς Ἱερουσαλήμ, ἄρτι ὥσπερ ἐν κύκλῳ τοὺς ὀφθαλμοὺς, καθὰ προστέτακται παρὰ Θεοῦ, εἶτα * καταπλαιμιλύπης τὴν ἐπ' αὐτῇ περιχύντων ὁ πλῆθος, καὶ τὴν ἀφὰ πίστεως συναγηγερμένων τὸν ἀριθμὸν πάντος ἐπέκεινα δῆμον. τίνες γὰρ οἵδε πέτανται φησὶν ὡς νεφέλαι, καὶ ὡς περιστεραὶ σὺν νεοττοῖς; ζεύγνυνται γὰρ ἀφὰ πίστεως, οὐ πρεσβύται μόνον, ἀλλὰ γὲ σὺν αὐτοῖς καὶ νέοι, καὶ ὁμοῦ παῖδες πατέρες, καὶ θυγατράσι μητέρες. οὕτω καὶ πάσης ἡλικίας, ὁ τῆς εὐαγγελικῆς κηρυγμάτων ἁπλοῦται λίνον, καὶ τοῦτο οἶμαι ἔστι ὃ ἐν τῇ βίβλῳ ψαλμῷ γεγραμμένον, νεανίσκοι, καὶ παρθένοι, πρεσβύται μετὰ νεωτέρων αἰνεσάτωσαν τὸ ὄνομα κυρίου. πεπᾶσθαι δὲ φησὶν αὐτοὺς, ἤτοι ὅτι βαδίζουσιν ἐπ' αὐτῷ, οὐκ ἀπερισκέπτως τε καὶ παρημελημένως, ἀλλ' οἷ πτηνοὶ, καὶ δρομαῖοι, ἤγουν ὅ γε ὠκεῖς, καὶ θαμαλὲν ἀφέντες φρόνημα μετεωροπολοῦσί πῃ τινὰ, καὶ ὥσπερ ἐκ θαλάττης νεφέλαι, ἐκ θορύβου τε, καὶ τρυφῆς κοσμικῆς, ἄπειροί τε ὕψους, καὶ ἀναπηδῶσι πρὸς τὸν ἄνω σπεύδοντες πόλιν. θαμβαζούσης τοίνυν τῆς ἐκκλησίας τὸ ἐξ ἁπάσης χώρας τὸ ἀφὰ πίστεως συνδρομὴν, τὸν δὲ προστάγματος αὐτῆς ἀπομνημονεῖ πάλιν ὁ Σωτὴρ

Humfr. vertit, admiratur, patérique hîc esse mendum.

νῆσοι αὐτοὺς, καὶ φησὶν. ἐμὲ νῆσοι ὑπεμείναν, καὶ A & irretiens, & inquit: Me insulæ
πλοῖα Θαρσῖς ἀγαγεῖν τὰ τέκνα σου μακρόθεν, sustinuerunt, & naues Tharsis, vt
καὶ τὸν χρυσὸν καὶ τὸν ἄργυρον μετ' αὐτῶν· καὶ νή- adducant liberos tuos è longinquo,
σους ἐνθάδε σημήνας, οὐχὶ δὴ πάντως αὐτὰ τὰ & aurum & argentum cum illis. In-
τῶν νήσων ἐδάφη, οὔτε μὴν αὐτὰ τὰ sulas hîc intelliges, non absolutè in-
τῆς Θαρσῖς πλοῖα, τοὺς οἰκοῦντας δὲ μᾶλλον sularum solum, quippe ineptum hoc,
αὐτὰς, ἤτοι τῶν νήσων τοὺς ἐμβάτας. Θαρσῖς δὲ nec ipsas naues Tharsis, sed potius
ἡ θεία γραφὴ τὰς Ἰνδικὰς ὀνομάζει πολλαχοῦ, habitantes in illis, aut qui insulas
φασὶ δὲ εἶναι καὶ ἐν τῇ Κύπρῳ Θαρσῖς πόλιν ὠνο- conscendunt. Tharsis verò diuina scri-
μασμένην. Οἶκοθεν ἐπειδήπερ αἵ τε νῆσοι φησὶ, ptura sæpe vocat Indicas. Narrant-
καὶ οἱ ἐκ τῆς Ἰνδῶν ἥκοντες χῶρας ἐμὲ ὑπεμεί- que in Cypro Tharsis ciuitatem esse
ναν, τουτέστιν, ὑπέστησάν μου τὸν ἐπενεχθέντα αὐτοῖς B celebrem. Quapropter quia insulæ,
παρ' ἐμοῦ ζυγὸν, διὰ τοῦτο συρρεῖ πάντοθεν ἡ inquit, & qui ex Indorum regione
τῶν πιστευόντων πληθύς. ἥκουσι γὰρ, ἐξ αὐτῆς veniunt, me sustinuerunt, id est, im-
τῆς βαρβάρου γῆς ἄνδρες οὐκ ὀλίγοι Χριστοῦ positum sibi à me iugum subierunt:
φορεῖν ὀνόμα, καὶ καρποφορεῖν εἰς δόξαν idcirco vndecunque confluit multitu-
αὐτοῦ πᾶσαν ἣν αὐτοῖς ἡ χώρα δύναται φέρειν. do credentium. Veniunt enim & ex
Φορεῖν δ' εἶναι χρυσοῦ, καὶ ἀργύρου φασὶν αὐ- ipsa barbara terra, viri non pauci,
τῷ, προσκομίζουσι δὲ οὐ κατὰ γε τὸ πρωτικὸς Christi nomen gerentes, & fructifi-
ἔθος ἀψύχοις τισὶν εἰδώλοις, καὶ δαιμονίων ἀγέλαις, cantes in eius gloriam, quæcunque
ἀλλ' ἐπειδήπερ ἅγιον ἦν παρ' αὐτοῖς τὸ ὄνομα regio ferre potest illorum. Auri autem
κυρίου, ἔνδοξος δὲ ὁ ἅγιος τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ οὐχ ἕτε- & argenti fertilem ipsam esse dicunt.
ρος μὲν ὁ κύριος, ἕτερος δ' πάλιν ὁ ἅγιος τοῦ Offerunt verò non more institutoque
Ἰσραὴλ, ἀλλ' εἷς καὶ ὁ αὐτὸς ὑπάρχων κύριός veteri, inanimis quibusdam idolis, &
τε, καὶ ἅγιος, καὶ δεδοξασμένος. ἰστέον δ' ὅτι νῆσοι daemoniorum gregibus: sed quia san-
καλοῦνται, καὶ πόλεις αἱ κύκλῳ, πολλὴν ἔχουσαν C ctum habebant apud eos nomen Do-
καὶ ἀοίκητον ἐρημίαν. εἰ δὲ λέγοιντο ἐξ αὐτοῦ ὑπο- mini, & glorioſus Sanctus Israel. Sed
μεῖναι τὸν κύριον, τουτέστιν, αὐτῷ δουλεῦσαι, συ- non est alius Dominus, alius rursum
νήσεις, ὅτι καὶ οἱ τὰς ἀβάτους, καὶ ἐξωσμένας ἐρη- Sanctus Israel, sed vnus & idem exi-
μίας πολλῇ κατοικοῦντες χώρας, καὶ πόλεις ἕξουσι stit Dominus, & sanctus, & glorifica-
διὰ πίστεως, καὶ καρποφορήσουσι τῷ Χριστῷ χρυ- D tus. Sciendum est autem, insulas vo-
σὸν, καὶ ἄργυρον, καὶ οὐχὶ δή που πάντως τὴν ὕλην, cari etiam ciuitates quæ per circuitum
ἀλλ' οἷα ἐν ἡμῖν λαμπρὰ, καὶ λαμπρὰ, καὶ τοῦ sunt, vastæ & vagæ magna ex parte &
παντὸς ἄξια λόγου, πίστιν δηλονότι, καὶ τὸν ἐξ non habitatæ. Quòd si dicantur illæ
ἁπάσης ἀρετῆς φαιδρότητα· ξένια γὰρ ταῦτα quoque sustinere Dominum, id est, ei
Θεῷ, καὶ πνευματικῆς λατρείας ἀναθήματα seruire: intelliges eos qui inaccessas,
λαμπρὰ, καὶ θαυμαστὰ. γέγραπται δὲ καὶ & magna solitudine horridas regiones
ἐν βίβλῳ ψαλμῶν περὶ τοῦ παντὸς ἡμῶν σωτῆ- & vrbes inhabitant, venturos per fi-
ρος Χριστοῦ ὅτι βασιλεῖς Θαρσῖς, καὶ νῆσοι δῶρα D dem & fructificaturos Christo aurum
προσάξουσι, βασιλεῖς Ἀράβων, καὶ Σαββᾶ & argentum, & non simpliciter illam
δῶρα προσοίσουσι. καὶ προσκυνήσουσιν αὐτῷ E materiam, sed veluti quæ in nobis
πάντες οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς. πάντα τὰ ἔθνη δου- sunt preciosa & illustria, & magni
λεύσουσιν αὐτῷ. facienda, fidem scilicet, omnium-
que virtutum splendorem. Hæc enim
sunt Deo xenia, hæc spiritualis cultus
anathemata, & donaria illustria &
admiranda. Scriptum est etiam in li-
bro Psalmorum de omnium nostrum
Seruatore Christo: Reges Tharsis &
insulæ dona adducent: Reges Ara-
bum, & Sabba dona afferent: Et ado-
rabunt eum omnes reges terræ, omnes
reges seruient ei.

Καὶ οἰκοδομήσουσιν ἀλλογενεῖς τὰ τείχη σου, καὶ οἱ βασιλεῖς αὐτῶν παραστήσονταί σοι.

Εξαίσιον καὶ τοῦτο, καὶ θεοπρεποῦς δυνάμεως ἀποτέλεσμα. τεῖχη μὲν γὰρ καὶ περίβολοι φρουροῦντες τῆς ἐκκλησίας τὰ τέκνα, νοηθεῖεν ἂν πίστις

Et ædificabunt alienigenæ muros tuos, & reges eorum assistent tibi.

Eximiũ quoq; hoc, & diuinę potẽtiæ est facinus. Muri enim & munimenta quæ Ecclesiæ liberos seruant, intelligi

possunt, fides recta & irreprehensibilis, & operum splendor, omni virtutũ pulchritudine decoratus. Præceptores autem cognitionis dogmaticę & moralis, adeóq; doctores diuinorũ præconiorũ, esse possunt, ministri omnes quicũque diuino calculo ad hoc vocantur. Et primitiæ quidẽ huius sacræ prædicationis extiterunt nobis diuini discipuli, & cõplures post illos, qui in sermone prædicando sequuti sunt eorũ vestigia, non solùm ex Iudæis, sed & ex Græcorum ordinibus, qui secundi instructi sapientia, & dicendi facultate præditi, optimi institutores euaserunt, firmum sermonem fidei ædificãtes elegãter in animis initiatorum, & inserentes in illis bene viuendi admirabilem conscientiam. Alienigenæ igitur fuerunt, quia non erant ex sanguine Israel, quod ad carnẽ attinet: architecti tamen sapientes, vt diuinus Paulus loquitur, quique rectè norant in nobis Christum fundare, per fidem videlicet, & rerum bonarum institutionem. Hoc, opinor, est: Ædificabunt alienigenæ muros tuos, & reges eorum assistent tibi. Quorum reges? nimirum alienigenarũ. Et reges hîc dicit, vel principes & duces populorum, qui assistunt Ecclesię Christi, satellitio munientes velut eam, & liberos eius tanquam scuto protegentes, ac omnẽ hostium impetum propellentes, tam qui aspectabiles sunt quàm qui inaspectabiles: aut certè, summis ornatos honoribus, & regium sceptrum habentes, qui etiam Ecclesiæ assistunt. Assistentia hoc in loco significat obedientiam. Cedunt enim diuinis & sacrosanctis vaticiniis, atque prædicationem Ecclesiæ summo in pretio habent.

A ὀρθὴ, καὶ ἀμώμητος, ἔργων τε φαιδρότης ἐξ ἁπάσης ἀρετῆς συλλέγουσα κάλλος, γνώσεως δὲ δογματικῆς, καὶ ἠθικῆς εἶεν αὐ εἰσηγηταὶ, καὶ διδάσκαλοι τῶν θείων κηρυγμάτων ἱεροφυρεῖς πάντες ὅσοι ψήφῳ θείᾳ καλοῦνται πρὸς τοῦτο. καὶ ἀπαρχὴ μὲν τούτων τῶν ἱερῶν κηρυγμάτων γεγόνασιν ἡμῖν οἱ θεσπέσιοι μαθηταὶ, πλῆθος δ' μετ' ἐκείνους, οἱ τὸν παρ' αὐτῶν ἐχκλαπέντων τοὺς λόγον, οὐκ ἐκ μόνων Ἰουδαίων, ἀλλὰ καὶ ἐκ Ἑλλήνων Ἑλληνικῶν, οἱ καὶ τῆς ἐν κόσμῳ σοφίας ἐπὶ καλῷ γεγονότες, καὶ εὐγλωττίαν εἰδότες ἄριστοι γεγόναsι παιδευταὶ τὸν μὲν ἀκλινῆ τῆς πίστεως λόγον οἰκοδομοῦντες ἀρίστως ἐν ταῖς τῶν μυσταγωγουμένων ψυχαῖς, ἐνιέντες δ' αὐτοῖς πολιτείας τ' ἀξιάγαστον σεμνείδησιν. Σύκοιν ἀλλοφύλις μὲν, ὅτι μὴ ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ καὶ Σάρκα, πλὴν ἀρχιτέκτονες σοφοὶ, καὶ τὸν θεσπέσιον Παῦλον, καὶ εὖ εἰδότες θεμελιοῦν ἐν ἡμῖν τὸν Χριστὸν, δηλ. πίστεως δὲ δηλονότι καὶ εἰσηγήσεως ἀγαθῶν. τοῦτο οἶμαι ἔστι, οἰκοδομήσουσιν ἀλλόφυλις τὰ τείχη σου, καὶ οἱ βασιλεῖς αὐτῶν παραστήσονταί σοι. τίνων δὲ οἱ βασιλεῖς; ἤ δηλονότι τῶν ἀλλοφύλων· βασιλεῖς γὰρ φησὶν ἐν τούτοις, ἤ τοὺς ἄρχοντας καὶ ἡγεμονεύοντας λαῶν, οἳ προέχηται τῆς ἐκκλησίας Χριστοῦ, ὁρμοφορούντες ὡσανεὶ αὐτὴν, καὶ σῶα φυλάττοντες τοῖς αὐτῆς τέκνοις, καὶ ἀποσοβοῦντες πᾶσαν ἔφοδον ἐχθρῶν ὁρατῶν τε, καὶ ἀοράτων, ἤ καὶ ἀληθῶς τοὺς τῆς αὐγουστάτου ἡμῶν ἐστεφανωμένους, καὶ θ' τῆς βασιλείας ἔχοντας σκῆπτρον, οἳ καὶ προέχονται τῆ ἐκκλησίᾳ· ἡδὲ παράστασις ἐν τούτοις σημαίνει τὴν ὑποταγήν. εἴκουσι γὰρ τοῖς θείοις, καὶ ἱεροῖς θεσπίσμασι, καὶ θ' τῆς ἐκκλησίας κήρυγμα πάντως ἀξιοῦσι λόγου.

B

C

D

Et enim propter iram percussi te, & propter misericordiam dilexi te. Et aperientur portæ tuæ semper, die & nocte, & nõ claudentur, vt introducant ad te potentiam gentiũ, & reges adducentur. Gentes enim & reges qui non seruient tibi, peribunt, & gentes vastabuntur.

E

Quoniam enim, inquit, deprehẽsa es, quam plurimis & intolerabilibus implicata vitiis, parem pœnã sustinuisti. Erat enim necesse, vt cum talis sis, irã hanc & supplicium sustineres, Quoniam autem tibi rursus misericordia impartienda erat, vtpote à bono & misericorde Domino ac Deo, impartita est, & expellam omnem iram. Quid igitur futurum

Διὰ γὰρ ὀργὴν ἐπάταξά σε, καὶ δι' ἔλεον ἠγάπησά σε, καὶ ἀνοιχθήσονται αἱ πύλαι σου διὰ παντὸς, ἡμέρας, καὶ νυκτὸς, καὶ οὐ συγκλεισθήσονται εἰσαγαγεῖν πρὸς σὲ δύναμιν ἐθνῶν, καὶ βασιλεῖς ἀγομένους. τὰ γὰρ ἔθνη, καὶ οἱ βασιλεῖς, οἵτινες οὐ δουλεύσουσί σοι ἀπολοῦνται, καὶ τὰ ἔθνη ἐρημωθήσονται.

Ἐπειδὴ γὰρ, φησὶ, πλείστοις τε ὅσοις καὶ ἀφορήτοις πλημμελήμασιν ὑπέρεις ἔνοχος τὸ ἰσόρροπον ἐπωμεμύηκας δίκῃ. ἐπεὶ γὰρ ἀνάγκη σοι αὐτῷ οὕτω μεῖναι τὰ ἐξ ὀργῆς. ὅπως δὲ σοι πάλιν ἐχέλεως ὡς ἐξ ἀγαθοῦ τε, καὶ φιλοικτίρμονος κυρίου καὶ Θεοῦ δοθῇ τὸν ἔλεον, δέδοται, καὶ διώξω σε ἐξ ὀργῆς. τί οὖν ὑπάρξει, τί δὴ

δοθήσεται πᾶσαν μάχαιραν τῶν σκυθρωπῶν; αἱ πύλαι σου ἀνοιγήσονται, φησὶν, αἱ πύλαι σου διὰ παντὸς, ἡμέρας καὶ νυκτὸς, καὶ οὐ συγκλεισθήσονται. ἔοικεν οὖν τούτοις εἰρήνην αὐτοῖς ὑπισχνεῖσθαι, καὶ πολὺ σύστημα δίαιταν. αἱ μὲν γὰρ ἐκ φοβερᾶς πολεμίων ἐμβολῆς οὖσαι πόλεις, οὐκ ἀεὶ ταῖς πύλαις ἀναπεπταμέναις ἔχουσιν, ἀλλ' ὡς ἂν καιρῷ καὶ χρείᾳ, καὶ ὀλίγῃ ἡμέρᾳ μόλις, καὶ οὐ δίχα δέους· αἱ δὲ εἰσαπαξ ἀπηλλαγμέναι τῆς προσδοκωμένης τοιαύτης ὑποψίας ἀμερίμνοις ἀνοίγουσιν αὐταῖς τοῖς εἰσαλλομένοις, καὶ εἰ ἐν νυκτὶ τῶν δρώντων τινές. εἰ τοίνυν εἰρήνην αὐτοῖς ἐπαγγέλλεται Θεὸς, καὶ πλάτος ἡμερείας, ἥξειν ἀδιαλείπτως ἔσεσθαι τοῖς πρὸς αὐτὸν ἰοῦσιν ἡ σπουδή, καὶ οἷον διηνεκὴς ἡ εἴσοδος, ἑλκομένων τρόπον τινὰ διὰ τῆς πίστεως εἰς ἐπίγνωσιν τοῦ Χριστοῦ, ὥστε δοκεῖν ἀνεῳγέναι ταῖς πύλαις, καὶ κλῃδὸν οὐκ εἶναί τινα, καθ' ὃν αὐταῖς κλείεσθαι πρέπει, καὶ οὐχὶ μόνοις τοῖς ἐν ὑφέσει βίου, καὶ ὑπὸ ζυγὰ βασιλείας, ἀλλὰ γὰρ καὶ αὐτοῖς τοῖς ὅσῳ πόντων ἔχουσι κράτος. ἔξεστι δὲ ἀφ' αὐτῶν πραγμάτων ἰδεῖν τῆς προφητείας τὴν δύναμιν κρατοῦσαν εἰς δόξαν. δέχεται γὰρ ἡ ἐκκλησία πάντα καιρὸν τοῖς πιστεύειν ἐθέλουσιν, οὐκλείει δὲ ὅλως οὐδενὶ τὴν εἰς τοῦτο σπουδήν· ἔξεστι δὲ τοῖς ἐθέλουσι πᾶσι παρόντος οὐδενός, καθ' ὃν αὐβάλωνται καιρὸν, πρὸς τὸ τῆς ἀληθοῦς γνωρίσεως ἄγεσθαι φῶς· ἀλλ' ἡ ἀπάντων ὁ Θεὸς καὶ πατὴρ εἰς ἐπίγνωσιν τοῦ υἱοῦ, δι' οὗ, καὶ ἐν ᾧ, καὶ μεθ' οὗ δοξάζεται. καὶ τοῦτο αὐτὸς ἡμῖν καταμεμήνυκε, λέγων, οὐδεὶς δύναται ἐλθεῖν πρός με, ἐὰν μὴ ὁ πατήρ μου ὁ πέμψας με ἑλκύσῃ αὐτόν· ἐνταῦθα δὲ δύναμιν εἰσαγόμενος, φησὶν, ἵνα μὴ μόνους σὺ νοῇς, ὡς ἔφην, τοὺς ἐν σμικρότητί τε, καὶ ἐν ὑφέσει, ἀλλὰ γὰρ καὶ αὐτοὺς τοὺς ἐν δυνάμει, καὶ δόξῃ τῇ κατὰ τὸν βίον· προσεπάγει δ' ὅτι, καὶ ἔθνη, καὶ οἱ βασιλεῖς, οἵτινες δὲ δουλεύσουσί σοι ἀπολοῦνται, καὶ ἐρημωθήσονται· οἱ γὰρ ἄπιστοι, καὶ ἀμύητοι, καὶ τῆς διὰ Χριστοῦ σωτηρίας ἀμέτοχοι, κἂν εἴτε τινὲς εἶεν τῶν περιφανῶν, εἴτε τῶν ἀσημοτέρων, εἰς πέλαγος ᾅδου, καὶ εἰς παγίδα θανάτου πεσοῦνται, ἀντεμπήξονται γὰρ ταῖς ἑαυτῶν ἁμαρτίαις, καὶ τὰ ἔσχατα ἐκπάτου ὑποδύσονται δίκαιον.

Καὶ ἡ δόξα τοῦ Λιβάνου πρὸς σὲ ἥξει ἐν κυπαρίσσῳ, καὶ πεύκῃ, καὶ κέδρῳ, ἅμα δοξάσαι τὸν τόπον τὸν ἅγιόν μου.

Ὄρος ἐστὶ τῆς Φοινίκης ὁ Λίβανος, κέδροις τε, καὶ κυπαρίσσοις, καὶ πεύκῃ κατάκομον, καὶ αὐτοῖς ἐν τοῖς τοῦ Λιβάνου φυτοῖς. θαυμάζεται δὲ τοῦτο

A est, quid dabitur, postquam res prorsus cessauerint? Aperientur, inquit, portæ tuæ semper, interdiu & noctu, neque claudentur. Videtur his verbis pacem polliceri illis, & tranquillitatem quæ inde prouenit. Nam ciuitates quæ hostium impressionem aliquam fore suspicantur, non semper apertas habent portas, nisi cùm tempus ita fert & necessitas, idque vix interdiu sine metu. At quæ eo timore liberatæ sunt, nec passuras se tale quicquam expectant, illas aperiunt ingredientibus, idque B etiam quidam noctu faciunt. Si igitur pacem illis promittit Deus & amplissimam felicitatem: certè continuus erit aduentantium concursus, & veluti perpetuus ingressus eorum, qui trahuntur quodammodo per fidem ad agnitionem Christi, ita vt patefactæ portæ esse videantur, & nullum tempus esse, quo eas claudi oporteat, non his solùm qui demissæ & humilis fortunæ sunt, & iugo regni parent, sed illis qui in omnes habent imperium. Licet autem ex rebus ipsis prophetiæ huius C virtutem etiamnum videre. Accipit enim Ecclesia omni tempore volentes credere, nemini prorsus occludit huc festinanti: sed liberum ac licitum est volentibus quolibet tempore, nullo impediente, ad lucem veritatis adduci. Adducit autem omnes Deus & Pater, ad agnitionem filii, per quem, & in quo, & cùm quo glorificatur. Atque hoc ipse nobis significauit, di- D cens: [Nemo potest venire ad me, nisi pater meus qui misit me traxerit eum.] Gentium potentiam inducendam dicit, vt ne solos eos intelligas, vt dixi, qui tenui & abiecta conditione sunt, sed eos etiam, qui cum potestate sunt, & gloria in hac vita spectabiles. Adiungit porrò: Gentes & reges qui non seruient tibi, peribunt, & vastabuntur. Infideles enim & à mysteriis alieni, & salutis quæ per Christum est non participes, siue illi sint illustres, E siue obscuri, in profundum inferni, & in mortis laqueum incident. Immorientur enim peccatis suis, & pœnam omnium extremam subibunt.

Ioan.

Et gloria Libani ad te veniet, in cypariſſo & pinu & cedro, vt glorificetur locus ſanctus meus.

Mons est Phœniciæ Libanus, cedris cypariſſis & pinu densus, & ipsis thuris arboribus. Admirationi autem habetur

hac de causa hic mons quem commemorauimus, vt qui maximam ligni vim habeat, abundetque arboribus procerissimis & fragrantissimis. Hæc igitur gloria, inquit, dabitur tibi, intelligibiliter scilicet, & spiritualiter. Nutrit enim Ecclesia Christi plurima & illustria sanctorum capita, tum sublimia virtute, tum odoratissima. Spirant enim suauiter Christum. Adest illis quoque hoc, vt nulli sint carnalis affectus corruptioni obnoxii, ita vt pinus & cedrus non corrumpuntur. Solet autem scriptura diuinitus inspirata, huiusmodi arboribus nonnunquam assimilare Sanctorum multitudinem. Siquidem rursus dixit voce Esaiæ Deus: Et producam aquam in solitudine, & in loco aquis carente flumina: Ponam in terra aquis carente, cedrum, buxum, myrtum, cyparissum & populum. Cum terra enim arida & aquis carente gentes comparat. Non enim fuit apud eas sermo diuinus, qui viuificare posset, & ad pietatis auctus, ac incrementum in cognitione Dei adducere. Sed fuerunt apud illas cedrus & buxus & myrtus & cyparissus ac populus, id est, arbores bene proceræ & mirabiles. Quarum etiam meminit diuinus
Psal. 103. "Psaltes, dicens: [Panis cor hominis
" roborat: saturabuntur ligna campi,
" & cedri Libani quas plantasti.] Nam,
1. Cor. 3. " vt sapientissimus Paulus scribit: [Dei
" agricultura sumus.] Hæc igitur, inquit, gloria Libani dabitur tibi, id est, florebis multis & admirandis sanctorum capitibus refertus. Erit autem hoc, vt decoretur locus sanctus meus. Decus enim Ecclesiarum sunt hi, qui ad virtutum celsitatem ascenderunt, & qui nihil habent in mente terrenum & humile nec quæ carnis sunt sapiunt: sed qui altum petunt, & quæ suprà sunt sapiunt, & velut è terra secedunt, ac in supernis ambulant, in cœlis habentes conuersationem.

Et ibunt ad te timentes filij eorum qui humilem te reddiderunt, & concitaueruut: Vocaberisque ciuitas Domini Sion sancti Israel.

Rerum exitus satis indicat, prophetiæ vim à vero non deuiare. Bacchata enim furiosè in omnium Seruatorem Chri-

A ἕνεκα τῆς αἰτίας ὃ μνημονεύθη ὄρος, ὡς ἀφθονωτάτῳ ἔχον τῷ ὕλῃ, καὶ δένδρεσι τοῖς εὐμηκεστάτοις, καὶ εὐοσμοτάτοις καὶ πλουτοῦσι. οὕτω τοίνυν σοὶ δόξα δοθήσεται, φησὶ νοητῶς δηλονότι, καὶ πνευματικῶς. περὶ γὰρ τὴν ἐκκλησίαν Χριστοῦ πλείστας τε ὅσας, καὶ εὐδοκίμους ἀγίων κεφαλὰς ὑψούς τε ἠρμένας ἐξ ἀρετῆς, καὶ μεγαλουργοῦσας. Χριστὸν γὰρ εὐοσφραίνονται· ἔνεστι δὲ αὐτοῖς καὶ τὸ περὶ κεῖσθαι φθορᾶς τῆς ἐκ φρονήματος σαρκικοῦ, καθάπερ ἀμήχανόν τὸ μὴ σήπεσθαι πεύκην τε καὶ κέδρον. ἔστι δὲ τῇ θεοπνεύστῳ γραφῇ τοῖς τοιούτοις δένδρεσι τὴν φυτὴν ἀφομοιοῦν ἔθος· ὅτε τοὺς τῶν ἁγίων πληθύν, καὶ γεωργῶν ἔφη που πάλιν Θεὸς διὰ φωνῆς Ησαΐου. καὶ ποιήσω ὕδωρ ἐν τῇ ἐρήμῳ, καὶ ἐν τῇ ἀνύδρῳ πλατείαις. θήσω εἰς τοὺς ἀνύδρους γῆν ξύλον κέδρον, καὶ πύξον, καὶ μυρσίνην, καὶ κυπάρισσον, καὶ λεύκην· γῆ μὲν γὰρ ξηρά τε καὶ ἀνύδρῳ παρεικάζεται τὰ ἔθνη· οὐ γὰρ ἦν παρ' αὐτοῖς θεῖος B λόγος ὁ ζωοποιῶν δυνάμενος, καὶ εἰς αὔξησιν ἀναφέρων τοὺς ἐν εὐσεβείᾳ τε, καὶ γνώσει Θεοῦ, ἀλλὰ γεγόνασι παρ' αὐτοῖς κέδρος, καὶ πύξος, καὶ μυρσίνη, καὶ κυπάρισσος, ἡ λεύκη, τουτέστιν, εὐμήκη τε καὶ ἀξιάγαστα φυτὰ, ὧν καὶ ὁ θεσπέσιος μεγαλοδόξως ἐμνημονεύθη λέγων. ἄρτος καρδίαν ἀνθρώπου στηρίζει, χορτασθήσονται τὰ ξύλα τοῦ πεδίου, καὶ αἱ κέδροι τοῦ Λιβάνου, ἃς ἐφύτευσας. ὡς γὰρ ὁ πανσόφος γράφει Παῦλος, Θεοῦ γεώργιον ἐσμέν. αὕτη τοίνυν ἡ δόξα τοῦ Λιβάνου, φησὶ, δοθήσεταί σοι, τουτέστιν, ὀφθήσῃ κατάκομος πολλαῖς, καὶ τεθαυμασμέναις ἁγίων κεφαλαῖς. ἔσῃ δὲ τοῦτο, ὥστε δοξασθῆναι τὸν τόπον τὸν ἅγιόν μου. καύχημα μὲν γὰρ ἐκκλησιῶν οἱ τοῖς τῆς ἀρετῆς ὑψώμασιν ἐμβεβηκότες, καὶ μηδαμοῦ σαθρὸν, ἤγουν χεῖρον, καὶ χαμηρίφες ἔχοντες εἰς νοῦν ὅλῃ τῇ φρονήσει τὰ σαρκὸς, ἄνοντες δὲ μᾶλλον ὑψοῦ, καὶ τὰ ἄνω φρονοῦντες, καὶ οἷς ἀποφοιτῶντες τῆς γῆς, καὶ περιπατοῦντες μὲν ἐπ' αὐτῆς, δίκην δὲ καὶ οὐρανοῖς ἔχοντες τὸ πολίτευμα.

Καὶ πορεύσονται πρὸς σὲ διδιλκότες οἱ υἱοὶ τῶν ταπεινωσάντων σε, καὶ προσκυνήσουσί σε, καὶ κληθήσῃ πόλις κυρίου Σιὼν ἁγίου Ισραήλ.

Αὐτὸ τῶν πραγμάτων τὸ τέλος ἀποδείκνυσιν ἀκριβῶς τῆς προφητείας τὴν δύναμιν, οὐκ ἔξω βαίνουσαν τῆς ἀληθοῦς· ἐμπεπρησμένην γὰρ τῷ πάντων σωτῆρι ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ

ταπεινὴ γέγονεν ἐν Ἱερουσαλὴμ τῆς τοῦ Θεοῦ οἰκειότητος ἀποβεβλημένη, καὶ τῆς εἰς αὐτὸν ἐλπίδος ἀπολιθήσασα, καὶ φιλανθρωπίας ἐρήμην τῆς ἄνωθεν ἡμερότητα, πεσοῦσα δὲ καὶ εἰς χεῖρας ἐχθρῶν, οἳ δὴ καὶ πᾶσαν τὴν Ἰουδαίαν καταδηώσαντες, καὶ αὐτὸν ἐνέπρησαν τὸν θεῖόν τε, καὶ περιβόητον ναόν. ὅπου γ' οὖν σωθέντα τὰ κατάλειμμα Θεοῦ κατοικτείραντος, πεπιστεύκασι γὰρ εἰς Χριστὸν οὐκ ἀριθμητοὶ τῷ ἐξ Ἰσραὴλ, κεκλημάτικεν ἐκκλησία Χριστοῦ, καὶ γέγονε μήτηρ ὥσπερ ἐθνῶν. οἱ γὰρ υἱοὶ τῶν ποτὲ ταπεινωσάντων αὐτὴν, τουτέστιν, οἱ τῶν ὑπηκόων κρατοῦντες πραγμάτων, καὶ ταῖς τῶν σκήπτρων διαδοχαῖς ὡς ἐξ ἐκείνων ἐρχόμενοι σπουδῇ ἠγιῶται τὴν ἐκκλησίαν, καὶ διδοικότες, τουτέστι, μετ' εὐλαβείας, καὶ τὸν θεῖον εἰς νοῦν ἔχοντες φόβον προσίασιν αὐτῇ· κέκληται γὰρ πόλις κυρίου Σιὼν ἁγίου Ἰσραήλ. Θεοῦ γὰρ πόλις ἐστὶν ἐκκλησία, καὶ τοῦτο διδάσκει ὁ θεσπέσιος Δαυὶδ ὡς πρὸς αὐτὴν, δεδοξασμένα ἐλαλήθη περὶ σοῦ ἐστὶ πόλις τοῦ Θεοῦ. καὶ αὐτὸς δέ που, φησὶν, ὁ τῶν ὅλων κύριος διὰ τῆς τοῦ ψάλλοντος λύρας, ὧδε κατοικήσω, ὅτι ἠρέτισάμην αὐτὴν, τὴν θήραν αὐτῆς εὐλογήσω, τοὺς πένητας αὐτῆς χορτάσω ἄρτον, τοὺς ἱερεῖς αὐτῆς ἐνδύσω σωτηρίαν. εἰ δέ τις βούλοιτο τῆς τῶν ποτὲ διωξάντων τὴν ἐκκλησίαν βασιλέων υἱοὺς τοὺς καθεξῆς ὀνομάζειν, οἳ μετὰ δίκης καὶ δέους προσέρχονται νῦν αὐτῇ, καὶ ὡς θείαν τιμῶσι πόλιν, οὐκ ἔξω φέρεται τοῦ σκοποῦ. ὁρῶμεν γὰρ εἰς τοῦτο ἐκβεβηκὸς τῶν πραγμάτων πέρας.

Διὰ τοῦτό σε ἐγκαταλελειμμένην, καὶ μεμισημένην, καὶ οὐκ ἰῶ ὁ βοηθῶν, καὶ θήσω σε ἀγαλλίαμα αἰώνιον, εὐφροσύνην γενεαῖς γενεῶν· καὶ θηλάσῃς γάλα ἐθνῶν, καὶ πλοῦτον βασιλέων φάγεσαι. καὶ γνώσῃ ὅτι ἐγὼ κύριος ὁ σώζων σε, καὶ ὁ ἀναμιμνήσκων σε ὁ Θεὸς Ἰσραήλ.

Γέγονας μὲν γὰρ, φησὶν, ἐγκαταλελειμμένη, καὶ μεμισημένη, καὶ οὐκ ἰῶ ὁ βοηθῶν· αὕτη σοι πρόφασις τῆς ταπεινώσεως ἰῶ, πεπροφώνηκας γὰρ εἰς τὸν ὑφ' ὧν ὑβρίσθης, καὶ ἀκράδαντόν σοι φυλάξαι τὸ εὐημερεῖν, ἀλλ' οὐδεὶς ἰῶ ὁ χεῖρα νέμων ὑπήκουσας, ἐπεὶ ὥφθης ἀθυμοῦσα· πεπροφώνηκας γὰρ οὐκ εἰς ἕνα τινὰ τῶν ἐν πάσῃ χειμῶνι οἰκετικὴν, καὶ διακονικὴν ἐχόντων τὴν λειτουργίαν, ἀλλ' εἰς αὐτὸν τὸν τῶν ὅλων βασιλέα, καὶ κύριον. ὅπου δὲ ἅπαξ

A ruſalem humilis facta eſt, à coniunctione eius eiecta, & à ſpe in illum delapſa, & à miſericordia ſuperna derelicta, cadenſque in manus hoſtium, qui tota Iudæa in vaſtitatem redacta, ipſum etiam diuinum & celebratiſſimum templum incenderunt. Poſtquam verò ſeruatæ fuerunt reliquiæ, Deo commiſerante, (crediderunt enim in Chriſtum innumeri Iſraelitæ) nuncupata eſt Eccleſia Chriſti, & facta eſt velut mater gentium. Nam filii eorum qui humiliauerunt eam, id eſt, qui rebus terrenis imperant, & in ſceptrorum ſucceſſiones exinde veniunt, venerationi habent Eccleſiam, & timentes, id eſt, ſolicitè & cum Dei metu, ad eam accedunt. Vocata eſt enim ciuitas Domini Sion ſancti Iſrael. Dei namque ciuitas eſt, Eccleſia: Idque docet diuinus Dauid, velut illam alloquens: [Glorioſa dicta ſunt de te, ciuitas Dei.] Et ipſe vniuerſorum Dominus ait, lyra Pſallentis: [Hic habitabo, quia elegi eam. Portæ eius benedicens benedicam, pauperes eius ſaturabo panibus, ſacerdotes eius induam ſalute.] Sin velit quiſpiam, poſteros eorum regum, qui perſequuti ſunt Eccleſiam, dicere, qui nunc cum honore & timore ad eam veniunt, & diuinam quaſi ciuitatem ſuſcipiunt, non diſcedit à ſcopo. Videmus enim exemplis rem ad eum euentum deductam.

Pro eo quòd fuiſti derelicta, & odio habita, & non erat qui ſuccurreret. Et ponam te exultationem æternã, gaudiũ generationum generationibus. Et ſuges lac gentium, & diuitias regum comedes, & ſcies quia ego Dominus, qui ſaluo te, & qui eruo te, Deus Iſrael.

Eras enim, inquit, derelicta & odio habita, & non erat qui ſuccurreret. Hæc cauſa humilitatis tuæ extitit. Nam debacchata es in eum qui euehere, & felicitatem tibi incolumem ſeruare poteſt: ſed nemo fuit qui manum porrigeret auxiliatricem, eò quòd Deo inuiſa eras. Debacchata es enim non in vnum aliquem in ſeruili conditione locatum, aut miniſtri munus obeuntem, ſed in ipſum vniuerſorum Regem ac Dominum. At quoniam ſemel

humiliationem hanc passus es, hæc molesta præteribunt, & posteriori beneficio te in pristinum statum restituet. Quemadmodum enim par erat, diuina Dei sententia, te inobedientem puniri: sic conuersam te misericordiam inuenire conuenit. Ponam te igitur, inquit, exultationem æternam. Nihil est enim triste in Ecclesia Christi. Vbi enim omnino spes est incorruptionis, & æternæ vitæ, & sempiternæ gloriæ, ac regni cœlorum, quomodo mœstitiæ locus esse potest? Et suges lac gentium, & diuitias regum comedes. Videtur nonnullis sensus propheticus tale quid docere: multos ex grege ac numero Græcorum, scripturis diuinitùs inspiratis eruditos, & tractandorum dogmatum intelligentia præditos, fore doctores Iudaicæ synagogæ. Sed aliorsum videtur hæc oratio tendere, nec hanc viam esse & progressum huius sententiæ, illudque potius velle denotare: Cumulandos esse eos fructuum oblationibus & regiis donariis gentium. Idque verum esse ostendit ipsa rerum experientia. His ita absolutis: Ego, inquit, Dominus qui seruo te. Nam vt propheta Esaias ait: [Nisi Dominus Sabaoth reliquisset nobis semen, quasi Sodoma fuissemus, & quasi Gomorrhæ similes.] Gratia enim & humanitate Dei seruatæ sunt reliquiæ Israelis, ne in totum illa gens ex sanctis orta patribus disperiret.

Esai. 1.

Et pro ære afferam tibi aurum, pro ferro feram tibi argentum, pro ligni feram tibi æs, pro lapidibus ferrum. Et dabo principes tuos in pace, & episcopos tuos in iustitia.

Materias sumit exempli loco, quæ multum inter se differunt. Significat autem obliquè quiddam spirituale & profundum. Vult enim dicere, omnia in melius esse conuertenda, & primis præstantiora fore secunda. Cedet enim omnino legalis institutio Christianæ, id est, Euangelicis oraculis: & tantum erit interuallum, quantum inter æs & aurum interest. Æs enim speciem auri habet, verum non est aurum. Argento simile est ferrum, inest enim ei quiddam lucidum, verum non est argentum, sed præstantiori multum cedit. Legalem itaque institutionem comparare quis po-

πεπονθας τῳ ταπείνωσιν προελάσῃ τὰ μοχθηρὰ, καὶ τοῖς δευτέροις αἰακτήσεταί σε. ὥσπερ γὰρ ἀπειθήσασαν ἔδει κολάζεσθαι ψήφῳ δικαίᾳ Θεοῦ, οὕτως ὑπισχνέισθαι ἐλεεῖσθαι τρέπειθήσω σε φησὶν, διὰ Θεοσεβείου γλυκασμὸν γενεᾶν, συγγνώμη γὰρ ἔσται σοι ἐκκλησία Χριστοῦ, ὅπου δὲ ὅλως ἐλπὶς ἀφθαρσίας, καὶ ἀτελευτήτου ζωῆς, καὶ ἀμαράντου δόξης, καὶ βασιλείας οὐρανῶν, ποῖον αὖ ἔχει ὁ κατηφὲς; καὶ πλάσεις γάλα ἐθνῶν, καὶ πλοῦτον βασιλέων φάγεσαι. καὶ δοκεῖ μοί πως τοιοῦτόν τι διδάσκειν τῆς προφητείας ὁ νοῦς, ὅτι πολλοὶ τῶν ἐξ ἀγέλης Ἑλληνικῆς σοφωμένοι τὸν νοῦν τοῖς θεοπνεύστοις γραφαῖς, καὶ δογματικῆς ἐντεχνίας εἰς γνῶσιν ἀναπεδήσαντες, ἔσονται διδάσκαλοι τῆς ἐξ Ἰουδαίων συναγωγῆς δοκεῖ δέ πως εἰς ὃ παρὸν ὁ λόγος, οὐχὶ τοιοῦτῳ εἶναι μᾶλλον τὴν ἔννοιαν τῳ ὄντι, ἐκεῖνο δὲ ἴσως βούλεσθαι καταδηλοῦν, ὅτι ταῖς ἐξ ἐθνῶν καρποφορίαις, καὶ βασιλικοῖς δώροις πληθυνθήσεται. ἀποδείκνυσι γὰρ ἀληθὲς ὂν καὶ τοῦτο τὸ πραγμάτων ἡ πεῖρα. τούτων δὲ οὕτω τετελεσμένων φησὶν, ὅτι ἐγὼ κύριος ὁ σώζων σε. ὡς γὰρ ὁ προφήτης φησὶν Ησαΐας· εἰμὴ κύριος Σαβαὼθ ἐγκατέλιπεν ἡμῖν σπέρμα, ὡς Σόδομα ἂν ἐγενήθημεν, καὶ ὡς Γόμορρα ἂν ὡμοιώθημεν. χαρίτι γὰρ καὶ φιλανθρωπίᾳ Θεοῦ σέσωσται τὸ κατάλειμμα τοῦ Ισραὴλ, ὥστε μὴ εἰσάπαν ἀπολέσθαι τὸ ἐξ ἁγίων πατέρων ἔθνος.

Καὶ ἀντὶ χαλκοῦ οἴσω σοι χρυσίον, καὶ ἀντὶ σιδήρου οἴσω σοι ἀργύριον, καὶ ἀντὶ δὲ ξύλων, οἴσω σοι χαλκὸν, καὶ ἀντὶ δὲ λίθων, σίδηρον· καὶ δώσω τοὺς ἄρχοντάς σου ἐν εἰρήνῃ, καὶ τοὺς ἐπισκόπους σε ἐν δικαιοσύνῃ.

Δέχεται μὲν τὰς ὕλας ὡς ἐν τάξει τῶν δογμάτων, πλείονα ὅσον ἐχούσας τὸ πρὸς ἀλλήλας διαφορὰν. σημαίνει δέ τι πλαγίως πνευματικὸν, καὶ βαθύ. βούλεται γὰρ εἰπεῖν ὅτι πάντα τὰ πρὸς τὰ ἀμείνω μεταστήσεται, καὶ τῶν πρώτων δεύτερα. τὰ δὲ χωρήσει γὰρ πάντως ἡ ἐν νόμῳ παίδευσις τὴν διὰ Χριστοῦ, τουτέστι, τοῖς εὐαγγελικοῖς θεσπίσμασι, καὶ τοσοῦτον ἔσται τὸ μεταξύ, ὅσονπερ αὖ καὶ ἐστὶ τὸ διὰ μέσου χαλκοῦ, καὶ χρυσοῦ. χρυσοφανὴς μὲν γὰρ ὁ χαλκὸς, πλὴν οὐκ ἔστι χρυσὸς, ἀργυροφανὴς δὲ καὶ ὁ σίδηρος, ἔνεστι γὰρ τὸ λαμπρὸν αὐτῷ, πλὴν οὐκ ἀργυρος. ἀλλ' ἡττᾶται πολὺ τοῦ κρείττονος. οὕτω τοίνυν ἡ ἐν νόμῳ παίδευσιν προφήσας τὴν διὰ χαλκοῦ,

χρυσῷ χαλκῷ τὴν διὰ Χριστόν. καὶ πάλιν τῆς ἐν A terit æri, Christianam auro. Rursus legalem politiam comparare quis νόμῳ πολιτείας τὴν δυνάμενον περιποιῆσαι τις αὐ potuerit ferro, quod mediocrem quendam habet splendorem: ac Christiasιδήρῳ, μεμετρημένον ἔχοντι τὸ φαιδρὸν, τὴν δὲ nam & Euangelicam, argento potius: Perfectissimum enim habet splenἐν Χριστῷ, καὶ διὰ γνώσεως, ἀργύρῳ μᾶλ dorem intelligibiliter. Hinc sapientissimus Paulus, etsi dicat se habere λον· τελειοτάτην γὰρ ἔχει φαιδρότητα, νοητῶς. vnde gloriari possit propter vitam in Τοιοῦτον, καὶ ὁ πάνσοφος Παῦλος, καίτοι πλεῖστον lege transactam, eiusque cognitiοσον ἐγκαύχημα λέγων ἔχειν τὸν ἐν νόμῳ ζωὴν τὸ nem, pro stercoribus tamen ducit oκαύχημα, γνώσεώς τε τῆς περὶ αὐτοῦ, σκύβαλα mnia: Christum autem lucrari volεἶναι ἡγεῖτο τὰ πάντα, Χριστὸν δὲ κερδαίνειν ἤθε B bat, & cognitionis eius præstantiam. λε, καὶ τὸ ὑπερέχον τῆς γνώσεως αὐτοῦ· ξύλα γὰρ καὶ Ligna & lapides, ad ædificationem λίθοι χρήσιμα πρὸς οἰκοδομήν· εὑρήσομεν δὲ quidem conferunt: inueniemus tamτὸν πάνσοφον Παῦλον τῆς περὶ τινων μυσταγω men sapientissimum Paulum, quoγίας τὴν δύναμιν τούτοις παραζεύξαντα τοῖς ὕ rundam mystagogiæ vim cum his maλαις. εἰ γάρ τις, φησὶν, ἐποικοδομεῖ ἐπὶ τὸν θε teriis comparare. Si quis enim, in- 1. Cor. 3.
μέλιον, ξύλα, χόρτον, λίθους, καλάμην. τοῦτον quit, superstruat fundamento ligna, οὖν οὕτως ἔχοντα, ἐκεῖνο φαμὲν, ὅτι τὴν γραμμα fœnum, lapides, stipulam. Quod τέων, καὶ Φαρισαίων ἡ διδασκαλία, ἤγουν καθά cùm ita se habeat, illud dicimus, παξ τὴν ἀπίστων Ἰουδαίων ἡ ὑφήγησις, ἃ σιωπῶν Scribarum & Pharisæorum doctrinam, vel in vniuersum infidelium Iuτων ὅλως τὸ Χριστοῦ μυστήριον, ὅτι μηδὲ πεπι dæorum enarrationem, qui omnino στεύκασιν εἰς αὐτὸν, παραζεῦχθαι αὐ ξύλοις τυχὸν, C Christi mysterium non intelligunt, καὶ λίθοις, ἤδη δὲ ἐν Χριστῷ, καὶ διὰ γνώσεως, τοῦτον vt qui in ipsum non crediderunt, ἔχει τὸ ἄμεινον, ὅσον χαλκὸς καὶ ξύλον, σιδηροῦ comparari posse lignis & lapidibus: τε καὶ λίθου. διὰ μὲν θρυπτὰ μὲν γὰρ τὰ παρ' Christi autem & Euangelicam tanto ἐκείνοις ὡς διδάγματά τε, καὶ εὑρήματα, esse meliorem, quanto ligno æs, ferστερεὰ δὲ, καὶ οὐ διαφθαρτὰ μὴ τὸ λαμπρὸν δὲ, καὶ rum lapidi antecellit. Illorum enim θαυμαστὸν, τὰ τῆς ἐν Χριστῷ. Ἰουδαῖοι μὲν γὰρ ἐκ documenta & inuenta fragilia erant: πίπτουσιν εἰς γενεαλογίας, καὶ μύθους ἀπεράντους at quæ in Christo sunt, solida exiτοῖς ὑπὸ χεῖρα λαοῖς ἐξηγούμενοι, λήρους τέ stant & infracta, illustria quoque & τινας ἐμπλέκοντες, καὶ γεραιῶδη τερετίσματα, D magnifica. Iudæi enim delabuntur in οἱ δὲ τὸν Χριστὸν φορεῖν τοῖς νοῦν, πᾶσαν ὁδὸν genealogias, & fabulas infinitas popuεὐτεχνίας ἁγιοπρεποῦς τοὺς ὑπὸ χεῖρα διδά lo suo exponunt, nugas etiam quasσκοντες, καὶ δογματικῆς ἀκριβείας ἀποφέρουσιν dam intertexunt, & aniles cantilenas. ἐργάτας, καὶ ἁπάσης ἀρετῆς ἐργάτας τοὺς προ At qui Christum gerunt in animo, oσιόντας αὐτοῖς· ὅθεν δείκνυσι δὲ πως ἐν τοῖς ὅπου mnem viam sancti artificii suos doνενοημένου, ὅτι τοῦτον ἔχει τὸν σκοπὸν τῆς προφη cent, & exactæ dogmatum peritiæ τείας ὁ νοῦς. δώσω γὰρ, φησὶ, τοὺς ἄρχοντάς σου ἐν studiosos reddunt, & omnis virtutis εἰρήνην, καὶ τοὺς ἐπισκόπους σου ἐν δικαιοσύνῃ. ὡς operarios, quicunque ipsos adeunt. γὰρ τῶν προφήτων φησὶν ἐξωσμένων, ἑτέρους αὖ Hunc esse scopum propheticæ sen- E tentiæ, declarat statim quod infertur. σιν ἄρχοντάς τε, καὶ ἐπισκόπους λαῶν ὁ τῶν Dabo enim, inquit, principes tuos in ὅλων σωτὴρ ἁγιοπρεπῶς ἐν εἰρήνῃ, καὶ δικαιο pacem, & episcopos tuos in iustitiam. σύνῃ. εἰρηνεύουσι γὰρ τοῖς Θεὸν, οἱ τὰ αὐτῷ δο Perinde enim, inquit, ac primi exκοῦντα φρονεῖν σπουδάζοντες, καὶ τοῖς τῆς δι pulsi essent, alios principes & episκαιοσύνης αὐχήμασι τεθαμβημένοι· ἔφη τι τοιοῦ cos populorum excitat vniuersorum τον ἑτέρωθί που πάλιν ὁ προφήτης Ησαΐας, Seruator, & pace & iustitia præcellenμᾶλλον δὲ διὰ τοῦ προφήτου Θεὸς πρὸς τὴν τῶν tes. Pacem enim habent apud Deum, Ἰουδαίων μητέρα, φημὶ δὴ τὴν Ἱερουσαλὴμ, qui studeant ea sapere quæ illi placκαὶ ἐπάξω τὴν χεῖρά μου ἐπὶ σὲ, καὶ πυρώσω εἰς cent, & qui iustitiæ ornamentis coronati sunt: Tale quid alibi quoque dikαθαρὸν, τοὺς δὲ ἀπειθοῦντας ἀπολέσω, καὶ ἀφε- xit Propheta Esaias, imò per prophetam Deus, ad matrem Iudæorum, dico Hierusalem: Et inducam manum meam super te, & excoquam ad purum: Infideles autem perdam, & aufe-

ram omnes iniquos à te, & omnes superbos deprimam, & præficiam iudices tuos vt prius, & consiliarios tuos vt ab initio. Et deinceps vocaberis ciuitas iustitiæ, metropolis fidelis Sion. Quin & Seruator ipse reprehendit Iudæorum præfectos, dicens: » [Amen, amen, dico vobis, Tolletur à vobis regnum cœlorum, & » dabitur genti alteri ferenti fructus » eius]

A λῶ πάντας ἀδίκους ἀπὸ σοῦ, καὶ πάντας ὑπερηφάνους καταπινώσω καὶ ἀπιστήσω τοὺς κείσας σου ὡς τὸ πρότερον καὶ τοὺς συμβούλους σου ὡς ἀπ' ἀρχῆς, καὶ μετὰ ταῦτα κληθήσῃ πόλις δικαιοσύνης, μητρόπολις πιστὴ Σιών, καὶ μετὰ καὶ αὐτὸς ὁ σωτὴρ τοῖς Ἰουδαίων καθηγητὰς ἐπετίμα λέγων. ἀμὴν, ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἀρθήσεται ἀφ' ὑμῶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, καὶ δοθήσεται ἔθνει ἑτέρῳ, ποιοῦντι τοὺς καρποὺς αὐτῆς.

B

EIVSDEM TOMVS QVINTVS.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΤΟΜΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ.

Et non audietur vltrà iniustitia in terra tua, neque contritio, neque miseria in finibus tuis: sed vocabuntur salus muri tui, & portæ tuæ sculptura.

Magnam habet probabilitatem oratio. Si enim principes eius in pace, & Episcopi laudibus iustitiæ excellant: valebit etiam semper hoc apud subditos, vt in omni iustitia & pietate Christiana vitam transmittere contendant. Non erit, inquit, contritio in finibus tuis. Contritionem hic vocat vim contra submissos & infirmos. Eiusmodi enim homines facilè patent incursionibus, & prostant diripere volentibus, tanquam præda, promptissimè. Iniusti autem olim & violenti fuerunt Iudaïcæ synagogæ duces: ac legibus diuinis obnitentes, peruersa ferebant in re quaque iudicia. Sæpe igitur eos literæ sacræ incusant, vt qui summa impietate ad hunc lapidem impingerent, ita vt intolerandis criminibus conspicerentur impediti. Alicubi enim dicit: Præfecti eius ob dona iudicabant, & Prophetæ eius propter argentum vaticinabantur. Psallit etiam diuinus Dauid: [Contritio & miseria in viis eorum, & viam pacis non cognouerunt, non est timor Dei ante oculos eorum.] Reprehendebat & eos qui ieiunauerunt vniuersorum Deus, sic dicens: In diebus enim ieiuniorum vestrorum inuenitis voluntates vestras, & omnes subditos affligitis iudicio & pugnis, ieiunatis &

Psal. 13.

Καὶ οὐκ ἀκουσθήσεται ἔτι ἀδικία ἐν τῇ γῇ σου, οὐδὲ σύντριμμα, καὶ ταλαιπωρία ἐν τοῖς ὁρίοις σου, ἀλλὰ κληθήσεται σωτήριον τὰ τείχη σου, καὶ αἱ πύλαί σου γλύμμα.

Καὶ πολύ γε τὸ εἰκὸς ὁ λόγος ἔχει. εἰ γὰρ οἱ ἄρχοντες αὐτῆς ἐν εἰρήνῃ, καὶ διαφέροντες ἐν εὐχήμασι δικαιοσύνης οἱ ἐπίσκοποι, κρατήσει πάντως παρὰ τοῖς ὑπεξουμένοις τὸ ἐν ἁπάσῃ δικαιοσύνῃ, καὶ εὐσεβείᾳ τῇ εἰς Χριστὸν ἐπιτηδεύειν βιοτεύειν. οὐκ ἔστι δὲ φησιν οὐδὲ σύντριμμα ἐν τοῖς ὁρίοις σου. σύντριμμα δὲ φησὶ τὴν πλεονεξίαν, τὴν κατὰ γε τὸν ἐν ὑφέσει, καὶ ἀσθενείᾳ. εὐδρομοι γὰρ οἱ τοιοίδε, καὶ τοῖς διαρπάζειν ἐθέλουσιν ἑτοιμότατοι παρέκεινται θήρα. ἄδικοι δὲ καὶ πλεονέκται γεγόνασι καὶ κακουργοὶ οἱ τῆς Ἰουδαίων συναγωγῆς ἡγούμενοι, καὶ τοῖς θείοις νόμοις ἀντιμισάμενοι, διεστρόφους ἐποιοῦντο τὰς ἐφ' ἑκάστῳ πράγματι κρίσεις. αἰτιᾶται γοῦν αὐτοὺς πλάσας ὁ γράμμα θεῖον, ὡς αἰσοποῦντας εἰς τοῦτο διελαύνοντας μέσον, ὥστε καὶ ἀφορήτοις ἐγκλήμασιν ἐνόχους ὄντας ὁρᾶσθαι· ποτὲ μὲν γὰρ φησὶν, ὅτι οἱ ἡγούμενοι αὐτῆς μετὰ δώρων ἔκριναν, καὶ οἱ προφῆται αὐτῆς μετὰ ἀργυρίου ἐμαντεύοντο. ψάλλει γὰρ καὶ ὁ θεσπέσιος· σύντριμμα, καὶ ταλαιπωρία ἐν ταῖς ὁδοῖς αὐτῶν, καὶ ὁδὸν εἰρήνης οὐκ ἔγνωσαν, οὐκ ἔστι φόβος Θεοῦ ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν. ἐπετίμα δὲ καὶ νενηστευκόσιν ὁ τῶν ὅλων Θεὸς, οὕτω λέγων· ἐν γὰρ ταῖς ἡμέραις τῶν νηστειῶν ὑμῶν, εὑρίσκετε τὰ θελήματα ὑμῶν, καὶ πάντας τοὺς ὑπογείους ὑποτύπτετε, εἰς κρίσεις, καὶ μάχας, νηστεύετε, καὶ τὸ-

πλήττε πυγμαῖς ταπεινόν· καὶ προσέτι τούτοις ἀφ' A
τῆς Ησαΐου φωνῆς· καὶ ἐπεθύμησαν ἀγρῶν, καὶ
διήρπαζον ὀρφανούς, καὶ οἴκους κατεδιώκευον,
καὶ διήρπαζον ἄνδρα, καὶ τὸν οἶκον αὐτοῦ, ἄνδρα καὶ
τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ. ὅπου πέπαυται μὲν τὰ
ἐκείνων, αὐτεγήγερται δὲ τῶν ἁγίων ἀποστόλων ὁ
χορὸς, καὶ οἱ μετ' ἐκείνους ἐπὶ τοῖς αὐτῶν ἴχνεσι
καλῶς ἀκολουθεῖν σπουδάζοντες ὀρθοτομοῦσι μὲν τὸν
ἀληθείας τὸν λόγον, ἀρίστοι δὲ τῶν ὑπὸ χεῖρα γε-
γόνασι παιδαγωγοί. διὰ τοῦτο, καὶ μάλα εἰκότως
οὐκέτι μὲν ἀδικίαν ἐν τῇ γῇ αὐτῶν ἀκουσθήσεσθαι B
φησὶν, ἀλλ' οὐδὲ σπόν τε ἔλεημα, καὶ ἀλαλαγμὸν· καὶ
κληθήσεσθαι δὲ μᾶλλον σωτήριον τὰ τείχη αὐτῆς,
γλύμμα δὲ καὶ τὰς πύλας, τείχη δὲ ὡς γε οἶμαι
φησὶ τοὺς ἁγίους παιδαγωγοὺς, δογματικαῖς τε,
καὶ ἠθικαῖς εἰσηγήσεσιν ἀσφαλιζομένους τὴν ἐκ-
κλησίαν, ὥστε καὶ ἀπάλωτον εἶναι τοῖς ἐχθροῖς,
κἂν εἴτε τινὲς εἶεν ὁρατοὶ, εἴτ' οὖν καὶ ἀόρατοι. οἱ
αὐτοὶ δὲ ἂν εἶεν καὶ πύλαι, ἅτε δὴ καὶ εἰσαγωγικῷ C
χρώμενοι λόγῳ, καὶ εἰσφέροντες δηλονότι πίστεως εἰς
ἐπίγνωσιν ἀληθείας τοὺς ἔξω τέως ὄντας αὐτῆς.
γλύμμα δὲ ὅτι καὶ περικαλλὴς ἰδεῖν ἄγαν ὁ λόγος αὐ-
τοῖς, καὶ οἷς εἰς ἀλήθειαν ἐκτετορνευμένος· διὰ-
φορωτὴς γὰρ ἅπαν ὁ γεγλυμμένον· καὶ οἱ μὲν ἑβ-
δομήκοντα τοῦτο διδόασι τὴν ἑρμηνείαν, οἱ
δὲ ἕτεροι τῶν ἑρμηνευτῶν, αὐτὸ τὸ γλύμμα τε-
θείκασι τὸν Ιησοῦν. ἔστι δὲ καὶ τοῦτο ἀληθές. ὡραῖος
γὰρ κάλλει παρὰ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων κεχρη-
μάτικέ τε, καὶ ἔστι, τείχη δ' αὐτὸν, καὶ πύλας πε-
πλουτήκαμεν. ἀσφαλίζεται γὰρ ἡμᾶς ἀῤῥήτῳ
δυνάμει, καὶ ταῖς τῶν ἁγίων ἀγγέλων ἐπικουρίαις·
ἐντελεῖται γὰρ, φησὶ, τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ περὶ σοῦ, D
τοῦ διαφυλάξαι σε ἐν πάσαις ταῖς ὁδοῖς σου, καὶ
παρεμβαλεῖ ἄγγελος κυρίου κύκλῳ τῶν φοβουμέ-
νων αὐτὸν, καὶ ῥύσεται αὐτούς· ἐρχόμεθα δὲ δι' αὐτοῦ εἰς
ἐπίγνωσιν τοῦ πατρὸς, καὶ γέγονε πρὸς τοῦτο καὶ θύ-
ρα, καὶ πύλη, καὶ ὁδός. ἔφη γοῦν ὅτι ἐγώ εἰμι ἡ
θύρα, καὶ ἡ ὁδὸς, καὶ οὐδεὶς ἔρχεται πρὸς τὸν
πατέρα, εἰ μὴ δι' ἐμοῦ, ἔστι δὲ καὶ γλύμμα, τοῦ-
τέστιν ἡ μορφὴ, καὶ ὁ εἶδος τοῦ τεκόντος αὐτὸν, καὶ
χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ, καὶ εἰκὼν, καὶ E
ἀπαύγασμα τῆς δόξης αὐτοῦ.

Καὶ οὐκ ἔσται σοι ὁ ἥλιος εἰς φῶς ἡμέρας,
οὐδὲ ἀπαυγὴ σελήνης φαίνῃ σοι τὴν νύκτα,
ἀλλ' ἔσται σοι κύριος φῶς αἰώνιον, καὶ ὁ Θεὸς
δόξα σου. οὐ γὰρ δύσεται ὁ ἥλιός σοι, καὶ ἡ σε-
λήνη οὐκ ἐκλείψει. ἔσται γὰρ σοι κύριος φῶς
αἰώνιον.

percutitis pugnis humilem. Præterea voce Esaiæ: [Concupiuerunt agros, & diripuerunt orphanos, & domos occuparunt, & diripuerunt virum & domum eius, virum & hæreditatem eius.] Postquam verò hi esse desierunt, & eorum loco excitatus est sanctorum Apostolorum chorus: & qui post illos eorum vestigia sequi studentes. rectè secant veritatis sermonem, optimique fiunt subiectæ plebis pædagogi: hinc nec sine causa dicit non vltrà in terra eorum auditum iri iniustitiam, sed nec contritionem, nec miseriam: sed vocandos esse muros eius salutare, & portas sculpturam. Muros, vt ego arbitror, dicit sanctos pædagogos, qui dogmatum & moralium præceptorum doctrinis Ecclesiam muniunt, vt capi non possit ab hostibus, siue illi sint aspectabiles, siue inaspectabiles. Iidem possunt etiam esse portæ: vt qui isagogicis vtantur sermonibus seu institutionibus, & per fidem adducant ad agnitionem veritatis eos, qui tum ab ea fuerunt alienati. Sculpturam autem quòd pulchra & elegans sit eorum oratio, & ad veritatem quasi tornata. Speciosum est enim admodum, quod est cælatum & politum. Et hanc quidem interpretationem dederunt Septuaginta: Alii interpretes pro γλύμμα posuerunt Iesum. Est autem illud quoque verum. Speciosus enim forma præ filiis hominum & nuncupatur & est, illumque tanquam muros & portas possedimus. Munit enim nos ineffabili potentia, & sanctorum Angelorum præsidiis. Mandabit namque, inquit: Angelis suis de te, vt custodiant te in omnibus viis tuis. Et, Castra ponet angelus Domini circa timentes se, & eruet eos. Ac per illum ingredimur ad agnitionem patris, & extitit ad hæc ostium & porta & via. Dixit siquidem: Ego sum ostium & via, & nemo venit ad patrem, nisi per me. Est etiam sculptura seu forma & species eius qui genuit, & character substantiæ eius, & imago, atque splendor gloriæ eius.

Et non erit tibi sol in lucem diei, neque lunæ ortus collustrabit te noctu: sed erit tibi Dominus lux æterna, & Deus gloria tua. Non enim occidet sol tibi, & luna te non deficiet. Non erit tibi Dominus lux æterna.

Volunt quidam ex sententia horum verborum nos adducere, vt tale quiddam intelligamus. Extremis enim seculi temporibus excitatis his qui in terra iacent, & descendente de cœlo omnium nostrum Seruatore Christo, cum sanctis Angelis in gloria Patris, irritus fiet elementorum splendor, nouosque cœlos, ac nouam terram & promissiones eius expectamus, secundum id quod scriptum est. Tale quid dixit etiam Seruator noster: [In diebus illis
Matt. 24. „ sol obtenebrabitur, & luna non dabit
„ lumen suum.] Satis enim erit Sanctis ad illuminationem, ipsa Seruatoris gloria. Sed quò posita verba cùm superiorum sententia cohærescere videantur, interpretationem hanc laudamus quidem, sed aliud quiddam his versibus significari dicimus. Lux enim solaris & præterea lunaris, perutile quiddam est & necessarium corporeis oculis: sed noctu lux solis contrahitur, interdiu lunæ. Alternis enim vicibus lucent. Atqui lux diuina & intelligentia percepta, quam credentium cordibus immittit vniuersorum Seruator, per Spiritum sanctum, & per eos qui mysteria norunt tradere, inextincta erit, & iugis & semper lucida: adeo vt cuiusque mens nec solis opera, nec lunæ opus habeat, ad illuminationem & visus recuperationem. Non enim luce sub sensus cadente illustratur mens: sed potius sancti Spiritus illustratione & splendore contenta est ad perspiciendam & intuendam Christi gloriam, vtque scire possit, quantum habeat cum Patre suo similitudinem, substantiæ scilicet ratione, & quodnam sit optimæ vitæ iter certè cognoscere. Factus est igitur nobis lux æterna Saluator, Idque perspicuum
Ioan. 8. „ facit, dicens: [Ego sum lux mundi.]
„ Et rursus: [Cùm in mundo sum, lux
„ sum mundi. qui sequitur me, non ambulabit in tenebris, sed habebit lucem
„ vitæ.]

Et complebuntur dies luctus tui, & populus tuus omnis iustus, & in seculũ terræ hæreditatem possidebit, custodiens plantationẽ, opera manuũ suarũ in gloriam. Qui paucus est, erit in millia, & qui minimus, in gentem magnam. Ego Dominus in tempore congregabo eos.

qui tempus cõsummationis designari aiũt, ex eo quòd nõ vltrà lumẽ solare &

Βούλονται τινὲς ἀφ' ὧν τῶν προκειμένων ἐννοίας ἀποφέρειν ἡμᾶς, εἰς τὸ χρῶναι τὸ ῥηθὲν οὕτως. ἐν ἐσχάτοις γὰρ τοῦ αἰῶνος καιροῖς ἐγηγερμένων τῶν ἐν γῇ κειμένων, καὶ καταφοιτήσαντος ἐξ οὐρανοῦ τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ μετὰ τῶν ἁγίων ἀγγέλων ἐν τῇ δόξῃ τοῦ πατρὸς, ἀπροσκόπτως μὲν ἡ τῶν στοιχείων λαμπρότης, καινοὺς δὲ οὐρανοὺς, καὶ καινὴν γῆν, καὶ τὰ ἐπαγγέλματα αὐτοῦ προσδοκῶμεν, κατὰ τὸ γεγραμμένον. ἔφη δέ πῶς καὶ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ, ὅτι ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ὁ ἥλιος σκοτισθήσεται, καὶ ἡ σελήνη οὐ δώσει τὸ φέγγος αὐτῆς. ἔρχεσθαι γὰρ τοῖς ἁγίοις εἰς φωτισμὸν αὐτὴν τοῦ Σωτῆρος ἡ δόξα. ἀλλ' ἵνα δοχῇ πως ἕπεσθαι τῇ τῶν αἰόπτων ἐννοίᾳ τὰ προκείμενα τῷ ἑρμηνείᾳ ἐπαινέσαντες τοιούτῳ, καὶ ἕτερόν τι δηλοῦσθαι, φαμὲν ἀφ' ὧν προκειμένων σήμερον. φῶς μὲν γὰρ ὁ ἡλιακὸν, καὶ προσέτι τὸ σεληνιακὸν, χρῆσίς τε, καὶ ἀναγκαῖον ὅτι τοῖς τοῦ σώματος ὀφθαλμοῖς. ἀλλ' ἐν νυκτὶ μὲν ὁ ἡλιακὸν συστέλλεται φῶς, ἐν ἡμέρᾳ δ' ὁ σεληνιακός· παρεναλλὰξ γὰρ ἀλλήλοις ἀνταχωροῦσι. τὸ φαινόμ. τὸ δέ γε θεῖον καὶ νοητὸν, ὃ ταῖς τῶν πιστευσόντων καρδίαις εἰσπνεῖ φησὶν ὁ τῶν ὅλων σωτὴρ ἀφ' ἁγίου πνεύματος, καὶ ἀφ' ὧν οἶδε τὸ μυσταγωγεῖν, ἄσβεστον ἔσται, καὶ ἀνέκλειπτον, καὶ ἀεὶ φανές, ὥστε μήτε ἡλίου, μήτε σελήνης ἐν χρείᾳ καθιστάναι τὸν ἑκάστου νοῦν πρὸς φωτισμὸν, ἢ ἀναβλέψιν· οὐ γὰρ αἰσθητῷ φωτὶ καταλάμπεται νοῦς, ἀρκεῖται δὲ μᾶλλον τῇ ἀφῇ τοῦ ἁγίου πνεύματος φωταγωγίᾳ, καὶ φαιδρότητι πρὸς τὸ δύνασθαι καθορᾶν τὴν δόξαν Χριστοῦ, καὶ ὅσον αὖ ἔχει πρὸς τὸν τεκόντα αὐτὸν τὴν ἐμφέρειαν, οὐσιωδῶς δηλονότι, καὶ μὴν καὶ τῆς ἀρίστης ζωῆς ἁπλανῶς εἰδέναι τὴν ὁδόν. γέγονε τοίνυν φῶς αἰώνιον ἡμῖν ὁ Σωτὴρ, καὶ τοῦτο ἡμῖν σαφηνὲς καθίστησι, λέγων, ἐγώ εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου, καὶ πάλιν. ὅταν ὦ ἐν τῷ κόσμῳ φῶς εἰμὶ τοῦ κόσμου. ὁ ἀκολουθῶν ἐμοὶ, οὐ μὴ περιπατήσῃ ἐν τῇ σκοτίᾳ, ἀλλ' ἕξει τὸ φῶς τῆς ζωῆς.

Καὶ ἀναπληρωθήσονται αἱ ἡμέραι τοῦ πένθους σου, καὶ ὁ λαός σου πᾶς δίκαιος, καὶ εἰς αἰῶνος κληρονομήσουσι τὴν γῆν, φυλάσσων τὸ φύτευμα ἔργα χειρῶν αὐτοῦ εἰς δόξαν· ὁ ὀλιγοστὸς ἔσται εἰς χιλιάδας, καὶ ὁ ἐλάχιστος εἰς ἔθνος μέγα· ἐγὼ κύριος ὁ θεὸς συνάξω αὐτούς.

Οἱ τὸν τῆς συντελείας καιρὸν καταδηλοῦσθαι λέγοντες ἀφ' οὗ μηκέτι ὁ ἡλιακὸν, ἤτοι ὁ σε-

λεωτέρον ἐνεργήσας φῶς, συσταλῶσι δὲ μᾶλλον, ἵν' ὁ κύριος ἡμῶν φῶς αἰώνιον λάμψῃ, φασὶν ὅτι τοῖς πενθοῦσι νῦν, οὓς δὴ καὶ παρακληθήσεσθαι φησὶν ὁ σωτὴρ, τέλος ἔσεσθαι τοῦ πένθους κατ' ἐκεῖνόν που τὸν καιρόν· πεπαύσονται γὰρ τοῦ ποιεῖν ἔτι, καὶ καταπύγεσθαι, καὶ τοῦ εἰς αἰῶνα τεύξονται χαρᾶς. τοῦτο γὰρ οἶμαι ὃ παρακληθῆναί ἐστιν, ὅπερ ἂν πάλιν τῶν θεωρημάτων ἑπεσθαι χρὴ τοῖς αὐτοῖς, ἐκεῖνο φαμὲν, ὅτι τοῖς μένουσιν ἐν πλημμελείαις ὃ κατηφὲς οἰκεῖον, καὶ ἁρμοδιώτατον. προσδοκῶσι γὰρ A lunare opus suum peragat, sed contrahatur, vt Dominus noster fiat lux æterna: dicunt lugentibus nunc, quos etiam consolandos ait Seruator, finem luctus fore illo tempore. Desinent enim laborare & curis macerari, & æterna consequentur præmia. Hoc est enim, opinor, consolatione perfundi. Quoniam autem rursus tractationis & theorematum sententiam ex præcedentibus sequi oportet, illud dicimus, his qui manent ac iacent in peccatis, tristitiam propriam esse & conuenientissimam. Expectant enim non honores & coronas, non consolationem à Deo, sed potius supplicium, & ignē atque tenebras. Qui autem benefaciunt, spe gaudent, quemadmodum sapientissimus Paulus ait. Excipit enim ac comitatur probitatem eorum, in infinita secula, & gloria, & voluptas. Verùm quando conuersus fuerit ad Dominum etiã qui plurimis peccatis occupatus est, deinde iustificatus fuerit per fidem, & remissionem criminũ adeptus fuerit, expectaueritq; accipere honores sanctis destinatos: tunc cessabunt dies luctus eius, & à sudore ac mœstia desistet. Cõfirmat quàsi hunc sensum, quod deinceps positũ est: Et populus tuus omnis iustus, id est, iustificabitur populus quantus est futurus. Haberturque oratio tanquam ad Ecclesiam: Iustificat autē impiũ Christus, gratia & humanitate, & ipse soluit ab omni crimine eos qui conuicti sunt. Nam quis horũ largitor sit, significauit, cùm inquit: Custodiens plantationem, opera manuum suarum in gloriã. Plantatio enim sumus plantarum omnium nostrum Seruatoris Christi, eiusque opus. Cùm namque essemus oleaster, oliuæ pulchræ insiti sumus, tantùm non operante in nobis Christo. Non enim legatus, non Angelus, sed ipse Dominus seruauit nos. Dixit itaque ipse: qui loquor, adsum. Qui autem paucus est, inquit, erit in millia, & qui minimus, in gentē magnã. Nunc enim, id est, in hoc seculo, occultata est gloria sanctorũ, & si fastum mundi respicias, minimi esse videntur, qui illustrē non habēt gloriã. Sed rursus vbi illuxerit de cœlo Christus, tunc etiã qui habitus est minimus & paucus, erit in magnam gentem. Præficietur enim populis, & imperitabit multis, vtpote in hac vita cõfecto cursu laudabili. Quod videre est, ex his quæ dixit Christus. Nam affatus Apostolos, inquit, [Quum filius hominis sedebit - Matt. 19.

in

B

C

D

E

» in throno gloriæ suæ, tunc etiam
» sedebitis vos in duodecim thronis,
» iudicantes duodecim tribus Israel.]
Quin & in distributione talentorum
Ieron. » inuenimus eum dicere: [Esto super
» decem tribus: Aliis autem minorem
» largitur portionem:] Esto enim, inquit, super quinque ciuitates, probitati ipsorum parem vtique mercedem tribuens, & cuique conuenientem talentorum honorem. Ideóque gaudentes Sancti, dicunt: [Sub-
Psal. 46. » iecit populos nobis, & gentes sub
» pedibus nostris.] Minimos autem in vita reputatos, deinde in millia & in gentem magnam amplificatos: Ego, inquit, omnium Dominus congregabo suo tempore, aduentus scilicet de cœlo. Tunc enim sancti omni bono fruentur qui rapientur, vt sapientissimus Paulus inquit, in nubibus in occursum Domini in aërem: itaque semper cum Domino erimus vel erunt, æternis circunfluentes honoribus.

CAP. LXI. *Spiritus Domini super me, propter quòd vnxit me: euangelizare pauperibus misit me, sanare contritos corde, prædicare captiuis remissionem, & cæcis visum, vocare annum Domini acceptabilem, & diem retributionis, consolari omnes lugentes, vt detur lugentibus Sion gloria pro cinere, vnctio lætitiæ lugentibus, & amictus gloriæ pro spiritu mœroris.*

Qui in superioribus dixit de vocandis per fidem: Ego Dominus, in tempore congregabo eos, veluti iam instante tempore, quo promisit eos se coacturum, & quasi factus iam homo, & similitudinem nostram suscipiens, & se ad inanitionem submittens, Spiritus Domini, inquit, super me: quoniam natura Deus existēs vnigenitus sanctus sit sanctorum, & omnem ipse naturam sanctificet, vtpote ex sancto patre natus, cumque ex se procedentem spiritum immittat superis potestatibus suis, & porrò apparitionem ipsius agnoscentibus, quomodo igitur sanctificatus est? Deus nempe cùm sit idemque homo, dat spiritum creaturæ deitatis ratione, accipit autem illum à Deo & patre, ratione humanitatis. Hanc dicimus esse vnctio-

A φησὶν ὅτι θεήλου δόξης αὐτοῦ, τότε καὶ ὑμεῖς καθίσεσθε ὅτι δώδεκα θρόνων, κείνοντες τὰς δώδεκα φυλὰς τοῦ Ισραήλ· ἀλλαχοῦ γοῦν καὶ ὁ τῆς τῶν ταλάντων παραβολῆς δίδασκεται λέγων, ἔσο ἐπάνω δέκα φυλῶν, ἑτέροις δὲ τινὶ μείω δίδωσι μοῖραν, ἔσο γάρ, φησὶν, ἐπάνω πέντε πόλεων. ἰσοστασίαν μὲν τοῦ πάντων τοῖς ὑπηκόοις αὐτῶν τινὶ αὐτίμησιν ὁρέγων, καὶ τινὶ ἐκάστῳ παρέπουσαν τάλαντον ἴδιον. ἐπεὶ οὖν δὴ
B οὕτω τοῦτο χαίροντες οἱ ἅγιοι φασίν. ὑπέταξε λαοὺς ἡμῖν, καὶ ἔθνη ὑπὸ τοὺς πόδας ἡμῶν. τοὺς μὲν ἐλαχίστους νομισθέντας ἔτι καὶ τὸν βίον, εἶτα μεγονότας εἰς χιλιάδας, καὶ εἰς ἔθνος μέγα ἐγὼ, φησὶν, ὁ πάντων κύριος συνάξω καιρῷ τοῖς τῆς ἐξ οὐρανοῦ ἐπιδημίας δηλονότι. τότε γὰρ ἔσται τοῖς ἁγίοις ἐν πάντι ἀπολαύσεσιν ἀγαθοῦ· οἳ καὶ ἁρπαγήσονται, κατὰ φησὶν ὁ πάνσοφος Παῦλος, εἰς νεφέλαις εἰς ἀπάντησιν τοῦ κυρίου εἰς ἀέρα, οὕτω τε πάντοτε σὺν
C κυρίῳ ἐσόμεθα τοῖς ἀπελευθέροις συνεφόδιοι ἡμῶν.

Πνεῦμα κυρίου ἐπ' ἐμὲ, οὗ ἕνεκεν ἔχρισέ με, εὐαγγελίσασθαι πτωχοῖς ἀπέσταλκέ με, ἰάσασθαι τοὺς συντετριμμένους τὴν καρδίαν, κηρύξαι αἰχμαλώτοις ἄφεσιν, καὶ τυφλοῖς ἀνάβλεψιν, καλέσαι ἐνιαυτὸν κυρίου δεκτὸν, καὶ ἡμέραν ἀνταποδόσεως, παρακαλέσαι πάντας τοὺς πενθοῦντας, δοθῆναι
D τοῖς πενθοῦσι Σιὼν δόξαν ἀντὶ σποδοῦ, ἄλειμμα εὐφροσύνης τοῖς πενθοῦσι, καὶ καταστολὴν δόξης ἀντὶ πνεύματος ἀκηδίας.

Ὁ δὲ τοῖς αὐτοῖς εἰπὼν ὡσεὶ τὴν ἐν πίστει κληθησομένων· ἐγὼ κύριος συνάξω αὐτοὺς, ὡς ἐνεστηκότος ἤδη τοῦ καιροῦ, καθ' ὃν ἐπήγγελται συναγαγεῖν αὐτοὺς, καὶ ὡς ἤδη γεγονὼς ἄνθρωπος, καὶ τὴν τοῦ ἡμᾶς ὁμοίωσιν ὑποδὺς, καὶ καθεὶς ἑαυτὸν εἰς κένωσιν, πνεῦμα κυρίου φησὶν ἐπ' ἐμὲ, καθὸ φύσει θεὸς
E ὑπάρχων ὁ μονογενὴς ἅγιος ἁγίων ὑπάρχει, καὶ πάσης αὐτὸς ἁγιάζει τὴν κτίσιν, ἅτε δὴ καὶ ἐξ ἁγίου πατρὸς πεφυκώς, καὶ ὃ ἐξ αὐτοῦ προχεόμενον πνεῦμα, καὶ τοῖς ἄνω δυνάμεσιν εἰσεῖς, ὡς ἑαυτοῦ. καὶ προσέτι τοῖς ἐπιγνωσθεῖσι τὴν ὑπερφυᾶ αὐτοῦ. πῶς οὖν ἡγιάζετο; Θεὸς γὰρ ὑπάρχων ὁμοῦ καὶ ἄνθρωπος ὁ αὐτὸς, δίδωσι μὲν θείως τὸ πνεῦμα τῇ κτίσει, δέχεται δὲ αὐ-

τὸ παρὰ τοῦ Θεοῦ, ᾗ πατρὸς, καὶ ὃ ἀνθρώπινον. τοῦτο δὴ φαμὲν τὴν *χρῆσιν. ἀπαρχὴ δὲ καὶ *l. χίσιν

φησι τῆς εὐμενοῦς φιλανθρωπίας τὴν αἰτίαν. εἰπὼν A
γὰρ ὅτι πρὸς τοῦτό με ἀπέστειλεν ἀναγκαίως, οὗ εἵνεκεν ἔχρισέ με, εὐαγγελίσασθαι πτωχοῖς ἀπέσταλκέ με, ἰάσασθαι τοὺς συντετριμμένους τὴν καρδίαν, ἄφεσίν τε κηρύξαι τοῖς ἐν αἰχμαλωσίᾳ, χρείσασθαι δὲ καὶ τυφλοῖς ἀναβλέψιν, καλέσαι τε πρὸς τούτοις, καὶ ἡμέραν ἀνταποδόσεως· πολλὰ κατὰ τοῦτον τῆς εὐμενοῦς φιλανθρωπίας τοῦ μονογενοῦς τὰ τεκμήρια κατορθώματα. ἵνα γὰρ καλλιεργήσῃ τὴν ὑπ' οὐρανὸν, καὶ τοὺς ἀπὰ πάσης ὄντας τὴν οἰκουμένην προσήκουσαν τῷ Θεῷ, καὶ πατρὶ μεταποιήσας τὰ πάντα πρὸς τὸ ἀμείνονος ἔσχε, καὶ οἷα δυναστεύσας τὸ πρόσωπον τῆς γῆς, ἔλαβε δὲ δούλου μορφὴν, καίτοι κύριος ὑπάρχων τῶν ὅλων. εὐηγγέλισατο γοῦν πτωχοῖς ἀπεσταλθαι, φησὶ τοῦτο. πτωχοὶ δ' ἦν ἔθνεσιν, ἢ γοῦν νοηθεῖεν οἱ πάντοθεν ἀγαθοῦ γενόσμενοι ποτὲ τὴν ἔνδειαν, ἐλπίδα τε μὴ ἔχοντες, καὶ ἄθεοι τῷ κόσμῳ, καὶ ὃ γεγραμμένον. οὗτοι δ' ἂν εἶεν οἱ ἐξ ἐθνῶν, οἱ τὴν εἰς αὐτὸν πίστιν πλουτήσαντες, τὸν θεῖόν τε καὶ οὐράνιον κεχερδηκότες θησαυρὸν, ὃ εὐαγγελικὸν δηλονότι, καὶ σωτήριον κήρυγμα, δι' οὗ γεγόναμεν καὶ τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας μέτοχοι, καὶ συμμερίσαι τῶν ἁγίων, κληρονόμοι τῶν ὑπὲρ νοῦν, καὶ λόγον. ὀφθαλμὸς γὰρ οὐκ εἶδε, φησὶ, καὶ οὖς οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ἃ ἡτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν. ἴσως γοῦν καὶ τοῖς πτωχοῖς τῷ πνεύματι δεδωρῆσθαι φησὶν ὁ λόγος τὸν τοῦτοις τῶν διὰ Χριστοῦ χαρισμάτων τὸν ἄφθονον πλοῦτον. συντετριμμένους δὲ φησι τὴν καρδίαν, τοὺς ἀδυνήτους καὶ δυσθάρρυπτον ἔχοντας νοῦν, καὶ ταῖς τῶν παθῶν προσβολαῖς ἀντιφέρεσθαι μὴ δυναμένους, ὑπεκλελυμένους δὲ οὕτως αὐτοῖς, ὡς αἰχμαλώτους εἶναι δοκεῖν. τούτοις ἰᾶσίν τε καὶ ἄφεσιν ἐπαγγέλλεται, τυφλοῖς δὲ οὖσιν αὐτοῖς δίδωσι καὶ ἀναβλέψιν, οἱ γὰρ τῇ κτίσει λατρεύοντες, καὶ τῷ ξύλῳ λέγοντες, πατήρ μου εἶ σύ, καὶ τῷ λίθῳ, σὺ ἐγέννησάς με, εἶτα E τὸν Φύσει, καὶ ἀληθῶς ὄντα Θεὸν οὐκ ἐπεγνωκότες, πῶς οὐκ ἂν εἶεν τυφλοὶ, καὶ φωτὸς τοῦ θείου καὶ νοητοῦ γυμνῷ ἔχοντες τὴν καρδίαν, τούτοις οἶμαι ὁ πατὴρ τῆς ἀληθοῦς θεογνωσίας ὁ Φῶς, κέκλιται γὰρ ἀφ' πίστεως, ἐγνώσθη αὐτὸν, μᾶλλον δὲ ἐγνώσθησαν ὑπ' αὐτοῦ, καὶ ἦσαν νυκτὸς ὄντες, καὶ σκότους, φωτὸς γεγόνασι τέκνα·

nem. Causamque humanitatis declarat. Cùm enim dixisset, à patre, adiunxit necessariò, Eò quòd vnxit me, euangelizare pauperibus misit me, sanare contritos corde, ac prædicare remissionem captiuis, & cæcis visum reddere, ac præterea vocare diem retributionis. Multa siquidem in illos extiterunt humanitatis Vnigeniti illustria specimina. Vt enim reficeret orbem, & vniuersæ terræ incolas Deo & patri adduceret, omnibus in melius transmutatis, & facie terræ quasi renouata: accepit formam serui, quamtumuis esset Dominus vniuersorum, & fausta nunciauit pauperibus, propterea missum se dicit: Pauperes esse & intelligi possunt, qui omnis boni laborant indigentia, nec quicquam spei habent, & sine Deo sunt in mundo, sicuti scriptum est. Hi autem sunt ex Gentibus, qui fide in ipsum locupletati, diuinum & cœlestem thesaurum lucrati sunt, Euangelicam videlicet & salutarem prædicationem, per quam facti sunt cœlestis regni participes, & consortes sanctorum, atque hæredes eorum, quæ nec mens, nec oratio complecti potest. [Oculus enim, inquit, non vidit, & auris non audiuit, nec in cor hominis ascendit, quæ parauit Deus diligentibus se. Vel fortassis oratio hîc dicit, pauperibus spiritu donatum esse locuples charismatum per Christum ministerium. Contritos corde vocat, infirmo & fracto animo præditos, & perturbationum incursionibus non valentes obsistere, itáque illis subiectos, vt captiui esse videantur. His sanationem ac medicinam promittit. Ac cæcis dat visum. Nam qui creaturam colunt, & ligno dicunt: Pater meus es tu, & lapidi: Tu genuisti me, deinde natura & verè Deum non agnouerunt: quidni cæci sint, & pectus habeant luce diuina, & intelligibili nudum? His immittit Pater veræ Dei cognitionis lucem. Vocati sunt enim per fidem, & illum cognouerunt, imò ab ipso cogniti sunt: filiique noctis cum essent, ac tenebrarum, filii lucis extiterunt.

B C D

Hieron.

Collustrauit etenim illos dies, & ortus est Sol iustitiæ, & illustris apparuit Lucifer. Nihil incommodi erit, si ex sanguine Israelitico oriundis, omnia dicta accommodemus. Nam erant pauperes, & contriti corde, ac velut captiui, & Psal.13. » obtenebrati. [Non enim in terra » erat quisquam qui faceret bonum, » non erat vsque ad vnum. Omnes » pariter declinauerunt, simul inutiles facti sunt.] Venit autem Christus, & Israelitis ante alios nunciauit fausta ac præclara præsentiæ suæ facinora: Præterea, vt annum quoque Domini proclamaret acceptum, & diem retributionis. Acceptus annus erat, quo pro nobis crucifixus est Christus. Tum enim accepti facti sumus Deo & patri, & per ipsum fructus edidimus. Idque Ioan.12. » nos docuit ipse, dicens: [Amen, » amen dico vobis: Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum » fuerit, ipsum manet solum: Quod » si mortuum fuerit, fructum vberiorem profert.] Et iterum: [Quando » de terra exaltatus fuero, omnes traham ad meipsum. Siquidem reuixit » tertio die, calcato mortis imperio.] Deinde sanctos discipulos alloquutus ait: [Data est mihi omnis pote- Matt.28. » stas in cœlo & in terra. Ite, docete » omnes gentes, baptizantes eos in » nomen Patris, & Filii, & Spiritus » sancti.] Acceptus est igitur omnino annus ille, quo admissi sumus, adepti societatem cum ipso, abluto peccato per sanctum Baptisma, & diuinæ illius naturæ facti participes communicatione sancti Spiritus. Vel annus acceptus est, quo manifestauit gloriam suam, miraculo ineffabili. Libenter enim arripuimus salutis per ipsum tempus, quod sapientissimus significauit, dicens: [Ecce » nunc tempus acceptabile, Ecce » nunc dies salutis.] Retributionis diem esse nihilò secius dicimus, ipsum aduentus tempus, quo retributio data est ab ipso credentibus in ipsum, ex promissione quam spes amplectitur. Quod dico, ita se habet. Legis Mosaicæ politia laudata, rectè & inculpatè facere volentibus, felicitatis præsentis conciliatrix erat: pollicitationem verò bonorum futurorum adiunctam non habebat, sed solummodo prosperitatem huius vi-

A διήυγασε γὰρ αὐτοῖς ἡ ἡμέρα, ⸗ ὁ τῆς δικαιοσύνης ἀνέτειλεν ἥλιος, ⸗ λαμπρὸς διέστειλεν ἑωσφόρος. λυπεῖ ⸗ σοδὸν ⸗ τοῖς ὀξ αἵματος Ισραὴλ ἐφαρμόσαι πάντα τὰ εἰρημένα. καὶ γὰρ ἦσαν πτωχοὶ, ⸗ συντετριμμένοι τὴν καρδίαν, ⸗ οἷ αἰχμάλωτοι, καὶ ἐσκοτισμένοι. οὐ γὰρ ἦν ὅπῃ γῆς ὁ ποιῶν χρηστότητα, οὐκ ἦν ἕως ἑνός, ἀλλὰ πάντες ἐξέκλιναν, ἅμα ἠχρεώθησαν. ἀφῆκται δὲ ὁ Χριστὸς, καὶ πρό γε τῶν ἄλλων διαλῃλιζόμενος τοῖς ὀξ Ισραὴλ τῆς ἑαυτῷ προθυμίας τὰ κατορθώματα. καὶ πρός γε δὴ τούτοις, ἵνα καὶ ἐνιαυτὸν κυρίου καλέσῃ δεκτὸν, καὶ ἡμέραν ἀνταποδόσεως. καὶ δεκτὸς μὲν ἐνιαυτὸς, καθ' ὃν ἐσταυρώθη ὑπὲρ ἡμῶν Χριστός. δεκτοὶ γὰρ τότε γεγόναμεν τῷ Θεῷ, καὶ πατρὶ, καὶ καρποφορηθέντες δι' αὐτῶ, καὶ τοῦτο αὐτὸς ἡμᾶς ἐδίδαξεν, ⸗ εἰπών, ἀμὴν, ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἐὰν μὴ ὁ κόκκος τοῦ σίτου πεσὼν ⸗ εἰς τὴν γῆν ἀποθάνῃ, αὐτὸς μόνος μένῃ, ἐὰν δὲ ἀποθάνῃ, καρπὸν πολὺν φέρει. καὶ πάλιν, ὅταν ὑψωθῶ ἐκ τῆς B γῆς, πάντας ἑλκύσω πρὸς ἐμαυτόν. καὶ γοῦν ἀνελθὼν τριήμερος πατήσας τὸν θανάτου ὄγκον. ⸗ εἶτα τοῖς ἁγίοις μαθηταῖς προσφωνεῖ, λέγων· ἐδόθη μοι πᾶσα ἐξουσία ἐν οὐρανῷ, καὶ ὑπὸ γῆς· πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς ⸗ εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος. δεκτὸς οὖν ἐνιαυτὸς ἐκεῖνος τοῦ πάντως, καθ' ὃν εἰσεδεξάμεθα τὸν πρὸς αὐτὸν λαχόντες οἰκείωσιν, ἀπενηλάμεθοι τὸν C ἁμαρτίαν διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος, καὶ τῆς θείας αὐτοῦ φύσεως, γενόμενοι κοινωνοὶ διὰ μετοχῆς τοῦ ἁγίου πνεύματος. ἦλθεν δεκτὸς ἐνιαυτὸς, καθ' ὃν πεφανέρωκε τὴν δόξαν αὐτοῦ διὰ τῆς ὑπὲρ λόγον θεοσημείας· ἐδεξάμεθα γὰρ ἀσμένως τὸν τῆς πρὸς αὐτὸν σωτηρίας καιρὸν, ὃν δὴ καὶ ὁ πανσοφος Παῦλος καταμεμαθύκε λέγων. ἰδοὺ νῦν καιρὸς εὐπρόσδεκτος, ἰδοὺ νῦν ἡμέρα σωτηρίας· ἡμέραν γε μὴν ἀνταποδόσεως εἰ φαίη τὸν ἦλθον αὐτὸν τὸν τῆς ἐπιδημίας καιρὸν, καθ' ὃν ἡ ἀνταπόδοσις δέδοται πρὸς αὐτοῦ τοῖς πιστεύσασιν εἰς αὐτὸν διὰ τὴν ἐν ἐλπίσιν ἐπαγγελίας· οὗ δὲ δή τι φημι. ἡ τοῦ Μωσέως νόμου πολιτεία ἐπαινουμένη προέχειν ἐδόκει τοῖς ἀμφὶ πάντως αὐτὸν ἐθέλουσι κατορθοῦν τὴν ἐν θεῷ εὐπρέπειαν, ὑποφαίνουσα γοῦν τὸν εἰς τὸ μέλλον οὐκ εἶχε. μόνης δὲ τοῦτο τῆς τοῦδε τοῦ βίου εὐημερίας ἐποιή-

ταπεινὴ γέγονεν ἡ Ἱερουσαλὴμ τῆς παρὰ Θεοῦ οἰκειότητος ἀποβεβλημένη, καὶ τῆς εἰς αὐτὸν ἐλπίδος ἀπολιθήσασα, καὶ φιλάνθρωπε ἐρήμην τῆς ἄνωθεν ἡμερότητα, πεσοῦσα δὲ καὶ εἰς χεῖρας ἐχθρῶν, οἳ δὴ καὶ πᾶσαν τὴν Ἰουδαίαν καταδηώσαντες, καὶ αὐτὸν ἐνέπρησαν τὸν θεῖόν τε, καὶ περίβλεπτον ναόν. ὅπου γ' οὖν σωθῆναι τὸ καταλειμμα Θεοῦ κατοικτείραντος, πεπιστεύκασι γὰρ εἰς Χριστὸν οὐκ ὀλιγοστοὶ τῶν ἐξ Ἰσραὴλ, κεκλημάτικεν ἐκκλησία Χριστοῦ, καὶ γέγονε μήτηρ ὡσανεὶ ἐθνῶν. οἱ γὰρ υἱοὶ τῶν ποτὲ ταπεινωσάντων αὐτὴν, τουτέστιν, οἱ τῶν ὑπηκόων κρατοῦντες πραγμάτων, καὶ ταῖς τῶν σκήπτρων διαδοχαῖς ὡς ἐξ ἐκείνων ἐρχόμενοι σπεύδουσι ἠγιῶσθαι τὴν ἐκκλησίαν, καὶ διδάσκοντες, τουτέστι, μετ' εὐλαβείας, καὶ τὸν θεῖον εἰς νοῦν ἔχοντες φόβον προσίασιν αὐτῇ· κέκληται γὰρ πόλις κυρίου Σιὼν ἁγίου Ἰσραήλ. Θεοῦ γὰρ πόλις ἡ ἐκκλησία, καὶ τοῦτο διδάσκει ὁ θεσπέσιος Δαυὶδ ὡς πρὸς αὐτὴν, δεδοξασμένα ἐλαλήθη περὶ σοῦ ἡ πόλις τοῦ Θεοῦ. καὶ αὐτὸς δέ που, φησὶν, ὁ τῶν ὅλων κύριος διὰ τῆς τοῦ ψάλλοντος λύρας, ὧδε κατοικήσω, ὅτι ἠρέτισάμην αὐτὴν, τὴν θήραν αὐτῆς εὐλογήσω, τοὺς πτωχοὺς αὐτῆς χορτάσω ἄρτον, τοὺς ἱερεῖς αὐτῆς ἐνδύσω σωτηρίαν. εἰ δὲ δή βούλοιτό τις τῶν τοῦ ποτὲ διωξάντων τὴν ἐκκλησίαν βασιλέων υἱοὺς τοὺς καθεξῆς ὀνομάζειν, οἳ μετὰ δίκης καὶ δέους προσέρχονται νεῷ αὐτῇ, καὶ ὡς θείαν τιμῶσι πόλιν, οὐκ ἔξω φέρεται τοῦ σκοποῦ. ὁρωμένη γὰρ εἰς τοῦτο ἐκλεκτὴ ὁ τῶν πραγμάτων πέρας.

Διὰ τὸ γεγενῆσθαί σε ἐγκαταλελειμμένην, καὶ μεμισημένην, καὶ οὐκ ἦν ὁ βοηθῶν, καὶ θήσω σε ἀγαλλίαμα αἰώνιον, εὐφροσύνην γενεαῖς γενεῶν· καὶ θηλάσῃς γάλα ἐθνῶν, καὶ πλοῦτον βασιλέων φάγεσαι. καὶ γνώσῃ ὅτι ἐγὼ κύριος ὁ σώζων σε, καὶ ὁ ἐξαιρούμενός σε ὁ Θεὸς Ἰσραήλ.

Γέγονας μὲν γὰρ, φησὶν, ἐγκαταλελειμμένη, καὶ μεμισημένη, καὶ οὐκ ἦν ὁ βοηθῶν· αὕτη σοι πρόφασις τῆς ταπεινώσεως ἦν, πεπλήνηκας γὰρ εἰς τὸν ὑφ' ὧν ἐδουλώθης, καὶ ἀχρεάδαντόν σοι φυλάξαι τὸ ἐνήμερον, ἀλλ' οὐδεὶς ἦν ὁ χεῖρα νέμων ὑπέρογκον, ἐπεὶ τοῦ θεοῦ ἦσθα πικρὸν· πεπλήνηκας γὰρ οὐκ εἰς ἕνα τινὰ τῶν ἐν πάσῃ χειμάρρου οἰκετικῇ, καὶ διακονικὴν ἐχόντων τὴν λειτουργίαν, ἀλλ' εἰς αὐτὸν τὸν τῶν ὅλων βασιλέα, καὶ κύριον. ὅπου δὲ ἅπαξ

A rusalem humilis facta est, à coniunctione eius ciecta, & à spe in illum delapsa, & à misericordia superna derelicta, cadensque in manus hostium, qui tota Iudæa in vastitatem redacta, ipsum etiam diuinum & celebratissimum templum incenderunt. Postquam verò seruatæ fuerunt reliquiæ, Deo commiserante, (crediderunt enim in Christum innumeri Israelitæ) nuncupata est Ecclesia Christi, & facta est velut mater B gentium. Nam filii eorum qui humiliauerunt eam, id est, qui rebus terrenis imperant, & in sceptrorum successiones exinde veniunt, venerationi habent Ecclesiam, & timentes, id est, solicitè & cum Dei metu, ad eam accedunt. Vocata est enim ciuitas Domini Sion sancti Israel. Dei namque ciuitas est, Ecclesia: Idque docet diuinus Dauid, velut illam alloquens: [Glorioſa dicta sunt de te, ciuitas Dei.] Et ipse vniuersorum C Dominus ait, lyra Psallentis: [Hic habitabo, quia elegi eam. Portæ eius benedicens benedicam, pauperes eius saturabo panibus, sacerdotes eius induam salute.] Sin velit quispiam, posteros eorum regum, qui persequuti sunt Ecclesiam, dicere, qui nunc cum honore & timore ad eam veniunt, & diuinam quasi ciuitatem suscipiunt, non discedit à scopo. Videmus enim exemplis rem ad eum euentum deductam. D

Pro eo quòd fuisti derelicta, & odio habita, & non erat qui succurreret. Et ponam te exultationem æternã, gaudiũ generationum generationibus. Et suges lac gentium, & diuitias regum comedes, & scies quia ego Dominus, qui saluo te, & qui eruo te, Deus Israel.

Eras enim, inquit, derelicta & odio E habitâ, & non erat qui succurreret. Hæc causa humilitatis tuæ extitit. Nam debacchata es in eum qui euehere, & felicitatem tibi incolumem seruare potest: sed nemo fuit qui manum porrigeret auxiliatricem, eò quòd Deo inuisa eras. Debacchata es enim non in vnum aliquem in seruili conditione locatum, aut ministri munus obeuntem, sed in ipsum vniuersorum Regem ac Dominum. At quoniam semel

humiliationem hanc passus es, hæc molesta præteribunt, & posteriori beneficio te in pristinum statum restituet. Quemadmodum enim par erat, diuina Dei sententia, te inobedientem puniri: sic conuersam te misericordiam inuenire conuenit. Ponam te igitur, inquit, exultationem æternam. Nihil est enim triste in Ecclesia Christi. Vbi enim omnino spes est incorruptionis, & æternæ vitæ, & sempiternæ gloriæ, ac regni cœlorum, quomodo mœstitiæ locus esse potest? Et suges lac gentium, & diuitias regum comedes. Videtur nonnullis sensus propheticus tale quid docere: multos ex grege ac numero Græcorum, scripturis diuinitùs inspiratis eruditos, & tractandorum dogmatum intelligentia præditos, fore doctores Iudaicæ synagogæ. Sed aliorsum videtur hæc oratio tendere, nec hanc viam esse & progressum huius sententiæ, illudque potius velle denotare: Cumulandos esse eos fructuum oblationibus & regiis donariis gentium. Idque verum esse ostendit ipsa rerum experientia. His ita absolutis: Ego, inquit, Dominus qui seruo te. Nam vt propheta Esaias ait: [Nisi Dominus Sabaoth reliquisset nobis semen, quasi Sodoma fuissemus, & quasi Gomorrhæ similes.] Gratia enim & humanitate Dei seruatæ sunt reliquiæ Israelis, ne in totum illa gens ex sanctis orta patribus disperiret.

Rom. 9.

Et pro ære afferam tibi aurum, pro ferro feram tibi argentum, pro ligno feram tibi æs, pro lapidibus ferrum. Et dabo principes tuos in pace, & episcopos tuos in iustitia.

Materias sumit exempli loco, quæ multum inter se differunt. Significat autem obliquè quiddam spirituale & profundum. Vult enim dicere; omnia in melius esse conuertenda, & primis præstantiora fore secunda. Cedet enim omnino legalis institutio Christianæ, id est, Euangelicis oraculis: & tantum erit interuallum, quantum inter æs & aurum interest. Æs enim speciem auri habet, verum non est aurum. Argento simile est ferrum, inest enim ei quiddam lucidum, verum non est argentum, sed præstantiori multum cedit. Legalem itaque institutionem comparare quis po-

πέπονθας τῷ ταπείνωσιν προσελάσῃ τὰ μετὰ ταῦτα, καὶ τοῖς δευτέροις αἰακτήσεταί σε. ὥσπερ γὰρ ἀπειθήσασαν ἔδει κολάζεσθαι ὑφ' ὧν δικαία Θεοῦ, οὕτως ἐπιστρέψασαν ἐλεεῖσθαι προσήκει σε πάντως, φησὶν, ὑφ' ὧν ἐπιποθεῖ σωτηρίας γενέσθαι, συγγενὴς γάρ ἐστιν ἡ ἐκκλησία Χριστοῦ, ὅπου δὲ ὅλως ἐλπὶς ἀφθαρσίας, καὶ ἀτελευτήτου ζωῆς, καὶ ἀμαράντου δόξης, καὶ βασιλείας οὐρανῶν, ποῖον ἂν ἔχοι τὸ κατηφές; καὶ πλάσεις γάλα ἐθνῶν, καὶ πλοῦτον βασιλέων φάγεσαι. καὶ δοκεῖ μοί πως τοιοῦτόν τι διδάσκειν τῆς προφητείας ὁ νοῦς, ὅτι πολλοὺς τῶν ἐξ ἀγέλης Ἑλληνικῆς σοφωμένους τὸν νοῦν τοῖς θεοπνεύστοις γραφαῖς, καὶ δογματικῆς ἐντεχνίας εἰς γνῶσιν ἀναπεπλησμένους, ἔσεσθαι διδασκάλους τῆς ἐξ Ἰουδαίων συναγωγῆς δοκεῖ δέ πως εἰς τοῦτο παρὸν ὁ λόγος, οὐχὶ τοιοῦτόν ἐστιν ἕτερον μᾶλλον τῆς ἐννοίας τὸν ὁδὸν, σκοπὸν δὲ ἴσως βούλεσθαι καταδηλοῦν, ὅτι πρὸς ἐξ ἐθνῶν καρποφορίαις, καὶ βασιλικοῖς ἀναθήμασιν ἐμπλησθήσεται. ἀποδείκνυσι γὰρ ἀληθὲς ὂν καὶ τοῦτο τῆς προφητείας ἡ πεῖρα. τούτων δὲ οὕτω τετελεσμένων φησὶν, ὅτι ἐγὼ κύριος ὁ σώζων σε. ὡς γὰρ ὁ προφήτης φησὶν Ησαΐας· εἰμὴ κύριος Σαβαὼθ ἐγκατέλιπεν ἡμῖν σπέρμα, ὡς Σόδομα ἂν ἐγενήθημεν, καὶ ὡς Γόμορρα ἂν ὡμοιώθημεν. χάριτι γὰρ καὶ φιλανθρωπίᾳ Θεοῦ σέσωται τὸ κατάλειμμα τοῦ Ισραὴλ, ὥστε μὴ εἰσάπαν ἀπολέσθαι τὸ ἐξ ἁγίων πατέρων ἔθνος.

Καὶ ἀντὶ χαλκοῦ οἴσω σοι χρυσίον, ἀντὶ δὲ σιδήρου οἴσω σοι ἀργύριον, ἀντὶ δὲ ξύλων, οἴσω σοι χαλκὸν, ἀντὶ δὲ λίθων, σίδηρον· καὶ δώσω τοὺς ἄρχοντάς σου ἐν εἰρήνῃ, καὶ τοὺς ἐπισκόπους σε ἐν δικαιοσύνῃ.

Δέχεται μὲν τὰς ὕλας ὡς ἐν τύπῳ τῶν δογμάτων, πλείστην ὅσην ἐχούσας τὴν πρὸς ἀλλήλας διαφοράν. σημαίνει δέ τι πλαγίως πνευματικὸν, καὶ βαθύ. βούλεται γὰρ εἰπεῖν ὅτι πάντα πρὸς τὰ ἀμείνω μεταστήσεται, καὶ τῶν πρώτων διοίσει τὰ δεύτερα. παντελὴς γὰρ πάντως ἡ ἐν νόμῳ παίδευσις τῇ διὰ Χριστοῦ, τουτέστι, τοῖς εὐαγγελικοῖς θεσπίσμασι, καὶ τοσοῦτον ἔσται τὸ μεταξὺ, ὅσονπερ αὖ καὶ ἐστὶ τὸ διὰ μέσου χαλκοῦ, καὶ χρυσοῦ. χρυσοφανὴς μὲν γὰρ ὁ χαλκὸς, πλὴν οὐκ ἔστι χρυσὸς, ἀργυροφανὴς δὲ καὶ ὁ σίδηρος, ἔνεστι γὰρ ὅ λαμπρὸν αὐτῷ, πλὴν οὐκ ἀργυρος, ἀλλ' ἠττᾶται πολὺ τοῦ πρώτου. ὁμοίως τῷ ἐν νόμῳ παίδευσιν παραβαλοῦσα τὴν διὰ χαλκοῦ,

χρυσῷ χαλκῷ τὴν δηλ Χριστιανὴν. καὶ πάλιν τῆς ἐν νόμῳ πολιτείας τὴν δυνάμιν περιποιήσαιτό τις ἂν σιδήρῳ, μεμετρημένον ἔχοντι τὸ φαιδρὸν, τὴν χαλκῷ δὲ Χριστῷ, καὶ εὐαγγελικῷ, ἀργύρῳ μᾶλλον· τελεωτάτην γὰρ ἔχει φαιδρότητα, νοητῶς. ταύτην, καὶ ὁ πάνσοφος Παῦλος, καίτοι πλάττον ὅσον ἐγκόπιαν λέγων ἔχειν ἐν τῷ ἐν νόμῳ ζωῇ τὸ καύχημα, γνώσεώς τε τῆς ὑπ' αὐτοῦ, σκύβαλα μὴν ἡγεῖτο τὰ πάντα, Χριστὸν δὲ κερδαίνειν ἤθελε, καὶ ὃ ὑπερέχον τῆς γνώσεως αὐτοῦ· ξύλα μὲν καὶ λίθοι χρήσιμα πρὸς οἰκοδομήν· εὑρήσομεν δὲ τὸν πάνσοφον Παῦλον τῆς παρά τινων μυσταγωγίας τὴν δυνάμιν ταύταις προσκάζοντα τοῖς ὕλαις. εἰ γάρ τις, φησὶν, ἐποικοδομεῖ ἐπὶ τὸν θεμέλιον, ξύλα, χόρτον, λίθους, καλάμην. τοῦτον δὲ οὕτως ἔχοντας, εἰκὸς μὲν φαμὲν, ὅτι τῶν γραμματέων, καὶ Φαρισαίων ἡ διδασκαλία, ἤγουν καθάπαξ τῶν ἀπίστων Ἰουδαίων ἡ ὑφήγησις, ἃ σιωπῶντων ὅλως τὸ Χριστοῦ μυστήριον, ὅτι μηδὲ πεπιστεύκασιν εἰς αὐτὸν, προσκάζοιτο αὖ ξύλοις τυχόν, καὶ λίθοις, ἢ δὲ ἐν Χριστῷ, καὶ εὐαγγελικὴ, τοσοῦτον ἔχει τὸ ἄμεινον, ὅσῳ χαλκὸς καὶ ξύλου, σιδηρός τε πρὸς λίθον. εὐδηλα γὰρ τὰ παρ' ἐκείνοις ὡς διδάγματά τε, καὶ ἐπιτηδεύματα, σεσαθρὰ δὲ, καὶ οἷς ἄθραυστα μὴ τὸ λαμπρὸν, καὶ ὑμνοῦ, τὰ τῶν ἐν Χριστῷ Ἰουδαῖοι μὲν γὰρ ἐκπίπτουσιν εἰς γενεαλογίας, καὶ μύθους ἀπεράντους τοῖς ὑπὸ χεῖρα λαοῖς ἐξηγούμενοι, λήρους τέ τινας ἐμπλέκοντες, καὶ γραώδη τερετίσματα, οἱ δὲ τὸν Χριστὸν φερομένους εἰς νοῦν, πάσῃ ἐδὸν εὐτεχνίας ἀγωγαρεπεῖς τοῖς ὑπὸ χεῖρα διδάσκουσι, καὶ δογματικῆς ἀκριβείας ἀποφέρουσιν ἐρασὰς, καὶ ἁπάσης ἀρετῆς ἐργάτας τοῖς προσιοῦσιν αὐτοῖς· δηλοῖ δέ πως καὶ τοῦτο ἐπεσημειωμένον, ὅτι τοῦτον ἔχει τὸν σκοπὸν τῆς προφητείας ὁ νοῦς. δώσω γὰρ, φησὶ, τοὺς ἄρχοντάς σου ἐν εἰρήνῃ, καὶ τοὺς ἐπισκόπους σου ἐν δικαιοσύνῃ. ὡς γὰρ τῶν προτέρων φησὶν ἐξωσμένων, ἑτέρους αὖ ἄρχοντάς τε, καὶ ἐπισκόπους λαῶν ὁ τῶν ὅλων σωτὴρ ἀμφοτέρους ἐν εἰρήνῃ, καὶ δικαιοσύνῃ. εἰρηνεύουσι γὰρ πρὸς Θεὸν, οἱ τὰ αὐτῷ δοκοῦντα φρονεῖν ἀσπαζόμενοι, καὶ τῆς τῆς δικαιοσύνης αὐχήμασι στεφανούμενοι· ἔφη τι τοιοῦτον ἑτέρωθί που πάλιν ὁ προφήτης Ἡσαΐας, μᾶλλον δὲ διὰ τοῦ προφήτου Θεὸς πρὸς τὴν τῶν Ἰουδαίων μητέρα, φημὶ δὴ τὴν Ἱερουσαλήμ, καὶ ἐπάξω τὴν χεῖρά μου ἐπὶ σὲ, καὶ πυρώσω εἰς καθαρὸν, τοὺς δὲ ἀπειθοῦντας ἀπολέσω, καὶ ἀφε-

A terit æri, Christianam auro. Rursus legalem politiam comparare quis poterit ferro, quod mediocrem quendam habet splendorem: ac Christianam & Euangelicam, argento potius: Perfectissimum enim habet splendorem intelligibiliter. Hinc sapientissimus Paulus, etsi dicat se habere vnde gloriari possit propter vitam in lege transactam, eiusque cognitionem, pro stercoribus tamen ducit omnia: Christum autem lucrari volebat, & cognitionis eius præstantiam. Ligna & lapides, ad ædificationem quidem conferunt: inueniemus tamen sapientissimum Paulum, quorundam mystagogiæ vim cum his materiis comparare. Si quis enim, in- 1.Cor.3
quit, superstruat fundamento ligna, fœnum, lapides, stipulam. Quod cùm ita se habeat, illud dicimus, Scribarum & Pharisæorum doctrinam, vel in vniuersum infidelium Iudæorum enarrationem, qui omnino Christi mysterium non intelligunt, vt qui in ipsum non crediderunt, comparari posse lignis & lapidibus: Christi autem & Euangelicam tanto esse meliorem, quanto ligno æs, ferrum lapidi antecellit. Illorum enim documenta & inuenta fragilia erant: at quæ in Christo sunt, solida existunt & infracta, illustria quoque & magnifica. Iudæi enim delabuntur in genealogias, & fabulas infinitas populo suo exponunt, nugas etiam quasdam intertexunt, & aniles cantilenas. At qui Christum gerunt in animo, omnem viam sancti artificii suos docent, & exactæ dogmatum peritiæ studiosos reddunt, & omnis virtutis operarios, quicunque ipsos adeunt. Hunc esse scopum propheticæ sententiæ, declarat statim quod infertur. Dabo enim, inquit, principes tuos in pacem, & episcopos tuos in iustitiam. Perinde enim, inquit, ac primi expulsi essent, alios principes & episcopos populorum excitat vniuersorum Seruator, & pace & iustitia præcellentes. Pacem enim habent apud Deum, qui student ea sapere quæ illi placent, & qui iustitiæ ornamentis coronati sunt: Tale quid alibi quoque dixit Propheta Esaias, imò per prophetam Deus, ad matrem Iudæorum, dico Hierusalem: Et inducam manum meam super te, & excoquam ad purum: Infideles autem perdam, & aufe-

ram omnes iniquos à te, & omnes superbos deprimam, & præficiam iudices tuos vt prius, & consiliarios tuos vt ab initio. Et deinceps vocaberis ciuitas iustitiæ, metropolis fidelis Sion. Quin & Seruator ipse reprehendit Iudæorum præfectos, dicens: » [Amen, amen, dico vobis, Tolletur à vobis regnum cœlorum, & » dabitur genti alteri ferenti fructus » eius]

A λῶ πάντας ἀδίκους ἀπὸ σοῦ, καὶ πάντας ὑβριστὰς καταπαύσω καὶ ὑποτάξω τοὺς κείρας σου ὡς τὸ πρότερον καὶ τοὺς συμβούλους σου ὡς τὸ ἀπ' ἀρχῆς, καὶ μετὰ ταῦτα κληθήσῃ πόλις δικαιοσύνης, μητρόπολις πιστὴ Σιών, καὶ μετὰ καὶ αὐτὸς ὁ σωτὴρ τοῖς Ἰουδαίων κατηγορῶν ἐπιτίμα λέγων. ἀμὴν, ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἀρθήσεται ἀφ' ὑμῶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, καὶ δοθήσεται ἔθνει ἑτέρῳ, ποιοῦντι τοὺς καρποὺς αὐτῆς.

B

EIVSDEM TOMVS QVINTVS.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΤΟΜΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ.

Et non audietur vltrà iniustitia in terra tua, neque contritio, neque miseria in finibus tuis: sed vocabuntur salus muri tui, & portæ tuæ sculptura.

Magnam habet probabilitatem oratio. Si enim principes eius in pace, & Episcopi laudibus iustitiæ excellant: valebit etiam semper hoc apud subditos, vt in omni iustitia & pietate Christiana vitam transmittere contendant. Non erit, inquit, contritio in finibus tuis. Contritionem hic vocat vim contra submissos & infirmos. Eiusmodi enim homines facilè patent incursionibus, & prostant diripere volentibus, tanquam præda, promptissimè. Iniusti autem olim & violenti fuerunt Iudaïcæ synagogæ duces: ac legibus diuinis obnitentes, peruersa ferebant in re quaque iudicia. Sæpe igitur eos literæ sacræ incusant, vt qui summa impietate ad hunc lapidem impingerent, ita vt intolerandis criminibus conspicerentur impediti. Alicubi enim dicit: Præfecti eius ob dona iudicabant, & Prophetæ eius propter argentum vaticinabantur. Psallit etiam diuinus Dauid: [Contritio & miseria in viis eorum, & viam pacis non cognouerunt, non est timor Dei ante oculos eorum.] Reprehendebat & eos qui ieiunauerunt vniuersorum Deus, sic dicens: In diebus enim ieiuniorum vestrorum inuenitis voluntates vestras, & omnes subditos affligitis iudicio & pugnis, ieiunatis &

Psal. 13.

Καὶ οὐκ ἀκουσθήσεται ἔτι ἀδικία ἐν τῇ γῇ σου, οὐδὲ σύντριμμα, καὶ ταλαιπωρία ἐν τοῖς ὁρίοις σου, ἀλλὰ κληθήσεται σωτήριον τὰ τείχη σου, καὶ αἱ πύλαί σου γλύμμα.

C Καὶ πολύ γε τὸ εἰκὸς ὁ λόγος ἔχει. εἰ γὰρ οἱ ἄρχοντες αὐτῆς ἐν εἰρήνῃ, καὶ διαπρέποντες ἐν αὐχήμασι δικαιοσύνης οἱ ἐπίσκοποι, κρατήσει πάντων που, καὶ παρὰ τοῖς ὑπεξουσιάζουσιν ὅ ἐν ἁπάσῃ δικαιοσύνῃ, καὶ εὐσεβείᾳ τῇ πρὸς Χριστὸν ἐπείγεσθαι βιωτέον. οὐκ ἔστι δὲ φησιν οὐδὲ σύντριμμα ἐν τοῖς ὁρίοις σου. σύντριμμα δὲ φησὶ τὴν πλεονεξίαν, ἢ κατά γε τὸν ἐν ὑφέσει, καὶ ἀσθενείᾳ. εὔδρομοι γὰρ οἱ τοιοῦδε, καὶ τοῖς ἁρπάζειν ἑτοίμοις ἐπιμοιρᾶσαι παρεκτείνεται θήρα. ἄδικοι δὲ καὶ πλεονέκται γεγόνασι πρὸς καιρὸν οἱ τῆς D Ἰουδαίων συναγωγῆς ἡγούμενοι, καὶ τοῖς θείοις νόμοις ἀντιμισάμενοι, διαστρόφους ἐποιοῦντο τὰς ἐφ' ἑκάστῳ παρόδους κρίσεις. αἰτιᾶται γοῦν αὖθις πολλαχοῦ ὁ γράμμα θεῖον, ὡς αἰσθότερος εἰς τοῦτο διελαύνοντας μέσον, ὥστε καὶ ἀφορήτοις ἐκπλήσσειν ἐμποδὼν ὄντας ἐρᾶσθαι· ποτὲ μὲν γὰρ φησὶν, ὅτι οἱ ἡγούμενοι αὐτῆς μετὰ δώρων ἔκρινον, καὶ οἱ προφῆται αὐτῆς μετὰ ἀργυρίου ἐμαντεύοντο. ψάλλει γὰρ ὁ θεσπέσιος, σύντριμμα, καὶ ταλαιπωρία ἐν ταῖς ὁδοῖς αὐτῶν, καὶ ὁδὸν εἰρήνης οὐκ ἔγνωσαν, οὐκ ἔστι φόβος Θεοῦ ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν. ἐπετίμα δὲ καὶ νηστεύουσιν ὁ τῶν ὅλων Θεὸς, οὕτω λέγων· ἐν γὰρ ταῖς E ἡμέραις τῶν νηστειῶν ὑμῶν, εὑρίσκετε τὰ θελήματα ὑμῶν, καὶ πάντας τοὺς ὑποχειρίους ὑποτύπτετε, εἰς κρίσεις, καὶ μάχας, νηστεύετε, καὶ τὸ-

πωλεῖτε πυγμαῖς πεπεινόν· καὶ προσέτι τούτοις ἐφ' Α
τῆς Ησαΐου φωνῆς· καὶ ἐπεθύμουν ἀγρούς, καὶ
διήρπαζον ὀρφανούς, καὶ οἴκους κατεδυάφευον,
καὶ διήρπαζον ἄνδρα, καὶ τὸν οἶκον αὐτοῦ, ἄνδρα καὶ
τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ. ὅπου πέπαυται μὲν τὰ
ἐκείνων, αὐτεγήγερται δὲ τῶν ἁγίων ἀποστόλων ὁ
χορός, καὶ οἱ μετ' ἐκείνους ἐπὶ τοῖς αὐτῶν ἴχνεσι
καλῶς ἀκολουθεῖν σπουδάζοντες ὀρθοτομοῦσι μὲν τὸν
ἀληθείας τὸν λόγον, ἐξαίρουσι δὲ τῶν ὑπὸ χεῖρα γε-
γόνασι παιδαγωγοί. διὰ τοῦτο, καὶ μάλα εἰκότως
οὐκ ἔτι μὲν ἀδικίαν ἐν τῇ γῇ αὐτῶν ἀκουσθήσεσθαι B
φησὶν, ἀλλ' οὐδὲ σπουδὴν, καὶ ταλαιπωρίαν·
κληθήσεσθαι δὲ μᾶλλον σωτήριον τὰ τείχη αὐτῆς,
καὶ αἴνεσιν δὲ καὶ τὰς πύλας, τείχη δὲ ὡς γε εἰκὸς
φησὶ τοὺς ἁγίους παιδαγωγοὺς, δογματικῆς τε,
καὶ ἠθικῆς εἰσηγήσεσιν ἀσφαλιζομένους τὴν ἐκ-
κλησίαν, ὥστε καὶ ἀνάλωτον εἶναι τοῖς ἐχθροῖς,
κἂν εἴτε τινὲς εἶεν ὁρατοὶ, εἴτ' οὖν καὶ ἀόρατοι. οἱ
αὐτοὶ δὴ ἂν εἶεν καὶ πύλαι, ἅτε δὴ καὶ εἰσαγωγικῷ
χρώμενοι λόγῳ, καὶ εἰσφέροντες δηλονότι πίστεως εἰς
ἐπίγνωσιν ἀληθείας τοὺς ἔξω τέως ὄντας αὐτῆς. C
αἴνεσιν δὲ ὅτι τοιαύτης ἰσως ἄγαν ὁ λόγος αὐ-
τοῖς, καὶ οἷς εἰς ἀλήθειαν ἐκτετορνευμένος. διὸ-
περεπὲς γὰρ ἄντικρυ τὸ γεγλυμμένον· καὶ οἱ μὲν ἑβ-
δομήκοντα τοῦτον διδόασι τὴν ἑρμηνείαν, οἱ
δὲ ἕτεροι τὴν ἑρμηνευτὴν, αὐτὶ τοῦ γλύμμα τε-
θείκασι τὸν Ιησοῦν. ἔστι δὲ καὶ τοῦτο ἀληθές. ὡραῖος
γὰρ κάλλει πρὸ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων κεχρη-
μάτικέ τε, καὶ ἔστι, τείχη τ' αὐτὸν, καὶ πύλας πε-
πλουτήκαμεν. ἀσφαλίζεται γὰρ ἡμᾶς ἀῤῥήτῳ
δυνάμει, καὶ ταῖς τῶν ἁγίων ἀγγέλων ὑπηκοΐαις· D
ἐντελεῖται γὰρ, φησὶ, τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ περὶ σοῦ,
τοῦ διαφυλάξαι σε ἐν πάσαις ταῖς ὁδοῖς σου, καὶ
παρεμβαλεῖ ἄγγελος κυρίου κύκλῳ τῶν φοβουμέ-
νων αὐτὸν, καὶ ῥύεται αὐτούς· ἐρχόμεθα δὲ δι' αὐτοῦ εἰς
ἐπίγνωσιν τοῦ πατρὸς, καὶ γέγονε πρὸς τοῦτο καὶ θύ-
ρα, καὶ πύλη, καὶ ὁδός. ἔφη γοῦν ὅτι ἐγώ εἰμι ἡ
θύρα, καὶ ἡ ὁδὸς, καὶ οὐδεὶς ἔρχεται πρὸς τὸν
πατέρα, εἰ μὴ δι' ἐμοῦ, ἔστι δὲ καὶ γλύμμα, τοῦ-
τέστιν ἡ μορφὴ, καὶ ὁ εἶδος τοῦ τεκόντος αὐτὸν, ἡ
χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ, καὶ εἰκὼν, καὶ E
ἀπαύγασμα τῆς δόξης αὐτοῦ.

Καὶ σὸν ἔσται σοι ὁ ἥλιος εἰς φῶς ἡμέρας,
οὐδὲ ἀπαυγὴ σελήνης φωτιεῖ σοι τὴν νύκτα,
ἀλλ' ἔσται σοι κύριος φῶς αἰώνιον, καὶ ὁ Θεός
δόξα σου. οὐ γὰρ δύσεται ὁ ἥλιός σοι, καὶ ἡ σε-
λήνη οὐκ ἐκλείψει. ἔσται γὰρ σοι κύριος φῶς
αἰώνιον.

percutitis pugnis humilem. Præterea voce Esaiæ: [Concupiuerunt agros, & diripuerunt orphanos, & domos occuparunt, & diripuerunt virum & domum eius, virum & hæreditatem eius.] Postquam verò hi esse desierunt, & eorum loco excitatus est sanctorum Apostolorum chorus: & qui post illos eorum vestigia sequi studentes, rectè secant veritatis sermonem, optimique fiunt subiectæ plebis pædagogi: hinc nec sine causa dicit non vltrà in terra eorum auditum iri iniustitiam, sed nec contritionem, nec miseriam: sed vocandos esse muros eius salutare, & portas sculpturam. Muros, vt ego arbitror, dicit sanctos pædagogos, qui dogmatum & moralium præceptorum doctrinis Ecclesiam muniunt, vt capi non possit ab hostibus, siue illi sint aspectabiles, siue inaspectabiles. Iidem possunt etiam esse portæ: vt qui isagogicis vtantur sermonibus seu institutionibus, & per fidem adducant ad agnitionem veritatis eos, qui tum ab ea fuerunt alienati. Sculpturam autem quòd pulchra & elegans sit eorum oratio, & ad veritatem quasi tornata. Speciosum est enim admodum, quod est cælatum & politum. Et hanc quidem interpretationem dederunt Septuaginta: Alii interpretes pro γλύμμα posuerunt Iesum. Est autem illud quoque verum. Speciosus enim forma præ filiis hominum & nuncupatur & est, illumque tanquam muros & portas possedimus. Munit enim nos ineffabili potentia, & sanctorum Angelorum præsidiis. Mandabit namque, inquit: Angelis suis de te, vt custodiant te in omnibus viis tuis. Et, Castra ponet angelus Domini circa timentes se, & eruet eos. Ac per illum ingredimur ad agnitionem patris, & extitit ad hæc ostium & porta & via. Dixit siquidem: Ego sum ostium & via, & nemo venit ad patrem, nisi per me. Est etiam sculptura seu forma & species eius qui genuit, & character substantiæ eius, & imago, atque splendor gloriæ eius.

1. Tim. 1.

Et non erit tibi sol in lucem diei, neque lunæ ortus collustrabit te noctu: sed erit tibi Dominus lux æterna, & Deus gloria tua. Non enim occidet sol tibi, & luna te non deficiet. Non erit tibi Dominus lux æterna.

Volunt quidam ex sententia horum verborum nos adducere, vt tale quiddam intelligamus. Extremis enim seculi temporibus excitatis his qui in terra iacent, & descendente de cœlo omnium nostrum Seruatore Christo, cum sanctis Angelis in gloria Patris, irritus fiet elementorum splendor, nouosque cœlos, ac nouam terram & promissiones eius expectamus, secundum id quod scriptum est. Tale quid dixit etiam Seruator noster: [In diebus illis „ sol obtenebrabitur, & luna non dabit „ lumen suum.] Satis enim erit Sanctis ad illuminationem, ipsa Seruatoris gloria. Sed quò posita verba cùm superiorum sententia cohærescere videantur, interpretationem hanc laudamus quidem, sed aliud quiddam his versibus significari dicimus. Lux enim solaris & præterea lunaris, perutile quiddam est & necessarium corporeis oculis: sed noctu lux solis contrahitur, interdiu lunæ. Alternis enim vicibus lucent. Atqui lux diuina & intelligentia percepta, quam credentium cordibus immittit vniuersorum Seruator, per Spiritum sanctum, & per eos qui mysteria norunt tradere, inextincta erit, & iugis & semper lucida: adeo vt cuiusque mens nec solis opera, nec lunæ opus habeat, ad illuminationem & visus recuperationem. Non enim luce sub sensus cadente illustratur mens: sed potius sancti Spiritus illustratione & splendore contenta est ad perspiciendam & intuendam Christi gloriam, vtque scire possit, quantum habeat cum Patre suo similitudinem, substantiæ scilicet ratione, & quodnam sit optimæ vitæ iter certè cognoscere. Factus est igitur nobis lux æterna Saluator, Idque perspicuum Ioan. 8. „ facit, dicens: [Ego sum lux mundi.] „ Et rursus: [Cùm in mundo sum, lux „ sum mundi. qui sequitur me, non ambulabit in tenebris, sed habebit lucem „ vitæ.]

Et complebuntur dies luctus tui, & populus tuus omnis iustus, & in seculũ terræ hæreditatem possidebit, custodiens plantationẽ, opera manuũ suarũ in gloriam. Qui paucus est, erit in millia, & qui minimus, in gentem magnam. Ego Dominus in tempore congregabo eos.

qui tempus cõsummationis designari aiũt, ex eo quòd nõ vltrà lumẽ solare &

A Βούλονται τινὲς ἀφ' ἑαυτῶν τῶν προκειμένων ἐννοίας ἀποφέρειν ἡμᾶς, εἰς τὸ ὑπολαμβάνειν τι ζητούμενον ὑποκεῖσθαι. ἐν ἐσχάτοις γὰρ τοῦ αἰῶνος καιροῖς ἐγηγερμένων τῶν ἐν γῇ κειμένων, καὶ καταφοιτήσαντος ἐξ οὐρανοῦ τοῦ πάντων ἡμῶν σωτῆρος Χριστοῦ μετὰ τῶν ἁγίων ἀγγέλων ἐν τῇ δόξῃ τοῦ πατρός, ἀπροσκόπτως μὲν ἡ τῶν στοιχείων λαμπρότης, καινοὺς δὲ οὐρανοὺς, καὶ καινὴν γῆν, καὶ τὰ ἐπαγγέλματα αὐτοῦ προσδοκῶμεν, κατὰ τὸ γεγραμμένον. ἔφη δέ πού καὶ ὁ σωτὴρ, ὅτι ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ὁ ἥλιος σκοτισθήσεται, καὶ ἡ σελήνη οὐ δώσει τὸ φέγγος αὐτῆς. ἁρκέσει γὰρ τοῖς ἁγίοις εἰς φωτισμὸν αὐτὴ τοῦ σωτῆρος ἡ δόξα. ἀλλ' ἵνα δοκῇ πως ἕπεσθαι τῇ τῶν αἰσθητῶν ἐννοίᾳ τὰ προκείμενα τινὲς ἑρμηνεύειν ἐπαινέσαντες ταυτὶ, καὶ ἕτερόν τι δηλοῦσθαι, φαμὲν ἀφ' ὧν προκείμεθα στίχων. φῶς μὲν γὰρ ὁ ἡλιακὸν, καὶ προσέτι τὸ σεληνιακὸν, χρήσιμόν τε, καὶ ἀναγκαῖον ὀφθαλμοῖς. ἀλλ' ἐν νυκτὶ μὲν τὸ ἡλιακὸν συστέλλεται φῶς, ἐν ἡμέρᾳ δὲ τὸ σεληνιακόν. παραλλάξ γὰρ ἀλλήλοις ἐπιλαμπρύνεται τὸ φαινόμενον. τὸ δέ γε θεῖον καὶ νοητὸν, ὃ ταῖς τῶν πιστευσάντων καρδίαις ἐνίησι φησὶν ὁ τῶν ὅλων σωτὴρ διὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος, καὶ διὰ τῶν εὖ εἰδότων μυσταγωγεῖν, ἄσβεστον ἔσται, καὶ ἀκατάλυκτον, καὶ ἀφθονες, ὥστε μήτε ἡλίου, μήτε σελήνης ἐν χρείᾳ καθεστηκέναι τὸν ἑκάστου νοῦν πρὸς φωτισμὸν, ἢ ἀνάβλεψιν· οὐ γὰρ αἰσθητῷ φωτὶ καταλάμπεται νοῦς, ἀρκεῖται δὲ μᾶλλον τῇ διὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος φωταγωγίᾳ, καὶ φαιδρότητι πρὸς τὸ δύνασθαι καθορᾶν τὴν δόξαν Χριστοῦ, καὶ ὅσον αὖ ἔχει πρὸς τὸν πεπόνθατ αὐτὸν τὴν ἐμφέρειαν, οὐσιωδῶς τ' δηλονότι, καὶ μὴν καὶ τῆς ἀρίστης ζωῆς ἀπλανῶς εἰδέναι τὴν ὁδόν. γέγονε τοίνυν φῶς αἰώνιον ἡμῖν ὁ σωτὴρ, καὶ τοῦτο ἡμῖν σαφεστέρας καθίστησι, λέγων, ἐγὼ εἰμὶ τὸ φῶς τοῦ κόσμου, καὶ πάλιν. ὅταν ὦ ἐν τῷ κόσμῳ φῶς εἰμὶ τοῦ κόσμου. ὁ ἀκολουθῶν ἐμοὶ, οὐ μὴ περιπατήσῃ ἐν τῇ σκοτίᾳ, ἀλλ' ἕξει τὸ φῶς τῆς ζωῆς.

E Καὶ ἀναπληρωθήσονται αἱ ἡμέραι τοῦ πένθους σου, καὶ ὁ λαός σου πᾶς δίκαιος, καὶ εἰς αἰῶνος κληρονομήσουσι τὴν γῆν, φυλάσσων τὸ φύτευμα ἔργα χειρῶν αὐτοῦ εἰς δόξαν· ὁ ὀλιγοστὸς ἔσται εἰς χιλιάδας, καὶ ὁ ἐλάχιστος εἰς ἔθνος μέγα· ἐγὼ κύριος ὁ θεὸς συνάξω αὐτούς.

Οἱ τὸν τῆς συντελείας καιρὸν καταδηλοῦσθαι λέγοντες ἀφ' οὗ μηκέτι ὁ ἡλιακὸν, ἤτοι τὸ σε-

λωφαῖον ἐνεργῆσαι φῶς, συσταλῶσι δὲ μᾶλλον, ἵν' ὁ κύριος ἡμῶν φῶς αἰώνιον λάμψῃ, φασὶν ὅτι τοῖς πενθοῦσι νῦν, οἷς δὴ καὶ παρακληθήσεσθαι φησὶν ὁ σωτὴρ, τέλος ἔσεσθαι τοῦ πενθεῖν κατ' ἐκεῖνόν που τὸν καιρόν· πεπαύσονται γὰρ τοῦ ποιεῖν ἐπὶ, καὶ καθαρεύσαι, καὶ τοῦ εἰς αἰῶνα τεύξονται λαμπρῶν. τοῦτο γὰρ οἶμαι ὃ παρακληθῶσι ἐστιν, ὅπερ δὴ πάλιν τῶν θεωρημάτων ἑπεσθαι χρὴ τοῖς αὐτοῖς, ἐκεῖνο φαμὲν, ὅτι τοῖς μὲν οἰκείοις ἐν πλημμελείαις ὂν κατηφὲς οἰκεῖον, καὶ ἁρμοδιώτατον. προσδοκῶσι γὰρ ἡμᾶς, καὶ τιφλώσεις, οὐ παράκλησιν τὴν παρὰ Θεοῦ, κόλασιν δὲ μᾶλλον, καὶ πῦρ, καὶ σκότος· οἱ γε μὴν ὄντες ἐν ἀγαθουργίαις τῇ ἐλπίδι χαίρουσι, καθὰ φησὶν ὁ πανσοφος Παῦλος· ἀπεδέχεται γὰρ ὁ ὑπέχων αὐτῶν ἢ εἰς ἀπεράντους αἰῶνας δόξα, καὶ τρυφὴ, πλὴν ὅταν ἐπιστρέψῃ πρὸς κύριον, καὶ ὁ πλείστας ὅσας ἁμαρτίας ἐνοχημένος, εἶτα δικαιωθῇ ἀπὸ τῆς πίστεως, καὶ κομίσηται μὴν τὴν αἰτηθεῖσαν ἄφεσιν, προσδοκήσῃ δὲ λαβεῖν καὶ τὰς τοῖς ἁγίοις ἠτοιμασμένας ἡμᾶς. τότε δὴ πεπαύσονται μὲν αἱ ἡμέραι τοῦ πένθους αὐτοῦ, καταλήξει δὲ ἰδρὼς, καὶ κατηφείας, βεβαιοῖ δὲ ὡσαύτως τοῦτο τὸ ἀπὸ τοῦ ἐφεξῆς κείμενον· ἔσται γὰρ φησὶν πᾶς ὁ λαός σου δίκαιος, τουτέστι, δικαιωθήσεται πᾶς ὁ σὸς ἐπόμενος λαός· ἔστι δὲ ὁ λόγος ὡς πρὸς τὴν ἐκκλησίαν· δικαιοῖ δὲ Χριστὸς τὸν ἀσεβῆ χάριτι, καὶ φιλανθρωπίᾳ, καὶ αἴνοσι πλούτου αἰτιάματος τοὺς ἀλόντας αὐτός. τίς γὰρ ἔσται τῶν τοιούτων ὁ χορηγὸς, ἀπομεμύκεν, εἰπὼν, φυλάσσων τὸ φύτευμα, ἔργα χειρῶν αὐτοῦ εἰς δόξαν. φύτευμα γὰρ ἐσμὲν τοῦ φυτοῦ τοῦ πλούτου ἡμῶν σωτῆρος Χριστοῦ, καὶ ἔργον αὐτοῦ· ἀγελαιόφιλοι γὰρ ὄντες ἐνεκεντρίσθημεν εἰς καλλιέλαιον, μετοικουχὶ καὶ αὐθυπερτίτως εἰς ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ· ὁ γὰρ πρέσβυς, οὐκ ἄγγελος, ἀλλ' αὐτὸς ὁ κύριος ἔσωσεν ἡμᾶς. ἔφη γοῦν αὐτὸς, ὁ λαλῶν πάρειμι. ἔσται δὲ φησὶ καὶ ὁ ὀλιγοστὸς εἰς χιλιάδας, καὶ ὁ ἐλάχιστος εἰς ἔθνος μέγα. νῦν μὲν γὰρ, τουτέστιν, ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ κέκρυπται τῶν ἁγίων ἡ δόξα, καὶ τόγε ἦκον εἰς ἀλαζονείας κοσμικὰς ἐλάχιστοι τινὲς εἶναι δοκοῦσιν οὐκ ἔχοντες δόξαν ἐμφανῆ. ὅταν δὲ φαίνηται πάλιν ἐξ οὐρανοῦ ὁ Χριστὸς ὁ τιμώμενος, καὶ ὁ νομισθεὶς ἐλάχιστος εἶναι, καὶ ὀλιγοστὸς, ἔσται εἰς ἔθνος μέγα. καὶ ἡγήσεται γὰρ λαῶν, καὶ ἡγεμονεύσει πολλῶν, ἅτε δὴ τὸν δι' ὅλου μὲν ἐν τῷ δεῖν τῷ βίῳ διανύσαντα δρόμον· καὶ τοῦτο ἐστὶν ἰδεῖν, ἐξ ὧν ἔφη Χριστός· τοῖς μὲν ἀποστόλοις προσελάλων, ὅταν ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου καθίσῃ

A lunare opus suum peragat, sed contrahatur, vt Dominus noster fiat lux æterna dicunt lugentibus nunc, quos etiam consolandos ait Seruator, finem luctus fore illo tempore. Desinent enim laborare & curis macerari, & æterna consequentur præmia. Hoc est enim, opinor, consolatione perfundi. Quoniam autem rursus tractationis & theorematum sententiam ex præcedentibus sequi oportet, illud dicimus, his qui manent ac iacent in peccatis, tristitiam

B propriam esse & conuenientissimam. Expectant enim non honores & coronas, non consolationem à Deo, sed potius supplicium, & ignē atque tenebras. Qui autem benefaciunt, spe gaudent, quemadmodum sapientissimus Paulus ait. Excipit enim ac comitatur probitatem eorum, in infinita secula, & gloria, & voluptas. Verùm quando conuersus fuerit ad Dominum etiã qui plurimis peccatis occupatus est, deinde iustificatus fuerit per fidem, & remissionem criminũ adeptus fuerit, expectaueritq;

C accipere honores sanctis destinatos: tunc cessabunt dies luctus eius, & à sudore ac mœstia desistet. Cõfirmat quàsi hunc sensum, quod deinceps positũ est: Et populus tuus omnis iustus, id est, iustificabitur populus quantus est futurus. Habeturque oratio tanquam ad Ecclesiam: Iustificat autē impiũ Christus, gratia & humanitate, & ipse soluit ab omni crimine eos qui conuicti sunt. Nam quis horũ largitor sit, significauit,

D cùm inquit: Custodiens plantationem, opera manuum suarum in gloriã. Plantatio enim sumus plantarum omnium nostrum Seruatoris Christi, eiusque opus. Cùm namque essemus oleaster, oliuæ pulchræ insiti sumus, tantùm non operante in nobis Christo. Non enim legatus, non Angelus, sed ipse Dominus seruauit nos. Dixit itaque ipse: qui loquor, adsum. Qui autem paucus est, inquit, erit in millia, & qui minimus, in

E gentē magnã. Nunc enim, id est, in hoc seculo, occultata est gloria sanctorũ, & si fastum mundi respicias, minimi essè videntur, qui illustrē non habēt gloriã. Sed rursus vbi illuxerit de cœlo Christus, tunc etiã qui habitus est minimus & paucus, erit in magnam gentem. Præficietur enim populis, & imperitabit multis, vtpote in hac vita cõfecto cursu laudabili. Quod videre est, ex his quæ dixit Christus. Nam affatus Apostolos, inquit, [Quum filius hominis sedebit - Matth. 19.

in

» in throno gloriæ ſuæ, tunc etiam
» ſedebitis vos in duodecim thronis,
» iudicantes duodecim tribus Iſrael.]
Quin & in diſtributione talentorum
Luc.19. » inuenimus eum dicere: [Eſto ſuper
» decem tribus: Aliis autem minorem
» largitur portionem:] Eſto enim, inquit, ſuper quinque ciuitates, probitati ipſorum patrem vtique mercedem tribuens, & cuique conuenientem talentorum honorem. Ideóque gaudentes Sancti, dicunt: [Sub-
Pſal.46. » iecit populos nobis, & gentes ſub
» pedibus noſtris.] Minimos autem in vita reputatos, deinde in millia & in gentem magnam amplificatos: Ego, inquit, omnium Dominus congregabo ſuo tempore, aduentus ſcilicet de cœlo. Tunc enim ſancti omni bono fruentur qui rapientur, vt ſapientiſſimus Paulus inquit, in nubibus in occurſum Domini in aërem: itaque ſemper cum Domino erimus vel erunt, æternis circunfluentes honoribus.

CAP. LXI. *Spiritus Domini ſuper me, propter quòd vnxit me: euangelizare pauperibus miſit me, ſanare contritos corde, prædicare captiuis remiſſionem, & cæcis viſum, vocare annum Domini acceptabilem, & diem retributionis, conſolari omnes lugentes, vt detur lugentibus Sion gloria pro cinere, vnctio lætitiæ lugentibus, & amictus gloriæ pro ſpiritu mœroris.*

Qui in ſuperioribus dixit de vocandis per fidem: Ego Dominus, in tempore congregabo eos, veluti iam inſtante tempore, quo promiſit eos ſe coacturum, & quaſi factus iam homo, & ſimilitudinem noſtram ſuſcipiens, & ſe ad inanitionem ſubmittens, Spiritus Domini, inquit, ſuper me: quoniam natura Deus exiſtēs vnigenitus ſanctus ſit ſanctorum, & omnem ipſe naturam ſanctificet, vtpote ex ſancto patre natus, cumque ex ſe procedentem ſpiritum immittat ſuperis poteſtatibus ſuis, & porrò apparitionem ipſius agnoſcentibus, quomodo igitur ſanctificatus eſt? Deus nempe cùm ſit idemque homo, dat ſpiritum creaturæ deitatis ratione, accipit autem illum à Deo & patre, ratione humanitatis. Hanc dicimus eſſe vnctio-

A φησὶν ὅτι θεήλου δόξης αὐτοῦ, τότε καὶ ὑμεῖς καθίσεσθε ὅτι δώδεκα θεῆναι, κείνοντες τοῖς δώδεκα φυλαῖς τοῦ Ισραὴλ· ἀλλὰ γὰρ καὶ ἐν τῇ τῶν ταλάντων μερισμοῦ δύσκεται λέγων, ἔσο ἐπάνω δέκα φυλῶν, ἑτέροις δὲ τιὼ μείω δίδωσι μοῖραν, ἔσο γάρ, φησὶν, ἐπάνω πέντε πόλεων. ἰσοστατοῦσαν πον πάντως τοῖς ὑπαίθριαις αὐτῶν τιὼ αἰτημαδίαν ὀρέγων, καὶ τιὼ ἐκείνων παρέπουσαν ταλαντιαίων ὑμνῶ. ἐπ' αὐτῷ δὴ
B οὖν τούτῳ χαίροντες οἱ ἅγιοι φασίν. ὑπέταξε λαοὺς ἡμῖν, καὶ ἔθνη ὑπὸ τοὺς πόδας ἡμῶν. τοὺς γὰρ ὑμνῶ ἐλαχίστους νομιζόντας ἐν τῷ βίῳ, εἶτα γενομένους εἰς χιλιάδας, καὶ εἰς ἔθνος μέγα ἐγὼ, φησὶν, ὁ πάντων κύριος συνάξω ἐν καιρῷ τοῖς τῆς ἐξ οὐρανοῦ ὑπαδημίας δηλονότι. τότε γὰρ ἔσαι τοῖς ἁγίοις ἡ πάντως ἀπόλαυσις ἀγαθοῦ· οἳ καὶ ἁρπαδήσονται, κατὰ φησὶν ὁ πάνσοφος Παῦλος, συνεφέλκεις εἰς ἀπάντησιν τοῦ κυρίου εἰς ἀέρα, οὕτω τε πάντοτε σὺν
C κυρίῳ ἐσόμεθα τοῖς ἀτελευτήτοις συνυφαίνοντες ὑμνοῖς.

Πνεῦμα κυρίου ἐπ' ἐμὲ, οὗ ἕνεκεν ἔχρισέ με, εὐαγγελίσασθαι πτωχοῖς ἀπέσταλκέ με, ἰάσασθαι τοὺς συντετριμμένους τῇ καρδίᾳ, κηρύξαι αἰχμαλώτοις ἄφεσιν, καὶ τυφλοῖς ἀνάβλεψιν, καλέσαι ἐνιαυτὸν κυρίου δεκτὸν, καὶ ἡμέραν ἀνταποδόσεως, παρακαλέσαι πάντας τοὺς πενθοῦντας, δοθῆναι τοῖς πενθοῦσι Σιὼν δόξαν ἀντὶ σποδοῦ, ἄλειμμα εὐφροσύνης τοῖς πενθοῦσι, καὶ καταστολὴν δόξης ἀντὶ πνεύματος ἀκηδίας.
D

Ο ἐν τοῖς ἀνώτερον εἰπὼν περὶ τῆς ἐν πίστει κλητῶν· ἐγὼ κύριος συνάξω αὐτοὺς, ὡς ἐνεστηκότος ἤδη τοῦ καιροῦ, καθ' ὃν ἐπήγγελται συναγαγεῖν αὐτοὺς, καὶ ὡς ἤδη γνόμενος ἄνθρωπος, καὶ τιὼ πρὸς ἡμᾶς ὁμοίωσιν ὑπελθών, καὶ καθεὶς ἑαυτὸν εἰς κένωσιν, πνεῦμα κυρίου φησὶν ἐπ' ἐμὲ, καθότι φύσει Θεὸς
E ὑπάρχων ὁ μονογενὴς ἅγιος ἁγίων ὄντι, καὶ πᾶσαν αὐτὸς ἁγιάζῃ τιὼ κτίσιν, ἃ τε δὴ καὶ ἐξ ἁγίου πατρὸς πεφυκὼς, καὶ ὃ ἐξ αὐτοῦ προχεόμενον πνεῦμα, καὶ τοῖς ἄνω δυνάμεσιν εἰσεῖς, ὡς ἑαυτῷ. καὶ προσέτι τοῖς ἐπιγνωσθεῖσι τιὼ ὑπαφάνειαν αὐτοῦ. πῶς οὖν ἡγιάζετο; Θεὸς γὰρ ὑπάρχων ὁμοῦ καὶ ἄνθρωπος ὁ αὐτὸς, δίδωσι μὲν θεϊκῶς τὸ πνεῦμα τῇ κτίσει, δέχεται δὲ ἀν-

τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, καὶ πατρὸς, καὶ ὃ αἰωνίως πνέον. ζωὴ τιὼ ἐν φανερῷ τιὼ *χρῆσιν. σύναρχη δὲ καὶ *l. χρίσιν

Colluſtrauit etenim illos dies, & ortus eſt Sol iuſtitiæ, & illuſtris apparuit Lucifer. Nihil incommodi erit, ſi ex ſanguine Iſraelitico oriundis, omnia dicta accommodemus. Nam erant pauperes, & contriti corde, ac velut captiui, & Pſal.13. » obtenebrati. [Non enim in terra » erat quiſquam qui faceret bonum, » non erat vſque ad vnum. Omnes » pariter declinauerunt, ſimul inutiles facti ſunt.] Venit autem Chriſtus, & Iſraelitis ante alios nunciauit fauſta ac præclara præſentiæ ſuæ facinora: Præterea, vt annum quoque Domini proclamaret acceptum, & diem retributionis. Acceptus annus erat, quo pro nobis crucifixus eſt Chriſtus. Tum enim accepti facti ſumus Deo & patri, & per ipſum fructus edidimus. Idque Ioan.12. » nos docuit ipſe, dicens: [Amen, » amen dico vobis: Niſi granum frumenti cadens in terram mortuum » fuerit, ipſum manet ſolum: Quod » ſi mortuum fuerit, fructum vberiorem profert.] Et iterum: [quando » de terra exaltatus fuero, omnes traham ad meipſum. Siquidem reuixit » tertio die, calcato mortis imperio.] Deinde ſanctos diſcipulos alloquutus ait: [Data eſt mihi omnis pote- Matt.28. » ſtas in cœlo & in terra. Ite, docete » omnes gentes, baptizantes eos in » nomen Patris, & Filii, & Spiritus » ſancti.] Acceptus eſt igitur omnino annus ille, quo admiſſi ſumus, adepti ſocietatem cum ipſo, abluto peccato per ſanctum Baptiſma, & diuinæ illius naturæ facti participes communicatione ſancti Spiritus. Vel annus acceptus eſt, quo manifeſtauit gloriam ſuam, miraculo ineffabili. Libenter enim arripuimus ſalutis per ipſum tempus, quod ſapientiſſimus ſignificauit, dicens: [Ecce nunc tempus acceptabile, Ecce » nunc dies ſalutis.] Retributionis diem eſſe nihilò ſecius dicimus, ipſum aduentus tempus, quo retributio data eſt ab ipſo credentibus in ipſum, ex promiſſione quam ſpes amplectitur. Quod dico, ita ſe habet. Legis Moſaicæ politia laudata, rectè & inculpatè facere volentibus, felicitatis præſentis conciliatrix erat: pollicitationem verò bonorum futurorum adiunctam non habebat, ſed ſolummodo proſperitatem huius vi-

διήνυσε γὰρ αὐτοὺς ἡ ἡμέρα, καὶ ὁ τῆς δικαιοσύνης A
ἀνέτειλεν ἥλιος, καὶ λαμπρὸς ἐπέλαμψεν ἑωσφόρος.
λυπεῖ δ' οὐδὲν καὶ τοὺς ἐξ αἵματος Ισραὴλ ἐφαρ-
μόσαι πάντα τὰ εἰρημένα. καὶ γὰρ ἦσαν πτωχοὶ,
καὶ συντετριμμένοι τῇ καρδίᾳ, καὶ οἷς αἰχμά-
λωτοι, καὶ ἐσκοτισμένοι. οὐ γὰρ ἦν ἐπὶ γῆς ὁ ποιῶν
χρηστότητα, οὐκ ἦν ἕως ἑνός, ἀλλὰ πάντες ἐξέ-
κλιναν, ἅμα ἠχρεώθησαν. ἀφῆκται δὲ ὁ Χρι-
στὸς, καὶ πρό γε τῶν ἄλλων ἀναγγέλλων τοῖς
ἐξ Ισραὴλ τῆς ἑαυτοῦ παρουσίας τὰ κατορθώμα-
τα. καὶ πρὸς γε δὴ τούτοις, ἵνα καὶ ἐνιαυτὸν κυ-
ρίου καλέσῃ δεκτὸν, καὶ ἡμέραν ἀνταποδόσεως. B
καὶ δεκτὸς μὲν ἐνιαυτὸς, καθ' ὃν ἐσταυρώθη ὑπὲρ
ἡμῶν Χριστός. δεκτοὶ γὰρ τότε γεγόναμεν τῷ
Θεῷ, καὶ πατρὶ, καὶ καρποφορηθέντες δι' αὐ-
τοῦ, καὶ τοῦτο αὐτὸς ἡμᾶς ἐδίδαξεν, εἰπών,
ἀμὴν, ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἐὰν μὴ ὁ κόκκος
τοῦ σίτου πεσὼν εἰς τὴν γῆν ἀποθάνῃ, αὐτὸς
μόνος μένῃ, ἐὰν δὲ ἀποθάνῃ, καρπὸν πολὺν φέρει. καὶ πάλιν, ὅταν ὑψωθῶ ἐκ τῆς C
γῆς, πάντας ἑλκύσω πρὸς ἐμαυτόν. καὶ γοῦν
ἀνέβαινε τελέσας πάσης τοῦ θανάτου τὸ
κράτος. εἶτα τοῖς ἁγίοις μαθηταῖς προσφώ-
νει, λέγων· ἐδόθη μοι πᾶσα ἐξουσία ἐν οὐρα-
νῷ, καὶ ἐπὶ γῆς· πορευθέντες μαθητεύσατε
πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ
ὄνομα τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου
πνεύματος. δεκτὸς οὖν ἐνιαυτὸς ἐκεῖνος ἐν ᾧ
πάντως, καθ' ὃν εἰσεδεξάμεθα τῷ πρὸς αὐ-
τὸν λαχόντες οἰκείωσιν, ἀπενιψάμενοι τὴν D
ἁμαρτίαν διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος, καὶ τῆς
θείας αὐτοῦ φύσεως, γενόμενοι κοινωνοὶ διὰ
μετοχῆς τοῦ ἁγίου πνεύματος. ἤγαγεν δεκτὸς
ἐνιαυτὸς, καθ' ὃν περιέμεινε τὴν δόξαν αὐ-
τοῦ διὰ τῆς ἀῤῥήτου λόγου θεοπρεπείας· ἐδεξά-
μεθα γὰρ ἀσμένως τὸν τῆς περὶ αὐτοῦ σωτηρίας
καιρὸν, ὃν δὴ καὶ ὁ πανσοφος Παῦλος καλα-
μεμιλλημένος λέγων. ἰδοὺ νῦν καιρὸς εὐπρόσ-
δεκτος, ἰδοὺ νῦν ἡμέρα σωτηρίας· ἡμέραν γε
μὴν ἀνταποδόσεως εἰς φανερὸν ἔστιν ἀπο-
τὸν τὸν τῆς ἐπιδημίας καιρὸν, καθ' ὃν ἡ ἀνταπό- E
δοσις δέδοται παρ' αὐτοῦ τοῖς πιστεύσασιν
εἰς αὐτὸν διὰ τῆς ἐν ἐλπίσιν ἐπαγγελίας· οὗ δὲ δή
τι φημί. ἡ κατὰ τὸν Μωσέως νόμον πολιτεία ἐπαι-
νουμένη πρόξενος μὲν τοῖς ἀμφιμήτως αὐτῷ ἐ-
θέλουσι κατορθοῦν τῆς ἐνταῦθα εὐπραγίας, ὑπό-
σχεσιν δὲ ἔχουσαν τὴν εἰς τὸ μέλλον οὐκ εἶχε. μόνης δὲ
ἔτυχε που τῆς κατὰ τὸνδε τὸν βίον εὐημερίας ἐποιή-

τω μηνιμω· ἐκέλευε μὴ γὰρ ἀπέχεσθαι πλημ- A tæ prædicabat: Iubebat enim abstine-
μμελημάτων, ὑπεφώνει, ἵνα μὴ ἀποθάνῃς ἐν ὥ καιρῷ σου. ἐπεφώνει δὲ τέκνοις, τίμα τὸν πατέρα σου, καὶ τὴν μητέρα, ἵνα εὖ σοι γένηται, καὶ ἔσῃ μακροχρόνιος ἐπὶ τῆς γῆς. ἐπηγγέλλετο δὲ καὶ καρπῶν ἀφθονίαν, ἔλεγε δ' ὅτε, καὶ πολέμου παῦλαν, καὶ εἰρήνης πλάτος, καὶ τὴν ἐπ' αὐτῆς εὐθυμίαν. ἔφη γοῦν διὰ φωνῆς Ζαχαρίου, κατακάρπως κατοικηθήσεται Ἱερουσαλὴμ ἀπὸ πλήθους ἀνθρώπων, καὶ κτηνῶν τῶν ἐν αὐτῇ, καὶ ἐγὼ ἔσομαι αὐτῇ, B λέγει κύριος, τεῖχος πυρὸς κυκλόθεν, καὶ εἰς δόξαν ἔσομαι ἐν μέσῳ αὐτῆς. καὶ πάλιν ἔτι καθίσονται πρεσβύτεροι ἐν ταῖς πλατείαις Ἱερουσαλήμ. ἕκαστος τὴν ῥάβδον αὐτοῦ ἐν τῇ χειρὶ ἔχων ἀπὸ πλήθους ἡμερῶν, καὶ αἱ πλατεῖαι τῆς πόλεως πλησθήσονται παιδαρίων, καὶ κοράσιων παιζόντων ἐν ταῖς πλατείαις αὐτῆς. προσκαίρων οὖν ἄρα ἦν ἀπόλαυσιν ὁ διὰ Μωσέως νόμος ὑπεσχέτο τοῖς πάλαι. ὃ δὴ θεῖον, καὶ σωτήριον κήρυγμα εἰς ὃ μᾶλλον αἰτἀποδόσεις· μακάριοι γὰρ, φησὶν, οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι, ὅτι αὐτῶν ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, καὶ ταῖς ἐφεξῆς εἰκότως μακαρισμοῖς, εἴτις ἔλθοι πολυπραγμονῆσαι αἰτἀποδόσεις ἐπηγγελμένας, λαμπρὰς, καὶ μεγάλας εὑρήσει παρὰ Θεοῦ. εἰ δέ τις βούλοιτο καὶ καθ' ἕτερον τρόπον τὴν αἰτἀπόδοσιν τὴν γεγενημένην παρὰ Χριστοῦ κατὰ τὸν τῆς ἐπιδημίας καιρὸν, οὐκ ἂν ἔξω βάλοι σκοποῦ. πάλαι μὲν γὰρ κατελάζετο τῶν ὑπὸ τῆς γῆς ὁ παμβέβηλος Σατὰν, πεπλεονέκτηκε γὰρ τὴν ὑπ' οὐρανὸν ἀποβουκολήσας αὐτὸν τῆς ἀληθοῦς γνώσεως τῆς ὄντως γε φημὶ τοῦ κατὰ φύσιν Θεοῦ, τέλμασι δ' ὥσπερ τοῖς τῆς ἁμαρτίας ἐμβαλὼν, ἑαυτῷ τε, καὶ τῷ σὺν αὐτῷ δυνάμεων πονηρῶν ἀπέφηνε προσκυνητάς. ἔφασκε γοῦν, ὅτι τὴν οἰκουμένην ὅλην καταλήψομαι τῇ χειρὶ, ὡς νοσσιὰν, καὶ ὡς καταλελειμμένα ᾠὰ λήψομαι, καὶ οὐκ ἔστιν ὃς ἀποφεύξεταί με, ἢ ἀντείπῃ μοι, ἀλλ' ἦλθε, κεκακὰς ἔχων ἐπ' αὐτοῦ δὴ τούτῳ καὶ τὰς ἐλπίδας. ἀντεγήρατο γὰρ, καὶ ἀντήρικεν ὑπὲρ ἡμῶν ὁ Χριστὸς, εἰσεπράξατο δὲ καὶ δίκας αὐτὸν τῆς καθ' ἡμῶν ἀσεβείας, καθεῖλε γὰρ αὐτοῦ πᾶσαν ἰσχύν, ἐκβέβληται τῆς καθ' ἡμῶν τυραννίδος, καὶ σφεῖς ζόφου ταρταρώσας, καὶ ὃ γεγραμμένον, παρέδωκεν εἰς κρίσιν μεγάλης ἡμέρας κολασθησομένους τηρεῖν αὐτόν τε, καὶ τοὺς ἑτέρους, οἳ σὺν αὐτῷ γεγόνασιν ἀπόστατοι. ἀλλὰ γοῦν καὶ ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ ὡς ἐν προσώπου τῶν λελυτρωμένων, καὶ φησὶν. ἐξομολογή-

nere à delictis, acclamans: Ne moriaris in tempore non tuo. Liberis autem aiebat: [Honora patrem tuum & matrem tuam, vt bene tibi sit, & longæuus sis in terra.] Interdum etiam promittebat fructuum vbertatem, & quietem à bello, ac pacis amplitudinem, & inde animi tranquillitatem. Dixit siquidem voce Zachariæ: [Fructuosè inhabitabitur Hieruſalem à multitudine hominum & iumentorum, quæ ſunt in ea. Et ego ero illi, dicit Dominus, murus ignis circumcirca, & gloria ero in in medio eius.] Et iterum: [Adhuc ſedebunt ſeniores in plateis Hieruſalem, quiſque virgam ſuam habens in manu, à multitudine dierum. Et plateæ ciuitatis implebuntur puerulis & puellis ludẽtibus in plateis eius.] Temporariam itaque præmiorum perfruitionem Moſaica lex promittebat veteribus: at diuina & ſalutaris prædicatio, C retributiones in futuro tempore. [Beati enim, inquit, pauperes ſpiritu, quia ipſorum eſt regnum cœlorum.] Et, ſi conſequentes beatitudines quis indagare velit diligenter, retributiones quæ promiſſæ ſunt, inueniet à Deo, & illuſtres & magnas. Sin alio modo viſum ſit alicui, retributionem à Chriſto factam de aduentus tempore interpretari: non aberrabit à ſcopo. Olim enim inſolenter geſſit ſe contra mortales prophaniſſimus Satan, & orbem occupauit, à vera cognitione, D Dei inquam naturali ſegregatum ac diuulſum, & in puteum quaſi peccati præcipitatum, ac ſui malarumque ſecum poteſtatum reddidit cultorem. Itaque dixit: Totum orbem comprehendam manu vt nidum, & vt derelicta oua tollam: nec eſt qui poſſit me effugere, vel qui contradicat mihi. Sed deprehenſus eſt vanas ſpes hac de re concepiſſe. Exeitatus enim eſt contrà Chriſtus, & obE luctatus eſt pro nobis, & pœnas impietatis in nos ab eo exegit. Omnem enim illius demolitus eſt fortitudinem, & tyrannide in nos exturbauit, & rudentibus inferni detractos in tartarum, vt ſcriptum eſt, tradidit cruciandos in iudicium magni diei reſeruari, tam ipſum quàm cæteros, qui cum ipſo apoſtatæ extiterunt. Pſallit ſiquidem diuinus Dauid, velut ſub perſona redemptorum, &

Zach. 10.

Zach. 8.

Matt. 5.

» inquit : [Confitebor tibi Domine A
Psal.9. » in toto corde meo, narrabo omnia mi-
» rabilia tua. Lætabor & exultabo in
» te, psallam nomini tuo, Altissime :
» quia fecisti iudicium meum & cau-
» sam meam. Sedisti super thronum
» qui iudicas iustitiam, increpasti gen-
» tes, & periit impius. Nomen eius de-
» leuisti in seculum seculi.] Alibi rur-
» sus sic de eo : [Quæretur, inquit, pec-
» catum eius & non inuenietur.] Dixit
Ioan.12. » quoque ipse Seruator : [Nunc iudi-
» cium est mundi huius : Nunc prin- B
» ceps mundi huius eiicietur foras.]
Tempus igitur retributionis etiam hoc modo est quo illuxit mundo Christus. Venisse autem eum dicit, vt consoletur omnes lugentes Sion, vt det illis gloriam pro cinere, & vnctionem lætitiæ, & amictum gloriæ pro spiritu mœroris. Extiterunt enim quondam apud Iudæos, sancti viri & in lege docti, ac propheticorum præconiorum scrutatores & gnari. Hi cùm viderent sanguine C
Israelitico oriundos, Mosaica præcepta parui duxisse, & ad sua placita conuersos, docereque doctrinas præcepta hominum, ac vitam legi maximè contrariam & flagitiosam viuere : tristitia quæ sanctos decet affecti sunt, ac redemptionem per Christum expectabant. Non etenim ignorarunt, cùm spiritu afflati essent, eum, qui fide iustificat impium, & qui gratia iniuriarum immemori, contaminatos abstergit.
Nam Simeon ille iustus, Christo D
infante vlnis excepto, precatus est,
Luc.2. » dicens : [Nunc dimittis seruum
» tuum, Domine, secundum verbum
» tuum in pace. Quia viderunt oculi
» mei salutare tuum, quod parasti an-
» te faciem omnium populorum : Lu-
» men ad reuelationem gentium, &
» gloriam populi tui Israel.] Inuenie-
mus etiam diuinum Zachariam Ioan-
» nis patrem, dicere : [Benedictus Do-
» minus Deus Israel, quia visitauit, &
» fecit redemptionem plebi suæ. Et ere- E
» xit cornu salutis nobis.] Euangelizauit item Philippus Nathanaeli, sic dicens:
Ioan.1. » [Quem scripsit Moses in lege, & pro-
» phetæ, inuenimus Iesum filium Iose-
» phi, à Nazareth.] Scribit etiam sapien-
Rom.9. » tissimus Paulus: [Tristitia mihi magna
» est, & continuus dolor cordi, pro fra-
» tribus meis, qui sunt cognati mei, se-
» cundum carnem.] Data est igitur lu-

σομαί σοι, κύριε, ἐν ὅλῃ καρδίᾳ μου, διηγήσομαι πάντα τὰ θαυμάσιά σου. εὐφρανθήσομαι, καὶ ἀγαλλιάσομαι ἐν σοί. ψαλῶ τῷ ὀνόματί σου, ὕψιστε, ὅτι ἐποίησας τὴν κρίσιν μου, καὶ τὴν δίκην μου. ἐκάθισας ὁ κρίνων δικαιοσύνην, ἐπετίμησας ἔθνεσι, καὶ ἀπώλετο ὁ ἀσεβής· τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐξήλειψας εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος. καὶ μὴν καὶ ἑτέρωθί που πάλιν φησὶ περὶ αὐτοῦ ὧδε. ζητηθήσεται ἡ ἁμαρτία αὐτοῦ, καὶ οὐ μὴ εὑρεθῇ δι' αὐτήν. ἔφη γὰρ καὶ αὐτὸς ὁ σωτήρ· νῦν κρίσις ἐστὶ τοῦ κόσμου τούτου, νῦν ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου ἐκβληθήσεται ἔξω· καιρὸς οὖν αἰτὰποδόσεως, καὶ τὸν τρόπον τὸν ἕτερον, καθ' ὃν ἐπέλαμψε τῷ κόσμῳ Χριστός· ἐλευθέραν δὲ φησὶν, ὥστε καὶ πάλαι καλέσαι πάντας τοὺς πενθοῦντας Σιὼν δοῦναι αὐτοῖς δόξαν ἀντὶ σποδοῦ, καὶ ἄλειμμα εὐφροσύνης, καὶ καταστολὴν δόξης ἀντὶ πνεύματος ἀκηδίας. μεμάνασι μὲν γὰρ καὶ πάλαι τοῖς Ἰουδαίοις ἄνδρες ἅγιοι, καὶ νομομαθεῖς, καὶ προφητικῶν κηρυγμάτων ἐρευνηταί, καὶ διακριτικοί. οὗτοι θεωροῦντες τοὺς ἐξ αἵματος Ἰσραηλιτικοῦ ὄντας Μωσέως ἐντολῆς ὀλίγα πεφροντικότας, τραπομένους δὲ μᾶλλον εἰς τὰ αὐτοῖς δοκοῦντα, καὶ διδάσκοντας μὲν διδασκαλίαν ἐντάλματα ἀνθρώπων, ἐκνομωτάτην δὲ, καὶ φιλαμαρτήμονα διαβιοῦντας ζωήν, τὴν ἁγίοις πρέπουσαν ἐπ' αὐτοῖς ἐδέχοντο λύτρωσιν. προσεδόκων δὲ τὴν διὰ Χριστοῦ λύτρωσιν. οὐ γὰρ ἠγνόησάν ὄντες πνευματοφόροι τὸν δικαιοῦντα πίστει τὸν ἀσεβῆ, καὶ ἀμνησικάκῳ χάριτι διαμειγνύοντα τοὺς μεμολυσμένους. καὶ γοῦν ὁ μὲν δίκαιος Συμεὼν βρέφος ὄντα Χριστὸν ἐν ἀγκάλαις λαβὼν προσηύχετο λέγων, νῦν ἀπολύεις τὸν δοῦλόν σου δέσποτα κατὰ τὸ ῥῆμά σου ἐν εἰρήνῃ, ὅτι εἶδον οἱ ὀφθαλμοί μου τὸ σωτήριόν σου, ὃ ἡτοίμασας κατὰ πρόσωπον πάντων τῶν λαῶν, φῶς εἰς ἀποκάλυψιν ἐθνῶν, καὶ δόξαν λαοῦ σου Ἰσραήλ. εὑρήσομεν δὲ καὶ τὸν θεσπέσιον Ζαχαρίαν τὸν Ἰωάννου πατέρα λέγοντα. εὐλογητὸς κύριος ὁ Θεὸς τοῦ Ἰσραήλ, ὅτι ἐπεσκέψατο, καὶ ἐποίησε λύτρωσιν τῷ λαῷ αὐτοῦ, καὶ ἤγειρε κέρας σωτηρίας ἡμῖν. εὐηγγελίζετο δὲ καὶ Φίλιππος τὸν Ναθαναὴλ οὕτω λέγων, ὃν ἔγραψε Μωσῆς ἐν τῷ νόμῳ, καὶ οἱ προφῆται, εὑρήκαμεν Ἰησοῦν τὸν υἱὸν Ἰωσὴφ τὸν ἀπὸ Ναζαρέτ· γράφει δέ που καὶ ὁ πάνσοφος Παῦλος, ὅτι λύπη μοί ἐστι, καὶ ἀδιάλειπτος ὀδυνη τῇ καρδίᾳ, ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν μου τῶν συγγενῶν μου κατὰ σάρκα. δέδοται τοίνυν τοῖς πιν-

ϑοδοι Σιὼν, παράκλησις ἡ διὰ Χριστοῦ, καὶ αὐτὶ A gentibus Sion, consolatio per Chri-
σποδοῦ δόξα. κατέλιξαν μὲν γὰρ τῷ πενθεῖν, καὶ stum, & pro cinere gloria: Desierunt
κλαίειν αὐτὸν, ἐδέχοντο δὲ τὸν διὰ Χριστοῦ χά- enim illam lugere & deflere, ceperunt-
ριν, εὐαγγελιζόμενοί τε, καὶ εὐαγγελίζοντες, ἔδοθη que per Christum gaudium, prædi-
δὲ αὐτοῖς ἄλειμμα εὐφροσύνης αὐτὶ πένθους, καὶ cantes & annunciantes Euangelium.
καταστολὴ δόξης, αὐτὶ πνεύματος ἀκηδίας. ἄλ- Data est illis pro luctu vnctio lætitiæ,
ειμμα δὲ φησὶν οὐ τοῦτο ὃ ἱλαρὸν, ἤτοι τὸν & amictus gloriæ pro spiritu mœroris.
ἱλαρότητα, καὶ τὸν εὐφροσύνην, αὐτὶ τοῦ πεν- Vnctionem autem hic vocat, quod
θεῖν, καὶ κλαίειν, καὶ δόξης καταστολὴν, τοῦτέστι, hilare est seu hilaritatem, & lætitiam
περίβλημα, ἤγουν στολὴν, καὶ ἀμφίον αὐτὶ πνεύ- pro luctu & fletu: & καταστολὴν, id est, B
ματος ἀκηδίας, τοῦτέστιν, αὐτὶ τῆς παλαι μικρο- amictum, siue stolam, & vestimen-
ψυχίας. ἐδοξάσθησαν γὰρ οἱ πάλαι θρηνοῦντες tum pro spiritu ἀκηδίας, id est, pro ve-
αὐτὸν, καὶ ἀκηδιῶντες ὑπὲρ αὐτῆς, ἐδοξάσθη- teri illa animi deiectione & contra-
σαν δὲ πῶς; πέφηνεν γὰρ αὐτῆς καθηγηταὶ, καὶ διδάσκαλοι, ἐξ ὧν ἰῶ πρὸς αὐτὸν εἰρη- ctione. Nam glorificati sunt, qui o-
μένον ἀφ' ὧν τοὺς ψάλλοντος λύρας αὐτὶ τῶν lim deplorabant eam, & qui mœro-
πατέρων σου, ἐγενήθησάν σοι υἱοί. τέκνα γὰρ ὄντες re pro ea afficiebantur: Glorificati
τῆς τῶν Ἰουδαίων συναγωγῆς οἱ σοφώτατοι μα- vero sunt, quomodo? Nam constitu-
θηταὶ, γεγόνασι πατέρες. γεγραφὼς γοῦν τισὶν ὁ σοφὸς ti sunt eius præceptores & doctores.
Παῦλος, ἐν γὰρ Χριστῷ Ἰησοῦ διὰ τοῦ εὐαγγελίου C Atque hoc est quod ei dictum est,
ἐγὼ ὑμᾶς ἐγέννησα. τέθνηται οὖν ἐν τάξει πατέ- lyra psallentis. Pro patribus tuis nati
ρων οἱ γεγονότες αὐτῆς υἱοὶ, ὅτι δὲ τῆς παρὰ Θεοῦ sunt tibi filii. Liberi enim Iudaicæ
δόξης ἐφήκασι τὸν περίστολὸν οἱ θεσπέσιοι μα- Synagogæ cùm essent sapientissimi
θηταὶ, σαφὲς ἂν γένοιτο, Χριστοῦ λέγοντος αὐτοῖς, discipuli, facti sunt patres. Scribit
ποτὲ μὲν, ὅτι ἀσθενοῦντας θεραπεύετε, δαιμόνια scilicet sapientissimus Paulus: [In 1. Cor. 4.
ἐκβάλλετε, νεκροὺς ἐγείρετε, ποτὲ δὲ πάλιν, Christo enim Iesu per Euangelium
ὑμεῖς ἐστὲ τὸ φῶς τοῦ κόσμου. ego vos genui.] Constituti quippe
sunt patrum loco, qui fuerunt eius
filii. Habuisse autem diuinos discipu-
los amictum gloriæ à Deo, clarum
esse potest, dicente Christo illis ali-
cubi: [Infirmos curate, dæmonia eii-
cite, mortuos excitate.] rursus alibi:
[Vos estis lux mundi.]

Καὶ κληθήσονται γενεαὶ δικαιοσύνης, φύ- *Et vocabuntur progenies iustitiæ,*
τευμα κυρίου εἰς δόξαν· καὶ οἰκοδομήσουσι πό- D *plantatio Domini in gloriam. Et ædi-*
λεις ἐρήμους αἰωνίας, ἐξερημωμένας πρότε- *ficabunt solitudines æternas, vastatas*
ρον ἐξαναστήσουσι, καὶ καινιοῦσι πόλεις ἐρήμους *prius excitabunt, & innouabunt ciui-*
ἐξερημωμένας εἰς γενεάς. *tates desertas, vastatas in generationes.*

Χρηματίζουσι γὰρ οἱ ἐν Χριστῷ γένος ἐκλεκ- Nuncupantur enim qui in Christo
τὸν, ἔθνος ἅγιον, λαὸς εἰς περιποίησιν, ἀφ' οὗ δὲ sunt genus electum, gens sancta, popu-
κάλλος τῆς ἐνούσης αὐτοῖς δικαιοσύνης, καὶ οὐκ lus acquisitus, propter iustitiæ quæ illis
ἔστιν ποῦ φημὶ τῆς κατὰ νόμον, ἐκείνης δὲ μᾶλλον, ἣν inest pulchritudinem. Iustitiam dico
διὰ τῶν τοῦ Σωτῆρος ἐφήκασι θεσπισμάτων, ἀμείνων non legalem, sed potius eam, quam ex
δὴ ἀσυγκρίτως ἡ διὰ Χριστοῦ τῆς ἐν νόμῳ· καὶ Seruatoris oraculis habuerunt. Quæ in
γοῦν ἔφη τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις, ἀμὴν λέγω E Christo est, legali iustitia melior est
ὑμῖν, ἐὰν μὴ περισσεύσῃ ἡ δικαιοσύνη ὑμῶν incomparabiliter. Siquidem sanctos
πλεῖον τῶν γραμματέων, καὶ Φαρισαίων, οὐ μὴ Apostolos alloquutus est: [Amen dico
εἰσέλθητε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. κεκλή- vobis, Nisi abundauerit iustitia vestra
σονται τοίνυν φησὶ δικαιοσύνης γενεαὶ, καὶ πρὸ- pluspquam Scribarum & Pharisæorum,
σέτι φύτευμα κυρίου. ἡμεῖς γὰρ ἐσμὲν ἀληθῶς Θεοῦ non ingrediemini in regnum cœlorū.]
γεώργιον, ἐν ᾧ ἡμῖν ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ φη- Vocabuntur igitur, inquit, progenies
σὶ. πεφυτευμένοι ἐν τῇ οἴκῳ κυρίου, ἐν ταῖς iustitiæ, & præterea plantatio Domini.
αὐλαῖς τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἐξανθήσουσι. καὶ γοῦν ὁ Etenim sumus verè Dei agricultura, &
σοφὸς Παῦλος Θεοῦ γεώργιον οἰκονομάζει πού de nobis diuinus Dauid ait: Plantati in
in domo Domini, in tabernaculis Dei
nostri florebunt. Siquidem Paulus sa-
pientissimus, Dei agricultura nominat,

qui per fidem in Christo vocati sunt. A
1.Cor.3. » Rursus dixit: [Ego plantaui, Apollo
» rigauit, sed Deus incrementum dedit.]
Colit enim nos quasi agricola Seruator, per sanctos mystagogos. Vnde & quidem iustissimè dicunt, se Dei esse cooperarios. Psallit quoque Dauid sapientissimus: [Iustus vt palma
» florebit, quasi cedrus in Libano multiplicabitur. Sumus itaque plantatio
» Domini, & in gloriam eius. Ædificabunt autem, inquit, ciuitates de-
» sertas æternas, & innouabunt ciuita- B
» tes desertas.] Videtur inde velle significare, vel multitudinem vocandorum tantam fore, vt & alias ciuitates, præter eas quæ sunt, quærant, & quæ vastatæ sunt aliquando reficiant: vel illud fortassis. In angustias enim redacti, inquit, propter multitudinem, Ecclesias nudas licet & desertas olim, tale quiddam efficient, quale solent facere, qui ciuitates vastatas ædificant, & qui humi iacentes quodammodo excitare satagunt. Dictum est enim
Isai.54. » ecclesiæ: [Dilata locum tentorii tui & C
» aulæorum tuorum, fige, ne parcas.]
Adhuc in dextris & in sinistris expande. Veram esse de hac re prædictionem, ipse rerum euentus ostendit facillimè.

Et venient alienigenæ pascentes oues tuas, & alienæ genitis aratores & vinitores. Vos autem sacerdotes Domini vocabimini, ministri Dei. Fortitudinem gentium comedetis, & in diuitijs eorum eritis admirabiles. Pro confusione vestra duplici, & pro rubore lætabitur pars eorum, & sic terram secundo possidebunt: Et gaudium sempiternum erit super caput eorum.

Disertè hîc legis & sacerdotii in ea descripti translationem fore dicit. Non enim iam Leuiticis sacrificium, non ministerii nomen aut res quadrauerit: sed excluſi sunt isti, ac data est hæc E gloria illis qui ex gentibus per fidem vocati sunt. Dei enim calculo coronati sunt, & ipsi constituti sunt ministri ac sacerdotes. Venient enim, inquit, alienigenæ pascentes oues tuas. Habetur autem hæc oratio velut ad Ecclesiam, cuius oues intelligi possunt, seruatorum per fidem sancta multitudo. Hæc ab alienigenis pascitur. Olim enim cribæ & Pharisæi, qui docendi

κεκλημένοις διὰ πίστεως τῆς εἰς Χριστόν. ἔφη δὲ πάλιν, ὅτι ἐγὼ ἐφύτευσα, Ἀπολλὼς ἐπότισεν, ὁ δὲ Θεὸς ηὔξανε· γεωργεῖ γὰρ ἡμᾶς ὁ σωτὴρ διὰ τῶν ἁγίων μυσταγωγῶν, τοῦτον καὶ μάλα εἰκότως φασὶν ἑαυτοῦ σύνεργον γεγενῆσθαι Θεοῦ. ψάλλει δὲ καὶ ὁ πανσοφος Δαβὶδ, δίκαιος ὡς φοῖνιξ ἀνθήσει, ὡσεὶ κέδρος ἡ ἐν τῷ λιβάνῳ πληθυνθήσεται· ἐσμὲν δὴ οὖν ἔρια φυτεύματα κυρίου, καὶ εἰς δόξαν αὐτοῦ. οἰκοδομήσουσι γὰρ φησὶ πόλεις ἐρήμους αἰωνίας, καὶ καινιοῦσι πόλεις ἐρήμους· ἔοικε βούλεσθαι διὰ τούτου δηλοῦν, ἢ ὅ πλῆθος τῶν κληθησομένων, ὡς ἔσαι τοσοῦτοι, ὥστε καὶ πόλεις ἑτέρας παρὰ τὰς οὔσας ὀφείλειν ζητεῖν, καὶ ἀνασκευῶν αὐτὰς ἐρημωθείσας ποτέ· ἤγουν ὀκνηρὸν τοῦ χάριν. γενοχωρούμενοι γὰρ φησὶ τῷ πλήθει τῆς ἐκκλησίας, καίτοι γυμνὰς οὔσας, καὶ ἐρήμους ποτέ, δράσουσί τι τοιοῦτον, οἷον εἰώθασι δρᾶν οἱ πόλεις ἠρημωμένας οἰκοδομεῖν ἐθέλοντες, καὶ οὐ χαμαὶ κειμένας ἐγείρειν σπουδάζοντες. εἴρηται γοῦν πρὸς τὴν ἐκκλησίαν, πλάτυνον τὸν τόπον τῆς σκηνῆς σου, καὶ αὐλαίας σου πῆξον, μὴ φείσῃ ἔτι εἰς τὰ δεξιὰ, καὶ εἰς τὰ ἀριστερὰ ἐκπέτασον· δηλονότι ὅ ὅσον τὴν πρὸ τούτου περιγράψουσιν, αὐτὴ τῷ πλήθει ἡ ἔκβασις ἐκδείξει αὐτῇ, καὶ μάλα ῥᾳδίως.

Καὶ ἔξουσιν ἀλλογενεῖς ποιμαίνοντες τὰ πρόβατά σου, καὶ ἀλλόφυλοι ἀροτῆρες, καὶ ἀμπελουργοί· ὑμεῖς δὲ ἱερεῖς κυρίου κληθήσεσθε, λειτουργοὶ Θεοῦ, ἰσχὺν ἐθνῶν κατέδεσθε, καὶ ἐν τῷ πλούτῳ αὐτῶν θαυμασθήσεσθε ἀντὶ τῆς αἰσχύνης ὑμῶν τῆς διπλῆς, καὶ D ἀντὶτῆς ἐντροπῆς ἀγαλλιάσεται ἡ μερὶς αὐτῶν, καὶ οὕτως ἐκ δευτέρας κληρονομήσουσι τὴν γῆν, καὶ ἡ εὐφροσύνη αἰώνιος ὑπὲρ κεφαλῆς αὐτῶν.

Quæ vnà cum comprehensa sunt, negat S. Hieronymus in LXX. haberi. Sed & in Hmsr. versione desinit.

Ἐνταῦθα σαφῶς τὴν νόμου μετάθεσιν, καὶ τῆς κατ' αὐτὸν ἱερωσύνης ἔσεσθαι φησίν. οὐ γὰρ ἔτι τοῖς ἐξ αἵματος τὸ Λευὶ δι' ἱερουργεῖν ἁρμόσει, ἢ δὲ τῆς λειτουργίας ὄνομά τε καὶ χρῆμα, ἀλλ' ἄλλῳ ἄλλοις μὲν ἐκ φυλῆς, δέδοται δὲ τοῖς ἐξ ἐθνῶν κεκλημένοις διὰ τῆς πίστεως ἡ ὅπερ τῶν δὲ δόξα. ψηφῳ γὰρ θεσίας τοῦ Θεοῦ, καὶ αὐτοὶ τεταγμένοι λειτουργοί τε καὶ ἱερεῖς, ἥξουσι γὰρ φησὶν ἀλλογενεῖς ποιμαίνοντες τὰ πρόβατά σου. ἔστι δ' ὁ λόγος, ὡς πρὸς γε τὴν ἐκκλησίαν, ἧς αὐ νοηθείην πρόβατα τῶν διὰ πίστεως σεσωσμένων ἡ ἁγία πληθύς, αὕτη ποιμαίνεται δι' ἀλλογενῶν· οἱ μὲν γὰρ πάλαι γραμματεῖς τε καὶ Φαρισαῖοι, οἱ δὲ καθηγεῖσθαι

λαχόντες τὴν ἐξ αἵματος Ισραὴλ, ῥᾳθυμοί τε καὶ A munus apud Israelitas sortiti sunt, socordes & resides ac imperitissimi pastores extiterunt. Periit igitur ipsis subiecta multitudo, quandoquidem argentum reprobum habebant, & docebant doctrinas mandata hominum, & à Christi cognitione subditos abducebant, modò dicentes: [Nos scimus Moysi loquutum esse Deum, hunc autem nescimus vnde sit.] modò iterùm: [Dæmonium habet & insanit, quid illum auditis?] Testatus est itaque voce prophetarum vniuersorum Dominus, sic dicens: [Pastores stulti facti sunt, & Dominum non quæsierunt. Propterea non intellexit grex, & dispersi sunt.] Item voce Ezechielis: [O pastores Israel, Ecce lac comeditis, & oues meas non pascitis. & ad hæc, Pulchra pascua deuorastis, & reliquias conculcastis pedibus vestris. Et collectam aquam bibistis, & reliquias turbastis pedibus vestris. Oues autem meæ conculcationibus pedum vestrorum pascebantur, & aquam turbatam à pedibus vestris bibebant.] Aquam enim collectam vocat, doctrinam legis, & pascuum optimum. Qui autem corrumpebant & contaminabant eam, eò quòd suum populum non rectè docerent: aquam non puram ad bibendum propinabant, nec florida pascua pascebant. Deiecti sunt itaque ab officio pascendi deinceps Domini populum, idque iure merito. Vocati sunt enim ad hoc alienigenæ, quippe qui doctores ecclesiarum à Christo designati sunt, sapientes & cordati, & sana dogmatum intelligentia cumulati & instructi, & viri ex Græco grege, non ex sanguine Israel oriundi, hi extiterunt etiam aratores, & vinitores. Cum enim credentes sæpe in scripturis diuinitùs inspiratis vocati sint electa terra, & vinea, & hortus, idcirco dicitur hac oratione, fore eos aratores & vinitores, qui olim constituendi sint sacerdotes Domini, & ministri Dei, verbum veritatis rectè secantes, & Euangelium Christi ministrantes, quemadmodum scriptum est. Itaque non sibi vsurpant honorem, sed vocati sunt à Deo potius, sicuti Paulus sapientissimus, etsi ex tribu Beniamin extiterit, se tamen ipse ministrum & vocatum Apo-

Ioan. 9.

Ezech. 34

ἀναπεπαυκότες, καὶ ἀτενέσαντι γεγόνασι ποιμένες, ἀπόλωλε γοῦν ἡ ὑπ' αὐτοῖς πεπαγμένη πληθύς. ἐπειδὴ γὰρ ἐν αὐτοῖς ἀδόκιμον ὃ ἀργύριον. ἐδίδασκον δὲ καὶ διδασκαλίας ἐντάλματα ἀνθρώπων, καὶ τῆς εἰδέναι Χριστὸν ἀπεκώλυον τοὺς ὑπ' ἐξουσίαν ὄντας, ποτὲ μὲν λέγοντες, ἡμεῖς οἴδαμεν ὅτι Μωσῆ λελάληκεν ὁ Θεὸς, τοῦτον δὲ οὐκ οἴδαμεν πόθεν ἐστὶ, ποτὲ δὲ πάλιν, δαιμόνιον ἔχει, καὶ μαίνεται, τί αὐτοῦ ἀκούετε; διεμαρτύρατο B γοῦν διὰ φωνῆς προφητῶν ὁ τῶν ὅλων Θεὸς, οὕτως λέγων, ὅτι οἱ ποιμένες ἠφρονώθησαν, καὶ τὸν κύριον οὐκ ἐξεζήτησαν. διὰ τοῦτο οὐκ ἐνόησε πᾶσα ἡ νομὴ, καὶ διεσκορπίσθησαν· καὶ μὴν διὰ φωνῆς τοῦ Ιεζεκιὴλ, Ὦ ποιμένες τοῦ Ισραὴλ, μὴ βόσκουσιν οἱ ποιμένες ἑαυτούς, οὐχὶ τὰ πρόβατα βόσκουσιν οἱ ποιμένες. ἰδοὺ τὸ γάλα κατεσθίετε, καὶ τὰ πρόβατά μου οὐ βόσκετε· ἔτι τε πρὸς τούτοις, τὴν καλὴν νομὴν ἐνέμεσθε, καὶ τὰ ὑπόλοιπα κατεπατεῖτε τοῖς ποσὶν ὑμῶν, καὶ τὸ καθεστηκὸς C ὕδωρ ἐπίνετε, καὶ τὸ ἐπίλοιπον ἐταράσσετε τοῖς ποσὶν ὑμῶν, καὶ τὰ πρόβατά μου τὰ πατήματα τῶν ποδῶν ὑμῶν ἐνέμοντο, καὶ τὸ τεταραγμένον ὕδωρ ὑπὸ τῶν ποδῶν ὑμῶν ἔπινον. ὕδωρ μὲν γὰρ καθεστηκὸς τὴν ἐξ νόμου παίδευσιν ὀνομάζει, καὶ ἀρίστην νομὴν· οἱ δὲ πάντα φύροντες, καὶ καταδολοῦντες αὐτὴν διὰ τὸ μὴ διδάσκειν ὀρθῶς τοῖς ὑπὸ χεῖρα λαοῖς, προεσκόλαζον ὕδωρ ὥσπερ ἐκπίνειν οὐ καθαρὸν, ὅτε μὴν ἐναύλου νέμεσθαι νομήν. ἐξώσθησαν τοίνυν τῆς διακονίας καὶ μάλα εἰκό- D τως, τὸ ποιμαίνειν ἐπὶ τὸν τοῦ κυρίου λαόν. κέκληνται γὰρ πρὸς τοῦτο ἀλλογλῶσσοι. διδάσκαλοι γὰρ ἐκκλησιῶν χρηστονοῦνται παρὰ Χριστοῦ ζῶσοι, καὶ ἀγχίνοι, καὶ δογματικῆς εὐτεχνίας ὑπέρτερον ἔχοντες νοῦν, ἄνδρες ἐξ ἀγέλης Ἑλληνικῆς, καὶ οὐκ ἐξ αἵματος ὄντες Ισραὴλ, ὅθεν γεγόνασι καὶ ἀροτῆρες, καὶ ἀμπελουργοί. ὅπου γὰρ ἐκλεκτὴ γῆ κέκληται πληρουμένου τῆς θεοπνεύστου γραφῆς οἱ πιστεύσαντες, καὶ ἄμπελὼν, καὶ κῆπος. Τοιγαροῦν E φησὶν ὁ λόγος, ὡς ἀροτῆρας ἔσεσθαι, καὶ ἀμπελουργούς, τοὺς οἷόν τε μὴ γνώσεσθαι κατ' ἀκριβείαν ἱερεῖς κυρίου, καὶ λειτουργοὺς Θεοῦ τὸν τῆς ἀληθείας ὀρθοτομοῦντας λόγον, καὶ ἱερουργοῦντας τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ, καθὰ γέγραπται· οὐκοῦν οὐχ ἑαυτοῖς ἁρπάζουσι τὴν τιμὴν, κέκληται δὲ μᾶλλον παρὰ Θεοῦ, καθὼς καὶ ὁ πάνσοφος φησὶ Παῦλος. καίτοι γε Φυλῆς ὑπαρχων Βενιαμὶν, ἱερουργὸν αὐτὸν ὀνομάζει πανταχοῦ, καὶ κλητὸν ἀπό-

stolum

stolum Iesu Christi nominat. Vos igitur omnes, qui ministerii dignitatem sortiti estis, fortitudinem gentium comedetis, & in diuitiis eorum admirabiles eritis. Fortitudinem gentium dicit, vel honores potentissimorum hominum, qui ex gentibus vocati sunt: vel alio modo intelliges. Nemo enim vestrum, inquit, effugiet os, id est, sermonem. Pro sermone enim sæpenumero os ponunt sacræ literæ, exempli causa: Quorum os maledictione & amarulentia plenum est: Deuorabitis enim, inquit, fortitudinem gentium, id est, oratio vestra vincet gentium potentiam. Potentiam autem gentium, vel illustres viros apud eas vel disertissimos & mundi prudentia valentes, nominare videtur hîc oratio. Inueniemus autem sanctorum mystagogorum orationem præualuisse, & qui eorum vocatione ditati sunt, gloria sunt affecti. Laus namque doctorum & corona, & gloria sunt, qui illorum illuminatione seruati sunt. Propterea ait: In diuitiis earum admirabiles eritis. Quòd autem diuina prædicatio ad regiones pertinget & ad omnem gentem, & quòd hæredes orbis terrarum futuri sunt, olim sanctarum ecclesiarum præfecti, qui Christo gloriam tribuunt, subindicat dicens: Sic terram secundò possidebunt, olim quippe sortitò diuisit Israelitis Iesus filius Naue, regiones gentium: acceperunt enim terram Amorrhæorum, Idumæorum, Euæorum & aliorum. Cùm autem mundo illuxisset Christus, cuius figura erat Iesus ille antiquus: non solam Iudæam suis ministris distribuit, sed & terram vniuersam. Et hæc secunda fuit post primam diuisio hæreditatis. Dispartiti sunt enim calculo & iudicio ipsius, regiones ac ciuitates, mystagogi & doctores: etiamnum gaudent in Christo, & gaudio quodam spiritali quasi corona sunt redimiti. Estque gaudium æternum. Nam in temporariis rebus non expectamus fore remunerationem, sed in spe longa & vita sempiterna, & in bonis cogitationem & orationem excedentibus,

Psal. 9

A στολον Ιησου Χριστου. ὑμεῖς δὴ οὖν ἅπαντες οἱ τῆς ἱερουργίας λαχόντες ἀξίωμα ἰσχυὸν ἐθνῶν κατέδεσθε, καὶ ἐν τῷ πλούτῳ αὐτῶν θαυμασθήσεσθε, ἰσχυὸν ὃ φησὶν ἐθνῶν, ἢ τὰς ὑμετέρας τὰς ἐκ τῶν δυνατωτάτων, οἵτινες ἂν εἶεν ἐξ ἐθνῶν κεκληρωμένοι, ἢ καθ' ἕτερον σημαινόμενον τύπον. στόμα γὰρ ὑμῶν, φησὶ, λήψεται τὸ σπέρμα, τουτέστι τὸν λόγον, αἰτὶ γὰρ τοῦ λόγου τὸ στόμα πολλαχοῦ τῶν γραμμάτων τὰ ἱερὰ, οἷς, ὧν τὸ

B στόμα ἀρᾶς καὶ πικρίας γέμει. κατεσθιεμενήσεσθε ὑπερόπλου, φησὶ, τὴν ἰσχυὸν τῶν ἐθνῶν. ἐθνῶν δὲ δύναμιν, ἢ τοὺς παρ' ἐκείνοις λαμπροὺς, ἤγουν ἐλλογιμωτάτους, καὶ σοφίαν ἐχοντας κοσμικὴν ὀνομάζειν ὁ λόγος ἔοικεν, ἐν τούτοις. ἁρήσομεν δὲ καὶ αὐτὸν τῶν ἁγίων μυσταγωγῶν κατηχοῦσθαι λόγον, καὶ τῇ αὐτῶν κλήσιν πλουτήσαντες ἐδοξάσθησαν. καύχημα γὰρ διδασκάλων, στέφανός τε καὶ δόξα, οἱ διὰ τῆς αὐτῶν σεσωσμένοι φωταγωγίας. διὰ τοῦτο φη-

C σὶν, ὅτι ἐν τῷ πλούτῳ αὐτῶν θαυμασθήσεσθε. ὅτι δὲ ὁ θεσπέσιον κήρυγμα καθοδράξεται τῶν χωρῶν, καὶ πάντος ἔθνους, καὶ μονονουχὶ κληρονόμοι τῆς ὑπ' οὐρανὸν ἔσονται οἱ τῶν ἁγίων ἐκκλησιῶν ἡγούμενοι Χριστῷ τῇ δόξαν ἀναπέμποντες ὑπεμφαίνει, λέγων, οὕτως ἐκ δευτέρας κληρονομήσουσι τὴν γῆν. πάλαι μὲν γὰρ κατεκληρονόμησε τοῖς ἐξ Ισραὴλ Ιησοῦς ὁ τοῦ Ναυῆ τὰς τῶν ἐθνῶν χώρας· ἔλαβον γὰρ τὴν γῆν τῶν Αμορῥαίων, καὶ Ιδουμαίων, καὶ Εὐαίων,

D καὶ τὰς τῶν ἑτέρων· ὑπολάμπας δὲ τῷ κόσμῳ Χριστὸς, οὗ καὶ εἰς τύπον ἦν Ιησοῦς ὁ πάλαι κατεκληρονόμησε τοῖς ἰδίοις ἱερουργοῖς, οὐχὶ δή που μόνον τὴν Ιουδαίαν, ἀλλὰ γὰρ ἅπασαν τὴν γῆν. καὶ δευτέρα μετὰ τὴν πρώτην κληρονομία γέγονε. διενείμαντο γὰρ τὰς τε χώρας, καὶ πόλεις ψήφῳ τῇ παρ' αὐτοῦ μυσταγωγοὶ, καὶ διδάσκαλοι, καὶ εἰσὶν εἰς δεῦρο χαίροντες ἐν Χριστῷ, καὶ νοητὴν διαφερόντως, ὥσπερ τινα στέφανον

E ἔχοντες ἐπὶ κεφαλῆς. αἰώνιος γὰρ ἡ διαφερόντως, οὐ γὰρ ἐν προσκαίροις προσδοκῶμεν ἔσεσθαι τὴν ἀνταμοιβὴν, ἀλλ' ἐν ἐλπίδι μακρᾷ, καὶ ἀτελευτήτῳ βίῳ, καὶ ἐν τοῖς ὑπερνοεῖν, καὶ λόγον ἀγαθοῖς.

Ego enim sum Dominus, diligens iustitiam, & odio habens rapinas ex iniustitia. Et dabo laborem eorum alys, & testamentum æternum disponam eis. Et cognoscetur in gentibus semen eorum,

Εγὼ γὰρ εἰμὶ κύριος ὁ ἀγαπῶν δικαιοσύνην, καὶ μισῶν ἁρπάγματα ἐξ ἀδικίας· καὶ δώσω τὸν μόχθον αὐτῶν δικαίοις, καὶ διαθήκην αἰώνιον διαθήσομαι αὐτοῖς. καὶ γνωσθήσεται ἐν τοῖς ἔθνεσι τὸ σπέρμα αὐτῶν,

καὶ τὰ ἔκγονα αὐτῶν ἐν μέσῳ τῶν λαῶν. πᾶς ὁ ὁρῶν αὐτοὺς ἐπιγνώσεται αὐτούς, ὅτι οὗτοί εἰσι σπέρμα εὐλογημένον ὑπὸ Θεοῦ, καὶ εὐφροσύνῃ εὐφρανθήσονται ἐπὶ κύριον.

& nepotes eorum in medio populorum. Omnis qui viderit eos, agnoscet eos, quia illi sunt semen benedictum à Deo, lætitiam lætabuntur super Dominum.

Εἰπὼν ὅτι ἥξουσιν ἀλλογλῶς ποιμαίνοντες τὰ πρόβατά σου, καὶ ἀλλόφυλοι ἀροτῆρες, καὶ ἀμπελουργοί, ὡς ἐξωσθέντων, δηλονότι τῶν πρώτων, καὶ τῆς καθηγεῖσθαι λαοῦ ἐκπεσόντων ἀφαιδίκησιν τοῖς αἰτίας, ἐφ' αἷς τοῦτο πεπόνθασιν, ὁσίᾳ ψήφῳ τοῦ τὰ δίκαια κρίνοντος. ὅτι γὰρ ἀγαπῶ, φησὶ, τὴν δικαιοσύνην, ἁρπάγματα δὲ τὰ ἐξ ἀδικίας μισῶ, γεγόνασι δὲ τοιοῦτοι τῆς Ἰουδαίων συναγωγῆς οἱ πρόεδροι, πρῆκα, φησὶ, καὶ ἐξαπέστειλα αὐτούς. τῶν γὰρ ἁρπαζόντων ἁρπάγματα ἐξ ἀδικίας τὸν μόχθον ἑτέροις δίδωμι. οἱ γὰρ ἀδίκως πλουτοῦντες, καὶ καθά φησιν ὁ προφήτης, θησαυρίζοντες ἑαυτοῖς ἀσέβειαν καὶ κακοπραγίαν, εἰς ἑτέρους αὐτὰ καταπέμπουσιν. ἔφη γοῦν ὁ Σολομών, ὅτι πλοῦτος ἀδίκως συναγόμενος ἐξεμεθήσεται, ἐξ οἰκίας αὐτοῦ ἑλκύσει αὐτὸν ἄγγελος. καὶ πάλιν ὁ συνάγων τὸν πλοῦτον αὐτοῦ μὴ τόκου, καὶ πλεονασμοῦ, τοῦ ἐλεοῦντι πτωχοὺς καταλείψει αὐτόν, καὶ οὐ δήπου πόντως ἀγαθοῖς ἀνδράσι, καὶ φιλοικτίρμοσιν, ἀλλὰ ἀσώτοις μᾶλλον. διὸ φήμησε γὰρ τοὺς τοιούτους ἐλεεῖν ἔφη πτωχούς. τοῖς γὰρ ζῶσιν ἐν ἀσωτίᾳ πλῆθοι λίθου οἱ κολλώμενοι, καὶ συνδαπανῶντες αὐτοῖς τὰ πολλοῖς ἱδρῶσιν ἀδίκως συνωρυμένα. ψάλλει δὲ καὶ ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ περὶ τῶν τοιούτων, καὶ φησὶ, πλὴν μάτην ταράσσεται, θησαυρίζει, καὶ οὐ γινώσκει τίνι συνάξει αὐτά· καθ' ἕτερον δὲ τρόπον ὁ μόχθος, ἤγουν ἡ φροντὶς τῶν γραμματέων, καὶ Φαρισαίων ἑτέροις ἐδόθη, δῆλον δὲ ὅτι * ἀφῃρέθη ἀφ' ὑμῶν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ, καὶ δοθήσεται ἔθνει ποιοῦντι τοὺς καρποὺς αὐτῆς. ἔσχατον ἐκεῖνοι μὲν ἐξώσθησαν φησὶν, ἡμῖν δὲ τοῖς κεκλημένοις ἐξ ἐθνῶν εἰς ἱερουργίαν διαθήκην αἰώνιον διαθήσομαι, ἤγουν κήρυγμα τὸ εὐαγγελικὸν διὰ τοῦτο δηλῶν, ἤγουν ἐλπίδα τὴν ἀτελεύτητον. ἐν δὲ τοῖς ἔθνεσι γνωσθήσεσθαι φησὶ τὸ σπέρμα αὐτῶν, καὶ τὰ ἔκγονα αὐτῶν πᾶς ὁ ὁρῶν αὐτοὺς ἐπιγνώσεται αὐτούς, ὅτι οὗτοί εἰσὶ σπέρμα εὐλογημένον ὑπὸ Θεοῦ· οἱ γὰρ κατὰ μαθητείαν υἱοὶ τῶν ἁγίων μυσταγωγῶν ἐκ πολλῆς ἄγαν ἀγαθουργίας, καὶ τῆς κατ' εὐσέβειαν ζωῆς, γνωριμώτατοι πᾶσιν εἰσὶν, ὅτι καὶ ἁγίων ἔκγονα γεγόνασι κατὰ μαθητείαν, ὡς ἔφην, καὶ ὅτι σπέρμα εἰσὶν εὐλογημένον ὑπὸ Θεοῦ.

Cùm dixerit: Alienigenæ venturi sunt qui pascant oues tuas, & alienæ gentis aratores & vinitores, eiectis videlicet primis & deturbatis dominatu, quem in populum obtinuerunt: cur hoc passi sint sancto calculo ac iudicio eius qui iustè iudicat, causas ostendit. Quia enim, inquit, amo iustitiam, rapinasque ex iniustitia conflatas odi, & quia isti Iudaicæ synagogæ præfecti tales fuerunt: dimisi eos & expuli. Rapientium enim iniustas rapinas & laborem dabo aliis. Qui enim iniustè diteſcunt, & vt propheta ait, colligunt & accumulant sibiipsis impietatem ac miseriam, ad alios ea transmittunt. Hinc Solomon: [Diuitiæ, inquit, iniustè congestæ euomentur, è domo eius trahet illas angelus.] Et iterum: [Qui congerit diuitias suas per vsuras & auaritiam, & qui miseretur pauperum, relinquet eas: nec vtique bonis viris & misericordibus, sed potius decoctoribus.] Lepidè enim dixit eos misereri pauperum. Nam qui profusè viuunt, his complures adglutinantur, & vnà cum illis consumunt, quæ multis sudoribus per nefasque sunt coaceruata. De illiusmodi hominibus psallit diuinus Dauid, & inquit: At frustra tumultuantur, Thesaurizat, & nescit cui congreget ea. Prætereà alio modo: Labor seu cura Scribarum & Phatisæorum aliis data est, videlicet gentium doctoribus. Christus itaque ait: [Amen dico vobis, tolletur regnum Dei à vobis, & dabitur genti facienti fructus eius.] Ergo illi, inquit, expulsi sunt. At vobis qui ex gentibus vocati estis ad sacrum ministerium, testamentum æternum disponam: inde vel prædicationem Euangelicam, vel spem sempiternam intelligens: In gentibus, inquit, cognoscetur semen eorum, & progenies eorum. Quos qui viderit, agnoscet, quia hi sunt semen benedictum à Deo. Nam qui institutione & doctrina filii sanctorum mystagogorũ extiterunt propter insignem probitatem & vitę pietatem, omnibus sunt notissimi: quia progenies sanctorum facti sunt institutione & disciplina, vt dixi: & quia semen benedictum à Deo:

Matth.

In exemplari Græco prætermissa sũt duo triáve vocabula.

Puta, sanctorum monachorum cœtus, de quibus Paulus: Qui autem Christi Iesu sunt, carnem crucifixerunt cum affectibus & cupiditatibus, qui probam & laboriosam traducunt vitam: & in virginitate degentium cohortes, & chori qui Dei benedictione abundant: hi sunt semen benedictum à Deo, hi gaudent & lætantur in Domino. Non enim mundanis afficiuntur negotiis, sed corda sua potius charitate Christi complent. Hæc res salutaris est, & omnis voluptatis effectrix.

Gal. 5.

A οἵ τὰ τῶν ἁγίων μοναχῶν συστήματα, περὶ ὧν φησὶν ὁ Παῦλος· οἱ δὲ τοῦ Χριστοῦ Ἰησοῦ, τὴν σάρκα ἐσταύρωσαν σὺν τοῖς παθήμασι, καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις οἱ τὸν ἐπίπονον ἀσπαζόντες βίον τῶν ἐν παρθενίᾳ τὰ σίφη, καὶ χορεύοντες εὐλογίας Θεοῦ, οὗτοί εἰσιν εὐλογημένον σπέρμα τοῦ Θεοῦ, οὗτοι χαίρουσι, καὶ εὐφραίνονται ἐπὶ κύριον· οὐ γὰρ ἐφήδονται κοσμικοῖς πράγμασι κοσμικοῖς, ἐμπίμπλασι δὲ μᾶλλον τὰς ἑαυτῶν καρδίας ἀγάπης τῆς εἰς Χριστόν, σωτήριον δὲ τὸ χρῆμά ἐστι, καὶ ἡδυπαθείας ἁπάσης ἐμποιητικόν.

Exultet anima mea in Domino: induit enim me veste salutis, & tunica lætitiæ, tanquam sponsum circundedit me mitra, & quasi sponsam ornauit me mundo muliebri: & sicut terra profert florem suum, & vt hortus semina sua, sic germinare faciet Dominus iustitiã & exultationem coram omnibus gentibus.

B Ἀγαλλιάσθω ἡ ψυχή μου ἐπὶ τῷ κυρίῳ. ἐνέδυσε γάρ με ἱμάτιον σωτηρίου, καὶ χιτῶνα εὐφροσύνης, ὡς νυμφίῳ περιέθηκέ μοι μίτρᾳ, καὶ ὡς νύμφιον κατεκόσμησέ με κόσμῳ, καὶ ὡς γῆν αὔξουσαν τὸ ἄνθος αὐτῆς, καὶ ὡς κῆπον τὰ σπέρματα αὐτοῦ, οὕτως ἀνατελεῖ κύριος δικαιοσύνην, καὶ ἀγαλλίαμα ἐναντίον πάντων τῶν ἐθνῶν.

Munificam in illos manum extendit, & plurimis & insignibus donis coronaturum se illos dixit: Omnis enim, inquit, qui videt eos, cognoscet esse illos semen benedictum à Deo. Subiunxit deinde: Et lætabuntur in Domino. Statim illis dat lætitiam. Hinc non immeritò ecclesiæ persona introducta est, præ insigni gaudio in has voces erumpens: Exultet anima mea in Domino. Induit enim me veste salutis, & tunica lætitiæ. Tunicam vocat Dominum nostrum Iesum Christum. Scribit itaque sapientissimus Paulus his qui in ipsum crediderunt:

C Φιλότιμον ἐπ' αὐτοῖς ἀπλώσας τὴν χεῖρα, πλείοσι τε ὅσοις, καὶ ἀξιοκτήτοις χαρίσμασι στεφανώσειν εἰπών. πᾶς γὰρ ὁ ὁρῶν φησὶν αὐτοὺς ἐπιγνώσεται, ὅτι δή ποτε εἰσὶ σπέρμα εὐλογημένον ὑπὸ Θεοῦ, εἶτα προστιθεὶς ὅτι καὶ εὐφρανθήσονται ἐπὶ κύριον δίδωσιν εὐθὺς τὴν εὐφροσύνην αὐτοῖς. τοιγαροῦν μάλα εἰκότως ὁ τῆς ἐκκλησίας εἰσεκομίσθη προσωπεῖον ἐκ προοιμίας τὸ ἄγαν ἀναφωνοῦν, ἀγαλλιάσθω ἡ ψυχή μου ἐπὶ τῷ κυρίῳ, ἐνέδυσε γάρ με ἱμάτιον σωτηρίου, καὶ χιτῶνα εὐφροσύνης. χιτῶνα εὐφροσύνης τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν φησί. γενέσθω μοὶ καὶ ὁ πάνσοφος Παῦλος τοῖς εἰς αὐτὸν πιστεύσασιν· ἐνδύσασθε τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν τὸν Χριστόν, καὶ τῆς σαρκὸς προνοίας μὴ ποιεῖσθε εἰς ἐπιθυμίας· οἵτινες ἀμφίου δίκην ἐσχήκοτες αὐτὸν πρὸς τῇ σωτηρίᾳ κερδαίνουσι τὸ εὐημερεῖν, καὶ τὸ εὐφροσύνας εὑρίσκειν. ἔφη γοῦν αὐτὸς ὁ σωτὴρ, ὁ κλέπτης οὐκ ἔρχεται, εἰ μὴ ἵνα κλέψῃ καὶ θύσῃ, καὶ ἀπολέσῃ. ἐγὼ ἦλθον ἵνα ζωὴν ἔχωσι, καὶ περισσὸν ἔχωσιν. οὐ γὰρ σώζει μόνον, ὡς ἔφην, ἀλλὰ καὶ ἀτελευτήτῳ καταυφαίνει χαρᾷ· καὶ τοῦτο ἔστι τὸ πρόσθετον προστιθέμενον ἐπὶ τοῖς ἁγίοις ζωή. Χριστὸς οὖν ἐστὶν ἡ ἐξ οὐρανοῦ, καὶ ἄφθαρτον ἀμφίον ἡ τῆς ἀφθαρσίας χιτών, ὃν εἴ τις λάβοι στεφανωθήσεται κόσμῳ πάντι, νοητῷ δηλονότι, καὶ τοῖς ἐξ ἀγαθουργίας αὐχήμασιν. ἔσται γὰρ ὡς νυμφίος, ὡς μίτρᾳ διεζωσμένος, καὶ ὡς νύμφη κόσμῳ πάντι διαπρέπουσα.

D

Isai. 11.

" [Induite Dominum nostrum Iesum
" Christum, & carnis curam ne gerite,
" in cupiditatibus.] Qui autem illum tanquam vestem habuerunt, præter salutem lucrantur felicitatem, atque diuturno fruuntur gaudio. Ait itaque

Matth. 10.

" ipse Seruator: [Fur non venit nisi vt furetur & macter & perdat: Ego veni vt
" vitam habeãt, & abundantẽ habeant.]
Non etenim seruat modò, vt dixi, sed etiam perenni gaudio afficit. Et hoc est illud abundans seu eximium, quod adiicietur sanctis vita Christus igitur est illa cœlestis & superna vestis, illa incorruptionis tunica, quam si quis sumpserit, omni ornatu coronabitur, videlicet qui sub intelligentiam cadit, & virtutis ornabitur insignibus. Erit enim tanquam sponsus mitra cinctus, & tanquam sponsa omni ornatu excellens.

E

εἰσὶ γὰρ εἰσὶν οἱ ἐν Χριστῷ δῆτοι μὴν, καὶ ἀλκιμώτατοι, πρὸς γε τὸ δεῖν ἀδρίζεσθαι νοητῶς, καὶ πλουτῶσι τὴν λίαν καὶ τὸ διαπρεπὲς εἰς ἅπαν εἶδος ἀρετῆς. ἐοίκασι τοίνυν καὶ νύμφαις δηλονότι τὸ καρποφόρον μετὰ τοῦ ποικίλου ἔχειν ὡς ἐν ἀρεταῖς φαιδρότητι κάλλος. ἔφη γοῦν τις τῶν ἁγίων προφητῶν, ἐγκύμονας ὄντας ἀποδεικνὺς τοὺς τὸν δι' αὐτῆς καταρθοῦντας βίον. διὰ τὸν φόβον σου κύριε ἐν γαστρὶ ἐλάβομεν, καὶ ὠδινήσαμεν, καὶ ἐτέκομεν πνεῦμα σωτηρίας, ὃ ἐποιήσαμεν ἐπὶ τῆς γῆς. Οὕτω νυμφίῳ, καὶ νύμφῃ τοὺς ἁγίους προσήκειν, δῆλον· τὸ μὲν ἀνδρεῖον, τὸ δὲ θηλυκὸν· πλὴν ἀκριβὲς ἀληθὲς, πανταχοῦ γὰρ αὐτοῖς ἔνεστι τὸ ὡς ἐν κάλλει διαφέρειν. σώζεται γὰρ τοῦτο παρ' αὐτοῖς, καὶ ἐν τῷ καρποφορεῖν τὰ ἐξαίρετα τῇ ἀνδραγαθίᾳ, καὶ ἐν τῷ κατανοεῖσθαι παθῶν. ὅτι γὰρ τοῖς ἔθνεσιν ἐπιλάμψαντος τοῦ Χριστοῦ δικαιοσύνην, καὶ ἀγαλλίαμα, καθάπερ τις ἀληθὴς πόα σταφυλὴ τὸν ἑαυτοῦ βλαστὸν, διέδειξεν εἰπών. ὡς γὰρ αὐξάνουσα ἡ γῆ τὸν ἄνθον αὐτῆς, καὶ ὡς κῆπος τὰ σπέρματα αὐτοῦ, οὕτως ἀνατελεῖ κύριος δικαιοσύνην, καὶ ἀγαλλίαμα ἐνώπιον πάντων τῶν ἐθνῶν. ἔοικε γὰρ διὰ τούτων ὁ λόγος, ἤγουν ἀνατέλλον, σπέρμα τι καὶ ἄνθος εἶναι τὸν ἐθνῶν αὐτὸν τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν τὸν Χριστὸν ὀνομάζει. ἔφη γὰρ ἐν τῷ ἄσματι τῶν ἀσμάτων. ἐγὼ ἄνθος τοῦ πεδίου, κρίνον τῶν κοιλάδων· ἤγουν τὸ εὐαγγελικὸν, καὶ σωτήριον κήρυγμα, καὶ τὴν αὐτοῦ δικαίωσιν προφερόμενον οὐσαν τῆς κατὰ τὸν νόμον, ἣ πάντοτε καὶ πάντως τὸ χαίρειν ἀκολουθεῖ, ὅ ἐστιν ἀγαλλίαμα. τοῖς γὰρ ὅλως κατορθοῦσιν αὐτὴν τὸ ἐν θυμηδίαις εἶναι μακαρίοις νενομοθέτηται παρὰ Θεοῦ. ἀκούσονται γὰρ λέγοντος τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ, εὖ δοῦλε ἀγαθὲ, καὶ πιστὲ, ὅτι ὀλίγα ἦς πιστὸς, ὅτι πολλῶν σοι καταστήσω. εἴσελθε εἰς τὴν χαρὰν τοῦ κυρίου σου, ἀγαλλίαμα δὲ τὸ σωτήριον κήρυγμα, καθ' ἕτερον τρόπον νοηθεῖν αὖ. ὁ μὲν γὰρ νόμος ἦν κολαστὴς, καὶ πολὺ τὸ κατηφὲς ἔχων· ἀθετήσας γάρ τις νόμον Μωσέως χωρὶς οἰκτιρμῶν, ὅτι δυσὶν, ἢ τρισὶ μάρτυσιν ἀποθνήσκει, ζωὴν δὲ καὶ ἡδονὴν ὑπόσχεσιν, καὶ ἀληθινὴν ἐλπίδα τῶν ὑπὲρ νοῦν ἀγαθῶν τὸ διαυγέστατον ἡμῖν εἰσκομίζει θέσπισμα.

Διὰ Σιὼν οὐ σιωπήσομαι, καὶ διὰ Ἱερουσαλὴμ οὐκ ἀνήσω, ἕως ἂν ἐξέλθῃ ὡς φῶς ἡ δικαιοσύνη μου, τὸ δὲ σωτήριόν μου ὡς λαμπὰς καυθήσεται, καὶ ὄψονται ἔθνη τὴν δικαιοσύνην σου, καὶ βασιλεῖς τὴν δόξαν σου,

A Sunt enim sunt Christiani potentes & fortissimi, & intelligibili robore præditi, omnique genere decoris ac virtutis sunt locupletati. Similes autem sunt etiam sponsis propter fœcunditatem, eo quòd vario splendore virtutum decorati sint. E sanctis igitur prophetis quidam dixit, cùm illos qui sanctam vitam instituunt, fœcundos ac fructuosos esse innueret: [Propterea timorem tui, Domine, in vtero concepimus, & parturiuimus, & peperimus spiritum B salutis, quem dedisti super terram.] Itaque sancti comparandi sunt sponso & sponsæ, propter fortitudinem, & præterea ob fœcunditatem. Verùm illud obserua, semper hoc illis inesse, vt venustate & decore quodam eniteſcant. Seruaturque hoc ab illis, tum in edendis præclaris facinoribus, tum etiam in fortiter debellandis affectibus. Quòd autē Gentibus Christo iustitiā & exultationem elucēte, velut florida quædā herba coronat orbē, ostendit, inquiens: Et vt terra profert florem suum, & vt C hortus semina sua: sic germinare faciet Dominus iustitiā & exultationē in conspectu omniū gentium. Videtur autem hîc, germinans vel exoriens semen ac florem coram gentibus, dicere ipsum Dominum nostrum Iesum Christum. Dixit nimirū in Cantico Canticorum: [Ego flos campi, liliū conuallium:] Vel Euangelicam & salutarem prædicationem, eiusque iustificationē legali præstantiorem, quam semper comitatur D gaudiū, id est, exultatio. Qui enim rectè eam administrant, his à Deo tribuetur, vt diuturna voluptate perfundantur. Audient enim omnium nostrum Seruatorem Christum dicētem: Euge serue bone & fidelis, in pauca fuisti fidelis, supra multa te cōstituam. Intra in gaudium Domini tui. Exultatio autem, salutaris prædicatio alio modo potest intelligi. Lex enim vindex erat, & valde seuera. Si quis enim legem Mosaicam E violasset, sine misericordia sub duobus aut tribus testibus moritur. At euangelicum oraculum nobis affert vitam, & præmiorum pollicitationem, & veram spem bonorum quæ superant mentis captum & intelligentiam.

Propter Sion non tacebo, & propter Hierusalē non relinquā, donec egrediatur sicut lux iustitia mea, & salutare meum sicut lampas ardebit. Et videbūt gentes iustitiam tuam, & reges gloriam

Esai. 26.

Cant. 2.

Cap. LXII.

tuam: Et vocabit te nomen nouum, quod Dominus nominabit illud. Eris & corona pulchritudinis in manu Domini, & diadema regni in manu Dei tui.

Sion vocat Ecclesiam, cuius primitiæ extiterunt & filii primogeniti, diuini discipuli, & qui per ipsos ad agnitionem Christi vocati sunt, & ante alios qui oriundi sunt ex sanguine Israel. Seruatæ sunt enim reliquiæ, & complures ex illis qui crediderunt. Itaque non relinquam, B inquit, id est, non desistam donec ad finem perduxero, quæ Sioni pollicitus sum. Promisit autem Deus & pater salutem per Christum, Iudæis & Græcis. Siquidem vnus Deus est, sicuti Paulus sapientissimus dicit, qui iustificabit circuncisionem ex fide, & præputium per fidem. Etenim non modo Iudæorum Deus est, sed & Gentium. Itaque non relinquam, inquit, donec egrediatur sicut lux iustitia mea, & salutare meum sicut lampas C ardebit. Iustitia & salus apparuit & fuit mortalibus Christus. Iustificat enim & seruat, quippe lux vera quum sit ipse, & ceu lampas quæpiam in tenebris. Siquidem ipse dixit: Quando in mundo sum, lux sum mundi. Caligine namque & tenebris omnia comprehensa erant, diabolo corda omnium obfuscante. Nemo erat qui faceret bonum, & iustitiam nosset, aut viam quæ ducit ad salutem. Sed nec quisquam erat qui diuinam lucem in mente haberet, & qui posset animi oculis videre, quis nam sit ille natura & verè D Deus, & vniuersorum conditor & Dominus. Postquam verò Seruator ceu lux exortus est, & ceu lampas illuxit, deinceps illustratus est orbis terrarum, & salutis viam per ipsum intuiti sumus. Deinde alloquitur ecclesiam, ex Iudæorum grege, perinde quasi nondum irretita esset multitudo gentium: Videbunt gentes iustitiam tuam, & reges gloriam tuam. Iustitiam rursus & gloriam hîc aliud nihil esse dicit, E præterquam Dominum nostrum Iesum Christum. In ipso enim iustificati sumus, & gloria ab ipso ditati sumus. Ipsius namque sumus & sors eius nuncupamur. Ipsius iugo & sceptro paruimus, abdicato violento eius imperio, qui in nos tyrannidem exercuit. Quòd autem à legis cultu recedens, & velut ad nouitatem

καὶ καλέσῃ σε τὸ ὄνομά σου τὸ καινὸν, ὃ ὁ κύριος ὀνομάσει αὐτό, καὶ ἔσῃ στέφανος κάλλους ἐν χειρὶ κυρίου, καὶ διάδημα βασιλείας ἐν χειρὶ Θεοῦ σου.

Σιὼν δὲ τοῦτο τὴν ἐκκλησίαν ἀπεκάλεσ, ἧς γεγόνασιν ἀπ' ἀρχῆς, καὶ τέκνα πρωτότοκα οἱ θειότατοι μαθηταί, καὶ οἱ δι' αὐτῶν κεκλημένοι πρὸς ἐπίγνωσιν τοῦ Χριστοῦ, καὶ πρό γε τῶν ἄλλων οἱ ἐξ αἵματος Ισραήλ. σέσωσται γὰρ τὰ κατάλειμμα, καὶ πλῆθοι λίαν οἱ ἀπ' αὐτῶν πιστεύσαντες. Σχοινῶ σου οὐ μὴ παύσω, φησὶ, τοῦτέστιν, οὐκ αὖ καταπαύσω μὴ τοῦ χρῆσθαι πρὸς πέρας ἐξενεγκεῖν, ἅπερ ἐπήγγειλα τῇ Σιών. ὑπισχνεῖται δὲ ὁ Θεὸς, καὶ πατὴρ τοῦ διὰ Χριστοῦ σωτηρίας Ιουδαίοις τε καὶ Ελλησιν, εἴπερ εἷς ὁ Θεὸς, καθά φησιν ὁ πρώτοφος Παῦλος, ὃς δικαιώσει περιτομὴν ἐκ πίστεως, καὶ ἀκροβυστίαν διὰ τῆς πίστεως. οὐ γὰρ Ιουδαίων μόνον ὁ Θεὸς, ἀλλὰ καὶ ἐθνῶν. Οὐκ οὖν οὐκ αὐτὸν φησὶν, ἕως ἂν ἐξέλθῃ ὡς φῶς ἡ δικαιοσύνη μου. Ὃ δὲ σωτήριόν μου ὡς λαμπὰς καυθήσεται. δικαιοσύνη τε καὶ σωτήριον τοῖς ὑπὸ τῆς γῆς ὤφθη τε καὶ γέγονε Χριστὸς, δικαιοῖ γὰρ, καὶ σώζει φῶς ὑπάρχων αὐτὸς ὁ ἀληθινὸν, καὶ οἷά τις ἐν σκότῳ λαμπάς. ἔφη γοῦν αὐτὸς ὅτι ὅταν ὦ ἐν τῷ κόσμῳ, φῶς εἰμὶ τοῦ κόσμου. ἀχλὺν μὲν γὰρ, καὶ σκότῳ τὰ πάντα κατείληπται, τῶν ἀπάντων καρδίας τοῦ διαβόλου καταμηναίοντος, καὶ οὐδεὶς ἦν ὁ ποιῶν χρηστότητα, καὶ δικαιοσύνην εἰδὼς, ἤγουν τὸ * ἀπαρτισταν ὅτι τὸ σώζεσθαι τεῖχον. al. ἐπάγουσαν
ἀλλ' οὐδὲ ἦν ὁ φῶς ἔχων τὸ θεῖον εἰς νοῦν, καὶ τοῖς τῆς διανοίας ὄμμασι καθαρθῆσαι δυνάμενος, πλὴν ὁ φύσει καὶ ἀληθῶς ὢν Θεὸς, καὶ τῶν ὅλων γενεσιουργὸς, καὶ κύριος· ἐπεὶ γὰρ ὡς φῶς αἴσθοιτο, καὶ ὡς λαμπὰς ἀνέλαμψεν ὁ σωτὴρ, κατεφωτίσθη λοιπὸν ἡμῶν ὁ νοῦς, καὶ τῆς δι' αὐτοῦ σωτηρίας πεπαίδευται τεῖχον. εἶτα πρὸς τὴν ἐκκλησίαν φησὶ τὴν ἀπό γε τῆς Ιουδαίων ἀγέλης, καὶ ὡς οὔπω τῶν ἐθνῶν πλῆθος σεσαγηνευμένης, ὅτι ὄψονται ἔθνη τὴν δικαιοσύνην σου, καὶ βασιλεῖς τὴν δόξαν σου. δικαιοσύνην γὰρ πάλιν ἐν τούτοις, καὶ μοί τοι, καὶ δόξαν, οὐδὲν ἕτερον εἶναι φησὶ, πλὴν ὅτι τὸν κύριον ἡμῶν Ιησοῦν τὸν Χριστόν. δεδικαιώμεθα γὰρ ἐν αὐτῷ, καὶ τὴν πρὸς αὐτοῦ πεπλουτήκαμεν δόξαν. αὐτοῦ γὰρ γεγόναμεν, καὶ κληρος αὐτοῦ χρηματίζομεν. πεπαίμεθα δὲ, καὶ ὑπὸ ζυγὸν, καὶ σκῆπτρον τὸν καθ' ἡμῶν τυραννήσαντος πλεονεξίαν ἀποτινάξαντες· ὅτι δὲ τῆς κατὰ νόμον λατρείας ἀποφοιτήσασα, καὶ οἷ μεγαλαυχήσασα πρὸς καινότητα

ζωῆς διαγωγικῆς, καὶ ἡ ἀρχαία κλῆσιν σύνα- A vitæ Euangelicæ transmutata, veterem simul abiiciet vocationem, & nouo deinceps denominabitur nomine, arbitratu & voluntate Dei omnium supremi, ostendit, dicens: Vocabitur tibi nomen nouum, quod Dominus nominabit. Non enim vltrà dicta est synagoga, sed ecclesia Dei viuentis, ciuitas ac domus eius. Cuius meminit etiam diuinus Dauid, in hanc sententiam: [Glorioſa dicta sunt de te ciuitas Dei.] Fore quoque illam valde speciosam, & incomparabili gloria coronatam docet, inquiens: Eris corona pulchritudinis in manu Domini, & diadema regni in manu Dei tui. Vnamquamque enim animam sanctam, & vniuersam omnino Ecclesiam, id est, sanctorum cœtum, coronæ comparare licet, ex multis floſculis compositæ, vel regio diademati lapidibus Indicis fulgenti, & quod multiplicem habet & variam elegantiam. Plurimæ sunt etiam sanctorum egregiæ virtutes, & non vnum est ornamentorum genus, sed multiplex & diuersum. Siquidem & diuinus Dauid ecclesiam Christi in vestitu deaurato circundatam, ac variegatam inducit. In manu Domini, inquit, id est, protectione manus meæ protegam te. Et ipse quoque Christus de suis ouibus vel de grege credentium in ipsum dicit: [Nemo eripiet eas de manu patris mei.]

* Psal. 86.

* Ioan. 10.

Et nequaquam vltrà vocaberis derelicta, nec terra tua vocabitur deserta. Tibi enim vocabitur, voluntas mea, & terræ tuæ habitata.

Rursus docet depositurum se vetus odium, quo sæpe prosequutus est Iudaicam synagogam, ab ira destiturum, facturum eam voluntariam, & fructuosam, ac multitudine credentium ornaturum. Sion enim repudiato Domino nostro IESV CHRISTO, redacta est in vastitatem, & multitudo infidelium periit. Posteaquam verò reliquiæ fidem receperunt, & porrò vocata est multitudo gentium, ac in vnum populum hi duo conditi sunt, & vna demum ex ambobus dicta est ecclesia: largitur ei Deus, vt nullo modo pristinis malis implicetur, nec derelicta vocetur vel deserta, sed vt potius ei morigera & voluntaria fiat:

& non amplius deserta, sed habitata vocabitur. Hoc autem ex rebus ipsis videmus vsuueniſſe, & ecclesias vbique in tranquillitate & serenitate collocatas, & fideles ad immensam multitudinem propagatos, & Deum propter illos celebrari. Persecutiones enim motæ sunt olim; sed non diu: & breues erant, & exercebant magis sanctos quàm opprimebant. Probati namque sunt propter patientiam, & propter tolerantiam germanæ in Christum fidei coronam reportant, & martyrii gloriam vberrimam possident.

A κατοικουμένη ἢ μᾶλλον πληθύσεται. ὁρῶμεν δὲ τὴν ἀφ' ἑσπέρας αὐτῶν εἰς πέρας ἐκβεβηκός. διὰ δὲ τί γὰρ, ἢ γαλήνη τὰς ἀπάσας χειμώνας ἐκκλησίας ὁρῶμεν, καὶ εἰς πλῆθος ἀεὶ πλεῖον ἐπίκεινα μέχρι τοὺς πιστεύοντας ἐκτεινομένους, καὶ δεδεγμένα Θεὸν ἐν αὐτοῖς. διωγμοὶ μὲν γὰρ κεκίνηνται καὶ πρότερον, ἀλλ' οὐκ ἐν χρόνῳ μακρῷ, σύντονοι δὲ, καὶ γυμνάσαντες μᾶλλον ἁγίους, ἢ ἀδικήσαντες· δεδόκιμοι γὰρ γεγόνασι διὰ καρτερείας, καὶ ὑπομονῆς, τὸν τῆς εἰς Χριστὸν γνησιότητος ἀράμενοι στέφανον, καὶ πλοῦτον τοῦ μαρτυρίου δόξαν καταπλουτήσαντες.

Et vt habitat iuuenis cum virgine, sic habitabunt filij tui tecum: & erit quomodo lætabitur sponsus super sponsa, sic lætabitur super te Dominus.

Deinceps ad ecclesiam orationem habet, vtpote ex Iudaicis tribubus primùm constitutam, cuius filii quidem fuerunt carnis ratione diuini discipuli: sed tamen in illa præstiterunt & præfuerunt reliquis, vtpote apostolica authoritate præditi. Verum summum amorem erga illam & affectum retinebant, adeò vt ea videretur esse talis in eam pietas, qualis iuuenem decet, habitantem cum virgine, id est, quæ cum eo à virginitate copulata est. Dicunt autem eos ad summum pietatis gradum peruenire, qui eo vinculo tantum non constricti sunt. Nimirum & sapientissimus Paulus: [Tristitia mihi est, inquit, & dolor irremissus, in corde, pro fratribus meis cognatis ratione carnis, qui sunt Israelitæ.] Optauitque anathema fieri pro ipsis. Verùm magna rerum nouatio, & mira mutatio, hac prophetia nobis proposita significatur. Antiqua enim synagoga & tantùm non inueterata tempore, iuuenculæ comparatur. Habitabunt veluti cum virgine, inquit, filii tui. Hoc est, opinor, quod in Psalmis decantatum est: [Renouabitur vt aquilæ iuuentus tua.] Habitarunt cum ipsa, manuducentes eam, tanquam nutricem consolantes, & vt matrem rerum vmbraticarum & typicarum sapienter adducentes, vt pro inutili vmbra veritatem eligerent. Cuiusmodi est quod ei dixit etiam diuinus Dauid: [Pro patribus tuis nati sunt tibi filii.] Nam hi cùm eius existerent filii quod ad carnem attinet, facti sunt ei partes, initiumque nouorum

Rom. 9.

Psal. 102.

B

C

D

E

Καὶ ὡς σύνοικον νεμίσκος παρθένῳ, οὕτως κατοικήσουσιν οἱ υἱοί σου μετά σου, καὶ ἔσται ὃν τρόπον διαφαντήσεται νυμφίος ἐπὶ νύμφῃ, οὕτως διαφαντήσεται ἐπί σοι κύριος.

Εἶτα πρὸς τὴν ἐκκλησίαν ποιῆται τοὺς λόγους ὡς ἀπό γε τῶν Ιουδαϊκῶν φυλμάτων συνεστώσαν ἐν ἀρχαῖς. ταύτης γεγόνασιν υἱοὶ κατὰ σάρκα οἱ θεοπέσιοι μαθηταί, ἀλλ' ἦσαν ἐν αὐτῇ πρεσβύτεροι μᾶλλον τῶν ἄλλων, καὶ ἡγεμονεύοντες, ὡς ἐν ἀξιώμασιν ὄντες ἀποστολικοῖς, πλεῖόν τι εἰς ἄκρον αὐτῇ σώζοντες ἀγάπην, καὶ ἅπτεσθαι, ὥστε καὶ δοκεῖν τοιαύτην εἶναι τὴν ἐπ' αὐτῇ γεωμένην φιλοσοφίαν, οἵαπερ αἱ πρέποι νεμίσκῃ σύννυμφικοῦ παρθένῳ, τουτέστι, τῇ ἐκ παρθενίας αὐτῷ σύννυμφον· φασὶ γὰρ εἰς λῆξιν ἀπάσης ἐλθόσαν φιλοσοφίας, τοὺς ὑπὸ τῷ τοιῷδε δεσμῷ μονονουχὶ κατεσφιγμένους. καὶ γοῦν ὁ πολύσοφος Παῦλος, λύπη μοί φησιν ἐστὶ, καὶ ὀδυνη ἀπαράλειπτος ἐν τῇ καρδίᾳ μου ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν μου τῶν συγγενῶν κατὰ σάρκα, οἵτινες εἰσὶν Ισραηλῖται. ηὔχετο δὲ καὶ ἀνάθεμα γενέσθαι ὑπὲρ αὐτῶν, πλεῖόν τι πολὺς τῶν προφητῶν ὁ καινισμὸς δηλοῖ τῆς παρειλημμένης ἡμῖν προφητείας σημαίνεται, καὶ ἀξιοθαύμαστος ἡ μεταβολή· ἡ γὰρ ἀρχαία συναγωγὴ, ἐν τρόπον τινὰ * πεπολιωμένῃ ἀφ' ὧν χρόνον νεαρᾷ παρακάζεται, κατοικήσουσι γὰρ ὡς μετὰ παρθένου φησὶν οἱ υἱοί σου, καὶ τοῦτο οἶμαι ὅτι ὃ ἐν ψαλμοῖς ὑμνούμενον. ἀναχαινισθήσεται, ὡς ἀετοῦ ἡ νεότης σου, κατῳκήκασι γεμίζουσι ἐν αὐτῇ χρεμπτομένους ὡς τροφὸν, περιπαλαιοῦντες ὡς μητέρα, τῶν ἐν σκιᾷς, καὶ τύποις ἀποκομίζοντες, ἀναβιβάζοντές τε ὡς τὸ δεῖν τῆς ἀληθείας σκιᾶς ἀπαλλάττεσθαι τὴν ἀλήθειαν, ἔφη τι τοιοῦτον καὶ ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ πρὸς αὐτὸν, ἀντὶ τῶν πατέρων σου ἐγενήθησάν σοι υἱοί· οἱ γὰρ αὐτῆς ὄντες υἱοὶ κατὰ σάρκα γεγόνασιν αὐτῇ πατέρες, ἀρχὴ τῶν νέων

al. πεπαλαιωμένῃ

αὐτῆς ὄντες τέκνων τῶν δι' πίστεως δηλονότι κε- A
κλημένων εἰς ἐπίγνωσιν τῶ πάντων ἡμῶν Σωτῆ-
ρος Χριστοῦ. Τούτων οὕτως ἐχόντων, φησὶν, οὕ-
τως εὐφρανθήσεται κύριος ἐπὶ σοὶ, καθάπερ ἀ-
νὴρ γυναικί, καὶ νυμφίος ἐπὶ νύμφῃ. καθήκετο γὰρ ἐξ οὐ-
ρανῶν ὁμονοήσουσα τῶ Θεοῦ λόγῳ, ἵνα ἔκκαρπον
ἀποφήνῃ τὴν ἐκκλησίαν, ἣν αὐτὸς ἑαυτῷ πα-
ρέστησε παρθένον ἀγνὴν μὴ ἔχουσαν σπίλον, ἢ ῥυ-
τίδα, ἁγίαν δὲ μᾶλλον, καὶ ἄμωμον. δεξαμένη
τοίνυν παρ' αὐτοῦ τῆς εὐαγγελικῆς πολιτείας τὰ
σπέρματα, κεκυοφόρηκέ τε καὶ τέτοκεν, οὐκ ἔτι B
τὴν δι' αἱμάτων, καὶ καπνῶν λατρείαν, ἐκείνην δὲ
μᾶλλον, ἣ δὴ μάλιστα τῆς ἀληθείας ἐστὶ τερπνὸν
κάλλος. Τούτοις γὰρ μάλα εἰκότως εὐφραίνε-
ται μεταπεπλασμένους ὁρῶν τοὺς τοῦ νόμου τύπους εἰς
ἀλήθειαν εὐαγγελικὴν, καὶ πνευματικὰς θυσίας,
καὶ ἀμιάντοις ἐπέσιν ἀληθῶς κατορθώμασι τὴν νύμ-
φην ἐκλάμπουσαν.

Καὶ ὅτι ἐπὶ τῶν τειχέων σου Ἱερουσαλὴμ κα-
τέστησας φύλακας ὅλην τὴν ἡμέραν, καὶ ὅ-
λην τὴν νύκτα, οἳ ἅπαν τέλους οὐ σιωπήσον- C
ται μιμνησκόμενοι κυρίου· οὐκ ἔστι γὰρ ὑμῖν
ὅμοιος.

Ὡς πρὸς πόλιν διαλέγεται λαμπρὰν, καὶ
εὐοχυρισμένην· ἀεὶ δέ πως ταῖς τῶν πόλεων διαφο-
ραῖς ἐφεστῶσι πλῆθός τε ὅσον, καὶ γνώριμοι φυλακῆ-
σιν φύλακες, μή ἄρα τις ἀδοκήτως τὴν πο-
λεμίων ἐμβάλῃ· οὕτω καὶ ὁ τῶν ὅλων Σωτὴρ, καὶ κύ-
ριος ἀφράστῳ δυνάμει, καὶ ταῖς τῶν ἀγγέλων ὑπε-
κουρίαις πυργώσας τὴν ἐκκλησίαν κεχαρισται
αὐτῇ φύλακας σοφοὺς, καὶ ἐγρηγορότας, καὶ ἀκα-
ταπαύστοις ἔχοντας ἐπ' αὐτῇ τὴν φροντίδα τοὺς ἁ- D
γίους δηλονότι μυσταγωγοὺς, οἳ κατ' οὐδένα ὑπνον
καλαλήψεσι τὴν δεδομένην αὐτοῖς δόξης αὐτοῦ,
καὶ τῶν θαυμασίων αὐτοῦ, καθὰ γέγραπται· κα-
ταπαύομεθα γὰρ ἐν ἐκκλησίαις τοῖς ἀπὸ χείλε-
σιν λαοῖς δεδικηρυγμένην ἀεὶ τοῖς τοῦ σωτῆρος μεγαλουρ-
γίας, καὶ τῆς θεοπρεποῦς ὑπεροχῆς τὴν ἔνδειξιν, ἵνα
καὶ ἐντεῦθεν ἀσφαλῆ, καὶ ἀκλόνητον ἔχοιεν περὶ
αὐτοῦ τὴν πίστιν. ἢ τάχα που μνησθήσεσθαι φησὶ τῶν
κυρίου τοὺς φύλακας ὑπεροικοῦσάς τε καὶ λέγου- E
σας, ὅτι οὐκ ἔστιν ὑμῖν ὅμοιος. οὐ γὰρ ἔστι καθ' ἡμᾶς,
ἀλλ' ὅσον ὑπερήκεται τὰ ἀνθρώπινα τῆς τῶν ἀγ-
γέλων ὑπεροχῆς, καὶ τῆ τῆς θεότητος δόξῃ τοσοῦτο
νικᾷ, καὶ κατά γε ὁ τὸν χρηστὸς, καὶ φιλάνθρω-
πος. ὡς γὰρ ὁ ψάλλων φησίν. οὐ κατὰ τὰς ἀνομίας
ἡμῶν ἐποίησεν ἡμῖν, οὐδὲ κατὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν
ἀνταπέδωκεν ἡμῖν. σέσωκε γὰρ ὄντας ἁμαρτωλοὺς,

eius liberorum, qui per fidem scilicet ad agnitionem omnium nostrum Seruatoris Christi vocati sunt. His ita se habentibus, inquit: Sic lætabitur Dominus propter te, quemadmodum videlicet sponsus propter sponsam. Descendit enim vnigenitum Dei Verbum, vt fœcundam redderet ecclesiam, quam ipse sibi exhibuit virginem puram, non habentem maculam aut rugam, sed quæ sancta potius foret & immaculata. Acceptis igitur ab ipso Euangelicæ conuersionis seminibus, grauida facta est, & non iam cultum peperit per sanguines & fumos, sed illum magis, quo maximè veritatis pulchritudo exornatur. Hinc lætatur, & quidem meritò, cùm videat legis typos in veritatem Euangelicam mutatos, & sponsam spiritualibus sacrificiis & verè sanctis virtutibus enitescentem.

Et super muros tuos Hierusalem constitui custodes, tota die, & tota nocte, qui nunquam tacebunt recordantes Domini. Non enim est vestri similis.

Alloquitur velut ciuitatem illustrem & habitatam. Semper enim ciuitates insigniores, plurimi & vigiles custodes curant, ne quis hostis deimprouiso adoriatur. Sic & vniuersorum Seruator & Dominus ineffabili potentia, & angelorum præsidiis munita ecclesia, delegit ei custodes sapientes & peruigiles, & eius curam insomnem habentes, sanctos videlicet mystagogos, qui nullo modo desinunt gloriam eius, & mirabilia eius commemorare, sicuti scriptum est. Consueuimus enim in ecclesia, populis subditis semper magnificentiam Seruatoris, & diuinæ præstantiæ documenta prædicare, vt inde immotam & inconcussam de eo fidem concipiant. Vel recordaturos dicit custodes Domini clamantes ac dicentes: Non est vestri similis. Non est enim nobis similis, sed quantum humanam sortem, & nobilitatis præstantia, & diuinitatis gloria tantum superat, tantum bonitate vincit & humanitate. Vt enim Psaltes ait: [Non secundum iniquitates nostras fecit nobis, neque secundum peccata nostra retribuit nobis.] Seruauit enim cum essemus peccatores, Psal. 102.

&

& humaniter ac clementer indignos salute, admisit. Simile est quod dixit per alium prophetam. [Quid tibi faciam Ephraim? Quid tibi faciam Iuda? Sicut Adama ponam te, & sicut Seboim conuersum est cor meum in ipso, non faciam pro ira furoris mei. Non relinquam vt deleatur Ephraim. Quoniam Deus ego sum, & non homo, in te sanctus.] Quia enim, inquit, non sum homo, sed potius sanctus in te Deus, propterea non relinquam, vt deleatur Ephraim.

Oseæ.

Si correxeris, & feceris Hierusalem laudem super terram: Iurauit Dominus per gloriam suam, & per fortitudinem brachij sui, si vltrà dedero triticum tuum, & cibos tuos inimicis tuis, & si vltrà biberint filij alieni vinum tuum, in quo laborasti, sed qui colligunt, edent illa, & laudabunt Dominum, & colligentes bibent illa in atrijs sanctis meis.

Velut ex similitudine rerum siue calamitatum, quæ sæpe inflictæ sunt Israelitis, vtilissimarum nobis considerationum contexit narrationem. Peccauimus enim multifariam, relinquentes natura & verè Deum, adhærentesque idolorum cultibus. Opera namque manuum suarum adorarunt, & recalcitrantes quasi contra legalem vitam, ad id quod sibi visum est, rapiebantur. Hac de causa percussi sunt à Deo sterilitate, nonnunquam interitu corporum, hostium impressionibus qui omnem eorum regionem deuastantes, in agris etiam prædas egerunt. Dictum enim est illis: Tu seres, at non metes: Tu premes oliuas, & non vngeris oleo, & vinum non bibes. Si itaque, inquit, ô Hierusalem, correxeris, id est, si transtuleris te ad cultũ spiritualem, si effugeris figuras, & agnoueris de me scripsisse Moysem, si acceperis gratiam per fidem, & feceris laudem tibi super terram, id est, illustrem gloriam in Christo videlicet: iurauit Dominus per gloriam suam (nec enim potest per alium quenquam maiorẽ iurare) & per brachium suũ, quòd nihil eorũ quæ tibi olim propter multã inobedientiam cõtigerunt, vltrà obueniet. Non enim tolerabis hunc agricolationis sudorẽ sine præmio

A καὶ προσηλάτο φιλανθρώπως οὐκ ὄντας ἀξίους τῦ σώζεσθαι. ἔφη τι τοιοῦτον καὶ δι' ἑτέρου προφήτου. τί σοι ποιήσω Εφραίμ; τί σοι ποιήσω Ιούδα; ὡς ἀδὰμ θήσομαί σε, καὶ ὡς Σεβωὶμ μετεστράφη ἡ καρδία μου ἐν τῷ αὐτῷ, οὐ μὴ ποιήσω κατὰ τὸν ὀργὴν τῦ θυμοῦ μου· οὐ μὴ ἐξαπαλείψω τὸν ἐξαλειφθῆναι τὸν Εφραίμ, ὅτι Θεὸς εἰμὶ ἐγὼ, καὶ οὐκ ἄνθρωπος, ἐν σοὶ ἅγιος. ὅτι γὰρ οὐκ ἄνθρωπος εἰμὶ, φησὶν,
B ἅγιος δὲ μᾶλλον ἐν σοὶ Θεὸς, διὰ τῦτο οὐ μὴ ἐγκαταλείπω τῦ ἐξαλειφθῆναι τὸν Εφραίμ.

Ἐὰν διορθώσῃ, καὶ ποιήσῃ Ιερουσαλὴμ χαρὰν ὅτι τῆς γῆς, ὥμοσε κύριος κατὰ τῆς δόξης αὐτῦ, καὶ κατὰ τῆς ἰσχύος τῦ βραχίονος αὐτῦ, Εἰ ἔτι δώσω τὸν σῖτόν σου, καὶ τὰ βρώματά σου τοῖς ἐχθροῖς σου, καὶ εἰ ἔτι πίονται ἀλλότριοι τὸν οἶνόν σου, ἐφ' ᾧ ἐμόχθησας, ἀλλ' ἢ οἱ συνάγοντες φάγονται
C αὐτὰ, καὶ αἰνέσουσι κύριον, καὶ οἱ συνάγοντες πίονται αὐτὰ ἐν ταῖς ἐπαύλεσι τῆς ἁγίας μου.

Ὡς ἐξ ὁμοιότητος πραγμάτων, ἅτε συμφορῶν ἐπενηνεγμένων πλείσταις τοῖς ἐξ Ισραὴλ ἐπωφελεστάτων ἡμῖν θεωρημάτων ἐξυφαίνει διήγησιν. ἡμάρτομεν μὲν γὰρ πολυτρόπως, Θεὸν ἀφέντες τὸν φύσει καὶ ἀληθῶς, τῇ τῶν εἰδώλων λατρείαις προσπεπλεγμένοι· προσεκύνησαν γὰρ τοῖς ἔργοις τῶν
D χειρῶν αὐτῶν, ἀπολακτίσαντες ὥσπερ καὶ τῆς ἐνόμου ζωῆς πρὸς ὃ αὐτοῖς δοκοῦν ἁρπάζοντο. ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας ἐπλήττοντο πρὸς Θεοῦ ἀφορίαις ἔστ' ὅτε, σωμάτων καταφθοραῖς, πολέμων ἐμβολαῖς, οἳ πᾶσαν αὐτῶν καταδηοῦντες τὴν χώραν ἐλᾴζοντο καὶ τὰ ἐν ἀγροῖς. εἴρηται γὰρ πρὸς αὐτούς, σὺ σπερεῖς, καὶ οὐ μὴ ἀμήσῃς, σὺ πιέσεις ἐλαίας, καὶ οὐ μὴ ἀλείψῃ ἐλαίῳ, καὶ οἶνον οὐ μὴ πίῃτε. οὕτω διορθώσῃ, φησὶν, ὦ Ιερουσαλὴμ, τουτέστιν, ἐὰν μεταβάλῃς εἰς λα-
E τρείαν τὴν πνευματικὴν, καὶ ἀποδράμῃς τὸν τύπων, καὶ ὁμολογήσῃς ὅτι περὶ ἐμοῦ γέγραφεν ὁ Μωσῆς, ἐὰν πρόσδεξῃ τὴν διὰ πίστεως χάριν, καὶ ποιήσῃς χαρὰν σαυτῇ ὅτι τῆς γῆς, τουτέστι, καύχημα λαμπρὸν, ὃ ἐν Χριστῷ δηλονότι, ὤμοσε κύριος κατὰ τῆς δόξης αὐτῦ, κατ' οὐδενὸς γὰρ ἔχει μείζονος ὀμόσαι, καὶ κατὰ τῦ βραχίονος αὐτῦ, ὅτι τῶν πάλαι σοι, διὰ πολλὴν ἀπείθειαν ἐπενηνεγμένων, οὐδὲν ἔτι συμβήσεται. οὐ γὰρ ἄμεθον ἔξεις τὸν τῆς γηπονίας ἱδρῶτα·

σιώπησις ὃ τοῦτο πνευματικῶς· ἀλλ' ὡς φησὶν ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ, τοὺς καρποὺς τῶν πόνων σου φάγεσαι. καὶ ὡς ὁ Παῦλος φησὶν, ὅτι ὃ ἐὰν σπείρῃ ἄνθρωπος, τοῦτο καὶ θερίσει, καὶ ὁ σπείρων εἰς τὸ πνεῦμα, ἐκ τοῦ πνεύματος θερίσει ζωὴν αἰώνιον· ὅτι τοίνυν ἑαυτῇ καταθησαυρίσει πλουσίως τὰ ἐκ τῆς πνευματικῆς εὐκαρπίας ἀφ' ὧν προεκτιθέμεθα δηλοῖ· οἱ δὲ τούτων τυγχάνοντες δοξολογήσουσι φησὶ τὸν κύριον, καὶ οἱ συνάγοντες πίονται αὐτὰ ἐν ταῖς ἐπαύλεσι τοῖς ἁγίοις. εὐτυφήσουσι γὰρ τοῖς ἄνω μονοῖς οἱ τῆς ἀξαιρέτου ζωῆς ἀπολαύσαντες τὰ αὐχήματα, καὶ τοῖς τῆς ὀρθῆς τε καὶ ἀμωμήτου πίστεως καρποὺς συναγείροντες.

Πορεύεσθε ἀφ' ἧς πύλαν μου, καὶ ὁδοποιήσατε τῷ λαῷ μου, καὶ τοὺς λίθους τοὺς ἐκ τῆς ὁδοῦ ἀφαιρίσατε, ἐξαίρατε σύσσημον εἰς τὰ ἔθνη. ἰδοὺ γὰρ κύριος ἐποίησεν ἀκουστὸν, ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς.

Αὐτοῖς ἤδη τοῖς φύλαξιν, ἤγουν διδασκάλοις ὀπαδοῖς· προεστέπαχε γὰρ αἰσχύνῃ μὴ τὴν ἁγίας πόλεως τὰς εἰσόδους, φιλεῖ γὰρ, καὶ δύλατον, καὶ δι' πλασμάτων ἐλευθέραν τοῖς εἰσβάλλειν ἐθέλουσιν ἀποφαίνειν τὴν εἰσδρομὴν· ἀφὰ γὰρ τοῖς λίθοις ὑποδηλοῖ τὰ σκάνδαλα. εἰ μὲν γάρ τις εἴη τυχὸν ἐκ τῆς Ἰουδαίων ἀγέλης κεκλημένος, προεστάλαι πολλάκις τοῖς νομικοῖς ἐντάλμασιν, ἐμφιλόχωρος γὰρ τοῖς τύποις, καὶ οἷς ἐνίζησας ταῖς σκιαῖς ἀπροσδέκτον ποιεῖται τὴν ἀλήθειαν. εἰ δὲ δι' τις ἢ τῶν ἐκ πλήθους Ἑλληνικῆς, προεστάλαι καὶ οὗτος τὰ ξένα τῆς διδασκαλίας, θορυβεῖ τε λίαν αὐτὸν ὃ ἀσυνήθης τῆς λατρείας, ἢ τάχα που καὶ μέμνηται λόγων, οἷς ὅτι γε τοῖς σοφοῖς αὐτῶν ποιοῦνται θεοῖς οἱ πρὸ αὐτῶν λογάδες. παλαιοὺς γὰρ καὶ γεγηρακότας συγγραφὰς μύθους πλανῶντες, καὶ πλανώμενοι, καὶ δαιμονικῆς ἀχλύος ἀναπιμπλάντες τὴν γῆν. ἀλλ' οἱ νηφάλιοι φύλακες, καὶ μυσταγωγοὶ ταῖς τῶν σκανδάλων προεκκόπτουσιν ἀφορμὰς, ἔνθεν λύοντες διὰ τέχνης τὰ δεδησάμενα δόκιμα τῇ παραδόσει τῆς πίστεως, τῆς εἰς τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν τὸν Χριστόν· τοῦτο δρῶσιν ὀρθῶς, λογισμοὺς καθαιροῦντες, καὶ πᾶν ὕψωμα ἐπαιρόμενον, κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ, καὶ αἰχμαλωτίζοντες πᾶν νόημα εἰς τὴν ὑπακοὴν αὐτοῦ. εὑρήσομεν δὲ τὸν ἱερώτατον Παῦλον, Ἰουδαίους μὲν σκανδαλιζομένους ἐπανορθούμενον, ὅτι πλήττονται ὑπὸ τοῦ ὀξέος ἔθνους τοῦ τὸ πανοῦργον. ἔφη μὲν γὰρ τοῖς ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ, ἡ περιτομὴ οὐδέν ἐστι, καὶ ἡ ἀκροβυστία οὐδέν ἐστιν,

A (intelligis autem hoc spiritualiter,) sed vt diuinus Dauid ait: Fructus laborum tuorum comedes, & vt Paulus inquit, quæ seminauerit homo, hæc & metet. Et qui serit in spiritu, de spiritu metet vitam æternam. Quòd igitur sibi cumulatè spiritualem fertilitatem coaceruabit, hisce verbis subindicat. Qui verò hoc consequuti sunt, gloriosè, inquit, celebrabunt Dominum, & qui colligunt, bibent ea in atriis sanctis. Deliciabuntur B enim in supremo habitaculo, qui præstantis vitæ decerpserunt ornamenta, rectæ & inculpatæ fidei fructus congregantes.

Gal. 6

Ite per portas meas, & viam facite populo meo, & lapides de via proijcite, tollite signum ad gentes. Ecce enim Dominus fecit vt audiatur vsque ad extremum terræ.

Ipsos iam custodes seu doctores compellat. Iubet enim patefieri sanC ctæ ciuitatis aditus, & accessum planum & expeditum facere, remoris & offensionibus vacuum, his qui volunt ingredi: per lapides enim subinnuit scandala. Si quis enim exempli causa, ex congregatione Iudæorum vocatus sit, offendit subinde ad legis præcepta, & immoratur figuris, ac velut vmbris assidens, non admittit veritatem. Sin fuerit quispiam ex multitudine Græcorum, impingit etiam hic ad doctrinæ peregrinitatem, & cultus inconsuetus illum D valde turbat, memorque est verborum quæ ipsorum proceres de suis Diis faciunt. Nam olim fallentes & falsi, ac caligine diabolica replentes terram, fabulas senileş & aniles conscripserunt. Cæterum vigiles & sobrii custodes mystagogi, offensionum & scandalorum occasiones amputant, singula artificiosè dissoluentes, quæ traditioni fidei in Dominum E nostrum Iesum Christum videntur aduersari. Hoc faciunt, rectè tollendo ratiocinia, & omnem celsitudinem extollentem se contra cognitionem Dei euertendo, & omnem intellectum ad obedientiam eius captiuando. Inueniemus autem sanctissimum Paulum Iudæos offensos corrigentem, & gentes quibus simile quiddam accidit reprehendentem. Dixit enim Israelitico sanguine oriundis: Circuncisio nihil est, & præputium nihil est,

sed obseruatio præceptorum Dei. Et rursus: Dico enim vobis, si circuncidamini, Christus vobis nihil proderit. [Alienati estis à Christo, quicunque in lege iustificati estis, à gratia excidistis. Nos enim per fidem spem iustitiæ accipimus.] Græcorum autem multitudini, Dies, inquit, obseruatis & menses, tempora & annos. Metuo vobis, ne frustra laborauerim in vobis. Vides semper illos amouere lapides, & amborum scandala de medio tollere. Lapides aliter quoque dicimus, ad quos interdum possent quidam offendere, impiorum hæreticorum nugæ & prophanæ & execrabiles. Inaniter enim garriunt miseri, recto pede incedentibus comparantes insidias, & quosdam qui facilè auerti possunt à veritatis dogmatibus abducunt. Sed & hæc tollunt de medio, murorum Ecclesiæ custodes. Muros autem eius dicimus, veritatis dogmatum stabilitatem, contra quæ nec Inferorum portæ valere possunt. Tollite enim, inquit, signum ad gentes. Ecce enim Dominus fecit vt audiatur vsq; ad extremos fines terræ. Et quidnam hoc est? Vt audiatur hoc signum, quod ad gentes & ad extrema terræ tollendum ait, id est, extollendum, & passim diuulgandum hoc verbum fidei, quod prædicamus, seu fortè passionis salutaris symbolum, atque id est fidei confessio. Oportet enim dicere, Dominum esse Iesum, ac credere, Deum excitasse ipsum è mortuis. Seruat autem hoc à morte & peccato. Igitur non Iudæorũ modò, sed & gentium. Tollitur enim signum, non ad solum credentes ex sanguine Israel, sed ad omnes vbique gentium. Orbis namque totus sub cœli complexu Euãgelica prædicatione, tanquã reti captus est.

Dicite filiæ Sion: Ecce tibi Seruator venit, habens suam mercedem, & opus ante faciem suam. Et vocabit eum populum sanctum, redemptum à Domino. Tu autem vocaberis requisita ciuitas, & non derelicta.

Prænunciat aduentum Seruatoris, & quæcunq; inde lucrati sumus, ac diuitias dandas in ipsũ credentibus. Filiam nominat Sion. Siue autẽ velit quis antiquam illam vtpote iam adeptam misericordiã, & fide iustificatã, siue nouã, id est, ecclesiam, intelligere: non absurdè dixerit, quòd hæc sit illius Sionis filia.

A ἀλλὰ τήρησις ἐντολῶν Θεοῦ. καὶ πάλιν, λέγω γὰρ ὑμῖν, ὅτι ἐὰν περιτέμνησθε, Χριστὸς ὑμᾶς οὐδὲν ὠφελήσει, ἀπηλλοτριώθητε ἀπὸ Χριστοῦ, οἵτινες ἐν νόμῳ δικαιοῦσθε, τῆς χάριτος ἐξεπέσατε. ἡμεῖς γὰρ πνεύματι ἐκ πίστεως ἐλπίδα δικαιοσύνης ἀπεκδεχόμεθα, * τῆς γεμιὼ ἐκ τῶν Ἑλλήνων πλη- Io. πῶς
θύος, ἡμέρας παρατηρεῖσθε, καὶ μῆνας, καὶ καιροὺς, καὶ ἐνιαυτούς, φοβοῦμαι ὑμᾶς, μήποτε εἰκῆ κεκοπίακα εἰς ὑμᾶς. ὁρᾷς πάντα γὰρ διαῤῥιπτουμένους τοὺς λίθους, ἐκ μέσου διϊσταμένους τὰ ἀμφοῖν σκάνδαλα. λίθους δὲ εἴωθα φαμὲν καὶ ἕτερος, οἷς
B αὖ ἔοικε ὅτε παροπλαίσαι τινὲς, τὰ τῶν δυσσεβῶν αἱρετικῶν βέβηλά τε, καὶ μυσαρὰ περιπτύσματα. κενοφωνοῦσι γὰρ οἱ δείλαιοι τοῖς ὀρθοποδοῦσιν ἐπιβουλεύοντες, καὶ τῶν τῆς ἀληθείας δογμάτων ἀποκομίζοντες, τῶν δυσσεβαρπάστων τινάς· ἀλλὰ καὶ ταῦτα διαῤῥίπτουσιν ἐκ μέσου τῶν τῆς ἐκκλησίας τειχῶν οἱ φύλακες. τείχη γὰρ αὐτῆς εἴωθα φαμὲν, καὶ τῶν τῆς ἀληθείας δογμάτων τὴν ἑδραιότητα, ὧν οὐκ
C ἂν κατισχύσαιεν αἱ ᾅδου πύλαι. ὁρᾶτε γὰρ σύσσημον φησὶν εἰς τὰ ἔθνη. ἰδοὺ γὰρ κύριος ἀκουστὸν ἐποίησεν ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς. καὶ ποῖον ὁρᾶ τοῦτ' ἐστὶ δ' ἀκουστὸν σύσσημον, ὃ ἐν τοῖς ἔθνεσι, καὶ ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς ἁρθῆναι δεῖν ἔφη, τουτέστιν, ἐκπρὸ θῆναί τε καὶ ἡμέσθαι γνωρισμώτατον τὸ ῥῆμα τῆς πίστεως, ὃ κηρύττομεν, ἢ πάσχα που καὶ τὸ σωτηρίου πάθους τὸ σύμβολον. ἔστι δὲ καὶ τοῦτο τῆς πίστεως ὁμολογία. δεῖ γὰρ εἰπεῖν, ὅτι κύριος Ἰησοῦς,
D πιστεῦσαί τε, ὅτι ὁ Θεὸς αὐτὸν ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν. σώζει γὰρ τοῦτο καὶ ἐκ θανάτου, καὶ ἁμαρτίας. οὐκ οὖν Ἰουδαίων μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐθνῶν. ἄρεται γὰρ τὸ σύσσημον οὐχὶ μόνοις τοῖς πιστεύσασιν ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ, ἀλλὰ γὰρ καὶ τοῖς ἀπ' ἄκρων γῆς· σισαγλώσθαι γὰρ διὰ τῶν εὐαγγελικῶν κηρυγμάτων ἢ ὑπ' ὄψιν.

Εἴπατε τῇ θυγατρὶ Σιὼν, ἰδοὺ σοι ὁ σωτὴρ παραγίνεται ἔχων τὸν ἑαυτοῦ μισθὸν, καὶ τὸ ἔργον πρὸ προσώπου αὐτοῦ, καὶ καλέσει αὐτὸν λαὸν ἅγιον, λελυτρωμένον ὑπὸ κυρίου. σὺ δὲ κληθήσῃ ἐπιζητουμένη πόλις, καὶ οὐκ
E ἐγκαταλελειμμένη.

Προῤῥηγορεύει δὲ τὴν σωτήριος πάλιν ἄφιξιν, ὅσα τε δι' αὐτῆς κεκερδήκαμεν, καὶ τὸν δοθησόμενον τοῖς εἰς αὐτὸν πιστεύουσι πλοῦτον. θυγατέρα γεμιὼ ὀνομάζει τὴν Σιών. καὶ εἰ μὴ βούλοιτό τις τὴν ἀρχαίαν νοεῖτω ὡς πεπληρωμένην ἤδη, καὶ διδεγμένην ἐν πίστει. εἰδὲ δὴ τὴν νέαν, τουτέστι, τὴν ἐκκλησίαν, λέγοιτο αὖ οὐκ ἀπεικότως καὶ αὕτη θυγάτηρ εἰς τὴν Σιών.

πρῶτοι γὰρ οἱ ἐξ αἵματος Ισραὴλ πεπιστεύκασι, καὶ οἷόν τις θυγάτηρ ἡ ἀπ' αὐτῶν συστᾶσις ἡ ἀρχαίας ἐκκλησίας ἡ ἐξ ἐθνῶν ὀνομάζεται. τίσι δὲ κελεύει δι' ἁγίοις ἀνοῖξαι τὴν Σιών; ἢ πρώτοις που τοῖς ἁγίοις μυσταγωγοῖς τοῖς καθηγεῖσθαι λαχοῦσιν ἐκκλησιῶν, οἷς καὶ ἀνοιγνύναι τὰς πύλας, καὶ τοὺς λίθους ἐκ μέσου διαῤῥίπτειν; διὰ μάλα παρεκελεύετο; τί δὲ δὴ ἔρχεται ὁ κηρυττόμενον; ἰδοὺ σοι ὁ σωτὴρ παραγέγονεν ἔχων τὸν ἑαυτοῦ μισθὸν, καὶ τὸ ἔργον πρὸ προσώπου αὐτοῦ. δύο τίθησιν ὁμοῦ θεωρητὰ τε καὶ ἐξαίρετα, δι' ὧν αὐξήσοιτο καταφανὴς τοῦ σωτῆρος ἡ δόξα. οἱ μὲν γὰρ θεσπέσιοι προφῆται παρεκάλουν εἰς δικαιοσύνην αὐτὸν, καὶ εἰς ἔννομόν τε καὶ δικαίωμα πολιτείαν. εἶτα διεμέμνητο τῶν ἠρῶν, ἃ παρὰ Θεοῦ λήψονται καιροῖς, οἷς αὐξήσοιτο τὸ δοκιμεῖν ὃν λέγω, ἀλλ' οὐκ αὐτοὶ χαρισμάτων δοτῆρες ἦσαν τῶν πνευματικῶν. προηγόρευον γὰρ, ὡς ἔφην, ἀποστόλους Θεοῦ. ὁ δὲ γε τῶν ὅλων σωτὴρ, ἅτε δὴ Θεὸς ὑπάρχων ἔχει τὸ δύνασθαι δίδοναι μισθοὺς, καὶ τοῦ ἐπιτιθέναι τῷ ἑκάστῳ τὸν τρόπον, ἤτοι τὸ ἔργον· θεωρητὸς γὰρ καὶ τοῦτο. γέγραπται γὰρ, ὅτι ἐνώπιον εἰσὶ τοῦ Θεοῦ ὀφθαλμοὶ ὁδοὶ ἀνδρός, εἰς ὃ πάσας τὰς τρίβους αὐτοῦ σκοπεῖ. ἥξει οὖν, φησὶν, ἔχων τὸν ἑαυτοῦ μισθὸν, τουτέστιν, αὐτὸς τὰ γέρα δώσει, οἷς αὐτὸν πρέποι τὸ λαβεῖν. καὶ γοῦν ὁμολογήσαντι μὲν τὴν πίστιν ὀρθῶς ὡς θεσπεσίῳ Πέτρῳ, δώσω σοι, φησὶ, τὰς κλεῖδας τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, καὶ ὅσα ἐὰν δήσῃς ὅπῃ τῆς γῆς, ἔσται δεδεμένα ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ ὅσα ἐὰν λύσῃς ὅπῃ τῆς γῆς, ἔσται λελυμένα ἐν τοῖς οὐρανοῖς. ἐχαρίζετο δὲ καὶ συλλήβδην ἅπασι τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις καὶ πνευμάτων ἀκαθάρτων ἐξουσίαν, καὶ θεραπεύειν δύνασθαι πᾶσαν νόσον, καὶ πᾶσαν μαλακίαν ἐν τῷ λαῷ. ναὶ μὴν καὶ τῷ συγχρεμαμένῳ λῃστῇ τὴν πίστιν οὐκ ἄμισθον εἰπὼν ἀπέφηνεν. ἀμὴν λέγω σοι σήμερον μετ' ἐμοῦ ἔσῃ ἐν τῷ παραδείσῳ. ἀφιγμένος δὴ οὖν, φησὶ, τοῖς μὲν εἰς αὐτὸν πιστεύουσι καλέσει λαὸν ἅγιον, καὶ λελυτρωμένον ὑπὸ κυρίου. οὐ γὰρ πρέσβις, οὐκ ἄγγελος, ἀλλ' αὐτὸς ὁ κύριος ἔσωσεν ἡμᾶς, καθά γε γέγραπται· σὺ δὲ Σιὼν, ἤγουν ἐκκλησία κληθήσῃ ἐπιζητουμένη πόλις, καὶ οὐκ ἐγκαταλελειμμένη. ὃ δὲ ἐπιζητουμένη φησὶν, ἀντὶ τοῦ μνήμης ἀξιουμένη. μεμνηνεύεται γὰρ τὸ ζητούμενον· καὶ οὐ καταλελειμμένη, καθὰ καὶ ἡ πρώτη, τουτέστιν, ἡ τῶν ἀπιστησάντων πληθύς. εἴρηται μὲν οὖν παρὰ Χριστοῦ διὰ μὲν τῆς Ιερεμίου φωνῆς, ἐγκαλοῦντος

A Primi enim ex sanguine Israelis oriundi crediderunt: & gentium Ecclesia velut filia quædam dicta est eius quæ ab initio ab illis constituta est. At quibus mandat, vt Euangelium annuncient Sioni? Annon omnino sanctis mystagogis qui præfuerunt Ecclesiis, quos etiam iussit aperire portas, & lapides diligenter è medio tollere? quid est igitur quod prædicatur? Ecce tibi Seruator aduenit, habens mercedem
B suam, & opus ante faciem suam. Duo simul ponit, diuina & eximia, vnde manifesta fiat Seruatoris gloria. Diuini enim prophetæ exhortabantur eam ad vitæ probitatem, & ad conuersationem legi congruentem & honestam. Deinde meminerant præmiorum, quæ accepturi erant olim à Deo, quibus curæ erat recte factorum gloria: sed non erant ipsi datores spiritualium charismatum, sed prædicebant, vt dixi, promissiones Dei. Vniuersorum autem Seruator, vtpote
C Deus, habet potestatem, dandi mercedem, & præterea dispiciendi, qui modus cuique & quod opus tribuendũ sit. Est enim hoc diuinum: scriptum namque est: [Coram oculis Dei sunt * Prou. viæ viri, omnésque semitas eius consi- * derat.] Veniet igitur, inquit, habens * suam mercedem, id est, præmia dans his, quos par est accipere. Siquidem diuino Petro rectè fidem confitenti: [Dabo, inquit, tibi, claues regni cœ- * Matt. 16. lorum. Et quæcunque ligaueris super * terram, erunt ligata in cœlis. Et quæ- * cunque solueris super terram, erunt * soluta in cœlis.] Dedit autem in vniuersum omnibus sanctis Apostolis potestatem contra immundos spiritus, & vt possent curare omnem morbum & omnem infirmitatem in populo. Certè & latroni pendenti vnà cum ipso dixit fidem non carituram suo præmio: [Amen dico tibi, hodie mecum * eris in paradiso.] Cùm ergo venerit, in- * quit, eos qui credunt in ipsum, vocabit
E populum Sanctum, & redemptum à Domino. Non enim legatus, non angelus, sed ipse Dominus seruauit nos, sicuti scriptum est. Tu autem, ô Sion, siue Ecclesia, vocaberis requisita ciuitas, & non derelicta. Requisitam dicit, & memoria dignam. Tenetur enim memoria quod quæritur. Et non derelicta, vt prima illa, id est, infidelium multitudo. Dictum est igitur à Deo, voce Hieremiæ:

Dereliqui domum meam, dimisi hæreditatē meam. Dictumque est per ipsum omnium nostrum Seruatorem Christū: Ecce relinquitur vobis domus vestra.

CAP. LXIII

Quis est iste, qui venit ex Edom, rubor vestium ex Bosor? hic formosus in stola, violenter clamat cum fortitudine? Ego loquor iustitiam, & iudicium salutaris. Quare rubra sunt tua vestimenta, & indumenta tua, sicut de calcato torculari pleno percalcato? & ex gentibus non est vir mecum: Et conculcaui eos in furore meo, & confregi eos quasi terram: Et deduxi sanguinem eorum in terram, & omnia vestimenta mea inquinaui. Dies enim retributionis venit eis, & annus redemptionis adest. Et respexi, & non erat adiutor. consideraui, & nullus erat qui præberet auxiliū. Et liberauit eos brachium meum, & furor meus aduenit; & conculcaui eos ira mea, & inebriaui eos furore meo, deduxique sanguinem eorum in terram.

Sapienter & artificiosè prophetica oratio, reditum in cœlos omnium nostrum Seruatoris Christi, tantum non depingit. Virtute enim dispensationis in carne ad finē perducta, ad cœlestem patrem ac Deum ascendit, apparuitque supremis potestatibus, nō solùm in specie nostra, id est, vt homo, sed etiā passionis signa monstrans. Neque verò dicimus, post resurrectionem è mortuis penetrationes clauorum & cetera stigmata in sancta carne adhuc fuisse, sed illud potius: quemadmodum Thomæ parum credēti sanctis Apostolis dicentibus se vidisse Dominum excitatū ex mortuis, impressiones clauorū & latus ostēdit: ita intelligimus, quò nunc principatibus & authoritatibus, in cœlestibus, varia & multiplex Dei sapientia, quam in Christo propter Ecclesiam declarauit, innotesceret, cū signis passionis rediisse, inusitatum & insolitum omnino supremis potestatibus exhibuisse spectaculum. Stupebant enim cùm viderent eum aduentare, & dicebant: quis hic est, qui aduenit ex Edom? Græca autē lingua si quis Edom interpretetur igneū, vel terrestre significat. Bosor, carnis vel carnalis. Quis est igitur hic, inquit, ex terra vel terrestris? Rubor vestium ex Bosor? id est, tinctus veste,

A λειπα τὸν οἶκόν μου, ἀφῆκα τὴν κληρονομίαν μου, ἀφῆκα δὲ τῆς αὐτοῦ τῶν πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ· ἰδοὺ ἀφίεται ὁ οἶκος ὑμῶν ὑμῖν.

Τίς οὗτος ὁ παραγινόμενος ἐξ Εδώμ; ἐρυθρὰ ἱματίων αὐτοῦ ἐκ Βοσόρ; οὗτος ὡραῖος ἐν στολῇ, βοᾷ μετ' ἰσχύος; ἐγὼ λαλέω δικαιοσύνην, καὶ κρίσιν Σωτηρίου. διατί σου ἐρυθρὰ τὰ ἱμάτια, καὶ τὰ ἐνδύματά σου, ὡς ἀπὸ πατητοῦ λινοῦ πλήρους καταπεπατημένης; καὶ τῶν ἐθνῶν οὐκ ἔστιν ἀνὴρ μετ' ἐμοῦ; B καὶ κατεπάτησα αὐτοὺς ἐν θυμῷ, καὶ κατέθλασα αὐτοὺς ὡς γῆν, καὶ κατήγαγον τὸ αἷμα αὐτῶν εἰς γῆν. καὶ πάντα τὰ ἐνδύματά μου ἐμόλυνα. ἡμέρα γὰρ ἀνταποδόσεως ἐπῆλθεν αὐτοῖς, καὶ ἐνιαυτὸς λυτρώσεως ἦρεσε. καὶ ἐπέβλεψα, καὶ οὐδεὶς βοηθός. καὶ προσενόησα, καὶ οὐδεὶς ἀντελάβετο, καὶ ἐρύσατο αὐτοὺς ὁ βραχίων μου, καὶ ὁ θυμός μου ἐπέστη. καὶ κατεπάτησα αὐτοὺς τῇ ὀργῇ μου, καὶ ἐμέθυσα αὐτοὺς ἐν τῷ θυμῷ μου, καὶ κατήγαγον τὸ C αἷμα αὐτῶν εἰς γῆν.

Σοφῶς καὶ ἐντέχνως τῆς προφητείας ὁ λόγος μονονουχὶ ζωγραφῆσαι τὴν εἰς οὐρανοὺς ἀναφοίτησιν τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ· ἀναγαγεῖν γὰρ εἰς πέρας τῆς μὲν σαρκὸς οἰκονομίας τὴν δύναμιν, μέχρι πρὸς τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς πατέρα, καὶ Θεόν. ὥφθη γοῦν τοῖς ἄνω δυνάμεσιν οὐκ ἐν εἴδει μόνον τῷ καθ' ἡμᾶς, τουτέστιν, ὡς ἄνθρωπος, ἀλλὰ γὰρ καὶ τὰ τῶν παθῶν σημεῖα δῆλα· καὶ ὅτι που φασὶν ὡς μὴ τὰ ἐκ νεκρῶν ἀναδείξαιεν αἱ δεκτικαὶ τῶν ἅλων, καὶ τὰ ἕτερα τῶν στιγμάτων ἐνυπῆρχον ἔτι τῇ ἁγίᾳ σαρκί, ἐκεῖνο δὲ μᾶλλον· ὥσπερ γὰρ ἀπιστήσαντι τῷ Θωμᾶ τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις φάσκουσιν, ὅτι τεθέαται τὸν κύριον ἐγηγερμένον ἐκ νεκρῶν ἐπέδειξε τοῖς τύποις τῶν ἥλων, καὶ τῇ πλευρᾷ, οὕτω συνίεμεν ὅτι ἵνα γνωσθῇ νῦν ταῖς ἀρχαῖς, καὶ ταῖς ἐξουσίαις ἐν τοῖς ἐπουρανίοις διὰ τῆς ἐκκλησίας ἡ πολυποίκιλος σοφία τοῦ Θεοῦ, διὰ ἐπίσης ἐν τῷ Χριστῷ μετὰ τῶν τοῦ πάθους σημείων ἀναφοιτᾷ, ξένον E καὶ ἀσυνήθως πομπικῶς ταῖς ἄνω δυνάμεσιν ἐποίησε θέαμα. καταπλήττεσι γοῦν αὐτὸν βλέπουσαι, καὶ δή καί φασιν, τίς οὗτος ὁ παραγινόμενος ἐξ Εδώμ; διερμηνεύεται δὲ τὸ Εδὼμ Ελλάδι φωνῇ πύρινον, ἢ γήινον· τὸ δὲ Βοσόρ, ἢ σαρκὸς, ἢ σάρκινος. τίς οὖν ἀρα, φησὶν, οὗτός ἐστιν ὁ ἐκ γῆς, ἤτοι γήινος, ἐρυθήματά τε ἱματίων ἐκ Βοσόρ, τουτέστι, πεφοινιγμένος τὰ ἄμφια ὡς ἀπὸ

σαρκὸς, ἤγουν αἵματος; οὗτ' ὠραῖος ἐν στολῇ. ὡς A quasi ex carne aut sanguine? Hic formosus in stola. Nam potestates, vtpote subtiles & sapientes, ac diuina gloria plenæ, viderunt Christum, quantumuis esset in carne, robore certè inuicto præditum. Hoc namque credo subindicare spectaculum. Interrogantibus itaque angelis, vel inter sese quærentibus: Quis est hic? respondet & inquit: Ego loquor iustitiam, & iudicium salutis. Iustitiam vocat, vel Euangelicam & diuinam prædicationem, vel quòd omnis Dei oratio iusta sit. Salutis iudicium appellat, quod de nobis est iudicium. Iudicauit enim orbem & Satanam qui eum iniuria oppresserat, seruauitque intolerabili tyrannide grauatos, & imperio in illos suo deiecit apostatam & alienum. Itaque dixit: Iudicium nunc est huius mundi. Nunc princeps mundi huius eiicietur foras. Et ego si exaltatus fuero de terra, omnes traham ad meipsum. Hæc itaque Christo dicente, rursus percunctantur, & aiunt: Quare rubra sunt vestimenta tua? & indumenta tua, velut ex torculari pleno calcato? Hic mihi repete memoria, quod Patriarcha Iacobus dixit: Lauabit in vino stolam suam, & in sanguine vuæ amictum suum. Tincta enim sanguine indumenta apparebant, & tanquam musto colorata rubore. Deinde iterum Seruator: Et ex gentibus nemo fuit mecum. Cohærent cum oratione hæc, & connectuntur cum superioribus. Ego enim, inquit, loquor iustitiam & iudicium salutaris, & ex gentibus non est vir mecum. Nemo, inquit, patienti mihi adfuit. Nemo ex vlla gente condoluit. Et quantum ad homines attinet, omni prorsus auxilio destitus fuit, cohorte militum, & immanitate ministrorum insultante: qui etiam, vt Euangelista narrat, illum ad Caipham adduxerunt. Tum omnes discipuli, inquit, eo relicto fugerunt. Verùm illud etiam prædixit Christus: Ecce enim, inquit, venit hora & adest, vt quisque dispergamini ad sua, & me solum relinquatis. Et non sum solus, quia pater mecum est. Dixit etiam lyra Psallentis: [Improperium expectauit anima mea, & miseriam: & expectaui qui simul contristaretur, & non fuit, & qui consolaretur, & non inueni. Dederunt in escã meam fel, & in siti mea potauerunt me.

Ennfred. legisse videtur ἥκω

Hunfr. legisse videtur ἐκβλη-θήσεται

[a] Psal.

ἔχω γὰρ ὑπόδειγμα τοῦ ῥητοῦ, ἐκ τῆς ἁγίας γραφῆς. ἐν γὰρ τῷ Ἡσαΐᾳ τῷ προφήτῃ, ὁ Θεὸς ἐπὶ τῶν ἀποστόλων τοῦ Σωτῆρος ἐπιφωνεῖ, λέγων· Ἰδοὺ ἔδωκα σε εἰς διαθήκην γένους, εἰς φῶς ἐθνῶν, ἀνοῖξαι ὀφθαλμοὺς τυφλῶν, ἐξαγαγεῖν ἐκ δεσμῶν πεπεδημένους, καὶ ἐκ οἴκου φυλακῆς καθημένους ἐν σκότει. ἐπὶ τούτοις γὰρ ἐπιφωνεῖ ὁ Θεὸς, ὅτι Ἐγὼ Κύριος ὁ Θεὸς ὑμῶν, ὃς ἐξήγαγον ὑμᾶς ἐκ γῆς Αἰγύπτου, καὶ ἐκ τῆς δουλείας ἐρρύσατο ὑμᾶς. ἐπὶ τούτοις γὰρ ἐπιφωνεῖ ὁ Θεὸς, ὅτι Ἐγὼ Κύριος ὁ Θεὸς ὑμῶν, ὃς ἐξήγαγον ὑμᾶς ἐκ γῆς Αἰγύπτου, καὶ ἐκ τῆς δουλείας ἐρρύσατο ὑμᾶς. ἐπὶ τούτοις γὰρ ἐπιφωνεῖ ὁ Θεὸς, ὅτι Ἐγὼ Κύριος ὁ Θεὸς ὑμῶν, ὃς ἐξήγαγον ὑμᾶς ἐκ γῆς Αἰγύπτου, καὶ ἐκ τῆς δουλείας ἐρρύσατο ὑμᾶς. ἐπὶ τούτοις γὰρ ἐπιφωνεῖ ὁ Θεὸς, ὅτι Ἐγὼ Κύριος ὁ Θεὸς ὑμῶν, ὃς ἐξήγαγον ὑμᾶς ἐκ γῆς Αἰγύπτου, καὶ ἐκ τῆς δουλείας ἐρρύσατο ὑμᾶς. ἐπὶ τούτοις γὰρ ἐπιφωνεῖ ὁ Θεὸς, ὅτι Ἐγὼ Κύριος ὁ Θεὸς ὑμῶν, ὃς ἐξήγαγον ὑμᾶς ἐκ γῆς Αἰγύπτου, καὶ ἐκ τῆς δουλείας ἐρρύσατο ὑμᾶς. ἐπὶ τούτοις γὰρ ἐπιφωνεῖ ὁ Θεὸς, ὅτι Ἐγὼ Κύριος ὁ Θεὸς ὑμῶν, ὃς ἐξήγαγον ὑμᾶς ἐκ γῆς Αἰγύπτου, καὶ ἐκ τῆς δουλείας ἐρρύσατο ὑμᾶς. ἐπὶ τούτοις γὰρ ἐπιφωνεῖ ὁ Θεὸς, ὅτι Ἐγὼ Κύριος ὁ Θεὸς ὑμῶν, ὃς ἐξήγαγον ὑμᾶς ἐκ γῆς Αἰγύπτου, καὶ ἐκ τῆς δουλείας ἐρρύσατο ὑμᾶς.

aceto.] Itaque nemo, inquit, mecum erat ex omnibus gentibus. An igitur, cùm solus esses, & adiutoribus destituereris, manu hostili victus es? Num superarunt & tuis virtutibus expugnatis tanquam victoria potiti gaudent? Nequaquam, inquit: Etsi enim neminem haberem assessorem & opitulatorem, conculcaui tamen illos, ac vt terram confregi, deduxique sanguinem eorum in terram. Post reditum enim Christi in cœlos, omne genus intolerandę calamitatis ex diuina ira Iudaico populo inflictum est. Dies enim retributionis, inquit, aduenit illis. Nam quibus licuit fidem arripere, & per eam locupletari gratia, cùm tamen facti essent pigri, imò arrogantes & insolentes, & propè Deo bellum indicerent: quidni in omne genus malorum deuenirent? Verùm retributionis tempus illis, erat redemptionis dies his, qui eius apparitionem agnouerunt. Simul enim & hic effrenis punitus est: & ille obediens ac submissus à Christo redemptus est. Respexi enim, inquit, & non erat adiutor: considerauí, & nemo erat qui præberet auxilium. Et liberauit eos brachium meum, & furor meus inuasit eos. At conculcaui illos ira mea. Videtur his verbis contra socordiam Scribarum & Pharisæorum vociferari qui constituti sunt, vt præessent populo, & ad iustitiam dirigerent, & ad Dei placitum, probè instituerent. Sed adeò socordes erant ac desides, vt his qui subditi iugo fuerunt nullam opem afferrent, nullis monitis corrigerent: sed è contrario, etiam ad infidelitatem abducerent. Ausi sunt enim dicere, de omnium nostrum Seruatore Christo:

Ioan. 9. » [Nos quidem nouimus. Moysi loquutum esse Deum; hanc autem haud nouimus vnde sit.] & iterum: [Dæmonium habet & insanit, quid illum auditis?] Itaque quia nemo, inquit, erat qui succurreret, vel auxilium præberet, seruauit eos brachium meum, id est, potentia. Complures enim, vt dixi, ex Iudæis crediderunt. Qui verò nolebant succurrere eos furor meus inuasit, factique sunt conculcatio iræ. Mali enim malè perierunt, & dignas sceleribus pœnas dederunt.

Misericordiæ Domini recordatus sũ, virtutũ Domini, in omnibus, quæ nobis retribuit. Dominus iudex bonus domui Israel, adduxit nobis secundũ misericor-

οὐκοῦν οὐδεὶς ἦν μετ' ἐμοῦ, φησὶν, ἐκ πάντων τῶν ἐθνῶν. ἆρ' οὖν ἐπεὶ μόνος ἦσθα, καὶ τῶν σεσυλημένων ἔρημος, ἧττων γέγονας τῶν πολεμούντων χειρός; ἆρα κεκρατήκασι, καὶ τῆς σῆς ἰσχύος κατευμεγεθύνοντες, χαίρουσί τε λοιπὸν, ὡς νενικηκότες; οὐδαμῶς, φησί. καίτοι γε ἔχων οὐδένα τὸν παραστάτην, κατεπάτησα αὐτοὺς ἐν θυμῷ, καὶ κατέθλασα αὐτοὺς ὡς χοῦν, καὶ κατήγαγον τὸ αἷμα αὐτῶν εἰς χοῦν· μὴ γάρτοι τοῦτο εἰς οὐρανοὺς ἀναφοίτησιν τοῦ Χριστοῦ πρὸ εἴδους ἀφορήτου συμφορᾶς τοῖς Ἰουδαίοις ἡμέρας ἐκ θείας ὀργῆς ἐπενδύεται, ἡμέρα γὰρ ἀνταποδόσεως, φησὶν, ἐπῆλθεν αὐτοῖς. οἷς γὰρ ἔξὸν ἁρπάσαι τὴν πίστιν, καὶ τοῦτο δι' αὐτῆς πλουτῆσαι χάριν, εἶτα ῥᾳθυμοι γεγονότες, μᾶλλον δὲ ἀλαζόνες, καὶ ὑβρισταί, καὶ μέχρι πολλοῦ θεομάχοι, πῶς οὐ σφόδρα εἰκὸς πολλοὺς εἶσω γενέσθαι κακοῦ; πλὴν ὁ τῆς ἐκείνου ἀνταποδόσεως καιρὸς, λυτρώσεως ἦν τοῖς ἐπεγνωκόσι τοῦτο ὀπτασίας αὐτοῦ. οὕτω γὰρ ὁ μὲν ἀξιώτατος ἀπολέλυτο, ὁδὶ δ' ἀπιθὴς, καὶ ὑφειμένος ἐλυτρώθη τοῦδε Χριστοῦ. ἐπέβλεψα γὰρ, φησὶ, καὶ οὐκ ἦν ὁ βοηθῶν· προσενόησα, καὶ οὐδεὶς ἀντελάβετο, καὶ ἐρρύσατο αὐτοὺς ὁ βραχίων μου, καὶ ὁ θυμός μου ἐπέστη. καὶ κατεπάτησα αὐτοὺς τῇ ὀργῇ μου. ἔοικεν οὖν τούτοις τῆς τῶν γραμματέων, καὶ Φαρισαίων ῥᾳθυμίας ποιεῖσθαι κατάβολὴν, οἳ τεταγμένοι μὲν εἰς τὸ καθηγεῖσθαι λαοῦ, καὶ ἀπευθύνειν αὐτοὺς εἰς δικαιοσύνην, καὶ παιδαγωγεῖν δὲ μάλα πρὸς τὸ Θεῷ δοκοῦν. ῥᾳθυμοῦσι δ' οὖν ὅσον ἦσαν, καὶ ἀναπεπωλωκότες, ὡς ὑπηκόοις μὲν οὐδὲ τῷ τῶν ὑποτεταγμένων, καὶ τοῖς νουθετουμένοις ἐπιτυροῦσθαι, οὐκ ἦν τῷ ἀναιτίων καὶ ἀποκαμίζειν εἰς ἀπιστίαν. τετολμήκασι γὰρ εἰπεῖν καθ' ἡμῶν τῶν πάντων λυτροῦντος σωτῆρος Χριστοῦ, ἡμεῖς οἴδαμεν ὅτι Μωσῆ λελάληκεν ὁ Θεὸς, τοῦτον δὲ οὐκ οἴδαμεν πόθεν ἐστί. καὶ πάλιν, δαιμόνιον ἔχει καὶ μαίνεται, τί αὐτοῦ ἀκούετε; οὐκοῦν ἐπειδὴ οὐδεὶς ἦν, φησὶν, ὁ βοηθῶν, ἢ ἀντιλαμβανόμενος, ἔσωσε μὲν ἐκείνους ὁ ἐμὸς βραχίων, τουτέστι, δυνάμις, πλῆθος γὰρ, ὡς ἔφην, ἐξ Ἰουδαίων πεπιστεύκασι. τοῖς γε μὴν οὐκ ἐθελήσασι βοηθεῖν ὁ θυμός μου ἐπέστη, γεγόνασι καταπάτημα τῆς ὀργῆς· κακοὶ γὰρ κακῶς ἀπώλοντο, καὶ ἀσεβέσι τοῖς ἁμαρτήμασιν ἀξίτιμοι δίκαι.

Τὸν ἔλεον κυρίου ἐμνήσθην, τὰς ἀρετὰς κυρίου ἐπὶ πᾶσιν, οἷς ὁ κύριος ἡμῖν ἀνταπέδωκε, κύριος κατὰ τὸ ἀγαθὸς τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ, ἐποίησε δὲ ἡμῖν κατὰ τὸ ἔλεος αὐτοῦ,

καὶ κατὰ τὸ πλῆθος τῆς δικαιοσύνης αὐτοῦ.

Θεοῦ λέγοντος ὡς ἐπέσχημὴ τοῖς ἀπειθήσασιν ὁ θυμὸς, καὶ ἐπάτησε δὲ αὐτοῖς ἡ ὀργὴ, καὶ ὅτι κατεκομίσθη τὸ αἷμα αὐτῶν εἰς γῆν, ἀφ' μέσου κεχώρηκεν ὁ προφήτης, & ἀπογινώσκειν οὐκ ἐᾷ τοὺς καθ' ὧν οἱ λόγοι, μέτεισι δὲ τὸ χρῆμα, καὶ λίαν δι' ἐτέχνως. ἐμνήσθην γὰρ φησὶ κατ' ἐμαυτὸν, ὡς ἔστιν οὐκ ἀπονὴς ὁ τῶν ὅλων κριτής. οἶδα γὰρ τὸν ἔλεον, καὶ τὰς δωρεὰς αὐτοῦ, τουτέστι, τὰς δυναστείας ἐν πᾶσιν, οἷς αὐτὰ ποδίδωσιν ἡμῖν. εἰ γὰρ καὶ ἀπέστραπται, φησὶ, πεπόρνευκε τὸν Ισραὴλ, καὶ ἀπειθεῖν ἠρημένον, καὶ οἷς αὐτὰ ποδίδωσιν ἡμῖν τὰ ἐξ ὀργῆς, οὐκ ἀκεραίου μᾶλλον, ἀλλ' ἡμερότητι κεκραμένης, ἀλλ' οὖν δι' ὑπερβολὴν τὰς ἀρετὰς αὐτοῦ, τουτέστι, τὰς δυναστείας γενομένας, καὶ χαρᾷ ὅτι τὴν λύτρωσιν ἔσχε Ισραὴλ. ἔσται δέ, φησὶν, ὁ κύριος κριτὴς ἀγαθὸς τῷ οἴκῳ Ισραὴλ οὐκ ἀκεραίως μᾶλλον, ἀλλὰ χρηστός, ἤγουν ἀγαθός. δικαστοῦ μὲν γὰρ ἀκεραίως ἔργον αὖ γένοιτο, ὃ, δίκας αἰτεῖν τοὺς ἡμαρτηκότας ἀναλόγως ἐχούσας τοῖς ἁμαρτήμασιν, ἀγαθοῦ γε μὴν τὸ ἐλεῆσαι ὡς ἀσθενοῦντας. οὐκοῦν ἐπειδήπερ κριτὴς ἀγαθὸς, ἐπάγει ἡμῖν τὸ ἔλεος αὐτοῦ, τουτέστι, συμμετρήσει τὰ ἐξ ὀργῆς, καὶ ἁμαμὲν ἐλέῳ ποιήσει τὴν ἀναγκαίαν. πλῆθος γὰρ ἔνεστιν αὐτῷ δικαιοσύνης, τουτέστιν, εἰς λῆξιν ἁπάσης ἐτελήλακε δικαιοσύνης. τοιοῦτοι δὲ μάλα εἰκότως οὐκ ἀθῷον εἰσάπαξ ἀφήσει τὸν Ισραὴλ, ἡμερότητι δὲ μᾶλλον, ὡς ἔφην, κεκραμένα τὰ ἐξ ὀργῆς. σέσωται γὰρ τὸ καταλείμμα.

Καὶ εἶπε κύριος, οὐχ ὁ λαός μου; τέκνα μου οὐ μὴ ἀθετήσουσι. καὶ ἐγένετο αὐτοῖς εἰς σωτηρίαν ἐκ πάσης θλίψεως αὐτῶν· οὐ πρέσβις, οὐκ ἄγγελος, ἀλλ' αὐτὸς ὁ κύριος ἔσωσεν αὐτούς, διὰ τὸ ἀγαπᾶν αὐτοὺς, καὶ φείδεσθαι αὐτῶν· αὐτὸς ἐλυτρώσατο αὐτούς, καὶ ἀνέλαβεν αὐτούς, καὶ ὕψωσεν αὐτοὺς πάσας τὰς ἡμέρας τοῦ αἰῶνος. αὐτοὶ δὲ ἠπειθήσαν, καὶ παρώξυναν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον αὐτοῦ· καὶ ἐστράφη αὐτοῖς εἰς ἔχθραν, κύριος αὐτὸς ἐπολέμησεν αὐτούς.

Διὰ δὴ μοι πάλιν τὸ τοῦ Θεοῦ πρόσωπον εἰσκεκομισμένον λύγου, μονονουχὶ κατακεκραγὸς τῆς τοῦ Ισραὴλ ἀπειθείας· εἶπε γὰρ, φησὶ, τουτέστιν, αὐτὸς ὁ τῶν ὅλων Θεὸς, οὐκ ἐν τάξει τέκνων κατελογισάμην τὸν λαόν; ὅπερ δὲ τοῦτό ἐστιν ἀληθὲς· ἔφη γὰρ, ὅτι υἱός πρωτότοκός μου Ισραὴλ, οὐκ ἂν ἀποδιαστείλῃς, ὡς οὐκ ἔστι σκληρὸς, καὶ

A *diam ſuam, & ſecundum multitudinem iuſtitiæ ſuæ.*

Deo dicente, aduenisse incredulis furorem, & illos ira conculcatos, sanguinemque eorum deductum in terram, interuenit propheta, nec sinit eos animum despondere, contra quos hæc verba dicta sunt. Resque hæc valde artificiosè interposita est. Recordatus sum enim, inquit, apud me, non esse inclementem vniuersorum Iudicem. B Noui siquidem misericordiam & virtutes eius, id est, potentiam, in omnibus quæ nobis retribuit. Etsi enim, inquit, Israelem debacchatum & inobedientem auersatus sit, & velut retribuit nobis iram, non quidem impotentem & immoderatam, sed clementia temperatam: scio tamen virtutes eius, id est, potentiam variis temporibus in liberatione Israelis exhibitam. Erit itaque, inquit, Dominus Iudex bonus domui Israel, non seuerus, at C benignus & bonus. Iudicis enim seueri officium est, pœna sceleribus conueniente afficere peccantes: boni autem, misericordiam capere vt infirmorum. Itaque bonus iudex cùm sit, inducit nobis pro misericordia sua: id est, iram moderabitur, & indignationem cum misericordia temperabit. Inest enim ei multitudo iustitiæ, id est, ad summam omnis iustitiæ sortem peruenit. Hinc & quidem non immeritò, liberabit Israelem non innocentem planè dimit- D tet, sed clementia potius, vti dixi, iram tẽperabit. seruatæ sunt enim reliquiæ.

Et dixit Dominus: Nónne populus meus est? filij mei non reprobabunt. Et ipse factus est eis saluti, ex omni afflictione eorum. Non legatus, non Angelus, sed ipse Dominus seruauit eos, eò quòd diligeret eos, & parceret eis. Ipse redemit eos, suscepit, euexit omnibus diebus sæculi. At illi non crediderunt, E *& exacerbauerunt Spiritum sanctum eius. Et conuersus est eis in inimicitiam. Dominus ipse oppugnauit eos.*

Rursus mihi specta Dei personã statim introductã, tantùm non clamãtem cõtra inobedientiã Israelis. Dixit enim, inquit, Dominus, id est, ipse vniuersorũ Deus: Nónne pro filiis habui populum? Cùm autẽ hoc verũ sit, dixit enim: Filius primogenitus meus Israel, nemo poterit dubitare, quin durus fuerit & immorigerus.

immorigerus. Sed tamen filium ablegatum recipiet. Sed nónne hoc tandem euenit, nec frustratus est spe qui omnia nouit. Sciebat enim futura, nihilque eum prorsus latet. Verùm humano more formatur orationis habitus. Hæc Deo dicente, occupat propheta, & stupiditatis simul & ingratitudinis accusat Israelem, ostenditque illum bonorum sibi collatorum prorsus fuisse immemorem. Factus est enim, inquit, illis saluti, ex omni afflictione eorum: Nemoque præterea eos seruauit, non legatus, non angelus, sed ipse Dominus per seipsum. Miracula enim operatus est in Ægypto, sequestre quidem Moyse, verumtamen ipse erat, qui illa opinionem mentemque excedentia operabatur. Vnde cum vitulum fabricasset Israel, offensusque esset Deus, ac denunciasset se angelum cum ipsis missurum, molestè tulit Moses, dicens: Nisi tu ipse præeas mihi, ne educas me hinc. Ipse itaque per seipsum seruauit eos, non quia in illis quicquam inueniret, sed tantummodo quòd diligeret eos curamque eorum haberet. Quòd euidens argumentum est incomparabilis humanitatis, & placabilitatis diuinæ. Liberauit ergo illos è domo seruitutis, suscepit, euexit. Idque, opinor, est, quod principio dixit: Filios genui, & euexi, id est, educaui, vel insignes reddidi, Sed illi me repudiarunt. Illud, omnibus diebus seculi, significare potest, iugiter & perpetuò. Adeò bonus in illos fuit vniuersorum Deus: Sed illi inobedientes extiterunt, & sanctum eius Spiritum irritare non destiterunt. Quod docet diuinus Dauid, inquiens: Quoties exacerbarunt eum in deserto? ad iram concitarunt eum in terra siticulosa? Vel exacerbauerunt spiritum Christi, duri & immites, effrenes & inobedientes. Non enim obedierunt illi ad salutem vocanti. Versus est igitur illis in inimicitiam, & pugnauit contra eos. Oportuit enim oportuit eos, qui horum mirabilium facinorum immemores erant, nihilque vtilitatis ex iis ceperant, per quæ ad omnes virtutes eos perduci æquum fuit, à misericordia & dilectione eius, qui seruare vult, excidere, eumque illis tanquam hostibus deinceps resistere.

A ἀπειθής. πῶς δὲ ἔξεται δὲ μᾶλλον ἀποστελεῖ τὸν υἱόν, ἀλλ' οὐκ ἐκβέβηκε τῦτο πῶς πέρας, καὶ οὐχ ἥμαρτεν ἐλπίδος ὁ πάντα εἰδώς· ἠπίστατο γὰρ τὰ ἐσόμενα. λανθάνῃ δὲ αὐτὸν πάντελῶς οὐδέν. πέπλασται δὲ ἀνθρωπίνως τῦ λόγου τὸ ἦθος. τοῦτο Θεοῦ λέγοντος Ἡσαΐας ὁ προφήτης αἰσθησίας τε ὁμοῦ, καὶ ἀχαριστίας γράφεται τὸν Ἰσραὴλ, ἀποφαίνῃ δὲ καὶ ἀμνημονήσαντα πάντελῶς τῶν ἐν ἀρχῇ εἰς αὐτὸν ἀγαθῶν. ἐλύετο γὰρ αὐτοῖς, φησὶν, εἰς σωτηρίαν ἐκ πάσης θλίψεως αὐτῶν, ἕτερος δὲ πρὸ αὐτοῦ οὐδεὶς σέσωκεν αὐτοὺς, οὐ πρέσβυς, οὐκ ἄγγελος, ἀλλ' αὐτὸς κύριος δι' ἑαυτοῦ. τεθαυματούργηκε γὰρ ἐν Αἰγύπτῳ μεσιτεύοντος μὲν τῦ Μωσέως, πλεῖν ἐνεργῶν αὐτὸς τὰ παράδοξα. καὶ γοῦν ὅτε μεμοσχοποίηκεν ὁ Ἰσραὴλ, εἶπε πρὸς τῦτο λελύπηται Θεὸς, κὴ σὺν ἐκπέμψειν αὐτοῖς ἄγγελον ἀπηγγέλετο, διὸ δυσφόρησεν ὁ Μωσῆς λέγων, εἰ μὴ σὺ αὐτὸς πορεύσῃ μετ' ἐμοῦ, μὴ με ἀναγάγῃς ἐντεῦθεν. αὐτὸς οὖν ἄρα δι' ἑαυτοῦ σέσωκεν αὐτοὺς, ἐφικτὸν μὲν πρὸ αὐτῷ τὸ σύμπαν οὐδέν, μόνον δὲ ἅπερ ἠγάπησεν αὐτοὺς, καὶ κήδεσθαι αὐτῶν. τῦτο δέ ἐστιν ἀπόδειξις ἐναργὴς τῆς ἀπαραβλήτου φιλανθρωπίας, καὶ γαληνότητος τῆς ἱλεωτέρας· ἐλυτρώσατο τοίνυν αὐτοὺς ἐξ οἴκου δουλείας, ἀνέλαβεν, ὕψωσε· καὶ τῦτο οἰμαι ἐστὶν, ὅπερ ἐν ἀρχαῖς ἔφη, υἱοὺς ἐγέννησα, καὶ ὕψωσα, τουτέστιν ἐξέθρεψα, ἤγειρα ἐπισήμους ἀπέφηνα, αὐτοί δέ με ἠθέτησαν. τὸ δὲ πάσας τὰς ἡμέρας τῦ αἰῶνος καταμηκύνει αὖ, ὃ, ἀκαταπαύστως, καὶ διηνεκῶς, ἀλλ' ἐμοὶ μὲν οὕτω πρὸς αὐτοὺς ἀγαθὸς ὁ τῶν ὅλων Θεὸς, αὐτοὶ δὲ γεγόνασιν ἀπειθεῖς, καὶ προκαλούμενοι οὐ παρελείπασι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον αὐτοῦ. καὶ τῦτο διδάσκει λέγων ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ, ποσάκις παρεπίκραναν αὐτὸν ἐν τῇ ἐρήμῳ; παρώργισαν αὐτὸν ἐν γῇ ἀύδρῳ, ἢ τάχα παρώξυναν τὸ πνεῦμα Χριστοῦ, σκληροὶ, καὶ ἀμείλικτοι γεγενότες, ἀξιωτοί τε, καὶ ἀπειθεῖς. οὐ γὰρ ὑπήκουον αὐτῷ καλοῦντι πρὸς σωτηρίαν. ἐστράφη τοίνυν αὐτοῖς εἰς ἔχθραν, καὶ πεπολέμηκεν αὐτοὺς· ἔδει γὰρ ἔδει τοὺς τῶν παραδόξων ἀμνήμονας, καὶ κατ' οὐδένα τρόπον ὠφελημένους, δι' ὧν εἰκὸς εἰς πᾶν ἁπλῶς ἐλθεῖν τῶν εὐεργεσιῶν, καὶ φθόνῳ, καὶ ἀγάπης ἀπολισθεῖν τῆς πρὸς τὸ σώζειν ἐθέλοντος, ὥστε καὶ εἰς πάντα πολεμίου λοιπὸν δοκεῖν αὐτοῖς διατίθεσθαι.

Tttt

Εμνήσθη ἡμερῶν αἰωνίων. ποῦ ὁ ἀναβιβάσας ἐκ τῆς γῆς τὸν ποιμένα τῶν προβάτων; ποῦ ὅστιν ὁ θεὶς ἐν αὐτοῖς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον; ὁ ἀναγαγὼν τῇ δεξιᾷ Μωσεῖ; ὁ βραχίων τῆς δόξης αὐτοῦ κατίσχυσεν ὕδωρ ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ, ποιῆσαι αὐτῷ ὄνομα αἰώνιον· ἤγαγεν αὐτοὺς διὰ τῆς ἀβύσσου, ὡς ἵππον δι' ἐρήμου, καὶ οὐκ ἐσκοπάσθη, καὶ ὡς κτῆνος διὰ πεδίου· κατέβη πνεῦμα παρὰ κυρίου, καὶ ὡδήγησεν αὐτούς, οὕτως ἤγαγες τὸν λαόν σου τοῦ ποιῆσαι σεαυτῷ ὄνομα δόξης.

Εἰς ἔνθρα αὐτοῖς μεταβολὴν λέγων τὸν φόβον ἐς ἀγάπην τὸν πρὶν κατάφρονα, ἐς τὸ πρόγμα αἰτίας ἐξηγεῖται χρησίμους. διεμνημόνευσε γάρ, φησὶν, ἤγειρεν αὐτοῦ τὸν νοῦν τὰς ἐμμέρους τὰς αἰωνίους, τουτέστι, τὰς ἀμνημονεύτους διὰ τὸ ἐν αὐταῖς πλῆθός τε ὅσα, καὶ ἐξαίρετα γενέσθαι θαύματα. τίς δὲ ὁ μνημονεύσας; ὁ ἀναβιβάσας ἐκ τῆς γῆς τὸν ποιμένα τῶν προβάτων; ἔοικεν ἐν τούτοις τῆς ἀναστάσεως ποιεῖσθαι μνήμην τοῦ πάντων ἡμῶν σωτῆρος Χριστοῦ· ὁ γὰρ ἀναβιβάσας, φησὶν, αὐτὸ τοῦτο, ὁ ἀναστήσας ἀπὸ γῆς τὸν πάντων ἀρχιποιμένα, ἀναστήσας δὲ οὐχὶ πάντως ἐκ νεκρῶν, ἀλλ' ὡς ἀναδείξας ἐξ ἀνθρώπων, γέγονε γὰρ ὡς εἷς ἐξ ἡμῶν, γήινον ἐπομένας τοῦ κατὰ σάρκα ἐκ γυναικὸς ὁ μονογενὴς τοῦ πατρὸς λόγος. ὅπερ δὲ, ὡς ἔφην, ἀμνημόνευτα ἐποίησεν τῆς παρὰ Θεοῦ μεγαλουργίας ἐκεῖνα τὸν Ἰσραὴλ, μονονουχὶ καταπέπληκτεν ὁ προφήτης, καὶ εἰς τοῦτο πως σύγχυσιν ἀναμαθήσεως ὀλοφύρεται λέγων, ποῦ ὅστιν ὁ θεὶς ἐν αὐτοῖς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, τουτέστιν, ὁ ὑποστήσας ἐν αὐτοῖς τὸ θεῖον αὐτοῦ, καὶ σωτήριον πνεῦμα. κατέβη γὰρ πνεῦμα παρὰ κυρίου, καὶ ὡδήγησεν αὐτοὺς φησίν. ἔφη δὲ καὶ ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ, ὅτι ἐξαπέστειλε τὸν λόγον αὐτοῦ, καὶ ἰάσατο αὐτούς, ὁδὲ κύριος τὸ πνεῦμα ἐστὶν, ἐνεργεῖ γὰρ διὰ τοῦ ὁμοουσίου πνεύματος. ποῦ δείκνυ ὅστιν, φησὶ τοῦτο, ἐπελάθοντο, καὶ οὐκ ἐξεζήτησαν αὐτὸν, διὰ τοῦ μεμνῆσθαι δηλονότι, καὶ ἀγαπᾶν αὐτόν. ποῦ ὁ ἀναγαγὼν τῇ δεξιᾷ τὸν Μωσεῖ. μέγας ὦν ὁ Μωσῆς ὁ θαυμάστος τε καὶ ὑψηλὸς ἐν δυνάμει· ἐπεμφαίνει δὲ τοῦτο ὅ, ἀναγαγὼν, ἐνεργούσης δι' αὐτοῦ τῆς τοῦ Θεοῦ δεξιᾶς· ὁ βραχίων τῆς δόξης κατίσχυσεν, ἤ κατηγωνίσατο, καὶ νενίκηκε τὴν τῶν ὑδάτων φύσιν συμπήξας αὐτά. ἐπάγει γὰρ· ὡσεὶ τεῖχος τὰ ὕδατα, φησὶν, ἤγειρεν αὐτὰ κατίσχυσε τὰ ὕδατα,

A *Et recordatus est dierum æternorum. Vbi est qui eduxit de terra pastorem ouium? Vbi est qui posuit in eis Spiritum sanctum? qui eduxit dextera Moysem? Brachium gloriæ suæ superauit aquam à facie eius, vt faceret sibi nomen sempiternum. Duxit eos per abyssum, tanquam equum per solitudinem, & laborauerunt, & sicut iumenta per campum. Descendit spiritus à Domino, &*
B *dux eorum fuit. Sic duxisti populum tuum, vt faceres tibi nomen gloriæ.*

Cùm dixerit se conuersum esse in inimicitiam illis, qui prius eos misericordia & charitate subleuauit & exhilarauit, causas huiusce rei commodè exponit. In memoriam reuocauit enim, inquit, animoque volutauit dies æternos, id est, semper memorabiles, propter multa & eximia in illis præstita miracula. Quis autem recordatus est? Quis ille qui
C eduxit de terra pastorem omnium? Videtur hîc resurrectionis omnium nostrum Seruatoris Christi mentionem facere. qui eduxit, inquit, vel ascendere fecit, pro: qui excitauit è terra omnium summum pastorem, qui excitauit, inquam, non solùm ex mortuis, sed velut erigens ex hominibus. Factus est enim tanquam vnus ex nobis, ortum habens ratione carnis de muliere, vnigena patris Sermo. Sed
D quia, vt dixi, conspicatus est propheta Israelem omnino oblitum diuinæ magnificentiæ, tantùm non stupore confusus est, & eò stupiditatis lapsos deplorat, dicens: Vbi est qui posuit in illis Spiritum sanctum? id est, qui inseruit illis diuinum suum ac salutarem Spiritum? Descendit enim Spiritus à Domino, & duxit eos. Porrò diuinus Dauid ait: [Emisit verbum suum, & sanauit = Psalm. eos. Dominus autem Spiritus est.] O- = peratur enim per Spiritum qui æqualis
E est substantiæ. Vbi est ergo? pro: Obliti sunt, & non quæsiuerunt eum: recordando scilicet & diligendo eum. Vbi est qui eduxit dextra Moysem? Magnus fuit Moyses, percelebris, & dignitate sublimis. Idque subindicat, Eduxit, operante per ipsum diuina dextera. Brachium gloriæ superauit, vel expugnauit & vicit naturam aquarum, sistens eas. Inducit enim velut murum aquas, inquit: Vel ipsas aquas repulit,

ac superauit, ita vt sisti se paterentur, etiam si naturam habeant humidam. Impleuit hoc, inquit, vt sibi nomen sempiternum acquireret. Siue enim hoc factum est, siue etiam administratū fuerit per sapientissimū Moysem: hoc in gloriam Dei factū est. Sistens, inquit, aquas ceu equum, vel ceu iumenta duxit per mare, veluti per campum. Hoc item
» Psalmodus docet, cùm inquit: [Et eduxit tanquā oues populum suū, & duxit
» eos tanquam gregem in deserto.] Dux autem eorū fuit, vti dixi, Spiritus Domini. Sic duxisti populum tuum, vt cōparares tibi ipse nomē gloriosum. Duo enim facta sunt eodem tempore. Non enim modò seruatus est Israel, & è manu opprimentium liberatus est: sed etiam rerum admirabiliter gestarum finis, vniuersorum dominatori Deo, gloriam conuenientem peperit.

Psal 77.

Conuertere de cœlo, & vide de domo sancta tua, & gloriæ tuæ. Vbi est zelus tuus, & fortitudo tua? Vbi est multitudo misericordiæ tuæ, & miserationum tuarum, quia sustinuisti nos? Tu enim es pater noster, quia Abraham non nouit nos, & Israel non agnouit nos. A principio nomen tuum super nos. Cur seduxisti nos Domine à via tua? obdurasti corda nostra, ne timeremus te?

Hic deinceps propheta pro vniuersa gente preces fundit, & sub persona Israelitarum rogat & supplicat. Orat enim vt ab ira in illos sua desistat, & odio supersedeat, & ad ipsos quasi reuertatur, qui ab illis discesserat: vt qui non sit terrestris quispiam, sed Deus verus, & cœlum tanquam domum gloriosam habens. Etsi autem dicatur in cœlo habitare Deus; nihil tamen in eo corporale intelligendum est. Non enim in loco & circunscriptione diuinitatem esse dicimus, quòd ea simplex sit & incorporea, ac compleat omnia. quia autem in supremis spiritibus tanquam sanctis conquiescit; hinc dicimus solium & domum eius esse cœlum. Conuertere igitur, inquiunt: Vbi enim est zelus tuus, & fortitudo tua? Nec dixerit, opinor, quispiam, his caruisse vniuersorum Deum: sed quia iam illis non fruerentur, hæc dicunt. Zelo namque & diuina fortitudine vsus seruauit Israelem. Putà, Seruierunt

ὥστε καὶ πῆξιν ὑπομεῖναι, καίτοι φύσιν ἔχοντα τὴν ὑγρὰν· πεπλήρωκε δὲ καὶ τοῦτο φησὶν, ἵνα ἑαυτῷ θέσι ποιήσῃ ὄνομα αἰώνιον· εἴτε γὰρ γέγονεν, ἤγαγε καὶ διηρχήθη διὰ τῆς πανσόφου Μωσέως, τοῦτο εἰς δόξαν πέπραχται Θεοῦ. πῆξας δὲ τὰ ὕδατα φησὶν ὡς ἵππον, ἢ ὡς κτῆνη ἀδήγησε διὰ θαλάττης, ὡς διὰ πεδίου. τοῦτο καὶ ὁ ψαλμῳδὸς διδάσκει λέγων. καὶ ἀπήγαγε, ὡς προβατα τὸν λαὸν αὐτοῦ, καὶ ὡδήγησεν αὐτοὺς ὡς ποίμνιον ἐν ἐρήμῳ. ὡδήγησε δὲ αὐτοὺς, ὡς ἔφην, πνεῦμα κυρίου, οὕτως ἤγαγες τὸν λαόν σου τοῦ ποιῆσαι αὐτῷ ὄνομα δόξης. δύο γὰρ ἐπραγματεύετο ἅμα. οὐ γὰρ σέσωσται μόνον ὁ Ισραὴλ, καὶ τῆς τῶν πλεονεκτούντων ἐλυτρώθη χειρὸς, ἀλλὰ καὶ τῶν προσηκόντων τετιμῆσθαι τὸν πάντων κρατοῦντα Θεὸν τὸν αὐτῷ πρέποντα δόξαν ἐπραγματεύετο.

Ἐπίστρεψον ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἴδε ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ ἁγίου σου, καὶ δόξης σου. ποῦ ἐστὶν ὁ ζῆλός σου, καὶ ἡ ἰσχύς σου; ποῦ ἐστὶ τὸ πλῆθος τοῦ ἐλέους σου, καὶ τῶν οἰκτιρμῶν σου, ὅτι ἀνέσχου ἡμῶν. σὺ γὰρ εἶ ἡμῶν πατὴρ, ὅτι Αβραὰμ οὐκ ἔγνω ἡμᾶς, καὶ Ισραὴλ οὐκ ἐπέγνω ἡμᾶς. ἀπ' ἀρχῆς τὸ ὄνομά σου ἐφ' ἡμᾶς ἐστί. τί ἐπλάνησας ἡμᾶς, κύριε, ἀπὸ τῆς ὁδοῦ σου, ἐσκλήρωσας ἡμῶν τὰς καρδίας τοῦ μὴ φοβεῖσθαί σε;

Ἐνταῦθα λοιπὸν ὁ προφήτης τὰς ὑπὲρ πάντος τοῦ ἔθνους ποιεῖται λιτὰς, καὶ ἐκ προσώπου τῶν ἐξ Ισραὴλ δυστεινῆ τὴν ἱκετηρίαν· καταλῆξαι γὰρ παρακαλεῖ τῆς ἐπ' αὐτοῖς ὀργῆς, παῦσαί τε τὸν ἀποστροφὸν, καὶ οἷ ἀπονοσφίσαν πρὸς αὐτοὺς τὸν ἀποστάσιον αὐτῶν, ἅτε δὴ καὶ οὐχ ἕνα τινὰ * τῶν ὄντων γῆς ὄντα, Θεὸν δὲ μᾶλλον ἀληθινὸν, καὶ ὡς οἶκον δόξης ἔχοντα τὸν οὐρανόν. εἰ δὲ λέγοιτό που κατοικεῖν ἐν οὐρανῷ Θεὸς, μηδὲν νοείσθω σωματικὸν ἐπ' αὐτοῦ. οὐ γὰρ ἐν τόπῳ, καὶ περιγραφῇ τὸ θεῖον εἶναι φαμὲν, ὅτι καὶ ἁπλοῦν ἐστὶ καὶ ἀσώματον, καὶ πάντα πληροῦν. ὅπερ δὲ τοῖς ἄνω πνεύμασιν, ὡς ἁγίοις ἐπαναπαύεται, τοῦτο φαμὲν θρόνον τε καὶ οἶκον αὐτοῦ τὸν οὐρανόν. ἐπίστρεψον τοίνυν φασὶν· ποῦ γάρ ἐστιν ὁ ζῆλός σου, καὶ ἡ ἰσχύς σου; καὶ οὐδή που φαίη ἂν οἶμαί τις, ὡς ἐμοῦ ἐν τούτοις ὁ τῶν ὅλων Θεὸς, ἀλλ' ὡς οὐκέτι μετέχοντες αὐτῶν τὰ τοιάδε φασί. ζηλῶ γὰρ ἀεὶ, καὶ ἰσχύι τῇ ἀποστρεπτῇ χρώμενος σέσωκα τὸν Ισραὴλ, ὅτι τί φημι, δεδουλώκασιν

Matt. 28.

al. καταδυων τῷ ζωλῷ αὐτῶν

Αἰγυπτίοις οἱ & * καταδυόντες αὐτῶν τ ζωλῷ A πηλῷ, καὶ πλινθείᾳ, ἐν τῇ τῶν ἐργοκηδεστῶν ὠμότητι καταπύχοντες. ἀλλ' ἐζήλωσεν ὁ τῶν ὅλων Θεός. ἔφη γοῦν ἐζήλωκα τῷ Ιερουσαλήμ, & τῷ Σιὼν ζῆλον μέγαν, καὶ θυμῷ μεγάλῳ ἐγὼ ὀργίζομαι ὅτι πρόπατα τὰ ἔθνη τὰ σὺν ἐπιθέμενα, ἀφ' ὧν ἐγὼ μὲν ὠργιάθην ὀλίγα, αὐτοὶ δὲ σὺν επέλαντο εἰς κακά· εἶτα πάλιν εἰργάζετο τὰ θαυμάσια. καίτοι γὲ ἄῤῥαυστον οὖσαν τῷ Βαβυλωνίων, καὶ δυσμετώπτῳ δυνάμει χειρωθῆναι δέδωκεν εἰς ἐρήμωσιν. ἐπαφῆκε γὰρ αὐτοῖς τὸν B Καμβύσου Κύρου τοῖς αὐτὸς φῦλοις ἀπολαῦσαι γλιχόμενοι φασὶ Ὅ, που ἐστὶ ὁ ζῆλος σου, καὶ ὁ θυμός σου; που ἐστὶ τὸ πλῆθος τῶν ἐλέους σου, καὶ τῶν οἰκτιρμῶν σου, ὅτι ἀνέσχου ἡμῶν; διψῶσι δὲ πάλιν τὸν ἔλεον, & τῷ ὅτι πολλοῖς παραπτώμασι δοθῆσαν αὐτοῖς ἡμερότητα, & φιλανθρωπίαν. ἰωὲχερ γὰρ αὐτῶν, & οὐ φορητῶς ἔσθ' ὅτε προτρωύντων αὐτῶν αὐτὸν κατελάλησαν ἐν τῇ ἐρήμῳ, & ἐξεπείρασαν αὐτὸν ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν λέγοντες, μὴ δυνήσεται ὁ Θεὸς ἑτοιμάσαι C τράπεζαν ἐν ἐρήμῳ, ὅτι ἐπάταξε πέτραν, καὶ ἐῤῥύησαν ὕδατα, καὶ χειμάῤῥοι κατεκλύσθησαν. μὴ καὶ ἄρτον δύναται δοῦναι, καὶ παρὰ τούτοις ἔτι μεμφόμενοι ἐποίησαν ἀπόντος Μωσέως, πολὺ πλέονται παρῃκολουθοῦντος αὐτῶν. ἀνέσχου τοίνυν ἡμῶν φασὶ, καίτοι πλησίαχις παροξυνόντων. σὺ γὰρ εἶ πατὴρ ἡμῶν, ὅτι Αβραὰμ οὐκ ἔγνω ἡμᾶς, & Ισραὴλ οὐκ ἐπέγνω ἡμᾶς. οὐκ ἀρνοῦνται τοῖς πατέρας. ἀσθενὲς γὰρ τοῦτο αὐτοῖς παρὰ μετάνοιαν. οὐ γὰρ ἐκβέβληνται δι' αὐτούς, ἀπονέμουσι δ' μᾶλλον τῷ φιλαγάθῳ Θεῷ τὸ πλεο- D νεκτεῖν εἰς φιλοστοργίαν, & τοὺς κατὰ σάρκα πατέρας· πατὴρ γὰρ ἐστὶ * πνευματικὸς· γεγόναμεν γὰρ ἐξ αὐτῶν φασὶ, πλὴν σὺ τετήρηται ἡμᾶς. σὺ γεμὴν οὐ διαλέλοιπας τῷ πατρὶ τῶν φιλοπαθῶν παρέπουσαν εἰς ἡμᾶς ἀποσώζων, καὶ φῶς, καὶ ἀγάπην. ῥῦσαι τοίνυν ἡμᾶς· ἐπεκλήθη γὰρ ἡμῖν τὸ ὄνομα τὸ σὸν· κλῆρος γάρ σου, καὶ λαὸς χρηματίζομεν. ὅθεν ὦ δέσποτα πολλῷ ἀπείθειαν, καὶ σκαιότητα ζήτων ἐμπροισάμενοι τῷ Χριστῷ οὐκ πε- E πλώκασι τῆς πρὸς αὐτὸν οἰκειότητος πνευματικῆς δηλονότι, καὶ ἀμέτοχοι γεγόνασι τῶν πρὸς αὐτὸν χαρισμάτων, καὶ τῆς εὐαγγελικῆς πολιτείας οὐκ ἔγνωσαν τὴν ὁδόν. τοῦτοι καὶ μάλα εἰκότως δρηνοῦντες φασὶν, ἵνα τί ἐπλάνησας ἀπὸ τῆς ὁδοῦ σου, ἐσκλήρωσας ἡμῶν τὴν καρδίαν τοῦ μὴ φοβεῖσθαί σε; ἐσκλήρωσαν μὲν γὰρ αὐτὴν ἐαυτῶν

Ægyptiis, qui vitam eorum luto & latere afflixerunt, & exactorum crudelitate vexarunt. Ag zelo accensus est vniuersorum Deus. Dixit itaque: Æmulatus sum Hierusalem & Sion zelo magno, & furore magno iratscor gentibus consspirantibus. Pro eo quod ego parum iratus sum, illi consspirarunt simul ad mala. Deinde rursus mirabilia operatus est. Babyloniorum enim regionem licet inuictam & insuperabili potentia præditam, vastitati tradidit. Immisit enim in eos Cyrum Cambysis filium. Hac misericordia frui cupientes, Vbi est, inquit, zelus tuus, & furor tuus? Vbi est multitudo misericordiæ tuæ, & miserationum tuarum? quia sustinuisti nos. Sitiunt denuò misericordiam, & in multis delictis exhibitam sibi clementiam & humanitatem. Sustinuit enim eos: etiam cùm nonnunquam ipsum irritarent intolerabiliter. Obloquuti sunt in solitudine, & tentarunt ipsum in cordibus suis, dicentes: Num poterit Deus parare mensam in solitudine? quia percussit petram, & fluxerunt aquæ, & torrentes inundauerunt. Num & panem poterit dare? Præterea, Moyse absente, vitulum fabricauerant, verumtamen, eo rogante, misericordiam consequuti sunt. Sustine igitur nos, inquiunt, etiamsi multoties offenderimus. Tu enim es pater noster; quia Abraham haud nouit nos, & Israel non cognouit nos. Non negant patres. Parum namque proficit hoc ad resipiscentiam. non enim eiecti sunt propter illos, sed tribuunt potius Deo amanti bonorum, quòd pietate & indulgentia, etiam carnales patres superet. Est enim pater patrum. Nati quidem sumus, inquiunt, ex illis: at non viderunt nos. Tu autem non intermisisti misericordiam & amorem in nos patre & liberorum amante dignum retinere. Erue igitur nos. Nomine enim tuo vocati sumus, ac sors tua & populus tuus nuncupamur. At quoniam propter multam inobedientiam & siniſtram malitiam in Christum bacchati sunt, exciderunt coniunctione quæ cũ ipso est, spirituali videlicet, & eius donorũ expertes fuerunt, viamq; Euangelicæ cõuersationis haud nouerunt. Hinc meritissimò flentes dicũt: Quare seduxisti nos, Domine, à via tua? obdurasti corda nostra, ne timeremus te? Obdurarũt enim sua ipso-

πάτρων. Ita Hunfred.

rum corda. Itaque dictum est illis voce
loc. c. " prophetæ: [Distrumpite corda vestra,
" & non vestimenta vestra.] Verum
cùm emollire potuisset vniuersorum
Deus: permisit illis vt mentem præ-
fractam haberent, & contumacem.
Hac de causa, quia tenera & mollia
ipsa non reddidit, ipse obdurare dici-
tur. Quibus autem hoc accidit, his o-
mnino necesse est aliud obuenire: vt,
inquam, Dei metu careant. Spectat
quoque hoc ad interitum & in profun-
dum Inferni animas deturbat.

Conuertere propter seruos tuos, propter tribus hæreditatis tuæ, vt modicum possideamus montis sancti tui. Facti sumus sicut à principio, quando non dominareris nostri, neque inuocatum est nomen tuum super nos.

Iterum petunt vt redeat ad se, per serenitatem, inquam, & humanitatem. Seruos & hæreditatem esse dicunt se, non quasi aliquid quod ser-
C uos decet egerint, aut ceruicem eius iugo supponerent, nec quòd hæreditate illa potiri præstarent obedientiam. Sed quia semel eius dicti sunt, & coniunctionem cum ipso ab initio intimámque necessitudinem habuerunt, propter hoc & quidem solum seruari petunt. Reuertere enim, inquit, vt modicum possideamus montis sancti tui. Montem sanctum, Ecclesiam dicunt sæpenumero sacræ literæ: cuius exigua quædam portio extiterunt Israelitæ. Si enim admisissent
D fidem quæ est in Dominum nostrum Iesum Christum, Ecclesiæ cœtus magna ex parte ex illis coactus fuisset: adiuncta ipsis etiam gentium multitudine. Sed quoniam propter insignem inobedientiam posteriores gentibus facti sunt, & illarum turba est numerosior, hi autem pauci admodum (seruatæ sunt enim reliquiæ) propterea exiguam portionem in monte sancto, id est, in Ecclesia, possederunt. Si
E quis autem dicat supremam ciuitatem, cœlestem Ecclesiam, sanctorum matrem & nutricem, dici ab ipsis montem sanctum, ibique eos velle hæreditatis portionem consequi: rectè hoc etiam modo intelliges. Factos esse dicunt se vt à principio, quando non dominabatur eorum, neque esset nomen eius super ipsos inuocatum. Est autem valde consentanea hæc oratio. Cùm enim excidissent semel ab eius

καρδίας. εἶρηται γοῦν πρὸς τοὺς ἀπὸ τῆς τοῦ προφήτου φωνῆς, Διαῤῥήξατε ὑμῶν τὰς καρδίας καὶ μὴ τὰ ἱμάτια ὑμῶν, πλὴν καλαμαλθάξ. ἐμαλάμυνος ὁ τῶν ὅλων Θεὸς, ἀπηνῆ καὶ ἀθρανσεν ἔχειν αὐτοὺς συνεχώρησε νοῦν. καὶ τούτου ἕνεκα τῆς αἰτίας, ὅτι μὴ τρυφερὰς ἀπέφηνεν αὐτάς, αὐτὸς σκληρύνειν λέγεται, τοῖς δὲ τοῦτο πεπονθόσι πᾶσά πως ἀνάγκη καὶ ὃ ἕτερον ἐπιλαβεῖν, φημὶ δὴ τὸ ἔξω τοῦ θείου φόβου βλέπειν
B δὲ τοῦτο πρὸς ὄλεθρον, καὶ εἰς πέλαγος ᾅδου καταχωμίζειν ψυχάς.

Ἐπίστρεψον διὰ τοὺς δούλους σου, διὰ τὰς φυλὰς τῆς κληρονομίας σου, ἵνα μικρὸν τι κληρονομήσωμεν τοῦ ὄρους τοῦ ἁγίου σου. ἐγνώκαμεν ὡς ὁ ἀπ' ἀρχῆς, ὅτε οὐκ ἦρξας ἡμῶν, οὐδὲ ἐπεκλήθη τὸ ὄνομά σου ἐφ' ἡμᾶς,

Αἰτοῦσι πάλιν πρὸς αὐτοὺς ἐπιστροφὴν, πρὸς διὰ τὴν φημὶ γαλήνωσιν καὶ φιλανθρω-
C πίαν. δούλους γὰρ καὶ κλῆρον εἰ φασιν οὐχ ὡς πρέποντα δρῶντες τὶ δουλοπρεπὲς, ἤγουν ταῖς αὐτῶν ζεύγλαις ὑποφέροντες τὸν αὐχένα, ἀλλ' οὐδὲ ὡς τελοῦντες εἰς κλῆρον τὸν ἐκ νεμηθέντα αὐτῷ μελετῶντες τὸ βέλτιον. ὅπερ ἅπαξ κεχρηματίκασιν αὐτὸ, καὶ πρὸς αὐτὸν οἰκειότητα πεπλουτήκασιν ἐκ δρόμου, διὰ τοῦτο καὶ μόνον αἰτοῦντες τὸ σώζεσθαι· ἐπίστρεψον γὰρ, φησὶν, ἵνα μικρὸν τι κληρονομήσωμεν τοῦ ὄρους τοῦ ἁγίου. ὄρος μὲν οὖν ἅγιον πρὸς ἐκκλησίαν πολλάκις
D φησὶ τὸ γράμμα δίεσθαι, ἧς μεγάσασι βεκχὺ τὰ μέρη οἱ ἐξ Ἰσραὴλ· εἰ μὲν γὰρ πρεδέξαντο πρὸς πίστιν, πρὸς εἰς τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν τὸν Χριστὸν σπουδαγήρατο αὖ ἐξ αὐτῶν εἰς πολὺ τὰ μέρη τῆς ἐκκλησίας τὸ σύστημα, προσπεπειρεθείσης αὐτοῖς, καὶ τῆς τῶν ἐθνῶν πληθύος. ὅπερ ὃ διὰ πολλὰ ἀπείθειαν κατόπιν γεγόνασι τῶν ἐθνῶν, καὶ ἀριθμοῦ μὲν χρείττων ἡ ἐκείνων ὀστὶ πληθὺς, αὐτοὶ δὲ δι' ὀλιγοστὴν βεκχεῖς· σέσωσται γὰρ τὸ καταλήμμα.
Διὰ τοῦτο μικρότι κεκληρονομήκασι μέρος ἐν τῷ ὄρει τῷ ἁγίῳ, τουτέστι, τῇ ἐκκλησίᾳ. εἰδέ δή τις λέγοι πρὸς αὖ πάλιν, πρὸς ἐν οὐρανοῖς ἐκκλησίαν, πρὸς τὴν ἁγίων μητέρα, καὶ τροφὸν, ὄρος ἅγιον ὀνομάζεσθαι παρ' αὐτῷ, ἐν ᾧ καὶ αὐτῷ βούλεσθαι κλήρου μέρος λαχεῖν, ὀρθῶς σημήσεις, καὶ ἐξ τοῦτον τὸν τρόπον. ἠμέλεις ὃ φησὶ τὸ ὡς ἀπ' ἀρχῆς, ὅτε οὐκ ἦρχεν αὐτῶν, οὔτε μὴν ἐπεκλήθη τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐπ' αὐτοῖς· ἔχει δὲ πολὺ τὸ εἰκὸς ὁ λόγος· ἐκπεπωκότες γὰρ ἅπαξ τῆς παρ' αὐτοῦ

φλόδις, καὶ σι. ἀπενόησαν ὡς ὃ ἐν ἀρχαῖς. A misericordia & protectione, in priſtinum ſtatum reuerſi ſunt. Quid tandem illud erat? Seruierunt Ægyptiis luto & lateritio opere, hiſque diu laboribus excruciati ſunt. Nunc autem pedibus diabolicis ſuccubuerunt, & carnis affectibus mundique cupiditatibus cumulati ſunt. Hæc enim lateritia opera quædam occulta intelligi poſſunt. Seruierunt in Ægypto ſpiritibus malis: nunc in ipſis eſt ſpiritus immundus. Idque Seruator ipſe nos docuit, de illis loquens: [Quum im- B mundus ſpiritus exierit ex homine, ambulat per loca arida, quærens requietem, nec inuenit: Tunc ait: In domum meam reuertar, vnde egreſſus ſum. Et cùm venit, inuenit eam vacuam & purgatam. Tunc aſſumit, inquit, alios ſeptem ſpiritus nequiores ſe, & ingrediuntur, ac ibi habitant, fiuntque nouiſſima hominis illius peiora prioribus. Sic erit, inquit, generationi huic malæ.] C

Matth.

Si aperueris cœlum, tremor apprehendet ex te montes, & liqueſcent, vt cera à facie ignis liquefit: & comburet ignis aduerſarios, & illuſtre erit nomen tuum in aduerſariis. A facie tua gentes turbabuntur. Cùm feceris glorioſa, tremor apprehendet ex te montes.

CAP. LXVI

In more eſt ſanctis prophetis fundere preces pro Iſraele, delinquente aliquoties, & ſcelerum pœnas luituro: & amota ira, in alios eam emitti rogabant, & in alienigenarum capita conuerti. Siquidem diuinus Modulator ſeptuageſimo octauo Pſalmo, vaſtatam Hieruſalem deflens inquit: Deus, venerunt gentes in hæreditatem tuam, polluerunt templum ſanctum tuum. Aliiſque interiectis, ait: Effunde iram tuam in gentes quæ te non nouerunt, & in regna quæ nomen tuum non inuocauerunt. Tale quiddam etiam nunc propheta dicit: Si enim aperueris cœlum, deſcenſu videlicet iræ, ſicuti nimirum tempore diluuii: Apertæ enim erant cataractæ cæli: tum inuadet tremor montes abs te, & liqueſcent, vt cera à facie ignis liquefit. Montes hîc vocat non ſimpliciter, qui percipiuntur ſenſibus, ſed poteſtates malas, propter inſignem elationem, montibus

D

E

Εἰ καὶ ἀνοίξῃς τὸν οὐρανὸν, τρόμος λήψεται ἀπὸ σοῦ ὄρη, καὶ τακήσονται, ὡς κηρὸς ἀπὸ προσώπου πυρὸς τήκεται, καὶ καυσούσῃ πῦρ τοὺς ὑπεναντίους, καὶ φανερὸν ἔσται τὸ ὄνομα κυρίου σου τοῖς ὑπεναντίοις. ἀπὸ προσώπου σου ἔθνη ταραχθήσονται, ὅταν ποιήσῃς τὰ ἔνδοξα. τρόμος λήψεται ἀπὸ σοῦ ὄρη.

Ἔθος τοῖς ἁγίοις προφήταις ταῖς ὑπὲρ τοῦ Ἰσραὴλ ποιεῖσθαι λιτὰς, πλημμελοῦντος ἐνίοτε, καὶ εἰς παρεληλυθότος τὴν αἰτίαμεν ταῖς δίκαις, ἀποσκιαζόμενοι ὑπ' ὠκεανὸν τὰ ἐξ ὀργῆς, εἰς ἑτέρους αὐτὴν πέμπεσθαι παρεκάλουν, καὶ εἰς ταῖς τῶν ἀλλοφύλων τρέπεσθαι κεφαλάς. καὶ γοῦν ὁ θεσπέσιος μελῳδὸς, ὁ ἑβδομηκοστῷ, καὶ ὀγδόῳ ψαλμῷ, πεπορθημένην ἐρημοῦσθαι τὴν Ἱερουσαλὴμ, καὶ δὴ καὶ ἔφασκεν. ὁ Θεὸς εἰσῆλθοσαν ἔθνη εἰς τὴν κληρονομίαν σου, ἐμίαναν τὸν ναὸν τὸν ἅγιόν σου. ἑτέρους τε παρὰ τούτοις ἐπεισελκύσας μέσον φησὶν. ἔκχεον τὴν ὀργήν σου ἐπὶ τὰ ἔθνη τὰ μὴ γινώσκοντά σε, καὶ ἐπὶ βασιλείας, αἳ τὸ ὄνομά σου οὐκ ἐπεκαλέσαντο. τοιοῦτόν τι καὶ νῦν ὁ προφήτης φησὶν, ἐὰν γὰρ ἀνοίξῃς τὸν οὐρανὸν, τῇ καθόδῳ τῆς ὀργῆς δηλονότι, καθάπερ ἀμέλει καὶ ἐπὶ τοῦ κατὰ κατακλυσμοῦ, ἀνεῴχθησαν γὰρ αἱ καταῤῥάκται τοῦ οὐρανοῦ, τότε τρόμος λήψεται ἀπὸ σοῦ ὄρη, καὶ τακήσονται, ὡς κηρὸς ἀπὸ προσώπου πυρὸς τήκεται. ὄρη δὲ φησὶν ἐνταῦθα οὐχὶ δὴ που πάντως τὰ αἰσθητὰ, δυνάμεις δὲ μᾶλλον ταῖς πονηραῖς διὰ πολλὴν ἀγαν ὑπερφυΐαν, ὄρεσι τοῖς

celcissimis optimè comparatas. Has igitur superbiæ alumnas potestates, tremor inuadet. Liquescent enim tanquam ab igne. Aduersantes tuis scilicet oraculis, ira ignis instar decidens comburet. Et illustre erit nomen Domini in aduersariis. Quid istuc est? Miracula enim sæpe edit vniuersorum Deus, potentiæ & præstantiæ suæ magnitudinem patefaciens. Hinc nonnunquam in peccatores animaduertit, & per iram in illos seipsum patefecit. Cuiusmodi factum est, cùm in Sodomitas demisit ignem, & cùm Pharaonem stupidum multis & intolerabilibus plagis subiecit. Itaque, ô Domine, inquiunt: Ne illustres gloriam tuam, vel nomen per iram in nos: sed inducito potius illam, & infligito malis potestatibus, & palàm tuæ maiestati repugnantibus, & ex insigni superbia ad hoc adductis, Eris enim etiam sic conspicuus. Quando enim feceris gloriosa, tremor abs te montes inuadet. Rursus illos montes dicit, quos modo diximus.

ὑψηλοτάτοις δὲ μάλα πεφυκαμένας. Ταύτας δὴ οὖν τὰς τῆ ἀληθείας σοῖς ἐφόροις δυνάμεις ἔθηκας λήψεται. καταπαγήσονται γὰρ ὡς ὑπὸ πυρός. ὑπεναντίους ὄντας τοῖς σοῖς δηλώσουσι θεσπίσμασι, πυρὸς δίκην ἐμπίπτουσα καταναύσει αὐτοὺς ὀργή. καὶ φανερὸν ἔσται τὸ ὄνομα κυρίου ἐν τοῖς ὑπεναντίοις. ἢ τί δή τοῦτο ἐστί; θαυματουργῶν μὲν γὰρ πολλάκις ὁ τῶν ὅλων Θεὸς, τῆς ἑαυτοῦ δυνάμεως αὐτὸς, καὶ ὑπεροχῆς τὸ μέγεθος ἐναργὲς καθιστάς. διὰ τοῦτο ἐκόλασε, καὶ ἁμαρτωλοὺς ἔλαβ' ὅτε, καὶ διὰ τῆς ἐπ' αὐτοῖς ὀργῆς ἐναργῆ καθιστὰς ἑαυτὸν· οἱονεί τι γέγονεν, ὅτε Σοδομίταις ἐπηφίετο πῦρ, ἤγουν ὅτε τὸν ἀπόπληκτον Φαραὼ, πολλαῖς καὶ ἀφορήτοις ὑπέθηκε πληγαῖς. ἐκκοπῶ ὦ δέσποτα, φασὶ, μὴ φανερώσῃς τὴν σαυτοῦ δόξαν, ἤτοι τὸ ὄνομα διὰ τῆς καθ' ἡμῶν ὀργῆς, ἐπάγαγε δὲ μᾶλλον αὐτοῖς δυνάμεσι πονηραῖς, ἤγουν τοῖς ἀναφανδὸν τῇ σῇ μαχομένοις δόξῃ, καὶ ἐκ πολλῆς ἄγαν ὑπερηφανίας πρὸς ἐναντιωμένοις εἰς τοῦτο. ἔσῃ γὰρ καὶ οὕτως ἐμφανὴς, ὅτε γὰρ ποιήσῃς τὰ ἔνδοξα, σεισθήσεται ἀπὸ σοῦ ὄρη, καὶ πάλιν σκιρτήσονται τὰ ὄρη φασὶν, ὧν ἐμνήσθημεν ἄρτιως.

A seculo non audiuimus, neque oculi nostri viderunt Deum præter te, & opera tua, quæ facies expectantibus misericordiam. Occurret enim facientibus iustitiam, & viarum tuarum recordabuntur.

Inaspectabilis quidem est naturâ diuinitas. Deum enim nemo vidit vnquam, secundum id quod scriptum est. Cernitur tamen animi oculis, ex his quæ gesserit & admirabiliter & ineffabiliter. Inuisibilia enim eius, inquit, à creatione mundi per ea quæ facta sunt intellecta cõspiciuntur, æterna scilicet eius potentia ac diuinitas. Cognoscitur etiã non rarò ex his quæ benignè facit, & suę quasi serenitatis, ac placabilitatis edit specimen: dum præter opinionem eos seruat qui omni spe exciderunt, & humi & velut in terra iacẽtibus, manũ salutarẽ præbet. Simile est quod dicũt, qui hanc precationem effundunt. A mundi enim constitutione neque audiuimus, neq; vidimus talẽ Deum, præter te, & quidẽ solum. Expectantibus enim te, id est, spem in te collocantibus, largiter misericordiam imparties. Sequetur namque semper operarios iustitiæ, eosque eam consequi par est, qui recordabuntur viarum tuarum, id est, qui vo-

Ἀπὸ τοῦ αἰῶνος οὐκ ἠκούσαμεν, οὐδὲ οἱ ὀφθαλμοὶ ἡμῶν εἶδον Θεὸν πλὴν σοῦ, καὶ τὰ ἔργα σου, ἃ ποιήσεις τοῖς ὑπομένουσιν ἔλεον· συναντήσεται γὰρ τοῖς ποιοῦσι δίκαιον, καὶ τῶν ὁδῶν σου μνησθήσονται.

Ἀόρατον μὲν τῇ φύσῃ θεῖόν ἐστι· Θεὸν γὰρ οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε, κατὰ τὸ γεγραμμένον, θεωρεῖται γεμὲν τοῖς τῆς διανοίας ὄμμασιν, ἐξ ὧν αἰ ἐργάσαντο εὐδοξως, καὶ ὑπὲρ λόγον. τὰ γὰρ ἀόρατα αὐτοῦ, φησὶν, ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται, ἥτε ἀΐδιος αὐτοῦ δυνάμις τε, καὶ θεότης· ἐπιγινώσκεται δὲ πλεοναχῶς, καὶ δι' ὧν εὐεργετεῖ, καὶ τῆς ἑαυτοῦ ἡμῖν χαλεπότητος ποιεῖται τὴν ἔνδειξιν, διασώζων ἀδοκήτως, τοὺς ἐξ ἁπάσης ἐλπίδος ὠλιγωκότας, καὶ χεῖρα νέμων σωτήριον τοῖς χαμαὶ που, καὶ ὡς ἐν χειμῶνι. τοιοῦτόν τι φασὶν, οἱ τὴν προσχειμῶνιον λιτὴν ἀναφέροντες. ἀπὸ γὰρ τῆς τοῦ κόσμου καταβολῆς, οὔτε ἠκούσαμεν, οὔτε μὴν τεθεάμεθα, τοιοῦτόν τινα Θεὸν, πλὴν σοῦ τε, καὶ μόνου· τοῖς γὰρ ὑπομένουσί σε, τουτέστι, τοῖς εἰς σὲ πεποιημένοις τὴν ἐλπίδα ἐπιδαψιλεύῃ τὸν ἔλεον· ἕψεται γὰρ πάντως τοῖς τῆς δικαιοσύνης ἐργάταις, κἀκείνοις αὐτὴν ἁρμόσει λαχεῖν, οἵπερ ἂν εἶεν οἱ μνήμῃ τῶν σῶν ὁδῶν, τουτέστι, τῶν σῶν

Rom. 1.

θελημάτων ἀποτελεσαί· ὁδοὺς γὰρ κυρίου φαμὲν τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ. καὶ γοῦν ὁ θεσπέσιος ψάλλων Δαβὶδ, ποτὲ μὲν ὅτι ἐν τῇ ὁδῷ σου ζήσομαι, ποτὲ δὲ πάλιν, ὁδὸν ἐντολῶν σου ἔδραμον, ὅταν ἐπλάτυνας τὴν καρδίαν μου.

luntates tuas exequũtur. Domini enim vias, præcepta eius dicimus. Siquidem diuinus Dauid psallit alicubi: [In via tua viuam:] Alibi rursus: [Viam mandatorum tuorum cucurri, quum dilatasti cor meum.] » Psal. 118. » » »

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΤΟΜΟΣ ΕΚΤΟΣ.

EIVSDEM TOMVS SEXTVS.

Ἰδοὺ σὺ ὠργίσθης, καὶ ἡμεῖς ἡμάρτομεν, ἐν τούτῳ ἐπλανήθημεν, καὶ ἐγενήθημεν ὡς ἀκάθαρτοι πάντες ἡμεῖς, καὶ ὡς ῥάκος ἀποκαθημένης πᾶσα ἡ δικαιοσύνη ἡμῶν, καὶ ἐξερρύημεν ὡς φύλλα διὰ τὰς ἀνομίας ἡμῶν, οὕτως ἄνεμος οἴσει ἡμᾶς ὡς χοῦν, καὶ οὐκ ἔστιν ὁ ἐπικαλούμενος τὸ ὄνομά σου, καὶ ὁ μνησθεὶς ἀντιλαβέσθαι σου, ὅτι ἀπέστρεψας τὸ πρόσωπόν σου ἀφ' ἡμῶν, καὶ παρέδωκας ἡμᾶς διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν.

Ecce tu iratus es, & nos peccauimus. Propterea errauimus, & facti sumus velut immundi omnes nos, & tanquam pannus menstruatæ mulieris omnis iustitia nostra. Defluximus autem tanquam folia, propter iniquitates nostras. Sic ventus auferet nos vt puluerem, & non est qui inuocet nomen tuum, & cogitet apprehendere te. Quia auertisti faciem tuam à nobis, & tradidisti nos propter peccata nostra.

Εδοξε τισὶ τῶν ἐξηγητῶν, καθ' ἑτέραν ἔννοιαν τοῖς προκειμένοις προσβαλεῖν. διαστρέφουσι γὰρ τὴν λέξεων τάξιν ἀπόδοσιν, ἥπερ τὴν διανοίαν τάξιν διώκομεν, ἵνα τοιοῦτον ᾖ τὸ λεγόμενον. ἰδοὺ ἡμεῖς ἡμάρτομεν, ὠργίσθης οὖν σύ. διὰ γὰρ τοῦτό φασι παρεμπίπτειν αὐτοῖς τὴν πλημμελεῖαν ἡ θεία γενέσθαι ὀργή. ὅπερ οὖν αὐτοὶ πεπροφητεύκασιν, ὠργίσθη Θεός, διεδίασε γὰρ κατ' ὀλίγον μὴ ἄρα πως ἁμαρτίας πρόξενος ὁ θεῖος νοηθείη θυμός. οἶμαι δὲ δεῖν ἐκεῖνο εἰπεῖν, οὐ γὰρ τοι καταῤῥᾳθυμοῦσιν ἔχει τῆς θείας ὀργῆς, ὃ τοῖς ἐπ' αὐτῇ γεγονόσιν αἰσχύνην ἔχειν, πρός γε τὸ δύνασθαι διαφυγεῖν τῆς ἁμαρτίας τὴν ἔφοδον. ἕως μὲν γὰρ ἐφ' ἡμῖν ὁ σώζων ὑφορμίζεται, κατανικῶμεν τῆς ἁμαρτίας, καὶ τὴν ἐκ φαυλότητος ῥύπων ἀποφοιτῶντες διὰ τοῦτο τοῖς εἰς εὐανδρίαν πνευματικὴν αὐχήμασι στεφανούμεθα. καταπικραίνοντες δὲ τῆς ἰσχύος τὸν χορηγὸν, καὶ τῆς εὐανδρίας τὸν ταμίαν, πίπτομεν εἰς τὸ ἄβαλες, καὶ ἀσθενῆ πως, καὶ πρᾴληθιον τὸν ἑαυτῶν εὑρήσομεν νοῦν. Θεὸς γὰρ ἐστὶν ὁ τῶν δυνάμεων κύριος. καὶ γοῦν ἔφη Χριστὸς, ὅτι χωρὶς ἐμοῦ οὐ δύνασθε ποιεῖν οὐδέν. ἔφη δέ που, καὶ ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ πρὸς αὐτὸν περὶ παντὸς ἁγίου, ὅτι δόξα καυχήματος τῆς δυνάμεως αὐτῶν σύ εἶ. καὶ μὴν καὶ ἑτέρωθί που δύνασθαι τὴν ἀγαθῶν κτῆ-

Visum est quibusdam Interpretum, alium sensum his verbis apponere. Inuertunt enim dictionum ordinem & sententiarum vim: vt ad hunc modum se habeat, quod dictum est: Ecce nos peccauimus, & tu iratus es nobis. Non enim, inquiunt, causa illis delinquendi fuit ira diuina: at quia illi furiosè bacchati sunt, Deus iratus est. Timet enim, vt videtur, necubi peccati autor diuinus furor intelligatur. Illud arbitror dicendum esse, iram diuinam condemnari propterea non debere, si qui ei sunt obnoxii non satis virium habeant ad effugiendum peccati insultum. Quandiu enim Seruator in nobis voluptatem capit, peccatum vincimus, & à vitiorum sordibus recedentes, spiritualis fortitudinis insignibus strenuè coronamur. At vbi fortitudinis suppeditorem, & roboris ac virium subministratorem exacerbamus: in debilitatem corruimus, & infirmam ac remissam mentem nostram inueniemus. Deus enim est virtutum Dominus. Et quidem Christus ait: [Sine me non potestis quicquam facere.] Dixitque ei diuinus Dauid de omni sancto: Gloria potentiæ eorum tu es. Alibi quoque, quòd possit boni aliquid præ- » Ioan. 15.

stare,

ſtare, non ſibi, ſed Dei potentiæ attribuens, pſallit & inquit: [Non in
Pſal. 43. „ arcu meo ſperabo, & gladius meus
„ non ſeruabit me. Seruaſti enim nos
„ ab his qui affligunt.] Vt igitur ſupernæ clementiæ fauor nos reddit fortiſſimos, & neruoſos facit ad reſiſtendum malo: pari ratione cùm diuinæ iræ ſubiicimur, tum vitioſis voluptatibus ſeruiliter ſuccumbere, omnino eſt neceſſe. Iratus es ergo, eò quòd videlicet bacchati crudeliter ſumus, & peccatores ac nefarii extitimus, adeò vt omnis iuſtitia noſtra, inquit, panno menſtruatæ mulieris eſſe ſimilis videatur, id eſt, abominanda ſit & impura. Nec enim facilè videris iuſtitiam apud Iſraelitas, maximè nunc poſt impietatem in Chriſtum, quæ non reprehendatur & irrideatur. Nam qui pectus habent diuino & intelligibili lumine omnino nudum & vacuum: quî fieri poſſet, vt ſemitam rectà ad ſacras leges deducentem videant? aut quomodo iuſti verè ſint, qui Euangelica prædicatione carent, vnde liceret præclaræ conuerſationis viam diſcere? Impuri igitur ſunt, etiamſi boni & probi eſſe videantur. Ac tanquam folia ceciderunt de arbore: nec mirum eſt ſi cum hoc illis accidat, etiam abiectum iri ſe planè ſperent miſeri. Labilem namque & lubricam mentem habuerunt, quæ omni vento circumfertur. Nec quiſquam eorum eſt, qui germanè ac genuinè ſciat Deum inuocare, aut qui meminerit, coniunctionem quæ cum ipſo eſt, apprehendendam & amplectendam promptè & quaſi iuueniliter. Cecidimus autem, inquiunt, eò miſeriæ, quia auertiſti faciem tuam à nobis, & tradidiſti nos propter peccata noſtra. Non enim beati eſſe poterant, à Deo reiecti: at omni malo transfigi planè oportet eos, qui adeò multis peccatis onerati ſunt,

Et nunc, Domine, pater noſter tues: nos autem lutum: opera manuum tuarum omnes nos: Ne iraſcaris nobis nimis: & ne memineris in tempore peccatorum noſtrorum. Nunc ergo reſpice, quia populus tuus omnes nos; ciuitas Sancti tui.

Valde deprecantur, omnino à cõiunctione cũ Deo excidere. Quia verò propter multa peccata ad hoc deducti sũt,

A ϑεῶν, οὐχ ἑαυτῷ μᾶλλον, ἀλλὰ ϛ τῆς τῦ Θεοῦ δυνάμεσιν αἰατεθεὶς φάλλῃ, ϗ φησὶν, οὐκ ὅτι τῷ τόξῳ μου ἐλπιῶ, ϗ ἡ ῥομφαία μου οὐ σώσῃ με. ἔσωσας γὰρ ἡμᾶς, ὁκ τῶν θλιβόντων ἡμᾶς· ὥσπερ οἶνον τὸ τῆς αὐωθεν ἡμερότητος ἀμβυὲς, ἀλκιμωτάτους ἡμᾶς ἀποφαίνῃ, καὶ ἀφορμὰς τοῖς αὐτίσασιν τῷ κακοῦ· ϗ τὸν ἴσον τοῦτον ἔχομεν, ὅταν ὑπὸ θείας πιστωθῶμεν ὀργῆς, ὃ πανικὸν πάσα πως αἰάλκη δουλοπρεπῶς ὑποφέρεσθαι ταῖς εἰς τὸ φαῦλον ἡδοναῖς· ὠργίσθης οἶνον ἐφ' οἷς δηλονότι πεπλημμελήκαμεν, ϗ μεμύσαμεν ἁμαρτωλοὶ, καὶ βέβηλοι, ὥστε ϗ πᾶσαν ἡμῶν φησὶ τὴν δικαιοσύνην ἐοικέναι ῥάκει γυναικὸς ἀποκαθημένης, τουτέστι, βδελυρᾷ τῇ ϗ ἀκαθάρτῳ. οὐ γὰρ ἔστι δικαιοσύνην ἰδεῖν παρὰ τοῖς ἐξ αἵματος Ισραὴλ, νυνὶ δὴ μάλιστα μὴ τὴν εἰς Χριστὸν ἀσέβειαν, ἄμφω μὲν τε ϗ ἀκατάσχετον· οἱ γὰρ ὅλως φωτὸς τῦ θείου, καὶ νοητῦ γυμνὸν, καὶ ἐρήμην ἔχοντες τὴν καρδίαν, πῶς ἂν εἰδεῖεν τὴν θεῖαν τῶν ἱερῶν νόμων ἀποφέρουσαν τέλος; διὰ πῶς ἂν δίκαιοι ϗ ὁ ἀληθὴς τῆς εὐαγγελικῆς κηρυγμάτων ἠμφιεσμένοι, δι' ὧν ἔστι μαθεῖν τὸν ἀξιαγάστου πολιτείας τὴν ὁδὸν; ἀκάθαρτοι δὴ οὖν, κἂν εἰ δοκοῖεν τισὶν χρηστοὶ, ϗ ὠφέλιμοι. ὥσπερ δὲ φύλλα πεπτώκασιν ἐκ φυτῦ, ϗ οὐδὲν ἀπεικὸς εἰ τῦτο παθόντες, καὶ ἁμαρτεῖν πάντα κακοῦ προσδοκῶσιν οἱ τάλαινες· διὰ πάντα κόμιζον γὰρ ἐκπέπτωκεν τὴν καρδίαν, καὶ οὐ πάντη προσφερομένην πνεύματι, ϗ οὐδεὶς ἔστι πῶς ἀληθῶς ἐγνησίως ἐπικαλέσθαι Θεὸν εἰδὼς, ἢ μνημονεύων ἔχων, ὅτι χρὴ τῆς πρὸς αὐτὸν οἰκειότητος ἁπτεσθαι νεανικῶς· πεπτώκαμεν δὲ φασὶ πρὸς τῦτο ταλαιπωρίας, ὅτι ἀπέστρεψας ὃ πρόσωπόν σου ἀφ' ἡμῶν, ϗ παρέδωκας ἡμᾶς διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν· οὐ γὰρ ἰῶ δι' ὀργὴν τοῦ ἀποστρέφειν ὑπονοίαις τὸ πρὸς Θεὸν, ἀλλ' ἰῶ πᾶσά πως αἰάλκη πάντη προσπείρεσθαι κακῶν ἡμᾶς τῆς οὕτω πολλῆς ἁμαρτίας * κατηχθισμένους.

*al. κατηχθισμένους.

E Καὶ νῦν, κύριε, πατὴρ ἡμῶν σὺ εἶ· ἡμεῖς δὲ πηλὸς, ἔργα τῶν χειρῶν σου πάντες ἡμεῖς· μὴ ὀργίζου ἡμῖν σφόδρα, καὶ μὴ εἰς τέλος μνησθῇς ἁμαρτιῶν ἡμῶν. καὶ νῦν ἐπίβλεψον, ὅτι λαός σου πάντες ἡμεῖς, πόλις τῦ ἁγίου σου.

Παραιτοῦνται σφόδρα ὅ εἰσάπαν ἀπολιέσθαι τῆς πρὸς αὐτὸν οἰκειότητος. ὀφεί δὲ διὰ πολλὰ ἁμαρτήματα προλελῆφθαι εἰς τῦτο,

πλέκουσι πως ἀρίστη τέχνη τὰς λιτάς· οὐ γὰρ ἔχον- A preces optimo artificio texunt. Cùm
τες ἐξ ἔργου καὶ ἐξ ἀμφιμήτου ζωῆς ἐκδυσωπῆ- enim non possint operibus & inculpata
σαι τὸν σώζοντα, ἐφ' ἕτερόν τι βαδίζουσι. παρα- vita Seruatorem placare: ad aliud se
καλοῦσι γὰρ ὡς δημιουργὸν ποιημάτων ἰδίων θεάσα- conferunt. Rogant enim vt creatorem,
σθαί τινα λόγον, καὶ ἔλεος φέρειν τοῖς πρὸ αὐτοῦ προ- vt sui figmenti rationem habeat, &
ληλεγμένοις εἰς τὸ εἶναι, καὶ ζῆν. πατὴρ γὰρ ἡμῶν misericordiam conferat in eos qui ab
χρηματίζεις, φησὶν, ἐσμὲν δὲ ἡμεῖς τῶν σῶν ἔργα ipso in rerum naturam & vitam pro-
χεῖρες. σὺ οὖν μὴ ὀργίζου ἡμῖν σφόδρα· σὺκ ducti. sunt. Pater enim noster, inquit,
ἀγνοοῦσιν, ὅτι προσκεκρούκασιν, ὁμολογοῦσι δὲ nuncuparis, nosque sumus opera ma-
μᾶλλον, ὅτι καὶ δίκης ἀξίους ἑαυτοὺς ἀπέφηναν, nuum tuarum. Itaque ne irascaris no-
πεπροφωνηκότες ἀρχεῖως εἰς τὸν υἱόν, ἐφ' τοῦτο B bis graviter. Non ignorant se offen-
μονονουχὶ * χολάζοισι τὸν λιτὸν, καὶ σὺκ ἐλευ- disse, imò confitentur, quòd se pœna
θέραν πάντελῶς ποιοῦνται τὴν προσοδον· βραχὺ dignos effecerint, immaniter debac-
δέ πως τὸν παῤῥησίαν συστέλλαντες, οὐ δὲ μηδὲ chati in filium. Idcirco etiam preca-
ὅλως ὀργίζεσθαι κατ' αὐτῶν αἰτοῦσιν ἐλεεινῶς τὸν tionem tantùm non conscindunt, nec
Θεὸν, ἀλλὰ πλέκεσθαι ἢ μᾶλλον γαλεώτητι τὸν liberum sibi accessum aditumque fa-
θυμὸν. ἄξιοι μὲν γὰρ ὀργῆς ὁμολογοῦμέως, φη- ciunt, sed aliquantulum loquendi fi-
σὶν, οἱ τοῖς ὕστατοις δεινοῖς ἐναγχισθέντες κακοῖς, ἀλλὰ duciam contrahunt, Deumque orant
τῆς σῆς ἡμερότητος ἄξιον γένοιτο αὐτὸ κολοβοῦν miserabiliter, ne omnino sibi irascatur: sed vt furorem placabilitate con-
Hüfred. legisse videtur κόλασιν
ἐφ' ἡμῖν, καὶ τὰ σὺν δίκαις ὀργῆς. σὺ χαρᾶς οὖν C temperet. Digni quidem, inquit, sumus planè ira, adeò grauibus malis implicati: at tua clementia dignum est, iram etiam iustam in nos minuere & decurtare. Tempore igitur afflictionis, inquit, ne memineris peccatorum nostrorum, sed cogita populum tuum nos omnes esse, & ciuitatem Sancti tui, id est, in qua tuum est sanctuarium. Significant autem his verbis Templum.

θλίψεως, φησὶ, μὴ μνησθῇς τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, ἀλλὰ νόησον ὅτι ὁ λαός σου πάντες ἡμεῖς, καὶ πόλις τὸ ἁγίου σου, τοῦτέστιν, ἐν ᾗ τὸ σὸν ἁγίασμα. σημαίνουσι δὲ διὰ τούτων τὸν ναόν.

Facta est deserta Sion; quasi solitudo facta est Hierusalem, execratio domus sancta nostra, gloria cui benedixerunt patres nostri, igne combusta est, & omnia glorioſa conciderunt. Et super his omnibus tu sustinuisti, Domine, & tacuisti, & humiliasti nos valde.

Ἐγένηθη ἔρημος Σιών, ὡς ἔρημος ἐγένηθη Ierousalem, εἰς κατάραν ὁ οἶκος τὸ ἅγιον ἡμῶν, οὗ δόξα ὑμνοῦμεν πάντες οἱ πατέρες ἡμῶν, ἐγένηθη πυρίκαυστος, καὶ πάντα τὰ ἔνδοξα συνέπεσε· καὶ ὅπερ πᾶσι τούτοις ἐπέχρων, κύριε, καὶ ἐσιώπησας, καὶ ἐταπείνωσας ἡμᾶς ἕως σφόδρα. D

Cùm præsignificarint animi mala, prædixerintque se peccatis irretitos, instabiles, & foliorum instar omni flatu huc illuc iactatos esse: commemorant deinceps & externas calamitates quæ illatæ sunt: ac videntur Hierosolymorum vastationem deplorare, templique incendium. Nam post Seruatoris crucem, hæc omnia effecta sunt. Et deserta, inquit, facta est Sion quæ adeò speciosa fuit aliquando, celebris illa, & populosa. Factaque est execratio domus sancta nostra. Execrationem dicunt, pro, contradictione & conuicio Deum ignorantibus. Cultores enim dæmoniorum, cùm sancti, aut qui aliquo modo adhærent Deo patiuntur supplicium, profusè rident & efferuntur, & maiestatem eius qui seruat illos ludibrio habent.

Τὰς ἐν ψυχῇ ζημίας προαπαγγείλαντες, καὶ ὅτι μεγάλαις ταῖς ἁμαρτίαις ἀβάλωτοι προσηρμοκότες, διαπεφορήσθαί τε ὡς φύλλων δίκην ὑπὸ πάντος πνεύματος, τῇ δέ τε καὶ εἰσι διαῤῥυπλύμενοι. διαμνημονεύουσι λοιπὸν, καὶ τὴν ἔξωθεν αὐτοῖς ἐπενηνεγμένων συμφορῶν· ἐοίκασι δὲ τὴν Ierosolymon πόρθησιν ὀλοφύρεσθαι, καὶ τὸν ἐμπρησμὸν τοῦ ναοῦ· μὴ γάρτοι τὸν τοῦ σωτῆρος σταυρὸν, ζωτὶ δὴ πάντα τετέλεσται· ἔρημος δὲ E ὧδε ἐγένηθη ἡ Σιών, φησὶν, ἡ διαπρεπὴς οὕτω, καὶ διαβόητος, καὶ πολυανθρωποῦσα ποτέ. γέγονε δὲ καὶ εἰς κατάραν τὸ ἅγιον ἡμῶν· τὸ δὲ κατάραν φασὶν, ἀντὶ τοῦ, εἰς κατάῤῥησιν, καὶ λοιδορίαν τῶν οὐκ εἰδότων Θεόν· οἱ γὰρ τῶν δαιμόνων θεραπευταὶ παρόντων ἁγίων, ἤγουν τῶν καθ' ὁντιναοῦν τρόπον ἁγιασθέντων Θεῷ, πλατὺ γελῶσι, καὶ κατεπαίρονται, καὶ τὸ τῶν σώζοντος ἀδελφοὺς διασύρουσι δόξαν.

Putant enim fortassis manum eius laborare, nec posse illos seruare: nec cogitant eos pœnæ ideò subiectos esse, quòd ea patrauerint quę illi displicent. Execratio igitur facta est domus sancta nostra. Sanctum enim fuit apud illos Templum: Et igne combustum est, inquit, quod voce sanctorum patrum adeò decantatum, celebratum ac prædicatum est. Concidisse aiunt omnia glorioſa. Nulla enim erat omnino veneratio sacrosanctorum vasorum, quæ in diuino Templo posita fuerunt, nulla reuerentia his qui illa diripiunt, & incendunt. At sustinuisti, inquit, in his omnibus & conticuisti, nosque ad solum vsque prostrauisti. Quia enim repellere poterat hostilem incursum, permisit tamen eos inualescere, & in ipsum etiam templum irruere: colligunt inde se propter iram & peccata despectos esse, iramque his de causis concipiunt. Qui enim potest iniuriam prohibere, prætermittit tamen, & res aduersas & asperas ad finem vsque progredi & procedere permittit, acerbam iram procul dubio in eos destillasse & effudisse eum, manifestum est: ita vt etiam suam gloriam neglectui habuerit, & ludibria hostium sustinuerit. Quandoquidem bene accidit, eos pœnas dare, quos par est ob multa peccata supplicio affici.

CAP. LXV. *Manifestus factus sum his qui me nō quærebāt, inuētus sum non interrogantibus me. Dixi, Ecce ego genti, quæ non appellauit nomen meū. Expandi manus meas tota die, ad populum incredulum & contradicentem, qui non ambulauit in via vera, sed post peccata sua.*

Necessariò iam prædictis hæc inferuntur. Nam quoniam dixerunt: Quid seduxisti nos, Domine, à via tua? obdurasti corda nostra, ne timeremus te: adieceruntque: Facta est deserta Sion, quasi solitudo facta est Hierusalem, & execratio domus sancta nostra: deinceps necessariò, Christi ipsius persona inducta est, causas velut referens, cur hæc meritò passi fuerint. Non sibi causas adscribunt, sed in crimen vocant ferè illum, qui dignam illis pœnam inducit. Apparui enim, inquit, me non quærentibus, inuentus sum me non interrogantibus. Sua namque sponte Seruator ingressus in synagogas,

οἴονται γὰρ ἴσως τὴν αὐτοῦ χεῖρα παθεῖν τὸ μὴ ἰσχύσαι σῶζειν αὐτούς, καὶ οὐκ ἐννοοῦσιν, ὅτι πεπλώκασιν ἐπὶ δίκῃ πεπορευκότες ἵνα τῶν ἀπαδόντων αὐτῷ. εἰς καθαίρεσιν οὖν οἶκος ὁ ἅγιον ἡμῶν. ἅγιος γὰρ ἦν παρ' αὐτοῖς ὁ ναός, λέγεται δὲ καὶ πυρίκαυστος φησὶν ὁ διὰ φωνῆς τῶν ἁγίων πατέρων, ὥστε παρεφθαρκέναι, καὶ ἀοίδιμος παρεμπεφθλιμμένος· συμπεπλωκέναι δὲ φασὶ πάντα τὰ ἔνδοξα σέβασμα γὰρ ἦν ὅλως οὐδὲν, τῶν ἐν τῷ ἁγίῳ ναῷ κειμένων σκευῶν ἱερῶν, τοῖς ἁρπάζουσιν αὐτὰ, καὶ καταπιμπρᾶσιν· ἠνέσχου δὲ φησὶν ὅτι πᾶσι τούτοις, καὶ κατεσίγησας, καὶ κατεκόμισας ἡμᾶς ἕως ἐδάφους. ὅτι γὰρ ἀποσοβῆσαι δυνάμενος τῶν πολεμίων τὴν ἔφοδον, συνεχώρησεν ἰσχύσαι, καὶ καταβραμεῖν, καὶ αὐτῷ τῷ νεῷ, ἁλῶναι παραδοθῆναι λοιπὸν, ὅτι παρεώρηνται δι' ὀργὴν, καὶ ἁμαρτιῶν ἐπίκλησα, τὴν ἐπ' αὐτοῖς δὴ τούτοις σιγὴν ἐμήκυνεν. ᾧ γὰρ εὐθὺ δύνηλος ἀποσῆσαι τὴν ὕβριν, εἶτα τοῦτο μεθεὶς, καὶ παρελθεῖν εἰς πέρας ἐφεῖς τὰ δεινὰ, δῆλος αὖ εἶη δι' πουλὺν ἀριμείαν αὐτοῖς ἐπιτάξας ὀργὴν, ὡς καὶ δόξης ἰδίας ἐπαφιδεῖν, καὶ αἰσθέσθαι γλώττης ἐχθρᾶν, ὅταν εὐδαίμων καλῶς ὁ εὐσεβοῦσι δίκης τοῖς οἷς αὖ φρένοι κολάζεσθαι διὰ πολλὰ ἁμαρτίας.

Ἐμφανὴς ἐγενόμην τοῖς ἐμὲ μὴ ζητοῦσιν, εὑρέθην τοῖς ἐμὲ μὴ ἐπερωτῶσιν. εἶπα, ἰδοὺ εἰμὶ τῷ ἔθνει, οἳ οὐκ ἐπεκαλέσαντο τὸ ὄνομά μου. ἐξεπέτασα τὰς χεῖράς μου ὅλην τὴν ἡμέραν πρὸς λαὸν ἀπειθοῦντα, καὶ ἀντιλέγοντα. οἳ οὐκ ἐπορεύθησαν ὁδῷ ἀληθείας, ἀλλὰ ὀπίσω τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν.

Ἀναγκαίως τοῖς ἤδη προφερομένοις ὑπιφέρεται τοῦτο· ὅτι γὰρ ἔφασκον, τί ἐπλάνησας ἡμᾶς, κύριε, ἀπὸ τῆς ὁδοῦ σου; ἐσκλήρυνας ἡμῶν τὰς καρδίας τοῦ μὴ φοβεῖσθαί σε· παρεστησάμεθα δὲ, ὅτι ἐγενήθη ἔρημος Σιὼν, ὡς ἔρημος ἐγενήθη Ἱερουσαλὴμ, εἰς κατάραν ὁ οἶκος ὁ ἅγιος ἡμῶν· λοιπὸν ἀναγκαίως ὁ αὐτὸς προσωπον εἰσβέβηκε τοῦ Χριστοῦ, τὰς αἰτίας ὡσανεὶ ἀπαγγέλλων, ὑφ' αἷς εἰκότως ταῦτα πεπονθότες, οὐχ ἑαυτοῖς μᾶλλον ἐπιγράφουσι τὰς αἰτίας, ἐγκαλοῦσιν, ὡσανεὶ τῷ τὰ ἀρρώπον αὐτοῖς ἐπάγοντι δίκῃ. ἐμφανὴς γὰρ γέγονα, φησὶ, καὶ τοῖς ἐμὲ μὴ ζητοῦσιν, εὑρέθην τοῖς ἐμὲ μὴ ἐπερωτῶσιν· αὐτομάτως γὰρ ὁ σωτὴρ εἰσερχόμενος εἰς τὰς συναγωγὰς,

ἐδίδασκεν αὐτοὺς κηρύσσων τὸ εὐαγγέλιον τῆς βα- A docuit illos, prædicans Euangelium
σιλείας, καὶ θεραπεύων πᾶσαν νόσον, καὶ πᾶσαν regni, & curans omnem morbum &
μαλακίαν ἐν τῷ λαῷ, καθὰ γέγραπται. τί γὰρ omnem infirmitatem in populo, ſicuti
οὐ πεποίηκε παρ' αὐτοῦ τοῦτο ἐκεῖνα, καὶ λόγου, ſcriptum eſt. quid enim non factum
καὶ θαύματος; ἀπηλλάσσοντο λεπροὶ, καὶ χερὸς eſt ab eo, quod non ſuperet omnem &
ἁφῇ, καὶ νεύματι τοῦ θεοπρεπεῖ, ἠγείροντο ἐκ orationem & admirationem? Leproſi
μνημείων νεκροὶ, τυφλοὶ τὸ ποθούμενον ἐδέχοντο manus tactu & nutu diuino liberati
φῶς, ἀνεσκίρτησαν ὡς ἔλαφοι τοῦ ποδὶ λελω- ſunt: excitati è monumentis mortui:
βημένοι. καὶ χαμαὶ τοῖς ζῶσι τὰ τεθραμμένοις ἔφασκεν cæci optatiſſimam lucem receperunt:
ὁ Χριστός· εἰ οὐ ποιῶ τὰ ἔργα τοῦ πατρός μου, μὴ exilierunt velut cerui pede capti. Hæc
πιστεύετέ μοι· εἰδὲ ποιῶ, κἂν ἐμοὶ μὴ πιστεύητε, ſpectantibus dixit Chriſtus: [Si non " Ioan.10.
τοῖς ἔργοις μου πιστεύσατε. εἶπον τοίνυν, φησὶν, B facio opera patris mei, nolite mihi "
ἐγὼ εἰμὶ τοῦ ἔθνους, οἳ οὐκ ἐκάλεσάν μου τὸ ὄνομα credere: Sin facio, etſi mihi non cre- "
μου· εὑρίσκεται γὰρ ποτὲ μὲν λέγων, ἐγώ εἰμι τὸ datis, operibus meis credite.] Dixi "
φῶς τοῦ κόσμου, ποτὲ δὲ πάλιν, εἴτις διψᾷ, ἐρ- igitur, inquit: [Ego adſum genti, " Ieſa.65.
χέσθω πρός με, καὶ πινέτω, ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ quæ non appellauit nomen meum. In- "
καθὼς εἶπεν ἡ γραφὴ, ποταμοὶ ἐκ τῆς κοιλίας uenitur enim dicens, nunc: Ego ſum "
αὐτοῦ ῥεύσουσιν ὕδατος ζωντος· ἀλλ' οὐκ ἤθελον lux mundi: nunc rurſus: Si quis ſitit, "
ὑπακοῦσαι τὸ ὄνομα αὐτοῦ, καίτοι διαῤῥήδην veniat ad me, & bibat. qui credit in "
τὸ ἐγὼ εἰμὶ λέγοντος πολλαχοῦ, ὅτι ὁ γενόμενος C me, ſicuti dicit ſcriptura, flumina de "
ἀνυδέτητοι καὶ ἐν ἴσῳ τάχα που τοῖς οὐκ ἔχουσιν ventre eius fluent aquæ viuentis.] At "
ὦτα, σκληρόν τε καὶ ἀπειθὲς διαδείκνυσι λέγων, noluerunt appellare nomen eius, quan-
ὅτι ἐξεπέτασα τὰς χεῖράς μου πρὸς λαὸν ἀπει- tumuis diſertè diceret, & quidem ſæ-
θοῦντα, καὶ ἀντιλέγοντα· κατειδίσμεθα γὰρ ἀεὶπτως pe: Ego ſum. Fuiſſe autem eos admo-
τοῖς ἀμηχάνοις προσδιαλεγόμενοι μετὰ βοῆς τὰς nitionis impatientes, & ſimiles his qui
χεῖρας ἁπλοῦν, καὶ πλείστην ὅσην κατ' αὐτῶν aures non habent, duros & inobedien-
ποιεῖσθαι τὴν ὀπὴ πληξιν. ἀλλ' οὐκ ἐπορεύθησαν tes, oſtendit cùm ait: Expandi manus
φησὶν ὁδῷ ἀληθινῇ. προσδέξασθαι γὰρ οὐδαμῶς τὸ meas ad populum inobedientem, ac
σωτήριον κήρυγμα, εἴποντο δὲ μᾶλλον ταῖς ἑαυ- contradicentem. Solemus enim ſem-
τῶν ἁμαρτίαις, ζωτέσιν, ἀφέτῳ φορᾷ κατεφέ- per cùm refractarios alloquimur, &
ροντο πρὸς ἀτιμίαν, καὶ ἀνομωτάτῳ ζωῇ, immorigeros, cum clamore manus
δίκης τε αὐτοῖς, καὶ ὀλέθρου πρόξενον. τοῦτο πά- extendere, & grauiter in illos inuehi.
λιν ὁ σωτὴρ αὐτοῖς διαίσκεται λέγων, ἀμὴν λέ- Sed non ambulauerunt, inquit, in
γω ὑμῖν, ἐὰν μὴ πιστεύσητε, ὅτι ἐγώ εἰμι, ἐν ταῖς via vera. Nullo enim modo admiſe-
ἁμαρτίαις ὑμῶν ἀποθανεῖσθε. διὰ τοῦτο ἐλοιδοροῦντο γὰρ runt ſalutarem prædicationem, ſed
νουθετούμενοι, προσῆλαλον δὲ καὶ τοῖς ὑπ' αὐτοῦ χεῖρα peccata ſua ſequuti ſunt, id eſt, effreni
λέγοντες δαιμόνιον ἔχει, καὶ μαίνεται, τί αὐτοῦ ἀ- D impetu ad ſolutam vitam maximeque
κούετε; καὶ μὴν κἀκεῖνο πρὸς τούτῳ βοῶντες, legibus contrariam deuoluti ſunt, quæ
πρὸς καλοῦ ἔργου οὐ λιθάζομέν σε, ἀλλὰ πρὸς pœnam ipſis & interitum accerſiuit.
βλασφημίας, ὅτι σὺ ἄνθρωπος ὢν ποιεῖς σεαυ- Hoc rurſus Seruator illis dicere inue-
τὸν Θεόν. nitur. [Amen dico vobis: Si non cre- " Ioan.8.
dideritis quòd ego ſim, in peccatis ve- "
Ο λαὸς οὗτος ὁ παροξύνων με, ἐνώπιον ſtris moriemini.] Admoniti enim re- "
ἐμοῦ αὐτοὶ διὰ παντὸς θυσιάζουσιν ἐν τοῖς κή- nitebantur, ac denunciabant ſubiectis
ποις, καὶ θυμιῶσιν ἐπὶ τοῖς πλίνθοις τοῖς δαιμο- manu ſuæ: Dæmonium habet & inſa-
νίοις, ἃ οὐκ ἔστι, καὶ ἐν τοῖς μνήμασι, καὶ ἐν nit, quid ipſum auditis? Illud inſuper
τοῖς ἀπηλαίοις κοιμῶνται διὰ ἐνύπνια, οἱ ἐσθίον- clamantes: Non propter bonum opus
τες κρέα ὕεια, καὶ ζωμὸν θυσιῶν, μεμολυ- lapidamus te, ſed propter blaſphe-
σμένα πάντα τὰ σκεύη αὐτῶν, οἱ λέγοντες, E miam, quia tu homo cùm ſis, facis
teipſum Deum.

Populus hic exacerbãs me, in cõſpectu meo ſemper. Iſti ſacrificant in hortis, & adolent incenſum ſuper lateres dæmonibus, qui non ſunt: Et in monumentis ac ſpeluncis dormiunt propter inſomnia, comedunt carnes ſuillas, & ius hoſtiarũ: polluta omnia vaſa eorum: dicunt,

longè à me, quia mundus sum, ne appropinquies mihi. Iste fumus furoris mei, ignis ardet in eo omnibus diebus.

Impios Israelitas arguit, nec solùm aduentus tempore, sed retrò; & velut ab ipsa stirpe & ex patribus, qui diuina eius lege reiecta, & Mosaicis præceptis tantùm non vale dicto, idolis seruierunt, & falsò nuncupatis diis sacrificarunt, & immundorum spirituum cultores extiterunt. Hic populus, inquit, est qui semper me exacerbat. Sacrificarunt enim indesinenter, id est, longo tempore, in conspectu meo. At quomodo latere poterant, cùm Deus omnia inspiciat? Dixit enim per quendam ex sanctis prophetis, Deus appropinquans ego sum, dicit Dominus, & non Deus è longinquo. An me celabitur quicquam? Si ergo nihil eum celetur, quomodo latuerunt quidam suffitum facientes in hortis, vel in syluis, montibus & lucis? Quid igitur significat illa, In conspectu meo? Scilicet in ipso templo quod mihi consecratum est. Simile quiddam enim dixit voce Hieremiæ de Hierusalem. Quam abominationem fecit dilecta in domo mea? Abominationem nominare consueuerunt sacræ literæ idolum. Itaque & ob oculos meos suffitus faciunt, inquit, & in hortis, id est, in montibus, vti dixi, sub quercu, & populo, & arbore vmbrosa, secundum id quod scriptum est. Sacrificabant, vt videtur, Græcorum morem sequuti, quibusdam dæmonibus, Nymphas illi vocant: Hamadryadas, & Oreadas. Sed non sunt, inquit, non quòd non subsistant exitiosi dæmones: sed quòd non sint dii, prout illi qui sacrificant illis, opinantur. Sacrificarunt etiam in monumentis & speluncis, necromantica quædam, vt videtur, exercentes. Dormiebant etiam in monumentis, insomniis quibusdam & spectris decepti, & notitiam rerum futurarũ indagantes, Eiusmodi sunt enim impietatis Græcorum inuenta. Calcasse autẽ eos quoque legis præcepta, demõstrat, inquiẽs: Comedunt carnes suillas. Interdixit enim hæc Israelitis. Absorbebant etiam ius sacrificiorum, omni impuritate repleti, sordes non eluendas habentes, putantes deinde ad summũ omnis puritatis gradum se peruenisse, adeò vt dicerent appropinquare volentibus,

A πόρρω ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι καθαρός εἰμι, μὴ ἐγγίσῃς μοι, οὗτός ὁ καπνὸς τῷ θυμοῦ μου, πῦρ καίεται ἐν αὐτῷ πάσας τὰς ἡμέρας.

Ἀνοσίους ὄντας ἐλέγχει τοὺς ἐξ Ισραὴλ, ἢ οὐ τὸ νῦν μόνον ἐπὶ τῆς ὑστεροκμίας καιρόν, ἀλλὰ καὶ ἄνωθεν, καὶ οἷς ἐκ ῥίζης, καὶ ἐκ πατέρων οἱ τὸν θεῖον αὐτοῦ προσκαμβοι νόμον, ἢ μετανοοῦντι ὃ ἐῤῥάδως φθαίσαντες ταῖς ἐξ Μωσέως ἐντολαῖς, λελατρεύκασιν εἰδώλοις, καὶ τεθύκασι τοῖς ψευδωνύμοις θεοῖς, ἢ πυθμὴν ἀκαθάρτων γεγόνασι θρεμμάτων. τοῦτ' ὁ λαὸς ἀεὶ γέγονε, φησὶ, προ-
B ξυόων με. τεθύκασι γὰρ ἀκαθαλήκτως, τουτέστιν, ἐν χερσὶν μακρῆς ἐναντίον μου. εἶτα πῶς ἐδύναντο λαθεῖν ἄνδρες, καίτοι πάντα ἐφορῶντος Θεοῦ; ἔφη γάρ που, ἢ δι' ἑτέρου τῶν ἁγίων προφητῶν· Θεὸς ἐγγίζων ἐγώ εἰμι, λέγει κύριος, καὶ οὐχὶ Θεὸς πόρρωθεν, μὴ ἀπ' ἐμοῦ κρυβήσεταί τι; οὐκοῦν εἰ μηδὲν ἀπ' αὐτοῦ κρύπτεται, πῶς ἂν ἔλαθον τινὲς θυμιῶντες ἐν κήποις, ἤγουν ἐν
C δρυμοῖς, ὄρεσί τε ἢ νάπαις; τί οὖν ἄρα ἐστὶ τὸ ἐναντίον μου δηλοῖ, ἀντὶ τοῦ ἢ εἰς αὐτὸν τὸν ἀφιερωθέντα μοι νεών. ἔφη γάρ τοι διοὐτοι, ἢ ἀπὸ φωνῆς Ιερεμίου περὶ τῆς Ιερουσαλήμ, τί ἠγάπημένη ἐν τῷ οἴκῳ μου ἐποίησε βδέλυγμα; βδέλυγμα δὲ ὃ εἴδωλον ὀνομάζει ἔθος τοῖς ἱεροῖς γράμμασιν. ἐκκοῦ κατ' ὀφθαλμοὺς ἐμοὺς θυμιῶσι φησὶ καὶ ἐν τοῖς κήποις, τουτέστιν, ἐν ὄρεσιν, ὡς ἔφην, ὑποκάτω δρυὸς, ἢ λεύκης, ἢ δένδρου συσκιάζοντος, καθ' ὃ γεγραμμένον. ἔθυον δὲ καθ' ὃ εἰκὸς τοῖς Ελλήνων ἀκολουθήσαντες θυ-
D μοῖς, δαίμοσι τισὶν, οὓς νύμφας ἐπιχωροι καλοῦσιν, ἁμαδρυάδας ἢ ὀρεάδας· ἀλλ' οὐκ εἰσὶ, φησὶν, οὐχ ὅτι μὴ ὑφεστᾶσιν οἱ ἀλιτήριοι δαίμονες, ἀλλ' ὅτι θεοὶ μᾶλλον οὐκ εἰσὶ, κατὰ γε τὰς τῶν θυόντων αὐτοῖς ὑπονοίας ἔθυον ἢ ἐν μνήμασι, ἢ ἐν σπηλαίοις, νεκυομαντείας τὰς καλουμένας ὑποτιθέμενοι καὶ ὃ εἰκός. ἐκοιμῶντο δὲ καὶ ἐν μνήμασιν, ἐνυπνοπομπείοις τισὶ, ἢ φάσμασιν ἀπατώμενοι, ἢ τῶν ἐσομένων πολυπραγμονοῦντες τ' γνῶσιν. τοιαῦτα γάρ πως εἰσὶ τῆς τῶν
E Ελλήνων ἀσεβείας τὰ εὑρήματα. ὅτι δὲ καὶ τὰ τοῦ νόμου πεπατήκασιν ἐντολὰ, δῆλον ἐποίησεν εἰπὼν, ἐσθίοντες κρέα ὕεια· ἀπείρητο γὰρ τοῖς ἐξ Ισραὴλ, ἐξερρόφουν ἢ ἐμιαίνοντες θυσίαν, ἀπάσης ἀκαθαρσίας ἀναπιμπλάμενοι, ἢ δυσαποστεπτον ἔχοντες μολυσμόν· εἶτα νομίζοντες, ὅτι ἢ εἰς λῆξιν ἀπάσης ἐληλάκασι καθαρότητος, ὥστε ἢ λέγειν τοῖς ἐθέλουσιν ἐγγίζειν

τῷ, πόρρω ἀπ' ἐμοῦ, μὴ ἐγγίσῃς μοι, ὅτι καθα- A
ρὸς εἰμί. οἱ γὰρ πονηροὶ καὶ ἀκάθαρτοι δαίμονες
ἀναπείθουσι φρονεῖν τοὺς προσκυνοῦντας αὐτούς,
ὅτι πάντα δρῶντες, καὶ τὰ πέρα νόμου, καὶ πάσης
ἐπιεικείας, μᾶλλον δὲ τὰ εἰς ἄκρον ἥκοντα μολυ-
al. ἐν σμοῦ, ἔσονται καθαροὶ, δαιδὸς ἀφῆσιν * πρὸ
αὐτῶν, καὶ κύκλῳ πυρὸς προϊόντος, ἢ πάχα που,
καὶ ὕδατος ῥαντισμοῦ, καὶ μυθολογίας γραοπρε-
ποῦς ἐπᾳδομένης αὐτοῖς. Ἀλλὰ ταῦτα σύμπαντα
φησὶ τὰ δυσεβῶς τε καὶ ἀνοσίως πρὸς αὐτὸν γεγο-
νότα, καπνὸς εἰσὶ τῷ θυμῷ μου, καὶ πῦρ καίεται ἐν B
αὐτῷ πάσας τὰς ἡμέρας. ἴσμεν δέ, ὅτι πυρὸς ἐξά-
πτεσθαι μέλλοντος προαίρουσι καπνοί. Οὕτω
καὶ πρὸ τῆς τοῦ σωτῆρος ἐπιδημίας, ἐν μολυ-
σμοῖς ὄντος τοῖς ἐσχάτοις ἡμῶν εἰρημένοις τοῦ Ισ-
ραὴλ, καπνοί τινες ὥσπερ, καὶ ἀρχαὶ τῆς θείας
ὀργῆς ἀνεφαίνοντο. ὅπερ ἦν ταῖς προτέραις ἑαυ-
τῶν δυσεβείαις προσπήγαντες, καὶ τέλος εἰς αὐτὸν
προοιμίαν τὸν τῶν ὅλων σωτῆρα, καὶ λυτρωτήν· ἀ-
πεκτόνασι γὰρ τὸν ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς, ἐξήφθη
λοιπὸν ὁ θυμὸς, καὶ εἰς φλόγα τρόπον τινὰ μετέση- C
σθη οἱ καπνοί.

Ἰδοὺ γέγραπται ἐνώπιόν μου, οὐ σιωπήσω ἕως ἂν ἀποδῶ, καὶ ἀνταποδώσω εἰς τὸν κόλπον αὐτῶν τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν, καὶ τῶν πατέρων αὐτῶν, λέγει κύριος, οἳ ἐθυμίων ἐπὶ τῶν ὀρέων, καὶ ἐπὶ τῶν βουνῶν ὠνείδισάν με, ἀποδώσω τὰ ἔργα αὐτῶν εἰς τὸν κόλπον αὐτῶν.

Ὅμοιον ὡς εἰ λέγοι, τὰ εἰς λύπην ἐμὴν παρὰ τε τῶν πατέρων αὐτῶν, καὶ πρὸ αὐτῶν ἀνοσίως γεγενημένα θεωρῶ, καὶ ἐν πίνακι γεγραμμέ- D
να θεωρῶ, καὶ ἐν τοῖς ἐμοῖς εἰσὶν ὀφθαλμοῖς. Πῶς οὖν αἰσχύνομαι τῶν οὕτω δεινῶν, καὶ ἀνηκέστων κακῶν; ἀποδώσω πάντως εἰς τὸν κόλπον αὐτῶν, δεχόμενος ἐν μνήμῃ, καὶ τοὺς πατέρας αὐτῶν, οἳ ἐθυμίασαν ἐπὶ τῶν ὀρέων, καὶ ἐπὶ τῶν βουνῶν, ὧν ὠνείδισάν με. Ἐπιτήρησον, ὅτι θυμιᾶν αὐτοὺς ἐν κήποις εἰπὼν ἐπὶ τῶν ὀρέων, καὶ τῶν βουνῶν, ἐνταῦθα δὲ φησὶ κήπους οἶμαι λέγων τοὺς ἐν ὄρεσι δρυμούς, καθάπερ προέφημεν. Θύοντες δὲ E
τοῖς ἀκαθάρτοις δαίμοσιν, εἶτα τιμῶ ὀφλημένῳ τῷ Θεῷ δόξαν, ὀλίγου πάντως ἀξιοῦντες λόγου, μονονουχὶ καὶ ὠνείδιζον αὐτὸν ὡς οὐκ ὄντα Θεόν. Ὃ γὰρ ὅλως τοῖς οὐκ οὖσι θεοῖς προσκεῖσθαι ἄλλο τι δοκεῖ, ἕτερον εἶπε αὖ, πάλιν ὅτι τὴν θείαν, καὶ αὐτάρκη τιμὴν δόξαν. Ἀποδώσω τοίνυν, φησὶ, τὰ ἔργα αὐτῶν εἰς τὸν κόλπον αὐτῶν. Ἀπο-

longè à me, ne appropinques mihi, quia purus sum. Mali enim & impuri dæmones, persuadent his qui se adorant, quòd etsi omnia præter æquum & bonum agant, imò etiam res inquinatissimas, futuri sint puri: face illis prælucente, & igne circumeunte, vel etiam aquarum absterſione, & fabulis anilibus incantantibus. Cæterùm hæc omnia, inquit, impiè & flagitiosè ab illis perpetrata, fumus sunt furoris mei, & ignis ardet in eo omnibus diebus. Scimus autem, cùm ignis accendendus est, exoriri prius fumos. Itaque ante Seruatoris aduentum, cùm in sordibus versaretur, quem modò diximus, Israel, velut fumi quidam & initia diuinæ iræ apparuerunt. Postquam verò prioribus suis impietatibus addiderunt etiam debacchationem in ipsum vniuersorum Seruatorem & Redemptorem: interfecerunt enim principem vitæ, furor deinde accensus est, & in flammam quodammodo fumi conuersi sunt.

Ecce scriptum est in conspectu meo: Non tacebo, donec reddam & retribuam in sinum eorum peccata sua, & patrum suorum, dicit Dominus. Qui adolebant incensum super montes, & super colles probris affecerunt me: Reddam opera eorum in sinum suum.

Perinde est ac si dicat: Quæ cùm offensione & dolore meo à patribus eorum & ab ipsis impiè facta sunt, propemodum in tabula depicta contemplor, & obuersantur meis oculis. Quomodo hæc tam grauia & inconsolabilia mala pati potero? Reddam omnino in sinum eorum, memoria etiam tenens patres eorum, qui suffimēta fecerunt in montibus, & in collibus, quibus probris affecerunt me. Obserua, quòd cùm dixerit illos suffitus adolere in hortis, hic dicat in montibus & collibus: hortos, arbitror, vocans, syluas in montibus, quemadmodum suprà diximus. Sacrificātes autē impuris dæmonibus, deinde gloriam Deo debitā minimi facientes, tantùm non probris eum, perinde ac si Deus non esset, affecerunt. Velle enim in totū non diis adhærescere, nihil aliud est, quàm diuinam & supremam maiestatem conspurcare. Reddam igitur, inquit, opera eorum in sinum suum,

Ab omni enim bono deciderunt, illapsique in graues & ineuitabiles calamitates, mali malè perierunt.

A πεπτώκασι γὰρ ἀγαθοῦ πάντος, ἁλόντες τε καὶ ἀφύκτοις ἐνελιχθέντες συμφοραῖς, κακοὶ κακῶς ἀπώλοντο.

Sic dicit Dominus: quomodo inuenietur acinum in botro, & dicent: Ne perdas illud, quia benedictio est in eo: sic faciam propter eum qui seruit mihi, cuius causa non perdam omnes. Et tollam ex Iacob semen, & ex Iuda, & hæreditabit montem sanctum meum: Et hæreditabunt electi & serui mei, & habitabunt ibi.

Οὕτως λέγει κύριος, ὃν τρόπον ἂν εὑρεθήσεται ῥὰξ ἐν τῇ βότρυϊ, καὶ ἐροῦσι, μὴ λυμαίνῃ αὐτόν, ὅτι εὐλογία ἐστὶν ἐν αὐτῷ, οὕτω ποιήσω ἕνεκεν τοῦ δουλεύοντός μοι. τούτου ἕνεκα οὐ μὴ ἀπολέσω πάντας. καὶ ἐξαρῶ ἐξ Ιακὼβ σπέρμα, καὶ ἐξ Ιούδα, καὶ κληρονομήσει τὸ ὄρος τὸ ἅγιόν μου, καὶ κληρονομήσουσιν οἱ ἐκλεκτοὶ, καὶ οἱ δοῦλοί μου, καὶ κατοικήσουσιν ἐκεῖ.

B

Diuina ira Iudæis inflicta est, & dignas pro ratione delictorum pœnas dederunt. Verùm non funditùs omnes & sine discrimine perierunt. Iustus enim Iudex est, nec cum impiis simul perdet bonos. Illustrem autem adhibet quasi imaginem, & exempli loco sumit botrum, vno acino seruato, vel aliis admirabilioribus & insignioribus. Deinde agricolam, vel dominum prædii inducit dicentem cuidam: Ne perdas eum, quia benedictio est in eo: Sic faciam, inquit, propter eum qui seruit mihi, id est, adeò præcisè agam, vt etiamsi in vna ciuitate alii omnes ad ignauiam declinent, si tamen vnus solus inueniatur fidelis & sequax: hic consequetur misericordiam, & cum aliis in periculum non vocabitur, quibus iustè intentatur iudicium. Non enim perdam omnes, inquit. Insiliit enim veluti contra Iudæorum arrogantiam, Domini furor, tantùm non comburens inobedientem & refractarium. At prouidentia Dei seruatus est, quisquis inter illos erat salute per Christum dignus. Nimirum diuinus Paulus capturam secundum electionem gratiæ factam fuisse dicit, & delectu velut ex omni Iudæorum regione habito, reliquias Israelis ad fidē irretitas & illaqueatas. Non ergo, inquit, perdam omnes, sed tollam ex Iacob semen & ex Iuda. Tollam, hîc intelliges, non, Perdam: sed excelsum & suspiciendum reddam. Tollere namque interdū est, euehere. Tales extiterunt, quoad gloriam, inquam, diuini discipuli, sublimes & spectabiles omnibus vbilibet, & tanquam ciuitas in monte sita, & lucerna super candelabro posita, ac lucens omnibus, qui in domo sunt, secundum ipsius vocē Seruatoris. Hoc igitur est semen ex Iacob & Iuda.

C

Ἐπηνέχθη μὲν Ιουδαίοις τὰ ἐκ θείας ὀργῆς, ἰσοστάθμοις τοῖς ἑαυτῶν πλημμελήμασιν ἐκτετίκασι δίκας, πλὴν οὐκ ἀρδὴν ἅπαντες, καὶ ἀδιακρίτως ἀπώλοντο. δίκαιος γὰρ ὁ κριτὴς, καὶ οὐκ αὖ τοῖς ἀσεβέσι συναπολέσας τοὺς ἀγαθοὺς· εἰκόνα γ' ὡσπερ ποιεῖται λαμπροτέραν, καὶ ἐπὶ πάσῃ παραδείγματος δέχεται βότρυν, μιᾶς ἐν αὐτῷ σωζομένης ῥαγὸς, καίτοι τῶν ἄλλων τεθαμμένων· εἶτα τὸν γηπόνον, ἤγουν τὸν τοῦ χωρίου δεσπότην εἰσκομίζει λέγοντα τινὶ, μὴ λυμαίνῃ αὐτόν, ὅτι εὐλογία ἐστὶν ἐν αὐτῷ. οὕτω ποιήσω, φησὶν, ἕνεκεν τοῦ δουλεύοντός μοι, τουτέστιν, ἀκριβείᾳ τοσαύτῃ χειρήσομαι, ὥστε κἂν ἐν πόλει μιᾷ τῶν ἄλλων ἁπάντων ἀπονυστόντων εἰς τὸ ἐξίτηλον, εἷς γε μόνος εὑρίσκηται πιστὸς, καὶ δίκαιος, οὗτος τεύξεται φειδοῦς, καὶ οὐκ αὖ τοῖς ἑτέροις συλλυμανθήσεται καθ' ὧν αἱ ἐπὶ τοῖς κρίμασι δικαίως· οὐ γὰρ μὴ ἀπολέσω πάντας, φησί. κατεδόρει γὰρ ὥσπερ τῆς Ιουδαίων ἀλαζονείας ὁ τοῦ κυρίου θυμὸς, μονονουχὶ καταφλέγων τὸν ἀπειθῆ, καὶ δυσκάμπτον, ἐσῴζετο γ' ἡ πρόνοια Θεοῦ, πᾶς εἴτις ἐν αὐτοῖς τῆς διὰ Χριστοῦ σωτηρίας ἄξιος· καὶ γὰρ ὁ θεσπέσιος Παῦλος λῆμμα κατ' ἐκλογὴν χάριτος γίνεσθαι, φησὶ, καὶ ἀπολογεῖται, ὥσπερ ἐξ ἁπάσης τῆς Ιουδαίων χώρας ἐγκλωβισθῆναι πρὸς πίστιν τὸ κατάλειμμα τοῦ Ισραήλ. σῴσω οὖν οὐ μὴ ἀπολέσω πάντας, φησὶν, ἀλλ' ἐξαρῶ ἐξ Ιακὼβ σπέρμα, καὶ ἐξ Ιούδα. τὸ γὰρ ἐξαρῶ, συνήσεις σὺ ἐνταῦθα, οὐ τὸ ἀπολέσω μᾶλλον, ὑψηλὸν γὰρ, καὶ ἀπόλεπτον ἀποφαίνει τὸ γὰρ αἴρειν ἔστι ὅτε τὸ ὑψοῦν ὅτε. γεγόνασι γοῦν κατά γε φημὶ τὴν δόξαν οἱ θεσπέσιοι μαθηταὶ ὑψηλοὶ καὶ περίβλεπτοι πᾶσι τοῖς ἀπανταχοῦ, καὶ οἷα πόλις ἐν ὄρει κειμένη, καὶ λύχνος ὑπὲρ λυχνίαν κείμενος, καὶ φαίνων. πᾶσι τοῖς ἐν τῇ οἰκίᾳ κατὰ τὸν σωτῆρος φωνήν. τοῦτο δὴ οὖν τὸ ἐξ Ιακὼβ, καὶ ἐξ Ιούδα

D

E

omnia quæ in ea fuerant consecrare, furatus est ex anathemate. Manifestatus à Deo, acerbas pœnas dedit: nam cum tota domo periit, pœnam in illum statuente Iesu filio Naue. Itaque execrabilis facta est vallis Achor. Cuiusmodi erant regiones gentium, execrationi deuotæ, & Deo inuisæ, vtpote cùm in illis nullus sit, qui naturâ Deum cognorit. Verùm, inquit, hæc regio priscis temporibus execranda, requies erit armentorum, id est, stabula ouium intelligibilium, manui Christi principis omnium pastoris subiectarum, qui Iudaicum populum alloquutus est, dicēs
Ioan.10. „ de gentibus: [Alias oues habeo, quæ „ non sunt de ouili hoc: quas etiam oportet me adducere: Eritque vnum ouile, „ vnus pastor.] Quæsiuerunt namque illum per fidem, qui aliquando errauerunt: quo inuento, facti sunt eius domestici, & conciues sanctorum, & cohæredes promissorum ipsis bonorum.

Vos autem qui reliquistis me, & obliti estis montis sancti mei, & parantes dæmoni mensam, & implentes Fortunæ potionem. Vos ego tradam in gladium, & omnes cæde cadetis: Quia vocaui vos, & non audiuistis: Loquutus sum, & abaudiuistis, & fecistis malum in conspectu meo, & quæ non volebam, elegistis.

Quemadmodum inultum non tulerunt Israelitæ, cùm Christo non obedirent, traditi sunt enim occisioni, reliquiis misericordia & humanitate Dei seruatis: sic & in gentium vocatione intelliges. Qui namque salutem per Christum arripuerunt, immunes fuerunt ab igne, supplicio, & diuina ira. At qui in sua permanserunt ignorantia, & inquinamenta veterum scelerum non delerunt, eo quòd vellent idolorum adhærescere cultibus, tradentur ad cædem. Descendent enim ad Inferos, & supplicium æternum habebunt per ignem irrequietum. Vos igitur, inquit, reliquistis me, id est, semper apostatæ, & qui prorsus velut obliuioni tradidistis montem sanctum meum. quidam enim qui errauerunt & creaturæ seruierunt, ne nosse quidem, vt sic dixerim, sustinent nomen Ecclesiæ: Parantes dæmoniis mensas, & potiones implentes Fortunæ. Hoc facti tarunt, quorum animus

ματίσαι πάντα τὰ ἐν αὐτῇ, κέκλοφεν ἐκ τῶ ἀναθέματος. ὅπου γ' προεδείχθη τοῖς Θεοῦ, πικρὰς ἐζητήθη δίκας· ἀπώλετο γὰρ πανοικί, καθοσιώσαντος αὐτὸν τῷ δικαίῳ Ἰησοῦ τῷ Ναυῆ. ὧν δὴν ἄρα εἰς κατάραν ἡ Φάραγξ ἡ Ἀχώρ. τοιαῦται δέ πως καὶ αἱ τῶν ἐθνῶν χῶραι· κεκατηραμέναι γὰρ, ἢ νομισθῆς, ὡς ἀθέων ὄντος ἐν αὐταῖς τὸν φύσει Θεὸν εἰδότος· ἀλλ' ἡ ἀπεκαθάρατος χώρα, φησὶ, καὶ τοῖς παλαιοῖς εἰς ἀνάπαυσιν ἔσται βουκολίων, τουτέστι, σηκοὶ προβάτων νοητῶν, ὑπὸ χεῖρα Χριστοῦ τῶν πάντων ἀρχιποίμνιος, ὃς τοῖς Ἰουδαίων ὄχλοις προσαναφώνησε λέγων περὶ τῶν ἐθνῶν, καὶ ἄλλα πρόβατα ἔχω, ἃ οὐκ ἔστιν ἐκ τῆς αὐλῆς ταύτης, κἀκεῖνά με δεῖ ἀγαγεῖν, καὶ γενήσονται μία ποίμνη, εἷς ποιμήν. ἐζήτησεν γὰρ αὐτὸν διὰ τῆς πίστεως οἱ ποτὲ πλανώμενοι, καὶ δι' ὃν εὑρόντες οἰκεῖοι γεγόνασιν αὐτῶ, καὶ συμπολῖται τῶν ἁγίων, καὶ συγκληρονόμοι τῶν ἐπηγγελμένων αὐτοῖς ἀγαθῶν.

Ὑμεῖς δὲ οἱ ἐγκαταλιπόντες με, καὶ ἐπιλαθανόμενοι τὸ ὄρος τὸ ἅγιόν μου, καὶ ἑτοιμάζοντες τῷ δαίμονι τράπεζαν, καὶ πληροῦντες τῇ τύχῃ κέρασμα, ἐγὼ παραδώσω ὑμᾶς εἰς μάχαιραν, καὶ πάντες ἐν σφαγῇ πεσεῖσθε, ὅτι ἐκάλεσα ὑμᾶς, καὶ οὐκ ὑπηκούσατε· ἐλάλησα καὶ παρηκούσατε, καὶ ἐποιήσατε τὸ πονηρὸν ἐνώπιόν μου, καὶ ἃ οὐκ ἐβουλόμην, ἐξελέξασθε.

Ὡς τοῦ γένοιτο οὐκ ἀζήμιον τοῖς ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ τὸ ἀπειθῆσαι Χριστῷ, δέδοται γὰρ εἰς σφαγὴν, ἐλέῳ Θεοῦ καὶ φιλανθρωπίᾳ σεσωσμένου τὸ καταλείμματος, οὕτω καὶ ὅπῃ τῇ τῶν ἐθνῶν κλήσει συνήσεις. οἱ μὲν γὰρ τὴν διὰ Χριστοῦ σωτηρίαν ἁρπάσαντες, ἔξω γεγόνασι καὶ πυρὸς, καὶ δίκης, καὶ τῆς ἐκ θείας ὀργῆς· οἱ δὲ ταῖς ἑαυτῶν ἀνοσιότησιν ἀναπομείναντες, καὶ ἀναπόνιπτον ἐχοντες τὸν μολυσμὸν διὰ τὸ προσκαίρου θέλγεσθαι ταῖς τῶν εἰδώλων λατρείαις, παραδοθήσονται σφαγῇ· κατοικήσουσι γὰρ εἰς ᾅδου, καὶ ἀτελεύτητον ἕξουσι τὸ διὰ πυρὸς ἀκοίμητον κόλασιν. ὑμεῖς τοίνυν, φησὶν, οἱ ἐγκαταλιπόντες με, τουτέστιν, οἱ μέχρι πάντως ἀπιστήσαντες, καὶ εἰς λήθην κατενηνεγμένοι παντελῆ τοῦ ὄρους τοῦ ἁγίου μου. ἔνιοι γὰρ ἀνέζησαν τινὲς τῶν πεπλανημένων, καὶ τῶν τῇ κτίσει λελατρευκότων, οὐδὲ ὅσον εἰπεῖν εἰδέναι τὸ τῆς ἐκκλησίας ὄνομα οἱ τοῖς δαιμονίοις τραπέζας τελοῦντες, καὶ κεράσματα πληροῦντες τῇ τύχῃ. ἔφην δέ τινας οἱ

Comment. in Esaiam.

διαβολικῆς ἀχλύος μεμεγωμένῳ ἔχοντες τ A diabolica caligine oppletus erat. Tra-
καρδίαν εἰς σφαγὴν παραδοθήσεσθε, κἂν εἴπῃς demini ad cædem: Si quis causam au-
ὅτου χάριν ἐλάλησεν λέγει, ἐρωτῶ σε αὐτόν, ἐκά- debit quærere, sic ei respondeo. Vo-
λεσα καὶ οὐκ ὑπήκουσατε, ἀλλ' ἔμμονον καὶ caui, & non audiuistis, sed manentem
ἀποβλητον ἔχετε πονηρίαν, μόνα δρῶντες τὰ habetis nequitiam, quæ non potest
τοῖς ἐμοῖς ἀπαράδοτα νόμοις, καὶ καταχεόμενοι abiici, & ea sola patratis, quæ à meis
πόθεν ἔπεσον ἀγαθουργίας, ἀπόλεκτα δὲ dissentiunt legibus, omnemque hone-
ποιεῖσθαι σπουδάζοντες, τὰ δι' ὧν αἴτιος γένοιτο statem adulteratis, & illa expetitis
πάντας ἀπάμεσος ῥύπου. & eligitis studiosè, vnde possit quis
omne genus turpitudinis contrahere.

Διὰ τοῦτο τάδε λέγει κύριος. ἰδοὺ οἱ δου- *Quamobrẽ, hæc dicit Dominus: Ecce*
λεύοντές μοι φάγονται, ὑμεῖς δὲ πεινάσετε. B *qui seruiunt mihi comedent: vos autem*
ἰδοὺ οἱ δουλεύοντές μοι πίονται, ὑμεῖς δὲ δι- *esurietis: Ecce qui seruiunt mihi, bibent:*
ψήσετε. ἰδοὺ οἱ δουλεύοντές μοι εὐφρανθήσον- *vos autẽ sitietis: Ecce qui seruiunt mihi*
ται, ὑμεῖς δὲ αἰσχυνθήσεσθε. ἰδοὺ οἱ δουλεύον- *lætabuntur: vos autem confundemini:*
τές μοι ἀγαλλιάσονται ἐν εὐφροσύνῃ, ὑμεῖς *Ecce qui seruiunt mihi, exultabunt in*
δὲ κεκράξετε διὰ τὸν πόνον τῆς καρδίας ὑμῶν, *lætitia: vos autem clamabitis præ dolo-*
καὶ ἀπὸ συντριβῆς πνεύματος ὀλολύξετε. κα- *re cordis vestri, & præ contritione spiri-*
τελείψατε γὰρ τὸ ὄνομα ὑμῶν εἰς πλησμονὴν *tus vlulabitis. Reliquistis enim nomen*
τοῖς ἐκλεκτοῖς μου· ὑμᾶς δὲ ἀπελεῖ κύριος. *vestrum, in saturitatem electis meis.*
Vos autem interficiet Dominus.

Ἀεὶ παρατίθησιν ἀναλόγως τοῖς σεφθοῖς τὰ Componit semper idque neces-
μαρτήρια, δι' ἀμφοῖν ἀποφέρων εἰς τὸ δεῖν ἑλέ- C sariò cum coronis ærumnas, vt vtro-
σθαι τὰ ἀρέσκοντα αὐτῷ, καὶ φεύγειν τὰ δρᾶν que modo adducat eos, vt sentiant
ὡσαύτως γὰρ ἐπὶ τοῖς ἔργοις τὰ ἆθλα τοῖς ἀρε- & faciant quæ ipsi placent. Nam si-
τῆς, οὕτω τῆς δίκης τὸ πικρὸν ἐξίστησι μὲν ἐκ- cuti præmia ad virtutis desiderium
ὅτε τῆς φαυλότητος ἔπαυεν, μεταστοχάζεσθαι ποιεῖ inescant: sic pœnæ acerbitas à vitio-
τὰ βελτίω. διατεχέστατα οὖν ταῖς τῶν καλουμέ- sitate interdum deterret, & reuocat
νων ἐπωτρέχει διανοίαις, ἅμα τε ἐπαιρόμενος ad meliora. Artificiosissimè igitur in
αὐτοῖς, καὶ κολάσεις ἀπειλῶν. Φάγονται γὰρ οἱ δου- animos vocatorum se insinuat, cùm
λεύοντές μοι, φησὶν, ὑμεῖς δὲ πεινάσετε, καὶ πίον- præmia illis promittens, tum puni-
ται μοὶ οἱ ἐκεῖνοι, διψήσετε δὲ ὑμεῖς. διαφαινομέ- tionem minitans. Comedent enim,
νων δὲ αὐτῶν, ὑμεῖς αἰσχυνθήσεσθε· οἱ γὰρ τὸν φύ- D inquit, qui seruiunt mihi: At vos esu-
σει, καὶ ἀληθῶς ἐπεγνωκότες Θεὸν, καὶ τῶν ψευδω- rietis: Et bibent illi, & sitietis vos: Gau-
νύμων ἀποπηδήσαντες, καὶ τὸ τῆς ἀληθοῦς λα- dentibus illis, vos ignominia afficie-
τρείας ἀναμάξαντες κάλλος, ἐκτυφήσεσιν ὄντως mini. Nam qui natura & verè Deum
ταῖς ἄνωθεν διλογίαις καταπαιόμενοι τὰς agnouerint, & à falsò nuncupatis diis
καρδίας, ἐκ τραπέζης προσβάλλοντες τῇ ζωοποιῷ resilierint, verique cultus pulchritu-
τῶν πάντων ἡμῶν σωτῆρος Χριστοῦ, καὶ τὸν ἄρτον dinem admirati fuerint, deliciabuntur
ἐσθίοντες τῆς ζωῆς, καὶ πόμα θεῖον, δι' οὗ περ verè superis benedictionibus, saginan-
ἂν γλυκαίνοιτο συμπαθείας τῆς ἄνωθεν μέτοχοι· διαφα- tes corda, & accedentes ad viuificam
γὴς γὰρ ἁμαρτίας, ἐξίστησι δὲ λυπεῖν, καὶ τὸν mensam omnium nostrum Seruatoris
ὑπὲρ τοῦ καλάζεσθαι φόβον καταχύδην ἐκ τῶν E Christi, & panem vitæ edentes, & E
ἡμετέρων ἁμαρτιῶν. διαφαινόμεθα γὰρ μᾶλλον diuinum potum bibentes, per quem
ἐπ' ἐλπίδι ἀγαθῶν, ἃ τοῖς ἀγαπῶσι τὸν Θεὸν ὑπε- fiant superæ voluptatis participes:
πτερίσθαι φησὶ τὸ γράμμα τὸ ἱερὸν, ἀλλ' ὑμεῖς Purgat enim peccata, ac dolorem
φησὶν οἱ μεμψιμοιροῦντες ἐν πλάνῃ κεκράξεσθε ἀπὸ eximit, suppliciique metum non si-
τὸν πόνον τῆς καρδίας ὑμῶν, καὶ ἀπὸ συντριβῆς nit animas nostras obruere. Læta-
πνεύματος ὀλολύξετε. καταφοιτήσαντος γὰρ ἐξ mur enim potius spe bonorum, quæ
οὐρανοῦ τοῦ πάντων ἡμῶν σωτῆρος Χριστοῦ, εἶτα destinata esse diligentibus Deum re-
ferunt sacræ literæ. Sed vos, in-
quit, qui in errore mansistis, cla-
mabitis præ dolore cordis vestri,
& præ contritione spiritus vlulabi-
tis. Descendente enim cœlitus o-
mnium nostrum Seruatore Christo,

& cuique pro operibus tribuente, plorabunt omnes, & lugebunt, qui Deum verum non agnouerunt, sed peccatis ipsi suis immortui sunt. Reliquistis enim, inquit, nomen vestrum ad saturitatem electis meis; vos autem interficiet Dominus. Considera mihi rursum sensus profunditatem. Solet scriptura diuinitùs inspirata, saturitatem interdum vocare, satietatem & odium. Dixit enim Deus Israelitico sanguine
Isai. 1. oriundis: [Non remittam peccata vestra. Facti estis mihi in saturitatem.] Vos ergo, inquit, qui à falsò nuncupatis diis non desciuistis, sed in peccatis vestris mortui estis, nomen vestrum in saturitatem, vel in odium reliquistis electis meis. Nemo enim eorum qui semel electi sunt, nomen superstitiosorum admittet. Refugit namque quisque vocari Dei osor, simulacrorum cultor, impius, prophanus: cupitque magis dici populus sanctus, gens electa, regium sacerdotium, secundum diuini Petri vocem. Sin cui visum sit, hoc quod dictum est, Israelitis accommodare, vt illis dicatur: Reliquistis nomen eius in satietatem electis meis: dicimus quidem vocatum fuisse Israelem, liberos Dei, eiusque populum & sortem: sed postquam in effrenationem toto impetu proruerunt, haec tanta illi gloria exciderunt, eamque velut hæreditario iure possederunt qui ex Gentibus vocati sunt. Et hoc est, opinor, quod dixit Deus voce Osee: [Vocabo non populum meum, populum meum: & dicam non populo meo, populus meus es tu.]

At qui seruiunt ei, vocabuntur nomine nouo, cui benedicetur super terrã. Benedicent enim Deum verum. Et qui iurant in terra, iurabunt per Deum verum. Obliuiscentur enim afflictionis prioris, neque veniet in cor eorum, Erit enim cælum nouum & terra noua, & non recordabuntur priorum, neque venient illis in mentem, sed lætitiam & exultationem inuenient in ea.

Omnia facta sunt in Christo noua, cultus, vita, legislatio. Non enim iam vmbris & typis inutilibus adhærescimus: sed Deo, qui supra omnes est, in spiritu & veritate cultum præstamus & venerationem. Neque appellamur

A νέμοντος ἑκάστῳ κτ' τὰ ἔργα αὐτοῦ, θρηνήσουσι πάντες, καὶ κατοιμώξουσιν οἱ μήτε Θεὸν ἐπεγνωκότες τὸν ἀληθινόν, ἀλλὰ παθαίνοντες ἢ μᾶλλον τοῖς ἑαυτῶν ἁμαρτίαις. κατελείψατε γάρ, φησί, τὸ ὄνομα ὑμῶν εἰς πλησμονὴν τοῖς ἐκλεκτοῖς μου, ὑμᾶς ἢ ἀνέλοι κύριος. ἀθρήσῃ δή μοι πάλιν τῆς ἐννοίας τὸ βάθος. ἔθος τῇ θεοπνεύστῳ γραφῇ τὸ εἰς πλησμονὴν ἔστε λέγειν, αὐτὶ τοῦ εἰς κόρον, καὶ μῖσος. ἔφη γοῦν που Θεὸς τοῖς ἐξ αἵματος Ισραὴλ, οὐκέτι αἴσω σοὶ ἁμαρτίας ὑμῶν· ἐγένησθέ μοι εἰς πλησμονήν. ὑμεῖς τοίνυν, φησὶν, οἱ μήτε τῶν ψευδωνύμων ἀποστάντες Θεῶν, ἀσεβήσαντες ἢ κατὰ τὰς ἑαυτῶν ἁμαρτίας, τὸ ὄνομα ὑμῶν εἰς πλησμονὴν, ἤγουν εἰς μῖσος κατελείψατε τοῖς ἐκλεκτοῖς μου· τοῖς γὰρ ἅπαξ ἐκλελεγμένοις, οὐδὲν τῶν δαιμόνων ὄνομα ποιήσεται παραδέκτον. φεύγει γὰρ ἅπας τὸ καλεῖσθαι θεομισὴς, καὶ εἰδωλολάτρης, ἀνόσιός τε καὶ βέβηλος· ἐφίεται ἢ μᾶλλον τοῦ καλεῖσθαι λαὸς ἅγιος, ἔθνος ἐκλεκτὸν, βασίλειον ἱεράτευμα, κτ' τὸν θεσπέσιον Πέτρου φωνήν· εἰ δὲ βούλοιτό τις τοῖς ἐξ αἵματος Ισραὴλ ἐφαρμόσαι τὸ εἰρημένον, ἵνα πρὸς αὐτοὺς λέγηται τό, κατελείψατε τὸ ὄνομα ὑμῶν εἰς πλησμονὴν τοῖς ἐκλεκτοῖς μου· φαμὲν, ὅτι τέκνα Θεοῦ, καὶ λαὸς αὐτοῦ, καὶ κλῆρος ἐκλέλεκται μὲν ὁ Ισραὴλ, ὅπερ ἢ κατὰλιπὸν ἀφετῶς εἰς τὸ ὀπίσω, ἐκπεπτώκασι μὲν τῆς τοιαύτης δόξης αὐτοὶ, κεκληρονομήκασι ἢ ὥσπερ αὐτὸν οἱ ἐξ ἐθνῶν κεκληκότες· καὶ τοῦτο οἶμαι ἔστιν, ὃ ἔφη Θεὸς ᾯδῇ φωνῆς Ωσηέ. καλέσω τὸν οὐ λαόν μου, λαόν μου, καὶ ἐρεῖ τῷ οὐ λαῷ μου, λαός μου εἶ σύ.

Τοῖς δὲ δουλεύουσιν αὐτῷ κληθήσεται ὄνομα καινὸν, ὃ εὐλογηθήσεται ὅτι τῆς γῆς· εὐλογήσουσι γὰρ τὸν Θεὸν τὸν ἀληθινόν. καὶ οἱ ὀμνύοντες ὅτι τῆς γῆς, ὀμοσοῦνται τὸν Θεὸν τὸν ἀληθινόν· ἐπιλήσονται γὰρ τοῦ θλίψιν αὐτῶν τοῦ παρόντος, καὶ οὐκ ἀναβήσεται αὐτῶν ὅτι τοῦ καρδίας. ἔσται γὰρ ὁ οὐρανὸς καινὸς, καὶ ἡ γῆ καινὴ, καὶ οὐ μὴ μνησθῶσι τῶν παρόντων, οὐδὲ οὐ μὴ ἐπέλθῃ αὐτῶν ὅτι τοῦ καρδίας, ἀλλ' εὑρήσουσιν καὶ ἀγαλλίαμα εὑρήσουσιν ἐν αὐτῇ.

Γέγονε γὰρ ἐν Χριστῷ καινὰ, καὶ λατρεία, καὶ ζωὴ, καὶ νομοθεσία· οὐ γὰρ σκιαῖς ἔτι καὶ τύποις ἀσθενέσι προσκείμεθα· τελοῦμεν ἢ μᾶλλον τῷ ὄντι πρώτων Θεῷ, τὸ ἐν πνεύματί τε καὶ ἀληθείᾳ προσκυνοῦσιν, καὶ λατρείαν. χρηματίζομεν ἢ οὐ

καπὶ γένους ἐξ αἵματος Ισραὴλ, ὡς ὄντων τῶν γενεαρχῶν, ἤτοι πατέρων, Ἐφραὶμ, ἢ Μανασσῆ, ἢ καὶ ὡς ἐξ ἑτέρας φυλῆς, ἀλλ' οὐδὲ τῶν γραμματέων, καὶ Φαρισαίων ἐρχόμεθα πείσον, τὸ δὲ γράμματος παλαιότητα τῇ πίστει ἀξιοῦντες λόγου, ἀλλ' ἐν καινότητι ζωῆς διαδηλωτικῆς προσιέμεθα τὸν Χριστὸν, καὶ τὴν ἀπ' αὐτοῦ κλῆσιν, ὥσπερ τινὰ στέφανον ἀναδούμενοι, χρηματίζομεν χριστιανοί. τοῦτο δή ὁ πανάγιον, καὶ εὐλογημένον ὄνομα κατὰ πᾶσαν ἐστὶ τὴν ὑπ' οὐρανόν. ὅπερ δὲ εὐλογήθημεν διὰ Χριστοῦ, καὶ ἡμεῖς αὐτὸν ταῖς εὐλογίαις, καὶ ἀκαταλήκτοις δοξολογίαις κατευφραίνειν σπουδάζομεν· πάλαι μὲν γὰρ ἤτοι πρὸ τῆς εἰς αὐτὸν πίστεως, τοῖς οὐκ οὖσι θεοῖς ἐξυφαίνοντες τὰς ᾠδὰς, ἐγελῶμεν δικαίως ὅπερ ὂν τὸν φύσει Θεὸν ἐγνωκαμεν, ὑμνοῦμεν αὐτὸν, καὶ καρπὸν χειλέων, καὶ γλώττης αὐτῷ προσκομίζομεν, τὰς δοξολογίας αὐτοῦ μεμνημένοι, κἂν εἰ γένοιτό πως ἀνάγκη καὶ χρεία τῆς ὄντως τὸν ὅρκων πληροφορίας, ἐφ' ὅτῳ οὖν τῷ πράγματι ὁμνύουσι τὸν Θεὸν τὸν ἀληθινόν. ἔθος μὲν γὰρ τοῖς τῶν εἰδώλων θεραπευταῖς, ὅρκιον εἶναι ὅτε πρόσθεσθαι τὸν οὐρανὸν, εἰ καὶ ἕτερόν τι τῶν ἐν αὐτῷ στοιχείων. οἱ δὲ πίστιν προσδεξάμενοι, καὶ τῶν εἰς τὸν πλημμελημάτων ἀποφοιτῆσαι νεανικῶς, ὅρκιον γὰρ ποιοῦνται μόνον τὸν τῶν ὅλων Θεὸν, αὐτὸν εἰδότες φύσει τε καὶ ἀληθῶς δεσπότην, καὶ ἕτερον ἐπ' αὐτῷ πάντελῶς οὐδένα. τοῦτο καὶ ὁ διὰ Μωσέως προστέταχε νόμος, κύριον γὰρ, φησὶ, τὸν Θεόν σου προσκυνήσεις, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις, καὶ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ ὀμῇ· εἶτα φησὶν, ὅτι ἐπιλήσονται τῆς θλίψεως αὐτῶν τῆς προτέρας, καὶ οὐκ ἀναβήσεται αὐτῶν ἐπὶ τὴν καρδίαν, καὶ θλῖψιν ἔοικεν ἐν τούτοις ὀνομάζειν, ὧν ἐπεστράφημεν μοχθηρίας, ὅτε Θεὸν οὐκ εἰδότες τὸν ἀληθινὸν τῇ τῶν δαιμονίων σκαιότητι ἐδουλεύομεν. * προσέτασσε γὰρ καθαγίζειν αὐτοῖς, οὐχὶ δή που μόνον προβάτα τε, καὶ βοῦς, ἀλλὰ γὰρ καὶ τὰ ἔκγονα τῆς κοιλίας αὐτῶν, καθὰ γέγραπται· ἔθυσαν γοῦν τινὲς υἱούς τε καὶ θυγατέρας. μοχθηρία δὴ καὶ ἑτέρως ἴσως ὁ διαριθμήσεως οὕτω λατρεύειν θεοῖς, καὶ θεραπεύειν ἐπείγεσθαι τοὺς μὴ ἐγνωσμένους· εἰκὸς δὲ τοῦτο, καὶ ὑποβουλεύεσθαι τινὰς τῶν ἡμῶν μισούντων, ὃ ἀπεικὸς γὰρ οὐδὲν ὑπονοῆσαι, ὅτι κρατοῦντες αὐτῶν οἱ βδελυροὶ, καὶ μιαφόνοι δαίμονες, καὶ ἀδικεῖν ἐδύναντο, σκέπουσι οὐκ ἔχοντας τὸν θεὸν. ταύτην, φησὶ, τὴν ἑαυτῶν θλῖψιν ἐπιλήσονται. ἔσται γὰρ ὁ οὐρανὸς καινὸς, καὶ ἡ γῆ καινή. πῶς, ἢ τίνα τρόπον;

A vt Israelitico sanguine oriundi, vel vt ex gentis principibus, aut patribus, Ephraim, vel Manasse, vel ex alia quasi tribu, sed neque Scribarum & Pharisæorum viam ingredimur, literæ vetustatem summo habentes in pretio, sed in nouitate vitæ Euangelicæ ad Christum accedimus, & nomen eius velut corona insigniti & redimiti, Christiani nuncupamur: Hoc est illud celebratissimum & per omnem terram sub cœli complexu B benedictum. Et quia nos benedicti fumus à Christo: studemus etiam nos illum benedictionibus & perpetuis laudibus oblectare. Olim enim, & ante fidem in ipsum, odas contexentes non diis, iure ridebamur. Postquam autem naturâ Deum nouimus, illum celebramus, & fructum labiorum ac linguæ ipsi offerimus, laudes eius commemorantes: Sique opus vsusve fuerit iurisiurandi confirmatione, in re quapiam, iurant C per Deum verum. Est enim in more idolorum cultoribus iuramentum per cœlum vel per alium quodpiam in eo elementorum nuncupare. At qui fidem receperunt, etiam iuueniliter ac strenuè à suis delictis recedunt: per solum enim vniuersitatis Deum iurant, scientes ipsum natura & verè Dominum esse, & præter ipsum neminem álium. Hoc etiam Mosaica præcepit lex. Dominum enim, inquit, Deum tuum adorabis, D & eum solum coles, & in nomine eius iurabis. Ait deinde: Obliuiscentur afflictionis prioris, & non veniet illis in animum. Afflictionem videtur ille nominare, quas passi sunt ærumnas, cùm Deum nescientes verum, dæmoniorum peruersitati seruierunt. Iubebantur etenim sacrificare illis, non modo oues & boues, sed etiam fœtus vteri sui, quemadmodum scriptum est: Sacrificarunt igitur quidam filios & filias. Tribulatio aliomodo fuit, quòd innumerabiles Deos colere & adorare cogerentur E ignotos illos. Probabile autem est quibusdam insidias structas esse, certè ita sentire non est improbabile: quia cùm illis fortiores essent execrandi & sanguinarii dæmones, etiam opprimere potuerunt, cùm à Deo non protegerentur. Huius, inquit, afflictionis suæ obliuiscentur. Erit enim cœlum nouum & terra noua. Quî, aut quomodo?

* προσέταξε

Putabant enim olim deos esse, terram & cœlum: at luce diuina in animum admissa, per omnium nostrum Seruatorem Christum, nouas quasi sententias ac notiones in se habebunt. Scient namque non esse deos, sed omnium artificis & fabricatoris figmenta. Sic autem, inquit, animo affecti, non vltrà recordabuntur priorum. Abiicient enim simul cum græcismo, etiam quas habuerunt opiniones, de ipsis elementis, & his qui deceperunt, siue dæmoniis siue hominibus, qui errori consenserunt & lingua sua patrocinati sunt. Pro afflictione, inquit, antiqua lætitiam & exultationem inuenient in ea. In qua? Certè, inquit, in Ecclesia Christi. Notandum est necessariò, quosdam Interpretes hæc referre ad tempora non aduentus, sed futura post hoc præsens æuum. Fore enim iustos in lætitia & gaudio, dicit, & in perpetuis deliciis, spiritualibus videlicet, & ipso hoc opificio mutato in renouationem. Dixit enim quidam è sanctis Apostolis: Veniet enim dies Domini tanquam fur, in quo cœli magno impetu transibunt, elementa verò calore dissoluentur, terra autem & quæ in ea sunt conflagrabunt. Cœlos nouos & nouam terram, & promissa eius expectamus. Liberum ergo & licitum est cordatis, quam velint interpretationem, hanc vel illam eligere. Abiiciendum enim est nullo modo, quod prodest.

A πάλαι μὲν γὰρ ἐνόμιζον, Θεοὺς εἶναι γῆν τε καὶ οὐρανόν, φῶς δὲ θεῖον λαβόντες εἰς νοῦν ἀφ' ἑνὸς πάντων ἡμῶν σωτῆρος Χριστοῦ, καινὰς ὥσπερ ἐννοίας ἕξουσιν ἐπ' αὐτοῖς. εἴσονται γὰρ ὅτι οἱ μὲν οὐκ εἰσὶ, ποιήματα δὲ τῶν πάντων τεχνίτου, καὶ δημιουργοῦ. οὕτω δὲ διατεθέντες, φησὶν, οὐκ ἔτι μεμνήσονται τῶν προτέρων, ἀποβαλοῦσι γὰρ ὁμοῦ τὸν Ἑλληνισμὸν, καὶ αἷς ἐσχήκασι δόξας περί τε τῶν στοιχείων αὐτῶν, καὶ τῶν πάλαι πεπλανημένων, ἢ δαιμόνων, ἢ ἀνθρώπων, οἳ τῇ πλάνῃ συνήνεγκαν τὰ ἑαυτῶν προσπονῆσαι γλωττῶν. αὐτὴ B δὲ τῆς θλίψεως τῆς πάλαι, φησὶν, εὑρήσουσιν ἐν αὐτῇ, καὶ ἀγαλλίαμα ἐρήσουσιν ἐν αὐτῇ, καὶ ἐν αὐτῇ πάνυ; ἢ πάντως φήσει τῇ ἐκκλησίᾳ Χριστοῦ. ὑποσημειώσασθαι δὲ ἀναλεκτέον, ὅτι τινὲς τῶν ἐξηγητῶν ἀναπλοῦσι τοὺς καιροὺς, οὐ τοῖς τῆς ἐπιδημίας μᾶλλον, ἀλλὰ τοῖς ἐσομένοις μετὰ τὸν αἰῶνα τὸν ἐνεστηκότα· ἔσεσθαι γὰρ τοὺς δικαίους ἐν εὐφροσύνῃ, καὶ χαρᾷ φησὶ, καὶ ἐν ἀτελευτήτοις τρυφαῖς παντοπαχῶς δηλονότι, καὶ αὐτῆς τῆς κτίσεως μεταβαλούσης εἰς ἀναχωρισμόν. ἔφη γάρ C τις τῶν ἁγίων ἀποστόλων· ἥξει γὰρ ἡμέρα κυρίου, ὡς κλέπτης, ἐν ᾗ οὐρανοὶ μὲν ῥοιζηδὸν παρελεύσονται, στοιχεῖα δὲ καυσούμενα λυθήσεται. γῆ δὲ καὶ τὰ ἐν αὐτῇ πάντα καυθήσεται, καινοὺς δὲ οὐρανοὺς, καὶ καινὴν γῆν, καὶ τὰ ἐπαγγέλματα αὐτοῦ προσδοκῶμεν. ἐξέστω δὴ οὖν τοῖς ἐγκρίνουσι τὸ δοκοῦν αὐτοῖς αἱρεῖσθαι τῶν θεωρημάτων, μᾶλλον δὲ τοῦτο τε καὶ ἐκεῖνο. ἀποβλητέον γὰρ κατ' οὐδένα τρόπον τὸ μηδὲν ὠφελοῦν.

Quia ecce ego facio Hierusalem exultationem, & populum meum lætitiam, & exultabo super Hierusalem, & lætabor super populo meo. Nec vltrà audietur in ea vox clamoris, neque fiet illic immaturus, & senex, qui non impleat tempus suum. Erit enim adolescens centum annorum: at moriens peccator centum annorum, etiam execrabilis erit.

D Ὅτι ἰδοὺ ἐγὼ ποιῶ Ἰερουσαλὴμ ἀγαλλίαμα, καὶ τὸν λαόν μου εὐφροσύνην, καὶ ἀγαλλιάσομαι ἐπὶ Ἰερουσαλὴμ, καὶ εὐφρανθήσομαι ἐπὶ τῷ λαῷ μου, καὶ οὐκέτι οὐ μὴ ἀκουσθῇ ἐν αὐτῇ φωνὴ κραυγῆς, καὶ οὐ μὴ γένηται ἐκεῖ ἄωρος, καὶ πρεσβύτης, ὃς οὐκ ἐμπλήσει τὸν χρόνον αὐτοῦ. ἔσται γὰρ ὁ νέος ἑκατὸν ἐτῶν, ὁ δὲ ἀποθνήσκων ἁμαρτωλὸς ἑκατὸν ἐτῶν, καὶ ὑποκαλεσάμενος ἔσται.

Profunda hæc consideratio, & obscura admodum est propositæ nobis prophetiæ mens. Verùm, vt potero, conabor explicare. Hierusalem igitur, vt videtur, hic dicit, non antiquam illam, sed potius ex Iudæis & Gentibus Ecclesiam. Huic exultationem & lætitiam ostensurum se pollicetur. Et quidem verum est, vt experientia testatur. Nihil enim tetricum in Ecclesia Chri-

E Βαθὺ δὲ τὸ θεώρημα, καὶ ἀσυμφόρως ἄγαν τῆς παρούσης ἡμῖν παραφυτείας ὁ νοῦς. πλὴν ὡς ἔνι, διηπτῆν ποιήσομαι Ἰερουσαλὴμ τοιγαροῦν ὀνομαζομένοικεν ὁ τοιοῦτος, οὐ τὴν ἀρχαίαν ἐκείνην, ἀλλὰ μᾶλλον τήν τε ἐξ Ἰουδαίων, καὶ ἐθνῶν ἐκκλησίαν, ταύτῃ ἀγαλλίαμα, καὶ εὐφροσύνην ἀναδιδόξειν ἐπαγγέλλεται, καὶ τὸ πρᾶγμα ὄντως ἀληθὲς, ὡς ἀπὸ τῆς πείρας αὐτῆς μαρτυρούμενον· κατ' ἐμὲ γὰρ ἐστὶν ἐν ἐκκλησίᾳ Χρι-

σοῦ, πλουτεῖ ἐλπίσι ταῖς εἰς ἀτελεύτητον ζωὴν, A
καὶ ἀμάρυτον δόξαν· ἔχει δὲ πολὺ τὸ εὐφραινὲς ἐν
τῷ δὲ τῷ κόσμῳ· ἢ πάλιν που καὶ ἕτερως. ἀγαλλίαμα,
καὶ εὐφροσύνην ἐμαυτῷ δώσομαι, φησὶ, τὴν
Ἱερουσαλήμ, καὶ δώσω γὰρ ὅτι τῷ λαῷ μου,
καὶ τῆς ὑμνῳδίας τὰς ἀφορμὰς ἐπιφέρει λέγων·
οὐκέτι μὴ ἀκουσθῇ ἐν αὐτῇ φωνὴ κλαυθμοῦ,
οὐδὲ φωνὴ κραυγῆς, ὡς ἐκ ἀλιγοψυχίας ἢ τῶν
ἐγχωριοτέρων πραγμάτων τὸν τῆς ἐκκλησίας
ἔπαινον ἐξυφαίνει Θεός· πάλαι μὲν γὰρ οἱ τῆς Ἰου-
δαίων συναγωγῆς ἡγούμενοι μετὰ δώρων ἐκεῖνον, B
καὶ οὐκ ἤδεσαν δικαιοῦν ὀρφανὸν ἢ χήραν. ὅπερ δὲ
ἦσαν λημμάτων αἰσχρῶν ἐρασταὶ, ἀθῷον καὶ δικαίου
κατεψηφίζοντο, καὶ τοὺς τοῦτο πεποιηθότας πάσα
πως ἀνάγκη, καὶ δακρυρροεῖν, καὶ κατοδύρεσθαι
μετὰ κραυγῆς, ὡς ἠδικημένους. εἴρηται γοῦν που
περὶ τῆς Ἱερουσαλὴμ διὰ φωνῆς Ἱερεμίου· ὦ πό-
λις ψευδὴς, ὅλη καταδυναστεία ἐν αὐτῇ· ὡς ψύ-
χει λάκκος ὕδωρ, οὕτως ψύχει κακία αὐτῆς. ἀσέ-
βεια καὶ ταλαιπωρία ἀκουσθήσεται ἐν αὐτῇ ὅτι
κατὰ πρόσωπον αὐτῆς διὰ παντός· ἔφη δέ τις καὶ ἕτε- C
ρος τῶν ἁγίων προφητῶν· καὶ ἐκοντυλίζον εἰς
κεφαλὰς ταπεινῶν, καὶ ὁδὸν ταπεινῶν ἐξέκλι-
νεν. ἁδήσομαι τοίνυν, φησὶν, ὅτι τῷ λαῷ μου
δικαιοσύνης ὄντα τῆς ἀληθοῦς ἐργάτην ὁρῶν.
δακρύσει γὰρ οὐδεὶς πρὸ αὐτοῦ, δῆλον ὅτι πλεο-
νεκτούμενος, καταβοήσεται δὲ πάλιν οὐδείς, ὡς
ἠδικημένος· καὶ οὐ μὴ γήρᾳ ἐκεῖ φησὶν ἄωρος
καὶ πρεσβύτης, ὃς οὐκ ἐμπλήσει τὸν χρόνον αὐτοῦ.
ἔσται γὰρ ὁ νέος ἑκατὸν ἐτῶν, ὁδὲ ἀποθνήσκων ἁ-
μαρτωλὸς ἑκατὸν ἐτῶν, καὶ ὁπικατάρατος ἔσται. οἶ-
μαι δὲ ἐγὼ βούλεσθαί τι τοιοῦτον ὑποδηλοῦν τὴ D
προφητείας τὸν νοῦν. ἄωρον μὲν γὰρ νομίζειν ἔοι-
κε τὸν ἐξ ἐθνῶν ἔτι νέον λαὸν, περὶ οὗ φησὶν ὁ
Δαβὶδ, ὁ λαὸς ὁ κτιζόμενος αἰνέσει τὸν κύριον,
τούτοις γὰρ ὑπέστειλε καὶ ὁ Χριστοῦ μαθητὴς, λέγων,
ὡς ἀρτιγέννητα βρέφη τὸ λογικὸν καὶ ἄδολον γά-
λα ἐπιποθήσατε· οὕτω ἄωρος ὁ νέος, πρεσ-
βύτης γοῦν ὁ ἐκ περιτομῆς, ἤγουν ἐξ αἵμα-
τος Ἰσραὴλ, ἅτε δὴ προσκεκλημένος, καὶ κατὰ
νοητὴν ἐκκλησίαν προσληφθείς· ἀλλ' ἐν τῇ E
κλήσει, φησὶ, τῇ διὰ Χριστοῦ, καὶ ἐν καιροῖς ἢ ἐπι-
δημίαις, οὔτε ἄωρος, οὔτε πρεσβύτης διαφορὰν
ἕξουσι πρὸς τοῦτο αὐτὸ πρὸς ἀλλήλους· πάντες
γὰρ ἔσονται τέλειοι, καὶ πάντες ἐμπλήσουσι τὸν χρό-
νον, τουτέστιν, εἰς ἄνδρα τέλειον ἀναδήσονται, καὶ
εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ. ὁ
γὰρ νέος, τουτέστιν, ὁ ἐξ ἐθνῶν λαὸς, ἔσται ἑκατὸν

sti, diues est spe sempiternæ vitæ, & perennis gloriæ: multum habet splendoris etiam in hoc mundo. Vel etiam aliter. Exultationem, inquit, & lætitiam constituam meipsum Hierusalem. Gaudebo enim de populo meo: causasque voluptatis infert, dicens: Non vltrà audietur in ea vox luctus, neque vox clamoris. Ex accusatione quasi rerum antegressarum, Ecclesiæ laudem contexit Deus. Olim enim Iudaicæ synagogæ præfecti, propter dona iudicabant: neque norant iustè iudicare orphanum & viduam. Sed quia turpis lucri cupidi erant, innocentem & iustum condemnabant. Qui autem hæc passi sunt, eos vtpote oppressos necesse omnino erat lachrymari, & cum clamore lugere. Dictum itaque est voce Hieremiæ de Hieruſalem: [O ciuitas mendax, » Hier. 6.
nihil nisi violentia in ea.] Vt puteus refrigerat aquam: ita frigidam facit malitiam suam. Impietas & miseria audietur in ea contra faciem eius semper. Dixit item alius è prophetis sanctis: [Et pulsabant capita paupe- » Amos 2.
rum, & viam humilium deprauarunt.] Lætabor ergo, inquit, de populo meo, cum videro illum veræ iustitiæ esse operarium. Lachrymabitur enim ex illis nemo, videlicet iniuria affectus: & rursus clamabit nemo, quasi oppressus. Et non fiet illic, inquit, immaturus & senex, qui non impleat tempus suum. Erit enim adolescens centum annorum: at qui moritur peccator centum annorum, etiam execrabilis erit. Hoc sibi vult prophetia, vt ego quidem arbitror. Immaturum enim videtur existimare eum, nouum adhuc populum ex gentibus, de quo Dauid: Populus qui creatur laudabit Dominum. Illosque in Epistola affatur Christi discipulus, dicens: [Tan- » 1. Pet. 2.
quam modo nati infantes lac rationale, doli nescium concupiscite,] Itaque immaturus est qui nouus. Senex, qui ex circuncisione, & ex sanguine Israel: vtpote adscitus & ad intelligibilem Ecclesiam adsumptus. Sed in vocatione, inquit, per Christum, & temporibus aduentus, neque immaturus neque senex inter se different. Nam omnes erunt perfecti, & omnes implebunt tempus, id est, in virum perfectum euadent, & ad mensuram ætatis plenitudinis Christi. Adolescens enim, id est, gentilis populus, erit centum

annorum, pro, perfectus, & mente canus, & ad spiritualis ætatis summum gradum perductus. Perfectionis namque signum seu symbolum est, centum annorum numerus Deinde addit, Moriens peccator cētum annorum, etiam execrabilis erit. His verbis ostendit legalem absolutionē fore inutilem, eam habentibus, si fidem per Christum non admiserint, & per sacrum lauacrum redemptionem, per quam & quidem solam peccati inquinamenta delemus. Proinde etiamsi, inquit, quis centum annorum existat, id est, perfectionem legalem adeptus sit, maneat tamen peccator, id est, iustitiam per fidem non accipiat, erit etiam execrabilis, pro, etiam legis transgressionibus obnoxius deprehendetur. Nemo enim inter Iudæos talis ac tantus extitit, qui non aliquo modo ad legem impegerit.

Rom. 3. " [Omnes enim peccauerunt, inquit,
" & egent gloria Dei, iustificati gratis
" ipsius gratia] quòd autem ex lege perfectis & consummatis. Christi gratia non adiuncta, inutile sit illud studium, pulcherrimè demonstrat sapientissimus Paulus, quibusdam scribens, se pro stercoribus habuisse quæ in lege sunt omnia, vt Christum lucretur, & inueniatur in ipso non habens suam iustitiam, hoc est legalem, sed quæ per fidem est Iesu Christi. Iudæos etiam insimulat quasi amentiæ, sic dicens:

Rom. 10. " [Ignorantes enim Dei iustitiam, &
" suam volentes constituere, iustitiæ Dei
" non sunt subiecti. Finis enim legis
" Christus, ad iustitiam omni credenti]
Gal. 2. " Rursus dixit: [Nos natura Iudæi, &
" non ex Gentibus peccatores: scientes
" autem non iustificari hominem ex operibus legis, nisi per fidem Iesu Christi:
" & nos in Christum credimus] Ideoque dictus est Christus maledictio, vt à legis maledictione eximeret, qui ei fuerunt
Deut. 27. Gal. 3. " obnoxii. Scriptū est enim: [Maledictus
" omnis qui nō manet in omnib' quę scripta sūt in lege libri huius, vt ea faciat.]

Et ædificabunt domos, & ipsi inhabitabunt, plantabunt vineas, & ipsi comedent fructum earum. Et non ædificabunt, & alij inhabitabunt: & nō plantabunt, & alij comedent. Nam vt dies ligni vitæ, erunt dies populi mei: opera manuum suarum inueterascent. Electi mei non laborabunt frustra, neque filios generabunt in maledictionem: quia

Καὶ οἰκοδομήσουσιν οἰκίας, καὶ αὐτοὶ οἰκοι-
κήσουσι, καὶ καταφυτεύσουσιν ἀμπελῶνας, &
αὐτοὶ φάγονται τὸν καρπὸν αὐτῶν. καὶ οὐ μὴ
οἰκοδομήσωσι, καὶ ἄλλοι οἰκήσουσι, καὶ οὐ μὴ
φυτεύσωσι, καὶ ἄλλοι φάγονται. κατὰ γὰρ τὰς
ἡμέρας τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς ἔσονται αἱ ἡμέραι
τοῦ λαοῦ μου. τὰ ἔργα τῶν πόνων αὐτῶν πα-
λαιώσουσιν. οἱ δὲ ἐκλεκτοί μου οὐ κοπιάσουσιν
εἰς κενόν, οὐδὲ τεκνοποιήσουσιν εἰς κατάραν,

ὅτι σπέρμα εὐλογημένον ἐστὶ παρὰ Θεοῦ ἐστι. καὶ A
ἔσται πρὶν κεκραξαι αὐτοὺς, ἐγὼ εἰσακούσομαι
αὐτῶν. ἔτι λαλούντων αὐτῶν, ἐρῶ, τί ἐστιν;

Εἰρήνην αὐτοῖς τὴν ἀκαταίσχυντον, φιλίαν τε καὶ εὐμένειαν, χρηστότητα καὶ φιλανθρωπίαν ἐπαγγέλλεται. παλαι μὲν γὰρ οἱ ἐξ αἵματος Ισραὴλ διὰ πολλῆς ἄγαν ἀπονοίας, καὶ πολυειδοῦς ραιδιουργίας, καὶ τὸ μὴ ἀνέχεσθαι ζῆν ὀρθῶς προτρεπόμενοι διετέλουν τὸν τῶν ὅλων κραταιὸν Θεὸν· ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας καὶ πολλοῖς ἠκίζοντο τρόποις· ποτὲ μὲν γὰρ κατεφθείροντο τὰ ἐν ἀγροῖς, καὶ ταῖς ὀπαὶ B
ταῖς γεωπονίαις ἱδρῶτας ὑφισάμενοι μάτην λιμῷ κατεπύχοντο· λέγεται γάρ ὅτι, καὶ ἔδωκε τὴν ἐρυσίβην τοῖς καρποῖς αὐτῶν, καὶ τοῖς πόνοις αὐτῶν τὴν ἀκρίδα. εἴρηται δέ που πρὸς αὐτοὺς καὶ δι' ἑνὸς τῶν ἁγίων προφητῶν, σὺ σπερεῖς, καὶ οὐ μὴ ἀμήσῃς, σὺ πιέσῃς ἐλαίαν, καὶ οὐ μὴ ἀλείψῃ ἔλαιον, καὶ οἶνον οὐ μὴ πίητε. καὶ πάλιν, οἴκους ξυστοὺς οἰκοδομήσετε, καὶ ὐ μὴ κατοικήσητε ἐν αὐτοῖς· ἀμπελῶνας φυτεύσετε, καὶ ὐ μὴ πίητε τὸν οἶνον C
αὐτῶν. ἐπεφέροντο γὰρ αὐτοῖς ἐκ' ὅτε καὶ πολέμων ἐμβολαὶ, ὥστε τοῖς μὲν τῆς αὐτῶν δαπανᾶσθαι ξίφεσι, τοῖς δὲ παθεῖν δεδοικόσι, καὶ οἴκων αὐτῶν, καὶ τῆς ἐντεῦθεν ἀποπηδᾶν, καὶ εἰς ἑτέρας μεταναίσασθαι χώρας· ἀλλὰ ταῦτα μὲν οἱ παλαιοὶ πεπόνθασι, καὶ οὐχ ἅπαξ ἀφ' πολλοῦ ἁμαρτίας· οἱ γε μὴν ἐν Χριστῷ τῇ ἀφ' πίστεως ἁρπάσαντες χάριν, καὶ τοῖς ἐκ τῆς ἁμαρτίας ἀπονιψάμενοι μολυσμοῖς διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος, οὐ τοῖς ἐκείνων περιπεσοῦνται κακοῖς, ὅτε μὴν τῶν αὐ- D
τοῖς πεπονημένων πνευματικῶς ἀδόκητον ἀπολαύσουσι ζημίαν· ἐπιτυφήσουσι γὰρ μᾶλλον τοῖς ἑαυτῶν κατορθώμασι, καὶ ὃ ἐν ψαλμοῖς ὑμνούμενον· τοὺς πόνους τῶν καρπῶν σου φάγεσαι, καρπῶν λεγομένων τῶν κάτωθεν τῆς παλάμης σαρκῶν. ἐκβάλλει γὰρ αὐτοὺς οὐδείς· ὅτε μὴν ἀποβήσῃ ποτὲ τῆς δοθησομένης αὐτοῖς παρὰ Θεοῦ μονῆς. πολλαὶ γὰρ μοναὶ παρὰ τῷ πατρί· ἀλλ' οὐδὲ αὐ ἀποπεσοῦνται τῆς κληρου τῆς δοθησομένου καὶ παρέποντος ταῖς νοηταῖς αὐτῶν εὐκαρπίαις· ἔσται E
γὰρ, φησὶν, ἡ ζωὴ αὐτῶν κατὰ τὰς ἡμέρας τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς, τουτέστιν ἁγίας. τοιαύτη γὰρ ἦν πρὸ τῆς παραβάσεως ἐν τοῖς πρωτοπλάστοις, ὅτε καὶ ἐξὸν αὐτοῖς ἐν μεθέξει γενέσθαι τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς, ὅπω τῆς βδελυκτοτάτης, καὶ θνητοῖς ἁμαρτίας λαβούσης τόπον ἐν αὐτοῖς. παρεισπάγει τι τοιοῦτον καὶ ἕτερον τῆς προφητείας ὁ λόγος· τὰ γὰρ ἔργα, φησὶ τῶν χειρῶν αὐτῶν παλαιώσουσι, τουτέστι,

semen benedictum est à Domino. Et fiet, antequam clament ipsi, ego exaudiã eos: Adhuc loquẽtibus illis, dicam: Quid est?

Pacem illis quæ non labefactabitur, misericordiam, propitiationem, bonitatem & humanitatem adpromittit. Antiquitùs enim ex sanguine Israel oriundi, insigni insania, multiplicibus vitiis, & quòd rectè viuere nollent, continenter vniuersorum dominatorem Deum irritabant. Hanc ob causam multis modis puniti sunt. Nunc etenim quæ in agris erant corrumpebantur: & rei rusticæ sudores frustra tolerantes, fame cingebantur. Scriptum est enim: Dedi ærugini fructus eorum, & labores eorum locustæ. Dictum est etiam illis per vnum è sanctis prophetis: [Tu seres, & non metes. Tu premes oleam, & non vngeris oleo, vinum, & non bibes.] Et rursus: [Domos politas ædificabitis, & non habitabitis in eis: Vineas desiderabiles plantabitis, & non bibetis vinum eorum.] Ingruebant enim interdum hostium impressiones, vt partim gladiis eorum consumerentur, partim hæc supplicia metuentes, è domo sua ac patria effugerent, & ad alias sedes se reciperent. Sed hæc prisci illi passi sunt, nec semel, propter multa peccata. Qui verò gratiam Christi per fidem arripuerunt, & sordes peccati per sacrum lauacrum abluerunt, in illorum mala non incident, nec eorum, in quibus elaborauerunt spiritualiter, damnum inexpectatum sustinebunt: sed delectabuntur suis præclarè factis, secundum id quod in Psalmis decantatum est: Fructus laborum tuorum manducabis. Laborum, qui ab inferioribus corporibus tolerantur. Nemo enim illos eiiciet, nec vnquam à danda ipsis à Deo sede detrudet. Multæ enim sedes sunt apud patrem. Sed nec à sorte danda & quæ spirituali eorum fœcunditati conuenit, decident. Erit enim vita eorum, inquit, vt dies ligni vitæ: id est, sancta. Talis enim erat, ante transgressionem, in primis parentibus, cùm etiam liceret illis ligni vitæ fieri participes, execratissimo & Deo inuiso peccato nondum locum in illis habente. Aliud non dissimile adiungit prophetica oratio. Opera enim, inquit, manuum suarum inueterascent, id est, cursum

cursum in rebus gerendis certum habebunt & immutabilem. Quod dico, ita se habet. Data est enim Israelitis per Moysem lex: sed in illa erat vmbra & typus, speciem veritatis habens, nondum tamen ipsam veritatem. Illucescente Christo, mutati sunt typi in veritatem & vmbræ velut inclinarunt & inueterarunt: id est, non semper robur suum habuit legalis conuersationis virtus. Itaque Israelitæ opera sua inueterascere non fecerunt (inutilis quippe est legalis cultus, quod ad typos attinet.) At qui in Christo sunt durabunt. Non enim alia illis lex dabitur, quæ Euangelicorum oraculorum virtutem in melius commutet. Dictum est enim per vniuersorum Seruatorem Christum, voce psallentis: [Iustitia tua, iustitia in seculum, & lex tua veritas.] Electi autem, inquit, mei non laborabunt frustrà, neque liberos gignent in maledictionem. Rursus docet, velut ex contentione & oppositione eorum quæ quondam præfectis Iudæorum contigerunt: hi autem sunt Scribæ & Pharisæi, qui lege relicta, & docentes doctrinas, mandata hominum, patres quidem exiterunt liberorum, per disciplinam scilicet, at frustra, & in maledictionem. Hoc etiam nos docuit Seruator, Scribas & Pharisæos reprehendens. Matth. 23. "Dixit enim: [Væ vobis Scribæ & "Pharisæi hypocritæ, quia circuitis mare & aridam, vt faciatis vnum proselytum: & cum fuerit factus, facitis "illum filium gehennæ, duplo magis "quàm vos estis.] Itaque illi liberos genuerunt in maledictionem & in vanum: Sed electi, inquit, mei, id est, diuini discipuli, vel omnino meorum oraculorum administri, non gignent liberos in maledictionem, neque frustra suos posteros. Semen enim benedictum erit, semen eorum, & benedictum à Deo. Quòd autem illis adhærebit, clementer & humaniter illis omnia largiens, & precibus eorum paratissimam autem præbens, ostendit, cùm dicit: Priusquam clament illi, ego exaudiam eos. Adhuc loquentibus illis, dicam: Quid est?

Tunc lupi & agni pascentur simul, & leo quasi bos comedet paleas, & serpens terram, quasi panem. Non nocebunt, neque corrumpent in monte sancto meo, dicit Dominus.

A αἰὰ μεταβλητὸν ἔξοισι τὴν τῶν πραγμάτων ὁδὸν, ὃ δὴ φημί. δέδοται μὲν γὰρ τοῖς ἐξ Ισραὴλ διὰ Μωσέως ὁ νόμος, ἀλλ' ἐν αὐτῷ σκιὰ ἦν τύπος, ἔχων μὲν τῆς ἀληθείας τὴν μόρφωσιν, πλὴν οὔπω ἦν αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν. ὅπερ ἐπιλαμψάντος τοῦ Χριστοῦ, μετέβαλον οἱ τύποι πρὸς ἀλήθειαν, καὶ ὃ δὴ μετεκλίθησαν αἱ σκιαὶ, καὶ πεπαλαίωνται, τουτέστιν, οὐ μέχρι παντὸς κεκράτηκε τῆς ἐν νόμῳ πολιτείας ἡ δύναμις. Οὐκοῦν οἱ μὲν ἐξ αἵματος Ισραὴλ οὐκ ἐπαλαίωσαν τὰ ἔργα αὐτῶν· αἰώνιος γὰρ ἡ νομικὴ λατρεία, τὸ γὰρ ἦκον εἰς τύπους, παλαιώσουσι δὲ οἱ ἐν Χριστῷ. ἄλλος γὰρ ἕτερος αὐτοῖς δοθήσεται νόμος, ὡς μεθιστὰν ὅπερ ἦν ἔμπροσθεν τὴν διαληπτικὴν θεσπισμῷδίαν τὴν δύναμιν. εἴρηται γάρ που πρὸς τὸν τῶν ὅλων σωτῆρα Χριστὸν ἐκ τῆς τοῦ ψάλλοντος φωνῆς, ἡ δικαιοσύνη σου δικαιοσύνη εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ ὁ νόμος σου ἀλήθεια· οἱ δὲ ἐκλεκτοί μου, φησὶν, οὐ κοπιάσουσιν εἰς κενὸν, οὐδὲ τεκνοποιήσουσιν εἰς κατάραν· διδάσκει πάλιν ὡς ἐκ τοῦ ἐναντίου, ἤγουν αὐτεξαγωγῆς τὴν πάλαι συμβεβηκότων τοῖς Ιουδαίων καθηγηταῖς· γραμματεῖς δ' ὅτι καὶ Φαρισαῖοι, οἱ τὸν νόμον ἀφέντες, καὶ διδάσκοντες διδασκαλίας ἐντάλματα ἀνθρώπων, πατέρες μὲν γεγόνασι τέκνων τῇ κατὰ μάθησιν ὀλισθούσῃ, πλὴν εἰς κενὸν, καὶ εἰς κατάραν ἡμᾶς· καὶ τοῦτο ἐδίδαξεν ὁ σωτὴρ τοῖς γραμματεῦσι, καὶ Φαρισαίοις ὑποκρισιν· ἔφη γὰρ ὅτι, οὐαὶ ὑμῖν γραμματεῖς, καὶ Φαρισαῖοι ὑποκριταὶ, ὅτι περιάγετε τὴν θάλασσαν, καὶ τὴν ξηρὰν ποιῆσαι ἕνα προσήλυτον, καὶ ἐὰν γένηται ποιῆτε αὐτὸν υἱὸν γεέννης διπλότερον ὑμῶν. Οὐκοῦν ἐκεῖνοι μὲν ἐτεκνοποίησαν εἰς κατάραν, καὶ εἰς κενὸν· οἱ δὲ ἐκλεκτοί μου φησὶ, τουτέστιν, οἱ θεσπέσιοι μαθηταὶ, ἤγουν καθάπαξ οἱ τῶν ἐμῶν θεσπισμάτων ἱερουργοὶ, οὐκ εἰς κατάραν τεκνοποιήσουσιν, ὥστε μὲν εἰς κενὸν, κατ' ἐκείνους· σπέρμα γὰρ εὐλογημένον ἔσται τὸ σπέρμα αὐτῶν, εὐλογημένοι δὲ ὑπὸ Θεοῦ. ὅτι γὰρ προσείσι παλαιὰς αὐτοῖς τὰς ἡμερότητας, καὶ φιλανθρωπίας δωρούμενος, ἑτοιμότατόν τε ὃ οἷς ὑπάρχων τὰς πρὸ αὐτῶν ἱκετείας δηλαδὴ ἐκείνοις εἰπὼν, ὅτι πρὶν κεκραξαι αὐτοὺς, ἐγὼ εἰσακούσομαι αὐτῶν, ἔτι λαλούντων αὐτῶν, ἐρῶ, τί ἐστιν;

Τότε λύκοι, καὶ ἄρνες βοσκηθήσονται ἅμα; καὶ λέων ὡς βοῦς φάγεται ἄχυρα, ὄφις δὲ γῆν ὡς ἄρτον. Οὐκ ἀδικήσουσιν, οὐδὲ οὐ μὴ λυμανοῦνται ὅπερ τὸ ὄρος τὸ ἅγιόν μου, λέγει κύριος.

Καθὰ δύο ἔθνη ἐκλήφη ἡ γῆ τῶν δυοκαίδεκα φυλῶν τοῦ Ἰσραήλ· ἢ γὰρ τῶν δύο λαῶν τὴν διὰ πίστεως ἕνωσιν καθισημαίνειν ἂν τῆς προφητείας ἡ δύναμις, ἤγουν ὅτι καὶ οἱ ποτὲ θηρίων ἀγρίων δίκην τοῖς ἁγίοις ἐπιπηδήσαντες, καὶ διώξαντες τὴν ἐκκλησίαν, ὄφεών τε διενεχθέντες οὐδὲν συμβήσονται πρὸς αὐλοὺς καὶ ᾄσματα, καὶ ὁμοψυχίαν τὴν σὺν δεσμῷ τῆς εἰρήνης κατεσφιγμένοι πρὸς τὸν ἀπὸ πίστεως Ἰησοῦ τὸν δικαιοῦντα τὸν ἀσεβῆ, καὶ συλλέγοντος ὃ ἐσκορπισμένον, καὶ φωτὶ τῷ θείῳ καταφαιδρύοντος ὃ ἐσκοτισμένον, καὶ τὰ πάντα μεταποιοῦντος ὅπερ ὃ ἄμεινον. ποίᾳ γὰρ πάντα, καὶ μεταποιεῖ καὶ ὃ γεγραμμένον· ἔμφοβοι μὲν θῆρες καὶ ἥμερα, ἱερά τε ὄντα, καὶ καθαρὰ ζῶα καὶ τὸν νόμον, ὥστε καὶ τὴν θείᾳ προσφέρεσθαι θυσιαστηρίῳ, καὶ εἰς ὀσμὴν εὐωδίας ἀναφέρεσθαι τῷ Θεῷ· λύκος ὁ, καὶ λέων αἱρετά, καὶ ἀκάθαρτα, καὶ ἐχθρὰ τοῖς ὠνομασμένοις· ὄφις ὁ πρὸς τούτοις ἀνθρώπου πολεμιώτατος, καὶ τοῖς τῆς φύσεως νόμοις εἰς τέρψιν ἡνωμένοις, ἀλλὰ τοῖς ἐν Χριστῷ κεκαθαρμένοις ἱεράν τε, καὶ ἐξημερωμένην ἐσχήκοσι ζωὴν διὰ τῆς διαγγελίας τῶν κηρυγμάτων συμβήσονται πρὸς ὁμοψυχίαν τὴν διὰ πίστεως, οἱ βδελυροὶ ποτὲ, καὶ ἀκάθαρτοι, καὶ ὠμότητος θηριωδεστάτης μεστὴν ἔχοντες τὴν καρδίαν· ὅτοι, φησὶν, οὐδὲν ἀδικήσουσιν, οὔτε μὴν ὀλοθρεύσουσι τινὰ τῶν ἐν τῷ ὄρει τῷ ἁγίῳ μου, τουτέστι, τῇ ἐκκλησίᾳ· φάγονται γὰρ σὺν τοῖς ἡμέροις τὰ ἄγρια, ἔφη ὁ αὐλοῖς ὁ Χριστὸς ὁ ἄρτος ὁ ζῶν ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς, καὶ ζωὴν διδοὺς τῷ κόσμῳ· τρέφει ὃ καὶ σαρκὶ τῇ ἰδίᾳ, πρὸς ἀφθαρσίαν ἡμᾶς ἀναμορφῶν, καὶ ζωὴν, καὶ τοῖς ἑαυτοῦ κηρύγμασι, τουτέστι, τοῖς διαγγελικοῖς· οὐ γὰρ ἐπ' ἄρτῳ μόνῳ ζήσεται, φησὶν, ὁ ἄνθρωπος, ἀλλ' ὅτι παντὶ ῥήματι ἐκπορευομένῳ διὰ στόματος Θεοῦ· ὅπερ τήρησον ὃ ὅτι οὐκ ἄρα ἔσονται, καὶ ἔμφοβοι ταῖς τῶν λεόντων, καὶ λύκων ἔδονται ἔφασκεν· οὐ γὰρ ἔφη, φάγονται κρέα, ἀλλ' οἱ λύκοι καὶ λέοντες τοῖς τῶν ἡμέρων χαίρησονται, αἰνιδὴ τῶν ἀχύρων σημαίνοντα· οὐχ ἕψονται ὃ ἀκαθάρτοις αὐλοῖς μᾶλλον οἱ καθαροὶ, οὐδὲ τὴν ἐκείνων ζηλώσουσι πολιτείαν, καὶ ζωὴν· ἀλλ' οἱ βέλτιον μᾶλλον τοῖς τῶν προφητῶν, καὶ κεκαθαρμένων ὑπομιμήσεσθαι ἀκολουθήσουσιν.

Οὕτω λέγει κύριος· ὁ οὐρανός μοι θρόνος, ἡ δὲ γῆ ὑποπόδιον τῶν ποδῶν μου. ποῖον οἶκον οἰκοδομήσετέ μοι, ἢ ποῖος τόπος τῆς καταπαύσεως μου; πάντα γὰρ ταῦτα ἐποίησεν ἡ χείρ μου, καὶ ἔστιν ἐμὰ πάντα ταῦτα, λέγει κύριος.

A Bifariam hæc accipies. Vel enim duorum populorum per fidem vnionem significare potest sententia prophetica: vel qui quondam agrestium ferarum more sanctis insultauerunt, & Ecclesiam insectati sunt, serpentibus non dissimiles, cum illis in vnum affectum animique consensionem coalescent, vinculo pacis etiam colligati per Christum, qui iustificat impium, & quod dispersum est colligit, ac luce diuina, tenebris inuolutum collustrat,
B omniaque conuertit in melius. Facit enim omnia, & transformat, vti scriptum est. Hœdi ergo & agni ex lege erant sacrata & munda animalia, adeò vt ad diuinum altare adducerentur, & in odorem suauis fragrantiæ Deo offerrentur. Lupus autem & leo, prophana ac immunda, & his quæ nominauimus infesta. Serpens præterea, homini inimicissimus, & naturæ legibus ad hoc incitatus. Verùm cum his qui in Christo purgati sunt, & sanctam & eximiam vitam
C instituerunt, per Euangelicam prædicationem in vnam animorum consensionem, quæ est in fide, coalescent, etiam hi detestandi quondam & immundi, & belluina crudelitate pectus refertum habentes: Hi nihil nocebunt, inquit, neque perdent quemquam in monte sancto meo, id est, Ecclesia. Comedent enim cum mansuetis efferata. Deliciæ verò illis Christus, panis viuus, de cœlo descendens, & vitam
D dans mundo. Nutrit autem etiam carne propria ad immortalitatem ac vitam nos refingens, & sua prædicatione, id est, Euangelica. [Non enim in solo pane viuet, inquit, homo, sed in omni verbo quòd prodit ex ore Dei.] Ob- Luc 4.
" " serua autem agnos & hœdos leonum & luporum cibos non edere. Neque enim dixit: Comedent carnes, sed lupi & leones mansuetis vtentur cibis cicurum animalium, quæ palearum nomine significantur. Non sequentur autem
E immundos, mundi: neque illorum institutum ac vitam æmulabuntur, sed prophani potius mitium & purorum probitatem imitabuntur.

Sic dicit Dominus: Cœlum mihi solium, ac terra scabellum pedum meorum. Qualem domum ædificabitis mihi? aut quis locus requietis meæ? Omnia enim hæc fecit manus mea, sunt mea hæc omnia, dicit Dominus. CAP. LXVI

Quem respiciam, nisi ad humilem & quietum, ac trementem sermones meos? At iniquus qui sacrificat mihi vitulum, quasi qui occidat canem. qui autẽ offert similam, quasi sanguinem suillum. Qui dat thus in memoriale quasi blasphmus.

Cùm abundè sermonem suum ad Gentes pertexuerit, mystagogiam ad ipsum iam Israelem conuertit. Vult enim eos à legali etiam vmbra desciscere sicuti videlicet illos quoque iussit, à pristino errore, seductione, & prophana vita recedere. Apertè itaque docet, se spiritualem potius cultum æstimare, & curare: vmbratilem & typicum nihili facere. Vult porrò illos & aliud scire, quòd supercilium erigant, & de re nihili altum sapiant, qui Hierosolymitanum templum excitarunt. Existimarunt enim loco contineri diuinitatem, & in manufactis templis circumscriptè & definitè habitare: sicut illi falsò nuncupati dii, qui reuera nihil sunt, quàm ligna & lapides. Idcirco ait: O vos qui diuinæ maiestatis præstantiam ignoratis, qui dignitatis meæ magnitudinem non consideratis! Cœlum mihi solium est, & terra scabellum pedum meorum. Qualem domum ædificabitis mihi? aut quis locus requietis meæ? Implet enim omnia diuinitas, & plena eius sunt, terra & cœlum. Humano more dictum sit, solium eum habere cœlum, & scabellum velut quoddam sibi terram supponere. quis enim locus eum capiet? aut quæ domus satis erit ampla ad compreliendendum? Omnia enim hæc, inquit, fecit manus mea, & mea sunt hæc omnia. Quæ autem hæc? Videlicet quæ cernuntur, & quæ cerni nequeunt. Eius enim est omnis creatura: eius nutu creata & orta sunt, quæ aliquando non erant. Quid igitur ei offeremus, quod eius non sit? Tale quiddam dicit etiam voce Psallentis; [Si esuriero, non dicam tibi: Meæ enim sunt omnes animantes agri, iumenta in montibus & boues. Noui omnia volatilia cœli, & pulchritudo agri mecum est.] Quem igitur respiciam, inquit? Omnino ad humilem & quietum, id est, sequacem, & mitem, & meæ voluntatis ingenuum ac germanum effectorem, vt ad verba mea contremiscat. Significat autem his Euangelicam ac

Psal. 49.

A καὶ ὅτι τίνα ὑπιδλέψω, ἀλλ' ἢ ὅτι τὸν ταπεινὸν, καὶ ἡσύχιον, καὶ τρέμοντα τοὺς λόγους μου; ὁ δὲ ἄνομος ὁ θύων μοι μόχθον, ὡς ὁ ἀποκτείνων κύνα, ὁ δὲ ἀναφέρων σεμίδαλιν ὡς αἷμα ὕφον, ὁδὲ διδοὺς λίβανον εἰς μνημόσυνον, ὡς βλάσφημος.

Ἐξυφώσας ἀποχρώντως τὸν πρὸς τὰ ἔθνη λόγον μεθίστησι πλὴν μυσταγωγίαν πρὸς αὐτὸν ἤδη τὸν Ισραὴλ. βούλεται γὰρ ἐκ αὐτοὺς τῆς κατὰ νόμον ἀποφῦσαι * κακίας, καθάπερ ἀμβλὺ καὶ κείνους ἀποφοιτᾶν σκιᾶλθε τῆς ἀρχαίας ἀπάτης, καὶ τῆς εἰς τὸ πλημμελεῖσθαι βεβήλου ζωῆς· ὅτι τοίνυν τῷ σκιᾷ τῷ πολλαπλασίᾳ λατρείας μεταποιῆται μᾶλλον, λόγου δὲ ἀξιοῖ πάντελῶς οὐδενός, πλὴν ὡς ἐν σκιαῖς καὶ τύποις διδάσκει σαφῶς· βούλεται δέ τι πρὸς τούτῳ καὶ ἕτερον αὐτοὺς εἰδέναι, ὡς καὶ αὐτῷ αἱρεσιν τὸ ὄφρυῶ, καὶ ἐπ' οὐδενὶ τῶν αἰσχίων περφρονήκασι μέγα, τὸν ἐν τοῖς Ιεροσολύμοις αἰσθησόμενοι ναὸν ᾠήθησαν γὰρ, ὅτι ἐν τούτῳ πεπλήρωται τὸ θεῖον ἐστι, καὶ ἐν χειροποιήτοις ναοῖς κατοικεῖ περιεκτικῶς, καθάπερ καὶ οἱ τῶν ἐθνῶν ψευδώνυμοι, καὶ οὐδὲν ὄντες πάντελῶς, πλὴν ὅτι ξύλα τε καὶ λίθοι· καὶ διὰ τοῦτο φησὶν, ὦ τῆς θείας δόξης οὐκ εἰδότες τὸ ὑπερφυὲς, ὦ τῶν ἐμοὶ προσόντων ἀξιωμάτων οὐκ ἐννοούμενοι τὸ μέγαθος· θρόνος μοί ἐστιν, ἡ δὲ γῆ ὑποπόδιον τῶν ποδῶν μου· ποῖον οἶκον οἰκοδομήσετέ μοι; ἢ ποῖος τόπος τῆς καταπαύσεώς μου; πλήρεις γὰρ τὰ πάντα τοῦ θείου· μᾶλλον δὲ αὐτὸς γῆ τε καὶ θρόνος; εἰρήσθω δὴ καὶ θεοπρεπῶς, ὅτι θρόνον ἔχων τὸν θρανὸν, ὑποπόδιον δὲ ὥσπερ τι ποιούμενος τὴν γῆν. ποῖος οὖν αὐτὸν δέξεται χῶρος; ἢ ποῖος οἶκος ἀρκέσει τοσοῦτος; πάντα γὰρ ταῦτα, φησὶν, ἐποίησεν ἡ χείρ μου· καὶ ἔστιν ἐμὰ ταῦτα πάντα· ποῖα δὴ ταῦτα; δῆλον δὲ ὅτι καὶ τὰ ὁρώμενα, καὶ τῶν ὁρωμένων ἐκτὸς ἐκεῖνα· καὶ αὐτοῦ γὰρ ἡ κτίσις ἅπασα, καὶ τοῖς αὐτοῦ νεύμασι πρὸ μηδενὸς ποτὲ εἰς γένεσιν τὰ οὐκ ὄντα ποτέ. τί τοίνυν αὐτῷ προσοίσομεν ὡς οὐκ αὐτοῦ; τίνος τοίνυν τί, φησὶ, καὶ ἀφ' ὧν τὸν ψάλλοντες φωνῆς, ἐὰν πεινάσω σοι εἴπω· ἐμὰ γὰρ ἔστι πάντα τὰ θηρία τοῦ ἀγροῦ, κτήνη ἐν τοῖς ὄρεσι καὶ βόες. ἔγνωκα πάντα τὰ θηρία τοῦ ἀγροῦ, καὶ πάντα τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ καὶ ὡραιότης ἀγροῦ μετ' ἐμοῦ ἐστιν· ὅτι τίνα δὴ οὖν ὑπιδλέψω, φησὶν; ἢ πάντων που ὅτι τὸν ταπεινὸν, καὶ ἡσύχιον, τουτέστι, τὸν εἰκτικὸν, καὶ πρᾶον, καὶ τῷ ἐμῷ θελήματι γνήσιον ὑποῤῥοῦν, ὥστε καὶ τρέμειν τοὺς οἷσπερ ἂν ῥηθείντο παρ' ἐμοῦ λόγοι. σημαίνει δὲ διὰ τούτων τὸ εὐαγγελικὸν, καὶ

B

C

D

E

Hunsq. σκιαῖς

σωτήριον κήρυγμα· τούτοις ἐφορᾶν ἀξιοῖ, καὶ ὡς ταπεινοὺς ὑπισκέπτεσθαι. Φησὶ γὰρ ὁ ἀλαζὼν ὁ τοῖς θείοις ἐαυτὸν νόμοις ἀντιστάθμιος, καὶ ἐξ πολλῆς ἀπειθείας, καθάπερ τινὰ καὶ σκληρὸν αὐχένα τὸν τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς αὐχένα ὑπὲρ τοῦ θείου νόμου λατρείαν, καὶ ἐξ μίσους ἔχει. Ὁ θύων μοι μόσχον, ὡς ὁ ἀποκτείνων κύνα· ὁ προσφέρων σεμίδαλιν, ὡς αἷμα ὕειον· ὁ δοὺς λίβανον εἰς μνημόσυνον, ὡς βλάσφημον. Ἄθρει δὴ οὖν ὅπως τὰ ὡς σκιᾶς, καὶ τύποις οὐκ ἀπόβλητα ποιῇ μόνον, ἀλλὰ καὶ μεμίσηκεν, ὡς ἔφην τελοῦ γάρτοι μόσχου σφαγὴν, κυνὸς ἡγεῖται θάνατον, ἀκάθαρτον ὃ καὶ σεμίδαλιν ἐλεόδυτον. Δηλοῖ γὰρ οἶμαι θυτὸν ταῦρον αἵματι προσκάζειν αὐτὸν ἀκάθαρτον ὃ κατὰ τὸν νόμον ὁ ἐξ· τοὺς δὲ γε σὺν λιβανώτου καπνοὺς, σὺν ὕσπ πίπτουσι παλιμφήμου φωνῆς. μεδίσησι τοίνυν ἀφ' ὧν τούτων αὐτοὺς εἴς γε τὸ βούλεσθαι ἀλαζονικῶς, καὶ *ὕπως μᾶλλον κατά γε τὴν οὐσαν σὺν τῷ νόμῳ ζῆσαι.

Καὶ οὗτοι ἐξελέξαντο τὰς ὁδοὺς αὐτῶν, καὶ τὰ βδελύγματα αὐτῶν, ἃ ἡ ψυχὴ αὐτῶν ἠθέλησε. κἀγὼ ἐκλέξομαι τὰ ἐμπαίγματα αὐτῶν, καὶ τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν ἀποδώσω αὐτοῖς, ὅτι ἐκάλεσα αὐτοὺς, καὶ οὐχ ὑπήκουσαν, καὶ ἐποίησαν τὸ πονηρὸν ἐνώπιόν μου, καὶ ἃ οὐκ ἠβουλόμην, ἐξελέξαντο.

Ἀπολογεῖται πάλιν, ὡς ἐμφανῆ καθίστησι τὴν αἰτίαν, ἐφ' ᾗ καὶ ἀποπεμπτὸς γέγονεν ὁ Ισραὴλ, καίτοι πρωτότοκος ὠνομασμένος, καὶ κλῆρος Θεοῦ ἐκλεκτός. ἐπελέξαντο γὰρ, φησὶν, αὐτοῖς τὰς ὁδοὺς αὐτῶν, καὶ τὰ βδελύγματα αὐτῶν, ἃ ἡ ψυχὴ αὐτῶν ἠθέλησε. Τὸ δὲ, ἐπελέξαντο λέγων, οὐκ ὀρθῶς ἀπέφηνε δικαστὰς οὐ καλοῖς πρόσωπα, εἰ πονηρὰ μᾶλλον καὶ οὐ καλὸν πονηρὸν, καὶ θεμένους τὸ σκότος εἰς φῶς, καὶ τὸ φῶς σκότος, καὶ τὸ πικρὸν γλυκὺ, καὶ τὸ γλυκὺ πικρόν. ἐξὸν γὰρ αὐτοῖς ἀφ' ὧν διαλογικῶν θεσπισμάτων πρὸς παντὸς ὁτουοῦν ἀποφέρεσθαι τὴν ἀρίστων ἀνθρακαθημένην, καὶ προκειμένης αὐτοῖς ἀξιοσίας ἀπρεπεῖ μὴ τῆς φαυλότητος ἔχεσθαι, αἱρεῖσθαι δὲ τὸ πρόχειρον ὠφελεῖν· αὐτοὶ, φησὶν, ἠθέλησαν τὰς ὁδοὺς αὐτῶν τὰς ἔξω νόμου τοῦ ἱεροῦ, τὰς παγίδας θανάτου, καὶ εἰς πέλαγος ἄδυσσον καταποντίζουσας αὐτούς· αἱρεῖται γὰρ εἰς ἀνάμνησιν ἀρχαιοτέρας αὐτοῖς ἁμαρτίας· γεγόνασι γὰρ καὶ πρώην, καὶ εἰδωλολάτραι, καὶ βδελυγμάτων προσκυνηταί. Ὅπῃ τοίνυν κέκλωνται, φησὶ, καὶ οὐκ ἐπήκουσαν,

A salutarem prædicationem. Hos dignatur intueri, & velut humiles inspicere. Audax enim & arrogans, qui diuinis eius resistit legibus & ex magna inobedientia, superbam velut & duram ceruicem mentis suæ contra illum extollit. Legis verò cultum se non recipere, & odio habere, palàm faciet cum inquit: Qui sacrificat mihi vitulum, est perinde ac is qui occidit canem: Qui offert similam, quasi qui B sanguinem offert suillum: Qui dat thus, ad memoriam sui, est quasi blasphemus. Considera igitur, cum non solum non admittere quæ in vmbris ac typis posita sunt, sed, vt dixi, odisse. Vituli enim cædem, canis mortem existimat: & rem impuram, similam oleo conspersam Significat enim hoc, vt opinor, dum eam sanguini suis comparat. Impura est autem sus, ex legis præscripto. Et thuris fumos pari loco habet, quo vocem blasphemam. Transfert igitur his verbis eos, vt C velint non iuxta vmbram legis, sed Euangelicè viuere.

Et ipsi elegerunt vias suas, & abominationes suas, quas anima eorum voluit: & ego eligam ludibria eorum, & peccata eorum retribuam eis. Quia vocaui eos, & non obedierunt, & egerunt malum in conspectu meo. Et quæ nolebam, elegerunt.

Rursus adornat apologiam, causamque apertè reddit, cur repudiatus D fuerit Israel, quantumuis primogenitus dictus, & sors Dei nuncupatus. Elegerunt enim, inquit, vias suas, & abominationes suas, quas anima ipsorum voluit. Cùm dicit: Elegerunt, declarat eos iudices esse non rectos in rebus necessariis, sed potius dicere bonum malum, & vertere tenebras in lucem, & lucem in tenebras, amarum in dulce, dulce in amarum. Cùm enim licuisset ipsis per oracula E Euangelica ad omnes virtutes præclarissimas adduci, cumque penes ipsos esset, vitia reliquere, amplecti quod est vtile: illi, inquit, voluerunt vias suas, à lege alienas, quæ in rete mortis & in profundum inferni eos adducunt. Reuocat autem illis in memoriam pristina eorum peccata. Fuerunt enim olim idololatræ, & abominationum cultores. Quia igitur vocati sunt, inquit, & non audiuerunt,

* ὕπως

neque attenderunt verbis illis quæ ad ipsos feci, dixi enim: [Ego sum lux mundi, & qui credit in me, etiamsi moriatur, viuet:] ac iterum: [Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos:] hinc feram in illos hanc sanctam sententiam, & ego eligam ludibria eorum, id est, qui ludificent, ac in ipsos debacchentur. Designat autem eos qui vastarunt Iudæam, & conderemarunt sanctam quondam & celebrem ciuitatem, nempe Romanum militem. Retribuam enim, inquit, illis peccata sua. Nam quæ ego odi & nolui, ipsi elegerunt.

ὅτε μὲν οὐ προσεσχήκασιν, οἷς πρὸς αὐτοὺς πεποίημαι λόγους. ἔφην γὰρ ὅτι ἐγώ εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου, καὶ ὁ πιστεύων εἰς ἐμέ, κἂν ἀποθάνῃ ζήσεται· καὶ πάλιν· δεῦτε πρός με πάντες οἱ κοπιῶντες, καὶ πεφορτισμένοι, κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς. ταύτῃ τῇ ψήφῳ λοιπὸν κεχρήσομαι τῇ κατ' αὐτῶν ὁσίᾳ, κἀγὼ ἐκλέξομαι τὰ ἐμπαίγματα αὐτῶν, τουτέστι, τοὺς ἐμπαίζοντας, ἤγουν ἐμπροποιοῦντας αὐτοῖς. δηλοῖ δὲ πάντως τοὺς πεπορθηκότας τὴν Ἰουδαίαν, καὶ κατεμπρήσαντας τὴν ἁγίαν ποτὲ καὶ ἁβροβόητον πόλιν· δῆλον δὲ ὅτι τοὺς Ῥωμαίων στρατηγούς· ἀνταποδώσω γὰρ αὐτοῖς, φησὶ, τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν· ἃ γὰρ ἐμίσησα, καὶ οὐκ ἠβουλόμην, ἐξελέξαντο.

Audite verbum Domini qui tremitis sermonem eius: Dicite, fratres nostri, iis qui oderunt vos, & abominantur, vt nomen Domini glorificetur, & appareat in lætitia eorum, & illi confundentur.

Ἀκούσατε δὲ ῥῆμα κυρίου οἱ τρέμοντες τὸν λόγον αὐτοῦ· εἴπατε, ἀδελφοὶ ἡμῶν, τοῖς μισοῦσιν ὑμᾶς, καὶ βδελυσσομένοις, ἵνα τὸ ὄνομα κυρίου δοξασθῇ καὶ ὀφθῇ ἐν τῇ εὐφροσύνῃ ὑμῶν, καὶ ἐκεῖνοι αἰσχυνθήσονται.

Transfert orationem ad omnem humilem, & quietum, ac trementem sermones eius: quorum quidem primitiæ & primi fuerunt, & secretione quadam selecti, diuini discipuli. Protrahitur autem vis præcepti ad omnes qui deinceps præficiantur populo, qui diuino calculo deliguntur sanctarum Ecclesiarum & diuinorum præmiorum administri: his in mandatis dat, inquiens: Dicite iis qui oderunt vos, & abominantur, fratres nostri. Aut enim vult eos mites esse & malorum tolerantes, secundum traditiones Euangelicas, & summa patientia, ad spiritualem coniunctionem inescare eos qui renuunt & refugiunt ipsorum sodalitium: aut illud fortassis mandat, vt prædicent, inquit, gentibus, & vocent ad veram Dei cognitionem eos qui errauerunt, Iudæosque immundorum spirituum cultores: quia non hi, vt illi multorum deorum cultum receperunt, sed vnum & natura ac solum Deum confessi sunt. Sed etiamsi, inquit, odio prosequantur vos, & credant vos esse abominabiles, proferatur tamen sic apud eos oratio, & fratrum loco ducantur, vt nomen Domini gloriosè prædicetur. Irretita enim est gentium multitudo ad gloriam Christi, & in earum lætitia apparuit. Lætantibus enim gentibus de gratia eius & salute, confusi sunt Israelitæ, vt reiecti &

Μεθίησι τὸν λόγον ὅτι πάντα τὸν πεινῶντα, καὶ ἡσύχιον, καὶ τρέμοντα τοὺς λόγους αὐτοῦ, ὧν δὴ καὶ γεγόνασιν ἀπαρχὴ, καὶ τοῦτοι, καὶ ἀπολεγδὶν ἐξελεγμένοι οἱ θεοπίσιοι μαθηταί. τρέχει δὲ τὸ ἐντολῆς ἰσχὺς ὅτι πάντας ἐφεξῆς τοὺς λαοῦ ἡγουμένους, οἱ ψήφῳ θείᾳ κεχειροτονήσονται τῶν ἁγίων ἐκκλησιῶν, καὶ τῶν ἱερῶν κηρυγμάτων ἱεροφυλακεῖ. τούτοις ὅτι πάντα λέγων· εἴπατε τοῖς μισοῦσιν ὑμᾶς, καὶ βδελυσσομένοις, ἀδελφοὶ ἡμῶν. ἢ γὰρ τραχέσιν αὐτοὺς βούλεται, καὶ ἀνεξικάκους εἶναι, κατὰ τὰς εὐαγγελικὰς παραδόσεις, καὶ διὰ τῆς εἰς λῆξιν μακροθυμίας ἐγκολυμβᾶν εἰς οἰκειότητα πνευματικὴν, τοὺς ἀποδυομένους, καὶ φεύγοντας τὴν πρὸς αὐτοὺς κοινωνίαν· ἤγουν ἴσχνόν που πάλαι διαπελαύειν, τὸ κηρύξαι φησὶ τοῖς ἔθνεσι, καὶ καλέσαι πρὸς θεογνωσίαν τὴν ἀληθῆ, τοὺς πεπλανημένους, καὶ τὰ ἀκαθάρτων πνευμάτων προσκυνητὰς Ἰουδαίους, ὅτι μὴ κατ' αὐτοὺς ἐδέχοντο τὸ πολυθείας, ἕνα γὰρ καὶ φύσει, καὶ μόνον ὁμολόγουν Θεόν· ἀλλ' εἰ καὶ μεμισήκασι, φησὶν, ὑμᾶς βδελυρεῖς εἶναι καταλογιζόμενοι, προτεινέσθω καὶ θ' ὅτων αὐτοῖς ὁ περὶ ὑμῶν λόγος, καὶ ὡς ἀδελφοὶ καταλογιζέσθωσαν ἀδελφῶν, ἵνα τὸ ὄνομα κυρίου δοξασθῇ. σεσηψὼς γὰρ τῶν ἐθνῶν ἡ πληθὺς εἰς δόξαν Χριστοῦ, καὶ γέγονεν ἐμφανὴς ἐν τῇ εὐφροσύνῃ αὐτῶν· εὐφραινομένων γὰρ τῶν ἐθνῶν ὅτι τῇ περὶ αὐτοῦ χάριτι καὶ σωτηρίᾳ, κατῃσχύνθησαν οἱ ἐξ Ἰσραὴλ ὡς ἀποβληθέντες, καὶ μεμισημ-

μήοι, ὑ ἀμέτοχοι πάντελῶς τῆς τῶν ἁγίων ἐλ- A
πίδος, καὶ τῶν πρὸ αὐτοῦ δεδωρημένων τοῖς πι-
στεύουσιν εἰς αὐτὸν· εἰδέναι ὑ καλὸν, ὅτι νομι-
κὸν λέλυκεν ἐντολὴν, ἀδελφοὺς ὀνομάζειν κε-
λεύσας τοὺς ἐξ ἐθνῶν. ἀπείρητο γὰρ τοῖς ἐξ Ισ-
ραὴλ ὃ σύνοικα πλέκεσθαι φιλίαν τοῖς πεπλα-
νημένοις. οὐ γὰρ λαλήσεις εἰρηνικὰ, φησὶν, ὁ
νόμος Μωσέως, οὐδὲ μὴ ἐπιγαμβρεύσῃς
αὐτοῖς, τὴν θυγατέρα σου ὐ δώσεις τῷ υἱῷ αὐτοῦ,
οὐδὲ τὴν θυγατέρα αὐτοῦ λήψῃ τῷ υἱῷ σου, ἵνα μὴ
ἀποστήσῃ τὸν υἱόν σου ἀπ' ἐμοῦ, καὶ προσθῆς λα- B
τρεύσῃ θεοῖς ἑτέροις· ἀλλ' ὁ Χριστῷ γέγονε τὰ
ἀμφότερα ἕν, καὶ λέλυται τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγ-
μοῦ, κατήργηται δὲ καὶ ὁ νόμος τῶν ἐντολῶν ἐν
δόγμασι· καὶ γὰρ ἔστιν αὐτὸς ἡ εἰρήνη ἡμῶν.

Φωνὴ κραυγῆς ἐκ πόλεως, φωνὴ ἐκ ναοῦ,
φωνὴ κυρίου ἀνταποδιδόντος ἀνταπόδοσιν τοῖς
ἀντικειμένοις.

Εἰ τῶν ὅτι κἀγὼ ἐκλέξομαι τὰ ἐμπαίγματα
αὐτῶν, καὶ τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν ἀνταποδώσω
αὐτοῖς, λέγει θεὸς τῶν ἀπειλημένων τὴν C
ἔκβασιν, καὶ ὡς ἤδη τῶν πολεμίων τὴν τε πόλιν
αὐτῶν, καὶ τὸν ναὸν ἡρηκότων, φωνὴν ἐκ πόλεως,
καὶ φωνὴν ἐκ ναοῦ γίνεσθαι φησὶν, ὡς ἀναμίξ
κλαιόντων ἱερουργῶν, καὶ στένουσιν ὀλοφυρομένων ἀλ-
λήλοις τῶν λαῶν· καὶ γὰρ ἴσως εἶχεν τῆς τοῦ πολέμου
συμφορᾶς καταχεῖσθαι αὐτοῖς θρῆνόν τε καὶ
ὀλοφύρεσθαι· ὁ γὰρ ἴσως ἀπόνοιαν τοῦ κακοῦ, κυ-
ρίου δὲ φωνὴν γίνεσθαι φησὶν, ἀνταποδιδόντος
ἀνταπόδοσιν τοῖς ἀντικειμένοις, οἷς ὑπετάττοντος,
καὶ ἀπαχολουθοῦσθαι τοῖς ὀλοθρεύουσι, φείδε- D
σθαι τῶν ἁλόντων οὐδενὸς, ὑπερπηδᾶν δὲ μᾶλ-
λον ἀλέως τοῖς ἀντικειμένοις, καὶ ὅπου πρὸ πάν-
των τῆς τῶν πολεμούντων ὁρμῆς. ἀλλὰ γὰρ ἐκ-
λείψασι τοῖς διασπείρουσι, τοῦτο γὰρ αὐτοῖς γέγονε
προσῆκον τοῦ καὶ ἁλῶναι, καὶ παθεῖν.

Πρὶν ἢ τὸν ὠδίνουσαν τεκεῖν, πρὶν ἐλ-
θεῖν τὸν πόνον τῶν ὠδίνων ἐξέφυγε, καὶ ἔτεκεν
ἄρσεν. τίς ἤκουσε τοιοῦτον, καὶ τίς ἑώρακεν οὕ-
τως, εἰ ὠδίνει γῆ ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ, εἰ καὶ ἐτέ-
θη ἔθνος εἰσάπαξ, ὅτι ὠδίνει καὶ ἔτεκε Σιὼν E
τὰ παιδία αὐτῆς; ἐγὼ δὲ ἔδωκα τὴν προσ-
δοκίαν ταύτην, καὶ οὐκ ἐμνήσθη μου εἶπε κύ-
ριος. οὐκ ἰδοὺ ἐγὼ γυναῖκα, καὶ στεῖραν ἐποίη-
σα; εἶπε κύριος.

Ὅτι μὲν ὀλοθρίζος ὁ Ισραὴλ ἀπόλωλεν διδά-
σκει πάλιν. ὅπερ γὰρ ὅλως προσαπεφώνησε τῇ
Ιερουσαλὴμ τὴν ἅλωσιν, λέγει μέμνηται πάλιν τῆς

odio habiti, ac omnino expertes spei sanctorum, & eorum quæ data sunt ab ipso credentibus. Sciendum autem est, necessariò soluisse eum legis præceptum, cum iubeat nominare fratres, eos qui sunt ex gentibus. Interdixit enim Israelitis, ne commercium haberent cum his qui in errore versati sunt. Non enim loqueris pacem illis, inquit Lex Mosaica, nec elocabis illis filiam tuam, nec dabis filio eius, nec filiam eius accipies filio tuo, ne auertat filium tuum à me, & abeat, seruiatque diis alienis. Verùm in Christo facta sunt ambo vnum, & solutum interstitium maceriæ, & abolita est lex præceptorum in dogmatis. Est enim ipse pax nostra.

Vox clamoris de ciuitate, vox de templo, vox Domini retribuentis retributionem aduersariis.

Cùm dixerit: Et ego eligam ludibria eorum, & peccata eorum retribuam illis: statim ostendit eorum quæ comminatus est exitum, & iam quasi hostium ciuitatem ipsam & templum deuastantium, vocem de ciuitate, & vocem de templo editam esse dicit, & ministrorum simul cum populo flentium, & inter se comploratium. Nam cùm belli calamitatibus ferendis pares non essent, flere eos par fuit & plorare. Nulla enim erat mali euitatio. Domini autem vocem fuisse dicit, retribuentis retributionem aduersariis, & præcipientis ac imperantis vastatoribus vt nullius captiui misericordiam capiant, sed vt crudeliter insiliant in aduersarios: nec tantummodo bellantium impetu, sed & domini voluntate. Hoc enim illis in causa fuit, cur caperentur & affligerentur.

Antequam parturiens pariat, antequam veniat labor parturiginum, effugit, & peperit masculum. Quis audiuit tales? & quis vidit sic? Num parturiuit terra vno die, aut etiam condita est gens tota simul; quia parturiuit, & peperit Sion liberos suos? Ego autem dedi expectationem hanc, & non recordata es mei, dixit Dominus. Nonne ego parientem & sterilem feci, dixit Dominus.

Iterum docet, non funditùs perditũ iri Israelẽ. Postquã enim in vniuersum prædixit Hierusalem captiuitatẽ: rursus

facit mentionem reliquiarum ex electione. Seruata est enim non exigua multitudo, per fidem videlicet in Christo. Hoc autem significare vult: Debacchati enim sunt in ipsum Iudæi, & principem vitæ interfecerunt. Postquam autem reuixit, calcata morte, rediitque ad cœlestem patrem ac Deum, prædicarunt eum diuini discipuli, alloquentes omnes, etiam qui debacchati sunt, & vocantes ad resipiscentiam ac salutem per fidem, & remissionem peccatorum per sanctum lauacrum. Dixit enim Petrus: [Et nunc, fratres, noui vos ex ignorantia fecisse, sicut & principes vestri. Pœnitentiam igitur agite, & baptizetur vnusquisque vestrum in nomine Iesu Christi, & accipietis donum Spiritus sancti.] Vestrum enim sunt promissiones, & filiorum vestrorum. Hæc loquente diuino Petro, multi crediderunt. Scriptum est siquidem in Actis sanctorum Apostolorum adiectas esse die illo animas plus minus ter mille. Semper itaque diuini discipuli instabant, monentes Israelitas, & ad fidem conuertentes. Tempore deinde interiecto, inflicta est demum Iudæorum regioni ipsisque Hierosolymis diuina ira, ingressis iam his qui ad moderatiorem viuendi rationem vocati sunt. Hi verò fuerunt reliquiæ: quod docet, cùm inquit: Antequam parturiens pariat, antequam veniat labor dolorum partus effugit, & peperit masculum. Nam priusquam instarent dura tempora, & veluti acres bellicæ calamitatis dolores incumberent Hierosolymis, effugit, id est, ante periculum peperit masculum: qui partus præclarus est & optatissimus. Nam quæ pariunt, fœtum masculum alteri præferunt: vel forte masculus est editus: non enim effœminatur mollitia Christianus populus. Sensu enim virili præditus est, & iuuenili. Cuius testis
Aa. 5. "est B. Paulus, scribens: [Qui Christi
" carnem crucifixerunt cum affectibus
" & cupiditatibus.] Dein quasi diuina potentia hanc rem insignem operante, miraculum extollit, dicens: Quis vidit hoc? Num parturiuit terra vno die, aut etiam condita est gens tota simul; quia parturiuit & peperit Sion liberos suos. Quis enim audiuit, inquit, vel quis vidit terram, vel regionem totam, vno die germinantem eos qui eam implere valeant? Num enim semel, id est,

A κατ' ἐκλογὴν καταλείμματος· σίσωται γὰρ οὐκ ὀλίγη πληθύς, διὰ πίστεως ἡ ἐλπίζουσα ἐπὶ τῷ Χριστῷ. βούλεται δὲ τί ποτε σημῆναι· ἐπεθηλώσαν γὰρ εἰς αὐτὸν Ἰουδαῖοι, καὶ ἀπέκτειναν τὸν ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς· ἀναστὰς δὲ ἀπὸ νεκρῶν, πατήσας τὸν θάνατον, διαπεφοίτηκέ τε πρὸς τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς πατέρα καὶ Θεόν, διεκήρυττον αὐτὸν οἱ θεσπέσιοι μαθηταὶ προσκαλούμενοι ἅπασι, καὶ τοῖς πεπλανημένοις, καὶ καλοῦντες εἰς μετάνοιαν, καὶ εἰς σωτηρίαν τὴν διὰ πίστεως, καὶ εἰς ἄφεσιν
B ἁμαρτιῶν τὴν διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος. ἔφη γὰρ ὁ Πέτρος· καὶ νῦν, ἀδελφοί, οἶδα, ὅτι κατ' ἄγνοιαν ἐποιήσατε, ὥσπερ καὶ οἱ ἄρχοντες ὑμῶν. μετανοήσατε οὖν, καὶ βαπτισθήτω ἕκαστος ὑμῶν ἐπὶ τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ λήψεσθε τὴν δωρεὰν τοῦ ἁγίου πνεύματος· ὑμῶν γάρ εἰσιν αἱ ἐπαγγελίαι, καὶ τῶν τέκνων ὑμῶν. τούτοις λεγόντος τοῦ θεσπεσίου Πέτρου πεπιστεύκασι πολλοί. γέγραπται γοῦν ἐν ταῖς πράξεσι τῶν ἁγίων ἀποστόλων,
C ὅτι προσετέθησαν ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ψυχαὶ ὡσεὶ τρισχίλιαι. διόπερ τελέσασι λοιπὸν οἱ θεσπέσιοι μαθηταὶ νουθετοῦντες τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ καλουμένους εἰς πίστιν· εἶπε χρόνου διαγενομένου, ἐπηνέχθη λοιπὸν ἐπὶ τε τὴν Ἰουδαίων χώραν, ἔτι δὲ καὶ τοῖς Ἱεροσολύμοις τὰ ἐκ θείας ὀργῆς, ὡς εἰσβεβηκότων ἤδη, καὶ κεκλημένων τὸ ὑπερέχειρον, ἤτοι δὲ οὗτοι τὸ κατάλειμμα· τοῦτο διδασκαλικῶς λέγων, πρὶν ἢ τὠδίνουσαν τεκεῖν, πρὶν ἐλθεῖν τὸν πόνων τὴν ὠδῖνων ἐξέφυγε, καὶ ἔτεκεν ἄρσεν. πρὶν γὰρ ἐπιστῆναι τὰ δεινά, καὶ οἷ[ον] τινας πικρὰς ὠδῖνας ἐκ τοῦ πολέμου συμφορὰς καταστῆναι τῆς Ἱερουσαλήμ, ἐξέφυγε, τουτέστι, πρὸ τοῦ κινδύνου ἔτεκεν ἄρσεν, ὃ ἔστι κύημα καλόν, καὶ ποθούμενον· τοῖς γὰρ τικτούσαις ἀρρενοτοκία μᾶλλον θατέρου προτέτακται· ἢ τάχα που καὶ ἄρσεν ὃ τεκεῖν, ἐπειδὴ θηλύνεται τοῖς μαλακισμοῖς ὁ ἐκ Χριστοῦ λαός. φθόγημα γὰρ ἀνδροπρεπὲς ἔστιν ἐν αὐτῷ, καὶ νεανικὸν, καὶ τούτου μάρτυς ὁ μακάριος Παῦλος γεγράφων· οἱ δὲ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τὴν σάρκα ἐσταύρωσαν, σὺν τοῖς παθήμασι, καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις.
D εἶπα τῆς θείας δυνάμεως τὸν ἐπεργολαβὸν, ὡς ἐνεργησάσης καὶ τοῦτο, πολὺ θαῦμα ποιήσαι λέγων, τίς ἑώρακεν οὕτως; εἰ ὠδῖνε γῆ ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ, εἰ καὶ ἑτέρᾳ ἔθνος εἰσὰπαξ, ὅτι ὠδῖνε, καὶ ἔτεκε Σιὼν τὰ παιδία αὐτῆς. τίς γὰρ ὁ ἀκούσας, φησὶν, ἢ τίς ἑώρακε γῆν, ἤτοι χώραν ὁλόκληρον, ἀναβλαστήσασαν ἐν ἡμέρᾳ μιᾷ τοὺς πληρώσοντας δυναμένους αὐτὴν; ἆρα γὰρ εἰσὰπαξ, τουτέστιν,

ὑφ' ἓν ἔθνος ὅλον ἐτέχθη πώποτε; ἀλλ' ὅτω, φησὶν, ἡ Σιὼν ἔτεκε τὰ παιδία αὐτῆς· ὃ γὰρ ἐν ἡμέρᾳ μιᾷ τρεῖς χιλιάδας προστεθῆναι ψυχὰς, καὶ πνευματικὴν ἀναγέννησιν ὑπομεῖναι διὰ τῆς πίστεως, καὶ τὸ ἁγίου βαπτίσματος, πῶς οὐκ ἐναργῶς εἰπεῖν αὖ ἔθνους ὁλοκλήρου κύησις, καὶ ἀπότεξις; ἀλλ' ἐγὼ, φησὶ, δέδωκα τὴν προσδοκίαν ταύτην. προείρηται γὰρ ἐκ τούτου διὰ φωνῆς ἁγίων προφητῶν, ἃ προεπήγγελται Θεὸς αὐτῇ τὴν πολυπαιδίαν, πλὴν οὐκ ἐμνήσθη μου, φησὶ κύριος, καίτοι στεῖραν, καὶ γνωσθὲν ἐγὼ πεποίηκα· ὁ δὲ τούτων ἔχων τὴν ἐξουσίαν, πῶς αὖ ἄπαιδα γενέσθαι σιωπῇ χώρησεν αὐτήν; εἴπερ ἠθέλησε τὴν εἰς αὐτὸν πίστιν προσκαλεῖται, πολύπαιδά τε καὶ εὔπαιδα ὀφθῆναι τοῖς ἀεὶ πᾶσιν ἤγλωσεν· ὅπερ ὃ γέγονεν ἀπιθὴς, σκληρὰ, καὶ δυσάγωγος, ἐστράφη μὲν αὐτὴ, γεγέννηκε δὲ ἡ τῶν ἐθνῶν χώρα τὸν ἀριθμὸν κρείττονα, καὶ ἐπέκεινα λαόν· καὶ αὐτὸ δὴ τοῦτο διδάσκων λέγων ὁ θεσπέσιος προφήτης Ησαΐας, ὡς πρὸς γε τὴν ἐξ ἐθνῶν ἐκκλησίαν. Εὐφράνθητι στεῖρα ἡ οὐ τίκτουσα, ῥῆξον καὶ βόησον ἡ οὐκ ὠδίνουσα, ὅτι πολλὰ τὰ τέκνα τῆς ἐρήμου μᾶλλον, ἢ τῆς ἐχούσης τὸν ἄνδρα.

Εὐφράνθητι Ιερουσαλὴμ, καὶ πανηγύρισατε ἐν αὐτῇ πάντες οἱ ἀγαπῶντες αὐτήν. χάρητε χαρᾷ πάντες ὅσοι πενθεῖτε ἐπ' αὐτῆς, ἵνα θηλάσητε, καὶ ἐμπλησθῆτε ἀπὸ μαστοῦ παρακλήσεως αὐτῆς, ἵνα ἐκθηλάσητε τρυφήσητε ἀπὸ εἰσόδου δόξης αὐτῆς. ὅτι τάδε λέγει κύριος. ἰδοὺ ἐγὼ ἐκκλίνω ἐπ' αὐτὴν ὡς ποταμὸν εἰρήνης, καὶ ὡς χειμάρρους ὑπερκλύζων δόξαν ἐθνῶν.

Χαίρειν ὑπάρχει τῇ νέᾳ καὶ νοητῇ Σιὼν, ἤγουν Ιερουσαλὴμ, ἥ τις ἐστὶν ἐκκλησία Θεοῦ ζῶντος, ἣν αὐτὸς ἑαυτῷ παρέστησεν ὁ Χριστὸς ἄσπιλον, καὶ ἄμωμον, ἔκ τε τῶν Ιουδαϊκῶν φυλῶν, καὶ ἐκ τῶν τῶν ἐθνῶν ἀγλῆς. σύμφυλα γὰρ τοὺς δύο λαοὺς εἰς ἕνα καινὸν ἄνθρωπον, ποιῶν εἰρήνην, καὶ ἀποκαταλλάξας τοὺς ἀμφοτέρους ἐν ἑνὶ σώματι πρὸς τὸν πατέρα. πρέποι δ' ἂν ὃ χαίρειν αὐτῇ μεμέστωται γὰρ ἐλπίδων τῶν κατὰ νοῦν, καὶ λόγον. ἃ γὰρ εἶδεν ὀφθαλμὸς, φησὶ, καὶ οὖς οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ἃ ἡτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν· ἠθλωσε γὰρ τοὺς τε ὄντας ἐν αὐτῇ, καὶ ἀγαπῶντας αὐτὸν· εἶεν δ' ἂν οὗτοι πάλιν οἱ αὐέξοντες ὥσπερ αὐτὸν, καὶ τοῖς ἀμώμοις διδασκαλίαις πολυτρόπως τρέφοντες, καὶ ὅσοι πενθοῦσιν

A vno momento gens tota vnquam natâ est? At sic, inquit, Sion peperit liberos suos. Etenim vno die tria millia animarum adiecta esse, & spiritualem regenerationem per fidem & sacrosanctum Baptisma suscepisse: quidni manifestè sit integræ gentis fœtus & partus? Sed ego, inquit, dedi expectationem hanc. Prædictum est enim hoc voce sanctorum prophetarum, & promisit ei Deus fœcunditatem: Verùm non recordatus est mei, inquit Dominus, etsi sterilem & generantem fecerim. qui hæc potest, quomodo permisit eam orbam fieri? Si voluisset fidem in ipsum admittere, & copiosâ & pulchra prole dotata apparuisset omnibus terræ incolis: Sed quia immorigera fuit, dura & refractaria, facta est sterilis ipsa: gentium autem regio multò maximum & innumerabilem populum generauit. Hoc ipsum docet quoque diuinus propheta Esaias, velut alloquens Gentium ecclesiam: [Lætare sterilis, quæ non partis, erumpe & clama, quæ non parturis, quia plures liberi desertæ sunt, quàm eius quæ habet virum.]

Lætare Hierusalem, & conuentum facite in ea omnes qui diligitis eam: Gaudete gaudio omnes, quicunque lugetis super eã, vt fugatis, & impleamini vbere consolationis eius, vt postquã suxeritis, delectemini introitu gloriæ eius: Quia hæc dicit Dominus: Ecce ego declino ad eos tanquam flumen pacis, & quasi torrens inundans gloriã gentium.

Gaudere iubet hanc nouam & intelligibilem Sionem, seu Hierusalem, quæ est ecclesia Dei viuentis, quã ipse Christus sibi repræsentauit, immaculatã & inculpatam, ex tribubus Iudaicis & ex congregatione Gentium. Coniunxit enim duos populos in vnum nouum hominem, constituens pacem, & reconcilians vtrumque in vno corpore apud patrem. Et meritò gaudere potest, cùm spe plena sit, quam nec complecti mês queat, nec oratio. [Non enim oculus vidit, inquit, nec auris audiuit, & in cor hominis nõ ascenderunt, quæ parauit Deus diligentibus se.] Lætari iubet qui in ea sunt, & eã diligunt. Hi demũ sunt eiusmodi, qui eam tanquã sustentant, qui inculpata doctrina multifariam confirmant, quicunque etiã eam deplorant,

deplorant, ſecundum Seruatoris vo-
Matt. 5. „ cem : [Beati enim, inquit, qui lu-
„ gent, quia ipſi conſolabuntur.] Luctus hîc ſubindicat ſanctarum actionum emendationem. Sudorem enim patiuntur vtilem, & labores tolerant ſtrenuè ac inueniliter, non vt aliquid terrenum lucrentur : ſed vt diuinis donis referti, omni voluptate compleantur. Hoc enim illis promittit, dicens : Vt fugatis, & impleamini vbere conſolationis eius. Cùm autem perſonam mulieris ſemel nouæ Sioni attribuerit, in ſermonis tropo permanet, & conſolationem in ea, ſancti Spiritus, inquam, vberibus & lacti comparat. Dictum eſt enim
Cant. 1. „ ei in Cantico Canticorum : [Meliora ſunt vbera tua vino.] Primus enim cibus infantibus conueniens, admittentibus fidem in Deum noſtrum Ieſum Chriſtum porrigitur, id eſt, tener & ſimplex ſermo catecheſeos. Sic enim Paulus quoſdam alloquens,
1. Cor. 3. „ ait ; [Lac vobis ad potandum dedi, „ non cibum. Nondum enim potera „ tis, ſed nec adhuc quidem poteſtis.] quòd autem non ſemper infantes & eſſe & videri conueniat eos, qui ſemel catecheſeos ſermonem imbibunt, ſed in virum perfectum, & in menſuram ætatis plenitudinis Chriſti euadere oporteat, vt exactam & exquiſitam eius cognitionem deinceps conſequantur : docuit, cum adiecit : Vt poſtquam ſuxeritis, delectemini introitu gloriæ eius. Vbi ſuxeritis, dicit, pro, cùm ab vberibus & mamma abſtracti eſtis, vel cùm ablactati eſtis, id eſt, non infantes manetis, ſed velut in ephebis iam & viris numeramini, & ſolidum cibum expetentes, delectabimini introitu gloriæ eius. Gloriam vocat Chriſtum : Sic
Pſal. 84. „ enim & Pſaltes de eo : [Vt habitet „ gloria in terra noſtra : Introitum verò, „ diſpenſationis in carne myſterium.] Deus enim natura, factus eſt homo, & velut ingreſſus eſt hunc mundum propter incarnationem. Delectantur igitur qui hunc ſermonem de illo ad vnguem tenent, & quemadmodum in orbem intrarit gloria, id eſt, Chriſtus, cognoſcunt. Propterea & diuinus propheta ſtatim & eueſtigio apparitionem eius cum carne manifeſtam ac perſpicuam facit. Perſonam enim eius loquentem facit : Ecce declino in eos tanquam flumen pacis,

A ἐπ' αὐτῆς, καθάπερ τὸ αὐτὸ τῷ Σωτῆρος φωνῇ. μακάριοι, φησὶν, οἱ πενθοῦντες ὅτι αὐτοὶ παρακληθήσονται. Ὁ δὲ γε πένθος ἐν τούτοις τὴν τῶν ἀγαθῶν αὐξησιν μηνύει καὶ ἐπιφάνειαν κατόρθωσιν, ἱδρῶτα γὰρ ἔχουσι τὸν ὀνησιφόρον, καὶ πονοῦσιν ἀνδρικῶς, οὐχ ἵνα τι τῶν ἐπιγείων κερδάνωσιν, ἀλλ' ἵνα τοῦ θείου χαρίσματος ἀπαπολαύσωσι πλήρεις γενόμενοι τρυφῆς ἀπάσης γλίχονται μεστοί. τοῦτο γὰρ αὐτοῖς ἐπαγγέλλεται λέγων· ἵνα θηλάσητε, καὶ ἐμπλησθῆτε ἀπὸ μαστοῦ παρακλήσεως αὐτῆς. προσωπον ἡ ἅπαξ γυναικὸς παιδικῆς τῇ νέᾳ
B Σιὼν, ἐπιμένῃ τῇ τοῦ λόγου τροπῇ, καὶ τὴν ἐν αὐτῇ παράκλησιν τοῦ ἁγίου πνεύματος, μαστοῖς προσκάζῃ, καὶ γάλακτι. εἴρηται γάρ που πρὸς αὐτὴν ἐν τῇ τῶν ᾀσμάτων, ὅτι ἀγαθοὶ μαστοί σου ὑπὲρ οἶνον. προῆκται ἡ πάντως τῆς τοῦ πίστιν προσεληλυθότος τῷ εἰς τὸν Θεὸν ἡμῶν Ἰησοῦν τὸν Χριστὸν νηπιοτρεπὴς προσαγωγὴ τοῦτ' ἔστιν, ὁ πρωτοφερὴς ἐν ἁπλοῖς τῆς κατηχήσεως λόγοις· ὅτῳ γάρ που καὶ ὁ Παῦλος προσ-
C εφώνησε φησὶν εἰπών. γάλα ὑμᾶς ἐπότισα, οὐ βρῶμα· ὅπω γὰρ ἠδυνάσθητε, ἀλλ' οὐδὲ ἔτι νῦν δυνάσθε. ὅτι ἡ οὐκ ἀεὶ νηπίους τε εἶ, καὶ ἐφ' ἁπλῆς τρέπει, ὅτις οἷόν τε δὴ ὅλως τὸν τῆς κατηχήσεως ἐκπίνοισι λόγον, χρεὼν ἡ μᾶλλον διαφοιτᾷν, ἐν εἰς ἄνδρα τέλεον, ἐν εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ, ἵνα τὴν ἀκριβῆ, ἐξησκημένον ἐπ' αὐτῷ λόγον σοφίαν διώκωσιν λοιπὸν, ἐδίδαξε προσθείς· ἵνα ἐν θηλάσητε τρυφήσητε, ἀπὸ εἰσόδου δόξης αὐτῆς. Ὁ ἐν θηλάσαν-
D τες ἡ φησὶν, αὐτὶ τοῦ, μαστῶν ἔξω, ἐν θηλῆς γενόμενοι, ἤγουν ἀπογαλακτισμένοι, τουτέστιν, οὐκ ἔτι μένοντες νήπιοι, τελειῶτες ἡ ὥσπερ ἐν ἐφήβοις ἤδη, καὶ ἀνδράσι, ἐν τῆς στερεᾶς ἐφιέμενοι τροφῆς, ἐντρυφήσητε ἀπὸ εἰσόδου δόξης αὐτῆς· ἐν δόξαν μὲν ὀνομάζῃ Χριστόν· οὕτω γάρ που ἐν ὁ ψάλλων φησὶ πρὸς αὐτὸν, τῷ καταοικιοῦσαν δόξαν ἐν τῇ γῇ ἡμῶν· εἴσοδον ἡ τῆς μὴ σαρκὸς οἰκονομίας τὸ μυστήριον, Θεὸς ὢν φύσει γέγονεν ἄνθρωπος, καὶ ὡς εἰσβεβηκεν εἰς τόνδε τὸν κόσμον
E διὰ τοῦ σαρκωσιν. ἐντρυφῶσι τοίνυν οἱ τὸν ἀκριβῆ τῆς περὶ αὐτοῦ πίστεως * εἰδότες λόγον, καὶ πῶς al. δίπως ποτὲ εἰσβεβηκεν εἰς τὴν οἰκουμένην ἡ δόξα, τουτέστι, Χριστὸς μαθόντες· διὰ τοῦτο καὶ ὁ θεσπέσιος προφήτης δηλοῖ, καὶ προεξυγμένως, τοῦ ἐμφανῆ αὐτοῦ τὴν μὴ σαρκὸς καθόψιν ἐναργῆ· ἴσῃ γὰρ ὅ αὐτοῦ προσωπον λέγοντος, ὅτι ἰδοὺ ἐκκλίνω ἐπ' αὐτοὺς, ὡς ποταμὸς εἰρήνης, καὶ ὡς χε-

Comment. in Eſaiam.

μάρρους ὡς ποταμὸς κλύζων δόξαν ἐθνῶν. ποταμὸς μὲν A & tanquam torrens qui inundat gloriam gentium. Lumen igitur pacis & torrens deliciarum est, Christus: Sic enim illum diuinus Dauid vocat, cùm inquit: [Quàm multiplicata est misericordia tua, ô Deus? Filii hominum in vmbraculo alarum tuarum sperabunt, Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ, & torrente voluptatis tuæ potabis eos.] Et iterum: [Fluminis impetus lætificat ciuitatem Dei.] Declinauit verò & vberrimis riuulis inundauit gloriam gentium, id est, quod est inter gentes pretiosum, & omnino glorioſum. Non enim omnes crediderunt, neque gloria euecti sunt, sed vt Paulus dicit de Deo & Patre: [Quos præscinit, & prædestinauit conformes fieri imaginis filii sui, hos & vocauit. Quos vocauit, eos & glorificauit.] Cùm dicit, Declino, illud subindicat: Recta via & iter ei fuit ex proposito & voluntate patris, ad Israelitas. Itaque ait: [Non missus sum nisi ad perditas oues domus Israel.] Cùm verò illi fidem respuerint, declinauit ab illis, sicuti scriptum est, & gentium congregationem ex sacris riuulis consolatione perfudit, id est, Euangelica & salutari prædicatione, per quam pacem apud eum lucrifecerunt, & per quem spirituali societate coniuncti sunt cum Deo & patre.

Psal. 45.

Rom. 8.

Matth. 15.

Paruuli eorũ in humeris tollentur, & super genua consolationem habebunt. Quemadmodũ si quempiã mater consoletur, sic & ego vos consolabor. Et in Hierusalẽ consolationem habebitis, & videbitis, gaudebit cor vestrũ, & ossa vestra sicut herba germinabunt. Et innotescet terra Dòmini colentibus eum.

Largissimam consolationẽ & omnis misericordiæ cumulum nobis adpromittit, idque citra omnem laborem, vt quod ipsi placet, possis exequi. qui enim adhuc, inquit, infantes sunt, & animo nondũ perfecti, velut paruuli infantes in humeris tollẽtur, & super genua cõsolationem habebunt. Solent enim matres curam gerere paruulorum. Non multum ergo, inquit, matri cessero, sed consolabor sic eos qui infirmo sunt & deiecto animo, vt nihil illis desit ad requietem. Sic nutriti, sic omni misericordia & charitate tractati, videbitis

μάρρους ὡς ποταμὸς μὲν οὖν εἰρήνης, καὶ χειμάρρους τρυφῆς ὁ Χριστός· οὕτω γὰρ αὐτὸν ὁ θεσπέσιος Δαυὶδ ὀνομάζει λέγων, ὡς ἐπληθύνας τὸ ἔλεός σου ὁ Θεός, οἱ δὲ υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων ἐν σκέπῃ τῶν πτερύγων σου ἐλπιοῦσι· μεθυσθήσονται ἀπὸ τῆς πιότητος τοῦ οἴκου σου, καὶ τὸν χειμάρρουν τῆς τρυφῆς σου ποτίεις αὐτούς. καὶ πάλιν· τὸ ποτάμιον τὰ ὁρμήματα αὐτοῦ εὐφραίνουσι τὴν πόλιν τοῦ Θεοῦ. ἐκκέκλικε δὲ, καὶ οὐχ ἁπλῶς ἁμιλλαφεστάτοις νάμασιν ἐπέκλυσε τὴν ἐθνῶν τὴν δόξαν, τουτέστι, τὸ τίμιον τῶν ἐθνῶν, ἤτοι τὸ δεδοξασμένον ἀπ' αὐτῶν. οὐ γὰρ πάντες πεπιστεύκασιν, οὐδὲ μὴν ἐδοξάσθημεν, ἀλλ' ὡς ὁ Παῦλος φησὶ περὶ τοῦ Θεοῦ, ὃν προέγνω, καὶ προώρισε συμμόρφους τῆς εἰκόνος τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, τούτους καὶ ἐκάλεσεν, οὓς δὲ ἐκάλεσε, τούτους καὶ ἐδόξασε. τὸ γὰρ μὴν ἐκκλίνων, λέγων, δίδωσι τοιοῦτον σύνοψιν. ἡ μὲν γὰρ ὁδὸς αὐτῷ καὶ πορεία καὶ πρόθεσιν, καὶ βούλημα τοῦ πατρὸς πρὸς τοὺς ἐξ αἵματος Ἰσραήλ· ἔφη γοῦν ὅτι οὐκ ἀπεστάλην, εἰ μὴ εἰς τὰ ἀπολωλότα πρόβατα οἴκου Ἰσραήλ. ὅπερ δὲ ἀπεώσαντο τὴν πίστιν, ἐξέκλινεν ἀπ' αὐτῶν, καθὰ γέγραπται, καὶ τοῖς τῶν ἐθνῶν ἀγέλαις τὴν ἐκ τῶν ἱερῶν ναμάτων παράκλησιν ἐξεχέατο, τουτέστι, τὸ εὐαγγελικὸν, καὶ σωτήριον κήρυγμα, δι' οὗ πρὸς αὐτὸν εἰρήνην ἐκερδάνασι, καὶ δι' αὐτοῦ συνήφθησαν κατ' οἰκειότητα τῷ πνευματικῷ τῷ Θεῷ, καὶ πατρί.

Τὰ παιδία αὐτῶν ἐπ' ὤμων βαστάσονται, καὶ ἐπὶ γόνατα παρακληθήσονται, ὡς εἴ τινα μήτηρ παρακαλέσῃ, οὕτως κἀγὼ παρακαλέσω ὑμᾶς, καὶ ἐν Ἰερουσαλὴμ παρακληθήσεσθε, καὶ ὄψεσθε, καὶ χαρήσεται ὑμῶν ἡ καρδία, καὶ τὰ ὀστᾶ ὑμῶν ὡς βοτάνη ἀνατελεῖ. καὶ γνωσθήσεται ἡ χεὶρ κυρίου τοῖς σεβομένοις αὐτόν.

Ἁμιλλαφεστάτην ἡμῖν τὴν παράκλησιν ἐπαγγέλλεται, καὶ φιλοδώρους ἁπάσης ἐπιδόσεως, ὥστε καὶ πόνου δίχα πάντα κατορθοῦν δυνάσθαι τὸ ἀρέσκον αὐτῷ. οἱ γὰρ ἔτι νηπιάζοντες καὶ ἀτελεῖς, φησὶ, καὶ ταῖς φρέσιν οὔπω τετελεσμένοι, βρέφεσιν ἐοικότες μικροῖς ἐπ' ὤμων βαστάσονται, καὶ ἐπὶ γονάτων παρακληθήσονται. ἔθος γὰρ ὅτῳ μητράσιν ἐπιμέλεσθαι νηπίων. ὀλίγα τοίνυν, φησὶ, παρὰ χωρήσω μητρὶ, παρακαλέσω δὲ οὕτω τοὺς ἀῤῥωστίᾳ τέως ἐχομένους νοῦν, ὡς ἐλλιπεῖς μηδὲν τῶν τελειοτέρων εἰς ἀνάπαυσιν αὐτοῖς διδουμένων ἤτοι ὅτῳ, φησὶ, καὶ ὀλιγοπίστοις ὄντες φιλοῖς, καὶ ἀγάπης, ὄψεσθέ τε ὀλίγῳ

tempore, supremam etiam ciuitatem cœlestem Hierusalem, & complebimini voluptate, & quasi herba, omnia vestra ossa refloreſcent. Excitabuntur enim mortui, & resurgent qui in monumentis sunt, locupletati per Christum rore, id est, spiritu viuifico. Sic enim dicit qui ad Deum psallit, de his qui in terra iacent: [Emittes spiritum tuum, & creabuntur, & renouabis faciem terræ.] Perinde igitur, vt quæ in agris floruerunt, paulò pòst occidunt & marceſcunt, verno autem tempore instante, rursus oriuntur & apparent; sic reliquiæ mortuorum in terra, tempore regenerationis ac instaurationis, ineffabili potentia Dei rursus exorientur. Excitabuntur enim, vti dixi. Tunc tunc innoteſcet manus Domini colentibus eum. Manum hîc vocat, vel potentiam suam, vel Dominum nostrum Iesum Christum, per quem omnia, & in quo omnia. Per illum enim rursus est resuscitatio mortuorum. Hoc est enim potentiæ eius non leue indicium, posse & in lucem proferre quæ aliquãdo non erant, & quæ passa sunt corruptionem restaurare, ita vt ab initio fuerunt.

Et minabitur contumacibus; Ecce enim Dominus quasi ignis veniet, & quasi tempestas currus eius, vt reddat in furore vltionem, & increpationem in flamma ignis. Nam in igne Domini iudicabitur omnis terra, & in gladio ipsius omnis caro. Multi vulnerati erũt à Domino. Qui purificãtur, & mundãtur in hortis, & in liminibus, comedẽtes carnẽ suillã, & abominationes, & murẽ, simul consumentur, dixit Dominus, Ego verò opera eorũ & cogitationem eorum scio.

Abundè consolatus eos qui in noua Sion, id est, Ecclesia, & affluentissimam consolationem ac spiritualium bonorum subsidium pollicitus, & præterea resuscitationem è mortuis, & supremas sedes, ac quæ ibi est, gloriam non impunè fore dicit inobedientibus hoc audax contra illos institutum. Veniet enim, inquit, quasi ignis. Descendet namque cœlitus in gloria patris sui cum sanctis Angelis. Hic enim est currus eius, sicuti & in Psalmis celebratum est: [Currus Dei decem millibus multiplex, millia lætantium.] Veniet autem redditurus vltionem in furore, & increpationẽ in flamma ignis.

Isaiæ 26.

Psal. 67.

χαιρού, καὶ ἡ ἄνω πόλις τὸ ἐπουράνιον Ἱερουσαλὴμ πληθύσατε ἡμέρας, καὶ ὡς ὁ ἄνθος πᾶσα ἀναθαλήσει τὰ σώματα ὑμῶν ὁσταῦ. ἐγερθήσονται γὰρ οἱ νεκροὶ, καὶ ἀναστήσονται οἱ ἐν τοῖς μνημείοις, τῇ παρὰ Χριστοῦ πλουτήσαντες δρόσῳ, τουτέστι, τῷ πνεύματι τῷ ζωοποιῷ· ὅτω γάρ που φησὶν ὁ ψάλλων πρὸς τὸν Θεόν· πρὸ τοῦ τὸ σὸν γῆ χειμάρρων ἐξαπόστελλε τὸ πνεῦμά σου, καὶ κτισθήσονται, καὶ ἀνακαινιεῖς τὸ πρόσωπον τῆς γῆς· ὥσπερ οὖν τὰ ἐν ἀγροῖς ἀνθήσαντα μετ' βραχὺ πίπτει, καὶ μαραίνεται, εἶτα εἰαρινοῦ γειμῶνος ἐπιόντος καιροῦ, πάλιν ἀνίσχει, καὶ φαίνεται, ὅτω τὰ ἐν τῇ γῇ τῶν τεθνεώτων λείψανα, καὶ τὸν τῆς παλιγγενεσίας καιρὸν ἀῤῥήτῳ δυνάμει Θεοῦ πάλιν ἀνατελοῦσιν. ἐγερθήσονται γὰρ, ὡς ἔφην. τότε δὲ τότε γνωσθήσεται ἡ χεὶρ κυρίου τοῖς σεβομένοις αὐτόν. χεῖρα γοῦν τὸ ἐν τούτοις, ἢ τὴν δύναμιν αὐτοῦ φησὶν, ἤγουν τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν τὸν Χριστὸν, δι' οὗ τὰ πάντα, καὶ ἐν ᾧ τὰ πάντα. δι' αὐτοῦ γὰρ πάλιν καὶ ἡ τῶν νεκρῶν ἀνάβίωσις. ἀποτέλεσμα γὰρ τῆς αὐτοῦ δυνάμεως εἴη ἄν, καὶ τὸ ἰσχύσαι πρόδηλον εἰς ὕπαρξιν τὰ οὐκ ὄντα πρότερον, καὶ πεπονθότα τὴν φθοράν, ἀναχθῆναι πάλιν εἰς ὃ ἐν ἀρχαῖς.

Καὶ ἀπειλήσῃ τοῖς ἀπειθοῦσιν. ἰδοὺ γὰρ κύριος ὡς πῦρ ἥξει, καὶ ὡς καταιγὶς τὰ ἅρματα αὐτοῦ, τοῦ ἀποδοῦναι ἐν θυμῷ ἐκδίκησιν, καὶ ἀποσκεδασμὸν ἐν φλογὶ πυρός. ἐν γὰρ τῷ πυρὶ κυρίου κεῖσθαι πᾶσα ἡ γῆ, καὶ ἐν τῇ ῥομφαίᾳ αὐτοῦ πᾶσα σὰρξ· πολλοὶ τραυματίαι ἔσονται ὑπὸ κυρίου, οἱ ἁγιζόμενοι, καὶ καθαριζόμενοι εἰς τοὺς κήπους, καὶ ἐν ταῖς πορθύραις ἐσθίοντες κρέα ὑείᾳ καὶ τὰ βδελύγματα, καὶ τὸν μῦν ὁμοῦ ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἀναλωθήσονται, εἶπε κύριος, κἀγὼ τὰ ἔργα αὐτῶν, καὶ τὸν λογισμὸν αὐτῶν ἐπίσταμαι.

Ἀποχρώντως παρακαλέσας πρὸς τὸν τῆς ἐκκλησίας, τουτέστι, τῆς ἁγιωτάτης αὐτοῖς ἐπαγγελόμενος τὴν παράκλησιν, καὶ πνευματικῶν ἀγαθῶν χορηγίαν, ἔτι τε πρὸς τούτοις τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάβίωσιν, καὶ ταύτῃ αὖθις μοναὶς, καὶ τὴν αὐτόθι δόξαν οὐκ ἀζήμιον ἔσεσθαι φησὶ τοῖς ἀπειθοῦσιν ἐλευθέροις αὐτῷ τὸ ὅτι τούτοις ἐπιχείρημα. ἥξει γὰρ ὡς πῦρ φησὶ καταβήσεται γὰρ ἐξ οὐρανοῦ, ἐν τῇ δόξῃ τῆς παρουσίας αὐτοῦ μετὰ τῶν ἁγίων ἀγγέλων. τοῦτο γὰρ τὸ ἅρμα αὐτοῦ, καὶ τὸ ἐν ψαλμοῖς ὑμνούμενον, τὸ ἅρμα τοῦ Θεοῦ μυριοπλάσιον, χιλιάδες δισμυριάδων. ἥξει δὲ ἀποδώσων ἐκδίκησιν ἐν θυμῷ, καὶ ἀποσκεδασμὸν ἐν φλογὶ πυρός.

ὁ δὲ ἀποσκευασμὸς δηλοῖ τὴν ἀποβολήν, ἐρεῖ γὰρ τοῖς τεθνεῶσιν ἐν ἁμαρτίαις, πορεύεσθε ἀπ' ἐμοῦ κατηραμένοι εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον τὸ ἡτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ, καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ· κειμήσεται γὰρ οὕτω φησὶν ἡ σύμπασα γῆ, καὶ ὡσεὶ ἀπὸ ῥομφαίας τῆς θείας ὀργῆς πληγέντες πολλοὶ τραυματίαι γενήσονται. Οἵτινες δὴ ἂν εἶεν οἱ τὴν ἄφυκτον δεχόμενοι δίκην, καὶ εἰς ἄσβεστον πέμποντες φλόγα, καὶ σφιγγόμενοι τοῖς ἰδίων πλημμελήμασι κατεσφιγμένοι, μάλιστα δὴ τῶν ἄλλων ὑποτενεχθήσονται τῇ δίκῃ, φησὶν, οἱ ἀγνιζόμενοι, καὶ καθαιρόμενοι εἰς τοὺς κήπους, τουτέστιν, οἱ παρωσάμενοι μὲν τὸν ἀπὸ Χριστοῦ λύτρωσιν, καὶ τὸν ἁγίου βαπτίσματος ἀτιμάσαντες χάριν, δικαιοῦσθαι τὸν ἀσεβῆ, καὶ πάντος ἁμαρτήματος ἀπαλλάττουσθαι τοὺς τῆς ἁμαρτίας μεμολυσμένους· ἀγαπήσαντες δὴ μᾶλλον τὸ ἐν πλάνῃ, καὶ ἀγνοίᾳ σφᾶς αὐτοὺς πατεῖν, καὶ τοῖς θείοις οὐκ οὔσι προσκυνῆν, οἳ καὶ κέχρηνται προσῤῥαντηρίοις ἀκαθάρτοις καὶ ῥυπῶσι. περιαγίζονται γὰρ, ὡς γοῦν οἴονται ταῖς σφᾶς αὐτοὺς πλανῶντες, καὶ πλανώμενοι. ἢ γὰρ ὕδασι καθεραίνοντο, ἤγουν δᾴδας πῦρ προσενεγκόντες κύκλῳ περιφορήσαντες ταῖς ἑαυτῶν ψυχαῖς τὴν ἐκ φαυλότητος * λογισμῶν ῥύπον. ὅτι δὲ καθαριότητος, καὶ ὑπερφυείας οὐδεὶς ὅστις πάντελῶς προσέχει τοῖς τοιούτοις ὁ λόγος, ἀλλ' οὐδὲ νοῦς αὐθεντοπρεπὴς, προσεσχολήκησεν ἂν μᾶλλον τοῖς κτίσεσι τοῖς ἀνοήτοις, περιδείκνυσιν εἰπών, ὅτι ἁγίζονται μὲν ἐν κήποις, τουτέστιν, ἐν τοῖς ἄλσεσιν, ἤγουν δρυμοῖς, ὑποκάτω δρυὸς, καὶ λεύκης, καὶ δένδρου συσκιάζοντος. ὀζῳκοδόμηται γὰρ πρὸ αὐτῶν αὐτόσε βωμοὶ, καὶ τερμὼν τοῖς δαίμοσιν, ἐν δὲ τοῖς προθύροις τῶν τερμώνων, ἤθιον κρέας ὕφορ. ἀποδέξις δὲ καὶ τοῦτο τρυφῆς. προσκυνοῦσι δὴ καὶ τὰ βδελύγματα, καὶ τὸν μῦν· καθήκοντο γὰρ ἴσως εἰς τοῦτο φρενοβλαβείας τῶν δαιδαιμόνων τινὲς, ὡς καὶ μυῶν ἔχειν ἐν σπουδαῖς, ἱδρύματά τε καὶ τύπους. Ἀλλ' ὅτι πάντες, φησὶν, ὅτι ὁ αὐτὸ αἰσθήσονται, τουτέστιν, ὁμοῦ τοῖς ἀπειθήσασιν ἐξ Ισραὴλ· ἐγὼ γὰρ ἔγνων τὰ ἔργα αὐτῶν, καὶ τὸν λογισμὸν αὐτῶν. λογισμὸν δὲ φησι τὰς ἐνθυμήσεις, οἷς ἀκολουθήσαντες αἰσχρῶς ὑπερφυᾶ γεγόνασιν εὑρεταὶ, δι' ὧν αὐτοῖς καὶ ἡ τῶν βδελυγμάτων γέγονεν εἰσφορὰ, καίτοι δέον ἐπὶ τῆς Φύσης, καὶ ἀληθῶς κατεύθυνον Θεοῦ.

Ἐρχομαι συναγαγεῖν πάντα τὰ ἔθνη, καὶ τὰς γλώσσας, καὶ ἥξουσι, καὶ ὄψονται τὴν δόξαν μου, καὶ καταλείψω ἐπ' αὐτοὺς σημεῖα,

A Increpatio denotat abiectionem. Dicet enim his qui in peccatis mortui sunt: [Discedite à me maledicti in ignem æternum, qui præparatus est diabolo & angelis eius.] Iudicabitur enim, inquit, omnis terra, & tanquam gladio diuinæ iræ percussi, multi vulnerabuntur. Hi demum sunt, qui pœnas pendunt ineuitabiles, & in flammam currunt inextinctam, catenisque suorum peccatorum constricti, B maximè verò aliorum subiicientur supplicio, inquit, expiati & purgati in hortis, id est, reiicientes redemptionem per Christum, & contemnentes gratiam per sacrosanctum baptisma, quæ iustificat impium, omnique errato absoluit peccatis conspurcatos, amantes denique in errore potius & ignorantia versari, & non Deos adorare, qui etiam vsi sunt lustrationibus impuris & immundis. Expiantur enim vt existimant, cùm erga seipsos falluntur. vel enim aspergebantur aquis, vel faces igneas tanC quam in orbem circunferentes, animas suas vitiorum inquinamentis fœdatas abstergere se putabant. Quòd autem mundiciem omnem ac probitatem prorsus neglexerint, & ne humana quidem mente præditi fuerint, sed iumentis insipientibus assimiles, ostendit, cùm dicit: Expiantur in hortis, id est, in nemoribus vel syluis, sub quercu & populo & arbore vmbrosa. Extruebantur namque illic ab ipsis aræ & D delubra dæmonibus, in vestibulis autem delubrorum carnibus suillis vescebantur. Quod quidem argumentum est luxuriæ. Adorabant abominationes & murem. Eò enim stultitiæ lapsi erant superstitiosi aliquot, vt etiam murium statuas ac figuras haberent. Sed hi omnes, inquit, simul consumentur, id est, pariter cum Israelitis qui inobedientes fuerunt. Etenim ego noui opera eorum, E & cogitationem eorum. Cogitationem dicit ratiocinia, quæ sequuti, fœda hæc facinora inuenerunt: vnde istæ etiam abominationes irrepserunt, cùm vnum natura & verè Deum colere oportuisset.

Venio vt congregem omnes gentes, & linguas: Et venient, ac videbunt gloriã meam: & dimittam super eos signum:

al. μολυσμῶν

& emittam ex illis qui saluati fuerint ad gentes, & ad Tharsis, & in Phud, Lud, Mosoch, & Thobel, & in Græciam, & insulas remotas, qui non audierunt nomen meum, neque viderunt gloriam meam, annunciabuntque gloriam meam inter gentes.

A καὶ ἐξαποστελῶ ἐξ αὐτῶν σεσωσμένους εἰς τὰ ἔθνη, καὶ εἰς Θαρσῆς, καὶ Φουδ, καὶ Λουδ, καὶ Μοσὸχ, καὶ Θοβὲλ, καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ εἰς τὰς νήσους τὰς πόρρω, οἳ οὐκ ἀκηκόασί μου τὸ ὄνομα, οὐδὲ ἑωράκασι τὴν δόξαν μου, καὶ ἀναγγελοῦσί μοι τὴν δόξαν αὐτῶν τοῖς ἔθνεσιν.

Anacephalæosin quandam hisce verbis facit totius orationis & totius prophetiæ Christus: & breuiter quasique succinctè quæ ab initio ad finem vsque facta sunt, virtutemque dispensationis in carne expedit. Commemorat enim & vocationem gentium, & sanctorum Apostolorum patefactionem, & quòd ab vniuerso terrarum orbe adorabitur. Vetus enim lex vnam solam gentem, nimirum Israeliticam congregauit, & vnam linguam vocauit. Dominus autem noster Iesus Christus non solis Israelitico sanguine ortis virtutem dispensationis in carne impartiit, sed omni & genti & linguæ. Siquidem dixit per lyram Psallentis; [Audite hæc omnes gentes, auscultate omnes qui habitatis orbem] Proinde omnes, inquit, congregabo. Venient & videbunt gloriam meam. Nam per fidem vocati sunt, & qui quondam aberant procul, facti sunt propinqui, & contemplati sunt gloriam eius. Quî & quomodo? Audiuerunt enim ex Euangelii prædicatione, eum æqualem tum operibus tum potentia Deo & patri esse, & ea gessisse quæ explicari verbis non possunt, adeò vt mortuos excitarit è monumentis, & cæcis lumen immiserit, aliaque ad hæc operatus fuerit, quæ nec enarrare nec admirari satis possumus. Vel alio modo. Viderunt gloriam eius, instituti & edocti, Deum esse Verbum, & hominem esse factum. Non enim, vt Iudæi, sic gentes dixerunt: Quare tu cùm sis homo, facis te ipsum Deum? Imò cùm agnouissent eius mysterium, sacras illas resonãt voces: Tu es Christus filius Dei viuentis. Et illud porrò, quod à sanctis Apostolis dictum est, Verè Dei filius es. Editum est quoque signum apud eos. Nam, vt Paulus ait: [Obsignati sumus Spiritu promissionis, & omnium cordibus impressus & informatus est Christus, participatione S. Spiritus] Ex iis qui saluati fuerint, inquit, emittam ad gentes alias atq; alias. Sunt enim gẽtes hæ, partim ad Occidentẽ, partim ad Oriẽtem,

Ἀνακεφαλαίωσιν ὡσανεί τινα τοῦ παντὸς λόγου, καὶ ἁπάσης προφητείας ἀφ' οὗ τανῦν ποιεῖται Χριστὸς, καὶ ὡς ἐν βραχέσι, καὶ σὺν ἐσχαλμένοις ἀπαγγέλλει τὰ ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους, καὶ τὴν μὲν σαρκὸς οἰκονομίας τὴν δύναμιν. Ἅμα μεμνῆται γὰρ καὶ τῆς κλήσεως τῶν ἐθνῶν, καὶ τῆς τῶν ἁγίων ἀποστόλων αὐτοφανείας, καὶ ὅτι προσκυνηθήσεται πρὸς πάσης τῆς ὑπ' οὐρανόν. ὁ μὲν γὰρ παλαιὸς νόμος, ἓν καὶ μόνον συνήγαγε ἔθνος, δῆλον δὲ ὅτι τὸ ἐξ Ἰσραὴλ, καὶ μίαν ἐκάλεσε γλῶσσαν. ὁ δὲ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς οὐχὶ μόνοις τοῖς ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ, τῆς μὲν σαρκὸς οἰκονομίας τὴν δύναμιν ἐχαρίσατο, ἀλλὰ γὰρ ἔθνει παντὶ, καὶ ἁπάσαις γλώσσαις. ἔφη γοῦν διὰ τῆς τοῦ ψάλλοντος λύρας· ἀκούσατε ταῦτα πάντα τὰ ἔθνη, ἐνωτίσασθε πάντες οἱ κατοικοῦντες τὴν οἰκουμένην· ὅθεν ἀπάντων μὲν σῶν ἄξιον, φησὶν, ἅξουσι, καὶ ὁμοίως τὴν δόξαν μου· κέκλιται γὰρ διὰ πίστεως, καὶ οἱ ποτὲ μακρὰν ὄντες γεγόνασιν ἐγγὺς, καὶ τεθέανται τὴν δόξαν αὐτοῦ· πῶς ἢ τίνα τρόπον; ἀκηκόασι γὰρ διὰ τῆς εὐαγγελικῆς κηρυγμάτων, ὅτι καὶ ἰσοδυνὰς καὶ ἰσοθεότης ἐστὶ τοῦ Θεῷ καὶ πατρὶ, καὶ τῶν ὑπ' αὐτὸν λόγων γέγονεν ἀποτελεστὴς, ὥστε καὶ νεκροὺς ἐκ μνημάτων ἐγεῖραι, καὶ τυφλοῖς ἐνῆκαι τὸ φῶς, ἕτερά τε τοιαῦτα ἐργάσασθαι τὰ παντὸς ἄξια καὶ λόγου, καὶ θαύματος. ἤγουν καθ' ἕτερον τρόπον, τεθέανται τὴν δόξαν αὐτοῦ, μυσταγωγηθέντες ὅτι Θεὸς ἦν ὁ λόγος, καὶ γέγονεν ἄνθρωπος· οὐ γὰρ κατὰ τοὺς Ἰουδαίους οἱ ἐξ ἐθνῶν εἰρήκασι, δίχα τί σὺ ἄνθρωπος ὢν ποιεῖς σεαυτὸν Θεόν; ἐπεγνωκότες δὲ μᾶλλον τὸ ἐπ' αὐτῷ μυστήριον, ταῖς ἱεραῖς ἐκείναις αἰσθάνονται φωναῖς. σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, καὶ μὴν καὶ ἐκεῖνο πρὸς τούτῳ τὸ διὰ τῶν ἁγίων ἀποστόλων, ἀληθῶς Θεοῦ υἱὸς εἶ. τέθεται δὲ καὶ ἐν αὐτοῖς σημεῖον, ὡς γὰρ ὁ Παῦλος φησὶν. ἐσφραγίσθημεν τῷ πνεύματι τῆς ἐπαγγελίας, καὶ ταῖς ἀπάντων ἡμῶν καρδίαις ἐνεμορφώθη Χριστὸς διὰ μετοχῆς τοῦ ἁγίου πνεύματος. ἀπὸ δέ γε τῶν σεσωσμένων, φησὶν, ἀποστελῶ εἰς τὰ ἔθνη, εἰς τοῦδε, καὶ τοῦδε. ἔθνη δὲ ταῦτα τὰ μὲν εἰς ἑσπέραν, τάδε εἰς νότον, τάδε καὶ

ἐν τοῖς βορειοτέροις, ἤγουν κατὰ τὴν Ἑλλάδα χώραν, καὶ εἰς τὰς ἐπέκεινα νήσους ἐλεύσεται, φησὶν, ἀναγγελοῦσι τὴν ἐμὴν δόξαν. οὐ γὰρ σιωπήσουσιν οἱ μαθηταὶ, διεκήρυξαν δὲ πανταχοῦ τὸ εὐαγγέλιον τῆς βασιλείας, καὶ τὴν ἱερὸν κηρυγμάτων τὴν δύναμιν.

Καὶ ἄξουσι τοὺς ἀδελφοὺς ὑμῶν ἐκ πάντων τῶν ἐθνῶν δῶρον κυρίῳ μετ' ἵππων, καὶ ἁρμάτων ἐν λαμπήναις ἡμιόνων καὶ σκιαδίων εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν Ἱερουσαλὴμ, εἶπε κύριος, ὡς ἂν ἐνέγκωσιν οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ ἐμοὶ τὰς θυσίας αὐτῶν μετὰ ψαλμῶν εἰς τὸν οἶκον κυρίου, καὶ ἀπ' αὐτῶν λήψομαι ἱερεῖς καὶ Λευίτας, εἶπε κύριος.

Ὅτι πάντη τε ἐν πάντως ἐνεργὲς ἔσται, ἐν εὔκαρπον ὑπὲρ τῶν ἁγίων ἀποστόλων κήρυγμα παρὰ τοῖς ὠνομασμένοις ἔθνεσι, καὶ ταῖς αὐτῶν χώραις, διαδείκνυσιν ἐνταῦθα. τοὺς γὰρ ἀδελφοὺς ὑμῶν, φησὶν, ἵν' ὁ λόγος ἦ πρὸς τοὺς ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ πιστεύσαντας, ἀπὸ τῶν ἐθνῶν ἄξουσι δῶρον τῷ κυρίῳ. ἀνάθημα γὰρ ὥσπερ εἰς δόξαν Θεοῦ τῶν ἐθνῶν γέγονεν ἡ πληθὺς, ἀπηλλαγμένη μὲν πάντως αἰτιάματος διὰ τῆς πίστεως, καὶ πάντα ῥύπον ἀποβαλοῦσα διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος, ξένιον ἢ ὥσπερ ἀποθέμενον ἀπουδασμάτων πρὸς πομπεῖον τῷ Θεῷ. κεκυχῶνται γοῦν ἐπ' αὐτῷ διὰ τούτου, χαρὰν αὐτοῖς, καὶ στέφανον ἑαυτῶν ὀνομάζοντες. ὅτι δὲ ἀπονωτάτην λίαν, καὶ ἱδρῶτος δίχα πάντως καὶ ἀγῶνος ἐκ πόνων τὴν πρὸς Θεὸν ἐπιστροφὴν τῶν ἐθνῶν, καθήψατο σαφῶς, ὡς ἐκ παραδείγματος τοῦ καθ' ἡμᾶς λέγων, ὅτι ἀγήσονται μετ' ἵππων, καὶ ἁρμάτων ἐν λαμπήναις, καὶ σκιαδίοις· ὥσπερ γὰρ οἱ διὰ τούτων τούτων ὁδοιπορεῖν εἰωθότες, ἀπονωτάτην τὴν πρόσκαιρον αὐτοῖς κατορθοῦσι τελεῖν· ὅτως οἱ ἐκ πλάνης Ἑλληνικῆς πρὸς Θεὸν ἐπιστρέφοντες διὰ λείας ὥσπερ ἐξωμιδίου ἄξουσιν ὁδοῦ, καὶ μονονουχὶ, ἐδρυφορημένοι, ἐν ἀπάσης αὐτοῖς ἀναπαύλης ἀξιοῦντος Θεοῦ· ἄξουσι γὰρ, πού; εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν, ἤγουν Ἱερουσαλὴμ, ἥτις ἐστὶν ἐκκλησία Θεοῦ ζῶντος ἔσονται γὰρ ὅτως ἡδεῖς, ἐν δι' εὐσεβεστάτου προσιόντες Θεῷ, ὡσανεὶ καὶ θυσία προσαγομένη φησὶ μετ' ᾠδῆς, καὶ δοξολογίας· ἀλλ' ἐν ἀπ' αὐτῶν λήψομαι, φησὶ, καὶ ἱερεῖς, ἐν Λευίτας· ἀπ' αὐτῶν δὲ, τίνων; οὔπω μάλα σαφὲς, πότερον ἐκ τῶν ἀποσταλέντων εἰς τὸ καλέσαι τοὺς ἐξ ἐθνῶν, ἤγουν ἐξ αὐτῶν τῶν κεκλημένων· πλὴν ἀληθὲς ὑπάρξει καὶ τοῦτο τε

quædam in plagis ad Aquilonem vergentibus, & in regione Græcorum ac insulis vlterioribus. Illic, inquit, annunciabunt gloriam meam. Non enim siluerunt discipuli, sed vbique Euangelium regni, & sacræ prædicationis virtutem prædicarunt.

Et adducent fratres vestros, ex omnibus gentibus donum Domino, cum equis, curribus & lecticis mulorum, cum vmbraculis in sanctam ciuitatem Hierusalem, dixit Dominus: quasi afferant filij Israel mihi hostias suas cum psalmis in domũ Domini, & ex eis sumam sacerdotes & Leuitas, dixit Dominus.

Quòd efficax omnino futura sit & fructuosa sanctorum Apostolorum prædicatio, apud gentes quas diximus, & in earum regionibus, his verbis demonstrat. Vestros enim, fratres, inquit, (vt oratio ad Israelitas credentes habeatur,) ex gentibus adducent dona Domino. Nam velut anathema & munus ad gloriam Dei consecratum erat, gentium multitudo, per fidem ab omnibus vitiis absoluta, & per sacrum lauacrum omnibus abiectis sordibus, & quasi xenium ac donarium apostolicæ industriæ, Deo oblatum. De hoc itaque gloriantur, gaudium eos suum & coronam suam nominantes. Facillimam autem fore ac leuem, sine omni sudore, industria & labore, gentium ad Deum reuersionem, declarat apertè, velut exemplo à nobis sumpto, cùm dicit adducendas esse cum equis, curribus, lecticis, & vmbraculis. Nam vt qui his rebus iter suum conficiunt, nullo labore expediunt: sic qui è græcanico errore ad Deum redeunt, via plana & trita veniunt, ac tantùm non vecti, & Deo omni eos requietis genere dignante. Venient autem; quonam? in sanctam ciuitatem, nempe Hierusalem, quæ est Dei viuentis Ecclesia. Eruntque adeò iucundi & accepti, qui accedunt ad Deum, perinde quasi hostia, inquit, adduceretur cum odis & rerum diuinarum celebratione. Imò & ex illis sumam Sacerdotes & Leuitas: Ex quibus? Nec enim satis constat, vtrum ex his qui missi sunt ad vocandum gentes, an ex illis qui vocati sunt. Verumtamen inueniemus & hoc &

illud esse. Nam sacerdotes oraculorum Christi extiterunt quoque diuini discipuli: vocati autem sunt ex Græcanico grege multi, & adhuc vocantur ad Sacerdotium, Deo illos ad nouitatem vitæ & mentis transferente. Nam fides velut refingit ad id quod ei placet, electos.

A κἀκεῖνο. Ἱερουργοὶ γὰρ γεγόνασι τῶν ἀχράντων Χριστοῦ θεσπισμάτων οἱ θεσπέσιοι μαθηταί· κέκληνται δὲ πρὸς ἱερωσύνην, καὶ εἰς δεῦρο καλοῦνται πολλοὶ τῶν ἐξ Ἑλληνικῆς ὄντες Ἑλληνικῆς, Θεοῦ μεθιστάντος εἰς καινότητα ζωῆς, καὶ γνώμης αὐτούς. ἀπαραλλάκτως γὰρ ὥσπερ ἡ πίστις εἰς ὃ αὐτῇ δοκοῦν τοὺς ἐξελεγμένους.

Quemadmodum enim cœlum nouum & terra noua, quæ ego facio, in conspectu meo manent, dicit Dominus: ita stabit semen vestrum & nomen vestrum. Eritque mensis ex mense, & sabbatum ex sabbato: Veniet omnis caro, vt in conspectu meo adoret in Hierusalem, dixit Dominus Deus.

Οὐ τόπον γὰρ ὁ οὐρανὸς καινὸς, καὶ ἡ γῆ καινή, ἃ ἐγὼ ποιῶ μένει ἐνώπιόν μου, λέγει κύριος, οὕτως στήσεται τὸ σπέρμα ὑμῶν, καὶ τὸ ὄνομα ὑμῶν, καὶ ἔσται μὴν ἐκ μηνὸς, καὶ σάββατον ἐκ σαββάτου· ἥξει πᾶσα σὰρξ ἐνώπιόν μου προσκυνῆσαι ἐν Ἱερουσαλήμ, εἶπε κύριος ὁ Θεός.

Firmitatem spei in omnibus bonis pollicetur diligentibus se, & apparitionem suam agnoscentibus. Vt enim, inquit, cùm nouos cœlos & nouam terram fabricauerim, ita sinam manere, nec ea vllum tempus delebit: ita semen & nomen vestrum stabit in conspectu meo. Nouos enim cœlos & nouam terram ac promissiones eius expectamus, secundùm id quod scriptum est. Sanctorum autem spem staturam semper & permansuram, sapientissimus Paulus confirmabit, scribens, dona & vocationem Dei esse sine pœnitentia. Semen itaque benedictum, illud à sanctis Apostolis Deo oblatum, seruabitur perpetuò, nulloque modo interibit, ac velut cum cœlo & terra permanebit, omnium nostrum Seruatore Christo illud continente & conseruante. Quòd autem credentium multitudo semper in maiorem accessionem prouehetur & amplificabitur, docet, inquiens: Mensem ex mense, Sabbatum ex Sabbato, veniet omnis caro, vt in conspectu meo adoret in Hierusalem. Nunquam enim venire cessarunt credentes in Christum, ab eo tempore, quo diuini discipuli prædicarunt, & ad hunc vsque diem veniunt, alii ex multiplicium deorum errore, veræ Dei cognitionis lucem sitientes, alii ex tribus Iudaicis, licet viritim non turmatim. Venient tamen & illi, extremis enim mundi temporibus vocabuntur, quum plenitudo gentium intrauerit, vt ait sapientissimus Paulus.

Rom. 11.

Τὸ ἀχρεόδωτον τῆς ἐλπίδος τοῖς ἐφ' ἅπασιν ἀγαθοῖς ἐπαγγέλλεται Χριστὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν, καὶ τῆς ἐπιγνώσεως τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ. ὥσπερ γὰρ, φησὶ, καινουργήσας τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, οὕτω μενεῖν ἐάσω, καὶ οὐδεὶς αὐτὰ καταλύσει χρόνος, οὕτω τὸ σπέρμα ὑμῶν, καὶ τὸ ὄνομα φησὶ τὰ ἐνώπιόν μου. καινοὺς γὰρ οὐρανοὺς, καὶ καινὴν γῆν, καὶ τὰ ἐπαγγέλματα αὐτοῦ προσδοκῶμεν, κατὰ τὸ γεγραμμένον. ὅτι γὰρ καὶ ἡ τῶν ἁγίων ἐλπὶς στήσεται ἀεὶ, καὶ διαμενεῖ, πιστώσεται σοφὸς ὁ πανσοφος Παῦλος, ὅτι ἀμεταμέλητα τὰ χαρίσματα, καὶ ἡ κλῆσις τοῦ Θεοῦ. σήκοιτο τὸ σπέρμα τὸ εὐλογημένον τὸ ὑπὸ τῶν ἁγίων ἀποστόλων προσκομισθὲν τῷ Θεῷ, φθαρήσεται γὰρ κατ' οὐδένα τρόπον, ἀλλ' ὡς οὐρανῷ τε καὶ γῇ συνὼν διαμενεῖ, συνέχοντος εἰς τοῦτο τοῦ παντων ἡμῶν σωτῆρος Χριστοῦ. ὅτι γὰρ εἰς ὑπερδοσιν ἀεὶ μείζονα τῶν πιστευσάντων ἀεὶ προβήσεται πληθὺς, διδάσκει λέγων, ὅτι μὴν ἐκ μηνὸς, καὶ σάββατον ἐκ σαββάτου, ἥξει πᾶσα σὰρξ ἐνώπιόν μου προσκυνῆσαι ἐν Ἱερουσαλήμ· οὐ γὰρ διαλελοίπασιν οἱ πιστεύσαντες εἰς Χριστὸν, ἀλλ' ἐξ ἐκείνου τοῦ καιροῦ, καθ' ὃν διεκήρυξαν οἱ θεσπέσιοι μαθηταὶ, καὶ εἰς δεῦρο βαδίζουσιν, οἱ μὲν ἐκ τῆς πολυθέου πλάνης τὸ τῆς ἀληθοῦς θεογνωσίας διψῶντες φῶς, οἱδὲ καὶ ἐκ φυλῆς Ἰουδαϊκῆς, εἰκαὶ καθ' ἕνα καὶ σπανίως. πλὴν ἥξουσι καὶ αὐτοὶ, κεκλήσονται γὰρ ἐν ἐσχάτοις τοῦ αἰῶνος καιροῖς, ὅταν τὸ πλήρωμα τῶν ἐθνῶν εἰσέλθῃ, καθά φησιν ὁ πανσοφος Παῦλος.

Et egredientur sancti, & videbunt membra hominũ, qui præuaricati sunt in me. Vermis enim eorum non morie-

Καὶ ἐξελεύσονται οἱ ἅγιοι, καὶ ὄψονται τὰ κῶλα τῶν ἀνθρώπων τῶν παραβεβηκότων ἐν ἐμοί. ὁ γὰρ σκώληξ αὐτῶν οὐ τελευτήσει, καὶ τὸ

πῦρ αὐτῶν οὐ σβεσθήσεται, καὶ ἔσονται εἰς ὅρασιν A *tur, & ignis eorum non extinguetur, eruntque in visionem omni carni.*
πάσῃ σαρκί.

Εοικε δηλοῦν τούτων τὰς ἐπενεχθείσας τοῖς Ιουδαίοις συμφορὰς βούλεσθαι δηλοῦν, ἃς ὑπομεῖναι φαμὲν αὐτοὺς ὑπὸ τῶν Ρωμαίων χειρὸς, καθαιρεθέντος δηλονότι τοῦ ναοῦ, καὶ ὡμοτάτῳ σφαγῇ ὑπομεινάντων ἀπάντων. γενέσθαι γοῦν τοῦτο παθοῦσι, καὶ εἰς ὅρασιν πάσῃ σαρκὶ, καὶ μονονουχὶ τῷ δίκῃ ἀτελεύτητον ἔχουσιν. τάχα γὰρ ἴσως ὑποδηλοῖ μήτε τεθνήξεσθαι λέγων τὸν σκώληκα αὐτῶν, μήτε μὴν κατασβεσθῆναι B
τὸ πῦρ βούλονται ἤ τινες, καὶ εἰς τὸν καιρὸν τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος τοὺς ἐκ τούτων ἀναχωρίζειν λόγους, ὅτε τῶν παραβεβηκότων οἱονεὶ τὰ κῶλα ῥιφήσεσθαι πεμπόμενα εἰς κόλασιν, καὶ εἰς φλόγα τῷ ἀτελεύτητον. ἐκεῖ γὰρ ὁ σκώληξ τῶν κεκολασμένων ζήσει διηνεκῶς, καὶ οὐκ αἰσθήσεται τὸ πῦρ. ἡμᾶς δὲ τούτων ἁπάντων ἀπαλλάξει Χριστὸς, δι' οὗ, καὶ μεθ' οὗ δόξα τῷ Θεῷ, καὶ πατρὶ σὺν ἁγίῳ πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, Αμήν.

tur, & ignis eorum non extinguetur, eruntque in visionem omni carni.

Videtur hic inferendas Iudæis calamitates velle significare, quas passos eos dicimus à Romanorum manu, deuastato scilicet Templo, omnibusque crudeli occisione sublatis. Hæc passi sunt, eruntque spectaculum omni carni, & supplicio tantùm non æterno afficientur. Hoc enim fortassis innuit, cùm dicit: vermem eorum non morituru̇m, & ignem non extinctum iri aut consopitum. Sunt qui volunt verba hæc ad tempus consummationis seculi referre: quando præuaricantium veluti membra proiicientur, qui relegati sunt ad supplicium & flammam sempiternam. Illic enim vermis supplicio afflictorum viuet perpetuò, & ignis non extinguetur. Nos autem omnibus his liberabit Christus, per quem & cum quo sit gloria Deo & Patri cum sancto Spiritu in omnem seculorum perpetuitatem, Amen.

COMMENT. B. CYRILLI IN ESAIAM PROPHETAM, FINIS.

PAVCA EMENDATA
ET ANIMADVERSA IN LIB. COMMENT. IN ESAIAM.

Libri II. priores in Esaiam ex Cod. Bibliothecæ Christianissimi Regis sunt editi. III. posteriores ex Vatic. In Cod. Regio tota præfatio deerat & nonnulli versus cap. I. usque ad hæc verba, φάλαγγας καταδηούσας.

PAg. 2. A. versſ. 23. In codice Vaticano ſcriptum erat ἐξελεγμένον. pro quo emendauimus ἐξηλλαγμένον.

Ibid. E. 4. προσλαξν emendauimus, cum v.c. haberet προσλαλξν.

Pag. 4. A. v. 9. ἐπαγγέσιας δὲ τοῖς (corrige τῆς) ἐπ' ἀγαθοῖς εἰσαγάγῃ λόγον promiſſionis bonorum mentionem facit. Hunfred. propter bonos autem ſermonem promiſſionis inducit.

Pag. 1. v. B. 9. οὐκ ἀθεεὶ *non ſine numine*, quod perperam Hunfredus tranſtulerat, *non impiè facit, nec atheïzat.*

Pag. 2. C. 7. πεποιηκότων ſic emendauimus cum in codice regio legeretur πεπονηκότων.

Pag. 6. A. 7. ἦρεπε τὸν μακ. ἄγ. Perperam Hunfred. ſuſtulit beatum Angelum.

Pag. 13. D. 1. κεκυλισδωμένη. Hunfredus legiſſe videtur κεκυλινδυμένη.

Pag. 15. D. 6. ὄρεσιν Hunfr. finibus.

Pag. 23. B. 1. ἔργον γένεσθαι τῆς μαχαίρας Hunfred. materia & opus fiant gladii. Tritum apud Græcos loquendi genus. Heliod. lib. 1. ἔργον γένεσθαι πολέμου. Synæſ. ἔργον γένεσθαι συκοφαντῆ.

Pag. 57. B. 10. πεπλασμένῳ, fort. πεπλασμένῳ.

Pag. 222. Lacunam regii Codicis ex Vaticano Codice expletam hîc habeto: Ἐνθμιον δὲ τούτοις δ ζητητέον· ὀλιγωδρήσαι τίνων φησὶν οὕτω τὴ Βαβυλωνίων, καὶ ἀπασῶν τῶν Ασσυρίων χώρων, ὡς δυσευρέτους γένεσθαι τοῖς ζωντας ἐν αὐτῇ, καὶ ἐσαύτως τῶν πεπελεκημένων τῶν ἀσθενῶν, ὅσον καὶ λίθων Ινδικῶν, καὶ χρυσίου τὸ δοκιμώτατον· δοκεῖ γάρ πως πᾶσι τοῖς δε τοῦτό πᾶσιν εἶναι τίμιον, ἀφ' ὧν λίαν δυσπόριστον, καὶ μόνον ὅτι ὀλίγον, καὶ μόλις. ὁκνῶ, ὡς αὖ εἶεν, φησὶ, δυσπόριστα τὰ ἀπὸ θεόφρους τέτμημασμένα λίθοι τε τίμιοι, καὶ τὸ ἀπύρωτον χρυσίον, τοῦτ' ἔστι, τὸ δοκιμώτατον, οὕτως ἔσονται ὀλίγοι, ᾧ μόλις οἱ ἐκ πολέμου πεπελεκημένοι, καὶ τὸ τῶν μεμαχημένων ἀφεφυγόντες σίφος. ὁ γὰρ θεμένος θυμοῦσθαι, καὶ ἡ γῆ σεισθήσεται ἐκ τῆς ἡμέρας αὐτῆς, ἀφ' ἧς θυμὸν ὀργῆς κυρίου ἐβόασεν τῇ ἡμέρᾳ, ὅτε ἐπέλθῃ ὁ θυμὸς αὐτοῦ.

Pag. 128. B. 9. ποιῆν LXX. ed. πῆν.

Pag. 164. B. 9. ἀπλήτως, In Cod. R. ἀπίτως, pro quo emendauimus ἀπλήτως.

Pag. 167. C. 8. ἄγρωσις ξηρᾶ. In Cod. R. ἀγρὸς τῆς ξηρᾶς.

Pag. 207. E. 8. ἀχλὼ emendauimus pro ἀρχλὼ auctoritatem Hunfr. ſecuti, qui nebulam vertit.

Pag. 236. A. 4. In Cod. Reg. legebatur μαχαίρας ἔργον γεγόνασιν ἢ δίκης, pro quo reponendum cenſuimus μαθικῆς.

Pag. 275. D. 3. ἡ μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χαρᾶν ἐν τοῖς κατ' Αλεξάνδρειαν ἱεροῖς ἐπλήρου τὸ παίγνιον τοῦτο, Deerant hæc in verſione Hunfredi, quæ tamen ad hiſtoriam temporis quo ſcripta ſunt pertinent.

Pag. 277. D. 2. ἐπεμιλώισεν. Aliter legit Hunfr. aut perperam eſt immittit, pro ſuccenſuit.

Pag. 282. B. 7. Lacunam ex Cod. Vaticano ita ſupple: ἄνεις μὲν τῶν ἐξηγητῶν καὶ φίλων ἔφησαν.

Pag. 284. B. νομὸς ἐπὶ νομὸν Hunfred. Nomus contra Nomum. Eſt enim νομὸς, præfectura. In Edit. LXX. νόμος ἐπὶ νόμον, Lex in Legem.

Pag. 288. A. 5. Lacuna hîc relicta eſt, tametſi in Vatic. & Reg. codicibus nulla reperitur.

Ibid. A. 3. τῶν ἐν τοῖς τεμένεσιν ἐπιμελητῶν Hunfred. vertit rerum Eccleſiaſticarum curatores, nos delubrorum ſeu rerum quæ ad delubra pertinent curatores, meo iudicio, aliquanto melius.

Pag. 292. A. 8. καίτοι Θεὸν ἔχουσιν τὸν ὑπερβαθλοῦντα ποτέ. Hunfred. quæ Deum victorem olim Auguſtum haber, verterat, nullo ſenſu, cùm in Græco nulla ſit Auguſti mentio.

Pag. 309. D. 4. σκιάσμασιν coniectura ducti ſcripſimus, cum in reg. cod. legatur σκυάσμασιν.

Pag. 353. D. 2. Δι' ὃ δή γε τὸν οἶνον τὸν μυστικὸν εὐλογίαν ὑποδηλοῦν, καὶ τῆς ἀναμάκτου θυσίας τὸν τρόπον, ὧν ἐν ταῖς ἁγίαις ἐκκλησίαις ἀποπληροῦν εἰθίσμεθα. Quæ ſic verti debuerunt: Per vinum autem myſticam Eulogiam & incruenti ſacrificij modum ſignificat, quod in ſanctis Eccleſiis ſoliti ſumus adimplere.

Ibid. E. 1. καταχριόμεθα γὰρ μύρῳ τῷ τὸν καιρὸν μάλιστα τοῦ ἁγίου βαπτίσματος, σύμβολον τοῦ μεταλαχεῖν ἁγίου πνεύματος τὸ χρίσμα ποιούμενοι. Quæ verba ita vertes: vngimur enim vnguento tempore præſertim ſancti baptiſmatis, chriſma ſtatuentes ſignum ac ſymbolum participationis ſancti Spiritus. Idem infra lib. v. pag. 917. ad hæc Eſaiæ verba: ἡ καταλείψω ἐπ' αὐτοῖς σημεῖα, τέρατα, inquit, δὲ καὶ ἐπ' αὐτοῖς σημεῖον. ὡς γὰρ ὁ Παῦλός φησιν, ἐσφραγίσθημεν τῷ πνεύματι τῆς ἀπολυτρώσεως, καὶ ταῖς ἀπάντων ἡμῶν καρδίαις ἐνεμορφώθη Χριστὸς διὰ μετοχῆς τοῦ ἁγίου πνεύματος. vide fragmenta in Ioannem pag. 683. vbi mentionem facit chriſmatis κατηχήσεως & τελειώσεως.

Pag. 361. B. 4. Decem qui ſequentur verſus ab his verbis νύκτα καλεῖ, vſque ad εἰλέχριτες in verſione Hunfredi non reperies.

Pag. 367. Quæ ſequuntur ab his verbis, ὃ πρῶτον ἔχουσι αὐτῶν, ad illa, Κύριε ἐν θλίψει deerant in verſione Hunfred.

Pag. 614. C. 1. ἐν τοῖς ἐμπορείοις τῆς Αἰθιοπίας, τοῦτ' ἔστιν ἐν τῇ Θηβαίων γῇ perperam Hunfred. interpretatus erat, apud negotiatores Æthiop. quæcunque ſunt in Ægypto. Sic enim præcedenti pagina, D. 6. ἐμπόρια Αἰθιόπων, τοῦτ' ἔστιν, αἱ Θηβαίων πόλεις.

Pag. 678. B. 4. κανόσιν Hunfred. ad marginem ſcripſerat κιόσιν, dubitans num legendum eſſet κρυόσιν: ſed nullus coniecturæ locus, immo retinenda lectio. Canones enim dicebantur in operibus cuiuſcumque materiæ extantia à reliqua ſuperficie ornamenta, quæ quidem producerentur in modum regulæ.

Quod notauit Casaubon. ad Athen. lib. v. cap. 7.

Pag. 708. D. 3. Lacuna quæ hîc cernitur in duobus Codicibus Vatic. eadem reperta est. Quod notauit vir integerrimæ fidei, & singularis diligentiæ Franciscus Gotzadinus Siphnius qui nobis hos libros è Vatic. egregiè descripsit.

Pag. 746. B. 2. Sequuntur in Vatic. Cod. Scholia duo, quorum 1. sic habet: σχόλια εἰς ὃ, ἐλογισάμεθα. Υπελάμβανον αὐτὸν οἱ τῷ ξύλῳ προσηλωμένον ὁρῶντες ὑπὸ πλείστων ἀμαρτημάτων κολάζεσθαι, καὶ δίκης τινυόμενον ὑπὸ οἰκείων πλημμελημάτων. διὸ καὶ μέσον αὐτὸν δύο κακοῦργοι οἱ Ιουδαῖοι προσήλωσαν, πονηρὸν αὐτῷ δόξαν καταστῆσαι βουλόμενοι. Ἀλλὰ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον διὰ τοῦ προφήτου διδάσκει, ὅτι αὐτὸς ἐτραυματίσθη διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν, καὶ μεμαλάκισται διὰ τὰς ἀνομίας ἡμῶν. καὶ ἀφέστηκεν τοῦτο ποιεῖ διὰ τὴν ἐξῆς. παιδεία γάρ, φησιν, εἰρήνης ἡμῶν ἐπ' αὐτόν, τῷ μώλωπι αὐτοῦ ἡμεῖς ἰάθημεν. ἐχθροὶ γὰρ ὄντες Θεοῦ, ἅτε δὴ προσκεκρουκότες, παιδείαν, καὶ τιμωρίαν ὀφείλομεν, ἀλλὰ ταύτης ἡμεῖς μὲν οὐκ ἐπειράθημεν, αὐτὸς δὲ ταύτην ὑπέμεινε σωτὴρ ὁ ἡμέτερος.

Alterum his verbis ἦλθη εἰς θάνατον, subiicitur, cum hoc titulo: σχόλιον. Εὑρεῖν αὐτῷ τῷ ὁμοίῳ διεφέρουσαν τὸ ὅμοιον, καὶ διὰ προσθέτου τινὸς τὴν τῶν προσθέτων ἀναλαλέσασθαι πλατύνω. γῆν δὲ πρόβατον οὐκ εἰς πρόβατον μεταβολὴν τοῖς, οὐδὲ ἕτερόν τινα ὑπονοίας, οὐδὲ τῆς οἰκείας οὐσίας ἐκστάς, ἀλλὰ τὸ πρόβατον, τινὶ φύσιν σοφῶς ἐνδυσάμενος. ὡς πρόβατον ἐσφάγη, καὶ ἱερεῖον ἐλύετο, καὶ ὑπὲρ παντὸς γένους προσηνέχθη θυσία. οὐχ ἁπλῶς δὲ ὁ προφήτης, καὶ σφαγῆς ὁμοῦ καὶ κουρᾶς ἐμνημόνευσεν, ἀλλ' ὅτι Θεὸς ὢν καὶ ἀπαθὴς, τῷ δὶ σώματος σφαττομένου ἀπαθὴς ἔμεινεν ἡ θεία φύσις, ἀναλγήτως ὁ θεσπέσιος Ησαΐας καὶ τὸ προβάτου τινὶ σφαγὴν, καὶ τὸ ἀμνοῦ ἡμῖν ὑπέδειξε τὴν κουράν. οὐ γὰρ μόνον φησὶν ἐσφάγη, ἀλλὰ καὶ ἀπεκείρατο. καὶ γὰρ ὁ ἀνθρώπινον τὸν θάνατον ὑπέμεινεν, ὡς δὲ Θεὸς ζῶν, καὶ ἀπαθὴς μένων τὸν τοῦ σώματος πόνον τοῖς χείρεσιν ἔδωκεν Subest inscriptio, Ερμηνεία. deinde, ἐμφανὴς μὲν, &c. Quæ scholia desunt in versione Hunfred. vtrum verò alicunde in textum irrepserint, nescio, cum in his commentariis nusquam scholia istiusmodi cernantur. Ea ne perperam omissa quis expostulet, hîc repræsentamus integra.

Pag. 763. D. 5. οἱ δὲ οἱ βοῶσί σου Edit. LXX. καὶ οἱ βοῶσί σου.

Ibid. 8. μου οὐ μὴ μεθυσθῇ Edit. LXX. σου δὲ μὴ μεθυσῇ.

Pag. 769. B. 4. διελθόντα σοι Edit. LXX. προσελθόντα.

Pag. 770. C. 1. κτίζω LXX. ἔκτισα. Ibid. 2. σκῦλος εἰς ἔργον. Et 4. φθαρτὸν LXX. σκυβαλον.

Pag. 772. B. 7. πίεται Edit. LXX. φάγεται.

Pag. 781. E. 1. σὺν τελέσῃ Edit. LXX. πλεσθῇ.

Pag. 787. B. 3. ἀδίκημα LXX. ἄδικα.

Pag. 788. C. 10. χρῆσαι LXX. χρείτω.

Pag. 802. E. 5. καὶ ἀπέστρεψας. Desunt hæc verba in ed. LXX.

Pag. 810. A. 10. ὅτι εἰρήνῃ LXX. ἐπ' εἰρήνῃ.

Pag. 816. B. 7. πεινάσῃς LXX. πεινάντι.

Pag. 819. D. 5. ἄρτον σου Edit. LXX. ἄρτον ἐκ τῆς ψυχῆς σου.

Pag. 831. C. 4. Verbis istis ἀπ' αὐτῶν LXX. addunt, καὶ οὐ μὴ καταλάβῃ ἀδικία δικαιοσύνην.

Pag. 836. C. 5. ἢ desideratur in Edit LXX.

Pag. 838. A. 3. ἐμὸν ὄστιν Edit. LXX. ἐμὸν ὅ ἐστιν. Ibid. LXX. εἰς τὸ στόμα σου, οὐ μὴ ἐκλείπῃ ἐκ τοῦ στόματός σου, καὶ ἐκ τοῦ στόματος τοῦ σπέρματός σου.

Pag. 841. B. 7. οἴσουσι καὶ λίθον τίμιον. Desunt hæc verba in Edit. LXX.

Pag. 842. C. 5. Ἀφ' ἡμῶν μνησθήσεται vulg. δι' ἡμᾶς μνησθήσεται. Ibid. 8. ἐλπίδος vulg. πολιτείας.

Pag. 845. B. 8. Edit. LXX. sic habet: σὺ νοσεῖς ἐπ' ἐμέ; ἐμὲ αἰ.

Pag. 865. Ad marginem notauimus quæ vncis comprehensa sunt negare S. Hieronymum ea in LXX. haberi: sed ne vncos requiras, quæ operarum incuria est, aduerte ab illis verbis ἀπὸ τῆς αἰχμώνης vsque ad illud, ὅπως eos figi debuisse.

Pag. 870. D. 1. Post οἰκουμένη, in edit. LXX. sequitur, ὅτι διδόκησε κύριος σὲ σοὶ, καὶ εἰ γῆ σου σωοικισθήσεται, quæ tamen verba S. Hieronymus negat apud LXX. haberi

Pag. 873. A. 3. τί σοι ποιήσω Ἐφραίμ; τί σοι ποιήσω Ἰούδα; ὡς ἀδάμμα Edit. LXX. τί σε ἀφῶμεν Ἐφραίμ; ὑπερασπιῶ σου Ἰσραήλ; τί σε ἀφῶ; ὡς ἀδάμα.

Ibid. 5. ὁ τρ αὐτῷ LXX. addunt, σωσταφήσῃ εἰ μεταμέλειά μου.

Pag. 877. B. 3. His verbis, ὃ αἷμα αὐτοῦ εἰς χεῖρ, in exemplari Vatic. adnexa erant, ὁ ἄλλος, καὶ ἐῤῥάφη τρ κατασκηνώματι αὐτοῦ τὰ ἱμάτιά μου, quæ à nobis ideò sublata sunt, quia in textum irrepsisse non immerito suspicati sumus. Quæ autem sequuntur, καὶ πάντα τὰ ἐνδύματά μου ἐμόλυνα, etiam apud Procopium nomine Theodotionis & Symmachi margini sunt apposita cum asteriſco.

Ibid. B. 9. καὶ ἐμέθυσα αὐτοὺς ὁ τρ θυμῷ μου desunt in edit. LXX.

Pag. 882. A. 2. ἐκ τῆς γῆς LXX. θαλάσσης.

Pag. 883. C. 4. ἐπίγνω ἡμᾶς. LXX. addunt, ἀλλὰ σὺ κύριε πατὴρ ἡμῶν ῥῦσαι ἡμᾶς.

Pag. 888. B. 8. ὡς χοῦν. LXX. delent, nec in versione Hunfredi reperitur.

Pag. 889. πρὸ τοῦ περιπίρεσθαι κακῷ hanc lectionem retinuimus, est enim τοῦ περιπίρεσθαι perforari, transfigi, quo verbo eleganter vtitur Theodoretus. Aliter tamen legisse videtur Hunfredus, nempe πρὸ τοῦ περιπατῆσαι κακῷ. Ita quippe vertit, in omnia omnino mala incidere necesse est.

Pag. 889. F. 6. πόλις τῦ ἁγίου σου LXX. cum sequentibus hæc coniungunt, in hunc modum: πόλις τῦ ἁγίου σου ἐγένηθη ἔρημος, Σιὼν ὡς ἔρημος ἐγενήθη.

Pag. 890. C. 5. Hunc versum ita legunt LXX. Σιὼν ὡς ἔρημος ἐγένηθη, Ιερουσαλὴμ εἰς κατάραν. Ὁ οἶκος.

Pag. 891. ἐκζητῶσιν Edit. LXX. ζητῦσιν.

Ibid. D. 3. οἱ οὐκ ἐπορεύθησαν ὁδῷ ἀληθείας LXX. τοῖς πορευομένοις ὁδῷ οὐ καλῇ.

Pag. 895. D. 5. λῆμμα lectionem hanc retinui, licet non ignoratem ad Rom. cap. 11. vers. 5. Vulgo legi λῆμμα. Nam & Hunfred. ita legisse visus est, cum verterit, gratuita electione partem quandam desumptam fuisse.

Pag. 904. A. 1. Ἰσραὴλ Θεοῦ ἐστί. LXX. addunt, καὶ τὰ ἔκγονα αὐτοῦ μετ' αὐτοῦ.

Pag. 906. D. 1. τρέφει δὲ καὶ σαρκὶ τῇ ἰδίᾳ τοὺς ἀφθαρσίαν ἡμῖν, ἀθανασίαν, καὶ ζωὴν, καὶ τοῖς ἑαυτῦ κηρύγμασι, τῦτ' ἔστι, τοῖς εὐαγγελικοῖς. Hunfred. ita verterat, Nutrit etiam carne propria ad immortalitatem ac vitam nos refingens, idque sua prædicatione, id est, Euangelica, cum verti debeat, nutrit au-

tem, tum carne propria, ad immortalitatem ac vitam nos refingens, tum ſuis prædicationibus, id eſt Euangelicis: patet ex eo quod infra duplicem hanc alimoniam probat ex Luc. 4. Non enim in ſolo pane viuet homo, ſed in omni verbo quod procedit ex ore Dei.

Pag. 910. D. 1. ὑπιπνδὲν emendauimus, cum in exempl. Vatic. legeretur ἐπιδὲν, nullo ſenſu.

Ibid. D. 9. εἰ ἡ ἐπίθη LXX. ἢ ἡ ἐτέθη.

Ibid. E. 3. ἐμνήθη LXX. ἐμνήσθης.

Pag. 912. C. 6. χάρητε χαρᾷ LXX. addunt ἅμα αὐτῇ.

Pag. 914. D. 5. ἡ γῆ LXX. ἡ χείρ. Ibid. σεδομθοις LXX. φοδουμθοις.

FINIS.

INDEX
LOCVPLETISSIMVS
RERVM AC VERBORVM
QVÆ HOC DIVI CYRILLI
ALEXAND. ARCHIEPISCOPI COMMENTARIO
IN ESAIAM PROPHETAM CONTINENTVR.

A

ABrus sanguis licet voce carens ad dominum clamauit, 295. d
Abior fluuius Gozan f. 159. a
Abraham primus pater filiorum Dei per fidem iustificatus est. f. 456. a
Abraham semen dilectum quodnam intelligatur. f. 526. d
Achazus mortuo patre Ioatham rex Iudæ creatus f. 114, c. 272. e 263. c. Apostata 142. b. Idolorum cultor 116, d. 120. a b. Liberos suos dæmonibus sacrificauit ibid. & 158. c
Achasus in domo sua gradus quosdam arte confici curauit qui velut horas numerarent & cursum solis decursu vmbræ in illis factæ metirentur. f. 496. c
Adamus dictus principium generis. f. 370. d
Adamus à muliere in transgressionem inductus. f. 381. d
Adami lapsum Deus ante constitutionem mundi præuidit huicque medelam nempe Christi Incarnationem præfinuit. f. 524 d
Adolescentuli suapte natura ad metum & fletum propensi. f. 329. e
Adrianus Romanorum Imperator Iudæam oppugnauit. f. 112. e.
Ægyptij populi superbi, sæuissimi, idololatræ. f. 271. a. omnibus & superstitiosiores 294. Persas & Assyrios errore & superstitionibus vicerunt f. 233. e. & 281. a, etiam animantibus ratione carentibus honores Deo dignos tribuerunt, f. 294. b. Gens desperata & populus conculcatus cur dicti in scriptura. f. 272. b
Ad Deum reuersi nunc intentissima in Christum charitate prædi ti sunt, 280. b. e. 292. e. 294 e. 296. c
Ægyptij victos videntes Israëlitas putarunt Deos suos præstantiores esse Deo Hæbreorum f. 438. e. statim perierunt, ibidem.
Ægyptij muscis comparati, f. 126. c
Ægyptus insula dicitur, f 102. b. cincta plurimis fluminibus magnisque paludibus 271. à Deo exsiccata ibid. 185. c. 286 e
Ægyptus ab Assyriis diuersis temporibus capta, f. 300. d
Ægyptiorum terra sanctis Ecclesiis & religiosis viris castisque virginibus nunc feruet, f. 614. b
Æterna vita quinam potientur, f. 459 d
Æthiopia flumina id est septem ostia per quæ nilus Ægypti fluuius in mare influit, f. 274. a
Afflictio ad Deum & ad agnitionem offensarum reducit, f. 367 d
Afflictio mutat quos verba non iuuant, f. 268. e
Afflictionis tempore maxime salus est sanctis, f. 452. e.
Agallim vrbs eximia Moabitarum in extremis oris regni sita, f. 252. b
Agareni populi iidem ac Saraceni, f. 310. a
Agni ex lege munda erant animalia, f. 906. b
Agni gentiles intellecti, f. 91. d
Anima Deo coniuncta ab ipso perpolitur & rebus præclarissimis ornatur, f. 70. c.
Alexandria vrbs olim, sic dicta prope Ægyptum sita, f. 274. b. Mercatura celebris ibidem alienigenis lege Mosaica vetitum hostias Deo offerre, 844. d
Amos rex Israël filius Manassis, f. 125. e. Pius vixit ibid. bello in Pharaonem suscepto necatus, f. 125. e.

Angeli administri sunt iis qui hæreditatem salutis accepturi sunt. f. 107. b
Angelorum auxilia Israëlitis quædam quasi sepes fuerunt, f. 373. b
Angelus vna nocte centum octoginta quinque millia occidit, f. 51. a. 270. b. 278. d. 492. e
Angeli nubes dicti, f. 81. e
Angeli intelligibiles qui 597. b
Antistites sacrorum mysteriorum fluuiis comparati, f. 443. d. Quomodo alæ terræ dicantur, f. 344. a.
Annus mercenarij id est exacte & præcisè ad callos reuocatus, f. 313. d
Apes sibilo e nidis euocantur & reducuntur, f. 99. b. 126. c.
Apostoli primitiæ credentium in Christũ, f. 388. a
Apostoli & Euangelistæ erant filij Iudæorum, f. 624. e, Scribarũ & Pharisæorum suffecti f. 30. b. Patres fidelium fuerunt, Israelitæ fuerunt f. 74 d. Filij Dei vocati f. 74. d. iis intelligibilis est data sermonis potentia f. 754. pædagogi fuere Iudęorum a. f. 394. d. Per totum orbem terrarũ Euangelij prædicationem dissemina-runt, f. 343. c. Gentes ab idololatria & errore ad gratiam & Christi confessionem adduxerunt, f. 343. c. Ad peragrandum totum orbem pro prædicatione Euangelij naui vsi sunt, f. 107. crebro in script. Propter Euangelij prædicationem calumnias hostium Dei insidias, laboresque & sudores multos perpessi sunt, f. 395. Gaudent de his qui fide in Christum probati erant, f. 529. b. Maxime de errantium conuersione ibidem, cur dicti amici Dei f. 155, d. Cur medici spirituales dicti f. 366. b. & fluuiales riui, cur dicti f. 463. c. montes dicti f. 431. a. Bellatoribus armatis comparati, f. 228. d. Saphyri quomodo dicti, f. 767. Item fundamenta terræ ibidem.
Apostolorum filij qui sint, f. 582. b
Aqua cœlestis sermo appellatur in scriptura, f. 451 a. & sanctorum mystarum prædicatio.
Aqua fidelis id est sacrosanctum baptisma, f. 460. b.
Aram id est syrus. f. 103 a
Ariel exponitur leo Dei. f. 407, e
Arnon vrbs munitissima Moabitarum confinium, f. 254. a
Architectus sapiens quis dicatur in Esaia, f. 56. b
Arrogantia Deo multum exosa, f. 43. c
Asedec res est iustitiæ ciuitas vna ex quinque Ægypti vrbibus quæ primum prædicationem Euangelij receperunt, f. 293. d
Assyriorum natio fastuosa & dissolutissima, f. 221. d. superstitiosissima, f. 384. b. Deo inuisa ibid. 304. d.
Assyrij Israëlis eorum captiuitate liberati quomodo captiui facti fuerint, f. 228. b
Assyriorum regio à Persis & Medis deuastata 438. a. item à Romanis 231. a.
Assyriorum reges superbi erant, f. 157 e. Samariam vastarunt ibid. Israëlem captiuum abduxerunt ibid.
Assyrij apibus assimilati, f. 126. d. Variegatas vestes magno precio habebant ibid.
Assyriorum rex intelligibilis Sathanas, f. 135. d 138. c. 465. a
Asinus immundum est animal secundum legem f. 451. d. 452. a. à Deo reiectus fuit ibid. per hunc gentes significantur, e. & 452. a.
Asinus ponitur pro rationis inopia f. 374. a
Auaritia radix est omnium malorum f. 43. c
Aues mysticæ quænam sint, f. 474. e
Augustus Cæsar Rom. Imperator Iudæam deuicit, f. 209. b. quomodo Ægyptum sibi subiecerit ibid. a.
Aurum facit raritas pretiosum, f. 212 b
Azarias filius Amaziæ rex Israël, f. 100. d. 240 pius & religiosus fuit f. 100. b. 240. e. superbus euasit ibid. sacrificandi munus vsurpauit ibid. lepra percussus à Deo d. 100 b. & 114. c, eo regnante Deus Prophetas non est allocutus, f. 101. c
Azotus regio Iudææ vicina, f. 300. c

B.

BAbylon vrbs Assyriorum reliquarum Regina, f. 239. c. inclyta dicta f. 225. e. à rege eius muri spacio sissimi fuerunt, f. 330. b. Præ idolorum multitudine terra sculptilium nominata, 308. f. 216. b
Babylon terræ vniuersæ malleus dicta ab Hieremia, f 308. a
Babylon funditus à Cyro euersa, f. 307. e
Babylonij mortaliũ crudelissimi dicti, f. 214. b. e. Præstigiis & idololatriæ deditissimi, f. 216. b. 220. c. potentes & inexpugnabiles, f. 218. a Idumæam vastarunt 311. b. quanta calamitate afflicti, f. 229. a. In eos diuina ira armata fuit, 220. a,
Babyloniorum terra à Persis & Medis coniunctim deuastata, f. 232. a.
Baptismus Piscina salutaris est, f. 117. a
Baptismi lauacrum abstergit peccatorum omnium maculam, f. 18. c. 451. d. Confert gratiam & iustificat impium, 916. b.
Balachus rex Moabitarum, f. 247. d. Israël Deo iuuante potens & terribilis fuit, f. 248 b
Balbuties est quædam nihil posse in gloriam Dei sed in falso nominatis diis verba consumere, 444. d.
Balbuties fuit Israëlitis non sustinere loqui Christi mysterium sed garrire semper legem, f. 444. d.
Balthasarus rex Babyloniorum sacris vasibus, cum pellicibus, in conuiuio solemni vsus est, f. 237. e. huius regnum prędixit Daniel Persis ac Medis diuisum fore, 238. a. nullus ei ex sua stirpe superstes fuit ibid.
Barba & capite derasos conspici infamiæ aliquando fuit, f. 127. c. De eo lex à Moyse instituta ibid.
Barbæ crines in scriptura pro intelligentia & mente præditis sumuntur, f. 118. a.
Barbarorũ infestationes & expeditiones solum ad spoliationem & rapinam tendunt, f. 225. d
Basan nunc Basanæa locus in Iudæa, f. 48. a
Belli tempore cuncta perturbata sunt, 336. d
Benedictiones Christo pro benedictionibus ab ipso concessis rependuntur, 900. b
Bethsaida B. Philippi & Nathanaëlis ciuitas mari Tiberiadi adiacebat, f. 150. d
Blemmyes qui sunt Æthyopes barbari populi telis venenatis torquendis peritissimi sunt, f. 301. e. & 302. a. Accolæ Thebanorum, 301. e
Bos mundum est animal secundum legem,

f.451.d,huic Iudæi assimilantur, ibid.c
Bosor quid significet, f.468.c,
Boni in suprema ibunt habitacula improbi ignis alimentum erunt, f.340 e,302.a
Bonorum spiritualium expertes esuriunt & sitiunt, f.822.b.

C

CAiphas sacerdos Prophetauit Christum pro omnibus redimendis moriturum, f.209. e.206. a,
Calamitatibus alienis non lætandum, 253. e. sed potius condolendum, f.254.a
Caluitium ignominiæ symbolum, f.249.d
Cyrus Cambysis pater Israelem captiuitate liberauit & templum Hierosolymitanum fundauit, f,611.e
Chaldæorum gens inuicta & insuperabilis erat, f.216. idololatra 221.b. eorum regio maxima, ibid.219.d orbis terrarum dicta 219.d
Chaldæi in Iudæorum depopulatione aliis crudeliores extitere, f 215.e.
Chaldæorum gens ad eam vastitatem redacta vt combustis Sodomis & Gomorrhis æqualis reddita fuerit ibid. luthi barathrum effecta f,239.c.
Cathecheseos sermo primus est cibus admittentium fidem Christi, f,913,c,
Cathecheseos sermones argentum appellantur in scriptura sacra, f.25.
Cædar oppidulum Arabiæ, 545.b
Ceruus est animal serpenticida & aquarum fontes libenter frequentans, f.471.b
Chanaam confinis est Ægypti, f.193.b
Chananæa lingua id est Syrorum vel Palestinorum, f.293.a
Chananæi vocati quicunque idolorum cultores erant & non ex semine Israelitico, f.331.c
Charitas complementum legis, f.817.a
Charitatis impletio erga proximum, f.817.a.b
Charitatis in Deum ardore perficimur, f.102.e
Charmelus mons maximus in Iudæa fuit, f. 415. b.449. Eum incoluit Elias Thesbita, ibid.
Charmel & Carmelus idem significant, f.449.d
Christus imago & tamquam facies est Dei Patris, f.142.e.615.d.854.d. Voluntas Patris, f.523 eius dilectus 77, e. brachiũ Dei patris dicitur, 155. c. fortitudo ibid. dextera Dei est, f.140. a.590.a 915.potẽtia diuina,f.531.a, vniuersorũ dominus cõstitutus. 205. e. magni cõsilij Angelus 15,d. Sacerdos magnus,f.205. d. Israelis sanctus 214.b.f.5.d. 363.e.418. d. 521.a. expectatio gentium, f. 354. a. 523. a. 541. a. finis legis & prophetarum,f.131. e. 903. d. Mediator Dei & hominum, f.364.b.760.c.764.d. homo & frater hominum, ibid. Sponsus cœlestis, f. 82.d. 472, c, fundamentum Ecclesiæ 59. f.612. b.768. b. 397. e. 595. c. cur ita dictus, ibid. petra est, f.460.a, in ea Ecclesia quasi quædam spelunca sita est, ibid. testamenti noui factus est administrator, f.542.a. omnium pastor, 549. e. fons omnis boni & riuus ab essentia patris emanans, f. 772.d. omnium spes, f.355. d.vita est & vitæ author; f.61.b.385. a. lux 39. e.77. b.297. e.106. a. 348.a. 410. e. 596. e. 869. d. Sol iustitiæ, f. 361. 505. e. b. 542. c. panis vitæ, f.906.73. e. 417. c. vestis salutis, f. 73. e. 417. c. aqua viuifica f.417. d. 418. a. quæ cum sudore & labore inuenitur, ibid. fons vitæ & puteus aquæ viuæ 474. d. flumen pacis 442. f.914. à torrens deliciarum, ibid. & 42.471.d 474 d. Vera vitis est cuius nos palmites sumus, f. 827. d, salutare est, f, 212. Sanctus sanctorum 857, Iustitię omnis administer, f.442.e. iustitia & iudicium, f 449. e. 454 d. nostra est iustitia, sanctificatio & redemptio 533.d.& salus 462. e, pax 390. a, 239, a, 355. c, 364. e, 450. b, 910. b. Veritas 77. c. 358. e, 362. d,
Caput credentium 560. e, pro salute nostra passus, f. 744. d, redemptor etiam Israelis quomodo dictus maledictio, f. 963. d. in script. dictus Carbunculus, f. 766. e. 767. b. Vitis munita & salutaris, f. 357. e, fluuiorum & fossarum loco est in ciuitate Ecclesiæ, f. 463. e.
Christus cur incarnatus f. 405. b. exinaniuit se vt genus humanum seruaret, f 76. e, nubi comparatus, f. 77. b. pro vita omnium contra Sathanam in certamen descendit, f. 176. b. eum pedibus sanctorum substrauit, ibid. submisse & absque pompa vlla in mundum venit, 136.d
Christus ex domo Dauid natus est secundum carnem, f. 121. b, natus ex virgine secundum carnem non humano tamen modo, sed virtute Spiritussancti 122. c, ex tribu Iuda 124 c, extiterit licet caro peccato superior fuit ibid. c, homo factus nostrum iudicauit iudicium & inter nos & Satanam tyrannum arbitrum interposuit, f. 388. e, Satanam spoliauit, destruxit idololatriam f.228 d,356. c,357.a homines tyrannide diaboli exoluit, f. 860. e,
Christus afflictis & spiritualium bonorum egenis vmbraculum extitit, f.351. d. per biennium vniuersam Iudæam peragrauit, f. 408. b, per baptismum sordes animi detersit, f. 17. e, mansuetudine legis mundum vniuersum illaqueans, f 362. b, Iudæorum lege posthabita cum malis cibum cepit, f 105. c, ab Herode contemptus f. 743. e, cur interroganti Pilato & calumniantibus Iudæis nihil respondit f, 746. d, e, agno comparatus 747. b, pro vita omnium voluntariam mortem est perpessus, f. 202. d, 363 c, resurgens factus est via humanæ naturæ ad interitum propulsandum, f 354. c, ascendit in cœlum cum signis passionis 817. c. omnia hominibus bona opulenter distribuit f. 59. gloria coronat diligentes se ibid. donis spiritualibus suorum animas locupletat ibid. fidelibus omnem thesaurum misericordiæ spondet f. 77. d, rebus ipsis certo fidem fecit se natura & verè Deum esse f. 213. e, opera vltra omnem admirationem ab eo præstita 214. a, carboni ardenti assimilatus, f. 107. e, 108. a, item & leoni, 440.b
Christus dicitur iustus bene seruiens multis f. 753. d,
Christi passio toti terrarum orbi facta est salutis occasio, f. 537. b
Christi sermones occulti sunt & velut in ænigmatis & parabolis, propterea dictus est ab Esaia profundæ vocis, f. 462. b
Christi nomini omne genu flectetur & omnis lingua illi confitebitur, 201. d, Ante Incarnationem Christi dæmon vice Dei colebatur f. 103 d, Ante Christi aduentum homines creaturis & mundi elementis gloriam Deo

conuenientem tribuerunt, f.441 c
Christo homine facto omnes vni iugo paruerunt spiritualiter Dei corporaliter autem Romanorum f,198.b, in Christo noua omnia facta sunt, f, 563. a, In Christo est omnium redemptio & spiritualis cum Deo coniunctio, f. 558. d,
Christianus noua creatura est, 563. a
Christiani genus electum, gens sancta, populus acquisitus, f, 862.d
Christiani ad Apostolatum & ministerium feruentiores quam veteres sancti, f. 109. e. vere ad obediendum Deo prompti f, 143. d, in eo omnem spem ponunt, ibid. prudentissimi sunt: diuinorum oculorum auersionem timent, ibid. b, f, 144. a, Christi fideles quibus malis expertes f. 904. c, d,
Christianorum primitiæ Apostoli f,149.a,c
Christianorum & Israëlitarum quanta sit differentia, f. 900. a, &seq.
Christianis qualiter Iudæorum concursus euitandus, f 737.d
Clerus id est populus qui est sors Domini, f.63.d,
Cœlum pugnabit cum persequentibus electos Dei, f,401,c
Cœlum & terra Dei habiti sunt per concisas res quid Dauid Propheta intelligat, 900,
Cogitationes praux mentem hominis peruertunt, 54,c,
Confessionem fidei Deus in remunerationem donorum accipit, f.773.c
Consilium cum Deo capere dicitur quisquis pius est & bonus & iustitiæ amans, f.419,e
Consolatio spiritus quomodo pluuia dicitur, f. 429,d,
Conyza spinarum genus, f.741,d
Cornu sumitur in scriptura pro fortitudine, potentia & gloria regia, f. 78, e, alibi editus & excelsus locus intelligitur, f. 79.b
Creaturæ omnes cum suprema Dei voluntate, ad puniendos improbos concurrunt, f. 222, e
Credentes Dei sunt sors & portio, 583,a
Credentes quomodo conformes Deo fiant, f. 753, d,
Credentes Deus coronabit spe & gloria futurorum bonorum, f,388, a
Credentium caput Christus, 560,c
Crux signum Christi, f. 224, b, Mediatrix inter Deum & hominem fuit, f. 205, e, nobis est murus infractus, f.294,e
Cruce erecta facta est captiuorum intelligibilium remissio, f,205.c
Cruce semper vsi sunt Christiani, ad perfringendos omnes diaboli impetus, f.294,d
Cyparissus planta odoratissima, f.741,d
Cyrus Cambysis & Mandanæ filius Rex Persiæ ac Mediæ, f.160, b, 216, a, 335, b, 434, e, Dei veri cultum in suis regionibus promulgauit, f.600. e, Babylonem funditus euertit 307,e, Babyloniis subactis Israëlem captiuum dimisit 160,e,217.e,226,e,227.e,255,e,269,a,334.a, regionum principibus mandauit vt securum deducerent, 227, e, quomodo vocatus fuerit Christus, f, 601, a.

D.

Dæmones animas virtute excultas captare & venari non minus quam aucupes passeres eximios capere gestiunt, f 70,b
Damascus Metropolis Syriæ, f,264. euersa fuit c
Damasceni populi Deo rebelles idololatræ & Assyriis æquales impietate fuerunt f 262 a
Daniel & eius socij à Nabuchodonosoro rege Babyloniorum captiui abducti & in domo eius spadones seu Eunuchi fuerunt, 502 b
Dauid diuinus, f. 65,
Deliciarum libidines & intemperantia concomites sunt, f, 43,d
Delicta cuique sua perniciem causant, f. 33, c, ignis erunt delinquentibus, f,33,c,
Deus spiritus est f,143, b, in spiritu & veritate adorandus, ibid.
Deus solus magnus est & æternus 359.d, in se indiuisus est, f,103,c
Deus inaspectabilis, 887,c
Deus ex pulchritudine creaturarum quodammodo noscitur, f.552,c, secreta detegit & occulta cognoscit, f. 100, falsum dicere nequit, f,1,c, virtutis amans est, f. 448, c, est vita omnium f, 365, d, in eo mouemur & sumus ibid. humanitate & clementia debet homines antecellere, f. 377, a, 378, c, pietate & indulgentia carnales patres superat, f, 884, d, punire non vult licet possit facillimè f. 121, c, improbis ad se reuertentibus misericors f. 39, d, ad humanitatem promptus & ad miserendum paratissimus f. 427, b, omnes vult saluos esse & in agnitionem veritatis venire f, 266, d, auxilium præstat rite colentibus se 439. c, Christianis arma & arx fortitudinis est f, 140, e, fideles seruat vt gallina pullos suos, f. 440, c, omnibus modis ad id quod expedit nos perducit f, 92. c, nunc suppliciorum minis, nunc præmiorum pollicitationibus ad melius reducit, f, 399. d, post minas hortatur ad bonum, f. 400, a, animas & corda rore spirituali irrigat f, 82, c, facile transformat ad quodcunque voluit quod à factum est, f, 415, a,
Deus medico comparatus f. 400, a, 494, c, miseretur eorum quos diligit & supplices orationes admittit 495, b, priusquam irascatur in delinquentes prolixè benignitatem suam in eos confert vt conuertantur, f, 416, e, cuique pro suis meritis digne satisfacit f, 144, b, perditos conseruat f, 211, c, nihil est quod eius nutui non cedat etiam inuitum f, 222, e, molestè admodum fert contemptui haberi f, 28, c artificiæs excoquenti comparatus f, 29, c, cum superbis bellum gerit f, 356. e, in impios creaturas armat f. 2, b, improborum punitionem ad tempus differt f, 6. a, qua ratione errantes ad rectam semitam reuocet f, 399, d, Israëli contra hostes scutum fuit f, 91, a, omnia nouit nutu sustentat & in ortum educit f, 44, annuit petentibus sed non statim omnibus f, 819. c, relinquit animam bonorum operum fructibus vacuam, f,448,c
Deus non irritandus f. 93, d, 96, d, ipso offenso pœnitendum, ibid.
Dei proprium est omnia scire f, 531. e, 564. e,
Dei dextera quæ f,527,a
Dei consilia cogitatis humanis longe supereminent f. 46, c, eius oculi consilia dicuntur ibid.
Dei vox ad fidem sufficit, 566, b
Dei manus paradoxorum & incredibilium ef-

fectrix est, f.499,c
Dei vox causa efficiens & concilians omnia bona homini, f.297,d
Dei timor via ad salutem, 418,d
Deo soli adhærescendum, f.317,a
Deo subditi in spiritu ambulant, f.169,b
Deum nescire imitatio & vmbra mortis f.151,b
Deum offendere grauissimum est f, 159, c, 423, a. calamitates omnes conscisscere f, 261, c, 306, b,
Deum studiosè colentes omnibus hostibus euadent superiores & è contra f.268. c, 317, b,
In Deo nihil corporale, f.883, d
Deo differente pœnas impiorum vita occultatur, puniente vero supplicio affectorum facies ac persona detegitur, f, 335. d
Deo destituentur qui illum, non verentur offendere, f. 129, e, ei obedire quam vtile sit, f. 131. b, à Deo discedere eiusque gratia & auxilio priuari maxime noxium est, f,375,b
Diuinitas principio & fine caret, f,103,b
Diuina natura igni crebro in scriptura comparatur, f,107, d
Diuina bonitas erga Iudæos, 881, c,d
Diuinæ naturæ est semper bono adhærere, f,123. a,
Diaboli imperium totum concidit, f. 35, c, 38, c,
Dies Domini quis dicatur in scriptura, f. 47, c 431. d,
Diluuii causa, f,763,d
Discipuli Domini ex Israëlis ptopagine orti, f. 10, d, f. 30, d, 210, a, Iudæorum credentium primitiæ, f. 807, b, celeriter Christo crediderunt, f. 150, fuere diuinorum administri dogmatum, f. 381, c, passim per totum orbem Euangelium Christi prædicarunt, f.918, a, messoribus lætis comparati, f. 151, d, spolia diuidentibus, ibid.
Doctores incommodum afferunt nisi rerum meliorum amantes efficiant eos quos instituunt, f,67,b
Dives vir est quiddam insatiabile, f.84,e,quod vult facile perficit, ibid.
Diuites auari f. 84, luxurioſi 87, b, facultatum coacceruationi perpetuo studeut, f. 84.e, bonis proximi semper inhiant f. 85, a, 87, b, etiam ea quæ nihilum existunt appetunt ibid. pestes dicti f. 90,a, c, exempla sunt aliis vitæ execrabilis, f. 90,a.

E.

ECclesia terra Domini, f. 236, d, quam graue sit contra eam se attollere, ibid. Mons Syon, f. 281,a, 372, b, specula & pacis visio, f, 348,353,b, a, in alto gloriæ fastigio collocata, f. 201, c. sanctum Tabernaculum, f. 464,a, 769. a, Castæ Virgini assimilata, f,35. d, Sancta & Immaculata est ibid. monti comparatur, f, 35, c, & 36, c, 281, a, supra res terrenas est ibid. & 36,b,diuina luce plena est, f,36,b
Ecclesia cur sterilis ab Esaia dicta, f.755,c,756, itẽ & vidua, ibid. quomodo Iudæa dicatur 598 b,
Ecclesia Carmelo monti comparatur f, 457, c, frequenter montibus assimilatur in scriptura 457. a, est quoddam quasi ouium stabulum f. 460, a, super petra, Christo, firmiter stabilitum, f. 460, a, omnes omni tempore recipit, f. 848,c
Ecclesia ciuitas Dei 123,d, f, 440, 918, 158. b, 850, b. pro ea Deus pugnat 440, in iustitia ædificata f, 768, c, Vrbs munita & salutaris est, f. 358, a, c, veluti gemino muro cum Angelorum tum Dei præsidio munita ibid. domus secura 790 a, mons sanctus, 791, c, hortus Christi, f. 823, a
Ecclesiæ fundamentum Christus 612, b, 768, propugnacula & portæ quænam sunt f, 767 c, diuitiæ & splendor, 901, c, 902, a
Ecclesiæ qua ratione dicuntur insulæ, f. 521, b, 544, c, 549, d, 616, b,
Echini seu erinacei mures sunt spina vestiti, f. 469. c,
Ela filius Oseæ successit Phaces in regno Samariæ, f. 115, a
Elamitæ gens barbara, camelis vehi solita, f. 307. a,
Elementa ante Incarnationem Christi adorabantur, f. 345, c, 346, b, c,
Eliachim rex in Iudæa constitutus à Nabuchodonosoro f. 126, a, regnauit vndecim annos, ibid.
Emmanuel in Bethleem natus, f. 428. a,
Emmanuel salus mundi, f. 352, c,
Esaias Propheta quamdiu prophetauit. Esaias iussu Dei mediam Hierusalem transit nudus & discalceatus f, 300. c, maximo gaudio afficitur quod Christi mysterium plane agnouerit f. 138. d, persuadet gentibus vt Christi mysterium cognoscant & docentes illud benigne audiant, ibid. & 139, e
Esaias Iudæorum dicacitatem qua vsi sunt in Christum spiritu prophetico increpat. f 368
Esaiæ oratio pro Israëlitis, f,885,c
Esau filius Isaac cognominatus Edom, id est terrenas f. 309. d, 466. d, ex eo orti Idumæi. ibid. cibo solo vendidit primogenita, 467, d
Euangelium lux vera est, f. 361, b, iustitia & veritas dicitur, f, 362, d
Euangelium absque metu, libere & clara voce prædicandum, f. 508. d
Euangelii gloria quæ, f, 21. a
Euangelii prædicatores fluuiis comparantur in scriptura, f, 443. d
Euangelica doctrina donum Christi, f, 822, c
Euangelica oracula vix Christi sunt, 612. a
Euangelica lex virtutem amplectendam prædicat, f, 208. c, non typicum & vmbratilem sed spiritualem & verum cultum inducit, f. 358, d
Euangelica prædicatio testamentum æternum, f, 775. b, Spiritus salutis ad mentem & cor loquitur, 369, a, 504, b,
Euangelica prædicatio docet credentes iustitiam supra legem vt constanter veritatem retineant, 358, d,
Euangelica & salutaris prædicatio per omnes gentes peruagata est 595. c
Euangelicæ prædicationis vtilitas, f. 774. d
Euangelicæ viæ aditus est purgatio per fidem, f. 37. a,
Euangelicæ politiæ virtus in lege tanquam in vmbris reperitur, f, 454. c
Euangelicæ prædicationis ministerio fungentes tauris assimilantur, f. 410, d,
Euangelicam prædicationem cur Dauid significauit per concisas res, f. 402, b

Per Euangelicam prædicationem vocatæ sunt gentes ex omnibus tertæ partibus e, f, 917, c
spirituali societate coniuncti sunt homines cum Deo, 914, c. per Euangelicam conuersationem solam Deo placemus, f. 575, c
Euangelicum sermonem vbique prædicantes pij sunt, f, 445, c
Euangelicis sermonibus non est negligenter attendendum, f, 402, e
Euangelicè viuentes mansueti rite nominantur, f, 807, c,
Euangelistæ medici spirituales dicti, f, 366, b, à peccato vulneratos curant, ibid.
Euangelistæ montes dicti, 431, a
Euphrates fluuius Iudæam ad orientem & austrum terminans, f, 182, b,
Expectare Deum est eius nutui obsequi & propietate certamina libentissime sustinere f. 143 c, 144, a,
Ezechias Rex Israëlis, f. 158, d, successor ibid.
Achasi filius iustus & pius fuit, f. 477, a, 494, c.

F.

FAmes intelligibilis est tames audiendi verbum Domini, f. 147, e
Feræ in locis desertis degere amant, f. 216, b
Fides radix & nutrix cognitionis & aditus ad pietatem, f. 740, a
Fides per cognitionem est & per fidem cognitio, 566, b,
Fides refingit ad id quod Deo placet electos, f. 919. a,
Fidei verbo iustificamur, f, 360, d
Fideles Deo chari, f. 144, b,
Fideles, fructus Apostolorum sunt f. 376, à b. Paulo gaudium & corona vocati, ibid.
Fideles Dei serui quibus donati præmiis, f. 898. d, Per solum Deum iurant, f. 900, c,
Noe comparati, 341, e
Fideles Deus seruat dum eos insolentiæ fluctibus non sinit obrui, f, 472, b
Fidelium arma in Satanam quæ f, 737, c
Fidelibus magnum est & glorioſum nomen Christi, f. 463 b
Figura inefficax veritate demonstrata, f, 16, c
Filius Dei suum spiritum in nos effudit, f. 144, b, domesticos & intimos nos fecit, ibid.
Fœmina prona semper ad metum & fletum, f, 329, c,
Fratres filij Dei naturalis, 144, c.

G.

GAbbaonitæ in Israëlem præliantes lapidibus grandinis partim obruti, partim cæsi, f, 400, e
Galilæa ponitur pro regione gentium, 456, e
Galilææ mare in scriptura lacus Tyberiadis est f, 149, ibi diuini discipuli piscatorum artem exercebant, ibid.
Gamaliel erat legis præceptor & doctor apud Iudæos, f. 411. d
Gaza vox Persica est denotans diuitias & facultates, f, 501, a
Generatio intelligibilis ea est quæ fit per aquam & spiritum, f. 608, e, 610, b, d,
Gentes ad Ecclesiam sola Dei gratia vocatæ, f, 36 e, 378, in locum Israëlis assumptæ 560, a
Gentium populus sanctificatus est per fidem, f. 451, d, vetera illius peccato sancto baptismo abluta, ibid.
Gentium multitudo ad Christi fidem mansuetudine irretita est, f. 909, e
Gentium derelictio an breuis fuerit, f, 763, a
Gentium regio deserto & terræ aquis carenti comparata, f. 530 b
Gentiles assumpti & sanctificati per spiritum diuinæ naturæ facti sunt participes, f. 415. d antea erant carentes Deo in mundo, f 416, d omnium virtutum penuria laborabunt, ibid.
Gentiles agni dicti f. 91, d, feris comparati 793. c,
Gepharæi populi idololatriæ finitimi,
Gigantes, id est viribus insignes, f. 232, b
Gratia per Christum data est omnibus, f. 402, c peccantes iustificat & omni labe liberat, f. 759 c, 765, b,
Gratia per sacrum baptisma collata iustificat impium & omnibus peccatis absoluit, f. 916, b
Gratiæ mensura vnicuique à Deo data, f, 53, c
Græci sapientiæ nomine superbi f. 36, a, elementa colunt, ibid.
Græci negant resurrectionem mortuorum, f 751. d,
Græcorum fallacia in scripturis exponendis f. 773, c, 774 a,
Græcorum Poetæ & Oratores innumerabiles 593. e, Deos celebrarunt, f. 549, a

H.

HÆretici à charitate & pietate alieni cum Christianis fraternitatem simulant f. 313, & 314, a, iram Dei & pœnas dignas incurrent ibid.
In hæreticos Deus manu secreta bellum gerit, f. 271, b,
Hieroboam filius Nabal Rex Israëlis ex tribu Ephraïm f, 261. impulit Iudæos ad iuuencas aureas adorandas, f, 261, b
Hierusalem Ciuitas sancta typus est Ecclesiæ Christi f. 493. c, f. 114, c. in monte sita fuit, f. 35, e, à Romanis exusta & solo æquata fuit, f. 112, d, vallis Sion dicta quod in radicibus montis Sion sita sit f. 316, d, in eam omnes gentes coactæ f. 36, d, olim Iebus vocata f, 407 a, casæ vineæ & trigurio in cucumerario relicto comparata, ibid & f. 9, b
Hierusalem olim Deo repugnans f. 29, a, Deos alienos coluit ibid. in saluatorem furiosé bacchata, f. 29, b, 27, b
In ea voces velut Angelorum desolationem ipsius prænuntiantes auditæ, f. 9
Hierusalem Iudæorum mater f. 385, e, monti frequenter in scriptura comparatur f. 385, e perditissimis viribus f. 13, a, Domini interfectrix, f. 13, c.
Hierusalem sensibilis differt ab intelligibili f. 34, e,
Ab ea excessit lex Dei, f. 37, c, e
Idololatriæ dedita fuit, f, 46, a
Hierusalem intelligibilis Ecclesia, f. 228, e

Hierusalem colitur propter mysteria Dominicæ passionis, f. 292, d
Hierusalem f. 843, e, 844 a
Israelitis inimicissimi, ibid.
Hierosolymitanum templum hostiarum & fumorum domus, f 845, a
Templo Hierosolymitano plura & opulentiora Christo consecrata, 257, e
Homo à Deo non verbo vi cæteræ creaturæ sed manus ipsius artificio conditus f. 44, e, præfectus toto orbi constitutus ibid. spiritu vitæ ornatus, ibid.
Homines natura sua humiles nonnisi humilia cogitant, f. 46, d
Hominum nullus reprehensione caret f. 748, c
Hortus irrigatus fontibus arboribus densus est & fructu vbertissimus, f. 32, d
Hostiæ spirituales Deo gratissimæ f. 15, a, quænam sit, ibid.
Humerus appellatur fortitudo, 155, b

I.

IAcob filius Isaac cognominatus Israël probus & doli nescius f. 309, e, originem eo duxerunt Iudæi, f 309, e
Domus Iacob id est Iudæi, f. 142. a
Iaser vrbs Moabitarum f. 257, e
Iasobus derelictio exponitur, f. 116, b
Iechonias filius Eliachim regnauit in Iudæa f. 126, a, 421, d
Iesus filius Iosedec sacri ordinis præfectus 205, b 228, a,
Israelem è captiuitate reduxit, f, 440, a, 255, c, 440, a,
Iesus filius Naue sortito dedit terram promissionis Israelitis, f. 422, c
Quinque reges gentium cepit & in spelunca conclusis exitum & effugium lapidibus obstruxit, f. 347, d,
Typus Christi fuit, f. 8, b, 5, c,
Ioathan filius Osiæ rex Iuda, f. 262, e
Iosedec Pontifex maximus, f. 228, a
Iosias Rex Israel filius Amos, f. 125, d
Idola præter materiam inanimem nihil sunt, f. 425, b,
Idolorum cultus Deo intolerandus f. 455, c
Idolorum cultores per cœlum vel per elementa iurant, f. 900, c
Extremæ stupiditatis & dementiæ quomodo arguuntur, f. 588, e, 589, a
Idololatræ dæmoniorum oraculo adhærent, f. 146, a,
Idololatria scelus graue f. 174, iram Dei semper accersit, ibid. & 211, d
Idumæa vastata à Babyloniis, f, 311, b
Idumæa ponitur pro Iudæa, f. 466, d
Idumæi orti ex Esau filio Isaac, 309. d
Iudæis propinqui & contermini fuerunt 310, a f, 207, d, astra adorarunt & præcipue luciferum ibid. Christum tandem coluerunt, ibid.
Idumæi impii & sæuissimi in Iudæos extiterunt, f. 310, d, e, 311, a
Immolatio victimarum non fuit Deo semper accepta f, 13, c, non ideo constituta quod esset ei grata, ibid.
Impii radicitus de terra perdentur f. 155, b
Impiorum labores inutiles sunt & infructuosi, f. 430, b,
Impœnitentes mumulariis improbis comparantur, f. 94, a
Ante Incarnationem perpetua nox fuit, f. 361, b,
Incarnationis Christi tempore quanta seculi peruersitas, f. 764, b
Indici lapides precio habiti quod pauci & rari sint, f. 222, b
Inobedientem carnalis voluptas & ardens cupiditas incendent, f. 169. c
D. Ioannes Baptista Christi præcursor fuit in desertis Iudææ f 505. d, lucernæ quomodo comparatus, ibid. & 506, a
Ioachaz filius Iosiæ Rex Israel f. 126, a, Nabuchodonosoro pulsus regno & captiuus abductus, ibid.
Ioatham Rex Israelis successor Oziæ, f. 114, b. iustus, ibid.
Iordanis fons sanctus est f, 472. c
Ira diuina demittitur instar grandinis maximi & torrentis rapidissimi, f 386, c
Ira diuina in vniuersum semen improbum grassatur, f. 238, a
Iram coërcens semper moderatus est f. 827 a
Israel sanctus populus, portio & sors Dei dictus f. 216, c, eum idola colentem tradidit Deus in manus hostium, ibid.
Israël solus Dei sors & portio aliquando fuit, 560. a,
Per gratiam receptus f. 3. c, à Deo genitus dicitur ibid. à Deo tanquã à patre indulgentissimo nutritus ibid. & f 8, d, asino & boui comparatus f. 4. a brutis mansuetudine & probitate superatus, ibid.
Israel selectus erat ex omnibus gentibus, 418, b,
Vinea fuit domini sabbaoth, f. 9, c; 78, d, 371 a
Per Moysem ad agnitionem & cultum Dei vocatus, f. 214, e, 351, b, præcepta eius neglexit ibid. in idololatriam delapsus ibid.
Semen maleficum quomodo ab Esaia dictum f. 5, c, d,
A spe in Christum decidit f 12. d, 458, e, 461, b & à coniunctione quæ est cum Deo ibid. 415, d, 416,
Punitus fuit quod Deo neglecto idolorum cultui se addixerit, f. 425, a, b,
Captiuus abductus à Babyloniis f. 308, b
A seruitute Ægyptiorum post septuaginta annos liberatus, 433, c, 440, a
Ingratitudinis & stupiditatis à Deo reprehensus f. 881, a,
Ante Christi aduentum in sordibus versabatur f. 894, b,
Israel noluit à peccatis per Christum emundari f. 6, b,
Destitutus fuit præsidio & superna misericordia, f. 373, c
In omne genus impietatis prorupit 378, e
Israel populus interitui destinatus, f. 467, e
Cur à Deo repudiatus, 908, d
Non periit in totum totus f. 111, c, 387, c, 416, c 418, a, 449, c, 910, e,
Dominum tandem cognoscet & colet f. 121, a, d 418, b,
Israel Therebintho comparatus, f. 35, a

Iſrael intelligibilis eſt meus, f. 72, c
Iſraelis reliquiæ ſaluæ factæ ſunt per fidem, f. 468, a,
Iſraelis filii veri qui ſint f, 624, d
Iſraelitæ in deſerto increduli, f. 11, b
A Deo declinarunt, f. 266, b
Dæmoniis ſacra fecerunt, f. 2, b, f, 3, a
Solem & Lunam adorarunt, f, 3. a
Idola pro arbitrio ſibi fecerunt ibid. 299, d
Pudore affecti in idolis ſuis f. 35, b, inimici Dei facti, f. 41, a
A Deo puniti, 266, d,
Præda Satanæ effecti, f. 195, e
Bello afflicti ab Idumæis, Perſis, f. 41, b, Babyloniis f, 46, a, Elamitis, & vicinis quibuſque gentibus,
Captiui ducti à Babyloniis f. 15, d, liberati ab eorum ſeruitute poſt 70. annos ibid,
Aſſyriis ſeruierunt f. 224, c
Iſraelitæ quo modo fuerint ex Ægyptiorum tyrannide liberati, f. 542, c, 543, a
Iſraelitæ multi aduentum Chriſti ardenti animo ſitiebant, f, 352, c
Multi in Chriſtum crediderunt, f, 850, a
Quomodo ſe dixerint ſeruos & hæredes Dei f. 885, c,
Iſraelitæ olim fuerunt Chriſtianis moleſti ſed ſtatim multitudine credentium victa eſt eorum ſuperbia ita vt ſe fœliciſſimos putarint ſi pace cum ipſis digni habiti fuerint, f. 455, d, e,
Iſraëlitæ poſt finem mundi ad Chriſtum reuertentur, f. 16, a, 112, c, 298, e
Iſraelitarum aſſumptio inſignis, f. 2, a
Iſraelitis cum errantibus conuerſari vetitum, 910, a,
Iuda fuit ex tribu Ephraim f. 385, c
Iudæa terra ſancta & Deo deputata f. 216, c
Iudæa capta & deuaſtata, à Romanis funditus deleta f. 32, a, 68, b, 91, b, 112, d, 171, a, 291, e
Aſſyriis f, 171, a. 203, d. Ægyptiis 203, d, 8, a, Syris f. 31, e. Moabitis, Perſis, Medis & Philiſtinis, Idumæis 125, a, Palæſtinis, Elamitis 205, d. Chaldæis Babyloniis 205, e.
Iudæa in extremam ſolitudinem tradita fuit, f. 471. ſupernæ miſericordiæ prorſus expers ibid.
Iudæa mulieri derelictæ comparata f. 761, d, 762, d. & Terebintho, f. 113, c
Iudæi dicti ſors Dei, portio eius & funiculus f. 413, c, tranſlati ſunt à ſapientia in extremam ſtultitiam, ibid.
Legem Moſis habentes reliquis gentibus ſapientiores habebantur, f. 477, e
Quamdiu Deum recte coluerunt celebres, diuites ex inuicti fuerunt, prouocata vero ſuis flagitiis ira Dei ad extremam miſeriam reducti fuerunt f. 58, c. 102, d, 142, d, 260, Aduerſus Idumæos, Elamitas, Moabitas, Syros, Philiſtinos, pugnarunt f. 170, e, & vicerunt.
Iudæi Deo inobedientes, f. 76, b
Beneficiorum Dei immemores extitere f. 262, c
Relicto Deo idola coluerunt f. 31, d, 32, e, 42, d 44, d, 45, b, 85, c, 272, d, 314, e, 363, e, 552, a 553, b.
Pro foribus idola ſtatuebant quaſi ſeruatores & domorum cuſtodes, f. 800, d
Fame ſpirituali laborarunt, f. 394, a
Metu Babyloniorum in ſpeluncis ſe abdiderunt f, 46, c,
Deos ſuos ſecum occultarunt, f. 49, a
Contra legis præſcriptum ſuillis carnibus veſcebantur, 916, d
A Perſis in captiuitatem abducti f. 81, a
A Medis,
Captiuitate à Cyro liberati Hieroſolyma redierunt, templum reædificarunt & ſimul omnes cohabitarunt vſque ad Chriſti Domini aduentum, f. 269, a, 503, c 597 e, 599, a
Putarunt Deum templo Hieroſolymitano contineri & circumſcribi, f, 907, b
Deo neglecto ab hominum ſubſidiis fruſtra ſalutem expectarunt, f. 116, e
Deo neglecto contra Aſſyriorum regem ab Ægyptiis opem imploratum f, 420, d, hoc in probrum eis verſum fuit
Moſaïcis præceptis mordicus adhærentes verbum Chriſti reiecerunt, f. 402, c
Auditores Chriſti effecti nihil tamen audierunt f. 110, c, 363, c, eius miraculorum ſpectatores fuerunt f. 110, c, 363, c, cœci facti d,
Ad doctrinas & mandata hominum auerſi ſunt f. 412, d, 416, e,
In Chriſtum continuo blaterabant f. 74, b, 206, d 829, b,
Chriſtum Samaritanum & ebrioſum & fabri filium appellarunt, f. 362, d. 385, a, 417, a
Lenitatem Domini in occaſionem riſus verterunt, f. 396, e
In Chriſtum debacchati ſunt 394, b, 409, c
Impij propterea dicti, ibid.
Eum vitæ principem necì dederunt f. 17, b, 394 b, 409, c, 414, c,
De eius reſurrectione maxime erubuerunt f. 364 a, pari rubore ſuffundentur cum eundem iudicantem in gloria patris cum ſanctis Angelis intuebuntur, f, 364, b
Iudæi prophetas lapidarunt & occiderunt, f. 382 c, 390, d, 108. e,
Variis modis ſanctos Apoſtolos perſequuti ſunt 139, 455, b,
Dignas ſceleribus pœnas dederunt f, 895, b, non omnes perierunt,
In prædam traditi Satanę f. 465, c
Tum ferro, flamma cum fame, obſidione & fœminarum ac puerorum captiuitatibus conſumpti f. 52, a, 89, d, 98, c, 382, b, mentis & animi bonis orbati, ibid.
Iudæi quia Chriſto credere noluerunt ſanctificationis omnino expertes fuerunt, f. 141, c
Iudæi ſuperbi, f, 97, a
Auari & libidinoſi f, 92, c, 750, b
Ventri ac gulæ indulgentes 87, c
In voluptatibus conſectandis effrænati d, 88, d
Iudæi matrem Domini puellam non virginem vocant, f. 121, e
Iudæi cum infructuoſa & ſylueſtri terra collati f. 80, c,
Iudæi Ephraïm dicti & Iſraël, f, 114,
Iudæi & idumæi ſanguine propinqui & regione vicini fuerunt, f. 310, a
Iudæorum exitii quæ cauſa f. 447, b. 41, c
Iudæorum extrema impietas f. 810, c
Cæcitas, f. 833. a, & ſeq.
In Chriſtum ſcelus quotuplex f. 744, c, opprobria, f. 798, b, 835, e

Iudæorum Doctores gubernatores sacerdotio, diuitus & honore insigni illustres fuerunt, f. 469, c,
Iudæorum proceres S.& Ph. impietatis in Christum ac proinde cladis & interitus origo & occasio populo subdito extiterunt, f. 384, c, 417, b,
Principatu & imperio delapsi miserè perierunt f. 470, a,
Iudæorum synagoga quondam nutrix suauium fructuum facta est spinarum parens, f 456, c,
Iudæorum finitimæ gentes illis afflictis insultarunt & Deum conuiciis lacerarunt f. 326, c, 329, d, 331, d, 332, e, 335, a, huius arrogantiæ pœnas dederunt, 335, a
Iudæorum & gentium vocatio quam differens f. 762, d e,& seq.
Iudæis solis data lex Mosaica f. 402, c
Iudaica Synagoga olim fidelis & iustitiæ operatrix f. 14, c, f. 23, c, 24, c, 70, a, cultu diuino neglecto in apostasian conuersa est, f, 14, b, c,
Dei leges irritas fecit f. 16, a, fidem Christi admittere noluit f. 16, b, attraxit Christi sanguinem in caput suum f. 24 d, prophetis inimica ibid. cauponi assimilata, f. 25, c
Lasciuæ mulieri comparata, homicidæ comparata f, 24, d,
Iudaicæ synagogæ præfecti olim probissimi & æquissimi fuerunt, f. 23, c
Mercede postea corrupti inique iudicabant f. 20, d, 26, c, 95. b, 853, d,
Continuè contra maiestatem Christi pugnarunt ibid. de iis vltio à Deo sumpta est f. 28, b 30, b,
Fuerunt causa vastationis Hierusalem f, 27, b
Scandalum populi facti sunt, f. 27, c
Iudaice viuere, id est secundum legis vmbram, f. 143, c,
Iudicare recte gloria Euangelij est, f. 21, a
Iudicis officium quod f. 426, c
Iudicis seueri & boni discrimen 880, c
Iudicium à Christo expectandum f, 398, c
Iudicium Dei ineuitabile f. 48 c
Iudicium ponitur in scriptura pro iustitia, f. 360, c.
Iudicij extremi tempore quanta sit futura calamitas, f. 340. a, 341, c
Iudicio proprio non est præfidendum, f. 94, d
Iustificatio per fidem res concisa dicetur, f. 402 b. 405 b,
Iustitia id est Euangelica prædicatio 878, a
Iustitiæ amans consilium cum Deo capere dicitur, 419, c
In iustitia ambulans æterna vita potietur, f. 459, c,
Iustus vnicus afflictorum erga Deum patronus & defensor, f. 837, c
Iusti quanta sit securitas, f. 769 c
Iurandum per solum Deum, ex præcepto legis Mosaicæ, f. 900, c.

L.

LAbor sanctis æternorum bonorum conciliator est, f. 452, c
Labor sumptus pro inuidia, f. 829, c
Landatio Dei in ore peccatoris indecora, f. 105, c,
Laudes Dei puris labiis celebrandæ, f. 106, c
Leo infestum animal & ex lege Mosaica immundum, f. 906, b
Leo fame incitante priusquam pecora aggrediatur magno & terrifico rugitu perterret, f. 439. b,
Leprosus vt immundus iuxta legem Mosaicam ex hominum consortio emittendus erat, f. 101, c,
Leuitica tribus apud Esaiam cor dicitur f. 6, c
Lex erat Iudæis quasi pædagogus f, 607, b, 817. d,
Lex antiqua typicum & vmbratilem tantum cultum inducebat, f. 358, d, 362, d
Quomodo vinculum dicta, f. 401, c
Non omnibus dabatur sed tantum ex Israelitico sanguine oriundis, f. 353, c, 354, a, 917, d
Lex per Moysem Israelitis data 905, a, vmbra tantum erat speciem veritatis habens, ibid.
Lex inefficax erat ad emundationem peccatorum. f. 405, b
Lex Mosaica quomodo thesaurus salutis & iustitiæ, 454, c, 455, a,
Prædixit fore vt Israelitæ, qui fidem Christianam non admiserunt omnium turpissima & indignissima paterentur, f. 473, b
Lex Mosaica misericordiæ expers, f. 807, c
Lex Mosaica malum fugiendum, lex Euangelica virtutem amplectendam prædicat, f. 20. b, c,
Lex non iustificat homines sed gratia per sacrum baptismum comparata, f. 343. b
Lex Dei mentem à terrenis ad cœlestia eleuat f. 79. c,
Veritas dicitur, 836, c
Rerum agendarum arbiter, f. 57. d
Salutaris & vera est f. 146. c, idem quod oraculum Euangelicum, ibid.
Lex in adiumentum id est Euangelica f. 146. c 147. b.
Lex Euangelica quantum præstat Mosaicæ f, 504 a, 507. a,
Lex Christi & iustificationis nil laboris habet f. 398. a,
Legalis cultus virtus nulla est nisi Euangelio confirmetur, f. 744. c, 405. c
Legalis cultus nihil ad remissionem peccatorum poterat, f. 744. c
Legis in vmbris occultatur Christi mysterium f. 610. d,
Legis finis Christus, 903. d
Legis complementum charitas, f. 817. a
Legis erant quidam studiosi præceptores & Doctores, f. 411. d, quomodo adulteri dicti 798. d,
Per legem cum non posset homo iustificari apparuit Christus iustificationem per fidem proponens, f. 405. b
Legem Moisis reiiciens conuictus à duobus aut tribus testibus, reus erat mortis, f. 390. b
In lege Mosaica est & sapientia & scientia & pietas in Deum, f. 454. c
Legibus diuinis resistens audax & arrogans f. 908. a,
Legibus diuinis & humanis necesse est vrbes

pace vigente administrari, f.336.e
Libanus mons ingens in Phœnicia cedris densissimus 415.b, 456. 473.a, 848. huic Iudæorũ Synagoga in scriptura comparatur, ibid.
Libanus dicitur sæpe Hierusalem & Carmelus ipsum Dei templum, f.473.a
Libera cuique voluntas ad bonum aut malum amplectendum à Deo data est, f.22.d
Libidines carnis maxime vitandæ, f.90 d
Lignum Christi, id est crux, f.205.e
Mediatrix fuit inter Deum & homines, ibid.
Literæ superficies externa in scriptura non omnibus modis vera f.356.b. intelligentia literæ adiuncta magis consideranda, ibid.
Lucifer stella lucidissima f.233.a, ante auroram paulnlum oritur, ibid.
Lupus prophanum animal, 906.b,
Lux Domini prædicatio Euangelica, f.40,a
Lux sapientiæ mentem illustrat, f.119,e
Luxus temporarij finis lachrymæ f.87 c, 88.b 88.d,
Luxuriosorum animæ ad infernum descendent f.89.b.

M.

MAdianitæ populi finitimi Hierusalem praui & idololatræ, f.844.a
Maleficia similia similis pœna sequitur, f.174,d
Malum non est naturale in homine, f.22,e
Mala grauiora menti caliginem offundunt, f.99.c,
Mal in iniquitate perseuerantes damnabuntur f.897.d,
Manasses Ezechiæ filius Rex Israël 499.a, impius & nefarius, f 125.d
Manichæi negarunt verbum carnem factum esse, f.154,e
Manna intelligentiæ quæ 543.b
Manus id est potentia, 915 b
Manus Domini Sabaoth intelligitur omnipotens voluntas Dei. f.291 d
Manus omnipotens Dei est filius per quem & in quo omnia f.601
Mare ponitur pro partibus occidentalibus f.207.b.
Maris aqua posita pro gentium multitudine f.342.c, 343.c,
Martyres sancti Satanam virtute Christianæ pietatis oppugnarunt, f.547
Masculus omnis octo dierum circumcidendus erat iuxta legem Dei f.43.a
Mens humana parua lucerna est respectu diuinæ & ineffabilis lucis, f.506.a
Mens hominis procliuis est ab adolescentia ad malum, f.576.c
Carnis voluptatibus absorpta ad Deum nequit eleuari, f.88.a
Mentem Domini nemo comprehendere 511.b
Mentes desertæ & desolatæ dicuntur in quibus non habitat Deus per spiritum f.469.d
Meretricis forma & ffos corporis laqueus est & cassis intuentibus f.333.b. eius animus instabilis ac fluctuans, f.68..e
Meodach filius Ladam loco Nochordam regnauit, f.500.a
Moabitæ populi barbari, sæui, superbi f.249.b 256.c, idololatræ f.247.c, artis magicæ studiosi ibid. 269.c, Israëlitis infestissimi ibid.
Maiestatem Dei probris asperserunt f.248,d
Inter superstitiosissimos annumerantur f.408.b nullus eorum verum Deum agnouit, ibid. 240, b, eorum vrbs Metropolis noctu concussa, f.248.e, 249.a, 259,e
Deleti à Babyloniis, ibid, 260,a
Funditus perierunt, 254.b, 258.b
Monachorum laus f, 866.e, 867,a
Mons sanctus id est Ecclesia f.101.c
Mons Sion id est Ecclesia f.281,a, 372.b
Montes & colles dicti Apostoli & Euangelistæ, & omnes sacrorum mysteriorum administri f.411.a, & principes f.97,d
Per montes aliquando significantur qui in iis habitant, f.415.c
Moyses seruus Domini, f.159,a
Magnus & dignitate sublimis f.882,e
Exili voce præditus erat & tarda lingua ideoque tuba vtebatur, f.383.e
Israelem ab Ægyptiaco cultu demigrantem ad veri Dei agnitionem traduxit f.2.b, 293.c,
Iudæis ad Christum pædagogus erat f.13,e
Moses & Elias Sacerdotium & lex intelliguntur f.133, a
Moyses & Prophetæ famulorum tantum vice fungebantur, f.777,b
Mosaica id est legalia, f 403,a
In lege Mosaica quæ contigerunt figuræ sunt rerum verarum f.407,e
Mors vt sæua fera rapuit primum omnium parentem Adamum f.354.b
Mors cur probrum populi dicta f.54,e
Mortis metus ad turbandum animum sufficiens f.154.d,
Muliebre genus rebus prosperis est quodammodo glorioſum & ostentabundum f.67.e
Mulier Adamum in transgressionem induxit, f.381, d.
Mulieres probæ & honestæ vnum sibi propositum habent ex bonis factis laudem consequi f.68 d
Mulieres Hierosolymis obsessę liberos suos ederunt, f.89,d
Mulierem non parere maximo probro erat apud Iudæos, f.72,c,73,b
Mulierum personam sæpe scriptura vel vrbibus vel etiam villis apponit, f 446,a
Mulieribus sanctis Christus post resurrectionem statim apparuit, f.381,c
Cur eis potius quam discipulis ibid,
Eisdem præcepit Christus resurrectionem suam Euangelizare, f 388,c, 381
Mundus mari assimilatus, f.342,d. f.549,e
Mystagogæ seu sacrorum administri montes & colles dicti 431,a
Myrtus planta odoratissima f.741,d

N.

NAbuchodonosorus Assyriorum Rex 263, a, 125, b. superbus & crudelissimus extitit ibid. Iudæam cœpit 169.b, Hierosolyma vastauit 512, b, 125,b. 160.b, 421, c, templum Salomonis cremauit, ibid.
Expeditionem fecit contra Ægyptios post bellum gestum aduersus Tyrios, f.421,d
Maximam calamitatem tandem perpessus 228,c

Quomodo periit, 236. a
De eius interitu cæti fuere Assyrii 228, c
Cum lucifero collatus, 233, b
Ex eo nati vsque ad Balthasarum omnes paternæ crudelitatis & impietatis imitatores fuerunt, 237, d
Natura diuinos nutus sequitur, f. 331, e
Nebrum vrbs Moabitarum vltima mari rubro vicina f. 251, b. bellicosissima ibid.
In concauo loco sita, f. 252 a
Nechotha id est suffimentorum & gazarum domus, f. 501. a
Necromantiis seu falsis præstigiatorum verbis attendere stultum est 146, d
Nochordam filius Sennacherim fuit & eius regni successor, 500. a
Nubes leuis intelligitur sancta Christi humanitas 282. d, etiam beata Virgo ibid. figura est sancti baptismi, 283, a, b
Nubes sumptæ pro Prophetis & Angelis f. 81. c.

O.

OBedientiæ fructus qualis sit f. 22. b
Onocentauri id est onagri in desertissimis locis gaudent, f. 469
Oola idem ac Hierusalem 762, a
Oprimates populi debent & diuina edicta colere & transgredientes reprehendere, f. 44, c,
Opulentia stimulat ad voluptates f. 87, b
Oseas Elæ filius Rex Israel factus f. 158, d. regnauit in Samaria, f. 265, c
A Salmanasare Assyriorum rege captus & in loco serui habitus, f. 119, a
Ossa animi intelligibilia quæ f. 823, e
Ozias primus captiuos duxit alienigenas f. 242 d, tributa imperauit, 243, d. 242. e.

P.

PAlæstini populi contermini sunt Ægyptiis f. 293 a,
Pastophorium locus quidam templi f 322, e
Pax donum Dei est f. 364, a
Pax Dei custodit corda & cogitationes eorum f, 169 d
Pace facta cum Deo & dissoluta inimicitia homines in ciuitatibus sunt requietis & æternæ voluptatis, f. 450. a
Peccatum à Dei cognitione separat, f. 828, e
Peccata supplicia dicta, f. 93. a
Peccati pater Satanas 295. c, 346, c
Peccator Christi gloriæ nullomodo particeps erit, f. 363, a
Persecutio sanctis gloriam parit 452. b,
Persequentes Christi seruos sibimet ipsis exitium pariunt, f. 452. b
Petra oppidulum Arabiæ, f. 545, b
S. Petrus à Christo vocatus & adductus se peccatorem confessus est & cum sancto esse horruit secundum Iudæorum consuetudinem f. 105. c.
Petrus & Paulus Apostoli occidentalibus partibus Christum annunciauerunt, f. 107, c
D. Petri fides immota fuit Petra ipsa super quam ædificata est Ecclesia, 593, e
D. Petri prima statim prædicatione ter mille Israëlitæ ad Christum conuersi & baptisati, f. 911. b, 912. a,
Phaces filius Romeliæ Rex Israel in Samaria f. 114. c. 115, a, bello inito contra Achazum & Iudam centum viginti millia hominum vno die intereunt, ibid. & 116. a, 117. d
Pharao Nechao Rex Ægypti, f. 125, c. 138, b
Impius f. 2, b, Dei voluntati infensus, ibid.
In Assyrios bellum intulit ibid.
Iudæam expugnauit, f. 126. a
Eam totam incendit, f. 126, b
Captiuum Israelem cepit, ibid.
Vasa sacra abstulit, ibid. & 138, b
In mari submersus cum toto exercitu f. 50, d
Pharisæi arrogantia & fastuosa verba in Christum iactabant f. 409, a. quid eis propterea contigerit, ibid. b
Pij sunt qui Euangelicum sermonem his qui per vniuersam terram sunt administrant, f. 445, e
Piorum labores fructuosi sunt, 430, b
Pilato interroganti cur Christus non respondit f. 746, d, e
Pluuia intelligibilis est consolatio spiritus quæ corda colentium Deum recreat & fœcundat f. 429, d.
Pœnæ acerbitas à vitiis deterret & reuocat, f 898, c.
Pœnitentia placat iram Dei, f. 171, c
Portio tenuis cum timore domini melior quam multi prouentus cum iniustitia f. 85, e
Possidendi plura studium inane est f. 86, d
Potestates malæ omnes cum Satana orco reclusæ à Christo, f. 442, a, 524, a
Potestates supremæ quomodo sapiant f. 103, b
Prædicatio Euangelica dæmones fugauit & mores hominum in melius reformauit f. 436, b. c.
Præfecti populorum spiritualibus bonis prius implentur vt habeant vnde iuuent subditos f. 430, e
Præmia ad virtutis desiderium inescant f. 890. c.
Præstigiatorum vocibus credere noxium f. 257 b. 289, c. his intenti omnino Dei amore vacui erunt, f. 290, a, 263 a
Primates regni caput dicuntur f. 6. c
Principes mali grauiori supplicio condemnabuntur quam subditi & cur f 95, e
Promissionis terra opima f. 79. a
Prophani & peccatores sanctorum consortio lege Moysis interdicti, f. 105, b, 106, a
Prophetæ fuerunt amici Dei & pietatis ornamentis pulchre ornati. f. 364, d
Sæpe pro Israele preces fuderunt f 364, d
Prophetæ testes diuinæ eminentiæ & gloriæ f. 565, e
Diuersas habebant diuersis temporibus reuelationes, 241. c
In sermone obscuri f. 383. c
Non clam redarguebant, f 417. c
Persæpe hominum animos tum supplicii terrore cum præmiorum pollicitationibus ad vitam recte instituendam inducunt f. 391, b
Prophetæ Iesum prædicauerunt, f. 55. a,
Sermoni de aduentu Christi vocationem gentium plerumque attexerunt f. 544, e
Lapidati & occisi à Iudæis, f. 382, e, 390, d
Prophetæ spirituales medici dicuntur f. 366, b
Prophetæ nubes intelligibiles f. 81. c,
Prophetarum Sermones Dei sermones sunt, f, 1. c.

Prophetarum de Christo sermo frequens f. 740. b
Prophetia ex Iudaica Synagoga sublata f, 55,a
Propheticus sermo profundus est viis occultis serpens f. 356, b, omnium animis vtilissimus f. 22, d,
Proselyti qui f. 770, a
Punitiones purgant delinquentes f. 76, d. à multis interdum delictis liberant ibid.
Pusillanimes & mente tardi iumentis comparantur f. 430. c,
Puteus' Elim vrbs inclyta Moabitarum in terminis regionis locata, f,252,b

R.

RApsaces legatus regis Sennacherim Hierosolyma obsedit f. 270, b. non tamen cepit, f. 278,b
Impius & blasphemans in Deum 270, b. 334, e
Expertus est durum esse contra supremam maiestatem se attollere f. 270, b, c
Regenerati per spiritum filii Dei sunt & regeneratio per Christum facta 770, e, 771, a
Reges omnes licet prophani olim oleo inungebantur, 601, a
Religiosi & pii ceruis comparati 471, c. 474, b
Resurrectio mortuorum à Græcis negatur 751, d
Resurrectionis Christi mysterium f. 813, c, 882, c
Resurrecturos sperantes fore mortuos non illos lachrymis immoderatis prosequimur f. 354, d
Rhaasson Rex Syriæ Iudæam obsedit f. 476. d 264. a, f. 114. d, in Iudæam conspirauit ibid.
Rhembom vrbs Moabitarum ab Arabibus capta f. 252, b,
Ciuitas Rhinocuretarum Ciuitas prima omnium Ægypti vrbium prædicationem Euangelii recepit, f. 293, b
Robustissimi quique fere in scriptura gigantes dicuntur, f. 53, e
Robustissimos muris & vrbibus sæpe confert scriptura, f. 347, c, 350, d
Romanæ reipub. tranquillitas quæ fuerit 39. b
Romani instar ferarum cæteris gentibus maximo terrori erant f. 38, e
Post affixum cruci Christum Iudæam prorsus vastarunt f. 373, d
Templum Hierosolymitanum deuastarunt, 910. a,
Romanis rerum gentiumque omnium dominus factis pax toto orbe terrarum maxima fuit, f. 38, c, 206, e
Transitus datus Euangelizantibus Christum, 206. e,
Romanus exercitus igni omnia deuoranti comparatus, 230, e

S.

SAbaim id est populi indici 613, d, 614. c, Israel id est mens videns Deum f. 615, d
Sabba Regio sita prope mare rubrum f, 844, b thure, auro & lapidibus Indicis fertilissima, ibid.
Sabbatismus spiritualis quid sit f. 477, d, & 478 480, e, 825, e, 826. a, & seq. 827, b,
Sacerdotum admonitionibus populus instituitur, f, 461, c
Salmanazar Rex Assyriorum f. 115, a
Salomonis templum diuina gloria replebatur, f. 104, b, 104, c,
Immensum fuit, f. 104, c
Samaria a Salmanasaro Assyriæ rege post triennium obsidionis capta, f. 158, e
Samaritani ab Assyriis facilè victi, f. 265, e
Sancti sponso & sponsæ qua ratione comparati f. 868, b,
Sancti lapidibus pretiosis comparati 767, e
Bellatrici genti comparati, f. 224, d
Cum iis Christo duce Angeli in idololatras pugnant, f. 224, e
Sanctorum fragrantia ex pura conuersatione est, f. 530, d
Sanctorum mater nutrix Ecclesia f. 758, a
Sanctorum multitudo proceris arboribus comparata, f. 849, b
Sanctorum vigilantia admirabilis f. 369, b, 370; c
Sanctorum vita quæ 454, e
Sanctis afflictio salutaris est 452, e
Sapiens perfecte nullus f. 502, e
Sapiens vir non improbitatis pessimorum sed probitatis bonorum imitator est f. 141. e
Sapientes magi dicuntur f, 288, b
Sapientes cum Daniele collati f. 341. e
Sapientia reprehensionis impatiens erat f, 94, c
Sapientiæ diuinæ opus præcipuum quod f. 738, c.
Saraceni & Arabes populi fuerunt superstitiosissimi & apostatæ Iudææ finitimi in lata solitudine degentes, f, 545, a
Equestres sagittarij asperi & inflexibiles f. 319, a
Saron siue Saronas locus in Iudæa campos habens ad agriculturam valde accommodos, f. 456, d
Satanas hostis Dei immanissimus f. 224, a, 213, b
Pater superbiæ 176, b
Exactor peccati dicitur assiduitatem requirens à singulis, f. 230, b
Draco & serpens nominatur f. 371. e, 434, d, princeps malorum, 434, d
Hominum animas quibus modis deprædatur f. 45, d
Satanas cum immanissima fera collatus f. 379, d 437, c. ad orcum pulsus ignem & flammas ibi hæreditario consequuturus f. 437, c, muro comparatus, f. 347, b, d
Scribæ & Pharisæi Sacerdotes legales & populi Iudaïci primates f. 324. c, 352, e. 385, b. Iis præceptores f. 62, d, lucro dediti e, per Iudæorum domos oberrantes blanda verba ferebant quo facilius donaria & decimas ex eis elicerent, f. 64, b
Scribæ & Pharisæi sapientes & cordati videbantur f, 413, a, imprudentes extiterunt & cæci mente & intelligentia f. 414
Scribæ & Pharisæi Israelis velut corona & gloria fuerunt, f. 385, b, facti sunt corona iniuriæ & insolentiæ ibid. floribus marcescentibus comparati, ibid.
Scr & Ph. seu legis doctores Iudæorum quamplurimos nescientes Christum esse Dei filium deceperunt & cum scirent esse ipsi non consuluerunt, f. 462,
Mente, sermone, conatibus omnibusque prodi-

giosis machinamentis contra Christum instantes fuere, f.385,d
Plebem in Christum perpetuo concitabant f.148, a.
Fastuosi Iudæorum populum sibi subditum extimulauerunt ad crucifigendum dominum f. 461, b, c.
Quam misere perierint ibid.
Iudæa funditus euersa fame consumpti sunt f. 367, q
Scribarum apud Iudæos officium quod 170, b quam corrupti fuerint, ibid.c
Visitationis dies in scriptura dicitur belli tempus, f. 170, d
Scribarum & Pharisæorum oratio argentum non probatum fuit, f. 25, d,
Scriptura sacra diuinitus inspirata est f. 89, d, obscuritatibus obducta f.135, a
Figuris & metaphoris crebro vtitur ibid.
Tota scriptura sacra vnus liber est & ab vno sancto spiritu prodita f. 402,b
Deum diuersis nominibus appellat f.134,
Scriptura sacra modo supplicij terrore modo mercedis ostentatione, animos flectit f. 391,b
Scripturæ sensus historicus obseruandus f.114,a
Scripturæ de Christo testificantur vt ipsemet ait f. 411. e.
Sedechias Iudææ regno Iechoniæ successit, f, 126, b.
Oculis exectis & trucidatis libetis captiuus ab Assyriis abductus est, f.317,a
Seir mons ingens est Idumeæ f.311. c,
Seniores vocantur mente integri & perfecti f. 348, c.
Sennacherim Rex Assyriorum bellum Iudææ indixit f. 239, c. 271, b,
Samaritanorum vrbes plurimas cepit ibid.
A propriis filiis trucidatus f 270, d
Seraphim solium Dei vndique circumstantes & hymnum canentes vidit Esaias, f.104,a
Seraphim missus ad Esaiam carbonem habens intelligitur Christus qui se propter nostram salutem in sacrificium spirituale purissimum obtulit, f. 107,c,
Seraphim ignitus & feruens exponitur f.102,e
Sermones prophetarum sermones Dei, 1,c
Sermonibus & promissis Dei statim annuendum, 119, c
Sessio Dei firmitatem & stabilitatem illius significat, 102, c,d
Sion id est Hierusalem, 348, a
Sion in monte sita fuit 35.c. 79, b
Sion deserta facta fuit, ita vt in ea aues & feræ commoratæ sint, 469,c
Sion intelligib. Ecclesia f. 31, a, & 77, b, 205, d, 213, a, 397. c, 475, e, 440, b, 442, c, 454, 869 a, 912, d,
Signum Christi crux, 224,
Siloam fluuius cuius aqua placide & sine vllo sonitu fluit, f. 137, c,
Christus intelligitur ibid. & 138,b
Siloam vertitur missus, 137,d
Sirenes, volucres sunt quæ vocem & vlulatum lugubrem noctu edunt & interdiu desertis in locis commorantur, 470, d
Sodomam decem iusti seruare potuissent, f. 13. b,
Sodomitæ intemperantia & immoderatione cupiditatum effrenate laborarunt f.60,c
Solitudo cur ponitur pro gentium regione 449.b,
Sol & luna militia cœli, 3, a
Sol ab Israelitis adoratus, 3, a
Somorrha caput Ephraim dicitur, f 119,d
Prima Ciuitas est Samariæ ibid.
Somnas cultos fuit ærari & quæstor sacerdotij f. 322, c, & 323, c,
Sorec id est electa vitis f. 79,d
Spes in Christum est quasi quæddm ciuitas turri probe defensa & prorsus indelebilis, 357, d,
Speculatio spiritalis intelligentiæ oculos maxime collustrat 113. e, cordatissimos efficit, ibid.
Spiritus ardoris quis intelligendus f.76, a
Spiritus cœlestes montibus comparati 784, d,
Spiritus iudicii quis 75,e
Spiritus salutis est euangelica prædicatio 369,a
Spiritus sanctus lumen in nos missum 142,e,eo obsignati Deo notissimi & mundo conspicui euadent, f. 142, e, 143, a,
Ignis intelligibilis, f.76.b
Spiritus sanctus aquæ comparatur 581, e. dux fuit Israëlis, 883.a.
Spiritibus malis gratum est in desertis locis versari, 470.d
Spiritualis cultus vmbratilem & typicum destruit, f. 907,b
Spirituali homini ratiocinationes animi quæ ipsum beatum prædicant fugiendæ f. 64, e, & 65, b,
Stæba spinarum genus, 741,d
Sus impura ex legis præscripto, f. 908,b
Sus voluptatem significat, f.374.a
Suillæ carnes Iudæis interdictæ, f. 893,e
Superbia odio habenda f. 173, d. Deo exosa 175,c,
Superbi, miseri & proiecti à Deo efficiuntur f. 175, b.
Sapientibus exosi, f. 43, d, 46,a
Synagoga Iudaica mulieri 798, e, lasciuæ comparata f. 23, c, cultu diuino neglecto in apostasiam conuersa est, f. 24, b
Illus interitus causa 801.d
Synag. præf. inique iudicabant, 902, b
Sylua dicitur horridum & agreste nemus cuius vsus est combustio f. 449. b.

T.

TEmplum Dei qui dicantur f. 768, b
Tentationes vehementes pluuiis ac nimbis comparatæ f. 77. c. fluuio rapidissimo f, 443, a, 559, c.
Carnis in tentationibus & motibus non timendum sed fortiter resistendum 271,e,272,a
Vniuersa terra cognitione Christi Domini repleta, f. 201, d
Terra Domini Ecclesia f. 136, d. contra eam se attollere grauissimum est, ibid.
Terra promissionis opima, f. 79. a
Testamentum vetus neminem secundum conscientiam perficiebat f. 131. d. abrogatum à Christo, ibid.
Testamentum nouum cur sic dictum f, 542, a,

Testamenti noui sequester Christus f. 131, d, 542. a,
Testamenti noui & veteris differentia 775, c
Testimonia ex lege & prophetis citata fidem auditoribus faciunt, 108, c
Thanata dux regis Assyriorum Azotum oppugnauit, f. 300. c,
Tharsis ciuitas in cypro celebris, f. 846. a
Theglaphallabassus Assyriorum rex Damascum & Syriam cepit 476, c. Achazum regem bello victum ad vectigalia sibi pensitanda coëgit 476, c. 243. d,
Damascum cœpit, 115, a
Rhasson trucidauit, ibid. & 243. d, 119, c
Themam id est Auster, f. 313, a
Therebinthus arbor dum flores suos seruat decora est, amissis vero foliis arida & multum deformis, f. 32, d. 113. b
Thesauri iniquis non proderunt, ex scriptura, 86, a.
Timor atterit hominem, f. 497. d
Timor Dei via est ad salutem, f. 418, d
Toparcha quid 478, d.
Tristitia pro mortuis concepta instar ignis cor exurit, f. 337, b.
Tyrii populi mercaturæ studiosi superbi 330, c, 327, a. idololatræ, 334. c,
Israelitis profligatis insultarunt 326, c. 331, d, 332, e diuinam maiestatem contumeliis afficientes 329, d. 332. e, maximam cladem perpessi f. 328. a, b.
In fidei gratiam vocati fuerunt f. 334. b. & 329, d
Negotiationis suæ quæstum Deo consecrarunt
Tyrus olim insula fuit, f. 326 e, 217 a
Ex insulis orientalibus fortissima 327, d. 331, b. 328. d.
Tyrus omnibus regnis terræ emporium fuit, f. 154. b,
A Babyloniis capta & deuastata, ibid f. 230, d
Quæ causa eius ruinæ f. 142. e, in priorem dignitatem restituta fuit. 234. b
Tyrus meretrici vetulæ comparata, f. 333. c.

V.

VEntriloqui quinam intelliguntur 596, d
Verbum Dei vnigenitum æquale Deo patri, f. 457, b
Quomodo ex Deo patre gentium nemini manifestum 748, a, caro factum f 35.
Vt hominem sceleribus exolueret f. 381, c
Verbum Dei habitat in cordibus nostris per fidem 507. c. conseruat & viuificat 508, a, permanet in æternum, ibid
Verbum Dei aqua dicitur, f. 212. e
Veritas lex Dei dicitur, f. 836. e
Vespertiliones in locis obscuris frequentes f. 50, c.
Via recta & plana est consociatio cum Christo per fidem, f. 64. d
Via ad salutem semper est Dei timor f. 418, d, 573, b, 550, c.
Via sancta & pura est Euangelicæ conuersationis virtus & purificatio spiritus 475, b
Viæ Christi sunt Euangelica oracula 612, a
B Virgo prophetissa dicta f. 133. d,
Viro liberis carere maximo probro fuit apud Iudæos, f. 72, e
Vita sancta & virtuti consentanea via est ad salutem f. 550. c. qua ratione instituenda f. 507, d, e,
Vita sæculi futuri est in incorruptione, sanctificatione & iustitia 540, b
Vinum exhilarans cor hominis intelligitur prædicatio de Christo, f. 150. a
Vinum in viscera largiter bibentis quoddam excitat incendium, f. 87. c
Vnium ponitur pro mystica benedictione & incruento missæ sacrificio, f. 353, d
Viuendum non secundum carnem & voluptuariè sed magis Euangelice, 450, e
Vnguentum intelligitur sancti Spiritus vnctio f 353, d.
Voluptas fœda vana meliorum pollicitatione decipit, f. 800. e. animam hominis latefactat, f. 18. d.
Voluptatis carnalis fructus est interitus 87, c
Voluptates hominem ad peccandum inducunt, f. 57. b.
Vrias propheta fuit, f. 132. d.

Z.

ZAbulon tribus Tyberiadi stagno confinis fuit in extremis Galilææ partibus f. 1. f. 149, 150. ex ea plerique Apostolorum orti, 149, b,
Zacharias Barachiæ filius sacerdos & legis doctor, f. 132, d,
Zacharias Pater Ioannis de Christi aduentu prophetauit, f. 355, d
Zorobabel typus Christi fuit f. 205. d. Israelem à captiuitate reduxit ibid. & 440. a.
Zythus quidam potus Ægyptiorum frigidus & turbidus. 288. a.

FINIS.

INDEX LOCORVM SACRÆ SCRIPTVRÆ QVÆ EX HOC S. CYRILLI ALEXANDRIÆ ARCHIEPISCOPI commentario in Esaiam Prophetam colligi potuerunt.

EX GENESI.

1. IN principio fecit Deus cœlum & terram, &c. 532 a.
1. Congregetur aqua in congregationem vnam & appareat, Gen. 18. 618.c.
1. Auete ab eo qui maledictionem imposuerat in principio 571.e
3. Terra es & in terram ibis, 197 a
Gen. 7. Si in terram quam dat tibi Dominus Deus tuus forte veneris & hereditate acceperis eam & incolueris, &c. 44 a
18. Numquid perdes iustum cum impio? & erit iustus perinde vt impius, 13. b

EX EXODO.

3. Obsecro Domine coopta alium potentem quem mittas, 109. d
9. In hoc ipsum excitaui te vt ostenderem in te potentiam meam, &c. 571. e
19. Ambulauit enim vniuersorum Deus specie ignis super montem Sina 384. a
20. Honora patrem tuum & matrem tuam vt bene tibi sit & lõgæuus sis in terra 417. d, 860. a
20. Qui maledicit patri vel matri morte moriatur, 417, d
Et non erunt tibi alii dii præter me 551. d

EX NVMERIS.

8. Accipe Leuitas de medio filiorum Israël, & purificabis eos & sic facies ipsis purificationem eorum. 17. d
20. Hæc dicit frater tuus Israel. Tu scis omnem laborem qui inuenit nos. &c. 310. b
22. Et descendentes filii Israël castrametati sunt ad occidentem Moab. &c. 247. d
25. Commoratus est Israel in Sattin, &c. 248. a

EX DEVTERONOMIO.

4. Deus noster ignis consumens est 575. b, 458. a,
5. Dominum Deum tuum adorabis & eum solum coles, &c. 586, c
Deut. 5. Non facies tibi idolum nec omnium similitudinem quæ in cœlo sursum &c. 41. e 619. c
6. Dominum Deum tuum adorabis & eum solum coles, eiectusque est corde eorum immundus spiritus, 723. a
6. Nomine eius iurabis percipiens fructus iuramentorum 642, d
Deut. 7. Si vero introducat te Dominus Deus in terram ad quam proficisceris 42, b
17. Maledictus omnis qui non manet in omnibus quæ scripta sunt in lege libri huius vt ea faciat, 903, d
17. Si ingressus sis in terram quam dat tibi Dominus Deus tuus non discès facere secundum abominationes gentium earum 289. d
18. Propheram excitabit vobis Dominus Deus vester ex fratribus vestris similem mei, 13. c.
23. Non intrabit Ammonita & Moabita in Ecclesiam Domini, 791, d
30. Ecce ego posui in conspectu tuo viam vitæ & viam mortis, 22, a.

32. Quando diuidebat altissimus gentes filios Adam quos dispersit &c. 236.d

EX IOSVE.

Ios. 11. Victoria Iosue à Gabaonitis 400. b. c. d. e.

EX LIB. REGVM.

2. Reg. 5. Et abiit Dauid & omnes viri eius in Hierusalem ad Iebusæum inhabitantem terram, 407. a
4. Reg. 14. Anno vicesimo septimo Hieroboami Regis Israel regnauit Azarias, &c. f. 190. d.
Tota historia hæc refertur vsque ad pag. 191. c
1. Reg. 16. Neque fecit rectum in oculis Domini, 242. b
Historia Achazi regis Israelis, 476. d
4 reg 18. Factum est autem anno quarto regis Ezechiæ, &c. 158
Et defecit à Rege Assyriorum nec seruiuit ei, &c, 243. e
Hæc ait Dominus propugnabo ciuitatem hanc propter me & propter Dauid puerum meum 246. c.

EX IOB.

39. Num tu accepto terræ luto animal formasti & eloquens illud locasti in terra, 606, d.

EX PSALMIS.

1. Fiant tanquam puluis ante faciem venti, 806. d.
2. Quare fremuerunt gentes & populi meditati sunt inania. 390. e
Psal. 2. Molliti sunt sermones eorum super oleum & ipsi sunt iacula, 192
Ps. 3. Postula à me & dabo tibi gentes hæreditatem tuam & possessionem tuam terminos terræ, 145. b, 755. d
Ego constitutus sum rex ab eo super montem Sion sanctum eius prædicans præceptum Domini, 204. a
Rumpamus vincula eorum & proiiciamus à nobis iugum ipsorum, 402. a
Ego constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum eius annuncians præceptum Domini, 704. b
Dominus dixit mihi filius meus es tu, ego hodie genui te, 755. d
2. Apprehendite disciplinam nequando irascatur Dominus, 704. d
6. Domine ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me, 171. c
7. Apparuerunt fundamenta aquarum & retecta sunt fundamenta orbis terrarum 213 a
8. Domine quid est homo quod memor es eius 606. d.
Minorasti eũ Paulominus ab Angelis, &c. 606, d
9. Saturabuntur ligna campi, cedri libani quas plantasti, 598. c
Confitebor tibi Domine in toto corde meo, narrabo omnia mirabilia tua, 861. a
11. Iustitia tua in seculum & lex tua veritas 537. c
Nunc iudicium est mundi huius, nunc princeps mundi huius eiicietur foras, 861. b
13. Non enim in terra erat quisquam qui faceret bonum, 859, a
13. Contritio & miseria in viis eorum & viam pacis non cognouerunt, non est timor Dei ante oculos eorum, 853. c
13. Omnes declinauerunt simul inutiles facti sunt, 198. 388. d. 546. c. 573 b. 759. a
Melius est sperare in Domino quam sperare in homine, 438. d
14. Vide humilitatem meam & luctum meum & remitte omnia peccata mea, 321. c
17. Apparuerunt fontes aquarum & reuelata sunt fundamenta terræ, &c. 767. b
17. Filii alieni mentiti sunt mihi filij alieni inueterati sunt & claudicauerunt à semitis suis, 407 c. 423. e. 805. b
17. Libera me à contradictionibus populi 325. a
Constitues me in caput gentium, &c. 325, a
18. In omnem terram exiuit sonus eorum & in fines orbis terræ verba eorum, 383. d. 594. a
19. Extulerunt flumina voces suas 573 c
21. Annunciabitur Dominoætas ventura, 376. a
21. Dominus pascit me & nihil deerit, in loco pascuæ ibi me collocauit, 793. d
22. Virga tua & baculus tuus ipsa me consolata sunt, 697. c
1. Parasti in conspectu meo mensam aduersus eos qui tribulant me 822. d
23, Quis ascendet in montem Domini aut quis stabit in loco sancto eius, 807. b
31. Beati quorum remissæ sunt iniquitates & quorum tecta sunt peccata, 465. d
31, In freno & lupato maxillas eorum stringas qui non propinquant ad te, 368. a
Ps. 32. In chamo & fræno maxillas eorum constringes qui non approximant ad te 172. a 644, c
33. Quære pacem & persequere eam 699 e
34. Et lingua mea meditabitur iustitiam tuam toto die laudem tuam, 734 e
35. Apud te fons vitæ & torrente deliciarum potabis eos, 427, d
36. Exurge gloria mea, 725, b
36. Lex Dei eius in corde ipsius neque mouebuntur gressus eius, 708. e, 716 d
36. Erunt autem flumina & fontes & aquæ ductus etiam in montibus & campis & fere vbilibet, 530. e
26. Viriliter agite & roboretur cor vestrum omnes qui speratis in domino, 520. e
28. Vox Domini super aquas, Deus gloriæ tonuit, 599. c
29. Quæ vtilitas in sanguine meo cum descendero in corruptionem, 499 c
31. Dic tu iniquitates tuas prior vt iustificeris 836. b
31. Dixi enunciabo contra me iniquitatem meam domino, & tu remisisti impietatem cordis mei, 804. d
39. Sacrificium & oblationem noluisti, corpus autem perfecisti mihi, 744. e
39. Constituit supra petram pedes meos & direxit gressus meos, 697. d, 726. e, 765. e
Expectans expectaui Dominum & intendit mihi, 706. b

40. Omnes gentes vt stilla cadi & vt salina reputabuntur, 804.e
41. Non in arcu meo sperabo &c. 889.a
44. Constitues eos principes super omnem terram, 979
44. Solium tuum Deus in seculum seculi virga directionis virga regni tui, 437.d
45. Fluuii impetus lætitia afficiunt ciuitatem Dei, 463.d
45. Quam multiplicata est misericordia tua ô Deus, &c. 914.a
46. Subiecit populos nobis & gentes sub pedibus nostris, 857,b
46. Omnes gentes plaudite manibus iubilate Deo Iacob, &c. 761.a
47. Dei potentes terræ subuecti sunt vehementer, 431.a
46. Regnauit Deus super omnes gentes 733.a.
49. Si esuriero non dicam tibi, meæ enim sunt omnes animantes agri &c. 907.e
49. Peccatori dixit Deus quare tu enarras iustificationes meas & assumis testamentum meum ex ore tuo, 716.e
49. Non accipiam de domo tua vitulos neque de gregibus tuis hircos, 575.d
49. Deus manifestè veniet, Deus noster & non obticebit. 734.c
50. Vouete & reddite Domino Deo nostro, 296.c
Iniquitatem meam ego cognosco & peccatum meum contra me est semper, 576,c
50. Num edam carnes taurorum aut sanguinem hircorum bibam, 518.b
Ps. 51. Iustificabitur enim omnino in sermonibus suis & vincet cum iudicabitur, 21.c
64. Visitasti terram & inebriasti eam, multiplicasti locupletare eam 782.c
66. Dominus dabit benignitatem & terra nostra dabit fructum suum, 660.c
Ps.67. Illic Beniamin iunior, in stupore principes Iuda &c. 150.d
67. Currus decem millibus multiplex, millia lætantium, 915.e
67. Pluuiam voluntariam segregabis ô Deus hæreditati tuæ, 419,e
68 Improperium expectauit anima mea & miseriam &c. 878.e
71. Et viuet & dabitur ei de auro Arabiæ, 672.b
73. Tuus est dies & tua est nox 611.b
76, Nouerunt te aquæ Deus & timuerunt &c. 689.a
77. Tenuisti manum meam dexteram, in consilio tuo deduxisti me, 601,b
77. Aperiam in parabolis os meum, eructabo occulta à constitutione, 443.a,462,b
Et ædificabit velut vnicornis sanctuarium suum, in terra fundauit illum in æternitatem 769.a
77. Et eduxit tanquam oues populum suum & duxit eos tanquam gregem in deserto, 883.a
79. Vineam ex Ægypto transtulisti, eiecisti gentes & plantasti eam, 448, b
80. Si populus meus audiuisset me, Israel si in viis meis ambulasset, vel ad nihilum inimicos eorum redegissem 401.c
Inimici Domini mentiti sunt ei, 423.e
Ps. 80. Vitem ex Ægypto transtulisti, eiecisti gentes & eam plantasti &c. 65.e
83. Domine Deus virtutum beatus homo qui sperat in te 316.c
84. Vt habitet gloria in terra nostra: introitum vero dispensationis in carne mysterium 913.d
84. Benedixisti Domine terram tuam, auertisti captiuitatem Iacob 653,e
85. Omnes gentes quas fecisti venient & adorabunt coram te, 103.e
85. Duc me Domine in via tua & ambulabo in veritate tua 808.c
Fundamenta eius in montibus sanctis 595,e
86. Gloriosa dicta sunt de te ciuitas Dei 850.c 870.b
88. Tu deiecisti vt vulneratum superbum & in brachio virtutis tuæ dissipasti inimicos tuos, 706.a
88 Non proficiet inimicus in eo & filius iniquitatis non apponet nocere ei, 443.b, 524.a, 657,c
89. Dies annorum nostrorum in ipsis septuaginta anni 533.a
93. Domine Deus virtutum beatus homo qui sperat in te, 247.a
94. Sic iuraui in ira mea si introibunt in requiem meam. 11.b
96. Audiuit & lætata est Syon & exultauerunt filiæ Iudææ, 446.b
94, Hodie si vocem meam audieritis nolite obdurare corda vestra vt in exacerbatione 558.c
96. Dominus regnauit exultet terra lætentur insulæ multæ, 655.c, 733,a
97. Cantate Domino canticum nouum quia mirabilia fecit, 712,c
97. Notum fecit Dominus salutare suum, in conspectu gentium reuelauit iustitiam suam 787.a
98. Honor regis iudicium diligit 360,c
Iudicium & iustitiam in Iacob tu fecisti 517.b
103. Sol nouit occasum suum, 611.a
103. Hoc mare magnum & spatiosum, illic reptilia quorum non est numerus 342, c, 544.b
Auertente te faciem, turbabuntur & in puluerem suum reuertentur, 370, a
Emittes spiritum tuum & creabuntur, & renouabis faciem terræ, 370,a,813,d,915,a
Est enim vere misericors & clemens dominus, &c. 505.b
Renouabitur sicut aquilæ iuuentus tua 520, c, 871.c,
Panis cor hominis roborat saturabuntur ligna campi & cedri libani quas plantasti 849,c
Psal. 120. Ecce non dormitabit neque dormiet qui custodit Israel, f.9.c
Ps. 110. Superbi legem præuaricati sunt vehementer, 47,d
In corde meo abscondi eloquia tua ne peccem tibi, 555,d
Ps.112. Qui habitáre facit sterilem in domo matrem propter filios lætantem, 73.d
Ps. 112. Eloquia Domini eloquia pura argentum igne examinatum, 25.d
Ps.113.& 134. Idola gentium argentum & aurum opera manuum hominum 49.513,c,587.a

Similes illis fiant qui faciunt ea & omnes qui confidunt in illis, 260,c.513,c
116. Nisi dominus custodierit ciuitatem,frustra vigilat qui custodit eam, 312. a
118. Latum mandatum tuum vehementer pag. 2 c
Lucerna pedibus meis lex tua & lumen semitis meis, 361,d
In corde meo abscondi eloquia tua ne peccem tibi, 504. b, 716, d
117. Melius est sperare in domino quam confidere in hominem, 421,b
Hæc est dies quam fecit Dominus,exultemus & lætemur in ea, 667,e
118. In via tua viuam 888. a
Viam mandatorum tuorum cucurri cum dilatasti cor meum, 888. a
118. Quam dulcia faucibus meis oracula tua supra mel & fauum ori meo 784.b
Iustitia tua, iustitia in seculum & lex tua veritas 905. b
119. Si iniquitates obseruaueris Domine quis subsistet ? Quia apud te propitiatio est 576. d.
126. Emisit verbum suum & sanauit eos, Dominus autem spiritus est 882. d
131. Si ascendero in lectum strati mei, si dedero somnum oculis meis &c. 427.c
131, Hic habitabo quoniam elegi eam 850. c
106. Præcepit procellæ & stetit in auram & sedauit fluctus eius, 715.c
108. Humiliaui in ieiunio animam meam & oratio mea in sinum meum reuertetur, 812. b
109. Ab initio tu Domine terram fundasti & opera manuum tuarum sunt cœli 708,b
Sede à dextris meis , donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum 778, d
111. Quid est tibi mare quod fugisti & tu Iordanis quia conuersus es retrorsum, 571, b, 688.e
113. Prosperabo vias meas & præcepta mea, 783. b.
115, Calicem salutaris accipiam & nomen Domini inuocabo 721. b
123. Similes illis fiant qui faciunt ea & omnes qui confidunt in eis, 621, b
188. Manus tuæ formarunt me & fecerunt me quia ipsius est mare & ipse fecit illud, 675. e
Et tu ab initio Domine terram fundasti & opera manum tuarum sunt cœli, 675. a
102. Non secundum iniquitates nostras fecit nobis, neque secundum peccata nostra retribuit nobis, 872. a
148. Iuuenes & virgines senes cum iunioribus laudent nomen Domini, 845.d

EX PROVERBIIS.

Prouerb. 4. Omni custodia serua cor tuum 18. e.
5. Coram oculis Dei sunt viæ viri, omnesque semitas eius considerat, 876, c
10. Non fame perimet Dominus animam iustam, vitam vero impiorum subuertet, 520. b.
14. Timor Domini vitam parit 418. a
17. Qui alram facit domum suam quærit ruinam, 527,c
18. Iustus sui ipsius accusator est in principio sermonis, 576.a
Ne pudeat confiteri peccata tua 577.a
22. Expetendum nomen bonum magis quam diuitiæ multæ, 730.b
25. Tarde infer pedem tuum ad amicum tuum ne satur tui oderit te, 15,c
26. Si ceciderit inimicus tuus,ne gaudeas super eum,quia videbit Dominus & non placebit ei & auertet furorem suum ab ipso, 253.e.
28. Diuitiæ iniustè congestæ & euomentur è domo eius,trahet illas Angelus 867.c,
28. Qui congerit diuitias suas per vsuras & auaritiam & qui miseretur pauperum relinquet eas nec vtique bonis viris & misericordibus sed potius decoctoribus 866.c.

EX LIB. ECCLESIASTÆ.

7. Mulierem quæ laqueus venatorum est & sagena cor eius, in manibus eius vincula, bonus coram facie Dei liberabitur ab ea & peccans capietur in ea, 70,a

EX CANTICI CANTICORVM.

1. Meliora sunt vbera tua vino 913, b
2. Vulnerata ego sum amore, 658,c
Surge, veni propinqua mea,pulchra mea, columba mea quia ecce hyems præteriit, &c. 731,b
2. Ego flos campi & lilium conuallium 868,c
5, Nepos meus descendat in hortum suum & comedat fructum nucum suarum 731 c
Edite & bibite & ingurgitamini ô proximi 129.

EX ECCLESIASTICO.

Eccles.10. Si Spiritus dominantis ascenderit in te,cor tuum ne dimittas, quia medela reprimet peccata multa, 18, d
Si Spiritus potestatem habentis ascendat in te &c. 319. c.

EX LIB. SAPIENTIÆ.

Cupiditatibus animæ quasi vento agitata est: tradita est,quis conuertet eam? 803,d

EX ESAIA.

1. Quomodo facta est meretrix ciuitas fidelis Sion plena iudicio 324.b,795,d.829.d
1. Principes tui non obediunt,socij sunt furum, diligunt munera , inhiant præmiis, pupillis non iudicant & iudicio viduæ non attendunt 95,b,
1. Ei nisi Dominus Sabbaoth reliquisset nobis semen velut Sodoma facti fuissemus & Gomorrhæ similes fuissemus 112.a,851,c
1. Filios genui & exaui 385,c,803,b
Quid adhuc percutiemini adiicientes peccatum, &c.

1. Si Volueritis & audieritis me bona terræ edetis, 391.c
Non remittam peccata vestra, facti estis mihi in saturitatem, 899,b
3. Populc mi qui vos beatos prædicant seducunt vos & semitam pedum vestrorum conturbant, 718.a
4. Gloria eorum ex partubus & parturitionibus & conceptionibus 788.c
5 Expectaui vt ferret vuam & tulit spinas 447,c 456.c 563,d,805.b
Aperia ur terra & germinet misericordia & iustitia simul exoriatur, 605.a
Esa. 5. Auferam sepem eius & erit direptioni & auferam maceriem eius & erit conculcationi, 9.c
Es. 5. Væ his qui dicunt malum bonum & bonum malum, qui dicunt amarum dulce & dulce amarum, qui vertunt tenebras in lucem & lucem in tenebras, 21.a
7 Vinea enim Domini Sabbaoth, homo Iuda, nouella dilecta, 373.a
7. Ecce virgo vterum geret & pariet filium & vocabunt nomen eius Emmanuel, 656,b
7. Sibilo vocabit Dominus muscas quæ dominantur parti fluuij Ægypti, &c. 236.c
8. Regnante Cyro Persarum anno primo &c. 650.d
10. Num gloriabitur securis absque percutiente eum ipsa, &c, 489,b
19. Hæc dicit Dominus Sabaoth, & bibent Ægyptij aquam quæ iuxta mare &c. 209,c
13, Perdam insolentiam iniquorum & insolentiam superborum deprimam, 768.a
23. Erubesce Sidon, dixit mare & fortitudo maris ait non parturiui neque peperi neque enutrini adolescentulos neque euexi virgines 211,d
26 Propterea timorem tui domine in vtero concepimus &c. 868,a
26. Via enim piorum recta & præparata, 550,c
Es. 30. Alia nobis loquimini & annunciate nobis alium errorem, 42.d
31, Væ descendentibus in Ægyptum pro subsidio qui in equis confisi sunt & curribus, 302,b
33 hic habitabit in excelsa spelunca rupis fortis, panis ei dabitur & aqua eius fidelis, 670.c
40. Quis mensus est manu aquam & cœlum palmo &c. 781.c
41. Et faciam in solitudine aquam & in loco aquis carente fluuios, 449,c
41. Ecce intelliget filius meus dilectus in quo conquieui, 136.c
45. Hæc dicit Dominus Christo meo Cyro &c. 216.c, 568.c
44. Ego sum, ego sum qui deleo peccata tua neque recordabor, 704.c
Et tu Israel ne obliuiscaris mei &c. 704,c
49. Tolle vndique oculos tuos & vide congregatos filios tuos, ecce illi è longinquo veniunt hi ab Aquilone & mari &c. 35,c
54. Lætare sterilis quæ non paris, erumpe & clama quæ non parturis &c. 912,c
54. Dilata locum tabernaculi tui & pelles tentoriorum tuorum fige ne parcas, 679,c,863.c
55. Et erit pro stæba crescet cyparissus & pro conyza crescet myrtus, 741.d
55. Qui sititis venite ad aquam, & qui non habetis argentum euntes emite absque argento & pretio, 147,b
56. Vermis eorum non morietur &c. 459,b
57. Vos accedite huc filii iniqui &c. 36,
60, Illuminare, illuminare Hierusalem, venit enim lux tua & gloria Domini super te orta est, 832,c
63. Et extruentur solitudines tuæ perpetuæ & monumentum in ætates & vocaberis ædificator sepium, 83,b
65. Vos qui obliuiscemini mei & paratis dæmonio mensam &c. 592,a
63. Spiritus Domini super me propterea vnxit me vt fausta nunciem pauperibus &c. 446,d
66. Ecce ego declino in eos velut fluuium pacis & velut torrentem qui inundat gloriam gentium, 413,d

EX HIEREMIA.

1. Tu qui es ô Dominator Domine, ecce non scio loqui, quoniam ego iunior sum 109.c
1. Quare loquimini mihi? omnes vos inique egistis & omnes vos impie egistis dicit Dominus omnipotens, 578,c
2. Num obliuiscetur sponsa mundi sui, num virgo fasciæ pectoralis suæ. &c. 592,b
2. Pro numero ciuitatum tuarum erant dij tui Iuda, 641,c, 802,d
2. Vidisti quæ fecit mihi habitatio Israel, &c. 799,c.
2. Deus meus es tu, & lapidi, tu genuisti me, 174.b, 514.c, 858.d
Obstupuit cœlum super hoc &c. 4.d
2. Et tu noli orare pro populo isto & noli rogare pro illis precationem & orationem, quia non exaudiam, 318,b
Hier. 2. Secundum numerum ciuitatum tuarum erant dii tui & secundum numerum transituum Hierusalem constituistis altaria ad sacrificandum baalam, 45,d
Hier. 3. Si dimiserit quis vxorem suam, eáque recedens ab illo nubat alteri &c. 23.c
3. Facies meretricis facta est tibi, depuduisti ad omnes &c. 762,c
Hier. 5. Circumcurrite in viis Hierusalem & videte & cognoscite, perque plateas eius conquirite si quem comperietis virum qui ius faciat & fidem quærat & propitius ero illi dicit Dominus, 13,c
5, Domine oculi tui ad fidem, flagellasti eos, at noluerunt suscipere disciplinam 557,c
5. Vadam ad optimates & alloquar eos 366,c
Domine oculi tui in fidem, flagellasti eos & non doluerunt, 645,b
6. Quid mihi thus de Saba affertis & cinamonum de terra longinqua &c 575,d
O ciuitas mendax nihil nisi violentia in ea, 901.b
7. Et tu ne ora pro populo isto & ne precare, &c. quia non exaudiam, 346.a 641,d
Holocautomata cum hostiis vestris colligite & edite carnes &c 575,c

6. Defecit follis ab igne &c. 76,c
6. Racemate, racemate quasi vineam reliquias Israelis, reuertimini tanquam vindemiator ad cartallum suum 91,c
6. Ad quem loquar & contestabor & exaudiet 97, b
Curauimus Babylonem, non est sanata deseruimus eam, 7. d
8, Quomodo dicetis sapientes sumus nos & lex Domini apud nos est, 97.a
Surge & descende in domum figuli & ibi audies sermones meos, 414,c
Nonne vt figulus hic potero facere vos domus Israel, ecce vt lutum figuli vos estis manibus meis, 415.a
8. Num qui cadit non resurgit? num qui auersus est non reuertetur, 804,b
9. Quis dabit mihi in solitudine tugurium vltimum & deseram populum meum & discedam ab illis, 78, b
Hier.10. Dii qui cœlum & terram non fecerunt perdantur de terra, 49,c
Hier. 10. Quia pastores desipuerunt & dominum non quæsierunt: propterea omnis grex non intellexit & dispersi sunt, 12, d
Acriter inuade eam & habitantes in ea 603,a
11. Oliuam vmbrosam pulchram specie vocauit Dominus nomen tuum, 375, b
Quid dilecta in domo mea commisit abominationem &c. 641,c
Hier. 12. Pastores multi corruperunt vineam meam, polluerunt hæreditatem meam, dederunt partem meam desiderabilem in solitudinem inuiam redacta est ad interitum pessimum, 12,d,470,b
Hier. 12. Dereliqui domum meam, dimisi hæreditatem meam, dedi dilectam meam in manus inimicorum suorum, 9, c
Quem amat erudit Dominus, flagellatque filium quem recipit, 494,d
15. Hei mihi mater qualem me peperisti virum litigantem & iudicio contendentem in omni terra? 740,c
15. Ecce posui te hodierno die velut ciuitatem munitam &c. 347, c
17. Maledictus qui spem habet in homine & firmat carnem brachii sui & à Domino discedit cor eius, 160,c,302,c
Benedictus qui fidit in Domino & erit Dominus spes eius, 302, c
22. Ecce non sunt oculi tui nec cor tuum pulchrum, 753,c
30. Et tempore malorum suorum dicent, surge & serua nos &c. 566, c
31. Ecce dies veniunt dicit Dominus & consummabo super domum Israel &c. 504,c.775,d
44. Posteaquam cessauimus sacrificare reginæ cœli inuaserunt nos omnia hæc mala 645,a
48. Confractum est cornu Moab & præmium eius contritum, 248, c
50. Execratus qui spem habet in homine & firmabit carnem brachij sui, cuius cor recedit à Domino, 438, d
50. Verbum quod loquutus est Dominus super Babylonem &c. 217
51. Murus babylonis dilatatus est, suffossus suffodietur, 332,c
Curauimus babylonem & non sanata est, 802,b
Vos qui procul abestis memores estote Domini & Hierusalem veniat vobis in mentem 842,c.

EX BARVCH.

Baruch 3. Tu sedes in sempiternum & nos perimus in sempiternum, 102,c

EX EZECHIELE.

3. Fili hominis vade, ingredere ad domum Israel & loquere sermones meos ad eum, 109,b
8. Et perforaui parietem, & vidi & ecce omnis similitudo reptilis & iumenti & omnia idola domus Israel &c. 554,c
Fili hominis ecce domus Israel exasperans &c.
9. Ite in ciuitatem post illum & lugete & nolite parcere &c. 341,c
11. Euellam cor eorum lapideum à carne eorum & dabo illis cor carneum vt me cognoscant quod ego sim Dominus, 760,b
12. Fili hominis, filii populi tui dicunt 397, a
13. Væ prophetantibus de corde suo & omnino nihil videntibus, 596,c
14. Fili hominis, terra ad quam adduco iudicium sanguinis, 341,c
Hier.12. Dereliqui domum meam, dimisi hæreditatem meam in manus inimicorum suorum, 19, c
16. Expandi alas meas super te & operui turpitudinem tuam &c. 70, b
17. Fili hominis narra narrationem & dic parabolam ad domum Israel &c. 631, c
29. Fili hominis, Nabuchodonosor Rex Babylonis in seruitutem tradidit copias suas &c. 273.c, 327, c
34. O Pastores Israel, ecce lac comeditis & oues meas non pascitis &c. 864,b

EX DANIELE.

5. Mana, thecel, phares, 237, c
Balthazar Rex apparauit cœnam magnatibus suis millibus coram millibus vinum 505,d
1. Aperi libane portas tuas 456,c

EX OSEA.

2. Litigate cum matre vestra, litigate quia non vxor mea, neque ego sum maritus eius, 761.c
3. Propterea multis diebus sedebunt filii Israel, nec erit rex, neque princeps, neque sacrificium, neque altare &c.
3. Reuertentur enim ad Dominum Deum suum & ad Dauid regem suum, 679,b
Oseæ 5. Quia multos dies sedebunt filii Israelis sine rege sine principe, sine sacrificio, sine altari, sine sacerdotio, sine manifestationibus, postea reuertentur filii Israel &c. 10,d
5. Laqueus facti estis speculationi & velut rete expansum super Itabyrion quia venantes feram defixerunt, 90, b
8. Manipulus non habens vim conficiendi farinam, 447,d
8. Quia decipiens erat vitulus tuus, Samaria quia corrupta vento, seuerunt & subuersio

eorum excipiet eã, 430,a
9. Speculator Ephraim cum Deo! propheta laqueus tortuosus in omnibus viis eius, 174,c
Oseæ 11. Quid tibi faciam Ephraim, protegam te Israel? quid tibi faciam? vt Adama ponam te & vt seboim, 10.e.11.a,377,a.873,a

EX IOELE.

2. Dissumpite corda vestra & non vestimenta vestra, 885,a
2. Conuertimini ad me ex toto corde vestro in ieiunio &c. quia misericors est Deus vester & propitius, 321,d
3. Ecquid vos mihi Tyre & Sidon & omnis Galilæa &c. 326,d

EX AMOS.

1. Verba Amos quæ facta sunt in Accarim ex Thecue quæ vidit super Hierusalem!, &c. 101,d,
Dormientes in lectis eburneis &c. 339,d
2. Et pulsabant capita pauperum & viam humilium deprauarunt, 902,c
5. Numquid mactationes & hostias adduxistis mihi, 346,b
Tu seres & non metes, tu premes oleam & non vngeris oleo, vinum, & non bibes, 904,b
8. Ecce dies veniunt, dicit Dominus, inducam famem in terram non famem panis nec sitim aquæ, sed famem audiendi verbum Domini 82. c, 519, c
6. Surge & iudicare apud montes &c. 2.e
7. Ne insultes mihi inimica mea quod ceciderim & resurgam, 231, e

EX ABACVC.

Abacuc. Quo vsque tu non miserereberis Hierusalem & vrbium Iuda quas despexisti? 15,e
1. Quousque clamabo & non exaudies, vociferabor ad te vim patiens & non seruabis 95 a, 795. e.
1. Adhuc parumper qui accedit veniet & non tardabit, 134, b
In custodia mea stabo & conscendam petram & speculabor vt videam quid loquetur in me & quid respondeam ad castigationem meam, 306, e
2. Fructuosè inhabitabitur Hierusalem à multitudine hominum & iumentorum quæ sunt in ea, 860,b
2. Quid proderit sculptile quod sculpserunt, 806. c
3. Domine audiui auditionem tuam & timui consideraui opera tua & obstupui 548,e, 739,b.

EX ZACHARIA.

3. Æmulatus sum Hierusalem & Sion æmulatione magna &c. 216, d,
Ecce ego adduco super seruum meum orientem, quia lapis quem dedi ante faciem Iesu super lapidem vnum septem oculi sunt, 767. a.
Zach. 11. Et dixi non pascam vos, moriens moriatur & deficiens deficiat & posthac edat quisque proximi sui carnes, 37,c
11. Aperi libane fores tuas & deuoret ignis cedros tuas, 896,f

EX MALACHIA.

2. Labia sacerdotis custodient iudicium & legem exquirent ab ore eius, 6, d, 170, c, 461, b.
Filius glorificat patrem & seruus dominum suum: & si pater ego sum vbi est gloria mea, 580, c,
3. Ecce ipse egredietur quasi ignis conflatorij & velut herba lauantium, 779, c
4. Et egrediemini & salietis tanquam vituli è vinculis relaxati & conculcabitis iniquos, 727, b.

Ex nouo Testamento.

EX MATTHÆO.

1. CVM verò Iesus natus esset in Bethleem Iudææ diebus Herodis ecce magi &c. 135, d,
2. Vbi est qui natus est Rex Iudæorum? 672,a
3. Facite igitur fructus dignos resipiscentia & ne putate dicendum apud vos ipsos, patrem habemus Abraham, &c, 315, b
3. Progenies viperarum, 5, d
3. Hic est filius meus dilectus in quo conquieui, 77. e. 536, b,
Matth. 3. Nonne Dominus in nobis est? non inuadent nos mala &c. 40, c
Matt. 3. Progenies viperarum quis monstrauit vobis vt fugeretis à futura ira, 28, b. 787, c
Matth. 3. Subito veniet in templum suum Dominus quem vos quæretis & Angelus Testamenti quem vos vultis, 29, d
Matth. 3. Ego baptizo vos in aqua ad pœnitentiam, at qui me sequitur fortior me est, &c. 29, c,
3. Væ vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ quoniam clauditis regnum cœlorum.
3. Parate viam Domini, rectas facite semitas Dei nostri, 681.a
4. Et relicta Nazareth profectus habitauit in Capharnaum &c. 149,
Venite post me & faciam vos piscatores hominum, & secuuti sunt eum, 150, b
4. Vobis qui timetis nomen meum exorietur sol iustitiæ & sanatio in primis eius, 665, b
5. Dico enim vobis quod iota vnum aut vnus apex non præteribit ex lege donec omnia fiant, 703, d
5. Benefacite inimicis vestris & orate pro his qui insectantur vos, 807, d
Matth. 5. Nolite putare quoniam veni soluere legem aut propher. sed adimplere, 20. a
5. Beati pauperes spiritu quia ipsorum est regnum cœlorum, 860, c
5. Beati mites quia ipsi hæreditabunt terram, 22, b. 460. c. 549, c
Matt. 5. Non potest ciuitas abscondi supra montem posita, 36, c

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Digitized by Google

5. Beati qui lugent, quia ipsi consolabuntur, 913. a
6. Quia ecce egreditur quasi ignis fornacis & quasi herba lotorum & purgabit conflando quasi aurum & quasi argentum, 76, b
7. Omnis igitur qui audit sermones meos hosce & facit eos assimilabitur viro prudēti qui ædificauit domum suam supra petram, &c. 559, c
7. Omnis igitur quicunque audit sermones meos & perficit illos assimilabitur viro prudenti &c 77. c.
7. Non omnis qui dicit mihi Domine Domine intrabit in regnum cœlorum, sed qui facit voluntatem patris mei qui est in cœlis, 196 b.
8. Ecce multi peccatores & publicani, accesserunt & accubuerunt cum Iesu & discipulis eius.
9. Tota ciuitas exiuit obiuam Iesu & cum vidissent illum rogabant vt à finibus ipsorum abscederet, 105. d
10. Nolite putare me venisse admittendum pacem in terram, non veni vt mittam pacem, sed gladium, 284. c.
10. Qui diligit patrem vel matrem supra me non est dignus me, 752. b
10. Quisquis ergo confitebitur me coram hominibus confitebor & ego illum coram patre meo qui est in cœlis, 567. a
10. Non sum missus nisi ad oues perditas domus Israel, 503. c. 613. b. 838. d. 914. c.
10. In viam gentium ne abieritis & in ciuitatem Samaritanorum ne intretis, sed ite potius ad oues perditas domus Israel, 204. b
10. Quod dico vobis in tenebris, dicite in luce & quod in aurem auditis prædicate in tectis, 546. b.
10. Non est discipulus supra doctorem neque seruus supra dominum suum, &c. 709. c
11. Cum spiritus impurus exierit ex homine transit siticulosa loca quærens requietem & cum non inuenit redit in locum vnde exiit, 551. c
11. Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis & ego refocillabo vos, 355 d
11. Tollite iugum meum super vos & discite à me quia mitis sum & humilis corde & inuenietis requiem animabus vestris, 19. a.
Matth. 11. Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis & ego reficiam vos, 26. c, 465. e 687. c. 733 a
12. Ecce intelliget filius meus dilectus in quo conquieui, 136. c.
12. Cum immundus spiritus exit ab homine peragrat sitic. losa loca, &c 722. c. 886. b
12. Hic non eiicit dæmonia nisi per Beelzebul principem dæmoniorum, 145. d
13. Simile est regnum cœlorum verriculo iacto in mare &c. 341. a
13. Væ vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ quia peragratis mare & aridam vt faciatis vnum proselytum &c. 396. c. 397. a
Exiit qui serit ad serendum semen suum, 760. a 783. a
24. Cœlum & terra præteribunt sermones autem mei non præteribunt, 355. a
14. Hic est hæres, venite occidamus eum & habeamus nos hæreditatem eius, 461. a. 693. a
Matth. 15. Quare discipuli tui transgrediuntur traditionem seniorum? non enim lauant manus suas cum panem edunt. 25. c. 411. c
16. Tu es Petrus & super hac petra fundabo meam Ecclesiam, &c. 462. a 103. c.
Non enim portæ inferorum præualebunt aduersus eam, 463. b
Dabo tibi claues regni cœlorum & quæcunque ligaueris, 876. d
17. Reges terræ à quo tributa exigunt vel censum, à filiis suis an ab alienis, 661. c
Transformatus enim est in monte Christus & facies eius sicut sol resplenduit, &c. 606. a
18. Data est mihi omnis potestas & in cœlo & in terra. Ite docete, &c 752. a
19. Quum filius hominis sedebit in throno gloriæ suæ, &c. 859. c.
21. Homo quidam erat pater familias qui plantauit vineam, &c. 606. a
21. Amen dico vobis, tolletur regnum Dei à vobis & dabitur genti facienti fructus eius, 806. d,
34. In diebus illis sol obtenebrabitur & luna non dabit lumen suum, 851. b
22. Quoniam multi quidem vocati, pauci vero electi, 209. a
23. Hierusalem Hierusalem quæ occidis prophetas & lapidas eos qui mittuntur ad te, &c. 9. c. 40 d. 197. a. 377 d.
23. Væ vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ quoniam decimatis anethum, mentham & cuminum & omittitis grauiora legis, iudicium, misericordiam & fidem, 62. c. 324. c. 750. b 795 d. 905. c.
23. Quoties volui congregare filios tuos quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alis & noluistis, 374. d
Matth. 25. Ut sane Dominus noster Iesus Christus simile esse dicit regnum cœlorum homini patri familias, &c, 26. c
25. Quando sederit filius hominis in solio maiestatis suæ stabunt oues à dextris, hædi à sinistris, 356. b
28. Discedite à me maledicti in ignem æternum qui præparatus est diabolo & Angelis eius, 916. a
28. Profecti docete omnes gentes baptizantes eos, &c.
Vespera autem sabbatorum venit Maria Magdalena & Maria alia vt viderent sepulchrum, 380. d,
Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra, 535. a. 859. c.
Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consummationem seculi, 551. a,
Ite docete omnes gentes baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti, 859. c

EX MARCO.

1. Ah, quid nobis & tibi Iesu Nazarene, venisti huc ante tempus perdere nos, 230. b
4. In iudicium ego in hunc mundum veni vt qui non vident videant & qui vident cæci fiant, 407. d
7. Qui dicitis patri vel matri, donum quod ex me est cedet in commodum tuum, &c, 413.

7. Non vos qui loquimini sed Spiritus patris vestri qui loquitur in vobis, 451.b
14. Anima mea turbata est, tristis valde est anima mea vsque ad mortem, 743.c
16. Si quis vult post me venire abneget semetipsum & tollat crucem suam & sequatur me, 751.c

EX LVCA.

1. Ne timeas Maria inuenisti gratiam apud Deum, ecce concipies in vtero & paries filium & vocabis nomen eius Iesum, 656.b.
1. Nolite vos timere, ecce enim euangelizo vobis gaudium magnum, &c. 656, d
1. Lucæ. Benedictus Dominus Deus Israel quia visitauit & fecit redemptionem populo suo, &c. 352 a
1. Spiritus sanctus superueniet in te & virtus altissimi obumbrabit tibi, 122.c
2. Nunc dimittis seruum tuum Domine secundum verbum tuum in pace, &c. 351. c.672. d 861. d
6. Væ vobis diuitibus quia habetis consolationem vestram, 90 d
6. Beati qui lugetis nunc quia videbitis, 90,d
2. Spiritus sanctus superueniet in te & virtus altissimi obumbrabit tibi, 746, b
2. Gloria in excelsis Deo & in terra pax in hominibus bona voluntas, 593.a
3, Viderunt oculi mei salutare tuum, quod parasti ante faciem omnium populorum, 355 d
Et tu puer propheta altissimi vocaberis, 505. e
4. Non in solo pane viuit homo sed in omni verbo quod egredietur ex ore Dei, 394, b. 906. d
Luc. 10. Nolite gaudere quod dæmonia vobis subdita sunt, sed gaudete magis quod nomina vestra scripta sunt in cœlis, 74.e
Ecce dedi vobis potestatem calcandi super serpentes & scorpiones & super omnem inimici potentiam, 359.e. 360. a
12. Prophetiza nobis Christe quis est qui te percussit, 743, e
18. Gratias tibi ago quod non sum, quales reliqui hominum, &c. 577, a
19, Esto super decem tribus, alii autem esto super quinque ciuitates. 857 a
Luc. 22. Cum videritis Hierusalem ab exercitu circumsessam, tunc dicetis montibus operite nos & collibus corruite in nos, 28, b
22. Pater si possibile est transeat à me calix iste 668. b
23. Filiæ Hierusalem nolite deflere me, sed deflete vos & liberos vestros, 719.c.

EX IOANNE.

1. Plurima in parabolis loquutus est Dominus noster Iesus, 442,c
Ioann. 1. Ecce vere Israelita in quo dolus non est, 19,b
1. Verbum caro factum est & habitauit in nobis, 107.e.132.c.442.e
1. Verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum, 915,b
1. Postero die voluit exire in Galilæam & reperit Philippum & dicit ei Iesus sequere me, &c. 150. c
1. Quem scripsit Moses in lege & prophetæ inuenimus Iesum filium Ioseph à Nazareth, 761.c
1. Lex per Mosen data est, gratia & veritas per Iesum Christum facta est, 775.e
2. Adhuc tres dies & subuertetur niniue, 305.b
2. Soluite templum hoc & in tribus diebus exeitabo illud, 694.d
3. Qui credit in filium non iudicatur: at qui non credit iam iudicatus est, quia non credidit in nomen filij Dei, 699. b
3. Amen amen dico vobis, nisi quis natus fuerit ex aqua & Spiritu, non potest videre regnum Dei, 608.d.771.a
3. Amen dico vobis qui credit in filium habet vitam æternam, &c. 459.b
3. Si terrena dixi vobis & non creditis, quomodo si dixero vobis cœlestia credetis, 60 b.e
3. Qui accepit eius testimonium, is obsignauit Deum verum esse, &c, 155. d
Quamdiu lucem habetis ambulate in luce ne vos tenebræ comprehendant, 371. b
3. Sic enim dilexit Deus mundum vt filium suum vnigenitum daret, 746.a
4. Deus enim est spiritus & in spiritu & veritate adorandus, 548.a.575. e
4. Quisquis de hac aqua bibit iterum sitiet, 670. e
Io. 4. Omnis qui bibit ex aqua hac, sitiet in æternum, qui autem biberit ex aqua quam ego dabo illi, erit in illo fons aquæ salientis in vitam æternam, 51, d
5. Putatisne me accusaturum vos apud patrem? ille erat lucerna ardens & lucens, vos autem noluistis exultare ad tempus in luce eius,
5. Pater non iudicat quemquam sed iudicium omne dedit filio vt omnes colant filium quemadmodum colunt patrem, 371. b. 398. c,
5. Amen amen dico vobis qui sermonem meum audit & credit in me habet vitam æternam, 5 a.
5. Si enim crederetis Mosi, crederetis mihi, de me namque ille scripsit, 403. b. 412. a. 517. e
Io. 5. Est qui accuset vos, Moses, in quo vos fiduciam collocastis. 26. b
Io. 5. Quomodo potestis credere gloriam à vobis inuicem accipientes, & gloriam quæ à solo Deo est non quærentes, 27 e
6. Ne murmuretis inter vos, nemo potest venire ad me nisi pater qui misit me traxerit eum, 110. e
Omnis qui audiuit & didicit, venit ad me, 110. e
5. Propterea quod agnitionem veritatis non receperunt, ideo mittet illis operationem erroris, 811. e
6. Verba quæ ego loquutus sum vobis Spiritus sunt & vita, 770. b
6. Amen dico vobis quia qui credit habet vitam æternam, 688. a
Nemo potest venire ad me nisi pater meus qui misit me traxerit eum. 848, d

6. Descendi de cœlo non vt facerem voluntatem meam, sed voluntatem eius qui misit me, 668.d.692.b
6. Ego sum panis qui de cœlo descendit & vitam dat mundo, 427.c.520,a
7. Qui credit in me fluuii de ventre eius fluent aquæ vitæ, 581.c.823.b.
7. Num ex Galilæa Christus venit, 832.c
7. Ego adsum genti quæ non appellauit nomen meum, 892,b
8. Ego sum lux mundi, qui sequitur me non ambulabit in tenebris sed habebit lucem vitæ, 697.c.855,d
Si patrem haberetis Abraham feciſſetis opera Abrahæ, 787,e
8. Quinquaginta annos nondum habes & Abraham vidisti, 419.a
Amen, amen, dico vobis si quis sermonem meum custodierit, mortem non videbit in æternum, 508, a,
8. Vos secundum carnem iudicatis, ego non iudico quemquam, &c. 523.a
8. Quis ex vobis arguet me de peccato, 693,d
8. Amen amen dico vobis, si non credideritis quia ego sum, in peccatis vestris moriemini, 5.c.372.c.614.c.835.c.893.d
Io. 9. Da gloriam Deo, nos scimus hunc hominem peccatorem esse, 27,d
Io. 9. Nos scimus quod Mosi loquutus est Deus, hunc autem nescimus vnde sit 64.d.409.a 410.c.679.d.717.c.864.a.879 d,
Ibid. Si iste homo à Deo esset, minimè soluisset Sabbatum, 64.c
10. Nemo eripiet eas de manu patris mei, 870.c
Alias oues habeo, quæ non sunt de hoc ouili quas etiam oportet me adducere, 897.b
10. Tu quis es & quem te ipsum facis, 730,d
10. Ego sum vitis vera & pater meus agricola est, 129,e
Fur non venit nisi vt furetur & mactet & perdat, ego veni vt vitam habeant & abundanter habeant, 867,d
10. Oues meæ vocem meam audiunt, &c. 357.c 567.c.678.a
10. De bono opere non lapidamus te, sed propter blasphemiam: quia cum homo sis tu facis te ipsum Deum, 688, c. 697.b.730,d
10. Si non facio opera patris mei, ne credatis mihi: sin facio etiamsi mihi non credatis, operibus credite, 523.a.892.b
Bonus pastor animam suam ponit pro ouibus, 665.a,
11. Quid dicimus quia iste homo multa facit signa? si dimittamus illum sic venient Romani & tollent nostram ciuitatem & regionem, 410.a.561,a
12. Amen, amen dico vobis, nisi granum frumenti quod in terram ceciderit moriatur, ipsum solum manet, 509.b
12, Ego sum lux mundi, 410.e.664.e
12. Nouerant igitur principes eum esse Christum sed propter Pharisæos non confessi sunt, 714, c
12. Quamdiu lucem habetis ambulate in luce ne tenebræ vos occupent, 105.a,372.e.664.c 410.e
Nunc iudicium est huius mundi, nunc princeps mundi huius eiicietur foras 196.b.348.d.388, e, 536.d.548.d.
14. Qui vidit me, vidit patrem meum, 658,e
14. Venit princeps huius mundi & in me non inueniet quicquam, 693.e
14. Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis, 155, e
14. Nemo venit ad patrem nisi per me, 770,b
Io. 14. Ego sum lux mundi, ego sum via & ego sum veritas, 66.e
14. Ego in patre & pater in me est, & qui vidit me vidit & patrem meum, 523.b
Ego sum via, 573, c,
Tanto tempore vobiscum sum & me non nosti Philippe, 615.a
15. Sine me non potestis quicquam facere, 888.e,
Io. 19. Tolle, tolle crucifige eum, 30. b, 60.d,
15. Manete in me & ego in vobis, 82.e
17. Pater glorifica tuum filium vt filius tuus glorificet te, 840.a
18. Si hic maleficus non fuisset, eum tibi non tradidissemus, 750, d
19. Fur non venit nisi vt furetur & mactet & perdat, ego veni vt vitam habeant, 538.b

EX ACTIBVS APOSTOLORVM.

1. Visum est Spiritui sancto, & nobis nullum onus vobis imponere nisi vt abstineatis vos à scortatione & suffocato & sanguine, 843,b
2. Die Pentecostes erant omnes simul congregati in vnum, & ecce factus est de cœlo sonitus, tanquam aduenientis Spiritus vehementis, 393.c.448.e
2. Conspectæ sunt illis dispertitæ linguæ instar ignis, &c. 393,c
Act. 2. Interfecerunt enim principem vitæ quem Deus solutis doloribus mortis grauissimis excitauit è mortuis, quandoquidem possibile non erat illum ab ea teneri, 33.b
Act. 2. Et nunc fratres scio vos per ignorantiam feciſſe, sicut & principes vestri, 18. b, 383. b,
Act. 3. Resipiscite igitur & baptizetur vnusquisque vestrum in nomine Domini nostri Iesu Christi & accipietis donum Spiritus sancti, 18.b
3. Vos sanctum & iustum negastis & flagitastis homicidam donari vobis, 75, d
Qui Christi carnem crucifixerunt cum affectibus & cupiditatibus, 911. d
4. Numquid interdicto interdiximus vobis ne cuiquam loquamini in nomine isto, 395, c
Et ecce impleuistis Hierusalem doctrina vestra, 455, c,
Act. 7. Dura cernice & increduli corde, vos semper Spiritui sancto resistitis, quem è prophetis, &c. 24. c
Act. 13. Vobis necesse erat loqui verbum Domini: postquam autem repulistis illud & indignos vos facitis æterna vita, ecce conuertimur ad gentes, 37. d
15. Et nunc quid tentatis Deum vt imponatis iugum ceruici discipulorum quod nos ne-

que patres nostri portare potuimus, 154. a

EX EPIST. AD ROMANOS.

.. Euanuerunt enim in cogitationibus suis & cum se profiterentur esse sapientes, infatuati sunt, 542, b, 573, d
Rom. 1. Inuisibilia eius à creatione mundi per ea quæ facta sunt intellectu conspiciuntur, æterna scilicet vis eius & diuinitas 88. b. 474 a. 515. c, 552. d, 887. d.
Rom. 2. An diuitias bonitatis eius & patientiæ & longanimitatis contemnis? ignoras quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit? 12, d
Rom. 2. Non enim personarum acceptator est vniuersorum iudex, 43. b
2. Num diuitias bonitatis eius & tolerantiæ & lenitatis contemnis? ignorans bonitatem Dei ad resipiscentiam te inuitare? 93. b
Paruus & magnus illic est & famulus qui metuit Dominum suum, 537. a
Propterea tradidit eos Deus in reprobum sensum & in cupiditates ignominiosas vt faciant quæ non decet, 211. c
2. Non qui in manifesto Iudæus est, &c. 825. c
3. Legem igitur abolemus per fidem? absit imo legem stabilimus, 693. c
Omnes enim peccauerunt & egent gloria Dei iustificati gratis ipsius gratia, 903. b
4. Reiicientes Dei iustitiam & propriam stabilire quærentes, iustitiæ Dei non sunt subiecti &c. 454. c
5. Operatur enim patientia probationem, probatio spem, spes non pudefacit qui sic consueuerunt viuere, 520, d
5. Lex subingressa est vt abundaret delictum, 518. d
5. Commendat autem suam erga nos charitatem Deus: adhuc enim cum nos essemus peccatores pro impiis est mortuus, 666 a
Vbi abundauit peccatum superabundauit & gratia, 21. c
5. Vbi enim abundauit peccatum exuberauit gratia, 381. d. 564. d. 613. b.
5. Iustificati igitur ex fide pacem habemus apud Deum per Dominum nostrum Iesum Christum, 358. c 365. b. 375 c
6. Quicunque enim in Christum baptizati estis, Christum induistis, 725, b
Rom. 7 Quare lex quidem sancta & præceptum sanctum & iustum & bonum, 20. a
Ibid. Peccatum non cognoui nisi per legem 20. a.
Rom. 8. Non sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis, 21, d
Rom. 8. Quis accusabit aduersus electos Dei, Deus qui iustificat, quis est qui condemnet, 21. c,
8. Quoniam enim filii estis, emisit Deus spiritum filii sui in corda vestra clamantem, abba, Pater, 3, d
Ipsa creatura liberabitur à seruitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei, 337, d
8. Quis nos separabit à dilectione Christi, 614. d 807. c.
8. Mihi enim viuere Christus & mori lucrum, 547. d,
9. Non omnes qui ex Israel hi sunt Israel, neque quia semen Abrahæ sunt, omnes filii, sed filij promissionis hi reputabuntur pro semine, 457 a 529, b. 842 a,
7. Non enim quod volo hoc facio bonum sed quod odi malum hoc ago, &c. 826, c
8. Deus enim est qui iustificat, quis est qui condemnet, 694. a 759. d
8. Quos præscisit & prædestinauit conformes fieri imaginis filii sui, hos & vocauit, quos vocauit, eos & glorificauit, 914. b
9. Tristitia mihi magna est & continuus dolor cordi pro fratribus meis qui sunt cognati mei secundum carnem, 861. c. 871. d
10. Ne dicas in corde tuo quis ascendet in cœlum, hoc est Christum deducere, &c. 838. e
10. Ignorantes enim Dei iustitiam & suam volentes constituere, iustitiæ Dei non sunt subiecti, 903, c
Rom. 10. Finis enim legis & prophetarum Christus, 66, c
11. Quod si rami quidam auulsi sunt vt tu inseraris, noli contra ramos gloriari, non enim tu radicem feres, sed radix te.
11. Prope te verbum est in ore tuo & in corde tuo & hæc est prædicatio fidei quam prædicamus, 108 b
Quando plenitudo gentium intrabit, tum omnis Israel seruabitur, 379. b
O profunditatem diuitiarum & sapientiæ & cognitionis Dei, 510. c. 609, e
12. Ne conformes sitis seculo huic, sed transfiguremini mentis vestræ renouatione, &c. 591 c.
13. Induite Dominum nostrum Iesum Christum & carnis curam ne gerite in cupiditatibus, 867, d,
15. Dico Christum ministrum fuisse circumcisionis propter veritatem Dei ad confirmandas promissiones patrum, 838. c
18. Proprio filio non pepercit sed pro nobis omnibus tradidit eum vt & cum ipso omnia nobis donaret, 744 d
18. Quando plenitudo gentium ingressa fuerit, tunc omnis Israel saluus erit, 710. c

EX EPISTOLA PRIMA AD Corinthios.

1. Cor. 1. Vbi sapiens: vbi scriba? vbi conquisitor huius seculi: nonne infatuauit Deus sapientiam mundi, 774. c
1. Cor. 1. Factus est enim nobis à Deo & patre iustitia & redemptio & sanctificatio, 512, d
Quis excitauit ab oriente iustitiam, 534, d,
1. Cor. 1, Oculus enim non vidit, nec auris, &c. quæ præparauit Deus diligentibus se 393, b. 775. a, 858. c, 896. b. 912. e,
1. Cor. 2. Nos autem non accepimus spiritum mundi huius sed spiritum ex Deo vt videamus quæ sunt à Deo nobis donata, 369, a
1. Cor. 3. Si quis superstruit fundamento ligna, fœnum, lapides, stipulam, 852. b.
1. Cor. 3. Dei agricultura sumus, 849, d
1. Cor. 3. Lactis potu vos alui non esca, nondum

enim poteratis, sed ne nunc quidem potestis, 843. b, 913. c,
1. Cor. 4. Etiam si mille pædagogos habetis in Domino, non tamen habetis multos patres, 624. c
In Christo enim Iesu per Euangelium ego vos genui, 862. c
1. Cor. 3. Ego plantaui, Apollo rigauit, sed Deus incrementum dedit, 863. a
1. Cor. 4, Vnusquisque nostrûm donum proprium habet à Deo, 582. c
1. Cor. 4. Quid enim habes quod non accepisti, 14. b
1. Cor. 4. Secundum gratiam datam mihi à Deo, velut sapiens architectus fundamentum posui alius autem superstruit, 56. c
1. Cor. 5. Si quis frater nominatus vel scortator vel auarus, vel idololatra, vel subsannator, vel ebriosus, vel rapax, cum huiusmodi non comedendum, 30. c
1. Cor. 7. Volo autem omnes homines esse sicut & ego sum, verum vnusquisque nostrûm peculiare habet donum à Deo, hic quidem sic alius vero sic, 53. c
1. Cor. 8. Etiamsi multi sunt dii & Domini in terra, at nobis vnus Deus ac pater, ex quo omnia, & nos ex ipso & vnus Dominus Iesus, &c. 539. d.
1. Cor. 9. Scriptum est non obturabis os boui trituranti, 430. d
10. Quare qui stare videtur videat ne cadat 70. c 71. a, 765. c
10. Non in solo pane viuet homo sed in omni verbo quod procedit ex ore Dei, 821. c,
1. Cor. 15, Vbi victoria tua mors? vbi aculeus tuus inferne? 354. d

EX EPIST. II. AD CORINTHIOS.

2. Cor. 2 Os nostrum patet ad vos ô Corinthij, cor nostrum dilatatum est, &c. Dilatemini & vos, Nolite iugum ducere cum infidelibus, 396. c,
2. Cor. 3. Epistola nostra vos estis quæ intelligitur & legitur ab omnibus hominibus, &c. 504. d.
2. Cor. 5. Excæcatio ex parte facta est Israeli & ad hunc vsque diem cum legitur Moses velamen cordi illorum impositum est, 382. d
Omnes nos manifestari oportet coram tribunali Christi vt, &c. 398. c,
2. Cor. 4. Breuis hæc afflictio nostra pondus gloriæ nobis parit, 709. c.
Quod si tectum est nostrum Euangelium, in his qui pereunt tectum est, 722. d
2. Cor 5, Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi ipsi, 661. e
2. Cor, 5. Propter hoc Christus mortuus est & vixit vt & mortuis & viuis imperitaret, 745. a
2. Cor. 6, Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis, 667. d
Qui quondam tenebræ, nunc autem lux in Domino, 753. b
Deus autem iustitiæ augeat sementem vestram & multiplicet prouentus iustitiæ vestræ, 430. b,
2. Cor. 11. In Damasco præfectus gentis Aretæ Regis quæsiuit vt me comprehenderet, 264. c
2. Cor. 12. Sufficit tibi grâtia mea, potentia enim mea in infirmitate perficitur 453. a. 25,

EX EPISTOLA AD GALATAS.

2. Ego enim per legem legi mortuus sum vt Deo viuam cum Christo confixus sum, 752. a
2. Seruati enim sumus non ex operibus in iustitia quæ fecimus nos sed ex magna eius misericordia, 343,
Nos natura Iudæi & non ex gentibus peccatores, &c. in Iesum Christum credimus vt per illum iustificaremur, 576. b. 711. c. 903. d
3. Itaque lex, pædagogus noster factus in Christum, 4, 2
O dementes Galatæ quis vos fascinauit vt veritati non obtemperetis, &c. 737. a
4. Filioli quos iterum parturio donec formetur Christus in vobis, 591. b. 711. c. 755, c
Superna Hierusalem libera est, quæ est mater omnium nostrûm, 674. c.
5. Aboliti estis à Christo quicumque in lege iustificamini, à gratia eruditi estis. Nos enim per fidem spem iustitiæ expectamus, 403. a. 875. a.
6. Absit vero vt ego glorier nisi in cruce Christi, 294. e.
Et qui serit in spiritu de spiritu metet vitam æternam, 874. a
3. & Deut. 17. Maledictus omnis qui non manet in omnibus quæ scripta sunt in lege libri huius vt ea faciat, 903. d
5. Qui autem Christi Iesu sunt, carnem crucifixerunt cum affectibus & cupiditatibus, &c. 867. a.

EX EPIST. AD EPHESIOS.

1. Seruati enim sumus in Christo qui ante mundi constitutionem præscitus est & in extremis huius seculi temporibus manifestatus 350. a
2. Propter quod memores estote vos gentes &c, 261. b
Interstitio maceriæ diruto & lege mandatorum in decretis abrogato, condidit duos in vnum nouum hominem, &c. 451. c
2. Nunc autem qui quondam procul eratis, facti estis prope in sanguine Christi, 620, c
Obsignati sumus spiritu promissionis, & omnium cordibus impressus & informatus est Christus participatione sancti spiritus 917. e
2. Nunc autem qui quondam procul eratis facti estis propinqui, 779, b
2. Mementote vos gentes qui præputium dicebamini ab ea quæ circuncisio in carne dicta est, 842. c
4. Exuite veterem hominem cum perturbationibus & cupiditatibus suis & induite nouum renouatum ad eius imaginem qui condidit, 616. e,
Eph. 5. Nec est enim nobis lucta aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus principatus, &c. 54. b
Eratis enim quondam tenebræ, nunc autem lux in Domino, 550, c
Eph. 6. State igitur cincti lumbis vestris in veritate, 54. b
Induite armaturam Dei quæ est lorica iustitiæ

galea salutis, clypeus fidei, gladius spiritus qui est verbum Dei, 737,c

EX EPISTOLA AD PHILIPPENSES.

2. Cum esset in forma & æqualitate patris filius non rapinam arbitratus, &c. 660, d. 738. b, 777. c
2. Quare & Deus illum exaltauit & donauit ei nomen supra omne nomen, &c. 509.c
3. Eadem dicere vobis mihi quidem non graue est vobis autem tutum, 570, c
4. Pax Christi quæ superat omnem intellectum custodiat corda nostra & cogitationes nostras 239. a.
Gaudium & corona mea, 529, c,
Omnia possum in Christo qui me corroborat, 683.d.

EX EPIST. AD COLOSSENSES.

1. Gratias agentes Deo & Patri qui eripuit nos à potestate tenebrarum & transtulit ad regnum cœlestis claritatis suæ in luce, 991.b

EX EPIST. PRIMA AD Thessalonicenses.

1. Thess. 5. Estote prudentes nummularij, omnia probantes, quod bonum est tenete, ab omni specie mala abstinete, 56.c

EX EPIST. PRIMA AD TIMOTHEVM.

1. Tim. 6. Dominus superbis resistit humilibus vero dat gratiam.
Non est verbis pugnandum inutiliter 493,d
Tim. 3. Omnes qui volunt pie in Christo Iesu viuere persecutionem patientur, 559, b

EX EPIST. AD TITVM.

Tit. 3. Hæreticum hominem post vnam aut alteram admonitionem deuita, sciens quod euersus sit qui talis est, 493,d
Liberati enim sumus à tenebris & impietate à patribus tradita, &c. 759.a

EX EPIST. AD HEBRÆOS.

1. Multifariam olim Deus alloquutus patres per prophetas, postremis hisce diebus alloquutus est nos in filio, 730.c.758.d.769,c
1. Quando enim inducit primogenitum in orbem terrarum ait & adorent eum omnes Angeli Dei, 360. a
4. Est enim vere viuus sermo Dei & efficax, &c. 532. b,
5. Non sibi quis arripit honorem sed vocatus à Deo, 324. d
Cum Doctores per tempus esse debuissent rursus opus habuerunt eo qui ipsos doceret, &c. 647,c,
Terra quæ sæpe imbrem in se venientem combibit & herbam gignit accommodam illis à quibus colitur accipit benedictionem à Deo, 80. a. 130, b.
6. Certe benedicendo benedicam tibi & multiplicando multiplicabo semen tuum, 378,d
Hæb. 11. Per fidem diuinitus Noe aptauit arcam in salutem domus suæ, 17,e
12. Si eruditionem sustinetis, vt filiis vobis se offert Deus, 266,c
Quapropter manus solutas & genua soluta erigite, &c. 407.d

EX EPIST. IACOBI.

3. Si quis in sermone non offendit hic perfectus vir est, qui possit etiam totum corpus frænare 827. a,
1. Iac. 1. Vnusquisque enim tentatur, à propriis cupiditatibus tractus & inescatus, deinde cupiditas postquam concepit parit peccatum, peccatum consummatum progignit mortem, 51. b,
3. Illa laudamus Dominum & patrem & illa maledicimus homines ad similitudinem Dei conditos, 106. e
Agite nunc diuites flete vlulantes super miseriis vestris quæ aduenient, 468. b.

EX EPIST. I. PETRI.

1. Pet. 2. Tanquam modo nati infantes lac rationale doli nescium concupiscite, 902.d
1. Pet. 2. Ecce pono fundamenta Sion lapidem electum, angularem, pretiosum & qui credit in eo non pudefiet, 612, c
1. Pet. 2. Vos autem genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitus 568,e 574.b,

EX EPIST. II. PETRI.

2. Pet. 2. Non corruptibilibus argento aut auro liberati sumus, &c, sed pretioso sanguine velut agni immaculati Christi.
2. Pet. 2. Peccatum non nouit neque inuentus est dolus in ore eius, 693.c
2 Pet. 2. Canis reuersus ad vomitum suum, & sus lota in cœni volutabro, 551, d
2. Pet. 3. Quia in ea cœli magno impetu transibunt & elementa calore soluentur, &c. 467, a
2. Pet. 3. Veniet enim dies Domini, vt fur in qua cœli procellæ in morem præteribunt 707, d.

EX EPIST. I. IOANNIS.

1. Io. 2. Scribo vobis, fratres, quia cognouistis eum ab initio, 348, c
1. Io. 4, Probate spiritus, an ex Deo sint 369 a
1. Pet. 3. Cuius figura baptismus nunc seruat nos, qui non est carnis sordium depositio sed conscientiæ bonæ interrogatio in Deum, 18. a.

FINIS.

LEGATORIA
ROMA
Via
dei Monti di Cr. 12, 53
Tel. 5124613
UMB
VALLETTA